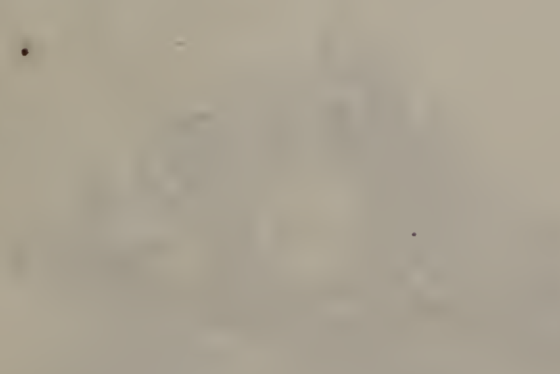

Frederic Iremonger

CAII PLINII SECUNDI

HISTORIÆ NATURALIS LIBRI XXXVII.

QUOS INTERPRETATIONE ET NOTIS ILLUSTRAVIT

JOANNES HARDUINUS

E SOCIETATE JESU,

JUSSU REGIS CHRISTIANISSIMI

LUDOVICI MAGNI,

IN USUM SERENISSIMI

DELPHINI.

Editio altera emendatior & auctior.

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS,
Typis ANTONII-URBANI COUSTELIER, Sereniſſimi Aurelianenſium Ducis, Typographi.

M. DCC. XXIII.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XVI.

I. POMIFERÆ arbores, quæque mitioribus ſuccis voluptatem primæ cibis attulerunt, & neceſſario alimento delicias miſcere docuerunt, ſive illæ ultro, ſive ab homine didicere blandos ſapores [1] adoptione & connubio, [2] idque munus etiam feris volucribuſque dedimus, intra prædictas conſtant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quæ primæ victum mortalium aluerunt, nutrices inopis ac feræ ſortis, ni præverti cogeret admiratio uſu comperta, quænam qualiſque eſſet vita, ſine arbore ulla, ſine frutice viventium. [3] *. Diximus & in Oriente quidem juxta Oceanum complures ea in neceſſitate gentes. Sunt vero in Septemtrione viſæ nobis [4] Chaucorum, qui majores minoreſque appellantur. [5] Vaſto ibi meatu, bis dierum noctiumque ſingularum intervallis, effuſus in immenſum agitur oceanus, [6] æternam operiens rerum naturæ controverſiam: dubiumque terræ ſit, an parte in maris. Illic miſera gens [7] tumulos obtinet altos, [8] aut tribunalia ſtructa manibus ad experimenta altiſſimi æſtus, caſis ita impoſitis: navigantibus ſimiles, [a] cum integant aquæ circumdata: [9] naufragis vero, cum receſſerint: fugienteſque cum mari piſces circa tuguria venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, ut finitimis, ne cum feris quidem dimicare contigit, omni procul abacto frutice. Ulva & paluſtri junco funes nectunt ad prætexenda piſcibus retia: captumque manibus [10] lutum ventis magis, quam Sole ſiccantes: terra cibos, & rigentia ſeptemtrione viſcera ſua urunt. Potus non niſi ex imbre ſervato ſcrobibus in veſtibulo domus. Et hæ gentes, ſi vincantur hodie a Populo Romano, ſervire ſe dicunt. Ita eſt profecto: Multis fortuna [11] parcit in pœnam. *CAP. I.

II. Aliud e ſilvis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntque frigori umbras: altiſſimæ tamen haud procul ſupra dictis Chaucis, [1] circa duos præcipue lacus. Litora ipſa obtinent quercus, maxima aviditate naſcendi: ſuffoſſæque fluctibus, aut propulſæ flatibus, vaſtas complexu radicum inſulas ſecum auferunt: atque ita libratæ ſtantes navigant ingentium ramorum [2] armamentis, ſæpe territis claſſibus noſtris, cum velut induſtria fluctibus agerentur in [b] proras ſtantium noctu, inopeſque remedii illæ, prælium navale adverſus arbores inirent.

In eadem ſeptemtrionali plaga Hercyniæ ſilvæ roborum vaſtitas intacta ævis, & congenita mundo, prope immortali ſorte miracula excedit. Ut alia omittantur fide cari- CAPVT II.

INTERPRETATIO.

a *Cum integant.*] Cum integant aquæ circumjectam planitiem.

b *In proras.*] In proras navium, *quæ* noctu ſtabant *immotæ*.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Adoptione.*] Inſitione.

2. *Idque munus.*] Ut jucundioribus nempe jam fructibus, mitioribuſque, opera noſtra, veſcantur.

3. *Diximus & in Oriente.*] Libro 13. ſect. 50. *At in Oriente mirum eſt, ſtatim a Copto per ſolitudines nihil gigni præter ſpinam, quæ ſitiens vocatur, & hanc raram admodum.*

4. *Chaucorum.*] De his dictum eſt lib. 4. ſect. 29.

5. *Vaſto ibi meatu.*] Curſu, fluctuque late diſcurrentis aquæ: diei unius noctiſque ſpatio bis ibi maris æſtu ex alto ſe ſe incitante, ad ingentem altitudinem: eodemque impetu, quo effuſum eſt, relabente.

6. *Æternam.*] Tractum ingentem obtegit oceanus, de quo lis eſſe æterna poſſit, terrane, an maris pars ſit appellanda.

7. *Tumulos.*] Terrenæ molis aggeres.

8. *Aut tribunalia.*] Tuguriola & caſas, quæ aggerum parti imponuntur, quo altiſſimum maris æſtum minime pertingere ſæpe experti ſunt, ſive εἰρωνικῶς, ſive μεταφορικῶς, quod ſint in loco ſublimi poſita, tribunalia vocat.

9. *Naufragis.*] In vado hærentibus.

10. *Lutum ventis.*] Bituminoſas nigraſque glebas intelligit, ceſpiteſque uſtiles, quos Belgæ *Turfas* vocant, noſtri *des Tourbes.* Hæ in ſegmenta quadrata ſectæ, ſic apte diſponuntur, ut vento perflante magis, quam Sole ſiccentur. Harum uſus in Belgio & Picardia frequens: nec iis aliter in culina uſuque domeſtico, quam ligno, aut carbone utuntur. Singularem de iis diatribam Lud. Guicciardinus ſubjunxit Hollandiæ delineationi Geographicæ a ſe inſtitutæ. Scripſere de hoc argumento & alii, quos laudat V. Cl. Du-Cangius in Gloſſario, verbo *Turba.*

11. *Parcit in pœnam.*] MSS. *parcior.*

Sect. II. 1. *Circa duos lacus.*] Ubi nunc mare, quod appellant *Zuderzée*, ut diximus lib. 4. ſect. 29.

2. *Armamentis.*] Ut ingentibus armis, ceu velis na-

tura : conſtat [3] attolli colles occurſantium inter ſe radicum repercuſſu : aut ubi ſecuta tellus non ſit, [4] arcus ad ramos uſque, & ipſos inter ſe [5] rixantes, curvari portarum patentium modo, ut turmas equitum tranſmittant : * glandiferi maxime generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

* CAP. III.

CAP. IV. III. [1] Hinc civicæ coronæ, [2] militum virtutis inſigne clariſſimum : jam pridem vero [3] & clementiæ Imperatorum, poſtquam civilium bellorum [4] profano [5] meritum cœpit videri, civem non occidere. Cedunt his murales, vallareſque, [6] & aureæ, quamquam pretio antecedentes. Cedunt [7] & roſtratæ, quamvis in duobus maxime ad hoc ævi celebres : [8] M. Varrone e piraticis bellis, dante Magno Pompeïo : itemque [9] M. Agrippa, tribuente Cæſare e Siculis, quæ & ipſa piratica fuere. Antea roſtra navium tribunali præfixa fori decus erant, veluti populo Romano ipſi corona impoſita. Poſtquam vero tribuniciis ſeditionibus calcari ac pollui cœpere, poſtquam vires ex publico in privatum magis, ſinguliſque civium quæri, & ſacroſancta omnia profana fecere, tum a pedibus eorum ſubiere in capita civium roſtra. Dedit hanc Auguſtus coronam Agrippæ : [10] ſed civicam a genere humano accepit ipſe.

IV. Antiquitus quidem nulla, niſi Deo, dabatur : ob id Homerus cælo tantum eas, & prælio univerſo tribuit : viritim vero ne in certamine quidem ulli. Feruntque primum omnium [1] Liberum Patrem impoſuiſſe capiti ſuo ex edera. Poſtea Deorum honori [2] ſacrificantes ſumpſere, [3] victimis ſimul coronatis. Noviſſime & in ſacris certaminibus uſurpatæ : in quibus hodieque non victori datur, [4] ſed patriam ab eo coronari pronunciatur. Inde natum, ut etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandæ : mox ut & ludis darentur. Longum eſt, nec inſtituti operis, diſſerere quiſnam Romanorum primus acceperit : neque enim alias noverant, quam bellicas. Quod certum eſt, uni gentium huic plura ſunt genera, quam cunctis.

V. Romulus frondea coronavit [1] Hoſtum Hoſtilium, quod Fidenam primus irrupiſ-

NOTÆ.

vium, & armamentis, claſſes, quæ his occurrerent, terrerentur.

3. *Attolli colles.*] Ob radicum molem & occurſum, in colles ſolum intumeſcere.

4. *Arcus.*] Ubi terra fuerit levior, erumpentibuſque radicibus ceſſerit, ibi arrigere ſe ſe radices in arcum, ſeu fornicem, ad ramos uſque.

5. *Rixantes.*] Colliſu veluti dimicantes.

Sect. III. 1.] *Hinc civicæ coronæ.*] Nempe e glandifero genere arborum. Huic coronæ duplex e re nomen inditum : ut a cive ſervato, & ſervatore, civica diceretur : a materia, unde plectebatur, quercea, vel querna.

2. *Militum.*] Illi uni ſepoſita hæc olim corona fuit, qui e manibus hoſtium civem Romanum eripuiſſet. Sic olim Coriolano data. quoniam ſic lege cautum erat, inquit Plutarch. in ejus vita, pag. 214. Τοῦτον γὰρ ὁ νόμος τῷ πολίτην ὑπερασπίσαντι τὸν δρυὸς στέφανον ἀποδίδωκεν.

3. *Et clementiæ.*] Cæſari Dictatori poſt bella civilia decretam eſſe coronam civicam, tamquam patriæ ſervatori, auctor eſt Appianus, lib. 2. bell. Civil. pag. 494. Καὶ στέφανος ἐκ δρυὸς . . . ὡς σωτῆρι τῆς πατρίδος. Ex eo deinde poſtes Auguſtæ domus ſempiterna gloria quercu triumpharunt, ut verbis utar Valerii Max. lib. 2. cap. 3. Fuit nempe in veſtibulo quercea corona.

4. *Profano.*] Scelere & calamitate. Ita MSS. omnes.

5. *Meritum.*] Hanc Imperatorum clementiam oblique perſtringit, ad id mihi viſus alludere, quod Tullius dixit, 2. Philip. *Quod eſt aliud, P. C. beneficium latronum, niſi ut commemorare poſſint, iis ſe dediſſe vitam, quibus non ademerint.*

6. *Et aureæ.*] Tergeminum hic coronæ genus intellige : murale, vallare, aureum, Sic in vetuſtis inſcriptionibus apud Gruterum diſtinguendæ, p. 375. CORONA MVRALI. VALLARI. AVREA. quod Scaligero latuit, qui Gruterianum Indicem concinnavit : conſtatque liquido ex altera inſcriptione, pag. 430. CORONIS. MVRALIBVS. II. VALLARIBVS. II. CLASSICIS. II. AVRATIS. II. Aureas a Plinio intelligi arbitror *triumphales*, quas ex auro fieri ſolitas Gellius teſtatur, lib. 5. cap. 6. quamquam & murales idem, caſtrenſeſque ſeu vallares, & claſſicas ex auro perinde eſſe factitatas ait : quod & Plinius ipſe videtur innuere, ſect. 5. Neque tamen ſemper fuere, ut ex Tranquillo liquet, in Auguſto, cap. 25. *Dona militaria aliquanto facilius, phaleras & torques, quidquid auro argentoque conſtaret, quam vallares ac murales coronas, quæ honore præcellerent, dabat : has quam parciſſime, & ſine ambitione, ac ſæpe etiam caligatis tribuit.* Prælatam autem auro civicam præterea declarat hic Auguſti jocus apud Fabium, lib. 6. cap. 3. *Cum ei Galli torquem aureum centum pondo dediſſent, & Dolabella per jocum, tentans tamen joci ſui eventum, dixiſſet : Imperator, torque me donа : Malo te, inquit, civica donare.* Muralis porro corona eſt, inquit Gellius, lib. 5. cap. 6. pag. 327. qua donatur ab Imperatore, qui primus murum ſubiit, inque oppidum hoſtium per vim aſcendit : idcirco quaſi muri pinnis decorata eſt. Caſtrenſis, (eademque vallaris,) eſt corona, qua donat eum Imperator, qui primus hoſtium caſtra pugnans introïvit. Ea corona inſigne valli habet.

7. *Et roſtratæ.*] Sive navales, eædemque claſſicæ : quibus donabatur is, qui primus in hoſtium navem armatus vi tranſiliret : ea quaſi navium roſtris inſignita eſt. Ita Gellius, loc. cit.

8. *M. Varrone.*] De eo diximus lib. 7. ſect. 31.

9. *M. Agrippa.*] Epitome Livii, lib. 129. *M. Agrippa navali corona a Cæſare* (Auguſto) *donatus eſt : qui honos nemini ante eum habitus eſt*, nempe a Cæſare. Virgilius, lib. 8. Æneid. v. 628.

Parte alia, ventis & Diis Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens : cui belli inſigne ſuperbum,
Tempora navali fulgent roſtrata corona.

Sicula bella ſunt, quæ adverſus Lepidum & Sextum Pompeium geſſit Auguſtus.

10. *Sed civicam.*] Et quidem aſpicientibus Auguſti domum hæc corona primum ſe ſe offerebat, ut quæ eſſet in ejus faſtigio collocata. Vide Suetonium in Auguſto : Valer. Max. lib. 2. cap. 3. alioſque. Verum non civica modo, ſed & obſidionali donavit Auguſtum Senatus, ut dicetur lib. 22. ſect. 6.

Sect. IV. *Ob id Homerus.*] Quo loco Homerus cælo coronam dederit, nunc quidem non occurrit. *Prælio univerſo* tribuit, Iliad. ν΄. verſu 736.

Πάντῃ γάρ σε περὶ στέφανος πολέμοιο δέδηε.
Undique enim te circum corona prælii flagrat.

1. *Liberum Patrem.*] Quem idcirco Acharnenſes Κισσὸν, poëta vetus κισσοστέφανον, Homerus κισσοκόμην agnominavit.

2. *Sacrificantes.*] Lauro, olea ; auro. Vide Paſchal. lib. 4. cap. 13. pag. 244.

3. *Victimis*] Cupreſſu, pinu, floribus, denique fronde illius numinis propria, cui immolarentur. Paſchal. lib. 4. cap. 17. pag. 256.

4. *Sed patriam.*] Non ſoli victori, ſed ejuſdem patriæ decus hoc parari dicebatur. Quod de Pompeio ante dixit, lib. 7. ſect. 27. *Hos retulit patriæ titulos, more ſacris certaminibus vincentium.* Præconium quo Nero renunciatus eſt victor, fuit ejuſcemodi : *Nero Cæſar certamen vincit, & populum Romanum coronat, & proprium imperium.* Τὸ δὲ κήρυγμα ἦν· Νέρων Καῖσαρ νικᾷ τόνδε τὸν ἀγῶνα, καὶ στεφανοῖ τόν τε τῶν Ῥωμαίων δῆμον, καὶ τὴν ἰδίαν οἰκουμένην. Xiphilin. in Nerone, pag. 721. Vide quæ diximus lib. 7. ſect. 27.

Sect. V. 1. *Hoſtum Hoſtilium.*] Meminit hujus Hoſtilii Plutarchus in Romulo, pag. 29. eumque Hoſtilii, qui poſt

ſet. Avus hic Tulli Hoſtilii fuit. [2] P. Decium patrem, Tribunum militum, frondea donavit exercitus ab eo ſervatus, Imperatore [3] Cornelio Coſſo Conſule, Samnitium bello. [4] Civica iligna primo fuit, poſtea magis placuit ex eſculo [5] Jovi ſacra. Variatumque & cum quercu eſt, [6] ac data ubique, quæ fuerat, cuſtodito tamen honore glandis. Additæ [7] leges arctæ, & ideo ſuperbæ, quaſque conferre libeat cum illa [8] Græcorum ſumma, quæ [9] ſub ipſo Jove datur, [10] cuique muros patria gaudens rumpit. Civem ſervare, hoſtem occidere: [11] Utque eum locum, in quo ſit actum, obtineret hoſtis eo die. Ut ſervatus fateatur: alias teſtes nil proſunt. [12] Ut civis fuerit: [13] Auxilia, quamvis rege ſervato, decus id non dant. Nec creſcit honos idem Imperatore conſervato: quoniam [14] conditores in quocumque cive ſummum eſſe voluere. Accepta licet uti perpetuo. Ludos ineunti ſemper aſſurgi, etiam ab Senatu, in more eſt. Sedendi jus in proximo Senatui. Vacatio munerum omnium ipſi, patrique, & avo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, [15] ut retulimus ſuo loco: ſex [16] Capitolinus. Is quidem & de duce Servilio. [17] Africanus de patre accipere noluit [18] apud Trebiam. O mores æternos, qui tanta opera honore ſolo donaverint: & cum reliquas coronas auro commendarent, ſalutem civis in pretio eſſe noluerint: clare profeſſi, ne ſervari quidem hominem fas eſſe lucri cauſa.

VI. Glandes opes eſſe nunc quoque multarum gentium, etiam pace gaudentium, CAPUT V. conſtat, Necnon & inopia frugum arefactis molitur farina, ſpiſſaturque in panis uſum. Quin & hodieque [1] per Hiſpanias, ſecundis menſis glans inſeritur. Dulcior eadem in cinere toſta. Cautum eſt præterea, lege XII. tabularum, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. [2] Diſtant fructu, ſitu, ſexu, ſapore. Namque alia fageæ glandi figura, alia quernæ, & alia ilignæ: atque inter ſe quoque generum ſingulorum differentiæ. Præterea ſunt aliquæ ſilveſtres, aliæ placidiores, quæ culta obtinent. Jam etiam in montoſis, planiſque diſtant: ſicut & ſexu mares ac feminæ: item ſapore. Dulciſſima omnium fagi, ut qua obſeſſos etiam homines duraſſe in oppido Chio tradat Cornelius Alexander. [3] Genera diſtinguere non datur

NOTÆ.

Numam regnavit, pariter avum facit. Hunc eodem, quo nepotem, nomine, Tullum Hoſtilium appellat Dionyſ. Halic. lib. 3. Antiq. ſtatim initio, pag. 136. Hoſtium Hoſtilium Livius, lib. 1. pag. 6. Ex lapide Capitolino *Hoſtum* legi debere Sigonius in notis ad Livium aſſeverat.

2. *P. Decium.*] Hæc Livius, lib. 7. pag. 133.

3. *Cornelio Coſſo.*] Anno Urbis CCCCXI. M. Valerio Corvino tertium, collega. Cornelio decretum bellum Samniticum eſt. Livius, lib. 7. pag. 130. & 131.

4. *Civica iligna.*] De ilice hæc Gellius, lib. 5. cap. 6. pag. 326. *Quod genus ſuperiori*, nempe quercui, *proximum eſt, ſicuti ſcriptum eſt in quadam comœdia Cæcilii: Advehuntur, inquit, cum iliginea corona, & chlamyde.*

5. *Jovi ſacra.*] Urbium præſidi, ac civium: maxime vero rei Romanæ, & Capitolii: unde ipſe Capitolinus dictus eſt: quamobrem ex arbore ei ſacra dari coronam cive ſervato juſtum eſſe veteres fortaſſis cenſuerunt, inquit Plutarch. in Coriolano, pag. 214. *Διὸς Πολιέως ἱερὸν ὄντα· τὸν τῆς δρυὸς στέφανον, οἰόμενοι ἐπὶ σωτηρίᾳ πολίτου δίδοσθαι πρεπόντως.* Hæc *Sacra Jovi quercus, de ſemine Dodonæo*, ut canit Ovidius, lib. 7. Metamorph.

6. *Ac data ubique.*] Mos, inquit, demum invaluit, dandi civicam e qualibet quercu: hoc tantum e priſca inſtitutione religioſe ſervato, ut glans in ea eligeretur optima, & grandiſſima.

7. *Leges arctæ.*] Arduæ, ac difficiles.

8. *Græcorum ſumma.*] Præcipua, atque adeo unica lege.

9. *Sub ipſo Jove.*] Jove ipſo Olympico teſte advocato, cujus ante ſtatuam a Phidia elaboratam, ea lex recitabatur. Nugantur, qui *ſub Jove*, hoc loco, ſub dio, vel in arena media, interpretantur.

10. *Cuique muros.*] Disjicere mœnia certo quodam loco veteres ſolebant, qua tranſvectio Olympionicæ, & triumphalis in urbem curru ſuper mœnia disjecta ingreſſus foret: quod Plutarchus aperte docet, lib. 2. Sympoſ. quæſt. 5. pag. 639. cauſamque ſubdit eam fuiſſe, quod ſignificare eo ritu voluerint, non magnam in ea civitate utilitatem murorum eſſe, in qua viri eſſent qui pugnare poſſent, & vincere. Xiphilinus, de reditu Neronis in Urbem: *Quiddam*, inquit, *murorum disjectum eſt, ac portarum: quibuſdam aſſeverantibus ita ſancitum eſſe, ut ita fieret iis qui e certaminibus coronati revertuntur.* Νενομίσθαι τινῶν λεγόντων ἑκάτερον τοῖς ἐκ τῶν ἀγώνων στεφανηφόροις γίνεσθαι. In Nerone, pag. 723. In patriam ſuam quadrigis ſic invehi ſolemni pompa, Græci *εἰσελαύνειν* dicebant. Hinc in nummis antiquis, CERT. ISEL, hoc eſt, *Certamina Iſelaſtica.* Et Plinius alter ad Trajanum, *εἰσελαστικὸν, Iſelaſticum.*

11. *Utque eum locum.*] Has leges luculenter Gellius his verbis exponit, lib. 5. pag. 326. *Maſurius Sabinus*, inquit, *civicam coronam tum dari ſolitam dicit, cum is qui civem ſervaverat, eodem tempore etiam hoſtem occiderat, neque locum in ea pugna reliquerat: aliter jus civicæ coronæ negat conceſſum. Tiberium tamen Cæſarem conſultum, an civicam coronam capere poſſet, qui civem in prælio ſervaſſet, & hoſtes ibidem duos interfeciſſet: ſed locum, in quo pugnabat, non retinuiſſet, eoque loco hoſtes potiti eſſent: reſcripſiſſe dicit, eum quoque civica dignum videri: quod appareret tam iniquo loco civem ab eo ſervatum, ut etiam a fortiter pugnantibus retineri non quiverit.*

12. *Ut civis fuerit.*] Qui ſervatus fuerit, qui coronam dederit. Gellius loc. cit. *Civica corona appellatur, quam civis civi, a quo ſervatus eſt, in prælio teſtem vitæ, ſalutiſque perceptæ dat.*

13. *Auxilia.*] Prærogativa hæc eſt civitatis Romanæ. Miles auxiliaris, aut mercenarius, nullam partem habet hujuſce laudis & gloriæ.

14. *Conditores.*] Legis auctores, de corona civica danda.

15. *Ut retulimus.*] Libro 7. ſect. 29.

16. *Capitolinus.*] M. Manlius, ſervati Capitolii decore inclytus, & ob id Capitolini cognomen ſortitus: ex illo ipſo, quod tutatus erat, Tarpeio ſaxo dejectus, anno V. C. CCCLXX. Livius, lib. 6. pag. 112. civicas octo hunc retuliſſe ait, ſervatos ex hoſtibus cives produxiſſe, inter quos Servilium Magiſtrum Equitum abſentem nominatum. Vide quæ diximus lib. 7. ſect. 29.

17. *Africanus.*] Scipio Africanus ſequens, qui Carthaginem poſtea Numantiamque delevit. Vide Florum, lib. 2. cap. 6. pag. 60.

18. *Apud Trebiam.*] Id facinus ad Trebiam quoque contigiſſe refert, lib. 15. Florus *inter Padum & Ticinum.* Item Valerius Max. lib. 5. cap. 4. pag. 267. & Seneca, lib. 3. de benef. cap. 33. pag. 49.

Sect. VI. 1. *Per Hiſpanias.*] Hodieque venales Salmanticæ, alibique, Octobri menſe proponuntur, teſte Carolo Cluſio.

2. *Diſtant fructu.*] Fructu: ſilveſtres enim aliæ ſunt, aliæ placidæ, & mitiores: & omnium inter ſe figura diſpar. Situ: nam aliæ montuoſis locis, aliæ planis gaudent. Sexu: mares & feminæ.

3. *Genera diſtinguere.*] Hodieque diſceptant inter ſe eruditi, de variis quercuum generibus, nominibuſque. Nos, quid ſentiamus, breviter interim aperimus. Robur Theophraſto *δρῦς ἀγρία* eſt, nec habet in Gallica lingua nomen: nec receptum uſu eſt, quod quidam inculcant, *le Roure.* Quercus, *ἡ φηγὸς* Theophraſto, *le grand cheſne.* Fa-

nominibus, quæ ſunt alia alibi. Quippe cum robur quercumque vulgo naſci videamus, eſculum non ubique. Quartam vero generis ejuſdem, quæ cerrus vocatur, ne Italiæ quidem majore ex parte notam eſſe. Diſtinguemus ergo proprietate, naturaque: & ubi res coget, etiam Græcis nominibus.

CAP. VI. VII. [1] Fagi glans nucleis ſimilis, triangula cute includitur. Folium tenue, atque e leviſſimis, populo ſimile, celerrime [2] flaveſcens: & media parte plerumque gignens ſuperne parvulam [3] baccam viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratiſſima eſt, & ideo animalis ejus unâ proventus: [4] glires quoque ſaginat: expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium fere [5] alternat, ſed maxime fagi.

VIII. Glandem, quæ proprie intelligitur, ferunt robur, quercus, eſculus, cerrus, ilex, [1] ſuber. Continetur hiſpido calyce, [2] per genera plus minus cutem complectente. Folia, præter ilicem, gravia, carnoſa, procera, ſinuoſa lateribus, nec cum cadunt, flaveſcentia, ut fagi: pro differentia generum breviora, vel longiora. Ilicis duo genera. Ex iis in Italia [3] folio non multum ab oleis diſtant, [4] ſmilaces a quibuſdam Græcis dictæ. In provinciis [5] ſunt aquifoliæ. [6] Ilicis glans utriuſque brevior & gracilior, quam [7] Homerus acylon appellat, eoque nomine [8] a glande diſtinguit. Maſculas ilices negant ferre.

Glans optima in quercu, atque grandiſſima: mox eſculo: nam roboris parva: [9] cerro triſtis, horrida, echinato calyce, ceu caſtaneæ. Sed & in querna, alia dulcior, molliorque feminæ: mari ſpiſſior. Maxime autem probantur [10] latifoliæ ex argumento dictæ. [11] Diſtant inter ſe magnitudine, & cutis tenuitate. Item quod aliis ſubeſt tunica rubigine ſcabra, aliis protinus candidum corpus. Probatur & ea, cujus in balano utrimque [12] ex longitudine, extrema lapideſcit duritia: melior, cui in cortice, quam cui in corpore: utrumque non niſi mari. Præterea aliis ovata, [13] aliis rotunda, aliis acutior figura. Sicut & colos nigrior, candidiorve, qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. [14] Quin & pediculi brevitas proceritaſque differentiam habet.

In ipſis vero arboribus, quæ maximam fert, [15] hemeris vocatur, brevior, & in orbem comoſa, [16] alaſque ramorum crebro cavata. [17] Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramoſa & ipſa: [18] procerior tamen, & craſſior caudice. [19] Excelſiſſima autem ægilops, incultis amica, [20] Ab hac proxima latifoliæ proceritas, ſed minus

NOTÆ.

gus Latinorum, Theophraſto, αἰγίλωψ, *le Hêtre*, ou *le Fouteau.* Eſculus, Theophraſto ἡμερὶς, *le petit Cheſne*, ut dicemus ſect. 8. Cerrus, ὀξύη: nec ortum in Gallia, nec nomen habet. Ilex, Theophraſto πρῖνος, *l'Yeuſe*, ou *cheſne verd.* Hæc iis nomina idoneis argumentis ſuo quæque loco vindicabimus.

Sect. VII. 1. *Fagi glans.*] Galli has nuces faginas *Faines* vocant. Arboris & glandis iconem accuratam exhibet Dodonæus, lib. 4. Pemptad. 6. cap. XI. pag. 820.

2. *Flaveſcens.*] De hac voce diximus ſuperiore libro, ſect. 36.

3. *Baccam.*] Tuberculum duriuſculum baccæ ſimile, quod in medio fere folio ſuperne enaſcitur.

4. *Glires quoque.*] Refert Matthiolus, in lib. 1. Dioſ. pag. 206. cum fagi maturitas appetit, innumeros capi glires in Carniola, Carinthia, Stiriaque: mures ea eſca illectos e longinquo ſilvas petere gregatim: ſciuris, turdis, merulis, eſſe pariter in cibatu gratam.

5. *Alternat.*] Alternis tantum annis maximo ferunt proventu glandem.

Sect. VIII. 1. *Suber.*] Φελλὸς, *du Liege.* Recte delineatur a Dodonæo, Pemptad. 6. lib. 4. cap. 6. pag. 818.

2. *Per genera.*] Pro differentia generum: qua loquendi forma mox ipſe abutitur. Itaque pro arborum diverſitate major minorve calycis amplitudo eſt, majorem calyx vel minorem cutis glandiſve partem amplectitur.

3. *Folio non multum.*] Non igitur aculeato: & hoc primum ilicis genus eſt, quod in Italia provenit. Alterius generis in provinciis reperiuntur, quæ proprie ilices, πρῖνοι, eædemque æquifoliæ, aculeatis nimirum foliis, appellantur. In Provincia frequentes: *Yeuſes*, ut diximus, & *Eouſes.*

4. *Smilaces a quibuſdam.*] Nempe ab Arcadibus, auctore Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 16. Οἱ δὲ περὶ Ἀρκαδίαν δένδρον τι σμίλακα καλοῦσιν, ὅ ἐστιν ὅμοιον τῷ πρίνῳ. *Smilacem Arcades vocant arborem ilici ſimilem, folio tamen non aculeato*, τὰ δὲ φύλλα οὐκ ἀκανθώδη ἔχει. Vox eſt σμίλαξ πολύσημος, multa ſignificans. Heſychius: Σμῖλος, δένδρον, οἱ δὲ πρῖνον· ἄλλοι σμίλακα, ᾗ στεφανοῦνται.

5. *Sunt aquifoliæ.*] Alterum ſcilicet ilicis genus. Vide Notas & Emend. num. I.

6. *Ilicis glans utriuſque.*] Tam ſmilacis, quam aquifoliæ. Theophr. loc. cit.

6. *Homerus acylon.*] Odyſſ. κ'. verſ. 242. Theocritus quoque, Idyll. ε. Et Galenus, tom. 6. lib. de alim. boni & mali ſucci, pag. 427. Τὰς δὲ τῶν πρίνων βαλάνους, ἃς ἀκύλους ὀνομάζουσιν ἕλληνες.

8. *A glande.*] Quæ proprie glans appelletur, βάλανος. Homericum verſum Plinius recte ſic diſtinxit:

Πὰρ δ' ἄκυλον, βάλανόν τ' ἔβαλε.

Etſi in editis aliter.

9. *Cerro triſtis.*] Quercus eſt procera, glande majore, calyce echinato. A Dodonæo recte depingitur, pag. 819. qualem in Horto Regio vidimus: ſed is ægilopem perperam vocat.

10. *Latifoliæ.*] Πλατύφυλλοι Theophraſto appellatæ, lib. 3. hiſt. cap. 9. e quercuum genere: In Andegavorum agro perpetuo viret.

11. *Diſtant inter ſe.*] Nempe glandes generatim & univerſe.

12. *Ex longitudine.*] Ima ſummaque parte glans dureſcit in lapidem: παραλιθάζουσιν ἐν τοῖς ἄῤῥεσιν καλουμένοις, ἐξ ἄκρων τῶν βαλάνων ἑκατέρωθεν. αἱ μὲν πρὸς τῷ κελύφει, αἱ δὲ πρὸς αὐτῇ τῇ σαρκί. Theophr. loc. cit.

13. *Aliis rotunda.*] Ut quercui: φηγὸς τὰς στρογγύλας. Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 10.

14. *Quin & pediculi.*] Quo glans arbori adhæreſcit.

15. *Hemeris vocatur.*] Ἡμερὶς, Latinis eſculus appellata, a ſuavitate glandis, ut diximus ſect 6. quam breviorem quercu cum Plinius aſſeverat, omnino docet hemerim eſſe quam nos dicimus *Petit cheſne.* Iconem vide apud Dodon, pag. 811.

16. *Alaſque.*] Alis ramorum cavatis, κοιλομάσχαλον. De his dicemus lib. 25. ſect. 18.

17. *Fortius . . . quercus habet.*] Et Theophr. de ſua φηγῷ, lib. 3. hiſt. cap. 9. Τοῦτο γὰρ ἰσχυρότατον, καὶ ἀσαπέστατον. Nec Gloſſis credo, quæ eſculum φηγὸν vocant.

18. *Procerior tamen.*] Quam hemeris: ſed ægilope minor, inquit Theophr. *Le grand cheſne.*

19. *Excelſiſſima.*] Theophr. loc. cit. Ἡ δὲ αἰγίλωψ ὀρθοφυέστατον, καὶ ὑψηλότατον . . . . φύεται δὲ ἐν τοῖς ἐργασίμοις σπανίως. Eſt autem ægilops, ut diximus ſect. 6. Latinorum fagus. Eadem ramoſa, ut Plinius notat: unde Virgilius cecinit, *patulæ ſub tegmine fagi.*

20. *Ab hac.*] Theophr. loc. cit.

utilis ædificiis, [21] atque carboni: dolata vitiis obnoxia eſt: quamobrem ſolida utuntur: carbo in ærariorum tantum officinis compendio: quoniam deſinente flatu protinus emoriens, ſæpius recoquitur: cetero plurimis ſcintillis. [22] Idem e novellis melior. [23] Acervi confertis [24] taleis recentibus luto caminantur: accenſaque ſtrue contis pungitur [25] dureſcens calyx, atque ita ſudorem emittit.

Peſſima [a] & carboni & materiæ [26] haliphlœos dicta, cui craſſiſſimus cortex atque caudex, & plerumque cavus fungoſuſque. Nec alia putreſcit ex hoc genere, etiam cum vivit. [27] Quin & fulmine ſæpiſſime icitur, quamvis altitudine non excellat: ideo ligno ejus nec ad ſacrificia uti fas habetur. [28] Eidem raro glans, & cum tulit, amara, quam [29] præter ſues nullum attingat animal: ac ne hæ quidem, ſi aliud pabulum habeant. [30] Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis eſt, quod emortuo carbone ſacrificatur.

Glans fagea ſuem hilarem facit, carnem coquibilem, ac levem & utilem ſtomacho: iligna, [31] ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, ponderoſam: [32] querna, diffuſam: graviſſima & ipſa glandium, [33] atque dulciſſima. Proximam huic cerream tradit Nigidius: nec ex alia [34] ſolidiorem carnem, ſed duram. Iligna tentari ſues, niſi paulatim detur. Hanc noviſſimam cadere. Fungoſam carnem fieri [35] eſculo, robore, ſubere.

IX. [1] Quæ glandem ferunt, omnes & gallam, alterniſque annis glandem. [2] Sed gallam hemeris optimam, & coriis perficiendis aptiſſimam. Similem huic latifolia, [3] ſed læviorem, multoque minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera ſunt. [4] Hæc tingendis utilior. * [5] Naſcitur autem [6] Sole de Geminis exeunte, erumpens noctu ſemper univerſa. [7]. Creſcit uno die candidior. [8] Et ſi æſtu excepta eſt, areſcit protinus, neque ad juſtum incrementum pervenit: hoc eſt, [9] ut nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius viret: creſcitque, ut interdum mali compleat magnitudinem. Optima Commagena, deterrima ex robore. [10] Signum ejus, quod cavernæ tranſlucent.

* CAP. VII.

X. [1] Robur, præter fructum, plurima & alia gignit. Namque fert & gallæ [2] utrumque genus, & quædam [3] veluti mora, ni diſtarent arida duritie: [4] plerumque tauri caput imitantia, quibus fructus ineſt nucleis olivæ ſimilis. [5] Naſcuntur in eo & pilulæ, nucibus non

INTERPRETATIO.

a *Et carboni.*] Tum ad *faciendum* carbonem parum apta, tum ad materiam *ædificiorum*.

NOTÆ.

21. *Atque carboni.*] Ad carbonem faciendum. Vide Notas & Emend. num. II.

22. *Idem e novellis.*] Nempe carbo. Ita MSS. Reg. &c. non *item*. Theophraſt. lib. 5. hiſt. cap. 10. Χείρους δὲ καὶ οἱ τῶν πρεσβυτέρων τῶν νέων, καὶ μάλιστα οἱ τῶν γεραιάνδρύων, &c. *Vetuſtioris arboris, & potiſſimum annoſæ, deterior eſt, quam novellæ, carbo: ſumma enim ſiccitate conſtat, ideoque cum ardet, diſſilit, &c.*

23. *Acervi. .... luto caminantur.*] In camini formam oblinuntur. *Cædunt componuntque*, inquit Theophr. loc. cit. *ad carbonem conficiendum taleas recentes & rectas: has autem quam denſiſſime componi ad concremationem oportet. Cum vero fornacem luto oblinierint, accendunt, & contis pungunt a latere.* Τέμνουσι δὲ καὶ ἐκζητοῦσιν εἰς τὰς ἀνθρακίας τὰ εὔθεα, καὶ τὰ νέα. δεῖ γὰρ ὡς πυκνότατα θεῖναι πρὸς τὴν κατάπρηξιν. ὅταν δὲ περιαλείψωσι τὴν κάμινον, ἐξάπτουσι, παρακεντοῦντες ὀβελίσκοις.

24. *Taleis.*] Fruſtis ligni ex utraque parte præciſis.

25. *Dureſcens calyx.*] Lutoſa cruſta, quæ carbonis ſtruem integit.

26. *Haliphlœos.*] Ἁλίφλοιος Theophraſto, lib. 3. hiſtor. cap. 9. hoc eſt, craſſicortex. ἡ γὰρ ἁλίφλοιος παχὺ μὲν ἔχει τὸ στέλεχος, χαῦνον δὲ καὶ κοῖλον, &c. Gallis incognita, nec in ullius Latini nominis poſſeſſionem venit.

27. *Quin & fulmine.*] Theophr. loc. cit. qui Æoles negat eam ob cauſam ad ſacrificia lignum id adhibere.

28. *Eidem raro.*] MSS. omnes, *rare*.

29. *Præter ſues.*] Hoc pariter Theophraſtus, lib. 3. hiſt. cap. 10. de ea arbore narrat, quam ἄσπριν Macedones vocant.

30. *Hoc quoque.*] Hanc etiam ob cauſam, inquit, præter ceteras cauſas, in religionibus non adhibetur, quod facile carbo emoriatur, dum res ſacra peragitur.

31. *Suem anguſtam.*] Macilentam: &, ut ſubditur, ſtrigoſam. Laudat tamen *aprum iligna glande nutritum* Horatius lib. 2. Satyr. verſ. 40.

32. *Querna, diffuſam.*] Pinguem, ac probe ſaginatam.

33. *Atque dulciſſima.*] Querna, inquit, glandium dulciſſima eſt: quod de ſua φηγῷ tradit Theophraſt. lib. 3. hiſtor. cap. 9. γλυκύτατα δὲ τὰ τῆς φηγοῦ.

34. *Solidiorem.*] Ita MSS. Reg. Colb. Th. Chiffl. &c. non, ut in editis hactenus legitur, *ſordidiorem*.

35. *Eſculo.*] Glande eſculea, &c.

Sect. IX. 1. *Quæ glandem.*] Sic Theophr. loc. cit. Κηκῖδας δὲ πάντα φέρει τὰ γένη. Verum ex eo numero eximenda ilex, quippe quæ nec glandem proprie appellatam, ſed ἄκυλον, quam recte Homerus, ut dictum eſt ſup. ſect. a glande diſtinxit, nec proinde gallam ferat. Hic Plinium immerito coarguunt Pintianus, & Sepulveda, lib. 3. epiſt. 45. ad Pintian. pag. 180. Galla, *noix de galle.*

2. *Sed gallam.*] Hæc pariter apud Theophr. loc. cit.

3. *Sed læviorem.*] Theophr. πλὴν λειοτέραν.

4. *Hæc tingendis.*] MSS. *tinguendis*, nempe lanis, vel coriis. Theophr. φέρει δὲ καὶ τὴν ἑτέραν τὴν μέλαιναν, ᾗ τὰ ἔρια βάπτουσιν.

5. *Naſcitur autem.*] Hæc totidem fere verbis Theophraſt. lib. 3. hiſt. cap. 6.

6. *Sole de Geminis.*] Theophr. Circa deſinentem Junium, περὶ Σκιρροφοριῶνα λήγοντα.

7. *Creſcit.*] Quæ candida eſt, creſcit die uno.

8. *Et ſi æſtu.*] Theophr. loc. cit.

9. *Ut nucleum.*] Nuclei voce abutitur, ut gallam ſignificet: quod iterum facit, lib. 24. ſect. 5.

10. *Signum ejus.*] Deterrima, inquit, ex eo ſe ſigno prodit, quod ſit multis foraminibus pervia, τετρυπημένη, inquit Dioſc. lib. 1. cap. 146.

Sect. X. 1. *Robur.*] Theophr. lib. 3. hiſtor. cap. 8. Πλεῖστα δὲ πάντων ἡ δρῦς φέρει παρὰ τὸν καρπόν, &c. Et Græcorum δρῦν Maro quoque robur interpretatur, cum ad hunc Homeri verſum alludens,

Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐσσι παλαιφάτου, οὐδ' ἀπὸ πέτρης.

ita in Æneïde cecinit,

Genſque virûm truncis, & duro robore nata.

2. *Utrumque genus.*] Album, ac nigrum, Theophr. loco citato.

3. *Veluti mora.*] Quiddam quod ſpeciem mori refert, συκαμινώδες ἄλλο: ſed durum illud oppido, fractuque difficile.

4. *Plerumque tauri.*] *Ab hac aliud quoque gignit, quod cum plane crevit, tauri caput quodammodo imitatur:* Καὶ ἕτερον .... παρεμφερὲς τρόπον τινὰ τοῦτ' ἐστὶ καὶ ταύρου κεφαλῇ, περικαταγνύμενον δὲ ἔνδοθεν ἔχει πυρῆνα ἐλαίᾳ ὁμοφυῆ. Theophr. loc. cit.

5. *Naſcuntur.*] Theophr. loc. cit.

absimiles, intus habentes flocos molles [6] lucernarum luminibus aptos. Nam [7] & sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore [8] melligeni succi. Gignunt & alæ ramorum ejus pilulas, [9] corpore, non pediculo, adhærentes: candicantes umbilicis: cetera nigra varietate dispersa. [10] Media cocci colorem habent. [11] Apertis amara inanitas est. Aliquando [12] & pumices gignit: necnon [13] & e foliis convolutas pilulas: [14] & in folio rubente [15] aquosos nucleos, candicantes ac translucidos, quamdiu molles sint, in quibus [16] & culices nascuntur: maturescunt in modum gallæ.

Cap. VIII. XI. Ferunt robora & [1] cachryn: ([2] ita vocatur pilula in medicina urendi vim habens.) [3] Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano: postquam folia cecidere, hieme durans. [4] Continet nucleum pineis similem: is crescit hieme, aperitur vere pilula tota: cadit, cum folia cœpere crescere. Tam multifera sunt, tot res præter glandem pariunt robora. [5] Sed & boletos, [6] suillosque, gulæ novissima irritamenta, quæ circa radices gignuntur: quercus probatissimos: [7] robur autem, & cupressus, [8] & pinus, noxios. [9] Robora ferunt & viscum, & mella, ut auctor est Hesiodus. Constatque rores melleos, cælo, [10] ut diximus, cadentes, non aliis magis insidere frondibus. [11] Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est.

XII. Omnes tamen has ejus dotes ilex solo [1] provocat cocco. Granum hoc, primoque [2] ceu scabies fruticis, [3] parvæ aquifoliæ ilicis: [4] cusculium vocant: [5] pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Usum ejus gratiorem in con-

NOTÆ.

6. *Lucernarum.*] Vicem ellychnii in lucernis præbentes.

7. *Et sine oleo.*] Theophr. Καίεται γὰρ καλῶς ὥσπερ καὶ ἡ μέλαινα κηκίς.

8. *Melligeni succi.*] Quæ melleum succum tactu gustatuque referat. Theophr. Φύει καὶ ἕτερον σφαιρίον κόμην ἔχον, τὰ μὲν ἄλλα ἀχρεῖον, κατὰ δὲ τὴν ἐαρινὴν ὥραν ἐπιβάπτον χυλῷ μελιτηρῷ, καὶ κατὰ τὴν ἁφὴν, καὶ κατὰ τὴν γεῦσιν.

9. *Corpore.*] In ramorum alis, inquit, pilulas gignit alias, quæ per se ipsæ, suo corpore, ac sine pediculo, ramis adhærescant: quæ umbilicos candicantes habeant, reliquum corpus variegatum e nigro. Ita Theoph. loc. cit. Φύει δ' ἐνδοτέρω, τὸ τῶν ῥαβδῶν μασχαλίδος ἕτερον σφαιρίον ἄμισχον.... τοὺς μὲν γὰρ ἐπανεστηκότας ὀμφαλοὺς ἐπιλεύκους, ἢ ἐπεστιγμένους ἔχει μέλανας. Sic enim admonitus a Plinio medicus Constantinus, vitiato huic alioqui Græci scriptoris loco medicinam fecit.

10. *Media.* [Theophr. Τὸ δὲ ἀναμέσον κοκκοβαφὲς καὶ λαμπρόν. Cocci colorem, miniatum intellige: uti de psittaci torque in cervice Plinius ait, lib. 10. sect. 58.

11. *Apertis.*] Apertam pilulam nigram videri & subputridam dixit Theophr. loc. cit. Ἀνοιγόμενον δέ ἐστι μέλαν, καὶ ἐπίσαπρον. Fungosam raramque lanuginem, quæ intus est, *inanitatem* vocat.

12. *Et pumices.*] Pumiceum lapillum, σπάνιον δὲ παραφύει καὶ λιθάριον κισσηρῶδες ἐπὶ πλεῖον. Theophr.

13. *Et e foliis.*] Sic Theophr. φυλλικὸν σφαιρίον συμπεπιλημένον.

14. *Et in folio.*] In ipsa folii spina, quæ per medium tergum recta discurrit, ἐπὶ τοῦ φύλλου κατὰ τὴν ῥάχιν, inquit Theophrastus.

15. *Aquosos.*] Pilulas aquosas, albas, pellucidas, quamdiu molles sunt, σφαιρίον λευκὸν, διαυγὲς, ὑδατῶδες, ὅταν ἁπαλὸν ᾖ. Theophr. Vulgo pilulas asininas vocant.

16. *Et culices.*] Μυίας Theophrastus dixit, hoc est, *muscas.*

Sect. XI. 1. *Cachryn.*] Habet hæc vox Κάχρυς apud Hesych. aliosque, multos significatus. Est autem hæc Pliniana κάχρυς ab ea quam Theophrastus affert, & forma, & nascendi modo dispar. Huic pilulæ instar est, cui nihil simile Theophrastea habet: hæc, postquam folia cecidere, hieme durat, autumno nata: illa primo vere gignitur. Adjicit tamen statim idem Theophr. lib. 3. hist. cap. 7. quiddam in robore peculiare autumno nasci, quod per hiemem duret: eamque facile adducor, ut credam κάχρυν Plinianam esse. Sed nihil est eo Theophrasti loco corruptius. Τῇ δ' ἰδιότητι τοῦ μετοπώρου μετὰ τὴν φυλλοβολίαν &c.

2. *Ita vocatur.*] Eo quoque nomine, inquit, appellatur pilula quædam in medicinæ usu: quam scilicet κάχρυν, vel potius κάγχρυν vocat Dioscor. lib. 3. cap. 88. qui proprie fecundi rosmarini fructus: nec pilula, sed semen est: pariter urendi vim habens, καυστικῆς δυνάμεως.

3. *Gignitur.*] Dissimile est, quod in iisdem fere arboribus gigni Theophrastus prodit, lib. 3. hist. cap. 7.

4. *Continet nucleum.*] Iisdem plane nucis avellanæ iülum Theophr. describit, loc. cit.

5. *Sed & boletos.*] Theophr. lib 3. hist. cap. 9. Οἱ γὰρ μύκητες ἀπὸ τῶν ῥιζῶν, καὶ παρὰ τὰς ῥίζας φυόμενοι, &c.

6. *Suillosque.*] Id fungorum tertium genus nomen habet: venenis accommodatissimum, ut dicetur lib. 22. sect. 47.

7. *Robur autem.*] Δρῦς Græcis, ut diximus. Subscribit in Georgicis Nicander his versibus: apud Athen. lib. 2. pag. 60.

Ἐχθρὰ δ' ἐλαίης,
Ῥοιῆς τε, πρίνου τε, δρυός τ' ἀπὸ πήματα κεῖται,
Οἰδαλέα, σφιγκτὰ, βαρὴ, πνιγόεντα μυκήτων.

Hoc est, *noxia oleæ, Punicæ, ilicis, roborisque purgamenta jacent, tumidi, glutinosi, malefici, strangulantes fungi.* De his dicetur opportunius, lib. 22. sect. 47.

8. *Et pinus.*] Athenæus, lib. 2. pag. 61. ex Diphilo, pineos inter edules accenset, & ulmeos: οἱ ἐπὶ πτελέαις καὶ πεύκαις γιγνόμενοι.

9. *Robora.*] Theophrast. loc. cit. ὡσαύτως καὶ ἡ ἰξία... εἰ δέ γε δὴ καθ' Ἡσίοδον φέρει μέλι καὶ μελίττας, &c. Hesiodi versus hi sunt, in Ἔργοις, vers. 230.

Οὔρεσι δὲ δρῦς
Ἄκρη μέν τε φέρει βαλάνους, μέσση δὲ μελίσσας.

10. *Ut diximus.*] Libro XI. sect. 12. Huc pertinet quod Maro cecinit, Ecloga IV.

Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

Et quod Naso, lib. 1. Metam. vers. 112.

Flavaque de viridi stillabant ilice mella.

11. *Cremati.*] Theophr. loc. cit. Φασὶ δὲ καὶ ὅταν κατακαυθῇ, γίνεσθαι λίτρον ἐξ αὐτῆς.

Sect. XII. 1. *Provocat cocco.*] Æquat, vel etiam superat. Theophr. lib. 3. hist. c. 16. Ὁ δὲ πρῖνος... φέρει καὶ παρὰ τὴν βάλανον κόκκον τινὰ φοινικοῦν. *Ilex fert præter glandem, granum quoddam puniceum.* In Gallia Narbonensi, nunc *Vermillon* vocant, vel *graine d'écarlate.* Quoniam ea grana vermiculis scatent, quorum sanies coccino tingendo idonea est, efficitque eum colorem, quem & nos miramur, & veteres impense laudarunt. Hinc *emblemate vermiculatum* dixere, coccineo colore tinctum.

2. *Ceu scabies.*] Ac veluti arboris excrementum, seu purgamentum quoddam. Vide Notas & Emendat. num. III.

3. *Parvæ aquifoliæ.*] Et parvam ilicem, & fruticem vocant, ut ab eo utroque genere ilicis, de quo dictum est sect. 8. diversum istud esse intelligas. Et est ex illo sane id genere, quod aquifolium ipse alibi, aliique dixere, alii agrifolium: Galli, *le petit Houx*: minime, ut priora duo, glandiferum. Diosc. lib. 4. cap. 48. Κόκκος βαφική, θάμνος ἐστὶ μικρὸς, φρυγανώδης, ᾧ πρόσκεινται οἱ κόκκοι ὡς φακοὶ, &c. *Frutex est parvus, surculosus, cui grana, ceu lentis, adhærent.* Tamen & in ilice πρίνῳ gigni Theophrastus paulo ante censuit. Hæc aquifolia eidem ἀγρία dicitur, l. 3. histor. cap. 4. unde & Latinis *agrifolium.* In Notis quæ falso Tironi adscribuntur, apud Gruterum, pag. 170. ubi arborum genera recensentur: *Fraxinus. Acrifolium. Ilex.*

4. *Cusculium.*] Κοσκύλια, quoniam e cortice eraduntur. Græcis κοσκύλλειν est excrescentes minutias præsecare.

5. *Pensionem alteram.*] Alterum ex horto, ex agro alterum pauperes tributum pendebant. Nam & hortensia in macello distrahebant, coccum iidem passim nascentibus fruticibus decerpebant: atque ex gemina ea merce corradebant, unde tributum penderent. E cocco igitur pensio altera tributi peti solita a Plinio nunc dicitur: altera ex horto, lib. 19. sect. 19. his verbis: *cum credatur pensio ea pauperum.* Accepit hunc locum aliter longe Salmasius in Solin. pag. 175. Tributi collationem ait duplicem fuisse;

chylii mentione [6] tradidimus. [7] Gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia: pessimum in Sardinia.

XIII. Galliarum [1] glandiferæ maxime arbores [2] agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc ejus, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quæ [3] vocatur ægilops, fert pannos arentes, muscoso villo canos, non in cortice modo, verum & e ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, [4] ut diximus inter unguenta.

Suberi [5] minima arbor, glans pessima, rara: [6] cortex tantum in fructu, [7] præcrassus ac [8] renascens, atque etiam in denos pedes undique explanatus. Usus ejus ancoralibus maxime navium, piscantiumque [9] tragulis, [10] & cadorum obturamentis: præterea in hiberno feminarum calceatu. Quamobrem [11] non infacete Græci corticis arborem appellant. [12] Sunt & qui feminam ilicem vocent: atque ubi non nascitur ilex, pro ea subere utantur, in carpentariis præcipue fabricis, ut circa Elin & Lacedæmonem. [13] Nec in Italia tota nascitur, [14] aut in Gallia omnino.

XIV. Cortex & fagis, tiliæ, abieti, piceæ, in magno usu agrestium. Vasa, corbesque, ac patentiora quædam messibus convehendis vindemiisque faciunt, atque [1] prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, [2] incidens litteras a succo. Nec non in quodam usu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa. CAP. IX.

XV. [1] Scandulæ e robore aptissimæ, mox e glandiferis aliis, fagoque: facillimæ ex omnibus quæ resinam ferunt: sed minime durant, præterquam e pino. [2] Scandula contectam fuisse Romam, [3] ad Pyrrhi usque bellum, annis CCCCLXX. Cornelius Nepos CAP. X.

NOTÆ.

aliam in capite, aliam in censu. Posteriori tributo pendendo non fuisse obnoxios eos, qui agrum aut prædia non haberent: cum pensione capitis omnes tenerentur, qua divites, qua pauperes. Sed neque hoc loco capitationis vim, quidve vox ea valeat, intellexisse Salmasium, non optimum sane Jurisconsultum, disces ex iis quæ de capitatione disputat Gothofredus in Cod. Theod. lib. XI. tit. 1. de annona & tributis, pagg. 17. & 43. item lib. 13. tit. 10. de censu, pag. 116. Capitatio enim & genus illud tributi dicebatur, quod pro possessionum quoque numero, si quæ essent, imponeretur. Salvianus, lib. 5. de gubern. Dei: *Cum possessio ab his recesserit, capitatio non recedit: proprietatibus carent, & vectigalibus obruuntur.* Vide & Glossarium Du-Cangii, verbo *Capitatio*, & *Caput*. Neque vero de tributo gemino nunc sermonem esse Plinius ipse haud obscure indicat, cum *pensionem tributi alteram* hunc cocci proventum, non *tributi alterius pensionem* vocat: hoc est, in cocco alterum esse solvendo tributo subsidium, non tributo alteri.

6. *Tradidimus.*] Lib. 9. sect. 65.

Gignitur, &c.] Diosc. lib. 4. cap. 48.

Sect. XIII. 1. *Glandiferæ.*] Præcipue larices, oculato teste Nic. Chorier, lib. 1. hist. Delphin. pag. 58. Sunt enim in ea regione plurimæ.

2. *Agaricum.*] Ἀγαρικὸν, & apud Gallos retinet nomen, *Agaric*, fungi genus. A Dodonæo pingitur, Pempt. 3. lib. 5. cap. 24. pag. 477. De eo rursum Plinius, lib. 25. sect. 57. quem locum vide.

3. *Vocatur ægilops.*] Fagus hæc est Latinorum, ut diximus sect. 6. Hæc porro Theophr. lib. 3. cap. 9. Ὃ δὲ καλοῦσί τινες φάσκον. ὁμοίως τοῖς φηγοῖς ἡ αἰγίλωψ μόνη φέρει, πολιὸν καὶ βρύινον, καὶ γὰρ πηχυαῖον καταχρεμάννυται, καθάπερ τρύχος ὀξονίς μακρόν. Φύεται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ φλοιοῦ, καὶ οὐκ ἐκ τῆς κορύνης ὅθεν ἡ βάλανος, &c. *Quod autem φάσκον quidam vocant, pannis simile, ægilops sola fert, canum & muscosum, cubitali longitudine pendens, ut vestis lacerus longusque pannus: nascitur e cortice, non e surculorum cacumine: unde glans: neque ex gemma, sed ex latere ramorum anni exacti, &c.*

4. *Vt diximus.*] Libro 12. sect. 50.

5. *Minima arbor.*] Nempe e glandiferis.

6. *Cortex tantum in fructu.*] In usu: quod in ea arbore nihil ad vitam utile colligas, præter corticem.

7. *Præcrassus.*] Theophr. lib. 3. hist. cap. 16. φλοιὸν ἔχει παχὺν σφόδρα.

8. *Renascens.*] Intra annos tres: ἐν τρισὶν ἔτεσιν, Theophrast. loc. cit.

9. *Tragulis.*] Piscatorum verricula tragulas vocat, sine controversia a trahendo nomen adeptas, ut vidit jamdudum Turnebus, lib. 22. Advers. cap. 14. pag. 721. Et Glossæ Isidori: *Tragum, genus piscatoriæ.* Glossar. Lat. Gallic. *Tragum, Rets à pescher.* Catholicon Armoricum: *Traimaill; c'est un rets à pescher.* Latine, *hoc tragum, verriculum.* Gallis, *Tremail.* Italis, *Tramaglio*: quod tribus maculis, vel triplici macularum ordine constat, quas *Mailles* nostri appellitant.

10. *Et cadorum.*] Nunc quoque subere lagenis amphorisque obturandis utimur: & a calceariis suberem expeti ad conficiendas crepidas, nemo nescit. Hæc obturamenta Galli vocant, *bondons*: obturare cadum, *bondonner un muid.*

11. *Non infacete Græci.* Videtur φελλὸν, quasi φλοιὸν, dici a Græcis velle. Φελλὸς certe Hesychio φλοιὸς δένδρου, καὶ ξύλον ἐλαφρὸν, *arboris cortex, & lignum leve.* Suberem etiam simpliciter corticem Latini dixere; Horatius, lib. 3. Ode 9. v. 22.

Tu levior cortice.

Et lib. 1. Satyr. 4. versu 119.

Simul ac duraverit ætas
Membra, animumque tuum, nabis sine cortice.

12. *Sunt & qui.*] Hæc Theophrastus iisdem plane verbis, lib. 3. hist. cap. 16. de arbore quam φελλόδρυν Arcades vocabant: eamdem esse cum φελλῷ seu subere, ex aliis auctoribus Plinium didicisse credimus.

13. *Nec in Italia tota.*] Sed in Etruria tantum. Theophr. loc. cit.

14. *Aut in Gallia.*] Galliæ nomine Narbonensis provincia hoc loco minime comprehenditur. Nam, ut ait lib. 4. sect. 31. *Gallia omnis Comata uno nomine appellata, in tria populorum genera dividitur*, Belgas nimirum, Celtas & Aquitanos. In Provincia certe, quæ pars est provinciæ Narbonensis, indigenam esse suberem, nec adscititiam aliunde, argumento est, quod dumosis & squalentibus locis ibi luxuriose prosilit, ut prodidere Petr. Quiqueranus, lib. 2. fol. 50. Honor. Bouche, lib. 1. cap. 8. pag. 49. ipsaque experientia comprobat.

Sect. XIV. 1. *Prætexta tuguriorum.*] Tecti tuguriorum marginem seu oram extimam, quæ eo corticis genere prætexitur. Ducta metaphora videtur a prætexta nobilium, quæ purpura circumtexta erat. Forte *projecta* rectius, quod in MSS. *protecta* legitur. *Prominentiæ* tectorum, Vitruvio, lib. 4. cap. 2. & lib. 2. cap. 8. *projecturæ*: *Saillies, égouts.* Vide quæ dicturi sumus in Notis & Emend. ad librum XVII. num. XVIII.

2. *Incidens litteras.*] Succi madidi beneficio litteras incidit, inscribitque cortice, minime conspicuas: easdem siccato cortice, apparentes.

Sect. XV. 1. *Scandulæ.*] Asseres, seu tabellæ parvæ, hoc est, in exiguas laminas fissæ. Columella, lib. 8. cap. 3. fenestellis scandulas jungi præcipit, quibus ab corte irrepant aves ad requiem nocturnam. *Scandulas*, non *Scindulas* habent MSS. omnes. Adde his ea quæ V. Cl. Du-Cangius habet in Gloss. verbo *Scindula*.

2. *Scandula.*] Ligneis assulis, sectilibusque asserculis. Mirum est *ardesias* nostras incognitas veteribus fuisse, quæ hodie passim habentur. *Nostri*, inquit Philander ad Vitruv. l. 1. c. 1. *utuntur cærulei in nigro sectilibus laminis crustisve. Is lapis serra dentata, ut lignum secatur, assulatimque frangitur. Ardesiam vocamus, credo ab ardendo, quod e tectis ad solis radios veluti flammas jaculetur.*

3. *Ad Pyrrhi .... bellum.*] Quod cœptum esse anno Urbis 472. diximus lib. 8. sect. 6.

auctor eſt. [4] Silvarum certe diſtinguebatur inſignibus. Fagutali Jovi etiam nunc, ubi lucus fageus fuit: porta [5] Querquetulana: colle in quem vimina petebantur, totque lucis, quibuſdam & geminis. Q. Hortenſius Dictator, [6] cum plebs ſeceſſiſſet in Janiculum, legem [7] in Eſculeto tulit, ut quod ea juſſiſſet, omnes [8] Quirites teneret.

XVI. Peregrinæ tum videbantur, quoniam non erant ſuburbanæ, [1] pinus atque abies, omneſque quæ picem gignunt, de quibus nunc dicemus, ſimul ut tota condiendi vina origo cognoſcatur. Quædam ferunt in Aſia, aut Oriente, e prædictis picem. In Europa ſex genera cognatarum arborum ferunt. Ex iis pinus atque pinaſter folium habent capillamenti modo prætenue, longumque, & mucrone aculeatum. Pinus fert minimum reſinæ, interdum [2] & nucibus ipſis, de quibus dictum eſt, vixque ut adſcribatur generi.

XVII. [1] Pinaſter nihil aliud eſt, quam pinus ſilveſtris, mira altitudine, & a medio ramoſa, ſicut pinus in vertice. [2] Copioſiorem dat hæc reſinam, [3] quo dicemus modo. Gignitur & in planis. Eaſdem arbores alio nomine eſſe per oram Italiæ, [4] quos tibulos vocant, plerique arbitrantur, ſed graciles ſuccinctioreſque, & enodes, [5] liburnicarum ad uſus, pæne ſine reſina.

XVIII. [1] Picea montes amat, atque frigora: [2] feralis arbor, & funebri indicio ad fores poſita, ac rogis virens: jam tamen & [3] in domos recepta, tonſili facilitate. Hæc plurimam reſinam fundit, [4] interveniente candida gemma, tam ſimili thuris, ut mixta viſu diſcerni non queat: unde [5] fraus Seplaſiæ.

Omnibus his generibus folia [6] brevi ſeta, & craſſiore, duraque, ceu cupreſſis. Piceæ rami pæne ſtatim ab radice modici, velut brachia, lateribus inhærent. [7] Similiter abieti, expetitæ [8] navigiis. [9] Situs in excelſo montium, ceu maria fugeret: [10] nec forma alia. Materies vero præcipua trabibus, & plurimis vitæ operibus. [11] Reſina ei vitium: unde fructus unus piceæ: exiguumque ſudat aliquando contactu Solis. E diverſo materies, quæ abieti pulcherrima, [12] piceæ ad fiſſiles ſcandulas, cupaſque, & pauca alia ſecamenta.

XIX. Quinto generi ſitus idem, eadem facies: [1] larix vocatur. Materies præſtantior

NOTÆ.

4. *Silvarum.*] Erant in urbe ſilvæ inſignes, quibus regiones quamplurimæ diſtingui ſolerent. Nam vel in una regione Urbis quinta, Lucus Fagutalis fuit, de quo Feſtus: *Fagutal, ſacellum Jovis, in quo fuit fagus arbor, quæ Jovi ſacra habebatur.* Fuit & collis campuſque Viminalis, a viminum ſilva cognominatus, & Ara Viminei Jovis. Fuit & lucus Petelinus.

5. *Querquetulana.*] Ubi & Querquetulanum ſacellum, de quo Varro, lib. 4. de ling. Lat. pag. 15. Feſtus: *Querquetulana porta Romæ dicta, quod querquetum* (quercetum) *intra muros Urbis juxta ſe habuerit.*

6. *Cum plebs.*] Tres plebis ſeceſſiones factæ memorantur. Prima, in montem ſacrum, trans Anienem amnem, tria ab Urbe millia paſſuum, æris alieni cauſa, anno Urbis CCLXI. de qua Livius, lib. 2. pag. 32. Secunda ſeceſſio facta eſt anno CCCV. ob Decemvirorum inſolentiam, & Appii Claudii Decemviri ſcelus, auctore L. Virginio. De ea Livius, lib. 3. pag. 60. Tertia, de qua nunc ſermo, rurſus æris alieni cauſa, facta in Janiculum, anno CCCLXVII. De hac Epitome Livii, lib. XI. *Plebs propter æs alienum, & graves, & longas ſeditiones, ad ultimum ſeceſſit in Janiculum: unde a Q. Hortenſio Dictatore deducta eſt, iſque in ipſo magiſtratu deceſſit.*

7. *In Eſculeto.*] Locus fuit eſculis conſitus.

8. *Quirites teneret.*] Hoc eſt, Romanos ex Urbe & in Urbe tantum. Hæ ferebantur leges a Tribuno plebis. Huic vero Dictatoris Hortenſii legi ſimilem primum L. Valerio, M. Horatio Coſſ. latam legimus apud Liv. lib. 3. pag. 60. ſeceſſione ſecunda: *Cum veluti in controverſo jure eſſet, tenerenturne Patres plebiſcitis: legem centuriatis Comitiis tulere, ut quod tributim plebes juſſiſſet, populum teneret.* Repetita igitur ab Hortenſio eſt. Gellius, lib. 15. cap. 27. pag. 848. *Q. Hortenſius Dictator eam legem tulit, ut eo jure, quod plebs ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur.*

Sect. XVI. 1. *Pinus.*] Quæ Græcis fere *πίτυς*, noſtris *un pin*, Archiæ Epigramma, a nobis relatum lib. 15. ſect. 5. ubi inter Olympionicarum coronas *πίτυς* numeratur, Auſonius ita reddidit in Eclogario:

Quatuor antiquos celebravit Achaïa ludos:
Serta quibus pinus, malus, oliva, apium.

2. *Et nucibus.*] Interdum, inquit, fert reſinam in ipſis nucibus pineis, de quibus dictum eſt lib. 15. ſect. 9. ſed eam quidem adeo exiguam, ut reſiniferarum arborum generi vix pinus adſcribatur.

Sect. XVII. 1. *Pinaſter.*] *Πίτυς ἀγρία, pin ſauvage.* Pingitur a Dodonæo, pag. 848.

2. *Copioſiorem dat hæc.*] Nempe pinus ſilveſtris.

3. *Quos dicemus modo.*] Sect. 23.

4. *Quos tibulos.*] Harum iconem Dalecampius exhibet, lib. 1. pag. 47. Mox *ſuccinctiores*, magis compactas interpretor.

5. *Liburnicarum.*] Genus eſt bellicæ navis velociſſimæ, a Liburnis Illyrici populis conditoribus nuncupata. His ſtruendis pinaſter arbos idonea.

Sect. XVIII. 1. *Picea.*] Hæc Theophraſto, *πίτυς*, aliis *πεύκη*, *Peſſe* Gallis. Hinc Pityocampas, (erucæ genus eſt) in picea Plinius lib. 29. ſect. 30. in pinu alii naſci produnt. Pingitur a Dodonæo, pag. 851. accuratius a Matthiolo, in lib. 1. Dioſc. pag. 97.

2. *Feralis arbor.*] Quæ funeribus adhibetur. Unde illud Maronis, lib. 6. Æneid. Miſeni funus deſcribentis, v. 280.

Procumbunt piceæ, &c.

3. *In domos.*] Etiam, ſi Virgilio credimus, Eclog. 7. verſ. 65.

Pulcherrima pinus in hortis.

4. *Interveniente.*] Quæ ſponte manat reſina, inquit, e picea, in gemmam interdum candidam coit, quæ eſt micæ thuris ſimillima.

5. *Fraus Seplaſiæ.*] Hoc eſt, Seplaſiariorum. Feſtus: *Seplaſia, forum Capuæ, in quo plurimi unguentarii erant.* Aſcon. Pedian. in orat. Cic. contra Piſon. *Dictum eſt in diſſuaſione legis Agrariæ apud populum, plateam eſſe Capuæ, quæ Seplaſia appellatur, in qua unguentarii negotiari ſunt ſoliti.*

6. *Brevi ſeta.*] Inſtar ſetæ brevia, exiliaque, & gracilia.

7. *Similiter abieti.*] *Le ſapin.* Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 10. *ἐλάτη θήλεια*, abies femina. A Cluſio recte pingitur, lib. 1. hiſt. plant. pag. 34. & a Matthiolo, in lib. 1. Dioſc. pag. 107.

8. *Navigiis.*] Virgil. 2. Georg. v. 68.

Caſus abies viſura marinos.

9. *Situs in excelſo.*] Idem Eclog. 7. verſ. 66.

Abies in montibus altis.

10. *Nec forma alia.*] Quam picea. Adeo ſane inter ſe affines ambæ, ut obſervat Matthiolus pag. 106. ut fabros lignarios ſimilitudine ſæpe fallant: etiam peritos, inquit Plinius ſect. ſeq.

11. *Reſina ei.*] Reſinæ fluxus ex abiete, arbori exitioſus eſt: e picea ad vitæ uſum perutilis, nec matri noxius.

12. *Piceæ ad.*] Piceæ materies, inquit, idonea tantum parandis ſcandulis fiſſilibus, cupiſque, hoc eſt, vaſis vinariis, aliiſque ſectilibus operibus paucis.

Sect. XIX. 1. *Laryx vocatur.*] Iiſdem fere verbis a Vitruvio deſcribitur, lib. 2. cap. 9. pag. 35. Theophraſto

longe,

longe, incorrupta vis, mori contumax: rubens præterea, & dolore acrior. [2] Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atque lentiore, numquam durescentis.

Sextum genus [3] est teda proprie dicta, abundantior succo quam reliqua, parciore liquidioreque quam in picea: flammis ac [4] lumini sacrorum etiam grata. [5] Hæ, mares dumtaxat, ferunt & eam, quam Græci sycen vocant, odoris gravissimi. Laricis morbus est, [6] ut teda fiat.

Omnia autem hæc genera accensa, fuligine immodica, carbonem repente exspuunt cum eruptionis crepitu, ejaculanturque longe: [7] excepta larice, quæ nec ardet nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quam lapides. [8] Omnia ea perpetuo virent, nec facile discernuntur in fronde, etiam a peritis: tanta natalium mixtura est. Sed picea minus alta quam larix. [9] Illa crassior, leviorque cortice, folio villosior, pinguior & densior, molliorque flexu. [10] At piceæ rariora siccioraque folia, & tenuiora, ac magis algentia: totaque horridior est, & perfusa resina. [11] Lignum abieti similius. [12] Larix ustis radicibus non repullulat, ut in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo.

Alia etiamnum [13] generibus ipsis in sexu differentia. Mas brevior & durior: femina procerior, pinguioribus foliis & [14] simplicibus, atque [15] non rigentibus. [16] Lignum maribus durum, & in fabrili opere contortum: feminæ mollius, publico discrimine in securibus. [a] Hæ in quocumque genere deprehendunt marem: quippe respuuntur, & [17] fragosius sidunt, ægrius revelluntur. Ipsa materies retorrida, & [18] nigrior maribus radix. [19] Circa Idam in Troade & alia differentia est, montanæ, maritimæque. [20] Nam in Macedonia & Arcadia, circaque Elin, permutant nomina, nec constat auctoribus, quod cuique generi attribuant: nos ista Romano discernimus judicio. Abies e cunctis amplissima est, & femina etiam prolixior: materie mollior utiliorque, arbore rotundior, [21] folio pinnato densa, ut imbres non transmittat, atque hilarior in totum. E ramis generum horum [22] panicularum modo [23] nuca-

INTERPRETATIO.

a *Hæ in.*] Secures in omni arborum genere deprehendunt quæ arbos mascula, quæ femina sit.

NOTÆ.

πεύκη. Sed nondum hæc arbos in certi alicujus nominis Gallici possessionem venit: etsi eruditi viri eam esse existimant, quam *Meléze* vulgus appellat: res nihilominus habet dubitationem, ut pluribus argumentis inferius demonstrabimus. Melesia ea porro in Delphinatu & Alpibus frequens. Vide Nic. Chorier, lib. 1. hist. pag. 57. A Dodonæo pingitur, pag. 856.

2. *Plusculum .... liquoris.*] Resinæ. Eam quæ ex *Melezìis* manat, officinæ pro terebinthina venditant: interdum etiam pro benjoino.

3. *Est teda.*] Ignota hæc Theophrasto arbos, in Allobrogum & Italorum agro frequens. Pingitur a Dalecampio lib. 1. pag. 47. *Pinus silvestris*, *Cembro* a Matthiolo appellatur, qui eam & ipse accurate delineat in lib. 1. Diosc. pag. 106.

4. *Lumini sacrorum.*] Ad faces quæ in sacris ritibus accenduntur. Unde & tedas faces ipsas vocamus. Apuleius, lib. XI. Asin. aur. ubi de expiata nave: *Sacerdos*, inquit, *teda lucida, & ovo, solemnissimas preces de casto præfatus ore*, &c.

5. *Hæ, mares.*] E tedarum genere, mares dumtaxat. Sed & ταῖς πεύκαις id quoque subnascitur, quod συκῆν Græci, hoc est, sicum vocant, si Theophrasto credimus, lib. 3. hist. cap. 10.

6. *Ut teda fiat.*] Ut, instar tedæ, abundantiorem succum, resinamque fundat: est enim ea copia exitiosa arbori. Hæc de larice, quam πεύκην vocat, etiam prodidit Theophrastus, lib. 3. hist. cap. 10.

7. *Excepta larice.*] Vitruvius eadem tradit conceptis verbis. *Larix vero*, inquit ille, lib. 2. cap. 9. pag. 35. *qui non est notus, nisi his municipibus, qui sunt circa ripam fluminis Padi, & litora maris Adriatici, non solum ab carie aut a tinea non nocetur: sed etiam flammam ex igni non recipit, nec ipse potest per se ardere, nisi uti saxum in fornace ad calcem coquendam, aliis lignis uratur: nec tamen tum flammam recipit, sed longo spatio tarde comburitur.* Eadem de larice Palladius, lib. 12. in Novemb. tit. 13. Quæ tamen valde vereor ut vere dicta, nec temere credita sint a summis viris: nihil enim resiniferis arboribus, cujusmodi in primis larix est, quæ liquida resina turget, concipiendo igni aptius videtur. Abest ea sane dos a melesiis arboribus quas veterum larices esse eruditi volunt. Harum enimvero carbo, præsertim in ærariorum officinis, mire expetitur.

8. *Omnia .... virent.*] At larici nostræ, siquidem Melesia ea sit, folia hieme decidunt: etsi coniferæ arbores ceteræ perpetuo virent.

9. *Illa crassior.*] Nempe larix, quæ Theophrasto πεύκη, ut diximus. Nam quæ de larice Plinius, ea de πεύκη totidem verbis Theophr. lib. 3. cap. 10. Καὶ τὰ φύλλα τὴν μὲν πεύκην ἔχειν πολλὰ, καὶ λιπαρὰ, καὶ δασέα, καὶ κεκλιμένα, *inflexa*.

10. *At piceæ.*] Quæ Theophrasto, loc. cit. πίτυς. Τὴν δὲ πίτυν, inquit, ὀλίγα τε, καὶ πεφρικότα μᾶλλον, *pauciora, squalidiora, horridiora*.

11. *Lignum abieti.*] Piceæ lignum similius: nec totius arboris formam fere aliam esse dixit sect. sup. Theophr. loc. cit. Καὶ πίτυος τὰ ξύλα λευκότερα, καὶ ὁμοιότερα τῇ ἐλάτῃ.

12. *Larix ustis.*] Laricem iterum vocat, quæ Theophrasto πεύκη est: quæ πίτυς, iterum piceam. Sic enim ille, loc. cit. Πεύκην μὲν γὰρ ἐπικαυθεισῶν τῶν ῥιζῶν οὐκ ἀναβλαστάνειν· τὴν πίτυν δέ φασί τινες ἀναβλαστάνειν· ὥσπερ καὶ εἰς Λέσβον ἐμπρησθέντος τοῦ Πυῤῥαίων ὄρους τοῦ πιτυώδους. Eam ob causam lib. 24. sect. 86. chamæpeucen sic appellatam tradit a similitudine foliorum cum larice.

13. *Generibus ipsis.*] In sex commemoratis resiniferarum arborum generibus, sexus quædam differentia est.

14. *Simplicibus.*] Apud Theophr. loc. cit. ἁπαλὰ mollia: ἁπλᾶ simplicia legisse Plinius videtur apud alium.

15. *Non rigentibus.*] Non subrectis, sed languidis.

16. *Lignum maribus.*] Hæc iisdem verbis Theophr. loc. cit. Ἔστι δὲ τὰ ξύλα τὰ μὲν ἄῤῥενος περιμήτερα, καὶ σκληρὰ, ἐν ταῖς ἐργασίαις στρεφόμενα· τὰ δὲ θηλείας εὐεργὰ, καὶ δύστραβῆ, καὶ μαλακώτερα. Σχεδὸν δὲ κοινή τις ἡ διαφορὰ πάντων τῶν ἀῤῥένων καὶ θηλειῶν, ὡς οἱ ὑλοτόμοι φασίν· ἅπαν γὰρ τὸ ἄῤῥεν τῇ πελεκήσει τραχύτερον καὶ ἐπεστραμμένον μᾶλλον, καὶ δυσεργότερον, καὶ τῷ χρώματι μελάντερον, &c.

17. *Fragosius.*] Major, cum finditur, fit fragor, & in ictu hæret securis.

18. *Nigrior .... radix.*] Tota materies, non radicis modo, sed corporis ac ligni, nigrior in maribus esse a Theophrast. dicitur: καὶ τῷ χρώματι μελάντερον.

19. *Circa Idam.*] Theophr. loc. cit.

20. *Nam in Macedonia.*] Theophr. loc. cit.

21. *Folio pinnato.*] Folia pinnas avium referunt, tam densa, ut neque nivem, neque imbrem transmittant, inquit Theophr. loc. cit. Ἔχει δὲ ὥσπερ πτέρυγας τὸ φύλλον.... πυκνὸν δὲ οὕτως, ὥστε μήτε χιόνα διιέναι, μήθ' ὑετόν. Hic vero recte Constantinus observat, φύλλον vocari, non singula folia abietis, veluti capillamenta: sed eorum in singulis ramulis, surculisque, totam seriem pectinatim dispositam. Itaque hic φύλλον collective dicitur.

22. *Panicularum.*] Panicula in arundinibus, milio, juglandibus, aliisque, ea coma dicitur, in qua pendent semina. *L'epy du millet, les chatons des noyers*, &c.

23. *Nucamenta.*] Coni, nuces, κύτταροι. Nucamenta pinea dicimus, *Pommes de pin*.

menta ſquamatim compacta dependent, [24] præterquam larici. [25] Hæc abietis maſculæ, primori parte nucleos habent: non item feminæ. Piceæ vero totis paniculis, minoribus gracilioribuſque, minimos ac nigros. Propter quod Græci phthirophoron eam appellant. In eadem nucamenta compreſſiora maribus ſunt, ac minus reſina roſcida.

XX. [1] Similis his etiamnum aſpectu eſt, ne quid prætereatur, taxus, [2] minime virens, graciliſque & triſtis, ac dira, nullo ſucco, [3] ex omnibus ſola baccifera. [4] Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, [5] in Hiſpania præcipue, venenum ineſt. Vaſa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuiſſe compertum eſt. Hanc Sextius [6] ſmilacem a Græcis vocari dixit: & eſſe [7] in Arcadia tam præſentis veneni, ut qui obdormiant ſub ea, cibumve capiant, moriantur. [8] Sunt qui & taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus ſagittæ tingantur. Repertum, innoxiam fieri, ſi in ipſam arborem clavus æreus adigatur.

CAP. XI. XXI. Pix liquida in Europa [1] e teda coquitur, [2] navalibus muniendis, multoſque [3] alios ad uſus. [4] Lignum ejus conciſum, furnis undique igni extra circumdato, fervet. Primus ſudor aquæ modo fluit canali: [5] hoc in Syria [6] cedrium vocatur: cui tanta vis eſt, [7] ut in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfuſa ſerventur.

XXII. Sequens liquor, craſſior jam, [1] picem fundit. Hæc rurſus in cortinas æreas conjecta, aceto ſpiſſatur: & coagulata Brutiæ cognomen accepit: doliis [2] dumtaxat, vaſiſque ceteris utilis, [3] lentore ab alia pice differens: item colore [4] rutilante, & quod pinguior eſt reliqua. [5] Omnia illa fiunt e picea, reſina [6] ferventibus cocta lapidibus, in alveis validi roboris: aut ſi alvei non ſint, [7] ſtruis congerie, velut in carbonis uſu. [8] Hæc in vinum additur, farinæ modo tuſa, nigrior colore. Eadem reſina ſi cum aqua levius decoquatur coleturque, rufo colore lenteſcit, ac ſtillatitia vocatur. [9] Seponuntur autem ad id

NOTÆ.

24. *Præterquam larici.*] Unde intelligas haud certam ſatis conjecturam eſſe eorum qui laricem eſſe meleziam arbitrantur: ſunt enim huic, ut pino, coni, etſi minores, cupreſſiniſque ſimiles.

25. *Hæc abietis.*] Hæc nucamenta, inquit, in maſcula abiete nucleos anteriore gerunt, qua ſunt acuminata: in picea toto nucamenti corpore nuclei ſparguntur, ſed minimi, quos Græci φθεῖρας vocant: unde arbori nomen φθειροφόρος: neque enim, ut viſum eſt Dalecampio, ea vox φθεὶρ tantum pediculum ſonat, ſed & piceæ nucleum: Heſychius: φθεὶρ, ὁ τῆς πίτυος καρπός. Euſtathius, in Iliad. β. φθεῖρες, τὰ μικρὰ ςρόβυλα.

Sect. XX. 1. *Similis his.*] Nempe reſiniferis arboribus, maxime vero abieti: ſed aſpectu tantum ſimilis, non reſina, nec ſquamato fructu. Taxus, *l'If.*

2. *Minime virens.*] At noſtra taxus perpetuo viret, in Gallico cælo.

3. *Ex omnibus.*] Nempe ex reſiniferis proxime memoratis.

4. *Mas noxio.*] Manifeſtum eſt hæc Plinium a Theophraſto non hauſiſſe: is enim, lib. 3. hiſt. cap. 10. taxi baccas edules eſſe & innoxias homini ſcribit: & ſane ſunt ejuſcemodi in Anglia, teſte Pena, in Adverſar. pag. 450.

5. *In Hiſpania.*] Etiam in Italia baccas venenatas eſſe Dioſc. prodidit: ſed falſo. Honor. Bouche, lib. 1. hiſt. cap. 8. cap. 49. experimento ſe comprobaſſe ait, largiorem taxi eſum equis eſſe letalem: bubus certe eſſe, ruſtici nobis liquido affirmarunt.

6. *Smilacem.*] Dioſc. lib. 4. pag. 80. Σμίλαξ.... Ῥωμαῖοι δὲ τάξον καλοῦσιν. A Sextio forte Dioſcorides, ut Plinius, hauſit. Et ſmilacem de ilice dici ſuperius vidimus, ſect. 8.

7. *In Arcadia.*] Etiam in Narbonenſi Gallia, ſi Dioſcoridi fides, loc. cit. ἐν τῇ Ναρβωνίᾳ. Apud nos umbra taxi minus aliquanto exitioſa eſt: dolorem modo capitis facit iis qui diutius ſub ea hærent.

8. *Sunt qui & taxica.*] Quod ex arbore taxo ſagittæ fierent, quæ venenis tingebantur, quibus inde toxicorum, ſive taxicarum eſt appellatio indita. Liber Mirac. S. Martini, laudatus a Du-Cangio in Gloſſar. verbo, *Ivus: Eſt autem id genus arboris aptum ſpiculis & arcubaliſtis: vulgo enim dicitur Ivus.* Alii ἀπὸ τῶν τόξων toxica credunt appellata, quod iis venenis ſagittas barbari tingebant: Dioſc. in Alexiph. cap. 20. Τὸ δὲ τοξικὸν δοκεῖ μὲν ὠνομάσθαι, ἐκ τοῦ τὰ τόξα τῶν βαρβάρων ὑπ' αὐτοῦ χρίεσθαι.

Sect. XXI. 1. *E teda.*] Sexto illo reſiniferarum arborum genere, de quo ſect. 19. Ex eo ignis vi pix elicitur.

2. *Navalibus.*] Ita MSS. hoc eſt, omni navigiorum generi & inſtrumento picando.

3. *Alios ad uſus.*] Quos ipſe proferet, lib. 24. ſect. 23.

4. *Lignum ejus.*] Hunc picis conficiendæ modum Theophraſtus quoque prodit, lib. 9. hiſt. cap. 3. ubi multo prolixius tractatur.

5. *Hoc in Syria.*] Nempe hic primus ſudor, *Poix vierge*: quod enim primum in omni liquore manat, id præſtantiſſimum. Sic in oleo prima unda præli ceteris anteponitur, lib. 15. ſect. 2.

6. *Cedrium.*] Quoniam Syri ex cedro tantum & terebintho picem urunt: pino, picea, ceteriſque reſiniferis arboribus carent: teſte Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 3.

7. *Ut in Ægypto.*] Hæc Plinius ex Herodoto, lib. 2. Euterpe, num. 87. pag. 121. adhiberi ad hos uſus prodente, τὸ ἐκ τοῦ κέδρου ἄλειφαρ, quam τὴν κεδρίην vocat. Vide & Diod. Sic. lib. 1. Bibl. pag. 74. & ante ceteros Galenum, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 187. Mortuorum ita condita cadavera, *Mumias*, & *Gabbaras* vocant. Et prior illa quidem appellatio vulgaris eſt, de qua alii ſatis multa. Poſterioris meminit Auguſtinus, ſerm. 120. de diverſis, cap. 12. *Ægyptii ſoli credunt reſurrectionem, quia diligenter curant cadavera mortuorum: morem enim habent ſiccare corpora, & quaſi ænea reddere: Gabbaras ea vocant.*

Sect. XXII. 1. *Picem fundit.*] Quæ proprie pix appelletur. Nam primus ſudor id nomen vix obtinet, liquidior. Hæc pix ſicca, quæ e liquida pice decoquitur: ξηρὰ πίσσα Græcis, *Poix ſeche.* Nonnullis παλίμπισσα, quaſi pix iterum cocta, teſte Dioſc. lib. 1. cap. 97. In Indice libri hujus locus iſte ita ſignatur, *Quibus modis ſpiſſa pix fiat.*

2. *Doliis dumtaxat.*] Non item navalibus, ut liquida. Nam alioqui multos habet in medicina uſus, uti dicetur lib. 24. ſect. 23.

3. *Lentore.*] Hæc enim viſci modo lenteſcit: qua dote alia pix caret, quæ ſicca omnino eſt. Nam Brutia picis ac reſinæ dotes in ſe colligit. Dioſcor. loc. cit.

4. *Rutilante.*] Dioſc. ὑπόκιῤῥος καὶ ῥητινώδης, ſubrutila & reſinoſa.

5. *Omnia illa.*] Nempe pix liquida, & geminum ſiccæ genus. Vide Notas & Emendat. num. IV.

6. *Ferventibus.*] Unde hæc frixa reſina vocatur φρυκτὴ ῥητίνη, quam eſſe eamdem cum Colophonia quidam putant.

7. *Struis congerie.*] Confertis congeſtiſque lignis, iiſdemque luto caminatis, quo plane modo fieri carbonem antea dictum eſt ſect. 8. Multo hæc fuſius Theophraſtus, lib. 9. hiſt. cap. 3.

8. *Hæc in vinum.*] Hac reſina frixa, vina condiuntur. Plinius, lib. 14. ſect. 24. *Reſina condire muſta vulgare eſt Italiæ, provinciiſque finitimis.*

9. *Seponuntur.*] Ad picandum, inquit, condiendumque vinum eligitur vetuſtior, ac minus laudata, quæ inſtar corticis & cruſtæ dura eſt. Vide Notas & Emendationes, num. V.

ſere vitia reſinæ cortexque. Alia temperies. [10] ad crapulam. Namque flos crudus reſinæ, cum multa aſſula tenui brevique avulſus, conciditur [11] ad cribri minuta: deinde ferventi aqua, donec coquatur, perfunditur. [12] Hujus expreſſum pingue; præcipua reſina fit, atque rara, nec niſi paucis in locis Subalpinæ Italiæ, conveniens medicis. [13] Reſinæ albæ congium in duobus aquæ pluviæ coquunt. Alii utilius putant ſine aqua coquere lento igne tota die, utique vaſe æris albi. Item terebinthinam in ſartagine referventi, [14] hanc ceteris præferentes. Proxima ex lentiſco.

XXIII. Non omittendum, apud eoſdem [1] zopiſſam vocari deraſam navibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente vita, multo efficaciorem ad omnia, quibus pices reſinæque proſunt, videlicet adjecto [2] ſalis callo. CAP. XII.

[3] Aperitur picea [a] e parte ſolari, [4] non plaga, ſed vulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, ut a terra cubito cum minimum [5] abſit. [6] Nec corpori ipſi parcitur, [7] ut in ceteris, quoniam [8] aſtula [b] in fructu eſt. [9] Verum hæc terræ proxima laudatur: altior [c] amaritudinem affert. [10] Poſtea humor omnis e tota confluit in hulcus: [11] item in teda. [12] Cum id manare deſiit, ſimili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Poſtea tota arbor ſucciditur, & [13] medulla ejus uritur. [14] Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem & e ramis, ac radicibus, [15] cum reſina damnetur ex his partibus. [16] In Macedonia laricem maſculam urunt, feminæ radices tantum. Theopompus ſcripſit, in Apolloniatarum agro [17] picem foſſilem, non deteriorem Macedonica, inveniri. [18] Pix optima ubique ex apricis, Aquilonis ſitu. Ex opacis horridior, viruſque præferens. [19] Frigidâ hieme, deterior, ac minus copioſa, & decolor. [20] Quidam arbitrantur in montuoſis copia præſtantiorem ac colore, & dulciorem fieri, odo-

INTERPRETATIO.

a *E parte ſolari.*] Qua ſolem aſpicit.
b *In fructu eſt.*] Utilitatem habet.
c *Amaritudinem affert.*] Reſinam amariorem facit.

NOTÆ.

10. *Ad crapulam.*] Ad id faciendum quod crapulam vocant ii qui vina condiunt. Eſt porro flos crudus reſinæ, ut diximus lib. 14. ſect. 25. reſina ipſa, nuper avulſa arbori, necdum paſſa cocturam: eadem percocta, quo nunc dicitur modo, crapula nuncupatur. Hæc porro totidem verbis refert Dioſc. lib. 1. cap. 93. Pro aſſula, de qua lib. 13. ſect. 49. MSS. *aſtula* legunt: qua de voce dicemus ſect. ſeq.

11. *Ad cribri minuta.*] Ita minutatim conciditur, ut cribro excerni, ſive, ut paſſim loquitur Theod. Priſcianus, *cribellari* poſſit.

12. *Hujus expreſſum.*] Nempe cum coquitur, ut Plinius ait, lib. 15. ſect. 7. velleribus ſupra halitum ejus expanſis, atque ita expreſſis. In pice quod eſt ita expreſſum, florem picis Scribonius Largus appellat, Compoſ. 40.

13. *Reſinæ albæ.*] Quæ ad crapulam parandam in primis expetitur. Quid congius ſit, vide lib. 14. ſect. 19. Quid æs album, lib. 34. ſect. 20.

24. *Hanc ceteris præferentes.*] Plinius ſupra, lib. 14. ſect. 25. de pice ac reſina: *In Oriente optimam tenuiſſimamque terebinthi fundunt: deinde lentiſci.* Vide & lib. 24. ſect. 22.

Sect. XXIII. 1. *Zopiſſam.*] Dioſc. lib. 1. cap. 98. iiſdem verbis: Ζώπισσαν δ' οἱ μὲν εἶπον τὴν ἐκ τῶν πλοίων ξυομένην ῥητίνην μετὰ τοῦ κηροῦ, &c. Hanc in liniendis navibus cum cera miſcebant: unde *ceratæ puppes*, apud Ovidium, alioſque.

2. *Salis callo.*] Duritie quadam a ſale ſive marina aqua accepta, & adſtringendi, ſiccandique vi.

3. *Aperitur picea.*] Ad eliciendam reſinam. Hæc fere ſectio integra apud Theophraſtum exſtat, lib. 9. hiſt. cap. 2.

4. *Non plaga.*] Aliud plaga, aliud vulnus eſt. Plaga ἐντομή, ubi cutis laxatur, & ſcinditur. Vulnus, τὸ ἕλκος, quando avellitur, diſtrahiturque a corpore: eſt enim ἕλκος ab ἕλκω, *traho*. Hic ergo vulnus eſt, cum cortex detrahitur, nec tantum inciſione dividitur.

5. *Abſit.*] Subintellige vulnus, & hiatus. Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 2. Λεπίζουσι δὲ τὸ πρὸς ἥλιον μέρος ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς πήχεις ἀπὸ τῆς γῆς.

6. *Nec corpori.*] Nec corticem, inquit, ſolum vellunt, ſed in corpus ipſum; ſeu caudicem arboris ſecurim impingunt: quoniam quæ inde aſſula effringitur, eximiturque cum cortice, habet magnos uſus.

7. *Vt in ceteris.*] In abiete, pinu, larice, quarum corpori parcitur, ne ſecuris ictu violetur. Theophr. ἐν τῇ ἐλάτῃ, καὶ τῇ πίτυϊ, ubi ſui oblitus πίτυος & πεύκης vices doteſque permutat.

8. *Aſtula.*] Ita MSS. omnes, pro *aſſula*. Aſtulas quoque dixit Plinius Valer. lib. 1. cap. 39. *Tedas pingues*, inquit, *in aſtulas concides.* Haſtulam filicis Celſus pariter dixit, lib. 5. cap. 26. tit. *Curatio gangrænæ.* Σχίδακας, Dioſc. lib. 2. cap. 83. Feſtus, *aſſulas. Fomites*, inquit, *ſunt aſſulæ ex arboribus, dum cæduntur, excuſſæ.* Noſtris, *éclat.* Hinc *aſſulatim* Plautus in Captivis, act. 4. ſc. 2. verſ. 51.

Aperite haſce ambas fores,
Priuſquam pultando vel aſſulatim foribus exitium affer

In Mercat. act. 1. ſc. 2. verſ. 20.

At etiam adſto? at etiam ceſſo foribus facere hiſce aſſulas?
Aperite aliquis.

9. *Verum hæc.*] Aſtula, ſive aſſula.

10. *Poſtea humor.*] Reſina quæ ex tota manat arbore, vulnus explet.

11. *Item in teda.*] Ut e picea, inquit, ſic etiam e teda, ſexto nempe illo reſiniferarum arborum genere, de quo ſect. 19. reſina exprimitur: ac ſimili ratione vulnus coït.

12. *Cum id.*] Ita libri omnes: ſubintellige, vulnus, ſeu hulcus.

13. *Medulla ejus.*] Quàm arboris cor vocant. Hæc pars faciendis tedis ob pinguedinem aptiſſima: ideoque tum uritur. Theophr. loc. cit.

14. *Sic & in Syria.*] Theophr. loc. cit.

15. *Cum reſina.*] Cum in Europæ tractu, inquit, reſina omnis damnetur, quæ ex piceæ, laricis, abietiſque ramis ac radicibus elicitur: in Syria contra laudatur, quæ ex iiſdem terebinthi partibus manat. Hic Dalecampius, ut ſæpe alias, ceſpitavit.

16. *In Macedonia.*] Macedones, inquit, ad exprimendam picem e larice, maſculam quidem urunt totam: feminæ radices tantum: hac enim maxime parte reſinoſa eſt. Οἱ γὰρ περὶ Μακεδονίαν, οὐδὲ τὴν πεύκην πιττοκαυτοῦσιν, πλὴν ἄλλα ἢ τὴν ἄῤῥενα· τῆς δὲ θηλείας ἐάν τινας τῶν ῥιζῶν λάβωσιν· ἅπασα γὰρ ἔνδαδος πεύκη ταῖς ῥίζαις.

17. *Picem foſſilem.*] Πισσάσφαλτον intellexit, cui nomen ex cognatione picis ac bituminis, ut dicemus lib. 35. ſect. 51. de eo prolixius ibi diſputaturi. Picis fodinæ *picariæ* appellatæ, de quibus Cicero in Bruto, num. 85. *Liberi ſocietatis ejus, quæ picarias de P. Cornelio & L. Mummio Cenſoribus redemiſſet.* Et Ulpianus, lib. 50. Dig. tit. de verb. ſignific. l. *Inter publica: Vectigal ſalinarum, metallorum & picariarum.*

18. *Pix optima.*] Optima, inquit, quam aprica loca, & Aquiloni oſtenta præbent. Hæc iiſdem verbis Theophr. loc. cit.

17. *Frigida hieme.*] Ὅταν ἰσχυρὸς χειμών. Theophraſt.

20. *Quidam.*] Theophr. loc. cit.

rem quoque gratiorem, [21] dum resina fit: [22] decoctam autem minus picis reddere, quoniam [23] in serum abeat: [24] tenuioresque esse ipsas arbores, quam in planis: sed has & illas serenitate steriliores. [25] Fructum quædam proximo anno ab incisu largiuntur, aliæ secundo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coït.

Inter hæc genera proprium quidam fecere [26] sappium, quoniam [27] ex cognatione earum seritur, qualis dicta est [28] in nucleis: ejusque arboris imas partes tedas vocant: cum sit illa arbor nil aliud, quam picea, feritatis paulum mitigatæ satu: [29] sapinus autem materies cæsarum e genere fit, sicuti docebimus.

CAP. XIII. XXIV. Materiæ enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimamque fraxinum. Procera hæc ac teres: [1] pinnata & ipsa folio: multumque Homeri præconio, & [2] Achillis hasta nobilitata. Materies est ad plurima utilis. Ea quidem, quæ fit in Ida Troadis, in tantum [3] cedro similis, ut ementes fallat, cortice ablato. [4] Græci duo genera ejus fecere: longam, enodem: alteram brevem, duriorem, [5] fuscioremque, laureis foliis. [6] Bumeliam vocant in Macedonia amplissimam, [7] lentissimamque. Alii situ divisere. [8] Campestrem enim esse crispam, montanam spissam. Folia earum jumentis mortifera, ceteris ruminantium innocua, [9] Græci prodidere. [10] In Italia, nec jumentis nocent. [11] Contra serpentes vero succo expresso ad potum, & imposita hulceribus, opifera, ac nihil æque, reperiuntur. [12] Tantaque est vis, ut ne matutinas quidem, occidentesve umbras, quamvis sint longissimæ, serpens arboris ejus attingat, adeo ipsam procul fugiat. [13] Experti prodimus: si fronde ea gyroque claudatur ignis & serpens, in ignes potius, quam in fraxinum fugere serpentem. Mira naturæ benignitas, prius quam hæ prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

CAP. XIV. XXV. [1] In tilia mas & femina differunt omni modo. Namque & materies mari dura, [2] rufiorque, ac nodosa, & odoratior: [3] cortex quoque crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert, aut florem, [4] ut femina, quæ crassior arbore, materie candida præcellensque est. [5] Mirum in hac arbore, fructum a nullo animalium attingi: [6] foliorum corticisque succum esse dulcem. Inter corticem ac lignum tenues tunicæ multiplici membrana, e quibus vincula, tiliæ vocantur: tenuissimæ earum

NOTÆ.

21. *Dum resina fit.*] Ante nimirum quam in picem coquatur, eo quo dictum est modo, sect. 22. his verbis: *Omnia illa fiunt e picea, resina cocta.* Hunc locum Dalecampius ut intelligeret, corrupit.

22. *Decoctam.*] Seu frixam, ut diximus sect. 22. Hæc Theophrast. totidem verbis, tum lib. 3. hist. cap. 10. tum lib. 9. cap. 2.

23. *In serum.*] Ut lac, serescit.

24. *Tenuioresque.*] Aliunde certe hæc Plinius, quam ex Theophrasto, qui tenuiorem resinam fore, non arborem, dixit. Nec tamen abludit a veritate, quod de ipsis nunc arboribus proditur.

25. *Fructum.*] Hoc est, resinam. Theophr. lib. 9. hist. cap. 2.

26. *Sappium.*] Ita MSS. Reg. Colb. Thuan. Glossæ: *Sappinus*: πεύκη. Et *Sapinus*, πίτυς.

27. *Ex cognatione.*] Ex cognatarum arborum semine, ut piceæ, pinûs, laricisque.

28. *In nucleis:*] Libro 15. sect. 9. ubi de nucibus pineis, nucleisque dictum est: ubi sappiniæ nucis mentio, nempe e sappio arbore, & e sativa picea.

29. *Sapinus autem.*] Sapinus, inquit, non arboris nomen est, sed materiei, e parte nimirum inferiore cæsæ jam abietis, & decorticatæ: sicuti docebimus sect. 76. libri hujus. Vide Notas & Emend. num. VI.

Sect. XXIV. 1. *Pinnata & ipsa.*] Sicuti de abiete diximus sect. 19. Fraxinus, *le Frêne.* Pingitur a Dodonæo, pag. 821.

2. *Achillis hasta.*] Apud Homer. Iliad. υ'. vers. 277. Πηλιὰς ἤϊξεν μελίη. Hinc apud Ovid. lib. 10. Metam. vers. 93. *Et fraxinus utilis hastis.* Hodieque oblongiores hastæ, *les Piques*, ex majore fraxino, βουμελίᾳ, & ex corno fiunt.

3. *Cedro similis.*] Id vero Theophrastus, non de fraxino, seu μελίᾳ, sed de taxo, quæ μίλος, refert. Vide Notas & Emend. num. VII.

4. *Græci duo.*] Theophr. totidem verbis, lib. 3. hist. cap. XI.

5. *Fuscioremque.*] Ita libri omnes: at Theophr. *flaviorem*: ξανθοτέρα. Forte Itali cæli solive natura mutatus colos.

6. *Bumeliam.*] Βουμελίαν, quam *fraxinum bubulam* vertit Gaza. Forte, quod fraxini folia ad boum pabulum reponuntur, ita prodente Colum. lib. 6. cap. 3. Ego vero *fraxinum magnam* libentius dixerim: quod in compositionibus præfixa nomini ea vocula βου, significatum ejus vocis auget, ut in βουσέλινον.

7. *Lentissimamque.*] Teneram ac flexibilem. Ut *lenta salix* Virgilio dicitur.

8. *Campestrem.*] Theophr. loc. cit.

9. *Græci prodidere.*] Quorum in libris vereor ne μελίαν iterum pro μίλῳ, hoc est, pro taxo fraxinum legerit. De vi taxi venenata diximus sect. 20.

10. *In Italia.*] Etiam boum pabulo, ut diximus, fraxineæ frondes, cum ulmeis, populeisque autumno reponuntur.

11. *Contra serpentes.*] Diosc. lib. 1. cap. 108. περὶ μελίας, *de fraxino.* Τῶν φύλλων ὁ χυλὸς, καὶ αὐτὰ σὺν οἴνῳ πινόμενα, καὶ καταπλασσόμενα, ἐχιοδήκτοις βοηθεῖ. *Foliorum succus, & folia ipsa e vino pota, atque etiam imposita, viperarum morsibus opitulantur.* Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 22. *de apum percussibus, vel scorpionum, ceterorumque serpentum: Et fraxini folia cum vino trita, bibenti dantur.*

12. *Tantaque.*] Simile est quod de σμίλῳ Callimachus affert apud Ælian. lib. 9. histor. anim. cap. 27. ut μίλον rursum pro μελίᾳ accepisse Plinius videri possit, hoc est, taxum cum fraxino confudisse.

13. *Experti prodimus.*] Plane aliter se rem habere, experiundo sibi compertum Charasius contestatur, lib. de Viperis, pag. 115. viperam a se nimirum fronde fraxinea circumclusam, statutamque in medio, statim ad eam frondium struem insiluisse, ac sub eas abdidisse se. Alia forte vis est fraxineæ frondi ingenita in Italo solo, cæloque, quam sit in nostro. De Vettonica Plinius idem tradit, lib. 25. sect. 55.

Sect. XXV. 1. *In tilia.*] Theophr. lib. 3. hist. cap. 10. Nostris *Tilleul*, & *tillau.* Græcis φίλυρα. Pingitur a Lobelio recte in Observ. pag. 606.

2. *Rufiorque.*] Theophr. ξανθὴ, quæ vox interdum rubrum ex flavo sonat. Et mox: ἔτι δὲ εὐωδέστερον τοῦ τῆς θηλείας τὸ ξύλον τοῦ ἄρρενος.

3. *Cortex.*] Theophr. loc. cit.

4. *Ut femina.*] Quæ florem & fructum edit. Theophr.

5. *Mirum.*] Theophr. lib. 1. histor. plant. cap. 20. Ὁ δὲ καρπὸς οὐδενὶ βρωτός.

6. *Foliorum, &c.*] Theophr. lib. 3. hist. cap. 10. τὸ δὲ φύλλον, καὶ ὁ φλοιὸς, ἡδέα, καὶ γλυκέα.

[7] philyræ, coronarum [8] lemniſcis celebres, antiquorum honore. Materies teredinem non ſentit, proceritate perquam modica, verum utilis.

XXVI. [1] Acer ejuſdem fere amplitudinis, operum elegantia ac ſubtilitate [2] citro ſecundum. Plura ejus genera. [3] Album quod præcipui candoris, vocatur Gallicum in Tranſpadana Italia, tranſque Alpes naſcens. [4] Alterum genus criſpo macularum diſcurſu: qui cum excellentior fuit, a ſimilitudine caudæ [5] pavonum nomen accepit, in Iſtria, Rhætiaque præcipuum. E viliore genere, [6] craſſivenium vocatur. Græci ſitu diſcernunt. Campeſtre enim candidum eſſe, nec criſpum, [7] quod glinon vocant: montanum vero criſpius, duriuſque: etiamnum [8] e maſcula criſpius ad lautiora opera. Tertium genus [9] zygiam, rubentem, fiſſili ligno, cortice livido, & ſcabro. Hoc alii generis proprii eſſe malunt, & Latine carpinum appellant. CAPUT XV.

XXVII. Pulcherrimum vero eſt bruſcum, multoque excellentius etiamnum molluſcum. Tuber utrumque [1] arboris ejus: bruſcum intortius criſpum: molluſcum [2] ſimplicius ſparſum. [3] Et ſi magnitudinem menſarum caperet, haud dubie præferretur citro. Nunc intra pugillares, lectorumque [4] ſilicios, aut laminas, raro uſu ſpectatur. E bruſco fiunt & menſæ nigreſcentes. Reperitur [5] & in alno tuber: tanto deterius, quanto ab acere alnus ipſa diſtat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in ſiccis natæ præferuntur aquaticis, ſicut & fraxini. Eſt & trans Alpes arbor, ſimillima aceri albo materia, quæ vocatur [6] ſtaphylodendron. Fert ſiliquas, & in iis nucleos, ſapore nucis avellanæ. CAPUT XVI.

XXVIII. In primis vero materies honorata buxo eſt, raro criſpanti, nec niſi radice: cetero [1] lenis quies materiæ, ſilentio quodam, & duritie, ac pallore commendabilis: [2] in ipſa vero arbore topiario opere. Tria ejus genera: Gallicum, quod [3] in metas emittitur, amplitudinemque proceriorem. [4] Oleaſtrum in omni uſu damnatum, gravem præfert odorem. Tertium genus noſtrates vocant ſilveſtre, ut credo, mitigatum ſatu: diffuſius, & denſitate parietum; virens ſemper, [5] ac tonſile. [6] Buxus Pyrenæis, ac Cytoriis montibus plurima, & Berecyntio tractu: craſſiſſima

NOTÆ.

7. *Philyræ.*] Vetus Horatii interpres, in Oden ult. lib 1. *Philyra eſt cortex*, nempe tenuiſſimus, *tiliæ arboris.*

8. *Lemniſcis.*] Vide Turneb. lib. 18. Adverſ. cap. 3. pag. 536. & quæ dicturi ſumus lib. 21. ſect. 4.

Sect. XXVI. 1. *Acer.*] In Indice, *aceris genera decem* ſpondet auctor: nunc fidem datam præſtat. Primum enim eſt, Album ſeu Gallicum. 2. Pavonaceum. 3. Craſſivenium. Deinde genera bina, ex Græcorum campeſtri & montano. Quæ genera quinque, ſi in marem ac feminam ſingula dividas, decem omnino efficient. De acere mare Plinius ſect. ſeq. De campeſtri ſexus utriuſque, Theophr. lib. 3. hiſt. cap. XI. De montano item duplice, Plinius ipſe plane modo. Græcis σφένδαμνος dicitur, noſtris *Erable.*

2. *Citro ſecundum.*] Atlanticæ arbori, de qua diximus lib. 13. ſect. 29. Vide Notas & Emend. num. VIII.

3. *Album.*] Eſt acer majus Valerii Cordi, lib. 3. de hiſt. plant. cap. 5. Noſtris *Sycomore*, & quibuſdam *Plane*, a ſimilitudine platani: & *Bois blanc.*

4. *Alterum.*] *Erable madré.* Dalecampio, lib. 1. hiſt. plant. cap. 28. opulus montana dicitur. Vidimus in horto Regio. Ovidio, lib. 10. Metam. verſ. 95. *Acerque coloribus impar.*

5. *Pavonum.*] Ut acer pavonaceum nuncuparetur. Sic & de citri maculis, lib. 13. ſect. 19. *Sunt*, inquit, *& undatim criſpæ: majore gratia, ſi pavonum caudæ oculos imitentur.*

6. *Craſſivenium.*] Ob craſſiorem ac rudiorem venarum macularumque diſcurſum. Idem a Theophr. loc. cit. κλινότροχον vocatur, ſeu quod lecti ex eo fierent torno currente, ſeu quod rotulæ ex eo tornarentur, ſubjectæ pedibus lectorum.

7. *Quod glinon.*] Γλῖνον Theophraſto, lib. 3. hiſtor. cap. XI. γλεῖνον eidem, cap. 4. Forte vilius acer vox ea ſonat: nam Suidæ γλίνη, ῥύπος; *ſordes.*

8. *E maſcula.*] Hodie quoque lignatores Sequani, inquit Dalec. loc. cit. acer montanum mare feminaque diſtinguunt: colore magis flavo in mare, pallidiore in femina: ligno in mare duriore, venoſiore, magiſque criſpo: in femina laxiore, molliore, ſolutioreque, ac minus criſpo. Et mas quidem prius floret, quod Plinius quoque agnovit, ſect. ſeq femina tardius.

9. *Zygiam.*] Ζυγία Theophr. lib. 3. hiſtor. cap. XI. Carpinum recte Gaza vertit. Vitruvius, lib 2. cap. 9. pag. 34. *Item Carpinus . . . habet utiliſſimam tractabilitatem. Itaque Græci quod ex ea materia juga jumentis comparant, quod apud eos juga* ζυγὰ *vocitentur, item & eam* ζυγίαν *appellant.* Gallis, *Charme.* A Matthiolo pingitur in lib. 1. Dioſcor. pag. 145. Gallia igni potius quam lautis operibus dicat.

Sect. XXVII. 1. *Arboris ejus.*] Nempe aceris.

2. *Simplicius.*] Recto ac ſimplice, non criſpo aut contorto, venarum macularumque diſcurſu, nec nodis interrupto.

3. *Et ſi.*] Si menſarum ex eo tubere tanti orbes, quanti ex citro, forent: haud dubie citro præferretur id aceris tuber. De magnitudine menſarum citrearum dictum eſt lib. 13. ſect. 29. De acerna menſa Martialis, lib. 14. Epigr. 90. Utræque ex arboris ſuæ tubere factæ.

4. *Silicios.*] Ita libri omnes, etiam ſcripti, & quos terimus, & quos Salmaſius vidit, ipſo prodente, in Solin. pag. 416. Sed latet adhuc ejus vocis ſignificatus, niſi forte pro operimento laminæ lectis menſiſve addito, accipi quis velit. Quod indicare Plinius videtur, cum ſubjicit ſtatim, *aut laminas.* Sunt qui *ſilaceas laminas* hic legant, hoc eſt, ſilis colore tinctas, qua voce Plinius iterum abutitur, lib. 35. ſect. 32.

5. *Et in alno.*] Alnus, κλήθρα, *l'Aune.*

6. *Staphylodendron.*] Piſtaciam ſilveſtrem alii vocant; Galli, *Nez coupés.* Pingitur a Dodonæo, pag. 806. Vidimus in horto Regio.

Sect. XXVIII. 1. *Lenis quies.*] Materiei perpetuus lævor, qui & ſit enodis, & criſpo venarum diſcurſu careat. Et quietem & ſilentium dici μεταφορικῶς hoc loco palam eſt. Buxus, *du Bouïs.* Græci πύξον vocant.

2. *In ipſa vero.*] In arbore, inquit, ipſa, commendabilis maxime quies & patientia topiarii operis exhibendi, natura buxi tonſili.

3. *In metas.*] In conum, & acuminatam arborem creſcens. Herbarii buxum arboreſcentem vocant.

4. *Oleaſtrum.*] Genus id eſt nomenque buxi humilis, quale a Dodonæo pingitur, Pempt. 6. lib. 2. cap. 22. pag. 770. Niſi forte feſtinatio in legendo nimia Plinium tranſverſum egit, effecitque, ut cum ἄγριον ὅλον totum id ſilveſtre buxi genus eſſe apud ſcriptorem aliquem Græcum inveniſſet, vidiſſe ſe ἀγριέλαιον putarit.

5. *Ac tonſile.*] Et *tonſile buxetum* Martiali eſt, lib. 3. Epigr. 58. Tam denſum illud, ut in hortis parietum vicem obtineat.

6. *Buxus Pyrenæis.*] Et Cyrene quoque, ἐν Κυρήνῃ, inquit Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 15. quam vocem cum Πυρήνῃ permutaſſe incaute Plinium, quidam falſo putant. De Cytoro Virgil. lib. 2. Georg. verſ. 437. *Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum.* Nos de Berecynthio tractu lib. 5. ſect. 29.

in Corsica, flore [7] non spernendo: [8] quæ causa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus invisum. [9] Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior, sed brevis. [10] Amat frigida, aprica. In igne quoque duritia, quæ ferro: nec flamma, nec carbone utilis.

CAP. XVII. XXIX. 1 Inter has atque frugiferas, materie vitiumque amicitia, accipitur ulmus. [2] Græci duo ejus genera novere: [3] montuosam, quæ sit amplior: campestrem, quæ [4] fruticosa. [5] Italia Atinias vocat excelsissimas, & ex iis siccanas præfert, quæ non sint riguæ. [6] Alterum genus Gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem pediculo numerosiore. Quartum silvestre. Atiniæ non ferunt [7] samaram: ita vocatur ulmi semen: omnesque [8] radicum plantis proveniunt: [9] reliquæ semine.

CAP. XVIII. XXX. Nunc celeberrimis arborum dictis, quædam in universum de cunctis indicanda sunt. [1] Montes amant cedrus, larix, teda, & ceteræ, e quibus resina gignitur. [2] Item aquifolia, buxus, ilex, juniperus, terebinthus, [3] populus, [4] ornus, cornus, carpinus. Est & in Apennino frutex, qui vocatur [5] cotinus, ad [6] linamenta modo conchylii colore insignis. Montes & valles [7] diligit abies, robur, castaneæ, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, [8] cerasus. Non temere in montibus visæ sunt prunus, Punicæ, oleastri, juglans, morus, sambuci. [9] Descendunt & in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in montuosa, ulmus, malus, pirus, laurus, [10] myrtus, sanguinei frutices, ilex, [12] tingendisque vestibus nascentes genistæ. [13] Gaudet frigidis sorbus, & magis etiam [14] betulla. Gallica hæc arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis [15] magistratuum virgis. Eadem circulis flexibilis, item [16] corbium costis. [17] Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. In eosdem situs comitatur [18] & spi-

NOTÆ.

7. *Non spernendo.*] Ob elegantem speciem, & jucundum colorem, ab apibus adeo non spernitur, ut ultro etiam appetatur.

8. *Quæ causa.*] Theophr. lib. 3. histor. cap. 15. Διὸ καὶ τὸ μέλι οὐχ ἡδὺ, ὄζον τῆς πύξου.

9. *Hæc in Olympo.*] Theophr. loc. cit.

10. *Amat.*] Theophr. loc. cit. Φύεται δ' ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις καὶ τραχέσι. *Nascitur locis frigidis, asperisque.*

Sect. XXIX. 1. *Inter has.*] Inter silvestres, ac frugiferas. Inter silvestres quidem, bonitate materiæ: inter frugiferas, affinitate vitium: hæ enim maritantur ulmis, quæ uvas, racemos, palmitesque sustinent, ac veluti partus suos ostentant. Ulmus, *l'Orme.*

2. *Græci duo.*] Theophr. lib. 3. hist. cap. 14.

3. *Montuosam.*] Theophr. Ὀρειπτελέα δύσαυξέστερος. Pingitur a Dodonæo, Pemptad. 6. lib. 4. cap. 15. pag. 825.

4. *Fruticosa.*] Frutici similis, θαμνωδέστερος. Iconem habet Lobelius in Observ. pag. 607.

5. *Italia .... excelsissimas.*] Nempe montuosas, quæ sunt, uti dictum est, ampliores. Siccanæ sunt, in siccis natæ. Sic Columellæ, lib. 2. cap. 17. *Prati duo genera: alterum siccaneum, alterum riguum.*

6. *Alterum.*] Gallicum genus ab Atinia, Columella non secernit. *Vlmorum, inquit, duo esse genera convenit: Gallicum, & vernaculum. Illud Atinia, hoc nostras dicitur.* Libro 5. cap. 6. pag. 183.

7. *Samaram.*] Columella, loc. cit. pag. 184. *Atiniam ulmum,* inquit, *Tremellius Scrofa non ferre sameram, quod est semen ejus arboris, falso est opinatus: nam rariorem sine dubio creat, & idcirco plerisque sterilis videtur, seminibus inter frondem, quam prima germinatione edit, latentibus.* At enimvero samaram Plinius vocat, non minutum illud semen quod sub foliis latitat, sed majores baccas, quales in ulmo campestri Lobelii delineatæ apparent: quod hæ solæ in satione utiles.

8. *Radicum plantis.*] Hoc est, plantis cum radice ex ulmario vulsis: ut dicemus lib. 17. sect. 9. & 15. Columella, loc. cit. *Nemo jam serit ex samera, sed ex sobolibus.*

9. *Reliquæ semine.*] Sive samara, quam reliqua, præter Atiniam, genera creant. De his enim Plinius, libro 17. sect. 15. *Vlmorum, priusquam folio vestiantur, samara colligenda est circa Martias Calendas, cum flavescere incipit.*

Sect. XXX. 1. *Montes amant.*] Theophrast. lib. 3. histor. plant. cap. 4.

2. *Item aquifolia.*] Parva nempe ilex, de qua sect. 12. Ἀγρία hoc loco a Theophrasto nuncupatur.

3. *Populus.*] At Theophr. lib. 3. hist. cap. 1. populum utramque, albam & nigram, lucos & aquas desiderare ait. Notum quoque Virgilii carmen, Eclog. 7. vers. 65.

Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis.

4. *Ornus.*] Virgil. lib. 2. Georg. vers. 111.

Steriles saxosis montibus orni.

Ornus ea esse arbos existimatur, quæ silvestris fraxinus Columellæ. *Fresne sauvage.* Sed a βουμελίᾳ Macedonica discrepat.

5. *Cotinus.*] Est ea coriaria cotinus, quam Dodonæus describit ac delineat, Pempt. 6. lib. 2. cap. 19. pag 767. & 768. atque in Galliæ plerisque Italiæque montibus reperiri ait. Sabaudi vocant, *du fustet.* Anguillara, part. 4. pag. 85. *Scotano* ab Italis appellari, radicem tingendis lanis pannisque purpureo colore utilem tradit. Est & κότινος Græcis, nempe olea sylvestris, quæ ab hoc frutice multum discrepat.

6. *Linamenta.*] Ad fila tantum vestesque lineas conchylii colore tingendas, idoneus. In editis hactenus libris perperam legebatur *lineamenta.* In MSS. *lignamenta.*

7. *Diligit abies.*] Sic Theophr. lib. 4. hist. cap. 1.

8. *Cerasus.*] Sic Palladius, lib. XI. in Octob. tit. XI. pag. 152.

9. *Descendunt.*] Theophr. lib. 3. hist. cap. 4.

10. *Myrtus.*] Myrtum montanam Diosc. lib. 1. pag. 133. reliquis generibus anteponit: etsi Virgilius canit, lib. 4. Georg. vers. 124. esse *amantes litora myrtos.* Et lib. 2. vers. 112. *Litora myrtetis lætissima.*

11. *Sanguinei frutices.*] A colore corticis sanguineo nomen ei frutici inditum: hodieque vulgus *Sanguin* vocat. Joan. de Janua, in Cathol. *Sanguinus, quædam parva arbor, quod cortex & fructus ejus sit sanguinei coloris: unde sanguinetum, locus ubi abundant sanguini.* Virgam sanguineam Plinius appellat, lib. 24. sect. 43. Hæc Theophrasto, loc. cit. θηλυκρανεία est, hoc est, cornus femina. A Dodonæo delineatur, pag. 770.

12. *Tingendisque.*] Non genista quælibet, sed quæ a re ipsa *genista tinctoria* nominatur. Describit eam, delineatque Dodonæus, pag. 751. Galli vocant, *Fleur à teindre,* ou *Herbe à jaunir.*

13. *Gaudet .... sorbus.*] Pallad. lib. 2. in Januar. tit. 15. pag. 44. *Amat loca humida, montana, & frigidis proxima, & solum pinguissimum.*

14. *Betulla.*] *Du Bouleau.*

15. *Magistratuum.*] Nunc quoque pueros virgis e betulla pædagogi terrent. His Consulares olim fasces plerumque constabant. Consulares, inquam: nam, ut recte Plinius, libro superiore, sect. 40. fasces Imperatorum laurus decorabat. Nunc betulla baculis præterea scopisque nascitur.

16. *Corbium costis.*] Sic MSS. omnes, & quos habemus præ manibus, & quos Turnebus laudat, lib. 4. Advers. cap. 16. pag. 118. non *sportis.* Corbium costæ veluti statumina sunt, crassioraque & firmiora vimina, quibus reliqua quæ tenuiora subtilioraque firmantur, atque nectuntur. Vide inferius sect. 68. Sic *navium costas* Plinius ipse superius dixit, lib. 13. sect. 19.

17. *Bitumen.*] Sane bitumine scatet: & in facibus resinosum quoddam emittit, picis instar nigræ. Matthiol. in Diosc. lib. 1. cap. 93.

18. *Et spina.*] Non quælibet, sed ea modo, ex qua fie-

na, nuptiarum facibus auſpicatiſſima, quoniam inde fecerint paſtores qui rapuerunt Sabinas, ut auctor eſt Maſurius. Nunc facibus carpinus & [17] corylus familiariſſimæ.

XXXI. Aquas odere cupreſſi, juglandes, caſtaneæ, [1] laburnum. Alpina & hæc arbor, nec vulgo nota, dura ac candida materie, cujus florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur [2] Jovis barba, in opere topiario tonſilis, & in rotunditatem ſpiſſa, argenteo folio. Non niſi in aquoſis proveniunt [3] ſalices, alni, populi, [4] ſiler, [5] liguſtra [6] teſſeris utiliſſima. Item vaccinia, [7] Italiæ mancupiis ſata: Galliæ vero etiam [8] purpuræ tingendæ cauſa ad ſervitiorum veſtes. [9] Quæcumque communia ſunt montibus planiſque, majora ſunt, aſpectuque pulcriora in campeſtribus: meliora materie, criſpioraque in montibus: exceptis malis, piriſque.

XXXII. Præterea arborum aliis decidunt folia: aliæ ſempiterna coma virent. Quam differentiam antecedat neceſſe eſt prior. Sunt enim arbores quædam urbaniores, quas his placet nominibus diſtinguere. Hæ mites, quæ fructu, aut aliqua dote, umbrarumve officio humanius juvant, non improbe dicantur urbanæ. CAP. XIX.

XXXIII. [1] Harum generi non decidunt: oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupreſſo, pinis, ederæ, rhododendro, & ([2] quamvis herba dicatur) ſabinæ. Rhododendron, ut nomine apparet, a Græcis venit. Alii nerion vocarunt, alii rhododaphnen, ſempiternum fronde, roſæ ſimilitudine, caulibus fruticoſum. [4] Jumentis capriſque & ovibus venenum eſt. [5] Idem homini contra ſerpentium venena remedio. CAP. XX.

[6] Silveſtrium generis folia non decidunt abieti, [7] larici, pinaſtro, junipero, cedro, terebintho, [8] buxo, [9] ilici, [10] aquifolio, ſuberi, taxo, [11] tamarici. [12] Inter utraque genera ſunt adrachne in Græcia, & ubique unedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquam in cacuminibus. Non decidunt autem & in fruticum genere cuidam rubo, [13] & calamo. [14] In Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipſa urbe proſpiciebatur quercus una, numquam folia dimittens, nec ante mediam æſtatem germinans. Idque mirum eſt, CAP. XXI.

NOTÆ.

ri in nuptiis ſolitæ faces, hoc eſt, ſpina alba: ut Varro teſtatur, lib. 2. de vita populi Rom. apud Nonium, cap. 2. num. 340. Et Feſtus, verbo *Patrimi. Patrimi & matrimi pueri prætextati tres nubentem deducunt: unus, qui facem præfert ex ſpina alba, quia noctu nubebant: duo qui tenent nubentem.* Ideo autem ſpina alba adhibita, quod pollere ea plurimum in avertendis malis noxis crederetur, teſte Naſone, lib. 6. Faſt.

Sic fatus, ſpinam qua triſtes pellere poſſet
A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.

Et mox:

Virgaque Janalis de ſpina ſumitur alba, &c.

Varro denique in Ætiis, apud Cariſium, lib. 1. pag. 117. *Fax ex ſpina alba præfertur, quod purgationis cauſa adhibetur.*

17. *Corylus.*] De corylo diximus, lib. 15. ſect. 24. E coryli genere avellana eſt.

Sect. XXXI. 1. *Laburnum.*] Eſt hoc Dalecampii Laburnum alterum, ab eo pictum lib. 1. hiſtor. plant. cap. 36. pag. 104. De eo plura dicemus lib. 17. ſect. 35.

2. *Jovis barba.*] Hic frutex recte a Dalec. pingitur, lib. 2. hiſtor. plant. cap. 35. pag. 194. Nondum in certi nominis Gallica lingua poſſeſſionem venit. In Bæterrenſi Galliæ agro frequens, ipſo teſte: & in Italia juxta Livornam, ita prodente Anguillara.

3. *Salices.*] *Les Saules.* Cato, de re ruſtic. cap. 9. pag. 14. *Salicta locis aquoſis, humectis, umbroſis propter amnes ibi ſeri oportet.* Virgil. lib. 2. Georg. verſ. 110.

Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur.

4. *Siler.*] Fruticem vocat lib. 24. ſect. 44. ex quo baculos ruſtici conficiunt, ad ſerpentes fugandos. Anguillara latifoliam eſſe ſalicem putat, cujus e cinere, ſulſure, & aphronitro mixtis, pulvis efficitur excutiendis tormentis bellicis. Sed verius fruticem ignotum remur.

5. *Liguſtra.*] Gallis, *Troëſne.* Pingitur a Matthiolo, in lib. 1. Dioſc. pag. 170.

6. *Teſſeris.*] Nempe vel militaribus, vel iis quas imperatores in publicis largitionibus viritim dabant. His enim fruſtis ligni quadratis, certa inſignitis notatiſque forma, qui a principe donati erant, jus eis deinde fuit petendi frumenti publici.

7. *Italiæ mancupiis.*] MSS. editique libri, *in aucupiis* præferunt, manifeſto errore, quem Turnebus ante nos vidit, lib. 4. Adverſ. cap. 6. pag. 118. Emendationis cauſam repetit ex Plinii verbis, lib. 21. ſect. 97. quam & nos probamus. Geminum itaque diſtingui vaccinium a Plinio ſcito: Italicum alterum, quod mancupiis ſeratur: alterum Gallicum, ſive hyacinthum, qui & gladiolus vocetur, de quo dicemus lib. 21. ſect. 97.

8. *Purpuræ tingendæ.*] Sic MSS. omnes. Vitruvius lib. 7. cap. ultimo, pag. 148. *Vaccinium temperantes, & lac miſcentes, purpuram faciunt elegantem.*

9. *Quæcumque.*] Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 4. Ἅπαντα δὲ ὅσα κοινὰ τῶν ὀρῶν καὶ τῶν πεδίων, μείζω μὲν καὶ καλλίω τῇ ὄψει τὰ ἐν τοῖς πεδίοις γίνεται, κρείττω δὲ τῇ χρήσει τῶν ξύλων καὶ τῶν καρπῶν, τὰ ὀρεινά, πλὴν ἀχράδος, καὶ ἀπίου, καὶ μηλέας, αὗται δ᾽ ἐν τοῖς πεδινοῖς κρείττους, οὐ μόνον τοῖς καρποῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ξύλοις.

Sect. XXXIII. 1. *Harum generi.*] Hoc eſt, mitiorum e genere, & urbaniorum. Theophr. lib. 1. hiſt. cap. 19. Eadem habet auctor Geopon. lib. XI. cap. 1. pag. 305.

2. *Quamvis herba.*] Herba, inquit, vocatur, inter frutices tamen numeranda. Virgilius in Calice:

Herbaque thuris opes priſcis imitata Sabinis.

Arborem tamen δένδρον Dioſc. vocat, lib. 1. pag. 104. Sed quoniam pumila eſt, & coactæ brevitatis, herbam Romani appellavere. Dicemus de ea uberius lib. 24. ſect. 61.

3. *Rhododendron.*] Lauream roſam Apuleïus vocat. Ῥοδωνιὰν Theophr. lib. 1. hiſt. cap. 15. Dioſc. lib. 4. cap. 82. Νήριον, οἱ δὲ ῥοδοδάφνη, οἱ δὲ ῥοδόδενδρον θάμνος, &c. Pingitur a Matthiolo, in lib. 4. Dioſc. pag. 1103. Gallis, *Laurier roſe.* Italis, *oleandro*, teſte Anguillara, lib. de ſimpl. par. 4. pag. 82.

4. *Jumentis.*] Dioſc. loc. cit. & Galenus, lib. de fac. ſimp. med. pag. 215. Prudentius in Hamartigenia, v. 232.

Noxius in teneris ſapor æſtuat ecce frutetis:
Cum prius innocuas tulerit natura cicutas:
Roſcidus & viridem qui veſtit flos rhododaphnen,
Pabula laſcivis dederit ſincera capellis.

5. *Idem homini.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Silveſtrium.*] Theophr. lib. 1. hiſt. cap. 15. & lib. 3. cap. 4.

7. *Larici.*] Meleziæ arbori, quam eſſe laricem quidam volunt, decidunt hieme folia: & quidem ſoli, e coniferis arboribus.

8. *Buxo.*] *Perpetuoque virens buxus.* Ovid. lib. 10. Metam. verſ. 97.

9. *Ilici.*] Πρῖνος, Theophr. locis cit.

10. *Aquifolio.*] Ἀγρία, Theophr. lib. 1. hiſt. cap. 15. De ea diximus ſect. 12.

11. *Tamarici.*] Folia tamarici omnia in hortis noſtris hieme delabuntur. De eo diximus lib. 13. ſect. 37.

12. *Inter utraque.*] Inter ἀείφυλλα videlicet, & φυλλοβόλα, ea quæ perpetuo virent, & quibus folia decidunt. Sic Theophr. lib. 1. hiſt. cap. 15. Δοκεῖ δὲ ἡ ἀδράχνη, καὶ ὁ οἴναρος (forte rectius, ὁ κόμαρος) τὰ μὲν κάτω φυλλοβολεῖν, τὰ δ᾽ ἔσχατα τῶν ἀκρεμόνων ἀείφυλλα ἔχειν. *Folia infima demittunt, cacuminibus perpetuo virent.* De adrachne & unedone diximus lib. 13. ſect. 40.

13. *Et calamo.*] Hoc eſt, arundini. Theophr. loc. cit. τῶν δὲ θαμνωδῶν, βάτος, ῥάμνος, κάλαμος.

14. *In Thurino.*] Theophr. loc. cit.

Græcis auctoribus proditum, [15] apud nos postea sileri. [16] Nam locorum tanta vis est, ut circa Memphim Ægypti, & in Elephantine Thebaïdis nulli arbori decidant, ne vitibus quidem.

CAP. XXII. XXXVI. Ceteræ omnes extra prædictas, (etenim enumerare longum,) folia deperdunt: observatumque non arescere, nisi tenuia, & lata, & mollia. Quæ vero non decidant, [1] callo crassa, & angusta esse. [2] Falsa definitio est, non decidere his, quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere? Decidere Timæus Mathematicus Sole Scorpionem transeunte, sideris vi, & quodam veneno aëris, putat. Cur ergo non eadem causa adversum omnes polleat, jure miremur. Cadunt plurimis autumno. [3] Quædam tardius amittunt, atque in hiemes prorogant moras. [4] Neque interest maturius germinasse: utpote cum quædam primæ germinent, & inter novissimas nudentur; ut amygdalæ, fraxini, sambuci. [5] Morus autem novissima germinat, cum primis folia dimittit. Magna & in hoc vis [6] soli. Prius decidunt in siccis macrisque: & vetustæ prius arbori: multis etiam, antequam maturescat fructus. In serotina ficu, & hiberna piro, & malo granato est [7] pomum tantum aspici in matre. [8] Neque his autem, quæ semper retinent comas, eadem folia durant: sed subnascentibus aliis, tum arescunt vetera: quod evenit [9] circa solstitia maxime.

*CAP. XXIII. XXXV. [1] Foliorum unitas in suo cuique genere permanet, præterquam populo, ederæ, crotoni, quam & cici [2] diximus vocari. * [3] Populi tria genera: [4] alba, ac nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungisque [5] enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, superne candicans, inferiore parte viridi. [6] Huic, nigræque, & crotoni, folia in juventa circinatæ rotunditatis sunt: vetustiora in angulos exeunt. E contrario ederæ angulosa rotundantur. Populorum foliis grandissima [7] lanugo evolat: [8] candidæ, traditæ folio numerosiore, candida, [9] & ut villi. Folia granatis & amygdalis rubentia.

XXXVI. Mirum in primis, quod ulmo, tiliæque, & oleæ, & populo albæ, & salici evenit. [1] Circumaguntur enim folia earum per solstitium: nec alio argumento certius in-

*CAP. XXIV. telligitur [2] sidus confectum. * Est & publica omnium foliorum [3] in ipsis differentia. [4] Namque pars inferior a terra herbido viret colore. [5] Ab eadem læviora, nervos, callumque, & articulos in superiore habent parte: incisuras vero subter, ut manus humana. [6] Oleæ superne candidiora, & minus lævia: item ederæ. Sed omnium folia quotidie ad Solem [7] oscitant, [8] inferiores partes tepefieri volentia. Superior pars omnium lanuginem quantulamcumque habet, quæ [9] in aliis gentium lana est.

NOTÆ.

15. *Apud nos .... sileri.*] Recitat tamen Varro, lib. 1. de re rust. cap. 7. pag. 51.

16. *Nam locorum.*] Theophr. & Varro, locis cit.

Sect. XXXIV. 1. *Callo crassa.*] Corpore, carne, & quadam veluti pulpa.

2. *Falsa.*] Theophr. lib. 1. hist. cap. 15. ea perpetuo virere ait, quæ & angustiore folio & pinguitudine quadam prædita essent, & odore jucundo: cum absint hæ dotes ab ilice. Πάντα δὲ τῶν ἄλλων τὰ ἀείφυλλα, στενοφυλλότερα. καὶ ἔσχοντά τινα λιπαρότητα καὶ εὐωδίαν.

3. *Quædam tardius.*] Theophr. lib. 1. hist. cap. 15.

4. 4. *Neque interest.*] Hæc verbis totidem Theophr. loc. citato.

5. *Morus autem.*] Theophr. loc. cit.

6. *Vis soli.*] Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ χώρα συμβάλλεσθαι καὶ ὁ τόπος ὁ ἐνικμὸς πρὸς τὸ διαμένειν, &c. Theophr. loc. cit. In libris quibusdam, *vis solis*, male: cum sequatur proxime causa ejusce placiti: *Prius decidunt in siccis, macrisque.*

7. *Pomum tantum.*] Decussis hieme foliis universis, arbori adhuc pomum adhærescit.

8. *Neque his autem.*] Theophr. loc. cit.

9. *Circa solstitia maxime.*] Ita MSS. omnes. Apud Latinos, qui caste integreque in eloquendo versati sunt, non dicitur solstitium fere, nisi de æstivo. Nam tametsi motus eadem proportio cum hiberno, tamen id Romani numquam dixere, sed brumam. Theophr. loc. cit. τοῦτο δὲ περὶ τροπὰς μάλιστα γίνεται χειμερινάς..

Sect. XXXV. 1. *Foliorum unitas.*] Idem color, inquit, foliis in suo cuique genere, eadem forma, in juventa, & cum senescunt. At in populo, edera, & crotone, sunt diversa. Theophr. lib. 1. hist. cap. 16.

2. *Cici diximus.*] Libro 15. sect. 7.

3. *Populi tria.*] Ab his verbis ductum hactenus capitis primordium est: quam inepte, ex totius orationis serie liquet.

4. *Alba, ac nigra.*] *Peuplier blanc, & noir.* Libycam vulgo Tremulam vocant, a tremulorum foliorum crepitu strepituque assiduo, *Tremble.* Triplex id populi genus a Dodonæo accurate delineatur, Pempt. 6. lib. 4. cap. 14. pag. 823. & 824.

5. *Enascentibus.*] Ramo, aut caudici adnascentibus.

6. *Huic.*] Hoc est, populo albæ. Theophr. loc. cit. τῆς δὲ λεύκης, τοῦ κιττοῦ, καὶ τοῦ καλουμένου κρότωνος..... τὰ νέα (φύλλα) περιφερῆ· τὰ δὲ παλαιότερα, γωνοειδῆ.

7. *Lanugo.*] Seu βρύον, ut diximus lib. 12. sect. 62.

8. *Candidæ, traditæ.*] Hoc est, quæ traditur esse folio numerosiore. Ita MSS. Reg. Colb. Th.

9. *Et ut villi.*] In MSS. proxime laudatis, *& ut villæ.* Forte, *& ut uvæ.* Nam ut lib. 12. sect 62. bryon uva populi albæ dicitur.

Sect. XXXVI. 1. *Circumaguntur.*] Vertunt partes supinas statim post æstivum solstitium: eoque argumento solstitium exactum rustici intelligunt. Theophr. lib. 1. hist. cap. 16. Tractat hoc argumentum uberrime & eleganter Plinius, lib. 18. sect. 68.

2. *Sidus confectum.*] Solstitium peractum. Auctor Geopon. lib. 9. cap. 2. pag. 219. Προσημαίνει δὲ καὶ τὰς τροπὰς θερινὰς στραφέντα] τὰ φύλλα τῆς ἐλαίας, ὥσπερ ἡ φιλύρα, καὶ ἡ πτελέα, καὶ ἡ λεύκη. Causam ejus rei aperit Theophr. lib. 2. de causis, cap. 26. pag. 262.

3. *In ipsis.*] In ulmo scilicet, tilia, olea, populoque alba, de quibus dictum est proxime. Sic Theophr. lib. 1. hist. cap. 16.

4. *Namque pars.*] Hæc a Plinio verissime pronunciata: etsi nonnihil discrepare Theophrastus videtur, lib. 1. hist. cap. 16.

5. *Ab eadem.*] Cum ab inferiore parte læviora sint folia, in superiore nervos habent & callum, & articulos: tenuiores fibras, atque incisuras, seu veluti venas in inferiore, Theophr. loc. cit. Ἶνας καὶ φλέβας, ἐν τοῖς πρανέσιν, ὥσπερ ἡ χείρ. Quæ venæ Græco auctori, & ἶνες, Latino incisuræ appellantur.

6. *Oleæ.*] Theophr. loc. cit. τῆς ἐλαίας δὲ λευκότερα, καὶ ἧττον λεῖα.

7. *Oscitant.*] Superne convertuntur. Theophr. Πάντα δὴ ἢ τά γε πλεῖστα ἐκφανῆ ἔχει τὰ ὕπτια, καὶ ταῦτα γίνεται τῷ ἡλίῳ φανερά.

8. *Interiores.*] Eædem & inferiores, terramque spectant.

9. *In aliis gentium.*] Apud Seras, aliosque, ut dictum est libro 6. sect. 20.

XXXVII.

XXXVII. [1] In Oriente funes validos e palmæ foliis fieri dictum eſt, eoſque in humore utiliores eſſe. Et apud nos fere palmis a meſſe decerpuntur. Ex his meliora, quæ ſeſe non diviſerint. Siccantur ſub tecto quaternis diebus: mox in Sole expanduntur, & noctibus relicta, [2] donec candore inareſcant, poſtea [3] in opera ſinduntur.

XXXVIII. [1] Latiſſima fico, viti, platano: anguſta myrto, Punicæ, oleæ: [2] capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & [3] ilicum generi: nam junipero ſpina pro folio eſt: carnoſa cupreſſo, tamarici: [4] craſſiſſima alno: longa arundini, ſalici: [5] palmæ etiam duplicia: circinata piro, mucronata malo, anguloſa ederæ, diviſa platano: [6] inſecta pectinum modo piceæ, abieti: ſinuoſa toto ambitu robori: ſpinoſa cute, rubo. Mordacia ſunt quibuſdam, ut urticis. Pungentia pino, piceæ, abieti, larici, cedro, [7] aquifoliis. Pediculo brevi oleæ, & ilici: longo vitibus: tremulo populis, & iiſdem ſolis inter ſe crepitantia. Jam & in pomo ipſo, [8] mali quodam in genere, parva mediis emicant folia, interim & gemina. [9] Præterea aliis circa ramos, aliis & in cacumine ramorum: robori, & in caudice ipſo. Jam denſa, ac rara, ſemperque lata rariora. [10] Diſpoſita myrto, concava buxo, inordinata pomis. Plura [11] eodem pediculo exeuntia malis piriſque. [12] Ramuloſa ulmo, & cytiſo. Quibus adjicit [13] Cato decidua, populea quernaque, animalibus jubens dari non perarida: bubus quidem & ficulnea, ilignaque, & ederacea. Dantur & ex arundine, ac lauro. Decidunt ſorbo univerſa, ceteris paulatim. Et de foliis hactenus.

CAP. XXV.

XXXIX. Ordo autem naturæ annuus ita ſe habet. Primus eſt conceptus, flare incipiente vento Favonio, [1] circiter fere ſextum Idus Februarii. [2] Hoc maritantur viveſcentia e terra: quippe cum etiam equæ in Hiſpania, [3] ut diximus. Hic eſt genitalis ſpiritus mundi, [4] a fovendo dictus, ut quidam exiſtimavere. Flat ab occaſu æquinoctiali, ver inchoans. [5] Catulitionem ruſtici vocant, geſtiente natura ſemina accipere, [6] eoque animam inferente omnibus ſatis. Concipiunt variis diebus, & pro ſua quæque natura. Alia protinus, ut animalia: tardius aliqua, & diutius gravida partus gerunt: quod germinatio ideo vocatur. Pariunt vero cum florent, floſque ille rupptis conſtat [7] utriculis. Educatio [8] in pomo eſt: [a] hoc, & germinatio, [9] laborum.

XL. Flos eſt pleni veris indicium, & anni renaſcentis, flos gaudium arborum. Tunc ſe novas, aliaſque quam ſunt, oſtendunt: tunc variis colorum picturis in certamen uſque luxuriant. Sed hoc negatum pleriſque. Non enim omnes florent: & ſunt triſtes quædam, quæque non ſentiant gaudia annorum. [1] Nam neque ilex, picea, larix, pinus,

INTERPRETATIO.

a *Hoc.*] Eſt & hæc educatio, & germinatio, plena laboris.

NOTÆ.

Sect. XXXVII. 1. *In Oriente .... dictum eſt.*] Libro 13. ſect. 7.

2. *Donec candore.*] Donec ſe arida probent candore.

3. *In opera ſinduntur.*] In funes vitiliumque nexus, & capitum levia umbracula, uti dictum eſt loco proxime appellato, lib. 13. ſect. 7.

Sect. XXXVIII. 1. *Latiſſima fico, &c.*] Hæc maximam partem apud Theophr. leges, lib. 1. hiſt. cap. 16.

2. *Capillata.*] Vel, ut alibi, capillacea, τριχόφυλλα.

3. *Ilicum generi.*] Hoc eſt, ilici geminæ, de qua ſect. 8. diximus.

4. *Craſſiſſima alno.*] Theophr. nervoſa dixit: ἰνώδη, lib. 3. hiſt. cap. 14.

5. *Palmæ ..... duplicia.*] Quamobrem bifidata foliorum palmæ latera vocat, lib. 13. ſect. 7.

6. *Inſecta.*] Theophr. lib. 1. hiſt. cap. 16. εὔσχιστα, καθάπερ τὰ τῆς ἐλάτης, &c. Probe ſecta, fiſſaque. Sic lib. 9. ſect. 56. *pectini inſecto* dixit.

7. *Aquifoliis.*] Hoc eſt, & aquifolio ſimul, & aquifoliæ ilici. De utroque genere, ſect. 8. & 12.

8. *Mali quodam in genere.*] Quod melofolium ex ea re appellatum vidimus, lib. 15. ſect. 15.

9. *Præterea aliis.*] Hæc etiam Theophr. loc. proxime citato.

10. *Diſpoſita myrto.*] Ei præſertim, quam hexaſticham vocant, ut diximus lib. 15. ſect. 37. a ſenis foliorum verſibus.

11. *Eodem pediculo.*] Eodem potius petiolo: unde cum ſuis pediculis folia plura pendent.

12. *Ramuloſa.*] Venoſa, ut quidem reor: ſic enim cytiſum Dioſc. lib. 4. cap. 113. ait ῥάχιν ἔχειν μείζονα, ſpina dorſi prominentiore eſſe.

13. *Cato decidua.*] Decidua pro *cædua* dixit paulo licentius. Sic enim MSS. omnes. Catonis verba ſunt ea, e cap. 5. pag. XI. *Frondem populneam, ulmeam, querneam cædito: per tempus eam condito, non peraridam, pabulum ovibus.* Et cap. 30. pag. 28. *Bubus frondem ulmeam, populneam, querneam, ficulneam, uſque dum habebis, dato.* Denique cap. 45. pag. 42. *Bubus .... ſi fenum non erit, frondem iligneam, & ederaceam dato.* Vide Columellam, lib. 6. cap. 3.

Sect. XXXIX. 1. *Circiter fere ſextum.*] Ut dictum eſt lib. 2. ſect. 47.

2. *Ut diximus.*] Libro 8. ſect. 67.

3. *Hoc maritantur.*] Hoc vento fecundantur, ſtimulantur, illiciuntur, invitantur ad conceptum. Sic palmæ mares *afflatu viſuque* dicuntur feminas *maritare*, lib. 13. ſect. 7.

4. *A fovendo.*] Ita MSS. omnes. Græcis pariter Ζέφυρος, qui Favonius eſt, quaſi Ζωηφόρος, *vitam afferens*, appellatur. Sic Favonius a fovendo, quoniam foveat ſata, *genitabilis aura Favoni*, ut canit Lucretius, lib. 3. Iſidorus, lib. 9. Orig. cap. 5. *Favonios appellabant, quia quædam animalia Favonio ſpiritu hauſto concipere exiſtimantur.*

5. *Catulitionem.*] MSS. Reg. Colb. Th. *Catlitionem.* Catulire Grammatici novitii aïunt idem eſſe, atque in Venerem incitari.

6. *Eoque animam.*] Eo vento ſcilicet, Favonio.

7. *Utriculis.*] Hoc eſt, calyculis, unde flos erumpit. Ἔλυτρα ſunt Dioſcoridi, lib. 2. cap. 114.

8. *In pomo.*] Quamdiu pendet a matre pomum, quaſi quædam fetus educatio intelligitur.

9. *Laborum.*] Eſt nutritio pomi, inquit, eſt & germinatio arbori, ut fere mulieri partus, & educatio fetus, plena laboris: flos autem, res plena gaudii. Vide Notas & Emend. num. IX.

Sect. XL. 1.] *Nam neque ilex.*] Ilicem tamen florere Theophraſtus aſſeverat, extremo cap. 5. lib. 3. hiſt. Πρῖνος ἀνθεῖ.

ullo flore exhilarantur, natalesve pomorum recursus annuos versicolori nuncio promittunt: [2] nec fici, atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles sunt & abortus, qui numquam maturescunt. [3] Nec juniperi florent. [4] Quidam earum duo genera tradunt: alteram florere, nec ferre: quæ vero non floreat, ferre protinus baccis nascentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falsum: omnibusque iis dura facies semper. Sic & hominum multis fortuna [5] sine flore est.

XLI. Omnes autem germinant, etiam qui non florent, magna & locorum differentia. Quippe cum ex eodem genere quæ sunt in palustribus, priora germinent: mox campestria, novissima in silvis. Per se autem tardius piri silvestres, [2] quam cetera. [3] Primo Favonio cornus, proxime laurus, pauloque ante æquinoctium tilia, acer. [4] Inter primas vero populus, ulmus, salix, alnus, nuces. [5] Festinat & platanus. Ceteræ [6] vere cœpturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, [7] glandes. [8] Serotino autem germine malus, tardissimo suber. [9] Quibusdam geminatur germinatio, nimia soli ubertate, aut invitantis cæli voluptate: quod magis in herbis segetum evenit. In arboribus tamen nimia germinatio [10] elassescit.

Sunt aliæ naturales quibusdam, præterque vernas, [11] quæ suis constant sideribus, quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc volumine. Hiberna Aquilæ exortu, æstiva Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: sentiri autem maxime in fico, vite, Punicis: causam afferentes, quoniam in Thessalia Macedoniaque plurima tum ficus exeat. Maxime tamen in Ægypto apparet hæc ratio. [12] Et reliquæ quidem arbores, ut primum cœpere, continuant germinationem: Robur, & abies, & larix, [13] intermittunt tripartito, ac terna germina edunt: [14] ideo & ter squamas corticum spargunt: quod omnibus arboribus in germinatione evenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. [15] Est autem prima earum incipiente vere, circiter XV. diebus. Iterum germinant [16] transeunte Geminos Sole. [17] Sic fit, ut prima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremento. Tertia est earumdem ad solstitium brevissima, nec diutius septenis diebus. Clareque & tunc cernitur excrescentium cacuminum [18] articulatio. [19] Vitis sola bis parturit: cum primum emittit uvam: iterum cum digerit. Eorum quæ non florent, partus tantum est & maturitas. Quædam statim in germinatione florent, properantque in eo: sed maturescunt tarde, ut vites. Serotino quædam germinatu florent, maturantque celeriter, [20] sicuti morus, quæ novissima urbanarum germinat, nec nisi exacto frigore: ob id dicta sapientissima arborum. Sed cum cœpit, in tantum universa germinatio erumpit, ut una nocte peragat, etiam cum strepitu.

XLII. Ex his, quæ hieme Aquila exoriente ([1] ut diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala mense Januario: Martio vero pomum maturat. Ab ea proxime florent [2] Armeniaca, dein tuberes, & [3] præcoces: illæ peregrinæ, [4] hæ coactæ. Ordine au-

NOTÆ.

2. *Nec fici.*] Macrob. lib. 2. Saturn. cap. 16. pag. 378. *Nec hoc ignorandum*, inquit, *ficum solam ex omnibus arboribus non florere.*

3. *Nec juniperi.*] Itane se res habeat, an secus, amplius considerandum Theophr. admonet, σκεπτέον, lib. 3. hist. cap. 6. Juniperus, *Genévrier*, & *Geniévre.*

4. *Quidam earum.*] Sic etiam Theophr. loc. cit. suffragante nunc quoque in Galliis experientia.

5. *Sine flore.*] Numquam benigna, aut blande arridens.

Sect. LXI. 1. *Novissima in silvis.*] In montibus, Theophr. Ἔσχατα δὲ τὰ ἐν τοῖς ὄρεσιν, loc. cit.

2. *Quam cetera.*] Quam urbanæ, inquit Theophr. loc. cit. Ἀχρὰς δὲ μικρῷ ὕστερον τῆς ἀπίου.

3. *Primo Favonio.*] Etiam ante Favonium in Græcia, πρὸ ζεφύρου, teste Theophr. loc. cit.

4. *Inter primas.*] Theophr. loc. cit.

5. *Festinat.*] Sic tamen ut paulo serius germinet, quam proxime appellatæ. Theophr. loc. cit.

6. *Vere cœpturo.* Sic libri omnes. Theophr. περιισταμένου τοῦ ἦρος, *ineunte vere.*

7. *Glandes.*] Vel *juglandes* scribi necesse est, ex Theophr. loc. cit. qui καρύα dixit: vel Jovis glandes intelligendæ.

8. *Serotino.*] Theophr. loc. cit.

9. *Quibusdam germinatur.*] Ita M S S. omnes: sincerior tamen lectio haud dubie, *geminatur.*

10. *Elassescit.*] Arborum fecunditatem exhaurit, efficitque sæpenumero, ut fructus suos alternent.

11. *Quæ suis constant.*] Quæ certorum exortu, occasuve siderum eveniunt: quorum ratio expedietur uberrime lib. 18. sect. 57. & sequentibus.

12. *Et reliquæ.*] Hæc totidem verbis Theophr. lib. 3. hist. cap. 6.

13. *Intermittunt tripartito.*] Ter intermittunt germinationem, terque turgent. Πεύκην δὲ καὶ ἐλάτην καὶ δρῦν διαλείπειν. καὶ τρεῖς ὁρμὰς εἶναι, καὶ τρεῖς ἀφιέναι βλαστούς. Theophr. loc. cit. En rursum δρῦς Plinio robur est, abies ἐλάτη, πεύκη larix, ut diximus. Sed melezia, quam laricem esse eruditi volunt, non intermittit.

14. *Ideo & ter squamas.*] Ter corticem, qui squamarum instar est, genitali, qui interlabitur insinuatque se se, humore respergunt: quod in unaquaque germinatione evenire vel ex eo intelligitur, quod tum facile cortex absistat, detrahaturque corpori. Hæc plane mens Theophrasti, Pliniique est, quæ interpretes hactenus male vexavit. Vide Notas & Emend. num. X.

15. *Est autem prima.*] Alia ratio est Græciæ, quam Theophrastus explicat, loc. cit. alia Italiæ, quam Plinius nunc declarat.

16. *Transeunte Geminos.*] Theophr. loc. cit. περὶ τὸν Σκιρροφοριῶνα λήγοντα. Vide quæ dicturi de mensibus Græcis sumus, lib. 17. sect. 37. circa finem.

17. *Sic fit ut prima.*] Priora cacumina sequentibus, quæ adnascuntur, apparet impelli: & articulis quibusdam seu nodis incrementa distinguuntur. Ruellius, lib. 1. de nat. stirp. pag. 29. legit ita. *Sic fit ut dum prima cacumina propelluntur, se cutis aperiat*, &c. Sed male.

18. *Articulatio.*] Geniculatum cacuminum incrementum, ut dictum est proxime. Fit illud, cum cacumina crescunt ramorum, medulla ante se tendente, & novam impellente materiam, ut dicetur lib. 17. sect. 35. num. 1.

19. *Vitis .... bis parturit.*] Bis germinat.

20. *Sicuti morus.*] Quæ propter frigiditatem soli tarde germinat, eadem propter debilitatem cito maturat. Theophr. lib. 1. de causis, cap. 21. Vide quæ dicturi de moro sumus, lib. 18. sect. 67. num. 1.

Sect. XLII. 1. *Ut diximus.*] Sect. sup.

2. *Armeniaca.*] Scilicet prunus, de qua lib. 15. sect. 12.

3. *Præcoces.*] Nempe præcocia Persica, de quibus lib. 15. sect. XI.

4. *Hæ coactæ.*] Ad velociorem maturitatem arte evocatæ,

tem naturæ, ſilveſtrium primæ, [5] ſambucus, cui medulla plurima: & cui nulla, cornus maſcula. Urbanarum, malus: parvoque poſt, ut ſimul videri poſſit, pirus, & ceraſus, & prunus. Sequitur laurus, illamque cupreſſus: dein Punica, fici. At vites & oleæ florentibus jam iis germinant. Concipiunt [7] Vergiliarum exortu. Hoc ſidus illarum eſt. Floret autem ſolſtitio vitis, & quæ paulo ſerius incipit, olea. Deflorefcunt omnia ſeptenis diebus, non celerius: quædam tardius, ſed nulla pluribus bis ſeptenis. Omnia & intra VIII. Idus Julii [7] eteſiarum præcurſu.

XLIII. Nec ſtatim fructus ſequitur in aliquibus. * [1] Cornus enim circa ſolſtitia reddit primo candidum, poſtea ſanguineum. Ex eo genere femina poſt autumnum fert baccas acerbas, & inguſtabiles cunctis animantibus: ligno quoque fungoſa & inutilis, cum mas e fortiſſimis quoque ſit: tanta differentia [2] ab eodem genere fit. [3] Sed & terebinthus meſſibus reddit ſemen, & acer, & fraxinus: nuces, & mala, & pira, præterquam hiberna, aut præcocia, autumno. [5] Glandiferæ ſerius etiamnum, Vergiliarum occaſu: eſculus tantum autumno. Incipiente autem hieme quædam genera mali, pirique, & ſuber. [7] Abies flores croci colore circa ſolſtitium, ſemen reddit poſt Vergiliarum occaſum. [8] Pinus autem & picea præveniunt germinatione quindecim fere diebus. [9] Semen vero poſt Vergilias & ipſæ reddunt. CAP. XXVI.

XLIV. [1] Citreæ, & juniperus, & ilex, [a] anniferæ habentur: novuſque fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus eſt: habet fructum matureſcentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Nec ulla arborum avidius ſe promittit. Quo menſe nux ea decerpitur, eodem matureſcit alia: & ſic diſpenſatur, ut nullo non menſe matureſcant. Quæ ſe in arbore ipſa diviſere, [2] azaniæ vocantur: læduntque ceteras niſi detrahantur.

XLV. Fructum arborum ſolæ nullum ferunt, hoc eſt, ne ſemen quidem, [1] tamarix ſcopis tantum naſcens, [2] populus, [3] alnus, [4] ulmus Atinia, [5] alaternus, cui folia inter ilicem & olivam. [6] Infelices autem exiſtimantur, damnatæque religione, quæ neque ſeruntur umquam, neque fructum ferunt. Cremutius auctor eſt, numquam virere arborem, [7] ex qua Phyllis ſe ſuſpenderit. Quæ gummi gignunt, poſt germinationem [8] aperiuntur: gummi vero non niſi fructu detracto ſpiſſatur.

XLVI. Novellæ arbores carent fructu quamdiu creſcunt. [1] Perdunt facillime ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pirus: item Punica, quæ etiam roribus nimiis & pruinis florem amittit. Qua de cauſa inflectunt ramos ejus, ne ſubrecti humorem infeſtum excipiant, atque contineant. [2] Pirus & amygdala, etiamſi non pluat, ſed fiat Auſtrinum cælum, aut nubilum, amittunt florem, & primos fructus; ſi, cum de-

INTERPRETATIO.

a *Anniferæ.*] Toto anno ferre fructum exiſtimantur.

NOTÆ.

præter inſitam a natura indolem.

5. *Sambucus.*] *Du ſureau*, arbor notiſſima, & paſſim in dumetis obvia.

6. *Vergiliarum exortu.*] De quo, lib. 18. ſect. 66.

7. *Eteſiarum præcurſu.*] Sic plane ut eteſiarum ortum anteveniant: qui ortus incidit in VIII. Calend. Aug. ut dicetur lib. 18. ſect. 68.

Sect. XLIII. 1. *Cornus enim.*] Hæc habet iiſdem verbis Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 6. Κρανεία μὲν .... περὶ τροπὰς θερινὰς, &c.

2. *Ab eodem genere.*] Tanta eſt, inquit in ſexu differentia, in arboribus etiam ejuſdem generis. Theophr. Τοσαύτη δ' ἡ διαφορὰ περὶ ἄμφω.

3. *Sed & .... meſſibus.*] Theophr. περὶ πυροῦ ἀμητὸν, *circa meſſem tritici.*

4. *Et acer .... autumno.*] Hæc pariter omnia Theophr. loc. cit.

5. *Glandiferæ.*] Ut robur, & caſtanea, δρῦς καὶ διὸς βάλανος, Theophr.

6. *Vergiliarum occaſu.*] De quo lib. 18. ſect. 59.

7. *Abies flores.*] Theophr. loc. cit. Καὶ τῆς ἐλάτης ἄνθος κρόκινον, &c.

8. *Pinus autem, &c.*] Theophr. Πεύκη δὲ καὶ πίτυς προτέρουσι τῇ βλαστήσει μικρὸν, &c.

9. *Semen vero.*] Theophr. loc. cit. Μετὰ Πλειάδα, hoc eſt, μετὰ δύσιν Πλειάδος.

Sect. XLIV. 1. *Citreæ.* De citreis jam veriſſime ſuperius affirmavit, lib. 12. ſect. 7. De junipero & ilice, Theophr. loc. cit.

2. *Azaniæ vocantur.*] Hoc eſt, exareſcentes, ab ἀζάνω, *exareſco*, vel ab ἀζαίνω *exſicco*, quod vel ſiccitate aëris, vel longiore mora in arbore factæ aridiores dehiſcant nuces eæ pineæ. Ita porro MSS. Reg. Th. Colb. Chiffl. non *Zamiæ.*

Sect. XLV. 1. *Tamarix.*] Nempe ſilveſtris, & noſtras, quæ plane eſt ſterilis, ut dicetur lib. 24. ſect. 42. non ſativa, quæ in Ægypto Syriaque fert fructum.

2. *Populus.*] Alba nimirum. λεύκη. Nam nigræ ſemen in comitialibus morbis ipſe commendat, lib. 24. ſect. 32.

3. *Alnus.*] Alnos in Creta fructum ferre ſcribit auctor lib. de Mirab. Auſcult. pag. 1155. Apud nos oblongum quiddam emittit, ex multis compactum ſquamulis, quod pro fructu habetur: iis dehiſcentibus ſemen autumno excidit.

4. *Ulmus Atinia.*] Diximus de ea ulmo, ſect. 29.

5. *Alaternus.*] Et hanc Macrobius inter infelices arbores reponit, lib. 2. Saturn. cap. 16. pag. 878. A Cluſio pingitur, lib. 1. hiſtor. plant. cap. 33. pag. 50. Gallis *Alaterne.* Plura ejus ſunt genera in horto Regio.

6. *Infelices.*] Felices arbores vocant, quæ fructum ferunt: infelices, quæ non ferunt. Livius, lib. 5. pag. 95. *Nulla felix arbor, nihil frugiferum in agro relictum.*

7. *Ex qua Phyllis.*] Fuit hæc Lycurgi Thraciæ regis filia, quæ Demophoonta Theſei regis Athenienſis ex Phædra filium amavit, excepitque e Trojano bello redeuntem. Is cum Athenas ad componenda regni negotia reverſus, illic longiores contra datam fidem traheret moras, Phyllis ſe ſpretam rata, amoris impatientia vitam laqueo finivit, & in arborem amygdalum foliis carentem eſt mutata. Reverſus deinde Demophoon, cum arborem amplexus eſſet, illa ſponſi adventum veluti ſentiens emiſit folia, quæ ab ejus nomine φύλλα deinde dicta ſunt, quæ prius πέταλα dicebantur. Vide Hygin. fab. 243.

8. *Aperiuntur.*] Dehiſcunt. ut gummi emittant.

Sect. LXVI. 1. *Perdunt facillime.*] Theophr. lib. 2. hiſt. cap. 9.

2. *Pirus & amygdala.*] Plinius ipſe, lib. 17. ſect. 2. *Adeo ut amygdalæ & piri, etiamſi omnino nubilum fuit, Auſtrinuſve flatus, amittant fetus.*

floruere, tales dies fuerint. [3] Ocyſſime autem ſalix amittit ſemen, antequam omnino maturitatem ſentiat., ob id dicta [4] Homero frugiperda: [5] ſecuta ætas ſcelere ſuo interpretata eſt hanc ſententiam, quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis [6] medicamentum eſſe conſtat. Sed in hoc quoque providens natura, facile naſcenti, [7] & depacto ſurculo, incurioſius ſemen dedit. [8] Una tamen proditur ad maturitatem perferre ſolita, in Creta inſula, ipſo deſcenſu Jovis ſpeluncæ, torvum ligneumque, magnitudine ciceris.

XLVII. Fiunt vero quædam loci vitio infructuoſa, ſicut in Paro ſilva cædua, quæ nihil fert. [1] Perſicæ arbores in Rhodo florent tantum. [2] Fit hæc differentia & ex ſexu: in iiſque mares non ferunt. [3] Aliqui hoc permutantes, mares eſſe, uæ ferant, tradunt. Facit & denſitas ſterilitatem.

XLVIII. [1] Gignentium autem quædam & lateribus ramorum, & cacuminibus ferunt: ut pirus, Punica, ficus, myrtus: [2] cetero eadem natura, quæ frugibus. Namque & in eis ſpica in cacumine naſcitur, legumina in lateribus. Palma ſola ([3] ut dictum eſt) in ſpathis habet fructum, racemis propendentem.

XLIX. Reliquis ſub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui folium maximum umbroſiſſimumque, & ideo ſupra id pomum: ei demum ſerius folium naſcitur, quam pomum. Inſigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, [1] ficos ſub folio, groſſos vero poſt folium naſci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant, [3] In Laconico genere maxime ſunt.

CAP. XXVII. L. [1] Sunt & biferæ in eiſdem. [2] In Cea inſula caprifici triferæ ſunt. Primo fetu ſequens evocatur, ſequenti tertius: [3] hoc fici caprificantur. Et caprifici autem [4] ab adverſis foliis naſcuntur. Biferæ & in malis ac piris quædam, ſicut & præcoces. Malus ſilveſtris bifera. Sequens ejus fructus [5] poſt Arcturum in apricis maxime. [6] Vites quidem & triferæ ſunt, quas ob id inſanas vocant: quoniam in iis alia matureſcunt, alia turgeſcunt, alia florent. [7] M. Varro auctor eſt, vitem fuiſſe Smyrnæ [8] apud Matroum biferam, & malum in agro Conſentino. Hoc autem evenit perpetuo in Tacapenſi Africæ agro, de quo [9] plura alias: ea eſt ſoli fertilitas. Trifera eſt & cupreſſus. Namque baccæ ejus colliguntur menſe Januario, & Maïo, & Septembri: [10] ternaſque earum gerit magnitudines.

Eſt vero & in ipſis arboribus etiam onuſtis peculiaris differentia. [11] Summa ſui parte fertiliores, arbutus, quercus: inferiore, juglandes, [12] fici mariſcæ. Omnes, quo magis ſeneſcunt, hoc maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Silveſtriora omnia tardiora. Quædam ex iis omnino nec matureſcunt. [14] Item quæ ſub-

NOTÆ.

3. *Ocyſſime.... ſalix.*] Apud Theophr. lib. 3. hiſtor. cap. 2. quod Plinius ipſe iterum repetit, lib. 24. ſect. 38. Id porro ſemen, quod in araneam abit, ante quam percoquatur, etſi Theophr. καρπὸν appellat, Galenus, Ægineta, & alii, malunt florem vocare.

4. *Homero.*] Odyſſ. κ'. verſ. 510.

Μακϱαί τ' αἴγειροι, καὶ ἰτέαι ὠλεσίκαρποι.

Ubi Didymus interpres: Ὠλεσίκαρποι· ἐπειδὴ τὸ ἄνθος ἀποβάλλουσιν· ἢ ἐπεὶ οἱ πίνοντες ἄνθος ἰτέας, ἄγονοι διαμένουσι. Quoniam florem amittit: vel quod in potu ſumptus ſterilitatem inducit.

5. *Secuta ætas.*] Theophraſtus ἐν φυτικοῖς, citante Didymo loc. cit. Democritus in Geopon. lib. XI. cap. 14. pag. 312. ubi Homericus verſus ita ſcribitur,

Κλῆθραί τ', αἴγειροι, καὶ ἰτέαι ὠλεσίκαρποι.

Dioſc. lib. 1. pag. 136. Ælian. lib. 4. hiſtor. animal. cap. 23. ac Plinius ipſe rurſum lib. 24. ſect. 38.

6. *Medicamentum.*] Φάρμακον, quod ſterilitatem affert.

7. *Et depacto ſurculo.*] Cum vel depacto, inquit, in terram nulla fere arte, vel cultura, facile hæc naſcatur arbos, indiligentius ei natura ſemen dedit, quod vix perfert ad maturitatem.

8. *Vna tamen.*] In ejuſdem ſpeluncæ aditu fuiſſe & populum nigram, quæ fructum ferret. Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 5.

Sect. XLVII. 1. *Perſicæ arbores.*] Id jam ſuperius memoratum lib. 15. ſect. 13. Idem de arbore Perſea Theophr. lib. 3. hiſtor. cap. 5. quoniam arbos utraque Ægypti indigena fuit.

2. *Fit hæc.... & ex ſexu.*] Apud Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 6.

3. *Aliqui hoc.*] Theophr. loc. cit.

Sect. XLVIII. 1. *Gignentium.*] Theophr. lib. 1. hiſtor. cap. 23.

2. *Cetero eadem natura.*] Cetero conſtant hæ arbores eadem natura, quæ frugibus ineſt. Namque & in ipſis frugibus, ſpica eſt in cacumine, ut in frumento: legumina ſunt in lateribus, ut in faba. Hæc Plinius vere, ſed alio certe ex fonte, quam ex Theophraſto.

3. *Vt dictum eſt.*] Libro 13. ſect. 7. ubi ſpathas, quæ vox Græca eſt, palmites tranſtulit. Pollux, lib. 1. cap. ult. ἐξ οὗ κρεμῶνται οἱ βάλανοι, σπάθη.

Sect. XLXIX. 1. *Ficos ſub folio.*] Hoc eſt, infra folium. Groſſos vero poſt folium, hoc eſt, a tergo foliorum, & uti nos loquimur, ſupra folia. Hæc quoque recitat Athenæus ex Theophraſto, lib. 3. pag. 77. τὸ μὲν σῦκον ἔμπροσθεν φέρει τοῦ φύλλου· τὸν δὲ ὄλυνθον ἐξόπισθεν. Groſſus eſt pomum ſerotinum, vel raro, vel numquam matureſcens.

2. *Ficus & præcoces.*] Theophr. lib. 5. de cauſis, cap. 1. & in hoc argumento habitat, & cauſas ejus rei inveſtigat.

3. *In Laconico.... maxime ſunt.*] Vide Notas & Emend. num. XI.

Sect. L. 1. *Sunt & biferæ.*] In ficubus, ut dictum eſt lib. 15. ſect. 19.

2. *In Cea.*] Ἐν Κέῳ Theophr. lib. 2. de plantis, apud Athen. lib. 3. pag. 77.

3. *Hoc fici.*] Hoc nempe tertio caprifici fetu, fici urbanæ caprificantur, quo dictum eſt modo lib. 15. ſect. 21.

4. *Ab adverſis foliis.*] Supra folia, ut fici: non ſub ipſis, ut reliqua poma.

5. *Poſt Arcturum.*] Μετ' Ἀρκτοῦρον, Theophr. lib. 1. hiſt. cap. 23. poſt Arcturi exortum, de quo dicemus lib. 18. ſect. 74.

6. *Vites quidem.*] Theophr. lib. 1. de cauſis, cap. XI. p. 211.

7. *M. Varro.*] Lib. 1. de re ruſt. cap. 7. pag. 51.

8. *Apud Matroum.*] Matris Deûm Cybeles fanum. Vide Notas & Emend. num. XII.

9. *Plura alias.*] Libro 18. ſect. 51.

10. *Ternaſque earum.*] Tergemina eſt, inquit, magnitudinis baccarum differentia.

11. *Summa ſui parte.*] Vide Notas & Emend. num. XIII.

12. *Fiſci mariſcæ.*] De his egimus lib. 15. ſect. 19.

13. *Silveſtriora.*] Tardius ea fructus ſuos perficiunt. Theophr. lib. 3. hiſtor. cap. 3. Πεπαίνει γὰρ ὀψιαίτερον.

14. *Item quæ ſubarantur.*] Subarare, eſt ſubtus arando terram movere: idem fere quod ablaqueare.

arantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: [15] hæc & fertiliora.

LI. Eſt etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim & pirus in ſenecta fertiliſſimæ: ut & glandiferæ, & quoddam genus ficorum. Ceteræ in juventa tardiuſque maturantes, quod maxime notatur in vitibus. Vetuſtioribus enim vinum melius: novellis copioſius. Celerrime vero ſeneſcit, & in ſenecta deteriorem fructum gignit malus: namque & minora poma proveniunt, & vermiculis obnoxia. Quin & in ipſa arbore naſcuntur. Ficus ſola ex omnium arborum fetu, maturitatis cauſa [1] medicatur: jam quidem [2] ex portentis, quoniam majora ſunt pretia præpoſteris. Omnia autem celerius ſeneſcunt [3] præfecunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, [4] cælo fecunditatem omnem eblandito: quod maxime vitibus evenit. * Contra morus tardiſſime ſeneſcit, [5] fructu minime laborans. Tarde & [* CAPUT XXVIII.] quorum criſpa materies: ut acer, palma, populus. Et ſubarata ocyus ſeneſcunt. * Silveſtria autem tardiſſime. [* CAPUT XXIX.] Atque in totum, omnis cura fertilitatem adjicit, fertilitas ſenectam: ideo & [6] præflorent talia, & prægerminant, atque in totum præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas [7] cælo [8] magis obnoxia eſt.

LII. Multæ vero plura gignunt, [1] ut diximus in glandiferis: inter quas laurus [2] uvas ſuas: [3] maximeque ſterilis, quæ non gignit aliud: ob id a quibuſdam mas exiſtimatur. Ferunt & avellanæ [4] iülos compactili callo, ad nihil utiles. * Plurima vero buxus. [* CAPUT XXX.] Nam & ſemen ſuum, & granum, [5] quod cratægum vocant, & a ſeptemtrione [6] viſcum, a meridie hyphear: de quibus plura [7] mox paulo. Interdumque pariter res quaternas habent.

LIII. [1] Arbores quædam ſimplices, quibus a radice caudex unus: & rami frequentes, ut olivæ, fico, viti. [2] Quædam fruticoſi generis, ut paliurus, , myrtus: item nux avellana: quin immo melior eſt, & copioſior fructu, in plures diſperſa ramos. [3] In quibuſdam omnino nullus, ut in ſuo genere buxo, loto tranſmarinæ. Quædam bifureæ, atque etiam in quinas partes diffuſæ. [4] Quædam dividuæ, nec ramoſæ, ut ſambuci. Quædam [5] individuæ, ramoſæ, ut piceæ. Quibuſdam ramorum ordo, ſicut piceæ, abieti. Alias inconditus, ut robori, malo, piro. [6] Et abieti quidem ſubrecta diviſura, ramique in cælum tendentes, non in latera proni. [7] Mirum, cacuminibus eorum deciſis moritur: totis vero detruncatis durat. [8] Et ſi infra, quam rami fuere, præcidatur, quod ſupereſt, vivit, [9] ſi vero cacumen tantum auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, ut ulmus. Alia in cacumine ramoſa, ut pinus, [10] lotos, ſive faba Græca: quam Romæ a ſuavitate fructus ſilveſtris quidem, ſed ceraſorum pæne natura, loton appellant. Præcipue domibus expetitur ramorum petulantia, brevi caudice latiſſima exſpatiantium umbra, & in vicinas domos ſæpe tranſiientium. Nulli opacitas brevior: nec aufert Solem hieme,

NOTÆ.

15. *Hæc & fertiliora.*] Nempe, quæ ſubarantur. Nam ut paulo poſt ipſe veriſſime, *Omnis cura fertilitatem adjicit.*

Sect. LI. 1. *Medicatur.*] Sparſo ad radices hordeo, milioque, terraque obruto. Qua arte ficus præſertim humiles ac pumilæ in vaſis fictilibus ſatæ nutriuntur: & citius eæ, quam reliquæ, germinant, & fructum edunt. Neque enim de caprificatione hic ſermo, ut Dalecampius eſt arbitratus.

2. *Ex portentis.*] Portentoſæ, inquit, cujuſdam luxuriæ eſt, majore eſſe in pretio eas quæ ſic medicatæ coguntur ad maturitatem, ac præpoſtere nec legitimo tempore perficiuntur: cum ſint eæ minus ſalubres. Plinius iterum lib. 23. ſect. 63. *Noviſſimæ ficus ſalubriores, quam primæ: medicatæ vero, numquam.* Dalecampius hallucinatur, qui præpoſteras hoc loco noviſſimas putat eſſe.

3. *Præfecunda.*] Quorum coacta medicamentis fecunditas eſt, quæ domini aviditas ad fertilitatem celerius quam par eſt, evocat. Simili fato, ſimilique forte de cauſa, *ſenilis prudentia prœmaturæ mortis ſignum eſt*, ut ait Plinius, lib. 7. ſect. 52.

4. *Cælo.*] Cæli & aëris benignitate ad fecunditatem arbores invitante.

5. *Fructu minime.*] Ita Reg. 2. & alii. Reg. 1. Colb. Th. *fructus.* Haud multum, inquit, in edendo fructu morus laborat: ideo tardius ſeneſcit.

6. *Præflorent talia.*] Nempe ſilveſtria.

7. *Cælo magis.*] Cæli vires affectioneſque ſentit.

8. *Magis obnoxia eſt.*] MSS. Reg. Th. Colb. &c. *magis oboccidit.*

Sect. LII. 1. *Vt diximus.*] A ſect. 9. ad ſect. 14.

2. *Vvas ſuas.*] Quiddam uvæ ſimile.

3. *Maximeque.*] Et ſativa quidem, inquit, & ſterilis: ſed hæc maxime, quæ fructum alium nullum gignit. Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 8. Ἡ δὲ δάφνη τὸ βοτρύδιον· φέρει μὲν καὶ καρποφόρος, εἰ μὴ καὶ πᾶσα, ἀλλὰ καὶ γένος τι αὐτῆς· οὐ μὴν ἀλλὰ πλέον, καὶ ἄκαρπος, ἣν δὴ καὶ ἄρρενα τινες καλοῦσιν.

4. *Iülos.*] Theophr. loc. cit. Ἡ ἡρακλεωτικὴ καρύα, τὸ ἴουλον. Eſt autem ïulus, quem avellanæ florem Suidas vocat, callo ſeu ſquamula plurima ex qua compingitur: & tamdiu quidem compactilis dicitur, donec in floſculos exiguos dehiſcat. Galli vocant, *des chatons.*

5. *Quod cratægum.*] MSS. omnes hoc loco, *gratægum.* In Indice, *gratæcum.* Nos utrobique cratægum reſcripſimus. In editis perperam *carthegen.*

9. *Viſcum.*] Viſcum & hyphear ilici pariter, πρίνῳ attribuit Theophraſtus, lib. 3. hiſtor. cap. 16. Nec tamen illos audio, qui buxum pro ilice acceptum hoc loco a Plinio volunt: aut κραταίγον aliud nullum eſſe, præter arborem eam, quam Theophr. cap. 15. extremo, poſt buxum deſcribit.

7. *Mox paulo.*] Sect. 93. ubi & ilici viſcum aſſignat.

Sect. LIII. 1. *Arbores quædam.*] Diſſimilia plane ſunt quæ Theophraſtus affert lib. 1. hiſtor. cap. 13. & ab hoc argumento, in quo Plinius habitat, valde diſcrepantia. οὐδὲν πρὸς ἔπος, ut aiunt. Ut plane fruſtra ſint Rob. Conſtantinus, Dalecampius, ceterique, qui Plinianam orationem ex Theophraſtea metiri, falſique coarguere moliuntur.

2. *Quædam fruticoſi.*] Hoc eſt, fruticibus aunumeranda. Eſt autem frutex, qui ad juſtam arboris magnitudinem, craſſitudinemve non aſſurgit: lignoſo tamen & ipſe caudice, qui non perareſcat, ut in herbis accidit, ſed perennis eduret.

3. *In quibuſdam. . . . . nullus.*] Subintellige, nullus caudex: ſed ſtatim pullulat a radice ramorum ſilva, ut in buxi genere quodam, lotoque Africana, de qua diximus lib. 13. ſect. 32.

4. *Quædam dividuæ.*] Caudice bifurco, vel in plures partes diffiſſo.

5. *Individuæ.*] Simplici, nec uſquam ſciſſo vel bifurco caudice.

6. *Et abieti.*] Theophr. lib. 1. hiſtor. cap. 13. Iconem vide abietis apud Matthiol. pag. 107.

7. *Mirum.*] Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 8.

8. *Et ſi infra.*] Theophr. loc. cit. ὅταν δὲ τὰ κατωτέρω, &c.

9. *Si vero cacumen.*] Theophr. ἐὰν τὸ ἄκρον μόνον ἐπικοπῇ, vel ſolo deciſo cacumine moritur.

decidentibus foliis. Nulli cortex jucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores validioresque, aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. [11] Malis proprium genus: ferarum enim rostra reddunt, adhærentibus uni maximo minoribus.

LIV. [1] Ramorum aliqui cœci, qui non germinant: quod natura fit, [2] si non evaluere: aut pœna, cum deputatos cicatrix hebetavit. [3] Quæ dividuis in ramo natura est, hæc viti in oculo, arundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, ulmus, & si qua [4] unistirpia. Ramosarum cerasus etiam [5] in XL. cubitorum trabes, æquali per totam duûm cubitorum crassitudine reperitur. * [6] Quædam statim in ramos sparguntur, ut mali.

*CAPUT XXXI. LV. [1] Cortex aliis tenuis, ut lauro, tiliæ: aliis crassus, ut robori. Aliis lævis, ut malo, fico. Idem scaber robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. [2] Quibusdam rumpitur sponte, ut viti. Quibusdam etiam cadit, ut malo, unedoni: carnosus, suberi, populo: [3] membranaceus, ut viti, arundini: libris similis, ceraso: multiplex tunicis, ut vitibus, tiliæ, abieti. Quibusdam simplex, ut fico, arundini.

LVI. [1] Magna & radicum differentia. Copiosæ fico, robori, platano: breves & angustæ, malo: singulares [2] abieti, larici. Singulis illis innituntur, quanquam minutis in latera dispersis. Crassiores lauro & inæquales: item oleæ, [3] cui & ramosæ. At robori carnosæ. [4] Robora suas in profundum agunt. [5] Si Virgilio quidem credimus, esculus, quantum corpore eminet, tantum radice descendit. Oleæ, malisque, & cupressis, [6] per summa cespitum. [7] Aliis recto meatu, ut lauro, oleæ: aliis flexuoso, ut fico. Minutis hæc capillamentis hirsuta, ut abies, multæque silvestrium: e quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia vasa nectunt. [8] Quidam non altius descendere radices, quam Solis calor tepefaciat, [9] idque natura loci tenuioris crassiorisve dixere, quod falsum arbitror. [10] Apud auctores certe invenitur, abietis planta cum transferretur, [11] VIII. cubitorum in altitudine: nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atque plenitudine [12] & citri est. [13] Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarumdam radix vivacior superficie, ut lauri. Itaque cum trunco inaruit, recisa etiam lætius fruticat. Quidam brevitate radicum celerius senescere arbores putant: quod coarguunt fici, [14] quarum radices longissimæ, & senectus ocyssima. Falsum arbitror & quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. Visa etenim est annosa quercus eversa vi tempestatis, [15] & jugerum soli amplexa.

NOTÆ.

10. *Lotos, sive faba.*] Gallis, *l'Alisier*, arbor Biturigibus Cubis valde familiaris. Recte a Dodonæo pingitur, & describitur eadem accurate, Pempt. 6. lib. 4. cap. 24. pag. 834.

11. *Malis proprium.*] Arbori, inquit, quæ malus vocatur, peculiaris est ramorum forma seu facies: ferarum enim rostra referunt nodis suis: unus est eorum prægrandis: complures exigui circumadhærescunt. Theophr. lib. 1. hist. cap. 13. Ἰδιώτατοι δὲ οἱ τῆς μηλέας ὄζοι· ὅμοιοι γὰρ θηρίων προσώποις· εἷς μὲν ὁ μέγιστος, ἄλλοι δὲ περὶ αὐτὸν μικροὶ πλείους.

Sect. LIV. 1. *Ramorum aliqui.*] Ramorum, inquit, ὄζους Theophrastus vocat, (quod eodem recidit: nam ὄζοι nodi sunt, unde rami exeunt,) alii cœci, (sic enim vocantur infertiles, ἄβλαστοι,) qui non germinant: quod & natura fit, genitali ibi deficiente succo: & læsione, deputatis ramis, excisis, avulsis. Theophr. loc. cit. Εἰσὶ δὲ τῶν ὄζων οἱ μὲν τυφλοί, οἱ δὲ γόνιμοι. Λέγω δὲ τυφλούς, ἀφ' ὧν μηδεὶς βλαστός· ἔτι δὲ καὶ φύσει, καὶ πηρώσει γίνονται. Index hujus loci, *De ramis.*

2. *Si non evaluere.*] Plinianum hoc *evalescere* respondere Theophrasteæ voci ἐκβιάζεσθαι, ex loco citato, falso credidit Constantinus in Lexico: cum isti Latine *aut pœna*, &c. Græca æquivaleat.

3. *Quæ dividuis in ramo.*] Quod in arboribus, quarum caudex dividitur, ramus est, hoc in vite oculus, sive gemma, in arundine geniculum est: omnium natura similis, calamitas par: iisdem obvia cuncta casibus, sive naturæ vitio, sive læsione ea injuriaque hominum accidant. Theophr. loc. cit. Ὡς γὰρ ὁ ὄζος ἐν ἄλλοις, οὕτω καὶ ὀφθαλμὸς ἐν ἀμπέλῳ, καὶ ἐν καλάμῳ γόνυ.

4. *Unistirpia.*] Quæ simpliciore assurgunt caudice, μονοστελέχη. Theophr. lib. 1. hist. cap. 14.

5. *In XL. cubitorum.*] Vide Notas & Emend. num. XIV.

6. *Quædam statim*] Theophr. loc. cit. Ἔνια δὲ εὐθὺς σχίζεται, οἷον ἡ μηλέα.

Sect. LV. 1. *Cortex aliis.*] Quæ de corticis multiplici natura hic produntur, a Theophrasto quoque traduntur, lib. 1. hist. cap. 8.

2. *Quibusdam rumpitur.*] Ἔνια δὲ καὶ ῥηξίφλοια: sic enim apud Theophr. legi oportere, non ῥιζόφλοια, & Plinius admonet, & experientia docet.

3. *Membranaceus.*] Nervosus gracilisque, ac minime carnosus, ἰνώδης καὶ ἄσαρκος .... οἷον ἀμπέλου, καλάμου, &c.

Sect. LVI. 1. *Magna & radicum.*] Hæc radicum differentia proditur totidem fere verbis a Theophr. lib. 1. hist., cap. 9.

2. *Abieti, larici.*] Aliis una tantum radix, ut abieti & larici. Τὰ δὲ μονόρριζα, καθάπερ ἐλάτη, πεύκη. En iterum πεύκη larix, ut diximus sect. 19.

3. *Cui & ramosæ.*] Theophr. loc. cit. ὀζώδεις. Plinius ramosas recte scripsit; Gaza *nodosas* perperam interpretatus est.

4. *Robora.*] Theophr. Ἔστι δὲ καὶ τὰ μὲν βαθύρριζα, καθάπερ δρῦς. Robur Plinio δρῦς est, ut diximus sæpius.

5. *Si Virgilio.*] Lib. 2. Georg. v. 291.

Esculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit.

6. *Per summa cespitum.*] In summa terra adrepunt. Theophr. Τὰ δὲ ἐπιπολαιόρριζα, καθάπερ ἐλαία, ῥοά, μηλέα, κυπάρισσος.

7. *Aliis recto.*] Etsi aliquantum obliquæ radices lauro, oleæque sint, tamen illæ æquabiliore cursu per summa cespitum repunt: ficus, flexuoso magis & contorto. Hæc e re ipsa, non e Theophrasto, petita.

8. *Quidam non altius.*] Theophrastum in eam sententiam ivisse liquet, lib. 1. hist. cap. XI.

9. *Idque natura.*] Conferre ii dixere, inquit, ad βαθυρριζίαν, & teporem Solis, & tenuitatem soli: ἐὰν ᾖ κούφη, καὶ μανή, καὶ εὔδιος, inquit Theophr. In MSS. Reg. &c. *idque natura loci tenuiores, gravissime dixere.* Haud recte, ut alii ante nos intellexere.

10. *Apud auctores.*] Quod de abietis radice Plinius, hoc ipsum de larice Theophr. lib. 2. hist. cap. 7. Πεύκην δέ τις, &c.

11. *VIII. cubitorum.*] Subintellige, radicem fuisse.

12. *Et citri.*] Uti dictum est superius, lib. 13. sect. 29.

13. *Ab ea platani.*] De platani radicibus XXXIII. cubitorum, dictum est lib. 12. sect. 5. ex Theophrasto & Varrone.

14. *Quarum radices.*] Theophrast. lib. 1. hist. cap. XI.

15. *Et jugerum soli.*] Partim corpore & ramis, partim radicibus, jugerum amplexa.

L VII. [1] Proſtratas reſtitui plerumque, & quadam terræ cicatrice [2] viveſcere, vulgare eſt. [3] Et familiariſſimum hoc platanis: quæ plurimum ventorum concipiunt propter denſitatem ramorum: quibus amputatis, [4] levatæ onere in ſua ſcrobe reponuntur. Factumque jam eſt hoc in juglandibus, oleiſque, ac multis aliis. * Eſt in exemplis, & ſine tempeſtate, ullave cauſa alia quam prodigii, cecidiſſe multas ac ſua ſponte reſurrexiſſe. [5] Factum hoc [6] populi Rom. Quiritibus oſtentum [7] Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Junonis, ulmo, poſtquam etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipſam procumbebat, reſtituta ſponte, ita ut protinus floreret: a quo deinde tempore [8] majeſtas populi Romani reſurrexit, quæ ante vaſtata cladibus fuerat. [9] Memoratur hoc idem factum & in [10] Philippis, ſalice procidua atque detruncata: [11] & Stagiris in Muſeo populo alba: omnia fauſti ominis. [12] Sed maxime mirum, Antandri platanus etiam [13] circumdolatis lateribus [14] reſtibilis ſponte facta, vitæque reddita longitudine quindecim cubitorum, craſſitudine quatuor ulnarum. CAPUT XXXII.

L VIII. [1] Arbores quas naturæ debeamus, [2] tribus modis naſcuntur: ſponte, aut ſemine, aut ab radice. Cura numeroſior exſiſtit: de qua [3] ſuo dicemus volumine: nunc enim totus ſermo de natura eſt, multis modis miriſque memorabili. Namque non omnia in omnibus locis naſci [4] docuimus, nec tranſlata vivere. Hoc alias faſtidio, alias contumacia, ſæpius imbecillitate eorum, quæ transferantur, evenit: alias cælo invidente, alias ſolo repugnante.

LIX. Faſtidit balſamum alibi naſci: [1] nata Aſſyria malus alibi ferre: nec non & palma naſci ubique aut nata parere: [2] vel cum promiſit etiam, oſtenditque ea educare, quæ tamquam invita peperit. Non habet vires frutex cinnami in Syriæ vicina perveniendi. Non ferunt amomi nardique deliciæ, ne in Arabia quidem ex India, [3] & nave peregrinari. Tentavit enim Seleucus rex. Illud maxime mirum, ipſas arbores plerumque exorari ut vivant, atque tranſmigrent: aliquando & a ſolo impetrari, ut alienas alat, advenaſque nutriat: cælum nullo modo flecti. [4] Vivit in Italia piperis arbor: caſiæ vero etiam [5] in ſeptemtrionali plaga: vixit [6] in Lydia thuris. [7] Sed unde ſorbentes ſuccum omnem ex iis Soles, coquenteſque lacrymam?

NOTÆ.

Sect. LVII. 1. *Proſtratas.*] Hæc ſunt etiam apud Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 19.

2. *Viveſcere.*] Sic MSS. omnes, non *reviviſcere.*

3. *Et.... platanis.*] Theophr. loc. cit.

4. *Levatæ onere.*) MSS. omnes: *levato onere.* At lib. XVII. ſect. XXXIX. *Arboribus putatione levatis onere.*

5. *Factum hoc.*] Julius Obſeq. cap. 103. pag. 54. *Nuceriæ ulmus vento everſa, ſua ſponte erecta in radicem coaluit.*

6. *Populi Romani Quiritibus.*] *Populi Romani Quirites* ſunt e populo Romano non quilibet, (nam toto orbe Romano ſparſus populus Romanus fuit:) ſed ii qui in ipſa Urbe regia, ἐν τῇ κυρίᾳ πόλει, domicilium haberent. Auctor Virgilius, qui libro IV. Georgicon, verſu 200. de apibus ſic cecinit;

Verum ipſæ foliis natos & ſuavibus herbis
Ore legunt; ipſæ REGEM, parvoſque QVIRITES
Sufficiunt, aulaſque, & cerea REGNA refingunt.

Ubi *parvi Quirites* ſunt apes, quæ regem ſui quique alvearis aſſidue ac proxime circumcingunt, ut regi ſuo olim cives urbis regiæ Romæ proxime aderant. Inde eſt & *Quirinus*, qui proinde conditor regiæ civitatis eſt, nempe Romulus. Plinius, libro XV. ſect. XXXVI. *Inter antiquiſſima delubra habetur QVIRINI, hoc eſt, ipſius Romuli.* Eſt Quirini nomen etiam in nummo vetere familiæ Memmiæ, apud Patinum, pag. 174. capite Romuli laureato, vultu ſenili & barbato, cum hac epigraphe pone caput QVIRINVS: e regione, C. MEMMIVS C. F. Triumvir monetalis: qui nempe ex aliqua Romuli filia ſe genus trahere gloriabatur. Eſt ergo *Quirinus*, ut diximus, Urbis regiæ conditor, vel rector. Unde nomen illud etiam Cæſari Auguſto tribuitur a Virgilio, lib. III. Georg. verſu 26.

In foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma QVIRINI.

Hoc eſt, Romani Principis, qui Romæ in urbe regia ſedem habet. Denique legitur etiam in Vitellii & Galbæ nummis hæc epigraphe: VESTA P. R. QVIRITIVM. *Veſta populi Romani Quiritium*: hoc eſt, Religio Pietaſque Populi Romani, nempe eorum qui in Urbe regia Roma degunt. In ſingulari numero dixit *Quiritem* Horatius, lib. 1. epiſt. V. verſu 7. *Quid plauſus, & amici dona Quiritis?* Veriſimiliora certe hæc videntur eſſe, quam quæ Feſtus comminiſcitur de voce *Curis* & *Curitis.* Vide Notas & Emend. num. XV.

7. *Cimbricis bellis.*] Cimbros Marius cum Catulo vicit anno Urbis DCLIII. Vide Plutarch. in Mario.

8. *Majeſtas populi Rom.*] Simile oſtentum de majeſtate Senatus primum florente, deinde & marceſcente, relatum eſt ſuperiore libro, ſect. 36.

9. *Memoratur.*] Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 19. & lib. 5. de cauſis, cap. 4. pag. 328.

1. *Philippis.*] Thraciæ oppido, de quo lib. 4. ſect. 18.

11. *Et Stagiris.*] Theophr. ἐν Σταγείροις ἐν τῷ Μουσείῳ. lib. 4. hiſt. cap. 19.

12. *Sed maxime.*] Theophr. loco mox cit.

13. *Circumdolatis.*] Duobus lateribus circumdolatis, παρεμπεπλεκημένη δ' ἐτύγχανεν ἐκ τῶν δύο μερῶν. Theophr. loco cit.

14. *Reſtibilis.*] Regerminans, reſtituta fecunditate, παλίμβλαστος.

Sect. LVIII. 1. *Arbores, quas naturæ.*] Non arti, non curæ, aut induſtriæ. Unde in Indice hujus libri locus hic notatur his verbis: *Quot modis ſponte naſcuntur arbores.*

2. *Tribus modis.*] Vide Notas & Emendationes, num. XVI.

3. *Suo dicemus volumine.*] Libro 17. a ſect. 9. *Nunc de his arboribus dicemus, quæ cura hominum atque arte proveniunt.*

4. *Docuimus.*] Libro 12. ſectione 7.

Sect. LIX. 1. *Nata Aſſyria malus.*] Voculam *nata* ex MSS. Reg. Colb. Thuanoque adjecimus. Negat alibi feracem malum eam eſſe, quamvis alibi natam. Sic ſtatim de palma: *Necnon & palma naſci ubique* faſtidit, *aut nata parere.*

2. *Vel cum promiſit.*] Alludit ad ea quæ ſuperius ipſe notavit, lib. 13. ſect. 6. de palmis: *Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructum, verum immitem: dulcem in Africa, ſed ſtatim evaneſcentem.*

3. *Et nave.*] Etiam nave, quod tranſvectionis genus molliſſimum eſt.

4. *Vivit in Italia.*] Ut dictum eſt lib. 12. ſect. 14.

5. *In ſeptemtrionali.*] Vide lib. 12. ſect. 43. De caſia porro aromatica accipi hæc oportere, Columella teſtis eſt, cujus hæc oratio, lib. 3. cap. 8. *Tmolon & Corycion florere croco animadvertimus: Judæam & Arabiam pretioſis odoribus illuſtrem haberi. Sed nec noſtram civitatem prædictis egère ſtirpibus: quippe cum pluribus locis Vrbis jam caſiam frondentem conſpicimus: jam thuream plantam, florenteſque hortos myrrha & croco.*

6. *In Lydia.*] Nempe Sardibus, ut diximus lib. 12. ſect. 31.

7. *Sed unde.*] Sed ſunt eæ arbores, inquit, in alieno cælo ſoloque, ſine ſucco, ſine lacryma, abſumente fortaſſis utrumque vi Solis, &, ſi ſuperis placet, ſorbente.

Illud proxime mirum, [8] mutari naturam in iisdem, atque [9] pro indiviso valere. [10] Cedrum æstuosis partibus dederat: [11] & in Lyciis Phrygiisque montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat: [12] sed in Olympo copiosior nulla est. [13] Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapæo urbe, omni modo laboravit Mithridates rex, & ceteri incolæ, [14] sacrorum certe causa, laurum myrtumque habere: [15] non contigit, cum [16] teporis arbores abundent ibi, [17] Punicæ, ficique, jam mali & piri laudatissimæ. [18] Frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? juxta Romam ipsam castaneæ cerasique ægre proveniunt: Persica in Tusculano, nec non nuces Græcæ cum tædio inseruntur, Terracina silvis scatet earum.

CAPUT XXXIII.

L X. [1] Cupressus advena, & difficillime nascentium fuit, ut de qua verbosius sæpiusque, quam de omnibus aliis, prodiderit [2] Cato. [3] Natu morosa, [4] fructu supervacua, [5] baccis torva, folio amara, odore violenta, ac ne umbra quidem gratiosa, [6] materie rara, ut pæne fruticosi generis, [7] Diti sacra, & ideo funebri signo [8] ad domos posita. [9] Femina sterilis diu. [10] Metæ demum aspectu non repudiata, distinguendis tantum [11] pinorum ordinibus: nunc vero tonsilis facta [12] in densitate parietum, coërcitaque gracilitate [13] perpetuo tenera. Trahitur etiam in picturas [14] operis topiarii, venatus, classesve, & imagines rerum tenui folio, brevique, & virenti semper vestiens. Duo genera earum: Meta in fastigium convoluta, quæ & femina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputaturque. [16] Utraque autem immittitur in perticas, asseresve, amputatione ramorum, qui XIII. anno [17] denariis singulis veneunt. [18] Quæstuosissima in satus ratione silva: vulgoque, [19] dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. [20] Huic patria insula Creta, cum [21] Cato Tarentinam

NOTÆ.

8. *Mutari naturam in iisdem.*] In iisdem scilicet arboribus: cum eas, quæ æstuosis fere nascuntur locis, etiam edant frigida, & versa vice. Vide Notas & Emendationes, num. XVII.

9. *Pro indiviso.*] Perinde. Sic Reg. 2. aliique, & editi omnes. Ea voce usus idem superius lib. 9. sect. 64.

10. *Cedrum æstuosis.*] Syriæ. Theophr. lib. 4. hist. cap. 6.

11. *Et in Lyciis.* Theophr. loc. cit. *Κέδρον δ' ἐν τὰ Θρᾴκια ὄρη, καὶ τὰ Φρύγια.*

12. *Sed in Olympo.*] Nempe Pierico, de quo lib. 4. sect. 15. Quem *νιφόεντα* montem nivosum Homerus alter vocat, hymno in Hercul. Theophr. loc. cit.

13. *Circa Bosphorum.*] Theophr. loc. cit.

14. *Sacrorum certe.*] Quoniam in sacris adhiberi myrtus laurusque soleret, ad purgationes, ad suffimenta, ut dictum est libro sup. sect. 36. & 40. diceturque uberius, lib. 25. sect. 59.

15. *Non contigit.*] Frigus perferre negat posse myrtum Virgilius, Eclog. 7. v. 6.

Dum teneras defendo a frigore myrtos.

Et Plinius junior, lib. 5. ep. 6. villam suam membratim describens: *Cælum*, inquit, *est hieme frigidum & gelidum: myrtos, oleas, quæque alia assiduo tepore lætantur, aspernatur ac respuit.* Apud Aremoricos, qui Britones nominantur, multa myrtus est, cælum tamen hieme frigidum satis, gelidumque.

16. *Teporis arbores.*] Tepido calidoque cælo feliciter provenientes.

17. *Punicæ, &c.*] Theophr. loc. cit.

18. *Frigidas.*] Theophr. rursum loc. cit.

Sect. L X. 1. *Cupressus advena.*] Quoniam ei patria a Creta fuit, ut mox dicetur.

2. *Cato.*] Libro de re rust. cap. 48. & cap. 151. pag. 80. & 81.

3. *Natu morosa.*] *Δυσαυξής*, Theophr. lib. 1. de causis, cap. 9. crescens ægre admodum. Unde poëtis dicta *Lenta cupressus.* Plinius, lib. 17. sect. 34. de esculo, *Minus morosa nasci.*

4. *Fructu supervacua.*] Cessit ea res in proverbium, *Κυπαρίττου καρπός*, *Cupressi fructus*, de re pulcra quidem, & aspectu speciosa, sed prorsus inutili. Vide Cælium Rhodig. lib. 25. cap. 2.

5. *Baccis torva.*] Quæ gustanti faciem torvam reddunt, cum *ora*, ut Virgilius cecinit, lib. 2. Georg. vers. 247.

Tristia tentantum sensu male torquet *amaror.*

Baccas ejuscemodi galbulos appellat Varro, lib. de re rust. cap. 40. & tamquam pilas corticias ait esse, in quibus semina natura concluserit. Pilulas Plinius lib. 17. sect. 14. Theophr. 1. de causis, cap. 5. *καρπὸν σφαιροειδῆ.*

6. *Materie rara.*] Macilenta. Quod de cupresso femina verissimum, quam Dodonæus delineavit, pag. 844. *Cypres femelle.* Quid fruticosum sit, diximus sect. 53.

7. *Diti sacra.*] Festus: *Cupressi mortuorum domibus ponebantur ideo, quia hujus generis arbor excisa non renascitur: sicut ex mortuo nihil est jam sperandum: quam ob causam in tutela Ditis patris esse putabatur.*

8. *Ad domos.*] Nobilium scilicet. Lucanus, lib. 3. versu 442.

Et non plebeïos luctus testata cupressus.

Neque ad domos tantum, sed & ad sepulcra. Horatius, lib. 2. Ode 14.

Linquenda tellus, & domus, & placens
Vxor, neque harum quas colis arborum,
Te, præter invisas cupressos,
Vlla brevem dominum sequetur.

Et apud Maronem, lib. 6. Æneidos, vers. 215. in Miseni funere, *ferales ante* pyram *cupressos constituunt.*

9. *Femina sterilis diu.*] Tarde fructum edit. Sed mas omnino non gignit, ut dicetur inferius, lib. 17. sect. 14. Et Geopon. auctor diserte monet, lib. XI. cap. 6. pag. 308. *Κυπάρισσος δ' ὁ ἄρρην ἄγονός ἐστιν.*

10. *Metæ demum.*] Acuminato fastigio placuit, sive cono. Unde *coniferæ cyparissi*, apud Virgil. lib. 3. Æneïd. vers. 680.

Et metas imitata cupressus,

apud Ovid. lib. 10. Metam. vers. 106.

11. *Pinorum ordinibus.*] Sic libri omnes, etiam MSS. non *vinearum*, uti reponere ex Varronis lib. 1. cap. 26. nititur Pintianus. Et aliud Varro voluit, lib. 1. de re rust. cap. 15. de limitatione agrorum, ita scribens: *Serunt alii circum fines prædiorum pinos, ut habet uxor in Sabinis: alii cupressos, ut ego habeo in Vesuvio.* Aliud Plinius, qui ipsos pinorum ordines claudi cupressis intersitis ac distingui monet.

12. *In densitate.*] Tam densum, ut in hortis parietum vicem obtineat. Simili modo & de buxo superius, sect. 28. *Densitate parietum virens semper, ac tonsile.*

13. *Perpetuo tenera.*] Tonsili.

14. *Operis topiarii.*] Sic hodie in hortis elegantioribus cupressos tractas in acies, classes, & Centauros videmus. In MSS. *operi istoriarum.* In editis, *opere historiali*, quæ defendi utcumque scriptura potest. Pintianum secuti sumus.

15. *Accipit vitem.*] Maritantur & cupresso vites. Varronem vide, lib. 1. de re rust. cap. 26. Fiunt & e cupresso pedamina vitium teretia, teste Columella, lib. 4. cap. 26.

16. *Vtraque autem.*] Cupressus mas feminaque crescere sinitur in ramos longiores, quibus amputatis perticæ fiunt, asseresve.

17. *Denariis singulis.*] Monetæ Gallicæ assibus octo.

18. *Quæstuosissima.*] Inter ea quæ seruntur. Solinus, cap. XI. pag. 30.

19. *Dotem.*] Cupressorum plantaria dotem filiarum nominabant: nam dotis usum & commoditatem præstabant, quod ex iis pecuniam ad illas maritandas conficerent. Ita Petavius noster in Miscell. Exerc.

20. *Huic patria.*] Theophr. lib. 4. hist. cap. 6.

21. *Cato.*] Libro de re rust. cap. 151. *Semen cupressi Tarentinæ per ver legi oportet, &c.*

eam

eam appellet: credo, quod primum eo venerit. [22] Et in Ænaria ſucciſa regerminat. [23] Sed in Creta quocumque in loco terram moverit quiſpiam, [24] vi naturali hæc gignitur, protinuſque emicat: [25] illa vero etiam non appellato ſolo, [26] ac ſponte, maximeque [27] in Idæis montibus, & quos Albos vocant, ſummiſque jugis, unde nives numquam abſunt, plurima, quod miremur: alibi non niſi [28] in tepore proveniens, & [29] nutricem magnopere faſtidiens.

L X I. Nec terræ tantum natura circa has refert, aut perpetua cæli, verum & quædam temporaria [1] vis imbrium. Aquæ plerumque ſemina afferunt: & [2] certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: [3] quod accidit Cyrenaïcæ regioni, cum primum ibi laſerpitium natum eſt: ut in herbarum natura [4] dicemus. [5] Nata eſt & ſilva urbi ei proxima, imbre piceo craſſoque, circiter urbis Romæ annum [6] CCCCXXX.

L X I I. Edera jam dicitur in Aſia naſci: negaverat [1] Theophraſtus: nec in India, niſi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laboraſſe, ut sereret eam [2] in Medis, fruſtra: [3] Alexandrum vero ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediiſſe, exemplo Liberi Patris: cujus Dei & nunc adornat thyrſos, galeaſque etiam ac ſcuta, in Thraciæ populis, in ſolemnibus ſacris. [4] Inimica arbori, ſatiſque omnibus: ſepulcra, muros rumpens: [5] ſerpentium frigori gratiſſima, ut mirum ſit ullum honorem habitum ei. CAPUT XXXIV.

[6] Duo genera ejus prima, [7] ut reliquarum, mas, & femina. Major traditur mas corpore, & folio duriore etiam ac pinguiore, & flore ad purpuram accedente. Utriuſque autem flos ſimilis eſt roſæ ſilveſtri, niſi quod caret odore. [8] Species horum generum tres. Eſt enim candida, & nigra edera, tertiaque quæ vocatur helix. [9] Etiamnum hæ ſpecies dividuntur in alias: quoniam eſt aliqua fructu tantum candida, alia & folio: fructum quoque candidum ferentium aliis denſus acinus, & grandior, racemis in orbem circumactis, qui vocantur [10] corymbi. [11] Item ſelenitium, cujus eſt minor acinus, ſparſior racemus. [12] Simili modo in nigra. [13] Alicui & ſemen nigrum, alii [14] crocatum: cujus coronis [15] Poëtæ utuntur, foliis minus nigris: quam quidam Nyſiam, [16] alii Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Græcos

N O T Æ.

22. *Et in Ænaria.*] De qua diximus lib. 3. ſect. 12. Vide Notas & Emend. num. XVIII.

23. *Sed in Creta.*] Vide Notas & Emend. num. XIX.

24. *Vi naturali.*] Per ſe ſe, ac nullo ſatu, nativa quadam terræ vi cupreſſus erumpit. Vide Notas & Emendationes, num. XX.

25. *Illa vero etiam.*] In eadem inſula, inquit, non ſolum impreſſa leviter tellure, nullo ſatu ac ſponte gignitur cupreſſus, quod unum Theophraſtus de illa ſcripſit: verum etiam non commota terra, hoc eſt, non appellato ac foſſionibus ſolicitato ſolo, & quaſi ad pariendum compulſo, ſed ſponte.

26. *Ac ſponte.*] Ita libri, & MSS. omnes. Etſi *ex ſponſo* legi Petavio τοῦ μηχανεύτῃ placet, in Miſcell. Exerc. cap XI. quoniam dum colitur exerceturque terra, quaſi nexu quodam obligatur, ut ex ſponſo, vel ut alii aiunt, ex ſponſu, citari cogique poſſit ad reddendum mutuum. *Sponſus* pro ſponſione in Dig. tit. de verborum ſignif. legitur *ſponſio*.

27. *In Idæis.*] Theophr. lib. 4. hiſt. cap. I. Ἐν Κρήτῃ γοῦν φασὶν ἐν τοῖς Ἰδαίοις ὄρεσι, καὶ ἐν τοῖς Λευκοῖς καλουμένοις ἐπὶ τῶν ἄκρων, ὅπερ οὐδέποτε ἐπιλείπει χιών, κυπάριττον εἶναι. Hinc apud Virgilium, lib. 2. Georg. verſ. 84.

Idææ cypariſſi.

28. *In tepore.*] Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 6. ἐν τοῖς ἀλεεινοῖς, καὶ τοῖς πρὸς μεσημβρίαν, *locis apricis, & meridiano Soli expoſitis.*

29. *Et nutricem.*] Et ab eo loco transferri magnopere cupiens, ubi primum alta & enutrita eſt.

Sect. LXI. 1. *Vis imbrium.*] Theophr. lib. 1. de cauſis, cap. 5. Vide Notas & Emend. num. XXI.

2. *Certo fluunt.*] Nunc certa vehunt amnes, & cognita nobis ſemina: nunc etiam prius incognita. Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 2. Ἐνιαχοῦ καὶ ὑδάτων ἐπιγινομένων ἰδιότερον ἀνατεῖλαι ὕλης πλῆθος. Quare Salmaſius in Solin. pag. 173. perperam *certe* reponit, vel libris invitis.

3. *Quod accidit.*] Refert hoc ipſum Theophr. loc. cit. Accidiſſe autem anno Urbis Romæ CXXXVI. Plinius ipſe admonet, lib. 19. ſect. 15.

4. *Dicemus.*] Libro 19. ſect. 15.

5. *Nata eſt & ſilva.*] Theophr. loc. cit. Refert quiddam ſimile in Peruvia occidentalis Indiæ regione accidiſſe, Joſ. a Coſta, lib. 4. cap. 31.

6. *CCCXXX.*] Anno Quo Darium devicit Alexander M.

Sect. LXII. 1. *Theophraſtus.*] Libro 4. hiſt. cap. 4.

2. *In Medis.*] Non in ipſa Media, ſed Babylone, quæ Medorum ditionis fuit. Theophr. loc. cit. ἐν τοῖς παραδείσοις τοῖς περὶ Βαβυλῶνα, Ἅρπαλος φυτεύων . . . οὐδὲν ἐποίει πλέον. De Harpalo, quem olim Alexander inter fidiſſimos, mox inter hoſtes habuit, vide Curtium, lib. 10. cap. 6. pag. 393. De monte Mero diximus, lib. 6. ſect. 23.

3. *Alexandrum.*] Theophr. loc. cit. & ex eo Arrianus, lib. 6. ſect. 23.

4. *Inimica arbori.*] Quoniam arbores necat, ut mox dicetur. Edera, Gallis *Lierre.*

5. *Serpentium frigori.*] Quoniam edera frigidis locis gaudet, ſub ea ſerpentes lubenter latent, quarum eſt etiam natura perfrigida.

6. *Duo genera.*] Quæ κίσσῳ vel κίστῳ tribuenda erant, ea κίστῳ ederæ imprudenter aſſignaſſe quibuſdam videtur, ſed falſo. Vide Notas & Emend. num. XXII.

7. *Ut reliquarum.*] Arborum ſcilicet: arborum enim nomine & vites & ederæ continentur, ut dicitur in Lexico Juris civilis.

8. *Species horum.*] Tria pariter ederæ ſumma genera Theophraſtus habet, lib. 3. hiſt. cap. 18. ὅτε λευκὸς, καὶ ὁ μέλας, καὶ τρίτον ἡ ἕλιξ. Helix a Dodonæo pingitur, pag. 408. Ἕλιξ ab ἑλίσσω, quod circumvoluta magis eſt iſta: vel quod cincinnos, qui ἕλικες vocantur, magis conſpicuos habet.

9. *Etiamnum.*] Theophr. loc. cit.

10. *Corymbi.*] Racemus in edera eſt, ut in vite, ex quo grana plura pendent: hunc quidam corymbum vocant: ὃν δὴ καλοῦσί τινες κόρυμβον, inquit Theophr.

11. *Item ſelenitium.*] An ei generi a σελήνη nomen? An *ſelinicium*, ut in MSS. Reg. aliiſque, ab aliqua acinorum, ſive granorum ſimilitudine cum ſemine apii, quod Græci σέλινον vocant? In Anthol. lib. 3. cap. 24. Epigr. 40. mentio eſt σκηνίτου κισσοῦ, hoc eſt, tabernacula integentis, ſeu topiariæ ederæ. An denique Silenicum, a Sileno pædagogo & comite Bacchi, quem & edera pariter coronari Plinius aſſeverat, ſect. 63.

12. *Simili modo in nigra.*] Ut in candida proxime dictum eſt: ſic in nigra, aliqua fructu tantum nigra eſt, alia & folio: alia majore fructu, ſeu acino, alia minore. Theophr. loc. cit. Ἔχει δὲ ὁ μέλας διαφοράς. At mox idem ſubjicit, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως φανεράς, *ſed non ad eumdem modum conſpicuas.*

13. *Alicui.*] Nempe e genere nigrarum ederarum.

14. *Crocatum.* Croceo colore. Dioſc. lib. 2. pag. 210. Ὁ δὲ μέλας, μέλανα (καρπὸν ἔχει) ἢ κροκίζοντα.

15. *Poëtæ.*] Virgil. Eclog. 7. v. 25.

Paſtores edera naſcentem ornate Poëtam.

16. *Nyſiam.*] Sic MSS. omnes. Nempe a Nyſa Bacchi

etiamnum duo genera hujus faciunt, a colore acinorum: [17] erythranum, & [18] chrysocarpum.

Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio [19] maxime distat. [20] Parva sunt & angulosa, concinnioraque, cum reliquorum generum simplicia sint. [21] Distat & longitudine internodiorum: præcipue tamen sterilitate, quoniam fructum non gignit. [22] Quidam hoc ætatis esse, non generis existimant: primoque helicem esse, fieri ederam vetustate. Horum error manifestus intelligitur: quoniam helicis plura genera reperiuntur, sed tria maxime insignia: herbacea ac virens, quæ plurima est: altera candido folio: tertia versicolori, [23] quæ Thracia vocatur. Etiamnum herbaceæ tenuiora folia, & in ordinem digesta densioraque. [24] In alio genere diversa omnia. Et in versicolori alia tenuioribus foliis, similiter ordinatis densioribusque est: alteri generi neglecta hæc omnia. Majora quoque aut minora sunt folia, macularumque habitu distant: & in candidis alia sunt candidiora. Adolescit in longitudinem maxime herbacea.

[25] Arbores autem necat candida, [26] omnemque succum auferendo tanta crassitudine augetur, ut ipsa arbor fiat. [27] Signa ejus, folia maxima atque latissima, [28] mammas erigentis, quæ sunt ceteris inflexæ: racemi stantes, ac subrecti. Et quanquam omnium ederarum generi [29] radicosa brachia, [30] huic tamen maxime ramosa ac robusta: ab ea nigræ. [31] Sed proprium albæ, quod inter media folia emittit brachia, utrimque semper amplectens: hoc & in muris, quamvis ambire non possit. [32] Itaque etiam pluribus locis intercisa, vivit tamen duratque: & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis & solida arbores fugit ac strangulat. [33] Est & in fructu differentia albæ nigræque ederæ: quoniam aliis tanta amaritudo acini, ut aves non attingant. Est & rigens edera, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generum ob id [34] vocata cissos. E diverso numquam nisi humi repens [35] chamæcissos.

CAPUT XXXV. LXIII. Similis est ederæ, e Cilicia primum quidem profecta, sed in Græcia frequentior, quam vocant [1] smilacem, [2] densis geniculata caulibus, [3] spinosis fruticosa ramis, [4] folio ederaceo, parvo, non anguloso, [5] a pediculo emittente pampinos, flore candido, [6] olente lilium. [7] Fert racemos labruscæ modo, non ederæ, colore rubro, [8] complexa acinis majoribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durosque: infausta omnibus sacris & coronis: quoniam sit lugubris,

NOTÆ.

nutrice, de qua lib. 5. sect. 16. vel ab urbe Nysa, in qua ipse nutritus est, de qua lib. 6. sect. 23. Dionysiam ab ipso Baccho vocat Diosc. loc. cit. Vide Ovid. lib. 3. Fastor. vers. 769.

17. *Erythranum.*] A rubro acinorum colore, qui Græcis ἐρυθρός.

18. *Chrysocarpum.*] Diosc. in Nothis, ad cap. de edera, οἱ δὲ χρυσόκαρπος. Apuleïus, c. 119. *Chrysocanthon*, pro *chrysocarpon* vocat: & sic appellari ait, quod grana aurei coloris ferat. Idem habet & Plinius Valer. lib. 3. de re med. cap. 12.

19. *Maxime distat.*] Nempe ab aliis generibus, albæ, nigræque ederæ. Theophrastus, lib. 3. histor. cap. 18.

20. *Parva sunt.*] Hæc totidem verbis Theophr. loc. cit.

21. *Distat & longitudine.*] Theophr. loc. cit. Διαφέρει καὶ τῷ μήκει τῶν κλημάτων, καὶ ἔτι τῷ ἄκαρπος εἶναι.

22. *Quidam.*] Hæc rursum totidem verbis Theophr. loc. citato.

23. *Quæ Thracia.*] Theophr. ἣν δὴ καλοῦσί τινες Θρᾳκίαν.

24. *In alio genere.*] In alio herbaceæ genere: uti mox geminum versicoloris ederæ genus distinguitur. Theophr. loc. cit. Καὶ γὰρ τῆς χλοώδους, ἡ μὲν λεπτοτέρα, καὶ εὐρυθμοφυλλοτέρα, καὶ ἔτι πυκνοφυλλοτέρα· ἡ δ' ἧττον πάντα ταῦτ' ἔχουσα. Καὶ τῆς ποικίλης, ἡ μὲν μεῖζον, ἡ δ' ἔλαττον τὸ φύλλον, καὶ τὴν ποικιλίαν διαφέρουσα.

25. *Arbores autem.*] Theophr. loc. cit. Eo alludit Poëta Laberius apud Macrobium, lib. 2. Saturn. cap. 7. pag. 344.

Ut edera serpens vires arboreas necat,
Ita me vetustas amplexu annorum enecat:
Sepulcri similis nil nisi nomen retineo.

Ederæ nomen factum, quia id, cui adhæserit, edat, Festus innuit, verbo *Hedera.*

26. *Omnemque.*] Theophr. loc. cit.

27. *Signa ejus.*] Candidæ nimirum ederæ, in vetustatem inclinantis.

28. *Mammas.*] Quid mamma sit, dicemus lib. 17. sect. 26.

29. *Radicosa.*] Radicum in morem efformatæ claviculæ, & sarmenta, κλήματα.

30. *Huic tamen.*] Albæ.

31. *Sed proprium.*] Theophr. totidem fere verbis, loco citato.

32. *Itaque etiam.*] Theophr. loc. cit.

33. *Est & in fructu.*] Est, inquit, fructus alius gustu jucundus, alter peramarus, tam in candida, quam in nigra: ὁ μὲν γὰρ ἐπιγλυκύς ἐστιν· ὁ δὲ σφόδρα πικρὸς, καὶ τοῦ λευκοῦ, καὶ τοῦ μέλανος. Theophr.

34. *Vocata cissos.*] Sunt qui ὀρθόκισσος malint, quasi subrecta edera, & assurgens. At si ea quæ humi serpit χαμαίκισσος recte vocatur, sane ἐκ τοῦ πρός τι, ea quæ surrecta est & rigens, erit recta κισσός.

35. *Chamæcissos.*] Quæ ἐπίγειος edera Theophr. loc. cit. Est edera terrestris, quæ in horto Regio visitur, minor & elegantior, quam vulgaris: ei fere similis quam Dodonæus delineavit, pag. 390. Gallis, *Lierre terrestre*, ou *Terrete.*

Sect. LXIII. 1. *Smilacem.*] Σμίλαξ τραχεῖα est Diosc. lib. 4. cap. 144. A Clusio recte pingitur, lib. 1. hist. plant. pag. 112. qualem in horto Regio vidimus. Gallis, *Liseron.*

2. *Densis.*] Denso geniculorum seu internodiorum numero distinctos caules habet.

3. *Spinosis.*] Rubi instar spinosa ei sarmenta sunt, inquit Diosc. loc. cit.

4. *Folio.*] Theophr. lib. histor. cap. 18. τὸ δὲ φύλλον κιττῶδες, μικρὸν, ἀγώνιον: ipsaque id experientia oculorum probat.

5. *A pediculo.*] Ex eodem pediculo, ex quo folia enascuntur, emicant & claviculæ, quales in ederis cernuntur. Pampinos interdum Plinius & hos & vitium capreolos vocat: quorum a similitudine & polyporum cirrhos seu crines, tortilem pampinum appellavit, lib. 9. sect. 74. *Pariunt*, inquit, *vere ova, tortili vibrata pampino.*

6. *Olente lilium.*] Aliter hæc Theophrastus, qui odoratum modo florem dixit, & ἠρινὸν verno tempore provenientem: non λειρινὸν, quod etsi Theophr. scripsisset, non odorem lilii eo vocabulo, sed formam modo effigiemque is expressisset. Occupavit hoc fere Dalecampius, Salmasius arripuit, objecitque Plinio, in præfat. pag. 90.

7. *Fert racemos.*] Theophr. & Diosc. locis cit.

8. *Complexa acinis.*] In singulis granis nuclei sunt bini,

virgine ejus nominis, propter amorem [9] juvenis Croci, mutata in hunc fruticem. Id vulgus ignorans, plerumque festa sua polluit, [10] ederam existimando: sicut in poëtis, aut Libero Patre, aut Sileno, quis omnino nescit quibus coronentur? E smilace fiunt codicilli: propriumque materiæ est, ut admota auribus lenem sonum reddat. [11] Ederæ mira proditur natura ad experienda vina: si vas fiat e ligno ejus, vina transfluere, ac remanere aquam, si qua fuerit mixta.

L X I V. Inter ea, quæ frigidis gaudent, & aquaticos frutices dixisse conveniat. Principatum in his tenebunt arundines, [1] belli pacisque experimentis necessariæ, atque etiam [2] deliciis gratæ. [3] Tegulo earum domus suas Septemtrionales populi operiunt, durantque ævis tecta alta. Et in reliquo vero orbe [4] cameras levissime suspendunt. [5] Chartisque serviunt calami, [6] Ægyptii maxime, [7] cognatione quadam papyri. Probatiores tamen [8] Gnidii, & qui in Asia circa [9] Anaïticum lacum nascuntur. Nostratibus [10] fungosior subest natura, cartilagine bibula; quæ cavo corpore intus, superne tenui inarescit ligno: fissilis [11] præacuta semper acie: geniculata. Cetero gracilitas nodis distincta, leni fastigio tenuatur in cacumina, crassiore [12] paniculæ coma, neque hac supervacua. Aut enim [13] pro pluma strata cauponarum replet, aut ubi [14] lignosiore callo induruit, sicut in Belgis, contusa, & interjecta navium commissuris, [15] ferruminat textus, glutino tenacior, rimisque explendis fidelior pice.

L X V. Calamis Orientis populi bella conficiunt: calamis spicula addunt irrevocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fitque & ex ipso telum aliud fracto in vulneribus. His armis Solem ipsum obumbrant. Propter hoc maxime serenos dies optant: odere ventos & imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. Ac si quis Æthiopas, Ægyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes & Orientis, omniaque Parthorum regna diligentius computet, æqua ferme pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Præcipuus hic usus [1] in Creta bellatores suos præcipitavit. Sed in hoc quoque, ut ceteris in rebus, vicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, [2] quam in Rheno Bononiensi amne, cui & plurima inest medulla, [3] pondusque volucre: & contra flatus quoque pervicax libra. Quippe non eadem gratia Belgicis. [4] Hæc & Creticis commendatioribus: quamquam præferantur Indi, quorum alia quibusdam videtur natura, quando & hastarum vicem præbent additis cuspidibus. [5] Arundini quidem Indicæ arborea amplitudo: qualem vulgo in templis videmus. Differre mares ac feminas in his quoque Indi tradunt.

NOTÆ.

terni: πυρῆνας δύο ἢ τρεῖς. Theophr. loc. cit.

9 *Juvenis Croci*] Cujus fabellam recitat Galenus ipse, l. 9. κατὰ τόπους, cap. 4. p. 608. & Ovid. lib. 4. Metam. v. 283.

Et Crocon in parvos versum cum Smilace flores.

10. *Ederam existimando.*] Quam in coronis Liberi Patris & Sileni, adhiberi nemo nescit.

11. *Ederæ mira.*] Cato, de re rust. cap. C X I pag. 61. *Si voles scire in vinum aqua addita sit, nec ne, vasculum facito de materia ederacea. Vinum id quod putabis aquam habere, eodem mittito. Si habebit aquam, vinum effluet, aqua manebit. Nam non continet vinum vas ederaceum.*

Sect. L X I V. 1. *Belli pacisque*] Belli quidem, ad jacula: pacis, ad calamos, queis scribimus.

2. *Deliciis.*] In tibiarum usu.

3. *Tegulo.*] Iis pro tegumento utuntur ædium suarum. Quo Plautus allusit in Rudente, act. 1. sc. 2. vers. 34.

Quin tu in paludem is, exsecasque arundines,
Qui pertegamus villam, dum sudum est. D Æ. *tace.*

4. *Cameras.*] Fornices interiorum ædium fiunt levissimi.

5. *Chartisque.*] Calamis chartæ exarantur in scribendo. Persius, Satyr. 3.

Inque manus chartæ, nodosaque venit arundo:
Tunc querimur, crassus calamo quod pendeat humor.

6. *Ægyptii.*] Martialis, lib. 14. Epigr. 38. pag. 741.

Dat chartis habiles calamos Memphitica tellus.

7. *Cognatione.*] Quoniam & eodem veluti natali solo papyrus nascitur.

8. *Gnidii.*] Hinc Cnidus arundinosa dicitur a Catullo, Carm. 37. pag. 58. Calamus ipse scriptorius, Gnidius nodus Ausonio, epist. 4. ad Theonem Grammat. & alibi, si memini, *Cnidiæ sulcus arundinis.*

9. *Anaïticum.*] In regione Armeniæ cognomine, de qua lib. 5. sect. 20.

10. *Fungosior.*] Rarior, laxiorque, carne spongiosa, sub lignoso cortice, quo superne, hoc est, exterius circumvestitur. Cartilago Theophr. lib. 4. histor. cap. 12. ξύλον.

11. *Præacuta.*] Quia cum finditur, in præacutam aciem assulæ ejus desinunt.

12. *Paniculæ.*] Sic comam eam appellat, unde semina dependent, in arundinibus, juglandibus, milio, similibusque. Nomen habet ab affinitate: est enim panus, & panicula, sive panuncula, lana bene elaborata, carpta, ac depexa, & ad nendum concinnata, cujus similitudinem hæc coma refert. Notæ quæ falso Tironi adscribuntur, apud Gruterum, pag. 160. *Licium. Panuncula. Floccus.* Festus: *Panus facit diminutivum, panicula.*

13. *Pro pluma.*] Sic gluma, quæ hordei frumentique tunicula est, rustici, quibus res angustior, pro pluma culcitas hodieque farciunt.

14. *Lignosiore callo.*] In M S S. *limosiore.*

15. *Ferruminat textus.*] Commissuras tabularum & compages, rimasque, si quæ sint, obstruunt, obturantque iis folliculis, quos diximus, contusis: ut musco injecto alii.

Sect. L X V. 1. *In Creta.*] Bello postremo Cretico, unde Cretici Metellus cognomen tulit. Vide Florum, lib. 3. cap. 7. Sagittarum usus Cretenses fecit audaciores promptioresque ad bellum cum Romanis ineundum, quod ipsis postremum fuit, & exitiosum. Prudentius, hymn. 5. vers. 51.

Ille volantia
Præfigit calamis spicula Gnosiis.

2. *Quam in Rheno.*] Hujus arundinis, quæ in eo amne gignitur, iconem exhibent Jac. Zanoni, Bononiensis horti præfectus, in historia Botanica, pag. 62.

3. *Pondusque volucre.*] Adeo nihil pondus velocitati detrahit, ut libramentum quoddam potius & nisum addat contra ventorum flatus.

4. *Hæc.*] Hæc libra, hoc pondus volucre, hæc gratia.

5. *Arundini quidem Indicæ.*] Ctesiæ de Indicis rebus hoc fragmentum Photius recitat in Bibl. cod. L X X I I I. pag. 144. Ἐν οἷς καὶ ὁ λεγόμενος Ἰνδικὸς κάλαμος φύεται, παχὺς μὲν ὅσον δύο ἄνδρε περιωργυιωμένοι περιλάβοιεν· τὸ δὲ ὕψος, ὅσον μυελοφόρου νεὼς ἱστός .... εἶναι δὲ τῶν καλάμων καὶ ἄρρενας καὶ θηλείας· ὁ μὲν οὖν ἄρρην, ἐντεριώνην οὐκ ἔχει, καὶ ἔστι κάρτα ἰσχυρός· ἡ δὲ θήλεια ἔχει. *In iis locis calamum, quem vocant Indicum, tantæ crassitudinis, quantam duo simul homines expansis ulnis complecti possint: amplitudinis vero, quanta est mali ingentis onerariæ navis.... In his differre mares ac feminas: mari corpus esse validum ac firmum: sine medulla: feminæ medullam esse,* &c.

Spiſſius mari corpus, feminæ capacius. [6] Navigiorumque etiam vicem præſtant (ſi credimus) ſingula internodia. [7] Circa Aceſinem amnem maxime naſcuntur.

[8] Arundo omnis ex una ſtirpe numeroſa, atque etiam reciſa fecundius reſurgit. [9] Radix natura vivax, geniculata & ipſa. Folia Indicis tantum brevia. Omnibus vero [10] a nodo orſa, complexu tenues per ambitum inducunt tunicas: atque a medio internodio cum plurimum deſinunt veſtire, procumbuntque. [11] Latera arundini calamoque in rotunditate bina, ſuper nodos alterno ſemper inguine, ut alterum ad dextra fiat, alterum ſuperiore geniculo ad læva per vices. Inde exeunt aliquando rami, qui ſunt calami tenues.

LXVI. [1] Plura autem genera. Alia ſpiſſior, denſiorque geniculis, brevibus internodiis. [2] Alia rarior, majoribus: tenuiorque & ipſa. Calamus vero alius totus concavus, quem [3] ſyringiam vocant, utiliſſimus fiſtulis, [4] quoniam nihil eſt ei cartilaginis atque carnis. [5] Orchomenius eſt continuo foramine pervius, quem [6] auleticum vocant: hic tibiis utilior, fiſtulis ille. [7] Eſt alius craſſiore ligno, & tenui foramine, hunc totum fungoſa replet medulla. Alius brevior, alius procerior, exilior, craſſiorque. Fruticoſiſſimus, qui vocatur [8] donax, non niſi in aquaticis natus: quoniam & hæc differentia eſt: [9] multum prælata arundine, quæ in ſiccis proveniat. Suum genus ſagittario calamo, [10] ut diximus: [11] ſed Cretico longiſſimis internodiis; [12] obſequentique, quo libeat flecti, calefacto. Differentias faciunt & folia non multitudine, [13] verum & colore. Varia [14] Laconicis, & ab ima parte denſiora, quales in totum circa ſtagna gigni putant, diſſimiles amnicis, longiſque [15] veſtiri tunicis, [16] ſpatioſius a nodo ſcandente complexu. [17] Eſt & obliqua arundo, non in excelſitatem naſcens, ſed juxta terram fruticis modo ſe ſpargens, ſuaviſſima in teneritate animalibus. Vocatur a quibuſdam [18] elegia. [19] Eſt & in Italia naſcens adarca nomine, paluſtris, ex cortice tantum ſub ipſa coma, utiliſſima dentibus, quoniam vis eadem eſt quæ ſinapi.

De Orchomenii lacus arundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. [20] Characian vocabant craſſiorem firmioremque, [21] plotian vero ſubtiliorem: hanc in inſulis fluitanti-

NOTÆ.

6. *Navigiorumque.*] Theophraſt. lib. 4. hiſtor. cap. 12. τῷ μεγέθει μεγάλοι καὶ εὐπαχεῖς, ὥστε ἀκατίοις χρῆσθαι. Vide quæ de his navigiis, arundinum internodio uno compactis, diximus l. 7. ſect. 2. Pro navigiis Mela & Solinus lembum dixere.

7. *Circa Aceſinem.*] Circa hunc amnem naſci eas arundines, quæ ſagittarum præbent uſum, ſcribit Theophraſt. loc. cit. Ibi & ceteras reperiri ſimile veri eſt.

8. *Arundo omnis.*] Theophr. lib. 4. hiſtor. cap. 12.

9. *Radix.*] Theophr. loc. cit.

10. *A nodo orſa.*] A geniculo.

11. *Latera arundini.*] Arundini vulgari, inquit, & calamo, in ſua rotunditate, duo ſunt latera: ex utroque latere folia uti ex inguine alterna vice exeunt: a dextro latere in inferiore nodo ſive geniculo alterum, alterum a lævo latere, in ſuperiore nodo: ac deinceps ita per vices. Theophr. lib. 6. hiſtor. cap. 2. de ferula ſimiliter: Βλαστάνει δὲ παραλλὰξ τὰ φύλλα· λέγω δὲ παραλλὰξ, ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους τῶν γονάτων, ἀλλ' ἐναλλάξ· περιειληφότα δὲ τὸν καυλὸν ἐπὶ πολὺ καθάπερ τὰ τοῦ καλάμου. *Folia alternatim erumpunt e geniculis: alternatim dico, quod non ex eodem latere geniculorum exeunt: ſed permutatis vicibus: caulemque maxima parte complectuntur, ut arundinacea.*

Sect. LXVI. 1. *Plura autem genera.*] Hæc Theophr. totidem fere verbis, lib. 4. hiſtor. cap. 12.

2. *Alia rarior.*] Minus denſa, minus numeroſa ab una ſtirpe, ſed majoribus internodiis.

3. *Syringiam.*] Hoc eſt, ut habetur in Indice libri hujus, *fiſtulatorium.* Fiſtulas e calamis compingi ſolitas docent in primis poëtæ. Ovidius lib. 1. Metam. verſ. 705.

Panaque, cum prenſam ſibi jam ſyringa putaret,
Corpore pro Nymphæ calamos tenuiſſe paluſtres.
Dumque ibi ſuſpirat, motos in arundine ventos
Effeciſſe ſonum tenuem, ſimilemque querenti.
Atque ita diſparibus calamis compagine ceræ
Inter ſe junctis nomen tenuiſſe puellæ.

Græci namque fiſtulam ſyringa vocant. Συριγγίαν alii calamum dictum volunt, quod inſtar fiſtulæ, concavus ſit & inanis.

4. *Quoniam nihil.*] Theophr. Οὐδὲν γὰρ ὡς εἰπεῖν ἔχει ξύλου καὶ σαρκός.

5. *Orchomenius.*] Ab Orchomeno lacu Bœotiæ, quem alio nomine Copaïda appellarunt.

6. *Auleticum.*] Αὐλητικὸν, quoniam eſt tibiis utilis, quas αὐλοὺς Græci vocant.

7. *Eſt alius.* Theophr. loc. cit.

8. *Donax.*] Δόναξ, Gallis *Canne:* ex qua mulierum colus.

9. *Multum prælata.*] Theophr. loc. cit.

10. *Ut diximus.*] Sect. ſup.

11. *Sed Cretico &c.*] Theophr. loc. cit.

12. *Obſequentique.* Rectius ex MSS. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. Th. &c. *obſequiumque.* Theophr. Μάλιστα κάμψιν δεχόμενος, καὶ ὅλως ἄγειν δυνάμενος, ὡς ἂν θέλῃ τις θερμαινόμενος.

13. *Verum & colore.*] Vide Notas & Emendat. num. XXIII.

14. *Laconicis.*] Arundo Laconica, ſeu variegata, *Canne Royale.*

15. *Veſtiri tunicis.*] Hoc eſt, foliis: quæ, uti dictum eſt ſup. ſect. *complexu* arundinis *tenues per ambitum inducunt tunicas*, nempe circa nodum, unde ipſa exeunt.

16. *Spatioſius.*] Folia, quæ a nodo ſeu geniculo exeunt, caulem alte veſtiunt, tunicæ in morem, ac circumplectuntur: & priuſquam pendeant ac procumbant, alte ſubriguntur.

17. *Eſt & obliqua.*] Theophr. loc. cit. Eſt, inquit, genus quoddam arundinis, ἐπίγειον, quod per humum repit, nec in aërem ſubrectum attollitur, ſed graminis modo per terram funditur, ἀφίησι καυλὸν ὥσπερ ἄγρωστις.

18. *Elegia.*] Sic MSS. etiam omnes. Fruſtra ſunt qui *epigea* ex Theophr. malunt: quam vocem ne grammaticæ quidem leges ferunt, pro ἐπίγειος. Sed ita fingunt ſcriptum a Plinio, ut errorem deinde ſummo viro exprobrent, quod Salmaſius facit, in libello cui titulus, *Præfatio ad Plinium*, pag. 102. & 103.

19. *Eſt & in Italia.*] Et in Italia, inquit, circa paluſtres arundines, ex cortice tantum, & ſub ipſa coma naſcens adarca. Quo nomine intelligitur concreta ſalſilago, ut ait Dioſc. lib. 5. cap. 137. quæ locis humidis & paluſtribus ſiccitate emergit, & circa arundines concreſcit: Ὁ δὲ προσαγορευόμενος ἀδάρκης .... ὥσπερ ἐπίπαγος ὑφαλμυρίζων, καθ' ὑγρῶν καὶ τελματωδῶν τόπων ἐν ξηρασίᾳ ἐπιγινόμενος, καὶ περιπηγνύμενος καλάμοις. Plinius ipſe rurſum, lib. 20. ſect. 88. *Sinapis naturam effectuſque eoſdem habere traditur adarca .... in cortice calamorum ſub ipſa coma naſcens.* Iterumque lib. 32. ſect. 52. *Inter aquatilia dici debet & καλαμόχνους, Latine adarca appellata. Naſcitur circa arundines tenues e ſpuma aquæ*, &c. Ex quibus intelligas calumniari Dalecampium, qui Plinium dicat adarcam inter arundinum genera inepte cenſere.

20. *Characian.*] Χαρακίαν Theophr. lib. 4. hiſtor. cap. 12. Non ea arundo eſt, quam Dioſc. φραγμίτην, nos vulgarem dicimus, Galli *Roſeau.* Quamquam ſi ſolam etymon ſpectes, eadem fere vis eſt utriuſque vocis, χαρακίας, & φραγμίτης, ut τοῦ φραγμοῦ & χάρακος. Sepimentum enim & munimentum ſonant. At φραγμίτης tenuis arundo eſt, ex Dioſc. lib. 1. pag. 114. & gracilis: characias Plinio ac Theophraſto craſſior.

21. *Plotian.*] Ita etiam MSS. Πλωτίαν Plinius ſcribi cenſuit

bus natam, illam in ripis exſpatiantis lacus. Tertia arundo eſt tibialis calami, quem [22] auleticon dicebant: nono hic anno naſcebatur. [23] Nam & lacus incrementa hoc temporis ſpatio ſervabat: prodigioſus, ſi quando amplitudinem biennio extendiſſet: quod notatum apud Chæroniam [24] infauſto Athenienſium, & ſæpe: Lebaïda vocatur influente Cephiſſo. Cum igitur anno permanſit inundatio, proficiunt [25] in aucupatoriam quoque amplitudinem: vocabantur zeugitæ. [26] Contra bombyciæ, maturius reciproco, [27] graciles: feminarum, latiore folio atque candidiore, modica lanugine: aut omnino nulla, ſpadonum nomine inſignibus. Hinc erant [28] armamenta ad incluſos cantus: [29] non ſilendo & reliquo curæ miraculo, ut venia ſit, [30] argento jam potius cani. [31] Cædi ſolebant tempeſtive uſque ad [32] Antigenidem tibicinem, [33] cum adhuc ſimplici muſica uterentur, [34] ſub Arcturo: ſic præparatæ aliquot poſt annos utiles eſſe incipiebant. Tunc quoque multa domandæ exercitatione, & canere tibiæ ipſæ docendæ, [35] comprimentibus ſe ligulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. Poſtquam varietas acceſſit, & cantus quoque luxuria, cædi ante ſolſtitia cœptæ, & fieri utiles in trimatu, apertioribus earum ligulis ad flectendos ſonos, [36] quæ inde ſunt & hodie. [37] Sed tum ex ſua quamque tantum arundine congruere perſuaſum erat: & eam, [38] quæ radicem anteceſſerat, [39] lævæ tibiæ convenire: quæ cacumen, dextræ: immenſum quantum prælatis, [40] quas ipſe Cephiſſus abluiſſet. [41] Nunc ſacrificæ Tuſcorum [42] e buxo, ludicræ vero [43] loto, oſſibuſque [44] aſininis, & argento fiunt. Aucupatoria arundo a [45] Panhormo laudatiſſima: piſcatoria [46] Abaritana ex Africa.

LXVII. Arundinis Italiæ uſus [1] ad vineas maxime. [2] Cato ſeri eam jubet in humidis agris, bipalio ſubacto prius ſolo, oculis diſpoſitis intervallo ternorum pedum.

NOTÆ.

oportere: quoniam ſciret naſci id arundinis genus, ἐπὶ τῶν πλοιάδων in fluitantibus inſulis. Nunc in editis Græce Theophraſti libris πλόκιμον legitur: quod ex ejus foliis ſtoreæ, tegetes, aliaque fierent.

22. *Auleticon.*] A tibiis, ut diximus ſup. ſect.

23. *Nam & lacus*] Hæc totidem verbis Theophr. loc. cit. Toto novennio creſcere lacum aïebant: calamum tibialem poſt id tempus exactum naſci.

24. *Infauſto Athenienſium.*] Hoc eſt, infortunio. Prælium illud ſignificat, quo & Athenienſes & Bœoti cum Philippo Macedone conflixere, a quo victi fuerunt. Vide Notas & Emend. num. XXIV.

25. *In aucupatoriam.*] In eam creſcunt amplitudinem, propter quam mutato jam nomine ζευγῖται, hoc eſt, aucupatorii calami appellantur. Ζεῦγοι Heſychio, βρόχοι ὀρνίθων, laquei captandis aviculis deſtinati. In eo genere aucupii, quod calamis peragebatur, arundo ad arundinem ſic adtexi jungique conſueverat, ut ſenſim cumulus creſceret, donec alitis ejus quæ captabatur, alas viſcum tangeret. Hinc arundo creſcens dicitur Martiali, lib. 14. Epigr. 218. cujus lemma, *Calami aucupatorii:*

Non tantum calamis, ſed cantu fallitur ales,
Callida dum tacita creſcit arundo manu.

Et lib. 9. Epigr. 55.

Aut creſcente levis traheretur arundine præda,
Pinguis & implicitas virga teneret aves.

Petron. in Satyr. pag. 141.

Parati aucupes cum arundinibus fuerunt.

26. *Contra bombyciæ.*] Cum anno, inquit, integro non manet inundatio, ſed citius aqua ſubſidit: quæ tum creſcunt arundines, eæ bombyciæ appellantur: ei tibiarum generi utiles, quod Βόμβυκας appellat Ariſt. lib. περὶ ἀκουστῶν, pag. 1202. Longæ fuere tibiæ, quæ difficilius inflarentur. Hæc etiam Theophr. loc. cit.

27. *Graciles.*] Sunt eæ arundines, inquit, graciles: ex his feminæ appellatæ, quæ laxiore folio, & modica lanugine: quæ nulla, ſpadones. Sic etiam Theophr.

20. *Armamenta.*] Ex ſpadonibus, inquit, tibiæ fiebant. Sunt enim tibiæ armamenta ſive inſtrumenta incluſi cantus. Sunt autem cantus incluſi iidem qui tibiales, incluſi nempe tibiis: ad diſcrimen aſſæ vocis, quæ ſola voce linguæ, ut Nonius interpretatur, proferri ſolebat, ſtatimque in aërem effundi, nec incluſa teneri inſtrumentis. Theophr. Εὐνούχιας· ἐξ ὧν ἄριστα μὲν φασί τινες γενέσθαι τὰ ζεύγη. Sunt porro ζεύγη compacta ſimul in tibiis calamorum internodia.

29. *Non ſilendo.*] Neque prætereundum ſilentio, inquit, quantum curæ veteres in tibiis concinnandis & explorandis adhibuiſſe videantur.

30. *Argento jam.*] Tibiis ex argento: quibus concinnandis levior multo opera danda, quam olim e calamis.

31. *Cædi ſolebant.*] Hæc deinceps apud Theophraſtum, ut priora, e lib. 4. hiſtor. cap. 12.

32. *Antigenidem.*] Sic MSS. Reg. Colbert. Th. non *Antigenem.* Ἀντιγενίδας Theophr. loc. cit. Plutarch. in Apophtheg. pag. 193. & Tatianus orat. contra Græcos, pag. 177. Antigenidam tibicinem laudat & Valer. Max. lib. 3. cap. 7. Gellius lib. 15. cap. 17. pag. 827. & Apuleius, lib. 1. Florid. pag. 6. De eo Tullius in Bruto, pag. 509. *Antigenidas dixit diſcipulo, Mihi cane & Muſis.* Alexandri M. temporibus vixit.

33. *Cum adhuc ſimplici.*] Theophr. ἡνίκ' ηὔλουν ἀπλάστως, ſine modulorum varietate, & multiplici flexu.

34. *Sub Arcturo.*) Theophraſt. ὑπ' Ἀρκτούρῳ Βοηδρομιῶνος μηνός. Sub Arcturi exortum, menſe Septembri. Vide lib. 18. ſect. 74.

35. *Comprimentibus.*] Erant compreſſiores, nec ſatis apertæ, ligulæ tibiarum. Vide Notas & Emend. num. XXIV. Poſtea vero cæſæ ſolſtitio in trimatu utiles, apertioreſque ad flectendos ſonos: ut ſtatim dicetur. De voce *ligulæ*, ſive *lingulæ* in tibiis, Voſſium & Feſtum vide. Gallis, *Anche.*

36. *Quæ inde.*] Quales ab eo ævo, inquit, hodieque ſunt.

37. *Sed tum ex ſua.*] Perſuaſum erat, lingulas tibiarum ex eodem arundinis internodio eximi oportere, unde tibia ipſa conſtaret: alias non fore congruas: Συμφωνεῖν δὲ τὰς γλώσσας, inquit Theophr. τὰς ἐκ τοῦ αὐτοῦ μεσογονατίου· τὰς δὲ ἄλλας οὐ συμφωνεῖν.

38. *Quæ radicem.*] Quæ proxima radici, inquit Theophr. læva ponitur: quæ cacumini, dextera. Hæc Plinius ad dextram lævamque tibiam perquam apte refert.

39. *Lævæ tibiæ.*] Feſtus: *Dexterarum tibiarum genus eſt, quæ dextra tenentur:* & lævarum igitur verſa vice, quæ læva. Dextera ſimul & ſiniſtra, impares tibiæ vocabantur, quia & impari erant foraminum numero, & ſoni diverſi. Pares, duæ dextræ, vel duæ ſiniſtræ.

40. *Quas ..... Cephiſſus.*] Amnis, de quo ſupra, & in Geographicis lib. 4. ſect. 12. qui in Copaidem paludem influebat.

41. *Nunc ſacrificæ.*] In ſacris adhibitæ. Seneca ſimiliter:

Sacrifica dulces tibia effundat modos.

De tibiarum uſu in ſacris, dicetur libro 28. ſect. 3.

42. *E buxo.*] Ovid. lib. 12. Metam. verſ. 157.

Non illos carmina vocum,
Longave multifori delectat tibia buxi.

43. *Loto.*] Africana arbore, de qua lib. 13. ſect. 32. De hoc tibiarum genere Athenæus, lib. 4. pag. 182. Οἱ δὲ καλούμενοι λώτινοι αὐλοὶ, &c. Feſtus: *Lotos, arboris genus, ex cujus materia frequenter tibiæ fiebant: cujus baccis paſti quondam Lotophagi dicti.*

44. *Aſininis.*] In eam rem multa lepide Æſopus & Niloxenus, apud Plutarch. in Convivio ſeptem Sapientum, pag. 150. Fuere & e cruribus hinnuli, teſte Athenæo, lib. 4. & e tibiis gruum.

45. *Panhormo.*] Siciliæ oppido.

46. *Abaritana.*] Pars eſt Africæ, incomperti adhuc ſitus. Vide Victorem Vitenſem, lib. 1.

Sect. LXVII. 1. *Ad vineas.*] Unde *arundo vinitoria* in Indice hujus libri eſt nuncupata. Uſus illius ad juga vinearum & pedamenta. Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 8.

2. *Cato.*] De re ruſt. cap. 6. pag. 12. *Sicuti in his locis ri-*

CAPUT XXXVII. Simul & corrudam, unde asparagi fiant: concordare enim amicitiam. * [3] Salicem vero circa: qua nulla aquaticarum utilior, licet populi vitibus placeant, & Cæcuba educent: licet alni sepibus muniant, contraque erumpentium amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satæ, cæsæque densius innumero [4] herede prosint.

LXVIII. [1] Salicis statim plura genera. [2] Namque & in proceritatem magnam emittunt [3] jugis vinearum perticas, pariuntque [4] baltheo corticis vincula: [5] & aliæ virgas sequacis ad vincturas lentitiæ. [6] Aliæ prætenues viminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarum supellectili: candidiores ablato cortice lenique tractatu, [7] vilioribus vasis, quam ut e corio fiant: atque etiam [8] supinarum in delicias cathedrarum aptissimæ. Cædua salici fertilitas, densior tonsura, [9] ex brevi pugno verius, quam ramo: non, ut remur, in novissimis curanda arbore. Nullius quippe tutior est reditus, minorisve impendii, aut tempestatum securior.

LXIX. Tertium locum ei in æstimatione ruris [1] Cato attribuit, prioremque quam olivetis, quamque frumento, aut pratis: nec quia desint alia vincula. [2] Siquidem & genistæ, & populi, & ulmi, & sanguinei frutices, & betullæ, & arundo fissa, & arundinum folia, ut in Liguria, & vitis ipsa, recisisque aculeis [3] rubi alligant, & intorta corylus. Mirumque contuso ligno alicui majores ad vincula esse vires. [4] Salici tamen præcipua dos. Finditur [5] Græca rubens: candidior [6] Amerina, sed paulo fragilior, [7] ideo solido ligat nexu. In Asia tria genera observant. [8] Nigram, utiliorem viminibus: candidam [9] agricolarum usibus: tertiam, quæ brevissima est, [10] helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt: [11] vimineam vocant, eamdemque purpuream. Alteram [12] nitelinam a colore, quæ sit tenuior. Tertiam [13] Gallicam, quæ tenuissima.

LXX. Nec in fruticum, nec in veprium caulium ve, neque in herbarum, aut alio ullo, quam suo genere, numerentur jure [1] scirpi fragiles palustresque, [2] ad tegulum, [3] teges-

NOTÆ.

pæ, aut locus humectus erit, ibi... serito, & arundinetum. Id hoc modo serito. Bipalio vortito: ibi oculos arundinis pedes ternos alium ab alio serito. Ibi corrudam serito, unde asparagi fiant: nam convenit arundinetum cum corruda, eo quia foditur, & incenditur, &c. Sic rursum idem, cap. 47. Bipalium instrumentum est ad fodiendum. *Oculi* in arundine qui dicantur, ipse aperit lib. 17. sect. 33. statim initio. Colum. lib. de arboribus, cap. 29. *Arundo optime seritur, quos alii bulbos, alii oculos vocant.* De corruda sive asparago, in herbarum volumine dicetur.

3. *Salicem vero circa.*] Nempe circa arundinem, de qua dictum est proxime. Unde intelligas perperam a superiore sententia hanc distraxisse Plinii editores, ut inde novi capitis exordium sumerent. Nam Cato verbis modo laudatis hæc statim subnectit: *Salicem Græcam circum arundinetum serito, uti siet qui vineam alliges.*

4 *Herede.*] Numeroso stolone.

Sect. LXVIII. 1. *Salicis.... genera.*] Gallis *Saule*. Sunt in horto Regio salicis genera omnino quindecim.

2. *Namque &c.*] Est hæc salix alba vulgaris arborescens, ab aliis perticalis appellata: a Dodonæo pingitur, pag. 831.

3. *Jugis vinearum.*] Ad vinearum juga struenda. Jugum in vinea dicitur, quum duabus pluribusve perticis fixis aliæ super eas alligantur, in quibus vites conjunguntur, & quasi jugum in summitate faciunt, ut jam alibi monuimus. Columella, lib. 4. cap. 12. *Arundines binas singulis vitibus applicabimus: aut si regionis conditio permittit, vetera deponemus hastilia: quibus annectuntur singulæ transversæ perticæ in imam partem ordinis: quod genus jugi canterium vocant rustici.* Nostri *Vignes perchées.*

4. *Baltheo corticis.*] Cortex in balthei modum a summo rami capite imum usque sectus, vinculi præbet vicem.

5. *Et aliæ.*] Ut nitelinæ, *le franc ozier*, & Amerinæ, *l'ozier.*

6. *Aliæ prætenues.*] Quæ folio sunt amygdalino, purpureæ nigræ viminales dictæ. Iconem vide apud Dalec. lib. 2. hist. pag. 276.

7. *Vilioribus.*] MSS. Reg. Colb. Th. *melioribus vasis, quæ ut ne corio fiant eodem: atque etiam*, &c.

8. *Supinarum.*] Supina cathedra est, quæ desidentes, ac molliter resupinos excipit: *une chaise à dos.*

9. *Ex brevi pugno.*] Cacumen tonsæ salicis, unde rami fruticant, brevi pugni verius, quam rami, nomen obtineat.

Sect. LXIX. 1. *Cato.*] De re rust. cap. 6. *De omnibus agris, optimoque loco si emeris jugera agri centum, vinea est prima, si vino multo siet: secundo loco, hortus irriguus: tertio, salictum: quarto, oletum: quinto, pratum: sexto, campus frumentarius: septimo, silva cædua: octavo, arbustum: nono, glandaria silva.*

2. *Siquidem.*] Columella, lib. 4. cap. 13. pag. 136. *Optima est ergo* ad vitem ligandam *genista, vel paludibus desectus juncus, aut ulva: non pessime tamen in umbra siccata faciunt in hunc usum arundinum quoque folia.* De sanguineis fruticibus diximus sect. 3. De genista dicemus lib. 24. sect. 40.

3. *Rubi alligant.*] Colum. lib. 4. cap. 31.

4. *Salici tamen.*] Etiam contusæ, vel contortæ.

5. *Græca rubens.*] Columellæ, lib. 4. cap. 30. pag. 161. Græca flavi coloris est, haud dubie, quæ mox nitelina dicitur. *Le franc Ozier.*

6. *Amerina.*] Amerina salix Columellæ loc. cit. gracilem virgam & rutilam gerit. *L'ozier.* Est salix minor viminalis a Dodonæo delineata, pag. 831.

7. *Ideo solido.*] Ideo non finditur, ut Græca: sed solido ramo seu virga nectit.

8. *Nigram.*] Quæ cortice nigro aut purpureo est, inquit Theophr. lib. 3. histor. cap. 13. nigra dicitur: candida, quæ candido. Virgas pulcriores, & ad texendum commodiores nigra profert: candida, spissiores. Nigræ iconem Dalecampius exhibet, ut ante monuimus: albæ, Dodonæus.

9. *Agricolarum usibus.*] Corbibus, & reliquæ agricolarum supellectili.

10. *Helicem.*] Ἑλικὴν, Theophr. loc. cit. παρὰ τὸ ἑλίσσεσθαι, quod εἰς τὰ πλεκτὰ ἑλίττεται, tortilis ac plectilis est, & ad viminum textus idonea. Eadem cum Amerina nobis esse ea videtur.

11. *Vimineam.*] Quæ nigra & viminalis prius a nobis est appellata.

12. *Nitelinam.*] Ita MSS. omnes. A colore flavo vel rubro: eadem quæ Græca rubens. De nitelis vide quæ diximus lib. 8. sect. 82.

13. *Gallicam,*] Columellæ, loc. proxime cit. Gallica obsoleti purpurei & tenuissimi viminis dicitur.

Sect. LXX. 1. *Scirpi.*] Glossæ: *Scirpus* φλοῦς, πάπυρος. Festus: *Scirpus est id, quod in palustribus locis nascitur, læve, & procerum, unde tegetes fiunt. Inde proverbium est, in eas natum res, quæ nullius impedimenti sunt, In scirpo nodum quærere,* quia nihil rectius & enodius junco.

2. *Ad tegulum.*] Ad tegumentum ædium. Qua voce jam ante usus initio sect. 64.

3. *Tegetesque.*] Glossæ: ψίαθοι φλόϊναι, *tegetes scirpeæ*, stragula scilicet e junco, scirpoque. Sic etiam, auctore Festo, *Tegillum, cucculliunculum ex scirpo factum. Plautus: Tegillum mihi aret: id, si vis, dabo.* Genus vestis nimirum a tergo pendentis, quod pluviam arcebat a capite: dictum a tegere: quod, ut tegetes, e scirpo fieret. Sunt & e lino, palma, cannabique tegetes. *Des nattes.*

que, e quibus detracto cortice, [4] candelæ luminibus [5] & funeribus serviunt. Firmior quibusdam in locis eorum rigor. Namque iis [6] velificant non in Pado tandum nautici, verum & in mari piscator Africus, præpostero more vela [7] intra malos suspendens. Et [8] mapalia sua Mauri tegunt, proximeque æstimanti hoc videantur esse, quo inferiore Nili parte papyri sunt, usu.

LXXI. Sed fruteosi generis sunt inter aquaticas & [1] rubi, atque sambuci fungosi generis: aliter tamen, quam ferulæ: quippe plus ligni utique sambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubamque credit pastor, ibi cæsa, ubi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt: [2] & alio genere similitudinem rosæ, qui vocatur cynosbatos. Tertium genus [3] Idæum vocant Græci a loco. [4] Tenuius est quam cetera, minoribusque spinis, & minus aduncis. [5] Flos ejus contra lippitudines illinitur ex melle: [6] & igni sacro. [7] Contra stomachi quoque vitia bibitur ex aqua. [8] Sambuci acinos habent nigros atque parvos, humoris lenti, inficiendo maxime capillo: qui & ipsi aqua decocti manduntur.

LXXII. [1] Humor & cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idem omnibus. Ficis lacteus: huic ad caseos [2] figurandos coaguli vis. Cerasis [3] gummosus, ulmis salivosus: lentus ac pinguis malis, vitibus ac piris aquosus. Vivaciora, quibus lentior. [4] Atque in totum corpori arborum, ut reliquorum animalium, cutis, sanguis, caro, nervi, venæ, ossa, medullæ, pro cute cortex. [5] Mirum: is [6] in moro medicis succum quærentibus, [7] vere, hora diei secunda, lapide, [8] incussus manat: altius fractus siccus videtur. Proximi plerisque adipes: ii vocantur a colore [9] alburnum: mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore facile putrescens, teredini obnoxia: quare semper amputabitur. Subest huic caro, cui ossa: id est, materiæ optimum. [10] Alternant fructus, quibus siccius lignum, ut olea: magis quam quibus carnosum, ut cerasus. Nec omnibus adipes carnesve largæ, sicuti nec animalium acerrimis. Neutrum habent buxus, [11] cornus, olea: nec medullam minimumque etiam [12] sanguinis: sicut ossa non habent sorba, carnem [13] sambuci; (& plurimam ambæ medullam:) nec arundines majore ex parte.

CAPUT XXXVIII.

LXXIII. In quarumdam arborum carnibus [1] pulpæ venæque sunt. Discrimen

NOTÆ.

4. *Candelæ.*] Addita cera, & quidem odorata. Paulinus Natali 3.

Lumina ceratis adolentur odora papyris.

Nam & scirpos eos Latini papyrum dixere, non Ægyptiam illam quidem, de qua dictum est lib. 13. sed Italicam, ut Glossæ mox laudatæ docent. Has scirpeas papyraceasve faces cereâ imbutas tunicâ, λαμπάδας κηροχίτωνας eleganter Antipater in Anthol. Papyros cera circumdatas vocat Isidorus lib. XI. Orig. cap. 2. Fortunatus, lib. 2. vitæ S. Hilarii, sub finem: *Quantum fuit cerei longitudo, cera jacens inventa est, papyro consumpta*, &c. *Fila scirpea, stuppam calentem*, non invenuste vocat Prudentius, hym. 5. ad incensum lucernæ, vers. 15.

Quin & fila favis scirpea floreis
Presso melle prius conlita fingimus.
Vivax flamma viget....
Seu ceram teretem stuppa calens bibit.

5. *Et funeribus.*] Ita libri omnes, etiam MSS. non ut quibusdam placet, *funalibus*.

6. *Velificant.*] Ex his vela texunt.

7. *Intra malos.*] Ita ut cum venti intendunt vela, ea in malos ipsos impellant: sunt enim ad proram mali: ex his, qua parte puppim aspectant, vela pendent.

8. *Mapalia.*] Ædificia Numidarum agrestium, de quibus Sallust. in bello Jugurth. Festus: *Mapaliæ, casæ Pœnicæ appellantur*, &c.

9. *Inferiore Nili.*] Inferiore Ægypto, quam Delta vocant. In MSS. Reg. Colb. Th. Chiffl. *quo in interiore mundi parte papyrum usu*: sinceriore sane scriptura. Extima mundi Romani pars Mauritania est: interior, hæc quam colimus.

Sect. LXXI. 1. *Rubi.*] Rubus vulgaris fructu nigro, *Ronce.* Iconem vide apud Dalec. lib. 2. hist. plant. cap. 1. pag. 119.

2. *Et alio.*] Et aliud, inquit, rubi genus est: cynosbaton vocant. Fructum id subrutilum parit, malo Punico similem: est inter fruticem, arboremque, rosæ non absimile. Theophr. lib. 3. hist. cap. 18. Τὸ δὲ κυνόσβατον τὸν καρπὸν ὑπέρυθρον ἔχει, καὶ παραπλήσιον τῷ τῆς ῥόας· ἔστι δὲ δένδρου καὶ θάμνου μεταξὺ, παρόμοιον ταῖς ῥόδαις. Non est id rubi genus, in quo rosa nasci dicitur, lib. 24. sect. 73. Cynosbaton hunc, qui florem ac fruticem rosæ silvestris promat, vidisse se Lobelius testatur in Advers. pag. 446.

3. *Idæum.*] Ab Ida monte, in quo nascitur copiosius quam alibi, inquit Diosc. lib. 4. cap. 38. Gallis *Framboisier*. Pingitur a Dodonæo, pag. 371.

4. *Tenuius est.*] Hæc pariter Diosc. loc. cit.

5. *Flos ejus.*] Diosc. loc. cit. ad oculorum inflammationem adhibet.

6. *Et igni sacro.*] Subintellige, igni sacro medendo illinitur. Erysipelata restinguere dicitur a Dioscoride, quod eodem pertinet, ut alibi dicturi sumus.

7. *Contra stomachi.*] Diosc. loc. cit. & Plinius iterum lib. 24. sect. 25.

8. *Sambuci.*] Theophr. lib. 3. cap. 13. Habet eadem Diosc. lib. 4. cap. 175.

Sect. LXXII. 1. *Humor & cortici.*] Theophr. lib. 1. hist. cap. 19.

2. *Figurandos.*] Cogestendos, figendos. Ita MSS. omnes. Arist. lib. 3. hist. anim. cap. 16. pag. 390. Πήγνυται δὲ τὸ γάλα, ὀπός τε συκῆς, καὶ πυετία. *Cogitur lac succo ficulneo, & coagulo.*

3. *Gummosus.*] MSS. omnes, *cumminosus*.

4. *Atque in totum.*] Theophr. id habet, lib. 1. histor. cap. 4.

5. *Mirum: is.*] Cortex videlicet, qui si leviter incidatur, succo manat: si altius frangatur, siccus manet.

6. *In moro.*] Hoc de sycomoro Dioscorides retulit, lib. 1. cap. 181. sed de moro Marcellus Empir. cap. 12. qui succum ejus ad dolorem dentium impense commendat.

7. *Vere.*] Sic MSS. non *fere*. Diosc. ἔαρος πρῶτου.

8. *Incussus.*] Ita MSS. omnes: hoc est, leviter, ac superficie summa incisus.

9. *Alburnum.*] Non arboris id modo nomen est, sed vitium arborum. Lignarii fabri appellant *l'Aubour*.

10. *Alternant.*] Alterno quoque anno edunt. Columel. lib. 5. cap. 9. *Optimum est constitutum jam & maturum olivetum in duas partes dividere, quæ alternis annis fructu induantur: neque enim olea continuo biennio uberat.*

11. *Cornus.*] Nempe mascula, cui medulla quoque nulla inest, ut dictum est sect. 42. De olea, num medulla careat, vide Theophrast. lib. 5. histor cap. 6. De buxo, cap. 7.

12. *Sanguinis.*] Humoris in cortice.

13. *Sambuci.*] Theophr. lib. 1. hist. cap. 19. In MSS. omnibus, *sabuci*, & Q. Serenus Samonicus, cap. de phrenesi, & capite curando:

Ungitur & succis dederit quos parva sabucus.

Sect. LXXIII. 1. *Pulpæ.*] Pulpam pro nervo accipit, quem ἶνα Theophr. vocat. Similitudo ducitur ab animantium corpore, in quibus pulpa dicitur *caro sine pinguedine, sicut est tumida & grossa caro crurium & brachiorum*, inquit Joan. de Janua, in Catholico.

carum facile. Venæ latiores candidioresque pulpæ fissilibus insunt. [2] Ideo fit ut aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite vel graphii sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Unde deprehenditur, an torta sit materies, nodisque concisa. Quibus sunt tubera, sic sunt in carne [3] glandia. In iis nec venas, nec pulpa, quodam callo carnis in se convoluto. Hoc pretiosissimum [4] in citro, & acere. Cetera mensarum genera [5] fissis arboribus circinantur in pulpam: alioqui fragilis esset vena in orbem arboris cæsa. Fagis [6] pectines transversi in pulpa. [7] Apud antiquos inde & vasis honos. [8] Manius Curius juravit se ex præda nihil attigisse, præter [9] guttum faginum, quo sacrificaret. Lignum in longitudinem [10] fluctuatur: ut quæ pars fuit ab radice, validius fidit. Quibusdam pulpa sine venis, mero stamine & tenui constat. Hæc maxime fissilia. [11] Alia frangi celeriora, quam findi, quibus pulpa non est: ut oleæ, vites. At e contrario totum e carne corpus fico. [12] Tota ossea est ilex, cornus, robur, cytisus, morus, ebenus, lotos, & quæ sine medulla [13] esse diximus.

CAPUT XXXIX.

[14] Ceteris nigricans color. Fulva cornus, [15] in venabulis nitet, [16] in cisuris nodata propter decorem. Cedrus, & larix, & juniperus rubent. * [17] Larix femina habet, quam Græci vocant ægida, [18] mellei coloris. Inventum est [19] pictorum tabellis immortale, nullisque fissile rimis, hoc lignum. Proximum medullæ est. In abiete [20] leuson Græci vocant. Cedri quoque durissima, quæ medullæ proxima, ut in corpore ossa, deraso modo [21] limo. [22] Et sambuci interiora mire firma traduntur. Namque [23] qui venabula ex ea faciunt, præferunt omnibus: constat enim ex cute & ossibus.

LXXIV. [1] Cædi tempestivum quæ decorticentur [2] ut teretes, ad templa ceteraque usus rotundi, cum germinant, [3] alias cortice inextricabili, & carie subnascente ei, materiaque nigrescente. [4] Tigna & quibus aufert securis corticem, a bruma ad Favonium: aut si prævenire cogamur, [5] Arcturi occasu, & ante eum Fidiculæ: novissima ratione, solstitio. Dies siderum horum reddentur suo loco. [6] Vulgo satis putant

NOTÆ.

2. *Ideo fit.*] Id jam delibatum a nobis, lib. XI. sect. 112. Quotidiani hujus experimenti causam Kircherus explicat in Phonurgia nova, pag. 65. Est autem graphium, ut vulgo etiam notum est, stilus ferreus, quo in tabellis ceratis, aliisve, quidquid libuerit, exarare solemus.

3. *Glandia.*] Glandulæ. Dicemus de hac voce opportunius, lib. 36. sect. 2.

4. *In citro, & acere.*] Ita MSS. Reg. Colb. Th. Chiffl. &c. non *cedro.* Et de citri quidem tubere diximus lib. 13. sect. 29. de tubere aceris, libri hujus sect. 27.

5. *Fissis arboribus.*] Ad mensas struendas e reliquis arborum generibus, finduntur primum arbores in longitudinem: dein puppa, hoc est, pars ligni fissa ad opus circinatur: nec statim in orbem, sive per latitudinem ac transversim arbos dividitur: quoniam fragilis tum vena foret, seu facile frangeretur.

6. *Pectines.*] Sic appellantur lineæ quædam ductusque per longitudinem arborum latitudinemque, amnium anguiumve more serpentes: qui ductus in polita præcipue materia, non sine quadam colorum varietate, conspicui sunt κτηδόνες. Venarum cursus appellat, sect. 76. Gallis, *veines.*

7. *Apud antiquos.*] Virgil. Eclog. 3. vers. 36. *Pocula ponam fagina.* Ovid. lib. 8. Metam. vers. 669.

Cælatus eodem
Sistitur argento crater, fabricataque fago
Pocula.

8. *Manius Curius.*] De quo jam diximus lib. 7. sect. 15. Vide Valerium Max. lib. 4. cap. 3. pag. 208.

9. *Guttum.*] Poculi genus, quo in sacrificiis mensisque utebantur, & quo guttatim infundebatur aqua. Plautus: *Vt guttulam hauriret ex guttulo.*

10. *Fluctuatur.*] Mari immergitur, ut veluti condiatur, ac maceretur, & firmitatem accipiat. Theoph.. lib. 5. hist. cap. 6. Robur & laricem, inquit, cum in mari condiunt, δρῦν καὶ πεύκην ὅταν ταριχεύωσι τῇ θαλάττῃ, ea quæ radici propiora sunt: citius in aqua merguntur, ac plus ceteris sidunt, τὰ περὶ τὴν ῥίζαν θᾶττον δύεται καθ' ὕδατος, καὶ ἐπινένει μᾶλλον.

11. *Alia frangi.*] In assulas dissilire.

112. *Tota ossea.*] Os esse materiæ optimum sup. sect. interpretatus est.

13. *Esse diximus.*] Sup. sect. Buxum, cornum, oleam.

14. *Ceteris.*] E proxime appellatis: ilici, corno, robori, &c. præter cornum.

15. *In venabulis.*] Venabulum, *un épieu*, telum quondam venationi aptum: e corno ut plurimum arbore. Ovid. Epist. 4. vers. 83.

Sive tenes lato venabula cornea ferro.

16. *Incisuris nodata.*] Erant aspera nodis venabula, ubi rami a caudice amputati: nam cæsuræ manebant vestigia.

17. *Larix femina.*] Theophr. l. 3. hist. c. 10. Καὶ τὴν αἰγίδα τὴν καλουμένην ἡ θήλεια τῆς πεύκης ἔχει. (En πεύκη rursum larix.) τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἐγκάρδιον αὐτῆς. *Est autem ægis arboris veluti cor, ac medullæ interiori proximum.*

18. *Mellei coloris.*] Theophr. loc. cit. ἡ δ' αἰγὶς εὔχρως, *coloris elegantis & boni.*

19. *Pictorum tabellis.*] Τὰ τῶν ζωγράφων πινάκια vocat Theophr. loc. cit. Galli, *Palettes,* polliculares assulas, quibus colores insident. Nisi mavis pro tabulis ligneis accipere, in quibus olim, uti nunc in tela, pingebatur: unde tabula plerumque apud antiquos usurpata pro pictura est.

20. *Leuson.*] Theophr. loc. cit. Ἔχει δ' ὥσπερ ἡ πεύκη τὴν αἰγίδα καὶ ἡ ἐλάτη τὸ λευκὸν, λεῦσον καλούμενον, &c. In Sequanis fabri lignarii, inquit Rob. Constantinus, adhuc *Louchon* vocant, & ex ea materia pyxides conficiunt.

21. *Limo.*] Alburnum, credo, intelligit, de quo sect. sup.

22. *Et sambuci.*] MSS. omnes, *sabuci,* ut diximus sect. sup. Interiora porro non medullam vocat, sed ossa, hoc est, lignum ipsum, materiæque optimum, quod cortice, ceu cute vestitur.

23. *Qui venabula.*] Baculos fieri leves e sambuco dixit Theophr. loc. cit. ἐξ οὗ τὰς βακτηρίας ποιοῦσι τὰς κούφας.

Sect. LXXIV. 1. *Cædi tempestivum.*] Theophr. lib. 5. hist. cap. 1. Ὡραῖα δὴ τέμνεσθαι ξύλα, τὰ μὲν στρογγύλα, καὶ ὅσα περὶ φλοισμὸν, ὅταν βλαστάνῃ· τότε γὰρ εὐπεριαίρετος ὁ φλοιός. ὃ δὴ καλοῦσι λιπᾶν, διὰ τὴν ὑγρότητα τὴν ὑπογινομένην αὐτῷ· μετὰ δὲ ταῦτα δυσπεριαίρετος, καὶ τὸ ξύλον μέλαν γίνεται καὶ δυσειδές. *Cædi tempestivum est: materiem quidem rotundam, & quæ decorticanda est, cum germinare incipit. Tunc enim cortex extricari facile potest: id quod turgere appellant, ob humorem qui sub eo cortice est, &c.*

2. *Vt teretes.*] Quæ caudice sunt terete & procero: ut abies, pinus, picea. De abiete speciatim, sect. 80. circa germinationes cædi eam tempestive, pronunciatur.

3. *Alias cortice.*] Alias cortex, nisi æger admodum, avelli non potest: nigrescitque materies, &c. Theophr.

4. *Tigna.*] Et alia hujusmodi, quæ quadrari debent, τετράγωνα, Theophr.

5. *Arcturi occasu.*] Theophr. μετὰ τρυγητὸν καὶ Ἀρκτοῦρον. Post vindemiam & Arcturi occasum, ut recte Plinius etiam dixit: non post Arcturi ortum, ut Dalecampius.

6. *Vulgo satis.*] Theophr. loc. cit. Ὅλον δὲ πᾶν περὶ ἰσχὺν ὡραιότατον, οὐ μόνον πεπαυμένον τῆς βλαστήσεως, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἐκπεπαῦνον τὸν καρπόν. *Omne quod validum esse debet, tempestivius cæditur, non solum cum germinare desierit, verum etiam cum fructum percoxerit.*

observare,

observare, ne qua dedolanda arbos sternatur ante editos suos fructus. [7] Robur vere cæsum, teredinem sentit: bruma autem, [8] neque viatur, neque pandatur, alias obnoxium etiam ut torqueat sese findatque: quod in subere tempestive quoque cæso evenit. [9] Infinitum refert & lunaris ratio: nec nisi a vicesima in tricesimam cædi volunt. [10] Inter omnes vero convenit, utilissime in coïtu ejus sterni, quem diem alii interlunii, alii silentis lunæ appellant. Sic certe Tiberius Cæsar concremato [11] ponte naumachiario, [12] larices ad restituendum cædi in Rhætia præfinivit. [13] Quidam dicunt, ut in coïtu & sub terra sit Luna: quod fieri non potest nisi noctu. At si competant coïtus in novissimum diem brumæ, illa fit æterna materies: [14] proxime, cum supra dictis sideribus. Quidam & Canis ortum addunt, & sic cæsas materies [15] in forum Augustum. Nec novellæ autem ad materiem, nec veteres utilissimæ. [16] Circumcisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus defluat. [17] Mirum apud antiquos primo Punico bello classem Duillii Imperatoris ab arbore excisa LX. die navigasse. [18] Contra vero Hieronem regem CCXX. naves effectas diebus XLV. tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello, [19] Scipionis classis XL. die a securi navigavit. Tantum tempestivitas etiam in rapida celeritate pollet.

LXXV. Cato hominum summus in omni usu, de materiis hæc adjicit. [1] Prelum e sapino atra potissimum facito: Ulmeam, pineam, nuceam: hanc atque aliam materiam omnem cum effodies, Luna decrescente eximito post meridiem, sine vento Austro. Tunc erit tempestiva, cum semen suum maturum erit. Cavetoque ne per rorem trahas, aut doles. [2] Idemque mox: Nisi [3] intermestri, Lunaque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias aut præcidas abs terra. [4] Diebus septem proximis, quibus Luna plena fuerit, optime eximitur. Omnino [5] caveto nigram materiam doles, neve cædas, neve tangas, nisi siccam: neve gelidam, neve rorulentam. [6] Tiberius idem & in capillo tondendo servavit interlunia. M. Varro adversus defluvia præcepit [7] observandum id a pleniluniis.

LXXVI. I. [1] Larici & magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ omnium arborum altissimæ ac rectissimæ. [2] Navium malis antennisque propter levitatem præfertur abies. Communia his pinoque, ut [3] quadripartitos venarum cursus bifidosque habeant,

NOTÆ.

7. *Robur vere.*] Theophr. Δρῦς δὲ ὀψιαίτατα, &c. Robur, inquit, serissime cædendum, hieme post autumnum: quod si cæditur, dum turgescit, (id quod fieri verno tempore Vitruvius monet, lib. 2. cap. 9. pag. 32.) citissime omnium fere computrescit, σήπεται. *Vere enim*, inquit Vitruvius, *omnes arbores fiunt prægnantes, & omnes suæ proprietatis virtutem efferunt in frondes, anniversariosque fructus. Cum ergo inanes & humidæ temporum necessitate fuerint, vanæ fiunt, & raritatibus imbecillæ. Uti etiam corpora muliebria cum conceperint, a fetu ad partum non judicantur integra: neque in venalibus ea quæ sunt prægnantia, præstantur sana: ideo quod in corpore præseminatio crescens, ex omnibus cibi potestatibus detrahit alimentum in se: & quo firmior efficitur ad maturitatem partus, eo minus patitur esse solidum id ipsum ex quo procreatur, &c.*

8. *Neque viatur.*] Ita MSS. Reg. In Chiffl. *vitiatur.* Neque putredinem sentire, neque vermibus erodi robur bruma cæsum dixit Theophr. loc. cit.

9. *Infinitum &c.*] Hæc rursum Theophr. lib. 5. hist. cap. 1. & Columella, lib. XI. cap. 1. pag. 370. *quoniam*, inquit Colum. *omnis materia sic cæsa judicatur carie non infestari.*

10. *Inter omnes vero.*] De hoc argumento multa Fournerius, lib. 1. Hydrogr. cap. 23. pag. 37. Vide & auctorem Geopon. lib. 3. cap. 1. pag. 83.

11. *Ponte naumachiario.*] Junctæ fuere plures ponte naves: ex quo ponte naumachiarii inter se dissidebant. P. Victore teste, Naumachiæ quinque Romæ fuere, XIV. Urbis regione, in Circum effossæ, quo Tiberis aqua immittebatur, ut ibi navalis pugnæ specimen ederetur.

12. *Larices.... cædi.*] Causam Palladius edocet, lib. 12. in Novemb. tit. 15. pag. 173. quoniam neque flammam recipiunt, nec carbones creant, ut dictum est sect. 19.

13. *Quidam dicunt.*] Sic auctor Geopon. loc. cit.

14. *Proxime, cum.*] Ad bonitatem, perennitatemque materiæ ejus quæ tum cæditur, cum coitus incidit in ipsum brumæ diem, accedit ea proxime, cujus cæsura fit, cum idem coïtus in occasum incidit supra dictorum siderum, Fidiculæ, & Arcturi.

15. *In forum Augustum.*] Ita MSS. omnes: hoc est, ad forum Augusti exædificandum, quod in octava Urbis regione fuit, ut P. Victor prodidit.

16. *Circumcisas.*] Habet Vitruvius eadem, lib. 2. cap. 9. pag. 33. Palladius quoque, loc. cit. pag. 172. *Materies*, inquit, *ad fabricam cædenda est, cum Luna decrescit: sed arbores quæ cæduntur, usque ad medullam securibus recisas, aliquandiu stare patieris, ut per eas partes humor, si quis in venis continetur, excurrat.*

17. *Mirum quid.*] Florus lib. 2. cap. 2. pag. 42. *Duillio Cornelioque Coss. etiam mari congredi Populus Rom. ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ auspicium fuit. Intra enim LX. diem quam cæsa silva fuerat, CLX. navium classis in ancoris stetit: ut non arte factæ, sed quodam munere Deorum conversæ in naves, atque mutatæ arbores viderentur.* Fuit hic annus Urbis CCCCXCIII. belli Punici primi quartus: quinto primus idem Romanorum Duillius navalem victoriam adeptus est.

18. *Contra.... Hieronem.*] Syracusanum Regem. Egit de hoc bello, victoriæque celeritatem commendavit Florus, loc. cit. Hiero sub initium primi Punici belli victus a Romanis, victorum in partes postea amicitiamque transiit.

19. *Scipionis.*] Africani prioris.

Sect. LXXV. I. *Prælum e sapino.*] Ita nunc Cato, cap. 31. pag. 29. *Prælum e sapino atra potissimum facito: aut ulmeam, aut pineam, vel nuceam: hanc atque aliam materiem omnem cum effodies*, ceteraque, ut Plinius.

2. *Idemque mox.*] Cap. 37.

3. *Intermestri.*] Interlunio, & in coïtu Lunæ.

4. *Diebus septem.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXV.

5. *Caveto nigram.*] Ita MSS. Libentius tamen, *caveto nequam materiam* ex Catone agnoverim, cujus verba referemus in Notis & Emend. num. cit. Dalecampius legit *nigra*, subintelligique Lunam jubet. Quid porro sit Luna nigra, nescio.

6. *Tiberius idem.*] De quo nempe proxime, sect. sup. Ita MSS.

7. *Observandum id.*] Nempe tonderi a pleniluniis tempestivius esse. Varro, lib. 1. de re rust. cap. 37. *Ego ista etiam, inquit Agrasius, non solum in ovibus tondendis, sed in meo capillo a patre acceptum servo, ne decrescente Luna tondens calvefiam.* Ubi Fulvius Ursinus male emendat, *ut decrescente Luna.*

Sect. LXXVI. I. *Larici, &c.*] Theophr. lib. 5. hist. cap. 2. Ὅταν δὲ τμηθῶσι, ῥεῖ καὶ ἐκ τῆς ἐλάτης, καὶ ἐκ τῆς πεύκης ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑγρότης· καὶ μᾶλλον ἐκ τῆς ἐλάτης. Rursum πεύκη larix est.

2. *Navium malis.*] Theophr. loc. cit.

3. *Quadripartitos.*] Pectines quatuor, seu venarum cursus, quos in polita maxime materia cernimus amnium instar, anguiumve serpere. Si quaterni fuerint, quadripartitos venarum cursus materies habere dicitur; vel, ut Vitruvius ait, quadrifluviis esse disparata: si bini modo, bifido venarum cursu: si unicus, simplice.

vel omnino simplices. Ad fabrorum [4] intestina opera [5] medulla sectilis: [6] optima quadripartitis materies, & mollior quam ceteræ. [7] Intellectus in cortice protinus peritis. [8] Abietis quæ pars a terra fuit, enodis est: hæc, [9] qua diximus ratione, fluviata [10] decorticatur, atque ita [11] sapinus vocatur: superior pars nodosa, duriorque, [12] fusterna. [13] Et in ipsis autem arboribus robustiores Aquiloniæ partes. Et in totum deteriores ex humidis opacisque: spissiores ex apricis, ac diuturnæ. Ideo Romæ [15] infernas abies supernati præfertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus, Apenninoque laudatissimæ: [16] in Gallia, Jura, ac monte [17] Vogeso: [18] in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deterior [19] Æneatica, & Arcadica. Pessimæ Parnassia, & Euboïca: quoniam [20] ramosæ ibi & contortæ, putrescentesque facile. [21] At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. [22] Cedri oleo peruncta materies nec tineam, nec cariem sentit. [23] Junipero eadem virtus, quæ cedro. Vasta hæc in Hispania, maximeque [24] Vaccæis: medulla ejus ubicumque solidior etiam, quam cedrus. Publicum omnium vitium vocant [25] spiras, ubi convolvêre se venæ atque nodi. Inveniuntur in quibusdam, sicut in marmore, [26] centra, id est, duritia clavo similis, inimica ferris. [27] Et quædam forte accidunt, lapide comprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo.

2. [28] Megaris diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultaverat. Fuitque arbor illa fatalis excidio urbis præmonitæ oraculo, cum arbor arma peperisset: [29] quod succisæ accidit, ocreis galeisque intus repertis. Ferunt lapides ita inventos, ad continendos partus esse remedio.

*CAPUT XL.

* Amplissima arborum ad hoc ævi existimatur Romæ visa, quam propter miraculum Tiberius Cæsar [30] in eodem ponte naumachiario exposuerat advectam cum reliqua materie: duravit ad Neronis Principis amphitheatrum. Fuit autem trabs e larice, longa pedes CXX. bipedali crassitudine æqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo, fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus [31] septorum a M. Agrippa relicta, æque miraculi causa, quæ [32] diribitorio superfuerat, XX. pedibus brevior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ visa est in navi, quæ ex Ægypto [33] Caii princi-

NOTÆ.

4. *Intestina opera.*] Hoc est, opera lignariæ fabricæ subtilioris & elegantioris: *Menuiserie.* Intra domum fere tantùm locum habet, & in ædium interiore parte: inde nomen. *Intestinarii* artifices, leg. 2. Cod. Theos. de excusat. artif. qui intestinum opus faciebant.

5. *Medulla.*] Quæ Theophrasto, lib. 5. histor. cap. 2. ἐντεριώνη, cor ligni, sive matrix, & pars interna materiei.

6. *Optima.*] Optima materies est, quæ quadripartitos habet venarum cursus. Theophr. loc. cit. ubi de quadrifluviis arboribus: Εἰσὶ δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐργασίας αὗται κάλλισται· πυκνότατα γὰρ ἔχουσι τὰ ξύλα. *Sunt illæ ad opera præstantes: materiem enim spississimam habent.*

7. *Intellectus.*] Discrimen, inquit Theophr. loc. cit. arbores ipsæ vel cortice ipso ostendunt. Quamobrem periti, ubi arborem videre, probe dijudicant quænam ea sit. Quibus enim venæ egregiæ sunt, his cortex lævis rectusque: quibus e contrario, scaber & contortus. Διαφορὰς δὲ ἔχουσι τοῖς φλοιοῖς, καθ' ἃς γνωρίζουσιν ἰδόντες εὐθὺς τὸ δένδρον πεφυκὸς ποῖόν τί ἐστι· τῶν μὲν γὰρ εὐκτηδόνων, καὶ ὁ φλοιὸς λεῖος καὶ ὀρθός. τῶν δ' ἐναντίον τραχύς τε καὶ διεστραμμένος.

8. *Abietis quæ pars a terra.*] Quæ terræ proxima. Vitruvius, lib. 2. cap. 9. pag. 33.

9. *Qua diximus.*] Sect. 73. his verbis: *Lignum in longitudinem fluctuatur:* ubi fluctuari, seu fluviari, diximus esse idem quod macerari aqua, & veluti condiri: ταριχεύεσθαι. Gallis, *Bois floté.* Neque enim hic sermo, ut quibusdam visum est, de mulrifluvio, seu multiplici venarum cursu.

10. *Decorticatur.*] Vide Notas & Emend. num. XXVI.

11. *Sapinus.*] Sic Vitruvio loc. cit. ima sapinea, summa pars fusterna dicitur, propter nodationis duritiem.

12. *Fusterna.*] Quia nodosa, ut solent esse fustes & baculi, crebris utplurimum nodis asperi.

13. *Et in ipsis.*] Theophr. lib. 5. hist. cap. 2.

14. *Et in totum.*] Theophr. lib. 5. histor. cap. 3.

15. *Infernas abies.*] Tyrrhenum mare Inferum vocatur, superum vero Adriaticum, ut diximus lib. 3. sect. 10. Quæ abietes igitur ex Apennini ea parte, quæ ad Tyrrhenum mare protenditur, advehi solent, eæ dicuntur infernates. Quæ ab ea vero quæ vergit in Adriaticum, supernates nominantur. Vitruvius, lib. 2. cap. 10. pag. 36. *Ideo infernates, quæ ex apricis locis apportantur, meliores sunt, quam quæ ab opacis de supernatibus advehuntur.*

16. *In Gallia, Jura.*] MSS. omnes, & editiones vetustæ, *Juribus*, ut lib. 3. sect. 5.

17. *Vogeso.*] *Le Mont de Vauge*, in Lotharingiæ Alsatiæque confinio. Ex eo amnis Mosella oritur.

18. *In Corsica.*] Corsicas arbores, inprimisque abietes laudat impensius Theophr. lib. 5. histor. cap. 9.

19. *Æneatica.*] Theophr. Αἰανική. Forte Αἰνιανική, ab Ænianibus, quorum in regione mons Oeta fuit, silvis consitus, ubi sibi rogum Hercules struxit. De his egimus lib. 4. sect. 3.

20. *Ramosæ.*] Theophrasto, *nodosæ*, ὀζώδη.

21. *At cedrus, &c.*] Hæc etiam Vitruvius, lib. 2. cap. 9. pag. 35.

22. *Cedri oleo.*] Vitruvius, loc. cit. pag. 34. *Quemadmodum ex cupressu & pinu, resina: sic ex cedro oleum, quod cedreum dicitur, nascitur: quo reliquæ res cum sunt unctæ, uti etiam libri, a tineis & a carie non læduntur.*

23. *Junipero.*] Vitruv. loc. cit. *Cedrus & juniperus easdem habent utilitates.*

24. *Vaccæis.*] Hispaniæ gens ea est, de qua lib. 3. sect. 4. Vide Notas & Emendat. num. XXVII.

25. *Spiras.*] Σπείρας quoque Theophr. vocat, lib. 5. histor. cap. 3. convolutionem eam complurium orbium, quam neque nodum, inquit, neque crispitudinem merito dixeris: fabris longe molestior ea, difficiliorque tractatu, quam nodi.

26. *Centra.*] Græcam adhibuit vocem: nam κέντρα pariter a Theophr. appellantur hi duriores nodi, clavorum instar, in intima ligni parte, aut marmoris, aut gemmæ. Sic enim lib. 37. sect. 39. inutilis scalpturæ sapphirus dicitur, intervenientibus crystallinis centris. Et sect. 10. ejusdem libri, *prædurum ac fragile centrum* in crystalli vitiis censetur.

27. *Et quædam.*] Alia centrorum in arboribus origo. Lapide nimirum inculcato, atque amplexu incrementi circum obducti demum occultato: vel alterius arboris, quæ in proximo fuerit, ramo in alterius ramum coagmentato. Theophr. loc. cit.

28. *Megaris.*] Et hæc a Theophr. traduntur, loc. cit.

29. *Quod succisæ accidit.*] Cum a Pericle vastata est Megaris, bello Peloponnesiaco, ut quidem refert Diod. Sic. lib. 12.

30. *In eodem ponte.*] De quo jam dictum est sect. 7. De Neronis amphiteatro dicetur lib. 19. sect. 6.

31. *Septorum.*] *Septa* dictus est locus, quo populus conveniebat ad ferenda suffragia in Comitiis: qui locus ligneis primum cancellis, post marmoreis septus est. Inde nomen.

32. *Diribitorio.*] Locus fuit in quo censebantur milites & stipendiis donabantur: a diribendo, hoc est, distribuendo dictum. Magnificum in primis ædificium ab Agrippa inchoatum, perfecit post ejus obitum Augustus. Vide Dionem, ad an. DCCLVII. lib. 55.

33. *Caii principis.*] Quem Caligulam alii appellarunt; numquam ita Plinius.

pis jussu, [34] obeliscum in Vaticano Circo statutum, quatuorque truncos lapidis ejusdem ad sustinendum eum adduxit: qua nave nihil admirabilius visum in mari certum est: CXX. M. modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere lævo. [35] Ibi namque demersa est a Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exædificatis [36] obiter Puteolano pulvere, advectisque. Arboris ejus crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Vulgoque auditur [37] LXXX. nummûm & pluris malos venumdari ad eos usus, rates vero connecti [38] XL. HS. plerasque. [39] At in Ægypto & Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur usi. [40] Maxima ea in Cypro traditur, ad undeciremem [41] Demetrii succisa, [42] centum triginta pedum, crassitudinis vero ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cavatis navigant, quarum quædam & triginta homines ferunt.

3. [43] Spississima, ex omni materie, [44] ideo & gravissima, judicatur ebenus, & buxus, graciles natura, [45] neutra in aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex: [46] nec larix. [47] Ex reliquis siccissima lotos, [48] quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur [49] exalburnatum: & huic nigricans color, magisque etiam cytiso, quæ proxime accedere ebenum videtur. [50] Quanquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirment. Celebratur & [51] Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere torno, [52] per quem probatur materies. [53] Omnium hæc sola ungi vult, meliorque oleo fit. Colos mire adulteratur juglande ac piro silvestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus, quæ diximus, spissa firmitas. [54] Ab his proxima est cornus: quanquam non potest videri materies propter exilitatem; sed lignum [55] non alio pæne, quam ad radios rotarum, utile: aut [56] si quid cuneandum sit in ligno, clavisve figendum, ceu ferreis. [57] Ilex item, & oleaster, & olea, atque castanea, carpinus, populus. [58] Hæc & crispa aceris modo, si ulla materies [59] idonea esset ramis sæpe deputatis: castratio illa est, adimitque vires. [60] De cetero plerisque eorum, sed utique robori, tanta duritia est, ut terebrari nisi madefactum non queat, & ne sic quidem adactus avelli clavus. E diverso clavum non tenet cedrus. [61] Mollissima tilia: eadem videtur & calidissima: argumentum afferunt, quod citissime [62] ascias retundat. [63] Calidæ & morus, laurus, edera, & omnes e quibus igniaria fiunt.

NOTÆ.

34. *Obeliscum.*] De quo dicemus lib. 37. sect. 15.

35. *Ibi namque.*] Sueton. in Claudio, cap. 20. *Portum Ostiæ exstruxit . . . . ubi navem demersit, qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat advectus*, &c.

36. *Obiter.*] Cum Puteolis navis ea transiret, Romamque contenderet. De Puteolano pulvere dicemus lib 35. sect. 45.

37. *LXXX. nummûm.*] Ita MSS. omnes. Hoc est, octoginta nummûm, sive sestertiorum millibus. Gallicæ monetæ, libræ sunt octingentæ.

38. *XL. HS.*] Quadraginta sestertiûm millibus: seu libris Gallicis omnino quadringentis. Hoc pretio ex hoc abietis genere connectebantur rates, *des radeaux*.

39. *At in Ægypto.*] Hæc Theophr. lib. 5. hist. cap. 9. Sesostris Ægypti regis navium cedrinum laudat Diodorus Sicul. lib. 1. Bibl. pag. 52. Fabricasse etiam Caligula dicitur de cedris Liburnicas, gemmatis puppibus, &c. Sueton. in Caio, cap. 37.

40. *Maxima ea.*] Maxima cedrus. Theophr. loc. cit.

41. *Demetrii.*] Ejus qui Poliorcetæ cognomen adeptus est, Antigoni F.

42. *Centum triginta.*] Theophr. loc. cit. τρεῖς καὶ δέκα ὀργυιῶν. Ergo unaquæque ὀργυία decem metitur pedes. Nempe major ὀργυία. De minore, lib. 8. sect. 16.

43. *Spississima.*] Hæc Theophr. lib. 5. hist. cap. 4.

44. *Ideo & gravissima.*] Etiam cum utraque aruit. Theophr. lib. 1. hist. cap. 8.

45. *Neutra in aquis.*] Ebenum decorticatam in aqua sidere, buxum cum ipso cortice demergi, ait Theophr.

46. *Nec larix.*] Vitruv. lib. 2. cap. 9.

47. *Ex reliquis siccissima.*] Ita MSS. Theophr. loc. cit. τῶν δ' ἄλλων, ὁ λωτὸς πυκνότατος, *spississima*. Sed de Africana.

48. *Quæ Romæ ita.*] Plinius supra, sect. 53. *Lotos, sive faba Græca, quam Romæ a suavitate fructus . . . . loton appellant.*

49. *Exalburnatum.*] Dempto alburno, seu torulo. *L'aubour.*

50. *Quanquam.*] Theophr. loc. cit.

51. *Thericles.*] Vixit is Aristophanis ætate. Videtur Plinius velle Thericlem τορνευτὴν, non figulum fuisse. Sed Araros apud Athen. lib. XI. pag. 471. aperte fictorem figlinorum operum facit.

Ὦ γαῖα κεραμῖτι: σ' ὁ Θηρικλῆς ποτε
Ἔπυξε, &c.

Theophr. ipse, lib. 5. hist. cap. 4. & qui eum laudat Athen. loc. cit. pag. 470. Thericlea aiunt ex terebintho vasa adeo affabre elaborata fuisse, ut a fictilibus discerni ægre possent. Non igitur ipse Thericles, aut certe diversus ab eo, e terebinthino ligno vasa tornavit: sed figlina, e nigra nempe terra, egregii nitoris. Hesychius: Θηρίκλειος, κύλικες εἶδος ἀπὸ Θηρικλέους κεραμέως. Quæ porro ad pocula ea proxime accederent, sive ex ligno forent, sive ex argento, vitrove, Thericlea dicebantur. Suidas, Θηρίκλειον ποτήριον, ὑάλινον exponit.

52. *Per quem probatur.*] Torno, inquit, materiæ bonitas firmitasque agnoscitur, & coloris nitor. Ita MSS. omnes.

53. *Omnium hæc sola.*] Terebinthus sola perungi prius quam tornetur, postulat: sic enim melior, nigriorque efficitur. Juglans & pirus, si decoquantur in colore nigro, quo tinguntur, referent terebinthi similitudinem.

54. *Ab his proxima.*] Theophr. lib. 5. hist. cap. 8. Ἰσχυρότατον δὲ καὶ ἡ κρανία.

55. *Non alio pæne.*] Sed & hastilia ex corno arbore facta Festus refert, quæ colurna ex eo dicerentur. Glossæ: Κρανία, δένδρον. *Colurnum, cornus.* Virgil. lib. 2 Georg. vers. 396.

Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.

Quæ ex corylo arbore, perperam, ut remur, Servius, alique, qui sunt subsecuti, facta interpretantur. Maro, 9. Æneïd. vers. 698. *Volat Itala cornus.*

56. *Si quid cuneandum.*] Si quid findendum cuneo: is enim e corno fieri apte & utiliter potest. Cuneare, est ea quæ natura juncta sunt, per vim distrahere, ut ait Quintil. lib. 4. cap. 3. Et e corno clavi fiunt, qui ferreorum duritiem repræsentent.

57. *Ilex item, &c.*] Theophr. lib. 3. histor. cap. 12.

58. *Hæc & crispa.*] Supra sect. 51. *Quorum crispa materies, ut acer, palma, populus.* An utrobique *opulus* legendum, cujus arboris meminit Columella passim?

59. *Idonea esset.*] Operibus intestinis: si rami sæpe deputarentur in arbore: sed castratio illa est, quæ ligno firmitatem duritiemque adimit.

60. *De cetero.*] Theophr. lib. 5. histor. cap. 4. Σκληρότατα δὲ τὰ δρύινα. . . . καὶ γὰρ ὑποβρέχουσι ταῦτα πρὸς τὴν τρύπησιν μαλάξεως χάριν.

61. *Mollissima.*) Theophr. loc. cit. totidem verbis.

62. *Ascias retundat.*] Indicio est, inquit, quod ferri aciem vehementer hebetet, & calore suo obtundat. Ascia ferreum instrumentum est, quo fabricæ materiæ perdolantur. *Une doloire.*

63. *Calidæ, & morus, &c.*] Theophr. loc. cit. Et de lauro, Porphyrius quoque, apud Euseb. lib. 3. Præpar. pag. 112. ὅτι πυρὸς πλῆρες τὸ φυτὸν, &c. Denique Seneca, lib. 2. Na-

LXXVII. Exploratorum hoc uſus in caſtris, paſtorumque reperit, quoniam ad excudendum ignem non ſemper lapidis occaſio eſt. [1] Teritur ergo lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi vel foliorum facillimo conceptu. Sed nihil edera præſtantius quæ teratur, lauro quæ terat. Probatur & vitis ſilveſtris [2] alia quam labruſca, & ipſa ederæ modo arborem ſcandens. [3] Frigidiſſima quæcumque aquatica: [4] lentiſſima autem, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, clauditque ſuum vulnus, & ob id contumacius tranſmittit ferrum: in quo ſunt genere fici, ſalix, tilia, betulla, ſambucus, populus utraque. [5] Leviſſima ex his ficus & ſalix, ideoque utiliſſimæ. Omnes autem ad ciſtas, quæque [6] flexili crate conſtant. Habent & candorem, rigoremque, & in ſculpturis facilitatem. Eſt lentitia platano, ſed madida, ſicut alno. Siccior eadem ulmo, fraxino, moro, ceraſo, ſed ponderoſior. [9] Rigorem fortiſſime ſervat ulmus: ob id cardinibus, [10] craſſamentiſque portarum utiliſſima, quoniam minime torquetur: [11] permutanda tantum ſic, ut cacumen ab inferiore ſit cardine, radix ſuperior. [12] Palmæ eſt mollis, & ſuberis materies: ſpiſſæ & malus, piruſque: nec non acer, ſed fragile: [13] & quæcumque criſpa. [14] In omnibus ſilveſtria & maſcula differentias cujuſque generis augent. Et infecunda firmiora fertilibus, niſi quo in genere mares ferunt, ſicut cupreſſus & cornus.

LXXVIII. [1] Cariem vetuſtatemque non ſentiunt cupreſſus, cedrus, ebenus, lotos, buxus, taxus, juniperus, oleaſter, & olea: ex reliquis tardiſſime [2] larix, robur, ſuber, [3] caſtanea, juglans. [4] Rimam fiſſuramque non capit ſponte cedrus, cupreſſus, olea, buxus.

LXXIX. [1] Maxime æterna putant ebenum & cupreſſum, cedrumque, claro de omnibus materiis judicio in templo Epheſiæ Dianæ: utpote cum tota Aſia exſtruente [2] quadrin-

NOTÆ.

tur. quæſt. cap. 22. pag. 852. *Duobus modis*, inquit, *apud nos fit ignis: uno, ſi excitatur, ſicut ex lapide percuſſo: altero: ſi attritu invenitur, ſicut cum duo ligna inter ſe diutius trita ſunt. Non omnis hoc tibi materia præſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus: ſicut laurus, ederæ, & alia in hunc uſum nota paſtoribus.*

Sect. LXXVII. 1. *Teritur ergo.*] Theophr. lib. 5. hiſtor. cap. 10. Et hoc ſolerter faciunt hodie Canadenſes.

2. *Alia quam labruſca.*] Vitis illius appellatio propria, apud Theophr. loc. cit. ἀθραγένη. Πυρεῖον δέ φασιν, inquit, ἄριστον μὲν ἐκ τῆς ἀθραγένης καλουμένης ὑπό τινων. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ δένδρον ὅμοιον τῇ ἀμπέλῳ, καὶ τῇ οἰνάνθῃ καὶ ἀγρίᾳ· ὥσπερ ἐκεῖνα γὰρ καὶ τοῦτο ἀναβαίνει πρὸς τὰ δένδρα.

3. *Frigidiſſima.*] Theophr. lib. 5. hiſt. cap. 4.

4. *Lentiſſima.*] Theophr. loc. cit. totidem fere verbis.

5. *Leviſſima.*] Theophr. μανὰ δὲ τὰ ἄκτινα, καὶ τὰ σύκινα.

6. *Flexili crate.*] Et ad ea quæ vimine flexili texuntur, ut crates.

7. *Rigoremque.*] Hoc eſt, non pandantur, non flectunt ſe, torquentve.

8. *Eſt lentitia.*] Obſequens natura quo libeat flecti. Theophr. loc. cit. Τὸ δὲ τῆς πλατάνους γλισχρότητα μὲν ἔχει· φύσει δὲ ὑγρότερον τοῦτο καὶ τὸ τῆς πτελέας, *ſicut ulmo.* Quare an ita ſcribendum & in Pliniano quoque contextu, facili tranſitu characterum *a* in *u*, amplius cogitandum. Et lib. 5. hiſtor. cap. 8. lentitiam cum firmitate, γλισχρότητα καὶ ἰσχὺν platano attribuit, moro, fraxino, ulmo: ſed deteriore conditione platani, quod celeriter ea computreſcit.

9. *Rigorem fortiſſime.*] Non flectit ſe, non cedit ponderi, non torquetur ulmus, ἔστι δὲ καὶ ἀστραβέστατον τὸ τῆς πτελέας, inquit Theophr. lib. 5. hiſt. cap. 4. Et Vitruvius lib. 2. cap. 9. pag. 34. *Ulmus vero, & fraxinus maximos habent humores, minimumque aëris & ignis. . . . . Sunt in operibus, cum fabricantur, lentæ: & ſub pondere, propter humoris abundantiam, non habent rigorem, ſed celeriter pandant. Simul autem vetuſtate ſunt aridæ factæ, aut in agro perfectæ, qui in eis ineſt liquor, ſtantibus emoritur, fiuntque duriores: & in coagmentationibus ab lentitudine firmas recipiunt catenationes.*

10. *Craſſamentiſque.*] Hoc eſt, craſſioribus portarum coagmentationibus. Sic porro MSS. omnes, Reg. Colbert. Th. Chiffl. Pariſ. &c.

11. *Permutanda tantum.*] Dum bina cardinum tigna coaſſantur, ita contrario ſunt diſponenda ſitu, ut arboris cacumen ſpectet inferius, ſuperius vero radix: ſic enim inter ſe coarctata, alterum alterius impetum cohibebit: alioqui totum flecteretur lignum, & contorqueretur. Ita fere Theophr. lib. 5. hiſt. cap. 4. Ποιοῦσι δὲ αὐτοὺς (τοὺς στροφεῖς τῶν θυρῶν) ἔμπαλιν τιθέντες τὰ ξύλα· τό, τε ἀπὸ τῆς ῥίζης, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ φύλλου ἄνω.

12. *Palmæ eſt mollis, & ſuberis materies.*] Ita Reg. 2. cod. In Reg. 2. *Palma mitis.* Theophr. loc. cit. Palma levis, tractatu facilis, mollisque eſt, quemadmodum ſuber: Ὁ δὲ φοῖνιξ κοῦφος καὶ εὔεργος, καὶ μαλακὸς ὥσπερ ὁ φελλός.

13. *Et quæcumque criſpa.*] Criſpa, inquit, materie pariter ſpiſſa ſunt, ut acer. Theophr. loc. cit. Πυκνὸν δὲ καὶ ἡ σφένδαμνος, καὶ ὅλως πάντα τὰ οὖλα.

14. *In omnibus.*] In omni, inquit, arborum genere & ſilveſtres & maſculæ, dotes eas habent, quas retulimus, potiore cum laude, quam urbanæ & feminæ. Sunt enim ſpiſſiores, duriores, robuſtiores. Theophr. lib. 5. hiſt. cap. 5. Ἅπαντα δὲ τὰ ἄγρια τῶν ἡμέρων, καὶ τὰ ἄρρενα τῶν θηλειῶν πυκνότερά τε καὶ σκληρότερα, καὶ βαρύτερα, καὶ τὸ ὅλον ἰσχυρότερα . . . . ὡς δὲ ἐπὶ τὸ πᾶν, καὶ τὰ ἀκαρπότερα τῶν καρπίμων, καὶ τὰ χείρω τῶν καλλικαρποτέρων. εἰ μὴ τοῦ καρπιμώτερον τὸ ἄρρεν, ὥσπερ ἄλλα τέ φασι. καὶ τὴν κυπάριττον, καὶ τὴν κρανίαν. Quæ ſunt orationi Plinianæ ſimillima.

Sect. LXXVIII. 1. *Cariem, &c.*] Theophr. loc. cit.

2. *Larix.*] Theophraſto πεύκη.

3. *Caſtanea, juglans.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXVIII.

4. *Rimam, &c.*] In Indice, *Quæ cariem non ſentiant, quæ rimam.*

Sect. LXXIX. 1. *Maxime æterna putant.*] Vide Notas & Emend. num. XXIX.

2. *Quadringentis.*] Quot nimirum anni fluxere ab Alexandri principatu ad illud tempus quo Plinius hæc ſcriberet, hoc eſt, uſque ad annum Urbis Romæ DCCCXXX. Ergo anno Urbis CCCCXXX. docet cœptum exſtrui templum Epheſinum a tota Aſia, hoc eſt, eo anno quo vicit Darium Alexander: perfectumque annis ducentis & viginti, ut dicetur lib. 36. ſect. 21. Judicium vero Aſiæ totius exſtruentis de perennitate materiarum, quadringentorum denique annorum experimento peractum eſſe: ut poſtea de earum æternitate reliquus nullus ſit diſceptandi locus. Templum Dianæ a communi Aſiæ fuiſſe exſtructum teſtatur Domitiani Aug. nummus ex ære mediocri: ΔΟΜΙΤΙΑΝΟϹ ΚΑΙϹΑΡ ϹΕΒΑϹΤΟϹ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟϹ. Capite laureato. .)(. Supra, ΕΦΕϹΙΩΝ. Infra, ΜΑΡΝΑϹ. Dea capite turrito decumbit, provincia ſcilicet, imponit templo dextram, qua tenet arundinem: retro ſerpens, Aſiæ ſymbolum; & ex urna profluens aqua, ut videtur. Cave autem hic ΜΑΡΝΑϹ vocem aliquam unam eſſe, aut dei Marnæ nomen. Lege: Μεγάλης Ἀρτέμιδος Ναὸν Ἀσία Συνέκτισεν. *Magnæ Dianæ Templum Aſia ſimul condidit.* Hæc *magna Diana Epheſiorum* in Actis eſt, cap. XIX. Μεγάλη Ἄρτεμις Ἐφεσίων. Similiter in nummo Hadriani, ΑΥΤ. ΤΡΑΙΑΝ. ΑΔΡΙΑΝΟϹ. .)(. In templo duobus columnis ornato, ſtant dextrorſum Diana cum arcu, & veſte ſuccincta: ſiniſtrorſum Apollo cum arcu ſimiliter. Hinc ΓΑΖΑ: inde ΜΑΡΝΑ. Cave, inquam, cuiquam hic quoque credas, eſſe Marnam Jovem; cum id pictura neget; & ipſe titulus, cujus hæc ſententia eſt: Μεγάλη Ἄρτεμις, Νεβροχαρὴς Ἀπόλλων: *Magna Diana, hinnulis gaudens Apollo*: quæ duo ſola ſcilicet in nummo ſunt inſculpta, ob venationem cervinam in eo tractu celebratiſſimam, cui præeſſe hæc duo numina veteres credidere. Propterea, lib. 1. Epigram. tit. Ὑμνείω Παιᾶνα, μέγαν θεὸν Ἀπόλλωνα, Νεβροχαρῆς Apollo vocatur. In imo numiſmate litteræ ſunt Ε ΕΠΙ Αqp: quas alibi dudum expoſuimus. Eſt hic nummus ex ære magno in Theſauro Regio. Denique nummum affert ex ære minimo Seguinus, pag. 63. cum Deæ vultu, & epigraphe, ΑΓΤ ΣΕΒΑ. In altera parte cervus eſt ſine inſcrip-

gentis annis peractum sit, [3] convenit tectum ejus esse e cedrinis trabibus. De ipso simulacro Deæ ambigitur: [4] ceteri ex ebeno esse tradunt. Mucianus ter Consul, ex his qui proxime viso eo scripsere, [5] vitigineum, & numquam mutatum septies restituto templo. Hanc materiam elegisse [6] Pandemion: etiam nomen artificis nuncupans: quod equidem miror, [7] cum antiquiorem Minerva quoque, non modo Libero Patre, vetustatem ei tribuat. Adjicit multis foraminibus nardo rigari, ut medicatus humor alat, teneatque juncturas, quas & ipsas esse [8] modico admodum miror. [9] Valvas esse e cupresso, & jam quadringentis prope annis durare materiem omnem novæ similem. Id quoque notandum, valvas [10] in glutinis compage quadriennio fuisse. [11] Cupressus in eas electa, quoniam præter cetera uno in genere materiæ nitor maxime valeat æternus. Nonne simulacrum [12] Vejovis. [13] in arce e cupresso durat, a condita Urbe [14] DCLXI. anno dicatum? Memorabile & Uticæ templum Apollinis, ubi [15] Numidicarum cedrorum trabes durant, ita ut positæ fuere prima urbis ejus origine, annis MCLXXVIII. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianæ a Zacyntho advectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Trojæ, ut auctor est Bocchus, infraque oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Hannibal, juniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide ejusdem Deæ, sæculis aliquot ante Trojanum bellum exædificata: [17] quonam genere materiæ scientia obliterata. [18] In plenum dici potest, utique quæ odore præcellant, ea æternitatem præstare.

[19] A prædictis morus proxime laudatur, quæ vetustate etiam nigrescit. Et quædam tamen in aliis diuturniora sunt usibus quam alia. [20] Ulmus in perflatu firma, [21] robur defossum, & in aquis quercus obruta. Eadem supra terram rimosa facit opera, torquendo sese. [22] Larix in humore præcipua, & [23] alnus nigra. [24] Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur [25] & fagus in aqua, & juglans: hæ quidem in his quæ defodiuntur, vel principales. Item juniperus: eadem & [26] subdialibus aptissima. [27] Fagus & cerrus celeriter marcescunt. Esculus quoque humoris impatiens. Contra adacta in terram in palustribus [28] alnus æterna, onerisque quantilibet patiens: cerasus firma: ulmus & fraxinus lentæ, sed facile pandantur: flexiles tamen, stantesque [30] a circumcisura siccatæ fideliores. [31] Lari-

NOTÆ.

tione. Legendum pronunciat, ΑΡΤεμις ΣΕΒαστή: & Dianam Augustam appellari Liviam censet. At si Livia foret, de nomine certe Livia diceretur: ut in nummo ΛΙΒΙΑΝ ΗΡΑΝ, *Liviam Junonem*. Nec matronam decet jam ætate provectam venatu delectari, quam cervus hic pictus designat.: nec proinde conveniens erat, Augustam Dianam appellari. Lege: Ἄρτεμιν Τρίμορφον ΣΕΒάζεται Ἀσία. *Dianam triformem Asia veneratur.*

3. *Convenit tectum.*] Vitruvius, lib. 2. cap. 9. pag. 35.

4. *Ceteri ex ebeno.*] Vitruv. loc cit. e cedro.

5 *Vitigineum.*] Ex vite. Ita libri omnes.

6. *Pandemion.*] Vide Notas & Emend. num. XXX.

7. *Cum antiquiorem Minerva.*] Quæ parens artium habita semper fuit: atque adeo artifice quolibet vetustior. Ἀεροβατεῖ qui cælo lapsum hoc simulacrum innui modo a Plinio putat, ut Exercitator in Solin. pag. 816.

8. *Modico.*] Cum sit modicum simulacrum, qui possunt esse in eo juncturæ, quæ vel in maximis vix ullæ sunt. Iterum hic Muciani fidem elevat.

9. *Valvas esse.*] Vide Notas & Emend. num. XXXI.

10. *In glutinis compage.*] Valvæ, inquit, compactæ & conglutinatæ, priusquam affixæ sunt, aptatæque foribus, quadriennio toto sub dio relictæ, ut ligni humor omnis efflueret. Et hoc Plinius a Muciano.

11. *Cupressus in eas.*] Theophr. lib. 5. histor. cap. 5.

12. *Vejovis.*] Gellius, lib. 5. cap. 12. pag. 337. *Quum Jovem igitur, & Dijovem a juvando nominassent: eum quoque contra Deum, qui non juvandi potestatem, sed vim nocendi haberet, (nam deos quosdam, ut prodessent, celebrabant, quosdam, ne obessent, placabant:) Vejovem appellaverunt, dempta atque detracta juvandi facultate.... Simulacrum igitur Dei Vejovis, quod in æde est, de qua supra dixi, sagittas tenet, quæ sunt videlicet paratæ ad nocendum. Quapropter eum Deum plerique Apollinem esse dixerunt, &c.* De Vejovis vocabulo, vide & Ovid. lib. 3. Fastor. vers. 445.

13. *In arce.*] In æde, quæ inter arcem & Capitolium. Gellius loc. cit. pag. 336. Sic P. Victor, in regione octava Urbis Romæ: *Ædes Vejovis inter arcem & Capitolium, prope asylum.*

14. *DCLXI.*] Ita Reg. 1. 2. Colb. aliique. In Th. DLI.

15. *Numidicarum cedrorum.*] Vide Notas & Emend. num. XXXII.

16. *MCLXXVIII.*] Ita MSS. omnes, recte: non ut editi, MCLXXXVIII. Cum porro hæc Plinius scripserit anno ab U. C. DCCCXXX. Uticam necesse est conditam fuisse ante Urbis Romæ originem, annis CCCXLVIII. anno Heli Pontificis Hebræorum circiter XXXV. anno fere a Troja capta centesimo octogesimo quarto.

17. *Quonam genere.*] Sic libri editi, & MSS. Reg. &c.

18. *In plenum dici potest.*] Sic MSS. Reg. Colb. &c. non *dici par est*, ut vult Salmas. pag. 42. in Solin. Hæc vox, *in plenum*, summatim, universe, omnino, sonat.

19. *A prædictis.*] Hoc est, post prædictas: cedrum, ebenum, cupressum. Theophr. lib. 5. hist. cap. 5.

20. *Ulmus in perflatu.*] Si ad ea opera adhibetur, quæ aëri pateant, eoque perflentur. Theophr. Πτελέα μὲν ἐν τῷ ἀέρι ἀσαπής.

21. *Robur.*] Δρῦς δὲ κατορυττομένη, καὶ ἐν ὕδατι καταβρεχομένη. Theophr. loc. cit. Et de quercu, Pallad. lib. 12. in Novemb. tit. 15. pag. 173.

22. *Larix in humore.*] In aquis, ad palationes & fundamenta: vel ad naves.

23. *Alnus nigra.*] Vitruvius de ea arbore magnifice, lib. 2. cap. 9. pag. 34. *Alnus autem*, inquit, *quæ proxime fluminum ripis procreatur, & minime materies utilis videtur, habet in se egregias rationes: etenim.... in palustribus locis infra fundamenta ædificiorum, palationibus crebre fixa, recipiens in se quod minus habet liquoris, permanet immortalis ad æternitatem, & sustinet immania pondera structuræ, & sine vitiis conservat. Ita quæ non potest extra terram paulum tempus durare, ea in humore obruta, permanet ad diuturnitatem*, &c. Palladius, loc. cit. *Alnus fabricæ inutilis, sed necessaria, si humidus locus ad accipienda fundamenta palandus est.*

24. *Robur marina.*] Theophr. loc. cit. Δρῦς ἐν τῇ θαλάττῃ σήπεται.

25. *Et fagus.... & juglans.*] Theophr. nec fago, nec juglandi hanc dotem adjudicat, sed ὀξύᾳ & καρύᾳ εὐβοικῇ, hoc est, cerro & castaneæ.

26. *Subdialibus.*] Ad ea opera, quæ sub dio sunt.

27. *Fagus & cerrus.*] Vitruvius, loc. cit. pag. 34. *Cerrus, suber, fagus, quod parvam habent mixtionem humoris, & ignis, & terreni aëris plurimum, pervia raritate humores penitus recipiendo, celeriter marcescunt.* Palladius, in Novembri, pag. 15. *Fagus in sicco utilis, humore corrumpitur.*

28. *Alnus æterna.*] Vitruvius & Palladius, locis paulo ante citatis.

29. *Ulmus & fraxinus.*] Vitruvius, loco a nobis sup. sect. laudato. Pallad. loc. cit. breviter: *Ulmus & fraxinus, si siccentur, rigescunt: ante curvabiles.*

30. *A circumcisura.*] Postquam circumsectæ sunt, eo quo dictum est modo, sect. 74. *Fideliores* autem firmiores in opere interpretor, hoc est, quæ haud facile pandentur: cui vitio obnoxias esse ulmum & fraxinum, dictum est proxime.

31. *Laricem in.*] Πεύκην Theophrastus, quæ Plinio, ut diximus, semper est larix.

cem in maritimis navibus obnoxiam teredini tradunt: omniaque, præterquam oleaſtrum & oleam. Quædam enim in mari, quædam in terra vitiis opportuniora.

CAPUT XLI. LXXX. [1] Infeſtantium quatuor genera. [2] Teredines capite ad portionem graviſſimo: rodunt dentibus. Hæ tantum in mari ſentiuntur: [3] nec aliam putant teredinem proprie dici. Terreſtres, tineas vocant: culicibus vero ſimiles, [4] thripas. Quartum eſt & e vermiculorum genere: [5] & eorum alii putreſcente ſucco ipſa materie: alii pariuntur, ſicut in arboribus, ex eo qui ceraſtes vocatur. Cum tantum eroſerit, ut circumagat ſe, generat alium. [6] Hæc naſci prohibet in aliis amaritudo, ut cupreſſo: in aliis duritia, ut buxo. [7] Tradunt & abietem circa germinationes decorticatam, [8] qua diximus Luna, aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, [9] in Tylo Rubri maris inſula arbores eſſe, ex quibus naves fierent: [10] quas CC. annis durantes inventas: & ſi mergerentur, incorruptas. [11] In eadem eſſe fruticem baculis tantum idoneæ craſſitudinis, [12] varium tigrium maculis, ponderoſum: & [13] cum in ſpiſſiora decidat, vitri modo fragilem.

CAPUT XLII. LXXXI. Apud nos materiæ finduntur aliquæ ſponte: ob id architecti eas fimo illitas [1] ſiccari jubent, ut afflatus non noceant. Pondus ſuſtinere validæ, [2] abies, larix, etiam in tranſverſum poſitæ. Robur & olea incurvantur, ceduntque ponderi. Illæ renituntur, nec temere rumpuntur: priuſque carie, quam viribus deficiunt. Et palma [3] arbor valida: [4] in diverſum enim curvatur: [5] & populus. Cetera omnia inferiora pandantur: palma e contrario [7] fornicatim. Pinus & cupreſſus adverſus cariem tineaſque firmiſſimæ. Facile pandatur [8] juglans: fiunt enim & ex ea trabes. Frangi ſe prænunciat [9] ſtrepitu: quod [10] in Antandro accidit, cum e balneis territi ſono profugerunt. Pinus, piceæ, alni ad aquarum ductus in tubos cavantur. Obrutæ terra plurimis durant annis. Eædem ſi non integantur, cito ſeneſcunt: mirum in modum fortiores, ſi humor extra quoque ſuperſit.

LXXXII. [1] Firmiſſima in rectum abies. Eadem [2] valvarum repagulis, & ad quæcumque libeat [3] inteſtina opera aptiſſima, ſive Græco, ſive Campano, ſive Siculo fabricæ artis genere ſpectabilis: [4] ramentorum crinibus, pampinato ſemper orbe ſe volvens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & curribus maxime ſociabilis glutino, in tantum, [5] ut findatur ante, qua ſolida eſt.

CAP. XLIII. LXXXIII. Magna autem & glutini ratio, propter ea quæ [1] ſectilibus laminis, ac [2] in

Notæ.

Sect. LXXX. 1. *Infeſtantium.*] Quæ hac ſectione continentur, ad verbum fere habet Theophr. lib. 5. hiſtor. cap. 5.

2. *Teredines.*] Τερηδόνες Theophr. Sunt eæ capite pro portione corporis grandiſſimo: τῷ μὲν μεγέθει μικρὸν, κεφαλὴν δ' ἔχει μεγάλην, καὶ ὀδόντας.

3. *Nec aliam putant.*] Hæc ſane Theophraſti ſententia loc. cit. Plinius tamen lib. 8. ſect. 74. & ad terreſtres id vocabulum tranſtulit, cum Servii Tullii prætextas dixit teredinum non ſenſiſſe injurias, annis DLX. Et apſyrto τερηδόνες ſunt equorum lumbrici. Vide Conſtant. in Lexic.

4. *Thripas.*] Θρῖπας, Theophr.

5. *Et eorum alii.*] Vermium, inquit, quibus lignum eroditur, alii ex ipſa materie fiunt, putreſcente ſucco, ἐκ τῆς οἰκείας σήψεως, inquit Theophr. Alia a vermiculis aliis pariuntur, οἱ δ' ἐκ τικτόντων ἑτέρων. Pariunt enim vel in cæſa materie vermes, quemadmodum in ipſa arbore is qui κεράστης, hoc eſt, cornutus appellatur: qui cum tantum corroſerit, ut circumagere ſe commode poſſit, tum gignit alium. Sic Theophr. loc. cit. In fico præſertim naſci ceraſten dicetur lib. 17. ſect. 37.

6. *Hæc.*] Omnia nempe hæc vermium infeſtantium genera.

7. *Tradunt, &c.*] Theophr. loc. cit. Φασὶ δὲ καὶ τὴν ἐλάτην φλοιωθεῖσαν ὑπὸ τὴν βλάστησιν ἄσηπτον διαμένειν ἐν τῷ ὕδατι.

8. *Qua diximus.*] Sect. 74.

9. *In Tylo.*] Theophr. lib. 5. hiſtor. cap. 6.

10. *Quas CC. annis.*] Quas arbores per annos ducentos in aquis obrutas, omnis noxiæ expertes invenere, inquit Theophr. loc. cit. Διαμένει γὰρ τὸ ξύλον ἔτη πλείω ἢ διακόσια κατακλυζόμενον.

11. *In eadem.*] Theophraſto, loc. cit.

12. *Varium.*] Colorum varietate tigrium maculoſæ pelli aſſimilem.

13. *Cum in ſpiſſiora.*] Cum in ſolidiora corpora aut ſponte deciderit, aut quis de induſtria projecerit. Theophr. Ὅταν δέ τις ῥίψῃ πρὸς στερεώτερον τόπον, κατάγνυσθαι, καθάπερ τὰ κεράμια, fictilium modo.

Sect. LXXXI. 1. *Siccari jubent.*] Materias, ſive arbores: ne aëre perflante findantur. Fimum bubulum adhibet Theophraſt. lib. 5. hiſt. cap. 7.

2. *Abies, larix.*] Theophr. loc. cit. Βάρος δὲ ἐνεγκεῖν ἰσχυρὰ, καὶ ἡ ἐλάτη, καὶ ἡ πεύκη. Plinio rurſum πεύκη larix. Porro helleniſmus eſt, *validæ ſuſtinere*, pro *ſuſtinent validæ*.

3. *Arbor valida.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXIII.

4. *In diverſum.*] Contra quam ceteræ arbores: nam eæ in inferiora curvantur: palma ſe fornicatim flectit.

5. *Et populus.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXIV.

6. *Pandantur.*] Curvantur, ceduntque ponderi. Plinius, lib. XI. ſect. 10. de apibus: *Totæque onuſtæ remeant ſarcina pandatæ.*

7. *Fornicatim.*] Fornicis in morem ſurſum verſus curvatur. Plinius, lib. XI. ſect. 10. *Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis a ſolo fornicatis.* Et *fornicatio* Vitruvio nota & Senecæ vox eſt.

8. *Juglans.*] Non juglandem Theophraſtus, loc. cit. ſed caſtaneam dixit, καρύαν Εὐβοϊκήν. Verum ea vide quæ dicturi ſumus in Notis & Emendationibus, num. XXVIII.

9. *Strepitu.*] Crepitu, ψόφῳ, Theophr. lib. 5. hiſt. cap. 7.

10. *In Antandro.*] Theophr. loc. cit. de caſtaneæ materie, trabibuſque, ut diximus, non juglandis. In MSS. *in Andro.* At Theophr. ἐν Ἀντάνδρῳ.

Sect. LXXXII. 1. 1. *Firmiſſima in rectum.*] Si recta ſtatuatur. Vide Notas & Emendationes, num. XXXV.

2. *Valvarum repagulis.*] In MSS. omnibus, *valvarum paginis*: haud pœnitenda lectione: videntur enim paginæ valvarum appellari aſſeres, quibus ipſæ compinguntur, coagmentanturque, ac veluti compaginantur valvæ.

3. *Inteſtina.*] De his, ſect. 76.

4. *Ramentorum.*] Ramenta, inquit, abietis, dum ſinguli runcinæ ictus rapiunt, raduntque, ea tum convolvuntur in modum crinium, & in orbem, inſtar tortilis pampini, hoc eſt, claviculæ vitium. Runcina inſtrumentum eſt ferreum, quo ligna aſpera lignarii fabri lævigant: *le Rabot.* Pampinum pro clavicula, capreoloque vitis accipi monuimus, ſect. 63.

5. *Ut findatur ante.*] Ante, inquit, ſociata glutino materies, ea parte findetur qua ſolida eſt, quam qua adglutinatur. Nunquam enim diſſociatur, quod ſemel glutinatum ſit: οὐδὲ γὰρ ὅλως οὐδὲ ῥήγνυσθαί φασιν, ἐὰν κολληθῇ. Theophr. lib. 5. hiſt. cap. 7.

Sect. LXXXIII. 1. *Sectilibus laminis.*] E pretioſiore maxime ligno: ut exempli gratia, e citro. Sectiles laminæ a noſtris appellantur *Pieces de rapport*: menſæ, pavimenta, ceteraque, quæ his operiuntur, *Ouvrages de marqueterie.*

2. *In alio genere.*] In alio genere ligni ac materiei: cum diverſi generis ligna ſocianda ſunt, & conglutinanda. Sed præterea & ſecamenta teſtudinum ſignari hoc loco a Plinio cum Dalecampio arbitramur. Vide ſect. ſeq.

alio generer operiuntur. [3] Stamineam in hoc uſu probant venam, & vocant [4] feruleam, argumento ſimilitudinis, quoniam laciniofe criſpa, in omni genere. Et glutinum abdicant quædam, & inter ſe & cum aliis inſociabilia glutino, ſicut robur: nec fere cohærent, [5] niſi ſimilia natura: [6] ut ſi quis lapidem lignumque conjungat. Cornum maxime [7] audit ſorbus, carpinus, buxus, poſtea tilia. [8] Cuicumque operi facilia, flexilia omnia, quæ [9] lenta diximus: præterque, morus & caprificus. [10] Serrabilia, ac ſectilia, quæ modice humida. [11] Arida enim lentius ſerræ cedunt: viridia, præter robur & buxum pertinacius reſiſtunt, ſerrarumque dentes replent [12] æqualitate inerti: qua de cauſa [13] alterna inclinatione egerunt ſcobem. Obedientiſſima quocumque in opere fraxinus, [14] eademque haſtis corylo melior, cornu levior, ſorbo lentior. Gallica vero, etiam [15] ad currus flexibilis, vitem æmularetur ulmus, ni pondus eſſet in culpa.

LXXXIV. Facilis & fagus, quanquam fragilis & tenera. Eadem ſectilibus laminis [1] in tenui flexilis, capſiſque ac ſcriniis ſola utilis. Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoque non ingrata: ſed maxime fida iis quæ terantur, [2] ut rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus utilis, ſicut duritia ilex, [3] & utroque legitur ulmus. [4] Sunt vero & parvi uſus fabrilium miniſteriorum inſignes. Ideoque proditum [5] terebris vaginas ex oleaſtro, buxo, ilice, ulmo, fraxino, utiliſſimas fieri. Ex iiſdem malleos, majoreſque e pinu & ilice. [6] Eſt his autem major ad firmitatem cauſa tempeſtivæ cæſuræ, quam immaturæ: quippe cum ex olea, duriſſimo ligno, cardines in foribus diutius immoti, plantæ modo germinaverint. [7] Cato vectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri jubet. Hyginus manubria ruſticis carpinea, iligna, cerrea.

Quæ in laminas ſecantur, quorumque operimento veſtiatur alia materies, præcipua ſunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, [8] aquifolium, ilex, ſambuci radix, populus. Dat & alnus, [9] ut dictum eſt, tuber ſectile, ſicut citrum, acerque. Nec aliarum tubera in pretio. Media pars arborum criſpior, & quo propior radici, minoribus magiſque [a] flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & viliores ligno pretioſiores [b] cortice fieri: [10] Ut una arbor ſæpius veniret, excogitatæ ſunt & ligni bracteæ. Nec ſatis: cœpere tingi animalium cornua: [11] dentes ſecari: lignumque ebore diſtingui, mox operiri. Placuit deinde materiam & in mari quæri. [12] Teſtudo in hoc ſecta. Nuperque portentoſis ingeniis principatu Neronis inventum, ut pigmentis perderet ſe, pluriſque veniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur: [13] ſic terebinthum vinci jubent, ſic citrum pretioſius fieri, ſic acer decipi. Modo luxuria non fuerat contenta ligno: [14] jam lignum enim e teſtudine facit.

INTERPRETATIO.

a *Flexilibus.*] Flexuoſis.
b *Cortice.*] Ob laminam ſuperadditam pretioſiores haberi arbores.

NOTÆ.

3. *Stamineam in hoc uſu.*] In eo ligno quod cum altero ſociandum eſt, ſtaminea maxime vena deligitur, hoc eſt, rectiſſima: longiſſimaque, inſtar ſtaminis: *la maîtreſſe veine,*

4. *Feruleam.*] Ob ſimilitudinem cum caule ferulaceo: criſpa nimirum vena, & in tenues veluti ſciſſa lacinias, ut ſunt ferulæ folia: quod in omni arborum genere evenit. Sic plantaginis *lacinioſa folia* Plinius appellat, lib. 25. ſect. 77. Vide Notas & Emendat. num. XXXVI. Ducta tranſlatio a laciniis veſtimentorum, quæ cæſuratim ſectæ & quaſi diviſæ ſunt.

5. *Niſi ſimilia.*] Ὁμοιοπαθῆ, inquit Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 8.

6. *Vt ſi quis.*] Is ſane fruſtra foret, & glutinum perderet, & operam.

7. *Audit ſorbus.*] Admittit, eique glutini ope cohæret, ac ſociatur. Ita libri omnes, etiam MSS.

8. *Cuicumque operi.*] Hæc apud Theophr. lib. 5. hiſt. cap. 7. Εὔκαμπτα δὲ, ὡς μὲν ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅσα γλισχρά· διαφέρειν δὲ δοκεῖ συκάμινος καὶ ἐρινεός.

9. *Lenta diximus.*] Sect. 77.

10. *Serrabilia.*] Quæ ſecari ſerra facile poſſunt. Sectilia, quæ ſecuri. Εὔπριστα καὶ εὔσχιστα. Vide Notas & Emend. num. XXXVII.

11. *Arida enim.*] Arida, inquit, cedunt ignavius, nec appreſſum occurſumque ſerræ ſuſtinent, τὰ μὲν γὰρ πύνονται. Viridia reſiſtunt & obluctantur, τὰ δὲ ἵστανται. Theophr. lib. 5. hiſt. cap. 8. Et prius, cap. 6. Σιδήρεια δύνανται τέμνειν μᾶλλον τὰ σκληρὰ τῶν μαλακῶν, &c.

12. *Æqualitate inerti.*] Ita replent ſerræ dentes, & inæquales projecturas æquant ſcobe impacta, & adhæreſcente, ut ſerram deinde ipſam inertem reddant, neque aptam ad ſecandum.

13. *Alterna inclinatione.*] Serræ dentes alterna inclinatione permutant, ut ſcobs facilius egeratur: Διὸ καὶ παραλλάττουσιν ἀλλήλων τοὺς ὀδόντας, ἵνα ἐξάγηται τὰ πρίσματα. Theophr. lib. 5. hiſtor. cap. 8.

14. *Eademque haſtis.*] Vide quæ diximus ſect. 24.

15. *Ad currus flexibilis.*] Facile curvatur, flectiturque in rotas, ulmus Gallica, de qua ſect. 29. eaque ligni bonitate vitem æmularetur, ni ponderoſior foret.

Sect. LXXXIV. 1. *In tenui.*] Modo tenues eæ laminæ fuerint, erunt eædem & flexiles.

2. *Vt rotarum axibus.*] Theophr. loc. cit. Πτελεῖνος δὲ πρὸς ἄξονάς τε, καὶ μονοστρόφους ἁμάξας, &c.

3. *Ex utroque.*] Et ob utramque dotem, lentitiam nimirum, duritiemque, ad rotarum axes ulmus ſeligitur.

4. *Sunt vero & parvi uſus.*] Parva inſtrumenta in fabrili arte, ſed ea tamen inſignia.

5. *Terebris vaginas.*] Terebra, inſtrumentum quo ligna perforantur: *une tariere, un vilebréquin.* Vagina manubrium eſt, *le manche, & la poignée.*

6. *Eſt his autem.*] Materiæ illi firmitas major, quæ ſit tempeſtive cæſa, quam illi quæ immature.

7. *Cato.*] De re ruſt. cap. 31. pag. 29. *Vectes iligneos, aquifolios, laureos, ulmeos, facito uti ſient parati.*

8. *Aquifolium.*] Aquifolia ilex, de qua ſect. 8.

9. *Vt dictum eſt.*] Sect. 27.

10. *Vt .... ſæpius veniret.*] Ut ſæpius venalis eſſet: primum quidem, prius quam ſecaretur in laminas: iterumque, cum ſecta eſſet in eas laminas, bracteaſve.

11. *Dentes ſecari.*] Ebur.

12. *Teſtudo in hoc.*] In hos uſus.

13. *Sic terebinthum.*] Sic terebinthum, inquit, vinci volunt, picta teſtudine terebinthini ligni colore: teſtudinem inſtar citri pictam, citro ipſo fieri pretioſiorem: denique eamdem aceris colore imbutam, pro acere vero ac nativo accipi.

14. *Jam lignum enim e teſtudine facit.*] Teſtudine picta

CAP. XLIV.

LXXXV. Vita arborum quarumdam immenſa credi poteſt, ſi quis profunda mundi & ſaltus inacceſſos cogitet. Verum ex his quas memoria hominum cuſtodit, durant in Liternino Africani prioris manu ſatæ olivæ. Item myrtus eodem loco conſpicuæ magnitudinis. Subeſt ſpecus, in quo manes ejus cuſtodire draco traditur. Romæ vero lotos in Lucinæ area, [1] anno qui fuit ſine magiſtratibus CCCLXXIX. Urbis, æde condita, incertum ipſa quanto vetuſtior. Eſſe quidem vetuſtiorem non eſt dubium, cum ab eo luco [2] Lucina nominetur: [3] hæc nunc circiter annum CCCCL. habet. [4] Antiquior illa eſt, ſed incerta ejus ætas, quæ capillata dicitur, quoniam [5] Veſtalium virginum capillus ad eam defertur.

LXXXVI. Verum altera lotos [1] in Vulcanali, quod Romulus conſtituit ex victoria [2] de decumis, æquæva Urbi intelligitur, ut auctor eſt Maſurius. Radices ejus in forum uſque Cæſaris [3] per ſtationes municipiorum penetrant. [4] Fuit cum ea cupreſſus æqualis, circa ſuprema Neronis principis prolapſa atque neglecta.

LXXXVII. Vetuſtior autem Urbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis litteris Etruſcis, religione arborem jam tum dignam fuiſſe ſignificat. Tiburtes quoque originem multo ante urbem Romam habent. Apud eos exſtant ilices tres, etiam [1] Tiburto conditore eorum vetuſtiores, apud quas inauguratus traditur. Fuiſſe autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit [2] una ætate ante Iliacum bellum.

LXXXVIII. [1] Sunt auctores & Delphicam platanum Agamemnonis manu ſatam: & alteram in Caphyis Arcadiæ luco. Sunt hodie ex adverſo Ilienſium urbis, juxta Helleſpontum, [2] in Proteſilai ſepulcro arbores, [3] quæ omnibus ævis cum in tantum accrevere, ut Ilium aſpiciant, inareſcunt, rurſuſque adoleſcunt. Juxta urbem autem quercus, in [4] Ili tumulo tunc ſatæ dicuntur, cum cœpit Ilium vocari.

LXXXIX. Argis olea etiamnum durare dicitur, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligaverit. In Ponto circa Heracleam aræ ſunt [1] Jovis Stratii cognomine: ibi quercus duæ ab Hercule ſatæ. In eodem tractu [2] portus Amyci eſt Bebryce rege interfecto clarus. Ejus tumulus a ſupremo die lauro tegitur, quam inſanam vocant: quoniam ſi quid ex ea decerptum inferatur navibus, jurgia fiant, donec abjiciatur. Regionem [3] Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiam itur: [4] ibi platanus oſtenditur, ex qua pependerit Marſyas victus ab Apolline, quæ jam tum magnitudine electa eſt. [5] Nec non palma Deli ab ejuſdem Dei ætate conſpicitur. Olympiæ oleaſter, ex quo primus Hercules coronatus eſt, & nunc cuſtoditur religioſe. [6] Athenis quoque olea durare traditur [7] in certamine edita a Minerva.

XC. [1] E diverſo breviſſima vita eſt Punicis, fico, malis: [2] & ex his, præcocibus bre-

NOTÆ.

in ligni ſimilitudinem. Vide Notas & Emend. n. XXXVIII.

Sect. LXXXV. 1. *Anno . . . CCCLXXIX*] Vide Notas & Emendationes num. XXXIX.

2. *Lucina.*] Ovid. lib. 2. Faſtor. verſ. 449.

Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus:
Aut quia principium tu Dea lucis habes.

3. *Hæc nunc.*] Ædes Lucinæ.

4. *Antiquior illa.*] Arbor ſcilicet, cujuſcumque illa generis fuit. Feſtus: *Capillatam*, vel *Capillarem arborem dicebant, in qua capillum tonſum ſuſpendebant.*

5. *Veſtalium. . . . capillus.*] Tondebantur eæ, priuſquam in collegium receptæ certo carmine a Pontifice Deo manciparentur & ſacrarentur. Sic apud Chriſtianos capillorum poſitio in viris feminiſque Deo dicatis, ſymbolum ſervitutis eſt, qua ſe Numini, inſtar ſervorum, mancipant: unde *Servi Dei* nuncupantur: quod erant olim ſervi tonſi. Vide Du-Cangium in Gloſſar. verbo *Capilli.* Tonſos deinde crines priſci illi vel Apollini Delio, vel alteri numini conſecrabant, vel ſuſpendebant ex arbore.

Sect. LXXXVI. 1. *In Vulcanali.*] P. Victor in deſcriptione Urbis Romæ, regione quarta: *Area Vulcani, cum Vulcanali, ubi lotos a Romulo ſata, in qua area ſanguine per biduum pluit.* Vulcanal ædicula fuit Vulcano ſacra.

2. *De decumis.*] De parte ſpoliorum & prædæ decima.

3. *Per ſtationes.*] Stationes Municipiorum inter Forum Auguſti, a P. Victore ſtatuuntur, in deſcript. Urbis Romæ, regione octava. Locus videtur fuiſſe publicus, in quo poſt negotia cives convenirent, confabulandi gratia. Juvenalis, Satyr. XI. v. 4. *Omnis*

Conventus, thermæ, ſtationes, omne theatrum, &c.

Plinius junior, lib. 1. epiſt. 13. *Plerique in ſtationibus ſedent, tempuſque audiendis fabulis conterunt*, &c.

4. *Fuit cum ea cupreſſus.*] Eáne quam Veſpaſiani ævo reſurrexiſſe ſponte, auctor eſt Tacitus, lib. 2. hiſt. pag. 53.

Sect. LXXXVII. 1. *Tiburto conditore.*] Maro, Æneid. lib. VII.

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem.

2. *Una ætate.*] Annis XXXVII. Vide Clem. Alex. lib. 1. Strom. Ætas & de annis triginta dicitur, auctore Servio in lib. 3. Georg. Et ſæculum Druidis olim, teſte Plinio inferius, ſect. 95.

Sect. LXXXVIII. 1. *Sunt auctores.*] Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 14. Τινὲς δέ φασι καὶ τὴν ἐν Δελφοῖς πλάτανον Ἀγαμέμνονα φυτεῦσαι, καὶ τὴν ἐν Καφύαις τῆς Ἀρκαδίας.

2. *In Proteſilai ſepulcro.*] De hujus delubro diximus lib. 4. ſect. 18. Harum arborum meminit Philoſtratus, in Heroic. pag. 644.

3. *Quæ omnibus ævis.*] Ita reſcripſimus ex Colb. 3. Ita Voſſius in ſuis libris ſcribi aſſeverat, Obſerv. in Melam, p. 128.

4. *Ili tumulo.*] Ilum Trois filium fuiſſe docet Homerus, in Iliad. υ'. Quæ Plinio quercus, ea Theophraſto hoc ipſum referenti, lib. 4. hiſtor. cap. 14. Φηγὸς dicitur, ut ante monuimus, ſect 6.

Sect. LXXXIX. 1.] *Jovis Stratii.*] Διὸς Στρατίου meminit Herod. in Terpſichore, lib. 5. pag. 333. Jovis Militaris.

2. *Portus Amyci.*] De eo diximus lib. 5. ſect. 43.

3. *Aulocrenen diximus.*] Libro 5. ſect. 29.

4. *Ibi platanus.*] Hyginus, fab. 165. *Apollo victum Marſyam ad arborem religatum, Scythæ tradidit, qui eum membratim ſeparavit.* Non platanum eam, ſed pinum fuiſſe Archias ait in Antholog. lib. 3. cap. 8. Epigr. ἐκ λασίας πίτυος. Nicander quoque in Alexipharm. pag. 151. & Philoſtrat. in Icon.

5. *Nec non palma Deli.*] Cic. lib. 1. de Legib. *Niſi forte Athenæ tuæ ſempiternam in arce oleam tenere potuerunt: aut quam Homericus Ulyſſes Deli ſe proceram & teneram palmam vidiſſe dixit, hodie monſtrant eamdem.* &c. Locus Homeri eſt Odyſſ. ζ'. v. 163. Vide & Ælian. lib. 5. Var. hiſt. cap. 4. & Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 14. &c.

6. *Athenis.*] Cic. loc. cit. Herod. lib. 8. Uran. pag. 480.

7. *In certamine.*] Fabulantur Græci de Athenarum principatu cum Neptuno Minervam certaſſe. Litem Jupiter ſic diremit: ut is potiretur loco, qui de civibus optime mereretur. Urbem portu ac navalibus Neptunus inſtruxit: Minerva oleam in arce edidit: ea re viciſſe Palladem pronunciatum eſt. Auctor Geopon. lib. 9. cap 1. pag. 218. & 219.

Sect. XC. 1. *E diverſo.*] Hæc apud Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 14. De Punicis etiam Martialis ſubſcribit, lib. 1. Epigr. 44.

Aut imitata breves Punica mala roſas.

Breves dixit, quia brevis ævi.

2. *Et ex his.*] Ex malorum genere.

vior

vior quam ſerotinis, dulcibus quam acutis: [3] & dulciori in Punicis. [4] Item in vitibus, præcipueque fertilioribus. Græcinus auctor eſt, ſexagenis annis duraſſe vites. [5] Videntur & aquaticæ celerius interire. [6] Senescunt quidem velociter, [7] ſed e radicibus repullulant, laurus, & mali, & punicæ. [8] Firmiſſimæ ergo ad vivendum oleæ, ut quas durare annis CC. inter auctores conveniat.

XCI. Eſt in ſuburbano Tuſculani agri colle, [1] qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianæ ſacratus [2] a Latio, velut arte tonſili coma fagei nemoris. In hoc arborem eximiam ætate noſtra adamavit [3] Paſſienus Criſpus bis conſul, orator: Agrippinæ matrimonio & Nerone privigno clarior poſtea: oſculari complectique eam ſolitus, modo cubare ſub ea, vinumque illi affundere. Vicina luco eſt ilex, & ipſa nobilis XXXIV. pedum ambitu caudicis, X. arbores mittens ſingulas magnitudinis viſendæ: ſilvamque ſola facit.

XCII. [1] Edera necari arbores certum eſt. Simile quiddam & in viſco: tametſi tardiorem [2] earum injuriam arbitrantur: namque & hoc [3] præter fructus agnoſcitur non in noviſſimis mirabile. [4] Quædam enim in terra gigni non poſſunt, & in arboribus naſcuntur. Namque cum ſuam ſedem non habeant, in aliena vivunt, ſicut viſcum. [5] Eſt & in Syria herba quæ vocatur cadytas, non tantum arboribus, ſed ipſis etiam ſpinis circumvolvens ſeſe: [6] Item circa Tempe Theſſalica, quæ polypodion vocatur, & quæ dolichos, ac ſerpyllum. Oleaſtro quoque deputato quod gignatur, [7] vocant phaunos. Quod vero in ſpina fullonia [8] hippophæſton, capitulis inanibus, foliis parvis, radice alba, cujus ſuccus ad [9] detractiones in comitiali morbo utiliſſimus habetur.

XCIII. [1] Viſci tria genera. Namque in abiete ac larice [2] ſtelin dicit Eubœa naſci, hyphear Arcadia. Viſcum autem in quercu, robore, [3] pruno ſilveſtri, terebintho, nec aliis arboribus adnaſci, plerique. Copioſiſſimum [4] in quercu, quod dryos hyphear vocant. In omni arbore, excepta ilice & quercu, differentiam facit odor viruſque, & folium non jucundi odoris, utroque viſci amaro & lento. [6] Hyphear ad ſaginanda pecora utilius. Vitia modo purgat primo: dein pinguefacit, [7] quæ ſuffecere purgationi. Quibus ſit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio, æſtatis quadragenis diebus. Adjiciunt diſcrimen, viſco in his quæ folia amittant, & ipſi decidere: contra inhærere nato in æterna fronde. Omnino autem ſatum nullo modo naſcitur, [8] nec niſi per alvum avium redditum, maxime palumbis ac turdis. Hæc eſt natura, ut niſi maturatum in ven-

NOTÆ.

3. *Et dulciori.*] In Punicorum genere, dulcia, quæ & apyrina dicuntur, ex arbore gignuntur minus vivace. De Punicis apyrinis, lib. 13. ſect. 34. Theophr. loc. cit. ὥσπερ τῶν ῥοῶν ἡ ἀπύρηνος.

4. *Item in vitibus.*] Theophr. loc. cit.

5. *Videntur & aquaticæ.*] Ut ſalix, populus, ſambucus. Theophr. loc. cit. & lib. 2. de cauſis, cap. 15. pag. 249. Et animalium quoque aquaticis, quam terreſtribus, vitæ brevius ſpatium eſt.

6. *Senescunt quidem.*] Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 14.

7. *Sed e radicibus.*] Theophr. παραβλαστάνει, emittit adnata germina: quod e latere interdum fit: e radice non raro.

8. *Firmiſſimæ.*] Hæc iiſdem verbis Theophr. loc. cit.

Sect. XCI. 1. *Qui Corne.*] Ita Reg. 2. aliique, & editi.

2. *A Latio.*] Ita libri omnes. An *a Latino?* An a communi Latii?

3. *Paſſienus Criſpus.*] De eo Seneca, lib. 4. Natur. quæſt. in præfat. pag. 883. *Criſpus Paſſienus, quo ego nihil cognovi ſubtilius in omnibus rebus, &c.* Paſſieni oratoris dictum in Caïum Principem, Tacitus refert lib. 6. Annal. pag. 140. Ex Suetonio, in Nerone cap. 6. apparet Claudii temporibus obiiſſe.

Sect. XCII. 1. *Edera necari.*] Id prolixe Theophr. docet, lib. 2. de cauſis, cap. 25. pag. 25. Vide quæ diximus ſect. 62.

2. *Earum injuriam.*] Ederæ & viſci. Viſcum, *le Guy de cheſne.*

3. *Præter fructus.*] Præter gallam, glandeſque.

4. *Quædam enim.*] Hæc deinceps totidem verbis Theophr. lib. 2. de cauſis, cap. 23. pag. 259.

5. *Eſt & in Syria.*] Theophr. loc. cit. Ἔτι δὲ τὸ Συριακὸν βοτάνιον, ὃ καλούμενος Καδύτας, καὶ δένδροις, καὶ ἀκάνθαις ἐμφύεται, καὶ ἄλλοις τισί.

6. *Item circa.*] Theophr. loc. cit. Καὶ τὸ πολυπόδιον ἐπί τισι δένδροις, *quibuſdam innaſcitur arboribus.* Aliunde Plinius hæc mutuatus eſt, ubi legiſſe videtur, ἐπὶ τοῖς συνδένδροις. Vocant autem Græci, Heſychius, ceterique, Tempe, Τέμπη, τὰ συνδένδρα χωρία. Nec porro Theophraſtus, aut Plinius, de polypodio, dolicho, ſerpylloque tractant eo loci, quod aliis ea plantis innaſci putent, ut viſcum: ſed quod ea vitam non habent, niſi aliis circumvolvant ſeſe, iiſque ceu adminiculo innitantur, ut edera: ταῦτα γὰρ, καὶ πρὸς ἑτέρῳ διώκει, &c. Polypodium pingit Dodonæus, Pempt. 3. lib. 5. pag. 461. Latini Filiculam vocant: Galli, *Polypode.* Δόλιχος idem qui phaſeolus: Gallis, *Féverolle, Féve de mer.* Ab eodem Dodonæo pingitur Pempt. 4. lib. 2. cap. 6. pag. 509. Vide quæ dicturi ſumus lib. 18. ſect. 33. De ſerpyllo dicemus libro 20. ſect. 90.

7. *Vocant phaunos.*] Ita libri omnes: neque eos audio, qui ut Plinium erroris inſimulent, Theophraſtum ipſum corrumpunt: apud quem, lib. 2. hiſt. cap. 3. non φέρειν φύλλον, ſed φέρειν φαυλίας, hoc eſt, olivas, ſcriptum olim fuiſſe volunt, inſigni fraude. Nam cum ſint hæc Græci ſcriptoris verba: ὃ γὰρ ἐπὶ τῶν κοτίνων φασὶ συμβαίνειν, ὥστε ἂν περικόπτῃς τὴν θαλλίαν, ἢ ὅλως μεταφυτευθῇ, φέρειν θαλλόν. Quis non intelligit, ſimilitudine vocum θαλλὸς & θαλλία luſiſſe eum? Quid porro hoc loco valeat vox ea θαλλὸς, tam incompertum eſt, quam quid Latina *phaunos.*

8. *Hippophæſton.*] Apud ceteros ſcriptores, hippophæſton ipſa ſpina fullonia eſt, non aliquid ei adnatum, ut dicemus lib. 27. ſect. 66. ubi hæc iterum repetuntur.

9. *Detractiones.*] Ad dejiciendos alvo pravos humores.

Sect. XCIII. 1. *Viſci tria &c.*] Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 15. Viſci frutectoſi iconem vide apud Dodon. pag. 814.

2. *Stelin.*] Theophr. l. 3. de cauſis, c. 16. Ἡ ἰξία, καὶ ἡ στελὶς, καὶ τὸ ὕφεαρ· ὧν τὴν μὲν στελὶν καλοῦσιν Εὐβοεῖς, τὸ δ' ὕφεαρ Ἀρκάδες. ἡ δ' ἰξία κοινῇ φασιν. Τὸ γὰρ ὕφεαρ ἐν ταῖς ἐλάταις καὶ πεύκαις γίνεται, καὶ ἡ στελίς. ἡ δ' ἰξία, καὶ ἐν δρυῒ, καὶ ἐν τερμίνθῳ, καὶ ἐν ἑτέροις πλείοσιν. En rurſum πεύκη larix.

3. *Pruno ſilveſtri.*] Vide Notas & Emend. num. XL.

4. *In quercu, quod dryos hyphear.*] MSS. omnes, *adaſphear vocant.* Nuſquam Plinio δρῦς quercus eſt, ſed robur.

5. *Differentiam facit.*] A viſco differt ſtelis & hyphear, & grani odore, & folii: habet enim utrumque, granum, foliumque, in viſco amaritudinem, & lentorem: fœtet utrumque in gemino illo grano, quod viſcum imitatur.

6. *Hyphear ad ſaginanda.*] Theophr. loc. cit.

7. *Quæ ſuffecere.*] Pinguefacit ea animalia, quibus ſuffecere vires ad eam purgationem ferendam. Nam multis eſt ea letalis, nempe iis qui tabe intus laborent aliqua.

8. *Nec niſi per alvum.*] Οἰνὰς, hoc eſt, columba ſilveſtris, vel ut alii interpretantur, turdus, ſi devorato viſci ſemine in arbore aliqua ſaturitatem egerit, viſcum aiunt enaſci. Athen. lib. 9. pag. 394. Vide Eraſm. Chiliad. 1. Cent. 1. Adag. 55. *Turdus ipſe ſibi malum cacat.* At multis tamen in regionibus turdi non ſunt, in quibus viſci copia eſt.

tre avium, non proveniat. Altitudo ejus non excedit cubitalem, ſemper frutectoſi ac viridis. Mas fertilis, femina ſterilis. Aliquando non fert.

X C I V. [1] Viſcum conſit ex acinis, qui colliguntur meſſium tempore immaturi: nam ſi acceſſere imbres, amplitudine quidem augentur, [a] [2] viſco vero marceſcunt. Siccantur deinde, & aridi tunduntur, ac conditi in aqua putreſcunt duodenis fere diebus. Unumque hoc rerum putreſcendo gratiam invenit: [b] Inde in profluente, rurſus malleo tuſi, amiſſis corticibus interiore carne lenteſcunt. Hoc eſt viſcum pennis avium tactu ligandis, oleo ſubactum, cum libeat inſidias moliri.

X C V. Non eſt omittenda in ea re & Galliarum admiratio. Nihil habent Druides (ita ſuos appellant magos) viſco, & arbore, in qua gignatur, ſi modo ſit robur, ſacratius. Jam per ſe roborum eligunt lucos, nec ulla ſacra ſine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione Græca poſſint [1] Druides videri. Enimvero quidquid adnaſcatur illis, e cælo miſſum putant, ſignumque eſſe electæ ab ipſo Deo arboris. Eſt autem id rarum admodum inventu, & repertum magna religione petitur: & ante omnia ſexta Luna, quæ principia [2] menſium annorumque his facit, & ſæculi poſt triceſimum annum, quia jam virium abunde habeat, nec ſit ſui dimidia. Omnia ſanantem appellantes ſuo vocabulo, ſacrificiis epuliſque rite [3] ſub arbore præparatis, duos admovent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veſte cultus arborem ſcandit: falce aurea demetit: candido id excipitur ſago. Tum deinde victimas immolant, precantes ut ſuum donum Deus proſperum faciat his quibus dederit. Fecunditatem eo poto dari cuicumque animalium ſterili arbitrantur: contra venena omnia eſſe remedio. Tanta gentium in rebus frivolis plerumque religio eſt.

INTERPRETATIO.

a *Viſco vero.*] Viſco vero faciendo ſunt minus utiles.

b *Inde.*] Deinde in aqua profluente iterum malleo contuſi, abjectis corticibus, remanet interior caro quæ lenteſcit, *dum tractatur.*

c *Quia.*] Quia Luna tum ſatis virium habet, nec pervenit adhuc ad dimidiam ſui magnitudinem, *quam die tantum ſeptima habet.*

NOTÆ.

Sect. X C I V. 1. *Viſcum conſit.*] Glutinum nempe quod ad aucupium pertinet: *la glu.* Id fit ex viſci jam laudati acinis ſive granis: *des grains de guy.* Ita etiam Dioſc. lib. 3. cap. 103.

2. *Viſco vero.*] Nec tanta copia viſcum reddunt, nec tam eximia bonitate.

Sect. XCV. 1. *Druides.*] A Græca dictione δρῦς, quæ robur ſignificat: vel, ut alii malunt, a Celtica *Drud*, quæ fortem, ſtrenuum ac fidelem ſonat: quod quidem etymon Bucherius noſter probat in Belgio romano, lib. 5. cap. 4. §. 14. De his multa Cæſar, lib. 6. bell. Gall. Diu etiam poſt inductam Chriſti Religionem invaluiſſe in Gallia, Italia, Germania, Africa, aliiſque locis, arborum lucorumque cultum, multis proditum eſt teſtimoniis, quæ vide apud Du-Cangium in Gloſſario, v. *Arbor.*

2. *Menſium annorumque.*] Ergo annis illi mere lunaribus Arabiciſque utebantur, ut hic aperte quidem Plinius docet. Sed quod hic obiter adnotandum eſt, mirum profecto nullum apud Romanos, Græcoſve, vel hos etiam Druidas, hebdomadarum uſum fuiſſe. Cyclus ſcilicet ſeptem dierum Deum ipſummet habet auctorem: ſed Abrahæ temporibus neglectus ab hominibus eſt, quoniam eſſent in idololatriam omnes fere prolapſi. Sola hunc ſervavit Abrahæ domus; & mox ſolis Abrahæ poſteris eſt cognitus. Unde populo Iſraëlitico dicitur, veluti non novo dato, ſed vetere renovato mandato, quod abierat in deſuetudinem apud ceteras gentes; *Memento* tu *ut diem ſabbati ſanctifices*, quomodo fecit Noë, ſubſecutique proxime filii ejus ac nepotes, Exod. xx. 8. Nullum diei ſeptimi in orbem redeuntis veſtigium eſt apud Plinium: id quod certiſſimo argumento eſt, apud eos qui Plinium norunt, & ſcripta ejus perlegerunt, non fuiſſe hunc cyclum Romanis cognitum. Quid quod nec Livius, Tacituſve, in hiſtoriis, nec in Faſtis Ovidius, nec e profanis ſcriptoribus alii, quod quidem nunc ſciam, appellant diem Solis, aut Jovis, aut Lunæ, aut Martis, aut Mercurii, aut Veneris, aut Saturni: tametſi Philaſter in Catalogo hæreſum auctorem harum appellationum Hermen facit? Illud quidem Horatii, libro 2. Satyra III. verſu 288. ubi mater orans pro ſalute pueri inducitur:

Juppiter, ingentes qui das adimiſque dolores,
Mater aït pueri menſes jam quinque cubantis;
Frigida ſi puerum quartana reliquerit, illo
Mane die, quo tu indicis jejunia, nudus
In Tiberi ſtabit.

Hæc, inquam, verba interpretes nonnulli de die Jovis dicta accipiunt, ſed ſine ullo probabili argumento. Verius aliquis fuit in vetere Romanorum Kalendario dies, qui ſemel in anno occurreret, quo die ſcriptum erat *Jejunium Jovi:* ſicut eſt apud Judæos dies Expiationis, decimus dies Tiſri, jejunii dies. Unde & hic præter jejunium, veluti culparum piamentum lavatio pueri ſanati in Tiberi Jovi promittitur.

Apud Sinas non eſt cyclus ille ſeptem dierum. Apud Arabes ſemper fuit, ut in notis ad Alcoranum nondum editis oſtendimus, ab Iſmaële Abrahæ filio. Mahumetani ubicumque ſunt, habent illum a Mahomete Arabe. Non eſt apud Americanos ullos, exceptis illis qui Chriſtianis ſunt ſacris imbuti. Non eſt denique apud ullas gentes quæ verum Deum non norunt: quoniam ab iis qui colere ipſum deſierunt, abjectus ſeptimi diei cultus neglectuſque eſt: quem præſcriptum ab eo fuiſſe ob ſui reverentiam, prædicare poſſunt ii dumtaxat qui eum norunt & colunt. Siamenſes ſabbatum non noverunt Moſaïcum, ſive Chriſtianum, quamvis nonnulli ſecus affirmant: ſed quatuor feſtos dies agitant in novilunio, plenilunio & lunæ quadrantibus. Scribit Ulug Beg, in libro quem inſcripſit, Tavarikh, hoc eſt, Epochæ, Perſas non habere hebdomadas; ſed ſingulos dies cujuſque menſis appellare proprio nomine. At ex quo Mahometani ſunt, numerant Perſæ dies hebdomadæ, ut Arabes: & diem Veneris ſacrum habent, ut nos Dominicum. Ita & Turcæ, ut diximus, ex Mahumetiſmo. Cathaïni denique & Turcæ orientales non habent hebdomadas, ſed cyclum ſexaginta dierum. Cathaiani tamen habent etiam cyclum alterum quindecim dierum. Vide Bibliothecam Orientalem D. D'Herbelot, pagg. 122. & 417. Hebræi dicunt primam ſabbati, ſecundam, tertiam, &c. Latini Chriſtiani, diem Lunæ, Martis, Mercurii, &c. Græci non ſic, ſed δευτέραν, τρίτην, τετάρτην, &c. τῆς ἑβδομάδος.

3. *Sub arbore præparatis.*] M S S. omnes, *comparatis.*

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XVI.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 1. I. SMILACES *a quibusdam Græcis dictæ. In provinciis sunt aquifolia.*] Locum ita nos interpunximus, voculamque *sunt* adjecimus, ex fide MSS. Reg. Colb. Paris. additamque consulto ab auctore palam est, ne quis censeret idem esse ilicis genus, cui smilacis, & cui aquifoliæ nomen esset attributum: maxime cum statim sequatur ex iisdem exemplaribus, librisque editis, *Ilicis glans utrinsque*, &c.

Ibid. II. *Sed minus utilis ædificiis, atque carboni: dolata vitiis obnoxia est: quamobrem solida utuntur: carbo in ærariorum tantum*, &c.] Prius legebatur, nulla plane sententia, *Atque carbone dotata*. Et mox, *carboni ærariorum*. Emendandi auctor, præter MSS. Reg. Colb. & Th. Theophrastus fuit, lib. 3. hist. cap. 10. a quo eadem traduntur plane totidem verbis. Μοχθηρὰ δὲ, inquit, τῆς πλατυφύλλου τὰ ξύλα· πελεκηθέντα μὲν, ὅλως ἀχρεῖα· καταρρήγνυται γὰρ καὶ διαπίπτει, ἀπελέκητα δὲ βελτίω, διὸ καὶ οὕτω χρῶνται· μοχθηρὰ δὲ καὶ εἰς καῦσιν, καὶ εἰς ἀνθρακίαν· ἀχρεῖος γὰρ ὅλως ὁ ἄνθραξ, διὰ τὸ πηδᾶν, καὶ σπινθηρίζειν, πλὴν τοῖς χαλκεῦσι· τούτοις δὲ χρησιμώτερος τῶν ἄλλων, διὰ τὸ ἀποσβέννυσθαι εὐθὺς, ὅταν παύσηται φυσώμενος· διὸ ὀλίγος ἀναλίσκεται. *Materies quoque latifoliæ improba: & dolata quidem omnino inutilis: rumpitur enim, & cadit: non dolata autem melior: ideoque sic ea utuntur. Minus utilis etiam ad cremandum, & ad carbonem faciendum: quippe cum carbo ejus omnino nullius utilitatis sit, quod dissiliat, scintilletque: præterquam in ærariis officinis. His enim utilior ceteris carbonum generibus hic habetur: nam quia flatu desinente protinus extinguitur, ideo parum ex eo absumitur.* Vocem τῆς πλατυφύλλου, quæ in vulgatis Theophrasti libris nunc desideratur, confidenter adjecimus: tum quod addendam esse ex Plinio, hujus loci fidissimo emendatore, liquido apparet: tum ex Theophrasto ipso, qui eadem fere superiore ejusdem libri capite de πλατυφύλλῳ refert.

Sect. 12. III. *Ceu scabies fruticis, parva aquifoliæ ilicis.*] In libris hactenus editis, *ceu scaptes*. At in Reg. 1. Colb. & Th. *ceu scaptes*. In Reg. 2. planissime *ceu scabies*, quæ sincerissima lectio est, dudum a Turnebo e suis quoque libris eruta, lib. 4. Advers. cap. 16. pag. 118. Fulcitur egregie hæc emendatio vel re ipsa, fruticisque & cocci natura, quam Petri Quiquerani verbis, lib. 2. de laud. Prov. fol. 48. operæ pretium duximus hoc loco repræsentare. *Vermiculum*, inquit, *Hispani olim large collegere, testimonio C. Plinii: nec scio an hodie quoque..... Certe Provincia nostra uberrimum ejus feturæ beneficium sentit, ut inde in ipsam quoque Hispaniam asportari a mercatoribus sciam. Maxima omnium copia atque præstantia ex Campis Lapideis, Arelatensium agro. Igitur quæ mihi super hoc nota sunt atque comperta, dicam. Coccum granum, seu coccus ilicis, nostris popularibus Vermilionum appellatur. An sit κόκκος βαφική Græcis non dico: quod de eo Dioscorides omnino somnolenter tractarit. Itaque non placet digladiantes super hoc Medicos in gratiam revocare, ea tanti otii penuria: qua nec abs Arabibus vacat exquirere, sitne illud suum Kermes. Purgent ipsi sentinam suam..... Ilicis nobis duæ sunt species: Earum una nulla dote, in arborem adolescit. Altera, frutex exiguus, sesquipedali proceritate, lætissime viret: foliis lævore præfulgidis, spinarum vallo ambitis, numeroso stolone assurgit in morem rosarii. A nostris fagi appellationem sortitur, quanquam nullam fagi imaginem repræsentet.... Vere medio rorati imbribus frutices, coccum hoc modo ordiuntur. Ac primum omnium, ut fere fit in fruticibus, qui non arborum modo, trunco in altum evehuntur, sed pullulant densa propagine: ubi imus scirpus se in duo brachia partitur, in horum medio instar focanei palmitis increscit rotundum quiddam, magnitudine & colore pisi. Hoc matrem vocant, quod ex eo cetera grana produntur. Matres porro habet ut plurimum quinque quælibet cæspitum familia: quæ ineunte æstate, æstuque, minutissimorum vermiculorum, ut tantum visum non effugiant, catervam profundunt, fatiscuntque in summitate. In animalia prorepit nova soboles colore candida, pro se quisque in sublime.... Hi incrementis aucti, milii magnitudine fiunt. Inde liberius adolescentibus albus color in cinericium transit, jamque non animal, sed pisum rursus apparent. Tuncque ea grana maturitatem adepta colliguntur, jam coloratis vermiculis feta. Dumque asportantur, ambiens pellicula præ teneritate rumpitur.... Torpent interim vermiculi, ac immobiles jacent. Ceterum, cum primum tempestivitas adest, in lintea præcipitati, Soli exponuntur. Tum libato calore statim prorepunt, atque aufugere nituntur: sed a custode, qui continuus assidet, concussu lintei in medium eo usque rejiciuntur.... Si quæ vero grana legentis effugerint sedulitatem, ea mox paulo alatorum animalium numerosum exercitum in auras effundunt. Observatum est hoc anno (1550) ex Campo Lapideo Arelatensi agro, hunc proventum undecim aureorum millibus æstimatum.* Ita Quiqueranus, cujus elegantissimam orationem, librarii vitio fœdissime deformatam, suo nitori restituimus. Habet his plane similia G. de Catel, lib. 1. hist. pag. 50.

IV. *Quod pinguior est reliqua. Omnia illa fiunt e picea, resina ferventibus cocta lapidibus.*] Sic restituimus ex certissima conjectura, & vetustiorum codicum admonitu. Nam in Reg. 1. Colb. Paris. &c. sic totidem plane apicibus syllabisque legitur: Quæ dum Salmasius in Solin. pag. 504. sic emendat, *Quod pinguior est reliqua illa omni. Fit e picea resina*, & Plinianum textum interpolat, & alienam a scriptoris mente sententiam, eamque falsissimam, ut ipse confitetur, eidem affingit: a qua quantum is abhorruerit, & ipsa per se oratio, & nostra, ut remur, interpretatio palam facit. Est enim sententia hujus loci picem liquidam, & eam quæ crassior est, spissaque dicitur, & eam quæ Brutia nuncupatur, non e teda modo coqui, quod ante monuerat: sed & ex picea, quanquam diversa ratione, fieri: nemque resina cocta. Quod ipse mox egregie constabilit, sect. seq. dum *aperiri piceam* tradit *e parte solari*, atque *item in teda* fieri. In libris hactenus editis legebatur, *Quod pinguior est. E teda omnia illa fiunt. E picea resina*. Sect. 22.

V. *Seponuntur autem ad id fere vitia resinæ, cortexque.*] Sic MSS. omnes, Reg. Colb. Th. Chiffl. &c. Editi, *in id*. Sed & libentius fortassis agnoverit quispiam, *vetus resina*. Nam Columella in hoc ipso argumento versatus, lib. 12. cap. 23. cui titulus, *De pice qua utuntur Allobroges ad condituram vini picati. Picea corticata appellatur*, inquit, *qua utuntur ad conditturas Allobroges. Ea sic conficitur, ut dura fit; & quanto facta est vetustior, eo melior in usu est. Nam omni lentore misso facilius in pulverem resolvitur, atque cribratur. Hanc ergo conteri & cribrari oportet*, &c. Ibid.

VI. *Sapinus autem materies cæsarum e genere fit, sicuti docebimus.*] Quem Plinius nunc signat locum, is nimirum est e sect. 76. libri hujus: *Abietis*, inquit, *quæ pars a terra fuit, enodis est: hæc fluviata decorticatur, atque ita sapinus vocatur.* Quo cum respexisse Plinium minime ambiguum sit, miror id fugisse Salmasium: tantumque deinde indulsisse eum conjecturæ suæ, ut legendum hoc loco pronunciarit, *Sapinus autem materies cæsa regenerefiat*, in Solin. pag. 903. quæ nec Latina sunt, & a scriptoris mente abhorrent. Sect. 23.

VII. *Ea quidem, quæ fit in Ida Troadis, in tantum cedro similis, ut ementes fallat, cortice ablato.*] *Cedro* pro *citro* rescripsimus, tum vetustiorum codicum, Reg. 1. 2. Colb. Th. &c. tum ipsius Theophrasti admonitu: etsi ea de fraxino, quæ μελία Græcis, nunc commemorat, nominum similitudine forte delusus, quæ ille de taxo seu μίλος. Sunt enim hæc Græci scriptoris verba, lib. 3. hist. cap. 10. Ἡ δὲ μίλος ἐκ τῆς Ἴδης, ξανθὸν σφόδρα (ξύλον ἔχει) καὶ ὅμοιον τῇ κέδρῳ· διὸ καὶ τοὺς πωλοῦντάς φασιν ἐξαπατᾶν, ὡς κέδρον πωλοῦντας· πᾶν γὰρ εἶναι καρδίαν, ὅταν ὁ φλοιὸς περιαιρεθῇ. Sed habet etiam fortassis hanc cum cedro cognationem Idæa fraxinus, quam ab aliis auctoribus acceptam nunc prodit. Sect. 24.

VIII. *Citro secundum.*] Non *cedro*, ut in libris hactenus editis legebatur, præter Parm. edit. quæ vetustiorum codicum fidem secuta, *citro* habet: quemadmodum & Reg. Colb. Th. Chiffl. &c. Martialis certe lib. 14. Epigr. 90. cui lemma præfigitur, *Mensa acerna*, acerem cum citro confert. Sect. 26.

Non sum crispa quidem, nec silvæ filia Mauræ:
Sed norunt lautas & mea ligna dapes.

Et Plinius ipse seq. sect. de acere, *Si magnitudinem mensarum caperet: haud dubie præferretur citro.* Sic enim exemplaria omnia, Reg. Colb. Chiffl. Th. tum edita typis, tum manu exarata præferunt: etsi Turnebus lib. 4. Advers. cap. 16. pag. 118. *cedro* reponit.

IX. *Educatio in pomo est: hoc, & germinatio, laborum. Flos* Sect. 39.

est pleni veris indicium, &c. Sic restituimus ope codicum Reg. Colb. Th. cum prius perperam legeretur, *Hoc, & germinatio. Arborum flos est, &c.* Sinceram, quam nos edidimus, lectionem, vel nostra una interpretatio, & orationis series ipsa constabilit.

Sect. 41. X. *Ideo & ter squamas.*] Hactenus legebatur, *Ideo & inter squamas:* nulla plane aut inepta sententia. Theophrasti locus ejusmodi est, e lib. 3. hist. plant. cap. 6. Διὸ καὶ τρίσλιποι. πᾶν γὰρ δὴ δένδρον ὅταν βλαστάνῃ λιπᾷ. Porro τρίσλιπα δένδρα dicuntur arbores, quæ terna germinatione genitali humore turgescunt. Λιπᾷν dicuntur arbores, cum pinguescunt. Quod si tum ima parte castrentur, per forulum effluet ille liquor, humorque pinguis, ceu salivarius lentor emanabit. Idem Theophr. sub finem ejus capitis, abietis cædendæ tempus opportunum esse circa solstitium monet, διὰ τὸ λιπᾷν, (edit. Ald. λοπᾷν,) quia tunc cortex facile absistit, avelliturque a corpore, ut ipse statim explicat, εὐπεριαίρετος ὁ φλοιός. Neque tamen admodum reluctabor, si quis simpliciore usus interpretatione malit ternis corticum squamis, triplicem intelligi corticem: quoniam in unaquaque germinatione & partu adnasci corticem, qui arborem circumvestiat, auctor est Theophrastus idem lib. 1. de caussis, cap. 6. pag. 204. Ἅμα γὰρ τῇ ἐγκυήσει καὶ βλαστήσει ὁ φλοιὸς ἐπιφύεται καὶ περιλαμβάνει.

Sect. 49. X I. *In Laconico genere maxime sunt.*] Ita M S S. omnes, non uti hactenus editum, *maximæ.* Neque enim sententia est, in Laconico genere nasci ficus mole priores: sed in eo potissimum genere præcoces seu prodromos reperiri. Sunt enim hæc Theophrasti verba, apud Athen. lib. 3. pag. 77. & apud Theophr. ipsum, lib. 5. de caussis plant. cap. 1. Πάλιν δὲ τοὺς προδρόμους αἱ μὲν φέρουσιν, ἥτε Λακωνικὴ, καὶ ἡ λευκομφάλιος, καὶ ἕτεραι πλείους· αἱ δ' οὐ φέρουσι. Ficus quædam præcoces fructus gignunt, ut Laconica, & Leucomphaliæ: quædam minime.

Ibid. XII. *M. Varro auctor est, vitem fuisse Smyrnæ apud Matroum biferam.*] Castigandus hoc loco Varronis locus est, qui ad ea pertinet quæ modo recitantur, de vite Smyrnensi bifera. Cum enim in libris Plinii vulgatis hactenus legeretur, *M. Varro auctor est, vitem fuisse Smyrnæ apud mare biferam*: atque ita sane, ut nunc sunt libri editi, apud ipsum Varronem legatur: utrobique mendum exstare haud leve ex M S S. Plinii exemplaribus deprehendimus. Nam in Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. Th. Chiffl. ipsoque Tolet. teste Pintiano, scribitur, *apud Matream triferam:* cum scribi haud dubie par sit, *apud Matroum biferam.* Et Μητρῷον certe Smyrnæ fuisse Matris Deûm Cybeles fanum, Strabo lib. 14. pag. 646. locupletissimus est auctor. Plinius quoque ipse lib. 14. sect. 6. ubi de vino Pramnio: *Nascitur Smyrnæ regione, juxta delubrum Matris Deûm.* Hinc hymnos Cybeles μητρῷα vocarunt, quos primus tibia cecinit Sirites, teste Athenæo, lib. 14. pag. 618. & Julio Polluce, lib. cap. 10. Σειρίτης κατηύλησε τὰ Μητρῷα πρώτης, Dalecampio τὰ μητρῷα *Cereales hymnos* nequicquam reddente. Biferam autem ibi fuisse, non triferam, ex eo efficimus, quod in Tacapensi etiam agro non alia quam bifera fuerit, ut dicetur lib. 18. sect. 51. cui agro Smyrnensis nunc confertur.

Ibid. XIII. *Summa sui parte fertiliores, arbutus, quercus: inferiore, juglandes, fici marisca.*] Hæc loci hujus sincerissima lectio, quam partim ex re ipsa, partim Varronis ipsius testimonio tuemur. Sic enim ille, lib. 1. de re rust. cap. 6. *Sursum fertiliora, ut arbutus ac quercus: deorsum, ut nuces Græcæ, & mariscæ fici.* Varro tamen eo toto capite cum *sursum* ac *deorsum* dicit, non partem arboris signat, superiorem inferioremve: sed soli, in quo est, situm, montanum scilicet, vel planum & campestrem. Prius legebatur: *Summa sui parte fertilior est arbutus: quercus inferiore, juglandes, fici, mariscæ.* Multiplici, ut patet, errore.

Sect. 54. X I V. *Cerasus autem in X L. cubitorum trabes.*] Ita libri omnes, etiam manu exarati. Rectius tamen fortassis pro *quadraginta*, scripseris *quatuor & viginti.* Nam ita suadent hæc Theophrasti verba. lib. 3. hist. cap. 13. Ἴδιον δὲ τῇ φύσει δένδρον ὁ κέρασός ἐστι. μεγέθει μὲν μέγα· καὶ γὰρ εἰς τέσσαρας καὶ εἴκοσι πήχεις αὔξεται· ἔστι δ' ὀρθοφυὲς σφόδρα· πάχος δὲ, ὥστε καὶ δίπηχυν τὴν περίμετρον περὶ τῆς ῥίζης ἔχειν.

Sect. 57. X V. *Populi Rom. Quiritibus.*] Sincerissima hæc est omnium librorum scriptura, tum manu exaratorum, tum etiam typis editorum, ante Dalecampium, qui *Populo Rom. Quiritibus* scripsit. Accepit hunc modum loquendi, credo, a Brissonio, lib. 1, de formul. pag. 62. ubi antiquo receptum usu multis veterum testimoniis probat, quæ tu consule. Verum ista, *Populi Romani Quirites*, genuina esse libri omnes conditivi clamant, Reg. Colb. Th. Chiffl. Paris. aliique, & quid illa verba significent, abunde in prioribus Notis, ex Virgilio in libris Georgicon, Plinioque, & nummis antiquis ostendimus.

Sect. 58. X V I. *Arbores, quas naturæ debeamus, tribus modis nascuntur: sponte, aut semine, aut ab radice.*] Tergeminam arborum originem tam paucis verbis perstrinxit, quam luculenter Virgilius explicat, lib. 2. Georg. vers. 9. exemplisque illustrat, quæ juvat hic commemorare:

Principio arboribus varia est natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, camposque & flumina late
Curva tenent: ut molle siler, lentæque genistæ,
Populus, & glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine, ut altæ
Castaneæ; nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Esculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima silva,
Ut cerasis, ulmisque: etiam Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris se protegit umbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Silvarum, fruticumque viret, nemorumque sacrorum.
Sunt alii quos ipse via sibi repperit usus.

Quam multa noster quam paucis contraxit.

Sect. 59. X V I I. *Mutari naturam in iisdem.*] Adjecere hic voculam interpolatores, *in iisdem locis*, quæ Plinianam sententiam labefactat. Nos secuti scriptoris mentem, fidemque codicum vetustiorum, inter quos Chiffl. & Paris. eamdem erasimus.

Sect. 60. X V I I I. *Et in Ænaria succisa regerminat.*] Sic libri omnes conspirante consensu: prorsus ut mirari subeat esse aliquos, qui hanc lectionem sollicitent, scribique velint, *Et in Tarrha*, ex Theophr. lib. 2. hist. cap. 2. qui hoc ipsum ἐν Τάῤῥᾳ contingere prodidit: perinde ac si non & alibi cupressi, quam in Tarrhensi agro, vim eam obtineant. Certe nihil de Tarrha Plinium cogitasse, cum hæc scriberet, argumento est, quod statim ipse subjungit, *Sed in Creta* &c. cum sit ipsius Cretæ oppidum Τάῤῥα, Stephano teste.

Ibid. X I X. *Sed in Creta*] Salmasius in Solin. pag. 173. legit invitis omnibus libris, *sed in Tarento*, ita necessario, ut sibi videtur, flagitante sententia. At de Tarento ne quidem Plinius somniavit: sed Cretam dicere sane voluit, quod Theophrasti locus evincit, libro nimirum tertio hist. cap. 2. Ἐνιαχοῦ δ' ἂν μόνον ὑπεργάσωνται καὶ κινήσωσιν, εὐθὺς ἀναβλαστάνειν τὰ οἰκεῖα τῆς χώρας, ὥσπερ ἐν Κρήτῃ κυπάριττοι. *Alicubi, si leviter sulcum impresserint, ac moverint, statim emergere familiaria illi terræ, ut in Creta cupressi.*

Ibid. X X. *Vi naturali hæc gignitur.*] Sic vetus codex Dalec. satis sane probabiliter. Neque tamen improbanda penitus librorum impressorum lectio, *nisi feratur alia*, (nempe arbos,) *hæc gignitur.* Cum in Reg. 2. *ni feratur alia*, scriptum agnoverimus. In Reg. 1. Colb. 1. 2. & Th. *nisi naturalia.* In Colb. 3. *ni naturali.* Mox vero pro *emicat*, M S S. omnes *emigrat* præ se ferunt. Salmasius, pag. 173. *Si naturalis hæc*: quam durum istud? quam ridiculi sensus? Nempe si propria & naturalis ei hæc terra fuerit.

Sect. 61. X X I. *Vis imbrium. Aquæ plerumque semina afferunt.*] M S S. Reg. Colb. &c. *vis imbrium aliqua* &c. Libri editi: *vis imbres aliquæ* &c. Mallem *imbres aliqui.* Sed sincerior ea lectio est, quam conjectura nostra excudit.

Sect. 62. X X I I. *Duo genera ejus prima.*] Theophrasti Græca, quæ hic repræsentari vulgo creduntur, hæc sunt, e lib. 6. histor plant. cap. 2. Καὶ γὰρ κισσοῦ δύο γένη διαιροῦσι, τὸ μὲν ἄρρεν, τὸ δὲ θῆλυ. τῷ τὸ μὲν μεῖζον καὶ σκληρότερον, καὶ λιπαρώτερον φύλλον ἔχειν, καὶ τὸ ἄνθος ἐπιπορφυρίζον· ἄμφω δ' ὅμοια τοῖς ἀγρείοις ῥόδοις, πλὴν ἐλάττω καὶ ἄοσμα. Quæ omnia sunt Plinianis simillima. Sed Plinio imposuisse existimatur mendum illud quod jam tum ab illius ævo in Theophrasti codicibus inolevisse aiunt, hodieque perseverate, ut κισσὸς pro κισθὸς vel κισθὸς legatur, unde ederæ incautus adscripserit, quæ cisthi fruticis sunt propria. Cur enimvero Theophrastus hoc libro sexto ederam iterum retractandam sumeret inter frutices, quam libro jam tertio, cap. ult. fuse explicarat? Neque vero ederæ flos ullam habet cum rosa similitudinem: cisthi flos habet. Verum ab invidis obtrectatoribus, & malevolis id objectum Plinio arbitramur, cum ederam ipsi viderimus, in horto Regio, attrectaverimusque, plane ea facie, eoque purpureo flore, quo donata a Plinio est. Ibi & altera est edera saxatilis magno flore, quam asarinam alii vocant, eaque a Dalecampio pingitur, sub Asarinæ Lobelii nomine, lib. 8. histor. cap. 17. pag. 915.

Sect. 66. X X I I I. *Differentias faciunt & folia non multitudine, verum & colore. Varia Laconicis &c.*] In M S S. *Valida.* Unde Pliniani interpolatores & voculam proxime antea adjiciendam ita putarunt, *verum robore & colore.* Ego vero nec quod sit robur foliorum, intelligo, nec genus illud, cui a robore foliorum differentia sit potius, quam cui a colore, assignatum a Plinio putem: præsertim cum illud ipsum Laconicum genus variegato esse folio, tum ex re ipsa constet, tum ex Theoph. Ἔχουσι δὲ, inquit, lib. 4. histor. c. 12. καὶ κατὰ τὰ φύλλα μεγάλας διαφορὰς, οὐ πλήθει καὶ μεγέθει μόνον, ἀλλὰ καὶ χροιᾷ· ποικίλος γὰρ ὁ Λακωνικὸς καλούμενος. Itaque *varia* non *valida* in Pliniano contextu scribendum, moxque ex fide codicum Reg. Colb. Th. Chiffl. atque ex re ipsa, *& ab ima parte densiora*, non ut editi libri habent, *& ab una.* Theophrastus & hic quoque favet, qui & in foliorum situ hoc ipsum discrimen agnoscit: Κάτωθεν γὰρ ἔνιοι πλεῖστα φέρουσι τὰ φύλλα.

Ibid. X X I V. *Infausto Atheniensium, & sæpe. Lebaida vocatur influente Cephisso.*] In libris vulgo editis interpolatorum opera sic legitur, *Atheniensium prælio: & apud Lebadiam sæpe notatur influente Cephisso*: quæ oratio mire inops sententiæ est. In M S S. Reg. 1. 2. Colb. Paris. *Infesto Atheniensium & sæpe Lebaida vocatur* &c. Itaque omnia intacta & integra liqui-

mus: etsi Lebaïda vox est haud satis cognita, nec dubitamus Copaïdem paludem hic intelligi, in quam Cephissus influit, ut dictum est lib. 4. sect. 12. cui forte altera ista attributa appellatio sit, qua parte Cephissum excipit. *Infausto Atheniensium* porro dici simpliciter ac nullo adjuncto, pro *infortunio*, & calamitate præsignificata, haud temere quidem, ut credimus, auguramur: cum & hoc ipso libro, sect. 3. *bellorum civilium profano*, haud insolentiore loquendi norma, neque huic multum absimili, dixerit. Quod quidam adjecta hic vocula, *infausto Atheniensium exitu & sæpe*, legunt, audacis nimium conjecturæ nobis videtur, quibus consilium est non Plinii textum novum cudere, sed veterem ac genuinum fide integra repræsentare. *Et sæpe* autem cum adjecit, hoc prodigium alias rursum accidisse innuit, nec semel. Sic lib. 2. sect. 57. *Lacte & sanguine pluisse, M. Acilio Cos. & sæpe alias.* Id vero & Theophrastus ipse haud obscure innuit, qui lib. 4. hist. cap. 12. simili prodigio pestem alias prænunciatam significat, alias penuriam arundinum consecutam. Μετὰ δὲ ταῦτα ὕστερον, ὡς ὁ λοιμὸς ἐγένετο σφοδρὸς, &c. Denique Salmasii conjectura, Exercit. in Solin. pag. 117. statuentis legi oportere, *Pelecania vocatur influente Cephisso*, & abest longius a vestigiis veteris scripturæ, nec Theophrastum, quo niti se putat, suffragatorem habet. Ait enim ille, lib. 4. histor. cap. 12. nasci plurimam arundinem inter Melanem & Cephissum: locum eum Pelecaniam vocari. Hujus loci partes quasdam esse, quæ Χύτροι dicerentur, hoc est, voragines, nempe a forma ollarum, quibus arundo laudatissima proveniret: omnium autem optimam nasci circa Oxeam Campen, qui locus Cephissi ostium est: atque in totum, ubi crassum, lætum, fæcosumque solum sit, Cephissusque se permisceat, ampliorque sit lacus altitudo, ibi probatissimam arundinem oriri: atque hæc omnia utique circa Oxeam Campen & Boëdriam reperiri: habere enim amnem eum vim maximam ad arundinum commendationem, Φύεται δὲ πλεῖστος μὲν μεταξὺ τοῦ Κηφισοῦ καὶ τοῦ Μέλανος· οὗτος δὲ ὁ τόπος προσαγορεύεται Πελεκανία. τούτου εἰσὶν ἄττα Χύτροι καλούμενοι, βαθύσματα τῆς λίμνης, ἐν οἷς καλλιστόν φασι.... Κάλλιστος δὲ δοκεῖ γίνεσθαι πάντων περὶ τὴν Ὀξεῖαν καλουμένην Καμπήν. ὁ δὲ τόπος οὗτός ἐστιν ἐμβολὴ τοῦ Κηφισοῦ... Τὸ δὲ ὅλον οὗ ἂν ᾖ βαθύγεον καὶ εὔγεον χωρίον καὶ ἰλυῶδες, καὶ ὁ Κηφισὸς ἀναμίγνυται, καὶ πρὸς τούτοις βάθυσμα τῆς λίμνης, καλλιστον γίνεσθαι καλαμον· περὶ γὰρ τὴν Βοηδρίαν ταῦτα πάντα ὑπάρχει. ὅτι δὲ ὁ Κηφισὸς μεγάλην ἔχει ῥοπὴν εἰς τὸ ποιεῖν καλὸν κάλαμον, &c. Quibus verbis quis non intelligit, laudatissimum calamum tibialem non ex eo loco oriri Theophrastum velle, qui Pelecania vocaretur: sed in aliis quibusdam locis pinguibus ac lætis, ubi se Cephissus amnis immisceret, aut ubi ostium Cephissi foret? nec Pelecaniam vocari locum lacumve eum quo Cephissus amnis influeret: sed Oxeam Campen, & Boëdriam, auctore Theophrasto: & præter istas appellationes, alio fortassis latere, Plinio auctore, Lebaïdam? Mitto ea commemorare quæ Salmasius eo loci congerit de voce πλεκανία, quam in πελικανία commutat: atque ut ejus verbi vim interpretetur, Græci scriptoris verba sententiamque pervertit: mitto ea, inquam, & negligo, quod properandum sit ad majora.

Est enim operæ pretium hic obiter animadvertere, quam eleganti & concisa brevitate Plinius perstrinxerit, quidquid de veterum tibiis, de earum materia, forma, usu, aut scitu jucundum, aut a ceteris scriptoribus pariter est memoriæ proditum: uberiusque nunc versari in eo argumento, quod in prioribus Notis, pro instituta brevitate, quam maxime sequimur, leviter modo delibavimus.

1. Nam quod ad materiam primum attinet, fuisse eam multiplicem docet: *Nunc sacrificæ*, inquit, *Tuscorum e buxo: ludicræ vero loto, ossibus asininis, & argento fiunt.* Fieri & ex auro, orichalco, cervorum, asinorumque cruribus Philostratus admonet, lib. 5. de vita Apoll. cap. 7. pag. 228. Χρυσοῦ τε καὶ ὀρειχάλκου, καὶ ἐλάφων κνήμης, ... οἱ δὲ καὶ ὄνων. Julius Pollux, lib 4. cap. 9. tit. 6. Ἡ δὲ ὕλη τῶν αὐλῶν κάλαμος, ἢ χαλκὸς, ἢ λωτὸς, ἢ πύξος, ἢ κέρας, ἢ ὀστοῦν ἐλάφου, ἢ δάφνης τῆς χαμαὶ ξύλου κλάδες, τὴν ἐντεριώνην ἀφῃρημένου, &c. Fuisse significat ex calamo, ære, loto, buxo, cornu, osse cervino, ligno chamædaphnes exempta medulla, &c. E buxo quidem in sacris adhibitas esse tibias, non Plinius modo, sed & Statius auctor est, lib. 4. Theb. vers. 94.

Cum sacra vocant, Idæaque suadet Buxus.

Atque ea tibi ἔλυμος vocabatur. Pollux, lib. 4. cap. 10. ubi varia tibiarum genera enumerat: Ἔλυμος, τὴν μὲν ὕλην, πύξινος· τὸ δὲ εὕρημα, Φρυγῶν. Alias in sacris ex ebore fuit: Virgilius, lib. 2. Georg.

Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.

Hoc est, tibicen, qui in sacris tibiam inflavit eburneam. E loto vero, præter Plinium & Athenæum, quem in prioribus Notis ad hunc locum, & Pollucem, quem proxime appellavimus, prodidere alii, quos retulimus lib. 13. sect. 32.

Sed vetustissima tibiarum materies, ut ex Plinio ac ceteris liquet, calamus tibialis fuit, antequam in crassitudinem aucupatoriam cresceret, diceretur que zeugites: quod erat tum aucupiis tantum utilis, non tibiis: atque hæc ei crassitudo appellatioque adveniebat tum, cum lacus inundatio anno permansisset: ea vero maturius recedente ac subsidente, gracilior calamus fiebat, idemque tibiis aptus, & bombycias cognominatus, ob similitudinem soni: & spado, quod lanugine omnino nulla esset. Plinii hæc verba sunt ex hac sectione: *Tertia arundo est tibialis calami, quem auleticon dicebant: nono hic anno nascebatur: nam & lacus incrementa hoc temporis spatio servabat..... Cum igitur anno permansit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem: vocabantur zeugitæ. Contra bombyciæ, maturius reciproco, graciles: feminarum latiore folio atque candidiore, modica lanugine: aut omnino nulla, spadonum nomine insignibus. Hinc erant armamenta ad inclusos cantus*, &c. Theophrastus totidem ferme verbis, lib. 4. hist. cap. 12. Φασὶ γὰρ καὶ δοκεῖ βαθυνομένης τῆς λίμνης, μείναντα τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτὸν, ἁδρύνεσθαι· καὶ γίνεσθαι τὸν μὲν ἁδρυνθέντα ζευγίτην· τὸ δ᾽ ἂν μὴ συμπαραμείνῃ τὸ ὕδωρ, βομβυκίαν.... Διαφέρει δὲ τῶν ἄλλων καλάμων, ὡς καθόλου λαβεῖν, ἀτροφίᾳ τινὶ τῆς φύσεως· ἀπληθέστερον καὶ εἶναι, καὶ ἀσαρκότερον, καὶ ὅλως δὲ θῆλυν τῇ προσόψει· καὶ γὰρ τὸ φύλλον, πλατύτερον ἔχειν καὶ λευκότερον, τὴν δὲ ἀνθήλην ἐλάττω τῶν ἄλλων. τινὰς δὲ ὅλως οὐκ ἔχειν, οὓς καὶ προσαγορεύουσιν εὐνουχίας· ἐξ ὧν ἀρίστας μὲν φασί τινες γίνεσθαι τὰς ζεύγη· κατορθοῦν δὲ ὀλίγας παρὰ τὴν ἐργασίαν. *Fertur enim, videturque, aucta latitudine lacus, durante que inundatione, crassari arundinem: & fieri quidem crassiorem, zeugitem: bombyciam vero, cum aqua non permanserit.... Distat autem bombycias a reliquis arundinibus, universe loquendo, nutrimenti nativi penuria: inanior enim est, & gracilior: atque in totum femina arundo aspectu intelligitur: latius enim ei folium est, candidiusque: lanuginis minus, quam ceteris. Quædam etiam omnino lanuginis nihil habent, quas spadonum nomine indigitat. Ex his optima tibiarum paria fieri aiunt, sed pauca tamen recte in opere succedere.* Quibus ex verbis intelligas præposteræ interpunctionis vitio ante nos hunc Plinii locum laborasse, cum sic ederetur: *Feminarum latiore folio atque candidiore: modica lanugine, aut omnino nulla, spadonum nomine insignibus.*

2. Jam forma tibiæ in eo præcipue posita, quod & foraminibus multis constaret, & ligulis. De foraminibus res obvia est, nec eget explicatu. Papias, in Vocabulario: *Tibia est instrumentum musicæ, cum diversis foraminibus, quæ ore inflatur.* Hinc *multifora tibia* Senecæ, Nasoni *multiforum buxum*. Ligulæ vero, seu lingulæ, frusta erant duo excisa ex arundine, tibiæ ori inserta, sic admota invicem, compactaque inter se, ut tenuis modo immittendo spiritui aditus inter utrumque foret: Gallis, *Anche de haut-bois, de cornemuse, de musette.* Polluci, lib. 4. cap. 9. tit. 5. Γλῶτται. Hesychio, γλῶσσαι, & γλωσσίδες τῶν αὐλῶν. Festo, *lingulæ*. Ab his concinnatores tibiarum γλωσσοποιοὶ, uti a foraminibus αὐλοτρύπαι vocabantur, auctore Polluce, tit. 6. pag. 189. Tibicinum in eo ars elucebat in primis, ut labia lingulam bene complecterentur, neque ardenti idcirco ore canerent: Εὐστομία δὲ, ἣν τὰ χείλη ἐνδέχεται, τὴν τοῦ αὐλοῦ γλῶτταν, μὴ πιμπραμένου τοῦ προσώπου, αὐλῇ, inquit Philostr. lib. 5. de vita Apoll. cap. 7. pag. 228.

Compressiores porro inter se lingulæ, contentionem utique majorem poscebant: atque id genus tibiæ bombyces vocabantur, a similitudine soni, inflabanturque difficilius, & erant longiusculæ. Arist. l. περὶ ἀκουστῶν, p. 1202. Πάντες γὰρ χαλεπῶς πληροῦσι τοὺς βόμβυκας, καὶ μετὰ συντονίας πολλῆς, διὰ τὸ μῆκος τῆς ἀποστάσεως. Hinc & calami bombyciæ a Plinio appellati. Harum vero tibiarum præcipuus in theatris usus. Plinius: *Tunc quoque multa domandæ exercitatione, & canere tibiæ ipsæ docendæ, comprimentibus se ligulis, quod erat theatrorum moribus utilius.* Et idem legere est apud Theophrastum, lib. 4. histor. cap. 12. Συμμύειν δὲ τὸ στόμα τῶν γλωττῶν, ὃ πρὸς διακελλεῖαν εἶναι χρήσιμον. *Sed linguarum ora comprimi, quod ad ingressum nunciorum in scenam maxime est accommodatum.* Διακελλεία scilicet ingressum significat nunciorum in scenam, in quo tibiarum utique contentione opus fuerit, hoc est, graviore concentui, qui apertis deinde tibiis acutior fuit.

Eædem processu temporis *apertiores factæ sunt*, inquit auctor, *ad flectendos sonos.* Scilicet ut assa vox in cantu cum flectitur, varietatem modulationis facit: quod qui præstant ἀσματοκάμπτας Græci vocant: sic in tibiarum modulatione spiritus tibicinis vertitur ac temperatur, ut varios edat sonos. Quo spectasse Plautus videtur, Merc. act. 1. sc. 2.

Perii: animam nequeo vertere: nimis nihili tibicen siem.

Atque ejusmodi tibicines, camptulas vocat Flavius Vopiscus in Carino, pag. 254.

3. Usus denique tibiarum in sacris: unde *sacrificæ Tuscorum tibiæ* apud auctorem. Gruteri inscriptio, pag. 269. TIBICINES. ROMANI. QVI. SACRIS PVBLIC. PRAEST. SVNT. Et pag. 175. COLLEGIO TIBICINVM ET. FIDICINVM. ROMANORVM. QVI. S. P. P. S. hoc est, *qui sacris publicis præsto sunt.* Vide quæ dicturi sumus lib. 28. sect. 3. Usus & in ludis nuptiis, choreis, unde *ludicræ* Plinio appellatæ. Sed de tibiis ac tibicinibus satis.

XXV. *Diebus septem proximis.*] In libris hactenus editis Sect.
legitur *Diebus quatuor proximis.* In MSS. Reg. 1. 2. Colb. 75.
Th. & alis, *diebus IIII. proximis.* Fecit nimirum affinitas notarum IIII. & VII. ut hi numeri sæpius ab amanuensibus permutarentur. At Cato *septem* habet. *Nisi intermestri*, inquit, *Lunaque dimidiata materiam ne tangas. Materiam, quam effodies aut præcides abs terra diebus septem, quibus Luna plena fue-*

rit, optime eximetur. *Omnino caveto, ne quam materiam doles, neu cædas, neu tangas, nisi siccam, neu gelidam, neu rorulentam.* Et auctor Geopon. Διηχθέμε ὥσης ἡ, τὸ πανσέληνον.

Sect. 76. XXVI. *Hæc, qua diximus ratione, fluviata decorticatur.*] Legit Salmasius in Solin. pag. 1033. ex suis MSS. *decoratur*, explicatque τὴν πελέκησιν sive perdolationem, quæ materiei decoratio est. Sane contra scriptoris sententiam, quam planam Vitruvii oratio facit. *Ex abiete autem*, inquit ille lib. 2. cap. 9. pag. 33. *antequam est excisa, quæ pars est proxima terræ, per radices excipiens ex proximitate humorem, enodis & liquida efficitur: quæ vero est superior .... propter nodationis duritiem dicitur esse fusterna. Ima autem, cum excisa quadrifluviis disparatur, ejecto rotulo, ex eadem arbore ad intestina opera comparatur, & sapinea vocatur.* Quadrifluviis, inquit, disparata materies, quæ est optima, ut diximus, postquam fluviata est, seu amni mersa, ejecto torulo, hoc est, alburno cum cortice, ad intestina opera comparatur.

Ibid. XXVII. *Junipero eadem virtus quæ cedro. Vasta hæc in Hispania, maximeque Vaccæis.*] Prius legebatur, *maximeque baccæ ejus.* At in Reg. 1. 2. Colb. 1. 3. Th. & reliquis, *vaccæ eis.* In edit. Parm. *bacæ eis.* Nos sinceram inde lectionem eruimus. De vastitate atque amplitudine materiæ juniperi nunc sermo est: de baccis juniperi plane aliena hoc loco mentio.

Sect. 78. XXVIII. *Suber, castanea, juglans.*] An ea conjunctim legenda, *castanea juglans*? Nam de juglande ipsa, ut a castanea vulgo secernitur, nihil Theophrastus hoc loco: καρύαν modo εὐβοϊκὴν dixit, sive castaneam. Et quod de eadem καρύα εὐβοϊκῇ contigisse Antandri idem Theoph. narrat, id in juglande factum Plinius ait sect. 81. lib. hujus. Prorsus ut ipsam castaneam, quam Διὸς βάλανον Græci appellarunt, ut dictum est lib. 15. sect. 25. ipse Latine juglandem, quasi Jovis glandem appellari potuisse, existimasse Plinius videatur. Sic libro sequente sect. x. ambigere merito quis possit, an non conjunctim legi oporteat, *castaneæ juglandes*?

Sect. 79. XXIX. *Maxime æterna putant ebenum, & cupressum, cedrumque.*] Sic restituimus eum locum secuti cod. Reg. 2. aliosque. Prius legebatur, avulso præpostere ex superiore sententia vocabulo, *Buxum maxime æternam putant, ebenum, & cupressum, cedrumque.* Sane cum ejuscemodi lignorum perennitatem, uno templi Ephesini argumento comprobet: in eoque templo, quæ genera fuerint adhibita dum commemorat, cedrum, cupressum, ebenumque laudet, taceat de buxo: annon palam facit, se tergeminæ tantum hujus materiæ æternitatem commendare;

Ibid. XXX. *Hanc materiam elegisse Pandemion, etiam nomen artificis nuncupans.*] Prius insulse legebatur, *elegisse eandem, Canetiam nomen* &c. In MSS. Reg. Colb. Chiffl. Th. &c. *elegisse eandem con etiam.* Unde nos servatis fere totidem apicibus litterarum, *Pandemion etiam*, eruimus. Felicius, ut quidem remur, quam Salmasius, qui pag. 316. in Solin. *Demonicon*, *etiam* reponit. Pandemion tamen si Mucianus, cujus verba recitantur a Plinio, nomen esse singularis cujuspiam artificis putavit, lapsus errore haud sane mediocri videtur: cum aliud nihil vox ea significet Πανδημία, quam commune Asiæ, τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας, vel uti Plinius ante dixit, tota Asia, qua exstruente, & ut cuique libuit, conferente operam, Dianæ Ephesiæ templum perfectum est, atque absolutum.

Ibid. XXXI. *Valvas esse e cupresso, & jam quadringentis prope annis durare.*] Et hoc rursum Plinius ex Muciani relatu & fide refert, ut ex ipsa verborum structura perspicuum est: neque ex Theophrasto hausit, ut visum est Salmasio, in libello quem inscripsit, *Judicium de Plinio.* Aliud longe est quod Græcus scriptor, lib. 5. histor. cap. 5. aliud quod Latinus narrat. Ille, veteres templi valvas, factas vetustate inutiles, reconditas jacuisse per ætates quatuor, αἱ θύραι τοῦ νεὼ τεθησαυρισμέναι τέτταρας ἔκειντο γενεάς. Iste, non modo non jacere, sed stare jam ab annis propemodum quadringentis, hoc est, ipso quoque ævo Pliniano, eo nitore materiæ, ac firmitate plane eadem, ac si nova foret.

Ibid. XXXII. *Numidicarum cedrorum.*] Ita libri omnes, etiam MSS. non, ut quidam mutant, *citrorum.* Et vero de tergemino solum ligni genere nunc est instituta oratio, quod æternitatem sibi quamdam vindicat, ebeno, cupresso, cedro: obiterque de junipero, cui virtus eadem, quæ cedro, est attributa, ut diximus sect. 76. Et in Africa cedrum provenire, eamque laudatissimam, ibidem ex Plinio, Vitruvioque abunde docuimus.

Sect. 81. XXXIII. *Et palma arbor valida.*] Sic restituimus tum ope codicum, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. Th. &c. tum maxime ex re ipsa, & admonitu Theophrasti, cujus Græca verba sunt ejuscemodi cum Plinio mire consentientia: libro nempe 5. cap. 7. Ἰσχυρὸν δὲ καὶ ὁ φοῖνιξ. Ἀνάπαλιν γὰρ ἢ κάμψις ἢ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις γίνεται. τὰ μὲν γὰρ εἰς τὰ κάτω κάμπτεται, ὁ δὲ φοῖνιξ εἰς τὰ ἄνω. Prius *arbor invalida* insulse legebatur.

Ibid. XXXIV. *In diversum enim palma curvatur, & populus. Cetera omnia inferiora pandantur: palma e contrario fornicatim.*] Intricata ac plane obscurra sententia, vel potius nulla, prius legebatur: *In diversum enim curvatur. At populus contra omnia inferiora pandatur: palma e contrario fornicatur.* Habent hæc verba *& populus* MSS. omnes: quamobrem ea expungere religio fuit. Alias nec agnoscit ea Theophrastus, loco proxime allato: nec de populo idne sit verum, perinde scilicet atque palmam reniti, sursumque pandari, experiri adhuc licuit. Deinde *pandantur* unanimi consensu eadem exemplaria manu exarata exhibent: & *fornicatim*: Nos ex conjectura, ut remur, haud temeraria, *cetera* pro *contra* substituimus, Theophrastum ad verbum secuti: ἄλλα μὲν γὰρ &c. Nam *contra omnia inferiora pandari* nec Plinius certe dixerit, nec quid illud sit demum, Oedipus ipse sane intellexerit.

Sect. 82. XXXV. *Firmissima in rectum abies.*] Ita Chiffl. codex, aliique probatissimi. At libri omnes editi, *firmissimæ ad tectum.* Minus certe sincere. Nam Theophrastus. lib. 5. hist. cap. 7. ficum validam esse dicit, cum recta statuitur: magis vero abietem: ἰσχυρὸν δὲ τὸ τῆς συκῆς, πλὴν εἰς ὀρθόν· ἡ δὲ ἐλάτη μάλιστα ὡς εἰπεῖν ἰσχυρόν.

Sect. 83. XXXVI. *Feruleam, argumento similitudinis, quoniam laciniose crispa, in omni genere. Et glutinum abdicant quædam, &c.*] Secuti sumus summa fide vestigia codicum Reg. Colb. Th. Chiffl. & vet. Dalec. in quibus *feruleam*, & *lacunose* legitur: quæ vox totidem ductus & apices litterarum habet quot ista, *laciniose*: non, uti in editis *fertilem*, & *lacrymose crispa. In omni genere & glutinum abdicant quædam*, &c. aut uti Salmasius in Solin. pag. 317. *festuceam*, quam secum ipse pugnans & probari maxime in hoc usu cupit, hoc est, in glutinatione, & glutinum simul abdicare. Sic enim interpungi jubet: *In hoc usu probant venam, & vocant festuceam, quoniam lacunose crispa in omni genere & glutinum abdicat. Quædam & inter se* &c. Nam omnibus libris vel ipso fatente, *probant*, constantissime legitur. Itaque nova conjectura mox paulo legi censet oportere: *in hoc usu probant: improbant venam* &c. Denique de staminea vena, & de lacunoso crispatu, & de festuca dicit, quæ festucea videri possint: nec sibi ipse satisfacit: nobis vero multo minus.

Ibid. XXXVII. *Serrabilia, ac sectilia, quæ modice humida. Arida enim &c.*] In libris omnibus editis hactenus legebatur, *Durabilia ac sectilia.* Dalecampius reponere nitebatur, *Dolabilia.* In MSS. Reg. Colbert. & aliis, *furabilia*, legimus. At haud dubie *serrabilia* scripsit auctor: ut & Theophrastus l. 5. hist. c. 8. Εὐπρίστα δὲ καὶ δύσχιστα τὰ ἐνικμότερα τῶν πάμπαν ξηρῶν.

Sect. 84. XXXVIII. *Jam lignum enim e testudine facit.* Summa fide sinceram hujus loci lectionem repræsentamus, a nobis e codice Regio 2. erutam, & Colb. In Reg. 1. *jam lignum enim e testudine.* Corruptius ab interpolatoribus editum in libris vulgatis, *emi testudinem.* Longe libentius tamen sic agnosceremus, *jam lignum etiam e testudine facit.*: ut mutabilem luxuriæ libidinem coargui intelligas, quæ modo ligno contenta non fuerat, nunc vel in ipsa testudine lignum quærit.

Sect. 85. XXXIX. *Anno qui fuit sine magistratibus* CCCLXXIX. *Urbis, æde condita ..... hæc nunc circiter annum* CCCCL. *habet.*] Quo nempe anno hæc Plinius litteris consignabat, qui fuit Urbis, ut sæpius adnotavimus, DCCCXXX. qui numerus annorum ex utraque illa summa exiitit, si annum unicum exceperis: quamobrem is *circiter* caute adjecit. In libris porro ante nos editis, detracta denarii nota legebatur modo CCCLXIX. Ut & in MSS. Reg. 4763. & 4972. in Vaticano autem, aliisque, CCCCLXIX. errore minime obscuro, vel duplici ex capite. Nam & utraque summa indicat haud dubie Plinius annos Urbis conditæ, ad illud usque tempus quo hæc commentabatur: & annum CCCLXIX. non sine magistratibus fuisse, Chronologi omnes confitentur, sed sub Tribunis militum Consulari potestate: cum iidem perhibeant, anno CCC. LXXIX. ἀναρχίαν illam quinque annorum cœpisse: quod altercatione orta patricios inter & plebeios, ob legem latam a Tribunis plebis anno anteriore, de plebeio altero creando Consule, patribusque acerrime obsistentibus, nullum curulem Magistratum passi sunt fieri Tribuni.

Sect. 93. XL. *Pruno silvestri.*] In MSS. *Primo.* Mallem *piro silvestri*, in qua frequentius, quam in alia quavis arbore viscum reperitur: in pruno autem silvestri, qui observarit, nondum scio.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XVII.

I. ATURA arborum, terra marique ſponte ſua provenientium, dicta eſt. Reſtat earum, quæ arte & humanis ingeniis [1] fiunt verius, quam naſcuntur. Sed prius mirari ſuccurrit, [2] qua retulimus penuria [3] pro indiviſo poſſeſſa a feris, depugnante cum iis homine circa caducos fructus, circa pendentes vero & cum alitibus, in tanta deliciarum pretia veniſſe, clariſſimo (ut equidem arbitror) exemplo L. Craſſi, atque Cn. Domitii [4] Ahenobarbi. [5] Craſſus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: ſed aliquanto præſtantior [6] in eodem Palatio, [7] Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit. Multo vero pulcherrima conſenſu omnium ætate ea [8] in colle Viminali, C. Aquilii, Equitis Romani, [a] clarioris illâ etiam, quam juris civilis ſcientiâ, cum tamen objecta Craſſo ſua eſt. [9] Nobiliſſimarum gentium ambo, Craſſus atque Domitius, [10] Cenſuram [11] poſt Conſulatus ſimul geſſere, anno conditæ Urbis DCLXII. frequentem jurgiis propter diſſimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, ut erat vehemens natura, præterea accenſus odio, quod ex æmulatione avidiſſimum eſt, graviter increpuit tanti Cenſorem habitare, pro domo ejus [12] ſeſtertiûm millies identidem promittens. Et Craſſus, ut præſens ingenio ſemper, & faceto lepore ſolers, addicere ſe reſpondit, exceptis ſex arboribus. Ac ne uno quidem denario, ſi adimerentur, emptam volente Domitio: Craſſus, Utrumne igitur ego ſum, inquit, quæſo, Domiti, [b] exemplo gravis, ab ipſa mea Cenſura notandus, qui in domo, quæ mihi hereditate obvenit, comiter habitem: an tu, qui H-S millies ſex arbores æſtimes? Eæ fuere loti, patula ramorum opacitate laſcivæ, Cæcina Largo e proceribus crebro in juventa noſtra eas in domo ſua oſtentante. Duraveruntque, quoniam & de longiſſimo ævo arborum [13] diximus, ad Neronis principis incendia, quibus [14] cremavit

CAPUT I.

INTERPRETATIO.

a *Clarioris.*] Qui clarior ob illam *domum* fuit, quam ob juris civilis ſcientiam.

b *Exemplo.*] Ob *pravum* exemplum minime ferendus.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Fiunt verius.*] Adoptione, inſitione, connubio.

2. *Qua retulimus penuria.*] Mirari ſubit ea quæ ab feris hominibuſque pariter & ex æquo poſſidentur, ut ante retulimus, hoc eſt, arborum fructus, perinde ac ſi annonæ penuria communicare alimenta cum feris homines cogat, tantis olim veniiſſe pretiis, in tantis fuiſſe deliciis. Vide Notas & Emend. num. I.

3. *Pro indiviſo.*] Ex æquo. Vide quæ de hac voce diximas in Notis & Emend. ad lib. 9. num. CIX. & lib. 16. ſect. 59.

4. *Ahenobarbi.*] Sic enim in Nummis ſcribitur, apud Patin. in gente Domitia, pag. 99. CN. DOMITIVS IMP. & ex adverſa parte, AHENOBARBVS. Sic etiam antiquæ Inſcript. apud Gruter. pag. 113. & 119. A rutila barba, ærique aſſimili nomen. In hunc dixit Licinius Craſſus orator, is ipſe de quo mox ſermo, non eſſe mirandum quod æneam barbam haberet, cui eſſet os ferreum, cor plumbeum. Sueton. in Nerone, cap. 1. & 2.

5. *Craſſus orator.*] Is eſt qui cum Antonio a Cicerone introducitur in libris de Oratore: idem M. Craſſi patruus, ejus qui Romanorum ditiſſimus appellatus eſt, & cum Pompeio ac Cæſare Triumviratum iniiſſe fertur.

6. *In eodem palatio.*] Regione Urbis decima, in qua palatium fuit. P. Victor in deſcript. Urbis: *Regio X. Palatium .... Domus Q. Catuli. Domus Ciceronis.*

7. *Q. Catuli.*] Q. Luctatius Catulus Mario adverſus Cimbros collega datus a Senatu, cum eo vicit, ac triumphum egit. Plutarch. in Mario, pag. 413. 421. & 431. & Velleïus, lib. 2. num. 22.

8. *In colle Viminali.*] P. Victor, in deſcript. Urbis: *Regio V. Exquilina, cum turri & colle Viminali .... Domus Aquilii Jureconſulti, Q. Catuli, & M. Craſſi.* Aquilii crebra mentio apud Tullium, cujus collega in Prætura fuiſſe dicitur.

9. *Nobiliſſimarum gentium.*] Craſſus, Liciniæ: Domitiæ, Ahenobarbus.

10. *Cenſuram.*] Cenſorum nomina, L. LIC. CN. DOMIT. in denariis quinque ſignata exſtant apud Patin. loc. cit. In Faſtis, C. Claudio Pulcro, M. Perpenna Coſſ. luſtrum feciſſe dicuntur LXVI.

11. *Poſt Conſulatus.*] Cum ante Cenſuram Conſulatum quiſque geſſiſſet. Craſſus quidem, anno Urbis DCLIX. Ahenobarbus DCLVIII. Ahenobarbi Conſulatus mentio apud Gruter. in Inſcript. pag. 113.

12. *Seſtertiûm millies.*] In MSS. *ſeſtertiûm* tantum legas: numerus tum hoc loco, tum paulo inferius deſideratur. Valerius Max. lib. 9. cap. 1. num. 4. pag. 419. ſcribit a Domitio Craſſi domum æſtimatam in illo jurgio ſexagies ſeſtertiûm fuiſſe: mox interrogatum a Craſſo, quanto minoris eam æſtimaturus eſſet, decem arbuſculis detractis, Domitium tricies ſeſtertiûm dixiſſe. Sunt porro ſeſtertiûm millies centena millia, (id enim, ut ſæpe monuimus, ſubintelligendum eſt:) Gallicæ monetæ, libræ 10000000. ſeu decem milliones. Sexagies, 600000. libræ. Tricies, libræ 300000.

13. *Diximus.*] Libro ſuperiore, ſect. 85. & ſeq.

14. *Cremavit Urbem.*] Quo de incendio multa flebiliter

Urbem, annis CLXXX. Poſtea cultu virides juveneſque, ni princeps ille acceleraſſet etiam arborum mortem. Ac ne quis vilem de cetero Craſſi domum, nihilque in ea jurgante Domitio fuiſſe dicendum præter arbores judicet, jam [15] columnas quatuor [16] Hymettii marmoris, Ædilitatis gratia ad ſcenam ornandam advectas, in atrio ejus domus ſtatuerat, cum in publico nondum eſſent ullæ marmoreæ. Tam recens eſt opulentia! tantoque tunc plus honoris arbores domibus afferebant, [17] ut ſine illis ne inimicitiarum quidem pretium ſervaverit Domitius.

[c] Fuere ab iis & cognomina antiquis: Fronditio militi illi, qui præclara facinora, Vulturnum tranſnatans, fronde capiti impoſita, adverſus Hannibalem edidit: [18] Stolonum Liciniæ genti: [19] ita appellatur in ipſis arboribus fruticatio inutilis: unde & [20] pampinatio inventa primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborum cura legibus priſcis: cautumque eſt [21] XII. tabulis, ut qui injuria cecidiſſet alienas, lueret in ſingulas æris XXV. Quid exiſtimamus, [22] venturaſne eas credidiſſe ad ſupradictam æſtimationem illos, qui frugiferas tanti taxaverant? Nec minus miraculum in pomo eſt, multarum circa ſuburbana fructu annuo addicto [23] binis millibus nummûm: majore ſingularum reditu, quam erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc inſita, & arborum quoque adulteria excogitata ſunt, [24] ut nec poma pauperibus naſcerentur. Nunc ergo dicemus, quo maxime modo tantum ex his vectigal contingat, veram colendi rationem abſolutamque produturi. Et ideo non vulgata tractabimus, nec quæ conſtare [25] animadvertimus; ſed incerta atque dubia, in quibus maxime fallitur vita. Nam diligentiam in ſupervacuis affectare, non noſtrum eſt. Ante omnia in univerſum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune, de cælo terraque dicemus.

CAPUT II. II. [1] Aquilone maxime gaudent, denſiores ab afflatu ejus lætioreſque, & materiæ firmioris. [2] Qua in re plerique falluntur, cum in vineis pedamenta non ſint [3] a vento eo opponenda, & id tantum [4] a ſeptemtrione ſervandum. Quin immo tempeſtiva frigora plurimum arborum firmitati conferunt, & ſic optime germinant: alioquin, ſi blandiantur Auſtri, defatiſcentes, ac magis etiam in flore. [5] Nam ſi cum defloruere, protinus ſequuntur imbres, in totum poma depereunt: adeo ut amygdalæ & piri, [6] etiam ſi omnino nubilum fuit, Auſtrinuſve flatus, amittant fetus. [7] Circa Vergilias quidem pluere inimiciſſimum viti & oleæ: quoniam tunc [8] coïtus eſt earum: hoc eſt illud quatriduum oleis decretorium, hic articulus Auſtrinus nubili ſpurci, [9] quod diximus. Fruges quoque pejus matureſcunt Auſtrinis diebus, ſed celerius. Illa ſunt noxia frigora, quæ [10] ſeptemtrionibus, aut præpoſteris fiunt horis. [11] Hiemem quidem Aquiloniam eſſe, omnibus fatis utiliſſimum.

INTERPRETATIO.

c *Fuere ab iis.*] Fuere ab arboribus impoſita etiam cognomina antiquis.

NOTÆ.

Tranquillus in Nerone, cap. 38. Liberat porro ab eo crimine Chriſtianos Plinius, dum Neronem unum incuſat.

15. *Columnas quatuor.*] Sex omnino quidem in ea domo fuere, ut Plinius ipſe prodit lib. 36. ſect. 3. & 24. & Valer. Max. loc. cit. ſed non omnes in ſcenam Ædilitatis gratia ornandam advectæ. M S S. conſtantiſſime, *quatuor.*

16. *Hymettii.*] Ex Hymetto Atticæ monte, de quo in Geographicis egimus.

17. *Vt ſine illis.*] Ut ſine illis ne ſtare quidem ingenti pretio Domitius voluerit, quod ex inimicitia & æmulatione pro Craſſi domo condixerat.

18. *Stolonum.*] In nummis Liciniæ gentis apud Patin. pag. 151. & 152. P. LICINIVS STOLO IIIVIR. A. A. A. F. F. De Stolonibus iterum dicetur lib. 18. ſect. 4.

19. *Ita appellatur.*] Stolo igitur, quaſi ſtolida fruticatio ex arborum radicibus. Unde vox ipſa *ſtolo*, μεταφορικῶς pro ſtolido ſumitur ab Auſon. epigr. 5.

Sed jam non potes, o ſtolo, doceri.

20. *Pampinatio.*] Effoſſio fruticantium ſtolonum circa arborum radices.

21. *XII. tabulis.*] Verba legis, tab. 2. cap. 4. *de arboribus furtim cæſis*, ſunt ejuſcemodi: *Si injuria alienas arbores cæſit, in ſingulas XXV. æris luito.* Hoc eſt, aſſes XXV. qui Gallicæ monetæ efficiunt aſſes omnino ex ære vicenos. Capitale fuiſſe ſupplicium arbores alienas incidere ait Servius ad illud Virgilii:

Atque mala vites incidere falce novellas.

Adde his quæ Paulus, Caïus, Ulpianus, ceterique Juriſperiti de eo argumento afferunt, lib. 47. Dig. tit. 7. *Arborum furtim cæſarum,*

22. *Venturaſne.*] An putamus credidiſſe veteres, venturas lotos ad HS. millies, qui frugiferas æris XXV. taxaſſent?

23. *Binis millibus nummûm.*] Sive ſeſtertiorum. Noſtræ monetæ libras ea ducentas efficiunt.

24. *Vt nec poma.*] Ut poma divitibus tantum naſcerentur, qui poma inſerere varia, ac veluti fetus arborum adulterare vario inſitorum genere noſſent.

25. *Animadvertimus,*] M S S. omnes, *animo advertimus.*

Sect. II. 1. *Aquilone maxime.*] Theophr. lib. 2. de cauſis, cap. 4. Aquilonem interim a ſeptemtrione diverſum eſſe ſcito, uti docuimus lib. 2. ſect. 46.

2. *Qua in re plerique.*] Columellæ hæc oratio eſt, lib. 4. cap. 16. *Palus ſic ponendus, ut frigorum & Aquilonum excipiat violentiam, vitemque protegat, &c.*

3. *A vento eo.*] Adverſus vim ejus venti.

4. *A ſeptemtrione.*] Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 26. *In omni vinea diligenter obſervant, ut ridica vitis ad ſeptemtrionem verſus figatur.*

5. *Nam ſi cum defloruere.*] Eſt hoc apud Theophr. lib. 2. de cauſis, cap. 3.

6. *Etiam ſi omnino.*] Si vel nubilum fuerit, Auſtrinuſve flatus: ſereno tantum gaudent. Libro ſup. ſect. 46. *Perdunt facillime fructum ante maturitatem: amygdala, malus, pirus.... Pirus & amygdala, etiamſi non pluat, ſed fiat Auſtrinum cælum, aut nubilum, amittunt florem, & primos fructus, ſi cum defloruere, tales dies fuerint.*

7. *Circa Vergilias,*] Hoc eſt, circa earum exortum, de quo lib. 18. ſect. 66.

8. *Coïtus eſt earum.*] Primus conceptus, de quo lib. 16. ſect. 39. ſive germinatio. Et ſect. 42. *At vites & oleæ.... concipiunt Vergiliarum exortu: hoc ſidus illarum eſt.*

9. *Quod diximus.*] Libro 16. ſect. 46. De quatriduo autem oleis decretorio dicetur libri hujus ſect. 30.

10. *Septemtrionibus.*] Ab Aquilone ſeptemtrionem differre ſupra monuimus.

11. *Hiemem quidem.*] Theophr. lib. 2. de cauſis, cap. 1. pag. 232.

[12] Imbres vero tunc expetendi evidens cauſa eſt, quoniam arbores fetu exinanitas, & foliorum quoque amiſſione languidas, naturale eſt avide eſurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam eſſe hiemem, ut abſumpto partu arborum, ſequatur protinus conceptus, id eſt, germinatio, ac deinde alia [13] floreſcendi exinanitio, inutiliſſimum experimentis creditur. Quin immo ſi plures ita continuentur anni, etiam ipſæ moriantur arbores, [14] quando nemini dubia pœna eſt in fame laborantium. [15] Ergo qui dixit hiemes ſerenas optandas, [16] non pro arboribus vota fecit. Nec per ſolſtitia imbres vitibus conducunt. [17] Hiberno quidem pulvere lætiores fieri meſſes, [18] luxuriantis ingenii fertilitate dictum eſt. Alioqui vota arborum frugumque communia ſunt, nives diutinas ſedere. Cauſa, non ſolum quia [19] animam terræ evaneſcentem exhalatione includunt & comprimunt, retroque agunt in vires frugum atque radices: verum quod & liquorem ſenſim præbent, purum præterea leviſſimumque, quando nix aquarum cæleſtium ſpuma eſt. Ergo humor ex his [20] non univerſus ingurgitans diluenſque, ſed [21] quo modo ſititur diſtillans, velut ex ubere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoque illo modo [22] fermenteſcit, & ſucci plena, ac lacteſcentibus ſatis non effeta, [23] cum tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maxime frumenta pingueſcunt, præterquam ubi calidus ſemper aër eſt, ut in Ægypto. [24] Continuatio enim & ipſa conſuetudo, idem quod modus aliubi efficit: plurimumque prodeſt, ubicumque non eſſe quod noceat. [25] In majore parte orbis, cum præcoces excurrêre germinationes, evocatæ indulgentia cæli, ſecutis frigoribus exuruntur. Qua de cauſa [26] ſerotinæ hiemes noxiæ, ſilveſtribus quoque: quæ magis etiam dolent urgente [27] umbra ſua, nec adjuvante medicina: quando veſtire teneras intorto ſtramento in ſilveſtribus non eſt. [28] Ergo tempeſtivæ aquæ hibernis primum imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus eſt, cum educant poma: nec protinus, ſed jam valido fetu. Quæ fructus ſuos diutius continent, longioreſque [29] deſiderant cibos, his & ſerotinæ aquæ utiles: ut viti, oleæ, Punicis. Hæ jam pluviæ generis cujuſque arboribus diverſo modo deſiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter eiſdem imbribus aliqua lædi videas, aliqua juvari, etiam in eodem genere, ſicut in piris: alio die hiberna quærunt pluvias, alio vero præcocia, ut pariter quidem omnia deſiderent. Hibernum tempus eſt ante germinationem, quæ Aquilonem Auſtro utiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert: ſunt enim plerumque frigidiora: montuoſa planis, & [30] nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis ſata, non ſtatim auferente eas Sole.

Connexa & ſitus vinearum, arbuſtorumque ratio eſt, quas in oras debeant ſpectare. [31] Vir-

NOTÆ.

12. *Imbres vero.*] Theophr. loc. cit.

13. *Floreſcendi.*] Florum emiſſio, quo vis omnis arborum exhauriatur.

14. *Quando nemini.*] Quando dubium nemini eſt, quin defatiſcant ea tandem, quæ in labore careant naturali, familiari, & aſſueto cibo. Cibus autem arborum imber eſt.

15. *Ergo qui dixit.*] Virgilium notat, ita canentem, lib. 1. Georg. verſ. 100.

Humida ſolſtitia, atque hiemes orate ſerenas,
Agricolæ: hiberno lætiſſima pulvere farra.

16. *Non pro arboribus.*] Sane: ſed pro farre ac frugibus. Nam de arboribus libro tantum Georgicorum ſequenti Virgilius agit, ut ipſius carminis principia indicant:

Hactenus arvorum cultus & ſidera cæli:
Nunc te, Bacche, canam, nec-non ſilveſtria tecum
Virgulta, & prolem tarde creſcentis olivæ.

Plinium hoc loco nonnulli reprehendunt, ac Virgilium aliter interpretantur, quos tu vide apud Lacerdam, in lib. 1. Georg. verſ. 100. pag. 218.

17. *Hiberno quidem.*] Feſtus, verbo *Flaminius. Habetur,* inquit, *in antiquo carmine, cum pater filio de agricultura præciperet: Hiberno pulvere, verno luto, grandia farra metes.* Et Macrobius, lib. 5. Saturn. cap. 20. pag. 516. *In libro vetuſtiſſimorum carminum,* inquit, *qui ante omnia quæ a Latinis ſcripta ſunt, compoſitus ferebatur, invenitur hoc ruſticum vetus canticum: Hiberno pulvere, verno luto, grandia farra Camille metes.*

18. *Luxuriantis.*] Non utique vera dicentis, ſi ubique pulverulentam hiemem ſegetibus optandam putavit. Galliæ certe pluriműſque orbis regionibus eſt id e re agraria maxime, ut, quemadmodum Plinius ait, diutinæ nives ſedeant. Nutriri hoc nivium frigore repercutiente ſemina terræ commiſſa, agnoſcunt & agricolæ noſtri: & ex nivium copia futuras lætas meſſes præſagiunt.

19. *Animam terræ.*] Terrenos halitus, qui radicibus & fovendis & nutriendis proſunt: itemque calorem concludens nix coquit arvum.

20. *Non univerſus.*] Non ſtatim totus, ἀθρόως, ſed paulatim ſeſe inſinuans.

21. *Quomodo ſititur.*] Pro modo ſitis.

22. *Fermenteſcit.*] Hoc eſt, ut recte Turnebus, lib. 10. Adverſ. cap. 3. diluitur nive tabeſcente, remolleſcit, putris & ſoluta redditur.

23. *Cum tempus aperit.*] Cum ſolvuntur nives, & jam ver aperit terras: *Zephyrique tepentibus auris laxant arva ſinus,* ut Virgilius canit, lib. 2. Georg. verſ. 330.

24. *Continuatio.*] Caloris, & mollioris cæli. Hæc vero de conditione cæli ſolique Ægyptii, etiam Theophraſtus habet, lib. 2. de cauſis, cap. 2. pag. 233.

25. *In majore.*] Theophr. loc. cit. totidem plane verbis.

26. *Serotinæ hiemes.*] Quæ intempeſtive ac ſerius adveniunt: διὸ καὶ ὄπισθεν χειμῶνες χαλεποὶ τοῖς δένδροις. Theophr. loc. cit.

27. *Umbra ſua.*] Ramorum denſitate Solem haud admittente: cum & ſilveſtres arbores nemo ſit qui curet, nemo qui his medeatur, nemo qui ſtramento, dum ſunt adhuc teneræ, circumveſtiat, ut defendat a frigore. Cato, cap. 40. *Stramentis circumdato, alligatoque, ne gelus noceat.* Ὅπως μὴ ψύχηται, μὴ δ' ὑποξηραίνηται, *ne frigeant, vel ſubareſcant,* inquit Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 18.

28. *Ergo tempeſtivæ.*] Tempeſtivi omnium maxime imbres hiberni notantur: deinde qui germinationem antecedunt, tertium obtinent locum, qui poſtquam arbores defloruerunt, acceſſerint: pabulum enim, conſummationemque fructibus præſtare incipiunt, cum non confeſtim ſecuti ſunt, ſed ubi fructus convaluerunt. Hæc totidem plane verbis Theophr. lib. 2. de cauſis, cap. 3. pag. 234. ubi & ſingulorum cauſam inveſtigat.

29. *Deſiderant cibos.*] Imbres. Theophraſt. loco proxime cit. Ὧν δ' οἱ καρποὶ χρονιώτεροι, καὶ πλείονος δεόμενοι τροφῆς καὶ πέψεως, τούτοις ὡραῖα καὶ τὰ ὀψιαίτερα (ὕδατα) καθάπερ ἀμπέλῳ, ῥοᾷ, ἐλαίᾳ, τοῖς ἄλλοις. *Quibus vero fructus diuturniores, pluſque alimenti coctioniſque deſiderantes, his ſeriores etiam imbres tempeſtivi accedunt: ut viti, Punicæ, oleæ, ceteriſque.*

30. *Nocturnos imbres.*] Quoniam humorem ebibere largius plantæ valent, cum is a Sole non prorſus abſumitur. Theophr. loc. cit.

31. *Virgilius.*] Ea de re Colum. lib. 3. cap. 12. pag. 109. *Cæli regionem quam ſpectare debeant vineæ, vetus eſt diſſenſio. Saſerna maxime probante Solis ortum, mox deinde meridiem, tum occaſum. Tremellio Scrofa præcipuam poſitionem meridianam cenſen-*

gilius ad occaſus ſeri damnavit. [32] Aliqui ſic maluere, quam in exortu. A pluribus meridiem probari adverto: nec arbitror perpetuum quidquam in hoc præcipi poſſe. [33] Ad ſoli naturam, ad loci ingenium, [34] ad cæli cujuſque mores dirigenda ſolertia eſt. [35] In Africa meridiem vineas ſpectare, viti inutile, colono inſalubre eſt, quoniam ipſa meridianæ ſubjacet plagæ: quapropter qui ibi in occaſum aut ſeptemtriones conſeret, optime miſcebit ſolum cælo. Cum Virgilius occaſus improbet, nec de ſeptemtrione [36] relinqui dubitatio videtur. Atqui in Ciſalpina Italia magna ex parte vineis ita poſitis, compertum eſt [37] eſſe fertiliores.

Multum rationis obtinent & venti. In Narbonenſi provincia atque Liguria, & parte Etruriæ, [38] contra Circium ſerere imperitia exiſtimatur: eumdemque obliquum accipere, providentia. Is namque æſtates ibi temperat: ſed tanta plerumque violentia, ut auferat tecta.

CAP. III. * [39] Quidam cælum terræ parêre cogunt: ut quæ in ſiccis ſerantur, orientem ac ſeptemtriones ſpectent: quæ in humidis, meridiem. Necnon ex ipſis vitibus cauſas mutuantur, [40] in frigidis præcoces ſerendo, ut maturitas antecedat algorem. Quæ poma viteſque rores oderint, contra ortus, ut ſtatim auferat Sol: quæ ament, ad occaſus, vel etiam ad ſeptemtriones, ut diutius eo fruantur. Ceteri fere rationem naturæ ſecuti, in Aquilonem obverſas vites & arbores poni ſuaſere: odoratiorem etiam fieri talem fructum [41] Democritus putat.

* CAP. IV. * Aquilonis ſitum, ventorumque reliquorum, diximus [42] ſecundo volumine, dicemuſque proximo plura cæleſtia. Interim manifeſtum videtur ſalubritatis argumentum, quoniam in meridiem etiam ſpectantium ſemper ante decidant folia.

Similis & in maritimis cauſa. Quibuſdam locis afflatus maris noxii, in plurimis iidem utiles: [a] quibuſdam ſatis e longinquo aſpicere maria jucundum: propius admoveri ſatis [b] halitum, inutile. Similis & fluminum ſtagnorumque ratio. [43] Nebulis adurunt, aut æſtuantia refrigerant. Opacitate, atque etiam rigore gaudent, [44] quæ diximus. Quare experimentis optime creditur.

III. A cælo proximum eſt terræ dixiſſe rationem, haud faciliore tractatu: quippe non eadem arboribus convenit & frugibus plerumque: [1] nec pulla, qualem habet Campania, ubique optima vitibus: [2] aut quæ tenues exhalat nebulas: nec rubrica multis laudata. Cretam in [3] Albenſium Pompeïanorum agro, & argillam, [c] cunctis ad vineas ge-

INTERPRETATIO.

a *Quibuſdam ſatis.*] Quibuſdam frugibus.
b *Halitum.*] *Maritimum* afflatum.
c *Cunctis.*] Cunctis *terrarum* generibus, quæ vineis *putantur idonea.*

NOTÆ.

te: *Virgilio de induſtria occaſum ſic repudiante:*

Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem.

Libro nempe Georg. 2. verſ. 298.

32. *Aliqui ſic maluere.*] Democritus, lib. 5. Geopon. cap. 4. *Μᾶλλον μέντοι τὰ ἀνατολικά ,... Ἐνίοτε δὲ τὰ δυτικὰ ἔσται αἱρετώτερα μᾶλλον, ὅταν μακρὸν ὄντα τῆς θαλάσσης ἐπιπνέοντα ἔχῃ τὸν ζέφυρον. Magis tamen orientales.... Aliquando vero & occidentales potiores erunt, cum procul a mari diſſitæ Favonium aſpirantem habent.*

33. *Ad ſoli.*] Columella loc. cit. *Nobis in univerſum præcipere optimum viſum eſt, ut in locis frigidis meridiano vineta ſubjiciantur, tepidis orienti advertantur, ſi tamen non infeſtabantur Auſtris, Euriſque.... Sin autem regiones prædictis ventis fuerint obnoxiæ, melius Aquiloni, vel Favonio committentur.*

34. *Ad cæli .... mores.*] Statum, habitumque aëris. Vide Notas & Emend. num. II.

35. *In Africa.*] Vide Notas & Emend. num. III.

36. *Relinqui dubitatio.*] MSS. Reg. &c. *reliqua.* Non eſt, inquit, dubitandi locus, quin vineta male ſeptemtrioni opponantur: quandoquidem magis noxius eſt ſeptemtrionalis ſitus, quam ſit occidentalis: occaſum autem improbat Virgilius. Atque nihilominus in Italia Ciſalpina, &c. Ciſalpinam vocat, non eam quæ cis Apenninum eſt, ſpectatque Inferum mare: nam quis Tranſalpinam quoque Italiam dici poſſe quiſquam arbitretur, quæ trans Apenninum altero latere in Superum ſeu Adriaticum vergit? ſed plane cenſemus *Italiam Ciſalpinam* dixiſſe eum, pro Gallia Ciſalpina, quod ſit illa Italiæ pars: quam & Subalpinam idem appellat, lib. ſuperiore, ſect. 22.

37. *Nullas eſſe fertiliores.*] Appoſite Palladius, lib. 1. cap. 6. pag. 8. *Aquilo vites ſibi objectas fecundat: Auſter nobilitat. Ita in arbitrio noſtro eſt, utrum plus habeamus, an melius.* Aquilonem Palladius pro ſeptemtrione uſurpat. Præiverat Columella, loc. cit. *Democrito & Magone*, inquit, *laudantibus cæli plagam ſeptemtrionalem: quia exiſtiment ei ſubjectas feraciſſimas fieri vineas, quæ tamen bonitate vini ſuperentur.*

38. *Contra Circium.*] De eo diximus lib. 2. ſect. 46.

39. *Quidam cælum.*] Quidam cælum ſolo, qualecumque illud ſit, ſervire cogunt: nam cum ratio fere ſuadeat, ut, quemadmodum paulo ante dictum eſt, cælum ſolo miſceatur, & quæ ſeruntur in humido, orienti opponantur, qui ſiccior eſt: quæ in ſicco, meridiei, hoc eſt, Auſtro, qui humidus eſt: hi contra, cælum terræ ſervire cogunt: atque etiam e ſicco ſolo cælique ſtatu uvas ac fruges expoſcunt: & ex humido pariter ſolo cæloque.

40. *In frigidis, &c.*] Colum. lib. 3. cap. 1. pag. 82. *Frigidæque aut nebuloſæ cæli qualitati duorum generum vites aptabit: ſeu præcoques, quarum maturitas frugum præcurrit hiemem: ſeu firmi durique acini, quarum inter caligines uvæ defloreſcunt, & gelicidiis ac pruinis, ut aliæ caloribus miteſcunt.* Sic idem, lib. 5. cap. 10. de ficis: *Locis frigidis, autumni temporibus, & aquoſis, præcoques ponito, ut ante pluviam fructum deligas.* Forte, *ante brumam*: quanquam & libro de arboribus, cap. 21. etiam *ante pluviam* legitur.

41. *Democritus putat.*] Alio id certe loco prodidiſſe neceſſe eſt, quam quem a Columella paulo ante laudari vidimus.

42. *Secundo volumine.*] Libro 2. ſect. 46. & 47.

43. *Nebulis adurunt.*] Emittunt enim flumina ſtagnaque nebulas auraſque frigidas, quæ rubigines deinde creent, vitibus admodum ſatiſque noxias, ſi ea nempe viciniora ſint: eadem aliubi, ſata in æſtu refrigerant. Quare ad ſoli naturam dirigenda ſolertia eſt. Ita fere Democritus in Geopon. lib. 5. cap. 5. pag. 123. Vide Notas & Emendationes, num. IV.

44. *Quæ diximus.*] Libro 16. ſect. 30. & 31.

Sect. III. 1. *Nec pulla.*] Columella in præfat. pag. 8. *Atque in aliis regionibus nigra terra, quam pullam vocant, ut in Campania, eſt laudabilis: in aliis pinguis rubrica melius reſpondet, &c.* Et lib. 2. & 10. *Putre ſolum, quod Campani pullum vocant.*

2. *Aut quæ tenues.*] Virgilium notat ita canentem, lib. 2. Georg. verſ. 217.

Quæ tenuem exhalat nebulam, fumoſque volucres,
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos, &c.

3. *Albenſium.*] Ab Alba Pompeïa, de qua lib. 3. ſect. 7.

neribus anteponunt, quanquam præpingues, [4] quod excipitur in eo genere. Invicem ſabulum album in Ticinenſi, multiſque in locis nigrum, itemque rubrum, etiam pingui terræ permixtum, infecundum eſt.

[5] Argumenta quoque judicantium ſæpe fallunt. [6] Non utique lætum ſolum eſt, in quo proceræ arbores nitent, præterquam illis arboribus. Quid enim abiete procerius? [7] aut quæ vixiſſe poſſit alia in loco eodem? [8] Nec luxurioſa pabula pinguis ſoli ſemper indicium habent: nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen ſtatim ſubeſt arena tenuiſſimo [9] ceſpitum corio. Nec ſemper aquoſa eſt terra, cui proceritas herbarum: non hercules magis, quam pinguis, [11] adhærens digitis, quod in argillis arguitur. [12] Scrobes quidem regeſta in eos nulla complet, ut denſa atque rara ad hunc modum deprehendi poſſit: [13] ferroque omnis rubiginem obducit. [14] Nec gravis aut levior juſto deprehenditur pondere: quod enim pondus terræ juſtum intelligi poteſt? [15] Nec fluminibus aggeſta ſemper laudabilis, [b] quando ſeneſcant ſata quædam aqua. Sed neque illa quæ laudatur, diu, [16] præterquam ſalici, utilis ſentitur. [c] Inter argumenta ſtipulæ craſſitudo eſt, tanta alioqui in Laborino Campaniæ nobili campo, ut ligni vice utantur: ſed idem ſolum ubicumque arduum opere, difficile cultu, [d] bonis ſuis acrius pæne quam vitiis poſſet, affligit agricolam. [17] Et carbunculus terra, quæ ita vocatur, emendari vite macra putatur. [18] Nam toſus ſcaber naturâ friabilis, expetitur quoque ab auctoribus. [19] Virgilius & quæ filicem ferat, non improbat vitibus. [20] Salſæque terræ multa melius creduntur, tutiora a vitiis innaſcentium animalium. [21] Nec colles opere nudantur, ſi quis perite fodiat. [22] Nec campi omnes minus Soles atque perflatus, quam opus ſit, ac-

INTERPRETATIONES.

a. *Quando.*] Quandoquidem ſeneſcunt quædam, quæ ſunt in aquis ſata.

b *Inter.*] Inter *optimæ terræ* argumenta, craſſitudo ſtipulæ *cenſetur.*

c *Bonis ſuis.*] Bonitate ſua magis fatigat agricolam, quam ſi magis vitioſum foret.

NOTÆ.

4. *Quod excipitur.*] Cum ea pinguitudo ad vites plerumque damnetur. Columella, lib. 3. cap. XI. *Cretoſa humus utilis habetur viti: nam per ſe ipſa creta, qua utuntur figuli, quamque nonnulli argillam vocant, inimiciſſima eſt.*

5. *Argumenta.*] Virgilii nunc fere placita reprehendit, de ſignis terrarum.

6. *Non utique.*] Ut Virgilius cenſuit, lib. 2. verſ. 207.

Aut unde iratus ſilvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos, &c.

7. *Aut quæ vixiſſe. . . . in loco eodem.*] Nempe, quod abietis umbra, ut dicetur inferius ſect. 18. ſubditis fruticibus noverca eſt: & quæcumque attigerit, non dubie venenum eſt.

8. *Nec luxurioſa.*] Quæ Virgilius laudat, verſ. 219.

Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Illa tibi lætis, &c.

9. *Ceſpitum corio.*] Arenam integit tenuiſſimus ceſpes, inſtar cutis, aut cruſtæ, vel corii. *In Africa* quoque ac *Numidia,* teſte Columella, in præf. *putres arenæ fecunditate vel robuſtiſſimum ſolum vincunt.*

10. *Nec ſemper.*] Virgilii verſus, eodem libro, verſ. 251.

Humida majores herbas alit, ipſaque juſto.
Lætior.

11. *Adhærens.*] Idem, verſ. 248.

Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud unquam manibus jactata fatiſcit:
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.

Virgilio tamen Columella ſubſcribit, lib. 2. c. 2. p. 42. *Itaque conſiderandum erit, ut ſolum quod excolere deſtinamus, pingue ſit. Per ſe tamen id parum eſt, ſi dulcedine caret, quod utrumque vatis expedita nobis ratione contingit diſcere. Nam perexigua conſpergitur aqua gleba, manuque ſubigitur: ac ſi glutinoſa eſt, & quoties leviſſimo tactu preſſa inhæreſcit, & picis in morem ad digitos lenteſcic habendo, ut ait Virgilius, eademque illiſa humo non diſſipatur: ea res admonet nos, ineſſe tali materiæ naturalem ſuccum & pinguitudinem.* Item Pallad. lib. 1. cap. 5. pag. 5.

12. *Scrobes. . . . in eos.*] In eos ſcrobes regeſta, unde effoſſa eſt. Columella, loc. cit. *Sed & ſi velis ſcrobibus egeſtam humum recondere, & recalcare, cum aliquo quaſi fermento abundaverit, certum erit eam eſſe pinguem: cum defuerit, exilem: cum æquaverit, mediocrem, &c.* Simile eſt quod Virgilius præcipit, lib 2. Georg. verſ. 226.

Nunc quo quamque modo poſſis dignoſcere, dicam:
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras:
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho.
Sin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager: glebas cunctantes, craſſaque terga
Exſpecta, & validis terram proſcinde juvencis.

13. *Ferroque omnis.*] Cum tamen eam ſolam Virgilius damnet, verſ. 220.

Quæ ſcabie & ſalſa lædit rubigine ferrum.

14. *Nec gravis.*] Virgilius, verſ. 254.

Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit:
Quæque levis.

15. *Nec fluminibus.*] Virgil. verſ. 184.

At quæ pinguis humus. . . . .
. . . . Huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum.

At *videntur aquaticæ* arbores *celerius interire*, ut Plinius ait, lib. 16. ſect. 90.

16. *Præterquam ſalici.*] Nam, ut alibi diximus cum Virgilio, verſ. 110. *Fluminibus ſalices* naſcuntur.

17. *Et carbunculus.*] Carbunculus Vitruuvio, lib. 2. cap. 6. pag. 24. arenæ genus, quod in Etruria, aduſta nimium vehementia vaporis materia, procreatur. Id terræ vitium quomodo vite macra ſanetur, docet Cato, cap. 37. *Vinea,* inquit, *ſi macra erit, ſarmenta ſua concidito minute, & ibidem inarato, aut ſuffodito.*

18. *Nam toſus.*] Quamlibet a Virgilio damnatus, v. 214.

Et toſus ſcaber, & nigris exeſa chelydris Creta.

Toſus eſt lapidis genus molle ac friabile, de quo dicetur uberius lib. 36. ſect. 48. Refellere non vacat novitium hominis eruditi commentum, toſum exiſtimantis uliginoſam eſſe paluſtremque terram. Columella, lib. 3. cap. XI. *Quis enim,* inquit, *vel mediocris agricola neſciat, etiam duriſſimum toſum, vel carbunculum, ſimul atque ſunt confracti, & in ſummo regeſti, tempeſtatibus, geluve, nec minus æſtivis putreſcere caloribus, ac reſolvi: eoſque pulcherrime radices vitium per æſtatem refrigerare, ſuccumque retinere? quæ res alendo ſurculo ſunt accommodatiſſimæ.*

19. *Virgilius.*] Libro 2. Georg. verſ. 189.

Qui filicem curvis inviſam paſcit aratris,
Hic tibi prævalidas olim, multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus & auro.

20. *Salſæque.*] A Virgilio tamen damnatæ, verſ. 238. quod ſaporem vini corrumpit, & incrementa vitium virentium veluti quadam ſcabra rubigine coërcet, inquit Columella, lib. 3. cap. 1. ubi & Virgilii verſus ipſe recitat:

Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat.

At certe in terra ſalſa palmas ſeri oportere docet auctor Geopon. lib. 2. cap. 9. pag. 48. ipſeque Plinius lib. 13. ſect. 8. & libri hujus ſect. 47. palmas ait & lentiſcum ſalſis aquis ali. Alia multa etiam Theophr. lib. 2. de cauſis, cap. 7. pag. 240.

21. *Nec colles.*] Nec in collibus male opera collocatur, quanquam hos Virgilius improbat, verſ. 179.

Difficiles primum terræ, colleſque maligni.

22. *Nec campi.*] Id nempe reprehendit quod vulgus jactitat, venitque in uſum proverbii, & eſt apud Naſonem,

cipiunt. Et quaſdam pruinis ac nebulis paſci [23] diximus vites. Omnium rerum ſunt quædam in alto ſecreta, & ſuo cuique corde pervidenda.

Quid quod mutantur ſæpe judicata quoque ac diu comperta? [24] In Theſſalia circa Lariſſam emiſſo lacu frigidior facta ea regio eſt, oleæque deſierunt, quæ prius fuerant. [25] Item vites aduri, quod non antea, Ænos ſenſit admoto Hebro. [26] Et circa Philippos culturâ ſiccata regio mutavit cæli habitum. [27] At in Syracuſano agro advena cultor [28] elapidato ſolo, perdidit fruges luto, donec regeſſit lapides. [29] In Syria levem tenui ſulco imprimunt vomerem, quia ſubeſt ſaxum exurens æſtate ſemina. Jam in quibuſdam locis ſimiles æſtûs immodici, & frigorum effectus. Eſt fertilis Thracia frugum, rigore: æſtibus, Africa & Ægyptus. [30] In Chalcia Rhodiorum inſula locus quidam eſt in tantum fecundus, ut ſuo tempore ſatum demetant hordeum, ſublatumque protinus ſerant, & cum aliis frugibus metant. [31] Glareoſum oleis ſolum aptiſſimum in Venafrano, pinguiſſimum in Bætica. [32] Pucina vina in ſaxo coquuntur. Cæcubæ vites [33] in Pontinis paludibus madent. Tanta eſt argumentorum, ac ſoli varietas, ac differentia. [34] Cæſar Vopiſcus, cum cauſam apud Cenſores ageret, [35] campos Roſeæ dixit Italiæ ſumen eſſe, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret: ſed non niſi ad pabulum probantur. [36] Non tamen indociles natura nos eſſe voluit, & vitia confeſſa fecit, etiam ubi bona certa non fecerat. Quamobrem primum crimina dicamus.

CAP. V. [37] Terram amaram, ſive macram, ſi quis probare velit, demonſtrant eas atræ degeneresque herbæ: frigidam autem, [38] retorride nata. Item [39] uliginoſam, triſtia: rubricam oculi, argillamque, operi difficillimas, quæque raſtros ac vomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc & fructui ſit adverſum. Item e contrario cineraceam, [& ſabulum album. [a] Nam ſterilis denſa callo facile deprehenditur, vel uno ictu cuſpidis. Cato breviter atque ex ſuo more vitia determinat: [40] Terram carioſam cave neve plauſtro, neve pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari, ut pæne veſtigiis quoque interdicat? [41] Redigamus ad ligni cariem, & inveniemus illa, quæ in tantum abominatur, vitia, [42] aridæ, fiſtuloſæ, ſcabræ, caneſcentis, exeſæ, & pumicoſæ. Plus dixit una ſignificatione quam poſſit ulla copia ſermonis enarrari. Eſt enim intepretatione vitiorum quædam, [43] non ætate, (quæ nulla in ea intelligi poteſt,) ſed natura ſua, anus terra: & ideo infecunda ad omnia, atque imbecilla.

[44] Idem agrum optimum judicat ad radicem montium planitie in meridiem excurrente: [45] qui eſt totius Italiæ ſitus: [46] terram vero teneram quæ vocetur pulla. Erit igitur hæc

INTERPRETATIO.

a *Nam ſterilis.*] Nam quæ ſterilis eſt terra, denſa eſt, ac *duritie* quæ calli inſtar eſt, facile deprehenditur.

NOTÆ.

ut citari quidem ab aliis video, tantummodo *perflare altiſſima ventos.*

23. *Diximus vites.*] Nempe in Ravennate agro, lib. 14. ſect. 4.

24. *In Theſſalia.*] Hæc Theophr. lib. 5. de cauſis, cap. 20. pag. 345.

25. *Item vites.*] Theophr. loc. cit. etſi corrupto Græco codice Ænos ibi prætermiſſa ſit. Cætera ſingularum ejuſcemodi mutationum cauſas erudite Græcus ſcriptor perſequitur. De Æno oppido, Hebroque amne, & Philippis, diximus in Geographicis, lib. 4.

26. *Et circa Philippos.*] Theophr. loc. cit.

27. *At in Syracuſano.*] Theophr. lib. 3. de cauſis, cap. 25. pag. 290.

28. *Elapidato ſolo.*] Cum lapides ex agro ſuſtuliſſet.

29. *In Syria.*] Theophr. loco proxime cit.

30. *In Chalcia.*] Sive Chalce, de qua lib. 5. ſect. 36.

31. *Glareoſum.*] Colum. lib. 5. cap. 8. pag. 194. *Aptiſſimum genus terræ eſt oleis, cui glarea ſubeſt, ſi ſuperpoſita creta ſabulo admixta eſt. Non minus probabile eſt ſolum, ubi pinguis ſabulo eſt,* &c.

32. *Pucina vina.*] Creſcunt, inquit, maturanturque vina Pucina in ſaxoſo ſolo. Plinius, lib. 14. ſect. 8. *Livia Auguſta* LXXXII. *annos vitæ Pucino vino retulit acceptos..... Gignitur in ſinu Adriatici maris, non procul a Timavo fonte, ſaxeo colle, maritimo afflatu, paucas coquente amphoras.* In quibuſdam libris *Punica* perperam legas.

33. *In Pontinis.*] Sive Pomptinis, de quibus lib. 3. ſect. 9.

34. *Cæſar Vopiſcus.*] Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 7. pag. 51. *Cæſar Vopiſcus ædilitius, cauſam cum ageret apud Cenſores, Campos Roſeæ Italiæ dixit eſſe ſumen, in quo relicta pertica poſtridie non appareret propter herbam.*

35. *Campos Roſeæ.*] De his egimus lib. 3. ſect. 17.

36. *Non tamen.*] Non tamen neſcire nos natura voluit, quæ ſciri oporteret.

37. *Terram amaram, ſive macram.*] Hoc eſt, ſive amaram, ſalſamque, ſive macram, (ſunt enim diverſæ,) iiſdem ſignis deprehendes. Vide Notas & Emend. num. V.

38. *Retorride nata.*] Velut frigore aduſtæ herbæ, & ut Palladius ait, lib. 1. cap. 5. pag. 5. ubi vim ejus vocis explanat, naturalis ſucci egentes.

39. *Uliginoſam.*] Semper humidam, quod in loco præſertim æquo contingit, cum aquæ non habent delapſum, ut loquitur Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 6. Quod ſi modice humida terra ſit, tunc *dulci uligine læta* intelligitur, qualis a Virgilio laudatur, lib. 2. Georg. verſ. 184.

40. *Terram carioſam.*] Cato, lib. 2. de re ruſt. cap. 5. pag. XI. *Terram carioſam caveto ne ares, neve ploſtrum, neve pecus impellas: ſi ita non caveris, quo impuleris, triennii fructum amittes.*

41. *Redigamus.*] Ita MSS. Reg. &c. non *redeamus*, ut in editis prave.

42. *Aridæ, fiſtuloſæ.*] Columella, lib. 2. cap. 4. pag. 47. *Quam terram ruſtici variam carioſamque appellant, ea eſt, cum poſt longas ſiccitates levis pluvia ſuperiorem partem glebarum madefacit, inferiorem non attingit.... Quæ ſic ſubacta ſunt arva, continuo triennio ſterilitate afficiuntur.* Vide quæ de terra varia dicturi ſumus lib. 18. ſect. 49.

43. *Non ætate, quæ nulla.*] *Falſo credidit Tremellius*, inquit Columella lib. 2. cap. 1. pag. 37. *parentem omnium terram, ſicut muliebrem ſexum, ætate anili jam confectam, progenerandis eſſe fetibus inhabilem*, &c.

44. *Idem agrum.*] Cato, cap. 1. pag. 6. *Si poteris, ſub radice montis ſiet, in meridiem ſpectet.*

45. *Qui eſt totius Italiæ.*] Plinius, lib. 3. ſect. 6. de Italia: *Incedit per maria, cæli regione ad meridiem quidem: ſed ſi quis id diligenti ſubtilitate exigat, inter ſextam horam primamque brumalem.*

46. *Terram vero teneram, &c.*] Cato, cap. 151. *Quo pacto cupreſſeta ſeri oporteat..... Per ver ſerito in loco, ubi terra te-*

optima [47] & operi, & ſatis. Intelligere modo libeat dictam mira ſignificatione teneram: & quidquid optari debet, in eo vocabulo invenietur. Illa temperatæ ubertatis, illa mollis facilisque culturæ, nec madida, nec ſitiens. Illa poſt vomerem niteſcens: qualem fons ingeniorum [48] Homerus in armis a Deo cælatam dixit, [49] addiditque miraculum nigreſcentis, quamvis [50] fieret in auro. Illa quam recentem exquirunt improbæ alites, vomerem comitantes, [51] corvique aratoris veſtigia ipſa rodentes.

Reddatur hoc in loco luxuriæ quoque ſententia & aliqua in propoſitum. Certe Cicero, [52] lux doctrinarum altera: Meliora, inquit, unguenta ſunt, [53] quæ terram, quam quæ crocum ſapiunt. Hoc enim maluit dixiſſe, quam redolent. Ita eſt profecto: illa erit optima, quæ unguenta ſapiat. Quod ſi admonendi ſumus, qualis ſit terræ odor ille qui quæritur, contingit ſæpe etiam [54] quieſcente ea ſub occaſum Solis, [55] in quo loco arcus cæleſtis dejecerit capita ſua: [56] & cum a ſiccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum ſuum halitum divinum ex Sole conceptum, cui comparari ſuavitas nulla poſſit. Is eſſe odor in commota debebit, repertuſque neminem fallet: ac de terra odor optime judicabit. Talis fere eſt in novalibus [57] cæſa vetere ſilva, quæ conſenſu laudatur.

Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intelligitur, quoties intermiſſa cultura quievit: quod in vineis non fit. Eoque diligentius eligenda eſt, ne vera exſiſtat [58] opinio eorum, qui jam Italiæ terram exiſtimavere laſſam. [59] Operis quidem facultas in aliis generibus conſtat & cælo: nec poteſt arari poſt imbres aliqua, [60] ubertatis vitio lenteſcens. Contra, [61] in Byzacio Africæ illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis, cum ſiccus eſt, arabilem tauris, poſt imbres [62] vili aſello, & a parte altera jugi, anu vomerem trahente, vidimus ſcindi. Terram enim terra emendari ([63] ut aliqui præcipiunt) ſuper tenuem pingui injecta, aut gracili bibulaque ſuper humidam ac præpinguem, dementia operæ eſt. Quid poteſt ſperare qui talem colit?

IV. Alia eſt ratio, quam Britannia & Gallia invenere [1] alendi eam ipſa: quod genus vocant [2] margam. [a] Spiſſior ubertas in ea intelligitur. Eſt autem quidam terræ adeps, ac velut glandia in corporibus, [3] ibi denſante ſe pinguitudinis nucleo. * Non omiſere & hoc Græci: quid enim intentatum illis? [4] Leucargillon vocant candidam argillam, qua in Megarico agro utuntur, ſed tantum in humida frigidaque terra. CAPUT VI. * CAP. VII.

Illam Gallias Britanniaſque locupletantem cum cura dici convenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingeniis. Eſt enim alba, rufa, columbina, argil-

INTERPRETATIO.

a *Spiſſior.*] Major frugum ubertas in marga poſita eſſe deprehenditur.

NOTÆ.

nerrima erit, quam pullam vocant.

47. *Et operi, & ſatis.*] Et raſtris vomeribuſque facilis, & frugibus læta. Vide Notas & Emend. num. VI.

48. *Homerus.*] Iliad. σ'. verſ. 541.

Ἐν δ᾽ ἐτίθει νειὸν μαλακήν, πίειραν ἄρουραν, &c.

49. *Addiditque.*] Verſu 547.

Ἡ δὲ μελαίνετ᾽ ὄπισθεν, ἀρηρομένῃ δὲ ἐῴκει,
Χρυσείη περ ἐοῦσα· τὸ δὴ περὶ θαῦμα ἐτέτυκτο.

Novale, quod erat proſciſſum, nigreſcebat a tergo: & aratæ terræ ſimile erat, quamvis in auro id exhiberetur: id vero ingens miraculum fuit.

50. *Fieret in auro.*] MSS. omnes, *ex auro.*

51. *Corvique.*] Id vero corvis familiare idcirco potius quod ſemina, quam quod recentem terram exquirant. Nam, ut Macrobius ait, lib. 7. Saturn. cap. 5. *corvos videmus univerſis inhiare ſeminibus*: quod & ſacri codices commemorant, Luc. 12. verſ. 24.

52. *Lux doctrinarum altera.*] Poſt Homerum, qui, uti dictum eſt proxime, fons ingeniorum fuit.

53. *Quæ terram.*] Vide quæ jam antea diximus lib. 13. ſect. 4.

54. *Quieſcente ea.*] Nec aratro ſciſſa, aut commota.

55. *In quo loco arcus.*] Egimus de ea re jam dudum lib. 12. ſect. 52.

56. *Et cum a ſiccitate.*] Cum æſtivo tempore ſolo aduſto imbres acceſſerint, inquit Theophr. lib. 6. de cauſis, cap. 25. pag. 382. Martialis, lib. 3. Epigr. 65.

Pallidus Eoo thure quod ignis olet:
Gleba quod æſtivo leviter cum ſpargitur imbre, &c.

57. *Cæſa vetere ſilva.*] Quam potiſſimum Virgilius laudat, ut diximus paulo antea,

Vnde iratus ſilvam devexit arator,
Et nemora evertit, &c.

58. *Opinio eorum.*] Etiamque Tremellii Scrofæ aliorumque, quos Columella appellat: cujus perelegans de hoc argumento oratio eſt, tum in præfatione operis, tum lib. 2. cap. 1. *Quæris*, inquit, *ex me, Publi Silvine, cur priore libro veterum opinionem ferme omnium, qui de cultu agrorum locuti ſunt, a principio confeſtim repulerim, falſamque ſententiam repudiaverim, cenſentium longo ævi ſitu, longique jam temporis exercitatione fatigatam, & effetam humum conſenuiſſe. Nec te ignoro, cum & aliorum illuſtrium ſcriptorum, tum præcipue Tremellii auctoritatem revereri, qui cum plurima ruſticarum rerum præcepta ſimul eleganter & ſcite memoriæ prodiderit, videlicet illectus nimio favore priſcorum, de ſimili materia diſſerentium, falſo credidit parentem omnium terram, ſimul muliebrem ſexum, ætate anili jam confectam, progenerandis eſſe fetibus inhabilem*, &c. De Scrofa Tremellio egimus in auctorum indice, tomo 1.

59. *Operis quidem.*] Arandi proſcindique ſoli facilitas in aliis terrarum generibus a cælo pendet.

60. *Vbertatis vitio.*] Ob pinguitudinem, quæ ubertatem facit, cum vomere ſcinditur, lenteſcit, nec friabilis eſt, ſolubiliſque in pulverem.

61. *In Byzacio.*] De eo jam diximus lib. 5. ſect. 3. Sed ibi centeſima tantum fruge reddere fœnus terra dicitur forte mendoſe, pro centena quinquagena. Cum libro XVIII. ſect. XXI. *e modio*, ut ait ipſe, *in Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modii reddantur.*

62. *Vili aſello.*] De aſinorum miniſterio in arando diximus lib. 8. ſect. 68.

63. *Vt aliqui.*] Apud Theophr. lib 3. de cauſis, cap. 25. pag. 289. quod & ipſe Theophraſtus probat, argumentis non adeo pœnitendis. Atque id quidem Ubios, quanquam gentium ſolos, uſurpare, ſect. ſeq. dicetur.

Sect. IV. 1. *Alendi eam ipſa.*] Terram terra alendi.

2. *Margam.*] Ita MSS. omnes. Poſteriores margilam dixere, mox & Marlam, unde noſtri *Marle*, *Margne*, & *Marne*. Edictum Pictenſe Caroli Calvi, laudatum a D. Du-Cange, §. 29. *Margilam, & alia quæque carricare.* Multa de ea Cæſius, lib. 2. de Mineral. cap. 2. ſect. 2. pag. 144. & Georg. Agricola, lib. 2. de natura foſſil. pag. 188. & 189. Foſſas unde marga ſeu marla eruitur, Galli vocant *Marlieres.*

3. *Ibi denſante.*] Ibi denſante ſe & cogente velut in nucleum callumque terræ pinguitudine.

4. *Leucargillon.*] Voce conflata e duabus, λευκὸς & ἄργιλλος.

lacea, tofacea, arenacea. Natura duplex: aſpera, aut pinguis. Experimenta utriuſque [a] in manus: uſuſque geminus, aut ut fruges tantum alant, [5] aut edant & pabulum. Fruges alit tofacea alba, quæ ſi ſit inter fontes reperta, eſt ad infinitum fertilis: verum aſpera tractatu, & ſi nimia injecta eſt, exurit ſolum. Proxima eſt rufa, quæ vocatur [6] acaunumarga, intermixto lapide terræ minutæ, arenoſæ. Lapis [7] contunditur in ipſo campo: primiſque annis [8] ſtipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen minimo [b] levitate, dimidio minoris quam ceteræ, invehitur. Inſpergitur rara: ſale eam miſceri putant. Utrumque hoc genus ſemel injectum [9] in quinquaginta annos valet, & frugum & pabuli ubertate.

CAPUT VIII.

Quæ pingues eſſe ſentiuntur, ex his præcipua alba. [10] Plura ejus genera. Mordaciſſimum, quod ſupra diximus. Alterum genus albæ cretæ argentaria eſt. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerumque puteis, ore anguſtatis: [11] intus, ut in metallis, ſpatiante vena. Hac maxime Britannia utitur. [12] Durant annis LXXX. Neque eſt exemplum ullius qui bis in vita hanc eidem injecerit. Tertium genus candidæ, [13] gliſſomargam vocant. Eſt autem creta fullonia mixta pingui terra, pabuli quam frugum fertilior; ita ut meſſe ſublata ante ſementem alteram [14] lætiſſimum ſecetur. Dum in fruge eſt, [15] nullum aliud gramen emittit. Durat XXX. annis: denſior juſto [16] Signini modo ſtrangulat ſolum. Columbinam Galliæ ſuo nomine [17] eglecopalam appellant: [18] glebis excitatur lapidum modo: Sole & gelatione ita ſolvitur, ut tenuiſſimas bracteas faciat. [19] Hæc ex æquo fertilis. Arenacea utuntur, ſi alia non ſit: in uliginoſis vero, & ſi alia ſit. Ubios gentium ſolos novimus, qui fertiliſſimum agrum colentes, [20] quacumque terra infra tres pedes effoſſa, & pedali craſſitudine injecta lætificent. Sed ea non diutius annis X. prodeſt. Hedui & Pictones calce uberrimos fecere agros: quæ ſane & oleis, & vitibus utiliſſima reperitur. Omnis autem marga [21] arato injicienda eſt, ut medicamentum rapiatur: & fimi deſiderat aliquantulum, quæ primo plus aſpera & quæ in herbas non effunditur: alioqui novitate, quæcumque fuerit, ſolum lædet, ne ſic quidem primo poſt anno fertilis. Intereſt & quali ſolo quæratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperato alterutra, creta vel columbina, convenit.

CAPUT IX.

V. Tranſpadanis [1] cineris uſus adeo placet, ut anteponant fimo jumentorum: quod quia leviſſimum eſt, ob id exurunt. Utroque tamen pariter non utuntur in eodem arvo, nec in arbuſtis cinere, nec quaſdam ad fruges, [2] ut diximus. [3] Sunt qui pulvere quoque uvas ali judicent, pubeſcenteſque pulverent, & vitium arborumque radicibus aſpergant. Quod certum eſt Narbonenſi provinciæ, & vindemias certius ſic eo coqui, quia plus pulvis ibi, quam Sol, confert.

INTERPRETATIONES.

a *In manus.*] Manu, *ac tractatu*, differentia utriuſque agnoſcitur.

b *Levitate.*] Ob levitatem, dimidio minore quam ceteræ ſumptu invehitur.

NOTÆ.

5. *Aut edant & pabulum.*] Non frugum modo fertiles ſint, verum etiam & pabuli. Sic gliſſomarga verſa vice mox dicetur pabuli, quam frugum, fertilior.

6. *Acaunumarga.*] Sic MSS. Reg. Colb. Thuan. Chiffl. non *capnumargos*. Hoc eſt, citra amarorem marga, ab α privativo, & καυνὸς, amarum, atque ob id malum.

7. *Contunditur.*] Plerique nunc ſinunt gelu reſolvi, & tempeſtatibus.

8. *Stipula.*] Ægre ſtipula ſecatur, meſſiſque peragitur, occurſu aſſiduo lapidum.

9. *In L. annos.*] In Gallia ad decem tantum, hac ætate.

10. *Plura ejus genera.*] Margæ nimirum albæ: alterum genus mordaciſſimum, quod & aſperum, & exurens ſolum, de quo proxime dictum eſt: pingue alterum, e genere albæ cretæ, argentarium vocatur: quoniam nitorem argento reddit, ut dicetur lib. 36 ſect. 58. non, uti Cardanus ſomniavit, quod ex ea creta poſſit argentum detrahi. Utuntur ea fabri argentarii, ad argentea vaſa polienda: ut Tripoli, ſeu Tripolitana terra, ad aurea æreave.

11. *Intus &c.*] Intus exſpatiante foſſura, ut in fodinis metallicis: quarum os pariter anguſtum, ſubterranei deinde meatus longiſſime exſpatiantur.

12. *Durant.*] Ita MSS. Albæ nimirum cretæ geminæ.

13. *Gliſſomargam.*] Sic reſtituimus eam vocem, ex fide codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. Th. Chiffl. etſi in editis *Gliſchromargon* legitur, quod ex Angliſco *Gliſter* fulgere, deduci volunt, qui vocum origines ſectantur. Alii a γλύσσων deducunt, quam vocem Ariſtophanes pro γλυκύτερος, *dulcior*, uſurpavit: ut hoc margæ genus videlicet, cum altero collatum, quod acaunumargam veteres dixere, hoc eſt, ſine amaritudine, dulcius eo eſſe intelligatur.

14. *Lætiſſimum ſecetur.*] Nempe pabulum.

15. *Nullum aliud.*] Gramen aliud naſci non ſinit.

16. *Signini modo.*] Gliſſomarga, inquit, quum denſius quam par eſt, injecta fuerit, Signini operis modo, ſtrangulat, conſternit, occluditque ſolum, ut ſata veluti ſuffocatum haud proferat. Signini operis pavimentique faciendi ratio a Plinio traditur, lib. 35. ſect. 48. Vide Notas & Emend. num. VII.

17. *Eglecopalam.*] Ita MSS. omnes Celticum nomen eſſe Plinius aperte monet: quare diſplicet Hermolai conjectura, legentis e Græco *pelan*: ut ſit ſententia, Gallias a Græco acceptum nomen corrupiſſe in ſuum. Græce enim πλειὰς columba dicitur, quæ livido colore: unde & nomen margæ columbinæ.

18. *Glebis excitatur.*] E terra majores ejus margæ moles ſeu glebæ extrahuntur, ut lapides e lapicidinis: eædem in tenues bracteas Sole ac gelu ſolvuntur.

19. *Hæc ex æquo fertilis.*] Pabuli nimirum, ac frugum.

20. *Quacumque terra.*] Lætum agrum, inquit, uberemque faciunt, cum terram infra tres pedes effoſſam, ſterili ori ſolo injiciunt pedali craſſitudine.

21. *Arato injicienda.*] Ubi jam ſolum aratum eſt: ut terra facilius vim margæ medicatam & ſalubrem hauriat. In libris quibuſdam *aratro*, male.

Sect. V. 1. *Cineris uſus.*] De quo Virgilius, lib. 1. Georg. verſ. 80.

Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola: neve
Effetos cinerem immundum jactare per agros.

Quæ porro traduntur a Virgilio agricolationis præcepta, ea ſunt ex Italiæ Circumpadanæ ritu petita, ut Plinius adnotavit, lib. 18. ſect. 30.

2. *Ut diximus.*] Sect. 3. his verbis: *Quippe non eadem arboribus convenit & frugibus plerumque.*

3. *Sunt qui pulvere.*] Hanc pulveris excitationem, quæ

VI. Fimi plures differentiæ: ipſa res antiqua. Jam [1] apud Homerum regius ſenex agrum ita ſuis manibus lætificans reperitur. [2] Augeas rex in Græcia excogitaſſe traditur: divulgaſſe vero Hercules in Italia, quæ regi ſuo [3] Stercuto Fauni filio ob hoc inventum immortalitatem tribuit. [4] M. Varro principatum dat turdorum fimo ex aviariis: [5] quod etiam pabulo boum ſuumque magnificat: neque alio cibo celerius pingueſcere aſſeverat. [6] De noſtris moribus bene ſperare eſt, ſi tanta apud majores fuere aviaria, ut ex his agri ſtercorarentur. [7] Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato. [8] Ceteri auctores conſenſu [9] humanas dapes ad hoc in primis advocant. [10] Alii ex his præferunt hominum potus, in coriariorum officinis pilo madefacto. [11] Alii per ſeſe, aqua iterum, largiuſque etiam, quam cum bibitur, admixta. [12] Quippe plus jam ibi mali domandum eſt, cum ad virus illud vini homo acceſſerit. Hæc ſunt certamina, quibus invicem ad tellurem quoque alendam utuntur homines. [13] Proxime ſpurcitias ſuum laudant. [14] Columella ſolus damnat. Alii cujuſcumque quadrupedis ex cytiſo: [15] aliqui columbaria præferunt. [16] Proximum deinde caprarum eſt, ab hoc ovium, deinde boum, noviſſimum jumentorum. Hæ fuere apud priſcos differentiæ, ſimulque præcepta (ut invenio) re tali utendi, quando & hic [17] vetuſtas utilior: viſumque jam eſt apud quoſdam provincialium, in tantum abundante [18] geniali copia pecudum, [19] farinæ vice cribris ſuperinjici, fœtore aſpectuque, [20] temporis viribus, in quamdam etiam gratiam mutato. Nuper repertum, oleas gaudere maxime cinere [21] e calcariis fornacibus.

[22] Varro præceptis adjicit, equino, quod ſit leviſſimum, ſegetes alendas: prata vero graviore, & quod ex hordeo fiat, multaſque gignat herbas. Quidam etiam bubulo [23] jumentorum præferunt, ovillumque caprino, [24] omnibus vero aſininum, quoniam lentiſſime mandunt. E contrario uſus [25] adverſus utrumque pronunciat. [26] Inter omnes autem

NOTÆ.

foſſione fit, cum pubeſcunt uvæ, hoc eſt, cum nigreſcere incipiunt, laudat etiam Theophr. lib. 3. de cauſis, cap. 22. pag. 285. Τὴν δ' ὑποκόνισιν ..... ὅταν ἄρχωνται περκάζειν οἱ βότρυες, &c.

Sect. VI. 1. *Apud Homerum regius ſenex.*] Laërtes. Cic. lib. de Seneɛt. ſect. 54. *Quid de utilitate loquar ſtercorandi? Homerus .... Laërtem lenientem deſiderium, quod capiebat e filio, colentem agrum, & eum ſtercorantem facit.* Homeri verſus eſt ejuſcemodi, Odyſſ. ω. verſ. 225.

Τὸν δ' οἷον πατέρ' εὗρεν ἐϋκτιμένῃ ἐν ἀλωῇ,
Λιστρεύοντα φυτόν.

Ubi illud λιστρεύοντα ſtercorantem Cicero & Plinius reddiderunt.

2. *Augeas.*] Ille Eleorum rex, quem Hercules ſuſtulit. Inde parœmia, *Augiæ ſtabulum.*

3. *Stercuto.*] Ita M S S. non *Stercutio.* Iſidorus, lib. 17. Orig. cap. 1. *Stercorandi agri rationem primus induxit quidam nomine Stercutus in Italia, cujus ara a Pico dedicata eſt Romæ.* Sed rectius forte *Sterculus*, uti legimus apud Tertull. Apolog. cap. 25. & lib. 2. ad Nation. cap. 9. & apud Prudentium, in hymno S. Laurentii, verſ. 450. Macrobius, lib. 1. Saturn. cap. 7. pag. 218. Saturnum hunc fuiſſe cenſet, *Stercutum dictum, quod primus ſtercore fecunditatem agris comparaverit.*

4. *M. Varro.*] Libro 1. de re ruſt. cap. 38. *Stercus optimum ſcribit Caſſius eſſe volucrum, præter paluſtrium, ac nantium. De his præſtare columbinum, quod ſit calidiſſimum, ac fermentare poſſit terram. Id ut ſemen aſpergi in agro oportere, non ut de pecore acervatim poni. Ego arbitror præſtare ex aviariis turdorum, ac merularum: quod non ſolum ad agrum utile, ſed etiam ad cibum, ita bubus, ac ſuibus, ut fiant pingues.*

5. *Quod etiam pabulo.*] Ad pabulum & cibum boum ſuumque.

6. *De noſtris.*] Non adeo damnandi mores noſtri videntur.

7. *Proximum.*] Columella, lib. 2. de re ruſt. cap. 15. pag. 70. *Tria igitur ſtercoris genera ſunt præcipua: quod ex avibus, quod ex hominibus, quod ex pecudibus conſtit. Avium primum habetur, quod ex columbariis egeratur: deinde, quod gallinæ, ceteræque volucres edunt, exceptis tamen paluſtribus, aut nantibus, ut anatis & anſeris: nam id noxium quoque eſt. Maxime tamen columbinum probamus.... Secundum deinde, quod homines faciunt,* &c.

8. *Ceteri auctores.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 5. Varro & Colum. loc. cit.

9. *Humanas dapes.*] Excrementa ciborum ſic caſte circumloquitur.

10. *Alii ex his.*] Alii, inquit, humanum lotium anteponunt, cum pilo qui in coriariorum officinis fuerit eo lotio madefactus. Hæc coriariorum retrimenta ſordeſque cum lotio pariter commendat in primis auctor Geopon. lib. 2. cap. 20. pag. 59. Καὶ ὃ μέγιστόν ἐστι, καὶ καθ' ἑαυτὸ μεῖζον ὠφελοῦν πάντα τὰ φυτὰ .... τὸ οὖρον, τὸ ἀνθρώπειον .... ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν σκυτοδεψῶν ἀκαθαρσίαν. Quin & Theophr. addit, lib. 2. de cauſis, cap. 23. pag. 287. eo ſtercore nonnulla ex ſilveſtrium numero in urbanum habitum tranſiiſſe.

11. *Alii per ſe.*]. Alii lotium ſeu urinam adhibent ſolam, ac ſine coriariorum retrimentis admixtis, addita tantum aqua, ne agrum perurat. Columella, lib. 2. cap. 15. *Aptior eſt tamen ſurculis hominis urina, quam ſex menſibus paſſus fueris veteraſcere: ſi vitibus aut pomorum arboribus adhibeas, nullo alio magis fructus exuberat: nec ſolum ea res majorem facit proventum, ſed etiam ſaporem, & odorem vini pomorumque reddit meliorem.*

12. *Quippe plus jam ibi mali.*] Plus, inquit, vitii corrigendum emendandumque eſt: cum ad virus quod vinum habet in ſe; etiam illud acceſſerit, quod ex humano traxit corpore, per quod potus tranſmeat. In quibuſdam libris *male*, peſſime.

13. *Proxime.*] Theophr. loc. cit.

14. *Columella ſolus.*] E Latinis. Nam e Græcis auctor Geopon. lib. 1. cap. 29. pag. 58. Columellam ſequutus eſt Palladius, lib. 1. cap. 33.

15. *Aliqui columbaria.*] Colum. loc. cit. Geopon. auctor, pag. 57.

16. *Proximum deinde.*] Cato, cap. 36. Varro, loc. cit. Auctor Geopon. loc. cit. pag. 58.

17. *Vetuſtas utilior.*] Utilius eſt vetuſtiorum ſequi præcepta. Cave enim de ſtercoris vetuſtate accipias. Enimvero, ut recte Columella, lib. 2. cap. 15. *Stercus omne, quod tempeſtive repoſitum, anno requieverit, ſegetibus eſt maxime utile: nam & vires adhuc ſolidas habet, & herbas non creat. Quanto autem vetuſtius ſit, minus prodeſt, quoniam minus valet: itaque pratis quam recentiſſimum debet injici, quod plus herbarum progeneret,* &c. Quæ Palladius, lib. 1. cap. 33. de ſterquilinio, totidem fere verbis exſcripſit.

18. *Geniali.*] Fecunda.

19. *Farinæ vice.*] In modum farinæ crebro agris ſuperinjici.

20. *Temporis viribus.*] Progreſſu temporis, ac vetuſtate.

21. *In calcariis.*] Quin & calcem ipſum ad emendandum terræ vitium, in qua olea ſeritur, Columella adhibet, lib. 5. cap. 9. *Solent etiam*, inquit, *vitio ſoli fructum oleæ necare: cui rei ſic medebimur. Altis gyris ablaqueabimus eas, deinde calcis pro magnitudine arboris plus minuſve circumdabimus, ſed minima arbor modicum poſtulat.*

22. *Varro.*] Libro 1. de re ruſt. cap. 38. *Minime bonum equinum, ſed in ſegetes: in prata enim vel optimum, ut ceterarum veterinarum, quæ hordeo paſcuntur, quod multam facit herbam.*

23. *Jumentorum.*] Ut equinum, mulinum. Sic Colum. lib. 2. cap. 15. pag. 71.

24. *Omnibus ... aſininum.*] Colum. loc. cit. iiſdem verbis.

25. *Adverſus utrumque.*] Varronis ſcilicet & Columellæ placitum modo allatum.

26. *Inter omnes.*] Colum. lib. 2. cap. 14. pag. 69. *De lupino nihil dubito, atque etiam de pabulari vicia: ſi tamen eam viridem deſectam confeſtim aratrum ſubſequatur, & quod falx reliquerit, priuſquam inareſcat, vomis reſcindat, atque obruat: id enim cedit pro ſtercore, &c.* In eodem habitat argumento cap. 16. pag. 73.

conſtat nihil eſſe utilius lupini ſegete, priuſquam [27] ſiliquetur, aratro vel bidentibus verſa, manipuliſve deſectæ, circa radices arborum ac vitium obrutis. [28] Etiam ubi non ſit pecus, culmo ipſo, vel etiam filice, ſtecorare arbitrantur.

[29] Cato: Stercus unde fiat, ſtramenta, lupinum, paleas, [30] fabalia, ac frondes ilignas, quernaſque. E ſegete evellito ebulum, cicutam, & circum ſalicta herbam auctam, ulvamque: eam ſubſternito ovibus, frondemque putidam. [31] Vinea ſi macra erit, ſarmenta ſua comburito, & ibidem inarato. [32] Itemque ubi ſaturus eris frumentum, oves ibi delectato.

VII. Nec non & ſatis quibuſdam ipſis paſci terram dicit. [1] Segetem ſtercorant fruges: lupinum, faba, vicia. Sicut e contrario cicer, quia vellitur, & quia ſalſum eſt: hordeum fenum Græcum, ervum: hæc omnia ſegetem exurunt, & omnia quæ velluntur: nucleos in ſegetem ne indideris. [2] Virgilius & lino ſegetem exuri, & avena, & papavere arbitratur.

VIII. [1] Fimeta ſub dio concavo loco, [2] & qui humorem colligat, ſtramento intecta, ne in Sole areſcant, palo e robore depacto fieri jubent: ita fore ne innaſcantur his ſerpentes. Fimum miſcere terræ, plurimum refert Favonio flante, ac [3] Luna ſitiente. Id plerique prave intelligunt a Favonii ortu faciendum, [4] ac Februario menſe tantum: cum id pleraque ſata aliis poſtulent menſibus. Quocumque tempore facere libeat, curandum ut ab occaſu æquinoctali flante vento fiat, [5] Lunaque decreſcente [6] ac ſicca. Mirum in modum augetur ubertas effectuſque ejus obſervatione tali.

CAP. X. IX. Abunde prædicta ratione cæli ac terræ, nunc de his arboribus dicimus, quæ cura hominum atque arte proveniunt. [1] Nec pauciora prope ſunt genera: tam benigne naturæ gratiam retulimus. [2] Aut enim ſemine proveniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut avulſione, aut ſurculo, [3] aut inſito & confecto arboris trunco. [4] Nam folia palmarum

NOTÆ.

27. *Siliquetur.*] Priuſquam ſiliquas faciat.

28. *Etiam ubi.*] Colum. lib. 2. cap. 15. *Nec ignoro quoddam eſſe ruris genus, in quo neque pecora, neque avis haberi poſſint: attamen inertis eſt ruſtici eo quoque loco defici ſtercore. Licet enim quamlibet frondem, licet e vepribus compitiſque congeſta colligere: licet filicem ſine injuria vicini, etiam cum officio decidere, & permiſcere cum purgamentis cortis.*

29. *Cato.*] De re ruſt. cap. 37. pag. 32. *Stercus unde facias: Stramenta, lupinum, paleas, frondem iligneam, querneam. Ex ſegeti vellito ebulum, cicutam, & circum ſalicta herbam altam, ulvamque: eam ſubſternito ovibus, bubuſque frondem putidam.* Ita libri omnes, etiam Pliniani MSS. non *putridam.*

30. *Fabalia.*] Stipulæ fabales.

31. *Vinea ſi.*] Cato, cap. 37. pag. 32. *Vinea ſi macra erit, ſarmenta ſua concidito minute, & ibidem inarato, aut infodito.*

32. *Itemque ubi.*] Cato, cap. 30. pag. 28 *Vbi ſementim facturus eris, ibi oves delectato.* Apud Catonem alii legunt *delegato.* Sententia hæc eſt: oviarium ſeptum, caulaſque campeſtres ibi ſtatuito, uti fimo locum ſtercorent. Fimum Latini lætamen appellant, ut inferius dicturi ſumus, lib. 18. ſect. 40.

Sect. VII. 1. *Segetem.*] Cato, cap. 37. pag. 32. *Quæ ſegetem ſtercorent fruges. Lupinum, faba, vicia.* Et paulo ante: *Cicer, quod vellitur, & quod ſalſum eſt, eo malum. Hordeum, fenum Græcum, ervum, hæc omnia ſegetem exurunt, & omnia quæ velluntur. Nucleos in ſegetem ne indideris.* A Catone & Plinio ſtat & Saſerna apud Colum. lib. 2. de ruſt. cap. 14. pag. 69.

2. *Virgilius.*] Libro 2. Georg. v. 77.

Vrit enim lini campum ſeges, urit avenæ.
Vrunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.

Vide & Colum. loc. cit. pag. 70.

Sect. VIII. 1. *Fimeta*] Varro lib. de re ruſt. cap. 38. *Sterquilinium ſecundum villam facere oportet .... In eo ſi in medio robuſtea aliqua materia ſit depacta, negant ſerpentem naſci.* Colum. lib. 2. cap. 15. *Licet depreſſa foſſa, qualem ſtercori reponendo primo volumine fieri præcepimus, cinerem, cœnumque cloacarum, & culmos, ceteraque quæ everruntur, in unum congerere. Sed eodem medio loco robuſteam materiam defigere convenit: namque ea res ſerpentum noxiam latere in ſtercore prohibet.*

2. *Et qui humorem.*] Proditum illud & a Columella, lib. 1. cap. 6. *Sterquilinia quoque duo ſint: unum quod nova purgamenta recipiat, & in annum conſervet: alterum, ex quo vetera vehantur. Sed utrumque more piſcinarum devexum leni clivo, & exſtructum, pavitumque ſolum habeat, ne humorem tranſmittant. Plurimum enim refert non adſiccato ſucco fimum vires continere, & aſſiduo macerari liquore: ut ſi qua interjecta ſint ſtramentis aut paleis, ſpinarum vel graminum ſemina intereant, nec in agrum exportata ſegetes herbidas reddant. Ideoque periti ruſtici quidquid ovilibus ſtabuliſque converſum progeſſerunt, ſuperpoſitis virgeis cratibus tegunt, nec areſcere ventis ſinunt, aut Solis incurſu patiuntur exuri.*

3. *Luna ſitiente.*] Hoc eſt, ſicca, ut Plinius ipſe ait, hac ſect. & 24. ſive, non imbrifera. Nugantur qui ſitientem, aut ſiccam dici autumant, Turnebum ſecuti, quod Lunam aquis ali, ſive fluvialibus, ſive marinis Stoïci putarent: ſitire, cum expers luminis foret: udam, cum plena eſſet: uti nos ſiccum pro ſobrio, pro ebrio madidum dicimus. Apud Catonem hodie non *ſitiente*, ſed *ſilente* legitur: tamen *ſitiente* exhibent Pliniani MSS omnes. Catonis verba ſunt, cap. 29. pag. 28. *Stercus ſic dividito.... quartam partem in pratum reſervato: idque tum maxime opus erit, ubi Favonius flabit evehito Luna ſilenti*, pro *ſitienti.* Itaque *ſitiente Luna* eodem ſignificatu dici nunc a Plinio palam eſt, quo ipſe prius, lib. 13. ſect. 7. *anno ſitienti* dixit: & quo Columella, lib. 2. cap. 8. *ſitienti ſolo*, & *ſicco ſolo*, hoc eſt, imbrium experte.

4. *Ac Februario.*] Columellæ hæc oratio eſt, lib. 2. cap. 18. *Sed in totum curandum eſt, ut ſecundum Favonii exortum, menſe Februario, circa Idus, immixtis ſeminibus feni, macriora loca, & utique celſiora ſtercorentur.*

5. *Lunaque decreſcente.*] Sic Geopon. Auctor, lib. 2. cap. 19. pag. 59. & Columella, lib. 2. cap. 16. Item Palladius in Februario, tit. 20.

6. *Ac ſicca.*] Hoc eſt, minime pluvia, ut diximus. Uſus ea voce Propertius, lib. 2. Eleg. 17.

Nec licet in triviis ſicca requieſcere Luna.

Et Eleg. 28.

Incipit & ſicco fervere terra Cane.

Ubi Sirio exardeſcente carere pluviis æſtatem haud obſcure ſignificat: ſive, ut Tibullus ait, lib. 1. Eleg. 4.

Æſtivi tempora ſicca Canis.

Sect. IX. 1. *Nec pauciora.*] Nec pauciora ſerendi genera ars hominum & cura invenit, quam natura: quæ tribus modis arbores edit, ut diximus lib. 16. ſect. 58. Sponte, aut ſemine, aut radice: ſemine, inquam, fortuito labente ex arbore, non facta ex arte & induſtria ſeminatione. Sic naturæ paria retulimus.

2. *Aut enim ſemine.*] Modos ſex enumerat, quibus arbores per artem proveniant: hos & Virgilius fere recenſet, lib. 2. Georg. v. 23. Theophraſtus Plinio conſentit, lib. 2. hiſt. 1. c. 1. Seminationem. 2. Plantarum cum radice tranſlationem e ſeminario in alium locum: hunc modum Theophraſtus ἀπὸ ῥίζης vocat: plantas radicum Galli, *du Plant.* 3. Propagationem, quæ præſertim in vitibus nota eſt, *Provigner, Faire des Provins.* 4. Avulſionem, qua ſtolones, *les rejettons*, una cum fibris & radiculis e ſtirpe aut corpore arboris abſcinduntur, & ſulcis ſeu ſcrobibus mandantur: quod in arboribus ferme omnibus uſurpatur. 5. Surculum, ſive taleam e cacumine rami amputatam, quæ infoſſa ſine radice creſcit ac vireſcit: vulgo *planter des cions.* 6. Inſitionem, cum ſurculus unius arboris alteri immittitur: quæ quaſi in ejus naturam tranſit: *enter.*

3. *Aut inſito, & confecto.*] Hoc eſt, inſitione, quæ fit etiam ſecto ac fiſſo arboris ſummo trunco, quo vel unus vel plures ſurculi in fiſſuram inſerantur. *Enter en fente.* Vide Notas & Emend. num. VIII.

4. *Nam folia.*] Vix credit Theophraſtus iis qui etiam e

apud

apud Babylonios ſeri, atque ita arborem provenire, Trogum credidiſſe demiror. Quædam autem [5] pluribus generibus ſeruntur, quædam omnibus.

X. Ac pleraque ex his ipſa natura docuit, & in primis ſemen ſerere, cum decidens exceptumque terra viveſceret. [1] Sed quædam non aliter proveniunt, ut caſtaneæ, juglandes: [2] cæduis dumtaxat exceptis. Ex ſemine autem, quanquam diſſimili, ea quoque, quæ & aliis modis ſeruntur: ut vites, & mala, atque pira. Namque iis pro ſemine nucleus, non ut ſupra dictis fructus ipſe. [3] Et meſpila ſemine naſci poſſunt. [4] Omnia hæc tarda proventu, ac degenerantia, & [5] inſito reſtituenda. Interdum etiam caſtaneæ.

XI. [1] Quibuſdam natura contra omnino non degenerandi, quoquo modo ſerantur: ut cupreſſis, lauris. Namque & laurus pluribus modis ſeritur. [2] Genera ejus diximus. Ex his Auguſta, & baccalis, & tinus, ſimili modo ſeruntur. Baccæ menſe Januario, Aquilonis afflatu ſiccatæ leguntur, expanduntur que raræ, ne caleſiant acervo. [3] Poſtea quidam fimo ad ſatum præparatas, urina madefaciunt. Alii in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. [4] Alioquin uligo infeſtat, nec patitur naſci. In ſulco [5] repaſtinato palmi altitudine vicenæ fere acervatim [6] menſe Martio: eædem & propagine ſeruntur: [7] triumphaliſque talea tantum. [8] Myrti genera omnia in Campania baccis ſeruntur, Romæ propagine Tarentina. [9] Democritus & alio modo ſeri docet, grandiſſimis baccarum tuſis leviter, ne grana frangantur, eaque intrita reſte circumlini, atque ita ſeri: [10] parietem fore denſitatis, ex quo virgulæ differantur. Sic & ſpinas ſepis cauſa ſerunt, [11] tomice moris ſpinarum circumlita. [12] Pilas autem laurus & myrti inopia a trimatu tempeſtivum eſt transferre. Inter ea quæ ſemine ſeruntur, Mago [13] in nucibus operoſus eſt. Amygdalas in argilla molli meridiem ſpectante ſeri jubet. [14] Gaudere & dura, calidaque terra: in pingui aut humida mori, ac ſterileſcere. [15] Serendas quam maxime falcatas, & e novella, fimoque diluto maceratas per triduum, aut pridie quam ſerantur, aqua mulſa. [16] Mucrone defigi, aciem lateris in Aquilonem ſpectare: ternas ſimul ſerendas triangula ratione, palmo inter ſe diſtantes: [17] denis diebus adaquari, donec grandeſcant. Juglandes nuces porrectæ ſeruntur [18] commiſſuris jacentibus. Pineæ nucleis ſeptenis fere in ollas perforatas additis: [19] aut ut laurus, quæ baccis ſeritur. [20] Citrea grano & propagine:

NOTÆ.

virgis ἀπὸ τῶν ῥάβδων ἐν Βαβυλῶνι palmas provenire aïunt: lib. 2. hiſt. cap. 2.

5. *Pluribus generibus.*] Pluribus modis e ſex proxime appellatis.

Sect. X. 1. *Sed quædam non aliter.*] Quam ſemine. Virgil. lib. 2. Georg. verſ. 14.

Pars autem poſito ſurgunt de ſemine, ut altæ
Caſtaneæ.

2. *Cæduis.*] Quæ ſucciſæ, rurſus e ſtirpibus aut radicibus renaſcuntur.

3. *Et meſpila.*] Palladius, in Martio, tit. *Meſpilum. Seritur & ſemine: ſed in longiorem ſperatur ætatem.*

4. *Omnia hæc.*] Virgilius, lib. 2. Georg. verſ. 57.

Jam quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram:
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores.

Vide & Pallad. lib. 3. in Febr. tit. 25. pag. 71. Theophr. lib. 2. hiſt. cap. 3. Ὅσα δὲ ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῶν δυναμένων καὶ οὕτω βλαστάνειν, ἅπανθ' ὡς εἰπεῖν χείρω. τὰ δὲ καὶ ὅλως ἐξίσταται τοῦ γένους· οἷον ἄμπελος, μηλέα. συκῆ, ῥοά, ἄπιος, &c. *Quæ ſemine quoque proveniunt, ea fere deteriora redduntur. Quædam etiam omnino degenerant, ut vitis, malus, ficus, Punica, pirus.*

5. *Et inſito.*] Inſitione.

Sect. XI. 1. *Quibuſdam.*] Theophr. lib. 2. hiſt. cap. 3. hæc paulo enucleatius.

2. *Genera quæ diximus.*] Libro 15. ſect. 39.

3. *Poſtea quidam fimo.*] Sic paulo poſt fimo diluto macerari ſemen jubet. In quibuſdam libris, *fumo* male.

4. *Alioquin uligo.*] Cuticulæ, quæ baccas veſtit, nimius humor, erumpere ſemen incluſum non patitur.

5. *Repaſtinato.*] Refoſſo.

6. *Menſe Martio.*] Palladius menſe Februario ſeri jubet, lib. 3. ſive Februar. tit. 23.

7. *Triumphaliſque.*] Laurus triumphalis, de qua cum reliquis generibus lib. 15. ſect. 39. talea tantum ſive ſurculo ſeritur, qui modus eſt e ſex enumeratis quintus.

8. *Myrti genera.*] De his egimus lib. 15. ſect. 37.

9. *Democritus.*] Et Florentinus in Geopon. lib. XI. cap. de plantatione myrti, pag. 310. Οἱ δὲ τῷ σπέρματι προσφάτως ληφθέντι παρατρίψαντες, σειρὰν ἐκ βουτόμου πεπλεγμένην εἰς τάφρον ἐμβάλλουσιν. *Sunt qui baccas lectiſſimas tundant leviter, reſtemque e paluſtri herba tortum, (quam butomum vocant) circumligent: & ſic in foſſam injiciunt.*

10. *Parietem fore.*] Sic fore ſepem e myrto denſiſſimam, parietis vice, e qua ſurculi deinde cædi plures poſſint, qui alio transferantur.

11. *Tomice.*] Hoc eſt, junceo, lineo, palmeove funiculo, moris, quæ rubi vel ſpinæ ferunt, ſuntque nunc ſeminis vice, circumligato. Palladius, in Februario, tit. 24. de hortis: *Circa Idus Februarias ſepes hortorum ex congeſto in funibus ſpinarum ſemine facienda eſt, ſicut dictum eſt, cum de munimine loqueremur hortorum.* Nempe, lib. 1. tit. 34. de locis horti, pomarii, & ſepibus. *Alii ſpinarum plantas ac ſemina in munitione diſponunt. Sed melius erit rubi ſemina, & ſpinæ quæ rubus caninus vocatur, matura colligere, & cum farina ervi ex aqua macerata miſcere: funes dehinc ſparteos veteres hoc genere mixtionis ſic inducere, ut intra funes ſemina recepta ſerventur uſque ad verni temporis initia. Tunc ibi ſepes futura eſt; duos ſulcos tribus a ſe pedibus ſeparatos ſeſquipedis altitudine faciemus: & per utroſque, funes cum ſeminibus obruemus levi terrâ.*

12. *Pilas autem.*] Baccas intelligit laurus ac myrti, tomice ſive reſte, ut proxime dictum eſt, in pilæ modum circumlitas, atque ita ſatas: has, ubi cogit inopia, ſtatim a trimatu ait tempeſtive transferri. Vide Notas & Emendat. num. IX.

13. *In nucibus.*] Amygdalinis, juglandibus, pineiſque.

14. *Gaudere, &c.*] Palladius a Magone facit, lib. 2. in Januar. tit. 15. pag. 45. *Amant*, inquit, *agrum durum, ſiccum, calculoſum, cælum calidiſſimum: & quia mature floreſcere conſueverunt, ita ſtatuendæ ſunt, ut arbores ad meridiem ſpectent.*

15. *Serendas.*] Pallad. loc. cit. *Sed ipſa amygdala ad ponendum, & nova legamus, & grandia. Quæ antequam ponamus, pridie mulſa aqua, ita ut ne nimis maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas. Alii prius fimo liquido per triduum nuces eas macerant: deinde die & nocte eſſe patiuntur in mulſa, ſed quæ ſuſpicionem tantum poſſit habere dulcedinis.* Sic & Florentinus in Geopon. lib. 10. cap. 57. pag. 282.

16. *Mucrone.*] In carinæ ſimilitudinem compoſita amygdala eſt: carinæ acumen Plinio mucro eſt: acies lateris, carina ipſa ima, latuſque, qua falcis aciem imitatur. Aliter tamen Pallad. loc. cit. tit. 16. pag. 47. *Ponemus nuces tranſverſas, ut latus, id eſt, carina ipſa figatur in terra: cacumen ipſum cum ponimus nucem, in Aquilonis partem dirigemus.* Stare a Plinio Damogeron videtur, lib. 17. Geopon. cap. 63.

17. *Denis diebus.*] Decimo quoque die. Pallad. loc. cit. tit. 15. pag. 45. *Cum in ſeminario amygdala diſponimus, ſi ſiccitas interceſſerit, ter in menſe rigemus, & herbis naſcentibus circumfodiendo ſæpe purgemus.*

18. *Commiſſuris.*] Qua parte bifores putaminum valvulæ connectuntur.

19. *Aut ut laurus.*] Quæ quemadmodum baccis ſeratur, dictum eſt principio ſectionis hujus.

20. *Citrea grano.*] Palladius, lib. 4. in Martio, tit. 10. pag. 94. *Menſe Martio citri arbor quatuor modis ſeritur: ſemine,*

[21] ſorba ſemine, [22] & a radice planta, & avulſione proveniunt. [23] Sed illa in calidis: ſorba & in frigidis & humidis.

XII. Natura & plantaria demonſtravit, [1] multarum radicibus pullulante ſobole denſa & pariente matre [2] quas enecet. Ejus quippe umbra turba indigeſta premitur: [3] ut in lauris, Punicis, platanis, ceraſis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcunt ſoboli, ut ulmorum, palmarumque. Nullis vero [4] tales pulluli proveniunt, niſi quarum radices amore Solis atque imbris in ſumma tellure ſpatiantur. Omnia ea non ſtatim moris eſt [5] in ſua locari, ſed prius nutrici dari, atque in ſeminariis adoleſcere, iterumque migrare. Qui tranſitus mirum in modum mitigat etiam ſilveſtres: ſive arborum quoque, ut hominum natura, novitatis ac peregrinationis avida eſt: ſive diſcedentes virus relinquunt, manſueſcuntque tractatu, ceu feræ, [6] dum radici avellitur planta.

XIII. [1] Et aliud genus ſimile natura monſtravit, avulſique arboribus ſtolones vixere. Quo in genere & [2] cum perna ſua avelluntur, partemque aliquam e matris quoque corpore auferunt ſecum [3] fimbriato corpore. [4] Hoc modo plantantur Punicæ, coryli, mali, ſorbi, meſpili, fraxini, fici, in primiſque vites. Cotoneum ita ſatum degenerat. [5] Ex eodem inventum eſt ſurculos abſciſſos ſerere. [6] Hoc primo ſepis cauſa factum, ſambucis, cotoneo, & rubis depactis: mox & culturæ, ut populis, alnis, ſalici, quæ [7] vel inverſo ſurculo ſeritur. Jam eæ ibi diſponuntur, ubi libeat eſſe eas. Quamobrem ſeminarii curam ante convenit dici, quam tranſeatur ad alia genera.

XIV. [1] Namque ad id præcipuum eligi ſolum refert, [2] quoniam nutricem indulgentiorem eſſe, quam matrem, ſæpe convenit. [3] Sit ergo ſiccum, ſuccoſumque, bipalio ſubactum, advenis hoſpitale, & quam ſimillimum terræ, in quam transferendæ ſint. Ante omnia elapidatum, munitumque ad incurſum etiam gallinacei generis: quam minime rimoſum, ne penetrans Sol exurat fibras: [4] intervallo ſeſquipedum ſeri: nam ſi inter ſe contingant, præter alia vitia, etiam [5] verminoſa fiunt: ideo ſarriri convenit ſæpius, herbaſque evelli. Præterea ſemina ipſa fruticantia ſupputare, ac falcem pati conſueſcere. [6] Cato & furcis crates imponi jubet, altitudine hominis, ad [7] Solem recipiendum: atque integi culmo ad frigora arcenda: [8] ſic pirorum malorumque ſemina nutriri, ſic pineas nuces, [9] ſic cupreſſos ſemine ſatas & ipſas. [10] Minimis id granis conſtat, ut vix perſpici quædam poſſint, non omittendo naturæ miraculo, e tam parvo gigni arbores:

Notæ.

ramo, talea, clava. . . . Si granis velis ſerere, ita facies: Terram in duos pedes fodies, cinerem miſcebis, &c.

21. *Sorba ſemine, &c.*] Palladius in Januario, tit. 15. *Menſe Januario, Februario & Martio, locis frigidis . . . . ſorba ſeruntur egregie, ita ut matura in ſeminario ipſa poma pangantur. . . . Plantas etiam ſi quis ponere voluerit, habebit arbitrium. . . . Amat loca humida, montana, & frigidis proxima, & ſolum pinguiſſimum, &c.*

22. *Et a radice planta.*] Seu plantis radicis, qui ſecundus modus e ſex recenſitis ſerendi generibus.

23. *Sed illa in calidis.*] Pallad. loc. cit. de citreo: *Amat terram rarioris naturæ, cælum calidum, humoremque continuum . . . Sed ſi quis hoc genus, ut in regione frigida nutriatur, extorquet, loco vel parietibus munito, vel in meridianam partem verſo diſponat hanc arborem, &c.*

Sect. XII. 1. *Multarum radicibus.*] E multarum arborum radicibus. Secundum ſerendi genus ſuperius memoratum explanat.

2. *Quas enecet.*] Ramorum opacitate. Virgil. libro 2. Georg. verſ. 53.

Necnon & ſterilis, quæ ſtirpibus exit ab imis:
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fetus, uruntque ferentem.

3. *Ut in lauris,*] Virgil. lib. 2. Georg. verſ. 17.

Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſilva,
Ut ceraſis, ulmiſque: etiam Parnaſſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe protegit umbra.

4. *Tales pulluli.*] Stolones. Pullos & Cato vocat, cap. 51. *Propagatio pomorum, aliarumque arborum. Ab arbore abs terra puli qui naſcentur, eos in terram deprimito, extollitoque primorem partem, uti radicem capiat,* &c. Nos vulgo, *Rejettons.* Hinc verbum *pullulare* deductum, quaſi pullulos emittere, quod & pullulaſcere Columella dixit, lib. 4. cap. 21.

5. *In ſua locari.*] Ita MSS. Reg. Colb. &c. In ſua terra, ſtabili, certa, in qua ſemper conſiſtant, unde transferri nefas.

6. *Dum radici.*] Dum ei terræ eripitur, ubi radices primum egit.

Sect. XIII. 1. *Et aliud genus.*] Quod ἀπὸ παρασπάδος Theophr. vocat, lib. 2. hiſt. cap. 1. avulſione ſtolonum, ſive a radice, ſive a corpore. Quartum id ſerendi genus ſupra memoratum. A Virgilio tactum, lib. 2. Georg. verſ. 23.

Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis.

2. *Cum perna.*] Cum parte corporis, ſeu matricis, quæ ſic avulſa pernæ ſimilitudinem habet. Calcem idem ipſe appellat, ſect. 35.

3. *Fimbriato.*] Sive fibrato, hoc eſt, cum quibuſdam radicum fibris. Theophr. lib. 2. hiſt. cap. 7. ὑπόρριζα.

4. *Hoc modo.*] Theophr. loc. cit.

5. *Ex eodem.*] Ex cotoneo, quod talea quoque & cacumine deciſo e ramis, ſatum provenit. Hic quintus ſerendi modus e ſex ſuperius laudatis, Theophr. lib. 2. hiſt. cap. 1. ἀπὸ κλωνός. Virgil. lib. 2. Georg. verſ. 28.

Nil radicis egent aliæ ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.

Palladius, in Februario, tit. de malo: *Serunt aliqui* cotoneum *cacuminibus & talea: ſed tardus eſt in utroque proventus.*

6. *Hoc primo.*] Theophr. lib. 1. de cauſis, cap. 1.

7. *Vel inverſo ſurculo.*] Ita ut pars acuminatior in terram abdatur: εἰς ἀνάπαλιν τιθέναι appellat Theophr. lib. 2. hiſt. cap. 8.

Sect. XIV. 1. *Namque ad id.*] Seminarium, ſive plantarium.

2. *Quoniam nutricem.*] Nutrix ea tellus appellatur, cui primum ſemina committuntur, qualis in ſeminariis eſt: mater, in quam tranſlatæ omni deinde ævo degant.

3. *Sit ergo.*] Cato, cap. 46. pag. 38. *Seminarium ad hunc modum facito: Locum quam optimum, & apertiſſimum, & ſtercoroſiſſimum poteris, & quam ſimillimum genus terræ eæ ubi ſemina poſiturus eris,* &c.

4. *Intervallo.*] Cato, loc. cit *In ſeſquipedem quoquoverſum taleam demittito, opprimitoque pede.*

5. *Verminoſa.*] Columella, lib. 5. cap. 10. *Si eodem ſcrobe duas aut tres arbuſculas voles conſtituere, curato ne inter ſeſe contingant: quoniam mutuo contactu aut putreſcent, aut vermibus interibunt.*

6. *Cato.*] Cap. 48. cap. 39. *Eam terram tabula aut pedibus complanato: furcas circum affigito: eo perticas intendito: eo ſarmenta, aut crates ficarias imponito, quæ frigus defendant & Solem: ubi ſubtus homo ambulare poſſit, facito.*

7. *Solem recipiendum.*] Ut cum crates eæ Solem receperint, a ſatis defendant.

8. *Sic pirorum, &c.*] Cato, loc. cit.

9. *Sic cupreſſos.*] Cato, cap. 151. pag. 180. & 181. *Semen cupreſſi quando legi, ſeri, propagarique oporteat,* &c.

10. *Minimis.*] Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 40. *Quædam ad oriendum ſunt uſque adeo parva, ut ſint obſcura, ut cupreſſi*

tanto majore tritici & hordei grano: ne quis fabam reputet. Quid ſimile originis ſuæ habent malorum pirorumque ſemina? His principiis reſpuentem ſecures materiam naſci, indomita ponderibus immenſis prela, [11] arbores velis, turribus muriſque impellendis arietes? Hæc eſt naturæ vis, hæc potentia. Super omnia erit, e lacryma naſci aliquid, ut [12] ſuo loco dicemus. Ergo e cupreſſo femina (mas enim, [13] ut diximus, non gignit) pilulæ collectæ, [14] quibus docui menſibus, ſiccantur Sole: ruptæque emittunt ſemen, formicis mire expetitum: ampliato etiam miraculo, tantuli animalis cibo abſumi natalem tantarum arborum. [15] Seritur menſe Aprili, [16] area æquata cylindris, aut volgiolis, [17] denſum: terraque cribris ſupercernitur pollicis craſſitudine. Contra immane pondus attollere ſe non valet, torqueturque ſub terra. [18] Ob hoc pavitur veſtigiis. Leniter rigatur a Solis occaſu [19] in trinis diebus, ut æqualiter bibat, donec erumpant. [20] Differuntur poſt annum dodrantali filo, cuſtodita temperie, [21] ut viridi cælo ferantur, ac ſine aura. Mirumque dictu, periculum eo tantum die eſt, ſi roraverit quantulumcumque imbrem, aut ſi afflaverit. De reliquo tutæ ſunt perpetua ſecuritate, [22] aquaſque odere. [23] Et zizipha grano ſeruntur menſe Aprili. [24] Tuberes melius inſeruntur in pruno ſilveſtri, & malo cotoneo, & in calabrice: ea eſt ſpina ſilveſtris. [25] Quæcumque optime & myxas recipit, utiliter [26] & ſorbos. * Plantas ex ſeminario [27] transferre in aliud, priuſquam ſuo loco ponantur, operoſe præcipi arbitror, licet tranſlatione folia latiora fieri ſpondeant. *CAP. XI.

XV. [1] Ulmorum, priuſquam foliis veſtiantur, ſamara colligenda eſt circa Martias Calend. cum flaveſcere incipit. Deinde biduo in umbra ſiccata ferenda, denſa [2] in refracto, terra ſuper minutatim cribrata, [3] craſſitudine quæ in cupreſſis. Pluviæ ſi non adjuvent, [4] rigandum. [5] Deferendæ ex arearum venis [6] poſt annum in ulmaria, intervallo [7] pedali in quamque partem. [8] Maritas ulmos autumno ſerere utilius, quia carent ſemine: nam eæ e plantis ſeruntur. [9] In arbuſtum quinquennes [10] ſub Urbe transferunt, aut (ut quibuſdam placet) quæ vicenûm pedum eſſe cœperunt. Sulco, [11] qui novena-

NOTÆ.

Non enim galbuli qui naſcuntur, tamquam pilæ parvæ corticiæ, id ſemen: ſed in his intus primigenia ſemina dedit natura. Habet eadem Theophr. lib. 1. de cauſis, cap. 5. pag. 203.

11. *Arbores velis.*] Arbores pro malis dixit, e quibus antennæ & vela pendent.

12. *Suo loco dicemus.*] Ut de hippoſelino, lib. 19. ſect. 48. de lilio, lib. 21. ſect. XI.

13. *Vt diximus.*] Libro 16. ſect. 47.

14. *Quibus docui.*] Nempe ſect. XI. hoc eſt, menſe Januario, Februarioque.

15. *Seritur menſe.*] Per ver ſeri Cato ait, loc. cit. *Semen cupreſſi Tarentinæ per ver legi oportet: maturum eſt, ubi hordeum flaveſcit. Semen ubi legeris, in Sole ponito t id purgato, id aridum condito.... Per ver ſerito in loco ubi terra tenerrima erit, quam pullam vocant*, &c.

16. *Area æquata.*] Complanato ſolo, vel cylindro, vel pavicula. Columella, in Hortulo, lib. 10.

Ocyma comprimite, & gravibus denſate cylindris.

Cylindrus, columna eſt lapidea rotatilis; qua rei ruſticæ ſcriptores aream æquari jubent. A volubilitate nomen accepit: κυλινδεῖν enim volvere eſt. Simile inſtrumentum pavicula eſt. Utrumque a Catone copulatur, cap. 129. *Vbi bene comminuta terra fuerit, cylindro aut pavicula coæquato.* Quamobrem *volgiolis*, vel uti in MSS. ſcribitur, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. &c. *vulgioalis*, de pavicula accipiendum putamus.

17. *Denſum.*] Cato, cap. 151. *Semen ſerito crebrum, ita ut linum ſeri ſolet: Eo cribro terram incernito: dimidiatum digitum terram altam ſuccernito.*

18. *Ob hoc pavitur.*] Complanatur pedibus, non rurſum cylindro æquatur. Vide Notas & Emend. num. X.

19. *In trinis diebus.*] Tertio quoque die, ut ſect. XI. denis diebus, pro decimo quoque die.

20. *Differuntur.*] Ita etiam MSS. Transferuntur, inquit, poſt annum, cum jam caule ſunt dodrantali, ſeu pollicum novem. Filum cupreſſi tenerum caudicem vocare videtur, uti in aſparago cymam Columella lib. XI. cap. ult. ſtilum vocat. Et in Hortulo, lib. 10.

Et aſparagi corruda ſimillima filo.

Vel potius transferri ait in cupreſſeta poſt annum, ita ut intervallum dodrantale ſervetur inter eas, ut de ulmis dicetur ſect. ſeq. quod verius arbitramur.

21. *Vt viridi cælo.*] Sudo ac ſereno, & a nubibus ita puro, ut viride appareat.

22. *Aquaſque odere.*] Plinius, lib. 16. ſect. 31. *Aquas odere cupreſſi.* Et Theophr. lib. 2. hiſt. cap. 8.

23. *Et zizipha.*] Pallad. in Aprili, tit. 4. *Locis calidis Aprili menſe ziziphum conſeremus, frigidis vero Maio vel Junio. Amat loca calida, aprica. Seritur oſſibus*, &c. Grana Plinio, Palladio oſſa ſunt

24. *Tuberes.*] Pallad. lib. 2. in Januar. tit. 16. pag. 47. *Hoc menſe tuberes inſeruntur cydoneo.* Et lib. 10. in Septembri, tit. de Pomis. *Menſe Januario ultimo, vel Februario, tuberum ſurculus mirabiliter proficit cydonio inſitus. Inſeritur autem malis omnibus, & piris, & prunis, & calabrici, melius trunco fiſſo, quam cortice*, &c.

25. *Quæcumque.*] Cuilibet ſpinæ apte inſeruntur myxæ. Pallad. lib. 3. in Februar. tit. 25. pag. 78. *Myxa inſeruntur menſe Martio ſorbis, vel ſpinis.*

26. *Et ſorbos.*] Saltem ſpina alba. Pallad. lib. 2. in Januar. tit. 15. pag. 45. *Menſe Aprili ſorba inſeruntur in ſe, in cydoneo, in ſpina alba, vel trunco, vel cortice.*

27. *Transferre in aliud.*] In alterum ſeminarium.

Sect. XV. 1. *Vlmorum.*] Columella, lib. 5. cap. 6. pag. 184. & ſeqq. *Sameram deinde, quæ jam rubicundi coloris erit, & compluribus inſolata diebus, ut aliquem tamen ſuccum & lentorem habeat, iniiciemus areis, & eas totas ſeminibus ſpiſſe contegemus: atque ita cribro putrem terram duos alte digitos incernemus, & modice rigabimus*, &c. Digna ſunt cetera quæ legantur: longiora, quam ut exſcribi hic oporteat.

2. *In refracto.*] Hoc eſt, in terra bipalio paſtinata, diligenter occata & reſoluta, & in aream demum compoſita. His enim verbis Columella vim ejus verbi explanat, loco citato.

3. *Craſſitudine.*] Pollicari, ut dictum eſt ſect. ſup. in cupreſſis.

4. *Rigandum.*] Columella, loc. cit. *Æſtate deinde, priuſquam Sol oriatur, aut ad veſperum, conſpergi potius, quam rigari debent.*

5. *Deferendæ.*] Ex areolis ubi crevere, & ſulcis iis, in aliud ſeminarium poſt annum transferendæ, ut de cupreſſis dictum eſt ſup. ſect. Venas arearum vocat areas ipſas longo tractu ductas. Sic venas in metallis dicimus. Ita porro MSS. Reg. Colb. &c. non *differendæ*. Ulmarium Galli vocant, *une ormaye*, locum ulmis conſitum.

6. *Poſt annum.*] Columella, loc. cit. *Cum ternûm pedum plantæ fuerint, in aliud ſeminarium transferri debent.*

7. *Pedali.*] Columella: *Oportebit non maximos ſcrobiculos ſeſquipede inter ſe diſtantes fodere.*

8. *Maritas ulmos.*] Queis vites aptius maritantur, ut ſunt ulmi Atiniæ, quæ excelſiſſimæ, ut dictum eſt ſect. 29. lib. 16. Columella, loc. cit. pag. 185. *Poſſunt etiam collectæ cum ſtirpibus plantæ eadem ratione diſponi: quod in Atinia ulmo fieri neceſſe eſt, quæ non ſeritur e ſamera. Sed hæc ulmus autumni tempore melius quam vere diſponitur*, &c. Has plantis radicum ſeri dictum eſt, lib. 16. ſect. 29.

9. *In arbuſtum.*] Arbuſtum locus eſt arboribus conſitus ad ſuſtinendas vites: qui & arbuſtivus idcirco locus Columellæ dicitur, lib. 3. cap. 13. unde & arbuſtiva vitis.

10. *Sub Vrbe.*] In agro Romano.

11. *Qui novenarius.*] Novenûm pedum ambitu: cum ſit latitudine, ternûm. Columella, lib. 5. cap. 6. *Igitur in reſoluta terra ternûm pedum quoquoverſus faciendi ſcrobes: at in denſa*

rius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius, [12] circa positas; pedes terni undique e solido adaggerantur. Arulas id vocant in Campania. [13] Intervalla ex loci natura sumuntur. [14] Rariores serendas in campestribus convenit. Populos & fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoque maturius convenit, hoc est, ab Idibus Febr. plantis & ipsas nascentes. In disponendis arboribus, arbustisque ac vineis, [15] quincuncialis ordinum ratio vulgata & necessaria, [16] non perflatu modo utilis, verum & aspectu grata, quoquo modo intueare, in ordinem se porrigente versu. [17] Populis eadem ratio semine, qua ulmos serendi: transferendi quoque e seminariis eadem & silvis.

XVI. [1] Ante omnia igitur in similem transferri terram, aut meliorem oportet. [2] Nec e tepidis aut præcocibus in frigidos aut serotinos situs, ut neque ex his in illos. Præfodere scrobes ante (si fieri posset) tanto prius, donec pingui cespite obducantur. [3] Mago ante annum jubet, ut Solem pluviasque combibant: aut si id conditio largita non sit, ignes in medio fieri ante menses duos, nec nisi post imbres in his seri. Altitudinem eorum in argilloso, aut duro solo, trium cubitorum esse in quamque partem: [4] In pronis palmo amplius: & ubique [5] caminata fossura ore compressiore sint. [a] Nigrâ vero terrâ duo cubita, & palmum, quadratis angulis. Eadem mensura Græci auctores consentiunt, non altiores [6] quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus. [7] Nusquam vero sesquipede minus altos, [8] quoniam in humido solo ad vicina aquæ perveniat.

[9] Cato: Si locus aquosus sit, inquit, latos [b] pedes ternos in faucibus, imosque palmum & pedem, altitudine quatuor pedum: [10] eos lapide consterni, aut si non sit, perticis salignis viridibus: si neque eæ sint, sarmentis: [11] ita ut in altitudinem semipedem trahantur. Nobis adjiciendum videtur ex prædicta arborum natura, ut altius demittantur ea quæ summa tellure gaudent, tamquam fraxinus, olea. Hæc & similia quaternos pedes oportet demitti. Ceteris sat est, si altitudinis pedes ternos effecerint. [12] Excide, inquit, radicem istam, Papirius Cursor Imperator, ad terrorem Prænestinorum Prætoris. Destringi secures jussit. [13] Est innoxium abradi partes, quæ se nudaverint. [14] Testas, aliqui lapides rotundos subjici malunt, [15] qui & contineant humorem, & transmittant: [c] non item planos facere, & a terreno arcere radicem existimantes. Glarea substrata inter utramque sententiam fuerit.

INTERPRETATIO.

a *Nigra.*] *Ubi* vero terra nigra fuerit, *ibi scrobes fient alti* cubita duo, & palmum, & erunt quadrati.

b *Pedes.*] Lati sint scrobes ternos pedes in summa sui parte, in ima palmum & pedem.

c *Non item.*] Existimant *enim* planos lapides non idem præstare: ac *præterea* arcere radicem, ne terræ adhærescat.

NOTÆ.

sulci ejusdem altitudinis, qui arbores recipiant, præparandi.

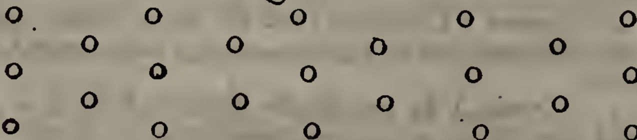
12. *Circa positas.*] Circa arbores novissime translatas, terra adaggeratur e vicino solo, atque sulco. Hunc aggerem Campani arulam vocant, quasi brevem humilemque aram.

13. *Intervalla.*] Arborum inter se distantia.

14. *Rariores.*] Laxius serendæ. Vide Notas & Emendat. num. XI.

15. *Quincuncialis.*] Quicuncialis figura, sive quincunx, ita dicebatur a figura quinti numeri V, quam singuli trianguli exprimunt: fuitque maxime commendata in disponendis arboribus, ab antiquis rei rusticæ magistris. *En échiquier.*

Quincunx.

16. *Non perflatu.*] Ventorum flatui admittendo aptior.

17. *Populis eadem.*] Forte legendum *Opulis*, ex Colum. lib. 5. cap. 5. Populi enim aut nullum aut rarissime semen ferunt. Vitem vero maxime opulus videtur alere, deinde ulmus, post etiam fraxinus, inquit Colum.

Sect. XVI. 1. *Ante omnia.*] Columella, lib. de arbor. cap. 20. & lib. 3. cap. 9. Virgilius quoque, lib. 2. Georg. vers. 265. & Geopon. Auctor, lib. 2. cap. 46. pag. 81.

2. *Nec e tepidis.*] Uti fere *neque homini ex salubri loco in gravem, neque gravi in salubrem transitus satis tutus est*, inquit Celsus, lib. 1. cap. 3.

3. *Mago ante annum.*] Et Columella, lib. 5. cap. 10. & lib. de arboribus, cap. 19. *Ante annum, quam pomaria disponere voles, scrobes fodito: ita Sole pluviaque macerabuntur: & quod posueris, cito comprehendet. Sed si quo anno scrobes feceris, etiam semina ponere voles, minimum ante duos menses, fodito scrobes, postea stramentis eos completo & incendito.*

4. *In pronis.*] In locis declivibus. Vide Notas & Emend. num. XII.

5. *Caminata.*] In modum fornacis, fornicisve arcuata fossura, angusto ore, latiore fundo, Columella, lib. 5. cap. 10. *Scrobs clibano similis fiat, cujus imum summo patentius est, ut laxius radices vagentur, ac minus frigoris hieme, minusque æstate vaporis per angustum os penetret: etiam ut clivosis locis terra, quæ in eum congesta est, a pluviis non abluatur.* Quæ totidem fere verbis repetit, lib. de arbor. cap. 19. Plinius supra, sect. 4. *Puteis ore angustatis intus spatiante vena.*

6. *Quino semipede.*] Hoc est, duobus integris pedibus, & semisse. Vide Notas & Emend. num. XIII.

7. *Nusquam vero.*] Vide Notas & Emend. num. XIV.

8. *Quoniam in humido.*] Si nempe ultra sesquipedem fodias. Vide Notas & Emend. num. XV.

9. *Cato.*] Cap. 43. pag. 37. cui titulus est: *Vites & oleæ, quomodo infodiantur. Sulcos, si locus aquosus erit, alveatos esse oportet, latos summos pedes tres, altos pedes quatuor, infimum latum pedem unum & palmum. Eos lapide consternito. Si lapis non erit, perticis saligneis viridibus quoquoversus collatis consternito. Si pertica non erit, sarmentis colligatis itidem facito.*

10. *Eos lapide consterni.*] Ut aquæ pluviæ ibi receptæ, detentæque, temporibus siccis refrigerandæ arbori sufficere possint: atque ob eam causam alii sarmenta substernunt. &c. Ita Theophr. lib. 3. de causis, cap. 5. pag. 268. & 269.

11. *Ita ut in altitudinem.*] Ita ut sarmenta semipedis altitudine exstent. Hoc illud est quod ait Columella, lib. de arboribus, cap. 20. *Cum semina depones, dextra ac sinistra singulis, usque in imum scrobem, fasciculos sarmentorum brachii humani crassitudine deponito: ita ut supra terram paululum exstent: per quos æstate parvo labore aquam radicibus subministres.*

12. *Excide.*] Aurel. Victor, lib. de Viris illustr. cap. 31. *L. Papirius Cursor a velocitate.... comis & jocorum studiosus, cum Prænestinum Prætorem gravissime increpuisset: Expedi, inquit, lictor, secures. Et cum eum metu mortis attonitum vidisset, incommodam ambulantibus radicem excidi jussit.* Refert idem Livius, lib. 9. pag. 157.

13. *Est innoxium.*] Subintellige, est nempe innoxium radices excidere, quæ se terra nudaverint. Hoc & Theophr. lib. 3. de causis, cap. XI. p. 275. In aliquibus MSS. *adradi.*

14. *Testas, aliqui lapides.*] Vide Notas & Emendationes, num. XVI.

15. *Qui & contineant.*] Qui & quantum satis est, contineant: & quod abundat, lente transmittant.

Arborem nec minorem bima, nec majorem trima transferri quidam præcipiunt: alii, cum annum impleat. [16] Cato crassiorem quinque digitis. [17] Non omisisset idem, si attineret, meridianam cæli partem signare in cortice, ut translata in iisdem & assuetis statueretur horis: ne Aquiloniæ meridianis oppositæ Solibus finderentur, & algerent meridianæ Aquilonibus. [18] Quod e diverso affectant etiam quidam in vite, ficoque, permutantes in contrarium. Densiores enim folio ita fieri, magisque protegere fructum, & minus amittere: ficumque sic etiam [19] scansilem fieri. Plerique id demum cavent, ut plaga deputati cacuminis meridiem spectet, [20] ignari fissuris nimii vaporis opponi. Id quidem [21] in horam diei quintam vel octavam spectare maluerim. Æque latet non negligendum, [a] ne radices mora [22] inarescant, neve a septemtrionibus, aut ab ea parte cæli usque ad exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certe non adversæ iis ventis radices præbeantur: propter quod emoriuntur, ignaris causæ agricolis. [23] Cato omnes ventos, & imbrem quoque in tota translatione damnat. Et ad hæc proderit quam plurimum terræ, in qua vixerint, radicibus cohærere, ac totas cespite circumligari: [24] cum ob id Cato in corbibus transferri jubeat, procul dubio utilissime. [25] Idem summam terram contentus est subdi. [26] Quidam Punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. [27] Radices inflexas poni melius. Arborem ipsam ita locari, ut media sit totius scrobis, necessarium. [28] Ficus, si in scilla (bulborum hoc genus est) feratur, ocyssime ferre traditur pomum, neque vermiculationi obnoxium: [29] quo vitio carent reliqua poma similiter sata. Radicum ejus magnam adhibendam curam, ut exemptas appareat, non evulsas, quis dubitet? Qua ratione & reliqua confessa omittimus: sicut terram circa radices [30] fistucato spissandam, [31] quod Cato primum in ea re esse censet: plagam quoque [32] a trunco oblini fimo, & foliis præligari præcipiens.

XVII. Hujus loci pars est ad intervalla pertinens. [1] Quidam Punicas, & myrtos, & lauros densiores seri jusserunt, in pedibus tamen novenis. [2] Malos amplius paulo, vel magis etiam piros, magisque amygdalas, & ficus: quod optime dijudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorumque, & umbræ cujusque arboris: quoniam has quoque obser- CAP. XII.

INTERPRETATIO.

a *Ne radices.*] Ne *diuturniore* mora *jaceant humi semina cum radicibus, &* radices *interim* inarescant.

NOTÆ.

16. *Cato.*] Cap. 28. *Posthæc arbores crassiores digitis quinque quæ erunt, eas præcisas serito,* &c.

17. *Non omisisset.*] Dum plurimum Catoni tribuit, gravissimorum scriptorum auctoritati detrahit, qui ita censuerunt facto opus esse. Theophr. lib. 2. hist. cap. 7. & Virgil. lib. 2. Georg. vers. 265.

Quin etiam cæli regionem in cortice signant:
Ut quo quæque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
Restituant: adeo in teneris assuescere multum est.

Quod imitatus deinde Columella, lib. 5. cap. 6. pag. 188. *Hanc observationem*, inquit, *non solum in vitium positione, sed in ulmorum, ceterarumque arborum præcipio: uti cum de seminario eximuntur, rubrica notetur una pars, quæ nos admoneat, ne aliter arbores constituamus, quam quemadmodum in seminario steterint. Plurimum enim refert, ut eam partem cæli spectent, cui ab tenero consueverunt.*

18. *Quod e diverso.*] Theophr. lib. 2. hist. cap. 8. Græca sunt ejusce modi: Συμβαίνειν δὲ τοῦτό φασι καὶ ἐπὶ τῆς συκῆς. οὐ γὰρ ἀποβάλλειν ἀνάπαλιν φυτευθεῖσαν· ἔτι δὲ εὐβατωτέραν γίνεσθαι, &c. *Hoc idem fieri in fico aiunt: nam si in contrarium permutata feratur, fructum non amittere, scansilemque fieri pronunciant.* Verum permutari in contrarium non idem Theophrasto, ac Plinio est: illi est, inverso surculo seri, ut de salice diximus sect. 13. Isti, latus arboris aversum ab ea cæli parte statuere, cui prius adversum erat.

19. *Scansilem.*] Εὐβατωτέραν γίνεσθαι, Theophr. loc. cit. Scansilis arbor dicitur, quæ assurgit, ut scandi facile possit: contra δύσβατος inaccessa.

20. *Ignari.*] Non intelligunt vel sic opponi nimio calori, quo finditur cortex.

21. *In horam diei.*] Hoc est, in eam cæli regionem obverti maluerim, ubi Sol, cum undecima est, vel post meridiem secunda, stare videtur. Sic enim horas partiebantur antiqui, ut sexta in meridiem caderet. Vide quæ diximus in Notis & Emendationibus ad lib. 6. num. CXIX.

22. *Inarescant.*] Ut de vite dicturi sumus, sect. 35. num. 3.

23. *Cato omnes.*] Cap. 28. pag. 27. *Caveto autem ne cum ventus siet, aut imber, effodias, aut feras: nam id maxime cavendum est.*

24. *Cum ob id Cato.*] Loco cit. *Oleas, ulmos, ficos, poma, vites, pinos, cupressos cum feres, bene cum radicibus eximito cum terra sua quamplurima, circumligatoque uti ferre possis: in alveo aut in corbula ferri jubeto.*

25. *Idem.*] Loc. cit. *In scrobe cum pones, summam terram subdito: postea operito terra*, &c. Sic etiam Columella, lib. 5. cap. 6. *Arbores ita conferendæ sunt, ut summam terram, quæ aratro subacta sit, semipedem alte substernamus, radices omnes explicemus, & depositas stercoremus, ut ego existimo: si minus, terra subacta operiamus*, &c.

26. *Quidam Punicis.*] Palladius, lib. 4. in Martio, tit. 10. pag. 92. *Qui in scrobe deponit, si tres lapillos in ipsa radice constituat, providebit ne poma findantur.* Et ante eum Colum. lib. 5. cap. 10. pag. 201. *Mala Punica, ne in arbore rumpantur, remedio sunt lapides tres*, &c.

27. *Radices inflexas.*] Leviter flexas. Sic alibi, ut notavimus, infectum pro fecto dixit. Falluntur enim qui *inflexas* nove ab eo dictum putant, quasi *non flexas*: etsi Theophrasti auctoritate tueri id omni ope nituntur, ex lib. 2. hist. cap. 7. Tutior in hoc negotio agricolarum fides, quam eruditorum conjecturæ.

28. *Ficus, si in scilla.*] Theophr. lib. 2. histor. cap. 7. Ἡ συκῆ δὲ ἐὰν ἐν σκίλλῃ φυτευθῇ, θᾶττον παραγίνεται, καὶ ἧττον ὑπὸ σκωλήκων κατεσθίεται. *Ficus, si in scilla feratur, ocyus crescit, minusque a vermibus infestatur.* Palladius, in Martio, tit. de ficu: *Aliqui multum prodesse confirmant, ut generosiora poma producat, si plantam fici diviso squillæ bulbo interstitam, strictamque vinculis collocemus.* Didymus quoque in Geopon. lib. 10. cap. 46. pag. 276. Latini veteres *squillam* pro *scilla* scripsere. De scilla dicemus lib. 19. sect. 30.

29. *Quo vitio carent.*] Vide Notas & Emend. num. XVII.

30. *Fistucato.*] Fistucatione. Fistuca, machina est utrimque ansata, qua pavitores utuntur, ut pavimenta magna vi in terram adigantur. Pavitores Galli vocant *Hie*, aut *Demoiselle.*

31. *Quod Cato.*] Cap. 28. *Oleas, ulmos, ficos .... in scrobe cum pones .... operito terra radicibus feni, deinde calcato pedibus bene, deinde fistucis, vectibusque calcato, quam optime poteris. Id erit ei primum. Post hæc arbores crassiores digitis quinque quæ erunt, eas præcisas serito, oblinitoque fimo summas, & foliis alligato.*

32. *A trunco.*] A summo trunco, ubi plaga deputati cacuminis.

Sect. XVII. 1. *Quidam Punicas, &c.*] Hæc Theophr. lib. 2. histor. cap. 7. & ubi prolixius multo tractantur, lib. 3. de causis, cap. 8. pag. 272.

2. *Malos amplius, &c.*] Theophr. locis citatis.

vari oportet. Breves sunt, quamvis magnarum arborum, quæ in orbem ramos circinent, ut in malis, pirisque. Eædem enormes cerasis, lauris.

XVIII. Jam quædam umbrarum proprietas. [1] Juglandium gravis & noxia, etiam capiti humano, omnibusque juxta satis. [2] Necat gramina & pinus: sed ventis utraque resistit, [3] qua jam & protecta vinearum ratione egent. Stillicidia pinus, quercus, ilicis, ponderosissima. [4] Nullum cupressi, umbra minima, & in se convoluta. [5] Ficorum levis, quamvis sparsa: ideoque inter vineas seri non vetantur. Ulmorum lenis, etiam nutriens, quacumque opacat. [6] Attico hæc quoque videtur e gravissimis: nec dubito, si emittantur in ramos. [7] Constrictæ quidem ullius noxiam esse non arbitror. Jucunda & platani, quanquam crassa: [8] licet gramini credere non soli, haud alia lætius operiente toros. Populo nulla ludentibus foliis: pinguis alno, sed pascens sata. Vitis sibi sufficit, mobili folio, jactatuque crebro Solem umbra temperans, [9] eodem gravi protegens in imbre. Omnium fere levis umbra, quorum pediculi longi. Non fastidienda hæc quoque scientia, atque non in ultimis ponenda, quando quibusque satis umbra aut nutrix, aut noverca est. Juglandium quidem, pinorumque, & picearum, & abietis, quæcumque attigere, non dubie venenum est.

XIX. Stillicidii brevis definitio est. [1] Omnium quæ projectu frondis ita defenduntur, ut per ipsas non defluant imbres, stilla sæva est. [2] Ergo plurimum intererit hac inquisitione, terra in qua seremus, in quantum arbores quasque alat. [3] Jam per se colles minora quærunt intervalla. Ventosis locis crebriores seri conducit. [4] Olea tamen maximo intervallo, de qua [5] Catonis Italica sententia est: in XXV. pedibus minimum, plurimum XXX. seri. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia major in Bætica arbor. In Africa vero (fides penes auctores erit) milliarias vocari multas narrant a pondere olei, quod ferant annuo proventu. Ideo [6] LXXV. pedes Mago intervallo dedit undique: aut in macro solo, aut duro, atque ventoso, cum minimum XLV. Bætica quidem uberrimas messes inter oleas metit. Illam inscientiam pudendam esse conveniet, adultas [7] interlucare justo plus, & in senectam præcipitare, aut (plerumque ipsis, qui posuere, coarguentibus imperitiam suam) totas excidere. [8] Nihil est fœdius agricolis, quam gestæ rei pœnitentia, [a] multo jam ut præstet laxitate delinquere.

CAPUT XIII. XX. [1] Quædam autem natura tarde crescunt, & in primis semine tantum nascentia, & longo ævo durantia. [2] At quæ cito occidunt, velocia sunt, ut ficus, Punica, prunus,

INTERPRETATIO.

a *Multo.*] Ut jam multo satius sit *initio* peccasse, positis laxius olearum ordinibus.

NOTÆ.

Sect. XVIII. 1. *Juglandium gravis.*] Nervorum afferre solutionem (paralysin vocant) scribit Aldrovandus. Grevinus, lib. 2. de venen, cap. 22. refrigerationem membrorum, maximumque ac diuturnum capitis dolorem: somnia dura, defluviumque capillorum, Marcellus Donat. hist. med. mirab. lib. 1. cap. 1.

2. *Necat gramina.*] Diffidere videtur a Plinio nostro Palladius, lib. 12. in Novemb. tit. 7. p. 165. cap. de pinu. *Pinus creditur prodesse omnibus quæ sub ea seruntur*: plantis fortasse robustioribus lauro, myrto, non gramini.

3. *Qua jam, &c.*] Quo genere arborum ideo jam protecta vinearum egent: hoc est, & earum propterea arborum oppositu vineæ jam percommode proteguntur. Vide Notas & Emend. num. XVIII.

4. *Nullum cupressi.*] Feminæ nimirum, quæ in metam fastigatur, ut dictum est lib. 16. sect. 60. Hæc nullum mittit stillicidium.

5. *Ficorum levis.*] Umbra.

6. *Attico.*] Julio Attico, de quo in Auctorum Indice.

7. *Constrictæ.*] Cui arbori compactiores rami sunt, hujus umbra gravis non est.

8. *Licet gramini.*] Quam sit umbra platani jucunda, vel ex gramine intelligimus, quod sub nulla alia arbore tam læte provenit: nulla alia arbos felicius operit graminum & herbarum toros.

9. *Eodem gravi.*] Eodem folio in gravi imbre se vitis protegit.

Sect. XIX. 1.] *Omnium quæ projectu.*] Exemplum statuit Palladius lib. 2. in Januar. tit. 16. pag. 47. in nuce juglande: *Desiderat intervalla majora*, inquit, *pro arboris magnitudine: quia stillicidiis foliorum suorum, proximis, vel sui generis, nocebit arboribus.* In quibusdam libris perperam *diffunduntur.* Defenduntur projectu frondis arbores eæ, quarum per folia non perpluit, nec madefit imbre, aut ipsius arboris corpus caudexve, aut circumjecta tellus.

2. *Ergo plurimum.*] Plurimum interest in hac inquisitione prospicere quodnam genus arborum ea terra alat, in qua serere quidpiam aliud libuerit.

3. *Jam per se colles.*] Locis montuosis intervalla breviora, quam planis relinquenda sunt: montibus enim minus radices & comæ augescunt, inquit Theophr. lib. 3. de causis, cap. 8. pag. 273. Ἐν γὰρ τοῖς ὀρεινοῖς ἐλάττους (ἀποστάσεις) ἢ ἐν τοῖς πεδινοῖς· ἐπ' ἔλαττον γὰρ αἵ τε ῥίζαι συναύξονται, καὶ κόμη.

4. *Olea tamen.*] Vide Colum. lib. 5. cap. 9. pag. 198.

5. *Catonis Italica.*] Hoc est, pro cæli solique Italici ratione. Vide Notas & Emend. num. XIX.

6. *LXXV. pedes Mago.*] Et ex Magone Columella, loco citato.

7. *Interlucare.*] Interlucari arbores dicuntur; quoties adempta ramorum parte, quantum earum opacitati detrahitur, tantum luci accedit: unde & *interlucare* dictum. Plinius sect. 35. libri hujus: *Interlucata densitate ramorum, qui sint supervacui*, &c. Vide quæ de vocibus *conlucare* & *sublucare* dicturi sumus in calce hujus libri.

8. *Nihil est.*] In eam sententiam egregie Columella, lib. 1. cap. 8. *Nam cum multum prodest perite quid facere, tum plus obest perperam fecisse. Unum enim ac solum dominatur in rusticatione: quidquid exigit ratio culturæ, semel facere. Quippe cum emendatur vel imprudentia, vel negligentia, jam res ipsa decoxit: nec in tantum postmodum exuberat, ut & rem amissam restituat, & quæstum temporum præteritorum resarciat.*

Sect. XX. 1. *Quædam autem.*] Virgilius, lib. 2. Georg. vers. 57.

Jam quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
Tarda venit, &c.

Varro, lib. 1. de re. rust. cap. 41. *Omnia minuta & arida, ad crescendum tarda: & quæ laxiora, ea & fecundiora: ut femina, quam mas: ex proportione in virgultis item. Itaque ficus, malus Punica, & vitis, propter femineam mollitiem ad crescendum prona. Contra palma, & cupressus, & olea, in crescendo tarda*, &c.

2. *At quæ cito.*) Plinius, lib. 16. sect. 51. *Omnia autem celerius senescunt præfecunda.*

[3] malus, pirus, myrtus, salix: & tamen antecedunt divitiis. In trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes & ante. Ex his lentissima pirus. Ocyssima omnium [4] cyprus, & pseudocyprus frutex. Protinus enim floret, semenque profert. Omnia vero celerius adolescunt [5] stolonibus ablatis, unamque in stirpem redactis alimentis.

XXI. Eadem natura & propagines docuit. Rubi namque curvati gracilitate & simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterumque nascuntur ex sese: repleturi omnia, ni resistat cultura: prorsus ut possint videri homines [1] terræ causa geniti: ita pessima atque exsecranda res propaginem tamen docuit, [2] ac viviradicem. Eadem autem natura est ederis. [3] Cato propagari præter vitem tradit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces avellanas, & Prænestinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquo, & post biennium amputato flexu, plantaque translata post trimatum: [4] quas si longius ferre libeat, in qualis statim, aut vasis fictilibus defodere propagines aptissimum, ut in iis transferantur. [5] Alterum genus luxuriosius, radices in ipsa arbore sollicitando, trajectis per vasa fictilia vel qualos ramis, terraque [6] circumfartis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, [7] inter poma ipsa & cacumina (in summa etenim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem aliam longe a tellure faciendi: eodem, quo supra, biennii spatio abscissa propagine, & cum qualis illis sata. Sabina herba propagine seritur & [8] avulsione. Tradunt fæce vini, aut e parietibus latere tuso mire ali. Iisdem modis rosmarinum seritur, & ramo, quoniam [9] neutri semen. Rhododendron, propagine & semine.

XXII. [1] Semine quoque inserere natura docuit, raptim avium fame devorato, solidoque, & alvi tepore madido, cum fecundo fimi medicamine abjecto in mollibus [2] arborum lecticis, & ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas: unde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro, laurum in ceraso, & baccas simul discolores. Tradunt & monedulam condentem semina in thesauros cavernarum ejusdem rei præbere causas. CAP. XIV.

XXIII. Hinc nata [1] inoculatio, sutoriæ simili [2] fistula aperiendi in arbore [3] oculum cortice exciso, semenque includendi eadem fistula sublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. [4] Virgiliana quærit [5] sinum in nodo gemmæ expulsi corticis, gemmamque ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipsa docuit.

XXIV. Insitionem autem casus, magister alius, & pæne numerosior, ad hunc modum. Agricola sedulus casam sepis munimento cingens, quo minus putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. [a] At illæ vivaci morsu apprehensæ, suam ex aliena fecere vitam,

INTERPRETATIO.

a *At illæ.*] At illæ *sudes fissura & quasi morsu* viventis ederæ comprehensæ, ex ea ipsa edera vitam traxere, fuitque ederæ truncus & *alimenti* vice.

NOTÆ.

3. *Malus, pirus.*] Ita recte: non, *pinus*. Sequitur enim, *Ex his lentissima pirus.*

4. *Cyprus.*] Frutex, sive arbor, de qua lib. 12. sect. 51.

5. *Stolonibus ablatis.*] Stolo in arboribus, fruticatio inutilis est, ut dictum est sect. 1. succum omnem matri, veroque arboris fetui adimens.

Sect. XXI. 1. *Terræ causa.*] Ut terram colerent, ac perpurgarent: quod eam ruborum alias silva occuparet, & obrueret.

2. *Ac viviradicem.*] Plantas, quæ cum viva radice seri possint.

3. *Cato.*] Cap. 51. pag. 41. *Propagatio pomorum, aliarumque arborum. Ab arbore abs terra pulli qui nascentur, eos in terram deprimito, extollitoque primorem partem, uti radicem capiat: inde biennio post effodito, seritoque. Ficum, oleam, malum Punicum, cotoneum, aliaque mala omnia, laurum, myrtum, nuces Prænestinas, platanum: hæc omnia a capite propagari, eximique, serique eodem modo oportet.*

4. *Quas si longius.*] Cato, cap. 52. *Quæ diligentius propagari voles, in aulas aut in qualos pertusos propagari oportet, & cum iis in scrobem deferri oportet.*

5. *Alterum genus.*] Et illud Cato pariter habet, cap. 133. pag. 69. his verbis: *In arboribus radices uti capiant, calicem pertusum sumito tibi, aut quasillum: per eum ramulum transerito: eum quasillum terra impleto, calcatoque: in arborem relinquito: Ubi bimum erit, ramum tenerum infra præcidito: cum quasillo serito: Eo modo quodvis genus arborum facere poteris uti radices bene habeant.*

6. *Circumfartis.*] Sic MSS. omnes, non, ut editi, *circumpactis*, nulla plane sententia.

7. *Inter poma.*] Inter ipsa poma, atque in ipso arboris cacumine: nam vel ex ipso summo cacumine rami ad propaginem seliguntur.

8. *Avulsione.*] De qua diximus sect. 9.

9. *Neutri semen*] Sabinæ sane rarum admodum semen est: rosmarino sterili, de quo Plinius lib. 24. sect. 59. plane nullum.

Sect. XXII. 1. *Semine quoque.*] Acinis nucleisve mali, piri, cerasi, in aliarum arborum rimas immissis. Hunc locum Carolus Stephanus in Prædio rustico, pag. 215. perperam interpretatur.

2. *Arborum lecticis.*] Sic partem eam arboris vocat, & caudicis, unde se rami dividunt in brachia.

Sect. XXIII. 1. *Inoculatio.*] Græcis ἐνοφθαλμισμὸς, & inde ἐνοφθαλμίζειν. Recessit omnino nobis hoc inserendi genus ab usu. Altera hæc insitio est, quam Columella affert, lib. 5. cap. XI. de insitione arborum, pag. 203. *Tria genera porro*, inquit, *insitionum antiqui tradiderunt. Unum quo resecta & fissa arbor resectos surculos accipit. Alterum, quo resecta inter librum & materiam semina admittit. . . . Tertium quo ipsas gemmas cum exiguo cortice in partem sui delibratam recipit, quam vocant agricolæ emplastrationem, vel ut quidam, inoculationem.*

2. *Fistula.*] Acuto scalpro seu ferramento, quale sutores habent (fistulam vocant) cortex exciditur simul cum oculo sive gemma: non eximitur tamen: in eam deinde plagam semen alterius arboris includitur, eadem fistula sublatum. Est autem hoc loco semen, non acinus nucleusve, qualis in malis, piris, ac cerasis intelligitur: sed surculus ipse inserendus: quo significatu familiaris ea in primis Columellæ vox. *Une greffe:* Theophrasto, ἔνθεμα, lib. 1. de causis. Sic idem Plinius iterum inferius, sect. 35. num. 4. de vitium surculis agens: *Interesse*, inquit, oportet *in plantario sesquipedes inter bina semina.*

3. *Oculum.*] Germina, quibus in flores aut folia arbos protuberat, oculum & gemmam vocant: oculum in primis, propter corrugationem corticis, quæ circumplicatam oculorum cuticulam imitatur. *Un bourgeon.*

4. *Virgiliana.*] Libro 2. Georg. vers. 73.

Nec modus inserere, atque oculos imponere simplex.
Nam qua se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inolescere libro.

5. *Sinum.*] Fissuram. Hæc Virgiliana ratio, nec veterum

[1] apparuitque truncum esse pro terra. Aufertur ergo serra æqualiter superficies: lævigatur falce truncus. [a] Ratio postea duplex: Et prima inter corticem lignumque inserendi. Timebant prisci truncum findere: [2] mox imperare ausi medio: ipsique in eo medullæ [3] calamum imprimebant, unum inserentes, neque enim plures capiebat medulla. [4] Subtilior postea ratio vel senos adjicit, [5] mortalitati eorum & numero succurrere persuasa, per media trunco leniter fisso, cuneoque tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus.

Multa in hoc servanda. Primum omnium, quæ patiatur coïtum talem arbor, & cujus arboris calamus. Varie quoque & non iisdem in partibus [6] subest omnibus succus. [b] [7] Vitibus ficisque media ficciora, & e summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Olei circa media succus: inde & surculi: cacumina sitiunt. [8] Facillime coalescunt, quibus eadem corticis natura, quæque pariter florentia ejusdem horæ germinationem succorumque societatem habent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua observatio, ne fissura [9] in nodo fiat: repudiat quippe advenam inhospitalis duritia. [10] Ut in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. [11] Virgilius ex cacumine inseri vetat. Certumque est, ab humeris arborum [12] orientem æstivum spectantibus surculos petendos, & e feracibus, & e germine novello, nisi vetustæ arbori inserantur: ibi enim robustiores esse debent. Præterea ut prægnantes, [13] hoc est, germinatione turgentes, qui parere illo speraverint anno. Bimi utique, nec teniores digito minimo. Inseruntur autem & universi, cum id agitur, [14] ut minor altitudo in latitudinem se fundat. Ante omnia gemmantes nitere conveniet, nihil usquam hulcerosum esse, aut [15] retorridum. [c] Spei favet medulla calami commissuræ, [16] si in matre ligni corticisque jungatur. Id enim satius, quam foris cortici æquari. [17] Calami exacutio medullam ne nudet. Tenui tamen fistula detegat, ut fastigatio lævi descendat cuneo, tri-

INTERPRETATIO.

a *Ratio.*] Ratio postera *inserendi* gemina.

b *Vitibus.*] Vitibus & ficis media pars *flagelli seu rami* siccior: & in summa parte vis *omnis* concipiendi est.

c *Spei.*] Spei commissuræ medulla calami fovet, si in matre, *sive arbore in quam inseritur*, ligno *simul* corticique jungatur.

NOTÆ.

inoculatio fuit, nec posteriorum emplastratio: quanquam ita Dalecampio aliisque visum est.

Sect. XXIV. 1. *Apparuitque.*] Proditum hoc & a Theophr. lib. 2. de causis plant. cap. 19. pag. 255. Ὥσπερ γὰρ γῆ χρῆται τῷ ὑποκειμένῳ τὸ ἐμφυτευόμενον, ἢ ἐνοφθαλμιζόμενον. *Surculus qui inseritur, vel inoculatur, truncum subditum loco telluris usurpat*, inquit Gaza. Quod & ante idem Theophr. dixerat, lib. 1. de causis, cap. 6. pag. 204. ὥσπερ γὰρ γῇ χρῆται τῷ ὑποκειμένῳ στελέχει τὰ ἐμφυτευόμενα.

2. *Mox imperare.*] Sic MSS. omnes: non, ut editi, *inforare*: quam vocem eo significatu, pro *perforare*, Latium non agnoscit. Est enim *inforare* Plauto, in forum vocare. Ac si pro *perforare* diceretur, *medium* postea, non *medio*, subsequi verius foret. At imperare viti, arvis, arboribusque, hoc est, cogere ut id ferant quod volumus, Virgilio, Plinio, & aliis familiare est. Denique nec forari hoc loco truncum, sed findi necesse est.

3. *Calamum.*] Surculum vocant, qui inseritur, *Une greffe.*

4. *Subtilior postea ratio.*] Insitio hæc est quæ fit in scissura trunci, vel fisso trunco, *enter ou greffer en fente*: in quem si plures in orbem surculi immittantur, vulgo appellant, *enter en couronne.* Hæc pariter Colum. lib. 5. cap. de insitione arborum, ipso fere principio.

5. *Mortalitati.*] Plures idcirco calami, surculive in rimam inseruntur, ut imbecillitati eorum numerus succurrat, ac si quis casus, cælive injuria perdat ex iis aliquos, vel unus superstes remaneat. In quibusdam MSS. *ex numero* non improbabili lectione.

7. *Subest omnibus succus.*] Humorem Columella vocat, lib. 5. cap. 10. *Itaque custodiemus, ut a prædictis locis, quos humorosos rustici vocant, semina legamus*, &c. Gallis, *la seve.*

7. *Vitibus.*] Sentire contra Columella videtur, loc. cit. *Feracissima autem semina sunt: non ut veteres auctores tradiderunt, extrema pars ejus, quod caput vitis appellant: id est, ultimum ac productissimum flagellum*, &c.

8. *Facillime coalescunt.*] Eadem habet Theophrastus, lib. 1. de causis plant. cap. 6. pag. 205. Columella vero, loc. cit. *Omni arbori inseri potest, si non est ei, cui inseritur, cortice dissimilis. Si vero etiam similem fructum, & eodem tempore affert, sine scrupulo egregie inseritur.* Et post quædam interjecta: *Sed cum antiqui negaverint posse omne genus surculorum in omnem arborem inseri, & illam finitionem, qua nos paulo ante usi sumus, veluti quamdam legem sanxerint, eos tantum surculos posse coalescere, qui sint cortice ac libro & fructu consimiles iis arboribus, quibus inseruntur: existimavimus errorem hujus opinionis discutiendum, tradendamque posteris rationem, qua possit omne genus surculi omnibus arboribus inseri*, &c.

9. *In nodo fiat.*] In arboris nodo, hoc est, crassiore callo eo, circa quem colligati simul se rami projiciunt. Hoc vero præcepit etiam Virgilius, lib. 2. Georg. vers. 78.

Aut rursum enodes trunci resecantur, & alte
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cælum ramis felicibus arbos.

10. *Ut in parte.*] Columella, loc. cit. *Arborem quam inserere voles, serra diligenter exsecato ea parte qua maxime nitida, & sine cicatrice est: dabisque operam, ne librum lædas. Cum deinde truncum recideris, acuto ferramento plagam levato: deinde cuneum tenuem ferreum vel osseum inter corticem & materiam ne minus digitos tres, sed considerate demittito, ne lædas aut rumpas corticem, &c.* Et mox: *Si pusillam arborem inserere voles, imam abscindito .... & medium truncum acuto scalpello permodice findito, ita ut fissura digitorum trium sit in ea, &c.*

11. *Virgilius.*] Loco mox allato, cum plantas solum feraces in hos usus adhiberi jussit: quales fere surculi non sunt, qui cacumen obtinent, sed qui humeros potius, seu media arborum. Sic Colum. lib. de arbor. cap. 3. ad vites serendas semina ait optima haberi a lumbis, secunda ab humeris, tertia summa in vite lecta, quæ feraciora quidem, sed celeriter senescunt.

12. *Orientem æstivum.*] Colum. loc. cit. *Ex qua arbore inserere voles, & surculos ad insitionem sumpturus es, videto ut sit tenera & ferax, nodisque crebris: & cum primum germina tumebunt de ramulis anniculis qui Solis ortum spectabunt, & integri erunt, eos legito crassitudine digiti minimi, &c.* Et libro de arboribus, cap. 20. *Semina si ex arboribus sumes, de iis potissimum sumito, quæ omnibus annis bonos & uberes ferunt fructus. Observabis autem ab humeris, qui sunt contra Solem orientem, ut eosdem decerpas.*

13. *Hoc est, germinatione.*] De germinatione ea dictum abunde est lib. 16. sect. 39. 40. & 41. Vide Notas & Emend. num. XX.

14. *Ut minor altitudo.*] Ut instar pumilarum arborum humiles sint, & in latitudinem se fundant: inversi seruntur calami, ita ut pars acutior in truncum immittatur: exstet ea, quæ crassior.

15. *Retorridum.*] Non Sole, vel æstu, vel gelu etiam torridum ac corrugatum.

16. *Si in matre.*] Sic arborem vocat, in quam inseritur calamus. Nostri vulgo, *le Sauvageon.*

17. *Calami.* Calamus ita acuatur, ut ne medulla ejus nudetur: tenui tamen fistula, hoc est, scalpello, ut dictum est,

bus,

bus, non ampliore digitis. Quod facillime contingit [a] tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in vento, ne cortex a ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem usque suum deprimatur. Ne luxetur dum deprimitur: neve cortex replicetur in rugas. [18] Ideo lacrymantes calamos inseri non oportet, non hercule magis, quam aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex: [b] hoc, vitali defectu non humescit, neque concorporatur. Id etiam religionis servant, ut [19] Luna crescente, ut calamus utraque deprimatur manu. Et alioqui in hoc opere duæ simul manus minus nituntur, necessario temperamento. Validius enim demissi tardius ferunt, fortius durant [20] contrarii, ex diverso. Ne hiscat nimium rima, laxeque capiat, aut ne parum: [21] & exprimat, aut compressum necet. Hoc maxime prævavendum, ut prævalide accipientis trunco in media fissura relinquatur. [22] Quidam vestigio fissuræ falce in truncis facto, salice præligant marginem ipsum. Postea cuneos figunt, continente vinculo libertatem dehiscendi. Quædam in plantario insita eodem die transferuntur. [23] Si crassior truncus inseratur, inter corticem & lignum inseri melius, cuneo optime osseo, [24] ne cortice rumpatur laxato. [25] Cerasi libro dempto finduntur. [26] Hæ solæ & post brumam inseruntur. [27] Dempto libro habent veluti lanuginem, quæ si comprehendit insitum, putrefacit. [28] Incolume cuneo adactum utilissime adstringitur. [29] Inserere aptissimum quam proximum terræ, si patiatur nodorum truncique ratio. [30] Eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent.

[31] Cato argillæ, vel cretæ arenam, fimumque bubulum admisceri, atque ita usque ad lentorem subigi jubet, idque interponi & circumlini. [32] Ex iis quæ commentatus est, facile apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inserere solitos, aut ultra latitudinem & duûm digitorum calamos demittere. [33] Inseri autem præcipit pira ac mala per ver, & post solstitium diebus L. & post vindemiam: [34] Oleas autem & ficos per ver tantum, Luna sitiente, hoc est, sicca. Præterea post meridiem, ac sine vento Austro. Mirum quod non contentus insitum munisse, [35] ut dictum est, & cespite ab imbre frigoribusque protexisse, ac mollibus [36] bifidorum viminum fascibus, [37] lingua bubula [38] (herbæ id genus est) insuper obtegi jubet, eamque illigari opertam stramentis. Nunc abunde arbitrantur [39] paleato

INTERPRETATIO.

a *Tinctum.*] Si tinctus aqua calamus radatur.

b *Hoc, vitali.*] Hoc modo, vitalis humoris defectu non humescit, nec cum matre coalescit.

NOTÆ.

deradendus: ut in morem cunei acuminatus, seu fastigatus, leviter in trunci fissuram descendat, trium fere digitorum altitudine. Ita fere Colum. loc. cit. & Theophr. lib. I. de caussis, cap. 6. pag. 205.

18. *Ideo lacrymantes.*] Qua de causa vitem aliquot antea diebus præsecant, ut lacryma effluat, neque putrescat, neque vermiculetur, inquit Theophr. lib. I. de causis, cap. 6. pag. 205.

19. *Luna crescente.*] Palladius, in Febr. tit. 17. *Sed hoc utrumque genus* insitionis *vernum est, & fit crescente Luna, ubi incipit gemma arborum turgescere.* Sequitur Columellam, lib. de arboribus, cap. 26. *Omnes arbores*, inquit, *simul atque gemmas agere cœperint, Luna crescente inserito.*

20. *Contrarii ex diverso.*] Eorum e contrario diversa ratio est, qui fuerint lentius imbecilliusque demissi: nam & ocyus ferunt ii, intereuntque celerius.

21. *Et exprimat.*] Premendo ejiciat, excludatque surculum: aut comprimat: necetque, si angustius habitet.

22. *Quidam vestigio.*] Antequam truncus findatur, quidam fissuræ vestigium in ipso falce signant: deinde truncum ipsum in margine vinculo saligneo præligant. Palladius in Febr. tit. 17. *Plerosque delectat strictum primo sectæ arboris truncum vinculis arctioribus, in medio findere, & ibi surculos ex utraque parte rasos in modum cunei, ut integra sit medulla, demergere, præmisso ante cuneolo: quo subducto depositus surculus, redeunte in plagam materia, possit adstringi.*

23. *Si crassior.*] Si in crassiore trunco fiat insitio.

24. *Ne cortice.*] Ne truncus cortice laxato rumpatur.

25. *Cerasi.*] Truncus nimirum, in quem insitio fit.

26. *Hæ solæ.*] Palladius, lib XI. in Octob. tit. 12. pag. 152. *Inseritur cerasus mense Novembri melius: vel si necesse sit, extremo Januario. Alii & Octobri inserenda esse dixerunt.*

27. *Dempto.*] Pallad. loc. cit. *Cerasum Martialis in trunco inseri jubet: mihi inter corticem & lignum feliciter semper evenit. Qui in trunco conserunt, sicut Martialis dicit, omnem lanuginem quæ circa est, auferre debebunt: quæ si remanserit, insitis nocere manifestat.*

28. *Incolume.*] Si cuneo, vel malleo insitum adigatur, ita ut non lædatur, sed sit incolume, utilissime tum adstringitur. Vide Notas & Emendationes, num. XXI.

29. *Inserere.*] De pumilis præsertim arboribus ita Columella, loc. cit. *Si pusillam arborem inserere voles, imam abscindito, ita ut sesquipede a terra exeat.*

30. *Eminere.*] Colum. loc. cit. *Surculos sic inserito, ut semipede, nec amplius de arbore exstent.* Sunt autem in pede digiti sedecim.

31. *Cato.*] Cap. 40. pag. 35. *Argillam, vel cretam coaddito, arenæ paululum, & fimum bubulum: hæc una bene condapsito, quam maxime uti lentum fiat: capito tibi scissam salicem: ea stirpem præcisum circumligato, ne liber frangatur.*

32. *Ex iis.*] Cato de re rust. cap. 40. *Surculum aridum præacutum inter librum & stirpem artito primores digitos duos. Postea capito tibi surculum, quod genus inserere voles: eum primorem præacuito obliquum primores digitos duos, &c. Artito*, est inserito, adigito, immittito.

33. *Inseri autem.*] Cap. 41. pag. 36. *Pirorum ac malorum insitio per ver, & per solstitium dies quinquaginta, & per vindemiam. Oleæ & ficorum insitio est per ver.*

34. *Oleas.*] Cato cap. 40. pag. 35. *Ficos, oleas, mala, pira, vites inseri oportet Luna silenti post meridiem, sine vento Austro.* De Luna sive silente, sive sitiente diximus sect. 8. Sed ex Plinio *sitienti* legi oportere palam est.

35. *Ut dictum est.*] Nempe proxime, argilla, creta, &c.

36. *Bifidorum viminum.*] Scissam salicem dixit Cato, loco citato.

37. *Lingua bubula.*] Catonis hæc verba, loco proxime cit. *Salicem Græcam amplius circumligato, luto depsto, stirpem oblinito, digitos crassos tres: Insuper lingua bubula obtegito, si pluat, ne aqua in librum permanet: eam linguam insuper librum alligato, ne cadat. Postea stramentis circumdato, alligatoque, ne gelus noceat.*

38. *Herbæ id genus.*] Alii non herbæ genus intelligi volunt, sed ligulam e corio bubulo factam. Plinius βούγλωσσον accepit, de qua dicetur lib. 25. sect. 40. Hac muniri ac circumlini insita voluit, ut superius, sect. 11. tomice mora spinarum, baccasque lauri.

39. *Paleato luto.*] Cum luto palea admixta plagam sarcire vimine circumligato, ita ut surculus qui inseritur, duobus digitis exstet. Sic MSS. omnes: prius legebatur, nulla prorsus sententia, aut falsa, *libros sarcire.* Emendationem nostram Columella constabilit, lib. de arboribus, cap. 26. *Cum omnes surculos, quos arbor patietur, demiseris, libro ulmi vel vimine arborem adstringito. Postea paleato luto bene subacto oblinito totam plagam, & spatium quod est inter duos surculos, usque eo ut duobus digitis insita exstent.*

luto libro ſarcire, duos digitos inſito exſtante. Verno inſerentes tempus urget, [40] incitantibus ſe gemmis, [41] præterquam in olea, cujus diutiſſime oculi parturiunt, minimumque ſucci habent ſub cortice, qui nimius inſitis nocet. [42] Punicam vero & ficum, quanquam alias ſicca ſint, recraſtinare minime utile. [43] Pirum vel florentem inſerere licet, & in Maïum quoque menſem protendere inſitionem. Quod ſi longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optime cuſtodire ſuccum arbitrantur: ſervari inter duos imbrices juxta

*CAP. XV. rivos, vel piſcinas, utrimque terra obſtructos: * [44] Vitium vero in ſcrobibus ſiccis ſtramento opertos, ac deinde terra obrutos, ut cacumine exſiſtant.

XXV. [1] Cato vitem tribus modis inſerit. [2] Præſectam findi jubet per medullam, in eam ſurculos exacutos ([3] ut dictum eſt) addi, [4] medullas jungi. [5] Altero, ſi inter ſeſe vites contingant, utriuſque in obliquum latere contrario adraſo junctis medullis colligari. [6] Tertium genus eſt, terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamoſque addere longos pedes binos, atque ita ligatum inſitum, [7] intritaque illitum operire terra, calamis ſubrectis. [8] Noſtra ætas correxit, ut Gallica uteretur terebra, quæ excavat, nec urit: quoniam aduſtio omnis hebetat: [9] atque ut gemmaſcere incipiens legatur calamus: nec plus quam binis [10] ab inſito emineret oculis, [11] ulmeo vimine alligatus, binaque circumcideretur acie a duabus partibus; ut inde potius diſtillaret [12] mucor, qui maxime vites infeſtat. Deinde cum evaluiſſent flagella pedes binos, vinculum inſiti incideretur, ubertati craſſitudine permiſſa. [13] Vitibus inſerendis tempus dedere [14] ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Sativæ plantæ ſilveſtrium radicibus inſeruntur natura ſiccioribus. [15] Si ſativæ ſilveſtribus inſerantur, degenerant in feritatem. Reliqua cælo conſtant. [16] Aptiſſima inſitis ſiccitas. [a] Hujus enim remedium appoſitis fictilibus vaſis modicus humor per cinerem diſtillans. [17] Inoculatio rores amat leves.

XXVI. [1] Emplaſtri ratio & ipſa ex inoculatione nata videri poteſt. Craſſo autem maxime cortici convenit, ſicut eſt ficis. Ergo amputatis omnibus ramis, ne ſuccum avo-

INTERPRETATIO.

a *Hujus enim.*] Nam pro remedio adverſus ſiccitatem, *ſi nimia ſit*, apponuntur *tantum* vaſa fictilia, ex quibus modicus humor per cinerem *leniter* diſtillet.

NOTÆ.

40. *Incitantibus ſe.*] Erumpentibus, prorepentibus. Sic Columella locutus, lib. 4. cap. 4. *Palmes quem* vitis *mox in germinatione citaverit.*

41. *Præterquam in olea.*] Hæc iiſdem verbis Theophraſt. lib. de cauſis, cap. 6. pag. 205. Ἔτι δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις βραχὺς ὁ καιρὸς, διὰ τὸ ταχεῖαν εἶναι τὴν βλάστησιν. τῇ ἐλαίᾳ δὲ πλείων χρόνος, διὰ τὸ πλείω χρόνον ποιεῖν τοὺς ὀφθαλμούς. *Sed & ceteris tantum temporis datum propterea eſt, quia germen celeriter exit. Oleæ plus temporis deſtinatum eſt, cum diutius ſuos parturiat oculos.*

42. *Punicam vero.*] Theophr. loc. cit. Χρὴ δὲ καὶ τῆς ὑγρότητος τὴν αὐτῶν συμμετρίαν τινὰ ὑπάρχειν· διὸ καὶ τὴν μὲν ἄμπελον προαποτέμνουσιν ἡμέραις τισὶ πρότερον, ὅπως προαπορρυῇ τὸ δάκρυον, καὶ μὴ σήπηται, μηδ᾽ εὐρωτιᾷ. Ῥόα δὲ καὶ συκῆ καὶ ὅσα τούτων ἐστὶ ξηρότερα, παραχρῆμα. *Sed ſucci quoque & humoris eorum modum obſervari quemdam oportet. Qua de cauſa vitem aliquot ante diebus præſecant, ut lacryma effluat, neque putreſcat, neque vermiculetur. Punicam, & ficum, quæque his ſicciora ſunt, protinus inſerere ſolent.*

43. *Pirum.*] Sic Palladius in Februar. tit. 25.

44. *Vitium vero.*] Subintellige calamos, ſive ſurculos. Gallis, *Marquotes.* Habet hæc etiam Colum. lib. 4. cap. 29. pag. 158. Hos ait in ſcrobibus rite ſervari, dum inſerantur.

Sect. XXV. 1. *Cato vitem.*] Cap. 41. pag. 36. Eadem habet etiam Colum. loc. cit.

2. *Præſectam.*] Truncum vitis præſectum, in quem ſurculus inſerendus.

3. *Ut dictum eſt.*] Sup. ſect.

4. *Medullas jungi.*] Cato: *Quos inſeres, medullam cum medulla componito.*

5. *Altero.*] Cato: *Altera inſitio eſt: ſi vitis vitem contingat, vitis utriuſque latus alterum præradito oblique, & inter ſe ſe medullam cum medulla libro colligato.*

6. *Tertium.*] Cato & Columella, locis citatis. Græcis eſt ἐγκεντρισμός.

7. *Intrita.*] Luto paleato.

8. *Noſtra ætas.*] Columella hæc multo uberius, lib. 4. cap. 27. pag. 158. *Sed aliud eſt ferramentum, quo priores vitem perforabant, aliud quod ipſe uſu nunc magis aptum comperi. Nam antiqua terebra, quam ſolam veteres agricolæ noverant, ſcrobem faciebat, perurebatque eam partem, quam perforaverat: deuſta porro raro revireſcebat, vel cum priore coaleſcebat..... Nos terebram, quam Gallicam dicimus, ad hanc inſitionem commenti longe habiliorem, utilioremque comperimus*, &c. Didymus quoque in Geopon. lib. 4. cap. 12. pag. 112. hunc inſitionis modum explanans, τρυπάνῳ τῷ καλουμένῳ Γαλλικῷ utitur: unde recentiorem hunc eſſe ſcriptorem apparet. Ea terebra Gallis modo *Villebrequin.*

9. *Atque ut gemmaſcere.*] Columella, lib. de arboribus, cap. 8. *Cum vitem inſerere voles, optimi generis ſarmenta fructuaria tum cum gemmas agere incipiant, vento Auſtro a matre præcidito.*

10. *Ab inſito.*] Ab inſitione non plus quam gemmæ duæ exſtarent. Plinius, ſect. 35. Oculi, inquit, in arborum ſurculis proprie vocantur unde germinant.

11. *Ulmeo vimine, &c.*] Non abludit ab hac ratione Columella, loc. cit. *Quidquid inſerueris viti, diligenter libro ligato, atque luto ſubacto paleato oblinito..... Infra inſitionem & alligaturam falce acuta leviter vitem vulnerato ex utraque parte, ut ex his potius plagis humor defluat, quam ex inſitione ipſa abundet: nocet enim nimius humor, nec patitur ſurculos inſertos comprehendere.*

12. *Mucor.*] Humor, ſeu lacryma, ut dictum eſt ex Theophr. ſect. ſup. & proxime ex Columella.

13. *Vitibus inſerendis.*] Columella, lib. 4. pag. 29. pag. 157. *Tempus inſerendi Julius Atticus tradidit ex Calendis Novembribus in Calendas Julias, quoad poſſe cuſtodiri ſurculum, ſive gemmam affirmat.* Ut ab illo deinde diffideat, ediſſerit: locum vide.

14. *Ab æquinoctio autumno.*] Sic MSS. omnes, ac rurſum inferius, lib. 19. ſect. 33. lib. 21. ſect. 12. &c. Autumnum ſcilicet pro autumnali veteres dixere: *Autumnum tempus*, Manilius: *Autumnum frigus*, Naſo, lib. 3. Metam. *Autumnam tempeſtatem*, Gellius, lib. 9. cap. 7. *Autumnos fetus*, Cod. Theod. lib. 2. tit. 8. de Feriis, lege 2.

15. *Si ſativæ.*] Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 40. *Si in pirum ſilvaticam inſeveris pirum quamvis bonam, non fore pirum tam jucundum, quam ſi in eam quæ ſilveſtris non ſit.*

16. *Aptiſſima.*] Columella, lib. 5. cap. XI. *Hoc genus inſitionis æſtivo tempore optime uſurpatur.*

17. *Inoculatio.*] Theophr. lib. 1. de cauſis, cap. 6. pag. 205. Τὸ δ᾽ ὕδωρ τῷ μὲν ἐνοφθαλμισμῷ πολέμιον, &c. *Aqua inoculationi vehementer officit: putrefacit enim*, &c.

Sect. XXVI. 1. *Emplaſtri ratio.*] Quam & inoculationem quidam, ut auctor eſt Columella, ſed perperam, appellabunt. *Tertium*, inquit, lib. 5. cap. XI. pag. 203. *inſitionis genus eſt, quo ipſas gemmas cum exiguo cortice in partem ſui delibratam recipit arbos, quam vocant agricolæ emplaſtrationem, vel ut quidam, inoculationem.* Galli, *Enter en écuſſon.*

cent, nitidissima in parte, quaque præcipua cernatur hilaritas, [2] exempta scutula (ita ne descendat ultra ferrum) cortici, imprimitur ex alia cortex par, [3] cum sui germinis mamma: sic compage densata, ut cicatrici locus non sit, & statim fiat unitas, nec humorem, nec afflatum recipiens: nihilominus tamen & luto munire, [4] & vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt, qui novis moribus favent. Sed id etiam apud veteres Græcos invenitur, & [5] apud Catonem, qui oleam ficumque sic inseri jussit, mensura etiam præfinita secundum reliquam diligentiam suam: cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atque ita coagmentari, & [6] illa sua intrita oblini: eadem ratione & in malo.

Quidam huic generi [7] miscuere fissuram in vitibus, exempta cortici tessella, surculo a latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem vidimus juxta Tiburtes [8] Tullias, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, piris, Punicis, malorumque generibus. Sed huic brevis fuit vita. Nec tamen omnem experimentis assequi naturam possumus. Quædam enim nasci, nisi sponte nullo modo queunt: eaque immitibus tantum & desertis locis proveniunt. [9] Capacissima insitorum omnium ducitur platanus, postea robur: verum utraque sapores corrumpit. [10] Quædam omni genere inseruntur, ut ficus & Punicæ. Vitis non recipit emplastra: nec quibus tenuis, ac caducus, rimosusque cortex: neque inoculationem siccæ, aut humoris exigui. Fertilissima omnium inoculatio, postea emplastratio. Sed utraque infirmissima. Et quæ cortice nituntur tantum, vel levi aura ocyssime deplantantur. [11] Inserere firmissimum, & fecundius, quam serere.

Non est omittenda raritas unius exempli. [12] Corellius Eques Rom. Ateste genitus, insevit CAP. XVII. castaneam [13] suometipsam surculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. [14] Postea Etereïus libertus Corellianam iterum insevit. Hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hæc Etereïana melior.

XXVII. Reliqua genera casus ingenio suo excogitavit, ac defractos serere ramos docuit, cum [1] pali defixi radices cepissent. Multa sic seruntur, in primisque ficus, [2] omnibus aliis modis nascens, [3] præterquam talea: [4] optime quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo super terram relicto capite, eoque ipso arena cooperto. [5] Ramo seruntur & Punica, [6] palis laxato prius meatu: item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, [7] cortice diligenter servato, [8] trunco exacuto.

XXVIII. [1] Myrtus & taleis seritur: [2] morus talea tantum; [3] quoniam in ulmo eam inseri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. [4] Servan-

NOTÆ.

2. *Exempta scutula.*] Scutulam corticeam eximimus, lignum tamen non offendentes: alia deinde similis ex altera arbore in locum prioris imprimitur. Quod in scutulæ formam cortex eximitur, inde Galli insitioni huic nomen fecere: Quod id ipsum, quod inseritur, veluti emplastrum quoddam est, inde Latinis emplastratio dicta est.

3. *Cum sui germinis mamma.*] Mammæ appellatione parvam illam corticis exuberantiam intelligo, unde primum rami prosiliunt, ac germina.

4. *Et vinculo.*] Lineo, vel, ut olim, vimineo: vel tilia denique: nam & e tilia vincula, ut dictum est libro superiore, sect. 25.

5. *Apud Catonem.*] Cap. 42. pag. 36. Ficos & oleas altero modo inserito. *Quod genus aut ficum, aut oleam esse voles, inde librum scalpro eximito: alterum librum cum gemma de eo fico, quod genus esse voles, eximito: apponito in eum locum, unde exsecaveris in alterum genus, facitoque uti conveniat. Librum longum facito digitos III.S.* (hoc est, tres & semis: Plinius quatuor solidos dixit:) *latum digitos tres: ad eumdem modum oblinito, integito: uti cetera.*

6. *Illa sua intrita.*] Luto paleato, ut Plinius ipse ait sectione 24.

7. *Miscuere fissuram.*] Vites inseruere gemina ratione: primum fisso cortice in tessellæ modum, quæ emplastratio est: & præterea terebrato trunci latere, insertoque surculo, qui Græcis ἐγκεντρισμὸς, a nobis sup. sect. explicatus.

8. *Tullias.*] MSS. *Thulias.*] Sunt qui *tiliam* scribant.

9. *Capacissima.*] Quæ plures diversorum generum surculos admittere in se ac recipere possit.

10. *Quædam omni genere.*] Omni insitionum genere, quas hactenus attigimus.

11. *Inserere firmissimum.*] Columella, lib. de arboribus, cap. 20. *Arbos insita fructuosior est, quam quæ insita non est: id est, quam quæ cum ramis aut plantis ponitur.*

12. *Corellius.*] In Inscript. Gruteri, *Corellus*, non semel. Diversus certe a Coroelio Rufo, cujus obitum Plinius alter deflet, lib. 1. epist. 12.

13. *Suometipsam.*] Castaneam insevit exempto surculo ex ea ipsa arbore quæ inserebatur.

14. *Postea Etereïus.*] Vide Notas & Emend. num. XXII.

Sect. XXVII. 1. *Pali defixi.*] *Des pieux.* Hunc signare modum Virgilius videtur, lib. 2. Georg. vers. 25. cum ait:

Hic stirpes obruit arvo,
Quadrifidasque sudes, & acuto robore vallos.

2. *Omnibus aliis.*] Sex modis superius recensitis, sect. 9.

3. *Præterquam talea.*] Hoc est, præciso exacutoque ab utraque parte ligno, quod in terram depangitur. Græci ξύλον. Varro, lib. 1. de re rust. cap. 40. taleam & clavolam vocat: Galli, *bille*: & talia serere, *planter de bille.* Vide Notas & Emend. num. XXIII.

4. *Optime quidem.*] Subintellige, nascitur. Hæc totidem verbis Theophr. lib. 2. histor. cap. 7. Φυτεύεται καὶ ἡ συκῆ, ἐάν τις κράδην παχεῖαν ἀποξύνας σφύρᾳ πήξῃ, ἄχρι οὗ ἂν ἀπολίπῃ μικρὸν ὑπὲρ τῆς γῆς, εἶτ᾽ ἐπ᾽ αὐτῇ ἄμμον βαλὼν ἄνωθεν ἐπιχώσῃ. *Seritur ficus, & si quis ramum vastiorem exacutum malleo adigat, quoad super terram paulum exstet, ac deinde arena superinjecta operiat.*

5. *Ramo seruntur.*] Theophr. lib. 2. hist. cap. 1. Ἡ ῥόα τοῦ ῥάβδου.

6. *Palis laxato.*] Palo prius laxari ac dilatari scrobem seu foramen necesse est, quo ramus immittitur. Prius paxillo perforato solo, inquit Columella, lib. 4. cap. 16.

7. *Cortice diligenter.*] Theophr. lib. 2. hist. cap. 7. Καὶ τὸν φλοιὸν περισῶσαι, *cortice minime detracto.* Crassitudinem vero rami brachialem & in olea Columella requirit, lib. 5. cap. 9.

8. *Trunco exacuto.*] Pali trunco, qui in terram defigi debet, parte durissima exacuta.

Sect. XXVIII. 1. *Myrtus & taleis.*] Etiam taleis. Theophrast. loc. cit. Καὶ γὰρ ὁ μύρρινος ἀπὸ τῶν ξύλων καὶ τῶν πρέμνων φύεται.

2. *Morus talea.*] Pallad. lib. 3. in Febr. tit. 25. pag. 77. *Morus serenda est taleis vel cacuminibus: melius autem taleis sesquipedalibus*, &c.

3. *Quoniam in ulmo.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXIV. De hac religione fulgurum diximus, lib. 15. sect. 17.

4. *Servandum in eo.*] Columella, lib. 5. cap. 8. cui titulus est, *de seminariis olivarum.*

dum in eo ante omnia, ut taleæ ex feracibus fiant arboribus: ne curvæ, neve ſcabræ, aut bifurcæ: neve tenuiores, quam ut manum impleant: ne minores pedalibus: ut illibato cortice: [5] atque ut ſectura inferior ponatur ſemper, & quod erit ab radice: [6] accumuleturque germinatio terra, donec robur planta capiat.

CAP. XVIII. XXIX. Quæ cuſtodienda in olearum cura [1] Cato judicaverit, ipſius verbis optime præcipiemus. Taleas oleaginas, quas in ſcrobe ſaturus eris, tripedaneas facito: diligenterque tractato, [2] ne liber laboret cum dolabis, aut ſecabis. Quas in ſeminario ſaturus eris, pedales facito: eas ſic inſerito: [3] Locus bipalio ſubactus ſit, [4] beneque glutus. [5] Cum taleam demittes, pede taleam opprimito. Si parum deſcendat, malleo aut [6] mateola adigito: cavetoque, ne librum ſcindas, cum adiges. [7] Palo prius locum ſi feceris, quo taleam demittas, ita melius vivet. Taleæ ubi trimæ ſunt, tum denique curæ ſint, [8] ubi liber ſe vertet. Si in ſcrobibus aut in ſulcis ſeres, ternas taleas ponito: eaſque divaricato ſupra terram, ne plus quatuor digitos tranſverſos emineant, [9] gemma vel oculo ſervato. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quam plurimas cum terra ferre. Ubi radices bene operueris, calcare bene [10] ne quid noceat.

XXX. 1. [1] Si quis quærat quod tempus oleæ ferendæ ſit, agro ſicco per ſementem, agro læto per ver. [2] Olivetum diebus XV. ante æquinoctium vernum incipito putare. [3] Ex eo die dies XL. recte putabis. Id hoc modo putato. [4] Qua locus recte ferax erit, quæ arida erunt, & ſi quid ventus interfregerit, inde ea omnia eximito. Qua locus ferax non erit, id plus concidito, aratoque bene, [5] enodatoque, ſtirpeſque leves facito. [6] Circum oleas autumnitate ablaqueato, & ſtercus addito. [7] Qui olivetum ſæpiſſime & altiſſime miſcebit, is tenuiſſimas radices exarabit. Radices ſi ſurſum abibunt, craſſiores fient, [8] & eo in radices vires oleæ abibunt.

2. Quæ genera olearum, vel in quo genere terræ vivere & ſeri debeant, quoque ſpectare oliveta, [9] diximus in ratione olei. [10] Mago in colle & ſiccis, & argilla, inter autumnum & brumam ſeri juſſit. In craſſo aut humido, aut ſubriguo, a meſſe ad brumam. Quod præcepiſſe eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc vere maxime ſerit. Sed ſi & autumno libeat, poſt æquinoctium XL. diebus ad Vergiliarum occaſum, [11] quatuor ſoli dies ſunt, quibus ſeri noceat. Africæ peculiare quidem in oleaſtro eſt inſerere. [12] Quadam æternitate conſeneſcunt proxima adoptioni virga emiſſa, atque ita alia arbore ex eadem juveneſcente: iterumque & quoties opus ſit, ut ævis eadem oliveta conſtent. [13] Inſeritur autem oleaſter calamo, & inoculatione.

3. [14] Olea, ubi quercus effoſſa ſit, male ponitur: quoniam vermes [15] qui raucæ vocan-

NOTÆ.

5. *Atque ut ſectura.*] Ut parte ima, & craſſiore, & radici propiore, qua ſecta eſt ab arbore, & exacuta, terram: cacumine, cælum ſpectet. Colum. loc. cit.

6. *Accumuleturque.*] Dum arbos germinat, terra aſſidue aggeratur, ad robuſtam uſque ætatem. βλαστανόντων δὲ ἀεὶ προσχωννύειν, ἄχρις οὗ ἂν γένηται ἄρτιον. Theophr. loc. cit.

Sect. XXIX. 1. *Cato.*] Cap. 45. *Taleas oleaginas, quas in ſcrobe ſaturus eris, tripedaneas decidito, diligenterque tractato, ne liber laboret, cum dolabis, aut ſecabis*, &c. Pedales circiter Varro facit, lib. 1. de re ruſt. cap. 40.

2. *Ne liber laboret.*] Hoc eſt, ut ait Colum. lib. 5. cap. 9. pag. 155. *ne corticem lædas, aliamve partem, quam quæ ſerra præciderit.* Ut ipſe Cato, cap. 40. *ne librum convellas.*

3. *Locus bipalio.*] Bipalium Græcis σκαπάνη, inſtrumentum eſt ad fodiendum. *Vne hoüe.*

4. *Beneque glutus.*] Cato, cap. 45. *beneque glutus ſiet*: hoc eſt, unitus, æquatus, complanatus.

5. *Cum taleam.*] Cato: *Cum taleam demittes, pede tantum opprimito*, &c.

6. *Mateola.*] Nos mateolam, bipalii manubrium interpretamur: aliter alii.

7. *Palo prius.*] Cato, loc. cit. totidem apicibus, ac ſyllabis. Plinius ſupra, ſect. 27. *Palis laxato prius meatu.*

8. *Vbi liber ſe vertet.*] Cato, *Vbi liber ſe ſe vertet.* Catonis ſententia eſt, ut quidem remur, oleas, cum trimæ ſunt, priuſquam transferantur, rubrica notandas, ut cum ſerentur, eaſdem cæli partes liber aſpiciat, ſive cortex, quas etiam in ſeminario conſpexerat: alioqui frigore vel calore laboraturas ab ea parte, quas præter conſuetudinem ſub alio tractu expoſitas habuerant. Ita enim Colum. lib. de arboribus, cap. 17. de olivetis.

9. *Gemma vel oculo ſervato.*] Oculo uno, ſeu gemma exſtante a terra: Vide Notas & Emend. num. XXV.

10. *Ne quid noceat.*] Cato, *Calcato bene ne aqua noceat.*

Sect. XXX 1. *Si quis quærat.*] Cato, c. 27. & 40. & Columella, lib. 5. cap. 9. *Plantæ autem in oliveto diſponentur optime, ſiccis minimeque uliginoſis agris, per autumnum: lætis & humidis, verno tempore, paulo antequam germinent.*

2. *Olivetum diebus.*] Cato, cap 44.

3. *Ex eo die.*] Cato: *Ex eo die dies quadraginta quinque recte putabis.*

4. *Qua locus recte.*] Cato, *Qui locus recte ferax erit*, &c.

5. *Enodatoque.*] Ramos inutiles amputato: arborem interlucato: ſtirpem onere levato. Cato totidem verbis ac Plinius.

6. *Circum oleas.*] Cato, cap. 5. pag. XI. *Circum oleas autumnitate ablaqueato, & ſtercus addito.* MSS. etiam Pliniani omnes *autumnitate*, non *autumno* habent. Uſus ea voce iterum Cato, cap. 155.

7. *Qui olivetum.*] Cato, cap. 61. pag. 44. *Qui olivetum ſæpiſſime & altiſſime miſcebit, is tenuiſſimas radices exarabit. Si male arabit, radices ſurſum abibunt, craſſiores fient, & in radices vires oleæ abibunt.*

8. *Et eo.*] Et ea re, ob eam rem.

9. *Diximus in ratione olei.*] Libro 15. ſect. 6.

10. *Mago.*] Et poſt eum Columella, lib. de arboribus, cap. 17. de olivetis, ubi Magonem laudat.

11. *Quatuor ſoli.*] Vide Notas & Emend. num. XXVI.

12. *Quadam..... conſeneſcunt.*] Æterno fere ævo oleæ durant, quoniam virgas ſeu ſtolones emittunt quotannis, qui ſeri alio & transferri poſſint. Simili ſententia Columella, lib. 4. cap. 17. *Neque enim ea quæ ſeruntur a nobis immortalia eſſe poſſunt: attamen æternitati eorum ſic conſulimus, ut de mortuis ſeminibus alia ſubſtituamus*, &c.

13. *Inſeritur.... calamo.*] Hoc eſt, ſurculo, quo dictum eſt modo initio ſectionis 24.

14. *Olea, ubi quercus.*] Amplius eo Varro dicit, lib. 1. de re ruſt. cap. 16. dum ait, *Si ad limitem quercetum habet ager, non poſſe recte ſecundum eam ſilvam ſeri oleam*, &c. Aliquid ſimilius Columella, lib. 5. cap. de generibus olearum: *Poteſt*, inquit, *olea in agro frumentario ſeri, vel ubi arbutus, aut ilex ſteterant. Nam quercus etiam exciſa radices noxias oliveto relinquit, quarum virus enecat oleam.* Sed de vermibus idem expreſſius, libro extremo de arboribus, cap. 17. de olivetis: *Si olivam poſueris eo loco, unde quercus effoſſa eſt, morietur: ideo quod vermes quidam ſunt, qui in radice quercus naſcuntur, & educantur, iique maxime ſemina oleæ conſumunt.*

15. *Qui raucæ.*] Ita etiam MSS. Sunt qui *erucæ* malint: ſed imperite, ac nimium confidenter.

tur, in radice quercus naſcuntur, & tranſeunt. [16] Non inhumare taleas, aut ſiccare prius quam ſerantur, utilius compertum. Vetus olivetum ab æquinoctio verno intra Vergiliarum exortum [17] interradi alternis annis, melius inventum: [18] item muſcum circumdare radici. Circumfodi autem omnibus annis a ſolſtitio duûm cubitorum ſcrobe pedali altitudine: [19] ſtercorari tertio anno.

4. [20] Mago idem amygdalas ab occaſu Arcturi ad brumam ſeri jubet. Pira non eodem tempore omnia, quoniam non æque floreant. Eadem oblonga, aut rotunda, ab occaſu Vergiliarum ad brumam. Reliqua genera media hieme ab occaſu Sagittæ, Subſolanum, aut Septemtriones ſpectantia. Laurum ab occaſu Aquilæ ad occaſum Sagittæ. Connexa enim de tempore ſerendi æque ratio eſt. Vere & autumno id magna ex parte fieri decrevere. Eſt & alia hora circa Canis ortus, paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter utilis intelligitur; ſed haud omittenda nobis, non tractûs alicujus rationem, [21] verum naturæ totius indagantibus. In Cyrenaïca regione [22] ſub eteſiarum flatu conſerunt: necnon & in Græcia: oleam maxime in Laconia. Cos inſula & vites tunc ſerit: ceteri apud Græcos, inoculare & inſerere non dubitant: ſed arbores non ſerunt. Plurimumque in eo locorum natura pollet. Namque in Ægypto omni ſerunt menſe, & ubicumque imbres [23] æſtivi non ſunt, ut in India & Æthiopia. [24] Neceſſario poſt hæc autumno ſeruntur arbores.

5. [25] Ergo tria tempora eadem germinationis, ver, & Canis, Arcturique ortus. Neque enim animalium tantum eſt ad coïtus aviditas, ſed multo major eſt terræ ac ſatorum omnium libido: qua tempeſtive uti, [a] plurimum intereſt conceptûs. Peculiare utique in inſitis, cum ſit mutua cupiditas [26] utrimque coëundi. Qui ver probant, ab æquinoctio ſtatim admittunt, prædicantes germina parturire, [b] ideo faciles corticum eſſe complexus. Qui præferunt autumnum, ab [27] Arcturi ortu, quoniam ſtatim radicem quamdam capiant, & ad ver parata veniant, atque non protinus germinatio auferat vires. [28] Quædam tamen ſtatutum tempus anni habent ubique, ut ceraſi & amygdalæ circa brumam, ſerendi vel inſerendi. De pluribus locorum ſitus optime judicabit. Frigida enim & aquoſa verno conſeri oportet, ſicca & calida autumno.

6. Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum diſtribuit: [29] Moro ab Idibus Februariis in æquinoctium, piro autumnum: ita ut brumam quindenis nec minus diebus antecedant. Malis æſtivis, & cotoneis, item ſorbis, prunis, poſt mediam hiemem in Idus Februarias. [30] Siliquæ Græcæ, & Perſicis, ante brumam per autumnum. [31] Nucibus, juglandi, & pineæ, & avellanæ, & Græcæ, atque caſtaneæ, a Calendis Martiis [32] ad Idus eaſdem. [33] Salici, geniſtæ, circa Martias Calendas. [34] Hanc in ſiccis ſemine, illam in humidis virga ſeri, diximus.

INTERPRETATIO.

a *Plurimum.*] Plurimum intereſt ad conceptum *arborum & germinationem.*

b *Ideo faciles.*] Ideo cortices, *arboris pariter & ſurculi inſiti, facile coïre.*

NOTÆ.

16. *Non inhumare taleas.*] Quanquam ita fieri præcipit Columella, lib. 5. cap. 9. pag. 195. *Sed oportebit talearum capita & imas partes mixto fimo cum cinere oblinere, & ita totas eas immergeri, ut putris terra quatuor digitis alte ſuperveniat. Sed binis indicibus ex utraque parte humantur*, &c. In Chiffl. cod. *intumare*, male.

17. *Interradi alternis.*] Quid ſit interradi diximus lib. 15. ſect. 2. Somniant vocabulariorum concinnatores, qui hac voce præcipi putant, ut qui ſolet innaſci arboribus muſcus eradatur. Quod Plinius alternis annis interradi hoc loco ait, tonſuram oleæ alternam vocat ipſe ſect. 45. cum alternis nimirum annis amputari ramos inutiles olearum vetuſtiorum jubet, ne alimentum omne in materiem inſumatur. Sic Colum. lib. 5. cap. 9. de ſeminariis olivarum: *Quin etiam*, inquit, *compluribus interpoſitis annis olivetum putandum eſt. . . . . Quod tamen ſatis erit octavo anno feciſſe*, &c.

18. *Item muſcum.*] Columella, lib. XI. cap. 2. *Hoc eodem menſe* (Maïo) *in paſtinato ſeminario noviſſima poſitio eſt olearis taleæ: eamque oportet, cum panxeris, fimo & cinere mixtis oblinire, & ſuperponere muſcum, ne Sole findatur*, &c.

19. *Stercorari.*] Colum. loc. cit. *Tertio quoque anno fimo vel pabulandæ ſunt oleæ.*

20. *Mago idem.*] Et Palladius, lib. 2. in Januar. tit. 15. pag. 45. *Amygdalus ſeritur menſe Januario & Februario: item locis calidis Octobri & Novembri.* De occaſu Arcturi, lib. 18. ſect. 74. De occaſu Vergiliarum, lib. 18. ſect. 59. Sagittæ, ſect. 74. Aquilæ demum, ſect. 69.

21. *Verum naturæ totius.*] In MSS. *potius.*

22. *Sub eteſiarum.*] De his egimus lib. 2. ſect. 47. dicemuſque iterum lib. 18. ſect. 68.

23. *Æſtivi non ſunt.*] In MSS. *æſtivi ſunt:* Male. Idem Plinius lib. 19. ſect. 4. *In deſertis aduſtiſque Sole Indiæ, ubi non cadunt imbres.* Sic etiam Cteſias in eo volumine quod de Indicis rebus conſcripſit, cujus exſtant fragmenta apud Photium in Bibl. quæ ſunt ſæpius laudata a nobis in hoc opere.

24. *Neceſſario.*] Columella, lib. 5. cap. 10. *Arbores ac ſemina cum radicibus autumno ſerito, hoc eſt, circa Calendas & Idus Octobris.*

25. *Ergo tria.*] Plinius, lib. 16. ſect. 41. *Sunt aliæ naturales quibuſdam* germinationes, *præterque vernas, quæ ſuis conſtant ſideribus. . . . . Hiberna, Aquilæ exortu: æſtiva, Canis ortu: tertia Arcturi: has duas quidam omnibus arboribus communes putant, &c.*

26. *Vtrimque coëundi.*] Vel, ut in MSS. *utrique*, ſurculo arborique.

27. *Arcturi ortu.*] De eo dicemus lib. 18. ſect. 74.

28. *Quædam tamen.*] Columella, lib. XI. cap. 2. *Poſſunt etiam his diebus* (menſe Decembri exeunte) *ceraſi, & tuberes, & Armeniacæ, atque amygdalæ, ceteræque arbores, quæ primæ florent, inſeri commode.*

29. *Moro ab Idibus.*] Colum. lib. 5. cap. 10. pag. 202. *Mala, ſorba, pruna, poſt mediam meſſem uſque in Idus Febr. ſerito. Mororum ab Idibus Februar. uſque ad æquinoctium vernum ſatio eſt.*

30. *Siliquæ Græcæ.*] De quibus diximus lib. 15. ſect. 26. Colum. loc. cit. *Siliquam Græcam, quam quidam κεράτιον vocant, & Perſicum, ante brumam per autumnum ſerito.*

31. *Nucibus, &c.*] Colum. loc. cit. pag. 201. *Cum ferula fuerit enata, eam findito, & in medulla ejus ſine putamine nucem Græcam, aut avellanam abſcondito, & ita adobruito. Hoc ante Calendas Martias facito, vel etiam inter Nonas & Idus Martias. Eodem tempore juglandem, & pineam, & caſtaneam ſerere oportet.* De his nucum generibus dictum eſt lib. 15. ſect. 24. & 25.

32. *Ad Idus eaſdem.*] Hoc eſt, Martias.

33. *Salici.*] Colum. lib. de arbor. cap. 29. *Salicem & geniſtam creſcente Luna vere circa Calendas Martias ſerito. Salix humida loca deſiderat, geniſta etiam ſicca.*

34. *Hanc in ſiccis.*] In montibus geniſtas ſponte naſci Plinius ante admonuit, lib. 16. ſect. 30. In fluminibus ſali-

CAP. XIX. 7. Est etiam nunc nova inserendi ratio, ne quid sciens quidem prætercam, quod usquam invenerim, [35] Columellæ excogitata, ut affirmat ipse, qua vel diversæ insociabilesque naturæ arborum copulentur, ut fici atque oleæ. Juxta hanc seri ficum jubet non ampliore intervallo, quam ut contingi large possit ramo oleæ quam maxime sequaci atque obedituro: eumque omni interim tempore edomari [a] [36] meditatione curvandi. Postea fico adepta vires, (quod evenire trimæ, aut utique quinquenni solet,) [37] detruncata superficie, [38] ipsumque deputatum, & ut dictum est, adraso cacumine, defigi in crure fici, custoditum vinculis, ne curvatura fugiat. Ita quodam propaginum insitorumque temperamento, triennio communi inter duas matres coalescere. Quarto anno abscissum totum adoptantis esse, nondum vulgata ratione, ant mihi certe satis comperta.

XXXI. Cetero eadem illa de calidis frigidisque, & humidis & siccis [1] supra dicta ratio, & scrobes fodere monstravit [2] In aquosis enim neque altos, neque amplos facere expediet: aliter in æstuoso solo & sicco, ut quam maxime accipiant aquam, contineantque. Hæc & veteres arbores colendi ratio est. Ferventibus enim locis [3] accumulant æstate radices operiuntque, ne Solis ardor exurat. [4] Alibi ablaqueant, perflatusque admittunt. Iidem hieme cumulis a gelu vindicant. [5] Contra illi hieme aperiunt, humoremque sitientibus quærunt. Ubicumque circumfodiendi arbores ratio [6] in circuitu pedes in orbem ternos: neque id in pratis, quando amore Solis humorisque in summa tellure oberrant. Et de arboribus hæc quidem fructus gratia serendis inserendisque in universum sint dicta.

CAP. XX. XXXII. [1] Hinc restat earum ratio, quæ propter alias feruntur, ac vineas maxime, cæduo ligno. Principatum in iis obtinent salices, quarum satio fit [2] loco madido: [3] tamen refosso duos pedes & semipedem, [4] talea sesquipedali, vel pertica, quæ utilior, quo plenior. [5] Intervallo esse debent pedes seni. [6] Trimæ pedibus binis a terra putatione coërcentur, ut se in latitudinem fundant, ac sine scalis tondeantur. Salix enim fecundior est, quo terræ propior. Has quoque omnibus annis [7] confodi jubent mense Aprili. Hæc est viminalium cultura. Perticalis [8] & virga & talea seritur, fossura eadem. Perticas ex ea cædi justum est quarto fere anno. [9] Et eæ autem senescentium propagine resarciunt locum, pertica immersa, ac post annum recisa. [10] Salicis viminalis jugera singula sufficiunt XXV. vineæ jugeribus. [11] Ejusdem rei causa populus alba seritur [12] bipedaneo pastinatu, talea sesquipedali, [13] biduo siccata, [14] palmipede intervallo, terra superinjecta duorum cubitorum crassitudine.

XXXIII. [1] Arundo etiamnum dilutiore, quam hæ, solo gaudet. [2] Seritur bulbo radi-

INTERPRETATIO.

a *Meditatione.*] Assuetudine.

NOTÆ.

ces, vel depacto temere surculo, ejusdem libri sect. 46. 67. & 68.

35. *Columellæ.*] Libro 5. cap. XI. pag. 205.

36. *Meditatione curvandi.*] Ut assidue curvata, fissuræ assuefiat.

37. *Detruncata superficie.*] Arboris fici præsecto cacumine. Columella: *Tunc arborem fici detrunca, plagamque læva, & mediam cuneo finde. Cacumina deinde olivæ, sicuti matri cohærent, ex utraque parte abrade, & ita fissuræ fici insere, cuneumque exime, diligenterque ramulos colliga, ne qua vi revellantur. Sic interposito triennio convalescet ficus cum olea: & tum demum quarto anno, cum bene coïerint, velut propagines, ramulos olivæ a matre resecabis.*

38. *Ipsumque.*] Ipsum oleæ ramum, matri adhuc adhærentem, sed deputatum tamen, hoc est, ex utraque parte cuspidatim decisum, ut dictum est sect. 24. defigi jubet in ficum, qua parte facta est fissura: hanc μεταφορικῶς crus appellant: alias truncum.

Sect. XXXI. 1. *Supra dicta ratio.*] Sup. sect. 7. num. 6.

2. *In aquosis.*] Hæc Theophrast. lib. 3. de causis, cap. 5. pag. 268.

3. *Accumulant.*] Accumulantur terra radices. Græci προσχωννύειν vocant, ut Theophr. a nobis laudatus sect. 28.

4. *Alibi ablaqueant.*] Circum radices terra foditur, ut illæ aëre ventisque perflentur.

5. *Contra illi.*] Columella, de vitibus, lib. 5. cap. 5. *Ubi* semina *jam corroborata fuerint, nihil dubium est, quin cælestibus aquis plurimum juventur. Itaque locis, quibus clementia hiemis permittit, adapertas vites relinquere, & tota hieme ablaqueatas habere conveniet.*

6. *In circuitu.*] MSS. *In circuitum.*

Sect. XXXII. 1. *Hinc restat earum ratio.*] MSS. Reg. Colb. *natio*, haud ita sincere, ut remur.

2. *Loco madido.*] Vide quæ dicta sunt sect. 30. num. 6.

3. *Tamen refosso.*] Columella item de viminali salice, lib. 4. cap. 30. pag. 161. *Ita enim præcipiunt veteres, in duos pedes & semissem salicto destinatum solum.*

4. *Talea ..... ut pertica.*] Utroque enim modo seritur viminalis, ut mox dicetur. Et de eo genere Columella, lib. 4. cap. 30. pag. 162. *Atque hæ*, inquit, *vel cacuminibus vel taleis deponuntur. Perticæ cacuminum modicæ plenitudinis, quæ tamen dipondiarii orbiculi crassitudinem non excedant, optime panguntur.... Talea sesquipedales terreno immersæ paululum obruuntur.*

5. *Intervallo.*] Colum. loc. cit.] *Riguus locus spatia laxiora desiderat, eaque senûm pedum per quincuncem recte faciunt*, &c.

6. *Trimæ.*] Etiam anniculæ, vel si fuerit ager siccior, bimæ, inquit Columella, lib. 4. cap. 31. pag. 163.

7. *Confodi jubent.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXVII.

8. *Et virga.*] Hoc est, surculo, de quo dictum est sect. 9. uti de talea, sect. 27. Columella, loc. cit. *Perticalis fere eumdem agrum, quem viminalis, desiderat: melior tamen riguo provenit: at ... ea taleis conseritur.... crebroque foditur, atque exherbatur ... sic culta quarto demum anno cæditur.*

9. *Et eæ autem.*] De viminalibus tradit Colum. lib. 4. cap. 30. pag. 162. mergis in terram curvatis defossisque, & post annum decisis a stirpe propagari eas: quod multo est de perticali verius.

10. *Salicis viminalis.*] Columella, loc. cit. pag. 161. *Viminalium, ut Atticus putat, singula jugera sufficere possunt quinis & vicenis jugeribus ligandæ vineæ: arundineti singula jugera vicenis jugandis: castaneti jugerum totidem palandis, quot arundineti jugandis.*

11. *Ejusdem rei.*] Vineæ ligandæ.

12. *Bipedaneo.*] Terra duos pedes refossa. Pastinare est terram fodere.

13. *Biduo siccata.*] Priusquam seratur: contra quam de oleis præceptum est, sect. 31. *Taleas non siccare prius quam serantur, utilius compertum.*

14. *Palmipede intervallo.*] Serantur arbores palmi unius inter se & pedis intervallo. Palmipedalem mensuram vocat Columella, lib. 3. cap. 19.

Sect. XXXIII. 1. *Arundo.*] Columella eleganter, lib. 4. cap. 32. pag. 163. *Arundo*, inquit, *cum sit vivacissima, nec recuset ullum locum, prosperius resoluto, quam denso: humido, quam sicco .... vallibus, quam clivis: fluminum ripis & limitibus ac vepretis commodius, quam mediis agris deponitur.* Dilutum solum, madidum humidumque intellige.

2. *Seritur.*] Colum. loc. cit. *Seritur bulbus radicis: seritur*

cis, quem alii oculum vocant, [3] dodrantali ſcrobe, [4] intervallo duûm pedum & ſemipedis: reficiturque ex ſeſe vetere arundineto exſtirpato, quod utilius repertum, [5] quam caſtrare, ſicut antea. Namque inter ſe radices ſerpunt, mutuoque [6] diſcurſu nentur. [7] Tempus conſerendi, priuſquam oculi arundinum intumeſcant, ante Calendas Martias. [8] Creſcit ad brumam uſque: deſinitque, cum dureſcere incipit: Hoc ſignum tempeſtivam habet cæſuram. [9] Et hanc autem quoties & vineam fodiendam putant. [10] Seritur & tranſverſa, non alte terra condita: erumpuntque e ſingulis oculis totidem plantæ. Seritur & deplantata pedali ſulco: binis obrutis gemmis, ut tertius nodus terram attingat: prono cacumine, ne rores concipiat. Cæditur decreſcente Luna. Vineis anno ſiccata utilior, quam viridis.

XXXIV. [1] Caſtanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, perdurandi pervicacia, regerminatione cædua vel ſalice lætior. [2] Quærit ſolum facile, [3] nec tamen arenoſum: maximeque ſabulum humidum, aut [4] carbunculum, vel toſi etiam farinam, quamlibet opaco, ſeptemtrionalique & præfrigido ſitu, vel etiam declivi. [5] Recuſat eadem glaream, rubricam, cretam, omnemque terræ fecunditatem. [6] Seri nuce diximus: ſed niſi ex maximis non provenit, [7] nec niſi quinis acervatim ſatis. [8] Perfringi ſolum debet ſupra, ex Novembri menſe in Februarium: quo ſolutæ ſponte cadunt ex arbore, atque ſubnaſcuntur. [9] Intervalla ſint pedalia, undique ſulco drodantali. Ex hoc ſeminario transferuntur in aliud, bipedali intervallo, plus biennio. [10] Sunt & propagines, nulli quidem faciliores. Nudata enim radice, tota in ſulco proſternitur. Tum ex cacumine ſupra terram relicto renaſcitur, & alia ab radice. [11] Sed tranſlata neſcit hoſpitari, pavetque novitatem. Biennio fere poſtea proſilit. Ideo nucibus potius, quam viviradicibus, plantaria cædua implentur. [12] Cultura non alia, quam ſupradictis, fodiendis ſupputandiſque per biennium ſequens: de cetero ipſa ſe colit umbra ſtolones ſupervacuos enecante. [13] Cæditur intra ſeptimum annum. [14] Sufficiunt pedamenta jugeri unius vicenis vinearum jugeribus, [15] quando etiam ea bifida ſtirpe fiunt: durantque ultra alteram ſilvæ ſuæ cæſuram.

Notæ.

& talea calami: nec minus toto proſternitur corpore. Διὰ τῶν βολβῶν, Geopon. auctor, lib. 5. cap. 51. pag. 162. De arundinis oculis egimus libro ſuperiore, ſect. 67.

3. *Dodrantali.*] Pollicum novenûm.

4. *Intervallo duûm.*] At Colum. loc. cit. *Bulbus tripedaneis intervacantibus ſpatiis obrutus, anno celerius maturam perticam præbet.*

5. *Quam caſtrare.*] Qui mos Columellæ ævo obtinuit. Is caſtrare quid hoc loco ſit, aperit. *Ea eſt autem arundineti ſenectus,* inquit loc. cit. *cum vel exaruit ſitu & inertia plurium annorum: vel ita denſatum eſt, ut gracilis & cannæ ſimilis arundo prodeat. Sed illud de integro refodi debet: hoc poteſt intercidi & diſarari, quod opus ruſtici caſtrationem vocant, &c.* Caſtrari igitur arundinetum aiunt, cum ubi denſius quam par eſt ſatum fuerit, evelluntur e ſilva eæ quæ minus utiles cenſentur, & ſic laxiores arundinum ordines fiunt.

6. *Diſcurſu nentur.*] Implicantur invicem, dum per terram ſerpunt diſcurruntque. Tamen in MSS. *decurſu necantur,* ut legendum videatur, *decuſſu necantur:* ſitque ſententia, unius arundinis avulſione, quod in caſtratione fit, & proximas quoque decuti atque interire, ob mutuam radicum implicationem.

7. *Tempus conſerendi.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXVIII.

8. *Creſcit, &c.*] Colum. lib. 4. cap. 32. pag. 164. *Cæditur deinde poſt brumam: nam uſque in id tempus incrementum capit: ac tum compeſcitur, cum obriguit hiberno frigore.* Geopon. lib. 5. cap. 51. pag. 163.

9. *Et hanc autem.*] Colum. loc. cit. *Fodiendum, quoties & vineta, &c.*

10. *Seritur & tranſverſa.*] Diverſum ab iſto genus, quod affert Theophr. lib. 2. hiſt. cap. 2. Φύεται δὲ τις καὶ κάλαμος, ἐάν τις διατεμὼν τὰς ἠλακάτας πλαγίας, ἢ καὶ κατακρύψῃ κόπρῳ καὶ γῇ. *Provenit etiam quoddam arundinis genus, ſi quis in obliquum colos præciſas fimo terræque abſcondat.* Quanquam Dalecampius idem putavit. Sed Pliniana hæc arundinis ſatio a Columella improbatur ad fructum, lib. de arboribus, cap. 29. *Sunt qui arundines integras ſternant, quoniam ex omnibus nodis ſatæ arundines emittunt: ſed fere hoc genus evanidam, exilemque & humilem arundinem affert.* Idem, lib. 4. pag. 32. *toto tum proſterni corpore* arundinem dixit.

11. *Seritur & deplantata.*] Tranſlata in ſulcum pedalem ita ut gemmæ duæ obruantur, tertia exſtet a terra &c. Colum. lib. 4. cap. 32. pag. 163. *Sive reciſa in dipondium & ſemiſſem taleæ, ſive totæ arundines proſtratæ deponantur, exſtent earum cacumina oportet: quod ſi obruta ſunt, totæ putreſcunt.*

Sect. XXXIV. 1. *Caſtanea pedamentis.*] Pedamenta ſunt ſuſtentacula viti fulciendæ, *des Echalas.* Colum. lib. 4. cap. 33. pag. 164. *Caſtanea roboribus proxima eſt, & ideo ſtabiliendis vineis habilis.*

2. *Quærit.*] Colum. loc. cit. *Ea pullam terram & reſolutam deſiderat: ſabulonem humidum, vel refractum tophum non reſpuit: opaco & ſeptentrionali clivo lætatur: ſpiſſum ſolum & rubricoſum reformidat.* Palladius in Novemb. cap. de caſtaneis: *Amant ſolum molle & ſolutum, non tamen arenoſum. In ſabulone proveniunt, ſed humecto. Nigra terra illis apta eſt, & carbunculus, & toſus diligenter infractus, &c.*

3. *Nec tamen arenoſum.*] Sic MSS. Reg. Colb. & Chiffl. ipſeque Palladius, loc. cit. In editis perperam, *nec non arenoſum.* Ex eorum hæc emendatio officina prodierat, qui ſabulonem, quo lætari caſtanea mox dicitur, ab arena putarunt nihil diſcrepare: cum ſabulum ſit arena tenuior, minutiorque. A Varrone ceteriſque Latinitatis auctoribus, arena, ſabulo, ceu genera diverſa terrarum ſimul appellantur. De ſabulo accipiendum illud eſt auctoris Geopon. lib. 10. cap. 63. pag. 284. τὸ κάστανον, ὅ τινες Διὸς βάλανον καλοῦσι. ψαμμώδει γῇ καὶ ψυχροῖς τόποις χαίρει.

4. *Carbunculum.*] De eo diximus ſect. 3.

5. *Recuſat eadem glaream.*] Vide Notas & Emendat. num. XXIX.

6. *Seri nuce diximus.*] Libro 15. ſect. 25. ubi caſtaneas excellentiores ſatu factas διὸς βαλάνους appellatas ſcribit.

7. *Nec niſi quinis.*] Colum. loc. cit. *Spiſſius autem ſemen propter varios caſus deponitur: nam interdum priuſquam enaſcatur, aut ſiccitatibus nux inareſcit, aut aquarum abundantia putreſcit: interdum ſubterraneis animalibus, ſicuti muribus & talpis infeſtatur, &c.*

8. *Perfringi .... ſupra.*] Supra caudicem, procul ab arboris trunco, quo nuces ex arbore ſolutæ decidant. Columella, loc. cit. *Seritur ab Novembri menſe per totam hiemem ſicca terra, &c.*

9. *Intervalla ſint pedalia.*] Ita etirm MSS. omnes. At Colum. loc. cit. *Nuces in ordinem ſemipedalibus ſpatiis .... in altitudinem dodrantis depreſſis ſulcis committuntur, &c.*

10. *Sunt & propagines.*] Propagine, inquit, facilius quam ceteræ arbores, caſtaneæ proveniunt. Hæc etiam Colum. loc. cit. pag. 165.

11. *Sed tranſlata.*] Colum. loc. cit. *Melius pertica* (mergi more) *declinata propagata, quam exempta reſeritur: Hæc enim velut immota ſua ſede vehementer germinat. At quæ radicitus exempta & depoſita eſt, biennio reformidat. Propter quod compertum eſt commodius nucibus, quam viviradicibus ejuſmodi ſilvas inſtitui.*

12. *Cultura ... quam ſupradictis.*] Salici & arundinibus. Colum. loc. cit. *Cultus ejuſdem eſt foſſionis poſitioniſque, qui vineæ: ſupputari debet bima, quin etiam trima, &c.*

13. *Cæditur.*] Colum. loc. cit. *Poſt quinquennium cæſa more ſalicti recreatur.*

14. *Sufficiunt.*] Colum. lib. 4. cap. 30. pag. 161. laudatus a nobis ſect. 32.

15. *Quando etiam.*] Paulo aliter Atticus Julius, apud Colum. lib. 4. cap. 33. *Taleæ propius ſtirpem reciſæ quadrifidas plerumque: ac deinde ſecundæ taleæ ejuſdem arboris bifidas ridicas*

Esculus similiter provenit, cæsura triennio senior, [16] minus morosa nasci. In quacumque terra seritur, nascitur [17] e balano, sed non nisi esculi: scrobe dodrantali, intervallis duorum pedum: [18] seritur leviter quater anno. Hoc pedamentum minime putrescit, cæsumque maxime fruticat. Præter hæc, sunt cædua quæ diximus, fraxinus, laurus, Persica, corylus, malus, sed tardius nascuntur: terramque defixa vix tolerant, non modo humorem. Sambucus contra firmissima ad palum taleis seritur, ut populus: nam de cupresso [19] satis diximus.

CAP. XXI. XXXV. Et prædictis velut armamentis vinearum, restat ipsarum natura præcipuâ tradenda curâ.

1. Vitium surculis, & quarumdam arborum, [1] quibus fungosior intus natura est, [a] geniculati scaporum nodi intersepiunt medullam. Ferulæ ipsæ breves & ad summa breviores, articulis utique duobus internodia includunt. [2] Medulla, sive illa vitalis anima est, ante se tendit [3] longitudinem impellens, quamdiu [4] nodi pervia patet fistula. Cum vero concreti ademere transitum, repercussa erumpit, ab ima sui parte, juxta priorem nodum alternis laterum semper inguinibus, [5] ut dictum est in arundine ac ferula: quorum dextrum ab imo intelligitur articulo, lævum in proximo, atque ita per vices. Hoc vocatur in vite gemma, [6] cum ibi cespitem fecit. Ante vero quam faciat, in concavo oculus: & in cacumine ipso, germen. Sic [7] palmites, nepotes, uvæ, folia, pampini gignuntur. Mirumque, firmiora esse in dextra parte genita.

2. Hos ergo in surculis nodos, cum seruntur, [8] medios secare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales paxilli solo patefacto seruntur, sic ut descendant quæ proxima arbori fuerint, duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum surculis proprie vocantur, unde germinant. Hac de causa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos fuere laturi fructus in arbore: cum tempestive sati prægnantes, [9] inchoatos conceptus alibi pariunt. Ita satas ficos, tertio anno transferre facile. [10] Hoc pro senescendi celeritate attributum huic arbori, ut citissime proveniat.

3. Vitium numerosior satus. Primum omnium nihil seritur ex his, nisi inutile, & deputatum in sarmento. Opputatur autem quidquid proxime tulit fructum. [11] Solebat capitulatus utrimque [12] e duro surculus seri: eoque argumento [13] malleolus vocatur etiam nunc. Postea avelli [14] cum sua calce cœptus est, ut in fico: neque est aliud vivacius. Tertium genus adjectum etiamnum expeditius sine calce, propter quod [15] sagittæ vocantur, cum intorti panguntur: iidem cum recisi nec intorti, [16] trigemmes. Plures autem ex eodem sur-

INTERPRETATIO.

a *Geniculati.*] Genicula, sive nodi, quibus scapi seu flagella constant, medullam includunt. Ferulacei vitium caules ipsi breves, sed in summa parte breviores, nodis sive articulis duobus includunt *singula* internodia.

NOTÆ.

subministrant: quod genus fissilis adminiculi manet diutius, quam teres palus.

16. *Minus morosa.*] Vide Notas & Emend. num. XXX.

17. *E balano.*] E glande. Eadem porro ferme de quercu Columella prodidit, lib. 4. pag. 33. *Potest etiam quercus simili ratione seri: verum biennio tardius quam castanea deciditur.*

18. *Seritur leviter.*] Glande una, aut altera, non quinis, aut pluribus, ut in castanea, acervatim satis.

19. *Satis diximus.*] Libro 16. sect. 60.

Sect. XXXV. 1. *Quibus fungosior.*] Uti est sambuco, quemadmodum dictum est libro 13. sect. 42.

2. *Medulla.*] Columella, lib. 3. cap. 10. *Reliquas trunci partes humor omnis & alimentum, quod a solo ministratur, transcurrit, dum ad ultimum perveniat. Naturali enim spiritu omne alimentum virentis, quasi quædam anima, per medullam trunci, veluti per siphonem, quem διαβήτην vocant mechanici, trahitur in summum: quo cum pervenerit, ibi consistit, atque consumitur.*

3. *Longitudinem.*] Palmitis eam longitudinem, quæ inter nodos geminos intercedit.

4. *Nodi pervia.*] Pervia, quæ in ipso nodo est fistula, per quam medulla meat.

5. *Ut dictum est.*] Libro 16. sect. 65. in fine, de arundine: de ferula, lib. 13. sect. 42.

6. *Cum ibi cespitem fecit.*] Cum ibi medulla erumpens globulum fecit: *un bouton.*

7. *Palmites.*] Vitium ii sarmenta sunt, sic appellata, quod in modum palmarum humanarum virgulas quasi digitos edunt. Nepotes, virgæ sunt quas e radicibus aut caudicis lateribus vitis ciet, quasi nepotum partu gravida: alii sobolem, alii suffraginem dixere.

8. *Medios secare.*] In medio internodio. Vide Notas & Emend. num. XXX.

9. *Inchoatos conceptus.*] Conceptos jam fetus. Sup. sect. 30. num. 5. *Plurimum interest conceptus*, hoc est, fetus.

10. *Hoc pro senescendi.*] Omnia nempe celerius senescunt præfecunda, ut ait ipse lib. 16. sect. 51.

11. *Solebat.*] Sed hic mos postea obsolevit, damnatusque est ab agricolis: malleoli tantum mansit appellatio. Columella, lib. 3. cap. 17. *Malleolus sic ab antiquis pangebatur, ut novello sarmento pars aliqua veteris hæreret. Sed hanc positionem damnavit usus: nam quidquid ex vetere materia relictum erat, pressum atque obrutum celeriter humore putrescebat.... Mox Julius Atticus, & Cornelius Celsus .... cum suo capitulo sarmentum depresserunt.*

12. *E duro.*] E duriore sarmento, sive trunco: surculus cum vetere sarmento junctus. Virgam e duro pariter appellat Columella: lib. 3. cap. 6. E duro natam virgam, cap. 10. atque alibi passim.

13 *Malleolus vocatur*] Columella lib. 3. cap. 6. *Malleolus autem novellus est palmes, innatus prioris anni flagello, cognominatusque a similitudine rei: quod in ea parte quæ deciditur ex vetere sarmento prominens utrimque, malleoli speciem præbet.* Gallis *Marquote, crocete, mailleton.*

14. *Cum sua calce.*] Cum sua perna dixit, sect. 13. Vide quæ ibi adnotavimus.

15. *Sagittæ vocantur.*] Colum. lib. 3. cap. 17. *Sagittam rustici vocant novissimam partem surculi: sive quia longius recessit a matre, & quasi emicuit, atque prosiluit: seu quia cacumine attenuata prædicti teli speciem gerit.* At Plinio *sagitta* is ipse surculus est, cum intortus pangitur, ut mox dicetur.

16. *Trigemmes.*] Colum. lib. 3. cap. 19. pag. 120. *Malleolus non ab eo trigemmis dictus est, quod omnino trium oculorum est: cum fere circa plagam qua matri abscissus est, plenus sit gemmarum: sed, quod his exceptis, quibus est frequens in ipso capite, tres deinceps articulos, totidemque gemmas habeat.*

culo hoc modo fiunt. [17] Serere e pampinariis ſterile eſt, [18] nec niſi fecundo oportet. Quæ raros habet nodos, infecunda judicatur. At denſitas gemmarum, fertilitatis indicium eſt. Quidam ſeri vetant, niſi eos qui floruerint, ſurculos. [19] Sagittas ſerere minus utile, quoniam in transferendo facile rumpitur quod intortum fuit. [20] Seruntur pedali, non breviores longitudine, quinque ſexve nodorum. [21] Pauciores tribus gemmis in hac menſura eſſe non poterunt. [22] Inſeri eodem die, quo deputentur, utiliſſimum. Si multo poſtea neceſſe ſit ſerere cuſtoditos [23] uti præcepimus, caveri utique, ne extra terram poſiti Sole inareſcant, ventove aut frigore hebetentur. Qui diutius in ſicco fuerint, prius quam ſerantur, in aqua pluribus diebus revireſcant.

4. Solum apricum & quam ampliſſimum in ſeminario, ſive in vinea, [24] bidente paſtinari debet [25] ternos pedes bipalio alto: marra rejici [26] quaternûm pedum fermento, [27] ita ut in pedes binos foſſa procedat. [28] Foſſum purgari, & extendi, [29] ne crudum relinquatur: verum & [30] exigi menſura. Male paſtinatum deprehendunt [31] ſcamna inæqualia. Metienda eſt & ea pars, quæ interjacet [32] pulvini. Surculi ſeruntur & in ſcrobe & in ſulco longiore, ſuper quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili ſolo fruſtra, niſi ſubſtrato pinguiore. Nec minus quam duos integi oportet, & proximam attingi terram: [33] eodem paxillo deprimi & ſpiſſari. Intereſſe in plantario ſeſquipedes [a] inter bina ſemina in latitudinem, in longitudinem [b] [34] ſemiſſes. [35] Ita ſatos malleolos quarto & viceſimo menſe recidere ad imum articulum, [36] niſi ipſi parcatur. Oculorum inde materia emicat, cum qua ſexto ac triceſimo menſe viviradix transfertur.

INTERPRETATIO.

a *Inter bina.*] Inter binos ſurculos.

b *Semiſſes.*] Semipedem.

NOTÆ.

17. *Serere e pampinariis.*] E pampinario palmite ſagittas ſerere. Quis palmes ita vocetur, dicemus inferius hac ſect. Interim ex Columella, lib. 3. cap. 10. pampinarium ſarmentum ſcito appellari, quod eſt ex duro trunco enatum. Columella, loc. cit. *Hoc* inquit, *præceptum a magiſtris* vinitor *accepit, ne pampinariam virgam deplantet.* Et mox: *Quanquam & hos* ſurculos *ſciam non in totum ſterilitate affectos. Nam confiteor pampinarios quoque, cum e duro prorepſerint, tempore anni ſequentis acquirere fecunditatem: & ideo in reſecem ſubmitti & progenerare poſſe.* Vinitores noſtri vocant, *Dragcons qui ſortent du tronc.*

18. *Nec niſi fecundo.*] Nec malleolum ſerere oportet, niſi qui fructum tulerit. Columella, lib. 3. cap. 10. *Nos autem primum rationem ſecuti, nunc etiam longi temporis experimentum, non aliud ſemen eligimus, nec frugiferum eſſe ducimus, niſi quod in parte genitali fructum attulerit. Nam illud quidem, quod loco ſterili latum robuſtumque ſine fetu proceſſit, fallacem fecunditatis imaginem præfert, nec ullam generandi vim poſſidet.* Et paucis deinde interjectis: *Itaque ut ad conſuetudinem agricolarum revertar, ejuſmodi ſurculos, qui nihil attulerint, ſpadones appellant; quod non facerent, niſi eos ſuſpicarentur inhabiles frugibus: quæ & ipſa appellatio rationem mihi ſubjecit non eligendi malleolos, quamvis probabili parte vitis enatos, ſi fructum non tuliſſent.* Hæc Plinius mirabili brevitate contractius.

19. *Sagittas ſerere.*] Sagittæ vocantur ii ſurculi, qui intorti panguntur. De his cum Plinio facit Colum. lib. 3. cap. 18. pag. 118. *Vitioſa eſt*, inquit, *Julii Attici ſatio, quæ contortis capitibus malleolum recipit: ejuſque rei vitandæ non una ratio eſt. Primum, quod nulla ſtirps ante quam deponatur, vexata & infracta, melius provenit, quam quæ integra & inviolata ſine injuria depoſita eſt: deinde quidquid recurvum*, &c. Et cap. 10. pag. 105. *Majores noſtri pampinarium & ſagittam velut inutiles ad deponendum prudentiſſime damnaverunt.*

20. *Seruntur pedali.*] Colum. lib. 3. cap. 19. pag. 120. & lib. de arbor. cap. 3.

21. *Pauciores.*] Colum. loco prius allato.

22. *Inſeri.*] Seri, conſeri, pangi.

23. *Vti præcipimus.*] Si nempe longius afferantur vitium ſurculi, ut de pomorum calamis dictum eſt in fine ſect. 24. Columella, lib. 3. cap. 19. *Super cetera illud quoque ſive viviradicem, ſive malleolum ſerentem præmoneo, ne ſemina exareſcant, immodicum ventum Solemque vitare, qui uterque non incommode arcetur objectu veſtis*, &c.

24. *Bidente paſtinari.*] Colum. lib. 3. cap. 18. *Quidquid emoti ſoli vineis præparatur, repaſtinatum vocant.* Gallis, *Hoüer la vigne.* Bidens inſtrumentum foſſorium a gemino dente ſic appellatum. *Vn hoyau à deux dents ou à deux cornes.*

25. *Ternos pedes, bipalio alto: marra, &c.*] Bipalium bidentis pars ferrea eſt, qua terra foditur. Colum. lib. 5. cap. 5. *Bipalio terram paſtinabimus.* Et lib. XI. cap. 2. in Febr. *Bipalio, cui eſt altitudo duorum pedum. Bipalium non altum* idem Columella lib. XI. cap. 9. pag. 392. *minus quam duos pedes ferramentum* vocat. *Altum* Plinius, cui terni pedes. Columella rurſum, lib. de arboribus, cap. 1. *Ejuſmodi bipalio .... ſi eodem loco, quo vineam ordinaturus es, facere voles ſeminarium, tribus pedibus alte repaſtinabis jugerum.* De marra idem Colum. lib. 10. de cultu hortor. pag. 348.

Mox bene cum glebis vivacem ceſpitis herbam
Contundat marra, vel fracti dente ligonis,
Putria maturi ſolvantur ut ubera campi.

Plinius lib. 18. ſect. 43. marris herbas radi ad ſolum dixit. Italis, *marra.* Gallis, *Houë*, & *marre de vigneron.* Papias in Vocabul. *Marræ, ſappæ, inſtrumenta ruſticorum.*

26. *Quaternûm pedum fermento.*] Ita MSS. omnes, non *ferramento.* Hoc eſt, humus e foſſa duûm altitudinis pedum extracta, ad pedum quatuor altitudinem debet creſcere, cum laxior facta eſt, paſtinationis ope. Columella, lib. 4. cap. 1. pag. 126. *Quid quod repaſtinata humus, dum eſt recens ſoluta, laxataque, velut fermento quodam intumeſcit? cum deinde non longiſſimam cepit vetuſtatem, condenſata ſubſidit, &c.* Iterumque: *Ager, ſi bipalio movetur, altitudo bipedanea fit: deprimuntur deinde ſemina in regeſto, quod eſt fermentatum plus dupondio ſemiſſe: Nam ſemper in plano refuſius egeſta humus tumidior eſt, quam gradus ſoli crudi.*

27. *Ita ut in pedes binos.*] Hæc foſſæ altitudo eſt. Colum. lib. 3. cap. 5. *Ergo mediocris & modice ſiccus ager vitiario eſt aptiſſimus: iſque bipalio prius ſubigi debet, quæ eſt altitudo paſtinationis*, &c.

28. *Foſſum purgari.*] Terra quæ effoſſa eſt, ſtirpibus, herbiſque noxiis liberanda.

29. *Ne crudum.*] Immotum, quod non ſit probe paſtinatione ſolutum & fermentatum. Pallad lib. 2. in Januar. tit. 10. pag. 40. *Paſtini vero quod omne verſabitur, trium vel duorum ſemis pedum altitudine terra univerſa fodietur, in quo erit diligentia, ne crudum fraude occulta foſſor includat.*

30. *Exigi menſura.*] Ad certam regulam, ſeu menſuram exigi, cujus ad altitudinem humus omnis emota pertingat æqualiter. Hæc multo uberius Columella, lib. 3. cap. 13. pag. 112. cujus verba utique plurimum lucis orationi Plinianæ ſunt allatura. *Opus eſt*, inquit, *perito ac vigilanti exactore, qui ripam erigi jubeat, ſulcumque vacuari, ac totum ſpatium crudi ſoli cum emota jam terra committi.... Sed huic operi exigendo quaſi quamdam machinam commenti majores noſtri, regulam fabricaverunt: in cujus latere virgula prominens ad eam altitudinem, qua deprimi ſulcum oportet, contingit ſummam ripæ partem. Id genus menſuræ ciconiam vocant ruſtici.*

31. *Scamna.*] Colum. lib. 2. cap. 2. *Necubi crudum ſolum & immotum relinquat, quod agricolæ ſcamnum vocant.* Et lib. 3. cap. 13. *Necubi ſcamna emittantur, & quod eſt durum ſummis glebis obtegatur.* Scamna ruſtici in Gallia vocant, *des veaux, des barres.*

32. *Pulvini.*] Agri effoſſi & paſtinati quæ pars inter ſcrobes interjacet.

33. *Eodem paxillo.*] Sive bipalio.

34. *Semiſſes.*] Semipedes. Ut Latini veteres pro integra quacumque re aſſem dixere, ſic pro dimidia ſemiſſem.

35. *Ita ſatos.*] Sic Colum. lib. de arbor. cap. 3.

36. *Niſi ipſi parcatur.*] Niſi nodum imum ſervare velint

5. [37] Eſt & luxurioſa ratio vites ſerendi, ut quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur [38] in parte luxurioſa: atque ita vel per oſſa bubuli cruris, vel per [a] colla fictilia trajecti, obruantur binis eminentibus gemmis. Humeſcunt hoc modo, reciſique palmitem emittunt. Poſtea [39] fiſtula fracta radix libere capit vires, uvaque fert omnium [40] corporum ſuorum acinos. [41] In alio genere inventu novitio finditur malleolus, medullaque eraſa, in ſe colligantur ipſi caules, ita ut gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo mixta ſeritur, & cum ſpargere cœpit caules, deciditur, foditurque ſæpius. Talis uvæ acinos nihil intus ligni habituros [42] Columella promittit: cum vivere [b] ſemina ipſa perquam mirum ſit, medulla adempta. [43] Naſci ſurculos etiam, quibus non ſit articulatio arboris, non omittendum videtur. Namque e buxi tenuiſſimis quinis ſeniſve colligatis depacti proveniunt. Quondam in obſervatione erat, ut defringerentur ex imputata buxo, aliter vivere non crediti: detraxere hoc experimenta.

6. Seminarii curam ſequitur vinearum ratio. Quinque generum hæ: [44] Sparſis per terram palmitibus, [45] aut per ſe vite ſubrecta, [46] vel cum adminiculo ſine jugo, aut pedatæ [47] ſimplici jugo, aut compluviatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur ejus quoque, in qua ſine adminiculo vitis per ſe ſtabit. [48] Id enim non fit, niſi pedamenti inopia. Simplici jugo conſtat porrecto ordine, [49] quem canterium appellant. [50] Melior ea vino, quando ſibi ipſa non obumbrat, aſſiduoque Sole coquitur, & afflatum magis ſentit, & celerius rorem dimittit: pampinationi quoque & occationi omnique operi facilior. Super cetera defloreſcit utilius. [51] Jugum fit pertica, aut arundine, aut crine, funiculove, ut in Hiſpania, Brundiſiique. Compluviata copioſior vino eſt, dicta a cavis ædium compluviis. Dividitur in quaternas partes totidem jugis. Hujus ſerendi ratio dicetur, eadem valitura in omni genere, in hoc vero numeroſior tantum.

7. [52] His vero tribus ſeritur modis: Optime in paſtinato, [53] proxime in ſulco, noviſſime in ſcrobe. De paſtinatione dictum eſt. * Sulco latitudo palæ ſatis eſt, [54] ſcrobibus ternorum pedum in quamque partem. [55] Altitudo in quocumque genere tripedalis, ideo nec vitis minor transferri debet [56] exſtatura etiamnum duabus gemmis. [57] Emolliri terram minutis in ſcrobe imo ſulcis, fimoque miſceri, neceſſarium. [58] Clivoſa altiores poſcunt ſcro-

* CAP. XXII.

INTERPRETATIO.

a *Colla fictilia.*] Tubulos fictiles.

b *Semina.*] Surculos.

NOTÆ.

illæſum & integrum, quia multo eſt, quam ceteri, ad germinationem fecundior.

37. *Eſt & luxurioſa.*] Quam luxuria monſtravit. Tradit hunc modum Columella, quo tales uvæ creantur, in quibus varii generis coloriſque reperiantur acini: lib. de arboribus, cap. 9. *Hoc autem*, inquit, *ratione tali efficitur. Quatuor vel quinque, ſive etiam plures voles, virgas diverſi generis ſumito, eaſque diligenter & æqualiter compoſitas colligato: deinde in tubulum fictilem, vel cornu, arcte inſerito, ita ut aliquantum exſtent ab utraque parte, eaſque partes, quæ exſtabunt, reſolvito: in ſcrobem deinde imponito, & terra ſtercorata obruito, & rigato, donec gemmas agant. Cum inter ſe virgæ cohæſerint, poſt biennium, aut triennium, facta jam unitate, diſſolves tubulum: & circa medium fere crus, ubi maxime videbuntur coïſſe, vitem ſerra præcidito, & plagam lævato, terramque minutam aggerato, ita ut tribus digitis alte plagam operiat. Ex eo caudice cum egerit caules, duos optimos ſubmittito, reliquos dejicito: ſic uvæ naſcentur, quales propoſuimus.*

38 *In parte luxurioſa.*] Maxime læta, ac viridi.

39. *Fiſtula fracta.*] Seu oſſe bubulo, ſeu collo tubuloque fictili, quo incluſi ſurculi tenebantur.

40. *Corporum ſuorum*] Hoc eſt, omnium ſurculorum, qui ſunt pariter colligati. Tot generum acinis uva conſtabit, quot fuerint malleoli ſimul conjuncti: ſi quaterni, erunt quaternûm generum grana in uva: ſi quini, quinûm. Colum. loc. cit.

41. *In alio genere.*] Colum loc. cit. *Ut autem uvæ ſine vinaceis naſcantur, malleolum ſcindito, ita ne gemmæ lædantur, medullamque omnem eradito: tum demum in ſe compoſitum colligato, ſic ne gemmas allidas: atque ita terra ſtercorata deponito, & rigato. Cum caules agere cœperit, ſæpe & alte refodito. Adulta vitis tales uvas ſine vinaceis creabit.*

42. *Columella.*] Loc. cit. Adde & Palladium, lib. 3. in Febr. tit. 29. pag. 81. ubi hic modus fuſe deſcribitur: & e Græcis Theophr. lib. 5. de cauſis, cap. 5. pag. 329. ac Democritum in Geopon. lib. 4. cap. 6. pag. 105.

43. *Naſci ſurculos.*] Naſci ſurculos inter ſe colligatos, (ut de vite dictum eſt proxime) etiam qui ſint ex ea arbore quæ careat medulla, quam articuli nodique interſepiant, quales in vite eſſe docuimus initio hujus ſectionis, haud omittendum videtur. De hac articulatione rurſum libro 16. ſect. 41. Vide Notas & Emend. num. XXXI.

44. *Sparſis.*] *Vignes courantes*, de quibus jam egimus lib. 14. ſect. 3. De his Columella, lib. 5. cap. 4. *Ultima conditio eſt, ſtratarum vitium, quæ ab enata ſtirpe confeſtim velut projectæ per humum porriguntur.*

45. *Aut per ſe.*] Ὀρθάμπελος, de qua lib. 14. ſect. cit. *Velut arbuſculæ brevi crure per ſe ſtantes*, inquit Colum. Lib. 5. cap. 4. pag. 178.

46. *Vel cum adminiculo.*] *Vigne échalaſſée*, ut jam ſuperius diximus loc. cit.

47. *Simplici jugo.*] Quæ pedaminibus adnixa, inquit Columella, loc. cit. jugo imponitur. Jugum in vineis quid ſit, diximus lib. 16. ſect. 68. Ubi jugum ſimplex eſſet, jugata vinea dicebatur: *ſimple treille*: quales eæ ſunt, quibus hortorum parietes veſtiuntur: ubi quadruplex, compluviata: a compluviis ducta metaphora, hoc eſt, ab ædium cavo, quo pluviæ aquæ confluunt: *Treille à quatre pentes.* Quadrato quaſi circumfirmatam agmine vocat Columella, lib. 4. cap. 17.

48. *Id enim.*] Quod ſcilicet adminiculo careat.

49. *Quem canterium,*] Et canteriatas vites Colum loc. cit.

50. *Melior ea vino, &c.*] Hæc totidem fere verbis Colum. lib. 4. cap. 19.

51. *Jugum fit pertica, &c.*] Colum. lib. 4. cap. 17. p. 139.

52. *His vero tribus.*] Colum. lib. 5. cap. 4. pag. 178.

53. *Proxime in ſulco.*] Palladius lib. 2. in Januar. tit. 10. pag. 40. *Sulcis melius erit, quia humorem in tota ſpatia paſtinata tranſmittunt.*

54. *Scrobibus.*] Scrobes ternarios appellat Columella, id eſt, quoquoverſus pedum trium, lib. de arbor. cap. 4.

55. *Altitudo.*] Sive in ſulco, ſive in ſcrobe. Colum. lib. 5. cap. 5. pag. 178. *Scrobs in longitudinem altitudinemque defoſſus, tripedaneus abunde eſt: latitudine tamen bipedanea: vel ſi quaternûm pedum ſpatia inter ordines relicturi ſumus, commodius habemus eamdem quoquo verſus dare menſuram ſcrobibus, non amplius tamen quam in tres pedes altitudinis depreſſis. Ceterum quatuor angulis ſemina applicabuntur, ſubjecta minuta terra, & ita ſcrobes adobruentur.* Pallad. quoque, loc. cit.

56. *Exſtatura.*] Colum. lib. 3. cap. 3. pag. 110. & cap. 16. *Duabus gemmis tantum ſupra terram relictis.*

57. *Emolliri.*] Colum. lib. de arboribus, cap. 4. *Cum ſemina depones, imum ſcrobem, vel ſuccum bidentibus fodito, mollemque reddito.*

58. *Clivoſa.*] Colum. loc. cit. pag. 113. *Campeſtris locus*

bes, præterea [59] pulvinatis a devexitate labris. Qui ex his longiores fient, ut vites binas accipiant e diverso, alvei vocabuntur. Esse vitis radicem in medio scrobe oportet: sed ipsam innixam solido in [60] orientem æquinoctialem spectare: adminicula prima [a] e calamo accipere.

[61] Vineas limitari decumano XVIII. pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum transitus, aliisque transversis limitibus denûm pedum distingui per media jugera. Aut si major modus sit, totidem pedum [62] cardine, quot decumano, limitari. Semper vero quintanis [63] seminari, hoc est, ut quinto quoque palo singulæ jugo paginæ includantur.

8. Solo spisso, non nisi repastinato, nec nisi viviradicem seri: [64] tenero, soluto, vel malleolum, sulco, vel scrobe. [65] In colles sulcos agere transversos, melius quam pastinare, ut defluvia palis eorum contineantur. Aquoso cælo, vel sicco solo malleolos serere autumno, nisi tractus ratio mutavit. [66] Siccus enim & calidus autumno poscit seri, humidus frigidusque etiam veris exitu. [67] In arido solo viviradix quoque frustra seritur. Male & in siccis malleolus, nisi post imbrem. At in riguis, vel frondens vitis, & usque ad solstitium recte, ut in Hispania. Quiescere ventos sationis die utilissimum. Plerique austros optant, [68] Cato abdicat.

9. [69] Interesse medio temperamento, inter binas vites oportet pedes quinos: minimum autem læto solo pedes quaternos: tenui plurimum octonos. [70] Umbri & Marsi ad vicenos intermittunt arationis gratia in his, quæ vocant [71] porculeta. Pluvio & caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores congruit. [72] Subtilitas parcimoniæ [73] compendia invenit, cum vinea in pastinato seritur, obiter seminarium faciendi: ut & viviradix loco suo, & malleolus qui transferatur, inter vites & ordines feratur. [74] Quæ ratio in jugero circiter sedecim millia viviradicum donat. [75] Interest autem biennium fructus, quo tardius in sato provenit, quam in translato. Viviradix posita in vinea post annum resecatur usque ad terram, ut unus tantum emineat oculus, adminiculo juxta affixo, & fimo addito. [76] Simili modo & secundo anno reciditur, viresque concipit, & intra se pascit [77] suffecturas oneri: alias festinatione pariendi gracilis atque [78] ejuncida, ni cohibeatur castigatione tali, [79] in fetum exeat tota. Nihil avidius nascitur: ac nisi ad pariendum vires serventur, tota fit fetus.

INTERPRETATIO.

a *E calamo.*] Ex arundine.

NOTÆ.

alte duos pedes & semissem infodiendus est: acclivis regio tres: præruptior vero collis in quatuor pedes vertendus: quoniam cum a superiore parte in inferiorem detrahitur humus, vix justum pastinationi præbet regestum, nisi multo editiorem ripam quam in plano feceris.

59. *Pulvinatis.*] Attumulata tellure in pulvini morem, inferiore labro seu ripa scrobis, qua parte vergit in devexitatem clivus.

60. *In orientem.*] Colum. loc. cit. *Vitem quam ponis fac ad orientem spectet, adminiculo religata.*

61. *Vineas limitari.*] Vineas, inquit, æquum est in hortulos ita dividi, ut singularum modus omnis in semijugera dirimatur. Limitentur eædem via seu itinere XVIII. pedum latitudinis, ab ortu in occasum procedente: (hoc decumanum vocant:) ut occurrentia e diverso vehicula faciles transitus habeant. Sint & aliæ semitæ denûm pedum transversæ, quibus media vinearum jugera distinguantur, a meridie in septemtrionem: has cardinem appellant. Vide Colum. lib. 4. cap. 18. & lib. 3. cap. 20. pag. 121. ubi vineas singulas ait in proprios hortos digerendas, semitisque ac decumanis distinguendas esse.

62. *Cardine, quot decumano.*] De limite decumano & cardine, dicetur lib. 18. sect. 77.

63. *Seminari.*] Surculos ita poni in jugata vite & compluviata præcipit, ut compluviato quoque palo seu pedamento, cui suum semen surculusve innititur, jugum imponatur: atque is vineæ jugatæ modus, pagina nuncupatur.

64. *Tenero & soluto.*] Columella, lib. 3. cap. 14. *Potest malleolus in vicem viviradicis conseri, soluta & facili terra.*

65. *In colles sulcos agere transversos.*] Non declives a vertice collis ad radices, sed ab uno latere transversos ad alterum latus: ut aquarum eluvione terram defluentem pali malleorum, seu viviradicum, contineant. In MSS. Reg. 1. *ut defluvia tales.* Reg. 2. *ut defluviatiles.*

66. *Siccus enim.*] Colum. lib. 3. cap. 14. *Vere melius, si aut pluvius aut frigidus status cæli est, aut ager pinguis, aut campestris, & uliginosa planicies. Rursus autumno, si sicca, si calida est aëris qualitas, si exilis atque aridus campus, si macer, præruptusve collis.*

67. *In arido solo.*] Theophr. lib. 3. de causis, cap. 17. pag 280. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ μοσχεύματα δεῖν εἰς τοὺς ἐπομβρίους μᾶλλον ἐμβάλλειν, &c. *Qua de causa viviradices quoque solo pluvio deponendas potius censent,* &c.

68. *Cato abdicat.*] Cap. 40. *Ficos, oleas, mala, pira, vites inseri oportet Luna silenti post meridiem, sine vento Austro.*

69. *Interesse.*] Paulo aliter Columella, libro 3. cap. 15. pag. 115.

70. *Umbri.... ad vicenos.*] Vicenûm ii pedum intervallo vitium ordines distinguunt, arationis gratia, quoniam in eo spatio frumenta serunt.

71. *Porculeta.*] Ita pulvinos & areas appellabant, in quibus diversi generis olera conserebantur.

72. *Subtilitas.*] Affinis huic est ea parcimoniæ ratio, quam affert Colum. lib. 3. cap. 13. pag. 111. *Avarius quidam.... viviradices, vel decisos quam recentissimos palmites novellos erigunt, consitis compluribus inter ordinaria seminaria malleolis,* &c. Et aliquanto planius, cap. 16. pag. 116. *Coæquato solo, deinceps pastinato, malleolus ordinariis vitibus interserendus est: eumque sat erit medio spatio quod vacat inter vites per unam lineam depangere..... In eadem deinde linea in qua viviradix obtinebit ordinem suum, præsidii causa, quorum ex numero propagare possit in locum demortuæ vitis, quinque malleoli pangendi sunt.... Tali consitioni Julius Atticus abunde putat esse malleorum sedecim millia.*

73. *Compendia.*] Compendium, lucrum est temporis, pecuniæ, operæ.

74. *Quæ ratio.*] Julius Atticus apud Colum. lib. 3. cap. 16. pag. 117. sedecim malleolorum, non viviradicum, millia abunde putat esse: *Nos tamen,* inquit ille, *plus quatuor millibus conserimus, quia negligentia cultorum magna pars deperit, & interitu seminum cetera quæ virent, rarescunt.* Et c. 3. *Nos jam enim vicena millia malleolorum per vineæ jugerum inter ordines pangimus. Ille* (Julius Atticus) *minus quatuor millibus deponit,* &c. Adjicitque singula millia viviradicis sestertiis sexcentis rusticos mercari solitos, hoc est, libris Gallicæ monetæ 60.

75. *Interest autem.*] Colum. lib. 3. cap. 4. *Biennii spatium longum esse minime existimandum est, intra quod utique tempestivitas seminum respondet,* &c.

76. *Simili modo.*] Damnare hoc Columella videtur, lib. 4. cap. XI. quanquam Virgilio, Sasernæ, Stoloni, & Catoni probatum.

77. *Suffecturas oneri.*] Tum oneri sarmentorum, tum fructui ferendo, ut loquitur Colum. lib. 4. cap. 17. pag. 140. Varro, lib. 1. de re rust. cap. 31.

78. *Ejuncida.*] Junci instar tenuis, macilenta, exilis. Vide Notas & Emend. num. XXXII.

79. *In fetum.*] In materiem & sarmenta.

10. Pedamenta optima, [80] quæ diximus: [81] aut ridicæ e robore, oleaque: aut ſi non ſint, pali e junipero, cupreſſo: [82] laburno, ſabuco. [83] Reliquorum generum ſudes omnibus annis reciduntur. [84] Saluberrima in jugo arundo connexa faſciculis, durat quinis annis. Cum breviores palmites ſarmento junguntur inter ſe funium modo, [85] ex hoc arcus funeta dicuntur.

11. Tertius vineæ annus palmitem velocem robuſtumque emittit, & quem facit ætas vitem. Hic in jugum inſilit. Quidam tunc excœcant eum, ſupina falce auferendo oculos, ut longius evocent, [86] noxia injuria. Utilior enim conſuetudo pariendi, [87] ſatiuſque pampinos adjugatæ detergere, uſque quo placeat roborari eam. [88] Sunt qui vetant tangi proximo anno quam tranſlata ſit: neque ante LX. menſem falce curari: tunc autem ad tres gemmas recidi. Alii & proximo quidem anno recidunt, ſed ut ternos quaternoſve ſingulis annis adjiciant articulos, quarto demum perducant ad jugum. [89] Id utrumque fructum tardum, præterea retorridum & nodoſum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem eſſe firmam, poſtea fetum audacem. Nec tutum eſt quod [90] cicatricoſum, magno imperitiæ errore. Quidquid eſt tale, [a] plagis naſcitur, non e matre. Totas enim habet illa vires dum roboratur: & annuos accipit tota fetus, cum permiſſum fuerit naſci. [b] Nil natura portionibus parit. Quæ cum excreverit, ſatis firma protinus in jugo collocari debebit: ſin etiamnum infirmior erit, ſub ipſo jugo hoſpitari reciſa. Viribus, non ætate decernitur. Temerarium eſt, ante craſſitudinem pollicarem [91] viti imperare. [92] Sequenti anno palmites ſalventur pro viribus matris ſinguli aut gemini. [93] Iidem & ſecuto, ſi coget infirmitas, nutriantur: tertioque demum duo adjiciantur. Nec ſunt plures quaternis unquam permittendi. Breviterque, non indulgendum eſt, & ſemper inhibenda fecunditas. Ea eſt enim natura, ut parere malit, quam vivere. Quidquid materiæ adimitur, fructui accedit. [94] Illa femina mavult, quam fructum gigni, quoniam fructus caduca res eſt. Sic perniciofe luxuriat: nec ampliat ſe, [95] ſed egerit.

12. Dabit conſilium & ſoli natura. In macro, etiamſi vires habebit, reciſa intra jugum moretur, ut omnis fetura ſub eo exeat. Minimum id eſſe debebit intervallum, ut attingat jugum, ſperetque, non teneat: adeo non recumbat in eo, nec delicate ſe ſpargat. Ita temperetur hic modus, ut creſcere etiam malit, quam parere.

13. [96] Palmes duas treſve gemmas ſub jugo habere debet, ex quibus materia naſcatur: tunc per jugum mergi, alligarique, [97] ut ſuſtineatur jugo, non pendeat. Vinculo mox adſtrictus a tertia gemma alligari: quoniam & ſic [98] coërcetur impetus materiæ, denſioreſque citra pampini exſultant: cacumen religari vetant. [99] Natura hæc eſt: dejecta pars,

INTERPRETATIO.

a *Plagis.*] *Per vim* & plagas, non *ſponte* ex matre naſcitur.

b *Nil natura.*] Nihil natura interruptis vicibus parit.

NOTÆ.

80. *Quæ diximus.*] E caſtanea ſcilicet, eſculo, ceteriſque arboribus antea appellatis, ſect. 34.

81. *Aut ridicæ.*] Ridicæ appellantur pedamenta ex olea & robore: ex alia quavis materia, pali. *Des échalas.* Columella, lib. 4. cap. 26. pag. 153. *Sequitur adminiculandæ, jugandæque vineæ cura: cui ſtabiliendæ melior eſt ridica palo: neque ea quælibet: nam eſt præcipua cuneis fiſſa olea, quercus, & ſuber, ac ſi qua ſunt ſimilia robora. Tertium obtinet locum pedamen teres, idque maxime probatur ex junipero, & lauru, & cupreſſu. Recte etiam faciunt ad eam rem ſilveſtres pinus: atque etiam ſambuci probabilis uſus*, &c.

82. *Laburno.*] De eo diximus lib. 16. ſect. 31. Ex eo ſane pedamenta optima, & perpetuo durantia factitari ſcimus apud D. Claudii fanum Sequanorum, ad Vogeſum montem, & tractu Seguſiano, & Brixino: arcus etiam meliores, quàm e taxo fieri, Brixiæ Galliæ togatæ ſolent.

83. *Reliquorum.... reciduntur.*] Poſt putationem vitium retractandæ ſunt, parteſque eorum putres dedolandæ, inquit Colum. loc. cit.

84. *Saluberrima.*] Columella, lib. 4. cap. 17. pag. 139. *Cum jugum in faſcem pluribus arundinibus alterna cacuminum vice ordinatum eſt, fere quinquennii præbet uſum.*

85. *Ex hoc arcus.*] Ex hoc palmitum, ceu funium, nexu, cum vitis in arcum flectitur, Funetum vocant.

86. *Noxia injuria.*] Sic paulo poſt, hac ſect. *ſuffocante injuria.*

87. *Satiuſque.*] Sa... eſt non ante vineam pampinare, quam fuerit jugata. Sic locutus etiam Colum. lib. 5. cap. 5. *Inſequitur pampinator, & ſupervacuos deterget*, &c.

88. *Sunt qui vetant.*] Colum. lib. 4. cap. XI. pag. 134. *Illam veterem opinionem damnavit uſus, non eſſe ferro tangendos anniculos malleolos, quod aciem reformident: quod fruſtra Virgilius, & Saſerna, Stoloneſque & Catones timuerunt*, &c.

89. *Id utrumque.*] Hæc utraque ratio, inquit, & eorum qui proximo anno tangi vetant, & eorum qui tum recidunt, fructum tardum reddit: hoc eſt, ſarmentorum incrementum lentius facit, idemque nodoſum ac retorridum, quale eſt in pumilis arboribus. *Scabras & retorridas* plantas Columella vocat, lib. 3. cap. 12. quæ propter nimiam ſiccitatem naturali deſtituuntur alimento. Scabras, jejunas, aridas, macilentas, peruſtas vox ea ſignificat.

90. *Cicatricoſum.*] Quod ex cicatrice repullulaſcit. Vitem quoque cicatricoſam dixit Columella, lib. 4. cap. 27. & lib. 5. cap. 5. *Quidquid circa cicatricem citaverit.*

91. *Viti imperare.*] Vitem vel quo lubet flectere, vel reſecare, vel quovis modo cogere. Sic Colum. lib. 4. cap. XI. pag. 134. *Nam poſt largos fructus parcendum eſt vitibus, & ideo anguſte putandum: poſt exiguos, imperandum.*

92. *Sequenti anno..... ſalventur.*] Serventur incolumes, ceteris exciſis. Vide Notas & Emend. num. XXXIII.

93. *Iidem & ſecuto.*] Anno ſequenti etiam nutriendi, hoc eſt, crebris putationibus in juſtam materiam educandi, ut loquitur Columella, palmites ii qui anno priore ſervati ſunt, ſi nondum pleni ſunt, ac juſtæ craſſitudinis.

94. *Illa ſemina.*] Surculos qui ſeminari poſſint. Gallis *Complant.*

95. *Sed egerit.*] Temere vim omnem in ſarmenta effundit.

96. *Palmes duas, &c.*] Hæc apud Columellam, lib. 5. cap. 6. pag. 190.

97. *Ut ſuſtineatur.*] *Jugo ſuperponatur, ut potius innixa perticæ, quam e vinculo pendeat*, inquit Columella, lib. 4. cap. 26.

98. *Coërcetur.*] Ne ſurſum tendat, ſed citra vinculum denſiores ſe palmites citent.

99. *Natura hæc eſt.*] Hæc apud Columellam exſtant, lib. 4. cap. 20. pag. 142.

aut præligata, fructum dat; plurimumque [100] ipsa curvatura. [101] Quod citra est, materiem mittit, [102] offensante crebro spiritu, & illa, [103] quam diximus, medulla. Quæ ita emicuerit materia, fructum dabit anno sequente.

[104] Sic duo genera palmitum. Quod e duro exit, materiamque in proximum annum promittit, pampinarium vocatur: at ubi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, semperque fructuarium. [105] Relinquitur sub jugo & qui vocatur custos. Hic est novellus palmes, non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, si vitis luxuria se consumpserit. Et alius juxta eum, verrucæ magnitudine, [106] qui furunculus appellatur, si forte custos fallat.

14. Vitis antequam septimum annum a surculo compleat, evocata ad fructum [107] ejuncescit, ac moritur. [108] Nec veterem placet palmitem in longum, & ad quartum usque pedamentum emitti, quod alii [109] dracones, alii juniculos vocant, ut faciant quæ masculeta appellant. Cum induruit vitis, pessimum in vinea [110] traducere. Quinto anno & ipsi palmites intorquentur, singulæque e singulis [111] materiæ emittuntur, ac deinde e proximis: prioresque amputantur. Semper custodem relinqui melius: sed is proximus viti esse debet, [112] nec longior quam dictum est: & si luxuriaverint palmites, intorqueri: ut quatuor materias vel duas, [113] si unijuga erit vinea, emittat.

15. [114] Si per se vitis ordinabitur sine pedamento, qualecumque initio adminiculum desiderabit, dum stare condiscat & recta surgere. [115] Cetera a primordio eadem. [116] Dividi autem putatione pollices [a] æquali examine undique, ne prægravet fructus parte aliqua, [117] obiter idem deprimens prohibebit [118] in excelsum emicare. [119] Huic vineæ trium pedum altitudo excelsior nutat: ceteris a quinto, dum ne excedat hominis longitudinem justam. Iis quoque quæ sparguntur in terra, breves ad innitendum [120] cannas circumdant;

INTERPRETATIO.

a *Æquali.*] Æqua portione ab utroque latere.

NOTÆ.

100. *Ipsa curvatura.*] Colum. loc. cit. *Ex eo loco quod proximum jugo ligatum est, brachia disponuntur in diversas partes: palmæque superpositæ deorsum versus curvantur a vinculo. Itaque id quod jugo dependet, fructu impletur: rursusque curvatura juxta vinculum materiam exprimit.*

101. *Quod citra est.*] Quod infra vinculum, inquit Colum. lib. 4. cap. 24. pag. 150.

102. *Offensante.*] Inhibentibus nodis in curva distortaque vite, & ipso flexu cursum terreni humoris, seu medullæ, ac vitalis spiritus, per quem ceu quodam itinere matris alimenta meant, veluti salebris retardante, inquit Colum. lib. 6. cap. 20. pag. 142.

103. *Quam diximus.*] Hac ipsa sect. num. 1. his verbis: *Medulla, sive illa vitalis anima est, ante se tendit, longitudinem impellens, quamdiu nodi pervia patet fistula.*

104. *Sic duo genera.*] Colum. lib. 5. cap. 6. pag. 190. *Sed ipsorum palmitum duo genera sunt. Alterum, quod ex duro provenit: quod quia primo anno plerumque frondem sine fructu affert, pampinarium vocant. Alterum, quod ex anniculo palmite procreatur, quod quia protinus creat, fructuarium appellant: cujus ut semper habeamus copiam in vinea, palmitis partes ad tres gemmas religandæ sunt, ut quidquid intra vinculum est, materias exigat.*

105. *Relinquitur.*] Columella, lib. 4. cap. 24. *Una tantummodo materia jugo proxima, & unus infra eam custos erit summittendus, qui vitem mox in annum renovet.* Idem cap. 21. *In pollicem tondeatur, quem quidam custodem, alii resecem, nonnulli præsidiarium appellant: id est sarmentum gemmarum duarum vel trium, ex quo cum processere fructiferæ materiæ, quidquid est supra vetusti brachii amputatur: & ita ex novello palmite vitis pullulascit.*

106. *Qui furunculus.*] *Plerumque germen de cicatrice procedit*, inquit Colum. lib. 4. cap. 22. pag. 145. *quod sive longe prosiluerit, in flagellum summittitur: sive brevius, in pollicem: sive admodum exiguum, in furunculum.* Et cap. 24. pag. 148. *Ne verrucæ similis furunculus relinquatur, nisi si jugo superjecta vitis desiderabit ab inferiore parte revocari.* Iterumque: *Sed si resecis facultas non erit, circumspiciendus est furunculus, qui quamvis angustissime præcisus in modum verrucæ proximo vere materiam exigat, quam vel in brachium, vel in fructuarium remittamus.*

107. *Ejuncescit.*] Gracilescit, in junci morem. Ita M S S. Reg. Colb. &c. non, ut editi, *evanescit*. Vide quæ dicturi sumus in Notis & Emend. num. XXXII.

108. *Nec veterem placet.*] Caussam hujus placiti mox ipse affert: quoniam cum vitis induruit, operosum est traducere, seu propagare. Traditum istud & a Columella, lib. 4. cap. 23. *At si duramenta vitis longius excesserint, aut in quartum, vel etiam in quintum statumen prorepserint, majore sumptu restituentur mergis. His namque, quod nobis maxime placet, propagata celerrime provenit. Hoc tamen, si vetus & exesa est superficies trunci, majorem: at si robusta & integra, minorem operam desiderat.*

109. *Dracones.*] Ita vocamus, inquit ipse paulo post hac sect. palmites emeritos, pluribusque induratos annis. Columella, loc. dit. *duramenta*. Masculeta vero dici videntur consita vitibus masculis loca, hoc est, iis quæ non sint subactæ ut alios emittant palmites, sed crescunt altius, & attollere se permittuntur.

110. *Traducere.*] M S S. *transducere*: hoc est, mergis propagare: cum, uti explicat Colum. lib. 4. cap. 15. pag. 137. vitis curvatur, atque ex alto scrobe summersa perducitur ad vicinum palum, &c.

111. *Materiæ emittuntur.*] Novelli palmites crescere finuntur.

112. *Nec longior.*] Nec longior tribus gemmis, ut paulo ante dictum est.

113. *Si unijuga.*] Seu canteriata, ut diximus, *simple treille.*

114. *Si per se vitis.*] Si jam vitis erectæ & per se stantis, ὀρθαμπέλου, ratio exigitur, quæ sine pedamento est. Columella, lib. 5. cap. 5. pag. 180. *Depositam ergo stirpem, id est, malleolum, vel viviradicem formare sic convenit, ut vitis sine pedamine consistat. Hoc autem protinus effici non potest. Nam nisi adminiculo teneræ viti atque infirmæ contribueris, prorepens pampinus terræ se applicabit. Itaque posito semini arundo adnectitur, quæ velut infantiam ejus tueatur, atque educet, producatque in tantam staturam, quantam permittit agricola, &c.*

115. *Cetera a primordio.*] Cultura reliqua a prima terræ pastinatione, eadem quæ hactenus explicata est, a num. 7. hujus sectionis.

116. *Dividi autem pollices.*] Palmites, e brachiis enatos, quos & custodes, & pollices, & resecesr, & præsidiarios vidimus paulo ante a Columella appellari. Hoc illud porro est, quod idem Colum. ait, lib. 4. cap. 24. pag. 149. *Sed meminisse oportebit, ne in eadem linea, unoque latere brachii esse duas materias, pluresve patiamur: namque id maxime vitem infestat, ubi non omnis pars brachii pari vice laborat, atque æqua portione succum proli suæ dispensat, sed ab uno latere exsugitur: quo fit, ut ea vena, cujus omnis humor assumitur, velut icta fulgure arescat.*

117. *Obiter idem.*] Idem utique fructus deprimens vitem eam, prohibebit in excelsum emicare.

118. *In excelsum emicare.*] M S S. Reg. & Colb. forte sincerius, *emittere*.

119. *Huic vineæ trium pedum altitudo excelsior.*] Hoc est, quæ ternos pedes excedat. Et hanc loquendi formam Latinitas recipit. Nam Columella, lib. de arboribus, cap. 16. non minorem decem pedum vitem dixit: & a Plinio rursum inferius hac ipsa sect. dicitur, *Nulla fere XX. pedum altiore arbore.*

120. *Cannas circumdant.*] Vide Notas & Emendat. num. XXXIII.

ſcrobibus per ambitum factis, ne vagi palmites inter ſe pugnent occurſantes: majorque pars terrarum ita ſupinam in tellure vindemiam metit. Siquidem & in Africa, & in Ægypto, Syriaque, ac tota Aſia, & multis locis Europæ hic mos prævalet. Ibi ergo juxta terram comprimi debet vitis, eodem modo & tempore nutrita radice, quo in jugata vinea: [121] ut ſemper pollices tantum relinquantur: fertili ſolo, cum tribus gemmis: graciliore, quinis: præſtatque multos eſſe, quam longos. Quæ de natura ſoli diximus, tanto potentiora ſentientur, quanto propior fuerit uva terræ.

16. [122] Genera ſeparari, ac ſingulis conſeri tractibus utiliſſimum. [123] Mixtura enim generum etiam in vino, non modo in muſto diſcors: aut ſi miſceantur, non alia quam pariter matureſcentia, jungi neceſſarium. [124] Juga altiora, quo lætior ager, & quo planior: item roſcido, nebuloſo, minuſque ventoſo conveniunt. Contra, humiliora gracili & arido, æſtuoſo, ventiſque expoſito. [125] Juga ad pedamentum quam arctiſſimo nodo vinciri oportet, [126] vitem levi contineri. [127] Quæ genera vitium, & in quali ſolo cæloque eſſent conſerenda, cum enumeraremus naturas earum & vinorum, notavimus.

17. De reliquo cultu vehementer ambigitur. Plerique æſtate tota poſt ſingulos rores confodi jubent vineam. [128] Alii vetant gemmantem: decuti enim oculos, [129] tractuque intrantium deteri: [130] & ob id arcendum procul omne quidem pecus, ſed maxime lanatum, quoniam facillime auferat gemmas. Inimicos & [131] pubeſcente uva raſtros: ſatiſque eſſe vineam [132] ter anno confodi, ab æquinoctio verno: [133] ad Vergiliarum exortum, & Canis ortum, [134] nigreſcente acino. Quidam ita determinant: Veterem ſemel a vindemia ante brumam, [135] cum alii ablaqueare & ſtercorare ſatis putent. Iterum ab Idibus Aprilis, antequam concipiat, hoc eſt, in VI. Idus Maïas. Deinde prius quam florere incipiat, & cum defloruerit, & variante ſe uva. Peritiores affirmant, ſi juſto ſæpius fodiatur, in tantum teneреſcere acinos, ut rumpantur. [136] Quæ fodiantur, ante ferventes horas diei fodiendas convenit: ſicuti lutum neque arare, neque fodere. [137] Foſſione pulverem excitatum contra Soles nebulaſque prodeſſe.

18. [138] Pampinatio verna in confeſſo eſt, ab Idibus Maiis, intra dies x. utique antequam florere incipiat: & eam infra jugum debere fieri. [139] De ſequente variant ſententiæ. Cum defloruerit aliqui pampinandum putant: alii ſub ipſa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernent. Namque & putationum tradenda ratio eſt.

19. [140] Protinus hanc a vindemia, ubi cæli tepor indulget, adoriuntur. [141] Sed hoc fieri

NOTÆ.

121. *Vt ſemper pollices.*] Seu cuſtodes, & reſeces, uti dictum eſt paulo ante. Colum. lib. 5. cap. 5. pag. 182. *Nec magna eſt putationis differentia cubantis, & ſtantis rectæ vineæ: niſi quod jacenti viti breviores materiæ ſummitti debent: reſeces quoque* (pollices Plinius, & cuſtodes vocat,) *anguſtius in modum furunculorum relinqui.*

122. *Genera ſeparari.*] Colum. lib. 3. cap. 20. pag. 131. *Nil dubito quin per ſpecies dirigendæ vites, deponendæque ſint in proprios hortos, ſemitis ac decumanis diſtinguendæ.* Horti Columellæ, Plinio tractus ſunt.

123. *Mixtura enim.*] Prolixe hæc, & uti ſolet, eleganter Columella, lib. 3. cap. 21. pag. 123. Plinius, lib. 14. ſect. 9. *Dulcia utique inter ſe non congruunt.*

124. *Juga altiora.*] Rei hujus cauſas plures affert, eaſque probabiles, Colum. lib. 4. cap. 19. pag. 142.

125. *Juga ad pedamentum.*] Sive, ut loquitur Columella, lib. 4. cap. 16. ad ſtatumen. *Statuminibus,* inquit, *firmiora juga ſunt alliganda, eaque vel ſaligneis perticis, vel compluribus quaſi faſciculis arundinum connectuntur, ut rigorem habeant, nec pandantur onere fructuum.*

126. *Vitem levi.*] Columella, lib. 4. cap. 13. *Vinculi genus quale ſit, quo religantur ſemina* vitium, *plurimum refert: nam dum novella vinea eſt, quam molliſſimo nectenda eſt: quia ſi viminibus ſalicis aut ulmi ligaveris, increſcens vitis ſeipſam præcidit. Optima eſt ergo genſta, &c.*

127. *Quæ genera.*] Supra lib. 14. ſect. 4. & 5.

128. *Alii vetant.*] Colum. lib. 4. cap. 27. pag. 155. *Si palmis incipientibus, progemmantibuſque foſſorem immiſeris, magnam partem vindemiæ decuſſeris. Igitur antequam gemment, per divortium veris atque hiemis quam altiſſime fodiendæ vineæ ſunt, quo lætius atque hilarius pullulent.*

129. *Tractuque.*] Ita MSS. recte: non *tactu.* Attractu veſtium, ac lanarum decuti gemmas indicat.

130. *Et ob id arcendum.*] Id vero acceptum a Virgilio, lib. 2. Georg. verſ. 371.

Texendæ ſepes etiam, & pecus omne tenendum eſt,
Præcipue dum frons tenera, imprudenſque laborum, &c.

131. *Pubeſcente uva.*] Cum nigreſcere incipit, variante ſe uva. Pubeſcentem & quaſi adoleſcentem dixit Columella, lib. 4. cap. 28. pag. 156.

132. *Ter anno confodi.*] Colum. loc. cit. *Non inficior pleroſque ante me ruſticarum rerum magiſtros tribus foſſuris fuiſſe contentos: ex quibus Græcinus....Celſus quoque & Atticus, conſenſerunt tres eſſe motus in vite, ſeu potius in omni ſurculo naturales: unum, quo germinet: alterum, quo floreat: tertium, quo matureſcat. Hos ergo motus cenſent foſſionibus concitari.*

133. *Ad Vergiliarum.*] De hoc exortu, quem præpoſtere aſſignat Dalecampius, dicemus lib. 18. ſect. 66.

134. *Nigreſcente acino.*] Acinum uvæ nos granum appellamus.

135. *Cum alii ablaqueare.*] Columella, lib. 5. cap. 4. cujus verba retulimus ſect. 31.

136. *Quæ fodiantur.*] Colum. lib. de arborib. cap. 12. *Simul atque uva variari cœperit, fodito tertiam foſſuram; & cum jam matureſcet, ante meridiem prius quam calere incipiet, & cum deſierit, poſt meridiem fodito, pulveremque excitato: ea res & a Sole, & a nebula maxime uvam defendit. Lutulentam terram, neque arare, neque fodere oportet: quia valde dureſcit, & finditur.*

137. *Foſſione.*] Columella, loc. cit. & lib. 4. cap. 28. pag. 156.

138. *Pampinatio.*] Pampinorum, ſeu foliorum vitis, quæ ſupervacua ſunt, avulſio. Vineas pampinare, *épamprer la vigne, ôter les feüilles & les bourgeons ſuperflus.* De pampinationis tempore facit cum Plinio Columella, loc. cit. & Palladius, lib. 6. in Maïo, tit. 2. pag. 115. *Hoc menſe,* inquit iſte, *pampinari conveniet: ſed tunc eſt opportuna pampinatio, cum teneri rami digitis ſtringentibus crepabunt ſine difficultate carpentis.*

139. *De ſequente.*] De ſecunda pampinatione.

140. *Protinus.*] Colum. lib. 4. cap. 10. pag. 134. *Putandi autem duo ſunt tempora: melius autem, ut ait Mago, vernum.* Et extremo capite: *Sed nec utique verno omnibus regionibus melior putatio eſt: ubi vero aprica loca ſunt, molleſque hiemes, optima & maxime naturalis eſt autumnalis,* &c. Item cap. 23. *Placet ergo, ſi mitis ac temperata permittit, in ea regione quam colimus, cæli clementia, facta vindemia ſecundum Idus Octobris auſpicari putationem: cum tamen æquinoctiales pluviæ præceſſerint...: nam ſiccitas ſeriorem putationem facit.* Geopon. auctor, lib. 5. cap. 23. pag. 141. μετὰ τρυγητὸν, *poſt vindemiam.* Vineam putare, *tailler la vigne.*

141. *Sed hoc fieri.*] Plinius, lib. 18. ſect. 69. ubi de exor-

numquam debet [a] ratione naturæ ante [142] Aquilæ exortum, ut in ſiderum cauſis docebimus proximo volumine. Immo vero Favonio, [143] quoniam anceps culpa ſit præproperæ feſtinationis. Si ſaucias [144] recenti medicina mordeat quædam hiemis [b] ruminatio, certum eſt gemmas earum frigore hebetari, plagaſque findi, & cæli vitio exuri oculos lacryma diſtillante. Nam gelu fragiles fieri quis neſciat? [145] Operarum iſta computatio eſt in latifundiis, non legitima naturæ feſtinatio. [146] Quo maturius putantur aptis diebus, eo plus materiæ fundunt: quo ſerius, eo fructum uberiorem. [147] Quare macras prius conveniat putare, validas noviſſime. [148] Plagam omnem obliquam fieri, ut facile decidant imbres: [149] & ad terram verti quam leviſſima cicatrice [150] acie falcis exacta, plagaque conlævata. [151] Recidi autem ſemper inter duas gemmas, ne ſit vulnus oculis in reciſa parte. Nigram eſſe eam exiſtimant, & donec [152] ad ſincera veniatur, recidendam: quoniam e vitioſo materia utilis non exeat. Si macra vitis idoneos palmites non habeat, [153] ad terram recidi eam, novoſque elici utiliſſimum. In pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cum uva ſint: id etenim uvas ſupplantat, præterquam in novella vinea. Inutiles judicantur in latere nati, non ab oculo: [c] quippe etiam uva, quæ naſcatur e duro rigeſcente, ut niſi ferro detrahi non poſſit. [154] Pedamentum quidam inter duas vites utilius putant ſtatui: & facilius ablaqueantur ita: meliuſque eſt [155] unijugæ vineæ, ſi tamen & ipſi jugo ſint vires, nec flatu infeſta regio. [156] In quadripartita quam proximum oneri adminiculum eſſe debet: ne tamen impedimentum ſentiat ablaqueatio, [157] cubito abeſſe non amplius: ablaqueari autem prius, quam putari, jubent.

20. [158] Cato de omni cultura vitium ita præcipit. Quam altiſſimam vineam facito, alligatoque recte, dum ne nimium conſtringas, hoc modo eam curato: Capita vitium putata circumfodito, arare incipito. Ultro citroque ſulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimum propagato, veteres quam minimum caſtrato. Potius, ſi opus erit, dejicito bienniοque poſt præcidito. Vitem novellam reſecari tum erit tempus, ubi valebit. Si vinea ab vite [159] calvata erit, ſulcos interponito, ibique viviradicem ſerito. [160] Um-

INTERPRETATIO.

a *Ratione naturæ.*] *Ob occultas, quas* habet natura, cauſas.
b *Ruminatio.*] Iterata hiemis acerbitas.
c *Quippe etiam.*] Quippe etiam *inutilis* eſt uva, quæ naſcatur e duriore, atque ita rigeſcente trunco, ut niſi ferro detrahi non poſſit, *non digito decuti.*

NOTÆ.

tu Aquilæ dixit, ſtatim ſubjungit: *Nec patitur ratio naturæ quidquam in ſatis ante eum diem ſpei eſſe certæ.*

142. *Aquilæ exortum.*] De quo dicemus lib. 18. ſect. 69. Et de Favonii flatu, eodem libro, ſect. 59.

143. *Quoniam anceps.*] Quoniam dubitari poſſit, an præpropera feſtinatione peccatum ſit, cum poſt exortum Favonii contingere adhuc poſſit quædam hiemis iteratio, quæ ſuo frigore gemmas hebetet, plagaſque findat: prohibeatque ne cortex moveatur, qui cicatricem conſanet, ut loquitur Columella, lib. 4. cap. 29.

144. *Recenti medicina.*] Recenti putatione.

145. *Operarum iſta.*] Quod gemmæ ſic frigore interdum adurantur, non id naturæ tribuendum, ſed agricolis, qui in latifundiis nimis præpropere feſtinant. Namque *ubi ruris vaſtitas* (ſic loquitur Columella. lib. 4. cap. 23. pag. 147.) *electionem temporis negat, valentiſſimam quamque vineti partem frigoribus deputant.*

146. *Quo maturius.*] Colum. loc. cit. *Nec dubium quin ſit horum virgultorum natura talis, ut quanto maturius detonſa ſint, plus materiæ: quanto ſerius, plus fructus afferant.*

147. *Quare macras.*] Colum. loc. cit. *Valentiſſimam quamque partem vineti, frigoribus: macerrimam, vere vel autumno.*

148. *Plagam omnem.*] Colum. lib. 4. cap. 9. pag. 133. *Medio fere internodio ea plaga obliqua falce fit, ne ſi tranſverſa fuerit cicatrix, cæleſtem ſuperincidentem aquam contineat.* Et cap. 24. *Plagæ, quas in duro vitis accipit, obliquæ rotundæque fieri debent, &c.*

149. *Et ad terram.*] Colum. loc. cit. pag. 134. *Sed nec ad eam partem qua eſt gemma, verum ad poſteriorem plaga declinatur, ut in terram potius devexa, quam in germen delacrymet. Namque defluens humor cæcat oculum, nec patitur frondeſcere.*

150. *Acie falcis exacta.*] Ductu falcis acutæ plaga ſic effici debet, ut ſit leviſſima cicatrix, & uno veſtigio allævetur. *Duris enim*, ut ait Columella, lib. 4. cap. 24. *& acutiſſimis ferramentis totum iſtud opus exſequendum eſt, obtuſa & hebes, & mollis falx putatorem moratur, &c.* Et cap. 25. *Tutior & utilior putatio eſt, quæ ductu falcis, non ictu conficitur. Nam ea plaga quæ ſic efficitur, uno veſtigio allævatur.* Quo ex loco intrepide, *plagaque conlævata* reſcripſimus in Pliniano contextu, cum prius *convelata* legeretur: nulla prorſus, aut inextricabili certe ſententia. Sic idem Columella, lib. 5. cap. 6. de ſtirpe arborum, *Poſt annum præcidi & allævari oportet.* Et mox: *Si fieri poterit, uno ictu arborem præcidi: ſi minus, ſerra deſecari, & plagam falce allævari oportet*, hoc eſt, lævigari, ſeu læviorem fieri: Id acuto ferramento fit, ut ait idem, lib. 5. cap. XI.

151. *Recidi.... inter duas.*] *Medio fere internodio*, inquit Columella, lib. 4. cap. 24. pag. 151. *Optimum eſt tondere palmitem, devexamque reſectionem facere poſt gemmam, ne ſuperlacrymet, & gemmantem cæcet oculum.* Et cap. 9. pag. 133. *Putatio non debet ſecundum articulum fieri, ne reformidet oculus, ſed medio fere internodio ea plaga obliqua falce fit, &c.*

152. *Ad ſincera.*] Ad tenera & viridia, inquit Colum. lib. 4. cap. 24.

153. *Ad terram recidi.*] Quod in macra vite fieri ſapienter monet, id in omni viviradice faciendum olim putarunt Virgilius, Saſerna, Stolo, Cato, qui, ut recte Columella animadvertit, lib. 4. cap. XI. *non ſolum in eo errabant, quod primi anni capillamenta ſeminum intacta patiebantur, ſed & poſt biennium, cum viviradix recidenda erat, omnem ſuperficiem amputabant ſolo tenus juxta ipſum articulum, ut e duro pullularet:* quod ipſe merito multis nominibus improbat.

154. *Pedamenta quidam inter duas vites.*] Sive, ut Columella loquitur lib. 4. cap. 16. *medio internodio.*

155. *Unijugæ.*] Quæ jugo ſimplici conſtat, ut ſuperius diximus: *ſimple treille.* Columella, lib. 4. cap. 17. *Poteſt tamen, ſi vel parum late diſpoſita vinea, vel parum fructuoſa, cælumque non turbidum nec procelloſum habeat, uno jugo contenta eſſe. Nam ubi magna vis & incurſus eſt pluviarum, procellarumque .... ibi quaſi quadrato circumfirmanda eſt agmine.*

156. *In quadripartita.*] Vinea ſcilicet, quæ unijugæ opponitur, & ſuperius, in vinearum diviſione compluviata cognominata eſt: Columellæ loc. cit.. quadrato quaſi circumfirmata agmine. *Vigne à quatre pantes.* Fruſtra ſunt qui brachiatam Columellæ vitem huc putant attinere, de qua ille lib. 5. cap. 5. pag. 180.

157. *Cubito abeſſe.*] Pedale modo Columella intervallum aſſignat, lib. 4. cap. 16. *Prope truncum ſi defigitur palus, pedali ſpatio recedendum eſt, ne aut premat, aut radicem vulneret, & ut foſſor ab omni parte ſemina circumfodiat.*

158. *Cato.*] De re ruſt. cap. 33. pag. 29. & 30. quod caput ferme integrum ſimile huic loco Plinii eſt.

159. *Calvata erit.*] Calvata vinea appellatur, in qua raræ vites ſeu trunci ſunt: ut calvi homines dicuntur, quibus vel nullus eſt, vel rarus capillus. Columella, lib. 4. cap. 29. vitis calvitium dixit. Item lib. 4. cap. 35. *Propter quæ*, inquit, *ſæpe nova caſtaneta calveſcunt*, hoc eſt, rareſcunt, & minus frequentia ac denſa ſunt.

160. *Umbram a ſulcis.*] Sunt hæc etiamnum apud Cato-

bram a ſulcis removeto: crebroque fodito. In vinea vetere ſerito ocymum. [161] Si macra erit, quod granum capit ne ſerito: & circum capita addito ſtercus, paleas, vinaceas, [162] aut aliquid horumce. Ubi vinea frondere cœperit, pampinato. Vineas novellas alligato crebro, ne caulis præfringatur. [163] Et quæ jam in perticam ibit, ejus [a] pampinos teneros alligato leniter, [164] porrigitoque. Ubi recte ſteterint, [b] ubi uva varia fieri cœperit, vites ſubligato.

21. [165] Vitis inſitio una eſt per ver, altera cum uva floret: ea optima eſt. [166] Vineam veterem ſi in alium locum transferre voles, dumtaxat brachium craſſum licebit. Primum deputato. Binas gemmas, nec amplius relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et cave radices ne ſaucies. Ita uti fuerit, ponito in ſcrobe aut in ſulco, operitoque, & bene occulcato. Eodemque modo [167] vineam ſtatuito, alligato, [168] flexatoque uti fuerit, crebroque fodito. [169] Ocymum, quod in vinea ſeri jubet, antiqui appellabant pabulum, umbræ patiens, quod celerrime proveniat.

22. [170] Sequitur arbuſti ratio, mirum in modum damnata Saſernæ patri filioque, celebrata Scrofæ, vetuſtiſſimis poſt Catonem, peritiſſimiſque: ac ne a Scrofa quidem, niſi Italiæ, conceſſa: cum tam longo judicetur ævo, nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni, & in his quoque laudatiora ſummis, ſicut uberiora imis: [171] adeo excelſitate proficitur. [172] Hac ratione & arbores religantur. Prima omnium ulmus; [173] excepta propter nimiam frondem atinia. [174] Deinde populus nigra, eadem de cauſa, minus denſa folio. Non ſpernunt plerique & fraxinum, ficumque, etiam oleam, ſi non ſit umbroſa ramis. Harum ſatus cultuſque abunde tractatus eſt. [175] Ante triceſimum ſextum menſem attingi falce vetantur. Alterna ſervantur brachia: alternis putantur annis: ſexto anno maritantur. Tranſpadana Italia, præter ſupra dictas, [176] cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, [177] arbuſtat agros: Venetia ſalice, propter uliginem ſoli. Et ulmus detruncata a medio [178] in ramorum ſcamna digeritur, [179] nulla fere XX. pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octavo pede altitudinis dilatantur in collibus ſicciſque agris: a XII. in campeſtribus & humidis. [180] Meridianum Solem ſpectare palmæ debent.

INTERPRETATIO.

a *Pampinos.*] Palmites.

b *Vbi uva.*] Ubi mutare colorem uva cœperit.

NOTÆ.

nem. Herbam temere reponit Dalec. pro umbra. A ſulcis, hoc eſt, a vitibus quæ ſunt in ſulcis.

161. *Si macra erit.*] Cato: *Si macra erit, quod granum capiat ne ſerito*: hoc eſt, ſi vitis eſt macrior, ne vineæ interſeras id quod in frugem & granum ſolet matureſcere: ſed pabulum vel farraginem, quæ viridia ſubſecantur, prius quam ſpicam capiant.

162. *Aut aliquid horumce.*] Cato: *aut aliquid horum*, ſive *horumce, quo rectius valeat.*

163. *Et quæ jam in perticam.*] Cui longiora jam ſarmenta ſeu flagella erunt.

164. *Porrigitoque.*] Cato: *Corrigitoque, uti recte ſpectent. Vbi uva varia fieri cœperit, vites ſubligato, pampinato*, &c. Hactenus ille, cap. 33.

165. *Vitis inſitio.*] Cato, cap. 41. pag. 36. totidem verbis.

166. *Vineam veterem.*] Hæc deinceps Cato, cap. 49. plane ad verbum.

167. *Vineam ſtatuito.*] Statuminibus, ſeu pedamentis fulcito. Sic MSS. omnes, & Cato: non, ut libri editi, *ſtatuminato.*

168. *Flexatoque.*] Ita Cato, & MSS. non *laxatoque.*

169. *Ocymum.*] Differt ocymum ab ocimo, de quo Plinius lib. 19. ſect. 35. & alibi. Utrumque diſtinguit Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 31. *Ocymum*, inquit, *dictum a Græco verbo ὠκέως, quod valet cito. Similiter quoque ocimum in horto. Hoc amplius dictum ocymum, quod citat alvum bubus, & ideo datur ut purgentur. Id genus pabuli ſunt ſegetes ſectæ virides antequam gerant ſiliquas.* Vult igitur ocymum æque ac ocimum ab ὠκέως *cito* nomen traxiſſe: iſtud, quod celerrime naſcatur, ut Plinius mox cit. illud quod bubus alvum citet. Eſt igitur ocymum, boum, equorum, aliorumve animalium pabulum, ex frugum leguminumque mixtura. Nos farraginem vulgo dicimus, *du Fourage.* Agricolæ, *de la Dragée.* Vide quæ de farragine dicturi ſumus lib. ſeq. ſect. 10. n. 1. Catonis locus eſt e cap. 33. ut ante diximus.

170. *Sequitur arbuſti.*] Quid arbuſtum ſit, diximus ſect. 15.

171. *Adeo excelſitate.*] Pallad. lib. 3. in Febr. tit. 13. pag. 59. *Qui fructum volunt maximum, materias vitium plures per ramos arboris ſubmittunt: Qui vinum melius, ſarmenta in cacumen extendunt.*

172. *Hac ratione.*] Sic & arbores, inquit, pati vincula docuimus. Prius *eliguntur* in libris editis legebatur: nos conditiva ac vetuſta exemplaria, quæ ſunt ſinceriora & ſaniora ſequimur.

173. *Excepta.*] Ne hanc quidem excipit Columella, lib. 5. cap. 6. pag. 184. & lib. de arboribus, cap. 16.

174. *Deinde populus, &c.*] De populo nigra, & fraxino, eadem Pallad. loc. cit. pag. 56.

175. *Ante triceſimum.*] Columella, lib. de arboribus, cap. 16. *Ante triennium ferro ne attigeris. Completis ſex & triginta menſibus ad recipiendam vitem formabis, & ſupervacuos ramos amputabis, alterna brachia in modum ſcalarum relinquens, &c.*

176. *Cornu, populo.*] Ita MSS. omnes. De alba populo accipiendum id eſt: nigræ enim facta jam ſuperius mentio. Alii hic *opulo* ex Columella ſubſtituunt: ſed vide Notas & Emend. noſtras ad lib. 14. num. III.

177. *Arbuſtat agros.*] Arbuſtare, eſt arboribus agrum conſerere ad maritandas vites. Itaque ſalices vinitores Veneti conſerunt, quod ſint uliginoſi in eo tractu agri, hoc eſt, naturali humore madentes, qui numquam ab ipſis recedit. Sunt autem aquaticæ ſalices, & in aqua fere ſatæ, ut dictum eſt lib. 16. ſect. 67.

178. *In ramorum ſcamna.*] Scamna ramorum, & tabulata vocat, ramos prominentes in arbore, multiplici quaſi contignatione in circuitum ordinatos: *Branches diſpoſées en divers etages.* Deſcribit hæc Columella, lib. 5. cap. 6. pag. 187. *Vlmum*, inquit, *novellam ſic formare conveniet: Loco pingui octo pedes a terra ſine ramo relinquendi, vel in arvo gracili ſeptem pedes: ſupra quod ſpatium deinde per circuitum in tres partes arbor dividenda eſt, ac tribus lateribus ſinguli ramuli ſummittendi, primo tabulato aſſignentur. Mox de ternis pedibus ſuperpoſitis alii rami ſummittendi ſunt, ita ne iiſdem lineis, quibus in ſuperiore poſiti ſunt: in eademque ratione uſque ad cacumen ordinanda erit arbor.* Et paulo ante: *Tabulata inter ſe ne minus ternis pedibus abſint*, &c.

179. *Nulla fere XX.*] Columella, lib. 5. cap. 7. detruncari præcipit ad altitudinem XV. pedum. *Poteſt etiam ulmus ſic diſponi, ut adhuc tenera decacuminetur, ne altitudinem XV. pedum excedat. Nam fere ita conſtitutum rumpotinetum animadverti, ut ad octo pedes locis ſiccis & clivoſis, ad duodecim locis planis & uliginoſis tabulata diſponantur.*

180. *Meridianum... palmæ.*] A ſimilitudine palmæ, ſeu volæ manus, palmam vocat in ulmo partem eam teretem trunci, ſeu caudicis, cujus ab utroque latere rami ceu digiti enaſcuntur. *Palmites ipſi vitium ſarmenta appellantur*, inquit Feſtus, *quod in modum palmarum humanarum virgulas quaſi digitos edunt.* Palmæ arboris ſeu caudici primum vitis innititur: mox in ramos etiam palmites diducuntur: ramos ſpectare orientem ſolem, vel occidentem convenit, ut me-

[181] Rami a projectu digitorum modo ſubrigi, tonſili in his tenuium quoque virgultorum [182] barba, [183] ne obumbrent. [184] Intervallum juſtum arborum, ſi aretur ſolum, quadrageni pedes in terga frontemque, in latera viceni. Si non aretur, [185] hoc in omnes partes. [186] Singulis denas ſæpe adnutriunt vites, damnato agricola minus ternis. [187] Maritare, niſi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento. [188] Serere tripedaneo ſcrobe neceſſarium diſtantes inter ſeſe arboremque ſingulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque paſtinationi, nulla fodiendi impendia: utpote cum arbuſti ratio hac peculiari dote præſtet, quod in eodem ſolo ſeri fruges & vitibus prodeſt. Superque, quod vindicans ſe altitudo, [189] non, ut in vinea, ad arcendas animalium injurias pariete, vel ſepe, vel foſſarum utique impendio muniri ſe cogat.

23. [190] In arbuſto e prædictis ſola viviradicum ratio, item propaginum, & hæc gemina, ut diximus. [191] Qualorum in ipſo tabulato maxime probata, quoniam a pecore tutiſſima eſt. [192] Altera, deflexa vite vel palmite juxta ſuam arborem, aut circa proximam [193] cœlibem. Quod ſupra terram eſt e matre, radi jubetur, ne fruticet. In terra non pauciores gemmæ quatuor obruuntur ad radicem capiendam: extra in capite binæ relinquuntur. [194] Vitis in arbuſto quatuor pedes in longo conſtat, omni ſulco tres lato, alto duos cum ſemipede. Poſt annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim radicibus ſuis aſſueſcat: [195] caulis a capite ad duas gemmas reciditur: tertio totus mergus abſcinditur, reponiturque altius in terram, ne ex reciſo frondeat. Tolli viviradix a vindemia protinus debet.

24. Nuper repertum, draconem ſerere juxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribuſque induratum annis. Hunc præciſum quam maxima amplitudine, tribus partibus longitudinis deraſo cortice, quatenus obruatur, (unde & raſilem vocant,) deprimere ſulco, reliqua parte ad arborem erecta: ocyſſimum in vite. Si gracilis ſit vitis aut terra, uſitatum eſt quam proxime ſolum decidi, donec firmetur radix: [196] ſicut neque roſcidam ſeri, neque a Septemtrionis flatu. Vites Aquilonem ſpectare debent ipſæ, palmites autem earum meridiem.

25. [197] Non eſt feſtinandum ad putationem novellæ: ſed primo in circulos materies colligenda, nec niſi validæ putatio admovenda: ſeriore fere anno ad fructum arbuſta vite, quam jugata. Sunt qui omnino putari vetant, priuſquam arborum longitudinem æquaverit. Prima falce ſex pedes a terra recidatur, flagello infra relicto, & naſci coacto incurvatione materiæ. [198] Tres ei gemmæ, non amplius, deputato ſuperſint. Ex his emiſſi palmites proximo anno imis [199] ingerantur ſcamnis, ac per ſingulos annos ad ſuperiora ſcan-

NOTÆ.

ridiano palma objecta ſit, vitiſque ei applicata plus caloris accipiat, inquit Columella lib. 5. cap. 6. pag. 186. Palmas in populo pariter jam ſuperius, lib. 14. ſect. 3. Plinius appellavit: *Populus arbor*, inquit, *cujus tabulata in orbem patula replent, puroque perducto* vites *dracone in palmam ejus, inde ſubrectos ramorum digitos flagella diſpergunt.* Qui palmas hoc loco de ſarmentis accipiunt, aut *palmites* legi ſuadent, nec quo nunc in argumento Plinius habitet, conſiderant, & inſcitiam ſuam produnt. Nam de palmitibus vitium inferius verbis conceptis agitur.

181. *Rami.*] Ulmorum, aliarumque arborum, ex quibus arbuſtum conſtat: Hi ſe ſe ab arbore projiciunt.

182. *Barba.*] Ramuli tenuiores, qui e craſſioribus pullulaſcunt. Virgæ ſunt Columellæ, lib. 5. cap. 7. *Plerumque autem ea arbor in tres ramos dividitur, quibus ſingulis ab utraque parte complura brachia ſummittuntur: tum omnes pæne virgæ, ne obumbrent, eo tempore quo vitis putatur, abraduntur.*

183. *Ne obumbrent.*] *Ne æmula umbra viti noceat*, ut ait Columella, lib. 5. cap. 6.

184. *Intervallum.*] Columella lib. 5. cap. 7. pag. 193. *Arboribus rumpotinis* (hoc eſt, arbuſtivis, ut diximus lib. 14. ſect. 3.) *ſi frumentum non inſeritur, in utramque partem XX. pedum ſpatia interveniunt. At ſi ſegetibus indulgetur, in alteram partem XL. pedes, in alteram XX. relinquuntur.*

185. *Hoc in omnes.*] Id eſt, viceni pedes in omnem partem Colum. loc. cit. & cap. 6. pag. 186.

186. *Singulis.*] Singulis arboribus denas ſæpe alligant vites: damnatur incuriæ & imperitiæ agricola, qui tantum ternas applicet.

187. *Maritare.*] Eleganter Columella, lib. 5. cap. 6. *At ſi teneram ulmum maritaveris, novam ſufferet vitem: ſi vetuſtam vitem applicueris, conjugem necabit: ita ſibi pares eſſe ætate & viribus arbores viteſque convenit.*

188. *Serere.*] Vites nimirum: quas ab arbore ſua diſtare ſeſquipedis ſpatio, Palladius jubet, lib. 3. in Febr. tit. 10. pag. 57. Pedali tantum, ut Plinius, ita & Columella, lib. de arbor. cap. 16.

189. *Non, ut in vinea.*] Et in arbuſto quoque, niſi in eodem ſolo ſatæ ſunt fruges, *ab injuria pecoris caveis emuniri* vites, caute Columella admonet, lib. 5. cap. 6.

190. *In arbuſto.*] Vitis, inquit, in arbuſto, viviradice tantum & propagine ſeritur: propagine quidem gemina, quam ſect. 2. explicuimus.

191. *Qualorum.*] Subintellige, ratio vitem propagandi per qualos pertuſos, explicata a nobis ſect. 21. Hanc rationem optime Palladius deſcribit loc. cit. *Eſt & aliud*, inquit, *de transferenda ex arbuſto vite compendium. Fit ex vimine parva corbicula..... Hæc ad arborem, cui vitis inhæret, fertur: & in fundi media parte pertunditur, quo ſarmenti virgam poſſit admittere. Inducto itaque ſarmento vitis ejus, de qua transferre diſponis, corbicula ipſa ex aliqua arboris parte ſuſpenditur, & viva terra repletur, ut ſarmentum terra poſſit includi, quod ſarmentum prius intorquetur. Ita exacto annui temporis ſpatio ſarmentum, quod clauſum eſt, radices creabit intra prædictam corbiculam. Tunc ſub fundo corbis inciſum radicatum ſarmentum cum ipſa corbe portabitur ad locum, quem vitibus arbuſtivis deſtinabis implere, ibique obruetur circa arboris maritandæ radices.*

192, *Altera.*] Altera ferendæ vitis arbuſtivæ ratio.

193. *Cœlibem.*] Cui maritata vitis nulla ſit. Viduam infra vocat.

194. *Vitis in arbuſto.*] Viti in arbuſto ſerendæ ſulcus paratur, in quatuor pedes longus, in tres altus, in dupondium & ſemiſſem latus, inquit Colum. lib. de arboribus, cap. 16. ex quo corrigendus Plinii locus videtur, ac permutandæ invicem latitudinis altitudiniſque menſuræ: niſi diverſa cæli ac ſoli ratio habeatur.

195. *Caulis.*] Palmes.

196. *Sicut neque roſcidam.*] Colum. lib. 5. cap. 6. *Cavendum, ne aut ſeptemtrionalibus ventis, aut rorulentæ, ſed ſiccæ ſerantur.*

197. *Non eſt feſtinandum.*] Colum. lib. 5. cap. 6. pag. 188. *Proxima putatione melius exiſtimat Celſus ferro abſtineri, ipſoſque caules in modum coronæ contortos arbori circumdari, ut flexura materias profundat, quarum validiſſimam ſequente anno caput vitis faciamus. Me autem longus docuit uſus, multo utilius eſſe primo quoque tempore falcem vitibus admovere*, &c. Celſum Columella deſcrit.

198. *Tres ei.*] Columella, loc. cit. *Materiam ferro coërcendam cenſeo, uſque in alteram vel tertiam gemmam*, &c.

199. *Ingerantur ſcamnis.*] Ita MSS. Reg. Colb. Chiffl. non *inſerantur.*

dant, relicto ſemper [200] duramento in ſingulis tabulatis, [201] & emiſſario uno, [a] qui ſubeat uſque quo placuerit. De cetero putatione omni, flagella quæ proxime tulerunt, recidantur: nova circumciſis undique [202] capreolis ſpargantur in tabulatis. [203] Vernacula putatio dejectis per ramos vitium crinibus circumveſtit arborem, crineſque ipſos uvis: Gallica in traduces porrigitur: [204] Æmiliæ viæ in radices atiniarum ambitu, frondem earum fugiens.

26. Eſt quorumdam imperitia ſub ramo vitem vinculo ſuſpendendi, [205] ſuffocante injuria: contineri debet vimine, non arctari. Quin immo etiam quibus ſalices ſuperſunt, molliore hoc vinculo facere malunt, herbaque, Siculi quam vocant [206] ampelodeſmon: Græcia vero univerſa junco, cypero, [207] ulva. Liberatam quoque vinculo per aliquot dies vagari, & inconditam ſpargi, atque in terra, [208] quam per totum annum ſpectaverit, recumbere. [b] Namque ut veterina a jugo, & canes a curſu volutatio juvat, ita tum & vitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipſa gaudet aſſiduo levata onere, ſimilis reſpiranti. [209] Nihilque eſt in opere naturæ, quod non exemplo dierum noctiumque aliquas vices feriarum velit. Ob id protinus a vindemia putari, & laſſas etiamnum fructu edito, improbatur. Putatæ rurſus alligentur alio loco: [210] namque orbitas vinculi ſentiunt, vexatione non dubia.

Traduces [211] Gallica cultura bini utrimque lateribus, [212] ſi pars quadrageno diſtet ſpatio: quaterni, ſi viceno: inter ſe obvii miſcentur, alliganturque una conciliati, virgultorum comitatu obiter [c] [213] rigorati qua deficiant: aut ſi brevitas non patiatur ipſorum, [214] adalligato protenduntur in viduam arborem unco. Traducem bimum præcidere ſolebant. Oneratis enim vetuſtate melius donare tempus, [215] ut tranſilem faciant, ſi largiatur craſſitudo: alias utile [d] toros futuri draconis paſci.

27. Unum etiamnum genus eſt medium [216] inter hoc & propaginem: totas ſupplantandi in terram vites, cuneiſque findendi, & in ſulcos plures ſimul ex una propagandi, gracilitate ſingularum firmata circumligatis haſtilibus, nec reciſis qui a lareribus excurrant [e] pampinis. Novarienſis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impoſitis etiamnum patibulis palmites circumvolvit. Itaque præter ſoli vitia, cultura quoque torva fiunt vina. Alia culpa juxta Urbem [217] Varracinis, quæ alternis putantur annis: non quia id viti conducat; ſed quia vilitate, reditum impendia exſuperant. Medium temperamentum in Carſeolano ſequuntur: carioſaſque tantum vitis partes, incipienteſque inareſcere deputando, ceteris ad uvam relictis, detracto onere ſupervacuo, pro nutrimento omni eſt raritas vulneris. Sed niſi pingui ſolo talis cultura degenerat in labruſcam.

INTERPRETATIO.

a *Qui ſubeat.*] Qui *ſcandat.*

b *Namque.*] Nam ut veterina *jumenta, poſtquam liberata ſunt* a jugo, & canes *poſt curſum* volutatio juvat *in pulvere,* ita & vitium porrigi *palmites, quaſi latera & lumbos.*

c *Rigorati.*] Rigidiores, *firmioreſque* facti.

d *Toros.*] Craſſitiem ac robur.

e *Pampinis.*] Palmitibus.

NOTÆ.

200. *Duramento.*] Duriore ſarmento, quod duramentum & Columella vocat, lib. 4. cap. 21. duramen, capite 22. materiam, lib. 5. cap. 6. *Cum palmites primum tabulatum apprehenderint, proxima putatione diſponetur vitis omnibus annis: alioqui in ſuperius tabulatum excitabitur, relicta ſemper una materia, quæ applicata trunco cacumen arboris ſpectet.*

201. *Et emiſſario.*] Novello palmite, cui in putatione parcitur, ut ſubeat uſquequo placuerit.

202. *Capreolis.*] *Capreolus*, inquit Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 31. *cauliculus eſt viteus intortus, ut cincinnus: is enim vites ut teneat ſerpit, ad locum capiundum: ex quo a capiendo capreolus dictus.*

203. *Vernacula.*] Italica putatio ita peragitur, ut per ramos immiſſis vitium palmitibus, omnis vite circumveſtiatur arbos: atque ex ipſis deinde ramis uvæ dependeant: Galli ſic deputant, ut ſimul in traduces vitis putata porrigatur: qui viam Æmiliam & Bononienſem agrum colunt, vitem circum radices ulmorum atiniarum alligant, frondibus earum applicare reformidant. De via Æmilia vide Strabonem, lib. 5.

204. *Æmiliæ viæ in radices.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXV.

205. *Suffocante injuria.*] Sic ante paulo, hac ipſa ſect. *noxia injuria* dixit. Eadem habet Columella, lib. 4. cap. 26. pag. 154. *Ne vinculum incidat, truncumque ſtrangulet.*

206. *Ampelodeſmon.*] A liganda vite ei herbæ nomen. Ἄμπελος vitis eſt, vinculum δεσμός. In Sicilia hodieque *Dis* vocari, auctor eſt Anguillara, par. 12. pag. 214.

207. *Ulva.*] Ulva, herba paluſtris eſt. Vox nota Virgilio, & aliis.

208. *Quam per totum annum.*] Vide Notas & Emendat. num. XXXVI.

209. *Nihilque eſt.*] Huc ſpectat illud Naſonis,

Quod caret alterna requie, durabile non eſt.

210. *Namque orbitas.*] In Colb. 3 *Namque orbita vinculi vexatio eſt non dubia.* Alii, *namque orbitam vinculi ſentiunt, vexationem non dubiam.* Vide Colum. lib. 5. cap. 6. pag. 190.

211. *Gallica cultura.*] Ut quidem moris eſt in arbuſtis Galliæ Tranſalpinæ. Traduces ſunt palmites ii qui ex una arbore, cui alligantur, deducti, cum palmitibus alterius arboris proximæ connectuntur.

212. *Si pars quadrageno.*] Si pedibus quadragenis arbores inter ſe diſſideant: quod ſpatium arationi deſtinatur. Si vicenis tantum, traduces eſſe poſſunt quaterni; quoniam, ut ſuperius dictum eſt, non ibi aratur. Hoc plane videtur eſſe quod ait Columella lib. 5. cap. 7. de arbuſto Gallico: *Curetur ut novi traduces omnibus annis inter ſe ex arboribus proximis connectantur, & veteres decidantur. Si tradux traducem non contingit, media virga inter eas deligetur: cum deinde fructus pondere urgebit, ſubjectis adminiculis ſuſtineatur.*

213. *Rigorati.*] Rigidiores, firmioreſque facti. Sic Columella, lib. 4. cap. 16. *Compluribus arundinum faſciculis connectuntur, ut rigorem habeant.* Idem lib. 5. cap. 7. quod *rigorari* Plinius, *adminiculis ſuſtineri* dixit, ut proxime antea retulimus.

214. *Adalligato.... unco.*] *Junco* fortaſſis ſincerius fuerit: cum laudatus a nobis proxime Columella, virgam ad eoſdem uſus adhibeat.

215. *Ut tranſilem.*] Ut deduci commode in vicinam arborem poſſit.

216. *Inter hoc.*] Inter traducem & propaginem.

217. *Varracinis.*] Ita MSS. At rectius forſan *Tarracinis*, ab urbe Tarracina, de qua lib. 3. in Geographicis: vel *Marracinis* potius, in quarta Italiæ regione poſitis, in qua & Carſeolani. De utriſque egimus lib. 3. ſect. 17.

28. Arbusta arari quam altissime desiderant, [218] etsi tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris: & hoc compendium operæ. Deputantur cum vite pariter [219] interlucata densitate ramorum qui sint supervacui, & absumant alimenta. [220] Plagas ad septemtriones, aut ad meridiem spectare vetuimus: melius, si neque in occasus Solis. Diu dolent talia quoque hulcera, & difficile sanescunt, algendo nimis, æstuandove. [221] Non eadem in vite, quæ in arbustis, libertas: [222] quoniam certa latera est facilius abscondere, & detorquere, quo velis, plagas. In arborum [223] tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat humor.

XXXVI. Viti adminicula addenda, quæ scandat apprehensa, si majora sint. * Vitium generosarum [1] pergulas [2] Quinquatribus putandas, & quarum servare uvas libeat, *Cap. XXIV. decrescente Luna tradunt. Quæ vero interlunio sint putatæ, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena Luna noctu tondendas, cum sit ea in Leone, Scorpione, Sagittario, Tauro: atque in totum serendas plena, aut crescente utique, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena jugera vinearum.

XXXVII. 1. At abunde satu cultuque arborum tractato, quoniam [1] de palmis ac cytiso in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura sit, magnopere pertinens ad omnia ea. [2] Infestantur namque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et silvestrium quidem perniciosos negant esse, vexarique tantum grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque fervore, aut flatu frigidiore, præpostero die: [3] quoniam suo frigora etiam prosunt, ut diximus. Quid ergo? non & vites algore intereunt? Hoc quidem est, quo deprehendatur soli vitium, quoniam non evenit nisi in frigido. [4] Itaque per hiemes cæli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ: vexatisque ita cacumina prima inarescunt, quoniam præstrictus gelu non potuit eo [5] pervenire humor.

2. [6] Arborum quidam communes morbi, quidam privati generum. [7] Communis verminulatio est, sideratio, ac dolor membrorum, unde partium debilitas: societate nominum quoque cum hominum miseriis. Trunca dicimus certe corpora, & [8] oculos germinum exustos, ac multa simili sorte. Itaque laborant & fame, [9] & cruditate, quæ fiunt humoris quantitate. Aliquæ vero [10] & obesitate: ut omnia quæ resinam ferunt, nimia pinguitudine in tedam mutantur: [11] & cum radices quoque pinguescere cœpere, intereunt, ut animalia, nimio adipe: aliquando & pestilentia per genera, sicut inter homines, nunc servitia, nunc plebs urbana, vel rustica.

NOTÆ.

218. *Etsi tantum.*] Etsi frumentum quod interseritur, tam alte arari non postulat.

219. *Interlucata.*] Præcisis ramis, qui ob nimiam densitatem lumini officiunt. De ea voce egimus sect. 19. nota 7.

220. *Plagas.... vetuimus.*] Libri hujus cap. 16. *Plerique id demum cavent, ut plaga deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimii vaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam vel octavam spectare maluerim.* Vide & sect. 7.

221. *Non eadem in vite.*] In vinea sive pedata, sive per se stante.

222. *Quoniam certa latera.*] Quoniam infirmiora vitium latera in arbustis facile est abscondere, & plagas ab æstu & algore, objectu frondium, sub quibus eæ detorquentur, defendere.

223. *Tonsura supiniore.*] Infra sect. 37. num. 6. *Vitibus in supinum excisis.* Sic tonderi arborem jubet, ut cum tonsura ramorum, sive cæsura, supina fit, hoc est, ita ut cælum spectet, sic falcis cultrive sinu plaga sursum retrahatur, ut cava quodam modo sit: ita enim decidens imber per illud cavum facilius elabetur. *Nam si transversa foret cicatrix*, ut ait Columella lib. 4. cap. 9. *superincidentem cælestem aquam contineret.*

Sect. XXXVI. 1. *Pergulas.*] *Les treilles.* Vide quæ diximus lib. 14. sect. 3.

2. *Quinquatribus.*] Feriæ sunt Palladi sacræ, de quibus dicetur sect. 56. lib. 18.

Sect. XXXVII. 1. *De palmis ac cytiso.*] De palmis quidem lib. 13. sect. 6. de cytiso, ejusdem libri sect. 47.

2. *Infestantur.*] Prodita hæc a Theophrasto, lib. 4. histor. cap. 16. totidem verbis: Νοσήματα δὲ τοῖς μὲν ἀγρίοις οὔ φασι ξυμβαίνειν, ὑφ᾽ ὧν ἀναιροῦνται· φαύλως δὲ διατίθεσθαι, καὶ μάλιστα ἐπιδήλως, ὅταν χαλαζοκοπηθῇ, καὶ βλαστάνειν μέλλοντα, ἢ ἀρχόμενα, ἢ ἀνθοῦντα· καὶ ὅταν ἢ πνεῦμα ψυχρὸν ἢ θερμὸν ἐπιγένηται κατὰ τούτους τοὺς καιρούς· ὑπὸ δὲ τῶν ὡραίων χειμώνων οὐδὲν ἂν ὑπερβάλλοντες ὦσιν, οὐδὲν πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ξυμφέρειν, &c. *Morbos silvestribus negant accidere, quibus intereant: tamen eas quoque male affici aiunt: ac præcipue, cum vel paulo post germinaturæ, vel germinare incipientes, vel florentes, grandine vexantur: cumque flatus frigidior aut æstuosior his iisdem temporibus successerit: tempestiva autem hieme, nec si violentior fuerit, quidquam lædi: sed omnibus algorem prodesse volunt*, &c.

3. *Quoniam suo.*] Suo die ac tempore. Theophr. ἀλλὰ καὶ ξυμφέρειν πᾶσι χειμασθῆναι· μὴ χειμασθέντα γὰρ, κακοβλαστότερα γίνεσθαι. *Omnibus algor prodest: quippe nisi alserit, deterius germinant.* In quibusdam MSS. *præpostero die quam suo. Frigora etiam obsunt, ut diximus*, nempe sect. 35. ubi de putatione vinearum. Sed frustra: nam & prosunt, ut dictum est sect. 2. qui locus a Plinio nunc spectatur.

4. *Itaque per hiemes.*] Hunc locum codex unus MS. sic exhibet: *Ita per hiemes cæli rigorem probamus. Non solum enim infirmissimæ*, &c. Sed adstipulantur ceteri vulgatis ad hunc diem libris: & recte. Est enim hæc istius loci sententia: soli, hoc est, terræ vitio evenire, ut vites algore intereant: neque enim id accidit nisi in frigido solo. Itaque per hiemem, inquit, cæli rigorem optamus & probamus: soli vitium seu frigus improbandum damnandumque est. Nec vero infirmissimæ arbores, &c.

5. *Pervenire humor.*] Seu medulla illa vitalis, quæ ab radice serpit ad cacumen, totique arbori præbet alimentum.

6. *Arborum quidam.*] Theophr. loc. cit. Ταῖς δὲ ἡμέροις ἐστὶ πλείω νοσήματα. καὶ τὰ μὲν, ὥσπερ κοινὰ πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις· τὰ δ᾽ ἴδια καὶ κατὰ γένη κοινά. *Urbanis arboribus morbi plures eveniunt: alii omnibus quasi communes, aut pluribus: alii privati, per genera arborum.* Sic & lib. 5. de causis, cap. 9. pag. 334. ac sequentibus.

7. *Communis, &c.*] Morbus hic tergeminus Theophrasto, lib. 4. hist. cap. 16. & lib. 5. de causis, cap. 10. pag. 335. σκωλήκωσις vermiculatio, ἀστροβολησία sideratio, σφακελισμὸς dolor membrorum cum partium debilitate.

8. *Oculos...., exustos.*] Frigore hebetatos dixit sect. 35. ubi de putatione vitium, & cæli vitio exustos.

9. *Et cruditate.*] Caloris inopia, non probe percocto humore. In MS. quibusdam, *& nuditate*: male. Theophrast. lib. 5. de causis, cap. XI. pag. 336. δι᾽ ἀπεψίαν, *cruditate.* Et cap. seq. Ἀτροφεῖ γὰρ τὸ μὴ κρατοῦν, μηδὲ πέπτον. *Fame laboret necesse est, quod pabulum evincere nequit, & concoquere.*

10. *Et obesitate.*] Theophr. lib. 5. de causis, cap. 15. pag. 340. δι᾽ εὐτροφίαν, καὶ δι᾽ ὑπερβολὴν, nutritionis abundantia & excessu: affertque exemplum idem de resiniferis arboribus, quæ in tedam mutantur, ut diximus lib. 16. sect. 19.

11. *Et cum radices.*] Ut in ficu. Theophr. lib. de causis, cap. 12. pag. 337. Τῇ δὲ συκῇ νόσημά τι συμβαίνει περὶ τὰς ῥίζας, ὃ καλοῦσι λοπάς· τοῦτο δ᾽ οἷον μύδησίς τίς ἐστι τῶν ῥιζῶν, καὶ μικρὸν ἐπάνω, διὰ τὴν πολυυδρίαν. *Ficus morbum quemdam &.*

3. [12] Vermiculantur magis minuſve quædam, omnes tamen fere: [13] idque aves cavi corticis ſono experiuntur. [14] Jam quidem & hoc in luxuria eſſe cœpit: prægrandeſque roborum delicatiore ſunt in cibo: [15] coſſos vocant: atque etiam farina ſaginati, hi quoque altiles fiunt. [16] Maxime autem arborum hoc ſentiunt piri, mali, fici: minus, quæ amaræ ſunt & odoratæ. [17] Eorum qui in ficis exſiſtunt, alii naſcuntur ex ipſis: alios parit, qui vocatur ceraſtes: omnes tamen in ceraſten figurantur, ſonumque edunt parvuli ſtridoris. [18] Et ſorbus arbor infeſtatur vermiculis rufis & piloſis, atque ita emoritur. [19] Meſpilus quoque in ſenecta obnoxia ei morbo eſt.

4. [20] Sideratio tota e cælo conſtat. Quapropter & grando in his cauſis intelligi debet: & [21] carbunculatio, & quod pruinarum injuria evenit. [22] Hæc enim verno tepore invitatis, & erumpere audentibus ſatis mollibus inſidens, adurit [a] lacteſcentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. [23] Pruinæ pernicioſior natura, quoniam lapſa perſidet, gelatque, ac ne aura quidem ulla depellitur, quia non fit niſi immotó aëre & ſereno. [24] Proprium tamen ſiderationis eſt, [25] ſub ortu Canis ſiccitatum [b] vapor, cum inſita ac novellæ arbores moriuntur, præcipue ficus & vites. [26] Olea præter vermiculationem, quam æque ac ficus ſentit, clavum etiam patitur, ſive fungum placet dici, vel patellam. Hæc eſt Solis exuſtio. Nocere [27] tradit Cato & muſcum rubrum. [28] Nocet plerumque vitibus atque oleis & nimia fertilitas. Scabies communis omnium eſt. [29] Impetigo, & quæ adnaſci ſolent, cochleæ, peculiaria ficorum vitia: nec ubique: ſunt enim quædam ægritudines & locorum.

[30] Verum ut homini nervorum cruciatus, ſic & arbori, ac duobus æque modis. [31] Aut enim in pedes, hoc eſt, radices, irrumpit vis morbi: aut in articulos, hoc eſt, cacuminum digitos, qui longiſſime a toto corpore exeunt. [32] Inareſcunt ergo: & ſunt apud Græcos ſua nomina utrique vitio. Undique primo dolor, mox & macies earum partium fragilis, poſtremo [33] tabes, morſque, non intrante ſucco, [34] aut non perveniente: maximeque id fici ſentiunt. [35] Caprificus omnibus immunis eſt, quæ adhuc diximus. [36] Sca-

INTERPRETATIO.

a *Lacteſcentes.*] Lacteo ſucco turgentes germinum oculos adurit, quod *quidem vitium* cum florem exuſſit, carbunculus dicitur.

b *Vapor.*] Calor.

NOTÆ.

in radicibus, ac paulo ſupra radices ſentit, quod vocant pingueſcere: qui certe morbus ex nimietate humoris ſolet accidere. Et lib. 4. hiſt. c. 16. Καὶ ἐὰν ἐπομβρία γένηται, τὰ γε πρὸς τὴν ῥίζαν ὥσπερ μυδᾷ. *Ac ſi nimii imbres fuerint, quæ ſunt ad radicem, quaſi humectantur: hoc autem vocant pingueſcere*: τοῦτο δὲ καλοῦσι λοπάδα vel λιπᾶν.

12. *Vermiculantur.*] Vermibus infeſtantur, quos in cortice generant. Hæc Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 16. Ἅπαντα γὰρ ὡς εἰπεῖν καὶ σκώληκας ἔχει· πλὴν τὰ μὲν ἐλάττους, τὰ δὲ πλείους, καθάπερ συκῆ, μηλέα, καὶ ἄπιος. *Omnes enim fere vermes etiam gignunt: ſed quædam pauciores, quædam plures: ut ficus, malus, pirus.*

13. *Idque aves.*] Maxime vero pici Martii, ut diximus lib. 10. ſect. 20.

14. *Jam quidem & hoc.*] Hoc cibi genus luxuria excogitavit.

15. *Coſſos vocant.*] Plinius ipſe lib. XI. ſect. 38. *Nec enim coſſi tantum in eo, &c.* Feſtus quoque: *Coſſi ab antiquis dicebantur natura rugoſi corporis homines, a ſimilitudine vermium ligno editorum, qui coſſi appellantur.* Iidem coſſes Plinio, lib. 30. ſect. 39.

16. *Maxime autem ..... odoratæ.*] Totidem verbis hoc Theophr. loc. cit. & lib. 5. de cauſis, cap. XI. pag. 335.

17. *Eorum qui in ficis.*] De his egimus lib. 16. ſect. 80. Exſtant hæc totidem verbis apud Theophr. lib. 4. cap. 16. Τῶν δὲ σκωλήκων τῶν ἐν ταῖς συκαῖς, οἱ μὲν ἐξ αὐτῆς γίνονται, οἱ δὲ ἐντίκτονται ὑπὸ τοῦ καλουμένου κεράστου· πάντες δὲ εἰς κεράστην ὑποκαθίστανται· φθέγγονται δὲ οἷον τρισμόν. Ceraſtes itaque vermis in ficu eſt. Eſt & ſerpens ejus nominis, de quo nos libro octavo egimus.

18. *Et ſorbus.*] Pallad. lib. 2. in Januar. tit. 15. de ſorbo, pag. 44. *Si vermes patietur infeſtos, qui in ea rufi ac piloſi ſolent medullæ interna ſectari, aliquos ex his ſine arboris injuria detractos, vicino crememus incendio: creduntur hoc genere vel fugere, vel interire.* Theophr. quoque, lib. 3. hiſt. cap. 12.

19. *Meſpilus.*] Palladius, lib. 4. in Martio, cap. de Meſpilo, pag. 96. *Si vermibus meſpilus occupatur, ſtilo æreo purgandi ſunt, & amurca, vel humana vetere urina, &c.* Adde & Theophraſt. loc. cit.

20. *Sideratio.*] Morbus arborum afflatarum ſidere, quocumque id modo acciderit.

21. *Carbunculatio.*] Arborum morbus eſt, quem vulgari ſermone *pruinam* vocamus: cum flores aduſſit, carbunculum Latini dixere. *De la bruine.*

22. *Hæc enim.*] Carbunculatio.

23. *Pruina.*] Hæc e rore gelido naſcitur, a perurendo, quaſi perurina dicta, quod fruges perurat: quo genere vites alternis ferme annis in Gallia vitiantur. *La gelée: gelée blanche.*

24. *Proprium tamen.*] Hæc totidem verbis Theophr. lib. 5. de cauſis, cap. 10. pag. 335.

25. *Sub ortu Canis.*] Ita MSS. Theophr. ὑπὸ ἄστρον.

26. *Olea præter.*] Hæc Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 16. Ἡ δ' ἐλαία πρὸς τὸ τοὺς σκώληκας ἔχειν (οἳ δὴ καὶ τὴν συκῆν διαφθείρουσιν ἐντίκτοντες) φύει καὶ ἧλον, οἱ δὲ μύκητα καλοῦσιν, ἔνιοι δὲ λοπάδα· τοῦτο δ' ἐστὶν οἷον ἡλίου καῦσις.

27. *Tradit Cato.*] Eo quem diximus loco in Notis & Emend. ad librum 15. num. IV. Tradit & Colum. lib. 5. cap. 9. *Plerumque etiam locis ſiccis & humidis arbores muſco infeſtantur; quem niſi ferramento reſecueris, nec fructum, nec lætam frondem olea inducet.*

28. *Nocet plerumque.*] Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 16.

29. *Impetigo .... & locorum.*] Hæc omnia Theophr. loc. cit. Ἡ δὲ ψώρα καὶ οἱ προσφυόμενοι κοχλίαι, συκῆς εἰσιν, οὐ πανταχοῦ καὶ τοῦτο συμβαίνει ταῖς συκαῖς· ἀλλ' ἔοικε καὶ τὰ νοσήματα γίνεσθαι κατὰ τοὺς τόπους, ὥσπερ τοῖς ζώοις. Eſt autem ψώρα Græcis ſcabies, ab impetigine haud multum diſcrepans: corticis nimirum aſpera ſcabrities, imbris & roris putreſcentis contactu excitata.

30. *Verum ut homini.*] Nunc quid ſit σφακελισμὸς, ſeu dolor membrorum, aperit, Theophraſti verbis, loc. cit. plane congruenter.

31. *Aut enim in pedes.*] Σφακελισμὸς dicitur, cum pedes, ſeu radices nigreſcunt. Κράδος cum in articulos, hoc eſt, in ramos, vis morbi erupit, iique denigrantur. Καλεῖται δὲ σφακελισμὸς μὲν, ὅταν αἱ ῥίζαι μελανθῶσι· κράδος δὲ ὅταν οἱ κλάδοι. Theophr. loc. cit. qui & illud adjungit, κράδους appellari ficulneos ramos: unde & Græcum huic morbo nomen.

32. *Inareſcunt.*] Ac poſtea nigreſcunt, ὅταν μελανθῶσι, Theophr.

33. *Tabes, morſque.*] Vide Not. & Emendationes, num. XXXVII.

34. *Aut non perveniente.*] Uſque ad cacumen arboris, & ramorum digitorumve cacumina.

35. *Caprificus.*] Neque σφακελισμῷ infeſtatur, neque κράδῳ, neque ſcabie, nec denique radicibus vermiculatur. Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 16. & lib. 5. de cauſis, cap. XI. pag. 336.

36. *Scabies.*] Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 16.

bies gignitur roribus lentis [37] post Vergilias. [38] Nam si rariores fuere, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Et grossi cadunt, si vel imbres nimii fuere. [39] Alio modo ficus laborat radicibus madidis.

[40] Vitibus præter vermiculationem & siderationem morbus peculiaris [41] articulatio, tribus de causis: una, vi tempestatum germinibus ablatis: altera, ut notavit Theophrastus, [42] in supinum excisis: tertia, culturæ imperitia læsis. Omnes enim earum injuriæ [43] in articulis sentiuntur. Siderationis genus est in his deflorescentibus, [44] roratio: aut cum acini, priusquam crescant, [45] decoquuntur in callum. [46] Ægrotant & cum alsere, [47] læsis uredine attonsarum oculis. Et calore hoc evenit intempestivo: quoniam omnia modo constant, certoque temperamento. [48] Fiunt & culpa vites colentium, [49] cum præstringuntur, ut dictum est: aut circumfossor injurioso ictu verberavit: vel etiam subarator imprudens luxavit radices, corpusve [50] desquamavit. [51] Est & quædam contusio falcis hebetioris. Quibus omnibus causis difficilius tolerant frigora aut æstus: quoniam in hulcus penetrat omnis a foris injuria. [52] Infirmissima vero malus, maximeque quæ dulcis est. Quibusdam debilitas sterilitatem, non necem affert: [53] ut si quis pino cacumen auferat, vel palmæ: sterilescunt enim, nec moriuntur. [54] Ægrotant aliquando & poma ipsa per se sine arbore, si necessariis temporibus imbres aut tepores vel afflatus defuere, aut contra abundavere. decidunt enim, aut deteriora fiunt. [55] Pessimum est inter omnia, cum deflorescentem vitem & oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus.

7. [56] Sunt ex eadem causa nascentes & erucæ, dirum animal, eroduntque frondem, [57] aliæ florem, olivarum quoque, ut in Mileto: ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum [58] tepore humido, & lento. [59] Fit aliud ex eodem, si Sol acrior insecutus inussit ipsum vitium, ideoque mutavit. Est etiamnum peculiare olivis & vitibus, [60] (araneum vocant, cum veluti telæ involvunt fructum, & absumunt. [61] Adu-

NOTÆ.

37. *Post Vergilias.*] Theophr. ἐπὶ πλειάδι, post Vergiliarum ortum, de quo dicemus lib. 18. sect. 66.

38. *Nam si rariores.*] Si rariores, inquit, fuere rores, arborem totam scabie perfundunt ac vitiant, non eluunt. Eleganter autem Plinius, cum arboris elui scabiem significare vellet, arborem scabie scalpi dixit, quod scalpendo scabies detrahi de corporibus solet. Vide Notas & Emend. num. XXXVIII.

39. *Alio modo.*] Vel, alio morbo, qui ad radices pertinet: non ad ramos. Diversum hunc esse morbum putamus ab eo, quo pinguescere radices incipiunt, ut Plinius superius annotavit, cum Theophrasto, lib. 5. de causis, cap. 12. & lib. 4. hist. cap. 16.

40. *Vitibus præter.*] Theophr. lib. 4. hist. cap. 16.

41. *Articulatio.*] Ab articulis, hoc est, palmitum nodis, in quibus hæc potissimum tergemina sentitur injuria, ut mox Plinius asseverat, nomen is morbus habet. Inde evenit, ut fructu vites careant, fronde luxurient, & uti Palladius loquitur in Novembri, cap. 9. *pauperiem fetuum compensent ubertate foliorum.* Auctor Geopon. lib. 5. cap. 38. ὑλομανεῖν morbum hunc vocat. Theophr. lib. 4. hist. cap. 16. ἡ δὲ ἄμπελος τραγᾷ, *vitis hirculatur.* Unde hirculationem pro articulatione legi hoc loco Turnebus voluit, in explicatione Jocorum Ciceron. Sed frustra.

42. *In supinum excisis.*] Subintellige vitibus, seu palmitibus qui vitium articuli. Theoph. verba hæc sunt: loc. cit. Ἡ δ' ἄμπελος τραγᾷ.... ἢ ὅταν ὑπὸ πνευμάτων βλαστηκοπηθῇ· ἢ ὅταν τῇ ἐργασίᾳ συμπάθῃ, ἢ τρίτον ὑπτία τμηθῇ.

43. *In articulis.*] In nodis palmitum, unde gemma erumpit. Tullius de Senect. num. 53. *Ineunte vere in vitibus exsistit tamquam ad articulos sarmentorum ea quæ gemma dicitur.*

44. *Roratio.*] Quoties uva deflorescente ros frigidior acinos infestarit: tunc enim hi defluunt: ὥστε ἀποῤῥεῖν τὰς ῥᾶγας, inquit Theophr. loc. cit. Vulgus nostrum vocat *Coulure: la vigne coule.*

45. *Decoquuntur.*] Durescunt, strigosique fiunt & exiles. Libro seq. sect. 69. num. 4. caloris nimii vitio *præcoqui in callum acinos* ait: nempe nimio Solis vapore. Rura nostra hoc morbi genus in vite vocant, *Rôtissure*, quod uvæ tum torreantur. Theophrasto, lib. 5. de causis, cap. 13. pag. 338. κραῦρος.

46. *Ægrotant, &c.*] Theophrast. iisdem verbis lib. 4. hist. cap. 16. Ἔνια δὲ καὶ ῥιγώσαντα νοσεῖ, καθάπερ ἡ ἄμπελος· ἀμβλοῦνται γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν πρωτοτόμων· καὶ πάλιν ὑποθερμανθέντα· ζητεῖ γὰρ καὶ τούτων τὴν συμμετρίαν, ὥσπερ καὶ τῆς τροφῆς. Ὅλως δὲ πᾶν τὸ παρὰ φύσιν ἐπικίνδυνον. Vide lib. 5. de causis, cap. 13. pag. 338.

47. *Læsis uredine.*] Gemmis frigore ac gelu perustis.

48. *Fiunt & culpa.*] Morbi vitium scilicet Theophr. lib. 4. hist. cap. 16. Μεγάλα δὲ ξυμβάλλεται καὶ τὰ τραύματα, ἢ καὶ αἱ πληγαὶ τῶν περισκαπτόντων, εἰς τὸ μὴ φέρειν τὰς μεταβολὰς ἢ καυμάτων ἢ χειμώνων· ἀσθενὲς γὰρ ὂν διὰ τὴν ἕλκωσιν καὶ τὸν πόνον, εὐχειρότατόν ἐστι ταῖς ὑπερβολαῖς. *Vulnera quoque ictus circumfodientium magnopere faciunt, ut mutationes æstuum vel frigorum minime tolerentur: cum enim propter hulcus ac laborem debile fiat, facillime ab excessu caloris frigorisque devincitur.*

49. *Cum præstringuntur.*] Cum palmes excœcatur, ablatis supina falce oculis, ut dictum est sect. 35. num XI.

50. *Desquamavit.*] Corticem a corpore vi detraxit.

51. *Est & quædam.*] Recte Columella, lib. 4. cap. 24. *Super cetera illud etiam censemus, ut duris tenuissimisque & acutissimis ferramentis totum istud opus exsequamur. Obtusa enim & hebes, & mollis falx putatorem moratur, & plus laboris affert vinitori. Nam sive curvatur acies, quod accidit molli: sive tardius penetrat, quod evenit in retuso & crasso ferramento, majore nisu opus est. Tum etiam plagæ asperæ atque inæquales, vites lacerant: neque enim uno, sed sæpius repetito ictu res transigitur. Quo plerumque fit, ut quod præcidi debeat, perfringatur: & sic vitis laniata scabrataque putrescat humoribus, nec plagæ consanentur.*

52. *Infirmissima.*] Theophr. lib. 4. hist. cap. 16. Ἀσθενέστατον ἡ μηλέα ἢ ἠρινή, καὶ τούτων ἡ γλυκεῖα.

53. *Ut si quis pino.*] Hoc etiam Theophr. loc. cit. de picea, quam ipse πίτυν vocat: ἐάν τις τῆς πίτυος ἀφέλῃ τὸ ἄκρον, ἢ τοῦ φοίνικος. In palma porro cacumen intellige, trunci cacumen, in quo cerebrum est: hujus enim decacuminatio integra quidem necem affert, ut dictum est lib. 13. sect. 9. mutilatio levis, sterilitatem. Theophr. loc. cit. & lib. 5. de causis, cap. 24. pag. 349.

54. *Ægrotant aliquando.*] Theophr. loc. cit. totidem verbis.

55. *Pessimum est.*] Theophr. loc. cit. & lib. 5. de causis, cap. 14. pag. 338.

56. *Sunt ex eadem.*] Theophr. locis citatis. Erucæ κάμπαι, *Chenilles.*

57. *Aliæ florem.*] Hoc est, diversi generis erucæ. Theophr. lib. 4. hist. cap. 16. Ἐν Μιλήτῳ δὲ τὰς ἐλαίας, ὅταν ὦσι περὶ τὸ ἀνθεῖν, κάμπαι κατεσθίουσιν· αἱ μὲν τὰ φύλλα, αἱ δὲ τὰ ἄνθη, ἕτεραι τῷ γένει, καὶ ψιλοῦσι τὰ δένδρα.

58. *Tepore humido.*] Austrino tempore, madido quidem, sed & eodem tepido: ὅταν ᾖ νότια καὶ τὰ εὐδιεινά. Theophr. lib. 4. hist. cap. 16.

59. *Fit aliud ex eodem.*] Ex eodem tepore humido aliud malum gignitur, cum Sol acrior consecutus ipsas erucas inusserit, & immutarit. Theophr. lib. 4. hist. cap. 16. ubi de erucis. Γίνονται δὲ ὅταν ᾖ νότια καὶ τὰ εὐδιεινά. ἐὰν δὲ ἐπιλάβῃ καύματα, ῥήγνυνται. *Nascuntur tempore austrino & tepido: & si Sol acrior sit insecutus, rumpuntur.* Sic vero ruptæ, alia jam ratione arbores ac fructus infestant, fitque vitium aliud haud levius priore. Non est hujus loci κραῦρος Theophrasti, lib. 5. de causis, cap. 13.

60. *Araneum vocant.*] Hoc est, telam araneæ similem. Τὸ ἀράχνιον, Theophr. loc. cit. & lib. 4. hist. cap. 17.

61. *Adurunt & flatus.*] Calidi videlicet venti, & æstivi. Theophr. lib. 4. hist. cap. 17. Ἐπικάει δὲ καὶ καύματά τινα, καὶ ἐλαίαν, καὶ βότρυν, καὶ ἄλλους καρπούς.

runt & flatus quidam eas maxime, sed & alios fructus. [62] Vermiculationem & poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt, mala, pira, mespila, Punica. In oliva ancipiti eventu, [63] quando sub cute nati fructum adimunt: augent, si in ipso nucleo fuere erodentes eum. [64] Gigni illos prohibent pluviæ, quæ fiunt [65] post Arcturum: eædem si Austrinæ fuere, generant, [65] in drupis quoque, quæ maturescentes tum sunt præcipue caducæ. [67] Id riguis magis evenit, etiamsi non cecidere, fastidiendis. [68] Sunt & culicum genera aliquibus molesta, ut glandibus, fico, qui videntur ex humore nasci, tunc dulci subdito corticibus. Et ægrotatio quidem fere in his est.

8. [69] Quædam temporum causæ, aut locorum non proprie dicantur morbi, quoniam protinus necant: sicut tabes cum invasit arborem, [70] aut uredo vel flatus alicujus regionis proprius, ut est in Apulia [71] Atabulus, in Eubœa [72] Olympias. Hic enim, si flavit circa brumam, frigore exurit arefaciens, ut nullis postea Solibus recreari possint. [73] Hoc genere convalles & apposita fluminibus laborant, præcipueque vitis, olea, ficus. [74] Quod cum venit, detegitur statim in germinatione: in oliva tardius: sed in omnibus signum est revivescendi, si folia amisere: alioqui, quas putes prævaluisse, emoriuntur. [75] Nonnumquam inarescunt folia, eademque revivescunt. [76] Aliæ in septemtrionalibus, ut Ponto, Phrygia, frigore aut gelu laborant, si post brumam continuavere XL. diebus. Et ibi autem, & in reliquis partibus, si protinus editis fructibus gelatio magna consecuta est, etiam paucis diebus necat.

9. [77] Quæ injuria hominum constant, alias habent causas. [78] Pix, oleum, adeps, inimica præcipue novellis. [79] Cortice in orbem detracto necantur, [80] excepto subere, quod sic etiam juvatur: crassescens enim præstringit & strangulat. [81] Nec adrachne offenditur, si non simul incidatur & corpus. [82] Alioquin & cerasus, & tilia, & vitis corticem mittunt, sed non vitalem, nec proximum corpori: verum eum qui subnascente alio expellitur. [83] Quarumdam natura rimosus cortex, ut platanis. Tiliæ renascitur paulo minus quam totus. [84] Ergo his, quarum cicatricem trahit, medentur luto fimoque. [85] Et aliquando prosunt, si non vehementior frigorum aut calorum vis secuta est. Quædam tardius ita moriuntur, ut robora & quercus. [86] Refert & tempus anni. [87] Abieti enim & pino si quis detraxerit, [88] Sole Taurum vel Geminos transeunte cum germinant, statim moriuntur.

NOTÆ.

62. *Vermiculationem.*] Theophr. loc. cit.

63. *Quando sub cute nati.*] Hoc est, sub pellicula quæ fructum circumvestit. Theophr. lib. 5. de causis, cap. 13. pag. 338. *Ἐὰν μὲν ὑπὸ τὸ δέρμα γίνωνται, διαφθείρουσιν. ἐξεσθίουσι γάρ: ἐὰν δὲ ὑπὸ τὴν πυρῆνα διαφύγωσιν, ὠφελοῦσιν.* Prius hic legebatur, *quando subeunt nati.*

64.] *Gigni illos.*] Qui nempe sub cute gignuntur, ut ex Theophrasto liquet, mox laudando.

65. *Post Arcturum.*] Post Arcturi ortum, de quo lib. 18. sect. 74. Sic paulo ante post Vergilias dixit. Theophr. loc. cit. *Κωλύονται δ' ὑπὸ τῶν πνευμάτων εἶναι, ἢ ὑδάτων ἐπ' Ἀρκτούρῳ γινομένων.* Et lib. 4. hist. cap. 17. *Κωλύεται δὲ ὑπὸ τῷ δέρματι εἶναι, ὕδατος ἀπ' Ἀρκτούρου γινομένου.*

66. *In drupis quoque.*] Theophr. loc. cit. De drupis egimus lib. 15. sect. 2.

67. *Id riguis.*] Theophr. lib. 4. hist. cap. 17.

68. *Sunt & culicum.*] Theophr. loc. cit. *Ἐγγίνονται δὲ καὶ κνῖπες ἔν τισι τῶν δένδρων· ὥσπερ ἐν τῇ δρυῒ, καὶ τῇ συκῇ, καὶ δοκοῦσιν ἐκ τῆς ὑγρότητος συνίστασθαι τῆς ὑπὸ τὸν φλοιὸν συνισταμένης· αὕτη δέ ἐστι γλυκεῖα γινομένοις. Gignuntur & culices in quibusdam arborum: ut in robore & fico: & consistere ii ex humore videntur, qui subditus est cortici, dulcisque est, dum illi gignuntur.*

69, *Quædam temporum.*] Theophr. loc. cit. totidem plane verbis.

70. *Aut uredo.*] Cum arbores frigidus afflatus exurit, atque adeo aridas siccasque facit, ut ne Sol quidem tempusque longum afficere ita possint: quocirca uredinem vocant: *ἄνεμος ψυχρός· ἀποκάει γὰρ τὰ δένδρα· καὶ οὕτως αὖα ποιεῖ καὶ ξηρὰ, ὡς οὐδ' ἂρ ὑφ' ἡλίου καὶ χρόνου πολλοῦ γένοιτ' ἄν· διὸ καὶ καλοῦσι καῦθμον.* Theoph. loc. cit. cujus verba cave existimes a Plinio reddi.

71. *Atabulus.*] Horatius, lib. 5. Serm. Satyr. 7. vers. 77.

Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi quos terret Atabulus.

Terret, inquam, quoniam frugibus infestus. Alii *torret* legunt, minus recte.

72. *Olympias.*] De hoc vento egimus lib. 2. sect. 46. Circa brumam eum spirare prodidit Theophr. loc. cit. *Ἐν Χαλκίδι τῆς Εὐβοίας Ὀλυμπίας ὅταν πνεύσῃ μικρὸν πρὸ τροπῶν, ἢ μετὰ τροπὰς χειμερινάς.*

73. *Hoc genere.*] Theophr. loc. cit. *Πονοῦσι δὲ μάλιστα τῶν τόπων οἱ κοῖλοι, οἱ αὐλῶνες, καὶ ὅσοι περὶ τοὺς ποταμοὺς, καὶ ἁπλῶς οἱ ἀπνευστότατοι τῶν δένδρων καὶ μάλιστα συκῇ*, &c.

74. *Quod cum venit.*] Theophrast. loc. cit. plane ad verbum.

75. *Nonnumquam.*] Theophr. loc. cit. totidem verbis.

76. *Aliæ in.*] Theophr. loc. cit. In MSS. *Aliæ inter.* Nos *in terris* conjicimus.

77. *Quæ injuria.*] Genus alterum morborum in arboribus, inquit, illud est, quod ab hominum injuria oritur.

78. *Pix, oleum, &c*] Hæc apud Theophr. lib. 5. de causis, cap. 22. pag. 348.

79. *Cortice in orbem.*] Theophr. lib. 5. de causis, cap. 24. pag. 349. & lib. 4. hist. cap. 18. totidem verbis

80. *Excepto subere.*] Theophr. *πλὴν εἰ ἄρα φελλοῦ.* Et sane placet hic naturæ solertiam demirari, quæ suberi ad decorticationem natæ arbori duplicem corticem attribuit: ut eo spoliata, adhuc convestita libro, non nuda remaneret. Vide quæ dicta sunt lib. 16. sect. 13.

81. *Nec adrachne.*] In MSS. *andracle.* De ea egimus lib. 13. sect. 40.

82. *Alioqui, &c.*] Theophr. lib. 4. histor. cap. 18. *Ἐπεὶ καὶ τοῦ κεράσου περιαιρεῖται, καὶ τοῦ ἀμπέλου, καὶ τῆς φιλύρας· ἐξ οὗ τὰ σχοινία, ... ἀλλ' οὐχ ὁ κύριος, οὐδ' ὁ πρῶτος, ἀλλ' ὁ ἐπιπολῆς· ὃς καὶ αὐτόματος ἐνίοτε ἀποπίπτει διὰ τὴν ὑπόφυσιν θατέρου.*

83. *Quarumdam.*] Theophr. loc. cit. *Καὶ γὰρ φλοιορραγία μία τῶν δένδρων ἐστὶν, ὥσπερ καὶ τῆς ἀδράχνης καὶ τῆς πλατάνου.*

84. *Ergo his.*] His quibus cortex rimosus cicatricem facit, luto medentur, &c. Theophr. loc. cit. *Διαπλάττοντες πηλῷ, καὶ περιδοῦντες φλοιοῖς καὶ καλάμοις, καὶ τοιούτοις, ὅπως μὴ ψύχηται, μηδ' ἀποξηραίνηται.*

85. *Et aliquando prosunt.*] Medicina ea prodest. Theophr. loc. cit. *Καὶ ἤδη φασί τινα φῦναι .... Δεῖ δ' ἅμα τῇ τῆς χώρας ἀρετῇ, καὶ τῇ τοῦ ἀέρος κράσει τὰ ἐπιγινόμενα τοιαῦτα εἶναι. χειμώνων γὰρ ἢ καὶ καυμάτων ἐπιγινομένων σφοδρῶν, εὐθὺς ἀπόλλυνται. Etiam nonnumquam restitui ac regerminare sic aiunt .... Sed præter virtutem soli, temperamentumque cæli, reliqua quoque respondeant opus est. Frigora enim, aut calores nimii si superveniant, statim intereunt.*

86. *Refert & tempus.*] Hæc rursum apud Theophr. loc. cit *Διαφέρουσι δὲ καὶ ὧραι*, &c.

87. *Abieti enim & pino.*] Hoc Theophr. de abiete & *πεύκῃ*, quæ alias ubique Plinio larix est, non pinus. Sed sunt arbores cognatæ larix & pinus, ut diximus.

88. *Sole Taurum, &c.*] Recte. Nam Theophr. scripsit, *τοῦ Θαργηλιῶνος, ἢ Σκιρροφοριῶνος.* Hic ultimus anni mensis est, circa solstitium, ut Suidas prodidit: hunc *Θαργηλιὼν* antecedit: Maïum igitur Theophrastus, Juniumque designat, quod & Plinius facit. Sic rursum idem Plinius lib. 16. sect. 41. *transeunte Geminos Sole dixit*, id quod Julio mense peragi intelligitur, ut Theophrastus lib. 3. hist. cap. 6. *περὶ τὸν Σκιρροφοριῶνα λήγοντα*, circiter diem Junii XXI.

Eamdem injuriam hieme passæ diutius tolerant. Similiter ilex, & robur, & quercus. [90] Quæ si angusta decorticatio fuit, nihil nocetur supra dictis. [91] Infirmiores quidem & in solo gracili, vel ab una tantum parte detractus interimit. [92] Similem & decacuminatio rationem habet, cupressi, piceæ, cedri: hæ enim detracto cacumine aut ignibus adusto, intereunt. [93] Similem & depastio animalium. Oleam quidem etiam si lambat capra, sterilescere, auctor est Varro, [94] ut diximus. [95] Quædam hac injuria moriuntur: aliqua deteriora tantum fiunt, [96] ut amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua vero etiam utiliora; [97] ut apud Chios pirus, quam Phocida appellant. [98] Nam detruncatio diximus quibus prodesset. [99] Intereunt pleraque & fissa stirpe, exceptis vite, malo, fico, Punica: [100] Quædam vel ab hulcere tantum. [191] Ficus hanc injuriam spernit, & omnia [102] quæ resinam gignunt. [103] Radicibus amputatis mori, minime mirum est. Pleræque tamen non omnibus, sed maximis, aut quæ sunt inter illas vitales abscissis moriuntur.

I O. [104] Necant invicem inter sese umbra, vel densitate, atque alimenti rapina. [105] Necat & edera vinciens. [106] Nec viscum prodest: [107] & cytisus necatur eo quod halimon vocant Græci. [108] Quorumdam natura non necat quidem, sed lædit odore, aut succi mixtura: [190] ut raphanus, & laurus, vitem. [110] Olfactrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum: ideo cum juxta sit, averti & recedere, saporemque inimicum fugere. [111] Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, raphanus ut mandatur præcipiens. [112] Odit & caulem, & olus omne: [113] odit & corylum; ni procul absint, tristis atque ægra. Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, [104] & fabæ putamina, vel ervi, [115] ultima venena sunt.

XXXVIII. [1] Inter vitia arborum est & prodigiis locus. [2] Invenimus enim sine CAP. XXV.
foliis natas: vitem & malum Punicam stirpe fructum tulisse, non palmite, aut ramis: vitem, uvas sine foliis: oleas quoque amisisse folia baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita. [3] Nam & oliva in totum ambusta revixit: [4] & in Bœotia derosæ [5] a locustis ficus germinavere. [6] Mutantur arbores & colore, fiuntque ex nigris candidæ, non semper prodigiose: eæ maxime quæ ex semine nascuntur, ut populus alba in nigram transit. [7] Quidam & sorbum, si in calidiora loca venerit, sterilescere putant. Prodigio [8] autem fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, e caprifico fici: aut contra: gravi ostento, cum in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida uva & fico, in nigras: ut Laodiceæ, Xerxis adventu platano in oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos volumen scatet, ne in infinitum abeamus: apud nos vero [9] C. Epidii commentarii, in quibus arbores locutæ quoque reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor gravi os-

NOTÆ.

89. *Eamdem.*] Theophr. lib. 4. hist. cap. 18. Τοῦ δὲ χειμῶνος πλείω χρόνον ἀντέχει· καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ ἰσχυρότατα, καθάπερ πρῖνος, καὶ δρῦς. Quercum etiam Plinius addidit.

90. *Quæ si angusta.*] Theophr. loc. cit. Δεῖ δὲ καὶ τὴν περιαίρεσιν ἔχειν τι πλάτος· πάντων μὲν, μάλιστα δὲ τῶν ἰσχυροτάτων. ἐπεὶ ἄν τις ὁλίγην ἁπλῶς ποιήσῃ, οὐδὲν ἄτοπον τὸ μὴ ἀπόλλυσθαι. *Latitudinem quoque aliquam decorticatio habeat oportet: omnium quidem, sed maxime robustiorem. Nam si angustam feceris, nihil mirum est si non interierint.*

91. *Infirmiores.*] Theophr. loc. cit. totidem verbis.

92. *Similem & decacuminatio.*] Hæc pariter Theophr. lib. 4. hist. pag. 19. & lib. 5. de causis, cap. 24. pag. 349. totidem plane verbis.

93. *Similem & depastio.*] Theophr. lib. 4. histor. cap. 19. & lib. 5. de causis, cap. 25. pag. 350.

94. *Vt diximus.*] Libro 8. sect. 76. & lib. 15. sect. 8.

95. *Quædam hac injuria.*] Theophr. lib. 5. de causis, cap. 25. pag. 350.

96. *Vt amygdalæ, &c.*] Sic Theophr. lib. 5. de causis, cap. 25. pag. 350. Καὶ γὰρ ἡ ἀμυγδαλῆ πικρὰ γίνεται, &c. Et Palladius, in Januario, tit. 15. de amygdalis: *Servandæ sunt a pecore, quia si rodantur, amarescunt.*

97. *Vt apud Chios.*] Ἔνια δὲ καὶ βελτίω κολουθέντα φασὶ γίνεσθαι, καὶ καθάπερ οἱ Χῖοι τὴν ἄπιον τὴν Φωκίδα. Theophr. lib. 2. de causis, cap. 20. pag. 255.

98. *Nam detruncatio.*] Prodesse quidem palmarum generi cuidam, dictum est lib. 13. sect. 9. Etiam & oleæ, adnascente stolone, qui in arborem adoptatur, quæ vetustæ succedat, libri hujus sect. 29.

99. *Intereunt.*] Hæc pariter ad verbum Theophr. lib. 4. hist. cap. 19.

100. *Quædam vel ab hulcere.*] Vel paulo altiore: & in profundo. Ἔνια δὲ κἂν ἑλκωθῇ, καὶ μεῖζον, καὶ βαθύτερον ἀπόλλυται. Theophr. loc. cit.

101. *Ficus, &c.*] Theophr. loc. cit. Συκῆ., ... καὶ ἐξ ὧν δὴ τὰς ῥητίνας συλλέγουσιν, οἷον ἐλάτας, τερμίνθους.

102. *Quæ resinam.*] Ut abies, pinus, picea, larix, terebinthus.

103. *Radicibus.*] Theophr. lib. 4. hist. cap. 20. Κοινὴ δὲ φθορὰ πάντων, κἂν αἱ ῥίζαι περικοπῶσιν, ἢ αἱ πλεῖσται, καὶ μέγισται, καὶ κυριώταται τοῦ ζῆν.

104. *Necant invicem.*] Theophr. lib. 5. de causis, cap. 22. pag. 347. Plinius, lib. 16. sect. 47. *Facit & densitas sterilitatem.*

105. *Necat & edera.*] Vide quæ dicta sunt lib. 16. sect. 62.

106. *Nec viscum.*] Theophr. loco proxime cit. Ἐπεὶ καὶ ἡ ἰξία δοκεῖ, καὶ ὅλως τὰ ἐμβλαστάνοντα φθείρειν.

107. *Et cytisus necatur. eo.*] Vide Notas & Emendat. num. XXXIX. De halimo dicemus, lib. 22. sect. 33.

108. *Quorumdam.*] Theophr. lib. 4. histor. cap. 20. totidem verbis.

109. *Vt raphanus.*] Theophr. loc. cit. οἷον ἡ ῥάφανος καὶ ἡ δάφνη τὴν ἄμπελον. Theophrasto, ῥάφανος brassica est: id quod raphanum appellamus, ῥαφανίς. Sed & de raphano id esse verum docebimus lib. 19. sect. 26.

110. *Olfactrix.*] Ita MSS. De vite loquitur. Theophr. loc. cit. *Et angi* mox rectius, quam *& tangi*. Etsi in Chiffl. *& tingui.*

111. *Hinc sumpsit.*] Et hæc apud Theophr. loc. cit. Sed ῥαφάνου nomine, ut monuimus, brassicam intellexit.

112. *Odit & caulem.*] Hoc est, brassicam.

113. *Odit & corylum.*] Unde præceptum illud Virgilianum manavit, lib. 2. Georg. vers. 299.

Neve inter vites corylum sere.

114. *Et fabæ putamina.*] Theophr. lib. 5. de causis, cap. 21. pag. 347.

115. *Vltima venena sunt.*] Vitium.

Sect. XXXVIII. 1. *Inter vitia arborum.*] Vide Notas & Emend. num. LX.

2, *Invenimus enim.*] Hæc Theophr. lib. 2. hist. cap. 4.

3. *Nam & oliva.*] Theophr. loc. cit.

4. *Et in Bœotia.*] Theophr. de olea, simile prodigium, loc. cit. refert.

5. *A locustis.*] Ὑπ' ἀττελάβων. Vide infra lib. 29. sect. 29.

6. *Mutantur arbores.*] Theophr. loc. cit. & lib. 5. de causis, cap. 8. pag. 333.

7. *Quidam & sorbum.*] Theophr. lib. 2. hist. cap. 3.

8. *Prodigio autem.*] Theophr. lib. 2. hist. cap. 4.

9. *C. Epidii.*] In quibusdam MSS. *Cepidii*, male. Γάιον Ἐπίδιον vocat Dio, lib. 44. pag. 244. Vide quæ in Auctorum syllabo diximus.

tento, paulo ante Pompeii Magni bella civilia, paucis ramis eminentibus. Inventum Sibyllinis libris internecionem hominum fore, tantoque eam majorem, quanto propius ab Urbe postea facta esset. Sunt prodigia, & cum alienis locis enascuntur, ut in capitibus statuarum, vel aris, & cum in arboribus ipsis alienæ. [10] Ficus in lauro nata est [11] Cyzici ante obsidionem. [12] Simili modo Trallibus palma in basi Cæsaris Dictatoris circa bella civilia ejus. Necnon & Romæ in Capitolio, [13] in capite bis bello Persei enata palma, victoriam triumphosque portendit: hac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, [14] M. Messalæ, C. Cassii Censorum lustro. A quo tempore pudicitiam subversam Piso gravis auctor prodidit. Super omnia quæ umquam audita sunt, erit prodigium in nostro ævo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, [15] Vectii Marcelli e primis equestris ordinis oliveto universo viam publicam transgresso, arvisque inde e contrario in locum oliveti profectis.

CAP. XXVI. XXXIX. Nunc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia. Ex his quædam sunt communia omnium, quædam propria quarumdam. Communia: [1] ablaqueatio, [2] accumulatio, [3] afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu vel ablato, fimi succo refectis, putatione levatis onere. [4] Item succo emisso quædam veluti detractio sanguinis: [5] circumrasio corticis: vitium [6] extenuatio, & domitura palmitum: gemmarum, si frigus retorridas hirtasque fecerit, [7] repumicatio, & quædam politura. [8] Arborum iis aliæ magis, aliæ minus gaudent: veluti cupressus & aquam aspernatur & fimum, & circumfossuram, amputationemque, & omnia remedia odit: [9] quin etiam necatur riguis: & vitis, [10] & Punicæ præcipue aluntur. [11] Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum vero ejus [12] marcescit. [13] Amygdalæ si colantur fossione, florem amittunt. Nec insitas circumfodere oportet, priusquam validæ ferre cœperint poma. [14] Plurimæ autem amputari sibi volunt onerosa ac supervacua, sicut nos ungues & capillum. [15] Reciduntur veteres totæ, ac rursus a stolone aliquo resurgunt: sed non omnes, nisi quarum naturam [16] pati diximus.

XL. [1] Rigua æstivis vaporibus utilia, hieme inimica, autumno varia, & ex natura soli: quippe cum vindemitor Hispaniarum stagnante solo uvas demetat. Cetero majore in parte orbis etiam pluvias autumni aquas [2] erivari convenit. Circa Canis ortum rigua

NOTÆ.

10. *Ficus in lauro.*] Sic laurum aliquando in platano provenisse refert Theophr. lib. 3. de causis, cap. 4

11. *Cyzici.*] De obsidione Cyzicenorum facta a Mithridate, vide Strabonem, lib. 12. pag. 575. & 576.

12. *Simili modo.*] Valerius Max. lib. 1. cap. 6. num. 12. pag. 47. *Palmam viridem*, inquit, *Trallibus in æde Victoriæ sub Cæsaris statua inter coagmenta lapidum justæ magnitudinis enatam.* Refert hoc & Julius Obseq. cap. 125. L. Paulo, C. Marcello Coss. biennio fere ante Cæsaris Dictaturam. Dio quoque, lib. 41. pag. 182. Simile miraculum istud est in quod egregie lusit Philippus epigrammate haud inficeto, lib. 1. Anthol. tit. 20.

Φοῖβον ἀνηναμένη ποτὲ Δάφνη, νῦν ἀνέτειλε
Καίσαρος ἐκ βωμοῦ, κλῶνα μελαμπέταλον·
Ἐκ δὲ θεοῦ θεὸν εὗρεν ἀμείνονα. Λητοΐδην γὰρ
Ἐχθήρασα, φιλεῖ Ζῆνα τὸν Αἰνεάδην.
Ῥίζαν δ' οὐκ ἀπὸ γῆς μητρὸς βάλεν, ἀλλ' ἀπὸ πέτρης.
Καίσαρα μὴ τίκτειν οὐδὲ λίθος δύναται.

Hoc est, interprete Grotio:

Cæsaris ex ara fundit sua germina Daphne,
Quam frustra Phœbi sollicitarat amor:
Mutatus meliore Deo Deus: oderat olim
Latoïden: Latium nunc amat ecce Jovem.
Radicem non fundit humus, sed saxea moles:
Cæsaribus partum non negat ipse lapis.

13. *In capite bis.*] Forte, *in capite Jovis*: nam paulo ante *in capitibus statuarum* dixit. Forte *in ara Jovis*: nam fragmentum Festi, verbo *Religionis præcipuæ*, hæc habet: *In Capitolio in ara.... fico nata fuerat*: supple, *bello Persico nata fuerat.*

14. *M. Messalæ.*] Lustrum hi fecisse L V. dicuntur in Fastis, anno Urbis D C.

15. *Vectii Marcelli.*] Hoc jam superius retulit, l. 2. sect. 85.

Sect. XXXIX. 1. *Ablaqueatio.*] Ablaqueantur arbores, vitesque, cum circum illas terras foditur, & radices superiores reciduntur. *Déchausser la vigne ou les arbres.*

2. *Accumulatio.*] Fit ea, cum post hiemem aggeratur terra, ac circumfunditur, & veluti circummuniuntur arbores terra optima, ne calore nimio radices exarescant, *Rechausser.*

3. *Afflari radices.*] Radices aperire, ut perflatus ventorum admittant.

4. *Item succo emisso.*] Uti de ulmo dicetur sect. 43. & de amygdalis, & fico.

5. *Circumrasio.*] Cum cortici muscus detrahitur, quo infestatur: id quod vere fit, ut dicetur sect. 45.

6. *Extenuatio.*] Extenuantur vites, domanturque palmites, cum resecantur in pollices, cum hospitari sub jugo coguntur, cum perniciosa luxuria compescitur, ut dictum est superius sect. 35. num. XI. & alibi sæpius.

7. *Repumicatio.*] Fit ea, cum gemmæ propter frigus retorridæ, hoc est, exustæ, decutiuntur a vite, quæ polituram inde quamdam accipit, cum eæ solæ sunt residuæ, in quibus spes anni est. Texit insignem calumniam adversus Plinium Salmasius, in Solin. pag. 517. qui eum legisse asseverat apud Theophr. lib. 5. de causis, cap. 12. pag. 337. ἀποκνήσεις τῶν οἰνάρων τῶν μεγίστων, non ἀποκνίσεις, & repumicationem imprudenter reddidisse: nam si in ea voce Plinius aberravit, & sequentes pariter præpostero sensu accepisse necesse est, τῶν οἰνάρων τῶν μεγίστων, quas de gemmis retorridis a Plinio intellectas esse, sobrius homo nullus dixerit. Quare neque hunc Theophrasti locum Plinius respexit, cum de gemmarum repumicatione scribere instituit: sed alios, quod sæpe facit, auctores sequitur, ipsamque, quod gravius est, experientiam rerum.

8. *Arborum iis.*] Iis remediis. Traduntur hæc a Theophr. lib. 2. hist. cap. 8.

9. *Quin etiam necatur.*] Si, dum novella est, copiosius adaquetur. Theophrast. loc. cit. Οἷον ἡ κυπάριττος, ὥσπερ οὐ φιλόκοπρον, οὐδὲ φίλυδρον· ἀλλὰ καὶ ἀπόλλυσθαί φασι, ἐάν γε νέαν οὖσαν ἐφυδρεύωσι πολλῷ. Ῥοὰ δὲ καὶ ἄμπελος φίλυδρα.

10. *Et Punicæ.*] Palladius lib. 4. in Martio, tit. 10. pag. 92. *Creduntur*, inquit, *acida Punica fieri, si rigentur assidue: nam siccitas in his & suavitatem præstat, & copiam: cujus tamen nimietati aliquid debet humoris apponi.*

11. *Ficus arbor.*] Theophr. loc. cit.

12. *Marcescit.*] Fructus deterior fit, τὸν δὲ καρπὸν ἴσχει χείρονα. Theophr. Sed ficum idem Laconicam ab eo genere eximit, quæ riguis gaudet in primis.

13. *Amygdalæ.*] Palladius, in Januario, tit. 15. de amygdalis: *Circumfodi non debent, quoties florent: quia inde flos ejus excutitur.* Sic & Theophr. lib. 3. de causis, cap. 23. pag. 288.

14. *Plurimæ autem.*] Subintellige, arbores. Et hæc Theophrast. lib. 2. hist. cap. 8. Διακαθαίρεσθαι δὲ πάντα ζητεῖ, &c.

15. *Reciduntur.*] Theophr. loc. cit.

16. *Pati diximus.*] Ut de lauro in primis, lib. 16. sect. 56. *Itaque cum trunco inaruit, recisu etiam lætius fruticat.* De abiete item, eodem libro, sect. 53. De arundine, sect. 66. de alnis, sect. 67. De Punica & malo, sect. 90.

Sect. XL. 1. *Rigua æstivis vaporibus.*] Æstivo calore. Vide lib. 2. sect. 40.

2. *Erivari convenit.*] Rivis factis educi: quoniam eæ tum satis arboribusque inutiles. Idcirco mense Novembri elices & sulcos aquarios fieri Columella præcipit, lib. XI. cap. 2.

maxime

maxime prosunt, ac ne tunc quidem nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent. Et ætas modum temperat. Novellæ enim minus sitiunt. Desiderant autem maxime rigari, quæ assuevere. Contra siccis locis genita non expetunt humorem, nisi necessarium.

X L I. Asperiora vina rigari utique cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro, pago Fabiano, ubi & arva rigant: mirumque, herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, [1] & riguus pro sarculo est. In eodem agro bruma, tanto magis si nives jaceant, geletve, ne frigus vites adurat, [2] circumfundunt riguis, quod ibi tepidare vocant: memorabili natura in amne solo. Sed idem æstate vix tolerandi rigoris.

X L I I. Carbunculi ac rubiginum remedia [1] demonstrabimus volumine proximo. Interim est [2] scarificatio quædam in remediis: cum macie corticis ex ægritudine adstringente se, justoque plus [3] vitalia arborum comprimente, exactam falcis aciem utraque manu imprimentes, perpetuis incisuris deducunt, ac veluti cutem laxant. [4] Salutare id fuisse, argumento sunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore expletæ. Cap. XXVII.

X L I I I. Magnaque ex parte similis hominum medicina & arborum est, quando [1] earum quoque terebrantur ossa. [2] Amygdalæ ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite, & ab ima parte circumforato defluens pituita abstergeatur. [3] Et ulmis detrahitur succus inutilis, supra terram foratis usque ad medullam in senecta, aut cum alimento nimio abundare sentiuntur. Idem & ficorum turgido cortice incisuris in obliquum levibus emittitur: ita fit ne decidant fructus. [4] Pomiferis, quæ germinant, nec ferunt fructum, fissa radice inditur lapis, fertilesque fiunt. [5] Hoc idem & amygdalis, e robore cuneo adacto. [6] In piris sorbisque, e teda, ac cinere & terra cooperto. [7] Etiam radices circumcidisse prodest vitium luxuriantium ficorumque, & circumcisis cinerem addidisse. [8] Fici serotinæ fiunt, si primæ grossi, cum fabæ magnitudinem excessere, detrahantur: subnascuntur enim quæ serius maturescunt. [9] Eædem cum frondere incipiunt, si cacumina rami cujusque detrahantur, firmiores fertilioresque fiunt: [10] nam caprificatio maturat.

X L I V. [1] In ea culices nasci e grossis manifestum est: quoniam cum evolavere, non inveniuntur intus grana, quæ in eos versa apparet. [2] Exeundi tanta est aviditas, ut plerique aut pede relicto, aut penna pariter erumpant. [3] Est & aliud genus culicum, quos vocant centrinas, fucis apium similes ignavia malitiaque, cum pernicie [4] verorum & utilium: interimunt enim illos, atque [5] ipsi moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorum. Contra quas remedium, in eodem scrobe defodere [6] taleam lentisci, inversa parte, quæ fuerit a cacumine. [7] Uberrimas autem ficus rubrica amurca diluta, & cum fimo infusa radicibus frondere incipientium, facit. [8] Caprificorum laudantur maxime nigræ, & in petrosis, quoniam frumenta plurima habeant: [9] caprificatio ipsa post imbrem.

NOTÆ.

Sect. X L I. 1. *Et riguus.*] Rivus ex amne ductus, & vitibus circumfusus, dum harum radicibus adnascentes herbas necat, sarculi vice est.

2. *Circumfundunt riguis.*] Rivis ex amne deductis, cujus aqua hieme tepidior, cujusmodi puteorum fontiumque est.

Sect. X L I I. 1. *Demonstrabimus.*] Libro seq. sect. 45. & 70.

2. *Scarificatio.*] Apertio facta scalpello. In Indice hujus loci, *castratio* legitur, ex M S S. quos sumus secuti: at iidem hoc loco, *scariphatio*, præ se ferunt. Scarificatio dicitur a Theod. Prisciano, lib. 2. parte 2. cap. 1.

3. *Vitalia arborum.*] Pulpam interiorem, materiem, ac medullam.

4. *Salutare id.*] Ad crassitudinem arbori parandam: nam dilatatæ cicatrices expletæ sunt ipso arborum corpore ac ligno, quod ibi natum est.

Sect. X L I I I. 1. *Earum quoque terebrantur ossa.*] Ut hominum scilicet, ubi carie vitiata sunt. De terebra ad eos usus idonea, Celsum vide, lib. 8. cap. 3.

2. *Amygdalæ ex amaris.*] Sic Theophr. lib. 2. hist. cap. 8. & auctor Geopon. lib. 10. cap. 59. E Latinis, Palladius, lib. 2. in Januar. tit. 15. pag. 46. Causam hujus rei aperit idem Theophr. lib. 2. de causis, cap. 19. pag. 255. Simile est quod de ceraso Palladius prodit in Octobri, tit. 12. *Si cerasus concepto humore putrescit, in trunco foramen accipiat, quo possit educi.*

3. *Et ulmis.*] Columella, lib. 5. cap. 6. pag. 187. *Cum deinde arbor* (ulmus) *vetustatem fuerit adepta, propter ramum vulnerabitur, ita ut excavetur usque in medullam, qua sit exitus humori, quem ex superiore parte conceperit.*

4. *Pomiferis.*] Theophr. lib. 2. hist. cap. 8.

5. *Hoc idem.* Theophr. & Palladius, locis citatis.

6. *In piris sorbisque, e teda.*] In his, inquit, e teda fit cuneus, qui adigatur. Columella, lib. 5. cap. 10. pag. 202. *Pirus ut sit ferax, cum adoleverit, alte eam ablaqueato, & juxta ipsam radicem truncum findito, & fissuram cuneo tedæ pineæ adigito, & ibi relinquito: deinde absumpta ablaqueatione, cinerem supra terram inicito.* Eadem Palladius habet, loc. cit. pag. 45. de sorbo. *Si minus ferre cœperit, tedæ cuneus ejus radicibus inseratur: vel circa partem ultimam fossa facta cumulo ingesti cineris adæquetur.*

7. *Etiam radices.*] Theophr. lib. 2. hist. cap. 8. & Pallad. lib. 4. in Martio, tit. 10. pag. 98.

8. *Fici serotinæ.*] Colum. loc. cit. pag. 200. *Si voles ficum, quamvis non natura, seram facere, tum grossulos, prioremve fructum decutito: iterum alterum edet, quem in hiemem differet. Nonnumquam etiam, cum frondescere cœperunt cacumina fici, ferro summa prodest amputare: sic firmiores arbores & feraciores fiunt*, &c. Palladius item in Martio, lib. 4. tit. 10. de ficu, pag. 99.

9. *Eædem cum.*] Columella & Palladius, locis citatis.

10. *Nam caprificatio.*] Vide Notas & Emend. num. X L I.

Sect. X L I V. 1. *In ea culices.*] Hæc ad verbum Theophr. lib. 2. hist. cap. 9. De his jam antea egimus lib. 15. sect. 21.

2. *Exeundi tanta.*] Theophr. loc. cit.

3. *Est & aliud.*] Theophr. Γένος δέ τι καὶ ἕτερόν ἐστι τῶν ψηνῶν, ὃ καλοῦσι κεντρίνας. Hesychius: Κεντρίναι, γένος τι ζώου. Et M S S. Reg. Colb. Th. *centrinas.* Et mox, *fucis apium*, non *apum.*

4. *Verorum & utilium.*] Verorum culicum, qui caprificationi sunt utiles, quos illi qui fucorum malitiam ignaviamque æmulantur, interimunt. Theophr. loc. cit.

5. *Ipsi moriuntur.*] Theophr. *intus moriuntur*: ἐναποθνήσκουσιν.

6. *Taleam lentisci.*] Vide Notas & Emend. num. X L I I.

7. *Uberrimas.*] Columella, lib. 5. de re rust. cap. 10. pag. 100. *Semper conveniet, simul atque folia agere cœperint ficus, rubricam amurca diluere, & cum stercore humano ad radicem infundere: ea res efficit uberiorem fructum, & farctum fici pleniorem ac meliorem.*

8. *Caprificorum.*] Sic Theophr. lib. 2. histor. cap. 7. τὰ μέλανα τὰ ἐκ τῶν πετρωδῶν χωρίων. Frumenta vero grana sunt ficorum: qua voce jam antea usus, lib. 15. sect. 21.

9 *Caprificatio.*] Post imbrem ea recte peragitur, ὅταν ὕσῃ. Theophr.

XLV. In primis autem cavendum, ne ex remediis vitia fiant: quod evenit nimia aut intempestiva medicina. [1] Interlucatio arboribus prodest: sed omnium annorum trucidatio inutilissima. Vitis tantum tonsuram annuam quærit, alternam vero myrtus, Punicæ, oleæ, quia celeriter fruticescunt. Ceteræ rarius tondentur, nulla autumno. [2] Ac ne raduntur quidem, nisi vere. [3] Putatione plagæ ad vitalia sunt omnia quæcumque non supervacua.

XLVI. Similis fimi ratio. Gaudent eo, sed cavendum ne in fervore Solis admoveatur, ne immaturum, ne validius quam opus sit. Urit vineas suillum, nisi quinquennio interposito, præterquam si riguis diluatur: & [1] e coriariorum sordibus, nisi admixta aqua. [a] item largius. Justum existimant in denos pedes quadratos, tres modios. Id quidem soli natura decernet.

XLVII. Columbino ac suillo plagis quoque arborum medentur. [1] Si mala Punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent: eo anno vinolenta, proximo dulcia futura. [2] Alii urina hominis aqua mixta riganda censent quater anno, singulis amphoris: aut cacumina spargi vino lasere diluto. [3] Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. [4] Ficis utique amurcam affundi. [5] Ceteris arboribus ægris fæcem vini, aut lupinum circum radices earum seri. Aqua quoque lupini decocti circumfusa pomis prodest. Fici, cum [6] Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium est, ut ante stipula hordeacea [7] areæ stringantur. Cerasos præcoces facit, cogitque maturescere calx admota radicibus. [8] Et hoc autem, & omnia poma intervelli melius est, ut quæ relicta sint, grandescant.

CAP. XXVIII. Quædam pœna emendantur, [9] aut morsu excitantur, ut palmæ & lentisci. [10] Salsis enim aquis aluntur. Salis vim & cineres, sed leniorem, habent: [11] ideo fici asperguntur, rutaque, ne fiant verminosæ, neve radices putrescant. [12] Quin & vitium radicibus, aquam salsam jubent affundi, si sint lacrymosæ: [13] si vero fructus earum decidant, cinerem aceto aspergi, ipsasque illini, aut sandaracha, si putrescat uva. [14] Si vero fertiles non sunt, aceto acri subacto cinere rigari atque oblini. [15] Quod si fructum non maturent, prius inarescentem, præcisarum ad radices plagam, fibrasque, aceto acri & urina vetusta madefacere, atque eo luto obruere, sæpe fodere. [16] Olearum, si parum promisere fructus, nudatas radices hiberno frigori opponunt, eaque castigatione proficiunt. Omnia hæc annua cæli ratione constant: & aliquando serius poscuntur, aliquando celerius. Necnon ignis aliquid prodest, ut arundini: ambusta namque densior mitiorque surgit.

[17] Cato & medicamenta quædam componit, mensuræ quoque distinctione, ad majo-

INTERPRETATIO.

a *Item.*] Item *quodvis fimum vineas urit*, si largius *sit*.

NOTÆ.

Sect. XLV. 1. *Interlucatio.*] Quid ea sit, diximus sect. 19.

2. *Ac ne raduntur.*] Raduntur arbores, ut muscus detrahatur, quibus infestantur. *Muscus, qui more compedis crura vitium devincta comprimit, situque & veterno macerat, ferro distringendus & eradendus est*, inquit Columella, lib. 4. cap. 24. Palladius, in Febr. tit. 12. *Muscus radatur, ubicumque repertus.* Idem Colum. lib. XI. cap. 2. in Maio: *Oleæ putantur, & emuscantur.* Salmasium miror, contra librorum omnium fidem, legi hic velle: *Ac ne eradicantur quidem*: cum præsertim tonsuræ ac putationi rasio belle componatur: eradicatio, nullo modo.

3. *Putatione plagæ.*] Dum vites, inquit, & arbores putantur, plagæ fiunt usque ad vitalia omnia, quæ non sunt supervacua. Hoc est, lignum omne materiesque demitur in ramis, usque ad eam quæ non sit omnino supervacua. Brevius, deputatur quidquid inutile.

Sect. XLVI. 1. *E coriariorum.*] De his egimus sect. 6. Theophrasto, lib. 3. de causis, cap. 25. pag. 287. σκυτοδεψικὴ dicitur.

Sect. XLVII. 1. *Si mala Punica.*] Colum. lib. 5. cap. 201. *Quod si acidum, aut minus dulcem fructum feret, hoc modo emendabitur. Stercore suillo & humano, urinaque vetere radices rigato. Ea res & fertilem arborem reddit, & primis annis fructum vinosum, & post quinquennium dulcem & apyrenum facit. Nos exiguum admodum laseris vino diluimus, & ita cacumina arboris summa oblevimus: ea res emendavit acorem malorum.* Hæc quoque Palladius, aliaque suggerit similia medicamenta, lib. 4. in Martio, tit. 9. pag. 92.

2. *Alii ruina.*] Pallad. loc. cit.

3. *Si findatur.*] Colum. loc. cit. *Mala Punica ne in arbore rumpantur .... ramulos, quibus dependent, intorqueto: eodem modo servabuntur incorrupta etiam toto anno.* Palladius item loc. cit.

4. *Ficis utique.*] Pallad. loc. cit. tit. 10. de ficu, post Columellam lib. 5. cap. 10. pag. 200.

5. *Ceteris arboribus.*] Pallad. lib. XI. in Octob. tit. 12. de pomis: *Si ægra est arbor, fæces vini veteris ablaqueatæ oportet infundi*, &c. De piro similiter, in Febr. tit. 25.

6. *Vulcanalibus.* De his libro sequente, sect. 35.

7. *Areæ stringantur.*] Sic MSS. editique omnes: recte. Sententia est, adversus vim tonitrui, ne ficus decidant, remedium illud a rusticanis hominibus adhiberi: areas nimirum stipula hordeacea spisse ac dense spargi. Id enim vox ea, *stringi*, hoc loco sonat.

8. *Et hoc autem, & omnia.*] Cerasum, inquit, & alia poma. Hoc illud est quod Palladius ait, in Junio, tit. 5. *Nunc pira, vel mala, ubi ramos multa poma densabunt, interlegenda sunt quæcumque vitiosa, ut succus qui ingrate his posset impendi, ad meliora vertatur.* Affinis est earum vocum significatio, *interlegi, intervelli, interradi.* Vide quæ de hac postrema diximus lib. 15. sect. 2. *Intervelli* dixit pariter Columella, lib. 4. cap. 33.

9. *Aut morsu.*] Si acria affundantur radicibus, quibus hæ quasi morsu ac vellicatione quadam excitantur. Theophr. lib. 3. de causis, cap. 23. pag. 287. Αἱ δὲ ῥίζαι δέονται τῆς ἀναδήξεως.... Καὶ γὰρ ἐνίοις παραχέουσι καὶ τὸ οὖρον, καὶ τὴν σκυτοδεψικὴν παραβάλλουσιν. *Et radices arborum morderi desiderant... Idcirco his affundunt urinam, & pellium fæces accumulant.*

10. *Salsis enim.*] Vide quæ diximus sect. 3. nota 20.

11. *Ideo fici ....rutaque.*] Hoc de ruta speciatim Palladius in Martio, tit. 9. Fico idem, ne verminosa fiat, amurcam affundit, aut veterem urinam.

12. *Quin & vitium.*] Auctor Geopon. lib. 5. cap. 37. περὶ ῥυάδων ἀμπέλων.

13. *Si vero fructus.*] Geopon. loc. cit.

14. *Si vero fertiles.*] Geopon. lib. 5. cap. 35.

15. *Quod si fructum.*] Geopon. lib. 5. cap. 32. & 33. Pallad. lib. 4. in Martio, tit. 7. pag. 86. *Ægras vites, vel quibus fructus arescit, circumfodies, & urinam veterem suffundes. Item cinerem sarmenti vel querci aceto mixtum subjice*, &c.

16. *Olearum.*] Plura sterilitatis olearum remedia suggeret auctor Geopon. lib. 9. cap. 10.

17. *Cato.*] De re rust. cap. 93. pag. 55. *Olea, si fructum non feret, ablaqueato: postea stramenta circumponito. Postea amur-*

rum arborum radices amphoram, ad minorum urnam amurcæ, & aquæ portionem æquam, ablaqueatis prius radicibus paulatim affundi jubens. In olea hoc amplius, stramentis ante circumpositis: item fico. [18] Hujus præcipue vere terram adaggerari radicibus: ita futurum, ut non decidant grossi; majorque fecunditas, nec scabra proveniat. [19] Simili modo, ne convolvulus fiat in vinea, amurcæ congios duos decoqui in crassitudinem mellis: rursusque cum bituminis tertia parte, & sulphuris quarta sub dio coqui, quoniam [20] exardescat sub tecto. Hoc vites circa capita ac sub brachiis ungi: ita non fore convolvulum. Quidam contenti sunt fumo hujus mixturæ suffire vineas secundo flatu, continuo triduo. [21] Plerique non minus auxilii & alimenti arbitrantur in urina, quam Cato in amurca, addita modo aquæ pari portione, quoniam per se noceat. [22] Alii volucre appellant animal prærodens pubescentes uvas: [23] quod ne accidat, falces, cum sint exacutæ, fibrina pelle detergent, atque ita putant: sanguine ursino liniri volunt post putationem easdem. Sunt arborum pestes & formicæ. [24] Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus: nec non & pisce suspenso juxta in unum locum congregant: aut lupino trito cum oleo radices linunt. [25] Multi & talpas amurca necant: [26] contraque erucas, & mala ne putrescant, lacertæ viridis felle tangi cacumina jubent. [27] Privatim autem contra erucas ambiri arbores singulas a [28] muliere incitati mensis, nudis pedibus, recincta. Item ne quod animal pastu malefico decerpat frondem, fimo boum diluto aspergi folia, quoties imber interveniat, [29] quoniam ita abluatur virus medicaminis: mira quædam excogitante solertia humana. Quippe cum averti carmine grandines credant plerique: cujus verba inserere non equidem serio ausim, quanquam [30] a Catone prodita, contra luxata membra, jungenda [31] arundinum fissuræ. [32] Idem arbores religiosas lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto: cujus rei rationem precationemque eodem volumine tradidit.

NOTÆ.

cam cum aqua commisceto æquas partes. Deinde ad oleam circumfundito: ad arborem maximam amphoram committi sat est: ad minores arbores pro ratione indito. Et idem hoc si facies ad arbores feraces, eæ quoque meliores fient: ad eas tamen stramenta ne addideris.

18. *Hujus præcipue vere.*] Ita M S S. Cato, cap. 94. pag. 56. *Fici uti grossos teneant, facito omnia, quo modo oleæ, & hoc amplius. Cum ver appetet, terram adaggerato bene. Si ita feceris, & grossi non cadent, & fici scabræ non fient, & multo feraciores erunt.* Prius insulse *veterem terram* in libris hactenus editis legebatur.

19. *Simili modo.*] Et hoc Cato totidem verbis, cap. 95. pag. 56. *Convolvulus in vinea ne fiet, amurcam condito, puram bene facito, in vas ahenum indito congios duos: postea igni leni coquito, rudicula agitato crebro, usque adeo dum fiat tam crassum quam mel. Postea sumito bituminis tertiarium, & sulphuris quartarium. Contérito in mortario seorsum utrumque. Postea infriato quam minutissime in amurcam caldam, & simul rudicula miscето, & denuo coquito sub dio. Nam si in tecto coquas, cum bitumen & sulfur additum est, excandescet. Vbi erit tam crassum quam viscum, sinito frigescat. Hoc vitem caput & sub brachia unguito, convolvulus non nascetur.* Convolvulus Græcis ἴξ, ἰκὸς dicitur: vermiculus vitium foliis sese involvens: quocirca involvulum Plautus appellat, in Cistel. act. 4. sc. 2. vers. 63.

Imitatur nequam bestiam & damnificam. P H. *Quamnam amabo?*

L A. *Involvulum, quæ in pampini folio intorta. implicat se.*

Et Festus: *Involvulus, vermiculi genus, qui se involvit pampino.*

20. *Exardescat.*] Ita M S S. recte. Cato haud magis proprie, *excandescet.*

21. *Plerique non.*] Columella, lib. 5. cap. 9. pag. 198. de olea: *Sed & sine ablaqueatione adjuvanda est amurca insulsa, cum suilla vel nostra urina vetere: cujus utriusque modus servatur: nam maximæ arbori, ni tantumdem aquæ misceatur, urna abunde erit.*

22. *Alii volucre.*] Diversum a convolvulo animal. Neque enim convolvulus pubescentes prærodit uvas: sed vermiculus erucæ minimæ specie, colore cinereo, ex ipsius erucæ ovis natus. Pedunculos φθῖρας vocat Auctor Geopon. lib. 5. cap. 30. pag. 147. Vide Notas & Emendationes, num. LXIII.

23. *Quod ne accidat, &c.*] Colum. lib. de arboribus, cap. 15. & Geopon. auctor, loc. cit. Pallad. lib. 1. cap. 35. pag. 28. ursinum adipem pariter ad eos usus laudat.

24. *Has abigunt.*] Palladius, lib. 4. in Martio, tit. 10. cap. de ficu, pag. 98. *Si formicæ molestæ sunt, rubrica, butyro, & pice liquida mixta circa truncum debet induci. Alii coracinum piscem contra formicas in arbore suspendendum esse confirmant.* Idem & lupinum ad eam rem commendat, lib. 1. tit. 35.

25. *Multi & talpas.*] Alia adversus illas remedia Palladius affert, in Martio, tit. 9. *Contra talpas prodest catos frequenter habere in mediis carduetis. Mustelas habent plerique mansuetas. Aliqui foramina illarum rubrica & succo agrestis cucumeris impleverunt. Nonnulli juxta cubilia talparum plures cavernas aperiunt, ut illæ territæ fugiant Solis admissu. Plerique laqueos in aditu earum setis pendentibus ponunt.*

26. *Contraque erucas.*] MSS. omnes ubique *urucas* præferunt.

27. *Privatim autem.*] Vide quæ dicturi sumus libro 29. sect. 23.

28. *Mulieri incitati mensis.*] Mulieri quæ in menstruis est, cui menses fluunt.

29. *Quoniam ita.*] Quoniam adveniente mox imbre fimo virus omne abluitur.

30. *A Catone prodita.*] Cap. 160. de re rust. pag. 89. *Luxum si quod est, hac cautione sanum fiet. Arundinem prende tibi viridem P. IV. aut V. longam. Mediam diffinde, & duo homines teneant ad coxendices. Incipe cantare in malo. S. F.* (hoc est, sanitas fracto:) *motas danatas darie dardaries astataries. Dic. unæ pares usque dum coëant.... Vbi coïerint, & altera alteram tetigerit, &c.*

31. *Arundinum fissuræ.*] Carmini adjungitur arundo fissa: luxato membro applicatur: carmen recitatur, dum arundo gemina coëat.

32. *Idem arbores.*] Cato, de re rust. cap. 139. pag. 53. *Lucum conculare Romano more sic oportet. Porco piaculo facito. Sic verba concipito. Si Deus, si Dea es, quojum illud sacrum est, uti tibi jus fiet porco piaculo facere illiusce sacri coërcendi ergo, &c.* Luci sacri scilicet erant incædui: Ovid. lib. 8. Metam. vers. 743.

Ille etiam Cereale nemus violasse securi
Dicitur, & lucos ferro temerasse vetustos.

Itaque modum voluit docere Cato, quo rite & sine piaculo id fieret. *Conlucare*, inquit Festus, (verbo *sublucare*:) *est succisis arboribus locum implere luce. Sublucare arbores, est ramos earum supputare, & veluti subtus lucem mittere.* Et verbo ipso *conlucare*: *Conlucare dicebant, cum profanæ silvæ rami deciderentur officientes lumini.* Glossæ Græco-Lat. Διακαθαίρω δένδρον, *conluco.*

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XVII.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 1. I. ED *prius mirari succurrit, quæ retulimus penuria pro indiviso possessa a feris.*] Sincerissima hæc est omnium codicum lectio, Reg. 1. 2. Colb. 2. 2. 3. Th. Chiffl. aliorumque, nunc primum a nobis restituta: cum interpolatorum scelere in vulgatis libris ita legeretur: *quæ abstulimus penuria*, vel *pæne injuria*; labefactata prorsus hujus loci sententia. Innuit enim Plinius haud obscure, docuisse se aliquanto prius arborum fetus non hominum modo, sed & ferarum quoque, voluciumque usibus destinatos: Atque id sane verbis conceptis prodidit ipso libri superioris exordio, ubi de pomiferis arboribus agens, *id munus etiam*, inquit, *feris volucribusque dedimus.*

Sect. 2. II. *Ad cæli cujusque mores.*] Prius legebatur insulse, *minores.* At præterquam *mores* habent exemplaria omnia manu exarata, Reg. Colb. Th. est usu recepta Latinorum ea forma loquendi, *cæli mores*, Plinioque ipsi lib. 14. sect. 3. ubi cæli mores dixit, solique ingenia. Virgilio quoque lib. 1. Georg. vers. 51.

Ventos, & varium cæli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum.

Cæli statum dixit Columella, lib. 1. de re rust. cap. 1.

Ibid. III. *In Africa meridiem vineas spectare, viti inutile, colono insalubre est.* Columella Plinio suffragatur, lib. 3. de re rust. cap. 12. pag. 10. *Ferventibus provinciis, ut Ægypto & Numidia, uni septemtrioni rectius opponentur*, vineta scilicet. Quapropter visa longe est potior scriptura codicum MSS. in quibus *colono insalubre* legitur, quam editorum, in quibus, plane contra scriptoris mentem, & a veritate prorsus abhorrente sententia, *colono salubre*. Irrepserat & alterum paulo post insigne mendum, præpostera interpunctione, quam nos omnium primi sanavimus. Sic enim libri editi exhibent: *Quapropter qui ibi, in Africa, in occasum aut septemtriones conseret, optime miscebit solum cælo, cum Virgilius occasus improbet. Nec de septemtrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte vineis positis, compertum est nullas esse fertiliores.* Cui vero, amabo, idonea ea ratio videatur, cur probetur occasus in Africa, quod Virgilius occasum improbet? Scribi nempe, ut curavimus, oportuit: *optime miscebit solum cælo. Cum Virgilius occasus improbet, nec de septemtrione relinqui dubitatio videtur*: quam emendationem & ipsa orationis series, & interpretatio nostra corroborat.

Ibid. IV. *Similis & fluminum, stagnorumque ratio. Nebulis adurunt, aut æstuantia refrigerant. Opacitate, atque etiam rigore gaudent, quæ diximus.*] Locum hunc partim ope codicum ante laudatorum refinximus, partim ex indubitata conjectura aliter, quam olim interpunximus. Sic enim prius legebatur: *Nebulis adurunt, & æstuantia refrigerant opacitate, atque etiam, &c.* In MSS. omnibus, *aut.* Atqui prior pars hujus orationis, *nebulis adurunt*, &c. ad flumina & stagna spectat, ut diximus. Posterior, *opacitate*, &c. ad arbores, quæ varios cæli situs postulant.

Sect. 3. V. *Terram amaram, sive macram, si quis probare velit, demonstrant eas atræ, degeneresque herbæ.*] Sic totidem plane litteris & apicibus Colb. 2. 3. & Parisf. nisi quod *eam* habent, non *eas.* At in Reg. 1. 2. Colb. 2. Thuan. & aliis, *eas* legitur. In his tamen posterius appellatis mutila sententia est in hunc modum: *Terram amaram probaverim, demonstrant eas*, &c. Unde Salmasius ita refingit, in Solin. pag. 114. *Terram amaram probaveris demonstrantia atræ degeneresque herbæ*, &c.

Ibid. VI. *Erit igitur hæc optima & operi, & satis.*] In edit. Parm. & *operi sativa.* Hermolaus, *& operi satior.* Reg. 1. & Colb. ac Chiffl. *& operi satia.* Reg. 2. & Tolet. *& operiet sata.* Unde Pintiani conjectura fuit, quam consecuti sumus, *& operi, & satis.* Conjecturam egregie firmamus, ex auctore Geoponicon, lib. 2. cap. 8. pag. 46. ita statuenre, laudatissimum esse solum terræ nigræ, quia & ad sata percommoda sit, nec repugnet operi, καὶ πρὸς σπόρον ἐπιτηδείως ἔχουσα, καὶ μὴ δυσεργής. Sed & haud paulo validiore argumento, ex ipsius Plinii verbis, qui paulo ante, cum de argilla & rubrica ageret, ubi operi difficillimas has esse dixit, subjecit idem: *Quanquam non quod operi, hoc & fructui sit adversum.* Unde liquido intelligas in probatione terræ dotem hanc geminam ab eo desiderari, ut & operi optima sit, & satis, seu frugibus.

Sect. 4. VII. *Signini modo.*] Prius legebatur, *cymini modo.* Cymimum vero nocere solo nusquam legere me memini. Neque vero *cymini* habent MSS. ulli codices, sed uti curavimus edi, *Signini*, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. Th. Chiffl. vet. Dalec. Glyssomargam vero recte intelligimus, quum densius jussu immittitur, instar pavimenti Signini sua spissitate hoc afferre incommodi, quod Theophr. lib. 3. de causis, cap. 20. pag. 293. creari monet ab humido limosoque solo, cum siccatur, ut commissa semina oblinat, obstruatque, adeo ut transmittendi potestatem adimat. Signini operis densitatem, præter ea quæ sumus alibi dicturi, illud Columellæ dictum arguit, lib. 1. cap. 6. *Solum terrenum .... velut Signinum opus, paviculis condensatur.*

Sect. 9. VIII. *Aut insito & confecto arboris trunco.*] Forte sincerior lectio Reg. 2. & Tolet. quem Pintianus laudat, *aut insito in confecto arboris trunco.* Modum enim insitionis explicat, quem diximus, qui confecto fieret fissoque summo arboris trunco, insertisque eo surculis, *enter en feme.* De eo inserendi modo Virgilius, lib. 2. Georg. vers. 78.

Aut rursum enodes trunci resecantur, & alte
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cælum ramis felicibus arbos:
Miraturque novas frondes, & non sua poma.

Alteram simul inserendi viam, quæ fiebat semine, uti dictum est sect. 22. subobscure Plinius indicat: cum & altera ratione, hoc est, & confecto arboris trunco, fieri insitionem docet. Cave porro Dalecampium audias, hæc verba, *confecto arboris trunco*, sic interpretantem, *conciso frustulatim & in terram demisso*: quod quemadmodum fieri possit, nemo qui agriculationi studuerit, novit: etsi Dalecampium hac parte Virgilii quosdam interpretes secutos intelligimus.

Sect. 11. IX. *Sic & spinas sepis causa serunt, tomice moris spinarum circumlita. Pilas autem laurus & myrti inopia a trimatu tempestivum est transferre.*] Sic libri omnes, tum exarati manu, tum typis editi. Has vero *pilas* concoquere Dalecampius cum minime posset, nec capere quid eæ sibi vellent, quid ea vox valeret, sic immutare, seu verius pessumdare locum hunc omni ope nitebatur: *Pullas autem lauros & myrtos ænopas, a trimatu*, &c. Lauros deinde ac myrtos ait, cum sint grandiores, a colore subnigro οἰνωπὰς vocari. Quosdam legere addit idem: *Pullos autem lauri & myrti in inopia*: Alios, *Pullulos autem.* Sed nec a germana hujus loci scriptura, quam exemplaria omnia præ se ferunt, discessisse oportuit, & quid *pilæ* essent decuit indagare solertius. Est enim hujus loci sententia, ut diximus, baccas lauri myrtique, reste, seu tomice, ut dictum est, circumlitas, atque adeo pilarum effigiem exhibentes, atque ita satas, ubi cogit inopia, statim a trimatu tempestive transferri. Myrtum quidem ita seri, non ex Plinio modo, hac ipsa sect. liquet, sed & ex Florentino, in Geoponicis, ut diximus prioribus Notis. Sic Palladius in Martio, tit. de citreo: *Potest hinc trima planta transferri.*

Sect. 14. X. *Ob hoc pavitur vestigiis.*] Sinceriorem hanc arbitrati sumus Chiffl. codicis lectionem, quam librorum hactenus editorum, *ob hoc pariter vestigiis*: Catonis in primis auctoritate adducti, a quo manasse hæc videntur. Is enim lib. de re rust. cap. 151. ubi terram supercerni seminibus cribratam jussit: *id bene tabula*, inquit, *manibus, aut pedibus complanato*: quibus verbis, gravius onus excipitur.

Sect. 15. XI. *Rariores serendas in campestribus.*] Hoc est, versu & ordine laxiore. In libris hactenus editis *aridiores* perperam. In MSS. Reg. Colb. Th. & Tolet. *ariores*: unde nos *rariores* elicuimus. Antecedit enim, *Intervalla ex loci natura sumuntur.* Vox autem *rariores* spatii & intervalli laxitatem notat. Sic ipse Plinius, sect. 35. pluvio & caliginoso tractu rariores vineas poni jubet, sicco densiores Et, quod caput rei est, sicut rariores hoc loco monet serendas in campestribus arbores, sic versa vice sect. 19. hujus libri *per se colles minora* arborum *quærere intervalla* docet: quod

Theophraſti quoque calculo, ipſaque experientia comprobatur.

Sect. 16. XII. *In pronis palmo amplius.*] In libris hactenus editis modo *pruinis* modo *prunis* legitur. Nos ex indubitata conjectura *pronis* admiſimus: ſcrobium enim diſtinctionem ex terreni diverſitate facit: Præceſſit enim, *Altitudinem earum in argilloſo, aut duro ſolo trium cubitorum eſſe:* unde appoſite ſequitur, *In pronis* vero *palmo amplius.* Et plane conſtat Columellam lib. 3. cap. 13. acclivibus locis ſemipedem amplius alte fodiendum, quam campeſtribus, præcipere. *Campeſtris locus*, inquit, *alte duos pedes & ſemiſſem infodiendus eſt: acclivis regio, tres.*

Ibid. XIII. *Quino ſemipede.*] Hoc eſt, ut diximus, pedibus binis & ſemiſſe: non, uti Dalecampius putavit, & Caſaubonus, ad Theophr. Charact. pag. 113. quatuor pedibus & ſemiſſe. Xenophon ſimilia tradit, cujus hæc oratio de ſcrobibus in Oeconomico, pag. 864. Τίνα ἐν αὐτῶν εἶδες βαθύτερον τριπόδε; ἐδὲ μὰ δί', ἔγωγε ἔφην, πενθημιποδίε. *Vidiſtine*, inquit, *ſcrobem tribus pedibus altiorem? Sed neque me hercule, inquam, duobus pedibus & ſemiſſe.* Πενθημιπόδιον vertere Plinius potuiſſet, ſeſtertium pedem, ut erat in XII. Tabulis, teſte Voluſio Mæciano: ſed Græco more maluit, *quinto ſemipede* dicere. Pergit porro idem Xenophon de latitudine pronunciare pariter cum Plinio: Τί δέ; τὸ πλάτος ἤδη τινὰ τριπόδε πλέον εἶδες; ἐδὲ μὰ δί', ἔφην ἐγὼ, διπόδε. *Quid autem? nunquam vidiſti ſcrobem aliquando, cujus latitudo tres pedes excederet? Imo, inquam, non ſupra duos pedes.*

Ibid. XIV. *Nuſquam vero ſeſquipede minus altos.*] Pintianus fruſtra reponere nititur, *Nonnunquam vero*, contraria plane ſententia. Plinius Græcos ſcriptores ſequitur, quorum placita de ſcrobibus ex ſcribi nunc a ſe ipſe prodit. Sic certe Xenophon loco cit. Ἴθι δὴ καὶ τόδε ἀπόκριναί μοι, ἤδη τινὰ εἶδες τὸ βάθος ἐλάττονα ποδιαίε; ἐδὲ μὰ δί', ἔφην ἔγωγε τριημιποδίε. *Age vero, etiam hoc mihi reſpondeto, num quam vidiſti ſcrobem, quæ non eſſet pedem unum alta? Imo vero, nullam, quæ non tertium ſemipedem, hoc eſt, ſeſquipedem alta foret, inquam ego.* Ac paulo poſt denique colligit ſcrobem fodi nullum, duobus pedibus ac ſemiſſe profundiorem, hoc eſt, quino ſemipede: nullum ſeſquipede: ἔτε βαθύτερον πενθημιποδίε· ἔτε, βραχύτερον τριημιποδίε. Theophr. quoque lib. 2. hiſt. cap. 7. τριῶν ἡμιποδίων dixit, ubi recte Gaza *ternis ſemipedibus*, hoc eſt, ſeſquipede. Sic libro 26. ſect. 46. ſeſquiobolum Plinius dicit, ubi Dioſcorides lib. 4. cap. 177. τρία ἡμιωβόλια.

Ibid. XV. *Quoniam in humido ſolo.*] Dalecampius contra fidem omnium exemplarium, contra ſcriptoris ſententiam, atque adeo contra rem ipſam, ſcribit, *Quamvis in humido ſolo.* Negat Plinius ultra ſeſquipedem proferri foſſuram oportere, in humido ſolo, quoniam ibi nocet aquæ vicinitas. Græcorum diſciplinam, ac Xenophontis inſtituta amplectitur, qui totidem fere verbis loc. cit. Ἐπεὶ ἔν γε τῇ ὑγρᾷ ὀρύττων βαθὺν, ὕδωρ ἂν εὑρήσεις, καὶ οὐκ ἂν δύναιο ἔτι ἐν ὕδατι φυτεύειν. Suffragatur etiam Columella, lib. 3. cap. 13. pag. 112. *Niſi tamen, ſi ſcaturigo paluſtris obvia, ſicut in agro Ravennate, pluſquam ſeſquidem prohibeat infodere.*

Ibid. XVI. *Teſtas, aliqui lapides.*] Ita reſcripſimus admonitu codicum Reg. Colb. ceterorumque, cum prius perverſe legeretur, *terra. Aliqui lapides.* Haud dubie Plinius Virgilium notat in Georgicis ita præcipientem, lib. 2. verſ. 348.

Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuiſque ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata. Jamque reperti
Qui ſaxo ſuper atque ingentis pondere teſtæ
Vrgerent: hoc effuſos munimen ad imbres:
Hoc, ubi hiulca ſiti findit Canis æſtifer arva.

Ibid. XVII. *Quo vitio carent reliqua poma ſimiliter ſata.* Vel ipſa orationis ſtructura clamat ſuperfluere negationem, quæ hoc loco irrepſerat, *quo vitio non carent.* Eam igitur intrepide eraſimus, non admonitu modo codicum Reg. Colb. Th. aliorumque, a quibus ea abeſt, ſed Theophraſti magis, docentis, lib. 5. de cauſis, cap. 7. pag. 332. & cap. XI. pag. 336. quæ lentiſco aut ſcillæ inſerta terræ mandantur, & meliora evadere, nec vermiculationem ſentire: ὅσα δ' ἐν σχίνῳ φυτεύεσιν, ἢ σκίλλῃ, πάντα τῇ βλαςήσει ἐνεκα καὶ εὐτροφίας φυτεύεσιν... ἐν σχίνῳ δὲ φυτευόμενα, πάνθ' ἧττον σκωληκόβρωτα.

Sect. 18. XVIII. *Necat gramina & pinus: ſed utraque* (pinus & juglans) *ventis reſiſtit: qua jam & protecta vinearum ratione egent.*] Non uno vitio laborabat hic locus, antequam ei medicinam faceremus. Editi hactenus libri, *Necat germina*: at MSS. omnes *gramina* incredibili conſenſu exhibent: & mox auctor ipſe graminis ſe in primis rationem habuiſſe ſuadet, cum ait: *Jucunda & platani umbra: licet gramini credere, haud alia lætius operiente toros.* Partem deinde alteram hujus loci ſic libri omnes tum exarati manu, tum editi, repræſentant: *Quoniam & protecta vinearum ratione egent.* Quibus verbis cum nulla ſubeſſe legitima ſententia poſſit, alii aliter emendare conati. In editione Elzeviriana, ſatis ſane confidenter, vocum ſedibus permutatis, nec ſatis tamen feliciter, cum nulla ob id elici ſententia probabilis poſſit, legitur: *ventis quoniam reſiſtit, protecta vinearum ratione egent.* Fuit cum legendum putarem, *quoniam protectis*, (vel *protectu*) *vinearum rationes egent*, Pellicerium ſecutus in Notis MSS. Sed in ea voce, *quoniam*, indicari cauſam cur ventis reſiſtat, vis quidem vocabuli exigit; at reddi hoc loco nec oratio patitur, nec ratio. Itaque non infelici, ut remur, conjectura, *qua jam* pro *quoniam* reſtituimus: qua leviſſima mutatione jam ſua conſtat orationi Plinianæ integritas, ſententiaque. Vult enim eo nomine, quod ventis arbos utraque reſiſtit, utroque illo genere protecta vinearum egere. Sunt autem *protectas* (ſive *projecta*, ut quidam MSS. exhibent, quod idem valet; nam eſt vox utraque ejus ſignificatus:) quæcumque imbres aut ventos arcent. Sic libro 16. ſect. 14 *projecta*, ſive *protecta tuguriorum*: eſt enim protegere, tectum projicere, ut ex Tullio diſcimus in Topicis. Uſus ea voce Ulpianus, leg. Quemadmodum, dig. Ad legem Aquiliam: *Si protectum meum, quod ſupra domum tuam & nullo jure habebam, recidiſſes*, &c. Porro *qua ratione*, neque enim id omitti debet, familiaris Plinio locutio eſt, ut ex indice apparebit.

XIX. *Olea.... de qua Catonis Italica ſententia eſt: in XXV. pedibus minimum, plurimum XXX. ſeri.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Quanquam non placet ea lectio Pintiano, qui legendum cenſet, *de qua catholica ſententia*: Nam *Catonis* ut legatur, inquit, nullo pacto procedit: cum apud Catonem hoc præceptum nuſquam appareat. At apparet ſane: nam exſtat illud planiſſime, cap. 16. pag. 12. *Hoc genus*, inquit, *in XXV. aut in XXX. pedes conſerito.* Id vero placitum Italico tantum cælo congruere Plinius admonet, cum ſubjungit ſtatim, *ſed hoc variatur locorum natura*: agitque de Bætica deinde, & Africa. Sect. 19.

XX. *Hoc eſt, germinatione turgentes.... nec tenuiores digito minimo.*] Ita reſcripſimus, tum ope codicum Reg. Colb. Th. & Chiffl. tum ipſius Columellæ, e libro nempe ſexto, cap. de inſitione arborum: *Ex qua arbore*, inquit, *inſerere voles, & ſurculos ad inſitionem ſumpturus es, videto ut ſit tenera & ferax, nodiſque crebris: & cum germina tumebunt, de ramis anniculos, qui Solis ortum ſpectabunt, & integri erunt, eos legito craſſitudine digiti minimi. Surculi ſint bifurci, vel trifurci*, &c. Prius legebatur. *Hoc eſt, gemmatione turgentes.... digito medio*: cum in MSS. codicibus *germinatione*, & *minimo* planiſſime ſcriptum ſit. Nec tamen *gemmatione* legi penitus improbamus, cum ipſam *gemmam* legi oporteat, ut ait Columella, loc. cit. *quæ bene apparebit, certamque ſpem germinis habebit.* Et Palladius, in Martio, tit. 10. de pomis: *Melius proveniet, ſi ponendus ramus gemmata jam matre ſumatur.* Et in Febr. tit. 17. *Vbi incipit gemma arborum turgeſcere.* Sed veterum exemplarium veſtigiis integra fide inſiſtere magis placet. Sect. 24.

XXI. *Incolume cuneo adactum.*] Nempe inſitum. Ita MSS. omnes, Reg. Colb. Pariſ. Th. Alii obſcuriore, vel plane nulla ſententia *incolumi cuneo* legunt. Noſtram emendationem, interpretationemque adjuvat egregie Theophr. lib. 2. de cauſis, cap. 6. pag. 205. Καὶ ὅταν σχίσαντες ἐνθῶσι τὸ ἔνθεμα, σφηνοειδὲς ποιήσαντες, ἐν σφύρᾳ ἐλαύνεσιν, ὅπως ὅτι μάλιςα πιεσθῇ. Hoc eſt, interprete Gaza: *Cumque trunco leviter fiſſo inſerendum jam eſt, ſurculum cuſpidatim deciſum malleo adigunt, ut quam maxime deprimatur, & committatur.* Ibid.

XXII. *Poſtea Etereius.... hæc Etereiana melior.* In libris hactenus editis, *Poſtea hæres ejus.... hæc Corelliana melior.* In MSS. Reg. Colb. Th. Pariſ. *Poſtea hereteius.... hæc tereiana melior.* Quæ etſi ſunt amanuenſium vitio inquinata, veſtigia tamen nobis monſtravere lectionis ſincerioris eruendæ: neque hujus tantum loci, ſed & alterius, caſtigandi viam aperuere: libro nempe 15. ſect. 25. in quo cum ad hunc diem legeretur, *Laudatior Corelliana caſtanea, & ex ea facta, quo dicemus in inſitis modo, Meterana*, indubitata conjectura *Etereiana* repoſuimus: hunc enim a Plinio ſignari locum, quem tractamus, minime dubium eſt. Ex Inſcriptionibus Gruteri, pag. 678. *Etereius* & *Etereia* familiæ Romanæ nomen fuiſſe, intelligimus. Sect. 26.

XXIII. *Præterquam talea.*] Sic libri omnes etiam manu exarati, quos vidimus: etſi contrario ſenſu, *præterque talea*, reponere nititur Pintianus. Cum Plinio hoc loco, ut fere alias, Theophraſtus facit, cujus hæc verba lib. 2. hiſt. cap. 1. Συκῆ δὲ τὰς μὲν ἄλλες τρόπες φύεται πάντας· ἀπὸ δὲ τῶ πρέμνων καὶ τῶ ξύλων ἐ φύεται. *Ficus quoque omnibus modis emergit, præterquam ramo avulſo, & talea.* Sect. 27.

XXIV. *Quoniam in ulmo eam inſeri.*] Sinceriſſima hæc omnium librorum ſcriptura eſt, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. Th. Pariſ. &c. vetuſtiorumque etiam editionum, Parm. Venet. & Brix. ante Hermolaum, qui *Quoniam ramo eam ſeri* maluit: quod ſubſecuti deinceps editores ultro amplexi ſunt: ſed fruſtra. Non ferendi, ſed inſerendi modum Plinius notat, quem fulgurum religio prohibet: quoniam, ut dictum eſt lib. 15. ſect. 17. *non omnia inſitu miſceri fas eſt*: ac ne morus in primis ulmo inſeratur, etiamnunc hodie ſervari audio: & Palladius, in Febr. tit 25. pag. 78. id confirmat, veluti hunc locum ſubſignans: *Inſeritur autem*, inquit, *morus in fico, & in ſe tantum ſub cortice: Vlmo inſita comprehendit: ſed parturit magnæ infelicitatis argumenta.* Sect. 28.

XXV. *Gemma vel oculo ſervato.*] Ita ex Catone reſcripſimus, cum prius inſulſe legeretur, *vel oculos ſerito.* Oculum ſervari, hoc eſt, gemmam e terra exſtare unam præcipit. Sic ipſe Plinius de vite imperat, ſect. 25. libri hujus, ut gemmaſcere incipiat calamus, nec plus quam binis ab inſito emineat oculis. Sect. 29.

Sect. 30. XXVI. *Ad Vergiliarum occasum, quatuor soli dies sunt, quibus seri nocent.*] Oleas nimirum. Sed cum in libris fere omnibus legatur, *XIV. soli dies sunt*, evenisse id librariorum incúria haud temere suspicamur, qui pro *quatuor* legerint *quatuordecim.* Nec felicior Pintiani conjectura, qui levissimis ductus argumentis, *VIII. soli dies* scribi censet oportere. Detegit utrorumque errorem ipse Plinius sect. 2. hujus libri. *Circa Vergilias quidem pluere*, inquit, *inimicissimum viti & oleæ, quoniam tunc coitus est earum: hoc est illud quatriduum oleis decretorium*, &c. Et lib. 18. sect. 69. illud ipsum argumentum persecutus: *Aliud hoc*, inquit, *quatriduum est*, . . . *decretorio die florentibus oleis, vitibusque, &c.*

Sect. 32. XXVII. *Omnibus annis confodi jubent.*] Sunt qui *configi* legant ex quibusdam MSS. male, cum sequatur statim, *Verticalis, & virga, & talea feritur, fossura eadem*, nempe quæ in viminali recepta est, de qua nunc sermo. Et Columella, lib. 4. cap. 30. pag. 162. *Fodienda sunt primo triennio salicta crebrius, ut nonnulla vineta: cum deinde convaluerint, tribus fossuris contenta sunt: aliter culta celeriter deficiunt.*

Sect. 33. XXVIII. *Tempus conserendi.*] Sic MSS. Reg. Colb. &c. non uti est hactenus editum, *inserendi.* Et sane Columella, lib. 4. cap. 32. pag. 164. *Tempus repastinandi & conserendi est prius quam oculi arundinum egerminent.* Tamen & *inseri* dictum alibi a Plinio pro *conseri* scimus.

Sect. 34. XXIX. *Recusat eadem glaream, rubricam, cretam.*] De castanea loquitur. In libris ad hunc diem editis legitur, *Gallicam.* In MSS. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. & vet. Dalec. *galleam*: nos *glaream* certissima conjectura admisimus, adstipulante Palladio, lib. 12. in Novemb. cap. de castanea: *In spisso agro*, inquit, *& rubrica vix provenit: In argilla & glarea non potest nasci.* Columella quoque ipso, lib. 4. cap. 33. *Dumosi glareosique montes, atque ea genera terræ quæ diximus*, (spissum & rubricosum,) *glandem magis, quam castaneam postulant.*

Ibid. XXX. *Minus morosa nasci.*] Sincerior visa hæc lectio est codicum Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. Paris. & vet. Dalec. quam librorum hactenus editorum, *nimis morosa.* Sententia enim est, esculum non uti castaneam, recusare glaream, rubricam, cretam; sed, ut proxime subjungitur, *in quacumque terra seri.* Plinius, lib. 16. sect. 60. de cupresso, *natu morosæ.* Post paulo, ubi prius legebatur, *læsumque maxime fruticat*, nos *cæsumque* rescripsimus, tum quorumdam admonitu codicum, ipso Dalecampio attestante, tum ita postulante in primis loci illius sententia. Est enim id ab auctore eo loci idcirco additum, quod prolixe subsequatur: *Præter hæc, sunt cædua quæ diximus.* Denique sect. seq. quæ xxxv. est, num. 2. sic ex MSS. omnium exemplarium fide edidimus: *Et in fico quidem dodrantales paxilli solo patefacto feruntur*: cum prius legeretur, *& in fico quidem dodrantales paxillo solo patefacto feruntur*: quod ipsum quoque nihilominus tolerabile est: ut sententia sit dodrantales circulos, (nam hæc vox subintelligi ex superiore sententia commode potest) paxillo prius facta scrobe seri. Sic e[illegible] Plinius, sect. 27. *Ramo feruntur & Punica, palis laxato [illegible] meatu.* Et sect. 29. Ex Catone: *Palo prius locum si feceris, quo taleam demittas, ita melius vivet.* Columella quoque lib. 4. cap. 16. *Vel defodiendus est, vel prius paxillo perforato solo altius adigendus.*

Sect. 38. XXXI. *Medulla adempta. Nasci surculos etiam quibus non sit articulatio arboris, non omittendum videtur.*] Prius legebatur, *medulla adempta nasci. Surculis etiam quibusnam sit articulatio arboris*, &c. Nostram emendationem tum MSS. exemplarium confirmat auctoritas, in quibus pertinaciter legitur, *quibus non*, non *quibusdam*: tum loci ipsius sententia, quæ hactenus inexplicata, nunc primum nitori suo restituitur. Nam uti prius perquam mirum esse dixit vivere semina medulla adempta: ita nunc vicissim haud omittendum videri miraculum ait, etiam surculos arboris, cui nulla ea medulla sit, ut in buxo accidit, simul depactos colligatosque provenire. Sequitur enim ejus placiti statim id exemplum: *Namque e buxi tenuissimis quinis senisve* surculis *colligatis depacti proveniunt.* Buxo medullam esse nullam, observatum est libro superiore, sect. 72.

Ibid. XXXII. *Atque ejuncida.*] Ita scribimus, pro *emucida*, (quam vocem Latinitas numquam agnovit, neque hic locus recipit.) Sane *ejuncida* in MSS. legitur, Reg. 1. 2. Colb. Th. &c. Et ea vox tenuitatem, maciem, exilitatemque, qualis in junco deprehenditur, peraccommodate exprimit. Enimvero apud Varronem lib. 1. de re rust. cap. 31. (quem locum Plinius, dum hæc scriberet, habuit certe ante oculos,) ita ex optima Stephani editione legitur. *In vitiario primitus cum exit vitis, tota resecari solet, ut firmiore sarmento e terra exeat, atque in pariendis caulibus vires habeat majores. Ejuncidum enim sarmentum propter infirmitatem sterile, neque ex se potest ejicere vitem, quam vocant minorem flagellum: majorem etiam, unde uvæ nascuntur, palmam.* Eodem sensu paulo post ipse Plinius: *Vitis . . . evocata ad fructum ejunceſcit, ac moritur.* Sic palmarum genus a prælonga gracilitate junceum superius appellatum vidimus, lib. 13. sect. 9.

Ibid. XXXIII. *Sequenti anno palmites salventur pro viribus matris singuli aut gemini.*] In libris hactenus editis, *salutentur.* Dalecampius *summittantur*, reponere nititur: atque eo pertinere putat Columellæ locum ex lib. 4. cap. 16. pag. 193. ubi aliud plane tractat argumentum ab eo, in quo nunc Plinius habitat. Nos unius litterulæ obliteratione *salventur* rescripsimus, & orationi alioqui obscuræ lucem addidimus. Usus hac voce, ne quis barbaram putet, Tullius ipse, orat. in Pison. num. 78. *Me posse iterum Rempubl. salvare, si cessissem: infinitam cædem fore, si restitissem.* Nostram emendationem tum ipsa loci sententia, tum Columellæ verba constabiliunt Sic enim ille, lib. 4. cap. 21. pag. 143. *Cum aliquot annis quasi juvenilem ætatem vineæ ceperint, quot palmites relinqui debeant, incertum est. Nam loci lætitia plures, exilitas pauciores desiderat*, &c.

XXXIV. *Iis quoque quæ sparguntur in terra, breves ad innitendum cannas circumdant.*] *Cannas* certe, non *caveas*, ut libri omnes pertinaciter retinent, legi oportere ratio ipsa, oratioque Pliniana clamat. Nam caveis qui tandem possit vitis inniti, quamvis id Gallicus interpres velit? At cannis potest. Sic Palladius lib. 3. in Febr. tit. XI. pag. 57. *Aliud genus est in quo cannis pluribus circa dispositis, ipsa vitis per cannas sarmentis ligatis in orbiculos flectitur se sequentes.* Ex tit. 14. pag. 60. *Vites autem, quæ cannis in orbem cinguntur*, &c. Ibid.

XXXV. *Æmiliæ viæ in radices atiniarum ambitu, frondem earum fugiens.*] Prius legebatur, obscura, vel potius nulla plane sententia, *Æmiliæ viæ in radicas, atinearum ambitu frondem earum fugiens.* Colb. 3. *in radices atinearum*, quem ut sequeremur, & codicis ipsius auctoritas, & sententiæ necessitas fecit. Ibid.

XXXVI. *Atque in terra, quam per totum annum spectaverit recumbere.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Pelicerius tamen in notis marginalibus admonet, sibi videri vocem eam *annum* adjectam a sciolo quopiam: legi *per torum* oportere, hoc est, e cubili arboris requiescendo: allusionem videri *in terra*, & *per torum.* Toros a Columella lib. 5. cap. 6 appellari, partes eas vitis quibus arbori applicatur. Judicent periti. Ibid.

XXXVII. *Tabes, morsque.*] Sic restituimus, pro *tabes morbusque*, tum auctoritate codicum, Reg. 2 Colb Chiffl. &c. tum ipso admonente Plinio, qui eadem plane sententia de vite dixit, sect. 35. *ejunceſcit ac moritur.* Sect. 37.

XXXVIII. *Nam si rariores fuere, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Et grossi cadunt, si vel imbres nimii fuere. Alio modo &c.*] Hactenus legebatur, *ceterum si cadunt, sive imbres nimii fuere, alio modo* &c. plane insulse. Locum miseris modis vitiatum Pintianus exclamat, atque ita refingere nititur, ex Theophrasto: *Nam si rariores fuere, perfundunt arborem scabie. Ceterum si cadunt imbres nimii, eluunt rorem aut scalpunt.* Dalecampius: *Nam si largiores fuere* &c. tunc enim, inquit, Plinii sequentia verba interpretans, eluunt causam scabiei, non vitiant. Hoc vero est Plinii contextum integerrimum præpostera emendatione depravare, & nihilo meliore interpretatione corrumpere. In MSS. Reg. 1. 2. Colb. &c. constantissime legitur, *Nam si rariores fuere, perfundunt arborem non scalpunt scabiceterossi cadunt*, &c. Unde nos & sinceram lectionem postremæ partis eruimus, & interpretatione, ut remur, sincera priorem fulsimus. De grossis certe, seu ficis, hic esse sermonem, admonente Theophrasto didicimus, totum id tradente lib. 4. histor. cap. 16. Ἡ δὲ ψώρα μάλιστα γίνεται, ὅταν ὕδωρ ἐπὶ Πλειάδι μένῃ) μὴ πολύ. Ἐὰν δὲ πολὺ, ἀποκλύζεται. Συμβαίνει δὲ τότε καὶ τὰ ἐρινὰ ἀποῤῥεῖν καὶ τοὺς ὀλύνθους. *Scabies potissimum gignitur, cum aquæ parum post Vergilias inceſserit: nam si multum fuerit, causa contrahendæ scabiei omnis abluitur: Et accidit tunc, ut & caprificus & grossi decidant.* Ibid.

XXXIX. *Nec viscum prodest, & cytisus necatur eo quod halimon Græci vocant.*] Ante legebatur, *& cytisus, nec auro, quod halimon* &c. Salmasius in Solin. pag. 117. *Et cytisus necat viro, & quod halimon Græci vocant.* Viro, hoc est, succi improbi virtute cytisum, halimonque, necare ea quæ sibi sunt vicina, interpretans. At vox ea *viro* obsoleta Plinii ævo eruditis videri sane potest: quanquam a Lucretio usurpata, lib. 2. vers. 852. In MSS. Reg. Colb. Th. &c. *& cytisus nec aureo quod halimon*, &c. Unde Hermolaus & Gaza, *nec aurio* legendum esse confidenter pronunciarunt: atque *aurionem* latine appellari, quod ἅλιμον græce. Nos adjectâ litterulâ, *necatur eo.* Emendationi nostræ, quæ vel sua se simplicitate defendit, Theophrasti verba admodum suffragantur, e libro 4. histor. cap. 20. Χαλεπὸς δὲ καὶ ὁ κύτισος· ἀπόλλυσι γὰρ πάνθ᾽, ὡς εἰπεῖν. Ἰσχυρότερον δὲ τούτου τὸ ἅλιμον· ἀπόλλυσι γὰρ τὸν κύτισον. *Molestus & cytisus: nam omnia ferme necat: sed eo valentius est quod halimon vocant: cytisum enim ipsum interimit.* Plinius: *& cytisus necatur eo quod halimon Græci vocant.* Idcirco & Theophrastus idem, lib. 5. de causis, cap. 22. pag. 347. halimon esse reliquis perniciosius prodidit, quod plus habet salsuginis: ἰσχυρότερον δὲ τὸ ἅλιμον, διὰ τὸ πλείω ἁλμυρίδα ἔχειν. Ibid.

XL. *Inter vitia arborum, est & prodigiis locus.*] Divellenda nonnemini pars prior hujusce sententiæ, a posteriore forsitan videatur, & superioribus connectenda in hunc modum: *Nitrum quidem, & alumen . . . . ultima venena sunt inter vitia arborum. Est & prodigiis locus*, &c. Vel, *ultima venena sunt & internecio arborum. Est & prodigiis*, &c. Tolerabilior tamen recepta dudum lectio est: cum inter ipsa prodigia arbores ferantur sine foliis natæ, aliisque similibus casibus obno- Sect. 38.

xiæ; quæ sane in vitiis non immerito censeantur. Et sane prodigiis arborum ipsis quoque enumeratis subjicit auctor: *Nunc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia:* ut inter morbos arborum ipsa censeri prodigia intelligas.

Sect. 43. XLI. *Nam caprificatio maturat. In ea culices nasci, &c.*] Locum ita postulante sententia eo modo interpunximus, divisimus: cum prius conjunctim sic ea legerentur: *Nam caprificatione maturata in ea culices, &c.* M S S. omnes, *caprificatio maturat in ea, &c.*

Sect. 44. XLII. *Taleam lentisci inversa parte, quæ fuerit a cacumine.*] Sic restituere non dubitavimus, etsi libri hactenus editi habeant, *Italicam lentiscum:* cum in M S S. Reg. aliisque, *Italiam lentisci*; certioresque sint emendandi auctores, Columella, lib. 5. cap. 10. pag. 200. *Ac ne tinea molesta sit seminibus ficulneis, in imum scrobem lentisci taleam inverso cacumine demittito.* Quod iterum repetit, lib. de arboribus, cap. 20. Palladius quoque, lib. 4. in Martio, tit. 10. cap. de ficu, pag. 98. *Ne vermes patiatur ficus, ramum terebinthi, vel lentisci taleam cum plantis fici cacumine ponemus inverso.*

XLII. *Alii volucre appellant animal.*] Sic M S S. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. Th. & ceteri omnes: *Volvocem*, ut in libris impressis legitur, plane nullus. Quin & Columella, lib. de arboribus, cap. 15. *volucram* vocat. *Genus est animalis*, inquit, *volucra appellatur: id fere prærodit teneros adhuc pampinos & uvas: quod ne fiat, falces, quibus vineam putaveris, peracta putatione sanguine ursino linito: Vel si pellem fibri habueris, in ipsa putatione quoties falcem acueris, ea pelle aciem detergito, atque ita putare incipito.* Sect. 47.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XVIII.

CAPUT I. I.

SEQUITUR natura frugum, hortorumque ac florum, quæque alia præter arbores aut frutices benigna tellure proveniunt, [1] vel per se tantum herbarum immensa contemplatione, si quis æstimet varietatem, numerum, flores, odores, coloresque, & succos, ac vires earum, quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit. Qua in parte primum omnium patrocinari terræ, & adesse cunctorum parenti juvat, quanquam [2] inter initia operis defensæ. Quoniam tamen ipsa materia [3] intus accendit ad reputationem ejusdem parientis & noxia, nostris eam criminibus urgemus, culpamque nostram illi imputamus. Genuit venena: ecquis invênit illa præter hominem? [4] Cavere ac refugere alitibus ferisque satis est. Atque cum arbore exacuant limentque cornua elephanti, & uri: saxo rhinocerotes, & utroque apri dentium sicas, sciantque ad nocendum se præparare animalia: quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? [5] Nos & sagittas tingimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus. Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque quo vivitur, [6] aërem in perniciem vertimus. Neque est ut putemus ignorari ea ab animalibus: quæ quidem quæ præpararent [7] contra serpentium dimicationes, quæ post prælium ad medendum excogitarent, indicavimus. Nec ab ullo præter hominem, veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne iis quidem, quæ nascuntur contenti: etenim quando plura eorum genera humana manu fiunt. Quid? non & homines quidem ut venena nascuntur? Atra ceu serpentium lingua vibrat, [a] [8] tabesque animi contrectata adurit, culpantium omnia, ac dirarum alitum modo, tenebris quoque suis, & ipsarum noctium quieti invidentium, gemitu, quæ sola vox eorum est: [9] ut inauspicatarum animantium vice obvii quoque vetent agere, aut prodesse vitæ. Nec ullum aliud [10] abominati spiritus præmium novere, quam odisse omnia. Verum & in hoc eadem naturæ majestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in iis quæ juvant aluntque: quorum æstimatione & gaudio nos quoque, [11] relictis æstuationi suæ istis [12] hominum turbis, pergemus excolere vitam: eoque con-

INTERPRETATIO.

a *Tabesque.*] Et livor animi adurit omnia quæ contrectat: *livor, inquam, hominum* culpantium omnia, ac dirarum volucrum more, quæ tenebris quoque suis, & ipsi noctium quieti *obstrepunt*, invidentium *ceterorum hominum laudi & quieti*, vel solo gemitu, quæ sola vox eorum hominum est: ita ut, inauspicatarum avium ritu, vel occursu suo vetent agere, ac prodesse hominibus.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Vel per se.*] Et erat jam sola per se herbarum contemplatio immensa.

2. *Inter initia operis.*] Libro 2. sect. 63.

3. *Intus accendit.*] Etiam in ipso progressu, nec tantum initio operis, sed & in interiore libro, argumentum ipsum impellit ad contemplationem ejusdem naturæ, cum parit res noxias. Rhenanus legit, *vitiis accedit.*

4. *Cavere.*] Venena cavent alites ac feræ, non excogitant: homines soli inveniunt & comminiscuntur.

5. *Nos & sagittas.*] Sagittas tinxisse Gallos medicamento, quod venenum cervarium appellabant, dicetur lib. 27. sect. 76. Elleboro quoque, lib. 25. sect. 25.

6. *Aërem in perniciem.*] Tum tetro halitu oris, tum emisso letali spiritu e scrobibus, quos homines ipsi fodiunt, tum alias ob causas, tum ut metalla eruant.

7. *Contra serpentium.*] Vide lib. 8. sect. 36. 41. &c.

8. *Tabesque animi.*] Livor animi, & invidia, omnia quæ contingit, veluti adurens: quando culpat omnia.

9. *Ut inauspicatarum.*] Inauspicatarum avium animantiumque occursu dirimebantur auspicia, hoc est, irrita fiebant, dissolvebantur, discutiebantur, ac disturbabantur. Plinius, lib. 2. pag. 82. *Soricum occentu dirimi auspicia, annales refertos habemus.* Et lib. 10. sect. 16. *Bubo funebris, & maxime abominatus publicis præcipue auspiciis, deserta incolit, nec tantum desolata, sed dira etiam & inaccessa: noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis, sed gemitu. Itaque in urbibus, aut omnino in luce visus, dirum ostentum est.*

10. *Abominati spiritus.*] Ingenia detestatione, exsecratione digna. Plinius, lib. 10. sect. 16. *Bubo abominatus publicis auspiciis.* Horatius, Epod. Ode 16.

Parentibusque abominatus Hannibal.

11. *Relictis æstuationi suæ.*] MSS. Reg. Colb. Chiffl. *exustioni suæ*, quod defendi quoque potest, ut respondeat ei quod prius dixerat, *contrectata adurit.*

12. *Hominum turbis.*] In MSS. *hominum urbis.* Quid si *hominum umbris* dicam scripsisse Plinium videri? sicut de iisdem paulo ante, *tenebris quoque suis invidentium* dixit? Vel hominum turbas appellat, qui in humano genere turbas cient, ceu faces generis humani.

stantius

ſtantius,[13] quo [a] operæ nobis major, quam famæ, gratia expetitur. Quippe ſermo circa rura eſt, agreſteſque uſus; ſed quibus vita honoſque apud priſcos maximus fuerit.

CAPUT II.

II. [1] Arvorum ſacerdotes Romulus inprimis inſtituit, ſeque duodecimum fratrem appellavit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice ſua genitos, ſpicea corona, quæ vitta alba colligaretur, in ſacerdotio eis pro religioſiſſimo inſigni data, quæ prima apud Romanos fuit corona: honoſque is [2] non niſi vita finitur: & exſules etiam captoſque comitatur. [3] Bina tunc jugera populo Romano ſatis erant, nullique [4] majorem modum attribuit: quo ſervos paulo ante principis Neronis, contemptis hujus ſpatii viridariis, piſcinas juvat habere majores: gratumque, ſi non aliquem & culinas. Numa inſtituit Deos fruge colere, & [5] mola ſalſa ſupplicare: atque (ut auctor eſt Hemina) far torrere, [6] quoniam toſtum cibo ſalubrius eſſet. Id uno modo conſecutum, ſtatuendo non eſſe purum ad rem divinam, niſi toſtum. Is & [7] Fornacalia inſtituit farris torrendi ferias, & [8] æque religioſas terminis agrorum. Hos enim Deos tunc maxime noverant: [9] Sejamque a ſerendo, Segeſtam a ſegetibus appellabant: quarum ſimulacra [10] in Circo videmus. [11] Tertiam ex his nominare ſub tecto religio eſt. [12] Ac ne deguſtabant quidem novas fruges aut vina, antequam ſacerdotes primitias libaſſent.

CAPUT III.

III. [1] Jugum vocabatur, quod uno jugo boum in die exarari poſſet. Actus, in quo boves agerentur cum aratro, uno impetu juſto. Hic erat CXX. pedum: duplicatuſque [2] in longitudinem jugerum faciebat. Dona ampliſſima Imperatorum ac fortium civium, quantum quis uno die plurimum circumaraviſſet. [3] Item quartarii farris, aut heminæ, conferente populo. Cognomina etiam prima inde: [4] Pilumni, qui pilum piſtrinis invenerat: Piſonis, a piſendo. [5] Jam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut

INTERPRETATIO.

a *Operæ.*] Operam *utiliter collocatam*, quam famam *avidius quæſitam*, gratulari nobis homines malumus.

NOTÆ.

13. *Quo operæ.* Huc referenda Livii caſtigatio, quæ exſtat in præfat. ad Titum. *Profiteor mirari me T. Livium.... ſic orſum: ſatis jam ſibi gloriæ quæſitum.... Majus meritum eſſet, operis amore, non animi cauſa perſeveraſſe*, &c.

Sect. II. 1. *Arvorum.*] Gellius, lib. 6. cap. 7. pag. 377. *Sabinus Maſurius in primo Memorialium, Accam Laurentiam Romuli nutricem fuiſſe dicit. Ea, inquit, mulier, ex duodecim filiis maribus unum morte amiſit. In illius locum Romulus Accæ Laurentiæ ſe ſe filium dedit, ſeque & ceteros ejus filios Fratres Arvales appellavit. Ex eo tempore collegium manſit Fratrum Arvalium numero duodecim, cujus ſacerdotii inſigne eſt ſpicea corona, & albæ infulæ.* Varro, lib. 4. de ling. Lat. pag. 23. *Fratres Arvales dicti ſunt, qui ſacra publica faciunt propterea ut fruges ferant arva.* Inde Feſtus: *Ambarvales hoſtiæ appellabantur, quæ pro arvis a duobus fratribus ſacrificabantur.*

2. *Nonniſi vita.*] Sic Auguratus, & Pontificale ſacerdotium, perpetua fuere munera, nec niſi cum vita eripi potuerunt. Vide Sueton. in Auguſto, cap. 31. & Senec. lib. 1. de Clement. cap. 10. Sic in Galliæ magiſtratibus ſummis, Cancellarii dignitas, & aliæ quædam ea donatæ prærogativa ſunt.

3. *Bina tunc jugera.*] Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 10. *Antiquus noſter ager ante bellum Punicum pendebat bina jugera, quod a Romulo primum diviſa dicebantur viritim*, &c.

4. *Majorem modum.*] Majorem menſuram: modus enim de agri dicitur menſura. Horatius, lib. 2. Satyr. 6.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus.

5. *Mola ſalſa.*] Far ſale mixtum id fuit, ut docet Ovid. lib. 1. Faſtor. verſ. 128.

Cum Cereale ſacerdos
Imponit libum, mixtaque farra ſali.

6. *Quoniam toſtum.*] Ovidius lib. 2. Faſt. verſ. 521.

Vſibus admoniti flammis torrenda dedere, &c.

7. *Fornacalia.*] Feſtus: *Fornacalia, feriæ inſtitutæ ſunt farris torrendi gratia: quod ad fornacem, quæ in piſtrinis erat, ſacrificium fieri ſolebat. Fornacalia ſacra erant, cum far in fornaculis torrebant.* Excogitata ſimul Fornace Dea, quod in fornacibus precarentur farra recte torreri. Ovidius, loc. cit. verſu 525.

Facta Dea eſt Fornax: læti Fornace coloni
Orant, ut fruges temperet illa ſuas.
Curio legitimis nunc Fornacalia verbis
Maximus indicit, &c.

Non erant hæ feriæ ſtatæ, ſed indictitiæ.

8. *Æque religioſas.*] Ferias alteras notat, Terminalia appellata, a Deo agrorum Termino. Ovid. loc. cit. verſ. 639.

Nox ubi tranſierit, ſolito celebretur honore
Separat indicio qui Deus arva ſuo.
Termine, ſive lapis, ſive es defoſſus in agro
Stipes, ab antiquis tu quoque numen habes.
Te duo diverſa domini de parte coronant:
Binaque ſerta tibi, binaque liba ferunt, &c.

Februario menſe Terminalia peragebantur.

9. *Sejamque.*] Ita libri omnes, recte. Auguſt. lib. 4. de Civit. cap. 8. *Sata frumenta, quamdiu ſub terra eſſent, præpoſitam voluerunt habere Deam Sejam: cum vero jam ſuper terram eſſent, & ſegetem facerent, Deam Sejetiam: frumentis vero collectis atque reconditis ut tuto ſervarentur, Deam Tutelinam præpoſuerunt.* At in nummo Saloninæ Auguſtæ inſcripto, DEAE SEGETIAE, cave hanc Deam Segeſtam pingi putes. Genius civitatis ſtat manibus expanſis intra triumphalem arcum, ſed abſque lunæ creſcentis effigie, quam Triſtanus addidit, tomo III. pag. 103. Sententia enim illius tituli hæc eſt: *Decuriones Eduæ Auguſtæ Edicto Senatus Egnatio Gallieno Egregiis Triumphis Inſignem Arcum Erexere.* Nummus eſt argenteus, in Muſeo noſtro.

10. *In Circo.*] In Circo maximo, regione Urbis undecima.

11. *Tertiam.*] Segeſtam, quæ ex Diis proxime appellatis tertium locum obtinet, nempe poſt Deum agrorum Terminum, Sejamque. Vide Notas & Emend. num. I.

12. *Ac ne deguſtabant.*] Sic etiam Cenſorinus in præfat. Tibullus, lib. 1. Eleg. 1.

Et quodcumque mihi pomum novus educat annus,
Libatum agricolæ ponitur ante Deo.

Sect. III. 1. *Jugum vocabatur.*] Hæc etiam Varro prodidit Vide Notas & Emend. num. II. Aliud jugum, aliud jugerum eſt. Jugum hodie Arverni vocant, *Joug de terre.*

2. *In longitudinem.*] *Ergo duo actus*, inquit Columella, lib. 5. cap. 1. *jugerum efficiunt longitudine pedum CCXL. latitudine pedum CXX. Galli ſemijugerum arepennem vocant.* Bætici quoque, teſte Iſidoro, lib. 15. cap. 15. Nunc vero quod Gallis jugerum dicitur, perticis centum conſtat: perticæ ſingulæ pedibus octo & decem: jugerum igitur, pedum eſt MDCCC. *Vn arpent.* Sed varia eſt in Galliis pro regionum diverſitate arpenti menſura: qua de re Du-Cangium in Gloſſario conſule, verbo *Arapennis.* Notæ, quæ vulgo Tironis dicuntur, pag. 163. *Jugerum. Aripennus. Juctus*, forte pro *Actus.*

3. *Item quartarii.*] Fuit quartarius congii quarta pars: uti ſexta, ſextarius. De congio lib. 14. ſect. 19. De hemina, lib. 21. ſect. 109.

4. *Pilumni.*] De eo Servius, initio libri 9. Æneïd. *Pilumnus*, inquit, *pinſendi frumenti uſum invenit: unde a paſtoribus colitur. Ab ipſo etiam pilum dicitur.*

5. *Jam Fabiorum.*] Ergo a fabis ſerendis Fabiorum, a lentibus Lentulorum, ſeu *Lentinorum*, ut MSS. habent: Ciceronum, a cicere, non quidem quod in vultu gereret, ut vulgus exiſtimat, ſed quod in agro optime ſereret gentis ejus auctor, cognomen inventum. At Fabatorum quoque nomen a fabis quia FABATI. legitur in nummo vetere apud Patin. in Roſcia gente, pag. 240. deductum eſſe, vulgo, ſed falſo creditur.

quisque aliquod optime genus sereret. Juniorum familiæ [6] Bubulcum nominaverunt, qui bubus optime utebatur. Quin & in sacris nihil religiosius [7] confarreationis vinculo erat: Novæque nuptæ farreum præferebant. Agrum male colere, [8] Censorium probrum judicabatur. Atque ([9] ut refert Cato) quem virum bonum colonum dixissent, amplissime laudasse existimabant. Hinc & locupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos. [10] Pecunia ipsa a pecore appellabatur. Etiam nunc in tabulis Censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. [11] Multatio quoque non nisi ovium boumque impendio dicebatur: non omittenda priscarum legum benevolentia. Cautum quippe est, ne bovem, priusquam ovem, nominaret, qui indiceret multam. Ludos boum causa celebrantes, Bubetios vocabant. Servius rex, ovium boumque effigie [12] primus æs signavit. Frugem quidem aratro quæsitam furtim noctu pavisse, ac secuisse, puberi [13] XII. tabulis capitale erat: suspensumque Cereri necari jubebant, gravius quam in homicidio convictum: impubem [14] Prætoris arbitratu verberari, noxiamque duplione decerni.

Jam distinctio honosque civitatis ipsius non aliunde erat. [15] Rusticæ tribus laudatissimæ eorum, qui rura haberent. Urbanæ vero, in quas transferri ignominia esset, desidiæ probro. [16] Itaque quatuor solæ erant a partibus urbis, in queis habitabant, [17] Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. Nundinis urbem revisitabant, [18] & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs rustica avocaretur. [19] Quies somnusque in stramentis erat. [20] Gloriam denique ipsam a farris honore adoream appellabant. Equidem ipsa etiam verba priscæ significationis admiror. Ita enim est in commentariis Pontificum: [21] Augurio canario agendo dies constituantur, priusquam frumenta [22] vaginis exeant, & antequam in vaginas perveniant.

NOTÆ.

6. *Bubulcum.*] In Junia gente familiæ unius cognomen Bubulcorum fuit: ex qua C. Junius Bubulcus, bis Consul, post Dictator & Magister Equitum, apud Livium, lib. 9. pag. 159. & 162. Et inter Ædiles anni 297. C. Junius, L. F. C. N. Brutus Bubulcus, in Pighii Fastis.

7. *Confarreationis.*] Usus ea voce Tacitus, lib. 4. *Patritos confarreatis parentibus genitos.* Et mox: *Omissa confarreandi assuetudine, aut inter paucos retenta.* Est autem confarreatio, novorum conjugum, aut amicorum, adhibito libo farreo, conjunctio. Contra, diffarreatio, conjugii amicitiæve, auctore Festo, per idem libum farreum dissolutio. Vide Dionys. Halic. lib. 2. Rom Antiq. pag. 95. Festus: *Farreum, genus libi ex farre factum.* Isidori Glossæ: *Confarreatio, Consacrorum communicatio. Confarreatus, consociatus.* Glossæ Philoxeni: *Confarreatus*, συμβιώσας χάριν ζώχθείς. Vide Glossarium V. Cl. Du-Cangii.

8. *Censorium.*] Hoc est, animadversione, ignominia, & castigatione Censoria dignum. Notationem Censoriam dixit Cicero pro Cluent. num. 128. Castigationem Censoriam Plinius hoc libro, sect. 7. Gellius, lib. 4. cap. 12. pag. 302. *Si quis agrum suum passus fuerat sordescere, eumque indiligenter curabat, ac neque araverat, neque purgaverat: sive quis arborem suam vineamque habuerat derelictui, non id sine pœna fuit: sed erat opus Censorium, Censoresque ærarium faciebant*, &c.

9. *Ut refert Cato.*] Cato in præf. libri de re rust. pag. 5. *Et virum bonum*, inquit, *cum laudabant, ita laudabant: Bonum agricolam, bonumque colonum: Amplissime laudari existimabatur, qui ita laudabatur.*

10. *Pecunia ipsa.*] Vide quæ dicturi sumus lib. 33. sect. 13.

11. *Multatio.*] Gellius, lib. XI cap. 1. pag. 577. *Multa quæ appellatur suprema*, inquit, *instituta est in singulos duarum ovium, boum triginta: pro copia scilicet boum, proque ovium penuria .... Postea lege Hateria constituti sunt in oves singulas æris deni, in boves æris centeni. Minima multa est ovis unius*, &c. Festus: *Multam Osce dici putant pœnam quamdam. M. Varro ait pœnam esse, sed pecuniariam, de qua subtiliter in libro primo quæstionum epistolicarum refert. Maximam multam dixerunt trium millium & viginti assium:* (Monetæ Gallicæ libræ sunt 120. cum assibus sedecim:) *quia non licebat quondam pluribus triginta bobus, & duabus ovibus quemquam multari: æstimabaturque bos centussibus, ovis decussibus.* Et verbo *Ovibus*: *Ovibus duabus multabantur apud antiquos in minoribus criminibus*, &c. Judiciorum multas in vaccis exsolvi solitas apud Scotos, aliasque nationes, multis comprobat testimoniis V. Clar. Du-Cangius in Glossario, verbo *Vaccæ*.

12. *Primus æs signavit.*] More Græcorum, ac præcipue Atheniensium, qui pecuniam suam bove signabant. Unde apud eos nata parœmia, *Bovem habet in lingua*, in eos jaci solita, qui accepto pretio libere id quod vere sentiunt, effari non audent. Hesych. pag. 197. Βοῦς ἐπὶ γλώσσῃ. Παροιμία ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων παῤῥησιάζεσθαι.... διὰ τὸ τῶν Ἀθηναίων νόμισμα ἔχειν βοῦν ἐγκεχαραγμένον, &c. Quod & Scholiastes Aristoph. testatur in Avibus, pag. 594. & Eustath. in Iliad. α vers. 449. pag. 252. Vide quæ dicenda sunt lib. 33. sect. 13.

13. *XII. tabulis.*] Ex tabula VII. c. 2. repetita lex est *Qui frugem aratro quæsitam furtim nox pavit, secuitque, suspensus Cereri necator: Impubes Prætoris arbitratu verberator, noxiamque duplione decernito.* Hoc est, ut Gothofr. interpretatur: Qui frugem aratro partam furtim noctu paverit immaturam, vel maturam secuerit, Cereri sacer & devotus suspendio necator. Impubes tamen si id fecerit, arbitrio Prætoris verberator, damnumque datum in duplum sarcito.

14. *Prætoris.*] Hoc est, Judicis sive Consulis. Nam regibus exactis iidem erant Prætores, qui Consules: iidem quoque a judicando dicti Judices. Ita vulgo statuunt eruditi, sed falso, opinor: quæ multo tractata prolixius vide apud Vossium in Etymol.

15. *Rusticæ.*] Colum. in præfat. *At mehercule vera illa Romuli proles, ... semper rusticam plebem præposuit urbanæ. Ut enim qui in villis intra consepta morarentur, quam qui foris terram molirentur, ignaviores habiti: sic eos qui sub umbra civitatis intra mœnia desides cunctarentur, quam qui rura colerent, ... segniores visi.*

16. *Itaque quatuor.*] Tres modo fuisse, aliisque nominibus scribit Asconius Ped. in orat. 3. contra Verr. nempe Tatiensem unam a Tatio rege: Ramnensem alteram a Romulo: Lucerem aliam a Lucumone: post de nominibus Sabinarum plures fuisse: ad postremum XXX. & quinque factas. Sed Varro, lib. 4. de ling. Lat. *Ab hoc quoque quatuor partes Urbis, tribus dictæ, ab locis: Suburrana, Collina, Palatina.* Et Festus: *Urbanas tribus appellabant, in quas urbs erat dispartita a Servio Tullio rege: id est, Suburrana, Palatina, Esquilina, Collina.*

17. *Suburrana.*] Et tribus & regio Urbis sic est appellata, auctore Festo, quasi Succurrana, a stativo præsidio, quod solitum esset succurrere Exquiliis, infestantibus eam partem urbis Gabinis. Fuisse in regione Urbis tertia, auctor est P. Victor. Palatium, a quo Palatina, in regione decima fuit: Exquiliæ, cum porta Collina, in quinta.

18. *Et ideo Comitia nundinis.*] Vide Notas & Emendat. num. III.

19. *Quies.*] Ovidius, lib. 1. Fastor. vers. 205. de Saturni ævo.

Nec pudor in stipula placidam cepisse quietem,
Et fœnum capiti supposuisse suo.

Et lib. 3. Fastor. vers. 183. de Romulo:

Aspice de canna, straminibusque domum.
In stipula placidi capiebant munera somni:
Et tamen ex illo venit in astra toro.

20. *Gloriam.*] Festus: *Adoream laudem, sive gloriam dicebant: quia gloriosum eum putabant esse, qui farris copia abundaret.* Vel potius, qui farre a populo donatus esset: nam, ut Plinius paulo ante, dona populi amplissima fuere quartarii aut heminæ farris. Horatius, lib. 4. Carm. 4.

Et pulcher fugatis
Ille dies Latio tenebris
Qui primus alma risit adorea.

21. *Augurio canario.*] Sacrum id erat, quod ex rufa cane fiebat, uti fusius docebimus sect. 69.

22 *Vaginis exeant.*] *Primitus spica cum oritur, in vagina*

IV. [1] Ergo iis moribus non modo sufficiebant fruges, nulla provinciarum pascente Italiam, verum etiam annonæ vilitas incredibilis erat. [2] Manius Marcius Ædilis plebis primum frumentum populo in modios [3] assibus donavit. [4] Minucius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit undecimus plebei Tribunus: qua de causa [5] statua ei extra portam [6] Trigeminam, a populo stipe collata statuta est. [7] Trebius in Ædilitate assibus populo frumentum præstitit: quam ob causam & ei statuæ in Capitolio ac Palatio dicatæ sunt: ipse supremo die populi humeris portatus in rogum est. [8] Verum quo anno Mater Deûm advecta Romam est, [9] majorem ea æstate messem, quam antecedentibus annis decem, factam esse tradunt. M. Varro auctor est, cum [10] L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse: [11] item vini congios, ficique siccæ pondo xxx. olei pondo x. carnis xii. [12] Nec e latifundiis singulorum contingebat arcentium vicinos: quippe etiam lege Stolonis Licinii [13] incluso modo quingentorum jugerum, & ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret. Luxuriantis jam Reipublicæ fuit ista mensura. [14] Manii quidem Curii, post triumphos immensumque terrarum adjectum imperio, nota concio est: Perniciosum intelligi civem, cui septem jugera non essent satis. Hæc autem mensura plebei [15] post exactos reges assignata est.

Quænam ergo tantæ ubertatis causa erat? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri: ut fas est credere, gaudente terra vomere laureato & triumphali aratore: sive illi eadem cura semina tractabant, qua bella; eademque diligentia arva disponebant, qua castra: sive honestis manibus omnia lætius proveniunt, quoniam & curiosius fiunt. Serentem invenerunt [16] dati honores Seranum, unde cognomen. [17] Aranti quatuor sua

NOTÆ.

est, inquit Varro lib. 1. de re rust. cap. 48. Idem, cap. 32. *Frumentum dicunt quindecim diebus esse in vaginis, quindecim florere, quindecim exarescere, cum sit maturum.*

Sect. IV. 1. *Ergo iis moribus.*] Egregie hæc amplificat Columella, in præfat. pag. 7.

2. *Manius Marcius.*] Contigisse id Pighio videtur anno Urbis CCXCVIII. hoc est, M. Valerio Maximo, Sp. Virginio Tricosto Coss. Exstat hujus M' Marcii nummus ex ære apud Patin. pag. 166. quem Marcum Marcium, pro Manio Marcio falso appellat.

3. *Assibus donavit.*] Vetus Romanorum as, Gallicæ monetæ facit denarios æreos octonos. Vide quæ diximus lib. 15. sect. 1.

4. *Minucius.*] Lucius ei prænomen est in cod. Reg. Colb. Thuan. In aliis MSS. & in libris editis nullum habet prænomen. Vide lib. xxxiv. sect. xi. ubi *Publius* est. Anno Urbis CCCXVII. præfectus annonæ Sp. Melii consilia retexit, qui tum regnum largitionibus affectabat. Livius, lib. 4. pag. 72. *L. Minucius bove aurato extra portam Trigeminam est donatus, ne plebe quidem invita, quia frumentum Melianum assibus in modios æstimatum plebi divisit. Hunc Minucium apud quosdam auctores transisse a Patribus ad plebem, undecimumque Tribunum plebis cooptatum, seditionem motam ex Meliana cæde sedasse, invenio.* Cum Minucium Plinius tradit undecimum fuisse Tribunum plebeii, haud obscure significat unicum semper fuisse, ac sua ipsius ætate, Tribunum plebis, non plures simul.

5. *Statua ei.*] Exstat insigne hujus rei monumentum in vetere nummo familiæ Minuciæ, apud Patin. pag. 179. expressa ei columna, cui imposita viri statua est, adjecto annonæ symbolo, spicis duabus, &c. Dicetur de eo iterum lib. 34. sect. xi. Aurato præterea bove donatum, ut diximus, prodidit Livius, loc. cit. Simile grati animi monumentum in simili beneficio Nervæ nummus exhibet, cum hac epigraphe: PLEBEI URBANAE FRUMENTO CONSTITUTO.

6. *Trigeminam.*] Qua tergemini fratres Horatii exierunt. Inde ei portæ nomen. Eadem Ostiensis ab Ammiano, Procopio, ceterisque ejus ævi scriptoribus appellatur. Hodie Porta S. Pauli, ab æde vicina.

7. *Trebius.*] Anno Urbis CCCXLV. Trebii apud Gruter. frequens mentio: Treii nulla, quem hoc loco substituere quidam volunt.

8. *Verum quo anno.*] M. Cornelio Cethego, P. Sempronio Tuditano Coss. anno DL. qui belli Punici secundi quintus-decimus fuit, inquit Livius lib. 29. pag. 342.

9. *Majorem ea æstate messem.*] Aberat hæc vox postrema *messem*, a libris omnibus ad hunc diem editis, mutila idcirco obscuraque sententia. Adjecimus eam ductu admonituque codicum MSS. Reg. &c. in quibus *majorem ea æstatem esse* legimus: quod & ante nos Turnebus vidit, lib. 1. Adversf. cap. 20. pag. 21.

10. *L. Metellus.*] Diximus lib. 8. sect. 6. contigisse id anno Urbis DCIV. bello Punico primo. Quin & Catonis ævo, scribens de fertilitate & copia Galliæ Cisalpinæ Polybius, lib. 2. *Suis etiam temporibus*, ait, *medimnum frumenti Siculum, quatuor obolis venisse: hordei, duobus: metretam autem vini, tantidem quanti hordeum.* Lipsium vide, lib. 4. de Magnitudine Rom. cap. 9.

11. *Item vini congios.*] Assibus fuisse subintellige, quod & subsequentium mercium tum pretium fuit. De hac annonæ vilitate dictum, lib. 15. sect. 1.

12. *Nec e latifundiis.*] Nec tanta vilitas annonæ contingebat e latis amplisque fundis, quales nunc singuli possident, qui & vicinos suos arcent, immodica possidendi cupiditate.

13. *Incluso modo.*] Definita agri mensura, quingentis jugeribus. Varro, lib. 1. de re rust. *Nam Stolonis illa lex, quæ vetat plus quingenta jugera habere civem Romanum, & qui propter diligentiam culturæ Stolonum confirmavit cognomen, &c.* Valer. Maxim. lib 8. cap. 6. n. 3. pag. 381. *C. Licinius Stolo.... cum legem sanxisset, ne quis amplius quam quingenta agri jugera possideret, ipse mille comparavit: dissimulandique criminis gratia, dimidiam partem filio emancipavit. Quam ob causam a M. Popilio Lænate accusatus, primus sua lege cecidit: ac docuit, nihil aliud præcipi debere, nisi quod quisque sibi imperaverit.* Decem millibus æris damnatum a Popilio, hoc est, monetæ Gallicæ libris quadringentis, Livius prodidit, lib. 7. pag. 126. quod emancipando filium legi fraudem fecisset. Vide & Colum. lib. 1. cap. 3. pag 18. & Plutarch. in Camillo, pag. 150.

14. *Manii quidem.*] Vide Plutarch. in Apophtheg. pag. 194. Μάνιος Κούριος, &c. Valerius Max. lib. 4. cap. 3. pag. 209. de Manio Curio: *Decretis a Senatu decem jugeribus agri populo, sibi autem quinquaginta, popularis assignationis modum non excessit: parum idoneum Reip. civem existimans, qui eo quod reliquis tribueretur, contentus non esset.* Idem etiam refert Columella, lib. 1. cap. 3. pag. 18. De eo jam diximus lib. 7. sect. 15.

15. *Post exactos reges.*] Varro loc. cit. *Ejusdem gentis Stolonum C. Licinius Tribunus plebis cum esset post Reges exactos annis CCCLXV. primus populum ad leges accipiundas in septem jugera forensia e Comitio eduxit.*

16. *Dati honores.*] Nempe Consulatus, quem gessit is cum Cn. Cornelio Blasio, anno Urbis CCCCXCVII. Fuit ei M. Attilius Regulus nomen: cognomen Seranus, a serendo, ut volunt: quo Maro allusit, lib. 6. Æneïd. versu 844.

Et te sulco, Serane, serentem.

Tamen in nummis veteribus quam plurimis Atiliæ gentis, Saranum scribi, non Seranum vidimus. Vide & apud Patin. in Atilia familia, pag. 42. Vide Valerium Maxim. lib. 4. cap. 4. pag. 217.

17. *Aranti.*] Non minus eleganter Livius, lib. 3. pag. 51. *Spes unica imperii populi Romani L. Quinctius trans Tiberim quatuor jugerum colebat agrum, quæ Prata Quinctia vocantur. Ibi ab legatis, seu fossam fodiens bipalio innixus, seu cum araret: operi certe, id quod constat, agresti intentus, salute data invicem, redditaque: rogatus ut.... togatus mandata Senatus audiret, admiratus, rogitansque, Satin' salva essent omnia, togam propere e tugurio proferre uxorem Reciliam jubet: qua simul abstersо pulvere ac sudore velatus processit, &c.* Vide etiam Colum. in præfat. pag. 6. Gessit is Dictaturam anno Urbis CCXCVI. Ut Fasti quidem prodidere.

jugera in Vaticano, quæ [18] Prata Quinctia appellantur, Cincinnato [19] viator attulit Dictaturam, & quidem, ut traditur, nudo, plenoque pulveris etiamnum ore. Cui viator, Vela corpus, inquit, ut proferam Senatus populique Romani mandata. Tales tum etiam viatores erant: quod ipsum nomen inditum est subinde & ex agris Senatum ducesque arcessentibus. [20] At nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, [21] inscriptique vultus exercent: [22] non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colique dicitur ipsa: [a] honore his assumpto, ut non invita ea, & indignata, credatur id fieri. Sed nos miramur [23] ergastulorum non eadem emolumenta esse, quæ fuerint Imperatorum.

V. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit & apud exteros. [1] Siquidem & reges fecere, Hiero, Philometor Attalus, Archelaus: & duces Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit Carthagine capta, ut cum regulis Africæ bibliothecas donaret, unius ejus duodetriginta volumina censeret in Latinam linguam transferenda, cum jam M. Cato præcepta condidisset: [2] peritisque linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præcessit omnes vir [3] clarissimæ familiæ D. Silanus. Sapientes vero complures, [4] quos sequentes prætexuimus in hoc volumine, [5] non ingrate nominando M. Varrone, qui [6] octogesimum primum annum agens, de ea re prodendum putavit.

Cap. IV. Apud Romanos multo serior vitium cultura esse cœpit. Primoque, ut necesse erat, arva tantum coluere: quorum nobis ratio nunc tractabitur non vulgari modo: verum, ut adhuc fecimus, & vetustis & postea inventis omni cura perquisitis, causaque rerum & ratione simul eruta. Dicemus & sidera, siderumque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata: quandoquidem qui adhuc ea diligentius tractavere, quibusvis potius, quam agricolis, scripsisse possunt videri.

VI. Ac primum omnium oraculis majore ex parte agemus, quæ non in alio vitæ genere plura certiorave sunt. Cur enim non videantur oracula, a [1] certissimo die maximeque veridico usu profecta?

Cap. V. Principium autem a Catone sumemus. * [2] Fortissimi viri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, minimeque male cogitantes. Prædium ne cupide emas. In re rustica operæ ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum est, semper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet: [3] aquam, viam, & vicinum. [4] Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. [5] Cato in conterminis hoc amplius æstimari jubet, quo pacto niteant: In bona enim, inquit, regione bene nitent. [6] Atilius Regulus, ille

INTERPRETATIO.

a *Honore.*] Honorem iis *nominibus sibi habitum* tellus sumit *ultro, eoque contenta est*: ut non ab invita ea & indignata fieri istud credatur, *quod fructus edat quos rogatur, nec surda sit.*

NOTÆ.

18. *Prata Quinctia.*] Festus: *Quinctia Prata dicta sunt a Quinctio Cincinnato, quod sibi damnato filio venditis omnibus quatuor jugerum agrum trans Tiberim paraverat.* Fuere hæc prata inter vineam Mediceam & molem Hadriani, sive Castellum S. Angeli: hodieque campo ei nomen, *i Prati.*

19. *Cui viator.*] *Un Huissier.* Columella, in præfat. pag. 7. *Illis*, ait, *temporibus proceres civitatis in agris morabantur: & cum consilium publicum desiderabatur, a villis arcessebantur in Senatum. Ex quo qui eos evocabant, Viatores nominati sunt.* Vide etiam Festum, verbo *Viatores.*

20. *At nunc.*] Eadem Columellæ conquestio oratione pereleganti, præfatione operis. *Nec posthæc reor intemperantia cæli nobis ista, sed nostro potius accidere vitio, qui rem rusticam pessimo cuique servorum, velut carnifici noxiæ dedimus, quam majorum nostrorum optimus quisque optime tractaverit.* Cetera consule.

21. *Inscriptique.*] Notata frons stigmate, quod inuri servis soleret. Ausonius de Pergamo scriptore servo & fugitivo:

Tam segnis scriptor, quam lentus, Pergame, cursu
Fugisti, & primo captus es in stadio.
Ergo notas scripto tolerasti, Pergame, vultu:
Et quas neglexit dextera, frons patitur.

De hisce stigmatibus vide Gothofredum in Cod. Theod. lib. 9. tit. 40. de pœnis, pag. 294.

22. *Non tamen surda.*] Quanquam vilissimorum hominum manibus colitur, quod ipsa poscitur, benigne producit.

23. *Ergastulorum.*] Hoc est, servorum, qui in ergastulis diu detenti.

Sect. V. 1. *Siquidem & reges.*] De his egimus in Auctorum Indice.

2. *Peritisque linguæ Punicæ.*] MSS. Reg. &c. *peritisque Punice*, ut sit adverbium, sicut Græce, Latine.

3. *Clarissimæ familiæ.*] Nam ex ea familia fuere, ut jam diximus, A. Licinius Nerva Silanus, Triumvir Monetalis sub Augusto: Silanus Orienti præfectus, in nummis ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ, sub Tiberio: M. Silanus, nepos neptis Augusti apud Plinium, lib. VII. sect. XI. & ex eo natus Ælius Silanus, frater Nervæ Imp. in nummo inscripto AESILLAS, quem alibi explicuimus. Clarissimæ igitur familiæ *Decimus Silanus* iste fuit.

4. *Quos sequentes.*] Qui priorum tempora subsecuti sunt, quosque hujus operis initio appellavimus, nempe libro primo. In MSS. Reg. 2. *quos sequeremur*, scriptura haud penitus improbanda.

5. *Non ingrate.*] Ex infinito numero libenter Varronem appellamus. In MSS. Reg. 2. *non in grege*, quasi extra gregem nominando, quia antecellit.

6. *Octogesimum primum.*] Varro statim in ipso operis ingressu, lib. 1. de re rust. cap. 1. *Cogitans*, inquit, *esse properandum, quod (ut dicitur) si est homo bulla, eo magis senex. Annus enim octogesimus admonet me, ut sarcinas colligam ante quam proficiscar e vita.* In quo Varronis loco unitatis notam excidisse e numero annorum Varronis, Fulv. Ursinus in Notis, pag. 10. recte admonuit.

Sect. VI. 1. *Certissimo die.*] Nam dies usum affert, qui optimus omnium est magister. MSS. omnes, *die*, recte: non *deo*, ut Lipsio visum. In hanc sententiam Columella egregie lib, 1. cap. 1. *Usus & experientia dominantur in artibus: neque est ulla disciplina, in qua non peccando discatur*, &c.

2. *Fortissimi.*] Hæc Cato in præf. libri de re rust. pag. 5.

3. *Aquam, viam, & vicinum.*] Vide Notas & Emendat. num. IV.

4. *Singula magnas.*] Has interpretationes ex Columella dabimus in Notis & Emend. num. cit.

5. *Cato in cont.*] Cato, loc. cit. *Vicini quo pacto niteant, id animum advertito: in bona regione bene nitere oportebit*, &c.

6. *Atilius Regulus.*] Hæc iisdem verbis Columella, lib. 1. de re rust. cap. 4. pag. 19. *In universum tamen quasi testificandum, atque sæpius prædicandum habeo, quod primo jam Punico bello dux inclytissimus M. Atilius Regulus dixisse memoratur: fundum, sicuti ne fecundissimi quidem soli, cum sit insalubris: ita nec*

[7] Punico bello bis Conſul, aïebat, neque fecundiſſimis locis inſalubrem agrum parandum, neque effetis ſaluberrimum. Salubritas loci non ſemper incolarum colore detegitur, quoniam aſſueti etiam in peſtilentibus durant. Præterea ſunt quædam partibus anni ſalubria: nihil autem ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre. [8] Malus eſt ager, cum quo dominus luctatur. [9] Cato inter prima ſpectari jubet, ut ſolum ſua virtute valeat, [10] qua dictum eſt poſitione: [11] ut operariorum copia prope ſit, oppidumque validum: ut navigiorum evectus vel itinerum: ut bene ædificatus & cultus, in quo falli pleroſque video. Segnitiem enim prioris domini pro emptore eſſe arbitrantur. Nihil eſt damnoſius deſerto agro. [12] Itaque Cato, De bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam diſciplinam: agroque, ut homini, quamvis quæſtuoſus ſit, ſi tamen & ſumptuoſus, [13] non multum ſupereſſe. [14] Ille in agro quæſtuoſiſſimam judicat vitem: non fruſtra, quoniam ante omnia de impenſæ ratione cavit. Proxime hortos riguos: nec id falſo, ſi ſub oppido ſint. [15] Et prata antiqui parata dixere. [16] Idemque Cato interrogatus, quis eſſet certiſſimus quæſtus, reſpondit, ſi bene paſcas. Quis proximus? Si mediocriter paſcas. Summa omnium in hoc ſpectando fuit, ut fructus is maxime probaretur, qui quam minimo impendio conſtaturus eſſet. Hoc ex locorum occaſione aliter alibi decernitur. [17] Eodemque pertinet, quod agricolam vendacem eſſe oportere dixit. [18] Fundum in adoleſcentia conſerendum ſine cunctatione, ædificandum non niſi conſito agro: tunc quoque cunctanter: optimumque eſt (ut vulgo dixere) aliena inſania frui; ſed ita, ut villarum tutela non ſit oneri. [19] Eum tamen qui bene habitet, ſæpius ventitare in agrum: frontemque domini plus prodeſſe quam occipitium, non mentiuntur.

VII. 1. [1] Modus hic probatur, ut neque fundus villam quærat, neque villa fundum. CAP. VI.

NOTÆ.

effeti ſit, ſi vel ſaluberrimus ſit, parandum. Quod Atilius ætatis ſuæ agricolis majore cum auctoritate ſuadebat peritus uſu. Nam Pupiniæ peſtilentis ſimul & exilis agri cultorem fuiſſe eum loquuntur hiſtoriæ. De eo multa Seneca, lib. de Conſol. ad Helv. c. 12. pag. 811.

7. *Punico bello.*] Primo.

8. *Malus eſt ager.*] Columella, lib. 1. cap. 3. pag. 18.

9. *Cato inter.*] Catonis verba, loc. cit. *Vti bonum cælum habeat, ne calamitoſum ſiet: ſolum bonum ſua virtute valeat.*

10. *Qua dictum eſt.*] Quo proxime dictum eſt, ſitu; juxta amnem, aut mare, iterque commodum, &c. vel quo dictum eſt lib. 17. ſect. 3. agrum optime ſitum eſſe oportere.

11. *Vt operariorum.*] Cato, loc. cit.

12. *Itaque Cato.*] Loc. cit. *Caveto alienam diſciplinam temere contemnas. De domino bono colono, bonoque ædificatore melius emetur.... Videto, quam minimi inſtrumenti, ſumptuoſuſque ager ne ſiet. Scito idem agrum, quod hominem, quamvis quæſtuoſus ſiet, ſi ſumptuoſus erit, relinqui non multum.*

13. *Non multum ſupereſſe.*] Poſt factas impenſas non multum ſupereſſe fructuum, & quæſtus.

14. *Ille in agro.*] Cato, loc. cit. Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 7. *Cato quidem*, inquit, *gradatim præponens, alium alio agrum meliorem dicit eſſe in novem diſcriminibus: quod ſit primus, ubi vineæ poſſint eſſe bono vino & multo: ſecundus, ubi hortus irriguus: tertius, ubi ſalicta: quartus, ubi oliveta: quintus, ubi pratum: ſextus, ubi campus frumentarius: ſeptimus, ubi cædua ſilva: octavus, ubi arbuſtum: nonus, ubi glandaria ſilva. Scrofa: Scio, inquit, ſcribere illum: ſed de hoc non conſentiunt omnes, quod alii dant primatum bonis pratis, ut ego quoque: a quo antiqui prata parata appellarunt*, &c.

15. *Et prata.....parata.*] *Quod protinus eſſent parata*, inquit Colum. l. 2. de re ruſt. cap. 17. pag. 74. *nec magnum laborem deſiderarent.* Vel quod paratus & annuus ſit hic terræ fetus: nam & idcirco *fenum quoque pratorum*, auctore Feſto: *a fenore eſt appellatum, quando idipſum manens, quotannis novum parit.*

16. *Idemque Cato.*] Refert id quoque Columella, lib. 6. pag. 208. in præfatione: *Vt etiam*, inquit, *M. Cato credidit, qui conſulenti quam partem rei ruſticæ exercendo celeriter locupletari poſſet, reſpondit, ſi bene paſceret: Rurſuſque interroganti quid deinde faciendo ſatis uberes fructus percepturus eſſet, affirmavit, ſi mediocriter paſceret.* Refert hoc ipſum Tullius, lib. 2. de Offic. num. 88.

17. *Eodemque.*] Cato, lib. de re ruſt. cap. 2. *Patrem familias vendacem, non emacem eſſe oportet.* Et paulo ante: *Vendat oleum.....vinum, frumentumque quod ſuperſit. Vendat boves vetulos*, &c.

18. *Fundum.*] Verba Catonis plena elegantiæ, lib. de re ruſt. cap. 3. *Prima adoleſcentia patrem familiæ agrum conſerere ſtatim ſtudere oportet: ædificare diu cogitare oportet: conſerere cogitare non oportet, ſed facere. Vbi ætas acceſſit ad annos XXXVI. tum ædificare oportet, ſi agrum conſitum habeas.*

19. *Eum tamen.*] Cato, cap. 4. *Ruri ſi recte habitaveris, libentius & ſæpius venies: Fundus melius erit: minus peccabitur, fructus plus capies. Frons occipito prior*, hoc eſt, potior, meliorque. Sic ille Perſa apud Xenoph. in Oeconom. pag. 854. interrogatus, quæ res potiſſimum ſaginaret equum, reſpondit, Oculus domini. δεσπότου ὀφθαλμός. Feſtive ut ſemper, Phædrus, lib. 2. fab. 8.

Cervus nemoroſis excitatus latibulis,
Vt venatorum fugeret inſtantem fugam,
Cæco timore proximam villam petit,
Et opportuno ſe bovili condidit.
Hic bos latenti: Quidnam voluiſti tibi,
Infelix ultro qui ad necem cucurreris,
Hominumque tecto ſpiritum commiſeris?
At ille ſupplex: Vos modo, inquit, parcite,
Occaſione rurſus erumpam data.
Spatium diei noctis excipiunt vices,
Frondem bubulcus adfert, nec ideo videt.
Eunt ſubinde & redeunt omnes ruſtici.
Nemo animadvertit: tranſit etiam villicus,
Nec ille quidquam ſentit. Tum gaudens ferus
Bobus quietis agere cœpit gratias,
Hoſpitium adverſo quod præſtiterint tempore.
Reſpondit unus: Salvum te cupimus quidem,
Sed ille qui oculos centum habet, ſi venerit,
Magno in periclo vita vertetur tua.
Hæc inter, ipſe dominus a cœna redit:
Et quia corruptos viderat nuper boves,
Accedit ad præſepe: Cur frondis parum eſt?
Stramenta deſunt? tollere hæc aranea
Quantum eſt laboris? Dum ſcrutatur ſingula,
Cervi quoque alta conſpicatus eſt cornua:
Quem convocata jubet occidi familia,
Prædamque tolli. Hæc ſignificat fabula,
Dominum videre plurimum in rebus ſuis.

Sic Columella, lib. 1. cap. 1. eleganter: *Ac ne ipſa quidem præſidia.... tantum pollent, quantum vel una præſentia domini: quæ niſi frequens operibus intervenerit, ut in exercitu cum abeſt Imperator, cuncta ceſſant officia: maximeque reor hoc ſignificantem Pœnum Magonem ſuorum ſcriptorum primordium talibus auſpicatum ſententiis: Qui agrum parabit, domum vendat; ne malit urbanum, quam ruſticum larem colere. Cui magis cordi fuerit urbanum domicilium, ruſtico prædio non erit opus.* Et lib. 4. cap. 18. *Oculi & veſtigia domini, res agro ſaluberrima.*

Sect. VII. 1. *Modus hic.*] Ædificandi videlicet. Cato, c. 3. *Ita ædifices, ne villa fundum quærat, neve fundus villam.* Sic & Columella, lib. 1. cap. 4. ex Catone. Quærit fundus villam, cum villa minus magna eſt, quam modus fundi poſtulat. Quærit villa fundum, cum major eſt villa: quæ tuenda eſt ſumptu majore. Ita fere Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 11. Villam hoc loco urbanam intellige, hoc eſt, eam partem, quam ruri dominus ſibi recepit: quæ quia elegantius inſtrui ſolet, urbana dicitur, quaſi urbani nitoris. *Maiſon de campagne.*

[2] Non ut fecerunt juxta diversis eadem ætate exemplis L. Lucullus, & Q. Scævola, [3] cum villa Scævolæ fundus careret, villa Luculli agro. Quo in genere [4] Censoria castigatio erat, minus arare, quam verrere. Nec hoc sine arte quadam est. Novissimus villam [5] in Misenensi posuit C. Marius septies Consul, sed peritia castrametandi: sic ut comparatos ei ceteros etiam [6] Sylla Felix cœcos fuisse diceret.

2. [7] Convenit nec juxta paludes ponendam esse, [8] neque adverso amne: quanquam [9] Homerus omnino e flumine semper antelucanas auras insalubres verissime tradidit. [10] Spectare in æstuosis locis septemtriones debet, meridiem in frigidis: in temperatis exortum æquinoctialem. Agri ipsius bonitas, quibus argumentis judicanda sit, quanquam de terræ optimo genere differentes [11] abunde dixisse possumus videri, etiamnum tamen traditas notas subsignabimus, [12] Catonis maxime verbis: [13] Ebulum, vel prunus silvestris, vel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratensis, quercus, silvestris pirus, malusque, frumentarii soli notæ. Item nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit, nisi permacra: sabulumque, nisi id etiam pertenue est: & multo campestribus magis, quam clivosis, respondent eadem.

3. [14] Modum agri in primis servandum antiqui putavere: quippe ita censebant; Satius esse minus serere, & melius arare: qua in sententia & Virgilium fuisse video. Verumque confitentibus latifundia perdidere Italiam, jam vero & provincias. Sex domini [15] semissem Africæ possidebant, cum interfecit eos Nero princeps: [16] non fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, qui numquam agrum mercatus est conterminum. [17] Agro empto domum vendendam, inclementer, atque non ex utilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus, ut tamen appareat assiduitatem desideratam ab eo.

4. Dehinc peritia villicorum in cura habenda est: multaque de iis [18] Cato præcepit. Nobis satis sit dixisse, [19] quam proximum domino corde esse debere, & tamen sibimetipsi non videri. Coli rura ab ergastulis pessimum est, & quidquid agitur a desperantibus. Temerarium videatur unam vocem antiquorum posuisse, & fortassis incredibile penitus æstimetur: Nihil minus expedire, quam agrum optime colere. [20] L. Tarius Rufus infima natalium humilitate, Consulatum militari industria meritus, antiquæ alias parcimoniæ,

NOTÆ.

2. *Non ut fecerunt.*] Colum. lib. 4. de re rust. cap. 20. *Multos enim deerrasse memoria prodidit, sicut præstantissimos viros L. Lucullum & Q. Scævolam, quorum alter majores, alter minus amplas, quam postulavit modus agri, villas exstruxit, cum utrumque sit contra rem familiarem, &c.*

3. *Cum villa.*] Nam & villa Scævolæ fructibus deerat, cum parva nimis esset: villam Luculli ingentem & magnificam vix amplectebatur ager.

4. *Censoria.*] Censorum animadversioni obnoxius erat: qui lautiorem villam pararet, quæ verri deberet, quam ampliorem agrum, quem araret.

5. *In Misenensi.*] In Campania. Vide lib. 3. sect. 9. De hac Misenensi villa multa disserit Plutarchus in Mario, pag. 424.

6. *Sylla Felix.*] Qui Marii hostis fuit. Dignum videri laude vel inimico, præclarum.

7. *Convenit.*] Colum. lib. 1. de re rust. cap. 5. pag. 22. *Nec paludem quidem vicinam esse oportet ædificiis, ... quod illa caloribus noxium virus eructat, & infestis aculeis armata gignit animalia, quæ in nos densissimis examinibus involant. Tum etiam natricum serpentiumque pestes, hiberna destitutas uligine, cœno & fermentata colluvie, venenatas emittit, ex quibus sæpe contrahuntur cæci morbi.... sed & anni toto tempore situs atque humor instrumentum rusticum, supellectilemque, & inconditos conditosque fructus corrumpit.* Varro, lib. 1. de re rust. cap. 12. *Advertendum etiam si qua erunt loca palustria, & quod arescunt, & quod in iis crescunt animalia quædam minuta, quæ non possunt oculi consequi, & per aëra intus in corpus per os ac nares perveniunt, atque efficiunt difficiles morbos.*

8. *Neque adverso.*] Columella, loc. cit. *Cavendum tamen erit, ut a tergo potius, quam præ se villa flumen habeat, ... cum plerique amnes æstate vaporatis, hieme frigidis nebulis caligent.*

9. *Homerus.*] Odyss. ε. vers. 469. frigidas esse auras antelucanas scribit:

Αὔρη δ' ἐκ ποταμοῦ ψυχρὴ πνέει ἠῶθι πρό.

10. *Spectare,*] Colum. lib. 1. cap. 5. pag. 23.

11. *Abunde dixisse.*] Libro superiore, sect. 3.

12. *Catonis.*] Hæc apud Catonem huc usque minime reperta. Sunt quædam ex iis apud Colum. lib. 2. cap. 2. *Plurimos antiquorum,* inquit, *qui de rusticis rebus scripserunt, memoria repeto, quasi confessa, nec dubia signa pinguis ac frumentorum fertilis agri prodidisse, dulcedinem soli propriam, herbarum & arborum proventum, nigrum colorem vel cinereum,* &c. Et post quædam interposita: *Multa sunt quæ terram frumentis habilem significent, ut juncus, ut calamus, ut gramen, ut trifolium, ebulum, rubi, pruni silvestres, & alia complura, quæ etiam indagatoribus aquarum nota, nonnisi dulcibus terræ venis educantur.*

13. *Ebulum, &c.*] De his suo loco dicemus. De bulbo in primis, lib. 19. sect. 30. Herba pratensis Catoni, Columellæ ac ceteris gramen est.

14. *Modum agri.*] In eam rem scite & eleganter Columella, lib. 1. cap. 3. pag. 18. *Nos ad cetera præcepta illud adjicimus, quod sapiens unus de septem in perpetuum posteritati pronunciavit, μέτρον ἄριστον, adhibendum modum mensuramque rebus: idque ut non solum aliud acturis, sed & agrum paraturis dictum intelligatur: ne majorem, quam ratio calculorum patiatur, emere velit. Nam huc pertinet præclara nostri poëtæ sententia:*

Laudato ingentia rura,
Exiguum colito.

Quod vir eruditissimus, ut mea fert opinio, traditum vetus præceptum numeris signavit: quippe antiquissimam gentem Pœnos dixisse convenit, Imbecilliorem agrum quam agricolam esse debere: quoniam cum sit colluctandum cum eo, si fundus prævaleat, allidi dominum. Nec dubium quin minus reddat laxus ager non recte cultus, quam angustus eximie.

15. *Semissem Africæ.*] Mediam Africæ partem, hoc est, Zeugitanæ regionis, de qua dictum est lib. 5. sect. 3.

16. *Non fraudando.*] Familiaris scriptori nostro loquendi modus: Sic paulo ante, sect. 5. *non ingrate nominando M. Varrone,* &c. Quo loco, inquit, fraudari non debet merita laude Pompeïus, &c.

17. *Agro empto.*] Colum. lib. 1. cap. 1. cap. 14. *Nisi præsentia domini frequens operibus intervenerit, ut in exercitu cum abest Imperator, cuncta cessant officia. Maximeque reor hoc significantem Pœnum Magonem, suorum scriptorum primordium talibus auspicatum sententiis: Qui agrum parabit, domum vendat: ne malit urbanum, quam rusticum larem colere: Cui magis cordi fuerit urbanum domicilium, rustico prædio non erit opus,* &c.

18. *Cato præcepit.*] Libro de re rust. cap. 5. pag. 10.

19. *Quam proximum domino corde.*] Peritia quam simillimum domino esse debere. *Egregie cordatus homo*, egregie peritus. Optime scire oportet villicum, quæ dominus velit, ut obsequatur, & possit aliis præcipere: & tamen sibimetipsi non videri: hoc est quod Cato cap. 5. dicit, pag. 10. *Ne plus censeat sapere se, quam dominum: consideretque, ut quæ dominus imperaverit, fiant.*

20. *L. Tarius Rufus.*] Anno Urbis DCCXXVII. gessit Consulatum ex Kalendis Juliis, Augusti principatu, ut quidem Fasti tradunt.

circiter [21] millies H-S. liberalitate Divi Augusti congestum, usque [22] ad detrectationem heredis exhausit, agros in Piceno coëmendo, colendoque. [23] In gloria internecionem ergo famemque censemus? Immo hercules, [24] Modum judicem rerum omnium utilissimum. Bene colere necessarium est: optime, damnosum, [25] præterquam sobole, suo colono, aut pascendis. Alioqui colente domino aliquas messes colligere non expedit, [26] si computetur impendium operæ. [27] Nec temere olivam: nec quasdam terras diligenter colere, sicut [28] in Sicilia, tradunt: itaque decipi advenas.

VIII. 1. Quonam igitur modo utilissime colentur agri? Ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquum est abavos, qui præceptis suis prospexere vitæ. Namque cum dicerent malis, intelligere voluere vilissimos. Summum providentiæ illorum fuit, ut quam minimum esset impendii. Præcipiebant enim ista, [1] qui triumphali denas argenti libras in supellectile crimini dabant: [2] qui mortuo villico relinquere victorias, & reverti in sua rura postulabant: [3] quorum prædia colenda suscipiebat Respublica; exercitusque ducebant, Senatu illis villicante.

Inde illa reliqua oracula: Nequam agricolam esse, quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset. Malum patrem familias, quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi in tempestate cæli. Pejorem, qui profestis diebus ageret, [4] quod feriatis deberet. Pessimum, qui sereno die sub tecto potius operaretur, quam in agro.

2. Nequeo mihi temperare, quo minus unum exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiam de culturis agendi morem fuisse, qualiterque defendi soliti sint illi viri. C. Furius [5] Cresinus e servitute liberatus, cum in parvo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam ex amplissimis vicinitas; in invidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem a [6] Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit familiam validam, atque (ut ait Piso) bene curatam ac vestitam, ferramenta egregie facta, graves ligones, vomeres ponderosos, boves saturos. Postea dixit: Veneficia mea, Quirites, hæc sunt: nec possum vobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes meas, vigiliasque, & sudores. Omnium sententiis absolutus itaque est. Profecto, operâ, non impensâ, cultura constat. Et ideo majores fertilissimum in agro [7] oculum domini esse dixerunt.

3. Reliqua præcepta reddentur suis locis, quæ propria generum singulorum erunt. Interim communia, quæ succurrunt, non omittemus. Et in primis Catonis humanissimum

NOTÆ.

21. *Millies H-S.*] Millies centena sestertiûm millia: quæ Gallicæ monetæ faciunt libras, ut vocant, 10000000. seu milliones decem.

22. *Ad detrectationem.*] Ut gerere se pro herede, eo mortuo, nemo non detrectaret.

23 *In gloria internecionem.*] Neglectum agri. Numquid satius igitur, ut negligenter agrum colendo dominus esuriat?

24. *Modum judicem.*] Μέτρον ἄριστον esse censuerim.

25. *Præterquam sobole.*] Nisi ad colendum agrum opera liberorum utatur, vel coloni sui, aut aliorum, quos alioqui pasci alique a domino opus sit.

6 *Si computetur.*] Cum sumptus fructum superet, si colere per se dominum ipsum oporteat.

27. *Nec temere olivam.*] Subintellige, diligenter colere oportet: Quoniam non ulla est oleis cultura, uti ex Virgilio observavimus, lib. 15. sect. 28.

28. *In Sicilia.*] Theophr. lib. 8. histor. cap. 6. Παρ' ἄλλοις δὲ τὸ λίαν ἐργάζεσθαι βλάπτει, καθάπερ ἐν Σικελίᾳ. *Apud alios cultus nimius obest, ut in Sicilia.* Adde ejusdem Theophrasti historiam, lib. 3. de causis, cap. 25. pag. 209. de colono illo Corinthio in Syracusani agri cultura aberrante: quam Plinius & antea retulit, lib. 17. sect. 3. & nunc iterum indicat, cum subjungit, *Itaque decipi advenas.*

Sect. VIII. 1. *Qui triumphali.*] Hoc est, triumphali viro. Quem Plinius notet hoc loco, indicabimus libro 33. sect. 50. Signat hoc tempus egregio versiculo Ovidius, lib. 1. Fastor. vers. 208.

Cum levis argenti lamina crimen erat.

2, *Qui mortuo.*] Atilium Regulum intelligit, qui maritimo ac terrestri prælio fractis Carthaginiensium viribus, postea victus ab iis & in acie captus, anno Urbis duodequingentesimo. Valer. Max. lib. 4. c. 4. n. 6. *Ejusdem nominis & sanguinis Atilius Regulus, primi Punici belli gloria cladesque maxima: cum in Africa insolentissimæ Carthaginis opes crebris victoriis contunderet, ac prorogatum sibi ob bene gestas res in proximum annum imperium cognosset: Consulibus scripsit, villicum in agello, quem septem jugerum habebat, mortuum esse, occasionemque nactum mercenarium amoto inde rustico instrumento discessisse: Ideoque petere ut sibi successor mitteretur, ne deserto agro non esset unde uxor ac liberi sui alerentur. Quæ postquam Senatus a Consulibus accepit, & agrum Atilii illico colendum locari, & alimenta conjugi ejus ac liberis præberi, resque quas amiserat, redimi publice jussit.*

3. *Quorum prædia.*] MSS *hærendia.* Forte, *heredia*, ut visum est Turnebo, lib. 30. Advers. cap. 18. pag. 1106.

4. *Quod feriatis.*] Ut Virgilius cecinit, lib. 1. Georg. vers. 268.

Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & jura sinunt. Rivos deducere nulla
Relligio vetuit: segeti prætendere sepem,
Avibus insidias moliri, incendere vepres,
Balantumque greges fluvio mersare salubri.

Quanquam Pontifices, inquit Columella, *negant segetem feriis sepiri debere: vetant quoque lanarum causa lavari oves, nisi propter medicinam: ... Feriis autem ritus majorum etiam illa permittit: far pinsere, faces incidere, candelas sebare*, &c. Et Cato, cap. 2. *Per ferias vero fossas veteres tergeri, viam publicam muniri, vepres recidi, hortum fodiri*, &c. *M. Porcius Cato*, inquit Columella, loc. cit. *mulis, equis, asinis nullas esse ferias dixit*, &c.

5. *Cresinus.*] MSS. *Cresimus.* Apud Gruter. pag. 35. *Creusina Secundus* legitur. Habet aliquid huic narrationi persimile Plinius ipse, de Remmio Palæmone, lib. 14. sect. 5. Ad hanc gentem Furiam nummus pertinet argenteus e Museo nostro, & apud Patinum, pag. 117. num. 3. in quo Jani bifrontis imago est, cum epigraphe, M. FOVRI. L. F.)(. Trophæum portis civitatis impositum: hinc aquila legionaria, inde Roma stans galeata, sinistra hastam gerit, sive sceptrum, dextra coronam imponit trophæo. Retro, ROMA. Infra, P·I LI, pro PHILI. Non est hic Furius cognomine Philus. Certe si nomen his litteris designaretur, *Philius* esset, non *Philus*: ut SERGI. scribi solet, pro *Sergius*, & cetera similiter omnia. At hic sententia est: *Marcus Fourius Lucii filius Philippis Legionem Imposuit*, præsidiariam scilicet, post prælium Philippense, anni Urbis conditæ DCCXII.

6. *Sp. Albino.*] Sp. Postumio Albino, ædili tum curuli. In hac narratione cum prius legeretur, *filiam validam*, reposuimus, *familiam validam*; admoniti dicto Catonis, quod proxime sequitur, *Ne familiæ male sit.*

7. *Oculum domini.*] Vide quæ in eamdem sententiam attulimus sect. 6. extrema. Quibus adde hunc Æschyli versum:

Ὄμμα γὰρ δόμων νομίζω, δεσπότου παρουσίαν.

utiliſſimumque : [8] Id agendum, ut diligant vicini. [9] Cauſas reddit ille : nos exiſtimamus nulli eſſe dubias. Inter prima idem cavet, [10] ne familiæ malæ ſint. [11] Nihil ſero faciendum in agricultura omnes cenſent, iterumque ſuo quæque tempore facienda. Ex tertio præcepto, prætermiſſa fruſtra revocari. [12] De terra carioſa exſecratio Catonis abunde indicata eſt. Quanquam prædicere non ceſſat is : Quidquid per aſellum fieri poteſt, viliſſime conſtat. [13] Filix biennio moritur, ſi frondem agere non patiaris. Id efficaciſſime contingit, germinantis ramis baculo decuſſis. Succus enim ex ipſa defluens, necat radices. Aïunt & circa ſolſtitium avulſas non renaſci, nec arundine ſectas, aut exaratas vomeri arundine impoſita. [14] Similiter & arundinem exarari filice vomeri impoſita præcipiunt. Juncoſus [15] ager verti pala debet : at in ſaxoſo bidentibus. [16] Fruteta igni optime tolluntur. [17] Humidiorem agrum foſſis concidi atque ſiccari, utiliſſimum eſt : foſſas autem cretoſis locis apertas relinqui : in ſolutiore terra ſepibus firmari, ne procidant : [18] aut ſupinis lateribus procumbere : [19] quaſdam occœcari, & in alias dirigi majores patentioreſque : ſi ſit occaſio, ſilice vel glarea ſterni. [20] Ora autem earum binis utrimque lapidibus ſtatuminari, & alio ſuperintegi. Silvæ exſtirpandæ rationem Democritus prodidit, lupini flore in ſucco cicutæ uno die macerato, ſparſiſque radicibus.

CAP. VII. IX. Et quoniam præparatus eſt ager, natura nunc indicabitur frugum. [1] Sunt autem duo prima earum genera. Frumenta, ut triticum, hordeum : & legumina, ut faba, cicer. Differentia vero notior quam ut indicari deceat.

X. 1. Frumenti ipſius totidem genera, [1] per tempora ſatu diviſa. Hiberna, quæ circa [2] Vergiliarum occaſum ſata terra per hiemem nutriuntur, ut triticum, far, hordeum. Æſtiva, quæ æſtate ante Vergiliarum exortum ſeruntur, ut milium, panicum, ſeſama, horminum, irio ; Italiæ dumtaxat ritu. Alioqui [3] in Græcia & Aſia omnia Vergiliarum occaſu ſeruntur. Quædam autem utroque tempore in Italia. [4] Ex his quædam & tertio, veris ſcilicet. Aliqui verna, milium, panicum, lentem, cicer, [5] alicam appellant. [6] Sementiva autem, triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli eſt quadrupedum cauſa ſati, [7] ut farrago : & in leguminibus, ut vicia. At commune quadrupedum hominumque uſui, lupinum.

2. [8] Legumina omnia ſingulas habent radices, præter fabam, eaſque [a] ſurculoſas :

INTERPRETATIO.

a *Surculoſas.*] Lignoſas.

NOTÆ.

8. *Id agendum ut.*] Cato, cap. 4. *Vicinis bonus eſto*, &c.

9. *Cauſas reddit.*] Quas afferemus in Notis & Emendat. num. V.

10. *Ne familiæ malæ ſint.*] Vide Notas & Emend. num. proxime cit.

11. *Nihil ſero.*] Cato, cap. 5. *Opera omnia mature conficias face. Nam res ruſtica ſic eſt, ſi unam rem ſero feceris, omnia opera ſero facies.*] His adde quæ ex Columella diximus lib. 17. ſect. 19. nota 8.

12. *De terra carioſa.*] Diximus de ea, lib. 17. ſect. 3.

13. *Filix biennio.*] Colum. lib. 2. cap. 2. pag. 41.

14. *Similiter.*] Arundinis cum filice odia & ἀντιπάθειαν, altero vide exemplo firmata, lib. 24. ſect. 50. Habet hæc quoque Dioſcor. lib. 4. cap. 187.

15. *Juncoſus ager verti pala.*] Paſtinari. Colum. loc. cit.

16. *Fruteta.*] Colum. loc. cit. *Nemoroſi, frutetoſique tractus duplex cura eſt, vel exſtirpandis radicitus arboribus, & removendis : vel, ſi raræ ſint, tantum ſuccidendis, incendendiſque, & inarandis.*

17. *Humidiorem.*] Columella, lib. 2. cap. item 2. *Si locus humidus erit abundantia uliginis, ante ſiccetur foſſis. Earum duo genera cognovimus, cœcarum, & patentium. Spiſſis atque cretoſis regionibus apertæ relinquuntur. At ubi ſolutior humus eſt, aliquæ fiunt patentes : quædam etiam obcœcantur, ita ut in patentes ora hiantia cœcarum competant.*

18. *Aut ſupinis.*] *Declives foſſas*, inquit Colum. loc. cit. *& ad imum ſolum coarctatas, imbricibus ſupinis ſimiles facere conveniet : nam quarum recta ſunt latera, celeriter aquis vitiantur, & ſuperioris ſoli lapſibus replentur.*

19. *Quaſdam occœcari.*] Obtegi, in ſubterranei cuniculi modum.

20. *Ora autem.*] In principio atque exitu foſſæ, bina ſaxa pilarum vice conſtituantur, & iiſdem ſingula ſuperimponantur, more ponticulorum : ut ejuſdem conſtructio ripam ſuſtineat, ne præcludatur humoris illapſus, atque exitus. Colum. loc. cit.

Sect. IX. 1. *Sunt autem duo.*] Ab hiſce verbis ad eum locum, num. 2. *Ex hordeo alterum caput*, &c. exhibet omnia Theophr. lib. 8. hiſtor. cap. 1. & 2. Et quidem cap. 1. Δύο δὲ γένη τὰ μέγιστα τυγχάνει· τὰ μὲν γὰρ σιτώδη, οἷον πυροὶ, κριθαὶ, &c. Σῖτος igitur frumentum eſt, *du Blé.* Πυρὸς triticum, *du froment.* Κριθὴ hordeum, *de l'orge.*

Sect. X. 1. *Per tempora ſatu diviſa.*] Vel *ſatus* : hoc eſt, ſationis tempore inter ſe diſcreta ac diviſa. Theophraſto : *ὧραι δὲ τοῦ σπόρου τῶν πλείστων δύο. Satus vel ſementis tempora ut plurimum duo notantur.*

2. *Vergiliarum occaſum.*] De quo dicetur ſect. 59. de exortu, ſect. 66. Columellam & Virgilium ſequitur. Is enim lib. 2. de re ruſt. cap. 8. *Placet noſtro poëtæ*, inquit, *adoreum, atque etiam triticum, non ante ſeminare, quam occiderint Vergiliæ : quod ipſum numeris ſic edifferit :*

At ſi triticeam in meſſem, robuſtaque farra,
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis :
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur.

Abſconduntur autem altero & trigeſimo die poſt autumnale æquinoctium, quod fere conficitur nono Calendas Octobris : propter quod intelligi debet tritici ſatio diebus ſex & quadraginta, ab occaſu Vergiliarum, qui fit ante diem IX. Calendas Novembris, ad brumæ tempora.

3. *In Græcia.*] In Bœotia, ut dicetur ſect. 56.

4. *Ex his quædam.*] Ut milium, ita prodente Virgilio, lib. 1. Georg. verſ. 216.

Vere fabis ſatio ....
... Et milio venit annua cura.

5. *Alicam appellant.*] Et genus eſſe tritici alica hic videtur, ut ait Galenus, lib. de alim. facult. cap. 6. pag. 314. tom. 6. Τοῦ γένους τῶν πυρῶν ἐστιν ὁ χόνδρος, &c. Nempe alicam Plinius, tum hoc loco, tum lib. 22. ſect. 61. pro ea fruge accipit, ex qua ſorbitio ſeu puls ejuſdem nominis concinnatur. Et a Catone pariter ſic videtur accipi, cap. 76. *Placentam ſic facito : Farinæ ſiligineæ libras II.... farinæ libras IV. & alicæ primæ lib. II. Alicam in aquam infundito*, &c. Et cap. rurſum 85.

6. *Sementiva.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 1. Πρωϊαίτερα μὲν οὖν ἐστι, πυρὸς, κριθὴ .... κύαμος, &c. *Quæ mature ſeri oportet triticum, hordeum, ... faba*, &c. Unde intelligas quæ ſementiva proprie appellentur.

7. *Ut farrago.*] Vulgo, *du fourage, de la dragée*, ut diximus ſuperiore libro, ſect. 35. num. 21. de ocymo. Feſtus : *Farrago appellatur id quod ex pluribus ſatis pabuli cauſa datur jumentis.* Columella, lib. 2. cap. XI. *Farraginem in reſtibili ſtercoratiſſimo loco .... ſerere convenit. Ea fit optima, cum cantherini hordei decem modiis jugerum obſeritur, ... Frigoribus cum alia pabula defecerunt, ea bubus, ceteriſque pecudibus optime deſecta præbetur.* Fit ex farre, hordeo, tritico, vicia, &c. Vide ſect. 41.

8. *Legumina omnia.*] Legumina omnia ſingulari nituntur

quia

quia non [a] in multa dividuntur: altiſſimas autem cicer. Frumenta multis radicantur fibris, ſine ramis. [9] Erumpit a primo ſatu hordeum die ſeptimo: legumina quarto, vel cum tardiſſime, ſeptimo: [10] faba a XV. ad XX. legumina in Ægypto tertio die. [11] Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam, quæ & prior floret. [12] Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem. Ceteris ſeminibus eadem pars, & radicem, [13] & florem.

3. [14] Frumenta hieme in herba ſunt: verno tempore faſtigantur in ſtipulam, quæ ſunt hiberni generis: at milium & panicum in culmum geniculatum & concavum, ſeſama vero in ferulaceum. [15] Omnium ſatorum fructus, aut ſpicis continetur, ut tritici, hordei: muniturque vallo ariſtarum quadruplici: aut includitur ſiliquis, ut leguminum: aut vaſculis, ut ſeſamæ, ac papaveris. Milium, & panicum tantum [16] pro indiviſo, & parvis avibus expoſitum eſt. Indefenſa quippe membranis continentur. [17] Panicum a paniculis dictum, cacumine languide nutante, paulatim extenuato culmo pæne [18] in ſurculum, prædenſis acervatur granis, cum longiſſima [19] pedali obba. Milii comæ granum complexæ [20] fimbriato capillo curvantur. Sunt & panico genera: [21] Mammoſa, e pano parvis racemata paniculis: & cacumine gemino. Quin & colore diſtinguitur: candido, nigro, rufo, etiam purpureo. Panis multifarie [22] & e milio fit, e panico rarus. Sed nullum frumentum ponderoſius eſt, aut quod coquendo magis creſcat: L X pondo panis e modio reducunt, modiumque pultis ex tribus ſextariis madidis. [23] Milium intra hos decem annos ex India in Italiam invectum eſt nigrum colore, amplum grano, arundineum culmo. Adoleſcit ad pedes altitudine ſeptem, prægrandibus culmis: [24] lobas vocant: omnium frugum fertiliſſimum. Ex uno grano terni ſextarii gignuntur. Seri debet in humidis.

4. [25] Frumenta quædam in tertio genu ſpicam incipiunt concipere, quædam in quarto, ſed etiamnum occultam. Genicula autem ſunt tritico quaterna, farri ſena, hordeo octona. Sed non ante ſupradictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ: [26] qui ut ſpem ſui fecit, quatuor aut quinque tardiſſime diebus florere incipiunt: [27] totidemque aut paulo pluribus defloreſcunt. [28] Hordea vero cum tardiſſime ſeptem. [29] Varro quater novenis diebus fruges abſolvi tradit, & menſe nono meti.

5. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, [30] nullis diſtinctum internodiis. [31] Reliqua legumina ſurculoſa ſunt. [32] Ex his ramoſa, cicer, ervum, lens. Quorumdam

INTERPRETATIO.

a *In multa.*] In multos ramos.

NOTÆ.

radice, eamque radicem lignoſam habent, quia non in multos ſuperne ramos ea legumina dividuntur, nec numeroſo caule & ramulo ſe attollunt, præter fabam. Frumenta vero e diverſo multis radicantur fibris, ſed quæ ramos minime mittant. Hæc Plinii, hæc Theophraſti mens, lib. 8. hiſt. cap. 2. Τὰ μὲν χεδροπὰ ξυλώδη, μονόῤῥιζα, διὸ καὶ πολύκλαδα, καὶ πολύκαυλα, καὶ πλείους ἄνωθεν ἀπὸ τῶν καυλῶν ἀποφύσεις ἔχοντα, πλὴν κυάμου. Τὰ δὲ σιτηρὰ ἐναντίως, πολύῤῥιζα, καὶ ἀπαραβλαστα.

9. *Erumpit.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 1. Vide & Varronem, lib. 1. de re ruſt. cap. 45.

10. *Faba a XV. ad XX.*] Theophr. Faba, inquit, quibuſdam in locis die XV. alias etiam viceſimo: hæc enim omnium difficillime provenit: ac ſi frequens poſt ſationem imber ſucceſſerit, omnino difficilis proventu redditur: Κύαμος δὲ ἐνιαχοῦ καὶ πεντεκαιδεκαταῖος· ὅτε δὲ καὶ εἰκοσταῖος, &c.

11. *Ex hordeo.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 2.

12. *Radicem.*] Theophr. loc. cit.

13. *Et florem.*] Hoc eſt, ut dictum eſt proxime, in herbam exit, quæ & prius floret, ſive germinat. Theophr. loc. cit. *& radicem, & caulem ſeu ſpicam* dixit. Κύαμος καὶ τὰ ἄλλα χεδροπὰ, οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὴν ῥίζαν καὶ τὸν καυλόν. *Faba, ceteraque legumina non eodem modo emittunt: ſed eadem ex parte radicem fundunt, & caulem.*

14. *Frumenta hieme.*] Theophr. loc. cit. & cap. 3.

15. *Omnium ſatorum.*] Theophr. lib. 8. hiſtor. cap. 3.

16. *Pro indiviſo.*] Hoc eſt, ex æquo. Diximus de ea voce lib. 9. ſect. 64.

17. *Panicum.*] Grani minuti genus, milii inſtar: noſtris, *Panis.* Joan. de Janua: *Panicium, a panis derivatur . . . . quoddam genus annonæ, quod in quibuſdam locis eo homines ſuſtentantur vice panis: unde dicitur panicum, quaſi panis vicium, quod vice panis fungatur, ſecundum quoſdam.* Gothorum rex Vitiges *de horreis Ticinenſibus & Dertonenſibus panicum populo eſurienti diſtrahi præcepit*, auctore Caſſiodoro, lib. 12. Var. epiſt. 27.

18. *In ſurculum.*] In duritiem ligni.

19. *Pedali obba.*] In MSS. *obſa.* Libentius multo agnoverim, litteris permutatis *foba*, vel potius *phoba.* Eſt enim φόβη Theophraſto, lib. 8. hiſt. cap. 3. arundinacea coma frugum omnium, quæ ad milii ſimilitudinem accedunt: τὰ μὲν ἔχει στάχυν· τὰ δὲ χεδροπὰ, λοβόν. τὰ δὲ κεγχρώδη, φόβην. ἡ γὰρ καλαμώδης ἀπόφυσις, φόβη. Hanc Latine panum Plinius ipſe plane modo vocat.

20. *Fimbriato capillo.*] Inſtar crinium fimbriarumque, ſolutæ videri poſſint.

21. *Mammoſa.*] Mammoſum panici genus eſt, inquit, cui panus ineſt racemoſus, exiguiſque conſtans paniculis. Panicum eſt illud ſativum Dalecampii in hiſt. plant. pag. 16. & idem vulgare Cluſii, pag. CCXV.

22. *Et e milio fit.*] Milii nunc in pulte uſus; qualis olim, auctore Feſto, cum *puls miliacea ex melle, forma appellaretur: cum lacte non faſtidienda*, inquit Columella, lib. 2. cap. 9. In panificio raro. Sed is olim uſus, teſte etiam Columella, lib. 2. cap. 9. pag. 56. *Panis*, inquit, *e milio fit, qui antequam refrigeſcat, ſine faſtidio poteſt abſumi.*

23. *Milium intra hos.*] De milio Indico, eximiæ magnitudinis, culmique arundinei, vide Philoſtr. lib. 3. de vita Apollon. cap. 2. pag. 112. Hoc *Surgum* vocari apud populares ſuos auctor eſt Scaliger, Exercit. 292. pag. 869.

24. *Lobas vocant.*] Ita MSS. omnes. Rectius tamen *phobas* dixeris, ex laudato proxime Theophraſti loco, qui leguminibus χεδροποῖς λοβὸν, miliaceis φόβην aſſignat.

25. *Frumenta quædam.*] Habet hæc & Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 2. & Columella, lib. 2. cap. 12. pag. 67. Genua porro, ſive genicula, ſunt veluti nodi & articuli, quibus herbacei caules & ſtipulæ diſtinguuntur.

26. *Qui ut ſpem.*] Qui conceptus ſcilicet, ſeu ſpicæ partus. Theophr. loc. cit.

27. *Totidemque.*] Poſt dies totidem elapſos. Theophraſt. loc. cit.

28. *Hordea vero.*] Theophr. πυρὸν καὶ κριθὴν, triticum, hordeumque.

29. *Varro.*] In libris deperditis.

30. *Nullis diſtinctum.*] Nullis certe geniculis interſeptum, glabrum, inanemque caulem fabæ cernimus, etſi Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 2. γονατώδη καυλὸν κυάμου vocat.

31. *Reliqua . . . . ſurculoſa ſunt.*] Hoc eſt, plures e ſua radice caules emittunt: τὰ μὲν χεδροπὰ πολύκαυλα. Theophr. loc. cit.

32. *Ex his ramoſa.*] Πολύκλαδα, quorum caulis in plures ſe fundit ramulos.

caules ſparguntur in terram, ſi non habeant adminiculum, ut piſorum. Quod ſi non habuere, deteriora fiunt. [33] Leguminum unicaulis faba ſola, unus & lupinis: ceteris [34] ramoſus prætenui ſurculo: omnibus vero fiſtuloſus.

Folium quædam ab radice mittunt, quædam a cacumine. Frumentum vero, & hordeum, [35] viciaque, & quidquid in ſtipula eſt, in cacumine unum folium habet. Sed hordeo ſcabra ſunt, ceteris lævia. Multiplicia contra fabæ, ciceri, piſo. [36] Frumentis folium arundinaceum, fabæ rotundum, & magnæ leguminum parti. Longiora [37] erviliæ, & piſo. [38] Faſeolis venoſa: [39] ſeſamæ, & irioni ſanguinea. Cadunt folia lupino tantum, & papaveri. [40] Legumina diutius florent, & ex his ervum ac cicer: ſed diutiſſime faba XL. diebus. [41] Non autem ſinguli ſcapi tamdiu, quoniam alio deſinente alius incipit: nec tota ſeges, ſicut frumenti, pariter. [42] Siliquantur vero omnia diverſis diebus, & ab ima primum parte, paulatim flore ſubeunte.

6. [43] Frumenta, cum defloruere, craſſeſcunt, maturanturque cum plurimum diebus quadraginta: item faba: pauciſſimis cicer. [44] Id enim a ſemente diebus XL. perficitur. [45] Milium, & panicum, & ſeſama, & omnia æſtiva, XL. diebus maturantur a flore, magna terræ cælique differentia. In Ægypto enim hordeum ſexto a ſatu menſe, frumenta ſeptimo metuntur. [46] In Hellade, hordeum. In Peloponneſo octavo, & frumenta etiamnum tardius. [a] Grana in ſtipula crinito textu ſpicantur. In faba leguminibuſque, alternis lateribus ſiliquantur. [47] Fortiora ad hiemes frumenta, legumina in cibo.

7. Tunicæ frumento plures. Hordeum maxime nudum, [48] & arinca, ſed præcipue avena. Calamus altior frumento, quam hordeo. Ariſta mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, & ſiligo, & hordeum. Sic & [49] ſeruntur pura, qualiter moluntur, quia toſta non ſunt. E diverſo far, milium, panicum purgari, niſi toſta, non poſſunt. [50] Itaque hæc cum ſuis folliculis ſeruntur cruda. Et far in vaginulis ſuis ſervant ad ſatus, atque non torrent.

XI. Leviſſimum ex his hordeum, [1] raro excedit XV. libras, & faba XXII. Ponderoſius far, magiſque etiamnum triticum. [2] Far in Ægypto ex olyra conficitur. [3] Tertium genus ſpicæ hoc ibi eſt. Galliæ quoque ſuum genus farris dedere: quod illic [4] bracem vocant, apud nos [5] ſandalam, nitidiſſimi grani. Et alia differentia eſt, quod fere quaternis libris plus reddit panis, quam far aliud. Populum Romanum farre tantum e frumento CCC. annis uſum, Verrius tradit.

XII. 1. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. [1] Italico nullum equidem compara-

Interpretatio.

a *Grana.*] Grana in ſtipulis ſpica continentur *quæ ſubtiliter texitur*, deſinitque in crinem. In faba & leguminibus, modo dextro latere, modo lævo, ſiliquâ ſemina continentur.

Notæ.

33. *Leguminum unicaulis.*] De faba Græca loquitur, ſeu Latina: ei enim quam nos fabam vulgo dicimus, caulem non unum ex ſingulari radice erumpere, ut unicum lupino, experientia commonſtrat.

34. *Ramoſus.*] Ceteris, inquit, caulis in ramos ſpargitur ligno prætenui, ſed eodem inſtar fiſtulæ concavo.

35. *Viciaque.*] Vide Notas & Emend. num. VI.

36. *Frumentis.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 3.

37. *Erviliæ.*] Ervilia Græcis ὦχρος eſt, piſum minus eſt. Noſtris, *des Pois.* De majore piſo, Dodonæus pag. 511. de minore, pag. 512.

38. *Faſeolis.*] In MSS. rectius *phaſiolis.* De his egimus lib. 16. ſect. 92.

39. *Seſamæ.*] MSS. ubique, *ſeſimæ*: Græci tamen σήσαμον vocant, nempe ut Μασσαλίαν Maſſiliam Latini dixere, & Μιθριδάτην, quem nos Mithridatem. Gallis, *de la Jugeoline.* Accurate pingitur a Dodonæo, loc. cit. cap. 22. pag. 522.

40. *Legumina diutius, &c.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 2.

41. *Non autem ſinguli.*] Theophr. lib. 8. hiſt cap. 2.

42. *Siliquantur.*] Siliquas faciunt. Theophr. loc. cit. Neque ut frumenti, ſic & fabarum ſcapi ſinguli, aut ſeges integra ſimul floret, ſed particulatim.

43. *Frumenta, cum.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 3. Columella, lib. 2. cap. 12. pag. 67. *Omne autem frumentum & hordeum, quidquid denique non duplici ſemine eſt, ſpicam a tertio ad quartum nodum emittit: & cum totam edidit, octo diebus defloreſcit, ac deinde grandeſcit diebus quadraginta, quibus poſt florem ad maturitatem devenit. Rurſus quæ duplici ſemine ſunt, ut faba, piſum, lenticula, diebus quadraginta florent, ſimulque grandeſcunt.*

44. *Id enim.*] Theophr. loc. cit.

45. *Milium, &c.*] Theophr loc. cit.

46. *In Hellade hordeum.*] Hoc eſt, ſeptimo menſe metitur. Theophr. Πυροὶ δὲ ἐν τῷ ἑβδόμῳ· περὶ τὴν Ἑλλάδα, κριθαί.

47. *Fortiora.*] Theophr. loc. cit. Validiora, inquit, ἰσχυρότερα contra hiemem, cælique mutationes varias, frumentacea ſunt, τὰ σιτηρά. Legumina vero in cibis valentiora putantur, πρὸς δὲ τὴν τροφὴν, τὰ χεδροπά. Vide Celſum, lib. 2. cap. 18. *Ex leguminibus valentior rapa, napique, & omnes bulbi, &c.* Locum conſule.

48. *Et arinca.*] Dicetur de ea, ſect. 20.

49. *Seruntur pura.*] Sine ſuis folliculis.

50. *Itaque hæc.*] In primis far, ſive adoreum, quod in ſiccis humidiſque locis ſeri Columella ait, lib. 2. cap. 8. *quoniam folliculum, quo continetur, firmum & durabilem adverſus longioris temporis humorem habet.*

Sect. XI. 1. *Raro excedit.*] In ſingulos nimirum modis.

2. *Far....ex olyra.* Far cibus hoc loco eſt, non, uti acceptum eſt hactenus, ſingulare aliquod frumenti genus. Far e frumento Plinius mox agnoſcit, hoc eſt, ex iis frumenti generibus quæ commemoravit initio ſup. ſect. Far ex olyra, nunc etiam in Ægypto. Far ex hordeo, Palladius, lib. 1. tit. 29. de phaſianis. Modum conficiendi farris docet Archigenes apud Aëtium, ſerm. 9. cap. 45. pag. 124.

3. *Tertium genus.*] Poſt triticum, hordeumque.

4. *Bracem vocant.*] Ita MSS. R. Colb. Th. Chiffl. non ut editi, *brance. Le blé blanc de Dauphiné.* Vide Nic. Chorier, lib. 1. hiſt. Delph. pag. 54.

5. *Sandalam.*] Sic MSS. Colb. Th. aliique Libri vulgati, *Sandalum. Sandalium* Charta Rogerii Regis Siciliæ, an. 1137. apud Ughellum, tom. 7. pag. 564.

Sect. XII. 1. *Italico.*] Inſignis propterea liberalitas Auguſtorum fuit, cum triticum plebi Rom. erogarent. Ejuſmodi largitionis mentionem faciunt nummi duo in primis eximii, prave hactenus intellecti. Prior eſt Pertinacis Auguſti, alter Severi Alexandri Cæſaris. Prior eſt argenteus in Theſauro Regio, a Seguino delineatus, pag. 124. primæ editionis. IMP. CAES. P. HELV. PERTIN. AVG. capite laureato. *Imperator Cæſar Publius Helvius Pertinax Auguſtus.* .)(. Stat

verim candore ac pondere, quo maxime diſcernitur: montanis modo comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit [2] Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertium pondus erat Thracio, [3] Syrioque, deinde & Ægyptio, [4] athletarum cum decreto, quorum capacitas jumentis ſimilis, quem diximus ordinem fecerat. Græcia & Ponticum laudavit, quod in Italiam non pervenit. Ex omni eadem genere grani prætulit [5] dracontiam, ſtrangiam, & Selenuſium, argumento craſſiſſimi calami: ita pingui ſolo hæc genera aſſignabat. Leviſſimum & maxime inane, ſeu tenuiſſimi calami, in humidis ſeri jubebat, quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere ſententiæ Alexandro Magno regnante, cum clariſſima fuit Græcia, atque in toto terrarum orbe potentiſſima: ita tamen, ut ante mortem ejus annis [6] fere CXLV. Sophocles Poëta in fabula [7] Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudaverit, ad verbum tranſlata ſententia:

Et fortunatam Italiam frumento canêre candido.

Quæ laus peculiaris hodieque Italico eſt. Quo magis admiror, poſteros Græcorum nullam mentionem hujus feciſſe frumenti.

2. Nunc ex his generibus, [8] quæ Romam invehuntur, leviſſimum eſt Gallicum, atque e Cherſoneſo advectum: quippe non excedunt in modium vicenas libras, ſi quis granum ipſum ponderet. Adjicit Sardum [9] ſelibras, Alexandrinum [10] & trientes: hoc & Siculi pondus. Bœoticum totam libram addit: Africum [11] & dodrantes. In Tranſpadana Italia ſcio vicenas quinas libras farris modios pendere: [12] circa Cluſium & ſenas. Lex certe naturæ, [13] ut in quocumque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: ſicut optimum frumentum eſſe, [14] quod in ſubactu congium aquæ capiat. Quibuſdam generibus per ſe pondus, ſicut Balearico: modio panis pondo XXXV. reddit: [15] Quibuſdam binis mixtis, ut Cyprio & Alexandrino, [16] XX prope libras non excedentibus. Cyprium fuſcum eſt, panemque nigrum facit: itaque miſcetur Alexandrinum candidum, redduntque XXV. pondo. [17] Thebaïcum libras adjicit. Marina aqua ſubigi, quod plerique maritimis in locis faciunt, occaſione lucrandi ſalis, inutiliſſimum. Non alia de cauſa opportuniora morbis copora exſiſtunt. Galliæ & Hiſpaniæ [18] frumento in potum reſoluto, [19] quibus diximus generibus, ſpuma ita concreta pro fermento utuntur. Qua de cauſa levior illis, quam ceteris, panis eſt.

3. Differentia eſt & calami. Craſſior quippe melioris eſt generis. [20] Plurimis tunicis Thracium triticum veſtitur, ob nimia frigora illi plagæ exquiſitum. Eadem cauſa [21] & trimeſtre invenit, detinentibus terras nivibus, quod tertio fere a ſatu menſe & in reliquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notum, & hiemalibus provinciis nullum hoc frumento

NOTÆ.

Dea Liberalitas, ut pingi ſolet in nummis inſcriptis, LIBERALITAS AVG. cum tabella, quam dextra manu gerit, quæque modicum tritici pretium indicaret: & cum cornucopiæ, quod lævo brachio tenet. Inſcriptio, LIBERATIS CIVIBVS. Ejus hæc inſcriptio eſt: LIBERalitas *Auguſti* T*riticum* I*talicum* S*uppeditavit* CIVIBVS. Alioquin non conveniret titulus cum argumento, ſive pictura. Alterius nummi, qui eſt Severi Alexandri, ingenioſior aliquanto inſcriptio eſt, M. AVREL. ALEXANDER CAES. Caput nudum. .)(. Corona laurea, in qua S. P. Q. R. Hanc tenet Aquila Romana. In circuitu, METROPOLIS. Hoc eſt, *Munificentiſſime Erogato Tritico ROmanæ Plebi, Omnium Liberalitatem Imperatorum Superavit*, ſcilicet Cæſar-Alexander. Eſt hic nummus, ut prior, argenteus, apud Occonem, pag 409.

2. *Bœotia.*] Conſentit Theophraſtus, lib. 4. de cauſis, cap. 10. pag. 310. Τοῦ μὲν ἄλλου πυροῦ δοκεῖ τοὺς Ἀθήναζε καταπλέοντος, ὁ Σικελικὸς ἰσχυρότατος εἶναι· τούτου δ' ἔτι βαρύτερος μᾶλλον ὁ Βοιώτιος, ὥσπερ ἐν τοῖς ἱστορίαις εἴρηται.

3. *Syrioque.*] Defuit anno uno in Syria, cum agris Sidoniorum ſerendis triticum ſuppeditavit Antoninus Severus Auguſtus; quamobrem percuſſere ejus honori nummum ex ære magno, qui eſt in Cimelio D. de BOZE, hoc titulo, AETERNVM BENEFICIUM SID. DAT. Hoc eſt, *Sidoniis datum.* Implet nummi aream modius, e quo ſpicæ emicant. Pars prior, cum Antonini Severi capite, hos exhibet titulos: M. AVREL. ANTONINVS PIVS AVG P B G MAX. *Parthicus, Britannicus, Germanicus Maximus.*

4. *Athletarum.*] Athletis ita cenſentibus, quorum edacitas, ſeu voracitas potius, jumentorum ſimilis, hunc quem modo diximus in pondere frumentorum ordinem fecit. Theophr. lib. 8. Hiſt. cap. 4. In Bœotia, inquit, ternos ſemiſextarios tritici abſumunt: Athenis Siculi, facile quinos.

5. *Dracontiam.*] Pro his tritici generibus, tergeminum Theophraſtus affert, lib. 8. hiſt. cap. 4. Καγχρυδίαν, Στλεγγύν, Ἀλεξάνδρειον.

6. *Fere CXLV.*] Egit ergo Sophocles eam fabulam Olymp. LXXXVIII. anno quarto, ætatis ſuæ viceſimo, ſi Suidæ credimus. Obiit enim Alexander Olymp. CXX. anno primo, Olympiadibus Pliniano calculo computatis, Vrbis conditæ anno CCCCXLII.

7. *Triptolemo.*] In ea fabula Ceres Triptolemum edocet, quantum terrarum neceſſe ſit peragrari ſeminandis a ſe datis frugibus, Italiamque præ ceteris laudat. Vide Dionyſ. Halic. lib. 1. Antiq. Rom. pag. 10.

8. *Quæ Romam.*] MSS. omnes, *quæ Romæ.*

9. *Selibras.*] Dimidiam libram.

10. *Et trientes.*] Gallici, inquit, tritici pondus, non ſelibra tantum, ſed præterea triente, hoc eſt, tertia libræ parte, ab Alexandrino Siculoque ſuperatur.

11. *Et dodrantes.*] Et præterea dodrantem, hoc eſt, libræ partes tres quartas.

12. *Circa Cluſium.*] Hoc eſt, circa Cluſium farris modios pendere non vicenas quinas tantum libras, ſed & ſenas: hoc eſt, vicenas ſenas. Dalecampius perperam exiſtimat *ſenas* hoc loco Senenſis eſſe in Etruria oppidi nomen. De farre Cluſino, ejuſque parandi modo, vide Aëtium ſerm. 9. cap. 45. pag. 325. Columella, lib. 2. pag. 6. *Far, quod appellatur Cluſinum, candoris nitidi.* Martialis, in Xeniis, lib. 13. Epigr. 8. *Far:*

Imbue plebeïas Cluſinis pultibus ollas, &c.

13. *Vt in quocumque.*] Ut cujuſcumque frumenti modius in panem ſubactus militarem, ſive caſtrenſem, (*le pain de munition*) triente toto, ſeu tertia parte ponderoſior ſit, quam granum ipſum, prius quam molatur, & ſubigatur in panem.

14. *Quod in ſubactu.*] Dum ſubigitur in panificio.

15. *Quibuſdam binis.*] Subintellige, pondus eſt.

16. *XX. prope libras.*] Antequam in panem ſubigantur.

17. *Thebaïcum libras.*] Sive granum ipſum per ſe alteri e duobus iſtis miſceatur, Cyprio vel Alexandrino: ſive cum altero ſubigatur, libram ad pondus adjicit. Thebaïcum porro ex Ægypto intellige.

18. *Frumentum in potum.*] Cum e madida fruge parant ſibi potus, zythum ſcilicet, Gallis *Biere*, Hiſpanis *Cerveza*.

19. *Quibus diximus.*] Tritico nempe Balearico, in Hiſpaniis: in Galliis farris genere, quod bracem vocabant, ut dictum eſt, tum iſta ſect. tum ſuperiore.

20. *Plurimis tunicis.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 4. ὁ Θρᾴκιος πολυκάλαμος.

21. *Et trimeſtre.*] Tritici genus, quod intra tres menſes matureſcit: bimeſtre, quod intra binos. De his Theophr.

lætius. [22] Unicalamum præterea, nec uſquam capax: ſeriturque non niſi tenui terra. [23] Eſt & bimeſtre circa Thraciæ Ænum, quod quadrageſimo die, quam ſatum eſt, matureſcit: mirumque, nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus carere. Utitur eo & Sicilia, & Achaïa, montuoſis utraque partibus. Eubœa quoque circa Caryſtum. In tantum fallitur [24] Columella, qui ne trimeſtris quidem proprium genus exiſtimaverit eſſe, cum ſit antiquiſſimum. [25] Græci ſetanion vocant. [26] Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut ſingula ſpicas noſtras æquent.

X I I I. Primum ex omnibus frumentis ſeritur hordeum. Dabimus & dies ſerendo cuique generi, natura ſingulorum expoſita. Hordeum Indis ſativum & ſilveſtre, [1] ex quo panis apud eos præcipuus, [2] & alica. [3] Maxime quidem oryza gaudent, [4] ex qua ptiſanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. [5] Oryzæ folia carnoſa, porro ſimilia, ſed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis.

X I V. [1] Antiquiſſimum in cibis hordeum, ſicut [2] Athenienſium ritu Menandro auctore apparet: [3] & gladiatorum cognomine, qui hordearii vocabantur. [4] Polentam quoque Græci non aliunde præferunt. Pluribus fit hæc modis. Græci perfuſum aqua hordeum ſiccant nocte una, ac poſtero die frigunt, [5] deinde molis frangunt. Sunt qui vehementius toſtum rurſus exigua aqua aſpergant, & ſiccent prius, quam molant. Alii vero virentibus ſpicis decuſſum hordeum recens purgant, madidumque in pila tundunt, atque in corbibus eluunt, ac ſiccatum Sole rurſus tundunt, & purgatum molunt. Quocumque autem genere præparato, vicenis hordei libris, ternas ſeminis lini, & coriandri ſelibram, ſaliſque [6] acetabulo, torrentes ante omnia miſcent in mola. Qui diutius volunt ſervare, cum polline ac furfuribus ſuis condunt novis fictilibus. Italia ſine perfuſione toſtum in ſubtilem farinam molit, iiſdem additis, aque etiam milio. Panem ex hordeo antiquis uſitatum vita damnavit, [7] quadrupedumque fere cibus eſt.

X V. Ptiſanæ inde uſus validiſſimus ſaluberrimuſque tantopere probatur. Unum laudibus ejus volumen dicavit [1] Hippocrates e clariſſimis medicinæ ſcientia. Ptiſanæ bonitas præcipua Uticenſi. In Ægypto vero eſt, quæ fit ex hordeo, cui ſunt bini anguli. In Bætica & Africa genus, ex quo fiat, hordei, glabrum appellat Turranius. Idem olyram & oryzam eamdem eſſe exiſtimat. Ptiſanæ conficiendæ vulgata ratio eſt.

X V I. Simili modo [1] ex tritici ſemine tragum fit, in Campania dumtaxat & Ægypto.

X V I I. [1] Amylum vero ex tritico ac ſiligine, ſed optimum [2] e trimeſtri. Inventio ejus Chio inſulæ debetur: & hodie laudatiſſimum inde eſt: [3] appellatum ab eo, quod

N O T Æ.

loc. cit. Καὶ τὸ τῶν τριμήνων, καὶ τὸ τῶν διμήνων, καὶ εἴπηγεν ἐν ἐλάττοσιν ἡμέραις τελειοῦται. Trimeſtre, ſiliginis genus eſſe docet Colum. lib. 2. cap. 6. de generibus ſeminum.

22. *Vnicalamum.*] Unicum e radice calamum trimeſtre id triticum emittit: nec poteſt ferre plures. Theophr. loc. cit. Τρίμηνοι δὲ πολλοὶ .... μονοκάλαμοι, καὶ τὴν ἔκφυσιν, καὶ τὸ ὅλον ἀσθενεῖς.

23. *Eſt & bimeſtre.*] Theophr. loc. cit. etſi de Æno Thraciæ ſilet: in Eubœa ſolum reperiri illud affirmat, & in Sicilia, Achaïaque.

24. *Columella.*] Ita etiamnum legitur apud Columellam, libro 2. cap. 9. pag. 53. *Neque enim eſt ullum, ſicut multi crediderunt, natura trimeſtre ſemen: quippe idem jactum autumno melius reſpondet.* Non negat is peculiare tritici genus dictum ab antiquis eſſe trimeſtre: ſed ab eo quod autumno ſeritur, quodque melius ita provenit, differre negat. Et cap. 6. triticum trimeſtre, & trimeſtre alicaſtrum agnoſcit.

25. *Græci ſetanion.*] Ita MSS. non *trimenon*, ut editi. Σητάνιος πυρὸς, ſive σητάνειος, triticum quod hoc anno, id eſt, vere ineunte ſatum eſt. Vide Rob. Conſtant. in Lexico.

26. *Tradunt in Bactris.*] Theophr. loc. cit. nucleis olivæ ſingula Bactrici frumenti grana æquiparat.

Sect. XIII. 1. *Ex quo panis.*] Vide Notas & Emend. n. VII.

2. *Et alica.*] Hoc eſt, ptiſana ex hordeo Indico, ut ipſe loquitur, lib. 22. ſect. 66.

3. *Maxime quidem.*] Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 8.

4. *Ex qua ptiſanam.*] Ptiſana pultis genus eſt, quod ex farina fit hordeacea, aliiſque frugibus. Hanc quæ ex oryza conficitur, noſtri ipſius oryzæ nomine, *du Ris* vocant: quæ ex hordeo, *Orge mondé.*

5. *Oryzæ.*] Depictam vide apud Dodon. pag. 500.

Sect. XIV. 1. *Antiquiſſimum.*] Vide Dionyſ. Halic. lib. 2. Rom. Antiq. pag. 95.

2. *Athenienſium.*] Quoniam in Eleuſinio certamine præmium victori hordeum fuit, uti teſtatur Pindari Scholiaſtes, Olymp. Ode 9. pag. 93. Ἄγεται δὲ αὐτόθι (de Eleuſine loquitur) ἀγὼν Κόρης καὶ Δημήτρος, ὃς καλεῖται Ἐλευσίνια· οὗ ἔπαθλον κριθαί. Hoc ipſum ſcribunt Ariſtides, Suidas, & auctor Etymologici.

3. *Et gladiatorum.*] Et præterea, inquit, id ex quodam gladiatorum genere intelligitur, qui hordearii appellantur, quod vetuſtiore ævo eo cibi genere uterentur. Milites etiam *qui parum in armorum proluſione profecerant*, inquit Vegetius, lib. 1. cap. 13. pag. 14. *pro frumento hordeum cogebantur accipere: nec ante eis in tritico reddebatur annona, quam ſub præſentia Tribunorum experimentis datis oſtendiſſent ſe omnia, quæ erant in militari arte, compleſſe.*

4. *Polentam.*] Polentam Græci ἄλφιτα vocant, torrefacti hordei farinam. In Gallia vocant, *du Gruau.* Spiſſandis carnium juribus venalis circumfertur: cœpitque & ex avena retorrida fieri, & eadem nominis ambage proferri.

5. *Deinde molis.*] Veteres hordeum, ſimileſque fruges prius torrebant, deinde molebant. Unde Virgilius, lib. 1. Æneïd. verſ. 183.

Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.

Nec ullum ibi ὕστερον πρότερον, ut ſibi vulgus interpretum fingit. Vide quæ dicenda ſunt ſect. 23.

6. *Acetabulo.*] De hoc menſuræ genere dicetur, lib. 21. ſect. 109.

7. *Quadrupedumque.*] Equorum: quibus olim non avena dabatur, ſed hordeum. Unde Feſtus: *Hordearium æs*, inquit, *quod pro hordeo Equiti Romano dabatur.*

Sect. XV. 1. *Hippocrates.*] Hic liber eſt, qui alias de ptiſana, ut auctor eſt Athenæus, lib. 2. pag. 57. nunc de victu in morbis acutis, vel contra Cnidias ſententias inſcriptus legitur, tomo undecimo operum Galeni, qui quatuor in eum librum Commentarios edidit.

Sect. XVI. 1. *Ex tritici ſemine.*] Hoc eſt, ex zea, ut ipſe explicaturus eſt. Galenus in Comm. 1. ad librum Hippocr. de victu in morbis acutis, pag. 14. tom. XI. Ζεῖαι, ἐξ ὧν ὁ καλούμενος τράγος γίνεται. In Indice hujus loci, Plinius, *De trago.* Celſus, lib. 4. cap. 4. de difficultate ſpirandi, inter cibos non nimium acres, cum lenticula ptiſanaque tragum recenſet.

Sect. XVII. 1. *Amylum vero.*] Et ex zea parari amylum ſcribit Dioſc. lib. 2. cap. 123. Gallis, *Amidon.*

2. *E trimeſtri.*] Hoc eſt, ex trimeſtri tritico, de quo ſect. 12. Sic Dioſc. loc. cit. Ἄριστον δὲ ἐστι τὸ σκευαζόμενον ἐκ πυροῦ σητανίου.

3. *Appellatum ab eo.*] Dioſc. loc. cit. Ἄμυλον ὠνόμασται.

ſine mola fiat: [4] Proximum trimeſtri, quod e minime ponderoſo tritico. [5] Madeſcit dulci aqua ligneis vaſis, ita ut integatur, quinquies in die mutata. Melius ſi & noctu, ita ut miſceatur pariter. Emollitum, prius quam aceſcat, [6] linteo aut ſportis ſaccatum, tegulæ infunditur illitæ fermento, atque ita in Sole denſatur. [7] Poſt Chium maxime laudatur Creticum, mox Ægyptium: Probatur autem lævore, & levitate: atque ut recens ſit: jam & [8] Catoni dictum apud nos.

XVIII. [1] Hordei farina & ad medendum utuntur. Mirumque, in uſu jumentorum, ignibus durato, ac poſtea molito, offiſque humana manu demiſſis in alvum, majores vires, toroſque corporis fieri. [2] Spicæ quædam binos ordines habent, quædam plures uſque ad ſenos. [3] Grano ipſi aliquot differentiæ: longius, leviuſque, aut brevius, aut rotundius, candidius, nigrius, vel cui purpura eſt, [4] vltimo ad polentam. [5] Contra tempeſtates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium molliſſimum eſt: [6] ſeri non vult, niſi in ſicca & ſoluta terra, ac niſi læta. [7] Palea ex optimis: ſtramento vero nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minime calamitoſum: quia ante tollitur, quam triticum occupet rubigo. Itaque ſapientes agricolæ triticum [8] cibariis tantum ſerunt. [9] Hordeum ſarculo ſeri dicunt; propterea celerrime redit: fertiliſſimumque, quod in Hiſpaniæ Carthagine Aprili menſe collectum eſt: hoc ſeritur eodem menſe in Celtiberia, eodemque anno bis naſcitur. Rapitur omne a prima ſtatim maturitate feſtinantius, quam cetera. Fragili enim ſtipula & tenuiſſima palea granum continetur. [10] Meliorem etiam polentam fieri tradunt, ſi non excocta maturitate tollatur.

XIX. Frumenti genera non eadem ubique: nec ubi eadem ſunt, iiſdem nominibus. Vulgatiſſima, far, [1] quod adoreum veteres appellavere, ſiligo, triticum. Hæc plurimis terris communia. [2] Arinca Galliarum propria, copioſa & Italiæ eſt. Ægypto autem ac Syriæ, Ciliciæque & Aſiæ, ac Græciæ peculiares, [3] zea, olyra, tiphe. Ægyptus ſimilaginem conficit e tritico ſuo, nequaquam Italicæ parem. Qui zea utuntur, [4] non habent far. Eſt & hæc Italiæ in Campania maxime, ſemenque appellatur. Hoc habet nomen res præclara, [5] ut mox docebimus: propter quam [6] Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: non ut aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Amylum quoque ex ea fit, [7] priore craſſius. Hæc ſola differentia eſt. CAP. VIII.

Ex omni genere duriſſimum far, & contra hiemes firmiſſimum. Patitur frigidiſſimos locos, & minus ſubactos, vel [8] æſtuoſos, ſitienteſque. [9] Primus antiquis Latio cibus, magno argumento in adoreæ donis, [10] ſicuti diximus, [11] Pulte autem, non pane, vixiſſe

NOTÆ.

διὰ τὸ χωρὶς μύλης κατασκευάζεσθαι.

4. *Proximum trimeſtri.*] Vide Notas & Emend. num. VII.

5. *Madeſcit.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Linteo, aut ſportis ſaccatum.*] Hoc eſt, per ſaccum colatum: quo modo vinum Hippocraticum colant pharmacopolæ. Vide Notas & Emend. num. IX.

7. *Poſt Chium.*] Creticum pariter laudat Dioſc. loc. cit. mox Ægyptium: Chii non meminit. Alexandrinum commendat & Theodorus Priſcianus, lib. 4.

8. *Catoni dictum apud nos*] Etſi res ſit exotica amylum, inquit, jam tum ætate tamen Catonis, Romæ id cognitum eſt. Verba hæc ſunt Catonis, cap. 87. *Amylum ſic facito. Siliginem purgato bene, &c.*

Sect. XVIII. 1. *Hordei farina.*] Ad aurium dolorem utitur ea Marcellus Empir. cap. 9. pag. 78. In pluribus vero morbis Galenus, quos in Indice Braſſavoli leges.

2. *Spicæ quædam.*] Hordei ſcilicet. Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 4. τῶν μὲν κριθῶν αἱ μέν εἰσι δίστιχοι, αἱ δὲ τρίστιχοι . . . πλεῖσται καὶ ἑξάστιχοι.

3. *Grano ipſi.*] Theophr. loc. cit.

4. *Vltimo ad polentam.*] Poſtremum, hoc eſt, purpuraſcens, imbecille in polenta: etſi plurimum farinæ reddit: αἱ δὲ ἐπιπορφυρίζουσαι, αἵπερ καὶ πολυάλφιτοι δοκοῦσιν εἶναι. Theophr. loc. cit.

5. *Contra tempeſtates.*] Contra hiemem, ventoſque, & cæli mutationes varias. Theophr. de purpuraſcente hordeo: καὶ πρὸς τοὺς χειμῶνας δὲ, καὶ πνεύματα, καὶ ὅλως τὸν ἀέρα τῶν λευκῶν ἰσχυρότεραι, candido firmius.

6. *Seri non vult.*] M S S. *Seri non volet*, forte pro *non volt.* Non placet certe legi, *non valet.*

7. *Palea.*] Didymus in Geopon. lib. 4. cap. 14. pag. 114. ad certos quoſdam uſus hanc reliquis anteponit: τῶν δὲ σιτίνων τὰ κρίθινα αἱρετώτερα.

8. *Cibariis tantum.*] Tantum tritici ſerunt, quantum ad familiæ cibaria ſatis eſt.

9. *Hordeum ſarculo.*] Terra leviſſime mota, ac veluti ſuſpenſa quemadmodum fere fit ſarriendo: ſarculo opus eſt, non aratro: atque idcirco celerrime erumpit, & matureſcit. *Agros findere ſarculo* dixit Horatius, lib. 1. Ode 1. verſ. 11.

10. *Meliorem etiam.*] Galenus quoque lib. 1. de anim. facult. cap. XI. pag. 317. tom. 6. ex recenti hordeo mediocriter frixo laudatiſſimam fieri polentam docet: odoris etiam eximii: ſi ariſta non omnino ſicca: Ἐκ τῶν νέων κριθῶν φρυγεισῶν συμμέτρως τὸ κάλλιστον ἄλφιτον γίνεται . . . . μάλιστα ἐστιν εὐώδη τὰ ἐκ τῶν ἀρίστων καὶ νέων κριθῶν γιγνόμενα, μὴ πάνυ ξηρὸν ἐχουσῶν τὸν στάχυν.

Sect. XIX. 1. *Quod adoreum.*] Unde *adorea liba* apud Maronem, lib. 7. Æneid. verſ. 109. Feſtus: *Ador farris genus, edor quondam appellatum ab edendo: vel quod aduratur, ut fiat toſtum: unde in ſacrificio mola ſalſa efficitur.*

2. *Arinca.*] Nunc corrupto vetere vocabulo, in Delphinatu *Riguet* id tritici genus appellant. Nic. Chorier, lib. 1. hiſt. pag. 54. De arinca plura dicemus ſect. 20.

3. *Zea, olyra, tiphe.*] Tiphen & olyram rem alii eamdem eſſe, alii diverſam, veteres prodiderunt, referente eorum ſententias Galeno, loc. cit. cap. 13. pag. 319. περὶ τιφῶν, καὶ ὀλυρῶν, καὶ ζειῶν. Ipſe Galenus, tom. 2. in explic. vocum Hippocr. pag. 91. Ζείας, ὀλύρας, interpretatur, perinde ac ſi res una ſit, nominibus diverſis. Hæc tria tamen & nominibus & re diſtinguit Anguillara, par. 6. pag. 98. Tipham ait Italis appellari *Spelta*: Olyram, *Scandella*: Zeam, *Farro.* Aſclepiad. apud Galen. lib. 9. κατὰ τόπους, cap. 3. Φάῤῥους ὃ καλοῦσι ζέαν. Et quod Straboni lib. 5. pag. 242. ζέα dicitur, id Plinius ſect. 29. far appellat. Et Dionyſ. lib. 4. Antiq. Rom. pag. 95. Φάῤῥος, ὃ καλοῦμεν ἡμεῖς ζέαν. Ægyptios porro panem ἐκ τῶν ὀλυρέων feciſſe auctor eſt Herodotus lib. 2. Euterpe, pag. 128. num. 77.

4. *Non habent far.*] Sed zeam pro farre habent. Nam & ipſa zea far eſt: nec ſemen tantum appellatur, ut Plinius ait, ſed cum farre nomen alterum commune habet, adoreum, teſte Iſidoro, lib. 17. cap. 3. *Adoreum, tritici genus, quod idem vulgo ſemen dicitur.*

5. *Vt mox docebimus.*] Sect. 29. ubi e zea quæ conficitur, alicam commendat.

6. *Homerus.*] Iliad. β. verſ. 548. & alibi paſſim. Quod ζεῖαν ferret: non ἀπὸ τοῦ ζῆν *vivere.*

7. *Priore craſſius.*] Priore amylo, de quo ſect. 17.

8. *Æſtuoſos.*] In M S S. ubique *æſtivoſos.*

9. *Primus antiquis.*] Vide Dionyſ. Halic. lib. 2. Rom. Antiq. pag. 95. ubi far zeam eſſe docet.

10. *Siculi diximus.*] Sect. 3.

11. *Pulte autem.*] Valerius Maxim. lib. 2. cap. 5. *Erant*

longo tempore Romanos manifeſtum, quoniam inde & [12] pulmentaria hodieque dicuntur. Et Ennius antiquiſſimus vates obſidionis famem exprimens, [13] offam eripuiſſe plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie ſacra priſca, [14] atque natalium, [15] pulte fritilla conficiuntur: videturque tam puls ignota Græciæ fuiſſe, quam Italiæ polenta.

XX. 1. Tritici ſemine [1] avidius nullum eſt, nec quod plus alimenti trahat. [2] Siliginem proprie dixerim tritici delicias: candor eſt, & ſine virtute, & ſine pondere, conveniens humidis tractibus, quales Italiæ ſunt, & Galliæ Comatæ. Sed & trans Alpes in Allobrogum tantum Meminorumque agro pertinax: in ceteris ibi partibus biennio in triticum tranſit. [3] Remedium, ut graviſſima quæque grana ejus ſerantur.

* Caput IX. * E ſiligine lautiſſimus panis, [4] piſtrinarumque opera laudatiſſima. Præcellit in Italia, ſi Campana Piſis natæ miſceatur. Rufior illa, at Piſana candidior, ponderoſiorque [5] cretacea. Juſtum eſt e grano Campanæ, quam [6] vocant caſtratam, [7] e modio redire ſextarios quatuor [8] ſiliginis, vel e gregali ſine caſtratura ſextarios quinque, præterea floris ſemodium: [9] Et cibarii, quod ſecundarium vocant, ſextarios quatuor: furfuris ſextarios totidem. E Piſana autem ſiliginis ſextarios quinque: [10] cetera paria ſunt. Cluſina Aretinaque etiamnum ſextarios [11] ſiliginis aſſumunt: [12] in reliquis pares. [13] Si vero pollinem facere libeat, XVI. pondo panis redeunt, [14] & cibarii tria, furfurumque ſemodius. Molæ diſcrimine hoc conſtat. Nam quæ ſicca moluntur, plus farinæ reddunt: quæ ſalſa aqua ſparſa, candidiorem [15] medullam: verum plus retinent in furfure. Farinam a farre dictam nomine ipſo apparet. Siligineæ farinæ modius Gallicæ XXII. libras panis reddit, [16] Italicæ duabus tribuſve amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adjiciunt libras in quocumque genere.

Caput X. 2. Similago e tritico fit laudatiſſima. Ex Africo juſtum eſt e modiis redire ſemodios, & pollinis ſextarios quinque. [17] Ita autem appellant in tritico, quod florem in ſiligine. [18] Hoc ærariæ officinæ chartariæque utuntur. Præterea ſecundarii ſextarios quatuor, furfurumque tantumdem. Panis vero e modio ſimilaginis [19] CXXII. e floris modio CXVII. Pretium huic [20] annonâ mediâ in modios farinæ, [21] XL. aſſes: ſimilagini caſtratæ [22] octonis

NOTÆ.

majores noſtri adeo continentiæ intenti, ut frequenter apud eos pultis uſus, quam panis eſſet. Et ad hunc veterem morem Juvenalis reſpiciens, Satyra 14. verſ. 171.

Grandes fumabant pultibus ollæ.

12. *Pulmentaria.*] Varro, lib. 4. de ling. Lat. *Pulmentum,* inquit, *quod idem cum pulte eſſent*, hoc eſt, cum pulte comederent: *inde pulmentarium dictum.* Pulmentarium igitur obſonium quodvis dicebatur, non quod ex pulte eſſet, ut Lexicorum auctoribus videtur: ſed quod, uti poſtea cum pàne, ſic olim cum pulte, ederetur: inde nomen. Græcis προσφάγιον inde dictum eſt, quod addatur pani, ut notat Eraſmus in cap. 21. Joan. ubi Latinus interpres *pulmentarium* tranſtulit. Joan. de Janua: *Pulmentum vel pulmentarium dicitur quilibet cibus citra panem.* Apud Phædrum, lib. 3. Fabular. Canis ad lupum:

Affertur ultro panis, de menſa ſua
Dat oſſa dominus, fruſta jactat familia,
Et quod faſtidit quiſque pulmentarium.

Et Seneca ficus caricas pulmentarii vicem habere dixit, obſonii Plinius, ut annotavimus lib. 15. ſect. 21.

13. *Offam eripuiſſe.*] Offa enim antiquis fuit, auctore Feſto quoque, glomerata puls.

14. *Atque natalium.*] Subintellige, natalium ſacra. Sequioribus tamen temporibus, ſuperſtitione creſcente, etiam cruentas in natalitiis ſacris hoſtias mactavere. Horatius, lib. 4. Ode XI. die natali Mæcenatis dicta:

Ara caſtis
Vincta verbenis, avet immolato
Spargier agno.

Lampridius, in Alexandro Severo: *Cum ejus natalem aruſpices commendarent, dixerunt eum ſummam rerum tenturum: idcirco quod hoſtiæ de ea villa, quæ eſſet Severi Imp. adductæ eſſent.*

15. *Pulte fritilla.*] Sic MSS. omnes: forte pro *frictilla*, ſeu *frictili*, a frigendo, quoniam eſſet ea puls e farina fricta. An huc pertinet quod habet Varro, lib. 1. de vita populi Rom. apud Nonium, cap. 4. num. 291. *Quod Calendis Juniis & publice & privatim fatuam pultem Diis mactat.* Apud Arnobium, lib. 7. pag. 230. fitilla dici videtur.

Sect. XX. 1. *Avidius nullum.*] Quod plus ex terra alimenti trahat.

2. *Siliginem.*] Candidi, leviſſimique tritici genus, vulgò *Blé blanc.* Juvenalis, Satyra 5. verſ. 70.

Sed tener & niveus, mollique ſiligine factus
Servatur domino, panis videlicet.

Columella, lib. 2. cap. 6. de generibus ſeminum: Tritici genera complura cognovimus. *Verum ex his maxime ſerendum eſt, quod robus dicitur, quoniam pondere & nitore præſtet. Secunda conditio eſt habenda ſiliginis, cujus ſpecies in pane præcipua pondere deficitur.* Et cap. 9. humido ſtatu cæli recte hanc provenire ait.

3. *Remedium.*] Columella, lib. 2. cap. 9. pag. 55. ubi & poſt tertiam ſationem omne triticum ſolo uliginoſo converti ait in ſiliginem.

4. *Piſtrinarumque.*] Huc pertinet CORPVS PISTORVM SILIGINARIORVM, cujus mentio in inſcriptione vetere apud Gruter. pag. 81.

5. *Cretacea.*] Cui ob candorem cretæ ſimilem, inditum id nomen videtur: aut cui creta potius Campana admixta eſt, ad conciliandum alicæ candorem, ut dicetur ſectione 29.

6. *Vocant caſtratam.*] Purgatam, diligentiuſque excretam cribro pollinario. *Blûter la farine.*

7. E *modio.*] Capit modius ſextarios ſedecim. Nam amphora, ſeu quadrantale, ſextarii ſunt duodequinquaginta, inquit Feſtus: amphora eadem modios tres continet, auctore Voluſio Mæciano. De ſextariis diximus lib. 14. ſect. 6.

8. *Siliginis.*] Farinæ e ſiligine.

9. *Et cibarii.*] Cibarium appellat, farinam craſſiorem, quæ poſt pollinem vel florem excutitur, quam furfures ſequuntur. Ex ea panis conficitur, quem cibarium quoque, & ſecundarium vocant, *Pain bis.*

10. *Cetera paria.*] Ut in Campana ſiligine, quæ reddit in modios ſingulos, floris ſemodium, cibarii ſextarios quatuor, &c.

11. *Siliginis aſſumunt.*] MSS. *adſciunt.* Forte *adjiciunt.* Cluſina, inquit, & Aretina farinæ reddunt non ſextarios modo quinque, ut Piſana, verum etiam ſenos. De Cluſino farre dictum eſt ſect. 12.

12. *In reliquis pares.*] Reddunt nimirum floris ſemodium, cibarii ſextarios quatuor, &c.

13. *Si vero pollinem.*] Hoc eſt, ſi tenuiſſimam libet farinam excernere, quæ tenuitate etiam id ſuperet, quod florem farinæ ſiligineæ diximus appellari.

14. *Et cibarii.*] Quid cibarium vocetur, paulo ante diximus.

15. *Medullam.*] Farinam.

16. *Italicæ.*] Farina, inquit, e ſiligine Italica panis libras reddit XXIV. aut etiam vicenas quinas, ſi ſit artopticius panis. De eo panis genere dicemus ſect. 27.

17. *Ita autem.*] Similaginem, inquit, appellant in tritico, quod in ſiligine florem. *Fleur de farine de froment.*

18. *Hoc ærariæ .... utuntur.*] Quæ farina cum argilla mixta operum ſuorum formas effingunt, ut recte Dalecampius.

19. *CXXII.* Subintellige, pondo, ſeu libræ redeunt.

20. *Annona media.*] Moderatiore annona, cum nec omnino gravis eſt, nec omnino laxa.

21. *XL. Aſſes.*] E noſtris aſſibus, aſſes ſunt XXXII.

22. *Octonis .... amplius.*] Hoc eſt, XLVIII. aſſibus: monetæ noſtræ aſſes efficiunt circiter octo & triginta.

aſſibus amplius, ſiligini caſtratæ [23] duplum. [a] Eſt & alia diſtinctio, [24] ſemel tempore L. Pauli nata, XVII. pondo panis reddere viſa, XVIII. Tertia XIX. cum triente: & ſecundarii panis quinas ſelibras, totidem cibarii, & furfurum ſextarios ſex.

3. Siligo numquam matureſcit pariter, nec ulla ſegetum minus dilationem patitur, propter teneritatem, iis quæ maturuere, protinus granum dimittentibus. Sed minus, quam cetera frumenta, in ſtipula periclitatur, quoniam ſemper rectam habet ſpicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat.

4. [25] Ex arinca dulciſſimus panis: ipſa ſpiſſior, quam far, & major ſpica, eadem & ponderoſior. Raro modius grani non XVI. libras implet. [26] Exteritur in Græcia difficulter: ob id jumentis dari [27] ab Homero dicta. Hæc enim eſt, quam olyram vocat. Eadem [28] in Ægypto facilis, fertiliſque. [29] Far ſine ariſta eſt: item ſiligo, excepta quæ Laconica appellatur. Adjiciuntur his genera, [30] bromos, [31] ſiligo excepta, & tragos, externa omnia ab Oriente invecta, oryzæ ſimilia. [32] Tiphe & ipſa ejuſdem eſt generis, ex qua fit [33] in noſtro orbe oryza. Apud Græcos eſt zea. Traduntque eam ac tiphen, cum ſint degeneres, redire ad frumentum, [34] ſi piſtæ ſerantur: nec protinus, ſed tertio anno.

XXI. Tritico nihil eſt fertilius: hoc ei Natura tribuit, quoniam eo maxime alebat hominem: utpote cum e modio, ſi ſit aptum ſolum, [1] quale in Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modii reddantur. Miſit ex eo loco Divo Auguſto [2] Procurator ejus ex uno grano (vix credibile dictu) quadraginta paucis minus [3] germina, exſtantque de ea re epiſtolæ. Miſit & Neroni ſimiliter CCCLX. ſtipulas ex uno grano. Cum conteſimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, aliique, & tota Bætica, & in primis Ægyptus. Fertiliſſima tritici genera, ramoſum, aut quod centigranium vocant. Inventus eſt jam & ſcapus unus centum fabis onuſtus.

XXII. [1] Æſtiva frumenta diximus, ſeſamam, milium, panicum. Seſama ab Indis venit: [2] ex ea & oleum faciunt: color ejus candidus. Huic ſimile eſt in Aſia Græciaque [3] eryſimum; idemque erat, niſi pinguius eſſet: quod apud nos vocant irionem: medicaminibus annumerandum potius, quam frugibus. Ejuſdem naturæ & [4] horminum, a Græcis dictum, [5] ſed cymino ſimile, ſeritur cum ſeſama: [6] hoc, & irione, nullum animal veſcitur virentibus.

XXIII. Piſtura non omnium facilis: quippe Etruria ſpicam farris toſti piſente pilo præferrato, [1] fiſtula ferrata, & ſtella intus denticulata, ut niſi intenti piſant, concidantur grana, ferrumque frangatur. Major pars Italiæ [2] ruido utitur pilo: rotis etiam quas aqua verſet obiter, & molat. De ipſa ratione [3] piſendi Magonis proponetur ſententia: Triticum ante perfundi aqua multa jubet, [4] poſtea evalli, deinde Sole ſiccatum pilo repeti. Simili

INTERPRETATIO.

a *Eſt & alia.*] Eſt & alia bonitatis diſtinctio in ſimilagine, ſemel tempore L. Pauli nata, cum XVII. libras panis reddere primum viſa eſt: *ſecunda* bonitas, cum XVIII. Tertia, quando XIX. cum triente.

NOTÆ.

23. *Duplum.*] Hoc eſt, aſſes XCVI. monetæ Gallicæ aſſes circiter LXXVI.

24. *Semel tempore.*] Vide Notas & Emend. num. X.

25. *Ex arinca.*] De ea diximus ſect. ſup.

26. *Exteritur.*] In area difficulter teritur.

27. *Ab Homero.*] Iliad. ε verſ. 195.

Παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι
Ἑστᾶσιν, κρῖ λευκὸν ἐρεπτόμενοι καὶ ὀλύρας.

Ubi Didymus interpres: Ὀλύρας. εἶδος κριθώδους καρποῦ. τισι μὲν βριζία, καὶ βριζίον· τισὶ δὲ ζειά, καὶ ζέα. Id rurſum Homerus habet Iliad. β. verſ. 560.

28. *In Ægypto facilis.*] Haud difficulter exteritur.

29. *Far ſine ariſta.*] In Ægypto.

30. *Bromos.*] Hoc eſt, avena ſativa, *de l'Avoine.* Βρόμος Galeno, lib. 1. de alim. facult. cap. 14. pag. 322. tom. 6. ſemen eſt in Aſia frequens, præſertim in Mœſia ſupra Pergamum: jumentorum cibus, non hominum, niſi in fame.

31. *Siligo excepta.*] Ita MSS. non *excepticia.* Laconicam ſiliginem intelligit, diverſi generis a communi ſiligine, propter peculiarem ariſtam.

32. *Tiphe.*] Scaliger Exerc. 292. pag. 868. exiſtimat eſſe noſtrum Secale, *le Segle*: ſed falſo. De ſecali dicemus ſect. 40.

33. *In noſtro orbe oryza.*] Hoc eſt, ptiſana oryzæ ſimilis.

34. *Si piſtæ ſerantur.*] Hoc eſt, ſi purgatæ, ſive decorticatæ. Theophr. lib. 2. hiſtor. cap. 5. Ἡ τίφη καὶ ἡ ζεία μεταβάλλουσιν εἰς πυρὸν, ἐὰν πτισθεῖσαι σπείρονται. Varia hujus vocis πτίσσειν ſignificatio eſt. Heſychius: Πτίσαι, κόψαι. πτίσει, κόψει. πτίσατε, ἀποδερματίσατε. Πτίσσειν igitur Græcis eſt tundere, pinſere, purgare, decorticare.

Sect. XXI. 1. *Quale in Byzacio.*] Supra, lib. 17. ſect. 3. *In Byzacio Africæ illum centena quinquagena fruge fertilem campum, &c.*

2. *Procurator ejus.*] Procurator Cæſaris, vectigalia colligebat, fiſci jura tuebatur, &c.

3. *Germina.*] Stipulas, ſive culmos.

Sect. XXII. 1. *Æſtiva.... diximus.*] Initio ſect. 10.

2. *Ex ea & oleum.*] Σήσαμον Dioſc. lib. 2, cap. 121. Γίνεται δὲ καὶ ἔλαιον ἐξ αὐτοῦ, ᾧ καὶ Αἰγύπτιοι χρῶνται.

3. *Eryſimum.*] Ἐρύσιμον Theophraſti, lib. 8. hiſt. cap. 7. Ἔστι δὲ τὸ μὲν ἐρύσιμον ὅμοιον σησάμῳ, καὶ λίπος ἔχει. Hoc de ſemine accipiendum, non de Caule. Gallis *Cameline*, a Dodonæo pingitur, pempt. 4. lib. 2. cap. 23. pag. 523. Irio Latinorum eſt: Vidimus in horto Regio.

4. *Horminum.*] Ὅρμινον Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 7. Dioſc. lib. 3. cap. 145. Ὅρμινον. Noſtris *Orvale* & *Toutebonne.* A Dodonæo delineatur, pag. 290. Genus illius alterum, pag. 292.

5. *Sed cymino.*] Theophr. loc. cit. Τὸ δὲ ὅρμινον κυμινῶδες, μέλαν· σπείρεται δὲ ἅμα καὶ τὸ σήσαμον.

6. *Hoc & irione.*] Hormino ſcilicet & irione. De ſeſama quidem & irione id Theophr. aſſeverat, lib. 6. de cauſis, cap. 19. pag. 374. De hormino conſiderandum ait, lib. 8. hiſtor. cap. 7.

Sect. XXIII 1. *Fiſtula ferrata.*] Fiſtula in ruſtico inſtrumento, quid eſſet, diximus lib. 17. ſect. 23. ſed hæc ferrata dicitur, in quo ab illa altera diſcrepat. Fiſtulam ferrariam appellat Cato, cap. 10. Ait igitur Plinius in extremo ambitu præferrati pili fiſtulam eſſe ferratam, ſive cultri ferrati ſimilitudinem, prætereaque in medio denticulatæ ſtellæ effigiem: ut niſi erecto ſemper pilo pinſatur, frangi ferrei iſti denticuli poſſint.

2. *Ruido utitur pilo.*] Aſpero & impolito, ut recte Hermolaüs.

3. *Piſendi.*] Sic MSS. ubique: *piſendi*, & *piſente*, & *piſant*, & *piſi*: nuſquam, ut nunc fere uſus obtinuit, *pinſendi*, *pinſente*, *pinſant*, *pinſi*, &c.

4. *Poſtea evalli.*] Vallo ſuo excludi, deglubi, gluma, cor-

modo hordeum. Hujus ſextarios x x. ſpargi duobus ſextariis aquæ. Lentem torrere priùs, deinde cum furfuribus leviter piſi. Aut addito in ſextarios x x. lateris crudi fruſto, & arenæ ſemodio. Erviliam iiſdem modis, quibus lentem: Seſamam in calida maceratam exporrigi: deinde confricari, & frigida mergi, [5] ut paleæ fluctuent, iterumque exporrigi in Sole ſuper lintea: quod niſi feſtinato peragatur, lurido colore muceſcere. Et ipſa autem quæ evalluntur, variam piſturarum rationem habent. Acus vocatur, [6] cum per ſe piſitur ſpica, tantum [7] aurificum ad uſus. Si vero in area teritur cum ſtipula, palea, ut majore in terrarum parte, ad pabula jumentorum. Milii, & panici, & ſeſamæ purgamenta [8] apludam vocant, & alibi aliis nominibus.

X X I V. [1] Milio Campania præcipue gaudet, pultemque candidam ex eo facit. [2] Fit & panis prædulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maxime pulte aluntur, & cruda etiam farina, equino lacte, vel ſanguine e cruris venis admixto. Æthiopes non aliam frugem quam milii hordeique novere.

X X V. [1] Panico & Galliæ quidem, præcipue Aquitania utitur. Sed & Circumpadana Italia [2] addita faba, ſine qua nihil conficiunt. Ponticæ gentes nullum panico præferunt cibum. Cetero æſtiva frumenta riguis magis etiam, quam imbribus gaudent. [3] Milium & panicum aquis minime, cum in folia exeunt. Vetant ea inter vites arboreſve frugiferas ſeri, [4] terram emacrari hoc ſatu exiſtimantes.

CAPUT XI.

X X V I. [1] Milii præcipuus ad fermenta uſus, [a] e muſto ſubacti in annuum tempus. Simile fit ex tritici ipſius furfuribus minutis & optimis, e muſto albo [2] triduo maturato ſubactis, ac Sole ſiccatis, Inde paſtillos in pane faciendo dilutos, [3] cum ſimilagine ſeminis fervefaciunt, atque ita farinæ miſcent, ſic optimum panem fieri arbitrantes. Græci in binos ſemodios farinæ ſatis eſſe [4] beſſes fermenti conſtituêre. Et hæc quidem genera [b] vindemiis tantùm fiunt. Quo libeat vero tempore, ex aqua hordeoque bilibres offæ ferventi foco, vel fictili patina torrentur cinere & carbone, uſque dum rubeant. Poſtea operiuntur in vaſis, donec aceſcant: hinc fermentum diluitur. Cum fieret autem panis hordeaceus, [c] ervi aut cicerculæ farina ipſe fermentabatur: juſtum erat, duæ libræ in quinque ſemodios. Nunc fermentum fit ex ipſa farina, quæ ſubigitur prius quam addatur ſal, ad pultis modum decocta, & relicta donec aceſcat. Vulgo vero nec ſuffervefaciunt, ſed tantum pridie aſſervata materia utuntur. [5] Palamque eſt naturam acore fermentari: ſicut & validiora eſſe corpora, quæ fermentato pane aluntur: quippe cum apud veteres ponderoſiſſimo cuique tritico præcipua ſalubritas perhibita ſit.

X X V I I. Panis ipſius varia genera perſequi ſupervacuum videtur: alias ab obſoniis appellati, [1] ut oſtrearii: alias a deliciis, ut [2] artolagani: alias a feſtinatione, ut [3] ſpeuſtici: nec non a coquendi ratione, ut [4] furnacei, vel artopticii, aut in clibanis cocti: non pri-

Interpretatio.

a *E muſto.*] Cum muſto triti.

b *Vindemiis.*] Vindemiæ tempore.

c *Ervi.*] E farina ervi aut cicerculæ fermentum adhibebatur.

Notæ.

ticeque ſuo ſpoliari. *Gluma* proprie *hordei tunicula eſt*, apud Feſtum.

5. *Vt paleæ fluctuent.*] M S S. omnes, *fluctuentur.*

6. *Cum per ſe.*] A calamo, ſtipula, ſtramento, deciſa ac ſeparata. Acus, aceris, eſt tritici purgamentum: glumam complectitur, ariſtam, & ſpicæ ſcapum. Græcis, ἄχυρον. Hinc *aceroſum far* apud Nonium, ex Lucilio. Feſtuſque, verbo *obacerare. Obacerare*, inquit, *obloqui, atque alterius ſermonem moleſte impedire: quod ſumptum videtur a paleis, quas Græci ἄχυρα vocant. Itaque & frumentum, & panis non ſine paleis, aceroſus dicitur: item lutum aceratum, paleis mixtum.*

7. *Aurificum ad uſus.*] Forte quoniam, ut Plinius ipſe ſcribit, lib. 33. ſect. 19. palea citiſſime ardeſcit aurum, hoc eſt, acere: nam *acus palea eſt*, Varroni, apud Feſtum: *& quædam paleæ de frumento acus dicuntur.*

8. *Apludam.*] Feſtus: *Apluda eſt genus minutiſſimæ paleæ frumenti, ſive panici*, &c. Vix Gellium audio, qui lib. X I. *apludam* ait *veteres ruſticos frumenti furfurem appellaſſe.*

Sect. X X I V. 1. *Milio Campania.*] Vide quæ diximus ſect. 10. num. 3. Colum. lib. 2. cap. 9. pag. 56. *Milium quoque pultem, maxime cum lacte, non faſtidiendam præbet.* Gallis, *Miliet.*

2. *Fit & panis.*] Vide Galenum, lib. 1. de alim. facult. cap. 15. pag. 323. tom. 6 & ea adjice quæ diximus ſect. 10. num. 3.

Sect. X X V. 1. *Panico*] De eo diximus ſect. 10. num. 3.

2. *Addita faba.*] Paulinus, epiſt. 3. ad Severum: *Fabam intrivit panicio.* Et infra: *Fabam tantum milio, panicioque confundens.*

3. *Milium & panicum.*] Theophr. lib. 8. hiſtor. cap. 7.

4. *Terram emacrari.*] M S S. Reg. Colb. &c. *emaciari.* Forte *emaciari*: qua voce Colum. uſus, lib. 2. cap. 10. de lupino.

Sect. X X V I. 1. *Milii præcipuus.*] Ita plane Geopon. auctor, lib. 2. cap. 31. pag. 61. Εἰ δὲ θέλεις εἰς ἔτος ὅλον εἶναι ζύμην, &c. *Si vero in totum annum*, inquit, *fermentum habere vis, quum in doliis muſtum ebullierit, ſpumoſum illud quod efferbuit, eximito, cum farina milii commiſceto, diligenterque trita in maſſas cogito, quas ad Solem ſiccatas in humido loco reponess & inde ſufficienti accepta quantitate pro fermento utitor.*

2. *Triduo maturato.*] Muſto recenti & triduano. M S S. quidam, *macerato*, male.

3. *Cum ſimilagine ſeminis.*] Hoc eſt, zeæ, quam peculiari nomine ſemen diximus appellari ſect. 19.

4. *Beſſes fermenti.*] Uncias octo, ſeu duas tertias, ut vocant, libræ partes.

5. *Palamque eſt naturam.*] Ita M S S. Reg. ceterique. Naturam vocat ſubactam farinam, quæ interveniente acore fermentatur.

Sect. X X V I I. 1. *Vt oſtrearii.*] Quo genere panis veſci cum oſtreis veteres ſolebant.

2. *Artolagani.*] Delicati panes, quos e vino modico, pipere, lacte, oleo vel adipe, & farina parari ſolitos, ait Athenæus lib. 3. pag. 113. Ἄρτος panem, λάγανα placentam ſonat.

3. *Speuſtici.*] A σπεύδω, *accelero*: quod nec fermentum apponitur, nec calefit aqua: ſed ſtatim ſubacta farina igni committitur. Is eſſe videtur, quem Cato, cap. 74. depſticium vocat, *Panem depſticium ſic facito. Manus, mortariumque bene lavato. Farinam in mortarium indito: aquæ paulatim addito, ſubigitoque pulcre: ubi bene ſubegeris, defingito, coquitoque ſub teſtu.*

4. *Furnacei.*] Qui in furnis coquuntur ἰπνίτας appellat

dem

dem etiam e Parthis invectus, quem aquaticum vocant, quoniam [5] aqua trahitur, tenuem & ſpongioſa inanitate, alii Parthicum. Summa laus ſiliginis bonitate & cribri tenuitate conſtat. Quidam ex ovis aut lacte ſubigunt. Butyro vero gentes etiam pacatæ, ad operis piſtorii genera [6] tranſeunte cura. Durat ſua Piceno in panis inventione gratia, [7] ex alicæ materia. Eum novem diebus [8] macerant: decimo [9] ad ſpeciem tractæ ſubigunt uvæ paſſæ ſucco: poſtea in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent: neque eſt ex eo cibus, niſi madefacto: [10] quod fit lacte maxime mulſo.

XXVIII. [1] Piſtores Romæ non fuere [2] ad Perſicum uſque bellum, annis ab Urbe condita ſuper DLXXX. Ipſi panem faciebant Quirites; mulierumque id opus erat, ſicut etiam nunc in plurimis gentium. [3] Artoptam Plautus appellat in fabula, quam Aululariam ſcripſit: magna ob id concertatione eruditorum, an is verſus Poëtæ ſit illius: certumque fit, A. Atteii Capitonis ſententia [4] coquos tum panem lautioribus coquere ſolitos: piſtoreſque tantum eos, qui far piſebant, nominatos. Nec coquos vero habebant in ſervitiis, eoſque ex macello conducebant. Cribrorum genera Galli e ſetis equorum invenere, Hiſpani e lino [5] excuſſoria & pollinaria, Ægyptus e papyro atque junco.

XXIX. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, præſtantiſſimæ ſaluberrimæque: quæ palma frugum indubitata Italiam contingit. Fit ſine dubio & in Ægypto, ſed admodum ſpernenda. In Italia vero pluribus locis, ſicut Veronenſi Piſanoque agro: [1] in Campania tamen laudatiſſima. Campus eſt ſubjacens montibus nimboſis, totis quidem XL. M. paſſuum planitie. Terra ejus (ut protinus ſoli natura dicatur) pulverea ſumma, inferior bibula, & pumicis vice fiſtuloſa: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque tranſmittit: [2] nec dilui aut madere voluit propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, ſed temperat, & concoquens intra ſe [3] vice ſucci continet. [4] Seritur toto anno, panico ſemel, bis farre. Et tamen vere [5] ſegetes, quæ interquievere, fundunt roſam odoratiorem ſativa: adeo terra non ceſſat parere. Unde vulgo dictum, [6] Plus apud Campanos unguenti, quam apud ceteros olei fieri. Quantum autem univerſas terras campus Campanus antecedit, tantum ipſum pars ejus, [7] quæ Laboriæ vocantur, quem Phlegræum Græci appellant. [8] Finiuntur Laboriæ via ab

NOTÆ.

Tryphon apud Athen. lib. 3. pag. 109. Ἀρτοπτίκιοι apud eumdem, pag. 113. nomen habent a vaſe, ſive teſto, in quo ii excoquebantur, quod & ἀρτοπτεῖον & ἀρτόπτην vocabant. Pollux lib. 10. Denique κριβανίτην (ſic enim Attici pronunciant apud eumdem Athen. pag. 109.) in clibanis coctum vocant: hoc eſt, in furnaculo ferreo, æneove, ſive teſtaceo, in quo pruna ſubjecta, vel ſuperne congeſta panificium coquitur: vulgo *une Tartiere.*

5. *Aqua trahitur.*] Dum in panificium maſſa ſubigitur, aqua plurima addita diducitur, protrahiturque: & ante coctionem levis ſpongioſuſque redditur.

6. *Tranſeunte cura.*] Bellorum immunes, ad opera piſtoria transferunt curam.

7. *Ex alicæ materia.*] Ex eodem frumenti genere, quo fit & alica. De pane Picentino, Martialis mox appellandus.

8. *Macerant.*] Aqua. *Placentum*, inquit Cato, cap. 76. *ſic facito .... Alicam in aquam infundito*, &c.

9. *Ad ſpeciem tractæ.*] Tracta, ut ex Catone liquet, ſubacta manibus farina eſt, depſita, agitata, in longum protracta: ut ea agitatione melius fermentetur. Cato loc. cit. *Alicam in aquam infundito: ubi bene mollis erit, in mortarium purum indito, ſiccatoque bene. Deinde manibus depſito: ubi bene ſubactum erit, farinæ libras quatuor paulatim addito: id utrumque tracta facito. In qualo ubi areſcant, componito*, &c. Tracta neutro genere Cato pronunciavit: tractam feminino Plinius. Tractam Turnebus, lib. 22. Adverſ. cap. 10. pag. 775. putat eſſe quam *Tartam* vulgo vocant, cui minime nos aſſentimur. Vide Rob. Conſtant. in Lexico, verbo, Τρακτόν.

10. *Quod fit lacte mulſo.*] Hoc eſt, melle admixto. Eo lacte madefactus panis turgebat eximie, & erat ſic in deliciis. Martialis, lib. 13. Epigr. 47. cujus lemma, *Panes Picentini:*

Picentina Ceres niveo ſic nectare creſcit,
Ut levis accepta ſpongia turget aqua.

Sect. XXVIII. 1. *Piſtores Romæ non fuere.*] *Des Boulangers.* Varro, in ταφῇ Μενίππου, referente Nonio: *Nec piſtorem ullum noſſent, niſi eum qui in piſtrino pinſeret farinam.* Et lib. 1. de vita populi Rom. *Nec piſtoris nomen erat, niſi ejus qui far pinſebat,* hoc eſt, molebat. Nam, ut Feſtus ait, *Piſtum a pinſendo pro molitum antiqui uſurpabant.* Sic Plautus piſtor fuit, cum molas truſatiles verſando operam locaret. Minutius Felix: *Octavius homo Plautinæ proſapiæ, ut piſtorum præcipuus, ita poſtremus Philoſophorum.* Ævo tamen ſubſequente, florente Rep. ac deinceps, piſtores, ut notum eſt, ἀρτοποιοὶ appellati. Apud Plautum ſane, coquum ſæpius, piſtorem numquam offendas, niſi pro eo qui far pinſit, hoc eſt, molit.

2. *Ad Perſicum.*] Uſque ad bellum cum Perſeo Macedonum rege, quod quidem tam illius, quam totius Macedonici imperii clade ac ſervitute finitum eſt, anno Urbis conditæ DLXXXVI. Macedonia in provinciæ formam cedente.

3. *Artoptam Plautus.*] In Aulularia, act. 2. ſc. 9. verſ. 4.

Ego hinc artoptam ex proximo utendum peto
A Congrione.

Vas illud fuit, ut diximus, in quo panis toſtus coquebatur. In MSS. tamen Plinianis omnibus, *Artoptaſiam* hoc loco legitur: ut pro muliere panifica accepta ea vox a Plinio videatur, deſumptaque ex alio quopiam Plauti verſiculo, qui ex ea fabula nunc exciderit: vel pro ipſa arte coquendi, ut Fulvio Urſino viſum, in appendice ad lib. P. Ciacconii, de Triclinio, pag. 160.

4. *Coquos tum.*] Ita recte Turnebus emendavit, lib. 28. Adverſ. cap. 42. pag. 1027. cum prius legeretur, *toſtum.* In Reg. 2. *coſtum.* Non placet Fulvii Urſini conjectura, loc. cit. legentis, *teſtu panem:* etſi Voſſius approbat in Etymologico. Quos piſtores ſcilicet poſterior appellavit ætas, priſca coquos vocitabat. Feſtus: *Coquum & piſtorem apud antiquos eumdem fuiſſe accipimus. Nævius: Coquus, inquit, edit Neptunum, Venerem, Cererem. Significat, per Cererem, panem: per Neptunum, piſces: per Venerem, olera.*

5. *Excuſſoria.*] Excuſſoria ſunt, quæ ad excutiendam farinam facta: pollinaria, quæ ad purgandum pollinem.

Sect. XXIX. 1. *In Campania.*] Hinc *alicariæ meretrices*, & *alicariorum piſtrina in Campania*, auctore Feſto.

2. *Nec dilui aut madere.*] Ne ſi in lutum abiret, non tam facilis eſſet culturæ.

3. *Vice ſucci continet.*] MSS. omnes, *vice ſuſi.*

4. *Seritur toto anno.*] Strabo idem Græce, lib. 5. pag. 242. de Campaniæ agro: Ἱστορεῖται δ' ἔνια τῶν πεδίων σπείρεσθαι δι' ἔτους, δὶς μὲν τῇ ζέᾳ, τὸ δὲ τρίτον ἐλύμῳ· τινὰ δὲ καὶ λαχανεύεσθαι τῷ τετάρτῳ σπόρῳ. *Traditum memoriæ eſt quædam Campaniæ arva toto anno conſeri: bis zea, tertium panico; quædam etiam quarto ſatu olera producere.* Ubi far appellavit zeam perſpicue Strabo.

5. *Segetes.*] Seges hic ipſa humus eſt, quæ ad accipiendum ſemen apta eſt. Hanc Plinius ait in eo tractu, cum interquievit a frugibus, ſponte roſam fundere, quæ ſit odoratior ſativa.

6. *Plus .... unguenti.*] Quoniam roſæ in unguenta tranſeunt.

7. *Quæ & Laboriæ.*] Plinius lib. 3. ſect. 9. *Ibi Laborini campi ſternuntur, & in delicias alicæ populatur meſſis.* Vide quæ ibi diximus in Notis.

8. *Finiuntur.*] Laborini campi finiuntur, inquit, utrim-

utroque latere Consulari, quæ a Puteolis, & quæ a Cumis Capuam ducit.

2. [9] Alica [10] fit e zea, quam semen appellavimus. Tunditur granum ejus [11] in pila lignea: ne lapidis duritia conterat. Nobilius, ut notum est, pilo, vinctorum pœnali opera. [13] Primori inest pyxis ferrea. Excussis inde tunicis, iterum iisdem armamentis nudata [14] conciditur medulla. [15] Ita fiunt alicæ tria genera: minimum, ac secundarium: grandissimum vero [16] aphærema appellant. Nondum habent candorem suum quo præcellunt: jam tamen Alexandrinæ præferuntur. Postea (mirum dictu) admiscetur creta, quæ [17] transit in corpus, coloremque, & teneritatem affert. Invenitur hæc inter Puteolos & Neapolim, in colle [18] Leucogæo appellato. Exstatque Divi Augusti decretum, quo [19] annua vicena millia Neapolitanis pro eo numerari jussit e fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adjecitque causam afferendi, quoniam negassent Campani alicam confici [20] sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur: emicantque [21] fontes Oraxi oculorum claritati, & vulnerum medecinæ, dentiumque firmitati.

3. [22] Alica adulterina fit maxime quidem e zea, quæ in Africa degenerat. Latiores ejus spicæ, nigrioresque, & brevi stipula. Pisunt cum arena, & sic quoque difficulter deterunt utriculos, [23] fitque dimidia nudi mensura. Posteaque [24] gypsi pars quarta inspargitur: atque [25] ut cohæsit, farinario cribro subcernunt. Quæ in eo remansit, exceptitia appellatur, & grandissima est. Rursus quæ transit, arctiore cernitur, & secundaria vocatur. Item cribraria, quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, [26] & tantum arenas transmittente. Alia ratio ubique adulterandi. Ex tritico candidissima & grandissima eligunt grana, ac semicocta in ollis, postea arefaciunt Sole [27] ad initium, rursusque leviter aspersa molis frangunt. Ex zea pulcrius, quam ex tritico, [28] fit granum, [29] quamvis id alicæ vitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.

CAPUT XII.

XXX. Sequitur natura leguminum, inter quæ maximus honos [1] fabæ: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. [2] Lomentum appellatur farina ea, [3] aggraváturque pondus illa, & omni legumine. [4] Jam vero & pabulo venalis fabæ multiplex usus omnium quadrupedum generi, præcipue homini. [5] Frumento etiam miscetur apud plerasque gentes, & [6] maxime panico solida, ac [7] delicatius fracta. Quin & prisco ritu [8] fabacia suæ religionis

NOTÆ.

que via gemina Consulari: quarum altera a Capua Puteolos, altera Cumas ducebat. Plinium hoc loco carpit immerito Cluverius, lib. 4. Ital. antiq. cap. 2.

9. *Alica.*] Alica Plinio genus sorbitionis ac pultis est, cujusmodi fere nos ex oryza conficimus.

10. *Fit e zea, quam semen.*] Sect. 19. Zeam Strabonis farrem esse Plinianum jam ante monuimus. Idem Strabo loc. cit. fieri alicam e tritico ait in hoc ipso Campaniæ tractu, omni oryza potiorem: *Λέγω δὲ τὸν πύρινον σῖτον, ἐξ οὗ καὶ ὁ χόνδρος κρείττων ὢν πάσης καὶ ὀρύζης*, Diosc. lib. 2. cap. 118. e zea: *Ὁ δὲ χόνδρος γίνεται μὲν ἐκ τῆς καλουμένης δικόκκου ζέας*, &c.

11. *In pila lignea.*] Pila, sive mortarium, *un mortier*, vas concavum, quo antiqui siccata frumenta pinsebant, ac contundebant. Cato, cap. 14. in rustico instrumento recenset, *paululum latam pilam, ubi triticum pinsant, unam: fullonicam unam.* Et cap. 10. *Pilam ligneam unam, fullonicam unam* dixerat. Marcellus Empir. cap. 26. ad calculosos: *Hoc medicamentum*, inquit, *tunditur vel componitur in pila lignea, & pilo ligneo.*

12. *Ne lapidis.*] Ne duritia lapideæ pilæ, ferreique pili farinæ in modum grana conterat: quæ nunc satis est ita contundi, ut suis tunicis seu folliculis spolientur, solaque medulla supersit, detritis utriculis.

13. *Primori.*] In extrema pili ferrei parte.

14. *Conciditur medulla.*] Non conteritur, ut farina, ad lævorem usque: sed in particulas quaternas quinasve grana singula franguntur. *Concasser.*

15. *Ita .... tria genera.*] Infra, num. 3. quod in farinario primum cribro remansit, grandissimum est: quod arctiore deinde cernitur, secundarium vocatur: quod angustissimo, cribrarium ac minimum. Nunc vero grandissimum alicæ genus appellatur, quod leviter tusum est, cui excussæ modo sunt tunicæ: secundarium, medulla ipsa in crassiores concisa partes: minimum, in tenuiores.

16. *Aphærema.*] *Ἀφαίρεμα*, forte a cortice, seu tunicis zeæ ablatis.

17. *Transit in corpus.*] Nempe in corpus & naturam alicæ, cui colorem & teneritatem affert. Sic in fine hujus sectionis, candorem alicæ conferre lactis incocti mixtura vice cretæ dicitur.

18. *Leucogæo.*] A terræ seu cretæ albedine id ei colli nomen. Hodie *la Lumera.* Vide Camill. Pellegr. in Campan. Felice, pag. 245. & 266.

19. *Annua vicena.*] In MSS. *annoadvicena.* Forte *annua ducena.*

20. *Sine eo metallo.*] Quidquid e terræ visceribus effoditur, id metallum dicitur. Multa affert exempla Rosvveydus noster, in Notis ad Paulinum, pag. 859.

21. *Fontes Oraxi.*] MSS. *Araxi.*

22. *Alica adulterina.*] Prorsus hunc alicæ conficiendæ modum Geopon. auctor expressit, lib. 3. cap. 7. pag. 90. tit. *Χόνδρου ποίησις.*

23. *Fitque dimidia.*] Nudati tunicis suis grani mensura dimidio minor est, quam erat circumvestiti.

24. *Gypsi.*] Tenuissime cribrati. Geopon. auctor, loc. cit.

25. *Ut cohæsit.*] Ubi cum farina probe permixta est, & in unum veluti corpus coiit.

26. *Et tantum arenas.*] Admixtas scilicet, ut dictum est prius: *Pisunt cum arena*, &c.

27. *Ad initium.*] MSS. Reg. Colb. Chiffl. *ad initum.* Forte, *ad motum.*

28. *Fit granum.*] Vel potius graneum, quod pultis vel ptisanæ genus e tritico fuisse videtur. Vide Notas & Emend. num. XI.

29. *Quamvis id alicæ.*] Quamvis hæc sit alica inferioris notæ, minusque nutriat.

Sect. XXX 1. *Fabæ.*] Quæ faba veterum fuerit, haud ita est proclive statuere: Palam enim est non esse eam quam eo nomine vulgus indigitat, *Feve:* cui faseli nomen accommodari verius censet Dodonæus, Pempt. 4. lib. 2. cap. 505. Certe Græcorum *κύαμον*, Latinorumque fabam, & rotundam esse, & exiguæ molis, ex variis antiquorum testimoniis perspicuum est: quæ dos utraque a faba nostra vulgari abest.

2. *Lomentum.*] Farina fabacea *ἐρέγμινον ἄλευρον, κυάμινον*, & *ἄλευρον.*

3. *Aggravaturque pondus.*] Frumenti, vel panici, cui immiscetur in panificio.

4. *Jam vero & pabulo.*] Pellicerius conjiciebat in notis sinceriorem forte lectionem fore: *Jam vero & pabulo venalium, fabæ multiplex usus*, &c. Nos vix assentimur.

5. *Frumento.*] Quem morem hodieque Allobroges tenent, ut fiat solidior panis.

6. *Et maxime panico.*] Vide quæ diximus sect. 25.

7. *Delicatius.*] Levius, molliusque fracta, nec in tenuem omnino farinam.

8. *Fabacia.*] A jactandis fabis deducta vox, ut suspicari quidem licet ex eo Varronis loco, lib. 1. de vita populi Rom. apud Nonium, cap. 2. pag. 513. *Quibus temporibus*, inquit, *in sacris fabam jactant noctu, ac dicunt se Lemures domo extra januam jacere.* Fabacia pulte Carnæ Deæ, Jani uxori, sacrificari solitum, Calendis Juniis, quas fabarias appellabant, auctor est Macrobius, lib. 1. Saturn. cap. 12.

Diis in ſacro eſt, prævalens [9] pulmentari cibo, [10] & hebetare ſenſus exiſtimata, inſomnia quoque facere. [11] Ob hæc Pythagorica ſententia damnata: ut alii tradidere, quoniam mortuorum animæ ſint in ea. Qua de cauſa [12] parentando utique aſſumitur. Varro & ob hæc [13] Flaminem ea non veſci tradit, & quoniam in flore ejus litteræ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio: namque fabam utique e frugibus referre mos eſt auſpicii cauſa, [14] quæ ideo referiva appellatur. [a] Et auctionibus adhibere eam lucroſum putant. [15] Sola certe frugum etiam exeſa repletur creſcente Luna. [16] Aqua marina, aliave ſalſa non percoquitur.

[17] Seritur ante Vergiliarum occaſum leguminum prima, ut antecedat hiemem. [18] Virgilius eam per ver ſeri jubet, Circumpadanæ Italiæ ritu. Sed major pars malunt [19] fabalia maturæ ſationis, quam trimeſtrem fructum. Ejus namque ſiliquæ cauleſque gratiſſimo ſunt pabulo pecori. [20] Aquas in flore maxime concupiſcit: cum vero defloruit, exiguas deſiderat. [21] Solum, in quo ſata eſt, lætificat ſtercoris vice. [22] Ideo circa Macedoniam, Theſſaliamque, cum florere cœpit, vertunt arva.

Naſcitur & ſua ſponte pleriſque in locis, ſicut ſeptemtrionalis oceani inſulis, quas ob id noſtri [23] Fabarias appellant: item in Mauretania ſilveſtris paſſim, ſed prædura, & quæ percoqui non poſſit.

[24] Naſcitur in Ægypto [25] ſpinoſo caule: qua de cauſa crocodili oculis timentes refugiunt. [26] Longitudo ſcapo quatuor cubitorum eſt, ampliſſima [27] craſſitudo: nec genicula habet, molli calamo: [29] ſimile caput papaveri, colore roſeo: in eo fabæ [30] non ſupra tricenas: folia ampla: fructus ipſe amarus & odore: [31] ſed radix perquam lauta incolarum cibis, cruda, & omnino decocta, arundinum radicibus ſimilis. [32] Naſcitur & in Syria, Ciliciaque, & in Torone Chalcidis lacu.

XXXI. Ex leguminibus [1] autem Novembri ſeruntur lens: & in Græcia piſum.

INTERPRETATIO.

a *Et auctionibus.*] Et in venditionibus publicis, ſi faba ſimul proponeretur venalis, lucrum ex ea re, *& ex eo omine*, maximum futurum putabant.

NOTÆ.

pag. 248. hunc ritum inſtituente Tarquinio poſt exactos reges. In M S S. Reg. Colb. Th. non *fabacia*, ſed *fabata* legitur: & Græci recentiores fabas coctas hodieque φάβατον vocant: & pultem fabatam Feſtus appellat, verbo *Refriva*. Apicius tamen, lib. 5. cap. 6. Fabacias virides, fabacias frictas, ſabacias Baïanas in obſonium parandi modum edocet.

9. *Pulmentari cibo.*] Pulmentarii vice. Vide quæ diximus ſect. 19.

10. *Et hebetare.*] Didymus in Geopon. lib. 2. cap. 33. pag. 69. Οἱ δὲ φυσικοί φασι τοὺς κυάμους ἀμβλύνειν τὰς καρδίας τῶν ἐσθιόντων αὐτούς· διὸ καὶ ἐμποδίζειν τὰς εὐθυονειρίας νομίζονται, εἰσὶ γὰρ πνευματώδεις.

11. *Ob hæc Pythagorica.*] Pythagorici hujuſce placiti quæ ſententia fuit, fuſe diſputatur a Gellio, lib. 4. cap. XI. pag. 296. Facit cum Plinio Apollonius, hiſt. Comm. cap. 46. & Tullius, lib. 1. de Divin. num. 62. *Jubet Plato*, inquit, *ſic ad ſomnum proficiſci corporibus affectis, ut nihil ſit quod errorem animis perturbationemque afferat. Ex quo Pythagoreis interdictum putatur, ne faba veſcerentur, quod habet inflationem magnam is cibus, tranquillitatem mentis quærentibus contrariam.* Et lib 2. n. 119. *Faba quidem Pythagorici utique abſtinuêre: quaſi vero eo cibo mens, non venter infletur.* Trahit alio eam Pythagoræ ſententiam Plutarchus, lib. de educ. pueris, pag. 12. rurſumque in quæſt. Rom. pag. 286.

12. *Parentando.*] Parentalibus ſacrificiis fabas adhiberi ſolitas, Feſtus affirmat. Parentalia autem epulæ erant in parentum aut propinquorum funeribus datæ.

13. *Flaminem.*] Gellius, lib. 10. cap. 15. pag. 530. ex Fabii Piſtoris Annalibus: *Fabam neque tangere Diali mos eſt, neque nominare.* Quæ verba Feſtus tranſſcribens, etiam cauſas adjicit: *quod ea putatur ad mortuos pertinere: nam & lemuralibus jacitur larvis, & parentalibus adhibetur ſacrificiis, & in flore ejus litteræ apparere videntur.* Vide Eraſm. Chil. 1. Cent. 1. pag. 15. Adag. *A fabis abſtineto.* Adde auctorem Geopon. lib. 2. cap. 33. pag. 70.

14. *Quæ ideo referiva.*] Ita M S S. Reg. Colb. Th. non *refrina*. Feſtus: *Refrina*, (vel *referiva* potius) *faba dicitur, ut ait Cincius, quæ ad ſacrificium referri ſolet domum ex ſegete auſpicii cauſa, quaſi revocet fruges. Ælius dubitat an ea ſit, quæ prolata in ſegetem domum referatur, an quæ refrigatur, quod eſt, torreatur. Sed opinionem Cincii adjuvat, quod in ſacrificiis publicis, cum puls ſabata Diis datur, nominatur refriva.* Dictis Plinius adſtipulatur.

15. *Sola certe.*] Didymus loc. cit. Φησὶ δὲ τὸν κύαμον ἐκβρωθέντα ἀναπληροῦσθαι πάλιν τῆς σελήνης αὐξομένης.

16. *Aqua marina.*] Didymus loc. cit. Et piſa nos obſervavimus puteana etiam aqua vix, fluviali haud ægre coqui.

17. *Seritur ante.*] De Vergiliarum occaſu, ſect. 59. Pallad. lib. 12. in Novembri, tit. 1. pag. 61. *In principio Novembris ſabam ſpargimus*, &c.

18. *Virgilius.*] Libro 1. Georg. verſ. 215.

Vere ſabis ſatio.

Extremo menſe Junio fabam ſeri eodem die metique, viſum a ſe Seneca prodit epiſt. 87.

19. *Fabalia.*] Siliquas fabales, ſeu grandiores culmos, ex quibus ſiliquæ pendent. Columella, lib. 2. cap. 10. de faba: *Poſt brumam parum recte ſeritur: peſſime vere: quamvis ſit etiam trimeſtris faba, quæ menſe Februario ſeratur.... ſed exiguas paleas, nec multam ſiliquam facit. Veteres itaque ruſticos plerumque dicentes audio, malle ſe matura fabalia, quam fructum trimeſtrem.*

20. *Aquas in flore.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 6.

21. *Solum, in quo.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 9. Columella, lib. 2. cap. 10. pag. 57. *Sunt etiam qui putent in arvis hanc eamdem vice ſtercoris fungi: quod ſic ego interpretor, ut exiſtimem non ſationibus ejus pingueſcere humum, ſed minus hanc quam cetera ſemina vim terræ conſumere. Nam certum habeo frumentis utiliorem agrum eſſe, qui nihil, quam qui iſtam ſiliquam proximo anno tulerit.* Vide etiam Palladium in Novemb. tit. 1. pag. 161.

22. *Ideo circa.*] Theophr. loc. cit.

23. *Fabarias.*] De his dictum eſt lib. 4. ſect. 17.

24. *Naſcitur & in Ægypto.*] Hæc Theophr. lib. 4. hiſtor. cap. 10. quæ tranſſcripſit Athenæus, lib. 3. pag. 72. A ſolo in quo provenit, faba Ægyptia vocitatur: ſed colocaſiam eſſe cave credas.

25. *Spinoſo caule.*] Theophr. loc. cit. non *caule ſpinoſo* dixit, ſed *radice ſpinoſa*, Ἰσχυρὰ γὰρ ἡ ῥίζα, καὶ οὐ πόρρω τῆς τῶν καλάμων, πλὴν ἐπακανθίζουσα· καὶ κροκόδειλος φεύγει, μὴ προσκόψῃ τῷ ὀφθαλμῷ, τῷ μὴ ὀξὺ καθορᾶν. Legiſſe Plinius videtur apud ſcriptores alios, καυλὸς δ᾽ ἐπακανθίζων.

26. *Longitudo.*] Theophr. loc. cit.

27. *Craſſitudo.*] Digitalis, πάχος δὲ δακτυλιαῖος. Theophr.

28. *Nec genicula.*] Non habet genicula, ſed calamum mollem: ὅμοιος δὲ καλάμῳ μαλακῷ ἀγονάτῳ. Theophr.

29. *Simile caput.*] Flos ſcilicet. Τὸ δὲ ἄνθος διπλάσιον ἢ μήκωνος· χρῶμα δὲ ὅμοιον ῥόδῳ κατακορές. Theophr.

30. *Non ſupra tricenas.*] Πλῆθος δὲ οἱ πλεῖστοι τριάκοντα.

31. *Sed radix.*] Theophr. loc cit. & Athen.

32. *Naſcitur & in.*] Theophr. & Athen. loc. cit.

Sect. XXXI. 1. *Autem Novembri.*] Vide Notas & Emend. num. XII.

[2] Lens amat solum tenue magis, quam pingue, cælum utique siccum. Duo genera ejus [3] in Ægypto: alterum rotundius nigriusque, alterum [4] sua figura. Unde vario usu translatum est [5] in lenticulas nomen. Invenio apud auctores, [6] æquanimitatem fieri vescentibus ea. [7] Pisum in apricis seri debet, frigorum impatientissimum. Ideo in Italia, & in austeriore cælo non nisi verno tempore, terra facili ac soluta.

XXXII. Ciceris natura est gigni [1] cum salsilagine: [2] ideo solum urit. [3] Nec nisi madefactum pridie, seri debet. [4] Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, [5] unde ita appellatur, [6] album nigrumque. Est & columbinum, quod alii Venerium vocant, candidum, rotundum, leve, arietino minus, quod religio pervigiliis adhibet. [7] Est & cicercula minuti ciceris, inæqualis, angulosi, veluti pisum. Dulcissimum autem id, [8] quod ervo simillimum: [9] firmiusque quod nigrum & rufum, quam quod album.

XXXIII. [1] Siliquæ rotundæ ciceri, ceteris leguminum longæ, & ad figuram seminis latæ: piso [2] cylindratæ: [3] faseolorum cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua velis terra licet ab Idibus Octobris in Calendas Novembres. Legumina, cum maturescere cœperunt, rapienda sunt, quoniam cito exsiliunt, latentque cum decidêre, sicut & lupinum: * [4] quanquam prius de rapis dixisse conveniat.

* Cap. XIII. XXXIV. In transcursu ea attigere nostri, paulo diligentius Græci, & ipsi tamen inter hortensia: si justus ordo fiat, a frumento protinus aut certe faba dicendis, [1] quando alii usus præstantior ab his non est. [2] Ante omnia namque cunctis animalibus nascuntur, nec in novissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisque si decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent. Et homini non minor [3] rapaciorum suis horis gratia, quam cymarum: [4] flavidorum quoque, & in horreis enecatorum, vel major quam virentium. Ipsa vero durant & in sua terra servata: & [5] postea passa, pæne [a] ad alium proventum, famemque sentiri prohibent. A vino, atque messe, tertius hic Transpadanis fructus. Terram non morose eligit, pæne ubi nihil aliud seri possit. Nebulis, & pruinis, [6] ac frigore ultro aluntur, [7] amplitudine admirabili. [8] Vidi XL. libras excedentia.

INTERPRETATIO.

a *Ad alium.*] Usque ad aliam messem.

NOTÆ.

2. *Lens amat.*] Ita Colum. lib. 2. cap. 10. pag. 59. *Lentem sementi media, crescente Luna usque in duodecimam, solo tenui & resoluto, vel pingui, & sicco maxime loco seri convenit: nam in flore facile luxuria & humore corrumpitur.* Nostris, *Lentille.* Pingitur a Dodon. pag. 217.

3. *In Ægypto.*] De ea lente Virgilius, lib. 1. Georg. vers. 228.

Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis.

Et Martialis, lib. 13. Epigr. 9.

Accipe Niliacam, Pelusia munera, lentem.

4. *Sua figura.*] Qualis est lenti vulgari.

5. *In lenticulas.*] Maculas in facie, quas & lentigines vocant: Græci φακίας: ut lentem ipsam, cujus a similitudine deductum lenticulæ nomen, φακόν.

6. *Æquanimitatem.*] Auctor Geopon. lib. 2. cap. 35. pag. 71. Ἡ δὲ Αἰγυπτία φακὴ, εὐθυμίαν παρέχει τοῖς ἐσθίουσι. *Ægyptia lens in cibo sumpta lætitiam affert vescentibus ea.* Lenticulam videri volunt sic appellatam, quoniam lenes, & lentos, & moderatos reddit eos qui eam in cibos adhibent.

7. *Pisum*, &c.] Columella. lib. 2. cap. 10. pag. 57. *Similis quoque ratio est pisi: quod tamen facilem & solutam terram desiderat, tepidumque locum, & cælum frequentis humoris.* Vulgo, *Pois.*

Sect. XXXII. 1. *Cum salsilagine.*] Cum quodam liquore salis, qui ei legumini peculiaris & insitus: quem si nimii imbres abluant, legumen ipsum tabe interit, & ab erucis erosum perit, inquit Theophr. lib. 8. hist. cap. 6. Ἐρέβινθοι ἀποκλυσθείσης τῆς ἅλμης σφακελίζοντες, καὶ ὑπὸ καμπῶν κατεσθιόμενοι. Cicer nostris, *Pois chiche.*

2. *Ideo solum.*] Colum. lib. 2. cap. 10. pag. 60.

3. *Nec nisi.*] Colum. loc. cit. Pallad. lib. 4 in Martio, tit. 4. pag. 85. & auctor Geopon. lib. 2. pag. 34. pag. 78.

4. *Differentiæ.*] Theophr. lib. 8. hist. cap. 5.

5. *Unde ita appellatur.*] Cicer arietinum, Columellæ loc. cit. Theophr. κριοὶ ἐρέβινθοι. Athen. lib. 2. pag. 54. τῶν ἐρεβίνθων τινὰς καλοῦσι κριούς. Iconem arietini ciceris habet Dodonæus, pag. 515.

6. *Album, nigrumque.*] In his regionibus non sunt arietini ciceris differentiæ ullæ ex colore: est enim omne ex purpura subnigrum. Neque vero Theophrasti verba ista, quibus similia Plinius hoc loco habet, in arietino genere nigrum candidumque esse persuadent: οἱ δὲ ἐρέβινθοι καὶ... τοῖς χρώμασι, καὶ ταῖς μορφαῖς διαφέρουσιν· οἷον κριοὶ, ὀροβιαῖοι... ἐπὶ πᾶσι δὲ τὰ λευκὰ γλυκύτερα. Nam ἐπὶ πᾶσι non in omni genere ciceris, album reperiri significat, sed in omni leguminum genere, ut in cicere, lente, aliisque, album nigro antecellere.

7. *Est & cicercula.*] Dioscoridi, lib. 2. cap. 126. ἐρέβινθος ὁ ἥμερος, cicer sativum, ut dicemus lib. 22. sect. 72. Colum. lib. 2. cap. 10. pag. 60. *Cicercula, quæ piso est similis.*

8. *Quod ervo.*] Unde ὀροβιαῖος ἐρέβινθος a Theophr. appellatur, ab ervi similitudine, quod Græci ὄροβον vocant.

9. *Firmiusque.*] Theophr. lib. 8. hist. cap. 6.

Sect. XXXIII. 1. *Siliquæ*, &c.] Theophr. totidem verbis, lib. 8. hist. cap. 5. Καὶ οἱ καλούμενοι λοβοὶ, σχεδὸν ἀνάλογοι τοῖς σπέρμασίν εἰσιν, &c.

2. *Cylindratæ.*] Theophr. κυλινδρώδεις, ad similitudinem cylindri.

3. *Faseolorum.*] Subintellige, *siliquæ.* Faseolos porro eos intellige, de quibus egimus lib. 16. sect. 92. vulgo *Féveroles.* Dioscoridi, lib. 2. cap. 176. σμίλαξ κηπαία est, cujus siliquam cum semine, asparagi modo elixam, oleris instar edi pariter prodidit. Græci scriptores alii δολίχους & φασιόλους vocant. Virgilius, vilem faselum, uti ex Plinio liquet, faseolos appellante libri hujus sect. 56. quos poëta faselos vocat.

4. *Quanquam prius.*] Quam de lupino dicamus.

Sect. XXXIV. 1. *Quando alii.*] Cum aliud nullum sit legumen præstantioris usus, quam rapa: de iis statim post frumentum fabamque instituenda videbatur oratio. Rapum Græcis γογγυλὶς & γογγύλη, nostris *une Rave.*

2. *Ante omnia.*] Colum. lib. 2. cap. 10. *Boves pascunt*, inquit, *præcipue in Gallia*, &c.

3. *Rapaciorum.*] Rapacia, sive rapicia, cauliculi sunt teneri raporum, qui decocti sumuntur in cibis: sicuti cymæ, ipso teste Plinio lib. 19. sect. 41. sunt brassicæ caulium teneriores pariter, delicatioresque cauliculi. De rapaciis Cato, cap. 35. *Rapinam & caules rapicii unde fiant, & raphanum in loco stercorato bene, aut in loco crasso serito.*

4. *Flavidorum.*] Ita MSS. omnes: non *flaccidorum.* Vide quæ de voce *flavescere*, quæ Plinio familiaris est, congessimus lib. 15. sect. 36.

5. *Postea passa.*] Sub dio siccata.

6. *Ac frigore ultro.*] Martialis, lib. 13. Epigr. 16.

Hæc tibi brumali gaudentia frigore rapa
Quæ damus, in cælo Romulus esse solet.

Adde Nicandrum in Georg. lib. 2. cujus carmen recitat Athen. lib. 14. pag. 133.

7. *Amplitudine.*] Quoniam incrementum omne, non in folia, sed in radicem vertitur, ut ait Theophr. lib. 7. hist. cap. 4.

8. *Vidi XL.*] Matthiolus in lib. 2. Diosc. cap. 104. vi-

In cibis quidem noſtris pluribus modis commendantur: durantque ad alia, [9] ſinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta; præter ſuum, ſex aliis, purpureo quoque: neque aliud in cibis tingi decet.

[10] Genera eorum Græci duo prima fecere, maſculum, femininumque, & ea ſerendi modo ex eodem ſemine: [11] denſiore enim ſatu maſculeſcere, item in terra difficili. [12] Semen præſtantius, quo ſubtilius. Species vero omnium tres. [13] Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari. [14] Tertiam ſpeciem ſilveſtrem appellavere, in longitudinem radice procurrente, raphani ſimilitudine, & folio anguloſo ſcabroque, ſucco acri: [15] qui circa meſſem exceptus oculos purget, medeaturque caligini, admixto lacte mulierum. [16] Frigore dulciora fieri exiſtimantur & grandiora: [17] tepore in folia exeunt. [18] Palma in Nurſino agro naſcentibus. Taxatio in libras ſeſtertii ſinguli, & [19] in penuria bini. Proxima [20] in Algido natis.

XXXV. [1] Napi vero Amiternini, quorum eadem fere natura, gaudent æque frigidis. Seruntur & ante Calendas Martias, [2] in jugero ſextarii quatuor. Diligentiores [3] quinto ſulco napum ſeri jubent, rapa quarto, utrumque ſtercorato. Rapa lætiora fieri, ſi cum palea ſeminentur. Serere nudum volunt, precantem ſibi & vicinis ſerere ſe. Satus utrique generi juſtus, inter duorum numinum dies feſtos, [4] Neptuni atque Vulcani. Feruntque ſubtili obſervatione, [a] quota Luna præcedente hieme nix prima ceciderit, ſi totidem luminum die intra prædictum temporis ſpatium ſerantur, mire provenire. Seruntur & vere in calidis atque humidis.

XXXVI. [1] Lupino eſt [2] uſus proximus, cum ſit & homini, & quadrupedum generi ungulas habenti, communis. [3] Remedium ejus, ne metentes fugiat exſiliendo, ut ab imbre tollatur. [b] Nec ullius quæ feruntur, natura [4] aſſenſu terræ mirabilior eſt. [5] Primum omnium cum Sole quotidie circumagitur, horaſque agricolis etiam nubilo demonſtrat. [6] Ter præterea floret: terram amat, [7] terraque operiri non vult. Et unum hoc ſeritur [8] non arato. [9] Quærit maxime ſabuloſa, & ſicca, atque etiam arenoſa. [10] Coli utique non vult CAP. XIV.

INTERPRETATIO.

a *Quota Luna.*] Si tot diebus poſt Neptuni feſtum ſerantur, quota Luna fuerat præcedente hieme, cum nix prima cecidit.

b *Nec ullius.* Nec ullius *eorum* quæ feruntur natura, terra ei admodum favente, miſerabilior eſt.

NOTÆ.

diſſe ſe innumera ſcribit, quæ xxx. libras penderent, & quibuſdam locis centenas: magno certe naturæ miraculo, e tam exiguo ſemine, tribus fere menſibus tantas radices gigni.

9. *Sinapis.*] Ita Nicander in Georg. loc. cit.

10. *Genera eorum.*] Theophr. loc. cit. a quo & Athenæus accepit, lib. 9. cap. 369.

11. *Denſiore enim.*] Theophr. totidem verbis: Γίνεσθαι δὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος ἄμφω. πρὸς δὲ τὸ ἀποθηλύνεσθαι, πηγνῦναι δεῖ μανάς. ἐὰν γὰρ πυκνὰς, πάσας ἀπαῤῥενοῦσθαι, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, κἂν ἐν γῇ μοχθηρᾷ σπαρῶσι.

12. *Semen.*] Theophr. Βέλτιον λεπτόν.

13. *Aut enim in.*] Hanc ſpeciem Nicander prætermiſit: duas reliquas expreſſit eo carmine quod Athenæus recitat loc. cit.

Γογγυλίδος δισσὴ γὰρ ἰδ᾽ ἐκ ῥαφάνοιο γενέθλη,
Μακρή τε, στιφρή τε φαείνεται ἐν πρασιῇσι, &c.

Tria hæc raporum genera depicta vide apud Dalec. lib. 5. hiſtor. pag. 640. Orbiculatum Galli vocant, *Naveau rond.*

14. *Tertiam ſpeciem.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 6.

15. *Qui circa meſſem.*] Et hanc vim lactucæ ſilveſtris folio Theophraſtus attribuit, loc. cit. Plinius ex aliis auctoribus, & raporum ſucco, qui ex caule exciſo excipitur.

16. *Frigore.*] Nicander, lib. 2. Georg. apud Athenæum, Theophr. lib. 7. hiſtor. cap. 4. & Martialis, allato paulo ante epigrammate.

17. *Tepore.*] Auſtrino tempore incrementum omne & ſuccus abit in folia, non in radicem. Theophr. loc. cit.

18. *Palma in Nurſino.*] Columella in Hortulo:

Quin & Tardipedi ſacris jam rite ſolutis,
Nube nova ſeritur, cæli pendentibus undis,
Gongylis illuſtri mittit quam Nurſia campo,
Quæque Amiterninis defertur bunias arvis.

19. *In penuria bini.*] Bini ſeſtertii, monetæ noſtræ aſſes ſunt quaterni. Mille aureis rapum emiſſe a Conone ruſtico Ludovicum XI. Regem Galliarum, ferunt.

20. *In Algido.*] Mons eſt in agro Tuſculano, conjunctus Albano monti ab urbe Roma XV. mill. paſſ. quem ab algendo dictum Grammatici volunt. Vide Strabonem, lib. 5. pag. 257.

Sect. XXXV. 1. *Napi vero.*] Martialis, lib. 13. Epigr. 20. cujus lemma, *Napi.*

Hos Amiternus ager felicibus educat hortis
Nurſinas poteris parcius eſſe pilas.

Nurſinæ pilæ rapa ſunt in rotunditatem globata, de quibus dictum eſt proxima ſect. Napus Græcis, & Columellæ paulo ante laudato, βουνιάς: noſtris, *un Navet.* Pingitur a Dodon. pag. 663. Ut olim porro Nurſinis, ſic modo Sabaudis rapis Lemoviciſque palma tribuitur.

2. *In jugero ſextarii,* &c.] Columella, lib. 2. cap. 10. pag. 61.

3. *Quinto ſulco.*] Terram ante quinquies arandam, quam napus ſeratur. Vide infra, ſect. 49. num. 3. *Quarto ſeri ſulco,* &c.

4. *Neptuni atque Vulcani.*] In Calendario ruſtico, apud Gruter. p. 139. Auguſto menſi Neptunalia: Vulcanalia Septembri dicantur. Et pag. 133. Vulcanalia decimo Calend. Septemb. Neptunalia decimo Calend. Aug.

Sect. XXXVI. 1. *Lupino.*] Noſtri, *Lupin*, Græci θέρμον ἥμερον vocant.

2. *Uſus proximus.*] Poſt rapa, quæ cunctis pariter animalibus naſci diximus ſect. 34. *Boves enim lupinum*, inquit Colum. lib. 2. cap. 10. pag. 56. *per hiemem coctum maceratumque probe alit: Famem quoque, ſi ſterilitas annonæ inceſſit hominibus, commode propulſat.* Qui *promiſcuus* hoc loco quam *proximus* legi malunt, & a MSS. fide, & a Plinii mente deſciſcunt.

3. *Remedium ejus.*] Lupinum, inquit Theophraſt lib. 8. hiſtor. cap. 10. non prius metunt, quam imber inceſſerit: quoniam alioqui inter metendum e vaginulis exſiliret, atque ita periret ſemen. Sic etiam auctor Geopon. lib. 2. cap. 37. pag. 72. Poſt dies ferventes, aëre madefacto, mane demeti oportere ſcribit Theophr. lib. 4. de cauſis, cap. 14. pag. 318.

4. *Aſſenſu terræ.*] MSS. *adſenſu terræ que.*

5. *Primum omnium.*] Hæc totidem verbis Geopon. auctor, ex Apuleio, loc. cit.

6. *Ter præterea.*] Geopon. loc. cit.

7. *Terraque operiri.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. XI. Καὶ τὸ ὅλον δὲ οὐκ ἐθέλει θέρμος κρύπτεσθαι τῇ γῇ· διὸ καὶ οὐχ ὑπαροῦντες σπείρουσι. Vide & ejuſdem ſcriptoris librum 1. hiſtor. cap. 12.

8. *Non arato.*] Subintellige, ſolo. Sic etiam Geopon auctor, loc. cit. Colum. lib. 2. cap. 10. *Crudis novalibus licet ingeras: & qualitercumque obruas, ſuſtinet coloni negligentiam.*

9. *Quærit.*] Hoc iterum inculcat ſect. 46. ut & Theophr. lib. 8. hiſtor. cap. XI.

10. *Coli.*] Theophr. & Geopon. auctor, locis citatis.

[11] Tellurem adeo amat, ut quamvis frutectoſo ſolo conjectum inter folia vepreſque, ad terram tamen radice perveniat. Pingueſcere hoc ſatu arva [12] vineaſque diximus. [13] Itaque adeo non eget fimo, ut optimi vicem repræſentet. Nihilque aliud nullo impendio conſtat, ut quod ne ſerendi quidem gratia opus ſit afferre. Protinus ſeritur [14] ex arvo: ac ne ſpargi quidem poſtulat decidens ſponte. [15] Primumque omnium ſeritur, noviſſimum tollitur: utrumque [16] Septembri fere menſe: quia ſi non anteceſſit hiemem, frigoribus obnoxium eſt. Impune præterea jacet, vel derelictum etiam, ſi non protinus ſecuti obruant imbres, ab omnibus animalibus [17] amaritudine ſua tutum. Plerumque tamen levi ſulco integunt. [18] Ex denſiore terra rubricam maxime amat. Ad hanc alendam poſt tertium florem verti debet, in ſabulo poſt ſecundum. Cretoſa tantum, limoſaque odit, & in iis non provenit. [19] Maceratum calida aqua homini quoque in cibo eſt. [20] Nam bovem unum modii ſinguli ſatiant, validumque præſtant: quando etiam impoſitum [21] puerorum ventribus, pro remedio eſt. [22] Condi in fumo maxime convenit, quoniam in humido vermiculi umbilicum ejus in ſterilitatem caſtrant. Si depaſtum ſit in fronde, inarari protinus ſolum opus eſt.

CAPUT XV. XXXVII. [1] Et vicia pingueſcunt arva, nec ipſa agricolis operoſa: [2] uno ſulco ſata non ſarritur, non ſtercoratur, nec aliud quam [3] deoccatur. [4] Sationis ejus tria tempora: Circa occaſum [5] Arcturi, [6] ut Decembri menſe paſcat: [7] tunc optime ſeritur in ſemen. Æque namque fert depaſta. Secunda ſatio menſe Januario eſt: noviſſima Martio: tum ad frondem utiliſſima. [8] Siccitatem ex omnibus, quæ ſeruntur, maxime amat: non aſpernatur etiam umbroſa. Ex ſemine ejus, ſi lecta matura eſt, palea ceteris præfertur. Vitibus præripit ſuccum: langueſcuntque, [9] ſi in arbuſto ſeratur.

XXXVIII. [1] Nec ervi operoſa cura eſt. Hoc amplius, quam vicia, [2] runcatur: & ipſum [3] medicaminis vim obtinens. Quippe per ervum Divum Auguſtum curatum, epiſtolis ipſius memoria exſtat. [4] Sufficiunt ſingulis boum jugis modii quini ſati. [5] Martio menſe ſatum, noxium eſſe bubus aiunt, item autumno gravedinoſum: innoxium autem fieri primo vere ſatum.

XXXIX. [1] Et ſilicia, hoc eſt, fenum Græcum, [2] ſcarificatione ſeritur: non altiore

NOTÆ.

11. *Tellurem.*] Theophr. loc. cit.

12. *Vineaſque diximus.*] Libro 17. ſect. 6. & 7. Colum. lib. 2. cap. 10. de lupino: *Maxime ex iis quæ ſeruntur, juvat agrum. Nam vineis jam emaciatis, & arvis, optimum ſtercus præbet,* &c.

13. *Itaque adeo.*] Auctor Geopon. loc. cit.

14. *Ex arvo.* Unde metitur. Ita MSS. omnes, librique editi: non *ex area*, uti reponere nititur Pintianus, contra ſcriptoris ſententiam; etſi emendationi ſuffragari Columella videtur, lib. 2. cap. 10. pag. 56. *Spargitur*, inquit, *ſtatim ex area. Atque id ſolum omnium leguminum non deſiderat requiem in horreo, ſive Septembri menſe*, &c.

15. *Primumque omnium.*] Theophr. lib. 8. cap. 1.

16. *Septembri.*] Columella, loc. cit. *Sive Septembri menſe ante æquinoctium, ſeu protinus a Calendis Octobris crudis novalibus ingeras qualitercumque obruas, ſuſtinet coloni negligentiam: Teporem tamen autumni deſiderat, ut celeriter confirmetur. Nam ſi non ante hiemem convaluerit, frigoribus affligitur.* Adde Geopon. loc. cit.

17. *Amaritudine ſua.*] Theophr. lib. 8. hiſtor. cap. 7. Auctor Geopon. loc. cit.

18. *Ex denſiore.*] Colum. lib. 2. cap. 10. pag. 57. *Lupinum exilem amat terram, & rubricam præcipue: nam cretam reformidat, limoſoque non exit agro.*

19. *Maceratum.*] Galenus, lib. 6. de facult. ſimpl. medic. pag. 177. Θέρμος ἐσθίεται μὲν ἑψηθείς τε, καὶ πολλαῖς ἡμέραις ἐναποθέμενος ὕδατι τὴν πικρότητα. *Lupinum edi poteſt coctum, multis ante diebus per macerationem amarore in aqua depoſito.* Auctor Geopon. loc. cit. farina hordei, aut frumenti admixta, panificio aptum eſſe prodidit. Multum alere id cibi genus, Diphilus Siphnius medicus, apud Athen. lib. 2. pag. 55.

20. *Nam bovem unum.*] Annuo bovis cibario modios lupini ſexaginta Cato requirit, cap. 60. pag. 44.

21. *Puerorum ventribus.*] Marcellus Empir. cap. 28. pag. 199. *Farina lupinorum decocta ex aqua, & more cataplaſmatis ventri impoſita lumbricos vel tineas necat.* Sic etiam auctor Geopon. loc. cit. Τοὺς ἕλμινθας ἐκβάλλουσιν. Galenus autem, non impoſitum modo, ſed etiam ex melle potum, ei morbo mederi ſcribit, loc. cit. Ἀναιρεῖ δὲ καὶ ἕλμινθας ἐπιπλαττόμενός τε, καὶ μετὰ μέλιτος ἐκλειχόμενος, &c.

22. *Condi in fumo.*] Colum. lib. 2. cap. 10. pag. 56. *Reliquum, quod ſeminis ſupereſt, in tabulatum, quo fumus pervenit, optime reponis: quoniam ſi humor invaſit, vermes gignit, qui ſimul atque oſcilla lupinorum ederunt, reliqua pars naſci non poteſt.* Palladius quoque, lib. 7. in Junio, tit. 3. pag. 123. Rodunt igitur vermes umbilicum (*le germe*) & ſterilem reddunt.

Sect. XXXVII. 1. *Et vicia.*] Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 31. *Vicia dicta a vinciendo, quod item capreolos habet, ut vitis; quibuſcum ſurſum vorſum ſerpit, ad ſcapum lupini, aliumve quem, ut hæreat, id ſolet vincire.* Vide plura apud Voſſ. in Etymol. Gallis, *de la Veſſe.* Pingitur a Dodon. pag. 521. Arva eâ pingueſcere jam diximus lib. 17. ſect. 7.

2. *Uno ſulco.*] Terra ſemel tantum proſciſſa.

3. *Deoccatur.*] Glebæ confringuntur, & comminuuntur. Varro, loc. cit. *Occare, id eſt, comminuere, ne ſit gleba: quod ita occidunt, occare dicunt.* Rura noſtra vulgo, *Herſer.*

4. *Sationis.*] Duo priora ſerendi tempora agnoſcit etiam Columella, lib. 2. cap. XI. pag. 63. alterum, circa æquinoctium autumnale: Januario menſe alterum, vel ſerius etiam.

5. *Arcturi.*] De quo ſect. 74.

6. *Ut Decembri .... paſcat.*] Ut eo menſe, viciam tenera depaſcat in herba molle pecus, uti cecinit Virgilius, lib. 1. Georg. verſ. 112.

7. *Tunc optime.*] Circa Arcturi occaſum.

8. *Siccitatem.*] Colum. lib. 2. de re ruſt. cap. XI. pag. 63. *Id genus præcipue non amat rores, cum ſeritur: itaque poſt ſecundam diei horam, vel tertiam, ſpargendum eſt, cum jam omnis humor Sole ventove deterſus eſt: neque amplius projici debet, quam quod eodem die poſſit operiri: nam ſi nox inceſſit, quantulocumque humore, prius quam obruatur, corrumpetur.*

9. *Si in arbuſto.*] Si in loco ſerantur, ubi vites ſunt arboribus applicitæ.

Sect. XXXVIII. 1. *Nec ervi.*] Ervum Græcis ὄροβος, Gallis *Ers*, a Dodonæo ciceris ſativi nomine deſcribitur, pag. 514. a Dalecampio, lib. 4. hiſtor. plant. cap. 47. pag. 468.

2. *Runcatur.*] Runcare ſegetes, eſt herbas e ſegetibus expurgare, quod Græci ἀποτίλλειν & βοτανίζειν vocant: runcationem ipſam βοτανισμὸν, ipſo teſte Plinio, ſect. 47. *Nettoyer les blés, en arracher les méchantes herbes.*

3. *Medicaminis.*] Vide lib. 22. ſect. 73.

4. *Sufficiunt.*] Colum lib. 2. de re ruſt. cap. XI. pag. 64.

5. *Martio menſe.*] Colum. loc. cit. *Menſem Martium univerſum negant agricolæ huic legumini convenire: quod eo tempore ſatum pecori ſit noxium, & præcipue bubus, quos pabulo ſuo cerebroſos reddat.* Palladius lib. 3. in Febr. tit. 7. *Martio ervum ſerendum non eſt, ne paſtu ſuo pecoribus noceat, & boves reddat inſanos.* Theophr. lib. 2. hiſtor. cap. 5. primo vere ſatum ait eſſe innoxium: autumno, gravedinoſum.

Sect. XXXIX. 1. *Et ſilicia.*] In Indice, *ſilicia.* Columellæ lib. 2. cap. XI. *ſiliqua.* Plinio ipſi lib. 24. ſect. 120. ex MSS. omnibus, *ſilica.* Gallis, *Senegré*, ou *Fenugrec.* Pingitur a Dodonæo, pag. 526.

2. *Scarificatione.*] Hoc eſt, proſciſſa leviter tellure, nec

quatuor digitorum sulco: quantoque pejus tractatur, tanto provenit melius. Rarum dictu, esse aliquid, cui prosit negligentia. Id autem quod [3] secale, ac farrago appellatur, occari tantum desiderat.

XL. [1] Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, deterrimum, & tantum ad arcendam famem: fecunda, sed gracili stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuum. [2] Admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem ejus: & tamen sic quoque ingratissimum ventri est. Nascitur qualicumque solo cum centesimo grano: ipsumque [a] [3] pro lætamine est.

XLI. [1] Farrago ex [b] recrementis farris prædensa seritur, admixta aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc [c] pabularia: degeneransque ex leguminibus quæ vocatur [2] cracca: in tantum columbis grata, ut pastas ea negent fugitivas illius loci fieri.

XLII. Apud antiquos erat pabuli genus, [1] quod Cato ocymum vocat, [2] quo sistebant alvum bubus. Id erat e pabulis, segete viridi desecta, [3] antequam gelaret. Sura Mamilius id aliter interpretatur, & tradit fabæ [4] modios decem, viciæ duos, tantumdem erviliæ in jugero autumno misceri & seri solitum. Melius & [5] avena Græca, cui non cadit semen, admixta. Hoc vocitatum ocymum, boumque causa seri solitum. [6] Varro appellatum a celeritate proveniendi, e Græco quod ὠκέως dicunt.

XLIII. [1] Medica externa etiam Græciæ est, ut a Medis advecta per bella Persarum, [2] quæ Darius intulit: sed vel in primis dicenda, [3] tanta dos ejus est: cum ex uno satu amplius quam tricenis annis duret. [4] Similis est trifolio: caule, foliisque geniculata: [5] quidquid in caule assurgit, folia contrahuntur. Unum de ea & cytiso volumen Amphilochus fecit confusum. [6] Solum, in quo seratur, elapidatum purgatumque subigitur [7] autumno: mox aratum, & occatum integitur crate iterum ac tertium, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Poscit autem siccum succosumque, vel riguum. Ita præparato seritur [8] mense Maïo: alias pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentesque herbas excludi. Id præstant in jugera modia vicena. [9] Movendum ne aduratur, terraque protinus integi debet. Si sit humidum solum herbosumve, vincitur, & desciscit in pratum. Ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberanda est, manu potius, quam sarculo. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit. [10] Id sexies evenit per annos; cum minimum, quater. In semen maturescere prohibenda est, quia pabulum utilius est usque ad trimatum. [11] Verno seri debet, liberarique ceteris herbis: ad trimatum, [12] marris ad solum radi. Ita reliquæ herbæ

INTERPRETATIO.

a *Pro lætamine.*] Fimi loco est.
b *Recrementis.*] Purgamentis.
c *Pabularia.*] Pabulo animalium nata.

NOTÆ.

alte arata. Columella, loc. cit. de feno Græco: *Datur opera, ut spisse terra aretur, nec tamen alte: nam si plus quatuor digitis adobrutum est, semen ejus non facile prodit: propter quod nonnulli prius quam serant, minimis aratris proscindunt, atque ita jaciunt semina, & sarculis adobruunt.*

3. *Secale ac farrago.*] Res sunt duæ diversissimæ, quod Plinius evidenter ostendit, utriusque historiam seorsim persecutus: & de utroque diversissima prodens.

Sect. XL. 1. *Secale.*] Apud Gallos veteris nomenclaturæ vestigia retinet: *le Ségle*: ut recte Dodonæus, a quo pingitur, pag. 490. & Joan. Ruellius, aliique.

2. *Admiscetur.*] In panificio.

3. *Pro lætamine.*] Lætamen pro fimo dicitur, quod agros lætos, hoc est, pingues & uberes facit. Usus est ea voce Palladius, in Februar. tit. 20. aliique.

Sect. XLI. 1. *Farrago.*] De ea diximus, sect. 10. num. 1. Ex hordeo quoque cantherino, sive hexastico, fieri Columella admonet, lib. 2. cap. XI.

2. *Cracca.*] Sic MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice. Viciæ id genus adulterinum videtur.

Sect. XLII. 1. *Quod Cato.*] Cap. 54. & 60. atque alibi passim. De ocymo egimus lib. 17. sect. 35.

2. *Quo sistebant.*] Ita libri omnes: at Varro, lib. 1. de re rust. cap. 31. *quo ciebant.* Varronis verba retulimus lib. 17. sect. 35. Forte *citabant* hic agnoscendum. Aut, quod aliis quoque accidit, alia vis est ei, si parcius: alia, si sumatur largius.

3. *Antequam gelaret.*] Ita MSS. at ex Varrone sincerius, *antequam siliquaret*, vel *generet siliquas.* Itaque ocymum ex fabali caule, ervo, vicia, ceterisque ejusmodi parabatur, quæ siliquas habent.

4. *Modios decem.*] Modius, sive modium, ea mensura est quam Parisienses vocant, *un boisseau.*

5. *Avena Græca.*] Quæ Græcis βρόμος, ut diximus sect. 20. *L'Avoine.*

6. *Varro.*] Loco proxime citato.

Sect. XLIII. 1. *Medica.*] Nunc trifolium magnum vocant, fenumque Burgundicum, *Grand trefle*, ou *foin de Bourgogne*, ou *Luzerne*: vulgatiore vero nomenclatura, *Sain foin.* A Clusio pingitur, lib. 6. rarior. plant. pag. CCXLII. vocaturque Medica Legitima. A Lobelio quoque, in Observ. stirpium, pag. 498. feni Burgundiaci nomine.

2. *Quæ Darius.*] Darius Hystaspæ F. vel Xerxes, si credimus Isidoro, lib. 17. Orig. cap. 4. *Medica dicta, quia a Medis translata est in Græciam tempore quo eam Xerxes rex Persarum invasit.*

3. *Tanta dos.*] Vide Colum. lib. 2. cap. XI. pag. 62. ex quo Isidorus accepit, loc. cit. & Pallad. in Aprili, tit. 1. Non hi *tricenis*, sed *denis* habent.

4. *Similis est.*] Diosc. lib. 2. cap. 177.

5. *Quidquid in caule.*] Caule crescente fiunt angustiora folia, παραύξουσι δὲ στενοφυλλότερα γίνεται, &c. Diosc. loc. cit.

6. *Solum in quo.*] Iisdem fere verbis Colum. loc. cit.

7. *Autumno.*] Circa Calendas Octobris, Colum.

8. *Mense Maïo.*] Mense ultimo Aprili, Colum. & Pallad. lib. 5. in Aprili, tit. 1.

9. *Movendum.*] Semen scilicet, terræ commissum. Ita MSS. non *cavendum*, ut editi. Colum. loc. cit. *Ligneis rastris: id enim multum confert, statim jacta semina obruantur, nam celerrime Sole aduruntur.*

10. *Id sexies.*] Colum. & Pallad. loc. cit.

11. *Verno seri.*] Ita etiam MSS. sed *sarriri* malim,

12. *Marris.*] De marra dixi lib. sup. sect. 35. Colum. loc. cit. *Atque, ut dixi, ligneis rastris sarriendus, & identidem runcandus est, ne alterius generis herba invalidam medicam perimat.*

intereunt ſine ipſius damno, propter altitudinem radicum. Si evicerint herbæ, remedium unicum eſt aratio, ſæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant. [13] Dari non ad ſatietatem debet, ne deplere ſanguinem neceſſe ſit. Et viridis utilior eſt. [14] Areſcit ſurculoſe, ac poſtremo in pulverem inutilem extenuatur. [15] De cytiſo, cui & ipſi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda eſt: cuius in parte de morbis quoque dicatur.

CAP. XVII. XLIV. 1. Primum omnium frumenti vitium [1] avena eſt: & hordeum in eam degenerat: ſicut ipſa frumenti fit inſtar: quippe cum Germaniæ populi ſerant eam, neque alia pulte vivant. Soli maxime cælique humore hoc evenit vitium. [a] Sequentem cauſam habet imbecillitas ſeminis, ſi diutius retentum eſt terra, prius quam erumpat. Eadem eſt ratio, [2] ſi carioſum fuit cum ſereretur. Prima autem ſtatim eruptione agnoſcitur, ex quo apparet in radice eſſe cauſam. [3] Eſt & aliud ex vicino avenæ vitium, cum amplitudine inchoata granum, ſed nondum matura, prius quam roboretur corpus, afflatu noxio caſſum & inane in ſpica evaneſcit [4] quodam abortivo.

2. [5] Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: in flore, aut protinus cum defloruere, [6] vel matureſcere incipientibus. Tum [7] enim exinaniunt grana: [8] prioribus cauſis naſci prohibent. [9] Nocet & Sol creber e nube. [10] Naſcuntur & vermiculi in radice, cum ſementem imbribus ſecutis, incluſit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, [11] cum ſpicæ pluviis calor inferveſcit. [12] Eſt & cantharis dictus ſcarabæus parvus, frumenta erodens. [13] Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, contraria ſeminibus, cavendumque ne contacta eis ferantur. [14] Imber in herba utilis tantum: florentibus autem frumento & hordeo nocet, leguminibus innocuus, præterquam ciceri. [15] Matureſcentia frumenta imbre læduntur, & hordeum magis. Naſcitur & herba alba, panico ſimilis, occupans arva, pecori quoque mortifera. [16] Nam lolium, & tribulos, & carduos, lappaſque, non magis quam rubos, inter frugum morbos potius, quam inter ipſius terræ peſtes numeraverim. Cæleſte frugum vinearumque malum, nullo minus noxium eſt [17] rubigo. [18] Frequentiſſima hæc in roſcido tractu, convallibuſque, ac perflatum non habentibus: [19] e diverſo carent ea ventoſa & excelſa. Inter vitia ſegetum & [20] luxuria eſt, cum oneratæ fertilitate procumbunt. Commune autem omnium ſatorum vitium [21] urica, [22] etiam ciceris, cum ſalſilaginem ejus abluendo imber dulcius id facit.

INTERPRETATIO.

a *Sequentem.*] Secunda cauſa *cur in avenam ſemen degeneret*, oritur ex imbecillitate ſeminis.

NOTÆ.

13. *Dari non ad.*] Colum. loc. cit. p. 63. *Teneram jumentis præbeas, ſed inter initia parcius, dum conſueſcant, ne novitas pabuli noceat: inflat enim, & multum creat ſanguinem.* Sic etiam Pallad. loc. cit.

14. *Areſcit ſurculoſe.*] Utilior eſt, inquit, dum vireſcit: nam cum cœpit areſcere, lignoſa tota eſt.

15. *De cytiſo.*] Libro 13. ſect. 47.

Sect. XLIV. 1. *Avena eſt.*] Hæc ipſa ſativa, ex qua pultem hodieque conficiunt ruſtici. Græcis βρόμος, ut diximus ſect. 20. *L'Avoine.* Aliunde certe hæc Plinius hauſit, quam a Theophraſto: nam quæ ille de ægilope retulit, lib. 8. hiſt. cap. 8. quæ ſpectari nunc a Plinio nonnulli putant, eadem, ſed aliunde accepta, recitat, ægilopem appellans: quam feſtucam verius appellari Latine ipſe monet.

2. *Si carioſum.*] Si vetuſtum, aut exeſum fuit.

3. *Eſt & aliud.*] Avena hæc ſilveſtris eſt, quæ ſativæ ſimilis, aſperiores tantum, longioreſque ariſtas habet, & in folliculis fere vacuis ſemen evanidum. De hac Virgilius cecinit,

Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.

Steriles, inquit Servius, *ad diſcretionem earum quæ ſeruntur.* Avenam hanc inter frumenti vitia Naſo quoque enumerat, lib. 1. Faſtor. verſ. 691.

Et careant loliis oculos vitiantibus agri,
Nec ſterilis culto ſurgat avena ſolo.

4. *Quodam abortivo.*] Ita MSS. omnes; hoc eſt, quodam abortivo partu, quodam abortu.

5. *Venti autem.*] Hæc Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 10.

6. *Vel matureſcere.*] Ἐν τῷ ἁδρύνεσθαι, cum craſſeſcunt, inquit Theophr.

7. *Exinaniunt.*] Exſiccat & arefacit grana vis venti vehementior, quæ tunc ingruit, cum matureſcere ea cœperunt: ξηραίνει καὶ ἀφαναίνει. Theophr.

8. *Prioribus cauſis.*] Cum vel in flore, vel protinus ubi defloruerint, venti vehementiores incidunt.

9. *Nocet & Sol.*] Theophr. loc. cit. Ἀπόλλυσι δὲ καὶ ἥλιος ὁ ἐπινέφελος ἄμφω, hordeum ſcilicet, triticumque.

10. *Naſcuntur.*] Altera ratione, inquit, vermis ingignitur, cum humor imbrium effundi nequit concluſus ſiccitate aëris circumfuſi. Tunc enim calor confecta putredine animal contrahit. Theophr. lib. 3. de cauſis, cap. 27. pag. 293.

11. *Cum pluviis.*] Cum calore imbres ſecuto ſpica ferveſcit.

12. *Eſt & cantharis.*] Hoc tantum Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 10. Ἐπιγίνεται καὶ ἡ μὲν κανθαρὶς ἐν τοῖς πυροῖς. At ſane ſimile veri eſt, erodendo plus, quam inſidendo animal id officere frugibus. Eſt autem id non muſcarum generis, quas vulgo cantharidas dicimus: ſed ſcarabæorum, de quibus lib. XI. ſect. 34.

13. *Omnia .... cum cibo.*] Cibo conſumpto ac deficiente intereunt.

14. *Imber in herba.*] Hæc totidem verbis Theophr. lib. 8. hiſtor. cap. 6.

15. *Matureſcentia.*] Theophr. loc. cit.

16. *Nam lolium.*] Habuit hoc Virgilii carmen ante oculos, e lib. 1. Georg. verſ. 150.

Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos
Eſſet rubigo: ſegniſque horreret in arvis
Carduus: intereunt ſegetes: ſubit aſpera ſilva,
Lappæque, tribulique, interque nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.

17 *Rubigo.*] Vitii genus, quo culmi nigreſcunt: *Nielle.* E rore naſcitur, cum Solis ſuperventu excalefactus putreſcit.

18. *Frequentiſſima.*] Tradidit hæc & Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 10.

19. *E diverſo.*] Theophr. loc. cit.

20. *Luxuria eſt.*] Non foliorum modo, quod Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 7. φυλλομανεῖν vocat: ſed & ſpicarum, cum gravidis procumbit culmen ariſtis, ut Virgilius canit lib. 1. Georg. verſ. 111.

21. *Urica.*] Ita veteres appellavere, quam nos erucam dicimus, Græci κάμπην, noſtri *Chenille*, ut ante monuimus lib. XI. ſect. 37.

22. *Etiam ciceris.*] Vide quæ diximus ſect. 32

3. [32] Eſt

3. [23] Eſt herba, quæ cicer enecat & ervum, circumligando ſe: vocatur [24] orobanche: [25] Triticum ſimili modo æra: [26] Hordeum feſtuca, quæ vocatur ægilops: [27] Lentem herba ſecuridaca, quam Græci [28] a ſimilitudine pelecinon vocant. Et hæ quidem [29] complexu necant. [30] Circa Philippos ateramnon nominant in pingui ſolo herbam, qua faba necatur: teramnon, qua in macro, cum udam quidam ventus afflavit. [31] Æræ granum minimum eſt in cortice aculeato. [32] Cum eſt in pane, celerrime vertigines facit: aïuntque in Aſia & Græcia balneatores, cum velint turbam pellere, carbonibus id ſemen injicere. [33] Naſcitur & phalangion in ervo, beſtiola aranei generis, ſi hiems aquoſa ſit. Limaces naſcuntur in vicia: & aliquando e terra cochleæ minutæ, mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem fere hi ſunt.

XLV. Remedia eorum, quæcumque pertinent ad herbas, [1] in ſarculo: [2] & cum ſemen jactatur, cinere. Quæ vero in ſemine & circa radicem conſiſtunt, [3] præcedente cura caventur. [4] Vino ante ſemina perfuſa minus ægrotare exiſtimant. [5] Virgilius nitro & amurca perfundi jubet fabam: ſic etiam grandeſcere promittit. [6] Quidam vero, ſi triduo ante ſatum urina & aqua maceretur, præcipue adoleſcere putant. Ter quidem ſarritam [7] modium fractæ e modio ſolidæ reddere. [8] Reliqua ſemina cupreſſi foliis tuſis ſi miſceantur, non eſſe vermiculis obnoxia: [9] nec ſi interlunio ferantur. Multi [10] ad milii remedia, rubetam noctu arvo circumferri jubent, prius quam ſarriatur, defodique in medio incluſam vaſe fictili: ita nec paſſerem, nec vermes nocere: ſed eruendam prius quam metatur, alioqui amarum fieri. Quin & armo talpæ contacta ſemina uberiora eſſe. [11] Democritus ſucco herbæ, quæ appellatur aïzoon, in tegulis naſcens tabuliſve, Latine vero ſedum, aut digitellum, medicata ſeri jubet omnia. Vulgo vero, [12] ſi dulcedo noceat, & vermes radicibus inhæreant, [13] remedium eſt, amurca pura, ac ſine ſale ſpargere, deinde ſarrire: [14] ſi in articulum ſeges ire cœperit, runcare, ne herbæ vincant. Peſtem a milio atque panico, ſturnorum paſſerumve agmina, ſcio abigi herba, cujus nomen ignotum

NOTÆ.

23. *Eſt herba.*] Sic Theophr. lib. 8. hiſtor. cap. 8. & Geopon. auctor, lib. 2. cap. 41. pag. 75. Ἡ ὀροβάγχη φθείρει τοὺς κυάμους, καὶ τοὺς ἐρεβίνθους περιπλεκομένη.

24. *Orobanche.*] Quod ὄροβον ἄγχει, ervum necat, ὀροβάγχη dicta. Sed alia eſt Dioſcoridis ὀροβάγχη, quæ a Dodonæo pingitur, 543. ut recte admonuit Anguillara, par 5. pag. 89. & poſt eum Dodonæus, loc. cit. Hanc quæ ervi peſtis eſt, Dodonæus idem delineavit, ſub Aphacæ nomine, pag. 535. Nam & ἀφάκη Dioſcoridis eſt, non Theophraſti. Eſt autem hæc, ut arbitror, quæ Feſto *Scandulaca* dicitur, *genus herbæ frugibus inimicæ, quod eas velut edera implicando necat.*

25. *Triticum .... æra.*] Hoc eſt, lolium, quæ Græcis αἶρα. Utralibet voce Plinius promiſcue utitur, Geopon. auctor, loc. cit. Τὸ ζιζάνιον τὸ λεγόμενον αἶρα, φθείρει τὸν σῖτον. Gallis, *de l'yvraye.* Iconem vide apud Dodon. pag. 529.

26. *Hordeum .... ægilops.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 8. Καὶ ὁ αἰγίλωψ δοκεῖ μᾶλλον ἐν ταῖς κριθαῖς. Geopon. auctor, loc. cit. Τὰς δὲ κριθὰς βλάπτει αἰγίλωψ. In eam rem multa egregie Galenus, lib. 1. de alim. fac. cap. 37. pag. 333. tom. 6. A Dodonæo pingitur feſtucæ prioris nomine, 530. Ruſtici in Gallia *Coquiole* vulgo vocant. Avenam ſpica refert, unde & ei aliquando apud Latinos id nomen: Gloſſæ Philoxeni: Αἰγίλωψ, *avena.* Et in Nothis Dioſc. pag. 472. Αἰγίλωψ, οἱ δὲ βρῶμος, Ῥωμαῖοι ἀβένα.

27. *Lentem harba.*] Auctor Geopon. loc. cit. Φακὴν, (lege ex Plinio φακὸν) βλάπτει ἡ πελεκῖνος καλουμένη βοτάνη. Gallis, *Grave*, ou *Féve de loup.* In MSS. *Securiclata.*

28. *A ſimilitudine.*] Quoniam ejus ſiliquæ ſunt inſtar ſecuricularum, quas Græci πελέκεις vocant. Dioſcor. lib. 3. cap. 146.

29. *Complexu necant.*] Non quidem quod circumligent ſe, ut orobanche: ſed quod denſitate ſua fruges complectantur, & obruant.

30. *Circa Philippos.*] Vide Notas & Emend. num. XIII.

31. *Æræ granum.*] Lolii, ut modo diximus.

32. *Cum eſt in pane.*] Auctor Geopon. lib. 2. cap. 41. pag. 75. de æra ſeu lolio: ἄρτοις δὲ μιγνυμένη, σκοτοῖ τοὺς ἐσθίοντας, *panibus admixtum obducit tenebras veſcentium oculis.*

33. *Naſcitur & phalangion.*] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 10. Ælianus quoque lib. 9. hiſt. anim. cap. 39. ὀρόβῳ γεννᾶται φαλάγγια ἄττα. De phalangio, lib. XI. ſect. 28.

Sect. XLV. 1. *In ſarculo.*] Inſtrumentum ruſticum quo purgantur & ſarriuntur ſegetes. *Un ſarcloir, un inſtrument à ſarcler.*

2. *Et cum ſemen.*] Et quando ſimul cum ſemine cineres jactantur. Ad illud Virgilianum alludit, lib. 1. Georgic. verſ. 81.

Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neve
Effetos cinerem immundum jactare per agros.

3. *Præcedente cura.*] Adhibita cura ante ſationem.

4. *Vino ante.*] Apuleius in Geopon. lib. 2. cap. 16. pag. 54. Τὰ οἴνῳ ἐπιρρανθέντα σπέρματα, ἔλαττον νοσήσει, &c.

5. *Virgilius.*] Libro 1. Georg. verſ. 93.

Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro primum, & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fetus ſiliquis fallacibus eſſet.

Fabarum nempe ſiliquis. Colum. lib. 2. cap. 10. *Priſcis ruſticis, nec minus Virgilio prius amurca vel nitro macerari fabam, & ita ſeri placuit: Nos quoque ſic medicatam comperimus, cum ad maturitatem perducta ſit, minus a curculione infeſtari.* Et Pallad. lib. 12. in Novemb. tit. 1. pag. 161. *Græci aſſerunt fabæ ſemina .... nitrata aqua reſperſa, cocturam non habere difficilem.*

6. *Quidam vero.*] Auctor Geopon. lib. 2. cap. 16. pag. 15.

7. *Modium fractæ.*] E modio fabæ integræ cum tenui cuticula qua involvitur, modium fractæ ſeu molitæ, ſine furfuribus rediturum. Colum. lib. 2. cap. 12. *Adeoque fabam ſarriendam cenſeo, ut exiſtimem debere ter ſarriri. Nam ſic cultam comperimus non ſolum multiplicare fructum, ſed exiguam portionem in valvulis habere: fresæque ejus & expurgatæ modium pæne tam plenum eſſe, quam integræ, cum vix minuatur menſura detractis putaminibus.*

8. *Reliqua ſemina.*] Auctor Geopon. totidem verbis, loc. cit. pag. 53. Εἰ δὲ φύλλα κυπαρίσσων κόψας, ἀναμίξεις τοῖς σπέρμασιν, ἄβρωτα ταῦτα φυλαχθήσεται Simile quiddam refert Columella, lib. 2. cap. 9.

9. *Nec interlunio.*] Geopon. auctor, loc. cit. nec ſi Luna ſemiplena: ἄβρωτα δὲ μένει καὶ τὰ ἐν διχομηνίᾳ σπειρόμενα. Interlunium de coïtu ſilentis Lunæ accipiendum.

10. *Ad milii remedia.*] Ne vermiculi aut paſſeres milio noceant. Habet hæc totidem fere verbis auctor Geopon. loc. cit pag. 55. Sed uti circumferendam ait arvo rubetam, prius quam arvum fodiatur, ſic & eruendam monet, prius quam ſeratur, ne fructus amareſcat. MSS. omnes *ad milia*, unde quidam *ad ſimilia* augurantur, male.

11. *Democritus, &c.*] Tradit hoc rurſum lib. 19. pag. 58. De aïzoo dicemus lib. 25. ſect. 102. Columella, lib. XI. cap. 3. pag. 904. *Veteres quidam auctores, ut Democritus, præcipiunt ſemina omnia ſucco herbæ, quæ ſedum appellatur, medicare, eodemque remedio adverſus beſtiolas uti: quod verum eſſe nos experientia docuit.* Iterumque, lib. 2. cap. 9. pag. 53. *Quædam etiam ſubterraneæ peſtes adultas radicibus ſubſectis enecant. Id ne fiat, remedio eſt aquæ mixtus ſuccus herbæ, quam ruſtici ſedum appellant: nam hoc medicamine una nocte ſemina macerata jaciuntur.* Adde & Geopon. auctorem, lib. 12. cap. 7. pag. 329. & lib. 2. cap. 16. pag. 53.

12. *Si dulcedo.*] Soli dulcedo, vermes generans.

13. *Remedium eſt.*] Columella, loc. cit. pag. 54.

14. *Si in articulum.*] Cum genicula ſeu nodos culmi oſtendunt. Columella, lib. 2. cap. 12. de ſarritione: *Transacto æquinoctio verno ſtatim peragi oportet intra dies viginti, ante quam ſeges in articulum eat: quoniam ſerius ſarrita corrum-*

est, in quatuor angulis segetis defossa: mirum dictu: ut omnino nulla avis intret. Mures abiguntur cinere mustelæ, vel felis diluto, & semine sparso [15] vel decoctarum aqua. Sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. [16] Ob id felle bubulo semina attingi utilius putant. [17] Rubigo quidem, maxima segetum pestis, lauri ramis in arvo defixis, transit in ea folia ex arvis. [18] Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba dumtaxat: & depastæ quidem vel sæpius, nullam in spica injuriam sentiunt. [19] Retonsarum etiam semel omnino certum est granum longius fieri, sed inane cassumque, ac satum non nasci. [20] Babylone tamen bis secant, [21] tertio depascunt: alioqui folia tantum fierent. Sic quoque cum quinquagesimo fenore messes reddit [22] exilitas soli: verum diligentioribus [23] cum centesimo. Neque est cura difficilis: quam diutissime [24] aquari gaudet, ut præpinguis & densa ubertas diluatur. [25] Limum autem non invehunt Euphrates Tigrisque, sicut in Ægypto Nilus. [26] Nec terra ipsa herbas gignit. [27] Ubertatis tamen tantæ sunt, ut sequente anno sponte [28] restibilis fiat seges, [29] impressis vestigio seminibus: quæ tanta soli differentia admonet terræ genera in fruges describere.

XLVI. [1] Igitur Catonis hæc sententia est: In agro crasso & læto frumentum seri: si vero nebulosus sit idem, raphanum, milium, panicum. [2] In frigido & aquoso prius serendum, postea in calido. [3] In solo autem rubricoso vel pullo, vel arenoso, si non sit aquosum, lupinum. [4] In creta & rubrica, & aquosiore agro adoreum. [5] In sicco & non herboso, nec umbroso, triticum. [6] In solo valido fabam. Viciam vero quam minime in aquoso herbidoque. Siliginem & triticum in loco aperto editoque, qui Sole quam diutissime torreatur. Lentem in fructetoso & rubricoso, qui non sit herbidus. Hordeum in novali, & in arvo, quod restibile possit fieri: trimestre, ubi sementem maturam facere non possis, & cujus crassitudo sit restibilis. [8] Subtilis & illa sententia: Serenda ea in tenuiore terra, quæ [9] non multo indigent succo, ut cytisus: [10] &, cicere excepto, legumina quæ velluntur e terra, non subsecantur. Unde & legumina appellata, quia ita leguntur. [11] In pingui autem, quæ cibi sunt majoris, ut olus, triticum, siligo, linum. Sic ergo tenue solum hordeo dabitur: minus enim alimenti radix poscit: [12] lenior terra, densiorque tritico. [13] In loco humili far adoreum, potius quam triticum, seretur: temperato, & triticum, & hordeum. [14] Colles robustius, sed minus, reddunt triticum. [15] Far & siligo, & cretosum, & uliginosum solum sortiuntur. * [16] Et frugibus ostentum semel (quod equidem invenerim) accidit, [17] P. Ælio, Cn. Cornelio Coss. quo anno superatus est Hannibal: in arboribus enim tum nata produntur frumenta.

* CAPUT XVIII.

XLVII. Et quoniam de frugum terræque generibus abunde diximus, nunc de aran-

NOTÆ.

pitur insequentibus æstivis siccitatibus & caloribus.

15. *Vel decoctarum.*] Mustelæ & felis.

16. *Ob id felle.*] Sic radices arborum felle taurino oblini auctor Geopon. jubet, lib. 10. cap. ult. ut nec senescat cito, nec vermes producat. Apuleius ibidem, lib. 13. cap. 5. felle bubulo semina illinit, ne mures attingant.

17. *Rubigo.*] Apuleius in Geopon. lib. 5. cap. 31. pag. 150. Ἐὰν δάφνης ἐν τῇ ἀρούρᾳ κλάδους βάλῃς, μεταβαίνειν εἰς αὐτοὺς τὴν βλάβην τῆς ἐρυσίβης. *Si lauri ramos in arvum projeceris, transit in ipsos rubiginis noxa.*

18. *Luxuria segetum.*] Sunt hæc & apud Theophr. lib. 8. hist. cap. 7. descripta ex Virgilio, lib. 1. Georg. v. 111.

Quid qui ne gravidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
Cum primum sulcos æquant sata?

19. *Retonsarum.*] Theophr. loc. cit.

20. *Babylone.*] Theophr. loc. cit.

21. *Tertio depascunt.*] Hoc est, in segetes pecus immittunt: τὰ πρόβατα ἐπαφιᾶσιν. Sic enim caulem mittit, alioquin foliis tantum luxuriat, φυλλομανεῖ. Theophr.

22. *Exilitas soli.*] Ubi maxime exile solum, & leviter cultum.

23. *Cum centesimo.*] Theophr. Γίνεται δὲ μὴ καλῶς ἐργασαμένοις, πεντηκοντίχοα· τοῖς δὲ ἐπιμελῶς, ἑκατοντόχοα.

24. *Aquari gaudet.*] Nempe solum, quod cum per se crassum ac pingue sit, dilui copiosa aqua necesse est. Vide Notas & Emendat. num XIII.

25. *Limum autem.*] Theophr. loc. cit.

26. *Nec terra.*] Theophr.

27. *Ubertatis.*] Theophr. loc. cit.

28. *Restibilis.*] Seges restibilis ager appellatur, cujus fecunditas non uno anno exhausta, in sequentem etiam annum perseverat, etiam si segnius aretur.

29. *Impressis vestigio.*] Vel conculcatis, inquit, depressisque seminibus: ut cum exercitu transeunte decussa semina in terram corruunt. Theophr. loc. cit.

Sect. XLVI. 1. *Igitur Catonis.*] Cap. 6. pag. 12.

2. *In frigido.*] Vide Notas & Emend. num. XIV.

3. *In solo.*] Cato, cap. 34. pag. 31.

4. *In creta.*] Cato, loc. cit.

5. *In sicco.*] Cato, loc. cit.

6. *In solo valido.*] Quæ deinceps sequuntur, sunt & apud Catonem, cap. 35. pag. 31. usque ad ea verba, *Subtilis & illa sententia.*

7. *Quod restibile.*] Quod anno etiam sequente ferre fruges possit.

8. *Subtilis.*] Varronis sententia, loco mox citando, & auctoris Geopon. lib. 2. cap. 10. pag. 49.

9. *Non multo .... succo.*] Succum & Plinius & Varro appellant alimentum quod seges ad nutritionem attrahit, sugitque e terra. Τροφὴν appellat Theophr. lib. 3. de causis, cap. 26. pag. 291. Αἱ μὲν γὰρ ἐλάττονος καὶ κουφοτέρας δέονται τροφῆς· αἱ δὲ πλείονος καὶ σωματωδεστέρας. Plinius etiam mox *cibum* vocat.

10. *Et cicere excepto.*] Hæc leguntur & apud Varronem, ut dicemus in Notis & Emendat. num. XV.

11. *In pingui.*] Varro, lib. 1. de re rust. cap. 23.

12. *Lenior terra.*] Magisque tractabilis. Vide Notas & Emend. num. XVI.

13. *In loco humili.*] Atque adeo humido: nam in loca depressa aquæ confluunt. Colum. lib. 2. cap. 6. pag. 49. *Triticum autem sicco loco melius coalescit: adoreum minus infestatur humore.* Et Varro lib. 1. cap. 9. *Itaque periti in loco humidiore far adoreum potius serunt.* Quare videndum an in contextu Pliniano *humido* quoque sincerius fuerit. Nam temperato, quod proxime sequitur, non humile, sed humidum opponitur. MSS. tamen omnes, *humili.*

14. *Colles.*] Colum. lib. 2. cap. 9. pag. 52. *Collis enim, quamvis robustius aliquanto, minus tamen tritici reddit.*

15. *Far & siligo.*] Colum. loc. cit. *Densa, cretosaque, & uliginosa humus, siliginem & far adoreum non incommode alit.*

16. *Et frugibus .... semel.*] At etiam postea, quo tempore in Numantia res male gestæ, Bononiæ fruges in arboribus natas refert Julius Obseq. cap. 85. pag. 45. Iterumque, cap. 90. pag. 49. Et Julius Capitolinus in Antonino Pio, inter ostenta, pag. 20. *Hordeum, inquit, in Mœsia in culminibus arborum natum est.*

17. *P. Ælio.*] P. Ælio Pæto, Cn. Cornelio Lentulo Coss. anno Urbis DLIII. quo finitum esse bellum Punicum secundum, auctor est Livius, lib. 30. pag. 367. victo Hannibale a Scipione Africano majore.

di ratione dicemus, ante omnia Ægypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni vice fungens, evagari incipit, [1] ut diximus, solstitio, & nova Luna: ac primo lente, deinde vehementius, quamdiu in Leone Sol est. Mox pigrescit in Virginem transgresso, atque in Libra residet. [2] Si duodecim cubita non excessit, fames certa est. Nec minus, si sedecim exsuperavit. Tanto enim tardius decedit, quanto abundantius crevit, & sementem arcet. Vulgo credebatur, ab ejus decessu serere solitos; mox sues impellere vestigiis semina deprimentes in madido solo: [3] & credo antiquitus factitatum. Nunc quoque non multo [4] graviora opera: sed tamen inarari certum est abjecta prius semina in limo digressi amnis, hoc est, Novembri mense incipiente: postea pauci runcant, quod [5] botanismon vocant. [6] Reliqua pars non nisi cum falce arva visit paulo ante Calendas Aprilis. Peragitur autem messis Maio, stipula numquam cubitali: quippe sabulum subest: [7] granumque limo tantum continetur. Excellentius Thebaïdis regionibus frumentum, quoniam palustris [8] Ægyptus. Similis ratio, sed felicitas major Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atque Tigri restagnantibus, quoniam rigandi modus ibi manu temperatur. [9] Syria quoque tenui sulco arat, cum multifariam in Italia [10] octoni boves ad singulos vomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ, sed in hac quidem maxime, valet oraculum illud, [11] Quid quæque regio patiatur.

XLVIII. [1] Vomerum plura genera: [2] Culter vocatur, prædensam, prius quam proscindatur, terram secans, futurisque sulcis vestigia præscribens incisuris, quas resupinus in arando mordeat vomer. Alterum genus est vulgare, [3] rostrati vectis. Tertium in solo facili, nec toto porrectum [4] dentali, sed exigua cuspide in rostro. [5] Latior hæc quarto generi, & acutior in mucronem fastigata, eodemque gladio scindens solum, & acie laterum radices herbarum secans. Non pridem inventum [6] in Rhætia Galliæ, ut duas adderent alii rotulas, quod genus vocant [7] planarati. Cuspis effigiem palæ habet. Serunt ita non nisi culta terra, & fere nova. Latitudo vomeris cespites versat. Semen protinus injiciunt, [8] cratesque dentatas supertrahunt. Nec sarrienda sunt hoc modo sata. [9] Sed protelis binis ternisque sic arant. [10] Uno boum jugo censeri anno facilis soli quadragena jugera, difficilis tricena, justum est.

NOTÆ.

Sect. XLVII. 1. *Ut diximus.*] Libro 5. sect. 10. Nilus hic caute coloni vice fungi dicitur, non tamen haberi pro Deo dicitur. Itaque cave te fallat nummus ex ære minimo, qui est in Thesauro Regio sic inscriptus, DEO SANCTO SERAPIDI. Caput Serapis, cui modius est impositus. .)(. DEO SANCTO NILO. Fluvii decumbentis effigies, quæ urnæ innititur, arundinem dextra tenet, sinistra Cornu copiæ. Infra, A L E. Flavii Claudii Juliani Augusti gratia cusus hic nummus est, non Ægyptiæ certe, sed prorsus perelegantis fabricæ, hoc est, Gallicanæ. Cusus, inquam, A L E: hoc est, *Primæ Lugdunensis Edicto*, ad amnem Rhodanum. Sententia prioris inscriptionis hæc est: *Dudum Expetitum Orbi, Servator Primæ Narbonensis, Civitatum Tutator Omnium*, SERAP*is Iulianum Dedit Imperatorem.* Ista posterioris: *Dudum Expetitum Orbi, Serapis Primæ Narbonensis Civitatum Tutator, Omnibus Negotiatoribus Iulianum Liberatorem Obtulit.* Fluvius hic depictus certe Nilus non est, cum crocodilus hippopotamusque absit: sed Rhodanus est, Ararisve, qui Lugdunensem primam alluunt vel secant. Nihil vatem moramur, qui apud Athenæum, libro 5. pag. 503. cecinit, *Αἰγύπτιε Ζεῦ Νεῖλε.* Nec *Deus sanctus* quid sit, intellexere falsorum numinum cultores, ac ne sic quidem eorum aliquis verba hæc duo copulavit. Et gravi demum errore ducuntur recentes Grammatici, qui sine teste idoneo scriptore Latino, produnt aut ab *Apis* in genitivo casu *Apidis*, aut a *Serapis*, *Serapidis* posse deduci. *Apis* in eo casu Plinius habet, libro VIII. sect. LXXI. Strabonem, similesque Græculos, qui *Σαράπιδος* scripsere, nec tamen ausi sunt *Ἄπιδος* sic inflectere, haud magni facimus.

2. *Si duodecim.*] Vide quæ diximus loco mox citato libri quinti. De Nili fluentis, cum intra duodecimum tantum cubitum excrevisset, ullam aquæ partem elici ruptis aggeribus, sub ignis pœna, vetuit Arcadius Imp. anno Christi CCCCIX. leg. 1. de Nili aggerib. lib. 9. Cod. Theod. tit. 32. quo anno fames, seu annonæ penuria ingens Constantinopoli fuit, teste Marcellino, in Chron.

3. *Et credo .... factitatum.*] Ita sane prodidit Herodotus, lib. 2. Euterpe, pag. 95. num. 14. Diodorus Siculus, lib. 1. Bibl. pag. 52. immitti pecora ait, *τὰ βοσκήματα.*

4. *Graviora opera.*] Sic MSS. quos vidi, editique: Dalec. in suis, *graviore opera*, quod nec displicet.

5. *Botanismon vocant.*] Ut diximus sect. 35.

6. *Reliqua pars.*] Reliqui, inquit, ne runcant quidem segetes: nec arva revisunt post sementem, nisi cum falce, ad messem.

7 *Granumque limo.... continetur.*] Alitur, nutritur, sustinetur.

8. *Ægyptus.*] Pars Ægypti inferior, quæ proprie Ægyptus, & nomine alio Delta.

9. *Syria quoque.*] Theophr. lib. 3. de causis, cap. 25. pag. 290. & illud adjicit, *καὶ μικροῖς ἀρότροις οἱ Σύροι χρῶνται.* *Idcirco pusillis aratris Syri utuntur.*

10. *Octoni boves.*] Non illi quidem sub jugum unum missi, sed protelo, hoc est, alii post alios juncti.

11. *Quid quæque.*] Ad illud Virgilianum alludit, lib. 1. Georg. vers. 53.

Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.

Hoc multo tractat uberius Columella in præfatione operis.

Sect. XLVIII. 1. *Vomerum.*] Vomer, id ferrum dicitur, quod in aratro liras facit, & utrimque vomit: unde nomen. *Soc de charuë.*

2. *Culter.*] Brevioris vomeris genus, quod nostri agricolæ vocant, *Coutre.* In lege Salica, tit 29. §. 12. cultellus dicitur: *Si quis alienum cultellum furaverit*, &c. Hinc *cultellare agrum* Frontino, de limitib. agror. *est agrum eminentiorem ad planitiem redigere*, & quasi cultello decidere tumores.

3. *Rostrati vectis.*] Seu pali e ferro rostrati.

4. *Dentali.*] Dentale lignum illud est ad quod vomer includitur, inquit Servius, ad illud Virgilii, lib. 1. Georg. vers. 172.

Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.

Usus ea voce Columella, lib. 2. cap. 2. *Celsus*, inquit, *reformidans impensam, quæ scilicet largior est amplioribus armentis, censet exiguis vomeribus & dentalibus terram subigere, quo minoris formæ bubus administrari id possit.*

5. *Latior hæc.*] Cuspis videlicet.

6. *In Rhætia Galliæ.*] In parte Rhætiæ, quæ Galliæ Togatæ adscripta est, ubi Verona, &c.

7. *Planarati.*] Rectius *plaustrarati*, ob rotulas aratro additas, similitudinemque plaustri vel currus. Vide Notas & Emend. num. XVII.

8. *Cratesque.*] Crates pro occa accipitur, *une Herse.* Quid sit occare, diximus sect. 37. Virgilius, lib. 1. Georgic. vers. 94.

Multum adeo rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineasque trahit crates, juvat arva.

9. *Sed protelis.*] Ita rescripsimus ex MSS. Reg. Colb. &c. pro *porcellis.* Sic Plinius ipse, lib. 9. sect. 17. protelis boum extrahi pisces vastæ molis dixit: ubi vide quæ sunt a nobis adnotata.

10. *Uno boum.*] Unum boum jugum arandis jugeribus quadragenis, si solum est facile, par est: si difficile, tantum tricenis.

Cap. XIX. XLIX. In arando magnopere servandum est [1] Catonis oraculum: Quid est primum? Agrum bene colere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. [2] Sulco vario ne ares. Tempestive ares. [3] Tepidioribus locis a bruma proscindi arva oportet: frigidioribus ab æquinoctio verno. Et maturius sicca regione, quam humida. Maturius densa terra, quam soluta, pingui quam macra. Ubi siccæ & graves æstates, terra cretosa aut gracilis, utilius inter solstitium & autumni æquinoctium aratur. Ubi leves æstus, frequentes imbres, pingue herbosumque solum, ibi mediis caloribus. Altum & grave solum etiam hieme moveri placet: tenue valde & aridum, paulo ante sationis tempus.

2. Sunt & hic suæ leges: [4] Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato: prius quam aras, [5] proscindito. Hoc utilitatem habet, quod inverso cespite herbarum radices necantur. Quidam utique ab æquinoctio verno proscindi volunt. Quod vere semel aratum est, a temporis argumento [6] vervactum vocatur. Hoc in novali æque necessarium est. [7] Novale est, quod alternis annis seritur. [8] Araturos boves quam arctissime jungi oportet, ut capitibus sublatis arent: sic minime colla contundunt. Si inter arbores vitesque aretur, [9] fiscellis capistrari, ne germinum tenera præcerpant. [10] Securiculam [11] insitivam pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius, quam convelli aratro, bovesque luctari. [12] In arando versum peragi, [13] nec strigare in actu spiritus. Justum est proscindi [14] sulco dodrantali jugerum uno die, iterari sesquijugerum, si sit facilitas soli: si minus, [15] proscindi semissem, iterari assem, quando & animalium labori natura leges statuit. [16] Omne arvum rectis sulcis, mox & obliquis subigi debet. [17] In collibus transverso tantum monte aratur, sed modo in superiora, modo in inferiora, [18] rostrante vomere. Tantumque est laboris homini, ut etiam boum vice fungatur. Certe sine hoc animali montanæ gentes [19] sarculis arant. [20] Arator, nisi incurvus, prævaricatur. Inde translatum hoc crimen

NOTÆ.

Sect. XLIX. 1. *Catonis.*] Cap. 61. pag. 44. ex vet. cod. Meursii, *Quid est primum? Agrum bene colere. Quid secundum? Arare. Quid tertium? Stercorare.*

2. *Sulco.*] Varro, lib. 2. de re rust. cap. 39. *Qua aratrum vomere lacunam fecit, sulcus vocatur* (*une raye, un rayon*) *Quod est inter duos sulcos, dicitur porca,* (*un sillon.*) Sulcum varium dicit, qui in terra varia imprimitur, id est, superne tantum & leviter in superficie irrorata, penitius & inferne sicca, quam describit Columella disertissime, lib. 2. cap. 4. *Sed quandocumque arabitur*, inquit, *observabimus ne lutosus ager tractetur, neve exiguis nimbis semimadidus, quam terram rustici variam, cariosamque appellant. Ea est cum post longas siccitates levis pluvia superiorem partem glebarum madefacit, inferiorem non attingit*, &c. Vide quæ de terra cariosa diximus lib. 17. sect. 3. Theophr. lib. 3. de causis, cap. 28. pag. 293. id terræ genus ἀμφίεργον vocat, & vehementer improbat. Catonis verba sunt loc. cit. *Agrum frumentarium cum aras, bene & tempestive ares: sulco vario ne ares.*

3. *Tepidioribus.*] Virgilius, lib. 1. Georg. vers. 43.

Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resolvit:
Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.

Vide Columellam, lib. 2. cap. 4. *quo anni tempore campi arandi sint.*

4. *Lutosam.*] Pallad. lib. 2. in Januar. cap. 3. pag. 38. *Observandum est, ne lutosus ager aretur .... Nam terra, quæ lutosa tractatur in primordio, fertur toto anno non posse tractari.* Columellam sequitur, lib. 2. cap. 4. *Quandocumque arabitur, observabimus ne lutosus ager tractetur, neve exiguis nimbis semimadidus, quam terram rustici variam cariosamque appellant.... Nam quæ limosa versantur arva, toto anno desinunt posse tractari: nec sunt habilia sementi, aut occationi, aut sationi. At rursus quæ varia subacta sunt, continuo triennio sterilitate afficiuntur.*

5. *Proscindito.*] Varro, lib. 1. cap. 19. *Terram cum primum arant, proscindere appellant.*

6. *Vervactum.*] Quasi vere actum, hoc est, aratum.

7. *Novale est.*] Ager novalis proprie is est, qui numquam antea proscissus, numquam cultus. Sic Plinius ipse alibi vocat agrum novalem, unde vetus silva excisa est: sed usu tamen auctorum jam vox traducta est ad signandum agrum illum qui alternis cessat, alternis seritur. Gaïus, lib. 50. Dig. tit. de verb. signif. leg. *Silva*: *Novalis est terra præcisa, quæ anno cessavit, quam Græci νέαχιν vocant.* Lege νέασιν. Glossæ: *νέασις, novalia, novalis terra.* Festus: *Novalis ager, novæ relictus sementi.* Isidorus: *Novalis ager est primum proscissus, sive qui alternis vacat, novandarum sibi virium causa. Novalia enim semel cum fructu erant, & semel vacua.*

8. *Araturos.*] Colum. lib. 2. de re rust. cap. 2. pag. 43. *Igitur in opere boves arcte junctos habere convenit, quo speciosius ingrediantur sublimes, & elatis capitibus, ac minus colla eorum labefactentur: jugumque melius aptum cervicibus insidat: hoc enim genus juncturæ maxime probatum est.*

9. *Fiscellis.*] Sunt veluti sportæ quædam e viminibus funiculisve contextæ, quibus ora boum, equorum, mulorumque cernimus capistrari. Cato, cap. 54. *Boves fiscellas habere oportet, ne herbam sectentur, cum arabunt.* Græcis φιμὸς dicitur.

10. *Securiculam.*] Dolabram vocat Columella, loc. cit. pag. 45. *Nec minus dolabra*, inquit, *quam vomere bubulcus utatur, & præfractas stirpes, summasque radices, quibus ager arbusto consitus implicatur, omnes refodiat, ac persequatur.* MSS. omnes, *sericulam*, forte pro *serriculam*, quam serrulam minorem in instrumento rustico Palladius vocat, lib. 1. cap. ult.

11. *Insitivam.*] Ita MSS. quidem: sed cum Pintiano malim, *in stiva.*

12. *In arando versum.*] Alii versuram vocant, cum sulco ad finem perducto, iterum eo revertimur, unde arationis principium est susceptum. Columella, lib. 2. cap. 2.

13. *Nec strigare.*] Nec requiescere, aut cessare imperfecto sulci versu, qui uno veluti spiritu agendus est. Vide Not. & Emend. Num. XVIII.

14. *Sulco dodrantali.*] Sulco novem pollicibus alto, seu pedis unius, ut vocant, tribus quartis. Inter duos porro sulcos terra eminens, id enim monere obiter operæ pretium est, porca vocatur: hoc est, *medius cumulus, qui inter duos latius distantes sulcos*, ut ait Columella, lib. 1. cap. 4. *siccam sedem frumenti præbet.*

15. *Proscindi semissem.*] Hoc est, jugeri partem mediam proscindi: iterari totum. As enim pro integra quacumque re accipitur, quam in semisses duas, unciasque duodecim, & partes alias, ita ut assem, antiqui dividebant.

16. *Omne arvum.*] Præceptum illud Virgilianum est, e lib. 1. Georg. vers. 65.

Neque illum
Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo:
Et qui proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso prorumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.

Adi & Colum. lib. 2. cap. 2. pag. 44. *Bubulcum autem per proscissum ingredi oportet, alternisque versibus obliquum tenere aratrum, & alternis recto plenoque sulcare: sed ita necubi crudum solum & immotum relinquat, quod agricolæ scamnum vocant.*

17. *In collibus.*] Aliquanto planius Columella idem, lib. 2. cap. 4. pag. 48. *Sed in arando maxime est observandum, semper ut transversus mons sulcetur. Nam hac ratione difficultas acclivitatis infringitur, laborque pecudum & hominum commodissime sic minuitur. Paulum tamen quotiescumque iterabitur, modo in elatiora, modo in depressiora clivi, obliquum agi sulcum oportebit, ut in utramque partem rescindamus, nec eodem vestigio terram moliamur.*

18. *Rostrante vomere.*] Rostrum oblique impingente vomere. Vel rostrato forte vomere dixit, hoc est, simplici, non aurito, quo utuntur in planis, auctore Palladio, lib. 1. cap. extremo.

19. *Sarculis arant.*] Ut ante dictum est, sect. 18.

20. *Arator nisi.*] Proverbii speciem, inquit Erasmus, Chiliad. 4. Cent. 5. adag. 85. pag. 869. habet quod refert

in forum. [21] Ibi itaque caveatur, ubi inventum eſt. Purget vomerem ſubinde ſtimulus [22] cuſpidatus rallo. [23] Scamna inter duos ſulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exſultent. [24] Male aratur arvum, quod ſatis frugibus occandum eſt. [25] Id demum recte ſubactum erit, ubi non intelligetur utro vomer ierit. In uſu eſt [26] & collicias interponere, ſi ita locus poſcat, ampliore ſulco, quæ in foſſas aquam educant.

3. [27] Aratione per tranſverſum iterata, [28] occatio ſequitur, ubi res poſcit, crate vel raſtro: & ſato ſemine iteratio. Hæc quoque ubi conſuetudo patitur, [29] crate dentata, vel tabula aratro adnexa, [30] quod vocant lirare, operiente ſemina: unde primum appellata [31] deliratio eſt. [32] Quarto ſeri ſulco Virgilius exiſtimatur voluiſſe, cum dixit optimam eſſe ſegetem, quæ bis Solem, bis frigora ſenſiſſet. Spiſſius ſolum, ſicut plerumque in Italia, quinto ſulco ſeri melius eſt, in Tuſcis vero nono. At fabam & viciam non proſciſſo ſerere ſine damno, compendium operæ eſt. CAPUT XX.

4. Non omittemus unam etiamnum arandi rationem, in Tranſpadana Italia bellorum injuria excogitatam. Salaſſi cum ſubjectos Alpibus depopularentur agros, panicum miliumque jam excreſcens [33] tentavere. Poſtquam reſpuebat natura, inararunt. At illæ meſſes multiplicatæ docuere, quod nunc vocant [34] artrare, id eſt, aratrare, ut credo tunc dictum. Hoc fit vel incipiente culmo, cum jam is bina ternave emiſerit folia. Nec recens ſubtrahemus exemplum, in Treverico agro tertio [35] ante hunc annum compertum. Nam cum hieme prægelida captæ ſegetes eſſent, reſeverunt, reſarrientes campos menſe Martio, uberrimaſque meſſes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

L. Siliginem, far, triticum, ſemen, hordeum occato, ſarrito, runcato, [1] quibus dictum erit diebus. [2] Singulæ operæ cuique generi in jugero ſufficient. [3] Sarculatio induratam hiberno rigore ſoli triſtitiam laxat temporibus vernis, novoſque Soles admittit. [4] Qui ſarriet, caveat ne frumenti radices ſuffodiat. Triticum, hordeum, ſemen, [5] fabam bis ſarrire melius. [6] Runcatio, [7] cum ſeges in articulo eſt, evulſis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, ſegetemque diſcernit a ceſpite. Leguminum cicer eadem, quæ far, deſiderat. [8] Faba runcari non geſtit: quoniam evincit herbas lupinum, [9] runcatur tantum. CAP. XXI.

NOTÆ.

Plinius: Arator, niſi incurvus, prævaricatur. Præcipit ut arator arvum primum rectis ſulcis proſcindat: mox & obliquis ſubigat: id fieri vix poteſt, niſi toto corpore incumbat labori, unde & Virgilio dictus *Curvus arator*. Ceterum prævaricari, eſt a recto ſulco divertere. Unde & in cauſis prævaricari dicuntur, qui cauſam diverſam adjuvant. Videlicet hoc eſt illud quod ait Plinius, *Inde tranſlatum hoc crimen in forum.*

21. *Ibi itaque.*] In agro, unde in forum tranſlata parœmia.

22. *Cuſpidatus rallo.*] Hoc eſt, rallo præfixus. Eſt autem rallum ferramentum quo raditur vomer, & inhærente terra liberatur, atque purgatur, ut Turnebus admonet, lib. 24. Adverſ. cap. 1. pag. 809.

23. *Scamna.*] Agricolæ ſcamna appellant grandiores glebas, quæ ſolent excitari prima aratione, cum in proſciſſo crudum ſolum immotumque relinquitur: quod cavendum eſſe præcipit lex ruſticationis. Hac voce utitur Columella, lib. 2. cap. 2. pag. 44. ut paulo ante retulimus, & alibi paſſim.

24. *Male aratur.*] Colum. lib. 2. cap. 4. pag. 48. *Sed & compluribus iterationibus ſic reſolvatur vervactum in pulverem, ut vel nullam, vel exiguam deſideret occationem, cum ſeminaverimus. Nam veteres Romani dixerunt male ſubactum agrum, qui ſatis frugibus occandus ſit.*

25. *Id demum.*] Colum. loc. cit. *Pingues campi tam frequentibus denſiſque ſulcis arandi ſunt, ut vix dignoſcatur in utram partem vomer actus ſit: quoniam ſic omnes radices herbarum perruptæ necantur.*

26. *Et collicias.*] In agris colliciæ ſunt ſulci ampliores, qui & porcæ dicti, per quos aquam delibrabant. In urbibus colliciæ, ſive conliciæ, ſive colliquiæ, dicebantur olim canales qui aquam e ſtillicidio defluentem excipiebant. Columella, lib. 2. cap. 8. *Cavebitur, ut patentes liras, crebroſque ſulcos aquarios, quos nonnulli elices vocant, faciamus, & omnem humorem in colliquias, atque inde extra ſegetes derivemus.* Feſtus: *Elices, ſulci aquarii, per quos aqua collecta educitur e liris.* Simili forma & *inlices* dicti canales, *in quos aqua confluit in viis lapide ſtratis, ab eliciendo dicti*, ex eodem Feſto.

27. *Aratione .... iterata.*] *Offringi* autem *terra dicitur*, auctore Feſto, *cum iterum tranſverſo ſulco aratur.*

28. *Occatio ſequitur.*] Græci βωλοκοπίαν vocant, qua franguntur glebæ: occare Galli, *herſer*: occam, *une herſe*: unde *hercia* & *herciare*: de quibus V. Cl. Du-Cangius in Gloſſario conſulendus.

29. *Crate dentata.*] Hinc *bidentare* veteres occare dicebant, quod occa dentata infringebantur iterum glebæ. Gloſſæ Philoxeni: Σκαφετός. *Foſſura, bidentatio, occatio, iteratio.*

30. *Quod vocant lirare.*] Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 29. *Tertio cum arant jacto ſemine, boves lirare dicuntur, id eſt, cum tabellis additis ad vomerem, ſimul & ſatum frumentum operiunt in porcis, & ſulcant foſſas, quo pluvialis aqua delabatur.*

31. *Deliratio.*] Delirare quaſi a lira, rectoque ſulco diſcedere.

32. *Quarto ſeri ſulco.*] Hoc eſt, poſt quartam arationem, ut dictum eſt ſect. 35. Virgilii locus eſt e lib. 1. Georg. verſ. 47.

Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ Solem, bis frigora ſenſit.

Qua loquendi forma nihil aliud voluit is intelligi, quam quater ſive quatriduo proſcindi terram oportere: ut bis diurnum vernæ tempeſtatis teporem, bis nocturnum ejuſdem frigus ſentiat. Sed longe aliter hunc poëtæ locum vulgus interpretum accipit. Sic Columella, lib. 1. cap. XI. *primo vel altero ſulco ſeri ciceram* dixit, *menſe Martio.* Hoc eſt, terra ſemel iterumve arata. Plinius ipſe ſupra, de napis ſect. 35. *Diligentiores quinto ſulco napum ſeri jubent, rapa quarto.* Et ſect. 37. *Vicia uno ſulco ſata non ſarritur*, &c. Atque hoc ipſo loco plane ſtatim, *Quinto ſulco ſeri*, &c.

33. *Tentavere.*] Subintellige, depopulari, immiſſo, ut fit, exercitu.

34. *Artrare.*] Hoc eſt, ſegetes jam natas rurſus arando proſcindere.

35. *Ante hunc annum.*] Qui Urbis annus erat DCCCXXX. ut diximus lib. 14. ſect. 5.

Sect. L. 1. *Quibus dictum erit.*] Sect. 65. num. 2.

2. *Singulæ operæ.*] Paulo aliter Columella, lib. 2. cap. 13. cui titulum fecit, *Pro modo cujuſque agri quot operæ deſiderentur.*

3. *Sarculatio.*] Sive ſarritio.

4. *Qui ſarriet.*] Columella, lib. 2. cap. 12. pag. 65. Palladius, lib. 2. in Januar. cap. 9. pag. 39. *Sarculanda frumenta: quod opus plerique negant fieri debere, quia radices eorum detegantur, aut incidantur, & necentur frigore ſubſecuto: mihi autem videtur herboſis locis tantum eſſe faciendum.*

5. *Fabam bis ſarrire.*] Ter ſarriendam monet Columella, lib. 2. cap. 12. pag. 66. Palladius, bis: lib. 2. in Januar. tit. 9. pag. 39.

6. *Runcatio.*] Columella, lib. 2. cap. 12. *Subjungenda ſarritioni runcatio*, &c. De runcatione dixi ſect. 38.

7. *Cum ſeges in articulo.*] Cum ſeges in articulum ierit, ut loquitur Columella, loc. cit. hoc eſt, cum nodum fecerit. Plinius ipſe ſupra, ſect. 45. *Si in articulum ſeges ire cœperit.*

8. *Faba runcari.*] Vide Notas & Emendat. num. XIX. Cur porro faba runcari non geſtiat, in cauſa eſt, inquit Columella, lib. 2. cap. 12. ex Corn. Celſi ſententia, quod internatæ herbæ feno reſerventur. At Columella frugibus his detrahi plurimum ſcribit, ſi runcatio relinquitur.

9. *Runcatur tantum.*] Non ſarculatur.

Milium, & panicum occatur, & ſarritur: non iteratur, non runcatur: [10] ſilicia & faſeoli occantur tantum. Sunt genera terræ, quarum ubertas [11] pectinari ſegetem in herba cogat: (cratis & hoc genus, dentatæ ſtilis ferreis:) eademque nihilominus & [12] depaſcuntur. Quæ depaſta ſunt, ſarculo iterum excitari neceſſarium. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc ſupervacua fecit indulgentia cæli: a ſemente [13] non niſi meſſibus in aream redeunt: quia ſiccitas coërcet herbas, fruges nocturno tactas rore nutriens. [14] Virgilius alternis ceſſare arva ſuadet: & hoc, ſi patiantur ruris ſpatia, utiliſſimum procul dubio eſt. Quod ſi neget conditio, far ſerendum, unde & lupinum, aut vicia, aut faba ſublata ſint, & quæ terram faciant lætiorem. In primiſque & hoc notandum, quædam propter alia ſeri obiter: ſed parum provenire [15] priori diximus volumine, ne eadem ſæpius dicantur: plurimum enim refert ſoli cujuſque ratio.

CAP. XXII. LI. Civitas Africæ in mediis arenis, petentibus Syrtes Leptinque magnam, vocatur Tacape, felici ſuper omne miraculum riguo ſolo: ternis fere millibus paſſuum in omnem partem fons abundat, largus quidem, ſed ceteris horarum ſpatiis diſpenſatur inter incolas. Palmæ ibi prægrandi ſubditur olea, huic ficus, fico Punica, illi vitis: ſub vite ſeritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno: omniaque aliena umbra aluntur. [1] Quaterna cubita ejus ſoli in quadratum, nec ut a porrectis metiantur digitis, ſed in pugnum contractis, [2] quaternis denariis venumdantur. Super omnia eſt, biferam vitem bis anno vindemiare. Et niſi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereunt luxuria ſinguli fructus. Nunc vero toto anno metitur aliquid: conſtatque fertilitati non occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis. Eſt in Narbonenſi provincia nobilis fons, Orge nomine eſt: in eo herbæ naſcuntur in tantum expetitæ bubus, ut merſis capitibus totis eas quærant. Sed illas in aqua naſcentes certum eſt non niſi imbribus ali. Ergo ſuam quiſque terram aquamque noverit.

CAPUT XXIII. LII. Si fuerit illa terra, [1] quam appellavimus teneram, poterit ſublato hordeo milium ſeri: eo condito, rapa: his ſublatis, hordeum vel triticum, ſicut in Campania: ſatiſque talis terra aratur, cum ſeritur. Alius ordo, ut ubi adoreum fuerit, ceſſet quatuor menſibus hibernis, & vernam fabam recipiat, [2] ita ut ante hiemalem ne ceſſet. Nimis pinguis alternari poteſt ita, ſi frumento ſublato legumen tertio ſeratur. Gracilior, & in annum tertium ceſſet. Frumentum quidam ſeri vetant, niſi in ea quæ proximo anno quieverit.

LIII. Maximam hujus loci partem ſtercorationis obtinet ratio, de qua & [1] priori diximus volumine. Hoc tantum enim in confeſſo eſt, niſi ſtercorato ſeri non oportere, quanquam & hic leges ſunt propriæ. Milium, panicum, rapa, napus niſi in ſtercorato non ſerantur. [2] Non ſtercorato frumentum potius quam hordeum ſerito. Item in novalibus, tametſi in illis fabam ſeri volunt, eamdem ubicumque quam recentiſſime ſtercorato ſolo. Autumno aliquid ſaturus, Septembri menſe [3] fimum inaret poſt imbrem. Utique ſi verno erit ſaturus, per hiemem fimum diſponat. [4] Juſtum eſt vehes octodecim jugero tribui: diſpergere autem [5] prius quam areſcat, aut jacto ſemine. Si hæc omiſſa ſit ſtercoratio, [6] ſequens eſt, priuſquam ſarriat, aviarii pulvere. [7] Quod ut hanc quoque curam determinemus, juſtum eſt ſingulas vehes fimi [8] denario ire, in ſingulas pecudes minores: in majores denas: niſi contingat hoc, male ſubſtraviſſe pecori colonum appareat. Sunt

NOTÆ.

10. *Silicia.*] Hoc eſt, fenum Græcum, de quo ſect. 39.

11. *Pectinari.*] Dentata crate agitari. Ovidius, a quodam citatus in hanc rem:

Et tonſam raro pectine verrit humum.

12. *Depaſcuntur.*] Immiſſis, ut dictum eſt, in arva pecudibus.

13. *Nonniſi meſſibus.* Hoc eſt, meſſis tempore. Vide Notas & Emend. num. XX.

14. *Virgilius.*] Libro 1. Georg. verſ. 71.

Alternis idem tonſas ceſſare novales
Et ſegnem patiere diu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato ſidere farra,
Unde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenues fetus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſilvamque ſonantem.

15. *Priori diximus.*] Libro ſup. initio ſect. 7. *Nec non & ſatis quibuſdam ipſis paſci terram dixit. Segetem ſtercorant fruges, lupinum, faba, vicia,* &c.

Sect. LI. 1. *Quaterna cubita.*] Petita menſura ex hominis vendentis cubito, ac ne porrectis quidem digitis, ſed iiſdem in pugnum contractis.

2. *Quaternis denariis.*] Aſſes ſunt monetæ noſtræ triceni bini.

Sect. LII. 1. *Quam appellavimus.*] Libro 17. ſect. 3.

2. *Ita ut ante hiemalem.*] Ita ut ante hiemalis fabæ proventum duret. Hiemalis faba ea eſt, quam ſuperius dixit, ſect. 30. ſeri ante Vergiliarum occaſum, ut antecedat hiemem. Verna, quam Virgilius ſeri per ver jubet, Circumpadanæ Italiæ ritu. Vide Notas & Emend. num. XXI.

Sect. LIII. 1. *Priori diximus.*] Libro 17. ſect. 6.

2. *Non ſtercorato,* &c.] Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 6.

3. *Fimum inaret.*] Columella, lib. 2. *Disjectum protinus fimum inarari & obrui convenit, ne Solis halitu vires remittat: & ut permixta humus prædicto alimento pingueſcat,* &c.

4. *Juſtum eſt.*] Colum. loc. cit. *Jugerum autem deſiderat, quod ſpiſſius ſtercoratur, vehes quatuor & viginti: quod rarius, duodeviginti.* Idem lib. XI. c. 2. in Novembri ſubdit: *Vehes autem ſtercoris habet modios octoginta.* Vehis aliud nihil fuit quam plauſtri onus, *une charetée*, & quidem quantum protelo boum vehi ſolet. Cod. Theod. lib. 14. tit. 6. leg. 1. *Coctoribus calcis per ternas vehes ſingulæ amphoræ vini præbeantur: Vecturariis vero amphora .... A Vecturariis etiam trecentos boves præcipimus dari.*

5. *Priuſquam areſcat.*] Ne Solis halitu, ut dictum eſt, vires remittat: *Itaque*, ut ſubdit Columella loc. cit. *cum in agro diſponentur acervi ſtercoris, non debet major modus eorum diſſipari, quam quem bubulci eodem die poſſint obruere. Sed disjectum protinus fimum inarari & obrui convenit, ne Solis halitu vires amittat, & ut permixta humus prædicto alimento pingueſcat.*

6. *Sequens eſt.*] Secunda ſtercoratio fiet ante ſarritionem, jacto pulvere ex aviariis. Vide Notas & Emend. num. XXII.

7. *Quod ut hanc.*] Hoc eſt, *Sed ut hanc.* Cicero, lib. 14. ep. 4. *Quod utinam minus vitæ cupidus fuiſſem.*

8. *Denario ire.*] Hoc eſt, venire denario ſingulas fimi vehes, quas tricenis diebus ſingulæ pecudes minores efficiunt:

qui optime ſtercorari putent, ſub dio nunc [9] retibus incluſa pecorum manſione. [10] Ager ſi non ſtercoratur, alget: ſi nimium ſtercoratus eſt, aduritur: ſatiuſque eſt id ſæpe, quam ſupra modum facere. [11] Quo calidius ſolum eſt, eo minus addi ſtercoris, ratio eſt.

L I V. [1] Semen optimum, anniculum, bimum deterius, trimum peſſimum, ultra ſterile. Et in uno omnium definita genere ratio eſt: [2] Quod in ima area ſubſedit, ad ſemen reſervandum eſt. Id enim optimum quoniam graviſſimum: neque alio modo utilius diſcernitur. Quæ ſpica per intervalla ſemina habebit, abjicietur. [3] Optimum granum quod rubet, & dentibus fractum, eumdem habet colorem: deterius, cui plus intus albi eſt. [4] Certum terras alias plus ſeminis recipere, alias minus. [5] Religioſumque inde primum colonis augurium, cum avidius accipiat, eſurire creditur, & comeſſe ſemen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio eſt, ne ſemen imbre putreſcat: ſiccis ſerius, ut pluviæ ſequantur: ne diu jacens atque non concipiens, evaneſcat. Itemque feſtinata ſatione denſum ſpargi ſemen, quia tarde concipiat: ſerotina rarum, quia denſitate nimia necetur. Artis quoque cujuſdam eſt, ſpargere. Manus utique congruere debet cum gradu, ſemperque cum dextro pede. [6] Fit quoque quorumdam occulta ratione, quod ſors genialis atque fecunda eſt. Non transferendum eſt ex frigidis locis ſemen in calida, neque ex præcocibus in ſerotina: idque in contrarium præcepere quidam falſa diligentia. Cap. XXIV.

L V. [1] Serere in jugera temperato ſolo juſtum eſt, tritici aut ſiliginis modios V. farris aut ſeminis, (quod frumenti genus [2] ita appellamus,) X. Hordei V I. [3] Fabæ quintam partem amplius quam tritici: [4] viciæ X I I. ciceris & [5] cicerculæ, & piſi, I I I. [6] lupini X. lentis I I I. ſed hanc cum fimo arido ſeri volunt: [7] ervi V I. [8] ſiliciæ V I. faſeolorum I I I I. pabuli X X. milii, panici, ſextarios quatuor. Pingui ſolo plus, gracili minus. Eſt & alia diſtinctio: In denſo, aut cretoſo, aut uliginoſo ſolo, tritici aut ſiliginis [9] modios ſex: in ſoluta terra nuda, & ſicca, & læta, quatuor. [10] Macies enim ſoli, niſi rarum culmum habeat, ſpicam minutam facit & inanem. Pinguia arva ex uno ſemine fruticem numeroſum fundunt, denſamque ſegetem e raro ſemine emittunt. Ergo inter quatuor & ſex modios pro natura ſoli, alii quinque non minus ſeri, pluresve præcipiunt: item in conſito, aut clivoſo, ut in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere cuſtodiendum: [11] Segetem ne defruges. Adjecit iis Accius in Praxidico, ut sereretur, cum Luna eſſet in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroaſtres Sole duodecim partes Scorpionis tranſgreſſo, cum Luna eſſet in Tauro.

L V I. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges ſerendi quæſtio, magnaque ex parte ratione ſiderum connexa. Quamobrem ſententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Heſiodus, qui princeps omnium de agricultura præcepit, unum tempus ſerendi tradidit a Vergiliarum occaſu. Scribebat enim in Bœotia Helladis,

NOTÆ.

denario item denas, quas pecudes majores pariter menſe reddunt. Colum. lib. 2. cap. 15. *Parum autem diligentes exiſtimo eſſe agricolas, apud quos minores ſingulæ pecudes tricenis diebus minus quam ſingulas, itemque majores denas vehes ſtercoris efficiunt*, &c.

9. *Retibus.*] Vel, ut fere fit, cratibus.

10 *Ager.*] Colum. lib. 2. cap. 16. *Nec ignorare colonos oportet, ſicuti refrigeſcere agrum, qui non ſtercoretur: ita peruri, ſi nimium ſtercoretur: magiſque conducere agricolæ frequenter id potius quam immodice facere.*

11. *Quo calidius.*] Colum. loc. cit. *Nec dubium quin aquoſus ager majorem ſtercoris copiam, ſiccus minorem deſideret: alter, quod aſſiduis humoribus rigens hoc adhibito regelatur: alter, quod per ſe tepens ſiccitatibus, hoc aſſumpto largiore, torretur: propter quod nec deeſſe ei talem materiam, nec ſupereſſe oportet.*

Sect. L I V. 1. *Semen optimum.*] Hæc Theophr. lib. 8. hiſtor. cap. X I. Eadem habet auctor Geopon lib. 2. cap. 14. pag. 52.

2. *Quod in ima.*] Tractat hoc diſerte Columella, lib. 2. cap. 9. *Optimam quamque ſpicam legere oportet .... & ſemper quod propter magnitudinem ac pondus in imo ſubſederit, ad ſemen reſervandum.... Neque enim dubium eſt, ex robuſto ſemine poſſe fieri non robuſtum: quod vero protinus exile natum ſit, numquam robur accipere manifeſtum eſt. Ideoque Virgilius, cum & alia, tum & hoc de ſeminibus præclare ſic diſſeruit:*

Vidi ego lecta diu, & multo ſpectata labore
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret: ſic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri.

3. *Optimum granum.*] Colum. lib. 2. cap. 9. *Granum autem rutilum, ſi cum diffiſſum eſt, eumdem colorem interiorem habet, integrum eſſe non dubitamus. Quod extrinſecus albidum, intus etiam conſpicitur candidum, leve ac vanum intelligi debet*, &c.

4. *Certum terras.*] Theophr. lib. 8. hiſtor. cap. 6.

5. *Religioſumque.*] Ridet id merito Theophr. loc. cit.

6. *Fit quoque.*] Fit ex arte quadam occulta, inditoque a natura ſolerti membrorum motu, ſatio læta & fecunda.

Sect. L V. 1. *Serere in jugero.*] Colum. lib. 2. cap. 9. pag. 51. *Jugerum agri pinguis, plerumque modios tritici quatuor: mediocris*, ſive temperati, *quinque poſtulat: adorei modios novem, ſi eſt lætum ſolum*, &c. Idem pag. 55. de hordeo: *Jugerum ſex modios poſtulat.* Vide & Varron. lib. 1. de re ruſt. cap. 44.

2. *Ita appellamus.*] Appellavimus ſane ſect. 19.

3. *Fabæ.*] Ita fere Columella, lib. 2. cap. 10. pag. 57.

4. *Viciæ XII.*] Subintellige modios, ut in ſequentibus.

5. *Cicerculæ*, &c.] Colum. lib. 2. c. 10. pag. 61. *Cicerculæ, quæ piſo eſt ſimilis .... tres modii jugerum implent.* Ac paulo poſt de cicere, pag. 61. *Jugero modii tres abunde ſunt.* De lupino, pag. 57. *Jugerum decem modii occupant.* Et pag. 59. de lente: *Jugerum agri paulo plus quam modius occupat.* Et pag. 57. de faſeolis idem cum Plinio ſentit: de milio quoque, & panico, pag. 56. Vide rurſus eumdem Columellam in Octobri, lib. X I. cap. 2.

6. *Lupini X.*] Columella, lib. 2. cap. 10. de lupino: *Jugerum decem modii occupant.* Et mox de piſo: *Eadem menſura jugerum, vel modio minus quam phaſelum, licet obſerere.*

7. *Ervi VI.*] Quinque dumtaxat modios deſiderat Palladius lib. 2. in Januar. cap. 8. de ervo.

8. *Siliciæ VI.*] Hoc eſt, feni Græci. Ita Palladius loc. cit. cap. 7. pag. 39.

9. *Modios ſex.*] Vide Notas & Emend. num. X X I I I.

10. *Macies enim.*] Columella, lib. 2. cap 9. *Et e contrario macer locus tantumdem ſeminis poſcit. Nam niſi rare conſeritur, vanam & minutam ſpicam facit. At ubi ex uno ſemine pluribus culmis fruticavit, etiam ex rara ſegete denſam facit.*

11. *Segetem ne defruges.*] Cato, lib. de re ruſt. cap. 5. *Segetem ne defruget: nam id infelix eſt.* Defrugare ſegetem videtur, inquit Hermolaus, qui vel nimia fetura exinanit agros, vel per inſcitiam, aut negligentiam perdit. M S S. quidem omnes, *defruges*, præ ſe ferunt. At Catonis, ut quidam aïunt, antiqui libri, *defrudet.* Atque ut defrudat, ſive defraudat genium ſuum homo, qui ſibi non indulget, & miſere vivit, & tamquam demenſo ſuo detrahit: idem facit, inquiunt, qui ſegeti & agro culturam & opera juſta non

[1] ubi ita ſeri diximus. Inter diligentiſſimos convenit, ut in alitum quadrupedumque genitura, eſſe quoſdam ad conceptum impetus & terræ: Hoc Græci ita definiunt: cum ſit calida & humida. [2] Virgilius triticum & far a Vergiliarum occaſu ſeri jubet, [3] hordeum inter æquinoctium autumni & brumam: [4] viciam vero, faſeolos & lentem, Boote occidente: Quo fit, ut horum ſiderum aliorumque exortus & occaſus digerendi ſint in ſuos dies. Sunt qui & ante Vergiliarum occaſum ſeri jubeant, dumtaxat in arida terra, calidiſque provinciis: [a] Cuſtodiri enim ſemen, [5] corrumpente humore, & a proximo imbre uno die erumpere. Alii ſtatim ab occaſu Vergiliarum ſequi imbres, a ſeptimo fere die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni: in calidis ſerius, ne ante hiemem luxurient. Inter omnes autem convenit [6] circa brumam ſerendum non eſſe, magno argumento: quoniam hiberna ſemina, cum ante brumam ſata ſint, ſeptimo die erumpant: ſi poſt brumam, vix quadrageſimo. [7] Sunt qui properent, atque ita pronuncient, feſtinatam ſementem ſæpe decipere, ſerotinam ſemper. E contrario alii, vel vere potius ſerendum, quam malo autumno. Atque ubi fuerit neceſſe, [8] inter Favonium & vernum æquinoctium.

Quidam omiſſa cæleſti cura, ut inutili, temporibus definiunt. Vere linum, & avenam, & papaver: atque uti nunc etiam Tranſpadani ſervant, uſque in [10] Quinquatrus: fabam, ſiliginem Novembri menſe: far Septembri extremo uſque in Idus Octobris. Alii poſt hunc diem in Calendas Novembris. Ita his nulla naturæ cura eſt: illis nimia, & ideo cœca ſubtilitas: cum res inter ruſticos geratur, litterarumque expertes, non modo ſiderum. Et confitendum eſt, cælo maxime conſtare ea: quippe Virgilio jubente prædiſci ventos ante omnia, [11] ac ſiderum mores: neque aliter, quam navigantibus, ſervari. Spes ardua & immenſa, miſceri poſſe cæleſtem divinitatem imperitiæ: ſed tentanda tam grandi vitæ emolumento. Prius tamen ſideralis difficultas, quam ſenſere etiam periti, ſubjicienda contemplationi eſt: quo deinde lætior mens diſcedat a cælo; & facta ſentiat, quæ futura prænoſci non poſſint.

CAP. XXV. L V I I. Primum omnium dierum ipſorum anni Soliſque motus prope inexplicabilis ratio eſt. Ad C C C L X V. adjiciunt etiamnum [1] intercalarios diei noctiſque quadrantes. Ita fit, ut tradi non poſſint certa ſiderum tempora. Accedit confeſſa rerum obſcuritas, [2] nunc præcurrente, nec paucis diebus, tempeſtatum ſignificatu, quod προχειμάζουσιν Græci vocant: nunc poſtveniente, quod ἐπιχειμάζουσιν: & plerumque alias citius, alias tardius cæli effectu ad terram deciduo: [3] vulgo ſerenitate reddita confectum ſidus audimus. Præterea cum om-

INTERPRETATIO.

a *Cuſtodiri.*] Cuſtodiri enim *in arida terra* ſemen, *quemadmodum e contrario* humore corrumpitur.

NOTÆ.

tribuit: ſed vel de aratione, vel lætamine, vel ſemente deducit.

Sect. LVI. 1. *Ita ſeri diximus.*] Initio ſect. 10.

2. *Virgilius.*] Et eum ſecutus Columella, lib. 2. cap. 8. pag. 50. *Placet noſtro poëtæ adoreum, atque etiam triticum, non ante ſeminare, quam occiderint Vergiliæ: quod ipſum numeris ſic ediſſerit:*

At ſi triticeam in meſſem, robuſtaque farra,
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur.

Abſconduntur autem altero & trigeſimo die poſt autumnale æquinoctium, quod fere conficitur nono Calend. Octobris, &c.

3. *Hordeum inter.*] Virgil. lib 2. Georg. verſ. 208.

Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividet orbem:
Exercete viri tauros, ſerite hordea campis,
Vſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.

4. *Viciam vero.*] Idem, verſ. 227.

Si vero viciamque feres, vilemque faſelum,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis:
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes:
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.

Hoc eſt, ab occaſu Bootæ ad brumam uſque, ſeri vicia, lens, faſelus poteſt. Bootæ porro occaſum, Arcturi intelligo, quæ ſtella in Boote eſt. Dicemus de occaſu eo, ſect. 74.

5. *Corrumpente humore.*] Quod alioqui ab humore corrumperetur. Sunt hæc apud Columellam, lib. 2. cap. 8. *Si ſeri ſunt imbres, quamvis ſitienti ſolo recte ſemen committitur: idque etiam in quibuſdam provinciis, ubi ſtatus cæli talis eſt, uſurpatur. Namque quod ſicco ſolo ingeſtum & inoccatum eſt, perinde ac ſi repoſitum in horreo, non corrumpitur. Atque ubi venit imber, multorum dierum ſementis uno die ſurgit.* Eodem fere ſenſu legi hic poſſet, *non corrumpente humore.*

6. *Circa brumam.*] Vide Notas & Emend. num. X X I V. Tradita hæc maxima ex parte & a Varrone, lib. 1. de re ruſt. cap. 34.

7. *Sunt qui properent.*] Columella, lib. X I. de re ruſt. cap. 2. *Sed tum omnia in agricultura ſtrenue facienda ſunt, tum maxime ſementis. Vetus agricolarum proverbium: Maturam ſationem ſæpe decipere ſolere: ſeram numquam, quin mala ſit.*

8. *Inter Favonium.*] Quo tempore Favonii ſpirent, diximus lib. 2. ſect. 47.

9. *Vere linum.*] Virgilius tamen lib. 1. Georg. verſ. 212. lini ac papaveris ſationem autumno adjudicat.

10. *Quinquatrus.*] Dies feſtus Minervæ fuit: ſic dictus, quod eſſet poſt diem quintum Idus Martias, hoc eſt, X I V. Calend. Aprilis. Vide Voſſ. in Etymol. De his multa Ovidius, lib. 3. Faſtor. verſ. 810. Feſtus, verbo, *Quinquatrus*, aliique.

11. *Ac ſiderum mores.*] Locus Virgilii eſt, lib. 1. Georg. verſ. 204.

Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis
Hœdorumque dies ſervandi, & lucidus Anguis,
Quam quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus, & oſtriferi fauces tentantur Abydi.

Sect. LVII. 1. *Intercalarios.*] Dies intercalarius is eſt, qui quarto cuique anno vertenti acceſſit, quem ſex horæ appendices quater ductæ, hoc eſt, diei unius quadrans, ſeu quarta pars quater repetita colligit.

2. *Nunc præcurrente.*] Nunc maturius & ante ſui ſideris tempus, ortumve & occaſum, hiberna, æſtivaque, ac ceteræ deinceps tempeſtates antevertunt: id quod Græci προχειμάζουσιν: nunc tardius eædem alio anno recurrunt, quod ἐπιχειμάζουσιν, vel ut alii, μεταχειμάζουσιν vocant. Feſtus, Pauluſve: *Præſiderare dicitur, cum maturius hiberna tempeſtas movetur, quaſi ante ſideris tempus.* Vegetius, lib. 4. cap. 40. *Aut enim circa diem ſtatutum, aut ante, vel poſtea, tempeſtates fieri compertum eſt: unde præcedentes, προχειμάζουσιν: naſcentes die ſolemni, ἐπιχειμάζουσιν: ſubſequentes, μεταχείμασιν, Græco vocabulo nuncupaverunt.* Eleganter Columella in Præf. *Neque enim ſemper eumdem* cælum & annus *velut ex præſcripto habitum gerunt: nec omnibus annis eodem vultu venit æſtas, aut hiems, &c.*

3. *Vulgo ſerenitate.*] Cum a ſideribus oriri tempeſtates vulgus exiſtimet, ubi hæ præteriere, & ſua cælo reddita

nia

nia hæc ſtatis ſideribus cæloque affixis conſtent, interveniunt motu ſtellarum grandines, imbres, & ipſi non levi effectu, [4] ut docuimus, turbantque conceptæ ſpei ordinem. Idque ne nobis tantum putemus accidere, & reliqua fallit animalia [5] ſagaciora circa hoc, ut quo vita eorum conſtet: æſtivaſque alites præpoſteri aut præproperi rigores necant, hibernas æſtus. [6] Ideo Virgilius errantium quoque ſiderum rationem ediſcendam præcipit, admonens obſervandum frigidæ Saturni ſtellæ tranſitum. Sunt qui certiſſimum veris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis, papilionis proventum. Id eo ipſo anno, cum commentaremur hæc, notatum eſt, proventum eorum ter repetito frigore extinctum, [8] advenaſque volucres a. d. VI. Calendas Februarii ſpem veris attuliſſe, mox ſæviſſima hieme conflictatas.

Res anceps: primum, omnium a cælo peti legem: deinde eam [a] argumentis eſſe quærendam. Super omnia eſt [b] mundi convexitas, terrarumque globi differentia, eodem ſidere alio tempore aliis aperiente ſe gentibus: [9] quo fit ut cauſa ejus non iiſdem diebus ubique valeat. Addidere difficultatem & auctores diverſis in locis obſervando, mox etiam in iiſdem diverſa prodendo. [10] Tres autem fuere ſectæ: Chaldæa, Ægyptia, Græca. His addidit apud nos quartam [11] Cæſar Dictator, annos ad Solis curſum redigens ſingulos, Soſigene perito ſcientiæ ejus adhibito. Et ea ipſa ratio poſtea [12] comperto errore correcta eſt: ita ut XII. annis continuis non intercalaretur, quia cœperat ſidera annus morari, qui prius antecedebat. Et Soſigenes ipſe trinis commentationibus, quanquam diligentior ceteris, non ceſſavit tamen addubitare, ipſe ſemet corrigendo. Auctores prodidere ea, [13] quos prætexuimus volumini huic, raro ullius ſententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diverſi excuſaverint tractus. Eorum qui in eadem regione diſſedere, unam diſcordiam ponemus exempli gratia: Occaſum matutinum Vergiliarum Heſiodus (nam hujus quoque nomine exſtat [14] Aſtrologia) tradidit fieri, cum æquinoctium autumni conficeretur: Thales vigeſimo quinto die ab æquinoctio, Anaximander vigeſimo nono: [15] Euctemon XLVIII.

Nos ſequemur obſervationem Cæſaris: maxime hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita: quoniam non unius terræ, ſed totius naturæ interpretes ſumus: non auctoribus poſitis (id enim verboſum eſt) ſed regionibus: legentes tantum meminerint, brevitatis gratia, cum Attica nominata fuerit, ſimul intelligere Cycladas inſulas: cum Macedonia, Magneſiam, Thraciam: cum Ægyptus, Phœnicen, Cyprum, Ciliciam: cum Bœotia, Locridem, Phocidem, & finitimos ſemper tractus: cum Helleſpontus, Cherroneſum, & continentia uſque Atho montem: cum Ionia, Aſiam, & inſulas Aſiæ: cum Peloponneſus Achaïam [16] & ad Heſperum jacentes terras. Chaldæi Aſſyriam & Babyloniam demonſtrabunt. Africam, Hiſpanias, Gallias ſileri non erit mirum. Nemo enim obſervavit in iis, qui ſiderum proderet exortus. [17] Non

Interpretatio.

a *Argumentis.*] Certis ſignis.

b *Mundi.*] Cæli.

Notæ.

ſerenitas eſt, tunc ſidus confectum dicitur.

4. *Vt docuimus.*] Libro 17. ſect. 2.

5. *Sagaciora.*] In eo præſenſionum genere alioqui ſagaciſſima.

6. *Ideo Virgilius.*] Libro 1. Georg. verſ. 335.

Hoc metuens, cæli menſes & ſidera ſerva:
Frigida Saturni quo ſe ſe ſtella receptet, &c.

7. *Id eo ipſo anno.*] Urbis DCCCXXX. ut diximus libro 14. ſect. 5.

8. *Advenaſque volucres.*] Hirundines.

9. *Quo fit ut cauſa ejus.*] Vis ejus & efficientia.

10. *Tres autem fuere.*] Apud Chaldæos Aſtrologiæ inventorem fuiſſe Abrahamum, auctor eſt Euſebius, lib. 9. Præpar. pag. 419. cap. 17. & Beroſus apud ipſum, cap. 16. De Chaldæis, Ægyptiiſque, Cicero, lib. 1. de Divin. num. 93. *Ægyptii & Babylonii in camporum patentium æquoribus habitantes, cum ex terra nihil emineret, quod contemplationi cæli officere poſſet, omnem curam in ſiderum cognitione poſuerunt.* Græci ab utraque gente Calendaria & ἡμερολόγια accepere. Sic enim Theon de iis ſcribit, in Διοσημεῖα Arati: Ἐδέξαντο δὲ αὐτὰ Ἕλληνες παρὰ Αἰγυπτίων καὶ Χαλδαίων. Chaldaïca anni forma, eadem ac Judaïca eſt. De Ægyptia autem & Græca vetere, vide Herodotum, lib. 2. num. IV.

11. *Cæſar Dictator.*] Sueton. in Julio, cap. 40. *Faſtos correxit, jampridem vitio Pontificum, per intercalandi licentiam adeo turbatos, ut neque meſſium feriæ æſtati, neque vindemiarum autumno competerent, annumque ad curſum Solis accommodavit, ut CCCLXV. dierum eſſet, & intercalario menſe ſublato, unus dies quarto quoque anno intercalaretur, &c.*

12. *Comperto errore.*] Hæc quæ anguſtiore ſermone Plinius contraxit, fuſius a Macrobio explicantur, lib. 1. Saturn. toto cap. 14. pag. 255. *Sacerdotes*, inquit, *ſibi errorem novum ex ipſa emendatione fecerunt. Nam cum oporteret diem, qui ex quadrantibus conſit, quarto quoque anno confecto, antequam quintus inciperet, intercalare, illi quarto non peracto, ſed incipiente intercalabant. Hic error ſex & triginta annis permanſit: quibus annis intercalati ſunt dies duodecim, cum deberent intercalari novem. Sed hunc quoque errorem ſero deprehenſum correxit Auguſtus: qui annos duodecim ſine intercalari die tranſigi juſſit: ut illi tres dies, qui per annos triginta & ſex vitio ſacerdotalis feſtinationis excreverant, ſequentibus annis duodecim, nullo die intercalato, devorarentur. Poſt hoc unum diem, ſecundum ordinationem Cæſaris, quinto quoque incipiente anno intercalari juſſit: & omnem hunc ordinem æreæ tabulæ ad æternam cuſtodiam inciſione mandavit.* Iiſdem pæne verbis rem narrat Solinus, cap. 1. pag. 5. Vide apud Petav. lib. 4. de Doct. Temp. cap. 3. pag. 319. diagramma, in quo biſſextiles dies tam vitioſi, quam emendati apertiſſime ſubjiciuntur oculis.

13. *Quos prætexuimus.*] Supra, num. V.

14. *Aſtrologia.*] Laudatur hic Heſiodi liber a Theone, & vocatur Ἀστρικὴ βίβλος; idque Heſiodi genuinum opus fuiſſe Callimachus docet in Epigrammate, quod exſtat in Arati vita, quam Petavius edidit in Uranologio, pag. 270. De hac Heſiodi, Thaletiſque & Anaximandri ſententia eumdem Petavium conſule, lib. 2. Var. Diſſert. in Uranol. cap. 9. pag. 97.

15. *Euctemon.*] Εὐκτήμων. De eo in Auctorum Indice. Sic libri omnes. Perperam *Eudæmon* reponere nititur Pithœus, lib. 2. Adverſ. cap. 13. pag. 434.

16. *Et ad Heſperum.*] Elidem, Arcadiam, Meſſeniam.

17. *Non tamen.*] Tamen in promptu ratio eſt, qua id noſcatur, per ſegmenta ſcilicet & circulos, ut eſt a nobis libro ſexto extremo traditum: unde & cæli habitus, & poſitio, non gentium modo, ſed quod majoris diligentiæ eſt, ſingu-

tamen difficili ratione dignoſcentur in illis quoque terris digeſtione circulorum, quam in ſexto volumine fecimus: qua cognatio cæli, non gentium modo, verum urbium quoque ſingularum intelligitur, nota ex his terris, quas nominavimus, ſumpta convexitate circuli pertinentis ad quas quiſque quæret terras, & ad earum ſiderum exortus, per omnium circulorum pares umbras. Indicandum & illud, tempeſtates ipſas [18] ardores ſuos habere quadrinis annis: & eaſdem non magna differentia reverti ratione Solis: octonis vero augeri eaſdem, centeſima revolvente ſe Luna.

LVIII. Omnis autem ratio obſervata eſt tribus modis: exortu ſiderum, occaſuque, & ipſorum temporum [1] cardinibus. Exortus occaſuſque binis modis intelliguntur. [2] Aut enim adventu Solis occultantur ſtellæ & conſpici deſinunt, aut ejuſdem abſceſſu proferunt ſe. Emerſum hoc melius, quam exortum conſuetudo dixiſſet: & illud occultationem potius, quam occaſum. [3] Alio modo, quo die incipiunt apparere vel deſinunt, oriente Sole, aut occidente, matutini veſpertinive cognominati, prout alterutri eorum mane vel crepuſculo contingit. [4] Dodrantes horarum cum minimum intervalla ea deſiderant ante Solis ortum, vel poſt occaſum, ut aſpici poſſint. [5] Præterea bis quædam exoriuntur & occidunt. Omniſque ſermo de his eſt ſtellis, quas adhærere cælo diximus.

LIX. [1] Cardo temporum quadripartita anni diſtinctione conſtat, per incrementa lucis. Augetur hæc a bruma, & æquatur noctibus verno æquinoctio diebus XC. horis tribus. [2] Deinde ſuperat noctes ad ſolſtitium diebus XCIII. horis duodecim, uſque ad æquinoctium autumni. Et tum æquata die procedit ex eo ad brumam diebus LXXXIX. horis tribus. Horæ nunc in omni acceſſione [3] æquinoctiales, non cujuſcumque diei ſignificantur: omneſque eæ differentiæ fiunt [4] in octavis partibus ſignorum. Bruma Capricorni, [5] a. d. VIII. Calendas Januarii fere: æquinoctium vernum, Arietis: ſolſtitium, Cancri: alterumque æquinoctium, Libræ: qui & ipſi dies raro non aliquos tempeſtatum ſignificatus habent. [6] Rurſus hi cardines ſingulis etiamnum articulis temporum dividuntur, per media omnes dierum ſpatia. Quoniam inter ſolſtitium & æquinoctium autumni, Fidiculæ occaſus autumnum [7] inchoat die XLVI. At ab æquinoctio eo ad brumam, Vergiliarum matutinus occaſus [8] hiemem die XLIV. Inter brumam & æquinoctium [9] die XLV. flatus Favonii vernum tempus. Ab æquinoctio verno initium [10] æſtatis die XLVIII. Vergiliarum exortu matutino. Nos incipiemus a ſementibus frumenti, hoc eſt, Vergiliarum occaſu

NOTÆ.

larum urbium, cognoſcitur. Aſſumpta enim per Africam exempli gratia, aliaſve terras, quas obſervator adierit, convexitate circuli, hoc eſt, delecto ſegmento, vel ex gnomone, vel ex quantitate diei ac noctis: regionem deinde vel urbem deſumet, paribus umbris reſpondentem: unde pares colliget ſiderum ortus atque occaſus.

18. *Ardores ſuos.*] Regreſſus, ac vices majore cum vi & efficientia. Id ex Eudoxi manaſſe ſchola ipſe antea prodidit, lib. 2. ſect, 48. Redire vices eaſdem tempeſtatum, annorum quaternûm circuitu, videtur etiam ſenſiſſe Columella, lib. 3. cap. 6. extremo. *Quo tempore*, inquit, *Sol in eamdem partem ſigniferi per eoſdem numeros redit, per quos curſus ſui principium cœperat: quem circuitum meatus dierum integrorum mille quadringentorum ſexaginta unius ἀποκατάστασιν vocant ſtudioſi rerum cæleſtium.*

Sect. LVIII. 1. *Cardinibus.*] Qui cardines anni vocentur, mox ipſe aperiet.

2. *Aut enim adventu.*] Aut adventu Solis orientis, occultantur ſtellæ, nec tam is occaſus ſtellarum, quam occultatio dici debet. Aut ejuſdem Solis occidentis abſceſſu proferunt ſe ſe ſtellæ omnes, immenſo illo cæli tractu quem cernimus: atque is emerſus potius quidam dici debet, quam exortus. Nihil dum Plinius hoc loco de ortu matutino veſpertinoque ſtellarum, ſeu vero, ſeu heliaco & apparente: quanquam ita viſum viris alias eruditis. Cum nihil aliud velit auctor, quam quod lib. 2. dixit, ſect. XI. *affixas cælo ſtellas Solis fulgore non cerni interdiu.* Neque in tota hac concertatione ſubtilitatem nimiam affert, cum, ut ipſe præmonuit ſect. 56. res inter ruſticos geratur, litterarumque expertes.

3. *Alio modo.*] Hic alter modus ortûs occaſuſque ſtellarum, bifariam dividitur. Ortus matutinus dicitur, cum apparere ſtella incipit, paulo ante Solis ortum horizontem ſuperans. Ortus veſpertinus, cum occidente Sole ab horizonte ortivo ſtella emergit. Occaſus matutinus, cum ſtella infra occiduum horizontem conditur, ſole exoriente. Occaſus veſpertinus, cnm paulo poſt Solis occaſum, in eumdem occiduum horizontem demergitur.

4. *Dodrantes.*] Tres horæ quadrantes.

5. *Præterea bis quædam.*] Ut Arcturus Maiis Idibus, Juniiſque, occidit matutino, ut dicetur ſect. 69. Aquila bis exoritur, ut dicemus ſect. 69.

Sect. LIX. 1. *Cardo temporum.*] Cardinem vocat, unde anni quarta quæque pars incipit: ver, æſtas, &c.

2. *Deinde ſuperat.*] Vide Notas & Emend. num. XXV.

3. *Æquinoctiales.*] Græci ἰσημερινὰς vocant, horas inter ſe æquales, cujuſmodi ſunt æquinoctiali die: cum hora quælibet diurna cuilibet nocturnæ per ſe eſt æqualis. Aliæ præterea ſunt Inæquales dictæ, & Temporales, quarum quælibet duodecima pars eſt diei cujuſvis, noctiſve, ſeu brevior illa, ſeu longior ſit. Harum in Italia hodieque uſus. Ex dierum noctiumque inæqualitate, bruma vel ſolſtitio, die vel nocte, horarum hujuſcemodi inæqualitas oritur.

4. *In octavis partibus.*] Cum Sol octavum ſigni cujuſpiam gradum perluſtrat. Verum cum priſcis illis ſcriptoribus viſum eſt cardines annuos, non in ſignorum initiis, ſed in octavis partibus ſtatuere: non tam eos ad exacta Solis æquinoctia, ſolſtitiave, reſpexiſſe arbitror, quam uti populo ſervirent, cui accommodata magis ea ratio fuit, ad tempeſtatum ſignificatus: quod non in ipſo præciſe ſigni capite, ſed aliquantum in eo ſpatio provectus vim ſuam efficientiamque monſtraret. Audi Columellam, lib. 9. cap. 14. *Nec me fallit Hipparchi ratio, quæ docet ſolſtitia & æquinoctia, non octavis, ſed primis partibus ſignorum confici. Verum in hac ruris diſciplina ſequor nunc Eudoxi & Metonis, antiquorumque faſtos Aſtrologorum, qui ſunt aptati publicis ſacrificiis: quia & notior eſt iſta vetus agricolis concepta opinio*, &c.

5. *A. d. VIII.*] Hoc eſt, ante diem octavum Calend. Ita Soſigenes Solis ingreſſum in arietem, VIII. Cal. April. ſeu XXV. Martii: in Capricornum, VIII. Cal. Janu. ſeu XXV. Decemb. & ſic de aliis conſtituendum cenſuit: quod quamobrem ita cenſuerit, explicat erudite Petavius, lib. 4. de Doctr. Temp. cap. 27. pag. 369. Verus tamen & ἀκριβὴς Solis ingreſſus non in hos dies incidit.

6. *Rurſus hi cardines.*] Hæ quatuor anni partes intervallis aliis & ſectionibus ſingulæ dividuntur.

7. *Inchoat die XLVI.* Ita MSS. Reg. Colb. aliique: ſic quoque ratione calculi expoſcente. Columella, lib. XI. cap. 2. *Pridie Idus Auguſti, Fidis occidit mane, & Autumnus incipit.*

8. *Hiemem die XLIV.*] Ita MSS. ipſeque Plinius, lib. 2. ſect. 47. ubi & id tempus in III. Idus Novembris ait incidere. Etſi Columella, lib. XI. cap. 2. *Sexto Idus Novembris, Solis exortu, Vergiliæ mane occidunt, ſignificat tempeſtatem, hiemat. Quinto Idus Novembris, hiemis initium.*

9. *Die XLV. flatus Favonii.*] Is dies ſextus eſt ante Februarias Idus, ut dictum eſt lib. 2. ſect. 47.

10. *Æſtatis, die LXVIII.*] Colum. lib. XI. cap. 2. *Septimo Idus Maïas, æſtatis initium .... Sexto Idus, Vergiliæ totæ apparent.* De matutino exortu hæc accipe. Conſule etiam ea quæ

matutino. Nec deinde parvorum ſiderum mentione [a] concidenda ratio eſt, & difficultas rerum augenda, [11] cum ſidus vehemens Orionis iiſdem diebus [b] longo decedat ſpatio.

LX. Sementibus tempora plerique [c] præſumunt, & ab undecimo die autumnalis æquinoctii fruges ſerunt, adveniente [1] Coronæ exortu, continuis diebus certo prope imbrium promiſſo. [2] Xenophon, antequam Deus ſignum dederit. [3] Hoc Cicero Novembris imbre fieri interpretatus eſt: cum ſit vera ratio non prius ſerendi, quam folia cœperint decidere. Hoc ipſo Vergiliarum occaſu fieri putant aliqui, a. d. III. Idus Novembris, [4] ut diximus. Servantque id ſidus etiam [5] veſtis inſtitores, & eſt in cælo notatu facillimum. Ergo ex occaſu ejus de hieme augurantur, [6] quibus eſt cura inſidiandi negotiatoris avaritiâ. Nubilo occaſu pluvioſam hiemem denunciat: ſtatimque augent lacernarum pretia: ſereno aſperam, [7] & reliquarum veſtium accendunt. Sed ille [d] indocilis cæli agricola, hoc ſignum habeat inter ſuos vepres, humumque ſuam aſpiciens, cum folia viderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim ſentitur, ut cæli locique afficit natura: idque in hac ratione præcellit, quod eadem & in mundo publica eſt, & unicuique loco peculiaris. Miretur hoc, qui non meminerit ipſo brumali die pulegium [8] in carnariis florere: adeo nihil occultum eſſe Natura voluit. Et ſerendi igitur hoc dedit ſignum. Hæc eſt vera interpretatio, [e] argumentum naturæ ſecum afferens. Quippe ſic terram peti ſuadet, promittitque quamdam ſtercoris vicem, & contra rigores terram flatuſque [9] operiri a ſe nunciat, & monet feſtinare.

LXI. [1] Varro in fabæ utique ſatu hanc obſervationem cuſtodiri præcepit. [2] Alii plena Luna ſerendam. Lentem vero a vigeſimo quinto ad trigeſimum. [3] Viciam quoque iiſdem Lunæ diebus: ita demum ſine limacibus fore. Quidam pabuli cauſa ſic ſeri jubent, ſeminis autem vêre. Eſt & alia manifeſtior ratio, mirabiliore Naturæ providentia, in qua [4] Ciceronis ſententiam ipſius verbis ſubſignabimus:

Jam vero ſemper viridis, ſemperque gravata
Lentiſcus, triplici ſolita eſt grandeſcere fetu:
[5] Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.

Ex his unum hoc erit, idem & lino ac papaveri ſerendo. Cato de papavere ita tradit: Virgas & ſarmenta, [6] quæ tibi uſioni ſupererunt, in ſegete comburito. Ubi eas combuſſeris, ibi papaver ſerito ſilveſtre, [7] quod in miro uſu eſt melle decoctum ad faucium remedia. Viſque ſomnifera etiam ſativo. Et hactenus de hiberna ſemente.

Interpretatio.

a *Concidenda.*] Breviter expedienda.
b *Longo.*] Longum cæli ſpatium decurrat, cum occidit.
c *Præſumunt.*] Antevertunt.
d *Indocilis.*] Qui cæli ſigna noſſe nequit.
e *Argumentum.*] Signum a natura datum.

Notæ.

dicturi ſumus ſect. *66*.

11. *Cum ſidus vehemens.*] De quo Maro, lib. 1. Æneïd. verſ. 539.

Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion.

Et Horatius, lib. 1. Ode 28. ubi Auſtrum pluvium comitem vocat occidentis Orionis:

Me quoque devexi rapidus comes Orionis
Illyricis Notus obruit undis.

Conſtat id ſidus ſtellis amplius quingentis, teleſcopio deprehenſis: quarum inſignes ſex eæ ſunt, quæ in Orionis enſe jam pridem adnotatæ: aliæque tres in cingulo, quas S. Jacobi baculum, vel Tres Reges agricolæ vulgo vocant. De occaſu illius dicetur ſect. 74.

Sect. LX. 1. *Coronæ exortu.*] Borealis ſcilicet, ſive Gnoſſiæ, Theſei, aut Ariadnæ. Quo die oriatur, dicemus ſect. 74. Hunc exortum Coronæ matutinum Virgilius intellexit, ac ſementis initium eſſe voluit, lib. 1. Georg. verſ. 222.

Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella Coronæ,
Debita quam ſulcis committas ſemina: quamque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.

Democritus tamen in Geopon. lib. 2. cap. 12. pag. 50. circa Coronæ occaſum ſeri jubet, quia tunc imbres plurimi: *Δημόκριτος δὲ .... περὶ τὴν τοῦ Στεφάνου δύσιν σπείρειν συμβουλεύει· τότε γὰρ οὐ μόνον ὄμβροι ἐκπέμπεσθαι πολλοὶ εἰώθασιν,* &c.

2. *Xenophon.*] Legitur in Oeconom. pag. 860. de ſementis tempore: *Ἐπειδὰν γὰρ ὁ μετοπωρινὸς χρόνος ἔλθῃ, πάντες που οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν Θεὸν ἀποβλέπουσιν, ὁπότε βρέξας τὴν γῆν ἀφήσει αὐτοὺς σπείρειν. Cum autumni tempus advenerit, homines omnes ad Deum reſpiciunt, quando terra irrigata ſeminandi poteſtatem eis facturus ſit.*

3. *Hoc Cicero.*] In MSS. Reg. 1. & 2. *Ciceïo* NR. At editiones omnes, Romana, anni 1470. Parmenſis, Veneta, aliæque vetuſtiſſimæ, *Novembris imbre*, rectiſſime, ut ſuadet quod proxime ſequitur, *a. d. III. Idus Novembris.*

4. *Ut diximus.*] Libro 2. ſect. 47. Vergiliarum ergo occaſus in diem D. Martini feſtum incidit: qui dies ſolemnis πιθοιγιῶν, in quo dolia relinuntur, & potum vini recentis guſtandum amici propinant.

5. *Veſtis inſtitores.*] Mercatores. Apud Juvenal. Satyr. 7.

Inſtitor hibernæ tegetis.

Vide Notas & Emend. num. XXVI.

6. *Quibus eſt cura.*] Sincerius fortaſſe ac planius fuerit, *Quibus eſt cura inſidiandi negotiatoribus, avaritia.* Adjectitiam illam eſſe Pintianus ſenſit avaritiæ voculam. Sic Plinius ſect. 74. damnat ſævitiam inſidiantium caritati annonæ.

7. *Et reliquarum.*] Hoc eſt, & tum reliquarum veſtium pretia augent, annonamque urunt.

8. *In carnariis.*] Carnarium locus eſt, ubi ſalitæ carnes domi reponuntur. Vide Notas & Emend. num. XXVII. Interim id obſervandum, quod in carnariis ſuſpenſo pulegio accidere Plinius ait, id in tectis pariter ſuſpenſo contingere ab eodem obſervatum jam antea, lib. 2. ſect. 41.

9. *Operiri.*] Foliis cadentibus.

Sect. LXI. 1. *Varro in fabæ.*] Varro, libro primo de re ruſt. cap. 34. *Fabam optime ſeri in Vergiliarum occaſu.*

2. *Alii plena.*] Pallad. lib. 12. in Novemb. tit. 1. pag. 161.

3. *Viciam quoque.*] Columella, lib. 2. cap. XI. *Viciæ autem duæ ſationes ſunt. Prima, quam pabuli cauſa circa æquinoctium autumnale ſerimus, ſeptem modios ejus in unum jugerum. Secunda, qua ſex modios menſe Januario, vel etiam ſerius jacimus ſemini progenerando .... obſervandum erit, ne ante quintam & vigeſimam Lunam terræ mandetur. Aliter ſatæ fere limacem nocere comperimus.*

4. *Ciceronis.*] Exſtat nunc ea in libro 1. de Divin. num. 15.

5. *Ter fruges.*] Vide Notas & Emend. num. XXVIII.

6. *Quæ tibi uſioni.*] Quod poſt tuum uſum ſupererit. Vide Notas & Emend. num. XXIX.

7. *Quod in miro uſu.*] Q. Serenus Samonicus, cap. Uvæ,

CAP. XXVI. LXII. Verum ut pariter omnis culturæ,[1] quoddam breviarium peragatur, eodem tempore convenit & arbores stercorare, accumulare item vineas: [2] sufficit in jugerum opera: & ubi patietur loci ratio, arbusta ac vineas putare, seminariis solum bipalio præparare, [3] incilia aperire, aquam de agro pellere, [4] torcular lavare & recondere. A Calendis Novembris gallinis ova supponere nolito, donec bruma conficiatur. [5] In eum diem ternadena subjicito æstate tota, hieme pauciora, non tamen infra novena. Democritus talem futuram hiemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item solstitio æstatem. Circa brumam plerisque [6] bis septem, halcyonum fetura, ventorum quiete, mollius cælum: sed & in his & in aliis omnibus ex eventu significationum intelligi sidera debebunt, non ad dies utique præfinitos exspectari tempestatum vadimonia.

LXIII. [1] Per brumam vitem ne colito. Vina tum defæcari, [2] vel etiam diffundi Hyginus suadet, [3] a confecta ea septimo die, utique si septima Luna competat. [4] Cerasa circa brumam seri. [5] Bubus glandem tunc aspergi convenit in juga singula modios. Largior valetudinem infestat, & quocumque tempore detur, si minus XXX. diebus continuis data sit, narrant verna scabie pœnitere. [6] Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maxime vigilia constant, cum sint noctes tanto ampliores. [7] Qualos, crates, fiscinas texere: [8] faces incidere: ridicas præparare interdiu XXX. palos LX. [9] In lucubratione vespertina ridicas V. palos X. totidem antelucana.

LXIV. [1] A bruma in Favonium [2] Cæsari nobilia sidera significant, [3] tertio Calendas Januarii matutino Canis occidens. Quo die Atticæ & finitimis regionibus Aquila vesperi occidere traditur. Pridie Nonas Januarii Cæsari [4] Delphinus matutino exoritur, [5] & postero die Fidicula, quo Ægypto Sagitta vesperi occidit. Item ad VI. Idus Januarii ejusdem Delphini vespertino occasu continui dies hiemant Italiæ, & cum Sol in Aquarium sentitur transire, [6] quod fere XVI. Calendas Februarii evenit: VIII. Calendas [7] stella

NOTÆ.

faucibus, &c. medendis:

Disce etiam miram ex humili medicamine curam:
Actiaco melli jungas agreste papaver,
Decoctumque simul mandes, mansumque vorabis.

De vi papaveris somnifica dicetur inferius suo loco.

Sect. LXII. 1. *Quoddam breviarium.*] Quod veteres summarium, Græci epitomen, nunc vulgus Compendium vocat. Hujus vocis usus apud Sueton. in Augusto, cap. 101. & in Galba, cap. 12. Seneca, ep 39. pag. 241. *Commentarios, quos desideras, diligenter ornatos, & in angustum coactos, ego vero componam. Sed vide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quam hæc quæ nunc vulgo Breviarium dicitur, olim cum Latine loqueremur, summarium vocabatur.*

2. *Sufficit.... opera.*] *Opera*, pro diurno opere, seu labore diei unius accipi, tralatitium est. Sic Colum. lib 2. cap. 13. *Pro modo cujusque agri quot operæ designentur.* Et mox: *Legumina occupant operas* L X. *id est, menses duos.* Et paulo ante: *Segetes sarriuntur sesquiopera.* Et lib. IX. cap 2. in Octobri: *Antiqui singulis operis singula jugera sarriri & occari volunt: quod an recte fieri possit, affirmare non ausim.* Galli dicunt, *par journées, les journées des ouvriers.*

3. *Incilia.*] Incilia sunt principia fossarum, quibus e flumine vel e lacu deduci aquæ possint. Cato, cap. 155. *Per hiemem aquam de agro depellere oportet.... Cum pluere incipiet, familiam cum ferreis sarculis exire oportet, & incilia aperire, aquam diducere in vias, & segetem curare oportet, uti fluat.* Elices & sulcos aquarios appellat Columella, loc. cit. Incilia idem, lib. 5. cap. 9. *Si olea in clivo sit, incilia excitentur, quæ limosam aquam deducant.*

4. *Torcular lavare.*] Nide Notas & Emend. num. XXX

5. *In eum diem.*] Vide lib. 10. sect. 74. & 75.

6. *Bis septem.*] Diebus scilicet circa brumam. Id vero plerisque ita visum ait, nam aliis aliter: Columella, lib. XI. cap. 2. Halcyoneos dies in extremum Februarium rejiciente. *VIII. Calendas Maïas*, inquit, *Halcyonei dies vocantur: in Atlantico quidem mari summa tranquillitas notata est.*

Sect. LXIII. 1. *Per brumam.*] Varro, lib. 1. de re rust. cap. 35. *Septimo intervallo inter Vergiliarum occasum, & brumam.... vineas, arbustumque putare: dum in XV. diebus ante & post brumam.... ne facias.* Columella, lib. de arboribus, cap. 5. *Per brumam vitem ne colito*, &c.

2. *Vel etiam diffundi.*] Quid sit vina diffundi, diximus lib. 14. sect. 16.

3. *A confecta ea.*] Post brumam confectam.

4. *Cerasa.*] Varro, lib. 1. de re rust. cap. 39. *Circiter solstitium inseri ficus solet: nec non brumalibus diebus cerasus.*

5. *Bubus glandem.*] Cato, cap. 54. *Ubi sementim patraveris, glandem parari, legique convenit, & in aquam conjici. Inde semodios singulis bubus in dies dari oportet*, &c. Columella, lib. XI. cap. 2. in Octobri: *Glandis quoque non inutile est singulis jugis modios singulos dare: nec tamen amplius, ne laborent: nec minus diebus XXX. præbueris. Nam si paucioribus diebus detur, ut ait Hyginus, per ver scabiosi boves fiunt.*

6. *Materiei.... dedimus.*] Libro 16. sect. 74.

7. *Qualos, crates.*] Columella, lib. XI. cap. 2. in Decembri: *Sed etiam longis noctibus ad diurnum tempus aliquid adjiciendum est. Nam multa sunt quæ in lucubratione recte aguntur. Sive enim vineas possidemus, pali & ridicæ possunt dolari, exacuique.... sive palmæ spartive fecunda est, fiscinæ, sportæque, seu virgultorum corbes ex vimine*, &c.

8. *Faces incidere.*] Virgilii hoc præceptum est, lib. 1. Georg. vers. 291.

Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto.

9. *In lucubratione.*] Colum. lib. XI. cap 2. in Februar. pag. 370. *Item ad lucubrationem vespertinam palos decem, vel ridicas quinque conficere: totidemque per antelucanam lucubrationem*, &c.

Sect. LXIV. 1. *A bruma.*] Concinnavit Calendarium vetus Romanorum, notato ortu occasuque stellarum, ex hoc Plinii libro, e Columella, Ovidiique Fastis, Petavius noster in Uranologio, pag. 102. & seqq.

2. *Cæsari.... significant.*] Ex sententia Cæsaris, tempestatem, aut aliud quidpiam præsignificant. Frequens ea locutio & familiaris Ptolemæo, lib. de Appar. Καίσαρι ἐπισημαίνει. Καλλίππῳ ἐπισημαίνει, &c. Simplex, at celebris est vox apud Græcos, ἐπισημασία, *Præsignificatio*, seu simpliciter mavis, *significatio*: quod sidera nempe, prout orirentur, aut occiderent, *significarent*, tum tempestates, quibus arandum, metendum, simile quid agendum foret: tum dies quibus speraretur, metuereturve pluvia, ventus, aut vis quæpiam in aëre. Notanda hic Columellæ verba, lib. IX. cap. 2. pag. 369. *Siderum occasus tempestatem facit: interdum tantummodo significat.*

3. *Tertio Calend.*] Colum. loc. cit. pag. 388. *Tertio Calend. Januarias Canicula vespere occidit, tempestatem significat. Quarto Calendas Januar. Aquila vespere occidit: hiemat.* De ortu & occasu stellarum matutino aut vespertino abunde egimus sect. 58.

4. *Delphinus.*] Ovidio, lib. 1. Fastor. vers. 457. VI. Idus oritur matutino.

5. *Et postero die.*] Nempe Nonis. Ita Columella: *Nonis Januariis Fidis exoritur mane: tempestas varia.* Ovidius quoque, libr. 1. Fastor. vers. 315.

Institerint Nonæ: missi tibi nubibus atris
Signa dabunt imbres exoriente Lyra.

6. *Quod fere XVI.*] Columella, loc. cit. *XVII. Calend. Januar. Sol in Aquarium transit: Leo mane incipit occidere. XVI. Calend. hiemat.* Plinio concinit Ovidius, lib. 1. Fastorum, vers. 651.

7. *Stella regia.*] Quæ & Cor Leonis a situ vocatur, & βασιλίσκος seu regulus: quod quibus ea in ortu præest, ii

Regia appellata Tuberoni in pectore Leonis occidit matutino. [8] Et pridie Nonas Februarias Fidicula vesperi. [9] Hujus temporis novissimis diebus, ubicumque patietur cæli ratio, terram ad rosarum & vineæ satum vertere bipalio oportet. Jugero operæ LX. sufficiunt. Fossas purgare, aut novas facere. [10] Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quassa sarcire, [11] ipsorumque laminas scabendo purgare, aut novas facere.

LXV. 1. A Favonio in æquinoctium vernum Cæsari significat, XIV. Calendas Martii [1] triduum varie. [2] Et VIII. Calendas hirundinis visu, & postero die Arcturi exortu vespertino. Item tertio Nonas Martii Cæsar Cancri exortu [3] id fieri observavit. Major pars auctorum [4] Vindemitoris emersu, [5] octavo Idus Aquilonii Piscis exortu, & postero die Orionis. In Attica Milvum apparere observatur. Cæsar & [6] Idus Martias ferales sibi adnotavit [7] Scorpionis occasu: XV. vero Calendas Aprilis Italiæ [8] Milvum ostendi: duodecimo Calendas [9] Equum occidere matutino.

2. Hoc intervallum temporis [a] vegetissimum agricolis, maximeque operosum est, in quo præcipue falluntur. Neque enim eo die vocantur ad munia, quo Favonius flare debeat, sed quo cœperit. Hoc acri intentione servandum est. Hoc illo mense signum Deus habet, observatione minime fallaci aut dubia, si quis attendat. Unde autem spiret is ventus, quaque parte veniat, [10] diximus secundo volumine, & dicemus mox paulo operosius. Interim ab eo die (quisquis ille fuerit) quo flare cœperit, non utique VI. Idus Februarii, sed sive ante, [b] quando prævernat, sive post, quando hiemat: post eam diem, inquam, innumera rusticos cura distringat, & prima quæque peragantur, quæ differri nequeunt. [11] Trimestria serantur. Vites putentur, [12] qua diximus, ratione. Oleæ curentur. Poma serantur, inseranturque. Vineæ pastinentur. Semina digerantur, instaurentur alia. Arundines, salices, genistæ serantur, cædanturque. Serantur vero ulmi, populi, platani, [13] uti dictum est. Tum & segetes convenit purgare, sarrire hibernas fruges, maximeque far. [14] Lex certa in eo, [c] cum quatuor fibrarum esse cœperit. Faba vero non antequam trium foliorum. [15] Tunc quoque levi sarculo purgare verius, quam fodere. Florentem utique XV. primis diebus non attingere. [16] Hordeum nisi siccum ne sarrito. [17] Putationem æquinoctio peractam habeto. [18] Vineæ jugerum quaternæ operæ putant alligantque: in arbusto singulæ

INTERPRETATIO.

a *Vegetissimum.*] Vegetos maxime poscit agricolas, & maxima affert opera.

b *Quando prævernat.*] Quando ver præmature incipit.

c *Cum quatuor.*] Cum quatuor fibras habere radix cœperit.

NOTÆ.

regiam habere nativitatem videantur, inquit Geminus, Elem. Astron. cap. 2. pag. 12. Columella, lib. XI. cap. 2. in Januario: *VI. Calend. Januar. Leonis quæ est in pectore clara stella occidit: nonnumquam significatur hiems bipartita.* Ovidio, ut videtur, lib. 1. Fastor. vers. 655. VIII. quoque Calend. Januar. ea stella occidit.

8. *Et pridie Nonas.*] Columellæ, *Tertio Nonas.*

9. *Hujus temporis.*] Columella, lib. XI. cap. 2. in Februar. pag. 371. & 372.

10. *Antelucanis.*] Columella, loc. cit. in Decembri.

11. *Ipsorumque laminas.*] MSS. omnes, *lanas.* Ut ut est, tabulas asseresque intelligit, quibus dolia compinguntur.

Sect. LXV. 1. *Triduum varie.*] Per triduum varia tempestas. Vide Notas & Emend. num. XXXI.

2. *Et VIII. Calendas.*] Subintellige, varia tempestas est, quo die hirundo conspicitur: & postero, quo Arcturus vespertino exoritur. Columella, loc. cit. *VII. Calendas Martias, Ventosa tempestas: hirundo conspicitur.* Ex quo hic forte, *Et VII. Calendas* scribendum, ut dixi lib. 2. sect. 47. Et prius: *IX. Calend. Mart. Arcturus prima nocte oritur: frigidus dies Aquilone vel Coro: interdum pluvia.* Arcturum biduo posterius oriri Plinius facit.

3. *Id fieri observavit.*] Nempe varium incertumque tempus. Et Colum. loc. cit. pag. 373. *IV. Nonas Martii, Favonius, interdum Auster, hiemat.*

4. *Vindemitoris.*] Ita MSS. Ovidius quoque lib. 3. Fast. vers. 407. *At non effugiet Vindemitor*, quem oriri is ait tertio Nonas Martias. Columella, sexto, loc. cit. *VI. Nonas Martii, Vindemiator apparet, quem Græci τρυγητῆρα dicunt. Septemtrionales venti.* Emersum porro intellige, matutinum.

5. *VIII. Idus.*] Subintellige, ut prius, varia tempestas. Columella. loc. cit. *III. Idus Martii, Piscis Aquilonius desinit oriri. Septemtrionales venti.* De exortu matutino hæc accipe.

6. *Idus Martias ferales.*] De Idibus Martiis, quo die Cæsar in Senatu dicitur interfectus, vide Plutarch. in Cæsare, pag. 737. Celebratum eo die Cæsaris funus fuisse, Plinius eo verbo indicat. At non eo pertinere nummum inscriptum, BRVT. IMP. *Brutus Imperator*, cum vultu Bruti prioris: & altera parte, EID. MAR. cum pileo inter pugiones duos; jamdudum monuimus.

7. *Scorpionis occasu.*] Nempe vespertino. Columella, loc. cit. *Idibus Martii: Nepa incipit occidere: significat tempestatem.* Nepa, Scorpio est.

8. *Milvum ostendi.*] Oriri matutino. Milvum, alii Cycnum & Olorem: Milvium Naso vocat, unoque die ortum ejus stellæ anticipat: assignat enim decimo sexto Calendas Aprilis, lib. 3. Fastor. vers. 793.

Stella Lycaoniam vergit declivis ad Arcton
Milvius: hæc illa nocte videnda venit.
Quid dederit volucri, si vis cognoscere, cælum, &c.

9. *Equum occidere.*] Columella, loc. cit. pag. 374. *XII. Calendas Aprilis, Equus occidit mane.*

10. *Diximus secundo.*] Libro 2. sect. 46. & 47.

11. *Trimestria.*] Hæc hujus intervalli opera, quæ verna dicuntur, eadem Varro præcipit, lib. 1. de re rust. cap. 29. pag. 62. & cap. 30. Columella, lib. XI. cap. 2. in Februario, & Pallad. in Febr. tit. 3.

12. *Qua diximus.*] Libro 17. sect. 35.

13. *Uti dictum est.*] Libro 17. sect. 15. etsi de ulmis ibi, populis, fraxinisque actum est: non de platanis: sed & harum par ratio est: cum seminaria omne genus ut serantur hoc temporis intervallo, Varro præcipiat, loc. cit.

14. *Lex certa in eo.*] In sarriendo farre. Colum. lib. 2. cap. 12. *Triticum & adoreum, cum quatuor fibras habere cœperint, hordeum cum quinque: faba & cetera legumina, cum quatuor digitis a terra exstiterint, recte sarrientur.* Pallad. lib. 2. in Januar. tit. 9. pag. 39. *Triticum & far sarritur quatuor foliorum: hordeum quinque*, &c.

15. *Tunc quoque.*] Hæc vero non ad fabam tantum, verum ad omnia quæ sarriuntur, refert Columella, lib. 2. cap. 12. sicut & de florentibus non attingendis. *Curandum*, inquit, *ne florentem segetem tangamus: sed aut antea, aut mox cum defloruerit.*

16. *Hordeum.*] Columella, loc. cit. Vide Notas & Emend. num. XXXII.

17. *Putationem.*] Colum. lib. XI. cap. 2. *A Calendis Martiis eximia est vitium putatio, usque in decimum Calendarum Aprilium, si tamen se gemmæ nondum moveant.*

18. *Vineæ jugerum.*] Columella, lib. de arboribus, cap. 5. *Jugerum valentis & jam constitutæ vineæ quatuor operis putatur, sex alligatur. Arbusto nihil ejusmodi potest apte finiri*, &c.

Operæ arbores XV. Eodem hoc tempore [19] hortorum rosariorumque cura est, quæ separatim proximis voluminibus dicetur: eodem & topiariorum. Tunc optime scrobes fiunt. Terra in futurum proscinditur, [20] Virgilio maxime auctore, ut glebas Sol coquat. Utilior sententia, quæ non nisi temperatum solum [21] in medio vêre arari jubet: [22] quoniam in pingui statim sulcos occupant herbæ, gracili insecuti æstus exsiccant: tum namque succum venturis seminibus auferunt. Talia autumno melius arari certum est.

3. [23] Cato verna opera sic definit: Scrobes fieri, seminaria propagari: in locis crassis & humidis ulmos, ficos, poma, oleas seri: prata stercorari [24] Luna sitiente, quæ rigua non erunt: ab afflatu Favonii defendi, purgari, herbas malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri, & vetera sarciri. Hæc antequam vinea florere incipiat. [25] Itemque piro florente arare incipiat macra arenosaque. Postea uti quæque gravissima & aquosissima, ita postremo arato. Ergo hæc aratio has habebit notas, [26] lentisci primum fructum ostendentis, ac piri florentis. Erit & tertia in bulborum satu, [27] scillæ. Item in coronamentorum, narcissi: namque & hæc ter florent, primoque flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio novissimam, quando inter sese alia aliis notas præbent. Ac non in novissimis cavetur, ne fabis florentibus attingatur edera: id enim noxium & exitiale ei est tempus. Quædam vero & suas habent notas, sicuti ficus. Cum folia pauca in cacumine [28] acetabuli modo germinent, tunc maxime serendas ficus.

LXVI. 1. Æquinoctium vernum a. d. VIII. Calendas Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinum, [1] Cæsari significant Calendæ Aprilis. III. Nonas Aprilis in Attica Vergiliæ vespere occultantur. Eædem postridie in Bœotia: Cæsari autem [2] & Chaldæis Nonis: Ægypto Orion & gladius ejus incipiunt abscondi. [3] Cæsari sexto Idus significatur imber Libræ occasu. [4] XIV. Calendas Maii Ægypto Suculæ occidunt vesperi, sidus vehemens, & terra marique turbidum: decimosexto Atticæ: XV. Cæsari, continuoque triduo significat. Assyriæ autem XII. Calendas. Hoc est vulgo appellatum sidus [5] Parilicium, quoniam XI. Calendas Maii urbis Romæ natalis, quo fere serenitas redditur, claritatem observationi dedit: nimborum argumento Hyadas appellantibus Græcis has stellas. [6] Quod nostri a similitudine cognominis Græci propter sues impositum arbitrantes, imperitia appellavere Suculas. Cæsari a. d. VIII. Calendas [7] notatur dies. VII. Calendas Ægypto Hœdi exoriuntur: VI. Calendas Bœotiæ & Atticæ Canis vesperi occultatur, [8] Fidicula mane oritur: V. Calendas Assyriæ Orion totus absconditur, [9] tertio autem Canis: [10] VI. Nonas Maii Cæsari Suculæ matutino exoriuntur, & [11] VIII. Idus Capella pluvialis. Ægypto autem eodem die Canis vesperi occultatur. Sic fere in VI Idus Maii,

NOTÆ.

19. *Hortorum*, &c.] Colum. loc. cit. *Rosarium serotinum perfossum & cultum habere jam tempus est.* Et paulo ante: *His diebus commode instruuntur horti*, &c.

20. *Virgilio.*] Libro 1. Georg. vers. 63.

Ergo age terræ
Pingue solum, primis extemplo a mensibus anni
Fortes invertant tauri, glebasque jacentes
Pulverulenta coquat maturis Solibus æstas.

Primos anni menses appellat, quod paulo antea ver novum dixerat.

21. *In medio vere.*] Anni tempore jam incalescente, inquit Colum. lib. 2. cap. 4.

22. *Quoniam in pingui.*] Quæ duo gemino versu complexus est eleganter Virgilius, lib. 1. Georg. vers. 69.

Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:
Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam.

23. *Cato verna.*] De re rust. cap. 40. pag. 35. *Per ver hæc fieri oportet. Sulcos & scrobes fieri seminariis: vitiariis locum verti: In locis crassis & humectis ulmos, ficos, poma, oleas seri oportet*, &c.

24. *Luna sitiente.*] Cato, cap. 50. pag. 40. *Luna silente*, ut puto, mendose. De priore voce diximus lib. 17. sect. 8. Posteriorem Plinius ipse interpretatur, lib. 16. sect. 74. Catonis verba hæc sunt, quæ institutam a nobis loci hujus interpunctionem defendunt: *Prata primo vere stercorato, Luna silenti, quæ irrigua non erunt. Vbi Favonius flare cœperit, tum prata defendes: depurgato, herbasque malas omnes radicitus effodito.... Ficos interputato, & in vinea ficos succidito alte.... Seminarium facito, & vetera resarcito. Hoc facito antequam vineam defodere incipias.*

25. *Itemque piro.*] Cato, cap. 131. pag. 68. *Dapem pro bubus piro florente facito. Postea verno arare incipito: ea loca primum arato, quæ rudecta arenosaque erunt: postea uti quæque gravissima atque aquosissima erunt, ita postremo arato.*

26. *Lentisci.*] Ut dictum est sect. 61.

27. *Scillæ.*] Subintellige, florentis. Nam uti lentiscum, sic etiam ter florere scillam Aratus prodidit, in Διοσημείᾳ:

Ὅσσα δ' ἐπὶ σχίνυ ἀροτὴρ ἐπιδέρκεται καρπῷ,
Τόσσα καὶ ἐν σκίλλῃς τεκμαίρεται ἄνθει λευκῷ.

De narcisso prodit idem Theophr. lib. 7. histor. cap. 12. ut quidem videtur.

28. *Acetabuli modo.*] Cum frondes e gemma cœperint aperire se se, & explicare: ac caliculorum similitudinem quamdam præ se ferre.

Sect. LXVI. 1. *Cæsari significant.*] Tempestatem. Scripserat in Calendario suo Cæsar, *Calendis Aprilis: Tempestas.*

2. *Et Chaldæis Nonis.*] Postridie Columellæ, lib. IX. cap. 2. pag. 375. *Octavo Idus Aprilis, Vergiliæ vespere celantur.*

3. *Cæsari sexto Idus.*] Biduo post Columellæ, loc. cit. *Quarto Idus Aprilis, Sole oriente Libra occidere incipit: interdum tempestatem significat.*

4. *XIV. Calend. Maii.*] Sic etiam Columellæ, loc. cit. *XIV. Calendas Maïas, Suculæ se vesperi celant: pluviam significat.*

5. *Parilicium.*] Ita MSS. non *Palilicium.* Quoniam, cum sit natura pluvium sidus, tamen XI. Calend. Maii, quo Romæ Parilia, urbisque natales, celebrantur, serenitatem adducere solebat: ejusque idcirco observatio insignis fuit. *Parilia* melius scribi quam *Palilia*, tum MSS. omnes monent, tum fusius ipsi docebimus, lib. 19. sect. 24.

6. *Quod nostri.*] Cujusdam Tullii Tironis in Pandectis verba Gellius recitat, lib. 13. cap. 9. pag. 667. *Adeo*, inquit, *veteres Romani litteras Græcas nescíverunt, & rudes Græcæ linguæ fuerunt, ut stellas, quæ in capite Tauri sunt, propterea Suculas appellarint, quod eas Græci ὑάδας vocant: tamquam id verbum Latinum Græci verbi interpretamentum sit: quia Græce ὗες sues Latine dicantur: sed ὑάδες οὐκ ἀπὸ τῶν ὑῶν, ita ut nostri Opici putaverunt, sed ab eo quod est ὕειν appellantur: nam & quum oriuntur & cum occidunt, tempestates, pluvias, largosque imbres cient. Pluere autem & Græca lingua ὕειν dicitur.* Ita ille: quem cum Gellius reprehendere conatur, nihil nisi nugas affert.

7. *Notatur dies.*] Tempestatem eo die significat.

8. *Fidicula mane.*] In nonum Calendas Fidiculæ ortum conjicit Columella, loc. cit.

9. *Tertio autem.*] Postero die Columella, loc. cit. *Pridie Calendas Maïas, Canis se vespere celat: tempestatem significat.*

10. *VI. Nonas Maii.*] Et Columella, loc. cit. pag. 376. *VI. Nonas Maïas Sucula cum Sole exoritur.*

11. *Et VIII. Idus Capella pluvialis.*] Ipsis Maii Calendis

qui est [11] Vergiliarum exortus, decurrunt sidera.

2. [13] In hoc temporis intervallo, XV. diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non suffecerit, [14] dum sciat inde natam exprobrationem fœdam, putantium vites, per imitationem cantus [15] alitis temporarii, quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur, opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, ut ob id [16] petulantiæ sales etiam cum primo vere ludantur. Auspicio tamen detestabiles videntur. Adeo minima quæque in agro naturalibus trahuntur argumentis. [17] Extremo autem hoc tempore panici miliique satio est. Justum est hoc seri maturato hordeo: Atque etiam in eodem arvo est signum illius maturitati, & horum sationi commune, lucentes vespere per arva [18] cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes volatus, Græci vero lampyridas, incredibili benignitate Naturæ.

LXVII. [1] Jam Vergilias in cælo notabiles caterva fecerat: non tamen his contenta, CAP. XXVII. terrestres fecit alias, veluti vociferans: Cur cælum intuearis agricola? cur sidera quæras rustice? jam te breviore somno fessum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo [2] peculiares stellas, easque vespere & [3] ab opere disjungenti ostendo: ac ne possis præterire, miraculo [a] sollicito. Videsne ut fulgor igni similis alarum compressu tegatur, secumque lucem habeat & nocte? Dedi tibi herbas horarum indices: [4] & ut [b] ne Sole quidem oculos tuos a terra avoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius spectas, ipsumque cælum scrutaris? Habes ante pedes tuos [5] ecce Vergilias. In certis eæ diebus proveniunt, durantque [c] fœdere sideris hujusce: partumque eas illius esse certum est. Proinde quisquis æstivos fructus ante illas severit, ipse frustrabitur sese. Hoc intervallo & apicula procedens fabam florere indicat: fabaque florescens eam evocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indicium. [6] Cum germinare videris morum, injuriam postea frigoris timere nolito.

2. [7] Ergo opera, taleas olivarum ponere, ipsasque oleas [8] interradere, rigare prata, æquinoctii diebus primis. Cum herba creverit in festucam, arcere aquas: vineas pampinare. [9] Et huic lex sua, cum pampini quatuor digitos longitudine expleverint. Pampinat una opera jugerum. [10] Segetes iterare. Sarritur vero diebus viginti. Ab æquinoctio sartura nocere & vineæ & segeti æstimatur. [11] Et oves lavandi hoc idem tempus est.

3. A Vergiliarum exortu significant Cæsari, [12] postridie Arcturi occasus matutinus:

INTERPRETATIO.

a *Sollicito.*] Hoc te *prætereuntem fulgore* sollicito ac moneo.

b *Ne Sole.*] Ne Solis quidem causa.

c *Fœdere.*] Quasi icto fœdere cum Vergiliis.

NOTÆ.

oriri Ovidius censet, lib. 5. Fastor. vers. 111.

Ab Jove surgat opus: prima mihi nocte videnda
Stella est in cunas officiosa Jovis.
Nascitur Oleniæ sidus pluviale Capellæ:
Illa dati cælum præmia lactis habet.

12. *Vergiliarum exortus.*] Nempe matutinus. Columella, loc. cit. *Nonis Maii Vergiliæ exoriuntur mane. ... VI. Idus, Vergiliæ totæ apparent.* Ovidius, lib. 5. Fastor. vers. 599.

Pleïadas aspicies omnes, totumque sororum
Agmen, ubi ante Idus nox erit una super.
Tum mihi non dubiis auctoribus incipit æstas:
Et tepidi finem tempora veris habent.

13. *In hoc temporis.*] Columella, loc. cit.

14. *Dum sciat inde natam.*] Probro nimirum solebat objici vindemiatoribus, si cuculus eos deprehendisset putantes vineam: & a viatoribus cuculi vocabantur, per imitationem cantus hujus avis. Horatius, lib. 1. Satyra 7. vers. 28.

Tum Prænestinus salso multumque fluenti
Expressa arbusto regerit convicia, durus
Vindemiator & invictus, cui sæpe viator
Cessisset, magna compellans voce cucullum.

Ubi Porphyrio: *Solent*, inquit, *rustici circa viam arbusta vindemiantes, a viatoribus cuculi appellari: quum illi provocati tantam verborum amaritudinem in eos effundunt, ut viatores illis cedant, contenti eos cuculos iterum atque iterum appellare.* Deridebatur itaque vinitor, & appellabatur avis pigra, ac nidi sui immemor.

15. *Alitis temporarii.*] Est enim cuculus avis æstiva. Vide quæ dicta sunt libro 10. sect. XI.

16. *Petulantiæ sales.*] Suadet pudor, ut multo malim ex alio te, optime lector, quam ex me discere, quos petulantiæ sales appellet. Itaque, si ita lubet, Erasmum adi, Chiliad. 4. Cent. 5. Adag. 84. *Cuculus*, pag. 869.

17. *Extremo autem.*] Confer ista cum iis quæ habet Columella lib. 2. cap. 9. fere sub finem, de milii ac panici satione.

18. *Cicindelæ.*] De his lib. XI. sect. 34. *Stellantes volatus* lepide appellat lucida stellularum instar animalcula, quæ subsiliant ac volitent.

Sect. LXVII. 1. *Jam Vergilias.*] In Galliis vulgus appellat, *La Poussiniere.*

2. *Peculiares stellas.*] Nimirum cicindelas.

3. *Ab opere disjungenti.*] Cum vesperi cessas ab opere rustico.

4. *Et ut ne Sole.*] Ne vel propter Solem cælum aspicias.

5. *Ecce Vergilias.*] Cicindelas, quæ cum Vergiliarum tempore oriantur, instar earum esse possint.

6. *Cum germinare.*] Ideo sapientissima arborum dicta morus, quod nisi exacto frigore non germinat, ut dictum est lib. 16. sect. 41. Passeratius in eam rem carmine singulari de moro:

Sit pudor insanis, Morus sapit, illa dolosa
Nil temere credit zephyro: nam veris adulti
Jam certum exspectans Solem, non germinat ante,
Frigoris infesti quam cuncta recesserit aura:
Tum floretque, viretque simul: longeque rependit
Damna moræ: atque una totam se nocte profundit:

Et mox:

Insidias cæli ne tunc vereare sereni
Amplius, & vasto quæ cæca pericula ponto:
Ut bene subductam deducas navita pinum,
Sint tibi Vergiliæ, videas cum germina mori.

7. *Ergo opera.*] Varro, lib. 1. de re rust. cap. 31.

8. *Interradere.*] Sive ut Cato loquitur, cap. 150. *interputare.* Egimus de hac voce lib. 15. sect. 2. Columella, lib. XI. cap. 2. pag. 376. *Oleæ putantur, & emuscantur.* Palladius in Maio, tit. 4. pag. 116. *Nunc locis prægelidis & pluviosis oleæ putantur, & eis muscus abraditur.*

9. *Et huic lex sua.*] Columella, lib. de arboribus, cap. 5. *Vineam novellam omnes gemmas agere sinito: simul atque pampinus instar quatuor digitorum erit, tum demum pampinato*, &c.

10. *Segetes iterare.*] Iterato sarrire. Vide Columellam, lib. 2. cap. 12.

11. *Et oves lavandi.*] Colum. lib. XI. cap. 2. in Aprili: *Oves Tarentinæ radice lanaria lavari debent, ut tonsuræ præparentur.*

12. *Postridie Arcturi.*] Hoc est, V. Idus Maïas, occidit matutino Arcturus. Et hic occasus tempestatem significat. Nam

[13] tertio Idus Maii Fidiculæ exortus: XII. Calendas Junii Capella veſperi occidens, & in Attica Canis. XI. Calendas Cæſari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Junii Cæſari & Aſſyriæ Aquila veſperi oritur: [14] octavo Idus Arcturus matutino occidit, Italiæ ſexto: & quarto Idus Delphinus veſperi exoritur: decimo ſeptimo Calendas Julii gladius Orionis oritur, quod Ægypto poſt quatriduum. Undecimo Calendas, ejuſdem Orionis gladius Cæſari occidere incipit. VIII. Calendas Julii vero longiſſima dies totius anni, & nox breviſſima ſolſtitium conficiunt.

4. In hoc temporis intervallo vineæ pampinantur: curaturque ut vinea vetus ſemel foſſa ſit, bis novella. Oves tondentur: lupinum ſtercorandi cauſa vertitur: terra proſcinditur: vicia in pabulum ſecatur: faba metitur, [15] dein concutitur.

Cap. XXVIII. Prata circa Calendas Junii cæduntur, quorum facillima agricolis cura ac minimi impendii, hæc de ſe poſtulat dici. [16] Relinqui debent in læto ſolo vel humido, vel riguo, eaque aqua pluvia rigari via publica. Utiliſſimum ſimul & herbæ arare, deinde cratire, ſerere florem ex fenilibus, atque ex præſepibus feno dilapſum ſpargere, prius quam cratiantur. Nec primo anno rigari, [18] nec paſci ante ſecunda feniſecia, ne herbæ vellantur, obtrituque hebetentur. [18] Seneſcunt prata, reſtituique debent faba in his ſata, vel rapis, vel milio. Mox inſequente anno frumento, rurſuſque in prata tertio relinqui. Præterea quoties ſecta ſint, [19] ſiciliri, hoc eſt, quæ feniſeces præterierunt, ſecari. Eſt enim in primis inutile, enaſci herbas [20] ſementaturas. Herba optima in prato trifolii, proxima graminis, [21] peſſima mimmuli, ſiliquas etiam diras ferentis. Inviſa [22] & equiſetis eſt, a ſimilitudine equinæ ſetæ. Secandi tempus, cum ſpica defloreſcere cœpit, atque roborari: [23] ſecandum antequam inareſcat. [24] Cato fenum, inquit, ne ſero ſeces: prius quam ſemen maturum ſit, ſecato. Quidam pridie rigant, ubi ſunt rigua. [25] Noctibus roſcidis ſecari melius. Quædam partes Italiæ poſt meſſem ſecant.

5. Fuit hoc quoque majoris impendii apud priores. [36] Creticis tantum tranſmariniſque cotibus notis, nec niſi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato feniſex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ vice imperantes ferro. Sed aquariæ protinus virent. Falcium ipſarum duo genera: Italicum brevius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia majoris compendii: quippe medias cædunt herbas, brevioreſque prætereunt. Italus feniſex dextra una manu ſecat. [27] Juſtum eſt una opera jugerum in die deſecari: alligarique manipulos mille ducentos, quaterna pondo. [28] Sectum verti ad Solem, nec niſi ſiccum conſtrui oportet: niſi fuerit hoc obſervatum diligenter, exhalare matutino nebulam quamdam, [29] metaſque mox Sole accendi, & conflagrare certum eſt. [30] Rurſus rigari deſecta oportet, ut ſecetur autumnale fenum, quod vocant cordum. Interamnæ in Umbria quater anno ſecantur: etiam non rigua. Ter vero pleriſque in locis: & poſtea [31] in ipſo pabulo non minus emolumenti eſt, quam a

Notæ.

VI. Idus Vergiliæ oriuntur.

13. *Tertio Idus.*] Colum. loc cit. *Tertio Idus Maïas, Fidis oritur, ſignificat tempeſtatem.*

14. *Octavo Idus Arcturus.*] Colum. loc. cit.

15. *Dein concutitur.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXIII.

16. *Relinqui debent.*] In herbæ fenique proventum ſummitti. Tractat hæc etiam Columella, lib. 2. cap. 17. pag. 74. Palladius in Septembri, tit. 10.

17. *Nec paſci ante.*] Nec immitti pecora niſi poſt feniſecia anni ſecundi. Columella, lib. 2. cap. 18. pag. 76. *Nec pecora quidem oportet teneris adhuc & ſubſidentibus pratis immittere: ſed quoties herba proſiluerit, deſecare. Nam pecudes molli ſolo infigunt ungulas, atque interruptas non ſinunt herbarum radices ſerpere, & condenſare. Altero tamen anno minora pecora poſt feniſecia permittemus admitti..... Tertio deinde, cum pratum ſolidius ac durius erit, poterit etiam majores recipere pecudes*, &c.

18. *Seneſcunt prata.*] Eleganter hæc Columella, lib. 2. de re ruſt. cap. 18. pag. 75. *Igitur eum locum, quem prato deſtinaverunt*, &c. & Palladius, loc. cit.

19. *Siciliri.*] Hinc ſicilimenta de prato Cato vocat, lib. de re ruſt. cap. 5. ea deſegmina. Veteres *ſicilire* pro *ſecare* uſurpabant. Varro, lib. de re ruſt. cap. 49. pag. 68. *Quo facto ſicilienda prata, id eſt, falcibus conſectanda quæ feniſeces præterierunt: ac quaſi barba tuberoſum reliquerunt campum.*

20. *Sementaturas.*] Sementare eſt ſemen producere, Gallis, *Gréner, venir à gréne.*

21. *Peſſima mimmuli.*] Haud ſatis compertum herbæ genus. Vide Notas & Emend. num. XXXIV.

22. *Et equiſetis.*] De qua lib. 26. ſect. 83. *Equiſetum hippuris a Græcis dicta, & in pratis vituperata nobis, &c.*

23. *Secandum.* Columella, lib. 2. cap. 19. pag. 77. *Fenum autem demetitur optime ante quam inareſcat: nam & largius percipitur, & jucundiorem cibum pecudibus præbet.*

24. *Cato.*] Cap. 53. pag. 41. *Fenum, ubi tempus erit, ſecato: cavetoque ne ſero ſeces. Priuſquam ſemen maturum fiet, ſecato: & quod optimum fenum erit, ſeorſum condito.*

25. *Noctibus roſcidis.*] Virgil. lib. 1. Georg. verſ. 289.

Nocte leves ſtipulæ melius, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.

26. *Creticis tantum.*] Cum ad acuendas falces non niſi Creticis & trans mare vectis cotibus uſus foret. De his cotibus, lib. 36. ſect. 47. ubi & de aquariis dicetur.

27. *Juſtum eſt.*] Columella, lib. XI. cap. 2. in Maïo: *Per hos dies feniſeciæ inſtituendæ. Bonus operarius prati jugerum deſecat, nec minus mille ducentos manipulos unus obligat, qui ſint ſinguli quaternarum librarum.*

28. *Sectum verti.*] Columella, lib. 2. cap. 19. *Nonnumquam etiam cum cecidimus, imber oppreſſit: quod ſi permaduit, inutile eſt udum movere, meliuſque patiemur ſuperiorem partem Sole ſiccari: tunc demum convertemus*, &c.

29. *Metaſque mox.*] Columella, lib. 2. cap. 19. *Eſt autem modus in ſiccando, ut neque peraridum, neque rurſus viride colligatur: alterum, quod omnem ſuccum ſi amiſit, ſtramenti vicem obtinet: alterum, quod ſi nimium retinuit, in tabulato putreſcit: ac ſæpe concaluit, ignem creat & incendium.... Certe quidquid ad eum modum, quo debet, ſiccatum erit, in metas exſtrui conveniet, eaſque ipſas in acutiſſimos vertices exacui. Sic enim commodiſſime fenum defenditur a pluviis: quæ etiamſi non ſint, non alienum tamen eſt prædictas metas facere, ut ſi quis humor herbis ineſt, exſudet, atque excoquatur in acervis.* Meta porro dicitur feni congeries vel ſtrues in acutiſſimum verticem exacuta.

30. *Rurſus rigari.*] Colum. lib. 2. cap. 18. totidem verbis.

31. *In ipſo pabulo.*] Columella, lib. 2. cap. 17. *Pratum*, inquit, *minimi ſumptus egens, per omnes annos præbet reditum: neque eum ſimplicem: cum etiam in pabulo non minus reddat, quam in feno.*

feno.

ſeno. Armentorum id cura, jumentorumque progeneratio ſuum cuique conſilium dabit, optimo maxime quadrigarum quæſtu.

LXVIII. [1] Solſtitium peragi in octava parte Cancri, & octavo Calendas Julii diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc uſque a bruma dies creverunt, ſex menſibus. Sol ipſe ad Aquilonem ſcandens, ac per ardua eniſus ab ea meta incipit flecti, & digredi ad Auſtrum, aucturus noctes aliis ſex menſibus, ablaturuſque diei menſuram. Ex hoc deinde rapiendi convehendique fructus alios atque alios tempus, & præparandi ſe contra ſævam feramque hiemem: decebatque hoc diſcrimen indubitatis notis ſignaſſe Naturam. Quamobrem eas manibus ipſis agricolarum ingeſſit, vertique juſſit ipſa die folia, [2] & eſſe confecti ſideris ſignum: nec ſilveſtrium arborum remotarumque, ne in ſaltus devios monteſque eundum eſſet quærentibus ſigna: non rurſus urbanarum; & quæ topiario tantum coluntur, quanquam & in his illa viſantur. Vertit oleæ ante pedes ſatæ, vertit tiliæ ad mille uſus petendæ: vertit populi albæ etiam vitibus nuptæ. Adhuc parum, inquit: ulmum vite dotatam habes: & hujus vertam. [3] Pabulo folia ejus ſtringis, vitem deputas. Aſpice, & tenes ſidus. Alia parte cælum reſpiciunt, quam qua ſpectavere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborum, ipſe toto capite altior: & hujus circumagam. Quid te ruſticum quereris? Non ſtat per me, quominus cælum intelligas, & cæleſtia ſcias. Dabo & auribus ſignum. Palumbum utique exaudi gemitus. Tranſiſſe ſolſtitium caveto putes, niſi cum incubantem videris palumbum.

3. A ſolſtitio ad Fidiculæ occaſum ſexto Calendas Julii Cæſari Orion exoritur: zona autem ejus quarto Nonas Aſſyriæ: Ægypto vero Procyon matutino æſtuoſus: quod ſidus apud Romanos non habet nomen, [4] niſi Caniculam hanc velimus intelligi, hoc eſt, minorem canem, ut in aſtris pingitur. [5] Eſt autem magnopere pertinens, [6] ſicut paulo mox docebimus. [7] Tertio Nonas Chaldæis Corona occidit matutino, Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Julii & Ægyptiis Orion deſinit exoriri: XVI. Calend. Auguſti Aſſyriæ Procyon exoritur. [8] Dein poſtridie fere ubique, confeſſum inter omnes ſidus indicans, quod Canis ortum vocamus, [9] Sole partem primam Leonis ingreſſo. Hoc fit poſt ſolſtitium [10] XXIII. die. [11] Sentiunt id maria, & terræ, multæ vero & feræ, [12] ut ſuis locis diximus. Neque eſt minor ei veneratio, quam deſcriptis in Deos ſtellis. Acceditque Solem, & magnam æſtus obtinet cauſam. [13] XIII. Calendas Auguſti Ægypto Aquila occidit matutino, [14] eteſiarumque prodromi flatus incipiunt, quod Cæſar X. Calendas ſentire Italiam exiſtimavit. [15] Aquila Atticæ matutino occidit: III. Calendas regia in pectore Leonis ſtella matutino [16] Cæſari immergitur. [17] VIII. Idus Aug. Arcturus medius occidit:

NOTÆ.

Sect. LXVIII. 1. *Solſtitium ..... diximus.*] Libri hujus ſect. 59.

2. *Et eſſe confecti.*] Confecti ſolſtitii. Sic lib. 16. ſect. 36. *Mirum in primis id, quod ulmo, tiliæque, & oleæ, & populo albæ, & ſalici evenit. Circumaguntur enim folia earum poſt ſolſtitium: nec alio argumento certius intelligitur ſidus confectum.* Vide etiam Varronem, lib. 1. de re ruſt. cap. 46. Gellium quoque, lib. 9. cap. 7. pag. 471. *Vulgo & ſcriptum,* inquit, *& creditum eſt, folia olearum arborum brumali & ſolſtitiali die converti: & quæ pars eorum fuerat inferior atque occultior, eam ſupra fieri atque exponi ad oculos, & ad Solem, quod nobis quoque ſemel atque iterum experiri volentibus ita eſſe propemodum viſum eſt.* Adde & Schol. Nicandri in Theriac. pag. 32. Ἡ ἐλαία τὰ γλαυκὰ τῶν φύλλων ἄνω ἔχει ἐν θέρους ὥρᾳ· τὰ δὲ μέλανα, χειμῶνος.

3. *Pabulo.*] Jumentorum. Vide quæ diximus lib. 16. ſect. 38. nota 13. Stringere porro folia dici pro decutere, tralatitium eſt. Virgilius in Eclogis:

Hic ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes.

4. *Niſi Caniculam.*] Niſi Caniculam, inquit, appelles, quæ vox minorem canem ſonat. Caniculam Plinius vocat, quem alii Σείριον, quæ ſtella lucidiſſima eſt, & flagrantiſſima in ore majoris Canis: quæ & Προκύων dicta eſt, quod ante Canem oritur. Ita Galenus, lib. 1. Epidemicῶn Hippocr. Sirium προκύνα vocat. Κύων μὲν γὰρ, inquit, τὸ σύμπαν ἄστρον· ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ γένυος αὐτοῦ Σείριος, ὃν ὀρθῶς ἄν τις ὀνομάζοι τὸν Προκύνα. Sirium addit appellari a nonnullis κύνα, quod totius nomen eſt ſideris: rectius tamen *Antecanem,* προκύνα appellari, quam canem. Hæc & alia multa Lælius Biſciola Soc. Jeſu, libro 12. horar. Subceſivar. tom. 2. cap. 2. *Eſt enim benignum,* (Plinii verbis utor) *& plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris, non ut plerique faciunt. Scito enim conferentem auctores me deprehendiſſe* a Salmaſio in Solin. pag. 430. hæc aliaque quam plurima ex Biſciola tranſcripta ad verbum, *nec* Biſciolam *tamen nominatum.*

5. *Eſt autem.*] Magna vis hujus ſideris eſt, lateque pertinet, magna efficientia. Vide Notas & Emendationes, num. XXXV.

6. *Sicut paulo mox.*] His verbis proxime fere ſequentibus; *Sentiunt id maria .... & magnam æſtus obtinet cauſam.*

7. *Tertio Nonas.*] Columella, lib. XI. cap. 2. pag. 378. *Quarto Nonas Julias Corona occidit mane.*

8. *Dein poſtridie.*] Hoc eſt, XV. Calendas Auguſti. Sic ipſe, lib. 2. ſect. 47. *Ardentiſſimo autem æſtatis tempore exoritur Caniculæ ſidus, Sole primam partem Leonis ingrediente, qui dies XV. ante Auguſtas Calendas eſt.* Adde his ea quæ ibi diximus. Vide Notas & Emend. num. XXXVI.

9. *Sole partem primam.*] Hoc ex veterum ſententia ſcripſit. Reipſa anno primo Juliano, ortus Sirii matutinus heliacus, de quo nunc ſermo eſt, Romæ contigit in gradu Leonis 7. 43′. Auguſti fere 2. Nunc in Leonis 20. 40′. incurrit, Auguſti circiter 14. Itaque Canicularium dierum initium ab ortu illo heliaco deſcivit: ac ſemper longius deinde recedet. Hanc μετάπτωσιν orbis ſtellati, ſeu progreſſionem aſtrorum in conſequentia, priſca ætas ignorabat: ideoque deſignatos ſemel a majoribus ſuis ortus occaſuſque conſtanter tenebat.

10. *XXIII. die.*] Hoc iterum repetit ſect. ſeq. Eſt igitur is dies XVIII. Julii, ſive ut dictum eſt lib. 2. ſect. 47. XV. Calendas Auguſti.

11. *Sentiunt id maria.*] De hoc argumento vide Geminum, cap. 14. pag. 58. & Petavium, lib. 2. Var. Diſſert. cap. 10. in Uranol. pag. 101.

12. *Ut ſuis locis diximus.*] Libro 2. ſect. 40. & libro 9. ſect. 25. His adde ea quæ Cicero habet, lib. 1. de Divin. pag. 209. & Manil. lib. 1. verſ. 388.

13. *XIII. Calend. Auguſti.*] Vide Notas & Emend. num. XXXVII.

14. *Eteſiarumque.*] De his egimus lib. 2. ſect. 47.

15. *Aquila Atticæ.*] Columella quoque, lib. XI. cap. 2. pag. 379. *Tertio Calendas Auguſtas Aquila occidit, tempeſtatem ſignificat.*

16. *Cæſari immergitur.*] Matutinum exortum hæc verba demonſtrant, quem pridie Columella ſtatuit: loc. cit. *Quarto Calendas Auguſti, Leonis in pectore claræ ſtellæ exoriuntur, interdum tempeſtatem ſignificat.* In MSS. *immergit.* Mallem, *emergit.*

17. *VIII. Idus Aug.*] Columella, pag. 380. *VII. Idus Auguſti Aquarius,* (lege *Arcturus*) *occidit medius: nebuloſus æſtus.*

III. Idus Fidicula occasu suo autumnum inchoat, uti is adnotat: sed ut vera ratio id fieri invenit, sexto Idus ejusdem.

3. In hoc temporis intervallo res summa vitium agitur, decretorio uvis sidere illo, quod Caniculam appellavimus. [18] Unde carbunculare dicuntur, ut quodam uredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandines, procellæ, [19] quæque numquam annonæ intulere caritatem. Agrorum quippe mala sunt illa: carbunculus autem regionum late patentium, non difficili remedio, nisi calumniari Naturam rerum homines, quam sibi prodesse, mallent. [20] Ferunt Democritum, qui primus intellexit, ostenditque cum terris cæli societatem, spernentibus hanc curam ejus opulentissimis civium, prævisa olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu, [21] qua diximus ratione, ostendemusque jam plenius, magna tum vilitate propter spem olivæ, coëmisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atque ut apparuit causa, & ingens divitiarum cursus, [22] restituisse mercedem anxiæ & avidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probasse, opes sibi in facili, cum vellet, fore. Hoc postea [23] Sextius e Romanis sapientiæ affectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta litterarum occasio est: quas equidem miscebo agrestibus negotiis, quam potero dilucide atque perspicue. Plerique dixere rorem inustum Sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi vitibus: quod ex parte falsum arbitror, omnemque uredinem frigore tantum constare, Sole innoxio. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omnium non hoc evenire, nisi noctibus & ante Solis ardorem, deprehenditur, [24] totumque lunari ratione constat: quoniam talis injuria non fit nisi interlunio, plenave Luna, hoc est, prævalente: utroque enim habitu plena est, [25] ut sæpius diximus: sed interlunio omne lumen, quod a Sole accepit, cælo regerit. Differentia utriusque habitus magna, sed manifesta: namque interlunio æstate calidissima est, hieme gelida. E diverso in plenilunio æstate frigidas facit noctes, hieme tepidas. Causa evidens: sed alia redditur a Fabiano, Græcisque auctoribus. Æstate enim interlunio necesse est cum Sole nobis proximo circulo currat, igne ejus cominus recepto candens: eademque interlunio absit hieme, quando abscedit & Sol. Item plenilunio æstivo procul abeat adversa Soli: hieme autem ad nos per æstivum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat.

LXIX. 1. Ante omnia autem duo genera esse cælestis injuriæ meminisse debemus. Unum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellæ, ceteraque similia intelliguntur: quæ cum acciderint, [1] vis major appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeunt, ut sæpius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa, quæ silente cælo serenisque noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cum facta sunt. Publica hæc, & magnæ differentiæ a prioribus, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus vero sterilitatem. De his nunc dicimus, a nullo ante nos prodita, priusque causas reddemus.

Cap. XXIX. 2. Duæ sunt præter lunarem, paucisque cæli locis constant. Namque Vergiliæ privatim attinent ad fructus, [2] ut quarum exortu æstas incipiat, occasu hiems, semestri spatio intra se messes vindemiasque & omnium maturitatem complexæ. Est præterea in cælo, qui vocatur lacteus circulus, etiam visu facilis. [3] Hujus defluvio, velut ex ubere aliquo, sata cuncta lactescunt, duorum siderum observatione, Aquilæ in septemtrionali parte, & in austrina Caniculæ, cujus mentionem [4] suo loco fecimus. Ipse circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis centro bis æquinoctialem circulum secans,

Notæ.

Pridie Idus Augusti, Fidis occidit mane, & Autumnus incipit.

18. *Vnde carbunculare.*] De carbunculatione diximus lib. 17. sect. 37.

19. *Quæque numquam.*] Sic MSS. quos vidimus. Forte, *quæque umquam.*

20. *Ferunt Democritum.*] Thaleti hoc Cicero adscribit, lib. 2. de Divin. pag. 201. Arist. quoque, lib. 1. Polit. cap. 7. & Laërtius in Thalete. Plinius omne oleum coëmisse ait: Cicero, omnem oleam, antequam florere cœpisset: Aristoteles & Laërtius, τὰ ἐλαιουργεῖα, hoc est, trapeta sive torcularia oleo premendo.

21. *Qua diximus.*] Initio sect. superioris.

22. *Restituisse mercedem.*] Ita MSS. Forte sincerius, *mercem.*

23. *Sextius.*] De eo Seneca, epist. 59. pag. 288. *Sextium ecce cum maxime lego, virum acrem, Græcis verbis, Romanis moribus philosophantem, &c. Q. Sextium patrem* appellat, ep. 64. pag. 295.

24. *Totumque Lunari.*] A Luna vitium rubiginis oritur. Theophr. lib. 3. de causis, cap. 27. pag. 292. Ἡ δ' ἐρυσίβη, σαπρότης τίς· οὐδὲν δὲ σαπρὸν ἄνευ θερμότητος ἀλλοτρίας· μάλιστα δὲ ἐρυσιβοῦται σῖτος τοῖς πανσελήνοις. διὸ καὶ τὴν σελήνην τῇ θερμότητι σήπειν τῆς νυκτός. *Rubigo autem putredo quædam est: nec putridum esse quidquam potest sine alieno calore. Triticum pleniluniis potissimum rubiginem capit. Ratio in calore est, quo etiam noctu Luna putrefacere potest.*

25. *Vt sæpius diximus.*] In primis libro 2. sect. 6. ubi *in ipso coïtu non cerni* Lunam admonet, *quoniam haustum omnem lucis aversa illo regerat, unde acceperat.*

Sect. LXIX. 1. *Vis major.*] Græci θεοῦ βίαν vocant; Latine vim divinam dixit Ulpianus, leg. *fluminum*, §. *Servus*, Dig. *damni infecti.* Idem, leg. 19. Dig. tit. 2. *locati conducti*, §. *Ex conducto*, vim tempestatis calamitosæ. Et §. *Culpæ autem*, eodem titulo: *Vis major quam Græci θεοῦ βίαν appellant, non debet conductori damnosa esse, si plus quam tolerabile est, læsi fuerint fructus.* Cœli vim majorem appellat Colum. lib. 1. cap. 7.

2. *Vt quarum exortu.*] Sic Aratus, & qui Aratum transtulere, Tullius & Avienus. Vide Petavium, lib. 2. Var. Dissert. cap. 9. in Uranolog. pag. 100.

3. *Huius defluvio.*] Hoc veterum commentum hodie merito Philosophi rident. Vide Fromondum, lib. 2. Meteorol. art. ult. pag. 86.

4. *Suo loco fecimus.*] Sect. sup. circa initium. Mox centra

commiſſuras eorum obtinente hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus utriuſque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantum locis Solis terræque centra congruunt. Igitur horum ſiderum diebus, ſi purus atque mitis aër genitalem illum lacteumque ſuccum tranſmiſerit in terras, læta adoleſcunt ſata. Si Luna, [5] qua dictum eſt ratione, roſcidum frigus aſperſerit, admixta amaritudo, ut in lacte, [6] puerperium necat. Modus in terris hujus injuriæ, quem fecit in quacumque convexitate comitatus utriuſque cauſæ. Et ideo non pariter in toto orbe ſentitur, ut nec dies. [7] Aquilam diximus in Italia exoriri a. d. XIII. Calendas Januarii. Nec patitur ratio Naturæ quidquam in ſatis ante eum diem ſpei eſſe certæ. Si vero interlunium incidat, omnes hibernos fructus & præcoces lædi neceſſe eſt.

3. Rudis fuit priſcorum vita atque ſine litteris: non minus tamen ingenioſam fuiſſe in illis obſervationem apparebit, quam nunc eſſe rationem. Tria namque tempora fructibus metuebant, propter quod inſtituerunt ferias, dieſque feſtos, [8] Rubigalia, [9] Floralia, Vinalia. Rubigalia Numa conſtituit anno regni ſui XI. quæ nunc aguntur a. d. ſeptimum Calendas Maii, quoniam tunc fere ſegetes rubigo occupat. [10] Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, ſicut tunc ferebat ratio. Sed vera cauſa eſt, quod [11] poſt dies undeviginti ab æquinoctio verno, [12] per id quatriduum; varia gentium obſervatione in IV. Calendas Maii, Canis occidit, ſidus [13] & per ſe vehemens, & cui [14] præoccidere caniculam neceſſe ſit. Itaque iidem Floralia quarto Calendas ejuſdem inſtituerunt, [15] Urbis anno DXVI. ex oraculis Sibyllæ, ut omnia bene defloreſcerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo ſi in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt, lædi neceſſe erit. Vinalia priora, quæ ante hos dies ſunt IX. Calendas Maii [16] deguſtandis vinis inſtituta, nihil ad fructus attinent: nec quæ adhuc diximus, ad vites oleaſque: quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit a. d. VI. Idus Maii, [17] ut docuimus. Aliud hoc quatriduum eſt, quod neque rore ſordere velint: exhorrent enim frigidum ſidus Arcturi [18] poſtridie occidens: & multo minus plenilunium incidere.

4. [19] IV. Nonas Junii iterum Aquila exoritur veſperi, decretorio die florentibus oleis vitibuſque, ſi plenilunium in eum incidat. Equidem & ſolſtitium VIII. Calendas Junii ſimili cauſa duxerim, & Canis ortum poſt dies a ſolſtitio XXIII. ſed interlunio accidente: [20] quoniam vapore conſtat culpa, [21] acinique præcoquuntur in callum. Rurſus plenilunium nocet a. d. IV. Nonas Julii, cum Ægypto Canicula exoritur: [22] vel certe

NOTÆ.

Solis ac terræ vocat, cæli terræque partem mediam a Sole ſignatam, cum circulum æquinoctialem deſcribit.

5. *Qua dictum eſt.*] In fine ſect. ſup.

6. *Puerperium necat.*] Puerperium de prole quoque ipſa, fetuque, dicitur. Plinius, lib. 7. ſect. 9. *Vno partu duodecim puerperia egeſta.* Et ſect. 3. *Aut puerperæ; aut puerperio.*

7. *Aquilam diximus.*] Ante menſem Januarium, ſed non appellato die, oriri Aquilam ſubobſcure innuit, libro 16. ſect. 42. ubi amygdalam concipere Aquila exoriente ait, eamdem florere menſe Januario.

8. *Rubigalia.*] Varro, lib. 5. de ling. Lat. pag. 47. *Robigalia dicta ab Robigo. Secundum ſegetes huic Deo ſacrificatur, ne rubigo occupet ſegetes.* Paulus ex Feſto: *Robigalia, dies feſtus, ſeptimo Kal. Maïas, quo Robigo Deo ſuo, quem putabant rubiginem avertere, ſacrificabant.* Ovidius, lib. 4. Faſtorum, verſ. 907.

Flamen in antiquæ lucum Rubiginis ibat,
Exta canis flammis, exta daturus ovis.
Protinus acceſſi, ritus ne neſcius eſſem,
Edidit hæc flamen verba, Quirine, tuus.
Aſpera Rubigo, parcas cerealibus herbis, &c.

Vetus inſcriptio apud Reineſ. pag. 218. ROBIGO. ET. CERERI. ET. FLORÆ. SACRVM.

9. *Floralia.*] Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 1. *Quarto invoco Rubigum ac Floram, quibus propitiis neque rubigo frumenta atque arbores corrumpit, neque non tempeſtive florent. Itaque publicæ Robigo feriæ Robigalia: Floræ ludi Floralia ſunt inſtituti.* Arnobius, lib. 4. adverſus Gent. *Flora illa genitrix & ſancta, obſcenitate ludorum bene curat ut arva floreſcant.* Ludorum Floralium mentio eſt in nummo Serviliæ gentis argenteo, apud Patinum, in Famil. pag. 260. n. 4. & in Muſeo noſtro. Hinc duos exhibet gladiatores: in imo, C. SERVIL. M. F. (quas duas poſtremas litteras Patinus omiſit; vidit etiam, ut in noſtro ſunt, Begerus in Theſauro Brandeburgico, pag. 585.) In altera parte caput Deæ Floræ eſt: retro lituus, inſigne C. Servilii auguratus: inſcriptio, FLORAL. PRIMVS. Quod cave legas, ut vulgo fit, *Floràlia primus*: nam ubi verbum, aut quale ſubintelligitur? Lege ergo: FLORAL*ia* PR*opriis* IM*penſis* V*eneri* S*acravit*: nempe *Servilius*, cujus nomen in parte nummi priore legitur. In tutela Veneris ſunt horti, ut Varro dicet infra, n. 23.

10. *Hoc tempus Varro.*] De hac Varronis ſententia Petavium vide, lib. 2. Var. Diſſert. in Uranol. cap. 10. pag. 104.

11. *Poſt dies undeviginti.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXVIII.

12. *Per id quatriduum.*] A VII. Calendas ad IV.

13. *Et per ſe vehemens.*] Ut in ortu ſuo immodicos æſtus excitare Caniculam, ſic occidentem frigora & inimicas frugibus pruinas commovere, Plinius his verbis ſignificat. Columella, lib. XI. cap. 2. *Pridie Calend. Maïas: Canis ſe veſpere celat, tempeſtatem ſignificat.* Hoc Manilius voluit, lib. 1. verſ. 388.

Subſequitur rapido contenta Canicula curſu,
Quo nullum terris violentius advenit aſtrum,
Nec gravius cedit.

14. *Præoccidere caniculam.*] Rutilam canem immolari neceſſe eſt ad placandum ſidus. Vide Notas & Emend. num. XXXIX.

15. *Vrbis anno DXVI.*] Vide Notas & Emendat. num. XL.

16. *Deguſtandis vinis.*] Et antequam deguſtarent, libandis. Nam in his feſtis vinalibus, priuſquam e dolio vinum guſtarent, Jovi libabant: ni ita feciſſent, reliquum omne vinum ſacrum fiebat, & uſibus humanis eripiebatur. Feſtus: *Calpar, vinum novum, quod ex dolio demitur ſacrificii cauſa antequam guſtetur. Jovi enim prius ſua vina libabant, quæ appellabant Feſta Vinalia.*

17. *Vt docuimus.*] Tum libro 16. ſect. 42. tum hujuſce libri ſect. 66.

18. *Poſtridie occidens.*] Nempe x. Calendas Maii: ut etiam ſenſit Columella, lib. XI. cap. 2.

19. *IV. Nonas.*] Columella, loco cit. *IV. Nonas Junii, Aquila exoritur, tempeſtas ventoſa, & interdum pluvia.*

20. *Quoniam vapore.*] Calore, ut diximus libro 2. ſect. 40.

21. *Acinique præcoquuntur.*] Superiore libro, ſect. 37. num. 6. *Siderationis genus eſt in vitibus...... cum acini, priuſquam creſcant, decoquuntur in callum.*

22. *Vel certe XVI. Calendas.*] Biduo ante Columella loco cit. hoc eſt, Idibus, Procyonis ſive Caniculæ exortum matutinum aſſignat.

XVI. Calendas Augusti, cum Italiæ. Item XIII. Calendas Augusti, cum Aquila occidit, usque in X. Calendas ejusdem. Extra has causas sunt [23] Vinalia altera, quæ aguntur a. d. decimum tertium Calendas Septembris. Varro a Fidicula incipiente occidere mane, determinat, quod vult [24] initium autumni esse, & hunc diem festum tempestatibus leniendis institutum. [25] Nunc Fidiculam occidere a. d. VI. Idus Augusti servatur.

5. Intra hæc constat cælestis sterilitas. Neque negaverim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum æstimantium naturas. Sed a nobis rationem demonstratam esse satis est: reliqua observatione cujusque constabunt. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est, plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc mirari benignitatem Naturæ succurrit: jam primum hanc injuriam omnibus annis accidere non posse, propter statos siderum cursus: nec nisi paucis noctibus anni: idque quando futurum sit, facile nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, [26] earum quoque lege divisum, æstate interlunia præterquam biduo secura esse, hieme plenilunia: nec nisi æstivis [27] brevissimisque noctibus metui, diebus non idem valere. [28] Præterea tam facile intelligi, ut formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. [29] Avem parram, oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat. E diverso vireonem prodire ipso die solstitii. Neutrum vero Lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, & omni aura quiescente: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores: sic quoque non sine remedio.

LXX. [1] Sarmenta, aut palearum acervos, & evulsas herbas fruticesque, per vineas camposque, cum timebis, incendito: fumus medebitur. Hic e paleis & contra nebulas auxiliatur, ubi nebulæ nocent. [2] Quidam tres cancros vivos cremari jubent in arbustis, ut carbunculi non noceant. [3] Alii siluri carnem leviter uri a vento, ut per totam vineam fumus dispergatur. Varro auctor est, si Fidiculæ occasu, quod est initium autumni, uva picta consecretur inter vites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit, si fictili novo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates.

LXXI. [1] Opera rustica hujus intervalli, terram iterare, arare, arbores circumfodere: ubi æstuosa regio poscat, accumulare. Germinantia, nisi in solo luxurioso, fodienda non sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem hordeaceam facere. [2] Aream ad messem creta præparare, Catonis sententia amurca temperata, Virgilii operosius. Majore ex parte æquant tantum, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id satis ad pulveris remedium videtur.

CAP. XXX. LXXII. Messis ipsius ratio varia. [1] Galliarum latifundiis [2] valli prægrandes dentibus in margine infestis, duabus rotis per segetem impelluntur, jumento in contrarium juncto: ita direptæ in vallum cadunt spicæ. [3] Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atque [4] inter duas mergites spica distringitur. Alibi ab radice vellunt: quique id faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cum extrahant succum. Differentia hæc: Ubi stipula domos

NOTÆ.

23. *Vinalia altera.*] Nempe rustica. Varro, lib. 5. de ling. Lat. pag. 47. *Vinalia a vino. Hic dies Jovis, non Veneris. Hujus rei cura non levis in Latio. Nam aliquot locis vindemiæ primum a sacerdotibus publice fiebant, ut Romæ etiam nunc,* &c. Et pag. 48. *Vinalia rustica dicuntur ante diem XII. Calend.* (lego XIII.) *Septemb. quod tum Veneri dedicata ædes, & horti ejus tutelæ adsignantur, ac tum sunt feriati olitores.* Festus quoque: *Rustica Vinalia appellantur, mense Augusto, quarto decimo* (lego XIII. *tertio decimo*, non XIIII.) *Cal. Septemb. Jovis dies festus, quia Latini bellum gerentes adversus Mezentium, omnis vini libationem ei Deo dedicaverunt: eodem autem die Veneri templa sunt consecrata .... q ia in ipsius Deæ tutela sunt horti.*

24. *Initium autumni.*] Jam id attigit sect. 59.

25. *Nunc Fidiculam.*] Quæ & Lyra dicitur, ut ante monuimus. Pridie Idus oriri Columella existimat, loc. cit.

26. *Earum quoque lege.*] Noctium earum, quæ sunt metuendæ frugibus, hanc legem, hanc conditionem esse: ut interlunia noctu nonnisi duo æstate, plenilunia hieme, nisi biduo pariter, metuenda sint: cum uti dictum est num. 2. roscidum frigus Luna forsan aspersit, admiscetque amaritudinem satis.

27. *Brevissimisque noctibus.*] Ut minor sit nocendi mora.

28. *Præterea .... intelligi.*] Quando interlunium sit.

29. *Avem parram.*] De parra & vireone vide quæ diximus lib. 10. sect. 45.

Sect. LXX. 1. *Sarmenta.*] Nunc remedia proponit adversus rubiginem, quæ & Columella, lib. de arborib. cap. 13. *Ne rubigo vineam vexet. Palearum acervos inter ordines verno tempore positos habeto in vinea: cum frigus contra temporis consuetudinem intellexeris, omnes acervos incendito: ita fumus nebulam & rubiginem removebit.* Habet hoc ipsum & Diophanes in Geopon. lib. 5. cap. 31.

2. *Quidam tres.*] Sic Apuleius in Geopon. loc. cit.

3. *Alii siluri.*] Auctor Geopon. loc. cit. pag. 150. Τινὲς δὲ σίλουρον τὸν ἰχθὺν κατατεμόντες, καίουσι κατ' ἄνεμον, κατὰ πᾶν μέρος τοῦ χωρίου τὴν ὀσμὴν ποιοῦντες. *Quidam silurum piscem concisum urunt secundum ventum, ac per omnes regionis partes odorem spargunt.*

Sect. LXXI. 1. *Opera rustica.*] Columella, lib. XI. cap. 2. in Augusto.

2. *Aream .... creta præparare.*] Cato, cap. 129. *Aream ubi frumentum teratur, sic facies. Confodiatur minute terra, & amurca bene conspergatur, ut combibat quam plurimum. Ubi bene comminuta terra fuerit, & amurcam combiberit, cylindro aut pavicula coæquato:* &c. Cato cretam non nominat: sed Plinius cretam dixit amurca temperandam. Virgilius vitissim amurcam non nominat, sed cretam: libro 1. Georg. vers. 178.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta solidanda tenaci,
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat.

Sect. LXXII. 1. *Galliarum.*] In Galliarum fundis latioribus, fit vehiculum, seu carpentum, in vanni seu valli grandioris modum, cujus in fronte seu margine denticuli plurimi ac rari sint: id duabus rotis brevibus fertur, impellente bove, qui capite in vehiculum verso a tergo ipsius jugo aptetur & vinculis, qui sit mansuetus, nec modum compulsoris excedat. Hic ubi vehiculum per messes cœpit impellere, omnis spica in carpentum denticulis comprehensa decidit, abruptis relictisque paleis: & ita per paucos itus ac reditus brevi horarum spatio tota messis impletur. Ita fere Palladius, lib. 7. in Junio, tit. 2. pag. 122.

2. *Valli.*] Vallus hoc loco vehiculum nobis esse videtur, vanni grandioris instar, compactum. Vallum pro vanno Varro dixit lib. 1. de re rust. cap. 52.

3. *Stipulæ.*] Varro, lib 1. de re rust. cap. 56. sub urbe Roma id fieri solitum ait.

4. *Inter duas mergites.*] Mergas appellat Columella, lib. 2. cap. 21. pag. 78. ferramenta metendis frugibus idonea.

contegunt, quam longiſſimam ſervant. Ubi feni inopia eſt, ſtramento paleam quærunt. Panici culmo non tegunt. Milii culmum fere inurunt. Hordei ſtipulam bubus gratiſſimam ſervant. Panicum & milium ſingulatim [5] pectine manuali legunt Galliæ.

[6] Meſſis ipſa alibi [7] tribulis in area, [8] alibi equarum greſſibus exteritur, [9] alibi perticis flagellatur. Triticum, quo ſerius metitur, copioſius invenitur: quo celerius vero, [10] hoc ſpecioſius ac robuſtius. [11] Lex aptiſſima, antequam granum indureſcat, & cum jam traxerit colorem. Oraculum vero, biduo celerius meſſem facere potius, quam biduo ſerius. [12] Siliginis & tritici etiam ratio in area horreoque. Far, quia difficulter excutitur, convenit cum palea ſua condi: & ſtipula tantum & ariſtis liberatur.

Palea plures gentium pro feno utuntur. Melior ea, quæ tenuior, minutiorque, & pulveri propior: [13] ideo optima e milio, proxima ex hordeo, peſſima ex tritico, præterquam jumentis opere laborantibus. Culmum ſaxoſis locis cum inaruit, baculo frangunt, [14] ſubſtratu animalium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc: maturius defectus, muria diu reſperſus, dehinc ſiccatus in manipulos convolvitur, atque ita pro feno bubus datur. Sunt qui accendant in arvo & ſtipulas, magno [15] Virgilii præconio. [16] Summa autem ejus ratio, ut herbarum ſemen exurant. Ritus diverſitatem magnitudo facit meſſium, & caritas operariorum.

LXXIII. Connexa eſt ratio frumenti ſervandi. [1] Horrea operoſe tripedali craſſitudine, pariete lateritio, exædificari jubent aliqui. [2] Præterea ſuperne impleri, nec afflatus admittere, aut feneſtras habere ullas. Alii ab exortu tantum æſtivo, [3] aut ſeptemtrione, [4] eaque ſine calce conſtrui, quoniam ſit frumento inimiciſſima: [5] nam quæ de amurca præceperint, indicavimus. [6] Alibi contra ſuſpendunt granaria lignea columnis, & perflari undique malunt, atque etiam a fundo. Alii omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur: & ſi tegulis ſubjaceat, conferveſcere. [7] Multi ventilari quoque vetant: [8] curcu-

NOTÆ.

Sunt autem, inquit, *metendi genera complura: multi falcibus verriculatis, atque iis vel roſtratis, vel denticulatis, medium culmum ſecant: multi mergis: alii pectinibus ſpicam ipſam legunt*, &c. Feſtus: *Mergæ, Furculæ, quibus acervi frugum fiunt, dictæ a volucribus mergis, quia ut illi ſe in aquam mergunt, dum piſces perſequuntur: ſic meſſores eas in fruges demergunt, ut elevare poſſint manipulos.* Plautus in Pœnulo, act. 5. ſc. 2. verſ. 58.

Palas vendendas ſibi ait, & mergas datas,
Ut hortum ſodiat, atque ut frumentum metat.

Joan. de Janua: *Merga a merges dicitur, id eſt, furca cum qua cona ſegetis portatur.*

5. *Pectine manuali.*] Cum pectine ſubdito, ut fit in tondendis hominum capillis, exſtantes ſpicæ præſcinduntur, & ſingulæ quidem, nec, ut fit in frumentis, plures comæ vel jubæ ſimul.

6. *Meſſis ipſa.*] Seges, ſeu fruges demeſſæ.

7. *Tribulis in area.*] Tribula, ſive tribulum, vehiculum eſt terendis frumentis deſtinatum: unde nomen quoque ſuum habet, velut teribula, quoniam terat & extundat. Virgilius, lib. 1. Georg. verſ. 164.

Tribulaque, trahæque, & iniquo pondere raſtri.

Ubi Servius: *Tribula genus vehiculi omni parte dentatum, unde teruntur frumenta, quo maxime in Africa utuntur.* Varro neutrius generis facit, lib. 1. de ruſt. cap. 52. *E ſpicis*, inquit, *in aream excuti grana: quod fit apud alios jumentis junctis, ac tribulo: id fit e tabula lapidibus aut ferro exaſperata, quæ impoſito auriga, aut pondere grandi trahitur jumentis junctis, ut diſcutiat e ſpica grana: Aut fit ex aſſibus dentatis cum orbiculis: quod appellant plauſtrum Pœnicum.* Nonius feminini, cap. 3. *Tribulæ*, inquit, *femininum: Virgilius Georg. lib. 1. Tribulæque, trahæque, & iniquo pondere raſtri.*

8. *Alibi equarum.*] Varro, loc. cit. *Apud alios exteritur grege jumentorum inacto, & ibi agitato perticis, quod ungulis e ſpica exteruntur grana.* Sic pariter Columella, lib. 2. cap. 21.

9. *Alibi perticis.*] Uti nunc maxima parte Galliarum. Has perticas etiamnum flagella vocant, *des Fleaux.* Baculis excuti, ac tundi fuſtibus, dixit Columella, lib. 2. cap. 21. pag. 78.

10. *Hoc ſpecioſius.*] In area & in acervo melius quam in agro frumenta grandeſcere, ac ſi tempeſtive deciſa ſint, poſtea capere incrementum, auctor eſt etiam Columella loc. cit.

11. *Lex aptiſſima.*] Columella, loc. cit. *Recraſtinari non debet, ſed æqualiter flaventibus jam ſatis, antequam ex toto grana indureſcant, cum rubicundum colorem traxerunt, meſſis facienda eſt, ut potius in area & in acervo, quam in agro grandeſcant frumenta*, &c.

12. *Siliginis.*] Hoc eum arbitror velle, quod ſtatim ex Columella diximus, in area & in acervo magis, quam in agro, frumenta grandeſcere.

13. *Ideo optima e milio &c.*] Ad pabulum ſcilicet jumentorum. Columella, lib. 6. cap. 3. *Minus commode tuemur armentum paleis, quæ ubique, & quibuſdam regionibus ſolæ præſidio ſunt: eæ probantur maxime ex milio, tum ex hordeo, mox etiam ex tritico.*

14. *Subſtratu animalium.*] Ut ſtramenti vice animalibus ſubſternatur in hiberna ſtabulatione.

15. *Virgilii præconio.*] Libro 1. Georg. verſ. 84.

Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis:
Sive inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor, &c.

16. *Summa autem.*] Præcipua, inquit, optimaque ratio Virgilii eſt, ut herbarum inutilium ſemina igne exurantur. Hunc igitur intellectum Plinius putavit eſſe horum verborum, *Omne per ignem Excoquitur vitium.* Alii *ſumma autem ratio* legunt, dempta vocula *ejus*: ut ſit ſententia, prætermiſſam ab eo vate rationem validiſſimam, quæ hunc ritum probaret. Sed MSS. omnes reclamant.

Sect. LXXIII. 1. *Horrea... tripedali.*] Bipedali contentus Palladius, lib. 1. cap. 19. pag. 18.

2. *Præterea ſuperne.*] Non per feneſtras, ſed per tabulatum, cameramve, in horreum grana conjici.

3. *Aut ſeptemtrione.*] Hunc ſitum approbat Vitruvius, lib. 1. cap. 4. pag. 8.

4. *Eaque ſine calce.*] Amurcam immiſcet calci Columella loc. cit. ad ſolum ſternendum, pavimentaque coagmentanda. Item Geopon. auctor, lib. 2. cap. 25.

5. *Nam quæ .... indicavimus.*] Libro 15. ſect. 8. Adde iis Columellam, lib. 1. cap. 6. *Neque me præterit ſedem frumentis optimam quibuſdam videri horreum camera contectum, cujus ſolum terrenum priuſquam conſternatur perfoſſum, & amurca recenti, non ſalſa, madefactum, velut Signinum opus, paviculis condenſatur.*

6. *Alibi contra.*] Sic libri omnes. Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 57. pag. 70. *At triticum condi oportet in granaria ſublimia, quæ perflentur vento ab exortu, ac Septemtrionum regione; ad quæ nulla aura humida ex propinquis locis adſpiret.* Et paulo poſt: *Granaria in agro quidam ſublimia faciunt, ut in Hiſpania citeriore, & in Apulia: ita ut non ſolum a lateribus per feneſtras, ſed etiam ſubtus a ſolo ventus regirare poſſit.*

7. *Multi ventilari.*] Columella, lib. 1. cap. 6. pag. 26. *Sic emunita ſola & latera horreorum, ut retuli, prohibent curculionem: quod genus exitii cum incidit, multi opinantur arceri poſſe, ſi excuſæ fruges in horreo ventilentur, & quaſi refrigerentur. Id autem falſiſſimum eſt: neque enim hoc facto expelluntur animalia, ſed immiſcentur totis acervis: qui ſi maneant immoti, ſummis tantum partibus infeſtantur: quoniam infra menſuram palmi non naſcitur curculio: longeque præſtat id ſolum, quod jam vitiatum eſt, quam totum periculo ſubjicere*, &c.

8. *Curculionem.*] Refert hoc ipſum Palladius loc. cit. ex Columella. Virgil. lib. 1. Georg. verſ. 185.

Populatque ingentem farris acervum Curculio.

Vermis eſt frumenta corrodens, vulgo *Calendre, Charenſon.* Plautus in ea fabula, quam de paraſiti cujuſdam nomine Cur-

lionem enim non descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. [9] Columella & Favonium ventum conferre frumento præcipit: quod miror equidem, [10] siccissimum alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede e longioribus suspensa, invehere jubeant. Nobis referre plurimum tempestivitas condendi videbitur. Nam si parum tostum atque robustum sit, aut calidum conditum, [11] inimica innasci necesse est.

[12] Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cum est numerosius, ut milio: aut succi pinguedine, qui pto humore sufficit tantum, ut sesamæ: aut amaritudine, ut lupino & cicerculæ. In tritico maxime crescunt animalia, quoniam spissitate sua concalescit, & furfure crasso vestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & legumini: ideo non generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc effervescit. [13] Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantali. Alii Chalcidica aut Carica creta, aut etiam absinthio. [14] Est & Olynthi ac Cerinthi Eubœæ terra, quæ corrumpi non sinat. Nec fere condita in spica læduntur. Utilissime tamen servantur in scrobibus, [15] quos siros vocant, ut in Cappadocia & in Thracia. In Hispania & Africa, ante omnia ur sicco solo fiant, curant: mox ut palea substernatur. Præterea cum spica sua conduntur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. [16] Varro auctor est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium vero centum. [17] Fabam & legumina in olеariis cadis oblita cinere, longo tempore servari. Idem fabam a Pyrrhi regis ætate, in quodam specu Ambraciæ usque ad piraticum Pompeii Magni bellum durasse, annis circiter centum viginti. Ciceri tantum nullæ bestiolæ in horreis innascuntur. [18] Sunt qui urceis cinere substratis, & illitis acetum habentibus, leguminum acervos superingerant, ita non nasci [19] maleficia credentes. [20] Alii qui in salsamentariis cadis gypso ilinant; alii qui lentem aceto laserpitiato respergant, siccatamque oleo inungant. Sed brevissima observatio, quod vitiis carere velis, interlunio legere. Quare plurimum refert condere quis malit, an vendere. [21] Crescente enim Luna, frumenta grandescunt.

Cap. xxxi. LXXIV. Sequitur ex divisione temporum autumnus a Fidiculæ occasu ad æquinoctium, ac deinde Vergiliarum occasum, initiumque hiemis. In his intervallis [1] significant, pridie Idus Augusti Atticæ Equus oriens vesperi: Ægypto & Cæsari [2] Delphinus occidens. [3] XI. Calend. Septembris Cæsari & Assyriæ, stella quæ Vindemitor appellatur, exoriri mane incipit, vindemiæ maturitatem promittens. Ejus argumentum erunt acini colore mutati. Assyriæ v. Calendas & Sagitta occidit, & etesiæ desinunt. Vindemitor Ægypto Nonis exoritur, Atticæ Arcturus matutino, & Sagitta occidit mane. [4] Quinto Idus Septembris, Cæsari Capella oritur vesperi. Arcturus vero medius pridie Idus, [5] vehementissimo significatu terra marique per dies quinque. Ratio ejus hæc traditur: Si Del-

NOTÆ.

lionem inscripsit, act. 4. sc. 4. vers. 30.

Ubi nunc Curculionem inveniam? CA. *In tritico facillime*
Vel quingentos curculiones pro uno saxo reperias.

9. *Columella.*] Libro 2. cap. 21. pag. 79. *At ubi paleis immixta sunt frumenta, vento separentur. Ad eam rem Favonius habetur eximius, qui lenis, æqualisque, æstivis mensibus perflat.* Sic etiam auctor Geopon. lib. 2. cap. 25.

10. *Siccissimum.*] Tepidum Favonium, sed Subsolano tamen Sicciorem esse dixit, lib. 2. sect. 48.

11. *Inimica innasci.*] Formicam, & curculionem.

12. *Diuturnitatis.*] Theophr. lib. 4. de causis, cap. 16. pag. 320. Πρὸς δὲ θησαυρισμὸν ἄριστα μὲν κέγχρος. καὶ ἔλυμος, καὶ σήσαμον, καὶ θέρμος, καὶ ἐρέβινθος· τὰ μὲν, ὅτι πολυχίτωνα καὶ ξηρά, τὰ δ' ὅτι λιπαρά. ὁ δὲ θέρμος καὶ ὁ ἐρέβινθος, πικρότητά τινα ἔχουσι καὶ δριμύτητα· καὶ διατηροῦσι δὲ ταῦτα ἀπαθῆ, ὥσπερ εἴρηται). *Omnium optime recondi possunt, milium, panicum, sesama, lupinum, cicer. Milium & panicum, quia tunica multiplici integuntur, & sicca sunt: sesama, ob succi pinguitudinem: lupinum & cicer amaritudinem quamdam & acrimoniam habent, quæ conservare ea sine noxa possunt, ut dictum est.* Cicerculam Theophrasti ἐρέβινθον dici obiter animadverte.

13. *Quidam ipsum.*] Varro, lib. 1. de re rust. cap. 57. *Quidam ipsum triticum amurca conspergunt, cum addant in circiter mille modiûm, quadrantal amurcæ. Item alius aliud adfriat, aut aspergit: ut Chalcidicam, aut Caricam cretam, aut absinthium.* De quadrantali seu amphora, dixi lib. 14. sect. 5.

14. *Est & Olynthi.*] Creditur & terram apud quosdam haberi, inquit Theophrastus, lib. 8. histor. cap. extremo, qua illitum triticum servari unice potest: Δοκεῖ δὲ καὶ γῆ τις εἶναι παρά τισιν, ἣ διαπαττομένη συντηρεῖ τὸν πυρόν. ὥσπερ ἥ τε ἐν Ὀλύνθῳ, καὶ ἐν Κηρίνθῳ τῆς Εὐβοίας.

15. *Quos siros vocant.*] Varro, loc. cit. *Quidam granaria habent sub terris, speluncas, quas vocant σειροὺς, ut in Cappadocia ac Thracia. Alii, ut in Hispania citeriore puteos, ut in agro Carthaginiensi & Oscensi. Horum solum paleis substernunt, & curant ne humor aut aër tangere possit, nisi cum promitur ad usum: quo enim spiritus non pervenit, ibi non oritur curculio.* Habet eadem Columella, lib. 1. cap. 6. Hesychius: Σιροῖς, ὀρύγμασιν, ἐν οἷς κατετίθεντο τὰ σπέρματα.

16. *Varro.*] Loco citato. In Bibliotheca Cæsarea Viennæ Austriæ capsulam asservari, scribit Lambecius ei Bibliothecæ præfectus, lib. 6. pag. 316. qua in capsula frumentum sit conditum, quod anno 1664. trecentorum jam ac tricenûm esset annorum, ut ex affixis ei capsæ publicis instrumentis ac monumentis liquet.

17. *Fabam &c.*] Varro, lib. 1. de re rust. cap. 58.

18. *Sunt qui urceis.*] Fictilibus æneisve vasis, coopertis; intus acetum habentibus, foris cinere illitis, inferne cinere rursum substratis.

19. *Maleficia.*] Bestiolas frugibus inimicas.

20. *Alii qui in.*] Quod de leguminibus generatim Plinius & universe pronunciat, hoc in primis de lente Columella, lib. 2. cap. 10. *Ea*, inquit, *ne curculionibus absumatur, . . . in Sole siccetur, & radice silphii trita cum aceto aspergatur, defriceturque: atque ita rursus in Sole siccata, & mox refrigerata recondatur, si major est modus, in horreo: si minor, in vasis oleariis, salsamentariisque, quæ repleta confestim gypsata sunt. Quandocumque in usus prompserimus, integram lentem reperiemus. Potest tamen etiam citra istam medicationem cineri mixta commode servari.*

21. *Crescente.*] Frumenta Luna crescente lecta grandescunt in area.

Sect. LXXIV. 1. *Significant.*] Hoc est, ut sæpe diximus, tempestatum significatus habent dies aut sidera mox appellanda.

2. *Delphinus occidens.*] Occasu vespertino: quem Idibus Columella adjudicat: *Idibus Augusti, Delphini occasus, tempestatem significant.* Et postero die, *XIX. Calend. Septemb. ejusdem sideris matutinus occasus tempestatem significat.*

3. *XI. Calend. Septemb.*] Quatriduo post Columellæ, lib. XI. cap. 2. *VII. Calend. Septemb. Vindemiator exoritur mane, & Arcturus incipit occidere: interdum pluvia.*

4. *Quinto Idus.*] Columellæ, *Septimo Idus Capra exoritur, tempestatem significat.*

5. *Vehementissimo.*] Plautus in Rudente, Prolog. vers. 69.

Increpui hibernum, & fluctus movi maritimos:

phino occideute imbres fuerint, non futuros per Arcturum. Signum orientis ejus fideris fervetur hirundinum abitus: [6] namque deprehenfæ intereunt. Decimo fexto Calendas Octobris Ægypto Spica, quam tenet Virgo, exoritur matutino, etefiæque definunt. [7] Hoc idem Cæfari XIV. Calendas, XIII. Affyriæ fignificant: & XI. Calendas Cæfari [8] commiffura Pifcium occidens, ipfumque [9] æquinoctii fidus VIII. Calend. Octobris. Deinde confentiunt (quod eft rarum) Philippus, Callippus, Dofitheus, Parmenifcus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, IV. Calendas Octobris Capellam matutino exoriri, & III. Calendas Hœdos. Sexto Nonas Octobris Atticæ Corona exoritur mane. Afiæ & Cæfari V. Calendas Heniochus occidit matutino. Tertio Calendas Cæfari Corona exoriri incipit: & poftridie occidunt Hœdi vefperi. VIII. Idns Octobris Cæfari fulgens in Corona ftella oritur. Et III. Idus Vergiliæ vefperi. Idibus Corona tota. Sexto Calendas Novembris Suculæ vefperi exoriuntur. Pridie Calendas Cæfari Arcturus occidit: & Suculæ exoriuntur cum Sole. Qurrto Nonas Arcturus occidit vefperi. Quinto Idus Novembris gladius Orionis occidere incipit. Deinde III. Idus Vergiliæ occidunt.

In his temporum intervallis opera ruftica, napos, raphanos ferere, [10] quibus diebus diximus. Vulgus agrefte & rapa [11] poft ciconiæ difceffum male feri putat. Nos omnino poft Vulcanalia, [12] & præcocia cum panico. A Fidiculæ autem occafu viciam, fafeolos, [13] pabulum: [14] hoc filente Luna feri jubent. Et frondis præparandæ tempus hoc eft. Unus frondator quatuor frondarias fifcinas complere in die juftum habet. Si decrefcente Luna præparetur, non putrefcit: Aridam colligi non oportet.

Vindemiam antiqui numquam exiftimavere maturam ante æquinoctium: jam paffim rapi cerno. Quamobrem & hujus tempora notis argumentifque fignentur. Leges ita fe habent: Uvam calidam ne legito, hoc eft, in ejus ficcitate, [15] ac nifi imber intervenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc eft, fi ros nocturnus fuerit; nec prius, quam Sole difcutiatur. Vindemiare incipito, cum ad palmitem pampinus procumbere cœperit, aut cum exempto acino ex denfitate intervallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acinos plurimos fert, fi contingat crefcente Luna vindemiare. Preffura una [16] culeos XX. implere debet. [17] Hic eft pes juftus. Ad totidem culeos [18] & lacus, XX. jugeribus unum fufficit [19] torculum. [20] Premunt aliqui fingulis, utilius binis, [21] licet magna fit vaftitas fingulis. Longitudo in his refert, non craffitudo: [22] fpatiofa melius premunt. [23] Antiqui funibus vittifque loreis ea [a] detrahebant, & vectibus. [24] Intra centum annos inventa [b] [25] Græcanica, mali rugis per cochleas [26] bullantibus, palis affixa arbori ftella, a palis arcas lapidum [27] attollente fecum arbore: quod maxime probatur. [28] Intra viginti duos hos annos inventum, parvis prelis, & minori torculari, ædificio breviore, [29] & malo in medio de-

INTERPRETATIO.

a *Detrahebant.*] Deprimebant *prela.*

b *Græcanica.*] Græcanica *torcula*, in quibus rugæ *torcularii mali* per cochleam torquentur: impofita arbori affixaque *ex altero trabis capite* ftella *lignea* e palis *decuffatim pofitis*: quibus e palis arcæ lapidum pendeant, quas fecum attollat arbos.

NOTÆ.

Nam Arcturus fignum fum omnium acerrimum:
Vehemens fum exoriens: cum occido, vehementior.

Stella eft eximie confpicua in figno Bootæ five Arctophylacis, poft caudam majoris urfæ: unde nomen habet, quafi ἄρκτυ ὐρά. Cicero, in Phænom. de Arctophylace:

Arctophylax, vulgo qui dicitur effe Bootes, &c.
Huic autem fubter præcordia fixa videtur
Stella micans radiis, Arcturus nomine claro.

6. *Namque deprehenfæ.*] Quæ ab eo fidere deprehenduntur, nec ante abierint, quam exoriatur, frigore intereunt.

7. *Hoc idem Cæfari.*] Et Columellæ, lib. XI. cap. 2. pag. 381. *XIV. Calend. Octob. Spica Virginis exoritur.*

8. *Commiffura Pifcium.*] Ea tæniola eft, qua uterque Pifcis connectitur, ut quidem in globo pingitur. Columella eodem die Pifces occidere matutino ait.

9. *Æquinoctii fidus.*] Sol æquinoctium faciens.

10. *Quibus diebus diximus.*] Sect. 35. *inter duorum numinum dies feftos, Neptuni atque Vulcani.*

11. *Poft ciconiæ.*] De ejus difceffu diximus, fect. 31.

12. *Et præcocia.*] Rapa nimirum, cum panico, quod feri diximus ante Vergiliarum exortum initio fect. 10.

13. *Pabulum.*] Sive ocymum, ut dictum eft lib. 17. fect. 35. *Ocymum quod in vinea feri Cato jubet, antiqui appellabant pabulum*, &c.

14. *Hoc filente Luna.*] Hoc eft, in interlunio, ut dictum eft lib. 16. fect. 74. Adde Marbodæum, lib. de lapid. pretiof. cap. 19. qui Lunam filentem Lunam primam interpretatur.

15. *Ac nifi imber.*] Simile eft quod Cato præcipit, cap. 112. de vino Coo faciendo: *Uvas relinquito in vinea, finito ut bene coquantur: & ubi pluerit, & ficcaverit, tunc deligito*, &c.

16. *Culeos XX.*] De culeo diximus, lib. 14. fect. 5. De lacu, fect. 7.

17. *Hic eft pes juftus.*] Hæc menfura preffuræ jufta ac legitima.

18. *Et lacus.*] *Pour vingt cuvées.*

19. *Torculum.*] *Un Preffoir.* Torculum, torcular, torcularium, dixere promifcue vetufti fcriptores.

20. *Premunt aliqui fingulis.*] Torculis, five prelis fcilicet. Eft autem prelum torcularium, *l'arbre du preffoir.*

21. *Licet magna fit vaftitas.*] Duobus prelis longitudinem pedum quadragenûm Vitruvius affignat, lib. 6. cap. 9. pag. 116. latitudinem, XXIV.

22. *Spatiofa.*] Quæ nempe longiora funt & eadem latiufcula.

23. *Antiqui.*] Meminit ejus moris loco cit. Vitruvius: *Ipfum autem torcular, fi non cochleis torquetur, fed vectibus*, &c.

24. *Intra centum annos.*] Augufti principatu.

25. *Græcanica.*] Subintellige torcula: *Preffoir à vis.*

26. *Bullantibus.*] Decurrentibus per cochleam fpiris craffioribus, torofis, exftantibus, in bullæ morem rotundatis. Plus etiam dixiffe videtur una fignificatione vocis hujufce *bullantibus*, quam poffit ulla copia fermonis enarrari.

27. *Attollente fecum arbore.*] Ad æquipondium videlicet, interim dum ex altero capite arbos deprimitur: uti in tollenonibus fieri quotidie promptum eft intelligere. De tollenonibus, libro feq. fect. 20.

28. *Intra viginti duos.*] Anno igitur Urbis DCCCVIII. Neronis, tertio: hæc enim auctor commentabatur anno DCCCXXX.

29. *Et malo.*] Malus torcularius in medio ftatuitur, *La vis du preffoir.*

creto, [30] tympana imposita vinaceis superne toto pondere urgere, & super prela construere [31] congeriem.

Hoc & poma colligendi tempus, & observatio, cum aliquod maturitate, non tempestate deciderit: hoc & fæces exprimendi: [32] hoc & defrutum coquendi silente Luna noctu: aut si interdiu, plena: ceteris diebus aut ante exortum Lunæ, aut post occasum. Nec de novella vite, aut palustri, nec nisi e matura uva, nec nisi foliis despumandum: quia si ligno contingatur vas, adustum ac fumosum fieri putant. [33] Justum vindemiæ tempus ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum dies XLIIII. Ab eodem die oraculum occurrit, [34] frigidum picari pro nihilo ducentium. Sed jam & Calendis Januarii, defectu vasorum, vindemiantes vidi, piscinisque musta condi, aut vina effundi priora, [35] ut dubia reciperentur. Hoc tam sæpe proventu nimio evenit, quam sævitia insidiantium caritati civili. Sed æqui patrisfamilias modus, annona cujusque anni uti. Id peræque etiam lucrosissimum. Reliqua de vinis affatim dicta sunt. Item vindemia facta olivam esse rapiendam, & quæ ad oleum pertinent, quæque ad Vergiliarum occasum agi debent.

CAPUT XXXII. LXXV. His, quæ sunt necessaria adjicientur de Luna, ventisque, & præsagiis, ut sit tota sideralis ratio perfecta. [1] Namque Virgilius etiam in numeros Lunæ digerenda quædam putavit, Democriti secutus ostentationem. Nos legum utilitas, quæ in toto opere, in hac quoque movet parte. [2] Omnia quæ cæduntur, carpuntur, conduntur, innocentius decrescente Luna, quam crescente fiunt. [3] Stercus, nisi decrescente Luna, ne tangito. Maxime [4] intermenstrua dimidiaque stercorato. Verres, juvencos, arietes, hœdos, decrescente Luna castrato. Ova Luna nova supponito. Scrobes Luna plena noctu facito. Arborum radices Luna plena operito. Humidis locis interlunio serito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, & condi circa extremam Lunam jubent: seminaria, cum Luna supra terram sit, fieri: calcari musta, cum Luna sub terra: [5] item materies cædi, quæque alia suis locis diximus. Neque facilior est observatio ac jam dicta a nobis [6] secundo volumine: sed quod intelligere vel rustici possint, quoties ab occidente Sole cernetur, prioribusque noctis horis lucebit, crescens erit, & oculis dimidiata judicabitur: cum vero occidente Sole orietur ex adverso, ita ut pariter aspiciantur, tum erit plenilunium. [7] Quoties ab ortu Solis orietur, prioribusque noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendet, decrescens erit, iterumque dimidia. In coïtu vero (quod interlunium vocant) cum apparere desierit. Supra terras autem erit, quamdiu & Sol, interlunio, & prima tota die: secunda, horæ unius [8] dextante sicilico: ac deinde tertia usque ad quintam decimam, multiplicatis horarum iisdem portionibus: quintadecima tota supra terras noctu erit, eademque sub terris tota die. Decima sexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem sicilicum sub terra aget, easdemque portiones horarum per singulos dies adjiciet usque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quod sub terris agat, tantumdem novissimis ex die adjiciet supra terram. Alternis autem mensibus XXX. implebit numeros, alternis vero detrahet singulos. Hæc erit ratio lunaris.

CAPUT XXXIII. LXXVI. Ventorum paulo scrupulosior. Observato Solis ortu quocumque libeat die, stantibus [1] hora diei sexta, sic ut ortum eum a sinistro humero habeant, contra mediam faciem meridies, a vertice septemtrio erit. Qui ita limes per agrum currit, [2] cardo appellatur. Circumagi deinde melius est, ut umbram suam quisque cernat: alioqui post hominem erit. Ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei a dextro humero fiat, occasus a sinistro, tunc erit hora sexta, cum minima umbra contra medium fiet hominem. Per hujus mediam longitudinem duci sarculo sulcum: vel cinere lineam, verbi gratia, pedum viginti conveniet: mediamque mensuram, hoc est, in decimo pede, circumscribi

NOTÆ.

30. *Tympana.*] Asseres planos ac latos, uvis quæ sunt premendæ impositos.

31. *Congeriem.*] Lapidum videlicet, ad pondus augendum.

32. *Hoc & defrutum.*] Ita Columella, lib. 12. cap. 19. pag. 427.

33. *Justum vindemiæ.*] Varro, lib. 1. de re rust. cap. 34.

34. *Frigidum picari.*] Hoc est, inutile esse & tempestivum, ac nihili, vasa seu dolia parare, picare, instruere, post eum diem, cum cælum esse tum frigidum cœpit: serum esse tum comparare, quæ prompta esse prius oportuit.

35. *Ut dubia.*] Nova scilicet, quibus vetusta vina præstant. Sunt enim ea dubiæ bonitatis, quorum tam sera pressura, quæque serius sunt vasis condita.

Sect. LXXV. 1. *Namque Virgilius.*] Libro 1. Georg. versu 276. Mox *quædam Lunæ*, hoc est, quædam de Luna.

2. *Omnia quæ.*] Vide quæ dicta sunt lib. 2. sect. 74.

3. *Stercus.*] Auctor Geopon. lib. 2. cap. 19. pag. 59. Ὅτι ἐν σελήνης αὐξανούσης οὐ χρὴ κοπρίζειν, &c.

4. *Intermenstrua.*] Sive intermestri, ut dictum est lib. 16. sect. 75.

5. *Item materies.*] Vide lib. 16. sect. 74.

6. *Secundo volumine.*] Libro 2. sect. XI.

7. *Quoties ab ortu.*] Quoties ab exortiva cæli parte oritur, sed serius, ita ut nocti suum lumen per aliquot horas neget.

8. *Dextante sicilico.*] Secunda die, inquit, Luna supra terras erit per dextantem sicilicum unius horæ vesperi, hoc est, 51. min. $\frac{1}{4}$. seu per quinque sextas partes unius horæ, & aliquanto amplius. Finge horam unam in partes duodenas tribui: dextans ex illis denas complectitur: sicilicus, partis undecimæ quartam partem.

Sect. LXXVI. 1. *Hora diei sexta.*] Quæ nobis meridies est, & duodecima diei hora.

2. *Cardo.*] Limiti, fossæ, viæ, quæ a meridie ad septemtrionem ducebatur, cardinis nomen inditum est a mundi cardine, ut Hyginus admonet initio libri de limitibus constituendis.

circulo

circulo parvo, [3] qui vocetur umbilicus. Quæ pars fuerit a vertice umbræ, hæc erit ventus ſeptemtrionalis. Illo tibi, putator, arborum plagæ ne ſpectent, neve arbuſta vineæve, niſi in Africa, Cyrenis, Ægypto. Illinc flante ne arato, quæque alia præcipimus. Quæ pars lineæ fuerit a pedibus umbræ, meridiem ſpectans, hæc ventum Auſtrum dabit, quem a Græcis Notum diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiam, vineamque, agricola, ne tractes. [4] Humidus aut æſtuoſus Italiæ eſt. Africæ quidem incendia cum ſerenitate affert. In hunc Italiæ palmites ſpectent, ſed non plagæ arborum vitiumve. [5] Hunc oliveti metator Vergiliarum quatriduo, hunc caveat inſitor calamis, gemmiſque inoculator. De ipſa regionis ejus hora præmonuiſſe conveniet. Frondem media die, arborator, ne cædito. Cum meridiem adeſſe ſenties, paſtor, æſtate contrahente ſe umbra, pecudem a Sole in opaca cogito. [6] Cum æſtate paſces, in occidentem ſpecta ante meridiem, poſt meridiem in orientem: aliter noxium, [7] ſicut hieme & vêre, ſi in rotulentum duceres. Ne contra ſeptemtrionem paveris [8] ſupradictum. [9] Clodunt ita, lippiuntve ab afflatu, & alvo cita pereunt. [10] Qui feminas concipi voles, in hunc ventum ſpectantes iniri cogito.

LXXVII. 1. [1] Diximus ut in media linea deſignaretur umbilicus. Per hunc medium transverſa currat alia. Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occaſum æquinoctialem: & limes qui ita ſecabit agrum, [2] decumanus vocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decuſſes obliquæ, ita ut a ſeptemtrionis dextra lævaque ad Auſtri dextram lævamque deſcendant. Omnes per eumdem currant umbilicum, omnes inter ſe pares ſint, omnium intervalla paria. Quæ ratio ſemel in quoque agro ineunda erit: vel ſi ſæpius libeat uti, e ligno facienda, regulis paribus in [3] tympanum exiguum, ſed circinatum, adactis. Ratione qua doceo, occurrendum ingeniis quoque imperitorum eſt. Meridiem excuti placet, quoniam ſemper eſt idem: Sol autem quotidie ex alio cæli momento, quam pridie, oritur: ne quis forte ad exortum capiendam putet lineam. Ita cæli exacta parte, quod fuerit lineæ caput ſeptemtrioni proximum a parte exortiva, ſolſtitialem habebit exortum, hoc eſt, [5] longiſſimi diei, ventumque [4] Aquilonem, Boream Græcis dictum. In hunc ponito arbores viteſque. Sed hoc flante ne arato: frugem ne ſerito: ſemen ne jacito. Præſtringit enim atque percellit hic radices arborum quas poſiturus afferes. Prædoctus eſto: alia robuſtis proſunt, alia infantibus. Nec ſum oblitus, in hac parte ventum Græcis poni, quem Cæciam vocant. Sed idem Ariſtoteles, vir immenſæ ſubtilitatis, qui id ipſum fecit, rationem convexitatis mundi reddit, qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola. [5] Mollitur ſidere æſtate media, mutatque nomen, & Eteſias vocatur. Ergo cum frigidum ſenties, caveto: ac quacumque Aquilo prædicitur, tanto pernicioſior ſeptemtrio eſt. [6] In hunc Aſiæ, Græciæ, Hiſpaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbuſta vineæque ſpectent. [7] Qui mares concipi voles, in hunc paſcito, ut ſic ineuntem ineat. Ex adverſo Aquilonis ab occaſu brumali Africus flabit, quem Græci Liba vocant. [8] In hunc a coïtu cum ſe pecus circumegerit, feminas conceptas eſſe ſcito.

CAPUT XXXIV.

2. Tertia a ſeptemtrione linea, quam per latitudinem umbræ duximus, & decumanam

NOTÆ.

3. *Qui vocetur umbilicus.*] Umbilicum Plinius admonet appellari; ſpatium inſtar circuli circumſcriptum, in medio agri, vel regionis. Sic libro 3. ſect. XVII. *Cutiliæ lacum* dixit idem a Varrone appellari *Italiæ umbilicum.* Eo ſenſu etiam in Cantico Canticorum dicitur, cap. VII. 2. *Umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis.* Nam ibi populus Juda Hieroſolymitanæ toparchiæ præconium facit, & Bethlehem oppidum, quod in medio illius toparchiæ ſive regionis eſt, ciſternam dicit habere ſimilem crateri bene tornato, quo nihil effici poſſit rotundius, nec umquam potus egentem. Ciſterna hæc eſt, cujus fit mentio, 2. Reg. XXIII. 15. *Deſideravit ergo David, & aït: O ſi quis mihi daret POTUM aquæ, de ciſterna, quæ eſt in Bethlehem juxta portam!* *Pocula* enim pro ipſo potu dixere Latinitatis auctores optimi. Sic *viventia pocula* dixit Plinius, libro XXVIII. ſect. 2. Sic etiam Horatius, libro 2. Satyra VI. verſu 70.

Siccat inæquales calices conviva, ſolutus
Legibus inſanis: ſeu quis capit acria fortis
Pocula, ſeu modicis humeſcit lætius.

4. *Humidus aut.*] Vide quæ diximus in Notis & Emend. ad librum 2. num. XLV.

5. *Hunc .... quatriduo.*] Quo de quatriduo egimus lib. 17. ſect. 2.

6. *Cum æſtate.*] Vide quæ in eam rem diximus lib. 8. ſect. 75. Adde Palladium, lib. 12. in Novemb. tit. 13. pag. 171.

7. *Sicut hieme.*] Colum. lib. 7. cap. 3. pag. 256. *Hieme & vere, matutinis temporibus intra ſepta contineantur, dum dies arvis gelicidia detrahat: nam pruinoſa iis diebus herba pecudi gravedinem creat, ventremque proluit, &c.* Vide & cap. 5. ejuſdem libri, pag. 263. Palladium quoque loc. cit.

8. *Supra dictum.*] Libentius agnoverim, *ſit prædictum*: quaſi dicat, prædoctus eſto, ut ſect. ſeq. Quo enim loco id ante dixerit, non occurrit.

9. *Clodunt ita.*] Oculos nimirum, ut qui nictatione laborant. Inde fortaſſis Clodia gens apud Romanos nomen traxit.

10. *Qui feminas .... in eum ventum.*] In ſeptemtrionem videlicet, qui noxius eſt, non in Aquilonem, qui ſalubrior: in quem quæ ſpectare coguntur oves, mares edunt, ut diximus ex Ariſtotele, ceteriſque, lib. 8. ſect 72. dicemuſque iterum ſect. ſeq.

Sect. LXXVII. 1. *Diximus.*] Sup. ſect.

2. *Decumanus vocabitur.*] Feſtus quoque: *Decumanus appellatur limes, qui ſit ab ortu Solis ad occaſum: Alter ex tranſverſo currens, appellatur Cardo.* Atque eam ob cauſam quoniam litteræ X. figuram exhibet, quæ nota denarii eſt, decumano limiti factum id nomen. Alia cauſa appellationis decumani ovi, decumanique fluctus, apud Feſtum, quem conſule. Vide plura apud Voſſ. in Etymol.

3. *Tympanum.*] Hoc eſt, tabulam ſolidam, ac planam.

4. *Aquilonem, Boream.*] De varia appellatione ventorum diximus abunde lib. 2. ſect. 46. &c.

5. *Mollitur ſidere.*] Aquilo nimirum, qui eteſias appellatur: de quo jam antea Plinius lib. 2. ſect. 47. *Aquilones*, inquit, *quos eteſias appellant. Mollire eos creditur Solis vapor geminatus ardore ſideris.*

6. *In hunc Aſiæ.*] In Aquilonem, aut Cæciam, non in Septemtrionem.

7. *Qui mares .... in hunc.*] In Aquilonem adhuc, aut Cæciam. Vide quæ dicta ſunt lib. 8. ſect. 72.

8. *In hunc.*] In Africum.

vocavimus, exortum habebit æquinoctialem, ventumque Subsolanum, Græcis Apelioten dictum. In hunc salubribus locis villæ vineæque spectent. Ipse leniter pluvius: tamen est siccior. Favonius, ex adverso ejus ab æquinoctiali occasu, Zephyrus Græcis nominatus. In hunc spectare oliveta [9] Cato jussit. Hic ver inchoat, aperitque terras tenui frigore saluber. Hic vites putandi, frugesque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi jus dabit, afflatuque [10] nutritium exercebit.

3. Quarta a septemtrione linea, eadem Austro ab exortiva parte proxima, brumalem habebit exortum, ventumque Vulturnum, Eurum Græcis dictum, sicciorem & ipsum, tepidioremque. In hunc apiaria & vineæ Italiæ, Galliarumque, spectare debent. Ex adverso Vulturni flabit Corus, ab occasu solstitiali & occidentali latere septemtrionis, Græcis dictus Argestes, ex frigidissimis & ipse, sicut omnes qui a septemtrionis parte spirant. Hic & grandines infert, cavendus & ipse, non secus ac septemtrio. Vulturnus si a serena cæli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at Subsolanus in majorem partem noctis extenditur. Quisquis erit ventus, si fervidus sentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænunciat terra siccescens repente, Austrum humescens rore occulto.

Cap. xxxv. LXXVIII. Etenim prædicta ventorum ratione, ne sæpius eadem dicantur, transire convenit ad reliqua tempestatum præsagia, quoniam & hoc placuisse [1] Virgilio magnopere video. Siquidem in ipsa messe sæpe concurrere prælia ventorum damnosa imperitis refert. Tradunt eumdem Democritum metente fratre ejus [2] Damaso ardentissimo æstu orasse, ut reliquæ segeti parceret, raperetque desecta sub tectum, paucis mox horis sævo imbre vaticinatione approbata. Quin immo & arundinem non nisi impendente pluvia seri jubent, & fruges insecuturo imbre. Quamobrem & hæc breviter attingemus, scrutati maxime pertinentia.

Primumque a Sole capiemus præsagia. [3] Purus oriens, atque non fervens, serenum diem nunciat: at hibernam pallidus grandinem. [4] Si & occidit pridie serenus, & oritur, tanto certior fides serenitatis. [5] Concavus oriens pluvias prædicit: [6] idem ventos, cum ante exorientem eum nubes rubescunt: quod si & nigræ rubentibus intervenerint, & pluvias. [7] Cum orientis atque occidentis radii rubent, coïre pluvias. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spondent. [8] Si in exortu spargentur partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluviam tamen ventosque significabunt. [9] Si in ortu aut in occasu contracti cernentur radii, imbrem. Si in occasu ejus pluet, aut radii in se nubem trahent, asperam in proximum diem tempestatem significabunt. Cum oriente radii non illustres eminebunt, quamvis circumdati nube non sint, pluviam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hiemem asperam denunciabunt. Si ab ortu repellentur, & ad occasum abibunt, serenitatem. Si nubes Solem circumcludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit: si vero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quod si in exortu fiet, ita ut rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non ambibunt, sed incumbent, a quocumque vento fuerint, eum portendent. Si a meridie, & imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, exspectetur ventus. Si totus defluxerit æqualiter, serenitatem dabit: Si in exortu longe radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluviam significabit. Si ante ortum radii se ostendent, aquam & ventum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis levem tempestatem: Si nebula, vehementiorem: Si candente Sole, ventum: Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se, ventum magnum.

LXXIX. Proxima sint jure Lunæ præsagia. [1] Quartam eam maxime observat Ægyptus. [2] Si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem: [3] si rubicunda, ventos: [4] si ni-

Notæ.

9. *Cato jussit.*] Ut diximus lib. 15. sect. 6.

10. *Nutritium exercebit.*] Tenui frigore nutritium, arborum agricolam exercebit, Hic Pinetus, ut sæpe, cespitat.

Sect. LXXVIII. 1. *Virgilio.*] Libro 1. Georg. 313.

Sæpe ego ventorum concurrere prælia vidi.

2. *Damaso.*] Refert hoc ipsum Clemens Alexandr. lib. 6. Stromat. pag. 631. ubi & Damasum fratrem Democriti vocat: Laërtius quoque in Democrito, lib. 9. pag. 247.

3. *Purus oriens.*] Theophr. lib. de signis seren. pag. 128.

4. *Si & occidit.*] Theophr. loc. cit.

5. *Concavus oriens.*] Sol abditus in cavo nubis. Theoph. lib. de signis vent. pag. 118. Virgil. lib. 1. Georg. vers. 441.

Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
Concavus in nubem, medioque refugerit orbe,
Suspecti tibi sint imbres, &c.

6. *Idem ventos.*] Festus Rufus Arati interpres, pag. 69.

Ignea si fulgor præcurrit plurimus ora,
Flamina crebra salis quatiunt vada, &c.

7. *Cum orientis.*] Theophr. lib. de sign. pluv. & vent. pag. 111.

8. *Si in exortu.*] Festus Avienus, pag. 69. de Sole:

Sed non ora cavo similis, medioque recedens
Ore quasi, vel si radios discingitur ultro,
Figat ut Australem porrecti sidere partem,
Ac Borean rigidi jaculetur luminis igne,
Et vento & pluviis reparata luce carebit.

9. *Si in ortu aut.*] Rufus Avienus, loc. cit.

Sect. LXXIX. 1. *Quartam eam.*] Vide Festum Avienum, pag. 65. & 67.

2. *Si splendens.*] Virgil. lib. 1. Georg. vers 432.

Sin ortu in quarto, namque is certissimus auctor,
Pura nec obtusis per cælum cornibus ibit,
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt.

3. *Si rubicunda.*] Virgil. lib. 1. Georg. vers. 430.

At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.

4. *Si nigra.*] Virgil. vers. 427.

Luna revertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu,

gra pluvias portendere creditur. In quinta cornua ejus obtusa, pluviam: erecta & infesta ventos semper significant: quarta tamen maxime. Cornu ejus septemtrionale acuminatum atque rigidum, illum præsagit ventum: inferius, Austrum: utraque recta, noctem ventosam. Si quartam orbis rutilus cingit, ventos & imbres præmonebit. Apud Varronem ita est: Si quarto die Luna erit directa, magnam tempestatem in mari præsagiet, nisi si coronam circa se habebit, & eam sinceram: quoniam illo modo non ante plenam Lunam hiematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies serenos significabit: si rutila, ventos: nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, ventos, qua se ruperit: si gemini orbes cinxerint, majorem tempestatem. Et magis, si tres erunt, aut nigri, interrupti atque distracti. Nascens Luna, [5] si cornu superiore obatro surget, pluvias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maxime splendebit, ex ea ventum ostendet. Si in ortu cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, vento Favonio flante, hiemalis toto mense erit. Si decimo sexto vehementius flammea apparuerit, asperas tempestates præsagiet. [6] Sunt & ipsius Lunæ octo articuli, quoties in angulos Solis incidit, plerisque inter eos tantum observantibus præsagia ejus, hoc est, tertia, septima, undecima, decimaquinta, decimanona, vigesimatertia, vigesimaseptima, & interlunium.

LXXX. Tertio loco stellarum observationem esse oportet. [1] Discurrere eæ videntur interdum, ventique protinus sequuntur, in quorum parte ita præsagivere. Cælum cum æqualiter totum erit splendidum, [2] articulis temporum, quos proposuimus, autumnum serenum præsagibunt, & frigidum. [3] Si ver & æstas non sine riguo aliquo transierint, autumnum serenum & densum, minusque ventosum facient. Autumni serenitas ventosam hiemem facit. Cum repente stellarum fulgor obscuratur, & id neque nubilo, neque caligine, pluvia aut graves denunciantur tempestates. [4] Si volitare plures stellæ videbuntur, quo feruntur albescentes, ventos ex iis partibus nunciabunt. Aut si cursitabunt, certos: si id pluribus partibus fiet, inconstantes ventos effundent. Si stellarum errantium aliquam orbes incluserint, imbres. [5] Sunt in signo Cancri duæ stellæ parvæ, Aselli appellatæ, exiguum inter illas spatium obtinente nubecula, quam Præsepia appellant. Hæc cum cælo sereno apparere desierit, atrox hiems sequitur. Si alteram earum Aquiloniam caligo abstulit, Auster sævit: si Austrinam, Aquilo. [6] Arcus cum sunt duplices, pluvias nunciant: a pluviis, serenitatem non perinde certam: Circuli novi circa sidera aliqua, pluviam.

LXXXI. Cum æstate vehementius tonuit quam fulsit, ventos ex ea parte denunciat: contra si minus tonuit, imbrem. Cum sereno cælo fulgetræ erunt & tonitrua, abhiemabit. [1] Atrocissime autem, cum ex omnibus quatuor partibus cæli fulgurabit. Cum ab Aquilone tantum, in posterum diem aquam portendit. Cum a Septemtrione, ventum eum. Cum ab Austro, vel Coro, aut Favonio, nocte serena fulguraverit, ventum & imbrem ex iisdem regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina ventum significant, imbrem meridiana.

LXXXII. Nubes cum sereno cælo feruntur, a quacumque parte id fiet, exspectentur venti: si eodem loco globabuntur, appropinquante Sole discutientur. Et hoc si ab Aquilone fiat, ventos: si ab Austro, imbres portendent. Sole occidente si ex utraque parte ejus cælum petent, tempestatem significabunt. Vehementius atræ ab oriente, in noctem aquam minantur: ab occidente, in posterum diem. [1] Si nubes, ut vellera lanæ, spargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præsagient. [2] Cum in cacuminibus mon-

NOTÆ.

Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.

5. *Si cornu.... obatro.*] MSS. *obatrato.*

6. *Sunt.... octo articuli.*] Octo veluti puncta seu stationes, ac positus Lunæ, unde si una cum Sole a terra conspiciatur, diversos tum octo angulos facere ambo videntur. Aspectum octilem Astronomi seu octogonum vocant.

Sect. LXXX. 1. *Discurrere.*] Vide quæ in eam rem diximus lib. 2. sect. 6. & 36.

2. *Articulis..... quos proposuimus.*] Sect. 59. his verbis: *Rursus hi cardines singulis temporum articulis dividuntur, per media omnes dierum spatia. Quoniam inter solstitium & æquinoctium autumni, Fidiculæ occasus autumnum inchoat, &c.*

3. *Si ver & æstas.*] Vide Theophr. lib. de signis tempest.

4. *Si volitare.*] Virgil. lib. 1. Georg. vers. 365.

Sæpe etiam stellas vento impendente videbis
Præcipites cælo labi, noctisque per umbras
Flammarum longos a tergo albescere tractus.

Recte vero admonuit Seneca, lib. 1. Natur. quæst. cap. 1. pag. 832. *Argumentum tempestatis nautæ putant, cum multæ transvolant stellæ: quod si signum ventorum est, ibi est, ubi venti sunt, id est, in aëre, qui medius inter Lunam & terram est.* Vide etiam Avienum, pag. 71.

5. *Sunt in signo.*] Geminus in Elem. Astron. cap. 2. pag. 12. Ἐν τῷ Καρκίνῳ νεφελοειδεῖ συστροφῇ ἐοικότες καλοῦνται Φάτνη· οἱ δὲ πλησίον αὐτῆς δύο ἀστέρες κείμενοι, ὄνοι προσαγορεύονται. *Quæ stellæ in Cancro nebulosæ, stellarum congregationi similes sunt, vocantur Præsepe: duæ stellæ præsepi vicinæ, vocantur Asini.* Vide & Festum Avienum, fol 79. & Theophrastum, lib. de sign. pluv. & vent. pag. 113.

6. *Arcus cum sunt.*] Aratus in Prognosticis, interprete Avieno, fol. 71.

Si discolor Iris
Demittat gemino se fornice.....
Plurimus abruptis fundetur nubibus imber.

Sect. LXXXI. 1. *Atrocissime.*] Theophr. lib. de sign. vent. pag. 119.

Sect. LXXXII. 1. *Si nubes, ut vellera.*] Aratus, loco citato.

Vellera si cælo volitent, &c.

Theophr. quoque, lib. de sign. pluv. & vent. pag. 111.

2. *Cum in cacuminibus.*] Theophr. lib. de signis tempest. Ὀρέων κορυφαὶ κατεχόμεναι ὑπὸ νεφελῶν, χειμέριον.

tium nubes confident, hiemabit. Si cacumina pura fient, [3] differenabit. Nube gravida candicante, quod vocant tempeftatem albam, grando imminebit. Cælo quamvis fereno nubecula quamvis parva ventum procellofum dabit.

LXXXIII. Nebulæ e montibus defcendentes, aut cælo cadentes, vel in vallibus fidentes, ferenitatem promittunt.

LXXXIV. Ab his terreni ignes proxime fignificant: pallidi namque, murmurantefque, tempeftatum nuncii fentiuntur: pluviæ etiam [1] in lucernis fungi. Si flexuofe volitet flamma, ventum. [2] Et lumina cum ex fefe flammas elidunt, aut vix accenduntur. Item cum in eo pendentes coacervantur fcintillæ, vel cum tollentibus ollas carbo adhærefcit, aut cum contectus ignis e fe favillam difcutit, fcintillamve emittit: vel cum cinis in foco concrefcit, & cum carbo vehementer perlucet.

LXXXV. Eft & aquarum fignificatio. Mare fi tranquillum in portu a curfu ftabit, & murmuraverit intra fe, ventum prædicit. Si identidem, & hiemem, & imbrem. [1] Litora ripæque fi refonabunt tranquillo, afperam tempeftatem: item maris ipfius tranquillo fonitus, fpumæve difperfæ, aut aquæ bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hiemem portendunt. Sæpe & filentio intumefcit, [2] flatuque altius folito jam intra fe effe ventos fatetur.

LXXXVI. Equidem & montium fonitus, nemorumque mugitus prædicunt: & fine aura, quæ fentiatur, [1] folia ludentia. [2] Lanugo populi, aut fpinæ, volitans: aquifque pluma innatans. Atque etiam in campis tempeftatem venturam præcedens fuus fragor: cæli quidem murmur non dubiam habet fignificationem.

LXXXVII. Præfagiunt & animalia. [1] Delphini tranquillo mari lafcivientes, flatum, ex qua veniunt parte: item fpargentes aquam turbato, tranquillitatem. [2] Loligo volitans, conchæ adhærefcentes, [3] echini affigentes fefe, aut arena faburrantes, tempeftatis figna funt. [4] Ranæ quoque ultra folitum vocales. [5] Et fulicæ matutino clangore. Item mergi, anatefque, pennas roftro purgantes, ventum: ceteræque aquaticæ aves concurfantes: [6] Grues in mediterranea feftinantes: [7] Mergi maria aut ftagna fugientes. [8] Grues filentio per fublime volantes, ferenitatem: [9] fic noctua in imbre garrula: at fereno, tempeftatem: [10] Corvique fingultu quodam latrantes, feque concutientes, fi continuabunt, ventos: fi vero carptim vocem reforbebunt, ventofum imbrem. [11] Gracculi fero a pabulis recedentes, hiemem. [12] Et albæ aves, cum congregabuntur. [13] Et cum terreftres

NOTÆ.

3. *Differenabit.*] Dies ferenus erit. Theophr. lib. de fignis feren. *Τὰ ὄρη, ὅταν τὰς κορυφὰς καθαρὰς ἔχωσιν, εὐδίαν σημαίνει. Montes cum habent pura cacumina, ferenitatem fignificant.*

Sect. LXXXIV. 1. *In lucernis fungi.*] Theophr. lib. de fignis pluv. & vent. pag. 111. *Καὶ οἱ μύκητες, ἐὰν νότια ᾖ, ὕδωρ σημαίνουσι. Fungi in lucernis, flantibus Auftris, aquas prænunciant.* Virgil. lib. 1. Georg. verf. 390.

Nec nocturna quidem carpentes fila puellæ
Nefcivere hiemem, tefta cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concrefcere fungos.

2. *Et lumina.*] Theophr. lib. de fignis temp. pag. 124.

Sect. LXXXV. 1. *Litora ripæque.*] Theophr. loc. cit. & lib. de fignis vent. pag. 118. Virgil. lib. 1. Georg. verf. 356.

Continuo ventis furgentibus aut freta Ponti
Incipiunt agitata tumefcere: & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut refonantia longe
Litora mifceri: & nemorum increbrefcere murmur.

2. *Flatuque.*] Forte, *inflatuque.*

Sect. LXXXVI. 1. *Folia ludentia.*] Virgil. lib. 1. Georg. verf. 368.

Sæpe levem paleam, & frondes volitare caducas,
Aut fumma nantes in aqua colludere plumas, &c.

2. *Lanugo .... aut fpinæ.*] Spinæ albæ. Aratus, in *Διοσημεῖα*, pag. 117.

Ἤδη καὶ πάπποι λευκῆς, γήρειον ἀκάνθης.

Sic enim apud aliquem Græcum fcriptorem Plinius legiffe intelligitur, & *λευκῆς* de alba populo accepiffe: & quidem recte. Sunt autem albæ fpinæ, quam Arati fchol. *κίναρον* vocat, pappi, carduorum flores, ut Feftus explanat. Avienus Aratum fic reddidit,

Jamque fuper latices florum volitare fenectam, &c.

Mox *fuus fragor* idem valet, ac peculiaris, qui in campis folet audiri, fragor.

Sect. LXXXVII. 1. *Delphini.*] Cic. lib. 2. de Divin. pag. 270. *Loligines & Delphini exfultantes tempeftatem futuram fignificant.*

2. *Loligo volitans.*] Plutarch. in quæft. natur. pag. 916. *Διὰ τί τευθὶς φαινομένη σημεῖόν ἐστι μεγάλου χειμῶνος; Cur loligo confpecta fignum eft magnæ tempeftatis?* Caufam ejus rei inveftigat. Adi & Theophr. lib. de fignis tempeft. pag. 124.

3. *Echini.*] Vide lib. 9. fect. 51.

4. *Ranæ quoque.*] Sic Aratus, interprete Avieno, loco citato.

Si repetunt veterem ranæ per ftagna querelam.

Et Virgilius, lib. 1. Georg. verf. 378.

Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.

5. *Et fulicæ.*] Idem Arati interpres, pag. 71.

Et cum parva fulix trepido petit arva volatu,
Stagna finens, longafque iterat clangore querelas:
Indicat infanis freta mox canefcere ventis:
Latipedemque anatem cernes excedere ponto
Sæpius.

De mergis & anatibus, Theophr. lib. de fignis pluv. & vent. pag. 112. & lib. de fignis vent. pag. 118.

6. *Grues in.*] Aratus, eodem interprete, fol. 72.

Si Threiciæ per aperta
Sponte grues trepidant, nec fefe audacibus æthræ
Committunt pinnis....
Mox tempeftates & nubila tetra cientur.

Adde & Ælian. lib. 7. hift. anim. cap. 7.

7. *Mergi maria.*] Lucanus eleganter, lib. 5. verf. 552.

Nec placet incertus qui provocat æquora Delphin:
Aut ficcum quod mergus amat: quodque aufa volare
Ardea fublimis pennæ confifa natanti.

Adde Virgil. lib. 1. Georg. verf. 360. & Caffiod. lib. 3. var. Ep. 48.

8. *Grues filentio.*] Theophr. de fignis feren. pag. 128. & Ælian. locis cit.

9. *Sic noctua.*] Theophr. & Ælian. locis citatis.

10. *Corvique.*] Aratus, loc. cit.

Agmine cum denfo circumvolitare videtur
Gracculus, & tenui cum ftridunt gutture corvi,
Convenit inftantes prænofcere protinus imbres.

11. *Gracculi.*] Theophr. lib. de fignis tempeft. pag. 125.

12. *Et albæ aves.*] Theophr. loc. cit. & Ælianus.

13. *Et cum terreftres.*] Servius in lib. 1. Georg. verf. 375. *Hic locus*, inquit, *omnis de Varrone eft*, Atacino fcilicet: *Ille enim fic:*

Tum liceat pelagi volucres, tardæque paludis
Cernere inexpleto ftudio certare lavandi:
Et velut infolitum pennis infundere rorem:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo, &c.

De hirundine etiam Theophr. lib. de fign. pluv. & vent. pag. 111.

volucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes sese: sed [14] maxime cornix. Hirundo tam juxta aquam volitans, ut penna sæpe percutiat. Quæque in arboribus habitant, fugitantes in nidis suis. [15] Et anseres continuo clangore intempestivi. [16] Ardea in mediis arenis tristis.

LXXXVIII. Nec mirum, aquaticas, aut in totum volucres præsagia aëris sentire. [1] Pecora exsultantia, & indecora lascivia ludentia, eamdem significationem habent. [2] Et boves cælum olfactantes, seque lambentes [3] contra pilum. [4] Turpesque porci alienos sibi manipulos feni lacerantes: segniterque & contra industriam suam absconditæ formicæ, vel concursantes, [5] aut ova progerentes. [6] Item vermes terreni erumpentes.

LXXXIX. Trifolium quoque inhorrescere, & folia contra tempestatem subrigere certum est.

XC. Necnon & in conviviis mensisque nostris, vasa quibus esculentum additur, sudorem [1] repositoriis linquentia, diras tempestates prænunciant.

NOTÆ.

14. *Maxime cornix.*] Geopon. auctor. lib. 1. cap. 3. pag. 7. Καὶ κορώνη ἐπ' αἰγιαλοῦ τὴν κεφαλὴν διαβρέχουσα, ἢ πᾶσα νηχομένη .... ὄμβρους προμηνύει. Lucanus, lib. 5. vers. 555.

Quodque caput spargens undis, velut occupet imbrem,
Instabili gressu metitur litora cornix.

15. *Et anseres.*] Theophr. loc. cit. pag. 124.

16. *Ardea.*] Inter signa tempestatis Lucanus illud affert, lib. 5. vers. 549.

Quodque ausa volare
Ardea sublimis pennæ confisa natanti.

Sect. LXXXVIII. 1. *Pecora.*] Hoc illud est quod Virgilius dicit, lib. 1. Georg. vers. 423.

Et lætæ pecudes, &c.

Aratus, interprete Avieno, pag. 74.

Pastor id indicium pluvialis frigoris edet,
Et si persultans aries lascivius herbas
Appetat: aut sese sustollant saltibus hœdi:
Vel si juge gregi cupiant hærere, &c.

Vide etiam Ælian. lib. 7. hist. anim. cap. 8.

2. *Et boves.*] Virgilius lib. 1. Georg. vers. 375.

Aut bucula cælum
Suspiciens, patulis captavit naribus auras.

Id quod ex Varrone Atacino hausisse Virgilium auctor est Servius in eum locum, ubi Varronis carmen laudat ejusmodi:

Et bos suspiciens cælum, mirabile visu,
Naribus aëreum patulis decerpsit odorem.

Theophr. quoque, lib. de sign. pluv. & vent. pag. 111.

3. *Contra pilum.*] Sic pecti capillos dixit Cælius Aurel. lib. 2. cap. 4. nunc pro capillatura, nunc contra capillaturam. M S S. omnes, *contra pluviam.* Diversa paululum sententia Avienus loc. cit.

Bubus arator idem trahit atræ signa procellæ,
Lambere si lingua prima bos vestigia forte
Viderit, aut dextrum prosternere corpus in armum.

4. *Turpesque porci.*] Explicat id Politianus, in Rust.

Cum sibi non factos sus dissipat ore maniplos.

5. *Aut ova progerentes.*] Atacinus Varro, loc. cit.

Nec tenuis formica cavis non evehit ova.

Virgil. lib. 1. Georg. vers. 380.

Sæpius & tectis penetralibus extulit ova,
Angustum formica terens iter.

6. *Item vermes.*] Theophrast. lib. de signis temporum, pag. 124.

Sect. XC. 1. *Repositoriis.*] Quid repositorium olim diceretur, aperiemus opportunius lib. 33. sect. 49.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XVIII.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 2. I. ERTIAM *ex his nominare sub tecto religio est.*] Tutelinam, cujus Augustinus & alii meminere, eam esse Deam, quam nominare sub tecto religio fuit, existimant Turnebus, lib. 20. Adversf. cap. 36. & Cælius Rhodig. lib. 21. cap. 29. pag. 1005. quoniam fortassis, ut Macrobius admonet, lib. 1. Saturn. cap. 16. pag. 264. *apud veteres qui nominasset Salutem, Semoniam, Sejam, Segetiam, Tutilinam, ferias observabat.* Verum ex eo ipso Macrobii testimonio plane efficitur, non aliam hac in parte Tutelinæ Deæ, quam Sejæ Segestæque, conditionem fuisse: cum tamen dispares eas fuisse hac silentii religione sub tecto, Plinius velit. Et cur autem non liceret Tutelinam nominare, quam & in navi & in ædibus passim nominari & advocari cernimus apud Petronium in Satyrico? An Meja potius intelligenda dea est, a messibus nominata? Nam Tertull. lib. de spectac. cap. 8. *Singula*, inquit, *ornamenta Circi, singula templa sunt.... Sessias a Sementationibus, Messias a messibus, Tutelinas a tutela fructuum sustinent columnæ. Ante has tres aræ trinis Diis parent, magnis, potentibus. Eosdem Samothracas existimant.* Ut igitur Sessia in Sejam, sic Messia Dea, quæ altero nomine Segesta appellata fuit, forte in Mejam commutata, propterea quod ea vox putidum quid olet ac sonat, sub tecto eo nomine nominare religio fuit. Sed Segestam ipsam verius, ut arbitror, intellexit, quam nominari sub tecto idcirco religio fuit, quod ad aliam vocem molliendam, quæ turpicula foret, vel inauspicata, nempe *Egesta*, vel *Egestas*, conficta illa existimaretur. Sic enim & de Siciliæ oppido Festus refert: *Segesta, quæ nunc appellatur, oppidum in Sicilia est, quod videtur Æneas condidisse, præposito ibi Egesto, qui eam Egestam nominavit. Sed præposita est ei S littera, ne obsceno nomine appellaretur, ut factum est in Malevento, quod Beneventum dictum est.* Sane si eam, quam nominari sub tecto religio est, non ipse jam appellasset, minime nunc ipse diceret, *Tertiam ex his*: nam quid est aliud, *ex his*, quam ex proxime appellatis Diis?

Sect. 3. II. *Jugum vocabatur.*] Prius legebatur *jugerum*: at *jugum* scribi oportere vel ex eo perspicuum est, quod de jugero postea agitur. Adde Varronem lib. de re rust. cap. 10. ita scripsisse: *Modos*, inquit, *quibus metirentur rura, alius alios constituit. Nam in Hispania ulteriore metiuntur jugis: in Campania versibus: apud nos in agro Romano ac Latio, jugeris. Jugum vocant, quod juncti boves uno die exarare possunt. Versum dicunt centum pedes quoquoversum quadratum. Jugerum, quod quadratos duos actus habeat. Actus quadratus, qui & latus est pedes CXX. & longus totidem: is modus Acnua latine appellatur.* Lege, *Agna*, ex Columella, libro 5. cap. 1. ubi & agna quid sit, & porca, definit.

Sect. 6. III. *Et ideo Comitia nundinis.*] Qui *nisi nundinis* reponi volunt, & omnium exemplarium auctoritati refragantur, & Festo in fragmento, pag. 21. *Nundinas feriatum diem esse voluerunt antiqui, ut rustici convenirent mercandi vendendique causa: eumque nefastum, ne si liceret cum populo agi, interpellarentur nundinatores.* Qui suam emendationem Varronis, Columellæ & Dionysii Halicarnassei testimonio corroboratam putant, recentiorem Urbis morem cum prisco majorum instituto commutant.

Sect. 6. IV. *Aquam, viam, & vicinum.*] In MSS. Reg. aliisque, *aquam, vim.* In editis, *aquarum vim*, male. Cato in præf. libri de re rust. pag. 4. *aquam, viam*, scribendum suggerit. *Loco*, inquit, *salubri ager siet, bonumque aquarium* (alii codd. *boumque aquarium*) *oppidum validum prope siet, aut mare, aut amnis, qua naves ambulent, aut via bona celebrisque.* Columella quoque, lib. 1. cap. 3. pag. 16. *Post hæc duo principalia subjungebat Cato illa non minus intuenda: viam, & aquam, & vicinum. Multum conferre agris iter commodum: primum, quod est maximum, ipsam præsentiam domini, qui libentius commeaturus sit, si vexationem viæ non reformidet: deinde ad vehenda & exportanda utensilia.... De bonitate aquæ ita omnibus clarum est, ut pluribus non sit differendum... De vicini commodo non est quidem certum, quem nonnumquam mors, aliæque nobiscum diversæ causæ mutant*, &c.

Sect. 8. V. *Ne familiæ male sint.*] Ita libri hactenus vulgati, cum Reg. 1. cod. forte propter illud Catonis, cap. 4. *Vicinis bonus esto: Familiam ne siveris peccare*, nimirum in vicinos. *Si te libenter vicinitas videbit, facilius tua vendes, operas facilius locabis, operarios facile conduces. Si ædificabis, operis, jumentis, materia juvabunt*, &c. In Reg. 2. cod. haud minus forte sincere, *Ne familiæ male sit*, Propter istud ejusdem scriptoris, cap. 5. *Familiæ male ne sit, provideat: ne algeat, ne esuriat*, &c.

VI. *Frumentum vero, & hordeum, viciaque.*] Prius legebatur, *Frumentum & hordeum utrumque*: ubi se torquet mirum in modum Dalecampius, ut quodnam sit hordeum utrumque, explanet. Nos sinceram hanc lectionem, ope codicis Colb. 3. & Paris. repræsentamus. Sect. 10.

VII. *Ex quo panis apud eos præcipuus, & alica. Maxime quidem oryza gaudent*, &c.] Prius legebatur, *panis apud eos præcipuus Italica maxime quidem*, &c. Atque ita sane codices exarati omnes præ se ferunt, sed rejecta interpunctionis nota, post vocem *Italica.* Dalecampius scribendum ita conjiciebat: *Oryza quidem maxime ut Itali gaudent.* Alii aliter: Salmasius, nihil. Facilis tamen emendatio, vel litterulæ unius immutatione, ut patet. Auctor emendandi Theophrast. lib. 4. hist. cap. 5. *Est*, inquit, *& hordeum, & triticum: & genus quoddam aliud hordei silvestris, ex quo panis præcipuæ suavitatis, & alica perbona.* Κέγχραι δὲ, καὶ πυροὶ, καὶ ἄλλ᾽ ὅτι γένος ἀγρίων κριθῶν, ἐξ ὧν καὶ ἄρτοι ἡδεῖς, καὶ χόνδρος καλός. Peculiaria Indiæ semina ibi Græcus scriptor persequitur. Moxque subjicit, paucis admodum interjectis: Μᾶλλον δὲ σπείρουσι τὸ καλούμενον ὄρυζον, ἐξ οὗ τὸ ἕψημα· τοῦτο δὲ ὅμοιον τῇ ζειᾷ, καὶ ἀποπτισθὲν, οἷον χόνδρος. *Maxime quidem oryzam serunt, similem zeæ: tamquam alica pinsitur*, &c. Ex oryza & oleum facere Indos dictum est lib. 15. sect. 7. Sect. 13.

VIII. *Proximum trimestri, quod e minime ponderoso tritico.*] Sic totidem plane litteris apicibusque Reg. Cod. ceterique, quibus usi sumus: & Tolet. quoque, quo Pintianus. Est enim sententia, primas tribui amylo, quod fit e trimestri: dixerat enim proxime antea, *Amylum vero ex omni tritico ac siligine, sed optimum e trimestri*: Secundas vero a trimestri tribui amylo, quod fiat e tritico minime ponderoso. Hactenus libri editi sic habuere: *Proximum e trimestri quodam minime ponderoso tritico.* Atqui hanc præcipuam esse tritici trimestris dotem ac laudem, paulo ante Plinius insinuarat, sect. 12. ut nulli frumento plus esset ponderis: ex interpolatorum igitur officina prodit trimestre illud ponderosum, non ex Museo Pliniano. Sect. 17.

IX. *Linteo aut sportis saccatum.*] Non *siccatum*, ut in libris omnibus legitur, qui sunt hactenus editi. Erroris admonuit Dioscorides, lib. 2. cap. 123. de amylo: Καὶ τὸ λοιπὸν διηθήσαντας ἐμβάλλειν εἰς ὑλιστῆρα, διϋλίσαντας δὲ εὐθέως ψύχειν· ἐπὶ κεραμίδων καινῶν ἐν ἡλίῳ ὀξυτάτῳ. ἔνικμον γὰρ, κἂν ἐπ᾽ ὀλίγον μείνῃ, ὀξίζει. *Reliquum vero colo trajiciendum: moxque ut excolatum fuerit, super tegulis novis ardentissimo sub Sole siccari, densarique oportet. Namque si paulisper udum manserit, acescit.* Est autem ea vox *saccatum* Plinio ceteroqui perfamiliaris: qua rursum abutitur, lib. 20. sect. 79. lib. 29. sect. 39. &c. Ibid.

X. *Semel tempore L. Pauli nata, XVII. pondo panis reddere visa, XVIII. Tertia, XIX. cum triente.*] Exemplarium MSS. vestigia summa fide secuti sumus: sic enim habent Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. Th. &c. *Semel tempore L. Pollinatam XVII.* ceteraque, ut edidimus: discrepante ab his longissime librorum editorum scriptura, quæ est ejuscemodi: *Similago L. pollin autem XVII. pondo panis reddere visa, tritici XXX. cum triente*, &c. Ambustum nihilominus hunc locum, nec satis adhuc sanum esse non negaverim: sed jactura, ut reor, facili. Sect. 20.

XI. *Ex zea pulcrius, quam ex tritico, fit granum.*] MSS. Reg. 1. Colb. 1. *granacum.* Reg. 2. & Th. *gracum.* Colb. 2. omnium optime, *granæum.* Cato, cap. 86. *Graneam triticeam sic facito: Selibram tritici puri in mortarium purum indat, lavetque bene, corticemque deterat bene, eluatque. Postea in ollam indat*, &c. Turnebus lib. 2. Adversf. cap. 42. pag. 1027. legendum putabat, *fit tragum.* Sed de trago jam superius pronunciatum a Plinio est, sect. 16. *Simili modo e tritici semine tragum fit*, &c. Sect. 29.

Sect. 31. XII. *Ex leguminibus autem Novembri ſeruntur lens*, &c.] In MSS. Reg. Colb. Th. *Ex leguminibus autumno vere ſeruntur*, forte pro *autumno & vere*. Nam lentis ſationes duas agnoſcit Columella, lib. 2. cap. 10. *Sationes ejus duas*, inquit, *ſervamus: alteram maturam, per mediam ſementim: ſeriorem alteram, menſe Februario*. De Februario etiam ſubſcribit Palladius, lib. 3. in Febr. tit. 4. pag. 51. *Hoc etiam menſe lenticulam ſeres*, &c.

Sect. 44. XIII. *Circa Philippos ateramnon nominant in pingui ſolo herbam, qua faba necatur: teramnon, qua in macro, cum udam quidam ventus afflavit.*] Hoc loco Plinium ſupinæ negligentiæ Dalecampius arguit, eumque ſecutus Salmaſius, in eo libro quem ſic inſcripſit, *Præfatio ad Plinium*: Ruellius utrique præivit, lib. 2. de nat. ſtirp. pag. 337. Cenſent enim ii deſcriptum ac perperam acceptum ab eo hunc Theophraſti locum, e lib. 4. de cauſis cap. 14. pag. 316. *Μαρτυρεῖ καὶ τὸ περὶ Φιλίππους συμβαῖνον περὶ τοὺς κυάμους, ἐκεῖ γὰρ σφόδρα ψυχρὸν πνεῦμα· καὶ ἀτεράμονές τινες γίνονται. Teſtatur & illud quod apud Philippos evenit fabis: ventus enim eo loco vehementer frigidus eſt: ideoque fabæ incoctiles nonnullæ efficiuntur.* Id quod Plutarchus quoque narrat, lib. 7. Sympoſ. quæſt. 2. pag. 701. *Ἐνιαχοῦ δὲ τὸ πνεῦμα λικμωμένοις ἐπιγινόμενον, ἀτεράμονας ποιεῖ, διὰ τὸ ψῦχος ὥσπερ ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας ἱστοροῦσιν. Cum ventus quidam ventilantibus ſupervenit, frigore ſuo fruges præduras & incoctiles facit, quod Philippis Macedoniæ oppido aiunt eveniſſe.* Itaque cum fabas ii dicant alias eſſe coctiles, alias incoctiles, ſive quæ coqui niſi admodum ægre non poſſent: (*τεράμονας* & *ἀτεράμονας* Græci vocant:) ex his duabus vocibus herbarum duo nomina, vel Plinium, vel libertum, ejus qui Græca volumina ſcriberet, pueriliter ſomniaſſe pronunciant. At longe ex alio fonte hæc hauſiſſe Plinium, quam ex Theophraſto, duo præter alia apertiſſime produnt: Primum eſt, macri pinguiſque ſoli diſcrimen, cujus apud eum ſcriptorem veſtigium nullum exſtat: Alterum, quod teramnon ex indiviſo pariter, & ateramnon ex vitio dicatur eſſe: cum fabas coctiles ſive *τεράμονας* ille palam in pretio ponat, nec ſane immerito.

Sect. 45. XIII. * *Aquari gaudet, ut præpinguis & denſa ubertas diluatur.*] Multo id ſincerius viſum, uti eſt in editione Parmenſi, quam *aqua rigandi*, ut in ceteris. Favet enim admodum tum ipſa per ſe orationis ſtructura, tum ipſe etiam Theophraſtus. Sic enim ille lib. hiſt. cap. 7. *Ἡ δὲ ἐργασία, τὸ ὡς πλεῖστον χρόνον ἐμμένειν τὸ ὕδωρ.... παχεῖαν γὰρ οὖσαν καὶ πυκνὴν τὴν γῆν, δεῖ ποιῆσαι μανήν. Cultura omnis in eo eſt, ut quam diutiſſime aqua permaneat: cum enim ea terra craſſa, ſpiſſaque ſit, raram atque ſolutam reddere opus eſt.*

Sect. 46. XIV. *In frigido & aquoſo.*] Hæc a ſuperiore ſententia, quicum temere connectebantur antea, divelli ſejungique, ex Catone liquet. Sic enim ille, cap. 6. pag. 12. *Ubi ager craſſus & lætus eſt ſine arboribus, cum agrum frumentarium eſſe oportet: Idem ager ſi nebuloſus eſt, rapa, raphanos, milium, panicum, id maxime ſeri oportet.* Hæc tantum eo loci affert. Mox cap. 34. pag. 30. *Redeo ad ſementim. Ubi quiſque locus frigidiſſimus, aquoſiſſimuſque erit, ibi primum ſerito. In calidiſſimis locis ſementim poſtremum fieri oportet.*

Ibid. XV. *Et cicere excepto, legumina quæ velluntur e terra &c.*] Perturbata admodum ſententia prius legebatur, *Et cicer exceptis leguminibus &c.* Admonuit erroris Varro: ſunt enim hæc illius verba, lib. 1. de re ruſt. cap. 23. *Neque in pingui terra omnia ſeruntur recte, neque in macra nihil. Rectius enim in tenuiore terra ea, quæ non multo indigent ſucco, ut cytiſum, & legumina, præter cicer: hoc enim quoque legumen, & cetera quæ velluntur, legumina dicta. In pingui rectius, quæ ſucci ſunt majoris, olus, triticum, ſiligo, linum.*

Ibid. XVI. *Lenior terra, denſiorque tritico.*] Ita recte MSS. Reg. ceterique, non uti prius legebatur in editis, *levior*. Nam pugnant inter ſe, *levior, denſiorque*. Adde Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 9. emendationi huic mire ſuffragantem: Πυρὸς, inquit, *ἀγαθὴν ζητεῖ χώραν, ἡ δὲ κριθὴ δύναται καὶ ἐν ταῖς ψαφαρωτέραις ἐκφέρειν.* Multoque expreſſius Plutarchus, in quæſt. natur. pag. 215. *Διὰ τί πυροφόρος ἡ πίων καὶ βαθεῖα χώρα, κριθοφόρος δὲ μᾶλλον ἡ λεπτόγεως; Quare pinguis & profunda terra tritici ferax eſt: hordei ea potius quæ tenuior eſt?* Cum præſertim, eodem Plutarcho teſte, illud agricolis in ore ſit: *Σῖτον ἐν πηλῷ φυτεύετε, τὴν δὲ κριθὴν ἐν κόνει. Triticum in cœno ſerite, hordeumque in pulvere.* Lenior autem terra, uda eſt & madida hoc loco, & aqua copioſa diluta ſolutaque.

Sect. 48. XVII. *Non pridem inventum in Rhætia Galliæ, ut duas adderent alii rotulas, quod genus vocant planarati.*] Sic libri fere omnes editi, tantum poſt Frobenium: Priores *plammorati* habent. MSS. Reg. Colb. aliique, *Plaumorati*. Goropius Becanus, lib. 1. Gallicor. pag. xi. mavult *Plomerat* legi: quod Cimbrorum lingua, ſeu vetere Gallica, *Plograt* aratri rotam notet, *Plog met rat*, aratrum cum rota. Nos ſimplicius *Plauſtrarati* malumus. Servius ad lib. 1. Georg. verſu 173. Mantuæ, quæ in Gallia Togata & Ciſalpina exſiſtit, aratra habuiſſe rotas, ex eo Virgilii verſu colligit:

> *Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus,*
> *Stivaque, quæ currus a tergo torqueat imos.*

Currus autem dixit, inquit Servius, *propter morem provinciæ ſuæ, in qua aratra habent rotas, quibus juvantur.* Ut minime mirum ſit, gentes eas Latine compoſita voce, quæ ſignificatum & uſum ejus exprimeret, *Plauſtrarati* extuliſſe. Rhæti enim, ut Galli Togati, Latina lingua, vel Plinii certe tempore, utebantur. Verum non uni huic dumtaxat voculæ, ſed & ſententiæ integræ medicinam attulimus, quæ prius ita legebatur: *Id non pridem inventum in Rhætia. Galliæ duas addiderunt tali rotulas, quod genus vocant planarati.*

Sect. 49. XVIII. *Nec ſtrigare in actu ſpiritus.*] Scripſerat Hermolaus contra omnium codicum fidem, editionumque Parm. aliarumque vetuſtarum, *Nec ſtriare in actu ſæpius*. Antiquam ſinceramque lectionem repræſentamus, ex Reg. 1. 2. Colbert. aliiſque exemplaribus: eamdem V. Cl. Guill. Pellicerii judicio defendimus, cujus hæc verba Turnebus recitat, lib. 24. Adverſ. cap. 1. pag. 808. *Eſt*, inquit, *ſtrigare in actu ſpiritus, in agendo ſulco interquieſcere; Nam ſtriga, Hygino auctore, in libello de caſtrorum metatione, ordo eſt & ſeries equorum in caſtris tendentium. Ut autem in ſtriga quieſcunt equi, & ut in ſtrigam dum collocantur ſtrigare dicuntur: ita quoque cum in verſu, qui uno ſpiritu agendus eſt, ad interſpirandum requieſcunt, ſtrigare dicuntur.* Utitur in eumdem pæne ſenſum de labore ſtrenuo, ſed gravi, metaphorice ſtrigandi verbo Seneca, epiſt. 31. *Quid ergo eſt bonum? Laboris contemptio. Itaque in vanum operoſos culpaverim: rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint, minuſque ſibi vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor: & clamabo: Tanto melior ſurge, & reſpira: & clivum iſtum uno, ſi potes, ſpiritu exſupera.* Adjicimus & nos ad ea, ne videamur ἀσύμβολοι, lepidam Phædri fabellam, e tertio libro depromptam:

> *Muſca in temone ſedit, & mulam increpans:*
> *Quam tarda es, inquit, non vis citius progredi?*
> *Vide ne dolone collum compungam tibi.*
> *Reſpondit illa: Verbis non moveor tuis:*
> *Sed illum timeo ſella qui prima ſedens*
> *Jugum flagello temperat lento meum,*
> *Et lora frenis continet ſpumantibus.*
> *Quapropter aufer frivolam inſolentiam:*
> *Namque ubi ſtrigandum eſt, & ubi currendum, ſcio.*

Hoc illud eſt quod pariter præcipit Columella, lib. 2. cap. 2. ſub finem. *Ne in media parte verſuræ* bubulcus *conſiſtat: detque requiem in ſumma, ut ſpe ceſſandi totum ſpatium bos agilius enitatur. Sulcum autem ducere longiorem, quam pedum cxx. contrarium pecori eſt, quoniam plus æquo fatigatur, ubi hunc modum exceſſit. Cum ventum erit ad verſuram, in priorem partem jugum propellas, & boves inhibeat, ut colla eorum refrigeſcant, quæ celeriter conflagrant, niſi aſſidue refrigerentur*, &c.

Sect. 50. XIX. *Faba runcari non geſtit: quoniam evincit herbas lupinum, runcatur tantum.*] Locum hunc ſic interpunximus, adducti tum re ipſa, tum ſcriptorum veterum auctoritate. Columella enim, lib. 2. cap. 12. pag. 66. *Excepto lupino*, inquit, *cujus ſemini contraria eſt ſarritio: quoniam unam radicem habet, quæ ſive ferro ſucciſa eſt, ſeu vulnerata, totus frutex emoritur. Quod etiamſi non fieret, ſupervacuus tamen eſſet cultus, cum ſola hæc res adeo non infeſtetur herbis, ut ipſa herbas perimat.* Pallad. lib. 2. in Januar. tit. 9. pag. 39. *Lupinus vero, qui unam radicem habet, ſi ſarculetur, exſtinguitur: quod nec deſiderat: quia herbas præter auxilium cultoris affligit.* Sic locus ille prius legebatur, ut ea verba, *quoniam evincit herbas*, priori affigerentur ſententiæ, quæ de faba eſt.

Ibid. XX. *Et a ſemente nonniſi meſſibus in aream redeunt.*] In libris hactenus editis, *nonniſi nonis menſibus*. At vox ea *nonis* abeſt a MSS. exemplaribus, Reg. Colb. Chiffl. &c. palamque eſt creviſſe eam ex ſuperioris vocabuli, *nonniſi*, perquam importuna repetitione. *Meſſibus* vero haud cunctanter reſcribendum eſſe, ut fecimus, ſuadet tum Plinius ipſe, tum Columella: Is enim, lib. 2. cap. 12. ubi de ſarritione agit: *Sed nec iſtud ubique*, inquit, *fieri cenſemus: verum incolarum conſuetudine uti. Sunt enim regionum propria munera, ſicut Ægypti, & Africæ, quibus agricola poſt ſementem, ante meſſem ſegetem non attingit: quoniam cæli conditio, & terræ bonitas ea eſt, ut vix ulla herba exeat, niſi ex ſemine jacto: ſive quia rari ſint imbres, ſeu quia qualitas humi ſic ſe cultoribus præbet.* Præterea facit, ut dixi, id quod ipſe Plinius ſuperius inſinuavit de Ægypti incolis, ſect. 47. *Reliqua pars*, inquit, *nonniſi cum falce arva viſit, paulo ante Calendas Apriles: peragitur autem meſſis Maio.* Quid quod & in MSS. iiſdem non *in aream* ſed *in area* legimus? ut *in arva* legi probabilius merito cuipiam videatur.

Sect. 52. XXI. *Ita ut ante hiemalem ne ceſſet. Nimis pinguis alternari poteſt, &c.*] Sic reſcripſimus ex codicum MSS. fide, ita etiam loci ejus poſtulante ſententia. Legebatur ante in editis, *Aut ante hiemalem ne ceſſet. Nec non minus pinguis*, &c. Sed vocula *nec non* nuſquam in MSS. exſtat: & de pingui nimium terra nunc agi vel ex eo liquet, quod vel tergeminæ anno uno ſationi par eſſe dicitur: & mox gracilior eidem opponitur, quæ in tertium uſque annum e contrario ceſſare præcipitur.

Sect. 53. XXII. *Si hæc omiſſa ſit ſtercoratio, ſequens eſt, priuſquam ſarriat, aviarii pulvere.*] In MSS. Reg. 1. *priuſquam feriat*. Reg. 2. *ſariat*. In editis, *priuſquam ſerat, ante pulverem*, nulla penitus ſententia. At Columella, lib. 2. cap. 61. *Si tamen aliqua cauſa*, inquit, *tempeſtivam ſtercorationem facere prohibuerit, ſecunda ratio eſt antequam ſarrias, more ſeminantis ex aviariis pulverem ſtercoris per ſegetem ſpargere. Si & is non erit, capri-*

num manu jacere, atque terra sarculis permiscere: ea res lætas segetes reddit. Quamobrem non jam ullus de nostra emendatione dubitandi locus, cum hæc stercoratio, quæ nunc præcipitur, in subsidium sit prioris, quæ prætermissa fuerit. Nam cum illa prior peracta jam satione fieri opportune potuerit, hæc quæ sequens appellatur, qui fieri tamdem possit, priusquam seras?

Sect. 55. XXIII. *In denso, aut cretoso .... tritici aut siliginis modios sex.*] Defendit hanc scripturam librorum omnium mira consensio, contra Pintianum, cui *modios quinque* legi verius videtur: quoniam Columella, lib. 2. cap. 9. *Siliginis autem*, inquit, *vel tritici, si mediocriter cretosus, uliginosusve ager est, etiam paulo plus quam, ut prius jam dixi, quinque modiis ad sationem opus est. At si siccus & resolutus locus, idemque vel pinguis vel exilis est, quatuor*, &c. Sed suo ipsius telo perimitur Pintianus: nam cum paulo plus quinque modiis Columella exposcat: mox vero Plinius inter quatuor & sex pro ratione soli sationis modum definiendum pronunciet, quis non intelligit *modios sex* hoc loco scribi oportuisse?

Sect. 56. XXIV. *Circa brumam serendum non esse.*] Emendat hunc locum Fulvius Ursinus in Notis ad Varron. pag. 46. ac *citra brumam*, ex Varrone, libro 1. de re rust. cap. 34. legi præcipit. At quidquid demum aut senserit Varro, aut sentire porro debuerit, defendit egregie librorum omnium constantem scripturam Columellæ locus, e lib. 2. cap. 8. *Quod sit seminandi tempus*: pag. 50. *Sic enim servant*, inquit, *prudentes agricolæ, ut quindecim diebus prius quam conficiatur brumæ, totidemque post eam confectam, neque arent, neque vitem aut arborem putent*, &c. Idem Varro, lib. 1. cap. 35. diebus ante & post brumam quindecim, quidquam seri vetat, præter ulmos.

Sect. 59. XXV. *Deinde superat noctes ad solstitium diebus XCIII. horis duodecim, usque ad æquinoctium autumni.*] Ita libri omnes, etiam manu exarati: sed manifestissimo mendo locus hic tenetur. Desideratur enim intervalli circumscriptio, quod a solstitio æstivo ad autumnale pertinet. Legendum itaque: *diebus XCIII. horis duodecim: & inde minuitur diebus XCII. horis duodecim, usque ad æquinoctium autumni.* Nam tria intervalla quæ in vulgatis libris exprimuntur, dies conficiunt 262. horas 18. Ea detracta de diebus 365. ¼. residuos faciunt dies 92. horas 12. Quare ex mente Plinii Julius Cæsar annua hæc intervalla descripsit:

Ab æquinoctio verno ad solstitium, dies 93. horas 12.

A solstitio ad æquinoctium autumnale, dies 92. horas 12.

Ab æquinoctio autumnali ad brumam, dies 89. horas 3.

A bruma ad vernum æquinoctium, dies 90. horas 3.

Quod si æquinoctium vernum statuatur in xxv. Martii, ut Columella Pliniusque asseverant, additis diebus 93. calculus desinet in 25. Junii, ½. Ab eo die exclusive, ad æquinoctium autumnale, quod conjicietur in 26. Septembris, dies 92. horæ 12. A die 26. Septemb. ad brumam, in 24. Decemb. ⅛. dies 89. horæ tres: ut inde exclusive ad vernum æquinoctium, 25. Martii, ÷. dies reliqui sint 90. ¼. minima aliqua diversitate neglecta. Ita fere Petav. lib. 2. Var. Dissert. cap. 5. pag. 81. & Riccioli, tom. 1. Almag. lib. 3. cap. 135.

Sect. 60. XXVI. *Servantque id sidus etiam vestis institores.*] Hunc locum ex fide codicum Reg. & Colb. repræsentamus. Præpostera interpunctione perturbata omnia prius erant mirum in modum: cum sic legeretur: *Vergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad III. Idus Novembris, ut diximus, servant: quoniam id sidus etiam vestis institor est*, &c. Ubi hodie vestis institorem appellari Sipontinus existimavit, aliique post eum. Nugæ meræ.

Ibid. XXVII. *Ipso brumali die pulegium in carnariis florere.*] Placuit nonnullis, *in coronariis* potius legi, quam in *carnariis*. Frustra. In carnariis suspendi carnes mos antiquus fuit: quo more & suspendi pulegium nunc Plinius innuit. Columella, lib. 12. cap. 53. *A duodecima die ad lacum salsuram deferri oportebit, & salem prius excuti, deinde aqua dulci diligenter perlui, necubi sal inhæreat, & paululum assiccatam in carnario suspendi.* Varro lib. 1. de re rust. cap. 54 de uvis pensilibus: *Alia*, inquit, *quæ in piscinam in amphora picata descendat: alia quæ in aram, ut in carnarium adscendat.* Corrigo, *quæ in horreum, ut in carnariis adscendat.*

Sect. 61. XXVIII. *Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.*] Ita libri omnes, etiam MSS. ipseque Tullius, apud quem carmen illud occurrit, lib. 1. de Divin. num. 15. An vero nihilominus, *ter flores*, sincerius videri possit, considerandum. Nam post eos versiculos subjicit Cicero statim: *Ne hoc quidem quæro, cur hæc arbor una ter floreat, aut cur arandi maturitatem ad signum floris accommodet.* Tamen Geopon. auctor, lib. XI. cap. 13. ἡ δὲ σχῖνος τρεῖς καρποὺς φέρει &c. post Aratum, quem Cicero transtulit:

Τριπλόα δὲ σχῖνος κυέει· τρισσαὶ δὲ αὖξαι
Γίνονται καρποῖο· φέρει δέ τε σήματ' ἑκάστη
Ἑξείης ἀρότῳ, &c.

Ibid. XXIX. *Virgas & sarmenta, quæ tibi usioni supererunt.*] Hoc est, quæ supererunt post tuum usum. In libris vulgatis hactenus legebatur, *quæ tibi in satione superant.* MSS. Reg. 1. *Quæ tibi asioni.* Reg. 2. *quæ tibi osioni.* Verum ex Catone ipso, qui eadem habet, *usioni* legi oportere perspicuum est. Sic enim ille, lib. de re rust. cap. 38. pag. 34. *Si ligna & virgas non poteris vendere, neque lapidem habebis unde calcem coquas, de lignis carbones coquito: virgas & sarmenta, quæ tibi usioni supererunt, in segete comburito: ubi eas combusseris, ibi papaver serito.* Usionis autem voce usus iterum idem Cato, cap. 145. ubi de lege oleæ faciundæ: *Si viride oleum fiet, facito accedat oleum & sal suæ usioni, quod satis siet, & vasa viminea.* Et rursum cap. 149. Scævola quoque apud Gellium, lib. 4. cap. 1. pag. 271. *Quæ longæ usionis gratia contrahuntur, & reconduntur.* Sic & abusionem pro abusu dicimus.

XXX. *Torcular lavare.*] Sic libri omnes, tum publici, tum etiam conditivi, ante Dalecampium, quo auctore in libris deinceps editis *levare* legitur. Sed sane perperam. Nam Columella lib. 2. cap. XI. cum hujus ipsius intervalli rusticum opus definit, *Opercula, cola, & cetera sine quibus probe confici mustum non potest, diligenter lota marina & aqua salsa* tum jubet esse: *Torcularia vero & fora diligenter emundata, lotaque.* Sect. 62.

XXXI. *XIV. Calendas Martii triduum varie.*] Prius legebatur, *XVII. Calendas.* At sedecim omnino Calendæ sunt Martiæ, etiam cum intercalatur annus: nam tum *bis sexto Calendas* dicitur. Sect. 65.

XXXII. *Hordeum nisi siccum ne sarrito.*] Locum hunc ope codicum Reg. & Colb. sanavimus, in quibus *sarito* legitur: adstipulante Columella, lib. 2. cap. 12. *At aliæ segetes, quæ vel humidæ moveri possunt, melius tamen siccæ sarriuntur, quoniam sic tractatæ non infestantur rubigine: hordeum vero nisi siccissimum tangi non debet.* Palladio quoque, lib. 2. in Januar. tit. 9. pag. 39. *Hoc mense serenis & siccis diebus, dum gelicidium non est, sunt sarculanda frumenta .... si siccas segetes sarculaveris, aliquid contra rubiginem præstitisti: maxime si hordeum siccum sarrietur.* Prius legebatur, *ne serito.* At de sarritione & purgatione hibernarum segetum hic sermo est, non de satione. Ibid.

XXXIII. *Faba metitur, dein concutitur.*] Ita libri omnes, etiam MSS. quos videre licuit: frustra emendante Pintiano, *dein cuditur*, nec merito in eam sententiam illud Comici trahente, *In me hæc cudetur faba.* Nam Palladius hæc ipsa hujus intervalli opera describens, lib. 7. in Junio, tit. 3. pag. 123, *Colligemus viciam*, inquit, *fenum Græcum resecabimus ad pabulum .... Nunc & faba Luna minuente velletur. Ante lucem sane, & ante quam Luna procedat, excussa & refrigerata ponatur. Ita gurguliones non patietur infestos.* Sect. 68.

XXXIV. *Herba optima in prato, trifolii .... pessima mimmuli, siliquas etiam diras ferentis.*] Significat non caule modo, sed & siliqua nocere in prato mimmulum. Sunt qui *ranunculi* legi suspicentur commodius posse: vetant MSS. codices: quorum ex fide, cum illi exhibeant diserte, *siliqua etiam dira ferentis*, hunc locum ita expressimus. In libris hactenus editis: *Pessima mimmuli: siliqua etiam dira: fenisecis invisa & equisetis est.* Ibid.

XXXV. *Est autem magnopere pertinens.*] De Sirio sive Canicula agitur. Ita porro MSS. omnes, quos quidem vidimus. At scripsit in ora codicis sui Pelicerius, *Ad æstum magnopere pertinens*, ut jamdudum observavit Petavius, lib. 2. Var. Dissert. in Uranol. cap. 10. pag. 103. Pertinere ad æstum dicitur, si vera ea lectio est, quod ingentem æstum denunciat, immo & ex parte facit. Hinc Horatius, lib. 3. Ode 29. Sect. 68.

Jam Procyon furit,
Et stella vesani Leonis,
Sole dies referente siccos.

Procynem Horatius, quemadmodum & Plinius, pro Sirio accipit, quoniam prima hæc asterismi Canis stella ante ceteras, adeoque ante totum ipsum canem apparet.

XXXVI. *Dein postridie.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Sic & ratio calculi exigit, uti ex Plinio ipso docuimus. Unde Cæsaris Tabulam emendabis, ex qua Hadrian. Junius, & post ipsum Salmasius, in Solin. pag. 430. *post triduum* legi malunt. Ibid.

XXXVII. *XIII. Calend Augusti .... etesiarumque prodromi flatus.*] In libris omnibus editis, plurimisque MSS. legitur, *XVIII. Calend.* At quis hunc diem XVIII. Calendas Augustas vidit umquam? Nos audacter, dempta quinarii nota, XIII. rescribimus: tum quia series dierum ita postulat: nam dixit antea de XVI. Calendas: quare nunc aliquis subsequentium dierum appellari debet: tum quia XIII. Calendas Augusti etesias flare ipse admonuit, lib. 2. sect. 47. his verbis, *Post biduum vero exortus*, &c. Ibid.

XXXVIII. *Quod post dies undeviginti ab æquinoctio verno.*] Ita MSS. omnes: at rectius forte, ut Petavius emendavit, lib. 2. Var. Dissert. in Uranol. cap. 10. pag. 104. *post dies unum & triginta.* A VII. Calendas Maias ad quartum, totum hoc quatriduum frugibus decretorium esse Plinius dicit: & ab æquinoctio verno dies numerat undeviginti. At æquinoctium vernum ipse contulit in VIII. Calend. April. a quo die secundus & trigesimus dies est VI. Calend. Maias. Sect. 69.

XXXIX.

Ibid. XXXIX. *Sidus & per se vehemens, & cui præoccidere caniculam necesse sit.*] Hac voce *caniculam*, Sirium hoc loco rursum intelligi, seu Procynem, pronunciat Salmasius, in Solin. pag. 435. quam stellam ante Canem oriri ait & occidere. At ejus viri errorem quisquis ad pictam sphæram & globum oculos applicet, quamvis plumbeus sit, intelliget. Etenim quæ ad Boream declinant stellæ, earum quæ ad Austrum vergunt uti ortus antecedunt, sic occasus sequuntur, præsertim si boreales situ posteriores sunt: ut in Procyne & Cane contingit. Canis quippe hoc tempore positus est in gradu circiter nono Cancri, & ad Austrum declinat: Procyon ad Boream situs est in gradu fere 21. Cancri: ergo ille prius oritur, quam Canis: occidit autem post ipsum. Quod autem Plinius ait canis sideri præoccidere caniculam necesse esse, id rectissime interpretamur de canario sacrificio, in quo ad placandum caniculæ sidus, frugibus inimicum, rufæ canes immolabantur, ut fruges flavescentes ad maturitatem perducerentur: unde & Catularia porta nomen accepit, ut auctor est Paulus ex Festo, verbo *Catularia*. Atque idem Festus in Fragm. pag. 93. *Rutilæ canes, id est, non procul a rubro colore immolantur, ut ait Atteius Capito, canario sacrificio pro frugibus, deprecandæ sævitiæ causa sideris caniculæ.* Ob unam nominis affinitatem, ea sacro illi delecta hostia est. Ovidius lib. 4. Fastor. vers. 939.

Est canis, Icarium dicunt, quo sidere mota
Tota sitit tellus, præripiturque seges.
Pro cane sidereo canis hic imponitur aræ:
Et quare fiat, nil nisi nomen habet.

In Rubigalibus feriis hæc cærimonia peragebatur, ut Plinius significat, quod in id tempus Caniculæ occasus incideret. Itaque Robigo Deo canis mactabatur, ut rubiginem averteret: Columella, lib. 10. de cultu hortor. pag. 357.

Hinc mala rubigo virides ne torreat herbas,
Sanguine lactentis catuli placatur, & extis.

Atque ipse Naso, libro citato:

Flamen in antiquæ lucum Rubiginis ibat,
Exta canis flammis, exta daturus ovis.

Et mox:

Thura focis, vinumque dedit, fibrasque bibentis,
Turpiaque obscenæ vidimus exta canis.

XL. *Itaque iidem Floralia.... instituerunt, Urbis anno DXVI.*] Ibid.
Ita libri omnes: quanquam auctor est Velleius, lib. 1. *Torquato Semproniоque Coss. Brundisium colonos missos esse, & post triennium Spoletium. quo anno Floralium ludorum factum est initium.* Incidit autem prior ille Consulatus in annum Urbis DX. ex Liviana Chronologia: quo fit, ut triennio interjecto Floralium celebritas ludorum incurrat in annum DXIII.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XIX.

I SIDERUM quoque tempeſtatumque ratio, vel imperitis facili, atque indubitato modo monſtrata eſt: vereque intelligentibus [1] non minus conferunt rura deprehendendo cælo, quam ſideralis ſcientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere: nobis non protinus tranſire ad iſta tempeſtivum videtur. Miramurque quoſdam ſcientiæ gratia, eruditionis ſuæ gloriam ex his petentes tam multa præteriiſſe, nulla mentione habita tot rerum ſponte curave provenientium, præſertim cum pleriſque earum, pretio uſuque vitæ, major etiam, quam frugibus, perhibeatur auctoritas. Atque ut a confeſſis ordiamur utilitatibus, quæque non ſolum terras omnes, verum etiam maria replevere: ſeritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortenſia poteſt, linum. Sed in qua non occurret vitæ parte, quodve miraculum majus, [2] herbam eſſe quæ admoveat Ægyptum Italiæ: in tantum, ut Galerius a freto Siciliæ Alexandriam ſeptima die pervenerit, [3] Babilius ſexta, ambo præfecti: æſtate vero proxima Valerius Marianus ex Prætoriis Senatoribus, a Puteolis nono die leniſſimo flatu? Herbam eſſe, quæ Gades ad Herculis columnas ſeptimo die Oſtiam afferat, [4] & citeriorem Hiſpaniam quarto, provinciam Narbonenſem tertio, Africam altero: quod etiam molliſſimo flatu contigit [5] C. Flavio legato Vibii Criſpi Proconſulis? [6] Audax vita, ſcelerum plena: aliquid ſeri, ut ventos procellaſque recipiat: & parum eſſe fluctibus ſolis vehi. Jam vero nec vela ſatis eſſe majora navigiis. Sed quamvis amplitudini antennarum ſingulæ arbores ſufficiant, ſuper eas tamen addi velorum alia vela, præterque alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis provocari mortem. Denique tam parvo ſemine naſci, quod orbem terrarum ultro citroque portet, tam gracili avena, tam non alte a tellure tolli, neque id viribus ſuis necti; [7] ſed fractum tuſumque & in mollitiem lanæ coactum, injuria ac ſumma audacia, [8] eo pervenire. Nulla exſecratio ſufficit contra inventorem [9] dictum ſuo loco a nobis: cui ſatis non fuit hominem in terra mori, niſi periret & inſepultus. [10] At nos priore libro imbres & flatus cavendos, frugum cauſa victuſque, præmonebamus. Ecce ſeritur hominis manu, metitur ejuſdem hominis ingenio, quod ventos in mari optet. Præterea ut ſciamus [11] faviſſe pœnas, nihil gignitur facilius: ut ſentiamus [12] nolente id fieri Natura, [13] urit agrum, deterioremque etiam terram facit.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Non minus conferunt rura.*] Vide quæ de hoc argumento præclare & ornate dixit auctor, libro ſup. ſect. 69. num. 1.

2. *Herbam eſſe.*] Textis ex ea herba velis. Linum Græci, Latini, & Galli, pariter vocant, herbam vulgo notam, quæ cannabis modo tunditur in lanæ mollitiem, ad linteorum texturas.

3. *Babilius.*] De eo Seneca, lib. 4. Natur. quæſt. cap. 2. pag. 886. *Babillus virorum optimus, in omni litterarum genere rariſſimus, auctor eſt, cum ipſe Præfectus obtineret Ægyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe* &c. Delphinorum pugnam deſcribit cum crocodilis, de qua nos libro 8. diximus, ſect. 38. Favore Agrippinæ Ægypto Præfectum a Nerone fuiſſe auctor eſt Tacitus lib. 13. Annal. pag. 205. Babilum Aſtrologum, ut opinor, Suetonius vocat, in Nerone, cap. 36. Prænomen ei Caio fuit.

4. *Et citeriorem Hiſp.*] Et merces a citeriore Hiſpania Oſtiam afferat die quarto, &c.

5. *C. Flavio.*] Ita MSS. omnes: non *Flacco.* Is eſſe omnino videtur, C. FLAV. HEMIS. qui prius fuiſſe Legatus Proprætore, LEG. PROPR. legitur in nummo argenteo Q. Cæpionis Bruti Imp. Q. CAEP. BRVT. IMP. apud Patinum in Famil. pag. 113.

6. *Audax vita.*] Audax, ut ille cecinit, Iapeti genus! Nam vitam dicere pro hominibus, ſeu mortalium genere, familiare Plinio eſt. Quid hic Salmaſius movet, dum pro acri ea oratione, illud jacens & languidum obtrudit, in Solin. pag. 260. *Audax id, at ſceleris plenum?*

7. *Sed fractum, tuſumque,*] Nam maceratur aqua, tunditurque, ſemper injuria melius, ut dicetur in fine ſect. 3. Vide Notas & Emend. num. I.

8. *Eo pervenire.*] Ut nempe orbem terrarum vel ſic ultro citroque portet.

9. *Dictum ſuo loco.*] Libro 7. ſect. 57, *Vela Icarus, malum & antennam Dædalus* invenit, &c. Huc etiam refer quod habet Horatius, lib. 1. Ode 3.

Illi robur & æs triplex, &c.

10. *At nos priore libro.*] Superiore libro 18. ſect. 76. & alias paſſim.

11. *Faviſſe pœnas.*] Hoc eſt, ea ultro creſcere, quæ gignuntur in hominum pœnam.

12. *Nolente id fieri.*] Ita MSS. omnes. Alii, *nolente id ſeri.*

13. *Urit agrum.*] Vide quæ diximus lib. 17. ſect. 7.

CAP. I.

II. 1. [1] Seritur ſabuloſis maxime, [2] unoque ſulco: nec magis feſtinat aliud. [3] Vere ſatum æſtate vellitur: [4] & hanc quoque terræ injuriam facit. Ignoſcat tamen aliquis [5] Ægypto ſerenti, ut Arabiæ Indiæque merces importet: itane & Galliæ cenſentur hoc reditu? [6] monteſque mari oppoſitos eſſe non eſt ſatis, & a latere oceani obſtare ipſum quod vocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, ultimique hominum exiſtimati Morini, immo vero Galliæ univerſæ vela texunt. Jam quidem & [7] Tranſrhenani hoſtes: nec pulcriorem aliam veſtem eorum feminæ novere. Qua admonitione ſuccurrit, quod M. Varro tradit, in Seranorum familia gentilitium eſſe, feminas linea veſte non uti. [8] In Germania autem defoſſi atque ſub terra id opus agunt. Similiter & in Italia [9] regione Alliana inter Padum Ticinumque amnes, ubi [10] a Setabi tertia in Europa lino palma: ſecundam enim in vicino Allianis capeſſunt [11] Retovina, & in Æmilia via Faventina. Candore Allianis [12] ſemper crudis Faventina præferuntur: Retovinis tenuitas ſumma denſitaſque, candor æque ut Faventinis, ſed lanugo nulla, quod apud alios gratiam, apud alios offenſionem habet. [13] Nervoſitas filo æqualior pæne quam araneis, tinnituſque, [14] cum dente libeat experiri: ideo [15] duplex, quam ceteris, pretium.

2. Et Hiſpania citerior habet ſplendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura, [16] qui alluit Tarraconem. Et tenuitas mira, ibi primum [17] carbaſis repertis. Non dudum ex eadem Hiſpania [18] Zoëlicum venit in Italiam, plagis utiliſſimum. Civitas ea Gallæciæ & oceano propinqua. [19] Eſt ſua gloria & Cumano in Campania, ad piſcium & alitum capturam. [20] Eadem & plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus inſidias, [21] quam nobiſmetipſis lino tendimus. Sed Cumanæ plagæ [22] concidunt apros, [23] & hi caſſes vel ferri aciem vincunt. Vidimuſque jam tantæ tenuitatis, ut anulum hominis [24] cum epidromis tranſirent, uno portante multitudinem qua ſaltus cingerentur: (nec id maxime mirum, ſed ſingula earum ſtamina centeno quinquageno filo conſtare:) ſicut paulo ante Julio Lupo, qui in præfectura Ægypti obiit. Mirentur hoc ignorantes in Ægyptii quondam regis, quem Amaſim vocant, thorace, in Rhodiorum inſula oſtendi in templo Minervæ, CCCLXV. filis ſingula fila conſtare: quod ſe expertum nuper Romæ prodidit Mucianus ter Conſul, parvaſque jam reliquias ejus ſupereſſe hac expe-

NOTÆ.

Sect. II. 1. *Seritur ſabuloſis.*] Pinguiſſimum locum, & modice humidum poſcit, nec macrum reſpuit, inquit Columella, lib. 2. cap. 10.

2. *Unoque ſulco.*] Terra vel ſemel arata.

3. *Vere ſatum.*] Gratius in Cyneget verſ. 57.

Idcirco & primas linorum tangere meſſes
Ante vetant, quam maturis accenderit annus
Ignibus, & claro Pleïas ſe prompſerit ortu.

Vergiliarum exortu æſtatem incipere ſuperiore libro diximus ſect. 69.

4. *Et hanc ... terræ injuriam.*] Quod nempe velli a radice illud oporteat, non ut frumenta, meti: quod dum ita fit, terræ ſuccus omnis extrahitur, ut Plinius admonuit libro ſuperiore ſect. 72. *Alibi*, inquit, frumenta *ab radice vellunt: quique id faciunt, proſcindi ab ſe obiter agrum interpretantur, cum extrahant ſuccum.*

5. *Ægypto ſerenti.*] Laudat Ægyptia vela Hermippus apud Athenæum, lib. 1. pag. 27.

6. *Monteſque.*] Nec ſatis fuit, ne maria Galli tentarent, oppoſitos a natura montes Mediterraneo mari, Alpes ac Pyrenæos: ab Oceani vero parte ipſum inane, ſpatiumque illud æquoris & aëris immenſe fuſum, in quo nullum occurrere creditur litus adverſum, quo poſſit appelli.

7. *Tranſrhenani hoſtes.*] Batavos, opinor, intelligit, qui inſulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populum, dum trans Rhenum degerent, ut Tacitus ait lib. de morib. German. pag. 134. Etiam nunc Hollandicum linum, & candore, & firmitate, & filamentorum exilitate præfertur ceteris omnibus. *Toile de Hollande, toile de Friſe.* Pariſino ſecunda palma.

8. *In Germania.*] Sed & in Gallia quoque: propter frigus, æſtuſque, lino inimica.

9. *Regione Alliana.*] Ex qua linis nomen Allianis: quibus poſt Retovina mox palma defertur. Prius legebatur *ratione alia.* In Reg. 1. 2. *ratione aliena.* In Colb. 2. *regione aliena.*

10. *A Setabi.*] Poſt lina Setaba, de quibus egimus in præfatione ad T. Veſpaſ. De Setabi oppido diximus lib. 3. ſect. 4. Silius Ital. lib. 3.

Setabis & telas Arabum ſpreviſſe ſuperba,
Et Peluſiaco filum componere lino.

Gratius quoque in Cyneget. verſ. 41.

Hiſpanique alio ſpectantur Setabes uſu.

11. *Retovina.*] Ab oppido Retovio, ſive Ritobio, quod Livio dici Litubium, lib. 32. Cluverius arbitratur, in Ital. antiq. pag. 78.

12. *Semper crudis.*] Semper flavis, quæ nulla maceratione aut politione candorem trahunt. Sic Maro, in nono Æneïd. corticem crudum dixit pro viridi.

13. *Nervoſitas.*] Firmitas ei filo eſt, æqualitaſque, hoc eſt, lævor, ac perpetua ſine ulla offenſione politura.

14. *Cum dente.*] Si dentes morſu filum prehendas, idemque digito tendas, ac ſubinde quatias, dente tum tinnitum ſentias, ſonitumque.

15. *Duplex quam.*] Hac oquendi forma uſus etiam Columella, lib. 1. cap. 8.

16. *Qui alluit Tarraconem.*] Flumine Subi allui Tarraconem diximus lib. 3. ſect. 4.

17. *Carbaſis.*] Velis e tenuiſſimo. De carbaſi voce Servius ad illud 3. Æneid.

Et auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus auſtro.

Carbaſus genus lini eſt, quod abuſive plerumque pro velo ponitur. Quam telam Baptiſtæ *Toile batiſte* Galli vocant, primæ tenuitatis, hanc Latine carbaſum merito appellaris.

18. *Zoëlicum.*] A Zoëlis Hiſpaniæ populis, de quibus lib. 3. ſect. 4.

19. *Eſt .... & Cumano.*] Gratius in Cyneget. verſ. 34.

Optima Cinyphiæ, ne quid cunctere, paludes
Lina dabunt: bonus Æoliæ de valle Sibyllæ
Fetus: & aprico Tuſcorum ſtupea campo
Meſſis, &c.

20. *Eadem & plagis.*] Plagæ, retia ſunt ad capiendas feras: quæ retia funibus tenduntur circa imam & ſummam partem. *Des toiles.* Unde familiares eæ venatoribus formulæ, *Mettre les beſtes noires dans les toiles: tendre les toiles: tirer les toiles: lever les toiles.*

21. *Quam nobiſmetipſis.*] Qui poſt inventa e lino vela mortem provocamus navigatione mari ſuſcepta, ut dictum eſt ſup. ſect.

22. *Concidunt apros.*] Erunt fortaſſis quibus magis arrideat, *concludunt.* Eſt enim *concludere* in venatione uſitata vox. Gratius in Cyneget. verſ. 49.

Includas retibus urſos.

Et Seneca, lib. 1. de Clem. *Sic feras lineis & pinna concluſas contine.* Sed concidi plagis apros cum dixit auctor, concludi eo loco intellexit, in quo concidi nullo negotio deinde poſſint: quod ſola ferri acies præſtare non valeret: itaque, ut ſtatim ſubjungit idem, ferri aciem eo nomine hi caſſes vincunt.

23. *Et hi caſſes vel ferri aciem vincunt.*] Vide Notas & Emendationes, num. II.

24. *Cum epidromis.*] Hoc eſt, cum imis ſummiſque funibus quibus tenduntur retia, ipſa per hominis anulum tranſibant:

rientium injuria. Italia & Pelignis etiamnum linis honorem habet, [25] sed fullonum tantum in usu: Nullum est candidius, lanæve similius: sicut in culcitis præcipuam gloriam Cadurci obtinent. [26] Galliarum hoc, & tomenta pariter, inventum. [27] Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti.

3. Ægyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum, ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus nascuntur. Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gossipion vocant, plures [28] xylon, & ideo lina inde facta xylina. Parvus est, similemque [29] barbatæ nucis defert fructum, cujus [30] ex interiore bombyce lanugo netur. Nec ulla sunt eis candore mollitiave præferenda. [31] Vestes inde sacerdotibus Ægypti gratissimæ. Quartum genus [32] Orchomenium appellant. Fit e palustri velut arundine, dumtaxat [33] panicula ejus. [34] Asia e genista facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto denis diebus. Æthiopes Indique e malis, Arabes cucurbitis, in arboribus; [35] ut diximus, genitis.

III. [1] Apud nos maturitas ejus duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flavescente. Tum evulsum, & in [2] fasciculos manuales colligatum, siccatur in Sole, pendens conversis superne radicibus uno die, mox quinque aliis, in contrarium inter se versis fascium cacuminibus, ut semen in medium cadat. Inter medicamina huic vis, [3] & in quodam rustico ac prædulci Italiæ Transpadanæ cibo, sed jam pridem [4] sacrorum tantum gratia. Deinde post messem triticeam virgæ ipsæ merguntur in aquam Solibus tepefactam, pondere aliquo depressæ: nulli enim levitas major. Maceratas indicio est membrana laxatior. Iterumque inversæ, ut prius, Sole siccantur: mox arefactæ in saxo tunduntur [5] stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur deterioris lini, lucernarum fere luminibus aptior. [6] Et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. [7] Medullæ numerosior distinctio, candore, mollitia. Linumque nere & viris decorum est. Cortices quoque decussi clibanis & furnis præbent usum. Ars depectendi digerendique: Justum e quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro [8] in silice ex aqua: textumque rursus [9] tunditur clavis, semper [10] injuria melius.

IV. [1] Inventum jam est etiam, quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant,

NOTÆ.

Itaque nullo negotio vel unus homo cassium multitudini gestandæ par fuit, qua saltus integer cingeretur, ut Julius Lupus fecit.

25. *Sed fullonum.*] Qui nempe ex eo lino culcitas concinnabant, opplebantque deinde stramine seu tomento. Vel potius quod subuculas ex eo lino sibi fullones, indusiaque conficerent.

26. *Galliarum hoc &c.*] Nimirum tomentum Lingonum, culcita Cadurcorum inventum fuit. Unde alterum *tomentum Lingonicum*, & *Lingonicum stramen* dictum est, uti monuimus, lib. 8. sect. 73. ex Martiali. Culcitam veteres nomine gentis, quæ invenit, cadurcum vocavere. Juvenalis, Satyr. 7. vers. 221.

Institor hibernæ tegetis, niveique Cadurci.

Idemque Satyr. 6. vers. 535.

Magnaque debetur violato pœna cadurco.

Sulpicia Poëtria in vetere epigrammate *Cadurcas fascias*, e lino Cadurcino fascias vocat:

Ne me Cadurcis destitutam fasciis
Molli Caleno concubantem proferat.

27. *Italiæ quidem mos.*] Ita MSS. Salmasius in Solin. pag. 938. *vox* legi, non *mos* jubet. Frustra. Qui mos fuerit antiquus Italiæ, inquit, auctor, vel ex quotidiano sermone palam est: nam torum saltem castrensem vulgo stramentum vocamus, quoniam, ut dictum est, lib. 8. sect. 73. *antiquis torus e stramento erat, qualiter etiam nunc in castris*, ubi hæc potissimum stramenti appellatio perseverat.

28. *Xylon.*] Ξύλον lignum sonat: quare Ulpianus, in leg. *Si cui lana legetur*, Dig. de legat. 3. ἐρεόξυλον *ligneam lanam* reddit.

29. *Barbatæ nucis.*] Cujusmodi sunt Ponticæ nuces, quas mollis barba protegit, ut dictum est lib. 15. sect. 24. Sic etiam Jul. Pollux lib. 7. cap. 17. Ἤδη δὲ καὶ παρ' Αἰγυπτίοις ἀπὸ ξύλου τι ἔριον γίγνεται, ἐξ οὗ τὴν ἐσθῆτα λίνου ἄν τις μᾶλλον φαίη προσεοικέναι, πλὴν τοῦ πάχους· ἔτι γὰρ παχύτερον· τοῦ δένδρου καρπὸς ἐπιφύεται, καρύῳ μάλιστα προσεοικώς, &c.

30. *Ex interiore bombyce.*] Hoc est, lanugine, quam Itali *Bombace* appellant, nos *Coton* dicimus: unde *Bombazin* vocamus telas bombacinas, aut lintea ex bombace confecta. Jacobus de Vitriaco, lib. 1. cap. 85. *Sunt ibi* in oriente *præterea arbusta quædam quæ seminantur, ex quibus colligunt bombacem, quæ Francigenæ Cotonem seu Coton appellant: & est quasi medium inter lanam & linum: ex quo subtilia vestimenta contexuntur.* Nascitur hic frutex jam in Gallia, ex India delatus: Cotonem pariter vocant, *le Coton*. In horto Regio pomum vidimus, quod cum patens dehisceret, inculcatum flocci glomum exhiberet.

31. *Vestes inde.*] Ex gossipio, qui regionis illius peculiaris frutex, lini vices habet. Unde Gratius in Cyneget. vers. 42. linum appellat:

Vix operata suo sacra ad Bubastia lino
Velatur sonipes æstivi turba Canopi.

32. *Orchomenium.*] De arundine Orchomenia diximus lib. 16. sect. 66.

33. *Panicula ejus.*] Lanosam comam in milio, panico, arundine, & qualem in arvis complures herbæ, & in palustribus junci gerunt, Latini paniculam, Græci ἀνθήλην dixere. De ea voce diximus lib. 16. sect. 64.

34. *Asia e genista.*] Vide quæ dicturi sumus, lib. 24. sect. 40.

35. *Ut diximus.*] Libro 12. sect. 21.

Sect. III. 1. *Apud nos.*] In orbe Romano, qui Arabum Indorumque terris opponitur.

2. *Fasciculos manuales.*] Qui manum impleant. Δραγμάτιον χειρόπληθες, fasciculum manualem appellat Hippocrates in Veterin. pag. 879.

3. *Et in quodam ... cibo.*] Galenus lib. 1. de aliment. facult. cap. 32. pag. 331. tom. 6. lini tosto semine, obsonii vice, quosdam vesci tradit ex sale & garo: itidem melle conspersum edi: panibus denique a nonnullis inseri: ἐπιπάττουσι δὲ ἔνιοι καὶ τοῖς ἄρτοις αὐτό.

4. *Sacrorum ... gratia.*] Forte ad suffimenta, ut quidam volunt: vel potius ad epulas sacras, quas feriatis diebus privatus quisque domi institueret.

5. *Stupario malleo.*] Quo lina stupæque tunduntur.

6. *Et ipsa .... pectitur.*] Linum ita pectere Galli dicunt, *serancer du lin, du chanvre*: Ferreum hamum, *un seran*.

7. *Medullæ.*] Delicatioris substantiæ, quæ ad nendum reservatur.

8. *In silice.*] In alveo siliceo, sive lapideo.

9. *Tunditur clavis.*] Fustibus, qui clavas capite referant.

10. *Injuria melius.*] Sic de salice pronunciavit lib. 16. sect. 69. *Mirumque, contuso ligno alicui majores ad vincula esse vires.*

Sect. IV. 1. *Inventum ... quod ignibus.*] De lino asbestino non vetustatis modo plena monumenta sunt, sed & idonea eruditorum hujus ævi testimonia. *Habeo & ego in Museo*, inquit Kircherus noster, tom. 2. Mundi subterran. lib.

ardentesque in focis conviviorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis favillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisque Sole Indiæ, [2] ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescitque vivere ardendo, rarum inventu, difficile textu propter brevitatem. Rufus de cetero colos, spendescit igni. Cum inventum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem a Græcis [3] asbestinum ex argumento naturæ. Anaxilaus auctor est, linteo eo circumdatam arborem, surdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe.

Proximus [4] byssino, mulierum maxime deliciis [5] circa Elim in Achaïa, genito: [6] quaternis denariis [7] scripula ejus [8] permutata quondam, ut auri, reperio. Linteorum lanugo, e velis navium maritimarum maxime, in magno usu medicinæ est: & cinis spodii vim habet. [9] Est & inter papavera genus quoddam, quo candorem lintea præcipuum trahunt.

V. Tentatum est tingi linum quoque, & vestium insaniam accipere, in Alexandri Magni primum classibus, Indo amne navigantis, cum duces ejus ac præfecti in certamine quodam variassent insignia navium: stupueruntque litora, flatu versicoloria implente. [1] Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit, eodemque effugit. Hoc fuit imperatoriæ navis insigne.

VI. [1] Postea in theatris tantum umbram fecere: [2] quod primus omnium invenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret. Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur [3] Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, [4] viamque sacram ab domo sua ad clivum usque Capitolinum, quod [5] munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octavia sorore Augusti genitus, in Ædilitate sua, avunculo XI. Consule, a. d. Calendas Augusti, velis forum inumbravit, ut salubrius litigantes consisterent: quantum mutatis moribus Catonis Censorii, qui sternendum quoque forum [6] muricibus censuerat? [7] Vela nuper colore cæli, stellata, per rudentes iere etiam [8] in amphiteatro Principis Nero-

NOTÆ.

8. pag. 67. *integrum scrinium asbestinis frustis plenum. Chartam ex hisce confectam habeo, quæ litteris scribendis servit, quas ubi in ignem injeceris, consumptis mox litteris, charta veluti igne lota, integra & candidior exit, novisque litteris inscribendis servit.... Donavit & mihi Eminentiss. Cardinalis de Lugo redimiculum asbestino lino contortum, quod igni injectum, si sordibus pollutum fuerit, inde nitidissimum exit. Memini quoque me ellychnium hujusmodi asbestinum lucernæ inditum ad biennium conservasse, sine ulla sui consumptione, haud dubie perpetuo duraturum, nisi nescio quo casu id subductum esset*, &c. Vide & Aldrovand. lib. 4. de metall. cap. 26. pag. 664.

2. *Ubi non cadunt.*] Vide quæ diximus lib. 17. sect. 30. nota 23. Columella, lib. 1 cap. 6. *Æstas in transmarinis regionibus pluvia caret.*

3. *Asbestinum.*] Ἄσβεστον, quæ vox Græca inextinctum sonat.

4. *Byssino.*] Byssus genus fuit lini tenuissimi, ex quo textæ vestes purpureum colorem non raro imbiberent: unde in sacris paginis toties byssus, & purpura, vel purpura & byssus pro purpurea bysso, per figuram ἓν διὰ δυοῖν. Inde factum ut byssus ab Hesychio & Suida pro purpura accipiatur. Rectius vero Pollux loc. cit. Καὶ μὴν καὶ τὰ βύσσινα· καὶ ἡ βύσσος λίνου τι εἶδος παρ' Ἰνδοῖς. Philostrato, lib. 2. de vita Apoll. cap. 9. pag. 79. ex arbore βύσσος legitur, quæ arbos altitudine populi, folio salicis est.

5. *Circa Elim.*] Pausanias in Eliac. prior. negat uspiam tota Græcia byssum nasci, nisi in Eleo agro, de quo egimus, lib. 4. sect. 6.

6. *Quaternis denariis.*] Monetæ nostræ asses sunt triceni bini.

7. *Scripula ejus.*] Libra scripula continet 288.

8. *Permutata quondam.*] Priorum scilicet Cæsarum ævo, quo denarius aureus argenteis denariis quinque & viginti æstimabatur, ut dicemus lib. 33. sect. 13. Sic Aureliani ævo libra auri libra serici fuit, & auro fila pensabantur, inquit Vopiscus in Aureliano, pag. 224.

9. *Est & inter papavera*] De hac re dicemus lib. 20. sect. 79.

Sect. V. 1. *Velo purpureo.*] Huc refer & Agrippæ vexillum cæruleum, de quo Dio, lib. 51. pag. 458.

Sect. VI. 1. *Postea in theatris.*] Hunc morem inducendi vela theatris describit eleganter Lucretius, lib. 4. vers. 73.

Et vulgo faciunt id lutea, rufaque vela,
Et ferrugina, cum magnis intenta theatris
Per malos vulgata trabesque trementia pendent.
Namque ibi consessum caveaï subter, & omnem
Scenalem speciem patrum, matrumque, Deorumque,
Inficiunt, coguntque suo fluitare colore: &c.

2. *Quod primus omnium.*] Valerius Max. lib. 2. cap. 4. num. 6. *Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam, primus spectantium consessum velorum umbraculis texit.* Ab eo Capitolium Sylla mortuo dedicatum diximus lib. 7. sect. 44.

3. *Lentulus Spinter.*] Plus hoc etiam præstitit: nam teste eodem Valerio Max. loc. cit. *argentatis choragiis*, hoc est, scenarum instrumentis, *P. Lentulus Spinter adornavit* scenam, cum *translatitium antea* foret *Pœnicis indui tunicis.*

4. *Viamque sacram.*] Fuit ea in quarta Urbis regione, teste P. Victore, in descrip. Urbis Romæ. Sericis cortinis inumbratam fuisse auctor est Dio, lib. 43. pag. 226. παραπετάσματα σηρικὰ ὑπερεπέτασε.

5. *Munere ipso glad.*] Quod munus a Suetonio describitur in Julio, cap. 39. Quod vero Plinius addit, Kalendis Augusti forum fuisse a Marcello velis inumbratum, Augusto XI. consule; significare videtur, id ob recentem appellationem mensis Augusti, qui prius Sextilis dicebatur, factum fuisse: anno Urbis scilicet DCCXXXV. vel sequente.

6. *Muricibus.*] Acutis lapidibus, ne fora litigiosa tam crebro litigantes adirent. Muricem veteres dicebant saxi acumen. Virgilius, lib. 5 Æneïd.

Concussæ cautes, & acuto murice remi
Obnixi crepuere, illisaque prora pependit.

Ubi id Servius adnotat: & ejusdem loci auctoritate Nonius Marcellus: *Murices*, inquit, *vetustas etiam saxorum asperitates dici voluit.*

7. *Vela nuper.*] Vela nuper, inquit, coloris cærulei visa, ac distincta stellis, per rudentes extenta cucurrere, in amphitheatro Neronis. Sunt & rubra in cavis ædium, quæ muscum virentem a Solis ardore defendant.

8. *In amphitheatro.*] Hoc amphitheatrum esse censuerim, quod Tranquillus in Nerone, cap. 12. ligneum fuisse dicit, in regione Martii Campi intra anni spatium fabricatum. De quo & Tacitus lib. 13. Annal. pag. 208. *Nerone secundum, L. Pisone Coss. pauca memoria digna evenere: nisi cui libeat, laudandis fundamentis & trabibus, queis molem amphitheatri apud Campum Martis Cæsar exstruxerat, volumina implere.* De velis ibi extentis Dio, lib. 63. pag. 718. dum res gestas iis diebus enumerat, quibus a Nerone Armeniæ regnum Tiridati concessum est. Τά γε μὴν παραπετάσματα τὰ διὰ τοῦ ἀέρος διαταθέντα, ὅπως τὸν ἥλιον ἀπερύκοι, ἁλουργὰ ἦν· καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἅρμα ἐλαύνων ὁ Νέρων ἐνέστικτο· πέριξ δὲ ἀστέρες χρυσοῖ ἐπέλαμπον. *Vela per aërem extensa, Solis arcendi causa, purpurea erant: quorum in medio Nero acu pictus currum agitabat: circa hunc undique sidera lucebant aurea*, &c.

nis. Rubent in cavis ædium, & muſcum a Sole defendunt. [9] Cetero manſit candori pertinax gratia. Honor etiam & Trojano bello. Cur enim non & præliis interſit, ut naufragiis? Thoracibus lineis paucos tamen pugnaſſe, teſtis eſt [10] Homerus. Hinc fuiſſe & navium armamenta apud eumdem interpretantur eruditiores: [11] quoniam cum ſparta dixit, ſignificaverit ſata.

CAP. II. VII. [1] Sparti quidem uſus multa poſt ſæcula cœptus eſt: nec ante [2] Pœnorum arma, quæ primum Hiſpaniæ intulerunt. Herba & hæc ſponte naſcens, [3] & quæ non queat ſeri, [4] juncuſque proprie [5] aridi ſoli, uni terræ dato vitio. Namque id malum telluris eſt: nec aliud ibi ſeri aut naſci poteſt. In Africa exiguum & inutile gignitur. [6] Carthaginienſis Hiſpaniæ citerioris portio, nec hæc tota, ſed quatenus parit, montes quoque ſparto operit. [7] Hinc ſtrata ruſticis eorum, hinc ignes faceſque, hinc calceamina, & paſtorum veſtis: animalibus noxium, præterquam cacuminum teneritate. Ad reliquos uſus laborioſe evellitur, ocreatis cruribus, manu, textiſque manicis, convolutum oſſeis [8] iligneiſve conamentis. [9] Nunc jam in hiemem juxta. Facillime tamen ab Idibus Maiis in Junias: hoc maturitatis tempus.

VIII. [1] Vulſum faſcibus in acervo animatum biduo, tertio reſolutum, ſpargitur in Sole ſiccaturque, & rurſus in faſcibus redit ſub tecta. Poſtea maceratur aqua marina optime, ſed & dulci, ſi marina deſit: ſiccatumque Sole, iterum rigatur. [a] Si repente urgeat deſiderium, perfuſum calida [2] in ſolio, ac ſiccatum ſtans, compendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, [3] ut fiat utile, præcipue in aquis marique invictum. In ſicco præferunt e cannabi funes. At ſpartum alitur etiam demerſum, veluti [4] natalium ſitim penſans. [5] Eſt quidem ejus natura interpolis: rurſuſque quam libeat vetuſtum novo miſcetur. Verumtamen complectatur animo, qui volet miraculum æſtimare, quanto ſit in uſu, omnibus terris, navium armamentis, machinis ædificationum, aliiſque deſideriis vitæ. Ad hos omnes uſus quæ ſufficiant, minus triginta millia paſſuum in latitudinem a litore Carthaginis novæ, [6] minuſque c. in longitudinem eſſe reperientur. [7] Longius vehi impendia prohibent.

INTERPRETATIO.

a *Si repent*.] Si ſtatim uti ſparto deſideras.

NOTÆ.

9. *Cetero.*] Diuturnior fuit gratia candoris in lino: ſive candor in lino ceteris coloribus potior viſus eſt.

10. *Homerus.*] Iliad. β. ubi λινοθώρηκας ejuſmodi bellatores vocat. Et linteam loricam induiſſe Galbam Tranquillus ſcribit, cap. 19. quanquam non diſſimulantem parum adverſus mucrones profuturam.

11. *Quoniam cum ſparta.*] Hic verſus ille Homericus, quem reſpicit, ex Iliad. β. 135.

Καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάρτα λέλυνται.

Error hic fuit eruditorum illorum, quos Plinius nunc appellat, qui τὰ σπάρτα in eo verſu ſata interpretati ſunt, aut funes rudenteſque nauticos ex rebus ſativis factos, uti ex lino, ſtupa, cannabe: quia σπείρειν ſerere ſignificat. Σπάρτα νεῶν Homerus vocat, funiculos e lino vel cannabe, quibus ſuebantur naves, non quia e ſativis rebus nectebantur: ſed quia ad nectendum idonei. Nam σπείρειν Græcis, ut *ſerere* Latinis, non ſolum terræ ſemen committere, ſed & nectere ſignificat, & conjungere invicem. Τὸ σπαρτὸν eſt ſativum, quod ſeri poteſt: at σπάρτον eſt funis qui ſeritur, id eſt, nectitur.

Sect. VII. 1. *Sparti quidem.*] Hoc ſpartum Latinorum eſt diverſum a ſparto Græcorum, de quo dicemus alias. Deſcribitur, pingiturque a Cluſio, lib. 6. rarior plant. cap. 40. pag. 220. Hiſpanis, apud quos id provenit, etiamnum *Sparto* vocatur.

2. *Pœnorum arma.*] Bello Punico ſecundo, quo totam intra flumen Iberum Hiſpaniam ſibi ſubjecit Hannibal.

3. *Et qua non queat ſeri.*] Contra ſeri Varro jubet, lib. 1. de re ruſt. cap. 32. *Sic ubi cannabim*, inquit, *ſeras, linum, juncum, ſpartum, unde lineas, funes facias*, &c. Sed ægre admodum ſcimus ex ſemine pullulare.

4. *Juncuſque.*] Ob folia juncea, & aſpera.

5. *Aridi ſoli.*] Siticuloſi, aquarum penuria laborantis. Strabo, lib. 3. pag. 60. de campo ſpartario: Τοῦτο δ' ἐστὶ μέγα καὶ ἄνυδρον, τὴν σχοινοπλοκικὴν φύον σπάρτον, ἐξαγωγὴν ἔχουσαν εἰς πάντα τόπον, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἰταλίαν.

6. *Carthaginienſis.*] Gignit nunc quoque hæc regio ab limitibus Granatenſis regni, ſeu Bæticæ fine, uſque ad eam urbem quæ nunc Murcia dicitur. Fuit eo tractu, campus Spartarius, Carthagoque nova, *Cartagena*, & ipſa inde a Plinio lib. 31. ſect. 43. & ab Iſidoro lib. 15. cap. 1. Spartaria appellata: Καρχηδὼν Σπαρταγενὴς Appiano, in Iber. pag. 261. Creſcit & in Valentino Hiſpaniæ regno ſpartum.

7. *Hinc ſtrata.*] Eodem eſt hodie apud Hiſpanos uſu: nam ex crudo exſiccatoque ſparto tapetes ſive aulæa, ſtoreas, corbes, rudenteſque conficiunt. Corbes ii certe, in quibus ficus & uvæ paſſæ advehuntur, e ſparto contexti ſunt. Ex eo denique in lini morem aqua macerato, deinde ſiccato, tuſoque, calceamenti genus paratur, quod ipſi *Alpergates* vocant. Hæc omnia ex Cluſio, qui vidit, loc. cit.

8. *Iligneiſve conamentis.*] Conamenta oſſea ligneave interpretor, oſſa, ligneoſque fuſtes teretes, quibus ſpartum convolvitur, ut vellentium conatus juvetur, & minuatur labor. Ita ſane libri omnes etiam MSS. Nugantur, qui *nucamentis*, vel *cum amentis* malunt.

9. *Nunc jam in hiemem juxta.*] Subintellige, vellitur pariter hieme, ut æſtate: ſed multo facilius ab Idibus Maiis &c. Ita porro MSS. omnes: non, ut editi, *in hiemem vix.*

Sect. VIII. 1. *Vulſum faſcibus in acervo animatum.*] Ita libri omnes: hoc eſt, nondum exanime, ſed viride adhuc & integrum: cum eo ſpiritu quem exhalat, cum recens eſt: atque uti de palmæ fructu Plinius ait, lib. 13. ſect. 9. *cum ſui ardoris anima.* Reſolvi deinde porro neceſſe eſt, vertique ad Solem, uti de feno dictum eſt, lib. 18. ſect. 67. num. 5. alioqui, ut fenum, ſic & ſpartum incenſa illa anima nebulam exhalaret, accenderetúrque, & conflagraret. Dalecampius, & poſt eum Salmaſius legunt *manuatum*, interpretanturque, ut Plinius ipſe loquitur initio ſect. 3. *in faſciculos manuales colligatum*: quod vereor ut cuiquam probent.

2. *In ſolio.*] Solium pro vaſe iligneo aut abiegno ponitur. Sic vaſa ea, in quibus cum lixivio calido & cinere pannos emaculamus, ſolia dicimus.

3. *Ut fiat utile.*] Funibus texendis, ceteriſque uſibus.

4. *Natalium ſitim.*] Quoniam in arido ſolo, ut dictum eſt, naſcitur.

5. *Eſt ... natura interpolis.*] Ea ſparti natura, ut interpolandis, reſarciendis, renovandis operibus, quæ ex eo fiunt, aptiſſime adhibeatur, & vetuſtum ſecure miſceatur novo. Interpolis mulier a Plauto appellatur ea, quæ ſe pigmentis interpolat, atque reconcinnat, ut ex vetuſta anu nova quaſi puella fiat, in Moſtell. act. 1. ſc. 3. verſ. 117.

6. *Minuſque C. in longitudinem.*] Sic Apuleïus in Herbario ſuo: quod etiam Salmaſius vidit, in Solin. pag. 261. *Ad quos omnes uſus minus XXX. M. paſſuum in latitudinem e litore Carthaginis Novæ.... Centum in longitudinem naſcitur.*

7. *Longius vehi.*] Ex interiore Hiſpaniæ tractu advehi, impendia terreſtris itineris vetant. Falluntur, qui *longius ſeri* hic

IX. Junco Græcos ad funes uſos [1] nomini credamus, quo herbam eam appellant: poſtea palmarum foliis, [2] philuraque, manifeſtum eſt: & inde tranſlatum a Pœnis ſparti uſum, perquam ſimile veri eſt.

X. [1] Theophraſtus auctor eſt, eſſe bulbi genus circa ripas amnium naſcens, cujus inter ſummum corticem, eamque partem qua veſcuntur, eſſe laneam naturam, [2] ex qua impilia veſteſque quædam conficiant. Sed neque regionem, in qua fiat, neque quidquam diligentius, præterquam [3] eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ quidem invenerim, tradit: [4] neque omnino ullam mentionem habet, cuncta cura magna perſecutus [5] CCCXC. annis ante nos, ut jam & alio loco diximus: quo apparet, poſt id temporis ſpatium in uſum veniſſe ſpartum.

XI. Et quoniam a miraculis rerum cœpimus, ſequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum eſt, aliquid naſci aut vivere ſine ulla radice. [1] Tubera hæc vocantur, undique terra circumdata, nulliſque fibris nixa, aut ſaltem capillamentis, nec utique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipſa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, ut plane nec terram eſſe poſſimus dicere, nec aliud quam terræ callum. Siccis hæc fere & ſabuloſis locis, frutectoſiſque naſcuntur. Excedunt ſæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, arenoſa dentibus inimica, & altera ſincera. Diſtinguuntur & colore, rufo, nigroque, & intus candido: laudatiſſima Africæ. Creſcant, anne vitium id terræ (neque enim aliud intelligi poteſt) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum eſt: & vivantne, an non, haud facile arbitror intelligi poſſe. Putreſcendi enim ratio communis eſt iis cum ligno. [2] Lartio Licinio Prætorio viro jura reddenti in Hiſpania Carthagine, paucis his annis ſcimus accidiſſe, mordenti tuber, ut deprehenſus intus denarius primos dentes inflecteret: quo manifeſtum erit, [3] terræ naturam in ſe globari. Quod certum eſt, [4] ex iis erunt quæ naſcantur, & ſeri non poſſint.

XII. [1] Simile eſt & quod in Cyrenaïca provincia vocant miſy, præcipuum ſuavitate Cap. III.
odoris ac ſaporis, ſed carnoſius: [2] & quod in Thracia iton, & quod in Græcia geranion.

XIII. [1] De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cum fuerint imbres autumnales, [2] ac tonitrua crebra, tunc naſci, & maxime e tonitribus: nec ultra annum durare: tenerrima autem verno eſſe. [3] Quibuſdam locis accepta riguis feruntur: ſicut Mytilenis negant naſci, niſi exundatione fluminum invecto ſemine ab Tiaris. Eſt autem is locus, in quo plurima naſcuntur. Aſiæ nobiliſſima circa Lampſacum, & Alopeconneſum: Græciæ vero, circa Elin.

XIV. Sunt & in fungorum genere a Græcis dicti [1] pezicæ, qui ſine radice aut pediculo naſcuntur.

NOTÆ.

legunt: herbam enim eſſe Plinius ante monuit, quæ non queat ſeri.

Sect. IX. 1. *Nomini credamus.*] Habent enim Græci commune nomen, quo juncum funemque nominent, perinde ac ſi ex junco funes olim contextos ſignificarent: Σχοῖνος. Vide Rob. Conſtant. in Lexico.

2. *Philuraque.*] Hoc eſt, tenuiſſimis arboris tiliæ membranis, ſeu tunicis: hæc enim φιλύρα Græcis dicitur.

Sect. X. 1. *Theophraſtus.*] Libro 7. hiſt. cap. 13. & ex eo Athenæus, lib. 2. pag. 64.

2. *Ex qua impilia.*] Ita MSS. Reg. Colb. Chiffl. Th. non, ut editi perperam, *mapalia.* Sunt autem *impilia* ſocculi. Theophraſto ποδεῖα. Ὑφαίνεται δὲ ἐξ αὐτοῦ, inquit, καὶ πόδεια, καὶ ἄλλα ἱμάτια. Ποδεῖα ſunt pedum tegumenta ex coacta lana. Impilia igitur coactilia erunt, pedibus involvendis calceandiſque utilia. *Des chauſſons de feutre.* Pollux, lib. 2. cap. 4. pag. 116. Ποδεῖα δὲ τοὺς περὶ τοῖς ποσὶ πίλους. Heſychius: Νάκτα, τοὺς πίλους, καὶ τὰ ἐμπίλια. Uſus hac voce *impilia* Ulpianus. Vide Turnebum, lib. XI. Adverſ. cap. 14. pag. 334.

3. *Eriophoron.*] Ἐριοφόρον, ob tomenti copiam, quam gerit, quæ lanæ modo in ſtamina deduci poteſt. Bulbi eriophori geminam iconem exhibet Dodonæus, pag. 681. Ex his alterum in Regio horto vidimus, qualem & Cluſius pinxit. Peruanum præterea alterum, & tertium Orientalem appellatum.

4. *Neque .... mentionem.*] Ejus nimirum quod nunc deſcribitur.

5. *CCCXC. annis.*] Vide Notas & Emend. num. III.

Sect. XI. 1. *Tubera.*] Vulgo, *des Trufles.*

2. *Lartio Licinio.*] Vetus inſcriptio, ſed ſuſpecta illa quidem nobis, apud Gruterum, pag. 180.

LARTIVS. LICINIVS.
CUM. GUBERNASSET. HISPAN.
HUNC. AQUÆDUCTUM.
JUSSIT. ÆDIFICARI.

Apud Plinium juniorem, lib. 2. Epiſt. 14. Largius Licinius, pro Lartio, mendoſe appellatur.

3. *Terræ naturam.*] Subſtantiam tenuiorem, ex qua tuber gignitur, ſic in ſe convolvi, ut incidentia quoque includat. De hoc argumento vide Diſſertationem D. Geoffroy junioris, in Hiſtoria Academiæ Regiæ Scientiarum, anni 1711. pag. 23.

4. *Ex iis erunt.*] Ex eorum genere tubera erunt, quæ ſeri non poſſint.

Sect. XII. 1. *Simile eſt .... miſy.*] Tuberis genus, & iton, & geranion.

2. *Et quod in Thracia.*] Vide Notas & Emendationes, num. IV.

Sect. XIII. 1. *De uberibus.*] Hæc totidem verbis Athenæus, lib. 2. pag. 62. ex Theophraſto.

2. *Ac tonitrua.*] Sic etiam ſenſit Juvenalis, Satyr. 5. verſ. 116.

Poſt hunc tradentur tubera, ſi ver
Tunc erit, & facient optata tonitrua cœnas
Majores.

Vide & Plutarchum, lib. 4. Sympoſ. quæſt. 2. pag. 664.

3. *Quibuſdam locis.*] Quibuſdam in locis tuberum origo debetur aquis, & exundationibus fluminum, ſemina ſecum devehentium. Theophraſtus apud Athen. loc. cit. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔνιοί γε ὡς σπερματικῆς οὔσης τῆς ἀρχῆς ὑπολαμβάνουσιν, ἐν γοῦν τῷ αἰγιαλῷ τῶν Μιτυληναίων οὔ φασι πρότερον εἶναι πρὶν ἢ γενομένης ἐπομβρίας τὸ σπέρμα κατενεχθῇ ἀπὸ Τιαρῶν, τοῦτο δ' ἐστὶ χωρίον ἐν ᾧ πολλὰ γίνεται.... Φύεται δὲ καὶ περὶ Λάμψακον, καὶ ἐν Ἀλωπεκοννήσῳ, κἀν τῇ Ἠλείων. Quæ totidem verbis apud Plinium Latine legimus. Tiaræ porro collis nomen fuit, imminentis litori Mytilenæorum. In nummis antiquis, ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΩΝ ſcribitur.

Sect. XIV. 1. *Pezicæ.*] Πέζιας appellat Theophr. apud Athen. lib. 2. pag. 61. quaſi fungos ſeſſiles dixeris: ſunt ii globoſæ formæ, & inſtar rotundi orbis terræ adhærent, nullo pede aut cauliculo fulti: qui dum reſiccati rumpuntur, tenuiſſimum pulverem inſtar fumi evomunt: vulgo Lupi crepitus vocant: nec ſunt ii fungi edules.

XV. Ab his proximum dicetur auctoritate clariſſimum laſerpitium, quod [1] Græci ſilphion vocant, [2] in Cyrenaïca provincia repertum: cujus [3] ſuccum vocant laſer: magnificum in uſu medicamentiſque, & ad pondus argentei denarii penſum. [4] Multis jam annis in ea terra non invenitur: [5] quoniam publicani, qui paſcua conducunt, majus ita lucrum ſentientes, depopulantur pecorum pabulo. Unus omnino caulis noſtra repertus memoria, Neroni Principi miſſus eſt. Si quando incidit pecus in ſpem naſcentis, hoc deprehenditur ſigno: ove, cum comederit, dormiente protinus, capra ſternuente. Diuque jam non aliud ad nos invehitur laſer, quam [6] quod in Perſide, aut Media, & Armenia naſcitur large; ſed multo infra Cyrenaïcum: id quoque adulteratum gummi, [7] ſagapeno, aut faba fracta. Quo minus omittendum videtur, [8] C. Valerio, M. Herennio Coſſ. Cyrenis advecta Romam publice laſerpitii pondo XXX. Cæſarem vero Dictatorem initio belli civilis, inter aurum argentumque protuliſſe ex ærario laſerpitii [9] pondo M. D. [10] Id apud auctores Græciæ evidentiſſimos invenimus natum imbre piceo repente madefacta tellure, circa [11] Heſperidum hortos Syrtimque majorem, ſeptem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum eſt Urbis noſtræ [12] anno CXLIII. Vim autem illam per [13] quatuor millia ſtadiûm Africæ valuiſſe. In ea laſerpitium gigni ſolitum, [14] rem feram ac contumacem; & ſi coleretur, in deſerta fugientem: radice multa craſſaque, caule ferulaceo, [15] aut ſimili craſſitudine. [16] Hujus folia maſpetum vocabant, apio maxime ſimilia. [17] Semen erat foliaceum, [18] folium ipſum vero deciduum. [19] Veſci pecora ſolita, primoque purgari, mox pingueſcere, carne mirabilem in modum jucunda. [20] Poſt folia amiſſa, caule ipſo & homines veſcebantur decocto, [21] aſſo, elixoque: eorum quoque corpora XL. primis diebus purgante a vitiis omnibus. [22] Succus duobus modis capiebatur: e radice, atque caule. Et hæc duo erant nomina: rhizias, atque caulias [23] vilior illo ac putreſcens. [24] Radici cortex niger. [25] Ad mercis adulteria, ſuccum ipſum in vaſa conjectum, [26] admixto furfure, ſubinde concutiendo [27] ad maturitatem perducebant: ni ita feciſſent, putreſcentem. Argumentum erat maturitatis, color, ſiccitaſque [28] ſudore finito. Alii tradunt laſerpitii radicem fuiſſe majorem cubitali, [29] tuberque in ea ſupra terram. [30] Hoc inciſo, profluere ſolitum ſuccum, ceu

NOTÆ.

Sect. XV. 1. *Græci ſilphion.*] Columella, lib. 6. cap. 17. *Et radix quam Græci σίλφιον vocant, vulgus autem noſtra conſuetudine laſerpitium appellat.* Aliquando & ea caulis ejus plantæ appellatio fuit. Dioſc. lib. 3. cap. 94. ἔνιοι δὲ τὸν μὲν καυλὸν σίλφιον ἐκάλεσαν. Pro tota planta Galenus, lib. 4. de morbis acutis, Comment. 95. Τὴν ῥίζαν τοῦ σιλφίου καλεῖν ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὁμωνύμως ὅλῃ τῇ βοτάνῃ.

2. *In Cyrenaïca.*] Inde Cyrenas laſerpiciferas vocat Catullus, prave, pro *laſerpitiferis.*

3. *Succum vocant laſer.*] Philoxenus in Gloſſis, λασάριον.

4. *Multis jam annis.*] Sic lib. 22. ſect. 48. *Extincto omni Cyrenaïco ſilphio, ut diximus.* Scribonius Largus, qui Tiberii ætate vixit, cap 16. ad anginam, Compoſ. 67. *Medicamenta autem ſimplicia quidam hæc faciunt: Laſer Cyrenaïcum, ſi poteſt inveniri: ſin minus, Syriacum aqua dilutum,* &c.

5. *Quoniam publicani.*] Mancupûm avaritia non patitur laſerpitium in caulem aſſurgere. quia illud depopulantur pecorum pabulo: adeo ut unus caulis, qui pecoris aviditatem fefellerat, pro miraculo Neroni ſit miſſus. Statim in herba tenerove caule depaſcuntur pecudes, neque ſinunt in ferulam aſſurgere. Arcebant prius ipſi incolæ greges ab ea planta, ne florem depaſcerentur, radicemque ſuffoderent, teſte Arriano, lib. 3. de exped. Alex.

6. *Quod in Perſide.*] De laſere Mediæ, Euſtathius in Dionyſ. verſ. 1017. pag. 127. De Syria, Media, Armeniaque, Dioſc. lib. 3. cap. 94. Apicius, lib. 1. cap. 30. *Laſer Parthicum* vocat.

7. *Aut ſagapeno,* &c.] Sic Dioſc. lib. 3. cap. 94. Δολοῦται δὲ πᾶς ὀπὸς πρὸ τοῦ ξηρανθῆναι σαγαπηνοῦ μιγνυμένου, ἢ ἀλεύρου ἐρεγμινοῦ, &c.

8. *C. Valerio.*] In annum Urbis DCLXI. incidit Conſulatus C. Valerii Flacci, & M. Herennii. Vide Caſſiod. Jul. Obſeq. & Fragm. Capitol.

9. *Pondo M. D.*] Hoc eſt, pondo mille quingenta. Ita MSS. Reg 2. & Colb. non, ut editi, *pondo CXI.*

10. *Id apud auctores.*] Eſt & apud Theophr. l. 6. hiſt. c. 3.

11. *Heſperidum hortos.*] Vide lib. 5. ſect. 5. Theophr. loc. cit. ut quidem in libris editis vulgo habetur, περὶ τὴν Σύρτιν ἀπὸ τῶν Ἑσπερίδων, circa Heſperiam ſeu Berenicen oppidum Syrti vicinum.

12. *Anno CXLIII.*] Olympiadis XLV. annus hic ſecundus fuit. Theophr. loc. cit. conditam Cyrenen ait annis fere trecentis antequam Archon Athenis Simonides foret: fuit autem is Archon Olymp. CXVII. anno ſecundo, Urbis Romæ CCCCXLII. Quare cum Plinio Theophraſtus facit, cum a trecentorum annorum numero unicus deſideretur. Solinus Urbis Cyrenes ortum adſcribit Olympiadi V. & XL. poſt Trojam captam anno DLXXXVI. Euſebius in Chron. vicennio fere ante, Olymp. XXXVII. anno IV. *Battus,* inquit, *Cyrenen condidit.*

13. *Quatuor millia ſtad.*] Theophr. πλείω ἢ τετρακισχίλια στάδια. Sunt ea paſſuum L. millia.

14. *Rem feram.*] Quæ cultum aſpernetur omnem, & loca culta fugiat: vel, uti de cupreſſo dictum eſt, quæ ſit natu moroſa.

15. *Aut ſimili craſſitudine.*] Vide Notas & Emend. n. 5.

16. *Hujus folia.*] Theophr. loc. cit. Τὸ δὲ φύλλον ὃ καλοῦσι μάσπετον, ὅμοιον τῷ σελίνῳ, &c. Pollucis lib. 6. cap. 10. pag. 287. eadem ſententia eſt, ἡ δὲ ῥίζα σίλφιον.... τὸ δὲ φύλλον μάσπετον. Dioſc. vero lib. 3. cap. 94. caulem maſpetum: οὗ ὁ καυλὸς μάσπετον καλεῖται, ἐμφερὴς νάρθηκι. Idem nihilominus aliorum ſententiam recitat: ἔνιοι δὲ τὸν καυλὸν σίλφιον ἐκάλεσαν, τὴν δὲ ῥίζαν μαγύδαριν, τὰ δὲ φύλλα μάσπετα.

17 *Semen....foliaceum.*] Theophr. Σπέρμα δ' ἔχει πλατὺ, φυλλῶδες, οἷον τὸ λεγόμενον φύλλον. Et ipſum quoque ſemen a planitie foliacea, folium eſt appellatum, ut ex Galeno dicemus ſtatim.

18. *Folium....vero deciduum.*] Vide Notas & Emendat. num. VI.

19. *Veſci pecora.*] Theophr. loc. cit.

20. *Poſt folia amiſſa.*] Decidere enim ea a Canis ortu, Auſtro flante, quidam tradidere.

21. *Aſſo, elixoque.*] Theophr. ἑφθὸν, ὀπτόν.

22. *Succus duobus.*] Theophr. loc. cit. & Dioſc. totidem verbis. Καυλίαν vocant ſuccum qui e caule, ῥιζίαν qui ex radice exprimeretur.

23. *Vilior illo.*] Vide Notas & Emend. num. VII.

24. *Radici.*] Theophr. loc. cit.

25. *Ad mercis adulteria.*] Ad mercem eam ſive ſuccum adulterandum. Legit Salmaſius in Solin. pag. 1024. *ad merces ad ultera,* & ad ultera eſſe ait, qaod Græci εἰς τὰ πέραν dicant. At id quis unus, amabo, dixit idoneus ſatis Latinitatis auctor?

26. *Admixto furfure.*] Theophr. admixta farina, ἀλεύρῳ μίξωσι.

27. *Ad maturitatem.*] Ad perfectionem integritatemque eam, quam hominum induſtria & opera obtineret, ut a putredine defenderetur.

28. *Sudore finito.*] Omni humore ſicci excocto, ſiccato.

29. *Tuberque in ea.*] In eaque radice extuberare capitulum quoddam, quod ſublime penitus exſtet, ut fere in ſumma tellure eſſe appareat: Οἱ δὲ τοῦ σιλφίου τὴν ῥίζαν φασὶ γενέσθαι πηχυαίαν ἢ μικρῷ μείζονα. Ταύτην δὲ ἔχειν ἐπὶ τοῦ μέσου κεφάλιον· ὃ καὶ μετεωρότατόν ἐστι, καὶ σχεδὸν ὑπὲρ γῆς. Theophr. loc. cit.

30. *Hoc inciſo.*] Theophr. loc. cit. Sed quem ex Plinio,

lactis,

lactis, ſuperenato caule, quem magydarin vocarunt. [31] Folia aurei coloris pro ſemine fuiſſe, cadentia a Canis ortu, Auſtro flante. Ex his laſerpitium naſci ſolitum, [32] annuo ſpatio & radice & caule conſummantibus ſeſe. [33] Hoc & circumfodi ſolitum prodidere. Nec purgari pecora, [34] ſed ægra ſanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere. Perſico ſilphio prior opinio congruit.

XVI. [1] Alterum genus ejus eſt, quod magydaris vocatur, tenerius & minus vehemens, ſine ſucco: quod [2] circa Syriam naſcitur, non proveniens in Cyrenaïca regione. [3] Gignitur & in Parnaſſo monte copioſius, quibuſdam laſerpitium vocantibus: [4] per quæ omnia adulteratur rei ſaluberrimæ utiliſſimæque auctoritas. [5] Probatio ſinceri prima, in colore modice rufo, & cum frangitur, candido intus, mox tranſlucente: gutta, aqua ſalivaque liqueſcit. [6] Uſus in multis medicaminibus.

XVII. [1] Sunt etiamnum duo genera, non niſi ſordido nota vulgo, cum [2] quæſtu multum polleant. [3] In primis rubia tingendis lanis & coriis neceſſaria. Laudatiſſima [4] Italica, & maxime ſuburbana: & omnes pæne provinciæ ſcatent ea. [5] Sponte provenit, ſeriturque [6] ſimilitudine erviliæ. [7] Verum ſpinoſus ei caulis: geniculatus hic eſt, quinis circa articulos in orbe foliis. [8] Semen ejus rubrum eſt. Quos in medicina uſus habeat, [9] ſuo dicemus loco.

XVIII. [1] At quæ vocatur radicula, lavandis demum lanis ſuccum habet: mirum quantum conferens candori mollitiæque. Naſcitur ſativa ubique, [2] ſed ſponte præcipua in Aſia Syriaque, ſaxoſis & aſperis locis. Trans Euphratem tamen laudatiſſima, caule ferulaceo, tenui, & ipſo cibis indigenarum expetito, [3] & unguentis, quidquid ſit cum quo decoquatur: folio oleæ. Struthion Græci vocant: floret æſtate, grata aſpectu: verum ſine odore, ſpinoſa, & caule lanuginoſo. Semen ei nullum, radix magna, quæ conditur [4] ad quem dictum eſt uſum.

XIX. 1. Ab his ſupereſt reverti ad hortorum curam, & ſuapte natura memorandam, CAP. IV.
& quoniam antiquitas nihil prius mirata eſt, quam Heſperidum hortos, ac regum [1] Adonis

NOTÆ.

aliiſque ſic legas: Μετὰ ταῦτα δὲ τὸν καυλόν· καλεῖσθαι δὲ μαγύδαριν: ἐκ δὲ τούτου τὸ καλούμενον φύλλον. Quanquam alii, ut diximus, radicem magydarin vocant, non caulem: ſemen ipſum fructumque Galenus, tomo 2. in explic. vocum Hippocr. pag. 93. Ὀποῦ καρπὸς, σιλφίου σπέρμα, ὥσπερ φύλλον ἑνικῶς καὶ μαγύδαρις ὑπό τινων καλεῖται. *Succi fructus, ſilphii ſemen dicitur, quod & folium ſimpliciter, & magydaris a quibuſdam vocatur.* Et Julius Pollux, lib. 6. cap. 10. pag. 287. Σιλφίου τὸ σπέρμα καλεῖται μαγύδαρις, &c.

31. *Folia aurei.*] Foliacea, ut diximus, ſemina ei ſunt: hæc poſt Canis ortum, Auſtro flante, decuſſa novellas ſilphii ſeu laſerpitii plantas gignunt. Semen ſilphii folium ſimpliciter appellatum eſſe, ex vetuſtis ſcriptoribus antea demonſtratum eſt. Theophraſti hæc verba ſunt loc. cit. Τὸ καλούμενον φύλλον εἶναι σπέρμα, ὃ καὶ ὅταν νότος λαμπρὸς πνεύσῃ μετὰ Κύνα, διαρρίπτεται· ἐξ ὧν φύεσθαι τὸ σίλφιον.

32. *Annuo ſpatio.*] Eodem anno radix conſummatur, perficiturque, & caulis: τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει τήν τε ῥίζαν γίνεσθαι, καὶ τὸν καυλόν.

33. *Hoc & circumfodi.*] Theophraſt. Δεῖν ὀρύττειν ἐπέτειον, *paſtinari annis ſingulis oportere.*

34. *Sed ægra ſanari.*] Aut ſanari protinus, aut protinus mori: mori autem protinus, rarum.

Sect. XVI. 1. *Alterum genus.*] Theophr. loc. cit. Adde Heſychium, pag. 614. Μαγύδαρις, ὀπὸς σιλφίου· οἱ δὲ ἕτερον τοῦ σιλφίου εἶναι εἶδος μανώτερον.

2. *Circa Syriam.*] Περὶ Συρίαν Theophr. At Dioſc. lib. 3. cap. 94. ἐν Λιβύῃ.

3. *Gignitur.*] Theophr. loc. cit.

4. *Per quæ omnia.*] Per Syriacum, Parnaſſiumque ſilphium, verum ac ſincerum adulteratur.

5. *Probatio ſinceri.*] Dioſc. quoque, loc. cit. Διαφέρει δὲ αὐτοῦ ὁ ὑπέρυθρος, καὶ διαυγὴς, σμυρνίζων.... μὴ δὲ ἀπηνὴς πρὸς τὴν γεῦσιν· εὐχερῶς τε διεμένος ἐπὶ τὸ λευκὸν χρῶμα, &c. *Præfertur modice ruber, atque tranſlucens, myrrhæ æmulus.... neque ſaporis immitis: qui denique & facile liqueſcit ac diluitur, & albeſcit.*

6. *Uſus in multis.*] Quæ referentur inferius, lib. 22. ſect. 48. & 49.

Sect. XVII. 1. *Sunt... duo genera.*] Earum ſcilicet plantarum, quarum confeſſæ ſunt utilitates, ut dictum eſt ſect. 1.

2. *Quæſtu multum.*] Dioſc. de rubia: ὠφελίμως σπείρεται, διὰ τὸ γίνεσθαι ἐκ τούτου πλείστην πρόσοδον.

3. *In primis rubia.*] Græci ἐρυθρόδανον vocant; Galli, *Garance:* officinæ, *Rubiam tinctorum.* Radicis liquore apud nos ſinguli annis in Paſchali feſto mulieres ova tingunt. A Dodonæo pingitur, pag. 349. qualem in horto Regio vidimus. A vocabulo Gallico deductus garaneus color, cujus Ugutio meminit; qui nempe accedit ad rubiam: cujuſmodi eſt color cervorum: *Couleur de cerf, garancé.*

4. *Italica.*] Ravennatem rubiam laudat in primis Dioſc. lib. 3. cap. 160.

5. *Sponte.... ſeriturque.*] Hoc eſt, una ſilveſtris eſt, ſativa altera, quod & Dioſc. loc. cit. ait: addens & inter oleas & in arvis ſeri.

6. *Similitudine erviliæ.*] Semen, inquit, ſeritur, ſimilitudine erviliæ, ſeu piſi minoris. De ervilia diximus lib. 18. ſect. 10. nota 37.

7. *Verum ſpinoſus.*] Τραχὺς aſper, Dioſc. Εἰσὶ δὲ αὐτοῦ οἱ καυλοὶ τετράγωνοι, μακροὶ, τραχεῖς.... ἔχοντες ἐκ διαστημάτων τὰ φύλλα καθ' ἕκαστον γόνυ, ὥσπερ ἀστέρας εἰς κύκλον περικείμενα. *Foliis in orbem per intervalla, nempe circa ſingula genicula, ſtellæ modo decuſſatim radiatis.*

8. *Semen..... rubrum.*] Semen rotundum, inter initia viride, mox rubrum, poſtremo cum ematuruit, nigrum, inquit Dioſc. Καρπὸν στρογγύλον, τὰ πρῶτα χλωρὸν, εἶτα ἐρυθρὸν, εἶτα πεπαινόμενον μέλανα.

9. *Suo dicemus.*] Libro 24. ſect. 56.

Sect. XVIII. 1. *At quæ.... radicula.*] Dioſcoridi, lib. 2. cap. 193. Στρούθιον... ᾧ οἱ ἐριοπλύται χρῶνται πρὸς κάθαρσιν τῶν ἐρίων. *Struthium ſive radicula, qua fullones purgandis lanis utuntur.* Ea eſt quæ communi officinarum conſenſu ſaponaria dicitur, quoniam eluendis veſtimentorum maculis, ſordibuſque lanarum expurgandis, ſaponis vicem exhibet. Quidam herbam fullonum etiam nominant, *l'herbe au foulon*, quod ea interpolandis veſtibus & mangonio poliendis fullones utuntur. Eadem apud Dioſc. in Nothis: Στρούθιον, Ῥωμαίοις, ἔρβα λαναρία, ἢ ῥάδιξ λαναρία. Et Columella, lib. XI. cap. 2. in Aprili: *Oves Tarentinæ radice lanaria lavari debent, ut tonſuræ præparentur.* Pingitur a Dodonæo, pag. 179.

2. *Sed ſponte.*] Hoc eſt, quæ ſilveſtris eſt, & alterius fere naturæ, caule nempe ferulaceo & eduli, qualem ſaponaria non habet: etſi radicem eam Syriacam ῥίζιον quoque & στρούθιον vocant.

3. *Et unguentis.*] Vide Notas & Emend. num. VIII.

4. *Ad quem dictum eſt.*] Ad lavandas ſcilicet lanas.

Sect. XIX. 1. *Adonis.*] Eſt hic *Adonis* in genitivo. ex Græco Ἄδων, Ἄδωνος. Tamen Adonidis hortos antiqui vocant, in quibus alſioſæ plantæ educantur, intra περιφορήτους teſtas, ſeu dolia. Ἀδώνειοι κῆποι, inquit Suidas, pag. 83. λέγονται οἱ μετέωροι κῆποι. Meminit & Plato, in Phædro, pag. 276. Fuit Adonis Cinyræ filius Cypriorum regis, ut fabulæ ferunt. At apud Ezechielem, cap. VIII. 14. *mulieres plangentes Adonidem*, feminæ ſunt lamentantes, velut ob Lunæ morbum, nempe ob virium Lunæ imbecillitatem, uſque ad ipſam quintam Lunam totam: unde die *quinta menſis* factum hoc vidit Propheta, Ezech. VIII. 1. Triplex abominatio a Judæis patrata deſcribitur eo capite, & gra-

& [2] Alcinoi : [3] itemque penſiles, [4] ſive illos Semiramis, [5] ſive Aſſyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere [6] alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipſi coluere. Quippe etiam Superbus [7] Tarquinius nuncium illum ſævum atque ſanguinarium filio remiſit ex horto. In XII. tabulis legum noſtrarum nuſquam nominatur villa, ſemper [8] in ſignificatione ea hortus : in horti vero, [9] heredium. Quam rem comitata eſt & religio quædam : [10] hortoque & foco tantum [11] contra invidentium effaſcinationes, dicari videmus in remedio [12] ſatyrica ſigna, quanquam hortos tutelæ Veneris [13] aſſignante Plauto. Jam quidem hortorum nomine in ipſa Urbe delicias, agros, villaſque poſſident. Primus hoc inſtituit Athenis Epicurus [14] otii magiſter. Uſque ad eum moris non fuerat in oppidis habitari rura. Romæ quidem per ſe hortus ager pauperis erat.

2. [15] Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! Mergi enim, credo, in profunda ſatius eſt, & oſtrearum genera naufragio exquiri, aves [16] ultra Phaſidem amnem peti : [17] & fabuloſo quidem terrore tutas, immo ſic pretioſiores, alias in Numidiam, [18] atque Æthiopiæ ſepulcra : aut pugnare cum feris, [19] mandique capientem quod mandat alius. At hercule quam vilia hæc, quam parata voluptati ſatietatique; niſi eadem, quæ ubique, indignatio occurreret! Ferendum ſane fuerit exquiſita naſci poma, alia ſapore, alia magnitudine, [20] alia monſtro, pauperibus interdicta: inveterari vina, [21] ſacciſque ca-

NOTÆ.

datim refertur. Prima eſt, thurificatio idolorum, verſu 9. 10. 11. Altera, planctus Adonidis, 12. 13. 14. Tertia, adoratio Solis orientis, 15. 16. Judææ ergo mulieres ſic Lunam colebant, ut viri Solem, abominatione hi certe majore : nam viros idololatria ſe contaminare tetrius eſt. quam feminas. Hæ præterea faciebant *placentas reginæ cæli*, Lunæ ſcilicet, Jerem. VII. 18. Eidem ſacrificabant & viri *in urbibus Juda & in plateis Jeruſalem*, acceptum ei referentes, quod *abundarent panibus*, ibidem XLIV. 17. quo nomine & Ceres vocatur a Virgilio, in ipſo initio libri 1. Georgicon. *Adonis* propterea Luna appellatur, hoc eſt, Dominatrix: facto nomine eo feminino ex Hebræo maſculino *Adon* אדון. Adonis ergo Luna, eo quod in ſegetes dominatur, ut dictum eſt. *Quinta menſis* autem hoc ſe vidiſſe Ezechiel teſtatur, quod *ſexta die abunde virium habeat Luna*, ut Plinius loquitur, qui propterea ab ea die *menſium annorumque initia* feciſſe Druidas in Galliis refert, libro XVI. ſect. XCV. Quamobrem dies illa *quinta menſis* ab Ezechiele idcirco notata credi poteſt admodum veriſimiliter, quod uſque ad eam ipſam totam protraherent mulieres lamentum Adonidis, hoc eſt, Lunæ. Apud Virgilium autem, Ecloga x. verſu 17. *Adonis* nomen paſtoris eſt, quem *Adoneum* Plautus vocat in Menæchmis, act. 1. ſc. 2. verſ. 34. ſed defletum eum a mulieribus aut viris neuter dicit. Fabuloſus alius Adonis eſt, quem Theocritus, Bion, aliique commemorant. Sed quid cum illo Judæis mulieribus, præſertim Ezechielis ævo?

2. *Alcinoi.*] Phæacum regis in inſula Corcyra ditiſſimi, cujus ſilvas laudat Virgilius, lib. 2. Georg. *Pomaria* Statius, lib. 1. Silvar. 3. Pometum Tertullianus, lib. de Pallio. Secuti omnes Homerum, in Odyſſea.

3. *Itemque penſiles.*] De penſilibus Babylonis hortis multa poëtæ, multa hiſtorici narrant. Deſcribit eos luculenter Diodorus, lib. 2. Bibl. pag. 99. Item Philo Byzantius, lib. de ſeptem orbis ſpectaculis, pag. 3. Beroſus lib. 3. rerum Chald. apud Joſephum, lib. 10. Antiq. cap. XI. ait ſaxeas moles fuiſſe, quæ montium ſpeciem referrent, ſuperne conſitas variis arborum generibus, &c. Pendentes recte dixeris in aëre ſilvas.

4. *Sive illos Semiramis.*] Superſunt ex Beroſi annalibus monumenta, proxime apud Joſephum laudata, in quibus ſcriptum eſt, non Semiramidem, Cyrumve, ſed Nabuchodonoſorem ex ſpoliis quæ ex Judæa devaſtata reportarat, templum Belo exſtruxiſſe, urbemque Babylonem pro majeſtate imperii auctam coctilibus cinxiſſe muris: Ad hæc hortos aërios, & nemora penſilia feciſſe, in gratiam uxoris, quæ in montanis Mediæ educata, ſilvas ſpectare, in edito quæ eſſent, amabat. Beroſum ſequitur Cedrenus in ſynopſi hiſtorica. Curtius lib. 5. num. 5. pag. 185. *Syriæ* (hoc eſt Aſſyriæ) *regem Babylone regnantem*, quiſquis demum is fuerit, *hoc opus eſſe molium* ſcribit.

5. *Sive Aſſyriæ.*] Cujus olim metropolis Babylon fuit. Strabo, lib. 16. pag. 743.

6. *Alio volumine dicemus.*] Morte præventus non præſtitit fidem : neque eſt illud in Indice voluminum ab eo exaratorum, quem Plinius junior concinnavit.

7. *Tarquinius.*] Rem narrat admodum eleganter Valerius Maxim. lib. 7. cap. 4. num. 2. pag. 350. Vide quæ dicturi ſumus ſect. 53. Cum Superbi nomen Plinius Tarquinio præponit, cognomen id ei fuiſſe admonet in ipſo principatu datum, ob magnificentiam.

8. *In ſignificatione ea.*] Feſtus: *Hortus apud antiquos omnis villa dicebatur, quod ibi qui arma capere poſſent, orirentur.*

9. *Heredium.*] In Tabula VIII. Legis quartæ, hæc tantum hodie verba ſuperſunt : HORTVS.... HEREDIVM.... TVGVRIVM.... Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 10. *Antiquus noſter ante bellum Punicum pendebat bina jugera, quod a Romulo primum diviſa dicebantur viritim : quæ quod heredem ſequebantur, heredium appellarunt.* Feſtus : *Heredium, prædium parvulum.* Vide plura apud Voſſ. in Etymol. verbi *Heres.*

10. *Hortoque & foco.*] Vide Notas & Emend. num. IX.

11. *Contra invidentium.*] Invidiæ magnam vim ad nocendum antiqui putabant, cum eam ſola voluntate, & ipſo afflatu, & contagione, maleficam & venenatam eſſe, & hominibus, quibus male vellet, obeſſe graviter cenſerent. Superſtitioſe.

12. *Satyrica ſigna.*] Perinde eſt, ſive Satyrorum intelligat ipſa ſigna, hoc eſt, ſimulacra, Priapive, qualis in eo lapide pingitur, qui a Grutero memoratur, pag. 95. cum hac epigraphe, quæ & effigiem Dei & munera luculenter expedit : ΙΘΥΦΑΛΛΩι. ΚΟΡΥΝΗΦΟΡΩι. ΚΗΠΟΦΥΛΑΚΙ. ΚΛΕΠΤΟΜΑΣΤΙΓΙ, &c. Sive τὰ αἰδοῖα tantum virilia, figuramque illam, ut Martialis ait, lib. 3. Epigr. 68.

Cuſtodem merito ſtatuit quam villicus horto,
Oppoſita ſpectat quam proba virgo manu.

13. *Aſſignante Plauto.*] Quo loco Plautus id prodat, nobis hactenus incompertum. At Varro, tum lib. 5. de ling. Lat. pag 48. *Horti*, inquit, *Veneris tutelæ aſſignantur*, hoc eſt, munditiei, elegantiæ, venuſtatis, tum lib. 1. de re ruſt. cap. 1. Sic etiam Feſtus, verbo *Ruſtica vinalia. Veneri templa ſunt dicata, quia in ipſius Deæ tutela ſunt horti.* Et in hortis Salluſtianis Romæ fuiſſe templum Veneris accepimus, cui hæc appoſita epigraphe fuerit, quam Gruterus affert, pag. 39. AEDITVI. VENERIS. HORTORVM. SALLVSTIANORVM.

14. *Otii magiſter.*] In MSS. *hortorum magiſter.* Emit quidem certe hortum minis octoginta, in eoque philoſophiæ ludum aperuit, Laërtio teſte in ejus vita, lib. 10. pag. 271. Meminit Pauſanias in Atticis regiunculæ Athenarum, quam *Hortos* κήπους fuiſſe appellatam ſcribit : eam veriſimili conjectura, propter hæc Plinii verba, de hortis Epicuri Gaſſendus accepit, lib. de vita Epicuri, cap. 6. Si codium MSS. lectio arriſerit, *hortorum Magiſter* Epicurus ſane dicatur, quod in hortis doctrinæ magiſterium exercuit.

15. *Ex horto plebei macellum.*] Non aliud plebi macellum quam hortus fuit : non aliunde fercula. Eodem ſenſu Tullius in Catone, num. 56. *Jam hortum ipſi agricolæ ſuccidiam alteram appellant.*

16. *Ultra Phaſidem.*] Phaſianas intelligit, e Colchis olim peti ſolitas, ut dictum eſt lib. 10. ſect. 67.

17. *Et fabuloſo.*] Quanquam deterriti ab earum avium aucupio homines poterant jure videri, vel ſolo terrore, quem de iiſdem avibus, totoque cæli tractu quem incolerent, fabulæ injeciſſent.

18. *Atque Æthiopiæ.*] Mennonidas aves ſignat, de quibus lib. 10. ſect. 37. Cum *in Numidiam* dicit, Meleagridas, de quibus eodem libro, ſect. 38.

19. *Mandique capientem.*] Dum apros venatur.

20. *Alia monſtro.*] Quorum natura a ceterorum pomorum conditione diſpar, ut ſunt ſpadonia, item meloſolia, ceteraque, de quibus lib. 15. ſect. 15. vel intempeſtive orta. Plinius, lib. 17. ſect. 1. *Ob hoc inſita, & arborum quoque adulteria excogitata ſunt, ut nec poma pauperibus naſcerentur.*

21. *Sacciſque caſtrari.*] Sacco frangi vini vires, ut dictum eſt lib. 14. ſect. 28.

ſtrari : nec cuiquam adeo longam eſſe vitam, [a] ut non ante ſe genita potet : [22] e frugibus quoque quoddam alimentum ſibi excogitaſſe luxuriam, ac medullam tantum earum : [23] ſuperque piſtrinarum operibus & cælaturis vivere, alio pane procerum, alio vulgi, tot generibus uſque ad infimam plebem deſcendente annona. Etiamne in herbis diſcrimen inventum eſt, [24] opeſque differentiam fecere in cibo, etiam uno aſſe venali ? In his quoque aliqua ſibi naſci [25] tribus negant, caule in tantum ſaginato, ut pauperis menſa non capiat. Silveſtres fecerat Natura corrudas, ut quiſque demeteret paſſim : [26] Ecce altiles ſpectantur aſparagi : [27] Et Ravenna ternos libris rependit. Heu prodigia ventris ! Mirum eſſet non licere pecori carduis veſci : non licet plebi. Aquæ quoque ſeparantur, & ipſa naturæ elementa vi pecuniæ diſcreta ſunt. [28] Hi nives, illi glaciem potant, [29] pœnaſque montium in voluptatem gulæ vertunt. [30] Servatur algor æſtibus, excogitaturque ut alienis menſibus nix algeat. [31] Decoquunt alii aquas : mox & illas hiemant. Nihil utique homini ſic, quomodo rerum naturæ placet. Etiamne herba aliqua [b] divitiis tantum naſcitur ? [32] Nemo Sacros Aventinoſque montes, & iratæ plebis ſeceſſus circumſpexerit : [33] mox enim certe æquabit, quos pecunia ſeparaverit. Itaque hercule nullum macelli vectigal majus Romæ, clamore plebis incuſantis apud omnes [c] Principes, donec remiſſum eſt portorium mercis hujus : [34] compertumque non aliter quæſtuoſius cenſum haberi aut tutius, ac minore Fortunæ jure, cum credatur [35] penſio ea pauperum. [36] Is in ſolo ſponſor eſt, & ſub dio reditus, ſuperficieſque cælo quocumque gaudens.

3. Hortorum [37] Cato prædicat caules. Hinc primum agricolæ æſtimabantur priſci, & ſic ſtatim faciebant judicium, [38] nequam eſſe in domo matrem familias, (etenim hæc cura feminæ [39] dicebatur :) ubi indiligens eſſet hortus : [40] quippe e carnario, aut macello vivendum eſſe, Sed nec caules, ut nunc, maxime probabant, damnantes pulmen-

INTERPRETATIO.

a *Ut non.*] Ut non & vetuſtiora multo vina potet.
b *Divitiis.*] Divitibus.
c *Principes.*] Imperatores.

NOTÆ.

22. *E frugibus quoque quoddam alimentum.*] Alicam intelligit, de qua prolixe Plinius, lib. ſup. ſect. 29. num. 1. *Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, præſtantiſſimæ ſaluberrimæque : quæ palma frugum indubitata Italiam contingit.* Et num. 2. *Alica fit e zea . . . . Nudata conciditur medulla*, &c.

23. *Superque piſtrinarum.*] Piſtrinarum opera ac cælaturas interpretor, varias rerum imagines, quas panificiis ſuis, cruſtuliſque, quod etiamnum hodie fit, piſtores effingunt. Cave enim intelligas, quod viſum eſt nonnullis, piſtrinulas ædificari etiam ac cælari ſolitas, quibus procerum panis moleretur, ſeorſum a pane vulgi.

24. *Opeſque . . . . in cibo.*] In herbis, quæ vix aſſe veneunt.

25. *Tribus negant.*] Tribuum nomine plebem infimam monet intelligi oportere, cujus menſa ſaginatos caules, altileſque aſparagos minime capiat.

26. *Ecce altiles.*] Ponderoſi, quaſi ex ſagina pingues.

27. *Et Ravenna ternos libris.*] Ravennates aſparagi, inquit, ita ſunt ſaginati, ut terni libram pendant.

28. *Hi nives.*] Hujus moris indicia ſignat Martialis paſſim, ut lib. 9. Epigr. 23.

Nec labris niſi magna meis cryſtalla terantur,
Et faciant nigras noſtra Falerna nives.

Et lib. 12. Epigr. 17.

Nec niſi poſt niveam Cæcuba potat aquam.

Sed & nivem meram bibebant. A. Gellius, lib. 19. cap. 5. *Is nos aquam multam ex diluta nive bibentes coërcebat, ſeveriuſque increpabat.* Vel ibi forſan *ex nive*, cum nive admixta ſonat, quæ loquendi forma Plinio quoque ipſi familiaris eſt.

29. *Pœnaſque montium.*] Glaciei moles, ac nivium globos, quibus montium juga premuntur.

30. *Servatur algor.*] Nix in foſſis eam ob rem cavatis aſſervatur in æſtatem uſque. Athenæum vide, lib. 3. pag. 124.

31. *Decoquunt.*] Vide quæ dicenda ſunt lib. 31. ſect. 23.

32. *Nemo Sacros.*] De ſeceſſione plebis in Sacrum montem, ob injurias potentium ac divitum contemptus, vide Livium lib. 2. pag. 32. in Aventinum, lib. 3. pag. 59.

33. *Mox enim certe.*] Nemo, inquit, in tanto divitum faſtidio, qui ipſis quoque herbis pauperibus interdicunt, plebis iram ſeceſſumque, ut quondam, deſideret : mox enim certe intelliget abunde iratam : & cum utroſque componet, divites, pauperefque, æquabit eos inter ſe, quos pecunia ſeparavit. Nam cum macelli vectigali aliud majus Romæ nullum eſſet, tanta inſecuta eſt plebis indignatio, tantus clamor, tanta apud omnes Principes conqueſtio, ut portorium mercis hujus remitti oportuerit : compertumque æquas eſſe fere pauperum ac locupletum opes : pauperumque divitias non in nummo quidem, ſed in ſolo : nec in arca reditum, ſed ſub dio eſſe. In libris hactenus editis, *mors enim certe*, ſatis pie quidem, at non ſincere : cum in MSS. Reg. Th. Colb. aliiſque, quos Pintianus vidit, *mox* planiſſime legatur. Aliis *mos* legi placet, nimium ſubtiliter, nec ſatis congruenter orationi reliquæ. Vectigalia ſibi remitti ſæpe flagitavere civitates : remiſſa ſibi ſunt ſæpe gratulatæ. Teſtes nummi veteres plurimi, cujus generis ſunt iſti inſignes duo, Carauſii Auguſti. IMP. CARAVSIVS P. F. AVG. Caput radiatum. .)(. EXPECTATE VENI. Auguſtus & civitatis Genius dextras jungunt. Argenteus, olim apud D. FOUCAULT. Hic ſi legi oportet, *Expectate veni*, fingi oportet rebellem provinciam aliquam auxilio Carauſium evocaſſe, non per litteras, ut fit, vel per legatos, ſed per numiſma. At in pictura jam in provinciam & in ipſam Urbem adveniſſe perhibetur : cur ergo etiam tum diceretur, *Expectate veni* ; cum verius tum diceretur, *Expectatus veniſti*, ut titulus picturæ reſponderet ? Latet igitur ſub his litteris aliqua ſententia ; nempe iſta, qua civitas Auguſtum alloquitur, cujus dextram tenet : EXPECT*at* A*dventu* T*uo* E*dua* V*ectigalium* E*xemplo* N*arbonis* I*mmunitatem*. Gallice : *La ville d'Autun s'attend, qu'a votre avenement elle ſera exemte d'impoſts ſur le pié de Narbonne.* In alio, qui in Anglia adſervatur, ſcriptum eſt : EXPECTATE VENIES : hac ſententia : EXPECT*at* A*dventu* T*uo* E*dua* V*ectigalium* E*xemplo* N*arbonis* I*mmunitatem* E*t* S*ecuritatem* oratione etiam aliquanto pleniore : cum ſi legendum ſit, *Expectate venies*, congrua omnino non ſit oratio. Claudii Gothici nummus eſt ſingularis in Cimelio Domus Profeſſæ Societatis Jeſu Pariſiis, hac epigraphe, conſpicua maxime, in ipſa nummi priore pagina, quæ vultum Imperatoris exhibet : IMPOCET AVCI. Sententia eſt : IMPerator Optimus Claudius, E*duorum* T*utator*, A*uguſtodunenſibus* V*ectigalium* C*onceſſit* I*mmunitatem*. In parte nummi averſa litteræ ſunt uſu detritæ. De titulo Imperatoris Optimi, vide librum VII. ſect. XXVIII. & quæ alibi diximus.

34. *Compertumque non aliter.*] Subintellige, non aliter quam ſi res herbaria immunis ab omni vectigali foret.

35. *Penſio ea pauperum.*] Quoniam ex eo reditu pauperes extunderent, unde capitis tributum penderent. Vide quæ diximus lib. 16. ſect. 12.

36. *Is in ſolo ſponſor.*] Hortus, inquit, pro ſponſore eſt, ſoli bonitate. Satis lauta res familiaris eſt hominis illius, cui hortus eſt ſolo feraci ; nec alio is ſponſore eget.

37. *Cato.*] Nunc libro de re ruſt. cap. 156. & 157. ubi de braſſica.

38. *Nequam eſſe.*] Hoc eſt, parum frugi, nec ad rem augendam ſatis acrem, ut recte Budæus, lib. 3. fol. 68.

39. *Dicebatur.*] Sic etiam MSS. non *dicabatur*.

40. *Quippe e carnario, aut macello.*] Carnarium dicebatur is locus, ubi carnes : macellum vero tunc, ubi olera diſtrahebantur. Varro libro quarto de ling. Lat.

taria, quæ egerent alio pulmentario: id erat oleo parcere: [41] nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maxime placebant, quia non egerent igni, parcerentque ligno, expedita res & parata semper: [42] unde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minime accenderent desiderium panis. [43] Pars eorum ad condimenta pertinens fatetur domi versuram fieri solitam: atque non Indicum piper quæsitum, quæque trans maria petimus. Jam in fenestris suis plebs urbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequam [a] [44] præfigi prospectus omnes coëgit multitudinis innumeræ sæva latrocinatio. Quamobrem sit aliquis & his honos, neve auctoritatem rebus vilitas adimat, cum præsertim etiam cognomina procerum inde nata videamus: Lactucinosque [45] in Valeria familia non puduisse appellari: & contingat aliqua gratia operæ curæque nostræ, [46] Virgilio quoque confesso, quam sit difficile verborum honorem tam parvis perhibere.

XX. Hortos villæ jungendos non est dubium, riguosque maxime habendos, si contingat, præfluo amne: si minus, [1] e puteo rota, organisve [2] pneumaticis, vel tollenonum haustu rigandos. Solum proscindendum a Favonio: in autumnum præparandum est post XIV. dies, iterandumque ante brumam. [b] Octo jugerum operis [3] palari justum est, fimum tres pedes alte cum terra misceri, areis distingui, easque resupinis [4] pulvinorum toris, ambiri singulas tramitum sulcis, qua detur accessus homini, scatebrisque decursus.

XXI. In hortis nascentium [1] alia bulbo commendantur, [2] alia capite, [3] alia caule, alia folio, alia utroque, alia semine, [4] alia cortice, alia cute, aut cartilagine, [5] alia carne, [6] alia tunicis carnosis.

XXII. Aliorum fructus in terra est, aliorum & extra, aliorum non nisi extra. Quædam jacent crescuntque, ut cucurbitæ & cucumis. Eadem pendent, quanquam graviora multo etiam iis quæ in arboribus gignuntur: sed cucumis cartilagine. Cortex huic uni maturitate transit in lignum. Terra conduntur raphani, napique, & rapa: atque alio modo inulæ, siser, pastinacæ. Quædam vocabimus ferulacea, ut anethum, malvas. [1] Namque tradunt auctores, in Arabia malvas septimo mense arborescere, baculorumque usum præ-

INTERPRETATIO.

a *Præfigi.*] Præcludi *pergulas vel fenestras, quibus* prospectus *pateret in vicum.*
b *Octo.*] Operas octo jugerum unum pastinare æquum est.

NOTÆ.

pag, 35. *Forum olitorium: hoc erat antiquum macellum, ubi olerum copia. Ea loca etiamnum Lacedæmonii vocant μακελλώτας: sed Iones ostia hortorum & castelli, μακέλλους. Secundum Tiberim ad Junium, Forum piscarium .... Hæc omnia postquam contracta in unum locum quæ ad victum pertinebant, & ædificatus locus, appellatum macellum, ut quidam scribunt quod ibi fuerit hortus,* &c.

41. *Nam gari.*] De garo dicemus lib. 31. sect. 43.

42. *Unde & acetaria.*] Olera sunt, quæ cruda sumuntur ex aceto.

43. *Pars eorum.*] Hortorum scilicet. Ut piper Indicum & condimenta trans mare nascentia sibi gulæ proceres compararent, cogebantur plerumque versuram foris facere, hoc est, pecuniam aliunde mutuari. At homines frugi & sobrios, qui condimentis in horto suo nascentibus erant contenti, domi versuram facere dixit eleganter Plinius, quasi qui domi sumerent, non ex aliena arca, quo cibos suos condirent. Hæc Salmasii interpretatio est, in Confut. Cercoëtii, pag. 119. Multo simplicior veriorque Petavii, in Mastigoph. 2. pag. 10. Eleganter ille, inquit, versuram domi facere, hoc est, ab horto fenerari scribit eum, qui ut gulæ, tamquam δυνάστῃ satisfaciat, non ab alio quam ab horto suo mutuum accipit. Ita versura proprie est creditoris mutatio.

44. *Præfigi prospectus.*] Præfigere interdum præcludere est. Caius, in Digest. lib. 8. tit. de servitutibus urbanorum prædiorum, lege 6. *Hæc autem jura. Veluti si ædes tuæ*, inquit, *ædibus meis serviant, ne altius tollantur, ne luminibus mearum ædium officiatur: & ego per statutum tempus fenestras meas præfixas habuero, vel obstruxero, ita demum jus meum amitto,* &c. Virgil. lib. 3. Georg. versu 398.

Multi jam excretos prohibent a matribus hœdos,
Primaque ferratis præfigunt ora capistris.

Prospectus vero pergulæ est, seu fenestra, seu quilibet situs altus, unde prospicere in vicum licet. Infra lib. 21. sect. 7. *Populus, qua præferebatur funus, flores ex prospectu omni sparsit.*

45. *In Valeria familia.*] In una gente plures familiæ fuerunt agnominibus distinctæ: Volusiorum, qui & Publicolæ postea appellati: Maximorum, in quibus Lactucæ, seu Lactucini. Apud Diodor. lib. 12. pag. 74. Consul legitur M. Valerius Lactuca: Μάρκον Οὐαλέριον Λακτούκαν vocat. Eidem & Maximi cognomen fuit: gessit Consulatum anno Urbis CCXCVIII.

46. *Virgilio quoque.*] Libro 4. Georg. vers. 6.

In tenui labor.

Sect. XX. 1. *E puteo rota.*] Sic recte Turnebus, ex MSS. vestigiis, lib. XI. Advers. cap. 20. cum prius *pertica* insulse legeretur. Rota ea machina est ad hauriendam aquam, quæ a Vitruvio describitur cum tympano, lib. 10. cap. 9.

2. *Pneumaticis.*] Inter machinarum genera, πνευματικὸν fuit, seu spiritale, quod vi flatus ac spiritus aquam hauriret & attraheret: cujusmodi fistulæ nostræ sunt, vulgo *Pompes.* Aliud κηλώνειον appellatum, juxta puteos positum, ad hauriendam facilius aquam, alteram partem prægravante pondere: tollenonem pariter vocant Festus & Vegetius: Galli, *une Bascule.* Vide Vegetium, lib. 4. cap. 21.

3. *Palari.*] Hoc est, ut Plinius ait lib. sup. sect. 8. num. 3. verti pala, seu pastinari. Est enim pala rusticum instrumentum ad fodiendam terram.

4. *Pulvinorum toris.*] Sic libro 17. sect. 35. num. 7. *Pulvinatis a devexitate labris.* Pulvinus dicitur areolæ terra elata inter duos sulcos in hortis, a similitudine pulvinorum in quibus sedemus: idcirco & torus dicitur. *Couche de jardins, de melons, de concombres*, &c.

Sect. XXI. 1. *Alia bulbo.*] Rotundæ radices suis membranis tunicatæ, bulbi nominantur: sive pluribus capitulis coagmententur, uno folliculo omnes ambiente, sive quadamtenus distinctæ separentur: quales sunt croci, liliorum, narcissi, scillæ, arundinum. Hæ bulbosæ radices sic sub terra crescunt, ut ad novam quotannis sobolem decerpi aliqua portio possit.

2. *Alia capite.*] Id quod sursum deorsumve in globum extuberat, aut in orbem glomeratur, caput dici consuevit: ut in papavere: si magnitudine cesserit, capitulum: a quo multa herbarum capitulata visuntur fastigia. Radices nonnullæ, ut porri & ceparum, extuberant in capita: unde & capitatum porrum sibi nomen arrogavit.

3. *Alia caule.*] Quem & scapum Latini vocant.

4. *Alia cortice.*] Cortice, ut cucurbitæ: cortice & cartilagine, raphani: ut dicetur inferius, sect. 26.

5. *Alia carne.*] Ut poma, pira, pepones.

6. *Alia tunicis.*] Ut cepæ.

Sect. XXII. 1. *Namque tradunt.*] Theophr. lib. 1. hist. cap. 5.

bere extemplo. Sed & arbor eſt malva in Mauretania Lixi oppidi æſtuario, ubi Heſperidum horti fuiſſe produntur c c. paſſ. ab Oceano, juxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano, ut ferunt. Ipſa altitudinis pedum x x. craſſitudinis quam circumplecti nemo poſſit. In ſimili genere habebitur [2] & cannabis. Necnon & carnoſa aliqua appellabimus, [3] ut ſpongias in humore pratorum enaſcentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumque natura [4] diximus, & alio genere tuberum [5] paulo ante.

XXIII. Cartilaginei generis, extraque terram eſt [1] cucumis, mira voluptate [2] Tiberio Principi expetitus. CAP. V. Nullo quippe non die contigit ei, [3] penſiles eorum hortos promoventibus in Solem rotis olitoribus: rurſuſque hibernis diebus [4] intra ſpecularium munimenta revocantibus. [5] Quin lacte mulſo ſemine eorum biduo macerato, [6] apud antiquos Græciæ auctores ſcriptum eſt ſeri oportere, ut dulciores fiant. [7] Creſcunt qua coguntur forma. In Italia virides, & quam minimi: in provinciis quam maximi: [8] & cerini, aut nigri. Placent copioſiſſimi Africæ, grandiſſimi Mœſiæ: cum magnitudine exceſſere, pepones vocantur. [9] Vivunt hauſti in ſtomacho in poſterum diem, nec perfici queunt in cibis, non inſalubres tamen plurimum. Natura oleum odere mire: nec minus aquas diligunt. Defecti quoque ad eas modice diſtantes adrepunt: aut ſi quid obſtet, verſi pandantur, curvanturque: id vel una nocte deprehenditur, [10] ſi vas cum aqua ſubjiciatur a quatuor digitorum intervallo, deſcendentibus ante poſterum diem: [11] at ſi oleum eodem modo ſit, in hamos curvatis. [12] Iidem in fiſtula flore demiſſo, mira longitudine creſcunt. Ecce cum maxime nova forma eorum in Campania provenit mali cotonei effigie. Forte primo natum ita audio unum: mox ſemine ex illo genus factum: [13] melopeponas vocant. Non pendent hi, ſed humi rotundantur. [14] Mirum in his, præter figuram coloremque, & odorem, quod maturitatem adepti, quanquam non pendentes, ſtatim a pediculo recedunt. [15] Columella ſuum tradit [a] commentum, ut toto anno contingant. Fruticem rubi quam vaſtiſſimum in apricum locum transferre, & recidere, duûm digitorum relicta ſtirpe, circa vernum æquinoctium: ita in medulla rubi ſemine cucumeris inſito, terra minuta fimoque circumaggeratas reſiſtere frigori radices. [16] Cucume-

INTERPRETATIO.

a *Commentum.*] Excogitatam a ſe rationem, ut melopeponas toto anno habere liceat.

NOTÆ.

2. *Et cannabis.*] Et beta quoque, ſi Theophraſto fides, loc. cit.

3. *Ut ſpongias.*] Confervam intelligit, de qua lib. 27. ſect. 45.

4. *Diximus.*] Libro 16. ſect. xi.

5. *Paulo ante.*] Sect. xi. 12. 13. & 14. hujus libri.

Sect. XXIII. 1 *Cucumis.*] Ut apud Græcos σίκυος, ſic apud Latinos cucumis late patentis ſignificatus eſt: Nam & quos proprie cucumeres appellamus, *Concombres*: & pepones, *Pompons*: & melones denique complectitur, *Melons.* Cum magnitudine exceſſerunt, aut in longitudinem proceſſere, quales multis locis naſcuntur, pepones quondam vocari cœperunt, ut inter omnes conſtat, a maturitate ducto nomine: ita ut veri cucumeres, qui quanto matureſcunt magis, tanto ſolidiore cartilagine conſtant, lignoſaque cruſta durantur, in priſtinæ nomenclationis ambage remanſerint. Sed qui jam mites ac teneri maturitate flacceſcunt, priſtino nomine defuncti, pepones dici voluerunt: quaſi mites & maturitate teneri cucumeres. Sed cum formam & effigiem mali referunt, & humi rotundantur, melopepones Græci vocant, facto ex pepone & malo nomine: quaſi inter eos nihil niſi figuræ varietas interſit. Ita fere Ruellius, lib. 1. pag. 87.

2. *Tiberio.*] Columella, lib. xi. cap. 3. pag. 402. *Poſſunt etiam cucumeres, ſi ſit operæ pretium, vaſis majoribus rotulæ ſubjici, quo minore labore producantur, & rurſus intra tecta recipiantur, Sed nihilominus ſpecularibus integi debebunt, ut etiam frigoribus, ſerenis diebus, tuto producantur ad Solem. Hac ratione fere toto anno Tiberio Cæſari cucumis parabatur. Nos autem leviore opera,* &c. Guſtus illa inſignis voluptas Tiberio expetita, meloni noſtro, quam cucumeri, aptius competit.

3. *Penſiles .... hortos.*] Sic vaſa majora vocat, Gallis *des Caiſſes*, cujuſmodi fere ſunt, quibus aureæ mali continentur.

4. *Intra ſpecularium.*] De ſpecularibus dicemus lib. 36. ſect. 45. Horum vicem ac ſimilitudinem referunt vaſa vitrea, quibus melones integimus: *des Cloches.* Lepide conqueritur Martialis, lib. 8. Epigr. 14. ſe pejus ab amico exceptum, quam ſoleat eſſe hortus penſilis. in quo tenera arborum ſemina ſunt: ut qui non haberet in cella ſpecularia, quibus vim ventorum, & injurias temporum propulſaret.

5. *Quin & lacte mulſo.*] Hoc eſt, lacte in quo mel additum. Colum. loc. cit. pag. 401. *Cucumis tener & jucundiſſimus fit, ſi ante quam ſeras, ſemen ejus lacte maceres: nonnulli etiam quo dulcior exſiſtat, aqua mulſa idem faciunt.* Palladius lib. 4. in Martio, tit. 9. pag. 88. *Nunc melones ſerendi rarius .... ſemina mulſo & lacte per triduum maceranda ſunt, & tunc jam ſiccata ponenda: hinc ſuaves efficiuntur. Odorati autem fiunt,* &c.

6 *Apud antiquos Græciæ.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 1. & lib. 3. de cauſis, cap. 12. pag. 277. Hodieque id fit in ſatu noſtrorum melonum: quorum genus illud, quod dulcedinem guſtui repræſentat, vulgus inde *Sucrinos*, quaſi ſaccharinos appellat: *Melons ſucrés.* Hæc præmaceratio ſeminis in cucumerum noſtratium ſatu non adhibetur.

7. *Creſcunt.*] Pallad. loc. cit. de cucumere: *Si ejus florem ſicut in ſua vite eſt, in forma fictili clauſeris, ac ligaveris, qualem vultum forma vel hominis vel animalis habuerit, talem cucumis figuram præſtabit.*

8 *Et cerini.*] Sic recte Thuanæus codex: minus recte prius, *citrini* legebatur. De ea voce egimus lib. 15. ſect. 12.

9. *Vivunt hauſti.*] Vide Athenæum lib. 3. pag. 74. ubi eadem de cucumere Diphilus Siphnius medicus fere commemorat, quæ Plinius.

10. *Si vas cum aqua.*] Palladius loc. cit. pag. 89. de cucumeribus: *Longi*, inquit, *& teneri cucumeres fiunt, ſi aquam in patenti vaſculo ſub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad quam feſtinando tales efficiuntur.*

11. *At ſi oleum.*] Palladius, loc. cit. de cucumere: *Oleum ſic metuit, ut ſi juxta poſueris, velut hamus plicetur.*

12. *Iidem in fiſtula.*] Palladius loc. cit. *Aliqui florem cucumeris cum viticulæ ſuæ capite cannæ inſerunt, cui prius omnes nodos perforaverint: ibi cucumis naſcetur in nimiam longitudinem tenſus.*

13. *Melopeponas.*] Alii melones, ut diximus, quaſi μήλωνας, id eſt, pomoſos: quod fere nomen in omnem Italiam & Galliam abiit. Melones Hoſtienſes laudat Julius Capitol. in Albino, pag. 83. A Theophr. σίκυοι, a Julio Polluce quandoque σπερματίαι, quaſi ſeminarii nominanantur. Et Heſychius: Σικυὸς σπερματίας, ὃν ἡμεῖς μηλοπέπονα.

14. *Mirum in his.*] In melonibus.

15. *Columella.*] Libro xi. de re ruſt. cap. 3. pag. 402. & ex Columella Palladius, lib. 4. in Martio, tit. 9. pag. 89.

16. *Cucumerum Græci.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 4. ubi hæc cucumerum genera tria, Λακωνικὸς, Σκυταλίας, Βοιώτιος.

rum Græci tria genera fecere : Laconicum , Scytalicum , Bœoticum. [17] Ex his tantum Laconicum aqua gaudere. [18] Sunt qui herba , quæ vocatur culix nomine , trita , femen eorum maceratum feri jubeant , ut fine femine nafcantur.

XXIV. [1] Similis & cucurbitis natura , dumtaxat in nafcendo. Æque hiemem odere. [2] Amant rigua ac fimum. [3] Seruntur ambo femine in terra fefquipedali foffura , inter æquinoctium vernum , & folftitium : [4] Parilibus tamen aptiffime. Aliqui malunt ex Calendis Martii cucurbitas , & Nonis cucumeres , & [5] per Quinquatrus ferere , fimili modo reptantibus flagellis fcandentes parietum afpera in tectum ufque , natura fublimitatis avida. Vires fine adminiculo ftandi non funt , velocitas pernix , levi umbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera : [6] Camerarium : & plebeïum , quod humi repit. [7] In priore mire tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoque omni modo faftigatur , [8] vaginis maxime vitilibus , conjecta in eas poftquam defloruit : crefcitque qua cogitur forma , plerumque & draconis intorti figura. Libertate vero penfili conceffa , jam vifa eft novem pedum longitudinis. [9] Particulatim cucumis floret , fibi ipfe fuperflorefcens : & ficciores locos patitur , candida lanugine obductus , magifque cum crefcit.

Cucurbitarum numerofior ufus. [a] [10] Et primus caulis in cibo. [11] Atque ex eo in totum natura diverfa. Nuper in balinearum ufum venêre urceorum vice , jampridem vero etiam cadorum ad vina condenda. Cortex viridi tener : deraditur nihilominus in cibis. [12] Cibos falubres ac lenes pluribus modis exiftimant , qui perfici humano ventre non queant , fed non intumefcant. [13] Semina quæ proxima collo fuerint , proceras pariunt : item ab imis , fed non comparandas fupra dictis : quæ in medio , rotundas : quæ in lateribus , craffas brevioresfque. Siccantur in umbra , & cum libeat ferere , in aqua macerantur. Cibis , quo longiores tenuiorefque , eo gratiores. Et ob id falubriores , quæ pendendo crevere : minimumque feminis tales habent , [b] duritia ejus in cibis gratiam terminante. [14] Eas quæ femini ferventur , ante hiemem præcidi non eft mos. Poftea fumo ficcantur , condendis [15] hortenfiorum feminibus rufticæ fupellectili. [16] Inventa eft ratio , qua cibis quoque ferparentur : eodemque modo cucumis , ufque ad alios pæne proventus : & id quidem [17] in muria fit. [18] Sed & fcrobe , opaco in loco arena fubftrato , fenoque ficco opertos , ac deinde terra , virides fervari tradunt. Sunt & filveftres in utroque genere , & omnibus fere hortenfiis. [19] Sed & his medica tantum natura eft. Quam ob rem differentur in fua volumina.

XXV. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus [1] de rapis

INTERPRETATIO.

a *Et primus.*] Et primus quidem caulis in cibos admittitur. At ex eo tempore , *poftquam increvit & induruit* , omnino diverfæ naturæ ille eft , *nec in cibis ultra recipitur.*

b *Duritia.*] Duritia feminis gratiam in cibis cucurbitis auferente.

NOTÆ.

17. *Ex his tantum Lacon.*] Ex his Laconicum melius rigatum provenire : reliqua non rigata præftantiora effe. *τούτων δὲ ὁ μὲν Λακωνικὸς ὑδρευόμενος βελτίων· οἱ δὲ ἕτεροι ἀνύδρευτοι.* Theophr. loc. cit.

18. *Sunt qui herba.*] Pallad. loc. cit. de cucumeribus. *Sine femine nafcentur , fi prius eorum femina oleo fabino perungantur , & herba ea quæ culex dicitur , trita confricentur.* Ubi pro *oleo fabino* , legimus , *oleo fefamino* , ex auctore Geopon. eadem referente , lib. 12. cap. 17. pag. 341. Culex porro forfan eadem eft quæ *ψύλλιον* & pulicaris dicitur , *l'herbe aux puces.* Hofce cucumeres ex eventu rei *εὐνουχίας* appellat Plato Comicus apud Athen. lib. 2. pag. 68.

Sect. XXIV. 1. *Similis & cucurbitis.*] Vulgo , *Courges , ou Calbaces.*

2. *Amant &c.*] Pallad. loc. cit. pag. 91.

3. *Seruntur ambo.*] Cucumeres , cucurbitæque. Pallad. loc. citato.

4. *Parilibus.*] Ita libri omnes , etiam MSS. Sic libro fuperiore fect. 66. *Parilicium* fcribi monuimus oportere , non *Palilicium.* Auctor Marius Victorinus , lib. 1. artis Gramm. pag. 2470. *Parilia dicuntur , non Palilia : non a Pale dea , fed quod eo tempore omnia fata , arborefque , & herbæ parturiant , pariantque.*

5. *Quinquatrus.*] Columella , lib. XI. cap. 3. pag. 402. de cucumere : *fatio fecunda ejus feminis Quinquatribus obfervatur.* De Quinquatribus dixi lib. 18. fect. 56.

6. *Camerarium.*] Quod in cameras , teftudinefve , & pergulas fcandit. Pergulæ , *des treilles , & des cabinets de jardin.*

7. *In priore.*] In camerario genere.

8. *Vaginis vitilibus.*] Forte rectius , *fictilibus.* Nam forma fictili includi cucumeres Palladius jubet , paulo ante laudatus a nobis , ut crefcant qua coguntur forma. Vafe teftaceo , auctor Geopon. lib. 12. cap. 19. pag. 342.

9. *Particulatim.*] Non tota fimul planta flores emittit , fed partes aliæ deinceps ex aliis flore induuntur.

10 *Et primus caulis.*] Ut in braffìcis cymæ , qui delicatiores funt ipforum caulium , teneriorefque cauliculi , ut dicetur fect. 41. Forte haud perperam legas , *Et primus , caulis in cibo.* Primus ufus fcilicet.

11. *Atque ex eo in totum.*] Sic MSS. omnes : non , ut vulgati libri , *ex eo totum diverfa natura* : quæ ne Oedipus quidem explanarit. Familiaris hæc Plinio loquendi formula *in totum.*

12. *Cibos falubres.*] Vide Ruellium , lib. 2. pag. 378.

13. *Semina quæ.*] Pallad. lib. 4. in Martio , tit. 9. pag. 91. *Hoc in cucurbitis infigne eft , quod longas faciunt & exiles femina quæ in earum cervice nafcuntur : quæ in ventre fuerant cucurbitas faciunt craffiores : quæ in fundo , latas , fi inverfis cacuminibus obruantur.* Qua ratione ex eodem feminio hæc varietas fieri poffit , fuo carmine Columella demonftrat , lib. 10. in hortulo.

14. *Eas quæ femini.*] Pallad. loc. cit. *Quæ fervantur ad femina , ufque ad hiemem in fua vite dependeant : deinde fublatæ in Sole ponantur , aut fumo : aliter femina putrefacta depereunt.*

15. *Hortenfiorum.*] Ita MSS. omnes. Hortenfia funt quæ in hortis feruntur.

16. *Inventa eft ratio.*] Defcribit hanc fufe Nicander in fecundo Georgicorum , apud Athen. lib. 9. pag. 372.

17. *In muria fit.*] Modum edocet auctor Geopon. loc. cit. pag. 344.

18. *Sed & fcrobe.*] Sic etiam auctor Geopon. loc. cit. pag. 443.

19. *Sed & his medica.*] Nullus horum in cibis ufus : omnis in medicina.

Sect. XXV. 1. *De rapis abunde.*] Libro 18. fect. 34.

abunde dixiſſe poteramus videri,[2] niſi medici maſculini ſexus facerent in his rotunda: latiora vero & concava feminini, præſtantiora ſuavitate,[3] & ad condiendum faciliora:[4] quæ ſæpius ſata tranſeunt in marem.[5] Iidem naporum quinque genera fecere: Corinthium, Cleonæum,[6] Liothaſium, Bœoticum,[7] & quod per ſe viride dixerunt.[8] Ex iis in amplitudinem adoleſcit Corinthium, nuda fere radice. Solum enim hoc genus ſuperne tendit, non ut cetera in terram.[9] Liothaſium quidam Thracium appellant, frigorum patientiſſimum.[10] Ab eo Bœoticum dulce eſt, rotunditate etiam brevi notabile, neque ut Cleonæum prælongum.[11] In totum quidem, quorum tenuia folia, ipſi quoque dulciores: quorum ſcabra, & anguloſa, & horrida, amariores.[12] Eſt præterea genus ſilveſtre, cujus folia ſunt erucæ ſimilia. Palma Romæ[13] Amiterninis datur, inde Nurſinis:[14] tertia noſtratibus. Cetera de ſatu eorum[15] in rapis dicta ſunt.

XXVI. 1.[1] Cortice & cartilagine conſtant raphani: multiſque eorum cortex craſſior etiam, quam quibuſdam arborum.[2] Amaritudo plurima illis eſt, & pro craſſitudine corticis. Cetera quoque aliquando lignoſa.[3] Et vis mira colligendi ſpiritum, laxandique ructum: ob id cibus illiberalis, utique ſi proxime olus mandatur: ſi vero cum olivis drupis, rarior ructus fit, minuſque fœtidus.[4] Ægypto mire celebratur propter olei fertilitatem, quod e ſemine ejus faciunt. Hoc maxime cupiunt ſerere, ſi liceat: quoniam & quæſtus plus quam a frumento, & minus tributi eſt, nullumque copioſius oleum.

2.[5] Genera raphani Græci fecēre tria, foliorum differentia, criſpi, atque lævis, & tertium ſilveſtre.[6] Atque huic lævia quidem, ſed breviora ac rotunda, copioſaque:[7] atque fruticoſa: ſapor autem aſper, & medicamenti inſtar[8] ad eliciendas alvos.[9] Et in prioribus tamen differentia a ſemine eſt: quoniam aliqua pejus, aliqua admodum exiguum ferunt.[10] Hæc vitia non cadunt, niſi in criſpa folia.

3. Noſtri alia fecere genera:[11] Algidenſe a loco, longum atque tranſlucidum. Alterum rapi figura, quod vocant Syriacum, ſuaviſſimum fere ac tenerrimum, hiemiſque patiens. Præcipuum tamen eſt, quod e Syria non pridem advectum apparet, quoniam apud auctores non reperitur: id autem tota hieme durat.[12] Etiamnum unum ſilveſtre Græci agrion vocant, Pontici armon, alii leucen, noſtri armoraciam, fronde copioſius quam

NOTÆ.

2. *Niſi medici.*] Medicis præïvit Theophraſtus, lib. 7. hiſt. cap. 4. Medicos fuiſſe Græcos ipſe Plinius admonuit loco proxime appellato.

3. *Et ad condiendum.*] De condiendis rapis vide Palladium, in Decembri, tit. 5.

4. *Quæ ſæpius ſata.*] Ita MSS. quoque. Theophr. loc. cit. monet, ſi denſius ſpiſſiuſve ſerantur, in marem tranſire. Γογγυλίδος δὲ οἱ μὲν φασὶν εἶναι γένη, οἱ δ' οὔ φασίν· ἀλλὰ καὶ τῷ ἄῤῥενι καὶ τῇ θηλείᾳ διαφέρειν· γίνεσθαι δὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος ἄμφω· πρὸς δὲ τὸ ἀποθηλύνεσθαι, πηγνύναι δεῖ μανάς. ἐὰν γὰρ πυκνὰς, πάσας ἀποῤῥενοῦσθαι.

5. *Iidem naporum.*] Igitur ii medici, quorum nunc placita referuntur, napos appellavere, quos raphanos ſive radiculas verius appellaſſent: nam Theophraſtus lib. 7. hiſt. cap. 4. quinque hæc ipſa τῶν ῥαφανίδων genera agnoſcit, ita prodente Athenæo, lib. 2. pag. 56. ex quo Theophraſti locus, qui nunc in mendo cubat, refingi debet: Θεόφραστος δὲ ἐν τοῖς περὶ φυτῶν, inquit, γένη ῥαφανίδων φησὶν εἶναι πέντε· Κορινθίαν, Λειοθασίαν, Κλεωναίαν, Ἀμωρέαν, Βοιωτίαν· καλεῖσθαι δ' ὑπό τινων τὴν Λειοθασίαν Θρακίαν, &c. *Des raiforts.*

6. *Liothaſium.*] Sic Athenæus, mox citatus. Theophr. loc. cit. Λειοθαλάσσιον, cui favere Heſychius videtur, in Ἄπλυτοι ῥαφανίδες. Has ipſas tamen, quæ illotæ ἄπλυτοι vocitantur, Θασίας Athenæus vocat.

7. *Et quod per ſe viride.*] Id videtur eſſe, quod Ἀμώρεον Athenæus appellat.

8. *Ex iis.*] Theophr. loc. cit. de raphanis. Εὐαυξεστάτην δέ φασι τὴν Κορινθίαν. ἣ καὶ τὴν ῥίζαν ἔχει γυμνήν· ὠθεῖσθαι γὰρ εἰς τὸ ἄνω, καὶ οὐχ ὡς αἱ ἄλλαι κάτω.

9. *Liothaſium.*] Theophr. ex Athenæo, loco proxime allato.

10. *Ab eo Bœoticum.*] Theophraſt. loc. cit. iiſdem verbis.

11. *In totum quidem.*] Theophr. loc. cit. Ὅσων δ' ἂν ᾖ λεῖα τὰ φύλλα, &c.

12. *Eſt præterea.*] Theophr. Γένος δέ τι παρὰ ταῦτά ἐστιν ὃ ἔχει τὸ φύλλον εὐζώμῳ ὅμοιον. De eruca, lib. 20. ſect. 49.

13. *Amiterninis.*] Vide quæ diximus libro ſuperiore, ſect. 35. Rapi vero hi proprie ſunt, non raphani, ut priores.

14. *Tertia noſtratibus.*] Romani agri.

15. *In rapis dicta ſunt.*] Libro ſup. ſect. 34.

Sect. XXVI. 1. *Cortice .... raphani.*] Quas Græci ῥαφανίδας vocant; Galli, *des Raiforts*. Radices quæ ſunt edendo, multa carne ſunt indutæ, velut raphani, napi, rapa: immo nonnullæ quamdam cartilaginis ſpeciem præ ſe ferre conſpiciuntur: quapropter & cartilagineæ nominantur, ut raphani.

2. *Amaritudo.*] Δριμύτης, acrimonia dicitur a Theophr. loc. cit. Sed amaritudinem appellare ſaporem eum acutum, qualis in raphano ſentitur, familiare Plinio eſt.

3. *Et vis mira.*] Inflationem habere hunc cibum ait, ac vim ciendi ructus. Quod & Dioſc. edocet, lib. 2. cap. 137. ῥαφανὶς καὶ αὕτη πνευμάτων γεννητική .... ἐρευκτικὴ δὲ, &c.

4. *Ægypto.*] Plinius ipſe, lib. 15. ſect. 7. *Plurimum autem in Ægypto fit oleum e raphani ſemine.*

5. *Genera raphani.*] Genera ejus quod Græci ῥάφανον appellarunt, fecere illi tria. Verum ne quempiam nomenclatio remoretur, attendendum eſt apud Atticos appellatione raphani braſſicam venire: ſic Ariſtophanem, ſic etiam Theophraſtum, & alios pleroſque pro braſſica conſtat uſurpaſſe. Atque ut in Theophraſto potiſſimum morer, cujus orationem ſimilem eſſe Plinianæ perſpicuum eſt, ſic ille habet, lib. 7. hiſt. cap. 4. Τῆς δὲ ῥαφάνου τριχῇ διαιρουμένης, οὔλοφύλλου τε, καὶ λειοφύλλου, καὶ τρίτης τῆς ἀγρίας, &c. Ea braſſicæ, non raphano proprie dicto referuntur: ſiquidem Marcus Cato ultima voluminis parte, quam braſſicæ dicavit, tria fecit eadem illius veſtigia: tres pariter notas attulit. Prima eſt lævis, altera criſpa, tertia quæ proprie crambe nominatur: ſingula deinde genera ſuis notis deſcribit, quas omnes Theophraſti verbis ſuffragari conſtat. Heſychius: Ῥαφανὶς, καὶ ῥάφανος διαφέρει παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς· ῥάφανος μὲν γὰρ ἡ κράμβη· ῥαφανὶς δὲ παρ' ἡμῖν ῥάφανος. Habet eadem Apollodorus Caryſtius apud Athen. lib. 1. pag. 34. Vide plura in eam rem apud Galenum, lib. 2. de alim. facult. cap. 44. pag. 361.

6. *Atque huic levia.*] Theophr. iiſdem verbis, de braſſica.

7. *Atque fruticoſa.*] Ramoſa πολύκλαδος, Theophr.

8. *Ad eliciendas alvos.*] Ad dejiciendam, ad ciendam alvum atque purgandam. De braſſica, Theophr. loc. cit. ἔτι δὲ χυλὸν ἔχουσι δριμὺν καὶ φαρμακώδη· διὸ καὶ πρὸς τὰς κοιλίας αὐτῷ χρῶνται οἱ ἰατροί.

9. *Et in prioribus.*] In criſpa, lævique braſſica. Theophr. loc. cit. de braſſica: Ὁμοίως δὲ .... εἶναι δοκοῦσι διαφορὰν καὶ ἑτέραν· ἐπεὶ ἄσπερμόν τι γένος αὐτῶν ἐστιν, ἢ κακόσπερμον, &c.

10. *Hæc vitia.*] Seminis parvitas, aut imbecillitas.

11. *Algidenſe.*] Ab Algido monte Romæ vicino, de quo nos alibi. Sed nunc de Italis vernaculiſque raphanis, atque adeo veris ac proprie dictis agit, non de braſſica.

12. *Etiamnum unum.*] Raphani nimirum, non braſſicæ, ſilveſtre genus. Philoxenus in Gloſſis: Ῥαφανίδης, *armoracia*. Iſidorus, lib. 17. cap. 10. armoraciam eſſe lapſanam falſo putat. Utramque diſtinguit Columella, lib. 9. cap. 4. *Jam vero*, inquit, *notæ vilioris innumerabiles naſcuntur herbæ .... ut vulgares lapſanæ, nec his pretioſior armoracia.* Italia rerum an-

corpore. In omnibus autem probandis maxime ſpectantur caules: immitium enim rotundiores craſſioreſque, ac longis canalibus. Folia ipſa triſtiora, & angulis horrida.

4. Seri vult raphanus terra ſoluta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeo gaudet, ut in Germania infantium puerorum magnitudinem æquet. Seritur poſt Idus Febr. ut vernus ſit: iterumque [13] circa Vulcanalia, quæ ſatio melior. Multi & Martio, & Aprili ſerunt, & Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere, [14] ipſos vero accumulare. [15] Nam qui extra terram emerſit, durus fit atque fungoſus. [16] Ariſtomachus detrahi folia per hiemem jubet: &, ne lacunæ ſtagnent, accumulare: ita in æſtatem grandeſcere. Quidam prodidere, ſi palo adacto caverna palea inſternatur ſex digitorum altitudine, deinde in ſemen fimumque & terra congeratur, ad magnitudinem ſcrobis creſcere. Præcipue tamen ſalſis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, [17] & in Ægypto nitro ſparguntur, ubi ſunt ſuavitate præcipui. In totum quoque ſalſugine amaritudo eorum eximitur, fiuntque coctis ſimiles. Namque & cocti dulceſcunt, & in naporum vicem tranſeunt. Crudos medici ſuadent, ad colligenda acria viſcerum, [18] dandos cum ſale jejunis eſſe, atque ita vomitionibus præparant meatum. Tradunt & præcordiis neceſſarium hunc ſuccum: quando [19] phthiſin cordi intus inhærentem non alio potuiſſe depelli compertum ſit in Ægypto, regibus corpora mortuorum ad ſcrutandos morbos inſecantibus. Atque, ut eſt Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo ceteris cibis prælatus raphanus, ut ex auro dicaretur, beta ex argento, rapum e plumbo. Scires non ibi genitum [20] Manium Curium Imperatorem, quem Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapum torrentem in foco inventum Annales noſtri prodidere. Scripſit & Moſchion Græcus unum de raphano volumen. Utiliſſimi in cibis hiberno tempore exiſtimantur: iidemque dentibus ſemper inimici, quoniam atterant. Ebora certe poliunt. [21] Odium his cum vite maximum, refugitque juxta ſatos.

XXVII. Lignoſiora ſunt reliqua, in cartilaginum genere a nobis poſita. Mirumque, omnibus vehementiam ſaporis ineſſe. Ex iis paſtinacæ unum genus agreſte ſponte provenit: [1] ſtaphylinos Græce dicitur. [2] Alterum ſeritur radice vel ſemine, primo vere vel autumno: ut Hygino placet, Februario, Auguſto, Septembri, Octobri, ſolo quam altiſſime reſoſſo. Annicula utilis eſſe incipit, bima utilior, gratior autumno, pariniſque maxime: & ſic quoque [a] virus illi intractabile eſt. [3] Hibiſcum a paſtinaca gracilitate diſtat, damnatum in cibis, ſed medicinæ utile. [4] Eſt & quartum genus in eadem ſimilitudine paſtinacæ, quam noſtri Gallicam vocant, Græci vero daucon: [5] cujus genera etiam quatuor fecere: [b] inter medica dicendum.

XXVIII. [1] Siſer & ipſum Tiberius Princeps nobilitavit, flagitans omnibus annis e

INTERPRETATIO.

a *Virus*] Sapor.

b *Inter medica.*] In libris de medicina.

NOTÆ.

tiquarum parens, adhuc *Aramoraci* & *Remolaci* nominat, teſte Anguillara, part. 7. pag. 112. Noſtri, *Rave ſauvage.* Dioſc. lib. 2. cap. 138. Ῥαφανὶς ἀγρία, ἣν Ῥωμαῖοι ἀρμορακίαν καλοῦσι, &c.

13. *Circa Vulcanalia.*] Columella, lib. XI. cap. 3. *Ceterum Auguſto circa Vulcanalia, tertia ſatio eſt: eaque optima radicis,* (hoc eſt, raphani) *& rapæ, itemque napi, & ſiſeris*, &c. Ac multo poſt: *Raphani radix bis anno ſeritur: Februario menſe, cum vernum fructum exſpectamus: & Auguſto menſe circa Vulcanalia, cum maturius. Sed hæc ſatio ſine dubio melior habetur.*

14. *Ipſos vero accumulare.*] Aggerare terram, circumfundere. Colum. loc. cit.

15. *Nam qui extra.*] Columella iiſdem verbis, loc. cit.

16. *Ariſtomachus.*] Theophr. quoque, lib. 5. de cauſis, cap 5. pag. 330. Ὁμοίως δὲ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς λαχάνοις· ἐφ' ὧν παχύνουσι τὰς ῥίζας, τὰ μὲν ἀφαιροῦντες τὰ φύλλα, καθάπερ τῆς ῥαφανίδος, ὅταν μάλιστα ἐναύξωσι τοῦ χειμῶνος, καὶ καταστείβοντες τὴν γῆν, ὥστε καὶ τὸ ὕδωρ ἀποστέγειν· ἐν γὰρ τῷ θέρει γίνονται θαυμασταὶ τῷ πάχει.

17. *Et in Ægypto.*] Plinius, lib. 31. ſect. 46. num. 4. *Salis vice utuntur ad raphanos nitro Ægyptio: teneriores eos facit: olera viridiora*: ubi raphanos ab oleribus, hoc eſt, a braſſica ſecernit.

18. *Dandos cum ſale*, &c.] Eadem de raphano Dioſcor. lib. 2. cap. 137. Ἁρμόζει δὲ καὶ τοῖς ἐμεῖν μέλλουσι προεσθιομένη. De radicula Celſus, ut dicemus lib. ſeq. ſect. 13.

19. *Phthiſin.*] Lentam ea vox tabem ſonat. De hoc cordis vitio egimus lib. XI. ſect. 69. Vide Notas & Emendat. num. X.

20. *Manium Curium.*] Rem narrat eleganter, ut ſolet, Valerius Max. lib. 4. cap. 3. pag. 208. Cicero in Catone: Megacles quoque, libro de Viris illuſtribus, apud Athen. lib. 10. pag. 419. Plutarchus, in Apophth.

21. *Odium his.*] Raphanis ſcilicet: nec minus braſſicæ, uti ex Theophraſto vidimus, lib. 17. ſect. 37. & ex Plinio ipſo viſuri ſumus, lib. 24. ſect. 1. *Pernicialia & braſſicæ cum vite odia.* Palladius, lib. 9. in Auguſto, tit. 5. *Raphanum tamen, ſive braſſicam, conſtat eſſe vitibus inimicum: nam ſi circa ſe ſerantur, natura diſcordante refugiunt.* Ῥάφανον de braſſica recte accepit. Sed & raphano proprie dicto, hoc eſt, ῥαφανίδι, vis eadem eſt.

Sect. XXVII. 1. *Staphylinos.*] Σταφυλῖνος Athenæo, lib. 9. pag. 371. Hæc paſtinaca tenuifolia ſilveſtris, quæ pingitur a Dodonæo, pag. 668. viſa a nobis in horto Regio.

2. *Alterum ſeritur.*] Paſtinaca ſativa, quæ in Gallia vulgo *Panais* nominatur. Dodonæo, pag. 669. Paſtinaca ſativa latifolia eſt.

3. *Hibiſcum.*] Paſtinaca latifolia ſilveſtris Dodonæi hæc eſt, pag. 669. *Panais ſauvage.*

4. *Eſt & quartum.*] In quo genere eſt illud haud poſtremum, quod vulgo notum *Carotæ* nomine, & Dauci officinarum, ut recte Anguillara, part. 7. pag. 129. prædulci radice, odorata, lutea, rufa, vel interdum purpurea, quam cum farina & oleo frigunt ad menſarum uſus, aut coctam in aceto & oleo mandunt. Tenuifolia ſativa paſtinaca dicitur Dodonæo, pag. 667.

5. *Cujus genera etiam quatuor.*] De his dicemus opportunius lib. 25. ſect. 64. inter medica, ut Plinius ait.

Sect. XXVIII. 1. *Siſer &c.*] Dioſcoridi, lib. 2. cap. 139. Σίσαρον. Noſtris, *Cherui.* Iconem Dodonæus exhibet, pag. 670. Quanquam an ſiler Græciæ, cum ſilere Geldubæ ſive Germanorum ſit idem, ſubdubitat Anguillara, par. 7. pag. 112.

Germania. [2] Gelduba appellatur caſtellum Rheno impoſitum, ubi generoſitas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis convenire. Ineſt longitudine nervus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulſo in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Nervus idem & paſtinacæ majori, dumtaxat anniculæ. Siſeris ſatus menſibus Februario, Martio, Aprili, Auguſto, Septembri, Octobri.

XXIX. Brevior his eſt, ſed [a] toroſior, [1] amariorque, inula, per ſe ſtomacho inimiciſſima: eadem dulcibus mixtis ſaluberrima. [2] Pluribus modis auſteritate victa gratiam invenit. Namque & in pollinem tunditur arida, [3] liquidoque dulci temperatur: & [4] decocta poſca, aut aſſervata, vel [5] macerata pluribus modis, & tunc mixta defruto, aut ſubacta melle, uviſve paſſis, aut pinguibus caryotis. Alio rurſus modo cotoneis malis, vel ſorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus præcipue ſtomachi excitat, illuſtrata maxime [6] Juliæ Auguſtæ quotidiano cibo. [b] Supervacuum ejus ſemen: [7] quoniam oculis ex radice exciſis, ut arundo, ſeritur. Et hæc autem, & ſiſer, & paſtinaca, utroque tempore, vere & autumno, magnis ſeminum intervallis: [8] inula ne minus quam ternorum pedum, quoniam ſpatioſe fruticat. Siſer autem transferre melius.

XXX. [1] Proxima his eſt bulborum natura, quos Cato in primis ſerendos præcepit, celebrans [2] Megaricos. Verum nobiliſſima eſt [3] ſcilla, quanquam medicamini nata, [4] acetoque exacuendo. Nec ulli amplitudo major, ſicut nec vis aſperior. Duo genera medica: maſculus albis foliis, femina nigris. [5] Et tertium genus eſt cibis gratum: epimenidium vocatur, anguſtius folio, ac minus aſpero. Seminis plurimum omnibus. Celerius tamen proveniunt ſatæ bulbis circa latera natis. [6] Et ut creſcant, folia quæ ſunt his ampla, deflexa circa obruuntur: Ita ſuccum omnem in ſe trahunt capita. Sponte naſcuntur copioſiſſime in Balearibus Ebuſoque inſulis, ac per Hiſpanias. Unum de iis volumen condidit Pythagoras philoſophus, colligens medicas vires, quas proximo reddemus libro. [7] Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, ſuavitate. [8] Quippe cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneſo Taurica. [9] Poſt hos in Africa nati maxime

INTERPRETATIO.

a *Toroſior.*] Carnoſior.

b *Supervacuum.*] Sationi inutile.

NOTÆ.

2. *Gelduba.*] Ex Tacito Geldubæ ſitum agnovimus haud procul fuiſſe Noveſio, *Nuys*, in citeriore Rheni ripa, ubi nunc pagus eſt cum priſci nominis veſtigio *Gelb.* Vide Tacitum, lib. 4. hiſt. pag. 95. & 96. Caſtra Rheno impoſita ſcito plurima fuiſſe, in quibus Romanæ cohortes præſidii cauſa excubarent. In Conc. Agrippinenſi, anno CCCXLVI. *Epiſtola plebis Agrippinenſium, ſed & omnium caſtrorum Germaniæ ſecundæ.*

Sect. XXIX. 1. *Amariorque inula.*] Hoc eſt, acrioris ſucci. Sic Horatius, lib. 2. Satyra 2. verſ. 44. *acidas inulas* appellat, de quibus idem poſtea, Satyra 8. verſ. 51.

Inulas ego primus amaras
Monſtravi incoquere.

Græcis ἑλένιον dicitur: noſtris, *de l'Aunée.* Officinis, *Enula Campana.* Iconem vide apud Dodon. pag. 342.

2. *Pluribus modis.*] Tres quatuorve inulæ condituras, quibus amaritudinem dimittat omnem, affert Columella, lib. 22. cap. 46.

3. *Liquidoque dulci.*] Liquore aliquo dulci.

4. *Decocta poſca.*] Decoqui inulam jubet ex poſca. Poſcam Latini vocant id quod Græci ὀξύκρατον, quod potionis genus ex aquæ & aceti mixtura fit. Decoqui ex aceto Columella præcipit, loc. cit. quod idem eſt: nam aceti ſolius nomine ſæpe poſca exprimitur. Plautus in Rudente:

Sed hic rex cum aceto pranſurus eſt, & ſale.

Spartianus in Peſcennino: *Juſſit vinum in expeditione neminem habere, ſed aceto univerſos eſſe contentos.* Vulcatius in Avidio: *Præter laridum, & buccellatum, & acetum.*

5. *Macerata pluribus.*] Præſertim muria, ex Columella, Cum ſucco rutæ, ſchola Salernitana:

Enula Campana reddit præcordia ſana,
Cum ſucco rutæ ſuccus ſi ſumitur ejus,
Affirmant ruptis quod proſit potio talis.

6. *Juliæ Auguſtæ.*] Quæ Cæſaris Auguſti filia, Tiberii Auguſti conjux fuit. Vixit illa perhonorifice uſque ad quartum ſaltem Tiberii Aug. annum: teſte nummo ſingulari, ex ære minimo, apud D. Abb. DE FONTENU: hac epigraphe Græca, in corona laurea, TIB. KAICAP. In averſa parte, ſpica erecta, fertilitatis Judææ ſymbolum: hinc IOY. inde ΛIA. Infra, L. Δ. *anno quarto* Juliæ Tiberii conjugis, cujus cauſa imperium ille in Judæa obtinebat. Nam Cæſar ipſe fuit & heres Auguſti, ob illud conjugium. Adde Achaten Tiberianum, ut appellant, quem alibi explicuimus; & nummum perrarum argenteum ex Muſeo noſtro, conſecrationis ejus indicem, DIVA JULIA AUGUSTA, ut jam ſuperius diximus ad librum VII. ſect. XLVI.

7. *Quoniam oculis.*] Sive bulbis, ut diximus lib. 16. ſect. 67. Palladius in Febr. tit. 24. *Hoc menſe inula ſeritur, quo canneta ponuntur. Seritur oculis, ſicut calami,* &c.

8. *Inula ne minus.*] Colum. lib. XI. cap. 3. *Paſtinaca, ſiſer, atque inula convaleſcunt alte paſtinato, & loco ſtercorato: ſed quam rariſſime ponenda ſunt, ut majora capiant incrementa. Inulam vero intervallo trium pedum ſeri convenit, quoniam vaſtos facit frutices.* Sic enim Palladius loc. cit. *Seritur inula oculis, ſicut calami, quos abſcindere, & terra leviter debemus obruere, terra foſſa & ſubacta, excitatis ad lineam pulvinis, quibus ejus oculos oportet infodere: trium pedum inter ſe ſpatio ſeparantur.*

Sect. XXX. 1. *Proxima .... bulborum.*] Dioſc. lib. 2. cap. 200. βολβὸς γνώριμος πᾶσιν, ὃν ἐσθίομεν. Bulborum facies notior eſt viſa Dioſcoridi, Plinioque, quam quæ deberet repræſentari: nunc incognita omnibus fere cum medicis, tum officinis habetur: quoniam bulbi omnes ii edi jam deſiere. Inveniuntur tamen hodieque cæpæ modo tunicati bulbi, quibus rura ſibi vorandi facultatem moliuntur: miram enim excitant aviditatem: quare *Appetitus* appellationem in agris ſibi vendicarunt.

2. *Megaricos.*] Μεγαρῆας βολβοὺς laudat etiam Nicander, apud Athen. lib. 2. pag. 64. Damnat Ovidius, ob Venerem ſcilicet, quem mirumin modum ſtimulat, his numeris:

Daunius, an Libycis bulbus tibi miſſus ab oris,
An veniat Megaris: noxius omnis erit.

3. *Scilla.*] Squillam exemplo Varronis omnes nunc vocant officinæ. Græci σκίλλαν & σκύλλαν. Noſtri, *Oignon marin*, ou *Squille.* Scilla Hiſpanica Cluſii eſt, lib. 2. rarior. plant. pag. 171. radice alba. Vidimus in horto Regio.

4. *Acetoque.*] Fit enim ex ea ſcillinum acetum, uti dicemus lib. 20. ſect. 39.

5. *Et tertium.*] Neque omnem ſcillæ radicem in cibis approbat Theophraſtus, lib. 7. hiſt. cap. XI. Sed illius tantum quæ Epimenidia appellatur, ἀλλὰ τὴν Ἐπιμενίδειον καλουμένης, quæ anguſtiore folio ac læviore eſt, στενοφυλλοτέρας καὶ λειοτέρας.

6. *Et ut creſcant.*] Theophr. loc. cit.

7. *Reliqua bulborum.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 13.

8. *Quippe cum.*] Theophr. loc. cit. & ex eo Athenæus, lib. 2. pag. 64.

9. *Poſt hos in Africa.*] Λιβυκοὺς laudat pariter Athenæus,

laudantur, mox Apuli. [10] Genera Græci hæc fecere: Bulbinen, ſetanion, pythion, [11] acrocorion, ægilopa, ſiſyrinchion. [12] In hoc mirum imas ejus radices creſcere hieme: verno autem, cum apparuerit viola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pingueſcere.

[13] Eſt inter genera & quod in Ægypto aron vocant, ſcillæ proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duûm cubitorum, baculi craſſitudine, radice mollioris naturæ, [14] quæ edatur & cruda. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis, folia inareſcentia ab imo. Vetuſtiores improbant: item parvos & longos. Contra rubicundis rotundioribuſque laus, & grandiſſimis. Amaritudo pleriſque in vertice eſt. Media eorum dulcia. Bulbos non naſci, niſi e ſemine, priores tradiderunt. Sed & in Prænestinis campis ſponte naſcuntur, ac ſine modo etiam in Remorum arvis.

CAP. VI. XXXI. [1] Hortenſiis omnibus fere ſingulæ radices, ut raphano, betæ, apio, malvæ. [2] Ampliſſima autem lapatho, ut quæ deſcendat ad tria cubita. [3] Silveſtri minor & humida: effoſſa quoque diu vivit. Quibuſdam tamen [4] capillatæ, ut apio, malvæ: quibuſdam [5] ſurculoſæ, ut ocimo. Aliis carnoſæ, [6] ut betæ, aut magis etiamnum [7] croco: [8] aliquibus ex cortice & carne conſtant, ut raphano, rapis: quorumdam [9] geniculatæ ſunt, ut graminis. [10] Quæ rectam non habent radicem, ſtatim plurimis naſcuntur capillamentis, ut atriplex, & blitum. Scilla autem, & bulbi, & cæpe, & allium, non niſi [11] in rectum radicantur. [12] Sponte naſcentium quædam numeroſiora ſunt radice, quam folio, ut aſpalax, perdicium, crocum.

[13] Florent confertim ſerpyllum, abrotonum, napi, raphani, menta, ruta: & cetera quidem cum cœpere, defloreſcunt: [14] ocimum autem particulatim & ab imo incipit: qua de cauſa diutiſſime floret. [15] Hoc & in heliotropio herba evenit. [16] Flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. [17] Folia cadunt a cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ injuria læſæ. [18] Maxime concava ſunt cæpæ, gethyo.

XXXII. [1] Allium cæpaſque inter Deos in jurejurando habet Ægyptus. [2] Cæpæ genera apud Græcos: Sardia, Samothracia, Alſidena, Setania, Schiſta, Aſcalonia, ab oppido Judææ nominata. Omnibus etiam [3] odor lacrymoſus, & præcipue [4] Cypriis, mi-

NOTÆ.

loc. cit. Libycos, Dauniofque, ſive Apulos, Ovidius paulo ante appellatus.

10. *Genera Græci.*] Theophr. in primis, loc. cit. ubi hæc genera recenſentur: Τὸ λδυκόϊον, καὶ βολβίνη, καὶ ὁ πυθίων, καὶ κύιξ, καὶ τρόπον τινὰ τὸ σισυρίγχιον. Rectius forſan, συσιρίγχιον, a roſtri ſuilli ſimilitudine. Hujus iconem apud Dodonæum vide, pag. 210. Eſt & in Eyſtettenſi horto.

11. *Acrocorion.*] An *acroſcorodon?* Ut ut eſt, bulborum ejuſcemodi ignota facies, uti & pythionis.

12. *In hoc mirum.*] Nempe in ſiſyrinchio. Hæc Theophr. loc. cit.

13. *Eſt inter genera.*] Nempe bulborum. De aro autem Ægyptiaca loquitur, quæ diverſa a Dioſcoridis aro vulgari. Ægyptiaca colocaſiæ genus eſt alterum, quod cum faba Ægyptia plerique confuderunt: Plinius apte diſtinguit. Pingitur a Dodonæo, pag. 318. Vidimus in horto Regio.

14. *Quæ edatur.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. xi.

Sect. XXXI. 1. *Hortenſiis .... ut raphano.* [Theophr. lib. 1. hiſt. plant. cap. 9. Σχεδὸν δὲ καὶ τῶν λαχανωδῶν τὰ πλεῖστα μονόῤῥιζα· οἷον ῥάφανος, τεῦτλον, &c. Ῥάφανος, ut monuimus, braſſica Theophraſto eſt, non raphanus, quem ille ῥαφανίδα vocat. Verum aut ῥαφανὶς hoc loco ſcripſit, aut raphanum nunc ipſe intellexit: nam braſſicam μονόῤῥιζον eſſe falſum eſt. Et ſane idem lib. 7. hiſtor cap. 2. ubi ea recenſet quæ ſingulari radice conſtant, appellat σέλινον apium, τεύτλιον betam, ῥαφανίδα raphanum, γογγυλίδα rapam: ῥάφανον non appellat.

2. *Ampliſſima.*] Theophr. lib. 7. hiſtor. cap. 2. Μονοῤῥιζότατον δὲ τούτων πάντων τὸ λάπαθον .... ἔχει γὰρ μείζω τριῶν ἡμιποδίων, *majores habet radices terno ſemipede*, hoc eſt, ſeſquipede.

3. *Silveſtri minor.*] Nempe ſilveſtri lapatho. Vide Notas & Emend. num. XI.

4. *Capillatæ.*] Quæ fibras habent, hoc eſt, minores radiculas, oblongas, in capilli modum extenuatas, in quas velut extremas, craſſiores effuſæ ſparguntur.

5. *Surculoſæ.*] Hoc eſt, lignoſæ. Theophr. lib. 7. hiſtor. cap. 3. Τῶν δὲ ῥιζῶν ξυλωδέσταται πασῶν αἱ τοῦ ὠκίμου, καθάπερ ὁ καυλός. Addit idem, cap. 2. blitum, atriplicem, erucam, anethum, braſſicam, coriandrum: & lib. 1. hiſt. cap. 10. magnam ſilveſtrium partem.

6. *Vt betæ.*] Theophr. lib. 7. hiſtor. cap. 2.

7. *Croco.*] Theophr. lib. 1. hiſtor. cap. 9. Εἰσὶ μὲν τῶν μὲν σαρκώδεις, καθάπερ ῥαφανίδος, γογγυλίδος, ἄρου, κρόκου. Idem repetit lib. 7. hiſt. cap. 3.

8. *Aliquibus.*] Theophr. lib. 1. hiſt. cap. 10.

9. *Geniculatæ.*] Genicularæ radices vocantur, quæ nodis quibuſdam interſtinctæ protuberant, rotundæ & leviter capitulatæ. Γονατώδεις, Theophr. lib. 1. hiſt. cap. 10.

10. *Quæ rectam.*] Theophr. lib. 1. hiſt. cap. 9.

11. *In rectum radicantur.*] Radicum natura eſt a lateribus radiculas alias fundere, quas ἐπιφυάδας appellamus, inquit Theophraſt. lib. 1. hiſt. cap. 10. at ejuſmodi nullam bulbi habent. Omnes enim radices bulborum in rectum tendunt: nec a latere funduntur, ſed a capite.

12. *Sponte naſcentium.*] Theophr. lib. 1. hiſt. cap. xi. iiſdem fere verbis. Sed quæ ſit aſpalax, incompertum.

13. *Florent confertim.*] Hoc eſt, ſimul univerſum florem emittunt, non patticulatim. Vide Notas & Emendationes, num. XII.

14. *Ocimum autem.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 9.

15. *Hoc & in heliotropio.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 3.

16. *Flos aliis.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 9.

17. *Folia cadunt.*] Theophr. lib. 1. hiſt. cap. 15. quem locum Gaza non ſatis fideliter vertit.

18. *Maxime concava.*] Theophr. lib. 1. hiſtor. cap. 16. Ἴδιον δὲ ἐπὶ τῶν λαχανωδῶν, οἷον κρομμύου, γηθύου, τὸ κοιλόφυλλον.

Sect. XXXII. 1. *Allium cæpaſque.*] Ægyptii, inquit, cum jurant per deos ſuos, ſimul per opes ſuas jurant, quæ ſunt allium & cæpæ. Non dicit inter deos reponi vel coli ab Ægyptiis allium & cæpas: quantumvis ſcribat Juvenalis, Satyra 15. verſ. 1.

Quis neſcit, Voluſi Bithynice, qualia demens
Ægyptus portenta colat? ....
Porrum & cæpe nefas violare, & frangere morſu.
O ſanctas gentes, quibus hæc naſcuntur in hortis
Numina!

De his Prudentius quoque eleganter, περὶ στεφάνων, hymno x. in S. Romanum, verſ. 255. & lib. 2. in Symmach. verſ. 866. quem conſule. At Horatius, lib. 1. epiſt. xii. *Verum ſeu piſces, ſeu porrum, & cæpe trucidas*, jocoſe dixit atque ironice, pro eo quod eſt, ſi nihil aliud occidis in cœnam. Hoc tantum.

2. *Cæpæ genera.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 4. a quo hæc enumerantur: Σάρδια, Κνίδια, Σαμοθρᾴκια, καὶ πάλιν Σητάνια, καὶ Σχιστὰ, καὶ Ἀσκαλώνια. *Des oignons.* Alſidenorum mentio alibi nulla.

3. *Odor lacrymoſus.*] Lacrymas ciens. Lucilius, libro 5. Satyr.

Flebile cæpe ſimul, lacrymoſæque ordine tallæ.

Tallas Feſtus appellat interiores cæparum tunicas. Vaporem lentum ac tenuem exſpirat cæpa, qui ad oculos irreptans lentitia cohæret, & ſui tenuitate lancinans dolorem excitat, & ſic lacrymas exigit. Vide Ruell. lib. 2. pag. 399.

4. *Cypriis.*] Cyprias cæpas laudat Marcellus Empiricus,

nime Gnidiis. [5] Omnibus corpus totum pinguitudinis earum cartilagine. [6] E cunctis ſetania minima, excepta Tuſculana, ſed dulcis. Schiſta autem & Aſcalonia condiuntur. Schiſtam hieme cum coma ſua relinquunt, vere folia detrahunt, & alia ſubnaſcuntur iiſdem diviſuris: [7] unde & nomen. [8] Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi jubent, ut in capita creſcant potius, quam in ſemina. [9] Aſcaloniarum propria natura. [10] Etenim velut ſteriles ſunt ab radice, & ob id ſemine ſeri illas, non deponi juſſere Græci. Præterea ſerius circa ver, cum germinant, transferri: ita craſſeſcere, & tunc properare præteriti temporis penſitatione. [11] Feſtinandum autem in his eſt, quoniam maturæ celeriter putreſcunt. [12] Si deponantur, caulem mittunt & ſemen, ipſæque evaneſcunt. Eſt & colorum differentia. [13] In Iſſo enim & Sardibus candidiſſimæ proveniunt. Sunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant, an eædem ſint, quæ Aſcaloniæ, [14] quoniam ſatis capita craſſeſcunt: depoſitis, caules & ſemina. Diſtant ſapore tantum dulci.

Apud nos duo prima genera. Unum condimentariæ, quam illi [15] gethyon, noſtri pallacanam vocant. Seritur menſibus, Martio, Aprili, Maïo. [16] Alterum capitatæ, quæ ab æquinoctio autumni, vel a Favonio. Genera ejus auſteritatis ordine, Africa, Gallica, Tuſculana, Aſcalonia, Amiternina. Optima autem quæ rotundiſſima. Item rufa acrior quam candida., ſicca quam viridis, & cruda quam cocta, ſicca quam condita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis, & ſola allii modo capite; reliquæ ſemine. Proxima quæ æſtate nullum ſemen emittunt, ſed caput tantum, quod inareſcit. Sequenti autem anno permutata ratione ſemen gignitur, caput ipſum corrumpitur. Ergo omnibus annis ſeparatim ſemen cæpæ cauſa ſeritur, ſeparatim cæpe ſeminis. Servantur autem optime in paleis. [17] Gethyum pæne ſine capite eſt, cervicis tantum longæ, & ideo totum in fronde: ſæpiuſque reſecatur, ut porrum. Ideo & illud ſerunt, non deponunt. [18] Cetero cæpas ter foſſo ſolo ſeri jubent, exſtirpatis radicibus herbarum, [19] in jugera denas libras. [20] Intermiſceri ſatureïam, quoniam melius proveniat. [21] Runcari præterea, & ſarriri, ſi non ſæpius, quater. [22] Aſcaloniam menſe Februario ſerunt noſtri. [23] Semen cæparum nigreſcere incipiens, antequam marceſcat, metunt.

XXXIII. [1] Et de porro in hac cognatione dici conveniat, præſertim cum ſectivo nuper auctoritatem dederit Princeps Nero, [2] vocis gratia, ex oleo ſtatis menſium omnium diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem veſcendo. Seritur ſemine ab æquinoctio autumno: [3] ſi ſectivum facere libuit, denſius. In eadem area ſecatur, donec deficiat, ſtercoraturque ſemper. [4] Si nutritur in capita, antequam ſecetur, cum increvit, in aliam aream transfertur, ſummis foliis leviter reciſis ante medullam: & capitibus retractis, tunicisve extremis. [5] Antiqui ſilice vel tegula ſubjecta capita dilatabant: Hoc item in bulbis. Nunc ſarculo leviter convelluntur radices, ut delumbatæ alant, neque diſtrahant. Inſigne, quod cum fimo lætoque ſolo gaudeat, rigua odit: & tamen proprietate quadam

NOTÆ.

cap. 15. ad anginam, pag. 105.

5. *Omnibus.... cartilagine.*] Subintellige, conſtat: vel *e cartilagine* legito.

6. *E cunctis.*] Theophr. loc. cit.

7. *Unde & nomen.*] Ut nempe σχισταὶ, hoc eſt, cæpæ fiſſiles appellentur. Sic Theophr. loc. cit.

8. *Hoc exemplo.*] Palladius, lib. 3. in Febr. tit 24.. pag. 68. *Si capita voluerimus his eſſe majora, folia omnia debemus auferre, & ſic ſuccus ad inferiora cogetur.*

9. *Aſcaloniarum.*] Has adhuc hodie Galli nominant *Eſchalotes*, quaſi Aſcalotas, relictis priſtini vocabuli rudimentis. Vide Gloſſarium Du-Cangii, verbo *Aloigna.*

10. *Etenim velut.*] Apud nos tamen & radice melius, ſeu bulbo, ſeruntur.

11. *Feſtinandum.*] Cito evellendæ: alioqui putreſcunt: πολὺν δὲ χρόνον ἐαθέντα ἐν τῇ γῇ σήπεται. Theophr. loc. cit.

12. *Si deponantur.*] Si plantentur, φυτευθέντα. Theophr.

13. *In Iſſo enim.*] Vide Notas & Emend. num. XIII.

14. *Quoniam ſatis.*] Hoc eſt, quoniam cum ſeruntur ſemine, capita eis craſſeſcunt: σπειρομένων μὲν, inquit Theophraſtus: cui φυτευομένων opponitur, depoſitum ſive plantatum.

15. *Gethyon.*] Γήθυον, quod fere ſine capite eſt, cervicis tantum longæ: ideoque totum in frondem luxuriat. Vulgus noſtrum ſua conſuetudine *cebulam*, quaſi cæpulam vocat; alii *ſiboulam*, *Ciboule*; nonnulli *civas*, vel *civones*, quaſi cæpinas vernaculo ſermone proferunt.

16. *Alterum capitatæ.*] Quod fere citra cervicem in caput extuberat. Hanc vocant unionem veteres ruſtici, ut teſtatur Columella, lib. 12. cap. 10. quod nomen apud Gallos velut triviale hactenus uſurpatum eſt; ſiquidem quod ſingulari conſtat capite, nec pluribus coagmentatur bulbis, unionem Gallica lingua nominat. *Oignon.*

17. *Gethyum pæne.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 4.

18. *Cetero cæpas.*] Columella, lib. XI. cap. 3.

19. *In jugera.*] Denas ſeminis cæparum libras in ſingula jugera ſeri jubet.

28. *Intermiſceri.*] Colum. loc. cit. & Pallad. lib. 3. in Febr. tit. 24. pag. 68.

21. *Runcari, &c.*] Colum. loc. cit.

22. *Aſcaloniam.*] Sic Columella, loc. cit.

23. *Semen, ... antequam marceſcat.*] Columella: *Sed nec patiendum eſt, ut perareſcat*, &c.

Sect. XXXIII. 1. *Et de porro.*] Gallis, *Poireau.*

2. *Vocis gratia.*] Cui ſplendorem affert, ut dicetur lib. 20. ſect. 21.

3. *Si ſectivum facere.*] Colum. lib. XI. cap. 3. *Porrum ſi ſectivum facere velis, denſius ſatum præceperunt priores relinqui, & ita, cum increverit, ſecari. Sed nos docuit uſus*, &c. Porrum ſectivum eſt, quod ſæpius ſecatur, demetiturque in uſum culinæ. *Sectile porrum* Juvenalis appellat: Martialis, *tonſile: ſectum*, auctor Moreti. Rurſum de hoc Martialis, lib. 13. Epigr. 18. cujus lemma, *Porri ſectivi:*

Fila Tarentini graviter redolentia porri
Edisti quoties, oſcula clauſa dato.

4. *Si nutritur in capita.*] Si vis porrum eſſe capitatum. Vide Notas & Emend. num. XIV. Capitatum porrum a radice quæ in caput extuberat, ſibi nomen uſurpavit.

5. *Antiqui ſilice.*] Ita Sotion, in Geopon. lib. 12. cap. 29. pag. 351. Ὁμοίως τὰ πράσα ἔσται μεγάλα, εἰ μεταφυτεύων αὐτὰ, ὄστρακον ἢ λίθον πλατὺν ὑποθήσεις, καὶ μὴ ποτίσεις. *Similiter porri magni fient, ſi dum ipſos transfers, teſtam, latumve lapidem ſuppoſueris, nec rigabis.* Columella quoque, lib. XI. cap. 3. *In eo autem quod magni capitis efficere voles, ſervandum ſit, ut antequam tranſlatum deponas, omnes radiculas amputes, & fibrarum ſummas partes intondeas. Tum teſtulæ vel conchæ, quaſi ſedes in ſingulis ſubjectæ ſeminibus adobruuntur, ut fiant capita latioris incrementi.*

ſoli conſtant. Laudatiſſimus in Ægypto, mox Oſtiæ, [6] atque Ariciæ. Sectivi duo genera: Herbaceum folio inciſuris ejus evidentibus, quo utuntur medicamentarii. [7] Alterum genus pallidioris folii, rotundioriſque, inciſuris levioribus. [8] Fama eſt, Melam equeſtris ordinis, reum ex procuratione a Tiberio Principe accerſitum, in ſumma deſperatione ſucco porri ad trium denariorum argenteorum pondus hauſto, confeſtim exſpiraſſe ſine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium eſſe.

XXXIV. [1] Allium ad multa ruris præcipue medicamenta prodeſſe creditur. Tenuiſſimis, & quæ ſeparantur, in univerſum velatur membranis: mox pluribus coagmentatur [2] nucleis, & his ſeparatim veſtitis. Aſperi ſaporis: quo plures nuclei fuere, hoc eſt aſperius. Tædium huic quoque halitu, ut cæpis: nullum tamen coctis. [3] Generum differentia in tempore: præcox matureſcit ſexaginta diebus: [4] tum in magnitudine. [5] Ulpicum quoque in hoc genere Græci appellavere allium Cyprium, alii antiſcorodon, præcipue Africæ celebratum [6] inter pulmentaria ruris, grandius allio. Tritum in oleo & aceto, mirum quantum [7] increſcat ſpuma. Quidam ulpicum & allium in plano ſeri vetant, [8] caſtellatimque grumulis imponi, diſtantibus inter ſe pedes ternos. Inter grana digiti intereſſe debent: [9] ſimul atque tria folia eruperunt, ſarriri. Grandeſcunt, quo ſæpius ſarriuntur. [10] Matureſcentium caules depreſſi in terram obruuntur: ita cavetur ne in frondem luxurient. [11] In frigidis utilius vere ſeri, quam autumno. [12] Cetero ut odore careant, omnia hæc jubentur ſeri, cum Luna ſub terra ſit: colligi, cum in coïtu. [13] Sine his Menander e Græcis auctor eſt, allium edentibus, ſi radicem betæ in pruna toſtam ſupererint, odorem extingui. Sunt qui & allium ulpicum inter [14] Compitalia ac Saturnalia ſeri aptiſſime putent. [15] Allium & ſemine provenit, ſed tarde. [16] Primo enim anno porri craſſitudinem capite efficit: [17] ſequenti dividitur, tertio conſummatur: [18] pulcriuſque tale exiſtimant quidam. In ſemen exire non debet, ſed intorqueri caulis [19] ſatûs gratia, uti caput validius fiat. Quod ſi diutius allium cæpamque inveterare libeat, aqua ſalſa tepida ungenda ſunt. Ita diuturniora fient, melioraque uſui, ſed in ſatu ſterilia. Alii contenti ſunt primo ſuper prunas ſuſpendiſſe, abundeque ita profici arbitrantur ne germinent: quod facere allium cæpamque extra terram quoque certum eſt, & cauliculo acto evaneſcere. Aliqui & allium palea optime ſervari putant. [20] Allium eſt & in arvis ſponte naſcens, alum hoc vocant: quod adverſus improbitatem alitum depaſcentium ſemina co-

NOTÆ.

6. *Atque Ariciæ.*] Martialis, lib. 13. Epigr. 19. cui titulus, *Porri capitati.*

Mittit præcipuos nemoralis Aricia porros,
In niveo virides ſtipite cerne comas.

7. *Alterum .... pallidioris folii.*] Hoc eſt, dilutioris viriditatis. In MSS. *ſuavidioris.* Forſan, *flavidioris:* qua de voce diximus lib. 18. ſect. 34. ut viridiori herbaceo opponatur.

8. *Fema eſt Melam.*] Mela is falſo eſſe creditur, cujus Geographici nunc manibus omnium teruntur libri.

Sect. XXXIV. 1. *Allium.*] *De l'Ail.* Simeon Sethi, lib. de alim. tit. Σκόροδα, ex Galeno, allium vocat θηριακὴν τῶν ἀγροτῶν, *theriacam ruſticorum.*

2. *Nucleis.*] Cohærentes bulbi, in quos allii caput extumuit, qui ſeorſum conſiti novam creant ſobolem, & nuclei, & ſpicæ, Latinis auctoribus appellantur: ſicut Græcis γέλγεις & ἄλγιθες grana dicuntur, quibus allii caput compactum eſt. Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 4. & Dioſcor. lib. 2. pag. 182.

3. *Generum differentia.*] Quoniam aliud præcox, aliud ſerotinum, πρώϊον, καὶ ὄψιμον. Theophr. loc. cit.

4. *Tum in magnitudine.*] Differunt etiam magnitudine & parvitate. Magnitudine ſiquidem præſtat ceteris genus illud quod Cyprium vocant: Καὶ μεγέθει, καὶ μικρότητι. Καὶ γὰρ τῷ μεγέθει γένος τι διαφέρον ἐστὶ, μάλιστα δὲ τὸ Κύπριον καλούμενον τοιοῦτον. Theophr. loc. cit.

5. *Vlpicum.*] In eo eſt illud genere, quod ceteris mole capitis antecellit. Columella, in Hortulo, pag. 349.

Alliaque infractis ſpicis & olentia late
Vlpica.

Et lib. XI. cap. 3. pag. 394. *Vlpicum, quod quidam allium Punicum vocant, Græci autem ἀφροσκόροδον appellant; longe majoris eſt incrementi quam allium .... habet velut allium plures cohærentes ſpicas,* &c.

6. *Inter pulmentaria.*] In moretis utuntur, inquit Gaza illud Theophraſti vertens πρὸς τοὺς μυττωτοὺς χρῶνται. Recte: eſt enim id pulmentarium ruris moretum, cui allium immixtum intritumque eſt: inde ei *alliato* nomen. Meminit Plautus in Moſtel. act. 1. ſc. 1. verſ. 44.

Tu tibi iſtos habeas, turtures, piſces, aves:
Sine me alliato fungi fortunas meas.

7. *Increſcat ſpuma.*] Hinc ἀφροσκόροδον, ut arbitror, alii apud Columellam vocant.

8. *Caſtellatimque grumulis.*] Caſtellatim idem fere quod acervatim, σωρηδὸν. Grumulos, ſive cumulos ſpicarum allii ſeri jubet ita, ut cumuli multis in orbem conſtent granis: inter grana ſingula digiti unius intervallum ſit: ternûm pedum, inter cumulos ſingulos: qui cumuli ſic diſpoſiti caſtellorum ſpeciem quamdam referunt. Namque in limitibus Imperii ad finium cuſtodiam adverſus incurſiones hoſtium caſtella ſtatuebantur, aliquot inter ſe diſcreta paſſibus. Anonymus auctor, de rebus bellicis: *Eſt præterea inter commoda Reip. utilis limitum cura, ambientium ubique latus Imperii. Quorum tutelæ aſſidua melius caſtella proſpicient: ita ut millenis interjecta paſſibus ſtabili muro & firmiſſimis turribus erigantur,* &c. Uſus ea voce Livius, lib. 17. ubi *caſtellatim diſpoſitos circa collem* milites ait. Aliter ſeri præcipit Columella, loc. cit.

9. *Simul atque tria folia.*] Columella, lib. XI. cap. 3. *Cum ternas fibras emiſerunt ſpicæ, ſarriantur: nam quo ſæpius id factum, majus ſemina capiunt incrementum.* Sic Palladius in Novembri, tit. 6.

10. *Matureſcentium.*] Columella, loc. cit. *Ante quam caulem faciant, omnem viridem ſuperficiem intorquere, & terram proſternere conveniet, quo vaſtiora capita fiant.*

11. *In frigidis.*] Vide Colum. loc. cit.

12. *Cetero, ut odore.*] Columella, loc. cit. *Sed quandocumque conſeremus .... ſervabimus .... ut Luna infra terram ſit: nam ſic ſata, & rurſus ſic recondita, exiſtimantur neque acerrimi ſaporis exſiſtere, neque mandentium halitus inodorare.* Idem habet auctor Geopon. lib. 12. cap. 30. Ἄνοσμα δὲ ἔσται, &c. Palladius in Novembri, tit. 6.

13. *Sine his.*] Hoc eſt, citra hanc operam, ſive hac præceptione neglecta, quam proxime attulimus, ut ſint allia odoris expertia.

14. *Compitalia.*] In Calendario ruſtico apud Gruter. pag. 133. Compitalia, ſexto Nonas Maii; Saturnalia, decimo ſexto Calendas Januarii aſſignantur.

15. *Allium & ſemine.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 4.

16. *Primo enim.*] Theophr. loc. cit.

17. *Sequenti dividitur.*] Hoc eſt, diſcernitur in nucleos. γελγίζεται.

18. *Pulcriuſque.*] Cum nihil ſit eo deterius, quidam tamen præſtantius putant, quam ſi deponatur, ſive plantetur: καὶ οὐδὲν χεῖρον· ἀλλ' ἔνιοί γε καὶ κάλλιόν φασι τοῦ πηκτοῦ.

19. *Satûs gratia.*] Nucleis enim ſerere ſatius eſt, quam ſemine.

20. *Allium eſt & in arvis.*] Illud eſſe arbitrantur, quod agreſte allium, & ὀφιοσκόροδον Galenus, lib. 8. de fac. ſimp.

ctum, ne renaſci poſſit, abjicitur: ſtatimque quæ devoravere aves, ſtupentes manu capiuntur: [21] & ſi paulum commovere, ſopitæ. [22] Eſt & ſilveſtre, quod urſinum vocant, odore molli, capite prætenui, foliis grandibus.

XXXV. [1] In horto ſatorum celerrime naſcuntur ocimum, blitum, napus, eruca: tertio enim die erumpunt: anethum quarto, lactuca quinto, raphanus ſexto, cucumis & cucurbitæ ſeptimo, prior cucumis: naſturtium ac ſinapi quinto, beta æſtate ſexto, hieme decimo: atriplex octavo, cæpe XIX. aut vigeſimo, gethyum decimo, aut duodecimo. [2] Contumacius coriandrum. [3] Cunila quidem, & origanum poſt XXX. diem. Omnium autem difficillime apium: quadrageſimo enim die cum celerrime, quinquageſimo majore ex parte emergit. Cap. VII.

[4] Aliquid & ſeminum ætas confert, quoniam recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo, cucumi, cucurbita: ex vetere autem celerius proveniunt apium, beta, cardamum, cunicula, origanum, coriandrum. Mirum in betæ ſemine: non enim totum eodem anno gignit, ſed aliquid ſequente, aliquid tertio. Itaque ex copia ſeminis modice naſcitur. Quædam anno tantum ſuo pariunt, quædam ſæpius, ſicut apium, porrum, gethyum. Hæc enim ſemel ſata pluribus annis [5] reſtibili fertilitate proveniunt.

XXXVI. [1] Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea & lata, ut atriplici. Quibuſdam anguſta & canaliculata, ut cumino. Differunt & colore, nigro candidoque: [2] item duritie ſurculacea. [3] In folliculo ſunt, raphano, ſinapi, rapo. [4] Nudum ſemen apii, coriandri, anethi, feniculi, cumini. [5] Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. [6] At lactucis in lanugine. [7] Nihil ocimo fecundius: [8] cum maledictis ac probris ſerendum præcipiunt: [9] ut lætius proveniat, ſato pavitur terra. [10] Et cuminum qui ſerunt, precantur ne exeat. [11] Quæ in cortice ſunt, difficillime inareſcunt, maximeque ocimum & gith: [12] ſiccantur omnia, ac ſunt fecunda. [13] Utique meliora naſcuntur acervatim ſato ſemine, quam ſparſo. Ita certe porrum & allium ſerunt [14] in laciniis colligatum. [15] Apium etiam paxillo caverna facta, ac fimo ingeſto.

[16] Naſcuntur autem omnia aut ſemine, aut [17] avulſione. [18] Quædam ſemine, & ſurculo: ut ruta, origanum, ocimum: præcidunt enim & hoc, cum pervênit ad palmum altitudinis. [19] Quædam & radice & ſemine, ut cæpa, allium, bulbi, [20] & ſi quorum ra-

NOTÆ.

med. pag. 280. Dioſc. lib. 2. cap. 182. aliique vocant. Nos ſuſpicamur eſſe ſilveſtre tenuifolium Dodonæi, pag. 672. quale viſum a nobis in Horto Regio.

21. *Etſi paulum commovere.*] Si ita ſatum aves eæ vel paululum commoverint. Ita MSS. etſi fortaſſe rectius, *commorentur.*

22. *Eſt & ſilveſtre.*] Allium ſilveſtre latioris folii, ſive Allium Urſinum Dodonæi, loc. cit. in prædicto etiam horto obſervatum a nobis.

Sect. XXXV. 1. *In horto ſatorum.*] Quæ hac ſectione continentur, totidem fere verbis ſunt in Theophraſti libro 7. hiſt. cap. 1. Τάχιστα μὲν οὖν ὤκιμον, &c. Cauſas ſingulorum idem inveſtigat, lib. 4. de cauſis, cap. 3. pag. 299.

2. *Contumacius.*] Difficilius, moroſius. Cauſam cur ægre proveniat, aperit Theophr. lib. 4. de cauſis, cap. 3.

3. *Cunila quidem.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 1. Θύμβρα δὲ καὶ ὀρίγανος.

4. *Aliquid & ſeminum.*] Theophr. loc. cit. Apii vetus ſemen celerius naſci, novellum ſerius, ſcribit etiam Pallad. lib. 5. in Aprili, tit. 3. pag. 110.

5. *Reſtibili fertilitate.*] Aſſidua plurium annorum fertilitate. Διαμένει χρόνον πλείονα, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπέτεια. Theophraſt.

Sect. XXXVI. 1. *Semina plurimis.*] Hæc deinceps etiam Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 2.

2. *Item duritie ſurculacea.*] Hoc eſt, lignoſa, ut alibi monuimus. Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 3. Τὰ μὲν μέλανα, τὰ δὲ λευκότερα· καὶ τὰ μὲν ξυλώδη. Sic enim ſcripſiſſe eum oportet: etſi in libris vulgatis trajectione laborat hic locus.

3. *In folliculo.*] Quadruplex ſeminum genus diſtinguit: 1. quod in folliculis: 2. quod nudum: 3. quod obductum cortice: 4. quod lanugine continetur. Theophraſtus, loc. cit. ἐλλοβοσπέρματα, ἢ γυμνοσπέρματα, ἢ ἐμφλοιοσπέρματα, ἢ παπποσπέρματα· Ῥάφανις μὲν γὰρ, καὶ νάπυ, καὶ γογγύλις, ἐλλοβοσπέρματα, &c.

4. *Nudum.*] Theophr. loc. cit. Γυμνοσπέρματα, quæ nec folliculo, nec vaſculo continentur.

5. *Cortice.*] Theophr. loc. cit.

6. *At lactucis.*] Θριδακίνη δὲ, παπποσπέρματον. Theophr.

7. *Nihil ocimo.*] Vide Notas & Emend. num XV.

8. *Cum maledictis.*] Et hoc de cumino Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 3. de ruta Palladius, lib. 4. in Martio, tit. 9.

9. *Ut lætius.*] Columella, lib. XI. cap. 3. *Fere etiam his diebus ocima ſeruntur, quorum cum ſemen obrutum eſt diligenter, inculcatur pavicula vel cylindro: nam ſi terram ſuſpenſam relinquas, plerumque corrumpitur.* Idem & in Horto repetit.

10. *Et cuminum.*] Theophr. lib. 9. cap. 9.

11. *Quæ in cortice.*] Δυσξηραντότερα δὲ τὰ ἐμφλοιοσπέρματα, καὶ τούτων μάλιστα ὤκιμον. Theophr. lib. 7. hiſt. cap 3.

12. *Siccantur .... ac ſunt fecunda.*] Hoc eſt, atque ita fiunt fecunda. Theophr. Πάντα δὲ ξηρανθέντα πολυκαρπότερα γίγνονται· διὸ καὶ περιαφαιροῦντες αὐτὰ ξηραίνουσιν.

13. *Utique meliora.*] Theophr. Εἰς τὸ ἀθρόον τιθέμενα .... οὕτω γὰρ τὸ τοῦ πράσου, καὶ τὸ τοῦ σελίνου τιθέασιν, ἀποδήσαντες εἰς ὀθόνιον.

14. *In laciniis.*] In linteolo. De apio. Columella, lib. XI. cap. 3. *Quod ſi quis velit apium lati folii facere, quantum ſeminis poſſunt tres digiti comprehendere, raro linteolo illiget, & ita in areolas diſpoſitum releget.*

15. *Apium etiam.*] Cum apium transfertur, adigi paxillum tam alte præcipiunt, quam apium fieri magnum placet. Quin etiam & apii ſemen panniculo exceptum, ſtercore terraque pleno, in cavernam paxillo jam antea recluſam dimitti. Sic Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 3. Plinius ſupra, lib. 17. ſect. 27. *Palis laxato prius meatu:* & Columella, lib. 4. cap. 16. *prius paxillo perforato ſolo.*

16. *Naſcuntur autem.*] Theophr. ſic iſta deinceps, lib. 7. hiſt. cap. 2.

17. *Avulſione.*] Avulſionem fieri nunc intellige, cum vel ramus e matre avulſus cum parte radicis aliqua, in terram depangitur, quod in braſſica fieri Theophraſtus admonet, loc. cit. Φύεται δὲ πάντα τοῦ σπέρματος· ἔνια δὲ καὶ ἀπὸ παρασπάδος, καὶ κλωνὸς, καὶ ῥίζης· ἀπὸ μὲν παρασπάδος, ἡ ῥάφανος· ἀεὶ γάρ τι καὶ ῥιζῶδες περιλαβεῖν.

18. *Quædam ſemine &c.*] Theophr. loc. cit. Ἀπὸ δὲ τῶν βλαστῶν, πήγανον, ὀρίγανος, ὤκιμον· Ἀποφυτεύουσι γὰρ καὶ τοῦτο, ὅταν σπιθαμιαῖον ἢ μεῖζον γένηται, τεμόντες εἰς τὸ ἥμισυ. *Ramo ſeruntur, ruta, origanum, ocimum: transferunt enim & hoc, cum pervenit ad palmum, aut plus altitudinis, mediumque præcidunt.* Apud nos recuſat ita provenire ocimum: novo quotannis ſemine naſcitur: plantaque annua eſt: in Græcia, de qua Theophraſtus hæc ſcripſit, diuturnior. Columella, lib. XI. cap. 3. *Menſe autem Februario, vel planta, vel ſemine ruta, &c.*

19. *Quædam & radice.*] Theophr. loc. cit.

20. *Et ſi quorum.*] Hoc eſt, & quorum radices longiori temporis ſpatio durant, quanquam annuo tantum caule conſtant. Sic enim Theophr. loc. cit. Φύεται δὲ καὶ εἴ τινων αἱ ῥίζαι διαμένουσιν ἐπὶ πλείονα χρόνον, ἐπετειοκαύλων ὄντων.

dicem anniferorum relinquunt. [21] Eorum vero quæ a radice naſcuntur, radix diuturna & fruticoſa eſt, ut bulbi, gethyi, ſcillæ. [22] Fruticant alia [23] & non capite, ut apium & beta. Caule reciſo fere quidem omnia regerminant, [24] exceptis quæ non ſcabrum caulem habent: [25] & in uſum vero ocimum, raphanus, lactuca. [26] Hanc etiam ſuaviorem putant a regerminatione. [27] Raphanus utique jucundior detractis foliis [28] antequam decauleſcat. Hoc & in rapis. Nam & eadem direptis foliis cooperta terra creſcunt, durantque in æſtate.

XXXVII. [1] Singula genera ſunt ocimo, lapatho, blito, naſturtio, erucæ, atriplici, coriandro, anetho. Hæc enim ubique eadem ſunt, neque aliud alio melius uſquam. [2] Rutam furtivam tantum provenire fertilius putant, [3] ſicut apes furtivas peſſime. Naſcuntur etiam non ſata, mentaſtrum, nepeta, intubum, pulegium. Contra, plura genera ſunt eorum quæ diximus, dicemuſque: & in primis apio. * Id enim quod ſponte in humidis naſcitur [4] helioſelinum vocatur, uno folio, nec hirſutum. Rurſus in ſiccis [5] hippoſelinum, pluribus foliis, ſimile helioſelino. Tertium eſt [6] oreoſelinum, cicutæ foliis, radice tenui, ſemine anethi, minutiore tantum. [7] Et ſativi autem differentiæ in folio denſo, criſpo, aut rariore [8] & leviore: Item caule tenuiore aut craſſiore. [9] Et caulis aliorum candidus eſt, aliorum purpureus, aliorum varius.

* Cap. VIII.

XXXVIII. [1] Lactucæ Græci tria fecere genera: unum lati caulis, [2] adeo ut oſtiola olitoria ex his factitari prodiderint. [3] Folium his paulo majus herbaceo, & anguſtiſſimum, ut alibi conſumpto incremento. Alterum rotundi caulis: [4] tertium ſeſſile, quod Laconicon vocant. [5] Alii colore, & tempore ſatûs, genera diſcrevere. Eſſe enim nigras, quarum ſemen menſe Januario ſeratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. Et omnium earum plantas poſt binos menſes deferri. Diligentiores plura genera faciunt: purpureas, criſpas, [6] Cappadocas, Græcas. Longioris has folii, cauliſque lati: præterea longi & anguſti intubi ſimilis. Peſſimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellavere [7] picrida. Eſt etiamnum alia diſtinctio atræ, [8] quæ meconis vocatur, a copia la-

NOTÆ.

21. *Eorum vero.*] Theophr. loc. cit. Fruticoſa porro radix vocatur, quæ ſub terra creſcit ita, ut ad novam ſobolem decerpi quotannis ex ea portio aliqua poſſit, ut alii nuclei ſive ſpicæ.

22. *Fruticant alia.*] Theophr. *Παραβλαστάνει δ' ἔνια καὶ τῶν μὴ κεφαλορριζῶν, χρονιωτέρων δὲ, οἷον σέλινον καὶ τεύτλιον.*

23. *Et non capite.*] Non radice fruticant, quam capitatam non habent: ſed coma, quæ ſecta regerminat.

24. *Exceptis quæ.*] *Πλὴν τῶν λειοκαύλων.* Scilla tamen, apium, lapathumque, quæ ſunt lævi caule, deciſo caule ſæpe regerminant.

25. *Et in uſum.*] Manifeſtum vero hæc maxime regerminare caule reciſo, quæ in uſum quotidianum veniunt: cujuſmodi ſunt ocimum, raphanus, lactuca. In braſſica Theophraſtus, non in raphano, exemplum poſuit: *Ἐμφανέστατα δὲ ὥσπερ καὶ εἰς χρεῖαν, ὤκιμον, θρίδαξ, ῥάφανος.*

26. *Hanc etiam.*] Theophr. loc. cit. *Καὶ τὴν μὲν θρίδακος ἡδίους φασὶ τοὺς παλιβλάστους εἶναι καυλούς. Et lactucæ quidem regerminatos caules ſuaviores eſſe affirmant.*

27. *Raphanus utique.*] Ut Plinium critici reprehendant, de raphano accepiſſe ea fingunt, quæ de braſſica Theophraſtus prodidit, loc. cit. atque omnia fœde miſcuiſſe. Verum tam ſunt affinia quæ Theophraſtus, & quæ Plinius refert, quam ovis eſt ovo ſimilis. Quæ de raphano rapiſque nunc adſtruuntur, ſunt veriſſima, & ex alio fonte, quam ex Theophraſto, hauſta.

28. *Antequam decauleſcat.*] Sive cauleſcat. Nam idem eſt. Sic *ἐκκαυλέω* apud Græcos, & erumpere in caulem ſonat: & ſimul eſt contrariæ ſignificationis: quoniam *ἐκκαυλεῖν* etiam dicuntur ea, quorum caules marceſcunt.

Sect. XXXVII. 1. *Singula genera.*] Theophr. lib. 7. hiſt. c. 4.

2. *Rutam.*] Pallad. in Martio, tit. 9. pag. 90. *Hoc menſe ruta ſeritur .... ſed, ut aſſerunt, melius furtiva proveniet. Sub fici arboris umbra libentius acquieſcit.*

3. *Sicut apes.*] Plinius, lib. XI. ſect. 15. de apibus: *Et furem odere.*

4. *Helioſelinum.*] *Ἑλειοσέλινον*, hoc eſt, Apium paluſtre, & Apium idem officinarum: Gallis, *Ache.* A Dodonæo pingitur, pag. 683. A paludibus nomen habet: Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 6. *Τὸ μὲν γὰρ ἑλειοσέλινον, τὸ παρὰ τοὺς ὀχετοὺς, καὶ ἐν τοῖς ἕλεσι φυόμενον, μανόφυλλόν τε καὶ οὐ δασὺ γίνεται. Paludapium enim, quod apud aquæductus, & in paludibus provenit, folio raro, nec hirſuto conſtat.* Ubi *μονόφυλλον* legiſſe perperam Plinium aïunt. Rectius multo Palladius, in Aprili, tit. 3. Theophraſtum accurate interpretatus *heleoſelinon molli folio, & caule tenero, quod naſcitur in lacunis, & hippoſelinon durius auſteriuſque* dixit.

5. *Hippoſelinum.*] Theophr. loc. cit. *Τὸ δ' ἱπποσέλινον, φύλλον μὲν ἐμφερὲς τῷ ἑλειοσελίνῳ· δασὺ δὲ καὶ μεγαλόκαυλον.* Officinæ petroſelinum Macedonicum vocant. Galli, *l'Alexandre.* Depingitur a Dodonæo, pag. 686. & a Lobelio in Obſerv. pag. 406.

6. *Oreoſelinum.*] *Ὀρεοσέλινον*, a locis montuoſis, in quibus naſcitur, nomen adeptum, Apium montanum: quod delineatur a Dodonæo, pag. 684. a Cluſio, pag. CXCV. lib. 6. rarior. plant. Pliniana hæc oreoſelini deſcriptio etiam apud Theophraſtum eſt, loc. cit. Anguillara, part. 7. pag. 123. exiſtimat eſſe vulgare *Cerfoglio.*

7. *Et ſativi autem.*] Apii videlicet hortenſis, quod vulgo *Perſil* dicimus, ſeu petroſelinum. Iconem apud Dodonæum vide, pag. 682. Aliud criſpum, latifolium aliud in horto Regio vidimus.

8. *Et leviore.*] Vide Notas & Emend. num. XVI.

9. *Et caulis aliorum.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 4. de generibus apii: *Τούτων δὲ πάλιν τὰ μὲν λευκόκαυλα, τὰ δὲ πορφυρόκαυλα, ἢ ποικιλόκαυλα.*

Sect. XXXVIII. 1. *Lactucæ Græci.*] Theophr. loc. cit. Candidæ lactucæ, quæ dulcior teneriorque eſt, tria hæc eſſe genera admonet. *Γένη δὲ λευκῆς ἐστιν ἄλλα τρία· τό τε πλατύκαυλον, καὶ στρογγυλόκαυλον, καὶ τρίτον Λακωνικόν. Des Laitues.*

2. *Adeo ut oſtiola.*] Theophr. loc. cit. *Τῶν δὲ πλατειῶν οὕτω τινὲς πλατύκαυλοι γίνονται, ὥστ' ἐνίους φασὶ καὶ θύραις χρῆσθαι κηπωρικαῖς. Inter latas lactucas quædam adeo laticaules fiunt, ut pro valvis hortorum his nonnulli utantur.*

3. *Folium his.*] His, inquit, candidis lati caulis lactucis folium oblongius eſt, quam herbaceis, ceu viridioribus: idemque anguſtum, conſumpto alibi, nempe in caulem, nutrimento. Et hic multi falſo Plinium coarguunt, quos refellere nec otium fert, nec ingenium.

4. *Tertium ſeſſile.*] Seſſilis lactuca dicitur, quæ in altum non aſſurgit, nec in caulem creſcit: ſed in latitudinem potius, & in plano ſe ſpargit. Græci *χαμαίζηλον* vocant. Sunt qui ſeſſilem vocent, quam alii capitatam appellant, *Laitue pommée*: ſed errore illi ducti haud ſane levi. *Seſſiles lactucas* Martialis quoque commendat, inter beati copias ruris, lib. 3. Epigr. 47.

5. *Alii colore.*] Apud Columellam hæc multo uberius tractata, lib. XI. cap. 3. atque etiam in Hortulo, lib. 10. numeris elegantibus, pag. 351.

Altera crebra viret, fuſco nitet altera crine, &c.

6. *Cappadocas.*] Viles Cappadocæ, Martiali lib. 5. Epigr. 79. Columella, in Hortulo, pag. 351.

Tertia, quæ ſpiſſo, ſed puro vertice pallet,
Hæc ſua Cappadocæ ſervat cognomina gentis.

Et lib. XI. cap. 3. pag. 396. *Cappadocia, quæ pallido, & pexo, denſoque folio viret, &c.*

7. *Picrida.*] Eſt enim *πικρίζειν* Græcis *amareſcere.* Exodi cap. 12. *Φάγονται τὰ κρέα τῇ νυκτὶ ταύτῃ ὀπτὰ πυρὶ, καὶ ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων ἔδονται.* Vulgata: *Edent carnes hac nocte aſſas igni, & azymos panes, cum lactucis agreſtibus.* Vide quæ diximus lib. 8. ſect. 41.

8. *Quæ meconis.*] Dicemus de ea lib. 20. ſect. 26.

ctis soporiferi, quanquam omnes [9] somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc solum genus earum fuit, [10] & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maximæ radicis, [11] Cæcilianam vocant. Rotundam vero ac minima radice, latis foliis, [12] astytida: quidamque eunuchion, quoniam hæc maxime refragetur [13] Veneri. [14] Est quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibique appetentiam faciunt. Divus certe Augustus lactuca conservatus [15] in ægritudine fertur prudentia [16] Musæ medici, [17] cum prioris Camelii religio nimia eam negaret: in tantum recepta commendatione, [18] ut servari etiam in alienos menses eas oxymelite repertum sit. Sanguinem quoque augere creduntur. Est etiamnum, quæ vocatur caprina lactuca, [19] de qua dicemus inter medicas. Et ecce cum maxime cœpit irrepere sativis admodum probata, quæ Cilicia vocatur, folio Cappadocæ, nisi crispum latiusque esset.

XXXIX. Neque ex eodem genere possunt dici, neque ex alio [1] intubi, hiemis patientiores, virusque præferentes, sed caule non minus grati. Seruntur verno plantæ eorum: ultimo vere transferuntur. [2] Est & erraticum intubum, quod in Ægypto cichorium vocant, [3] de quo plura alias. Inventum [4] omnes thyrsos, vel folia lactucarum, prorogare urceis conditos, ac recentes in patinis coquere.

[5] Seruntur lactucæ anno toto lætis & riguis, stercoratisque, binis mensibus inter semen, plantamque, & maturitatem. Legitimum tamen, a bruma semen jacere, plantam Favonio transferre: aut semen Favonio, plantam æquinoctio verno. Albæ maxime hiemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, & stercore præcipue lactucæ, & magis intubi. [6] Seri etiam radices illitas fimo interest, [7] & repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent: recisis, cum ad semipedem excreverint, fimoque suillo recenti illitis. [8] Candorem verno putant contingere iis dumtaxat quæ sint seminis albi, si arena de litore a primo incremento congeratur in medias, atque increscentia folia contra ipsas religentur.

XL. Beta hortensiorum levissima est. [1] Ejus quoque a colore duo genera Græci faciunt, nigrum, & candidius, quod præferunt, parcissimi seminis: appellantque Siculum, candoris sane discrimine præferentes & lactucam. Nostri betæ genera faciunt, vernum & autumnale, a temporibus satûs, quanquam & Junio seritur. Transferuntur autem in planta hæ quoque, & oblini fimo radices suas, locumque similiter madidum amant. Usus iis & cum lente ac faba, idemque qui oleris: & præcipuus, ut lenitas excitetur acrimonia sinapis. [2] Medici nocentiorem [3] quam olus, esse judicavere. Quamobrem appositas non memini: degustare etiam religio est, ut validis potius in cibo sint. Gemina iis natura, &

NOTÆ.

9. *Somnum parere.*] Diosc. lib. 2. cap. 165. & 166. sativam, silvestremque lactucam ὑπνωτικὴν esse pariter admonet. Galenus lib. 2. de alim. facult. cap. 40. pag. 359. tomo 5. lactucam vespere commanducatam fuisse sibi adversus vigilias remedio singulari prodit.

10. *Et ideo lactucæ.*] Quod abundantia lactis exuberent, inquit Pallad. lib. 2. in Januar. tit. 14. pag. 44.

11. *Cæcilianam.*] *Cæcilii de nomine dicta Metelli*, ut canit in Hortulo Columella, pag. 351. ejus nimirum, qui primo Punico bello Romæ Consulatum gessit, anno Urbis DIII.

12. *Astytida.*] Vide Notas & Emend. num. XVII.

13. *Veneri.*] Genituræ profluvium cohibere, auctor est Galenus, loco mox citando. Vide & Marcellum, cap. 33. pag. 228.

14. *Est quidem natura.*] Diosc. lib. 2. cap. 165. Galenus lib. 6. de facult. simpl medic. pag. 178. & alii.

15. *In ægritudine.*] Idcirco lactuca Columellæ dicitur ea esse,

Tristia quæ relevet longi fastidia morbi.

In Hortulo, pag. 351. Incidit in morbum eum Augustus, anno V. C. DCCXXXI. ipso undecimum, Calpurnio Pisone Coss. ut quidem Dio ponit, lib. 53. pag. 517. & Sueton. in Aug. cap. 81.

16. *Musæ medici.*] Fuit is Antonius Musa, cui idcirco statuam ære collato, juxta signum Æsculapii plebs statuit, ut auctor est Tranquillus in Augusto, cap. 59. Exstat hujus libellus, de herba Vettonica, cum notis Humelbergii. De eo rursum dicemus lib. 29. sect. 5.

17. *Cum prioris Camelii.*] Prioris medici, quo usus ante Musam Augustus, fuisse id nomen videtur. Vide Notas & Emend. num. XVIII.

18. *Ut servari.*] Muria condiri solitas auctor est Diosc. loc. cit. De usu lactucæ in mensis veterum Martialis, lib. 1. Epigr.

Claudere quæ cœnas lactuca solebat avorum,
Dic mihi cur nostras inchoët illa dapes?

19. *De qua dicemus.*] Libro 20. sect. 24.

Sect. XXXIX. 1. *Intubi.*] Intybus sativa, sive Endivia vulgaris, a Dodonæo pingitur, pag. 623. Cichorium hortense vulgus appellat. De hoc Columella, lib. XI. cap. 3. *Eadem est ratio etiam intybi, nisi quod hiemem magis sustinet: ideoque vel frigidis regionibus autumno seri potest.*

2. *Est & erraticum.*] Erratica dicuntur, quæ sua sponte nata, omni humano cultu carent, nullaque olitoris lege coërcita, libere vagantur & errant.

3. *De quo plura alias.*] Libro 20. sect. 29. & lib. 21. sect. 52.

4. *Omnes thyrsos.*] Caules, qui in virgulæ modum, seu teli rectitudinem consurgunt, thyrsi nomen sibi vindicant. Hos itaque urceis conditos in alienos quoque menses prorogabant, viridesque servabant: extractosque urceis quasi recentes percoquebant. Vide quæ de brassica dicenda sunt, sect. 41. num. 3. ac de ferulæ semine, sect. 56.

5. *Seruntur lactucæ.*] Palladius, lib. 2. in Januar. tit. 14. pag. 43. *Mense Januario lactuca serenda est, vel Decembri, ut planta ejus Februario seritur, ut possit Aprili mense transferri. Sed certum est eum toto anno bene seri, si locus sit lætus, stercoratus, irriguus.*

6. *Seri etiam.*] Pallad. loc. cit, *Antequam pangantur, radices ejus resecemus æqualiter, & liquido fimo linamus: vel quæ jam pactæ sunt, nudatæ lætamen accipiant.*

7. *Et repleri.*] Fimo videlicet, sive lætamine, ut Palladius vocat.

8. *Candorem vero.*] Pallad. loc. cit. *Candidæ fieri putantur, si fluminis arena, vel litoris, frequenter spargatur in medias, & collectis ipsæ foliis alligentur.*

Sect. XL. 1. *Ejus quoque.*] Theophr. lib. 7. hist. cap. 4. *Inter betas*, inquit, *candida sapore præstat nigræ, & paucioris est seminis: hanc Siculam quidam appellarunt. Pari modo in genere lactucarum candida dulcior atque tenerior est.* Εὐχυλότερον γὰρ καὶ τῶν τεύτλων τὸ λευκὸν τοῦ μέλανος, καὶ ὀλιγοσπερμότερον, ὃ καλοῦσί τινες Σικελικόν· ὡσαύτως γὰρ καὶ τῆς θριδακίνης· ἡ γὰρ λευκὴ γλυκυτέρα καὶ ἁπαλωτέρα. Gallis, *de la Poirée, ou Bete:* Carnosæ foliorum partes in cibis familiares, *des Cardes de poirée.* In officinis vetere retento nomine, Beta alba Sicla nominatur.

2. *Medici nocentiorem.*] Galenus quidem, lib. 2. de alim. facult. cap. 43. tomo 6. pag. 360, stomacho noxiam ait esse, si largius sumatur.

3. *Quam olus.*] Hoc est, brassicam. Tamen melioris succi esse betam, quam brassicam, ac magis alere; auctor est Di-

oleris, [4] & capite ipſo exſilientis bulbi: [5] ſpecies ſumma in latitudine. [6] Ea contingit, ut in lactucis, cum cœperint colorem trahere, impoſito levi pondere. Neque alii hortenſiorum latitudo major. In binos pedes aliquando ſe pandunt, multum & ſoli natura conferente. Hæ quidem in Circeïenſi agro ampliſſimæ proveniunt. [7] Sunt qui betas Punica malo florente optime ſeri exiſtiment: transferri autem, cum quinque foliorum eſſe cœperint. [8] Mira differentia, ſi vera eſt, candidis ſolvi alvos modice, nigris inhiberi. Et cum braſſica corrumpatur in dolio vini ſapor, odore betæ foliis demerſis reſtitui.

XLI. 1. Olus caulesque, quibus nunc principatus hortorum, apud Græcos in honore fuiſſe non reperio. [1] Sed Cato braſſicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. [2] Genera ejus facit tria: unam extentis foliis caule magno: alteram criſpo folio, quam [3] apianam vocat: tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimeque probat. Braſſica toto anno ſeritur, quoniam & toto ſecatur. Utiliſſime tamen ab æquinoctio autumni: [4] transferturque, cum quinque foliorum eſt. [5] Cymas a prima ſectione præſtat proximo vere. Hic eſt quidam ipſorum caulium delicatior teneriorque cauliculus, [6] Apicii luxuriæ, & per eum Druſo Cæſari faſtiditus, non ſine caſtigatione Tiberii patris. Poſt cymam ex eadem braſſica contingunt æſtivi autumnaleſque cauliculi, mox hiberni, iterumque cymæ, nullo æque genere multifero, donec ſua fertilitate conſumatur. [7] Tertia circa ſolſtitium: ex qua ſi humidior locus eſt, æſtate: ſi ſiccior, autumno plantatur. Humor fimuſque ſi defuere, major ſaporis gratia eſt: ſi abundavere, lætior fertilitas. Fimum aſininum maxime convenit.

2. Eſt hæc quoque res inter opera ganeæ: quapropter non pigebit verboſius perſequi. Præcipuus fit caulis ſapore ac magnitudine, primum omnium ſi in repaſtinato ſeras: dein ſi terram fugientes cauliculos ſeces, a terraque attollentes ſe proceritate luxurioſa [8] exaggerando aliam accumules, ita ne plus quam cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio, tædioque.

3. Cetera genera complura ſunt. [9] Cumanum ſeſſili folio, capite patulum. [10] Aricinum altitudine non excelſius, folio numeroſius, quam tenuius. Hoc utiliſſimum exiſtimatur, quia ſub omnibus pæne foliis fruticat cauliculis peculiaribus. [11] Pompeïanum procerius, caule ab radice tenui, intra folia craſſeſcit. Rariora hæc anguſtioraque: ſed te-

NOTÆ.

philus Siphnius medicus apud Athen. lib. 9. pag. 371. Δίφιλος δ' ὁ Σίφνιος τὸ σεύτλιόν φησιν εὐχυλότερον εἶναι τῆς κράμβης, καὶ θρεπτικώτερον. Et ſane Pliniani codices MSS. hoc loco *innocentiorem* exhibent: ſed *nocentiorem* legi ſententia poſcere videtur.

4. *Et capite ipſo.*] Radicis capite in quo eſt aliqua ſimilitudo bulbi.

5. *Species ſumma.*] In Priapeiis:

Nec hortus educat latas meus betas.

6. *Ea contingit.*] Impoſito lapillo latiore, aut teſta fictili: quo ponduſculo cohibitam betam in latum ſe diſtendere, candoremque contrahere Sotion aſſeverat, in Geopon. lib. 12. cap. 15.

7. *Sunt qui betas.*] Columella, lib. XI. cap. 3. *Beta florenti Punico malo ſemine obruitur, & ſimul atque quinque foliorum eſt, ut braſſica differtur æſtate, ſi riguus eſt hortus: at ſi ſiccaneus, autumno, cum jam pluviæ inceſſerint, diſponi debebit.*

8. *Mira differentia.*] Habet quiddam ſimile Diphilus Siphnius, loc. cit. cum ait, alvos candida beta magis ſolvi: nigra vehementius urinas cieri: εὐκοιλιώτερον δὲ τὸ λευκὸν, τὸ δὲ μέλαν οὐρητικώτερον. Sed aperte Diocles Caryſtius apud eumdem Athen. lib. 3. pag. 120. hoc diſcrimen agnoſcit: betam candidam egeſtionem irritare: nigram, cohibere: τεῦτλον τὸ λευκὸν ἐκκρίσεις ποιεῖν· τὸ δὲ μέλαν καθεκτικὸν εἶναι ἐκκρίσεως. Ita & Dioſcorides, lib. 2. cap. 249.

Sect. XLI. 1. *Sed Cato.*] Libro de re ruſt. cap. 156. & 157.

2. *Genera ejus facit.*] Cap. 156. pag. 83. *Nunc uti cognoſcas naturam earum: prima eſt lævis, quæ nominatur* λεία, *grandibus & latis foliis, caule magno: validam hæc habet naturam, & vim magnam habet. Altera eſt criſpa, apiacon vocatur: hæc eſt natura & aſpectu bona: ad curationem validior eſt quam quæ ſupra ſcripta eſt. Item eſt tertia, quæ lenis vocatur*, (vet. cod. Meurſii, & editio Aldi, *quæ* κράμβη,) *minutis caulibus, tenera*, (vet. cod. & Ald. *tenuioribus foliis*) *& acerrima omnium eſt iſtarum, tenui ſucco vehementiſſima.*

3. *Apianam.*] Ita Reg. cod. At Colb. Th. & Chiffl. *Apiacam.* Σελινοειδὴς a Catone vocatur, cap. 157. ob ſimilitudinem apii. Foliorum denſitate & criſpitudine hæc braſſicæ cum apio ſimilitudo conſtat. Eſt Dodonæi braſſica ſelinoïdes, pag. 611. *Choux friſez.*

4. *Transfertur cum quinque.*] Colum. lib. XI. cap. 3. pag. 395. *Braſſica cum VI. foliorum erit, transferri debet*, &c.

5. *Cymas.*] Cymæ quidam ſunt ſcaporum delicatiores, ut Plinius ait, teneriores que cauliculi. Namque ubi vernum tempus appetit, primo quoque foliorum pullulatu, præcluſis adhuc florum calycibus, quoſdam quaſi turiones olus ſubminiſtrat, in quibus floris primum, mox ſeminis fetus concluditur. Græci κύημα quaſi partum dicunt, teſte Galeno, l. 2. de alim. fac. c. 58. p. 365. & contracte κῦμα, ducta felici tranſlatione a ventrem ferentibus feminis ad braſſicam, quæ ineunte vere turgens ſucco, & plurimum cymoſa ſobole gravida, cauliculos enititur. Cyma porro licet muliebri ſexu frequentius ſoleat uſurpari, nonnumquam genere neutro Græcorum imitatione legitur, ut apud Columellam, carmine quod hortorum cultui nuncupavit, lib. 10. pag. 350.

Frigoribus caules, & veri cymata mittit.

Tamen idem & cymam vocat, lib. XI. cap. 3. pag. 395. & lib. 12. cap. 7. pag. 416.

6. *Apicii.*] De eo diximus lib. 8. ſect. 77. Eſt & alter Apicius, cujus libri exſtant, de obſoniis & condimentis, ſive de arte coquinaria: cymas & coliculos condiendi modum is edocet, lib. 3. cap. 9. De his Martialis quoque, lib. 5. Epigr. 79. inter cœnæ fercula:

Ponetur digitis tenendus unctis
Nigra cauliculus virens patella,
Algentem modo qui reliquit hortum.

7. *Tertia circa.*] Nempe tertia cyma.

8. *Exaggerando aliam.*] Terram aggerando, ac circumfundendo.

9. *Cumanum.*] Braſſicarum hæc genera, aliaque commemorat Columella, lib. 10. qui de cultu hortorum agit, pag. 350.

Quæ pariunt veteres ceſpoſo litore Cumæ,
Quæ dulcis Pompeïa palus vicina ſalinis
Herculeis, vitreoque Siler qui defluit amni:
Quæ duri præbent cymoſa ſtirpe Sabelli,
Et Turrilacus, & pomoſi Tiberis arva,
Brutia quæ tellus, & mater Aricia porri.

Et noſtra ætas non pauciora quoque obſervat, forma vel colore diſpari. In horto Regio amplius vicena notata a nobis. Cumanam braſſicam, ſive rubram, a Dodonæo delineatam, pag. 610. Galli vocant *Chou rouge.*

10. *Aricinum.*] Ab Aricino agro, de quo lib. 3. ſect. 9.

11. *Pompeïanum.*] A Pompeiis, Campaniæ oppido, de quo lib. 3. ſect. 9. uti ex Columella mox vidimus. Videtur hæc Dodonæo, pag. 613. braſſica cauliflora, *Choux fleurs.* Sed peregrina hæc Italiæ eſt: ſemenque optimum caulifloræ Alepo Syriæ oppido aſportatur, diligenterque coli vult, aut a propria laude degenerat.

neritas in dote, si frigora non tolerat : quibus etiam aluntur [12] Brutiani, prægrandes foliis, caule tenues, sapore acuti. [13] Sabellico usque in admirationem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat : sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere [14] Lacuturres ex convalle Aricina, ubi quondam fuit lacus, turrisque quæ remanet: capite prægrandes, folio innumeri : alii in orbem porrecti, alii in latitudinem torosi. Nec plus ullis capitis post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, & cyma nullis serior. Cuicumque autem generi [15] pruinæ plurimum suavitatis conferunt : & nisi [16] obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia numquam plantæ habitum excellentibus : [17] halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis non proveniunt ; navigatione quoque longinqua viridibus asservatis. Statim desecti ita ne humum attingant, in cados olei quam proxime siccatos obturatosque conduntur, omni spiritu excluso. [18] Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo, nitrove trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. [19] Sunt qui semen trifolii nitrumque simul tritum aspergant foliis. [20] Nitrum in coquendo etiam viriditatem custodit : aut Apiciana coctura, oleo ac sale, priusquam coquantur, maceratis. Est inter herbas genus inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine ex aliis addito. Hoc & in cucumere silvestri. Nec non olus quoque silvestre est trium foliorum, Divi Julii carminibus præcipue jocisque militaribus celebratum : alternis quippe versibus exprobravere [21] lapsana se vixisse apud Dyrrachium, præmiorum parcimoniam cavillantes : est autem id cyma silvestris.

XLII. Omnium hortensiorum lautissima cura [1] asparagis. De origine eorum in silvestribus curis [2] abunde dictum, & quomodo eos juberet Cato in arundinetis seri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam montibus nascens, refertis superioris Germaniæ campis, non inficeto Tiberii Cæsaris dicto, herbam ibi quamdam nasci simillimam asparago. Nam quod [3] in Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longe optimum existimatur. [4] Hortensium seritur [5] spongiis : est enim plurimæ radicis, altissimeque germinat. Viret thyrso primum emicante : qui caulem educens, tempore ipso fastigatus [6] in toros striatur. Potest & semine seri.

Nihil diligentius comprehendit [7] Cato, novissimumque libri est, ut appareat repentinam ac novitiam viro curam fuisse. Locum subigi jubet humidum & crassum : [8] semipe-

NOTÆ.

12. *Brutiani.*] Frigoribus, inquit, Brutii agri caules aluntur.

13. *Sabellico.*] Huic generi a Sabellis nomen, qua de gente egimus lib. 3. sect. 17. Crispa Dodonæi brassica, pag. 611. Lobelio in Observ. pag. 124. fimbriata : *Chou crespu.*

14. *Lacuturres.*] Et hoc genus Columellæ superius memoratum vidimus. Ruellius, lib. 2. pag. 360. hos esse putat, quos vulgaris sermo noster *Choux cabus*, quasi capitulatos appellat, quoniam in capitis formam extuberant.

15. *Pruinæ.*] *La gelée, gelée blanche.*

16. *Obliquo vulnere.*] Cum secantur.

17. *Halmyridia.*] Meminit Eudemus Atheniensis, in libro de oleribus, laudatus ab Athen. lib. 9. pag. 369. brassicæ illius quam ἁλμυρίδα vocant. Brassica marina ea est, quam Lobelius delineat, describitque, in Adversariis, pag. 92. Locis Angliæ maritimis nascitur : vidimus & in horto Regio. Italis *Soldanella*, teste Anguillara, part. 7. pag. 113.

18. *Sunt qui plantam.*] Colum. lib. XI. cap. 3. pag. 395. *Brassica, cum sex foliorum erit, transferri debet, ita ut radix ejus liquido fimo prius illita, & involuta tribus algæ taeniolis pangatur : hæc enim res efficit, ut in coctura celerius madescat, & viridem colorem sine nitro conservet.* Refert id quoque Palladius ex Colum. lib. 3. in Febr. tit. 24.

19. *Sunt qui semen.*] Ad celeriorem scilicet maturitatem promovendam.

20. *Nitrum incoquendo.*] Apicius, lib. 3. cap. 1. *Omne olus smaragdinum fiet, si cum nitro coquatur.* Pallad. loc. cit. *Celerius coquitur virore servato, si dum est trium vel quatuor foliorum, nitrum tritum cribello desuper spargas, ut speciem pruinæ candentis imitetur.* Sic totidem fere verbis auctor Geopon. lib. 12. cap. 17. Et Martialis, lib. 13. Epigr. 17. cui lemma *Coliculi.*

Ne tibi pallentes moveant fastidia caules,
Nitrata viridis brassica fiat aqua.

21. *Lapsana.*] Diosc. lib. 2. cap. 142. Λαμψάνη dicitur olus silvestre, cujus folia caulesque in cibo coquuntur : λάχανόν ἐστιν ἄγριον . . . οὗ τὰ φύλλα καὶ ὁ καυλὸς ἐσθίεται ἑφθά. Dionys. Exig. in vita S. Pacomii, cap. VIII. *Lapsanas enim, id est, agrestia olera, & herbas alias præter oleum consueverant dare.* Porro præter id olus, quod trium foliorum fuisse Plinius ait, & cymam silvestrem, aliud in cibis Cæsariani milites adhibuerunt : radicem nimirum edulem, pani conficiendo idoneam, cujusmodi lapsanæ radix non est, tenuis & lignosa. Hanc radicem Cæsar ipse lib. 3. de bello Civili, *charam* vocat. *Est etiam genus radicis*, inquit, *inventum ab iis qui fuerant cum Valerio, quod appellatur chara, quod admixtum lacte multum inopiam levabat : Id ad similitudinem panis efficiebant : ejus erat magna copia. Ex hoc effectos panes, cum in colloquiis Pompeïani famem nostram objectarent,* &c. Suetonius in Julio, cap. 68. *Dyrrachina munitione Pompeïus, viso genere panis ex herba, quo sustinebantur, cum feris sibi rem esse dixit.* Diceret fortean *ex radice* commodius : quanquam & eo verbo utitur Appian. lib. 2. bell. Civil. pag. 465. idipsum narrans, τὴν πόαν ἀρτοποιοῦν. Ea nobis videtur esse pastinaca Gallica, quam Diosc. in Nothis, pag. 454. ab aliis κέρας, a Romanis καρόταμ vocitari tradit : quo nomine etiamnum vulgo nota. Insigniter errant, qui hoc trium foliorum olus, de quo nunc agitur, aut cum armoracia confundunt, de qua sect. 26. quæ fronde copiosa est, aut cum eo genere pastinacæ, quod pariter πολύφυλλον.

Sect. XLII. 1. *Asparagis.*] Græc ἀσπάραγον καὶ ἀσφάραγον dicunt. Nostri, *Asperge.* Apud Dodonæum iconem vide, pag. 691. asparagi hortensis.

2 *Abunde dictum.*] Libro 16. sect. 67.

3. *In Neside.*] Meminit hujus insulæ Seneca, epist. 53. pag. 268. Cicero quoque lib. 16. Epist. ad Attic. 1. statim initio. Hodie *Nisita*, haud procul Puteolis. Vide Cluver. Ital. antiq. pag. 1167.

4. *Hortensium.*] Genus subintellige, quod alii hortense vocant.

5. *Spongiis.*] Radicibus. Palladius, lib. 4. in Martio, tit. 9. pag. 89. *Hoc mense asparagos seremus, circa Apriles Cal. Sed expeditior ratio est, si asparagorum spongias ponas, quæ cito fructum ministrent. Hæc sic fient : Semina asparagi quanta tribus digitis comprehendere possis, post Idus Febr. pingui & stercorato solo in singulis fossis ponis, & leviter obruis. His coëuntibus, radix connexa nascetur, quæ appellatur Spongia :* &c. Implicatas radices, quæ quasi unitatem faciunt, sic illigatas, atque connexas, olitores spongias vocant, inquit Colum. lib. XI. pag. 3.

6. *In toros.*] Toros appellat, ut quidem videtur, spicam asparagi maxime cibis expetitam : hæc caro, hæc pulpa asparagi est.

7. *Cato.*] Libro de re rust. cap. 161. pag. 90. ea exstant, quæ Plinius hoc loco refert, ad ea usque verba, *Nec quidquam postea tentatum* &c.

8. *Semipedali.*] Cato : *Cum areas deformabis* hoc est, delineabis, *intervallum facito inter eas semipedem latum in omnes partes ; deinde serito.*

dali undique intervallo ſeri, ne calcetur. [9] Præterea ad lineam grana bina aut terna paxillo demitti: videlicet ſemine tum tantum ſerebantur: id fieri ſecundum æquinoctium vernum. Stercore ſatiari, crebro purgari, caveri ne cum herbis evellatur aſparagus. Primo anno ſtramento ab hieme protegi: vere aperiri, ſarriri, runcari: [10] tertio incendi verno. Quo maturius incenſus eſt, hoc melius provenit. Itaque arundinetis maxime convenit, [11] quæ feſtinant incendi. Sarriri jubet idem, non antequam aſparagus natus fuerit, ne in ſarriendo radices vexentur. Ex eo velli aſparagum ab radice: nam ſi defringatur, ſtirpeſcere, & intermori. Velli, donec in ſemen eat. [12] Id autem matureſcere ad ver, incendique: ac rurſus, cum apparuerit aſparagus, ſarriri ac ſtercorari. Ac poſt annos novem, cum jam vetus ſit, digeri ſubacto ſolo ſtercoratoque. [13] Tum ſpongiis ſeri, ſingulorum pedum intervallo. Quin & ovillo fimo nominatim uti, quoniam aliud herbas creet. Nec quidquam poſtea tentatum utilius apparuit, [14] niſi quod circa Idus Februarii defoſſo ſemine acervatim parvulis ſcrobibus ſerunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter ſe radicibus ſpongias factas poſt æquinoctium autumni diſponunt pedalibus intervallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his ſolum quam [15] Ravennatium hortorum.

[16] Indicavimus & corrudam. Hunc enim intelligo ſilveſtrem aſparagum, quem [17] Græci hormenum, aut [18] myacanthon vocant, aliiſve nominibus. [19] Invenio naſci & arietis cornibus tuſis atque defoſſis.

XLIII. Poterant videri dicta omnia quæ in pretio ſunt, niſi reſtaret res maximi quæſtus, non ſine pudore dicenda. Certum eſt quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubamque præcipue, [1] ſeſtertiûm ſena millia e parvis reddere areis: quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quæ refugiunt quadrupedes conſciæ. [2] Carduos ergo duobus modis ſerunt: autumno planta, & ſemine ante Nonas Martias: plantæque ex eo diſponuntur ante Idus Novembris, aut in locis frigidis circa Favonium. [3] Stercorantur etiam, ſi diis placet, lætiuſque proveniunt: condiunturque aceto melle diluto, addita laſeris radice, & cumini, ne quis dies ſine carduo ſit.

XLIV. Cetera in tranſcurſu dici poſſunt. [1] Ocimum Parilibus optime ſeri ferunt: [2] quidam & autumno: jubentque, cum hieme ſeratur, aceto ſemen perfundi. [3] Eruca quoque & naſturtium, vel æſtate vel hieme facillime naſcuntur. Eruca præcipue frigorum [4] contemptrix, diverſæ eſt, quam lactuca, naturæ, concitatrix Veneris: idcirco [5] jungitur illi

NOTÆ.

9. *Præterea ad lineam.*] Cato, loc. cit. *Ad lineam palo grana bina aut terna demittito.* Sic Pallad. loc. cit & Didymus in Geopon. lib. 12. cap. 18. pag. 340.

10. *Tertio.*] Cato: *Poſt annum tertium quam ſeveris, incendito vere primo.*

11. *Quæ feſtinant incendi.*] Plinius, lib. 17. ſect. 47. *Nec non ignis aliquid prodeſt, ut arundini: ambuſta namque denſior mitiorque ſurgit.*

12. *Id autem.... ad ver.*] At Cato maturum id fieri ad autumnum dixit, ut quidem videtur, rectius, ita rerum natura exigente.

13. *Tum ſpongiis.*] Hoc eſt, radicibus, ut ante monuimus. Cato: *Deinde foſſulas facito, qua radices aſparagi demittas: intervallum ſit ne minus pedes ſingulos inter radices aſparagi.*

14. *Niſi quod circa Idus.*] Columella, & Pallad. locis citatis.

15. *Ravennatium.*] Vel ſilveſtribus tamen aſparagis cedere hos innuit Martialis in Xeniis, lib. 13. Epigr. 21. cui titulus, *Aſparagi:*

Mollis in æquorea quæ crevit ſpina Ravenna,
Non erit incultis gratior aſparagis.

Sativus, inquit, aſparagus, non erit ſilveſtri gratior. *In totum ſpina eſt aſparagus*, inquit Plinius, lib. 21. ſect. 54.

16. *Indicavimus.*] Tum lib. 16. ſect. 67. tum etiam libri hujus ſect. 19. Corruda porro ſilveſtris aſparagus eſt, foliis acutis, qualis a Cluſio depingitur, lib. 5. rarior plant. cap. 60. pag. CLXXVII. Hanc toto Caſtellæ Granatenſique regno naſci prodit: nos hic in horto Regio vidimus. Sed & ſativum aſparagum a ruſticis corrudam appellari Columella eſt auctor, lib. XI. cap. 3.

17. *Græci hormenum.*] Apud Heſych. Ὅρμινος legitur. Ὅρμινος, inquit, ὄνομα κύριον, καὶ πόλις Θετταλίας.... οἱ δὲ τὸν ἄγριον ἀσπάραγον. Julius Pollux, lib. 6. cap. 9. non ſilveſtrem, ſed ſativum aſparagum ὅρμινον vocari ſcribit: nimirum ut corrudæ apud Latinos, ſic apud Græcos ὁρμίνου communis utrique generi appellatio fuit.

18. *Myacanthon.*] Quaſi muris ſpinam Dioſc. lib. 2. cap. 152. Ἀσπάραγος πετραῖος, ἣν μυάκανθαν καλοῦσι. Galenus lib. 6. de facult. ſimpl. med. pag. 160. Ἀσπάραγος πετραῖος ἢ μυακάνθινος.

19. *Inventio.*] Nempe apud auctores haud ſane ſatis idoneos, quorum fidem hac in parte Dioſcorides elevat, loc. cit. quamvis ſuffragari iis videatur Didymus in Geopon. lib. 12. cap. 18. pag. 340.

Sect. XLIII. 1. *Seſtertiûm ſena millia.*] Quæ monetæ noſtræ Gallicæ efficiunt libras ſexcentas.

2. *Carduos ergo.*] Eos intelligit, quorum e genere ſcolymus eſt, uti ex oratione Plinii liquet, lib. 20. ſect. 99. ubi de carduorum medicinis agit, quorum nunc tempora ſatûs explanat, in primiſque ſcolymi, *l'Artichaut*, quam Latini cinaram quoque appellaruut. Nam quæ de carduorum ſatu nunc afferuntur a Plinio, eadem ferme retulit Columella de cinara, lib. XI. cap. 3. *Cinaræ ſobolem*, inquit, *melius per autumni æquinoctium diſponemus: ſemen commodius circa Calendas Martii ſeremus, ejuſque plantam circa Calendas Novembris deprimemus, & multo cinere ſtercorabimus: id enim genus ſtercoris huic oleri videtur aptiſſimum.* Eſt & cinara ſpinoſa, qui Matthiolo in lib. 3. Dioſc. pag. 667. carduus aculeatus dicitur, *Cardon d'Eſpagne.*

3. *Stercorantur.*] Pallad. lib. 4. in Martio, tit. 9. pag. 87. *Terram ſtercoratam & ſolutam diligit carduus, quamvis in pingui poſſit melius provenire.*

Sect. XLIV. 1. *Ocimum.*] Baſilicum Lobelio dictum, in Adverſ. pag. 215. & Gallis quoque *Baſilic.* A Matthiolo, in lib. 2. Dioſc. pag. 533. pingitur accurate, & ocimum medium nuncupatur. In horto Regio vidimus. Parilia Romæ celebrata XI. Calend. Maïas, diximus ſup. libro, ſect. 65. num. 1. Columella, lib. XI. cap. 3. ſeri ocimum circa Idus jubet.

2. *Quidam & autumno.*] Columella, lib. XI. cap. 3. Etiam Aprili cum ſeritur, ut cito naſcatur, aqua calida perfundi Palladius jubet, in Aprili, tit. 3.

3. *Eruca quoque, &c.*] Ita Pallad. lib. 2. in Januar. tit. 14. pag. 44. Noſtris, *Roquette.* A Matthiolo pingitur, in lib. 2. Dioſc. pag. 530.

4. *Concitatrix.*] Sic Dioſc. lib. 2. cap. 170. Galenus, lib. 2. de alim. facult. cap. 53. pag. 364. Columella in Hortulo:

Et quæ frugifero ſeritur vicina Priapo,
Excitet ut Veneri tardos eruca maritos.

Marcellus Empir. cap. 33 pag. 228. *Ad abundantiam ſeminis præparandam, erucam decoctam bibat, quoties quiſque inopia ſeminis ſe laborare perſpexerit: vel potius aſſidue incoctam manducet.* Idcirco *ſalaces erucas* Ovidius vocat.

5. *Jungitur illi.*] Lactuca ſcilicet. Hoc ipſum fieri Galenus præcipit, loc. cit.

fere in cibis, ut nimio frigori par fervor immixtus temperamentum æquet. [6] Nafturtium nomen accepit a narium tormento. Et inde vigoris fignificatio [7] proverbio id vocabulum ufurpavit, veluti torporem excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni.

XLV. [1] Ruta quoque feritur Favonio, & ab æquinoctio autumno: [2] odit hiemem, & humorem, ac fimum. [3] Apricis gaudet & ficcis, terra quam maxime lateraria. [4] Cinere vult nutriri: hic & femini mifcetur, ut careat erucis. Auctoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Invenio muftum rutatum populo datum a Cornelio Cethego, [5] in Confulatu collega Quintii Flaminini, comitiis peractis. [6] Amicitia eft ei & cum fico, in tantum, ut nufquam lætior proveniat, quam fub hac arbore. Seritur & furculo, [7] melius in perforatam fabam indito, quæ fucco nutrit comprehendendo furculum. [8] Seritur & a feipfa. Namque incurvato cacumine alicujus rami, cum attigerit terram, ftatim radicatur. [9] Eadem & ocimo natura, nifi quod difficilius crefcit. Sed durata runcatur non fine difficultate, [10] pruritivis hulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleove defenfis. Conduntur autem & ejus folia, fervanturque fafciculis.

XLVI. [1] Ab æquinoctio verno feritur apium, femine paululum [2] in pila pulfato. Crifpius fic putant fieri, aut fi fatum calcetur cylindro pedibufve. Proprium ei, quod colorem mutat. [3] Honos ipfi in Achaïa, coronare victores facri certaminis Nemeæ.

XLVII. [1] Eodem tempore feritur menta planta: vel fi nondum germinat, fpongia. [2] Minus hæc humido gaudet. Æftate viret, hieme flavefcit. Genus ejus filveftre [3] mentaftrum eft. Et hoc propagatur, ut vitis, [4] vel fi inverfi rami ferantur. [5] Mentæ nomen fuavitas odoris apud Græcos mutavit, cum alioqui mintha vocaretur, unde veteres noftri nomen declinaverunt. Grato menta menfas odore percurrit in rufticis dapibus. Semel fata, diutina ætate durat. [6] Congruit pulegio, cujus natura in carnariis reflorefcens fæpius dicta eft. Hæc quoque fervantur fimili genere, mentam dico, pulegiumque, [7] & nepetam.

Condimentorum tamen omnium faftidiis [8] cuminum amiciffimum. Nafcitur in fumma tellure vix hærens, & in fublime tendens. In putridis & calidis maxime locis, medio ferendum vere. Alterum ejus genus filveftre, quod rufticum vocant, alii Thebaïcum: fi tritum ex aqua potetur, [9] in dolore ftomachi prodeft. [10] In Carpetania noftri orbis ma-

NOTÆ.

6. *Nafturtium.*] *Nafturtium nonne vides*, inquit apud Nonium Varro, *ab eo dici quod nafum torqueat?* Et auctor Moreti,

Quæque trahunt acri vultus nafturtia morfu.

Porro nafturtii iconem apud Lobelium vide, in Obferv. pag. 107. Noftris *Creffon Alenois*: Narbonenfibus, *Nafitort*.

7. *Proverbio.*] Adagium id eft, ἔσθιε κάρδαμον, dictum olim in focordem, ignavum, hebetem. Voffium vide in Etymol. verbo Nafturtium. Auctor Geopon. lib. 12. cap. 27. Φασὶ δὲ τοὺς ἐσθίοντας κάρδαμον, ὀξυτέραν τὴν διάνοιαν γίνεσθαι. *Aiunt vefcentes nafturtio mentis acumine fubtiliores evadere.*

Sect. XLV. 1. *Ruta quoque.*] Pingitur a Lobelio ruta hortenfis, in Obferv. pag. 506. Gallis, *de la Ruë*. Et hanc autumno feri, differri menfe Martio præcipit Columella, lib. XI. cap. ult.

2. *Odit hiemem*, &c.] Theophr. lib. 7. hiftor. cap. 5. *Aquas & fimum*, inquit, *omnia olera diligunt, præter rutam*: Φίλυδρα δὲ πάντα τὰ ἄλλα λάχανα, καὶ φιλόκοπρα, πλὴν πηγάνου.

3. *Apricis*, &c.] Palladius, lib. 4. in Martio, tit. 9. pag. 90. *Profequuntur etiam maledictis, & maxime in terra foluti lateris ponunt, quod prodeffe certiffimum eft.* Columella, lib. XI. cap. 3.

4. *Cinere vult.*] Pallad. loc. cit. *Hoc menfe ruta feritur, locis apricis, folius cineris infperfione contenta.*

5. *In Confulatu.*] Anno Urbis CCCCXXI. Sed vitio facti Confules abdicarunt, ut in Faftis quidem eft adnotatum.

6. *Amicitia.*] Pallad. loc. cit. *Sub fici arboris umbra libentius acquiefcit.* Adde & Arift. fect. 20. problem. 18. pag. 773. quærentem, *Quam ob caufam ruta infita in ficum, pulcherrima, plurimaque proveniat.*

7. *Melius in perforatam.*] Pallad. loc. cit. *Nonnulli ramulos rutæ pertufæ fabæ inferunt, vel bulbo, atque ita obruunt, alieno vigore fervandos.*

8. *Seritur & a fe ipfa.*] Nempe propagine, uti fere de rubis dictum eft lib. 17. fect. 21. Sic etiam Pallad. loc. cit.

9. *Eadem & ocimo.*] Ut propagine nimirum, æque atque ruta, feratur.

10. *Pruritivis hulceribus.*] Natis hulceribus ex prurigine. Vide Notas & Emend. num. XIX.

Sect. XLVI. 1. *Ab æquinoctio.*] Pallad. lib. 5. in Aprili, tit. 3. pag. 110. & Colum. lib. XI. cap. 3.

2. *In pila pulfato.*] Hoc eft, in vafe concavo, five mortario, pinfi prius neceffe eft. De pilæ vocis ufu, eo inrellectu, alibi egimus. Columella, lib. XI. cap. 3. pag. 397. *Si crifpæ frondis apium fieri maluerit; femen ejus inditum pilæ, & faligneo palo pinfitum, exfpoliatumque in linteolis ligatum obruet. Poteft etiam citra hanc operam fieri crifpum qualitercumque fatum, fi cum eft natum, incrementum ejus fupervoluto cylindro coërceat.* Sic etiam Pallad. loc. cir. & Theophr. lib. 2. hift. cap. 5. & lib. 5. de caufis, cap. 6. pag. 331.

3. *Honos ipfi.*] Juvenalis, Satyr. 8. verf. 226.

Graïæque apium meruiffe coronæ.

Idcirco Nemeæum apium Nicandro dicitur in Theriac. pag. 47. Suidas, tom. 2. pag. 213. Νεμέας σέλινα. Vide Plutarch. lib. 5. Sympof. quæft. 3. pag. 676. quibus adde quæ diximus lib. 15. fect. 5.

Sect. XLVII. 1. *Eodem....planta.*] Transferri mentam in planta ait æquinoctio verno: ac fi nondum germinaverit, radice feu fpongia, ut diximus. Pingitur a Dodonæo menta prima, pag. 95. *De la Mente, du Baume.*

2. *Minus hæc.*] Vide Notas & Emend. num. XX.

3. *Mentaftrum.*] Diofcoridi lib. 3. cap. 42. ἡδύοσμον ἄγριον, menta filveftris: officinis, alba menta. Iconem exhibet idem Dodonæus, pag. 96. Græci καλαμίνθην vocant, inquit Apuleïus, cap. 91. Gallis, *Mente fauvage*. In Nothis Diofcor. pag. 454. τὸ δὲ ἡδύοσμον ἄγριον, ὃ Ῥωμαῖοι μεντάστρουμ καλοῦσι.

4. *Vel fi inverfi rami.*] Columella, lib. XI. cap. 3. *Mentæ fi forte femina defecerunt, licet de novalibus filveftre mentaftrum colligere, atque ita inverfis cacuminibus difponere; quæ res feritatem detrahit, atque edomitam reddit.*

5. *Mentæ nomen.*] Diofc. lib. 3. cap. 41. Ἡδύοσμος, οἱ δὲ μίνθην. Et Galenus, lib. 6. de fimp. medic. facult. pag. 176. Ἡδύοσμον, ἔνιοι δὲ μίνθην εὐώδη προσαγορεύουσιν.

6. *Congruit pulegio.*] Noftri *Pouliot* vocant. Regium vulgatum *Pouliot royal*: delineatur a Lobelio, in obfervat. pag. 266. De pulegio porro in carnariis reflorefcente diximus lib. 18. fect. 60.

7. *Et nepetam.*] Quæ filveftre pulegium etiam appellatur, *Pouliot fauvage*. Vide Dodonæum, pag. 98. Alia eft nepeta vulgaris officinarum, quæ menta cataria, *l'herbe au chat*. Alii nepitam fcribunt.

8. *Cuminum.*] Cuminum Latini juxta & Galli vocant: Hebræi ipfi כמן *cammon*: rura noftra, *comin*. Urrumque genus, fativum & filveftre, quale nos vidimus, a Dodonæo pingitur pag. 298.

9. *In dolore ftomachi.*] Adverfus tormina & inflationes, bibi tritum ex aqua: ex vino ad imbecillitatem ftomachi, jubet Diofc. lib. 3. cap. 69.

10. *In Carpetania.*] Diofc. loc. cit. in Carrhagine Hifpaniæ oppido. Toletum in Hifpania eft Carpetanorum caput.

xime laudatur : alioqui [11] Æthiopico Africoque palma eſt. Quidam huic Ægyptium præferunt.

XLVIII. [1] Sed præcipue oluſatrum miræ naturæ eſt. Hippoſelinum Græci vocant, alii ſmyrnium. E lacryma caulis ſui naſcitur. Seritur & radice. [2] Succum ejus colligunt, myrrhæ ſaporem habere dicunt. [3] Auctorque eſt Theophraſtus, myrrha ſata natum. [4] Hippoſelinum veteres præceperant in locis incultis, lapidoſis, juxta maceriam ſeri : nunc & repaſtinato ſeritur, & a Favonio poſt æquinoctium autumni. [5] Quippe cum cappari quoque feratur ſiccis maxime, area in defoſſu cavata, ripiſque undique circumſtructis lapide : alias evagatur per agros, & cogit ſolum ſterileſcere. [6] Floret æſtate : viret uſque ad Vergiliarum occaſum, [7] ſabuloſis familiariſſimum. [8] Vitia ejus, quod trans maria naſcitur, diximus inter peregrinos frutices.

XLIX. Peregrinum & [1] Careum, gentis ſuæ nomine appellatum, culinis principale. In quacumque terra ſeri vult, ratione eadem, qua oluſatrum. Laudatiſſimum tamen in Caria, proximum Phrygia.

L. [1] Liguſticum ſilveſtre eſt in Liguriæ ſuæ montibus : ſeritur ubique : ſuavius ſativum, ſed ſine viribus. [2] Panacem aliqui vocant. [3] Cratevas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat : ceteri fere conyzam, id eſt, cunilaginem : thymbram vero, quæ ſit cunila. Hæc apud nos habet vocabulum & aliud, [4] ſatureïa dicta in condimentario genere. Seritur menſe Februario, origano æmula. Nuſquam utrumque additur, quippe ſimilis effectus. Sed cunilæ Ægyptium originum tantum præfertur.

LI. Peregrinum fuit & [1] lepidium. Seritur a Favonio : dein cum fruticavit, [2] juxta terram præciditur : tunc runcatur, ſtercoraturque : per biennium hoc. Poſtea iiſdem fruticibus utuntur, ſi non ſævitia hiemis ingravat, quando impatientiſſimum eſt frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, ſed mollibus : uſuſque ejus non ſine lacte.

LII. [1] Gith piſtrinis, aniſum & anethum culinis & medicis naſcuntur. [2] Sacopenium & ipſum in hortis quidem, ſed medicinæ tantum.

NOTÆ.

11. *Æthiopico.*] Quod Hippocrates regium vocat, quoniam illud palmare putat, inquit Dioſc. lib. 3. cap. 68. ſecundas defert Ægyptio.

Sect. XLVIII. 1. *Sed.... oluſatrum.*] Sive atrum olus, ſic dictum a ſemine & radice atra. Columella, lib. XI. c. 3. p. 398. *Atrum olus, quod Græcorum quidam vocant* ἱπποσέλινον, nonnulli σμύρνιον, &c. Adde Apuleïum, lib. de virtutibus herb. cap. 107. In Græcis vero Heſychius : Σμύρνιον, τοῦ ἱπποσελίνου ὁ καρπὸς, καὶ αὐτὴ ἡ βοτάνη. Schol. Nicandri, in Theriac. pag. 39. Τὸ Σμύρνειον ὅμοιόν ἐστι τῷ μεγάλῳ σελίνῳ· ὃ καὶ ἱπποσέλινον καλεῖται· σμυρνεῖον δὲ, ἐπειδὴ ἐμφερές ἐστι τῇ σμύρνῃ κατὰ τὴν ὀσμήν. Et Galenus, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 230. Σμύρνιον, οἱ δὲ ἱπποσέλινον ὀνομάζουσιν ἄγριον. Cave porro agi nunc exiſtimes de hippoſelino, de quo inſtituta oratio eſt ſect. 37. quanquam & illud ſmyrnium nuncupatum ſit, teſte Dioſc. lib. 3. cap. 78. De ſmyrnio vere ac proprie dicto nunc ſermo eſt, cui etiam in Cilicia hippoſelini tributa appellatio eſt, ut prodidit ipſe Dioſc. cap. ſeq. Hippoſelinum illud Theophraſti eſt, idemque ſmyrnion Dioſcoridis, a Matthiolo delineatum, pag. 773. quale in Horto Regio viſum a nobis. De eo rurſum lib. 27. ſect. 109.

2. *Succum ejus.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 6. Γίνεται δὲ καὶ τὸ δάκρυον ἐξ αὐτοῦ ὅμοιον τῇ μύρρᾳ· οἱ δέ φασιν ὅλως μύρραν. *Lacryma ex eo fluit myrrhæ aſſimilis : quidam omnino myrrham id eſſe aſſeverant.* E radice potius quam e caule ſuccum manare ſcimus.

3. *Auctorque.*] Verba hæc ſunt Græci ſcriptoris, lib. 9. hiſt. cap. 1. Καί τινες ἀκούσαντες ὡς ἐντεῦθεν ἡ σμύρνη, ἡγοῦνται βλαστάνειν ἐξ αὐτῆς ἱπποσέλινον· φυτεύεται γὰρ καὶ ἀπὸ δακρύου τὸ ἱπποσέλινον. *Cum ex hippoſelino myrrham naſci quidam audiviſſent, hippoſelinum ex myrrha provenire etiam putarunt, quæ lacryma hippoſelini eſt. Seritur & hippoſelinum ſua lacryma.*

4. *Hippoſelinum veteres.*] Columella, loc. cit. de hippoſelino, quod & oluſatrum & ſmyrnium pariter appellat : *Paſtinato*, inquit, *loco ſemine debet conſeri, maxime juxta maceriem : quoniam & umbra gaudet, & qualicumque convaleſcit loco.*

5. *Quippe cum cappari.*] *Cappari* neutro genere dicitur, & *capparis* feminino. Columella, lib. XI. cap. 3. *Capparis.... ſi ſerenda fuerit, ſiccum locum deſiderabit : iſque debebit ante circumdari foſſula, quæ repleatur lapidibus & calce, vel Punico luto, ut ſit quaſi quædam lorica, ne poſſint eam perrumpere prædicti ſeminis frutices : qui fere per totum agrum vagantur, niſi munimento aliquo prohibiti ſint.... Et noxium virus habent, ſuccoque ſuo ſterile ſolum reddunt.* Capparis in Gallia, *un Caprier*, vel, ut aliis viſum eſt efferre, *un Capier*. Capparis retuſo folio apud Lobel. in Obſervat. pag. 359. Monſpelii in hortis pulcre & copioſe fruticat.

6. *Floret.... viret*, &c.] Hæc quoque Theophraſtus, lib. 6. hiſt. cap. 5.

7. *Sabuloſis.*] Theophr. loc. cit. Χαίρει δὲ ὑφάμμοις καὶ λεπτογείοις χωρίοις.

8. *Vitia ejus.*] Dicta hæc lib. 13. ſect. 44.

Sect. XLIX. 1. *Careum.*] Apicio quoque, lib. 7. cap 2. *Careum.* Dioſcoridi, lib. 3. cap. 66. Κάρος. Pingitur a Dodonæo, pag. 297. In officinis *Carvi* nominari : apud Germanos Bohemoſque, non in Caria modo, unde origo nominis, frequens naſci prodit.

Sect. L. 1. *Liguſticum.*] Dioſc. lib. 3. pag. 58. Λιγυστικὸν φύεται μὲν πλεῖστον ἐν Λιγυρίᾳ, ὅθεν καὶ τὴν προσωνυμίαν ἔσχηκεν. Πάνακες δὲ αὐτὸ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι, &c. Eadem habet Oribaſ. lib. XI. fol. 204. Siler montanum Dodonæi eſt, à quo accurate delineatur, quale in Horto Regio vidimus, pag. 308. Gallis, *Sermontaine*. Officinis nonnullis, *Seſeli*, ſed falſo.

2. *Panacem.*] Quoniam panaci heracleotico & viribus ſimile eſt, & radice atque caule, inquit Dioſcorides, loco citato.

3. *Cratevas.*] Græcorum inconſtantiam in aſſignandis plantarum nominibus obiter indicat, non uſquequaque approbat. Et falſo quidem cunilæ bubulæ nomen eſſe Liguſtico inditum, diſerte admonet, lib. 20. ſect. 60.

4. *Satureïa dicta.*] Thymbra igitur gemina, & utraque affinis alteri : altera Græcorum, Latinorum altera, quæ & ſatureïa, thymbræ quidem æmula, & cunila appellata : ſed diſcrepans tamen a thymbra. Columella, lib. 9. cap. 4. pag. 320. *Thymbræ, vel noſtratis cunilæ, quam ſatureïam ruſtici vocant.* Et in Hortulo :

Et ſatureïa thymi referens, thymbræque ſaporem.

Scribonius Largus, Compoſ. 124. *Cunila, quam ſatureïam quidam vocant.* Satureïam ſeu cunilam Galli nunc *Sarriette* nominant. Pingitur a Dodonæo, pag. 288. Thymbra, pag. 287. Utramque Regio in horto vidimus. Thymbra in Græcia frequens, maximeque in Chio, teſte Anguillara, part. 12. pag. 203.

Sect. LI. 1. *Lepidium.*] Gallis, *Paſſerage*. Iconem vide apud Dodonæum, pag. 704. nos plantam ipſam in horto Regio vidimus.

2. *Juxta terram*] Columella, lib. XI. cap. 3. *Lepidium velut porrum ſectivum demetere poteris, rarius tamen*, &c.

Sect. LII. 1. *Gith piſtrinis.*] Gith Dioſcoridi, lib. 3. c. 93. μελάνθιον dicitur, cujus ſemen inſpergi gratiſſime panibus condiendis monet : idcirco piſtrinis naſcitur. De eo rurſum, lib. 20. ſect. 71. Sativum melanthium depictum vide apud Dodon. pag. 301. Gallis, *de la Nielle* : etſi dubitat Anguillara, part. 12. pag. 216.

2. *Sacopenium.*] De eo dicemus lib. 20. ſect. 75.

LIII. Sunt quædam comitantia aliorum satus, ut papaver. Namque cum brassica seritur ac portulaca, & eruca cum lactuca. Papaveris sativi tria genera. [1] Candidum, cujus semen tostum [2] in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. [3] Hoc & panis rustici crustæ inspergitur, affuso ovo inhærens, ubi inferiorem crustam apium githque cereali sapore condiunt. [4] Alterum genus est papaveris nigrum, cujus scapo inciso lacteus succus excipitur. [5] Tertium genus [6] rhoam vocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidem, [7] sed in arvis cum hordeo maxime nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus deciduo: [8] unde & nomen a Græcis accepit. [9] De reliquis generibus papaveris sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem in honore apud Romanos semper, indicio est [10] Tarquinius Superbus, qui legatis a filio missis decutiendo papavera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit.

LIV. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni feruntur coriandrum, anethum, atriplex, malva, lapathum, cærefolium, [1] quod pæderota Græci vocant: [2] & acerrimum sapore, [3] ignei effectus, ac saluberrimum corpori, [4] sinapi, nulla cultura, [5] melius tamen planta tralata. Quin e diverso vix est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens protinus viret. Usus ejus etiam pro pulmentario in patellis decocto, [a] citra intellectum acrimoniæ. [6] Coquuntur & folia, sicut reliquorum olerum. [7] Sunt autem trium generum: Unum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium erucæ. Semen optimum Ægyptium. [8] Athenienses napy appellaverunt, alii thapsi, alii saurion.

LV. [1] Serpyllo & sisymbrio montes plerique scatent; sicut in Thracia: utique deferunt ex his avulsos ramos, [2] seruntque. [3] Item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto. [4] Simili modo & sisymbrium serunt. [5] Lætissimum nascitur in puteorum parietibus, & circa piscinas ac stagna.

LVI. Reliqua sunt ferulacei generis, ceu [1] feniculum, anguibus ([2] ut diximus) gratissimum, ad condienda plurima, cum inaruit. Eique perquam similis thapsia; [3] de qua diximus inter externos frutices. Deinde utilissima funibus [4] cannabis seritur [5] a Favonio. CAP. IX.

INTERPRETATIO.

a *Citra.*] Sine ullo sensu acrimoniæ.

NOTÆ.

Sect. LIII. 1. *Candidum.*] *Pavot blanc.* Vide apud Dodon. pag. 442.

2. *In secunda mensa.*] *Cocetum*, inquit Festus, *edulii genus ex melle & papavere factum.*

3. *Hoc & panis.*] Annon idcirco dictum est a Virgilio, *Cereale papaver*?

4. *Alterum genus.*] *Pavot noir*, apud eumdem Dodon. loc. cit.

5. *Tertium genus.*] Quod libro sequente, sect. 77. inter silvestria sativaque medium genus facit. Est illud erraticum Dodonæi, pag. 444. Lobelii quoque, in Observat. pag. 143. Apud Gallos *Coquelicot*, vel *Pavot sauvage*.

6. *Rhœam vocant.*] Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 207. Ῥοιὰς ὀνομάζεται. Et paulo post, ὀνομάζουσι ῥοιάδα. Rhœada sane rectius diceret: sed Latino ritu ac sono efferre maluit, quod & alias ei familiare est. Sic Q. Serenus, caput 38. pag. 150. *de ischia* inscripsit, cum *de ischiade* dici ars Græcorum postulet.

7. *Sed in arvis.*] In segetibus, ἐν ἀρούραις φύεται, inquit Diosc. lib. 4. cap. 64. a quo iisdem fere verbis describitur, uti & a Theophr. lib. 9. hist. cap. 13.

8. *Vnde & nomen.*] Ἀπὸ τοῦ ῥέειν, quod fluere ac decidere sonat. Diosc. Μήκων ῥοιάς· ὠνόμασται δὲ διὰ τὸ ταχέως τὸ ἄνθος ἀποβάλλειν.

9. *De reliquis.*] Libro 20. sect. 76.

10. *Tarquinius.*] Simile Thrasybuli factum inaudierat, de quo Herod. lib. 5. Terpsich. pag. 324. Vide Livium, lib. 1. pag. 19. Florum, lib. 1. cap. 7. pag. 18. Frontinum, lib. Strateg. cap. 1. Valerium denique Max. lib. 7. cap. 4. num. 2. Dissidet a ceteris scriptoribus Ovidius, qui in liliis id factum ait, quod in papaveribus alii: libro 2. Fastorum, vers. 703.

Hortus odoratis suberat cultissimus herbis,
Sectus humum rivo lene sonantis aquæ.
Illic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit, & virga lilia summa metit.
Nuncius ut rediit, decussaque lilia dixit:
Filius, Agnosco jussa parentis, ait.
Nec mora, principibus cæsis ex urbe Gabina:
Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

Sect. LIV. 1. *Quod pæderota.*] Sic Apuleius, cap. 104. *Græci pæderota vocant.... Latini cærefolium.* Columella in Hortulo: *Jam breve chærephylum.* Et lib. XI. cap. 3. *Chærephyllum, itemque olus atriplicis, circa Calend. Octobr. obrui oportet non frigidissimo loco..... Papaver & anethum eamdem habet conditionem sationis, quam chærephyllum & atriplex.* Gallis, *Cerfeüil.* A Dodonæo delineatum, pag. 688. Aliud porro ab isto olere acanthi genus est, de quo dicturi sumus lib. 22. sect. 34. quanquam & istud aliqui, ut Plinius admonet, pæderota similiter vocant.

2. *Et acerrimum sapore.*] Ad sinapi hæc pertinent, de quo statim fit mentio, quanquam ad cærefolium Plinius alter retulit, lib. 4. de remed. cap. 37. *Cerifolio*, inquit, *ignea vis, & acerrima est.* Falso.

3. *Ignei effectus.*] Impositum certe corpori pustulas, instar ignis, excitat: quod in quibusdam morbis expetitur: atque hæc curatio σιναπισμὸς dicitur, de qua Cælius Aurelianus, Celsusque ipse passim.

4. *Sinapi.*] *Moutarde.* Vide iconem apud Lobel. in Observ. pag. 100. *Sinapi sativum erucæ aut rapi folio.*

5. *Melius tamen planta.*] Pallad. lib. XI. in Octob. tit. XI. pag. 150. *De quo semen legere disponis, suo loco esse patieris: quod ad escam parabis, robustius facies transferendo.*

6. *Coquuntur & folia.*] Et cymæ, de quibus Columella, lib. XI. cap. 3.

7. *Sunt autem trium.*] Hoc tergeminum sinapis genus, nec Dioscoridi, nec Theophrasto notum.

8. *Athenienses.*] Νάπυ, Attici, pro σίνηπι dixere, teste Athenæo, lib. 9. De reliquis nominibus vide Notas & Emendationes, num. XXI.

Sect. LV. 1. *Serpyllo.*] Nostri *Serpolet* vocant. Pingitur a Matthiolo in lib. 3. Diosc. pag. 724. Vide Notas & Emend. num. XXII.

2. *Seruntque.*] Planta serunt. Pallad. in Martio, tit. 9. *Nunc etiam serpyllum seritur plantis & semine.* Colum. lib. XI. cap. 3. *Thymum & transmarina cunila & serpyllum.... hæc tres & semine & plantis circa æquinoctium vernum seruntur.*

3. *Item Sicyone.*] Theophr. lib. 6. hist. cap. 7.

4. *Simili modo.*] Hoc est, etiam planta. Auctor Geopon. lib. 12. cap. 35. Σισύμβριον Theophr. lib. 1. cap. 1. Dicemus de eo lib. 20. sect. 91.

5. *Lætissimum.*] Theophr. lib. 6. hist. cap. 7. Εὐαυξέστατος δὲ εἰς φρέαρ.

Sect. LVI. 1. *Feniculum.*] Græcis μάραθρον, *Fenoüil*, vulgo notum. Pingitur a Dodon. pag. 295.

2. *Vt diximus.*] Libro 8. sect. 41.

3. *De qua diximus.*] Libro 15. sect. 43.

4. *Cannabis.*] *Chanvre.* Iconem vide apud Dalecamp. lib. 4. hist. plant. cap. 64. pag. 467.

5. *A Favonio.*] Ultimo mense Februario seri Palladius præcipit, lib. 3. in Febr. tit. 5.

[6] Quo denſior eſt, eo tenuior. Semen ejus cum eſt maturum, ab æquinoctio autumni diſtringitur, & Sole, [7] aut vento, aut fumo ſiccatur. Ipſa cannabis vellitur poſt vindemiam, [8] ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima [9] Alabandica, plagarum præcipue uſibus. Tria ejus ibi genera. [10] Improbatur cortici proximum, aut medullæ: laudatiſſima eſt e medio, [11] quæ meſa vocatur: Secunda [12] Mylaſea. Quod ad proceritatem quidem attinet, [13] Roſea agri Sabini arborum altitudinem æquat. [14] Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. [15] Semen ejus in Italia cibus eſt. Conditur quippe, & duratque in urceis vel anni ſpatio. [16] Duo ejus genera: caules, & racemi. Corymbiam hanc vocant, [17] corymboſque quos condiunt.

Cap. X. LVII. Morbos hortenſia quoque ſentiunt, ſicut reliqua terræ ſata. [1] Namque & ocimum ſenecta degenerat in ſerpyllum, & ſiſymbrium [2] in calaminthan. [3] Et ex ſemine braſſicæ veteris rapa fiunt, atque invicem. Et necatur cuminum [4] ab limodoro, niſi repurgetur. Eſt autem unicaule, radice bulbo ſimili, non niſi in ſolo gracili naſcens. [5] Alias privatim cumini morbus ſcabies. [6] Et ocimum ſub Canis ortu palleſcit. [7] Omnia vero acceſſu mulieris menſtrualis [8] flaveſcunt. Beſtiolarum quoque genera innaſcuntur. [9] Napis culices, raphano erucæ, & vermiculi. Item lactucis & oleri: utriſque hoc amplius, limaces & cochleæ. [10] Porro vero privatim animalia, quæ facillime ſtercore injecto capiuntur, condentia in id ſe. Ferroque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum; auctor eſt Sabinus Tiro in libro Cepuricôn, quem Mæcenati dicavit.

LVIII. Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, ſi non ſint rigui, remedium monſtravit, limum marinum, [1] aut cinerem, obturandis earum foraminibus. Sed efficaciſſime heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina eſt, [2] ſiliquas una ſeri: [3] ſicut olerum cicer: [4] arcet enim erucas. Quo ſi omiſſo jam natæ ſint, remedium eſt abſinthii ſuccus decocti inſperſus: [5] & ſedi, quam aïzoum vocant: genus hoc herbæ diximus. Semen olerum ſi ſucco ejus madefactum feratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. [6] In totum vero nec erucas, ſi palo imponantur in hortis oſſa capitis ex equino genere, feminæ dumtaxat. [7] Adverſus erucas & cancrum fluviatilem in medio horto ſuſpenſum

NOTÆ.

6. *Quo denſior eſt, eo tenuior.*] Vide Notas & Emendat. num. XXIII.

7. *Aut vento, aut fumo.*] Gratius, in Cyneget.

Illa vel ad flatus Helices appande ſerenæ,
Vel caligineo laxanda reponito fumo.

8. *Ac lucubrationibus.*] Lucubratione veſpertina, vel antelucana, ut dictum eſt lib. 18. ſect. 63. Eſt enim illud e nocturnis operibus, quæ vigilia conſtant, cum ſint noctes tum tanto ampliores. *Malus eſt autem paterfamilias*, ut dictum eſt lib. ſup. 8. *quiſquis interdiu faceret quod nocte poſſet, niſi in tempeſtate cæli.*

9. *Alabandica.*] Gratius, in Cyneget. verſ. 46.

At pauper rigui cuſtos Alabandicus horti
Cannabias nutrit ſilvas, quam commoda noſtro
Armamenta operi! gravis eſt tutela ſed ipſis,
Tu licet Æmonios includas retibus urſos.

Valide, inquit, prædam ſibi concreditam tuebuntur plagæ ex cannabi Alabandica, ne qua perrumpat: ne Æmonii quidem urſi.

10. *Improbatur.*] Stupa vocatur id quod lini cannabiſve cortici vel medullæ eſt proximum.

11. *Quæ meſa.*] Μέση Græcis media eſt.

12. *Mylaſea.*] A Mylaſis oppido Cariæ, de quo lib. 5. ſect. 29.

13. *Roſea.*] Id ei cannabi nomen a Roſeæ campis, de quibus in agro Sabino dictum eſt lib. 3. ſect. 17. & lib. 17. ſect. 3.

14. *Ferulæ.... diximus.*] Libro 13. ſect. 42.

15. *Semen ejus.*] Sic umbellam vocat, quæ ſemen complectitur, cum cauliculis.

16. *Duo ejus genera.*] Ejus nempe ſeminis, ſeu fructus, qui edulis eſt, duo ſunt genera: alterum e caulibus petitum, alterum e racemis quos condiunt. De ferulæ conditura Columellam vide, lib. 12. cap. 7.

17. *Corymboſque.*] Corymbi proprie dicuntur ederarum uvæ, dependentibus acinis coactæ: transferuntur tamen ad multos herbarum fructus, quarum faſtigia acini jucunda veſtiftate comant.

Sect. LVII. 1. *Namque & ocimum.*] Pallad. lib. 5. in Aprili, tit. 3. pag. 10. *Rem miram de ocimo Gargilius Martialis affirmat, quod modo purpureos, modo albos flores, modo roſeos pariat: & ex eo ſemine frequenter ſeratur, modo in ſerpyllum, modo in ſiſymbrium mutetur.* Hoc vero Theophr. habet, lib. 5. de cauſis, cap. 8. pag. 333.

2. *In calaminthan.*] Quam ſuperius mentaſtrum, & ſilveſtre mentæ genus vocavit, ſect. 47. In mentam mutari, εἰς μίνθην, dixit Theophr. lib. 2. hiſt. cap. 5. & lib. 6. hiſt. cap. 7. & lib. 2. de cauſis, cap. 8. Uterque recte.

3. *Et ex ſemine.*] Hæc totidem verbis Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 40. pag. 65. & Palladius, lib. 3. in Februar. tit. 24. pag. 68.

4. *Ab limodoro.*] Vide Notas & Emend. num. 24. Limodorum ſtatim ab radice cumino adnaſci, nec caule eſſe abſimili prodidit Theophr. lib. 8. hiſt. cap. 8. οὐκ ἀπεμφερὲς τῷ καυλῷ, &c.

5. *Alias privatim.*] Theophr. lib. 8. cap. 10. Ἔνια δὲ καὶ ψώραις καὶ ἅλμαις, καθάπερ τὸ κύμινον. *Nonnulla etiam ſcabie atque ſalſugine pereunt, ut cuminum.*

6. *Et ocimum.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 5. Ὑπὸ δὲ τὸ ἄστρον ὤκιμον λευκαίνεται.

7. *Omnia vero.*] Vide quæ diximus lib. 17. ſect. 13.

8. *Flaveſcunt.*] Ita MSS. recte, ut diximus libro 15. ſect. 36.

9. *Napis culices.*] Auctor Geopon. lib. 12. cap. 7. & Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 5.

10. *Porro vero privatim.*] Quæ in porro animalia naſcuntur, ἐν τῷ πράσῳ, inde πρασοκουρίδες appellantur: hæc ſtercus avide appetunt, in illudque ſubeunt, & ibi quieſcunt. Tunc venari ea facile eſt: alias capiendi nulla facultas datur. Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 5.

Sect. LVIII. 1. *Aut cinerem.*] Pallad. lib. 1. c. 35. p. 28.

2. *Siliquas una ſeri.*] Præcipue ervinas. Theophr. loc. cit. Pallad. loc. cit. *Vt olera animalia infeſta non generent.... præſtare fertur ervum aliquantulum ſatum, præcipue ubi radices & rapa naſcuntur.* Eadem habet Anatolius in Geopon. lib. 12. cap. 7. pag. 319.

3. *Sicut olerum cicer.*] Pallad. loc. cit. *Cicer inter olera, propter multa portenta, ſerendum eſt.*

4. *Arcet enim.*] Arcet erucas ab olere cicer. Has tamen ciceri ipſi innaſci auctor eſt Ælianus, lib. 9. hiſt animal. cap. 39.

5. *Et ſedi, quam.*] Subintellige, quam herbam. Id vero jam ſuperius attigit, lib. 18. ſect. 45. Vide quæ ibi diximus. Columella, lib. XI. cap. 3. pag. 405. *Vbi apricis regionibus poſt pluvias noxias inceſſerunt animalia, quæ a nobis appellantur erucæ, Græce autem κάμπαι nominantur, vel manu colligi debent, vel matutinis temporibus frutices olerum concuti.... Id tamen ſupervacuum eſt facere, ſi ante ſationem ſemina, uti jam prædixi, ſucco herbæ ſedi macerata ſunt: nihil enim ſic medicatis nocent erucæ.*

6. *In totum vero.*] Pallad. lib. 1. cap. 35. pag. 31. *Omnia ſemina horti vel agri feruntur ab omnibus malis & monſtris tuta ſervari, ſi.... equæ calvaria, ſed non virginis, intra hortum ponatur, vel etiam aſinæ: creduntur enim ſua præſentia fecundare quæ ſpectant.*

7. *Adverſus erucas.*] Pallad. loc. cit. pag. 28. *Aliqui flu-*

auxiliari narrant. [8] Sunt qui ſanguineis virgis tangant ea, quæ nolunt his obnoxia eſſe. Infeſtant culices hortos riguos præcipue, ſi ſint arbuſculæ aliquæ. [9] Hi galbano accenſo fugantur.

[10] Nam quod ad permutationem ſeminum attinet, quibuſdam ex iis firmitas major eſt, ut coriandro, betæ, porro, naſturtio, ſinapi, erucæ, cunilæ, & fere acribus. Infirmiora autem ſunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æſtiva omnia hibernis magis durant: minime autem gethyum. Sed ex his quæ ſunt fortiſſima, nullum ultra quadrimatum utile eſt, dumtaxat ſerendo. [11] Culinis & ultra tempeſtiva ſunt. CAP. XI.

LIX. [1] Peculiaris medicina raphano, betæ, rutæ, cunilæ, in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimum ſuavitati & fertilitati conferunt. [2] Ceteris dulcium aquarum rigua proſunt. Utiliſſimæ ex iis, quæ frigidiſſimæ, & quæ potu ſuaviſſimæ. [3] Minus utiles e ſtagno, [4] & quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina invehunt. Præcipue tamen imbres alunt. [5] Nam & beſtiolæ innaſcentes necantur.

LX. [1] His horæ rigandi, matutina atque veſpera, ne infervefcat aqua Sole. [2] Ocimo tantum & meridiana: etiam ſatum celerrime erumpere putant, inter initia ferventi aqua aſperſum. [3] Omnia autem tranſlata meliora grandioraque fiunt, maxime porri, napique. [4] In tranſlatione & medicina eſt, deſinuntque ſentire injurias, ut gethyum, porrum, raphani, apium, lactucæ, rapæ, cucumis. [5] Omnia autem ſilveſtria fere ſunt & foliis minora, & caulibus, ſucco acriora: ſicut cunila, origanum, ruta. [6] Solum vero ex omnibus lapathum ſilveſtre melius: [7] hoc in ſativis rumex vocatur, naſciturque fortiſſimum: traditur certe ſemel ſatum durare, nec vinci umquam a terra, maxime juxta aquam. Uſus ejus cum ptiſana tantum in cibis leviorem gratioremque ſaporem præſtat. [8] Silveſtre ad multa medicamina utile eſt. Adeoque nihil omiſit cura, ut carmine quoque comprehenſum reperiam, [9] in fabis caprini fimi ſingulis cavatis, ſi porri, erucæ, lactucæ, apii, intubi, naſturtii ſemina incluſa ferantur, mire provenire. [10] Quæ ſunt ſilveſtria, eadem in ſativis ſicciora intelliguntur, & acriora. CAP. XII.

LXI. Namque & ſuccorum ſaporumque dicenda differentia eſt, vel major in his [1] quam pomis. [2] Sunt autem acres cunilæ, origani, naſturtii, ſinapis. Amari, abſinthii, centaurei. [3] Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ. [4] Acuti, thymi, cunilæ. [5] Acuti & odorati, apii, anethi, feniculi. Salſus tantum e ſaporibus non naſcitur, aliquando extra inſidit pulveris modo, [6] ut cicerculis tantum.

LXII. Atque ut intelligatur vana, ceu plerumque, vitæ perſuaſio: panax piperis ſaporem reddit, & magis etiam ſiliquaſtrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, [1] ſmyrnium myrrhæ. [2] De panace abunde dictum eſt. [3] Libanotis locis putribus & macris ac roſcidis ſeritur ſemine. [4] Radicem habet oluſatri, nihil a thure

NOTÆ.

viales cancros pluribus locis intra hortum clavis figunt.

8. *Sunt qui ſanguineis.*] E ſanguineo frutice, de quo lib. 16. ſect. 30.

9. *Hi galbano.*] Pallad. lib. 1. cap. 35. pag. 29.

10. *Nam quod ad permutationem.*] Adverſus permutationem, ne mutentur, ne vetuſtate deteriora fiant. Theophraſtus, lib. 7. hiſt. cap. 6. Τῶν δὲ σπερμάτων τὰ μὲν ἐστιν ἰσχυρότερα, τὰ δὲ ἀσθενέστερα πρὸς διαμονήν, &c. Nam quæ reliqua hac ſectione continentur, ea totidem verbis Græce habet.

11. *Culinis.*] Ad uſum culinarum. Vide Notas & Emend. num. XXV.

Sect. LIX. 1. *Peculiaris.*] Theophr. lib. 2. de cauſis, cap. 7. pag. 240. *In olerum genere*, inquit, *humoribus ſalſis juvantur* ῥάφανος, τεῦτλιον, πήγανον, εὔζωμος, *braſſica, beta, ruta, eruca: hæc enim cum aquis ſalſis rigantur, longe meliora evadunt.*

2. *Ceteris dulcium.*] Reliqua deinceps Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 5.

3. *Minus utiles e ſtagno.*] Verba hæc ſunt Græci ſcriptoris, loc. cit. Χείριστα δὲ τὰ ἀλυκά, καὶ δυσμενῆ. Plinius vero καὶ τὸ λίμνης, aliunde accepit, ut cetera.

4. *Et quas elices.*] Elices ſunt ſulci aquarii, teſte Columella, lib. 2. cap. 8. Theophraſtus, loc. cit. Διὸ καὶ ἐκ τῶν ὀχετῶν ἧττον εὔχρηστα. συμπαραφέρει γὰρ σπέρματα τῶν πόας.

5. *Nam & beſtiolæ.*] Theophr. Ἀγαθὰ δὲ τὰ ἐκ Διός. ταῦτα γὰρ δοκεῖ καὶ φθείρειν τὰ θηρία γινόμενα, τὰ γόνιμα κατεσθίοντα.

Sect. LX. 1. *His horæ.*] Et hæc Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 5.

2. *Ocimo tantum.*] Theophr. loc. cit. & Pallad. lib. 5. in Aprili, tit. 3. pag. 110.

3. *Omnia autem.*] Theophr. loc. cit. qui pro napis, ῥαφανίδας habet, *raphanos.*

4. *In tranſlatione.*] Theophr. loc. cit. ubi pro raphano, ῥάφανον in exemplum affert, hoc eſt, braſſicam: quam Plinius vocabulo Græco expreſſit.

5. *Omnia autem ſilveſtria.*] Hæc deinceps Theophr. lib. 7 hiſt. cap. 6. ubi pro cunila θύμβραν adducit, de qua diximus ſect. 50.

6. *Solum vero.*] Lapathum ſilveſtre, inquit Theophr. loc. cit. ſativo ſuavius eſt ad guſtum: ſucco tamen acidiore eſt: τὸν δὲ χυλὸν ὅμως ὀξύτερον ἔχει.

7. *Hoc in ſativis rumex.*] Cum in hortis ſeritur. Vide lib. 20. ſect. 85.

8. *Silveſtre.*] Dicemus de eo, libro ſeq. ſect. 85.

9. *In fabis caprini.*] In globulis fimi, fabæ magnitudine; ſi cujuſque generis ſemina condantur.

10. *Quæ ſunt ſilveſtria.*] Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 6. Πάντα δὲ καὶ ξηρότερα τῶν ἡμέρων· καὶ ἴσως αὐτῷ τούτῳ πολλὰ καὶ δριμύτερα καὶ ἰσχυρότερα.

Sect. LXI. 1. *Quam pomis.*] Quot in pomis ſaporum ſint genera, dictum eſt antea, lib. 15. ſect. 32.

2. *Sunt autem acres.*] Theophr. lib. 1. hiſtor. cap. 19. Οἱ δὲ δριμεῖς, οἷον ὀριγάνου, θύμβρας, καρδάμου, νάπυος, οἱ δὲ πικροί, ἀψινθίου, κενταυρίου.

3. *Aquatiles,*] Theophr. loc. cit. Ἄλλη δὲ ὑδαρής .... οἷον σικύου, κολοκύνθης, θριδακίνης.

4. *Acuti, thymi.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXVI.

5. *Acuti & odorati.*] Theophr. loc. cit. Αἱ δὲ καὶ εὐώδεις, ὥσπερ αἱ τοῦ σελίνου, ἀνήθου, μαράθρου, καὶ τῶν τοιούτων.

6. *Ut cicerculis tantum.*] Vide Notas & Emendat. num. XXVII. Theophraſti ἐρεβίνθους, Plinius cicerculas ubique vocat.

Sect. LXII. 1. *Smyrnium myrrhæ.*] Vide Notas & Emendat. num. XXVIII.

2. *De panace.*] Libro 12. ſect. 58.

3. *Libanotis.*] Oribaſii interpres, lib. XI. fol. 204. *Libanotis vero, quam roſmarinum Romani vocant, qua utuntur ii qui coronas nectunt.* Eſt ſeſeli Æthiopicum herba Dodonæi, pag. 310. non roſmarinum hortenſe noſtrum, quod vulgo *Romarin* appellamus. Libanotidem in horto Regio vidimus.

4. *Radicem habet.*] Foris nigricantem, intus candidam.

differentem. Uſus ejus poſt annum ſtomacho ſaluberrimus. Quidam eam nomine alio roſmarinum appellant. [5] Et ſmyrnium olus ſeritur iiſdem locis, myrrhamque radice reſipit. Eadem & ſiliquaſtro ſatio. Reliqua a ceteris & odore & ſapore differunt, ut anethum. Tantaque eſt diverſitas atque vis, ut non ſolum [6] aliud alio mutetur, ſed etiam in totum auferatur. [a] Apio eximunt coqui obſoniis acetum: eodem cellarii in ſaccis odorem vino gravem.

Et hactenus hortenſia dicta ſint, ciborum gratia dumtaxat. Maximum quidem opus in iiſdem Naturæ reſtat, [7] quoniam proventus tantum adhuc, ſummaſque quaſdam tractavimus. Vera autem cujuſque natura non niſi medico effectu pernoſci poteſt, opus ingens occultumque divinitatis, & quo nullum reperiri poſſit majus. Ne ſingulis id rebus contexeremus, juſta fecit ratio, cum ad alios medendi deſideria pertinerent: longis utriuſque dilationibus futuris, ſi miſcuiſſemus. Nunc ſuis quæque partibus conſtabunt, poteruntque a volentibus jungi.

Interpretatio.

a *Apio.*] Apio *admixto* in obſoniis coqui mitigant aceti vim.

Notæ.

Dioſc. lib. 3. cap. 87. Ῥίζα καὶ λευκὴ, εὐμεγέθης, ὄζουσα λιβάνου. Et paulo ante, genus libanotidis alterum agnoſcit, quod radicem habeat, ῥίζαν ἐκ μὲν τῶν ἐκτὸς μέλαιναν· θλασθεῖσαν δὲ λευκήν.

5. *Et ſmyrnium.*] Illud nimirum, de quo ſuperius dictum eſt, ſect. 48. De eo rurſum Plinius lib. 27. ſect. 109. Radicis *odor myrrhæ habet qualitatem: unde & nomen.* Galenus, lib. de alim. facult. cap. 52. pag. 363. tom 2. 6. τὸ σμύρνιον αἰτ Romæ maxima copia diſtrahi, & habere quiddam aromaticum, καί τι καὶ ἀρωματῶδες ἔχει.

6. *Aliud alio.*] Alius ſapor alio vincitur.

7. *Quoniam.*] Quoniam uti quæque proveniant, explicuimus: ac de ſingulorum natura ſummatim atque generatim tractavimus.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XIX.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. I. 1. SED *fractum tusumque.*] Ita rescripsimus ex cod. Reg. 2. cum prius legeretur, *sed passum tusumque.* Adstipulatur ei lectioni Apuleius in libro de Remediis salutaribus, quem Salmasius quoque vidit, in Solin. pag. 261. Sic enim Plinianum locum hunc totum compilavit: *Parvo ergo semine nascitur, quod orbem terrarum ultro citro portat, tam gracili avena, tam non alte a tellure sublata: nec viribus suis nexum, sed fractum tusumque, & in mollitiem lanæ coactum.*

Sect. 2. II. *Et hi casses vel ferri aciem vincunt.*] Prius legebatur, *& hæ cassesve ferri*, &c. MSS. *& etasceve.* Nos ex conjectura ita rescripsimus. In MSS. *ve* pro *vel* nobis haud semel occurrit, ut alibi rursum circum monituri sumus.

Sect. 10. III. *CCCXC. annis ante nos.*] Nempe anno Urbis conditæ CCCCXL. ut dictum est lib. 13. sect. 30. & lib. 15. sect. 1. Hæc vero Plinius commentabatur anno DCCCXXX. ut ipse fatetur lib. 14. sect. 5. Quare a Theophrasto ad Plinium intervallum fuit CCCXC. annorum, non ut libri hactenus editi exhibent, CCCCXC. addita perperam centenarii nota, quæ superfluit.

Sect. 12. IV. *Et quod in Thracia iton, & quod in Græcia geranion.*] Mutilus hic locus in libris hactenus editis fuit, hoc modo: *& quod in Thracia ceraunium.* Nos refinximus fideliter, ut remur, ex libri hujus Indice, in quo diserte legitur, ex MSS. omnium fide, *Misy, iton, geranion.* Nec paulo sane certius ex ipso Theophrasto, hæc tria tuberum genera iisdem fere verbis laudante, apud Athen. lib. 2. pag. 62. Λέγει δὲ περὶ αὐτῶν Θεόφραστος· Τὸ ὕδνον ὃ καλοῦσί τινες Γεράνειον, καὶ εἴ τι ἄλλο ὑπόγειον· Καὶ πάλιν· Ἡ τῶν ἐγγειοτόκων τούτων γέννησις ἅμα καὶ φύσις, οἷον τοῦτε ὕδνου, καὶ τοῦ φυομένου περὶ Κυρήνην, ὃ καλοῦσι μίσυ. Δοκεῖ δ' ἡδὺ σφόδρα τοῦτ' εἶναι, καὶ τὴν ὀσμὴν ἔχειν κρεώδη. Καὶ τὸ ἐν τῇ Θρᾴκῃ δὲ γενόμενον ἶτον, &c. *De tuberibus hæc Theophrastus. Tuber quod geranion quidam nuncupant, & si quid aliud sub terra generatur. Ac rursum: Eorum quæ sub terra pariuntur, ejusmodi natura est atque generatio: quemadmodum tuberis & misy: sic enim vocant quod circa Cyrenen gignitur, & suavissimi gustus esse credunt, & odore carnis. Est & ejusmodi iton, quod in Thracia effodiunt*, &c. Adde & Apuleium, qui cum librum suum de salutaribus herbarum remediis (ut alii multi sua volumina) ex Plinio concinnarit, hunc locum inregrum fere sic repræsentat: ut Salmasius etiam vidit, in Solin. pag. 708. *Simile est quod in Cyrenaica provincia vocant misy, præcipuum suavitate odoris ac saporis: & quod in Thracia iton, & quod in Græcia geranion.* Eustathius in Iliad λ. tuber geranium pariter vocari auctor est: ἐστὶ γὰρ καὶ τῷ μύκητι ὃ τὸ ὕδνον τὸ καὶ γεράνειον καλοῦσί τινες.

Sect. 15. V. *Caule ferulaceo, aut simili crassitudine.*] Ita MSS. omnes, Reg. Colb. Th. & Chiffl. non uti hactenus editi, *haud simili:* Favet Theophr. lib. 6. histor. cap. 3. Τὸν δὲ καυλὸν ἡλίκον νάρθηξ, σχεδὸν τι τῷ πάχει παραπλήσιον.

Ibid. VI. *Folium ipsum vero deciduum.*] Hactenus *vere* legebatur: unde arrepta statim a Criticis, quos Salmasius secutus est in libello, cui titulum fecit Præfationis ad Plinium, pag. 104. occasio scribendi, perverse omnino reddita esse a Plinio hæc Theophrasti verba, e lib. 6. hist. cap. 3. ἅμα μὲν οὖν τῷ ἦρι τὸ μάσπετον ἀφίησι, quibus ille non amitti vere, sed emitti tum potius folia significat: At suspicionem omnem erroris abstulit sincera lectio codicum MSS. Reg. 1. Colb. Chiffl. &c. in quibus *vero*, non *vere* legitur. Quo porro tempore ea decidant, Plinius ipse post paulo declarat: *Folia aurei coloris pro semine fuisse, cadentia a Canis ortu Austro flante.* Cui sententiæ Theophrastus ipse suffragatur, ut in prioribus Notis monuimus.

Ibid. VII. *Rhizias, atque caulias, vilior illo, ac putrescens.*] Constans hæc est exemplarium omnium scriptura, Reg. Colb. Th. Chiffl. &c. qua succum cauliam appellatum viliorem esse, præstantiorem esse rhizian, haud obscure declaratur. Favet Theophrastus, lib. 9. hist. cap. 2. qui eadem habet: Καλοῦσι δὲ τῶν ὀπῶν τούτων τὸν μὲν καυλίαν, τὸν δὲ ῥιζίαν, καὶ ἐστὶ βελτίων ὁ ῥιζίας. καθαρὸς γὰρ καὶ διαφανὴς, καὶ ξηρότερος· ὁ δὲ καυλίας ὑγρότερος. Nequicquam refragante Apuleio, qui dum locum transcriberet ex vitioso codice, in lib. de remediis herbarum, *vilior ille*, legisse in eo videtur.

Sect. 18. VIII. *Caule ferulaceo, tenui, & ipso cibis indigenarum expetito, & unguentis, quidquid sit cum quo decoquatur.*] Libri hactenus editi, *& tingenti.* MSS. omnes, Reg. Colb. Th. etiam quos Pintianus vidit, *unguenti:* quod ille approbat, ac veteri more dictum pro *ungenti* putat. Nos ex conjectura, & cibis caulem eum, & unguentis expetitum interpretamur, quidquid sit demum cum quo decoquatur, seu rosa, seu lilium, aliudve simile quidpiam, unde unguenta constant: quæ planissima hujus loci sententia est.

Sect. 19. IX. *Hortoque & foco tantum contra invidentium effascinationes dicari videmus in remedio satyrica signa.*] Sic totidem plane apicibus ac litteris, teste Dalecampio, Chiffletianus codex, sic & alii probatissimi quos habemus. Prius legebatur: *Hortosque & fores tantum contra invidentium effascinationes dicari videmus. In remedio satyrica signa.* Salmasius Exercit. in Solin. pag. 310. *Hortoque & foro* mavult: cetero a nobis facit. Hortos certe dicari ac fores, nulla veterum monumenta indicant: dicari signa, tralatitium est: uti vel ex hac inscriptione palam est, quam Gruterus affert, pag. 66. LIBERO AVG. SIGNVM. SILENI. ET. SATYRI. Ut vero *horto & foco*, cum MSS. exemplaribus, quam *horto & foro*, ex Salmasii conjectura, quam nullis ille argumentis constabilit, libentius amplectamur, hæc faciunt. Primum, conditivorum exemplarium auctoritas, a quibus discedere religio est. Deinde quod fabri quoque ante caminos ipsi suos suspendere soliti erant signa ejuscemodi, resque turpiculas, arcendæ invidiæ causa: Græci προβασκάνια, *mutonia* Latini dixere, in vetere Glossario. Testis Julius Pollux, lib. 7. cap. 24. pag. 351. περὶ δὴ τὰς καμίνους τοῖς χαλκεῦσιν ἔθος ἦν γελοῖά τινα καταρτᾶν, ἢ ἐπιπλάττειν, ἐπὶ φθόνου ἀποτροπῇ· ἐκαλεῖτο δὲ βασκάνια, &c. Ut ab interiorum ædium focis ad fabrorum officinas hæc consuetudo transisse videri possit. Denique quod fluxisse hic mos a nobis credatur, ab illo foci exemplo, quod a Plinio recitatur, libro 36. extremo, his verbis: *Non præteribo & unum foci exemplum, Romanis litteris clarum. Tarquinio Prisco regnante tradunt repente in foco ejus comparuisse genitale e cinere masculini sexus: eamque quæ insederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captivam, consurrexisse gravidam. Ita Servium Tullium natum, qui regno successit. Inde & in regia cubanti puero caput arsisse visum, creditumque Laris familiaris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primum instituisse.* Hoc & alii scriptores referunt, quos ibi appellaturi sumus. Quid porro similius veri, quam ob id quoque foco deinceps dicata signa Satyrica fuisse; quæ ipsa esse τὰ αἰδοῖα in Notis prioribus animadvertimus?

Sect. 26. X. *Quando phthisin cordi intus inhærentem, &c.*] Phthisin certe, ut libri omnes editi habent, hoc est, tabem, congruere huic loco aptius, quam phthiriasin, hoc est, morbum pedicularem, nemo, opinor, inficias ierit. Tamen, ne quid dissimulem, in MSS. Reg. 1. *tiriasin*, in Reg. 2. *phthiriasin* diserte legimus. Quin Plinius alter Valerianus appellatus, lib. 4. de re Medica, cap. 1. hunc Plinii nostri locum exscribens, legisse sic omnino videtur. Nam de raphani virtutibus disputans, *Contra phthiriasin*, inquit, *succus ejus adhibetur, qui solus potest tenuitate subtili ad imi corporis liniamenta cor penetrare. Ægyptii enim reges, quibus erat studium scrutari corpora mortuorum, & causas valetudinum, occulta fide recognoscere, in corde ipso nasci ejusmodi vitium prodiderunt.* Quid si φθειριάσεως, seu pedicularis morbi causas, quod medicis omnibus adhuc latet, ex pravo cordis habitu, repeti jubeat?

Sect. 31. XI. *Silvestri minor & humida.*] Perperam in libris editis, *silvestris minores tumidæ*, cum sequatur proxime, *effossa quoque diu vivit.* In MSS. Reg. &c. *minore tumida.* Firmat emendationem Theophrastus, libro 7. hist. cap. 2. Τὸ δὲ ἄγριον ἐλαχιστέραν· Πολυχρονιώτερόν τε τοῦ ἀγρίου ... ἔχει δὲ σαρκώδη τὴν σάρκα, καὶ ἔνικμον. διὸ καὶ ἐξαιρεθεῖσα ζῇ πολὺν χρόνον.

Ibid. XII. *Florent confertim serpyllum, abrotonum.*] Prius legebatur, *florent cum fraxino.* Atqui florere fraxinum mature, & quidem priusquam serpentes prodeant, ipsemet admonuit, lib. 16. sect. 24. sero abrotonum, serpyllumque: abrotonum certe æstate, ut ait ipse lib. 21. sect. 34. Ex Theophrasto medicinam huic loco fecimus. Sic enim ille lib. 7.

hist. cap. 3. Ἀνθεῖ δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον ἀθρόον· τὸ δὲ κατὰ μέρος κάτω πρῶτον· εἶθ' ὅταν ταῦτα ἀπανθήσῃ, τὰ ἄνω· διὸ καὶ πολυχρόνιον ἐν τῷ ἀνθεῖν, καθάπερ κύαμος, καὶ τῆς πόας τὸ ἡλιοτρόπιον, &c. Ubi perspicuum est, tum a Græco scriptore, tum a Plinio, opponi ea inter se quæ confertim, & quæ particulatim, seu primum ab imo florescunt. Id enim Latinus auctor statim subjicit, *Ocimum autem particulatim, & ab imo incipit.*

Sect. 32. XIII. *Est & colorum differentia. In Isso enim & Sardibus, &c.*] Prius legebatur, *Samo enim & Sardibus.* In MSS. Reg. Colb. Chiffl. *differentia amisso enim & Sardibus.* Nostram egregie constabilit conjecturam Theophrastus, libro 7. hist. cap. 4. Ἐν Ἴσσῳ γὰρ μὲν ἄλλα ὅμοια τοῖς λευκοῖς· λευκὰ δὲ σφόδρα τῇ χροιᾷ· φέρειν δέ φασιν ὅμοια τοῖς Σαρδιανοῖς.

Sect. 33. XIV. *Si nutritur in capita.*] Voculam *si*, quam libri hactenus editi omiserunt, magno totius sententiæ detrimento, ex Reg. cod. & Colb. supplevimus: & quod certius aliquanto est, ex Columella. Sic enim ille lib. XI. cap. 3. *In eo autem porro, quod magni capitis efficere voles, servandum est, ut antequam translatum deponas, omnes radiculas amputes, & fibrarum summas partes intondeas. Tum testulæ vel conchæ,* &c. Fibras pro foliis eo capite haud raro usurpat.

Sect. 36. XV. *Nihil ocimo fecundius.*] Ita libri omnes, etiam manu exarati: reponere frustra conante Pintiano, *Nihil cumino fecundius.* Facit enim pro recepta lectione Theophrastus, lib. 7. hist. cap. 3. Πολυκαρπότατον δὲ τὸ ὤκιμον.

Sect. 37. XVI. *Aut rariore, & leviore.*] Sic pertinaciter libri omnes habent. Verum, an *læviore* rectius? nam læve, nec hirsutum, heleoselini folium paulo ante commendat. An *latiore* sincerius? Nam Theophrastus, lib. 7. hist. cap. 4. *Apii,* inquit, *tum in foliis, tum in caulibus discrimen constat: Aliud enim folio spisso, crispo, densoque: aliud rariore ac latiore, cauleque majore.* Τῶν δὲ σελίνων καὶ ἐν τοῖς φύλλοις, καὶ ἐν τοῖς καυλοῖς αἱ διαφοραί· τὸ μὲν γὰρ πυκνὸν, καὶ οὖλον, καὶ δασὺ τὸ φύλλον ἔχει· τὸ δὲ μανώτερον καὶ πλατύτερον· καυλὸν δὲ μείζω.

Sect. 38. XVII. *Astytida, quidamque eunuchion, quoniam hæc maxime refragetur Veneri.*] Astytida legi oportere, non uti prius, *Astylida*, evincit planissime hic Eustathii locus, unde & quæ vis subsit ei voci, intelligas. Sic igitur ille in Iliad. χ. pag. 1283. Δεδήλωται ἀλλαχοῦ (nempe pag. 849.) ὅτι ἐκ τοῦ στύειν γίνεται καὶ ὁ ἄστυτος· οἷον παρὰ Ξενάρχῳ, Πελοπιδῶν ἄστυτος οἶκος· ἤγουν ἄκαρπος· ἄγονος .... Φασὶ δὲ καὶ τὴν παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ ἱστορίαν, καὶ θριδακίνην τὴν ἐκ φύσεως πλατύφυλλον, καὶ τεθαλυῖαν, καὶ ἄκαυλον, ἀστύτιδα καλεῖσθαι ὑπὸ γυναικῶν· εὐνοῦχον δέ γε ὑπὸ τῶν Πυθαγορείων· ἐπειδὴ, φησιν, ἀσθενεῖς εἰσὶ πρὸς τὰ κατὰ τὴν Ἀφροδίτην οἱ συνεχῶς χρώμενοι θριδάξι, &c. Athenæi locus quem spectat, e libro secundo est, pag. 69. Eadem habet Florentinus in Geopon. lib. 12. cap. 13. pag. 333. Plura apud Eustathium vide, tum loco cit. tum pag. 849. & 862. quæ aut Græce transscribere, aut Latine reddere, pudor vetat. Porro ἀστυλὶς apud Hesychium longe est aliud, nempe planta unde viscum legitur. Eubuli vero Poëtæ Comici, apud Athen. lib. 2. pag. 69. tragœdiam scimus Ἀστύτους appellatam, in qua de lactucæ viribus disputatur.

Ibid. XVIII. *Cum prioris Camelii religio nimia eam negaret.*] Visa nobis potior ea lectio est, quam quæ recepta hactenus, excogitata ab Hermolao est, *cum priores caverent, religione nunc omni caret.* In codice Reg. 1. *cum priores cameli religio minime omne caret.* Apuleius, libro de remediis salutaribus, qui nondum editus in lucem, exstat in Bibliotheca Regia, totus ex Plinii verbis concinnatus, hunc locum ita expressit: *Divus certe hac lactuca conservatus in ægritudine fertur, prudentia Musæ Medici, cum prioris Cameli religio nimia ei abnegaret,* vel ipso teste Salmasio, qui pariter vidit, in Solin. pag. 1270. In Chiffl. cod. *Cameli religio nimia omni caret.* Camelii nomen ei medico fuisse videtur: & in Gruteri sane inscriptionibus Camelium haud semel legimus. Cur in diversam plane conjecturam Hermolaus abiret, causa hæc fuit, quod ab esu lactucæ abstinuisse veteres existimaret, religione ductos, quoniam sub ea sepultum Adonin ferunt, ab apro interfectum: quam ob rem & mortuorum edulium νεκύων βρῶμα ab Eubulo in Astytis, lactuca nominatur, apud Athen. lib. 2. pag. 69. Unde & Pellicerius in Notis MSS. num restitui locus hic ita posset, ambigebat: *Cum prior ætas eam religione Adonis nimia devitaret.* Sed hæc abesse nobis visa sunt longius a vestigiis veterum codicum, quibus institisse propius videmur. Quanquam & vox illa *prioris* haud facit animo sane delicato satis: visumque aliquando satius legi, *Cum Artorii Camelii religio* &c. Artorium enim Augusti medicum in castris Philippensi prælio fuisse tradunt Eusebius in Chron. Lactantius lib. 2. cap. 8. Cælius Aurelian. lib. 3. cap. XI. & 14. Velleius Paterc. lib. 2. Valer. Max. lib. 7. cap. 1. Utrum igitur ita legi præstabilius fuerit, permittimus legentium arbitrio. Ut in lactuca porro, sic in beta ægris danda, priscorum religio fuit, de qua Plinius ipse hujus libri sect. 40. *Medici nocentiorem betam, quam olus, esse judicavere. Quamobrem appositas non memini: degustare etiam religio est, ut validis potius in cibo sint.*

XIX. *Sed durata runcatur, non sine difficultate, pruritivis hulceribus, ni munitis manibus id fiat.*] In libris hactenus editis, *provenientibus hulceribus.* In MSS. Reg. & Colb. *proritivis.* Unde nos *pruritivis* effecimus. Adjuvat Columella lib. XI. cap. 3. *Sed velata manu debet runcari, quam nisi contexeris, perniciosa nascuntur hulcera. Si tamen per ignorantiam nuda manu runcaveris, & prurigo atque tumor incesserit, oleo subinde perungito.* Sect. 45.

XX. *Minus hæc humido gaudet, æstate viret.*] Ita sane libri omnes. At ego libentius multo agnoverim, *Non minus hæc humido gaudet,* ut ad apium, de quo proxime sermo, respiciat: illud enim perinde ac mentam humido lætari Columella scribit lib. XI. cap. 3. *Apium,* inquit, *præcipue aqua lætatur, & ideo secundum fontem commodissime ponitur.* Et paulo post: *Menta dulcem desiderat uliginem: quam ob causam juxta fontem mense Martio recte ponitur.* Nisi forte, id quod simile veri arbitramur, de cælo, non de solo humido, intellexit auctor, quoniam proxime sequitur, *æstate viret.* Sect. 47.

XXI. *Athenienses napy appellaverunt, alii thapsi, alii saurion.*] De prima appellatione νάπυος, suo loco egimus: Θάψι, ob similitudinem cum ferulæ thapsiæ semine, qua de egimus lib. 13. sect. 43. dici suspicabamur: Σαύριον, quod acrimonia sua, ceu lacerta, mordeat: est enim Græcis lacerta σαῦρα. Quam ob causam & σαυρίδιον, dixere nasturtium, quod nares torquet. Verum pro *thapsi*, num legi *thlaspi* sit satius, considerandum: Nam lib. 27. sect. 113. thlaspi quidam napy vocant: & Hesychius, Θλάσπις, inquit, πόα, ἣν ἔνιοι σαύριον. Dictum autem thlaspi tum sinapi fuerit, a θλάω, quod molitur frangiturque. Sect. 54.

XXII. *Serpyllo & sisymbrio montes plerique scatent.*] Ita libri omnes: quanquam sunt qui malint, *montes planaque scatent.* Sed non admodum favet ei conjecturæ Theophrastus, libro nempe hist. plant. sexto, cap. 4. Παρ' ἄλλοις δὲ ὄρη πλήρη καὶ τόποι, καθάπερ ἐν τῇ Θρᾴκῃ. Quod porro proxime sequitur apud Plinium, *Sicut in Thracia: Utique deferunt ex iis avulsos ramos, seruntque:* sic restitutum a nobis intelligito, cum prius legeretur, *ubi aquæ deferunt .... seruntque,* quod insulsum per se apparet. In MSS. *ut eaque deferunt.* At Theophrastus, loc. cit. & nostram fulcit emendationem, & quæ sit loci sententia, aperit. Καὶ γὰρ ἑρπυλλός ἐστιν ἄγριος, ὃν κομίζοντες ἐκ τῶν ὀρῶν φυτεύουσι· καὶ ἐν Σικυῶνι καὶ Ἀθήνησιν ἐκ τοῦ Ὑμηττοῦ. *Et serpyllum silvestre est, quod deferunt e montibus, seruntque: item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto.* Sect. 55.

XXIII. *Quo densior est, eo tenuior.*] Ita scribi oportere, non *tenerior*, rei fides historiaque comprobat, non modo in cannabi, sed in omni plantarum genere, ut quo densius spissiusque sata sunt, eo graciliora surgant: alioqui quid cannabis teneritate opus, quando in usum cibi planta non veniat? Sect. 56.

XXIV. *Et cuminum necatur ab limodoro, nisi repurgetur.*] Hactenus editum, *ab imo dorso*, quod plane insulsum est. Auctor emendandi Theophrastus exstitit, lib. 8. hist. cap. 8. Τὸ δὲ ὑποφυόμενον εὐθὺς ἐκ τῆς ῥίζης τῷ κυμίνῳ ... τὸ λιμόδωρον, μονόκαυλον, ... ῥίζαν δὲ ἔχει ὑποστρόγγυλον. *Quod autem statim ab radice cumino subnascitur, & limodorum vocatur, unicaule est .... & radice subrotunda innititur.* Sic enim in edit. Ald. & Basil. legitur. Alii αἱμόδωρον. ἱμόδερον alii legi malunt, Dalecampius in hist. plant. pag. 485. Sed λιμόδορον omnino scribendum cum Pellicerio sentimus, in Notis marginalibus MSS. ad Theophrasti locum citatum. Sect. 57.

XXV. *Culinis & ultra tempestiva sunt.*] Libri antehac editi, *Cunilis*, inepte. Errorem Theophrastus retegit, lib. 7. hist. cap. 6. ubi in eodem argumento habitat: Πρὸς δὲ τὴν μαγειρικὴν χρείαν ἐπὶ πλείω διαμένει. *Ad usum culinarium, sive cibarium, diutius perdurant.* Vidit hoc ante nos Pintianus. Sect. 58.

XXVI. *Acuti, thymi, cunile.*] Prius legebatur, *acuti tantum cunila.* At in MSS. Reg. 1. Colb. &c. *acuti tami* &c. In Reg. 2. *Acuti tumi.* Nos *thymi* auctore Theophrasto rescripsimus: Sic enim ille lib. 1. hist. cap. 19. αἳ δὲ ἤδη δριμύτητά τινα ἔχουσι: καθάπερ ἡ τοῦ θύμου καὶ θύμβρας. *Nonnulli acrimoniam quamdam sortiuntur, ut thymus & satureïa.* Sect. 61.

XXVII. *Ut cicerculis tantum. Atque ut.*] Insigniter corruptus ad hunc diem locus hic exstitit, cum ita legeretur, *& circulis tantum aquæ.* Auctor emendandi fuit Theophrastus, lib. de causis plant. cap. 14. pag. 366. Οὐδὲν τῶν φυομένων ἁλυκόν· ὥστε καὶ ἐν ἑαυτῷ τοιοῦτον ἔχειν τὸν χυλόν· ἀλλ' ἐν τοῖς περὶ τὰ ἔξω γίνεταί τις ἁλμυρὸς, οἷον καὶ τοῖς ἐρεβίνθοις. *Nihil in genere plantarum salsum percipitur: scilicet ita ut in se talem habeat saporem. Sunt enim quorum summam partem duntaxat salsugo quædam obducit, ut cicer.* Hujus loci vitium subodoratus est ante nos Pintianus, qui ex eodem Theophrasti loco legi censuit oportere, *ut ciceris tantum cuti.* Ibid.

XXVIII. *Smyrnium myrrhæ.*] Subintellige, saporem reddit. Prius legebatur, *myrrha myrrhæ*, insulse. Ipsa loci sententia prodit, tergeminam modo plantam laudari, libanotidem, siliquastrum, smyrnium: quarum naturæ deinceps explanantur. Sect. 62.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XX.

I. AXIMUM hinc opus Naturæ ordiemur, & cibos suos homini narrabimus, faterique cogemus ignota esse, per quæ vivat. Nemo id parvum ac modicum existimaverit, nominum vilitate deceptus. Pax simul in his aut bellum Naturæ dicetur, odia, amicitiæque rerum surdarum ac sensu carentium: &, quo magis miremur, omnia ea hominum causa, quod Græci sympathiam appellavere: [1] quibus cuncta constant, ignes aquis restinguentibus, aquas Sole devorante, Luna pariente, altero alterius injuria deficiente sidere. Atque ut a sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, [2] & alio rursus abigente a sese: adamantem opum gaudium, infragilem omni cetera vi & invictum, sanguine hircino rumpente, quæque alia in suis dicemus locis, paria, vel majora mira. Tantum venia sit, a minimis, sed a salutaribus ordienti, primumque ab hortensiis.

II. [1] Cucumim silvestrem esse diximus, multo infra magnitudinem sativi. Ex eo fit CAP. I.
medicamentum, quod vocatur [2] elaterium, succo expresso [3] e semine. Cujus causa [4] nisi maturius incidatur, semen exsilit, oculorum etiam periculo. [5] Servatur autem decerptus una nocte: postero die inciditur arundine. [6] Semen quoque cinere conspergitur, ad coërcendam succi abundantiam: qui expressus suscipitur aqua cælesti, atque subsidit: deinde Sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium usus. [7] Obscuritates & vitia oculorum sanat, genarumque hulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus vitium, non attingi uvas ab avibus. [8] Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succoque dentium dolori medetur. [9] Arida cum resina impetiginem & scabiem, [10] quæ psoram & lichenas vocant,

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Quibus cuncta constant.*] Mira est, inquit, rerum etiam sensu carentium consensio & conspiratio ad hominum utilitates procurandas: quam conspirationem, ac veluti condolentiam & commiserationem Græci συμπάθειαν vocant: etsi ignes & aquæ quibus cuncta constant, Sol ac Luna, quibus cuncta gignuntur, perpetuum sibi bellum indixisse videantur. Hunc locum Pintianus cum non intelligeret, mutilum esse ac vitiatum falso existimavit: & *antipathiam* addi hic oportere.

2. *Et alio rursus abigente.*] Nempe Theamede lapide, de quo lib. 36. sect. 25. Vide Notas & Emend. num. I.

Sect. II. 1. *Cucumim . . . diximus.*] Superiore libro, sect. 24. Diosc. lib. 4. cap. 154 Σίκυς ἄγριος τῷ καρπῷ μόνῳ διαφέρει τοῦ ἡμέρου σίκυος· ἐλάσσονα πολλῷ ἔχων, &c.

2. *Elaterium.*] Ita vocatur a Celso, lib. 5. cap. 12. Galenus, tom. 2. in Explic. vocum Hippocr. pag. 89. Ἐλατήριον, οὐ μόνον τὸ ἀπὸ τοῦ ἀγρίου σικύου γιγνόμενον, ἀλλὰ καὶ πᾶν τὸ τὴν κάτω κοιλίαν καθαῖρον. *Elaterium, non solum ex silvestri cucumere factum, sed etiam omne quod alvum purgat per infernas partes.* Hesychius: ἐλατήριον, φάρμακον καθαρτικόν. Scribonius Largus, Compos. 70. *Elaterium, qui est succus cucumeris silvatici.* Ἀπὸ τοῦ ἐλᾷν, pellere, quasi depulsorium, quod vim purgandi habet acrem.

3. *E semine.*] Hoc est, e fructu. Theophrastum consule, ita statuentem, lib. 9. histor. cap. 10. Τὸ δὲ σπέρμα χυλισθὲν ποιεῖ τὸ ἐλατήριον. *Succus expressus e semine facit elaterium.* At Diosc. lib. 4. cap. 155. Τὸ δὲ λεγόμενον ἐλατήριον ἐκ τοῦ καρποῦ τῶν σικύων σκευάζεται. &c. ubi parandi idem artificium fuse edocet, quod a Plinio paulo contractius.

4. *Nisi maturius.*] Ante nimirum quam maturitatem sit assecutus. Nam si maturitas exspectetur, tum tactu vel impulsu tenuissimo pediculus cucumim destituit, factoque ostiolo statim internus humor summo cum impetu, una cum semine, ejaculatur. Cucumim asininum vocant: ut recte Anguillara, part. 14. pag. 291. Vidimus in horto Regio: est & in Eystetensi: A Dodonæo pingitur, pag. 652.

5. *Servatur autem.*] Diosc. loc. cit.

6. *Semen quoque.*] Semen iterum pro fructu usurpat. Nunc Diosc. parum ab eo discedit.

7. *Obcuritates &c.*] Diosc. loc. cit.

8. *Radix autem.*] Diosc. lib. 4. cap. 154. Marcellus Empir. cap. 36. pag. 250. Plinius Valer. lib. 3. cap. 14. Apuleius, cap. 113. tit. 1. *Ad nervorum dolorem, & podagram: Cucumeris silvatici radices in olei cibarii pondo tribus decoques ad tertias, & exinde perunges, sanabuntur.* Et tit. 4. *Cum aceto decocta radix valet contra podagram.* Accepere isti a Celso, lib. 4. cap. 24. *Fovere oportet spongia, quæ in aquam calidam demittatur, in qua cucumeris silvestris radix decocta sit.*

9. *Arida cum resina.*] Diosc. loc. cit. Μετὰ ῥητίνης τερεβινθίνης. Aridam autem radicem intellige: ξηρὰ δὲ καὶ λεῖα ἀλφοὺς, λέπρας, καὶ λειχῆνας σμήχει. Adde & Theophr. lib. 9. hist. cap. 10.

10. *Quæ psoram.*] Ψώρα scabiei genus est, corporis summam cutem varia erosione depascens, furfurosaque magis quam squamosa ex se remittens. Vulgo, *le mal saint Mein.* At λειχὴν impetiginosi morbi genus, quod mentagram Latinos vocasse Plinius auctor est, lib. 26. sect. 2. fœdo pariter cutis furfure totos primum vultus, deinde vero & colla, pectusque, & manus occupante, oculis tantum immunibus. Martialis lib. XI. Epigr. 99.

Nec triste mentum, sordidique lichenes.

Gallis, *Dartre farineuse.*

[11] parotidas [12] & panos ſanat, & cicatricibus colorem reddit. [13] Et foliorum ſuccus auribus ſurdis cum aceto inſtillatur.

III. [1] Elaterio tempeſtivus eſt autumno : [2] nec ullum ex medicamentis longiore ævo durat. [3] Incipit a trimatu. Si quis recentiore uti velit, paſtillos in novo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quo vetuſtius : fuitque jam ducentis annis ſervatum, ut auctor eſt [4] Theophraſtus. [5] Et uſque ad quinquageſimum lucernarum lumina extinguit. Hoc enim veri experimentum eſt ; ſi admotum prius quam extinguat, ſcintillare ſurſum ac deorſum cogat. [6] Pallidum ac læve herbaceo ac ſcabro melius, ac leniter amarum. [7] Putant conceptus adalligato ſemine adjuvari, ſi terram non attigerit. Partus vero, ſi in arietis lana alligatum inſcientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab enixu rapiatur extra domum.

Ipſum cucumim qui magnificant, naſci præcipuum in Arabia, mox in Arcadia, Cyrenis alii tradunt, [8] ſimilem heliotropio, cujus inter folia & ramos provenire magnitudine nucis juglandis. [9] Semen autem eſſe ad ſpeciem ſcorpionum cauda replexa, ſed candida. Aliqui etiam ab eo ſcorpionium cucumim vocant, efficaciſſimum contra ſcorpionum ictus & ſemine & elaterio, & ad purgandum uterum alvoſque. Modus portione virium ab dimidio obolo [10] ad ſolidum. Copioſius necat. Sic & contra [11] phthiriaſin bibitur : [12] & hydropiſes. [13] Illitum anginas [14] & arterias cum melle & oleo vetere ſanat.

Cap. II. IV. Multi hunc eſſe apud nos [1] qui anguinus vocetur, ab aliis erraticus, arbitrantur. Quo decocto ſparſa mures non attingunt. Iidem podagris cum articuli morbis decoctum in aceto illinunt, præſentaneo remedio. Lumborum vero dolori ſemine Sole ſiccato, dein trito, triginta denariorum pondere in hemina dato aquæ. Sanat & tumores ſubitos illitum cum lacte mulierum. [2] Purgat eas elaterium. [3] Sed gravidis abortum facit. Suſpirioſis prodeſt. [4] Morbo vero regio in nares conjectum. [5] Lentigines ac maculas e facie tollit in Sole illitum.

V. Multi eadem omnia ſativis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Namque & eorum ſemen, quantum tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potumque in vino, tuſſientibus auxiliatur. Sed & phreniticis in lacte mulieris. [1] Et dyſentericis acetabuli menſura. [2] Purulenta autem exſpuentibus, cum cumino pari pondere, & jocineris

NOTÆ.

11. *Parotidas.*] Παρωτὶς. *Tumores repentinos ſub auribus innatos, parotidas vocamus.*, inquit Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 8. de parotidibus. Galli, *Parotide.*

12. *Et panos.*] Dioſc. φύματα ῥήσσει. Φῦμα tumor eſt præter naturam obortus in quacumque corporis parte, cum inflammatione : & hos appellant aliqui panos. Celſo lib. 5. cap. 25. panus tumor dicitur non altus, latus, in quo quiddam puſtulæ ſimile eſt. Sunt qui φύγεθλον dici Græce velint, & a phymate differre. Vide Gorræum in Definit. Med. Apuleïus, cap. 113. tit. 3. pro panis tumores dixit.

13. *Et foliorum.*] Dioſc. loc. cit. Ἁρμόζει δὲ ὁ τῶν φύλλων χυλὸς ἐνσταζόμενος ὠταλγίαις. Sic & radicis ſuccum ad ſonitum aurium emendandum prodeſſe Celſus monet, lib. 6. cap. 7.

Sect. III. 1. *Elaterio.*] Theophr. lib. 9. hiſtor. cap. 10. Τίλλεται δὲ τοῦ φθινοπώρου (τὸ σπέρμα,) τότε γὰρ βέλτιστον. *Legitur autumno fructus : tunc enim optimus* ad elaterium concinnandum.

2. *Nec ullum.*] Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 14.

3. *Incipit a.*] A bimatu ad decennium utile eſſe dejectionibus ſcribit Dioſcor. loc cit.

4. *Theophraſtus.*] Nunc eſt in libro 9. hiſtor. cap, 14.

5. *Et uſque.*] Humorem ſervat ad illud uſque tempus : quare etiam tum lucernis admotum, lucem extinguit, ob humoris copiam : Ἀλλ' ἄχρι πεντήκοντα ἐτῶν σβέννυσι προσφερόμενον τοὺς λύχνους· αἰτία δὲ τῆς χρονιότητος ἡ ὑγρότης. Theophraſtus loc. cit.

6. *Pallidum.*] Sic Dioſcor. lib. 4. cap. 154. candidum ac læve, guſtuque amarum, λευκὸν, λεῖον, πικρότατον τῇ γεύσει anteponit alteri quod ſcabrum eſt, & porracei herbidive coloris : τὸ μέντοι πρασίζον, καὶ τραχὺ, φαῦλον.

7. *Putant.*] Superſtitioſe.

8. *Similem heliotropio.*] Tricocco nimirum, ſive ſcorpiuro heliotropio, de quo lib. 22. ſect. 29. Hæc vero non de cucumere quovis, ſed Arabico, Arcadico, Cyrenaïcoque accipienda ſunt.

9. *Semen autem eſſe.*] Semen cucumere illo peregrino incluſum intelligit.

10. *Ad ſolidum.*] Ad integrum obolum. Dioſc. loc. cit. Ἡ δὲ τελεία δόσις, ὀβολός· ἡ δὲ ἐλαχίστη, ἡμιωβόλιον. ... πλεῖον γὰρ ποθὲν κίνδυνον ἐπιφέρει.

11. *Phthiriaſin.*] Φθειρίασις, pedicularis morbus eſt, in quo pediculi acervatim per cutim erumpunt. Gignuntur vero ii non in ſuperficie cutis, ut furfures : *ſed in ejus profundo*, inquit Gorræus in Defin. Med.

12. *Et hydropiſes.*] M S S. omnes, *hydropicis.* Sed *hydropiſes* legi ſtructura orationis jubet. Eſt autem hydrops morbus, quem Latini aquam inter cutem vocant : ejus tres ſpecies Celſus definit, lib. 3. cap. 21.

13. *Illitum.*] Dioſc. loc. cit. Συναγχικοῖς δὲ διάχρισμα πρακτικὸν μετ' ἐλαίου παλαιοῦ, ἢ μέλιτος, ἢ χολῆς ταυρείας. De angina Celſus libro & cap. quarto. *Peſtiferum acutumque morbum in faucibus noſtri anginam vocant : apud Græcos nomen, prout ſpecies eſt. Interdum enim neque rubor, neque tumor ullus apparet, ſed corpus aridum eſt, vix ſpiritus trahitur, membra ſolvuntur, id* συνάγχην *vocant. Interdum lingua fauceſque, cum rubore intumeſcunt, vox nihil ſignificat, oculi vertuntur, facies pallet, ſingultuſque eſt, id* ὡς συνάγχη *vocatur. Illa communia ſunt : æger non cibum devorare, non potionem poteſt : ſpiritus ejus includitur. Levius eſt, ubi tumor tantummodo & rubor eſt, cetera non ſequuntur, id* παρασυνάγχην *appellant.*

14. *Et arterias.*] Hoc eſt fauces, angina ſcilicet & ſuffocatione ſpiritus laborantes. In faucibus enim aſpera arteria eſt, quæ ſpiritus conceptaculum, quo vox editur.

Sect. IV. 1. *Qui anguinus.*] Cucumis flexuoſus Lobelio, a quo pingitur in Obſervat. pag. 363, ita dictus a figura fructus, qualem in horto Regio vidimus.

2. *Purgat eas.*] Mulieres.

3 *Sed gravidis.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 154. Κινεῖ δὲ τὸ ἐλατήριον καὶ ἔμμηνα, καὶ ἔμβρυα κτείνει ἐν προσθέτῳ. *Menſes ciet, & partus necat elaterium in peſſo ſubditum.*

4. *Morbo vero.*] Dioſc. loc. cit. Ἐγχυθὲν δὲ μετὰ γάλακτος εἰς τοὺς ῥώθωνας, ἴκτερον ἀποκαθαίρει, &c. *Cum lacte naribus infuſum, regium morbum pellit*, &c. Quis ſit morbus regius, dicemus ſect. XXXIV.

5. *Lentigines.*] Sic etiam Marcellus Empir. cap. 19. pag 129.

Sect. V. 1. *Et dyſentericis.*] Inter inteſtinorum mala, inquit Celſus, lib. 4. cap. 15. tormina eſſe conſueverunt, δυσεντερία Græce vocatur. Intus inteſtina exhulcerantur : ex his cruor manat : iſque modo cum ſtercore aliquo, ſemper liquido, modo cum quibuſdam quaſi mucoſis excernitur : interdum ſimul quædam carnoſa deſcendunt. Frequens dejiciendi cupiditas, dolorque in anu eſt, &c. Plinius Valer. lib. 4. cap. 15. *Semen cucumeris dyſentericis ex lacte muliebri acetabuli menſura datum prodeſt.*

2. *Purulenta.*] Plinius Valer. loc. cit. ad verbum.

vitiis in aqua mulsa. [3] Urinam movet ex vino dulci, & in renum dolore clysteribus simul cum cumino infunditur.

VI. [1] Pepones qui vocantur, refrigerant maxime in cibo, & emolliunt alvum. [2] Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. [3] Radix sanat hulcera concreta in modum favi, [4] quæ ceria vocant. [5] Eadem contrahit vomitiones: siccatur, & in farinam tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita ut qui biberit, quingentos postea passus ambulet. [6] Hæc farina & in smegmata adjicitur. Cortex quoque vomitionem movet, faciem purgat. [7] Hoc & folia cujuscumque sativi illita. Eadem cum melle & [8] epinyctidas sanant: [9] cum vino, canis morsus. [10] Item millepedæ: [11] sepa Græci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori præcipue [12] nocivam. Morsum tumor insequitur, & putrescit locus. [13] Ipse cucumis odore defectum animi. Coctos deraso cortice, ex oleo & melle, jucundiores esse certum est.

VII. Cucurbita quoque silvestris invenitur, [1] spongos a Græcis appellata, inanis (unde & nomen) digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens. Hujus commanducatæ succus stomacho admodum prodest. CAP. III.

VIII. [1] Colocynthis vocatur alia, ipsa plena, sed melior quam sativa. [2] Utilior pallida, quando ejus sunt medicinæ. [3] Herbacea arefacta per se inanit alvum. [4] Infusa quoque clysteribus, intestinorum omnibus vitiis medetur, & renum, & lumborum, & paralysi: ejecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias: [5] tutissimo infunduntur oboli quatuor. Prodest & stomacho, farinæ aridæ pilulis cum decocto melle sumptis. In morbo regio utiliter semina ejus sumuntur, & protinus aqua mulsa. [6] Carnes ejus cum absinthio & sale dentium dolorem tollunt. [7] Succus vero cum aceto calefactus mobiles sistit. [8] Item spinæ, & lumborum, ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. [9] Præterea, mirum dictu, semina ejus si fuerint pari numero adalligata febribus, sanare dicuntur, quas [10] Græci periodicas vocant. [11] Sativæ quoque rasæ succus tepefactus auribus medetur. Caro ejus interior sine semine, clavis pedum, & suppurationibus, quæ [12] Græci vocant apostemata. [13] Decoctæ autem universæ succus, dentium motus stabilit,

NOTÆ.

3. *Urinam movet.*] Plinius Valer. loc. cit. Diocles item Carystius, libro primo de tuenda valetudine, apud Athen. lib. 2. pag. 68. cucumim elixum ad ciendam urinam laudat in primis.

Sect. VI. 1. *Pepones.*] Ad verbum hæc Plinius Valer. lib. 4. cap. 14.

2. *Caro eorum.*] Plinius Valer. loc. cit. & Diosc. lib. 2. cap. 164. Ἡ δὲ τοῦ πέπονος σάρξ ... ὀφθαλμοῦ φλεγμονὰς πραΰνει.

3. *Radix sanat.*] Iisdem verbis Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. Diosc. quoque loc. cit. Ὑγιάζει δὲ καὶ κηρία καταπλασθεῖσα μετὰ μέλιτος.

4. *Quæ ceria.*] Κηρία, & μελικηρίς, a favi mellisque similitudine, propter foramina, & mellei coloris emanantem humorem, ut testis Aëtius serm. 8. cap. 15. pag. 8. *Tubercula, quæ* μελικηρία, *id est, favi*, inquit Celsus, lib. 5. cap. 18.

5. *Eadem contrahit vomitiones.*] Vomitionem movet. Vide Notas & Emend. num. II.

6. *Hæc farina & in smegmata.*] Etiam & smegmatis vicem obtinet, & faciei nitorem conciliat, succus cum semine, auctore Diosc. lib. 2. cap. 164. Ὁ δὲ χυλὸς σὺν τῷ σπέρματι μιγεὶς ἀλεύρῳ καὶ ξηρανθεὶς ἐν ἡλίῳ, σμῆγμα γίνεται ῥυπτικὸν καὶ λαμπρυντικὸν προσώπου. De radice vero in farinam tusa consentit Plinio Galenus, lib. 8. de simpl. medic. facult. pag. 228. Est autem σμῆγμα medicamentum ad tergendum. Unde & denfitiricia tergendis dentibus sic appellantur.

7. *Hoc & folia.*] Hoc præstant, inquit, nempe faciem purgant & folia sativi cucumeris, trita, & illita.

8. *Epinyctidas.*] Corn. Celsus, lib. 5. cap. 28. *Pessima pustula est*, inquit, *quæ* ἐπινυκτὶς *vocatur: colore vel sublivida, vel subnigra, vel alba esse consuevit. Circa hanc autem vehemens inflammatio est: & cum adaperta est, reperitur intus exhulceratio mucosa. Color est humori suo similis. Dolor ex ea supra magnitudinem ejus est: neque enim faba ea major est. Atque hæc quoque oritur in eminentibus partibus, & fere noctu: unde nomen quoque a Græcis ei* ἐπινυκτὶς *impositum est.* Hactenus Celsus. Est & alia ei voci vis, de qua dicemus sect. 21.

9. *Cum vino, canis morsus.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 15.

10. *Item millepedæ.*] Subintellige, morsus sanat. Multipedam vocat idem, sect. 20.

11. *Sepa Græci.*] Σῆπα, a tabe quam infligit suo morsu, in quo vis tabifica inest, σηπτικὴ δύναμις. De hac millepeda dicetur uberius lib. 29. sect. 39. Alius ab isto seps est, de quo Lucanus lib. 9. vers. 723. & Diosc. lib. 2. cap. 70. serpentis nimirum genus, aut lacertæ potius.

12. *Nocivam.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Usus & ea voce Phædrus, lib. 1. fab. 29.

Plerumque stulti risum dum captant levem,
Gravi distringunt alios contumelia,
Et sibi nocivum concitant periculum.

13. *Ipse cucumis .... defectum animi.*] Subintellige, insequitur, ex antecedentibus: hoc est, pellit. Diosc. lib. 2. cap. 163. de cucumere sativo: ἀνακτητικὸς λειποθυμιῶν ὀσφραινόμενος, *olfactu defectos animo recreat.*

Sect. VII. 1. *Spongos a Græcis.*] Ita MSS. omnes, a fungosa nimirum laxitate, instar spongiæ. Libri editi, *somphos*, σομφὸς, quæ vox pariter inanem & fungosum sonat. Marcellus Empir. cap. 12. pag. 92. *Cucurbitæ radix quam Græci sonchon appellant:* Forte *spongon* rectius.

Sect. VIII. 1. *Colocynthis.*] Sive cucurbita silvestris. Diosc. lib. 4. cap. 178. Κολοκυνθὶς, οἱ δὲ κολόκυνθα ἀγρίαν, οἱ δὲ σικύαν πικράν, &c.

2. *Utilior pallida.*] Sic eligendam cucurbitam Dioscorides admonet, loc. cit. cum cœperit ad colorem pallidiorem vergere, ἀρχόμενον μεταβάλλειν ἐπὶ τὸ ὠχρότερον.

3. *Herbacea.*] Viridior, herbidique coloris.

4. *Infusa quoque.*] Diosc. loc. cit.

5. *Tutissimo.*] Ita codex Chiffletianus, & alii: quæ lectio ut nobis magis arrideat, quam quæ recepta hactenus, *sic tussienti infunditur obolis quatuor*, facit ipsa orationis series, & medicinæ ratio.

6. *Carnes ejus.*] Decoqui in eum usum cum aceto nitroque, jubet Diosc. lib. 4. cap. 178.

7. *Succus vero.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 66.

8. *Item spinæ &c.*] His vero morbis non succum prodesse, sed semen contritum, Marcellus Empir. prodidit, cap. 25. pag. 173. At succum Galenus quoque ischiadicis utilem fatetur, lib. 7. de facult. simpl. med. pag. 193. & Diosc. loc. cit.

9. *Præterea.*] Superstitiosum.

10. *Græci periodicos.*] Περιοδικοὶ πυρετοὶ, febres circulares, febrium circuitus, febres reduces, quæ statis certisque diebus recurrunt.

11. *Sativæ quoque.*] Ita Diosc. lib. 2. cap. 162. Marcellus Empiricus, cap. 9. pag. 77. & Plinius Valer. lib. 4. cap. 6. ubi ejus rei auctorem Galenum laudat. Galeni locus est e lib. 7. de facult. simpl. med. pag. 193. Scribonius Largus, Compos. 39. *Ad auriculæ & tumorem & dolorem sine hulcere, prodest cucurbitæ ramentorum succus tepens per strigilem in foramen auris dolentis infusus.*

12. *Græci .... apostemata.*] Diosc. loc. cit. Οἰδήματα καὶ ἀποστήματα πραΰνει. Ἀπόστημα suppurationem sonat: Galenus in definitionibus, ait esse transitum corporis ab inflammatione ad pus. Gallis, *une Apostume.*

13. *Decoctæ autem.*] Diosc. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 36.

& dolores inhibet. [14] Vinum cum ea fervefactum, oculorum etiam impetus. Folia ejus cum recentibus cupressi, contusa, & imposita: ipsa quoque tosta in argilla; ac trita cum adipe anseris, vulneribus medetur. [15] Nec non ramentis corticis recentes podagras refrigerat, [16] & ardores capitis, infantium maxime. [17] Et ignes sacros, [18] de strigmentis, vel his impositis, vel seminibus. [19] Succus ex strigmentis, illitus cum rosaceo & aceto, febrium ardores refrigerat. [20] Aridæ cinis impositus mire combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium consensu stomacho utilissimæ judicantur, & interaneorum vesicarumque exhulcerationibus.

IX. [1] Est & rapo vis medica. [2] Perniones fervens impositum sanat. [3] Item frigus pellit e pedibus. [4] Aqua decocti ejus fervens podagris etiam frigidis medetur: & crudum tusum cum sale, cuicumque vitio pedum. [5] Semen illitum & potum in vino, contra serpentes & toxica salutare esse proditur. [6] A multis vero antidoti vim habere in vino & oleo. [7] Democritus in totum ea abdicavit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus tulit, [8] etiam Venerem stimulari ab eis professus: Item Dionysius: magisque, [9] si eruca condirentur. [10] Tosta quoque articulorum dolori cum adipe prodesse.

X. [1] Silvestre rapum in arvis maxime nascitur, fruticosum, [2] semine candido, duplo majore, quam papaveris. Hoc [3] ad lævigandam cutem in facie, totoque corpore, utuntur, [4] mixta farina, pari mensura, ervi, hordei, tritici, & lupini. Radix ad omnia inutilis.

Cap. IV. XI. [1] Naporum duas differentias & in medicina Græci servant. [2] Angulosis foliorum caulibus florentis, quod bunion vocant, [3] purgationibus feminarum, [4] & vesicæ & urinæ utile decoctum, potum ex aqua mulsa, vel succi drachma. [5] Semen dysentericis tostum, tritumque in aqua calida, e cyathis quatuor. [6] Sed urinam inhibet, si non lini semen una bibatur. [7] Alterum genus buniada appellant, & raphano & rapo simile: se-

Notæ.

14. *Vinum cum ea.*] Diosc. loc. cit.

15. *Nec non ramentis.*] Diosc. loc. cit & Plinius Valer. lib. 4. cap. 6. Vide Notas & Emend. num. III.

16. *Et ardores capitis &c.*] Diosc. & Plin. Valer. locis cit. Marcell. Empir. cap. 1. pag. 35. Hunc capitis ardorem in pueris Græci σειρίασιν vocant: hoc est, ex vehementi Solis æstu capitis inflammationem. Adustionem infantium appellat idem lib. 30. sect. 47.

17. *Et ignes sacros.*] Ignis sacer morbi genus ex pustulis perexiguis, in quibus semper fere pus est, & sæpe rubor cum calore. Vulgo S. Antonii ignem appellant, *le Feu S. Antoine.* Sæpius tamen ubi Dioscorides ἐρυσιπέλατα dicit, Plinius qui ex iisdem fontibus hausit, sacros ignes reddit: vix ut aliud morbi genus intellexisse cum existimandum sit. Et in Glossis sane Græco-Lat. MSS. ἐρυσιπέλας, *sacer ignis* dicitur. Sacer autem, hoc est, *crudelis & pessimus*: quomodo Donatus ad 7. Æneid. Virgilii vocem *sacer* interpretatur: *unde*, subdit ille, *& ignis sacer dicitur morbus, qui hominem perniciose persequitur.* Virgil. lib. 3. Georg.

Nec longo moranti
Tempore, contractos artus sacer ignis edebat.

Liber Miraculorum S. Theodorici Abbatis Remensis: *Ea tempestate sacer ignis, quem Græci heresipelam dicunt*, &c. Qui eo morbo correpti *Ardentes* dicebantur olim: in Gallias sæpe pervasit hæc lues: cui D. Genovefæ patrocinium remedium fuit: quare Lutetiæ Parisiorum exstructa ei ædes, *Ardentium* cognomine. Qui ex hoc argumento scripserint auctores, vide apud Du-Cangium in Gloss. v. *Ardentes.*

18. *De strigmentis.*] Hoc est, de ramentis.

19. *Succus ex strigmentis.*] Diosc. loc. cit. Ὁ δὲ χυλὸς τῶν ξυσμάτων, &c. Hæc iisdem verbis Plinius Valer. lib. 4. cap. 6.

20. *Aridæ cinis.*] Ad verbum hæc quoque idem Plinius Valer. lib. 3. cap. 36.

Sect. IX. 1. *Est & rapo.*] Plinius Valer. iisdem verbis, lib. 4. cap. 34.

2. *Perniones.*] Plinius Valer. loc. cit. Marcellus, cap. 34. pag. 236. & Diosc. lib. 2. cap. 134. Est autem pernio χίμετλον, morbus pedum ex nimio frigore proveniens, & calcaneum maxime infestans hieme: unde & nomen Græcum χίμετλα, perniones, & ambusta frigore. Vulgus in Gallia *mulas* vocat, *avoir les mules aux talons.*

3. *Item frigus.*] Plinius Valer. loc. cit.

4. *Aqua decocti ejus.*] Iisdem verbis Plinius Valer. loc. cit. *Aqua in qua discocta sunt, frigidis podagris salubre fomentum est.* Diosc. quoque, loc. cit. Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῆς, ποδάγραις καὶ χιμέτλων ἐστὶ κατάντλημα.

5. *Semen illitum.*] Diosc. & Plinius Valer. loc. cit.

6. *A multis.*] A Diocle & Dionysio, ut refert Plinius Valer. loc. cit. Adde Galenum, lib. 2. de antidotis, cap. 1. pag. 899.

7. *Democritus.*] Ad verbum hæc quoque Plinius Valer. lib. 4. cap. 44. Democrito Galenus subscribit, lib. 6. de facult. simpl. med. pag. 168. Hinc carmen illud in ore vulgi:

Ventum sæpe rapis, si tu vis vivere rapis.

Et Schola Salernitana:

Rapa juvat stomachum, novit producere ventum, &c.

8. *Etiam Venerem.*] Diosc. & Galenus, locis cit.

9. *Si eruca condirentur.*] Si eruca admisceretur, quæ herba concitatrix Veneris est, ut dictum est superiore libro, sect. 44. Ita Plinius Valer. loc. cit. Audaculus nescio quis emendabat, *si muria condirentur.*

10. *Tosta quoque.*] Plinius Valer. loc. cit. Vide Notas & Emend. num. IV.

Sect. X. 1. *Silvestre rapum.*] Iisdem verbis Diosc. describitur, lib. 2. cap. 135. γογγύλη ἀγρία. A Dodonæo pingitur, pag. 163.

2. *Semine candido.*] Foris nigro, intus candido. Dioscor. loc. cit.

3. *Ad lævigandam.*] Dioscor. ad detergendam. Q. Serenus, cap. 12. de cutis & faciei vitiis propellendis, pag. 131.

Crudaque dulcacido miscebis rapa liquori.

Dulcacidum liquorem acetum vocat.

4. *Mixta farina, pari mensura ervi, &c.*] Vide Notas & Emend. num. V.

Sect. XI. 1. *Naporum.*] Hæc iisdem fere verbis Plinius Valer. lib. 4. cap. 33. *Non unam eamdemque virtutem in omnibus napis experta est medicina. Id enim quod angulosis foliorum caulibus ad anethi floret similitudinem, vesicæ laboranti, itemque cessantibus menstruis feminarum decoctum ex aqua mulsa utile existimant*, &c. Has porro differentias, quas in napis Græci agnoscunt, Plinius quidem affert in medium, nec tamen probat. Caute videlicet, nam quod βούνιον vocant, diversa longe planta a napo est: Efficit enim, præter cetera, similitudo cum anetho, apioque, quam in bunio Diosc. lib. 4. cap. 124. & Plinius Valer. proxime laudatus, agnoscunt, ut non aliam esse existimem, quam saxifragam Dodonæi, pemptad. 2. lib. 5. cap. 21. pag. 312. quæ ob radicis affinitatem napi quoque appellatione venire forte potuerit apud Medicos Græcos.

2. *Angulosis.*] Utile, inquit, decoctum foliorum ejus generis quod est angulosis caulibus: bunion Græci vocant: utile, inquam, purgationibus feminarum, & Diosc. quoque loc. cit. caule esse quadrangulo adimadvertit, καυλὸν ἀνίησι τετράγωνον.

3. *Purgationibus.*] Galenus lib. 6 de facult. simpl. med. pag. 164. & Plinius Valer. loc. cit.

4. *Et vesicæ & urinæ.*] Forte, *& vesicæ & reni*, cum Diosc. loc. cit. Σπληνί τε, καὶ νεφροῖς, καὶ κύστει ἐπιτήδειον. Verum & per se urinas ciere, οὐρητικὸν εἶναι, idem prodit.

5. *Semen dysentericis.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 33. ad verbum.

6. *Sed urinam.*] Plinius Valer loc. cit. totidem verbis.

7. *Alterum genus buniada.*] Diosc. lib. 2. cap. 126. Hæc Græcorum βουνιὰς Latinorum napus est, eademque quæ γογγυλίς· Galenus, lib. 2. de alim. facult. cap. 62. pag. 367.

minis præclari contra venena : [8] ob id & in antidotis utuntur illo.

XII. [1] Raphanum & silvestrem esse diximus. Laudatissimus in Arcadia : quanquam & alibi nascitur, utilior urinæ dumtaxat ciendæ. [2] Cetero æstivo usus in Italia, & armoraciam vocant.

XIII. Et sativi vero, [1] præter ea quæ circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant, bilem detrahunt. Præterea cortices in vino decocti, mane poti ad ternos cyathos, comminuunt & ejiciunt calculos. Iidem in posca decocti contra serpentium morsus illinuntur. [2] Ad tussim etiam mane jejunis raphanus prodest cum melle : Semen eorum tostum, ipsumque commanducatum, [3] ad lagonoponon : Aquam foliis ejus decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases : phlegmonæ ipsos illinere tusos, [4] livori vero recenti corticem cum melle : [5] veternosis autem quam acerrimos mandere : [6] semenque tostum, dein contritum cum melle, suspiriosis. [7] Iidem & contra venena prosunt. [8] Cerastis & scorpionibus adversatur : [9] vel ipso, vel semine infectis manibus impune tractabis : [10] impositoque raphano scorpiones moriuntur. Salutares & contra fungorum aut hyoscyami venena æque, ut [11] Nicander tradit : Et contra viscum quoque dari [12] Apollodori duo jubent : sed Citieus semen ex aqua tritum, Tarentinus succum. [13] Lienem item extenuant : jocineri prosunt, & lumborum doloribus. [14] Hydropicis quoque ex aceto aut sinapi sumpti, & lethargicis. Praxagoras & iliosis dandos censet : Plistonicus [15] & cœliacis. Intestinorum hulcera sanant : ac purulenta præcordiorum, si cum melle edantur. Quidam ad hæc coquere eos in luto malunt : sic & feminas purgari. [16] Ex aceto & melle sumpti, intestinorum animalia detrahunt. [17] Item ad tertias decocto eorum poto cum vino. [18] Enterocelis prosunt : [19] sanguinem quoque inutilem sic extrahunt. [20] Medius ad hæc & sanguinem exscreantibus coctos dari jubet : [21] & puerperis ad lactis copiam augendam. [22] Hippocrates capitis mulierum defluvia fricari raphanis : [23] & super umbilicum imponi contra tormenta vulvæ. [24] Reducunt & cicatricem ad colorem. [25] Semen quoque ex aqua impositum, sistit hulcera, quæ [26] phagedæ-

NOTÆ.

Εἴτε γογγυλίδα καλεῖν, εἴτε βουνιάδα τὸ φυτὸν τοῦτο λαχανῶδες. De napis egimus lib 18. sect. 35. & lib. 19. sect. 25. Transscripsit & hunc locum Plinius Valer. lib. 4. cap. 33.

8. *Ob id & in antidotis.*] Plinius Valer. loc. cit. Andromachus junior, Andromachi senioris F. ejus qui Neronis *ἀρχίατρος* exstitit, apud Galen. lib. 1. de antid. cap. 7. pag. 877. *βουνιάδος σπέρματος*, e semine buniadis certum adhibet modum, theriacæ e viperis concinnandæ.

Sect. XII. 1. *Raphanum. . . . diximus.*] Libro 19. sect. 26.

2. *Cetero æstivo usus.*] Æstivo nempe raphano. Vide Notas & Emendationes, num. VI. De armoracia diximus lib. 19. sect. 26.

Sect. XIII. 1. *Præter ea, quæ circa eos.*] Præter ea remedia, quæ circa raphanos jam dicta sunt.

2. *Ad tussim.*] Sic Florentinus in Geopon. lib. 12. cap. 22. pag. 346. Nec multum discrepat Diosc. lib. 2. cap. 137. *Ἑφθὴ δὲ ποιεῖ λαμβανομένη βηξὶ χρονίως, καὶ τοῖς πάχος γεννῶσιν ἐν θώραξι. Elixa vero si sumatur, valet ad eos qui diuturna tussi infestantur, quique crassiores succos in pectore cumulant.*

3. *Ad lagonoponon.*] *Λαγόνων πόνων* iliorum dolorem.

4. *Leviori vero.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 47. Marcellus Empir. cap. 19. pag. 132. *Radicis*, inquit, *quæ manducatur, id est, raphani cortex tritus diligenter, & cum melle permixtus, illitusque, sugillationes atque livores, qui ex ictibus eveniunt, celeriter absterget.*

5. *Veternosis.*] Veternosus est, qui gravi somno premitur, inquit Festus.

6. *Semenque tostum &c.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 1.

7. *Iidem & contra.*] Diosc. lib. 2. cap. 137. & Florentinus loc. cit.

8. *Cerastis & scorpionibus.*] Vide Notas & Emendationes, num. VII.

9. *Vel ipso, vel semine.*] Ita etiam MSS. omnes. Sic & Florentinus in Geoponicis, libro 12. cap. 22. pag. 346. *Εἰ δέ τις χυλῷ ῥαφανίδος ἐπιμελῶς τὰς χεῖρας ἑαυτοῦ χρίσει καὶ τρίψει, ἀφόβως καὶ ἀκινδύνως ἑρπετῶν ἐπιλήψεται.* Habet eadem Diophanes, lib 13. cap. 9. pag. 367.

10. *Impositoque.*] Florentinus & Diophanes locis citatis.

11. *Nicander.*] Contra hyoscyamum prodesse scribit Nicander in Alexiph. pag. 159. adversus fungos, pag 167. De fungis quoque Diosc. lib. 2. cap. 137. Et Scribonius Largus, Compos. 198. *Ad fungos venenatos : Adjuvantur autem radice ea quam nos edimus, acri, quamplurima, per se, vel cum sale manducata : ejusque semine, si ipsa non fuerit, poto ex vino.*

12. *Apollodori duo.*] De his in Auctorum Indice.

13. *Lienem item.*] Dioscor. loc. cit. Semini raphani hanc vim adjudicat, quod ex aceto bibatur. Florentinus quoque loc. cit.

14. *Hydropicis.*] Diosc. & Florentinus, locis citatis.

15. *Et cœliacis.*] Cœliacus dicitur, qui morbo ventriculi cœliaco laborat : De quo Celsus lib. 4. cap. 12. *In ipsius ventriculi porta consistit is, qui & longus esse consuevit, κοιλιακὸς a Græcis nominatur. Sub hoc, venter indurescit, dolorque ejus est. Alvus nihil reddit, ac ne spiritum quidem transmittit : extremæ partes frigescunt : difficulter spiritus redditur.* Aliter & brevius, Scribonius Largus, Compos. 95. *Cœliacus, qui subito universa dejicit.* Marcellus Empiricus similiter, cap. 27. pag. 186. *Ad cœliacos*, inquit, *id est, qui subito & multa defundunt.*

16. *Ex aceto & melle.*] Vide Notas & Emend. num. VIII.

17. *Item ad tertias.*] Marcellus Empir. cap. 28. pag. 200. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 21. ad tineas ejiciendas.

18. *Enterocelis.*] *Ἐντεροκήλη*, ramex intestinorum, descensus intestini in alterum naturæ locum. Celsus lib. 7. cap. 18. de scroto loquens : *Interdum vel ex morbo primum inflammatur, deinde postea pondere abrumpitur : vel ex ictu aliquo protinus rumpitur tunica, quæ diducere ab inferioribus partibus intestina debuit : tum pondere eo devolvitur aut omentum, aut etiam intestinum . . . . ἐντεροκήλην, & ἐπιπλοοκήλην Græci vocant : apud nos indecorum, sed commune his herniæ nomen est.*

19. *Sanguineum inutilem.*] E pectore.

20. *Medius.*] De eo in Auctorum Indice. Suffragatur ei quoque Diosc. lib. 2. cap. 137. Marcellus, cap. 16. pag. 120. & Florentinus in Geopon. lib. 12. cap. 22. pag. 346.

21. *Et puerperis.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 1.

22. *Hippocrates.*] Libro 2. de morbis mulierum, sect. 67. *Ἢν δὲ ῥέωσιν αἱ τρίχες . . . καὶ ἢν μαδίσῃ, κύμινον ἔμπλασσε, ἢ ῥάφανον τρίψας*, &c. *Ῥάφανος* Hippocrati ubique raphanus est : brassica, *κράμβη*. Alopecias raphani affrictu sanari scribit & Florent. loc cit.

23. *Et super umbilicum.*] Libro 2. de morbis mulierum, sect. 78.

24. *Reducunt & cicatricem.*] Sic Florentinus, loc. cit. Et ad sugillata tollenda Galenus raphanum commendat, lib. 8. de simpl. med. fac. pag. 224.

25. *Semen quoque.*] Iisdem verbis hæc Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. sed apud hunc faredines corrupte legitur in libris editis, pro *phagedænas*.

26. *Phagedænas.*] *Φαγέδαινα*, hulceris nomen ab exedendo. Est autem hulcus, quod huc atque illuc serpendo, cutem ac subjectam illi carnem, sed extimam tantum, & in superficie constitutam, depascitur ac rodit. Celsus lib. 6. cap. 18. caput inscripsit, de phagedæna in cole nascentis curatione, aitque esse cancri genus. Vide Palladium in hist. Lausiaca, cap. XXX. de Stephano abbate. Alia, præter istam, phagedæna est, stomachi affectus, de quo alibi dicturi sumus.

nas vocant. [27] Democritus Venerem hoc cibo ſtimulari putat: [28] ob id fortaſſis voci nocere aliqui tradiderunt. Folia quæ in oblongis dumtaxat naſcuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. Ubi vero acrior raphani medicina admota ſit, hyſſopum dari protinus imperant: [29] Hæc antipathia eſt. [30] At aurium gravitati ſuccum raphani inſtillant. [31] Nam vomituris ſummo cibo eſſe eos, utiliſſimum eſt.

XIV. [1] Paſtinacæ ſimile hibiſcum, quod molochen agriam vocant, & aliqui piſtolochiam, hulceribus cartilaginis & oſſibus fractis medetur. Folia ejus ex aqua pota alvum ſolvunt, ſerpentes abigunt. Apum, veſparum, crabronum ictibus illita medentur. Radicem ejus ante Solis ortum erutam involvunt lana coloris, [2] quem nativum vocant, præterea ovis quæ feminam peperit, ſtrumiſque vel ſuppuratis alligant. Quidam ad hunc uſum auro effodiendam cenſent: cavendumque ne terram attingat. [3] Celſus & podagris quæ ſine tumore ſint, radicem ejus ex vino decoctam imponi jubet.

CAP. V. XV. Alterum genus eſt [1] ſtaphylinos, quod paſtinacam vocant. [2] Ejus ſemen contritum & in vino potum, tumentem alvum, & ſuffocationes mulierum, doloreſque lenit in tantum, ut vulvas corrigat: illitum quoque e paſſo ventri earum proſit: viris vero prodeſt, cum panis portione æqua tritum, ex vino potum contra ventris dolores. [3] Pellit & urinam: [4] & phagedænas hulcerum ſiſtit recens cum melle impoſitum, vel aridum farina inſperſum. [5] Radicem ejus Dieuches contra jocineris, ac lienis, ilium, lumborum, & renum vitia, ex aqua mulſa dari jubet. Cleophantus [6] & dyſentericis veteribus. [7] Philiſtion in lacte coquit, & [8] ad ſtranguriam dat radicis uncias quatuor: [9] Ex aqua hydropicis, ſimiliter & [10] opiſthotonicis, & pleuriticis, & comitialibus. [11] Habentes eam feriri a ſerpentibus negantur: [12] aut qui ante guſtaverint, non lædi. Percuſſis imponitur cum axungia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium ineſſe ſtaphylino dixit, fortaſſis quoniam [13] Venerem ſtimulari hoc cibo certum eſt: [14] ideo conceptus adjuvari aliqui prodiderunt. [15] Ad reliqua & ſativa pollet. Efficacior tamen ſilveſtris, magiſque in petroſis nata. [16] Semen ſativæ quoque contra ſcorpionum ictus, ex vino aut poſca, ſalutare eſt. [17] Radice ejus circumſcalpti dentes, dolore liberantur.

XVI. Syria in hortis operoſiſſima eſt: indeque proverbium Græcis: [1] Multa Syrorum olera. Simillimam ſtaphylino herbam ſerit, quam alii [2] gingidion vocant, tenuius

NOTÆ.

27. *Democritus.*] Et Plinius Valer. lib. 4. cap. 1.

28. *Ob id fortaſſis voci.*] Hoc ipſum auctoritate Florentini tradit auctor Geopon. lib. 12. cap. 22. Ex quo intelligis ea quæ libidinem incitant, vocem quoque lædere: uti e diverſo, quæ Venerem inhibent, vocem juvare. Nam Plinius lib. 26. ſect. 61. auctor eſt, radicem Nymphææ inhibere Venerem, & affluentiam genituræ, ob idque corpus ac vocem alere.

29. *Hæc antipathia.*] Raphanum humectare, hyſſopum vero calidum natura eſſe, docet Hippocr. lib. 2. de diæta, ſect 25. & 26.

30. *Et aurium gravitati.*] Marcell. Empir. lib. de medic. cap. 9. pag. 75. *Raphani quoque*, inquit, *id eſt, radicis quæ manducatur, ſuccus infuſus auriculæ dolenti, infinitum prodeſt.*

31. *Nam vomituris ſummo cibo.*] Hoc eſt, primo cibo, & a jejunis. Dioſcor. lib. 2. cap. 137. Ἁρμόζει δὲ καὶ τοῖς ἐμεῖν μέλλουσι προεσθιομένη. Atque ipſe quidem Plinius, libro ſuperiore, ſect. 26. de raphanis, *Medici ſuadent*, inquit, *dandos cum ſale jejunis eſſe, atque ita vomitionibus præparant meatum.* Ita etiam Celſus, lib. 1. cap. 3. *Qui vomere poſt cibum volet, ſi ex facili facit, aquam tantum tepidam ante debet aſſumere: ſi difficilius, aquæ, vel ſalis, vel mellis paulum adjicere. At qui mane vomiturus eſt, ante bibere mulſum, vel hyſſopum, aut eſſe radiculam debet.* Quando præterea juvet ex raphano ciere vomitum, vide apud Galenum, lib. 2. κατὰ τόπους.

Sect. XIV. 1. *Paſtinacæ .... hibiſcum.*] Illud ipſum, de quo egimus libro ſup. ſect. 27. Id vero a nonnullis perperam appellari μολόχην ſive μαλάχην ἀγρίαν, hoc eſt, malvam agreſtem, & πιστολοχίαν, obiter admonet.

2. *Quem nativum vocant.*] Is pullus ſcilicet colos eſt. De nativis coloribus egimus lib. 8. ſect. 73.

3. *Celſus.*] Libro 4. cap. 24. de articulorum doloribus in manibus, pedibuſque: *Ubi dolor*, inquit, *vehemens urget, intereſt ſine tumore is ſit, an tumor cum calore.... Nam ſi tumor nullus eſt, calidis fomentis opus eſt... ac deinde noctu cataplaſmata calefacientia imponere, maximeque hibiſci radicem ex vino coctam.*

Sect. XV. 1. *Staphylinos.*] Paſtinacæ genus agreſte intelligit, de quo lib. 19. ſect. 27. Dioſcoridi lib. 3. cap. 59. eſt σταφυλῖνος ἄγριος.

2. *Ejus ſemen.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 32.

3. *Pellit & urinam.*] Ita Diocles Caryſt. libro primo de tuenda valetud. apud Athen. lib. 9. pag. 371. Galenus, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 231.

4. *Et phagedænas.*] Galenus loc. cit. Plinius Valer. lib. 4. cap. 32. Dioſcor. loc. cit.

5. *Radicem ejus.*] Plinius Valer. loc. cit.

6. *Et dyſentericis.*] Sic etiam Plinius idem Valer. *Dyſentericis vetuſtis.*

7. *Philiſtion in lacte coquit.*] Nempe ad dyſenteriam, & præterea ad ſtranguriam: uti ex Plinio Valeriano intelligimus.

8. *Ad ſtranguriam.*] Στραγγουρίαν Græci dixere, urinæ ſtillicidium, dum ſcilicet urina nonniſi per intervalla ſtillis fluit.

9. *Ex aqua hydropicis &c.*] Plinius Valer. loc. cit. & Dioſcor. lib. 3. cap. 59.

10. *Opiſthotonicis.*] Ὀπισθοτονικὸς dicitur, cui cervix in poſteriorem partem ita contractis nervis diriguit, ut flecti non poſſit. Plinius lib. 28. ſect. 52. *dolorem inflexibilem* ὀπισθότονον definit. Vide & quæ dicturi ſumus lib. 23. ſect. 24.

11. *Habentes eam.*] Sic Plinius Valer. loc. cit.

12. *Aut qui ante.*] Dioſc loc. cit. & Plinius Valer.

13. *Venerem ſtimulari.*] Diphilus Siphnius apud Athen. lib. 9. pag. 371. qui & idcirco ait φίλτρον id a nonnullis appellari. Sic Plinius Valer. loc. cit.

14. *Ideo conceptus.*] Dioſcor loc. cit. Συνεργεῖ δὲ καὶ συλλήψει.

15. *Ad reliqua, &c.*] Dioſcor, loco citato.

16. *Semen ſativæ.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 32.

17. *Radice ejus.*] Plinius Valer. loc. cit.

Sect. XVI. 1. *Multa Syrorum.*] Πολλὰ Σύρων λάχανα: quo de proverbio, vide Cæl. Rhodig. lib. 25. cap. 25. pag. 1188. & Eraſmum, Chiliad. 1. Cent. 8. Adag. 56. Id ad Syrorum ignaviam Cælius refert.

2. *Gingidion.*] Galenus, lib. 2. de alim. fac. cap. 55. pag. 364. tom. 6. Πλεῖστον ἐν Συρίᾳ τὸ Γιγγίδιον φύεται. Simillimum paſtinacæ ſilveſtri pariter Dioſcorides facit, lib. 2. cap. 167. ſed tenuius, amariuſque. Græci ſcriptoris verba ſic legenda eſſe ex Crateva ſuo prodit Anguillara, part. 7. pag. 107. Φύεται πλεῖστον ἐν Κιλικίᾳ τε καὶ Συρίᾳ, βοτάνη σταφυλίνῳ μὲν ἐοικυῖα ἀγρίῳ, λεπτοτέρα δὲ καὶ πυκνοτέρα, καὶ πικρὰ πρὸς τῇ γεύσει. Vulgo *Viſnagha* & *Buſnagha* vocant. A Matthiolo pingitur, in lib. 2. Dioſc. pag. 525. quale in horto Regio vidimus. Gloſſæ Philoxeni: *Cerepulium*, γιγγίδιον: ubi eruditi, *Cerefulium* legi monent oportere: idque adeo eſſe gingidion cenſent; quod Galli *Cerfeüil*, vocitant: falſo imperiti Gloſſarum concinnatoris errore deluſi: neque enim cerefulium, γιγγίδιον eſt.

tantum

tantum & amarius, ejusdemque effectus. [3] Estur coctum crudumque stomachi magna utilitate. [4] Siccat enim ex alto omnes ejus humores.

XVII. [1] Siser erraticum sativo simile est, & effectu: [2] stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto [3] laserpitiato sumptum, aut ex pipere & mulso, vel ex garo. Urinam ciet, ut [4] Opion credit, & Venerem. In eadem sententia est & Diocles. Præterea cordi convenire convalescentium, aut post multas vomitiones perquam utile. Heraclides contra argentum vivum dedit, [5] & Veneri subinde offensanti, ægrisque se recolligentibus. Hicesius [6] ideo stomacho utile videri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo [7] continuaret: esse tamen utile convalescentibus ad vinum transeuntibus. Sativi privatim succus cum lacte caprino potus sistit alvum.

XVIII. Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit, conteximus [1] & de sili: sed hoc est vulgatæ notitiæ. Optimum [2] Massiliense: lato enim grano & fulvo est. Secundum Æthiopicum, nigrius. Creticum odoratissimum omnium. [3] Radix jucundi odoris est. Semen esse & vultures dicuntur. [4] Prodest homini ad tussim veterem, [5] rupta, convulsa, in vino albo potum. [6] Item opisthotonicis, & jocinerum vitiis, & torminibus, & stranguriæ, duarum aut [7] trium ligularum mensura. [8] Sunt & folia utilia, ut quæ partus adjuvent etiam quadrupedum. [9] Hoc maxime pasci dicuntur cervæ parituræ. Illinuntur & igni sacro. [10] Multumque in summo cibo concoctionibus confert, vel folio, vel semine. Quadrupedum quoque alvum sistit, sive tritum potui infusum, sive mandendo commanducatum e sale. [11] Boum morbis tritum infunditur.

XIX. [1] Inula quoque a jejunis commanducata, dentes confirmat, si ut eruta est, terram non attingat: [2] condita tussim emendat. [3] Radicis vero decoctæ succus [4] tineas pellit: siccatæ autem in umbra farina tussi, & convulsis, & inflationibus, & arteriis medetur. Venenatorum morsus abigit. [5] Folia ex vino lumborum dolori illinuntur.

XX. Cæpæ silvestres non sunt. Sativæ olfactu ipso [1] & delacrymatione caligini me-

NOTÆ.

3. *Estur coctum.*] Iisdem verbis Diosc. loc. cit. Λαχανεύεται δὲ ὠμὸν καὶ ἑφθὸν, καὶ ταριχευθὲν ἐσθίεται. ἔστι δὲ εὐστόμαχον. Vide & Galen. lib. 6. de simpl. medic. fac. pag. 166.

4. *Siccat enim ex alto.*] Ita libri omnes. Fuit cum *ex alvo* mallem. Sed *ex alto* idem valet atque ex imo ac profundo stomachi recessu, sinuve.

Sect. XVII. 1. *Sicer erraticum.*] De sativo dictum est sup. libro, sect 28.

2. *Stomachum excitat.*] Diosc. lib. 2. cap. 139. Stomacho prodest, urinam ciet, appetentiam invitat: εὐστόμαχος, οὐρητικὴ, ὀρέξεως προκλητική. Vide Notas & Emendationes, num. IX.

3. *Laserpitiato.*] Quod fuerit prius laserpitii succo dilutum.

4. *Opion credit.*] In MSS. *Opinion.* Nos *Ophelion*, ut in Indice diximus, sincerius arbitramur.

5. *Et Veneri .... offensanti.*] Deficienti.

6. *Ideo stomacho utile.*] Ita libri omnes. Sunt qui velint *inutile* legi: Frustra: Idcirco utile Hicesius stomacho credidit, quod periculi nihil sit ne largius sumatur: neminem enim esse qui siseres tres edere continuo possit: modice porro sumptos, prodesse: nocere, si copiosius edantur.

7. *Continuaret.*] Sic Horatius, lib. 2. Serm. 6. *Continuatque dapes.*

Sect. XVIII. 1. *Et de sili.*] Veteribus Græcis Σέλι sive Σίλι, idem fuit, quod recentioribus deinde σέσελι. Herodoto, in Euterpe, σιλλικύπριον, quod Dioscoridi, lib. 4. c. 164. σέσελι Κύπριον. Nec Græcis modo, sed & Latinis scriptoribus. Festus: *Silatum antiqui, pro eo quod nunc jentaculum dicimus, appellabant: quia jejuni vinum sili conditum ante meridiem absorbebant.*

2. *Massiliense.*] Tria hæc genera in horto Regio vidimus. Massiliense a Lobelio pingitur, in Observ. pag. 457. Creticum sive Tordylion ab eodem, pag. 425. Æthiopicum seseli frutex a Dodonæo, pag. 310.

3. *Radix jucundi.*] In triplici nempe genere proxime laudato. Dioscor. quoque, lib. 3. cap. 60. de Massiliensi, ῥίζα μακρὰ, εὐώδης.

4. *Prodest.... ad tussim veterem.*] Diosc. loc. cit.

5. *Rupta, convulsa.*] Ῥήγματα καὶ σπάσματα Græci dicunt, ut Diosc. lib. 2. Εὐπορ. sect. 34. pag. 78. Ῥῆγμα nervorum tendonumque fractura est (alii arteriarum & venarum esse volunt) σπάσμα eorumdem nervorum convulsio, retractio, & quædam quasi complicatio.

6. *Item opisthotonicis.*] Orthopnoïcis & stranguriæ mederi prodidit similiter Galenus, lib. 8. de fac. simpl. medicam. pag. 227.

7. *Trium ligularum.*] In MSS. *trium linguarum.* Lingua, seu ligula, mensuræ genus est, quæ & cochlear dicitur: est autem pars quarta cyathi, de quo lib. 21. sect. 109.

8. *Sunt & folia.*] Et semen quoque capris, ceterisque pecudibus ad partum juvandum dari, scribit Diosc. lib. 3. cap. 60. Δίδοται δὲ καὶ αἰξὶ καὶ τοῖς λοιποῖς κτήνεσι πρὸς εὐτοκίαν πότον.

9. *Hoc maxime.*] Vide quæ diximus lib. 8. sect. 50.

10. *Multumque in summo cibo.*] Primo cibo, ut supra, sect. 13. Semen quidem e vino potum, conferre concoctioni plurimum, auctor est Diosc. loc. cit. Et vinum silatum idcirco ante meridiem bibere solitos veteres fuisse paulo ante ex Festo diximus.

11. *Boum.... infunditur.*] Faucibus scilicet.

Sect. XIX. 1. *Inula quoque.*] Ad verbum hæc Plinius Valer. lib. 1. cap. 36. & Apuleïus, cap. 95. tit. 2.

2. *Condita tussim.*] Nempe condita melle. Plinius Valer. lib. 1. cap. 58. *Inulæ pulvere*, inquit, *ligula plena melle mixto & cocto, unam mane, & alteram sero accipies: hoc tussi medetur, & arterias lenit.*

3. *Radicis vero decoctæ.*] In vino videlicet. Nam Marcellus Empir. cap. 28. pag. 200. *Radix inulæ*, inquit, *in vino decoquitur: dein succus ejus exprimitur, potuique datur ad tineas enecandas. Sed ea radix posteaquam eruta est, terram non debet attingere.* Eadem habet pæne totidem verbis Plinius Valer. lib. 2. cap. 21. De foliis Apuleïus, cap. 95. tit. 3. *Ad lumbricos: Herbæ inulæ folia ex vino trita, mirifice cum bibuntur, necant lumbricos.*

4. *Tineas pellit.*] Sive tænias. Ταινίαι vocantur lati longissimique vermes, qui totius intestini longitudinem interdum adæquant. Veteres tænias & tineas indiscrete dixerunt. Sic Cato de re rust. cap. 126. *Si tineæ & lumbrici molesti erunt.* Scribonius Largus, Compos. 140. *Ad tineas & lumbricos necandos.* Apuleïus item, cap. 35. tit. 4. *Ad lumbricos & tineas.* Plinius Valer. lib. 2. cap. 21. *Tineæ quoddam vitium ventris est*, &c. Q. Serenus, cap. 31. de lumbricis & tineis purgandis, pag. 145.

Quid non adversum miseris mortalibus addit
Natura, interno cum viscere tinea serpens,
Et lumbricus edax, &c.

Alias etiam Plinio nostro tineæ, lib. XI. sect. 41. eæ sunt fere, quas idem blattas appellat, lib. 29. sect. 39. quas simul, ceu diversas, appellat Horatius, lib. 2. Satyr. 3.

Stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulæ.

5. *Folia ex vino.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 36. *Lumbis dolentibus curandis: Inulæ foliorum, sive radicis pulveris denarii duo ex vini cyatho uno bibiti, emendant.*

Sect. XX. 1. *Et delacrymatione.*] Delacrymatio, inquit, acrimonia cæparum excita, oculorum caligini depellendæ prodest.

dentur, magis vero [2] ſucci inunctione. [3] Somnum etiam facere traduntur, & hulcera oris ſanare, commanducatæ cum pane. [4] Et canis morſus, virides ex aceto illitæ, aut ſiccæ cum melle & vino, ita ut poſt diem tertium ſolvantur. [5] Sic & attrita ſanant. Coctam in cinere & epiphoris multi impoſuere cum farina hordeacea, & genitalium hulceribus. [6] Succo & cicatrices oculorum, & albugines, & argema inunxere: & ſerpentium morſus, & omnia vulnera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: [7] & in iiſdem ſonitum ac gravitatem emendantes, cum adipe anſerino, aut cum melle ſtillavere. [8] Et ex aqua bibendum dedere repente obmuteſcentibus. [9] In dolore quoque ad dentes colluendos inſtillavere, & plagis beſtiarum omnium, privatim ſcorpionum. [10] Alopecias fricuere, & pſoras, tuſis cæpis. [11] Coctas dyſentericis veſcendas dedere, & contra lumborum dolores: purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto ſerpentium morſibus, [12] ſepiſque multipedæ ex aceto. [13] Reliqua inter medicos mira diverſitas. [14] Proximi utiles eſſe præcordiis & concoctioni, inflationemque, & ſitim facere dixerunt. Aſclepiadis ſchola, [15] ad colorem quoque validum profici hoc cibo. [16] Et ſi jejuni quotidie edant, firmitatem valetudinis cuſtodiri: ſtomacho utiles eſſe, [17] ſpiritus agitatione: ventrem mollire, [18] hæmorrhoïdas pellere, ſubditas [19] pro balanis: ſuccum cum ſucco feniculi contra incipientes hydropiſes mire proficere. [20] Item contra anginas, cum ruta & melle. [21] Excitari eiſdem lethargicos. Varro, quæ ſale & aceto piſta eſt arefactaque, vermiculis non infeſtari, auctor eſt.

Cap. VI. XXI. [1] Porrum ſectivum profluvia ſanguinis ſiſtit in naribus contrito eo obturatis, vel gallæ mixto, aut mentæ: Item ex abortu profluvia, poto ſucco cum lacte mulierum. [2] Tuſſi etiam veteri, ac pectoris & pulmonis vitiis medetur. Illitis foliis ſanantur & ambuſta, & epinyctides: [3] ita vocatur hulcus, quæ & ſyce, in angulo oculi perpetuo humore manans. [4] Quidam eodem nomine appellant puſulas liventes, ac noctibus inquietantes. [5] Et alia hulcera cum melle trito: vel beſtiarum morſus ex aceto: [6] item ſerpentium. [7] Aurium vero vitia cum felle caprino, vel pari menſura mulſi: ſtridores cum lacte mulieris:

Notæ.

2. *Succi inunctione.*] Sic Dioſc. lib. 2. cap. 181. & Galenus, lib. 7. de facult. ſimp. med. pag. 198. E Latinis Plinius Valer. lib. 1. cap. 18. Hippocratem ſecutus, cujus illud effatum eſt, lib. de diæta, κρόμυον τῇ ὄψει ἀγαθόν.

3. *Somnum etiam.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 26.

4. *Et canis morſus.*] Dioſcor. & Plinius Valer. locis citatis.

5. *Sic & attrita.*] Attritus nempe calceamentorum. Vide Notas & Emend. num. X.

6. *Succo, &c.*] Dioſc. loc. cit. Cicatrix porro νεφέλιον eſt, vitium ſcilicet oculorum, quod nubeculam vocant. Paulus Ægineta, lib. 3. albugines & cicatrices ita diſtinguit, ut has in ſuperficie conſiſtere dicat, & non ſolum οὐλὰς, ſed & νεφέλια appellari: illas vero λευκώματα dictas, altius progreſſas cicatrices eſſe. Ἄργεμα vero tum dicitur, quoties circa orbem iridis, propinquaſque ei partes ſic exhulceratio fit, ut extimæ iridis partes rubere, interiores vero albeſcere videantur. Ἄργημον vocat Hippocr. lib. 1. de morb. mul.

7. *Et in iiſdem ſonitum.*] Dioſc. lib. 2. cap. 181. Marcellus Empir lib. de medic. cap. 7. pag. 80. *Cæpæ ſuccus cum melle permixtus, & auriculæ inſtillatus, graviter audientes emendat, dolorem ſedat, purulenta expurgat, vermes enecat: aquam etiam, quæ ingreſſa fuerit, & omnem humorem educit.* Plinius Valer. lib. 1. cap. XI. *Cæpæ ſuccum cum melle, quod in carbonibus calefacies, & auriculæ infundis, mire ſanat.* Theodor. Priſcianus, lib. 1. cap. 7. *de aurium cauſatione: Sed & cæparum ſuccum, cum anſerinis adipibus mixtum ſimiliter injicito, & ovi alborem cum lacte mulieris.*

8. *Et ex aqua.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 26.

9. *In dolore quoque.*] Plinius Valer. loc. cit.

10. *Alopecias.*] Plinius Valer. locis citatis. Marcellus Empir. cap. 6. pag. 45. Schola Salernitana:

Contritis cæpis loca denudata capillis
Sæpe fricans, capitis poteris reparare decorem.

E Græcis Dioſc. & Galenus, locis citatis.

11. *Coctas dyſentericis.*] Plinius Valer. loc. cit.

12. *Sepiſque multipedæ.*] Subintellige, morſibus. De ſepe multipeda, ſive millepeda, ſuperius ſect. 6.

13. *Reliqua inter.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 4. cap. 26.

14. *Proximi.*] Inter medicos noviſſimi, quos etiam Plinius Valer. ſecutus eſt, cap. cit. de cæpis: *Dioſcorides, inquit, putat ex cibo earum ſitim accendi, inflationes fieri, caput prægravari.* Dioſcoridis verba referenda ex libro 2. cap. 181.

15. *Ad colorem quoque.*] Plinius Valer. loc. cit. Schola Salernitana, de cæpis:

Non modicum ſanas Aſclepius aſſerit illas,
Præſertim ſtomacho, pulcrumque creare colorem.

16. *Et ſi jejuni.*] Plinius Valer. loco cit.

17. *Spiritus agitatione.*] Ea ratione quod ſpiritus agitet, inquit Plinius Valer. loc. cit.

18. *Hæmorrhoïdas.*] Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. medic. pag. 198.

19. *Pro balanis.*] Balani ſunt glandes, & id quod glandis forma ad ſubducendam alvum in podicem manu inditur. Suppoſitorium vulgus officinarum vocat, *Donner un ſuppoſitoire à un malade.*

20. *Item contra anginas.*] Dioſcorid. lib. 2. cap. 181.

21. *Excitari eiſdem.*] Cæpis ſcilicet, ſi largius edantur. Vide Celſum, lib. 3. cap. 20. & Dioſc. loc. cit.

Sect. XXI. 1. *Porrum ſectivum.*] Marcellus Empir. cap. 10. pag. 83. *De porro ſectivo trito nares fluentes recte obturantur.* Et Plinius Valer. lib. 1. de re med. cap. 26. *Ad profluvium narium: In hoc caſu,* inquit, *porro ſectivo trito nares obturantur.* De galla in hunc uſum admiſcenda meminit idem Marcellus. Addi mannæ vel thuris micam jubet Dioſc. lib. 2. cap. 179.

2. *Tuſſi etiam.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 63. cui titulus, *Ad ſanguinem exſcreantes, & phthiſicos affectus: Porri ſectivi ſuccum cum lacte mulieris, cyathos duos jejuno dabis tepefactum.* Adde & Dioſc. lib. 2. cap. 179.

3. *Ita vocatur .... quæ & ſyce.*] Alia ἐπινυκτίδος acceptio hæc eſt, præter eam quam ſect. 6. attulimus. Eſt porro συκῆ, hulcus in capite, ſuperciliis, mento, ac podice, cui a fici ſimilitudine nomen eſt: tuberculum videlicet hulceroſum, rotundum, ſubdurum, rubicundum, cum dolore, in partibus præcipue quæ pilo veſtiuntur: capite, palpebris, mento, &c. Σύκωσις Celſo dicitur, lib. 6. cap. 3. Et Scribon. Largus, Compoſ. 38. *Excreſcentem carnem, σύκωσιν quam vocant.* Luſit in hoc morbi genus Martialis, lib. 1. Epigr. 66.

Cum dixi ficus, rides quaſi barbara verba,
Et dici ficos, Cæciliane, jubes.
Dicemus ficus, quas ſcimus in arbore naſci:
Dicemus ficos, Cæciliane, tuos.

Et *ficos* Plinius non ſemel de arborum fetu dixit: at femineo, ut vocant, genere, non virili.

4. *Quidam.*] Quos inter Celſus a nobis laudatus ſectione 6.

5. *Et alia hulcera.*] Theodorus Priſcianus, lib. 1. cap. 17.

6. *Item ſerpentium.*] Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 22. *de apum percuſſibus, vel ſcorpionum, ceterorumque ſerpentium. Et porrum tritum impoſitum, ſtatim curat.*

7. *Aurium vero vitia.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 10. & lib. 4. cap. 20. de porro. *Aurium quoque dolores,* inquit, *cum felle caprino, vel pari menſura uſi* (lege *mulſi*) *compeſcuerunt.* Plinius ipſe noſter, lib. 28. ſect. 48. taurinum fel ad aurium dolores & vitia commendat, cum porri ſucco. Dioſc. quoque

capitis dolores, si in nares fundatur : [8] dormiturisve, in aurem duobus succi cochlearibus, uno mellis. [9] Succus & ad serpentium scorpionumque ictus bibitur cum mero, [10] & ad lumborum dolores cum vini hemina potus. [11] Sanguinem vero exscreantibus & phthisicis, distillationibus longis, vel succus, vel ex ipso cibus prodest. [12] Item morbo regio, vel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptisanæ succo acetabuli mensura. Idem modus cum melle, vulvas purgat. Estur vero & contra fungorum venena : imponitur & vulneribus. [13] Venerem stimulat, sitim sedat : ebrietates discutit : [14] Sed oculorum aciem hebetare traditur : inflationem quoque facere, quæ tamen stomacho non noceat, ventremque molliat. [15] Voci splendorem affert.

XXII. [1] Capitato major est ad eadem effectus. [2] Sanguinem rejicientibus succus ejus cum gallæ aut thuris farina, vel acacia, datur. [3] Hippocrates & sine alia mixtura dari jubet : vulvasque contractas aperire putat : fecunditatem etiam feminarum hoc cibo augeri. [4] Contritum ex melle hulcera purgat. [5] Tussim & distillationes thoracis, pulmonis & arteriæ vitia sanat, datum in [6] sorbitione ptisanæ : vel crudum, [7] præter capita, sine pane, ita ut alternis diebus sumatur : [8] vel si pura exscreentur. [9] Sic & voci, vel Veneri, somnoque multum confert. [10] Capita bis aqua mutata cocta, alvum sistunt, & fluxiones veteres. Cortex decoctus illitusque [11] inficit canos.

XXIII. [1] Allio magna vis, magnæ utilitates [2] contra aquarum & locorum mutationes. [3] Serpentes abigit, & scorpiones odore : [4] atque ut aliqui tradidere, & bestiarum omnium ictibus medetur, potu, vel cibo, vel illitu. [5] Privatim contra hæmorrhoïdas prodest, cum vino redditum vomitu. [6] Ac ne contra araneorum murium venenatum morsum valere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, debellat : item hyoscyamum : [7] canum morsus, in quæ vulnera cum melle imponitur. [8] Ad serpentium quidem ictus potum [9] cum restibus suis efficacissime ex oleo illinitur : attritisque corporum partibus, [10] vel si in vesicas intumuerint. [11] Quin & suffitu eo secundas partûs evocari existimavit Hippocrates : [12] cinere eorum cum oleo,

NOTÆ.

his adjungendus, lib. 2. cap. 179. & Marcellus Empir. cap. 9. pag. 80.

8. *Dormiturisve.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 20. & Marcellus Empir. cap. 1. *Porri sectivi succum cochlearia duo, & unum mellis, permixta, ituro dormitum, vel in nares, vel in auriculam tepidum infunde, statim proderit.*

9. *Succus & ad serpentium.*] Diosc. lib. 2. cap. 179. Sotion in Geopon. lib. 12. cap. 29. pag. 352. Theod. Priscianus, loc. cit.

10. *Et ad lumborum.*] Marcellus Empir. cap. 25. pag. 172. & Plinius Valerianus, lib. 2. cap. 36. & lib. 4. pag. 20.

11. *Sanguinem vero.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120. & Plinius Valer. lib. 4. cap. 20.

12. *Item morbo.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 59.

13. *Venerem stimulat.*] Diosc. loc. cit.

14. *Sed oculorum aciem.*] Diosc. loc. cit.

15. *Voci splendorem.*] Diosc. loc. cit. Καθαίρει δὲ καὶ τὴν ἀρτηρίαν, purgat arteriam. Arist. sect. 11. problem. 39. pag. 741. *Διὰ τί τὰ πράσα συμφέρει πρὸς εὐφωνίαν, ἐπεὶ καὶ τοῖς πέρδιξιν ; Cur porrum voci confert ? nam & perdici in ea re conferre scimus.* Sotion quoque in Geopon. loc. cit. Vide quæ de Nerone dicta, lib. 19. sect. 33.

Sect. XXII. 1. *Capitato major.*] Hæc Plinius Valer. a nostro plane ad verbum, lib. 4. cap. 20.

2. *Sanguinem.*] Plinius Valer. loc. cit.

3. *Hippocrates.*] Libro 2. de morbis mulier. tex. 89. pag. 612. ac lib. de sterilibus, tex. 13. pag. 630. Item Plinius Valer. loc. cit. In vulvæ præclusione ac duritie, πρὸς μύσιν καὶ σκληρίαν ὑστέρας, porri capitati comam in aceto coctam dari Diosc. jubet, lib. 2. cap. 179.

4. *Contritum.*] Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. & lib. 4. cap. 20.

5. *Tussim.*] Ad verbum hæc Plinius Valer. lib. 4. cap. 20. Marcellus Empir. cap. 16. pag. 116. *Porri contusi succus expressus, cum oleo decoctus, & epotus, plurimum tussientibus prodest.*

6. *Sorbitione ptisanæ.*] Sive ptisanæ dicatur, de qua lib. 18. sect. 15. sive alicæ, de qua libro eodem sect. 29. nihil interest. Marcellus Empir. cap. 15. pag. 106. *Pulticulam ex alica facies, in quam capita porrorum contusa mittes, & simul decoques, & deinde colabis, & sorbitione ea contra faucium molestias, cum volueris, uteris.* Et cap. 17. pag. 124. *Vtiles sunt inter initia quamvis molesta, suspiriosis sorbitiones de porro capitato factæ, & ex urtica, atque nasturtii semine.* Hausere isti a Celso, lib. 4. cap. 4. qui ad tussim *sorbitiones* commendat, *in quibus porrum incoctum tabuerit : cibumque mollem, ut malvam, & urticam.*

7. *Præter capita.*]. Demptis capitibus, folia uti cruda edantur. Sic in morbo haud multum absimili, Plinius Valer. lib. 1. cap. 28. *Ad distillationem narium ex humore : Porri capitati folia cruda sine pane eduntur.* Idem de sectivo Marcellus, cap. 14. pag. 102. *Vvæ distillationi .... prosunt porri sectivi folia non cocta, sine pane, assidue manducata.*

8. *Vel si pura.*] Etiam si e thorace pus exscreetur. Diosc. lib. 2. cap. 179. Ἀνάγει τὰ ἐκ θώρακος.

9. *Sic & voci,* &c.] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 4. cap. 20.

10. *Capita bis.*] Plinius Valer. loc. cit.

11. *Inficit canos.*] Canitiem pellit, capillosque denigrat.

Sect. XXIII. 1. *Allio magna.*] Ad verbum hæc Plinius Valer. lib. 4. cap. 17.

2. *Contra aquarum.*] Plinius Valer. loc. cit. *Peregrinantibus esui datum, minime patitur eos aquarum ac locorum mutatione perturbari.*

3. *Serpentes abigit,* &c.] Plinius Valer. loc. cit. & Simeon Sethi, lib. de alim. tit. de allio : Φεύγουσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ ὄφεις, ὥσπερ καὶ τὰ πήγανα, &c.

4. *Atque ut aliqui.*] Plinius Valer. loc. cit. & auctor Geopon. lib. 12. cap. 30. pag. 353.

5. *Privatim contra hæmorrhoïdas.*] Αἱμόῤῥοις non morbi hoc loco, sed serpentis quoddam genus est, ex eo dictum, quod morsu sanguinem eliciat, & dissolutis venarum commerciis, quidquid animæ est, evocet per cruorem, ut refert Solinus, cap. 27. pag. 51. De eo Lucanus, lib. 9. vers. 708.

At non stare suum miseris passura cruorem,
Squamiferos ingens hæmorrhoïs explicat orbes.

Vide Sarraceni notas in Diosc. lib. 2. cap. 182. De serpente porro hic agi, non de morbo venarum ani, qui hæmorrhois quoque appellatur, vel ex orationis serie ipsa constat.

6. *Ac ne contra.*] Diosc. lib. 2. pag. 182.

7. *Canum morsus.*] Diosc. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 51. & lib. 4. cap. 17.

8. *Ad serpentium.*] Hæc ad verbum Plinius Valer. lib. 4. cap. 17.

9. *Cum restibus suis.*] Cum foliis.

10. *Vel si in vesicas.*] Etiamsi partes eæ attritæ, in vesicæ morem intumescant. Plinius Valer. loc. cit. *Quæque in vesica* (lege, *in vesicas*) *tumescunt, lenit impositum.*

11. *Quin & suffitu eo.*] Et esu quoque allii, secundas evocari auctor est idem Hippocrates, lib. 1. de morbis mulier. sect. 74. Suffitu vero Plinius Valer. loc. cit. ex eodem Hippocrate, & Diosc. lib. 2. cap. 182. Secundas porro ὑστέριον, Latini pariter ac Græci membranam eam vocant, qua partus obvolutus utero prodit, quæ & secundina dicitur. Vulgo ab Anatomicis . *l'Arrierefaix.*

12. *Cinere eorum.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 17. & Marcellus Empir. cap. 4. pag. 40. *Allium cum sua veste comburitur, cinisque ejus ex oleo capiti hulceroso imponitur.*

capitis hulcera manantia ſanitati reſtituens. [13] Suſpirioſis coctum, aliqui crudum id tritum dedere. [14] Diocles hydropicis cum centaurio, [15] aut in fico duplici ad evacuandam alvum: quod efficacius præſtat viride cum coriandro in mero potum. [16] Suſpirioſis aliqui & tritum in lacte dederunt. [17] Praxagoras & contra morbum regium vino miſcuit: & contra ileum in oleo & pulte: ſic illinens ſtrumis quoque. Antiqui & inſanientibus dabant crudum. [18] Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi, & gargarizare prodeſt. [19] Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit, vel ſi decocti aqua colluantur, addaturque ipſum in cava dentium. [20] Auribus etiam inſtillatur ſuccus cum adipe anſerino: [21] phthiriaſes [22] & porrigines potum, tuſum item cum aceto & nitro compeſcit: diſtillationes cum lacte, vel tritum, permixtumve caſeo molli: quo genere & raucitatem extenuat: vel phthiſin, in fabæ ſorbitione. [23] In totum autem coctum utilius eſt crudo, elixumque toſto: Sic & voci confert. [24] Tineas & reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulſo coctum. [25] Teneſmo in pulte medetur. [26] Temporum doloribus illitum elixum: & puſulis coctum cum melle, deinde tritum. [27] Tuſſi cum adipe vetuſto decoctum, vel cum lacte: Aut ſi ſanguis etiam exſcreetur, vel pura, ſub pruna coctum, & cum mellis pari modo ſumptum: Convulſis, ruptis, cum ſale & oleo. Nam cum adipe [28] tumores ſuſpectos ſanat, [29] Extrahit fiſtulis vitia cum ſulphure & reſina, [30] etiam arundines cum pice. [31] Lepras, lichenas, lentigines exhulcerat, ſanatque cum origano: [32] vel cinis ejus ex oleo & garo illitus. [33] Sic & ſacros ignes. [34] Sugillata aut liventia ad colorem reducit, combuſtum ex melle. [35] Credunt & comitialem morbum ſanari, ſi quis eo in cibo utatur ac potione. [36] Quartanas quoque excutere potum caput unum cum laſerpitii obolo in vino auſtero. [37] Tuſſim & alio modo, ac pectorum ſuppurationes quantaſlibet ſanat, [38] fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo ſumptum, donec ſanitatem reſtituat. Facit & ſomnos, atque in totum rubicundiora corpora. Venerem quoque ſtimulat cum coriandro viridi tritum, potumque e mero. [39] Vitia ejus ſunt, quod oculos hebetat, inflationes facit, ſtomachum lædit copioſius ſumptum, ſitim gignit. [40] Cetero contra pituitam, & gallinis & gallinaceis prodeſt mixtum farre in cibo. Jumenta urinam reddere, atque non torqueri tradunt, ſi trito [41] natura tangatur.

XXIV. [1] Lactucæ ſponte naſcentis primum eſt genus ejus, [2] quam caprinam vocant,

NOTÆ.

13. *Suſpirioſis*, &c.] Vide Notas & Emend. num. XI.

14. *Diocles.*] Ad verbum hæc Plinius Valer. loc. cit.

15. *Aut in fico duplici.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. de hydropiſi: *Allium viride*, inquit, *cum fico duplici malum evocat.* Et lib. 2. de allio: *Viride cum coriandro & ficu datum, alvum mollire perhibetur.* Ficus duplex ea eſt quæ reliquis major, amplioriſque formæ, quæ & mariſca appellata eſt, lib. 15. ſect. 19. Vegetius, lib. 1. Artis Veterin. *Addiſne novem duplices ficus.* Idem alio loco: *Ficus duplices viginti, rutæ faſciculum.* Horatius, lib. 2. Satyr. 2. verſ. 122.

At nux ornabat menſas, cum duplice ficu.

16. *Suſpirioſis*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 17.

17. *Praxagoras.*] Plinius Valer. hæc iiſdem verbis, loc. cit. & lib. 2. cap. 59. Q. Serenus, cap. 59. de Regio morbo pellendo, pag. 161.

Allia trita dabis vino madefacta calenti.

18. *Diocles.*] Et Plinius Valer. lib. 3. cap. 9.

19. *Dentium .... vel ſi decocti aqua.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 36. & Dioſcor. lib. 2. cap. 182.

20. *Auribus etiam.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 17. Rurſum hoc medicamentum proponitur ad aurium vitia, lib. 29. ſect. 39.

21. *Phthiriaſes.*] Q. Serenus, cap. 6. de phthiriaſi arcenda, pag. 128.

Sæpius ergo decet mordax haurire ſinapi:
Vel nitro ac ſale permixtis, acidove liquore
Laxatis, ut ſint ſimul allia, tangere corpus.

22. *Et porrigines.*] Porrigo, Græce πιτυρίασις, eſt ubi inter pilos quædam quaſi ſquamulæ ſurgunt, eæque acutæ reſolvuntur, in modum furfuris, & interdum madent, multo ſæpius ſiccæ ſunt. Fere in capillo fit, rarius in barba, aliquando in ſupercilio. Celſus, lib. 6. cap. 2. Deſcribitur ſatis eleganter a Q. Sereno, cujus carmen recitabimus ſect. 84. Vide Notas & Emend. num. XII.

23. *In totum autem.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 17.

24. *Tineas*, &c.] Marcellus Empir. cap. 28. pag. 200. Plin. Valer. lib. 2. cap. 21. & lib. 4. cap. 17. Scribonius Largus, Compoſ. 140. *Ad tineas necandas, ejiciendas, per triduum allium plurimum edat*, &c.

25. *Teneſmo.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 17.

26. *Temporum.*] Plinius Valer. loc. cit.

27. *Tuſſi cum adipe.*] Crudum coctumve allium in cibo ſumptum, tuſſim lenire ait Dioſc. lib. 2. cap. 182. Q. Serenus, cap. 18. pag. 136.

Interdum fauces tuſſi quatiuntur acerba:
Allia tum ſumes decocta, & melle peruncta.

Celſus, lib. 4. cap. 4. ubi de tuſſientibus: *Utilis eſt*, inquit, *cibus interdum mollis, ut malva, ut urtica: interdum acer, ut lac cum allio coctum.*

28. *Tumores ſuſpectos.*] Quos eſſe peſtilentes jure ſuſpiceris.

29. *Extrahit fiſtulis.*] Ad verbum hæc Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. Et Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42. *Allium contritum cum ſulphure & reſina, hulcerum & fiſtularum quælibet vitia extrahit.*

30. *Etiam arundines.*] Arundinum infixas corpori aſſulas. Vide Notas & Emend. num. XIII.

31. *Lepras*, &c.] Dioſc. lib. 2. cap. 182.

32. *Vel cinis ejus.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 34.

33. *Sic & ſacros.*] Plinius Valer. loc. cit.

34. *Sugillata.*] Dioſc. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 47. iiſdem verbis. Sugillata Græcis, τὰ ὑπώπια, partes ſunt circa oculos percuſſionibus contuſæ & lividæ: ſed & de omni contuſione corporis, & livore, in qualibet parte, ea vox tum Latina, tum Græca effertur. Gloſſarium: *Sugillare*, πλήσσειν, ὑπωπιάζειν.

35. *Credunt &c.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 58.

36. *Quartanas quoque.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 3. cap. 6.

37. *Tuſſim & alio modo.*] Præter allatum proxime his verbis, *Tuſſi cum adipe vetuſto decoctum, vel cum lacte.* Hic Gelenius ceſpitavit.

38. *Fractæ incoctum fabæ.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 17. ubi hæc tranſſcripſit, *in faba coctum* dixit.

39. *Vitia ejus.*] Hæc pariter Dioſc. lib. 2. cap. 182. Oculos hebetare prodidit etiam Hippocr. lib. 2. de diæta tex. pag. 224.

40. *Cetero contra.*] Vide quæ diximus lib. 10. ſect. 78.

41. *Natura tangatur.*] Naturæ nomen pro genitalibus uſurpat, verecundiæ cauſa. Vide inferius lib. 22. ſect. 15.

Sect. XXIV. 1. *Lactucæ ſponte naſcentis.*] Hoc eſt, ſilveſtris, quæ a ſativa diſtat.

2. *Quam caprinam.*] Hanc eo nomine jam ſuperius indicavit, libro 19. ſect. 39. Marinam vocat Celſus, lib. 2. cap. 12. *Lactucæ marinæ lac*, inquit, *cujus gutta pani adjecta abunde purgat.* Et lib. 3. cap. 21. de aqua inter cutem: *Prodeſt etiam lactucæ marinæ, quæ grandis juxta naſcitur, ſemen cum aqua potui datum.* Eadem τιθύμαλος eſt, uti dicetur lib. 26. ſect. 39. Et teſtis quoque Celſus, lib. 5. cap. 7. *Lactuca marina*, inquit, *quæ a Græcis τιθύμαλος nominatur.* Igitur iſtud eſt tithymali genus, quod paralium vocant, purgationibus aptum, de quo lib. 26. Plinius ipſe ejuſdem lib. 16. ſect. 39. *Tithyma-*

qua pisces in mare dejecta protinus necantur, qui sunt in proximo. [3] Hujus lac spissatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adjecto aquæ uno cyatho, hydropicis datur. Caule & foliis contusis, asperso sale, [4] nervi incisi sanantur. [5] Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis mense, dentium dolorem prohibent.

XXV. Alterum est genus quod [1] Græci cæsapon vocant. Hujus folia trita, & cum polenta illita, hulceribus medentur. Hæc in arvis nascitur. [2] Tertium genus est in silvis nascens, isatin vocant. [3] Hujus folia trita cum polenta vulneribus prosunt. [4] Quarto infectores lanarum utuntur: simile erat lapatho silvestri foliis, nisi plura haberet, & nigriora. [5] Sanguinem sistit. Phagedænas & putrescentia hulcera, quæ serpunt, sanat: item tumores ante suppurationem. Contra ignem sacrum radice vel foliis prodest: [6] vel ad lienes pota. Hæc propria singulis.

XXVI. [1] Communia autem sponte nascentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, [2] & ipso, & foliis scabritia. Ex his rotunda folia & brevia habentem sunt [3] qui hieraciam vocent, quoniam accipitres scalpendo eam, succoque oculos tingendo, obscuritatem, cum sensere, discutiant. Succus omnibus candidus, viribus quoque papaveri similis: carpitur per messes inciso caule, conditur in fictili novo, ad multa præclarus. [4] Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum: argema, nubeculas, cicatrices, [5] adustionesque omnes: præcipue caligines. Imponitur etiam oculis in lana [6] contra epiphoras. [7] Idem succus alvum purgat, in posca potus ad duos obolos. [8] Serpentium ictibus medetur in vino potus. Et folia, thyrsique triti, ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maxime contra scorpionum ictus. Verum contra phalangia commixto vino ex acero. Aliis quoque venenis resistunt, exceptis quæ strangulando necant, aut iis quæ vesicæ nocent: item psimmythio excepto. Imponuntur & ventri ex melle atque aceto, ad detrahenda vitia alvi. Urinæ difficultates, succus emendat. Cratevas eum & hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho vini dari jubet.

[9] Quidam & e sativis colligunt succum minus efficacem. [10] Peculiares earum vires partim jam dictæ sunt, somnum faciendi, Veneremque inhibendi, æstum refrigerandi, stomachum purgandi, sanguinem augendi. Non paucæ restant: quoniam & inflationes discutiunt, ructusque lenes faciunt. [11] Nec ulla res in cibis aviditatem incitat, inhibetque eadem: [a] in causa alterutraque modus est. Sic & alvum copiosiores solvunt, mo-

Interpretatio.

a *In causa.*] Utrumque præstat, pro diverso sumendi modo.

Notæ.

lum nostri herbam lactariam vocant, alii lactucam caprinam, &c.

3. *Hujus lac.*] Diosc. lib. 2. pag. 166. hanc vim eamdem lactucæ silvestris lacti adscribit, eumdemque fere dandi modum imperat: lactucæ marinæ semini, Celsus, lib. 3. cap. 21.

4. *Nervi incisi.*] Ad hos usus adhibitum a se tithymali succum Galenus ipse prodidit, lib. 3. κατὰ γένη, cap. 2. pag. 716.

5. *Eadem trita.*] Idem fere de tithymalo Diosc. lib. 4. cap. 165.

Sect. XXV. 1. *Græci cæsapon.*] Sic libri omnes etiam MSS. tum hoc loco, tum hujus loci indice. Dalecampius *æsopon* legit: sed in ea voce nugari cum recte Salmasius admonuit, in Solin. pag. 258.

2. *Tertium genus.*] Lactucæ videlicet: quo nomine nunc comprehenduntur genera herbarum omnia, quæ lacteum succum fundunt. Hanc porro isatin, quam in silvis nasci Plinius admonet, silvestrem intelligi ab eo perspicuum est, atque adeo diversam ab ea qua infectores uti consuevere: hæc enim sativa est, uti mox ex Oribasio docebimus: quod Salmasium fugit, loc. cit.

3. *Hujus folia.*] Sic Diosc. lib. 2. cap. 216. nec paulo etiam expressius Galenus, lib. 6. de simp. medicam. fac. pag. 179.

4. *Quarto.*] Isati nimirum sativa. Oribasius, lib. XI. fol. 199. post Diosc. lib. 2. cap. 215. & Galenum, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 179. *Isatis sativa herba est, qua tingendis lanis infectores utuntur: folia plantaginis habet, pinguiora tamen & nigriora. Silvestris vero isatis est sativæ similis: folia tantum habet majora ad lactucæ foliorum similitudinem*, &c. De isati plura dicemus lib. 22. sect. 2. Silvestris iconem exhibet Dodonæus, pag. 79. Sativæ idem, & Lobelius in Observat. pag. 189.

5. *Sanguinem sistit*, &c.] Hæc totidem verbis Diosc. lib. 2. cap. 215. de sativa isati; & Galenus loc. cit. Uterque post Hippocr. lib. de hulceribus, tex. 7. pag. 669.

6. *Vel ad lienes.*] Et isati quoque silvestri hanc vim attribuit Diosc. loc. cit.

Sect. XXVI. 1. *Communia autem sponte nascentibus.*] Hoc est, silvestribus, superius explicatis. De sativis inferius.

2. *Et ipso.*] Et in ipso caule, & in foliis quædam scabrities inest.

3. *Qui hieraciam.*] Galli vocant *Laituë sauvage.*] Apuleïus, cap. 30. *Græcis thridax agria dicitur, aliis hieracion .... Italis lactuca silvatica.* Et tit. 1. *Ad oculorum caliginem: Dicunt aquilam, cum in altum volare voluerit, prospicere rerum naturas, lactucæ silvaticæ folium evellere, & succo ejus sibi oculos tingere, & maximam inde claritudinem accipere. Herbæ igitur lactucæ silvaticæ succum cum vino optimo vetere, & melle acapno, quod sine fumo collectum est, mixtum in ampullam vitream condito, & eo utaris: summam medicinam experieris.* Hoc ipsum refert de accipitre Ælianus, lib. 2. hist. anim. cap. 43.

4. *Sanat omnia.*] Apuleïus, loc. cit. & Diosc. lib. 2. cap. 166. Ἀποκαθαίρει δὲ καὶ ἄργεμα, ἀχλύν. Ποιεῖ καὶ πρὸς ἐπικαύσεις ἐγχεομένη σὺν γυναικείῳ γάλακτι. Hoc loco ἐπίκαυσις oculorum est sordidum, impurum, crustosumque hulcus.

5. *Adustionesque omnes.*] Hulcera oculorum exusta putat hic Dalecampius intelligi: nos ambusta (nisi de iis paulo post sermo foret) hoc est, adustiones a fervente aqua vel igni factas. De his enim Theodorus Priscianus, lib. 1. cap. 17. *De ustione calidæ, vel ignis .... Et lactucæ tritæ cum salibus, pro cataplasmate impositæ, continuo curant. ... Alumine scisso cum oleo contrito omnes ustiones ungo.*

6. *Contra epiphoras.*] Ἐπιφορὰ, oculi præcipue morbus est, qui fit ab humorum influxu atque impressione. Is cum cetera membra obsidet, partis in quam fit impetus ingruentis humoris semper nomen adjici consuevit, ventris puta, aut uteri, aut testium epiphoras appellando.

7. *Idem succus.*] Diosc. loc. cit. Καθαίρει δὲ μετ' ὀξυκράτου ποθεὶς ὁ ὀπὸς δυοῖν ὀβολοῖν ὁλκῇ, ὑδατώδη κατὰ κοιλίαν.

8. *Serpentium.*] Diosc. loc. cit. *Scorpionum.*

9. *Quidam & e sativis.*] Diosc. loc. cit. iisdem verbis.

10. *Peculiares. ... jam dictæ sunt.*] Libro 19. sect. 38. Has quoque lactucæ dotes complexus est Diosc. lib. 2. cap. 165. & 166.

11. *Nec ulla res.*] Forte, *nec alia res.*

dicæ ſiſtunt. Lentitiam pituitæ digerunt, atque ut aliqui tradiderunt, [12] ſenſus purgant. Stomachi diſſoluti utiliſſime adjuvantur: in eo uſu & [13] oxypori obolis aſperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperantes: ſi craſſior pituita ſit, ſcillite aut vino abſinthite: & ſi tuſſis ſentiatur, hyſſopite admixto. Dantur cœliacis cum intubo erratico, & ad duritiam præcordiorum Dantur & melancholicis candidæ copioſiores, & ad veſicæ vitia. Praxagoras & dyſentericis dedit. Ambuſtis quoque proſunt recentibus, priuſquam puſtulæ fiant, cum ſale illitæ. Hulcera etiam, quæ ſerpunt, coërcent, initio cum aphronitro, mox in vino. Tritæ igni ſacro illinuntur. Convulſa & luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. [14] Eruptiones papularum, ex vino & polenta. In cholera quoque coctas patinis dederunt: ad quod utiliſſimæ quam maximi caulis & amaræ. [a] Quidam lacte infundunt. Defervefacti hi caules & ſtomacho utiliſſimi traduntur: ſicut ſomno æſtiva maxime lactuca, & amara lactenſque, quam [15] meconidem vocavimus. [16] Hoc lac & oculorum claritati cum muliebri lacte utiliſſimum eſſe præcipitur, dum tempeſtive capiti inunguntur. [17] Oculorum quoque vitiis, quæ frigore in iis facta ſunt. Miras & alias invenio laudes: Thoracis etiam vitiis prodeſſe, non ſecus quam abrotonum, cum melle Attico. Purgari & feminas hoc cibo. Semen ſativarum contra ſcorpiones dari. Semine trito ex vino poto & libidinum imaginationes in ſomno compeſci. [18] Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

CAP. VIII. XXVII. Nec beta ſine remedio eſt utraque. Sive candidæ, ſive nigræ radix recens, & madefacta, ſuſpenſa funiculo, contra ſerpentium morſus efficax eſſe dicitur. [1] Candida beta cocta, & cum allio crudo ſumpta contra tineas: nigræ radices ita in aqua coctæ, [2] porriginem tollunt: atque in totum efficacior eſſe traditur nigra. Succus ejus capitis dolores veteres, & vertigines: [3] item ſonitum aurium ſedat, infuſus iis: ciet urinam. Medetur dyſentericis injecta, [4] & morbo regio. Dolores quoque dentium ſedat illitus ſuccus. Et contra ſerpentium ictus valet, ſed hujus radici dumtaxat expreſſus. [5] Ipſa vero decocta, pernionibus occurrit. [6] Albæ ſuccus epiphoras ſedat, fronte illita: aluminis pauco admixto, [7] ignem ſacrum. [8] Sine oleo trita licet, [9] aduſtis medetur. [10] Et contra eruptiones papularum, coctaque eadem contra hulcera quæ ſerpunt, illinitur: [11] & alopeciis cruda, & hulceribus quæ in capite manant. [12] Succus ejus cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur & cum lenticula addito aceto, [13] ut ventrem molliat. [14] Validius cocta fluxiones ſtomachi ſiſtit & ventris.

INTERPRETATIO.

a *Quidam.*] Quidam cum lacte infundunt clyſteribus.

NOTÆ.

12. *Senſus purgant.*] Sic paulo inferius ſect. 34. braſſicæ eſu ſenſus purgari dicit.

13. *Oxypori obolis.*] Lactucis, inquit, ſtomachi adjuvantur, cum oxyporo, quod oboli menſura capiatur, cujus aſperitatem addito paſſo (γλυκεῖ dulci) mitigant ad intinctum aceti. Si craſſior pituita in ſtomacho videbitur, non oxyporo dulcibus edomito, ſed ſcillite aceto, aut abſinthite vino utendum cum lactucis. Ὀξύπορα dicebantur, quæ aceto condita ad intinctus ſervabantur. Apud Columellam, lib. 12. caput poſtremum inſcribitur, *Moretum oxyporum*, vel ut alii, *oxygarum, quemadmodum componas.* Muria condiri lactucas auctor eſt Dioſc. lib. 2. cap. 165. Oxymelite, Plinius, cap. 19. ſect. 38.

14. *Eruptiones papularum.*] Quæ Græci ἐξανθήματα, Plinius nunc papulas, nunc eruptiones pituitæ vocat: tubercula videlicet, quæ jejunæ ſalivæ defricatione curantur. Papulis cutis exaſperatur, & rubet, leviterque roditur. Celſum vide, lib. 5. cap. poſtremo, *tit. de papulis.*

15. *Meconidem vocamus.*] Libro 19. ſect. 37. Μηκωνὶς atræ lactucæ & amaræ genus, cui nomen eſt a lactis ſoporiferi copia. Laudat eam Galenus, lib. 8. κατὰ τόπους, cap. 4. pag. 577.

16. *Hoc lac.*] Dioſc. loc. 2. pag. 166.

17. *Oculorum quoque vitiis.*] Aduſtionibus forte ex frigore, quas ἐπικαύσεις eo loco appellat Dioſcorides.

18. *Tentantes aquas.*] Aquas quæ ſenſum cerebrumve tentent, quales memorantur, lib. 31. ſect. 11. 12. &c.

Sect. XXVII. 1. *Candida beta.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 2. cap. 21.

2. *Porriginem tollunt.*] Marcellus Empir. cap. 4. pag. 40. *Betæ viridis contuſæ expreſſæque ſucco porriginoſum caput frequenter in balneo lotum, omni tabe purgatur.* Dioſc. lib. 2. cap. 149. Τὸ δὲ τῶν ῥιζῶν καὶ τῶν φύλλων ἀφέψημα, πιτύρων καὶ κονίδων σμηκτικὸν, &c.

3. *Item ſonitum.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 10. *Gummi ederæ*, inquit, *cum betæ nigræ ſucco tritum & tepefactum auribus infundis: ita tamen ut & rubi teneri ſuccum miſceas .... ventoſitatem & dolorem tollit.*

4. *Et morbo regio.*] Celſus, lib. 3. cap. 42. *potui dat* ictericis *cum aqua betam albam contritam.*

5. *Ipſa vero decocta.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 10. de beta. *Pernionibus in fomento adhibita prodeſt.* Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. de pernionibus. *Proſunt & decoctiones betarum, quibus alumen ſciſſum infuderis.* Dioſc. loc. cit. Τὸ δὲ τῶν ῥιζῶν καὶ τῶν φύλλων ἀφέψημα χιμέτλης πραϋντικὸν καταντλούμενον. *Decoctum radicum ac foliorum perniones fotu mitigat.*

6. *Albæ ſuccus.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 14. *Ad oculorum dolorem: Beta alba trita fronti imponitur.*

7. *Ignem ſacrum.*] Huic medendi facultatem utriuſque betæ radici Dioſcorides adjudicat, lib. 2. cap. 149.

8. *Sine oleo trita licet.*] Forte rectius, *ſine oleo trita elixave.* Nam Theodorus Priſcianus, lib. 1. cap. 17. *De uſtione calidæ, vel ignis: Betæ elixæ contritæ imponuntur.*

9. *Aduſtis medetur.*] Sive ambuſtis, πυρικαύστοις. Dioſcor. loco cit. de radice betæ coctæ.

10. *Et contra eruptiones.*] Dioſcorides loco citato.

11. *Et alopeciis.*] Dioſc. loco cit. & Plinius Valer. libro 4. cap. 10.

12. *Succus ejus.*] Dioſc. loco cit. & Marcellus Empir. cap. 5. pag. 44.

13. *Ut ventrem molliat.*] Alba nimirum beta, quæ mollit alvum: ut dos eſt nigræ contraria, ſiſtendi: Dioſc. loco cit. Τεῦτλον διοσόν ἐστι, ὧν τὸ μὲν μέλαν σταλτικώτερον κοιλίας σὺν φακῇ ἑψηθὲν· καὶ μᾶλλον ἡ ῥίζα· τὸ δὲ λευκὸν, εὐκοίλιον. Martialis, lib. 3. Epigr. 47.

Pigroque ventri non inutiles betas.

Injuſta accuſatione hoc loco Dalecampius Plinii famæ notam inurit, quem rei medicæ fuiſſe rudem ait: quod convicium quidem cum ingerit, ſuam magis inſcitiam prodit.

14. *Validius cocta.*] Ut braſſicam conſtat inter auctores, quemadmodum dicetur ſect. 34. non percoctam alvum ſolvere, bis coctam ſiſtere: idem & in beta fieri indicat: ut non percocta ventrem molliat, validius cocta ſiſtat. Quare ſic & Celſus accipiendus eſt, qui lib. 2. cap. 30. inter ea quæ ventrem adſtringunt, lenticulam affert, cui beta ad-

XXVIII. [1] Est & beta silvestris, quam limonion vocant, alii nevroïdes, multum minoribus tenuioribusque ac densioribus foliis, undecim sæpe, caule lilii. Hujus folia ambustis utilia, [2] gustantium os adstringunt. [3] Semen acetabuli mensura dysentericis prodest. Aqua & e radice coctæ maculas vestium elui dicunt, [4] itemque membranarum.

XXIX. [1] Intubi quoque non extra remedia sunt. [2] Succus eorum cum rosaceo & aceto capitis dolores lenit. [3] Idemque cum vino potus, jocineris, & vesicæ: & epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam [4] ambulam appellavere. [5] In Ægypto cichorium vocant, quod silvestre sit. Sativum autem serin, quod est minus & venosius.

XXX. [1] Cichorium refrigerat. In cibo sumptum & illitum collectiones, succusque decocti ventrem solvit. Jocineri, renibus, & stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur, urinæ tormina discutit. Item morbum regium e mulso, si sine febre sit. Vesicam adjuvat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeo prodest, ut emortuos partus trahat. Adjiciunt Magi, succo totius cum oleo perunctos favorabiliores fieri, & quæ velint, facilius impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem [2] aliqui chreston appellant, alii pancration.

XXXI. [1] Et silvestre genus, alii hedypnoida vocant, latioris folii. Stomachum dissolutum adstringit cocta: crudaque sistit alvum. Et dysentericis prodest, magis cum lente. Rupta & convulsa utroque genere juvantur. [2] Item quibus genitura valetudinis morbo effluat.

XXXII. [1] Seris & ipsa lactucæ simillima, duorum generum est: silvestris melior. Nigra ista, & æstiva. [2] Deterior hiberna, & candidior. Utraque amara, stomacho utilissima, præcipue [3] quem humor vexat. [4] Cum aceto in cibo refrigerant vel illitæ: [5] discutiuntque & alios, quam stomachi. [6] Cum polenta silvestrium radices stomachi causa sorbentur: [7] & cardiacis illinuntur super sinistram mammam ex aceto. Omnes hæ & podagricis utiles, & sanguinem rejicientibus: Item quibus genitura fluat, [8] alterno dierum potu. Petronius Diodotus, qui [9] anthologoumena scripsit, in totum damnavit serin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio resistit.

XXXIII. Brassicæ laudes longum est exsequi, [1] cum & Chrysippus medicus privatim volumen ei dicaverit, per singula membra hominis digestum, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cujus sententiam vel eo diligentius persequi par est, ut noscatur qua medicina usus sit [2] annis DC. Romanus populus. In tres CAP. IX.

NOTÆ.

jecta sit, brassicamque bis decoctam.

Sect. XXVIII. 1. *Est & beta.*] Hæc iisdem verbis Oribasius, lib. XI. fol. 204. Oribasio Dioscorides præivit, lib. 4. cap. 16. Vide Notas & Emendat. num. XIV. Pingitur a Matthiolo λειμώνιον, seu νευροειδὲς, in lib. 4. Dioscor. pag. 980. quale in Horto Regio observavimus. Λειμώνιον porro scito vocitari, quod in pratis nascitur, ut Diosc. ait, ἐν λειμῶσιν.

2. *Gustantium os.*] Vide Notas & Emend. num. XV.

3. *Semen acetabuli.*] Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 7. de facult. simp. medic. pag. 201.

4. *Itemque membranarum.*] Pergamenarum membranarum elui sordes ait aqua ea, in qua cum sua radice cocta beta sit.

Sect. XXIX. 1. *Intubi quoque.*] Intubus vel intubum Latinis, genera duo complectitur: sativum, sive serin: & cichorium, quod silvestre sive erraticum.

2. *Succus eorum.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 4. cap. XI. de intubo.

3. *Idemque cum vino.*] Plinius Valer. loco cit. *Jecoris & vesicæ vitia intubus cum vino haustus emendat.* Theod. Priscianus, lib. 2. parte 2. cap. 13. *Intuba frequenter comesta semper hepaticos juvant.*

4. *Ambulam appellavere.*] Ita MSS. omnes, quos vidimus, quasi indita appellatione ab ambulando, quo satis apte convenit cum altera erratici intubi nomenclatione. Iidem tamen libri in Indice, *Ambubaïa.* Celsus, lib. 2. cap. 30. *Vel intubus, vel ambubeïa*, non semel. Est cichorium silvestre, sive picris Dodonæi, pag. 624. *Chicorée sauvage.*

5. *In Ægypto cichorium vocant.*] Erraticum scilicet illud genus, de quo dictum proxime. Ita Galenus, libro 8. de fac. simp. medic. pag. 227. πικρίδα & κιχώριον vocat silvestre genus: σέριν sativum. Quanquam & ipsum silvestre cichorium Aëtius σέριν vocat.

Sect. XXX. 1. *Cichorium.*] Erraticum videlicet intubum, sive πικρίς.

2. *Aliqui chreston.*] Χρηστὸν, a bonitate, παγκράτιον ab eximia vi, efficientiaque omnimoda.

Sect. XXXI. 1. *Et silvestre genus.*] Cichorium latioris folii, apud Dodon. pag. 623. Quod in cibo sumptum jucundiorem animam, suavioremque faciat, id apud Græcos nomen invenit, ἡδύπνοϊς.

2. *Item quibus genitura.*] Genitale semen.

Sect. XXXII. 1. *Seris & ipsa.*] Columella, lib. 8. cap. 14. *Genus intubi, quod Græci σέριν appellant:* Sativum videlicet, sive hortense, *Chicorée.* Hæc duûm generum, Dioscoride etiam auctore, est: lib. 2. cap. 160. quanquam is diversas discriminis notas affert. De vocis hujus *Seris* intellectu, vide Galenum, lib. 2. de alim. fac. cap. 41. pag. 360.

2. *Deterior .... & candidior.*] Quæ a similitudine lactucæ, alba lactuca a Plinio Valeriano dicitur, eo quem mox afferemus loco. Silvestris eadem appellatur, quod est, ut ait Diosc. angustiore folio, & amariore.

3. *Quem humor vexat.*] Ita MSS. Reg. Colbert. &c. In Chiffl. *quem uror vexat.* Diosc. loco cit. prodesse ait dissoluto & æstuanti stomacho, ἀδυνοῦντα στόμαχον παρηγορεῖ, καὶ καυσούμενον.

4. *Cum aceto.*] Diosc. loco cit.

5. *Discutiuntque & alios.*] Humores videlicet, quæ vox ex antecedentibus subintelligi hoc loco debet.

6. *Cum polenta.*] Cum farina hordeacea, σὺν ἀλφίτῳ. Diosc. loc. cit.

7. *Et cardiacis.*] Diosc. loco cit. & totidem fere verbis Didymus in Geopon. lib. 12. cap. 28. pag. 350. Plinius Valer. lib. 3. cap. XI. *Cardiacis sanandis: Lactucæ albæ nomen est seris: quæ trita & imposita mammæ sinistræ, magnifice sudorem minuit.* Cardiacus dicitur, qui morbo laborat cardiaco. Ait autem Celsus, lib. 3. cap. 19. cardiacum morbum aliud nihil esse, quam nimiam imbecillitatem corporis, quod stomacho languente immodico sudore digeritur. Καρδίαν veteres stomachum appellabant, hoc est, os ventriculi.

8. *Alterno dierum potu.*] Si alternis diebus sumatur. Didymus in Geopon. loc. cit. Αἱμοπτυϊκοῖς ὁ χυλὸς ὠφελιμώτατος, εἰ παρὰ μίαν πίνοιεν.

9. *Anthologoumena.*] Ἀνθολογούμενα, (sic enim MSS. Reg. Colb. & Chiffl. non, ut libri editi, *antilegomena*:) hoc est, florilegia.

Sect. XXXIII. 1. *Cum & Chrysippus &c.*] Transscripsit hæc Plinius Valer. lib. 4. de re med. cap. 29.

2. *Annis DC.*] Quot ab Urbe condita anni fluxere ad Catonis ævum. Elegans est Plinii Valeriani paraphrasis in hunc locum, cap. cit. *Cato tradit populum Romanum, inquit, sexcentis fere annis medicina brassicæ usum: nondum enim in Ur-*

[3] ſpecies diviſere eam Græci antiquiſſimi. Criſpam, quam ſelinoïdea vocaverunt, a ſimilitudine apii foliorum, ſtomacho utilem, alvum modice mollientem. Alteram leam, latis foliis e caule exeuntibus. Unde caulodem quidam vocavere, nullius in medicina momenti. Tertia eſt proprie appellata crambe, tenuioribus foliis, & ſimplicibus, denſiſſimiſque: amarior, ſed efficaciſſima. [4] Cato criſpam maxime probat, dein lævem grandibus foliis, caule magno. [5] Prodeſſe tradit capitis doloribus, oculorum caligini ſcintillationique, lieni, ſtomacho, præcordiis crudam ex aceto & melle, coriandro, ruta, menta, laſeris radicula, ſumptam acetabulis duobus matutino: tantamque eſſe vim, ut qui terat hæc, validiorem fieri ſe ſentiat. Ergo vel cum his tritam, ſorbendam, vel ex hoc intinctu ſumendam. [6] Podagræ autem morbiſque [7] articulariis illini cum rutæ; coriandri, & ſalis mica, hordei farina. [8] Aqua quoque ejus decoctæ, nervos articuloſque mire juvari, [9] ſi foveantur vulnera, & recentia & vetera, etiam carcinomata, quæ nullis aliis medicamentis ſanari poſſint. Foveri prius aqua calida jubet, ac bis die tritam imponi. [10] Sic etiam fiſtulas, & luxata, & humores evocari, quæque diſcuti opus ſit. [11] Inſomnia etiam, vigiliaſque tollere decoctam, ſi jejuni edant quamplurimam ex oleo, & ſale. [12] Tormina, ſi decocta iterum decoquatur, addito oleo, ſale, cumino, polenta. Si ita ſumatur ſine pane, magis profuturam. [13] Inter reliqua bilem detrahi per vinum nigrum pota. [14] Quin & urinam ejus qui braſſicam eſitaverit, aſſervari, calefactamque nervis remedio eſſe. Verba ipſius ſubjiciam, ad exprimendam ſententiam: [15] Pueros puſillos ſi laves ea urina, numquam debiles fieri. [16] Auribus quoque ex vino ſuccum braſſicæ tepidum inſtillari ſuadet. Idque etiam tarditati audientium prodeſſe aſſeverat. [17] Et impetigines eadem ſanari ſine hulcere.

XXXIV. Græcorum quoque opiniones jam & Catonis cauſa poni convenit, in iis dumtaxat, quæ ille prætermiſerit. Biles detrahere non percoctam putant. [1] Item alvum ſolvere, eamdemque bis coctam ſiſtere. [2] Vino adverſari, ut inimicam vitibus. [3] Antecedente in cibis caveri ebrietatem, poſtea ſumpta crapulam diſcuti. [4] Hunc cibum & oculorum claritati conferre multum: [5] ſuccum vero crudæ vel angulis tantum tactis cum Attico melle, plurimum. Facillime concoqui, ciboque eo ſenſus purgari. Eraſiſtrati ſchola clamat, nihil eſſe utilius ſtomacho nerviſque, ideo & paralyticis [6] & tremulis dari jubet, & ſanguinem exſcreantibus. [7] Hippocrates cœliacis & dyſentericis bis coctam cum ſale. Item ad teneſmon, & renum cauſa: [8] lactis quoque ubertatem puerperis hoc cibo fieri judicans, [9] & purgationem feminis. [10] Crudus quidem caulis ſi mandatur, partus

NOTÆ.

bem commeaverant medici, qui in artem redegerunt, quemadmodum magno ſanitas conſtet, & peregrina ſecum pigmenta attulerunt, ut illis imponerent pretia quæ vellent. Ceterum militares viri glorioſas cicatrices gratuito olere curabant: eodem horto cura uſi ad ſalutem, dum illos paſcit, & ſanat.

3. *In tres ſpecies.*] De his actum eſt libro ſup. ſect. 41. Græci vocant σελινοειδέα, λεῖαν ſive καυλώδη, κράμβην.

4. *Cato criſpam.*] De re ruſt. cap. 157. pag. 85.

5. *Prodeſſe tradit.*] Ibidem, pag. 86. Hæc ad verbum Plinius alter Valerianus, lib. 4. cap. 29. ubi hoc Catonis antidotum vocat.

6. *Podagræ autem.*] Idem Cato, pag. 86. *Verum morbum articularium nulla res tantum purgat, quantum braſſica cruda, ſi eam edes cum ruta, & coriandro conciſam.* Ita etiam Paxamus in Geopon. lib. 12. cap. 17. pag. 337. & Plinius Valer. loc. cit.

7. *Articulariis.*] Ita MSS. omnes. Plinius Valer. *articularibus.* Quædam Catonis exemplaria *articularem* morbum habent.

8. *Aqua quoque ejus.*] Plinius Valerianus, lib. 4. cap. 29.

9. *Si foveantur.*] Cato, cap. 157. pag. 85. Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. Paxamus in Geopon. loc. cit.

10. *Sic etiam fiſtulas.*] Vide Notas & Emendationes, num. XVI.

11. *Inſomnia etiam.*] Cato, loc. cit. pag. 86.

12. *Tormina.*] Cato, cap. 156. pag. 84. & cap. 157. pag. 87.

13. *Inter reliqua.*] Hæc paulo enucleatius Cato, cap. 156. pag. 84.

14. *Quin & urinam.*] Cato, cap. 157. pag. 87.

15. *Pueros.*] Cato, loco cit. & Plinius Valer. libro 4. cap. 29.

16. *Auribus quoque.*] Verba hæc ſunt Catonis, cap. 157. fere extremo: *Auribus ſi parum audies, terito cum vino braſſicam, ſuccum exprimito, in aurem intro tepidum inſtillato: cito intelliges te plus audire.* Habet hoc ipſum Plinius Valer. lib. 1. cap. 12. & Paxamus in Geopon. lib. 12. cap. 17. pag. 338.

17. *Et impetigines.*] Cato, loc. cit. *Deinde impetigini parce braſſicam apponito, ſanam faciet, & hulcus non faciet.* Paxamus in Geopon. loc. cit. Λειχῆνα δ' ἐξαίρει τὰ φύλλα περιβεβρεγμένα. Impetigo, fœdatio cutis eſt, ſerpens cum pruritu, quam alii ſcabiem ſiccam, aſperam, & prominentem intelligunt: alii morbum ſimilem ſcabiei ſquamoſum. Plerique λειχῆνα Græcis dici exiſtimant, de quo jam ſect. 2. egimus. Delicias Turnebus facit, dum *porcæ petigines* hoc loco legit.

Sect. XXXIV. 1. *Item alvum ſolvere, eamdemque.*] Hæc quoque tradit Galenus, lib 3. de ſimp. med. facult. cap. 15. pag. 70. & Dioſcor. lib. 2. cap. 145. & 146. *Braſſicam bis decoctam alvum adſtringere* Celſus pariter admonet, lib. 2. cap. 30. *movere, ſi ſubcruda eſt*, cap. 20.

2. *Vino adverſari.*] Si quis dum coquitur braſſica, vini paululum inſtillet, minime percoctum iri, ait Geopon. auctor, lib. 5. cap. XI. pag. 131. De hac antipathia rurſum ſect. 36.

3. *Antecedente.*] Hoc pariter auctor Geopon. loco citato. Theophraſtus, Eubulus, Apollodorus, Caryſtius, Timæus, Nicochares, aliique apud Athæneum, lib. 1. pag. 34. Ariſtoteles quoque, ſect. 3. problem. 17. pag. 697. Διὰ τί ἡ κράμβη παύει τὴν κραιπάλην. E Latinis etiam Cato, cap. 156. pag. 83. *Si voles in convivio multum bibere, cœnareque libenter, ante cœnam eſto crudam braſſicam quantum voles ex aceto: & item, ubi cœnaveris, comeſto aliqua quinque folia: reddent te quaſi nihil ederis, biberiſque: bibeſque quantum voles.*

4. *Hunc cibum.*] Ita etiam Paxamus in Geopon. lib. 12. cap. 17. pag. 338. Dioſc. quoque, lib. 2. cap. 146.

5. *Succum vero crudæ.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 55. *Braſſica cruda*, inquit, *trita, cum pane candido madefacto ſubacta, ac fronti illita, dolorem oculorum plurimum relevat.*

6. *Et tremulis.*] Dioſc. lib. 2. cap. 146. Τρομώδεσιν, quibus ſunt artus tremuli.

7. *Hippocrates.*] Libro 2. de morb. mul.

8. *Lactis quoque.*] Hippocr. lib. 1. de morb. mul. textu 73. pag. 460.

9. *Et purgationem.*] Hippocr. lib. de nat. mul. tex. 29. pag. 376. & tex. 31. pag. 391. Item lib. 1. de morb. mul. tex. 74. pag. 461.

10. *Crudus quidem.*] Hippocr. loco citato proxime, commanducatam braſſicam menſes trahere prodidit: affricatam, partum ejicere, pag. 377.

quoque

quoque emortuos pellit. [11] Apollodorus adversus fungorum venena semen aut succum bibendum censet. Philistion opisthotonicis succum ex lacte caprino cum sale & melle. Invenio & a podagra liberatos edendo eam, decoctæque jus bibendo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito sale. [12] Item splenicis in vino albo per dies XL. [13] Ictericis, nec non & phreneticis radicis crudæ succum gargarizandum bibendumque demonstrat. Contra vero singultus cum coriandro & anetho, melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodesse [14] inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, & sordidis hulceribus, ac vetustis, vel ipsam aquam cum hordeacea farina: succum ex aceto, [15] vel cum feno Græco. Sic aliqui & articulis, podagrisque imponunt. [16] Epinyctidas, ac quidquid aliud serpit in corpore, imposita levat. [17] Item repentinas caligines: has & si manditur ex aceto. Sugillata vero & alios livores pura illita. [18] Lepras, & psoras cum alumine rotundo ex aceto. [19] Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus testium & genitalium malis hanc utilissime imponi asserit. Efficacius eamdem cum faba trita. Item convulsis cum ruta. Contra ardorem febrium & stomachi vitia cum rutæ semine: [20] & ad secundas. Et muris aranei morsus, foliorum aridorum farina [21] alterutra parte exinanit.

XXXV. Ex omnibus brassicæ generibus suavissima est [1] cyma, etsi inutilis habetur, difficilis in coquendo, & renibus contraria. Illud quoque non est omittendum, aquam decoctæ, ad tot usus laudatam, fœtere humi effusam. Stirpium brassicæ aridorum cinis, [2] inter caustica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe vetusto. At cum lasere & aceto [3] in vicem psilothri evulsis illitus pilis, nasci alios prohibet. Bibitur & cum oleo subfervefactus, vel per se elixus, ad convulsa & rupta intus, lapsumque ex alto. Nulla ergo sunt crimina brassicæ? Immo vero apud eosdem animæ gravitatem facere, dentibus & gingivis nocere: [4] & in Ægypto propter amaritudinem non estur.

XXXVI. Silvestris, sive erraticæ, immenso plus effectus [1] laudat Cato: [2] adeo ut aridæ quoque farinam [3] in olfactorio collectam, vel odore tantum naribus rapto, vitia earum graveolentiamque sanare affirmet. Hanc alii [4] petræam vocant, [5] inimicissimam vino, quam præcipue vitis fugiat: aut si non possit fugere, moriatur. [6] Folia habet una, parva, rotunda, lævia, plantis [7] oleris similior, candidior sativa, & hirsutior. Hanc inflationibus mederi, melancholicis quoque, ac vulneribus recentibus, cum melle, ita ne solvantur ante diem septimum: strumis, fistulis, in aqua contritam, Chrysippus auctor est. Et alii vero compescere mala corporis quæ serpant: [8] nomas vocant. Item excrescentia absumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris hulcera & tonsillas, manducatam & coctam, succo gargarizato cum melle tollere. Item psoras & lepras veteres, ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum imponi. Melius si cum lasere, & aceto acri. Necari quoque canes ea, si detur, ex carne. Semen ejus tostum auxiliatur contra serpentes, fungos, [9] tauri sangui-

NOTÆ.

11. *Apollodorus.*] Paxamus quoque in Geopon. loc. cit.

12. *Item splenicis.*] Hæc pariter Paxamus loco cit. & Diosc. σπληνικοῖς ὠφελεῖ, loc. cit.

13. *Ictericis.*] Et his quoque in vino albo dari per dies XL. Paxamus præcipit loco cit. Sunt autem icterici, qui ictero morbo laborant, quem Varro vocat regium morbum, ut dicemus lib. 22. sect. 53. Vulgus in Gallia a colore flavo, *la Jaunisse.*

14. *Inflationibus stomachi.*] Ita libri omnes, etiam MSS. non, ut quidam voluêre, *inflammationibus.* Sunt enim diversæ eæ affectiones stomachi, ut Celsus docet, libro 4. cap. 5. de morbis stomachi: *Modo ingens calor,* inquit, *modo inflammatio, modo exhulceratio afficit.*

15. *Vel cum feno Græco.*] Cum aceto, & feni Græci farina, podagricis articularioque morbo prodesse, hulceribus quoque sordidis ac vetustis, auctor est Dioscorides, lib. 2. cap. 146.

16. *Epinyctidas.*] Diosc. loc. cit.

17. *Item repentinas.*] Diosc. loco cit. brassicam ait auxiliari plurimum iis, quibus est obtusior oculorum acies: ἀμβλυωποῦσι δὲ βοηθεῖ ἐσθιομένη.

18. *Lepras &c.*] Paxamus loc. cit. iisdem fere verbis.

19. *Sic & fluentes.*] Diosc. loc. cit. Ἴσχει δὲ καὶ ῥύσιν τῶν ἐν κεφαλῇ τριχῶν.

20. *Et ad secundas.*] Subintellige, ejiciendas: ἐκβαλεῖν χορία dixit Hippocrates, lib. 1. de morb. mul. sect. 122.

21. *Alterutra parte.*] Sive superne vomitum, sive inferne alvum ciendo.

Sect. XXXV. 1. *Cyma.*] In omni, inquit, brassicæ genere, cyma quidem suavissima est, ut agnoscunt omnes subtilioris gulæ magistri: est enim, ut dictum est libro superiore, sect. 41. ipsorum caulium tenerior delicatiorque cauliculus: sed idem tamen est medicinæ inutilis: quippe difficilis in coquendo, &c. Cave credas brassicæ genus cymam appellari.

2. *Inter caustica.*] Καυστικὰ medicamenta sunt, quæ adurendi vim habent.

3. *In vicem psilothri.*] Ψίλωθρον, φάρμακον πρὸς ψίλωσιν τῶν τριχῶν, medicamentum ad evellendos pilos, quasi depilatorium.

4. *Et in Ægypto.*] Dioscor. lib. 2. cap. 145.

Sect. XXXVI. 1. *Laudat Cato.*] Cap. 157. pag. 87. & 88.

2. *Adeo ut aridæ.*] Cato, loc. cit. pag. 88. *Si polypus in naso introïerit, brassicam erraticam aridam tritam in malum conjicito, & ad nasum admoveto: ita subducito sursum animam quamplurimum poteris: in triduo polypus excidet,* &c.

3. *In olfactorio.*] Olfactorium, inquit Joan. de Janua, *vas est unguentarium muliebre, in quo odoramenta gestantur,* nempe ex Isidoro, lib. 19. cap. 31.

4. *Petræam vocant.*] Quod in locis petrosis, præruptisque nascitur ἐν κρημνώδεσι τόποις, ut ait Diosc. lib. 2. cap. 147. a quo hæc ἀγρία κράμβη vocatur. Hæc eadem illa est, inquit Ruellius lib. 2. cap. 132. pag. 446. quæ tot exercuit, immo fere occidit Grammaticos, illo Satyrici senariolo vaticinante, quantam crucem nostris Criticis olim poneret,

Occidit miseros crambe repetita magistros.

5. *Inimicissimam vino.*] Quippe cui si vitis adferatur, a brassica recedat ea quam possit longissime, ut quidem prodit auctor Geopon. lib. 5. cap. XI. pag. 131. Paxamus apud eumdem auctorem, lib. 12. cap. 17. pag. 339. ait aut tabe tum brassicam, aut vitem interituram esse. De hac inimicitia iterum Plinius lib. 24. sect. 1.

6. *Folia habet una.*] Ita Reg. 1. cod. Alii *bina* legunt: sed falso. *Una* vero idem est, atque unius generis, ac modi.

7. *Oleris similior.*] Hoc est, brassicæ sativæ.

8. *Nomas vocant.*] Νομαὶ sunt τὰ νεμόμενα τῶν ἑλκῶν, hulcera serpentia quæ depascunt.

9. *Tauri sanguinem.*] Et adversus taurini sanguinis epoti venenum auxiliari brassicæ semen, auctor est Diosc. in Alexipharm. cap. 25.

nem. Folia cocta ſplenicis in cibo data, & cruda illita cum ſulphure & nitro proſunt. Item mammarum duritiæ. Radicum cinis uvæ in faucibus tumenti tactu medetur: & parotidas cum melle illitus reprimit: ſerpentium morſus ſanat. Virium braſſicæ unum & magnum argumentum addemus, & mirabile. Cruſtæ ſi occupent intus vaſa omnia, in quibus aquæ fervent in tantum, ut non ſit eas avellere, ſi braſſica in iis decoquatur, abſcedunt.

XXXVII. Inter ſilveſtres braſſicas & [1] lapſana eſt, pedalis altitudinis, hirſutis foliis, napi ſimillimis, niſi candidior eſſet flore. [2] Coquitur in cibo. Alvum lenit & mollit.

XXXVIII. [1] Marina braſſica vehementiſſime ex omnibus alvum ciet. [2] Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, ſtomacho inimiciſſima.

XXXIX. [1] Scillarum in medicina alba eſt quæ maſculus, femina nigra. Quæ candidiſſima fuerit, utiliſſima erit. [2] Huic aridis tunicis direptis [3] quod reliquum e vivo eſt, confectum ſuſpenditur lino, modicis intervallis. [4] Poſtea arida fruſta in cadum aceti quam aſperrimi pendentia immerguntur, ita ne ulla parte vas contingant. [5] Hoc fit ante ſolſtitium, diebus XLVIII. Gypſo deinde oblitus cadus ponitur ſub tegulis, totius diei Solem accipientibus. Poſt eum numerum dierum tollitur vas, ſcilla eximitur, acetum transfunditur. [6] Hoc clariorem oculorum aciem facit. [7] Salutare eſt ſtomachi laterumque doloribus, parum ſumptum binis diebus. Sed tanta vis eſt, ut avidius hauſtum extinctæ animæ momento aliquo ſpeciem præbeat. Prodeſt & gingivis, & dentibus, vel per ſe commanducata. Tineas & reliqua ventris animalia pellit ex aceto & melle ſumpta. [8] Linguæ quoque recens ſubjecta præſtat, ne hydropici ſitiant. [9] Coquitur pluribus modis: in olla, quæ conjiciatur in clibanum aut furnum, [10] vel adipe aut luto illita, aut fruſtatim in patinis. [11] Et cruda ſiccatur, deinde conciditur, coquiturque in aceto, tum ſerpentium ictibus imponitur. [12] Toſta quoque purgatur, & medium ejus iterum in aqua coquitur. [13] Uſus ſic coctæ ad hydropicos, ad urinam ciendam tribus obolis cum melle & aceto potæ. [14] Item ad ſplenicos, & ſtomachicos, ([15] ſi non ſentiant hulcus,) quibus innatet cibus. [16] Ad tormina, regios morbos, tuſſim veterem cum ſuſpirio. [17] Diſcutit & foliis ſtrumas, quadrinis diebus ſoluta. [18] Furfures capitis, & hulcera manantia illita.

NOTÆ.

Sect. XXXVII 1. *Lapſana.*] De qua ſuperiore libro, ſect. 41.

2. *Coquitur in cibo.*] Et caulis & folia, inquit Dioſc. lib. 2. cap. 142.

Sect. XXXVIII. 1. *Marina braſſica.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 2. cap. 148. Galenus item, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 196. A Lobelio pingitur id braſſicæ genus in Obſerv. pag. 329. quale in horto Regio vidimus.

2. *Coquitur propter.*] Iiſdem verbis Dioſc. loc. cit.

Sect. XXXIX. 1. *Scillarum.*] Delibata hæc jam ſuperiore libro, ſect. 30.

2. *Huic aridis tunicis.*] Hanc ipſam aceti ſcillini concinnandi rationem vide apud Columellam, lib. 12. cap. 33. Marcellum Empir. cap. 20. pag. 149. & apud Dioſc. lib. 5. cap. 25.

3. *Quod reliquum e vivo.*] E medio, quod tenerius, interiuſque eſt. Marcellus Empir. cap. 34. pag. 232. *Scillæ bulbi*, inquit, *quod interius eſt*. Τὸ μεσοφυὲς, quod intimum eſt meditullium, inquit Dioſc. lib. 2. cap. 202.

4. *Poſtea arida.*] In umbra ſiccata. Hæc totidem verbis Dioſc. loc. cit. Sectas taleolas vocat Columella, lib. 12. cap. 33.

5. *Hoc fit ante ſolſtitium.*] Diſcrepat Columella, qui diebus ante vindemiam XL. id fieri præcipit.

6. *Hoc clariorem.*] Dioſcor. lib. 5. cap. 25.

7. *Salutare eſt.*] Stomachicis, & iis qui ægre cibum concoquunt. Dioſc. loco proxime cit.

8. *Linguæ quoque.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 12. plane ad verbum. Apuleius quoque, cap. 42. tit. 4.

9. *Coquitur pluribus.*] Ita Dioſc. lib. 2. cap. 202.

10. *Vel adipe aut luto.*] Dioſcor. loc. cit. Στέατι δὲ ἢ πηλῷ περιπλάσσεται, καὶ ὀπτᾶται εἰς κλίβανον ἢ ἀνθρακιὰν ἐγκρυπτόμενος, μέχρις ἂν ὀπτηθῇ ἱκανῶς τὸ περικείμενον σταῖς. *Farina ſubacta, lutove oblinitur, & in clibanum conjicitur, aut prunis obruitur, donec ambiens cruſta ſufficienter toſta ſit.* Ex aliis haud dubie fontibus Plinius hæc hauſit. Nam vocem ambiguam σταῖς, quæ & adipem, & farinam ſubactam fermentumve ſignificat, *de la paſte*, cur adipem potius redderet, quam farinam, non liquet. Heſychius, pag. 862. Στέατι, ἀλεύρῳ, ζύμῃ. Στέατος, λίπους. Niſi forte numero ſolum multitudinis, ut Heſychius innuit, fermentum ſignificet, ac farinam: numero ſingulari, adipem. At adipe involvi, incoquique ſcillam, minus commodum videtur, quam ſi id farina fiat ſubacta.

11. *Et cruda.*] Hæc quoque Dioſc. lib. 2. cap. 202. Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 22. de apum percuſſibus, vel ſcorpionum, ceterorumque ſerpentium. *Scilla cruda trita imponitur, & ſtatim curat.*

12. *Toſta quoque.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 12. ad verbum: & Scribonius Largus, Compoſ. 76.

13. *Uſus ſic coctæ.*] Dioſc. loco cit. Apuleius quoque, cap. 42. tit. 1. & ante hos Celſus, lib. 3. cap. 21. Plinius Valer. loc. cit. *Scillæ bulbus torretur, deinde purgatur, & medium ejus in aqua coquitur: cum madidum eſt, ex eo tres oboli dantur potui ex melle & aceto: evacuatur per urinam.* Theodorus Priſcianus, lib. 4. *Ad hydropem: Squilla, id eſt, bulbus ſub prunis furno aſſatur: deinde circumpurgatur, & medietas ejuſdem bulbi in aqua coquitur: poſteaquam coquendo colorem mutaverit, tollitur. Ex quo bulbo ſcrupulus unus & dimidius teritur cum oxymelle: tribus cyathis calefactum, bibendum datur: omnem calamitatem per urinam evacuat.*

14. *Item ad ſplenicos & ſtomachicos.*] Dioſc. loc. cit. Καὶ στομαχικοῖς οἷς ἐπιπολάζει τὰ σιτία. *Stomachicis quibus innatat cibus.* Celſus lib. 4. cap. 9. in lienis morbo *acetum acre ſorbere per ſe, & magis etiam quod ſcilla conditum ſit, expedire* ait. Σπληνικὸς eſt lienoſus, ſive qui lienis indurationem patitur. Vide Galenum, lib. 9. κατὰ τόπους, cap. 2. pag. 598. Στομαχικὸς, qui ſtomacho, hoc eſt, ventriculi orificio laborat, & cibum continere nequit. Vocis hujus acceptiones alias vide apud eumdem Galenum, lib. 8. κατὰ τόπους, cap. 2. pag. 563.

15. *Si non ſentiant hulcus.*] Cavendus enimvero ſcillæ uſus iis, quibus interna quæpiam exhulceratio eſt, inquit Dioſcor. lib. 2. cap. 202. Φυλάττεσθαι δὲ αὐτῆς τὴν δόσιν δεῖ, ἐφ' ὧν ἕλκωσις τις ἐστὶν ἐντός.

16. *Ad tormina, &c.*] Dioſc. loc. cit. Καὶ ἐπὶ ἰκτέρου, στροφουμένων, βηττόντων χρονίως, ἀσθματικῶν, ἀναφορικῶν. Celſus lib. 4. cap. 4. ad tuſſim pariter veterem *delingere ſcillam* jubet. Scribonius Largus, Compoſ. 76. *Ad ſuſpirium faciunt bene inter ſimplicia quidem acetum ſcillites, quod vocant, cochleario ter quaterve ſumptum in die. Prodeſt & ipſa ſcilla, argilla circumdata, & furno cocta, purgatis exterioribus putaminibus, & quod tenerrimum eſt ejus mellis duabus partibus Attici admixtum & tritum, cochleario ſemel in die bisve ſumptum profuit multis.*

17. *Diſcutit & foliis.*] Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 9. ubi de furunculis & ſtrumis: *Scilla quoque*, inquit, *ſi contrita in vicem cataplaſmatis imponatur, quatuor diebus permanens continuis, duritias ſolvit.*

18. *Furfures &c.*] Hanc vim bulbis adſcribit Dioſc. lib. 2. cap. 20. cum nitro cocto.

ex oleo cocta. [19] Coquitur & in melle cibi gratia, maxime uti coctionem facias. [20] Sic & interiora purgat. [21] Rimas pedum ſanat in oleo cocta, & mixta reſinæ. Semen ejus lumborum dolori ex melle imponitur. [22] Pythagoras ſcillam in limine quoque januæ ſuſpenſam malorum medicamentorum introïtum pellere tradit.

XL. Ceterum bulbi ex aceto & ſulphure vulneribus in facie medentur. Per ſe vero triti nervorum contractioni, & ex vino [1] porrigini: cum melle, [2] canum morſibus: Eraſiſtrato placet cum pice. Sanguinem idem eos ſiſtere tradit illitos cum melle. Alii ſi e naribus fluat, coriandrum & farinam adjiciunt. [3] Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat: [4] & erumpentia in capite, cum vino auſtero aut ovo. Et bulbos epiphoris idem allinit, & ſic lippitudini medetur. Æque vitia quæ ſunt in facie, [5] eorum rubentes maxime, in Sole illiti cum melle & nitro, emendant: [6] lentiginem cum vino aut cucumi cocto. [7] Vulneribus quoque mire proſunt per ſe: [8] aut, ut Damion, ex mulſo, ſi quinto die ſolvantur. [9] Iiſdem & auriculas fractas curat, [10] & teſtium pituitas: In articulorum doloribus miſcent farinam. [11] In vino cocti illiti ventri, duritiam præcordiorum emolliunt. [12] Dyſentericis in vino ex aqua cæleſti temperato dantur. Ad convulſa intus, cum ſilphio pilulis fabæ magnitudine. [13] Ad ſudorem tuſi illinuntur. [14] Nervis utiles: ideo & paralyticis dantur. [15] Luxata in pedibus, qui ſunt rufi ex his, citiſſime ſanant cum melle & ſale. [16] Venerem maxime Megarici ſtimulant: [17] hortenſii, partum cum ſapa aut paſſo ſumpti: ſilveſtres, interaneorum plagas & vitia, cum ſilphio pilulis devoratis ſedant. Et ſativorum ſemen contra phalangia bibitur in vino. Ipſi ex aceto illinuntur contra ſerpentium ictus. Semen antiqui bibendum inſanientibus dabant. Flos bulborum tritus crurum maculas varietateſque igne factas emendat. [18] Diocles oculos hebetari ab iis putat. Elixos aſſis minus utiles eſſe adjicit, & difficile concoqui ex vi uniuſcujuſque naturæ.

XLI. [1] Bulbinem Græci vocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. Hæc traditur vulneribus mire utilis dumtaxat recentibus. [2] Bulbus quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, ceteris longiora.

XLII. [1] Utiliſſimus ſtomacho cibus aſparagi traduntur. [2] Cumino quidem addito inflationes ſtomachi colique diſcutiunt: [3] iidem oculis claritatem afferunt. [4] Ventrem leniter molliunt. Pectoris & ſpinæ doloribus, inteſtinorumque vitiis proſunt, vino cum coquuntur addito. [5] Ad lumborum & renum dolores, ſemen trium obolorum ponde- CAP. X.

NOTÆ.

19. *Coquitur &c.*] Dioſc. totidem verbis, lib 2. cap. 202.

20. *Sic & interiora.*] Quoniam ſic ſumpta, viſcida excrementa alvo detrahit, inquit Dioſc. loc. cit.

21. *Rimas pedum.*] Dioſc. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 34. pag. 232. totidem verbis.

22. *Pythagoras.*] Et Dioſc. quoque loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ ἀλεξιφάρμακον ὅλη πρὸ τῶν θυρῶν κρεμαμένη. Sic etiam Zoroaſtres in Geopon. lib. 15. cap. 1. pag. 406. Quin & vulpes quoque, gnara lupo & ſcillam adverſari, pro ſpeluncæ foribus ſcillam ſuſpendit, quæ lupum ab ingreſſu arceat, teſte Habdarrahmano Ægyptio, cap. 23. pag. 96.. Scilla vim expiandi habère credita olim: quare apud Theophr. in Charact. ſuperſtitioſus ſubinde ſe ſcillæ circumlatione purificat. Vide Caſauboni Notas in eum locum.

Sect. XL. 1. *Porrigini.*] Furfuribus, πιτύροις, Dioſc. lib. 2. cap. 200. & Marcellus Empir. cap. 4. pag. 40.

2. *Canum morſibus.*] Dioſc. loc. cit. cum melle, ac pipere trito.

3. *Theodorus & lichenas.*] Proximum certe licheni & affine malum elephantiaſin, hoc medicamento ſanari auctor eſt Plinius Valer. lib. 2. cap. 57. & Q. Serenus, cap. XI. huic propellendo malo, inquit,

Non fruſtra bulbos, & ſulphura jungis aceto.

4. *Et erumpentia.*] Subintellige hulcera: ἀχῶρας dixit Dioſc. loc. cit.

5. *Eorum rubentes.*] E bulbis ii maxime, quorum cortex radicis rubet. Dioſcoridi lib. 2. cap. 200. βολβὸς πυῤῥός.

6. *Lentiginem cum vino.*] Cum melle maluit Q. Serenus, cap. 12.

Proderit & bulbus mellis dulcedine victus.

7. *Vulneribus quoque.*] Hæc Plinius Valer. ad verbum, lib. 3. cap. 20.

8. *Aut, ut Damion, ex mulſo.*] Vide Notas & Emendationes, num. XVII.

9. *Iiſdem & auriculas.*] Dioſc. lib. 2. loc. cit. cap. 200.

10. *Et teſtium pituitas.*] Sic, opinor, aquoſos teſtium tumores vocat. Dolorem teſtium ſimpliciter Marcellus Empir. appellat, cap. 33. pag. 228. *Bulbi ex mulſo triti atque illiti, dolentibus teſticulis medentur.*

11. *In vino cocti.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 15. *Bulbi triti*, inquit, *inliti ventri, bene molliunt, & præcordiorum tumorem curant.*

12. *Dyſentericis.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 28. *Dyſenteriæ compeſcendæ: Per ſe bulbi triti dantur, & in vino auſtero potio miſcetur.*

13. *Ad ſudorem.*] Compeſcendum. Dioſc. lib. 2. cap. 200.

14. *Nervis.*] Largiore tamen cibo ſumptos nervis nocere bulbos ait Dioſc. lib. 2. cap. 200.

15. *Luxata.*] Dioſc. lib. 2. cap. 200. Græci στρέμματα luxata, ſeu artus luxatos vocant, cum ſuo loco mota oſſa legitimos naturæ in ea parte motus cum dolore remorantur.

16. *Venerem maxime.*] Hoc de bulbis ſatis univerſe prodidit Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 164. & Dioſc. loc. cit. De Megaricis in primis Ovidius a nobis laudatus, lib. 19. ſect. 30. De Regiis appellatis, Athenæus lib. 2. pag. 64. Referri huc forte poteſt vulgata illa apud eumdem Athenæum, loc. cit. parœmia. ἡ δὲ παροιμία φησὶν,

Οὐδέν σ' ὀνήσει βολβὸς, ἂν μὴ νεῦρ' ἔχῃς.

Nervis carentem juverit bulbus nihil.

De qua Eraſmum conſule, Chiliad. 4. Cent. 2. Adag. 42.

17. *Hortenſii.*] Iidemque ſativi, eſculentique appellati.

18. *Diocles oculos.*] Diphilus quoque Siphnius apud Athen. lib. 2. pag. 64.

Sect. XLI. 1. *Bulbinem.*] Βολβίνη dicitur Theophraſto, lib. 7. hiſt. cap. 13. & Matroni apud Athen. lib. 2. pag. 64.

2. *Bulbus quem.*] Oribaſii interpres, lib. XI. pag. 193. poſt Dioſc. lib. 2. pag. 201. *Bulbus qui ad ciendum vomitum accommodatus dicitur, folia habet . . . . multo longiora, quam is qui edendo eſt, &c.* Dioſcoridi, Βολβὸς ἐμετικὸς, &c. A ſimilitudine quam folio cum juncis habet, Hiſpani Jonquillas nuncupant: a quibus & Galli *Jonquille: Jonquille d'Eſpagne: grande Jonquille: petite Jonquille.* Pingitur a Dodonæo, pag. 226. Sed & quiſquis bulbus vomitum ciet, vomitorius dici poteſt. Vide Anguillaram, par. 7. pag. 119.

Sect. XLII. 1. *Utiliſſimus.*] Hæc Plinius Valer. ad verbum, lib. 4. cap. 30.

2. *Cumino quidem.*] Plinius Valer. loc. cit.

3. *Iidem oculis.*] Plinius Valer. loc. cit.

4. *Ventrem leniter.*] Plinius Valer. loc. cit. Dioſc. lib. 2. cap. 152. & Diocles apud Athen. lib. 3. pag. 120.

5. *Ad lumborum.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 36. *Aſparagi ſemen & cumini*, inquit, *pari pondere tritum, & ex vino vel aqua calida potui datum, emendat lumborum & renum vitia.* Et Q. Serenus, cap. 26. de lumbis & renibus ſanandis:

Aut caput aſparagi cum vino ſume vetuſto,
Seu mavis, appone: modus conducit uterque.

re, pari cumini bibitur. [6] Venerem ſtimulant. [7] Urinam cient utiliſſime, præterquam veſicam exhulcerant. [8] Radix quoque, plurimorum prædicatione, trita, & ex vino albo pota, calculos quoque exturbat, [9] lumborum & renum dolores ſedat. [10] Quidam & ad vulvæ dolorem radicem cum vino dulci propinant. [11] Eadem in aceto decocta contra elephantiaſin proficit. Aſparago trito ex oleo perunctum pungi ab apibus negant.

XLIII. Silveſtrem aſparagum aliqui [1] Libycum vocant, [2] Attici hormenum. [3] Hujus ad ſupra dicta omnia efficacior vis, & candidiori major. [4] Regium morbum extenuat. Veneris cauſa aquam eorum decoctam bibi jubent ad heminam. Ad idem & ſemen valet cum anetho, ternis utriuſque obolis. Datur & ad ſerpentium ictus ſuccus decoctus. Radix miſcetur radici marathri inter efficaciſſima auxilia. Si ſanguis per urinam reddatur, ſemen aſparagi, & apii, & cumini ternis obolis in vini cyathis duobus, quinis diebus, Chryſippus dari jubet. Sic & hydropicis contrarium eſſe, quamvis urinam moveat, docet: [5] Item Veneri. Veſicæ quoque, niſi decoctum: [6] quæ aqua ſi canibus detur, occidi eos: [7] In vino decoctæ radicis ſuccum, ſi ore contineatur, dentibus mederi.

CAP. XI. XLIV. [1] Apio gratia in vulgo eſt. Namque rami largis portionibus per jura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. [2] Præterea oculis illitum cum melle, ita ut ſubinde foveantur ferventi ſucco decocti, aliiſque membrorum epiphoris: per ſe tritum, aut cum pane, vel polenta impoſitum, mire auxiliatur. Piſces quoque ſi ægrotent in piſcinis, apio viridi recreantur. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in majore ſententiarum varietate eſt. Diſtinguitur ſexu. Chryſippus feminam eſſe dicit criſpioribus foliis & duris, craſſo caule, ſapore acri & fervido. Dionyſius nigriorem, brevioris radicis, vermiculos gignentem: Ambo neutrum ad cibos admittendum, immo omnino nefas: [3] nam id defunctorum epulis feralibus dicatum eſſe: viſus quoque claritati inimicum. Caule feminæ [4] vermiculos gigni. [5] Ideoque eos qui ederint, ſterileſcere, mares feminaſque. In puerperiis vero ab eo cibo [6] comitiales fieri qui ubera hauriunt. Innocentiorem tamen eſſe marem. Eaque cauſa eſt, ne inter nefaſtos frutices damnetur. [7] Mammarum duritiam impoſitis foliis emollit. [8] Suaviores aquas potui incoctum præſtat. Succo maxime radicis cum vino lumborum dolores mitigat. Eodem jure inſtillato gravitatem aurium. [9] Semine urinam ciet, menſtrua, [10] ac ſecundas partûs. Et, ſi fo-

NOTÆ.

6. *Venerem.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 30.

7. *Urinam.*] Plinius Valer. loc. cit.

8. *Radix quoque.*] Dioſc. lib. 2. cap. 152. Plinius Valer. lib. 2. cap. 36. & lib. 4. cap. 30. cap. 176. & cap. 179. Marcellus Empir. cap. 25. pag. 173. & cap. 26. pag. 176.

9. *Lumborum & renum.*] Dioſc. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 25. pag. 173. Plinius Valer. lib. 2. cap. 36. & lib. 4. cap. 30. Apuleïus, cap. 84. tit. 4.

10. *Quidam & vulvæ.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 30.

11. *Eadem in aceto.*] Plinius Valer. loc. cit. *Contra elephantiaſim efficax creditur.* Marcellus Empir. cap. 19. pag. 130. *Radix aſparagi decocta in aceto, & elephantioſis rationabiliter imponitur.* Apuleïus, cap. 84. tit. 3. *Ad elephantioſos. Herbæ aſparagi radix cocta contrita imponatur elephantiaco, liberabitur.*

Sect. XLIII. 1. *Libycum vocant.*] Apuleïus, cap. 84. *Græci myacanthan, alii aſparagon agrion, Latini corrudam, alii aſparagum agreſtem, alii aſparagum ruſticum, alii aſparagum noſtrum.* Noſtrum cum dicit, Libycum, opinor, intelligit. Fuit enim is ex Africa, oppido Madaura.

2. *Attici hormenum.*] Vide quæ diximus ſuperiore libro, ſect. 42.

3. *Hujus ad ſupra dicta.*] Athenæus, lib. 2. pag. 62.

4. *Regium morbum.*] Dioſc. lib. 2. cap. 152.

5. *Item Veneri.*] Chryſippum ſecutus Dioſc. loc. cit. docet decoctum radicis aſparagi hauſtum, ποιεῖν ἀτόκιον καὶ ἄγονον, partum impedire, ac ſterilitatem inducere.

6. *Quæ aqua ſi canibus.*] Et hoc ex aliorum ſententia refert Dioſc. loc. cit.

7. *In vino decoctæ.*] Marcellus Empir. cap. 12. pag. 94. Apuleïus, cap. 84. tit. 2. *Ad dentium dolorem. Herbæ aſparagi ſuccum in ore oportet continere.* Plinius Valer. lib. 1. cap. 36. *Aſparagi ſilvatici radicem in vino decoques: ex hoc in ore contineas: dolorem ſedat: ſuccuſque ejus ſimiliter facit.* Adde his Dioſc. loc. cit. & Galenum, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 160.

Sect. XLIV. 1. *Apio.*] Sativum intelligit, ſive hortenſe: vulgo *Perſilum* dicitur: etſi aliter ſentire intelligo Aloïſium Anguillara, par. 7. pag. 121.

2. *Præterea oculis.*] Oculorum inflammationibus, πρὸς ὀφθαλμῶν φλεγμονὰς, inquit Dioſc. lib. 3. cap. 74. Oculorum epiphoris, (quæ Plinii hoc loco mens eſt, cum ſequatur ſtatim, *aliiſque membrorum epiphoris*) Apuleïus, cap. 118. tit. 1. *Ad epiphoras oculorum: Herba apio trita bene cum pane molli, oculi tegantur: mirifice ſanat.* Eadem habet Plinius Valer. lib. 1. cap. 14. Oculis tumentibus, vel dolentibus, apium imponi cum lacte mulieris Marcellus Empir. jubet, cap. 9. pag. 56. Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 10. *de oculorum cauſis. Et caſeus recens,* inquit, *cum apiorum foliis contritis impoſitus, ſæpe oculos liberavit: & panis mundus vino infuſus, & cum oleo roſeo tritus, par beneficium præſtitit.*

3. *Nam id defunctorum.*] In feralibus epulis uſi convivæ corona ex apio. Suidas: Σελίνου στέφανος. Πένθιμος· τὸ γὰρ σέλινον πένθεσι προσήκει, ὡς ἔφη καὶ Δοῦρις ἐν τῷ Περὶ ἀγώνων. Adde, ut Plutarchus eſt auctor, in vita Timoleontis, coronari apio ſepulcra: unde vetus illud, *Indigere apio,* de iis qui profligata valetudine utuntur. Suidas, tom. 2. pag. 930. verbo. Τοῦ σελίνου δεῖται, ἐπὶ τῶν ἀσφαλῶς νοσούντων· Καὶ γὰρ εἰώθαμεν τὰ μνήματα στεφανοῦν σελίνοις, ὥς φασι Πλούταρχος. Arnobius lib. 5. contra Gent. pag. 169. *Oblivioni etiam Corybantia ſacra donentur, in quibus ſanctum illud myſterium traditur, frater trucidatus a fratribus, interempti ex ſanguine Apium natum, prohibitum menſis olus illud apponi, ne a manibus mortui inexpiabilis contraheretur offenſio.*

4. *Vermiculos gigni.*] Cum e terra erutus Soli exponitur.

5. *Ideoque eos.... ſterileſcere.*] Diſſentire a Chryſippo videtur auctor Geopon. lib. 12. cap. 13. Βρωθὲν δὲ τὸ σέλινον καταφερεστέρας εἰς τὰ ἀφροδίσια ποιεῖ τὰς γυναῖκας, &c. Habet eadem Simeon Sethi, lib. de alim. tit. Σέλινον.

6. *Comitiales.*] Comitiales fieri, qui apio in cibis utantur, auctor eſt Simeon Sethi, loc. cit. Galenus tamen in Conſilio, pro puero epileptico, tom. 10. cap. 4. pag. 491. apium ſmyrniumque, quod genus apii eſt, deguſtari ab ejuſmodi ægrotis utiliſſime admonet. Πείσου δὲ καὶ σελίνου, καὶ σμυρνίου προσάψασθαί ποτε συνοίσει, &c.

7. *Mammarum.*] Dioſc. lib. 2. cap. 74. Mammas, inquit, χονδρωθέντας, grumoſo lacte turgentes reprimit.

8. *Suaviores aquas.*] Hinc ægris, quibus vino interdictum eſt, vel hydromeli, vel apiatam aquam præſcribit Theod. Priſcianus, lib. 2. parte 2. cap. 2. & 6.

9. *Semine urinam.*] Dioſc. loc. cit. Plinius Valer. lib. 4. cap. 2. *de facultate apii: Nulla res fortius vel urinæ difficultates reſolvit, vel feminarum menſtruis imperat.*

10. *Ac ſecundas partûs.*] Ita MSS. Reg. & Colb. 1. ut ſect. 23. hoc eſt, ſecundas a partu. Prius legebatur, *ac ſecundos partus,* aliena a Plinii mente ſententia.

veantur ſemine decocto, ſugillata reddit colori. [11] Cum ovi albo illitum, [12] aut ex aqua coctum potumque renibus medetur: In frigida tritum oris hulceribus. Semen cum vino; vel radix cum veteri vino, veſicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex vino albo.

XLV. [1] Apiaſtrum Hyginus quidem meliſſophyllon appellat. [2] Sed in confeſſa damnatione eſt venenatum in Sardinia. [3] Contexenda enim ſunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos pendentia.

XLVI. [1] Oluſatrum quod hippoſelinum vocant, adverſatur ſcorpionibus. Poto ſemine torminibus, & interaneis medetur. [2] Itemque difficultatibus urinæ. ſemen ejus decoctum ex mulſo potum. [3] Radix ejus in vino decocta calculos pellit, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabioſi morſibus potum & illitum medetur. [4] Succus ejus algentes calefacit potus. [5] Quartum genus ex eodem faciunt aliqui oreoſelinon, palmum alto frutice ac recto ſemine, [6] cumino ſimili, [7] urinæ & menſtruis efficax. Heleoſelino vis privata contra araneos. [8] Sed & oreoſelino feminæ purgantur e vino.

XLVII. Alio genere petroſelinon quidam appellant in ſaxis natum, præcipuum ad vomicas, cochlearibus binis ſucci additis in cyathum marrubii ſucci, atque ita aquæ calidæ tribus cyathis. Addidere quidam [1] buſelinon, differens brevitate caulis a ſativo & radicis colore rufo, ejuſdem effectus. [2] Prævalere contra ſerpentes potu & linitu. CAP. XII.

XLVIII. [1] Ocimum quoque Chryſippus graviter increpuit, inutile ſtomacho; urinæ; [2] oculorum quoque claritati. [3] Præterea inſaniam facere, & lethargos, & jocineris vitia: ideoque capras id aſpernari, hominibus quoque fugiendum cenſet. [4] Addunt quidam tritum ſi operiatur lapide, ſcorpionem gignere: commanducatum & in Sole poſitum, vermes afferre. [5] Afri vero, ſi eo die feriatur quiſpiam a ſcorpione, quo ederit ocimum, ſervari non poſſe. Quin immo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis vel fluviatilibus trito, convenire ad id ſcorpiones ex proximo. Diodotus in empiricis, [6] etiam pediculos facere ocimi cibum.

[7] Secuta ætas acriter defendit: nam id eſſe capras. Nec cuiquam mentem motam:

NOTÆ.

11. *Cum ovi albo.*] Vel ſic ſugillatis ſanandis, de quibus dictum eſt proxime, adhiberi jubet Marcellus Empir. cap. 19. pag. 131. *Apium viride, inquit, ſubtiliter tritum, cum ovi albo illitum, livoribus prodeſt.*

12. *Aut ex aqua coctum.*] Hoc vero ad verbum Marcellus exſcripſit, cap. 26. pag. 177.

Sect. XLV. 1. *Apiaſtrum.*] Μελισσόφυλλον, ab apibus, quæ ea herba plurimum lætantur. Illud eſt quod in coronamenta venire dicitur, lib. 21. ſect. 29. Alii citraginem aut Melitænam; Galli Meliſſam vocant, *Meliſſe*, ou *citronelle.* Apiaſtrum ab Hygino vocari cœpit, eruditiſſimo alioqui viro, ſed quem omnes hac in parte damnent, & quod magis mirere, ſequantur tamen. Nam Marcus Varro ita appellat, lib. 3. de re ruſt. cap. 16. & Dioſc. in Nothis pag. 457. Μελισσόφυλλον, οἱ δὲ μελίτειον; οἱ δὲ μελίφυλλον .... Ῥωμαῖοι ἀπίαστρον, οἱ δὲ κιτράγω, &c. A Matthiolo pingitur, in lib. 3. Dioſc. pag. 826. In horto Regio ſeptem meliſſæ genera diverſa vidimus.

2. *Sed & in confeſſa.*] Damnatur id vero, inquit, quod affinitatem habet nominis cum apiaſtro ſeu meliſſophyllo, quoniam & ipſum apiaſtrum vocatur: non eo ſane, quod ſit apibus gratum, ut meliſſophyllum, de quo proxime diximus: ſed quod apium æmuletur: nam quæ ita deſinunt, imitationem quamdam, ut Grammaticis placet, important. Iſtud enim ipſum eſt, quod batrachion, & ranunculum appellant. Agemus de eo iterum, lib. 25. ſect. 109. Apuleius, cap. 8. de ſcelerata: *Græci, inquit, batrachion dicunt .... alii rhuſelinon..... alii ſelinon agrion .... Latini apium ruſticum, iidem apium riſus, iidem apiaſtellum,* &c. Hæc Sardonia herba eſt; de qua hiſtorici multa, & Dioſc. in Alexiph. cap. 14. Ruellium vide, lib. 2. de nat. ſtirp. cap. 116. pag. 426. Agreſti apio; hoc eſt, apiaſtro ſimilem herbam eam Salluſtius facit. Adverſus id venenum remedia plura Sennertus affert, lib. 6. Pract. pag. 1055.

3. *Contexenda enim.*] Etiam ea; inquit, interdum connectimus, quorum tractatio & natura diſſimilis, ſed nominis affinitas maxima. Sic libro 23. ſect 65. cum erineo, hoc eſt, caprifico arbore, erinei quoque herbæ vires explicat, *propter gentilitatem,* inquit, hoc eſt, propter ſimilitudinem nominis. Ea cautione admonet ſe meliſſophyllon ab apiaſtro Sardo ſecernere: nec alterutrius fieri mentionem; alterius admonitione, niſi propter quamdam cognationem nominis.

Sect. XLVI. 1. *Oluſatrum.*] De quo lib. 19. ſect. 48. Hæc traduntur ſimiliter a Nicandro in Theriac. pag 60.

2. *Itemque difficultatibus.*] Dioſc. lib. 3. cap. 78. totidem verbis Apuleius, cap. 106. tit. 1. *Ad veſicæ dolorem; & ſtranguriam: Herba oluſatrum trita ex paſſo in potu ſumpta, ſtranguriam potenter emendat.* E Græcis quoque; unus inſtar omnium Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 6.

3. *Radix ejus.*] Et petroſelino has vires aſſignat Dioſcorides, lib. 3. cap. 77. At hippoſelino ſive oluſatro, Theophr. loc. cit.

4. *Succus ejus.*] Hippoſelino ſuo eaſdem vires attribuit Dioſc. lib. 3. cap. 78. θερμαίνει τοὺς ῥιγοῦντας, πινόμενος καὶ ἐγχεόμενος.

5. *Quartum genus.*] Primum enim genus apii hortenſii; ſeu ſativi, ſtatuitur. Alterum apiaſtri. Tertium, hippoſelini.

6. *Cumino ſimili.*] Vide Notas & Emendationes, num. XVIII.

7. *Urinæ & menſtruis.*] Urinæ ciendæ, menſtruiſque pellendis. Dioſc. lib. 3. cap. 76.

8. *Sed & oreoſelino.*] Totidem verbis hoc Dioſc. loc. cit.

Sect. XLVII. 1. *Buſelinon.*] Βουσέλινον, quaſi majus apium: ut ab hortenſi apio, cui brevitas caulis palmum non excedit; magnitudine dirimatur. Nam particula βοῦ in compoſitione dictiones auget: a bovis magnitudine; qui βοῦς dicitur. Sic enim, auctore Feſto, & *Bulimum Græci magnam famem dicunt, aſſueti magnis & amplis rebus præponere βου, a magnitudine ſcilicet bovis. Hinc eſt, quod grandes pueros bupædas appellant: & mariſcam ficum; buſycon.*

2. *Prævalere.*] Alii *peculiare* legunt.

Sect. XLVIII. 1. *Ocimum quoque.*] Hæc Plinius Valer. ad verbum; lib. 4. cap. 21.

2. *Oculorum quoque.*] Plinius Valer. loc. cit. Copioſiore cibo ſi ſumatur ſcilicet, oculis nocere prodidit Dioſc. lib. 2. cap. 171.

3. *Præterea inſaniam.*] Plinius Valer. loc. cit.

4. *Addunt quidam.*] Plinius Valer. loc. cit. *Ocimum, inquit, edere nonnulli reformidant, quod commanducatum, & in Sole poſitum vermiculos gignit:* Φυλάσσονται δέ τινες αὐτὸ, καὶ οὐκ ἐσθίουσι, διὰ τὸ μασηθὲν καὶ τεθὲν ἐν ἡλίῳ σκωλήκια γεννᾷν. Quod vero ſcorpionem gignat, falſum eſſe Galenus admonet, lib. 2. de alim. facult. cap. 55. pag. 365. tom. 6. Vide quæ diximus lib. 9. ſect. 51.

5. *Afri vero.*] Plinius Valer. loc. cit. Dioſcorides contra loc. cit. Afros ait in ea eſſe hæreſi, ut exiſtiment, ſi ſcorpione quis feriatur, qui eo die ocimum ederit, incolumem eum fore.

6. *Etiam pediculos.*] Pediculis infeſtari eos, qui ocimum adhibeant in cibis.

7. *Secuta ætas.*] Poſteriores medici; inquit; innocuum eſſe ocimi eſum defenderunt, contra Chryſippum: neque officere oculorum claritati; quandoquidem illud capræ edunt, quibus eſt viſus acutiſſimus, ut dictum eſt lib. 8. ſect. 76. ὀξυ-

[8] & ſcorpionum terreſtrium ictibus, marinorumque venenis mederi ex vino, addito aceto exiguo. Uſu quoque compertum deficientibus ex aceto odoratum ſalutare eſſe. Item lethargicis, & inflammatis refrigerationi. [9] Illitum capitis doloribus cum roſaceo, aut myrteo, aut aceto: [10] Item oculorum epiphoris impoſitum ex vino. [11] Stomacho quoque utile, [12] inflationes & ructum ex aceto diſſolvere ſumptum. [13] Alvum ſiſtere impoſitum, [14] urinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodeſſe. [15] Choleras eo & diſtillationes ſtomachi inhiberi. Ergo etiam cœliacis Philiſtion dedit: & coctum dyſentericis, [16] & colicis Pliſtonicus. Aliqui & in teneſmo, & ſanguinem exſcreantibus, in vino: duritia quoque præcordiorum. Illinitur mammis, [17] extinguitque lactis proventum. Auribus utiliſſimum infantium, præcipue cum adipe anſerino. [18] Semen tritum & hauſtum naribus ſternutamenta movet, & [19] diſtillationes quoque capiti illitum: vulvas purgat in cibo, ex aceto. [20] Verrucas mixto atramento ſutorio tollit. Venerem ſtimulat. Ideo etiam equis aſiniſque, admiſſuræ tempore ingeritur.

[21] Silveſtri ocimo vis efficacior ad eadem omnia: peculiaris ad vitia, quæ vomitionibus crebris contrahuntur. Vomiciſque vulvæ, contraque beſtiarum morſus e vino radice efficaciſſima.

XLIX. [1] Erucæ ſemen ſcorpionum venenis & muris aranei medetur. [2] Beſtiolas omnes innaſcenres corpori arcet: [3] Vitia cutis in facie cum melle illitum. [4] Lentigines ex aceto. [5] Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. [6] Aïunt verbera ſubituris potum ex vino duritiam quamdam contra ſenſum inducere. [7] In condiendis obſoniis tanta eſt ſuavitas, ut Græci [8] euzomon appellaverint. Putant ſubtrita eruca ſi foveantur oculi, claritatem reſtitui: [9] Tuſſim infantium ſedari. [10] Radix ejus in aqua decocta fracta oſſa extrahit. [11] Nam de Venere ſtimulanda diximus: [12] tria folia ſilveſtris erucæ ſiniſtra manu decerpta, & trita, in aqua mulſa ſi bibantur.

L. E contrario naſturtium [1] Venerem inhibet, animum exacuit, [2] ut diximus. Duo ejus genera: [3] Alvum purgat, detrahit bilem potum in aqua, [4] x. pondere. [5] Cum lomento ſtrumis illitum, opertumque braſſica, præclare medetur. Alterum eſt nigrius, quod [6] capitis

NOTÆ.

que inſaniam facere, cum nemini compertum ſit motam ex eo cibo mentem eſſe &c.

8. *Et ſcorpionum &c.*] Dioſc. loc. cit.

9. *Illitum capitis.*] Apuleïus, cap. 117. tit. 1. *Capitis dolori medendo: Herbam ocimum tritam cum oleo roſaceo, aut myrtino, vel aceto, fronti imponas: mirabiliter capitis dolorem ſanat.*

10. *Item oculorum.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 14. ad verbum. Et Apuleïus, cap. 117. tit. 2. *Ad epiphoras oculorum: Ocimum ex vino optimo tritum, oculis illinitur.* Vide & Dioſc. lib. 2. cap. 171.

11. *Stomacho quoque &c.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 15.

12. *Inflationes.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 20. & Dioſc. loc. cit.

13. *Alvum ſiſtere.*] Plinius Valer. loc. cit. & lib. 2. cap. 27.

14. *Urinam ciere.*] Hoc de ocimi ſemine Dioſc. loc. cit.

15. *Choleras eo.*] Χολέρα ſtomachi, inteſtinorumque pariter vitium eſt: nam & dejectio & vomitus eſt, inteſtina torquentur, bilis ſupra infraque erumpit: *Débordement de bile.*

16. *Et colicis Pliſtonicus.*] In MSS. *Et contra Pliſtonicum aliqui:* ut adhuc varietatem & contrarietatem opinionum de ocimo tractet.

17. *Extinguitque.*] Quin immo Dioſcoride auctore loc. cit. lactis proventum facit: tanta fuit olim ſententiarum de ocimo varietas, ut Plinius animadvertit, inter vetuſtos ſcriptores, ut de ejus viribus diſcrepantia pugnantiaque prodiderint.

18. *Semen tritum.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 20. iiſdem verbis. Dioſc. quoque lib. 2. cap. 171.

19. *Et diſtillationes.*] Dioſc. loc. cit. ocimo ſucco fluxiones capitis ſiccari quoque prodidit.

20. *Verrucas.*] Plinius Valer. totidem ſyllabis, loc. cit.

21. *Silveſtri ocimo.*] Præter ſativum ocimum, de quo ſuo loco egimus, plura alia in horto Regio a nobis ſunt diligenter obſervata: ex quibus quodnam ſit illud quod ſilveſtre Plinius nunc appellat, incertum. Cave interim Dalecampio credas aïenti ὠκιμοειδὲς a Plinio intelligi, de quo Dioſc. lib. 4. cap. 28. cum ſilveſtris ocimi radicem Plinius laudet, ὠκιμοειδοῦς ſupervacuam eſſe Dioſcorides haud obſcure teſtetur.

Sect. XLIX. 1. *Erucæ ſemen.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 13. & Florentinus in Geopon. lib. 12. cap. 26. pag 349.

2. *Beſtiolas omnes.*] Pediculos, credo, puliceſque intelligit. Forte & lumbricos: nam Florentinus, loc. cit de eruca, ἕλμινθας ἐξάγει, inquit, *lumbricos educit.* Sed hos nuſquam Plinius beſtiolas vocat.

3. *Vitia cutis.*] Plinius Valer. loc. cit.

4. *Lentigines.*] Plinius Valer. loc. cit. & Q. Serenus, cap. 12. pag. 131.

Invida ſi maculat faciem lentigo decoram,
Nec prodeſſe valent naturæ dona benignæ,
Erucam, atque acidum laticem ſimul illine malis.

5. *Cicatrices.*] Plinius Valer. loc. cit. & lib. 3. cap. 46. & Florentinus, loco citato.

6. *Aïunt verbera.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 13. & Florentinus loc. cit.

7. *In condiendis.*] Plinius Valer. loco citato.

8. *Euzomon.*] Εὔζωμον, παρὰ τὸ εὖ & ζωμὸς, propter ſuavitatem quam juribus præbet, quaſi juribus grata.

9. *Tuſſim infantium.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 13.

10. *Radix ejus.*] Plinius Valer. loco citato.

11. *Nam de Venere .... diximus.*] Libro 19. ſect. 44.

12. *Tria folia.*] Vide Notas & Emend. num. XIX.

Sect. L. 1. *Venerem inhibet.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 12. Auctor Geopon. lib. 12. cap. 27. pag. 350. At diſſentit ab utroque Dioſc. lib. 2. cap. 185. Conciliare ambos inter ſe Pſeudo-Macer videtur, cum eam vim inhibendi Venerem naſturtio tum ſolum adſcribit, cum uſu frequenti adhibetur.

Dicunt ferventes quod habent naſturtia vires,
Et ſiccas: hac re Venerem ceu ruta coërcent,
Siccando ſemen: fuerint ſi ſumpta frequenter.

2. *Ut diximus.*] Libro 19. ſect. 44.

3. *Alvum purgat.*] Illud nimirum, quod minus nigrum eſt. Nam alterum genus, ut mox dicetur, eſt nigrius. De hoc igitur Marcellum Empir. intellige, cap. 30. cujus lemma eſt, *Ad ventrem reſolvendum*, &c. Sic enim ille, pag. 215. *Prodeſt & ad hoc naſturtium potum ex vino: nam & calefacit, & mollit viſcera, & urinam movet. Prodeſt & inteſtinorum doloribus, & inflationibus*, &c. *Album* pro *alvum* legi hoc loco, etſi ita contendente Barbaro, plane nolim, libris invitis.

4. *X. pondere.*] Hoc eſt, denarii argentei pondere.

5. *Cum lomento.*] Hoc eſt, cum farina fabacea. Florentinus in Geopon lib. 12. cap. 27. pag. 350. Καρδάμου σπέρμα μιχθὲν ἀλεύροις κυαμίνοις, προσλαβὼν σακτῆς μέρος, ἰᾶται χοιράδας, ... χρηστέον δὲ ἀντὶ ὀθόνης φύλλοις κράμβης. Plinius Valer. lib. 3. cap. 29. Cum alumine contritum, inlitum, vel impoſitum, ſtrumis opitulari ait Marcellus Empir. cap. 15. pag. 108. Cum lomento, idem pag. 109. & Apuleius, cap 20. tit. 4.

6. *Capitis vitia purgat.*] Ope ſternutationis, quam provocat. Apuleïus, cap. 20. de naſturtio, tit. 1. *Ad caput deplendum: Herbæ naſturtii ſuccum naribus injicis, caput deplet, & de phlegmate purgat. Hoc naſturtium non ſeritur, ſed per ſe naſcitur.* Ita MS.

vitia purgat. [7] Visum compurgat. Commotas mentes sedat ex aceto sumptum. [8] Lienem ex vino potum, vel cum fico. [9] Tussim ex melle, si quotidie jejuni sumant. [10] Semen ex vino omnia intestinorum animalia pellit: efficacius addito mentastro. Prodest & contra suspiria & tussim, cum origano & vino dulci. [11] Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. [12] Panos discutit cum pice, [13] extrahitque corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adjicitur ovorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus vero e melle utilissime. [14] Sextius adjicit, ustum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito, [15] & alopecias emendari addito sinapi: [16] gravitatem aurium trito imposito auribus cum fico. [17] Dentium dolores infuso in aures succo. [18] Porriginem & hulcera capitis cum adipe anserino. [19] Furunculos concoquit cum fermento. [20] Carbunculos ad suppurationem perducit, & rumpit. Phagedænas hulcerum expurgat cum melle. [21] Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: [22] Item licheni: Item unguibus scabris: quippe natura ejus caustica est. [23] Optimum autem Babylonium. Silvestri vero ad omnia ea effectus major.

LI. In præcipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora sativæ folia, rami fruticosiores. [1] Silvestris horrida ad effectum est, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa & aspersa modice, & in pyxide Cypria asservatur. Hic copiosior datus veneni noxiam obtinet, [2] in Macedonia maxime juxta flumen Aliacmonem. Mirumque, cicutæ succo extinguitur: adeo etiam venenorum venena sunt, quando cicutæ succus prodest [3] manibus colligentium rutam. [4] Cetero inter prima miscetur antidotis, præcipueque Galatica. [5] Quæcumque autem ruta & per se pro antidoto valet, foliis tritis, & ex vino sumptis. [6] Contra aconitum maxime, [7] & viscum. [8] Item fungos, sive in potu detur, sive in cibo. [9] Simili modo contra serpentium ictus, utpote cum [10] mustelæ dimicaturæ cum his, rutam prius edendo se muniant. [11] Valent & contra scorpionum, & contra araneorum, apum, crabronum, vesparum aculeos, [12] & cantharidas, ac salamandras, [13] canisve rabiosi morsus: [14] acetabuli mensura succus e vino bibitur, & folia trita vel commanducata imponuntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo vero perunctos aut eam

NOTÆ.

7. *Visum compurgat.*] Ita MSS. omnes.

8. *Lienem &c.*] Ad verbum hæc Plinius Valer. libro 4. cap. 12. Celsus, lib. 4. cap. 9. *Nasturtium lienem extenuat.* Diosc. lib. 2. cap. 185. ex melle, non ex vino, adhibet.

9. *Tussim ex.*] Plinius Valer. loco citato. Florentinus in Geopon. loc. cit.

10. *Semen ex vino.*] Plinius Valer. & Florentinus, locis citatis, & Diosc. lib. 2. cap. 185. sed hic minus distincte, quam ceteri.

11. *Pectoris doloribus.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 1. cap. 57. & Florentinus in Geopon. loc. cit. Dat Theod. Priscianus, lib. 2. parte 2. cap. 17. ipsum nasturtium ex melle coctum: ac mentæ viridis pariter decoctum laudat.

12. *Panos discutit.*] Marcellus Empir. cap. 32. pag. 224.

13. *Extrahitque .... aculeos.*] Plinius Valerianus, libro 3. cap. 49.

14. *Sextius adjicit.*] Et Florentinus loc. cit. & Dioscorid. lib. 2. cap. 185. & Plinius Valer. lib. 4. cap. 12. Columella denique, lib. 10. pag. 353.

Spargantur cæcis nasturtia dira colubris.

15. *Et alopecias.*] Marcellus Empir. iisdem verbis, cap. 6. pag. 46. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 6. E Græcis Florentinus, ac Diosc. locis ciratis.

16. *Gravitatem aurium.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 82. *Nasturtium tritum cum fico, atque auriculæ inditum, his qui gravius audiunt, prodesse fertur.* Eadem habet Plinius Valer. lib. 1. cap. 12.

17. *Dentium dolores.*] Florentinus loc. cit. & Plinius Valer. ad verbum, lib. 4. cap. 12.

18. *Porriginem.*] Iisdem verbis Plinius Valer. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 4. pag. 40. *Nasturtii semen mixtum adipi anserino, tritumque, furfures capitis assidua levatione depellit.* Apuleïus cap. 20. tit. 2. *Ad capitis vitia, porrigines, vel furfures: Herbæ nasturtii semen* &c. Florentinus item loc. cit. Στέαρ δὲ χήνειον προσλαβὼν, τὰ φυόμενα ἐν κεφαλῇ ἑλκύδρια, καὶ πιτυριάσιν θεραπεύει. Hulcera capitis Plinius intelligit ea, quæ favi dicuntur, κηρία de quibus sect. 6.

19. *Furunculos.*] Florentinus loc. cit. Δοθιῆνας μετὰ ζύμης πεπαίνει. Sic & Plinius Valer. lib. 3. cap. 32. & Apuleïus, loc. cit. tit. 5. Dioscorides loc. cit. pro fermento muriam adsciscit. Porro furunculus, ut Celsus ait lib. 5. cap. 28. *tuberculum est acutum cum inflatione* (legi malim, *cum inflammatione*) *& dolore: maximeque ubi jam in pus vertit. Qui ubi adapertus est, & exit, super apparet pars carnis in pus versa, pars corrupta, subalbida, subrubra, quem ventriculum quidam furunculi nominant.* Gallis, *Froncle.*

20. *Carbunculos.*] Dioscor. lib. 2. cap. 185. Et Plinius Valer. lib. 3. cap. 30. *Carbunculo medendo: Nasturtium fermento mixtum utiliter medetur.* Et lib. 4. cap. 12. de nasturtio: *Fermentum mixtum & appositum furunculos, itemque carbunculos provocat, ac suppurata dirumpit.*

21. *Coxendicibus.*] Dioscor. loc. cit. Marcellus, cap. 25. pag. 173. Plinius Valer. lib. 2. cap. 36. & lib. 4. cap. 12.

22. *Item licheni.*] Diosc. loc. cit.

23. *Optimum autem.*] Diosc. loc. cit. Κάλλιστον μὲν εἶναι δοκεῖ τὸ ἐν τῇ Βαβυλῶνι κάρδαμον. Nicander, τὸ ἀπὸ Μήδων κάρδαμον laudat in primis.

Sect. LI. 1. *Silvestris horrida.*] Vehemens, acris Diosc. lib. 3. cap. 52. Πήγανον ὀρεινὸν καὶ ἄγριον, τοῦ ἡμέρου καὶ κηπευτοῦ δριμύτερον, ἄθετον πρὸς βρῶσιν. *Ruta montana & silvestris acrior est quam sativa & hortensis, & in cibis damnata.* Apuleïus, cap. 89. de ruta: *Altera est usualis, altera agrestis atque virtutis acrioris: sed utræque ferventissimæ comprobantur.*

2. *In Macedonia.*] Dioscor. loc. cit. Τὸ δὲ ἐν Μακεδονίᾳ φυόμενον παρὰ τὸν Ἁλιάκμονα ποταμὸν, ἀναιρεῖν φασὶ βρωθέν.

3. *Manibus colligentium.*] Alioqui enim, ut Columella est auctor, lib. XI. cap. 3. debet ruta velata manu runcari, quam nisi contexeris, perniciosa nascentur hulcera, prurigo atque tumor incesset, &c.

4. *Cetero inter prima.*] Dioscor. loc. cit. Galenus, lib. 2. de antidotis, cap. 1. pag. 898. & 899.

5. *Quæcumque autem.*] Sive sativa, sive silvestris. Diosc. lib. 2. cap. 52.

6. *Contra aconitum.*] Scribonius Largus, Compos. 188. ad aconitum: *sed adjuvantur facile qui id sumpserint ruta, quamplurima pota cum vino.* Sic etiam Theopompus Chius, apud Athen. lib. 3. pag. 85.

7. *Et viscum.*] Hoc est, adversus chamæleonis herbæ venenatum succum, quem ἰξίαν Græci vocant, a visco, quod ad ejus radices quandoque invenitur. Idem de ruta ad ixiam Scribonius Largus prodit, Compos. 192.

8. *Item fungos.*] Scribonius, Compos. 198. ad fungos: *Item ruta ex aceto trita & pota proficit.*

9. *Simili modo.*] Hæc Plinius Valer. ad verbum, lib. 4. cap. 3. Diosc. item loc. cit.

10. *Mustelæ dimic.*] Vide quæ dicta sunt lib. 8. sect. 41.

11. *Valent & contra.*] Apuleïus, lib. 115. tit. 7. *Ad eos quos scorpio percusserit, rutæ silvaticæ semen contritum ex vino dabis potui: dolorem sedat.*

12. *Et cantharidas.*] Scribonius, Compos. 189. *Ad cantharidas: Item oleum irinum ex ruta tritum, & potum.*

13. *Canisve rabiosi.*] Apuleïus, cap. 89. tit. 7. *Ad morsum canis rabidi: Herbæ rutæ pondus denariorum sex ex vino bibatur: plagæ vero imponantur rutæ folia trita cum melle, sale & pice: liberabitur.*

14. *Acetabuli mensura.*] Dioscor. loc. cit.

habentes, negant feriri ab his maleficiis : [15] ferpentefque, fi uratur ruta, nidorem fugere. Efficaciffima tamen eft filveftris radix cum vino fumpta. Eamdem adjiciunt efficaciorem effe fub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceique coloris foliis a femina difcrevit : eam lætioribus foliis & colore. Idem oculis noxiam putavit : Falfum, quoniam fcalptores [16] & pictores hoc cibo utuntur oculorum caufa; cum pane vel nafturtio : [17] capræ quoque filveftres [18] propter vifum, ut aïunt. [19] Multi fucco ejus cum melle Attico inuncti difcufferunt caligines, [20] vel cum lacte mulieris puerum enixæ, vel puro fucco angulis oculorum tactis. [21] Epiphoras cum polenta impofita lenit. [22] Item capitis dolores pota cum vino, aut cum aceto & rofaceo illita. Si vero fit [23] cephalæa, cum farina hordeacea, & aceto. Eadem cruditates difcutit, [24] mox inflationes, [25] dolores ftomachi veteres. [26] Vulvas aperit, [27] corrigitque converfas, illita in melle, toto ventre & pectore. [28] Hydropicis cum fico, & decocta ad dimidias partes, potaque ex vino. [29] Sic bibitur & ad pectoris dolores, laterumque, & lumborum, tuffes, fufpiria : pulmonum, jocinerum, renum vitia, [30] horrores frigidos. [31] Ad crapulæ gravedines decoquuntur folia poturis. Et in cibo vel cruda, vel decocta conditave prodeft. [32] Item torminibus in hyffopo decocta, & cum vino. [33] Sic & fanguinem fiftit interiorem, [34] & narium indita : fic & collutis dentibus prodeft. [35] Auribus quoque in dolore fuccus infunditur, cuftodito, [36] ut diximus, modo, in filveftri. Contra tarditatem vero fonitumque, cum rofaceo, vel cum laureo oleo, aut cumino & melle. [37] Succus & phreneticis ex aceto tritæ inftillatur in tempora & cerebrum. Adjecerunt aliqui & ferpyllum, & laurum, illinentes capita, & colla. [38] Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum. [39] Dederunt & comitialibus bibendum decoctæ fuccum in cyathis quatuor ante acceffiones, quarum frigus intolerabile eft : [40] alfiofifque crudam in cibo. [41] Urinam quoque vel cruentam pellit. [42] Feminarum etiam purgationes, fecundafque, etiam emortuos partus, [43] ut Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro pota. Itaque illitam & vulvarum caufa etiam fuffire jubet. [44] Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo, & velleribus collecta. Multi vero & contra pu-

NOTÆ.

15. *Serpentefque.*] Odorem rutæ odiffe viperam & alia venenata ait Albertus M. lib. 8. de animal. tract. 2. cap. 2. pag. 251.

16. *Et pictores.*] Simeon Sethi, pag. 97. poft Aëtium, lib. 1. cap. 327. *Λέγεται δὲ καὶ ὡς ὀξυδερκές ἐστιν ἐσθιόμενον, καὶ διὰ τοῦτο οἱ πρὶν ζωγράφοι συνεχῶς αὐτοῦ ἀπογεύοντο. Dicitur etiam vifum comefta acuere : atque idcirco pictores olim eam affidue deguftabant.*

17. *Capræ quoque filveftres.*] Vide Notas & Emendat. num. XX.

18. *Propter vifum.*] Idcirco Ovidius *acuentes lumina rutas* appellat.

19. *Multi fucco.*] Sic Florentinus in Geopon. lib. 12. cap. 25. pag. 349. Diofc. lib. 3. cap. 52. cum feniculi fucco & melle rutæ fuccum adhibet. Simeon Sethi, loc. cit. Τινὲς δὲ καὶ τὸν πηγάνου χυλὸν μέλιτι μιγνύντες, ὀξυωπὲς ποιοῦσι φάρμακον. Plinius Valer. lib. 1. cap. 16. *Ad lacrymofos oculos: Ruta ficca & melle Attico æquis ponderibus mixta, oculos inunges : certum eft.* Apuleïus, cap. 89. tit. 9. *Ad caliginem oculorum : Herbæ rutæ rorem matutinum, aut matutino madentis fuccos collectos in vafculo habeto, & ex eo inunges.*

20. *Vel cum lacte mulieris.*] Florentinus, loc. cit.

21. *Epiphoras.*] Oculorum videlicet. Plinius Valer. lib. 1. cap. 4. *Ad epiphoras oculorum, & tumores. Ruta in polenta contrita. & impofita, lenit dolorem.* Apuleïus, cap. 89. tit. 5. *Ad epiphoras oculorum : Herba ruta cum polenta bene trita & impofita lenit epiphoras : nam & radix ejus contufa & inlita eas emendat.* Diofc. lib. 3. cap. 52. Τὰς ἐν ὀφθαλμοῖς περιωδυνίας σὺν ἀλφίτῳ καταπλασθὲν πραΰνει.

22. *Item capitis.*] Diofc. loc. cit. Apuleïus, cap. 89. tit. 13. *Ad capitis dolorem : Herba ruta ex vino potui detur, & trita capiti inftilletur cum aceto & rofaceo oleo.* Q. Serenus, cap. 8. de capite purgando, pag. 129.

Aut mixtum rutæ cerebro inftillatur acetum.

23. *Cephalæa.*] Κεφαλαία, capitis dolor eft inveteratus, atque ægre cedens, in quo differt ἀπὸ τῆς κεφαλαλγίας. Vide Celfum, lib. 4. cap. 2. & Galenum, lib. 2. κατὰ τόπους, cap. 2. pag. 377.

24. *Mox inflationes.*] Marcellus Empir. cap. 20. pag. 143. *Rutæ hortenfis paululum cibo fumptum, vel in potione dilutum atque epotum, inflationes ftomachi compefcit.* Sic etiam Apuleïus, cap. 89. tit. 2.

25. *Dolores ftomachi.*] Marcellus Empir. loc. cit. Apuleïus, cap. 89. tit. 9. *Ad ftomachi dolorem : Herbæ rutæ femen cum fulphure vivo, & aceto, jejunus guftato : prodeffe dicimus.*

26. *Vulvas aperit.*] In eo nempe morbi genere, quod fuppreffionem menfium medici appellant : cujus morbi caufas, figna, curationefque varias Sennertus affert, lib. 4. pract. part. 2. fect. 2. cap. 3. pag. 663. Hoc illud eft quod Q. Serenus cecinit, cap. 35. pag. 148.

Sed fi forte cruor claufa remorabitur alvo,
Aut molles nepetæ, aut rutæ quæcumque bibantur.

27. *Corrigitque converfas.*] Mutat enim fitum interdum uterus, cum fuffocatione : Vide Hippocr. lib. 2. de morb. mulier. fect. 16. & fect. 33. ac feqq. Vulvæ ftrangulatui mederi rutam, auctor eft Diofc. lib. 3. cap. 52. κατὰ τῶν αἰδοίων ἄγχει δακτυλίου ἐπιτεθέν.

28. *Hydropicis.*] Diofc. loc. cit. totidem verbis.

29. *Sic bibitur, &c.*] Diofc. loc. cit. Plinius Valer. lib. 1. cap. 57. Marcellus Empir. cap. 22. pag. 156.

30. *Horrores frigidos.*] Rigores febrium circuitu repetentes, ῥίγη περιοδικά, inquit Diofc. loc. cit.

31. *Ad crapulæ.*] Apuleïus, cap. 115. tit. 6. *Ad ftertentes vino : Rutæ filvaticæ femen cum vino potum mire facit.*

32. *Item tominibus.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 195. ad verbum, & Plinius Valer. lib. 2. cap. 22.

33. *Sic & fanguinem fiftit interiorem.*] Hoc eft, quem ex pectore hæmoptoïci rejiciunt : item fanguinem narium, iifdem indita ruta fiftit. Vide Notas & Emend. num. XXI.

34. *Et narium.*] Marcellus Empir. cap. 10. pag. 85. *Ruta fæpius olfacta, vel trita, inlita, fanguinem ex naribus nimis fluentem retundit.* Sic etiam Apuleïus, cap. 89. tit. 1.

35. *Auribus quoque.*] Diofc. lib. 3. pag. 52. Plinius Valer. lib. 1. cap. 10. & lib. 4. cap. 3.

36. *Ut diximus.*] Paulo ante : nam copiofior fcilicet datus, veneni noxiam obtinet.

37. *Succus & phreneticis,*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 9.

38. *Dederunt & lethargicis.*] Plinius Valer. totidem verbis, lib. 3. cap. 7. Apuleïus, cap. 89. tit. 9. *Ad lethargicos excitandos : Herba ruta trita ex aceto infundatur fronti.* Item Q. Serenus, cap. 57. lethargiæ expellendæ, pag. 160.

39. *Dederunt & comitialibus.*] Diofc. loc. cit.

40. *Alfiofifque.*] Alfiofi dicuntur qui naturæ funt plus nimio frigefcentis, quique facile læduntur a frigore.

41. *Urinam quoque.*] Apuleïus, cap. 115. tit. 4.

42. *Feminarum etiam.*] Apuleïus, cap. 115. tit. 5. *Si mulier intrinfecus aliquid mali habuerit,* (hoc eft, fi menftruorum vel fecundæ retentione laborat :) *Herbæ rutæ filvaticæ femen contritum ex vino auftero da bibat, præter partum* (hoc eft, quando non eft gravida) *liberabitur.* Adde & Diofcor. libro 3. cap. 52.

43. *Ut Hippocrati.*] Libro 1. de morb. mulier. fect. 128. Alia expulforia idem affert, fect. 110. Hippocratem fequitur Diofc. loc. cit.

44. *Diocles & cardiacis.*] Iifdem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. XI. Apuleïus quoque, cap. 89. tit. 8. *Ad cardiacos : Herbæ rutæ fafciculus cum rofaceo decoquatur : adjecta aloës uncia & olei : perunctio dolorem fiftit.*

rulentas exſcreationes ſiccæ drachmas duas, ſulphuris unam & dimidiam ſumi cenſent: Et contra cruentas, ramos tres in vino decoctos. Datur & dyſentericis cum caſeo in vino contrita. [45] Dederunt & cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum. Ex alto lapſis ſeminis tres uncias. Olei libra vinique ſextario illinitur cum oleo coctis foliis, partibus quas frigus aduſſerit. [46] Si urinam movet, ut Hippocrati videtur, [47] mirum eſt quoſdam dare velut inhibentem potui, contra incontinentiam urinæ. Pſoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. [48] Item vitiligines, verrucas, ſtrumas, & ſimilia, cum ſtrychno & adipe ſuillo ac taurino ſevo. [49] Item ignem ſacrum ex aceto & oleo, vel pſimmythio: [50] carbunculum ex aceto. Nonnulli laſerpitium una illini jubent, ſine quo epinyctidas puſtulas curant. Imponunt & mammis turgentibus decoctam, [51] & pituitæ eruptionibus cum cera. [52] Teſtium vero epiphoris cum ramis laureæ teneris, adeo peculiari in viſceribus his effectu, ut ſilveſtri ruta cum axungia veteri illitos ramices ſanari prodant. Fracta quoque membra ſemine trito cum cera impoſito. Radix rutæ ſanguinem oculis ſuffuſum, & toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quæ traduntur, mirum eſt, cum ferventem rutæ naturam eſſe conveniat, [53] faſciculum ejus in roſaceo decoctum addita uncia aloës, perunctis ſudorem reprimere. [54] Itemque generationes impediri hoc cibo: [55] ideo in profluvio genitali datur, & Venerem crebro per ſomnia imaginantibus. [56] Præcavendum eſt gravidis abſtineant hoc cibo: [57] necari enim partus invenio. Eadem ex omnibus ſatis quadrupedum quoque morbis in maximo uſu eſt, ſive difficile ſpirantibus, [58] ſive contra maleficorum animalium ictus, infuſa per nares ex vino: aut ſi ſanguiſuga exhauſerit, ex aceto: & quocumque in ſimili morborum genere, ut in homine, temperata.

LII. Mentaſtrum ſilveſtris menta eſt, differens ſpecie foliorum, quæ ſunt figura ocimi, CAP. XIV. [1] pulegii colore. [2] Propter quod quidam ſilveſtre pulegium vocant. [3] Iis commanducatis & impoſitis ſanari elephantiaſin, Magni Pompeii ætate, fortuito cujuſdam experimento propter pudorem facie illita compertum eſt. [4] Eadem illinuntur bibunturque adverſus ſcolopendras, & ſerpentium ictus, drachmis duabus in vini cyathis duobus. Adverſus ſcorpionum ictus cum ſale, oleo, & aceto. Item adverſus ſcolopendras jus decocti: adverſus omnia venena ſervantur folia arida, ad farinæ modum. [5] Subſtratum vel accenſum fugat etiam ſcorpiones. [6] Potum feminas purgat a partu: ſed partus necat. [7] Ruptis, convulſis, ſed parcius: [8] Orthopnoïcis, torminibus, choleris, efficaciſſi-

NOTÆ.

45. *Dederunt & cum bitumine.*] Hoc medicamentum phthiſicis, & iis qui pura exſcreant, præcipit Marcellus Empir. cap. 16. pag. 121. *Rutæ teneræ contritæ*, inquit, *cum ramuſculis ſuis, & expreſſæ ſuccus, cum aliquantulo bitumine, ex vino vetere calido, phthiſicis celeriter, ſimiliter & empyicis in potu medetur.*

46. *Si urinam...... ut Hippocrati.*] Libro 2. de diæta, ſect. 26.

47. *Mirum eſt quoſdam.*] Quos Dioſcorides ſequitur, lib. 3. cap. 52.

48. *Item vitiligines.*] Dioſc. loco citato.

49. *Item ignem ſacrum.*] Marcellus Empir. cap. 4. pag. 43. ſed pro pſimmythio, ſive ceruſſa, argenti ſpumam adhibet. Pſimmythium prætermiſit Apuleïus, cap. 89. tit. 9. de ruta: *Eadem ignem ſacrum ex aceto & oleo illinita ſanat.* Plinius Valer. ſimiliter, lib. 3. cap. 34. At idem, lib. 4. cap. 3. de ruta: *Ignes ſacros*, inquit, *cum aceto & oleo roſaceo, & ceruſſa temperata, illico extinguit.* Ad eryſipelata quoque rutam cum aceto & pſimmythio, roſaceoque inungi jubet Dioſcor. loco citato.

50. *Carbunculum.*] Ita Plinius Valer. lib. 3. cap. 30. Apuleïus, cap. 89. tit. 6. & Theodor. Priſcianus, lib. 1. cap. 18. *Rutæ viridis folia cum aceto.*

51. *Et pituitæ eruptionibus.*] His papularum eruptionibus cum cerato myrteo prodeſſe rutam ſativam auctor eſt Dioſc. loc. cit. De papulis diximus ſect. 26.

52. *Teſtium vero.*] Dioſc. lib. 3. cap. 52. *Τὰς δὲ τῶν διδύμων φλεγμονὰς σὺν δάφνης φύλλοις καταπλασθὲν ὠφελεῖ. Teſtium inflammationibus cum lauri foliis impoſita medetur.*

53. *Faſciculum ejus.*] Hæc Plinius Valer. ad verbum, lib. 3. cap. XI.

54. *Itemque generationes.*] Plinius Valer. loc. cit. Dioſcor. lib. 3. cap. 52. Γονήν τε σβέννυσιν ἐσθιόμενον, καὶ πινόμενον, *ſeu eſitata ruta, ſeu bibita, genituram extinguit.* Simeon Sethi, pag. 97. de ruta. Τὴν πρὸς τὰ ἀφροδίσια προθυμίαν ἐπέχει, καὶ ξηραίνει γενναίως.

55. *Ideo profluvio.*] Apuleïus, cap. 89. tit. 12. *Si fluit ſemen: Herba ruta manducetur ex vino cum liquamine.*

56. *Præcavendum.*] Occurrit huic Plinii cautioni Plinius alter medicus, lib. 4. cap. 3. *Stultiſſime quidam*, inquit, *rutæ vitia dixere, quod ventrem inhibeat, genitale ſemen extinguat, infantes in utero necet. Facit enim hæc non ipſa, ſed qui virtutis ejus obliti, nec modum, nec tempus aſpiciunt: ideo temperare prudentis eſt, ut de auxilio non fiat venenum.*

57. *Necari enim partus.*] Florentinus in Geopon. lib. 12. cap. 25. pag. 349. Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ ἀγρίου πηγάνου πινόμενος ἡμέρας ιε΄. ἔμβρυα φθείρει, *Semen ſilveſtris erucæ potatum per dies quindecim, fetus necat*, &c.

58. *Sive contra maleficorum.*] Florentinus, loc. cit. Καὶ τὰς ἐκ θηρίων βλάβας μετ' οἴνου πινόμενον.

Sect. LII. 1. *Pulegii colore.*] Qbia nigriora paulo, minuſque incana folia, cujuſmodi mentaſtrum eſt campenſe & Zvvolenſe Lobelii in obſerv. pag. 273. Dalecampii, lib. 5. hiſt. plant. pag. 573. Nos in horto Regio vidimus. Nullum eſt e tribus calaminthæ generibus quæ a Dioſcoride deſcribuntur, lib. 3. cap. 43. etſi vires utrobique vix diſpares. Sed neutra ſilveſtris, ab eodem delibata, cap. 42. ut diximus lib. 19. ſect. 47. Quare fruſtra hoc loco Dalecampius Cenſoriam notationem diſtringit in Plinium. Eſt tamen Galeni καλαμίνθη, lib. 7. de fac. ſimp. med. cap. 10. pag. 176. & 182.

2. *Propter quod quidam.*] Scholiaſtes Nicandri, pag. 8. de calamintha: τινὲς δὲ ἀγρίαν γλήχωνα αὐτὴν καλοῦσιν. Apuleius item, cap. 90.

3. *Iis commanducatis.*] Galenus & Schol. Nicandri, locis cit. Apuleïus, cap. 90. tit. 3. ad elephantioſos: *Herbæ mentaſtri folia frequenter commanducato. Sanare certum eſt.* Q. Serenus, cap. XI. de elephantiaſi propellenda, pag. 130.

Mentaſtri folium potu, appoſituque ſalubre eſt.

Et Marcellus Empir. cap. 19. pag. 130. *Mentaſtri folia commanducata, vel contrita adpoſita, elephantioſis medentur.* Plinius Valer. ſimiliter, lib. 2. cap. 57. Hoc ipſum de calamintha refert Dioſc. lib. 3. cap. 43. Ὠφελεῖ καὶ ἐλεφαντιῶντας βρωθεῖσα, ἐπιπινομένου ὀῤῥοῦ γάλακτος. *Eſitata juvat elephantiacos, ſi ſerum lactis ſuperbiberint.*

4. *Eadem illinuntur.*] Galenus, loc. cit. pag. 182.

5. *Subſtratum*, &c.] Nicander, in Theriac. pag. 4. & de calamintha Dioſcor. lib. 3. cap. 43.

6. *Potum feminas.*] Galenus loc. cit. & de ſua calamintha idem refert Dioſc. lib. 3. cap. 43.

7. *Ruptis, convulſis*, &c.] Vide Notas & Emendat. num. XXII.

8. *Orthopnoïcis.*] Ὀρθόπνοια morbi genus eſt, quum quis ſpirare non valet, niſi recta cervice ſpiritus trahatur. Aſthmaticis prodeſſe calominthaın ſcribit Galenus, loc. cit.

mum : [9] item lumbis , podagris impoſitum. [10] Succus auribus verminoſis inſtillatur. [11] In regio morbo bibitur. [12] Strumis illinitur. Somnia Veneris inhibet. [13] Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in Sole.

LIII. [1] Mentæ ipſius odor animum excitat , & ſapor aviditatem in cibis , [2] ideo embammatum mixturæ familiaris. [3] Ipſa aceſcere , aut coïre , [4] denſerique lac non patitur. Quare lactis potionibus additur , ne hujus coagulati potu ſtrangulentur. Datur in aqua aut mulſo : eadem vi reſiſtere generationi creditur , cohibendo [5] genitalia denſeri. Æque maribus ac feminis ſiſtit ſanguinem : & purgationes feminarum inhibet : [6] Cum amylo ex aqua pota , cœliacorum impetus. [7] Syriation & vomicas vulvæ curavit illa. Jocinerum vitia ternis obolis ex mulſo datis. [8] Item ſanguinem exſcreantibus in ſorbitionem. [9] Hulcera in capite infantium mire ſanat. [10] Arterias humidas ſiccat , ſiccas adſtringit. Pituitas corruptas purgat in mulſo & aqua. Voci ſuccus ſub certamine utilis dumtaxat , qui & gargarizatur uva tumente , adjecta ruta & coriandro ex lacte. Utilis & contra tonſillas cum alumine : [11] linguæ aſperæ cum melle. Ad convulſa intus per ſe , vitiiſque pulmonis. [12] Singultus & vomitiones ſiſtit cum ſucco granati , ut Democritus monſtrat. Recentis ſuccus narium vitia ſpiritu ſubductus emendat. Ipſa trita choleras , in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam impoſita cum polenta : [13] & ſi mammæ tendantur. [14] Illinitur & temporibus in capitis dolore. Sumitur & contra ſcolopendras , & ſcorpiones marinos , & ad ſerpentes. Epiphoris illinitur , & omnibus in capite eruptionibus : [15] item ſedis vitiis. [16] Intertrigines quoque vel ſi teneatur tantum , prohibet. [17] Auribus cum mulſo inſtillatur. Aïunt & lieni mederi eam in horto guſtatam , ita ne vellatur : ſi is qui mordeat , dicat ſe lieni mederi , per dies IX. [18] Aridæ quoque farinam tribus digitis apprehenſam , & ſtomachi dolorem ſedare in aqua : & ſimiliter aſperſam in potionem , [19] ventris animalia expellere.

LIV. Magna ſocietas cum hac [1] ad recreandos defectos animo pulegio , cum ſurculis ſuis in ampullas vitreas aceti [2] utriſque dejectis. Qua de cauſa dignior e pulegio corona [3] Varroni , quam e roſis , [4] cubiculis noſtris pronunciata eſt. [5] Nam & capitis dolores impoſita dicitur levare. [6] Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æſtuſque

NOTÆ.

9. *Item lumbis.*] Iſchiadicis pariter calaminthiam ſuam prodeſſe Dioſcorides tradidit, loc. cit.

10. *Succus auribus.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 10. Apuleius, cap. 90. tit. 1. *Ad aurium vermes : Herbæ mentaſtri ſuccus cum vino auſtero mixtus , & in auriculam conjectus , vermes natos necare traditur.* Q. Serenus , cap. 13. pag. 132. *De aurium vitiis ſuccurrendis :*

Mentaſtri liquor expreſſus conducere fertur.

Adde & e Græcis Galenum, loc. cit. pag. 183. Vermes minutos, quales in caſeis ſemiputridis inveniuntur, ex auribus prodire, etiam & majores, exemplis compluribus confirmat Schenckius, lib. 1. Obſerv. Medic. cap. 192.

11. *In regio morbo.*] Galenus, loc. cit. & Dioſc. lib. 3. cap. 43. Schol. Nicandri, pag. 8.

12. *Strumis.*] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 107. cum vino idcirco gargarizari jubet.

13. *Tineas pellit.*] Galenus & Dioſc. locis citatis. Plinius ipſe ſuperius ſect. 50. ubi de naſturtio : *Inteſtinorum animalia pellit : efficacius mentaſtro addito.*

Sect. LIII. 1. *Mentæ ipſius.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 20.

2. *Ideo embammatum.*] Ἔμβαμμα, jurulentum eſt, quod ad intinctus paratur : liquidum illud quo panem in vaſculis, obſoniumve intingimus.

3. *Ipſa aceſcere.*] Ita Dioſc. lib. 3. cap. 41. Coïre lac, inquit, denſarique in caſeum non patitur, ſi folia ei immergantur. Florentinus item in Geopon. lib. 12. cap. 24. pag. 348. Εἰ δὲ καὶ εἰς γάλα ἐμβληθῇ, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ πιτύα ἐπιβληθῇ, οὐ παγήσεται τὸ γάλα. *In lac ſi injiciatur, & coagulum poſtea immittatur, lac non coagulabitur.*

4. *Denſerique lac.*] Ita M S S. Reg. Colb. &c. non *denſare,* vel *denſari.* Sic Lucretius, lib. 1. verſ. 647.

Nil prodeſſet enim calidum denſerier ignem.

Et verſ. 656.

Denſeri poterunt ignes.

5. *Genitalia denſeri.*] Hoc eſt, vel τὰ αἰδοῖα ἐντείνειν, vel denſari potius & veluti coagulari genitale ſemen : nam & ſect. 84. genitale pro genitura ſeu ſemine genitali accipit. Sic Hippocrates, lib. 2. de diæta, ſect. 26. Μίνθη θερμαίνει .... καὶ ἢν πολλάκις ἐσθίῃ τις, τὸν σπόρον αὐτοῦ τήκει, ὥστε ῥέειν καὶ ἐντείνειν κωλύει, καὶ τὸ σῶμα ἀσθενὲς ποιεῖ. *Menta calfacit .... & ſi quis ſæpe comedat, ſemen genitale colliquefacit, ut diffluat, & arrigere prohibet, & corpus debile facit.*

6. *Cum amylo,* &c.] Ita fere Q. Serenus, cap. 27. pag. 143.

7. *Syriation.*] In M S S. Reg. & Colb. *Siratione .... curavit illa.* Medici nomen, vel obſtetricis priore vocabulo contineri, haud dubium eſt : quodnam ſit illud, adhuc obſcurum. An *Serapion*, de quo nos in Auctorum Indice, tomo priore ? Antiochenſis medicus ſcilicet. Inepte neſcio quis *Satyriaſin* legi hic cenſuit oportere : voce nec latina, nec pudica, nec Pliniani proinde ingenii. Adde quod ſi morbi nomen hic latet, quis eſt qui *curavit ?*

8. *Item ſanguinem.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 23. Dioſc. lib. 3. cap. 41.

9. *Hulcera in capite.*] Apuleïus, cap. 120. tit. 2.

10. *Arterias humidas.*] Fauces.

11. *Linguæ aſperæ,*] Dioſc. loc. cit.

12. *Singultus,* &c.] Dioſc. lib. 3. cap. 41.

13. *Et ſi mammæ tendantur.*] Diſtentas mammas, & nimio lacte turgentes compeſcit. Dioſc. loc. cit.

14. *Illinitur & temporibus.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 23. Fronti, Dioſc. loc. cit.

15. *Item ſedis vitiis.*] Sedes a medicis pro natibus accipitur, totaque ea parte corporis, ſuper qua ſedentes innitimur.

16. *Intertrigines.*] Intertrigo malum eſt, quo femina equitatu, aliave ſimili de cauſa atteruntur, aduruntur. Alias attrita dicuntur. *Intertrigo,* inquit Varro, lib. 4. de lingua Lat. *ab eo quod duo inter ſe trita.*

17. *Auribus cum mulſo.*] Dioſc. lib. 3. cap. 41. cum mulſa : Ὠταλγίας δὲ ὁ χυλὸς σὺν μελικράτῳ ἀρήγει. Plinius Valer. Similiter lib. 4. cap. 3. At M S S. *mulſo.*

18. *Aridæ quoque.*] Hæc iiſdem verbis Plinius Valer. lib. 4. cap. 23.

19. *Ventris animalia,*] Hoc eſt, lumbricos. Plinius Valer. & Dioſc. locis cit. Theod. Priſcianus, lib. 2. parte 2. c. 17. mentæ viridis decoctum in hoc uſu laudat in primis.

Sect. LIV. 1. *Ad recreandos.*] Vel ſolum pulegium naribus admotum cum aceto, defectos animo recreare, auctor eſt Dioſc. lib. 3. cap. 36.

2. *Utriſque dejectis.*] Mentæ, pulegiique ſurculis.

3. *Varroni.*] Vide Notas & Emend. num. XXIII.

4. *Cubiculis noſtris.*] In quibus, ut nunc quoque fit, clavis alligabantur acervi florum & herbarum odoratarum ad medicos uſus. Petronius in Satyr. pag. 493.

Mitia ſorba
Inter odoratas pendebant texta coronas,
Et thymbræ veteres, & paſſis uva racemis.

5. *Nam & capitis.*] Q. Serenus, cap. 2. pag. 126. inter remedia capiti medendo :

Vel corno ex arbore ſertum,
Pulegiumve potens una ſuper aure levabis :
Aut illud mixto coctum clementer aceto
Cauta nare trahes.

Sic etiam Apuleïus, cap. 92. tit. 6.

6. *Quin & olfactu.*] Apuleïus, cap. 92. tit. 1. *Capiti ne*

injuriam, & ab siti traditur: neque æstuare eos, qui duos e pulegio surculos impositos auribus in Sole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto. [7] Femina efficacior. Est autem hæc flore purpureo: mas candidum habet. [8] Nauseas cum sale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac ventris dolorem. [9] Stomachi autem ex aqua item rosiones sistit, & vomitiones cum aceto & polenta. Intestinorum vitia melle decocta & nitro sanat. [10] Urinam pellit ex vino: & si ammineum sit, [11] & calculos, & interiores omnes dolores. [12] Ex melle & aceto sedat menstrua, & secundas. [13] Vulvas conversas corrigit. [14] Defunctos partus ejicit. [15] Semen obmutescentibus olfactu admovetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquæ insalubres bibendæ sint, tritum aspergitur. [16] Salsitudines corporis, si cum vino tradatur, minuit. [17] Nervorum causa, & in contractione, cum sale & aceto, & melle confricatur in opisthotono. [18] Bibitur ad serpentium ictus decoctum: ad scorpionum & in vino tritum, maxime quod in siccis nascitur. Ad oris exhulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recentis incensus, [19] pulices necat odore. [20] Xenocrates pulegii ramum lana involutum, in tertianis ante accessionem olfactandum dari, aut stragulis subjici, & ita collocari ægrum, inter remedia tradit.

LV. Silvestri ad eadem vis efficacior est, quod simile est origano, minoribus foliis, quam sativum: & a quibusdam dictamnus vocatur. Gustatum a pecore caprisque, [1] balatum concitat. [2] Unde quidam Græci litera mutata blechona vocaverunt. Natura tam fervens est, ut illitas partes exhulceret. [3] Tussi in perfrictione fricari ante balnea convenit: & ante accessionum horrorem, [4] convulsis, & torminibus. [5] Podagris mire prodest. Hepaticis cum melle & sale bibendum datur: [6] pulmonum vitia exscreabilia facit. [7] Ad lienem cum sale utile est, & vesicæ, & suspiriis, [8] & inflationibus: [a] decoctum succo æqualiter, & [9] vulvas corrigit: & contra scolopendram terrestrem vel marinam: item scorpiones: privatimque valet contra hominis morsum. Radix [10] contra increscentia hulcera recens potentissima. Arida vero cicatricibus decorem affert.

LVI. Item pulegio est nepetæque societas. Decocta enim in aqua ad tertias [1] discutiunt frigora, [2] mulierumque menstruis prosunt. Et æstate sedant calores. [3] Nepeta quoque vires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidoremque fugiunt, quam & substernere

Interpretatio.

a *Decoctum.*] Decoctum æqualiter prodest succo, & simul vulvas corrigit.

Notæ.

noceat æstus aut frigus: Herbam pulegium tecum, aut super aurem, aut sub anulo portato: hoc & hieme tota facies: nec gravedinem senties, nec perfrictionem.

7. *Femina.*] Apuleïus, cap. 92. *Duo genera ejus sunt, masculus & femina. Masculus florem album habet, femina rubrum, sive purpureum: utrumque utile est & mirabile.*

8. *Nauseas.*] Marcellus Empir. cap. 20. pag. 138. Apuleïus, cap. 92. tit. 3. *Contra nauseam stomachi: Pulegium tritum, vel in aqua maceratum cum aceto potui dabis: nauseam sedas.* Diosc. lib. 3. cap. 36. ad nauseam μετ' ὀξυκράτου ex posca bibi præcipit.

9. *Stomachi .... rosiones.*] Sive morsus. Dioscor. δηγμοὺς στομάχου.

10. *Vrinam pellit.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 181. Id vero vini genus *puleiatum* a Lampridio appellatur, in Elagabalo, pag. 103. Græcis οἶνος γληχωνίτης.

11. *Et calculos.*] Apuleius, cap. 92. tit. XI.

12. *Ex melle.*] Bibitum ejicere menstrua & secundas, scribit pariter Diosc. loc. cit.

13. *Vulvas conversas.*] Dioscor. lib. 3. cap. 36. Πρὸς ἀποστροφὰς ὑστέρας ἁρμόζει.

14. *Defunctos.*] Diosc. loc. cit. Apuleïus, cap. 92. tit. 7. *Si infans in utero mulieris mortuus fuerit: Pulegii cauliculos tres recentes, qui adolent suaviter, tritos in vino vetere optimo, sextarii quartario da bibat, liberabitur.*

15. *Semen obmutescentibus.*] Illud nimirum est quod Apuleius aliquanto planius, cap. 92. tit. 14. *Si mulier obticuerit*: nempe in partu: *Pulegium contritum & in pulverem redactum lana convolutum subjiciatur ab obstetrice.*

16. *Salsitudines.*] Forsan, *Lassitudines*, rectius. Idcirco enim & tueri capita dicitur, contra æstus frigorumque injuriam, quæ causæ sunt lassitudinum: & idem nervorum confricationi prodesse, quod lassitudinem pariter respicit.

17. *Nervorum causa.*] Apuleius, cap. 92. tit. 13. *Contra spasmum: Pulegium in aceti cyathis duobus jejunus bibat, si spasmus molestus fuerit.* Spasmus, nervorum distentio est atque convulsio. Tetanus, eorumdem rigor, auctore Celso, lib. 2. cap. 1. Opisthotonum spasmum Plinius dixit, lib. 22. sect. 9. De opisthotono diximus sect. 15. Est enim opisthotonos e tribus spasmi generibus quæ fusius explanaturi sumus lib. 23. sect. 24.

18. *Bibitur ad serpentium ictus.*] Diosc. lib. 3. cap. 36.

19. *Pulices necat.*] Atque inde fortassis pulegii nomen.

20. *Xenocrates.*] Apuleius quoque, cap. 92. tit. 6. *Ad tertianas: Pulegii ramulos tres lana involutos odoret ante accessionem.*

Sect. LV. 1. *Balatum concitat.*] Diosc. lib. 3. cap. 36. iisdem verbis: Καλοῦσι δέ τινες αὐτὴν βλήχωνα, ἐπειδὴ τὰ γευσάμενα καὶ τὴν ἄνθησιν τῶν ποιμνίων, βληχῆς ἀναπίμπλανται.

2. *Vnde quidam Græci.*] Hesychius: Βλήχων, γλήχων, καὶ οὕτως λέγεται. Apuleius quoque, cap 92. ἀπὸ τῆς βληχῆς, quæ vox balatum sonat.

3. *Tussi in perfrictione.*] Eos, inquit, qui tussi laborant, quam ex perfrictione collegerint, ut Marcellus Empir. loquitur, cap. 16. pag. 115. silvestri pulegio fricari ante balnea convenit. Perfrictio Græcis περίψυξις vehemens frigus est (a *perfrigesco*) qualis affectio illa est febre laborantium, quæ præcedit horrorem, hoc est, φρίκην. Hoc frigore pars aliqua una tantum corporis laborat, quo & rigescit, torpescitque: unde κατεψυγμένη καὶ παράφορος γλῶσσα, rigens & balbutiens lingua dicitur.

4. *Convulsis.*] Convulsis, τοῖς σπωμένοις, cum melle & sale auxiliari ait Diosc. lib. 3. cap. 36.

5. *Podagris.*] Diosc. loc. cit.

6. *Pulmonum vitia.*] Cum melle item & sale: Diosc. loc. cit. Vide & Galenum, lib. 6. de fac. simpl. med. pag. 167.

7. *Ad lienem.*] Diosc. loc. cit. Ex aceto propinat Apuleïus ad splenis dolorem, cap. 92. tit. 17.

8. *Et inflationibus.*] Apuleius, cap. 92. tit. 15. *Ad inflationem stomachi, vel intestinorum: Pulegium ex aqua calida contritum, vel ex vino, aut per se dato: rem miraberis illico.*

9. *Vulvas corrigit.*] Conversas scilicet, ut dictum est sect. 51. Ad inflationes præterea duritiamque vulvæ egregie facere scribit Diosc. loc. cit.

10. *Contra increscentia.*] In quibus caro supra modum excrescit.

Sect. LVI. 1. *Discutiunt frigora.*] Quæ febrium horrorem antevertunt.

2. *Mulierumque menstruis.*] Eam vim pulegio vel soli Q. Serenus vindicat, cap. 35. pag. 148.

Pulegii calido purgatur femina potu.

3. *Nepeta quoque.*] Apuleïus, cap. 94. *Morsibus serpentum*

[4] in metu obdormituris utile eſt. [5] Tuſa ægilopiis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. [6] Succus ejus inſtillatus naribus ſupinis, profluvium ſanguinis ſiſtit. Item radix, quæ cum myrti ſemine in paſſo tepido gargarizata anginis medetur.

LVII. [1] Cuminum ſilveſtre eſt prætenue, quaternis aut quinis foliis veluti ſerratis. Sed & ſativo magnus uſus, [2] in ſtomachi præcipue remediis. [3] Diſcutit pituitas, [4] & inflationes, tritum & cum pane ſumptum, vel potum ex aqua vinoque: [5] tormina quoque & inteſtinorum dolores. Verumtamen omne [6] pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt [7] Porcii Latronis, clari inter magiſtros dicendi, aſſectatores, ſimilitudinem coloris ſtudiis contracti imitatos: & paulo ante [8] Julium Vindicem aſſertorem illum a Nerone libertatis, [9] captatione teſtamenti ſic lenocinatum. [10] Narium ſanguinem paſtillis inditum vel ex aceto recens ſiſtit. [11] Et oculorum epiphoris per ſe impoſitum, [12] tumentibus cum melle prodeſt. Infantibus imponi in ventre ſatis eſt. [13] Morbo regio in
* CAP. XV. vino albo a balineis datur: * Æthiopicum maxime in poſca, & [14] in ligmate cum melle. Africano paulatim urinæ incontinentiam cohiberi putant. Sativum datur ad jocineris vitia toſtum, tritum in aceto. Item ad vertiginem. Iis vero quos acrior urina mordeat, in dulci tritum vino. [15] Ad vulvarum vitia in vino: præterque, impoſitis vellere foliis: [16] teſtium tumoribus, toſtum, tritumque cum melle, aut cum roſaceo & cera. Silveſtre ad omnia eadem efficacius. Præterea ad ſerpentes cum oleo, ad ſcorpiones, ad ſcolopendras. Siſtit & vomitionem nauſeaſque ex vino, quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoque bibitur illiniturque, [17] vel penicillis fervens adprimitur faſciis. Strangulationes vulvæ potum in vino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis vini. [18] Auribus inſtillatur ad ſonitus atque tinnitus cum ſebo vitulino, vel melle. [19] Sugillatis illinitur cum melle, & uva paſſa, & aceto. [20] Lentigini nigræ ex aceto.

LVIII. [1] Eſt cumino ſimillimum, quod Græci vocant ammi. [2] Quidam vero Æthiopicum cuminum id eſſe exiſtimant. [3] Hippocrates regium appellat, videlicet quia [4] effi-

NOTÆ.

curandis: Herbæ nepitæ montanæ ex vino tritæ ſuccus expreſſus cum vino potui datur: cujus etiam folia contrita plagæ utiliter imponuntur. Eſt hæc fortaſſis Dioſcoridis καλαμίνθη.

4. *In metu obdormituris.*] In eo loco obdormituris, in quo ſerpentes metuendæ.

5. *Tuſa ægilopiis.*] Αἰγίλωψ oculi vitium eſt, quod in angulo oculi, qui eſt ad nares, fieri omnes teſtantur: eſſeque tumentem abſceſſum, qui in ea parte ſuppuret, & fiſtulæ modo diſtillet. Noſtri *Fiſtule lacrymale*, ex ea re vocant; Græci αἰγίλωπας & τὰ αἰγιλώπια, quæ vox oculum caprinum ſonat, a vitio ſcilicet & labe, quæ capris fere propria eſt & continua. Vide Celſum, lib. 7. cap. 7.

6. *Succus ejus.*] Quin & narium morbis medetur, ſi Theodor. Priſcianum audimus. *Naribus vero ſpecialiter ſic medeberis*, inquit ille, lib. I. cap. XI. *de narium morbis: Succum nepitæ, quam Græci calaminthen vocant, frequenter infunde: aut ejuſdem ſiccatæ & contuſæ pulverem per canalem exſufflato.*

Sect. LVII. 1. *Cuminum ſilveſtre.*] Hæc totidem verbis interpres Oribaſii, lib. XI. fol. 102. poſt Dioſcoridem, lib. 3. cap. 69.

2. *In ſtomachi præcipue.*] Marcellus Empir. cap. 20. pag. 141. *Cuminum teres, & vino mixtum dabis bibendum jejuno, ſi non febricitabit: ſi febricitabit, ex aqua tritum dabis: continuo emendabis ſtomachi dolorem.* Apud Dioſc. lib. 3. cap. 68. εὔστομον hodie legitur, hoc eſt, ori gratum, forte pro εὐστόμαχον. Nam ſilveſtre cuminum cap. 69. ad ſtomachi imbecillitatem levandam in primis laudatur.

3. *Diſcutit pituitas.*] Craſſiores humores ac pituitoſos, per alvum & urinas educit: eoſdem a capite evocat.

4. *Et inflationes*, &c.] Hæc deinceps iiſdem verbis Dioſc. tum de cumino ſativo, tum de ſilveſtri, lib. 3. cap. 68. & 69.

5. *Tormina quoque.*] Dioſc. loc. cit. Qu. Serenus, cap. 27. de ventris dolore mitigando, pag. 142.

Quin etiam ex lymphis tritum potare cuminum
Conveniet, quod jam nobis documenta probarunt.

6. *Pallorem.*] Unde cuminum pallens Q. Sereno, cap. 14. & Perſio Satyra 5. Exangue cuminum, Horatio, lib. I. Epiſt. 20. Et hoc pariter notat Dioſc. loc. cit.

7. *Porcii Latronis.*] M. Porcius Latro, genere Hiſpanus, primus clari nominis Profeſſor, ut auctor eſt Quintil. lib. 10. cap. 5. pag. 775. Hunc Seneca pater, in Præf. Controv. pag. 59. tam egregie commendat, ut egregiis declamatoribus, qui Auguſti ſæculum illuſtrarunt, præripuiſſe gloriam videatur.

8. *Julium Vindicem.*] Qui primus adverſus Neronem conſpiravit: natione Gallus, ſtirpe regia, ordinis Senatorii. Vide Dionem, lib. 63. pag. 724.

9. *Captatione teſtamenti.*] Cum ejus teſtamentum & hereditatem Nero captaret: ſic ille Principis cupiditati lenocinabatur, ut ejus amicitia ſummos honores adipiſceretur: dum pallido interim colore ſimularet adverſa valetudine ſe premi, atque ideo brevi interiturum.

10. *Narium ſanguinem.*] Dioſc. lib. 3. cap. 68.

11. *Et oculorum epiphoris.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXIV.

12. *Tumentibus.*] Oculis. Quem morbum ita Serenus expreſſit, cap. 14. pag. 133.

Si tumor infeſtat, rufos & gliſcit in orbes:

Vel ut alii libri habent:

Si tumor inſolitus typho ſe tollat inani,
Turgentes oculos vili circumline cœno.

13. *Morbo regio.*] Plinius Valerianus, lib. 2. cap. 59. ad verbum.

14. *In ligmate.*] Vel ut alii, in ecligmate. Ἔκλειγμα arteriaca compoſitio eſt, quæ linctu abſumitur, non vorando, ut catapotia. Vulgo Electuaria vocant. Τὰ ἐκλείγματα, quæ ori oppoſita ſenſim liquefiunt, ac deinde deglutiuntur: a λείχειν, hoc eſt, lingendo.

15. *Ad vulvarum vitia.*] Hippocr. lib. I. de morb. mulier. tex. 56. pag. 450.

16. *Teſtium tumoribus.*] Teſtium inflammationibus auxiliari Dioſc. ait, cum uva paſſa, & fabarum lomento, vel cum cerato impoſitum: Διδύμων δὲ φλεγμοναῖς ἀρήγει σὺν σταφίδι, καὶ ἐρεγμίνῳ ἀλεύρῳ, ἢ κηρωτῇ ἐπιτεθέν. Theodor. Priſcianus, lib. I. cap. 24. *Fervores teſtium, vel indignationes, cuminum cum melle & oleo tritum, & appoſitum curat.*

17. *Vel penicillis.*] Hoc eſt, linteolis concerptis fervens cuminum imponitur, deinde faſciarum ope ventri adprimitur.

18. *Auribus inſtillatur.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 80. *Cuminum ſilveſtre contritum, & ſucco rutæ immixtum, inſtillatumque auriculæ, dolorem lenit: ventos quoque interius ſonantes removet, atque omne vitium potenter emendat.*

19. *Sugillatis.*] Dioſc. lib. 3. cap. 69. Αἴρει δὲ καὶ ὑπώπια μασσηθὲν καὶ καταπλασθὲν σὺν μέλιτι καὶ σταφίδι.

20. *Lentigini nigræ.*] Theod. Priſcianus, lib. I. cap. 32. *Sunt quibus certis ex accidentibus maculæ in corporibus frequentius inhæſerunt. Sunt nigræ, ſunt albæ, velut elephantiaſim annunciantes.... Cuminum cum aceto tritum ſæpe profuit.*

Sect. LVIII. 1. *Eſt cumino.*] Hæc totidem verbis interpres Oribaſii, lib. XI. pag. 189. poſt Dioſc. lib. 3. cap. 70. Ammi vulgare a Dodonæo pingitur, pag. 299. quo officinæ paſſim utuntur.

2. *Quidam vero.*] Dioſcor. loc. cit. Ἄμμι ἔνιοι καὶ τοῦτο Αἰθιοπικὸν, &c.

3. *Hippocrates.*] Κύμινον Αἰθιοπικὸν Ἱπποκράτης βασιλικὸν ἐκάλεσε. Dioſc. lib. 3. cap. 68.

4. *Efficacius Ægyptio.*] Vide Notas & Emendat. num. XXV.

cacius Ægyptio judicavit. [5] Plerique alterius naturæ in totum putant, quoniam ſit exilius & candidius. Similis autem & huic uſus: Namque & panibus Alexandrinis ſubjicitur, & condimentis interponitur. Inflationes & [6] tormina diſcutit. [7] Urinas & menſtrua ciet. [8] Sugillata & oculorum epiphoras mitigat. Cum lini ſemine [9] ſcorpionum ictus in vino potum drachmis duabus, privatimque ceraſtarum, cum pari portione myrrhæ. [10] Colorem quoque bibentium ſimiliter mutat in pallorem. Suffitum cum uva paſſa & reſina, vulvam purgat. Tradunt facilius concipere eas, quæ odorentur id per coïtum.

LIX. [1] De cappari ſatis diximus inter peregrinos frutices. [2] Non utendum tranſmarino: innocentius Italicum eſt. Ferunt, eos qui quotidie id edunt, paralyſi non periclitari, nec lienis doloribus. [3] Radix ejus vitiligines albas tollit, ſi trita in Sole fricentur. [4] Splenicis prodeſt in vino potus radicis cortex duabus drachmis, dempto balinearum uſu. [5] Feruntque XXXV. diebus per urinam & alvum totum lienem emitti. [6] Bibitur in lumborum doloribus, ac paralyſi. [7] Dentium dolores ſedat tritum ex aceto ſemen decoctum, vel manducata radix. [8] Infunditur & aurium dolori decoctum oleo. [9] Hulcera quæ phagedænas vocant, folia & radix recens cum melle ſanant. [10] Sic & ſtrumas diſcutit radix: [11] parotidas, [12] vermiculoſque cocta in aqua. Jocineris quoque malis medetur. Dant & ad tænias in aceto & melle. Oris exhulcerationes in aceto decocta tollit: [13] ſtomacho inutiles eſſe inter auctores convenit.

LX. Liguſticum ([1] aliqui panacem vocant) [2] ſtomacho utile eſt. Item convulſionibus [3] & inflationibus. Sunt & qui cunilam bubulam appellaverint, [4] ut diximus, falſo.

LXI. Cunilæ [1] præter ſativam plura ſunt in medicina genera. [2] Quæ bubula appellatur, ſemen pulegii habet, utile ad vulnera commanducatum impoſitumque, ut quinto poſt die ſolvatur. [3] Et contra ſerpentes in vino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab iis facta perfricantur. [4] Item teſtudines cum ſerpentibus pugnaturæ hac ſe muniunt: quidamque in hoc uſu panaceam vocant. Sedat & tumores, & virilium mala, ſicca, vel foliis tritis, in omni uſu mire congruens ex vino. CAP. XVI.

LXII. [1] Eſt alia cunila, gallinacea appellata noſtris, Græcis origanum Heracleoticum. Prodeſt oculis trita addito ſale. [2] Tuſſim quoque emendat, & jocinerum vitia. Late-

NOTÆ.

5. *Plerique alterius.*] Dioſc. lib. 3. cap. 7.

6. *Tormina diſcutit.*] Dioſc. loc. cit.

7. *Vrinas*, &c.] Dioſc. loc. cit.

8. *Sugillata.*] Dioſc. loc. cit. *Καὶ ὑπώπια καταπλασθὲν σὺν μέλιτι αἴρει.*

9. *Scorpionum.*] Omnium venenatorum morſibus opitulari ex vino, ſcribit Dioſc. loc. cit.

10. *Colorem quoque.*] Et potu, & illitu ſimiliter colorem pallidiorem efficere, ut cuminum, Dioſc. etiam auctor eſt loc. cit.

Sect. LIX. 1. *De cappari.... diximus.*] Libro 13. ſect. 44.

2. *Non utendum tranſmarino.*] Africano ſcilicet, eo præſertim quod apud Marmaridas naſcitur, vel quod ex Arabia & Rubro mari defertur: nam id in ore puſtulas excitat, & gingivas oſſe tenus exedit, &c. Vide Dioſcor. lib. 2. cap. 204. & Galenum, lib. 7. de fac. ſimpl. medicam. pag. 185.

3. *Radix ejus vitiligines.*] Dioſc. loc. cit. *Ἀλφοὺς τε λευκοὺς ἀποσμήχει σὺν ὄξει λεῖα, cum aceto trita lentigines albas exterit.* Sic etiam Galenus, lib. 7. de fac. ſimpl. med. pag. 184.

4. *Splenicis.*] Marcellus Empir. cap. 23. pag. 167. Plinius Valer. lib. 2. cap. 18. *Corticis ex radice capparum cochlear plenum teres, & dabis bibere cum aqua calida, addens, ſi volueris, permodicum acetum: hocque per triduum facies, & ſanus eris.* Aliter Celſus, lib. 4. cap. 9. de lienis morbo: *Multis modis huic rei cappari aptum eſt. Nam & ipſum cum cibo aſſumere, & muriam ejus cum aceto ſorbere commodum eſt. Quin etiam extrinſecus radicem contritam, vel corticem ejus cum furfuribus, aut ipſum cappari cum melle contritum imponere expedit.*

5. *Ferunt XXXV.*] Dioſc. loc. cit. poſt dies XL. Galenus, loc. cit. ſpatium dierum nullum aſſignat.

6. *Bibitur*, &c.] Dioſc. loc. cit.

7. *Dentium dolores.*] Dioſc. & Galenus, locis citatis.

8. *Infunditur.*] Dioſcor. loc. cit. *Σκώληκάς τε τοὺς ἐν ὠσὶν ὁ χυλὸς ἐγχυματισθεὶς κτείνει. Aurium vermiculos infuſus ſuccus enecat.* Sic etiam Galenus, loc. cit. pag. 185.

9. *Hulcera.*] Dioſc. & Galenus, locis citatis.

10. *Sic & ſtrumas.*] Galenus, *καὶ χοιράδας διαφορεῖ*, loc. cit. pag. 184. Sic & Dioſc. loc. cit. Struma, inquit Celſus, lib. 5. cap. 28. tumor eſt, in quo ſubter concreta quædam ex pure & ſanguine, quaſi glandulæ oriuntur. Latini etiam ſcrofulas appellant, vulgo, *les Ecroüelles.* Celſus eas maxime in cervice ait oriri, ſed in aliis etiam partibus, inguinibus, lateribuſque, & mammis feminarum.

11. *Parotidas.*] Theod. Priſcianus, lib. I. cap. 8. *de parotidibus: Capparis corticem in aqua elixa: & cum vino commiſces, & cataplaſma facies.*

12. *Vermiculoſque.*] Aurium ſcilicet, de quibus dictum eſt proxime.

13. *Stomacho inutiles.*] *Κακοστόμαχον* & caulem & fructum perinde eſſe, auctor eſt Dioſc. loc. cit.

Sect. LX. 1. *Aliqui panacem.*] Ut dictum eſt libro 19. ſect. 50.

2. *Stomacho utile.*] Ita MSS. omnes, & Parm. edit. Dioſc. lib. 3. cap. 58. de liguſtico: *ἱκανῶς δὲ εὐστόμαχόν ἐστιν*, &c. In libris editis perperam ad hunc diem *inutile*, uti & ex ſequentibus liquet.

3. *Et inflationibus.*] Subintellige, utile eſt. Dioſc. loc. cit. *Δύναμις καὶ τοῦ σπέρματος καὶ τῆς ῥίζης ..., ἁρμόζουσα πρὸς ἐμπνευματώσεις, καὶ μάλιστα τὰς περὶ τὸν στόμαχον*, &c. Sic etiam Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 203. *ἄφυσον* ait eſſe, hoc eſt, flatus extinguere.

4. *Vt diximus.*] Libro ſuperiore, ſect. 50.

Sect. LXI. 1. *Præter ſativam.*] Quæ ſatureïa, ut diximus, lib. 9. ſect. 50.

2 *Quæ bubula.*] Cunila hæc bubula, uti indicavimus lib. 8. ſect. 41. origanum ſilveſtre eſt, quod ab aliis Heraclei panacis, ab aliis, quos inter Nicander eſt, teſte Dioſc. lib. 3. cap. 34. cunilæ nomen accepit. Exſtat adhuc certe Nicandri carmen in Theriac. pag. 44.

Πανάκτειόν τε κονίλην,
Ἥν τε καὶ Ἡράκλειον ὀρείγανον ἀμφενέπουσι.
Non panactea conila,
Quam quidam Heracleon origanon indigitarunt.

Vulgo *Origan.* Accurate a Lobelio pingitur, in Obſervat. pag. 263. a quo Agrioriganon ſive Onitis major vocatur. Vidimus in horto Regio. Eſt origanon vulgare Matthioli in lib. 3. Dioſc. pag. 701.

3. *Et contra ſerpentes.*] Contra venenatorum morſus. Dioſc. loc. cit.

4. *Item teſtudines.*] Id jam antea indicatum, libro 8. ſect. 41.

Sect. LXII. 1. *Eſt alia cunila.*] Apuleïus, cap. 122. *Origanum a Græcis Heracleoticum.... Latini cunilam Gallicam* (lege ex Plinio, *gallinaceam*, ſic enim MSS. omnes) *& origanum nominant.* Dioſc. lib. 3. cap. 32. *Ὀρίγανος Ἡρακλεωτική, οἱ δὲ κονίλην καλοῦσι, φύλλον ἔχει ἐμφερὲς ὑσσώπῳ*, &c. Delineatum accurate a Matthiolo in lib. 3. Dioſcor. pag. 699. quale nos vidimus. De eo rurſum Plinius, lib. 25. ſect. 12.

2. *Tuſſim quoque.*] Dioſc. lib. 3. cap. 32. cum melle delingi ad tuſſim jubet. Apuleius, loc. cit. *Tuſſi medendo: Herbam origanum commanducet*, &c.

rum dolores cum farina, oleo & aceto in sorbitionem temperata. [3] Præcipue vero serpentium morsus.

LXIII. [1] Tertium genus est ejus, quæ a Græcis mascula, a nostris cunilago vocatur, [2] odoris fœdi, radicis lignosæ, folio aspero. Vires ejus vehementissimas [3] in omnibus generibus earum tradunt. [4] Manipulo quoque ejus abjecto, omnes e tota domo blattas convenire ad eam. Privatim adversus scorpiones ex posca pollere. [5] Tribus foliis ex oleo peruncto homine, fugari serpentes.

LXIV. [1] E contrario quæ mollis vocatur, pilosioribus foliis ac ramis aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu ejus cohærescentibus. [2] Altera thuris, quam libanotidem appellamus. [3] Medetur utraque contra serpentes ex vino vel aceto. [4] Pulices etiam contritæ cum aqua sparsæ necant.

LXV. [1] Sativa quoque suos usus habet. Succus ejus cum rosaceo auriculas juvat. Ipsa ad ictus bibitur. [2] Fit ex ea montana, serpyllo similis, efficax contra serpentes. [3] Urinam movet: purgat & a partu mulieres. Concoctionem mire adjuvat, & ad cibos aviditatem utraque, vel in cruditate jejunis in potione aspersa. Luxatis quoque utilis. Contra vesparum & similes ictus, ex farina hordeacea & posca, utilissima. [4] Libanotidis alia genera suis dicentur locis.

CAP. XVII. LXVI. Piperitis, quam & siliquastrum [1] appellavimus, contra morbos comitiales bibitur. [2] Castor & aliter demonstrabat, caule rubro & longo, densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, utilem gingivis, dentibus, oris suavitati, & ructibus.

LXVII. [1] Origanum quod in sapore cunilam æmulatur, [2] ut diximus, plura genera in medicina habet: [3] onitin vel prasion appellant, non dissimile hyssopo. [4] Privatim ejus usus contra rosiones stomachi in tepida aqua, & contra cruditates: contra araneos scorpionesque in vino albo: [5] luxata & incussa in aceto, & oleo, & lana.

LXVIII. [1] Tragoriganum similius est serpyllo silvestri. [2] Urinam ciet, tumores discutit, [3] contra viscum potum, viperæque ictum efficacissimum, [4] stomachoque acida ructanti, & præcordiis. [5] Tussientibus quoque cum melle datur, & pleuriticis, [6] & peripneumonicis.

LXIX. [1] Heraclium quoque tria genera habet: nigrius, latioribus foliis, glutino-

NOTÆ.

3. *Præcipue vero.*] Dioscor. loc. cit.

Sect. LXIII. 1. *Tertium genus.*] Hæc conyza mascula est, de qua rursum dicetur lib. 21. sect. 32. Eadem conyza major Dioscoridis, lib. 3. cap. 136. cujus iconem Lobelius exhibet in Adversariis, cap. 146. qualem nos in horto Regio vidimus.

2. *Odoris fœdi.*] Βαρύοσμος, Diosc. loc. cit.

3. *In omnibus generibus.*] Sive mascula sit, sive femina; sive silvestris, sive sativa.

4. *Manipulo.*] Substratu, suffituque venenatas fugare bestias, abigere culices, pulices necare, tradit Diosc. lib. 3. cap. 136.

5. *Tribus foliis.*] Folia serpentium morsibus imponuntur utiliter, inquit Diosc. loc. cit.

Sect. LXIV. 1. *E contrario quæ mollis.*] Eadem conyza femina Theophrasto lib. 6. histor. cap. 2. Conyza minor, Diosc. loc. cit. a Lobelio picta accurate in Adversar. pag. 146. Visa a nobis in horto Regio.

2. *Altera thuris.*] Altera conyza, inquit, hoc est, mascula, thuris odorem habet: quapropter & ipsa libanotis appellatur, quanquam id nomen & aliæ plantæ verius sortiuntur. Plinius ipse, lib. 21. sect. 32. *Folia feminæ mellis odorem habent. Masculæ radix a quibusdam libanotis appellatur, de qua diximus*, hoc nimirum loco.

3. *Medetur utraque.*] Diosc. loco cit.

4. *Pulices etiam.*] Diosc. loc. cit. ut paulo antea diximus. Democritus in Geopon. lib. 13. cap. XI. pag. 370. ubi de culicibus necandis, περὶ κωνώπων. *Φεύξονται δὲ, εἰ κόνυζαν ἑψήσεις, καὶ τῷ ζέματι ῥανεῖς τὴν οἰκίαν. Fugient, si conyzam decoxeris, decoctoque domum resperseris.* Et cap. 15. de pulicibus, περὶ ψύλλων, pag. 374. necari hos ait, κονύζης ἑψηθείσης, τοῦ ζέματος ἐπιῤῥαινομένου.

Sect. LXV. 1. *Sativa quoque.*] Sativa nempe cunila: nam, ut dictum est initio sect. 61. cetera genera hactenus, præter sativam, descripta sunt. Hæc est quam θύμβραν aliqui, rectius alii cunilam nostram & satureiam vocarunt, ut diximus lib. 19. sect. 50.

2. *Fit ex ea montana.*] Satureïa montana, quæ Thymbra Dodonæi, pag. 287. visa a nobis in Horto Regio.

3. *Urinam &c.*] Diosc. loc. cit.

4. *Libanotidis.*] Aliarum herbarum, quibus est libanotidis pariter nomen inditum, genera viresque suis locis dicentur: nempe lib. 24. sect. 59. ubi rosmarinum tractabitur, quod alio nomine libanotidem appellari dictum est superiore libro, sect. ult. ac genera quidem illius duo afferentur.

Sect. LXVI. 1. *Appellavimus.*] Libro 19. sect. 62. Illud est quod piper Indicum appellant vulgo, quod quidem quadrigemino genere a Dodonæo pingitur, sub nomine Capsici, pag. 704. & 705. nempe oblongioribus, recurvis, latis, minimisque siliquis. Nostris, *Poivre d'Inde.*

2. *Castor & aliter.*] Alterum intelligi vult piperitidis genus, a Castore descriptum.

Sect. LXVII. 1. *Origanum, quod in sapore cunilam.*] Sive satureiam.

2. *Ut diximus.*] Libro 19. sect. 50.

3. *Onitin.*] Diosc. lib. 3. cap. 33. Ἡ δὲ ὀνῖτις καλουμένη, λευκοτέρα τοῖς φύλλοις ἐστὶ, καὶ μᾶλλον ἐοικυῖα ὑσσώπῳ, &c. Sic etiam interpres Oribasii, lib. 12. fol. 209. Galeno, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 215. ὀνῖτις scribitur. Marcellus Empir. cap. 30. pag. 212. *Cunila, quam Græci onitim vocant.* Id ei nomen inditum, quod ab asinis præcipue expetatur: Schol. Nicandri: Ὀνίτιδα λέγει, ὅπερ οἱ ὄνοι ἐσθίουσι. Πράσιον a viridi foliorum colore. Vidimus in horto Regio.

4. *Privatim ejus usus.*] Plinius Valer. lib. 4. pag. 36. De origano: *Ex vino albo tritum, & in potione sumptum, scorpionum & araneorum venenis resistit: cruditates discutit: morsus stomachi ex aqua calida datum lenit.*

5. *Luxata*, &c.] Plinius Valer. loc. cit.

Sect. LXVIII. 1. *Tragoriganum.*] Diosc. lib. 3. cap. 35. Τραγορίγανος θαμνίσκος ἐστὶν ὀριγάνῳ ἢ ἑρπύλλῳ ἀγρίῳ τὰ φύλλα καὶ τὰ κλωνία. Ab hircis, quibus gratum illud pabulum est, nomen habere, ut ab asinis onitin, auctor est scholiastes Nicandri. Est Thymbra legitima Clusii, quam ille pinxit, lib. 3. hist. rar. plant. pag. 358. nos in horto Regio observavimus.

2. *Urinam ciet*, &c.] Diosc. loco citato.

3. *Contra viscum.*] Hoc est, contra ἰξίαν, ut diximus sect. 51. Diosc. loc. cit. Nicander in Alexiph. pag. 151. tragoriganum valere ait contra ἰξιόεν οὐλοφόνον.

4. *Stomachoque.*] Diosc. loc. cit. Τοῖς κακοστομάχοις, καὶ ὀξυρεγμιῶσι δίδοται· καὶ ἐφ' ὧν ἀλυσμὸς, καὶ ναυτία, καὶ θέρμη ὑποχονδρίων παρακολουθεῖ. *Stomacho male affectis, & acida ructantibus exhibetur, & iis quos qualis ex maris agitatione anxietas, nausea, & præcordiorum æstus comitantur.*

5. *Tussientibus*, &c.] Diosc. loc. cit.

6. *Et peripneumonicis.*] Diosc. Βηξί τε καὶ περιπνευμονίαις σὺν μέλιτι ἐν ἐκλεικτῷ δίδοται, *in ecligmate.*

Sect. LXIX. 1. *Heraclium.*] Sic in Indice hujus loci: *De origano heraclio: Genera tria.* Illud ipsum quod Heracleoticum appellatum est sect. 62. hoc tragorigani genus quod-

ſum. [2] Alterum exilioribus, mollius, ſampſucho non diſſimile, quod aliqui praſion vocare malunt. Tertium eſt inter hæc medium, minus quam cetera efficax. [3] Optimum autem Creticum. Nam & jucunde olet. Proximum [4] Smyrnæum, odorius. Heracleoticum, ad potum utilius, [5] quod onitin vocant.

[6] Communis autem uſus ſerpentes fugare, percuſſis eſui dare decoctum, potu urinam ciere, ruptis, convulſis mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico, aut cum hyſſopo, acetabuli menſuris decoctum ad ſextam. Item ad ſcabiem, pruriginem, ſporas, [7] in deſcenſione balinearum. Succus auribus infunditur cum lacte. [8] Tonſillis quoque & uvis medetur, & capitis hulceribus. [9] Venena opii & gypſi extinguit decoctum, ſi cum cinere in vino bibatur. [10] Alvum mollit acetabuli menſura. [11] Sugillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam & candorem facit, cum melle & nitro. Sanguinem narium ſiſtit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias aſperas cum galla & melle teritur: ad lienem folia cum melle & ſale. [12] Craſſiores pituitas & nigras extenuat coctum cum aceto & ſale, ſumptum paulatim. Regio morbo tritum [13] cum oleo in nares infunditur. Laſſi perunguntur ex eo, ita ut ne venter attingatur. Epinyctidas cum pice ſanat. Furunculos aperit cum fico trito: Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones ſanguinis in genitalibus tuſum, & aceto illitum. Reliquias purgationum a partu.

LXX. [1] Lepidium inter urentia intelligitur. [2] Sic & in facie cutem emendat exhulcerando, ut tamen cera & roſaceo facile ſanetur. [3] Sic & lepras, & pſoras tollit ſemper facile, & cicatricum hulcera. [4] Tradunt in dolore dentium adalligatum brachio qua doleat, [5] convertere dolorem.

LXXI. [1] Gith ex Græcis, alii melanthion, alii melanſpermon vocant. [2] Optimum, quam excitatiſſimi odoris, & quam nigerrimum. Medetur ſerpentium plagis & ſcorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, [3] incenſoque ſerpentes fugari. [4] Bibitur drachma una & contra araneos. [5] Diſtillationem narium diſcutit tuſum in linteolo olfactum. [6] Capitis dolores illitum ex aceto & infuſum naribus. Cum irino oculorum epiphoras & tumores. [7] Dentium dolores coctum cum aceto. Hulcera oris tritum aut commanducatum. [8] Item lepras & lentigines ex aceto. [9] Difficultates ſpirandi addito nitro potum. [10] Duritias, tumoreſque veteres, & ſuppurationes, illitum. [11] Lacte mulierum auget continuis diebus ſumptum. Colligitur ſuccus ejus, [12] ut hyoſcyami. [13] Similiterque largior, venenum eſt,

NOTÆ.

dam lætius Dioſcorides appellat, lib. 3. cap. 35.

2. *Alterum exilioribus.*] Alterum tragorigani genus apud Dioſc. loc. cit. Ἡ δέ τις τραγορίγανος λεπτόκαρφος, καὶ λεπτόφυλλος, ἣν καὶ πράσιον ἔνιοι καλοῦσιν.

3. *Optimum.*] Dioſc. loc. cit. Ἀρίστη δὲ ἡ Κιλίκιος, καὶ ἡ ἐν Κῷ, καὶ Χίῳ, καὶ Σμύρνῃ, καὶ Κρήτῃ.

4. *Smyrnæum, odorius.*] Ita MSS. Reg. 2. Colb. 2. Chiffl. &c. ut ſit ſententia, jucundius Smyrnæum origanum olere, quam Creticum. Sunt qui *ſmyrnium* legant, falſo: quanquam eſſe percommode hîc poſſit videri σμύρνιον, ſive σμυρνεῖον, a σμύρνα, hoc eſt, a myrrha. Eſt autem *odorius* ab *odorus*, quæ vox cum ſæpius in abſoluto gradu apud idoneos Latinitatis auctores occurrat, tum vero eſt in comparativo infrequens.

5. *Quod onitin vocant.*] Hoc eſt, eo quod onitin vocant. Vide Notas & Emend. num. XXVI.

6. *Communis autem.*] Communes heracleotici & onitidis vires. Sic Dioſcor. lib. 3. cap. 32. & 33.

7. *In deſcenſione balinearum.*] Dioſc. lib. 3. cap. 32. Κνησμοὺς δὲ καὶ ψώρας, καὶ ἴκτερον τὸ ἀφέψημα αὐτῆς ἐν λουτρῷ ὠφελεῖ. *Prurigini, pſoræ, ac morbo regio decoctum ipſius in balneo prodeſt.*

8. *Tonſillis, &c.*] Dioſc. loc. cit. Παρίσθμια, καὶ κιονίδας, καὶ ἄφθας θεραπεύει.

9. *Venena opii, &c.*] Dioſc. loc. cit. iis qui cicutam biberint, opiumve, præbet ex vino dulci, ſeu paſſo: ex oxymelite, ſeu aceto mulſo, iis qui gypſum.

10. *Alvum mollit.*] Dioſc. loc. cit. Ξηρὰ δὲ ποθεῖσα ὀξυβάφου πλῆθος σὺν μελικράτῳ, μέλανα διὰ κοιλίαν ἄγει. *Aridum acetabuli menſura cum aqua mulſa epotum, atros humores per alvum extrahit.*

11. *Sugillatis.*] Marcel. Empir. cap. 19. pag. 132.

12. *Craſſiores pituitas.*] Has per alvum extrahit, inquit Dioſc. loc. cit.

13. *Cum oleo in nares.*] Cum oleo irino in nares infuſum caput purgare, ſcribit Dioſc. loc. cit.

Sect. LXX. 1. *Lepidium.*] Dioſc. lib. 2. pag. 205. Λεπίδιον. Δύναμις δέ ἐστι τῶν φύλλων δριμεῖα ἑλκωτική, &c. *Vis foliorum acris & exhulcerans*, &c.

2. *Sic & in facie.*] Inde nomen habet, quod faciei nempe maculas, τὰς λεπίδας delet. Servi compuncti notas tollebant lepidio: quare, id ubi animadverſum eſt, candenti ferro inuri eos invecta conſuetudo eſt.

3. *Sic & lepras.*] Dioſc. loc. cit.

4. *Tradunt in dolore.*] Totidem verbis hæc Dioſc. Sed collo lepidium jubet appendi.

5. *Convertere dolorem.*] Sic MSS. omnes, Reg. Colb. Th. Chiffl. In libris editis, *compeſcere*, male. Excitat enim puſtulam, quæ humoris impetum, quo dens vexatur, ad brachium revocet. Sic quidam in eo morbo hodieque aurium radici medicamenta admovent, quæ puſtulas gignunt.

Sect. LXXI. 1. *Gith ex Græcis.*] Et Celſo quoque, lib. 2. cap. poſtremo, *git.* Item Scribonio Largo, Compoſ. 131. Diſcoridi μελάνθιον, ceteris a nigritia ſeminis, μελάνσπερμον, μήκων ἄγριος μέλας, Ῥωμαίοις παπάβερ νίγρουμ, ut eſt in Nothis ejuſdem, pag. 456.

2. *Optimum quam.*] Dioſc. lib. 3. cap. 93. Μέλαν, δριμύ, εὐῶδες.

3. *Incenſoque .... fugari.*] Dioſc. loc. cit.

4. *Bibitur.*] Contra phalangiorum etiam araneorum morſus: Βοηθεῖ δὲ καὶ φαλαγγιοδήκτοις ὅσον < α΄ μεθ᾽ ὕδατος ποθέν. Dioſc, loco, cit.

5. *Diſtillationem.*] Iiſdem verbis Dioſc. loc. cit. Λεανθὲν δὲ καὶ ἐν ἀποδέσμῳ δεθέν, καὶ ὀσφραινόμενον, τοὺς κατάρροιζομένους ὠφελεῖ. Sic etiam Galenus, lib. 7. de facult. ſimp. med. pag. 206. Καταῤῥοῦς ἰᾶται, θερμὸν ἐν ὀθονίῳ προσφερόμενον, &c.

6. *Capitis dolores.*] Dioſc. loc. cit. Ἁρμόζει δὲ καὶ κεφαλαλγοῦσι καταπλασσόμενον τῷ μετώπῳ καὶ τοῖς ἀρχομένοις ὑποχεῖσθαι, ἐγχεόμενον εἰς τὰς ῥῖνας μετὰ ἰρίνου λεῖον.

7. *Dentium dolores.*] Dioſc. loc. cit. Ὠφελεῖ δὲ καὶ ὀδονταλγίαν μετὰ ὄξους .... ἑψηθὲν καὶ διακλυζόμενον. Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 14. *de dentium curationibus. Quibus putres cavernæ obvenerint, melanthium elixum in aceto commixtum.*

8. *Item lepras & lentigines.*] Dioſc. Αἴρει δὲ καὶ φακοὺς καὶ λέπρας, &c. Lentigo φακός, macula eſt ſubrufa, vel nigricans in facie, ad lentis ſimilitudinem.

9. *Difficultates.*] Dioſ. & Galenus, locis cit. Vide Sarraceni notas in Dioſc.

10. *Duritias.*] Dioſc. loc. cit.

11. *Lacte mulierum.*] Dioſc. loc. cit. Πινόμενον δὲ πλείους ἡμέρας γάλα ἄγει. *Lacte* porro vetuſto more MSS. omnes exhibent, pro *lac*, quod & antea obſervatum a nobis & in Plauto, aliiſque, ad librum Plinii XV. ſect. 16. nota 4.

12. *Ut hyoſcyami.*] De quo dicetur lib. 25. ſect. 17.

13. *Similiterque.*] Ut in hyoſcyamo evenit, cujus foliis

quod miremur: [14] cum semen gratissime panes etiam condiat. Oculos quoque purgat: [15] urinam & menses ciet. Quin immo linteolo deligatis tantum granis XXX. secundas trahi reperio. [16] Aiunt & clavis in pedibus mederi tritum in urina: culices suffitu necare: item muscas.

LXXII. [1] Et anisum adversus scorpiones ex vino bibitur, Pythagoræ inter pauca laudatum, sive crudum, sive decoctum. Item viride aridumve, omnibus quæ condiuntur, quæque intinguntur, desideratum. Panis etiam crustis inferioribus subditum. [2] Saccis quoque additur: Cum amaris nucibus vina commendat. [3] Quin ipsum oris halitum jucundiorum facit, fœtoremqne tollit manducatum matutinis cum smyrnio, & melle exiguo, mox vino collutum. Vultum juniorem præstat. Insomnia levat suspensum in pulvino, ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum præstat, quando id quoque inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. Ob has causas quidam [4] anicetum id vocavere.

LXXIII. [1] Laudatissimum est Creticum, proximum Ægyptium. Hoc ligustici vicem præstat in condimentis. [2] Dolores capitis levat suffitum naribus. Epiphoris oculorum [3] Evenor radicem ejus tusam imponit: Iollas ipsum cum croco pari modo & vino, & per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendisque, si qua in oculos inciderint. [4] Narium quoque carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. [5] Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum: cum melle sumptum, melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L. purgatas tere in melle ad tussim. Facillime vero anisi drachmæ tres, papaveris duæ miscentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus sumuntur. [6] Præcipuum autem est ad ructus: [7] ideo inflationibus stomachi, & intestinorum torminibus, [8] & cœliacis medetur. Singultus & olfactum decoctum, potumque, inhibet. [9] Foliis decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus [10] sternumenta inhibet. Potum somnum concitat: calculos pellit: vomitiones cohibet, & præcordiorum tumores. Et pectorum vitiis, [11] nervis quoque, quibus succinctum est corpus, utilissimum. Prodest & capitis doloribus instillari succum cum oleo decocti. Non aliud utilius ventri & intestinis putant: ideo dysentericis & in tenesmo datur tostum. Aliqui addunt & opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine in vini cyatho dilutis. Dieuches & ad lumborum dolores succo usus est. [12] Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta: [13] Evenor radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum apio: item vulvarum dolori: deditque bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoque illinivit recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale vitium, [14] aut contractiones sentientibus. Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu habentes: Ideoque quamplurimum domi serendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et statim a partu dandum potui polenta aspersa. Sosimenes contra omnes duritias ex aceto usus est eo, & contra lassitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine ejus poto, lassitudinis auxilium viatoribus spopondit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obo-

NOTÆ.

constat mentem corrumpi, ut suo loco dicetur proxime appellato, si plura quam quatuor bibantur. De melanthio Diosc. loc. cit. Φασὶ ἢ κὰ ἀναιρεῖν αὐτὸ πλεῖον πoθέν.

14. *Cum semen.*] Libro sup. sect. 52.

15. *Urinam*, &c.] Si nempe pluribus diebus continuis sumatur, ut ait Diosc. loc. cit. Vide etiam Galenum, lib. 7. de fac. simpl. med. pag. 206.

16. *Aiunt & clavis.*] Diosc. loc. cit. Καὶ ἥλους περιχαραχθέντας ἐκτινάσσει σὺν οὔρῳ παλαιῷ. *Clavos circumscarificatos excutit cum urina vetere impositum.* Vulgati codices habent σὺν οἴνῳ. At Serapio, ut Plinius, σὺν οὔρῳ habet.

Sect. LXXII. 1. *Et anisum.*] Ita Nicander in Theriac. pag. 44. ubi ἄννησον scribitur: quod Atticæ consuetudinis esse geminato ν Scholiastes admonet, pag. 31. Sic etiam Diosc. lib. 3. cap. 65. apud quem ἄνισον vulgari more, *de l'Anis.* Iconem apud Dodon. vide, pag. 297. In MSS. omnibus, Reg. Colb. &c. *anesum* legitur.

2. *Saccis quoque.*] Quibus vina saccantur, sive percolantur, ut dictum est lib. 14. sect. 28. & lib. 18. sect. 17. Vide Hieron. Mercurial. lib. 2. Var. cap. 17.

3. *Quin ipsum.*] Diosc. lib. 3. cap. 65.

4. *Anicetum.*] Ἀνίκητον, invictum, quod omnibus medicamentis antecellat. Non aniso id nomen, sed anetho in Nothis, pag. 455. Pseudo-Dioscorides attribuit.

Sect. LXXIII. 1. *Laudatissimum*, &c. Sic Diosc. loc. cit. Auctor libri de simp. med. ad Paternianum, qui Galeno adscribitur, tom. 13. pag. 985. *Anisum optimum est Creticum, deinde Ægyptium: Gallicum inertissimum*, &c.

2. *Dolores capitis*, &c.] Totidem verbis Dioscorides, loco citato.

3. *Evenor.*] Ita eruimus e vestigiis codicum Reg. Colb. &c. in quibus *Evenenor* legitur. In editis, *e vino* perperam. De Evenore & Iolla, in Auctorum Indice.

4. *Narium.... carcinodes.*] Exstat ea vox apud Celsum, lib. 6. de polypo. Καρκινώδης ὄγκος hoc loco intelligitur a Plinio, tumor cancro similis, qui absque exesione est. In MSS. Reg. & Colb. *narium cardines.*

5. *Auribus.*] Cum rosaceo tritum, inquit Dioscor. lib. 3. cap. 65. & instillatum fractis auribus medetur. Καὶ ῥήξεις ἢ τῶν ὤτων λεῖον σὺν ῥοδίνῳ ἐνσταζόμενον ἰᾶται.

6. *Præcipuum.... ad ructus.*] Ad ructum modice ciendum. Vide quæ de anetho dicenda sunt sect. 74. statim initio.

7. *Ideo inflationibus.*] Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. de fac. simpl. med. cap. 48. pag. 157.

8. *Et cœliacis.*] Alvum enim sistere scribit Diosc. loc. citato.

9. *Foliis decoctis.*] Ita fere Galenus & Dioscor. locis citatis, cum aniso vim pariter digerendi attribuunt, δύναμιν διαφορητικήν.

10. *Sternumenta inhibet.*] Ita MSS. fere ubique: infrequentius, *sternutamenta.* Aëtius quoque, lib. 6. cap. 99. pag. 249. anisum cohibere sternutationem scribit.

11. *Nervis quoque, quibus.*] Hoc verborum ambitu septum transversum signat, quod alii præcordia, hoc est, περικάρδια, plures διάφραγμα appellant. Id enim membranis constat, quibus cor & pulmo a jocinere & liene dispescuntur.

12. *Semen hydropicis.*] Potum semen, inquit Diosc. lib. 3. cap. 65. hydropicis sitim sedat.

13. *Evenor radicem.*] Ita rursum MSS. omnes: non ut libri editi, *e vino.*

14. *Aut contractiones.*] Nervorum σπασμούς.

lis

lis duobus ex mulſo dedit. Similiter ad ventris aut inteſtinorum inflationes. Et orthopnoïcis, quod ternis digitis prehenderit ſeminis, tantumdem hyoſcyami cum lacte aſinino. Multi vomituris acetabula ejus & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnam ſuadent. [15] Strangulatus vulvæ, ſi manducetur & linatur calidum, vel ſi bibatur cum caſtoreo in aceto & melle, ſedat. Vertigines a partu cum ſemine cucumeris & lini pari menſura ternûm digitorum, vini albi tribus cyathis diſcutit. [16] Tlepolemus ad quartanas ternis digitis ſeminis aniſi & feniculi uſus eſt in aceto & mellis cyatho uno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. [17] Sunt qui & aſpidum venenis adverſari naturam ejus putent. [19] Urinam ciet. Sitim cohibet. [19] Venerem ſtimulat. Cum vino ſudorem leniter præſtat. Veſtes quoque a tineis defendit. [20] Efficacius ſemper recens, & quo nigrius. Stomacho tamen inutile eſt, [21] præterquam inflato.

LXXIV. [1] Anethum quoque ructus movet, & tormina ſedat. Alvum ſiſtit. [2] Epiphoris radices illinuntur ex aqua vel vino. [3] Singultus cohibet ſemen fervens, olfactum. Sumptum ex aqua, [4] ſedat cruditates. [5] Cinis ejus uvam in faucibus levat: [6] oculos & genituram hebetat. CAP. XVIII.

LXXV. Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum [1] transmarino alienatur. [2] Illud enim Hammoniaci lacrymæ ſimile, ſagapenon vocatur. [3] Prodeſt laterum & pectoris doloribus, convulſis, tuſſibus vetuſtis, [4] exſcreationibuſque, præcordiorum tumoribus. [5] Sanat & vertigines, tremulos, opiſthotonicos, lienes, lumbos, [6] perfrictiones. [7] Datur & olfactandum ex aceto in ſtrangulatu vulvæ. Ceteris & potui datur, & cum oleo infricatur. Prodeſt & contra mala medicamenta.

LXXVI. [1] Papaveris ſativi tria diximus genera: & ſponte naſcentis alia promiſimus. [2] E ſativis calyx ipſe teritur, & e vino bibitur ſomni cauſa. Semen elephantiaſi medetur. E nigro papavere [3] ſopor gignitur ſcapo inciſo, ut Diagoras ſuadet, [4] cum turgeſcit: ut Iollas, cum defloreſcit, [5] hora ſereni diei, hoc eſt, cum ros in eo exaruerit. Incidi jubent [6] ſub capite & calyce. Nec in alio genere ipſum inciditur caput.

Succus & hic, & herbæ cujuſcumque lana excipitur: aut ſi exiguus eſt, ungue pollicis, [7] ut lactucis, & poſtera die magis quod inaruit. [8] Papaveris vero largus denſatur, & in paſtillos tritus in umbra ſiccatur, non vi ſoporifera modo, verum ſi copioſior hau-

NOTÆ.

15. *Strangulatus vulvæ.*] Ita MSS. *non ſtrangulationes.* Uterina ſuffocatio, quæ Dioſcoridi ὑστερικὴ πνὶξ, Plinio ſæpenumero vulvæ converſio, & vulva convulſa dicitur: Eſt uteri ad ſuperna decurſus, quo fit ut ſtrangulari & ſuffocari feminæ videantur.

16. *Tlepolemus ad quartanas.*] Vide Notas & Emend. num. XXVII.

17. *Sunt qui & aſpidum.*] Virulentorum animalium venenis adverſari ait Dioſc. lib. 3. cap. 65.

18. *Urinam ciet.*] Dioſc. loc. cit.

19. *Venerem.*] Dioſc. loc. cit.

20. *Efficacius.*] Commendat in primis Dioſc. loc. cit. quod recens, quod odore vehementi, quod plenum, ac minime furfuroſum.

21. *Præterquam inflato.*] Nam prodeſt ad inflationes, πρὸς ἐμπνευματώσεις. Dioſc. loc. cit. & Plinius ipſe ſupra.

Sect. LXXIV. 1. *Anethum quoque.*] Nempe, ut aniſum, de quo dictum eſt paulo ante. Plinius Valer. id paulo uberius, lib. 4. c. 27. de anetho: *Stomachi querelas,* inquit, *coctum in aquæ cyathis tribus potum, miro modo relevat: indicio eſt ructus, per quem intelligere datur aperta omnia quæ clauſa torquebant: digeſtiones adjuvat: ventrem videtur inhibere.* Dioſc. lib. 3. cap. 67. Ἀνήθου ξηροῦ τῆς κόμης καὶ τοῦ καρποῦ τὸ ἀφέψημα πινόμενον.... στρόφους τε καὶ ἐμπνευματώσεις παύει. Aquam anethinam cum melle commendat ad ſedanda tormina Marcellus Empir. cap. 27. prg. 176. & cap. 28. pag. 201. Noſtris, *Aneth.* Pingitur a Dodonæo, pag. 296.

2. *Epiphoris.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 14. *Ad epiphoras oculorum, & tumores .... Anethi radix ex vino trita illinitur.* Et lib. 4. cap. 27. de anetho: *Tritæ radices & impoſitæ fervoribus medentur oculorum.*

3. *Singultus.*] Dioſc. lib. 3. cap 67.

4. *Sedat cruditates.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 27. Q. Serenus, cap. 19. pag. 137.

At male digeſtis ſi crapula ſæviet eſcis,
Aut cubitum pergens ſuccum cape triſtis anethi, &c.

5. *Cinis ejus.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 27. de anetho: *Cinis ejus ſuſpendit uvam faucibus ingraveſcentem.* Q. Serenus, cap. 16. pag. 135.

Si vero afflictam languor dejecerit uvam,
Tunc horas aliquot pronus recubare memento:
Aut illam pulvis toſti relevabit anethi,
Aut cinis ex cochlea, vel torrida braſſica flammis.

6. *Oculos,* &c.] Dioſc. totidem verbis, lib. 3. cap. 57. Ἀμβλύνει τε τὰς ὄψεις, καὶ γονὴν σβέννυσι συνεχῶς πινόμενον. Leontius in Geopon. lib. 12. cap. 34. pag. 355. Τὸ ἄνηθον ἐσθιόμενον ἀμβλύνει τὴν ὄψιν.

Sect. LXXV. 1. *Transmarino.*] Longe diſcrepat a transmarino.

2. *Illud enim.*] Transmarinum videlicet, de quo Dioſc. lib. 3. cap. 95. Σαγαπηνὸν ὀπός ἐστι πόας ναρθηκοειδοῦς, γεννωμένης ἐν Μηδείᾳ. *Sagapenum ferulaceæ herbæ liquor eſt, quæ quidem in Media naſcitur.* Id & frutici & liquori, qui manat ex frutice, nomen eſſe, Galenus ait, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 226. In officinis Sagapenum & Serapinum appellatur, quoniam odore pinum refert. Deſcribitur a Charaſio, in Pharmac. pag. 298.

3. *Prodeſt laterum.*] Hæc totidem verbis Dioſcor. lib. 3. cap. 95.

4. *Exſcreationibuſque.*] Quoniam craſſos humores pulmoni moleſtos expurgat, inquit Dioſc. loc. cit.

5. *Sanat,* &c.] Dioſc. loc. cit.

6. *Perfrictiones.*] Δίδοται κατεψυγμένοις, inquit Dioſc. *Datur perfrigeratis*, frigidis, quorum vel pars aliqua corporis, vel totum pariter perfrigeſcit.

7. *Datur & .... vulvæ.*] Dioſc. loco citato.

Sect. LXXVI. 1. *Papaveris..... tria diximus.*] Libro 19. ſect. 53.

2. *E ſativis, albi calyx.*] Hæc pariter Dioſcorides, lib. 4. cap. 65.

3. *Sopor gignitur.*] Ita MSS. omnes, Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. 3. &c. tum hoc loco, tum in hujus libri Indice: non *ſapor.* Soporem poëtice uſurpavit, quem opium vocant, ut mox dicetur.

4. *Cum turgeſcit.*] Cum germinat, & florere incipit.

5. *Hora ſereni diei.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXVIII.

6. *Sub capite & calyce.*] Dioſc. loc. cit. Ὀπίζοντας δὲ δεῖ, μετὰ τὸ τὰς δρόσους ἀνικμασθῆναι, περιγράφειν μαχαιρίῳ τὸν ἀστερίσκον, ὡς μὴ εἰς τὰ ἐντὸς διατρῆσαι· καὶ ἐκ πλαγίων δὲ τῆς κωδίας ἐπ' εὐθείας ἐντέμνειν ἐξ ἐπιπολῆς, &c. *At opii-faciendi ratio hæc eſt: Cum ros exaruerit, ſtellulam quæ in ſummo papaveris capite viſitur, cultello ita ſcarificare oportet, ut ne penitus intro adigatur: & a capitis lateribus per directum ſummam cutem incidere*, & erumpentem lacrymam digito excipere, &c.

7. *Ut lactucis.*] Perinde, inquit, ut in lactucis fieri mos eſt, cum ex iis inciſis ſuccus lacteus excipitur. Sic Dioſcor. lib. 4. pag. 65. δακτύλῳ digito hunc ſuccum excipi jubet, & in conchulam deinde abſtergi. Hunc idem adjicit ſucco ſilveſtris lactucæ ſæpe adulterari.

8. *Papaveris vero.*] Hæc pariter Dioſc. loc. cit.

riatur, etiam mortifera [9] per somnos: [10] opion vocant. Sic scimus interemptum Licinii Cæcinæ Prætorii viri patrem [11] in Hispania Bavili, cum [12] valetudo impatibilis odium vitæ fecisset: item plerosque alios. Qua de causa magna concertatio exstitit. [13] Diagoras & Erasistratus in totum damnavere, ut mortiferum, infundi vetantes: præterea, quoniam visui noceret. [14] Addidit Andreas, ideo non protinus excœcari eo, quoniam adulteraretur Alexandriæ. Sed postea usus ejus non improbatus est medicamento nobili, [15] quod diacodion vocant. [16] Semine quoque ejus trito in pastillos, e lacte utuntur ad somnum: [17] Item ad capitis dolores cum rosaceo: [18] cum hoc & aurium dolori instillatur. [19] Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic & foliis ipsis utuntur. [20] Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto. [21] Ego tamen damnaverim collyriis addi: [22] multoque magis quas vocant [23] lexipyretos, quasque pepticas & cœliacas. Nigrum tamen cœliacis in vino datur. Sativum omne majus: rotunda ei capita: [24] At silvestri longa ac pusilla, & ad omnes effectus valentiora. [25] Decoquitur & bibitur contra vigilias: eademque aqua fovent ora. Optimum in siccis, & ubi raro pluat. [26] Cum capita ipsa & folia decoquuntur, succus meconium vocatur, multum opio ignavior.

Experimentum opii est primum in odore: sincerum enim [27] perpeti non est: [28] mox in lucernis, ut pura luceat flamma, & ut extinctum demum oleat: quæ in fucato non eveniunt. Accenditur quoque difficilius, & crebro extinguitur. Est sinceri experimentum & in aqua, [29] quoniam in nubila innatat: fictum in pustulas coït. Sed maxime mirum, æstivo Sole deprehendi. Sincerum enim sudat, & se diluit, donec succo recenti simile fiat. Mnesides optime servari putat hyoscyami semine adjecto: alii in faba.

Cap. xix. LXXVII. Inter sativa & silvestria medium genus, [1] quoniam in arvis, sed sponte nasceretur, [2] rhœam vocavimus & erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. [3] Alvum exinaniunt capita quinque decocta in vini tribus heminis pota, & somnum faciunt.

LXXVIII. [1] Silvestrium unum genus, ceratitin vocant, nigrum, cubitali altitudine, radice crassa & corticosa, [2] calyculo inflexo, ut cornicula. Folia minora, & tenuiora quam ceteris

NOTÆ.

9. *Per somnos.*] Ita recte Reg. 2. aliique: non, *per somnum.*

10. *Opion vocant.*] Ὄπιον, succus lacteus qui papaveris scapo inciso manat. Ὀπὸς succum lacteum sonat, qui non sponte, ut lacryma, id est, τὸ δάκρυον, emanat: sed castratione, scarificatione, terebratione, vel alio quovis vulnere effluit.

11. *In Hispania Bavili.*] Vel *Bajuli* potius: ut nomen id magistratus fuerit, quem nos *Baillif* vocamus. Vide Notas & Emend. num. XXIX.

12. *Valetudo impatibilis,*] In MSS. omnibus, *impetibilis*, quod idem valet: hoc est, non ferenda, nimia, intoleranda.

13. *Diagoras,* &c.] Ex Diagora quoque & Erasistrato, opii usum damnat Dioscorides, lib. 4. cap. 65. tum in aurium doloribus, tum in lippitudine oculorum: quoniam & visus aciem hebetet, & somnum inducat.

14. *Addidit Andreas.*] Diosc. loc. cit. Ἀνδρέας δέ φησιν, ὅτι εἰ μὴ ἐδολοῦτο, ἐτυφλοῦντο ἂν οἱ ἐγχριόμενοι ὑπ' αὐτοῦ. *Addidit Andreas, protinus excæcatum iri, quo illinirentur, nisi adulteraretur.*

15. *Quod diacodion,*] Διὰ κωδειῶν, ut dicetur sect. 79.

16. *Semine quoque.*] Diosc. loc. cit.

17. *Item ad capitis.*] Diosc. loc. cit.

18. *Cum hoc.*] Hoc est, cum rosaceo, quod & rosam veteres appellaverunt; ut ceram pro cerato dixerunt. Marcellus, cap. 9. pag. 78. *Virentis papaveris succus cum rosa, vel amygdalino .... infusus dolentibus auribus prodest.* Adhibet Diosc. loc. cit. amygdalinum, myrrham & crocum.

19. *Podagris.*] Diosc. loc. cit.

20. *Item ad sacros ignes.*] Diosc. loc. cit. Καὶ πρὸς ἐρυσιπέλατα δὲ καὶ τραύματα σὺν ὄξει.

21. *Ego tamen.*] Ita Galenus, lib. 3. κατὰ τόπους, cap. 1. pag. 369. collyria ex Opio multis tanto fuisse detrimento ait, ut etiam ἀμβλυωπίαν & βαρηκοΐαν, visus hebetudinem, & aurium gravitatem induxerint. Sunt autem collyria, & medicamenta oculorum, & glandulæ quæ ano, & pessi qui vulvæ subduntur, & quæ induntur naribus.

22. *Multoque magis.*] Subintellige, damnaverim addi iis. quas, &c.

23. *Lexipyretos.*] Ληξιπυρέτους. Medicinæ sunt quæ febres fugant: ἀπὸ τοῦ λήγειν. Marcellus Empir. cap. 16. pag. 114. *Prodest & his qui sine horrore circuitu febrium vexantur: quamobrem lexipyretos hæc compositio dicitur.* Alexander Iatros, lib. 3. cap. 66. *Lyxoperita epithimata febrientibus*: lege *Lexipyreta epithemata.* Interpres eo loci in margine, *fervores apta lenire* reddit. Πεπτικαὶ sunt quæ abscessuum collectiones maturant, & quæ stomachi concoctionem adjuvant Κοιλιακαὶ, quæ cœliacis medentur. Succum papaveris nigri, concoctionem eam juvare, & cœliacorum affectibus auxiliari, scribit Diosc. lib. 4. cap. 65.

24. *At silvestri.*] Diosc. loc. cit.

25. *Decoquitur,* &c.] Diosc. loc. cit.

26. *Cum capita.*] Μηκώνιον, sive μηκώνειον parari, tusis papaverum capitibus, prelo expressis, tritis in mortario, digestisque demum in pastillos, docet Diosc. loc. cit. Sed, priusquam torculari exprimantur, excoqui folia & capita juvat.

27. *Perpeti non est.*] Quoniam vel solo odore soporem inducit: ἐν τῇ ὀσμῇ καρωτικὸς, inquit Diosc. loc. cit.

28. *Mox in lucernis,* &c.] Hæc omnia pariter Dioscor. loc. cit.

29. *Quoniam in nubila innatat.*] Quoniam in nubium morem sparsum diluitur, & in aqua innatat: adulteratum contra in grumos coït, instar pustularum. Diosc. loc. cit. *Præstantissimus est .... qui facile aqua diluitur ., .. neque asper, neque grumosus*: Κράτιστος δέ ἐστιν ὀπὸς .... εὐχερῶς διαλυόμενος ὕδατι .... οὐ τραχὺς, οὔτε θρομβοειδὴς, &c. Ita porro MSS. omnes: aliis magis placet, *quoniam in nubecula*: qua forma dictum est ab eodem Plinio, lib. 28. sect. 19. de urina: *Mala, & in qua veluti furfures & nubeculæ apparent.*

Sect. LXXVII. 1. *Quoniam in arvis.*] Theophr. lib. 9. hist. cap. 13. Ἐν ταῖς ἀρούραις, μάλιστα ἐν ταῖς κριθαῖς, maxime inter hordea quæ cibaria sunt & sativa: sed ipsum tamen inter illa sponte, non satu provenit: idcirco medii generis censetur.

2. *Rhœam vocavimus.*] Libro 19. sect. 53.

3. *Alvum exinaniunt.*] Paulo aliter Diosc. lib. 4. cap. 64. Ait enim capita papaverum quina vel sena, in vini cyathis tribus decocta, dum ad duos redeant, somnum pota inducere: semen autem acetabuli mensura ex aqua mulsa potum, alvum leniter emollire. Theophr. lib. 9. hist. cap. 13. hoc tantum, καθαίρει δὲ κάτω.

Sect. LXXVIII. 1. *Silvestrium.*] Hæc totidem verbis Theophr. loc. cit. Μήκωνες δ' εἰσὶν ἄγριαι τρεῖς· ἡ μὲν κερατῖτις καλουμένη, lego ἡ δὲ μέλαινα. Papaver, ut remur, corniculatum violaceum est, quod in horto Regio vidimus, quale depictum est a Clusio lib. 5. hist. rarior. plant. cap. 6. pag. XCII. Aliud præterea corniculatum vidimus luteo, aliud phœniceo flore.

2. *Calyculo inflexo.*] Siliqua longa, in corniculi modum inflexa, unde & nomen accepit, inquit Diosc. lib. 4. cap. 66. Καρπὸν δὲ μακρὸν, καμπύλον ὥσπερ κέρας ... ὅθεν καὶ ἐπωνόμασται.

silvestribus. [3] Semen exile, [4] tempestivum est messibus: [5] alvum purgat dimidio acetabulo in mulso. [6] Folia trita cum oleo, argema jumentorum sanant. [7] Radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias, datur ad lumborum vitia & jocineris. [8] Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus [9] glaucion vocant, [10] alii paralion. Nascitur enim in afflatu maris, [11] aut nitroso loco.

LXXIX. [1] Alterum e silvestribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron, foliis (si procul intuearis) [2] speciem passerum præbentibus, [3] radice in summa terræ cute, semine spumeo. [4] Ex hoc lina splendorem trahunt æstate. [5] Tunditur in pila [6] comitialibus morbis; acetabuli mensura in vino albo: vomitionem enim facit. Medicamento, quod [7] diacodion & [8] arteriace vocatur, utilissimum. Fit autem hujus papaveris [9] aut cujuscumque silvestris [10] capitibus CXX. in aquæ cælestis sextariis tribus biduo maceratis, in eademque discoctis: [11] deinde saccatis, iterumque cum melle decoctis ad dimidias partes vapore tenui. Addidere postea [12] drachmas senas croci, hypocisthidis, thuris, acaciæ, & passi Cretici sextarium. Hæc ostentatione: simplex quidem & antiqua illa salubritas papavere & melle constat.

LXXX. [1] Tertium genus est tithymalon, mecona vocant, alii paralion, [2] folio lini, albo, capite [3] magnitudinis fabæ. [4] Colligitur uva florente. Siccatur in umbra. [5] Semen potum purgat alvum, dimidio acetabulo in mulso. Cujuscumque autem papaveris caput viride, vel siccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex vino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. Aliqui hoc tantum nigro tribuunt, si capita ejus vel folia terantur.

LXXXI. [1] Est & porcilaca, quam peplin vocant, [2] non multum sativa efficacior: CAP. XX. cujus memorabiles usus traduntur. Sagittarum venena, & serpentium hæmorrhoïdum, [3] & presterum restingui: pro cibo sumpta, & plagis imposita, extrahi. Item hyoscyami, pota

NOTÆ.

3. *Semen exile.*] Diosc. lib. 4. cap. 66. *Σπέρμα δὲ μικρὸν, μέλαν*, &c.

4. *Tempestivum est.*] Theophr. loc. cit. *Συλλέγεται δὲ περὶ πυροτομίας*, *per messem legitur.*

5. *Alvum purgat.*] Theophr. *Δύναται δὲ καθαίρειν κοιλίαν. Τὸ δὲ σπέρμα πλῆθος ὀξυβάφου ποθὲν σὺν μελικράτῳ, κοιλίαν ἐπιεικῶς καθαίρει.*

6. *Folia trita.*] Theophr. & Diosc. locis cit. Hujus verba sunt: *Τὰ δὲ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη .... ἐγχριόμενα, τὰ ἐπὶ κτηνῶν ἄργεμα καὶ νεφέλια ἀποκαθαίρει.*

7. *Radix &c.*] Diosc. loc. cit.

8. *Carbunculis.*] Dioscor. loc. cit. *Τὰ δὲ φύλλα .... ἐσχάρας περιῤῥήγνυσι καταπλασθέντα σὺν ἐλαίῳ.* Illita ex oleo folia crustas emarginant, crustulas hulcerum erodunt, carbunculos rumpunt.

9. *Glaucion vocant.*] Atque idcirco, ut ait Diosc. loc. cit. glaucion ex eo factitari, (qui succus herbæ est in Syria nascentis, foliis similibus corniculato papaveri, ut idem ait lib. 3. cap. 100.) falso existimarunt, decepti quadam foliorum similitudine.

10. *Alii paralion.*] Diosc. loc. cit. *Μήκων κερατῖτις, οἱ δὲ παράλιον, οἱ δὲ ἀγρίαν μήκωνα, οἱ δὲ θαλάσσιον*, quod nempe in maritimis præsertim sponte nascitur: nunc ubique satum provenit. Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. cap. 208. *Καλεῖται δ' ὑπό τινων παραλία μήκων, ἐπειδὰν τὰ πολλὰ πλησίον τῆς θαλάττης φύεται.*

11. *Aut nitroso loco.*] Quoniam nitri natura haud multum a sale, marinique afflatus virtute distat. Ita MSS. Theophr. lib. hist. cap. 13. addit etiam petroso loco provenire: *Φύεται δὲ παρὰ τὴν θάλατταν, οὗ ἂν ᾖ πετρώδη χωρία.*

Sect. LXXIX. 1. *Alterum.*] Theophrasto, loc. cit. *Μήκων Ἡράκλεια.* Diosc. lib. 4. cap. 67. *Μήκων ἀφρώδης, ὑπὸ δέ τινων Ἡράκλεια κληθεῖσα*, &c. *Papaver spumeum: ab aliquibus Heracleum vocatum, &c.* Nisi Latino ritu ac sono Græca sæpius pronunciaret Plinius, rectius sane aphrodes, ut lib. 27. sect. 93. quam *aphron* diceret. Spumeum porro appellatum est a colore: nam spumam candore refert, inquit Galenus, loc. cit. Peplos est, sive esula rotunda, picta a Joan. Bauhino, tom. 3. pag. 669. & a Dodonæo, pag. 371. Visa a nobis in horto Regio. Nostris vulgo dicitur *Réveille matin des vignes.* Sic etiam Ruellius, pag. 654. & Dalec. lib. 16. pag. 1658.

2. *Speciem passerum.*] Sicuti *στρούθιον*, hoc est, herba lanaria, sive radicula, de qua lib. 19. sect. 18. cui id nomen quoque inditum a similitudine aliqua cum ea ave. Vide Notas & Emend. num. XXX.

3. *Radice in summa.*] Theophr. lib. 9. hist. cap. 13. *Ῥίζαν δὲ λευκὴν ἐπιπόλαιον.* Diosc. lib. 4. cap. 67. *Ῥίζαν δὲ λεπτὴν ἐπιπλέον*, lege ex Theophr. *ἐπιπόλαιον.* Sic ipse Diosc. lib. 4. cap. 66. radicem papaveris corniculati tradidit *ἐξ ἐπιπολῆς φυομένην*, per summa cespitum nasci.

4. *Ex hoc lina.*] Supra, lib. 19. sect. 4. *Est inter papavera genus quoddam, quo candorem lintea præcipuum trahunt.*

5. *Tunditur in pila.*] Hoc est, in mortario, ut alibi monuimus.

6. *Comitialibus.*] Acetabuli mensura, inquit Dioscor. loc. cit. in aqua mulsa sumptum, vomitione purgat: privatimque hujuscemodi purgatio comitialibus prodest. Theophr. hoc tantum: *Καθαίρει ἄνω ταύτης ἡ ῥίζα. Χρῶνται δέ τινες πρὸς τοὺς ἐπιλήπτους ἐν μελικράτῳ*, ex mulso.

7. *Diacodion.*] *Διὰ κωδειῶν*, hoc est, ex capitibus papaveris, est enim *κώδεια* papaveris caput. Compositionis hujus concinnandæ modos multiplices vide apud Galenum, lib. *κατὰ τόπους*, cap. 2. pag. 535.

8. *Arteriace.*] Est arteriace, omne medicamentum ad arteriæ asperæ vitia faciens, ut auctor est Aëtius, serm. 8. cap. 51. pag. 38.

9. *Aut cujuscumque silvestris.*] Vide Notas & Emend. num. XXXI.

10. *Capitibus CXX.*] Sequitur fere in arteriace paranda Heræ medici placitum apud Galenum loc. cit.

11. *Deinde saccatis.*] Id est, colatis. Sic Heras medicus apud Galen. loc. cit. pag. 536. *Καὶ διηθήσας* &c.

12. *Drachmas senas.*] Non singulorum, sed omnium simul generum. Sic Heras, Damocrates, Soranus, apud Galen. loc. cit.

Sect. LXXX. 1. *Tertium genus.*] De quo Diosc. lib. 4. cap. 165. *Ὁ δὲ παράλιος τιθύμαλος, ὃν ἔνιοι τιθυμαλίδα ἢ μήκωνα ἐκάλεσαν.* Vidimus hoc genus in horto Regio, quale a Dodonæo pingitur, pag. 366. Dicitur de eo rursum, lib. 26. sect. 41. In Indice quoque Reg. 1. &c. paralium vocatur.

2. *Folio lini.*] Vide Notas & Emend. num. XXXII.

3. *Magnitudinis fabæ.*] Capite, inquit Diosc. loc. cit. in cacumine orbiculato, in quo semen ervi simile continetur: *κεφαλὴν δὲ ἐπ' ἄκρου περιφερῆ, ἐν ᾗ ὁ καρπὸς ὡς ὄροβος.* Est autem faba, quemadmodum ervum, plane rotunda, ut diximus, lib. 18. sect. 30.

4. *Colligitur.*] Theophr. lib. 9. hist. cap. 12.

5. *Semen potum.*] Diosc. loc. cit. *πλῆθος ἡμίσους ὀξυβάφου ποτιζόμενα.*

Sect. LXXXI. 1. *Est & porcilaca, quam peplin.*] Ita MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice hujus libri. Editi, *Est & portulaca, quam peplion.* Hippocrates tamen peplion vocat, inquit Oribasius, lib. 12. pag 211.

2. *Non multum sativa.*] Quod sane mirum: quoniam in reliquis fere herbarum generibus, vis efficacior silvestribus est. Sativa certe, sive hortensis, ac domestica, quæ *ἀνδράχνη* Dioscoridis est lib. 2. cap. 150. ut diximus, lib. 13. sect. 40. vulgatissima est, *le Pourpier, le Pourpier doré.* Silvestris angustifolia, visa a nobis in horto Regio, a Dodonæo pingitur, pag. 650. De ea Dioscor. in Nothis: *Ἀνδράχνη ἀγρία .... οἱ δὲ τηλέφιον, Ῥωμαῖοι πορτουλάκαμ*, &c.

3. *Et presterum.*] Ad hæmorrhoi, dipsadisque morsus, portulacam pariter commendat Diosc. in Theriacis, cap. 30. Est

e passo expresso succo. Cum ipsa non est, semen ejus simili effectu prodest. Resistit [4] & aquarum vitiis, [5] capitis dolori, hulceribusque, in vino tusa & imposita. Reliqua hulcera commanducata cum melle sanat. Sic & infantium cerebro imponitur, umbilicoque prociduo. In epiphoris vero omnium, fronti temporibusque cum polenta. Sed ipsis oculis, e lacte & melle. Eadem, [6] si procidant oculi, foliis tritis cum corticibus fabæ. Pustulis cum polenta & sale & aceto. Hulcera oris tumoremque [7] gingivarum commanducata cruda sedat: item [8] dentium dolores. Tonsillarum hulcera, succus decoctæ. Quidam adjecere paulum myrrhæ. Nam & mobiles dentes stabilit commanducata. Cruditates sedat, vocemque firmat, [9] & sitim arcet. Cervicis dolores, cum galla, & lini semine, & melle, pari mensura sedat. Mammarum vitia, cum melle, aut Cimolia creta. Salutaris est suspiriosis, semine cum melle hausto. [10] Stomachum in acetariis sumpta corroborat. [11] Ardentibus febribus imponitur cum polenta. [12] Et alias manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. [13] Dysenteriæ & vomicis estur ex aceto, vel bibitur cum cumino. Tenesmis autem cocta, & comitialibus cibo vel potu prodest. [14] Purgationibus mulierum, acetabuli mensura in sapa. Podagris calidis, cum sale illita, & sacro igni. Succus ejus potus renes juvat, ac vesicas. [15] Ventris animalia pellit. Ad vulnerum dolores ex oleo cum polenta imponitur. Nervorum duritias emollit. Metrodorus, qui ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων scripsit, purgationibus a partu dandam censuit. Venerem inhibet, Venerisque somnia. [16] Prætorii viri pater est, Hispaniæ princeps, quem scio propter impatibiles uvæ morbos, radicem ejus filo suspensam e collo gerere, præterquam in balineis: ita liberatum incommodo omni. Quin etiam inveni apud auctores, caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Oculos tamen habetare putatur.

LXXXII. [1] Coriandrum inter silvestria non invenitur. Præcipuum tamen esse constat Ægyptium. Valet contra serpentium genus unum, quod amphisbænas vocant, potum impositumque. Sanat & alia vulnera. [2] Epinyctidas, pustulas, tritum. [3] Sic & omnes tumores collectionesque cum melle, aut uva passa. [4] Panos vero ex aceto tritum. [5] Seminis grana tria in tertianis devorari jubent aliqui ante accessionem: vel plura illini fronti. [6] Sunt qui & ante Solis ortum cervicalibus subjici efficaciter putent. [7] Vis magna ad refrigerandos ardores viridi. [8] Hulcera quoque, quæ serpunt, sanat cum melle vel uva passa: [9] item testes, ambusta, carbunculos, aures: [10] cum lacte mulieris epiphoras oculorum: [11] ventris & intestinorum fluxiones semen ex aqua potum. Bibitur & in choleris cum ruta. [12] Pellit animalia interaneorum, cum mali Punici succo & oleo semen potum.

NOTÆ.

autem prester serpentis genus haud absimile, de quo Lucanus, lib. 9. pag. 722.

Oraque distendens avidus spumantia Prester.

4. *Et aquarum vitiis.*] Prohibet ne aquæ potæ noceant.

5. *Capitis dolori.*] Impositam cum polenta capitis dolori Diosc mederi dixit, lib. 2. cap. 150. Καταπλασσομένη μετ' ἀλφίτων κεφαλῆς ἀλγήμασι καὶ ὀφθαλμῶν φλεγμοναῖς, καὶ ταῖς ἄλλαις, καὶ στομάχου πυρώσεσι, &c.

6. *Si procidant.*] Subintellige, *tunc imponitur*, ex antecedentibus. Oculorum procidentia, morbus est uveæ tunicæ prociduæ, ab erosione aut ruptura corneæ. Celsus, lib. 6. cap. 6. *Nonnumquam*, inquit, *ingens inflammatio erumpit tanto impetu, ut oculos sua sede propellat: πρόπτωσιν id, quoniam oculi procidant, Græci appellant.* Scribonius Largus, Compos. 27. *Vastus tumor, quem quia a loco interdum videtur propellere oculum, πρόπτωσιν vocant.*

7. *Gingivarum.*] Quin *si ex gingivis sanguis exit*, inquit Celsus lib. 4. cap. 4. portulacam manducasse satis est.

8. *Dentium dolores.*] Stuporem, inquit Diosc. loc. cit. αἱμωδίαν, & Galenus, lib. 6. de fac. simpl. med. cap. 43. pag. 156. post. Arist. sect. 1. problem. 38. pag. 683. Marcellus Empir. cap. 12. pag. 94. *Portulaca assidue commanducata, stridorem dentium tollit.*

9. *Et sitim arcet.*] Auctor Geopon. lib. 12. cap. 42. Τὸ δὲ φύλλον αὐτῆς ὑποτιθέμενον τῇ γλώττῃ ἀδιψοτέρους ποιεῖ. *Folium ejus linguæ subditum, sitim arcet.*

10. *Stomachum.*] Marcellus, 20. pag. 141. *Portulaca*, inquit, *coquitur diligentissime: & coctum bene edetur ex aceto ab eo qui stomachum dolebit, vel vitiosum habebit: cito proderit.*

11. *Ardentibus.*] In febribus etiam potu prodesse scribit Diosc. loc. cit. Impositam ventri & hypochondriis, æstuantes juvare plurimum in febribus hecticis, Galenus lib. 6. de fac. simp. med. pag. 156.

12. *Et alias.*] Sic etiam Diosc. lib. 2. cap. 150.

13. *Dysenteriæ & vomicis.*] Hoc est, cruentis exscreationibus: πρὸς αἵματός τε πτύσιν, καὶ δυσεντερίας. Diosc. lib. 2. cap. 150. Celsus lib. 4. cap. 15. inter dysenteriæ remedia, affert & illud: *Portulacam vel coctam, vel ex dura myria edisse.*

14. *Purgationibus.*] Profluvio mulierum sistendo, commendat Galenus, loc. cit.

15. *Ventris animalia.*] Diosc. loc. cit. ἕλμινθας στρογγύλας, *teretes lumbricos.*

16. *Prætorii viri.*] Licinii Cæcinæ, de quo superius sect. 76.

Sect. LXXXII. 1. *Coriandrum.*] Non est, inquit, silvestris coriandri forma dispar a sativo, nec sunt vires diversæ. Alias enim & sponte sua provenit in pratis, campestribusque locis. Et Nicander in Theriac. pag. 63. adversus serpentes & scorpiones, laudat in primis καρπὸν ὀρειγενέος κορίοιο, montani coriandri semen. Nicandri Schol. sativum a silvestri quibusdam notis secernit: sed nemine ipsi, quod quidem sciam, suffragante. Nostris æque, ac Latinis, *Coriandre.* Pingitur a Dodonæo, pag. 300.

2. *Epinyctidas.*] Diosc. lib. 3. cap. 71. sanari has ait, coriandro, cum melle & uva passa, imposito.

3. *Sic & omnes.*] Plinius Valer. iisdem verbis, lib. 4. cap. 4. & de testium privatim tumoribus, Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 24.

4. *Panos.*] Diosc. loc. cit. panos ait & strumas discutere cum faba fresa, μετ' ἐρεγμοῦ.

5. *Seminis grana.*] Plinius Valer. loc. cit.

6. *Sicut qui & ante.*] Plinius Valer. loc. cit.

7. *Vis magna.*] Diosc. lib. 3. cap. 71. Δύναμιν ἔχει ψυκτικήν.

8. *Hulcera quoque.*] Plinius Valer. loc. cit. ad verbum. Addit hoc loco Dalecampius ex Dioscoride, etiam ignes sacros coriandro sanari, cum pane aut polenta. At eo nomine reprehendi Dioscoridem a Galeno, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 174. bonus medicus nescivit. Id igitur a Plinio caute prætermissum.

9. *Item testes.*] Plinius Valer. loco citato.

10. *Cum lacte mulieris.*] Plinius Valer. loc. cit. & lib. 1. cap. 14. *Coriandrum viride tritum, & mixtum lacte mulieris, super tumorem oculorum inungues: & statim sanat.* Habet eadem Marcellus Empir. cap. 8. pag. 56.

11. *Ventris &c.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 4. cap. 4.

12. *Pellit animalia.*] Lumbricos videlicet. Ita Dioscor. lib. 3. cap. 71. & Plinius Valer. loc. cit. Apuleius, cap. 102. tit. 1. infundi clysteribus jubet.

[13] Xenocrates tradit rem miram, si vera est: menstrua contineri uno die, si unum granum biberint feminæ: biduo, si duo: & totidem diebus quot, grana sumpserint. Marcus Varro, coriandro subtrito cum aceto, carnem incorruptam æstate servari putat.

LXXXIII. [1] Atriplex & silvestre & sativum est. Pythagoras, tamquam faceret hydropicos, morbosque regios, & pallorem, concoqueretur difficillime: ac ne in hortis quidem juxta id nasci quidquam, nisi languidum, culpavit. Addidere Dionysius & Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata sæpe aqua coquendum: stomacho contrarium esse, lentigines & papulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnæus. [2] Hippocrates vulvarum vitiis id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. [3] Panos, furunculos incipientes, duritias omnes, vel cocto vel crudo utiliter illini putavit. [4] Item ignem sacrum, cum melle, aceto nitroque: similiter podagras. [5] Ungues scabros detrahere dicitur sine hulcere. [6] Sunt qui & morbo regio dent semen ejus cum melle, arterias & tonsillas nitro addito perfricent, alvum moveant: cocto vel per se, vel cum malva aut lenticula, concitantes vomitiones. Silvestri capillos tingunt, & ad supra scripta utuntur.

LXXXIV. E contrario in magnis laudibus [1] malva est utraque, & sativa & silvestris. CAP. XXI.
[2] Duo genera earum amplitudine folii discernuntur. [3] Majorem Græci malopen vocant in sativis. [4] Alteram [5] ab emolliendo ventre dictam putant malachen. E silvestribus, cui grande folium [6] & radices albæ, [7] althæa vocatur, [8] ab excellentia effectus: a quibusdam [9] plistolycia. Omne solum, in quo serantur, pinguius faciunt. [10] Huic contra omnes aculeatos ictus efficax vis, præcipue scorpionum, vesparum, similiumque, & muris aranei. [11] Quin & trita cum oleo [12] qualibet earum peruncti ante, vel habentes eas, non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. [13] Valent & contra venena. Aculeos omnes extrahunt illitæ crudæ cum nitro: [14] potæ vero decoctæ cum radice sua, leporis marini venena restinguunt: [15] & ut quidam dicunt, si vomatur.

De eisdem mira & alia traduntur. Sed maxime, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. [16] Hulcera manantia in capite

NOTÆ.

13. *Xenocrates.*] Hæc Plinius Valer. iisdem verbis, loc. citato.

Sect. LXXXIII. 1. *Atriplex.*] Dioscoridi, lib. 2. cap. 145. Ἀτράφαξις, οἱ δὲ χρυσολάχανον. Cælius Aurel. lib. 5. Chron. cap. XI. *Atriplex, quam Græci ἀνδράφαξιν vocant.* Genera sedecim diversa in horto Regio observata a nobis. Sativam Galli vocant *Arroche* & *Bonne-Dame*. Iconem sativæ apud Lobelium videsis in Observ. p. 127. Silvestrium, apud Matthiolum, pag. 460. 461. & 462.

2. *Hippocrates.*] Libro 2. de morbis mul. tex. 57. pag. 588. Μητρίων ὀδύνης ἔγχυτον· ἢν ὀδύνη μοῦνον ᾖ σπερχνὴ καὶ βίαιος, ἀχλὺς ἐν τῇσι μήτρῃσιν ἔνι, καὶ οὐκ ἔξεισι τὸ πνεῦμα, ἀλλ᾽ αὐτόθι μένει· κακόν. Δεῖ οὖν οὕτως θεραπεύειν· Ἀνδραφάξιος ἀγρίης καρπὸν, καὶ πέταλα τρίψας ὁμοῦ λεῖα, χλιήνας τε ἔγχεον ἐς τὰς μήτρας. *Ad dolorem uterorum medicamentum quod infundi debet. Si dolor solum fuerit vehemens ac violentus, caligo in uteris inest, nec flatus exitum habet, sed manet ibi. Malum. Oportet igitur sic curare: Atriplicis silvestris semen, & betas, simul trita ac tepefacta, in uteros infundito.* Hæc vulvarum vitia, quam falso Dalecampius, & medicus tamen, inflammationem uteri interpretatus sit, ex Hippocrate liquet, cui similia Plinius refert.

3. *Panos, furunculos.*] Hæc deinceps verbis iisdem Plinius Valer. lib. 4. cap. 7. Galenus quoque, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 161.

4. *Item ignem.*] Plinius Valer. loc. cit. de atriplice: *Ignes sacros sedat: podagræ fervorem cum nitro & aceto, cum melle restinguit.*

5. *Ungues scabros.*] Plinius Valer. loco cit.

6. *Sunt qui & morbo.*] Ut Dioscor. lib. 2. cap. 145. Galenus loco mox citato & Plinius Valer. lib. 4. cap. 7.

Sect. LXXXIV. 1. *Malva est utraque.*] Sativa, quæ & hortensis appellatur flore simplici, in Eystetensi horto: eadem malva major unicaulis, apud Matthiolum, pag. 457. Præter istos etiam & a Dodonæo pingitur, pag. 641. priore loco: a colore florum roseo nostris dicitur, *Rose d'Outremer*, ou *de Tremier*. Vidimus in horto Regio. Silvestris commune retinuit nomen, *Mauve*. Pumila, proceriorque pingitur a Dodonæo, pag. 642.

2. *Duo genera earum.*], Duo sativæ genera, totidem silvestris.

3. *Majorem.*] Quæ malva hortensis, multiplici flore apud Dodon. pag. 641. Malva major Matthioli, pag. 456.

4. *Alteram.*] E sativis scilicet: quæ malva hortensis prior Dodonæi, pag. 641.

5. *Ab emolliendo.*] Μαλάχην Græci dixere, ἀπὸ τοῦ μαλάσσειν, a ventre molliendo. Unde Martialis, lib. 3. Epigram. 89.

Utere lactucis, & mollibus utere malvis.
Nam faciem durum, Phœbe, cacantis habes.

Forte dictum in Vespasianum, qui erat vultu veluti nitentis, inquit Suetonius in ejus vita, cap. 20. Schola Salernitana:

Dixerunt malvam veteres, quod molliat alvum, &c.

6. *Et radices albæ.*] Intus albæ, ῥίζαν λευκὴν ἔνδοθεν, inquit Diosc. lib. 3. cap. 163. Sed dum is folia althææ attribuit, quæ sint ut cyclamino rotunda, φύλλα περιφερῆ ὥσπερ κυκλαμίνου, & ceteris adversatur, nec visam a se althæam prodit.

7. *Althæa vocatur.*] Diosc. loc. cit. Ἀλθαία, ἔνιοι δὲ ἰβίσκον καλοῦσι, μαλάχης ἐστὶν ἀγρίας εἶδος... Ὠνόμασται δὲ ἀλθαία, διὰ τὸ πολυαλθὲς καὶ πολύχρηστον αὐτῆς. Apuleius, cap. 38. *Græcis appellatur althæa: alii althæan rhizan, alii elæomolochen, alii molochen agriam .... Itali Ibiscum vocant.* Ibiscus Dodonæi est, pag. 644. Nostris *Guimauve*. Capitulare de Villis, cap. 70. *Bismalvas, hoc est, alteas.*

8. *Ab excellentia.*] Διὰ τὸ πολυαλθὲς, ut ait Diosc. a verbo ἀλθαίνω, sive ἀλθέω, *medeor, curo, sano.*

9. *Plistolycia.*] Πλειστολυκία, forte quod instar Lycii medicamenta præbeat plurimi effectus. Alii πλειστολοχία malunt: quo nomine & altera nominatur herba, lib. 25. sect. 54. In Reg. 1. 2. Colb. 2. Chiffl. *plitolicia* In Indice, *plistolocia.* Interpolatores *aristalthæa* hic scripsere, nempe ex Diosc.

10. *Huic contra.*] Hæc Diosc. totidem verbis loc. cit. Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 22. de apum percussibus, vel scorpionum, &c.

11. *Quin & trita.*] Habet eadem Nicander in Theriac. pag. 7. Descripsit ab eodem etiam Dioscor. lib. 2. cap. 144.

12. *Qualibet earum.*] Nempe silvestrium.

13. *Valent & contra.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXIII.

14. *Potæ vero.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 54. Avicenna, tomo 2. lib. 4. pag. 201. semen althææ laudat, contra venenum leporis marini. Alibi juvare ait & malvæ cauliculos, & althææ folia recens elixata. Caules cum radice, Diosc. lib. 2. Εὐπορ. cap. 156. pag. 123.

15. *Et ut quidam dicunt.*] Hos secutus Aëtius, serm. 13. cap. 53. pag. 263. de iis qui leporis marini venena sentiunt: *His, inquit, lac asininum recens mulctum cum passo assidue præbeatur: aut si hoc non adsit, bubulum, aut malvæ decoctum: indeque confestim vomant,* &c. Diosc. quoque lib. 2. cap. 144.

16. *Hulcera manantia.*] Diosc. lib. 2. cap. 144. & Marcellus Empiricus cap. 4. pag. 40. *Malva erratica cum urina humana, id est, puerili, trita & imposita, valde siccat capitis humores.* De capitis hulceribus ibi sermo.

ſanant in urina putrefactæ, lichenas & hulcera oris cum melle. [17] Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. [18] Ejus, quæ unum caulem habet radice circa dentem qui doleat pungunt, donec deſinat dolor. Eadem ſtrumas & parotidas panoſque, addita hominis ſaliva, purgat citra vulnus. Semen in vino nigro potum a pituita & nauſeis liberat. [19] Radix mammarum vitiis occurrit, adalligata in lana nigra. [20] Tuſſim in lacte cocta, & ſorbitionis modo ſumpta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles [21] Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortivas eſſe cum adipe anſeris: aliqui purgari feminas, foliis earum manus plenæ menſura in oleo & vino ſumptis. Utique conſtat parturientes foliis ſubſtratis celerius ſolvi: [22] protinus a partu revocandum, ne vulva ſequatur. Dant & ſuccum bibendum parturientibus jejunis, in vino decoctæ hemina. Quin & ſemen adalligant brachio [23] genitale non continentium. Adeoque eæ Veneri naſcuntur, ut [24] ſemen unicaulis aſperſum genitali, feminarum aviditates augere ad infinitum Xenocrates tradat: Itemque tres radices juxta adalligatas: Teneſmo & dyſentericis utiliſſime infundi: [25] Item ſedis vitiis, vel ſi foveantur. Melancholicis quoque ſuccus datur cyathis ternis tepidus: & inſanientibus, quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ ſucci. His & calculoſis, & inflatione, & torminibus, aut opiſthotonico laborantibus, tepidus illinitur. [26] Et ſacris ignibus, [27] & ambuſtis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad vulnerum impetus cruda cum pane. [28] Succus decoctæ nervis prodeſt, & veſicæ, & inteſtinorum roſionibus. Vulvas & cibo [29] & infuſione emollit in oleo: ſuccus decoctæ [30] pori meatus ſuaves facit.

[31] Althææ in omnibus ſupra dictis efficacior radix: præcipue convulſis ruptiſque. Cocta in aqua alvum ſiſtit. [32] Ex vino albo ſtrumas, & parotidas, & [33] mammarum inflammationes, [34] & panos in vino folia decocta & illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet pernicioſæ tuſſi citiſſime medentur. Hippocrates vulneratis, ſitientibuſque defectu ſanguinis, radicis decoctæ ſuccum bibendum dedit: & ipſam vulneribus cum melle & reſina: item contuſis, luxatis, tumentibus, & muſculis, [35] nervis, articulis impoſuit: [36] & aſthmaticis ac dyſentericis in vino bibendum dedit. [37] Mirum, aquam radice ea addita addenſari [38] ſub dio, atque lacteſcere. Efficacior autem, quo recentior.

LXXXV. [1] Nec lapathum diſſimiles effectus habet. [2] Eſt autem & ſilveſtre, quod alii oxalidem appellant, ſapore proximum, foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minima: [3] noſtri vero rumicem, alii [4] lapathum cantherinum; [5] ad ſtrumas cum axungia ef-

NOTÆ.

17. *Radix decocta.*] Dioſc. loc. cit. Q. Serenus, cap. 4. pag. 227. *Porrigini depellendæ.*

Eſt inſenſibilis morbus, ſed noxia forma
Cum caput immenſa pexum porrigine ningit,
Copia farris uti frendentibus edita ſaxis:
Hanc poterit malvæ radix decocta levare.

18. *Ejus quæ unum.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 5. *Radix unius caulis*, inquit, *admota denti, pellit dolorem.* Hæc malva major unicaulis Matthioli, de qua ſuperius dictum eſt.

19. *Radix mammarum.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 5.

20. *Tuſſim.*] Malvam in cibo commendat pariter ad tuſſim Celſus, lib. 4. cap. 4.

21. *Sextius Niger.*] Et qui Sextium tranſſcribit, etſi eumdem in præfatione vituperat, Dioſcorides lib. 2. cap. 144. Κακοστόμαχος δὲ καὶ εὐκοίλιος &c. Plinius Valer. lib. 4. cap. 5. *Olympias Thebana abortivas putat eſſe malvas cum adipe anſeris genitali parti ſubjectas. Sextius Niger & Dioſcorides ſtomacho inutiles arbitrantur.*

22. *Protinus a partu revocandum.*] Removendum a partu medicamentum.

23. *Genitale.*] Seminis profluvio laborantium. Genitale pro ſemine accipi monuimus, ſect. 53.

24. *Semen unicaulis.*] Malvæ majoris unicaulis, de qua dictum eſt ſuperius Plinius. Valer. lib. 4. cap. 5. de radice malvæ unius caulis: *Eadem femori alligata ſtimulat Venerem.*

25. *Item ſedis.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 144.

26. *Et ſacris ignibus.*] Althææ hanc vim Dioſcorides attribuit, lib. 3. cap. 163. quam & ad hæc morborum genera efficaciorem eſſe reliquis, Plinius ipſe mox tradit. Eryſipelatis ſanandis malvam idem commendat, lib. 2. cap. 144.

27. *Et ambuſtis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 36. *Ambuſtis ſanandis: Malvæ folia ex aqua decoquuntur, & ex ea aqua foventur combuſta.* Dioſc. item, lib. 2. cap. 144. Theodorus Priſcianus, lib. 1. cap. 17. *De uſtione calidæ, vel ignis.... Malvarum folia elixa, & cum oleo ſuperintrita impones.*

28. *Succus decoctæ.*] Dioſcorides, lib. 2. cap. 144. Apuleius, cap. 40. tit. 1. Ad veſicæ dolorem. Et tit. 2. Ad nervorum dolorem.

29. *Et infuſione.*] Clyſteribus. Alii *inſeſſione* legunt, invitis MSS. Dioſc. loc. cit. Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῆς μαλακτικὸν ἐγκάθισμα ὑστέρας· εἴς τε ἐνέματα πρὸς δηγμοὺς ἐντέρων καὶ μήτρας καὶ δακτυλίου ἁρμόδιον. *Ejus decoctum inſeſſione vulvas emollit: quin & ad inteſtinorum, vulvæ, ſediſque roſiones, commode infunditur.*

30. *Pori meatus.*] Ita libri editi, cum Colb. 1. At Reg. 1. & Colb. 2. cum Chiffl. *Permeatus.* Urinæ credo meatum intelligit: nam veſicæ utiles malvæ caules eſſe prodidit Dioſc. loc. cit. οἱ καυλοὶ κύστει ὠφέλιμοι.

31. *Althææ.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 5.

32. *Ex vino albo.*] Dioſc. lib. 3. cap. 163. Ἑψηθεῖσα γὰρ ἐν μελικράτῳ ἢ οἴνῳ..... ποιεῖ πρὸς τραύματα, παρωτίδας, χοιράδας, ἀποστήματα, μαστοὺς φλεγμαίνοντας, &c.

33. *Mammarum inflam.*] MSS. *inflationes*, quod fere idem valet: cum ex inflatione inflammatio fere conſequi ſoleat. Theod. Priſcianus, in Gynæciis, ſive lib. 3. cap. 1. *Mamillas cum tenſione tumentes vel dolentes, quod poſt partum quam maxime mulieribus evenire conſuevit, quas ex eo etiam gravis dolor inquietat,* &c. Et mox: *Si indignatio illa his minime potuerit prohiberi, & lactis aggregatio maximum fervorem locis incuſſerit,* &c.

34. *Et panos in vino.*] Ita Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 170. Πεπτικὴ φυμάτων δυσπέπτων, panos difficiles concoquit, ſive diſcutit.

35. *Nervis, articulis.*] Ad nervos articuloſque vulneratos althææ radicem Galenus commendat, lib. 3. κατὰ γένη, cap. 7. pag. 729.

36. *Et aſthmaticis.*] MSS. Reg. & Colb. *Impoſuit, ut ſupra: ſpaſticis, dyſentericis,* &c. De dyſentericis, ſubſcribunt Dioſc. lib. 3. cap. 163. & Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. cap. 5. pag. 170.

37. *Mirum, aquam.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 163. Πήγνυσι δὲ ἡ ῥίζα καὶ ὕδωρ, μιγεῖσα λεία, καὶ συνεξαιθριασθεῖσα. Accepit a Theophraſto, e lib. 9. hiſtor. cap. 19.

38. *Sub dio.*] MSS. omnes, *ſub divo.*

Sect. LXXXV. 1. *Nec lapathum.*] Hortenſe videlicet, Dodonæi Lapathum ſativum, pag. 637. Gallis, *la Patience.*

2. *Eſt autem & ſilveſtre.*] Id eſſe quod Gallicum vulgus oxalim adhuc imitatione Græca nuncupat, aliqui *ozellam*, *l'Ozeille*: alii *vinetam*: e recentioribus herbariis plerique aſſeverant: quibus ut aſſentiar, vehementer laboro: cum abſit ab ozellæ foliis color betæ candidæ: ſunt enim e nigro viridia. De hoc genere Dioſc. lib. 2. cap. 140. Ἔστι δὲ καὶ τέταρτον εἶδος, ὃ ἔνιοι ὀξαλίδα, ἢ ἀναξυρίδα, ἢ λάπαθον καλοῦσι.

3. *Noſtri vero rumicem.*] Cum in hortis ſeritur. Sed & alii rumicem ſilveſtre lapathum appellarunt: ut Plinius Valer. lib. 1. cap. 38.

4. *Lapathum cantherinum.*] Forte quod cantheriis, hoc eſt, jumentis pabulo datur. Sic hordeum cantherinum vocat Columella, lib. 2. cap. 9. pag. 55. *quod & alia animalia quæ ruri ſunt melius quam triticum, & hominem ſalubrius quam malum triticum paſcit.*

5. *Ad ſtrumas.*] Vide Notas & Emend. num. XXXIV.

ficacissimum. [6] Est & alterum genus fere, [7] oxylapathon vocant, sativo idem similius; & acutiora habet folia ac rubriora, non nisi in palustribus nascens. [8] Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. [9] Est & aliud hippolapathon majus sativo, candidiusque, ac spissius. [10] Silvestria scorpionum ictibus medentur, & ferire prohibent habentes. [11] Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur: si vero bibatur, [12] morbo regio. [13] Semen stomachi inextricabilia vitia sanat. [14] Hippolapathi radices privatim ungues scabros detrahunt. [15] Dysentericos semen duabus drachmis in vino potum liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua cælesti, sanguinem rejicientibus adjecta acacia lentis magnitudine prodest. Præstantissimos [16] pastillos faciunt ex foliis & radice, addito nitro & thure exiguo. In usu aceto diluunt.

LXXXVI. Sed sativum in epiphoris oculorum illinunt frontibus. [1] Radice lichenas & lepras curant. [2] In vino vero decocta, strumas, & parotidas, & calculos: [3] Pota vino & lienes illita, cœliacos æque, & dysentericos, & tenesmos. [4] Ad eademque omnia efficacius jus lapathi: & ructus facit, & urinam ciet, & caliginem oculorum discutit: [5] item pruritum corporis, in folia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. [6] Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum vino, sistit alvum: [7] folia solvunt. Adjecit Solon (ne quid omittamus) [8] bulapathon, radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos effectu, potæ ex vino.

LXXXVII. [1] Sinapi, cujus in sativis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum sublime vis feratur, judicavit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetret. [2] Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. [3] Fungorum venena discutit. [4] Contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur: [5] ad uvam gargarizatur cum aceto & melle. [6] Stomacho utilissimum contra omnia vitia, pulmonibusque. Exscreationes faciles facit in cibo sumptum: datur & suspiriosis. [7] Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. [8] Sensus, atque sternutamentis caput purgat, alvum mollit, menstrua & urinam ciet. [9] Hydropicis imponitur, cum fico & cumino tusum ternis par- CAP. XXII.

NOTÆ.

6. *Est & alterum genus fere.*] Ita libri omnes: nequicquam *feri*, hoc est, silvestris, reponere tentante Pintiano. Fere hoc genus alterum recte a Plinio dicitur, quod sit nempe sativo, etiam quam illud quod est proxime antea memoratum, similius affiniusque: vix ut diversi generis esse putes.

7. *Oxylapathon.*] Id ei nomen ob acutiora folia datum: ob id officinæ nostrates *Lapatium acutum* nominant. *Grandem oxillam* officinæ dicunt: vulgus Parellam, *Pareille.* Lapathum silvestre seu Oxylapathum Dodonæi est, pag. 637.

8. *Sunt qui hydrolapathum.*] Hanc hippolapatho congenerem herbam esse nemo diffitebitur, cum aquarum vernacula & ea sit, ambæque paludibus exsiliant: sed oleribus repudiatur. Galenus, lib. 7. de fac. simp. medic. pag. 201. Ἱππολάπαθον, ἐν ἕλεσι γεννᾶται.

9. *Est & aliud hippolapathon.*] A folii amplitudine id nomen sortitur: Ἵππος enim in compositione amplitudinem supra modum designat. Hoc genus plerique Rhabarbarum Monachorum nominant, quod ejus radice rhabarbari loco nonnulli utuntur. Sic Anguillara, part. 7. pag. 110. Pingitur a Dodonæo, pag. 637.

10. *Silvestria scorpionum.*] Seu semen, seu radix decocta bibatur, Diosc. lib. 2. cap. 140.

11. *Radix .... si coletur.*] Si per vas aliquod aut linteolum pauxillatim stillatimque exprimatur. Vide Notas & Emend. num. XXXV.

12. *Morbo regio.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 59. & Dioscor. loco citato. Item Africanus in Geopon. lib. 12. cap. 38. pag. 357.

13. *Semen stomachi.*] Stomachi tantum fastidia, ἄσην στομάχου, semine poto depelli Diosc. prodidit loc. cit.

14. *Hippolapathi.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 8. *de lapatho. Scabros ungues sine injuria detrahit.* Theod. Priscianus, libro 1. cap. 30. *Scabiosos, veluti elephantiosos, si quis forte ungues habuerit, ... lapathi agrestis radix in aceto cocta & contrita curat.* Et Diosc. lib. 2. cap. 140. λειχῆνας, ὄνυχας λεπρούς.

15. *Dysentericos.*] Plinius Valer. loc. cit. & Diosc. Πίνεται ὠφελίμως μεθ' ὕδατος ἢ οἴνου πρὸς δυσεντερίας. Galenus quoque, lib. 7. de fac. simp. medic. pag. 201.

16. *Pastillos.*] Τροχίσκους Græci vocant ab orbiculari forma. Pastilli medicis arida sunt medicamenta, contrita humore non pingui, aut vino vel aceto incocta, quæ a coctione rursus inaruerunt: quæ quum utendum est, subinde ejusdem generis humore diluuntur, deinde vulneribus illinuntur: non autem imponuntur, ut emplastra. Ita Budæus.

Sect. LXXXVI. 1. *Radice lichenas.*] In MSS. Reg. 1. 2. &c. *licherias* male. Sed unde *lichenas* erui sincerius a nobis intelligas, quam ab Hermolao, ceterisque qui sunt deinde secuti, *meliceridas.* Impetigines sive lichenas radice lapathi cum aceto decocta ad tertias, sanari ait Marcellus Empir. cap. 19. pag. 129.

2. *In vino vero.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 8. & Diosc. lib. 2. cap. 140.

3. *Pota vino.*] Ita Colb. 1. recte: non *poto.* Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194. *Herba oxylapathos cum semine suo arida, contrita & ex vino arido pota, magnum incontinentiæ ventris præstat remedium.* Plinius Valer. loc. cit. *Radices ex aceto coctæ & positæ, duritiem lienis confringunt.* Idcirco scilicet, & potari Plinius & illini voluit.

4. *Ad eademque.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 4. cap. 8.

5. *Item pruritum.*] Ita Diosc. loco cit. Πραΰνει δὲ καὶ κνησμοὺς τὸ ἀφέψημα αὐτῶν ἐπαντλούμενον, ἢ λουτρῷ μιγνύμενον. Radicum decoctum pruritus corporis sedat, vice fotûs affusum, aut in solia balinearum additum.

6. *Firmat &c.*] Ita fere Marcellus Empir. cap. 12. pag. 92.

7. *Folia solvunt.*] Lapathi folia pariter alvum solvere, semen vero sistere, scribit Galenus, lib. de theriaca ad Pison. cap. 4. pag 935.

8. *Bulapathon.*] Quod idem cum hippolapatho videtur, aut affine certe: Nam βοῦς & ἵππος apud Græcos in compositione solam magnitudinem indicant: non similitudinem ullam cum bove, nisi ea forte utraque compositæ vocis parte designetur: ut in βούγλωσσον, & βουκέρως, linguæ cornuque bubuli notatur effigies.

Sect. LXXXVII. 1. *Sinapi .... tria genera diximus.*] Libro 19. sect. 54.

2. *Ad serpentium.*] Hæc Plinius Valer. ad verbum, libro 4. cap. 28.

3. *Fungorum.*] Plinius Valer. loc. cit. & Diosc. lib. 2. Εὐπορ. cap. 160. pag. 124. & in Alexiph. cap. 23.

4. *Contra pituitam.*] Marcellus Empir. cap. 5. pag. 45. *Mellis & sinapis triti æqualiter mixtæ partes tepefiunt: & humor multus e capite post longam gargarizationem deducitur.* Sic Dioscor. lib. 2. cap. 184. Ἀποφλεγματίζει διαμασηθὲν, *commanducatum ad pituitam capitis eliciendam valet.*

5. *Ad uvam.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 43.

6. *Stomacho &c.*] Marcellus Empir. cap. 20. pag. 150.

7. *Item comitialibus*] Diosc. lib. 2. cap. 184. In MSS. non *tepidum*, sed *comitialibus tedis* legitur: unde *tædiis* forsan legendum, ut Pellicerius in Notis MSS. monet.

8. *Sensus, atque &c.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 28.

9. *Hydropicis.*] Celsus quoque, lib. 3. cap. 21. & ad hydropises crebrius imponi ventri sinapi jubet, donec cutem erodat. Vide Notas & Emend. num. XXXVI.

tibus. [10] Comitiali morbo, & vulvarum converſione ſuffocatas excitat odore, aceto mixto: [11] item lethargicos. [12] Adjicitur tordylion. Eſt autem id ſemen ex ſeſeli. [13] Et ſi vehementior ſomnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. [14] Veteres dolores thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum, & in quacumque parte corporis [15] ex alto vitia extrahenda ſunt, illitum cauſtica vi emendat, puſtulas faciendo. At in magna duritia ſine fico impoſitum: vel ſi vehementior uſtio timeatur, [16] per duplices pannos. [17] Utuntur ad alopecias cum rubrica, pſoras, lepras, [18] phthiriaſes, [19] lithanicos, opiſthotonicos. [20] Inungunt quoque ſcabras genas, aut caligantes oculos cum melle. [21] Succuſque tribus modis exprimitur in fictili, caleſcitque in eo Sole modice. [22] Exit & e cauliculo ſuccus lacteus, qui ita cum induruit, dentium dolori medetur. [23] Semen ac radix, cum immaduere muſto, conteruntur, manuſque plenæ menſura ſorbentur ad firmandas fauces, ſtomachum, oculos, caput, ſenſuſque omnes: mulierum etiam laſſitudines, [24] ſaluberrimæ genere medicinæ. Calculos quoque diſcutit potum in aceto. [25] Illinitur & livoribus ſugillatiſque cum melle & adipe anſerino, aut cera Cypria. [26] Fit & oleum ex eo ſemine madefacto in oleo expreſſoque, quo utuntur ad nervorum rigores, lumborumque & coxendicum perfrictiones.

LXXXVIII. Sinapis naturam effectuſque eoſdem habere traditur [1] adarca, inter ſilvas tacta, in cortice calamorum ſub ipſa coma naſcens.

LXXXIX. [1] Marrubium plerique inter primas herbas commendavere, quod Græci praſion vocant, alii linoſtrophon, nonnulli philopæda, aut philochares, notius quam ut indicandum ſit. Hujus folia ſemenque contrita proſunt [2] contra ſerpentes, pectorum & [3] lateris dolores, tuſſim veterem. [4] Et iis qui ſanguinem rejecerint, eximie utile, [5] ſcopis ejus cum panico aqua decoctis, ut aſperitas ſucci mitigetur. [6] Imponitur ſtrumis cum adipe. Sunt qui viridis ſemen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & ſalis, ſorbere jejunos ad tuſſim jubeant. [7] Alii nihil comparant in eadem cauſa marrubii & feniculi ſuccis ad ſextarios ternos expreſſis, decoctiſque ad ſextarios duos, tum addito mellis ſextario, rurſus decocta ad ſextarios duos, ſi cochlearii menſura in die ſorbeatur in aquæ cyatho. [8] Et virilium vitiis tuſum cum melle mire prodeſt. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, convulſis, [9] ſpaſticis nervis ſalutare. Potum

NOTÆ.

10. *Comitiali morbo, & vulvarum.*] Dioſc. lib. 2. cap. 184. Ἐπιληπτικοῖς τε βοηθεῖ, καὶ ὑστερικῶς πνιγομένας διεγείρει.

11. *Item lethargicos.*] Celſus, lib. 3. cap. 20. *Præcipueque proficit, & ad excitandum hominem, naribus admotum, & ad morbum ipſum depellendum, capiti frontive impoſitum ſinapi.* Quin & in ſopore qui ex vulvæ converſione oritur, ſinapi jubet idem, lib. 4. cap. 20. *Super imum ventrem tertio quoque aut quarto die imponi, donec corpus rubeat.*

12. *Adjicitur tordylion.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 63. Τορδύλιον, ἔνιοι δὲ σέσελι Κρητικὸν καλοῦσι. Ejuſdem nominis fuerit, cum ipſa herba, ſemen id quod ex ea prodit. De Cretico ſeſeli ſive tordylio, dictum eſt ſuperius ſect. 18. Ὄρδυλον a Nicandro dicitur in Theriac. pag. 60. Additum a Dioſc. articulum, ut Τόρδυλον diceret, a Nicandro neglectum, ait Anguillara, parte 5. pag. 91.

13. *Et ſi vehementior.*] Dioſc. lib. 2. cap. 184. Καὶ ἐπὶ ληθαργικῶν καταπλάττεται ξυρηθείσης τῆς κεφαλῆς. *Quin & lethargicorum capiti deraſo illinitur.* Plinius Valer. lib. 4. cap. 28. *Aiunt & lethargos excitari, ſi pedes eorum ſimul tritis ſinapi & ficu arida perfricentur.*

14. *Veteres dolores.*] Et hic quoque ficos admiſceri vult Dioſcor. loco citato. Μιχθὲν δὲ σύκοις, καὶ ἐπιτεθὲν ἄχρι φοινίξεως, ἁρμόζει ἰσχιάδας, σπλῆνας, καὶ καθόλου εἰς πᾶν χρόνιον ἄλγημα. Plinius quoque tacite ficum ſubintelligit hic adhibendam: cum proxime ſequatur, *At in magna duritia ſine fico.* MSS. omnes paulo poſt *uſtio*, non, ut editi, *urigo*, exhibent.

15. *Ex alto vitia.*] Cum ex alto in ſummam cutem evocare humores animus eſt, tranſlato ſcilicet in extimam partem morbo interius latente: ὅπου μετάγειν τι ἐκ τοῦ βάθους εἰς τὴν ἐπιφάνειαν βουλόμεθα, τῷ τῆς ἑτεροπαθείας λόγῳ. Dioſcor. lib. 2. cap. 184. Hanc curationem medici ſinapiſmum vocant: cujus vis hujuſmodi eſt, ut quemadmodum Cælius Aurel. loquitur, lib. 2. cap. 1. *corpus valeat papulare laceſſendo*, hoc eſt, puſulas facere.

16. *Per duplices.*] Supra, *vel per duplicatum pannum.*

17. *Utuntur ad.*] Dioſc. loc. cit.

18. *Phthiriaſes.*] Q. Serenus, cap. 6. de phthiriaſi arcenda, pag. 128.

Sæpius ergo decet mordax haurire ſinapi.

19. *Lithanicos.*] Ita libri omnes. Alii *tetanicos*: ego, *lichenas* malim.

20. *Inungunt quoque.*] Dioſc. lib. 2. cap. 184.

21. *Succuſque tribus modis.*] E ſemine, radice, cauliculo. De ſucco eo, qui debet in fictili a Sole caleſcere, Dioſcor. loco citato.

22. *Exit & e cauliculo.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 4. cap. 28. *Eſt & alius ſuccus qui caule colligitur: hic quum expreſſus fuerit, lacteam facit guttam, utilem dentibus, ſi in dolore illiniatur.*

23. *Semen ac radix.*] Plinius Valer. loco cit. totidem verbis.

24. *Saluberrimæ.*] Sic MSS. omnes.

25. *Illinitur & livoribus &c.*] Iiſdem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 47.

26. *Fit & oleum.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 4. cap. 28.

Sect. LXXXVIII. 1. *Adarca, inter ſilvas tacta.*] Hoc eſt, libro 16. quo ſilveſtrium arborum naturæ pertractantur, obiter indicata ibi, ſect. 66. in arundinum tractatione, circa quas adarca naſcitur.

Sect. LXXXIX. 1. *Marrubium.*] Dioſc. in Nothis, pag. 457. Πράσιον, οἱ δὲ εὐπατώριον, οἱ δὲ φιλοχαρὲς ... Ῥωμαῖοι μαῤῥούβιουμ. Noſtris, *du Marrube.*

2. *Contra ſerpentes.*] Et ſane in theriacæ compoſitionem adſciſcitur marrubium virens, ab Andromacho apud Galen. lib. 1. de theriaca ad Piſon. cap. 7. pag. 939.

3. *Lateris dolores, tuſſim.*] Sic Dioſc. lib. 3. cap. 119. Apuleius, cap. 45. tit. 1. *ad tuſſim gravem: Herbam marrubium decoques ex aqua, & dabis bibere eis qui graviter tuſſiunt: mire ſanat.* Et Q. Serenus, cap. 35. pag. 148. Præivit omnibus Celſus, lib. 4. cap. 4. qui ad tuſſim veterem jubet *porri vel marrubii ſuccum aſſumi.*

4. *Et iis qui ſanguinem.*] Plinius Valerianus, lib. 1. cap. 64. *Ad exſcreationem cruentam .... Marrubii quoque ſcopæ cum pane,* (ex Plinio noſtro ſcribe, *cum panico*,) *decoquuntur: æque ex aqua bibuntur.* Marcellus Empir. cap. 16. pag. 119. *Marrubii viridis faſciculum, & ambroſiæ faſciculum ..... poſtea decoque ad craſſitudinem mellis: ex eo uteris jejunus .... ad ſanguinis rejectionem ſedandam, & ſtomachum confirmandum.*

5. *Scopis ejus.*] Manualibus faſciculis.

6. *Imponitur ſtrumis.*] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 109. Apuleius, cap. 45. tit. 8. *Ad omnem duritiam: Herba marrubium tuſa cum axungia, & impoſita, mire ſanat.*

7. *Alii nihil comparant.*] Ita fere Marcellus Empir. cap. 16. pag. 116. & 117.

8. *Et virilium vitiis.*] Hulceribus ſordidis genitalium. Dioſcor. lib. 3. cap. 119.

9. *Spaſticis nervis.*] Contractis, ac rigentibus. Apuleius, cap. 45. tit. 9. *Si quis ab opere laſſus inciderit in languorem, & nervorum habuerit dolorem & ſpaſmum: herbæ marrubii ſucco cum oleo roſaceo permixto perunges eum: ſine mora ſanabitur.*

alvum

alvum solvit cum sale & aceto. [10] Item menstrua & secundas mulierum. [11] Arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est. Item ad gangrænas, [12] & pterygia. [13] Succus vero auriculis, & naribus, & morbo regio, minuendæque bili cum melle prodest. [14] Item contra venena inter pauca potens. [15] Ipsa herba stomachum & exscreationes pectoris purgat, cum iride & melle. Urinam ciet: [16] Cavenda tamen exhulceratæ vesicæ, & renum vitiis. [17] Dicitur succus & claritatem oculorum adjuvare. [18] Castor marrubii duo genera tradit: nigrum, & quod magis probat, candidum. [19] In ovum inane succum addit is, ipsumque ovum infundit melle æquis portionibus, tepefactum: vomicas rumpere, purgare, persanare promittens: [20] illitis etiam vulneribus a cane factis tuso cum axungia veteri.

XC. [1] Serpyllum a serpendo putant dictum. [2] Quod in silvestri evenit, in petris maxime. [3] Sativum non serpit, [4] sed ad palmæ altitudinem increscit. [5] Pinguius voluntarium, & candidioribus foliis ramisque, [6] adversus serpentes efficax, [7] maxime cenchrin, & scolopendras terrestres ac marinas, & scorpiones, decoctis ex vino ramis foliisque. [8] Fugat & odore omnes, si uratur. [9] Et contra marinorum venena præcipue valet. [10] Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo. [11] Item phreneticis, lethargicis: [12] contra tormina, & urinæ difficultates, anginas, vomitiones, drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & [13] ad jocinerum desideria. [14] Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. [15] Ad cruentas exscreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis.

XCI. [1] Sisymbrium silvestre a quibusdam thymbræum appellatum, pedali non amplius altitudine. [2] Quod in riguis nascitur, [3] simile nasturtio est. [4] Utrumque efficax adver-

NOTÆ.

10. *Item menstrua.*] Diosc. loc. cit. & Q. Serenus, cap. 35. pag. 148. ex editione Pithœi.

11. *Arida farina.*] Diosc. loc. cit.

12. *Et pterygia.*] Celsus, lib. 6. cap. 19. *In digitis recedere ab ungue caruncula cum magno dolore consuevit: πτερύγιον Græci appellant.* Sunt ab his diversa πτερύγια τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς, ungues in oculis orientes: de quibus idem Celsus, libro & cap. 7. *Unguis vero, quod πτερύγιον Græci vocant, est membranula nervosa, oriens ab angulo, quæ nonnumquam ad pupillam quoque pervenit, eique officit. Sæpius a narium, interdum etiam a temporum parte nascitur, &c.* De priore πτερυγίου genere, τοῦ ἐν δακτύλοις, hic locus accipiendus est. Concinit Plinio Diosc. lib. 3. cap. 119.

13. *Succus vero.*] Diosc. loc. cit. Galenus quoque, libro 8. de fac. simp. med. pag. 221.

14. *Item contra venena.*] Contra aconita, Nicander in Alexiph. pag. 130. Diosc. lib. 2. Εὐπορ. cap. 137. pag. 120. Apuleius, cap. 45. tit. *Contra venenum, si quis sumpsit: Herbæ marrubii succum dabis ex vino vetere, &c.*

15. *Ipsa herba.*] Vide Notas & Emend. num. XXXVII. & Apuleïum adi, cap. 45. tit. 2. *Ad stomachi dolorem: Herbæ marrubii succus potus, &c.*

16. *Cavenda tamen.*] Diosc. lib. 3. pag. 119. Κύστει μέντοι καὶ νεφροῖς ἀθετεῖ.

17. *Dicitur succus.*] Cum vino scilicet ac melle inunctus. Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 221. Oleo quoque in quo marrubii folia maduerint. Theodor. Priscianus, lib. 1. cap. 10. *de oculorum causis.*

18. *Castor marrubii duo genera.*] Hoc etiam Diosc. loc. cit. hoc & Theophr. lib. 6. hist. cap. 2. hoc alii faciunt. Πράσιον candicans a Diosc. describitur lib. 3. cap. 119. Μέλαν πράσιον, quod nigrum est Castoris marrubium, βαλλώτη etiam Græce dicebatur: de qua Diosc. idem, lib. cit. cap. 117. Βαλλώτη, οἱ δὲ μέλαν πράσιον καλοῦσι. Nigri marrubii formam ac vires persequitur uberius paulo Plinius lib. 27. cap. 30. Hujus iconem Dodonæus exhibet, pag. 90. Candidi, Matthiolus in lib. 3. Diosc. pag. 828. Utrumque in horto Regio vidimus.

19. *In ovum inane.*] Marcellus Empir. hoc medicamentum ita digerit cap. 17. pag. 125. *Ovum incoctum in calicem defunditur, & testa ejus succo marrubii impletur, & in ipsum calicem defunditur, & mellis optimi despumati tantumdem: omnia hæc in se permiscentur, ac tepefacta hauriuntur: miro modo vomicas rumpunt, & ad sanitatem laborantem stomachum perducunt.*

20. *Illitis etiam.*] Ad verbum hæc Plinius Valer. lib. 3. cap. 51.

Sect. XC. 1. *Serpyllum a serpendo.*] Et Græce ἕρπυλλος ἀπὸ τοῦ ἕρπειν, inquit Diosc. lib. 3. cap. 46. quoniam radicatur, quacumque sui parte terram attingit.

2. *Quod in silvestre.*] Est illud serpyllum vulgare repens, quod a Clusio pingitur lib. 3. hist. rarior. plant. pag. 359. visum a nobis in horto Regio.

3. *Sativum non serpit.*] Ut Theophrasti, lib. 6. hist. cap. 7. sic etiam Plinii sativum serpyllum, sive hortense, non aliud est quam silvestre Dioscoridis in hortis satum, uti ante nos Matthiolus, etsi paulo obscurius, animadvertit in lib. 3. Diosc. pag. 725. Ut intelligas temere Dalecampium Censoriam animadversionem hoc loco in Plinium distrinxisse, perinde ac si sativi silvestrisque serpylli formam imprudenter miscuerit.

4. *Sed ad palmæ.*] Ita recte Colbert. 2. non *palmi*, ut editi: vel *palmum*, ut alii MSS.

5. *Pinguius voluntarium.*] Illud ipsum quod in hortis seritur, cum sponte provenit: quamobrem silvestre, ut diximus, a Diosc. appellatur.

6. *Adversus serpentes.*] Diosc. lib. 3. cap. 46. Καὶ πρὸς ἑρπετὰ πινόμενός τε καὶ καταπλασσόμενος.

7. *Maxime cenchrin.*] Genus id serpentis est, quod & κεγχρίδιον Diosc. in Theriac. nominat, cap. 22. Pluribus hunc maculis variatam tingere alvum Lucanus docet, lib. 9. vers. 713. quæ quoniam milii seminibus similes sunt, quam frugem Græci κέγχρον vocant, nomen hoc serpenti fecerunt.

8. *Fugat & odore.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 38.

9. *Et contra marinorum.*] Leporis marini, draconis, pastinacæ.

10. *Capitis doloribus.*] Diosc. lib. 3. cap. 46. Plinius Valer. loc. cit. & Apuleïus, cap. 99. tit. 1. ambo iisdem verbis. Scribonius Largus, Compos. Medic. cap. 1. Ad capitis dolorem.

11. *Item phreneticis, &c.*] Diosc. loc. cit.

12. *Contra tormina, &c.*] Diosc. & Plinius Valer. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 27. pag. 196. *Serpyllum ad pondus victoriati argentei tritum bene valenti ex vino, febriculento ex aqua potui datum, omnes ventris dolores sedat.*

13. *Ad jocinerum desideria.*] Ad ea omnia quæ jecur desiderat, quæ opus habet. Sic oris desideria dicit idem lib. 22. sect. 50. Thoracis præcordiorumque desideria, lib. 27. sect. 109. Corporum desideria superius, lib. XI. sect. 111. Ad jocineris inflammationes prodesse serpyllum scribit Dioscorides, loc. cit.

14. *Folia obolis.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 38.

15. *Ad cruentas.*] Plinius Valer. loc. cit.

Sect. XCI. 1. *Sisymbrium.*] A quibusdam serpyllum silvestre appellatum, inquit Diosc. lib. 2. pag. 155. Σισύμβριον, οἱ δὲ ἕρπυλλον ἄγριον καλοῦσιν. Theophrastum, credo, indicat, qui lib. 6. hist. cap. 7. ἕρπυλλον ἄγριον in montibus ait θυμβρώδη nasci, thymbræ similem: atque inde thymbræi appellatio sisymbrio indita. Sisymbrium est hortense Matthioli, in lib. 2. Diosc. pag. 485.

2. *Quod in riguis.*] Hoc sisymbrium Dioscoridis alterum, lib. 2. cap. 156. Σισύμβριον ἕτερον .... ἔνυδρός ἐστι πόα. Prius enim in culto solo oritur, ἐν χέρσοις φύεται. Aquaticum a Dodonæo pingitur, pag. 97. idem sisymbrium silvestre Matthioli, in lib. 2. Diosc. pag. 486. *Mente sauvage*, quoniam silvestris mentæ genus est.

3. *Simile nasturtio.*] Nasturtium gustu repræsentat, atque idcirco cardaminen vocant, inquit Diosc. lib. 2. cap. 156. Καρδαμίνην ἔνιοι λέγουσι, διὰ τὸ ἐοικέναι καρδάμῳ τὴν γεῦσιν.

4. *Utrumque efficax.*] Hoc de solo priore quod in sicco nascitur, Dioscorides prodidit, qui concisæ nimium brevita-

ſus aculeata animalia, ut crabrones, & ſimilia. [5] Quod in ſicco ortum, odoratum eſt, & inſeritur coronis, [6] anguſtiore folio. [7] Sedant utraque capitis dolorem. Item epiphoras, ut Philinus tradit. Alii panem addunt: alii per ſe decoquunt in vino. [8] Sanat & epinyctidas, cutiſque vitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impoſitum, diebuſque detractum. [9] Vomitiones, ſingultus, tormina, ſtomachi diſſolutiones cohibet, ſive in cibo ſumptum, ſive ſucco potum. Non edendum gravidis, niſi mortuo conceptu. Quippe etiam impoſitum ejicit. [10] Movet urinam cum vino potum: [11] ſilveſtre & calculos. [12] Quos vigilare opus ſit, excitat infuſum capiti cum aceto.

XCII. Lini ſemen cum aliis quidem in uſu eſt: [1] & per ſe mulierum [2] cutis vitia emendat in facie. Oculorum aciem ſucco adjuvat. [3] Epiphoras cum thure, & aqua, aut cum myrrha ac vino ſedat: [4] parotidas cum melle, adipe, aut cera: ſtomachi ſolutiones inſperſum polentæ modo: [5] anginas in aqua & oleo decoctum, & cum aniſo illitum. Torretur, ut alvum ſiſtat. [6] Cœliacis, & dyſentericis imponitur ex aceto. Ad jocineris dolores eſtur cum uva paſſa. [7] Ad phthiſin utiliſſime e ſemine fiunt ecligmata. Muſculorum, nervorum, articulorum, [8] cervicum duritias, [9] cerebri membranas mitigat farina ſeminis, nitro, aut ſale, aut cinere additis. Eadem cum fico idem concoquit ac maturat. [10] Cum radice vero cucumeris ſilveſtris extrahit [11] quæcumque corpori inhæreant. [12] Sic & fracta oſſa. [13] Serpere hulcus in vino decocta prohibet, [14] eruptiones pituitæ cum melle. Emendat ungues ſcabros [15] cum pari modo naſturtii: [16] teſtium vitia & ramices cum reſina & myrrha: & gangrænas ex aqua. [17] Stomachi dolores cum feno Græco ſextariis utriuſque decoctis in aqua mulſa. Inteſtinorum & thoracis perniciosa vitia, clyſtere in oleo, aut melle.

XCIII. [1] Blitum iners videtur ac ſine ſapore, aut acrimonia ulla. [2] Unde convicium feminis apud Menandrum faciunt mariti [3] Stomacho inutile eſt. [4] Ventrem adeo turbat, ut choleram faciat aliquibus. [5] Dicitur tamen adverſus ſcorpiones potum e vino prodeſſe, & clavis pedum illini: item lienibus, & [6] temporum dolori, ex oleo. [7] Hippocrates menſtrua ſiſti eo cibo putat.

NOTÆ.

ti ſtudens, multa prætermiſit.

5. *Quod in ſicco.*] Hortenſe Matthioli ſiſymbrium, ut diximus: quod, quemadmodum Dioſc. ait, loc. cit. foliis latioribus eſt, quam menta hortenſis, odoratius idem, & coronis inſeritur.

6. *Anguſtiore folio.*] Quam quod in riguis naſcitur.

7. *Sedant utraque.*] Hoc de ſolo priore rurſum Dioſc. lib. 2. cap. 155. ſed negligentius, ut opinor: Τὰ δὲ φύλλα ἐπιπλάσσεται πρὸς κεφαλαλγίαν κατὰ τῶν κροτάφων καὶ τοῦ μετώπου.

8. *Sanat &c.*] Hoc vero de ſolo poſteriore, ſive aquatico, Dioſc. lib. 2. cap. 156. Ἀποκαθαίρει δὲ καὶ φακοὺς καὶ ἔφηλιν καταπλασθέντα δι' ὅλης τῆς νυκτὸς, ἕωθεν δὲ ἀποκλυσθέν.

9. *Vomitiones*, &c.] Hæc de priore pariter, quod in ſicco oritur, Dioſc. lib. 2. pag. 155. Galenus, lib. 8. de fac.. ſimp. med. pag. 229.

10. *Movet urinam.*] Hoc de utroque etiam Dioſc. prodit, lib. 2. pag. 155. & 156. Marcellus item Empir. cap. 26. pag. 180. & Apuleius, cap. 105. tit. 1. *Ad veſicæ dolorem, & ſtranguriam: Herbæ ſiſymbrii contriti exceptos ſuccos unciis duabus .... ex vino potui dato*, &c.

11. *Silveſtre.*] Illud ſilveſtre quod in ſicco oritur. Dioſc. lib. 2. cap. 155.

12. *Quos vigilare.*] Somnolentos, veternoſos, lethargicos.

Sect. XCII. 1. *Et per ſe.*] Sine ulla admixtione rei cujuſcumque: quo ſenſu *per ſe* uſurpatur a Scribonio Largo, Compoſ. 2. 10. 19. 23. 189. Etiam & Compoſ. 108. *Vomitus per ſe factus*, id eſt, ſponte.

2. *Cutis vitia.*] Ἐφήλεις etiam, hoc eſt, vitia cutis in facie ab inſolatione. Dioſc. lib. 2. cap. 125.

3. *Epiphoras.*] Omnem inflammationem. Dioſcor. loc. citato.

4. *Parotidas.*] Iiſdem verbis Plinius Valer. lib. 1. cap. 13. At pro melle lixivium Dioſcorides adhibet, loc. cit. σὺν κονίᾳ.

5. *Anginas in aqua.*] Vide Notas & Emendat. num. XXXVIII.

6. *Cœliacis*, &c.] Dioſc. lib. 2. pag. 125.

7. *Ad phthiſin.*] Plinius Valer. lib. 1. pag. 63. Quid ſit phthiſis, ex Celſo diſces, lib. 3. cap. 22. *Tertia eſt*, inquit, *longeque periculoſiſſima ſpecies tabis, quam Græci φθίσιν nominaverunt. Oritur fere a capite: inde in pulmonem deſtillat: huic exhulceratio accidit: ex hac febricula levis fit: quæ etiam cum quievit, tamen & repetit. Frequens tuſſis eſt, pus exſcreatur, interdum cruentum aliquid. Quidquid exſcreatum eſt, ſi in ignem impoſitum eſt, mali odoris eſt.* Educi ea quæ pectori intus hærent, eo ecligmate etiam Dioſcor. affirmat, loc. cit. Et Theod. Priſcianus, lib. 2. parte 2. cap. 10. de empyicis: *Eclegmate utor, quod ex lini ſemine frixo, cum nucleis & melle deſpumato conficitur.*

8. *Cervicum duritias.*] Rigorem. Marcellus Empir. cap. 18. pag. 127. *Farina lini ſeminis addito nitro ex vino calido, in modum malagmatis temperatur, & imponitur: cervicum dolori ſtatim medetur.*

9. *Cerebri membranas.*] Inflammatas. Inde eſt quod ad dolores capitis puerorum lini ſemen tritum ex aqua commendat Marcellus Empir. cap. 1. pag. 88. Et phreneticorum, quibus *jugis inſomnietas eſt ex meningis tenſione, ſucco lini ſeminis irrigari articulos* præcipit Theod. Priſcianus, lib. 2. parte 1. cap. 2.

10. *Cum radice vero.*] Ad verbum hæc Marcellus Empir. cap. 34. pag. 233. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 49.

11. *Quæcumque corpori inhæreant.*] Aculeos, ſpicula.

12. *Sic & fracta.*] MSS. Reg. Colbert. Chiffl. *ſic effracta.*

13. *Serpere hulcus in vino decocta.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. pariter *in vino decocta.* Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42. *ex melle adpoſita.*

14. *Eruptiones pituitæ.*] Marcellus Empir. & Plinius Valer. loc. cit.

15. *Cum pari modo naſturtii.*] Adjicit Dioſc. lib. 2. cap. 125. & parem etiam mellis menſuram.

16. *Teſtium vitia.*] Marcellus Empir. cap. 33. pag. 228. *Farina lini ſeminis, cum reſina & myrrha pari pondere permixta, & impoſita teſticulis, dolori ac tumori eorum ſubvenit.* Sic etiam Plinius Valer. lib. 2. cap. 42. Adde & Theod Priſcianum, lib. 1. cap. 25. *ad veretri dolores.*

17. *Stomachi dolores.*] Plinius Valer. iiſdem verbis, lib. 2. cap. 15.

Sect. XCIII. 1. *Blitum iners.*] Ad verbum hæc Plinius Valer. lib. 4. cap. 9. Gallis, *Blettes*, ou *Betes*. Iconem apud Lobelium vide, in Obſervat. pag. 125. In Narbonenſi Gallia *Turgon* vocant, inquit Ruellius, lib. 2. pag. 356.

2. *Unde convicium.*] Plautus, in Trucul. act. 4. ſc. 4. *Blitea & lutea eſt meretrix, niſi quæ ſapit in vino ad rem ſuam.* Viles, abjectas, fatuaſque mulieres βλιτάδας antiqui vocabant. Suidas: Βλιτάδας οἱ παλαιοὶ τὰς εὐτελεῖς γυναῖκας ἔλεγον. Quod nomen adhuc in noſtrum vulgus manavit, ſocordes ignavoſque homines *Beliteros* Græca imitatione nominans, inquit Ruellius, lib. 1. pag. 75. Feſtus: *Blitum, genus oleris a ſaporis ſtupore appellatum eſſe e Græco putatur, quod ab his βλὰξ dicatur ſtupidus.* At Græcis quoque βλίτον eſt. Heſych. Βλίτον, λαχάνου εἶδος. Schol. Ariſtoph. Βλίτον μωρὸν εἶναι δοκεῖ λάχανον. *Blitum videtur olus eſſe inſipidum.*

3. *Stomacho.*] Tamen bonam alvum facere Dioſc. vere dixit, lib. 2. cap. 143.

4. *Ventrem adeo.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 4. cap. 9.

5. *Dicitur tamen.*] Plinius Valer. loc. cit.

6. *Temporum dolori*, &c.] Sic Apollonius apud Galenum, lib. 2. κατὰ τόπους, cap. 1. pag. 368. Βλίτον τρίψας σὺν ἐλαίῳ δίεις, χρῶ.

7. *Hippocrates menſtrua ſiſti.*] Ita libri omnes, & Plinius

XCIV. [1] Meum in Italia non niſi a medicis ſeritur, & iis admodum paucis. Duo genera ejus. Nobilius Athamanticum vocant, illi tamquam ab Athamante inventum; hi quoniam laudatiſſimum in Athamante reperiatur, [2] foliis aniſo ſimile, & caule aliquando [3] bicubitali, radicibus multis [4] & obnigris, quibuſdam altiſſimis: Minus rufum, [5] quam illud, alterum. [6] Ciet urinam in aqua potum, radice trita vel decocta. [7] Inflationes ſtomachi mire diſcutit. Item tormina, [8] & veſicæ vitia: [9] vulvarumque articulis cum melle, [10] infantibus cum apio illitum imo ventri urinas movet. CAP. XXIII.

XCV. [1] Feniculum nobilitavere ſerpentes guſtatu, [2] ut diximus, ſenectam exuendo; oculorumque aciem ſucco ejus reficiendo: [3] unde intellectum eſt, hominum quoque caliginem præcipue eo levari. Colligitur hic [4] caule turgeſcente. In Sole ſiccatur, inungiturque ex melle. Ubique hoc eſt. [5] Laudatiſſimus in Iberia e lacrymis fit, & ex ſemine recenti. [6] Fit etiam & e radicibus prima germinatione inciſis.

XCVI. Eſt & in hoc genere ſilveſtre, quod alii hippomarathron, [1] alii myrſineum vocant, foliis majoribus, guſtu acriore, procerius, brachiali craſſitudine, radice candida. Naſcitur in calidis, ſed ſaxoſis. [2] Diocles & aliud hippomarathri genus tradit, longo & anguſto folio, ſemine coriandri. [3] Medicinæ in ſativo, ad ſcorpionum ictus & ſerpentium, ſemine in vino poto. [4] Succus & auribus inſtillatur, vermiculoſque in his necat. Ipſum condimentis prope omnibus inſeritur: oxyporis etiam aptiſſime. Quin & panis cruſtis ſubditur. [5] Semen ſtomachum diſſolutum adſtringit, vel in febribus ſumptum. [6] Nauſeam ex aqua tritum ſedat. [7] Pulmonibus & jocineribus laudatiſſimum. [8] Ventrem ſiſtit, cum modice ſumitur, [9] urinam exciet, & tormina mitigat decoctum, [10] lactiſque defectu potum mammas replet. [11] Radix cum ptiſana ſumpta renes purgat, ſive decocto ſucco, ſive ſemine ſumpto. [12] Prodeſt & hydropicis radix ex vino cocta. Item convulſis. [13] Illinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos veſicæ pellunt. Genituræ abundantiam quoquo modo hauſtum facit. Verendis amiciſſimum, ſive ad fovendum radice cum vino cocta, ſive contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & ſugillatis cum cera illinunt. [14] Et radice in ſucco vel cum melle contra canis morſum utuntur, & contra multipedam ex vino.

NOTÆ.

quoque Valer. lib. 4. cap. 9. *Hippocrate*, inquit, *præcipiente ad ſiſtenda omnia menſtrua feminarum in cibo dandum.* Hippocrates ſane, lib. 2. de diæta, cap. 26. Βλητὸν θερμὸν, ὀ διαχωρητικόν. *Blitum calidum eſt, non movens alvum.*

Sect. XCIV. 1. *Meum.*] Dioſc. lib. 1. cap. 3. Μῆον τὸ καλούμενον Ἀθαμαντικὸν γεννᾶται πλεῖστον ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἱσπανίᾳ. Galeno, lib. 1. de Antidotis, cap. 7. pag. 878. Μεῖον Ἀθαμαντικόν. Vidimus in horto Regio, quale depingitur a Dodonæo, pag. 302. Meum in Italia reperiri, & in Calabria quidem ab incolis *Imperatrice* appellari, in montibus Nurſinis *Spicura*, alibi aliter, ſcribit Anguillara, lib. de ſimp. part. 1. pag. 20. Etiam & in Gallia obvium. Deſcribitur a Charaſio in Pharmac. pag. 134. Noſtris officinis, inquit Ruellius lib. 2. pag. 284. anethum ſilveſtre hodie vocatur, quod anethum plane videatur imitari foliis, & umbella, & caule: unde quidam herbarii tortuoſum anethum appellaverunt.

2. *Foliis aniſo.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXIX.

3. *Bicubitali.*] Sic Dioſc. lib. 1. cap. 3. Δίπηχυ πῦ ἀναβαῖνον. Sic Oribaſii interpres, lib. XI. fol. 206. Sic rerum ipſa natura poſtulare videtur. Tamen MSS. omnes, Reg. Colb. Chiffl. *bipedali.*

4. *Et obnigris.*] In MSS. Reg. Colb. &c. *obolis, nigris.* Forte, *oblongis, nigris.* Dioſc. μακροῖς. Oribaſii interpres, *longis.*

5. *Quam illud.*] Quam Athamanticum.

6. *Ciet urinam.*] Dioſc. loc. cit. Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 209.

7. *Inflationes .... diſcutit.*] Dioſc. loc. cit. Galenus quoque loc. cit. ſed hanc exceptionem iſte adjicit, quod ſimul caput lædat: ſi tamen largius bibatur, inquit Dioſcor.

8. *Et veſicæ.*] Dioſc. loc. cit.

9. *Vulvarumque articulis.*] Subintellige ex ſequentibus, illitum urinas movet.

10. *Infantibus.*] Dioſcorides, lib. 1. cap. 3. apium prætermiſit.

Sect. XCV. 1. *Feniculum.*] Hæc iiſdem verbis Plinius Valer. lib. 4. cap. 24.

2. *Ut diximus,*] Libro 8. ſect. 41. Habet & iſtud Dioſc. lib. 3. cap. 81.

3. *Unde intellectum.*] Plinius Valer. loc. cit. Q. Serenus, cap. 14. pag. 133.

Si tenebras oculis obducit pigra ſenectus,
Expreſſæ marathro guttæ cum melle liquenti
Detergere malum poterunt: vel vulturis atri
Fella, chelidoniæ fuerint queis gramina mixta.

Adde Galenum, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 206.

4. *Caule turgeſcente.*] Quod fit cum primo germinat, κατὰ τὴν πρώτην ἐκβλάστησιν, inquit Dioſc. lib. 3. cap. 81.

5. *Laudatiſſimus.*] Dioſc. loc. cit. Caulem, inquit, medium, dum floret herba, demetunt indigenæ, ignique admovent: quo facilius vi caloris veluti exſudans, lacrymam ſeu gummi remittat.

6. *Fit etiam.*] Iiſdem verbis Dioſc. loc. cit.

Sect. XCVI. 1. *Alii myrſineum.*] Mallem trajecta litterula *ſmyrneum* legi. Nam Anacreon in libro rei herbariæ, ſeu περὶ ῥιζοτομικῆς, σμυρνεῖον vocari ſcribit, teſte Nicandri Scholiaſte, in Theriac. pag. 28. Smyrnium porro dici potuit, quod, uti de altero ſmyrnio Plinius refert, lib. 19. ſect. 62. myrrham radice reſipit. Vidimus in horto Regio quale deſcribiur a Lobelio in Adverſ. pag. 347.

2. *Diocles & aliud.*] Hæc Dioſcorides lib. 3. cap. 82. totidem verbis, tacito modo Dioclis nomine. Galenus item lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 206. Sed id feniculi genus a nemine adhuc cognitum ait Matthiol. in lib. 3. Dioſcor. pag. 777.

3. *Medicinæ in ſativo.*] Iiſdem verbis hæc Plinius Valer. lib. 4. pag. 24. Quæ de feniculo ſcilicet accipienda ſunt.

4. *Succus & auribus.*] Plinius Valer. loc. cit.

5. *Semen ſtomachum.*] Iiſdem hæc iterum verbis Plinius Valer. loc. cit. Q. Serenus, cap. 19. de digeſtione & ſtomacho medendo, pag. 136.

6. *Nauſeam.*] Plinius Valer. loc. cit. has vires ſemini pariter, Dioſc. lib. 3. cap. 82. foliorum decocto attribuit.

7. *Pulmonibus,* &c.] Plinius Valer. loc. cit.

8. *Ventrem ſiſtit,* &c.] Plinius Valer. loc. cit.

9. *Urinam.*] Dioſc. lib. 3. pag. 81. Apuleius, cap. 124. *Urinam movet cibo datum, lac provocat,* &c. Galenus item, lib. de fac. ſimp. med. pag. 206.

10. *Lactiſque defectu.*] Id vero de hippomarathro Dioſc. lib. 3. cap. 82. De marathro ſativo, ſeu feniculo, Apuleius loc. cit. & Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. medic. pag. 206. Et de ſemine quidem feniculi, Plinius Valer. lib. 4. cap. 24. cum Hippocrate, lib. de nat. mul. tex. 88. pag. 405. qui parem hippomarathro quoque vim ac dotem aſſerit.

11. *Radix cum.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 24. & lib. 2. cap. 37. *Radix feniculi cum ptiſana decocta, & in cibo data, renum denſitates relaxat: & ejuſdem radicis ſuccus ad cyathos duos in vino potui datus mirabiliter vitia ſanat.*

12. *Prodeſt &c.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 24.

13. *Illinuntur.*] Plinius Valer. loc. cit. *Tumores, & quæ ictu vel repentina indignatione commota ſunt, folia ex aceto trita diſſolvunt.*

14. *Et radice.*] Plinius Valer. loc. cit. hoc ipſum refert de ſe-

Hippomarathron ad omnia vehementius. [15] Calculos præcipue pellit. [16] Prodeſt veſicæ cum vino leni, & feminarum menſtruis hærentibus. Efficacius in eo ſemen, quam radix. Modus in utroque, quod duobus digitis tritum additur in potionem. Petrichus, qui Ophiaca ſcripſit, & [17] Micton, qui rhizotomumena, adverſus ſerpentes nihil hippomarathro efficacius putavere. [18] Sane & Nicander non in noviſſimis poſuit.

XCVII. [1] Cannabis in ſilvis primum nata eſt, nigrior foliis, & aſperior. [2] Semen ejus extinguere geniturам virorum dicitur. [3] Succus ex eo vermiculos aurium, & quodcumque animal intraverit, ejicit, ſed cum dolore capitis. [4] Tantaque vis ei eſt, ut aquæ infuſa, coagulare eam dicatur. [5] Et ideo jumentorum alvo ſuccurrit pota in aqua. [6] Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: item podagras, & [7] ſimiles impetus. Ambuſtis cruda illinitur, ſed ſæpius mutatur priuſquam areſcat.

XCVIII. Ferula ſemen anetho ſimile habet. Quæ ab uno caule dividitur in cacumine, femina putatur. [1] Caules eduntur decocti, commendanturque muſto ac melle, ſtomacho utiles. [2] Sin plures ſumpti, capitis dolorem faciunt. [3] Radix denarii pondere in vini cyathis duobus, bibitur adverſus ſerpentes. Et ipſa radix imponitur. [4] Sic & torminibus medetur. [5] Ex oleo autem & aceto, contra ſudores immodicos, vel in febribus proficit. [6] Succus ferulæ alvum ſolvit fabæ magnitudine devoratus. [7] E viridi medulla vulvis utilis, & ad omnia ea vitia. [8] Ad ſanguinem ſiſtendum decem grana ſeminis bibuntur, in vino trita, vel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant Luna quarta, ſexta, ſeptima, [9] ligulæ menſura. Natura ferularum murænis infeſtiſſima eſt: tactæ ſiquidem ea moriuntur. Caſtor radicis ſuccum & oculorum claritati conferre multum putavit.

XCIX. [1] Et de carduorum ſatu inter hortenſia diximus: quapropter & medicinam ex iis non differamus. Silveſtrium genera ſunt duo, [2] unum fruticoſius a terra ſtatim: [3] alterum unicaule craſſius. Utrique folia pauca, ſpinoſa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter caneſcentem, & abeuntem cum aura: ſcolymon Græci vocant. [4] Hic antequam floreat contuſus atque expreſſus, illito ſucco alopecias replet. Radix cujuſcumque ex aqua decocta [5] potoribus ſitim facere narratur. [6] Stomachum corroborat: [7] & vulvis, (ſi credimus) etiam conferre aliquid traditur, ut mares gignantur. Ita enim Chæreas Athenienſis ſcripſit, & Glaucias, qui circa carduos diligentiſſimus videtur. [8] Maſtiche cardui odorem commendat oris.

Cap. xxiv. C. Sed diſceſſuri ab hortenſiis, unam compoſitionem ex his clariſſimam ſubtexemus,

Notæ.

mine: de radice, Dioſc. lib. 2. cap. 81.

15. *Calculos præcipue.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 82. Galenus loc. citato.

16. *Prodeſt veſicæ.*] Dioſc. loc. cit. Στραγγυρίας ἰᾶται.

17. *Micton.*] In MSS. Reg. Colb. & Chiffl. *Miccon*: male. Vide Auctorum indicem. Mictoni interim Dioſcorides ſuffragatur, loc. cit.

18. *Sane & Nicander.*] Nunc legitur in Theriacis, pag. 43. adverſus ſerpentes.

Ἠὲ σὺ ἱππείου μαράθρου πολυαυξέα ῥίζαν.

Aut magnas grandis radices hippomarathri.

Sect. XCVII. 1. *Cannabis &c.*] Dioſc. lib. 3. cap. 166. *Κάνναβις ἀγρία .... τὰ φύλλα ἔχει ὅμοια τῇ ἡμέρῳ, τραχύτερα δὲ καὶ μελάντερα.*

2. *Semen ejus.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 165. de ſativa cannabi: Galenus quoque, lib. 7. de facult. ſimp. medic. pag. 184.

3. *Succus ex eo.*] Ex recenti ſemine, inquit Dioſcor. & poſt eum Galenus, locis citatis, ſunt qui ſuccum exprimant, ad aurium dolores, ex obſtructione, ut mihi quidem videtur, *ὡς ἐμοὶ δοκεῖ*, natos, accommodatum maxime. At Plinius Valer. lib. 1. cap. 10. & Marcellus Empir. cap. 76. & 80. hunc Plinii locum ſumma fide tranſſcribunt, & ſuo defendunt calculo.

4. *Tantaque vis.*] Quam ipſe vim experimento non didicit, timide profert, nec audet aſſeverare. Caute id quidem.

5. *Et ideo.*] Alvum ſiſtit jumentorum, cum eſt concitatior: quoniam vim ſpiſſandi habeat, & deſiccandi.

6. *Radix contractos.*] Dioſc. lib. 3. cap. 166.

7. *Similes impetus.*] Ἐπιφορὰς, inflammationes & tumores.

Sect. XCVIII. 1. *Caules eduntur.*] Vide quæ dicta ſunt lib. 19. ſect. 56.

2. *Sin plures.*] Sic pariter Dioſcor. lib. 3. cap. 91.

3. *Radix denarii.*] Q. Serenus, cap. de ſerpentium morſibus:

Aut ferulæ radix potatur in imbre Lyæi.

Dioſc. loc. cit. non radicem adverſus ſerpentes, ſed medullam commendat. Nicander quoque in Theriac. pag. 43.

4. *Sic & torminibus.*] Hoc de poto ſemine, Dioſcor. loc. citato.

5. *Ex oleo.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. IX. *Radix item ferulæ ex oleo & aceto perunctione ſudorem minuit.*

6. *Succus ferulæ alvum ſolvit.*] Siſtere congruentius forſan diceret: nam cœliacis medullam epotam prodeſſe ſcribit Dioſc. loc. cit. niſi ſuccus expreſſus e ferula, medullaque ipſa, diſpares habent facultates.

7. *E viridi medulla.*] Vide Notas & Emendationes, num. XL.

8. *Ad ſanguinem.*] Hæmoptoïcis medullam epotam prodeſſe ſcribit Dioſcor. lib. 3. cap. 91. Galenus ſimiliter, lib. 8. de fac. ſimp. medic. pag. 213.

9. *Ligulæ menſura.*] MSS. Reg. Colb. Chiffl. *lingulæ*. Sed utrumvis dixeris, nihil intereſt.

Sect. XCIX. 1. *Et de carduorum, ... diximus.*] Libro 19. ſect. 43.

2. *Unum fruticoſius.*] Scolymos eſt Theophraſti, de quo lib. 22. ſect. 43. Eryngium idem luteum Monſpelienſium, viſum a nobis in horto Regio, quale a Lobelio delineatur, in Obſerv. pag. 478.

3. *Alterum unicaule.*] Cinara hæc hortenſis aculeata, Dioſcoridis σκόλυμος, lib. 3. cap. 16. Forte Theophraſti κάκτος, lib. 6. cap. 4. *L'Artichaut.* Adſtipulatur etiam Anguillara, part. 8. pag. 136.

4. *Hic antequam floreat.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 16. & Marcellus Empir. cap. 6. pag. 46. iiſdem verbis. *Herbam cardui agreſtis in mortario uſque ad levitatem terito: ſuccoque ejus expreſſo locum alopeciæ novem diebus oblinito: ſed bis per dies ſingulos perunctione renovata.*

5. *Potoribus ſitim.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 16. de carduo: *Radix ex aqua cocta, cupiditatem bibendi potoribus ſubminiſtrat.* Columella, lib. de cultu hortorum, qui decimus operis eſt, pag. 353.

Hiſpida ponatur cinara, quæ dulcis Iaccho
Potanti veniat, nec Phœbo grata canenti.

6. *Stomachum corroborat.*] Si non avidius ſumatur, inquit Plinius Valer. lib. 4. cap. 16.

7. *Et vulvis.*] Tranſſcripſit & iſtud Plinius Valer. loc. cit. ubi Glauciam pariter laudat auctorem.

8. *Maſtiche cardui.*] Vide Notas & Emendationes, num. XLI. Maſtiche cardui, tenuior ille eſt & quodam modo lacteus ſuccus, quem cinaræ radix, ubi defloruit ac dureſcit, ſcarificata emittit, ut & experientia docet & Theophraſtus conceptis verbis admonuit, lib. 6. hiſt. cap. 4.

adverſus venenata animalia, inciſam lapide [1] verſibus [2] in limine ædis Æſculapii. [3] Serpylli duûm denariorum pondus: opopanacis, [4] & mei, tantumdem ſingulorum, trifolii pondus denarii: aneſi, & feniculi ſeminis, & ammii, & apii, denariorum ſenûm ſingulis generibus, ervi farinæ duodecim. Hæc tuſa cribrataque vino quam poſſit excellenti, digeruntur in paſtillos, victoriati pondere. Ex his ſinguli dantur ex vini mixti cyathis 5 tetnis. Hac theriaca [5] magnus Antiochus Rex adverſus omnia venena uſus traditur.

NOTÆ.

Sect. C. 1. *Verſibus.*] Quos recitat Galenus, lib. 2. de Antidotis, cap. 14. pag. 922. ex Eudemo medico. Sunt omnino ſedecim.

2. *In limine ædis.*] Apud inſulam Coum in templo Æſculapii, inquit Plinius Valer lib. 3. cap. 57.

3. *Serpylli &c.*] Galenus loc. cit. recitatis Eudemi verſibus, medicamenta quæ iis continentur, ita breviter colligit: Μήου ῥίζης, ἑρπύλλου, ὀποπάνακος, ἀνὰ ∠ β΄. Τριφύλλου σπέρματος, ∠ α΄. Ἀνίσου, μαράθρου, ἄμμεως, σελίνου σπέρματος, ἀνὰ ὀξύβαφον. Ἀλεύρου ὀροβίνου λεπτοτάτου ὀξύβαφα β΄. Οἴνου παλαιοῦ εἰς ἀνάληψιν ὅσον ἐξαρκεῖ· Ἀνάπλασσε τροχίσκους, καὶ ξήραινε ἐν σκιᾷ. Καὶ δίδου τριώβολον μετ᾽ οἴνου κυάθων γ΄. Quæ totidem ferme verbis Plinius habet: modo tantum medicamentorum paululum diſcrepante.

4. *Et mei.*] Ita ex Galeno modo laudato reſcripſimus: cum prius *milii* perperam legeretur. Plinius Valer. lib. 3. cap. 57. inſulſe mel pro meo deſiderat: & pro ammi amylum, lib. 4. cap. 38.

5. *Magnus Antiochus.*] Eo nomine ſecundus, Syriæ regum quintus, Antiochi Θεοῦ ſive Epiphanis pater. Hunc Philometora Eudemus vocat iis verſibus, quibus hæc theriacæ compoſitio continetur:

Ἴησιν μάθε τήνδε πρὸς ἑρπετά, ἣν Φιλομήτωρ
Νικήσας πεῖρᾳ κέκρικεν Ἀντίοχος.
Hoc cape præſidium ad ſerpentia, quod Philometor
Uſu præcipuum repperit Antiochus.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XX.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 1. I. ET *alio rursus abigente a se se.*] Alio nempe lapide, ut diximus, abigente ferrum. Ita MSS. omnes, ipsaque loci sententia ita legi postulat. Frustra sunt Majolus, Cæsius, aliique, qui *allio* hic scriptum a Plinio autumant, quo ejus viri auctoritate magnetis & allii dissensionem & antipathiam stabiliant: quasi magnes allio confricatus ac perunctus ferrum non trahat. Albertum tamen Magnum scimus ita sensisse, lib. 2. Mineral. tract. 2. cap. 11. & ante eum, Zoroastrem in Geopon. lib. 15. cap. 1. & Jo. Tzetzen, Chiliad. 4. histor. 140. vers. 407. Sed illud haud dubie nunc Plinius spectat, quod alibi planius expressit, libro nempe 36. sect. 25. *Alius rursus*, inquit, *in eadem Æthiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuitque. De utraque natura sæpius diximus*, & quidem nunc primum de utraque dicit.

Sect. 6. II. *Eadem contrahit vomitiones: siccatur, &c.*] Contraria plane sententia prius legebatur, *Eadem contra vomitiones siccatur.* Quid igitur illa sibi volunt, quæ proxime sequuntur, *Cortex quoque vomitionem movet?* An non ea aperte significant eamdem modo cortici assignari vim, quæ radici fuerat prius attributa? Adde Dioscoridem, lib. 2. cap. 164. ubi de peponis facultatibus: Ἡ δὲ ῥίζα ξηρὰ, inquit, ποθεῖσα σὺν ὑδρομέλιτι ∠ ὁλκῇ, ἐμέτους κινεῖ. *Sicca radix ex mulsa drachmæ pondere bibita, vomitum ciet.*

Sect. 8. III. *Nec non ramentis corticis recentes podagras refrigerat, &c.*] In MSS. *recens.* Plinius Valer. *recentis* legisse videtur, hoc est, viridis. Sic enim ille, lib. 4. cap. 6. de cucurbita: *Dioscorides*, inquit, *ramenta corticis viridis in cucurbita laudat, earumque effectus sic tradit: Phthiriasim* (lege ex Diosc. lib. 2. cap. 162. *Siriasim*) *infantium, cuti imposita depellunt cum polenta: podagræ æstuanti, & ignibus sacris cum pane subveniunt.* Verba sunt hæc Græci scriptoris: Τὸ δὲ ξέσμα αὐτῆς παιδίοις σειριῶσιν ὠφελίμως καὶ τὸ βρέγματος καταπλάσσε. Item Marcellus Empir. cap. 1. pag. 35. *Cucurbitæ viridis ramenta cerebro imposita, infantibus quoque, qui ex dolore capitis nauseam patiuntur, validissime prosunt.*

Sect. 9. IV. *Tosta quoque.*] Rapa videlicet. Prius *costa* legebatur: ab aliis *cocta*: a Salmasio, *Cato quoque*: nos *Tosta*, tum ex MSS. Reg. Colb. &c. tum ex Plinio Valeriano, libro 4. cap. 34. hæc totidem verbis ac syllabis describente, defendimus.

Sect. 10. V. *Mixta farina, pari mensura, ervi, hordei, tritici, & lupini. Radix ad omnia inutilis.*] Naporum videlicet silvestrium radix inutilis. Insigniter corruptus hic locus ad hunc diem fuit: sic quippe legebatur: *mixta urina pari mensura. Ervi, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.* Quid causæ est, amabo, cur de ervi, hordei, ceterorumque radice agat, ubi tota in rapis oratio habitat? Et lupini radicem, ut ceteras omittam, commendat in primis ad pellendam urinam, lib. 22. sect. 74. Detexit errorem Dioscorides. Sic enim ille, libro secundo, cap. 135. de rapo silvestri: Μίγνυται δὲ σμήγμασι προσώπου καὶ τοῦ ἄλλου χρωτὸς, ὅταν δι' ἀλεύρων γίνεται θερμίνων, ἢ πυρίνων, ἢ αἰρίνων, ἢ ὀροβίνων. *Admiscetur in smegmata, quibus ad detergendam cutem in facie, reliquoque corpore utuntur: quæ quidem ex lupini, tritici, lolii, aut ervi farina fiunt.* Et de ervo sane diserte Plinius, lib. 22. sect. 73. *Farina ejus maculas toto corpore emendat.* De lupinorum & ervi farina, ad eosdem usus Hippocr. lib. 2. de morb. mulier. sect. 67. pag. 596.

Sect. 12. VI. *Cetero æstivo usus in Italia, & armoraciam vocant. Et sativi vero, præter ea quæ circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant, bilem detrahunt. Præterea cortices in vino decocti, mane poti ad ternos cyathos, &c.*] Hunc locum ita restituimus ex fide Reg. 2. codicis, cum omnia mire perturbata prius, depravataque, sic legerentur: *Cetero bilem detrahunt. Præterea cortices in vino. Præterea, quæ circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant. Est & sativi usus in Italia, & armoraciam vocant. Et sativi vero decocti, mane poti ad ternos cyathos, &c.* Proh Superi! Tantumne in bonos auctores aut criticis aut librariis licuit, ut miscerent omnia, ac pessumdarent? Ineamus, si fieri potest, mendorum quæ scatent, numerum. *Cetero bilem detrahunt.* Orationis structura *detrahit* legi postulabat: antecedit enim, *Laudatissimus in Arcadia .... alibi nascitur ... utilior urinæ.* Mox, *præterea cortices .... præterea quæ circa eos:* Geminata tam repente ea vox *præterea*, Pliniine stilum & ingenium sapit? *Est & sativi usus in Italia, & armoraciam vocant.* At armoraciam constat esse silvestris generis, quod ipse Plinius diserte confirmavit superiore libro, sectione 26. Deinde, quam frigida rursum repetitio earumdem vocum, *Est & sativi usus*, statimque, *Et sativi vero.* In MSS. *Cetero æstivosus.* Pintianus legi volebat, *Cetero æstivosus ipse.* Nos, uti speramus, paulo felicius, *Cetero æstivo usus in Italia*, &c.

VII. *Cerastis & scorpionibus adversatur.*] Legebatur ante, *Cetero & scorpionibus.* In MSS. Reg. 1. 2. &c. *Ceterasceis.* At emendatione locum egere Dioscorides admonuit, libro 2. cap. 137. de raphano: ubi contra cerastæ morsum ex vino potum auxiliari tradit: Καὶ πρὸς κεράστου δῆγμα σὺν οἴνῳ πινόμενον βοηθεῖ. Haud penitus tamen improbanda prior scriptura. Sect. 13.

VIII. *Ex aceto & melle sumpti, intestinorum animalia detrahunt.*] Num locus hic mutilus sit, considerandum amplius. Nam Plinius Valer. qui totum fere opus suum ex Plinii nostri verbis contexuit, lib. 4. cap. 1. de raphani virtutibus, ita habet: *Semine raphani cum melle trito & sumpto, suspirium mitigatur, & tussis arcetur. Solus cum sale sumptus ventris animalia exstinguit.* Nihil tamen sine vade movere ausim. Quod vero ad periodum proxime insequentem attinet, quæ hactenus ita legebatur perpetua serie, *Item ad tertias decocto eorum poto cum vino enterocelis prosunt*: in duas distrahendam esse partes ex Plinio Valeriano, Marcelloque Empirico constat: ut prior illa, *ad tertias decocto eorum poto, cum vino*, ad superiorem morbum spectet, nempe ad intestinorum animalia detrahenda: Posterior, nova ibi instituta periodo, ad enterocelas. Marcelli hæc verba sunt, cap. 28. pag. 200. *Raphanus ex aqua ad tertias decoquitur, eaque vino mixta, ad exstirpandas tineas utiliter bibitur.* Plinii vero Valeriani, lib. 2. cap. 21. *Tineis purgandis: Raphani decoquuntur ex aqua ad tertias, & ea aqua vino miscetur.* Ibid.

IX. *Stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto ... vel ex garo. Urinam ciet, &c.*] Præpostera interpunctione locus hic ante laborabat, in hunc modum: *Stomachum excitat, fastidium absterget. Ex aceto .... vel ex garo urinam ciet.* Ut sic restitueremus, auriculam vellit Galenus, & admonuit, lib. 2. de alim. facult. cap. 55. pag. 364. de gingidio: Προσφέρονται δ' αὐτὸ τινες δι' ἐλαίου, καὶ γάρου· τινὲς δὲ καὶ οἶνον ἢ ὄξος ἐμβάλλοντες· καὶ πολὺ μᾶλλον δύσομαχόν τ' ἐστι, καὶ τοὺς ἀποσίτους προτρέπει μετ' ὄξους ἐσθιόμενον. *Sunt qui ipsum cum oleo & garo mandant: alii autem vinum etiam, vel acetum injiciunt: multoque magis ita stomachum juvat, collapsumque cibi appetentiam, si cum aceto sumatur, excitat.* Sect. 17.

X. *Sic & attrita sanant.*] Prius legebatur, *sic & tritæ sanant.* In MSS. *trita.* Emendandi Dioscorides auctor fuit, qui lib. 2. cap. 181. contra calceamentorum attritus utiles cæpas esse prodidit: πρὸς ἐκτρίμματα ὑποδημάτων χρήσιμος. Sect. 20.

XI. *Suspiriosis coctum, aliqui crudum id tritum dedere.*] Vocem hanc *tritum* adjecimus, tum ex exemplarium MSS. fide, tum ex vetustis scriptoribus geminis, quorum alter a Plinio nostro, ab altero Plinius ipse hausisse creditur. Nam Plinius Valer. lib. 4. cap. 17. de allio: *Suspiriosis quidam*, inquit, *per se crudum, aliqui & cum lacte tritum dedere.* Celsus, lib. 4. cap. 4. *de difficultate spirandi. Datur etiam utiliter frictum allium, deinde contritum, & cum melle mixtum.* Sect. 23.

XII. *Et porrigines.*] Prius *& prurigines* legebatur. At erroris admonuit Marcellus Empir. cap. 4. pag. 40. *Ad pityriasin*, inquit, *& porrigines capitis .... prodest ungere caput allio trito ex aceto & nitro.* Nec non Dioscorides, qui lib. 2. cap. 82. τὰ πίτυρα allio quoque eximi prodidit. Adde consensum exemplarium manu scriptorum, Reg. Colb. Chiffl. &c. in quibus *porrigines*, non *prurigines* scribitur. Ibid.

XIII. *Etiam arundines cum pice.*] Subintellige, allium extrahit. Ita libri omnes, etiam MSS. Plane ut suspecta sit fides antiqui exemplaris, ex quo Pintianus *hirudines*, hoc est, sanguisugas, reponere conatus est. Præsertim Marcello Empirico, Plinioque Valeriano, huic lectioni mire suffragantibus: scriptoribus quidem non eruditissimis, sed qui- Ibid.

bus tamen concedendum in hac parte plurimum, cum opus ambo suum ex Plinii fere sententiis verbisque concinnarint. Et ille quidem, cap. 34. pag. 233. *Allium elixum*, inquit, *cum pice impositum, arundines extrahit corpori adfixas. Filix radix trita arundinem extrahit: rursum arundinis radix*, &c. Iste, lib. 3. cap. 49. *Ad extrahenda ea quæ corpori infixa sunt: Allium elixum cum pice, arundines extrahit*, &c.

Sect. 28. X I V. *Est & beta .... foliis, undecim sæpe, caule lilii.*] Libri hactenus editi, *undecim sæpe caulium.* Repugnat ipsa plantæ natura, quam nos in horto Regio vidimus: ipseque Dioscorides, qui ex nescio quibus fontibus commentatus est, & ea quæ de limonio prodidit, mutuatus, librariorum in hac parte vitium retegit. Sic enim ille lib. 4. cap. 16. Λειμώνιον, οἱ δὲ νευροειδὲς, τὰ μὲν φύλλα ἔχει ὅμοια σεύτλῳ, λεπτότερα δὲ καὶ μικρότερα, δέκα ἢ πλείω. Καυλὸν λεπτὸν, ὄρθιον, ἴσον, ὥσπερ κρίνου. *Limonium, aliis nevroides dictum, folia habet betæ, verum tenuiora & minora, decem aut plura: Caulem tenuem, rectum, liliaceo æqualem*, &c.

Ibid. X V. *Gustantium os adstringunt.*] Prius legebatur, *guttantia adstringunt*, nulla plane sententia. In Reg. 1. & Colb. 1. 2. *gustantia musati stringant.* In Reg. 2. *gustantium os atstringant.* Diosc. lib. 4. cap. 16. rem decidit, cum semen limonii prodit gustu adstringere, σύφοντα καρπὸν τὴν γεῦσιν.

Sect. 33. X V I. *Sic etiam fistulas & luxata, & humores evocari.*] Recepta hactenus lectio fuit ejusce modi, *sic etiam fistulas eluxatas, & tumores evocari.* At quæ fistulæ eluxatæ auditæ umquam fuerint, aut vero esse possint, quive tumores evocandi, non satis intelligo. Locum sanavimus ex auctore gemino. Ille enim qui Plinius Valerianus dictus est, lib. 4. cap. 29. de brassica: *Fistulas*, inquit, *atque luxata discutit, humores aut evocat, aut spargit imposita, insomnia atque vigilias compescit*, &c. Cato vero, cap. 157. pag. 85. *Si cancer ater est, is olet, & saniem spurcam mittit. Si albus, purulentus est. Sed si fistulosus, subtus suppurat sub carne. In ea vulnera hujuscemodi tere brassicam, sanum faciet.... Et luxatum si quod est, bis die calida foveto, brassicam tritam apponito: cito sanum faciet.*

Sect. 40. X V I I. *Prosunt per se, aut, ut Damion, ex mulso.*] Plinium Valerianum miror, qui & medicus haberi & dici voluit, dum hunc scriptoris nostri locum exscriberet, tam fœdo errore prolapsum, ut pro mulso muscum legerit, & suum nobis deinde errorem intrepide obtruserit: sic enim ille, lib. 3. de remed. cap. 20. *Efficaces*, inquit, *sunt & bulbi triti per se, ad vulnera glutinanda: Adjiciebat tamen illis Damon medicus muscum qui in aqua gignitur, & die quinto solvebat.* At multo cautius ex mulso legit Marcellus Empiric. cap. 33. pag. 228.

Sect. 46. XVIII. *Semine recto, cumino simili.*] Non, ut prius editum erat, *simile*: ad ipsum enim semen vox ea refertur, cujus similitudo notatur cum cumini semine. Diosc. lib. 3. pag. 76. Ὀρεοσέλινον, καυλὸς ἐστι σπιθαμιαῖος ἐκ ῥίζης λεπτῆς..... ὁ καρπὸς ἐπιμήκης, δριμὺς, λεπτὸς, εὐώδης, ἐοικὼς κυμίνῳ.

Sect. 49. X I X. *Nam de Venere stimulanda diximus: tria folia silvestris erucæ sinistra manu decerpta, & trita in aqua mulsa si bibantur.*] Non ad stimulandam Venerem, sed ad regium morbum pellendum hoc medicamento Florentinus utitur in Geopon. lib. 12. cap. 26. pag. 349. Ἀγρίας δὲ εὐζώμου φύλλα τρία ἀριθμὸν γ', τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ ληφθέντα, ἴκτερον ἰᾶται. Quin & Plinius alter Valerianus, qui suum opus ex Plinii nostri verbis sententiisque concinnavit, lib. 2. cap. 59. ad morbum regium sanandum hæc refert: Capitis lemma est, *Regio morbo pellendo*: atque inter medicamenta accensetur, *Erucæ silvestris tria folia sinistra manu decerpta ex aqua mulsa bibuntur.* Nihil hic porro manu scripti codices juvant: nihil conjectura: quanquam aut mutilatione aliqua verborum, aut trajectione sententiæ laborare hunc locum non levis suspicio est. Ad Venerem non folia, sed semen ipsum erucæ adhibet auctor libri qui falso Kiranus inscribitur, pag. 24.

Sect. 51. XX. *Idem oculis noxiam* rutam *putavit. Falsum: quoniam scalptores & pictores hoc cibo utuntur oculorum causa, cum pane vel nasturtio: capræ quoque silvestres propter visum, ut aiunt. Multi succo ejus cum melle Attico inuncti discusserunt caligines*, &c.] In libris hactenus editis sic legebatur: *Idem oculis noxiam putavit falso, quoniam .... oculorum causa. Cum pane quoque vel nasturtio sativæ atque silvestris propter visum. Ut aiunt, multi succo ejus*, &c. Quo in loco mire grassata interpolatorum audacia est: nam, ut omittam *falso* pro *falsum*, quod levissimum est, primum voculam *quoque* suo loco movere: adjecere deinde alteram *sativæ*, quæ nusquam in libris conditivis apparet: ac de sativa silvestrique ruta locum hunc accepere: quem errorem Ruellius, Dalecampius, & alii qui Plinium exscripsere, secuti sunt. Denique & inepta constructione verborum, cui nulla legitima sententia subest, & præpostera interpunctione omnia corrupere. In MSS. omnibus sic plane legitur: *Falsum .... cum pane vel nasturtio, atque quoque silvestres propter visum, ut aiunt. Multi*, &c. Unde nos ex conjectura, quam esse certissimam fidenter asseveramus, *capræ quoque silvestres*, legi oportere pronunciamus, quod uti nunc de ruta Pythagoram, sic ipse Plinius sect. 47. Chrysippum in ocimo coarguit, quod iste oculorum claritati inimicum aiebat, secuta deinde ætas cum Plinio falsum esse deprehendit, *nam id esse capras.* Mox paulo eadem sect. ubi prius legebatur, *Epiphoras cum polenta imposito. Lenit autem capitis dolores*, ex MSS. fide rescripsimus, *Epiphoras cum polenta imposita lenit. Item capitis dolores.*

X X I. *Sic & sanguinem sistit interiorem, & narium indita.*] Ibid.
Ita libri omnes, etiam manu exarati. Mirum est laborasse nonnullos uti hanc vocem *interiorem*, vel omnino expungerent, vel deterius immutarent. Alii *sanguinem interioribus indita*, alii *trita & naribus indita*, legi voluere. At *interiorem sanguinem* Plinii sedulus imitator Marcellus Empir. cap. 17. pag. 123. eruptionem sanguinis ex interioribus partibus vocat. Et Plinius Valer. lib. 1. pag. 64. cui titulum fecit, *Sanguinem rejicientium curatio: Aqua*, ait, *in qua rosa, & ruta, & hyssopum decocta sunt, vino miscetur, & ita potui propinatur.*

X X I I. *Ruptis, convulsis, sed parcius: orthopnoïcis, torminibus, choleris*, &c.] Prioribus verbis prætermissis recepta hactenus editio id solum exhibuit, *orthopnoïcis, torminibus colericis*, lacunam intrepide supplevimus, tum ex fide codicum MSS. Reg. Colbert. & vet. Dalec. tum ex Diosc. qui easdem calaminthæ suæ vires adscribit, quas mentastro Plinius. Sic enim ille lib. 3. cap. 43. Βοηθεῖ δὲ καὶ ῥήγμασι, σπάσμασιν, ὀρθοπνόοις, στρόφοις, χολέρᾳ, καὶ ῥίγει. Sect. 52.

X X I I I. *Dignior e pulegio corona Varroni, quam e rosis, cubiculis nostris pronunciata est.*] Sincera hæc lectio est Reg. 2. cod. & Chiffl. In aliis, *contra vartini*: In editis, *corona vertigini*, legitur satis insulse. Et certe *dignior corona cubiculis* cum dicitur, ad cubiculorum magis ornatum, quam ad remedium vertiginis suggerendum spectat haud dubie hæc loquendi forma. Deinde, ne quis temere Varronem a nobis huc insertum putet, in ipso hujus libri Indice, inter primos appellatur. Et justum hoc loco ac verum fuit, auctorem eum qui digniorem e pulegio coronam, quam e rosa pronunciasset, appellasse. Id vero obiter quoque animadvertendum, non pulegium veteres, sed extrita littera g, puleium ubique scripsisse. Martialis, lib. 12. Epigr. 32. Sect. 54.

Quadrima nigri nec corona puleii.

X X I V. *Et oculorum epiphoris .... tumentibus cum melle prodest.*] Ex Dioscoride, *Testiculorum epiphoris*, hoc est, inflammationibus, reponere Dalecampius omni ope nititur: vocemque *tumentibus*, quæ mox sequitur, de hernia nescio qua flatuosa accipit: qua in re vereor magnopere ut suffragatores habeat medicæ rei magistros. Nos qui nihil altutius meditamur, pertinacem omnium codicum consensionem secuti de oculorum epiphoris, ac tumore accipimus: cum præsertim de testium tumore mox ex ipso cumino medicina præscribatur, quam proinde hoc loco ante delibare, non fuit operæ pretium. Sect. 57.

X X V. *Quia efficacius Ægyptio judicaverit.*] In libris hactenus editis, *quia efficacius in Ægypto judicavit.* Quid porro istud rei est? idcircone cuminum Æthiopicum Hippocrates regium appellaverit, quoniam illud in Ægypto efficacius judicarit? An cohærent ista inter se satis apte? In MSS. Reg. Colb. &c. *quia efficacius Ægypto judicavit*: Nos ex indubitata conjectura *Ægyptio* reponimus: cui post Æthiopicum Dioscorides pariter lib. 3. cap. 68. secundas partes ac vires assignat: Κύμινον τὸ ἥμερον εὔστομον· καὶ τούτου μᾶλλον τὸ Αἰθιοπικὸν, ὅπερ Ἱπποκράτης βασιλικὸν ἐκάλεσε· δεύτερον τὸ Αἰγύπτιον, &c. Sect. 58.

X X V I. *Heracleoticum ad potum utilius, quod onitin vocant.*] Sincerius, credo, legas, *eo quod onitin vocant*: vel *quam quod onitin vocant.* Discrepat enim onitis, de quo sect. 67. ab Heracleotico, de quo sect. 62. Galenum adde, cujus eadem fere sententia est, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 215. Ὀρίγανος ἡ μὲν Ἡρακλεωτικὴ δραστικωτέρα τοῦ ὀνίτιδος, *efficacior est onitide.* Subscribit & Dioscor. lib. 3. cap. 33. Atque hanc esse Plinii mentem, vel ex verbis, quæ proxime subsequuntur, perspicuum est: Subjicitur enim statim, *Communis autem usus*, utriusque scilicet origani, Heracleotici, onitidisque: quorum forma dispar, ad potum dissimilis usus, eædem in medicina vires. Sect. 59.

X X V I I. *Tlepolemus ad quartanas ternis digitis seminis anisi & feniculi usus est in aceto, & mellis cyatho uno.*] Hoc medicamentum dum Q. Serenus a Tlepolemo, Pliniove, transscriberet, pro aniso, anethum reposuit. Sic enim ille, cap. de quartana medicanda: Sect. 73.

Sume tribus digitis apprensum semen anethi,
Tantumdem marathri, mulsum nec desit aceti:
In cujus cyatho prædicta salubriter hauris.

Nisi forte amanuensium id incuria factum est, qui pro *anesi*, ut vetustiores libri omnes manu exarati, habent *anethi* de suo inseruerint.

X X V I I I. *Hora sereni diei.*] Sic libri omnes, etiam conditivi, quos vidimus: Reg. Colb. Th. &c. Rectius forsan, ut in suis membranis vidisse Gronovius contestatur, *hora sereni diei tertia*: si probatæ admodum fidei forent. Certe hora diei tertia, hoc est, medio inter Solis exortum & meridiem intervallo, ros inarescere solet, æstusque incipere: quare Columella, lib. XI. cap. 2. in Augusto monet, *Quascumque vineas culturi sumus per æstum sed mane usque in tertiam: & a decima usque in crepusculum fodiamus.* Sextam horam, meridiem intelligi oportet. Sect. 76.

X X I X. *P. Licinii Cæcinæ Prætorii viri patrem in Hispania Bavili.*] In MSS. Reg. 1. 2. &c. *Posteilini.* Forte pro *Postu-* Ibid.

mii Licinii. Sed quod ad vocem *Bavili* attinet, quam libri omnes pertinaciter retinent, ea si mutari debet, non in Bilbili, quod nomen oppidi quidem in Hispania est, sed quod a veteris scripturæ vestigiis recedit sane longius: quanquam ea fuit Dalecampii conjectura, quam Salmasius avide arripuit, in Solin. pag. 876. Sed in *Bajuli* potius, quod multo affinius est, cum totidem plane vox ea constet apicibus, converti crediderim oportere. Fuisse enim jam tum videtur in Hispania, ut modo in Gallia, id Prætoris nomen: Nam quos Ballivos dicimus, a voce *Bajulus* dictos omnino constat, ut egregie observavit V. Cl. D. Du-Cange in Glossario, pag. 436. apud quem & Bajuli vocem pro Ballivo usurpari sæpe, & pro Mercatorum Prætore, & pro aliis magistratibus, videre licet. Stabilit egregie conjecturam nostram, quod is ipse qui nunc in Hispania Bajulus appellatur, idem paulo mox sect. 81. Hispaniæ Princeps vocatur.

Sect. 79. XXX. *Foliis.... speciem passerum præbentibus. Ex hoc lina splendorem.*] Quoniam Theophrastus, lib. 9. hist. cap. 31. de papavere Heraclio ita prodidit. τὸ μὲν φύλλον ἔχουσα οἷον στρουθός, ᾧ τὰ ὀθόνια λευκαίνουσι. Hoc est, *folium habet simile struthio, quo lintea dealbantur.* Idcirco geminum errorem a Plinio nunc admissum clamat Salmasius in libello quem inscripsit, *Præfatio in Plinium*, pag. 110. Primum, quod vocis στρουθὸς ambiguitate deceptus, de passeribus interpretatus est, quod de struthio herba dicere debuit, qua de egimus lib. 19. sect. 18. Alterum, quod virtutem eam dealbandi lina, quia ad passerem non poterat, ad heraclium papaver transtulit, quod struthii herbæ proprium ac peculiare est. Sed ne hoc primum a Salmasio animadversum putes, id antea Hermolaus Barbarus, & Leonicenus Pliniomastix, id deinde Matthiolus, in lib. 4. Diosc. pag. 1061. id Dalecampius in Notis, auctori nostro jampridem objecerant. Sed frustra omnes: Est enim ille tum Plinii mos, tum herbariorum omnium, ut non herbas modo, sed & animalia, resque surdas interdum, ac diversissimas in exemplum afferant. Quod si, ut nominis, ita & formæ similitudinem aliquam cum passere στρούθιον herba habet, quid causæ demum esse potest, cur non & cum eadem ave affinitatem habeat papaver heraclium, quod ei herbæ simillimum ultro agnoscitur, quæ cum ea ave quandam cognationem formæ ac nominis habeat? Sic & in silvestris quoque papaveris genere, corniculatum unum dici Theophrastus ipse scribit, quod fructus inflexi, ut cornicula, figurantur. Sic cum psyllium describunt herbarii, flores caninis capitibus similes pingunt: cum echion, vipereis: cum antirrhini fructum, vitulinis naribus: cum alectorolophon, cristis gallinaceis, &c. Plura apud Collinutium vide, in defensione Plinii adversus Leonicenum, unde hæc fere decerpsimus. Sunt & apud nos quæ ab hujuscemodi affinitate nomen vernaculum habent, *Pied d'aloüette, Gueule de loup*, &c.

Ibid. XXXI. *Fit autem hujus papaveris, aut cujuscumque silvestris.*] Hic falli Plinium Dalecampius iterum asseverat: quod Dioscorides ex sativo tantum papavere diacodion concinnari dicat. Bene se res habet. Exhausisse naturam omnem, viresque singularum rerum attigisse, Dioscoridem unum putat. Quid igitur fiet Critoni medico, & qui Critonem sequitur, Galeno, qui lib. 7. κατὰ τόπους, cap. 7. pag. 535. ad arteriacen parandam κωδείας ἀγρίας desiderat? Quid Damocrati, cujus hæc carmina apud eumdem exstant, pag. seq.

> Μήκωνος ἣν λέγουσιν οἱ γεηπόνοι
> Μήκωνα ἀγρίαν· οὐδὲ γάρ πω σπείρεται.
> Κεφαλὰς ἔτι χλωρὰς, ἃς λέγομεν καὶ κωδύας.

Quid denique Scribonio Largo, ut & Latinos afferam, qui Compos. Medic. 18. *Ad tumorem & raucitatem arteriæ, & vocis abscissionem*, num. 73. *Ad tumorem arteriæ*, inquit, *papaveris silvatici jam maturi, viridis tamen adhuc, capita quam plurima vase fictili coniiciuntur, aquaque superfunduntur, &c. Hoc medicamentum ad arteriæ tumorem, & ad tussim facit.*

Sect. 80. XXXII. *Alii paralion, folio lini.*] Prius legebatur, *folio lævi.* In MSS. Reg. Colb. &c. *folio leni.* Nos intrepide *lini* rescribimus, a Dioscoride admoniti, cujus hæc oratio est in describendo tithymalo paralio, lib. 4. cap. 165. φύλλα ἐοικότα λίνῳ.

Sect. 84. XXXIII. *Valent & contra venena.*] Sic libri omnes editi. In MSS. Reg. 1. Colb. 1. 2. *Valent & contra physstim venena.* In Reg. 2. *& contra psitim venena.* Ut legi videatur oportere, *Valent & contra presterum venena.* Est enim prester e serpentium genere, quarum de venenis in præsenti agitur. Vel certe, *Valent & contra psimmithii venena*, hoc est, cerussæ: nam contra cerussam epotam, valere malvæ cum radicibus decoctum, auctor est Diosc. lib. 2. Εὐπορ. cap. 163. pag. 125. Ψιμμύθιον δὲ ποθέντος.... μαλάχης ἀφέψημα σὺν τῇ ῥίζῃ.

Sect. 85. XXXIV. *Lapathum cantherinum, ad strumas cum axungia efficacissimum. Est & alterum genus fere, oxylapathon vocant.*] Num mutata interpunctione legi in hunc modum oporteat, *Lapathum cantherinum. Ad strumas cum axungia efficacissimum est & alterum genus fere &c.* Scrupulum Apuleius injicit. Is enim cap. 33. tit. 1. *Si qua duritia in corpore: Herba oxylapathon*, inquit, *cum axungia vetere pisata, & cum pane domestico facta quasi malagma, & imposita mirifice sanat.* Sed oxylapathum is pro oxalide accepit haud dubie, quam & oxylapalin appellari prodidit Scholiastes Nicandri, in Theriac. pag 39. Ὀξαλὶς, καὶ ὀξυλάπαθις, καὶ ἀναξυρὶς καλεῖται.

Ibid. XXXV. *Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur.*] *Si colluatur*, aliqui legi malunt, ad differentiam bibiti. Sequitur enim, *Si vero bibatur, morbo regio.* Favere ei conjecturæ Marcellus Empir. videtur, cap. 12. pag. 95. *Lapathi radix, inquit, in aceto acerrimo coquitur, atque eo aceto dentes colluuntur, vel foventur.* Plinius Valer. lib. 1. cap. 38. *Agrestis lapathi, quod alii rumicem dicunt, radix.... cum aceti cyathis quinque cocta, in ore aceto tento, dolorem dentium tollit.* Diosc. quoque, lib. 2. cap. 140. Παρηγορεῖ δὲ... ὀδονταλγίαν ἑψηθεῖσαι ἐν οἴνῳ, καὶ διακλυζόμεναι. Nihilominus omnium exemplarium, quæ videre licuit, fidem secutus, nihil muto. Colari enim radicis succum oportere Plinius ait ad utrumque medicamentum: sive ad dentium dolorem leniendum, quos eo collui necesse est: sive ad potum, regio morbo pellendo. Plinius Valer. lib. 2. cap. 59. *Lapathi radices conteres ex vino austero, colabisque, & potui dabis: mire auruginem tollit.*

Sect. 87. XXXVI. *Hydropicis imponitur cum fico & cumino tusum ternis partibus. Comitiali morbo, & vulvarum conversione suffocatas excitat odore, aceto mixto.*] Præpostera interpunctione perturbata hactenus omnia hoc loco fuere, & quæ hydropicis adhibita remedia, eadem epilepticis attributa. Sic enim legebatur: *Hydropicis imponitur: cum fico & cumino tusum ternis partibus comitiali morbo: vulvarum conversione suffocatas excitat odore, aceto mixto.* Erroris admonuere scriptores duo: alter qui de hydropicis, alter qui de epilepticis & vulvarum conversione suffocatis eadem prodidere. Plinius Valer. lib. 3. cap. 12. de hydropisi: *Sinapi*, inquit, *& ficus, & cuminum, æquis partibus tusa, ventri imponuntur.* Cælius Aurel. lib. 1. Chron. cap. 4. de epilepsia. *Articulos quoque omnes*, inquit, *ligatione constringentes, sternutamento commoto ex aceto, naribus interius flato, cum sinapi.... vel iis quæ ad matricis præfocationes incendenda posuerunt.*

Sect. 89. XXXVII. *Ipsa herba.... exscreationes pectoris purgat cum iride & melle. Urinam ciet.*] Prius legebatur, *pectoris purgat. Cum iride & melle urinam ciet.* Vitiosam hanc interpunctionem esse Dioscorides admonuit, cujus hæc verba lib. 3. cap. 119. de marrubio agentis: Ἀνάγει καὶ πάχος ἐκ θώρακος, ἴρεως ξηρᾶς μιγείσης. *Crassam quoque pituitam pectore contentam, admixto iride sicca, exscreatione purgat.*

Sect. 92. XXXVIII. *Anginas.... & cum aniso illitum.*] In MSS. ubique, uti monuimus, hoc loco *aneso* pro *aniso*, scribitur. Sed anethum legerunt, Marcellus Empir. cap. 15. pag. 106. *Lini semen*, inquit, *& anethum, cum sale: & oleo, & aceto decoctum, bene contra faucium dolores gargarizabitur.* Et pag. 108. ad fauces curandas rursum anethum adhibet. Et Plinius Valer. lib. 1. cap. 52. cui lemma inscriptum, *Anginæ medendo: Lini semen*, inquit, *& anethum in oleo & aqua decoctum ad tertias, imponitur: acetum item & sal gargarizetur.* Et cap. 45. de tonsillarum vitio: *Lini semen*, inquit, *& anethum in oleo & aqua decoctum imponitur, & acetum gargarizatur.*

Sect. 94. XXXIX. *Foliis aniso simile.*] Et hic rursum in MSS. omnibus, Reg. Colb. &c. ut proxime ante monuimus *aneso* legitur. Verum haud dubie *anetho* legendum, res ipsa & similitudo mei anethique foliorum admonet. Adde Diosc. lib. 1. cap. 3. Μῆον.... ὅμοιον καυλῷ καὶ τοῖς φύλλοις ἀνήθῳ· παχύτερον δὲ τοῦ ἀνήθου. Habet eadem quoque interpres Oribasii, lib. XI. fol. 206.

Sect. 98. XL. *E viridi medulla, vulvis utilis, & ad omnia ea vitia.*] Libri hactenus editi. *Et viridi ferula ramusculus utilis est ad omnia ea vitia.* Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. &c. *Et viride medulla vultui utile est ad omnia ea vitia.* In Chiffl. *vultuis*: unde nos satis feliciter, ut reamur, *vulvis* effinximus. Vocibus deinde istis, *omnia ea vitia*, quæ MSS. omnes editique conspirante consensu exhibent, ante dicta morborum genera signari intelligimus.

Sect. 90. XLI. *Mastiche cardui odorem commendat oris.*] Interpolatores sic prius ediderant, *Manducatus carduus.* At in MSS. Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. &c. *Masteche carduis.* Errorem auctore Plinio altero Valeriano corrigimus, ita scribente lib. 4. cap. 16. *Masticha carduorum odorem oris commendabilem reddit.*

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXI.

I. IN hortis ſeri coronamenta juſſit Cato, inenarrabili florum maxime ſubtilitate: quando nulli poteſt facilius eſſe loqui, quam rerum Naturæ pingere, laſcivienti præſertim, & in magno gaudio fertilitatis tam variæ ludenti. Quippe reliqua uſus alimentique gratia genuit: ideoque ſæcula annoſque tribuit iis. Flores vero odoreſque in diem gignit: magna, ut palam eſt, admonitione hominum, quæ ſpectatiſſime floreant, celerrime marceſcere. Sed ne pictura quidem ſufficiente imagini colorum reddendæ, mixturarumque varietati, [1] ſive alterni atque multiplices inter ſe nectantur, ſive privatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt. CAP. I.

II. [1] Tenuioribus utebantur antiqui, [2] ſtroppos appellantes: unde nata ſtrophiola. Quin & vocabulum ipſum tarde communicatum eſt, inter ſacra tantum & bellicos honores coronis ſuum nomen vindicantibus. Cum vero e floribus fierent ſerta, [3] a ferendo ſerviæ appellabantur: [4] quod apud Græcos quoque non adeo antiquitus placuit. CAP. II.

III. Arborum enim ramis coronari [1] in ſacris certaminibus, mos erat primum. [2] Poſtea variari cœptum mixtura verſicolori florum, quæ invicem odores coloreſque accenderet, [3] Sicyone, ex ingenio Pauſiæ pictoris atque Glyceræ coronariæ, dilectæ admodum illi, cum opera ejus pictura imitaretur, & illa provocans variaret, eſſetque certamen Artis ac Naturæ: quales etiam nunc exſtant artificis illius tabellæ, atque in primis appellata [4] Stephaneplocos, qua pinxit ipſam. Idque factum eſt poſt Olympiadem centeſimam. Sic coronis e floribus receptis, paulo mox ſubiere, quæ vocantur [5] Ægyptiæ, ac deinde [6] hibernæ, cum terra flores negat, ramento e cornibus tincto. Paulatimque & Romæ ſubrepſit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & corollariis, poſtquam e lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

IV. Craſſus dives, primus argento auroque folia imitatus, ludis ſuis coronas dedit. CAP. III. Acceſſeruntque & [1] lemniſci, quos adjici ipſarum coronarum honos erat, propter [2] Etruſ-

NOTÆ.

Sect. I. *Sive alterni.*] Sive alterni flores atque multiplices nectantur in coronam: ſive ſingulorum generum diverſi funiculi modo in orbem ducantur, modo in obliquum: etiam quandoque toto coronæ ambitu, coronæ complures in una corona ductæ videantur.

Sect. II. 1. *Tenuioribus.*] Coronis videlicet, non e floribus quidem, ſed e duabus tribuſve tæniis, ſive corollis invicem tortis: ſic ut e pluribus una fieret. Στρόφια dicebantur, hoc eſt, faſciæ capitis. Nomen ex eo, quod eſſent eæ tortiles. Virg. in Copa:

Et gravidum roſeo necte caput ſtrophio.

2. *Stroppos appellantes.*] Hoc eſt, ſthrophia. Vide Notas & Emendationes, num. I.

3. *A ſerendo ſerviæ.*] Vide Notas & Emend. num. II. Serere porro intellige *ligare*: unde & conſerere.

4. *Quod apud Græcos.*] Σπάρτα recentiores Græcos, a σπείρω, quod & *ſero* ſeu *necto* ſignificat, pro ſertis dixiſſe inquit. Quod & ſtabilire Heſychius videtur, cum σπάρτα interpretatur ῥάμματα, & βοστρύχια.

Sect. III. 1. *In ſacris certaminibus.*] Vide Archiæ Epigramma allatum a nobis, lib. 15. ſect. 5.

2. *Poſtea variari.*] *Pancarpiæ*, inquit Feſtus, *dicuntur coronæ ex vario genere florum factæ.*

3. *Sicyone, &c.*] Sic MSS. Reg. Colb. &c. De Glycera, Pauſiaque, hæc multo tradentur uberius, lib. 35. ſect. 40.

4. *Stephaneplocos.*] Ita MSS. laudati, non *ſtephanoplocos*. Στεφανηπλόκος, ut apud Theophr. legitur lib. 6. hiſt. cap. 7. qui, vel quæ nectit, & texit coronas. De hac pictura ſeu tabula dicetur fuſius loco cit.

5. *Ægyptia.*] Ex edera, narciſſo, mali Punicæ floribus, aliiſque quas Athenæus enumerat, lib. 15. pag. 679. & 680.

6. *Hibernæ.*] Quales nunc fiunt e charta picta atque conciſa, flores multiplices repræſentante.

Sect. IV. 1. *Lemniſci.*] Feſtus: *Lemniſcit ſunt faſciæ coloriæ dependentes ex coronis, quod antiquiſſimum fuit genus coronarum lanearum.* Heſychius: Ληµνίσκους, τὰς στεὰς Συρακούσιοι ταινίας. Capitolinus in Vero, pag 37. *Coronas quin etiam datas, lemniſcis aureis interpoſitis, & alieni temporis floribus.* Nempe ad imitationem veterum, ex lauro foliiſque nexæ coronæ: quibus lemniſci aurei additi. Antiquitus ex auro, nunc e ſerico faſciolæ ſunt, quibus lemniſcorum poſſit appellatio tribui, *des rubans.* Non coronis modo, ſed & palmis, quæ præmia Circenſis victoriæ, lemniſci addebantur: unde utræque lemniſcatæ dictæ.

2. *Etruſcas.*] Tertullianus, lib. de Corona Mil. anteponi ait reliquis coronis Etruſcas: ſubjicitque, *Hoc vocabulum eſſe coronarum, quas gemmis & foliis ex auro quercinis, ob Jovem inſignes, ad deducendas tenſas cum palmatis togis ſumebant.* Plinius ipſe lib. 33. ſect. 4. *Corona ex auro Etruſca.*

cas, quibus jungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ii. Cælare eos primus instituit [3] P. Claudius Pulcher, [4] bracteasque etiam philyræ dedit.

V. [a] Semper tamen auctoritas vel ludicro quæsitarum fuit. Namque ad certamina in Circum per ludos & ipsi descendebant, & servos suos quique mittebant. Inde [1] illa XII. tabularum lex: Qui coronam parit ipse, pecuniave ejus, virtutis ergo [2] duitor ei. Quam servi equive meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitavit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo, [3] parentibusque ejus, dum intus positus esset, forisve ferretur, sine fraude esset imposita. Alias in usu promiscuo ne ludicræ quidem erant.

VI. Ingensque & hic severitas. L. Fulvius [1] argentarius, bello Punico secundo, cum corona rosacea interdiu e pergula sua in forum prospexisse dictus, ex auctoritate Senatus in carcerem abductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius, cum demptam [2] Marsyæ coronam e floribus capiti suo imposuisset, atque ob id duci eum in vincula Triumviri jussissent, appellavit Tribunos Plebis. [3] Nec intercessere illi: [4] aliter quam Athenis, ubi comessabundi juvenes ante meridiem conventus sapientium quoque doctrinæ frequentabant. Apud nos exemplum licentiæ hujus non est aliud quam [5] filia Divi Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam, [6] litteræ illius Dei gemunt.

VII. Florum quidem populus Romanus honorem Scipioni tantum habuit. [1] Serapio cognominabatur, propter similitudinem suarii cujusdam negotiatoris. Ob id erat in Tribunatu plebi admodum gratus, dignusque Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impensa. [2] Asses ergo contulit populus, ac funus elocavit: quaque præferebatur, [3] flores e prospectu omni sparsit.

VIII. Et jam tunc coronæ [1] Deorum honos erant, & [2] Larium publicorum privato-

Interpretatio.

a *Semper.*] Semper magna fuit auctoritas coronarum, etiam earum quæ ludo parabantur.

Notæ.

3. *P. Claudius Pulcher.*] Is qui Consulatum Romæ gessit, anno V. C. DLXX. L. Porcio Licinio collega, ex Fastis.

4. *Bracteasque.*] Tenuibusque jam, philyræ instar, ex auro argentove laminis, quibus lemnisci constabant, adjecit tenuiores bracteas alias, quæ tæniarum instar adtextæ ac pendulæ forent.

Sect. V. 1. *Illa XII. tabularum.*] Sic ab Ursino emendata: QUEI. CORONAM. PARET. IPSUS. PECUNIAEVE EJUS. VIRTUTISVE. DIDITOR. IPSEIQUE. MORTUO. PARENTALIBUS. EJUS. QUOM. ENTUS. POSITOS. EST. QUOMQUE. FORIS. EXFERTOR. IMPOSITAD. SE. FRAUDE. ESTOD. Sententia est: ut qui coronam vel ipse virtute pepérisset, vel servorum ministerio & quadrigis, eidem ea donaretur: eique etiam mortuo acquisita corona sine fraude imponeretur: non tantum illis septem diebus, quibus intus, id est, domi positus esset; sed eo etiam die, quo cum pompa & ornatu in forum ad Rostra afferretur.

2. *Duitor ei.*] Ἀρχαϊκῶς, more vetusto, pro *dator ei.* In MSS. Reg. 2. &c. *dividitur*: non, ut editi, *arguitur.*

3. *Parentibusque ejus.*] Haud legisse satis diligenter eam legem Ursinus, vel ex eo loco intelligitur, cum PARENTIBUS, pro PARENTIBUSQUE scripsit. Nam præter Plinium accedit Tullii ipsius auctoritas, ita legem referentis, lib. 2. de Legibus: *Illa jam significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, coronam virtute partam, & ei qui pepe-risset, & ejus parenti sine fraude esse lex impositam jubet.* Vide & Suidam, verbo Καπύγειν.

Sect. VI. 1. *Argentarius.*] Τραπεζίτης, *un Banquier.*

2. *Marsyæ coronam.*] Capiti ejus dei impositam. Marsyas minister Liberi Patris per civitates liberas in Foro positus, libertatis indicium est, qui erecta manu testatur nihil urbi deesse, inquit Servius, in lib. 4. Æneid. vers. 58.

3. *Nec intercessere.*] Sed castigandum censuere.

4. *Aliter quam.*] Contrario Atheniensium more, apud quos juvenes comessabundi ludum Philosophicum petebant.

5. *Filia Divi.*] Julia, de qua diximus lib. 7. sect. 46. Ut ad statuam Marsyæ in Foro positam, meretriculæ convenirent, impudicitiæque suæ testem corollam alicui minorum gentium Deo imponerent, malo te a Lipsio, si pudor suadet, ediscere, lib 3. de Antiq. Lect. pag. 120. quam immorari me in ista tenebris Stygiis digna fœditate. De Julia, Seneca, lib. 6. de Benef. cap. 32. *Augustus flagitia principalis domus in publicum emisit, admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comessationibus urbem .... quotidianum ad Marsyam concursum, cum ex adultera in quæstuariam versa &c.*

6. *Litteræ illius Dei.*] Ita MSS. omnes. Sic dolenter scriptas litteras eas innuit, ut ingemiscere quodammodo viderentur. Deum autem vocat, ut lib. 7. sect. 46. *In summa Deus ille, cælumque nescio adeptus magis, an meritus, &c.*

Sect. VII. 1. *Serapio.*] Is quem Serapionem quoque cognominatum vidimus lib. 7. sect. 10. Quem cum & Tribunum fuisse plebis, & dignum Africanorum familia, Plinius dicit, servili origine fuisse eum, sed manumissum ab aliquo e Scipionibus, proptereaque Scipionem cognominatum, oblique significat.

2. *Asses ergo.*] Factitatum id & alias, ut in funere Valerii Publicolæ regum exactoris: Menenii Agrippæ, qui populum cum Senatu in gratiam adduxerat: Q. quoque Fabii Maximi, ut Valerius Max. prodidit, lib. 5. cap. 2. pag. 253. His ære collato a populo Rom. justa sunt peracta. Huc pertinet vetus inscriptio, apud Gruter. pag. 488.

M. VINICIO. P. F.
POST. MORTEM.
MUNICIPES. SUI.
AERE. CONLATO.
PIETATIS. CAUSA.
PP.

3. *Flores e prospectu.*] E pergulis, e fenestris, unde prospectus in vicum. Supra lib. 19. sect. 19. num. 3. *Præfigi prospectus*, hoc est, obstrui fenestras. Has ἀνθέων βολὰς florum sparsiones receptas in eos, quos honore volebant affectos, Lipsius ad XV. Taciti jam olim ex variis Auctoribus adnotavit. Id observatum quoque in Bruti funere, auctor est Dionys. Halic. lib. 5. In funere etiam filiæ Virginii, lib. XI.

Sect. VIII. 1. *Deorum honos.*] Vetus inscriptio in thesauro Goltzii, pag. 272. CORONAE. CENTENAE. FORTUNAE. PRIMIGENIAE. DEDICATAE.

2. *Larium publicorum.*] Compitalium scilicet, de quibus diximus in Notis & Emend. ad lib. 3. num. XLIV. Adi quoque Notas & Emend. ad hunc librum, num. II. De privatis atque domesticis, Cato de re rust. cap. 143. *Villica focum purum circumversum, quotidie priusquam cubitum eat, habeat. Kalendis, Idibus, Nonis, festus dies cum erit, CORONAM in focum indat, perque eos dies Lari familiari pro copia supplicet.* Plautus in Trinummo, act. 1. sc. 2.

Larem corona nostrum decorari volo.

Juvenalis, Satyra 9.

O parvi nostrique Lares, quos thure minuto,
Aut farre, aut tenui soleo exornare corona!

rumque, [3] ac ſepulcrorum, & Manium: ſummaque auctoritas [4] pactili coronæ. [5] Sutiles [6] Saliorum ſacris invenimus, & ſolemnes cœnis. Tranſiere deinde [7] ad roſaria: eoque luxuria proceſſit, ut non eſſet gratia [8] niſi mero folio: ſutilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautiſſimum quippe habetur e nardi folio eas dari, aut veſte ſerica verſicolores unguentis madidas. Hunc habet noviſſime exitum luxuria feminarum.

IX. Et apud Græcos quidem de coronis privatim ſcripſere Mneſitheus atque Callimachus medici, [1] quæ nocerent capiti: quoniam & in hoc eſt aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipue odorum vi ſurrepente fallaciter, ſcelerata Cleopatræ ſolertia. Namque in apparatu belli Actiaci gratificationem ipſius reginæ Antonio timente, nec niſi prægustatos cibos ſumente, fertur pavore ejus luſiſſe, extremis coronæ floribus veneno illitis, ipſaque capiti impoſita, mox procedente hilaritate invitavit Antonium, ut coronas biberent. Quis ita timeret inſidias? Ergo concerpta in ſcyphum incipienti haurire oppoſita manu: En ego ſum, inquit, illa, Marce Antoni, quam tu nova prægustantium diligentia caves: [2] adeo mihi, ſi poſſim ſine te vivere, occaſio aut ratio deeſt. [3] Inde eductum cuſtodia bibere juſſit, illico exſpirantem. De floribus [a] ſupra dictos ſcripſit [4] Theophraſtus apud Græcos. Ex noſtris autem inſcripſere aliqui libros [5] Anthologicon: flores vero perſecutus eſt nemo, quod equidem inveniam. Nec nos nunc ſcilicet coronas nectemus: id enim frivolum eſt: ſed de floribus, quæ videbuntur digna, memorabimus.

X. Pauciſſima noſtri genera coronamentorum inter hortenſia novere, ac pæne violas roſaſque tantum. * Roſa naſcitur ſpina verius, quam frutice, [1] in rubo quoque proveniens, illic etiam jucundi odoris, [2] quamvis anguſti. Germinat omnis primo incluſa [3] granoſo cortice. Quo mox intumeſcente, & [4] in virides alabaſtros faſtigato, paulatim rubeſcens dehiſcit, ac ſeſe pandit, [5] in calycis medio ſui ſtantis complexa luteos apices. Uſus ejus [6] in coronis prope minimus eſt. Oleo maceratur, idque jam a Trojanis temporibus, [7] Homero teſte. Præterea in unguenta tranſit, [8] ut diximus. Per ſe medicas artes præbet. Emplaſtris atque collyriis inſeritur mordaci ſubtilitate. Menſarum etiam deliciis perungendis minime noxia.

* Cap. IV.

Genera ejus noſtri fecere celeberrima, [9] Præneſtinam & [10] Campanam. Addidere alii

INTERPRETATIO.

a *Supra dictos.*] Præter dictos ante ſcriptores.

NOTÆ.

3. *Ac ſepulcrorum.*] Idem Tibullus, lib. 2. Eleg. 4.

Atque aliquis ſenior veteres veneratus amores,
Annua conſtructo ſerta dabit tumulo.

Aram ſepulcralem coronari ſolitam, ex vetere inſcriptione ſcito, quæ apud Gruterum exſtat, pag. 715.

4. *Pactili coronæ.*] Seu plectili, quod idem eſt. E multiplici flore folioque textæ. *Plexa*, inquit Feſtus, *colligata ſignificat, ex Græco πλέκω*, id eſt, concinno, texo, necto. Πλεκτὸν Græci dicunt, & πηκτὸν a πηγνύω compono.

5. *Sutiles.*] Hæc pactilibus opponuntur: e roſarum foliis conſutæ. Martialis, lib. 5. Epigr. 65.

Pingueſcat nimio madidus mihi crinis amomo,
Laſſenturque roſis tempora ſutilibus.

Et lib. 9. Epigr. 91. ad Flaccum:

Perfundas glaciem triente rubro:
Frontem ſutilibus ruber coronis &c.

Et Epigr. 94.

Sutilis aptetur decies roſa crinibus.

Sic & *lapillos ſutiles* Prudentius appellat, hymno 7. verſ. 158. & hyacinthos ſutiles, in Hamartigenia, verſ. 268.

6. *Saliorum ſacris.*] Salii ſacerdotes Romæ fuere, a ſaliendo dicti, quod vage per urbem curſitantes ſalire ſoliti. Varro, lib. 4. de Ling. Lat. *Salii a ſaltando, quod facere in Comitio in ſacris, quotannis & ſolent, & debent.* Inde ſaliares epulæ, pro lautis & opiparis, quiatales erant Saliorum. Vide Feſtum.

7. *Ad roſaria.*] Ut e ſolis roſis coronæ necterentur.

8. *Niſi mero folio.*] Roſarum foliis, e quibus ſutiles coronæ: cum antiquitus totæ roſæ ſutilibus insererentur. Sed eo tandem luxuria proceſſit, & faſtidita gratia floris pulcherrimi, ejus tantum folia retenta ſint, quæ ut alia aliis veluti ſquamatim inſererentur, inventa eſt conditturæ ratio, qua ſic macerarentur, ut manus artificis, & puncturas quibus necterentur, pati poſſent. Tradit eam rationem Apicius, lib. de re culinar. cap. 1.

Sect. IX. 1. *Quæ nocerent capiti.*] Ariſtoteles ἐν τοῖς φυσικοῖς προβλήμασιν, inquit Athen. lib. 15. pag. 692. hoc quærit, cur magis caneſcant, qui unguento magis caput illinunt cauſaſque aliquas affert, quæ in Problematum libro hodie non leguntur.

2. *Adeo mihi.*] Εἰρωνικῶς.

3. *Inde eductum.*] Reum unum aliquem.

4. *Theophraſtus.*] Theophraſtus de hoc argumento ſcripſit in primis, libro 6. hiſt. plant. cap. 6. & 7.

5. *Anthologicon.*] Ἀνθολογικῶν. Vox ea florilegium, ſeu librum Collectaneorum ſonat: non quod de floribus hortorum hi libri tractarent, ſed quod ſententiarum flores ex variis ſcriptoribus collectos continerent.

Sect. X. 1. *In rubo quoque.*] In cynosbato, de quo lib. 16. ſect. 71.

2. *Quamvis anguſti.*] Nec late ſe ſe ſpargentis.

3. *Granoſo cortice.*] Intus veluti quibuſdam granis ſcabro. Nodum enim, ſeu globulum eum quo ſemen continetur, corticem Plinius nuncupat, non ſemel. Nam infra: *Tardiſſime proveniunt ſemine, quod in ipſo cortice eſt.* Μῆλον Theophraſtus appellat, lib. 6. hiſt. cap. 6. Umbilicum ὀμφαλὸν Ariſt. ſect. 12. problem. quæſt 8.

4. *In virides alabaſtros.*] Alabaſtrum vocat roſæ calycem, antequam ea ſit expanſa: a ſimilitudine nimirum cum alabaſtro, vaſe unguentario, cujus eſt longitudo faſtigata, in pleniorem orbem deſinens, ut Plinius ipſe ait, lib. 9. ſect. 56. Poëta quidam pyramides vocat, quos Plinius alabaſtros: & calathos, quos ille calyces:

Prima dies oſtendit ſpicula florum,
Altera pyramides nodo majore tumentes:
Tertia jam calathos.

5. *In calycis.*] Forte ſincerius, *ſe ſe pandit in calyces, medio ſui ſtantes complexa luteos apices.* Calyx vocatur, qui lutea ſtamina ſeu apices, & floris folia continet.

6. *In coronis prope minimus.*] Præ ceteris utilitatibus, quas roſa præbet: nam & oleo præterea maceratur; & in unguenta tranſit, & emplaſtris inſeritur, &c. Hunc locum Barbarus prave intellexit: dum *nimius*, contra codicum fidem, & mentem ſcriptoris repoſuit.

7. *Homero teſte.*] Iliad. ψ. verſ. 186. ubi oleum roſaceum memoratur:

Ῥοδόεντι δὲ χρῖεν ἐλαίῳ.

8. *Ut diximus.*] Libro 13. ſect. 2.

9. *Præneſtinam.*] Ea eſt quam vulgus Provinialem appellat, *Roſes de Provins*, ut quidem Cluſius arbitratur, lib. 1. hiſt. rar. plant. cap. 114.

10. *Campanam.*] Ubi nimirum biferi, ut Maro cecinit, roſaria Pæſti.

Mileſiam, cui ſit ardentiſſimus colos, non excedenti duodena folia. Proximam ei [11] Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam viliorem, albicantibus foliis. [12] Viliſſimam vero plurimis, ſed minutiſſimis, ſpineolam. [13] Differunt enim multitudine foliorum, aſperitate, lævore, colore, odore. Pauciſſima quina folia, ac deinde numeroſiora: cum ſit genus ejus, quam [14] centifoliam vocant: quæ eſt in Campania Italiæ, Græciæ vero circa Philippos: ſed ibi non ſuæ terræ proventu. [15] Pangæus mons in vicino fert, numeroſis foliis ac parvis: unde accolæ transferentes conſerunt, ipſaque plantatione proficiunt. [16] Non autem talis odoratiſſima eſt, nec cui latiſſimum maximumque folium. [17] Breviterque indicium eſt odoris, ſcabritia corticis. Cæpio Tiberii Cæſaris principatu, negavit centifoliam in coronas addi, præterquam extremos velut ad cardines. [18] Nec odore, nec ſpecie probabilis eſt, quæ Græca appellatur a noſtris, a Græcis [19] lychnis, non niſi in humidis locis proveniens, nec umquam excedens quinque folia, violæque magnitudine, odore nullo. Eſt & alia Græcula appellata, convolutis [20] foliorum paniculis, nec dehiſcens niſi manu coacta, ſemperque naſcenti ſimilis, latiſſimis foliis. [21] Alia funditur e caule malvaceo, folia oleæ habente, [22] moſceuton vocant. Atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolam vocant. Omnes ſine odore, præter coroneolam & in rubo natam: tot modis adulterantur. Et alias vera quoque plurimum ſolo prævalet. [23] Cyrenis odoratiſſima eſt: ideoque ibi unguentum pulcherrimum. Carthagine Hiſpaniæ, hieme tota præcox. Refert & cæli temperies. Quibuſdam enim annis minus odorata provenit. [24] Præterea omnis ſiccis quam humidis odoratior. Seri nec pinguibus vult, nec argilloſis locis, nec riguis, contenta raris, proprieque [25] ruderatum agrum amat. Præcox Campana eſt, ſera Mileſia. Noviſſime tamen deſinit Præneſtina. Fodiuntur altius quam fruges, levius quam vites. Tardiſſime proveniunt ſemine, [26] quod in ipſo cortice eſt, ſub ipſo flore, opertum lanugine: ob id potius [27] caule conciſo inſeruntur: [28] & ocellis radicis, ut arundo, unum genus inſeritur pallidæ, ſpinoſæ, longiſſimis virgis, quinquefoliæ, quæ [29] e Græcis altera eſt. [30] Omnis autem reciſione atque uſtione proficit: tranſlatione quoque, ut vitis, optime ocyſſimeque provenit, ſurculis quaternûm digitorum longitudine aut ampliore, poſt Vergiliarum occaſum ſata: dein per Favonium tranſlata, pedalibus intervallis crebroque circumfoſſa. [31] Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem ſcrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

CAP. V. XI. Lilium roſæ nobilitate proximum eſt, & quadam cognatione unguenti oleique, [1] quod lirinon appellatur. [2] Et impoſitum etiam maxime roſas decet, medio proventu earum incipiens. Nec ulli florum excelſitas major, interdum cubitorum trium, languido ſemper collo, & non ſufficiente capitis oneri. Candor ejus eximius, foris ſtriati, & ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſeſe laxantis effigie calathi, reſupinis per ambitum labris, tenuique filo, & ſemine, ſtantibus in medio crocis. Ita odor, colorque duplex, & alius calycis, alius ſtaminis, differentia anguſta. In unguenti vero oleique uſu, & folia non ſpernuntur.

NOTÆ.

11. *Trachiniam.*] Ab Heracleæ agro, quæ Trachin appellata eſt, ut vidimus lib. 4. ſect. 14.

12. *Viliſſimam.*] Ita MSS. Reg. Colb. Chiffl. non *utiliſſimam*. Recte: antecedit enim *viliorem*. Spineola vero a ſpinarum denſitate, quibus eſt obſita, traxiſſe nomen videtur.

13. *Differunt.*] Hæc pariter tradit Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 6.

14. *Centifoliam.*] Et nos trecentifoliam maximam in horto Regio vidimus, flore, ut aïunt, incarnato: eamque odoris perjucundi. Centifoliam quoque Batavicam, qualis a Cluſio delineatur, lib. 1. hiſt. rarior. plantar. pag. 113.

15. *Pangæus.*] Theophr. ἐκ τοῦ Παγγαίου.

16. *Non autem talis.*] Theophr. loc. cit.

17. *Breviterque.*] Theophr. Ἐν δὲ τοῖς μεγάλοις εὐώδη μᾶλλον, ὧν τραχὺ τὸ κάτω. *Odoratiores ſunt inter amplas, quibus pars ima ſcabra.*

18. *Nec odore, nec ſpecie.*] Vide Notas & Emendationes, num. III.

19. *Lychnis.*] Dioſcoridis hæc coronaria lychnis eſt, ſive ſativa, de qua conciſa brevitate Græcus auctor, lib. 3. cap. 114. Λυχνὶς στεφανωματικὴ, ἄνθος ἐστὶν ὅμοιον λευκοΐῳ, ἐμπόρφυρον, δὲ, πλεκόμενον εἰς τὰ στεφάνια. Pingitur a Dodonæo, pag. 170. Galli vocant *Oeillet-Dieu*, ou *Paſſe-roſe*.

20. *Foliorum paniculis.*] Quidquid ſublonga & ſubrotunda forma tumet, ut hic roſæ foliorum globulus, panicula appellatur.

21. *Alia .... e caule malvaceo.*] Forte althæa, *roſe d'outremer*, ſed peregrina, ab unicauli malva, de qua diximus ſuperiore libro, diverſa, etſi commune nomen utrique vulgus impoſuit. Vidimus in horto Regio.

22. *Moſceuton.*] In quibuſdam MSS. *muceuton*. In aliis, *aceton*.

23. *Cyrenis.*] Theophr. lib. 6. hiſtor. c. 6. Εὐοσμότατα δὲ τὰ ἐν Κυρήνῃ· διὸ καὶ τὸ μύρον ἥδιστον.

24. *Præterea omnis.*] Omnis roſa ſcilicet. Didymus in Geopon. lib. XI. cap. 19. pag. 315. Εἰδέναι δὲ χρὴ, ὡς ἐν τοῖς ἀνύδροις ῥόδα, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ κρίνα εὐωδέστερα ἐστί.

25. *Ruderatum agrum.*] In quo rudera, veterumque ædificiorum materies plurima ineſt.

26. *Quod in ipſo cortice.*] Sic Theophr. loc. cit. Φύεται μὲν οὖν ἡ ῥοδωνία καὶ ἐκ τοῦ σπέρματος· ἔχει δὲ ὑπὸ τὸ ἄνθος ἐν τῷ μήλῳ.... ἔχον δέ τινα χνοῦν. Quid cortex ſit, ſuperius diximus.

27. *Caule conciſo.*] Malleolis a caule deciſis. Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 6. Κατακόπτοντες τὸν καυλὸν φυτεύουσιν.

28. *Et ocellis, ut arundo.*] Quid ſint in arundine oculi, diximus lib. 16. ſect. 67. Quod genus illud ſit roſæ pallidæ, ſpinoſæ, Græculæ, quinquefoliæ, non ſatis compertum.

29. *E Græcis altera.*] Quæ paulo ante Græcula appellata.

30. *Omnis autem.*] Sic Theophr. loc. cit.

31. *Qui præcocem.*] Palladius, lib. 3. in Februar. tit. 21. *Si roſam temperius habere volueris, duobus palmis ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabiss in die.* Sic Didymus in Geopon. loc. cit.

Sect. XI. 1. *Quod lirinon.*] Λείρινον: nam Græci λείριον lilium appellant. Iidem & σούσινον nuncupavere, ut diximus lib. 13. ſect. 2. Dioſc. lib. 3. cap. 16. de lilio: Ἀφ' οὗ καὶ τὸ χρίσμα κατασκευάζεται, ὅ τινες λείρινον, οἱ δὲ σούσινον καλοῦσι.

2. *Et impoſitum.*] Mallem *interpoſitum*. Intelligit enim, opinor, gratiam hortorum, vel coronarum, eſſe non levem, quemadmodum Maro cecinit, lib. 12. Æneid.

Mixta rubent ubi lilia multa
Alba roſa.

Eſt flos non diſſimilis illi in herba, quam [3] convolvulum vocant, naſcens per frutecta, nullo odore, nec crocis intus: candorem tantum referens, ac veluti Naturæ rudimentum lilia facere condiſcentis. [4] Alba lilia iiſdem omnibus modis ſeruntur, quibus roſa: & hoc amplius [5] lacryma ſua, [6] ut hipposelinum: nihilque eſt fecundius, una radice quinquagenos ſæpe emittente bulbos. [7] Eſt & rubens lilium, quod Græci crinon vocant. Alii florem ejus [8] cynorrhodon. Laudatiſſimum in Antiochia, & Laodicea Syriæ, mox in [9] Phaſelide. Quartum locum obtinet in Italia naſcens.

XII. [1] Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnoſiore tantum radice, majoriſque bulbi, ſed unius: [2] narciſſum vocant. Hujus alterum genus flore candido, [3] calyce purpureo. Differentia a liliis eſt & hæc, quod narciſſis folia [4] in radice ſunt, probatiſſimis in Lyciæ montibus. Tertio generi cetera eadem, calyx herbaceus. [5] Omnes ſerotini. Poſt Arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumnum.

XIII. Inventa eſt & in his [1] ratio inſerendi, monſtrificis hominum ingeniis. Colliguntur namque menſe Julio ſcapi areſcentes, liliaque ſuſpenduntur in fumo. Dein nudantibus ſe [2] nodulis, in fæce nigri vini, vel Græci, menſe Martio macerantur, ut colorem percipiant, atque ita in ſcrobiculis ſeruntur, heminis fæcis circumfuſis. Sic fiunt purpurea lilia: mirumque, tingi aliquid, ut naſcatur infectum.

XIV. [1] Violis honos proximus. Earumque plura genera. [2] Purpureæ, luteæ, albæ: CAP. VI.
[3] plantis omnes, ut olus, ſatæ. [4] Ex iis vero, quæ ſponte apricis & macris locis proveniunt, purpureæ, latiore folio, ſtatim ab radice carnoſo, exeunt: ſolæque Græco nomine a ceteris diſcernuntur, appellatæ ïa, [5] & ab his ïanthina veſtis. E ſativis maxima auctoritas luteis. Genera iis; Tuſculana, & quæ marina appellatur, [6] folio aliquanto latiore, ſed minus odorato. In totum vero ſine odore, minutoque folio [7] calathiana, munus autumni, ceteræ veris.

XV. [1] Proxima ei caltha eſt concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam,

NOTÆ.

3. *Convolvulum.*] Gallis, *Lizeret.* Smilax lævis minor a Dodonæo vocatur, apud quem iconem ejus vide.

4. *Alba lilia.*] Sic Theophraſt. lib. 2. hiſtor. cap. 2. Ῥοδωνιὰ δὲ καὶ κρινωνιὰ, &c.

5. *Lacryma ſua.*] Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 6. Ποιεῖ δέ τινα καὶ δακρυώδη συῤῥοὴν, ἣν καὶ φυτεύουσι. *Reddit lilium lacrymarum confluxum quemdam, quem & ſerunt.* Et lib. 2. ejuſdem operis, cap. 2. Ἰδιωτάτη δὲ γένεσις ἡ ἀπὸ δακρύων· καὶ γὰρ οὕτω δοκεῖ τὸ κρίνον φύεσθαι, ὅταν ξηρανθῇ τὸ ἀποῤῥυέν· φασὶ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἱπποσελίνου· καὶ γὰρ τοῦτο ἀφίησι δάκρυον. *Peculiaris generatio, quæ ex lacryma fit: quippe lilium ita exire videtur, cum id quod defluxit, Sole exaruerit,* &c.

6. *Vt hippoſelinum.*] De quo lib. 19. ſect. 48.

7. *Eſt & rubens.*] Lilium illud purpureum majus Dodonæi eſt, pag. 198. quod in horto Regio vidimus. Galli vocant, *Lis orangé.* Dioſcorid. lib. 3. cap. 116. Πορφυρᾶ ἄνθη κρίνου.

8. *Cynorrhodon.*] Ita libri omnes: & Heſychius: Κυνόῤῥοδον, κρίνον ὅμοιον ὑακίνθῳ.

9. *Phaſelide.*] Convallis eſt Judææ, ut Plinius admonet, lib. XIII. ſect. IX. unde lilium Phaſelidis olim appellatum eſt *lilium convallium*, Cant. 2, 1.

Sect. XII. 1. *Sunt & purpurea.*] Cave accepta hæc putes a Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 6. ut viſum iis, qui cenſoriam animadverſionem diſtringere in Plinium, ponunt in lucro.

2. *Narciſſum vocant.*] Purpureus hic Virgilii narciſſus, Eclog. 5. verſ. 38. Nondum id a nobis genus animadverſum.

3. *Calyce purpureo.*] Calycem id vocat, quod in medio flore, circuli inſtar, & ſtamina & apices continet. Narciſſum medio purpureum Dodonæus vocat, & delineat, pag. 223. Naſcitur pleriſque Galliæ locis, in pratis, *Narciſſe.* Dioſcorides commendat eum qui ἐν ὀρεινοῖς τόποις gignatur, lib. 4. cap. 161.

4. *In radice ſunt.*] Bulbo, non cauli, hærent. Quare narciſſi caulem Theophraſtus, lib. 6. hiſtor. cap. 6. ἄφυλλον vocat.

5. *Omnes ſerotini.*] Sic Theophr. loco cit. de narciſſo univerſim: Ὄψιον δὲ σφόδρα. μετὰ γὰρ Ἀρκτοῦρον ἡ ἄνθησις, καὶ περὶ ἰσημερίαν. Poſt Arcturi occaſum, de quo lib. 18. ſect. 74.

Sect. XIII. 1. *Ratio inſerendi.*] Hoc eſt, nova ſerendi ratio excogitata eſt, non e bulbo, ſed e radicula quam caulis emittit, ut mox dicemus. Ita MSS. omnes: nullus Pintiano favet, qui *inficiendi* mavult. Hunc porro modum totidem fere verbis expreſſit Anatolius in Geopon. lib. XI. cap. 21. pag. 317.

2. *Nodulis.*] E ſingulis enim nodis radiculæ quædam tum enaſcuntur, quæ ſeri debent. Anatolius, loco cit.

Sect. XIV. 1. *Violis honos proximus.*] A roſis & liliis.

2. *Purpureæ &c.*] Sic auctor libri de ſimp. med. ad Paternian. tomo 13. operum Galeni, pag. 1002. *Viola,* inquit, *ſpecies habet tres: eſt enim alba, & purpurea, & aureo colore: floreſque de radice ejus excreſcunt: quibus melior habetur; quæ eſt purpurea.* Purpurea, quæ Theophraſto, lib. 6. hiſtor. cap. 6. nigra dicitur, τὸ μελάνιον, Virgilio quoque, Ecloga 10. ceteris ἴον & ἴον πορφυροῦν, a Dodonæo pingitur, pag. 156. *Violette.* Candida, quæ Græcis λευκόϊον, viſa a nobis in horto Regio, ab eodem Dodonæo delineatur, pag. 159. Luteam Cluſius exhibet, lib. 3. hiſtor. rarior. plant. pag. 309. quam violam montanam vocat. Galli, *Giroflée jaune.* Adde his & tricolorem, quæ hos ſimul colores in ſe una colligit, purpureum, luteum, candidumque, apud eumdem Cluſium, pag. 310. ſæpius a nobis obſervatam in horto toties appellato, cum generibus violarum aliis fere duodecim.

3. *Plantis omnes.* In noſtris regionibus nec lutea, nec alba, plantis propagatur, ſed ſemine: nigra vero, purpurea etiam plantis.

4. *Ex iis vero.*] Sic Theophr. loc. cit. ubi viola nigra dicitur πλατύφυλλος, καὶ ἐγγειόφυλλος, καὶ σαρκόφυλλος.

5. *Et ab iis ïanthina veſtis.*] Hoc eſt, purpurea & violacea. *Violet pourpre.* Martialis, lib. 2. Epigr. 39.

Coccina famoſæ donas, & ïanthina mœchæ, &c.

Hinc *violarii* apud Plautum, in Aulul act. 3. ſc. 5. qui veſtes violacea purpurea infectas diſtraherent.

6. *Folio .... latiore.*] Folia intellige, quibus flos conſtat.

7. *Calathiana.*] A calathi effigie. Alii *calthiana* legunt, a ſimilitudine calthæ. Pintianus, & ex illo Salmaſius in Solin. pag. 1160. Calatina, a Calatia oppido Italiæ. His favet codex Reg. 2.

Sect. XV. 1. *Proxima ei caltha.*] Et hæc e violarum lutearum genere eſt, non ut a Ruellio primum, deinde a Salmaſio creditum eſt, loc. cit. flos ille, quem ſolſequium dicimus, *le ſoucy*, plane diverſi generis. Nam & in Indice hujus loci ſic legitur: *Violæ colores* III. *Luteæ genera* V. *De caltha: Regius flos.* Genera porro violæ luteæ tria dumtaxat appellantur hoc loco, Tuſculana, marina, calathiana: niſi ad eum numerum caltha quoque, & regius flos, ſeu regia ſcopa, acceſſerint. Et ſane inferius cum ſingulorum florum medicinæ narrantur, quorum modo tractantur naturæ; de violis univerſim, ſigillatimque de luteis, atque purpureis; longiſſima habetur oratio: de caltha ſcopaque regia, ne γρῦ quidem: ſatis probabili argumento eas ſcilicet idcirco taceri, quod lutearum nomine cenſeantur; quod & feciſſe Columella videtur in Hortulo, duo violarum genera carmine uno complexus: candidum, luteumque,

Candida leucoïa, & flaventia lumina calthæ.

Caltham nos ſuſpicamur eſſe, aut ei certe affinem, quæ viola lutea multiplex a Dalecampio appellatur, lib. 7. hiſtor. plant. pag. 803. quæ cultu mangonioque evadit in florem denſiſſimis foliolis ſtipatum atque congeſtum, præſtantiſſimi ac ſuaviſſimi odoris.

quinque non excedentem. Eadem odore ſuperatur : eſt enim gravis calthæ. [2] Non levior ei, quam ſcopam regiam appellant : quanquam folia ejus olent, non flores.

XVI. [1] Bacchar quoque radicis tantum odoratæ eſt, [2] a quibuſdam nardum ruſticum appellatum. Unguenta ex ea radice fieri ſolita apud antiquos, [3] Ariſtophanes priſcæ Comœdiæ Poëta teſtis eſt. Unde quidam errore falſo [4] barbaricam eam appellabant. [5] Odor eſt ei cinnamomo proximus. [6] Gracili ſolo nec humido provenit. Simillimum ei, [7] combretum appellatur, foliorum exilitate uſque in fila attenuata, & procerius quam bacchar : [8] hæc ſunt tantum. Sed eorum quoque error corrigendus eſt, qui bacchar ruſticum nardum appellavere. Eſt enim alia herba ſic cognominata, quam [9] Græci aſaron vocant, cujus ſpeciem figuramque diximus in nardi generibus. Quin immo aſaron invenio vocitar, [10] quoniam in coronas non addatur.

XVII. [1] Crocum ſilveſtre optimum : ſerere in Italia minime expedit, [2] ad ſcrupula uſque ſingula areis decoquentibus. Seritur radicis bulbo. [3] Sativum latius, majuſque, & nitidius, ſed multo lenius, degenerans ubique, nec fecundum [4] etiam Cyrenis, [5] ubi ſemper flores laudatiſſimi. [6] Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Coryco monte : dein Lycio monte Olympo : mox Centuripino Siciliæ. [7] Aliqui Phlegræo ſecundum locum dedere. [8] Adulteratur nihil æque. Probatio ſinceri, ſi impoſita manu crepat, [9] veluti fragile. Humidum enim, quod evenit adulteratione, cedit. Altera probatio : ſi manu prolata ad ora leniter faciem oculoſque mordeat. Eſt per ſe genus ſativi blandiſſimum vulgo, [10] cum ſit mediocre, dialeucon vocant. Contra Cyrenaïco vitium, quod omni croco nigrius eſt, & celerrime marceſcit. Optimum ubicumque quod pinguiſſimum, & brevis capilli : peſſimum vero, quod ſitum redolet. Mucianus auctor eſt, in Lycia anno ſeptimo aut octavo [11] transferri in locum ſubactum, atque ita degenerans renovari. [12] Uſus ejus in coronis nuſquam. [13] Herba enim eſt folio anguſto pæne in capillamenti modum. [14] Sed vino mire congruit,

NOTÆ.

2. *Non levior.*] Perinde gravis, ãtque calthæ, odor eſt ei luteæ violæ generi, quam ſcopam regiam, ſive, ut eſt in Indice, regium florem vocant : qui quo nomine hodie appelletur, certo ſtatui non poteſt. Porro cum gravis odor dicitur, cave injucundum dici continuo putes : nam, ut Plinius ait, ſect. 10. quorumdam florum ſuavitati etiam gravitas ineſt, ut lilio.

Sect. XVI. 1. *Bacchar quoque.*] Dioſcoridi, lib. 3. pag. 51. Βάκχαρις, βοτάνη ἐστὶ θαμνώδης, εὐώδης, καὶ στεφανωματική, &c. Idem & Cratevas habet, cujus fragmentum antea ineditum recitat Aloyſ. Anguillara, part. 1. pag. 26. etſi de aſaro ſermonem ibi eſſe falſo contendit, cum & aſaron στεφανωματικὸν eſſe Plinius paulo poſt neget : & quæ vires ei herbæ tribuuntur a Crateva, eas ipſas idem inferius ſect. 77. bacchari adjudicet.

2. *A quibuſdam.*] Libro 12. ſect. 27. *Baccharis vocatur nardum ruſticum, de quo dicemus inter flores.* Rura apud nos, inquit Ruellius lib. 3. pag. 517. *Divæ Mariæ chirothecas* appellant, *Gants Noſtre-Dame*, eamque nectunt in coronas. Dodonæus, a quo delineatur, pag. 169. & Fuchſius, Digitalem : Galli interdum etiam *Digitale.* Vidimus in horto Regio, purpureo, luteo, rubente, candido, ferrugineoque colore conſpicuam.

3. *Ariſtophanes.*] In fabula cui titulum fecit, Θεσμοφοριάζουσαι, teſte Athenæo, lib. 15. pag. 690. hæc poëtæ carmina recitante, quæ ad propoſitum attinent :

Ὦ Ζεῦ πολυτίμητ', οἷον ἔπνευσε ὁ μιαρὸς
Φάσκωλος εὐθὺς λυόμενός μοι τοῦ μύρου,
Καὶ βακχάριδος.

O venerande Jupiter, ut oboluit ſoluta confeſtim pera unguentum mihi, & baccharim. Adde & Galenum, tom. 2. in Explicat. vocum Hippocr. pag. 88. Βάκχαρις, Λύδιόν τι μύρον. Hippocr. ipſum, lib. de nat. mulier. text. 6. pag. 362. βακχάρινον ἔλαιον vocat. Erotianum ibidem, pag. 115. Βάκχαρις, εἶδος βοτάνης καὶ μύρου, οὗ καὶ Ἀριστοφάνης μέμνηται. Adde Heſychium, Jul. Pollucem, lib. 6. cap. 19. pag. 296. Simonidem poëtam apud Clement. Alexand. lib. 2. Pædag. pag. 177. &c.

4. *Barbaricam.*] Ita MSS. omnes : hoc eſt, exoticam & peregrinam, nec in orbe Romano natam. Medicamenti meminit Marcellus Empir. cap. 8. pag. 65. & 66. quod barbaricum ſimiliter vocat : nempe ex rebus conflatum extra hunc orbem Romani imperii natis. Error falſus veterum in eo fuit, quod barbaricam radicem vocarent, quæ foret domeſtica. Hunc locum ut interpolet, explicetque, Salmaſius fruſtra deſudat, in Solin. pag. 1068. cum *baccharida* pro *barbaricam* reponit.

5. *Odor eſt ei.*] Radici ſcilicet. Dioſcor. lib. 3. cap. 51. Ῥίζαι δὲ ὅμοιαι ταῖς τοῦ μέλανος ἐλλεβόρου, ἐοικυῖαι τῇ ὀσμῇ κινναμώμῳ.

6. *Gracili ſolo.*] Dioſc. loc. cit. Φιλεῖ δὲ τραχέα χωρία, καὶ ἄνικμα.

7. *Combretum.*] In Indice, *Combetrum.* In Tuſcia, *Herba Luzula*, inquit Anguillara, part. XI. pag. 179.

8. *Hæc ſunt tantum.*] Hac re ſolum, inquit, affinitatem habet combretum cum bacchare : cetera abſunt : odor, unguentique in radice dos. Vide Notas & Emendationes, num. IV.

9. *Græci aſaron.*] De quo lib. 12. ſect. 28.

10. *Quoniam in coronas.*] Quoniam coronas non ornet. Ἄσαρος, non ornatus. Vide Lexicon Conſtantini, & Voſſ. in Etymol.

Sect. XVII. 1. *Crocum.*] Mauritanorum appellatione *Zaffarano* vocamus : *du Safran*, inquit Ruellius, lib. 2. pag. 294.

2. *Ad ſcrupula.*] Sive, ut MSS. *ſcripula.* Decoquunt areæ, inquit, quod acceperunt : ut vix reddant ſingulæ ſingula ſcripula. Scripulum eſt pars quarta & viceſima unciæ, aſſis ducenteſima octogeſima octava. As eſt area, vel totum quod ſeritur in area. Ea area decoquit ad ſingula ſcripula, id eſt, ad quartam & viceſimam partem unciæ : ut vix ea ſuperſit ex tota area.

3. *Sativum latius.*] Ita MSS. Forte *lætius.* Depictum vide in Eyſtetenſi horto.

4. *Etiam Cyrenis.*] Sic Theophr. lib. 6. cap. 6. cujus oratio ex Athenæo corrigenda eſt, lib. 15. pag. 682.

5. *Ubi ſemper flores.*] Reliqui flores, præterquam croci. Athen. loc. cit.

6. *Prima nobilitas.*] Dioſc. lib. 1. cap. 25. Tranſcripſit hæc Solinus, cap. 38. pag. 68.

7. *Aliqui Phlegræo.*] Cave hic Plinium ex Dioſc. corrigas, quod Turnebus tentavit, lib. 16. Adverſ. cap. 16. pag. 642.

8. *Adulteratur.*] Vide Galenum, lib. 1. de Antidotis, cap. 14. pag. 886.

9. *Veluti fragile.*] Cum inaruit. Sic Dioſcoridi, ex optima edit. Ald. κρόκος εὔθραυστος laudatur : improbatur ἰκμάζων, humidus.

10. *Cum ſit mediocre.*] Ita MSS. omnes, Reg. 1. 2. Colbert. 1. 2. Th. & alii : non, ut editi hactenus, *cum ſit medio candidum.* Quin etiam in Reg. 1. cod. *dileacon.* In Colbert. 3. *dialeacon* legitur, forte pro *Deliacon.*

11. *Transferri.*] Ita fit & in Gallia paſſim. Nullibi vegetius eſt, quam in Agennenſi agro & Narbonenſi provincia.

12. *Uſus ejus in coronis nuſquam.*] Niſi in conviviis ad arcendam ebrietatem, ut dicetur ſect. 81.

13. *Herba enim.*] Hæc totidem verbis Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 6.

14. *Sed vino.*] Hoc illud eſt fortaſſe quod idem paulo explanatius, ſect. 81. *Qui crocum prius biberint, crapulam non ſentiunt : ebrietati eo reſiſtunt.* Vel potius, dilui croco trito commode vinum innuit, ad theatra replenda.

præcipue dulci: tritum [15] ad theatra replenda. [16] Floret Vergiliarum occasu paucis diebus, [17] folioque florem expellit. [18] Viret bruma, & colligitur: [19] Siccatur umbra, melius etiam hiberna. [20] Carnosa & illi radix, vivaciorque quam ceteris. [21] Gaudet calcari & atteri, pereundoque melius provenit. [22] Ideo juxta semitas ac fontes lætissimum. * Trojanis temporibus jam erat honos ei. Hos certe flores [23] Homerus tres laudat, loton, crocon, hyacinthum. * CAP. VII.

XVIII. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum differentia est in colore, & odore, & succo. Odorato sapor raro ulli non amarus: [1] e contrario dulcia raro odorata. [2] Itaque & vina mustis odoratiora, [3] & silvestria magis omnia sativis. [4] Quorumdam odor suavior e longinquo, propius admotus hebetatur, ut violæ. [5] Rosa recens a longinquo olet, sicca propius. [6] Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis: quidquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur. [7] Novella quoque vetustis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium æstate media. Rosa & crocum odoratiora, cum serenis diebus leguntur: [8] & omnia in calidis, quam in frigidis. [9] In Ægypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus & roscidus aër est [10] a Nilo flumine. Quorumdam suavitati gravitas inest. [11] Quædam, dum virent, non olent, propter humorem nimium: ut buceros, quod est fenum Græcum. Acutus odor non omnium sine succo est, ut violæ, rosæ, croco. Quæ vero ex acutis succo carent, eorum omnium odor gravis, [12] ut in lilio utriusque generis. [13] Abrotonum & amaracus acres habent odores. [14] Quorumdam flos tantum jucundus, reliquæ partes ignavæ, ut violæ, ac rosæ. [15] Hortensiorum odoratissima quæ sicca: ut ruta, menta, apium, & quæ in siccis nascantur. [16] Quædam vetustate odoratiora, ut cotonea: [17] eademque decerpta, quam in suis radicibus. Quædam non nisi defracta, aut ex attritu olent: alia non nisi detracto cortice: quædam vero non nisi usta: sicut thura myrrhæque. [18] Flores triti omnes amariores, quam intacti. [19] Aliqua arida diutius odorem continent, ut melilotos. [20] Quædam locum ipsum odoratiorem faciunt, ut iris: quin & arborem totam, cujuscumque radices attingit. [21] Hesperis noctu magis olet, inde nomine invento. [22] Animalium nullum odoratum, nisi si de pantheris, [23] quod dictum est, credimus.

XIX. Illa quoque non omittenda differentia est, odoramentorum multa nihil pertinere

NOTÆ.

15. *Ad theatra replenda.*] Subintellige, congruit. Lucretius, lib. 2. vers. 416.

Et cum scena croco Cilici perfusa recens est.

Spartianus in Hadriano, pag. 9. *In honorem Trajani balsama & crecum per gradus theatri fluere jussit.* Et aqua crocata, qua veteres uti pro rosacea soliti, & vinum crocatum, & crocus per se spargebatur in theatris. Vide Martialem, lib. 8. Epigr. 33.

16. *Floret*, &c.] Hæc apud Theophrastum, lib. 6. hist. cap. 6.

17. *Folioque florem.*] Cum folio florem emittit: Εὐθὺς δὲ ἅμα τῷ φύλλῳ καὶ ἄνθος ὠθεῖ, δοκεῖ καὶ πρότερον. Theophr. Sic etiam Florentinus in Geopon. lib. XI. cap. 27.

18. *Viret bruma.*] Theophr. loc. cit.

19. *Siccatur*, &c.] Diophanes in Geopon. lib. XI. cap. 27. Διοφανὴς δέ φησιν ὅτι τὸν κρόνον ἐν σκιᾷ χρὴ ψύχειν. Hunc ipsum Diophanem Plinius in hujus libri Indice laudat auctorem.

20. *Carnosa.*] Theophr. loc. citato. Ῥίζα δὲ παχεῖα, καὶ σαρκώδης, καὶ τὸ ὅλον εὔζωον.

21. *Gaudet calcari.*] Vide Notas & Emend. num. V.

22. *Ideo juxta semitas.*] Theophr. loc. cit.

23. *Homerus.*] Iliad. ξ. vers. 348.

Λωτὸν θ' ἑρσήεντα, ἰδὲ κρόκον, ἠδ' ὑάκινθον.

Sect. XVII. 1. Sic Theophr. lib. 6. de causis, cap. 22. pag. 377. Τῶν δὲ γλυκέων οὐδεὶς ὡς εἰπεῖν (εὔοσμος) ἢ ἐπὶ μικρόν. Ἐπεὶ καὶ τὰ μῆλα τὰ γλυκέα πάντων ἥκιστα εὔοσμα, καὶ ὅσῳ ἂν γλυκύτερα, ἧττον. Rationem ejusce rei diligenter investigat.

2. *Itaque & vina.*] Theophr. loc. cit. pag. 378.

3. *Et silvestria.*] Theophr. lib. 6. de causis, cap. 24. pag. 349. Διὰ τί δ' οἱ ἄγριοι καρποὶ τῶν ἡμέρων εὐοσμότεροι τῶν ὁμογενῶν, οἷον μῆλά τε, καὶ ἀχράδες, &c.

4. *Quorumdam odor.*] Theophr. cap. 23. pag. 378.

5. *Rosa recens.*] Theophr. loco proxime cit.

6. *Omnis autem.*] Theophrast. lib. 6. de causis, cap. 25. pag. 382.

7. *Novella quoque.*] Theophr. loc. cit.

8. *Et omnia in calidis.*] Theophr. lib. 6. de causis, cap. 22. pag. 377.

9. *In Ægypto.*] Theophr. lib 6. de causis, cap. 27. pag. 384. *In Ægypto flores, coronamentaque deterrima fere omnium generantur: quia cælum caliginosum ac roscidum est:* Ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ χείριστα τὰ ἄνθη, καὶ τὰ στεφανώματα ὡς εἰπεῖν· ὅτι ὁ ἀὴρ ὁμιχλώδης καὶ δροσοβόλος.

18. *A Nilo flumine.*] In Reg. 1. *a multo flamine.* Reg. 2. *a multo flumine.* Nullus *a Nilo.*

11. *Quædam dum virent.*] Theophr. lib 6. de causis, cap. 22. pag. 378. Συμβαίνει δὲ καὶ τῶν ποωδῶν ἔνια, χλωρὰ μὲν ὄντα μὴ ὄζειν, διὰ τὴν ὑγρότητα· ξηρανθέντα δὲ καθάπερ, ἄλλα καὶ τὸ βούκερας.

12. *Ut in lilio utriusque generis.*] Albo, quod λείριον Græci, & rubente quod κρίνον vocant, ut diximus sect. XI. Theophr. lib. 4. de causis, cap. 21. pag. 376. Ὅσα δὲ αὐτῶν μὴ εὔχυλα, καὶ ἐν ταῖς ὀσμαῖς ἐμφαίνει γέ τινα βαρύτητα, καθάπερ τὸ κρίνον, καὶ τὸ λείριον, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις.

13. *Abrotonum*, &c.] Theophr. lib. 6. de causis, cap. 22. pag. 378.

14. *Quorumdam flos.*] Theophr. lib. 6. de causis, cap. 15. pag. 369.

15. *Hortensiorum*, &c.] Iisdem verbis Theophr. lib. 6. de causis, cap. 22. pag. 377.

16. *Quædam vetustate.*] Theophr. loc. cit.

17. *Eademque decerpta.*] Theophr. loc. cit. pag. 378.

18. *Flores triti.*] Theophr. lib. de odoribus, pag. 443. Τὰ δ' ἄνθη μαλακωδέστερα τριβόμενα.

19. *Aliqua arida.*] Theophr. lib. 6. de causis, cap. 23. pag. 378. Ὁ δὲ μελίλωτος καὶ εἰς πλείω χρόνον εὔοσμος διαμένει, &c.

20. *Quædam locum ipsum.*] De iride verba qui hoc proderet, nemo veterum adhuc occurrit: De iride seu arcu cælesti, Theophr. ad verbum, lib. 6. de causis, cap. 25. pag. 382. Καὶ γὰρ τὸ περὶ τὴν ἶριν λεγόμενον, ὡς ὅπου ἂν κατάσχῃ, ποιεῖ τὰ δένδρα καὶ τὸν τόπον εὐώδη, τοιοῦτόν ἐστι. Ποιεῖ γὰρ οὐ πάντως, ἀλλ' ἐὰν ὕλη τις ᾖ νεόκαυστος· οὐδ' ἴσως καθ' αὑτὴν, ἀλλὰ τρόπον τινὰ κατὰ συμβεβηκός. ἐφύει γὰρ ὅπου ἂν ἐφίστῃ. *Nam & quod de arcu cælesti referunt, arbores & loca reddere odorata, ubicumque constiterit, tale est. Reddit enim non omnibus modis odorata: sed si qua materia recenter sit adusta: nec id forsitan per se agit, sed quodammodo per accidens: impluit enim iis locis in quibus constiterit*, &c. Hoc ipsum Plinius antea delibavit, lib. 12. sect. 53.

21. *Hesperis.*] Theophr. loco proxime allato: Ὥσπερ καὶ ἔστιν ἐπὶ τῆς ἑσπερίδος καλουμένης· αὕτη γὰρ τῆς νυκτὸς ὄζει μᾶλλον ἢ καθ' ἡμέραν, &c.

22. *Animalium.*] Ad verbum hæc Theophr. lib. 6. de causis, cap. 26. pag. 383. Arist. pantheras jucunde olere plane affirmat, sect. 13. problem. 4. pag. 748.

23. *Quod dictum est.*] Libro 8. sect. 23. Vide quæ diximus in Notis & Emendationibus, ad eumdem librum, num. XLVIII.

ad coronamenta, ut irin, atque saliuncam, quanquam nobilissimi odoris utramque. [1] Sed iris radice tantum commendatur, unguentis & medicinæ nascens. [2] Laudatissima in Illyrico, & ibi quoque non in maritimis, sed in silvestribus Drilonis & Naronæ. [3] Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans, & exilis. [4] Tertium locum habet Africana, amplissima inter omnes, gustuque amarissima. Illyrica quoque duorum generum est: [5] Raphanitis a similitudine: [6] & quæ melior, rhizotomos subrufa. [7] Optima, quæ sternumenta [8] tactu movet. Caulem habet cubitalem, erectum. [9] Floret diversi coloris specie; sicut arcus cælestis, unde & nomen. Non improbatur & Pisidica. [10] Et fossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circumfusa, hoc veluti placamento terræ blandiuntur, circumscripta mucrone gladii orbe triplici: & cum legerint eam, protinus in cælum attollunt. [11] Natura est fervens, tractataque pustulas ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia, ut casti legant. Teredines non sicca modo, verum & in terra celerrime sentit. [12] Optimum antea irinum Leucade & Elide ferebatur: jampridem enim & seritur: nunc e Pamphylia: sed Cilicium maxime laudatur, [13] atque e septemtrionalibus.

XX. [1] Saliunca folio quidem subbrevi, & quod necti non possit, radici numerosæ cohæret, herba verius quam flos, densa veluti manu pressa, breviterque cespes sui generis. Pannonia hanc gignit & Norici, Alpiumque aprica: urbium, Eporedia: tantæ suavitatis, [2] ut metallum esse cœperit. Vestibus interponi eam gratissimum.

XXI. [1] Sic & apud Græcos polion herbam, inclytam Musæi & Hesiodi laudibus, ad omnia utilem prædicantium, superque cetera ad famam etiam ac dignitates: prorsusque miram, si modo ([2] ut tradunt) folia ejus mane candida, meridie purpurea, Sole occidente cærulea aspiciuntur. [3] Duo genera ejus: campestre, majus: silvestre, quod minus est. Quidam teuthrion vocant. [4] Folia canis hominis similia, a radice protinus, numquam palmo altiora.

* Caput VIII. XXII. Et de odoratis floribus satis dictum: * in quibus unguento vicisse Naturam gaudens luxuria, vestibus quoque provocavit eos flores qui colore commendantur. Hos animadverto tres esse principales. [1] Rubentem, in cocco: qui a rosis migrante gratia, idem trahitur [2] suspectu & in purpuras [3] Tyrias, dibaphasque, ac Laconicas. Alium in

NOTÆ.

Sect. XIX. 1. *Sed iris.*] Ex qua unguentum irinum, de quo nos obiter lib. 13. sect. 2. plura prolixe Dioscor. lib. 1. cap. 66.

2. *Laudatissima.*] Theophr. lib. 9. hist. cap. 7. Ἶρις δὲ ἀρίστη ἐν Ἰλλυρίοις, οὐκ ἐν τῇ πρὸς θάλατταν χώρᾳ· ἀλλ' ἐν τῇ ἀνακεχωρηκυίᾳ, κειμένῃ δὲ μᾶλλον πρὸς ἄρκτον. *Iris optima, quæ apud Illyrios exit, non tamen prope maritima, sed mediterranea magis & deserta regione*, &c. Nicander in Thericac. pag. 43.

Ἶριν θ' ἣν ἔθρεψε Δρίλων καὶ Νάρονος ὄχθη.

Naronam coloniam Plinius maluit, quam proximum amnem, signare. Porro in officinis retinuit iris appellationem: rura nostra partim *Flambe*, partim *Glaïeul* vocant, a similitudine florum cum gladiolo, lilioque, ut Lobelius animadvertit in Adversar. pag. 13. Incolis Drilonis & Naronæ *Macinaci* appellari ait Anguillara, lib. de simp. par. 1. pag. 17. Vide Ruellium, lib. 2. cap. 1. pag. 282.

3. *Proxima in Macedonia.*] Theophr. lib. 6. de causis, cap. 28. pag. 386.

4. *Tertium. . . Africana.*] Diosc. lib. 1. cap. 1. & Galenus, lib. 1. de Antid. cap. 12.

5. *Raphanitis.*] A similitudine radicis cum raphano: Galenus lib. κατὰ τόπους, cap. 1. ἀστραγαλίτιν vocat.

6. *Et quæ melior . . . subrufa.*] Plinius infra sect. 38. *Iris rufa melior quam candida.* Quam sententiam Diosc. probat loc. cit. & Anguillara, qui non foris, sed intus rufam esse radicem recte admonet, pag. 18.

7. *Optima, quæ.*] Auctor libri de simp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 992. *Optima*, inquit, *est iris Illyrica, & Macedonica: est enim spississima . . . . & dum tunditur, sternutare facit.*

8. *Tactu movet.*] In MSS. R. 1. 2. *tractu.* Reg. 2. *tractatu.* Ego *tritu* malim, tum ex auctore proxime appellato, tum ex Diosc. lib. 1. ubi de iride, πταρμούς τε ἐν τῷ κόπτεσθαι κινοῦσι. Mox tamen ipse Plinius *tractatu* videtur agnoscere, dum ait, *Tractata pustulas ambusti modo facit.*

9. *Floret diversi.*] Sic Dioscor. loc. cit.

10. *Et fossuri.*] Hæc quoque Theophr. ad verbum, lib. 9. hist. cap. 9. de silvestri iride, quæ & ξύρις vocatur.

11. *Natura est.*] Theophr. lib. de odoribus, pag. 189. Θερμὴ δὲ καὶ συντηκτικὴ ἡ ἶρις· καθ' ὑπερβολὴν δὲ πικρὰ νέα οὖσα, καὶ τὰ χρῶτα τῶν ἐργαζομένων αὐτὴν ἐφελκοῖ.

12. *Optimum antea.*] Vide quæ diximus libro 13. sect. 2.

13. *Atque e septemtrionalibus.*] Hoc est, ex iride concinnatum, quæ in septemtrionalibus Ciliciæ nata sit. Vide Notas & Emend. num. VI.

Sect. XX. 1. *Saliunca.*] Quæ saliunca sit hodierna die, haud facile est statuere. Neque Lavendula nostra est, neque nardus Celtica, ut recte Matthiolus animadvertit, in lib. 1. Diosc. pag. 34. & ea est quam Virgilius breviter indicavit in Eclogis,

Puniceis humilis quantum saliunca rosetis.

2. *Metallum.*] Ut in vectigali redituque publico esse cœperit, haud secus ac metalli fodina.

Sect. XXI. 1. *Sic & apud Græcos.*] Ut Romanis, inquit, saliuncam, sic & apud Græcos polion vestibus interseri mos est, ad tineas necandas. Hæc iisdem verbis Theophr. lib. 9. hist. cap. 21. Καὶ ὥς δή φασι, τὸ πόλιον, καθ' Ἡσίοδον καὶ Μουσαῖον εἰς πᾶν πρᾶγμα σπουδαῖον χρήσιμον εἶναι· διὸ καὶ ὀρύττουσιν αὐτὸ νύκτωρ, &c. Et lib. 1. hist. cap. 16. Πόλιον δὲ καὶ πρὸς τοὺς σῆτας τοὺς ἐν τοῖς ἱματίοις ἀγαθόν. Est autem σὴς, ut Glossæ admonent, *tinia*, sive tinea vestes corrodens. Unde herba tiniaria appellata, teste Scribonio Largo Compos. 83. *Ad sanguinis eruptionem, sive ex arteriis, sive a pulmone, . . . prodest & herbæ quam πολιὸν vocant, nos, ut opinor, tiniariam, fasciculum*, &c.

2. *Ut tradunt.*] Famæ, opinionisque vulgi, vadem se præbere non audet: quod eruditi nonnulli eam dotem, non polio, sed tripolio assignarent: quos inter Dioscorides censendus, lib. 4. cap. 135.

3. *Duo genera ejus.*] Utrumque a Dodonæo pingitur, pag. 282. Utriusque Dioscorides meminit, lib. 3. cap. 124. Πόλιον, τὸ μὲν ἐστιν ὀρεινὸν, ὃ καὶ τεύθριον καλεῖται, &c.

4. *Folia canis hominis.*] Polium Salmasius non vidit, qui negat in Præfat. ad Plinium, pag. 10. & 11. ea canescere: quoniam id Dioscorides sileat, affirmetque hoc tantum, capitula in summo esse, quadam corymbi specie, cæsarici canæ simili. Vel si Dodonæum legisset, Plinium erroris insimulando, suum non proderet.

Sect. XXII. 1. *Rubentem in cocco.*] Rubens, inquit, color in cocco micat (est enim coccum rubens granum, ut dictum est lib. 9. sect. 65.) cujus coloris gratia omnis a rosa profecta, sive a rosæ similitudine: inde trahitur & in purpuras, dibapasque, & Laconicas, in quibus idem colos deprehenditur suspectu, hoc est, cum in sublimi positæ spectantur. Vide Notas & Emend. num. VII.

2. *Suspectu.*] Usus iterum ea voce Plinius, lib. 37. sect. 40. *Præcellens*, inquit, *debet esse in suspectu, velut ex carbunculo refulgens, quidam in purpura leviter roseus nitor.* Vim vocis aperit egregie Seneca in hoc ipso purpuræ argumento habitans, lib. 1. Quæst. Natur. cap. 5. *Sunt etiam quidam colores qui ex intervallo vim suam ostendunt. Purpura Tyria, quo melior saturiorque est, eo oportet altius teneas, ut fulgorem suum ostendat*, &c.

3. *Tyrias*, &c.] De his egimus lib. 9. sect. 60. 62. & 63.

amethysto,

amethysto, [4] qui a viola, & ipse in purpureum, [5] quemque ïanthinum appellavimus. Genera enim tractamus, in species multas sese spargentia. [6] Tertius est, qui proprie conchylii intelligitur, multis modis: unus in heliotropio, & in aliquo ex his plerumque saturatior: [7] alius in malva, ad purpuram inclinans: alius in viola serotina, conchyliorum vegetissimus. Paria nunc componuntur, & Natura atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquissimum, [8] in nuptialibus flammeis totum feminis concessum: & fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, communes maribus ac feminis, [a] quoniam societas principatum dedit.

XXIII. [1] Amaranto non dubie vincimur. Est autem spica purpurea verius, quam flos aliquis, & ipse sine odore. Mirum in eo, gaudere decerpi & lætius renasci. Provenit Augusto mense: durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus asservatur. Mireque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua revivescit, & hibernas coronas facit. [2] Summa ejus natura in nomine est, appellato, quoniam non marcescat.

XXIV. In nomine & [1] cyani colos: item [2] holochrysi. Omnes autem flores non fuere in usu Alexandri Magni ætate, quoniam proximi a morte ejus auctores siluere de illis: quo manifestum est postea placuisse. A Græcis tamen repertos quis dubitet: non aliter Italia usurpante nomina illorum?

XXV. At hercules [1] petilio [b] ipsa nomen imposuit, autumnali, circaque vepres nascenti, & tantum colore commendato, qui est rosæ silvestris. Folia parva, quina. Mirumque in eo flore, inflecti cacumen, & non nisi retorto folia nasci, parvo calyce, ac versicolori, luteum semen includente.

[2] Luteus & bellio [3] pastillicantibus quinquagenis quinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine usu plerique, & ideo sine nominibus. Quin & his ipsis alia alii vocabula imponunt.

XXVI. [1] Chrysocome sive chrysitis, non habet Latinam appellationem. [2] Palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

XXVII. Et fere peractis colorum quoque celeberrimis, transeat ratio ad eas coronas, quæ varietate sola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore constant, aliæ folio. Florem esse dixerim genistas: (namque & iis decerpitur luteus:) item rhododendron: item zizipha, quæ & Cappadocia vocantur: his odoratus, similis olearum floribus. In vepribus nascitur cyclaminum, [1] de quo plura alias. [2] Flos ejus colossinus in coronas admittitut. CAP. IV

INTERPRETATIO.

a *Quoniam societas.*] Quoniam qui colores societatem habent, *ut communes maribus feminisque sint*, ii principatum obtinent.

b *Ipsa.*] Italia nomen petilio flori dedit.

NOTÆ.

4. *Qui a viola.*] Subintellige ex antecedentibus, qui a viola migrante gratia & ipse trahitur in purpureum colorem. Est enim quidam purpuræ fulgor, non ex toto igneus, sed qui in violam desinat, & vini colorem, ut ait Plinius lib. 37. sect. 40. Hujus coloris veste qui indutus sit, *amethystinatus* Martiali dicitur, lib. 2. Epigr. 57.

5. *Quemque ïanthinum appellavimus.*] Ubi vestis ïanthinæ facta mentio est, sect. 14. Utriusque coloris nomen in Notis quæ falso Tironi adscribuntur, apud Gruterum, pag. 159. *Amitextinum. Iantinum.* Lege, *Amethystinum, Ianthinum.*

6. *Tertius est.*] Locum hunc jam superius explicuimus, lib. 9. sect. 53.

7. *Alius in malva.*] Græcis malva μολόχη est, ut omnes probe norunt. Hinc qui colorem tingebant ad purpuram inclinantem, qualis in malvæ flore spectatur, *molochinarii* a Plauto nuncupati, in Aulularia, act. 3. sc. 5. versu 40. Qui violaceum, violarii: & auctore Festo, *Flammearii, infectores flammei coloris*, de quo mox dicemus.

8. *In nuptialibus flammeis.*] Sive *flammeolis*. Petronius in Satyr. pag. 70. *Consurrexi ad officium nuptiale: Jam Psyche puellæ caput involverat flammeolo.* Amiculum fuit, quo amiciebatur nubens, inquit Festus, verbo *Flameo*, boni ominis causa: quod eo flaminica, hoc est, Flaminis Dialis uxor, cui divortium facere nefas erat, assidue utebatur: atque hinc nomen traxit, non a flammæ colore: nam erat luteum. Lucanus, lib. 2. vers. 361.

Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Flammeum vocat Sulpicius Severus, hist. sacræ, lib. 2. de Nerone. Nonius Marcellus, cap. 14. num. 41. *Flammeus, vestis vel tegmen, quo capita matronæ tegunt.* Flaminea, Juvenali Satyr. 6. vers. 224. ubi vetus Schol. *Genus amicli, quo se coopertunt mulieres die nuptiarum.* Vide alia multa de flammeo apud Brissonium, lib. de ritu nuptiarum, pag. 178. & 179.

Sect. XXIII. 1. *Amaranto.*] Amarantus spicatus vocatur in Eystetensi horto, qualem in Regio vidimus: *Amarante*, ou *Passe-velours*: *amarante à crête de coq*, ou *crêtée*. Italis, *Fior di velluto*.

2. *Summa ejus natura.*] Ita MSS. non ut vult Salmasius in Solin. pag. 966. *Summa ejus naturæ.* Ἀμάραντον porro dici Plinius affirmat: ἀπὸ τοῦ μαραίνεσθαι, & vere id quidem.

Sect. XXIV. 1. *Et cyani colos.*] Cyanus vulgaris, in Horto Regio, qualis a Lobellio pingitur, in Observ. pag. 296. Nostris, *Bluet*, ou *Aubifoin*.

2. *Holochrysi.*] Ita MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice, tum denique hujus libri sect. 85. Inter ignotas herbas censenda.

Sect. XXV. 1. *Petilio.*] MSS. Reg. Colb. Th. *petellio.* At in Indice, *petilium*, in recto casu. Genus esse rosæ silvestris videtur, cui a Petilia forte nomen inditum, magnæ Græciæ oppido.

2. *Luteus & bellio.*] Lutei coloris, inquit, & bellio est. Ipsa bellis lutea est, quam Chrysanthemum segetum Lobelius vocat in Observat. pag. 298. & in Advers. pag. 237. Eadem poëtarum caltha, *le Soucy*.

3. *Pastillicantibus.*] Pastilli rotundam figuram repræsentantibus.

Sect. XXVI. 1. *Chrysocome.*] Χρυσοκόμη Dioscor. lib. 4. cap. 55. Et in Nothis, pag. 465. Χρυσοκόμη, οἱ δὲ χρυσῖτις, οἱ δὲ χρυσάνθεμον, &c. Galenus, lib. 8. de fac. simpl. med. pag. 242. Χρυσοκόμη, καλεῖται δὲ καὶ χρυσίτης, ... Ῥωμαῖοι, Ἰόβις βάρβα. Nec vidisse se, nec nosse quæ sit, scribit Anguillara, part. 14. pag. 264. Forte Stœchas citrina Dodonæi, pag. 267.

2. *Palmi altitudine.*] Diosc. loc. cit. Χρυσοκόμη θαμνίον ἐστὶ σπιθαμιαῖον, ἔχον κόμην κορυμβοειδῆ, ὁμοίαν ὑσσώπῳ, &c.

Sect. XXVII. 1. *De quo plura alias.*] Libro 25. sect. 67. 68. & 69.

2. *Flos ejus colossinus.*] Purpureus, a Colossis urbe Troadis, ubi simile pigmentum paratur. Vide Strabon. lib. 12.

XXVIII. Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbique earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco [1] abunde diximus. Sunt & alia genera nominibus Græcis indicanda, quia nostris majore ex parte hujus nomenclaturæ defuit cura. Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen consectanda, quoniam de Natura sermo, non de Italia est.

XXIX. Ergo in coronamenta folio venere [1] melothron, spiræa, origanon, cneoron, [2] quod casiam Hyginus vocat: & [3] quod cunilaginem, quæ conyza: melissophyllon, [4] quod apiastrum: [5] meliloton, quod sertulam Campanam vocamus. Est enim in Campania Italiæ laudatissima, Græcis in Sunio: [6] mox Chalcidica & Cretica: ubicumque vero asperis & silvestribus nata. [7] Coronas ex ea antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulæ, quod occupavit. [8] Odor ejus croco vicinus est, & flos, ipsa cana. Placet maxime foliis brevissimis atque pinguissimis.

XXX. Folio coronat & trifolium. Tria ejus genera. [1] Minyanthes vocant Græci, [2] alii asphaltion, majore folio, quo utuntur coronarii. [3] Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutissimum. [4] Inter hæc nervosi cauliculi quibusdam, ut marathro, hippomarathro, [5] myophono. [6] Utuntur e ferulis & corymbis, [7] & ederæ flore purpureo. [8] Est & in alio genere earum silvestribus rosis similis. Et in iis quoque colos tantum delectat, odor autem abest.

[9] Et cneori duo genera, nigri atque candidi. Hoc & odoratum: ramosa ambo. Florent
Cap. x. post æquinoctium autumnum. * [10] Totidem & origani in coronamentis species. Alterius enim nullum semen. [11] Id, cui odor est, Creticum vocatur.

XXXI. [1] Totidem & thymi: candidum, ac nigricans. [2] Floret autem circa solstitia, cum & apes decerpunt, & augurium mellis est. Proventum enim sperant apiarii large florescente eo. [3] Læditur imbribus, amittitque florem. [4] Semen thymi non potest deprehendi: cum origani perquam minutum, non tamen fallat. Sed quid interest occultasse id Naturam? In flore ipso intelligitur, satoque eo nascitur. Quid non tentavere homines?

Notæ.

pag. 578. Etsi id Scaliger negat, Exercit. 325. in Card. pag. 1044. Plinius, lib. 25. sect. 67. de cyclamino: *Caule exiguo, inani, floribus purpureis*, &c.

Sect. XXVIII. 1. *Abunde diximus.*] Libro 16. sect. 62. & 63.

Sect. XXIX. 1. *Melothron.*] Ex his hæc recenset Theophrastus, lib. 6. hist. cap. 1. μήλωθρον, σπειραία, κνέωρον, ὀρίγανον, κόνυζα, μελισσόφυλλον, καὶ ἕτερα τοιαῦτα. Melothron, vitem albam esse arbitramur, de qua lib. 23. sect. 16. Origanon illud est, de quo lib. 20. sect. 69. Spiræa, si Dalecampio credimus, & Rob. Constantino in Lexico, verbo Σπειραία, ea est quam pro viburno Matthiolus, rei herbariæ alioqui peritissimus accepit: vulgo, *Blanche-putain.* Alia est Spiræa Clusii, lib. 1. hist. rarior. plant pag. 84. quam ipse viciniorem Theophrasteæ, seu Plinianæ putat: & nos in horto Regio vidimus.

2. *Quod casiam.*] Non aromaticam quidem illam, de qua lib. 12. sect. 43. sed alteram, de qua mox, cui id nomen inditum ab Hygino, quod juxta casas agricolarum nascitur.

3. *Quod cunilaginem.*] De qua lib. 20. sect. 63.

4. *Quod apiastrum.*] Non ab apio illud quidem, sed ab apibus dictum, quibus illud pabulum suave est. Vide quæ de eo diximus lib. 20. sect. 45.

5. *Meliloton.*] Diosc. lib. 3. cap. 48. Μελίλωτος, κρατιστος, ὁ Ἀττικὸς, καὶ ὁ ἐν Κυζίκῳ, καὶ ὁ ἐν Καλχηδόνι γεννώμενος κροκίζων καὶ εὐώδης· φύεται καὶ ἐν Καμπανίᾳ. Græco nomine Gallis, ipsisque adeo officinis notior quam Latino: *Melilot.* Lobelii Melilotus Germanica est, in Observationibus, pag. 501.

6. *Mox Chalcidica.*] Forte *Chalcedonica*, ex Diosc.

7. *Coronas ex ea.*] Melilotinæ coronæ, apud Athenæum perquam odoratæ, lib. 14. pag. 678. Unde nunc etiam in Campania Romana retinet nomen, *Coronello.* Anguillara, part. 12. pag. 205. Reperitur frequens in Marsis.

8. *Odor ejus.*] Auctor libri de simpl. medic. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 1001. *Sertula herba est humilis, odore suavi, exalbida, flosculum habens subrufum*, &c. Et Diosc. loc. cit. ex quibusdam libris, ὀσμὴ κροκίζων dixit.

Sect. XXX. 1. *Minyanthes.*] Scholiastes Nicandri, in Theriac. pag. 25. Τὸ τρίφυλλον Διονύσιος μὲν ἐν τοῖς Ῥιζοτομικοῖς, μινυανθὲς καλεῖ. Tria genera complectitur Diosc. his verbis, lib. 3. cap. 123. Τρίφυλλον, οἱ δὲ ὀξύφυλλον, οἱ δὲ μινυανθὲς, οἱ δὲ ἀσφάλτιον, οἱ δὲ κνίκιον καλοῦσι. Vulgo *Trefle.* Oxytriphyllon officinæ *Alleluia* & Trifolium vocant.

2. *Alii asphaltion.*] Quoniam, ut Nicander cecinit, in Theriac. pag. 36. Οἷόν τ' ἀσφάλτου ἀπερεύγεται, *asphalto fragrat gravis*, inquit interpres Gorræus. Columella, lib. 6. cap. 17. pag. 227. *Simonianum trifolium, quod invenitur confragosis locis, efficacissimum traditur*, ad ictus serpentis videlicet, & noxiorum animalium, *odoris gravis, neque absimilis bitumini, & idcirco Græci eam ἀσφάλτιον appellant: nostri autem propter figuram vocant acutum trifolium: nam longis & hirsutis foliis viret, caulemque robustiorem facit, quam pratense.*

3. *Alterum acuto.*] Scribonius Largus, Compos. 163. *Trifolium acutum, quod ὀξυτρίφυλλον Græci appellant. Nascitur & hoc Siciliæ plurimum: nam in Italiæ regionibus nusquam eam vidi herbam, nisi in Lunæ portu. . . . plurimum super circumdatos montes. Est autem foliis, & specie, & numero, similis communi trifolio, nisi quod hujus pleniora sunt, & quasi lanuginem quamdam super se habent, & in extrema parte velut aculeum eminentem. Sed hujus frutex duorum pedum interdum, aut etiam amplius conspicitur, & odorem gravem emittit, quorum nihil circa pratense trifolium invenitur.*

4. *Inter hæc nervosi.*] Theophr. lib. 6. hist. cap. 1.

5. *Myophono.*] Quod & μυοκτόνον vocant, sive aconitum, de quo lib. 27. sect. 2. Theophr. loc. cit. μυοφόνον.

6. *Utuntur e ferulis*, &c.] Utuntur, inquit, ad coronamenta & corymbis, sive umbellis ferularum. Ἀεροβατεῖ Scaliger, lib. 1. Epist. 17. ad Vertunianum, cum libris invitis omnibus, *sphærulis* hoc loco reponit.

7. *Et ederæ flore.*] De quo dictum est lib. 16. sect. 62.

8. *Est & in alio.*] Vide quæ diximus lib. 16. sect. proxime appellata.

9. *Et cneori.*] Sive casiæ, ut dictum est. Theophr lib. 6. hist. cap. 2. Δύο δ' εἴδη καὶ τοῦ κνεώρου· ὁ μὲν γὰρ λευκὸς, ὁ δὲ μέλας, . . . ἔστι δ' ὀσμώδης· ὁ δὲ μέλας ἄοσμος . . . καὶ τοὺς ἀκρέμονας πολλοὺς . . . βλαστάνει δὲ καὶ ἀνθεῖ μετὰ ἰσημερίαν μετοπωρινήν. De hac casia Virgilius, lib. 4. Georg. vers. 304. *Thymum, casiasque recentes.* Non est autem ea Lavendula, *la Lavende*, ut Dalecampio visum, post Anguillaram, part. 1. pag. 32. reclamante merito Dodonæo, pag. 273. & Matthiolo, pag. 45. & 56. Nigrum vero cneoron forte thymelæa est, ut Dodonæus suspicatur, pag. 360. & post eum Salmasius, pag. 405.

10. *Totidem & origani.*] Subintellige genera, ut cneori, nigri atque candidi: hujus quidem fructuosi, illius infecundi. Theophr. loc. cit. Καὶ τῆς ὀριγάνου δὲ ἡ μέλαινα ἄκαρπος· ἡ δὲ λευκὴ κάρπιμος.

11. *Id cui odor.*] Plinius, lib. 20. sect. 69. de origano: *Optimum autem Creticum: nam & jucunde olet.*

Sect. XXXI 1. *Totidem & thymi*, &c.] Hæc iisdem verbis Theophr. loc. cit.

2. *Floret autem.*] Ad verbum hæc iterum Theophr. loco cit.

3. *Læditur.*] Theophr. loc. cit.

4. *Semen thymi.*] Theophr. loc. cit. & lib. 1. de causis, cap. 5. pag. 203. Κατὰ μὲν ὄψιν οὐ φανερὸν, τῷ δὲ τὴν δύναμιν φανερόν. σπειρομένων γὰρ τῶν ἀνθῶν γίνονται, &c.

Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. [5] Ergo translatum est ex Attica thymum, & vix flore (uti docemus) satum. Sed alia ratio naturæ obstitit, non durante Attico thymo, [6] nisi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideoque non nasci [7] in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, [8] nisi intra CCC. stadia a mari. Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in provincia Narbonensi refertos scimus: hoc pæne solo reditu, e longinquis regionibus pecudum millibus convenientibus, ut thymo vescantur.

XXXII. [1] Et conyzæ duo genera in coronamentis, mas ac femina. Differentia in folio, Tenuius feminæ, & constrictius, angustiusque: [2] imbricatum maris, & ramosius. Flos quoque magis splendet ejus, serotinus utrique post Arcturum. Mas odore gravior, [3] femina acutior: & ideo contra bestiarum morsus aptior. [4] Folia feminæ mellis odorem habent. Masculæ radix a quibusdam libanotis appellatur, [5] de qua diximus.

XXXIII. [1] Et tantum folio coronant Jovis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, helenium, sisymbrium, serpyllum, omnia [2] surculosa, rosæ modo. [3] Colore tantum placet Jovis flos, odor abest: sicut & illi, qui Græce phlox vocatur: Et ramis autem & folio odorata sunt, [4] excepto serpyllo. [5] Helenium e lacrymis Helenæ dicitur natum, & ideo in Helene insula laudatissimum. Est autm frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo.

XXXIV. [1] Abrotonum odore jucunde gravi floret: Est autem [2] flos aurei coloris. [3] Vacuum sponte provenit. Cacumine suo se propagat. [4] Seritur autem semine melius, quam radice aut surculo: semine quoque non sine negotio: plantaria transferuntur. [5] Sic & Adonium. Utrumque æstate. [6] Alsiosa enim admodum sunt: & Sole tamen nimio læduntur. Sed ubi convaluere, [7] rutæ vice fruticant. Abrotono simile odore [8] leucanthemum est, flore albo foliosum.

XXXV. [1] Amaracum Diocles medicus & Sicula gens appellavere, quod Ægyptus & Syria sampsuchum. [2] Seritur utroque genere, & semine & ramo, [3] vivacius supradictis, & odore melius. Copiosum amaraco æque, quam abrotono, semen: sed abrotono radix una CAP. XI.

NOTÆ.

5. *Ergo translatum.*] Theophr. loc. cit.

6. *Nisi in afflatu.*] Nisi quo flatus e mari possit pertingere: Οὐ γὰρ φασι δύνασθαι λαμβάνειν, ὅπου μὴ ἀναπνοὴ διικνεῖται ἡ ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Theophr.

7. *In Arcadia.*] Theophrastus ergo errat, ita de thymo & olea sentiens, loc. cit.

8. *Nisi intra CCC.*] Vide quæ diximus lib. 15. sect. 1.

Sect. XXXII. 1. *Et conyzæ.*] Et his quoque Theophrastea simillima sunt, e lib. 6. histor. cap. 2. De utroque genere jam diximus superiore libro, sect. 63. & 64.

2. *Imbricatum.*] Imbricis modo curvum, & obtortum. Imbrex tegula curva est, per quam imber defluit.

3. *Femina acutior.*] Theophr. Δριμυτέρα δὲ ἡ θήλεια. Hesychius: Δριμὺς, ὀξύς. Ita porro MSS. non, ut editi prius, *acrior.* Aliud enim odor acris est, aliud acutus.

4. *Folia feminæ.*] Scilicet dum teruntur, ut dictum est libro superiore, sect. 64.

5. *De qua diximus.*] Libro 20. sect. 64.

Sect. XXXIII. 1. *Et tantum folio coronant.*] Nempe conyzæ duo genera proxime memorata: nam quæ subsequuntur, etiam flore coronant, rosæ modo. Theophr. lib. 6. histor. cap. 1. Ἐν τοῖς στεφανωτικοῖς ἐστι, ῥοδωνιὰ, ἰωνιὰ, Διὸς ἄνθος, ἀμάρακος, ἡμεροκαλλές· ἔτι δὲ ἑρπυλλος, σισύμβριον, ἑλένιον, ἀβρότονον· ἅπαντα γὰρ ταῦτα ξυλώδη, καὶ μικρόφυλλα. Ut de ceteris sileam, Catullus certe, Carm. 62.

Cinge tempora floribus
Suaveolentis amaraci.

2. *Surculosa.*] Ξυλώδη, lignosa. Theophrast. loc. cit. & cap. 6.

3. *Colore tantum.*] Theophr. lib. 6. hist. cap. 6. Ἄνοσμος, ὥσπερ Διὸς ἄνθος, φλόξ. Jovis florem, inquit Ruellius, lib. 2. pag. 448. rura nostra *cocolundas, Coquelourdes* nominant. Φλόγα, sive φλόγιον, seu flammeam, nos violæ inodoræ genus esse remur, quam vulgus Gallicum Penseam, *Pensée* vocat, suffragante nobis Ruellio, pag. 449. & Dodonæo, pag. 358. a quo viola tricolor assurgens appellatur.

4. *Excepto serpyllo.*] Serpyllum tamen Theophrastus, ut cetera, & ramis & folio esse odoratum scribit, lib. 6. hist. cap. 6. Τῶν δὲ καὶ οἱ κλῶνες, καὶ τὰ φύλλα, καὶ ὅλως ἡ πᾶσα φύσις εὔοσμος· οἷον ἑρπύλλου, ἑλενίου, σισυμβρίου.

5. *Helenium e lacrymis.*] Fabulam apud Nicandrum in Theriacis vide, & apud Phavorinum. Ælianum quoque, si lubet, adi, lib. 9. hist. anim. cap. 21. Helenium istud Ægyptium est, orbi huic nostro incognitum, de quo eadem fere Diosc. lib. 1. cap. 28. ex Crateva recitat. In Etymologico Phavorini: Ἑλένειον, βοτάνη ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γινομένη. εἴρηται ὅτι ἐκ τῶν δακρύων τῆς Ἑλένης ἀνεφύη. ὅτε ἐπὶ Κανώβῳ τῷ κυβερνήτῃ Μενέλαος ἐδάκρυσεν ὑπὸ αἱμορροΐδων ἀποθανόντι. Hoc & nectarion appellavere, ob suavitatem succi, quam dotem Plinius animadvertit inferius, sect. 91. Hinc nectarites vinum, de quo lib. 14. sect. 19. num. 5.

Sect. XXXIV. 1. *Abrotonum.*] Ἀβρότονον. Galli nunc vocant, Latinos imitati, *Aurone*: aliqui vestiarium custodem, *Gardcrobe*, quod armariis sparsum vestes a tineis vindicet. A Lobelio pingitur mas & femina, duo enim sunt ejus genera, in Observ. pag. 443. Diosc. lib. 3. cap. 29. Ἀβρότονον... πλήρες ἀνθοὺς.... θερείας γεννώμενον, δίδωσι μὲν πόσιν βαρέος, πικρὸν τῇ γεύσει.

2. *Flos aurei.*] Ita Diosc. loc. cit.

3. *Vacuum sponte.*] Hoc est, ut quidem interpretor, semine vacuum, vel sine semine sponte provenit. Causa subjungitur, quoniam cacumine suo se propagat, dum vertex suo pondere delapsus terra excipitur, & radices agit. Libris omnibus adversantur, qui vel *vacuis sponte*, vel, ut Pelicerio placuit in Notis MSS. *vasculis depositum* legunt.

4. *Seritur autem semine.*] Vide Notas & Emendat. num. VIII.

5. *Sic & Adonium.*] In Indice pariter, *De Abrotono: Adonium.* Quid Adonium sit Plinio, satis ex Theophrasti verbis potest colligi, id esse abrotoni genus, quod in turbinibus cadorum, aut testa, viviradice comprehendit, in quem modum Adonidis hortulos pangebant. Sic enim Græcus auctor, lib. 6. hist. cap. 7. de abrotono: Προμοσχεύόμενον ἐν ὀστράκοις, ὥσπερ οἱ Ἀδώνιδος κῆποι. Τοῦ θέρους δὲ σπείρεται, &c. Hic tragice, pro suo more, infeliciter tamen, in Plinium Salmasius invehitur, in Præfat. pag. 100. & 101. errorisque insimulat, quem ut Plinio objiceret, a Dalecampio, quem tamen non laudat, est mutuatus.

6. *Alsiosa.*] Facile læduntur a frigore. Theophr. loc. cit. de abrotono: Τοῦ θέρους δὲ σπείρεται· δυσριγον γὰρ σφόδρα, καὶ ὅλως ἐπίκηρον, ὅπου καὶ ὁ ἥλιος σφόδρα λάμπει.

7. *Rutæ vice.*] Vide Notas & Emend. num. IX.

8. *Leucanthemum.*] Differt ab ea quæ anthemis appellatur, & leucanthemon, lib. 22. sect. 26. De ea nobis nihil compertum.

Sect. XXXV. 1. *Amaracum.*] Diosc. lib. 3. cap. 47. Σάμψυχον... καλεῖται δὲ ὑπὸ Κυζικηνῶν, καὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ ἀμάρακον. Majorana nostra, *la Marjolaine*, vulgus officinarum existimat esse veterum sampsuchum, amaracumve: sed falso errore: σάμψυχον enim, ut cetera argumenta sileam, per terram repit, τὰ ἕρποντα ἐπὶ τῆς γῆς, teste Diosc. Majorana in altum assurgit.

2. *Seritur utroque.*] Theophr. lib. 6. hist. cap. 7. Ὁ δὲ ἀμάρακος ἀμφοτέρως φύεται, καὶ ἀπὸ παρασπάδος, καὶ ἀπὸ σπέρματος.

3. *Vivacius prædictis.*] Abrotono, & adonio.

& alte descendens: ceteris in summa terra leviter hærens. Reliquorum satio autumno fere incipiente, nec non & vere quibusdam locis, quæ umbra gaudent, & aqua, ac fimo.

XXXVI. [1] Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, [2] coloris hysgini, folio spinæ, nec a terra se attollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium vernum radicitus, siccarique ad Lunam triginta diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorumque reges uti hac herba ad vota suscipienda. Eamdem vocari [3] chenomychon, quoniam anseres a primo conspectu ejus expavescant: ab aliis [4] nyctalopa, quoniam e longinquo noctibus fulgeat.

XXXVII. [1] Melilotos ubique nascitur: laudatissima tamen in Attica: ubicumque vero recens nec candicans, & croco quam simillima: quanquam in Italia odoratior candida.

XXXVIII. [1] Florum prima ver nunciantium viola alba. [2] Tepidioribus vero locis etiam hieme emicat. Postea quæ ïon appellatur, & purpurea. [3] Proxime flammea, quæ & phlox vocatur, silvestris dumtaxat. [4] Cyclaminum bis anno, vere & autumno: æstates hiemesque fugit. [5] Seriores supra dictis aliquando narcissus & lilium trans maria: in Italia quidem, [6] ut diximus, post rosam. Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. [7] Est autem hæc silvestrium bulborum flos, aliaque quam quæ [8] dicetur in medicinis. [9] Sequitur œnanthe, [10] melianthum: ex silvestribus heliochrysos. Deinde alterum [11] genus anemones, quæ limonia vocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. [12] Novissima rosa: eademque prima deficit excepta sativa: [13] e ceteris hyacinthus maxime durat, & viola alba, & œnanthe: [14] sed hæc ita, si divulsa crebro prohibeatur in semen abire. Nascitur locis tepidis. Odor idem ei, qui germinantibus uvis, atque inde nomen.

Hyacinthum comitatur [15] fabula duplex, luctum præferens ejus quem Apollo dilexerat, aut ex Ajacis cruore editi, ita discurrentibus venis, ut Græcarum litterarum figura AI legatur inscripta.

[16] Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. [17] Hoc coronare se Magi, si & unguenta sumantur ex auro, [18] quod

NOTÆ.

Sect. XXXVI. 1. *Nyctegretum.*] Νυκτήγρετον, quasi nocturnas agens excubias. Sunt qui hanc esse censeant, quam Chimistæ Lunariam nominant, noctibus cum Luna lucentem: inde nomen, inquit Ruellius, lib. 2. pag. 457.

2. *Coloris hysgini.*] Ita MSS. Reg. Colb. &c. non *ignei.*

3. *Chenomychon.*] Χηνόμυχον, quod anseres χῆνες ea visa in recessus locaque abdita, εἰς τοὺς μυχοὺς, fugiunt.

4. *Nyctalopa.*] Ita MSS. Reg. Colb. Th. tum hoc loco, tum in Indice, non ut olim, *nyctilopa.* Νυκτάλωπας similiter quos Græci vocent, dicemus lib. 28. sect. 47.

Sect. XXXVII. 1. *Melilotos &c.*] Hæc verbis iisdem interpres Oribasii, lib. XI. fol. 205. post Dioscor. lib. 3. cap. 48.

Sect. XXXVIII. 1. *Florum prima.*] Totidem verbis hæc traduntur a Theophrasto, lib. 6. histor. cap. 7. Transscripsit & Athenæus, lib. 15. pag. 680.

2. *Tepidioribus.*] Theophr. loc. cit.

3. *Proxime flammea.*] Flos ille nimirum, quem & φλόγα & φλόγιον appellari diximus sect. 33. Theophr. Ἅμα δὲ τῷ ἴῳ, ἢ μικρότερόν τι ὕστερον τὸ φλόγιον καλούμενον τὸ ἄγριον. Jovis flamma eadem appellatur, lib. 27. Hic Plinium immerito Salmasius carpit, in Solin. pag. 1361.

4. *Cyclaminum.*] Ita MSS. veteres, ipso Pintiano teste. In Reg. 1. Colb. 1. *Cochaminum.* In Reg. 2. *Clyclaminum.* In Thuanæo, *Clilaclaminum.* In editis, insulse *Codiaminum.*

5. *Seriores.... lilium*] Album scilicet, quod λείριον appellavimus, sect. XI. Theophr. lib. 6. histor. cap. 7. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ νάρκισσος, καὶ τὸ λείριον, καὶ τοῦ βολβοῦ κώδιον.

6. *Ut diximus.*] Sect. XI. ubi lilium medio rosarum proventu incipere dicitur.

7. *Est autem hæc.*] Theophrasti oratio ex Athenæo refingenda est, a quo ea transscripta accuratius est, quam in libris nunc editis legitur: Καὶ λείριον, inquit, lib. 15. pag. 680. καὶ οὐκ τῶν τριῶν ἀνεμώνης γένος τὸ καλούμενον ὄρειον, καὶ τὸ τοῦ βολβοῦ κώδιον. *Postea lilium, & ex tribus anemones generibus genus illud, quod montanum vocant, & bulbi codion.* Sed quod sit genus illud anemones, nec se nosse quidem, quod ingenui viri est, palam præ se fert.

8. *Dicetur in medicinis.*] Infra, sect. 94.

9. *Sequitur œnanthe.*] Ea quæ describetur inferius, sect. 95. Theophr. lib. 6. hist. cap. 7. & ex illo Athenæus, loc. cit. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἡ οἰνάνθη, καὶ τὸ μελάνιον, καὶ τῶν ἀγρίων ὅ τε ἑλειόχρυσος, καὶ τῆς ἀνεμώνης ἡ λειμωνία καλουμένη, καὶ τὸ ξίφιον, καὶ ὑάκινθος.

10. *Melianthum.*] Vide Notas & Emend. num. X.

11. *Genus anemones.*] Et hoc hortense, & coronarium: *Anemone*: diversum a silvestribus ac medicis anemones generibus, de quibus sect. 94. Centum & quinquaginta anemones genera in horto Regio vidimus. Hanc Theophrastus λειμωνίαν vocat, quasi pratensem.

12. *Novissima rosa &c.*] Et hæc habet Theophr. loc. cit.

13. *E ceteris hyacinthus &c.*] Theophr. loc. cit.

14. *Sed hæc ita.*] Ita diutissime floret, inquit, si crebro florem vellas auferasque, nec seminescere sinas, nec solum apricum desit: Theophr. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ οἰνάνθη· καὶ γὰρ τοῦτο ἀνθικὸν μέν.... ἐάν τις ἀποκνίζῃ καὶ ἀφαιρῇ τὸ ἄνθος, καὶ μὴ ἐᾷ σπερματοῦσθαι, καὶ ὅταν τόπον εὐήλιον ἔχῃ.

15. *Fabula duplex.*] Alteram describit Ovidius lib. 10. Metam. a vers. 162. ad 220. ubi Hyacinthi pueri, quem Apollo adamarat, in florem sui nominis conversionem enarrat. Alteram, lib. 13. vers. 135. ubi Ajacem in eumdem quoque florem mutatum scribit: in quo

Littera communis mediis pueroque, viroque,
Inscripta est foliis: hæc nominis, illa querelæ.

Nam in illo flore inscripta diphthongus Græca AI, querimoniæ simul index est occisi ab Apolline puerili, dum simul disco luderent: & Ajaci eadem, nominis nota. De Apolline puerum lugente, Ovidius:

Ipe suos gemitus foliis inscribit, & AI AI
Flos habet inscriptum, funestaque littera ducta est.

Prudentius quoque, περὶ στεφάνων, hym. 10. in S. Romanum, vers. 191.

Mox flevit impuratus occisum gravi
Disco, & dicavit florulentum succubam:

Nempe Hyacinthum Apollo. De nomine Ajacis lugubri, ipse Ajax apud Sophoclem:

Αἰαῖ, τίς ἄν ποτ᾽ ᾤεθ᾽ ὧδ᾽ ἐπώνυμον
Τοὐμὸν ξυνοίσειν ὄνομα τοῖς ἐμοῖς κακοῖς;
Νῦν γὰρ πάρεστι καὶ δὶς αἰάζειν ἐμοὶ,
Καὶ τοῖς.

16. *Heliochrysos.*] Theophr. lib. 9. hist. cap. 21. Ἔχει δὲ ὁ ἑλειόχρυσος τὸ μὲν ἄνθος χρυσοειδὲς, φύλλον δὲ λεπτὸν (non λευκὸν) καὶ τὸν καυλὸν δὲ λεπτὸν καὶ σκληρόν. Nomen ei a gemina causa: & ab aureo flore, & a paludibus in quibus oritur. Hanc amaranti nomine Galenus intellexit, nec aliter vocavit. Rura nostra, inquit Ruellius, lib. 3. pag. 604. vocant *Chanesum majus.* Hujus corymbos rustici, ut qui non facile marcescant, ad hibernas reservant coronas. A Dodonæo pingitur, pag. 267. Dicemus de ea iterum sect. 96.

17. *Hoc coronare.*] Theophr. loc. cit. Εὐδοξεῖ δὲ καὶ ἐάν τις τοῦ ἑλειοχρύσου τῷ ἄνθει στεφανῶται, μύρῳ ῥαίνων οὐκ χρυσίου ἀπύρου.

18. *Quod apyron.*] Quod ignem non sit expertum.

apyron vocant, ad gratiam quoque vitæ gloriamque pertinere arbitrantur. Et verni quidem flores hi ſunt.

XXXIX. Sucedunt illis æſtivi, [1] lychnis, & Jovis flos, [2] & alterum genus lilii. [3] Item tiphyon, & amaracus, quem Phrygium cognominant. [4] Sed maxime ſpectabilis pothos. Duo genera hujus: unum, cui flos hyacinthi eſt: alterum candidius, [5] qui fere naſcitur in tumulis, quoniam [6] fortius durat. [7] Et iris æſtate floret. Abeunt & hi, marceſcuntque. Alii rurſus ſubeunt autumno: [8] Tertium genus lilii: & crocum in utroque genere: unum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. [9] Coronarii quidem & ſpinæ flore utuntur: quippe cum ſpinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic eſt trans maria ordo florum. In Italia violis ſuccedit roſa: huic intervenit lilium: roſam cyanus excipit, cyanum amarantus. Nam [10] vincapervinca ſemper viret, [11] in modum lineæ foliis geniculatim circumdata, [12] topiaria herba: Inopiam tamen florum aliquando ſupplet. Hæc a Græcis chamædaphne vocatur.

XL. [1] Vita longiſſima violæ albæ eſt trimatu. Ab eo tempore degenerat. [2] Roſa & quinquennium perfert, nec reciſa, nec aduſta. Illo enim modo juveneſcit. [3] Diximus & terram referre plurimum. [4] Nam & in Ægypto ſine odore hæc omnia: [5] tantumque myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis menſibus antecedit germinatio omnium. Roſaria a Favonio foſſa oportet eſſe, iterumque ſolſtitio: Et id agendum, ut intra id tempus perpurgata ac pura ſint.

XLI. Verum hortis coronamentiſque maxime alvearia & apes conveniunt, res præcipui quæſtus compendiique, cum favit. [1] Harum ergo cauſa oportet ſerere thymum, [2] apiaſtrum, roſam, violas, lilium, cytiſum, fabam, erviliam, [3] cunilam, papaver, conyzam, [4] caſiam, melilotum, [5] meliſſophyllum, cerinthen. [6] Eſt autem cerinthe folio candido, incurvo, cubitalis, capite concavo, mellis ſuccum habente. Horum floris avidiſſimæ ſunt, atque etiam ſinapis, quod miremur, [9] cum olivæ florem ab his non attingi conſtet: ideoque hanc arborem procul eſſe melius ſit: [8] cum aliquas quam proxime ſeri conveniat, quæ & evolantium examina invitent, nec longius abire patiantur. CAP. XII.

XLII. Cornum quoque arborem caveri oportet: [1] flore ejus deguſtato, alvo cita moriuntur. Remedium, ſorba contuſa e melle præbere his, [2] vel urinam hominum, vel

NOTÆ.

Sect. XXXIX. 1. *Lychnis.*] Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 7. Τὰ δὲ θερινὰ μᾶλλον, ἥτε λυχνὶς, καὶ τὸ Διὸς ἄνθος.

2. *Et alterum genus lilii.*] Rubens ſcilicet, quod Græci κρίνον vocant, ut dictum eſt ſect. XI. Candidum enim inter vernos flores ſup. ſect. recenſitum eſt.

3. *Item tiphyon.*] Theophr. loc. cit. & ex eo Athenæus lib. 15. pag. 679. Καὶ τὸ ἴφυον, καὶ ὁ ἀμάρακος ὁ Φρύγιος. In MSS. Reg. & Colb. *Tiphon.* In Indice, *Tiphyon.* In Thuan. *ipyon.* Theophr. ipſe lib. 7. hiſt. cap. 12. τὸ τίφυον ſcripſiſſe videtur. Et lib. 1. de cauſis, cap. 10. τὰ τίφυα. Quid ſit porro tiphyon, neſcit Anguillara, part. 12. pag. 212. neque nos exploratum habemus.

4. *Sed maxime .... potos. Duo genera &c.*] Traduntur hæc quoque a Theophr. lib. 6. hiſtor. cap. 7. Πόθον nos arbitramur eſſe, quem modo florem Conſtantinopolitanum vocant, Galli *Croix de Hieruſalem*, in horto Eyſtettenſi pictum apprime, & apud Dodon. pag. 178.

5. *Qui fere naſcitur in tumulis.*] Forte, *qui fere jacitur in tumulis :* Nam ita Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 7. ᾧ χρῶνται πρὸς τοὺς τάφους. Sic enim legit Athenæus, lib. 15. pag. 679.

6. *Fortius durat.*] Χρονιώτερος, Theophr. *diutius vivit.*

7. *Et iris.*] Theophr. loc. cit. Ἀνθεῖ δὲ καὶ ἡ ἶρις τοῦ θέρους.

8. *Tertium genus lilii.*] Purpureum videlicet, ſive narciſſum, de quo ſuperius ſect. 12. quod Theophraſto lib. 6. hiſt. cap. 6. alterum λειρίου genus eſt, ὁ δὲ νάρκισσος, ἢ τὸ λείριον. Quare rurſum ſecundum lilii genus appellat, cap. 7. Τὸ δὲ λείριον τὸ ἕτερον, καὶ ὁ κρόκος, ὅ τε ὀρεινὸς εὔοσμος, καὶ ὁ ἥμερος· εὐθὺς γὰρ ἀνθοῦσι τοῖς πρώτοις ὕδασι, ſubintellige ex antecedentibus, μετοπώρου.

9. *Coronarii .... & ſpinæ flore.*] Dum ſpinæ florem audis, acanthi duplex genus intellige, de quo lib. 22. ſect. 34. *Brancam Urſinam* vocant. Plinius in indice hujus loci id ſatis perſpicue admonet, cum ea appellat ex ordine, quæ nunc explanat uberius: *Pothi genera duo: Orſinæ genera duo: Vincapervinca*, &c. De ſpina alba dicetur, lib. 24. ſect. 66.

10. *Vincapervinca.*] Retinet in officinis nomen *Pervenche.* Delineatur a Dodonæo, pag. 401. ubi ab eo Clematis daphnoïdes major appellatur. Vidimus in horto Regio.

11. *In modum lineæ.*] Alii, *in modum lini.* Dodonæus, loc. cit. *in modum lauri.* Utrique male. Linea hoc loco eſt, quam formidinem alii in venatione appellitant, vario plumarum nexu diſcolorem, qua terrentur apri, cervique. Hanc, foliorum congerie, plane repræſentat vincapervinca.

12. *Topiaria herba.*] Topiarium intelligitur opus, quod ex arbore, frutice, vel herba, ad decorem componebatur in teſtudines, aut cameras fornicatum: hinc topiariæ dici merentur arbores, vel herbæ, quæ nimirum huic operi, quod flexiles ſunt, & ſuo lentore ſequaces, accommodantur.

Sect. XL. 1. *Vita longiſſima.*] Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 7.

2. *Roſa &c.*] Theophr. loc. cit. Ῥοδωνίας δὲ πέντε τὰ πρὸς τὴν ἀκμὴν μὴ ἐπικαομένης δηλονότι, μηδ᾽ ἐπιτεμνομένης.

3. *Diximus.*] Sect. 10.

4. *Nam in Ægypto.*] Theophr. loc. cit.

5. *Tantumque myrtis.*] Theophr. loc. cit. Cur porro myrtus in Ægypto odoratiſſima ſit, reliquæ inodoratæ gignantur, cauſam idem inveſtigat, lib. 6. de cauſis, cap. 27. pag. 385.

Sect. XLI. 1. *Harum ergo cauſa.*] Traduntur hæc etiam a Varrone, lib. 3. de re ruſt. cap. 9. pag. 320.

2. *Apiaſtrum.*] Hoc eſt, agreſte apium, ἀγριοσέλινον, non meliſſophyllon, de quo mox. Columella, lib. 9. cap. 8. pag. 328. *Sunt qui per initia veris apiaſtrum, atque (ut ille vates ait) trita meliphylla, & cerinthæ ignobile gramen, aliaſque colligant ſimiles herbas, quibus id genus animalium delectatur, & ita alvos perfricent, ut odor & ſuccus vaſis inhæreat.*

3. *Cunilam.*] Sive ſatureiam, de qua lib. 19. ſect. 50.

4. *Caſiam.*] Seu cneorum, de quo ſect. 30.

5. *Meliſſophyllum.*] Quod & apiaſtrum Hyginus vocavit, ſect. 29.

6. *Eſt autem cerinthe.*] Ea eſt quæ cerinthe quorumdam major verſicolore flore appellatur a Cluſio, delineaturque lib. 5. hiſt. rar. plant. pag. clxvij. viſa a nobis in horto Regio. Cave Ruellio credas qui Paſquetam putat eſſe, lib. 2. pag. 446.

7. *Cum olivæ.*] Vide quæ diximus lib. XI. ſect. 8.

8. *Cum aliquas quam proxime.*] Ut palmam, & oleaſtrum. Virgil. lib. 4. Georg. verſ. 20.

Palmaque veſtibulum, aut ingens oleaſter obumbret:
Ut cum prima novi ducent examina reges,
Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus,
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.

Sect. XLII. 1. *Flore ejus deguſtato.*] Et floribus tithymalli, ulmique ſamera deguſtatis, alvi profluvio apes interire Columella prodidit, lib. 9. cap. 13.

2. *Vel urinam &c.*] Sic etiam Hyginus apud Columellam, loc. cit.

boum, [3] aut grana Punici mali, ammineo vino conſperſa. At geniſtas circumferri alveariis gratiſſimum.

XLIII. Mirum eſt dignumque memoratu, de alimentis quod comperi. [7] Hoſtilia vicus alluitur Pado. Hujus inquilini pabulo circa deficiente imponunt navibus alvos, noctibuſque quina millia paſſuum contrario amne naves ſubvehunt. Egreſſæ luce apes paſtæque, ad naves quotidie remeant, mutantes locum, donec pondere ipſo preſſis navibus plenæ alvi intelligantur, revectiſque eximantur mella. * Et in Hiſpania mulis provehunt, ſimili de cauſa.

* CAP. XIII.

XLIV. Tantumque pabulum refert, ut mella quoque venenata fiant. [1] Heracleæ in Ponto, quibuſdam annis pernicioſiſſima exſiſtunt, ab iiſdem apibus facta. Nec dixere auctores, e quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quæ comperimus. Herba eſt ab exitio & jumentorum quidem, ſed præcipue caprarum, appellata [2] ægolethron. Hujus flores concipiunt noxium virus, aquoſo vere marceſcentes. Ita fit, ut non omnibus annis ſentiatur hoc malum. Venenati ſigna ſunt, quod omnino non denſatur, quod color magis rutilus eſt, odor alienus, [3] ſternumenta protinus movens, quod ponderoſius innoxio. Qui edêre, abjiciunt ſe humi, refrigerationem quærentes: [4] nam & ſudore diffluunt. Remedia ſunt multa, quæ [5] ſuis locis dicemus. Sed quoniam ſtatim repræſentari aliqua in tantis inſidiis oportet, [6] mulſum vetus e melle optimo & ruta: ſalſamenta etiam, ſi rejiciantur ſumpta crebro. Certumque eſt id malum [7] per excrementa ad canes etiam pervenire, ſimiliterque torqueri eos. Mulſum tamen ex eo inveteratum, innocuum eſſe conſtat: & feminarum cutem nullo melius emendari cum coſto, ſugillata [8] cum aloë.

XLV. [1] Aliud genus in eodem Ponti ſitu, gente Sannorum, mellis, quod ab inſania, quam gignit, [2] mænomenon vocant. Id exiſtimatur contrahi flore rhododendri, quo ſcatent ſilvæ. Genſque ea, cum ceram in tributa Romanis præſtet, mel (quoniam exitiale eſt) [3] non vendit. Et in Perſide, & in Mauretaniæ Cæſarienſis Gætulia, contermina Maſſæſylis, venenati favi gignuntur: quidamque a parte, quo nihil eſſe fallacius poteſt, niſi quod livore deprehenduntur. Quid ſibi voluiſſe Naturam iis arbitremur inſidiis, ut ab iiſdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis favis? Parum erat genuiſſe rem, in qua venenum facillime daretur: etiamne hoc ipſa in melle tot animalibus dedit? Quid ſibi voluit, niſi ut cautiorem minuſque avidum faceret hominem? [4] non enim & ipſis jam apibus cuſpides dederat, & quidem venenatas? remedio adverſus has utique non differendo. [5] Ergo malvæ ſucco, aut foliorum ederæ perungi ſalutare eſt, vel percuſſos eas bibere. [6] Mirum tamen eſt, venena portantes ore, fingenteſque ipſas non mori: niſi quod illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: ſicut contra ſerpentes [7] Pſyllis Marſiſque inter homines.

CAP. XIV.

XLVI. Aliud in Creta miraculum mellis. [1] Mons eſt Carina IX. M. paſſuum ambitu: intra quod ſpatium muſcæ non reperiuntur, natumque ibi mel nuſquam attingunt. Hoc experimento ſingulare medicamentis eligitur.

XLVII. [1] Alvearia orientem æquinoctialem ſpectare convenit. Aquilonem evitent: nec Favonium minus. [2] Alvos optimas e cortice, ſecundas ferula, tertias vimine. [3] Multi eas & e ſpeculari lapide fecere, ut operantes intus ſpectarent. [4] Circumlini alvos fimo bu-

NOTÆ.

3. *Aut grana Punici.*] Columella, loc. cit. & Palladius, lib. 4. in Martio, tit. 15. pag. 106.

Sect. XLIII. 1. *Hoſtilia.*] Hoſtilia vicus Veronenſium, inquit Tacitus, lib. 3. hiſt. pag. 63. Nunc eſt Ferrarienſis agri, & nomen ſervat: *Oſtiglia.*

Sect. XLIV. 1. *Heracleæ.*] Sic Dioſc. lib. 2. cap. 103. & lib. 2. Εὐπορ. cap. 138. pag. 121.

2. *Ægolethron.*] Quod ſit αἰγῶν ὄλεθρος, caprarum pernicies. D. de Tournefort, in Hiſtoria Academiæ Regiæ Scientiarum, anni 1704. pag. 351. hunc Plinii locum inſigniter laudat; & ægolethron putat eſſe plantam, quam ipſe Chamærhododrendron Ponticam appellat, delineatque pag. 348.

3. *Sternumenta.*] Dioſc. loc. cit.

4. *Nam & ſudore.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Suis locis dicemus.*] Libro 29. ſect. 31. &c.

6. *Mulſum vetus.*] De mulſo & ſalſamentis, concinit Plinio Dioſc. loc. cit. ſed ita ut ſalſamenta vomitione rejiciantur, quæ Plinii quoque mens eſt.

7. *Per excrementa.*] Sic libri vulgati, cum Reg. 1. cod. At Reg. 2. & Chiffl. *per excrementa.* An exſcreationes intelligunt, quas lambere canes ſolent? De excremento ſeu ſtercore, Dioſc. lib. 2. Εὐπορ. cap. 138. accepit. Τὴν ἄφοδον δὲ τῶν φαγόντων τὸ μέλι σύες, ἢ κύνες φαγόντες, τὸ αὐτὸ πάσχουσι.

8. *Cum aloë.*] Sic etiam MSS. Dioſc. loc. cit. *cum ſale*, μετὰ δὲ ἁλὸς, πλιώματα.

Sect. XLV. 1. *Aliud genus.*] De eo melle inſano, vide Diodor. Sicul. lib. 14. pag. 260. Ælianus, lib. 5. hiſt. anim. cap. 42. & auctor libri de Mirab. auſcult. e buxo legi mel iſtud aiunt.

2. *Mænomenon.*] Μαίνομαι Græce *inſanio.*

3. *Non vendit.*] Forte rectius, *non pendit.*

4. *Non enim & ipſis.*] Hoc eſt, quaſi non apes ipſæ haberent, quo lædere poſſent, & hominem eſſe cautiorem cogerent.

5. *Ergo malvæ ſucco.*] Dioſc. lib. 2. Εὐπορ. cap. 121. pag. 116.

6. *Mirum tamen.*] Mirari ſubit, cur apes ipſæ non moriantur, quæ venena portant ore, & venena fingunt.

7. *Pſyllis Marſiſque.*] De quibus dictum eſt lib. 7. ſect. 2.

Sect. XLVI. 1. *Mons eſt Carina.*] Sic MSS. Reg. Colb. 2. &c. Quidam *Carma.* Colb. 1. *Narina.* Forte *Carnia*: cujus nominis montem in Arcadia eſſe auctor eſt Callimachus, hym. in Dian. verſ. 109. Montem Cretæ, melle nobilem, ut Atticæ Hymettum, auctor Geopon. lib. 15. cap. 7. Ἀκρομαμμωδίον vocat.

Sect. XLVII. 1. *Alvearia orientem.*] Deflecti in orientem brumalem præcipit Columella, lib. 9. cap. 7. pag. 315. Palladius quoque, lib. 1. cap. 38. pag. 33.

2. *Alvos optimas.*] Columella, lib. 9. cap. 6. pag. 323. *Igitur ordinatis ſedibus, alvearia fabricanda ſunt pro conditione regionis: ſive illa ferax eſt ſuberis, haud dubitanter utiliſſimas alvos faciemus ex corticibus, quia nec hieme rigent, nec candent æſtate: ſive ferulis exuberat, iis quoque, cum ſint naturæ corticis ſimiles, e quibus commode vaſa texuntur. Si neutrum aderit, opere textorio ſalicibus connectuntur, &c.* Sic etiam Palladius loc. cit. Denique Varro, lib. 3. de re ruſt. cap. 16. pag. 110.

3. *Multi eas.*] Et e vitro, & e cornu laternæ condita alvearia vidimus, lib. XI. ſect. 16.

4. *Circumlini.*] Varro, loc. cit. *Vitiles fimo bubulo oblinunt intus & extra, ne aſperitate abſterreantur.*

bulo utilissimum, operculum a tergo esse [5] ambulatorium, ut proferatur intus, si magna sit alvus, aut sterilis operatio, ne desperatione curam abjiciant: [6] id paulatim reduci, fallente operis incremento. [7] Alvos hieme stramento operiri, crebro suffiri, maxime [8] fimo bubulo. [9] Cognatum hoc iis, innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines: apesque ipsas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius est: papilio pestis major. [10] Tollitur vere, cum maturescit malva, noctu, interlunio, cælo sereno, accensis lucernis ante alvos. In eam flammam sese ingerunt.

XLVIII. [1] Si cibus deesse censeatur apibus, uvas passas siccasve, ficosque tusas, ad fores earum posuisse conveniat. [2] Item lanas tractas madentes passo, aut defruto, aut aqua mulsa. Gallinarum etiam [3] crudas carnes. Quibusdam etiam æstatibus iidem cibi præstandi, cum siccitas continua florum alimentum abstulit. Alvorum, cum mel eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis: aut medias alba vite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut favos lavari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri saluberrimum acetum.

XLIX. [1] Cera fit expressis favis, sed ante purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in novo fictili, aqua favos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturque alia frigida, vasis melle circumlitis. Optima, [2] quæ Punica vocatur. [3] Proxima quam maxime fulva, odorisque mellei, pura, natione autem Pontica, quam constare equidem miror [4] inter venenata mella: [5] deinde Cretica, plurimum enim ex propoli habet, [6] de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quamdam vim medicaminis putatur. [7] Punica fit hoc modo. Ventilatur sub divo sæpius cera fulva. Deinde fervet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. [8] Inde lingulis hauriunt florem, id est, candidissima quæque, transfunduntque in vas, quod exiguum frigidæ habeat. Et rursus marina decoquunt separatim: dein vas ipsum refrigerant. Et cum hæc ter fecere, juncea crate sub dio siccant Sole, Lunaque: hæc enim candorem facit. Sol siccat: & ne liquefaciat, protegunt tenui linteo. Candidissima vero fit post insolationem etiamnum recocta. Punica medicinis utilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admixta rubet. Variosque in colores pigmentis traditur, ad edendas similitudines, & innumeros mortalium usus, [9] parietumque etiam & armorum tutelam. Cetera de melle apibusque in natura earum dicta sunt. Et hortorum quidem omnis fere ratio peracta est.

L. Sequuntur herbæ sponte nascentes, quibus pleræque gentium utuntur in cibis, maxi- CAP. XV.
meque Ægyptus, frugum quidem fertilissima, sed ut prope sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia paucissimas novimus, fraga, [1] tamnum, [2] ruscum, [3] batin marinam, batin hortensiam, quam aliqui asparagum Gallicum vocant. Præter has [4] pastinacam pratensem, [5] lupum salictarium, eaque verius oblectamenta, quam cibos.

NOTÆ.

5. *Ambulatorium.*] Mobile, ut proferatur intus, cum opus, & sic coangustetur alveare, si majus æquo sit, ne in vasto loco & inani despondeant animum. Varro. loc. cit.

6. *Id paulatim reduci.*] Subintellige, utilissimum. Quod autem sequitur, *fallente operis incremento*, simili forma loquendi Seneca usus, lib. 3. Nat. quæst. cap. 27. *Natura parce utitur viribus, dispensatque se incrementis fallentibus.*

7. *Alvos hieme.*] Sic MSS. omnes ubique: sic Varro, & alii, alvos femineo genere pro alveari dixere.

8. *Fimo bubulo.*] Columella, lib. 9. cap. 14. pag. 336.

9. *Cognatum hoc iis &c.*] Columella, loc. cit. & Pallad. lib. 4. in Martio, tit. 15. pag. 107.

10. *Tollitur vere.*] Colum. lib. 9. cap. 14. pag. 338. *Quo tempore florent... si vas æneum simile miliario vespere ponatur inter alvos, & in fundum ejus lumen aliquod demittatur, undique papiliones concurrunt: dumque circa flammulam volitant, aduruntur.* Ita Pallad. lib. 5. in Aprili, tit. 8. pag. 113. Sic porro MSS. omnes: non, ut editi, *Tollitur vero.*

Sect. XLVIII. 1. *Si cibus.*] Varro, lib. 3. de re rust. cap. 16. pag. 110. *Præparandus his cibus, ne tum melle cogantur solo vivere... Igitur ficorum pinguium... in offas prope apponunt... Alii aquam mulsam in vasculis prope ut sit, curant: in qua addunt lanam purpuream, per quam sugant: uno tempore, ne potu nimium impleantur, aut ne incidant in aquam... Alii uvam passam, & ficum cum pinserunt, affundunt sapam &c.* Vide etiam Colum. loc. cit pag. 339.

2. *Item lanas tractas.*] Carminatas, pexas.

3. *Crudas carnes.*] Ita libri vulgati, cum Colb. 1. Rectius forte, cum Reg. 1. 2. Colb. 2. Th. & Chiffl. *nudas carnes*, hoc est, a pelle exutas, ac pingui, ut exhiberi ægris solet.

Sect. XLIX. 1. *Cera fit.*] Eleganter Columella, lib. 9. cap. 16. pag. 344. *Expressæ favorum reliquiæ, posteaquam diligenter aqua dulci perlutæ sunt, in vas æneum conjiciuntur: adjecta deinde aqua liquantur ignibus: quod ubi factum est, cera per stramenta vel juncos defusa colatur: atque iterum similiter de integro coquitur, & in quas quisque volvit formas, aqua prius dejecta, defunditur,*

2. *Quæ Punica.*] Candoris eximii.

3. *Proxima quam.*] Sic Diosc. lib. 2. cap. 105.

4. *Inter venenata mella.*] Quæ in eodem Ponti situ nascuntur, ut dictum est sect. 44. & 45.

5. *Deinde Cretica.*] Diosc. loc. cit.

6. *De qua diximus.*] Libro XI. sect. 6.

7. *Punica fit.*] Hunc fere modum candidissimæ ceræ concinnandæ tradit Diosc. loc. cit.

8. *Inde lingulis.*] Ita MSS. sive, ut editi, *ligulis*, hoc est, cochlearibus.

9. *Parietumque.*] Ad tutelam picturæ, qua parietes, clypeosque, & arma reliqua ornabant, quasi cujusdam tectorii vice, ceræ tenuissimæ crustam coriumve inducere, mos veterum fuit, nunc antiquatus. Cereorum nulla fit mentio.

Sect. L. 1. *Tamnum.*] Ita MSS. omnes, Reg. Colb. Th. Chiffl. tum hoc loco, tum in Indice: non *tanum*, ut editi. Vitis silvestris Dodonæi est, pag. 396. Vitis nigra Matthioli, pag. 1285. cujus fructus uva taminia appellatur. Hæc Martio mense mittit asparagos seu prima germina: quæ digesta in fasciculos venalia circumferunt, & asparagorum more decocta mandunt.

2. *Ruscum.*] Seu myrtum silvestrem, cujus cauliculi quoque incipientes, asparagorum modo in cibo sumuntur, ut dicemus lib. 23. sect. 83.

3. *Batin.*] De ea dicemus lib. 26. sect. 50.

4. *Pastinacam.*] Gallicam, opinor, cui *carotæ* nomen vulgus affinxit, ut diximus lib. 19. sect. 27.

5. *Lupum.*] Lupulum officinæ passim vocant, lupumque salictarium: Galli, *du Houblon.* Pingitur a Dodonæo, pag. 404. Asparagi, seu primi turiones, qui vere erumpunt, mitiores sunt, & in edulia recipiuntur.

LI. In Ægypto nobilissima est [1] colocasia, quam [2] cyamon aliqui vocant. Hanc e Nilo metunt, caule, cum coctus est, [3] araneoso in mandendo: thyrso autem, qui inter folia emicat, spectabili: foliis latissimis, si arboreis comparentur, ad similitudinem eorum [4] quæ personata in nostris amnibus vocamus. Adeoque Nili sui dotibus gaudent, ut implexis colocasiæ foliis in variam speciem vasorum, potare gratissimum habeant. [5] Seritur jam hæc in Italia.

LII. [1] In Ægypto proxima auctoritas cichorio est, quam diximus intubum erraticum. [2] Nascitur post Vergilias. [3] Floret particulatim. [4] Radix ei lenta, quare etiam ad vincula utuntur illa. [5] Anthalium longius a flumine nascitur, mespili magnitudine & rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi. [6] Mandunt igni paratum: mandunt [7] & œtum, cui pauca folia minimaque, verum radix magna. [8] Arachidna quidem & aracos, cum habeant radices ramosas ac multiplices, nec folium, nec herbam ullam, aut quidquam aliud super terram habent. [9] Reliqua vulgarium in cibis apud eos herbarum nomina, [10] condrilla, [11] hypochœris & caucalis, [12] anthriscum, [13] scandix, quæ ab aliis tragopogon vocatur, foliis croco simillimis: [14] parthenium, strychnum, corchorus, [15] & æquinoctio nascens aphace, acinos: [16] epipetron vocant, quæ numquam floret. [17] At e contrario aphace subinde marcescente flore emittit alium, tota hieme, totoque vere, usque in æstatem.

LIII. [1] Multas præterea ignobiles habent: sed maxime celebrant [2] cnicon Italiæ

NOTÆ.

Sect. LI. 1. *Colocasia.*] Quam in Ægypto colocasiam videre Bellonius, & Prosper Alpinus, & ab incolis *Culcas* appellari tradunt, radice prædulci, edulique, non a Pliniana modo descriptione discrepat, sed alterius plane formæ est, quam qualem esse dixere Herodotus, Theophrastus, Dioscorides, aliique. Vide Bellonium, lib. 2. Observ. cap. 19. Alpinum, lib. de plantis Ægypti, cap. 33. pag. 102. Clusium, lib. 4. hist. rar. plant. cap. 50. ex quibus multa Salmasius in suum prægrande volumen Plinianarum Exercit. transtulit, pag. 972. & seqq. Sed neque arum Ægyptium est colocasium istud, seu *Culcas* hodiernum, quanquam ita Salmasio visum est, pag. 975. ut conferenti ea quæ de aro dicta sunt lib. 19. sect. 30. cum icone colocasiæ a prædictis auctoribus delineata, constabit.

2. *Cyamon aliqui.*] Κύαμον, fabam. Sed unde isti hanc colocasiæ appellationem affinxerint, unde hæc nata appellatio, incompertum. Hodierna Ægypti colocasia, & fructu, & flore, & caule, atque adeo similitudine fabæ omni caret. Cave enim fabam Ægyptiam intelligi hic putes, quæ a colocasia diversissima est, uti ex illius descriptione liquet, quam Plinius affert lib. 18. sect. 30.

3. *Araneoso.*] Hoc est, caule filis minutis, cujusmodi aranea sunt, fibrisque nervoso. Diphilus Siphnius, apud Athen. lib. 3. pag. 73. fabæ quoque Ægyptiæ radicem (quam & κολοκάσιον quidam imperite dixere) ἐριώδη ait esse, hoc est, lanosam. Idem de colocasiæ caule Martialis, lib. 13. Epigr. 57. cujus lemma, *Colocasia*:

Niliacum ridebis olus, lanasque sequaces,
Improba cum morsu fila manuque trahes.

Et lib. 8. Epigr. 33.

Lenta minus gracili crescunt colocasia filo.

4. *Quæ personata in nostris amnibus.*] MSS. omnes, Reg. 1. 2. Colb. 1. 2. Th. &c. *quæ personata in nostris manibus.* Forte, *mœnibus*, rectius. Nam personata, de qua lib. 25. sect. 58. in amnibus non nascitur. Salmasius, pag. 970. legit, *quæ per se nata in nostris amnibus notamus*, sed nec scriptis secundis, in quibus *vocamus* legitur: nec oratione satis perspicua: quid enim illud est *per se nata*? Quin statim Nymphæam dicebat, quam probe norat, quam prolixe describit lib. 25. sect. 37. si Nymphæam, ut Salmasius putat, intellexit?

5. *Seritur jam.*] Ipsa colocasia Ægyptiaca, etsi peregrina, alienique cæli ac soli, serebatur olim in Italia. Testis Maro in Ecloga 4. vers. 40.

Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.

Dicit inter acanthos, notissimam tum in hortis herbam colocasia quoque sponte sua nascitura passim, quæ peregrina erat herba. Est & alia vulgaris colocasia, quam Palladius describit in Februario, tit. 24.

Sect. LII. 1. *In Ægypto .... cichorio.*] De quo diximus lib. 19. sect. 40. & lib. 20. sect. 29.

2. *Nascitur.*] Theophr. lib. 7. hist. cap. 10.

3. *Floret &c.*] Theophr. loc. cit.

4. *Radix ei lenta.*] De caule id prodidit Theophr. Ὁ δὲ τοῦ κιχορίου καυλὸς μέγας .... ἔτι δὲ γλισχρὸς καὶ δυσδιαίρετος· διὸ καὶ δεσμῷ χρῶνται.

5. *Anthalium longius.*] In locis arenosis, inquit Theophrastus lib. 4. hist. cap. 10. haud procul a flumine: Ἐν δὲ τοῖς ἀμμώδεσι χωρίοις, ἃ ἐστὶν οὐ πόρρω τοῦ ποταμοῦ, φύεται κατὰ γῆς ὃ καλεῖται Μαλιναθάλλη. Anthalium, ex ἀνὰ & θάλλω, regermino: quam vim habet & Theophrastea vox μαλιναθάλλη, ex μάλα, valde, & ἀναθάλλω, *regermino*. Iisdem notis delineatur a scriptore Græco: Στρογγύλον τῷ σχήματι, μέγεθος δὲ ἡλίκον μέσπιλον, ἀπύρηνον δὲ, ἄφλοιον· φύλλα ἀφίησιν ἀπ᾽ αὐτοῦ ὅμοια κυπείρῳ.

6. *Mandunt igni.*] Theophr. ἕψουσιν ἐν βρύτῳ, *decoquunt in bryto*, quod potionis genus est ex hordeo, inquit Athenæus libro 10. pag. 446. aut ex radicibus, ut Hellanicus, ἐν κτίσεσι.

7. *Et œtum.*] Theophr. lib. 1. hist. cap. XI. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἐν Αἰγύπτῳ καλούμενον οὔϊτον. Hesychius: Οὔϊτον, τὸ ὑπ᾽ ἐνίων οἶτον.

8. *Arachidna.*] Theophr. loco proxime cit. de ἀραχίδνῃ & ἀράκῳ habet plane paria. Herbæ hoc ævo ignotæ.

9. *Reliqua vulgarium.*] Hæc apud Theophr. lib. 7. hist. cap. 7. similiter leguntur.

10. *Condrilla.*] Κονδρίλλη Dioscoridi, lib. 2. cap. 161. Apud Theophr. loco cit. ἀνδρύαλα, pro κανδρύαλα. Nam MSS. Pliniani omnes tum hoc loco, tum in Indice, Reg. Colb. Th. habent *candryala*. Herba est cichorio similis, ob idque καὶ κιχώριον καὶ σέριδα quidam vocarunt, teste Diosc. & agrestis intybi genus esse dixerunt, inquit Oribasii interpres, fol. 201. lib. XI.

11. *Hypochœris &c.*] Ὑποχοιρὶς, καυκαλὶς, Theophrast. loco cit.

12. *Anthriscum.*] Vitiose legitur apud Theophr. ἐνθρυσκον. Hesychius: ἄνθρισκον, λάχανον ἔχον ἄνθος ὡς ἄνηθον. Auctor Etymolog. Ἄνθρισκα, ἄγρια λάχανα τὰ παραπλήσια ἀνήθοις. Folio hæc similitudo constat, non umbella, aut semine.

13. *Scandix.*] Theophr. lib. 7. hist. cap. 8. Σκάνδιξ. Et cap. 7. Κόμη, ἣν τραγοπώγωνα καλοῦσιν, ὃ τὴν μὲν ῥίζαν ἔχει μακρὰν καὶ γλυκεῖαν, τὰ δὲ φύλλα τῷ κρόκῳ ὅμοια, &c.

14. *Parthenium &c.*] Παρθένιον, στρύχνον, κόρχορος. Theophrast. lib. 7. hist. cap. 7.

15. *Et æquinoctio.*] Primis post æquinoctium imbribus germinationem fieri, ἀφάκης, καὶ τοῦ κύωπος, scribit Theophr. lib. 7. hist. cap. 8. ubi κύνωπος Turnebus ait legendum. In MSS. Reg. 2. Colb. Th. Chiffl. tum hoc loco, tum in Indice, *acypos*. Tamen iidem inferius, sect. 101. *acinon* vocant. Et Reg. 1. qui codex est optimæ notæ, hoc loco, sic habet: *aphace, acino, epipetron vocant, &c.* In eo Theophrasti loco ἐχινόπους legit Salmasius in Solin. pag. 1292. Sed diversam echinopoda ab acino puto. Aphace hæc Theophrastea, ex olerum genere est, & intubaceorum, soli Ægypto cognita. De acino dicemus sect. 101. ubi de cognatarum simul herbarum, batis, colocasiæ, anthalii, strychni, corchori, medicinis agetur.

16. *Epipetron.*] Theophr. lib. 7. hist. cap. 8. Ἔνια δὲ καὶ ὅλως ἀνανθεῖ, καθάπερ καὶ τὸ ἐπίπετρον. Meminere hujus & alii: Arist. lib. 4. de part. anim. cap. 5. Galenus, lib. 4. Meth. med. cap. 5. Hesychius, aliique.

17. *At e contrario.*] Theophr. lib. 7. hist. cap. 8. & cap. XI. totidem verbis.

Sect. LIII. 1. *Multas præterea .... habent.*] Ægyptii nimirum.

2. *Cnicon.*] De qua Theophr. lib. 6. hist. cap. 4. Τῆς κνήκου δύο γένη, &c. Alii κνίκον scribunt, Galenus, Aristoteles, ceteri, præter Hesychium. Cnicus sativus, seu Carthamum officinarum a Clusio pingitur, libro 5. pag. clij. cnici vulgaris nomine. In horto Regio vidimus. Galli vo-

ignotam, ipſis autem oleo, non cibo gratam. [3] Hoc faciunt e ſemine ejus. Differentia prima, ſilveſtris & ſativæ. Silveſtrium duæ ſpecies : [4] Una mitior eſt, ſimili caule, [5] tamen rigido : [6] itaque & colu antiquæ mulieres utebantur ex illis : quare quidam [7] atractylida vocant. [8] Semen ejus candidum & grande, amarum. [9] Altera hirſutior, [10] toroſiore caule, [11] & qui pæne humi ſerpat, minuto ſemine. [12] Aculeatarum generis hæc eſt : quoniam diſtinguenda ſunt & genera.

LIV. Ergo quædam herbarum ſpinoſæ ſunt, quædam ſine ſpinis. Spinoſarum multæ ſpecies. [1] In totum ſpina eſt aſparagus, [2] ſcorpio : nullum enim folium habet. [3] Quædam ſpinoſa, foliata ſunt, ut carduus, eryngion, [4] glycyrrhiza, urtica. Iis enim omnibus foliis ineſt aculeata mordacitas. [5] Aliqua & ſecundum ſpinam habent folium, ut tribulus, & ononis. [6] Quædam in folio habent & in caule, [7] ut pheos, quod aliqui ſtœben appellavere. [8] Hippophaës ſpinis geniculatum : [9] tribulo proprietas, quod & fructum ſpinoſum habet.

LV. Ex omnibus his generibus [1] urtica maxime noſcitur, [2] acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, ſæpe altior binis cubitis. Plures ejus differentiæ : Silveſtris, quam & feminam vocant : mitiorque. Et in ſilveſtri, [3] quæ dicitur cania, acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis. Quæ vero etiam odorem fundit, Herculanea vocatur. Semen omnibus copioſum, nigrum. Mirum ſine ullis ſpinarum aculeis lanuginem ipſam eſſe noxiam, & tactu tantum leni pruritum, [4] puſulaſque confeſtim aduſto ſimiles exſiſtere. Notum eſt & remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipſa herba gignitur, nec niſi Solibus roborata. Incipiens quidem ipſa naſci vere, non ingrato, multis etiam religioſo in cibo eſt, ad pellendos totius anni morbos. Silveſtrium quoque radix omnem carnem teneriorem facit, ſimulque cocta innoxia eſt. Morſu carens, [5] lamium vocatur. [6] De ſcorpione dicemus inter medicas.

LVI. [1] Carduus & folia & caules ſpinoſæ lanuginis habet. Item acorna, leucacanthos, chalceos, cnicos, polyacanthos, onopyxos, helxine, ſcolymos. Chamæleon in foliis non habet aculeos. [2] Eſt & illa differentia, quod quædam in iis multicaulia ramoſaque ſunt, ut carduus. Uno autem caule, nec ramoſum, cnicos. Quædam cacumine CAP. XVI.

NOTÆ.

cant, *Saffran baſtard, ou Graine de Perroquet.*

3. *Hoc faciunt.*] Oleum videlicet.

4. *Una mitior eſt.*] Atractylis ea eſt, a Dodonæo delineata, pag. 724. & a Lobelio in Obſerv. pag. 483. Græcis ἀτρακτυλὶς, & κνῖκος ἀγρία, ut Aëtio, Heſychio & Galeno, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 161. Cnico, ſativæ ſcilicet, ſimilem dicit Dioſc. lib. 3. cap. 140. Viſa a nobis in horto Regio.

5. *Tamen rigido.*] Hoc eſt, erecto, ſive rectiore : ὀρθοκαυλότερον dixit Theophraſtus.

6. *Itaque & colu.*] Theophr. loc. cit. Διὸ καὶ πηνίοις ἔνιαι τῶν ἀρχαίων ἐχρῶντο γυναικῶν. Πήνιον & ἄτρακτος colum interdum ſonant.

7. *Atractylida.*] Scholiaſtes Theocriti ad verſ. 52. Idyll. 4. Ἀτρακτυλὶς, εἶδος βοτάνης, ἢ ἀκάνθης· εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ τὰς ἀγροικῶν γυναῖκας ἀτράκτους ποιεῖν ἐξ αὐτῶν.

8. *Semen ejus.*] Fructus : καρπὸν δὲ ἔχει μέλανα καὶ μέγαν, καὶ πικρόν. Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 4. verius.

9. *Altera hirſutior.*] Altera Dodonæi atractylis, ſeu carduus benedictus, pag. 725. a Lobelio item delineatus, pag. 484. *Chardon benit.*

10. *Toroſiore.*] Craſſiore, pinguiore.

11. *Et qui pæne humi.*] Theophr. loc. cit. τρόπον τινὰ ἐπιγειόκαυλος.

12. *Aculeatarum.*] Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 3. Καὶ ὁ κνῆκος τήν γε φύσιν ἀκανθώδη ἔχει. Sic etiam Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 161.

Sect. LIV. 1. *In totum ſpina.*] Quæ tantum ſpinas pro foliis habent, ſimpliciter ἀκάνθας vocat Theophraſt. lib. 6. hiſt. cap. 1. Τὰ μὲν ἁπλῶς εἰσὶν ἄκανθαι, καθάπερ ἀσπάραγος καὶ σκόρπιος· οὐδὲ γὰρ ἔχουσι φύλλον οὐδὲν παρὰ τὴν ἄκανθαν. Quod iterum cap. 3. repetit. De Ravennate aſparago Martialis, lib. 13. Epigr. 21.

Mollis in æquorea quæ crevit ſpina Ravenna.

2. *Scorpio.*] De eo dicemus lib. 22. ſect. 17.

3. *Quædam ſpinoſa, foliata.*] Hoc eſt, quædam folia habent ſpinis aculeata : φυλλάκανθα ea vocantur a Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 3. adducente σκόλυμον carduum in exemplum : ἠρύγγιον & κνῆκον, cap. 1.

4. *Glycyrrhiza.*] Vide quæ de ea dicturi ſumus lib. 22. ſect. 10.

5. *Aliqua & ſecundum.*] Theophr. lib. 6. hiſtor. cap. 3. παρὰ τὴν ἄκανθαν ἔχοντα φύλλον, juxta aculeum folium gerunt.

6. *Quædam in folio.*] Theophr. loc. cit. Ὅτι φλέως, καὶ ὁ τρίβολος, καὶ ἡ κάππαρις, ἴδιον ἔχει, τὸ μὴ μόνον τὴν ἐκ τῶν καυλῶν ἄκανθαν ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τὸ φύλλον ἐπακανθίζον. *Phleos, tribulus, cappariſque, peculiare hoc habent, ut non ſolum caulem aculeatum, ſed etiam folium hiſpidum habeant.* Et cap. 1. ἡ ὄνωνις, καὶ ὁ τρίβολος, καὶ ὁ φλέως, ὃ δή τινες καλοῦσι στοιβήν.

7. *Ut pheos.*] Ita libri omnes, etiam MSS. tum hoc loco, tum in Indice. Theophraſto nihilominus, φλέως. Sed eidem, lib. 6. hiſtor. cap. 5. ἱππόφεως, quæ & ipſa στοιβὴ nuncupatur.

8. *Hippophaës.*] In MSS. *hippophes.* Græcis, ἱπποφυὲς, ἱπποφανὲς, ἱπποφαὲς, & ἱππόφεως promiſcue dicitur. Vide lib. 22. ſect. 14. & Dioſc. in Nothis, pag. 474.

9. *Tribulo proprietas.*] Theophraſt. lib. 6. hiſt. cap. 4. Ὁ δὲ τρίβολος ἴδιον ἔχει, διότι περικαρπιάκανθός ἐστι. *Id vero tribulus peculiare habet, quod fructus integumentum ſpinoſum ſive aculeatum habet.* In MSS. *tributo*, pro *tribulo.*

Sect. LV. 1. *Urtica.*] *De l'Ortie :* cui cognatam minorem novimus, *l'Ortie grieſche.*

2. *Acetabulis.*] Vaſculis quibuſdam, quibus ſemen & lanugo continentur, quæ acetabuli ſpeciem repræſentant.

3. *Quæ dicitur cania.*] Ita MSS. omnes. Sunt qui *canina* legi malint.

4. *Puſulaſque.*] Sic libri omnes MSS. non *puſtulas.* Celſus, lib. 5. cap. 28. *Puſtularum plura genera ſunt. Nam modo circa totum corpus, partemve, aſpredo quædam fit ſimilis his puſtulis, quæ ex urtica, vel ex ſudore naſcuntur :* ἐξανθήματα *Græci vocant : eaque modo rubent, modo colorem cutis non excedunt. Nonnumquam plures ſimiles varis oriuntur, nonnumquam majores puſtulæ, lividæ, aut pallidæ, aut nigræ, aut aliter naturali colore mutato : ſubeſtque his humor. Ubi hæ ruptæ ſunt, infra quaſi exhulcerata caro apparet :* φλύκταιναι *Græce nominantur. Fiunt vel ex frigore, vel ex igni ; vel ex medicamentis.* Gallis, *des puſtules, des ampoules, des élevures.*

5. *Lamium vocatur.*] Sive urtica iners, cujus triplex genus a Dodonæo depingitur, pag. 135. viſum a nobis in horto Regio : *Ortie morte.* Galeopſis eſt Dioſcoridi, lib. 4. cap. 95.

6. *De ſcorpione dicemus.*] Libro 22. ſect. 17.

Sect. LVI. 1. *Carduus.*] Theophraſto σκόλυμος eſt, eadem recenſenti, lib. 6. hiſtor. cap. 3. Σκόλυμος, ἄκορνα, λευκάκανθος, χάλκειος, κνῆκος, πολυάκανθος, ὀνόπυξος, ἰξίνη, χαμαιλέων. πλὴν οὗτος οὐ φυλλάκανθος.

2. *Eſt & illa.*] Traduntur hæc quoque a Theophraſto, loco cit. ſed mutilum ſcriptoris Græci locum ante nos alii agnovere.

tantum ſpinoſa ſunt, [3] ut eryngium. [4] Quædam æſtate florent, ut tetralix, & helxine. [5] Scolymus quoque floret ſero & diu. [6] Acorna colore tantum rufo diſtinguitur, & pinguiore ſucco. [7] Idem erat atractylis quoque, niſi candidior eſſet, [8] & niſi ſanguineum ſuccum funderet. [9] Qua de cauſa phonos vocatur a quibuſdam, odore etiam gravis, ſero matureſcente ſemine, nec ante autumnum: quanquam id de omnibus ſpinoſis dici poteſt. Verum omnia hæc & ſemine & radice naſci poſſunt. Scolymus carduorum generis ab iis diſtat, quod radix ejus [10] veſcendo eſt decocta. [11] Mirum, quod ſine intervallo tota æſtate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei areſcente folio deſinunt pungere. [12] Helxine rara viſu eſt, neque in omnibus terris: eſt [13] a radice folioſa, ex qua media veluti malum extuberat, contectum ſua fronde. Hujus vertex ſummus lacrymam continet jucundi ſaporis, [14] acanthicen maſtichen appellatam.

LVII. [1] Et cactos quoque in Sicilia tantum naſcitur, ſuæ proprietatis & ipſe: in terra ſerpunt caules, a radice emiſſi, lato folio & ſpinoſo. [2] Caules vocant cactos: nec faſtidiunt in cibis, inveteratos quoque. [3] Unum caulem rectum habent, quem vocant pternica, ejuſdem ſuavitatis, ſed [4] vetuſtatis impatientem. [5] Semen ei lanuginis, quam pappon vocant: quo detracto & cortice, teneritas ſimilis cerebro palmæ eſt: [6] vocant aſcalian.

LVIII. [1] Tribulus non niſi in paluſtribus naſcitur, dira res alibi, juxta Nilum & Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in vadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. [2] At in reliquo orbe genera duo: [3] uni cicerculæ folia, [4] alteri aculeata. [5] Hic & ſerius floret, magiſque ſepta obſidet villarum. [6] Semen ei rotundius, nigrum, in ſiliqua: [7] alteri arenaceum. [8] Spinoſorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim ſpinas habet, [9] appoſito folio rutæ ſimili, toto caule foliata in modum coronæ: [10] ſequitur a frugibus, aratro inimica, [11] vivaxque præcipue.

LIX. [1] Aculeatarum caules aliquarum per terram ſerpunt, ut ejus quam [2] corono-

NOTÆ.

3. *Ut eryngium.*] MSS. *ut erynge.* Theophr. non eryngium in exemplum affert, ſed rutrum, herbam incognitam: loc. cit. Ἔνια δὲ ἄνωθεν ἔχει ἐξ ἄκρου (ἀποφύσεις,) καθάπερ τὸ ῥύτρον. Eryngium campeſtre pingit Dodonæus, pag. 718. Nos *Chardon Roland* dicimus.

4. *Quædam æſtate.*] Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 3. Ἔνια δὲ καὶ τοῦ θέρους, ὥσπερ ἡ τετράλιξ ὑπό τινων καλουμένη, καὶ ἡ ἰξίνη.

5. *Scolymus quoque.*] Theophr. loc. cit. Εὐανθὴς γὰρ ὁ σκόλυμος, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον.

6. *Acorna colore.*] Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 4. Acorna, inquit, quoad figuram cnico ſativo ſimilis eſt, colore flavicans, ſucco pinguis. Ἡ δ' ἄκορνα περιφερὴς ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κατὰ τὴν πρόσοψιν τῇ κνήκῳ τῇ ἡμέρᾳ· Χρῶμα δ' ἐπίξανθον ἔχει, καὶ λιπαρὸν χυλόν. Heſychius: Ἀκορνά, ἀκανθῶδες φυτόν. In Illyrico reperiri ſcribit Anguillara, part. 8. pag. 146.

7. *Idem erat.*] Sic Virgilius, *Laurus erat.* Similis eſſet, inquit, acornæ atractylis, niſi candore antecelleret. Et idem tradit Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 4.

8. *Et niſi ſanguineum.*] Theophraſt. loc. cit. ait decerpta folia, & carni admota, ſanguineum ſuccum effundere, αἱματώδη ποιεῖ τὸν χυλὸν, τῇ σαρκὶ προσφερόμενον. Idcirco & ἀνδρόσαιμον dictam a veteribus ſcribit Aëtius, lib. 1.

9. *Qua de cauſa.*] Theophraſt. loc. cit. Διὸ καὶ φόνον ἔνιοι καλοῦσι τὴν ἄκανθαν ταύτην. Eſt enim φόνος Græcis ſanguis effuſus.

10. *Veſcendo eſt decocta.*] Etiam & cruda, τὴν ῥίζαν ἐδώδιμον ἔχει καὶ ἑφθὴν, καὶ ὠμὴν, inquit Theophr. De hoc ſcolymo diximus libro 20. ſect. 99. Non eſt is ſane articactus noſter: quis enim radicem hujus edulem dixit?

11. *Mirum quod ſine.*] Theophr. loc. cit.

12. *Helxine rara.*] Quæ Theophraſto ἰξίνη dicitur, ubique Plinio helxine eſt. Ἡ ἰξίνη, inquit ille, οὐ φύεται πολλαχοῦ. Contra permutatis vocibus, ut facere vulgus ſolet, quæ helxine ab omnibus ſive perdicium appellatur, eadem ixine agria ab Apuleïo nominatur, cap. 81. Diverſa hæc porro ab ea de qua dicemus lib. ſeq. ſect. 19.

13. *A radice folioſa.*] Theophr. loc. cit. Ῥιζόφυλλον δέ ἐστιν· ἀπὸ δὲ τῆς ῥίζης μέσης ὁ σπερματικὸς ἄκανθος ἐπιπέφυκεν, ὥσπερ μῆλον ἐν μάλα ἐπικεκρυμμένον ἐπὶ τῶν φύλλων.

14. *Acanthicen.*] Ἀκανθικὴν μαστίχην, quaſi ſpinalem maſticham, inquit Gaza.

Sect. LVII. 1. *Et cactos.*] Ad verbum leguntur hæc apud Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 4. quæ tranſſcripſit etiam Athenæus, lib. 2. pag. 70. Ἡ δὲ κάκτος καλουμένη περὶ Σικελίαν μόνον, &c. In Indice, *Ectacus*, ſive *cactus.* Forte idem cum cinara, ſeu articacto noſtro, cujus edulis eſt globus foliorum cum ſtipitis medulla ſumma, uti indicavimus libro ſup. ſect. 99. Phanias quoque apud Athen. loc. cit. peculiarem Siciliæ cactum facit: κάκτος Σικελική. In Græcia reperiri Theophraſtus negat.

2. *Caules vocant.*] Theophr. loc. cit. cactos vocari ſimiliter tradit, in cibis gratos, ſi decorticentur, nonnihil ſubamaros, muria condiri & inveterari.

3. *Unum caulem.*] Theophr. Ἕτερον δὲ καυλὸν ὀρθὸν ἀφίησιν, ὃν καλοῦσι πτέρνικα.

4. *Vetuſtatis.*] Qui ſale, ut ceteri, condiri nequeat.

5. *Semen ei.*] Hæc Theophraſtus ad verbum, loc. cit.

6. *Vocant aſcalian.*] Theophr. Καλοῦσι δὲ αὐτὸ ἀσκαλίαν.

Sect. LVIII. 1. *Tribulus nonniſi.*] Hæc tribuli paluſtris deſcriptio pariter Theophraſti eſt, lib. 4. cap. XI. Ὁ δὲ τρίβολος αὐτὸς ἐν τῷ ὕδατι νεύει εἰς βυθόν· τὸ δὲ φύλλον ἐστὶ πλατὺ, περιφερὲς τῷ τῆς πτελέας, μίσχον δὲ ἔχει σφόδρα μακρόν.

2. *At in reliquo.*] Hæc deinceps ſunt apud Theophr. lib. 6. hiſt. cap. 5.

3. *Uni cicerculæ.*] Hoc eſt, ciceris exigui, ut diximus lib. 19. ſect. 61. Theophr. loc. cit. Τὸ μὲν γὰρ ἔχει φύλλον ἐρεβινθῶδες. Tribulus terreſtris eſt Cluſii, lib. 6. rarior. Plant. pag. cxlj. & Dodonæi, cap. 547.

4. *Alteri aculeata.*] Quem idcirco φυλλάκανθον vocat. Magnam hic habet affinitatem cum tribulo Dioſcoridis, lib. 4. cap. 15.

5. *Hic & ſerius.*] Theophraſt. loc. cit. Dioſcorides item, loc. cit.

6. *Semen ei.*] Theophr. loc. cit.

7. *Alteri arenaceum.*] Σησαμῶδες dixit Theophr. ſeſamæ vicinum. Eſt fortaſſis ei tribulo, ob formam σησαμῶδες, ob duritiam idem ἀμμῶδες.

8. *Spinoſorum .... ononis.*] Græcis ὀνωνίς: de qua quæ hic referuntur, apud Theophr. ſunt, lib. 6. hiſt. cap. 5. Dioſcoridi, lib. 3. cap. 21. Ἀνωνὶς, οἱ δὲ ὀνωνίδα καλοῦσι. Herbariis nunc Reſta bovis, *Arreſte-bœuf*, quod in opere boves ſubinde ſiſtat, nominatur: fruſtra negante Anguillara, part. 8. pag. 147. Delineatur a Dodonæo, pag. 731.

9. *Appoſito folio.*] Appoſitumque ſpinis folium habet rutæ ſimile, ἐστι πτορθάκανθον, ... φύλλον ἔχει πηγανῶδες, παραπεφυκὸς παρ' ὅλον τὸν καυλὸν, ὥσπερ στεφάνου τὴν ὅλην εἶναι μορφὴν διαλαμβανομένην ὑπ' ἀλλήλων. *Ramis aculeigera eſt, ... folio rutæ ſimilis, ſed per totum appoſito caulem, ut veluti coronam ex intervallis tota ſpecies repræſentet.*

10. *Sequitur a frugibus.*] Poſt fruges in ſegetibus atque cultis ſponte naſcitur, &c. Theophr. loc. cit.

11. *Vivaxque præcipue.*] Theophr. loc. cit. Καὶ ἔτι δυσώλεθρος, difficile tota evellitur, exſcinditurve.

Sect. LIX. 1. *Per terram ſerpunt.*] Hoc eſt, ut ipſe ait lib. 18. ſect. 10. earum caules per terram ſparguntur, ſi non habeant adminiculum, ut piſa. Hæc apud Theophraſtum non exſtant.

2. *Coronopum.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 158. Κορωνόπους περιμήκης βοτάνιον κατὰ τοῦ ἐδάφους ἐστρωμένον, *herbula humi*

pum vocant. [3] E diverso stant, anchusa inficiendo ligno cerisque radice apta: & e mitioribus [4] anthemis, & phyllanthes, & anemone, & aphace. [5] Caule foliato est & crepis, & lotos.

LX. [1] Differentia foliorum & hic, quæ in arboribus, brevitate pediculi ac longitudine, angustiis ipsius folii, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. [2] Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacæ, onochili. * [3] Multis inter hæc æterna folia, sicut quibusdam arborum: in primisque heliotropio, adianto, polio. * CAP. XVII.

LXI. [1] Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est [2] cynops, [3] alopecuros, stelephuros, (quam quidam ortygem vocant, alii plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas:) [4] thryallis. Ex iis alopecuros spicam habet mollem, & lanuginem densam, non dissimilem vulpium caudis, unde ei & nomen. [5] Proxima est ei & stelephuros, nisi quod ilia particulatim floret. Cichorion, & similia, circa terram folia habent, germinantibus ab radice [6] post Vergilias.

LXII. [1] Perdicium & aliæ gentes, quam Ægyptii, edunt: nomen dedit avis, id maxime eruens. Crassas plurimasque habet radices. Item [2] ornithogale, caule tenero, candido, semipedali radice, bulbosa, molli, [3] tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte.

LXIII. [1] Mirum, loton herbam, & ægilopa, nonnisi post annum e semine suo nasci. [2] Mira & anthemidis natura, quod a summo flore incipit: cum ceteræ omnes, quæ particulatim florent, ab ima sui parte incipiant.

LXIV. [1] Notabile & in lappa, quæ adhærescit, quoniam in ipsa flos nascitur, non evidens, sed intus occultus, [2] & intra seminat, velut animalia, quæ in se pariunt. Circa Opuntem [3] Opuntia est herba, etiam homini dulcis. [4] Mirumque e folio ejus radicem fieri, ac sic eam nasci.

LXV. [1] Iasione unum folium habet, sed ita implicatum, ut plura videantur. [2] Condrylla amara est, & acris in radice succi. [3] Amara & aphace, [4] & quæ picris nominatur, & ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo imposuit.

NOTÆ.

strata. Ea est quam nostri Cornu Cervi vocant, *Corne de Cerf*, ut placere video Scaligero, in lib. 2. Theophr. de causis plant. cap. 8. pag. 117. aliisque omnibus. Pingitur a Dodonæo, pag. 110. In multis Italiæ locis *Herba stella* dici auctor est Anguillara, part. 7. pag. 115.

3. *E diverso stant.*] Per terram non serpit istarum caulis, anchusæ, anthemidis, &c. De anchusa dicetur libro seq. sect. 23.

4. *Anthemis*, &c.] Græcis, ἀνθεμὶς, φυλλανθὲς, ἀφάκη. De anthemide, libro seq. sect. 26. Φυλλανθὲς Gaza frondifloram reddidit: Jacea nigra Dodonæi est pag. 124. Ἀφάκην esse eam, quam rura nostra agrestem viciam vocant, scribit Ruellius, lib. 2. pag. 395. Ἀνεμώνην, ob floris præstantiam, & pulcritudinem Passiflorem appellari, *Passe-fleur*, pag. 428. Diversa hæc ab aphace intubacea est, de qua superius, sect. 52.

5. *Caule foliato.*] Vide Notas & Emend. num. XI. Crepis inter ignotas herbas censetur.

Sect. LX. 1. *Differentia.*] Theophr. lib. 7. hist. cap. 9.

2. *Diuturnior.*] Theophr. loc. cit. de ὠκίμῳ, ἡλιοτροπίῳ, κιχωρίῳ. De ἀφάκῃ, & ὀνοχίλει, cap. 10.

3. *Multis inter hæc.*] Sic Theophr. lib. 7. hist. cap. 10. Ἀείφυλλα τῶν τοιούτων ἐστὶν ἔνια, καθάπερ τὸ πόλιον, καὶ τὸ ἡλιοτρόπιον, καὶ τὸ ἀδίαντον.

Sect. LXI. 1. *Aliud rursus.*] Theophrasto, loc. cit. Σταχυώδη μὲν οὖν ἐστιν, ὅτε χήνων (alii κύνωψ) ὑπό τινων καλούμενος, τελείους ἔχων ἰδέας ἐν ἑαυτῷ· καὶ ὁ ἀλωπέκουρος, καὶ ὁ στελέφουρος, ὑπ' ἐνίων δὲ ἀρνόγλωσσον, τῶν δὲ ὄρτυξ καλούμενος. Παρόμοιον δὲ τούτῳ τρόπον τινὰ καὶ ἡ θρυαλλίς.

2. *Cynops.*] In MSS. *stanyps*. In Indice *stanyopos*. Theophrasti codices hac parte vitiati. Quia sub eo nomine ignota est hæc herba nobis, auspicato nihil geri potest.

3. *Alopecuros.*] Quasi caudam vulpinam dixeris, *Queuë de renard.* Pingitur a Dodonæo, pag. 532. Rura caudati frumenti nomine norunt.

4. *Thryallis.*] Hæc θρυαλλὶς spicata, omnino pimpinella sanguisorba Dodonæi est, pag. 105. *La Pimprenelle.*

5. *Proxima est ei.*] Theophr. loc. cit. Ὅμοιος δὲ τούτῳ καὶ ὁ στελέφουρος. πλὴν οὐχ ὥσπερ ἐκεῖνος ἀνθεῖ κατὰ μέρος, ἀλλὰ δι' ὅλου τοῦ στάχυος, ὥσπερ ὁ πυρός. *Huic plantago similis est, nisi quod florem non quemadmodum illa particulatim edit, sed per totam spicam, tritici modo.*

6. *Post Vergilias.*] Post Vergiliarum exortum, de quo lib. 18. sect. 66.

Sect. LXII. 1. *Perdicium.*] Theophrastus de perdicio hoc solum tradit: crassas id habere radices, pluresque quam folia: nomen ei ea re esse, quod perdices ad id se volutent, terramque suffodiant. De hoc perdicio dicitur iterum lib. 22. sect. 19. Diversum illud a Celsi perdicio, de quo sect. 104. hujusce libri.

2. *Ornithogale.*] Hæc totidem verbis Diosc. lib. 2. cap. 174. Ὀρνιθόγαλον καυλίον ἐστὶ, &c. Depingitur a Dodonæo, pag. 221. Est in horto Regio. Tota nasci Italia tradit Anguillara, part. 7. pag. 117.

3. *Tribus aut quatuor.*] Tribus aut quatuor in cacumine mollibus agnatis, seu propaginibus, unde flores prodeunt: ἄνω παραφυάδας ἔχον τρεῖς ἢ τέσσαρας ἁπαλὰς, ἀφ' ὧν ἄνθη, &c. Diosc. loc. Potest & Plinii locus accipi, de bulbis minoribus, qui majori adnascuntur.

Sect. LXIII. 1. *Mirum, loton.*] Sic Theophr. lib. 7. hist. cap. 12. καθάπερ τὸν αἰγίλωπά φασι, καὶ τὸν λωτόν. Ægilops bulbi genus est, cujus facta jam superius mentio, lib. 19. sect. 30.

2. *Mira & anthemidis.*] Theophr. lib. 7. hist. cap. 13.

Sect. LXIV. 1. *Notabile & in lappa.*] Theophr. lib. 7. hist. cap. 14. Lappa, Græcis ἀπαρίνη: nostris, *de la Bardane, du Glouteron.* Contactu vestibus adhærescit, quare φιλάνθρωπος ab Aëtio appellatur. A Dodonæo pingitur, pag. 38.

2. *Et intra seminat.*] Vide Notas & Emend. num. XII.

3. *Opuntia.*] Hanc depictam egregie vide in Eystettensi horto. Habet hæc Theophr. lib. 1. hist. cap. 12.

4. *Mirumque.*] Quod & de ficu Indica, quæ est in Eystettensi horto, narrant ii qui in eo opere ejus horti plantas αὐτόπται testes descripserunt. De ficu Indica hoc ipsum Plinius admonuit, lib. 13. sect. XI. De Euphorbio quoque narrant hodierni Herbarii. Vide Dodon. pag. 375.

Sect. LXV. 1. *Iasione.*] Theophr. lib. 1. hist. pag. 21. Ἔνια δὲ μονόφυλλα φύεται, διαγραφὴν ἔχοντα μόνον τῶν πλειόνων ὥσπερ τὸ τῆς ἰασιώνης. Florem iasiones ait unico constare folio, sed similitudinem plurium foliorum in ambitu ostendere: est enim, ut lilium, fere calathi figura. Vulgo Campanulas vocant, *Clochettes.* Vide quæ dicturi sumus lib. 22. sect. 39.

2. *Condrylla.*] Quæ intybi agrestis genus est, ut diximus sect. 52. Theophr. lib. 7. hist. cap. XI. Ἡ χονδρύλλα.... ἄβρωτος, καὶ ἐν τῇ ῥίζῃ δριμὺν ὀπὸν ἔχει καὶ πολύν.

3. *Amara.*] Theophr. loc. cit. Ἄβρωτος δὲ καὶ πικρὰ ἡ ἀφάκη. Aphace hæc intubacea est, de qua sect. 52.

4. *Et quæ picris.*] Theophr. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ πικρὶς, καὶ γὰρ αὕτη τῷ ἦρι ἀνθεῖ, καὶ παραπλησία δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος, καὶ τοῦ θέρους παρανθεῖ· τῇ γεύσει δὲ πικρά. διὸ καὶ τοὔνομα εἴληφε. Quæ Plinius totidem fere verbis. Est autem πικρὶς hæc, non silvestre intubum, de quo diximus lib. 8. sect. 41. sed peculiare quodpiam genus, necdum satis nobis compertum, quod rotundo esse folio dicitur, lib. 22. sect. 31. quale ex intybis nullum habet.

LXVI. [1] Notabilis & ſcillæ crocique natura, quod cum omnes herbæ folium primum emittant, mox in caulem rotundentur, in iis caulis prior intelligitur, quam folium. Et in croco quidem flos impellitur caule: in ſcilla vero caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eademque ter floret, [2] ut diximus, tria tempora arationum oſtendens.

LXVII. Bulborum generi [1] quidam annumerant & cypiri, hoc eſt, gladioli, radicem. [2] Dulcis ea eſt, & quæ decocta panem etiam gratiorem faciat, ponderoſioremque ſimul ſubacta. [3] Non diſſimilis eſt & quæ theſion vocatur, guſtu aſpera.

LXVIII. Ceteræ ejuſdem generis folio differunt. [1] Aſphodelus oblongum & anguſtum habet, ſcilla latum & tractablile, gladiolus ſimile nomini. Aſphodelus manditur, [2] & ſemine toſto, & bulbo: ſed hoc in cinere toſto, dein ſale & oleo addito: [3] præterea tuſo cum ficis, præcipua voluptate, ut videtur [4] Heſiodo. Traditur & ante portas villarum ſatum, remedio eſſe contra veneficiorum noxiam. Aſphodeli mentionem & [5] Homerus fecit. Radix ejus napis modicis ſimilis eſt: neque alia numeroſior, [6] LXXX. ſimul acervatis ſæpe bulbis. Theophraſtus, & fere Græci, princepſque Pythagoras, caulem ejus cubitalem, & ſæpe duûm cubitorum, [7] foliis porri ſilveſtris anthericon vocavere: radicem vero, id eſt, bulbos, aſphodelon. [8] Noſtri illud albucum vocant, & aſphodelum haſtulam regiam, [9] caulis acinoſi: ac duo genera faciunt. [10] Albuco eſt ſcapus cubitalis, amplus, purus, lævis. De quo Mago præcipit, exitu menſis Martii, & initio Aprilis, cum floruerit, nondum ſemine ejus intumeſcente, demetendum: findendoſque ſcapos, & quarto die in ſolem proferendos: ita ſiccatis manipulos faciendos. Idem piſtanam dicit a Græcis vocari, quam inter ulvas [11] ſagittam appellamus. Hanc ab Idibus Maii uſque ad finem Octobris menſis decorticari, atque leni Sole ſiccari jubet. Idem & gladiolum alterum, quem cypiron vocant, [12] & ipſum paluſtrem, Julio menſe toto ſecari jubet ad radicem, tertioque die in Sole ſiccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante Solem occidentem in tectum referri, quoniam paluſtribus defectis nocturni rores noceant.

CAP. XVIII. LXIX. Similia præcipit & de junco, [1] quem mariſcon appellat, ad texendas tegetes: & ipſum Junio menſe eximi ad Julium medium præcipiens. Cetera de ſiccando, eadem quæ de ulva [2] ſuo loco diximus. [3] Alterum genus juncorum facit, quod marinum, & a Græcis oxyſchœnon vocari invenio. [4] Tria genera ejus: acuti, ſterilis, quem marem, & oxyn Græci vocant: [5] reliqua feminini, ferentis ſemen nigrum, quem melancranin vocant. Craſſior hic & fruticoſior: Magiſque etiamnum tertius, qui vocatur [6] holoſchœnos. [7] Ex his melancranis ſine aliis generibus naſcitur. Oxys autem & holoſchœnos eodem ceſpite. [8] Utiliſſimus ad vitilia holoſchœnos, quia mollis & carnoſus eſt. [9] Fert fructum ovorum cohærentium modo. [10] Naſcitur autem is, quem marem appellavimus, ex

NOTÆ.

Sect. LXVI. 1. *Notabilis.*] Hæc ſunt pariter apud Theophraſt. lib. 7. hiſt. cap. 12.

2. *Vt diximus.*] Libro 18. ſect. 65.

Sect. LXVII. 1. *Quidam annumerant.*] Quoniam ſcilicet radix bulborum ſimilitudinem habet, ut ait Dioſc. lib. 4. caput 20. qui illud ξίφιον vocat, ſeu gladiolum, & μαχαιρώνιον, a gladii figura: Theophr. lib. 7. hiſt. cap. XI. φάσγανον. Eſt gladiolus utrimque floriferus apud Dodon. pag. 209. Eſt in horto Regio. Nec κύπειρος Græcorum is, nec κύπερος fuit, ſed Latinorum dumtaxat: Apuleïus, cap. 46. *Græcorum quidam xiphion, alii phaſganon vocant, Itali gladiolum dicunt.* Scribonius Largus, Compoſ. 20. num. 82. *Cypiri radicis, quem nos gladiolum appellamus.*

2. *Dulcis ea eſt.*] Theophr. loc. cit. Ἀλλ᾽ ἡ τοῦ φασγάνου καλουμένου γλυκεῖά τε ῥίζα ἑψηθεῖσα, καὶ τριφθεῖσα μιγνυμένη τῷ ἀλεύρῳ, ποιεῖ τὸν ἄρτον γλυκὺν καὶ ὑγιεινή.

3. *Non diſſimilis.*] Theophr. loc. cit. Ἡ δὲ τοῦ θησείου τῇ μὲν γεύσει πικρά, τριβομένη δὲ κοιλίαν ἀποκαθαίρει. Similem gladiolo hanc herbam Plinius ait eſſe, quoniam pariter bulboſa eſt. Radix eſt cava minor Dodonæi, pag. 325.

Sect. LXVIII. 1. *Aſphodelus oblongum.*] Sunt iſta pariter apud Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 12. Gallis *Aſphodelle.* Iconem apud Cluſium vide, lib. 2. pag. 196. Eſt in horto Regio.

2. *Et ſemine toſto.*] Theophr. loc. cit. Καὶ ὁ ἀνθέρικος ἐδώδιμος ταθευόμενος, καὶ τὸ σπέρμα φρυγόμενον.

3. *Præterea tuſo.*] Theophr. loc. cit.

4. *Heſiodo.*] Diſſimile eſt quod legitur, Ἔργων, verſ. 41.

Νήπιοι οὐδ᾽ ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντὸς,
Οὐδ᾽ ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ᾽ ὄνειαρ.

5. *Homerus.*] Odyſſ. λ. verſ. 538. & ω. verſ. 13.

6. *LXXX. ſimul.*] Centenarium ſæpe numerum excedere ait Matthiolus in lib. 2. Dioſc. pag. 602.

7. *Foliis porri.*] Dioſc. lib. 2. cap. 199. Φύλλα ἔχων πράσῳ μεγάλῳ ὅμοια.

8. *Noſtri illud albucum.*] Scribonius Largus, Compoſ. 154. *Haſtulæ regiæ, quam ἀσφόδελον. Græci dicunt.* Apuleius, cap. 32. *A Græcis dicitur aſphodelos, Latinis haſtula regia, aliquibus albucus.*

9. *Caulis acinoſi.*] Ferentis ſemen rotundum, inſtar acinorum. Dioſc. loc. cit. καρπὸν δὲ στρογγύλον.

10. *Albuco eſt ſcapus.*] Dioſc. loc. cit. lævoris modo ſcapi meminit: καυλὸν δὲ λεῖον.

11. *Sagittam appellamus.*] Recentiores ſagittalem, alii Linguam ſerpentis. Pingitur a Dodonæo, pag. 577. Patavii frequentem eſſe ait Anguillara, par. XI. pag. 182.

12. *Et ipſum paluſtrem.*] Quemadmodum & paluſtris ſagitta eſt, de qua dictum proxime. Forte gladiolus eſt aquatilis Dodonæi, pag. 590.

Sect. LXIX. 1. *Quem mariſcon.*] Mariſcus juncus, major juncus videtur eſſe, ut ficum mariſcam majorem ficum eſſe diximus lib. 15. ſect. 19.

2. *Suo loco diximus.*] Libro 18. ſect. 67. num. 5. ubi de feni ſectione ac ſiccatione agitur.

3. *Alterum genus.*] Hæc apud Theophr. lib. 4. hiſtor. cap. 13.

4. *Tria genera ejus.*] Totidem verbis hæc Theophr. loco cit.

5. *Reliqua feminini.*] Nempe melancranis & holoſchœnos: utrumque enim fert nigrum ſemen. Dioſcor. lib. 4. cap. 52.

6. *Holoſchœnos.*] Ὁλόσχοινος, idem qui juncus mariſcus. Sic Theophr. loc. cit. & Dioſc. lib. 4. cap. 52. Pingitur a Dodonæo, pag. 595.

7. *Ex his melancranis.*] A nigro fructu ſeu ſemine id ei nomen. Theophr. loc. cit. Ἡ μὲν οὖν μελαγκρανὶς αὐτός τις καθ᾽ αὐτόν. ὁ δ᾽ ὀξὺς καὶ ὁλόσχοινος ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐκ χρώματος φύονται. *Melancranis per ſe ſuo genere provenit: acutus autem, atque holoſchœnus eodem ex ceſpite exeunt.* Heſychius, Μελάγκρανις, ὀξύσχοινος.

8. *Vtiliſſimus.*] Theophr. loc. cit.

9. *Fert fructum.*] Theophr. Κἄπειτα ἐκτίκτει καθάπερ ᾠά.

10. *Naſcitur autem.*] Is nempe, quem oxyn, acutum, ſterilem, & marem appellavit.

ſemetipſo, [11] cacumine in terram defixo: melancranis autem ſuo ſemine. [12] Alioqui omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Uſus ad naſſas marinas, vitilium elegantiam, lucernarum lumina, præcipua medulla, amplitudine juxta maritimas Alpes tanta, ut inciſo ventre impleant pæne [13] unciarum latitudinem: in Ægypto vero cribrorum longitudinem, [14] non alias utiliorem.

Quidam etiamnum unum genus faciunt junci trianguli: cyperon vocant. Multi vero non diſcernunt a cypiro vicinitate nominis. Nos diſtinguemus utrumque. Cypirus eſt gladiolus, [15] ut diximus, radice bulboſa, laudatiſſimus in inſulis Creta, dein Naxo, & poſtea in Phœnice. Cretico candor odorque vicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum ſpirans, nullus Ægyptio. Nam & ibi naſcitur. [16] Diſcutit duritias corporum. Jam enim remedia dicemus: quoniam & florum odorumque generi eſt magnus uſus in medicina.

[17] Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem ſequar, qui negabat bibendum: quanquam profeſſus efficaciſſimum eſſe adverſus calculos, os eo fovet. [18] Feminis quidem abortus facere non dubitat. Mirumque tradit, barbaros ſuffitum hujus herbæ excipientes ore, lienes conſumere: & non egredi die omni, niſi ab hoc ſuffitu: vegetiores enim firmioreſque ſic etiam in dies fieri. Intertriginum & alarum vitiis, perfrictionibuſque cum oleo illitum, non dubie mederi.

LXX. [1] Cyperos juncus eſt, [2] qualiter diximus, anguloſus, juxta terram candidus, cacumine niger, pinguiſque. [3] Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ eſt ſemen. [4] Radix olivæ nigræ ſimilis, quam, cum oblonga eſt, cyperida vocant, magni in medicina uſus. Laus cypero prima Hammoniaco, ſecunda Rhodio, tertia [5] Theræo, noviſſima Ægyptio: [6] quod & confundit intellectum, quoniam & cypiros ibi naſcitur. [7] Sed cypiros duriſſima, vixque ſpirans. [8] Ceteris odor & ipſis nardum imitans. [9] Eſt & per ſe Indica herba, quæ cypira vocatur, zingiberis effigie: commanducata croci vim reddit. [10] Cypero vis in medicina pſilothri. Illinitur pterygiis, hulceribuſque genitalium, [11] & quæ in humore ſunt omnibus, ſicut oris hulceribus. [12] Radix adverſus ſerpentium ictus, & ſcorpionum, præſenti remedio eſt. [13] Vulvas aperit pota. Lagiori tanta vis, ut expellat eas. [14] Urinam ciet, & calculos, ob id utiliſſima [15] hydropicis. [16] Illinitur & hulceribus, quæ ſerpunt, ſed his præcipue, quæ in ſtomacho ſunt, ex vino vel aceto illita.

LXXI. [1] Junci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias, tuſſi medetur. Semen toſtum & in aqua potum, ſiſtit alvum, & feminarum menſes. [2] Capitis dolores facit, qui vocatur holoſchœnos: [3] ejus quæ proxima ſunt radicis, commanducantur adverſus araneorum morſus. Invenio etiamnum unum junci genus, [4] quod euripicen vocant. Hujus ſemine ſomnum allici, ſed modum ſervandum, ne ſopor fiat.

LXXII. Ob id & odorati junci medicinæ dicentur, quoniam & in Syria Cœle ([1] ut ſuo loco retulimus) naſcitur. [2] Laudatiſſimus ex Nabatæa, cognomine teuchites;

NOTÆ.

11. *Cacumine in terram.*] Bulbi nempe radicis cacumine in terram defixo, ex quo junci radices quotannis pullulant. Hæc etiam Græci ſcriptoris ſententia eſt, cum ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ σχοίνου dixit, lib. 4. hiſtor. cap. 13. Cave enim exiſtimes ipſius junci cacumen intelligi, quo demiſſo in terram, ut in aliis vidimus, propagatio fiat.

12. *Alioqui.*] His radicibus, inquit Theophr. peculiare eſt, quod ſingulis annis intereant, & rurſum ſuperne ex radicis capite pullulent: Αὐαίνονται κατ' ἐνιαυτὸν, καὶ ἡ τοῦ ἄνωθεν πάλιν ἡ γένεσις.

13. *Unciarum.*] Unciæ unius, quæ pars eſt pedis duodecima.

14. *Non alias.*] In MSS. *non aliis.* Sententia eſt, non ex aliis rebus fieri in Ægypto cribra utilius, quam e junco.

15. *Ut diximus.*] Sect. 67. Ξίφιον ibi Dioſcoridis eſſe monuimus.

16. *Diſcutit duritias.*] Et ξίφιον Dioſcoridis lib. 4. cap. 20. panos diſcutit, διαφορεῖ φύγεθλα, quod genus eſt tumoris ac duritiei.

17. *Quod ad cypirum.*] Sive gladiolum, ξίφιον, ut diximus.

18. *Feminis quidem.*] Sterilitatem induci pota τοῦ ξιφίου ſuperiore radice e vino, ſcribit Dioſc. loc. cit.

Sect. LXX. 1. *Cyperos juncus.*] Hic Græcorum κύπερος & κύπειρος eſt. Cyperus officinarum, Dodonæi pag. 336. Cyperus longus, Gallis *Souchet.* Vidimus in horto Regio. Scribonius Largus, Comp. 12. num. 61. *Cypiri, hoc eſt, junci radicis,* &c.

2. *Qualiter diximus.*] Sup. ſect. *Quidam etiamnum unum genus faciunt junci trianguli &c.* Sunt qui quadratum vocent, ut Celſus, lib. 3. cap. 21. & lib. 4. cap. 20.

3. *Folia ima.*] Ita Dioſc. lib. 1. cap. 4.

4. *Radix olivæ.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Theræo.*] Vide Notas & Emend. num. XIII.

6. *Quod & confundit.*] Vocum affinitas, inquit, cyperi & cypiri, multos inducit in errorem.

7. *Sed cypiros.*] Gladiolus, ξίφιον.

8. *Ceteris.*] Cypero nimirum Græco ſeu κυπέρῳ vel κυπείρῳ, & radici quam κυπερίδα vocant. Hic enim cyperus eſt, quo propter vicinitatem odoris adulterari nardum admonuit, lib. 12. ſect. 27.

9. *Eſt & per ſe.*] Dioſc. lib. 1. cap. 4. Ἱστορεῖται δὲ καὶ ἕτερον εἶδος κυπείρου ἐν Ἰνδίᾳ γενόμενον, προσεοικὸς ζιγγιβέρει· ὃ διαμασηθὲν, κροκῶδες, καὶ πικρὸν εὑρίσκεται, καταχρισθὲν παραχρῆμα ψιλοῖ τὰς τρίχας, *depilat illico.* Hæc porro *cypira,* in Reg. Colb. Chiffl. & Thuan. ſcribitur, tum hoc loco, tum in Indice: non, ut hactenus editi, *cyperis,* quod cyperi radicis nomen eſt.

10. *Cypero vis.*] Hanc Indicæ cyperidi Dioſcorides vim adſcribit, ut proxime vidimus: nec tamen cypero idcirco abjudicat.

11. *Et quæ in humore.*] Sic infra ſect. 76. Hulcera vocat, quæ in humidis ſunt.

12. *Radix.*] Dioſc. lib. 1. cap. 4.

13. *Vulvas.*] Vide Notas & Emend. num. XIV.

14. *Urinam ciet & calculos.*] Dioſc. loc. cit. & Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 198.

15. *Hydropicis.*] Dioſc. loc. cit. & Celſus, lib. 3. cap. 21.

16. *Illinitur.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. LXXI. 1. *Junci radix.*] Dioſc. lib. 4. cap. 52.

2. *Capitis dolores.*] Dioſc. loco proxime cit.

3. *Ejus quæ proxima.*] Folia nimirum radici vicina. Dioſcor. lib. 4. cap. 52. Τὰ δὲ πρὸς τὴν ῥίζαν ἁπαλὰ φύλλα καταπλαττόμενα, φαλαγγιοδήκτοις ἁρμόζει.

4. *Quod euripicen.*] Dioſc. loc. cit. totidem verbis: Ἡ δὲ εὐριπικὴ σχοῖνος ὑπνωτικὸν ἔχει τὸν καρπόν· φυλάττεσθαι δὲ δεῖ αὐτοῦ ἐν ταῖς πόσεσι τὸ πλῆθος· καροῖ γὰρ λίαν.

Sect. LXXII. 1. *Ut ſuo loco retulimus.*] Libro 12. ſect. 48.

2. *Laudatiſſimus.*] Ita fere Dioſc. lib. 1. cap. 16. ſed τευ-

proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. [3] Est autem rotundus, vinosæ [4] mordacitatis ad linguam. [5] Sincerus in confricando odorem rosæ emittit, rubentibus fragmentis. [6] Discutit inflationes, ob id stomacho utilis, bilemque & sanguinem rejicientibus. Singultus sedat, ructus movet, [7] urinam ciet, vesicæ medetur. [8] Ad muliebres usus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponitur [9] excalfactoria.

L X X I I I. [1] Et rosa adstringit, refrigerat. Usus ejus dividitur in folia, & flores, & capita. Foliorum partes quæ candidæ, [2] ungues vocantur: in flore aliud est semen, [3] aliud capillus: in capite, aliud cortex, aliud calyx. Folium siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cum ungues non detrahuntur: ibi enim humoris plurimum: aut cum detractis unguibus, reliqua pars aut oleo aut vino maceratur in Sole vasis vitreis. Quidam & salem admiscent, & anchusam nonnulli, aut aspalathum, aut juncum odoratum: quia talis maxime prodest vulvæ ac dysentericis. [4] Exprimuntur eadem folia detractis unguibus, trita per linteum spissum in æreum vas, lenique igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mel-
* CAP. XIX. lis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæque folia. * [5] Vinum quomodo fieret e rosa, diximus inter genera vini. [6] Usus succi ad aures, oris hulcera, gingivas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, vulvas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se, vel cum aceto ad somnos, nauseas. [7] Folia uruntur in calliblepharum. [8] Et siccis femina asperguntur. Epiphoras quoque arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maxime albas, in posca potus: & sanguinis exscreationes. Stomachi quoque dolores, quantum in vini cyathis tribus. Semen his optimum crocinum, nec anniculo vetustius: & in umbra siccatur. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Urinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri. Naribus subductum caput purgat. [9] Capita pota ventrem & sanguinem sistunt. Ungues rosæ epiphoris salubres. Hulcera enim oculorum rosa sordescunt, præterquam initiis epiphoræ, ita ut arida cum pane imponatur. Folia quidem [10] vitiis stomachi, rosionibus & vitiis ventris, & intestinorum, [11] & præcordiis utilissima, vel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. [12] Cavendus in his situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis usus. [13] Diapasmata inde fiunt [14] ad sudores coercendos, ita ut a balineis inarescant corpori, dein frigidâ abluantur. [15] Silvestris pilulæ cum adipe ursino alopecias mirifice emendant.

L X X I V. [1] Lilii radices multis modis florem suum nobilitavere, contra serpentium ictus ex vino potæ, & contra fungorum venena. Propter clavos pedum in vino decoquuntur, triduoque non solvuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ, pilos quoque adustis reddunt. E mulso potæ inutilem sanguinem cum alvo trahunt. Lienique, & ruptis, [2] vulsis prosunt, & mensibus feminarum [3] In vino vero decoctæ, impositæque cum melle nervis præcisis medentur. [4] Lichenas, & lepras, & furfures in facie emendant. [5] Erugant corpora. [6] Folia in aceto cocta, vulneribus imponuntur: [7] epiphoris testium, melius cum hyoscyamo &

N o t æ.

χῖτιν is Babylonium, non Nabatæum vocat. Τευχίτης porro cognominari videtur, quod e Syria afferebatur vasis: τεῦχος, ἀγγεῖον est.

3. *Est autem rotundus.*] Talis a Celso inter aromata censetur, lib. 3. cap. 21. *Junci rotundi semen*, inquit, σχοῖνον *hoc Græci vocant*, &c.

4. *Mordacitatis.*] Qui linguam multo cum fervore mordeat: Δάκνουσα τὴν γλῶσσαν μετὰ πολλῆς πυρώσεως. Dioscor. loc. cit.

5. *Sincerus* &c.] Totidem verbis Diosc. loc. cit.

6. *Discutit* &c.] Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει πνευμάτων διαλυτικὴν, &c.

7. *Urinam.*] Diosc. loc. cit.

8. *Ad muliebres.*] Ad vulvæ inflammationes insessione prodesse scribit Diosc. loc. cit.

9. *Excalfactoria.*] Cui resinæ vis est excalfactoria. Vide Notas & Emend. num. XV.

Sect. LXXIII. 1. *Et rosa.*] Diosc. lib. 1. cap. 130. Peracta jam hortorum ac florum ratione, herbarumque sponte nascentium explanata natura, nunc ad horum omnium vires medicas enarrandas transilit. Et rosa, primum, inquit, adstringit, refrigerat, ut juncus, qui idcirco bilem & sanguinem rejicientibus utilis.

2. *Ungues.*] Et Diosc. loc. cit. ὄνυχας appellat, ὅπερ ἐστὶ τὸ λευκὸν τὸ ἐν τῷ φύλλῳ.

3. *Aliud capillus.*] Capillum vocat luteos, qui intra florem stant, apices. Corticem, id quod semen complectitur, ut dictum est sect. 10. Calycem denique, id quod luteos apices, & folia floris continet, remanetque foliis decussis.

4. *Exprimuntur eadem.*] Diosc. loc cit.

5. *Vinum .... diximus.*] Lib. 14. sect. 19.

6. *Usus succi.*] Hæc omnia Diosc. lib. 1. cap. 130. de liquore expresso ex aridis rosis in vino decoctis.

7. *Folia uruntur.*] Diosc. Καίεται δὲ καὶ εἰς τὰ καλλιβλέφαρα. Καλλιβλέφαρον medicamentum est quo fucantur, ornanturque palpebræ.

8. *Et siccis femina.*] Femorum intertrigines. Diosc. Ξηρὰ δὲ λεῖα παρὰ μηροῖς προσπάσσεται. Ubi Marcellus interpres, paratrimmasi μηρῶν. Dalecampius Plinium immerito reprehendit, quod μηροῖς pro μύροις legerit.

9. *Capita pota.*] Diosc. loc. cit. Αἱ κεφαλαὶ δὲ ποθεῖσαι, κοιλίαν ῥέουσαι, καὶ αἵματος ἀναγωγὴν ἐπέχουσιν.

10. *Vitiis stomachi.*] Celsus, lib. 4. cap. 5. *Ubi stomachus exæstuat, aceto cum rosa extrinsecus subinde fovendus est:* &c.

11. *Et præcordiis.*] Inflammatis: Ἐπιπλασσόμενα φύλλα ποιεῖ πρὸς ὑποχονδρίων φλεγμονίας. Diosc. loc. cit.

12. *Cavendus.*] Idcirco, dum siccantur, assidue versanda, ne situm contrahant, aut a vermiculis erodantur.

13. *Diapasmata.*] Hæc totidem verbis Diosc. lib. 1. cap. 131.

14. *Ad sudores.*] Ad sudorum graveolentium, πρὸς τὴν τῶν ἱδρώτων δυσωδίαν.

15. *Silvestris.*] Rosæ silvestris.

Sect. LXXIV. 1. *Lilii ..... contra serpentium.*] Apuleïus, cap. 107. tit. 1. *Ad morsum serpentis: Herbæ lilii bulbum conterito, & expressos succos potui dato: ipsum etiam bulbum tritum morsui apponas.*

2. *Vulsis.*] Convulsis, de quibus lib. 20. sect. 18.

3. *In vino .... nervis præcisis.*] Diosc. lib. 3. cap. 116. & Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 197.

4. *Lichenas* &c.] Diosc. loc. cit.

5. *Erugant.*] Erugari faciem trita radice, prodidit etiam Diosc. loc. cit.

6. *Folia in aceto cocta.*] Condita maluit dicere Diosc. loc. cit. παραχυθέντα ἐν ὄξει. In vino vetere oleoque decoctis sanari ambusta Celsus prodidit, lib. 5. cap. 27. sub finem.

7. *Epiphoris testium.*] Hoc est, inflammationibus. Diosc. loc. cit. Σὺν ὄξει δὲ λεία (ῥίζα) ἢ σὺν ὑοσκυάμου φύλλοις, καὶ ἀλεύρῳ πυρίνῳ, ὄρχεων φλεγμονὰς παραιτεῖται.

farina tritici. [8] Semen illinitur igni ſacro: flos & folia hulcerum vetuſtati. Succus qui flore expreſſus eſt, ab aliis mel vocatur, [9] ab aliis ſyrium, [10] ad emolliendas vulvas, ſudoreſque faciendos, & ſuppurationes concoquendas.

L X X V. Narciſſi duo genera in uſu medici recipiunt. [1] Unum purpureo flore, & alterum [2] herbaceum. Hunc ſtomacho inutilem, [3] & ideo vomitorium, alvoſque ſolventem, nervis inimicum, caput gravantem, [4] & a narce narciſſum dictum, [5] non a fabuloſo puero. Utriuſque radix mulſei ſaporis eſt. [6] Ambuſtis prodeſt cum exiguo melle. [7] Sic & vulneribus, & luxatis. [8] Panis vero cum melle & avenæ farina. [9] Sic & infixa corpori extrahit. [10] In polenta tritus oleoque, contuſis medetur, & lapide percuſſis. [11] Purgat vulnera permixtus farinæ. [12] Nigras vitiligines emaculat. [13] Ex hoc flore fit narciſſinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alſerint. Auribus utiliſſimum: ſed & capitis dolores facit.

L X X V I. Violæ ſilveſtres, & ſativæ. [1] Purpureæ refrigerant. [2] Contra inflammationes illinuntur ſtomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. [3] Oculorum privatim epiphoris, & ſede procidente, vulvave: & contra ſuppurationes. [4] Crapulam, & [5] gravedines capitis impoſitis coronis olfactuque diſcutiunt. Anginas ex aqua potæ. [6] Id quod purpureum ex iis, comitialibus medetur, maxime pueris, in aqua potum. Semen violæ ſcorpionibus adverſatur. Contra flos albæ ſuppurata aperit: ipſa diſcutit. [7] Et alba autem & lutea extenuant menſtrua, urinam cient. Minor vis eſt recentibus: [8] ideoque aridis poſt annum utendum. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus, menſes trahit. [9] Radices ejus cum aceto illitæ ſedant lienem: [10] item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco. [11] Folia cum melle purgant capitis hulcera: [12] cum cerato rimas ſedis, & quæ in humidis ſunt. Ex aceto vero collectiones ſanant.

L X X V I I. Bacchar in medicinæ uſu aliqui ex noſtris [1] perpreſſam vocant. [2] Auxiliatur contra ſerpentes, capitis dolores fervoreſque: item epiphoras. Imponitur mammis tumentibus a partu, & ægilopis incipientibus, & ignibus ſacris. Odor ſomnum gignit.

NOTÆ.

8. *Semen illinitur.*] Dioſc. loc. cit. Ἐρυσιπελάτων δὲ καταπλασμα &c.

9. *Ab aliis ſyrium.*] Ita etiam MSS. Dalecampio legi *ſiræum* placuit, hoc eſt, ſapam, ut diximus lib. 14. ſect. xi.

10. *Ad emolliendas.*] Hanc vim aſſignat unguento lirino Dioſc. loc. cit.

Sect. L X X V. 1. *Unum purpureo.*] Primum eſt narciſſi genus, quod & purpureum lilium vocat, ſect. 12.

2. *Herbaceum.*] Tertium narciſſi genus, de quo ſect. 12. cui calyx herbaceus. Πρασίζειν ait Dioſc. lib. 4. cap. 161. porrum referre. Abeant cum ſuo helvaceo colore, quibus eſt omnia corrumpendi verius, quam corrigendi, prurigo.

3. *Et ideo vomitorium.*] Q. Serenus, cap. 20. pag. 137.

Ad vomitum radix narciſſi pota movebit.

Sic etiam Apuleius bulbum vomitorium vocat, cap. 55. Dioſcoridem adde, lib. 4. cap. 161.

4. *Et a narce.*] Ἀπὸ τῆς νάρκης, hoc eſt, a torpore. Eamdem appellationis rationes afferunt Plutarchus & Clemens Alex. apud Voſſium in Etymol.

5. *Non a fabuloſo puero.*] Narciſſo adoleſcente, a quo flori nomen inditum fabulantur. Vide Ovidium, lib. 16. Metam. & auctorem Geopon. lib. xi. cap. 25. alioſque.

6. *Ambuſtis.*] Dioſcorides, lib. 4. cap. 161.

7. *Sic & vulneribus.*] Dioſc. loc. cit. præciſos nervos glutinari radice impoſita: luxatis malleoli, diuturniſque articulorum doloribus tritam ex melle & illitam prodeſſe narrat. Cum oleo & farina ad vulnera Apuleius jubet adhiberi, cap. 55. tit. 1.

8. *Panis vero.*] Hoc eſt, tumoribus abſceſſibuſque ægre matureſcentibus. Pro avenæ farina ervinam admiſcet Dioſcorides, lib. 4. cap. 161. Σὺν ὀρόβῳ δὲ καὶ μέλιτι.... τὰ δυσπεπτα τῶν ἀποστημάτων ῥήσσει.

9. *Sic & infixa.*] Dioſc. loc. cit. cum ærinea, loliaceave farina impoſita, σὺν αἰρίνῳ ἀλεύρῳ καὶ μέλιτι ἐπιπλασσομένη.

10. *In polenta &c.*] Dioſc. loc. cit.

11. *Purgat.*] Dioſc. loc. cit.

12. *Nigras vitiligines.*] Dioſc. ἀλφόν. Vitiligo, cutis vitium eſt, ex malo corporis habitu. Hujus duo ſunt genera, quæ diverſi humores faciunt: nam ex pituitoſo humore fit candida: ex atra bile, nigra. Galenus, tom. 2. in medico, cap. 18. pag. 393. ἀλφοὺς λευκοὺς, & ἀλφοὺς μέλανας vocat. Sic etiam lib. 1. κατὰ τόπους, cap. 3. pag. 342. Cum vitiligo profundius agit, tum eam λεύκην vocat: ἄλφος ſummam tantum corporis cutem immutat. Vide Pollucem, lib. 4. cap. 25. pag. 120. & Celſum, lib. 5. cap. ult. cui titulus, *De vitiliginis ſpeciebus, id eſt, de Alpho & Mela, & Leuce, & earum curatione.*

13. *Ex hoc flore.*] Sic Dioſc. lib. 1. cap. 63. ἔλαιον ναρκίσσινον, cujus concinnandi modum edocet: dotes ad eadem vulvæ auriumque vitia commendat: ſed cavendum capiti monet. Ποιεῖ δὲ πρὸς τὰ ἐν ὑστέρᾳ, μαλάσσον τὰς περὶ αὐτὴν σκληρίας, καὶ μύσεις, ἔστι δὲ κεφαλαλγές.

Sect. L X X V I. 1. *Purpureæ.*] Sic Dioſc. lib. 4. cap. 122.

2. *Contra inflammationes.*] Dioſc. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 179.

3. *Oculorum.*] Dioſc. pariter, lib. 4. cap. 122. Καὶ ὀφθαλμῶν φλεγμοναῖς, καὶ ταῖς τῆς ἕδρας προπτώσεσι.

4. *Crapulam &c.*] Plutarchus, in Sympoſ. lib. 3. probl. 1. pag. 647. Αἱ τῶν ἀνθῶν ἀπόρροιαι πρὸς τοῦτο θαυμασίως βοηθοῦσι, καὶ ἀποτειχίζουσι τῆς κεφαλῆς ἀπὸ μέθης ὡς ἀκρόπολιν· τῶν μὲν θερμῶν μαλακῶς ἀναχαλώντων τοὺς πόρους καὶ ἀναπνοὴν τῷ οἴνῳ διδόντων· ὅσα δὲ ἡσυχῆ ψυχρὰ τῷ μετρίως, ἐπιψαύειν ἀνακρουομένων τὰς ἀναθυμιάσεις, ὥσπερ ὁ τῶν ἴων καὶ ῥόδων στέφανος· στύφει γὰρ ἀμφότερα, καὶ στέλλει τῇ ὀσμῇ τὰς καρηβαρίας. *Florum halitus mire huic malo medentur, caputque veluti arcem muniunt contra ebrietatem: nam & calidi flores molliter aperiendo meatus faciunt ut perſpirare vinum poſſit: & quæ ſunt modice frigida moderato contactu vapores cohibent, ut violacea & roſacea corona: utrumque enim horum adſtringit, reprimitque odore ſuo ea quibus corpus gravatur.* Schola Salernitana, de viola:

Crapula diſcutitur, capitis dolor, atque gravedo.

5. *Gravedines capitis.*] Τῆς κεφαλῆς βαρύτητα intelligit. Gravatum caput dixit Columella, lib. 6. cap. 9. de febre boum. *Peſanteur de teſte.*

6. *Id quod purpureum.*] Dioſc. loc. cit. Φασὶ δὲ τὸ πορφυρίζον τοῦ ἄνθους &c. Schola Salernitana:

Purpuream violam dicunt curare caducos.

7. *Alba autem.*] Dioſc lib. 3. cap. 138. & Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 202.

8. *Ideoque aridis.*] Dioſc. & Galenus, locis cit. Sic etiam MSS. Reg. Colb. &c. non *attritis.*

9. *Radices ejus.*] Dioſc. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 23. pag. 166. *Sedant lienis dolorem radices violæ luteæ, ſi ex aceto ſpleni vice emplaſtri apponantur.* Plinius Valer. lib. 2. cap. 18. *Radices violæ lotæ,* (lege *luteæ*) *ex aceto illinuntur.*

10. *Item podagram.*] Dioſc. loc. cit.

11. *Folia cum melle.*] Folia quibus flos conſtat, intellige, non quæ ambiunt. Sic & oris hulcera his ſanari auctor eſt Dioſc. loc. cit.

12. *Cum cerato.*] Dioſc. loc. cit. Ἀναληφθέντα δὲ κηρωτῇ, ῥαγάδας τὰς ἐν δακτύλῳ θεραπεύει. Ceratum ſive cerotum κηρωτὸν, medicamentum eſt cera temperatum. *Du Cerat.*

Sect. L X X V I I. 1. *Perpreſſam vocant.*] Vide Notas & Emend. num. XVI.

2. *Auxiliatur.*] Vires plane eaſdem bacchari Dioſcorides attribuit, lib. 3. cap. 51. & Cratevas item, cujus fragmentum recitat Anguillara, part. 2. pag. 26.

Radicem decoctam bibere ſpaſticis, [3] everſis, convulſis; ſuſpirioſis, ſalutare eſt. [4] In tuſſi vetere radices ejus tres quatuorve decoquuntur ad tertias partes. Hæc potio mulieres ex abortu purgat. Laterum punctiones tollit, & veſicæ calculos. [5] Tunditur & in diapaſmata. Veſtibus odoris gratia inſeritur. [6] Combretum, quod ſimile ei diximus, tritum cum axungia, vulnera mire ſanat.

LXXVIII. Aſarum jocinerum vitiis ſalutare eſſe traditur, uncia ſumptum in hemina mulſi mixti. [1] Alvum purgat ellebori modo. [2] Hydropicis prodeſt, & præcordiis, vulviſque, ac morbo regio. In muſtum ſi addatur, facit vinum urinis ciendis. Effoditur cum folia emittit. Siccatur in umbra. Situm celerrime ſentit.

CAP. XX. LXXIX. Et quoniam quidam, [1] ut diximus, nardum ruſticum nominavere radicem baccharis, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum dilata [2] in peregrinis arboribus. [3] Ergo adverſus ſerpentes duabus drachmis in vino ſuccurrit. Inflammationibus coli, vel ex aqua, vel ex vino. [4] Item jocineris, & renum: [5] ſuffuſiſque felle. Et hydropicis per ſe, vel cum abſinthio. Siſtit purgationum mulierum impetus.

LXXX. [1] Ejus vero quod phu eodem loco appellavimus, radix datur potui trita, vel decocta ad ſtrangulatus, vel pectoris dolores, [2] vel laterum. [3] Menſes quoque ciet. Bibitur cum vino.

LXXXI. Crocum melle non ſolvitur, nulloque dulci: facillime autem vino, aut aqua. Utiliſſimum in medicina. [1] Aſſervatur cornea pyxide. [2] Diſcutit inflammationes omnes quidem, [3] ſed oculorum maxime ex ovo illitum. Vulvarum quoque ſtrangulatus, ſtomachi exhulcerationes, pectoris, & renum, jocinerum, pulmonum, veſicarumque: peculiariter inflammationi earum vehementer utile. Item tuſſi & plevriticis. Tollit & pruritus. [4] Urinas ciet. [5] Qui crocum prius biberint, crapulam non ſentient, ebrietati reſiſtent. Coronæ quoque ex eo mulcent ebrietatem. [6] Somnum facit. Caput leniter movet. Venerem ſtimulat. Flos ejus igni ſacro illinitur cum creta Cimolia. Ipſum plurimis medicaminibus miſcetur.

LXXXII. [1] Collyrio uni etiam nomen dedit. [2] Fæx quoque expreſſi unguento crocino, quod [3] crocomagma appellant, [4] habet ſuas utilitates contra ſuffuſiones oculorum, [5] urinas. [6] Magis excalfacit, quam crocum ipſum. [7] Optimum, quod guſtatu ſalivam dentesque inficit.

LXXXIII. Iris rufa melior quam candida. Infantibus eam circumligari ſalutare eſt, dentientibus præcipue, & tuſſientibus, [1] tinearumve vitio laborantibus inſtillari. Ceteri effectus ejus non multum a melle differunt. Hulcera purgat capitis, præcipue ſuppurationes veteres. Alvum ſoluit duabus drachmis cum melle. [2] Tuſſim, tormina, inflationes, pota: [3] Lienes ex aceto. Contra ſerpentium & araneorum morſus, ex poſca

NOTÆ.

3. *Everſis.*] Ex alto præcipitatis, πτώμασι, Dioſc. loc. citato.

4. *In tuſſi vetere radices.*] Ita Reg. 1. Colb. 2. & 3. ipſeque Dioſc. loc. cit. At Reg. 2. Th. & Chiffl. *rami* non *radices* legit.

5. *Tunditur & in diapaſmata.*] Dioſcor. loc. cit. Καὶ εἰς διαπάσματα χρησιμεύει, ἱκανὴν ἔχουσα τὴν εὐωδίαν.

6. *Combretum, quod. . . . . diximus.*] Sect. 16.

Sect. LXXVIII. 1. *Alvum purgat &c.*] Dioſc. lib. 1. cap. 9. ait radices bibitas drachmis ſex ex aqua mulſa, ellebori modo purgare.

2. *Hydropicis.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. LXXIX. 1. *Ut diximus.*] Sect. 16.

2. *In peregrinis arboribus.*] Libro 12. ſect. 26.

3. *Ergo adverſus.*] Totidem verbis Dioſc. lib. 1. cap. 7.

4. *Item jocineris.*] Subintellige ex antecedente ſententia *inflammationibus.* Dioſc. loc. cit. Ὠφελεῖ δὲ καὶ τὰς περὶ τὸ ἧπαρ φλεγμονὰς, καὶ ἰκτερικοὺς, καὶ πνευματώσεις στομάχου, μετ᾽ ἀφεψήματος ἀψινθίου πινομένη.

5. *Suffuſiſque felle.*] Ictericis.

Sect. LXXX. 1. *Ejus vero quod phu.*] Libro 12. ſect. 26. Nardum Creticam ſic veteres appellaverunt.

2. *Vel laterum.*] Dioſcor. lib. 1. cap. 10. πρὸς πλευρᾶς πόνον.

3. *Menſes quoque.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. LXXXI. 1. *Aſſervatur cornea.*] Noſtri plumbea magis utuntur.

2. *Diſcutit.*] Mitigat eryſipelata, inquit Dioſcor. lib. 1. cap. 25. quæ ſunt cum inflammatione conjuncta: aurium quoque inflammationibus prodeſt.

3. *Sed oculorum.*] Dioſc. lib. 1. cap. 25. Ῥεύματά τε ὀφθαλμῶν ἐπιχριόμενος στέλλει σὺν γάλακτι γυναικείῳ. *Oculorum fluxiones illitus ex lacte muliebri cohibet.*

4. *Urinas ciet.*] Dioſc. loc. cit. & Galenus, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 238.

5. *Qui crocum.*] Plutarch. lib. 3. Sympoſ. quæſt. 1. pag. 647. Dioſcorides loc. cit. bibi idcirco crocum ex paſſo jubet: Ἀκραιπαλός ἐστι μετὰ γλυκέος πινόμενος.

6. *Somnum facit.*] Celſus, lib. 3. cap. 18. ubi de phreneticis: *Omnibus vero ſic affectis,* inquit, *ſomnus & difficilis, & præcipue neceſſarius eſt: ſub hoc enim plerique ſeneſcunt. Prodeſt ad id, atque etiam ad mentem ipſam componendam crocinum unguentum cum irino in caput datum.*

Sect. LXXXII. 1. *Collyrio uni.*] Quod διὰ κρόκου dicitur, deſcriptum a Celſo, lib. 6. cap. 6. tit. Διὰ κρόκου *collyrium. Proprie etiam ad caligationem oculorum quæ ex lippitudine oritur, componitur quod* διὰ κρόκου *vocant. Habet piperis* P. X. I. *Croci Cilicis, papaveris lacrymæ, ceruſſæ, ſingulorum* P. X. III. *pſorici, gummi, ſingulorum* P. X. IIII. hoc eſt, pondo denariûm quaternûm. In collyriis oculorum plurimis admiſcetur a Marcello Empirico, cap. 8.

2. *Fæx quoque expreſſi.*] Ita MSS. tum noſtri, tum Pintiani: non, ut editi, *ex eo quoque expreſſo.*

3. *Crocomagma.*] Dioſc. lib. 1. cap. 26. Τὸ δὲ κροκόμαγμα γίνεται ἐκ τοῦ κροκίνου μύρου, τῶν ἀρωμάτων ἐκπιεσθέντων καὶ ἀναπλασθέντων. *Crocomagma fit ex unguento crocino, expreſſis aromatis, & in paſtillos digeſtis.* Crocomagma igitur fæx eſt & recrementum olei unguentive crocini. Celſus, lib. 5. cap. 18. *Crocomagma, quod quaſi recrementum ejus eſt.*

4. *Habet ſuas.*] Dioſc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει σμηκτικὴν τῶν ἐπισκοτούντων ταῖς κόραις. *Vim habet ea detergendi, quæ pupillis oculorum caliginem offundunt.*

5. *Urinas.*] Subintellige, habet utilitates & contra urinas, quas admodum ciet: δύναμιν ἔχει οὐρητικήν, inquit Dioſcor. loc. cit.

6. *Magis excalfacit.*] Et vim ei θερμαντικὴν Dioſcorides aſſignat loc. cit.

7. *Optimum quod.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. LXXXIII. 1. *Tinearumve vitio.*] Hoc eſt, vermium, ſeu lumbricorum.

2. *Tuſſim, tormina.*] Dioſc. lib. 1. cap. 1. πρὸς βῆχας, καὶ στρόφους.

3. *Lienes &c.*] Dioſc. loc. cit. Μετ᾽ ὄξους δὲ πινόμενα θηριοδήκτοις ἀρήγουσι, καὶ σπληνικοῖς.

valet.

valet. Contra scorpiones, duarum drachmarum pondere in pane vel aqua sumitur. Contra canum morsus, ex oleo imponitur: & contra perfrictiones. Sic & nervorum doloribus. [4] Lumbis vero & coxendicibus cum resina illinitur. [5] Vis ei concalfactoria. Naribus subducta, sternumenta movet, caputque purgat. [6] Dolori capitis cum cotoneis malis aut strutheis illinitur. Crapulas quoque & orthopnœas discutit. Vomitiones ciet, duobus obolis sumpta. [7] Ossa fracta extrahit, imposita cum melle. Ad paronychias farina ejus utuntur: cum vino, ad clavos, vel verrucas, triduoque non solvitur. Halitus oris commanducata abolet, alarumque vitia. Succo duritias omnes emollit. [8] Somnum conciliat, [9] sed genituram consumit. Sedis rimas, [10] & condylomata, omniaque in corpore excrescentia sanat. Sunt qui silvestrem, [11] xyrin vocent. [12] Strumas hæc, vel panos, vel inguina discutit. Præcipitur, ut sinistra manu ad hos usus eruatur, colligentesque dicant, cujus hominis utique causa eximant. [13] Scelus herbariorum aperietur in hac mentione. Partem ejus servant, & quarumdam aliarum herbarum, sicut plantaginis: & si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusque opus quærunt, partem eam quam servavere eodem loco infodiunt: [14] credo ut vitia, quæ sanaverint, faciant rebellare.

Saliuncæ radix in vino decocta sistit vomitiones, corroborat stomachum.

LXXXIV. [1] Polio Musæus & Hesiodus perungi jubent dignationis gloriæque avidos: polium tractari, coli: [2] Polium contra serpentes substerni, uri, [3] vel portari: In vino decoqui recens, vel aridum, illinique. [4] Splenicis propinant ex aceto: [5] morbo regio in vino: [6] & hydropicis incipientibus in vino decoctum. [7] Vulneribus quoque sic illinunt. Secundas mulierum, partusque emortuos pellit: item dolores corporis. Vesicas inanit: & epiphoris illinitur. Nec magis alia herba convenit medicamento, quod [8] alexipharmacon vocant. [9] Stomacho tamen inutile esse, caputque eo impleri, & abortum fieri poto, aliqui negant. Ad religionem addunt, ubi inventum sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusiones; cavendumque ne terram attingat. Hi & folia ejus thymo similia tradunt, nisi quod molliora sunt, & lanatiore canitie. Cum ruta silvestri, & si teratur ex aqua cælesti, aspidas mitigare dicitur: & non secus atque cytinus adstringit, & cohibet vulnera, prohibetque serpere.

LXXXV. Holochrysos medetur stranguriæ in vino pota, & oculorum epiphoris illita. Cum fæce vero vini cremata & polenta, lichenas emendat. [1] Chrysocomes radix calfacit, & stringit. [2] Datur potui ad jocinerum vitia: item pulmonum: vulvæ dolores in aqua mulsa decocta. Ciet menstrua: & si cruda detur, hydropicorum aquam.

LXXXVI. Melissophyllo [1] sive melittæna si perungantur alvearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. [2] Copia istius examina facillime continentur. [3] Idem præsentissimum est contra ictus earum vespárumque, & similium, sicut araneorum: item scorpionum. [4] Item contra vulvarum strangulationes, addito nitro: contra tormina, e vino. [5] Folia ejus strumis illinuntur, & sedis vitiis, cum sale. [6] Decoctæ succus feminas

NOTÆ.

4. *Lumbis vero.*] Diosc. loc. cit.

5. *Vis ei concalfactoria.*] Δύναμιν ἔχει θερμαντικὴν, Diosc. loc. cit.

6. *Dolori capitis.*] Ex aceto ad id & rosaceo applicari Dioscorides præcipit, σὺν ὄξει καὶ ῥοδίνῳ.

7. *Ossa fracta.*] Diosc. loc. cit.

8. *Somnum.*] Diosc. loc. cit.

9. *Sed genituram consumit.*] Consumendoque, ne effluat, facit. Unde Diosc. loc. cit. auxiliari ait itidem potam iis, quibus genitura effluit, τοῖς γόνον προϊεμένοις.

10. *Et condylomata.*] Scribonius Largus, Compos. 225. ad condylomata: *Multis & iris contusa, & ex vino mixta, cocta, & posita velut farina hordeacea profuit.* Κονδύλωμα, excrescentia carnis est circa anum, & tubercula quædam in locis muliebribus sanguinem fundentia: sic dicta a similitudine extremorum in quatuor digitis pugno clauso nodorum.

11. *Xyrin vocent.*] Ξυρὶς est Dioscoridi, lib. 4. cap. 22.

12. *Strumas hæc.*] Collectiones omnes, οἰδήματα; ea apposita discuti auctor est Diosc. loc. cit.

13. *Scelus herbariorum.*] Herbarii sunt qui medicas herbas legunt, venduntque. Firmicus, lib. 8. cap. 13. *Herbarios faciet, qui scilicet herbas solerti arte collectas ad medelam laborantium servent.* Græci ῥιζοτόμους & βοτανολόγους vocant. Alias *herbarius* etiam veneficum sonat. Vide Du-Cangium in Glossario.

14. *Credo, ut vitia.*] Eruentes, inquit, colligentesque eam herbam, si dicant, cujus hominis causa eximant, prodesse ægro tum creduntur: quid igitur existimandum est aliud velle eos, dum infodiunt rursus eodem loco, ubi parum mercedis tulisse se credunt, quam rebellare iterum ac recrudescere eos morbos, quos ante sanaverint? Horum verborum quis esset sensus, aut quo illa pertinerent, negabat Salmasius se percipere, in Præexercit, ad Plinium, pag. 44. Plinius, de batrachio herba, lib. 25. sect. 109. *Credunt eâ rursus satâ, rebellare; quæ curaverint, vitia: quo scelere & plantagine utuntur.*

Sect. LXXXIV. 1. *Polio Musæus.*] Vide quæ diximus sect. 21.

2. *Polium contra.*] Vide Notas & Emend. num. XVII.

3. *Vel portari.*] Vide Notas & Emend. num. XVIII.

4. *Splenicis.*] Dioscor. lib. 3. cap. 124.

5. *Morbo regio.*] Diosc. loc. cit.

6. *Et hydropicis.*] Diosc. loc. cit.

7. *Vulneribus.*] Diosc. loc. cit.

8. *Alexipharmacon.*] Ἀλεξιφάρμακον, remedium adversus venena, amuletum contra veneficia.

9. *Stomacho tamen.*] Prodesse certe stomachicis polion cum melle tritum, auctor est Marcellus, cap. 20. pag. 139. Contra Diosc. loc. cit. & male stomachum habere, & ciere capitis dolorem scribit.

Sect. LXXXV. 1. *Chrysocomes.*] Diosc. quoque, lib. 4. cap. 55. Δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικὴν, καὶ στυπτικὴν ἡ ῥίζα.

2. *Datur potui.*] Diosc. loc. cit. tum istud, tum cetera chrysocomes remedia totidem verbis affert.

Sect. LXXXVI. 1. *Sive melittæna.*] Vide Notas & Emendationes, num. XIX.

2. *Copia istius.*] Respicit illud Virgilii, lib. 4. Georg. vers. 63.

Huc tu jussos asperge sapores;
Trita meliphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
Ipsæ consident medicatis sedibus: ipsæ
Intima more suo se se in cunabula condent.

3. *Idem præsentissimum.*] Diosc. lib. 3. cap. 118.

4. *Item contra vulvarum.*] Vide Notas & Emendationes, num. XX.

5. *Folia ejus.*] Diosc. loc. cit. Καταπλασσόμενα δὲ (φύλλα) σὺν ἁλσὶ, διαφορεῖ χοιράδας &c.

6. *Decoctæ succus.*] Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτῶν ... πρὸς ἐμ-

purgat, & inflammationes discutit, & hulcera sanat. [7] Articularios morbos sedat, canisque morsus. [8] Prodest dysentericis veteribus, & cœliacis, & orthopnoïcis, lienibus, hulceribus thoracis. Caligines oculorum succo cum melle inungi eximium habetur.

LXXXVII. Melilotos quoque oculis medetur [1] cum luteo ovi, aut lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit: [2] & capitis cum rosaceo: [3] item aurium e passo, quæque in manibus intumescunt, vel erumpunt. [4] Stomachi dolores in vino decocta, vel cruda tritaque. [5] Idem effectus & ad vulvas. [6] Testes vero, & sedem prociduam, quæque ibi sint vitia, recens ex aqua decocta, vel ex passo. Adjecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Defervescit in vino dulci. [7] Peculiariter & contra meliceridas efficax.

Cap. XXI. LXXXVIII. [1] Trifolium scio credi prævalere contra serpentium ictus & scorpionum, ex vino aut posca, seminis granis viginti potis: vel foliis, & tota herba decocta: serpentesque numquam in trifolio aspici. Præterea celebratis auctoribus, contra omnia venena pro antidoto sufficere XXV. grana ejus, quod [2] minyanthes ex eo appellavimus, tradi. Multa alia præterea in remediis ejus, adscribi. Sed me contra sententias eorum gravissimi viri auctoritas movet. Sophocles enim Poëta venenatum id dicit. [3] Simus quoque e medicis, decocti, aut contriti succum infusum corpori, [4] easdem uredines facere, quas si percussis a serpente imponatur. Ergo non aliter utendum eo, quam contra venena, censuerim. Fortassis enim & his venenis inter se contraria sit natura, sicut multis aliis. Item animadverto, semen ejus, cujus minima sint folia, utile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam, in facie illitum.

LXXXIX. Thymum colligi oportet in flore, & in umbra siccari. Duo autem sunt genera ejus: candidum, radice lignosa, in collibus nascens, quod & præfertur: alterum nigrius, [1] florisque nigri. [2] Utraque oculorum claritati multum conferre existimantur, & in cibo, & in medicamentis. Item diutinæ tussi: in ecligmate faciles exscreationes facere [3] cum aceto & sale. [4] Sanguinem concrescere non pati e melle: Longas faucium distillationes extra illita cum sinapi, extenuare: [5] item stomachi & ventris vitia. Modice his tamen utendum est, quoniam excalfaciunt, quamvis sistunt alvum: quæ si exhulcerata sit, denarii pondus in sextarium aceti & mellis addi oportet. Item si lateris dolor sit, aut inter scapulas, aut in thorace. Præcordiis medentur ex aceto cum melle: quæ potio datur & in alienatione mentis melancholicis. [6] Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aïunt & dormire eos oportere in molli thymo. [7] Prodest & orthopnoïcis, & anhelatoribus, mulierumque mensibus retardatis. [8] Vel si emortui sint in utero partus, decoctum in aqua ad tertias. Et viris vero contra inflationes cum melle & aceto. Et si venter turgeat, testesve, [9] aut si vesicæ dolor exigat, e vino tumores [10] & impetus tollit impositum. [11] Item cum aceto callum & verrucas. [12] Coxendicibus imponitur, cum vino: articulariis morbis, & luxatis, tritum ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis trium obolorum pondere in tribus aceti & mellis. Et in fastidio, tritum cum sale.

XC. [1] Hemerocalles pallidum e viridi & molle folium habet, radice odorata atque

NOTÆ.

μηνῶν ἀγωγὴν εὐθετεῖ. Diosc. loc. cit.

7. *Articularios.*] Hoc folia præstare cum sale imposita Diosc. ait loco. cit. & contra canis rabidi morsus eadem cum vino pota prodesse.

8. *Prodest dysentericis &c.*] Dioscor. loc. cit.

Sect. LXXXVII. 1. *Cum luteo ovi.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXI.

2. *Et capitis.*] Dioscor. lib. 3. cap. 48. *Καὶ κεφαλαλγίαν πραΰνει ἐμβρεχόμενος μετ' ὄξους καὶ ῥοδίνου.*

3. *Item aurium &c.*] Diosc. loc. cit.

4. *Stomachi dolores.*] Diosc. loc. cit.

5. *Idem effectus.*] Diosc. loc. cit.

6. *Testes vero &c.*] Diosc. loc. cit.

7. *Peculiariter.*] Dioscor. loc. cit. *Θεραπεύει καὶ μελικηρίδας* &c.

Sect. LXXXVIII. 1. *Trifolium scio.*] Vide auctorem libri de simp. med. tomo 13. operum Galeni, pag. 1002. Dioscoridem quoque, lib. 3. cap. 123. Et quæ de trifolio acuto refert Scribonius Largus, Compos. 163.

2. *Minyanthes*] *Μινυανθὲς* Galeno, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 236. qui quæ sit ejusce vocis originatio nescire se fatetur. Forte a minuendo dolore: *ἄνθος* enim florem, *μινύω* *minuere* Græce sonat.

3. *Simus quoque.*] Simo Galenus adstipulatur, lib. de theriaca ad Pisonem, cap. 4. pag. 935.

4. *Easdem uredines.*] Eosdem pruritus.

Sect. LXXXIX. 1. *Florisque nigri.*] Hoc est, purpurascentis, *πορφυρίζοντος*, ut ait Dioscor. lib. 3. cap. 44. atque adeo in nigredinem vergentis, ut violæ.

2. *Utraque oculorum.*] Dioscor. loc. cit. *Ἀμβλυωποῦντας ἐσθιόμενον σὺν τροφῇ ὠφελεῖ. Hebetiore oculorum acie præditis in cibo confert.* Sic etiam Plinius Valer. lib. 4. cap. 35. de utroque thymo.

3. *Cum aceto & sale.*] Cum melle, Dioscor. loc. cit. Cum vino Marcellus Empir. cap. 17. pag. 23.

4. *Sanguinem concrescere.*] Dioscor. loc. cit. *Καταπλασθὲν μετ' ὄξους αἵματος θρόμβους διαλύει.*

5. *Item stomachi.*] Quoniam cum sale & aceto potum, vim habet pituitam per alvum detrahendi, inquit Dioscor. loco citato.

6. *Datur & comitialibus.*] Scribonius Largus, Compos. Med. cap. 2. num. 15. *Ad recentem comitialem morbum cito proficit: ad veterem tardius: Thymi albi X. P. III. ex aceti cyathis tribus, & mellis boni pondo uncia: ut dilutum jejunus bibat per dies XLV.*

7. *Prodest &.*] Diosc. lib. 3. cap. 44. & Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 178.

8. *Vel si emortui.*] Diosc. & Galenus, locis citatis. Plinius Valer. lib. 4. cap. 35. *Emortuos partus extrahit.*

9. *Aut si vesicæ dolor.*] Urinam ciere thymum produnt Diosc. & Galenus, loc. cit.

10. *Et impetus.*] Quas Græci *ἐπιφορὰς* appellant, de quibus lib. 20. sect. 26.

11. *Item cum aceto .... verrucas.*] Et hæc pariter Dioscorides, loc. cit.

12. *Coxendicibus.*] Diosc. loc. cit. *Καὶ ἰσχιαδικοῖς μετ' οἴνου καὶ ἀλφίτων ἐπιτεθὲν ἁρμόζει.*

Sect. XC. 1. *Hemerocalles.*] Iisdem fere verbis describitur a Dioscor. libro 3. cap. 137. *Ἡμεροκαλλὶς φύλλα ἔχει καὶ καυλὸν ὅμοια κρίνῳ, χλωρὰ δὲ ὥσπερ πράσου. Caulem ac folia lilii habet, porri instar virentia.* Lilium est rubrum miniatum seu Byzantinum Clusii, lib. 2. hist. rarior. plant. pag. 131. Est

bulbosa : [2] quæ cum melle imposita ventri, aquas pellit, & sanguinem etiam inutilem. [3] Folia epiphoris oculorum, mammarumque post partum doloribus illinuntur.

XCI. Helenium ab Helena, [1] ut diximus, natum, favere creditur formæ: cutem mulierum in facie reliquoque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant usu ejus quamdam gratiam iis veneremque conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eumque quem habuerit nepenthes illud prædicatum [2] ab Homero, quo tristitia omnis aboleatur. [3] Est autem succi prædulcis. Prodest & orthopnoïcis radix ejus in aqua jejunis pota. Est autem candida intus & dulcis. Bibitur & contra serpentium ictus ex vino. Mures quoque contrita dicitur necare.

XCII. [1] Abrotonum duorum traditur generum, campestre ac montanum: hoc feminam, illud marem intelligi volumus. [2] Amaritudo absinthii in utroque. Siculum laudatissimum; dein Galaticum. [3] Usus & foliis, sed major semini ad excalfaciendum: ideo nervis utile, tussi, [4] orthopnœæ, convulsis, ruptis, lumbis, urinæ angustiis. Datur bibendum [5] manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & semen tusum in aqua drachmæ pondere. [6] Prodest & vulvæ. [7] Concoquit panos cum farina hordeacea, & oculorum inflammationibus illinitur, cum cotoneo malo cocto. [8] Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum vino, illiniturque. Efficacissimum contra ea, quorum veneno tremores & frigus accidunt, ut scorpionum & phalangiorum: & contra venena alia pota prodest, [9] & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea, quæ inhærent corporibus. [10] Pellit & interaneorum mala. Ramo ejus, si subjiciatur pulvino, Venerem stimulari aiunt: efficacissimamque esse herbam contra omnia veneficia, quibus coïtus inhibeatur.

XCIII. Leucanthemum suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permixtum. [1] Sampsuchum sive amaracum, in Cypro laudatissimum & odoratissimum, scorpionibus adversatur, ex aceto ac sale illitum. [2] Menstruis quoque multum confert impositum. Minor est eidem poto vis. [3] Cohibet & oculorum epiphoras cum polenta. [4] Succus decocti tormina discutit. [5] Et urinis & hydropicis utile. Movet & aridum sternutamenta. [6] Fit ex eo & oleum, quod sampsuchinum vocatur aut amaracinum, [7] ad excalfaciendos molliendosque nervos: & vulvas calfacit. [8] Et folia sugillatis cum melle, & luxatis cum cera prosunt. CAP. XXII.

XCIV. [1] Anemonas coronarias tantum diximus: nunc reddemus & medicas. [2] Sunt qui phrenion vocent. [3] Duo ejus genera: Silvestris prima, altera in cultis nascens, utraque sabulosis. [4] Hujus plures species. Aut enim phœniceum florem habet, quæ copiosissima est: aut purpureum, aut lacteum. [5] Harum trium folia apio similia sunt. Nec teme- CAP. XXIII.

NOTÆ.

& in horto Eystetensi, ibi Hemerocallis Chalcedonica appellata. Vidimus in horto Regio.

2. *Quæ cum melle.*] Cum melle lana subdita in pesso adhiberi Diosc. præcipit, loc. cit. Ῥίζα λεία ποθεῖσα, καὶ σὺν μέλιτι ἐν ἐρίῳ προστεθεῖσα, ποτός ἐστιν ὑδραγωγὸς καὶ αἱμαγωγός.

3. *Folia epiphoris.*] Diosc. loco cit.

Sect. XCI. 1. *Ut diximus.*] Sect. 33.

2. *Ab Homero.*] Odysseæ δ'. vers. 221.

Αὐτίκα γὰρ εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον
Νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.

Esse vero nepenthes, quam subsecuta ætas buglosson vocavit, nos borraginem, Plutarchus innuit, lib. 1. Sympos. quæst. 1. pag. 614: Nos plane affirmamus, vel eo ducti argumento, quod vis buglosso plane par adscribitur a summis viris, ut dicturi sumus lib. 25. sect. 40. Nam in vinum dejecta animi voluptates auget, atque ex ea re vocatur & εὐφρόσυνον.

3. *Est autem succi prædulcis.*] Helenium scilicet. Quare & nectaream appellavere alii, & ex ea vinum nectarites concinnatum olim, ut Plinius superius adnotavit, lib. 14. sect. 19. num. 5.

Sect. XCII. 1. *Abrotonum.*] Scholiastes Nicandri, in Theriac. pag. 9. Τοῦ ἀβροτόνου δύο γένη εἰσί· τὸ μὲν κηπεύσιμον, τὸ δὲ ὀρεινόν. Diosc. lib. 3. cap. 29. duo genera pariter agnoscit, marem, feminamque: illud Galaticum, istud vero Siculum.

2. *Amaritudo.*] Feminæ quidem hanc inesse Diosc. prodidit, loc. cit.

3. *Usus est & foliis &c.*] Dioscor. loco cit. & Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. cap. 1. pag. 145.

4. *Orthopnoïcis &c.*] His quoque morbis reliquis mederi abrotonum Diosc. admonet loc. cit.

5. *Manualibus fasciculis.*] Qui manum impleant.

6. *Prodest & vulvæ.*] Mensibus commorantibus, ἐμμήνων ἐπισχέσει, Diosc. loc. cit.

7. *Concoquit, &c.*] Dioscor. loco cit. & Galenus totidem verbis, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 146.

8. *Serpentes.*] De serpentibus, phalangiis, ac venenis eadem tradit Diosc. loco cit. post Nicandrum in Theriac. pag. 7.

9. *Et quoquomodo algentibus.*] Etiam periodicis febrium rigoribus, inquit Galenus, lib. 6. de facult. simpl. med. pag. 145.

10. *Pellit &c.*] Galenus loc. cit. ἕλμινθας ἀναιρεῖ. Item Ælianus, lib. 9. hist. anim. cap. 33.

Sect. XCIII. 1. *Sampsuchum, &c.*] Diosc. lib. 3. cap. 47. totidem verbis.

2. *Menstruis .... impositum.*] In pesso subditum, ἐν προσθέτῳ. Diosc. loc. cit.

3. *Cohibet &c.*] Diosc. loc. cit.

4. *Succus decocti.*] Diosc. loc. cit.

5. *Et urinis &c.*] Diosc. loc. cit.

6. *Fit ex eo.*] Seorsim ac diversis capitibus de amaracino oleo, & sampsuchino Dioscorides egit: ac de isto quidem, cap. 58. de illo, cap. 68. libri primi: non quod amaracum a sampsucho differre velit: sed quod unguenta ea concinnandi modos tradat geminos: quos ut confectionis genere, sic & appellatione secerni voluit.

7. *Ad excalfaciendos.*] Diosc. lib. 1. cap. 68.

8. *Et folia.*] Hæc totidem fere verbis Dioscorides, libro 3. cap. 47.

Sect. XCIV. 1. *Anemonas .... diximus.*] Sect. 38.

2. *Sunt qui phrenion.*] Vide Notas & Emendationes num. XXII.

3. *Duo ejus genera.*] Eadem leges pariter apud Dioscor. lib. 2. cap. 207. Ἀνεμώνη διττή, ἡ μὲν ἀγρία, ἡ δὲ ἥμερος. Recentiores herbarii centum amplius genera norunt, ut diximus sect. 38.

4. *Hujus plures.*] Sativæ scilicet. Diosc. loco cit. Καὶ τῆς ἡμέρου ἡ μέν τις φοινικᾶ φέρει τὰ ἄνθη· ἡ δὲ ὑπόλευκα ἢ γαλακτίζοντα, ἢ πορφυρᾶ.

5. *Harum trium folia apio.*] Coriandro, quod eodem ferme recidit, Diosc. loc. cit. & Oribasius, lib. XI. pag. 190. Sed sunt tamen apio, quam coriandro propiora.

re semipedem altitudine excedunt, [6] cacumine asparagi. [7] Flos numquam se aperit, nisi vento spirante: unde & nomen accepere. [8] Silvestri amplitudo major, latioribusque foliis, flore phœniceo. [9] Hanc, errore ducti, [10] argemonem putant multi: alii rursus papaver, [11] quod rhœan appellavimus. [12] Sed distinctio magna, quod utraque hæc postea floret. Nec aut succum illarum anemonæ reddunt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumen. [13] Prosunt anemonæ capitis doloribus & inflammationibus, vulvis mulierum, lacti quoque. [14] Et menstrua cient cum ptisana sumptæ, aut vellere appositæ. [15] Radix commanducata pituitam trahit, dentes sanat: [16] decocta oculorum epiphoras, & cicatrices. Magi multum quidem iis tribuêre, quamprimum aspiciatur eo anno tolli jubentes: dicique, colligi eam tertianis & quartanis remedio. Postea alligari florem panno roseo, & in umbra asservari, ita cum opus sit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice contrita, cuicumque animalium imposita, hulcus facit [17] septica vi. [18] Et ideo expurgandis hulceribus adhibetur.

CAP. XXIV. XCV. [1] Oenanthe herba nascitur in petris, folio pastinacæ, radice magna, numerosa. Caulis ejus & folia cum melle ac vino nigro pota, facilitatem pariendi præstant, secundasque purgant. Tussim e melle tollunt: urinam cient. Radix & vesicæ vitiis medetur.

CAP. XXV. XCVI. [1] Heliochrysum, quod alii chrysanthemon vocant, ramulos habet candidos, folia subalbida, abrotono similia: ad Solis repercussum, aureæ lucis in orbem veluti corymbis dependentibus, qui numquam marcescunt: qua de causa Deos coronant illo, quod diligentissime servavit Ptolemæus rex Ægypti. [2] Nascitur in frutectis. [3] Ciet urinas e vino pota, & menses. Duritias & inflammationes discutit. [4] Ambustis cum melle imponitur. [5] Contra serpentium ictus, [6] & lumborum vitia bibitur. [7] Sanguinem concretum ventris aut vesicæ absumit cum mulso. Folia ejus trita trium obolorum pondere sistunt [8] profluvia mulierum in vino albo. [9] Vestes tuetur odore non ineleganti.

CAP. XXVI. XCVII. [1] Hyacinthus in Gallia maxime provenit. [2] Hoc ibi fuco hysginum tingunt. [3] Radix est bulbacea, [4] mangonicis venalitiis pulchre nota: [5] quæ e vino dulci illita,

NOTÆ.

6. *Cacumine asparagi.*] Nec calyces habent anemonæ, nec capita, seu vascula: sed cacumen instar asparagorum est. Οὔτε κωδίαν ἔχουσιν, ἀλλ' οἱονεὶ ἀσπαράγου ἄκρον. Dioscorid. loc. cit. Vide iconem anemones primæ apud Dodon. pag. 431.

7. *Flos numquam.*] At nostræ etiam tranquillo se se aperiunt. Verius forsan nomen iis inditum, quod facile flos vento decutitur. Hesychius: Ἀνεμώνη...... πᾶν φυτὸν ταχέως ὑπὸ ἀνέμων φθειρόμενον.

8. *Silvestri amplitudo.*] Dioscor. hæc totidem verbis, lib. 2. cap. 207.

9. *Hanc, errore.*] Totidem verbis Diosc. & Oribasius, locis citatis.

10. *Argemonem.*] Hanc depictam vide apud Lobelium in Observat. pag. 144. Est & in horto Regio. Similis fere papaveri rhœadi. Ceteras ejus notas disce a Dioscor. lib. 2. cap. 208. Plinioque ipso, lib. 25. sect. 56.

11. *Quod rhœan.*] Libro 19. sect. 53.

12. *Sed distinctio, &c.*] Eadem discrimina afferunt auctores mox appellati. Quod & argemone & rhœas papaver serius florent: nec croceum, ut argemone, dum caulis conciditur: nec candidum, ut papaver succum reddit, &c.

13 *Prosunt anemonæ.*] Radicis succo naribus infuso valere Dioscorides ait, loco cit. ad purgandum caput: folia cum ptisana decocta, & in cibo sumpta, fecunditatem lactis præstare. Habet hæc etiam Galenus, libro 6. de facult. simp. med. pag. 157.

14. *Et menstrua.*] Diosc. loc. cit.

15. *Radix, &c.*] Diosc. & Galenus, locis citatis.

16. *Decocta oculorum, &c.*] Decocta in passo, ἐν γλυκεῖ. Diosc. loc. cit. De cicatricibus Galenus loc. cit. οὐλὰς λεπτύνει. Has voculas, *& cicatrices*, ex MSS. addidimus.

17. *Septica vi.*] Σηπτικὴ δύναμις, vis putrefaciendi. Celsus, lib. 7. cap. 21. *Medicamenta, quæ sic exedunt, ne erodant, σηπτικὰ Græci vocant.*

18. *Et ideo.*] Galenus, loc. cit.

Sect. XCV. 1. *Oenanthe herba.*] Filipendula Dodonæi, pag. 56. Oenanthe staphylini folio, Joan. Bauhini, tom. 3. pag. 191. Dioscor. lib. 3. cap. 135. Οἰνάνθη .... τὰ μὲν φύλλα ἔχει ὥσπερ σταφυλῖνος, &c. De forma œnanthes, ac viribus ejusdem, paria prorsus cum Plinio tradit. Radicem ad stranguriam adhibet Apuleius, cap. 54. tit. 1.

Sect. XCVI. 1. *Heliochrysum.*] De quo jam superius, sect. 38. Diosc. iisdem fere verbis, lib. 4. cap. 57. Ἑλίχρυσον, οἱ δὲ χρυσάνθεμον, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἀμάραντον καλοῦσιν, ᾧ καὶ τὰ εἴδωλα στεφανοῦσι· ῥαβδίον λευκὸν, χλωρὸν... φύλλα στενὰ ἐκ διαστημάτων ἔχον πρὸς τὰ τοῦ ἀβροτόνου· κόμην κυκλοτερῆ, χρυσοφανῆ, σκιάδιον περιφερὲς, ὥσπερ κορύμβους ξηροὺς, &c.

2. *Nascitur in fruteclis.*] Dioscorid. loc. cit. Φύεται δὲ ἐν τραχέσι καὶ χαραδρώδεσι τόποις, *in asperis & salebrosis.* Interpres Oribasii, lib. XI. pag. 196. *in asperis & aquosis convallibus.*

3. *Ciet urinas, &c.*] Diosc. loco cit.

4. *Ambustis.*] Theophr. lib. 9. hist. cap. 21. Καὶ πρὸς τὰ πυρίκαυστα, κατακαύσαντες καὶ μίξαντες μέλιτι.

5. *Contra serpentium.*] Theophr. loc. cit. Χρῶνται δὲ αὐτῷ πρὸς τὰ δακετὰ ἐν οἴνῳ. *Usus illius ad serpentium morsus e vino.* Diosc. quoque loc. cit.

6. *Et lumborum.*] Diosc. loc. cit.

7. *Sanguinem, &c.*] Hæc iisdem verbis Diosc. loc. cit.

8. *Profluvia mulierum.*] Diosc. loc. cit. Ἴσχει δὲ καὶ κατάῤῥους, ὅσον τριώβολον νήστει δοθεῖσα ἐν κράματι οἴνου λευκοῦ. *Sistit & destillationes trium obolorum pondere jejunis potui data in vino albo diluto.* Alios secutus auctores Plinius videtur, aut κατάῤῥουν perperam pro mulierum profluvio accepisse, cum ea vox destillationem pituitæ, & catharrum significet.

9. *Vestes tuetur.*] Vestibus interponi ait Dioscor. loc. cit. ut eas a teredinum injuriis tueatur.

Sect. XCVII. 1. *Hiacinthus.*] Hyacinthus iste, vacciniumve Gallicum, quo hysginum vel purpura inficitur, gladiolus est, & hyacinthus, ut verbis Columellæ utar, lib. 9. cap. 4. cælestis nominis, hoc est, qui & iris vocatur, ut ex Palladio liquet, lib. 1. cap. 37. nec tamen iris est, de qua diximus sect. 19. quæ radix medicinæ tantum & unguentis nascitur, non tingendis lanis: sed quam Galli Glaïutum vocant, quasi gladiolum, *du Glaïeul.* Ita Anguillara, par. 9. pag. 153. quos alii deinde secuti sunt. Decepti vero errore omnes, qui nihil irin ab hyacintho differre censent. Hyacinthi porro Gallici tractationem Plinius nunt attingit obiter, ubi de vulgari tantum hyacintho agendum ex proposito videbatur; quod, ut ipse admonuit, lib. 20. sect. 45. sæpe contexenda sunt ea quæ sunt ex eodem nomine pendentia.

2. *Hoc ibi fuco.*] Vide Notas & Emend. num. XXIII. Hysginum porro colos est affinis coccineo.

3. *Radix est bulbacea.*] Hyacinthi nimirum alterius, seu vulgaris, atque Italici, ut diximus lib. 16. sect. 31. mancipiis sati. Lilium purpureum tertium Dodonæi videtur esse, pag. 199. quam ille sententiam idoneis stabilit argumentis. Dioscorides Plinio suffragatur, lib. 4. cap. 63. Ὑάκινθος φύλλα ἔχει ὅμοια βολβῷ.... ῥίζαν καὶ αὐτὴν ἐμφερῆ βολβῷ. Et Galenus, lib. 8. de fac. simpl. med. pag. 237. Ὑακίνθου ἡ μὲν ῥίζα βολβοειδής.

4. *Mangonicis venalitiis.*] Ita MSS. omnes. Venalitii sunt venditores teste Nonio, cap. 2. num. 919. testimonio ipsius Ciceronis in eam rem adducto. Mangonici venditores erant, negotiatores mancipiorum, qui pueros puellasque, quo facilius vendi possent, artificio quodam componere, atque horum ætatem tegere pubertate coërcita solebant, ut vendibiliores essent.

5. *Quæ e vino dulci.*] Diosc. lib. 4. cap. 63. de radice hya-

pubertatem coërcet, & non patitur erumpere. Torminibus & [6] araneorum morsibus resistit. Urinam impellit. [7] Contra serpentes & scorpiones, [8] morbumque regium, semen ejus cum abrotono datur.

XCVIII. [1] Lychnis quoque flammea illa adversus serpentes, scorpiones, crabrones, similiaque, bibitur e vino semine trito. Silvestris eadem stomacho inutilis. [2] Alvum solvit. [3] Ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis. [4] Scorpionibus adeo contraria, ut omnino visa ea torpescant. Radicem ejus Asiani boliten vocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

XCIX. Et vincapervinca, sive chamædaphne, arida tusa hydropicis datur in aqua, cochleari mensura, celerrimeque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere sparsa vino, tumores siccat. Auribus succo medetur. [1] Alvinis imposita multum prodesse dicitur. CAP. XXVII.

C. [1] Rusci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorum valetudine, & [2] tortuosiore urina, vel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postremo mane decoqui: ex eo sextarium vini cyathis duobus misceri. Sunt qui & crudam radicem tritam ex aqua bibant: & in totum [3] ad virilia, cauliculis ejus ex aceto tritis nihil utilius putant.

CI. [1] Batis quoque alvum mollit. Illinitur podagricis cruda & contusa. [2] Acinon & coronarum causa & ciborum Ægyptii serunt. Eademque erat, quæ ocimum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset, & admodum odorata. [3] Ciet menses & urinas.

CII. [1] Colocasiâ Glaucias acria corporis leniri putavit, & stomachum juvari. CAPUT XXVIII.

CIII. Anthalii, quod Ægyptii edunt, nullum alium reperi usum. [1] Sed est herba anthyllion, quam alii anthyllum vocant, duorum generum, [2] foliis & ramis lenticulæ similis, palmi altitudine, [3] sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. [4] Altera chamæpityi similis, brevior & hirsutior, purpurei floris, odore gravis, in saxosis nascens. [5] Prior vulvis aptissima, ex rosaceo ac lacte [6] imposita, & vulneribus. [7] Bibitur in stranguria, reniumque arenis, tribus drachmis. [8] Altera bibitur in duritia vulvarum, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto, quatuor drachmis. CAP. XXIX.

CIV. [1] Parthenium, alii leucanthes, alii amnacum vocant. [2] Celsus apud nos, perdicium, [3] & muralem. Nascitur in hortorum sepibus, [4] flore albo, [5] odore mali, sapore amaro. [6] Ad insidendum, decoctum in duritia vulvarum, & inflammationibus. [7] Sic- CAP. XXX.

NOTÆ.

cinthi: ἥτις σὺν οἴνῳ καταπλασθεῖσα λευκῷ (vel γλυκεῖ) ἐπὶ παίδων, ἀνήβους τηρεῖν πεπίστευται. Galenus, loc. cit. ἐν οἴνῳ tantum.

6. *Araneorum.*] Phalangiorum. Dioscor. Φαλαγγιοδήκτους ὠφελεῖ.

7. *Contra serpentes.*] Diosc. loc. cit.

8. *Morbumque regium.*] Dioscorides & Galenus, abrotonum non adsciscunt: sed id solum, ἰκτερικοῖς δίδοται σὺν οἴνῳ.

Sect. XLVIII. 1. *Lychnis quoque.*] De qua sect. 10. Habet eadem Dioscor. lib. 3. cap. 114.

2. *Alvum.*] Dioscor. lib. 3. cap. 115.

3. *Ad detrahendam.*] Per alvum scilicet, κατὰ κοιλίαν. Diosc. loc. cit.

4. *Scorpionibus.*] Dioscor. loc. cit. post Nicandrum in Theriac. pag. 64. cujus & Scholiasten vide, pag. 41.

Sect. XCIX. 1. *Alvinis.*] Quibus alvus est fluida.

Sect. C. 1. *Rusci radix.*] Hoc iterum Plinius libro sequente, sect. 83. ubi de oxymyrsine, quæ nihil a rusco differt.

2. *Tortuosiore.*] Hoc est, ut ipsemet interpretatur, lib. 23. sect. 83. difficili urinæ, præcipue crassæ: hoc est, turbidiori, atque adeo hominem torquenti, dum veluti tortuosa exit. Dioscor. lib. 4. cap. 146. simpliciter στραγγουρίαν dixit.

3. *Ad virilia.*] Ad virilium morbos. Diosc. loc. cit. *ad urinam.*

Sect. CI. 1. *Batis quoque.*] Hæc rursum dicentur lib. 26. sect. 50.

2. *Acinon.*] Dioscor. lib. 3. cap. 50. Ἄκινος, ἢ ἄκονος .... πόα στεφανωματική, παραπλησία ὠκίμῳ, δασυτέρα δὲ καὶ εὐώδης· παρ' ἐνίοις δὲ καὶ κηπεύεται. Quid sit Dioscoridis ἄκινος nescire se fatetur Anguillara, part. 12. pag. 206. Videtur esse ocimum silvestre pictum a Dodonæo, pag. 279.

3. *Ciet menses.*] Contra Dioscorides, loco citato, ἵστησι sistit.

Sect. CII. 1. *Colocasia.*] Diosc. lib. 2. cap. 128. ad cœliacos, dysentericosque commendat: additque vim habere εὐστόμαχον.

Sect. CIII. 1. *Sed est herba.*] Dioscor. in Nothis, pag. 460. Ἀνθυλλὶς, οἱ δὲ ἄνθυλλον, οἱ δὲ ἀνθεμίδα, οἱ δὲ λευκάνθεμον.

2. *Foliis & ramis.*] Hæc prior anthyllis descripta a Dioscor. iisdem verbis, lib. 3. cap. 153. ἡ μὲν γὰρ φακῷ παραπλήσια φύλλα ἔχει, &c. Delineata a Dodonæo, pag. 542.

3. *Sabulosis*, &c.] Diosc. loc. cit. Ἐν ὑφάμμοις τόποις, καὶ εὐηλίοις, γευομένῳ ὕφαλμος.

4. *Altera chamæpityi.*] Sic Diosc. totidem verbis loc. cit. Galenus quoque, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 157 & interpres Oribasii, fol. 190. Est anthyllis chamæpityides minor Lobelii, in Observ. pag. 208. scite admodum ibi delineata. Fruticat in aridis arvorum marginibus juxta Montem Pessulanum.

5. *Prior vulvis.*] Dioscor. totidem fere verbis, loco citato.

6. *Imposita.*] Diosc. in pesso subdita, προστεθεῖσα.

7. *Bibitur*, &c.] Diosc. loc. cit. sed quatuor drachmis bibi jubet.

8. *Altera*, &c.] Diosc. & Galenus, locis cit.

Sect. CIV. 1. *Parthenium.*] Posterior ætas Matricariam appellavit, *Matricaire*, ou *Marone*. Delineatur a Dodonæo, pag. 35. a Matthiolo, in lib. 3. Diosc. pag. 907. Vide Notas & Emend. num. XXIV.

2. *Celsus apud nos.*] Libro 2. cap. 33. *Herba muralis*, inquit (*parthenium, vel perdicium appellant*) *reprimit ac refrigerat.* Et parthenium istud sane refrigerandi ac reprimendi habere vim insitam, haud obscure Dioscorides innuit, qui erysipelatis & inflammationibus imponi jubet. Quamobrem immerito carpitur hoc loco a Barbaro Dalecampioque Plinius, perinde ac si parthenium istud cum altero cognomine confuderit.

3. *Et muralem.*] Sic MSS. Reg. & Chiffl. non *muralium.* Ita etiam Celsus, loc. cit.

4. *Flore albo.*] Diosc. ἄνθη λευκὰ κύκλῳ. Et vero a candore floris λευκανθὲς quoque ei nomen fuit.

5. *Odore mali.*] Ita libri omnes. An *odore malo?* Nam Diosc. loc. cit. ὀσμῇ ὑπόβρομον; Oribasii interpres, lib. 12. fol. 210. *odore subviroso.*

6. *Ad insidendum.*] Ad insidendum valet decoctum, in vulvarum duritiis & inflammationibus: τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῆς, ἐγκάθισμα ὑστέρας ἐσκληρυμμένης καὶ φλεγμαινούσης ἐστίν. Diosc. loc. cit.

7. *Sicca.... imposita.*] Ita libri omnes Sed Dioscoridem si unum audimus, *pota* legendum, non *imposita.* Δύναται δὲ ξηρὰ σὺν ὀξυμέλιτι, ἢ σὺν ἁλσὶ ποθεῖσα.... φλέγμα καὶ χολὴν ἄγειν κάτω. Diosc. loc. cit.

ca cum melle & aceto impoſita, bilem detrahit atram. Ob hoc contra vertigines utilis, [8] & calculoſis. [9] Illinitur & ſacro igni: item ſtrumis, cum axungia inveterata. Magi contra tertianas ſiniſtra manu evelli eam jubent, dicique cujus cauſa vellatur, nec reſpicere. Dein ejus folium ægri linguæ ſubjicere, ut mox in cyatho aquæ devoretur.

Cap. XXXI. C V. [1] Trychno, quam quidam ſtrychnon ſcripſere, utinam [2] nec coronarii in Ægypto uterentur, quos invitat [3] florum ſimilitudo, in duobus ejus generibus. [4] Quorum alterum, cui acini coccinei, granoſi folliculi, halicacabum vocant, alii callion. Noſtri autem [5] veſicariam, quoniam veſicæ & calculis proſit. Frutex eſt ſurculoſus verius, quam herba: folliculis magnis, latiſque, & turbinatis, grandi intus acino, qui matureſcit Novembri menſe. [6] Tertio folia ſunt ocimi, minime diligenter demonſtrando, remedia non venena tractantibus: quippe inſaniam facit, parvo quoque ſucco. Quanquam & Græci auctores in jocum vertere. Drachmæ enim pondere [7] luſum pudoris gigni dixerunt, ſpecies vanas imagineſque conſpicuas obverſari demonſtrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam inſaniam facere. Quidquid vero adjiciatur ponderi, [8] repræſentari mortem. Hoc eſt venenum, quod innocentiſſimi auctores ſimpliciter [9] dorycnion appellavere, ab eo quod cuſpides in præliis tingerentur illo paſſim naſcente. [10] Qui parcius inſectabantur, manicon cognominavere: qui nequiter occultabant, erythron, aut nevrada: [11] ut nonnulli, periſſon: cavendi cauſa curioſius dicendum.

[12] Quin & alterum genus, quod halicacabon vocant, ſoporiferum eſt, atque etiam [13] opio velocius ad mortem: ab aliis morion, ab aliis moly appellatum. Laudatum vero a Diocle & Evenore, Timariſto quidem etiam carmine, [14] mira oblivione innocentiæ: quippe præſentaneum remedium ad dentium mobiles firmandos, [15] ſi colluerentur halicacabo in vino: exceptionem addidere, ne diutius id fieret: delirationem enim gigni. En demonſtranda remedia, quorum medicina majoris mali periculum afferat. Commendatur ergo in cibis tertium genus, licet præferatur hortenſium ſaporibus. Et nihil eſſe corporis malorum, cui non ſalutare ſit ſtrychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti ſunt, ut vel profutura de iis commemorare fas putem, præſertim tanta copia innoxiorum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt, qui ſunt vaticinandi callentes, quod furere ad confirmandas ſuperſtitiones aſpici ſe volunt. Remedio eſt (id enim libentius retulerim) aqua copioſa mulſa calida potui data. Nec illud probo, aſpidum naturæ halicacabum in tantum adverſam, ut radice ejus propius admota ſoporetur illa ſopore enecans vis earum. Ergo trita ex oleo percuſſis auxiliatur.

Cap. XXXII. C V I. [1] Corchorum Alexandrini cibi herba eſt, convolutis foliis ad ſimilitudinem mori, præcordiis (ut ferunt) utilis, alopeciiſque, & lentigini. Boum quoque ſcabiem celerrime ſanari ea invenio: [2] apud Nicandrum quidem & ſerpentium morſus, antequam floreat.

N O T Æ.

8. *Et calculoſis.*] Dioſc. loc. cit.

9. *Illinitur*, &c.] Dioſc. loc. cit.

Sect. C V. 1. *Thrychno.*] Ita Galenus, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 237. Τρύχνον, ἔνιοι δὲ μετὰ τοῦ σίγμα στρύχνον ὀνομάζουσιν. Solanum Latini vocant, teſte Plinio, lib. 27. ſect. 108. ex Celſo. Hortenſe hoc prius a Dodonæo pingitur, pag. 451. Gallis, *Morelle*: Oribaſio, in MS. cod. lib. 2. Τρύχνον τὸ ἐδώδιμον, ἐν τοῖς κήποις φυόμενον. Cælio Aureliano, lib. 2. cap. 7. *Vva lupina.*

2. *Nec coronarii.*] Alterum certe genus, quod halicacabum dicitur, adhiberi ſolitum in coronas, auctor eſt Galenus, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 237. poſt Dioſc. lib. 4. cap. 72.

3. *Florum ſimilitudo.*] MSS. Reg. Colb. & Chiffl. *ederæ foliorum*, verius.

4. *Quorum alterum.*] Secundum hoc ſolani genus, πυῤῥὸν ἔχον τὸν καρπὸν, ἐοικότα ῥαγὶ σταφυλῆς κατά τε τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μέγεθος, inquit Galenus loc. cit. Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 12. καρπὸν dixit ἐρυθρότερον κόκκου. Dioſc. lib. 4. cap. 72. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον στρύχνον ὃ ἁλικάκαβον καλοῦσιν, &c. Et in Nothis: ἁλικάκαβον, οἱ δὲ καλλιάδα. Cratevas apud Dioſc. lib. 4. cap. 75. καλέαν vocat.

5. *Veſicariam.*] Quemadmodum Græci φυσαλίδα vocant, quoniam intra folliculos orbiculatos veſicæ ſimiles fructum, ſive grana, includit, καρπὸν ἐν θυλακίοις περιφέρεσι ὅμοιον φύσαις ἔχει. Dioſc. loc. cit. Officinæ Mauritanos ſecutæ *Alcaquengi* vocant, alii *Baguenaudes.*

6. *Tertio.*] Tertio ſolani generi, quod Græci θρύον vocant. Dioſc. lib. 4. cap. 74. Στρύχνον μανικὸν, ὃ ἔνιοι περισσὸν, οἱ δὲ θρύον ἐκάλεσαν. Τοῦτο τὸ μὲν φύλλον παραπλήσιόν ἐστιν εὐζώμῳ, &c. Solanum letale Dodonæi, pag. 453. Italis, *Belladona.*

7. *Luſum pudoris.*] Hoc verborum ambitu vanas imagines notat, quibus exercere ſe Venerem ſomniant ii qui drachmæ pondere ſolanum letale biberint. Tamen in MSS. vox *pudoris* abeſt.

8. *Repræſentari mortem.*] Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 169. & lib. 8. pag. 237. ſi quatuor drachmæ bibantur.

9. *Dorycnion.*] Sic Apuleius, cap. 22. *Alii ſtrychnon manicon, alii dorycnion, alii cacabon, Itali Apollinarem* vocant. Dioſc. quoque in Alexiph. in præfat. pag. 401. & cap. 6. Στρύχνον μανικὸν, ὃ καὶ δορύκνιον καλοῦσιν. Galenus denique, lib. 10. κατὰ τόπους, cap. 3. pag. 637. Στρύχνου, οἱ δὲ δορυκνίου ῥίζης. Græcis δόρυ cuſpis eſt & lancea.

10. *Qui parcius inſectabantur.*] Vide Notas & Emendat. num. XXV.

11. *Vt nonnulli.*] Sic Dioſc. lib. 4. cap. 74. περισσόν. Sic enim legendum, non πέρσιον.

12. *Quin & alterum.*] Soporiferum ab halicacabo diſcernit Dioſcorides, lib. 4. cap. 73. quanquam & ipſi ſoporifero halicacabi quoque appellationem inditam fatetur.

13. *Opio velocius.*] Dioſc. contra, loco cit. vim ſomnificam habere prodidit, opio mitiorem.

14. *Mira oblivione innocentiæ.*] Obliti hi videntur innocentiæ, quam præ ſe ferre medici debent, cum tam periculoſam herbam laudarint. Innocentia enim medici eſt, non monſtrare, nedum laudare quod majore diſcrimine adhibetur. Sic paulo ante innocentiſſimos appellat auctores eos qui vel nomine ipſo abſterruere legentes ab ejus uſu.

15. *Si colluerentur.*] Vide Notas & Emend. num. XXVI.

Sect. C V I. 1. *Corchorum.*] Corchoron appellant Cratevas, Theophraſtus & Nicander, quam Dioſcorides Anagallidem, inquit Anguillara, part. 5. pag. 92. Ἀναγαλλὶς gemina apud Dioſcor. lib. 2. cap. 209. Pingitur a Dodonæo, pag. 32. Folia eſſe ad ſimilitudinem ocimi ſcribit Theophr. lib. 7. hiſtor. cap. 7. ſed mori dixeris, an ocimi, parum intereſt.

2. *Apud Nicandrum.*] Is in Theriacis, pag. 44. ubi adverſus ſerpentes laudat Κόρκορον ἠμυόεντα. De eo parœmia vulgata, tum apud Suidam, tum apud Schol. Nicandri, Κόρκορον ἐν λαχάνοις, *etiam corchorus inter olera*; quod vile olus haberetur.

CVII. [1] Nec de cnico sive atractylide verbosius dici par esset, Ægyptia herba, ni magnum [2] contra venenata animalia præberet auxilium: item adversus fungos. [3] Constat a scorpione percussos, quamdiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

CVIII. [1] Et persolutam Ægyptus in hortis serit, coronarum gratia. Duo genera ejus: femina ac mas. Utraque subdita Venerem inhiberi, virorum maxime, tradunt. CAP. XXXIII.

CIX. Et quoniam in mensuris quoque ac ponderibus crebro Græcis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. [1] Drachma Attica [2] (fere enim Attica observatione medici utuntur) denarii argentei habet pondus. [3] Eademque sex obolos pondere efficit. [4] Obolus x. chalcos. [5] Cyathus pendet drachmas x. [6] Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est, drachmas xv. [7] Mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum. CAP. XXXIV.

NOTÆ.

Sect. CVII. 1. *Nec de cnico.*] Silvestri scilicet, de qua sect. 53.

2. *Contra venenata.*] Contra scorpionum ictus. Dioscor. lib. 3. cap. 107.

3. *Constat*, &c.] Diosc. loc. cit.

Sect. CVIII. 1. *Et persolutam.*] Peregrina hæc & ignota.

Sect. CIX. 1. *Drachma Attica.*] Transscripsit hoc caput Plinius alter Valer. in præfat. operis. Sic etiam Galenus, lib. 8. de compos. medic. κατὰ τόπους, cap. 3. pag. 573. Πρόδηλον, ὅτι δραχμὴν λέγομεν νῦν ἐν τοῖς τοιούτοις ἅπασιν, ὅπερ Ῥωμαῖοι δηνάριον ὀνομάζουσιν. Celsus ad Natalem, epistola præfixa operi Marcelli Empirici: *Græci Medici pondera medicamentorum ad drachmas redigunt: quæ quia ad denarium conveniunt, (octoginta enim quatuor in libram incurrunt) pro nota Græcæ drachmæ notam denarii posui, & ad ejus pondus drachmas redegi.* Scribonius Largus ad Callistum: *Erit nota denarii unius pro Græca drachma: æque enim in libra denarii LXXXIV. apud nos, quot drachmæ apud Græcos incurrunt.* Ceteris, qui plurimi sunt, appellandis supersedeo. Est autem denarius apud Romanos, nummus argenteus, quales in cimeliis vulgo visuntur, seu Consulum, ævi, seu Imperatorum: Quaternos ex his denarios fere nummus noster argenteus in Gallia complectitur, qui triginta assibus æreis permutatur.

2. *Fere enim.*] Caute *fere* addidit: nam & Urbis Romæ ponderibus interdum usi, ut Andromachus medicus Neronis, ipso referente Galeno, lib. 6. κατὰ τόπους, cap. 6. pag. 499.

3. *Eademque sex.*] Dioscorides, tomo 13. operum Galeni, pag. 984. Ἡ δὲ δραχμὴ, ἡ καὶ ὁλκὴ λεγομένη, ἄγει γράμματα τρία, τουτέστιν ὀβόλους ϛ'. Suidas: Δραχμὴ, ἓξ ὀβόλων. Cleopatra, apud Galenum, tom. cit. pag. 981. Ἡ δραχμὴ ἔχει ὀβόλους ϛ'. Et apud Marcellum Empiricum Victoriati pondus, seu denarii dimidii, trium esse obolorum dicitur, cap. 9. pag. 78.

4. *Obolus X. chalcos.*] Pauciores alii; ut video, chalcos in obolo uno computant. Diodorus apud Suidam, tantum sex: ὁ δὲ ὀβολὸς χαλκῶν ϛ'. Octo, Cleopatra, loc. cit. Ὁ ὀβολὸς ἔχει χαλκοῦς η'. Plinius decem: ut in drachma chalci omnino sint sexaginta, quas ipse denariorum sexagesimas vocat, lib. 29. sect. xi. & alibi.

5. *Cyathus .... drachmas X.*] Cyathi mensuram, inquit, drachmarum decem pondere medici definiunt: acetabuli, quindecim: quicumque demum is liquor fuerit, qui ad pondus exigeretur. Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 25. *Cyathi pondus decem drachmis appenditur.* Fannius:

> *At cotyle cyathos bis ternos una receptat.*
> *Sed de abaco nobis id pondus sæpe notatur:*
> *Bis quinæ hunc faciunt drachmæ: si appendere velles,*
> *Oxybaphum fiet, si quinque addantur ad istas.*

Demetrius Alabaldus, de minutiis, cap. de Mensuris, inter Authores Linguæ Lat. pag. 1527. *Cyathi vero pondus*, inquit, *fere drachmæ decem, sicut oxybaphi quindecim.* E Græcis Cleopatra, loc. cit. Ὁ κύαθος ἔχει δραχμὰς ι'.

6. *Cum acetabuli.*] Græci ὀξύβαφον vocant, quasi proprie ita dictum fuerit vasculum infundendo aceto comparatum, in quod intingerent cibum sumentes. De liquorum eo pondere, quod acetabulum caperet, suffragatur Plinio, præter Fannium ac Demetrium proxime appellatos, Heras medicus, apud Galenum, lib. 5. κατὰ γένη, cap. 6. pag. 786. ubi cotylen, quam Plinius heminam vocat, drachmas omnino ait sexagenas efficere, si appendantur, ὡς ξ' δραχμὰς ἑλκούσης τῆς κοτύλης· καὶ γὰρ ἕλκει ἥγε Ἀττικὴ, θ' οὐγγιῶν οὖσα τῶν Ἰταλικῶν. Cleopatra, loc. cit. Ἡ κοτύλη, μέτρῳ μὲν ἔχει κυάθους ϛ'. σταθμῷ δὲ, < ξ', ℥ ζ, καὶ σ'. . . . . τὸ ὀξύβαφον, ἔχει μέτρῳ μὲν κοτύλης τέταρτον, κύαθον α' σ''. σταθμῷ δὲ < ιε'. *Cotyle sive hemina, mensura quidem habet cyathos sex, pondere vero drachmas 60. sive uncias septem & semis .... Acetabulum habet mensura quidem heminæ quartam partem, cyathum unum & semis: pondere vero drachmas XV.*

7. *Mna, quam.*] Hæc Cleopatræ pariter medica definitio est, mnæ pondus intelligi in medicamentis, ubi sunt Atticæ drachmæ centum: Ἡ Ἀττικὴ μνᾶ ἔχει οὐγγίας ιβ' σ''. < ρ'. *Mna Attica habet uncias duodecim & semis, drachmas centum.* Nec vero una semper apud medicos locis omnibus temporibusque minæ æstimatio: Ex iis, enim, inquit Galenus, lib. 5. κατὰ γένη, cap. 3. pag. 778. qui minam in drachmas secant, alii centum, alii etiam plurium drachmarum esse confirmant: quia & unciam plerique septem drachmas & semissem valere malunt, alii septem dumtaxat: octo reliqui. Ἀλλὰ τῶν εἰς δραχμὰς ἀναγόντων τὴν μνᾶν, εἰσὶν οἵ φασιν ἑκατὸν εἶναι δραχμῶν τὴν μνᾶν, ἔνιοι πλειόνων· ἐπειδὰν καὶ τὴν οὐγγίαν οἱ πλεῖστοι μὲν ἑπτὰ καὶ ἡμίσεως δραχμῶν εἶναί φασιν· ἔνιοι δὲ ζ' μόνον· ἕτεροι δὲ η'.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXI.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI

Sect. 2. I.

ENUIORIBUS *utebantur antiqui, stroppos appellantes: unde nata strophiola.*] Sic *stroppos* priore loco exhibent MSS. Reg. Colb. Chiffl. &c. non ut editi, *strophia.* Et vero Festus: *Stroppus est,* inquit, *ut Atteïus Philologus existimat, quod Græce* στρόφιον *vocatur, & quod sacerdotes pro insigni habent in capite. Quidam coronam esse dicunt, aut quod pro corona insigne in caput imponatur, quale sit strophium. Itaque apud Faliscos diem festum esse, qui vocatur Struppearia, quia coronati ambulent,* &c. Alio longe significatu, *strophium dactylicum* Prudentius cecinit, hymn. 3. ante cibum, vers. 26.

Sperne, Camena, leves ederas,
Cingere tempora queis solita es:
Sertaque mystica dactylico
Texere docta liga strophio,
Laude Dei redimita comas.

Dactylicum strophium vocat carminis genus, quod Grammatici dactylicum, a dactylo pede, quo fere constat, appellarunt. Sic idem hymno tertio, περὶ στεφάνων, vers. 208.

Ast ego serta choro in medio
Texta feram pede dactylico.

Strophium vero pro carmine usurpavit, quod στροφὴ Græcis, ut ᾠδὴ, carmen est, quo Deorum laudes continentur.

Ibid. II. *Serta a serendo serviæ appellabantur.*] Ita MSS. omnes proxime appellati. Forte rectius tamen *a serendo serieve.* Nam & *a sero*, hoc est, necto, series dicta est. Rationem etymi Tertullianus subindicat, lib. de corona mil. cap. 5. *Coronam si forte fascem existimas florum per seriem comprehensorum.* Et quoniam hic Tertulliani mentio incidit, juvat obiter alterum ejus locum afferre, quem Rigaltius & perperam edidit, & præpostere intellexit: libro nimirum de idololatria, cap. 10. *Floræ scholæ coronandæ*: ubi Rigaltius: *Floralibus scilicet, Floræ sacris.* Sed quid ad Floram referri hæc opus est? Lege *Flore scholæ coronandæ*: nam ad eum modo morem alludit, quem Plinius sect. 8. libri hujus significat, cum ait coronas Larium publicorum privatorumque honorem quondam fuisse.

Sect. 10. III. *Nec odore nec specie probabilis est, quæ Græca appellatur a nostris, a Græcis lychnis.*] Minus commode prius legebatur, *Nec odore nec specie probabilem, & quæ Græca,* &c. oratione nec satis apte cohærente, nec quæ similitudinem veri ullam habeat. Quis enim centifoliam rosam, de qua proxime antea sermo, ad quam prior sententiæ hujus pars referebatur olim, si minus odore, at specie saltem, quodcumque demum genus illud rosæ sit, negaverit esse commendabilem probabilemque?

Sect. 16. IV. *Hæc sunt tantum.*] Sic MSS. omnes, Reg. Colb. &c. Libri veo editi, *Nec hæc sunt tantum.* Salmasius in Solinum, pag. 1068. *nexui*: quasi sententia sit, combretum nexui tantum esse, id est, ad corollas necti. Id vero nec aures Latinæ ac teretes ferunt, & scriptoris menti aptissime adversatur. Nam in medicinis præterea quem usum id habeat, ipse inferius admonet, sect. 77. non igitur tantum in coronas utile.

Sect. 17. V. *Gaudet calcari & atteri, pereundoque melius provenit.*] In MSS. Reg. 1. &c. *& atteri pedoque melius.* Forte, *& atteri pede, quo melius provenit.* Sic Theophr. lib. 6. hist. cap. 6. Φιλεῖ δὲ καὶ πατεῖσθαι, καὶ γίνεται καλλίων καταθλιβομένης πάτῳ τῆς ῥίζης. At in Reg. 2. tamen, *pereundoque*, hoc est, dum perire videtur. Quare nihil moveo. Ut ut est, quod veteres illi de croci natura cultuque tradunt, magnopere discrepat a consuetudine nostri temporis, curaque quam nunc in eo tuendo rustici homines adhibent. Illi namque loca ubi sererent, eligebant pressa vestigiis hominum: arbitrabanturque, quanto magis solum tereretur, tanto melius provenire. Nunc vero nihil tam inimicum putant, quam pedibus terram eam calcari, summoque studio inde & belluas & homines arcent.

Sect. 19. VI. *Cilicium maxime laudatur, atque e septemtrionalibus. Saliunca folio,* &c.] Ita MSS. Reg. Colb. &c. non, ut editi, *atque septemtrionale*, quanquam eodem ferme recidente sententia. Salmasius in Solin. pag. 1066. interpunctionem mutat in hunc modum: *Atque e septemtrionalibus saliunca,* &c. Non intellexit iridem præcipue commendari, quæ in partibus Illyridis, quæ magis vergerent ad septemtriones, oriretur, ut & a Theophrasto scilicet, lib. 9. hist. cap. 7. Ἶρις δὲ ἀρίστη ἐν Ἰλλυρίοις .... ἐν τῇ ἀνακεχωρηκυίᾳ, χειμερινῇ δὲ μᾶλλον πρὸς Ἄρκτον.

VII. *Rubentem in cocco, qui a rosis migrante gratia, idem trahitur suspectu & in purpuras Tyrias, dibaphasque, ac Laconicas. Alium in amethysto, qui a viola, & ipse in purpureum;* &c.] Misere affectus ad hunc diem locus hic fuit. Sic enim libri editi: *Unum in cocco, qui in rosis micat. Gratius nihil traditur aspectu: & in purpuras .... Alium in amethysto, qui in viola, & ipse in purpureum.* Libri melioris notæ: Reg. 1. *In cocco, qui a rosis migrante gratia nihil traditur suspectu & in purpuras .... amethystum qui viola & ipse in purpureum.* Reg. 2. Pintiani codex: *ut rubentem in cocco, qui a rosis migrante gratia nihil trahitur suspectu & in purpuras .... amethystum, qui a viola, & ipse in purpureum* &c. Sic etiam Vossianus, teste Gronovio. Atque hæc sane sincerior lectio visa nobis est, tutiorque conjecturis semita, si voculam unam exceperis, *nihil*, cujus vice *idem* idcirco rescripsimus, quod cetera percommode congruant, uti ex interpretatione nostra perspicuum est. Nihil fere attinet hic commemorare, quam varie hunc locum viri fama insignes emendare conati fuerint: ne tamen aliquid vel negligenter prætermisisse, aut maligne tacuisse videamur, id etiam referre operæ pretium ducimus. Itaque Pintianus ita legebat: *unum in cocco, qui rursus migrante gratia trahitur in species. In purpuras,* &c. Salmasius in Tertull. de Pallio, pag. 138. *In cocco, qui a rosis micat, & gratius nihil: suspectu trahitur & in purpuras Tyrias, dibaphasque, ac Laconicas. Amethystum, qui in viola, & ipse in purpureum* &c. Idem in Solinum, pag. 293. libri, ut ait, melioris auctoritate: *ut rubentem in cocco, qui a rosis, nigrante gratia: hic trahitur suspectu & in purpuras* &c. Gronovius, Notis in aliquot Plinii libros: *Ut rubentem in cocco, qui rosis nigrante gratia, (vel micante nigritia) nihil cedit, suspectus & in purpura Tyria, dibaphaque, ac Laconica: amethystum, qui violæ, & ipse in purpura, eaque quam ianthinam appellavimus,* &c. Hæc vero qui sine præjudicata opinione cum libris conditivis fidei probatæ contulerit, accedere nos propius ad veteris scripturæ vestigia, non inficias, ut reor, ierit. Retineri certe oportere illud, *migrante gratia*, indicant ista liquido, *a rosis*, & *a viola. Trahitur* quoque non *traditur* legi sincere, admonet istud *in purpuras Tyrias* &c. & quod mox sequitur de amethysto, *& ipse in purpureum, quemque ianthinum*, quæ libri omnes pertinaciter defendunt. Sect. 22.

VIII. *Seritur autem semine melius, quam radice.*] Hic censoria nota Plinium Dalecampius perstringit, post Ruellium, lib. 2. pag. 498. & post utrumque Salmasius, in Præf. pag. 99. falsos secuti Theophrasti codices, cum ex optimis editionibus Aldina & Basil. plane consentiant Theophrastea Plinianis. Sic enim ille scripsit, lib. 6. hist. cap. 7. Ἀβρότονον δὲ μᾶλλον ἀπὸ σπέρματος βλαστάνει, ἢ ἀπὸ ῥίζης, καὶ παραφυάδος. χαλεπῶς δὲ καὶ ἀπὸ σπέρματος, προμοσχευόμενον ἐν ὀστράκοις, &c. Sect. 24.

IX. *Rutæ vice fruticant.*] Sic MSS. Reg. Colb. Thuan. Chiffl. In editis perperam, *ritu vitis.* Theophr. loc. citat. Ἐμβιῶσαν δὲ καὶ αὐξηθὲν, μέγα καὶ ἰσχυρὸν, καὶ δενδρῶδες· ὥσπερ τὸ πήγανον. Ibid.

X. *Sequitur œnanthe, melianthum &c.*] Quisquis demum flos ille sit melleus, quem melianthum ex ea re vocat, sinceram hanc lectionem esse hujus loci tum libri omnes pertinacissime clamant, tum res ipsa admonet. Nam & hoc loco & in Indice, MSS Reg. Colb. Th. *melianthum* legunt: & quod ex Theophrasto scribi *melanion* malunt, abhorret id a consuetudine Plinii, qui violam nigram purpureamve dixisset, uti λευκόϊον violam albam proxime ante reddidit: nec res ipsa μέλαν ἴον seu violam purpuream hoc loco appellari patitur, post narcissum liliumque: quam fere ante reliquos flores prodire Martio mense, vere ineunte, & Plinius paulo ante docuit, & omnes norunt: unde Martiæ violæ nomen ei vulgus adjudicat. Sect. 39.

XI. *Caule foliato est & crepis & lotos.*] Sic restituimus ex Sect. 60.

MSS.

MSS. Reg. Colb. Th. aliorumque fide, qua neglecta libri editi perperam habent, *& crepis & apate.* Quin & in Indice hujus libri, ex iisdem exemplaribus legitur, *crepis*, *lotos* Denique Theophr. lib. 7. hist. cap. 9. ἐπικαυλόφυλλα, inquit, κρηπὶς, λωτὸς, &c. Quanquam sunt qui πικρὶς ibi litteris permutatis legi, quam κρηπὶς, malunt.

Sect. 64. XII. *Et intra seminat.*] Prius legebatur, *intra se germinat*, invitis libris omnibus primitivis, Reg. Th. Chiffl. quos secuti sumus: adstipulante præsertim scripturæ veteri Theophrasto, lib. 7. hist. cap. 14. ubi de lappa agit: ἐν τούτῳ γὰρ ἐγγίνεται τῷ τραχεῖ τὸ ἄνθος οὐ προφαίνον, οὐδὲ ἐκφανὲς, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ πεττόμενον, καὶ σπερμογονοῦν· ὥστε παρόμοιον εἶναι τὸ συμβαῖνον, ὥσπερ ἐπὶ τῶν γαλέων.... ἐκεῖνά τε γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ὠοτοκήσαντα ζωογονεῖ, &c. *Nascitur enim flos in eo ipso hirsuto & aspero, non exiens, neque evidens, sed intus maturescens, & semen pariens: ut illi simile sit, quod in mustelis evenit: quæ ubi intra se ova pepererunt, mox gignunt animalia*, &c.

Sect. 70. XIII. *Tertia Theræo.*] Ita rescripsimus admonitu codicis Reg. 2. in quo *Thereon* legitur, suffragante in primis Dioscoride, qui lib 1. cap. 4. cyperum pariter laudat, qui e Cycladibus insulis petitur, ἀπὸ τῶν Κυκλάδων νήσων, in quibus est Thera, ut in Geographicis libris docuimus. Prius *Thracio* legebatur.

Ibid. XIV. *Vulvas aperit pota.*] Quærit Pelicerius in Notis MSS. an potius, *vulvas aperit fotu?* Nam Dioscor. lib. 1. cap. 4. de cypero: Ταῖς περὶ μήτραν δὲ καταψύξεσι καὶ μύξεσι πυελωμένη ἁρμόζει, ἄγουσα ἔμμηνα. *Vulvæ perfrigerationibus & obstructionibus fotu accommodatur, mensesque evocat.* Sed nihil movendum Plinius ipse admonet, subjungens statim, *Largiori tanta vis, ut expellat eas*: quæ de largiore potu haud dubie accipienda sunt.

Sect. 72. XV. *Opisthotonicis cum resina arida imponitur excalfactoria. Et rosa adstringit, refrigerat.*] Prius legebatur, *arida imponitur. Excalfactoria & rosa uteros adstringit, refrigerat.* Insulse: nam si excalfactoria rosa est, qui tantam vim refrigerandi habeat? Deinde vox *uteros* abest a MSS. At calefaciendi vim resinis omnibus inesse Galenus admonet, lib. 8. de fac. simp. med. cap. 17. pag. 224. Ῥητῖναι πᾶσαι ξηραίνουσι καὶ θερμαίνουσι. Rosæ vero refrigerant & adstringunt sane, ut Dioscor. quoque vidit, lib. 1. cap. 130. & filii ceteri medicorum agnoscunt: Ῥόδα ψύχει καὶ στύφει. Quare apposite Plinius dixit, *Et rosa adstringit, refrigerat*, quemadmodum juncus odoratus scilicet, de quo proxime antea sermo fuit, quem ipse idcirco bilem & sanguinem rejicientibus esse utilem prodit: Dioscorides lib. 1. cap. 16. leviter ac modice adstringere, ad sanguinis rejectiones esse salutarem, radice etiam magis adstrictoria, & ad stomachi fastidia utili: Δύναμιν δὲ ἔχει.... ὑποστύφουσαν μετρίως.... χρήσιμον πρὸς αἱμάτων ἀναγωγάς... Ἡ δὲ ῥίζα στυπτικωτέρα, διὸ καὶ τοῖς ἀσώδεσι στομάχοις δίδοται, &c.

Sect. 77. XVI. *Bacchar .... perpressam vocant.*] Sic Reg. 2. Th. & Chiffl. Sic ipse Plinius, lib. 26. sect. 55. Sic Dioscor. in Nothis, pag. 441. etsi ibi bacchar, errore haud levi, non secernatur ab asaro: Ἄσαρον, οἱ δὲ νάρδος ἀγρία.... Ῥωμαῖοι περπρέσσαμ, οἱ δὲ βάκχαρ. In aliis codd. *perpensam* legitur.

Sect. 84. XVII. *Polium contra serpentes.*] Hoc ipsum de tripolio narrat Dioscorides: Unde Salmasius, in Solin. pag. 1067. effici vult habitam a Plinio magno errore herbam eamdem, πόλιον ac τριπόλιον. Salmasio præivit Nic. Leonicenus. Sed aberravere ii a vero longissime, dum unius Dioscoridis vestigiis insistunt: quem liquet eorum abductum errore, quos Plinius admonet, libro 26. sect. 22. cum polio tripolium confudisse. Nam de polio hæc accipienda esse, præter Plinium docet, Dioscoride Anazarbeno vetustior Nicander in Theriac. pag. 4. ubi ea recenset, quæ vel instrata serpentes abigant:

Ἠ' σύ γ' ὑποστορέσαιο λύγον πολυανθέα κόψας,
Ἠ' πόλιον βαρύοδμον.

Ubi Gorræus interpres,

Viticis aut longæ sectis molire cubile
Caudicibus, poliive olidis insternere ramis.

Scholiastes ad eum locum, pag. 8. Τὸ πόλιον εἶδος βοτάνης βαρύοσμον, &c.

Ibid. XVIII. *Substerni, uri, vel portari.*] In editis hactenus, *substernitur, vel portatur.* In Reg. 1. *substerniturі portari.* In Reg. 2. *substerni, uri, potari*, lectione sane haud pœnitenda. Nam Dioscor. lib. 3. cap. 124. polii decoctum epotum ait venenatorum morsibus succurrere: ac mox, substrato eo suffitoque abigi bestias venenatas.

Sect. 86. XIX. *Melissophyllo, sive melittæna.*] Sic Reg. 1. 2. Thuan. Chiffl. non, ut editi, *sive melittide.* Sic Diosc. libro 3. cap. 118. Μελισσόφυλλον, ὃ ἔνιοι μελίτταιναν καλοῦσιν. Et Nicander in Theriac. pag. 39.

Τὴν ἤτοι μελίφυλλον ἐπικλείουσι βοτῆρες,
Οἱ δὲ μελίτταιναν· τῆς γὰρ περὶ φύλλα μέλισσαι
Ὀδμῇ θελγόμεναι μέλιτος ῥοιζηδὸν ἴενται.
Agrestes meliphyllon eam dixere bubulci,
Sive melittænam, quod captæ mellis odore
Stridere apes circum soleant, & sidere ramis.

Hesychio, Μελίταινα, πόα τις, ἣν ἔνιοι μελικτίναν, ἄλλοι μελισσόφυλλον.

Ibid. XX. *Item contra vulvarum strangulationes, addito nitro.*] Ita MSS. omnes, editique libri. Tamen Saracenus in Notis ad Dioscoridem, Plinianam orationem emendatione egere putat, ac *fungorum* potius quam *vulvarum* legi oportere. Dioscorides enim, lib. 3. cap. 118. ubi de melissophyllo: Βοηθεῖ, inquit, καὶ τοῖς ὑπὸ μυκήτων πνιγομένοις σὺν νίτρῳ τὰ φύλλα πινόμενα, καὶ στροφουμένοις. *Folia quoque addito nitro bibita iis auxiliantur, qui a fungis strangulantur, nec non & torminosis.* Strangulari autem eos qui fungos ederint, vel ex ipso Dioscoride notum est in Alexiph. cap. 23. Corrigendum igitur ex Dioscoride Plinium pronunciat. Cur, quæso, magis quam ex Plinio Dioscoridem, cujus vitiata fœde exemplaria norunt eruditi? An non fieri perfacile potuit, ut pro ὑπὸ μητρῶν, ab erudito aliquo ὑπὸ μυκήτων scriberetur? Aut si strangulationi quæ a fungis oritur, mederi hæc herba potest, cur non eadem & strangulationi ei opituletur, quæ a conversione vulvæ proficiscitur?

Sect. 87. XXI. *Melilotos .... cum luteo ovi, aut lini semine.*] Prius legebatur, *cum lacte, aut cum lini semine.* At Reg. 1. *cum luteo.* Reg. 2. *cum luteo cui ante lini semine.* Quæ certissima sinceræ scripturæ vestigia. Adde Diosc. lib. 3. cap. 48. de meliloto. Δύναμιν ἔχει μαλακτικὴν πάσης φλεγμονῆς, μάλιστα δὲ περὶ ὀφθαλμοὺς .... ἐνίοτε δὲ μετ' ὠοῦ λεκύθου, ἢ λινοσπέρμου. Melilotum ad caligines, obscuritates, & suffusiones oculorum commendat pariter Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 10. *de oculorum causis.*

Sect. 94. XXII. *Sunt qui phrenion vocent.*] Φρένιον. Sic sane in Indice. Et MSS. Reg. Th. Chiffl. *fremion* habent. Vera tamen lectio φαίνιον videtur. Nam Theocriti Scholiastes, ad Idyll. ε'. vers. 92. Σωσίβιος, inquit, τὰς ἀνεμώνας παρὰ Λάκωσι φαινίδας καλεῖσθαι φησί. A splendore fortassis & coloris venustate, ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι.

Sect. 97. XXIII. *Hoc ibi fuco hysginum tingunt.*] Parmensis editio, ceteræque ante Hermolaum, atque adeo libri omnes manu exarati, Reg. Colb. Chiffl. Th. *Hoc ibi loco hysginum tingunt.* Reposuit Hermolaus, *hoc ibi pro cocco hysginum tingitur.* Nos certiore conjectura, *hoc ibi fuco hysginum tingunt.* Sic roseo fuco tinctam purpuram Catullus dixit, in Argonaut.

Sect. 104. XXIV. *Parthenium, alii leucanthes, alii amnacum.*] Sic MSS. omnes, etiam in Indice: non, ut editi, *tamnacum.* Quanquam verius utrobique forsan, *amaracum.* Nam Diosc. lib. 3. cap. 155. Παρθένιον, οἱ δὲ ἀμάρακον, οἱ δὲ λευκάνθεμον. Sic etiam interpres Oribasii, lib. 12. fol. 210.

Sect. 105. XXV. *Qui parcius insectabantur, manicon cognominavere.*] Libri hactenus editi, post Hermolaum, *qui parcius spectaverant.* Prius in edit. Parm. *spectabatur.* At in Reg. 2. cod. *inspectabantur;* unde nos extrita litterula, *insectabantur* rescripsimus. Tria fuisse nomina ejus herbæ ait: primum, quod innocentissimi scriptores indiderint, dorycnion, qui infamare eam voluere, & quantum in ipsis erat, cavere, ne cui noceret. Alterum, quod ii qui parcius insectabantur, & subesse tamen in ejus usu quiddam periculi admonebant, insaniam videlicet: Manicon igitur appellarunt. Postremum est, quod ab iis impositum, qui nequiter occultabant, & virus ejus nosci appellato ejus nomine nolebant: quare erythron illi, aut nevrada dixere.

Ibid. XXVI. *Si colluerentur halicacabo in vino: Exceptionem addidere &c.*] Prius legebatur: *Si colluerentur: halicacabo uni exceptionem addidere.* Plane contra Dioclis, Evenoris, ac Timaristi sententiam, quos Plinius laudat auctores: ad eam enim medicinam halicacabum adeo non excepere ii, ut in primis potius commendarent: quo nomine carpuntur obiter a Plinio: etsi exceptionem eam, cautionemque adderent, ne diutius in ore id teneretur, In Reg. 2. cod. legitur, *halicacabon vino.* In Colb. 3. *halicacabon vivo.* At Diosc. plane rem decidit, lib. 4. cap. 73. ubi succum halicacabi decoctum in vino opitulari dentibus ait, si contineatur ore: ἐναφεψηθεὶς δὲ οἴνῳ καὶ διακρατούμενος, ὀδονταλγίαις ἀρήγει. Ut ex vino Dioscorides, sic ex aceto adhiberi jubet Archigenes apud Galenum, lib. 5. κατὰ τόπους, cap. 5. pag. 474. & 475.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXII.

I. IMPLESSE poterant miraculum sui Natura atque tellus, reputantium [1] vel prioris tantum voluminis dotes, totque genera herbarum, utilitatibus hominum, aut voluptatibus genita. Sed quanto plura restant? quantoque mirabiliora inventu? Illa enim majore in parte cibi aut odoris decorisve commendatio ad numerosa experimenta duxit. Reliquarum potentia approbat, nihil a rerum Natura sine aliqua occultiore causa gigni.

CAP. I. II. Equidem & formæ gratia ritusque perpetui, in corporibus suis aliquas exterarum gentium uti herbis quibusdam, adverto animum. Illinunt certe aliis aliæ faciem in populis barbarorum feminæ, maresque etiam apud Dacos & Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini [1] glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum conjuges nurusque toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris & nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes.

CAP. II. III. Jam vero infici vestes scimus admirabili fuco. Atque ut sileamus [1] Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ granis, coccum Imperatoriis dicatum [2] paludamentis, [3] Transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit, omnesque alios colores. Nec quærit in profundis murices, seque objiciendo escam, dum præripit belluis marinis, intacta etiam ancoris scrutatur vada, ut inveniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. [4] Stans & in sicco carpit, quo fruges modo: [5] sed culpa, non ablui usu: alioqui fulgentius instrui poterat luxuria, certe innocentius. Non est nunc propositum ista consectari: nec committemus, ut [6] subjiciendo tutiora [7] luxuriam vilitate circumscribamus, [8] dicturi & alias herbis tingi lapides, parietesque pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si umquam ea liberalium artium fuisset. [9] Interim fortius agetur: auctoritasque quanta debeatur etiam surdis, hoc est, ignobilibus herbis, perhibebitur. Siquidem auctores imperii Romani conditoresque immensum quiddam & hinc sumpsere,

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Vel prioris tantum.*] Superioris proxime libri.

Sect. II. 1. *Glastum in Gallia.*] Ἴσατιν Græci, Latini vitrum dixere, quod vitreo, hoc est, cæruleo colore tingit. Marcellus Empir. cap. 23. pag. 162. *Lienosis prodest .... herba quam nos vitrum, Græci isatida vocant.* Cæsar Comment. lib. 5. de Gallico bello, tradit omnes se Britannos vitro inficere, quod cæruleum colorem efficiat, atque hoc horridiores fieri in pugna aspectu. Et Mela, lib. 3. cap. 6. pag. 56. *Britanni, incertum ob decorem, an aliquid aliud, vitro corpora infecti.* Nunc etiam apud Cambrobritannos retinet vetustum nomen & *Glas* appellatur. Similiter & cæruleum colorem *Glas* vocant: & qui ab iis genus duxisse falso creduntur, Aremorici Galliæ Britanni. Magnum quæstum multis regionibus in Gallia affert. Viridem herbam molis premunt, ut herbaceam saniem excludant: dein abacto liquore digerunt in magnos globos, quos tabulatis in cinerem sinunt computrescere: herbam ipsam *Pastellum* plerisque locis ab effigie pastillorum in quam glomerantur, nominantes: *Pastel.* Hos deinde globos cortinis infectoriæ coquunt officinæ, & laneos pannos ac vellera demergunt, ut cæruleum ebibant colorem. Cæruleam illam spumam innatantem, quam igni confervescentes eructant cortinæ, Indum nostri vocant infectores: hanc ad pictorum usus siccant. Hæc fere ex Ruellio, lib. 2. pag. 434. quem alii deinde sunt secuti. His adde quæ de isati diximus, lib. 20. sect 25. Cave autem Salmasio credas, qui *guastum* non *glastum*, scribi jubet, nec libris ullis secundis, neque id ferente Britannici hodieque sermonis usu.

Sect. III. 1. *Galatiæ.*] Coccum Galatiæ reliquis omnibus antiqui prætulerunt: ut dictum est lib. 9. sect. 63. & alibi sæpe. Inde *Scarlati* vox, quæ nunc cocco tribuitur, deflexa nobis a Galatico videtur.

2. *Paludamentis.*] Paludamentum vestis Imperatorum fuit, hoc est, eorum qui exercitus educebant. Hodie *Cottam armorum* vocamus, inquit Budæus. *Cotte d'armes.* Isidorus, lib. 19. cap. 24. *Paludamentum erat insigne pallium Imperatorum cocco, purpuraque, & auro distinctum.* Vide Voss. in Etymolog.

3. *Transalpina ... herbis.*] Vaccinio, uti dictum lib. 16. sect. 31.

4. *Stans & in sicco.*] Minore impendio, inquit, ac labore, stans Gallia Transalpina, & in sicco ac solido, ut fruges demetit, sic carpit herbas, quibus Tyria, atque conchylia, omnesque alios colores imitetur.

5. *Sed culpa.*] Sententia hæc videtur esse, culpari idcirco eum colorem, quod pati aquam non posset, dilaberetur que paulatim abluendo, dilutiorque fieret. Uno verbo: culpa ejus coloris est, quod ablui in usu vestis non possit, quin diluatur & evanescat color. Vide Notas & Emendationes, num. I.

6. *Subjiciendo tutiora.*] Quæ facilius, nec tanto impendio aut periculo comparantur. Male hactenus *utiliora* legebatur.

7. *Luxuriam vilitate.*] Non committemus, ut id agere nunc videamur, ut viliora quædam proponamus, quibus quasi finibus luxuria contineatur.

8. *Dicturi & alias.*] Libro 35. sect. 1.

9. *Interim fortius.*] Fortius acturum nunc se pollicetur, hoc est, argumentis rerum quæ viros fortes magis deceant: cujusmodi sunt usus herbarum minus celebrium in

quoniam non aliunde [10] ſagmina [11] in remediis publicis fuere, & in ſacris legationibuſque verbenæ. [12] Certe utroque nomine idem ſignificatur, hoc eſt, [13] gramen ex arce cum ſua terra evulſum: ac ſemper e legatis, cum ad hoſtes clarigatumque mitterentur, id eſt, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.

IV. [1] Corona quidem nulla fuit graminea nobilior, in majeſtate populi terrarum principis, præmiiſque gloriæ. Gemmatæ & aureæ, vallares, murales, roſtratæ, civicæ, triumphales, poſt hanc fuere, ſuntque cunctæ magno intervallo, magnaque differentia. Ceteras omnes ſinguli, & duces ipſi, Imperatoreſque militibus; aut aliquando [2] collegiis dedere: * decrevit in triumphis Senatus, cura belli ſolutus, & populus otioſus: [3] Graminea numquam niſi in deſperatione ſuprema contigit, nulli niſi ab univerſo exercitu ſervato decreta. Ceteras Imperatores dedêre, hanc ſolam miles Imperatori. Eadem vocatur obſidionalis, liberatis obſidione abominandoque exitio totis caſtris. Quod ſi civicæ honos uno aliquo ac vel humillimo cive ſervato, præclarus ſacerque habetur; quid tandem exiſtimari debet, unius virtute ſervatus univerſus exercitus? Dabatur hæc viridi e gramine, decerpto inde ubi obſeſſos ſervaſſet aliquis. [4] Namque ſummum apud antiquos ſignum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc eſt, terra & altrice ipſa humo, & humatione etiam cedere: [5] quem morem etiam nunc durare apud Germanos ſcio.

CAP. III. * CAP. IV.

V. [1] Donatus eſt ea L. Siccius Dentatus ſemel, cum civicas quatuordecim meruiſſet, depugnaſſetque CXX. præliis ſemper victor. Tanto rarius eſt ſervatorem unum a ſervatis donari. Quidam Imperatores & ſæpius donati ſunt, veluti [2] P. Decius Mus, Tribunus militum, ab exercitu: altera ab his, qui in præſidio obſeſſi fuerant, quanta eſſet ejus honoris auctoritas, confeſſus religione: ſiquidem donatus bovem album Marti immolavit, & centum fulvos, qui ei virtutis cauſa dati fuerant ſimul ab obſeſſis. Hic Decius poſtea ſe Conſul, [3] Imperioſo collega, [4] pro victoria devovit. Data eſt & a Senatu populoque Romano, qua claritate nihil & quidem in rebus humanis ſublimius duco, [5] Fabio illi, qui rem omnem Romanam reſtituit non pugnando. Nec data, cum [6] Magiſtrum Equitum & exercitum ejus ſervaſſet: tunc ſatius fuit nomine novo coronari, [7] appellatum patrem ab his quos ſervaverat: ſed quo dictum conſenſu honoratus eſt Hannibale ex Italia pulſo. Quæ corona adhuc ſola ipſius imperii manibus impoſita eſt: & quod peculiare ei eſt, ſola a tota Italia data.

CAP. V.

VI. Præter hos contigit ejus coronæ honos, M. [1] Calpurnio Flammæ, Tribuno mi- CAP. VI.

NOTÆ.

ſacris, in legationibus, in præmiis bellicæ fortitudinis. Nam quæ ſunt allata hactenus, ad formam ſcilicet colendam pertinentia, veſteſque tingendas, mollia ac muliebria jure videantur.

10. *Sagmina.*] Feſtus: *Sagmina vocantur verbenæ, id eſt, herbæ puræ, quia ex loco ſacro arcebantur a Conſule, Prætoreve, legatis proficiſcentibus ad fœdus faciendum, bellumque indicendum: vel a ſanciendo, id eſt, confirmando.* Livius, lib. 1. pag. 9. *Sagmina, inquit Fecialis, te Rex poſco.* Vide Voſſium in Etymol. Origo ex Græco, σάγισμα, pro ἄγισμα, unde ſagmen: ut ex ἄγημα agmen.

11. *In remediis.*] Vel ornandis Deorum aris, vel luſtrandis domibus.

12. *Certe utroque nomine.*] Sagminis, ac verbenæ. De verbena ſeu verbenaca privatim Plinius, lib. 25. ſect 59. *Hæc eſt, quam legatos ferre ad hoſtes indicavimus:* Hunc nempe reſpiciebat locum.

13. *Gramen ex arce.*] Unde arceri dicebatur, auctore Feſto, id eſt, ex arce velli.

Sect. IV. 1. *Corona quidem.*] Vide quæ diximus, lib. 16. ſect. 3. Feſtus etymon Gradivi Martis petere quoſdam ait, *quia gramine ſit ortus: quod interpretantur, quia corona graminea in re militari maximæ eſt honorationis.*

2. *Collegiis dedere.*] Firmat hoc Claudius Saturninus, qui librum de Coronis edidit, quem Tertullianus laudat, lib. de Corona mil. cap. 10. pag. 107. *Ipſæ denique fores,* inquit, *ipſæ hoſtiæ & aræ, ipſi miniſtri & ſacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum ſacerdotalium coronas apud Claudium.*

3. *Graminea numquam.*] Feſtus: *Obſidionalis corona eſt, quæ datur Imperatori ei, qui obſidione liberavit ab hoſtibus obſeſſos: Ea fit ex gramine viridi fere ex eo loco decerpto, in quo erant incluſi .... Inter obſidionalem & civicam hoc intereſt, quod altera ſingularis ſignum ſalutis eſt, altera diverſorum civium ſervatorum.* Gramineæ coronæ effigiem vide in nummo inſcripto, GALLIENAE AUGUSTAE: de quo diximus, libro X. ſect. LXVIII.

4. *Namque ſummum.*] Feſtus: *Herbam do, cum ait Plautus, ſignificat, victum me fateor, quod eſt antiquæ & paſtoralis vitæ indicium: Nam qui in prato, curſu aut viribus contendebant, cum ſuperati erant, ex eo ſolo in quo certamen erat, decerptam herbam adverſario tradebant.* Servius in lib. 8. Æneïd. ad eum verſum,

Et vitta comtos voluit prætendere ramos:

Hinc eſt illud proverbium; Herbam do, id eſt, cedo victoriam. Quod Varro in Antiquitatis libris ponit: Cum in agonibus herbam in modum palmæ dat aliquis ei, cum quo contendere non cupit, & fatetur eſſe meliorem.

5. *Quem morem .... in Germania.*] Et in Vaſconia hodieque. In Formulis veteribus, ea quæ eſt ordine XIX. *Traditoria de terra,* hujuſce moris veſtigium ſervat, pag. 134. his verbis: *Vel herbam, vel terram viſus fuit tradidiſſe.* De his ſimilibuſque traditionis ſymbolis multa pererudite Vir Cl. Du-Cangius, in Gloſſario, verbo *Inveſtitura.*

Sect. V. 1. *Donatus eſt.*] Vide quæ diximus lib. 7. ſect. 29.

2. *P. Decius Mus.*] Tranſcripſit hunc locum Feſtus, verbo *Obſidionalis.* Idem tradit etiam Livius, lib. 7. pag. 133. *Legiones gramineam coronam obſidionalem .... Decio imponunt, altera corona ejuſdem honoris index a præſidio ſuo impoſita eſt. His decoratus inſignibus, bovem eximium Marti immolavit: centum boves militibus dono dedit, qui ſecum in expeditione fuerant.* P. Decius pater is fuit, de quo jam antea dictum eſt, lib. 16. ſect. 5. Intelligitur porro ad Veſerim pugna Samnitico bello.

3. *Imperioſo collega.*] T. Manlio Torquato, L. Manlii Imperioſi Dictatoris filio: eo qui filium, quod injuſſu ſuo pugnarat, ſecuri percuſſit. Conſulatum ambo geſſere, anno Urbis CCCCXIV. De Imperioſi cognomine, quod a plebe primum inditum eſt, mox ab ipſo Manlio ad ſævitiæ oſtentationem adſcitum, vide Livium lib. 4. pag. 76. & lib. 7. pag. 122.

4. *Pro victoria devovit.*] Livius lib. 8. pag. 139. & 140. & Valerius Max. lib. 1. cap. 7. num. 3. pag. 52.

5. *Fabio illi.*] Q. Fabius Maximus, qui Prodictator a populo factus cunctando reſtituerat rem, ni plaga Cannenſis anno ſequente, Urbis DXXXVIII. alterius temeritate Conſulis accidiſſet.

6. *Magiſtrum Equitum.*] Minutium, victum ab Hannibale.

7. *Appellatum patrem.*] A Minucio ipſo, quem ſervarat. Hujus oratio ad ſuos milites a Livio recitatur ejuſmodi, lib. 22. pag. 218. *Caſtra cum Fabio jungamus: ad prætorium ejus ſigna cum tulerimus, ubi ego eum parentem appellavero, quod beneficio ejus erga nos, ac majeſtate dignum eſt: vos milites eos, quorum vos modo arma dexteræque texerunt, patronos ſalutabitis,* &c.

Sect. VI. 1. *Calpurnio Flammæ.*] Manlii oratio, apud Li-

litum in Sicilia: Centurioni vero uni ad hoc tempus Cn. Petreïo Atinati, Cimbrico bello. [2] Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab hoste legionem suam hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionemque eduxit. Invenio apud auctores eumdem præter hunc honorem, adstantibus [3] Mario & Catulo Coss. prætextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit & Sylla Dictator, ab exercitu se quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marsico. Idque etiam in villa sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si verum est, hoc exsecrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione sua ipse detraxit, tanto paucioribus civium servatis, quam postea occisis. Addat etiamnum huic gloriæ superbum cognomen Felicem; ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. [4] Æmilianum quoque Scipionem Varro auctor est donatum obsidionali in Africa, [5] Manilio Consule, cohortibus servatis, totidemque ad servandas eas eductis: quod & statuæ ejus in foro suo Divus Augustus subscripsit. Ipsum Augustum [6] M. Cicerone filio Consule Idibus Septembris Senatus obsidionali donavit. Adeo civica non satis videbatur. Nec præterea quemquam hac invenimus donatum.

VII. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed quæcumque fuerant in periculi sede, quamvis ignobiles ignotæque, honorem nobilem faciebant: quod latere apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quæ ad valetudinem conservandam, cruciatusque corporis propulsandos, & mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores jure castiget? [1] Addidere vivendi pretia deliciæ luxusque. Numquam fuit cupido vitæ major, nec minor cura. Aliorum hanc operæ esse credimus: [2] ne mandato quidem nostro alios id agere, medicisque provisum esse pro nobis. Ipsi fruimur voluptatibus, & (quo nihil equidem probrosius duco) vivimus aliena fiducia. Immo vero plerisque ultro etiam irrisui sumus ista commentantes, atque frivoli operis arguimur: [3] magno, quanquam immensi laboris, solatio, sperni cum rerum Natura: quam certe non defuisse nobis docebimus, & invisis quoque herbis inseruisse remedia: quippe cum medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proxime restant ex his, [4] quas priore libro nominavimus, in quibus ipsis providentiam Naturæ satis mirari, amplectique non est. Dederat, [5] quas diximus, molles cibisque gratas. Pinxerat remedia in floribus, visuque ipso animos invitaverat, etiam deliciis auxilia permiscens. Excogitavit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, ut tantum non vocem ipsius fingentis illas, rationemque reddentis exaudire videamur, ne se depascat avida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta vestigia obterant, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis, telisque armando, [6] remediis ut tuta ac salva sint. Ita hoc quoque, quod in iis odimus, hominum causa excogitatum est.

Cap. vii. VIII. [1] Clara in primis aculeatarum erynge est, sive eryngion, [2] contra serpentes & venena omnia nascens. [3] Adversus ictus morsusque radix ejus bibitur drachmæ pondere in vino: aut si plerumque tales injurias comitatur & febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus contra toxica & aconita efficaciorem Heraclides medicus, in jure anseris decoctam, arbitratur. Apollodorus adversus toxica cum rana decoquit, ceteri in aqua. [4] Ipsa dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali, & majore aliquanto, alia albicans, alia nigra, radice odorata, & sativa quidem est. [5] Sed & sponte nascitur in asperis & saxosis: & in litoribus maris, durior, nigriorque, folio apii.

NOTÆ.

vium, lib. 22. pag. 227. *Sicut nobis adolescentibus priori Punico bello Calpurnius Flamma trecentis voluntariis, cum ad tumulum eos capiendum, situm inter medios hostes, duceret, dixit: Moriamur, milites, & morte nostra eripiamus ex obsidione circumventas legiones, &c.* Vide Aurel. Victor. lib. de viris illustr. cap. 39. in Attilio Calatino.

2. *Primum pilum.*] Pila, tela Romana sunt. Primum pilum, prima centuria est, in qua gravis armaturæ milites, & eo genere teli instructi. Cæsar, lib. 5. de bello Gallico: *T. Balventio, qui superiore anno primum pilum duxerat, viro forti &c.*

3. *Mario & Catulo.*] Marii quarto Consulatu, Urbis anno DCLII. ut Fasti quidem produnt.

4. *Æmilianum.*] P. Cornelium Scipionem, qui de uxoris Æmiliæ nomine, Pauli Æmilii filiæ, more Romano dictus Æmilianus est; idemque Carthaginem Numantiamque devicit, Africanus sequens appellatus.

5. *Manilio Consule.*] Anno Urbis DCV. Vide Notas & Emend. num. III.

6. *M. Cicerone.*] In fastis Consularibus, anno Urbis DCCXXIII. Consul notatur, EX. EID. SEPTEMB. M. TULLIUS. M. F. M. N. CICERO.

Sect. VII. 1. *Addidere vivendi pretia.*] Vitam fecere cariorem deliciæ, cum valetudo prius parvo constaret, obviis unicuique morbo medicamentis, vel ex hortorum proventu.

2. *Ne mandato.*] Majores, inquit, nostri regebant ipsi valetudines suas, & suæ operæ curam eam esse ducebant, voluptatibus parcentes: nunc in libidines nos ingurgitamus, quid de corporibus nostris fiat securi, omni ea providentia medicis delegata. Ita recte Gronovius: cui MSS. Reg. & Colb. ac Chiffl. favent.

3. *Magno .... solatio.*] Quis enim idem pati, quod Natura rerum, gravate ferat?

4. *Quas priore libro.*] Proxime superiore.

5. *Quas diximus.*] Libro 20.

6. *Remediis.*] Ut ad remedia servarentur.

Sect. VIII. 1. *Clara in primis.*] Sic Oribasii interpres, lib. XI. pag. 197. post Diosc. lib. 3. cap. 24. Ἠρύγγιον τῶν ἀκανθωδῶν ἐστιν, &c. Id officinæ vocant Iringium. Diximus de eo, superiore libro, sect. 56.

2. *Contra serpentes &c.*] Nicander in Theriac. pag. 47. & 60. ad id ἤρυγγον pariter commendat. Ubi Scholiastes, pag. 30. ἤρυγγος βοτάνη ἐστίν. Et pag. 39. ἤρυγγος εἶδος λαχάνου ἀκανθώδους.

3. *Adversus ictus &c.*] Sic Diosc. lib. 3. cap. 24.

4. *Ipsa dura, &c.*] Diosc. loc. cit.

5. *Sed & sponte.*] Diosc. loc. cit. Quod vero in litoribus maris nasci dicitur, Eryngium marinum est, a Clusio

CAP. VIII.

IX. [1] Ex his candidam noſtri centum capita vocant. Omnes ejuſdem effectus, cauſe & radice in cibos Græcorum receptis utroque modo, ſive coquere libeat, ſive cruda veſci. Portentoſum eſt, quod de ea traditur: Radicem ejus alterutrius ſexus ſimilitudinem referre, raram inventu: ſed ſi viris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc [2] & Phaonem Leſbium dilectum a Sappho. [3] Multæ circa hoc non Magorum ſolum vanitates, ſed etiam Pythagoricorum. [4] Sed in medico uſu præter ſupra dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis vitiis, ſtomacho, jocineri, præcordiis in aqua mulſa, lieni in poſca. Item ex mulſa renibus, ſtranguriæ, [5] opiſthotonicis ſpaſmis, lumbis, hydropicis, [6] comitialibus, mulierum menſibus, [7] ſive ſubſidant, ſive abundent, vulvarumque omnibus vitiis. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab oſſibus carnes, ſanat cum axungia ſalſa, & cerato: item fracturas. Crapulam præſumpta arcet, alvum ſiſtit. Aliqui e noſtris ſub ſolſtitio colligi eam juſſere. Ex aqua cæleſti imponi omnibus cervicis vitiis. Oculorum quoque albugines ſanare adalligatam tradiderunt.

CAP. IX.

X. [1] Sunt qui & acanon eryngio adſcribant, ſpinoſam brevemque, ac latam herbam, ſpiniſque latioribus. Hanc impoſitam, ſanguinem mire ſiſtere.

XI. Alii eryngen falſo eamdem putaverunt eſſe [1] & glycyrrhizam, quare ſubjungi eam protinus refert. Et ipſa ſine dubio inter aculeatas eſt, [2] foliis echinatis, pinguibus, tactuque gummoſis, fruticoſa, binûm cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. Præſtantiſſima in Cilicia, ſecunda Ponto, radice dulci, & hac tantum in uſu. Capitur ea Vergiliarum occaſu, [3] longa ceu vitium: coloris buxei melior, quam nigra: quæque lenta, quam quæ fragilis. [4] Uſus in ſubditis decoctæ ad tertias, cetero ad mellis craſſitudinem, aliquando & tuſæ: quo genere & vulneribus imponitur, & faucium vitiis omnibus. [5] Item voci utiliſſimo ſucco: ſic ut ſpiſſatus eſt, linguæ ſubdito: [6] thoraci, jocineri. [7] Hac diximus ſitim famemque ſedari. Ob id quidam adipſon appellavere eam, & hydropicis dedere, ne ſitirent. Ideo & commanducata [8] ſtomatice eſt, & hulceribus oris [9] inſperſa ſæpe, & pterygiis. [10] Sanat & veſicæ ſcabiem, renum dolores, condylomata, hulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis, drachmarum duarum pondere, & pipere, hemina aquæ. Commanducata ſanguinem ex vulnere ſiſtit. [11] Sunt & qui calculos ea pelli tradiderunt.

CAP. X.

XII. [1] Tribuli unum genus in hortis naſcitur, alterum in fluminibus tantum. [2] Suc-

NOTÆ.

depictum, pag. CLIX. & a Dodonæo, pag. 718.

Sect. IX. 1. *Ex his .... centum capita.*] Appellationis cauſa videtur eſſe, quod in illius vertice coacta in globum capitella, muricato ſpiculorum vallo, ſtellæ modo radiantur: quorum colos in pubertate virides, adultæ cærulæus, flaceſcenti candidus conſpicitur. Radix ei pollicaris eſt, intus alba, foris nigra, ſed odorata, quam hodie Gallia ſaccharo vel melle condit, eryngiatum vocans, inquit Ruellius lib. 3. pag. 491. In Indice Pliniano, *De centumcapite.*

2. *Et Phaonem.*] Palæphatus, lib. de incred. hiſt. pag. 66. Οὗτός ὁ Φάων ἐστὶν, ἐφ᾽ ᾧ τ ἔρωτα αὐτῆς ἡ Σαπφὼ πολλάκις ᾆσμα ἐποίησε. *Hic ille Phaon eſt, in cujus amorem ſæpe Sappho carmen cecinit.* Prius Lesbium eum eſſe monuerat. Sappho Lesbia, ſeu Mitylenæa, meretrix fuit, de qua Ælianus, lib. 12. Var. hiſt. cap. 19. Ereſiam facit Athenæus, lib. 13. pag. 596.

3. *Multæ circa hoc.*] Si otium eſt vanitates eas plane noſſe, libellum conſule, qui falſo *Kiranidum Kirani* inſcribitur, pag. 37.

4. *Sed in medico.*] Tradit hæc pariter Dioſcorides, lib. 3. cap. 24.

5. *Opiſthotonicis ſpaſmis.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Comitialibus.*] Idem Dioſc. loc. cit.

7. *Sive ſubſidant.*] Sic vires oppoſitas, ciendi menſtrua, ſanguinemque ſiſtenſti, Dioſc. quibuſdam herbis attribuit, ut adianto, lib. 4. cap. 136.

Sect. X. 1. *Sunt qui & acanon.*] Acanon advectam e Creta deſcribit Anguillara, part. 8. pag. 189. ſed ſine vulgari nomine.

Sect. XI. 1. *Et glycyrrhizam.*] *De la Reglice.* Pingitur a Dodonæo, pag. 339.

2. *Foliis echinatis.*] Hanc ipſam eſſe glycyrrhizam, quæ a Dioſcoride deſcribitur, lib. 3. cap. 37. omnia conferenti liquido conſtabit. Unde ſuſpicatur Saracenus in notis, ad Dioſc. aliique poſt eum, ut Dalecampius primum, ac deinde Salmaſius, in Præf. pag. 90. legiſſe Plinium raptim curſimque aqud ſcriptorem Græcum, unde hæc hauſit. ἐχίνῳ non χίνῳ: cum folia echinata dicit, quæ lentiſci ſimilia dixiſſe oportuit. Sic enim Dioſc. Γλυκύρριζα γεννᾶται πλείστη ἐν Καππαδοκίᾳ, καὶ Πόντῳ· ἔστι δὲ θαμνίσκος, ῥάβδους ἔχων διπήχεις, περὶ οὓς τὰ φύλλα πυκνὰ ἐοικότα σχίνῳ, λιπαρὰ, καὶ κολλώδη ἁπτομένῳ· τὸ δὲ ἄνθος ὑακίνθῳ ὅμοιον· καρπὸς δὲ πλατάνου σφαιρίων μέγεθος, &c.

3. *Longa, ceu vitium.*] Dioſcor. loc. cit. ῥίζαι μακραὶ, πυξοειδεῖς, ὡς γεντιάνης.

4. *Uſus in ſubditis.*] Pelicerio in notis MSS. & Dalecampio, Plinius videtur *ſubdita* hic ſubſtantive dixiſſe, pro his quæ linguæ ſubduntur, & linctu diluuntur, liqueſcunt, & in fauces arteriaſque immittuntur, qualia Græci ecligmata, Latini linctus appellant. Nos longe ſecus verbum iſtud accipimus. Subdita interpretamur medicamenta ea quæ molli lana excepta, feminis ſubjiciuntur, ut Celſus ait lib. 5. cap. 21. hoc eſt, naturalibus mulierum apponuntur: πεσσοὺς Græci & πρόσθετα nuncupant. Nam quod ad fauces attinet, quibus linguæ ſubdita glycyrrhiza prodeſt, id mox Plinius quoque prodet, quod hic indicare iterum ſuperfluum idcirco fuerit.

5. *Item voci.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 7. Ποιεῖ δὲ τὸ χύλισμα πρὸς τραχύτητας ἀρτηρίας· δεῖ δὲ ὑποτιθέντας τῇ γλώττῃ ἀποχυλίζειν. *Eſt vero ſuccus ſpiſſatus ad arteriæ ſcabritias efficax: verum oportet ut linguæ ſubditus eliqueſcat.*

6. *Item thoraci*, &c.] Dioſc. loc. cit. poſt Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 13.

7. *Hac diximus.*] Libro XI. ſect. 119. Marcellus Empir. cap. 17. pag. 126. *Glycyrrhizæ ſurculum parvum ſub lingua habeto, & ſalivam quæ creverit tranſglutito, quo facto neque ſities, neque os tibi inareſcet.* Item cap. 20. pag. 148. Columella ſimiliter lib. 1. cap. 35. *Et quia famem ſitimque ſedat glycyrrhiza, ob hoc* ἄδιψος *vocata eſt.* Sic etiam Dioſc. loc. cit.

8. *Stomatice.*] Subintellige, δύναμις, hoc eſt, compoſitio, ad vitia oris accommodata. Sic Dioſcor. loc. cit. Στοματικὴν διαμασώμενον, commanducatum prodeſt oris affectibus.

9. *Inſperſa ſæpe & pterygiis.*] Sunt qui ſic interpungendum putent: *hulceribus oris: inſperſa ſæpe, & pterygiis.* Quod hulceribus oris inſpergi vix poſſit. Et vero Dioſc. loc. cit. Ἡ δὲ ῥίζα ξηρὰ, inquit, λειοτριβηθεῖσα, πτερυγίοις καταπαστὴ ἐστιν ἐπιτήδειος. *Arida autem radix ad lævorem detrita, pterygiis commode inſpergitur.*

10. *Sanat & veſicæ ſcabiem.*] Dioſc. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. ſimpl. med. pag. 167. Veſicæ ſcabiem ſeu ſcabritiem dixeris nihil intereſt. Dioſc. πρὸς ψωριάσεις κύστεως dixit, Galenus, τραχύτητας ἐν ψωρώδει κύστει.

11. *Sunt & qui.*] Urinam certe efficaciter promovere ait Marcellus Empir. cap. 26. pag. 180.

Sect. XII. 1. *Tribuli unum.*] Sic etiam Dioſc. lib. 4. cap. 15. ubi Saracenus conſulendus in Notis. De utroque genere egimus libro ſup. ſect. 58.

2. *Succus ex his.*] Medicinæ hæ omnes, ad ea verba,

cus ex his colligitur ad oculorum medicinas. Eſt enim refrigerantis naturæ, & ideo utilis contra inflammationes collectioneſque. Hulcera per ſe erumpentia, & præcipue in ore, cum melle ſanat: item tonſillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, foliis tribuli equos ſaginant: ipſi nucleo vivunt, panem facientes prædulcem, & qui contrahat ventrem. Radix caſte pureque collecta, diſcutit ſtrumas. Semen adalligatum, varicum dolores ſedat: [3] tritum vero, & in aquam ſparſum, pulices necat.

Cap. xi. XIII. [1] Stœbe, quam aliqui phleon vocant, [2] decocta in vino, præcipue auribus purulentis medetur: [3] item oculis ictu cruentatis: hæmorragiæ quoque & dyſenteriæ [4] infuſa.

Cap. xii. XIV. [1] Hippophyes in ſabuloſis maritimiſque naſcitur, ſpinis albis. [2] Ederæ modo racemoſa eſt, candidis, & ex parte rubentibus acinis. [3] Radix ſucco madet, qui aut per ſe conditur, aut paſtillis farinæ. [4] Hæc bilem detrahit obolo ponderis, ſaluberrime cum mulſo. [5] Eſt altera hippophyes, ſine caule, ſine flore, foliis tantum minutis. [6] Hujus quoque ſuccus hydropicis mire prodeſt. [7] Debent accommodatæ eſſe & equorum naturæ, neque ex alia cauſa nomen accepiſſe. Quippe quædam animalium remediis naſcuntur, locupleti divinitate ad generanda præſidia: ut non ſit mirari ſatis ingenium ejus, diſponentis auxilia in genera, in cauſas, in tempora, ut aliis proſit aliud horis, dieſque nullus prope ſine præſidiis reperiatur.

Cap. xiii. XV. Urtica quid eſſe inviſius poteſt? At illa præter oleum, quod [1] in Ægypto ex ea fieri diximus, vel plurimis ſcatet remediis. [2] Semen ejus cicutæ contrarium eſſe Nicander affirmat: item fungis & argento vivo. [3] Apollodorus & ſalamandris cum jure decoctæ teſtudinis. [4] Item adverſari hyoſcyamo, & ſerpentibus, & ſcorpionibus. Quin illa ipſa amaritudo mordax, uvas in ore, [5] procidenteſque vulvas, & infantium ſedes, tactu reſilire cogit: [6] lethargicos expergiſci, tactis cruribus, magiſque fronte. [7] Eadem canis morſibus addito ſale medetur. [8] Sanguinem trita naribus indita ſiſtit, & magis radice. [9] Carcinomata & ſordida hulcera, ſale admixto: [10] item luxata ſanat, & panos, parotidas, carneſque ab oſſibus recedentes. [11] Semen potum cum ſapa, vulvas ſtrangulantes aperit, & profluvia narium ſiſtit impoſitum: Vomitiones in aqua mulſa ſumptum a cœna faciles præſtat, duobus obolis: uno autem in vino poto laſſitudines recreat. Vulvæ vitiis toſtum, acetabuli menſura: potum in ſapa reſiſtit ſtomachi inflationibus. [12] Orthopnoïcis prodeſt cum melle: & thoracem purgat eodem eclígmate. Et lateri medetur cum ſemine lini. Addunt hyſſopum & piperis aliquid. [13] Illinitur lieni. [14] Difficilem ventrem toſtum cibo emollit. [15] Hippocrates vulvam purgari poto eo pronunciat. Dolore levari toſto acetabuli menſura, [16] dulci poto, [17] & impoſito cum ſucco

NOTÆ.

Radix caſte, &c. totidem verbis exſtant apud Dioſc. loc. cit. Habet nonnullas Galenus, l. 8. de fac. ſimplic. medic. p. 236.

3. *Tritum vero .... pulices necat.*] Hoc pariter Dioſc. tradit loc. cit.

Sect. XIII. 1. *Stœbe .... phleon.*] In MSS. ut jam monuimus, *pheon*. Tamen Tiberius Mulomedicus, lib. 1. cap. 55. Στοίβη· ἔστι δὲ φλέως. Quæ de ſtœbe hic referuntur, totidem verbis leges apud Galenum loc. cit. pag. 230. In officinis nomen eſt, ut plurimis videtur, *Scabioſa*. Iconem vulgaris majoris apud Dodon. vide, pag. 122.

2. *Decocta in vino.*] Iiſdem fere verbis hæc Dioſc. l. 4. c. 12.

3. *Item oculis.*] Dioſc. loc. cit.

4. *Infuſa.*] Clyſtere videlicet. Dioſc. ἐγκλύζεται.

Sect. XIV. 1. *Hippophyes.*] Sive, quod idem eſt, hippophaës. Dioſc. in Nothis: Ἱπποφαὲς, οἱ δὲ ἱπποφυὲς, οἱ δὲ ἱπποφανὲς, &c. Et Oribaſius, lib. XI. pag. 199. Ἱπποφαὲς, *quod alii hippophyes, id eſt, lappaginem vocant, qua fullones veſtes poliunt, in arenoſis maritimiſque locis naſcitur.* In Peloponneſo, ἄκανθα νὰ καθαρίση, hoc eſt, ſpina purgatoria, appellatur, inquit Anguillara, part. 8. pag. 144. ubi eam accurate deſcribit, nec dum in Italia ſibi viſam teſtatut. Iiſdem porro notis a Dioſcoride, lib. 4. cap. 162. quibus & a Plinio noſtro delineatur.

2. *Ederæ modo.*] Dioſc. loc. cit.

3. *Radix ſucco.*] Dioſc. & Oribaſ. locis cit. Paſtillos farinæ intellige, ex farina concinnatos globos: quam quidem ὀρόβινον, ervinam eſſe Dioſc. jubet.

4. *Hæc bilem.*] Dioſc. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 30. pag. 212.

5. *Eſt altera hippophyes.*] Hippophæſton intelligit, de qua dicemus lib. 27. ſect. 66.

6. *Hujus quoque.*] Succum ejus, ſeu foliis, ſeu radice, ſeu capite expreſſum, ex aqua mulſa bibitum, aquam pituitamque per alvum detrahere, ſcribit Dioſcorides, lib. 4. cap. 163.

7. *Debent accommodatæ.*] Ego vero ſic cenſeo, & ἱπποφαὲς & ἱππόφαιστον, nomen accepiſſe, quod valde candidos ac lucidos, ſeu ſplendidos pannos efficiunt: ſunt enim plantæ fulloniæ. Ἱππο in compoſitis præſtantiam, magnitudinemque ſignificat: φάος ſplendorem.

Sect. XV. 1. *In Ægypto .... diximus.*] Libro 15. ſect. 7.

2. *Semen ejus.*] Nicander in Alexipharm. adverſus cicutam, pag. 143.

Ἢ πίσσαι κνίδης τε μέγα σπερμεῖα λεήνας.

Nicandro concinit Dioſcorides, lib. 2. Εὐπορ. c. 142. p. 121.

3. *Apollodorus & ſalamandris.*] Nicander quoque in Alexiph. pag. 167.

Καὶ ποτε κνίδην
Ἐψαλέην κρήμνοισι παλυνάμενος ψαφαροῖσιν, &c.

4. *Item adverſari.*] Dioſc. lib. 2. Εὐπορ. cap. 151. pag. 123. Πρὸς δὲ ὑοσκύαμον, κνίδης σπέρμα σὺν οἴνῳ, ἢ τὰ φύλλα.

5. *Procidenteſque.*] Dioſc. lib. 4. cap. 95. Καὶ ὑστέρας προπτώσεις ἀποκαθίστησι νεαρὰ τὰ φύλλα προσαπτόμενα.

6. *Lethargicos.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 7. *Lethargicis: Vrtica fronti & pedibus illinitur.*

7. *Eadem canis.*] Ita plane Dioſc. loc. cit.

8. *Sanguinem*, &c.] Dioſc. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 26. Vide etiam Marcellum Empir. cap. 10. pag. 85.

9. *Carcinomata*, &c.] Dioſc. loc. cit. Galenus lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 151. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 20.

10. *Item luxata &c.*] Dioſc. loc. cit.

11. *Semen potum.*] Dioſc. loc. cit.

12. *Orthopnoïcis ...... eclígmate.*] Hæc verbis totidem Dioſc. loco cit.

13. *Illinitur lieni.*] Folia cum cerato lienoſis imponi ſcribit Dioſc. loc. cit.

14. *Difficilem.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 23. & Galenus loc. cit.

15. *Hippocrates.*] Libro primo de morb. mul. tex. 47. pag. 447. Ἢν κύουσα οἰδέῃ, κνίδης καρπὸν ὡς πλεῖστον καὶ μέλι καὶ οἶνον κεκρημένον εὐώδεα διδόναι ποτὸν, δὶς τῆς ἡμέρης. *Si prægnans intumeſcat, urticæ ſemen plurimum, & mel, ac vinum dilutum odorandum potu bis die dabis.*

16. *Dulci poto.*] Cum vino dulci, σὺν γλυκεῖ, ſeu paſſo. Hippocr. lib. 1. de morb. mul. tex. 88. pag. 472. Ἢν δὲ αἱ μῆτραι ἑλκωθέωσι ... ὀδύνη ὀξείη λαμβάνει ἐς τὰς ἰξύας, καὶ ἐς τοὺς βουβῶνας, καὶ ἐς τὴν νειαίρην γαστέρα, καὶ ἄνω φοιτᾷ ἡ ὀδύνη ... καὶ ἐς τὰς πλευρὰς, καὶ ἐς τὰς ὠμοπλάτας ... Et pag. 474. Κνίδης καρπὸν τρίβων ἐν οἴνῳ εὐώδει μέλανι κεκρημένῳ. *Si uteri fuerint hulcerati ... dolor acutus corripit lumbos, & inguina, & imum ventrem, & dolor ſurſum procedit ... ad coſtas, & ad ſcapulas .... Vrticæ ſemen terito in vino odorato nigro, & potui dato.*

17. *Et impoſito cum ſucco malvæ.*] Libro de natura mulie-

malvæ. Inteſtinorum animalia pelli cum hydromelite & ſale. [18] Defluvia capitis ſemine illito cohoneſtari. Articulariis morbis & podagricis plurimi cum oleo vetere, aut folia cum urſino adipe trita imponunt. At eadem radix tuſa cum aceto non minus utilis: item lieni. Et cocta in vino diſcutit panos, cum axungia vetere ſalſa. Eadem pſilothrum eſt ſicca.

Condidit laudes ejus Phanias phyſicus, utiliſſimam cibis coctam conditamve profeſſus, arteriæ, [19] tuſſi, ventris deſtillationi, ſtomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo ſudorem, [20] coctam cum conchyliis ciere alvum: cum ptiſana pectus purgare, mulierumque menſes: cum ſale, hulcera quæ ſerpant cohibere. Succo quoque in uſu eſt. Expreſſus illituſque fronti, ſanguinem narium ſiſtit: [21] potus urinam ciet, calculos rumpit: [22] uvam gargarizatus reprimit. Semen colligi meſſibus oportet. Alexandrinum maxime laudatur. Ad omnia hæc & mitiores quidem teneræque efficaces, ſed præcipue [23] ſilveſtris illa, amplius lepras e facie tollit, in vino pota. [a] [24] Si quadrupes fetum non admittat, urtica naturam fricandam monſtrant.

CAP. XIV.

XVI. [1] Ea quoque num, quam lamium inter genera earum [2] appellavimus, mitiſſima, & foliis non mordentibus, medetur cum mica ſalis contuſis, [3] incuſſiſque, inuſtis, & ſtrumis, tumoribus, podagris, vulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus ſacris medetur. Quidam e noſtris tempore diſcrevere genera. Autumnalis urticæ radicem alligatam in tertianis, ita ut ægri nuncupentur, cum eruitur ea radix, dicaturque cui, & quorum filio eximatur, liberare morbo tradiderunt. Hoc idem & contra quartanas pollere. Iidem urticæ radice addito ſale, infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia ſtrumas diſcuti: vel ſi ſuppuraverint, erodi complerique.

CAP. XV.

XVII. [1] Ex argumento nomen accepit ſcorpio herba. Semen enim habet ad ſimilitudinem caudæ ſcorpionis, folia pauca. Valet & adverſus animal nominis ſui. [2] Eſt & alia ejuſdem nominis effectuſque ſine foliis, aſparagi caule, in cacumine aculeum habens, & inde nomen.

CAP. XVI.

XVIII. [1] Leucacantham alii phyllon, alii [2] iſchiada, alii polygonaton appellant, radice cyperi, quæ commanducata dentium dolores ſedat. Item laterum, & lumborum, [3] ut Hiceſius tradit, ſemine poto drachmis octo, aut ſucco. [4] Eadem ruptis, convulſis medetur.

CAPUT XVII.

XIX. [1] Helxinen aliqui perdicium vocant, quoniam perdices ea præcipue veſcantur. Alii ſideritin, nonnulli parthenium. Folia habet mixtæ ſimitudinis plantagini & marrubio, cauliculos denſos, leviter rubentes, ſemina [2] in capitibus lappaceis adhærentia veſtibus: [3] unde & helxinen dictam volunt. [4] Sed nos qualis vera eſſet helxine, dixi-

INTERPRETATIO.

a *Si quadrupes.*] Si equa *marem* non admittat ad feturam, urtica fricari oportere genitalia aïunt.

NOTÆ.

bri, tex. 105. pag. 413. Ἢν γυνὴ μὴ κυΐσκηται, καθαρτήριον· κνίδης καρπὸν καὶ μαλάχης χυλὸν, ἐν στέατι χηνὸς τρίψαντα, προσθεῖναι. *Purgatorium, ſi mulier non concipiat. Semen urticæ & malvæ ſuccum, cum adipe anſerino tritum ſubdat.*

18. *Defluvia ... cohoneſtari.*] Ita MSS. Hoc eſt, corrigi. Tradit hoc Hippocr. lib. 2. de morbis mulierum, tex. 67. pag. 596. Et Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 4. *ad defectionem capillorum: Agreſtis urticæ ſemine oleo contrito loca continge.*

19. *Tuſſi.*] Celſus, lib. 4. cap. 4. de tuſſi.

20. *Coctam cum conchyliis ... pectus purgare ... menſes.*] Hæc omnia pariter Dioſcor. loc. cit. Sed is evocari menſes cum myrrha, dixit.

21. *Potus urinam.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 177.

22. *Vvam.*] Dioſc. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 14. pag. 100. *Vrtica teritur, ejuſque ſuccus expreſſus & tepefactus, ab eo qui uvam dolet, ſalubriter gargarizatur.* Et Plinius Valer. lib. 1. cap. 43. *Ad uvam ...... ſuccus urticæ gargarizetur.*

23. *Silveſtris illa.*] Quæ cania, & Herculanea dicta eſt, lib. 21. ſect. 55.

24. *Si quadrupes.*] Si coïtum neget, τὰ μόρια τοῦ ἵππου pariter fricari jubet Anatolius, in Veterin. cap. 14. pag. 56. Simile eſt quod habet Hippocr. in Ἱππιατρ. Εἰ βούλει συλλαβεῖν φορβάδα, κνίδας ὦσον εἰς τὸ στόμα τοῦ ἵππου. Ut porro Græci φύσιν pro pudendis dicunt tam virorum, quam feminarum: ſic Latini naturam. Tullius, 2. de Divin. num. 145. *Parere quædam matrona cupiens, dubitans eſſetne prægnans, viſa eſt in quiete obſignatam habere naturam &c.* Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 25. *De veretri, hoc eſt, de naturæ vitiis.* Utuntur & alii ea voce, quos Du-Cangius appellat in Gloſſario.

Sect. XVI. 1. *Ea quoque num.*] Pro *etiamnum.* Utitur hac particula rurſum lib. 25. ſect. 5.

2. *Appellavimus.*] Libro ſuperiore, ſect. 55.

3. *Incuſſiſque.*] Ut cum quis temere digitum incuſſit parieti.

Sect. XVII. 1. *Ex argumento.*] Sic Dioſc. lib. 4. cap. 195. Σκορπιοειδὲς *herbula*, inquit, *eſt, foliis paucis & ſemine caudæ ſcorpionis effigie. Hæc illita contra ſcorpionum ictus præſentaneo remedio ſunt.* Eſt ſcorpioïdes buplevri folio, a Lobelio delineatum, pag. 244. Galli vocant *Chenille.*

2. *Eſt & alia.*] Tragos ſive ſcorpion appellatur, de qua dicemus lib. 27. ſect. 116.

Sect. XVIII. 1. *Leucacantham.*] Leucacanthos dicta eſt, lib. 21. ſect. 55. Dioſc. lib. 3. cap. 22. Λευκάκανθα (& in Nothis additur, οἱ δὲ πολύγονον, οἱ δὲ φύλλον, οἱ δὲ ἰσχιάδα καλοῦσι, Ῥωμαῖοι κνικάρδους, Θοῦσκοι σπίνα ἄλβα,) Ταύτης ἡ ῥίζα ὁμοία κυπείρῳ, ... ἥτις μασσηθεῖσα ὀδονταλγίας παραμυθεῖται. In Gallia Carlinam vocant: fruſtra id nomen ad chamæleones Ruellio, lib. 3. pag. 482. aliiſque transferentibus, ut recte probat Dodonæus, pag. 415. a quo & Carlina ſive leucacantha depingitur.

2. *Iſchiada.*] Quoniam ἰσχιαδικοῖς medetur, ex Dioſcor. Galenus quoque, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 201. Λευκάκανθον, οἱ δὲ πολύγονον, οἱ δὲ ἰσχιάδα καλοῦσιν.

3. *Ut Hiceſius.*] Et qui Hiceſium tranſſcripſit totidem verbis Dioſc. loc. cit.

4. *Eadem ruptis.*] Dioſc. Βοηθεῖ ῥήγμασι σπασμώδεσι.

Sect. XIX. 1. *Helxinen.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 86. Ἑλξίνη, οἱ δὲ παρθένιον, οἱ δὲ σιδηρῖτιν, οἱ δὲ ἡράκλειαν, &c. Et Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 173. Ἑλξίνη, ἔνιοι δὲ περδίκιον ὀνομάζουσιν, ἄλλοι δὲ παρθένιον, ἄλλοι δὲ σιδηρῖτιν, εἰσὶ δ' οἱ Ἡράκλειαν. Heſych. Ἑλξίνη, ἡ περδίκιος βοτάνη. Et, Σιδηρῖτιν πόαν τὴν ἑλξίνην καλουμένην. Parietaria Officinarum eſt, *Parietaire, ou Apparitoire*, a Dodonæo picta, pag. 102.

2. *In capitibus lappaceis.*] Quæ lappæ inſtar adhæreſcunt.

3. *Unde & helxinen.*] Quaſi ab ἕλκω, *traho*: ἕλξις, *attractio*, vel *attractus.*

4. *Sed nos.*] Verius helxinen ævo ſuo appellatam innuit,

mus priori libro. [5] Hæc autem inficit lanas, [6] ſanat ignes ſacros, tumores, collectioneſque omnes, & aduſta. [7] Panos ſuccus cum pſimmythio, & incipientia turgeſcere. [8] Item veterem tuſſim cyatho hauſto; [9] & omnia in humido, [10] ſicut tonſillas, & varices, cum roſaceo. [11] Imponitur podagris cum caprino ſevo, ceraque Cypria.

XX. [1] Perdicium, ſive Parthenium (nam ſideritis alia eſt) a noſtris [2] herba urceolaris vocatur, ab aliis aſtericum, folio ſimilis ocimo, nigrior tantum, naſcens in tegulis parietiniſque. [3] Medetur cum mica ſalis trita iiſdem omnibus, quibus lamium, & eodem modo: item vomicæ, calfacto ſucco potu. Sed contra hulcera, rupta, lapſuſque & præcipitia, aut [4] vehiculorum everſiones, ſingularis. [5] Verna carus Pericli Athenienſium Principi, cum is in arce templum ædificaret, repſiſſetque ſuper altitudinem faſtigii, & inde cecidiſſet, hac herba dicitur ſanatus, monſtrata Pericli ſomnio a Minerva. Quare [6] Parthenium vocari cœpta eſt, aſſignaturque ei Deæ. Hic eſt vernula, cujus effigies ex ære fuſa eſt, & nobilis ille [7] Splanchnoptes.

CAP. XVIII. XXI. [1] Chamæleonem aliqui ixiam vocant. Duo genera ejus. Candidior aſperiora folia habet: ſerpit in terra echini modo ſpinas erigens, [2] radice dulci, odore graviſſimo. Quibuſdam in locis viſcum gignit album ſub alis foliorum, maxime circa Canis ortum, [3] quo modo thura naſci dicuntur: [4] unde & ixia appellatur. [5] Hoc, ut maſtiche, utuntur mulieres. [6] Quare & chamæleon vocetur, varietate foliorum evenit. [7] Mutat enim cum terra colores, hic niger, illic viridis, aliubi cyaneus, aliubi croceus, atque aliis coloribus.

[8] Ex his candidus hydropicos ſanat ſucco radicis decoctæ. Bibitur drachma in paſſo. [9] Pellit & interaneorum animalia acetabuli menſura ſucci ejuſdem, in vino auſtero, cum [10] origani ſcopis. [11] Facit ad difficultatem urinæ. [12] Hic ſuccus occidit & canes ſueſque in polenta. [13] Addita aqua & oleo contrahit in ſe mures ac necat, niſi protinus aquam ſorbeant. Radicem ejus aliqui conciſam ſervari jubent funiculis pendentem, decoquunt-

NOTÆ.

quæ ἰξίνη Theophraſto dicitur, qua de actum eſt a nobis libro ſuperiore, ſect. 56.

5. *Hæc autem inficit.*] A nemine alio, quod quidem ſciam, id proditum.

6. *Sanat ignes, &c.*] Hæc pariter Dioſcor. lib. 4. cap. 86. Καταπλασσόμενα ἰᾶται ἐρυσιπέλατα, φύγεθλα, φλυκταίνας, κατακαύματα, &c.

7. *Panos ſuccus.*] Dioſc. loc. cit.

8. *Item veterem.*] Dioſc. loc. cit.

9. *Et omnia in humido.*] Hoc eſt, omnia vitia, hulceraque, & rimas, quæ ſunt in humidis: qua loquendi forma uſus eſt libro ſup. ſect. 76. extrema. Et lib. 23. ſect. 4. *Sanat ea quæ in humido ſunt hulcera, ut oris, tonſillarum, genitalium.* Libro 27. ſect. 78. *Hulcera quæ fiunt in teneris partibus corporis. Humida hulcera*, lib. 32. ſect. 27.

10. *Sicut tonſillas.*] Ad tonſillas oblini & gargarizari ſuccum jubet Dioſc. loc. cit.

11. *Imponitur & podagris.*] Dioſc. loc. cit. Καὶ ποδάγραις σὺν κηρωτῇ Κυπρίᾳ ἀναληφθεὶς, ἢ τραγείῳ στέατι. Apuleius quoque, cap. 81.

Sect. XX. 1. *Perdicium.*] Ex tribus nominibus, inquit, quæ helxinæ ſuperius explicatæ nonnulli tribuerunt, herba altera, urceolaris appellata, duo ſibi verius vindicat, Perdicium, Partheniumque: tertium, nempe ſideritin, altera rurſum, de qua dicemus lib. 25.

2. *Herba urceolaris.*] Forte quod apta ſit detergendis urceis. Cave tamen eamdem hanc eſſe cum ſuperiore helxine idcirco exiſtimes, cujus vim pariter abſterſivam in vitreis vaſis Galenus commendat, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 173. Diſſimilis enim utriuſque facies vel ex ipſa foliorum figura, quam Plinius accurate deſcribit, intelligitur. Quæ ſit urceolaris tamen iſta, ſtatuere haud proclive eſt.

3. *Medetur .... quibus lamium.*] Medetur itaque tumoribus, podagris, aliiſque. De podagris certe ſcribit Scribonius Largus, Compoſ. pag. 158. *Ad podagram caldam cum fervore & tumore rubicundo: Benefacit primis diebus herba urceolaris: item caſeus mollis recens per ſe: poſtea herbæ ſalis puſillum admiſcere oportet.*

4. *Vehiculorum everſiones.*] Iconem aurigantis vide in Nummis Conſularibus: e curru excuſſi, in Notis Jo. Rhodii ad Scribonium Largum, pag. 169.

5. *Verna carus.*] Plutarchus hoc ipſum refert in vita Periclis, pag. 160. a Minerva remedia indicata dicit, quibus eſt puer ſanatus: Parthenium monſtratum non dicit. Sed idem in Sylla monet curatum deinde, ut juxta arcem herba ea creſceret, ad memoriam rei ſempiternam. Περὶ τὴν ἀκρόπολιν φυόμενον παρθένιον vocat, pag. 460.

6. *Parthenium.*] Eſt enim Παρθένος, & Palladis, & virginis nomen: ut Παρθενὼν & Palladis templum eſt, & locus ubi virgines habitant.

7. *Splanchnoptes.*] Ab extis aſſatis, ἀπὸ τῶν σπλάγχνων ὀπτῶν, id ei nomen: quod & argumentum operis declarat: Fuit enim ſtatua, exta torrens, ignem oris pleni ſpiritu accendens, ut dicetur lib. 34. ſect. 19. num. 21.

Sect. XXI. 1. *Chamæleonem.*] Dioſc. in Nothis, pag. 452. de chamæleone albo, οἱ δὲ χρυσόκηπτρον, οἱ δὲ ἰξίαν. Ac paulo poſt, de nigro: οἱ δὲ πάγκαρπον, οἱ δὲ ὀλοφόνον, οἱ δὲ ἰξίαν, οἱ δὲ κυνόζολον. Dioſcoridem ſequitur Oribaſius, lib. 12. fol. 223. *Chamæleo albus, quod ixiam, tracto a viſco nomine vocant aliqui, propterea quod alicubi viſcum ad ejus radices inveniatur, & quo, loco maſtiches mulieres utuntur, folia habet ſilybo carduove ſimilia: nigri tamen chamæleonis foliis aſperiora, acutioraque .... Chamæleo vero niger, quem aliqui ulophonon, aliqui ixiam, aliqui cynomachon .... vocaverunt: habet ipſe quoque folia carduo ſimilia: minora tamen & tenuiora*, &c. Heſychius: Ἰξίας, πόα τις, ἡ καὶ χαμαιλέων. Nuſquam in Italia, Gallia, Germaniave chamæleon provenit, quare in certi nominis Gallici poſſeſſionem nondum venit. In Creta viſum a ſe album prodidit Bellonius αὐτόπτης & ἀξιόπιστος, lib. 1. Obſervat. In Lemno, nigrum. Utriuſque iconem apud Dodonæum vide, pag. 717.

2. *Radice dulci &c.*] Sic Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 13. Τοῦ μὲν γὰρ λευκοῦ λευκὴ, καὶ γλυκεῖα, καὶ παχεῖα, καὶ ὀσμὴν ἔχουσα βαρεῖαν. Et Nicander in Theriac. pag. 47.

Ῥίζα δ' ὑπαργήεσσα, μελίζωρός τε πέλει δὲ.

Albaque mellito radix condita ſapore eſt.

3. *Quo modo thura.*] Vide lib. 12. ſect. 33.

4. *Unde & ixia.*] Ἰξία viſci appellatio eſt: plantæ, unde id manat, ἰξίας. Folii, ἰξίον. Galenus, tom. 2. in Explic. vocum Hippocratis, pag. 92. Ἰξίον, φύλλον τοῦ λευκοῦ χαμαιλέοντος.

5. *Hoc, ut maſtiche.*] Viſco eo ſcilicet. Ἰξὸν, ᾧ καὶ ἀντὶ μαστίχης χρῶνται αἱ γυναῖκες, inquit Dioſc. lib. 3. cap. 10.

6. *Quare & chamæleon.*] Hæc iiſdem verbis Dioſcorides, lib. 3. cap. xi. de chamæleone univerſim.

7. *Mutat enim.*] Dioſc. loc. cit. Ὠνόμασται δὲ χαμαιλέων, διὰ τὸ ποικίλον τῶν φύλλων, &c.

8. *Ex his candidus.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 10. & Galenus, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 241.

9. *Pellit & interaneorum.*] Hoc eſt, lumbricos, ἕλμινθα πλατεῖαν, inquit Dioſcor. loc. cit. & Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 13. Galenus quoque, loc. cit.

10. *Origani ſcopis.*] Scopas medici vulgo manipulos vocant: faſciculos videlicet manuales herbarum, hoc eſt, qui teneri manu poſſunt.

11. *Facit ad.*] Dioſc. loc. cit. Καὶ πρὸς δυσουρίαν τὸ ἀφέψημα αὐτῆς πίνεται.

12. *Hic ſuccus.*] Dioſc. loc. cit. ſecutus Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 13.

13. *Addita aqua &c.*] Dioſc. loc. cit. Ἀποκτείνει καὶ κύνας, καὶ ὗς, καὶ μύας, σὺν ἀλφίτῳ πεφυραμένη, καὶ ὑδρελαίῳ διεθεῖσα.

que

que in cibo contra fluxiones, quas Græci [14] rheumatiſmos vocant.

Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus eſſet: & feminam, cui violaceus. [15] Uno naſcuntur caule cubitali, craſſitudine digitali. [16] Radicibus earum lichenes curantur, cum ſulphure & bitumine una coctis: [17] commanducatis vero dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo ſcabiem etiam quadrupedum ſanant. Et ricinos canum necant: [18] juvencos quoque anginæ modo. Quare a quibuſdam ulophonon vocatur, [19] & cynozolon, propter gravitatem odoris. Ferunt & hæc viſcum hulceribus utiliſſimum. Omnium autem generum eorum radices ſcorpionibus adverſantur.

XXII. [1] Coronopus oblonga herba eſt cum fiſſuris. Seritur interim, quoniam radix cœliacis præclare facit in cinere toſta. CAP. XIX.

XXIII. [1] Et anchuſæ radix in uſu eſt, digitali craſſitudine. [2] Finditur papyri modo: CAP. XX. [3] manuſque inficit ſanguineo colore: præparat lanas pretioſis coloribus. Sanat hulcera in cerato, [4] præcipue ſenum: [5] item aduſta. Liquari non poteſt in aqua: oleo diſſolvitur: idque ſinceræ experimentum eſt. [6] Datur & ad renum dolores drachma ejus potui in vino: aut ſi febris ſit, [7] in decocto balani. Item in jocinerum vitiis, [8] & lienis, & bile ſuffuſis. [9] Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle & farina, luxatis imponuntur: [10] pota drachmis duabus in mulſo alvum ſiſtunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur.

XXIV. Eſt & alia ſimilis, pſeudanchuſa ob id appellata, [1] a quibuſdam vero echis, aut doris, & multis aliis nominibus: lanuginoſior, & minus pinguis, tenuioribus foliis & languidioribus. [2] Radix in oleo non fundit rubentem ſuccum: & hoc ab anchuſa diſcernitur. [3] Contra ſerpentes efficaciſſima potu foliorum, vel ſeminis. [4] Folia ictibus imponuntur. [5] Virus ſerpentium fugat. [6] Bibitur & propter ſpinam. Folium ejus ſiniſtra decerpi jubent Magi, & cujus cauſa ſumatur dici, tertianiſque febribus adalligari.

XXV. [1] Eſt & alia herba proprio nomine onochiles, quam aliqui anchuſam vocant, CAP. XXI. alii arcebion, alii onochelim, aliqui rhexiam, [2] multi enchuſam, [3] parvo frutice, flore purpureo, aſperis foliis & ramis, [4] radice meſſibus ſanguinea, cetero nigra, in ſabuloſis naſcens, [5] efficax contra ſerpentes, maximeque viperas, & radice & foliis, æque cibo ac potu. Vires habet meſſibus. Folia trita odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus vulva procidente. [6] Pellit & tineas cum hyſſopo. Et in dolore renum aut jocineris ex aqua mulſa, ſi febris ſit: ſin aliter, ex vino bibitur. [7] Lentigini ac lepris radix

NOTÆ.

14. *Rheumatiſmos.*] Ῥευματισμοὺς. Vox hæc fluxionem ſonat, perinde atque iſta, κατάῤῥους. De hujus morbi generibus, cauſiſque, ac remediis, vide Theod. Priſcianum, lib. 2. parte 2. cap. 7.

15. *Uno naſcuntur caule.*] Hoc eſt, ſimili ac pari. Tamen in MSS. *Et una naſcuntur*, hoc eſt, ſimul.

16. *Radicibus earum.*] Dioſc. lib. 3. cap. XI.

17. *Commanducatis &c.*] Dioſc. loc. cit.

18. *Juvencos quoque.*] Ita MSS. Juvencorum fauces, inquit, anginæ modo, angit ac ſtrangulat. Quamobrem οὐλοφόνον appellatur, quaſi οὖλον vel ὅλον φόνον φέρον, pernicioſam, vel omnem mortem afferens. Ita Nicander in Alexiph. pag. 148. ubi Scholiaſtes, pag. 62. Οὐλοφόνον δὲ, τὰ οὖλα βλάπτον, ἢ ὅλον φονευτικόν. Tamen Pliniani codices MSS. tum hoc loco, tum in Indice, ulophyton, οὐλόφυτον, quæ vox exitioſam herbam indicat, eodem fere ſignificatu.

19. *Et cynozolon.*] A fœtore canis, κυνὸς ὄζη.

Sect. XXII. 1. *Coronopus.*] Dioſc. lib. 2. cap. 158. totidem verbis: Κορωνόπους, παραμήκες βοτάνιον .... κατεσχισμένον .... ῥίζαν λεπτὴν ἔχον, στυπτικὴν, ἐσθιομένην πρὸς κοιλιακοὺς ποιοῦσαν. Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 195. Κορωνόποδος ἡ ῥίζα πεπιστευται κοιλιακοὺς ὠφελεῖν ἐσθιομένη. Fruſtra ſunt qui *colicis* ex Æginetæ ſolius exemplari vitiato, pro *cœliacis* hic reponunt.

Sect. XXIII. 1. *Et anchuſæ.*] Anchuſam hodie Gallia *Orcanettam* vocat, mulieribus non ignotam, quæ colorem faciei nativum fuco mentiuntur: quæque vernaculum genarum pallorem, maculaſque vultus hoc infectu occulunt: certe malas eleganti commendat purpuriſſo. Et ſui ævi hunc morem fuiſſe Suidas innuit: Ἄγχουσα, inquit, εἶδος βοτάνης, ἧς ἡ ῥίζα ἐρυθρὰ, ᾗ ἐρυθραίνουσι τὰ πρόσωπα αἱ γυναῖκες.

2. *Finditur.*] Inſtar papyri Ægyptiacæ.

3. *Manuſque.*] Æſtate ſcilicet. Dioſc. lib. 4. cap. 23. Ἡ δὲ ῥίζα δακτύλου τὸ πάχος, τὴν χρόαν ὕφαιμος, ἐν τῷ θέρει γινομένη, καὶ βάπτουσα τὰς χεῖρας.

4. *Præcipue ſenum.*] Vetera hulcera, τὰ παλαιὰ ἕλκη, dixit Dioſc. loc. cit. Hulcera ſenilia Plinius, lib. 31. ſect. 41. Dioſc. lib. 1. εὐπορ. cap. 182. ἕλκη πρεσβυτικά.

5. *Item aduſta.*] Sive ambuſta, πρὸς κατακαύματα. Dioſc. loco citato.

6. *Datur & ad renum.*] Dioſc. loc. cit.

7. *In decocto balani.*] Hoc eſt, ex aqua in qua decocta myrobalanus fuerit. De myrobalano diximus libro 12. ſect. 46. Dioſc. loc. cit. ex aqua mulſa præberi tum jubet.

8. *Et lienis &c.*] Dioſcor. loc. cit. & Aëtius, lib. 1. de re med. pag. 6.

9. *Lepris & lentigini.*] Et vitiligini Dioſcorides dixit, καὶ ἀλφοὺς καὶ λέπρας σὺν ὄξει καταπλασσομένη.

10. *Et pota drachmis, &c.*] Dioſcorides & Aëtius, locis citatis.

Sect. XXIV. 1. *A quibuſdam vero echis.*] Ita MSS. tum hoc loco, tum in Indice: non, ut editi, *enchuſa*. Echion eſt Dioſcoridi, lib. 4. cap. 27. Ἔχιον, οἱ δὲ ἀρίβαν, (ſcribe, ex Ægineta, οἱ δὲ δωριάδα vel δωρίδα) οἱ δὲ ἀλκίβιον, &c. Iiſdem notis a ſcriptore Græco deſcribitur, quas Plinius affert. Echios altera Plinii eſt, de qua lib. 25. ſectione 58.

2. *Radix.*] Hanc eſſe ſubnigram Dioſc. ait. Vide Notas & Emend. num. IV.

3. *Contra ſerpentes.*] Dioſc. loc. cit.

4. *Folia ictibus.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Virus ſerpentium.*] Vide Notas & Emend. num. V.

6. *Bibitur & propter ſpinam.*] Ad ſpinæ dolores, & lumborum: Dioſc. loc. cit. Παύει δὲ καὶ ὀσφύος ἀλγήματα, μετ' οἴνου ληφθεῖσα.

Sect. XXV. 1. *Eſt & alia.*] Dioſc. lib. 4. cap. 24. Ἄγχουσα ἑτέρα, ἣν ἔνιοι ἀλκιβιάδιον, ἢ ὀνοχειλὲς ἐκάλεσαν. In Nothis additur, οἱ μὲν καλάγχουσαν, οἱ δὲ ἀρχιβέλλιον. Galeno, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 149. ἡ ὀνόχειλος. Et hanc Galli *Orcanettam* vocant. Pingitur a Lobelio, in Adverſ. pag. 248. Vidimus in horto Regio.

2. *Multi enchuſam.*] In Indice, *enchryſam*.

3. *Parvo frutice &c.*] Iiſdem plane verbis, notiſque, a Dioſcoride deſcribitur, lib. 4. cap. 24.

4. *Radice meſſibus.*] Hoc eſt, meſſis tempore, περὶ τὸν πυραμητὸν, inquit Dioſc. loc. cit.

5. *Efficax contra ſerp.*] Dioſcor. loco cit. cum Nicandro in Theriac. pag. 60. cujus Scholiaſten vide, pag. 38. Sic cum Dioſcoride, totidem verbis Galenus, loc. cit.

6. *Pellit & tineas, &c.*] Hoc vero Dioſc. libro 4. cap. 25. de anchuſa altera prodidit, quam Plinius mox deſcribet. Galenus quoque, loc. cit. pag. 150.

7. *Lentigini ac lepris.*] Galenus, loc. cit. vitiligini, lepriſ-

illinitur. [8] Habentes eam, a serpentibus feriri negantur. [9] Est & alia huic similis flore rubro, minor, & ipsa ad eosdem usus. [10] Traduntque commanducata ea, si inspuatur, mori serpentem.

XXVI. [1] Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leucanthemida vocant, alii leucanthemum, alii eranthemon, quoniam vêre floreat: alii chamæmelon, quoniam odorem mali habeat. [2] Nonnulli melanthemon vocant. [3] Genera ejus tria flore tantum distant, palmum non excedentia, parvisque floribus, ut rutæ, candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro solo, aut juxta semitas [4] colligitur vêre, [5] & in coronamenta reponitur. Eodem tempore & medici folia tusa in pastillos digerunt: item florem & radicem. Dantur omnia mixta drachmæ unius pondere, contra serpentium omnium ictus. Pellit mortuos partus: [6] item menstrua in potu, & urinam, calculosque. [7] Inflationes, jocinerum vitia, bilem suffusam, ægilopia commanducata, hulcerum eruptiones manantes sanat. [8] Ex omnibus his generibus ad calculos efficacissima est, quæ florem purpureum habet: cujus & foliorum & fruticis amplitudo majuscula est. [9] Hanc proprie quidam eranthemon vocant.

XXVII. Loton qui arborem putant tantum esse, vel [1] Homero auctore coargui possunt. Is enim inter herbas subnascentes Deorum voluptati loton primam nominavit. [2] Folia ejus cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiunt.

XXVIII. [1] Est & lotometra, quæ fit ex loto sata, ex cujus semine [2] simili milio, fiunt panes in Ægypto a pastoribus, maxime aqua vel lacte subacto. Negatur quidquam illo pane salubrius esse, aut levius, dum caleat: refrigeratus difficilius concoquitur, fitque ponderosus. Constat eos qui illo vivant, nec dysenteria, nec tenesino, neque aliis morbis ventris infestari. Itaque inter remedia eorum habetur.

XXIX. Heliotropii miraculum [1] sæpius diximus, cum Sole se circumagentis, etiam nubilo die: tantus sideris amor est: noctu velut desiderio contrahi [2] cæruleum florem. Genera ejus duo: tricoccum, & helioscopium.

[3] Hoc altius (quanquam utrumque semipedalem altitudinem non excedit) ab ima radice ramosum. Semen in folliculo messibus colligitur. Nascitur nonnisi in pingui solo, cultoque maxime: tricoccum ubique. Si decoquatur, invenio cibis placere: & in lacte jucundius alvum molliri: [4] & si decocti succus bibatur, efficacissime exinaniri. Majoris

NOTÆ.

que, dixit: ἀλφοὺς ϗ λέπρας ἰᾶται.

8. *Habentes eam.*] Diosc. loc. cit.

9. *Est & alia.*] De qua Diosc. lib. 4. cap. 25. Nomine hanc carere Galenus ait, loc. cit.

10. *Traduntque.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XXVI. 1. *Anthemis.*] Tot nominibus, quot hic repræsentantur, ab Oribasio appel..tur, libro XI. fol. 190. post Diosc. lib. 3. cap. 154. Ἄνθεμις, οἱ δὲ λευκάνθεμον, οἱ δὲ ἠράνθεμον, διὰ τὸ ἀνθεῖν ἐπὶ ἔαρος, οἱ δὲ χαμαίμηλον, διὰ τὴν πρὸς τὰ μῆλα ὁμοιότητα τῇ ὀσμῇ, οἱ δὲ μελάνθεμον, οἱ δὲ χρυσοκόμην, οἱ δὲ καλλίαν καλοῦσι. Galenus, tomo 2. in Explic. vocum Hippocr. pag. 90. Εὐάνθεμον, ὅπερ ϗ ἄνθεμις λέγεται, ϗ χαμαίμηλον. Omnibus officinis, interpolato postremo hoc Græco nomine, & vulgo quoque *Camomilla* dicitur, notior quam ut debeat aliis depingi notis.

2. *Nonnulli melanthemon.*] Vel, ut MSS *melanthion.*

3. *Genera ejus.*] Totidem verbis hæc Diosc. & Oribasius, locis citatis.

4. *Colligitur vere.*] Dioscor. loc. cit. Apuleïus, cap. 23. *Lege eam mense Aprili.*

5. *Et in coronamenta.*] Non ad luxum modo, sed etiam ad usum medicinæ: ad depellendum scilicet capitis dolorem, uti ex Archigene & Galeno discimus, lib. 2. κατὰ τόπους, cap. 2. pag. 381.

6. *Item menstrua &c.*] Diosc. loc. cit.

7. *Inflationes &c.*] Diosc. loc. cit. totidem verbis.

8. *Ex omnibus his &c.*] Diosc. similiter, loc. cit.

9. *Hanc proprie.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XXVII. 1. *Homero auctore.*] Eo versu, quem recitavimus, libro sup. sect. 17.

2. *Folia ejus.*] Loti nimirum herbæ, quam Dioscorides, lib. 4. cap. 111. sativam appellat: herbam Plinius, lib. 13. sect. 52. ubi eadem de viribus illius affert.

Sect. XXVIII. 1. *Est & lotometra.*] Sic Dioscor. Λωτομήτρα, ἐν τοῦ λωτοῦ σπαρέντος γίνεται. Non e loto quidem proxime explicata, quæ ubique nascitur, sed ex congenere, hoc est, Ægyptia, quæ αὐτομάτως sponte nascitur & agrestis est, culturaque melior efficitur, grandiorque, unde ei lotometræ nomen. Sic ortygometram, coturnicem majorem, echinometras majores echinos vocant.

2. *Simili milio.*] Sic lib. 13. sect. 32. *Intus grana, ceu milium.* Dioscor. lib. 4. cap. 114. Ἔοικε δὲ ἡ κωδία μήκωνι μεγίστῃ· ἐν ᾗ καρπὸς ὡς κέγχρος, ὃν ξηράναντες οἱ ἐν Αἰγύπτῳ βάλλουσιν εἰς ἀρτοποιΐαν. Sic etiam Galenus lib. 7. de fac. simp. med. pag. 205. In MSS. Reg. Colb. Chiffl. legitur *semine simillimo porri*, quod eodem recidit.

Sect. XXIX. 1. *Sæpius diximus.*] Ut libro 18. sect. 67. &c.

2. *Cæruleum florem.*] Movit hæc cærulei floris nota, inter herbarios, aliosque, lites ingentes, ut quæ planta demum heliotropii nomine censenda esset, pro se quisque statueret. Cichorii florem existimavit esse Dalecampius: risit hoc commentum Salmasius, in Confut. Cercoetii, pag. 141. Hallucinatum esse Plinium vir summus putavit, in Mastigoph. 3. pag. 81. qui cæruleum heliotropio florem affinxerit: Apud Diosc. lib. 4. cap. 193. non ὑποπόρφυρον, sed ὑπόπυρρον, legi oportere: atque id recentiorum calculo firmat: quibus adjungi Oribasius potuit, lib. XI. pag. 198. Nam is *subfulvum* reddidit: nisi id interpretis, aut codicum Græcorum, quod verius reor, vitium fuit. Nam purpureum, cui affinis colos cæruleus est, heliotropio florem Apuleïus tribuit, cap. 49. *Cum flore*, inquit, *in summitate tenui, & veluti purpureo, atque uncato, in similitudinem scorpionum .... Ejus herbæ divinæ ad Solis cursum flosculi se vertunt: & quum sol occidit, flores se claudunt*, &c. Similem violæ facit Ovidius, lib. 4. Metam. vers. 268. ubi de Clytie in heliotropium florem mutata:

Membra ferunt hæsisse solo, partemque coloris
Luridus exsangues pallor convertit in herbas.
Est in parte rubor, violæque simillimus ora
Flos tegit: illa suum, quamvis radice tenetur,
Vertitur ad Solem, mutataque servat amorem.

Nos interim ad Ruellii sententiam accedimus, lib. 3. pag. 664. heliotropium censentis esse herbam eam, quæ novo ab herbariis indito nomine Herba cancri vocitatur, quod flores in caudæ cancri similitudinem inflectuntur. Ruellio adstipulatur Anguillara, part. 14. pag. 302. Pingitur a Matthiolo accurate, pag. 1300. A Clusio, lib 4. hist. rar. plant. pag. XLVI. Addimus id huic flori contingere, quod in chamæleone Plinius adnotavit, sect. 21. ut cum terra mutet colores: alibi candidus, alibi luteus, purpurascens etiam alibi, atque cæruleus, ut Plinius, aliique testantur.

3. *Hoc altius.*] Helioscopium videlicet, seu heliotropium majus, cujus iconem apud Clusium vide, lib. 4. hist. rarior. plant. pag. XLVI.

4. *Et si decocti succus.*] Eo pituitam per alvum, bilemque detrahi, pariter docet Diosc. lib. 4. cap. 193.

ſuccus excipitur æſtate, hora ſexta: miſcetur cum vino, ſic firmior. Capitis dolores ſedat, roſaceo admixto. [5] Verrucas cum ſale tollit ſuccus e folio: unde noſtri verrucariam herbam appellavere, aliis cognominari effectibus digniorem. [6] Namque & ſerpentibus, & ſcorpionibus reſiſtit, ex vino aut aqua mulſa, ut Apollophanes & Apollodorus tradunt. [7] Folia infantium deſtillationibus, quod ſiriaſin vocant, illita medentur. Item contractionibus, etiam ſi id comitialiter accidat. Decocto quoque foveri os ſaluberrimum. eſt [8] Potum id pellit tineas, & renum arenas. Si cuminum adjiciatur, calculos frangit. Decoqui cum radice oportet, quæ cum foliis & hircino ſevo podagris illinitur.

Alterum genus, quod tricoccum appellavimus, & alio nomine [9] ſcorpiuron vocatur, foliis non ſolum minoribus, ſed etiam in terram vergentibus. Semen ei eſt effigie ſcorpionis caudæ: quare ei nomen. [10] Vis ad omnia venenata & phalangia: ſed contra ſcorpiones præcipue illita. Non feriuntur habentes. Et ſi terram ſurculo heliotropii circumſcribat aliquis, negant ſcorpionem egredi. Impoſita vero herba, aut uda omnino reſperſum, protinus mori. [11] Seminis grana quatuor pota, quartanis prodeſſe dicuntur, tria vero tertianis: vel ſi herba ipſa ter circumlata ſubjiciatur capiti. Semen & Venerem ſtimulat. Cum melle panos diſcutit. [12] Et verrucas hoc utique heliotropium radicitus extrahit, & excreſcentia in ſedibus. [13] Spinæ quoque ac lumborum ſanguinem corruptum trahit illitum ſemen, & potum, in jure gallinacei decoctum, aut cum beta & lente. Cortex vero liventibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari jubent ab ipſo ægro, precarique eum, ſoluturum ſe nodos liberatum, & ita facere non exempta herba.

XXX. [1] Aliud adianto miraculum: æſtate viret, bruma non marceſcit: aquas reſpuit, perfuſum merſumve ſicco ſimile eſt: tanta diſſociatio deprehenditur: [2] unde & nomen a Græcis: alioqui [3] frutici topiario. [4] Quidam callitrichon vocant, alii polytrichon, utrumque ab effectu. [5] Tingit enim capillum: & ad hoc decoquitur in vino cum ſemine apii, adjecto oleo copioſe, ut criſpum denſumque faciat: [6] defluere autem prohibet. [7] Duo ejus genera: candidius, & nigrum breviuſque. Id quod majus eſt, polytrichon: [8] aliqui, trichomanes vocant. Utrique ramuli nigro colore nitent, foliis filicis: ex quibus inferiora aſpera ac fuſca ſunt: omnia autem contrariis pediculis denſa inter ſe ex adverſo: [9] radix nulla. [10] Umbroſas petras, parietumque aſpergines, ac fontium maxime ſpecus ſequitur, & ſaxa manantia: quod miremur, cum aquas non ſentiat. [11] Calculos e corpore mire pellit, frangitque, utique nigrum. Qua de cauſa potius, quam quod in ſaxis naſceretur, a noſtris [12] ſaxifragum appellatum crediderim. Bibitur e vino, quantum terni

NOTÆ.

5. *Verrucas cum ſale &c.*] Ad verbum iſta Marcellus Empir. cap. 19. pag. 132. & Dioſc. loc. cit.

6. *Namque & ſerpentibus.*] Apuleïus, cap 49. tit. 3. *Ad ſerpentium morſus, & ſcorpionum ictus : Herba ſolago major,* &c. Hinc eſt, quod σκορπιοκτόνον, ab effectu videlicet, appellatum idem Apuleïus ait. Ut ille ſolaginem, ſic *herbam ſolarem* Celſus vocat, lib. 5. cap. 27. tit. *Adverſus ictum ſcorpionis : Bibere oportet herbæ ſolaris, quam ἡλιοτρόπιον Græci vocant, ſemen, vel certe folia ex vino.*

7. *Folia infantium &c.*] Dioſc. loc. cit.

8. *Potum id pellit tineas.*] Hoc eſt, latos ventris tereteſque lumbricos. Minori heliotropio hanc vim adſcribunt, Dioſc. lib. 4. cap. 194. & Apuleïus, cap. 63. tit. 1.

9. *Scorpiuron.*] Σκορπίουρον, a floris vel ſeminis inflexione.

10. *Vis ad omnia.*] Nicander in Theriac. pag. 48.

11. *Seminis grana.*] Hæc Dioſc. lib. 4. cap. 193. de majore heliotropio.

12. *Et verrucas.*] De minore pariter id Dioſcor. lib. 4. cap. 194.

13. *Spinæ quoque.*] Sanguinem impurum, qui hæret in renibus.

Sect. XXX. 1. *Aliud adianto.*] Aliud Plinio, aliud Dioſcoridi ἀδίαντον eſt, Dioſcoridis quidem id eſt quod Capillum Veneris vocant officinæ, *Capillaire.* Plinianum, non aliud quam Dioſcorides trichomanes eſt, pictum a Lobelio in Obſerv. pag. 471.

2. *Unde & nomen.*] Ἀδίαντον, quod οὐ διαίνεται: quod in aqua non madeſcat, ſive, ut ait Nicander, quod imbres ac pluviarum ſtillicidia foliis ejus non inſideant : in Theriac. pag. 60.

Ἀχραές τ' ἀδίαντον, ὃ οὐκ ὄμβροιο ῥαγέντος
Λεπταλέη πίπτουσα νοτὶς πετάλοισιν ἐφίζει.
Et numquam madidum Veneris compone capillum,
Cui non inſideant effuſi nubibus imbres.

Tradit autem hæc etiam Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 13.

3. *Frutici topiario.*] Subintellige ex antecedentibus, ſimile eſt.

4. *Quidam callitrichon.*] Apuleïus, cap. 47. *Græci callitrichon, iidem adianton, iidem polytrichon, iidem trichomanes, ... Latini capillum Veneris, iidem herbam capillarem, &c.* Sic etiam Marcellus Empir. cap. 6. pag. 45. & Galenus, lib. 2. κατὰ τόπους, cap. 2. pag. 381.

5. *Tingit enim.*] Apuleïus cap. 47. tit. 2. *Ad capillos tingendos : Herba callitricho in oleo trita capilli uncti inficiuntur.*

6. *Defluere.*] Galenus lib. 6. de fac. ſimp. med. cap. 7. pag. 150. etiam ex alopecia glabrum caput capillis conveſtire ait, ἀλωπεκίας δασύνει. Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 13. Χρήσιμα δὲ ἀμφότερα πρὸς ἔκφυσιν κεφαλῆς τριχῶν ἐν ἐλαίῳ τριβόμενα. Dioſc. quoque lib. 4. cap. 136. & Marcellus Empir. cap. 6. pag. 45.

7. *Duo ejus genera.*] Hæc ſunt apud Theophr. lib. 7. hiſt. cap. 13. Majus a Lobelio pingitur, ut diximus : Minus teneriuſque, a Bauhino, tom. 3. lib. 37. pag. 755.

8. *Aliqui trichomanes.*] Ita MSS. Reg. Colb. Chiffl. non, ut editi, *aliud trichomanes.* Eſt enim ea majoris quoque, & candidi, ſeu polytrichi, callitrichive, appellatio : ut vidit acute Anguillara, part. 14. pag. 289. Iiſdem fere verbis a Dioſcoride deſcribitur, lib. 4. cap. 137. Τριχομανὲς, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἀδίαντον καλοῦσι ... ὅμοιον πτέριδι ... στοιχηδὸν ἐξ ἑκατέρου μέρους τὰ φύλλα ἔχον λεπτὰ, φακοειδῆ, ἐναντία ἀλλήλοις, ἐπὶ ῥαβδίων λεπτῶν καὶ στιλπνῶν, καὶ στρυφνῶν, ὑπομελάνων. Vires deinde adjicit eaſdem huic eſſe, quæ ſunt adianto alteri propriæ.

9. *Radix nulla.*] Sed fibræ tantum & capilli tenues. Vel, nullius uſus, ῥίζα ἄχρηστος, ut ait Dioſcor. lib. 4. cap. 136.

10. *Umbroſas.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 136. de adianto ſuo : Φύεται δὲ ἐν παλισκίοις, καὶ ἑλώδεσι τόποις καὶ τείχοις ἐνίκμοις, καὶ περὶ τὰς κρήνας. *Umbroſis paluſtribuſque locis, & in parietibus aſpergine humentibus, ac circa fontes provenit.* Et cap. ſeq. de trichomane : φύεται κατὰ τοὺς αὐτοὺς τόπους.

11. *Calculos.*] Dioſc. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 26. pag. 181.

12. *Saxifragum.*] Et Apuleïus ſaxifragum agnoſcit, cap. 97. quod & adiantum vocetur, virtute ad pellendos calculos ſingulari, ramulis nigro colore nitentibus, quales ſunt trichomani : Sed folia tribuit ſimilia coriandri, quod falſum

decerpsere digiti. [13] Urinam cient. [14] Serpentium & araneorum venenis resistunt. [15] In vino decocti alvum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendræ morsus illinuntur, crebro auferendi, ne perurant: hoc & in alopeciis. [16] Strumas discutiunt, furfuresque in facie, & capitis manantia hulcera. [17] Decoctum ex his prodest suspiriosis, & jocineri, & lieni, & felle suffusis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur, & renibus cum absinthio. [18] Secundas cient, & menstrua. [19] Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi succo poti. Infantes quoque exhulcerati perunguntur ex iis cum rosaceo & vino prius. Folium in urina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, & illitum ventri mulierum, ne rugosus fiat, præstare dicitur. [20] Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis: pecorique esse utilissimos.

Cap. XXII. XXXI. [1] Picris ab insigni amaritudine cognominatur, ut diximus: rotundo folio. Tollit eximie verrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est: sed purgat alvum: in quem usum teritur ex aqua.

XXXII. Asphodelum de clarissimis herbarum, quam [1] heroïon aliqui appellaverunt, Hesiodus & in silvis nasci dixit: Dionysius, marem ac feminam esse. [2] Defectis corporibus & phthisicis constat bulbos ejus cum ptisana decoctos, aptissime dari: panemque ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. [3] Nicander & contra serpentes ac scorpiones, vel caulem, quem anthericon vocavimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino tribus drachmis: substravitque somno contra hos metus. Datur & contra venenata marina, & contra scolopendras terrestres. Cochleæ mire in Campania caulem eum persequuntur, & sugendo arefaciunt. [4] Folia quoque illinuntur venenatorum vulneribus ex vino. Bulbi nervis articulisque cum polenta tusi illinuntur. Prodest & concisis ex aceto lichenas fricare: [5] item hulceribus putrescentibus ex aqua imponere: [6] mammarum quoque & testium inflammationibus. [7] Decocti in fæce vini, oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. Fere in quocumque morbo magis decoctis utuntur. [8] Item ad tibiarum tetra hulcera, rimasque corporum quacumque in parte, farina arefactorum. Autumno autem colliguntur, cum plurimum valent. Succus quoque tusis expressus aut decoctis utilis fit [9] corporis dolori, cum melle: [10] idem odorem corporis jucundum affectantibus, cum iri arida & salis exiguo. Folia etiam supra dictis medentur, & strumis, panis, hulceribus in facie, decocta in vino. [11] Cinis e radice alopecias emendat, & rimas pedum. [12] Decoctæ radicis in oleo succus, perniones & ambusta. Et ad gravitatem aurium infunditur: [13] a contraria aure in dolore dentium. [14] Prodest & urinæ pota modice radix, & menstruis, & lateris doloribus: item ruptis, convulsis, tussibus, drachmæ pondere in vino pota. [15] Eadem & vomitiones adjuvat commanducata. [16] Semine sumpto turbatur venter. [17] Chrysermus & parotidas in vino decocta radice curavit: [18] item strumas, admixta cachry ex vino. Quidam aïunt, si imposita radice pars in fumo suspendatur, quartoque die solvatur, una cum radice arescere strumam. [19] Sophocles ad podagras utroque modo, cocta crudaque, usus est. Ad perniones decoctam ex oleo dedit,

NOTÆ.

est. De hac saxifraga, locutus etiam Q. Serenus videtur, cap. 33. pag. 146.

Si vero in lapides densus convertitur humor
Qui retinet cursus, gemitumque dolore frequentat,
Saxifragam seu fontigenam succurrere credunt.

Fontigenam vocat, quoniam, ut Plinius ait, fontium specus sequitur.

13. *Urinam.*] Theophr. lib. 7. hist. cap. 13. Πρὸς στραγγουρίαν τὸ τελχομανὲς ποιεῖ. Diosc. quoque locis cit.

14. *Serpentium.*] Diosc. locis cit.

15. *In vino decocti.*] Adianti scilicet, nam & virili genere Latini extulerunt, ut Apuleïus.

16. *Strumas &c.*] Diosc. & Galenus, locis cit.

17. *Decoctum ex his.*] Diosc. loc. cit.

18. *Secundas &c.*] Diosc. locis cit.

19. *Sanguinem.*] Diosc. locis cit.

20. *Perdices.*] Coturnices, inquit Diosc. lib. 4. cap. 136. & gallinaceos pugnaciores facit, in cibum eorum additum adiantum: circa ovilia quoque pecorum utilitatis gratia seritur.

Sect. XXXI. 1. *Picris .... ut diximus.*] Libro 21. sect. 65.

Sect. XXXII. 1. *Heroïon.*] Ἡρώειον.

2. *Defectis.*] Tabe, seu macie. Græci cachectas vocant, ut alibi dicturi sumus.

3. *Nicander.*] Nunc ita quidem in Theriac. pag. 39.

Ἄγρει δ' ἀσφοδέλοιο διανθέος ἄλλοτε ῥίζαν,
Ἄλλοτε καὶ καυλεῖον ὑπέρτερον ἀνθερίκοιο,
Πολλάκι δ' αὖ καὶ σπέρμα, ὅ τοι λοβὸς ἀμφὶς ἀέξει.
Tu quoque florentis radicem velle rotundam
Asphodeli, aut tollentem alte fastigia caulem,
Vel quæ distincto clauduntur semina folle.

Nicandrum sequitur Diosc. lib. 2. cap. 199. De asphodelo egimus superiore libro, sect. 68. Sunt qui & *Afrodille* vocent, & *Hache Royale.*

4. *Folia quoque &c.*] Diosc. loc. cit.

5. *Item ulceribus.*] Diosc. loc. cit. totidem verbis.

6. *Mammarum &c.*] Diosc. loc. cit.

7. *Decocti &c.*] Diosc. loc. cit.

8. *Item ad tibiarum.*] Apuleïus, cap. 32. tit. 1. *Ad dolorem tibiarum, vel pedum: Herbæ asphodeli succo cum oleo amygdalino ungues quod dolet, mire sanatur.*

9. *Corporis dolori.*] Lassitudinem forsan intelligit.

10. *Idem odorem.*] Quia retrum odorem corporis, alarum præcipue, feminum, ac pedum emendat. ut est ex Xenocrate mox dicturus.

11. *Cinis e radice.*] Diosc. lib. 2. cap. 199. Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 161. Alexander Iatros, lib. 1. cap. 4.

12. *Decoctæ radicis.*] Diosc. loc. cit.

13. *A contraria.*] Dentium dolores, inquit, mitigat, oppositæ auriculæ instillatus. Diosc. loc. cit.

14. *Prodest & urinæ &c.*] Hæc totidem verbis Dioscor. loc. cit.

15. *Eadem & vomitiones.*] Diosc. loc. cit.

16. *Semine sumpto.*] Potum in vino semen, inquit Diosc. violenter alvum dejicit: ὁ δὲ καρπὸς .... καταῤῥήττει τὴν κοιλίαν.

17. *Chrysermus.*] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 107. etiam ad collum suspensa radice sanari parotidas credit: cave tu credas.

18. *Item strumas.*] Sic Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 9. in quo de furunculis, & de strumis, quas chœradas Græco vocabulo appellat. *Asphodeli radices*, inquit, *in vino tinctæ.*

19. *Sophocles.*] In MSS. Reg. Colb. Chiffl. *Socles.* Forte

& ſuffuſis felle in vino ; & hydropicis. Venerem quoque concitari cum melle perunctis, aut bibentibus tradidere. Xenocrates & lichenas , pſoras , lepras , radice in aceto decocta , tolli dicit. Item ſi cocta ſit cum hyoſcyamo & pice liquida , alarum quoque & feminum vitia : & capillum criſpiorem fieri , raſo prius capite , ſi radice ea fricetur. [20] Simus lapides renum in vino decocta atque pota eximit. [21] Hippocrates ſemine ejus ad impetus lienis dari cenſet. Jumentorum quoque hulcera ac ſcabiem , radix illita , aut decoctæ ſuccus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugantur , caverna præcluſa moriuntur.

XXXIII. [1] Aſphodelon ab Heſiodo quidam alimon appellari exiſtimavere , quod falſum arbitror. Eſt enim ſuo nomine alimon , non parvi & ipſum erroris inter auctores. [2] Alii enim fruticem eſſe dicunt denſum , candidum , ſine ſpina , foliis oleæ , [3] ſed mollioribus : [4] coqui autem hæc ciborum gratia. [5] Radix tormina diſcutit , drachmæ pondere in aqua mulſa pota : item convulſa , & rupta. [6] Alii olus maritimum eſſe dixere falſum ; & inde nomen , foliis in rotunditatem longis , laudatum in cibis. Duorum præterea generum , [7] ſilveſtre , & mitius : utrumque prodeſſe dyſentericis etiam [8] exhulceratis cum pane , ſtomacho vero ex aceto. Hulceribus vetuſtis illini crudum , & vulnerum recentium impetus leniri , & luxatorum pedum ac veſicæ dolores. Silveſtri tenuiora folia , ſed in eiſdem remediis effectus majores , & in ſananda hominum ac pecorum ſcabie. Præterea nitorem corpori fieri : dentibuſque candorem , ſi fricentur radice ea. Semine linguæ ſubdito ſitim non ſentiri. Hoc quoque mandi , & utraque etiam condiri. Cratevas tertium quoque genus tradit , longioribus foliis & hirſutioribus , odore cupreſſi : naſci ſub edera maxime : prodeſſe opiſthotonis , contractionibus nervorum , tribus obolis in ſextarium aquæ.

XXXIV. [1] Acanthos eſt [2] topiaria & urbana herba : [3] elato longoque folio : [4] crepidines marginum , aſſurgentiumque pulvinorum toros veſtiens. Duo genera ejus ſunt , [5] aculeatum & criſpum , quod brevius : [6] alterum læve , quod aliqui [7] pæderota vocant , alii melamphyllum. [8] Hujus radices uſtis luxatiſque mire proſunt : [9] item ruptis , convulſis , & phthiſin metuentibus incoctæ cibo , maxime ptiſana. Podagris quoque illinuntur tritæ & calefactæ calidis.

XXXV. [1] Buplevron in ſponte naſcentium olerum numero Græci habent , caule cubitali , foliis multis longiſque , [2] capite anethi , laudatum in cibis ab Hippocrate : in medicina a Glaucone , [3] & Nicandro. Semen contra ſerpentes valet. Folia ad ſecundas feminarum , vel ſuccum ex vino illinunt : & ſtrumis folia cum ſale & vino. Radix contra ſerpentes datur in vino , & urinæ ciendæ.

NOTÆ.

Diocles. Nam is in hujus libri Indice appellatur. In quibuſdam aliis *Socrates.* Socratis Chirurgi meminit Cælius Aurel. lib. 5. Chron. cap. 1.

20. *Simus.*] In MSS. Reg. Theophr. Chiffl. *Timon* legitur : haud recte. Simus enim in Indice hujus libri appellatur. Sic Timon in iiſdem MSS. pro Damone ſcribitur , lib. 24. ſect. 120.

21. *Hippocrates.*] Lieni ſanando , cum abundat bile , *dato* , inquit , *quæ ſplenem attenuare quotidie valeant , ut aſphodeli ſemen :* Διδόναι δὲ καὶ ἃ μέλλει τὸν σπλῆνα λεπτύνειν ἑκάστης ἡμέρης· ἀσφοδέλου τοῦ καρποῦ , &c. Libro de internis affect. tex. 33. pag. 238.

Sect. XXXIII. 1. *Aſphodelon . . . quidam alimon.*] Quamobrem Heſychius : Σφόδελος , ἄλιμος interpretatur : Σφόδελος & ἀσφόδελος idem , ut στάχυς & ἄσταχυς. Et ἄλιμον quidem aſphodelum a fame ſedanda appellari crediderim , cum Epimenidem Plato in Legibus dicat , ex malva & aſphodelo compoſitionem ἄλιμον ſibi paraſſe , qua ſe a fame & ſiti diu vendicaret.

2. *Alii enim.*] Quos Dioſcorides ſequitur ad verbum , lib. 1. cap. 120. Portulaca marina Dodonæi eſt , pag. 759. *Pourpier marin.* Vidimus in horto Regio.

3. *Sed mollioribus.*] Recte id quidem , etſi a Dioſcoride prætermiſſum , ut quidem ſunt hodie libri vulgati.

4. *Coqui autem hæc.*] Ita MSS. Reg. Colb. &c. Hoc eſt , folia. Dioſc. loc. cit. Λαχανεύεται δὲ αὐτῆς τὰ φύλλα ἑψόμενα εἰς βρῶσιν. Germina , cum adhuc ſunt tenera , in cibis adhiberi , auctor eſt Galenus , lib. 6. de fac. ſimp. med. cap. 22. pag. 153.

5. *Radix tormina* , &c.] Hæc totidem verbis Dioſc. loco citato.

6. *Alii olus.*] Et recte illi quidem : nam & folia olerum more eduntur , ut dictum eſt proxime : & in maritimis oritur , unde nomen , ἀπὸ τῆς ἁλός. Heſychius : Ἀλιμοῖς καὶ ἁλιμοῖς , βοτάναις δενδροειδέσι ἐπὶ θάλασσαν , ἢ ξηροῖς τόποις. Dioſc. loc. cit. φύεται ἐν παραθαλασσίοις. Unde rectius ſcripſeris *halimon* , etſi variant MSS. Suidæ : ἄλιμον ſcribitur.

7. *Silveſtre , & mitius.*] Hoc eſt , ſilveſtre & ſativum.

8. *Exhulceratis.*] Hoc eſt , dyſenteriæ , quæ cum exhulceratione inteſtinorum conjuncta eſt : quæ longe periculoſiſſima. Ἄλιμον facultatis eſſe ſubſtringentis , ὑπόστυφον ἔχον , ſcribit Galenus loc. cit.

Sect. XXXIV. 1. *Acanthos.*] Ἄκανθα Dioſcoridi lib. 3. cap. 19. Lobelio Acanthus ſativus , in Obſervat. pag. 477. Officinæ vocant *Brancam Urſinam.*

2. *Topiaria.*] Idcirco Virgilius nunc mollem , nunc ridentem acanthum , nunc flexilem cecinit : lubricum & flexuoſum Plinius junior , lib. 5. ep. 5. Sed Georgicon ſecundo refert idem Virgilius *baccas ſemper frondentis acanthi* : Servius inibi dictam acanthum interpretatur quaſi ſpinis plenam : nam ſpinoſa , inquit , eſt arbor , in Ægypto ſemper frondens , &c. Sed homo litterator , rem herbariam parum callens , acanthum cum Ægyptia ſpina confundit , quæ plurimum ab illa diſſidet. Hunc enim acanthum utique conſtat lævem , glabrumve nullis horrere ſpinis : ſed urbanum eſſe , ac ſatu cultuque lætari.

3. *Elato* , &c.] Dioſc. loc. cit. Folio , quam lactucæ , latiore multo & longiore : ἔχει δὲ πλατύτερα φύλλα πολλῷ καὶ μακρότερα θριδακος.

4. *Crepidines* , &c.] Dioſc. Φύεται ἐν παραδείσοις , καὶ ἐν πετρώδεσι , καὶ παρύγροις χωρίοις. *Naſcitur in hortis , in petroſis , humentibuſque locis.*

5. *Aculeatum* , &c.] Hæc ſilveſtris acantha Dioſc. lib. 3. cap. 20. Γίνεται δὲ καὶ ἀγρία ἄκανθα , ὁμοία σκολύμῳ , ἀκανθώδης , βραχυτέρα τῆς ἐν παραδείσῳ καὶ ἡμέρου. *Eſt & ſilveſtris acantha , carduo ſimilis , aculeata , brevior ſativa , eaque quæ in hortis provenit.* Ut nullis urbanus acanthus ſpinis horret , ſic agreſtis contra ferus eſt , & exſertis aculeis aperte minitatur. Branca Urſina aculeata Lobelii , in Obſervat. pag. 477.

6. *Alterum læve.*] Sativa videlicet , de qua dictum eſt ante , acantha Dioſc. lib. 3. cap. 19. cui & φύλλα λεῖα , & καυλὸς λεῖος.

7. *Pæderota.*] Dioſc. in Nothis , pag. 452. Ἄκανθα . . . οἱ δὲ μελάμφυλλον , οἱ δὲ παιδέρωτα , &c.

8. *Hujus radices.*] Dioſc. lib. 3. cap. 19. Ῥίζαι πυρικαύστοις καὶ στρέμμασιν ἁρμόζουσι , καταπλασσόμεναι.

9. *Item ruptis* , &c.] Dioſc. Φθισικοῖς τε καὶ ῥήγμασι , καὶ σπάσμασιν εὐθετοῦσιν.

Sect. XXXV. 1. *Buplevron.*] Herbariis nunc fere incognitum : ipſique Anguillaræ , ipſo fatente , par. XI. pag. 170.

2. *Capite anethi.*] Umbellam in cacumine inſtar anethi gerens.

3. *Et Nicandro.*] Ita nunc quidem in Theriacis , pag. 43.

XXXVI. [1] Bupreſtim magna inconſtantia Græci in laudibus ciborum etiam habuere: iidemque remedia tamquam contra venenum prodiderunt. Et ipſum nomen indicio eſt boum certe venenum eſſe, quos diſſilire deguſtata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Eſt vero cauſa, quare venena monſtremus inter gramineas coronas, niſi libidinis cauſa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant, quam pota ea.

XXXVII. [1] Elaphoboſcon ferulaceum eſt, geniculatum digiti craſſitudine, [2] ſemine corymbis dependentibus, [3] ſilis effigie, ſed non amaris, foliis oluſatri: [4] & hoc laudatum in cibis. Quippe etiam conditum prorogatur ad urinam ciendam, lateris dolores ſedandos, rupta, convulſa ſananda, inflationes diſcutiendas, colique tormenta. [5] Contra ſerpentium omniumque aculeatorum ictus. [6] Quippe fama eſt, hoc pabulo cervos reſiſtere ſerpentibus. Fiſtulas quoque radix nitro addito illita ſanat. Siccanda autem in eos uſus prius eſt, ne ſucco ſuo madeat, qui contra ſerpentium ictus facit eam deteriorem.

XXXVIII. [1] Scandix quoque in olere ſilveſtri a Græcis ponitur, [2] ut Opion & Eraſiſtratus tradunt. Item decocta alvum ſiſtit. Semine ſingultus confeſtim ex aceto ſedat. Illinitur ambuſtis, urinas ciet. [3] Decoctæ ſuccus prodeſt ſtomacho, jocineri, renibus, veſicæ. Hæc eſt, quam [4] Ariſtophanes Euripidi poëtæ objicit joculariter, matrem ejus ne olus quidem legitimum venditaſſe, ſed ſcandicem.

[5] Eadem erat anthriſcus, [6] ſi tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus ejus, quod fatigato Venere corpori ſuccurrit, marcenteſque ſenio jam coïtus excitat. Siſtit profluvia alba feminarum.

XXXIX. [1] Et ïaſione olus ſilveſtre habetur, in terra repens, cum lacte multo: florem fert candidum: concilium vocant. Et hujus eadem commendatio ad ſtimulandos coïtus. Cruda ex aceto in cibo ſumpta, mulieribus lactis ubertatem præſtat. Salutaris eſt phthiſim ſentientibus. Infantium capiti illita, nutrit capillum, tenacioremque ejus cutem efficit.

XL. [1] Eſtur & caucalis, feniculo ſimilis, brevi caule, flore candido, cordi utilis. Succus quoque ejus bibitur, ſtomacho perquam commendatus, [2] & urinæ, calculiſque & arenis pellendis, & veſicæ pruritibus. Extenuat & lienis, jocineris, [3] renumque pituitas. Semen menſes feminarum adjuvat, bilemque a partu ſiccat. Datur & contra profluvia ge-

NOTÆ.

Σπέρματα βουπλεύρου τε, καὶ Ἰδαίης κυπαρίσσου.

Sect. XXXVI. 1. *Bupreſtim.*] Græci & olus, quod laudant in cibis, & venenum, contra quod remedia tradi oportuit, eadem ſignant appellatione. Galenus, tomo 2. in Explic. vocum Hippocratis, pag. 87. Βούπρηστις, τὸ, τε ζῶον τὸ τῇ κανθαρίδι παραπλήσιον· ἔστι δὲ καί τι λάχανον ἄγριον, οὗ μέμνηται Διοσκουρίδης, &c. Heſychius: Βουπρῆστις, λαχάνου εἶδος. Igitur Βούπρηστις genus eſt animalculi, cantharidi ſimilis: quod ſi forte comederit bos, inflatur protinus, & moritur: unde nomen, παρὰ τὸ πρῆσαι τοὺς βοῦς. Vide Nicandrum in Alexiph. pag. 152. & Ælianum, lib. 6. hiſt. anim. cap. 35. Sed & olus eſt, cui a magnitudine fortaſſe nomen, ut βουλάπαθον, magnum lapathum, βουσέλινον apium magnum dixere. Laudat βούπρηστιν Theophraſtus lib. 7. hiſt. cap. 8. Sed quæ ſit ejus herbæ facies, nec ipſe indicat, nec aliunde compertum. Haud Plinio latúit, ut Salmaſius calumniatur in Præf. pag. 9. Dalecampium, ut ſæpe ſolet, ſecutus, bupreſtim animalis nomen eſſe, quod ſit boum venenum: cum de eo conceptis verbis diſputet, lib. 30. ſect. 10. Sed Græcorum quorumdam, quiqui ii ſint, carpit inconſtantiam, qui in ipſo olere veneni virus latere prodiderint.

Sect. XXXVII. 1. *Elaphoboſcon.*] Ἐλαφόβοσκον Dioſc. lib. 3. cap. 80. Romani *Cervi ocellum* appellant: Officinæ ſimul & Herbarii, ut rei ipſis novæ, novum nomen indiderunt, *Gratiam Dei* vocantes. Eadem appellationem fecit unguento. Buplevron falſo Dodonæus appellat, pag. 442. ubi delineatum accurate vide, quale a Dioſcoride Plinioque deſcribitur. Vidimus in horto Regio.

2. *Semine corymbis.*] Corymbos appellat umbellas; quales in anetho cernimus, quibus ſemen continetur. Dioſc. loc. cit. σκιάδια, alii κεφάλια vocant.

3. *Silis effigie.*] Vide Notas & Emend. num. VI.

4. *Et hoc laudatum.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Contra ſerpentium.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Quippe fama.*] Dioſc. loc. cit. Atque hinc ſane in Nothis Dioſc. in magno ambitu nominum, ἐλαφικὸν, νέφελον, ὀφιγένιον, ὀφιοκτόνον.

Sect. XXXVIII. 1. *Scandix.*] Suidas: Σκάνδιξ, ἄγριον λάχανον. ſcribitur a Dioſcor. lib. 2. cap. 168. Inter olera quæ apud Ægyptios in cibis ſunt, cenſetur a Plinio, lib. 21. ſect. 52. Quæ nunc eo nomine indigitanda ſit, certo ſtatuere ſe poſſe negat Anguillara, par. 7. pag. 107. Pingitur tamen a Dodonæo, pag. 689.

2. *Vt Opion.*] In MSS. Reg. Colbert. Th. Chiffl. *Opinion.*

3. *Decoctæ ſuccus.*] Dioſcor. loc. cit. totidem verbis.

4. *Ariſtophanes.*] In ea fabula, quæ Acharnenſium inſcribitur, act. 2. ſc. 4. pag. 394.

Εὐριπίδιον γλυκύτατον, ὦ φίλτατον,
Κάκιστ᾽ ἀπολοίμην, εἴ τι σ᾽ αἰτήσαιμ᾽ ἔτι
Πλὴν ἓν μόνον, τουτὶ μόνον, τουτὶ μόνον,
Σκάνδικά μοι δὸς, μητρόθεν δεδεγμένος.

Hoc eſt, Friſchlino interprete:

Euripides dulciſſime & amiciſſime,
Male peream, ſi quid petam a te hoc amplius:
Scandicem da mihi a matre acceptum tua.

Ubi Scholiaſtes: Καὶ ἐν τοῖς Ἱππεῦσι δεδήλωται, ὅτι ἡ μήτηρ Εὐριπίδου πωλεῖν ἐλέγετο σκάνδικας. Θηλυκῶς δὲ ἡ σκάνδιξ ἐλέγετο, ἔστι δὲ λάχανον ἄγριον εὐτελές. Proverb. e Vatic. Cent. 3. num. 86. Σκάνδιξ. Λάχανον ἄγριον, παρ᾽ ὃ καὶ σκανδικοπώλην τὸν Εὐριπίδην ἔλεγον, ὡς λαχανοπωλίτου υἱόν. Et Gellius, lib. 15. cap. 20. pag. 831. *Euripidis poëtæ matrem Theopompus agreſtia olera vendentem, victuum quæſiſſe dicit.* Vide & Valer. Max. lib. 3. cap. 4. pag. 170.

5. *Eadem erat anthriſcus.*] Hoc eſt, eadem foret. Sic Virgilius in Georg. lib. 2. verſ. 132.

Et ſi non alium late jactaret odorem,
Laurus erat.

Similis hæc eſt chæreſolio vulgari: a Cluſio delineatur, lib. 6. hiſt. rarior. plant. pag. CXCIX. qualem in horto Regio vidimus. Vide quæ diximus lib. 21. ſect. 52.

6. *Si tenuiora.*] Ita Reg. & Colb. 1. At Chiffl. & Th. *teneriora.*

Sect. XXXIX. 1. *Et ïaſione.*] Vide quæ de ea diximus lib. 21. ſect. 65. & quæ Dodonæus habet, Pempt. 2. lib. 1. cap. 10. Diſſidet tamen a Dodonæo Ruellius, lib. 2. pag. 454. ïaſionemque exiſtimat eam eſſe, quam noſtrum vulgus *Liſeronem*, rura *Liſerotam* vocant: namque hæc ſerpit humi, ramulis lacte prægnantibus, flore convolvuli candido, &c.

Sect. XL. 1. *Eſtur & caucalis.*] Iiſdem fere verbis Dioſc. lib. 2. cap. 169. & Oribaſius, lib. XI. fol. 200. Rura noſtra a foliorum effigie, quam præ ſe ferunt, Perſicum nothum appellant, *Perſil bâtard*, inquit Ruellius, lib. 2. pag. 387. Caucalis albo flore a Cluſio pingitur, lib. 6. pag. CCI. qualem in horto Regio vidimus.

2. *Et urinæ.*] Dioſcor. loc. cit. Arenis quoque calculiſque pellendis, commendat Paxamus in Geopon. lib. 12. cap. 32. pag. 355.

3. *Renumque pituitas.*] Obſtructiones renium a pituita factas.

nituræ viris. [4] Chryſippus & conceptionibus eam putat conferre multum : bibitur in vino jejunis. Illinitur & contra venena marinorum, ſicut Petrichus in carmine ſuo ſignificat.

XLI. His annumerant [1] & ſion, latius apio, in aqua naſcens, pinguius, nigriuſque, copioſum ſemine, ſapore naſturtii. [2] Prodeſt urinis, renibus, lienibus, mulierumque menſibus, ſive ipſum in cibo ſumptum, ſive jus decocti: ſive ſemen e vino drachmis duabus. [3] Calculos rumpit, aquiſque quæ gignunt eos, reſiſtit. [4] Dyſentericis prodeſt infuſum. Item illitum lentigini, & mulierum vitiis in facie noctu illitum, momentoque cutem emendat, & ramices lenit, & ſcabiem equorum.

XLII. [1] Silybum, chamæleoni albo ſimilem, æque ſpinoſam, ne in Cilicia quidem aut Syria, aut Phœnice, ubi naſcitur, coquere tanti eſt: [2] ita operoſa ejus culina traditur. In medicina nullum uſum habet.

XLIII. [1] Scolymon quoque in cibos recipit Oriens, & alio nomine [2] limoniam appellat. Frutex eſt numquam cubitali altior, criſtiſque foliorum ac radice nigra, ſed dulci: Eratoſtheni quoque laudata in pauperis cœna. Urinam ciere præcipue traditur: ſanare lichenas & lepras ex aceto. Venerem ſtimulare in vino, [3] Heſiodo & Alcæo teſtibus: qui florente ea cicadas acerrimi cantus eſſe, & mulieres libidinis avidiſſimas, viroſque in coïtum pigerrimos ſcripſere, velut providentia Naturæ hoc adjumento tunc valentiſſimo. Item graveolentiam alarum emendat radicis emedullatæ uncia, in vini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, & a balineo jejuno, itemque poſt cibum cyathis ſingulis pota. Mirum eſt, quod Xenocrates promittit experimento, vitium id ex alis per urinam effluere.

XLIV. [1] Eſtur & ſonchos, (ut quem Theſeo apud Callimachum apponat [2] Hecale,) uterque, [3] albus & niger: lactucæ ſimiles ambo, niſi ſpinoſi eſſent: caule cubitali, anguloſo, intus cavo, ſed qui fractus [4] copioſo lacte manet. Albus, qui e lacte nitor, utilis orthopnoïcis lactucarum modo, [5] ex embammate. Eraſiſtratus calculos per urinam pelli eo monſtrat, & oris graveolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum menſura, in vino albo & oleo calefactus, adjuvat partus, ita ut a partu ambulent

NOTÆ.

4. *Chryſippus.*] Καυκαλίδος meminiſſe Chryſippum in opere quod inſcripſit, περὶ λαχάνων, de oleribus, auctor eſt Schol. Nicandri in Theriac. pag. 39. ubi ait, Καυκαλὶς λάχανόν ἐστιν ἁλμυρὸν, &c.

Sect. XLI. 1. *Et ſion.*] Non eſt Cratevæ σίον, de quo Dioſc. lib. 2. cap. 154. hoc eſt, naſturtium aquaticum, *Creſſon d'eau*, ut viſum Dodonæo, pag. 581. folio evidenter repugnante, nempe mentæ ſimili: quod folium ab apio, quicum ſion confertur, prorſus diſſidere nemo inficias ierit. Ruellio magis aſſentior, aïenti, lib. 2. pag. 369. eam eſſe, quam Officinæ Berulam vocant, Laberlam Gallicum vulgus, vel Berlam adhuc appellat: in quo nomine veteris vocabuli relucent veſtigia: ut quod apud Latinos antiquitas laver dixerit, ſecuta ætas diminutione gaudens *laverulum* pronunciarit: & mox extritis prioribus elementis, in *berulam* appellationem deflexerit. Iconem apud Matthiolum vide, in lib. 2. Dioſc. pag. 483. Eſt enim σίον Dioſcoridis, loc. cit. & Speuſippi apud Athenæum, lib. 2. pag. 61. In Indice Pliniano libri 26. num. XXXII. *Laver, ſive ſion.*

2. *Prodeſt urinis*, &c.] Dioſc. loc. cit. & Galenus, lib. 8. de fac. ſimpl. med. pag. 228.

3. *Calculos*, &c.] Dioſc. & Galenus, loc. cit.

4. *Dyſentericis.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. XLII. 1. *Silybum.*] Iiſdem verbis Dioſc. lib. 4. cap. 169. Σίλυβον ἄκανθά ἐστι πλατεῖα, φύλλα ἔχουσα χαμαιλέοντι ὅμοια τῷ λευκῷ. Dicemus de eo, lib. 26. ſect. 25.

2. *Ita operoſa.*] Cum oleo & ſale coctam edi ſcribit Dioſc. loc. cit.

Sect. XLIII. 1. *Scolymon ..., Oriens.*] Syria. De ſcolymo diximus lib. 20. ſect. 99.

2. *Limoniam.*] Ita MSS. Reg. Colb. Th. Chiffl. non *limonion.* Theophr. lib. 6. hiſtor. cap. 3. Σκόλυμος ἢ καὶ λειμωνία. Quaſi carduum pratenſem dixeris, quod ſit pratorum gaudium, τῶν λειμώνων.

3. *Heſiodo.*] Nunc ita legitur in Ἔργων, verſ. 582.

Ἦμος δὲ σκόλυμός τ' ἀνθεῖ, καὶ ἠχέτα τέττιξ
Δενδρέῳ ἐφεζόμενος, λιγυρὴν καταχεύετ' ἀοιδὴν
Πυκνὸν ὑπὸ πτερύγων, θέρεος καματώδεος ὥρῃ·
Τῆμος πιόταταί τ' αἶγες, καὶ οἶνος ἄριστος.
Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρότατοι δέ τ' ἄνδρες, &c.

Alcæi vero verſus & Proclus recitat, in eum Heſiodi locum:

Τέγγε πνεύμονας οἴνῳ·
Τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται·
Ἁ δ' ὥρα χαλεπά.

Sequitur apud Athenæum, lib. 10.

Ἀχεῖ δ' ἐκ πετάλων ἀδέα ἂν τέττιξ,
Ἄνθει δὲ καὶ σκόλυμος·
Νῦν δὲ μιαρώταται γυναῖκες,
Λεπτοὶ δέ τοι ἄνδρες.

Huc reſpexit Ariſt. ſect. 4. problem. 26. pag. 705. Διὰ τί ἐν τῷ θέρει οἱ μὲν ἄνδρες ἧττον δύνανται ἀφροδισιάζειν· αἱ δὲ γυναῖκες μᾶλλον; καθάπερ καὶ ὁ ποιητὴς λέγει, ἐπὶ τῷ σκολύμῳ.

Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρότατοι δέ τ' ἄνδρες.

Sect. XLIV. 1. *Eſtur & ſonchos.*] Σόγχος, cujus duo ſunt genera apud Dioſcor. lib. 2. pag. 159. alterum agreſte: urbanum alterum, & eſculentum. Sic etiam Galenus lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 231. Σόγχος, ... χλωρὸς ἔτι καὶ ἁπαλὸς ἐσθίεται, τοῖς ἄλλοις ἀγρίοις λαχάνοις ὡσαύτως. *Viridis & tener eſtur perinde ut cetera agreſtia olera.* Galli Lacteronem appellant *Laitron*. herbarii nonnulli *Palatium leporis*: quod hoc animal ut ab æſtu vindicetur, & caloris propulſet incommoda, ſoleat ſub ejus ramis decumbere, & ſæpenumero ſtabulari. Vide Dodon. pag. 632.

2. *Hecale.*] Id nomen poëmatio fuit, quod a Callimacho eſt editum. Scholiaſtes Nicandri, in Theriac. pag. 41. Καλλίμαχον laudat ἐν τῇ Ἑκάλῃ ἢ Ἑκάλη. Schol. ipſius Callimachi, in Hymn. in Apoll. verſ. 106. pag. XI. ait fuiſſe qui Callimachum ſugillarent, quod magnum ac juſtum poëma non poſſet condere, idcirco ſcripſiſſe leve quoddam, cui Hecale nomen eſſet, ἠναγκάσθη ποιῆσαι τὴν Ἑκάλην. Suidas: Ἑκάλη, ὄνομα κύριον, ἡ ἡρωΐς ἡ παρὰ Καλλιμάχῳ, &c. Aliquot verſiculos ex eo poëmate recitat Ariſtophanis Scholiaſtes, in Acharn. pag. 377. Citatur & a Stephano in Αἴδηψος. Elegans Crinagoræ exſtat de eo poëmatio epigramma ad Marcellum, lib. 1. Anthol. cap. 67.

Καλλιμάχου τὸ τορευτὸν ἔπος τόδε· δὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ
Ὡνὴρ τοὺς Μουσέων πάντας ἔσεισε κάλως.
Ἀείδει δ' Ἑκάλης τε φιλοξείνοιο καλιὴν,
Καὶ Θησεῖ Μαραθὼν οὓς ἐπέθηκε πόνους.
Τοῦ, σοὶ καὶ νευρῶν χειρῶν σθένος εἴη ἀρέσθαι,
Μάρκελλε, κλεινοῦ τ' αἶνον ἴσον βιότου.

Callimachi carmen teres aſpicis: omnia quippe
Qui ſacra Muſarum con.. movet hoc opere.
Eſt Hecales iſtic caſa parva, ſed hoſpita Theſei:
Theſeos & ſudans in Marathone labor.
Par habeas opto robur, Marcelle, juventæ,
Laude nec omnigena ſit tibi vita minor.

3. *Albus & niger*, &c.] Hæc pariter Oribaſius, lib. XI. pag. 199.

4. *Copioſo lacte.*] Inde Lacteronem noſtrum vulgus appellare cœpit. Ex eo lacte trahit candorem, ſeu nitorem, albus.

5. *Ex embammate.*] Ἔμβαμμα condimentum eſt, intinctuſque ad condienda obſonia. Is lactucis, oleo, ſale, acetoque conſtat.

gravidæ. Datur & in ſorbitione. [6] Ipſe caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus, coloremque meliorem infantium: utiliſſimus his, [7] quæ lac ſibi coïre ſentiant. Inſtillatur auribus ſuccus, calidusque in ſtranguria bibitur cyathi menſura, & in ſtomachi roſionibus cum ſemine cucumeris, nucleiſque pineis. Illinitur & ſedis collectionibus. Bibitur contra ſerpentes ſcorpioneſque: [8] radix vero illinitur. Eadem decocta in oleo, Punici mali calyce, aurium morbis præſidium eſt. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet veſci, ut morbos faciente, de albo conſentiens. Agathocles etiam [9] contra ſanguinem tauri demonſtrat ſuccum ejus. Refrigeratoriam tamen vim eſſe convenit nigro, & hac cauſa imponendum cum polenta. Zenon radice albi ſtranguriam docet ſanari.

XLV. [1] Condrillon ſive condrille, folia habet intubi, circumroſis ſimilia, caulem minus pedali, ſucco madentem amaro, radice fabæ ſimili, aliquando numeroſa. [2] Habet proximam terræ maſtichen tuberculo fabæ, quæ appoſita feminarum menſes trahere dicitur. Tuſa cum radicibus tota dividitur in paſtillos, contra ſerpentes, argumento probabili; ſiquidem mures agreſtes læſi ab his, hanc eſſe dicuntur. [3] Succus ex vino coctæ, alvum ſiſtit. [4] Eadem palpebrarum pilos inordinatiſſimos, pro gummi efficaciſſime regit. Dorotheus ſtomacho & concoctionibus utilem carminibus ſuis pronunciavit. Aliqui feminis, & oculis, generationique virorum contrariam putavere.

XLVI. Inter ea quæ temere manduntur, [1] & boletos merito poſuerim, optimi quidem hos cibi, ſed immenſo exemplo in crimen adductos, veneno [2] Tiberio Claudio Principi per hanc occaſionem a conjuge Agrippina dato: quo facto illa terris [3] venenum alterum, ſibique ante omnes, Neronem ſuum dedit. Quorumdam ex his facile noſcuntur venena, diluto rubore, [4] rancido aſpectu, livido intus colore, rimoſa ſtria, pallido per ambitum labro. Non ſunt hæc in quibuſdam: ſiccique, & nitri ſimiles, veluti guttas in vertice albas ex tunica ſua gerunt. [5] Volvam enim terra ob hoc prius gignit, ipſum poſtea in volva, ceu in ovo eſt luteum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primo naſcente: [6] mox increſcente, in pediculi corpus abſumitur, raroque umquam geminis ex uno pede. Origo prima cauſaque e limo, & aceſcente ſucco madentis terræ, aut radicis fere glandiferæ: initioque ſpuma lentior, dein corpus membranæ ſimile, [7] mox partus. Ut diximus, illa pernicialia, prorſus improbanda. [8] Si enim caligaris clavus, ferrive aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit naſcenti, omnem illico ſuccum alienum ſaporemque in venenum concoquit: deprehendiſſe qui, niſi agreſtes, poſſunt, atque qui colligunt? Ducunt ipſi alia vitia: & quidem ſi ſerpentis caverna juxta fuerit, [9] ſi pateſcentem primo adhalaverit, capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum. Itaque caveri conveniet, prius quam ſe condant ſerpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticeſque, ab emerſu earum ad latebram uſque vernantes: [10] &

NOTÆ.

6. *Ipſe caulis*] Dioſcor. lib. 2. cap. 159.

7. *Quæ lac ſibi coïre.*] In mammis ſpiſſari.

8. *Radix vero illinitur.*] Dioſc. loc. cit.

9. *Contra ſanguinem tauri.*] Qui potu maxime letalis eſt.

Sect. XLV. 1. *Condrillon &c.*] Hæc Dodonæi condrilla prior, pag. 626. Iiſdem fere verbis a Dioſcor. deſcribitur, lib. 2. cap. 161. quem condrillam unam in duas ſpecies temere diſcerpſiſſe, non temere ſuſpicamur. Noſtris etiamnum, *Condrille.*

2. *Habet proximam.*] Dioſc. loc. cit.

3. *Succus ex vino.*] Dioſc. loc. cit.

4. *Eadem palpebrarum.*] Dioſc. loc. cit. *Ἀνακολλᾷ δὲ καὶ τρίχας ... ῥίζα πρόσφατος, βαπτομένης εἰς αὐτὴν βελόνης*, &c.

Sect. XLVI. 1. *Et boletos.*] Græci quoque *βωλίτας* vocant, ut Galenus, lib. 2. de alim. fac. cap. penult. Hi ſunt e fungorum genere qui principatum obtinent, qui minus omnium nocentes. De his Martialis, lib. 3. Epigr. 60.

Sunt tibi boleti: fungos ego ſumo ſuillos.

In Gallia vulgus appellat, *des Champignons*, quod in campis tepido imbre proveniunt. Sunt qui ex ſemine naſci boletos putent. Vide Hiſtoriam Academiæ Regiæ Scientiarum, anni 1707. pag. 58.

2. *Tiberio Claudio.*] Ei qui Caïo Cæſari Germanico Aug. ſucceſſit. Vide Dionem, lib. 60. pag. 688. Tacitum, ſub finem libri 12. Annal. pag. 193. Suetonium, in Claudio, cap. 44. Poſt obitum ex eſu fungorum relatus eſt Claudius in Divos: qua occaſione ſcripta a Seneca *ἀποκολοκύνθωσις.* Quo feſtive Martialis alludens, lib. 1. Epigr. 21. ad Cæcilianum:

Dic mihi, quis furor eſt? turba ſpectante vocata,
Solus boletos, Cæciliane, voras.
Quid dignum tanto ventrique gulæque precabor?
Boletum, qualem Claudius edit, edas;

Quem Claudii boletum, cibum Deorum Nero appellabat.

3. *Venenum alterum.*] Fecit Agrippina, inquit, ut Claudio ſuccederet Nero ſuus, jure natalium; qui fuit alterius generis venenum terris ſive imperio, maxime vero ipſi matri ſuæ: quoniam depravato ſuo vivendi genere mores corrupit imperii, & ante omnes Agrippinam matrem peſſimo ſuo exemplo corrupit ex optima. Non dicit Plinius necatam a Nerone matrem. Eſt in Theſauro Regio, & apud Patinum, in Famil. pag. 178. nummus ex ære minuto, egregiæ fabricæ; qui quo pertineat, neſcire ſe Patinus fatetur. Ex anteriore parte caput feminæ exhibet, cum hac epigraphe, MINEIA M F. In altera ædificium perpulcrum eſt: cum his litteris P S S C. Harum litterarum ſententia hæc eſt: *M*auſoleum *I*nſigne *NE*ro *I*mperator *A*grippinæ *M*atri *F*ecit, *P*ublico *S*umptu, *S*enatus *C*onſulto. In eo nummo nexæ ſunt litteræ duæ NE quæ Neronem ſignificant. In nummis Græcis appellatur ipſa interdum ΙΟΥΛΙΑ ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ. Julia quidem, quoniam eſſet ex gente Julia, proneptis Julii Cæſaris Auguſti, neptis Juliæ Auguſti filiæ, & Agrippæ, qui prior Juliæ maritus fuit: filia denique Agrippinæ, Germanici conjugis; quæ Julia quoque ex matre nomen primum habuit, ex patre Agrippa alterum.

4. *Rancido aſpectu.*] Qui ipſo aſpectu rancorem ſeu putorem produnt.

5. *Volvam enim.*] Sic tuber appellant, quod fungum in ſe ſe, ceu fetum vulva; complectitur.

6. *Mox increſcente.*] Boleto increſcente, in ſubſtantiam ejus pediculi membrana conſumitur. Vocem *increſcente* adjecimus, ex MSS. Reg. Colb. Th. Chiffl. mutila alioqui obſcuraque ſententia.

7. *Mox partus.*] Fetus, ſeu boletus ipſe.

8. *Si enim caligaris.*] Sic Dioſc. lib. 4. cap. 83. exitioſos fieri fungos ait, ſi juxta clavos rubiginoſos, pannoſve putridos, aut latibula ſerpentum gignantur: vel arboribus denique, quæ privatim noxios pariunt fructus adnaſcantur: *ἢ γὰρ ἥλοις κατιωμένοις, ἢ ῥάκεσι σεσηπόσιν ἢ ἑρπετῶν φωλεοῖς παραφύονται, ἢ δένδρεσιν, ἰδίως βλαπτικοὺς φέρουσι τοὺς καρπούς.*

9. *Si pateſcentem.*] Si erumpentem primo fungum e terra ſerpens halitu ſuo afflaverit.

10. *Et vel fraxini.*] Id jam ſuperius adnotatum l. 16. ſect. 24.

vel

vel fraxini tantum folia, nec poſtea naſcentia, nec ante decidentia. Et boletis quidem ortus occaſuſque omnis intra dies ſeptem eſt.

XLVII. [1] Fungorum lentior natura, & numeroſa genera, ſed origo non niſi ex pituita arborum. Tutiſſimi, [2] qui rubent callo, minus diluto rubore, quam boleti. Mox candidi, velut [3] apice Flaminis inſignibus pediculis. [4] Tertium genus ſuilli, venenis accommodatiſſimi. Familias nuper interemere, & tota convivia, [5] Annæum Serenum præfectum Neronis vigilum, & tribunos, centurioneſque. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? [6] Quidam diſcrevere arborum generibus, fico, ferula, [7] & gummim ferentibus: nos item fago, aut robore, aut cupreſſo, [8] ut diximus. Sed iſta quis ſpondet in venalibus? Omnium colos lividus. [9] Hic habebit veneni argumentum, quo ſimilior fuerit arborum fici. [10] Adverſus hæc diximus remedia, dicemuſque: [11] interim ſunt aliqua & in his. Glaucias ſtomacho utiles putat boletos. Siccantur pendentes ſuilli, junco transfixi, quales e Bithynia veniunt. Hi fluxionibus alvi, quas [12] rheumatiſmos vocant, medentur, excreſcentibuſque in ſede carnibus: minuunt enim eas, & tempore abſumunt. Item lentiginem, & mulierum vitia in facie. [13] Lavantur etiam, ut plumbum, oculorum medicamento. Sordidis hulceribus & capitis eruptionibus, canum morſibus ex aqua illinuntur. — CAP. XXIII.

Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obſervationes, quando ipſæ ſuis manibus deliciæ præparant hunc cibum ſolum, & cogitatione ante paſcuntur, [14] ſuccineis novaculis, aut argenteo apparatu comitante. [15] Noxii erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: [16] innocentiores, qui nitro addito coquentur, ſi utique percoquantur. Tutiores fient cum carne cocti, [17] aut cum pediculo piri. [18] Proſunt & pira confeſtim ſumpta. [19] Debellat eos & aceti natura, contraria iis.

XLVIII. Imbribus proveniunt omnia hæc. Imbre & ſilphion. Venit primo e Cyrenis, [1] ut dictum eſt. [2] Ex Syria nunc maxime importatur, deterius Parthico, ſed Medico melius, extincto omni Cyrenaïco, ut diximus. Uſus ſilphii in medicina: Foliorum, ad purgandas vulvas pellendoſque emortuos partus: decoquuntur in vino albo & odorato, ut bibatur menſura acetabuli a balineis. [3] Radix prodeſt arteriis exaſperatis: & collectionibus ſanguinis illinitur. [4] Sed in cibis concoquitur ægre. [5] Inflationes facit & ructus. [6] Urinæ quoque noxia. Sugillatis cum vino & oleo amiciſſima, & cum cera ſtrumis. Verrucæ ſedis crebriore ejus ſuffitu cadunt.

XLIX. [1] Laſer e ſilphio profluens, quo diximus modo, inter eximia Naturæ dona

NOTÆ.

Sect. XLVII. 1. *Fungorum lentior.*] Humidior. Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 210. *Μύκης, ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν ἱκανῶς* &c.

2. *Qui rubent callo.*] Quibus caro rubet.

3. *Apice Flaminis.*] Pediculis eorum fungorum apicem Flaminis repræſentantibus. Eſt autem apex, in ſummo Flaminis pileo virga lanata, hoc eſt, in cujus extremitate modica lana eſt: quod primum conſtat apud Albam Aſcanium ſtatuiſſe. Hæc Servius in 2. Æneid. Hujus pilei, cum apice, effigiem nummus Julii Cæſaris exhibet, apud Anton. Auguſt. Tab. 8. Apex alter Flaminum, alter Pontificum fuit. De utroque Philippus Rubenius, lib. 2. Elect. cap. 25.

4. *Tertium ... ſuilli.*] Deterioris notæ, majoriſque periculi id fungorum genus: de quo Martialis, paulo ante laudatus. Nunc etiam Italia *Porcinos* vocat. De his aliiſque generibus Matthiolus conſulendus, in lib. 4. Dioſc. pag. 1105. & ante ceteros Ruellius, lib. 3. pag. 619.

5. *Annæum Serenum.*] Fuiſſe hunc Senecæ familiariſſimum, auctor eſt Tacitus, lib. 13. Annal. pag. 200. Seneca ipſe, Epiſt. 63. pag. 293. *Hæc tibi ſcribo*, inquit, *is qui Annæum Serenum, cariſſimum mihi, tam immodice flevi, ut quod minime velim, inter exempla ſim eorum, quos dolor vicit.* Et inſcripſerat is eidem libros ſuos de Tranquillitate.

6. *Quidam diſcrevere.*] Noſtri nunc præferunt e montibus inter juniperos, & in locis apricis enatos: quanquam ſcribit Horatius lib. 2. Satyr. 4. verſ. 20.

Pratenſibus optima fungis
Natura eſt: aliis male creditur

Innocentiſſimi etiam ſunt e rubis & carduis vere nati, rotunditate cluſili, quos Spinulos inde, & Prunulos appellant, & Cardeolos.

7. *Et gummim.*] MSS. omnes ubique, *gummis & gummim* ubique exhibent femineo genere.

8. *Ut diximus.*] Libro 16. ſect. XI.

9. *Hic habebit.*] Ita MSS. non, *his aberit*, ut editi. Certe virus præferre lividum colorem, etiam in boletis, ſuperiore ſectione Plinius admonuit.

10. *Adverſus hæc diximus.*] Libro 20. ſect. 13. alibique paſſim.

11. *Interim ſunt.*] Sunt & quæ petantur e fungis remedia.

12. *Rheumatiſmos.*] *Ῥευματισμὸς κοιλίας*, rheumatiſmus alvi, id eſt, fluxus mali & noxii humoris in alvum: vel ſimpliciter, fluxio alvi: quo morbo qui laborant, cœliaci dicuntur. *Κοιλίαν ῥευματιζομένην* dixit Dioſcor. lib. 1. cap. 164. Et *eſt dyſenteria* quoque teſte Theod. Priſcianus, lib. 2. parte 2. cap. 18. *inteſtinorum vulneratio cum rheumatiſmo.*

13. *Lavantur etiam.*] Vide Notas & Emendationes, num. VII.

14. *Succineis novaculis.*] Quarum e ſuccino, hoc eſt, electro manubrium fuerit. Ait delicatos homines eo luxuriæ deveniſſe, ut fungos manibus ipſi ſuis præparent ad cibum: ac ſimul vel aſpectu ipſo & cogitatione ante paſci, quam re, cum ſuccineis ad id novaculis utuntur, argenteiſque lancibus, in quibus fungi excipiuntur.

15. *Noxii erunt.*] Ita Diphilus Siphnius apud Athen. lib. 2. pag. 61. *Ἀνοίκειοι δ' οἱ μετὰ τὸ ἑψηθῆναι καὶ τεθῆναι πωρούμενοι.* *Inconvenientes ii, qui cocti & appoſiti fiunt duriores.*

16. *Innocentiores.*] Nitri certe, oleique, vel aceti, quo diluantur, potu, fungorum venena diſcuti auctores ſunt, Scribonius Largus, Compoſ. 198. & Dioſc. lib. 4. cap. 83.

17. *Aut cum pediculo.*] Aut cum ſilveſtribus piris, dixit Dioſc. lib. 1. cap. 168. At Celſus, lib. 5. cap. 27. tit. *Adverſus fungos inutiles: ſpecie quidem*, inquit, *diſcerni poſſunt ab utilibus, & coctura genere idonei fieri: Nam ſive ex oleo inferbuerunt, ſive piri ſurculus cum his inferbuit, omni noxa vacant.*

18. *Proſunt & pira.*] Silveſtria quidem, *ἀχράδες*, ſi Dioſcoridem audimus, in Alexiph. cap. 23.

19. *Debellat eos.*] Id multo uberius tractat Athenæus, lib. 2. pag. 61. ex Diphilo Siphnio medico. Parari fungos ex aceto jubet, ut virus omne, venenique vis adimatur.

Sect. XLVIII. 1. *Ut dictum eſt.*] Libro 19. ſect. 15.

2. *Ex Syria nunc.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 94.

3. *Radix prodeſt.*] Dioſc. lib. 3. cap. 94. *Ἀρήγει δὲ καὶ βρόγχων χρονίαις τραχύτησι· φωνήν τε αἰφνιδίως δασυνθεῖσαν ὕδατι διεθεὶς* &c. *Arteriis, ſeu faucibus, longo tempore exaſperatis opitulatur: ac vocem, quæ de repente irraucuerit, aqua dilutus, ſorbitione confeſtim expedit.*

4. *Sed in cibis.*] Dioſcor. lib. 3. cap 94.

5. *Inflationes &c.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Urinæ .... ſugillatis.*] Hæc pariter Dioſc loc. cit. *Κύστεως κακωτική. Ἰᾶται δὲ καὶ ὑπώπια σὺν ἐλαίῳ καταπλασθεῖσα.*

Sect. XLIX. 1. *Laſer .... quo diximus modo.*] Libro 19. ſect. 15.

numeratum, plurimis compoſitionibus inſeritur. Per ſe autem algores excalfacit, potum nervorum vitia extenuat. Feminis datur in vino. Et lanis mollibus admovetur vulvæ ad menſes ciendos. [2] Pedum clavos circumſcarificatos ferro, mixtum ceræ extrahit. Urinam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas ſpondet, copioſius ſumptum nec inflationes facere, & concoctioni plurimum conferre ſenibus & feminis: item hieme, quam æſtate, utilius, & tum aquam bibentibus: cavendumque ne qua intus ſit [3] exhulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempeſtive enim datum, [4] cauterii vim obtinet: aſſuetis etiam utilius, quam expertibus.

[5] Ad extera corporum, indubitatas confeſſiones habet. [6] Venena telorum & ſerpentium extinguit potum: [7] ex aqua vulneribus his circumlinitur: [8] ſcorpionum tantum plagis ex oleo: hulceribus vero non matureſcentibus cum farina hordeacea, vel fico ſicca. [9] Carbunculis cum ruta, cum melle, vel per ſe viſco ſuperlitum, ut hæreat: [10] ſic & ad canis morſus. [11] Excreſcentibus circa ſedem, cum tegmine Punici mali ex aceto decoctum. Clavis, qui vulgo [12] morticini appellantur, nitro mixto. Alopecias nitro ante ſubactas replet cum vino, croco, aut pipere, aut murium fimo, & aceto. Perniones ex vino fovet, & ex oleo coctum imponitur: ſic & callo. Clavis pedum ſuperraſis præcipuæ utilitatis. Contra aquas malas, peſtilentes tractus, vel dies. [13] In tuſſi, uva, [14] fellis veteri ſuffuſione, hydropiſi, raucitatibus: [15] confeſtim enim purgat fauces, vocemque reddit. Podagras in ſpongia dilutum poſca lenit. [16] Pleuriticis in ſorbitione vinum poturis datur: contractionibus, [17] opiſthotonicis, ciceris magnitudine cera circumlitum. [18] In angina gargarizatur. Anhelatoribus, & in tuſſi vetuſta cum porro ex aceto datur: æque ex aceto his [19] qui coagulum lactis ſorbuerint. Præcordiorum vitiis [20] ſyntecticis, [21] comitialibus in vino, in aqua mulſa linguæ paralyſi. Coxendicibus & lumborum doloribus cum decocto melle illinitur. [22] Non cenſuerim, quod auctores ſuadent, cavernis dentium in dolore inditum cera includi: magno experimento hominis, qui ſe ea de cauſa præcipitavit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitis: ſerpentes avidiſſimas vini admixtum rumpit. Ideo nec inungi ſuaſerim cum Attico melle, licet præcipiant. Quas habeat utilitates admixtum aliis, immenſum eſt referre: & nos ſimplicia tractamus: quoniam in his Naturam eſſe apparet, in illis conjecturam ſæpius fallacem, nulli ſatis cuſtodita in mixturis concordia Naturæ ac repugnantia. [23] Qua de re mox plura.

Cap. XXIV. L. Non eſſet mellis auctoritas in pretio minor, quam laſeris, ni ubique naſceretur. [1] Illud ipſa fabricata ſit Natura: ſed huic gignendo animal, [2] ut diximus: innumeros ad uſus, ſi quoties miſceatur, æſtimemus.

[3] Prima propolis alvorum (de qua diximus) [4] aculeos & omnia infixa corpori extrahit, tubera diſcutit, [5] dura concoquit, dolores nervorum mulcet, hulceraque [6] jam deſperantia cicatrice includit.

Notæ.

2. *Pedum clavos circumſcarificatos.*] Prius circumciſos, Dioſcor. lib. 3. cap. 94. Ἥλους τε καὶ τύλους αἴρει περιεχαραχθέντας, περιμαλαχθεὶς κηρωτῇ &c. *Clavos calloſque prius circumciſos extrahit* laſer, ſeu ſilphii liquor: *ſiquidem cerato ante fuerit ſubactus*, &c. In MSS. Reg. Colb. Th. *circumſcariphatos* legitur. Scarificare, ſeu ſcariſare, eſt per ambitum ac ſuperficiem aliquid ſcindere. Heſychius: Σκαριφᾶσθαι, ξύειν. Σκάριφος, ξέσις.

3. *Exhulceratio*] Ne ſint exhulcerata inteſtina.

4. *Cauterii vim.*] Καυτήριον, & inſtrumentum eſt, & medicamentum, quod urendi vim habet, ad intercipiendas fluxiones ſolitum adhiberi. Itaque laſer cauterii vim dicitur obtinere, quod fluxiones ac pituitas intus deſiccat, acrimonia ſibi innata, quibus intercipiendis cauterio eſſet alioqui opus.

5. *Ad extera.*] Ad morbos quibus corpora exterius afficiuntur.

6. *Venena telorum.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 94.

7. *Ex aqua.*] Dioſc. loc. cit.

8. *Scorpionum.*] Dioſc. loc. cit.

9. *Carbunculis.*] Brevius, ſed non accuratius, Dioſc. loc. cit. Πρός τε ἄνθρακας, μετὰ πηγάνου, καὶ νίτρου, ἢ μέλιτος, ἢ καθ' ἑαυτόν.

10. *Sic & ad canis.*] Dioſcor. loco citato.

11. *Excreſcentibus.*] Carni excreſcenti. Quod de laſere, ſive ſucco Plinius, hoc de ſilphii radice Dioſcor. loc. cit. Τὰς περὶ δακτύλιόν τε ἐξοχὰς αἴρει, σιδίῳ σὺν ὄξει ἑψηθεῖσα, καὶ καταπλασθεῖσα. *Excreſcentia circa ſedem tollit, tegmini mali Punici incocta cum aceto, & impoſita.*

12. *Morticini.*] Hoc eſt, ut quidem remur, exitiales, letales, mortiferi. Vide Notas & Emend. num. VIII.

13. *In tuſſi, uva &c.*] Dioſc. loco citato.

14. *Fellis.*] Hoc eſt, ἰκτερικοῖς, Dioſc. loc. cit.

15. *Confeſtim enim.*] Dioſcor. loco citato.

16. *Pleuriticis &c.*] Dioſc. loc. cit.

17. *Opiſthotonicis.*] His oboli pondere dari laſeris ſuccum devorandum præcipit Dioſc. loc. cit.

18. *In angina.*] Dioſc. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 15. pag. 104. & 105.

19. *Qui coagulum lactis.*] Quibus hauſtum lac coagulatum fuerit, ſive intus concreverit, ſumptus ex aceto mulſo ſilphii ſuccus opitulatur, inquit Dioſcor. loc. cit. Καὶ τοῖς γάλα τεθρομβωμένον ἔνδον πιοῦσι, μετ' ὀξυμέλιτος ληφθεὶς βοηθεῖ.

20. *Syntecticis.*] Syntectica vitia, ſive ſyntexes, συντήξεις, ad verbum colliquationes, conſumptioneſve, recte cum Tullio dixeris. In corpore noſtro ſic vocatur ex tabe quæ ſenſim fit conſumptio, colliquefacta ſolida ſubſtantia. Ita affectos ſæpe Plinius ſyntecticos vocat, συντηκτικούς.

21. *Comitialibus in vino.*] Dioſc. loc. cit. in aceto mulſo, ἐπιληπτικοῖς μετ' ὀξυμέλιτος ληφθείς.

22. *Non cenſuerim, quod auctores ſuadent.*] Suadet Dioſc. loco cit.

23. *Qua de re mox plura.*] Nempe ſect. 56. hujus libri.

Sect. L. 1. *Illud ipſa.*] Laſer Natura, mel apes fingunt.

2. *Ut diximus.*] Libro XI.

3. *Prima propolis.*] *Propolis, quam quidam ſacram ceram vocant*, inquit Marcellus Empir. cap. 15. pag. 111. forte ob eximios in medicina uſus. De ea cum Plinio egimus, lib. XI. ſect. 6.

4. *Aculeos .... extrahit.*] Pariter hæc Dioſcor. lib. 2. cap. 106.

5. *Dura concoquit.*] Scribonius Largus, Compoſ. 82. *Malagma ad ſtrumam & omnem duritiem mirificum. Idem ad mammarum muliebrium duritiam, & ad paniculos, & ad tubera .... Propolis, quam quidam ceram ſacram vocant*, &c.

6. *Jam deſperantia.*] Ita libri omnes: hoc eſt, jam deſperata fere. Tamen in MSS. Reg. & Colb. *jam deſperantia cicatricem, cludit.* Credo, rectius: quaſi, quæ deſierint ſperare ſe coitura in cicatricem. Sic vitam deſperare, apud Tullium legas, pro Milon. num. 57. Et Rempublicam deſperare, lib. 12. Famil. Epiſt. 14.

Mellis quidem ipsius natura talis est, ut [7] putrescere corpora non sinat, jucundo sapore atque non aspero, alia quam salis natura. [8] Faucibus, tonsillis, anginæ, omnibusque oris desideriis utilissimum, arescentique in febribus linguæ. [9] Jam vero peripneumonicis, pleuriticis decoctum. [10] Item vulneribus, a serpente percussis. [11] Et contra venena fungorum. Paralyticis in mulso: quanquam suæ mulso dotes constant. [12] Mel auribus instillatur cum rosaceo: [13] lendes & fœda capitis animalia necat. Usus despumati semper aptior: [14] stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. [15] Rursus quidam angulos exhulceratos melle tangi suadent. Mellis causas, atque differentias, nationesque, [16] & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cum ratio operis dividi cogeret miscenda rursus, naturam rerum pernoscere volentibus.

LI. In mellis operibus & [1] aqua mulsa tractari debet. Duo genera ejus: subitæ ac recentis, alterum inveteratæ. Repentina despumato melle præclaram utilitatem habet [2] in cibo ægrotantium levi, hoc est, [3] alicæ elutæ: [4] viribus recreandis, ore stomachoque mulcendo, ardore refrigerando: [5] Frigidam enim utilius dari ventri molliendo, invenio apud auctores. Hunc potum bibendum alsiosis: [6] item animi humilis & præparci, quos illi dixere micropsychos. Et est ratio subtilitatis immensæ a Platone descendens: corpusculis rerum lævibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse. [7] Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiam, & in siti. [8] Ergo & hæc animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur. Lenit transitum spiritus, & molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntemque. Experimenta in se cuique: nullius non ira luctusque, tristitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideoque observanda sunt, quæ non solum corporum medicinam, sed & morum habent.

LII. [1] Aqua mulsa & tussientibus utilis traditur, calefacta invitat vomitiones. [2] Contra venenum psimmythii salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamum, cum lacte maxime asinino, & contra halicacabum, [3] ut diximus. Infunditur & auribus, & [4] genitalium fistulis. Vulvis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, leniendisque omnibus. [5] Inveteratæ usum damnavere posteri, minus innocentem aqua, minusque vino firmum. Longa tamen vetustate transit in vinum, ut constat inter omnes, stomacho inutilissimum, nervisque contrarium.

LIII. [1] Semper mulsum ex vetere vino utilissimum, facillimeque cum melle concorpora-

NOTÆ.

7. *Ut putrescere corpora.*] Huc placitum Democriti pertinet, quod ex Varrone retulimus, lib. 7. sect. 56. Babylonios melle corpora defunctorum condire solitos, Persas cera: testis est Herodotus, libro primo.

8. *Faucibus, tonsillis &c.*] Diosc. lib. 2. cap. 101.

9. *Jam vero peripneumonicis.*] Quo morbi genere teneantur ii, qui sic appellantur, Celsus explicat, lib. 4. cap. 7. *Ex pulmone, inquit, vehemens & acutus morbus oritur, quem περιπνευμονικὸν Græci vocant: Ejus hæc conditio est: Pulmo totus afficitur: Hunc ejus casum subsequitur tussis, bilem vel pus trahens: præcordiorum, totiusque pectoris gravitas, spiritus difficultas, magnæ febres, continua vigilia, cibi fastidium, tabes. Id genus morbi plus periculi, quam doloris habet.* Nos *Pulmonicos* vulgo appellamus.

10. *Item vulneribus.*] Diosc. lib. 2. cap. 101. iis prodesse pariter scribit, quos serpentes momorderint.

11. *Et contra .... fungorum.*] Diosc. loc. cit.

12. *Mel auribus.*] Diosc. loco cit. & Plinius Valer. libro 1. cap. 9.

13. *Lendes & fœda.*] Diosc. loc. cit.

14. *Stomachum tamen.*] Diosc. loc. cit. φυσώδης κοιλίας.

15. *Rursus quidam.*] Scribonius Largus, Compos. Med. 25. *Ad sordida hulcera oculorum, crustasque habentia, quas ἐσχάρας vocant: item carbunculos, quos ἄνθρακας dicunt, facit bene & per se mel Atticum, pyxide Cyprii æris conditum, & repositum mensibus duobus, nec minus,* &c. Dioscor. loc. cit. melle purgari asseverat ea, quæ pupillis tenebras offundunt: Ἀποκαθαίρει δὲ καὶ τὰ ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις.

16. *Et indicationem.*] Indicium pretii, notæ, ac bonitatis. *Indicatura* eo sensu dicitur, in Præfatione ad Vespasianum. De ea voce dicemus uberius, lib. 29. sect. 8. Cujus mel quodque notæ sit, indicasse se significat, lib. XI. sect. 13. ubi apium natura describitur: mox & libro 21. sect. 44. sequentibusque, qui liber in explicanda florum natura versatur.

Sect. LI. 1. *Aqua mulsa.*] Aqua mulsa est, quæ melle concinnatur. Qua illa arte paranda sit, ex Columella disce, libro 12. cap. 12. pag. 420. Hydromeli Græci vocant, ut diximus lib. 14. sect. 20.

2. *In cibo.*] Una cum cibo.

3. *Alicæ elutæ.*] De alica diximus lib. 18. sect. 29. Alicæ elutæ iterum mentio inferius, sect. 61.

4. *Viribus recreandis, &c.*] Ad hos usus vetustiorem Dioscorides commendat, lib. 5. cap. 17. aut mediæ certe ætatis.

5. *Frigidam enim.*] Frigidam mulsam. Diosc. lib. 5. cap. 17. Χρώμεθα δὲ τῷ μὴ ἀφεψημένῳ, ἐφ' ὧν κοιλίαν μαλάξαι βουλόμεθα. *Cruda utimur, cum ventrem mollire volumus.* Sic fere Hippocrates quoque, lib. 2. de morbis, text. 12. pag. 43.

6. *Item animi humilis.*] Quos Græci μικροψύχους vocant. Vide Notas & Emend. num. IX.

7. *Sic in lassitudine.*] Egregie in eam rem Seneca, lib. 3. de Ira, cap. 10. pag. 590. *Fames,* inquit, *& sitis ex iisdem causis vitanda est: exasperat enim & incendit animos. Vetus dictum est, A lasso rixam quæri: æque autem & ab esuriente, & a sitiente, & ab omni homine, quem aliqua res urit. Nam ut hulcera ad levem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condolescunt, ita animus affectus minimis offenditur ..... Numquam sine querela ægra tanguntur.*

8. *Ergo & .... dulciore succo.*] Sic etiam & vino, teste Horatio, lib. 1. Serm. 15. vers. 18.

Ad mare cum veni, generosum & lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret, &c.

Sect. LII. 1. *Aqua mulsa.*] Hujus dotes Marcellus Empir. explanat, cap. 30. pag. 214. Tussientibus præberi calefactam, frigidam vomituris, jubet Diosc. lib. 3. cap. 17. Τῷ δὲ ἀφεψημένῳ ἐπὶ τῶν βησσόντων. Et paulo ante, Χρώμεθα δὲ τῷ μὴ ἀφεψημένῳ, ἐφ' ὧν βουλόμεθα ἔμετον κινῆσαι.

2. *Contra venenum.*] Omnibus qui venenum quodvis hauserint, inquit Dioscor. loc. cit. ἐπὶ τῶν θανάσιμον πεπωκότων, διδόντες αὐτὸ μετ' ἐλαίου.

3. *Ut diximus.*] Libro 21. sect. 105.

4. *Genitalium fistulis.*] *Ex hulceribus,* inquit Celsus lib. 5. cap. 28. *fistulæ oriuntur. Id nomen est hulceri alto, angusto, calloso. Fit in omni fere parte corporis: habetque quædam in singulis locis propria,* &c. Ut Græci quoque σύριγγα vocant: Galli, *une Fistule.*

5. *Inveteratæ.*] Vide Hippocr. lib. de victu in morbis acutis, text. 27. pag. 290.

Sect. LIII. 1. *Semper mulsum.*] Sic Diosc. lib. 5. cap. 16. Mulsum porro vinum est melle delinitum: potio ex vino ac melle confecta.

tur, [2] quod in dulci numquam evenit. [3] Ex auſtero factum non implet ſtomachum, neque ex decocto melle, minuſque inflat, quod fere evenit. [4] Appetendi quoque revocat aviditatem cibi. [5] Alvum mollit frigido potu, pluribus calido ſiſtit. [6] Corpora auget. Multi ſenectam longam [7] mulſi tantum nutritu toleravere, neque alio ullo cibo, celebri [8] Pollionis Romilii exemplo. Centeſimum annum excedentem eum Divus Auguſtus hoſpes interrogavit, quanam maxime ratione vigorem illum animi corporiſque cuſtodiſſet. At ille reſpondit: [9] intus mulſo, foris oleo. Varro regium cognominatum [10] morbum arquatum tradit, quoniam mulſo curetur.

L I V. [1] Melitites quo fieret modo ex muſto & melle, docuimus in ratione vini. Sæculis jam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. [2] Solebat tamen inveteratum alvi cauſa dari in febre: item articulario morbo, & nervorum infirmitate laborantibus, & mulieribus vini abſtemiis.

L V. Mellis naturæ annexa cera eſt: de cujus origine, bonitate, nationibus, [1] ſuis diximus locis. [2] Omnis autem mollit, calefacit, [3] explet corpora: [4] recens melior. [5] Datur in ſorbitione dyſentericis, faviqué ipſi, in pulte alicæ prius toſtæ. Adverſatur lactis naturæ: [6] ac milii magnitudine decem grana ceræ hauſta non patiuntur coagulari lac in ſtomacho. Si inguen tumeat, albam ceram in pube fixiſſe remedio eſt.

L V I. Nec hujus uſus, quos mixta aliis præſtat, enumerare medicina poſſit: ſicuti nec ceterorum, quæ cum aliis proſunt. Iſta, [1] ut diximus, ingeniis conſtant. Non fecit [2] cerotum, [3] malagmata, emplaſtra, collyria, antidota, parens illa ac divina rerum artifex: officinarum hæc, immo verius avaritiæ commenta ſunt. Naturæ quidem opera abſoluta atque perfecta gignuntur: paucis ex cauſa, non ex conjectura, rebus aſſumptis, ut ſucco aliquo ſicca temperentur [4] ad meatus: aut corpore alio humentia, [5] ad nexus. [6] Scrupulatim quidem colligere ac miſcere vires, non conjecturæ humanæ opus, ſed impudentiæ eſt. Nos nec Indicarum Arabicarumque mercium, aut externi orbis, attingimus medicinas. Non placent remediis tam longe naſcentia: non nobis gignuntur: immo, ne illis quidem, alioqui non venderent. Odorum cauſa, unguentorumque; & deliciarum, ſi placet, etiam ſuperſtitionis gratia emantur, quoniam thure ſupplicamus & coſto. Salutem quidem ſine iſtis poſſe conſtare, vel ob id probabimus, ut tanto magis ſui [7] delicias pudeat.

L V I I. Sed medicinas e floribus coronamentiſque & hortenſiis, quæque manduntur herbis, proſecuti, quonam modo frugum omittimus? Nimirum & has indicare conveniat.
CAP. XXV. * In primis ſapientiſſima animalium eſſe conſtat, quæ fruge veſcantur. [1] Siliginis grana

NOTÆ.

2. *Quod in dulci.*] In vino dulci, cui mox auſterum opponitur; ex quo fit mulſum optimum.

3. *Ex auſtero.*] Iiſdem fere verbis Dioſcor. loco citato. Οἰνόμελι δὲ διαφέρει, τὸ ἐκ τοῦ παλαιοῦ οἴνου καὶ αὐστηροῦ, καὶ μέλιτος καλοῦ γινόμενον· ἧττον γὰρ πνευματοῖ, &c. Fuiſſe & iſtud Aufidii Epicurei placitum videtur, quod Horatius irridet, lib. 2. Satyr. 4. verſ. 24.

Aufidius forti miſcebat mella Falerno,
Mendoſe: quoniam vacuis committere venis
Nil, niſi lene, decet: leni præcordia mulſo
Prolueris melius.

Et Satyr. 2. verſ. 15.

Niſi Hymettia mella Falerno
Ne biberis diluta.

4. *Appetendi quoque.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Alvum mollit.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Corpora auget.*] Et θρεπτικὸν ait eſſe Dioſc. loc. cit.

7. *Mulſi tantum nutritu.*] Vide Notas & Emend. num. X.

8. *Pollionis Romilii.*] Romilia gens nota Tullio, orat. 2. in Verrem.

9. *Intus mulſo &c.*] Id a Democrito Pollio didicerat: is enim interrogatus, quemadmodum incolumitas diuturna conſtaret, ac ſenecta longa, reſpondiſſe fertur: Si extera corporis oleo, interna melle maderent: Δημόκριτος ἐρωτηθεὶς, πῶς ἂν ἄνοσοι καὶ μακραίωνες γίγνοιντο οἱ ἄνθρωποι, εἶπεν· εἰ τὰ μὲν ἔξωθεν ἐλαίῳ τοῦ σώματος, τὰ δὲ ἔνδοθεν μέλιτι χρήσαιντο. Auctor Diophanes in Geopon. lib. 15. cap. 7. pag. 417. & Athenæus, lib. 2. pag. 46.

10. *Morbum arquatum.*] Hoc eſt, icterum. Scribonius Largus, Compoſ. 110. arquatum morbum, & auruginem, & regium morbum vocat. Arquatum quidem, ſive arcuatum, ab arcu cæleſti, cui quodam virore affinis. Auruginem pariter, a colore. Regium, a delicatiore genere cibi, mulſo videlicet, quo curatur. Q. Serenus, cap. 59. pag. 161.

Regius eſt vero ſignatus nomine morbus,
Molliter hic quoniam celſa curatur in aula.

Celſus, lib. 3. cap. 24. *Æque notus eſt morbus, quem interdum arquatum, interdum regium nominant....... Color autem eum morbum detegit, maxime oculorum, in quibus quod album eſſe debet, fit luteum...... Per omne vero tempus utendum eſt clauſo loco, ludis, laſcivia, per quæ mens exhilaretur: ob quæ regius morbus dictus videtur.* Vide Notas & Emend. num. XI.

Sect. L I V. 1. *Melitites.... docuimus.*] Libro 14. ſect. XI.

2. *Solebat tamen.*] Quæ de melitite vino nunc dicuntur, ea verbis totidem refert Dioſc. lib. 5. cap. 15.

Sect. L V. 1. *Suis diximus locis.*] Libro XI. ſect. 8. & lib. 21. ſect. 49.

2. *Omnis autem.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 2. cap. 105.

3. *Explet corpora.*] Hulcera corporum carne replet. Dioſcor. πληρωτικὴ μετρίως.

4. *Recens melior.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Datur in ſorbitione &c.*] Ad verbum iſta quoque Marcellus Empir. cap. 27. pag. 193. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 28. Item Dioſc. loc. cit. Præïvit his omnibus Celſus, lib. 4. cap. 19. *de ventris fluxu: Eſt pulticula etiam, cum qua paulum ex favo vetere coctum ſit.*

6. *Ac milii magnitudine &c.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. L V I. 1. *Ut diximus.*] In fine ſectionis 49.

2. *Cerotum.*] Sive ceratum, Græcis κηρωτὸν, ut alibi diximus.

3. *Malagmata.*] Μαλάγματα compoſitiones ſunt ex rebus emollientibus concinnatæ, quæ concretas durities emolliant, ſenſimque per evaporationem diſcutiant. Materiam Corn. Celſus aſſignat, libro 5. cap. 17. *Malagmata vero, atque emplaſtra, paſtillique, quos τροχίσκους Græci vocant, cum plurima eadem habeant, differunt eo, quod malagmata maxime ex floribus, eorumque etiam ſurculis: emplaſtra paſtilliquе magis ex quibuſdam metallicis ſunt,* &c.

4. *Ad meatus.*] Ut labi facilius in altum corpus, ac permeare poſſint.

5. *Ad nexus.*] Ad juſtam craſſitiem, & ut vulgus loquitur, conſiſtentiam.

6. *Scrupulatim.*] M S S. omnes, *ſcripulatim*: hoc eſt, uſque ad ſingula ſcripula minute ac ſcrupuloſe medicamentorum pondera definire. Scripulum, vel ſcrupulum, ponderis nomen eſt: terna drachmam, denariumve efficiunt. Fannius:

In ſcrupulis ternis drachmam: quo pondere doctis
Argenti facilis ſignatur pondus Athenis.
Uncia fit drachmis bis quatuor.

7. *Delicias.*] Homines delicatos.

Sect. L V I I. 1. *Siliginis grana &c.*] Plinius Valerianus, lib. 1. cap. 14.

combusta, & trita in vino ammineo, oculis illita epiphoras sedant: tritici vero, [2] ferro combusta iis, quæ frigus usserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, nervorum contractionibus: cum rosaceo vero, & fico sicca, myxisque decoctis, furfures tonsillis faucibusque gargarizatione prosunt. [3] Sextus Pomponius Prætorii viri pater, Hispaniæ citerioris Princeps, cum horreis suis ventilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua: levatusque siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc postea remedio usus est. Vis tanta est, [4] ut cados plenos siccet. Paleam quoque tritici, vel hordei, calidam imponi [5] ramicum incommodis experti jubent, quaque decoctæ sunt aqua foveri. Est & in farre vermiculus teredini similis: quo cavis dentium cera incluso, cadere vitiati dicuntur: [6] etiam, si fricentur. [7] Olyram, arincam diximus vocari. [8] Hac decocta fit medicamentum, quod Ægyptii atheram vocant, infantibus utilissimum: [9] sed & adultos illinunt eo.

LVIII. [1] Farina ex hordeo & cruda & decocta collectiones, impetusque discutit, lenit, concoquitque. Decoquitur alias in mulsa aqua aut fico sicca. Jocineris doloribus cum posca concoqui opus est, aut cum vino. [2] Cum vero inter coquendum discutiendumque cura est, tunc in aceto melius, aut fæce aceti, aut in cotoneis, pirisve decoctis. Ad multipedarum morsus cum melle: ad serpentium, in aceto: & contra suppurantia, [3] ad extrahendas suppurationes, ex posca, [4] addita resina & galla. [5] Ad concoctiones vero, & hulcera vetera, cum resina. [6] Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico sicca, aut cinere. Ad nervorum inflammationes, aut intestinorum, [7] vel laterum, vel virilium dolores, cum papavere aut meliloto, & quoties ab ossibus caro recedit. [8] Ad strumas cum pice & impubis pueri urina, cum oleo. Cum Græco feno [9] contra tumores præcordiorum, vel in febribus cum melle vel adipe vetusto.

[10] Suppuratis triticea farina multo lenior. [11] Nervis cum hyoscyami succo illinitur: ex aceto & melle, [12] lentigini. [13] Zeæ, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hordeaceâ videtur: [14] trimestris, mollior. Ex vino rubro ad scorpionum ictus tepida, & sanguinem exscreantibus: item arteriæ. Tussi cum caprino sebo, aut butyro. [15] Ex feno Græco mollissima omnium. Hulcera manantia sanat, & furfures corporis, stomachi dolores, pedes & mammas cum vino & nitro cocta. [16] Ærina magis ceteris purgat hulcera vetera, & gangrænas: cum raphano & sale & aceto, lichenas: lepras cum sulphure vivo: & capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. [17] Strumas & panos coquit, cum fimo columbino & lini semine decocta in vino.

NOTÆ.

2. *Ferro combusta.*] In sartagine patinave ferrea. Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 10. *de oculorum causis. Grana tritici in lamina ferri calida impones : & similiter ex succo qui manaverit, cum vino commixto, inungito.*

3. *Sextus Pomponius.*] Rem hanc ipsam, tacito viri, in quo id animadversum, nomine, versibus cecinit Q. Serenus, cap. de podagra depellenda :

Non audita mihi sit fas ; sed lecta referre :
Hoc quidam raptus morbo per tempora messis
Vicino plantas frumenti pressit acervo,
Evasitque gravem casu medicante dolorem.

Et in hydropis pariter morbo *aliquos tritico sic tectos, juvatos esse* scribit Theod. Priscianus, lib. 2. parte 2. cap. 19.

4. *Ut cados plenos.*] Aqua aut vino plenos, acervis tritici defossos ac sepultos.

5. *Ramicum incommodis.*] Ramex hernia est, interprete Nonio. Vide quæ de enterocele diximus, lib. 20. sect. 13.

6. *Etiam si fricentur.*] Vel si ea cera vitiati dentes fricentur.

7. *Olyram .... diximus.*] Libro 18. sect. 20.

8. *Hac decocta fit medicamentum.*] Fit pultis genus, in medicinæ usu perutile. E zea fieri Dioscorides sensit, lib. 2. cap. 114. Ἀθήρα δὲ ἐκ τῆς ἀληλεσμένης εἰς λεπτὸν ζειᾶς σκευάζεται. Subjicit deinde, quid athera sit : ἔστι δὲ ῥόφημα ὡς πολτάριον ὑγρὸν, παιδίοις ἁρμόδιον. *Est autem sorbitio, liquidæ pulticulæ instar, infantibus conveniens.* Quæ sunt Plinianis satis affinia. Cassianus, in Collat. 15. cap. 10. *Pulmentum, quod illi* Ægyptii Monachi *Atheram nominant.* Hesychio, pag. 33. Ἀθήρα, βρῶμα διὰ πυρῶν καὶ γάλακτος ἡψημένον παρ' Αἰγυπτίοις. *Edulium, quod Ægyptii ex tritico & lacte conficiunt.* Quin & ipsum far Ægyptii Atheram vocant, si Hieronymo credimus, in Genesim : *Moris est*, inquit, *Ægyptiorum* ἀθήραν *etiam far vocare, quod nunc corrupte Atheram nuncupant.*

9. *Sed & adultos illinunt.*] In cataplasmatis adhibetur : Ποιεῖ δὲ καὶ εἰς τὰ καταπλάσματα, inquit Dioscorides, loco citato.

Sect. LVIII. 1. *Farina ex hordeo &c.*] Plinius Valerianus, lib. 3. cap. 25.

2. *Cum vero.*] Cum anceps cura est, num maturanda collectio sit, an discutienda.

3. *Ad extrahendas suppurationes.*] Ad movendum pus. Diosc. lib. 2. cap. 108. hordeaceæ farinæ cremorem ait, ex aqua, cum pice oleoque decoctum, puri movendo idoneum esse : Χυλωθὲν δὲ τὸ ἄλευρον σὺν ὕδατι, καὶ ἑψηθὲν σὺν πίσσῃ καὶ ἐλαίῳ, πυοποιόν ἐστι.

4. *Addita resina & galla.*] Vide Notas & Emendationes num. XII.

5. *Ad concoctiones.*] Ad concoquendas duritias. Dioscor. lib. 2. cap. 108. Συμπέσσει δὲ καὶ τὰς σκληρίας μετὰ πίσσης καὶ ῥητίνης, καὶ περιστερῶν κόπρου.

6. *Ad duritias.*] Subintellige, discutiendas. Dioscor. loco cit. Διαφορεῖ δὲ τὸ ἄλευρον αὐτῆς μετὰ σύκων καὶ μελικράτου ἑψηθὲν, οἰδήματα καὶ φλεγμονὰς, &c. Transcripsit hunc locum Plinius Valer. lib. 3. cap. 25. & 27.

7. *Vel laterum, vel virilium.*] Vide Notas & Emendationes num. XIII.

8. *Ad strumas.*] Vide Notas & Emend. num. XIV.

9. *Contra tumores præcordiorum.*] Contra inflationes intestinorum, πρὸς ἐμπνευματώσεις ἐντέρων. Diosc. loc. cit.

10. *Suppuratis .... lenior.*] Lenior videlicet, & ad coquendum humorem, & ad dolorem mitigandum.

11. *Nervis*, &c.] Totidem verbis Dioscorides, lib. 2. pag. 107.

12. *Lentigini.*] Dioscor. loc. cit. Σὺν ὀξυμέλιτι δὲ φακοὺς αἴρει.

13. *Zeæ .... diximus.*] Libro 18. sect. 29.

14. *Trimestris. ...*] Lenior, quam zea. De trimestri tritico diximus lib. 18. sect. 12.

15. *Ex feno Græco.*] Farina ex feno Græco. Hæc molliendi, discutiendi, ac dissipandi vim habet. Τὸ ἐκ τῆς τήλεως ἄλευρον μαλακτικὴν καὶ διαχυτικὴν ἔχει δύναμιν. Diosc. lib. 2. cap. 124.

16. *Ærina.*] Farina e lolio, cui nomen αἶραν Græci perinde ac Latini fecere. Diosc. lib. 2. cap. 122. Αἶρα ἡ γινομένη ἐν τοῖς πυροῖς, ἀλεσθεῖσα, δύναμιν ἔχει περιχαρακτικὴν νομῶν, καὶ σηπεδόνων, καὶ γαγγραίνης, μετὰ ῥαφάνων καὶ ἁλῶν καταπλασσομένη· καὶ λειχῆνας ἀγρίους, καὶ λέπρας σὺν θείῳ ἀπύρῳ καὶ ὄξει θεραπεύει. *Lolium, quod inter triticeas segetes nascitur, quum molitum est, nomas, putrescentia hulcera, & gangrænam emarginandi vim habet, si cum raphano & sale imponatur. Feros vero lichenas & lepras, cum sulphure vivo & aceto sanat.*

17. *Strumas & panos.*] Dioscorides totidem verbis, loc. cit.

L I X. [1] De polentæ generibus in frugum loco ſatis diximus, [2] locorum ratione. A farina hordei diſtat eo quod torretur, ob id ſtomacho utilis. [3] Alvum ſiſtit, impetuſque rubicundi tumoris. Et oculis illinitur, & capitis dolori cum menta, [4] aut alia refrigerante herba. Item pernionibus, & ſerpentium plagis: [5] item ambuſtis ex vino. Inhibet quoque puſulas.

L X. [1] Farina in pollinem ſubacta, vim extrahendi humoris habet: [2] ideo & cruore ſuffuſis in faſcias uſque ſanguinem perducit: efficacius in ſapa. [3] Imponitur & pedum callo, claviſque. Nam cum oleo vetere ac pice decocto polline, condylomata, & alia omnia ſedis vitia, quam maxime calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. [4] Farina, qua chartæ glutinantur, ſanguinem exſcreantibus datur tepida ſorbenda efficaciter.

L X I. Alica res Romana eſt, & non pridem excogitata: alioqui [1] non ptiſanæ potius laudes ſcripſiſſent Græci. Nondum arbitror Pompeïi Magni ætate in uſu fuiſſe, & ideo vix quidquam de ea ſcriptum ab Aſclepiadis ſchola. [2] Eſſe quidem eximie utilem nemo dubitat; [3] ſive eluta detur ex aqua mulſa, ſive in ſorbitiones decocta, ſive in pultem. [4] Eadem in alvo ſiſtenda torretur: dein favorum cera coquitur, [5] ut ſupra diximus. [6] Peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem redactis ſubvenit, ternis ejus cyathis in ſextarium aquæ ſenſim decoctis, donec omnis aqua conſumatur. Poſtea ſextario lactis ovilli aut caprini addito per continuos dies, mox adjecto melle. Tali ſorbitionis genere emendantur ſyntexes.

L X I I. [1] Milio ſiſtitur alvus, diſcutiuntur tormina, in quem uſum torretur ante. [2] Nervorum doloribus, & aliis fervens in ſacco imponitur: neque aliud utilius: quoniam leviſſimum molliſſimumque eſt, & caloris capaciſſimum. Itaque talis uſus ejus eſt ad omnia, quibus calor profuturus eſt. [3] Farina ejus cum pice liquida, ſerpentium & multipedæ plagis imponitur.

L X I I I. [1] Panicum Diocles medicus mel frugum appellavit. [2] Effectus habet, quos milium. In vino potum prodeſt dyſentericis. Similiter his [3] quæ vaporanda ſunt, excalfactum imponitur. Siſtit alvum in lacte caprino decoctum & bis die hauſtum: ſic prodeſt & ad tormina.

L X I V. [1] Seſama trita in vino ſumpta inhibet vomitiones. [2] Aurium inflammationi illinitur, & ambuſtis. [3] Eadem efficit, & dum in herba eſt. [4] Hoc amplius, oculis im-

NOTÆ.

Sect. L I X. 1. *De polentæ .... diximus.*] Libro 18. ſect. 14.

2. *Locorum ratione.*] Aliter enim Græci polentam, aliter Itali parant, ut dictum eſt loc. cit. Vide Notas & Emendat. num. X V.

3. *Alvum ſiſtit.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 108. Τὸ δὲ ἐξ αὐτῶν (κριθῶν) ἄλφιτον κοιλίας σταλτικὸν, καὶ φλεγμονῶν πραϋντικόν. Ibi enim ἄλφιτον legi oportere, non ἄλευρον, perſpicuum eſt: quoniam de ἀλεύρῳ ante diſſeruit.

4. *Aut alia refrigerante.*] Menta nimirum urbana humiditatem aliquam ex ſatu cultuque traxit, cum ſit alioqui per ſe, ſilveſtris præſertim, calida, ut docet Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. cap. 7. pag. 176. Et ad ignem ſacrum Apuleïus adhibet, pag. 120. Igitur refrigeratrix eſt.

5. *Item ambuſtis ex vino.*] Ex aqua mavult Plinius Valer. lib. 3. cap. 36.

Sect. L X. 1. *Farina in pollinem.*] Pollen farinæ humore ſubactus. Dioſc. lib. 2. cap. 107. Ἡ δὲ ἐκ τῶν ἀλεύρων ζύμη θερμαντικὴ οὖσα καὶ ἐπισπαστικὴ, &c.

2. *Ideo & cruore.*] Ideo & iis qui partes lividas habent ob cruorem ſuffuſum, ſanguinem ea farina ſic extrahit, ut faſcias ipſas tingat, quibus ipſa involvitur.

3. *Imponitur & pedum*, &c.] Dioſc. lib. 2. cap. 107. Τὰ ἐν πέλμασι λεπτύνει, καὶ τὰ ἄλλα φύματα, &c.

4. *Farina, qua chartæ.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 2. cap. 107. Plinius Valer. lib. 1. cap. 64. & Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120.

Sect. L X I. 1. *Non ptiſanæ potius.*] Alicæ potius, quam ptiſanæ laudes ſcripſiſſent, ſi alicam noſſent. Hippocratem Plinius deſignat, quem de ptiſana volumen edidiſſe diximus lib. 18. ſect. 15. Plinium nihilominus, tacito viri nomine, reprehendit Galenus, ad eum Hippocratis librum de ptiſana, ſeu de victu in morbis acutis, tom. 12. pag. 14. Τοῖς οἰομένοις μηδέπω χόνδρον εἶναι κατὰ τοὺς Ἱπποκράτους χρόνους, &c. *Nam qui alicam Hippocratis temporibus nondum fuiſſe exiſtimant, eorum inſcitiam argues, tum ex quibuſdam Comicis vetuſtioribus qui alicæ meminere, tum etiam ex Hippocrate ipſo, qui in libro de ſalubri victu alicæ mentionem fecit*, &c. Quin & libro de Affectionibus, περὶ παθῶν, tex. 39. alica robuſtior quam ptiſana miliumque dicitur: χόνδρον δὲ, ὡς ἰσχυρότερον πάντων. Et tex. 42. alicam laudat, ptiſanamque triticeam, χόνδρον καὶ πτισάνην πυρίνην· ταῦτα γὰρ τῶν ῥοφημάτων τὰ ἰσχυρότερα.

2. *Eſſe quidem .... utilem.*] Et eſſe quidem inde ei nomen Feſtus teſtatur: *Alica* enim *dicitur, quod alit corpus.*

3. *Sive eluta detur.*] Sive eluatur in aqua mulſa, quæ detur deinde potui: ſive decoquatur & percoletur, ſorbeaturque is ſuccus: ſive denique in pultem coquatur. Alica & pro tritici genere accipi, ex quo puls, ſorbitiove conficitur: & pro ipſa pulte ac ſorbitione ſolet.

4. *Eadem in alvo.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 28. *Dyſenteriæ compeſcendæ: Pulvis fit ex alica, toſta priuſquam detur, in quem ſubigitur cera remiſſa.*

5. *Ut ſupra diximus.*] Sect. 55. ubi de cera: *Datur in ſorbitione dyſentericis: favique ipſi in pulte alicæ prius toſtæ.*

6. *Peculiariter ... ad tabitudinem.*] Ad tabem & phthiſin. Vide Notas & Emend. num. X V I.

Sect. LXII. 1. *Milio ſiſtitur*, &c.] Hæc totidem fere verbis Dioſc. lib. 2. cap. 119. Celſus, lib. 2. cap. 30. *Alvum adſtringit pulticula, vel ex alica, vel ex panico, vel ex milio*, &c.

2. *Nervorum doloribus.*] Dioſc. loc. cit. Φωχθεῖσα δὲ καὶ βληθεῖσα εἰς σάκκους πυριωμένη, στρόφων καὶ τῶν ἄλλων ἀλγημάτων ἐστὶ βοήθημα, *torminibus, aliiſque doloribus auxilio eſt.* Hydropicis ſimiliter, teſte Theod. Priſciano, lib. 2. parte 2. cap. 19. Item iſchiadicis, cap. 21.

3. *Farina ejus.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 57.

Sect. L X I I I. 1. *Panicum .... mel frugum.*] Μελίνην forſan Diocles, a melleo ſapore dictum putavit. Μελίνην enimvero idem eſſe quod panicum, ſive ἔλυμον e Græcis multi dixere, in quibus Galenus, lib. 1. de alim. fac. tom. 6. cap. 15. pag. 323. Et Feſtus, verbo *milium.* Alii diverſum a panico genus conſtituunt, in quibus Theophraſtus. Harpocration, verbo Μελίνη. Ἔνιοι μὲν οὖν εἶδος κέγχρου νομίζουσι τὴν μελίνην, ὅπερ τινας καλεῖν ἔλυμον. Θεόφραστος δὲ ἐν ἑβδόμῳ περὶ φυτῶν, ὡς διαφέροντα ταῦτα ἀναγράφει· Κέγχρον, ἢ Μελίνην, ἢ Ἔλυμον.

2. *Effectus habet.*] Dioſc. lib. 2. cap. 120. Valet itaque ad ſiſtendam alvum, ad tormina, &c.

3. *Quæ vaporanda.*] Quæ calore fovenda.

Sect. L X I V. 1. *Seſama,*] M S S. omnes, ut alias monuimus, *Seſima.*

2. *Aurium inflammationi*, &c.] Dioſc. lib. 2. cap. 121.

3. *Eadem efficit.*] Dioſc. loc. cit.

4. *Hoc amplius.*] Subintellige, dum in herba eſt, efficit. Dioſc. loc. cit. Ἡ δὲ πόα καθεψηθεῖσα ἐν οἴνῳ, &c.

ponitur decocta in vino. [5] Stomacho inutilis cibus, & animæ gravitatem facit. [6] Stellionum morsibus resistit. Item hulceribus, [7] quæ cacoëthe vocant, [8] & auribus, oleum, quod ex ea fit, prodesse diximus.

[9] Sesamoïdes a similitudine nomen accepit, grano amaro, folio minore. [10] Nascitur in glareosis. [11] Detrahit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni sacro: discutit panos. [12] Est etiamnum aliud sesamoïdes Anticyræ nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant: [13] cetera simile erigeronti herbæ, de qua suo dicemus loco: [14] granum sesamæ. Datur in vino dulci [15] ad detractiones, quantum tribus digitis capitur, miscentque ellebori albi unum & dimidium obolum, purgationem eam adhibentes, maxime insaniæ melancholicæ, comitialibus, podagricis. Et per se drachmæ pondere [16] exinanit.

LXV. Hordeum optimum, quod candidissimum. Succus decocti in aqua cælesti digeritur in pastillos, ut infundatur exhulceratis interaneis & vulvis. [1] Cinis ejus ambustis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab ossibus, & eruptionibus pituitæ, muris aranei morsibus. Idem asperso sale ac melle, candorem dentibus, & suavitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo utuntur, morbo pedum tentari negant. [2] Novem granis si furunculum quis circumducat, singulis ter, manu sinistra, & omnia in ignem abjiciat, confestim sanari aïunt. [3] Est & herba Phœnicea appellata Græcis, nostris vero hordeum murinum. Hæc trita e vino pota præclare [4] ciet menses.

LXVI. [1] Ptisanæ, quæ ex hordeo fit, laudes uno volumine condidit [2] Hippocrates, quæ nunc omnes in alicam transeunt. Contra quanto innocentior [3] alica? [4] Hippocrates tamen sorbitionis gratia laudavit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in alvo non intumesceret, quoniam facile redderetur, [5] & assuetis hic solus cibus in febri bis die possit dari: tantum remotus ab istis, qui medicinam fame exercent. [6] Sorbitionem tamen dari totam vetuit, [7] aliudve quam succum ptisanæ.

NOTÆ.

5. *Stomacho.*] Diosc. Σήσαμον κακοστόμαχον, καὶ δυσωδίας στόματος ποιητικὸν, ὁπόταν βιβρωσκόμενον ἐμμείνῃ μεταξὺ τῶν ὀδόντων. *Sesama stomacho nocet, & animæ gravitatem facit, si quando commanducata dentium commissuris inhæserit.*

6. *Stellionum morsibus.*] Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 22. *de apum percussibus, vel scorpionum, ceterorumque serpentum: sesami folia, vel ipsum tritum, & appositum* prodest.

7. *Quæ cacoëthe.*] Κακοήθη, hulcera maligna, insanabilia. De hoc hulcerum genere Celsum consule, lib. 5. cap. 28. tit. *de carcinomate.*

8. *Et auribus oleum.*] Oleum ex sesama fieri, dictum est lib. 15. sect. 7. Auribus id auxiliari dicetur inferius, lib. 23. sect. 49. Quare *dicemus* legi hoc loco forsan satius fuerit: ad utrumque enim morbum, qui nunc indicatur, sesaminum oleum conceptis ibi verbis commendat: *Sesaminum*, inquit, oleum *aurium dolores sanat, & hulcera quæ serpunt, & quæ cacoëthe vocant.*

9. *Sesamoïdes.*] Σησαμοειδὲς, iisdem a Diosc. verbis describitur, lib. 4. cap. 153. Officinis incognitum id grani, sive seminis genus.

10. *Nascitur in glareosis.*] Glareosa arva fere saxosa & sabulosa appellantur. Diosc. loc. cit. ἐν τραχέσι dixit.

11. *Detrahit bilem, . . panos.*] Hæc ita fere Diosc. loco cit.

12. *Est etiamnum aliud.*] De quo Diosc. lib. 4. cap. 152. Σησαμοειδὲς τὸ μέγα ἐν Ἀντικύρᾳ ἐλλέβορον καλοῦσι, διὰ τὸ μίγνυσθαι ἐν ταῖς καθάρσεσι τῷ λευκῷ ἐλλεβόρῳ. *Sesamoïdes majus Anticyræi elleborum vocant, quoniam in purgationibus candido veratro admisceatur.* Galeno idcirco, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 227. Ἀντικυρικὸς ἐλλέβορος appellatur. Et istud pariter officinis herbariisque incognitum.

13. *Cetera simile.*] Sic Diosc. loc. cit. Ἔοικε ἡ πόα ἠριγέροντι ἢ πηγάνῳ. De erigeronte, seu senecione dicemus lib. 25. sect. 106.

14. *Granum sesamæ.*] Subintellige, simile. Vide Notas & Emend. num. XVII.

15. *Ad detractiones.*] Ad ejectiones bilis & pituitæ per vomitus & exscreationes. Diosc. loc. cit. Καθαίρει ἄνω φλέγμα τε καὶ χολὴν, ὅσον τοῖς τρισὶ δακτύλοις λεῖον ληφθὲν μετὰ ἐλλεβόρου λευκοῦ τριῶν ἡμιωβόλων, σὺν μελικράτῳ.

16. *Exinanit.*] Purgat per alvum, κατὰ κοιλίαν.

Sect. LXV. 1. *Cinis ejus.*] Addit Plinius Valer. lib. 3. cap. 36. ex albo ovorum illini.

2. *Novem granis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 32. iisdem verbis. Similis medicina & in cicercula ad verrucas inferius affertur, sect. 72. ad furunculos ipsos in faba, sect. 69.

3. *Est & herba Phœnicea.*] Ea Dioscoridi lib. 3. cap. 43. Φοῖνιξ appellatur, folio quam hordei breviore & angustiore, spica lolio simili. A Matthiolo recte pingi Anguillara testatur, par. 14. pag. 259.

4. *Ciet menses.*] E dulci vino pota fortassis: nam ex austero sistit, si Dioscoridem audimus, loc. cit.

Sect. LXVI. 1. *Ptisanæ.*] Accipiendum est ptisanæ nomen hoc loco, ut monet Lambinus in Horat. non pro succo, qui in potionem præbeatur, cujusmodi hodie fieri & percolari consuevit ex hordeo cocto, in qua nihil inest præter aquam, & hordei cremorem: sed pro pulte, in qua solidæ partes ipsius hordei manent, quæ dentur in cibum, *un Orge mondé.*

2. *Hippocrates.*] Vide quæ diximus lib. 18. sect. 15.

3. *Alica.*] Quæ uti ex hordeo ptisana, sic ipsa ex triticea farina concinnatur.

4. *Hippocrates tamen.*] Sic MSS. Reg. Colb. &c. non *tantum.* Verba nunc Hippocratis hæc sunt, lib. de victu in morbis acutis, text. 17. pag. 13. tom. XI. Πτισάνη μὲν οὖν μοι δοκεῖ ὀρθῶς προκεκρίσθαι τῶν σιτηρῶν γευμάτων . . . . τὸ γὰρ γλίσχρασμα αὐτῆς λεῖον, καὶ συνεχὲς, καὶ προσηνές ἐστι καὶ ὀλισθηρὸν, καὶ πλαδαρὸν μετρίως, καὶ εὐέκπλυτον, εἴ τι καὶ τούτου προσδέοι· καὶ οὔτε στύψιν ἔχον, οὔτε ἄραδον κακὸν, οὔτε ἀνοιδίσκεται ἐν τῇ κοιλίῃ, ἀνῴδηκε γὰρ ἐν τῇ ἑψήσει, ὁκόσον ἂν πλεῖστον ἐπεφύκει διογκοῦσθαι. *Ptisana igitur triticeis edulius recte prælata fuisse mihi videtur. . . : Cremor enim ejus lævis, continuus, suavis, lubricus, & moderate humidus, sitim restinguit: & si quid elui indiguerit, id facile eluitur: neque adstrictionem habet ullam, neque pravam perturbationem, neque in alvo turgescit. Nam in elixatione, quoad maxime intumescere potuit, intumuit.*

5. *Et assuetis hic solus.*] Græca nunc Hippocratis hæc sunt, textu 19. pag. 19. Καὶ τοῖσι μέν γε εἰθισμένοισι δὶς σιτέεσθαι τῆς ἡμέρης, δὶς δοτέον, &c. *Bis die cibum sumere consuetis ptisana danda est*, &c. Et text. 6. mane sumi ac vespere commode posse ait, ab iis potissimum qui tota ptisana uti consueverunt: Ξυμφέρει δὲ τὰ τοιάδε ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τοῖσιν ὅλῃσι πτισάνῃσιν αὐτίκα χρεομένοισιν.

6. *Sorbitionem . . . . totam.*] Hoc est, ptisanam solidam, nec colatam. Ptisanam enim Hippocrates, textu 30. pag. 25. sorbitionem & ipse vocat, πτισανορροφίην. Idem & a potu sorbitionem secernit, lib. de vet. med. tex. 12. pag. 19. ubi ægros ait, quibus sorbitio gravior est, potu contentos esse oportere: Ὁκόσοι δὲ μηδὲ τῶν ῥοφημάτων ἐδύναντο ἐπικρατέειν, ἀφεῖλον καὶ ταῦτα, καὶ ἀφίκοντο ἐς πόματα. Tota ergo cum dicitur, non colata intelligitur: quod & Galenus ipse admonuit, Comment. 1. ad lib. 1. Hippoc. de prisana, pag. 22. tomo XI. Ἐάν τε ὅλας, ἐάν τε κριθώδεις, ἐάν τε ἁπλῶς πτισάνας εἴπῃ, ἓν καὶ ταὐτὸν ἐκ τῶν τριῶν σημαίνεται λέξεων, τὰς ἀδιηθήτους πτισάνας δηλοῦντος. Ἔπειτ' ἰδίᾳ τὸν χυλὸν ἀποκρίνας, ἐκεῖνον διδῷ, οὔθ' ὅλαις πτισάναις, οὔτε κριθώδεσι πτισάναις, οὔτε ἁπλῶς εἰρημέναις πτισάναις ὁ τοιοῦτος λεχθήσεται χρῆσθαι, χυλῷ δὲ μόνον πτισάνης. *Sive totam, sive hordeaceam, sive ptisanam simpliciter dixerit, unum & idem his tribus dictionibus significatur, ptisanam unoquoque non colatam significante. Nam a decoctione si quis ipsam colaverit, deinde per se cremorem separaverit, illumque dederit: is neque tota ptisana, neque hordeacea ptisana, neque simpliciter dicta ptisana uti dicetur, sed solo ptisanæ cremore.* Vide & textum 46. pag. 35. ubi Hippocratis placita egregio suo Commentario Galenus illustrat. Adde & Commentarium hujus secundum, in tex. 19. pag. 49.

7. *Aliudve quam succum.*] Quam cremorem ptisanæ: τὸν

[8] Item quamdiu pedes frigidi essent, tunc nec potionem dandam. Fit & ex tritico glutinosior, arteriæque exhulceratæ utilior.

LXVII. Amylon hebetat oculos, gulæ inutile, [1] contra quam creditur. [2] Item sistit alvum, [3] epiphoras oculorum inhibet, & hulcera sanat: item pusulas, & fluxiones sanguinis. Genas duras emollit. [4] Datur cum ovo his qui sanguinem rejecerint. In vesicæ vero dolore, semuncia amyli cum ovo, [5] & passi tribus ovis suffervefacta, a balineo. Quin & avenacea farina decocta in aceto nævos tollit.

LXVIII. Panis hic ipse, quo vivitur, innumeras pæne continet medicinas. [1] Ex aqua & oleo aut rosaceo mollit collectiones, ex aqua mulsa duritias valde mitigat. Datur & ex vino ad discutienda [2] quæ præstringi opus sit: & si magis etiamnum, ex aceto, adversus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant: item ad percussa, luxata. Ad omnia autem hæc [3] fermentatus, qui vocatur autopyros, utilior. Illinitur & paronychiis, & callo pedum in aceto. [4] Vetus aut nauticus panis tusus, atque iterum coctus, sistit alvum. Vocis studiosis, & contra distillationes, [5] siccum esse primo cibo, utilissimum est. [6] Sitanius (hoc est, e trimestri) [7] incussa in facie, aut [8] desquamata, cum melle aptissime curat. Candidus ægris, aqua calida frigidave madefactus, levissimum cibum præbet. [9] Oculorum tumori ex vino imponitur. Sic & pusulis capitis, aut adjecta arida myrto. [10] Tremulis panem ex aqua esse jejunis statim a balineis demonstrant. Quin & gravitatem odorum in cubiculis ustus emendat: & vini, [11] in saccos additus.

LXIX. Auxiliatur & faba. [1] Namque solida fricta, fervensque in acre acetum conjecta, torminibus medetur. [2] In cibo fressa, & cum allio cocta, contra deploratas tusses, [3] suppurationesque pectorum, quotidiano cibo sumitur: & commanducata jejuno ore, etiam ad furunculos maturandos discutiendosve imponitur: [4] & in vino decocta, ad testium tumores, & genitalium. [5] Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque aperit: item [6] livoribus, combustis medetur. [7] Voci eam prodesse, auctor est M. Varro. [8] Fabalium etiam siliquarumque cinis, ad coxendices, [9] & ad nervorum veteres

NOTÆ.

χυλὸν, sive τὸ ποτὸν μοῦνον, ἄνευ ῥοφημάτων, solum potum sine sorbitionibus, hoc est, sine ptisana solida.

8. *Item quamdiu.*] Verba hæc sunt Hippocratis. text. 45. pag. 34. tom. XI. Ὅταν μὲν οἱ πόδες ψυχροὶ ἔωσιν, ἐπισχεῖν χρὴ τὰ ῥοφήματα τὴν δόσιν, μάλιστα δὲ καὶ τοῦ πότου ἀπέχεσθαι. *Quum pedes frigidi fuerint, sorbitionis* (ptisanæ) *exhibitionem prohibere oportet: maxime vero & a potu temperandum est.* Ac rursum: ποδῶν δὲ ψυχρῶν ἐόντων, μήτε ποτὸν, μήτε ῥόφημα, μήτ' ἄλλο μηδὲν δίδου τοιόνδε, &c.

Sect. LXVII. 1. *Contra quam creditur.*] Recentiores, credo, ævi sui medicos sugillat, quos Dioscorides tamen est secutus, qui lib. cap. 123. τὰ περὶ ἀρτηρίαν πραΰνειν, gulæ, sive arteriæ, sive faucium asperitates lenire amylum scribit.

2. *Item sistit alvum.*] Auctor libri de simp. med. ad Patern. inter opera Galeni, tom. 13. pag. 984. *Potest amylum*, inquit, *leniter stringere: propter quod collyriis ad lacrymam facientibus miscetur, & ad profluvium ventris prodesse comprobatur.*

3. *Epiphoras*, &c.] Diosc. lib. 2. cap. 123. Ποιεῖ δὲ πρὸς ὀφθαλμῶν ῥεύματα, καὶ κοιλότητας, καὶ φλυκταίνας. *Efficax est contra oculorum fluxiones, cava hulcera, pusulasque.*

4. *Datur cum ovo.*] Ita recte codex Reg. 2. & Colb. 3. In quibusdam aliis, *cum opio*, male.

5. *Et passi tribus ovis.*] Et passi tantumdem, quantum trium ovorum putamine continetur. Vide Notas & Emend. num. XVIII.

Sect. LXVIII. 1. *Ex aqua mulsa.*] Diosc. lib. 2. cap. 107. Duritias porro intellige, quales sunt parotides, de quibus Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 8. *Ex pane mundo, cum oleo infuso, contritoque cataplasmentur.*

2. *Quæ præstringi.*] Quæ coërceri opus sit, ut fluxiones pituitæ, seu ῥεύματα.

3. *Fermentatus.*] Qui fermentatus sit, & simul αὐτόπυρος. Hoc est, ut Celsus loquitur, lib. 2. cap. 29. & fermentatus simul & cibarius. Meminit panis αὐτοπύρου Athenæus, lib. 3. cap. 110. Is est, cui nihil furfuris ademptum est, teste Celso, lib. 2. cap. 18. Cicero, & Celsus cibarium panem transtulere.

4. *Vetus aut nauticus.*] Plinius Valer. qui hæc transscripsit, navalem panem appellat, lib. 2. cap. 27. Galli Biscoctum, *Biscuit.* Habet eadem Dioscor. lib. 2. cap. 107. Celsus, lib. 2. cap. 30. *Contra, alvum adstringunt, panis ex siligine, vel ex simila, magis si sine fermento est, magis etiam si ustus est, intenditurque vis ejus etiam, si bis coquitur.*

5. *Siccum esse primo cibo.*] Julius Capitolinus, in Antonino Pio, pag. 22. *Senex etiam, antequam salutatores venirent, panem siccum comedit ad sustentendas vires.* Panis siccus est, qui citra potum sumitur. Id veterum jentaculum fuit. Hinc apud Lucianum, ἀρτοσιτεῖν, *jentare.*

6. *Sitanius.*] Subintellige, panis. Σητάνιος & σητάνειος Græcis, ut diximus, lib 18. sect. 12.

7. *Incussa in facie.*] Percussa in facie, inquit Plinius Valer. hæc transscribens, lib. 3. cap. 47.

8. *Desquamata.*] Cutem in squamæ modum perstrictam.

9. *Oculorum tumori.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 14. Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 10. *de oculorum causis: Panis mundus vino infusus, & cum oleo roseo tritus, sæpe oculos liberavit.* Ante hos Celsus, lib. 6. cap. 6. tit. *Ad oculos scabros: Succurrit his & aridæ lippitudini, si quis panem ex vino subactum super oculum imponit*, &c.

10. *Tremulis.*] Quibus artus tremunt.

11. *In saccos.*] Per quos vinum saccatur, sive colatur, ut diximus lib. 14. sect. 28. & lib. 18. sect. 17.

Sect. LXIX. 1. *Namque solida.*] Hæc totidem verbis Marcellus Empiricus, cap. 27. pag. 196.

2. *In cibo fressa.*] Hoc est, fracta. Græcis, ἔτνος κυάμινον, *puls fabacea.* Vide Voss. in Etymol. verbo *Frendeo.* Hæc Marcellus Empir. cap. 16. pag. 118. exscripsit ad verbum.

3. *Suppurationesque.*] Quas purulentas exscreationes interpretor, cum Plinio altero Valer. lib. 1. cap. 58. *Faba fricta desecta, eaque faba in cibo vel ex melle sumpta, & tussi, & purulentis exscreationibus medetur.*

4. *Et in vino decocta &c.*] Marcellus Empir. cap. 33. pag. 230. Q. Serenus, cap. 37. pag. 149.

Et tumidos testes Nereia lympha coërcet,
Aut faba cum tepidis Bacchi decocta fluentis.

Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 24. *Faba in vino cocta, aut in melicrato cum melle trita, fervores testium vel indignationes curat.*

5. *Lomento quoque.*] Lomentum farina fabacea est. Hac pariter ex aceto decocta Marcellus Empiricus utitur ad podagram leniendam, cap. 36. pag 246. quoniam educit sanguinem, & dolorem levat. Q. Serenus coriandrum pro aceto substituit, cap. 41. pag. 151.

Mollis odorato faba jungatur coriandro:
Proderit appositum, mollitque aperitque tumorem.

6. *Livoribus.*] Ad nigredinem, maculasque vultus farinam de faba Marcellus Empiricus adhibet, cap. 19. pag. 131.

7. *Voci eam prodesse.*] Inde fabarii olim cantores vocati. Rabanus Maurus, lib. 2. de instit. Cleric. cap. 48. *Antiqui pridie quam cantandum erat, cibis abstinebant: pallentia tantum legumina causa vocis sumebant: unde & vulgo Cantores Fabarii dicti sunt. Si ergo hoc apud Gentiles tantum servandæ vocis causa agebatur*, &c. Rabano præivit Isidorus, lib. 2. de divinis offic. cap. 2. *Antiqui pridie quam cantandum erat, cibis abstinebant: psallentes tamen* (ex Rabano malim, *pallenti tantum*) *legumine in causa vocis assidue utebantur. Unde & cantores apud gentiles fabarii dicti sunt.*

8. *Fabalium.*] Fabalia sunt fabarum culmi. Stipulas fabales appellat Ovidius, lib. 4. Fastor. vers. 725.

9. *Et ad nervorum.*] Galenus, lib. 7. de facult. simp. med. pag. 198.

dolores

dolores [10] cum adipis suilli vetustate prodest. [11] Et per se cortices decocti ad tertias sistunt alvum.

LXX. [1] Lens optima, quæ facillime coquitur, & ea quæ maxime aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & stomachum inflat: [2] sed alvum sistit in cibo, magisque discocta cælesti aqua: eadem solvit, minus percocta. [3] Crustulas hulcerum rumpit, [4] eaque quæ intra os sunt, purgat & adstringit. [5] Collectiones omnes imposita sedat, maximeque exhulceratas & rimosas. [6] Oculorum autem epiphoras cum meliloto, aut cotoneo. [7] Contra suppurantia cum polenta imponitur. [8] Decoctæ succus ad oris exhulcerationes & genitalium adhibetur: [9] ad sedem, cum rosaceo aut cotoneo. [10] In his, quæ acrius remedium exigant, cum putamine Punici, melle modico adjecto. Ad id demum, ne celeriter inarescat, adjiciunt & betæ folia. [11] Imponitur & strumis panisque, vel maturis vel maturescentibus, ex aceto discocta. [12] Rimis ex aqua mulsa: & gangrænis cum Punici tegmine. [13] Item podagris cum polenta, & vulvis, & renibus, [14] pernionibus, [15] hulceribus difficile cicatricem trahentibus. [16] Propter dissolutionem stomachi triginta grana lentis devorantur. [17] In choleris quoque & dysenteria efficacior est in tribus aquis cocta: in quo usu melius semper eam torrere ante, & tundere, ut quam tenuissima detur, vel per se, vel cum cotoneo malo, aut piris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. [18] Pulmoni est inutilis, & capitis dolori, nervosisque omnibus, & felli: [19] nec somno facilis: [20] ad pusulas utilis, ignique sacro, [21] & mammis in aqua marina decocta: [22] in aceto autem duritias & strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentæ modo potionibus inspergitur. [23] Quæ sunt ambusta, aqua semicocta curat, postea trita, & per cribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. [24] Est & palustris lens per se nascens in aqua non profluente, refrigeratoriæ naturæ: propter quod [25] collectionibus illinitur, [26] & maxime podagris, [27] & per se, & cum polenta: glutinat & [28] interanea procidentia.

NOTÆ.

10. *Cum adipis suilli vetustate.*] Hoc est, adipe vetusto. Sic lib. 21. sect. 74. hulcerum vetustatem, pro vetustis hulceribus dixit. Libro 24. extremo, *Nunc claritas herbarum dicetur*, pro herbis clarioribus. Libro vero 28. sect. 18. obstetricum nobilitatem pro *nobiles obstetrices*. Claritates animalium pro *clariora animalia*, sect. 24. ejus libri.

11. *Et per se cortices.*] Fabarum videlicet. Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 2. cap. 27. & Marcellus Empir. cap. 27. pag. 195.

Sect. LXX. 1. *Lens optima.*] Quæ tota hac sectione de sativa lente referuntur, usque ad ea verba, *Est & palustris lens*, totidem ferme verbis exstant apud Dioscor. lib. 2. cap. 129.

2. *Sed alvum sistit &c.*] Præter Dioscoridem refert hoc etiam Galenus lib. 1. de alim. fac. cap. 18. pag. 323. tomo 6. & lib. 8. de fac. simp. med. pag. 238. Plinius quoque Valer. lib. 2. cap. 23. aliique. Et priores quidem, detracto cortice discoqui accurate jubent, prima aqua inter coquendum effusa: quod primum illius decoctum alvum solvit.

3. *Crustulas hulcerum.*] Crustam ducere hulcus dicitur, quando solidatur. Vide Notas & Emendationes, num. XIX.

4. *Eaque quæ intra os.*] Oris hulcera. Dioscor. lib. 2. cap. 129. καὶ ἕλκη ἀνακαθαίρει. In solo Chiffl. cod. *purgat & abstergit.*

5. *Collectiones.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 25. & Dioscor. loc. cit.

6 *Oculorum.*] Dioscor. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 4. *Ad oculorum epiphoras & tumores.... lenticula cum cotoneis cocta, & una trita adjuvat.*

7. *Contra suppurantia.*] Ne tumores suppurent. Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. de lente: *Intra suppurantia cum polenta decocta imponitur.* Lege, *contra suppurantia.* Nam, ut idem admonet, cap. 27. *lens ipsa cum melle imposita, prohibet suppurare.*

8. *Decoctæ succus.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 22.

9. *Ad sedem.*] Ad sedis inflammationes, πρὸς φλεγμονὰς δακτυλίου, Dioscor. lib. 2. cap. 129.

10. *In his quæ acrius.*] Scribonius Largus, Compos. 234. *Ad veretri tumorem l ns ex aqua cocta, & trita, rosaceo oleo mixta prodest. Si major tumor erit, mali granati corium ex aqua coctum & tritum, lenticulæ pari pondere admiscere oportet.*

11. *Imponitur & strumis.*] Plinius Valer. iisdem verbis, lib. 3. cap. 27.

12. *Rimis...gangrænis &c.*] Diosc. lib. 2. cap. 129.

13. *Item podagris &c.*] Diosc. loc. cit. Παρηγορεῖ δὲ καὶ ποδάγρας σὺν ἀλφίτῳ ἑφθὸς καταψηχθεὶς καὶ καταπλασθείς.

14. *Pernionibus.*] Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 28. de pernionibus: *Et lenticulæ coctæ & tritæ cataplasma proderit.*

15. *Hulceribus difficile.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 25.

16. *Propter dissolutionem.*] Contra subversionem stomachi ἀνατροπὴν στομάχου, Diosc. loc. cit. cum nempe stomachus in vomitiones effunditur.

17. *In choleris quoque.*] Describit hunc morbum Celsus, lib. 4. cap. XI. *Facienda*, inquit, *mentio est choleræ, quia commune id stomachi, atque intestinorum vitium videri potest. Nam simul & dejectio & vomitus est: præterque hæc, inflatio est, intestina torquentur, bilis supra infraque erumpit... Ergo eo nomine morbum hunc χολέραν Græci nominarunt* &c. Ἀπὸ τῆς χολῆς deductum nomen putat, qui communis medicorum error a Constantino in Lexico configitur. Ῥεῦμα τῆς κοιλίας fluxionem alvi simpliciter nuncupat lib. 2. cap. 129. ubi hæc ipsa remedia totidem ferme verbis afferuntur.

18. *Pulmoni, &c.*] Dioscor. ad verbum, loc. cit.

19. *Nec somno.*] Quia somnia tumultuosa facit, inquit Dioscor. loc. cit. Ἔστι δὲ δυσόνειρος.

20. *Ad pusulas.*] Pustulas prohibere lenticulæ farinam cum melle aut vino, auctor est Celsus, lib. 5. cap. 27. Diosc. loc. cit. Πρὸς δὲ φλυκταίνας καὶ ἐρυσιπέλατα. De igne sacro, concinit & alter Plinius Valer. lib. 3. cap. 34.

21. *Et mammis.*] Ad mammas grumoso, concretoque lacte turgentes, nimiumque distentas, πρὸς χονδρώντας μαστοὺς, καὶ σπαργανώσεις.

22. *In aceto autem.*] Cervicis rigorem (opisthotonon vocant) ita discuti, Q. Serenus cecinit, cap. 17. pag. 135.

23. *Quæ sunt ambusta.*] Explicatius paulo Plinius Valer. lib 3. cap. 36. *Ambustis sanandis: Lens ex aqua semicocta imponitur: procedente vero curatione lens cruda conteritur, ejectoque furfure ejus, decoquitur, & sic imponitur: & postea mel adjicitur.* Sic & Theodorus Priscianus, lib. 1. cap. 17. *De ustione calidæ, vel ignis.*

24. *Est & palustris.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 3. cap. 14. & Diosc. lib. 4. cap. 88. Φακὸς ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων εὑρίσκεται, ἐπὶ τῶν στασίμων ὑδάτων, βρύον ὂν ὅμοιον φακῷ. *Lens palustris in aquis pigris stagnantibusque reperitur, muscus videlicet lenticulæ similis.* Vidimus in horto Regio, qualis a Dodonæo pingitur, pag. 576. *Lentille d'eau.*

25. *Collectionibus.*] Collectiones videntur humores esse ex collecta pituita vel sanguine, cum inflammatione interdum conjunctæ. Diosc. loc. cit. inflammationibus mederi lentem palustrem dixit, πάσαις φλεγμοναῖς. Neque nunc modo, sed & sæpius, ubi Plinius *collectiones* habet, œdemata οἰδήματα fere appellantur, hoc est, molles tumores, laxioresque, ac sine dolore.

26. *Et maxime podagris.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 14. & Marcellus Empir. cap. 36. pag. 250.

27. *Et per se.*] Hoc est, sola.

28. *Interanea procidentia.*] Ἐντεροκήλας Græci vocant, descensum intestinorum in alterum naturæ locum. Diosc. loc. cit. Παρακολλᾷ δὲ καὶ ἐντεροκήλας τὰς ἐπὶ παίδων.

LXXI. [1] Est silvestris & elelisphacos dicta a Græcis, [2] ab aliis sphacos. Ea est sativa lente levior, & folio minore, atque ficciore, & odoratiore. [3] Est & alterum genus ejus silvestrius, odore gravi: hæc mitior. [4] Folia habet cotonei mali effigie, sed minora & candida, [5] quæ cum ramis decoquuntur. [6] Menses ciet & urinas: & pastinacæ ictus sanat. Torporem autem obducit percusso loco. Bibitur cum absinthio ad dysenteriam. Cum vino eadem commorantes menses trahit: abundantes sistit decocto ejus poto. [7] Per se imposita herba vulnerum sanguinem cohibet. Sanat & serpentium morsus. [8] Et si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. Nostri, qui nunc sunt, herbarii elelisphacon Græce, [9] Latine salviam vocant, mentæ similem, canam, odoratam. Partus emortuos ea apposita extrahunt: item vermes aurium hulcerumque.

LXXII. [1] Cicer & silvestre est, foliis sativo simile, odore gravi. Si largius sumatur, alvus solvitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Tostum salubrius habetur. [2] Cicercula etiamnum magis in alvo proficit. Farina utriusque hulcera manantia capitis sanat, efficacius silvestris. Item comitiales, & jocinerum tumores, & serpentium ictus. [3] Ciet menses & urinas, grano maxime. [4] Emendat & lichenas, & testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exhulceratam vesicam, & renes. Gangrænis utiliora cum melle, & his quæ cacoëthe vocantur. [5] Verrucarum in omni genere prima Luna singulis granis singulas tangunt, eaque grana in linteolo deligata post se abjiciunt, ita fugari vitium arbitrantes. [6] Nostri præcipiunt arietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus urinæ. [7] Sic & calculos pellit, [8] morbumque regium. Ejusdem foliis sarmentisque decoctis, aqua quam maxime calida morbos pedum mollit, & ipsum calidum tritumque illitum. [9] Columbini decocti aqua, horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum hulceribus ex passo medetur.

LXXIII. [1] De ervo quædam in mentione ejus diximus: nec potentiam ei minorem veteres, quam brassicæ tribuere. [2] Contra serpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum hominumque morsum. [3] Si quis ervum quotidie jejunus edat, lienem ejus absumi certissimi auctores affirmant. [4] Farina ejus varos, sed & maculas toto corpore emendat. [5] Serpere hulcera non patitur: in mammis efficacissimum. [6] Carbunculos rumpit ex vino. [7] Urinæ difficultates, inflationem, vitia jocineris, tenesmon, & [8] quæ cibum non sentiunt, atropha appellata, tostum, & in nucis avellanæ magnitudinem melle collectum devoratumque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum & quarto die solutum. [9] Panos in melle impositum suppurare prohibet. [10] Aqua decocti perniones & pruritus sanat fovendo. [11] Quin & universo corpori, si quis quotidie jejunus biberit, meliorem

NOTÆ.

Sect. LXXI. 1. *Est & silvestris.*] Ex affinitate nominis occasione sumpta, de elelisphaco nunc sermonem instruit, quod lenti scilicet, quæ Græcis φακὸς dicitur, proximam habuerit appellationem, σφακός. Nam re forma, dotibusque, immensum quantum a lente dissidet. Herbariis nostris incognita.

2. *Ab aliis sphacos.*] Vide Notas & Emendationes, num. XX.

3. *Est & alterum genus.*] Perinde officinis, herbariisque ignotum. Ut nunc *silvestrius*, sic lib. 16. sect. 50. *silvestriora* dixit.

4. *Folia habet.*] Ita fere Diosc. loc. cit. de elelisphaco. Unde perspicuum est non hanc esse salviam Latinorum, cui folia non sunt cotonei mali effigie, sed mentæ potius, ut Plinius recte animadvertit, post Cratevam scilicet, cujus sententiam comprobat, tum ipsa experientia, tum etiam Anguillara, part. 12. pag. 201. ubi hæc scriptoris Græci verba recitat: φύλλα ἔχει ὅμοια τῷ ἡδυόσμῳ.

5. *Quæ cum ramis.*] Diosc. loc. cit. de elelisphaco.

6. *Menses ciet &c.*] Diosc. loc. cit.

7. *Per se imposita.*] Diosc loc. cit.

8. *Et si in vino.*] Diosc. loc. cit.

9. *Latine salviam.*] Galli nostri saugiam vocant., *de la Sauge*. Pingitur a Dodonæo, pag. 288.

Sect. LXXII. 1. *Cicer & silvestre.*] Ἄγριος ἐρέβινθος apud Græcos: apud recentiores nullum adhuc certum nomen invenit. Pictum vide apud Dodon. pag. 516. Dioscor. totidem verbis, lib. 2. cap. 126. Γίνεται δὲ καὶ ἄγριος ἐρέβινθος ὅμοιος τοῖς φύλλοις τῷ ἡμέρῳ, ὀσμῇ δριμὺς, &c.

2. *Cicercula.*] Cicerculam Plinius pro cicere sæpe dixisse, ipsumque id legumen intellexisse, quod ἐρέβινθον Græci vocant, jam superius monuimus, lib. 18. sect. 83. De sativi ciceris facultate ad bonam alvum faciendam, Dioscorides suffragatur, loc. cit. Ἐρέβινθος ὁ ἥμερος, εὐκοίλιος, &c.

3. *Ciet menses &c.*] Dioscor. lib. 2. cap. 126.

4. *Emendat.*] Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit.

5. *Verrucarum.*] Totidem verbis hæc rursum Dioscor. loc. citato.

6. *Nostri præcipiunt.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 39. *Cicer arietinum*, inquit, *in aqua discoquitur cum sale, & ex ea aqua bibuntur bini cyathi per triduum in difficultate urinæ.* Marcellus Empir. cap. 26. pag. 181. *Cicer arietinum in aqua decoquito cum sale, eamque stranguricso ad binos cyathos bibendum dato.*

7. *Sic & calculos.*] Plinius Valer. loc. cit.

8. *Morbumque regium.*] Plinius Valer. loc. cit.

9. *Columbini.*] Ciceris columbini, de quo lib. 18. sect. 32.

Sect. LXXIII. 1. *De ervo .... diximus.*] Libro 18. sect. 38.

2. *Contra serpentium.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 57. Diosc. lib. 2. cap. 131. Σὺν οἴνῳ κυνόδηκτα, καὶ ἀνθρωπόδηκτα, καὶ ἐχιόδηκτα θεραπεύει καταπλασσόμενος.

3. *Si quis ervum.*] Carmine id Q. Serenus expressit, cap. 24. pag. 140.

Nonnulli memorant consumi posse lienem,
Ervum si semper jejuno sumpserit ore.

4. *Farina ejus varos.*] Diosc. loc. cit. Vari apud Celsum lib. 6. cap. 5. maculæ sunt in facie, ut lenticulæ, & ephelides. Plinius lib. 23. sect. 16. *Vitia cutis in facie, varosque, & lentigines, & sugillata emendat, &c.* Vide Notas & Emend. num. XXI.

5. *Serpere hulcera.*] Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42. Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. & Diosc. loc. cit. Vide & Celsum, lib. 5. cap. 28. tit. *de fistulis*.

6. *Carbunculos.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 30. Diosc. loc. cit. Theod Priscianus, lib. 1. cap. 18. *de carbunculis. Ervi pulvis cum vino tritus.*

7. *Urinæ &c.*] Hæc pariter Diosc. loc. cit.

8. *Quæ cibum non sentiunt.*] Quæ non aluntur cibo. Quæ nutritionem a cibo non sentiunt. De hac ἀτροφίᾳ nos opportunius, lib. 28. sect. 33. Dioscor. loc. cit. Ἁρμόζει δὲ καὶ τοῖς ἀτροφοῦσι, καρύου μέγεθος φρυκτὸν ληφθὲν σὺν μέλιτι.

9. *Panos in melle.*] Marcellus Empir. cap. 32. pag. 224. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 27. *Panos cum melle &c.*

10. *Aqua decocti.*] Ad verbum Diosc. loc. cit.

11. *Quin & universo.*] Diosc. loc. cit.

fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. [12] Vomitiones movet, alvum turbat, capiti & stomacho onerosum. [13] Genua quoque degravat. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit: [14] bubus jumentisque utilissimum. [15] Siliquæ ejus virides, prius quam indurescant, cum suo caule foliisque contritæ, capillos nigro colore inficiunt.

LXXIV. [1] Lupini quoque silvestres sunt, omni modo minores sativis, præterquam amaritudine. Ex omnibus quæ eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus utilitatis. Mitescunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant: amari contra aspidas valent. [2] Hulcera atra, aridi decorticatique triti, supposito linteolo, ad vivum corpus redigunt. [3] Strumas, parotidas, in aceto cocti discutiunt. [4] Succus decoctorum cum ruta & pipere, vel in febri datur ad ventris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: [5] pueris vero impositi in ventrem jejunis prosunt. [6] Et alio genere tosti, & in defruto poti, vel ex melle sumpti. [7] Iidem aviditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. [8] Farina eorum aceto subacta, papulas pruritusque in balineis illita cohibet, & per se siccat hulcera. [9] Livores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. [10] Silvestrium efficacior vis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentigines, & foventium [11] cutem corrigunt: [12] si vero ad mellis crassitudinem decoquantur vel sativi, vitiligines nigras & lepras emendant. [13] Sativi quoque rumpunt carbunculos impositi: [14] panos & strumas minuunt, aut maturant, cocti ex aceto: cicatricibus candidum colorem reddunt. [15] Si vero cælesti aqua discoquantur, succus ille smegma fit: quo fovere gangrænas, eruptiones pituitæ, hulcera manantia, utilissimum. [16] Expedit ad lienem bibere, [17] & cum melle menstruis hærentibus. Lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. [18] Radix quoque in aqua decocta, urinas pellit. Medentur pecori cum chamæleone herba decocti, [19] aqua in potum collata. Sanat & scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, [20] vel utroque liquore postea mixto. Fumus crematorum culices necat.

LXXV. [1] Irionem inter fruges sesamæ similem esse diximus, & a Græcis erysimon vocari: [2] Galli velam appellant. [3] Est autem fruticosum, foliis erucæ, angustioribus paulo, semine nasturtii. [4] Utilissimum tussientibus cum melle, & in thoracis purulentis exscreationibus. [5] Datur & regio morbo, & lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, cœliacis. [6] Illinitur vero parotidum & carcinomatum malis. [7] Testium ardoribus

NOTÆ.

12. *Vomitiones &c.*] Hæc pariter Diosc. loc. cit.

13. *Genua quoque.*] Hippocr. lib. 6. Epidem. sect. 4. textu 13. pag. 490. tom. 9. Ὀροβοφαγέοντες, γουναλγέες. *Qui ervum comedunt, genuum dolore conflictantur.*

14. *Bubus jumentisque.*] Si elixum apponatur, boves saginat, inquit Diosc. loc. cit. Βοῦς δὲ λιπαίνει ἑφθὸς παρατιθέμενος.

15. *Siliquæ ejus.*] Marcellus Empir. totidem verbis, cap. 7. pag. 48. *Ervi siliquæ, priusquam arescant, cum foliis & caule suo conterentur, & raso capiti, ut capilli nigrescant, protinus inlinuntur.* Plinius Valer. lib. 1. cap. 7. *de capillis denigrandis: Siliquæ erucæ* (lege, *ervi*) cum suis foliis & caulibus *conteruntur, & capiti raso inlinuntur.*

Sect. LXXIV. 1. *Lupini quoque.*] Sic Diosc. lib. 2. cap. 133. Γίνεται δὲ καὶ θέρμος ἄγριος, ἐμφερὴς τῷ ἡμέρῳ, κατὰ πάντα δὲ πικρότερος. Alii μικρότερος. Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 178. Θέρμος ἄγριος πικρότερος, καὶ ἰσχυρότερος εἰς ἅπαντα τοῦ ἡμέρου ἐστὶν, &c.

2. *Hulcera atra.*] Ex vetustate, & corruptione. Celsus, lib. 5. cap. 126. *Modo hulcus nigrum est, quia caro ejus corrupta est, idque vehementius etiam putrescendo intenditur.* Et paulo ante: *Interdum enim vetustas hulcus occupat, induciturque ei callus, & circum oræ crassæ livent, &c.* Marcellus Empir. cap. 4. pag. 43. *Vetustis hulceribus .... medetur farina lupini incocti, & sine cortice, inspersa cum vino.* Sic pariter Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 18.

3. *Strumas &c.*] Diosc. lib. 2. cap. 132. Plinius Valer. lib. 1. cap. 13. & lib. 3. cap. 29. Marcellus Empir. cap. 15. pag. 107.

4. *Succus decoctorum.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 21. Marcellus Empir. cap. 28. pag. 200. & Diosc. loc. cit. Præivit his omnibus Celsus, lib. 4. cap. 17. *Si lati sunt lumbrici, aqua potui dari debet, in qua lupinum decoctum sit.*

5. *Pueris vero.*] Vide quæ diximus lib. 18. sect. 36.

6. *Et alio genere.*] Diosc. loc. cit.

7. *Iidem aviditatem.*] Diosc. loc. cit.

8. *Farina eorum.*] Diosc. loc. cit. Plinius Valer. lib. 3. cap. 39. & Q. Serenus, cap. 7. de prurigine, & papulis, pag. 129.

Ferventes papulas oleo curato liquenti,
Aut acido Baccho miscebis farra lupini:
Atque hinc in calido percurres membra lavacro.

9. *Livores.*] Diosc. Καθαίρει πελιώματα, καὶ φλεγμονὰς πραΰνει σὺν ἀλφίτῳ καὶ ὕδατι.

10. *Silvestrium.*] Et sativis nihilominus dos illa quoque communis, teste Diosc. lib. 2. cap. 132. Σὺν ὄξει δὲ ἰσχιάδας παρηγορεῖ.

11. *Cutem corrigunt.*] Diosc. loc. cit. Καθαίρει τὸ ἄλευρον χρῶτα. Galenus similiter, loc. cit.

12. *Si vero ad mellis.*] Marcellus Empir. cap. 19. pag. 129.

13. *Sativi quoque.*] Dioscor. loc. cit. Ἄνθρακας περιρρήσσει.

14. *Panos & strumas.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXII.

15. *Si vero cælesti.*] Diosc. & Galenus, locis cit.

16. *Expedit ad lienem.*] Dioscor. & Galenus locis cit. lienosis aïunt lupini decoctum prodesse, cum ruta potum ac pipere.

17. *Et cum melle.*] Adjicit & myrrham præterea Dioscor. loc. cit. & subdi in pesso jubet, προσθέτῳ. Dioscoridem sequitur Galenus loc. cit.

18. *Radix quoque.*] Diosc. loc. cit.

19. *Aqua in potum.*] Non potu, sed ablutione tantum, decoctum ejusmodi prodesse pecorum scabiei tradit Dioscor. loc. cit.

20. *Vel utroque liquore.*] Amurca videlicet, & decocto lupini: non, uti Dalecampio visum est, chamæleonis decocto.

Sect. LXXV. 1. *Irionem ...... diximus.*] Libro 18. sect. 22.

2. *Galli velam.*] Ita MSS. Reg. Colb. &c. tum hoc loco, tum in Indice: non *velarum.* Est autem hæc hujus loci sententia: irionis, quæ inter fruges censetur, & a Græcis erysimon appellatur, naturam superius atque indolem esse tractatam: nunc ex affinitate nominis occasione sumpta alterum erysimon explicari, quod herbacei generis est, Galli quondam velam appellarunt: e recentioribus nonnulli *Tortelam.* Sic paulo ante sect. 71. a lente, quæ Græcis φακὸς, ad elelisphacon sive σφακὸν, orationem transtulit.

3. *Est autem fruticosum.*] Iisdem verbis a Dioscoride describitur, lib. 2. cap. 188. Pingitur a Dodonæo, pag. 702.

4. *Utilissimum &c.*] Hæc totidem verbis Dioscorides loco citato.

5. *Datur & regio &c.*] Diosc. loc. cit.

6. *Illinitur &c.*] Dioscor. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 174.

7. *Testium &c.*] Diosc. & Galenus, locis cit.

ex aqua, alias cum melle. Infantibus quoque utilissimum. Item sedis vitiis, & articulariis morbis, cum melle & fico. [8] Contra venena etiam efficax potum. Medetur & suspiriosis: item fistulis, cum axungia veteri, ita ne intus addatur.

LXXVI. [1] Horminum semine (ut diximus) cumino simile est, [2] cetero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum: alteri semen nigrius, & oblongum. [3] Hoc ad Venerem stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. [4] Utroque tuso extrahuntur aculei ex corpore, per se illito ex aqua: folia ex aceto imposita, panos per se vel cum melle discutiunt: item furunculos, [5] priusquam capita faciant, omnesque acrimonias.

LXXVII. Quin & ipsæ frugum pestes in aliquo sunt usu. [1] Infelix dictum est a Virgilio lolium. [2] Hoc tamen molitum ex aceto coctum, impositumque, sanat impetigines; celerius, quo sæpius mutatum est. Medetur & podagris, aliisque doloribus, ex oxymelite. Curatio hæc a ceteris differt. Aceti sextario uno dilui mellis uncias duas justum est: ita temperatis sextariis tribus, decocta farina lolii sextariis duobus usque ad crassitudinem, calidumque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta.

LXXVIII. [1] Miliaria appellatur herba, quæ necat milium. Hæc trita, & cornu cum vino infusa, podagras jumentorum dicitur sanare.

LXXIX. [1] Bromos semen est spicam ferentis herbæ: nascitur inter vitia segetis, avenæ genere: [2] folio & stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes parvulas velut locustas habet. Semen utile ad cataplasmata, [3] atque hordeum, & similia. [4] Prodest tussientibus succus.

LXXX. [1] Orobanchen appellavimus necantem ervum & legumina: [2] alii cynomorion eam appellant, a similitudine canini genitalis: [3] Cauliculus est sine sanguine, foliis rubens. [4] Estur & per se, & in patinis, cum tenera est decocta.

LXXXI. Et leguminibus innascuntur bestiolæ venenatæ, quæ manus pungunt, & periculum vitæ afferunt, [1] solipugarum generis. Adversus omnia eadem medentur, quæ contra araneos & phalangia demonstrantur. Et frugum quidem hæc sunt in usu medico.

LXXXII. Ex iisdem fiunt & potus, [1] zythum in Ægypto, [2] celia [3] & ceria in

NOTÆ.

8. *Contra venena.*] Diosc. loc. cit.

Sect. LXXVI. 1. *Horminum semine, ut diximus.*] Libro 18. sect. 22.

2. *Cetero porro.*] Dioscor. lib. 3. cap. 145. Ὅρμινον ἥμερον, πόα ἐστὶν ἐμφερὴς πρασίῳ τοῖς φύλλοις. *Horminum herba est foliis marrubio similis.* Apud scriptorem Græcum, quisquis ille fuerit, a quo hæc Plinius mutuatus est, rectius multo πράσῳ legit, quam πρασίῳ Dioscorides. Hormini enim folia sunt arundinaceis propiora, porraceisque, quam marrubii.

3. *Hoc ad Venerem &c.*] Hæc pariter Dioscorides loco citato.

4. *Utroque tuso.*] Diosc. lib. 3. cap. 145. Καταπλασθὲν δὲ μεθ' ὕδατος .... καὶ σκόλοπας ἐπισπᾶται.

5. *Priusquam capita faciant.*] Priusquam in capita extuberent, & tubera rotundentur.

Sect. LXXVII. 1. *Infelix a Virgilio.*] Libro 1. Georg. vers. 153.

Interque nitentia culta
Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.

Infelix autem lolium appellatur, vel quod infecundum est, ut Servius interpretatur: vel quod oculis nocet. Ovidius, lib. 1. Fastor. vers. 691.

Et careant loliis oculos vitiantibus agri.

Fulgent. lib. de prisco sermone: *Luscitiosos dici voluerunt interdiu parum videntes, quos Græci μύωπας vocant, Plautus Milite: Mirum est lolio victitare te, tam vili tritico.* PA. *Quid jam?* SC. *Quia luscitiosus. Dicunt enim, quod lolium comedentibus oculi obscurentur.* Gallis, *de l'yvraïe.*

2. *Hoc tamen molitum.*] Diosc. lib. 2. cap. 122.

Sect. LXXVIII. 1. *Miliaria .... quæ necat milium.*] Circumligando sese. Officinis incognita.

Sect. LXXIX. 1. *Bromos semen est.*] Ut Græcis βρόμος, sic avena Latinis gemina est: altera sativa, & esculenta, quæ inter cerealia non postremum obtinet locum: *de l'Avoine:* jumentorum cibus: altera sponte nascens ac sterilis, quæ inter frugum vitia numeratur, describiturque a Diosc. lib. 4. cap. 140. eadem plane cum sativa forma, ut recte Anguillara, par. 6. pag. 98.

2. *Folio & stipula.*] Dioscor. lib. 2. cap. 116. de avena sativa. Βρῶμος καλαμός ἐστι, πυροῖς ὅμοιος καὶ τοῖς φύλλοις, γόνασι δὲ διειλημμένος· Καρπὸν δὲ ἔχει ἐπ' ἄκρῳ ὥσπερ ἀκρίδια δίκωλα, ἐν οἷς τὸ σπέρμα χρήσιμον εἰς καταπλάσματα, ὡς ἡ κριθή. *Avena tum culmo, tum etiam foliis triticum imitatur, sed geniculis distinguitur. In cacumine vero dependentes veluti parvulas locustas bipedes gerit, in quibus semen continetur, æque ut hordeum, ad cataplasmata utile.* Totum hoc caput de bromo apud Diosc. suppositititium esse spuriumque censet Anguillara, part. 14. pag. 290.

3. *Atque hordeum.*] Forte, *æque atque hordeum*, ex Diosc. & ex Galeno, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 165.

4. *Prodest.*] Diosc. loc. cit. Ὁ δὲ ἐξ αὐτοῦ χυλὸς ῥοφούμενος βήσσουσιν ἁρμόζει. *Ejus cremor tussientibus sorbitione prodest.*

Sect. LXXX. 1. *Orobanchen appellavimus.*] Libro 18. sect. 44. Vide quæ ibi diximus in Notis.

2. *Alii cynomorion.*] Diosc. in Nothis, pag. 446. Ὀροβάγχη, οἱ δὲ κυνομόριον, &c. Sed a conjectore aliquo insertam hanc vocem in Dioscoridis textum inde liquet, quod alia est Dioscoridis, alia Plinii orobanche, quæ & cynomorion appellata est, ut antea monuimus, lib. 18. sect. 44.

3. *Cauliculus est.*] Est & cauliculus ejusdem nominis, sine sanguine, hoc est, sine humore, quia fistulosus, & fragilis, ac siccioris naturæ. Hæc vero Dioscoridis orobanche est, quam ille describit, lib. 2. cap. 172. pingit Dodonæus, pag. 543. Vide Notas & Emend. num. XXIII.

4. *Estur & per se.*] Hoc est, sola, sive cruda. Dioscor. loc. cit. Λαχανεύεται δὲ καὶ ὠμὸν καὶ ἑφθὸν, ἐκ λοπάδος ὡς ἀσπάραγος ἐσθιόμενον. *Estur autem oleris instar cruda, & in patinis asparagi modo decocta.*

Sect. LXXXI. 1. *Solipugarum.*] Vide quæ diximus in Notis & Emend. ad librum 8. num. LXXXVIII. & libro ipso octavo, sect. 43.

Sect. LXXXII. 1. *Zythum.*] Ex hordeo parabatur. Suidas: Ζύθος, οἶνος ἀπὸ κριθῆς γινόμενος. Sic Herod. lib. 2. Euterpe pag. 118. num. 77. & Diodor. Sicul. lib. 1. Bibl. pag. 31. *Pelusiaci pocula zythi* appellat Columella, lib. 10. de cultu Hortor. pag. 349.

2. *Celia.*] Florus, lib. 2. cap. 18. de Numantinis: *Cum sese prius epulis implevissent, carnis semicrudæ, & celiæ: sic vocant indigenam ex frumento potionem.* Vide Notas & Emendat. num. XXIV.

3. *Et ceria.*] Nomen id Hispanicum pariter, ut celia est: nec Bivarium audio, qui in Maximi Chron. ann. 516. *cidria* legi putat hic oportere, quæ vox in Gallia potum e pomorum succo concinnatum indicat. Quæ parentur e fruge, non e po-

Hispania, 4 cervisia & plura genera in Gallia, aliisque provinciis: quorum omnium spuma cutem feminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, præstat ad vini transire mentionem, atque a vite ordiri medicinas arborum.

NOTÆ.

mis, potiones, Plinius hoc loco attingit: Nam uti monuit, lib. 14. sect. 29. *Est & occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniasque, nominibus aliis, sed eadem ratione.* Idem vero quæ quibus concinnentur e pomis, explicuit lib. 14. sect. 19.

4. *Cervisia.*] Vox hæc origine Gallica merito censetur a Cambdeno, in Britannia, Vossioque in Etymol. quos consule. Nunc vulgus vocat, *de la Biere*: quidam etiamnum vetusta nomenclatione, *Cervoise*.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXII.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 3. I. TANS *& in ſicco carpit, quo fruges modo: ſed culpa non ablui uſu: alioqui fulgentius inſtrui poterat luxuria.*] Totidem plane ſyllabis apicibuſque locum hunc repræſentamus, quot exhibent codices MSS. Reg. Colb. Chiffl. & Voſſianus, teſte Gronovio. Fuit mirifice alioqui divexatus a Criticis. In libris nunc vulgatis legitur, *quod frugi mundos exſculpat. His alioqui fulgentibus inſtui.*. Iſtud *frugi mundos* ab Hermolao eſt: *His alioqui fulgentibus*, a Gelenio. Pintianus: *carpit frugem, qua mundus ſine culpa non abſit.* Salmaſius in Solin. pag. 272. & 1147. *carpit, quod frugi non ederit, culpa non abnuat: uſu alioqui fulgentium &c.* Gronovius: *Sed culpa non placuiſſe uſui, alioqui frugalius.* Sincerum vas alius alio incruſtat modo.

Ibid. II. *Interim fortius agetur: auctoritaſque quanta debeatur etiam ſurdis .... herbis perhibebitur.*] Sic reſtituimus ex fide codicum MSS. Reg. & Colb. cum prius & vitioſa interpunctio, & corrupta verba ſententiam everterent: *Interim fortius augetur auctoritas: quæ quanta debeatur, &c.*

Sect. 6. III. *Manilio Coſ. cohortibus ſervatis.*] In libris vulgatis, *Manlio Coſ. tribus cohortibus ſervatis.* Manlium Appianus vocat, toto libro de bello Punico: Manilium, Pliniani codices manu exarati: in quibus nec cohortium numerus ſignatur: credo, quod incertus foret: Nam Livius in Epitome, lib. 49. duas dicit: *Obſideri*, inquit, *oppugnarique cœpta eſt Carthago a L. Marcio, M. Manlio Coſſ. In qua oppugnatione cum neglectos ab una parte muros duo Tribuni temere cum cohortibus irrupiſſent, & ab oppidanis graviter cæderentur: a Scipione Africano expliciti ſunt.* Appianus, in bello Punico, pag. 42. quatuor. Aurel. Victor, lib. de viris illuſtr. cap. 58. octo: *Tribunus in Africa*, inquit, *ſub M. Manilio Imperatore, cohortes octo obſidione vallatas conſilio & virtute ſervavit, a quibus corona obſidionali aurea donatus.*

Sect. 24. IV. *Radix in oleo non fundit rubentem ſuccum: & hoc ab anchuſa diſcernitur.*] Ita reſtituimus hunc locum, tum ex MSS. Reg. Colb. & Chiffl. tum ita poſtulante ſententia: cum prius perperam legeretur, *Radix oleum non fundit, ſed rubentem ſuccum*: Nam neque oleum anchuſa fundit: nec ſi rubentem ſuccum dat pſeudanchuſa, ab anchuſa diſcernitur.

Ibid. V. *Virus ſerpentium fugat.*] Ita libri vulgati, cum Reg. 3. cod. At Colb. 3. forte ſincerius, *Virus ſerpentes fugat*: ut vox ea, *virus*, non venenum ſerpentium, ſed gravem pſeudanchuſæ odorem ſignificet, qui ſerpentes fuget. Sic idem alibi: *Cujus radix evulſa virus hirci redolet.*

Sect. 37. VI. *Silis effigie.*] In libris hactenus editis, *ſimili effigie*: At quæ ea demum effigies eſt? nam bupreſtis certe, quæ proxime anteceſſit, nota nulla traditur. Mendum indicarunt probatiſſimi codices, Reg. Colb. Thuan. Chiffl. in quibus *ſilis effigie* legitur. Eſt autem ſilis, ſive ſeſelis, ut alibi diximus, forma plane anetho ſimillima, quod ad corymbos ſeu umbellam attinet, quam in cacumine utraque gerunt: id quod Dioſcorides cum Plinio pariter adnotavit, lib. 3. cap. 80. Ἔχει δὲ παραφυάδας ἱκανὰς ὁ καυλὸς, σκιάδια ἐχούσας ὅμοια ἀνήθῳ &c. *Habet vero caulis ipſe agnatos ramulos complures, qui quidem umbellas gerunt anethi ſimiles*, &c. Sive, ut Oribaſii interpres reddidit, lib. XI. pag. 196. *Multas appendices caulis habet, quæ umbellas anetho ſimiles ferunt.*

Sect. 47. VII. *Lavantur etiam, ut plumbum, oculorum medicamento.*] Dalecampius, (quoniam ita ſuperis placuit,) medicus, legi jubet, *Linuntur etiam ad plumbum & oculorum medicamenta*: quod nec orationis ſtructura patitur, nec mens ſcriptoris. Lavari plumbum, quod genus metalli notiſſimum eſt, ad oculorum remedia, ipſe Plinius prolixe edocet, lib. 34. ſect. 50. Simili ratione lavari nunc fungos jubet, ad eadem medicamenta: quid planius?

Sect. 49. VIII. *Clavis, qui vulgo morticini appellantur, nitro mixto. Alopecias nitro ante ſubactas replet cum vino, & croco, aut pipere &c.*] Prius legebatur, *Clavis pedum, qui vulgo ..... nitro mixto, ante ſubactum. Carnes replet* &c. inſigni medicamentorum perturbatione, & veterum codicum neglectu: in quibus nec vox *pedum* adeſt: nec *carnes*, ſed *alopecias* diſerte legitur. Sic Reg. 2. aliique. De clavis pedum utique paulo poſt traduntur remedia, quæ diverſis locis non forent tractanda, ſi de ipſis nunc ageretur. Sed vox adjecta, *morticini*, non de vulgari genere clavorum, accipi hæc oportere declarat. Alopecias vero quod attinet, Dioſcorides adſtipulatur, lib. 3. cap. 94. Ἀλωπεκίας θεραπεύων, σὺν οἴνῳ καὶ πεπέρει, καὶ ὄξει καταχριόμενος.

IX. *Item animi humilis & præparci, quod illi dixere microſychos. Et eſt ratio ſubtilitatis immenſæ, a Platone deſcendens, &c.*] Exclamat Salmaſius, in Præfat. Plin. pag. 107. μικροσφύκτους confundi a Plinio, cum μικροψύχοις. Puſilli animi & præparci homines, Græcis vocari μικροψύχοις, ut contra liberales & prodigos μεγαλοψύχους. At μικροσφύκτους appellari, quibus minimus eſt venarum ſeu arteriarum, puſilluſque pulſus, ut eſt eorum, quibus animus deficit: Μικρὸν σφυγμὸν medicis dici, indeque μικροσφύκτοις, quibus talis eſt. Hoc ante Salmaſium dixerat Cælius Rhodig. lib. 3. cap. 15. pag. 110. At ſubjicit ille deinde, hanc eſſe Dioſcoridis de melicrato, ſeu aqua mulſa, orationem, libro videlicet quinto, cap. 17. Τῷ δὲ ἀφεψηθέντι ἐπὶ τῶν μικροσφύκτων καὶ ἀσθενῶν, καὶ βηχόντων. Audiviſſe Plinium ab anagnoſte legi μικροψύχοις, pro μικροσφύκτοις: Eſſe id vero perridiculum, aquam mulſam prodeſſe hominibus animi humilis ac præparci. Alterum hoc convicium Salmaſius, ut Plinio ingereret, a Dalecampio mutuum accepit, nec reddidit tamen; non appellato ejus nomine. Sed lubet de utroque conqueri, & ſane licet. Quid enim? Non poterit impune ac ſine noxa Plinius quædam afferre in medium, quæ Dioſcoridi latuerint? etiamne ſi quempiam alium ſententiæ ſuæ adſtipulatorem habeat? etiamne ſi Platonem? Atqui hujus ipſius placiti auctorem hunc allegat, verbis iis quæ ſtatim ſubnectit: *Et eſt ea ratio*, inquit, ſententiaque, *a Platone deſcendens*, molliri videlicet ac mutari cibo mores, triſtitiamque, luctumque comprimi: neque magis ad corpora; quam ad animos ipſos cibum pertinere. Platoni igitur, non Plinio, ſi jure licet, dicam ſcribant eruditi illi noſtri reprehenſores. Sect. 51.

X. *Mulſi tantum nutritu toleravere, &c.*] In MSS. Reg. Colb. &c. *mulſi tantum intrita.* Eſt autem intrita, panis cum vino, mulſove in mortario piſtillis contritus: inde intritæ nomen. Sic libro 9. ſect. 9. *Nec piſcibus tantum, ſed intrita panis e vino ſatiantur.* De cibo autem, hoc eſt, intrita, non mulſo mero intelligendum, ſatis fortaſſis declarat id quod continenter ſubjicitur, *toleravere, neque alio ullo cibo.* Adde Diophanem in Geopon. lib. 15. cap. 7. pag. 417. ita pronunciantem: Οἱ ἐν γήρᾳ μέλιτι μετὰ ἄρτου μόνου τρεφόμενοι, ἐπὶ πλεῖστον ζῶσι. *Qui in ſenecta melle cum pane nutriuntur, diutiſſime vivunt.* Sect. 53.

XI. *Morbum arquatum.*] In MSS. Reg. Colb. Th. Chiffl. *arquatorum morbum* legitur, haud aſpernanda ſane ſcriptura. Nam qui eo morbi genere laborant, *Arquati dicuntur*, inquit Nonius Marcellus, cap. 5. num. 14. *quibus color & oculi virent, quaſi in arqui ſimilitudinem.* Ibid.

XII. *Addita reſina & galla.*] Sic libri vulgati, cum Reg. 1. cod. in quo *addita reſina galla* legitur. At in Reg. 2. Th. Chiffl. *reſina Gallica.* Quæ e Gallia Etruriaque convehitur, reſinam in primis commendat Dioſcorides, lib. 1. cap. 92. itemque larignam, quæ ex Gallia Subalpina afferretur: ἀπὸ Γαλλίας καὶ Τυρρηνίας .... καὶ ἀπὸ Γαλατίας τῆς πρὸς ταῖς Ἄλπεσιν. Sect. 58.

XIII. *Vel laterum, vel virilium dolores, cum papavere, aut meliloto, &c.*] In MSS. Reg. 1. 2. & Chiffl. nulla laterum, nulla virilium mentio: ſed *vel aurium* tantum legas. In Colb. 3. *vel virilium* dumtaxat. Eamdem tamen medicinam lateris dolori Dioſcorides adhibet, lib. 2. cap. 108. Σὺν μελιλώτῳ δὲ καὶ κωδίαις ἀνωδυνίαν παρέχει τοῖς πλευρὰν ἀλγοῦσι. Ibid.

XIV. *Ad ſtrumas cum pice, & impubis pueri urina, cum oleo. Cum Græco feno contra tumores præcordiorum.*] Prius legebatur, vitiata interpunctione, extritaque vocula, *pueri urina. Cum oleo & feno Græco, &c.* Verum & in MSS. Reg. Colb. Th. Chiffl. *cum Græco feno* legitur, & ſcriptores ceteri oleum ad ſtrumas adhibent: ad præcordiorum ſeu inteſtinorum inflationes non adhibent. Marcellus Empiricus, cap. 15. pag. 107. *Farina hordeacea, pix liquida, cum cera & oleo mixta, percoctaque, adjecto puerili lotio ſubacta, more em-* Ibid.

lastri imposita, strumas utiliter sanat. Diosc. lib. 2. cap. 108. Μετὰ δὲ πίσσης ὑγρᾶς, καὶ κηροῦ, καὶ οὔρου παιδὸς ἀφθόρου, καὶ ἐλαίου χοιράδας ἐκπέττει. Et paulo ante: Καταπλάσσεται δὲ καὶ πρὸς ἐμπνευματώσεις ἐντέρων, μετὰ λινοσπέρμου, καὶ τήλεως, καὶ πηγάνου.

Sect. 59. XV. *Locorum ratione.*] Ita Reg. 1. & Colbert. cum libris vulgatis, ut opinor, recte, & facili explicatu. In his verbis tamen explanandis Dalecampius cespitavit. In Reg. 2. Thuan. & Chiffl. *medicorum ratione* legitur, haud ita sincere: ni sententia sit, eatenus ibi de polentæ generibus susceptam disputationem esse, quatenus esset ad medicorum usus satis.

Sect. 61. XVI. *Ad tabitudinem redactis.*] Etsi paulo insolentiore verbo usus auctor videtur, cum tabitudinem pro tabe dixit: sequi tamen exemplarium vetustiorum fidem satius multo visum est, quam vulgatos & typis excusos libros imitari, in quibus *ad habitudinem*, aut nulla prorsus, aut admodum impedita sententia legitur. Reg. 1. 2. Colb. 1. & vet. cod. Dalec. *ad tabitudinem*, diserte exhibent. Thuanæus, *aut tabitudinem*. Latini tabem dicimus, Græci φθίσιν, de qua diximus sect. 49. Atque ita sane scripsisse Plinium suadet alter Plinius Valer. lib. 1. de re med. cap. 62. cui titulum inscripsit, *Syntexi curandæ: Alicæ*, inquit, *cyathi tres in passi sextario uno, & aquæ sextariis sex conjiciuntur, & sensim coquuntur, donec aqua consumatur: tunc suffundunt lactis ovilli aut caprini sextarium: quo subfervefacto fit genus sorbitionis, qua per se primis diebus curationis loco utuntur: procedentibus diebus & mel adjiciunt.* Quæ plane ad verbum a nostro, ut liquet, auctore mutuatus est. Certe ad phthisin, quæ tabis species est, sorbitionem ex alica, ptisanave commendat, lib. 3. cap. 22.

Sect. 64. XVII. *Granum sesamæ. Datur in vino dulci.*] Prius legebatur, *Granum sesamæ datur in vino dulci.* Atqui non sesamæ modo, sed sesamoidis remedia tractantur: nec ad purgationes sesamæ granum, sed sesamoidis adhibent. Itaque priores hæ voces, *granum sesamæ*, cum superioribus connectendæ: ut sententia sit, sesamoidi granum esse simillimum sesamæ. Mox nova instituta periodo: *Datur*, sesamoides scilicet, in quo versatur in præsenti oratio, *in vino dulci*, &c. Sic Dioscor. lib. 4. cap. 152. de sesamoide: Σπέρμα ὅμοιον σησάμῳ, πικρὸν ἐν τῇ γεύσει, ὃ καθαίρει ἄνω φλέγμα τε καὶ χολὴν, &c.

Sect. 67. XVIII. *In vesicæ vero dolore . . . passi tribus ovis.*] Laborat vehementer Pintianus, ut *tribus obolis*, non *tribus ovis* legatur, libris invitis omnibus. Frustra. Passi ova tria cum audis, tantumdem passi intellige, quantum capiat putamen vacuum ovorum trium. Hanc interpretationem gemina auctoritate fulcimus. Marcelli primum Empirici, cap. 26. pag. 180. *Amyli*, inquit, *semunciam terito, atque addito ovum recens, & ejus ovi testam ter passo impleto: idque poculum diu agitatum, & fervefactum, stranguirioso reverso a balneis dato: omni eum dolore ac difficultate celeriter absolves.* Deinde Plinii Valer. lib. 2. cap. 39. *Amyli semuncia conteritur, & ovum ejusque putamen ter impletur passo, idque a balneo subfervefactum datur adversum calculi dolorem.*

Sect. 70. XIX. *Crustulas hulcerum.*] MSS. Reg. Colb. Chiffl. *Pusulas hulcerum.* Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. hæc transcribens, *fistulas* legit. *Fistulas hulcerum*, inquit, *lenticula cocta rumpit: eadem collectiones sedat.* Diosc. lib. 2. cap. 129. Ἐσχάρας περιῤῥήγνυσι, *crustas seu margines hulcerum rumpit.*

Sect. 71. XX. *Ab aliis sphacos.*] Ita scribendum, non φακὸς, tum ex Suida, apud quem alphabeti series id certo confirmat: Σφακὸς, ait, ἀντὶ τοῦ ἐλελίσφακος, &c. tum vero ex Pliniano indice.

XXI. *Farina ejus varos, sed & maculas toto corpore emendat.*] Sect. 73.
In libris hactenus editis, interpolatorum insigni licentia, *Farina ejus, ut Varro ait, maculas*, &c. In Reg. 1. & Colb. *Farina ejus varro, sed & maculas.* Sinceram nos scripturam, tum ex iis vestigiis primitivorum codicum, tum ex Plinio Valeriano eruimus, qui totum fere opus suum ex Plinianis verbis ac sententiis concinnavit. Is enim lib. 3. cap. 41. cujus lemma, *Varis tollendis: Farina*, inquit, *ervi ex aqua imposita sanantur, & toto corpore maculæ emendantur.*

XXII. *Panos & strumas minuunt, aut maturant, cocti ex* Sect. 74.
aceto: cicatricibus candidum colorem reddunt.] Prius legebatur, mutata interpunctione, *aut maturant. Cocti ex aceto cicatricibus*, &c. Ut ille ex aceto temperandi modus ad posteriorem solum medicinam referendum videretur, non etiam ad superiorem. Contra Dioscor. lib. 2. cap. 52. Φύματα καὶ χοιράδας μεταβάλλει ἐν ὄξει ἑψηθεὶς καὶ καταπλασθείς. Galenus quoque, lib. 6. de fac. simpl. med. pag. 174. Ἀλλὰ καὶ χοιράδας καὶ φύματα σκληρὰ θεραπεύει· ἐν ὄξει δ' ἑψεῖν αὐτὸ χρὴ, &c. Marcellus Empir. cap. 32. pag. 225. *Lupini ex aceto cocti, & subacti, & pro emplastro adpositi, causam panicularum maturant, & minuunt dolorem.* Denique Plinius etiam Valer. lib. 3. cap. 27. *Panis depellendis: Lupini*, inquit, *ex aceto cocti, aut minuunt, aut maturant.* Quod ut ita sane se habeat, & in sequente pariter remedio ex aceto incoqui nihilominus necesse est. Plinius Valer. lib. 3. cap. 48. *Ad colorem cicatricibus reddendum: Lupini ex aceto cocti imponuntur.*

XXIII. *Cauliculus est sine sanguine, foliis rubens.*] Sic Sect. 80.
MSS. Reg. Colb. &c. non, ut editi, *Cauliculus est sine foliis, pinguis, rubens.* Folia subpinguia, subrubrumque caulem orobanchæ pariter Dioscorides attribuit, lib. 2. pag. 172. Ὀροβάγχη καυλίον ἐστὶν ὑπέρυθρον ὡς σπιθαμιαῖον . . . φύλλοις ὑπολίπαρον, &c.

XXIV. *Celia & ceria in Hispania; cervisia & plura genera in* Sect. 82.
Gallia.] En haud obscure celiam a cervisia Plinius diversam facit: egregie, cum non situ magis terrarum Gallia Hispaniaque dissideant, quam hæ potiones duæ. Celia ex frumento concinnatur, Floro teste, lib. 2. cap. 18. cujus verba retulimus in prioribus Notis, hoc est, e tritico, ut Orosius interpretatur, lib. 5. cap. 7. *Postmodum*, inquit, *diu obsidione conclusi Numantini duabus desubito portis cuncti erupêrunt, larga prius potione usi, non vini, cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum a calefaciendo Celiam vocant: suscitatur enim illa ignea vis germinis madefactæ frugis, ac deinde siccatur, & post in farinam redacta molli succo admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis, & calor ebrietatis adjicitur.* Orosium sequitur Isidorus, lib. 20. cap. 3. & Papias. Quibus verbis ii non materiam modo celiæ designant, sed & conficiendi modum. At cervisiæ ex hordeo concinnatur, & ex alia quadam simili fruge, quæ propria caret in Latio appellatione, generali modo frumenti nomenclatione signant: Belgæ vocant, *du Sucrion.* Tacitus, lib. de more Germanorum: *Potus, humor ex hordeo aut frumento, in quamdam similitudinem vini corruptus.* Quare nec Matthæum Silvaticum audio, qui parum sibi constans ita primum, *Celea*, inquit, *potio ex succo tritici inebrians*: quod quidem utinam solum diceret: At mox inferius, *Celsia, id est, cervisia, dicta a calefaciendo.* Nec Joannem Sarisb. Epist. 85. celiam cum cervisia commiscentem. De cervisiæ etymo consulendus, præter jam appellatos, V. Cl. Du-Cangius in Glossario.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXIII.

I. PERACTA cerealium in medendo quoque natura eſt, omniumque quæ ciborum aut florum, odorumve gratia proveniunt [1] ſupina tellure. Non ceſſit his Pomona, parteſque medicas [2] & pendentibus dedit, non contenta protegere, arborumque [3] alere umbra quæ diximus: immo velut indignata plus auxilii ineſſe his quæ longius a cælo abeſſent, quæque poſtea cœpiſſent. [4] Primum enim homini cibum fuiſſe inde, [5] & ſic inducto cælum ſpectare, paſcique & nunc ex ſe poſſe ſine frugibus.

II. [1] Ergo hercule has in primis dedit vitibus, non contenta delicias etiam, & odores, atque unguenta, [2] omphacio, & œnanthe, ac maſſari, (quæ ſuis locis diximus,) nobiliter inſtruxiſſe. [3] Plurimum, inquit, homini voluptatis ex me eſt. Ego ſuccum vini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma, totque varietates: neque ut tellus, omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, [4] deinde ſaxis, ut quando, quantove opere cibi fiant? At ex me parata omnia, [5] nec curvo laboranda, ſed ſeſe porrigentia ultro: & ſi pigeat attingere, etiam cadentia. Certavit ipſa ſecum, pluſque utilitatis cauſa genuit etiam, quam voluptatis.

III. [1] Folia vitium & pampini capitis dolores, inflammationeſque corporum mitigant cum polenta. Folia [2] per ſe ardores ſtomachi ex aqua frigida: cum farina vero hordei, articularios morbos. [3] Pampini triti & impoſiti, tumorem omnem ſiccant. [4] Succus eorum dyſentericis infuſus medetur. [5] Lacryma vitium, quæ veluti gummi eſt, lepras & lichenas, & pſoras nitro ante præparatas ſanat. [6] Eadem cum oleo ſæpius pilis illitis, pſilothri effectum habet, [7] maximeque quam virides accenſæ vites exſudant: qua & verrucæ tolluntur. [8] Pampini ſanguinem exſcreantibus, & mulierum a conceptu [9] defectioni,

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Supina tellure.*] Humi, in ipſa terræ ſuperficie, in qua flores frugeſque adhæreſcere natura voluit: pendere contra in ſublimi arborum fructus, Pomona. *Colles ſupinos* Virgilius, Horatius *Tibur ſupinum* dixit.

2. *Et pendentibus.*] Fructibus ex arbore pendentibus.

3. *Alere umbra quæ diximus.*] Fruges, & ſaxa quæ diximus libro 17. ſect. 18. *Non faſtidienda hæc quoque ſcientia, atque non in ultimis ponenda, quando quibuſque ſatis umbra aut nutrix, aut noverca eſt*, &c.

4. *Primum enim homini.*] Plinius, lib. 12. ſect. 1. *Hinc primum alimenta, harum fronde mollior ſpecus*, &c.

5. *Et ſic.*] Dum cibum ex alto petit, ſurſum oculos tollere hominem Pomona, *cælumque tueri juſſit.*

Sect. II. 1. *Ergo hercule has.*] Partes ſcilicet medicas.

2. *Omphacio*, &c.] De his egimus lib. 12. ſect. 60. & 61.

3. *Plurimum, inquit.*] Pomonam loquentem inducit, omnis pomorum generis Deam.

4. *Deinde ſaxis.*] Molis frumentariis. Virgil. lib. 1. Georg. verſ. 267.

Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.

5. *Nec curvo laboranda.*] Nec ab homine curvato aranda. Sic *curvus arator* apud Virgilium, Ecl. 3. verſ. 42. Vide Notas & Emend. num. I.

Sect. III. 1. *Folia vitium*, &c.] Hæc pariter tradidit Dioſc. lib. cap. 1. totidem verbis: Ἀμπέλου οἰνοφόρου τὰ φύλλα, καὶ αἱ ἕλικες λεῖαι καταπλασσόμεναι, κεφαλαλγίας πραΰνουσι, φλεγμονήν τε στομάχου ἢ καῦσον σὺν ἀλφίτῳ.

2. *Folia per ſe.*] Dioſc. loc. cit. Καὶ καθ' ἑαυτὰ ἐπιτιθέμενα τὰ φύλλα, πραΰνουσι φλεγμονήν τε στομάχου, καὶ καῦσον.

3. *Pampini.*] Hoc eſt, capreoli, ſive claviculæ, αἱ ἕλικες. Dioſc. loc. cit De his diximus lib. 17. ſect. 35. num. 25. Satis eleganter Rufinus in præfat. ad librum Judæ: Ἕλικα *vitem dicunt Græci, non tam palmitem, quam illos runcinulos, vel cincinnulos palmitis, quibus ſuccreſcens palmes ipſe, innectere ſe & ſuſpendere ſolet, vel palis, vel quibuſcumque innititur adminiculis, quos capreolos, ut arbitror, appellant agricolæ: quibus nexibus tutus, & ſine lapſus periculo, vel gravatur fructibus palmes, vel vaga proceritate diſtenditur.* Cælius Aurel. lib. 1. chron. cap. 1. de capitis paſſione, quam Græci cephalæam nominant, eleganter *anulos vitis, quos helicas vocant*, appellat.

4. *Succus eorum.*] Plinius Valer. lib. 2. pag. 28. *Dyſenteriæ compeſcendæ: ſuccus pampinorum & vitium clyſterio immittuntur*, Hunc vero ſuccum Dioſc. loc. cit. dyſentericis non infundi tantum clyſtere, ſed & propinari bibendum jubet.

5. *Lacryma vitium.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 5. cap. 1. Τὸ δὲ δάκρυον αὐτῆς ὅμοιον ὂν κόμμει, &c.

6. *Eadem cum oleo.*] Dioſc. loc. cit.

7. *Maximeque quam virides.*] Subintellige lacrymam, ex antecedentibus, ſeu liquorem, quem accenſa ſarmenta vitium exſudant. Dioſc. loc. cit. Καὶ μάλιστα ὁ ἀπὸ τοῦ χλωροῦ καιομένου κλήματος ἀφιδρούμενος ἰχώρ· ὃς καὶ μυρμηκίας ἐπιχριόμενος ἐκβάλλει.

8. *Pampini ſanguinem.*] Hoc eſt, ut diximus, capreoli, claviculæque. Dioſc. loc. cit. Ἀποβραχεῖσαι δὲ καὶ αἱ ἕλικες ἐν ὕδατι, καὶ ποθεῖσαι, ὠφελοῦσι δυσεντερικοὺς, καὶ αἱμοπτοϊκοὺς. καὶ στομαχικοὺς, καὶ κισσώσας.

9. *Defectioni.*] Dioſcorides κίσσαν vocat: proprieque faſtidium eſt feminarum prægnantium, cum alios atque alios cibos appetunt, guſtatoſque mox reſpuunt.

diluti

diluti potu prosunt. [10] Cortex vitium & folia arida, vulnerum sanguinem sistunt, ipsumque vulnus conglutinant. Vitis albæ viridis tusæ succo impetigines tolluntur. [11] Cinis sarmentorum vitiumque & vinaceorum, condylomatis & sedis vitiis medetur ex aceto: [12] item luxatis & ambustis, [13] & lienis tumori, cum rosaceo & ruta & aceto. Item igni sacro ex vino citra oleum aspergitur, & intertrigini: & pilos absumit. Dant & bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto conspersum, ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur; utque qui biberit, in lienem jaceat. Claviculæ ipsæ, quibus repunt vites, tritæ, & ex aqua potæ, sistunt vomitionum consuetudinem. [14] Cinis vitium cum axungia vetere contra tumores proficit, [15] fistulas purgat, mox & persanat: item nervorum dolores frigore ortos, contractionesque: contusas vero partes cum oleo, carnes excrescentes in ossibus cum aceto & nitro, scorpionum [16] & canum plagas cum oleo. [17] Corticis per se cinis combustis pilos reddit.

I V. Omphacium qua fieret ratione incipientis uvæ pubertate, in unguentorum loco [1] docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. [2] Sanat ea quæ in humido sunt hulcera, ut oris, tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabritiæ genarum, [3] hulceribusque angulorum, nubeculis, hulceribus quacumque in parte manantibus, [4] cicatricibus marcidis, [5] ossibus purulente limosis. [6] Mitigatur vehementia ejus melle aut passo. Prodest & dysentericis, sanguinem exscreantibus, anginis.

V. Omphacio cohæret œnanthe, quam vites silvestres ferunt, [1] dicta a nobis in unguenti ratione. [2] Laudatissima in Syria, maxime circa Antiochiæ & Laodiceæ montes: & ex alba vite refrigerat, adstringit, [3] vulneribus inspergitur, [4] stomacho illinitur, [5] utilis urinæ, jocineri, [6] capitis doloribus, dysentericis. [7] Contra fastidia obolo ex aceto pota. [8] Siccat manantes capitis eruptiones, efficacissima ad vitia quæ sunt in humidis: [9] ideo & oris hulceribus, & verendis, ac sedi, cum melle & croco. Alvum sistit. Genarum scabiem emendat, oculorumque lacrymationes: ex vino stomachi dissolutionem: ex aqua frigida pota [10] sanguinis exscreationes. [11] Cinis ejus ad collyria, & ad hulcera purganda, & paronychia, & pterygia, probatur. Uritur in furno, donec panis percoquatur. [12] Massaris odoribus tantum gignitur: omniaque ea aviditas humani ingenii nobilitavit, [13] rapere festinando.

V I. Maturescentium autem uvæ vehementiores nigræ, ideoque vinum ex his minus jucundum: suaviores albæ, quoniam e translucido facilius accipitur aër. [1] Recentes stomachum, & spiritum inflant, alvumque turbant: itaque in febri damnantur, utique largiores. Gravedinem enim capiti, morbumque lethargicum faciunt. [2] Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua ventilatione etiam utiles fiunt stomacho, ægrisque. [3] Nam & refrigerant leviter, & fastidium auferunt. Cap. I.

V I I. [1] Quæ autem in vino dulci conditæ fuere, caput tentant. Proximæ sunt pensilibus [2] in palea servatæ. [3] Nam in vinaceis servatæ, & caput, & vesicam, & stomachum

N o t æ.

10. *Cortex vitium*, &c.] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 21.

11. *Cinis sarmentorum.*] Marcellus Empir. cap. 31. pag. 223 & Diosc. lib. 5. cap. 1. iisdem verbis.

12. *Item luxatis*, &c.] Diosc. loc. cit.

13. *Et lienis tumori*, &c.] Marcellus Empir. cap. 28. pag. 166. Plinius Valer. lib. 2. cap. 18. & Diosc. loc. cit.

14. *Cinis vitium*, &c.] Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42. & cap. 36. pag 250. & Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 9. *de furunculis.*

15. *Fistulas*, &c.] Plinius Valer. lib. 3. cap. 22.

16. *Et canum plagas*,] &c. Plinius Valer. lib. 3. cap. 51.

17. *Corticis per se*, &c.] Plinius Valer. lib. 3. cap. 36.

Sect. I V. 1. *Docuimus.*] Lib. 12. sect. 60.

2. *Sanat ea.*] Quæ ex omphacio medicinæ petuntur, tota hac sectione, omnia fere totidem verbis habet Diosc. lib. 5. cap. 6.

3. *Hulceribus angulorum.*] In angulis oculorum arrosis, περιβρώσεσι κανθῶν. Diosc. loc. cit.

4. *Cicatricibus.*] Deceptum hoc loco Plinium Saracenus in Diosc. putat affinitate vocum; quod οὐλὴ cicatricem, οὖλον gingivam significat. Eumdemque cum apud scriptorem Græcum legisset, id quod apud Dioscoridem exstat, lib. 5. cap. 6. prodesse omphacium contra οὖλα πλαδαρὰ, hoc est, gingivas humore flaccidas, minus caute *marcidas cicatrices*, quas nemo intelligat, interpretatum. At ex alio fonte Plinius fortassis hausit: cicatricesque marcidas, humida vulnera, ac minus bene coëuntia intellexit.

5. *Ossibus purulente.*] Vide Notas & Emendationes, num. I I.

6. *Mitigatur.*] Ita Reg. 2. & Chiffl. In editis, *frangitur.* Reg. 1. & Colb. *fatigatur.*

Sect. V. 1. *Dicta a nobis.*] Libro 12. sect. 61.

2. *Laudatissima*, &c.] Diosc. lib. 5. cap. 5.

3. *Vulneribus*, &c.] Diosc. loc. cit.

4. *Stomacho.*] Diosc. loc. cit. Contra stomachi ardores, cum polline polentæ, ac vino illinitur. Πρὸς καυσούμενον στόμαχον καταπλάσσεται σὺν πασπάλῃ ἀλφίτου καὶ οἴνου.

5. *Utilis urinæ.*] Sic Diosc. οὐρητικὴν, ciendæ utilem urinæ prodidit.

6. *Capitis doloribus.*] In capitis doloribus, inquit Diosc. loc. cit. tam viridis quam sicca, cum aceto rosaceoque perfunditur.

7. *Contra fastidia.*] Diosc. loc. cit.

8. *Siccat manantes.*] Diosc. loc. cit.

9. *Ideo & oris.*] Vide Notas & Emend. num. III.

10. *Sanguinis exscreationes.*] Diosc. loc. cit.

11. *Cinis ejus*, &c.] Diosc. loc. cit.

12. *Maßaris.*] Dictum est de massari, lib. 12. sect. 61.

13. *Rapere festinando.*] Priusquam flos in fructum transeat. Nam œnanthe quidem colligitur, cum floret: itemque massaris quæ in Africa fit: omphacium vero & ex acerba vite conficitur, ut dictum est suis locis, hoc est, lib. 12. sect. 60. & 61.

Sect. VI. 1. *Recentes stomachum.*] Dioscor. lib. 5. cap. 3. Vide Notas & Emend. num. IV.

2. *Innocentiores.*] Diosc. loc. cit. iisdem verbis.

3. *Nam & refrigerant.*] Diosc. loc. cit

Sect. V II. 1. *Quæ autem in vino.*] Plinius, lib. 14. sect. 3. *Conduntur & musto uvæ, ipsæque vino suo inebriantur*, &c. De reliquis uvarum condendarum modis dictum est abunde lib. 15. sect. 18.

2. *In palea servatæ.*] Paleales idcirco appellatas a Cælio Aureliano meminimus.

3. *Nam in vinaceis.*] Et has quidem vesicam, caputque tentare: ori tamen esse jucundas, Diosc. scribit, lib. 3. cap. 3. Quid sint vinacea diximus lib. 14. sect. 3.

infestant. [4] Sistunt tamen alvum, [5] sanguinem exscreantibus utilissimæ. [6] Quæ vero in musto fuere, pejorem vim etiamnum habent, quam quæ in vinaceis. [7] Sapa quoque stomacho inutiles facit. [8] Saluberrimas putant medici in cælesti aqua servatas, etiamsi minime jucundas: sed voluptatem earum in stomachi ardore sentiri, & in amaritudine jecoris, fellisque vomitione in choleris: hydropicis, cum ardore febrium ægrotantibus. [9] At in ollis servatæ, & os, & stomachum, & aviditatem excitant. Paulo tamen graviores existimantur fieri [10] vinaceorum halitu. [11] Uvæ florem in cibis si edêre gallinacei, uvas non attingunt.

VIII. Sarmenta earum, in quibus acini fuere, adstringendi vim habent, efficaciora ex ollis.

IX. [1] Nuclei acinorum eamdem vim obtinent. Hi sunt qui in vino capitis dolorem faciunt. [2] Tosti tritique stomacho utiles sunt. [3] Inspergitur farina eorum, polentæ modo, potioni, dysentericis, & cœliacis, & dissoluto stomacho. Decocto etiam eorum fovere psoras & pruritum utile est.

X. Vinacei per se minus capiti aut vesicæ nocent, quam nuclei: mammarum inflammationi triti cum sale utiles. [2] Decoctum eorum veteres dysentericos & cœliacos juvat, & potione, & fotu.

XI. [1] Uva theriace, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. [2] Pampinos quoque ejus edendos censent, imponendosque, vinumque & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem vim habet.

XII. [1] Uva passa, quam astaphida vocant, stomachum, ventrem & interanea tentaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent: [2] iis exemptis vesicæ utilis habetur: [3] tussi, alba utilior. [4] Utilis & arteriæ & renibus: sicut ex his passum privatim e serpentibus contra hæmorrhoïda potens. [5] Testium inflammationi cum farina cumini, aut coriandri imponuntur: [6] item carbunculis, articulariis morbis, sine nucleis tritæ cum ruta: fovere ante vino hulcera oportet. [7] Sanant epinyctidas, & ceria: dysenteriam cum suis nucleis. [8] Et in oleo coctæ gangrænis illinuntur cum cortice raphani & melle. [9] Podagris & unguium mobilibus cum panace, & per se ad purgandum os caputque, cum pipere commanducantur.

XIII. [1] Astaphis agria, sive staphis, quam uvam taminiam aliqui vocant falso: [2] suum enim genus habet, cauliculis nigris, rectis, foliis labruscæ: fert folliculos verius, quam acinos, virides, similes ciceri: in his nucleum triangulum. Maturescit cum vindemia: nigrescitque: cum taminiæ rubentes norimus acinos, sciamusque illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. [3] His nucleis ad purgationem uti non censuerim, propter ancipitem strangulationem: [4] nec ad pituitam oris siccandam, fauces enim lædunt. [5] Phthiriasi

NOTÆ.

4. *Sistunt tamen.*] Diosc. loc. cit.

5. *Sanguinem*, &c.] Plinius Valer. lib. 1. cap. 64. & Diosc. loc. cit.

6. *Quæ vero in musto.*] Diosc. loc. cit.

7. *Sapa quoque.*] Diosc. loc. cit.

8. *Saluberrimas.*] Diosc. loc. cit.

9. *At in ollis.*] Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 2. de alim. facult. cap. 9. pag. 342.

10. *Vinaceorum halitu.*] Quibus scilicet uvæ stipantur ollis inclusæ. Supra lib. 14. sect. 3. *Aliæ in sua tantum continentur anima, ollis fictilibus, & insuper doliis inclusæ, stipatæ vinaceis circumsudantibus.*

11. *Uvæ florem.*] Simile illud est quod superius attulit, lib. 14. sect. 18. de vitis labruscæ acinis: *Universi numquam maturescunt: & si prius quam tota maturescat uva, incocta detur gallinaceo generi, fastidium gignit uvas appetendi.*

Sect. IX. 1. *Nuclei acinorum.*] Diosc. lib. 5. cap. 3. Acini grana sunt uvarum: nuclei acinis, seu granis includuntur.

2. *Tosti tritique.*] Diosc. loc. cit.

3. *Inspergitur.*] Diosc. *Φρυγέντα δὲ, καὶ ἀντὶ ἀλφίτου ἐπιπασσόμενα λεῖα, ἁρμόζει δυσεντερικοῖς, καὶ κοιλιακοῖς, καὶ τοῖς τὸν στόμαχον ἀναλελυμένοις.*

Sect. X. 1. *Mammarum.*] Diosc. loc. cit. *Τὸ δὲ στέμφυλον αὐτῶν ἀποτεθὲν, καταπλάττεται μεθ᾽ ἁλῶν πρὸς φλεγμονὰς, καὶ σκληρίας, καὶ σπαργῶσιν μαστῶν. Reconditi vinacei, inflammatis, præduris, ac lacte turgentibus mammis cum sale imponuntur.*

2. *Decoctum eorum.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XI. 1. *Uva theriace.*] De qua lib. 14. sect. 22. Quæ de hoc uvæ genere Plinius refert, ea totidem verbis recitat auctor Geopon lib. 4. cap. 7. pag. 107.

2. *Pampinos quoque.*] Nunc pampinos pro foliis accipit: nam Græcus auctor proxime laudatus habet, *τὰ φύλλα τῆς ἀμπέλου λειούμενα, καὶ ἐπιτιθέμενα.*

Sect. XII. 1. *Uva passa, quam astaphida.*] Hæc totidem fere verbis Diosc. lib. 5. cap. 4. ubi hanc uvam *σταφίδα* vocat, quam ceteri Attice *ἀσταφίδα*. Vide Lexicon Constantini.

2. *Iis exemptis.*] Diosc. loc. cit.

3. *Et tussi.*] Diosc. loc. cit.

4. *Utilis & arteriæ, & renibus.*] Diosc. loc. cit.

5. *Testium inflammationi.*] Diosc. loc. cit. totidem fere verbis: sed pro coriandri farina, fabarum lomentum adhibet. Idem tamen, lib. 3. cap. 71. cum uva passa coriandrum testium inflammationibus, carbunculisque auxiliari prodidit.

6. *Item carbunculis*, &c.] Diosc. totidem verbis.

7. *Sanant epinyctidas.*] Vide Notas & Emend. num. V.

8. *Et in oleo .... gangrænis.*] Et his quoque opitulari, scribit Diosc. loc. cit.

9. *Podagris*, &c.] Hæc verbis totidem Diosc. loc. cit.

Sect. XIII. 1. *Astaphis ..... taminiam aliqui vocant falso.*] Corn. Celsus, tradit ea quæ hic a Plinio reprehenduntur, lib. 3. cap. 21. *Uva taminia, quam σταφίδα ἀγρίαν Græci nominant.*

2. *Suum enim genus.* [Suum enim *σταφὶς ἀγρία* genus habet diversum a taminia. Describitur illud a Dioscor. lib. 4. cap. 156. *Σταφὶς ἀγρία, φύλλα μὲν ἔχει ὥσπερ ἀμπέλου ἀγρίας ἐπεσχισμένα, καυλία, ὀρθὰ, μέλανα .... τὸν δὲ καρπὸν ἐν θυλακίοις χλωροῖς ὥσπερ ἐρεβίνθου, τρίγωνον*, &c. Quæ sunt Plinianis prorsus gemina, pariaque. Pingitur a Dodonæo, pag. 362. In officinis retinet nomen: Gallia pedicularem vocat, *l'Herbe aux poux*. Et vetus illa quidem appellatio est, Scribonio quoque Largo agnita, Compos. 8. *Ad capitis dolorem: Σταφίδος ἀγρίας. quam herbam pedicularium, quod pediculos necat, quidam appellant.*

3. *His nucleis.*] Diosc. iisdem verbis, lib. 4. cap. 156.

4. *Nec ad .... siccandam.*] Hoc est, trahendam, & exhauriendam. Nam, Dioscoride teste, loc. cit. plurimam pituitam commanducata trahit: *διαμασσηθεῖσα δὲ, φλέγμα ἄγει πλεῖστον.*

5. *Phthiriasi*, &c.] Iisdem verbis Dioscor. loc. cit. Et Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 4. *de pediculosis: Staphidos agriæ unciis II. Sandaracæ uncia una, cum oleo & aceto, postquam contriveris, omne corpus perungendum est.* Atque inde sa-

caput & reliquum corpus liberant triti, facilius admixta ſandaracha: [6] item pruritu, & pſoris. [7] Ad dentium dolores decoquuntur in aceto, ad aurium vitia, [8] rheumatiſmum cicatricum, hulcerum manantia. Flos tritus in vino contra ſerpentes bibitur: ſemen enim abdicaverim, propter nimiam vim ardoris. [9] Quidam eam pituitariam vocant; & plagis ſerpentium utique illinunt.

XIV. [1] Labruſca quoque œnanthen fert, ſatis dictam: quæ a Græcis ampelos agria appellatur, ſpiſſis & candicantibus foliis, geniculata, rimoſo cortice: fert uvas rubentes cocci modo, [2] quæ cutem in facie mulierum purgant, [3] & varos: coxendicum & lumborum vitiis tuſæ, cum foliis & ſucco proſunt. Radix decocta in aqua, pota in vini Coï cyathis duobus, [4] humorem alvi ciet: ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim eſſe, quam vulgus uvam taminiam vocat. Utuntur ea pro amuleto: & [5] ad exſpuitionem ſanguinis quoque adhibent, non ultra gargarizationes, [6] & ne quid devoretur, addito, ſale thymo, aceto mulſo. Ideo & purgationibus ancipitem putant.

XV. Eſt huic ſimilis, ſed in ſalictis naſcens: ideo diſtinguitur nomine, cum eoſdem uſus habeat, & ſalicaſtrum vocatur. [1] Scabiem & pruriginem hominum quadrupedumque aceto mulſo trita hæc efficacius tollit.

XVI. [1] Vitis alba eſt, quam Græci [2] ampeloleucen, alii ophioſtaphylon, alii melothron, alii pſilothrum, alii archezoſtin, alii cedroſtin, alii madon appellant. [3] Hujus ſarmenta longis & exilibus internodiis geniculata ſcandunt. [4] Folia pampinoſa ad magnitudinem ederæ, dividuntur ut vitium. Radix alba, grandis, raphano ſimilis initio: [5] ex ea caules aſparagi ſimilitudine exeunt. Hi decocti in cibo alvum & urinam cient. [6] Folia & caules exhulcerant corpus: utique hulcerum phagedænis & gangrænis, [7] tibiarumque tædio cum ſale illinuntur. [8] Semen in uva raris acinis dependet, ſucco rubente, poſtea croci. Novere id qui coria perficiunt: illo enim utuntur. [9] Pſoris & lepris illinitur. [10] Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potumque. [11] Radix numeroſis utilitatibus nobilis, contra ſerpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. [12] Vitia cutis in facie, varoſque, & lentigines, & ſugillata emendat, & cicatrices. [13] Eademque præſtat decocta in oleo. [14] Decoctæ datur & comitialibus potus: [15] item mente commotis, & vertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipſa autem largior aliquanto [16] ſenſus purgat. [17] Illa vis præclara, quod oſſa infracta extrahit in aqua,

NOTÆ.

ne pediculariæ appellationem traxit. Nam Φθεῖρες, Græcis pediculi ſunt.

6. *Item pruritu*, &c.] Dioſc. loc. cit.

7. *Ad dentium*, &c.] Dioſc. loc. cit.

8. *Rheumatiſmum.*] Quid rheumatiſmus cicatricum ſit, nec ſcio ego, nec quiſquam medicorum ſcit. Suſpicor vero apud ſcriptorem Græcum, a quo hæc accepta, legiſſe Plinium, id quod apud Dioſcoridem hodieque exſtat, lib. 4. cap. 156. οὖλά τε ῥευματιζόμενα, hoc eſt, *gingivarum fluxiones*, quas Græci rheumatiſmos vocant: deceptum porro affinitate vocum, οὐλὰς intellexiſſe, quæ vox cicatrices ſonat. Niſi forte, ut diximus ſect. 4. humentia adhuc vulnera intelligit.

9. *Quidam eam pituitariam.*] Quod pituitam, ut dictum eſt, e capite eliciat: quod Galenus confirmat, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 161. Ἀποφλεγματίζει.

Sect. XIV. 1. *Labruſca .... ſatis dictam.*] Libro 12. ſect. 61. Sic quoque fere deſcribitur a Dioſc. lib. 4. pag. 185. Ἄμπελος ἀγρία κλήματα ἀνίησι μακρὰ, ὡς ἀμπέλου, ξυλώδη, τραχέα, φλοιοῤῥαγοῦντα.... καρπὸν δὲ βοτρυδίοις μικροῖς ὅμοιον, πεπαινόμενον ἐρυθρόν. *Sarmenta vitis modo longa emittit, eaque lignoſa, aſpera, & rimoſo cortice .... fructum exiguis uvis ſimilem, atque, ubi maturitatem eſt aſſecutus, rubentem.* Hæc vitis ſilveſtris Dodonæi eſt, pag. 396. ut diximus lib. 21. ſect. 50.

2. *Quæ cutem.*] Maculas a Sole contractas, ceteraſque omnes, hujuſce vitis uva purgari, ſcribit Dioſc. loc. cit.

3. *Et varos.*] Vide Notas & Emend. num. VI.

4. *Humorem alvi.*] Aquas quæ alvo continentur: ὑδατώδεις καθαίρει, inquit Dioſc. loc. cit. δίδοται δὲ καὶ ὑδρωπικοῖς, *aquoſa purgat: ideo hydropicis datur.* Celſus item, lib. 3. cap. 21. quanquam is uvam taminiam, quam præberi hydropicis præcipit, falſo, ut dictum eſt, σταφίδα ἀγρίαν vocat.

5. *Ad exſpuitionem.*] Contra exſcreationem ſanguinis.

6. *Et ne quid devoretur.*] Ita ut ne quid ſorbeatur ex eo decocto, vel glutiatur.

Sect. XV. 1. *Scabiem.*] Scribonius Largus, Compoſ. 243. *Ad papulas in capite effervescentes, vel qualibet parte corporis totius pruriginem, ſtaphis agria trita*, &c. *Item alumen liquidum ex aceto, ſtaphide agria adjecta*, &c.

Sect. XVI. 1. *Vitis alba eſt.*] Ita Dioſc. lib. 4. cap. 184. Ἄμπελος λευκὴ, οἱ δὲ ὀφιοστάφυλον, οἱ δὲ χελιδόνιον, ἢ μήλωθρον, ἢ ψίλωθρον, ἢ ἀρχέζωστιν, ἢ ἄγρωστιν, ἢ κέδρωστιν καλοῦσι. Habet eadem libelli ejus auctor, qui Kiranidum Kirani falſo inſcribitur, pag. 13. Hippoc. lib. de fiſtul. tex. 6. pag. 686. Τῆς ἀμπέλου τῆς ἀγρίης, ἣν ἔνιοι καλοῦσι ψιλώθρον. De cauſa hujus appellationis dicemus lib. 32. ſect. 24. A Dodonæo pingitur, pag. 395. Viſa a nobis in horto Regio: Gallis, *Coulevrée.*

2. *Ampeloleucen.*] Ἄμπελον λευκὴν, a radicis colore. Ὀφιοστάφυλον, quaſi anguina uva, quod in ſepibus naſcitur, in quibus angues plerumque latent, &c.

3. *Hujus ſarmenta.*] Dioſc. locis cit. & auctor Kiranidum Kirani, pag. 14.

4. *Folia pampinoſa.*] Folia pampinis ſeu claviculis inſtructa tortilibus, ſimilia ederaceis, ſativam vitem imitantur. Dioſc. locis cit. Ταύτης τὰ κλήματα, καὶ τὰ φύλλα, καὶ αἱ ἕλικες, ὅμοια τῇ ἡμέρῳ ἀμπέλῳ, &c.

5. *Ex ea caules.*] Dioſc. loc. cit. Ταύτης οἱ ἀσπάραγοι κατὰ τὴν πρώτην ἐκβλάστησιν ἐσθίονται, οὖρησιν καὶ κοιλίαν κινοῦντες.

6. *Folia & caules.*] Hæc totidem verbis Dioſc. loc. cit. & auctor proxime laudatus, pag. 10.

7. *Tibiarumque tædio.*] Totidem putridis hulceribus, καὶ σαπρῶν κνημῶν ἑλκῶν, inquit Dioſc. locis cit.

8. *Semen in uva.*] Dioſc. καρπὸν *fructum* dixit: quod Plinius, ut ei ſolemne eſt, ſemen tranſtulit. Καρπὸν δὲ, inquit ille, ἔχει βοτρυοειδῆ, πυῤῥὸν, ᾧ ψιλοῦται τὰ δέρματα. *Fructum gerit racemoſum, rufum, quo coria depilantur.* Sic etiam auctor Kiranidum Kirani, pag. 14.

9. *Pſoris*, &c.] Dioſc. loc. cit. & auctor libri, cui titulus Kiranidum Kirani, pag. 13.

10. *Lactis abundantiam.*] Auctores mox laudati, iiſdem locis.

11. *Radix*, &c.] Totidem verbis Dioſc. loc. cit. & auctor modo laudatus, pag. 13.

12. *Vitia cutis*, &c.] Dioſc. locis cit. & auctor proxime citatus, pag. 12.

13. *Eademque.*] Dioſc. loc. cit.

14. *Decoctæ.*] Radicis videlicet: atque ita ſane Dioſc. loc. cit. & auctor Kiranidum Kirani, pag. 13. *Ad epilepſiam*, inquit, *bibitum* ʒ 1. *per annum quoque die cum oxymelle.*

15. *Item mente*, &c.] Dioſc. loc. cit. & auctor appellatus, pag. 13.

16. *Senſus purgat.*] Vide Notas & Emend. num. VII.

17. *Illa vis præclara.*] Dioſc. loc. cit. Ἀνάγει δὲ καὶ ὀστᾶ λεῖα καταπλασσομένη. Sic etiam auctor Kiranidum Kirani, pag. 9. & 10.

imposita, ut bryonia: [18] quare quidam hanc albam bryoniam vocant. [19] Alia vero nigra efficacior in eodem usu cum melle & thure. [20] Suppurationes incipientes discutit, veteres maturat & purgat. [21] Ciet menses & urinam. [22] Ecligma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores, vulsis, ruptis. [23] Splenem ternis obolis pota triginta diebus consumit. [24] Illinitur eadem cum fico & pterygiis digitorum. [25] Ex vino secundas feminarum apposita trahit: [26] & pituitam, drachma pota in aqua mulsa, succus radicis. Colligi debet ante maturitatem seminis: [27] qui illitus per se & cum ervo, lætiore quodam colore & cutis teneritate mangonizat corpora. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugatque corpus, si statim bina stadia ambulentur: alias urit, nisi frigida abluatur. Jucundius hoc idem præstat nigra vitis: quoniam alba pruritum affert.

XVII. [1] Est ergo & nigra, quam proprie bryoniam vocant, alii Chironiam, alii gynæcanthen, aut aproniam, similem priori, præterquam colore. [2] Hujus enim nigrum esse diximus. [3] Asparagos ejus Diocles prætulit veris asparagis in cibo, urinæ ciendæ, lienique minuendo. In frutectis & arundinetis maxime nascitur. [4] Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta [5] vel efficacius extrahit, quam supra dicta. [6] Ceterum eidem peculiare est, quod jumentorum cervicibus unice medetur. [7] Aïunt si quis villam ea præcinxerit, fugere accipitres, tutasque fieri [8] villaticas alites. Eadem in jumento homineque, [9] flemina, aut sanguinem, qui se ad talos dejecerit, circumligata sanat. Et hactenus de vitium generibus.

XVIII. Musta differentias habent naturales has, quod sunt candida, aut nigra, aut inter utrumque: aliaque, ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum: [1] cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixisse conveniat. [2] Mustum omne stomacho inutile, venis jucundum. [3] A balineis raptim & sine interspiratione potum, necat. [4] Cantharidum naturæ adversatur. Item serpentibus, maxime hæmorrhoïdi, & salamandræ. Capitis dolores facit, & gutturi inutile: prodest renibus, jocineri, & interaneis vesicæ: [5] collævat enim ea. Privatim contra bupreſtim valet. [6] Contra meconium, [7] lactis coagulationem, cicutam, [8] toxica, dorycnium, ex oleo potum, redditumque vomitionibus. Ad omnia infirmius album, jucundius [9] passi mustum, & quod minorem capitis dolorem afferat.

XIX. [1] Vini genera differentiasque perquam multas exposuimus, & fere cujusque proprietates. Neque ulla pars difficilior tractatu, aut numerosior: quippe cum sit [2] tardum dictu, pluribus prosit an noceat. Præterea quam ancipiti eventu potu statim auxilium fit, aut venenum? Etenim de natura ad remedia tantum pertinente nunc loquimur. Unum de

NOTÆ.

18. *Quare quidam.*] In quibus est Diosc. lib. 4. cap. 184. & auctor Kiranidum Kirani, pag. 8. & 13. Galenus quoque, lib. 6. de fac. simpl. med. cap. 34. pag. 155.

19. *Alia vero nigra.*] De qua sect. seq.

20. *Suppurationes.*] Redit ad vitem albam, cujus dotes absolvit. Inflammationes discutere, ac rumpere abscessus scribit Diosc. loc. cit.

21. *Ciet menses*, &c.] Dioscor. & Kiranidum auctor, pag. 13.

22. *Ecligma.*] Diosc. loc. cit. Ἐκλεικτὸν δὲ μετὰ μέλιτος δι' αὐτῆς, τοῖς πνιγομένοις, καὶ δυσπνοοῦσι, καὶ βήσσουσι, πλευρὰ τε ἀλγοῦσι, καὶ ῥήγμασι, καὶ σπάσμασι δίδοται.

23. *Splenem.*] Diosc. & Kiranidum auctor, locis cit. Apuleïus quoque, cap. 66.

24. *Illinitur.*] Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 155.

25. *Ex vino*, &c.] Dioscor. loc. cit. Προστεθεῖσα ὑστέρας, ἔμβρυα καὶ δεύτερα ἐπισπᾶται. *Apposita, sive in pesso subdita, partus & secundas morantes trahit.* Sic & Kiranidum auctor, pag. 13.

26. *Et pituitam.*] Diosc. loc. cit. Χυλίζεται δὲ ἡ ῥίζα αὐτῆς ἔαρος· πίνεται δὲ σὺν μελικράτῳ ὁ χυλὸς ... ἄγων φλέγμα. *Succus e radice vere exprimitur, qui ex aqua mulsa potus .... pituitam trahit.*

27. *Qui illitus.*] Dioscor. loc. cit. & auctor Kiranidum, pag. 12.

Sect. XVII. 1. *Est ergo & nigra.*] De qua Dioscorides, lib 4. pag. 185. Ἄμπελος μέλαινα, οἱ δὲ βρυωνία μέλαινα, οἱ καὶ Χειρώνειον ἄμπελον. Eadem ex Crateva refert Nicandri Scholiastes in Theriac. pag. 39. Colore tantum ab alba discrepat: in Saxonia, Vvestphalia, Pomerania gignitur, ut Dodonæus testatur, pag. 395.

2. *Huius enim .... diximus.*] Sup. sect.

3. *Asparagos ejus Diocles.*] Et post Dioclem Dioscorides, Lib. 4. cap. 185.

4. *Radix* &c.] Totidem verbis Diosc. loc. cit.

5. *Vel efficacius.*] At Diosc. ἧττον μέντοι ἐνεργεῖ, *inefficacius prodest.* Dioscoridem sequitur Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 155.

6. *Ceterum eidem.*] Diosc. locis cit.

7. *Aïunt, si quis villam ea præcinxerit.*] Ita scripsimus ex vestigiis veterum codicum, pro *tinxerit*, quod est insulsum.

8. *Villaticas alites.*] Gallinas videlicet: quibus præterea vitis alba utilis est contra pituitam, ut dictum est lib. 10. sect. 78.

9. *Flemina.*] Quid flemina sint, ipse verbis statim subsequentibus aperit. Vide Notas & Emend. num. VIII.

Sect. XVIII. 1. *Cura.*] Ars, industriaque hominum.

2. *Mustum.*] Vinum novum: unde musteum vocatur, quidquid novellum, inquit Nonius.

3. *A balineis.*] Diosc. in Alexiph. cap. 34. Καὶ τὸ ψυχρὸν ὕδωρ ποθὲν, ἢ ἄκρατος πολὺς, καὶ γλυκὺς οἶνος ποθεὶς, &c. *Aqua etiam frigida unico haustu, ac sine interspiratione bibita, aut meracum vinum, passumve liberalius haustum, præsertim a balneo, aut cursu, & concitatiore quavis exercitatione, strangulatus ac dolores infert.*

4. *Cantharidum.*] Adversus cantharidas vinum dulce liberalius hauriendum monet Diosc. in Alexiph. cap. 1.

5. *Collævat.*] Læviorem facit vesicam, & magis lubricam. Egimus de hac voce lib. 17. sect. 35. nota 150. Cave Stephano credas, qui *collevare* putat hic esse ἐπικουφίζειν, cum potius sit ἐπιλεαίνειν.

6. *Contra meconium.*] Scribonius Largus, Compos. 180. *Ad opium, sive meconium: Prodest & vini cyathus, & passi, & olei cyathus .... Item vinum & acetum pari mensura datum ex aqua mulsa cum rosa ejus mensuræ, ita ut ista subinde cogatur rejicere, &c.* Opium, sive meconium, papaveris viridis succus est. Potum facit capitis gravitatem, gelationem, & livorem artuum .... Præterea spirationem impedit, mentem soporat, sensusque abalienat, &c. Hæc idem Largus, loc. cit.

7. *Lactis coagul.*] Lac potum, si in stomacho coagulatur, & congelatur, hominem præfocat. Vide Scribon. Largum, Compos. 197.

8. *Toxica.*] Toxicum genus est veneni nobis haud satis exploratum. De dorycnio diximus, lib. 21. sect. 105.

9. *Passi mustum.*] Vini dulcis mustum.

Sect. XIX. 1. *Vini genera.*] Lib. 14. sect. 8. 9. 10.

2. *Tardum dictu.*] Ita libri omnes. Forte, *arduum dictu.*

dando eo volumen Aſclepiades condidit, ab eo cognominatum: qui vero poſtea de volumine illo diſſeruere, innumera. Nos iſta Romana gravitate, artiumque liberalium appetentia, non ut medici, [3] ſed ut judices ſalutis humanæ, diligenter diſtinguemus. De generibus ſingulis diſſerere immenſum & inexplicabile eſt, diſcordibus medicorum ſententiis.

XX. Surrentinum veteres maxime probavere: ſequens ætas Albanum aut Falernum. Deinde alia alii iniquiſſimo genere decreti, quod cuique gratiſſimum, ceteris omnibus pronunciando. [1] Quin, ut conſtarent ſententiæ, quota portio tamen mortalium his generibus poſſet uti? Jam vero nec proceres umquam ſinceris. Eo venêre mores, ut nomina modò cellarum veneant, ſtatimque in lacubus vindemiæ adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocentius jam eſt quodcumque & ignobilius. Hæc tamen facere conſtantiſſime videntur victoriam, [2] quorum mentionem fecimus. Si quis hoc quoque diſcrimen exigit, Falernum nec in novitate, nec in nimia vetuſtate corpori ſalubre eſt. Media ejus ætas a quintodecimo anno incipit. [3] Hoc non rigido potu ſtomacho utile, non item in calido. [4] Et in diutina tuſſi ſorbetur merum utiliter a jejunis: item in quartanis. Nullo æque venæ excitantur. Alvum ſiſtit, corpus alit. [5] Creditum eſt obſcuritatem viſus facere: nec prodeſſe nervis, aut veſicæ. [6] Albana nervis utiliora. [7] Stomacho minus, quæ ſunt dulcia: auſtera vel Falerno utiliora. Concoctionem minus adjuvant: ſtomachum modice implent. [8] At Surrentina nullo modo, nec caput tentant: ſtomachi & inteſtinorum rheumatiſmos cohibent. Cæcuba jam non gignuntur.

XXI. At quæ ſuperſunt Setina, cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrentina, auſteritatis Albana, vehementiæ minus Falerna habent. Ab his Statana non longo intervallo abfuerint. [1] Alvo citæ Signinum maxime conducere indubitatum eſt.

XXII. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur vires, ſanguis, coloſque hominum. Hoc quoque diſtat [1] orbis medius, & mitior plaga a circumjectis: quantum illi feritas facit roboris, tantum nobis hic ſuccus. Lactis potus oſſa alit, frugum nervos, aquæ carnes. Ideo minus ruboris eſt in corporibus illis, & minus roboris, contraque labores patientiæ. Vino modico nervi juvantur, copioſiore læduntur: ſic & oculi. Stomachus recreatur: [2] appetentia ciborum invitatur: triſtitia & cura hebetatur: urina & algor expellitur: ſomnus conciliatur. Præterea vomitiones ſiſtit: collectiones extra lanis humidis impoſitis mitigat. Aſclepiades utilitatem vini æquari vix Deorum potentia pronunciavit. Vetus copioſiore aqua miſcetur, magiſque urinam expellit: minus ſiti reſiſtit. Dulce minus inebriat, ſed [3] ſtomacho innatat: auſterum facilius concoquitur. Leviſſimum eſt, quod celerrime inveteratur. [4] Minus infeſtat nervos, quod vetuſtate dulceſcit. [5] Stomacho minus utile eſt pingue, nigrum, ſed corpora magis alit. Tenue & auſterum minus alit, [6] magis ſtomachum nutrit. [7] Celerius per urinam tranſit, tantoque magis capita tentat: hoc & in omni alio ſucco ſemel dictum ſit. [8] Vinum ſi ſit fumo inveteratum inſaluberrimum eſt. Mangones iſta in apothecis excogitavere. Jam & patresfamilias [9] ætatem addi his, quæ per ſe cariem traxere. Quo certe vocabulo [10] ſatis conſilii dedere priſci: quoniam & in materiis cariem fumus erodit: at nos e diverſo fumi amaritudine vetuſtatem indui perſuaſum habemus. Quæ ſunt admodum exalbida, hæc vetuſtate inſalubria fiunt. [11] Quo generoſius vinum eſt, hoc magis vetuſtate craſſeſcit, & in amaritudinem corpori minime utilem coït. Condire eo aliud minus annoſum, inſalubre eſt.

NOTÆ.

3. *Sed ut judices.*] Codices aliqui MSS. *indices.*

Sect. XX. 1. *Quin, ut conſtarent.*] Quamvis conſtarent ſententiæ.

2. *Quorum mentionem fecimus.*] Surrentinum, Albanum, Falernum. In quibus & ætatis differentia eſt.

3. *Hoc non rigido.*] Non adeo frigido potu.

4. *Et in diutina.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 58. iiſdem fere verbis.

5. *Creditum eſt.*] Credidit Dioſc. lib. 5. cap. 10. Κύςει ἄθετος, καὶ ἀμβλυωπȣ̃σι.

6. *Albana nervis.*] Dioſc. loc. cit. Ἀλβανὸς .... τȣ̃ νευρώδȣς ἧττον κακωτικός.

7. *Stomacho.*] Stomacho minus utilia ex Albanis ea quæ ſunt dulcia. Dioſcor. loc. cit. Ὁ δὲ Ἀλβανὸς .... ἔγλυκος, ἐμπνευματῶν ϛόμαχον .... παλαιωθεὶς δὲ ἔπτς, αὐϛηρὸς γίνεται.

8. *At Surrentina.*] Dioſc. totidem verbis loc. cit. Ὁ δὲ Συρρεντῖνος, αὐϛηρὸς ἱκανῶς ἐϛιν, ὅθεν ἐντέρων καὶ ϛομάχȣ ῥεῦμα ἵϛησι· κεφαλῆς τε ἧττον ἅπτεται.

Sect. XXI. 1. *Alvo citæ.*] Vide quæ diximus in eam rem, lib. 14. ſect. 8.

Sect. XXII. 1. *Orbis medius.*] Zona, ut aïunt, temperata, torridam inter gelidamque media.

2. *Appetentia ciborum.*] Martialis, lib. 5. Epigr. 79.

Poſt hæc omnia forte ſi movebit
Bacchus, quam ſolet, eſuritionem, &c.

3. *Stomacho innatat.*] Stomachum inflare ϛομάχȣ πνευματωτικόν, dixit Dioſc. lib. 5. cap. 8.

4. *Minus infeſtat nervos.*] Et renes. Dioſc. lib. 5. cap. xi. Οἱ μὲν ἔτι παλαιοὶ, καὶ γλυκεῖς, πρὸς τὰ περὶ νέφρȣς ἐπιτηδειότεροι.

5. *Stomacho.*] Quod pingue eſt; & idem nigrum, ſtomacho minus utile eſt. Dioſc. lib. 5. cap. xi. Οἱ δὲ παχεῖς καὶ μέλανες κακοϛόμαχοι, φυσώδεις· σαρκὸς μέντοι γεννητικοί.

6. *Magis ſtomachum.*] Et Celſus, lib. 2. cap. 24. inter ea quæ ſtomacho idonea ſunt, *vinum auſterum* annumerat, *licet jam aſperum ſit.*

7. *Celerius per.*] Hæc pariter Dioſc. lib. 5. cap. 9. & xi. Idcirco fortaſſis hydropicis dari Celſus idem jubet, lib. cap. 21. *vinum auſterum, ſed quam tenuiſſimum.*

8. *Vinum ſi ſit fumo.*] Dolia vel apothecas ipſas iis locis ſuperponebant, unde fumum accipere, & vetuſtatem facilius citiuſque mentiri vina poſſent. Hinc Venuſinus poëta, lib. 3. Ode 8. laudat *Amphoram fumum bibere inſtitutam.*

9. *Ætatem addi.*] Patres familias *etiam* excogitavere *quemadmodum* adderetur ætas, iis quæ vetuſtatem per ſe *ſine fumo* acquirerent. Vide Notas & Emend. num. IX.

10. *Satis conſilii.*] Non eſſe a fumo, ſed ab ipſa vini indole, cariem vetuſtatis exſpectandam.

11. *Quo generoſius &c.*] Vide quæ in eam ſententiam diximus, lib. 14. ſect. 6.

a [12] Sua cuique vino ſaliva innocentiſſima, ſua cuique ætas gratiſſima, hoc eſt, media.

XXIII. Corpus augere volentibus, [1] aut mollire alvum, conducit inter cibos bibere. Contra minuentibus, [2] alvumque cohibentibus, ſitire in edendo, poſtea parum bibere. [3] Vinum jejunos bibere, novitio invento, inutiliſſimum eſt curis, vigoremque animi [4] ad procinctum tendentibus: [5] ſomno vero ac ſecuritatibus jamdudum hoc fuit, quod [6] Homerica illa Helena ante cibum miniſtravit. Sic quoque in proverbium ceſſit, [7] ſapientiam vino obumbrari. [8] Vino debemus homines, quod ſoli animalium non ſitientes bibimus. [9] Aquæ potum interponere utiliſſimum: [10] itemque jugi ſuperbibere. [11] Ebrietatem quidem frigidæ potus extemplo diſcutit.

[12] Meracis potionibus per viginti dies ante Canis ortum, totidemque poſtea ſuadet [13] Heſiodus uti. [14] Merum quidem remedio eſt contra cicutas, coriandrum, aconita, viſcum, meconium, argentum vivum, apes, veſpas, crabrones, phalangia, ſerpentium ſcorpionumque ictus, contraque omnia quæ [15] refrigerando nocent. Privatim contra hæmorrhoïdas, preſteras, fungos. [16] Item contra inflationes, roſioneſque præcordiorum, & quorum ſtomachus in vomitiones effunditur: & ſi venter aut interanea rheumatiſmum ſentiant. [17] Dyſentericis, ſudatoribus, in longa tuſſi, in epiphoris, meracum. At vero cardiacis, in mamma læva merum in ſpongia imponi prodeſt. Ad omnia autem maxime album [18] inveteraſcens. Utiliter etiam fovetur vino calido [19] virilitas jumentis: [20] quo etiam infuſo cornu laſſitudinem auferri aïunt. Simias, quadrupedeſque, quibus digiti ſunt, negant creſcere aſſuetas meri potu.

XXIV. Nunc circa ægritudines ſermo de vinis erit. Saluberrimum [1] liberaliter genitis, Campaniæ quodcumque tenuiſſimum: vulgo vero, quod quemque maxime juverit [2] validum. Utiliſſimum omnibus [3] ſacco viribus fractis. Meminerimus ſuccum eſſe, qui fervendo vires e muſto ſibi fecerit. Miſceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, [4] cui nihil in muſta additum eſt: meliuſque, [5] ſi nec vaſis pix affuit. [6] Marmo-

INTERPRETATIO.

a *Sua cuique.*] Suus cuique vino nativus ſapor, *ſine ulla conditura*, ſaluberrimus eſt.

NOTÆ.

12. *Sua ....ſaliva.*] Hoc eſt, ſuus naturalis ſapor, ſine condimento ullo. Hoc enim vocabulo illud expreſſit, quod prolixius Columella, lib. 12. cap. 19. cui titulus eſt, *de pluribus generibus conditurarum, quibus vinum confirmatur: Quæcumque vini nota*, inquit, *ſine condimento valet perennari, optimam eſſe eam cenſemus: nec omnino quidquam permiſcendum, quo naturalis ſapor ejus infuſcetur.* Salivam pro guſtu, ſeu ſapore, alii dixere. Perſius, Satyr. 6. verſ. 24.

Turdorum noſſe ſalivam.

Propertius, lib. 4. Eleg. 9.

Et Methymnæi Græca ſaliva meri.

Hoc eſt, vini Græci ſapor.

Sect. XXIII. 1. *Aut mollire alvum.*] Galenus, Comment. 4. Aphor. 83. tom. 9.

2. *Alvumque cohibentibus.*] Galenus, loc. cit.

3. *Vinum jejunos.*] Vide Notas & Emendationes, num. X.

4. *Ad procinctum.*] Ad bellicam expeditionem, ſive potius ad ſerias res agendas, animum intendentibus.

5. *Somno vero .... hoc fuit.*] Ad ſomnum, inquit, conciliandum, abigendaſque curas, jamdudum in uſu vinum fuit. Adhibuit enim Helena, &c.

6. *Homerica illa.*] Odyſſ. δ'. verſ. 19.

Ἔνθ' αὖτ' ἄλλ' ἐνόησ' Ἑλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα.
Αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον
Νηπενθές τ', ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθεν ἁπάντων.

7. *Sapientiam vino.*] Et eſt in Proverbiis Eccleſiaſticis, duo eſſe quæ ſapientem etiam virum a mente dejiciant, vinum & mulieres. Eccli. XIX. 2.

8. *Vino debemus.*] In MSS. Reg. Colb. Chiffl. *Vino damus.*

9. *Aquæ potum interponere.*] Uſus hac voce Martialis, lib. 1. Epigr. 107.

Interponis aquam ſubinde, Rufe:
Et ſi cogeris a ſodale, raram
Diluti bibis unciam Falerni.

Et Suetonius in Veſpaſ. cap. 20. *Inediam unius diei per ſingulos menſes interponebat.*

10. *Itemque jugi.*] Forte *e jugi*, aqua videlicet, quam poſt compotationem ſuperbibere utiliſſimum ſit: quoniam, ut ſtatim ſubjungitur, ebrietatem frigidæ potus diſcutit. Vide Notas & Emend. num. XI.

11. *Ebrietatem quidem.*] Hanc quidem ſententiam memorabili exemplo Celſus confirmat, in præfatione operis ſui: *Ingenioſiſſimus*, inquit, *ſæculi noſtri medicus, quem nuper vidimus, Caſſius, febricitanti cuidam, & magna ſiti affecto, cum poſt ebrietatem eum premi cœpiſſe cognoſceret, aquam frigidam ingeſſit: qua ille epota, cum vini vim miſcendo fregiſſet, protinus febrem ſomno & ſudore diſcuſſit.*

12. *Meracis potionibus.*] Meracum a mero diſtat omnino: quod merum ſit, cui nihil: meracum, cui aquæ parum admixtum ſit. Tamen meracius bibere dicuntur ii, qui vinum aqua minus diluunt. Celſus, lib. 1. cap. 3. *cibum modicum, potiones meracas.* Et infra: *Vinum dilutius pueris, ſenibus meracius.* Iterumque: *Hieme plus eſſe convenit: minus, ſed meracius bibere.*

13. *Heſiodus.*] Is cum ardet Sirius, tribus aquæ portionibus quartam vini dilutam bibi jubet, Ἔργων, verſ. 594.

Ἐπεὶ κεφαλὴν, καὶ γούνατα Σείριος ἄζει,
Τρὶς δ' ὕδατος προχέειν. τὸ δὲ τέτρατον ἱέμεν οἴνου.

14. *Merum quidem.*] Totidem verbis hæc Dioſc. lib. 5. cap. XI. Quin & canum morſus multo meracoque vino epoto ſanari quidam cenſuere, teſte Celſo, lib. 5. cap. 27.

15. *Refrigerando nocent.*] Dioſc. loc. cit. *refrigerando necant*: ὅσα πλήξαντα, ἢ δάκνοντα, κατὰ ψύξιν ἀναιρεῖ. Nempe, ut Celſus ait, lib. 5. cap. 27. *Neceſſarium eſt exſorbere potionem meri vini cum pipere, vel quidlibet aliud, quo calor movendus eſt .... Nam maxima pars venenorum frigore interimit.*

16. *Item contra &c.*] Dioſc. ad verbum, loc. cit. Privatim contra cicutam, Scribonius Largus Compoſ. 179. vinum merum quamplurimum caldum commendat. Contra coriandrum, Compoſ. 185. *Coriandrum .... facit raucitatem, & mentem movet. Adjuvari autem debent, qui biberunt, ex vino mero, atque plurimo*, &c.

17. *Dyſentericis, ſudatoribus.*] Dioſc. loc. cit. Καὶ ἐφιδροῦσι, καὶ διαφορουμένοις ἁρμόζουσι, μάλιστα δὲ οἱ λευκοὶ (οἶνοι) καὶ παλαιοὶ, καὶ εὐώδεις.

18. *Inveteraſcens.*] MSS. Reg. Colb. Chiffl. *invetereſcens.*

19. *Virilitas.*] Genitalia.

20. *Quo etiam infuſo.*] In os. Vide quæ diximus lib. 14. ſect. 28.

Sect. XXIV. 1. *Liberaliter genitis.*] E liberaliore familia genitis, liberaliter educatis, ἐλευθέρως τεθραμμένοις.

2. *Validum.*] Dum is integra valetudine eſt.

3. *Sacco viribus.*] Ut ſacco vires vino frangerent, diximus lib. 14. ſect. 28.

4. *Cui nihil in muſta.*] Non pix, non reſina, non marina aqua. Quæ condiendi cauſa in muſta adderent primo fervore, dictum eſt lib. 14. ſect. 25. In eam rem egregie Columella, lib. 12. cap. 19. pag. 429. *Quæcumque vini nota ſine condimento valet perennari, optimam eam eſſe cenſemus*, &c.

5. *Si nec vaſis.*] Vino condendo dolia picabantur; ut diximus lib. 14. ſect. 25.

6. *Marmore enim.*] Vide quæ dicta ſunt lib. 14. ſect. 24.

re enim, & gypſo, aut calce condîta, quis non etiam validus expaverit? [7] In primis igitur vinum marina aqua factum, inutile eſt ſtomacho, nervis, veſicæ. [8] Reſina condîta, frigidis ſtomachis utilia exiſtimantur. [9] Non expedire vomitionibus, ſicut neque muſtum, neque ſapa, neque paſſum. Novitium reſinatum nulli conducit. [10] Capitis dolorem & vertigines facit: [11] ab hoc dicta crapula eſt. [12] Tuſſientibus & in rheumatiſmo nominata proſunt. Item cœliacis & dyſentericis, mulierum menſibus. [13] In hoc genere rubrum nigrumve magis conſtringit, magiſque calfacit. Innocentius pice ſola condîtum. Sed & picem meminiſſe debemus non aliud eſſe, quam [14] combuſtæ reſinæ fluxum. [15] Hoc genus vini excalfacit, concoquit, purgat: pectori, ventri utile: item vulvarum dolori, ſi ſine febre ſint, [16] veteri rheumatiſmo, exhulcerationi, ruptis, convulſis, vomicis, nervorum infirmitati, inflationibus, tuſſi, anhelationibus, luxatis, in ſuccida lana impoſitum. Ad omnia hæc utilius id, quod ſponte naturæ ſuæ picem reſipit, [17] picatumque appellatur. Helvenaco quoque tamen nimio caput tentari convenit.

Quod ad febrium valetudines attinet, certum eſt non dandum in febre, niſi veteribus ægris: nec niſi declinante morbo. In acutis vero periculis, nullis niſi qui manifeſtas remiſſiones habeant, & has noctu potius: [18] dimidia enim pars periculi eſt noctu, hoc eſt, ſpe ſomni, bibentibus: nec a partu abortuve, nec a libidine ægrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum acceſſiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tuſſientibus, nec in tremore nervorumque doloribus, vel faucium, aut ſi vis morbi circa illa intelligatur: nec in duritia præcordiorum, [19] venarum vehementia: neque in opiſthotono, [20] tetano: nec ſingultientibus, nec ſi cum febri [21] dyſpnœa ſit. Minime vero oculis rigentibus, [22] & genis ſtantibus, aut defectis gravibuſque: nec quorum conniventium [23] perlucebunt oculi, palpebriſve non coëuntibus, vel ſi dormientibus hoc idem eveniet: aut ſi cruore ſuffunduntur oculi, [24] vel ſi lemæ in oculis erunt. Minime lingua fungoſa, nec gravi, & ſubinde imperfecta loquentibus: nec ſi urina difficile reddetur, neque expaveſcentibus repente, nec ſpaſticis, aut rurſus torpentibus, nec ſi per ſomnos genitura effundatur.

XXV. [1] Cardiacorum morbo unicam ſpem in vino eſſe certum eſt. Sed id dandum quidam non niſi in acceſſione cenſent, alii non niſi in remiſſione. Illi, ut ſudorem coërceant: hi, quia tutius putant, minuente ſe morbo: quam plurium ſententiam eſſe video. [2] Dari utique non niſi in cibo debet, nec a ſomno: nec præcedente alio potu, hoc eſt, utique ſitienti: nec niſi in deſperatione ſuprema: & viro facilius quam feminæ: ſeni, quam juveni: juveni quam puero: hieme, quam æſtate: aſſuetis potius, quam expertibus. Modus dandi pro vehementia vini: item mixtura. Atque vulgo ſatis putant unum vini cya-

NOTÆ.

7. *In primis..... marina aqua factum.*] Admixta marina aqua, uti dictum fuſius eſt, lib. 14. ſect. 10. & 19. Quam varie marina aqua vina factitentur, docet Dioſc. lib. 5. cap. 27. Οἱ δὲ διὰ θαλάττης οἶνοι ποικίλως σκευάζονται. Ex mox: Κακοστόμαχοι μέντοι καὶ οὗτοι, &c. Sane omnia ſalſa aliena ſtomacho eſſe Celſus edocet, lib. 2. cap. 25.

8. *Reſina condita.*] Dioſc. lib. 5. cap. 9. Οἱ δὲ δὴ πίσσαν ἢ ῥητίνην πιτυΐνην ἔχοντες, θερμαντικοὶ καὶ πεπτικοί. *Picata vina aut reſinata excalfaciunt, & concoctionem adjuvant.* Et Celſus inter eas res quæ ſunt ſtomacho idoneæ, vinum reſinatum annumerat, lib. 2. cap. 24. & lib. 4. cap. 5.

9. *Non expedire.*] Dioſcor. loc. cit. Ἄθετοι δὲ τοῖς ἐμετικοῖς.

10. *Capitis dolorem.*] Dioſcor. lib. 5. cap. 43. de vino reſinato: Κεφαλαλγὴς καὶ σκοτωματικός.

11. *Ob hoc dicta crapula.*] Inde, inquit, & reſinæ flori, quo muſta condiuntur, crapula nomen eſt, ut diximus lib. 14. ſect. 25. & ebrietati quam vina reſinata faciunt, ut Latinum crapula, ita κραιπάλη Græcum eſt, ἀπὸ τοῦ τὸ κάρα πάλλειν, quaſi caput vibret.

12. *Tuſſientibus .... nominata.*] Reſina condîta, muſtum, ſapa, paſſum. De reſinato, in primis Dioſcor. loco citato. Καταῤῥοιζομένοις, καὶ βήσσουσιν ἁρμόζοντες· κοιλιακοῖς, δυσεντερικοῖς, ὑδρωπικοῖς, καὶ ῥοικαῖς γυναιξί.

13. *In hoc genere.*] Dioſc. lib. 5. cap. 43.

14. *Combuſtæ reſinæ fluxum.*] Igne expreſſæ reſinæ fluxum: ut diximus lib. 14. initio ſect. 25.

15. *Hoc genus vini &c.*] Et has vini picati dotes Dioſcorides quoque refert, loco cit. totidem fere verbis.

16. *Veteri rheumatiſmo.*] Χρονίοις ῥεύμασι, καὶ ἑλκώσεσι ταῖς ἐν βάθει. *Vetuſtis fluxionibus, & exhulcerationibus profundis.* Ῥευματισμὸς fluxus eſt mali ac noxii humoris.

17. *Picatumque.*] Egimus de eo lib. 14. ſect. 3. Allobrogicum appellat & eodem libro, ſect. 4 Plinius, & ſimiliter Celſus, lib. 4. cap. 5. atque in reſolutione ſtomachi hoc vini genus in primis commendat.

18. *Dimidia enim.*] Dimidio levius periculum eſt.

19. *Venarum vehementia.*] Concitatiore venarum pulſu.

20. *Tetano.*] Celſus, lib. 2. cap. 1. *Frigus modo nervorum diſtentionem, modo rigorem infert: illud σπασμὸς, hoc τέτανος Græce nominatur.* Et lib. 4. cap. 3. ſtatim initio: *Neque alius importunior, acutiorque morbus eſt, quam is qui quodam rigore nervorum, modo caput ſcapulis, modo mentum pectori annectit; modo rectam & inimobilem cervicem intendit. Priorem Græci ὀπισθότονον, inſequentem ἐμπροσθότονον, ultimum τέτανον appellant: quamvis minus ſubtiliter quidam indiſcretis his nominibus utuntur.* Tetanum præterea accurate Hippocrates explicat, libro 3. de morbis, num. 13. pag. 104.

21. *Dyſpnœa.*] Difficultas ſpirandi. Celſus, lib. 4. cap. 4. *Eſt etiam circa fauces malum, quod apud Græcos aliud atque aliud nomen habet, prout ſe intendit. Omne in difficultate ſpirandi conſiſtit. Sed hæc, dum modica eſt, neque ex toto ſtrangulat, δύσπνοια appellatur. Cum vehementior eſt, ut ſpirare æger ſine ſono & anhelatione non poſſit, ἆσθμα. Cum acceſſit id quoque, ne niſi recta cervice ſpiritus trahatur, ὀρθόπνοια.*

22. *Et genis ſtantibus.*] Rigentibus palpebris, quæ non moventur. Rigentes Caio Germanico Cæſari Aug. oculos fuiſſe diximus, lib. XI. ſect. 54. Genas pro palpebris dici Plinio ſolemne ac familiare eſſe, eodem libro, ſect. 56. & 57.

23. *Perlucebunt oculi.*] Micantibus ſcintillis. Alias *vinum optimum vetus in nocte adhibitum, oculorum aciem reformare,* auctor eſt Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 10.

24. *Vel ſi lemæ.*] Λήμη Græcis humor eſt in oculis concretus, unde lippitudo naſcitur. Heſychius: Λῆμαι, αἱ περὶ τοὺς κανθοὺς τῶν ὀφθαλμῶν πεπηγυῖαι συστάσεις, ἐκρέουσαι τῶν ὀφθαλμῶν ἀκαθαρσίαι.

Sect. XXV. 1. *Cardiacorum.*] Seneca, epiſt. 15. pag. 192. *Bibere & ſudare, vita cardiaci eſt.* Cardiaci nempe ex virium imbecillitate, immodico ſudore diffluunt, & crebro vini potu foventur. Huc & Juvenalis alluſit, Satyra 5. verſ. 32.

Cardiaco cyathum numquam mixturus amico.

2. *Dari utique nonniſi in cibo.*] Celſus, lib. 3. cap. 19. *Cardiaci morbi curatio ..... Tertium auxilium eſt, imbecillitati jacentis vino ciboque ſuccurrere..... Niſi autem neceſſe eſt, ad vinum feſtinare non oportet. Si verendum eſt, ne deficiat, tum & intrita ex hoc: & hoc ipſum auſterum quidem, ſed tamen tenue, meracum.*

thum duobus aquæ misceri. [3] Si dissolutio sit stomachi, dandum: & si cibus non descendat.

XXVI. [1] Inter vini genera, quæ fingi docuimus, nec fieri jam arbitror, [2] & supervacuum eorum usum: cum ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus uti. Et alias modum excesserat medicorum in his ostentatio, [3] veluti e napis vinum utile esse ab armorum equitandive lassitudine præcipientium: atque ut reliqua omittamus, etiam [4] e junipero. Et quis satius censeat, absinthite vino utendum potius, quam absinthio ipso? In reliquis omittetur & [5] palmeum, capiti noxium, ventrique tantum molliendo, & sanguinem exscreantibus non inutile. Fictitium non potest videri, [6] quod bion appellavimus, cum sit in eo sola pro arte [7] festinatio. [8] Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, [9] prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoque ac peregrinationibus, vim magnam auxiliandi habere dicitur.

XXVII. Vini etiam vitium transit in remedia. [1] Aceto summa vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit ut infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, diceturque quoties cum aliis prosit. Per se haustum fastidia discutit, [2] singultus cohibet, sternutamenta olfactu. [3] Vim in balineis æstus arcet, si contineatur ore. Quin & cum aqua bibitur. [4] Multorum stomacho utiliter gargarizatur: [5] cum eadem convalescentium & a Solis ardoribus. [6] Oculis quoque illo modo saluberrimum fotu. [7] Medetur potæ hirudini. [8] Item lepris, furfuribus, hulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei, contraque omnium aculeatorum venena & pruritus. Item contra multipedæ morsum. Calidum in spongia, adjecto sulphuris sextante sextariis tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis vitiis. [9] In sanguinis fluxione post excisos calculos, [10] & omni alia, [11] foris in spongia impositum, intus potum cyathis binis quam acerrimum. [12] Conglobatum utique sanguinem discutit. [13] Contra lichenas & bibitur, & imponitur. [14] Sistit alvum, [15] & rheumatismos interaneorum infusum: [16] item procidentia sedis, vulvæque. [17] Tussim veterem inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœam, dentium labefactationem. Vesicæ nocet, nervorumque infirmitatibus. [18] Nescierc medici, quantum contra aspidas polleret. Nuper ab aspide cal-

NOTÆ.

3. *Si dissolutio.*] Ex Celso, loco cit. *Quod si stomachus resolutus parum continet, & ante cibum, & post eum, sponte vomere oportet: rursusque post vomitum, cibum sumere. Si ne id quidem manserit, sorbere vini cyathum, interpositaque hora, sumere alterum. Si id quoque stomachus reddiderit, totum corpus bulbis contritis superillinendum est: qui ubi inaruerunt, efficiunt ut vinum in stomacho contineatur, exque eo toti corpori calor, venisque vis redeat.* Eadem ferme repetuntur lib. 4. cap. 5.

Sect. XXVI. 1. *Inter vini genera .... docuimus.*] Lib. 14. sect. 18. 19. & 20.

2. *Et supervacuum.*] Subintellige, arbitror, ex proxime antecedente sententia.

3. *Veluti e napis .... præcipientium.*] Præcipit ita sane Dioscorides, lib. 5. cap. 56.

4. *E junipero.*] Vinum e juniperis stomacho prodesse ait Marcellus Empir. cap. 20. pag. 139. Ad alia plurima utile esse Diosc. prodidit, lib. 5. cap. 46.

5. *Palmeum.*] De quo lib. 13. sect. 9. Vinum Phœnicites Græca nomenclatione appellatur a Theod. Prisciano, lib. 2. parte 2. cap. 28. οἶνος φοινικίτης. Vide Notas & Emend. num. XII.

6. *Quod bion appellavimus.*] Libro 14. sect. 10. Omphacites id vini genus, ut diximus, a Dioscoride appellatur, lib. 15. cap. 12.

7. *Festinatio.*] Quoniam fit ex uvis, ut ibi dictum est, ante maturitatem decerptis.

8. *Prodest stomacho, &c.*] Has vini omphacitis utilitates omnes pariter Diosc. commemorat, loc. cit.

9. *Prægnantibus, defectis.*] Quibus vires annique deficiunt. Nisi forte sunt ea verba legenda conjunctim, prægnantibus defectis, ut sit idem ac *mulierum a conceptu defectioni*, ut Plinius ipse loquitur, sectione 3. libri hujus, quoniam Dioscorides utrobique, κισσῶσι dixit, hoc est, prægnantibus malacia seu pica laborantibus.

Sect. XXVII. 1. *Aceto.*] Dioscor. lib. 5. cap. 21. Ὄξος ψύχει, καὶ στύφει. Traduntur hæc eadem a Celso, lib. 5. cap. 27. *Usus*, inquit, *ipse docuit eum quem aspis percussit, acetum potius bibere debere. Quod demonstrasse dicitur casus cujusdam pueri, qui cum ab hac ictus esset, & partim ob ipsum vulnus, partim ob immodicos æstus, siti premeretur, ac locis siccis alium humorem non reperiret, acetum quod forte secum habebat, ebibit, & liberatus est. Credo, quoniam id, quamvis refrigerandi vim habet, tamen habet etiam dissipandi. Quo fit ut terra respersa eo spumet. Eadem ergo vi verisimile est, spissescentem quoque intus humorem hominis ab eo discuti, & sic dari sanitatem.* Venit olim in controversiam, quæ natura aceti foret: calidum aliis, aliis frigidum esse pronunciantibus: qua de re prolixe Galenus, lib. 1. de fac. simp. med. cap. 19. 20. 21. & seqq.

2. *Singultus cohibet.*] Galenus, lib. de remediis paratu facil. cap. 15.

3. *Vim in balineis.*] Celsus, lib. 1. cap. 3. *Si quis in balneo æstuat, reficit hunc ore exceptum, & in eo retentum acetum. Si id non est, eodem modo frigida aqua assumpta.*

4. *Multorum stomacho.*] Εὐστόμαχον Diosc. pronunciat.

5. *Cum eadem.*] Cum eadem aqua prodest stomacho convalescentium ex ægritudine a Solis ardore orta.

6. *Oculis quoque illo modo.*] Cum aqua. Vide Notas & Emend. num. XIII.

7. *Medetur potæ.*] Diosc. lib. 5. cap. 21.

8. *Item lepris, &c.*] Habet has quoque utilitates aceti omnes Diosc. loc. cit.

9. *In sanguinis fluxione.*] Quam aceto mero Plinius vim attribuit sanguinis sistendi post excisos calculos, hanc aceto salso, seu acidæ muriæ Dioscorides adjudicat, libro 5. cap. 23. his verbis: Στέλλει δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τῶν λιθοτομηθέντων αἱμοῤῥαγίας, εὐθέως μετὰ τὴν χειρουργίαν θερμὴ ἐγκλυζομένη. Celsus quoque, lib. 7. cap. 26. tit. *Quæ curatio calculo evulso habenda sit*, acre acetum postulat, cui aliquantum salis sit adjectum, ad vim aceti scilicet mitigandam.

10. *Et omni alia.*] Diosc. lib. 5. cap. 21. Erumpentem, inquit, undecumque sanguinem, potu, insessuve sistit: πινόμενόν τε καὶ ἐγκαθιζόμενον.

11. *Foris in spongia.*] Diosc. loc. cit. Laudat hunc Plinii locum, & superiorem proxime de hyssopo, auctor Annalium Eccles. ad annum Christi 39. num. 124. ubi de spongia aceto plena, hyssopo circumposita, Christi Domini ori admota, disserit.

12. *Conglobatum.*] Diosc. loc. cit. Ποιεῖ καὶ πρὸς αἵματος καὶ γάλακτος θρομβῶσιν ἐν κοιλίᾳ. *Facit contra sanguinem in ventriculo conglobatum, & lac ibidem coagulatum.*

13. *Contra lichenas.*] Diosc. loc. cit.

14. *Sistit alvum.*] Diosc. loc. cit.

15. *Et rheumatismos.*] Fluxiones humoris pravi & noxii in alvum.

16. *Item procidentia.*] Diosc. loc. cit: Στέλλει καὶ ὑστέραν καὶ ἕδραν προπτωκυῖαν.

17. *Tussim* &c.] Hæc totidem verbis Dioscor. loco cit. Καὶ βῆχα χρονίαν πραΰνει .... Ἁρμόζει δὲ καὶ πρὸς ὀρθόπνοιαν, θερμὸν καταῤῥοφούμενον· στέλλει δὲ ἀναγαργαριζόμενον καὶ τὰ ἐν βρόγχῳ ῥεύματα .... καὶ πρὸς ὀδόντων πόνον, &c.

18. *Nescierc medici.*] Celsus, ut superius indicavimus, lib. 5. cap. 27. Uberius id aliquanto Plinius Valerianus, libro

cata

cata percussus utrem aceti ferens, quoties deposuisset, sentiebat ictum, alias illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potuque succursum. [19] Neque altero os colluunt venena exsugentes. In totum domitrix vis hæc non ciborum modo est, verum & rerum plurimarum. [20] Saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem & sapores non alius magis succus commendat aut excitat: in quo usu mitigatur usto pane, aut cum vino: vel accenditur pipere ac lasere: utique sale compescitur. Non est prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus gravi morbo pedum, cum dolorem eum perpeti nequiret, unius medicorum portentosa scientia, ignorante Divo Augusto, tanti putavit usu pedum sensuque omni carere, dummodo & dolore illo careret, [21] demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

XXVIII. Acetum scillinum inveteratum magis probatur. Prodest, [1] super ea quæ diximus, [2] acescentibus cibis: gustatum enim discutit pœnam eam. [3] Et his qui jejuni vomunt: [4] callum enim faucium facit, ac stomachi: [5] odorem oris tollit, [6] gingivas adstringit, dentes firmat, colorem meliorem præstat. [7] Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, & transitum auditus aperit. [8] Oculorum aciem obiter exacuit. [9] Comitialibus, melancholicis, vertiginosis, vulvarum strangulationibus, percussis, aut præcipitatis, & ob id sanguine conglobato, nervis infirmis, renum vitiis perquam utile. [10] Cavendum exhulceratis. CAP. II.

XXIX. Oxymeli antiqui ([1] ut Dieuches tradit) hoc modo temperabant: [2] mellis minas decem, aceti veteris heminas quinque, salis marini [3] pondo libram & quadrantem, [4] aquæ marinæ sextarios quinque pariter coquebant, decies [5] defervescente cortina, atque ita [6] diffundebant, inveterabantque. Sustulit totum id Asclepiades, coarguitque. [7] Nam etiam in febribus dabant. [8] Profuisse tamen fatentur contra serpentes, quas sepas vocant, & contra meconium, ac viscum: [9] & anginis calidum gargarizatum, & auribus, & oris gutturisque desideriis, quæ nunc omnia [10] oxalme contingunt: id sale & aceto recente efficacius est.

XXX. [1] Vino cognata res sapa est, musto decocto, donec tertia pars supersit. Ex albo [2] hoc melius. Usus contra cantharidas, buprestim, pinorum erucas, quas [3] pityo-

NOTÆ.

3. cap. ult. *Ad morsum aspidis*, inquit, *unum refugium habebant priores, ut percussus urinam suam biberet: Intra paucos annos inventum est casu & alterum remedium. Nam is qui utrem plenum aceti ferebat, percussus ab aspide dolorem non sensit: donec fatigatus requiescendi gratia utrem deposuit: de facto perniciem sentire cœpit: rursusque imposito sibi utre desiit. Intellectumque est, quod si acetum bibisset, posset sanari*, &c. Plinii sententiam laudat & sequitur Q. Serenus, cap. 47. ubi de serpentium morsibus, pag. 155.

Plinius ut memorat, sumpti juvat imber aceti.

19. *Neque altero.*] Ita editi omnes, cum Reg. 1. At Reg. 2. cum Chiffl. *neque aliter.*

20. *Saxa rumpit.*] Non per se quidem, ac solum, sed prævio igne incendioque: subsequente etiam vi acieque ferri. Plinius, lib. 33. sect. 21. *Occurrunt silices .... Hos igni & aceto rumpunt.* Hac certe industria pervias fecisse sibi Alpes Hannibal memoratur. Rem narrat Plutarchus, in ejus vita: Livius, lib. 21. pag. 200. *Ad rupem minuendam, per quam via una esse poterat, milites ducti, cum cædendum esset saxum, arboribus circa immanibus dejectis, detruncatisque, struem ingentem lignorum faciunt: eamque cum & vis venti apta faciendo igni coorta esset, succendunt: ardentiaque saxa infuso aceto putrefaciunt: Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntque anfractibus modicis clivos: ut non jumenta solum, sed elephanti etiam deduci possent.* Aceto solutos Eleutherarum muros narrat Dio, lib. 36. pag. 8. Nec sane diffitetur Galenus hanc inesse aceto vim, lib. 1. de fac. simp. med. cap. 22. pag. 16. ut instar ignis, lapides, fictilia, æs, ferrum, plumbumque, pervadat ac penetret. Ac ne veteribus tantum exemplis agamus, hac ipsa industria usum hoc nostro ævo Principem Guisium, ut murum solveret, auctor ipse est in Commentariis rerum a se gestarum in Neapolitana expeditione.

21. *Demersis in acetum.*] In eo genere morbi demergi in muriam Celsus præcipit, lib. 4. cap. 24. ut dicturi sumus, lib. 31. sect. 33. *Si tumor, calorque est, recte in aqua quam frigidissima articulos contineri* idem adjungit: *sed neque quotidie, neque diu, ne nervi lædantur.*

Sect. XXVIII. 1. *Super ea quæ diximus.*] Libro 20. sectione 39.

2. *Acescentibus cibis.*] Ventriculo acidam pituitam in fauces eructante.

3. *Et his qui jejuni.*] Diosc. lib. 5. cap. 25.

4. *Callum enim.*] Diosc. loco cit. Καταῤῥοφούμενον δὲ τὸν βρόγχον στερεοῖ, καὶ τυλώδη ποιεῖ, καὶ τὸ ἦχον εὔτονον, καὶ λαμπρὸν ἀποτελεῖ. *Fauces sorbitione durat, callosasque reddit, vocem denique expedit, ac limpidam canoramque facit.*

5. *Odorem oris.*] Diosc. loco cit. Plinius Valerian. lib. 3. cap. 33. *ad fœtorem oris: Si halitus fœtet*, inquit, *quum dormitum vadis, cyathum aceti boni per partes sorbeat: hoc & in coctionem facit*, &c.

6. *Gingivas.*] Diosc. loco cit. Marcellus Empir. cap. 12. pag. 93. *Acetum tepidum scilliticum in ore tentum, & gingivas tumentes constringit, & continet dentes vacillantes.*

7. *Tarditatem.*] Diosc. loco cit.

8. *Oculorum.*] Diosc. loco cit.

9. *Comitialibus &c.*] Diosc. loco cit.

10. *Cavendum.*] Internis exhulcerationibus, nervorumque vitiis ipsis cavendum Dioscorides admonet.

Sect. XXIX. 1. *Ut Dieuches.*] Et post illum Dioscorides, lib. 5. cap. 22. ipseque Plinius, non hoc loco modo, sed & lib. 14. sect. 21.

2. *Mellis minas.*] Sive libras decem, ex ipso Plinio, loco citato.

3. *Pondo libram.*] Vide Notas & Emendationes, num. XIV.

4. *Aquæ marinæ.*] Aquam pluviam Dioscorides adhibet, Pliniusque ipse, loco cit.

5. *Defervescente cortina.*] Cortina, vas æneum est, aquæ, oleo, coloribusve decoquendis.

6. *Diffundebant.*] Quid sit vina diffundi, diximus lib. 14. sect. 16.

7. *Nam etiam in febribus dabant.*] In quibusdam MSS. *databant.* Mos ille fuit Hippocratis, ipso ita prodente & probante, lib. de victu in morbis acutis, text. 28. pag. 291.

8. *Profuisse tamen.*] Diosc. loco cit. Ἀρήγει καὶ τοῖς ὑπὸ ἐχίδνης τῆς καλουμένης σηπὸς δηχθεῖσι, καὶ τοῖς μηκώνειον, ἢ ἰξίαν πιοῦσιν. Viperei generis hunc sepa Dioscorides facit: Et Aëtius similiter, serm. 13. cap. 26. pag. 256. Est & generi cuidam lacertorum communis hæc appellatio, ut dicemus lib. 29. sect. 32. De priore Lucanus, lib. 9. vers. 723.

Ossaque dissolvens cum corpore tabificus seps.

9. *Et anginis.*] Diosc. loc. cit. Ἀναγαργάρισμά τε συναγχικῶν ὠφέλιμον.

10. *Oxalme.*] Ὀξάλμην acetum salsum, seu acidam muriam Latini nuncupant. Hujus vires ususque in medicina plurimos refert Diosc. lib. 5. cap. 22.

Sect. XXX. 1. *Vino cognata res sapa.*] De qua libro 14. sect. XI.

2. *Hoc melius.*] Hæc res, nempe sapa, melior. Latini etiam defrutum, Græci ἕψημα, appellitant.

3. *Pityocampas.*] Πιτυοκάμπας. De harum veneno, remediisque ad id adhibendis, Dioscoridem consule in Alexiph. cap. 2.

campas vocant, ſalamandras, & contra mordentia venenata. Secundas partuſque emortuos trahit, cum bulbis potum. Fabianus auctor eſt, venenum eſſe, ſi quis jejunus a balineis id bibat.

XXXI. Conſequens horum eſt vini fæx, cujuſque generis. [1] Ergo vini fæci tanta vis eſt, ut deſcendentes in cupas enecet. Experimentum demiſſa præbet lucerna, quamdiu extinguatur, periculum denuncians. Illota miſcetur medicamentis. [2] Cum iridis vero pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur: & ſicca vel madida contra phalangia, & teſtium mammarumque [3] inflammationes, vel in quacumque parte corporis. Item cum hordeacea farina, & thuris polline in vino decocta crematur & ſiccatur. [4] Experimentum eſt legitime coctæ, ut refrigerata linguam tactu videatur urere. [5] Celerrime exanimatur, loco non incluſo condita. Crematio ei multum virium adjicit. Utiliſſima eſt ad compeſcendos lichenas furfureſque cum fico decocta. Sic & lepris & hulceribus manantibus imponitur. [6] Fungorum naturæ contraria eſt pota, ſed magis cruda. [7] Oculorum medicamentis cocta & lota miſcetur. Medetur illita & teſtibus, & genitalibus. In vino autem adverſus ſtrangurias bibitur. Cum exſpiravit quoque, lavandis corporibus & [8] veſtibus utilis: tuncque [9] uſum acaciæ habet.

XXXII. Fæx aceti [a] pro materia acrior ſit neceſſe eſt, multoque magis exhulceret. Reſiſtit ſuppurationum incrementis: ſtomachum, interanea, ventrem illita adjuvat. [1] Siſtit earum partium rheumatiſmos, & mulierum menſes. [2] Panos diſcutit nondum exhulceratos, & anginas: ſacros ignes cum cera. [3] Mammas lactis ſui impatientes eadem extinguit. [4] Ungues ſcabros aufert. E ſerpentibus contra ceraſtas validiſſima cum polenta. [5] Cum melanthio autem contra crocodili morſus, & canis. Et hæc cremata ampliat vires. [6] Tunc addito lentiſcino oleo illita una nocte rufat capillum. Eadem ex aqua in linteolo appoſita, vulvas purgat.

XXXIII. [1] Sapæ fæce ambuſta ſanantur, melius addita lanugine arundinis. Eadem fæce decocta potaque, tuſſes veteres. Decoquitur in patinis cum ſale & adipe ad tumorem quoque maxillarum & cervicum.

Cap. III. XXXIV. Olearum proxima auctoritas intelligitur. [1] Folia earum vehementiſſime adſtringunt, purgant, ſiſtunt. [2] Itaque commanducata impoſita hulceribus medentur, & capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici uſſerint, gingivarum inflammationibus, paronychiis, [3] ſordidiſque hulceribus, & putreſcentibus. Cum melle profluvium ſanguinis e nervoſis partibus cohibet. [4] Succus eorum carbunculantibus circa oculos hulceribus & puſulis, procidentique pupillæ efficax: quapropter in collyria additur. [5] Nam & veteres lacrymationes ſanat, & genarum eroſiones. [6] Exprimitur autem ſuccus tuſis, affuſo vino & aqua cæleſti, ſiccatuſque in paſtillos digeritur.

Interpretatio.

a *Pro materia.*] Ut eſt *aceti* materia acrior, ſic & fæx ejus.

Notæ.

Sect. XXXI. 1. *Ergo vini fæci.*] Habet enim urendi vim maximam, exedendi, ſiccandi: *Δύναμιν ἔχει καυστικὴν σφόδρα, σηπτικὴν ἄγαν καὶ ξηραντικήν.* Cupa, vas vinarium majus, *une Cuve.*

2. *Cum iridis vero.*] Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 16. *de papulis*, contra exanthemata, ſive eruptiones pituitæ, *Fæces vini*, inquit, *& iris Illyrica, utraque contuſa, & cum oleo roſeo commixta, medebuntur.*

3. *Inflammationes.*] Quas alibi teſtium epiphoras vocat. Legit *inflationes* Pintianus, perperam.

4. *Experimentum.*] Dioſc. lib. 5. cap. 132. ubi & coquendæ modum tradit.

5. *Celerrime exanimatur.*] Exſpirat. Dioſc. loc. cit. *Χρηστέον δὲ τῇ τρυγὶ προσφάτῳ οὔσῃ· ταχὺ γὰρ διαπνεῖται· ὅθεν οὐδὲ ἀσκέπαστον, οὐδὲ χωρὶς ἀγγείου αὐτὴν ἀποθετέον. Recenti fæce utendum eſt, quoniam celeriter exſpirat, & exanimatur: proinde nonniſi tecta, & vaſe aliquo condita incluſave reponi debet.*

6. *Fungorum.*] Dioſc. in Alexiph. cap. 23.

7. *Oculorum.*] Dioſc. lib. 5. cap. 132.

8. *Veſtibus.*] Ad veſtes lavandas ac lintea, in lixiviis noſtrates adhibent.

9. *Uſum acaciæ.*] Cujus ſemine ad perficienda coria pro galla utuntur, uti dicturus eſt libro ſeq. ſect. 67.

Sect. XXXII. 1. *Siſtit earum.*] Dioſc. libro 5. cap. 132. Ventris ſtomachique fluxiones ſiſtit adhibita: *κοιλίαν τε καὶ στόμαχον ῥευματιζόμενον καταπλασθεῖσα στέλλει.*

2. *Panos &c.*] Dioſc. loco cit.

3. *Mammas.*] Dioſc. loco cit. *Μαστούς τε σπαργῶντας ῥέοντας γάλα σβέννυσι. Turgentes mammas, ſuique lactis impatientes extinguit.* Q. Serenus, cap. 21. pag. 138.

Ubera fecundo multum lactantia ſucco
Sæpe ſibi noxæ nimium manando fuerunt:
Fæce igitur valida duri reprimentur aceti.

4. *Ungues ſcabros.*] Dioſc. loco cit. Hanc vim vini fæci adjudicat Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 30. *Scabioſos, veluti elephantioſos, ſi quis forte ungues habuerit, vini fex ſicca, trita, & cum cerotario impoſita curat. Et ficus ſicca, purgata, & tuſa, ſuperimpoſita, æque medetur.*

5. *Cum melanthio.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 51. *Adverſus morſum canis non rabioſi: Fæx aceti cum melanthio plagæ imponitur.*

6. *Tum addito, &c.*] Dioſcor. loco cit. *Ξανθὰς ποιεῖ τὰς τρίχας.*

Sect. XXXIII. 1. *Sapæ fæce.*] Prius legebatur, *ſæpe fæce.* Mendoſe. In Indice hujus loci, *De fæce ſapæ*, IV.

Sect. XXXIV. 1. *Folia earum.*] Dioſc. lib. 1. cap. 137. *Φύλλα στυπτικά*, &c. Idcirco in vino cocta & trita vulneribus adhibentur, teſte Theod. Priſciano, lib. 1. cap. 20.

2. *Itaque commanducata.*] Plinius Valer. libro 3. cap. 22. Marcellus Empiric. cap. 4. pag. 42. & Dioſcor. lib. 1. cap. 137. *Ἰᾶται δὲ καὶ τὰ ἐν στόματι ἕλκη, καὶ ἄφθας διαμασηθέντα. Oris hulceribus & aphthis commanducata medentur.*

3. *Sordidiſque hulceribus.*] Dioſc. loco cit. *Ἀνακαθαίρει δὲ καὶ τὰ ῥυπαρὰ ἕλκη. Purgat ſordida hulcera.*

4. *Succus eorum.*, &c.] Dioſc. loc. cit. Carbunculantia hulcera ſunt, quæ furunculis carbunculiſque ſimilia ſunt. Carbunculum *ἄνθρακα* medici vocant, furunculum ignitum, & ex aduſta bile inflammatum: ſive ſimilem iis quæ uſta fuerint, exhulcerationem. Carbunculos in ipſis oculis ex inflammatione naſci: puſtulas quoque, hulceraque e puſtulis, Celſus docet, lib. 6. cap. 6. quem conſule.

5. *Nam & veteres.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Exprimitur*, &c.] Dioſc. loc. cit. totidem verbis: ſed affundi vinum, quam aquam, multo præſtabilius eſſe idem aſſeverat.

Siſtit menſes in lana admotus vulvæ. Utilis & ſanie manantibus. [7] Item condylomatis, ignibus ſacris, quæque ſerpunt hulcera, epinyctidi.

XXXV. Eoſdem & flos earum habet effectus. [1] Uruntur & cauliculi floreſcentes, ut [2] ſpodii vicem cinis præſtet: vinoque infuſo iterum uritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo, vel foliis tuſis cum melle, oculos vero cum polenta. [3] Succus fruticis recentis accenſi diſtillans ſanat lichenas, furfures, manantia hulcera. Nam & lacryma, quæ ex arbore ipſa diſtillat, Æthiopicæ maxime oleæ, [4] mirari ſatis non eſt repertos, qui dentium dolores illinendos cenſerent, [5] venenum eſſe prædicantes, [6] atque etiam in oleaſtro quærendum. E radice oleæ quam tenerrimæ cortex deraſus, in melle crebro guſtatu medetur ſanguinem rejicientibus, & ſuppurata extuſſientibus. Ipſius oleæ cinis cum axungia tumores ſanat: extrahitque fiſtulis vitia, & ipſas ſanat.

XXXVI. [1] Olivæ albæ ſtomacho utiliores, ventri minus. Præclarum habent, antequam condiantur, uſum recentes, per ſe cibi modo devoratæ. Medentur enim arenoſæ urinæ, item dentibus [2] carnem mandendo, attritis, [3] aut convulſis. [4] Nigra oliva ſtomacho inutilior, ventri facilior, capiti & oculis non convenit. [5] Utraque ambuſtis prodeſt trita & illita. [6] Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore impoſita, puſulas gigni prohibet. [7] Colymbades ſordida hulcera purgant, inutiles difficultatibus urinæ.

XXXVII. [1] De amurca poteramus videri ſatis dixiſſe, Catonem ſecuti: ſed reddenda medicinæ quoque eſt. [2] Gingivis & oris hulceribus, dentium ſtabilitati efficaciſſime ſubvenit. [3] Item ignibus ſacris infuſa, & his quæ ſerpunt. Pernionibus nigræ olivæ amurca utilior: item infantibus fovendis. Albæ vero, mulierum vulvæ in lana admovetur. [4] Multo autem omnis amurca decocta efficacior. [5] Coquitur in Cyprio vaſe ad craſſitudinem mellis. [6] Uſus ejus cum aceto, aut vino vetere, aut mulſo, ut quæque cauſa exigat, in curatione oris, dentium, aurium, hulcerum manantium, genitalium, [7] rhagadum. [8] Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic uſus, [9] utique inveterato medicamento: tale enim fiſtulas ſanat. [10] Infunditur ſedis, genitalium, vulvæ exhulcerationi. Illinitur vero podagris incipientibus: item articulariis morbis. [11] Si vero cum omphacio recoquatur ad mellis craſſitudinem, [12] caſuros dentes extrahit. [13] Item jumentorum ſcabiem, cum decocto lupinorum, & chamæleone herba, mire ſanat. [14] Cruda amurca podagras foveri utiliſſimum.

XXXVIII. Oleaſtri foliorum eadem natura. [1] Spodium e cauliculis vehementius inhibet rheumatiſmos. Sedat & inflammationes oculorum, purgat hulcera, [2] alienata explet, excreſcentia leniter erodit, ſiccatque, & ad cicatricem perducit: cetera, ut in oleis. CAP. IV.

NOTÆ.

7. *Item condylomatis.*] Dioſc. loc. cit. Ἐρυσιπελάτων, ἑρπητῶν, ἐπινυκτίδων. En rurſum ubi ignem ſacrum Plinius habet, eryſipelas Dioſcoridi eſt.

Sect. XXXV. 1. *Vruntur & cauliculi floreſcentes.*] Folia cum floribus tantum Dioſcorides uri præcipit, ſpodio huic concinnando.

2. *Spodii vicem.*] Dioſc. loc. cit. Ἀντὶ σποδίου λαμβάνεται. Cinerulam Latine σπόδιον commode dixeris. Quid illud ſit, dicemus ſuo loco, lib. 34. Præcipuum id habet in oculorum medicamentis uſum.

3. *Succus fruticis.*] Dioſc. lib. 1. cap. 138. Τὸ δὲ ἐκ χλωροῦ τοῦ ξύλου καιομένου ἐκκρινόμενον ὑγρὸν, πίτυρα, καὶ ψώρας, καὶ λειχῆνας καταχριόμενον ἰᾶται. *Qui humor ex accenſo virente ligno emanat, furfures, ſcabiem, & lichenas illitu ſanat.*

4. *Mirari ſatis non eſt repertos.*] Ex horum eſſe numero Dioſcoridem ſcimus, lib. 1. cap. 141.

5. *Venenum eſſe.*] Cum venenum id eſſe ipſi fateantur. Dioſc. loc. cit. Ἀναγράφεται δὲ καὶ ἐν τοῖς φθαρτικοῖς. *In medicamenta refertur, quæ ſunt exitiali vi prædita.*

6. *Atque etiam in oleaſtro.*] Noſtrates oleæ, oleaſtrique, inquit Dioſc. loc. cit. talem lacrymam ferunt.

Sect. XXXVI. 1. *Olivæ albæ.*] Dioſc. lib. 1. cap. 139. Ἔστι δὲ ἡ μὲν ὑπόκιρρος καὶ πρόσφατος ἐλαία, δυσκοίλιος, εὐστόμαχος.

2. *Carnem mandendo.*] Hæc verba ex Reg. Colbert. ac Chiffl. codice adjecimus.

3. *Aut convulſis.*] Dentes emotos ſtabiliri eo cibo ſcribit Dioſc. loc. cit.

4. *Nigra oliva.*] Dioſc. loc. cit.] Ἡ δὲ μέλαινα καὶ πέπειρος, εὐδιάφθορος καὶ κακοστόμαχος, ὀφθαλμοῖς τε ἀνεπιτήδειος καὶ κεφαλῇ. *Nigra & matura corrumpi facilis, ſtomacho contraria: nec oculis convenit, nec capiti.*

5. *Vtraque ambuſtis.*] Dioſc. loc. cit. Plinius Valer. lib. 3. cap. 36. *Ambuſtis ſanandis: olivarum carnes teruntur, & imponuntur. Nigra oliva continuo ſi imponatur commanducata, puſtulas gigni prohibet.* Theodorus Priſcianus, lib. 1. cap. 17. *De uſtione calidæ, vel ignis: uſtiones antequam veſicas erigant, muriam olivarum frequenter infunde: aut eaſdem olivas ſalſas contritas imponito.*

6. *Sed nigra.*] Dioſc. & Plinius Valer. locis c

7. *Colymbades.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. XXXVII. 1. *De amurca.*] Libro 15. ſect. 8.

2. *De gingivis.*] Plinius Valer. hæc ſtrictim, lib. 1. cap. 30. *Amurca ex oliva nigra oris vitiis ſubvenit.*

3. *Item ignibus.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 4. *Amurca olivæ nigræ igni ſacro infunditur.*

4. *Multo autem.*] Dioſc. lib. 1. cap. 134.

5. *Coquitur.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Vſus ejus.*] Totidem verbis hæc Dioſc. loc. cit.

7. *Rhagadum.*] Ῥαγάδας ani fiſſuras Scribonius Largus exponit. Sic etiam pedum rimas vocant, ῥαγάδας τὰς ἐν ποσί. Dicuntur autem ῥαγάδες, ἀπὸ τοῦ ῥήγνυμι, hoc eſt, a frangendo.

8. *Vulneribus in linteolis.*] Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 19. *Olivarum amurcam coques primum igne fortiori, ... Cum vero coagulaverit, reponis in vas mundum: & cum frigeſcere cœperit, linteola infuſa loco percuſſo imponimus.*

9. *Vtique inveterato.*] Amurca, inquit, inveterata melior evadit. Παλαιουμένη τε βελτίων γίνεται, ait etiam Dioſcor. loc. cit.

10. *Infunditur.*] Dioſc loc. cit. Ἔγκλυσμά τε ἕδρᾳ, καὶ μήτραις ἑλκωθείσαις ἐστὶ χρήσιμος.

11. *Si vero.*] Reliquæ deinceps ex amurca medicinæ, totidem verbis exſtant apud Dioſc. loc. cit.

12. *Caſuros.*] Dentes corruptos extrahit, inquit Dioſcor. ἐκβάλλει δὲ καὶ τοὺς ἐφθαρμένους ὀδόντας.

13. *Item jumentorum.*] Dioſc. loc. cit. Item Cato, de re ruſt. cap. 96. pag. 56. *Oves ne ſcabræ fiant, amurcam condito. puram bene facito: aquam ubi lupinus deferbuerit, & fæcem de vino bono, inter ſe omnia commiſceto pariter . . . Eodem modo in omnes quadrupedes utito, ſi ſcabræ erunt.*

14. *Cruda.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. XXXVIII. 1. *Spodium e cauliculis.*] Dioſc. lib. 1. cap. 137. *Vruntur*, inquit, *cum floribus folia, ut ſpodii vicem præſtent . . . . ita ut in medicamentis oculorum ſpodio minime cedant.* Καίεται δὲ τὰ φύλλα μετὰ τῶν ἀνθῶν, καὶ ἀντὶ σποδίου λαμβάνεται . . . . Δοκεῖ δὲ ἡ τοιαύτη καῦσις μὴ λείπεσθαι τοῦ σποδίου εἰς τὰ ὀφθαλμικά.

2. *Alienata explet.*] Vulnera quæ non coëunt, rimas fiſſuraſque carne replet.

[3] Peculiare autem, quod folia decoquuntur ex melle, & dantur cochlearibus contra sanguinis exscreationes. Oleum tantum acrius, efficaciusque: [4] & de eo os quoque colluitur ad dentium firmitatem. [5] Imponuntur folia & paronychiis, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum vino: iis vero quæ purganda sunt, cum melle. [6] Miscentur oculorum medicamentis, & decoctum foliorum, & succus oleastri. [7] Utiliter etiam auribus instillatur cum melle, vel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur, & epinyctides. [8] Item cum farina hordeacea venter, in rheumatismo: cum oleo, [9] capitis dolores. [10] Cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti, & cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt alvum. [11] Tosti autem & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt.

XXXIX. [1] Olei naturam causasque abunde diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Utilissimum [2] esse omphacium, [3] proxime viride. [4] Præterea quam maxime recens, (nisi cum vetustissimum quæritur,) tenue, odoratum, quodque non mordeat, e diverso quam in cibos eligitur. [5] Omphacium prodest gingivis. Si contineatur in ore, [6] colorem dentium custodit magis, quam aliud: [7] sudores cohibet.

XL. [1] Oenanthino idem est effectus, qui rosaceo. [2] Omni autem oleo mollitur corpus, vigorem & robur accipit: Stomacho contrarium. [3] Auget hulcerum incrementa. Fauces exasperat, [4] & venena omnia hebetat, præcipue psimmythii, & gypsi, in aqua mulsa, aut ficorum siccarum decocto potum: contra meconium, ex aqua: [5] contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas: per se potum, redditumque vomitionibus, contra omnia supra dicta. [6] Et lassitudinum perfrictionumque refectio est. [7] Tormina calidum potum cyathis sex, magisque ruta simul decocta pellit. [8] Item ventris animalia. [9] Solvit alvum heminæ mensura, cum vino & calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerariis emplastris utile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares, donec ructent, [10] inflationem sedat. [11] Vetus autem magis excalfacit corpora, magisque discutit sudores. Duritias magis diffundit. [12] Lethargicis auxiliare, & inclinato morbo. [13] Oculorum claritati confert aliquid, cum portione mellis acapni. [14] Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febri cum aqua: [15] & si vetusti non sit occasio, decoquitur, ut vetustatem repræsentet.

XLI. [1] Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris cum pari caldæ mensura. Pri-

Notæ.

3. *Peculiare autem.*] Iisdem verbis Plinius Valer. lib. 1. cap. 64.

4. *Et de eo os quoque.*] Diosc. lib. 40. Τὸ δὲ ἐκ τῆς ἀγρίας ἐλαίας ἔλαιον διάκλυσμα οὔλοις μυδῶσι, καὶ στάλτικὸν ὑποσάλων ὀδόντων ἐστί. *Silvestris olivæ oleum ad gingivas putri uligine laborantes colluitur, dentesque labantes confirmat.* Q. Serenus cap. 15. de dentium vitio, pag. 133. eam vim quoque commanducatorum foliorum succo attribuit:

Mansus item prodest succis oleaster acerbis.

5. *Imponuntur.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 25.

6. *Miscentur.*] Diosc. lib. 1. cap. 137.

7. *Utiliter.*] Diosc. loc. cit.

8. *Item .... venter.*] Subintellige, illinitur, in fluxione alvi. Diosc. loc. cit. Φύλλα καὶ ἐπὶ κοιλιακοῖς εὐθετεῖ καταπλασσόμενα σὺν ὠμηλύσει. *Folia cum hordacea farina illita cœliacis conveniunt.*

9. *Capitis dolores.*] Subintellige, illinuntur: ut sect. 35. dentium dolores oleæ Æthiopicæ lacryma illinendos dixit.

10. *Cutem in capite.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. Quid sit porro cutis recedens ab ossibus, Marcellus Empiricus, cap. 4. pag. 42. hunc locum transscribens non intellexit, cum putavit esse nimirum cutem in vulneribus plus æquo excrescentem: *Oleastri*, inquit, *cauliculi teneri, decocti, & melle impositi, carnes supra oscula in vulneribus qualibet prohibent excrescere.* Diosc. rem perspicue & aperte explanat, lib. 1. cap. 137. ubi de oleastri foliis: Σὺν μέλιτι, inquit, καταπλασθέντα καὶ δέρμα κεφαλῆς ἀποσπασθὲν παρακολλᾷ. *Cum melle imposita cutem a capite avulsam agglutinant.* Quam vim & eorum succo, decoctoque adjudicat. Recedit ab ossibus caro, cum ea putrescente ossa nudantur, in hulceribus phagedænicis & cancrosis.

11. *Tosti autem,* &c.] Refert de foliis eadem Dioscor. loc. cit.

Sect. XXXIX. 1. *Olei .... diximus.*] Libro 15. sect. 2. & seq.

2. *Esse omphacium.*] De quo lib. 12. sect. 60. Id ex acerbis seu immaturis olivis exprimitur: sive, ut dicitur lib. 15. sect. 2. ex oliva cruda, atque nondum inchoatæ maturitatis.

3. *Proxime viride.*] Diximus de eo lib. 12. sect. 60. Huic ab omphacio secunda laus, & pæne gemina bonitas atque nota, nisi quod viride est, omphacium candidum, ut ibi diximus.

4. *Præterea,* &c.] Sic Diosc. lib. 1. cap. 29.

5. *Omphacium.*] Diosc. loc. cit.

6. *Colorem.*] Dentes firmare ait Diosc. loc. cit. ὀδόντων κρατυντικόν, κρατούμενον ἐν τῷ στόματι.

7. *Sudores.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XL. 1. *Oenanthino.*] De quo Plinius, lib. 13. sect. 61. Vim ei adstringendi rosaceo similem Diosc. attribuit, lib. 1. cap. 56.

2. *Omni autem.*] Diosc. lib. 1. cap. 30.

3. *Auget.*] Carne explet hulcera. Eodem sensu Corn. Celsus, lib. 8. cap. 4. ali hulcus ait, id est, coalescere, σαρκοῦσθαι. Diosc. lib. 1. cap. 53. de rosaceo oleo: Ἔστι δὲ καὶ θρεπτικὸν κοίλων ἑλκῶν. Facit incrementa carnis, hulceribus impositum, illitumve.

4. *Et venena.*] Diosc. lib. 1. cap. 30.

5. *Contra cantharidas,* &c.] Sic Diosc. in Alexiph. cap. 1. & seqq.

6. *Et lassitudinum.*] De oleo laurino hoc Diosc. prodidit, lib. 1. cap. 49. & de sampsuchino, cap. 58.

7. *Tormina.*] Totidem verbis Diosc. lib. 1. cap. 30.

8. *Item ventris.*] Lumbricos, ἕλμινθάς τε ἐκβάλλει. Diosc. loc. cit.

9. *Solvit alvum.*] Diosc. loc. cit. totidem verbis.

10. *Inflationem sedat.*] Interaneorum. Sic & infusum clystere homini prodest ad ileosos maxime affectus. Dioscor. loco citato. Καὶ ἐνίεται δὲ τὸ αὐτὸ, μάλιστα πρὸς τοὺς εἰλεώδεις.

11. *Vetus autem.*] Diosc. loc. cit. Τὸ δὲ παλαιὸν θερμαντικώτερον, καὶ διαφορητικώτερον.

12. *Lethargicis.*] Auctor etiam est hujus medicinæ Celsus. lib. 3. cap. 20. *Excitat autem*, inquit, *lethargicos validissime, repente aqua frigida infusa post remissionem: Itaque perunctum oleo multo corpus, tribus aut quatuor amphoris, totum per caput perfundendum est,* &c.

13. *Oculorum.*] Dioscor. loc. cit. Πρὸς ὀξυδορκίαν τε ὑπάλειμμα.

14. *Capitis doloribus.*] Celsus, lib. 4. cap. 2. *Caput vehementer perfricare: deinde calido oleo implere: veste velare; quidam etiam id devinciunt.*

15. *Et si vetusti.*] Si desit oleum vetus, inquit, de eo cujus copia est, quod præstantissimum est, ad mellis crassitudinem decoquitur. Sic eamdem atque vetustum vim habet. Sic Diosc. loc. cit.

Sect. XLI. 1. *Oleum cicinum,*] De quo Plinius, lib. 15. sect. 7. *Fit & e cici arbore in Ægypto,* &c. Commendat illud in primis Diosc. lib. 1. cap. 38. ad hulcera capitis, ad

vatim dicitur purgare præcordia. Prodeſt & articulorum morbis, duritiis omnibus, vulvis, auribus, ambuſtis. Cum cinere vero muricum, ſedis inflammationibus, item pſoræ. Colorem cutis commendat, [2] capillumque fertili natura evocat. Semen ex quo fit, nulla animans attingit. [3] Ellychnia ex uva fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oleo lumen obſcurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni ſacro illinuntur ex aceto: per ſe autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in vino inflammationibus, cum polenta & croco: per ſe autem triduo impoſita faciem purgant.

XLII. [1] Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, [2] cutem erugat, nitorem commendat, [3] varos cum melle tollit e facie. Prodeſt & auribus, cum roſaceo & melle & mali Punici germine decoctum, vermiculoſque in his necat, [4] & gravitatem auditus diſcutit, ſonos incertos & tinnitus, obiter [5] capitis dolores, [6] & oculorum. Medetur furunculis, [7] & a Sole uſtis cum cera. [8] Hulcera manantia & furfures cum vino expurgat: condylomata cum meliloto. Per ſe vero capiti illitum, ſomnum allicit.

XLIII. [1] Oleum laurinum utilius quo recentius, quoque viridius colore. [2] Vis ejus excalfactoria: & ideo paralyticis, ſpaſticis, iſchiadicis, ſugillatis, capitis doloribus, inveteratis diſtillationibus, auribus, [3] in calyce Punici calfactum illinitur.

XLIV. [1] Similis & myrtei olei ratio: adſtringit, indurat: medetur gingivis, dentium dolori, dyſenteriæ, vulvæ exhulceratæ, veſicis, [2] hulceribus vetuſtis vel manantibus, cum ſquama æris & cera. [3] Item eruptionibus, ambuſtionibus. [4] Attrita ſanat, & furfures, & rhagadas, condylomata, articulos luxatos, [5] odorem gravem corporis. Adverſatur cantharidi, bupreſti, aliiſque malis medicamentis, quæ exhulcerando nocent.

XLV. [1] Chamæmyrſinæ, ſive oxymyrſinæ eadem natura. Cupreſſinum oleum eoſdem effectus habet, quos myrteum. Item citreum. E nuce vero juglande, [2] quod caryinum appellavimus, alopeciis utile eſt, [3] & tarditati aurium infuſum. [4] Item capitis dolori illitum. Ceterum iners & gravi ſapore. Enimvero ſi quid in nucleo putridi fuerit, [5] totus modus deperit. [6] Ex Gnidio grano factum, eamdem vim habet, quam cicinum. [7] E lentiſco factum, utiliſſimum acopo eſt. Idemque proficeret æque ut roſaceum, [8] ni durius paulo intelligeretur. [9] Utuntur eo & contra nimios ſudores, papulaſque ſudorum. [10] Scabiem jumentorum efficaciſſime ſanat. [11] Balaninum oleum repurgat varos, furunculos, lentigines, gingivas.

XLVI. [1] Cypros qualis eſſet, & quemadmodum ex ea fieret oleum docuimus. [2] Natura ejus excalfacit, emollit nervos. Folia ſtomacho illinuntur: & [3] vulvæ concitatæ ſuccus quoque eorum apponitur. [4] Folia recentia commanducata, hulceribus in capite

NOTÆ.

pſoras, & ſedis inflammationes: ad pellendas ex alvo aquas, lumbricoſque: ad aurium dolores, &c. Pintianum nihil moror, qui contra omnium exemplarium fidem, *cnecinum* hoc loco, non *cicinum* legit: Galeno quoque, quem non legit, admodum ei reluctante, cujus verba referemus ſect. 45.

2. *Capillumque.*] Et hoc ipſum prodit de oleo cicino Marcellus Empir. cap. 6. pag. 47.

3. *Ellychnia ex uva.*] Fert enim arbos ea ſemen uvarum gracilium pallidarumque, ut dictum eſt lib. 15. ſect. 7.

Sect. XLII. 1. *Oleum amygdalinum.*] Dioſc. lib. 1. cap. 39. de eo plura.

2. *Cutem erugat*, &c.] Dioſc. loc. cit.

3. *Varos cum melle.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 41.

4. *Et gravitatem auditus*, &c.] Dioſc. loc. cit.

5. *Capitis dolores.*] Marcellus Empir. cap. 1. pag. 36. & Dioſc. loc. cit.

6. *Et oculorum.*] Dioſc. loc. cit. *Καὶ ἀμβλυωπίας δέ ἐστιν ἀνασκευαστικόν. Hebetem etiam oculorum aciem emendat.*

7. *Et a Sole.*] Dioſc. loc. cit. *Αἴρει δὲ καὶ ἐφήλεις μέλιτι μιγνύμενον, καὶ κρίνου ῥίζῃ· καὶ κυπρίνῃ, ἢ ῥοδίνῃ κηρωτῇ. A Sole uſtis medetur, admixtum melli, lilii radici, ac roſaceo, cyprinove cerato.*

8. *Hulcera*, &c.] Totidem verbis hæc Dioſcor. loc. cit. Marcellus Empir. c. 4. p. 40. & Plinius Valer. lib. 3. c. 22.

Sect. XLIII. 1. *Oleum laurinum.*] Hæc pariter Dioſcor. lib. 1. cap. 49.

2. *Vis ejus.*] Dioſc. loc. cit.

3. *In calyce Punici.*] Vel, ubi Punici mali non ſit occaſio, *in ſtrigili ferrea*, ut ait Plinius Valer. lib. 1. cap. 10. *miſſum & tepefactum, infuſumque auribus, dolorem omnem tollit.* Iiſdem hæc prodidit Marcellus Empir. cap. 9. pag. 80.

Sect. XLIV. 1. *Similis myrtei.*] *Μυρσίνινον ἔλαιον* Dioſcoridi, lib. 1. cap. 48. *Δύναμις δὲ αὐτοῦ στυπτική, σκληρυντική.*

2. *Hulceribus.*, &c.] Hulcera capitis manantia (*ἀχῶρας* Græci vocant) ſanari eo Dioſc. ait, loc. cit.

3. *Item eruptionibus.*] Dioſc. loc. cit. *Καὶ πρὸς πυρίκαυστα, ἐξανθήματα*, &c. Facit quoque ad ambuſtiones, eruptiones papularum, &c.

4. *Attrita*, &c.] Dioſc. *Παρατρίμματα, ῥαγάδας, κονδυλώματα, ἄρθρα κεχαλασμένα.*

5. *Odorem.*] Certe ſudores compeſcit, *ἱδρῶτας στέλλει*, inquit Dioſc. loc. cit.

Sect. XLV. 1. *Chamæmyrſinæ.*] Hoc eſt, myrti ſilveſtris, ut dictum eſt lib. 15. ſect. 7.

2. *Quod caryinum.*] Libro 15. ſect. 7. *Καρύινον* quoque Galeno, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 172.

3. *Et tarditati aurium.*] Marcellus Empir. c. 9. p. 82. *Oleum ex nuce juglande inſtillatum auriculæ gravius audienti valde prodeſt.* Dioſc. quoque, lib. 1. c. 41. *Ἁρμόζει δὲ καὶ ὠταλγίαις, καὶ ἤχοις, καὶ συριγμοῖς, μετὰ χηνείου στέατος ἐγχεόμενον. Contra dolores aurium, ſonos atque tinnitus, auxilio eſt, cum anſerino adipe infuſum.*

4. *Item capitis.*] Marcellus Empir. cap. 1. pag. 35. *Oleum ex nuce juglande quæ manducatur expreſſum, ſubitum capitis dolorem, ſi eo perfricetur, mire compeſcit.*

5. *Totus modus.*] Sincerius forſan *modius* fuerit. Centenos olei modios, inquit Plinius, lib. 15. ſect. 6. factum vocant. Sed & modus olei de toto lacu accipi poteſt, *la Cuvée.*

6. *Ex Gnidio .... quam cicinum.*] Vide Notas & Emend. num. XV.

7. *E lentiſco.*] Dioſc, lib. 1. cap. 50. *Τὸ δὲ σχίνινον.... εἰς ἄκοπα.* Sunt autem *ἄκοπα* apud medicinæ ſcriptores, remedia contra laſſitudines confecta, quod contra *κόπους*, id eſt, labores, utilia ſint. Ruellius apud Dioſc. *ἄκοπα* vertit medicamenta quæ nervorum laſſitudines reficiunt. Scribonius Largus, Compoſ. 268. *Acopum ad perfrictionem, laſſitudinem, tenſionem nervorum.* Vide plura in Lex. Conſtantini.

8. *Ni durius paulo.*] Habet enim vim adſtringendi, *καὶ στύφει*, inquit Galenus, lib. 6. de facult. ſimpl. medicament. pag. 171.

9. *Utuntur eo.*] Dioſc. lib. 1. cap. 50.

10. *Scabiem*, &c.] Dioſc. loc. cit.

11. *Balaninum.*] Quod fit ex unguentaria balano, de qua lib. 12. ſect. 46. Dioſc. lib. 1. cap. 4. Vide Notas & Emend. num. XVI.

Sect. XLVI. 1. *Cypros qualis .... docuimus.*] Libro 12. ſect. 51.

2. *Natura ejus, &c.*] Hæc pariter Dioſc. l. 1. c. 65. & 124.

3. *Vulvæ concitatæ.*] Aſcendenti vulvæ.

4. *Folia recentia.*] Dioſc. lib. 1. cap. 124. *Διαμασσηθέντα ἄφθας ἰᾶται.*

manantibus, item oris medentur, & collectionibus, condylomatis. [5] Decoctum foliorum ambustis & luxatis prodest. [6] Ipsa rufant capillum tusa, adjecto struthei mali succo. [7] Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat & putrescentia hulcera per se, vel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. [8] Adstringit gleucinum, & refrigerat, eadem ratione qua & œnanthinum.

XLVII. Balsaminum longe pretiosissimum omnium, ut [1] in unguentis diximus, [2] contra omnes serpentes efficax. [3] Oculorum claritati plurimum confert, caliginem discutit. [4] Item dyspnœas, collectiones omnes duritiasque lenit. Sanguinem densari prohibet, [5] hulcera purgat: [6] auribus, capitis doloribus, tremulis, spasticis, ruptis perquam utile. [7] Adversatur aconito ex lacte potum. [8] Febres cum horrore venientes perunctis leviores facit. Utendum tamen modico, [9] quoniam adurit, augetque vitia non servato temperamento.

XLVIII. [1] Malobathri quoque naturam & genera exposuimus. [2] Urinam ciet. [3] Oculorum epiphoris vino expressum utilissime imponitur. Item frontibus, dormire volentibus: efficacius, si & nares illinantur: aut si ex aqua bibatur. [4] Oris & halitus suavitatem commendat linguæ subditum folium, [5] sicut & vestium odorem interpositum.

XLIX. [1] Hyoscyaminum emolliendo utile est, nervis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. [2] Therminum e lupinis emollit, proximum rosaceo effectum habens. [3] Narcissinum dictum est cum suo flore. [4] Raphaninum phthiriases longa valetudine contractas tollit, scabritiasque cutis in facie emendat. [5] Sesaminum aurium dolores sanat, & hulcera quæ serpunt, & quæ cacoëthe vocant. [6] Lirinon, quod & Phaselinum & Syrium vocavimus, renibus utilissimum est, [7] sudoribusque evocandis, [8] vulvæ molliendæ, [9] concoquendoque intus. [10] Selgiticum nervis utile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod Iguvini circa [11] Flaminiam viam vendunt.

L. [1] Elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo, non sine nausea, alvum solvit: [2] bilem præcipue detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: [3] qui

NOTÆ.

5. *Decoctum foliorum.*] Diosc. lib. 1. cap. 124. Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῶν, πυρικαύστων καταντλήμα. *Decoctum foliorum igni ambustis affunditur.*

6. *Ipsa rufant.*] Et hic ὁμωνυμίᾳ vocum delusum esse Plinium non immerito quis suspicetur. Nam cum apud Græcum scriptorem id legisse videatur, quod exstat apud Diosc. lib. 1. pag. 124. Ξανθίζει δὲ καὶ τρίχας στρουθίου χυλῷ τὰ φύλλα λεῖα βραχέντα καὶ ἐγχρισθέντα. *Rufant capillos folia trita & illita, quæ in struthii succo maduerint.* Στρούθιον eo loci radicula herba est, qua de egimus lib. 19. sect. 18. De strutheo malo Plinius intellexit quod e genere cotoneorum est, de quo lib. 15. sect. 10. Sed & suos forte hæc quoque medicina habuit auctores.

7. *Flos capitis.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit.

8. *Adstringit gleucinum, & refrigerat.*] Dioscoridi, lib. 1. cap. 67. calfacere dicitur, relaxare, mollire. Et ea sane aromata, quibus concinnatur, apud Columellam, lib. 12. cap. 51. & apud Diosc. loc. cit. iis sunt dotibus ac facultatibus prædita, ut oleum iis condîtum, refrigerare vix ullo modo possit. Adstringendi vim œnanthino dat quoque Diosc. lib. 1. cap. 56.

Sect. XLVII. 1. *In unguentis diximus.*] Libro 12. sect. 54.

2. *Contra omnes.*] A vipera demorsis opitulari scribit Diosc. lib. 1. cap. 18.

3. *Oculorum.*] Diosc. lib. 1. cap. 18.

4. *Item dyspnœas.*] Δυσπνοοῦσιν ἁρμόζων, *ægre spirantibus convenit.*

5. *Hulcera purgat.*] Diosc. loc. cit.

6. *Auribus, capitis, &c.*] Q. Serenus, Samonicus, qui ex Plinii sententiis medicum opus versibus concinnavit, idem prodidit, cap. 2. pag. 126.

Balsama si geminis instillans auribus addas,
Tum poteris alacrem capitis reparare vigorem.

Et cap. 3. cap. 127.

Portio si capitis morbo tentetur acuto,
Allia diversam lana contecta per aurem
Inducta prosunt: & eodem balsama pacto.

7. *Adversatur.*] Diosc. loc. cit.

8. *Febres.*] Dioscor. Ῥίγη συγχρισθεὶς λύει, *rigores illitu solvit.*

9. *Quoniam adurit.*] Θερμαντικώτατος ὤν, inquit Diosc. loc. cit.

Sect. XLVIII. 1. *Malobathri.*] Libro 12. sect. 59.

2. *Urinam.*] Diosc. lib. 1. cap. XI.

3. *Oculorum.*] Diosc. loc. cit.] Καὶ πρὸς τὰς ὀφθαλμικὰς φλεγμονὰς ἁρμόζει ἀναζεσθὲν ἐν οἴνῳ, καὶ λεῖον ἐπιχριόμενον. *Oculorum inflammationibus in vino fervefactum, tritumque, ac illitum apprime confert.*

4. *Oris & halitus.*] Diosc. loc. cit. Ὑποτίθεται δὲ καὶ γλώσσῃ πρὸς εὐωδίαν στόματος.

5. *Sicut & vestium.*] Dioscor. loc. cit. Καὶ σὺν ἱματίοις τίθεται· ἄβρωτα γὰρ καὶ εὐώδη ταῦτα τηρεῖ. *Vestibus utiliter interponitur: siquidem eas & a tineis defendit, & odore non ineleganti tuetur.*

Sect. XLIX. 1. *Hyoscyaminum.*] Dioscor. lib. 1. cap. 42. Ὑοσκυάμινον ... μαλακτικὸν ὄν.

2. *Therminum.*] Θέρμον lupinum vocant. Vim ei discutiendi Galenus adjudicat, διαφορητικὴν, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 178.

3. *Narcissinum.*] Libro 21. sect. 75.

4. *Raphaninum.*] De raphanino hæc eadem prodidit Dioscor. ad verbum, lib. 1. cap. 41.

5. *Sesaminum.*] Diosc. lib. 1. cap. 41.

6. *Lirinon .... vocavimus.*] Libro 21. sect. XI. *Est & rubens lilium, quod Græci crinon vocant .... Laudatissimum in Antiochia, & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide.* Dioscor. lib. 3. cap. 116. Κρίνον βασιλικὸν, ... ἀφ' οὗ καὶ τὸ χρῖσμα κατασκευάζεται, ὅ τινες λείρινον. οἱ δὲ σούσινον καλοῦσι. *Crinon seu lilium regium... ex quo paratur unguentum, quod aliqui lirinum, susinum alii appellitant.* Et lib. 1. cap. 62. Τὸ δὲ σούσινον, ὃ ἔνιοι κρίνινον καλοῦσιν, &c

7. *Sudoribusque.*] Hanc vim evocandi sudoris Plinius succo ipsi assignat, qui e lilii flore exprimitur, lib. 21. sect. 74.

8. *Vulvæ.*] Diosc. loc. cit.

9. *Concoquendoque intus.*] Concoquendis, quæ intus latent, vulvæ vitiis. Simile est quod de crocino oleo tradit Dioscor. lib. 1. cap. 64. Καὶ πρὸς τὰς ἐν τῇ μήτρᾳ σκληρίας, καὶ μύσεις, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κακοήθη .... Συμπέπτει γὰρ, καὶ μαλάσσει, ὑγραίνει, καὶ πραΰνει. *Valet & ad uteri duritias, præclusiones, malignaque hulcera .... Concoquit enim, emollit, humectat, lenit.* Quanquam & de suppurationibus concoquendis accipi hic locus potest, quem habemus in manibus: Nam & de succo qui e lilii flore elicitur, lib 21. sect. 74. *ad emolliendas vulvas*, inquit, valet, *sudoresque faciendos, & suppurationes concoquendas.*

10. *Selgiticum .... diximus.*] Libro 15. sect. 7.

11. *Flaminiam.*] A Flaminio dictum, qui eam stravit lapidibus ab Urbe Roma Ariminum usque.

Sect. L. 1. *Elæomeli .... diximus.*] Libro 15. sect. 7.

2. *Bilem præcipue.*] Dioscor. lib. 1. cap. 37. totidem verbis.

3. *Qui bibere.*] Dioscor. loc. cit. Ἔννωθροι δὲ γίνονται καὶ ἔκλυτοι οἱ λαμβάνοντες· ὅπερ οὐ δεῖ εὐλαβεῖσθαι· Διεγείρειν δὲ αὐτοὺς μὴ ἐῶντας καταφέρεσθαι. *Qui assumpsere, torpescunt, viribusque deficiuntur: attamen minime terreri eo oportet: quin*

bibere, torpescunt, excitanturque crebro. [4] Potores certaturi præsumunt ex eo cyathum unum. [5] Pissino oleo usus & passim ad quadrupedum scabiem est.

L I. A vitibus oleisque proxima nobilitas palmis: inebriant recentes: [1] capitis dolorem afferunt: minus, siccæ: [2] nec, quantum videtur, utiles stomacho: tussim exasperant; corpus alunt. [3] Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad vires recreandas, sitim sedandam, in quo usu præferebant Thebaïcas. [4] Sanguinem quoque exscreantibus utiles, in cibo maxime. [5] Illinuntur caryotæ stomacho, vesicæ, ventri, intestinis; cum cotoneis & cera & croco. Sugillata emendant. [6] Nuclei palmarum cremati in fictili novo, cinere loto spodii vicem efficiunt, miscenturque collyriis; & calliblephara faciunt addito nardo.

L I I. [1] Palma quæ fert myrobalanum, probatissima in Ægypto, [2] ossa non habet reliquarum modo in balanis. [3] Alvum & menses ciet in vino austero, [4] & vulnera conglutinat. CAP. V.

L I I I. [1] Palma elate, sive spathe, medicinæ confert germina, folia, corticem. [2] Folia imponuntur præcordiis, stomacho, jocineri, hulceribus quæ serpunt, cicatrici repugnantia. [3] Psoras cortex ejus tener cum resina & cera sanat diebus x x. Decoquitur & ad testium vitia. [4] Capillum denigrat suffitu, partus extrahit. [5] Datur bibendus renum vitiis, & vesicæ, & præcordiorum: & capiti, & [6] nervis inimicus. Vulvæ ac ventris fluxiones sistit decoctum ejus. Item cinis ad tormina potus in vino albo, in vulvarum vitiis efficacissimus.

L I V. Proximæ varietates generum medicinarumque; quæ mala habent. [1] Ex his verna acerba, stomacho inutilia sunt: alvum, vesicam circumagunt, nervos lædunt. Cocta meliora. Cotonea cocta suaviora. [2] Cruda tamen; dumtaxat matura, prosunt sanguinem exscreantibus ac dysentericis, cholericis, cœliacis. Non idem prosunt decocta, quoniam amittunt constringentem illam vim succi. Imponuntur pectori in febris ardoribus: & tamen decoquuntur in aqua cælesti ad eadem quæ supra scripta sunt. [3] Ad stomachi dolores cruda decoctave cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos CAP. VI.

NOTÆ.

excitandi sunt, neque sinendum ut somno graviore consopiantur.

4. *Potores certaturi.*] Quasi sic viribus suis fidant, ut & vini vim ebrietatem, & elæomelitos soporem afferentis, sustinere possint, aut vincere.

5 *Pissino oleo.*] De eo Plinius, lib. 15. sect. 7. & Diosc. lib. 1. cap. 95. qui ad eumdem usum & pissinum oleum & picem ipsam liquidam adsciscit. Vide Notas & Emend. num. X V I I.

Sect. LI. 1. *Capitis dolorem.*] Diosc. lib. 1. cap. 148.

2. *Nec quantum videtur.*] Ita sane Dioscoridi visum est: qui palmas esitatas stomachicis prodesse scripsit: αἱ δὲ ξηραὶ ὠφελοῦσι βιβρωσκόμεναι. . . . . στομαχικοὺς, &c.

3. *Succum decoctarum.*] Cum hydromelite, non *pro hydromelite* Dioscorides adhibuit, lib. 1. cap. 149. Τῶν δὲ Θηβαϊκῶν τὸ ἀφέψημα ποθὲν, παύει καύσωνα, καὶ τὰς δυνάμεις ἀνακτᾶται, μετὰ ὑδρομέλιτος παλαιοῦ λαμβανόμενον. *Thebaïcarum decoctum potui datum, febrilem ardorem ac sitim sedat, & cum hydromelite vetusto sumptum vires recreat.*

4. *Sanguinem quoque.*] Dioscor. lib. 1. cap. 148.

5. *Illinuntur.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 39. *Caryotæ tritæ dolori imponuntur, adversus urinæ difficultatem.* Dioscor. loc. cit. Ὠφελοῦσι καὶ τὰ περὶ κύστιν, καταπλασσόμεναι λεῖαι μετὰ κυδωνίου καὶ κηρωτῆς οἰνανθίνης. *Tritæ cum cotoneis, & cerato œnanthino, vesicæ vitiis utiliter illinuntur.*

6. *Nuclei palmarum.*] Hæc totidem verbis Dioscor. lib. 1. cap. 149.

Sect. L I I. 1. *Palma quæ fert.*] Hæc palma est, cujus historiam scripsit, lib. 12. sect. 47. cujus fructus, cum maturitatem est assecutus, phœnicobalani proprie nomen: ante maturitatem idem, ob affinitatem aliquam, similitudinemque cum glande unguentaria, & myrobalani appellationem habuit. Plinius, loco mox cit. *Myrobalano in unguentis similem, proximumque usum habet palma in Ægypto.... phœnicobalanus vocatur.* Et Plinius Valer. lib. 3. cap. 20. *Myrobalanum . . . . genus est caryotæ, quod os non habet*, &c. Similitudinem eam fructus cum Arabica myrobalano attigit Dioscor. lib. 1. cap. 148. Φοίνιξ ἐν Αἰγύπτῳ παρεμφέρων τῇ Ἀραβικῇ μυροβαλάνῳ. Hanc esse remur balanum Ægyptiam, quam Plutarchus ait bellaria suavitate vincere, lib. 8. Symp. quæst. 4. pag. 723. Sugillat hoc loco Plinium Salmasius in præfat. pag. 96. Dalecampium, & alios secutus: sed ita ut livorem potius suum, quam scriptoris perdiligentis errorem prodat ullum. Quod si qua nihilominus exemplaria scripta manu faverent, *Palma quæ refert myrobalanum*, legi hoc loco haud gravate ferrem.

2. *Ossa non habet.*] Quoniam immatura colligitur, nondum genito intus nucleo, ut diximus, lib. 12 sect. 4.

3. *Alvum & menses ciet.*] Immo, si Dioscoridi fides habenda est, sistit potius: *Est, inquit, fructus ille acerbus atque adstringens, & contra alvi profluvia, fluxumque muliebrem, in vino austero bibitur.* Ἔστι δὲ στρυφνὸς, συσταλτικὸς, πινόμενος σὺν οἴνῳ αὐστηρῷ πρὸς διάρροιαν καὶ ῥοῦν γυναικεῖον. Et sane hæc vis sistendi, & fructus acerbitati, & austeritati vini, quicum assumitur, apte congruit. Nihilominus sic M S S. omnes, Reg. Colb. Chiffl. aliique. Et Parmensis editio, ceteræque ante Hermolaum; cui *sistit* reponendum satius visum est. Quin & Plinius Valer. lib. 2. cap. 23. cui titulum fecit, *Ventri molliendo: Myrobalanus*, inquit, *genus caryotæ nascens in Ægypto, quæ os non habet; vino austero trita & pota alvum citat.* Sed jam hujus ævo irrepsisse id mendum in Plinii libros suspicari forsan haud temere licet.

4. *Et vulnera.*] Dioscor. loc. cit. Ἵστησι δὲ καὶ αἱμορροΐδας, καὶ τραύματα κολλᾷ καταπλασθείς. Plinius Valer. lib. 3. cap. 20. *Myrobalanum, ut jam diximus, genus est caryotæ, quod os non habet: hæc ex vino trita austero; vulnera curat & solidat.*

Sect. LIII. 1. *Palma elate.*] Vide quæ de ea diximus, lib. 12. sect. 62.

2. *Folia imponuntur.*] Vires plane similes elatæ suæ, hoc est, tenerarum adhuc palmarum involucro, Dioscorides tribuit, lib. 1. cap. 50.

3. *Psoras &c.*] Hæc rursum in elaten suam Dioscorides transtulit, loc. cit.

4. *Capillum . . . . . suffitu.*] At illitu, fricatuque etiam crebro spathæ suæ seu elatæ, nigredinem conciliari capillis, auctor est Diosc. loc. cit.

5. *Datur bibendus &c.*] Dioscor. de elate seu spathe sua, loc. cit.

6. *Nervis inimicus.*] E diverso Dioscoridis elate laxatos committit articulos: Χαλασμοὺς τε ἄρθρων συνάγει.

Sect. L I V. 1. *Ex his verna.*] Dioscor. lib. 1. cap. 159. Τὰ δὲ τοῦ ἔαρος ἀκμάζοντα μῆλα, χολοποιὰ, ἄθετα τῷ νευρώδει παντὶ, ἐμπνευματοῦντα. *Quæ mala verno tempore maturescunt, bilem gignunt, nervos omnes lædunt; inflationesque pariunt.*

2. *Cruda tamen.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120. *Phthisicis & empyicis prodest aqua in qua cydonea mala cocta fuerint, assidue propinata: ipsa etiam si incocta manducentur, juvant.* Et cap. 16. pag. 120. *Cydonea bene matura non cocta, in cibo accepta, prosunt choleris reprimendis.* Plinius Valer. lib. 1. cap. 64. cui titulus; *Sanguinem rejicientium curatio: Cydonia matura*, inquit, *devorantur cruda.* Et lib. 2. cap. 28. *Dysenteriæ compescendæ: Cydonia matura cruda eduntur.* Et cap. 25. *Choleræ quomodo succurritur: Cydonia si matura cruda in cibo sumantur.*

3. *Ad stomachi autem.*] Marcellus Empir. cap. 20. pag. 139.

ſanat. [4] Cocta in vino, & illita cum cera, alopeciis capillum reddunt. [5] Quæ ex his cruda in melle condiuntur, alvum movent. Mellis autem ſuavitati multum adjiciunt, ſtomachoque utilius id faciunt. [6] Quæ vero in melle condiuntur cocta, quidam ad ſtomachi vitia, trita cum roſæ foliis decoctis dant pro cibo. [7] Succus crudorum lienibus, orthopnoïcis, hydropicis prodeſt. [8] Item mammis, condylomatis, varicibus. [9] Flos & viridis & ſiccus inflammationibus oculorum, exſcreationibus ſanguinis, menſibus mulierum. Fit & ſuccus ex his mitis, cum vino dulci tuſis, utilis & cœliacis & jocineri. [10] Decocto quoque eorum foventur, ſi procidant vulvæ & interanea. [11] Fit & oleum ex his, quod melinum vocavimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo utiliſſima, quæ ex Sicilia veniunt. [12] Minus utilia ſtruthia, quamvis cognata. Radix eorum circumſcripta terra manu ſiniſtra capitur, ita ut qui id faciet, dicat quæ capiat, & cujus cauſa: ſic adalligata ſtrumis medetur.

LV. [1] Melimela & reliqua dulcia ſtomachum & ventrem ſolvunt, [2] ſiticuloſa, æſtuoſa, ſed nervos non lædunt. [3] Orbiculata ſiſtunt alvum, & vomitiones, urinas cient. [4] Silveſtria mala ſimilia ſunt vernis acerbis, alvumque ſiſtunt. Sane in hunc uſum immatura opus ſunt.

LVI. [1] Citrea contra venenum in vino bibuntur, vel ipſa, vel ſemen. [2] Faciunt oris ſuavitatem, decocto eorum colluti, aut ſucco expreſſo. [3] Horum ſemen edendum præcipiunt [4] in malacia prægnantibus: ipſa vero contra infirmitatem ſtomachi, ſed non niſi ex aceto facile manduntur.

LVII. [1] Punici mali novem genera nunc iterare ſupervacuum. Ex his dulcia, quæ [2] apyrina alio nomine appellavimus, ſtomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingivaſque lædunt. Quæ vero ab his ſapore proxima [3] vinoſa diximus, parvum nucleum habentia, utiliora paulo intelliguntur. Alvum ſiſtunt, & ſtomachum, dumtaxat pauca, citraque ſatietatem. [4] Sed hæc minime danda, quanquam omnino nulla, in febri, nec carne acinorum utili nec ſucco. Caventur æque vomitionibus, ac bilem rejicientibus. [5] Uvam in his, ac ne muſtum quidem, ſed protinus vinum aperuit Natura: utrumque aſperiore cortice. [6] Hic ex acerbis in magno uſu. [7] Vulgus coria maxime perficere illo novit: [8] ob id malicorium appellant medici. Urinam cieri eodem monſtrant: mixtaque galla in aceto decoctum, mobiles dentes ſtabilire. [9] Expetitur gravidarum malaciæ, [10] quoniam guſtatu moveat infantem. [11] Dividitur malum, cæleſtique aqua madeſcit ternis fere diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & ſanguinem exſcreantibus.

NOTÆ.

140. & 141. Plinius Valer. lib. 2. cap. 15.

4. *Cocta in vino.*] Vide Notas & Emendationes, num. XVIII.

5. *Quæ ex his cruda.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 2. cap. 23.

6. *Quæ vero in melle.*] Dioſc. lib. 1. cap. 160. Marcellus Empiricus cap. 20. pag. 139.

7. *Succus crudorum.*] Dioſcor. loco citato.

8. *Item mammis.*] Dioſcor. loc. cit. *Μαστοὺς φλεγμαίνοντας*, *mammarum inflammationes adjuvat.*

9. *Flos & viridis &c.*] Dioſc. loc. citato.

10. *Decocto quoque.*] Dioſc. loc. cit.

11. *Fit & oleum ... vocavimus.*] Libro 13. ſect. 2. Hoc pariter Dioſcor. loco citato & Plinius Valer. lib. 4. cap. 42.

12. *Minus utilia.*] Dioſcor. loc. cit. *Τὰ δὲ λεγόμενα στρουθία καὶ μεγάλα, ἧττόν ἐστιν εὔχρηστα.*

Sect. LV. 1. *Melimela &c.*] Dioſc. lib. 1. cap. 161. *Τὰ δὲ μελίμηλα κοιλίαν μαλάσσει ... κακοστόμαχα δέ.*

2. *Siticuloſa.*] Sitim & æſtum afferentia.

3. *Orbiculata.*] Dioſcor. lib. 1. cap. 162. *Τὰ δὲ Ἠπειρωτικὰ λεγόμενα, Ῥωμαϊστὶ δὲ ὀρβικουλάτα, εὐστόμαχα, κοιλίας σταλτικὰ, οὔρων προκλητικὰ*, &c. Sic etiam Diphilus apud Athen. lib. 3. pag. 80. ubi *ὀρβικλάτα* vocat.

4. *Silveſtria.*] Totidem verbis de eo malorum genere Dioſcor. lib. 1. cap. 163.

Sect. LVI. 1. *Citrea contra.*] Theophraſtus lib. 4. hiſtor. cap. 4. & ex eo Athenæus lib. 3. pag. 84. Dioſc. lib. 1. cap. 166. Oppius apud Macrobium, lib. 2. Saturn. cap. 15. & eleganti carmine Virgilius, lib. 2. Georg.

Media fert triſtes ſuccos, tardumque ſaporem
Felicis mali: quo non præſentius ullum,
Pocula ſi quando ſævæ infecere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba;
Auxilium venit, & membris agit atra venena.

2. *Faciunt oris.*] Dioſcor. loc. cit. *Διάκλυσμά τε ἐστὶ πρὸς εὐωδίαν στόματος τὸ ἀφέψημα, καὶ ὁ χυλὸς αὐτῶν.*

3. *Horum ſemen.*] Dioſcor. loc. cit. *Σπέρμα ἔχον ἀπίῳ ἐοικός. Δύναμιν δὲ ἔχει πιθὲν ἐν οἴνῳ..... βιβρώσκεται δὲ μάλιστα ὑπὸ γυναικῶν πρὸς τὴν κίσσαν.* Quæ Dalecampius ad corticem, ſuccumve mali Punici prave tranſtulit.

4. *In malacia.*] Malacia eſt in gravidis ille languor, & mollities diſſoluti, & cuncta faſtidientis ſtomachi. Græci *κίτταν*, Latini etiam picam appellant.

Sect. LVII. 1. *Punici mali.*] Sic in Indice lib. 13. num. XXXIX. *Punici mali genera IX.* Vide quæ diximus lib. 13. ſect. 34.

2. *Apyrina ... appellavimus*] Libro 13. ſect. 34. De his Plinius Valer. lib. 2. cap. 40. *de Punicis*, noſtro adſtipulatur: *Dulcia*, inquit, *inflationes ſtomacho movent, nec tute febricitantibus dari poſſunt.*

3. *Vinoſa diximus.*] Libro 13. ſect. 34. Vinolenta vocat Plinius Valer. lib. 4. cap. 40. & ab his acida ſecernit. Hæc mediæ inter acida ac dulcia facultatis eſſe cenſet Dioſc. lib. 1. cap. 151.

4. *Sed hæc.*] Sed vinoſa minime danda, immo omnino nulla ſunt danda febricitanti. Dioſc. lib. 1. cap. 151.

5. *Uvam in his.*] Uvam in his, ac non muſtum modo, ſed cum uva vinum ſtatim oſtendit natura, *hoc eſt, ſuccum vino parem:* utrumque autem, *& uvam, & vinum*, ſub aſperiore cortice incluſit.

6. *Hic ex acerbis.*] Plinius ſupra, lib. 13. ſect. 34. *Corticis major uſus ex acerbis ad perficienda coria.*

7. *Vulgus coria.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 40. *Illa vero acerba ſunt, quibus coria curantur*, &c.

8. *Ob id malicorium.*] Ita mali Punici corticem vocant Latini: Celſus in primis, lib. 2. cap. poſtremo. Græci *σίδιον*. Simplicius id ei factum nomen putarim, quod corio ſimilis eſt ob duritiem, craſſitiemque majorem, quam ſit in vulgari malorum ceterorum cortice.

9. *Expetitur gravidarum &c.*] Alludere ad hanc Punici mali dotem Plautus videtur, in Amphitr. act. 2. ſc. 2. verſ. 91.

Enimvero prægnanti oportet & malum & malum dari,
Ut quod obrodat ſit, animo ſi male eſſe occœperit.

10. *Quoniam guſtatu.*] Vide Notas & Emendationes, num. XIX.

11. *Dividitur malum.*] De Punico malo univerſe id accipiendum, uti Plinius Valer. lib. 4. cap. 40. non de ſingulari uno genere.

LVIII.

LVIII. [1] Ex acerbo fit medicamentum, quod [2] ſtomatice vocatur, utiliſſimum oris vitiis, narium, aurium, [3] oculorum caligini: pterygiis, genitalibus, & his quas nomas vocant, & quæ in hulceribus excreſcunt. [4] Contra leporem marinum hoc modo: [5] Acinis detracto cortice tuſis, ſuccoque decocto ad tertias, cum croci, & aluminis ſciſſi, myrrhæ, mellis Attici ſelibris. Alii & hoc modo faciunt: Punica acida multa tunduntur: ſuccus in cacabo novo coquitur mellis craſſitudine, ad virilitatis & ſedis vitia, & omnia quæ Lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami Punicorum ſerpentes fugant. Cortice Punici ex vino decocti & impoſiti, perniones ſanantur. [6] Contuſum malum ex tribus heminis vini, decoctum ad heminam, tormina & tænias pellit. Punicum in olla nova, [7] cooperculo inlito, in furno exuſtum, & contritum, potumque in vino, ſiſtit alvum, diſcutit tormina.

LIX. [1] Primus pomi hujus partus florere incipientis, cytinus vocatur Græcis, miræ obſervationis multorum experimento. [2] Si quis unum ex his, ſolutus vinculo omni cinctûs & calceatûs, atque etiam anuli, decerpſerit duobus digitis, pollice & quarto ſiniſtræ manus, atque ita luſtratis levi tactu oculis, mox in os additum devoraverit, ne dente contingat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem paſſurus eo anno. [3] Iidem cytini ſiccati tritique, carnes excreſcentes cohibent: [4] gingivis & dentibus medentur: vel ſi mobiles ſint, decocto ſucco. [5] Ipſa corpuſcula trita, hulceribus quæ ſerpunt putreſcuntve, illinuntur. Item oculorum inflammationi inteſtinorumque: & fere ad omnia, quæ cortices malorum. Adverſantur ſcorpionibus.

LX. Non eſt ſatis mirari curam diligentiamque priſcorum, qui omnia ſcrutati, nihil intentatum reliquere. [1] In hoc ipſo cytino floſculi ſunt, antequam ſcilicet malum ipſum prodeat, erumpentes, quos [2] balauſtium vocari diximus. Hos quoque ergo experti invenerunt ſcorpionibus adverſari. Siſtunt potu menſes feminarum: [3] ſanant oris hulcera, & tonſillas, uvam, ſanguinis exſcreationes, ventris & ſtomachi ſolutiones, genitalia, hulcera quacumque in parte manantia. [4] Siccavere etiam ut ſic quoque experirentur, [5] inveneruntque tuſorum farina dyſentericos a morte revocari, alvum ſiſti. Quin & nucleos ipſos acinorum experiri non piguit. [6] Toſti tuſique ſtomachum juvant, cibo aut potioni inſperſi. [7] Bibuntur ex aqua cæleſti ad ſiſtendum alvum. [8] Radix decocta ſuccum emittit, qui tænias necat, Victoriati pondere. [9] Eadem diſcocta in aqua, quas Lycium, præſtat utilitates.

LXI. [1] Eſt & ſilveſtre Punicum a ſimilitudine appellatum. [2] Ejus radices rubro cortice

NOTÆ.

Sect. LVIII. 1. *Ex acerbo.*] Hæc verbis totidem Plinius Valer. lib. 4. cap. 40. ac fere Dioſc. lib. 1. cap. 151.

2. *Stomatice.*] Στοματικὴ, ſubintellige, δύναμις, hoc eſt, compoſitio, quæ ad uvas, tonſillas, omneſque repentinas oris, (quod Græci ϛόμα vocant) inflammationes accommodatur. Scribonius Largus Compoſ. 64. *Ad faucium uvæque tumorem ſtomatice hac fere utuntur*, &c. Schola Salernitana:

Mora ſitim tollunt, recreant cum faucibus uvam.

3. *Oculorum caligini.*] Præter Dioſcoridem, & Plinium Valer. locis citatis, Priſcianus, lib. 1. cap. 10. *de oculorum cauſis. Si autem obſcuritas hæc, ſenectutis magis quam oculorum vitium fuerit, ſuccum mali granati melli Attico æqua menſura commiſces, & uteris, ... Hoc etiam ſcriptoribus & pictoribus ſæpe profuit.*

4. *Contra leporem marinum.*] Habent ea verba libri omnes, etiam manu exarati: Plinius Valer. qui cetera ad verbum exſcripſit, non habet. Eoque magis in ſuſpicionem venimus, minime ea genuina eſſe, ſed ſpuria, quod adverſus leporem marinum quæ vulgo remedia ſtatuuntur, intra corpus omnia ſumi neceſſe ſit: iſtud, cujus nunc forma ſcribitur, externis tantum vitiis apponi poſſe videatur. Ad leporem marinum tamen, Scribonius Largus, Compoſ. 186. prodeſſe ait malorum Punicorum grana aſſidue data: ſed per ſe ac ſola: nec myrrham adjicit, nec alumen. Sic etiam Dioſcor. in Alexiph. cap. 30.

5. *Acinis detracto.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 40. *Fit ex acido Punico medicamentum, ϛοματικὸν a Græcis nominatum, cujus compoſitio ejuſmodi eſt: Detracto cortice mala tunduntur: ex his ſuccus exprimitur: is decoctus ad tertias, quum ad ſextarium venerit, croci ſcrupuli ſex, myrrhæ ſex, aluminis ſex, mellis optimi libra una, miſcentur: & ex hoc medicamento* &c.

6. *Contuſum.*] Marcellus Empir. cap. 28. pag. 200. Plinius Valer. lib. 2. cap. 21. ad verbum. Et cum ceteris Cato, cap. 126. pag. 66.

7. *Cooperculo inlito.*] Vide Notas & Emendationes, num. XX.

Sect. LIX. 1. *Primus pomi.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 40. fere ad verbum. Heſychius: Κύτινοι, τῆς ῥοίας τὰ πρῶτα ἐξανθήματα. Ea vox calycem ſonat, quo dehiſcente in ſua ſe folia flos pandit & explicat: ἐν γὰρ τῷ κυτίνῳ ἄνθος, inquit Theophr. Adde his, ſi lubet, ea quæ Rob. Conſt. habet in Lexico.

2. *Si quis unum.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 4. cap. 40. Contractius paulo, neque adeo ſuperſtitioſe Dioſcor. lib. 1. cap. 152.

3. *Iidem cytini.*] Plinius Valer. loc. cit.

4. *Gingivis.*] Dioſc. loc. cit. Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῶν, οὔλων πλαδώντων, καὶ ὀδόντων σειομένων διάκλυσμα.

5. *Ipſa corpuſcula.*] Cytini partem inferiorem intelligit, quæ in fructum tranſit ac pomum: dum ſuperior una cum ſtaminibus ipſi medio inſidet pomo.

Sect. LX. 1. *In hoc ipſo cytino.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 40. ad verbum.

2. *Balauſtium .... diximus.*] Libro 13. ſect. 34.

3. *Sanant oris &c.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. loc. cit.

4. *Siccavere etiam.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 193.

5. *Inveneruntque.*] Scribonius Largus, Compoſ. Med. cap. 21. num. 85. *Balauſtium contunditur, ſiccatur, ſicco mortario teritur .... Atque ille quidem paſtillus bene facit ad dyſentericos, id eſt, torminoſos.* Adde & Galenum, lib. 6. de fac. ſimp. med pag. 163.

6. *Toſti tuſique.*] Dioſc. lib. 1. cap. 151.

7. *Bibuntur &c.*] Dioſc. loc. cit.

8. *Radix decocta.*] Marcellus Empir. cap. 28. pag. 199. Dioſc. quoque lib. 1. cap. 153. Τὸ δὲ ἀφέψημα τῶν ῥιζῶν, ἕλμινθας πλατείας ποθὲν ἐκτινάσσει καὶ ἀποκτείνει.

9. *Eadem diſcocta.*] Hoc eſt, ita cocta ut deliqueſcant. Verbis Columellæ utor, e lib. 12. cap. 41.

Sect. LXI. 1. *Eſt & ſilveſtre Punicum.*] Dioſcoridi, lib. 1. cap. 154. Ῥοιὰ ἀγρία. Hanc temere cum erratico papavere, quæ ῥοιὰς μήκων Græcis vocatur, Plinium miſcuiſſe, Dalecampius falſo calumniatur, eumque ſecutus, ut ſolet, Salmaſius in Præf. pag. 11. & 12.

2. *Ejus & radices.*] Ῥοιὰν & Ῥοιάδα non eſſe a Plinio pro uno eodemque accepta, vel hoc unum declarat: quod papaveris erratici κεφαλίοις ſive capitibus hanc vim alliciendi ſomni ſcriptores adſciverint: Plinius ipſe in primis, lib. 20. ſect. 77. radicibus, nemo unus.

denarii pondere ex vino potæ somnos faciunt. [3] Semine poto, aqua quæ subierit cutem, siccatur. Mali Punici corticis fumo culices fugantur,

CAP. VII. LXII. [1] Pirorum omnium cibus etiam valentibus onerosus, ægris quoque vini modo negatur. Decocta eadem mire salubria & grata, præcipue Crustumina. Quæcumque vero cum melle decocta, stomachum adjuvant. [2] Fiunt cataplasmata e piris, ad discutienda corporum vitia: & decocto eorum ad duritias utuntur. [3] Ipsa adversantur boletis atque fungis, pelluntque pondere & pugnante succo. [4] Pirum silvestre tardissime maturescit. [5] Conciditur, suspensumque siccatur ad sistendam alvum: [6] quod & decoctum ejus potu præstat. [7] Decoquuntur & folia cum pomo ad eosdem usus. [8] Pirorum ligni cinis contra fungos efficacius proficit. Mala piraque portatu jumentis mire gravia sunt vel pauca. Remedio aïunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut utique ostendantur.

LXIII. Fici succus lacteus, aceti naturam habet. [1] Itaque coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in umbra siccatur, [2] ad aperienda hulcera, cienda menstrua apposita cum luteo ovi, aut potu [3] cum amylo. [4] Podagris illinitur cum farina Græci feni & aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarumque scabiem emendat: [5] item lichenas & psoras. [6] Alvum solvit. [7] Lactis ficulni natura adversatur crabronum, vesparumque, & similium venenis, privatim scorpionum. [8] Idem cum axungia verrucas tollit. [9] Folia, & quæ non maturuere fici, strumis illinuntur, [10] omnibusque quæ emollienda sint, discutiendave. Præstant hoc & per se folia. Et alii usus eorum, tamquam in fricando lichene, alopeciis, & quæcumque exhulcerari opus sit. [11] Et adversus canis morsus ramorum teneri cauliculi cuti imponuntur. [12] Iidem cum melle hulceribus, quæ ceria vocantur, illinuntur. [13] Extrahunt infracta ossa cum papaveris silvestris foliis. [14] Canum rabiosorum morsus folio trito ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, muris aranei morsibus cum cera. Cinis earum e foliis, gangrænis, consumendisque quæ excrescunt.

[15] Fici maturæ urinam cient, alvum solvunt, sudorem movent, papulasque. Ob id autumno insalubres, quoniam sudantia hujus cibi opera corpora perfrigescunt. [16] Nec stomacho utiles, [17] sed ad breve tempus: [18] & voci contrariæ intelliguntur. Novissimæ salubriores, quam primæ: [19] medicatæ vero numquam. [20] Juvenum vires augent: senibus meliorem valetudinem faciunt, [21] minusque rugarum. [22] Sitim sedant: calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus constrictis, [23] quas stegnas vocant.

[24] Siccæ fici stomachum lædunt: gutturi & faucibus magnifice utiles. [25] Natura his ex-

NOTÆ.

3. *Semine poto.*] Hæc ῥοιᾶς quoque seu mali granati dos propria. Ῥοιάδος μήκωνος semen exinanit alvum: aquam quæ subter cutem subierit, non educit.

Sect. LXII. 1. *Pirorum omnium.*] Schola Salernitana.

Persica, poma, pira, & lac, caseus, & caro salsa,
Atra hæc bile nocent, suntque infirmis inimica.

Iterumque:

Dum coquis, antidotum pira sunt: sed cruda venenum:
Cruda gravant stomachum, relevant sed cocta gravatum.

Ac paulo ante:

Sine vino sunt pira virus.

2. *Fiunt cataplasmata*] Diosc. lib. 1. cap. 168. de piris: εἰς τὰ ἀποκρουστικὰ καταπλάσματα ἁρμόζουσι. *In cataplasmata repellentia convenienter adduntur.*

3. *Ipsa adversantur.*] Hanc piris silvestribus vim asserit Dioscor. lib. 2. Εὐπορ. cap. 160.

4. *Pirum silvestre.*] Diosc. lib. 1. cap. 168.

5. *Conciditur &c.*] Diosc. loc. cit.

6. *Quod & decoctum.*] Diosc. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 4. cap. 39.

7. *Decoquuntur.*] Diosc & Plinius Valer. locis cit.

8. *Pirorum ligni.*] Diosc.. loc. cit.

Sect. LXIII. 1. *Itaque coaguli.*] Columella, lib. 7. cap. 8. pag. 267. *Nec minus lac cogitur ficulneo lacte, quod emittit arbor, si ejus virentem saucies corticem.* Diosc. lib. 1. cap. 183. Ὁ δὲ ὀπὸς τῆς ἀγρίας καὶ τῆς ἡμέρου συκῆς, πηκτικός ἐστι γάλακτος ὥσπερ ἡ πιτύα· λύει δὲ καὶ τὸ πεπηγὸς ὥσπερ τὸ ὄξος. *Tam silvestris quam sativæ fici lacteus succus coaguli modo lac contrahit, coagulatumque aceti modo dissolvit.*

2. *Ad aperienda.*] Totidem verbis hæc Dioscor. lib. 1. cap. 183.

3. *Cum amylo.*] Ita sect. seq. de caprifici succo: *Vulvam cum amylo aperit.* Tamen Diosc. loc. cit. μετ' ἀμυγδάλου scripsit, ni mendosus est codex, non μετ' ἀμύλου. Dioscoridi favet Saracenus in Notis.

4. *Podagris &c.*] Diosc. loc. cit.

5. *Item lichenas &c.*] Diosc. loc. cit.

6. *Alvum.*] Diosc. loc. cit.

7. *Lactis ficulni &c.*] Diosc. loc. cit.

8. *Idem cum.*] Dioscor. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 42.

9. *Folia & quæ.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 29.

10. *Omnibusque quæ.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 25. *Ad collectiones vel tumores: Ficus, quæ adhuc non maturavit, admixto adipe anserino imposita, mire sanat.*

11. *Et adversus canis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 51. ad verbum.

12. *Iidem cum melle.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 22.

13. *Extrahunt.*] Schola Salernitana, de ficu:

Junge papaver ei, confracta foris trahit ossa.

14. *Canum rabiosorum.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 50.

15. *Fici maturæ &c.*] Diosc. lib. 1. cap. 183. Σῦκα δὲ πέπειρα τὰ ἁπαλὰ, κακοστόμαχα, κοιλίας λυτικά .... ἐξανθημάτων καὶ ἱδρώτων προκλητικά.

16. *Nec stomacho utiles.*] Diosc. κακοστόμαχα.

17. *Sed ad breve tempus.*] Nocere stomacho innuit, sed haud longo temporis intervallo. Idem dicendi genus, sect. 66. de prunis: *Ipsa pruna alvum solvunt: stomacho non utilissima, sed brevi momento.*

18. *Et voci contrariæ.*] Demetrius Scepsius apud Athen. lib. 3. pag. 80.

19. *Medicatæ vero.*] Quæ vis huic voci subsit, diximus lib. 16. sect. 51. nec Dalecampio assensi sumus.

20. *Juvenum vires*] Herodotus Lycius, in opere suo *De ficubus*, aliique quos Athenæus affert, lib. 3. pag. 78.

21. *Minusque rugarum.*] Isidorus, lib. 17. Orig. cap. 7. *A senibus in alimentum sumptæ sæpius ficus, rugas eorum ferunt distendere.*

22. *Sitim &c.*] Dioscor. loc. cit. Ἄδιψα δὲ, καὶ σβεστικὰ θερμασίας.

23. *Quas stegnas.*] Febres hæ fiunt, inquit Dalecampius, adstricta cute, præclusis ejus spiraculis, impeditoque humorum & vaporum transspiratu. Galenus, lib. 5. de fac. simp. med. pag. 129. στεγνὰ vocat ea quæ sensibiles excretiones prohibent. Alibi, adstricta renum vitia, & quæcumque impedimento sunt, ut urina aut difficulter, aut sæpe nulla, aut saltem per intervalla temporis stillis fluat.

24. *Siccæ fici.*] Dioscor. lib. 1. cap. 183.

25. *Natura.*] Diosc. loc. cit.

calfaciendi. [26] Sitim afferunt. [27] Alvum molliunt, rheumatismis ejus, & stomacho contrariæ. [28] Vesicæ semper utiles, & anhelatoribus, ac suspiriosis. [29] Item jocinerum, renum, [30] lienum vitiis. Corpus & vires adjuvant: [31] ob id ante athletæ hoc cibo pascebantur: Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos transtulit. [32] Recolligenti se a longa valetudine utilissimæ. [33] Item comitialibus, & hydropicis, omnibusque, quæ maturanda aut discutienda sunt, imponuntur: efficacius calce aut nitro admixto. [34] Coctæ cum hyssopo pectus purgant, [35] pituitam, tussim veterem. [36] Cum vino autem ad sedem, & tumores maxillarum. [37] Ad furunculos, [38] panos, [39] parotidas, decoctæ illinuntur. [40] Utile & decocto earum fovere feminas. [41] Decoctæ quoque eædem cum feno Græco utiles sunt pleuriticis & peripneumonicis. [42] Cum ruta coctæ torminibus prosunt. [43] Tibiarum hulceribus cum æris flore. [44] Pterygiis cum Punico malo. Ambustis, [45] pernionibus, cum cera. [46] Hydropicis coctæ in vino, cum absinthio & farina hordeacea, nitro addito. Manducatæ, [47] alvum sistunt. Scorpionum ictibus cum sale tritæ illinuntur. [48] Carbunculos extrahunt in vino coctæ & impositæ. [49] Carcinomati, si sine hulcere est, quam pinguissimam ficum imponi, pæne singulare remedium est: item phagedænæ.

[50] Cinis non ex alia arbore acrior: purgat, conglutinat, replet, adstringit. [51] Bibitur & ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, præcipitatis, convulsis, ruptis, [52] cyathis singulis aquæ & olei. [53] Datur tetanicis & spasticis: item potus vel infusus cœliacis, & dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Idem cum cera & rosaceo subactus, ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat, dentiumque vitia crebro fricatu. Produnt etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum ejus morsu abstulerit, nullo vidente, [54] atque cum aluta illigatum licio e collo suspenderit, strumas & parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, ventris hulcera sanat. [55] Crudæ grossi verrucas & thymos, nitro farinaque additis tollunt. Spodii vicem exhibet fruticum a radice exeuntium cinis. Bis tostus adjecto psimmythio digeritur in pastillos, ad hulcera oculorum & scabritiam.

LXIV. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: surculo quoque ejus [1] lac coagulatur in caseum. Exceptum id coactumque in duritiam, suavitatem

NOTÆ.

26. *Sitim.*] Diosc. loc. cit. Τὰ δὲ ξηρὰ τροφιμά, θερμαντικά, διψητικώτερα.

27. *Alvum.*] Diosc. loc. cit.

28. *Vesicæ.*] Diosc. loc. cit.

29. *Item jocinerum &c.*] Diosc. loc. cit. Celsus, lib. 3. cap. 21. *Si jecur aut lienem affectum esse, manifestum est, ficum pinguem contusam adjecto melle superponere.* Et cap. 24. *Arida ficus imposita prodest, si jecur aut lien affectus est.*

30. *Lienum vitiis.*] Præter Dioscor. loc. cit. Q. Serenus, cap. 24. de splene curando, pag. 140.

Arida ficus item fervente domatur aceto
Et trita illinitur, vel splen apponitur hœdi.

31. *Ob id ante athletæ.*] Ad verbum hæc Isidorus lib. 17. cap. 7. & Plinius Valer. lib. 4. cap. 47. *Hic victus athleticus, quo corpus firmandum*, apud Celsum, lib. 4. cap. 6. De hoc Pyrhagora porro, qui athleta fuit, vide Laërtium in Pythag. lib. 8. & Iamblichum, lib. 1. de vita Pythag. cap. 4. Cave autem existimes eumdem hunc esse cum illo percelebri Mnesarchi filio, qui Pythagoricæ a se cognominatæ disciplinæ auctor ac princeps extitit. Oribasius *Goram* pro Pythagora mendose vocat.

32. *Recolligenti se.*] Diosc. loc. cit. Τοῖς ἐν μακρονοσίαις κακοχροοῦσιν, *iis qui e longa valetudine decolorati sunt.*

33. *Item comitialibus, &c.*] Diosc. loc. cit.

34. *Coctæ cum hyssopo, &c.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 58. *Adversus diuturnam tussim, ficus aridæ coquuntur cum hyssopo & aqua: & ex ea aqua tussientibus propinatur.* Et libro 4. cap. 47. de fico: *Coctæ ex aqua cum hyssopo, dant potionem quæ pectus expurget.* similiter Celsus, lib. 4. cap. 4. juvare ait ad tussim veterem, *quam pinguissimæ ficus uncias tres supra prunas incoctas esse.*

35. *Pituitam.*] Pituitosum humorem in pulmones delapsum. Diosc. loc. cit. Τοῖς περὶ πνεύμονα χρονίοις πάθεσι.

36. *Cum vino autem.*] Plinius Valer.

37. *Ad furunculos, &c.*] Diosc. hæc totidem verbis, loc. cit. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 32.

38. *Panos.*] Præter Diosc. Plinius Valer. lib. 3. cap. 27. & lib. 4. cap. 47. Item Marcellus Empir. cap. 32. pag. 225.

39. *Parotidas.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 13. *de parotidum curatione: Ficus sicca, & vino cocta, & trita adjuvat.* Diosc. item loco cit.

40. *Utile .... fovere feminas.*] Vide Notas & Emendat. num. XXI.

41. *Decoctæ quoque.*] Plinius Valer. lib. 4. cap. 47.

42. *Cum ruta coctæ.*] Diosc. lib. 1. pag. 183.

43. *Tibiarum, &c.*] Plinius Valer. loc. cit. ad verbum. Diosc. loc. cit. Μετὰ χαλκάνθου δὲ, τὰ ἐν κνήμαις ῥευματικὰ, δυσαλθῆ καὶ κακοήθη ἰᾶται. Plinius apud scriptorem Græcum unde hæc hausit, non μετὰ χαλκάνθου, hoc est, cum atramento sutorio, sed μετὰ χαλκοῦ ἄνθους, *cum æris flore*, legit. Verum ut ut legit, nihil interest: Nam & apud Galenum, lib. de succedaneis medicamentis, pag. 974. ἀντὶ χαλκάνθης, λεπὶς χαλκοῦ substituitur: & inter ea quæ exedunt æque florem æris, atque sutorium atramentum Celsus affert, lib. 5. cap. 7.

44. *Pterygiis.*] Diosc. lib. 1. cap. 183. Σὺν σιδίῳ δὲ ῥοιᾶς, πτερύγια ἀνακαθαίρει. *Cum malicorio pterygia purgant.*

45. *Pernionibus cum cera.*] Hoc est, cum cerato. Diosc. loco cit.

46. *Hydropicis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 12. *de hydropisi: Ficus siccæ coquuntur, & ex vino & absinthio, suffunduntur farina hordeacea, addito nitro: omnia in unum conteruntur, & ita imponuntur.*

47. *Alvum sistunt.*] Et nitrum hic adhibet Dioscorides loco citato. Κοιλίαν μαλάσσει κοπέντα μετὰ νίτρου .... καὶ ἐσθιόμενα.

48. *Carbunculos.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 30. Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 18. *de carbunculis: Ficus siccæ & in vino coctæ & contritæ imponuntur, ut ex altitudine evocare possint.*

49. *Carcinomati, &c.*] Totidem verbis hæc Plinius Valer. lib. 3. cap. 32. & privatim de narium carcinomate, Marcellus Empir. cap. 10. pag. 86.

50. *Cinis non ex alia.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXII.

51. *Bibitur & ad.*] Diosc. lib. 1. cap. 186.

52. *Cyathis singulis.*] Cum aquæ cyatho ad singula ea mala, admixto exiguo olei, inquit Diosc. loc. cit.

53. *Datur tetanicis &c.*] Diosc. Καὶ τοῖς νευρικοῖς, καὶ σπάσμασι σύγχρισμα ἁρμόδιον σὺν ἐλαίῳ, ἱδρῶτας κινοῦσα.

54. *Atque cum aluta.*] Aluta δερμάτιον, pellis mollior est, delicatius elegantiusque concinnata. Licium vero, filum appellatur, seu stamen.

55. *Crudæ grossi.*] Diosc. lib. 1. cap. 185. Ὠμοὶ δὲ μυρμηκίας καὶ θύμους σὺν νίτρῳ καταπλασθέντες, καὶ ἀλεύρῳ αἴρουσι. *Crudæ cum nitro & farina impositæ, verrucas thymosque tollunt.* Θύμος verrucæ nomen est, seu hulceris, Ægyptiæ fabæ magnitudine, quæ thymi florem repræsentat.

Sect. LXIV. 1. *Lac coagulatur.*] MSS. omnes, *lacte*, antiquo more in nominandi casu. Caprificum porro tum ad hunc effectum, tum ad ceteros perinde valere atque ficum auctor est Diosc. lib. 1. cap. 184. Fici ramus autem lac cogit, inquit Columella, lib. 7. cap. 8. pag. 267.

carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miſcetur exhulceratoriis medicamentis. [2] Alvum ſolvit: vulvam cum amylo aperit. Pota menſes ciet cum luteo ovi. Podagricis cum farina Græci feni illinitur. Lepras, pſoras, lichenas, lentigines expurgat: item venenatorum ictus, & canis morſus. Dentium quoque dolori hic ſuccus appoſitus in lana prodeſt, aut in cava eorum additus. [3] Cauliculi & folia, admixto ervo, contra marinorum venena proſunt. Adjicitur & vinum. [4] Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquunt. [5] Groſſi illitæ ſtrumas, & omnem collectionem emolliunt, & diſcutiunt. [6] Aliquatenus & folia. [7] Quæ molliſſima ſunt ex his, cum aceto hulcera manantia, & epinyctidas, & furfures ſanant. [8] Cum melle foliis ceria ſanant, & canis morſus. Recentes cum vino, phagedænas. [9] Cum papaveris foliis oſſa extrahunt. Groſſi caprifici inflationes diſcutiunt ſuffitu. [10] Reſiſtunt & ſanguini taurino poto, & pſimmythio, & lacti coagulato potæ. [11] Item in aqua decoctæ atque illitæ parotidas ſanant. Cauliculi aut groſſi ejus quam minutiſſimæ ad ſcorpionum ictus e vino bibuntur. [12] Lac quoque inſtillatur plagæ, & folia imponuntur. [13] Item adverſus murem araneum. [14] Cauliculorum cinis uvam faucium ſedat. Arboris ipſius cinis ex melle, rhagadia. [15] Radix defervefacta in vino, dentium dolores. Hiberna caprificus in aceto cocta & trita, impetigines tollit. Illinuntur ramenta rami ſine cortice quam minutiſſima ad ſcobis modum. Caprifico quoque medecinæ unius miraculum additur. [16] Corticem ejus impubeſcentem puer impubis ſi defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipſam adalligatam ante Solis ortum, prohibere ſtrumas. [17] Caprificus tauros quamlibet feroces, collo eorum circumdata, in tantum mirabili natura compeſcit, ut immobiles præſtet.

L X V. Herba quoque, quam [1] Græci erineon vocant, reddenda in hoc loco [2] propter gentilitatem. Palmum alta eſt, cauliculis quinis fere, ocimi ſimilitudine, flos candidus, ſemen nigrum, parvum: [3] tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur: [4] utcumque autem decerpta manat lacte multo & dulci. [5] Herba perquam utilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia reſiſtunt venenis.

L X V I. [1] Pruni folia decocta tonſillis, gingivis: [2] uvæ proſunt in vino, decocto eo ſubinde ore colluto. [3] Ipſa pruna alvum molliunt, [4] ſtomacho non utiliſſima, ſed brevi momento.

L X V I I. [1] Utiliora Perſica, ſuccuſque eorum, etiamnum in vino aut in aceto expreſſus. Nec eſt alius eis pomis innocentior cibus. Nuſquam minus odoris, ſucci plus, qui tamen ſitim ſtimulet. Folia ejus trita illita, [2] hæmorrhagiam ſiſtunt. Nuclei Perſicorum cum oleo & aceto, capitis doloribus illinuntur.

L X V I I I. [1] Silveſtrium quidem prunorum baccæ, vel e radice cortex, in vino

N O T Æ.

2. *Alvum ſolvit.*] Q. Serenus, cap. 29. *de ventre molliendo*, pag. 144.

Silveſtris fici lacrymam prodeſſe loquuntur.

3. *Cauliculi, &c.*] Dioſc. lib. 1. cap. 185.

4. *Bubulas carnes.*] Quin etiam & arbori ficui ſuſpenſæ carnes tenereſcunt, teſte Plutarcho, lib. 6. Sympoſ. quæſt. 10. pag. 696.

5. *Groſſi illitæ.*] Dioſcor. lib. 1. cap. 185. Οἱ δὲ ὄλυνθοι, ὑπό δέ τινων ἐρινεοὶ καλούμενοι, ἑφθοὶ καταπλασθέντες, πᾶσαν συστροφὴν, καὶ χοιράδας ἐκμαλάσσουσι. *Groſſi, quæ a nonnullis erinei nominantur, coctæ & illitæ collectionem omnem, ſtrumaſque emolliunt.*

6. *Aliquatenus.*] Dioſc. lib. 1. cap. 185.

7. *Quæ molliſſima.*] Dioſc. loc. cit.

8. *Cum melle foliis.*] Hoc eſt, impoſitu foliorum cum melle. Ita MSS. Prius, *cum melle item & foliis.* Hæc quoque Dioſc. loc. cit. Ποιεῖ καὶ πρὸς τὰ κυνόδηκτα σὺν μέλιτι, καὶ πρὸς τὰ κηρία.

9. *Cum papaveris.*] Dioſc. loc. cit. Ἀνάγουσι δὲ οἱ ὄλυνθοι καὶ ὀστᾶ σὺν μήκωνος ἀγρίας φύλλοις, &c.

10. *Reſiſtunt.*] Nicander in Alexiph. pag. 151.

11. *Item in aqua.*] Ad χοιράδας *quæ frequenter in collo, vel ſub mento, vel ſub aſcellis naſci novimus*, inquit Theod. lib. 1. cap. 9. de furunculis, *utamur caprificis in aqua decoctis & contritis.* Eſt autem hoc parotidibus affine malum in primis.

12. *Lac quoque.*] Q. Serenus, cap. 147. pag. 155.

13. *Item adverſus.*] Dioſc. loc. cit.

14. *Cauliculorum.*] *Succo ipſo, vel lacte caprifici in cochleari poſito, uva optime ſublevatur*, inquit Marcellus Empir. cap. 14. pag. 100.

15. *Radix.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 36. & Marcellus Empir. cap. 12. pag. 93.

16. *Corticem ejus impubeſcentem.*] Forte *intumeſcentem.* Vide Notas & Emend. num. XXIII.

17. *Caprificus tauros.*] Iſidorus, lib. 17. Orig. cap. 7. ad ficum hanc dotem tranſtulit: *Tauros quoque ferociſſimos*, inquit, *ad fici arborem colligatos repente manſueſcere dicunt.* Plutarchus item, lib. 2. Sympoſ. quæſt. 7. pag. 641. Ἄγριος δὲ ταῦρος ἀτρεμεῖ καὶ πραΰνεται συκῇ προσδεθείς.

Sect. LXV. 1. *Græci erineon.*] Dioſcoridi, lib. 4. cap. 29. ἐρινός. Sed aliis aliter. Nicander in Theriac. cap. 47. adverſus ſerpentes vim commendat,

Κλώθοντος ἐν ἀρπέζαισιν ἐρινοῦ,
In madidis qui vallibus exit, erini.

Scholiaſtes in eum locum, pag. 30. Τὸν δὲ ἐρῖνον, τὸν καὶ ἐρίνεον Διοκλῆς ἐν τῷ Ῥιζοτομικῷ φησὶν εἶναι ὅμοιον ὠκίμῳ· βοηθεῖ δὲ πρὸς τὰ θηρία· φύεται δὲ πρὸς ποταμοὺς καὶ κρήνας, &c. Hauſiſſe a ſcriptore Græco, quiſquis eſt ille, Plinium ea quæ de erineo retulit, certum eſt. Ævi noſtri herbarii plantam nullam agnoſcunt, quæ huic deſcriptioni congruat, inquit Anguillara, part. 14. pag. 255. Ruellius, lib. 3. pag. 592. eam eſſe putat quam rura noſtra Lactariam vocant: herbarii, Herbam Lactis: ocimum alii aquatile.

2. *Propter gentilitatem.*] Propter ſimilitudinem nominis.

3. *Tritum cum melle, &c.*] Dioſc. lib. 4. cap. 29.

4. *Utcumque autem.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Herba perquam.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. L X V I. 1. *Pruni folia.*] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 106. *Pruni arboris folia ex vino decocta & gargarizata tonſillas molliunt.* Et cap. x1. pag. 88. *ad gingivas: Arboris pruni folia cum vino decoquuntur: eorum ſuccus expreſſus intra os retentus, plurimum prodeſt.* Hæc pariter Galenus prodidit, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 192.

2. *Uvæ proſunt.*] Marcellus Empir. cap. 14. pag. 99. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 43.

3. *Ipſa pruna.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 23. Galenus, loc. cit. & experientia. Lepide Martialis, lib. 13. Epigr. 29. cui lemma præfigitur,

Pruna Damaſcena:
Pruna peregrinæ carie rugoſa ſenectæ
Sume: ſolent duri ſolvere ventris onus.

4. *Stomacho non.*] Vide Notas & Emend. num. XXIV.

Sect. L X V I I. 1. *Utiliora Perſica.*] Dioſc. lib. 1. cap. 164. Τὰ δὲ περσικὰ μῆλα δυσστόμαχα.

2. *Hæmorrhagiam.*] Αἱμοῤῥαγίαν. Ea vox ſanguinis profluvium ſonat, ſive e naribus, ſive ex alvo.

Sect. L X V I I I. 1. *Silveſtrium quidem.*] Ita fere Dioſcor. lib. 1. cap. 174. At Marcellus Empir. pæne ad verbum,

austero si decoquantur, ita ut triens ex hemina supersit, alvum & tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi.

L X I X. [1] Et in iis, & sativis prunis est limus arborum, quem Græci lichena appellant, rhagadiis & condylomatis mire utilis.

L X X. [1] Mora in Ægypto & Cypro sui generis, ut diximus, largo succo abundant, summo [2] cortice desquamato: altiore plaga siccantur, mirabili natura. [3] Succus adversatur venenis serpentium, prodest dysentericis, [4] discutit panos, omnesque collectiones: vulnera conglutinat, [5] capitis dolores sedat, item aurium: [6] splenicis bibitur, atque illinitur: [7] & contra perfrictiones. [8] Celerrime teredinem sentit. [9] Neque apud nos succo usus minor. Adversatur aconito [10] & araneis, in vino potus. [11] Alvum solvit: pituitas, tæniasque, & similia ventris animalia extrahit. [12] Hoc idem præstat & cortex tritus. [13] Folia tingunt capillum cum fici nigræ & vitis corticibus simul coctis in aqua cælesti. [14] Pomi ipsius succus alvum solvit protinus. [15] Ipsa poma ad præsens stomacho utilia, refrigerant, sitim faciunt. [16] Si non superveniat alius cibus, intumescunt. [17] Ex immaturis succus sistit alvum: [18] veluti animalis alicujus, in hac arbore observandis miraculis, quæ in natura ejus diximus.

L X X I. Fit ex pomo [1] panchrestos stomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo: Sextarii tres succi e pomo, [2] leni vapore ad crassitudinem mellis rediguntur. Post additur omphacii aridi [3] pondus x. duorum, aut myrrhæ x. unius, croci x. unius. Hæc simul trita miscentur decocto. Neque est aliud oris, arteriæ, uvæ, stomachi, jucundius remedium. Fit & alio modo: succi sextarii duo, mellis Attici sextarius, decoquuntur, [4] ut supra diximus.

Mira sunt præterea quæ produntur. Mori germinatione, priusquam folia exeant, sinistra decerpi jubentur [5] futura poma: [6] ricinos Græci vocant. Hi terram si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, sive ex vulnere fluat, sive ore, sive naribus, sive hæmorrhoïdis: ad hoc servantur repositi. Idem præstare & ramus dicitur Luna plena defractus, incipiens fructum habere, si terram non attigerit, privatim mulieribus adalligatus lacerto, contra abundantiam mensium. Hoc & quocumque tempore ab ipsis decerptum, ita ut terram non attingat, adalligatumque existimant præstare. Folia mori trita, aut arida decocta, serpentium ictibus imponuntur. Ad idemque potu proficitur. Scorpionibus adversatur e radice corticis succus, ex vino aut posca potus.

Reddenda est & antiquorum compositio. Succum expressum pomi maturi immaturique mixtum, coquebant in vase æreo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adjecta [7] &

NOTÆ.

cap. 27. pag. 194. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 27.

Sect. L X I X. 1. *Et in iis ..... limus arborum.*] Muscus. Vide Notas & Emend. num. X X V.

Sect. L X X. 1. *Mora .... ut diximus.*] Ficum Ægyptiam, sive sycomorum, Cypriamque intelligit, arbores moro similes, de quibus lib. 13. sect. 14. & 15.

2. *Cortice desquamato.*] Defracto. Diosc. lib. 1. cap. 181. *Ὀπίζεται δὲ τὸ δένδρον πρὶν καρποφορεῖν ἔαρος πρώτου, τοῦ φλοιοῦ ἐξεπιπολῆς λίθῳ θλωμένου· βαθύτερον γὰρ θλασθεὶς, οὐδὲν ἀνίησι. Liquorem fundit arbor primo vere, priusquam fructum proferat, lapidis ictu summo cortice desquamato: si enim frangatur altius, nihil quidquam emittit.* Hoc ipsum & de moro nostrate Plinius, lib. 16. sect. 72.

3. *Succus.*] Dioscor. loc. cit. *Πίνεται δὲ καὶ συγχρίεται πρὸς ἑρπετῶν δήγματα.*

4. *Discutit .... vulnera*, &c.] Diosc. loc. cit. *Δύναμιν ἔχει ὁ ὀπὸς μαλακτικὴν, κολλητικὴν, διαφορητικὴν τῶν δυσπέπτων.*

5. *Capitis dolores.*] Hunc succum, hanc lacrymam ad inducendum quoque somnum in phrenesi, prodesse Celsus prodidit, lib. 3. cap. 18.

6. *Splenicis bibitur.*] Diosc. loc. cit. illini ait contra induratos in scirrhum lienes: *συγχρίεται πρὸς ἐσκιρρωμένους σπλῆνας.*

7. *Et contra.*] Dioscor. loc. cit. *Στομάχου τε ἀλγήματα καὶ φρικίας.*

8. *Celerrime.*] Diosc. loc. cit.

9. *Neque apud nos.*] Neque succo mororum, quæ nascuntur apud nos, minor usus. Est autem hic succus, lacryma quæ cortice desquamato manat. Mororum dotes in medicinæ usu, cecinit haud ineleganti carmine Passeratius, Cal. Januar. anni M D L X X X I X.

10. *Et araneis.*] Diosc. lib. 1. pag. 180. phalangiis, quod genus araneorum est, succum foliorum mederi scribit: *ὁ δὲ χυλὸς τῶν φύλλων φαλαγγιοδήκτοις ἀρήγει, ποθεὶς κυάθου πλῆθος.* Aconito, radicis decoctum, *τοῖς ἀκόνιτον πεπωκόσιν.* &c.

11. *Alvum solvit*, &c.] Marcellus Empir. c. 13. pag. 212. *Aquam* ex alvo *solam deducit mori lacryma, vel radix incocta potui data.*

12. *Hoc idem.*] Dioscoridi loc. cit. radicis cortex decoctus in aqua & potus latas ventris tineas expellit: *Ὁ δὲ τῆς ῥίζης φλοιὸς συνεψηθεὶς ὕδατι καὶ ποθεὶς ... πλατεῖαν ἕλμινθα ἐκτινάσσει.*

13. *Folia tingunt.*] Diosc. loc. cit.

14. *Pomi ipsius.*] Maturi videlicet. Plinius Valer. lib. 2. cap. 23. & Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 210.

15. *Ipsa poma ad præsens.*] Ad breve tempus, quo fere esitantur. Vide Notas & Emend. num. X X V I.

16. *Si non superveniat.*] Contraria Catii doctrina apud Horatium, lib. 2. Satyr. 4. vers. 21.

Ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante gravem quæ legerit arbore Solem.

17. *Ex immaturis.*] Galenus, loc. cit. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 27.

18. *Veluti animalis.*] Mira etenim fici, ceu animalis alicujus, sapientia. Ad illud respicit quod superius animadvertit, lib. 16. sect. 41. *Morus novissima arborum germinat, nec nisi exacto frigore: ob id dicta sapientissima arborum. Sed cum cœpit, in tantum universa germinatio erumpit, ut una nocte peragat, etiam cum strepitu.*

Sect. L X X I. 1. *Panchrestos.*] *Πάγχρηστος, prorsus utilis compositio.* Nam *δύναμις* subintelligitur. De *stomatice* diximus sect. 58. De arteriace, lib. 20. sect. 79. Similem arteriacen succi e moris expressi, aliorumque medicamentorum, ex Ptolemæo Evergete, refert Marcellus Empir. cap. 14. pag. 102. quam is ad uvam commendat. Alias quinque huic Plinianæ similiores, Plinius Valer. lib. 1. cap. 51. Vide & Diosc. lib. 1. cap. 182.

2. *Leni vapore.*] Modico calore.

3. *Pondus X. duorum.*] Hoc est, denariorum duorum.

4. *Ut supra diximus.*] Nempe, leni vapore, ut dictum est proxime.

5. *Futura poma.*] Erumpentia primum mora.

6. *Ricinos Græci.*] Ita etiam M S S. Barbarus *cytinos* reponebat.

7. *Et cupresso.*] Sive cupressi pilulis, sive succo.

cupreſſo præduratum [8] ad Solem torrebant, permiſcentes [9] ſpatha ter die. Hæc erat ſtomatice, qua & vulnera ad cicatricem perducebant. [10] Alia ratio: Succum ſiccato exprimebant pomo, multum ſapori obſoniorum conferente. In medicina vero contra nomas, & pectoris pituitas, & ubicumque opus eſſet adſtringi viſcera. [11] Dentes quoque colluebant eo. [12] Tertium genus: ſucci foliis & radice decoctis ad ambuſta ex oleo illinenda. Imponuntur & per ſe folia. [13] Radix per meſſes inciſa ſuccum dat aptiſſimum dentium dolori, collectionibuſque, & ſuppurationibus. Alvum purgat. Folia mori in urina madefacta, [14] pilum coriis detrahunt.

LXXII. [1] Ceraſa alvum molliunt, ſtomacho inutilia: eadem ſiccata alvum ſiſtunt, urinam cient. [2] Invenio apud auctores, ſi quis matutino roſcida cum ſuis nucleis devoret, in tantum levari alvum, ut pedes morbo liberentur.

LXXIII. Meſpila exceptis ſetaniis, [1] quæ malo propiorem vim habent, reliqua adſtringunt ſtomachum, ſiſtuntque alvum. [2] Item ſorba ſicca: nam recentia ſtomacho & alvo citæ proſunt.

Cap. VIII. LXXIV. [1] Nuces pineæ, quæ reſinam habent, contuſæ leviter, additis in ſingulas ſextariis aquæ ad dimidium decoctæ, ſanguinis exſcreationi medentur, ita ut cyathi bini bibantur ex eo. [2] Corticis e pino in vino decoctum contra tormina datur. [3] Nuclei nucis pineæ ſitim ſedant, & acrimoniam ſtomachi roſioneſque, [4] & contrarios humores conſiſtentes ibi: [5] & infirmitatem virium roborant, [6] renibus, & veſicæ utiles. Fauces videntur exaſperare, [7] & tuſſim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut vino, aut paſſo, aut [8] balanorum decocto. [9] Miſcetur his contra vehementiores ſtomachi roſiones cucumeris ſemen, & ſuccus porcilacæ. [10] Item ad veſicæ hulcera & renes, quoniam & urinam cient.

LXXV. [1] Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie corrigit, coloremque hilariorem facit. [2] Nuces ipſæ ſomnum faciunt, & aviditatem. [3] Urinam & menſes cient. Capitis dolori illinuntur, maximeque in febri: [4] ſi ab ebrietate, ex aceto & roſaceo & aquæ ſextario. [5] Et ſanguinem ſiſtunt, cum amylo & menta. Lethargicis, & comitialibus pro-

NOTÆ.

8. *Ad Solem torrebant.*] Sic Pintianus ex vetuſto codice. Alioqui libri, *vas Sole torrebant.*

9. *Spatha.*] Σπάθη, rudis ſive rudicula eſt, eademque ſpatula dicta Celſo & Columellæ: inſtrumentum quo aliquid movetur & agitatur a Chirurgis & Pharmacopolis. *Une Spatule.*

10. *Alia ratio.*] Dioſc. lib. I. cap. 180.

11. *Dentes quoque.*] Foliorum & corticis decocto dentes utiliſſime collui docet Dioſc. loc. cit.

12. *Tertium genus.*] Scilicet compoſitionis. Affert illud Plinius Valer. lib. 3. cap. 36. Folia trita cum oleo ambuſtis mederi Dioſc. ait, loc. cit.

13. *Radix per meſſes.*] Hæc totidem verbis Dioſcor. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 12. pag. 95.

14. *Pilum coriis.*] Quæ a coriariis aptantur, concinnanturque in officinis.

Sect. LXXII. 1. *Ceraſa*, &c.] Ad verbum Plinius Valer. lib. 4. cap. 50. Dioſc. lib. I. cap. 157. Κεράσια καὶ αὐτὰ μὲν χλωρὰ λαμβανόμενα, εὐκοίλια τυγχάνει. ξηρὰ δὲ ἵστησι κοιλίαν. Item Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 189. humida ceraſa ventrem ſubducere, ſiſtere ſiccata ſcribit.

2. *Invenio.*] Plinius Valer. loc. cit. *A non paucis auctoribus traditur, ſi mane recentia cum ſuis nucleis devorata ſint, alvum tam copioſe fluere, ut ex eadem cauſa pedes morbo implicati liberentur.*

Sect. LXXIII. 1. *Quæ malo propiorem.*] Et formam quoque malo propiorem: δένδρον γάρ ἐστι μήλῳ ἐμφερὲς καὶ τοῖς φύλλοις, inquit Dioſc. lib. I. cap. 170. & vim parem: nam mala matura vim adſtringendi non habent, ipſo teſte, lib. I. cap. 159. Habent autem reliqua meſpila, ut idem tradit, lib. I. cap. 169. Στύφει δὲ ἐσθιόμενον, ... καὶ κοιλίας στεγνωτικόν. Sic etiam Plinius Valer. lib. 4. cap. 45. Et ſchola Salernitana:

Multiplicant mictum, ventrem dant meſpila ſtrictum.

2. *Item ſorba.*] Subintellige, ſiſtunt alvum. Martialis, lib. 13. Epigr. 26.

Sorba ſumus molles nimium durantia ventres.

Et Dioſc. lib. I. pag. 173. de ſorbis: Ξηρανθέντα ἐν ἡλίῳ, σταλτικὰ γίνεται κοιλίας ἐσθιόμενα.

Sect. LXXIV. 1. *Nuces pineæ.*] Hoc remedium Marcellus Empir. ita digeſſit, cap. 16. pag. 117. *Nuces pineæ*, inquit, *inanes contuſæ in ollam mittuntur: & quot fuerint nuces, tot hyoſcyami unciæ, & aquæ ſextarii adjiciuntur: hæc ad medias decoquuntur: atque inde ad tuſſis remedium, etiam phthiſico bibenda jejuno quotidie potio*, &c. Huc ſpectat inſcriptio vetus apud Gruterum, pag. 71. ΑΙΜΑ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΙ ΙΟΥΛΙΑΝΩ ΑΦΗΛΠΙϹΜΕΝΩ ΥΠΟ ΠΑΝΤΟϹ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΕΧΡΗϹΜΑΤΙϹΕΝ Ο ΘΕΟϹ ΕΛΘΕΙΝ ΚΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΤΡΙΒΩΜΟΥ ΑΡΑΙ ΚΟΚΚΟΥϹ ϹΤΡΟΒΙΛΟΥ ΚΑΙ ΦΑΓΕΙΝ ΜΕΤΑ ΜΕΛΙΤΟΣ ΕΠΙ ΤΡΕΙϹ ΗΜΕΡΑϹ ΚΑΙ ΕϹΩΘΗ ΚΑΙ ΕΛΘΩΝ ΔΗΜΟϹΙΑ ΗΥΧΑΡΙϹΤΗϹΕΝ ΕΜΠΡΟϹΘΕΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ. *Sanguinem vomenti Juliano, deſperato ab omnibus hominibus, ex oraculo reſpondit Deus, veniret, & ex ara nuces pineas acciperet, & ex melle comederet per triduum. Et convaluit, & veniens publice gratias egit, præſente populo.* Addit marmorea tabula, ſed falſa, id Antonino Pio Principe contigiſſe.

2. *Corticis e pino.*] Plinius Valer. lib. 2. pag. 28. *Pini arboris corticem*, &c.

3. *Nuclei nucis.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 4. cap. 56. Dioſcorides pariter, lib. I. cap. 88. Παρηγοροῦσι δὲ καὶ στομάχων δηγμούς, &c.

4. *Et contrarios.*] Dioſcor. loc. cit. τὰς τῶν ὑγρῶν διαφθοράς.

5. *Et infirmitatem.*] Dioſc. loc. cit. Ἐξερείδουσί τε ἀτονίαν σώματος. Et paulo antea: Ἀμβλωτικοὶ τῶν περὶ κύστιν καὶ νεφροὺς δριμυτήτων. *Humorum acrimoniam hebetant, qui veſicam & renes infeſtant.*

6. *Renibus & veſicæ.*] Scribonius Largus, Compoſ. 143. *Ad renium tumorem & exhulcerationem, etiamſi ſanguinolentam urinam faciant, roſæ aridæ foliorum, papaveris nigri ſeminis, nucleorum pineorum paria pondera, conduntur ſeorſum*, &c.

7. *Et tuſſim.*] Tamen ad tuſſim vetuſtam & phthiſin conducere plurimum, auctor eſt Dioſc. loc. cit. Ἁρμόζουσι παλαιαῖς βηξὶ καὶ φθίσεσι.

8. *Balanorum decocto.*] Hoc eſt, palmularum, quas vulgo dactylos vocamus & balanos. Vide lib. 13. ſect. 9.

9. *Miſcetur his.*] Dioſc. lib. I. cap. 88. Παρηγοροῦσι δὲ καὶ στομάχων δηγμούς, μετ' ἀνδράχνης χυλοῦ λαμβανόμενοι. & Marcellus Empir. cap. 30. pag. 214. *Cucumeris quo veſcimur, ſeminis cyathus tritus*, &c.

10. *Item ..... urinam cient.*] Dioſc. loc. cit. Στρόβιλοι καὶ καθαροὶ ἐσθιόμενοι, ἢ μετὰ γλυκέως καὶ σικύου σπέρματος πινόμενοι οὐρητικοί, ἀμβλωτικοὶ τῶν περὶ κύστιν καὶ νεφροὺς δριμυτήτων. *Nuclei pinei, ſi repurgati edantur, aut cum paſſo & cucumeris ſemine bibantur, urinas cient, & humorum acrimoniam hebetant, qui veſicam & renes infeſtant.* Sic & Celſus, lib. 4. cap. 10.

Sect. LXXV. 1. *Amygdalæ.*] Dioſc. lib. I. cap. 176. & Plutarch. lib. I. Sympoſ. quæſt. 6. pag. 624.

2. *Nuces ipſæ.*] Dioſc. loc. cit.

3. *Vrinam*, &c.] Dioſc. loc. cit.

4. *Si ab ebrietate.*] Si ex ebrietate capitis dolor obortus eſt.

5. *Et ſanguinem ſiſtunt.*] Vide Notas & Emendat. num. XXVII.

ſunt. Capite perunƈto [6] epinyƈtidas ſanant: e vino vetere hulcera putreſcentia. [7] Canum morſus cum melle. Et furfures ex facie, ante fotu præparata. [8] Item jocineris & renum dolores ex aqua potæ: [9] & ſæpe ex ecligmate cum reſina terebinthina. [10] Calculoſis & difficili urinæ in paſſo: & ad purgandam cutem in aqua mulſa tritæ, ſunt efficaces. [11] Proſunt ecligmate jocineri, tuſſi, & colo, cum elelisſphaco modice addito. In melle ſumitur nucis avellanæ magnitudo. [12] Aiunt, quinis fere præſumptis ebrietatem non ſentire potores: [13] vulpeſque, ſi ederint eas, nec contingat e vicino aquam lambere, mori. [14] Minus valent in remediis dulces, & hæ tamen purgant, & urinam cient. [15] Recentes ſtomachum implent.

L X X V I. [1] Nucibus Græcis cum abſinthii ſemine ex aceto ſumptis, morbus regius ſanari dicitur: item illitis per ſe vitia ſedis, & privatim condylomata. Item tuſſis, & ſanguinis rejeƈtio.

L X X V I I. [1] Nuces juglandes Græci a capitis gravedine appellavere. Etenim arborum ipſarum [2] foliorumque vires in cerebrum penetrant: [3] hoc minore tormento, & in cibis, nuclei faciunt. [4] Sunt autem recentes jucundiores, [5] ſiccæ unguinoſiores, & ſtomacho inutiles, [6] difficiles concoƈtu, dolorem capitis inferentes, tuſſientibus inimicæ, [7] & vomituris jejunis: aptæ in teneſmo ſolo: trahunt enim pituitam. [8] Eædem præſumptæ venena hebetant: [9] item anginam cum ruta & oleo. [10] Item adverſantur cæpis, leniuntque earum ſaporem. Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo. [11] Item cum ruta mammis, & luxatis. [12] Cum cæpa autem & ſale & melle, canis hominiſque morſui. Putamine nucis juglandis, dens cavus inuritur. [13] Putamen combuſtum tritumque in oleo aut vino, infantium capite perunƈto, nutrit capillum: [14] & ad alopecias eo ſic utuntur. [15] Quo plures nuces quis ederit, hoc facilius tineas pellit. [16] Quæ perveteres ſunt nuces, gangrænis & carbunculis medentur: [17] item ſugillatis: [18] Cortex juglandium, [19] lichenum vitio, & dyſentericis. Folia trita cum aceto, aurium dolori. [20] In ſanƈtuariis Mithridatis

NOTÆ.

6. *Epinyƈtidas.*] Dioſc. loc. cit. epinyƈtidas e vino: putreſcentia hulcera ex melle ſanari jubet.

7. *Canum morſus.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 51. & Dioſc. loc. cit. Item Habdarrahmanus Ægyptius, cap. 2. de amygdalis.

8. *Item jocineris & renum.*] Dioſc. lib. 1. cap. 176. Καὶ ἡπατικοῖς, &c. Q. Serenus, cap. 26. *de lumbis & renibus ſanandis*, pag. 142.

Fertur amygdalinæ ſuccus nucis eſſe bibendus:
Pinſitur, ac tepidis ſorbebitur addita lymphis.

9. *Et ſæpe.*] Dioſc. loc. cit. ἢ ἐκλειχόμενα σὺν ῥητίνῃ τερεβινθίνῃ.

10. *Calculoſis.*] Dioſc. loc. cit. Δυσουροῦσι δὲ καὶ λιθιῶσι σὺν γλυκεῖ βοηθεῖ.

11. *Proſunt ecligmate.*] Dioſc. loc. cit. Καὶ ἡπατικοῖς, καὶ βηξὶ, καὶ κώλου ἐμπνευματώσεσι σὺν μέλιτι καὶ γάλακτι ἐκλειχόμενα, καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος. *Item ecligmate cum melle & laƈte, jocineri, tuſſi, & coli inflationibus, nucis avellanæ magnitudine.* Elelisſphacum is neglexit: ut & Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 155.

12. *Aiunt, quinis.*] Dioſc. loc. cit. ὅσον ε΄ ἢ ζ΄, *quinis, ſeniſve.* Hunc morem cum diligenter ſervaret Druſus, Tiberii Cæſaris F. palmam bibendi præripiebat ceteris, ut auƈtor eſt Plutarchus, lib. 1. Sympoſ. quæſt. 6. pag. 624. & ex eo Athenæus, lib. 2. pag. 52. Tradit hoc & Simeon Sethi, tit. de amygdalis; & Plinius Valer. lib. 4. cap. 51. Cauſam afferunt hujus ævi ſcriptores, qui Miſcellanea Medico-phyſica, ſive Germanicas Ephemeridas nuper edidere in lucem, anno ſcilicet oƈtavo, pag. 185. *quod amygdalæ conſtringentes ſuperius ventriculi orificium, vaporibus temulentiam allaturis viam præcludant*, &c.

13. *Vulpeſque.*] Dioſc. & Plinius Valer. locis citatis. Item Plutarchus, lib. 1. Sympoſ. quæſt. 6. pag. 624. Nec vulpes ſolum, ſed & feles & ſciuros, eſu earum necari, referunt auƈtores proxime appellati: gallinis pariter exitioſum hunc cibum eſſe, plurimis experimentis comprobant.

14. *Minus valent.*] Dioſc. loc. cit. Ἡ δὲ γλυκεῖα καὶ ἐδώδιμος ἀμυγδαλὴ, κατὰ πολὺ ἥσσων ἐστὶν ὡς πρὸς ἐνέργειαν τῆς πικρᾶς. καὶ αὐτὴ δὲ λεπτυντικὴ, οὐρητική.

15. *Recentes ſtomachum implent.*] Vide Notas & Emendat. num. XXVIII.

Seƈt. LXXVI. 1. *Nucibus Græcis.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 59. *Nuces Græcæ cum abſinthii ſemine teruntur: deinde pilulæ ex aceto eduntur.* Ita & Celſus, lib. 3. cap. 24.

Seƈt. LXXVII. 1. *Nuces juglandes.*] Κάρυα Græcis: qua de voce vide quæ diximus lib. 15. ſeƈt. 24.

2. *Foliorumque vires.*] Alii *virus .... penetrat*, legi malunt, cum Reg. cod. 2. & Chiffl.

3. *Hoc minore tormento.*] Vide Notas & Emendat. num. XXIX.

4. *Sunt autem recentes.*] Dioſc. lib. 1. cap. 178. Τὰ δὲ χλωρὰ, ἥττον κακοστόμαχα, γλυκύτερα ὄντα. Et paulo ante: δύσπεπτα, κακοστόμαχα, χολοποιὰ, κεφαλαλγῆ, βήσσουσιν ἐναντία.

5. *Siccæ unguinoſiores.*] Ita Reg. 1. cod. At Reg. 2. & Pintiani codex, *vinoſiores* tantum. Quid ſit unguinoſum diximus lib. 13. ſeƈt. 2.

6. *Difficiles concoƈtu.*] Idcirco fortaſſis Schola Salernitana.

Unica nux prodeſt, nocet altera, tertia mors eſt.

7. *Et vomituris.*] E diverſo, Dioſc. lib. 1. cap. 178. utiles ait in cibo jejunis ad vomitiones concitandas. Χρήσιμα δὲ βιβρωσκόμενα πρὸς ἐμέτους νήστει.

8. *Eædem præſumptæ.*] Q. Serenus, cap. 62. *de venenis prohibendis*, pag. 162.

Ante cibos igitur juglandis fetus edatur.

Dioſc. loc. cit. Καὶ θανασίμων φαρμάκων ἐστὶν ἀντιφάρμακα, προβρωθέντα, καὶ ἐπιβρωθέντα σὺν ἰσχάσι καὶ πηγάνῳ. *Venena hebetant, & præſumptæ, & poſt venena hauſta comeſtæ cum ficubus & ruta.*

9. *Item anginam.*] Huc pertinet quod Marcellus Empiricus habet, cap. 15. pag. 106. *Nucis juglandis nuclei triti, cum ruta & oleo impoſiti, faucibus proſunt.*

10. *Item .... cæpis*]. Dioſcorides *alliis* dixit, τοῖς σκορόδοις.

11. *Item cum ruta.*] Dioſc. lib. 1. cap. 178.

12. *Cum cæpa*, &c.] Ad verbum hæc Plinius Valer. lib. 3. cap. 51. & Dioſc. lib. 1. cap. 178.

13. *Putamen combuſtum*, &c.] Marcellus Empiric. cap. 6. pag. 45. & Dioſc. locis citatis.

14. *Et ad alopecias.*] Dioſc. & Marcellus, locis citatis.

15. *Quo plures.*] Dioſc. loc. cit. Πλείονα δὲ βρωθέντα, πλατεῖαν ἕλμινθα ἐκτινάσσει.

16. *Quæ perveteres.*] Plinius Valer. lib 3. cap. 22. vulneribus ſic mederi ait. Hulceribus, Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42. commanducatas, impoſitaſque. Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 18. *de carbunculis: Nuces vetuſtæ contritæ imponuntur: hæc adhibita bene novimus operata.* Ad gangrænas & carbunculos nucum vetuſtarum nucleos commanducari pariter jubet Dioſc. & imponi.

17. *Item ſugillatis.*] Ad ſugillata & liventia emendata, nuces recentes imponit Dioſc. loc. cit.

18. *Cortex juglandium.*] *Culiolum* hunc, & *gulliolam*, Latini propria appellatione nuncupavere. Feſtus: *Culiola, cortices nucum viridium, diƈta a ſimilitudine culeorum, quibus vinum, ſive oleum, continetur.* Iterum: *Gulliolæ, nucum juglandium ſumma & viridia putamina.*

19. *Folia trita.*] Marcellus Empiricus, cap. 9. pag. 80. *Nucis juglandis foliorum ſuccus tepidus inſtillatus, dolenti auriculæ mire proderit.*

20. *In ſanƈtuariis.*] Hæc Plinius Valer. lib. 3. cap. 53. plane totidem verbis.

maximi regis devicti; Cn. Pompeïus invenit in peculiari commentario ipsius manu [21] compositionem antidoti, e duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc jejunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Contra rabiosi quoque canis morsum, nuclei a jejuno homine commanducati illitique præsenti remedio esse dicuntur.

L X X V I I I. [1] Nuces avellanæ capitis dolorem faciunt, inflationem stomachi: & pinguitudini corporis conferunt, plus quam sit verisimile. [2] Tostæ & destillationi medentur [3] Tussi quoque veteri tritæ, & in aqua mulsa potæ. [4] Quidam adjiciunt grana piperis, alii e passo bibunt. [5] Pistacia eosdem usus & effectus habent quos pinei nuclei, præterque ad serpentium ictus, sive edantur, sive bibantur.

[6] Castaneæ vehementer sistunt stomachi & ventris fluxiones, [7] alvum cient, [8] sanguinem exscreantibus prosunt, [9] carnes alunt.

L X X I X. [1] Siliquæ recentes, stomacho inutiles alvum solvunt. [2] Eædem siccatæ sistunt, stomachoque utiliores fiunt. [3] Urinam cient. [4] Syriacas in dolore stomachi ternas in aquæ sextariis decoquunt quidam ad dimidium, eumque succum bibunt. [5] Sudor virgæ corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitaque inde [6] ferrugo, incipientes lichenas sanat. [7] Arbutus sive unedo, fructum fert difficilem concoctioni, & stomacho inutilem.

L X X X. [1] Laurus excalfactoriam naturam habet, & foliis, & cortice, & baccis: [2] itaque decoctum ex his, maxime e foliis, prodesse vulvis & vesicis convenit. [3] Illita vero vesparum, crabronumque, & apium, item serpentium venenis resistunt, maxime sepis, dipsadis, & viperæ. Prosunt & mensibus feminarum cum oleo cocta. [4] Cum polenta autem, quæ tenera sunt trita, ad inflammationes oculorum: cum ruta, testium: cum rosaceo, capitis dolores, [5] aut cum irino. Quin & commanducata atque devorata per triduum terna, liberant a tussi. Eadem prosunt suspiriis trita cum melle. [6] Cortex radicis cavendus gravidis. [7] Ipsa radix calculos rumpit, jocineri prodest tribus obolis in vino odorato pota. [8] Folia pota vomitiones movent. Baccæ menses trahunt appositæ tritæ, vel potæ. Tussim veterem [9] & orthopnœam sanant binæ, detracto cortice in vino potæ. Si & febris sit, ex aqua, aut ecligmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt & phthisicis eodem modo, & omnibus thoracis rheumatismis. Nam & concoquunt pituitam & extrahunt. [10] Adversus scorpiones quaternæ ex vino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ, [11] & lentigines, & hulcera manantia, & hulcera oris, & furfures. Cutis pruriginem succus baccarum emendat, & phthiriasin. [12] Aurium dolori & gravitati instilla-

NOTÆ.

21. *Compositionem antidoti.*] Mithridatis antidoti plures formulæ, eæque diversæ apud Galenum leguntur, lib. 2. de antidotis, cap. 1. 2. & 9. a quibus etiam discrepant eæ quæ apud Celsum exstant, lib. 5. cap. 23. extremo, & apud Scribonium Largum, Compos. 170. Plinio vero in descriptione antidoti concinit Q. Serenus Sammonicus, cap. 2. *de venenis prohibendis*, pag. 162.

Antidotos vero multis Mithridatica fertur
Consociata modis: sed Magnus scrinia regis
Cum caperet victor, vilem deprehendit in illis
Synthesin, & vulgata satis medicamina risit.
Bis denas rutæ frondes, salis & breve granum,
Juglandesque duas, totidem cum corpore ficus.
Hæc oriente die parco conspersa Lyæo
Sumebat, metuens dederat quæ pocula matri.

At non vilem modo, ut apparet, sed & plane fallacem esse hanc compositionem scribit Joan. Rhodius, in Notis ad Scribonium Largum, observasse se, cum Patavinam urbem lues vastaret.

Sect. L X X V I I I. 1. *Nuces avellanæ.*] Ad verbum hæc refert & Plinius Valer. lib. 4. cap. 52. Nuces omnes, præter pineas, inflare, testis etiam Celsus est, lib. 2. cap. 26.

2. *Tostæ* &c.] Diosc. lib. 1. cap. 179. *Φρυκτὰ δὲ ἐσθιόμενα σὺν πεπέρει ὀλίγῳ, κατάῤῥουν πεπαίνει. Tostæ vero, si cum piperis exiguo comedantur, distillationem concoquunt.* Plinius quoque Valer. loc. cit. ad verbum.

3. *Tussi quoque.*] Plinius Valer. & Dioscorides, locis citatis.

4. *Quidam.*] Plinius Valer. & Diosc. locis cit.

5. *Pistacia.*] Diosc. lib. 1. cap. 177. hæc totidem verbis, ut & Plinius Valer. lib. 4. cap. 53.

6. *Castaneæ.*] Vim illis adstringentem Dioscorides attribuit, lib. 1, cap. 145. *Στύφουσι καὶ αὐταί.*

7. *Alvum cient.*] Nempe si largius esitentur.

8. *Sanguinem.*] *Rejectionem sanguinis*, inquit Marcellus Empir. cap. 16. pag. 121. *reprimunt castaneæ, si coctæ quamplurimæ manducentur.*

9. *Carnes alunt.*] *Fortissimum quidem cibum corpori præstant*, inquit Plinius Valer. lib. 4. c. 54. *sed qui difficile concoquatur.*

Sect. L X X I X. 1. *Siliquæ recentes.*] Hæc Plinius Valer. ad verbum, lib. 4. cap. 49. & Diosc. lib. 1. cap. 158. De hoc genere siliquarum diximus lib. 15. sect. 26.

2. *Eædem siccatæ.*] Dioscorides & Plinius Valer. loc. cit.

3. *Urinam.*] Diosc. & Plinius Valer. locis cit.

4. *Syriacas.*] De quibus lib. 13. sect. 16. Hæc quoque Plinius Valer. loc. cit.

5. *Sudor virgæ.*] Brevius Diosc. lib. 1. cap. 172. de corno arbore, *περὶ κρανίας. Sanies*, inquit, *sive sudor, quem virentia ligna, dum uruntur, exsudant, lichenibus convenienter illinitur. Ὁ δὲ τῶν χλωρῶν ξύλων ἰχὼρ καιομένων, ἁρμόζει πρὸς λειχῆνας καταχριόμενος.*

6. *Ferrugo.*] Ferri rubigo.

7. *Arbutus.*] Diosc. lib. 1. cap. 175. fructum ait esse *κακοστόμαχον καὶ κεφαλαλγῆ.* Galenus quoque, lib. 7. de fac. simpl. med. pag. 193.

Sect. L X X X. 1. *Laurus.*] Diosc. totidem verbis, lib. 1. cap. 106. & Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 169.

2. *Itaque decoctum.*] Diosc. loc. cit.

3. *Illita vero.*] Diosc. loc. cit. *ὠφελεῖ δὲ λεῖα καταπλασθέντα σφηκῶν καὶ μελιττῶν πληγάς.* Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 22. *Apum percussus ..... lauri folia molliora trita cum vino, potui data, sæpe curaverunt.*

4. *Cum polenta.*] Diosc. loc. cit. *Δύναται δὲ καὶ πᾶσαν φλεγμονὴν πραΰνειν σὺν ἀλφίτῳ καὶ ἄρτῳ καταπλασθέντα. Folia lauri adhibita cum polenta & pane ad inflammationem quamlibet valent.*

5. *Aut cum irino.*] Subintellige, oleo. Marcellus Empir. cap. 1. pag. 34. *Ad capitis dolorem folia lauri, vel baccas, vel florem terere oportet cum aceto, & irinum oleum illis admiscere: atque ita caput naresque perungere.*

6. *Cortex radicis cavendus.*] Quia partus necat, inquit Dioscor. loc. cit. *Ὁ δὲ φλοιὸς τῆς ῥίζης ..., ἔμβρυα κτείνει.*

7. *Ipsa radix*, &c.] Hæc pariter Diosc. & Galenus, loc. cit.

8. *Folia pota.*] Diosc. loc. cit.

9. *Et orthopnœam.*] Minus enucleate hæc Diosc. loc. cit. *Ποιοῦσιν ἐν ἐκλειγμάτι λεῖαι σὺν μέλιτι ἢ γλυκεῖ, πρὸς φθίσιν, καὶ ὀρθόπνοιαν, καὶ τοὺς περὶ θώρακα ῥευματισμούς.*

10. *Adversus scorpiones.*] Diosc. loc. cit. *Πίνονται δὲ σὺν οἴνῳ πρὸς σκορπιοπλήκτους.*

11. *Et lentigines.*] Diosc. *ἀλφοὺς*, vitiligines.

12. *Aurium dolori*, &c.] Totidem verbis Diosc. loco cit.

tur,

tur, cum vino vetere & rosaceo. Perunctos eo fugiunt venenata omnia. Prodest contra ictus & potus, maxime autem [13] ejus laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum vino serpentibus, & scorpionibus, & araneis resistunt. Ex oleo & aceto illinuntur & lieni, & jocineri: gangrænis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi, nitro adjecto, prodest. Sunt qui celeritati partus multum conferre putent radicem, acetabuli mensura in aqua potam: efficacius recentem, quam aridam. Quidam adversus scorpionum ictus, decem baccas dari jubent potui. Item & in remedio [14] uvæ jacentis, quadrantem pondo baccarum, foliorumve, decoqui in aquæ sextariis tribus ad tertias; eamque calidam gargarizare: [15] & in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo conterere, & calfacere.

Laurus Delphicæ folia trita olfactaque subinde, pestilentiæ contagia prohibent: tanto magis si & urantur. Oleum ex Delphica, ad cerata, acopumque, ad perfrictiones discutiendas, [16] nervos laxandos, lateris dolores, febresque frigidas utile est. Item ad aurium dolorem, in mali Punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, uvam cohibent gargarizatione: [17] potu alvi dolores, intestinorumque. Tenerrima ex his trita in vino, papulas, pruritusque, illita noctibus.

Proxime valent cetera lauri genera. [18] Laurus Alexandrina, sive Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorum pondere, in vini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit; [19] mensesque. [20] Eodem modo pota Daphnoïdes, ([21] sive his nominibus quæ diximus) silvestris laurus prodest: alvum solvit, vel recenti folio, vel arido, drachmis tribus cum sale in hydromelite manducata. [22] Pituitas extrahit, folium & vomitus, [23] stomacho inutile. [24] Sic & baccæ quinæ denæ purgationis causa sumuntur.

L X X X I. [1] Myrtus sativa candida, minus utilis est medicinæ, quam nigra. [2] Semen CAP. LXXXI.
ejus medetur sanguinem exscreantibus. Item contra fungos in vino potum. [3] Odorem oris commendat vel pridie commanducatum. Item apud Menandrum [4] Synaristosæ hoc edunt. [5] Datur & dysentericis denarii pondere in vino. [6] Hulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum vino subfervefactum. [7] Imponitur lippitudini cum polenta, [8] & cardiacis in mamma sinistra: & contra scorpionis ictus in mero: & ad vesicæ vitia, capitis dolores, [9] & ægilopas, antequam suppurent: item tumoribus: exemptisque nucleis in vino vetere tritum eruptionibus pituitæ. [10] Succus seminis alvum sistit, urinam ciet. Ad eruptiones pusularum, pituitæque, cum cerato illinitur: [11] & contra phalangia. [12] Capillum denigrat. Lenius succo oleum est ex eadem myrto: lenius & vinum, quo numquam inebriatur. [13] Inveteratum sistit alvum & stomachum: tormina sanat, fastidium abigit. [14] Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa, vel in febri. [15] Utilis & cœliacis, & procidentiæ vulvarum, sedis vitiis, hulceribus manantibus, igni sacro

NOTÆ.

13. *Ejus laurus, quæ tenuiora.*] Qualis est Cypria, de qua lib. 15. sect. 39.

14. *Vvæ jacentis.*] *Si quando afflictam languor dejecerit uvam,* inquit Q. Serenus Samonicus. Morbus is est, cum uva, (Græci γαργαρεῶνα, vocant, nomine a genere soni indito, *la Luette*) hoc est, caruncula ea quam gutturi pro tegumento natura addidit, ex imbecillitate & languore dejicitur, laxiorque fit.

15. *Et in capitis dolore.*] Marcellus Empir. cap. 1. pag. 35. *Etiam in febribus baccæ lauri impari numero in oleo contritæ, & capiti inlitæ, sedant dolorem.* Et paulo post: *Baccæ lauri impari numero contritæ, & adjecto oleo calido fronti impositæ prosunt.* Sic etiam Plinius Valer. lib. 1. cap. 1.

16. *Nervos laxandos.*] In opisthotono, tetanove: de quibus morborum generibus dictum est sect. 24.

17. *Potu alvi dolores,* &c.] Ad verbum Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194.

18. *Laurus Alexandrina,* &c.] Hæc Diosc. pariter, lib. 4, cap. 147. de radice laurus Alexandrinæ: sed drachmarum sex, senûmve denariûm pondus adhibet.

19. *Mensesque.*] Galenus, lib. 6. de facult. simpl. med. pag. 169.

20. *Eodem modo.*] Pari scilicet drachmarum pondere radice pota, daphnoïdes prodest ad secundas pellendas, mensesque educendos. Vide Notas & Emend. num. XXX.

21. *Sive his.*] Sive his lubet appellare nominibus, quæ diximus lib. 15. sect. 39.

22. *Pituitas extrahit,* &c.] Diosc. lib. 4. cap. 148. Idem lib. 1. Εὐπορ. cap. 5. eos qui diuturno capitis dolore infestantur, commanducare in primis jubet daphnoïdis semen ad extrahendam pituitam: Διαμασσώμενος δαφνοειδοῦς σπέρματος, εἰς ἀποφλεγματισμόν. Apuleïus, cap. 58. phlegmata intercidi illius esu scripsit.

23. *Stomacho.*] Apuleïus, cap. 58. *Si cymas ejus post cœnam ederis, digestionem stomachi tollit.*

24. *Sic & baccæ quinæ denæ.*] Sic MSS. Reg. Colb. &c. non *quinæ denæve.* Sic etiam Diosc. lib. 1. 148. ὅσον κόκκοι ιέ πυρῆνοι.

Sect. LXXXI. 1. *Myrtus sativa.*] Hæc totidem verbis Diosc. lib. 1. cap. 155.

2. *Semen ejus.*] Diosc. loc. cit. Simeon Sethi, lib. de alimentis, tit. Μυρσινόκοκκα: & Plinius Valer. lib. 1. cap. 64. Seminis nomine, ut sæpe monuimus, fructum Plinius, seu καρπὸν intelligit.

3. *Odorem oris.*] Q. Serenus, cap. 15. pag. 134.
Lentiscus, myrtusque, emendant oris odorem.

4. *Synaristosæ.*] Edidit etiam Synaristosas Crates, teste Athenæo, lib. 6. pag. 248. & Julio Polluce, lib. 6. cap. 17. & inter Latinos poëtas Cæcilius, teste A. Gellio. lib. 15. cap. 15. Συναριστῶσαι, *Feminæ simul prandentes,* ejus fabulæ titulus fuit. Risum Ortelius movet, qui loci id vel oppidi nomen esse putat, in Thesauro Geographico.

5. *Datur & dysentericis.*] Simeon Sethi, loc. cit. Inter ea quæ alvum adstringunt, myrta Celsus annumerat, lib. 2. cap. 30.

6. *Hulcera,* &c.] Diosc. loc. cit.

7. *Imponitur.*] Diosc. loc. cit.

8. *Et cardiacis.*] Plinius Valer. lib. cap. XI. & Diosc. loc. cit.

9. *Et ægilopas.*] Diosc. loc. cit.

10. *Succus seminis.*] Succus e semine, seu e virentibus baccis expressus: nam & hunc οὐρητικὸν Dioscorides ait esse.

11. *Et contra phalangia.*] Diosc. loc. cit.

12. *Capillum.*] Diosc. loc. cit. *Seminis decoctum capillos tingit:* Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ τοῦ καρποῦ βάπτει τρίχας.

13. *Inveteratum sistit,* &c.] Cato, de re rust. cap. 125. pag. 66. ex cujus verbis murteum vinum descripsimus, lib. 15. sect. 37. *Id est,* inquit, *ad alvum crudam, & ad lateris dolorem, & ad cœliacum.* Vide & Diosc. lib. 5. cap. 36.

14. *Foliorum.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. XI. & Celsus, lib. 3. cap. 19. totidem verbis.

15. *Vtilis,* &c.] Diosc. lib. 1. cap. 155.

otu, capillis fluentibus, furfuribus: [16] item aliis eruptionibus, ambustis. [17] Additur quoque in medicamento, quod liparas vocant, eadem de causa [18] qua oleum ex his, efficacissimum ad ea quæ in humore sunt, tamquam in ore & vulva. Folia ipsa fungis adversantur trita ex vino, cum cera vero articularibus morbis & collectionibus. [19] Eadem in vino decocta dysentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam, quæ inspergitur hulceribus, aut hæmorrhagiæ. [20] Purgant & lentigines, pterygia, & paronychias, & epinyctidas, condylomata, testes, tetra hulcera: [21] item ambusta cum cerato. [22] Ad aures purulentas & foliis crematis utuntur, & succo, & decocto. Comburuntur & in antidota. Item cauliculi flore decerpti, in novo fictili operto cremati in furno, dein triti ex vino. [23] Et ambustis foliorum cinis medetur. [24] Inguen ne intumescat ex hulcere, satis est surculum tantum myrti habere secum, non ferro nec terra contactum.

LXXXII. [1] Myrtidanum diximus quomodo fieret. Vulvæ prodest, apposito, fotu, & illitu. [2] Multo efficacius & cortice, & folio, & semine. [3] Exprimitur & foliis succus mollissimis [4] in pila tusis, affuso paulatim vino austero, alias aqua cælesti: atque ita expresso utuntur ad oris sedisque hulcera, vulvæ, & ventris: capillorum nigritiam, [5] malarum perfusiones, purgationes lentiginum, & ubi constringendum aliquid est.

LXXXIII. [1] Myrtus silvestris, sive oxymyrsine, sive chamæmyrsine, baccis rubentibus & brevitate a sativa distat. [2] Radix ejus in honore est, decocta vino, ad renum dolores pota, & difficili urinæ, præcipueque crassæ, & graveolenti: morbo regio, & vulvarum purgationi trita cum vino. Cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumpti, & in cinere cocti. [3] Semen cum vino potum, aut oleo, aut aceto, calculos frangit. Item in aceto & rosaceo tritum, capitis dolores sedat: & potum, morbum regium. [4] Castor oxymyrsinen myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri scopæ, ruscum vocavit, ad eosdem usus. Et hactenus habent se medicinæ urbanarum arborum. Transeamus ad silvestres.

NOTÆ.

16. *Item aliis.*] Diosc. papularum erutiones dixit; ἐξανθήματα.

17. *Additur quoque.*] Diosc. loc. cit. Μίγνυται δὲ καὶ λιπαραῖς, &c. *Lenia quædam emplastra*, inquit Celsus, lib. 5. cap. 19. *quas λιπαρὰς fere Græci nominant*: sic dicta videlicet quod adipum, pinguedinum, oleorumque mixtura constant.

18. *Qua oleum ex his.*] Subintellige, qua oleum ex foliis arentibus in eadem medicamenta additur. Celsus loco citato, olei cicini myrteique heminas lenibus emplastris admiscet, quæ liparas vocant.

19. *Eadem in vino.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 28. & lib. 3. cap. 12.

20. *Purgant & lentigines*, &c.] Hæc totidem verbis Diosc. lib. 1. cap. 155. Sed lentigines Plinius, ἀλφοὺς vitiligines Græcus auctor nominat. De paronychiis idem testatur & Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 30. De lentiginibus, seu maculis albis ac nigris, idem cap. 32.

21. *Item ambusta*, &c.] Diosc. loc. cit.

22. *Ad aures*, &c.] Diosc. loc. cit.

23. *Et ambustis.*] Diosc. loc. cit.

24. *Inguen*, &c.] Plinius Valer. lib. 2. cap. 43. & Marcellus Empir. cap. 32. pag. 225. ad verbum.

Sect. LXXXII. 1. *Myrtidanum diximus.*] libro 14. sect. 19.

2. *Multo efficacius.*] Efficacius ait myrtidanum esse, quam sit vel cortex, vel folium, fructusve myrti per se. Ita de suo pariter myrtidano Dioscorides prodidit, lib. 1. cap. 156.

3. *Exprimitur.*] Diosc. lib. 1. cap. 155.

4. *In pila.*] In mortario.

5. *Malarum.*] *Alarum* alii, alii *mamillarum* malunt.

Sect. LXXXIII. 1. *Myrtus silvestris.*] Ruscum intelligit, non veram myrtum. Κεντρομυρσίνη a Theophr. dicitur, lib. 3. hist. cap. 17. Aliis ὀξυμυρσίνη, quod foliis sit spinosis, alioqui myrto proximis. A Diosc. lib. 4. cap. 146. μυρσίνη ἀγρία, ἢ ὀξυμυῤῥίνη. Et in Nothis: οἱ δὲ ἱερόμυρτον, οἱ δὲ ὀξυμυρσίνη .... οἱ δὲ χαμαιμύρτη .... Ῥωμαῖοι ῥοῦσκουμ. Officinis Bruscus. Pingitur a Dodonæo, pag. 732. Gallis, *du Brusc.*

2. *Radix ejus.*] Iisdem fere verbis, sed minus accurate paulo, medicinæ eæ omnes e silvestri myrto petitæ, a Dioscoride traduntur, loc. cit.

3. *Semen cum vino.*] Q. Serenus, cap. 33. *de vesica & calculo purgando*, pag. 146.

Præterea semen myrti silvestris Iaccho,
Atque oleo mixtum bibitur: nec desit acetum.

4. *Castor .... ruscum vocavit.*] Et recte is quidem, ut diximus. Neque enim oxymyrsine Græcorum quidquam a rusco distat.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXIII
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 2. I. EC *curvo laboranda, sed se se porrigentia ultro.*] In libris ad hunc diem vulgatis, *Nec curvo adoranda aratro, nec cura laboranda, sed se se*, &c. Quo in contextu verborum, quid interpolatorum conjectura præstiterit, liquet: adjectis nempe vocibus iis, *nec cura laboranda*, quæ priorum vicem supplerent, plane affinium, *nec curvo adoranda*: & *aratro* præterea addito: quarum vocum in exemplaribus vetustis, nec vola, ut aiunt, nec vestigium. In Reg. 1. *Nec curvo adoranda, sed se se*, &c. Reg. 2. *nec cura laboranda*: hoc tantum.

Sect. 4. II. *Cicatricibus marcidis, ossibus purulente limosis.*] Quid sint ossa purulente limosa, fateor me nondum intelligere: nec de mendo tamen quod hic lateat, admonent codices MSS. Verum cum apud Diosc. lib. 5. cap. 6. ubi pares de omphacio medicinæ traduntur, legere me meminerim, post cicatrices, vel gingivas potius, ut dixi, marcidas, statim aures purulentas subjici, ἕλκ πλαδαρά, ὦτα πυορῥοῦντα, nullus fere dubito, quin *auribus purulente limosis* scripsisse Plinium existimandum sit.

Sect. 5. III. *Ideo & oris hulceribus, & verendis, ac sedi, cum melle & croco. Alvum sistit.*] Sic locus hic interpungendus est, non uti prius, *verendis, ac sedi. Cum melle & croco alvum sistit.* Nam per se potam œnanthen alvum sistere, cum melle & croco verendis, similibusque hulceribus imponi pro cataplasmate, auctor est Diosc. lib. 5. cap. 5. Πινομένη..... κοιλίαν ἐφιστῶσα.... Καταπλασσομένη τε σὺν αἵμων, καὶ τῶν ἐν στόματι ἑλκῶν, καὶ νομῶν τῶν ἐν αἰδοίοις, σὺν μέλιτι, καὶ κρόκῳ, καὶ ῥοδίνῳ, καὶ σμύρνῃ λεαινθεῖσα.

Sect. 6. IV. *Recentes stomachum & spiritum inflant, alvumque turbant.* In MSS. Reg. Colb. Chiffl. &c. *spiritum inflatione* legitur. Libentius inde agnoverim, *stomachum spiritus inflatione, alvumque turbant.* Diosc. lib. 5. cap 3. Ἡ δὲ πρόσφατος πᾶσα ἐκταράσσει κοιλίαν, καὶ ἐμπνευματοῖ στόμαχον.

Sect. 12. V. *Sanat epinyctidas & ceria, & dysenteriam cum suis nucleis.*] Voculam hanc, *& ceria*, hoc est, favos, de quibus lib. 20. sect. 6 addidimus admonitu codicum Reg Colb. &c. in quibus *& ceteria*, & *teria* legitur: tum vero maxime Discoride ipso suffragante, cujus hæc verba Plinianis plane paria sunt, lib. 5. cap. 4. Ἐπινυκτίδας δὲ, καὶ ἄνθρακας, καὶ κηρία... χωρὶς γιγάρτων ἰᾶται λεία σὺν πηγάνῳ ἐπιτιθεμένη. Quibus ille verbis monet sine nucleis uvam passam his morborum generibus adhibendam: uti dysenteriæ contra paulo antea cum nucleis jussit edi: Καὶ δυσεντερίαν σὺν τοῖς γιγάρτοις, ἐσθιομένη καθ' ἑαυτήν. Quæ omnia nostram emendationem egregie constabiliunt.

Sect. 14. VI. *Et varos: coxendicum & lumborum vitiis.... prosunt.*] Secuti sumus fidem exemplarium MSS. Reg. Colb. &c. neglecta librorum, qui sunt hactenus editi, scriptura, quæ erat ejusmodi: *Et variis coxendicum & lumborum vitiis.* Dioscor. lib. 4. cap. 181. Ἀποκαθαίρουσι καὶ πάντα σπίλον, *omnem maculam in facie expurgant.* Est autem varus, ut alibi diximus, macula in facie.

Sect. 16. VII. *Et ipsa autem largior aliquanto sensus purgat.*] Ni codicum manu exaratorum consensus obstaret, qui hanc lectionem pertinaciter tuentur, scriberem intrepide *sensus turbat*: tum ita, ut quidem videtur, postulante sententia: ut cum prius opitulari mente commotis, & vertigine laborantibus dixerit, nunc largiorem usum ejus cavendum admoneat, ne sensum perturbet: tum vero Dioscoride, lib. 4. cap. 184. de bryonia similiter tradente, ὑποταράττει δ' ἐνίοτε τὴν διάνοιαν. Et auctor libelli, qui Kiranidum Kirani falso inscribitur, pag. 13. *Turbat autem ventrem, & sensum, & apposita quoque secundinam educit, &c.*

Sect. 17. VIII. *Flemina, aut sanguinem, qui se ad talos dejecerit*] Decurtatum hunc locum Barbarus, & conclamatum putavit. In libris vulgatis, *phlegma, aut sanguinem qui se ad talos dejecerit.* Ubi Dalecampius, *in podagra*, inquit, *& articulari morbo.* Egregium vero medicum. *Flemina*, non *phlegma* legi oportuit, ex MSS. Reg. Colb. aliisque: & quid essent flemina, tum ex Plinio, tum ex Festo, Caproque, tum ex Plauto discere. Festus enim: *Flemina*, inquit, *dicuntur, cum ex labore viæ sanguis defluit circa talos.* Et Caper Grammaticus, de orthogr. *Flemina est, ubi abundant crura sanguine. Plemina, cum in manibus vel in pedibus callosi sunt sulci.* Plautus, Epid. act. 5. sc. 2. vers. 5.

Dico ego tibi jam, ut scias,
Alium tibi te comitem melius quærere: ita, dum te sequor,
Lassitudine invaserunt misero in genua flemina.

Rursumque in Pseud. act. 4. sc. 7. vers. 92. & Pœn. act. 3. sc. 1. vers. 67. Quin etiam, vel si *plegma* hoc loco Plinius, non *flemina* diceret, de alio morbo, quam de podagra, accipi hoc a Dalecampio oportuit: nempe pro eo quem alio nomine Latini boam vocavere, auctore Festo: *Boa*, inquit, *crurum tumor viæ labore collectus appellatur*, unde hæc ipsa ei qui eo morbo tenetur, hæsit appellatio. Glossarium vetus, Βόα, ὁ τοὺς πόδας φλεγμαίνων.

Sect. 22. IX. *Jam & patres familias ætatem addi his, quæ per se cariem traxere.*] Hoc est, sine fumo. Ita legi oportere non modo codices Reg. Colb. Chiffl. suadent, sed & ipsa loci sententia, cujus acumen Dalecampium fugit. Contrario plane sensu in libris vulgatis hactenus legebatur, *ætatem ademere his.*

Sect. 23. X. *Vinum jejunos bibere, novitio invento, inutilissimum est curis, vigoremque animi ad procinctum tendentibus.*] Hunc locum summa fide repræsentamus totidem apicibus ac syllabis, quot in codd. Reg. & Colb. vidimus: serie ipsa orationis ita legi postulante. Corruperant mirum in modum interpolatores, hoc modo: *inutilissimum est. Curas vigoremque animi impedit ad procinctum &c.* Ceterum hunc morem carpit auctor, inventumque novitium, quod superius attigit, lib. 14. sect. 28. *Tiberio Claudio Principe ante hos annos XL. institutum, ut jejuni biberent, potusque vini antecederet cibos*: &c. Extremo Tiberii anno id excogitatum indicat. De hoc Tiberiani ævi, consequentiumque temporum more, Plutarchus, lib. 8. Sympos. quæst. 9. pag. 734. Μέγα δὲ καὶ τὸ τῶν καλλυμένων προπομάτων· οὐδὲ γὰρ ὕδωρ οἱ παλαιοὶ πρὶν ἐντραγεῖν ἔπινον· οἱ δὲ νῦν ἄσιτοι προμεθυσθέντες ἅπτονται τῆς τροφῆς διαβρόχῳ τῷ σώματι καὶ ζέοντι, λεπτὰ καὶ θερμὰ καὶ ὀξέα προσφέροντες, ὑπέκκαυμα τῆς ὀρέξεως &c. *Magnum etiam illud de præbibitionibus, quas vocant propomata. Nam antiqui ne aquam quidem biberunt ante quam edissent: nunc ante cibum vino oppleti, humectato ac fervescente corpore cibum aggrediuntur, tenuia & acuta & vi incidendi prædita ad appetitum excitandum ingerentes, &c.* Et hanc consuetudinem Juvenalis attigit, Satyr. 6. vers. 423.

Tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum sitiens, plena quod tenditur urna,
Admotum pedibus: de quo sextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexim.

Quandoque pro vino mulsum ante cibos pariter præsumebant, teste Horatio, lib. 2. Satyr. 4. vers. 25.

Vacuis committere venis
Nil nisi lene, decet: leni præcordia mulso
Prolueris melius.

Ibid. XI. *Itemque jugi superbibere. Ebrietatem quidem frigidæ potus extemplo discutit.*] Ita libri omnes MSS. Reg. Colb. Chiffl. non uti correctorum vitio vulgati præ se ferunt libri, obscura plane sententia: *Itemque jugi superbibere ebrietati: quam quidem &c.* Vini perpotationi aquam superbibere utilissimum pariter censet Dioscor. lib. 5. cap. 11. Δεῖ μέντοι γε μετὰ τὴν οἴνωσιν ὕδωρ πίνειν, quoniam tumulentiam discutit. Ne caput vina tentent, aquam superbibere & Galenus jubet, Comm. 3. de victus ratione in morbis acutis.

Sect. 26. XII. *Palmeum, capiti noxium, ventrique tantum molliendo, & sanguinem exscreantibus non inutile.*] Sic libri omnes, etiam manu exarati. Nihilominus Dioscoride, lib. 5. cap. 40. sic prodente, vino palmeo vim adstringendi competere, stomachicis idcirco, cœliacisque, & sanguinem exscreantibus esse peraccommodatum: Διὰ τὸ στύφειν, στομαχικοῖς, καὶ κοιλιακοῖς αἱμοπτυϊκοῖς ἁρμόζει: Num potius legi in contextu Pliniano oporteat, *ventrique tantum molliori*, vel

ventrique tantum morando, hoc est, sistendo, amplius considerandum est.

Sect. 27. XIII. *Oculis quoque illo modo saluberrimum fotu. Medetur potæ hirudini.*] Nos hunc locum ex animi conjectura sanavimus, secuti vestigia veterum exemplarium, & eorum securi qui sic interpolarant; *Oculis quoque illo modo saluberrimum. Plurimum fotu medetur post uredines.* Nam vox ea certe a MSS. abest, Reg. Colb. Chiffl. ceterisque, nec *uredines* ii, sed *hirudines* præ se ferunt. Et quod est sane momenti haud levioris, Dioscor. lib. 5. cap. 21. de aceto disputans ita scribit: Βδέλλας τε ποθείσας καταρροφούμενον ἀποβάλλει. *Haustu voratas hirudines, si sorbeatur, ejicit.* Quo quidem loco nihil afferri opportunius potest, quod in rem nostram sit.

Sect. 29. XIV. *Salis marini pondo libram & quadrantem.*] Prius legebatur, *Salis marini pondo, thymbræ quadrantem.* Verum in oxymelitos compositione, neque apud Dioscor. lib. 5. cap. 22. neque apud Plinium lib. 14. sect. 21. neque hoc ipso loco in codicibus ullis MSS. thymbræ ulla mentio est: sed *libram* omnes exhibent: Et est alioqui familiaris ea locutio Columellæ in primis, lib. 12. cap. 33. *Scillæ*, inquit, *aridæ pondo libram & quadrantem adjici oportere.* Et cap. 35. *Pontici absinthii pondo libram.* Festo quoque: *Grave æs*, inquit, *dictum a pondere, quia deni asses, singuli pondo libras, efficiebant denarium, ab hoc ipso numero dictum.* Ubi *libras* in casu gignendi est, ut alii ante nos viderunt.

Sect. 45. XV. *Ex Gnidio grano factum, eamdem vim habet, quam cicinum.*] Hic *cnecinum* Pintianus iterum inculcat pro *cicinum*, quod & aggredi ausus est, initio sectionis 41. Retunditur ea conjectura, non modo codicum omnium conspirante consensu, sed & Galeni calculo, eadem ac plane gemina cum Plinio afferentis, de oleo cicino, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 172. Τὸ δὲ κίκινον ἔλαιον ὑπάγει γαστέρα· τούτου δ' ἔτι μᾶλλον τὸ ἐκ τοῦ Κνιδίου κόκκου· καὶ πρώτῳ γε μᾶλλον, ὅσῳ ὁ καὶ κόκκος αὐτοῦ τοῦ κίκεως καθαρτικώτερος ὑπάρχει. *Oleum porro cicinum alvum subducit: multo vero magis quod fit ex Cnidio grano: cum granum vehementiorem purgandi vim obtineat quam cici.*

Ibid. XVI. *Balaninum oleum repurgat varos, furunculos, lentigines, gingivas.*] Et nunc tertium gingivas vertisse perperam Plinius videtur, pro cicatricibus, ut jam ante sect. 4. ac 13. monuimus. Nam Dioscordes, qui eadem Græce tradit, lib. 1. cap. 40. περὶ βαλανίνου ἐλαίου. Δύναμιν δὲ, inquit, ἔχει καθαρτικὴν σπίλων, φακῶν, ἴονθων, οὐλῶν μελανίας. *Vim habet repurgandi maculas, lentigines, varos, cicatricumque nigritias.* Sic idem Dioscor. lib. 4. cap. 154. οὐλὰς μελαίνας dixit *cicatrices nigras.* Οὔλων itaque neutro genere, & in priore syllaba servato accentu, quo gingivas significet, Plinius legit: rectene an secus, medicorum filii dijudicent.

Sect. 51. XVII. *Pissino oleo usus & passim ad quadrupedum scabiem est.*] Sic libri editi, cum Regio cod. 1. At in Reg. 2. & Chiffl. *Pissino oleo usus ad tussim & quadrupedum scabiem est.* Forte sincerius: Dioscorides enim lib. 1. cap. 95. de pissini olei viribus disserens, uno verbo extulit, facere illud ad eadem omnia, ad quæ liquida pix adhiberetur. At capite superiore de ea ipsa agens, valere ad tussim, suspiria, purulentasque exscreationes dixit: ut *ad tussim* idcirco huic loco accommodatius, quam *& passim* videatur.

Sect. 54. XVIII. *Lanugo eorum carbunculos sanat. Cocta in vino, & illita cum cera, alopeciis capillum reddunt.*] Vitiosa interpunctione laborabat hic locus: *Lanugo eorum carbunculos sanat, cocta in vino & illita cum cera. Alopeciis capillum reddunt.* Quamobrem Dalecampius *reddit* arbitratur commodius quam *reddunt* hoc loco legi: ut ad lanuginem sententia ea spectet, non ad ipsa mala. Verum præter codicum Reg. Colbert. ceterorumque auctoritatem, conjecturam eam pessumdant auctores duo, qui e Plinianis fontibus areolas suas rigarunt. Marcellus Empir. cap. 6. pag. 46. *Cydonia mala*, inquit, *discocta cum vino, dehinc trita, ceræque liquefactæ addita, & capiti imposita, capillum nutriunt.* Et Plinius Valer. lib. 1. cap. 6. *Cydonia cocta ex vino, & cum cera trita & illita, capillos restituunt.*

Sect. 57. XIX. *Expetitur gravidarum malaciæ, quoniam gustatu moveat infantem.*] Sic omnes vulgati, manuque exarati codices conspirante consensu. Joan. Jac. Chiffl. lib. 2. Dædalm. cap. 5. pag. 37. ait avunculi sui fuisse conjecturam, scribi oportere, *quoniam gustatu movecat famem.* Qua conjectura ipse damnata legendum monet, *quanquam gustatu moveat infantem.* Ut hæc sit loci sententia: Licet ob gulæ fastidium gravidis expetatur, ut & alia absurdiora; hoc tamen inde sequi periculum, quod malicorium si sumant, movetur infans, hoc est, sequitur abortus. Theodorum deinde Priscianum laudat, lib. 3. de passionibus mulierum, cap. 6. de abortivis: ubi succo mali granati vim parem ait excludendi fetus, ac dictamno, tribui. At neque quidquam ejusmodi Theodorus habet: nec moveri infantem in contextu Pliniano, expelli abortu sonat, sed excitari leniter, ne torpescat.

Sect. 58. XX. *Punicum in olla nova, cooperculo inlito.*] Prius, *operculo indito* legebatur. Nos exemplaria maxime probata secuti sumus, Reg. 1. 2. Colb. Chiffl. auctoresque idoneos: Marcellum Empir. cap. 27. pag. 196. *Malum Punicum*, inquit, *in olla gypsata clausum, in furno combures, & postea diligenter teres, atque in pulverem tenuissimum rediges, quem repones & paratum habebis: & cum opus fuerit, ad subitas tortiones cum vini potione detur.* Plinium Valer. lib. 4. cap. 40. *Alvum fluentem miro modo sistit Punicum in olla nova cooperculo illito in furno exustum, & in pulverem redactum, & in vini potionem perductum.*

Sect. 63. XXI. *Utile & decocto earum fovere feminas.*] Quærit Gronovius, annon *fovere femina* sit legi satius. Dioscoridem si legisset, non quæreret. Is enim lib. 1. cap. 183. de ficis agens: *Ipsarum decoctum*, inquit, *cataplasmatis ex hordeacea farina miscetur, itemque in muliebres fotus, cum feno Græco aut ptisana.* Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῶν .... καὶ εἰς τὰς ἀμηλύσεις μίγνυται, καὶ εἰς γυναικείας πυρίας μετὰ τήλεως ἢ πτισάνης.

Ibid. XXII. *Cinis non ex alia arbore acrior: purgat, conglutinat, replet, &c.*] Ita locum hunc restituimus admonitu cod. Reg. 2. & quos Pintianus vidit: cum sic vulgati præ se ferant: *Cinis ex alia arbore aciem purgat acrior*, &c. inculcata temere vocula *aciem*, quæ commodum efficere hoc loco sensum nullum potest. Nam de cute purganda in hulcerum medicina, de conglutinanda, replendaque agitur. Dioscor. lib. 1. cap. 186. ubi de cinere crematorum cauliculorum ficus: Ἁρμόζει δὲ καὶ πρὸς τὰ καυστικὰ, καὶ γαγγραινώδη, ἀνακαθαίρει γὰρ καὶ ἀναλίσκει τὰ περισσά. Et infra: Καθαίρει γὰρ, καὶ κολλᾷ, καὶ σαρκοῖ, καὶ συμφύει ἐοικότας ταῖς ἐναίμοις. *Utilis est ad medicamenta caustica, & prodest cuti gangræna tentatæ: nam expurgat & consumit quæ excrescunt .... Etenim purgat, conglutinat, carne replet, & oras committit.*

Sect. 64. XXIII. *Corticem ejus impubescentem.*] Ita vulgati libri pariter, & manu exarati. Quid si *intumescentem* legas? Nam *impubescentem* illud, occasione vocis proxime subsequentis *puer impubis*, natum temere confictumque ab amanuensibus videtur. Et sane Plinius Valer. qui hunc locum expressit, lib. 3. cap. 29. *Caprifici corticem intumescentem*, inquit, *puer impubis si defracto ramo tollat dentibus, & medulla ipsa alligetur ante Solis ortum, prohibere strumas constat.* Intumescere porro corticem credimus in germinatione, quoniam tum prægnantium arborum rumpitur cortex, ut dictum est lib. 16. sect. 41.

Sect. 66. XXIV. *Ipsa pruna .... stomacho non utilissima, sed brevi momento.*] Hanc lectionem, quæ sane sincera est, Frobenius interpolavit, scribens, *stomacho vero utilissima*: reclamantibus licet editionibus vetustis, Parmensi, ceterisque: nec MSS. ullis codicibus secundis: nam omnes ii quos videre licuit, Reg. & Colb. *non utilissima* præ se ferunt: itaque postulat loci sententia, qua nocere stomacho, sed ad breve tempus, pruna dicuntur. Sic paulo ante Plinius ipse de ficis: *Nec stomacho utiles, sed ad breve tempus.* Atque eam ob rem Dioscor. lib. 1. cap. 174. pruna ait male habere stomachum, alvum mollire: Κοκκυμηλέα δένδρον ἐστὶ γνώριμον, οὗ ὁ καρπὸς ἐδώδιμος, κακοστόμαχος, κοιλίας μαλακτικός.

Sect. 69. XXV. *Et in iis, & sativis prunis est limus arborum, quem Græci lichena appellant, rhagadiis .... utilis.*] Qui sunt animo in Plinium minus æquo, deceptum scriptoris Græci verbis, quæ Dioscorides retulit, lib. 1. cap. 174. nec quid legeret intellexisse, arbitrantur: Τὸ δὲ κόμμι τῆς κοκκυμηλέας..... σὺν ὄξει ἐπιχριόμενον, λειχῆνας τοὺς ἐπὶ παιδίων θεραπεύει. *Gummi prunorum ex aceto illitum lichenas infantium sanat.* Quo vero ejusmodi homines calumniandi libido, aut verius furor abripit, ut tam parum cohærentia proferant? Gummi prunorum lichenas sanari Græcus scriptor prodidit: & idoneum id argumentum putant, quo probent, lichenis nomen temere derivatum a Plinio in muscum limumve, qui prunis adhæret. Quid vero vetat id ei musco nomen inditum fuisse, ut musco alteri, qui petris adhærescit, quo lichenes ipsi sanantur, hanc ipsam lichenis nomenclationem attributam esse, Dioscorides ipse asseverat, lib. 4. cap. 53. An si quid Plinius affert in medium, quod Dioscoridi latuit, cadere debet in eum erroris alicujus justa suspicio? In Indice hujus loci, *De limo, sive lichene arborum*, plane legitur.

Sect. 70. XXVI. *Ipsa poma ad præsens utilia stomacho.*] Sincerius forsan videatur, *inutilia.* Nam & Diosc. lib. 1. cap. 180. κακοστόμαχα mora vocat: & vox ea *ad præsens* eamdem sententiam præ se fert, atque hæc de prunis ficisque oratio, superioribus sectionibus: *Nec stomacho utiles fici, sed ad breve tempus. Ipsa pruna stomacho non utilissima, sed brevi momento.*

Sect. 75. XXVII. *Et sanguinem sistunt, cum amylo & menta. Lethargicis &c.*] Præpostera interpunctione in libris ad hunc diem vulgatis laborabat hic locus, eo modo: *& sanguinem sistunt. Cum amylo & menta lethargicis* &c. Retexit errorem Dioscorides primum, lib. 1. cap. 176. καὶ πρὸς αἵματος ἀναγωγὴν, μετὰ ἀμύλου καὶ ἡδυόσμου λαμβανόμενα. *Prosunt & ad sanguinis rejectionem, si cum amylo & menta sumantur.* Tum vero etiam ii qui e Plinianis sententiis suum opus consarcinarunt: Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120. *Nuclei amygdalarum*, inquit, *triticum, amylon, & menta, trita, in qualibet potione utiliter ab hæmoptoicis vel empyicis hauriuntur.* Et Plinius Valer. lib. 1. cap. 64. cui titulus est, *Sanguinem rejicientium curatio: Nuclei*, inquit, *amygdalarum cum amylo & mentastro devorantur.*

Ibid. XXVIII. *Recentes stomachum implent.*] Etsi his verbis constat sententia, nihilominus an *stomachum deplent* legi sit sa-

tius, considerandum amplius videtur. Nam Diosc. lib. 1. cap. 176. amygdalas ait, quæ virides cum suo putamine degluttiuntur, humida stomachi vitia emendare: Βρωθέντα δὲ σὺν τῷ λέπει τὰ ἀμύγδαλα χλωρὰ, στομάχου πλάδον καθίστησι.

Sect. 77. XXIX. *Hoc minore tormento, & in cibis nuclei faciunt.*] Perspicua admodum, planaque sententia, quam librorum ad hunc diem editorum lectio impeditam reddebat, cum sic scriberetur, *hocque minore momento, sed in cibis.* Emendationem Regio codici 2. debemus.

XXX. *Secundas etiam pellit, mensesque. Eodem modo pota Daphnoides. :. prodest.*] Prius legebatur; interpunctione præpostera, *mensesque eodem modo pota: Daphnoides* &c. Emendationis auctor Dioscorides, lib. 4. cap. 148. Ἄγει δὲ καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ (de Daphnoide loquitur) ξηρὸν ἢ νεαρὸν ποθὲν κατὰ κοιλίαν φλεγματώδη. κινεῖ δὲ ἐμέτους καὶ ἔμμηνα, καὶ πταρμικόν. Καθαίρει δὲ καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ ὅσον κόκκοι ιε´ πινόμενοι; &c. Quæ sunt Plinianis omnino gemina ac paria. Sect. 80.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXIV.

Cap. I. I. E silvæ quidem, horridiorque Naturæ facies, medicinis carent, sacra illa parente rerum omnium, nusquam non remedia disponente homini, ut medicina fieret etiam solitudo ipsa: sed ad singula illius discordiæ atque concordiæ miraculis occursantibus. [1] Quercus & olea tam pertinaci odio dissident, ut altera in alterius scrobe depactæ moriantur: quercus vero & juxta nucem juglandem. [2] Pernicialia & brassicæ cum vite odia: ipsum olus, quo vitis fugatur, adversum cyclamino & origano arescit. Quin & annosas jam, & quæ sternantur arbores, difficilius cædi, ac celerius inarescere tradunt, si prius manu, quam ferro, attingantur. [3] Pomorum onera a jumentis statim sentiri: ac nisi prius ostendantur his, quamvis pauca portent, sudare illico. Ferulæ asinis gratissimo sunt in pabulo, ceteris vero jumentis præsentaneo veneno: qua de causa id animal Libero Patri assignatur, cui & ferula. [4] Surdis etiam rerum sua cuique sunt venena, ac minimis quoque. [5] Philyra coci & polline nimium salem cibi eximunt. Prædulcium fastidium sal temperat. Nitrosæ aut amaræ aquæ, polenta addita mitigantur, ut intra duas horas bibi possint. Qua de causa & [6] in saccos vinarios additur polenta. [7] Similis vis Rhodiæ cretæ, & argillæ nostrati. [8] Concordia valent, cum pix oleo extrahitur, quando utrumque pinguis naturæ est. Oleum solum calci miscetur, quando utrumque aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur, atramentum aqua. Innumera præterea alia, quæ suis locis dicentur assidue.

Hinc nata medicina. Hæc sola Naturæ placuerat esse remedia parata vulgo, inventu facilia, ac sine impendio, [9] & quibus vivimus. Postea fraudes hominum & ingeniorum capturæ officinas invenere istas, in quibus sua cuique homini venalis promittitur vita. Statim compositiones & mixturæ inexplicabiles decantantur. [10] Arabia atque India in medio æstimantur: hulcerique parvo medicina a Rubro mari [a] imputatur: cum remedia vera quotidie pauperrimus quisque cœnet. Nam si ex horto petantur, aut herba vel frutex quæratur, [11] nulla artium vilior fiat. Ita est profecto: magnitudo populi Romani [12] perdidit ritus, vincendoque victi sumus. Paremus externis, & una artium Imperatoribus quoque [13] imperaverunt. Verum de his alias plura.

Cap. II. II. [1] Loton herbam, itemque Ægyptiam eodem nomine, alias & Syrticam arborem, diximus suis locis. [2] Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur a nostris; [3] alvum baccis

INTERPRETATIO.

a *Imputatur.*] Assignatur.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Quercus & olea.*] Vide quæ in eam sententiam diximus, lib. 17. sect. 30.

2. *Pernicialia.*] Egimus de hoc vitis brassicæque odio, lib. 20. sect. 36.

3. *Pomorum onera.*] Superiore libro, sect. 62. *Mala piraque portatu jumentis mire gravia sunt vel pauca. Remedio aïunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut utique ostendantur.*

4. *Surdis.*] Sensus omnis expertibus.

5. *Philyra.*] Hoc est, tilia, quam Græci philuram vocant. Etiamnum multis in locis rura nostra tiliæ foliis carnes salitas involvunt, ut salsuram diluant.

6. *In saccos vinarios.*] Quibus vinum saccatur, sive colatur; ut diximus lib. 14. sect. 28.

7. *Similis vis.*] Ad aquas & vina mitiganda.

8. *Concordia valent.*] Concordia contra rerum intelligitur, ut cum pix oleo avellitur, quoniam utrumque pinguis naturæ est.

9. *Et quibus vivimus.*] Eadem sententia mox, *Cum remedia vera quotidie pauperrimus quisque cœnet.* Nullus hic pecuniæ locus, uti visum est Pintiano: sed hortensibus tantum oleribus, fruticibusque obviis.

10. *Arabia ... in medio.*] Vide Notas & Emendationes num. I.

11. *Nulla artium.*] Nulla magis vilesceret ars quam medicina.

12. *Perdidit ritus.*] Mores. Libro 29. sect. 8. *Illa perdidere imperii mores*, &c.

13. *Imperaverunt.*] Arte una sua externi medici Imperatoribus etiam nostris imperaverunt.

14. *Verum ... alias plura.*] Libro 29. a sect. 1. ad 9.

Sect. II. 1. *Loton ... diximus suis locis.*] Libro 13. sect. 32.

2. *Hæc lotos.*] Nostras, inquit, lotos, sive Italica. In Indice hujus loci, *De loto Italica*, VI. Egimus de ea, lib. 13. sect. 32. Videtur esse λωτὸς Dioscoridis, lib. 1. cap. 171.

3. *Alvum baccis.*] Fructu. Diosc. loc. cit. Καρπὸν ᾗ φέρει...

ſiſtit. Ramenta ligni decocta in vino proſunt dyſentericis, menſtruis, vertigini, comitialibus. [4] Cohibent & capillum. Mirum, his ramentis nihil eſſe amarius, fructuque dulcius. [5] Fit & e ſcobe ejus medicamentum, ex aqua myrti decocta, ſubacta, & diviſa in paſtillos, dyſentericis utiliſſimum, pondere Victoriati cum aquæ cyathis tribus.

CAP. III.

III. [1] Glans intrita duritias, quas cacoëthes vocant, cum ſalſa axungia ſanat. [2] Vehementiora ſunt ligna, & in omnibus cortex ipſe, corticique tunica ſubjecta. [3] Hæc decocta juvat cœliacos. Dyſentericis etiam illinitur, vel ipſa glans. [4] Eademque reſiſtit ſerpentium ictibus, rheumatiſmis, ſuppurationibus. Folia, & baccæ, vel cortex, vel ſuccus decocti proſunt [5] contra toxica. [6] Cortex illinitur decoctus lacte vaccino, ſerpentis plagæ. Datur & ex vino dyſentericis. [7] Eadem & ilici vis.

CAP. IV.

IV. [1] Coccum ilicis vulneribus recentibus ex aceto imponitur. Epiphoris ex aqua, & oculis ſuffuſis ſanguine, inſtillatur. Eſt autem genus ex eo in Attica fere & Aſia naſcens, celerrime in vermiculum ſe mutans, quod ideo [2] ſcolecion vocant, improbantque. [3] Principalia ejus genera diximus.

V. [1] Nec pauciora gallæ genera fecimus, ſolidam, perforatam: item albam, nigram, majorem, minorem. Vis omnium ſimilis. Optima Commagena. [2] Excreſcentia in corpore tollunt. [3] Proſunt gingivis, uvæ, oris exhulcerationi. [4] Crematæ & in vino extinctæ, cœliacis, dyſentericis illinuntur. [5] Paronychiis ex melle, & unguibus ſcabris, pterygiis, hulceribus manantibus, condylomatis, vulneribus quæ phagedænica vocantur. [6] In vino autem decoctæ auribus inſtillantur, [7] oculis illinuntur: [8] adverſus eruptiones, & panos cum aceto. [9] Nucleus commanducatus dentium dolorem ſedat: [10] item intertrigines, & ambuſta. Immaturæ ex his ex aceto potæ, lienem conſumunt. [11] Eædem crematæ, & aceto ſalſo extinctæ, menſes ſiſtunt, vulvaſque procidentes fotu. [12] Omnis capillos denigrat.

VI. [1] Viſcum e robore præcipuum diximus haberi, [2] & quo conficeretur modo. [3] Quidam contuſum in aqua decoquunt, [4] donec innatet. [5] Quidam commanducantes acinos, exſpuunt cortices. [6] Optimum eſt, quod ſine cortice eſt, quodque leviſſimum, extra fulvum, intus porraceum, quo nihil eſt glutinoſius. [7] Emollit, diſcutit tumores, [8] ſic-

NOTÆ.

γλυκὺ, βρώσιμον, δυσστόμαχον, κοιλίας στυπτικόν. Τῶν δὲ πρισμάτων τοῦ ξύλου ἀφέψημα πινόμενον καὶ ἐγκλυζόμενον, βοηθεῖ δυσεντερικοῖς καὶ γυναιξὶ ῥοϊκαῖς. Ξανθίζει δὲ καὶ τρίχας, καὶ ἐπέχει ῥεούσας. Quibus ſunt plane paria ac gemina quæ Plinius de ſua loto affert: & quæ Galenus, lib. 7. de facult. ſimp. med. pag. 205.

4. *Cohibent.*] Defluentem continent. Dioſc. & Galenus, locis citatis.

5. *Fit & e ſcobe.*] Ita fere Marcellus Empir. cap. 27. pag. 195.

Sect. III. 1. *Glans intrita.*] Dioſc. lib. cap. 143. περὶ βαλάνων, *de glandibus.* Σὺν στέατι δὲ χοιρείῳ ταριχηρῷ πρὸς κακοήθεις σκληρίας καὶ πονηρευόμενα ἕλκη ἁρμόζουσιν. Marcellus Empir. cap. 22. 4. pag. 42. *Glandes de robore tritæ cum axungia, & impoſitæ, duritias quas cacoëthes medici vocant, emendant, & reprimunt.* Et Plinius Valer. lib 3. cap. 22. *Glans roborea trita cum axungia, duritias quas* κακοήθεας *vocant, & evocat, & emendat.*

2. *Vehementiora.*] Hoc eſt, magis adſtringentia. Dioſcor. lib. 1. cap. 142. hæc totidem verbis habet.

3. *Hæc decocta.*] Dioſcor. loc. cit Marcellus Empir. cap. 27. pag. 188. *Glandes quercinæ tres aut quatuor, vel ejuſdem folia, vel liber ejus, coctus ex aqua: quæ vel ſola, vel cum vino, torminoſis potui data plurimum prodeſt.* Torminoſos ſæpe dyſentericos vocat.

4. *Eademque.*] Glans videlicet quam Dioſcorides quoque, lib. 1. cap. 143. eſitatam ait reſiſtere venenatorum ictibus: crudam & intritam, inflammationibus, ex quibus ſuppurationes fieri ſolent, illitu mederi.

5. *Contra toxica.*] Et baccarum, ſeu glandium, & corticis pariter decoctum valere adverſus toxica, ſcribit Dioſc. loc. cit. & quidem bibitum ex lacte vaccino.

6. *Cortex.*] Illini per ſe ſine lacte Dioſcor. loc. cit. ſuadet.

7. *Eadem & ilici vis*] Ad omnia ſupradicta. Dioſc. lib. 1. cap. 144.

Sect. IV. 1. *Coccum ilicis.*] Hanc quoque in eo medendi vim Dioſcorides agnoſcit, lib. 4. cap. 48. Δύναμιν δὲ ἔχει στυπτικὴν, ἁρμόζουσαν τραύμασι, καὶ νεύρων τρώσεσι, λεία μετ᾽ ὄξους καταπλασσομένη.

2. *Scolecion vocant.*] Σκωλήκιον, quæ vox Græce vermiculum ſonat.

3. *Principalia ... diximus.*] Libro 16. ſect. 12.

Sect. V. 1. *Nec pauciora ... fecimus.*] Libro 16. ſect. 9.

2. *Excreſcentia.*] Dioſcor. lib. 1. cap. 146. Στέλλουσι λεῖαι τὰς ὑπερσαρκώσεις: *Excreſcentia in carne tritæ cohibent.*

3. *Proſunt &c.*] Dioſc. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 14. pag. 99. *Gallæ tritæ pulvere uva contacta eodem die reſilit, ſi ter ei interjectis horis medicamentum fuerit appoſitum.*

4. *Crematæ.*] Dioſc. loc. cit. Et Marcellus Empir. cap. 27. pag. 193. *Galla Commagena comburitur, & cinis ejus extinguitur vino, contrituſque ventri cœliaci illinitur: ſtatim ſubvenit.* Iiſdem verbis, & Plinius Valer. lib. 2. cap. 28.

5. *Paronychiis.*] Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 30. *Paronychiis thuris maſculi pulvis cum melle mixtus medebitur. Sic etiam gallarum.*

6. *In vino autem.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 80. *Gallæ ex vino decoctæ humor inſtillatus auriculæ, ex qua ſanies fluit, etiam quæ fuerint purulenta purgabit.*

7 *Oculis illinuntur.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 57. *Gallæ contritæ, thuriſque pari modo pulvis, vino permixtus, & fronti illitus, tumorem oculorum, doloremque ſedat.*

8. *Adverſus eruptiones.*] Ἐξανθήματα, eruptiones, puſulas, papulas, papularum & pituitæ eruptiones, Plinius promiſcue vocat. Et Theod Priſcianus, lib. 1. cap. 16. de papulis minutis ubique naſcentibus. *Quibus in facie quam maxime, veluti leviſſimus tumor repente innaſcitur, humorem aliquando pinguem, aliquando aquatiorem mittens,* &c. Et mox: *Si vero veluti exanthemata, quas ſcabies dicimus, in facie vel genis, ex humorum acredine, vel plenitudine apparuerint,* &c.

9. *Nucleus.*] Rotundus nimirum & interior gallæ globus. Dioſcor. lib. 1. cap. 146. Τὸ δὲ μέσον αὐτῶν. Marcellus Empir. cap. 12. pag. 95. *Nucleus gallæ commanducatus medetur dolori humorique dentium.*

10. *Item intertrigines.*] Marcellus idem, cap. 32. pag. 225. *Gallæ contuſæ & in vino coctæ, atque impoſitæ, intertrigini plurimum proſunt.*

11. *Eædem crematæ.*] Hæc Dioſcor. totidem verbis, lib. 1. cap. 146.

12. *Omnis.*] Dioſcor. loc. cit. Μελαίνουσι δὲ τρίχας, ἀποβραχεῖσαι ἐν ὄξει ἢ ὕδατι.

Sect. VI. 1. *Viſcum ... diximus.*] Libro 16. ſect. XI. & 93.

2. *Et quo conficeretur.*] Libro 16. ſect. 94.

3. *Quidam contuſum.*] Dioſc. lib. 3. cap. 103.

4. *Donec innatet.*] Ita Reg. 1. At Reg. 2. & Chiffl. *donec nihil innatet.*

5. *Quidam commanducantes.*] Dioſc. loc. cit. Ἔνιοι δὲ μασσώμενοι αὐτὸν ἐργάζονται.

6. *Optimum eſt.*] Optimum cenſet Dioſc. loc. cit. quod recens eſt, intus coloris porracei, extra fulvi: vel, ut Oribaſii interpres ait, flaveſcentis: (Græce ὑπόξανθον dicitur:) quodque nihil aſperi habet, aut furfuracei.

7. *Emollit &c.*] Dioſcor. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 35.

8. *Siccat ſtrumas.*] Q. Serenus, cap. 41. *de ſtruma depellenda,* pag. 151.

Proderit & manſum quod traxeris arbore viſcum.

cat strumas. [9] Cum resina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adjiciunt, pari pondere singulorum: eoque modo & ad vulnera utuntur. Unguium scabritias expolit, si septenis diebus solvantur, nitroque colluantur. [10] Quidam id religione efficacius fieri putant, prima Luna collectum e robore sine ferro. Si terram non attigit, comitialibus mederi. Conceptum feminarum adjuvare, si omnino secum habeant. [11] Hulcera commanducato impositoque efficacissime sanari.

VII. [1] Roboris pilulæ ex adipe ursino alopecias capillo replent. Cerri folia, & cortex, & glans, siccat collectiones suppurationesque: fluxiones sistit. Torpentes membrorum partes corroborat decoctum ejus fotu: cui & insidere expedit, siccandis adstringendisve partibus. Radix cerri adversatur scorpionibus.

VIII. [1] Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluentem [2] ex utralibet parte sistit. [3] Ejusdem cinis ex vino calido, sanguinem exscreantibus magnopere laudatur.

CAP. V. IX. [1] Fagi folia manducantur in gingivarum labiorumque vitiis. [2] Calculis glandis fagineæ cinis illinitur: [3] item cum melle alopeciis.

X. Cupressi folia trita serpentium ictibus imponuntur: [1] & capiti cum polenta, si a Sole doleat: [2] item ramici: qua de causa & bibuntur. Testium quoque tumori cum cera illinuntur. [3] Capillum denigrant ex aceto. [4] Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, & e [5] vino ammineo subacta, pedum ac nervorum dolores sedant. [6] Pilulæ adversus serpentium ictus bibuntur, [7] aut si ejiciatur sanguis: collectionibus illinuntur. [8] Ramici quoque teneræ tusæ cum axungia & lomento, prosunt. [9] Bibuntur ex eadem causa. Parotidi & strumæ cum farina imponuntur. Exprimitur succus tusis cum semine, qui mixtus oleo caliginem oculorum aufert. Item Victoriati pondere in vino potus illitusque cum fico sicca pingui, exemptis granis, vitia testium sanat, tumores discutit: & cum fermento strumas. [10] Radix cum foliis trita potaque, vesicæ & stranguriæ medetur: & [11] contra phalangia. Ramenta pota menses cient, scorpionum ictibus adversantur.

XI. Cedrus magna, quam cedrelaten vocant, dat picem, [1] quæ cedria vocatur, [2] den-

NOTÆ.

9. *Cum resina &c.*] Dioscor. loco citato.

10. *Quidam id religione.*] Sexta Luna Gallorum Druïdes religiosius colligi putarunt, teste Plinio, lib. 16. extremo, fecunditatem facere tum omni animali existimantes, scilicet potu, non amuleto, ut nunc gestari præcipitur.

11. *Hulcera.*] *Hulcera vetera, malignosque abscessus cum thure mollit*, inquit, Diosc. loc. cit. Σὺν λιβανωτῷ δὲ ἕλκη παλαιὰ καὶ κακοήθεις ἀποστάσεις μαλάσσει.

Sect. VII. 1. *Roboris pilulæ.*] Iisdem verbis Marcellus Empir. cap. 6. pag. 46. Q. Serenus, cap. 9. *de fluore capillorum*, pag. 130.

Roboreasve pilas ursino jungito sevo, &c.

Sect. VIII. 1. *Suberis cortex.*] Q. Serenus, cap. 35. pag. 148.

Sed quacumque fluit vis immoderata cruoris,
Subereus cortex calidis potatur in undis,
Ante minutatim, studio vincente, terendus.

2. *Ex utralibet parte.*] Hoc est, sive e vulva profluat, sive e naribus.

3. *Ejusdem cinis.*] Q. Serenus, cap. 22. *de rejectione sanguinis restringenda*, pag. 139.

Uritur interdum raptus de subere cortex,
Et cinis ex calido prodest epota Lyæo.

Sic enim legi hunc locum oportere ex Plinio liquet: non *de robore cortex: Et cinis Italico.*

Sect. IX. 1. *Fagi folia.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 29. & Marcellus Empir. cap. 9. pag. 88.

2. *Calculis.*] Ita Reg. 2. codex, aliique. In Reg. 2. *Cauculis*: unde quidam *oculis* legi malunt, cum Hieron. Mercuriali: *callis* alii, cum Guillandino. Alii *calyculis*: nos *calculis* malumus.

3. *Item cum melle.*] Marcellus Empir. cap. 6. pag. 46. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 6.

Sect. X. 1. *Et capiti &c.*] Marcellus Empir. cap. 1. pag. 35. *Si de Sole caput doleat, cupressi folia contrita, cum polenta de hordeo, vel amygdalis, & succo portulacæ fronti inlinuntur.*

2. *Item ramici.*] Q. Serenus, cap. 37. pag. 149.

Ramicis immensum fertur cohibere tumorem
Far madidum lympha, & ferali fronde cupressi:
Unde etiam potu frons hæc memoratur amica.

Adde Diosc. lib. 1. cap. 102. στέλλει δὲ τὰ σφαιρία καὶ ἐντεροκήλας καταπλασθέντα. Et sic imponi hydropicis ex axungia jubet Theod. Priscianus, lib. 2. part. 2. cap. 19.

3. *Capillum.*] Dioscor. lib. 1. cap. 102. Marcellus Empir. cap. 7. pag. 48. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 7. Q. Serenus, carmine satis eleganti, cap. 5. pag. 127.

Quos pudet ætatis longæ, quos longa senectus
Offendit, cupiunt properos abscondere canos,
Et nigrum crinem fuco simulare doloso:
His prodest acri contrita cupressus aceto,
Vel frons lentisci, vel tristia poma sabuci.

4. *Eadem trita .... panis mollis.*] Teneri, & adhuc calentis. Q. Serenus, cap. 43. *de podagra depellenda*, pag. 153.

Aut si corruptus persederit altius humor,
Trita cupressus ibi Baccho jungetur acerbo,
Panibus & teneris.

Et cap. 55. pag. 159.

Si vero occultus nervos dolor urit inertes,
Aut Baccho madefacta Ceres cum fronde cupressi,
Quo poteris fotu recreare rigentia membra.

Non, ut Pithœi codex, *Quo poteris potu.*

5. *Vino ammineo.*] Pro vino axungiam Marcellus Empir. adhibet, cap. 36. pag. 246. *Folia cupressi contrita*, inquit, *cum panis mollis partibus duabus, & axungia vetere subacta, medentur doloribus podagræ.*

6. *Pilulæ adversus.*] Nicander in Theriac. pag. 43.

7. *Aut si ejiciatur.*] Si sanguis ore rejiciatur, ἁρμόζει πρὸς αἵματος ἀναγωγὴν, inquit Dioscor. lib. 1. cap. 103.

8. *Ramici quoque.*] Dioscor. lib. 1. cap. 102. Στέλλει δὲ καὶ ἐντεροκήλας καταπλασθέντα. Galenus, lib. 7. de facult. simp. medic. pag. 200. Plinius Valer. lib. 2. cap. 42. & Marcellus Empir. cap. 33. pag. 229.

9. *Bibuntur.*] Marcellus Empiricus, cap. 33. pag. 228. *Pilulas cupressi virides ex vino vetere ad tertias decoque, & cyathos binos quotidie jejuno hernioso potui dato: tum folia ejusdem trita testiculis imponito: mire proderis.*

10. *Radix cum foliis.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 180. & Q. Serenus, cap. 33. pag. 146. Dioscor. loc. cit. Τὰ φύλλα ποθέντα μετὰ γλυκέος καὶ σμύρνης ὀλίγης, κύστει ῥευματιζομένῃ, καὶ δυσουρίαις βοηθεῖ.

11. *Contra phalangia.*] Marcellus Empiric. cap. 17. pag. 124.

Sect. XI. 1. *Quæ cedria vocatur.*] Dioscor. lib. 1. cap. 105. Κέδρος, δένδρον ἐστὶ μέγα, ἐξ οὗ ἡ λεγομένη κεδρία συνάγεται. Cedriam alii gummi: alii lacrymam, & unguentum vocant. Matthæus Silvaticus: *Cedria, id est, gummi cedri.* Joan. de Janua: *Cedria a cedrus, hæc cedria: unguentum factum, quo asseres liniti non putrescunt, vel tempore, vel verme.* Et verbo, *Cedrus: Hujus arboris gummi, sive lacryma, dicitur cedria, quæ ad conservationem librorum summe est necessaria. Nam libri ex hac lacryma liniti, nec a tineis corroduntur, nec tempore senescunt.* Picem hoc loco Plinius pro resina dixit, quam cedrus fundit crassiorem, ut idem admonuit, lib. 14. sect. 25.

2. *Dentium doloribus.*] Scribonius Largus Compos. 58. *Item proderit motis dentibus hoc medicamentum: Aceti acerrimi sexta-*

tium

tium doloribus utilissimam. [3] Frangit enim eos & extrahit: dolores sedat. [4] Cedri succus ex ea quomodo fieret, diximus, [5] magni ad lumina usus, ni capiti dolorem inferret. [6] Defuncta corpora incorrupta ævis servat, viventia corrumpit: mira differentia, cum vitam auferat spirantibus, defunctisque pro vita sit. [7] Vestes quoque corrumpit, [8] & animalia necat. [9] Ob hoc non censeam in anginis hoc remedio utendum: neque in cruditatibus, quod suasere aliqui, gustu. [10] Dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, vel gravitati aut vermibus aurium instillare. Portentum est, quod tradunt: abortivum fieri in Venere, [11] ante perfusa virilitate. [12] Phthiriases perungere eo non dubitaverim; [13] item porrigines. [14] Suadent & contra venenum leporis marini bibere in passo. [15] Facilius in elephantiasi illinatur. Et hulcera sordida & excrescentia in iis auctores quidam, [16] & oculorum albugines caliginesque inunxere eo: [17] & contra pulmonis hulcera cyathum ejus sorbere jusserunt: item adversus tænias. [18] Fit ex eo & oleum, [19] quod pisselæon vocant, vehementioris ad omnia eadem usus. [20] Cedri scobe serpentes fugari certum est: [21] item baccis tritis cum oleo, si qui perungantur.

XII. [1] Cedrides, hoc est, fructus cedri, [2] tussim sanant, urinam cient, alvum sistunt: utiles ruptis, convulsis, spasticis, stranguriæ, vulvis, [3] admoti: contra lepores marinos, [4] eademque quæ supra: collectionibus, inflammationibusque.

XIII. [1] De galbano diximus. [2] Neque humidum neque aridum probatur, sed quale docuimus. [3] Per se bibitur ad tussim veterem, suspiria, rupta, convulsa. [4] Imponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab ossibus recedenti, strumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis hulceribus. [5] Purulentis infunditur auribus cum rosaceo, aut nardo. [6] Odore comitialibus subvenit, & vulva strangulante, & in stomachi defectu. [7] Abortus non exeuntes trahit appositu vel suffitu: item ramis ellebori circumlitum atque subjectum. [8] Serpentes nidore urentium

NOTÆ.

rius unus semis, cedriæ veræ, ne habeat picis aliquam mixturam, hemina .... Hoc medicamento si quis ter in mense dentes fricuerit; dolorem eorum non experietur.

3. *Frangit enim &c.*] Diosc. lib. 1. pag. 105.

4. *Cedri succus ex ea.*] Cedri succus cedrium est; quod ex cedro primum fluit, dum ad conficiendam picem comburitur: ut dictum est, lib. 16. sect. 21.

5. *Magni ad lumina.*] Ad candelas videlicet unguendas, quæ e scirpis fiebant: *Nam e scirpis detracto cortice, candelæ luminibus serviebant*, inquit Plinius lib. 16. sect. 70. Sic libro 16. sect. 19. *teda lumini sacrorum grata* dicitur, hoc est, ad lustrales faces. Nec Pintianum audio, qui lumina hoc loco de oculis accipit: quoniam oculis inunctam cedriam Dioscor. loc. cit. ait conciliare claritatem.

6. *Defuncta.*] Hæc totidem verbis Diosc lib. 1. cap. 105. Vide quæ diximus, lib. 16. sect. 21.

7. *Vestes quoque.*] Dioscor. loc. cit. Καὶ ἱμάτια δὲ καὶ δερμάτια φθείρει, διὰ τὸ θερμαίνειν ἐπιτεταμένως, καὶ ξηραίνειν. *Vestes quoque, pellesque corrumpit: eo quod vehementius calfaciat, & exsiccet.*

8. *Et animalia.*] Lentes, pediculos, lumbricos, tineas Diosc. loc. cit.

9. *Ob hoc non censeam.*] At censet intrepide Dioscor. loc. cit. Συναγχικῶν δὲ περιχριστός ἐστι, καὶ παρισθμίων φλεγμονῆς βοηθεῖ. *Anginosi quoque ea perunguntur: & tonsillarum inflammationibus auxilio est.*

10. *Dentes quoque .... timuerim.*] Non timet Dioscor. loc. cit. aut dentibus, aut auribus instillare. Σὺν ὄξει διακλυζομένη, σκώληκας τοὺς ἐν ὠσὶ κτείνει· ἤχους τε καὶ συριγμοὺς παύει &c. Εἴς τε ἐμβρώματα ὀδόντων &c. Dioscoridem, ut fere solet, sequitur Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 187. Nec dentibus timet Marcellus Empir. cap. 12. pag. 91. Scribonium secutus antea laudatum.

11. *Ante perfusa.*] Si cedri succo antea virilia perfundantur. Dioscor. loc. cit. Περιχρισθεῖσα δὲ αἰδοῖῳ πρὸ τῆς συνουσίας, ἀτόκιόν ἐστι. *Genitali ante coitum circumlita; conceptionem impedit.* Sic etiam Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 187.

12. *Phthiriases.*] Dioscor. loc. cit. Φθεῖρας δὲ καὶ κονίδας φθείρει περιχρισθεῖσα. *Pediculos ac lendes illitu enecat.* Vide Notas & Emend. num. II.

13. *Itemque porrigines.*] Q. Serenus, cap. 4. pag. 127. inter remedia porrigini depellendæ:

Et prodest cedro demissus ab arbore succus.

14. *Suadent.*] Diosc. totidem verbis, loc. cit. Πρός τε λαγὼν θαλάσσιον πόσιν, σὺν γλυκεῖ λαμβανομένη βοηθεῖ.

15. *Facilius.*] Dioscor. loc. cit. Ὠφελεῖ καὶ ἐλεφαντιῶντας. Q. Serenus, cap. XI. *de elephantiasi propellenda*, pag. 130.

Huic erit adversus cedri de cortice succus,
Mustelæque cinis, vel sanguis fusus ab illa.

Adde & Marcellum Empir. cap. 19. pag. 130.

16. *Et oculorum albugines.*] Dioscor. loc. cit. Εὐθετεῖ δὲ εἴς τε ὀφθαλμικὰ ὀξυδορκὴς οὖσα ἐγχριομένη, καὶ λευκώματα, καὶ οὐλὰς σμήχει.

17. *Et contra pulmonis .... jusserunt.*] Jubet Dioscor. totidem verbis loc. cit. & contra pulmonis hulcera, & adversus tænias, sive tineas, hoc est, teretes ventris lumbricos.

18. *Fit ex eo.*] E cedri succo, sive e cedria. Diosc. lib. 1. cap. 105. Γίνεται δὲ ἔλαιον ἐξ αὐτῆς (κεδρίας) χωριζόμενον ἀπὸ τῆς κεδρίας .... ὡς ἐπὶ τῆς πίσσης. *Fit & e cedria oleum, quod ab ea separatur .... ut de pice dictum est.* Id nempe quod pinguissimum, apprime oleosum, suspensis supra cedriam, dum coquitur, lanis excipitur, colligiturque, ut ait Galenus, loc. cit.

19. *Quod pisselæon.*] Sic appellatur iterum lib. 15. sect. 7. & lib. 25. sect. 22. Nempe initio hujus sectionis docuit cedrum dare picem quæ cedria vocaretur: quamobrem quod ex ea extraheretur oleum, recte voce ex utroque conflata πισσέλαιον nuncupavit. Frustra sunt, qui M S S. invitis, *cedrelæon* substituunt. Sic πισσέλαιον picis florem appellat Scribonius Largus, Compos. 40. *id nempe quod excipitur, dum ea coquitur, lana superposita ejus vapori.*

20. *Cedri scobe.*] Nicander, in Theriac. pag. 4. & 7.

21. *Item baccis.*] Cedri fructu: quo si perungitur corpus cum cervi adipe seu medulla, fugari serpentes eo & Dioscorides fatetur, loc. cit. Διώκουσι δὲ θηρία χριομένου τοῦ σώματος σὺν ἐλαφείῳ στέατι ἢ μυελῷ.

Sect. XII. 1. *Cedrides.*] Diosc. lib. 1. cap. 105. Κεδρίδες δὲ καλοῦνται οἱ ἐξ αὐτῆς (κέδρου) καρποί. Galenus quoque, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 187. Αἱ δὲ κεδρίδες, οὕτω γὰρ ὀνομάζουσι τὸν καρπὸν τῆς κέδρου, &c.

2. *Tussim &c.*] Dioscor. loc. cit. Βοηθοῦσι δὲ βηξὶ, σπάσμασι, ῥήγμασι, στραγγουρίαις.

3. *Admoti.*] Appositu. Vide Notas & Emendationes, num. III.

4. *Eademque quæ supra.*] Hoc est, ad eadem quibus utilem esse cedriæ succum sup. sect. dictum est.

Sect. XIII. 1. *De galbano.*] Libro 12. sect. 57.

2. *Neque humidum &c.*] Totidem verbis Dioscor. lib. 3. cap. 97.

3. *Per se bibitur &c.*] Dioscor. Καταπίνεται δὲ πρὸς παλαιὰν βῆχα, δύσπνοιαν, ἄσθματα, ῥήγματα, σπάσματα.

4. *Imponitur &c.*] Diosc. loc. cit. de laterum, dentiumque doloribus, & de furunculis. De panis, Marcellus Empir. cap. 32. pag. 224. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 27. De strumis, idem Marcellus, cap. 15. pag. 107. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 13.

5. *Purulentis.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 75. & 81. Item Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 8. *de aurium causatione.*

6. *Odore comitialibus.*] Comitiales enim odore excitat, uti & lethargicos: quod & Celsus testatur, lib. 3. cap. 20. De comitialibus, feminisque, quas vulva strangulat, subscribit Diosc. loc. cit.

7. *Abortus.*] Dioscor. loc. cit.

8. *Serpentes .... diximus.*] Libro 12. sect. 57.

fugari diximus. [9] Fugiunt & perunctos galbano. Medetur & a scorpione percussis. Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in vini cyatho : vulvasque conversas corrigit. [10] Cum myrrha autem & in vino mortuos partus extrahit. [11] Adversatur & venenis, maxime toxicis, cum myrrha, & in vino. [12] Serpentes oleo & spondylio mixto tactu necat. [13] Nocere urinæ existimatur.

Cap. VI. XIV. [1] Similis Hammoniaci natura atque lacrymæ, probandæ, ut diximus: [2] mollit, calefacit, discutit, dissolvit. Claritati visus in collyriis convenit. Pruritum, cicatrices, [3] albugines oculorum tollit. Dentium dolores sedat, efficacius accensum. [4] Prodest dyspnoïcis, pleuriticis, pulmonibus, vesicis, urinæ cruentæ, lieni, ischiadicis potum. Sic & alvum solvit. Articulis & podagræ cum pari pondere picis aut ceræ & rosaceo coctum. Maturat panos, extrahit clavos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cum aceto & cera Cypria, vel rosaceo, efficacissime imponitur. [5] Lassitudines perungi cum aceto & oleo, exiguoque nitro, utile est.

XV. [1] Et styracis naturam in peregrinis arboribus exposuimus. Placet præter illa quæ diximus, maxime pinguis, purus, [2] albicantibus fragmentis. [3] Medetur tussi, faucibus, pectoris vitiis, vulvæ præclusæ, duritieve laboranti. [4] Ciet menses potu, appositu ve, alvum mollit. Invenio potu modico tristitiam animi resolvi, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat infusu: strumas illitu, nervorumque nodos. Adversatur venenis, quæ frigore nocent: [5] ideo & cicutæ.

XVI. [1] Spondylion una demonstratum, [2] infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum: item capitis doloribus longis. [3] Cum oleo vetere bibitur, & in jocinerum vitiis, morbo regio, comitialibus, orthopnoïcis, vulvarum strangulatione: quibus & suffitu prodest. [4] Alvum mollit. [5] Illinitur hulceribus serpentibus cum ruta. [6] Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed succus cum exprimitur, integendus est, quoniam mire appetitur a muscis & similibus. [7] Radix derasa, & in fistulas conjecta, callum earum erodit. [8] Auribus quoque instillatur cum succo. [9] Datur & ipsa contra morbum regium, & in jocineris vitio, & vulvarum. Capillos crispos facit peruncto capite.

XVII. [1] Sphagnos, sive sphacos, sive bryon, & in Gallia, ut indicavimus, nascitur, [2] vulvis decocto insidentium utilis: item genibus & feminum tumoribus, mixtus nasturtio, & aqua salsa tritus. Cum vino autem ac resina sicca potus, urinam pellit celerrime. Hydropicos inanit, cum vino & juniperis tritus & potus.

XVIII. Terebinthi folia & radix collectionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in vino, [1] & contra difficultatem urinæ. Ventrem leniter emollit. [2] Venerem excitat.

XIX. [1] Piceæ, & laricis folia trita, & in aceto decocta, dentium dolori prosunt. [2] Cinis corticum, intertrigini & ambustis. [3] Potus alvum sistit, urinam movet. [4] Suffitu

Notæ.

9. *Fugiunt.*] Dioscor. loco citato.

10. *Cum myrrha.*] Dioscor. loco cit.

11. *Adversatur.*] Dioscor. loc. cit. ex aceto : σὺν ὄξει καὶ σμύρνῃ ποθεῖσα, ἀντιπάσχει καὶ τοξικῷ.

12. *Serpentes.*] Dioscor. ad verbum, loc. cit.

13. *Nocere.*] Immo prodesse, si Dioscoridi fides. Δοκεῖ δὲ καὶ δυσουροῦσι ποιεῖν. Sed ibi legendum δυσουρίαν ποιεῖν, contraria plane sententia, ex Serapione, alii ante nos viderunt.

Sect. XIV. 1. *Similis.*] Similis, inquit, Hammoniaci natura est galbano, similisque natura lacrymæ, cujus probatio fieri debet eo pacto quo dictum est lib. 12. sect. 49.

2. *Mollit*, &c.] Hæc quoque Diosc. lib. 1. cap. 98.

3. *Albugines.*] Diosc. loc. cit. Σμήχει δὲ καὶ τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς λευκώματα. Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 10. *de oculorum causis : Nam & lactenti suo mater guttam Hammoniaci masticando, & exhalando, albores oculi, ...sæpius permundavit.*

4. *Prodest dyspnoïcis.*] Reliquæ deinceps Hammoniaci medicinæ totidem fere verbis exstant apud Dioscoridem, loco cit.

5. *Lassitudines ....cum aceto & oleo.*] Oleum cyprinum Dioscor. desiderat, loc. cit.

Sect. XV. 1. *Et styracis .... exposuimus.*] Libro 12. sect. 55.

2. *Albicantibus fragmentis.*] Micis grumisve. Diosc. lib. 1. cap. 79. Θρόμβους ἔχων ὑπολεύκους.

3. *Medetur tussi*, &c.] Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 232.

4. *Ciet menses*, &c.] Ad verbum Dioscorides & Galenus, locis cit.

5. *Ideo & cicutæ.*] Hausto cicutæ veneno resistere styracem e vino potum scribit Dioscorides, lib. 2. cap. Εὐπορ. cap. 142.

Sect. XVI. 1. *Spondylion.*] Libro 12. sect. 58.

2. *Infunditur*, &c.] Plinius Valer. lib. 3. & 9. Diosc. cap. 7. quoque totidem plane verbis, lib. 3. cap. 90.

3. *Cum oleo*, &c.] Diosc. locis cit. ad verbum, & Galenus, loc. cit. pag. 233.

4. *Alvum.*] Diosc. loc. cit.

5. *Illinitur.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. & Dioscor. ad verbum, loc. cit.

6. *Flos.*] Hoc est, flos tritus, seu floris succus. Diosc. loc cit. Τοῦ δὲ ἄνθους χλωροῦ ὁ χυλὸς πρὸς ἑλκώμενα ὦτα, καὶ πυορροοῦντα ἁρμόζει. Exscripsit hæc quoque Galenus, loc. cit.

7. *Radix derasa.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit.

8. *Auribus.*] Diosc. loc. cit.

9. *Datur & ipsa*, &c.] Diosc. loc. cit.

Sect. XVII. 1. *Sphagnos .... ut indicavimus.*] Libro 12. sect. 50.

2. *Vulvis decocto*, &c.] Diosc. lib. 1. cap. 20. Ποιοῦν πρὸς τὰ περὶ μήτραν ἐν ἀφεψήματι εἰς ἐγκάθισμα. *Facit decoctus insessu ad vulvæ affectiones.*

Sect. XVIII. 1. *Et contra difficultatem.*] Diosc. lib. 1. c. 91. & Galenus, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 234.

2. *Venerem.*] Diosc. loc. cit. Ἔστι δὲ ἄγερτις πρὸς ἀφροδίσια.

Sect. XIX. 1. *Piceæ & laricis.*] Πίτυος & πεύκης, quas pinum & laricem Plinius fere reddit, easdem esse dotes Dioscorides asseverat, lib. 1. cap. 86. Sunt nempe pinus, picea, pinaster, congeneres arbores, quibus & cognatæ vires : quin & ea nomina sæpe promiscue a bonis auctoribus permutantur. Vide Saracenum in Notis ad Dioscor. lib. 1. cap. 87. pag. 15.

2. *Cinis corticum.*] Ramenta corticum. Dioscorid. lib. 1. cap. 86. Ἁρμόζων (φλοιὸς) πρός τε παρατρίμματα λεῖος καταπλασσόμενος, καὶ πρὸς τὰ κεκαυμένα. *Cortex tritus & inspersus ad intertrigines & ambusta confert.*

3. *Potus*, &c.] Diosc. loc. cit. Κοιλίαν τε ποθεὶς ἐφίστησι καὶ οὖρα κινεῖ.

4. *Suffitu.*] Vulvas conversas emendat. Suffitu partus & secundas ejicere Diosc. ait, loc. cit.

Vulvas corrigit. [5] Piceæ folia privatim jocineri utilia ſunt, drachmæ pondere in aqua mulſa pota. [6] Silvas eas dumtaxat quæ picis reſinæque gratia radantur, utiliſſimas eſſe phthiſicis, aut qui longa ægritudine non recolligant vires, ſatis conſtat: & illum cæli aëra plus ita, quam [7] navigationem Ægyptiam, proficere, plus quam [8] lactis herbidos per montium æſtiva potus.

XX. [1] Chamæpitys Latine abiga vocatur propter abortus; ab aliis thus terræ: cubitalibus ramis, flore pinus & odore. [2] Altera brevior, & incurvæ ſimilis. [3] Tertia eodem odore, & ideo nomine quoque, parvula, cauliculo craſſitudine digitali, foliis ſcabris, exilibus, albis, in petris naſcens. Omnes herbæ, [4] ſed propter cognationem nominis non differendæ. Proſunt adverſus ſcorpionum ictus. [5] Item jocineri illitæ cum palmis, aut cotoneis. [6] Renibus & veſicæ, decoctum earum cum farina hordeacea. [7] Morbo quoque regio, & urinæ difficultatibus, ex aqua decoctæ bibuntur. Noviſſima contra ſerpentes valet cum melle. Sic & appoſitas vulvas purgat. [8] Sanguinem denſatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus utilis. [9] Fiunt ex ea & hydropicis pilulæ, cum fico alvum trahentes. [10] Lumborum dolorem [11] Victoriati pondere in vino finit, & tuſſim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta, & pota, ejicere protinus dicitur.

XXI. [1] Cum honore & pityuſa ſimili de cauſa dicetur, quam quidam in tithymali genere numerant. [2] Frutex eſt ſimilis piceæ, flore parvo purpureo. [3] Bilem & pituitam per alvum detrahit radix, decocti hemina: aut ſeminis ligula [4] in balanis. Folia in aceto decocta, furfures cutis emendant: mammas quoque mixto rutæ decocto, & tormina, & ſerpentium ictus, & in totum collectiones incipientes.

XXII. [1] Reſinam e ſupra dictis arboribus gigni docuimus, & genera ejus & nationes in ratione vini, [2] ac poſtea in arboribus. Summæ ſpecies duæ: ſicca, & liquida. [3] Sicca e pinu & picea fit: liquida e terebintho, larice, lentiſco, cupreſſo. [4] Nam & eæ ferunt in Aſia & Syria. Falluntur qui eamdem putant eſſe, [5] e picea atque larice. Picea enim pinguem, & thuris modo ſuccoſam fundit: larix gracilem, [6] ac mellei liquoris, virus redolentem. Medici liquida raro utuntur, & in ovo fere: e larice propter tuſſim hulceraque viſcerum: nec pinea magnopere in uſu: ceteris non niſi coctis. [7] Et coquendi genera ſatis demonſtravimus.

NOTÆ.

5. *Piceæ folia.*] Hoc Dioſcor. loc. cit. de foliis πεύκης ac πίτυος.

6. *Silvas eas.*] Fere ad verbum hæc Marcellus Empir. cap. 16. pag. 119. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 61.

7. *Navigationem.*] De ea dicemus lib. 31. ſect. 33.

8. *Lactis herbidos.*] Lactis ex herbis virentibus & vegetis geniti.

Sect. XX. 1. *Chamæpitys.*] Apuleïus, cap. 26. *Græci chamæpityn, Itali abigam, alii cupreſſum nigram*, &c. Hæc prima Chamæpitys Lobelii eſt, in Obſerv. pag. 208. eademque Matthioli chamæpitys altera, pag. 941. Dodonæi tertia, pag. 46. Pro *abiga* libri quidam *ajuga* perperam exhibent.

2. *Altera brevior.*] Chamæpitys altera Lobelii, pag. 209. & Dodonæi, pag. 46. Hanc quoque Dioſc. lib. 3. cap. 176. ait eſſe ramis cubitalibus in ſpeciem ancoræ incurvatis, ἀγκυροειδεῖς.

3. *Tertia eodem odore.*] Nempe odore pinus. Sic Dioſc. loc. cit. Καὶ τρίτη τίς ἐστιν ἄρρην καλουμένη . . . ὄζει δὲ καὶ τοῦτο πίτυος. Pingitur a Lobelio in Obſerv. pag. 207. ſub Ajugæ nomine. A Dodonæo pag. 46. a quo chamæpitys prima appellatur. *Juam* Galli vocant, cognomento *Arteticam*. Subſcribit Anguillara, par. 13. pag. 244. Chamæpitys officinarum & a Dioſcoridis Pliniique delineatione abeſt, & indigna prorſus quæ iis generibus annumeretur, cum nullo ſit pinus odore, ut Ruellius animadvertit, lib. 3. cap. 75. pag. 576.

4. *Sed propter cognationem.*] Propter affinitatem nominis cum picea, de qua ſect. proxima dictum eſt: eſt enim etiam Theophraſto picea πίτυς, ut diximus: quare de chamæpity ex occaſione diſſerit.

5. *Item jocineri.*] Galenus, lib. 8. de facult. ſimpl. med. pag. 241.

6. *Renibus*, &c.] Dioſc. lib. 3. cap. 175. Marcellus Empir. cap. 26. pag. 178.

7. *Morbo quoque.*] Dioſc. & Galenus, locis cit.

8. *Sanguinem denſatum.*] Sive conglobatum, ut dictum ſect. 27. & 28. quod in præcipitatis potiſſimum evenit.

9. *Fiunt ex ea*, &c.] Dioſc. loc. cit. Λεανθεῖσα δὲ σὺν σύκοις, καὶ ἀντὶ καταποτίου διδομένη, μαλάσσει κοιλίαν. *Contrita vero cum ficubus, & pilularum inſtar exhibita* (Plinius addit, *hydropicis*) *alvum emollit.*

10. *Lumborum.*] Dioſc. & Galenus, locis cit. & Marcellus Empir. cap. 25. pag. 173.

11. *Victoriati.*] Hoc eſt, argentei quinarii, dimidiive denarii vel drachmæ dimidiæ pondere. Victoriati pondus obolorum trium eſſe recte Marcellus Empiric. ſtatuit, cap. 9. pag. 78. Nam drachma ſeu denarius ſex obolos efficit, ut diximus lib. 21. ſect. ult. Nota in medicis ponderibus ejuſmodi eſt, Denarius 1. Λ. S.

Sect. XXI. 1. *Cum honore & pityuſa ſimili de cauſa.*] Propter cognationem nominis, cum picea, quæ πίτυς, ut diximus, Theophr. quoque eſt. Dioſc. lib. 4. p. 166. Πιτύουσα . . . εἴδει δοκεῖ διαφέρειν τοῦ κυπαρισσίου τιθυμάλου· ὅθεν καὶ εἰδὼς ἐν αὐτοῖς καταριθμεῖται. *Pityuſa a cypariſſia tithymalo ſpecie differre ſola creditur: ideoque in tithymali genere connumeratur.* Nunc omnibus herbariis, officiniſque, ac recentioribus medicis *Eſula* nominatur, teſte Ruellio, lib. 3. pag. 653. A Dodonæo pingitur, pag. 370.

2. *Frutex eſt.*] Foliis piceæ, τῆς πίτυος, exiguo flore, ac pæne purpureo, inquit Dioſ. locis cit.

3. *Bilem*, &c.] Dioſc. loc. cit. Καθαίρει δὲ κάτω ἡ μὲν ῥίζα ∠ β΄ ὁλκῇ δοθεῖσα σὺν μελικράτῳ· τοῦ δὲ καρποῦ α΄. *Purgat per inferna radix, drachmis duabus data in aqua mulſa: ſemen vero, drachma una.* Ita fere & Galenus, loc. cit.

4 *In balanis.*] Balani hoc loco non palmulæ videntur eſſe, ut libro ſup. ſect. 74. Sed glandes quæ in podicem induntur manu ad ſubducendam alvum. Medici *Suppoſitoria* nuncupant.

Sect. XXII. 1. *Reſinam . . . . docuimus . . . . in ratione vini.*] Libro 14. ſect. 25.

2. *Ac poſtea.*] Libro 16. ſect. 16. & ſeqq.

3. *Sicca e pinu.*] Sic auctor libri de ſimpl. ad Patern. tomo 13. operum Galeni, pag. 998. *Reſina ſicca*, inquit, *invenitur circa nuclipinum & pityn*, quæ Theophraſto picea eſt, ut monuimus: *alia liquida circa terebinthum, & peucen* (quæ ſemper a Plinio larix appellatur) *& cupreſſum, & quæ circa lentiſcum, quam aliqui maſtichinam eſſe dicunt, in Chio inſula*, &c. Negant tamen alii liquidam e lentiſco fundi. Vide Dalecampium, lib. 1. hiſt. plant. cap. 20. pag. 69. Reſinam e larice, λάρικος, manare liquidam, ſcribit & Dioſcorides, lib. 1. cap. 29.

4. *Nam & eæ ferunt.*] Lentiſcus videlicet & cupreſſus: illa in inſula Aſiæ Chio, iſta in Syria. Larix enim Italiæ eſt & Galliarum peculiaris arbos.

5. *E picea atque larice.*] Hoc eſt, ut cum Theophraſto loquamur, ἐκ τῆς πίτυος καὶ ἐκ τῆς πεύκης.

6. *Ac mellei.*] Plinius Valer. lib. 16. ſect. 19. de larice: *Pluſculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atque lentiore, nunquam dureſcentis.*

7. *Et coquendi.*] Libro 16. ſect. 22.

[8] In arborum differentia placet terebinthina, odoratiſſima atque leviſſima: nationum, Cypria & Syriaca: utraque mellis Attici colore: ſed Cypria carnoſior, ſicciorque. In ſicco genere quærunt ut ſit candida, pura, perlucida. [9] In omni autem, ut montana potius, quam campeſtris: [10] item Aquilonia potius, quam ab alio vento. Reſolvitur reſina ad vulnerum uſus & malagmata, oleo: [11] in potiones, amygdalis amaris. [12] Natura in medendo contrahere vulnera, purgare, diſcutere collectiones: [13] item pectoris vitia terebinthina. Illinitur eadem calida membrorum doloribus, ſpaſticiſque in Sole. [14] Illinitur & totis corporibus, mangonum maxime cura, ad gracilitatem emendandam, [15] ſpatiis ita laxantium cutem per ſingula membra, capacioraque ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet e lentiſco. [16] Ineſt ei vis adſtringendi. [17] Movet & ante ceteras urinam. [18] Reliquæ ventrem molliunt, cruda concoquunt, tuſſim veterem ſedant, vulvæ onera extrahunt etiam ſuffitæ. [19] Privatim adverſantur viſco. Panos & ſimilia, cum ſevo taurino & melle ſanant. [20] Palpebras lentiſcina commodiſſime replicat. [21] Fractis quoque utiliſſima, [22] & auribus purulentis: item in pruritu genitalium. Pinea capitis vulneribus optime medetur.

CAP. VII. XXIII. [1] Pix quoque unde & quibus conficeretur modis, indicavimus: & ejus duo genera, ſpiſſum, liquidumque. Spiſſarum utiliſſima medicinæ Brutia, quoniam pinguiſſima & reſinoſiſſima [2] utraſque præbet utilitates: [3] ob id magis rutila, quam ceteræ. Id enim quod in hoc adjiciunt, e maſcula arbore meliorem eſſe, [4] non arbitror poſſe intelligi. [5] Picis natura excalfacit, [6] explet. [7] Adverſatur privatim ceraſtæ morſibus cum polenta: [8] item anginæ cum melle, diſtillationibus & ſternutamentis a pituita. [9] Auribus infunditur cum roſaceo: illinitur cum cera. [10] Sanat lichenas, alvum ſolvit, [11] exſcreationes pectoris adjuvat ecligmate, [12] aut illita tonſillis cum melle. [13] Sic & hulcera purgat, explet. Cum uva paſſa & axungia, carbunculos purgat, & putreſcentia hulcera: [14] quæ vero ſerpunt, cum pineo cortice, aut ſulphure. [15] Phthiſicis etiam cyathi menſura quidam dederunt, & contra veterem tuſſim. [16] Rhagadas ſedis & pedum, panoſque, & ungues ſcabros emendat: [17] vulvæ duritias & converſiones odore: item [18] lethargicos. [19] Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis urina decocta ad ſuppurationem perducit. Et ad alopecias [20] ſicca pice utuntur. Ad mulierum mammas Brutia, ex vino ſubfervefacta cum polline farraceo, quam calidiſſimis impoſitis.

XXIV. [1] Liquida pix, oleumque quod piſſelæon vocant, quemadmodum fieret,

NOTÆ.

8. *In arborum.*] Dioſc. lib. 1. cap. 92.

9. *In omni autem.*] Hæc tradit etiam Theophr. lib. 9. cap. 2.

10. *Item Aquilonia*, &c.] Theophr. loc. cit.

11. *In potiones.*] Si in potiones ſumi reſina debet: reſolvi prius neceſſe eſt oleo ex amygdalis amaris confecto.

12. *Natura in medendo*, &c.] Dioſc. lib. 1. cap. 91. Vide & Theod. Priſcianum, lib. 1. cap. 19.

13. *Item pectoris.*] Dioſc. loc. cit. de omni reſinarum genere: Βηξὶν, inquit, ἁρμόζουσα, καὶ φθίσεσιν, ἐν ἐκλεικτοῖς καθ' ἑαυτὴν ἢ μετὰ μέλιτος, ἀνακαθαίρουσα καὶ τὰ ἐκ θώρακος. *Tuſſi ac tabi conveniunt in ecligmate per ſe, aut ex melle: quæque ex pectore educi oportet, expurgant.* Alludere huc Plautus videtur in Mercat. act. 1. ſc. 2. verſ. 27.

AC. *Tua cauſa rupi ramices, jamdudum ſputo ſanguinem.*

CH. *Reſinam ex melle Ægyptiam vorato, ſalvum feceris.*

De terebinthina ſpeciatim Marcellus Empir. cap. 17. pag. 123. *Reſina terebinthina devoratur ad magnitudinem fabæ Ægyptiacæ ab eo qui ſuſpirio laborat, vini cyatho ſuperſumpto, quæ res magno remedio eſt.* Item Theod. Priſcianus, lib. 2. parte 2. cap. 10. *de empyicis.* Præivit utrique Celſus, lib. 4. cap. 4. *de difficultate ſpirandi.*

14. *Illinitur & totis.*] Laudat in primis hoc picationis genus ad gracilitatem corporis emendandam, Galenus lib. 6. de ſanitate tuenda; toto cap. 8. pag. 174. tomo 6.

15. *Spatiis*] Laxiores ſic faciunt cutis meatus per artus ſingulos.

16. *Ineſt ei.*] Dioſc. lib. 1. cap. 91.

17. *Movet*, &c.] Dioſc. loc. cit.

18. *Reliquæ.* Dioſc. loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ οὐρητικὴ, κοιλίαν τε μαλάσσει .... βηξὶν ἁρμόζουσα, καὶ φθίσεσιν, &c.

19. *Privatim .... viſco.*] De viſco eo libro 20. diximus, ſect. 51.

20. *Palpebras ... replicat.*] Hoc eſt, replet, & pilis ornat. Sic infra ſect. 28. *Maſtiche lentiſci replicandis palpebris.* Dioſc. lib. 1. cap. 91. de quavis reſina: & cap. 90. de lentiſcina: ἔν τε ἀνακολλήσει τριχῶν ἁρμόζει τῶν ἐν βλεφάροις. *Ad agglutinandos palpebrarum pilos confert.*

21. *Fractis quoque.*] Auribus ſcilicet.

22. *Et auribus purulentis.*] Dioſc. lib. 1. cap. 91. Πρός τε τὰ ἰχωρορροοῦντα ὦτα σὺν μέλιτι καὶ ἐλαίῳ, καὶ πρὸς κνησμὸν αἰδοίου.

Sect. XXIII. 1.] *Pix quoque .... indicavimus.*] Lib. 14. ſect. 25.

2. *Vtraſque .... utilitates*] Et picis & reſinæ. Dioſc. lib. 1. cap. 97. de pice Brutia, δύο φύσεων ἐχομένη, πίσσης ἅμα καὶ ῥητίνης.

3. *Ob id.*] Et ad id rutila magis accommodata, quam ceteræ. Dioſc. lib. 1. cap. 97.

4. *Non arbitror.*] Quoniam etſi in reſiniferis arboribus, ipſaque teda, unde pix coquitur, mas & femina ſecernantur, ut dictum eſt lib. 16. ſect. 19. in pice tamen notæ diſcrimen ullum agnoſcere haud proclive eſt.

5. *Picis natura.*] Dioſc. lib. 1. cap. 97. & Galenus, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 220.

6. *Explet.*] Replet hulcera. Δύναμιν δὲ ἔχει πληρωτικὴν ἑλκῶν, Dioſcor. loc. cit.

7. *Adverſatur.*] Dioſc. lib. 1. pag. 94. Πρὸς ἑρπετῶν δήγματα σὺν ἁλσὶ λείοις καταπλασσομένη. *Valet ad ſerpentium morſus cum trito ſale adhibita.*

8. *Item anginæ cum melle.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 52.

9. *Auribus.*] Ad aures purulentas cum roſaceo pariter Dioſc. adhibet, loco cit.

10. *Sanat lichenas.*] Dioſcorides & Galenus, locis citatis.

11. *Exſcreationes.*] Dioſc. lib. 1. cap. 94. Δυσανάγωγα τῶν ἐν θώρακι ὑγρῶν, ἐκλειχομένη κυάθου πλῆθος μετὰ μέλιτος. *Valet ad humores intra pectus contentos, ægre exſcreabiles, ſi cyathi menſura cum melle delingatur.*

12. *Aut illita*, &c.] Dioſc. loc. cit.

13. *Sic & hulcera*, &c.] Vide Notas & Emendationes, num. IV.

14. *Quæ vero ſerpunt*, &c.] Dioſc. lib. 1. cap. 94. totidem verbis.

15. *Phthiſicis*, &c.] Dioſc. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 16. pag. 119.

16. *Rhagadas*, &c.] Dioſc. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 31. pag. 222. & Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 29.

17. *Vulvæ.*] Dioſc. loc. cit.

18. *Lethargicos.*] Celſus, lib. 3. cap. 20. inter ea quæ lethargicos odore fœdo movent, picem crudam recenſet.

19. *Strumas*, &c. Totidem verbis Dioſc. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 15. pag. 107.

20. *Sicca pice.*] Liquidam Dioſcorides adhibet, lib. 1. cap. 95.

Sect. XXIV. 1. *Liquida pix.*] De liquida pice, lib. 16.

diximus. [2] Quidam iterum decoquunt, & vocant palimpissam. Liquida anginæ perunguntur intus, & uva. [3] Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circumlitiones, suspiriosos, vulvas, tussim veterem, & crebras exscreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralyses, nervorum dolores. [4] Præstantissimum ad canum & jumentorum scabiem.

XXV. [1] Est & pissasphaltos, mixta bitumini pice naturaliter ex Apolloniatarum agro. [2] Quidam ipsi miscent, præcipuum ad scabiem pecorum remedium, aut si fetus mammas læserit. [3] Maturum optimum ex eo, quod cum fervet, innatat.

XXVI. [1] Zopissam eradi navibus diximus cera marino sale macerata. Optima hæc [2] a tirocinio navium. [3] Additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones.

XXVII. [1] Teda decocta in aceto, dentium dolores efficaciter colluunt.

XXVIII. [1] Lentisci ex arbore, & semen, & cortex, & lacryma, urinam cient, alvum sistunt. [2] Decoctum eorum hulcera quæ serpunt, fotu. [3] Illinitur in humidis, & igni sacro: gingivas colluit. Folia dentibus in dolore atteruntur: [4] mobiles decocto colluuntur. [5] Capillum tingunt. [6] Lacryma sedis vitiis prodest, cum quid siccari excalfierive opus sit. Decoctum & e lacryma stomacho utile, ructum & urinam movens, quod & capitis doloribus cum polenta illinitur. [7] Folia tenera oculis inflammatis illinuntur. [8] Item mastiche lentisci [9] replicandis palpebris, [10] & ad extendendam cutem in facie, [11] & smegmata, adhibetur: [12] & sanguinem rejicientibus, tussi veteri: [13] & ad omnia quæ Hammoniaci vis. Medetur & attritis partibus, sive oleo e semine ejus facto ceræque mixto, sive foliis, ex oleo decoctis, sive cum aqua virilia foveantur. Scio Democratem medicum in valetudine Considiæ [14] M. Servilii Consularis filiæ, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter usum lacte caprarum, quas lentisco pascebat.

XXIX. [1] Platani adversantur vespertilionibus. [2] Pilulæ earum in vino potæ denariorum quatuor pondere, omnibus serpentium & scorpionum venenis medentur: [3] item ambustis. [4] Tusæ autem cum aceto acri, magisque scilliti, sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem, & carcinomata, [5] melaniasque veteres, addito melle emendant. Folia & cortex illinuntur collectionibus & suppurationibus, & decoctum eorum. [6] Corticis autem in aceto, dentium — CAP. VIII.

NOTÆ.

sect. 21. De pisselæo, lib. 15. sect. 7.

2. *Quidam iterum.*] Uti dictum est lib. 16. sect. 23. Diosc. lib. 1. cap. 97. Καλεῖται δὲ αὐτὴ ὑπ' ἐνίων παλίμπισσα, quasi pix iterum cocta.

3. *Ad aurium dolores.*] Picis florem, seu pisselæon, Marcellus Empir. cap. 9. pag. 76. auribus purulentis instillat. Scribonius Largus multo ante, cap. 5. *ad aurium dolorem*, Compos. 40. *Sed præcipue picis flos, quod πισσέλαιον appellant.... dolores sedat, & fere non patitur suppurationem fieri.... Florem picis autem appello, quod excipitur, dum ea coquitur, lana superposita ejus vapori.*

4. *Præstantissimum.*] Dioscor. lib. 1. cap. 95. & auctor Geopon. lib. 17. cap. 24. pag. 446.

Sect. XXV. 1. *Est & pissasphaltos.*] Ea vox conflatam ex bitumine ac pice naturam significat: sive naturaliter sic ex utroque constet, quod affirmat Brasavolus, in examine terrarum, pag. 455. Plinium ille quidem, ut auctorem libri de mirab. auscult. Plinius est secutus: sive id nomen ei modo inditum, quod picem bitumenque resipiat, sive quod cum bitumen sit, crassitie picem æmuletur, ut Dalecampius existimat, post Agricolam, lib. 4. de natura fossil. pag. 215. Illud quod in Apolloniatarum agro manat, Vitruvius lib. 8. cap. 3. picem appellat: bitumen Ælianus, lib. 13. Var. histor. cap. 16. Πισσάσφαλτον Dioscorides, lib. 1. cap. 100.

2. *Quidam.*] Bitumen pici admiscent.

3. *Maturum optimum,*] Mature coctum. Vide Notas & Emend. num. V.

Sect. XXVI. 1. *Zopissam..... diximus.*] Libro 16. sect. 23.

2. *A tirocinio.*] A nave primum fluctus experta.

3. *Additur.*] Discutiendi, diffundendi, dissipandi vim Dioscorides eidem adscribit: διαφορητικήν. Libro 1. cap. 98.

Sect. XXVII. 1. *Teda decocta.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 36. *Ad dentium dolorem: Tedas pingues in astulas concides, & in aceto decoques, idque acetum in ore continebis.*

Sect. XXVIII. 1. *Lentisci.*] Diosc. lib. 1. cap. 89. exprimi succum ait, ex cortice, radice, foliis, qui ad sanguinis ejectionem, ad alvi profluvia, ad urinam ciendam prosit. Sic & Galenus, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 233.

2. *Decoctum.*] Diosc. loc. cit. de lentisci foliis: Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτῶν καταντλούμενον τὰ ἀσυμπλήρωτα πληροῖ. *Decoctum eorum fotu cava replet.* Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. *Aqua in qua lentiscus decoctus est, hulcera quæ serpunt, utiliter foventur.* Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42.

3. *Illinitur in humidis.*] Hulceribus quæ sunt in humido, ut diximus lib. 22. sect. 19.

4. *Mobiles decocto.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 36. Diosc. lib. 1, cap. 89. Ἵστησι δὲ τὸ ἀφέψημα καὶ σειομένους ὀδόντας διακλυζόμενον. *Decoctum dentes mobiles collutione firmat.* Sed & lentisci surculi dentiscalpiorum purgandis dentibus vicem præbuere: in usu a Martiale commendantur, lib. 14. Epigr. 22. cujus lemma, *Dentiscalpium*:

Lentiscum melius: sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna levare potest.

5. *Capillum tingunt.*] Nempe folia. Ita Q. Serenus, carmine a nobis recitato, sect. 10.

6. *Lacryma.*] Hoc ipsum Dioscor. loc. cit. de succo foliorum, radicis ac corticis. Καὶ πρὸς τὰς προπτώσεις ὑστέρας καὶ δακτυλίου, *ad uteri sedisque procidentias.* Sic & Galenus, loc. cit.

7. *Folia tenera.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 14. *Lentisci tenera folia contrita, & fronti imposita, oculorum epiphoras suspendunt.*

8. *Item mastiche.*] Hoc est; resina lentiscina, a nonnullis mastiche dicta. Diosc. lib. 1. cap. 90. Γεννᾶται δὲ καὶ ῥητίνη ἐξ αὐτῆς σχινίνη καλουμένη, ὑπ' ἐνίων δὲ μαστίχη. *E lentisco resina nascitur, lentiscina cognominata, & a nonnullis mastiche.*

9. *Replicandis.*] Ea voce superius usus sect. 22. rursumque inferius, lib. 35. sect. 51. Diosc. loc. cit. Ἀνακολλᾷ δὲ καὶ τρίχας ἐν ὀφθαλμοῖς. *Pilos oculorum fluentes glutinat & cohibet.*

10. *Ad extendendam.*] Ad extendendas rugas in cute. Vide Notas & Emend. num. VI.

11. *Et smegmata.*] Dentifricia, σμήγματα ὀδόντων, Diosc. loc. cit.

12. *Et sanguinem*, &c.] Diosc. pariter loc. cit. Χρησιμεύουσα πρὸς αἵματος ἀναγωγάς, καὶ πρὸς παλαιὰν βῆχα πινομένη. Galenus quoque, loc. cit.

13. *Et ad omnia.*] Vide Notas & Emend. num. VII.

14. *M. Servilii.*] De eo diximus in Auctorum Indice, verbo *Servilius Democrates.*

Sect. XXIX. 1. *Platani.... vespertilionibus.*] Vide Notas & Emend. num. VIII.

2. *Pilulæ earum.*] Nicander in Theriac. pag. 43. Diosc. lib. 1. cap. 107. Τὰ δὲ σφαιρία χλωρὰ σὺν οἴνῳ ποθέντα, ἑρπετοδήκτοις βοηθεῖ. *Pilulæ virides in vino potæ, serpentium morsibus auxiliantur.*

3. *Item ambustis.*] Diosc. loc. cit. Ἀναληφθέντα δὲ στέατι, πυρίκαυστα θεραπεύει. *Pilulæ exceptæ adipe, igni ambusta sanant.* Sic etiam Galenus, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 221.

4. *Tusæ autem.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 21. Q. Serenus, cujus verba recitabimus, sect. 37.

5. *Melaniasque.*] Μελανία nigritudo est. Græca voce pro Latina abutitur. In MSS. *malandriasque*, male.

6. *Corticis autem.*] Subintellige, decoctum, ex antece-

remedium eſt: [7] foliorum tenerrima in vino albo decocta, oculorum. [8] Lanugo foliorum & auribus & oculis inutilis. [9] Cinis pilularum, ſanat ambuſta igni vel frigore. Cortex e vino ſcorpionum ictus reſtinguit.

X X X. [1] Fraxinus quam vim adverſus ſerpentes haberet, indicavimus. [2] Semen foliis ejus ineſt, [3] quo medentur jocineris & lateris doloribus in vino: [4] Aquam quæ ſubit cutem extrahunt. Corpus obeſum levant onere, ſenſim ad maciem reducentes, iiſdem foliis cum vino tritis ad virium portionem: ita ut puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robuſtioribus ſeptem folia, quinis cyathis vini. [5] Non omittendum, ramenta ejus & ſcobem a quibuſdam cavenda prædici.

X X X I. [1] Aceris radix contuſa e vino jocineris doloribus efficaciſſime imponitur.

X X X I I. [1] Populi albæ uvarum in unguentis uſum expoſuimus. [2] Cortex potus iſchiadicis & ſtranguriæ prodeſt. [3] Foliorum ſuccus calidus aurium dolori. [4] Virgam populi in manu tenentibus intertrigo non metuatur. Populus nigra efficaciſſima habetur, quæ in Creta naſcitur. [5] Comitialibus ſemen ex aceto utile. [6] Fundit illa & reſinam exiguam, qua utuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. [7] Humor e cavis populi nigræ effluens, verrucas, papulaſque ex attritu ortas tollit. Populi ferunt & in foliis guttam, ex qua apes propolim faciunt. [8] Gutta æque propoli ex aqua efficax.

X X X I I I. [1] Ulmi & folia, & cortex, & rami, vim habent ſpiſſandi, & vulnera contrahendi. [2] Corticis utique interior tilia lepras ſedat, & folia ex aceto illita. [3] Corticis denarii pondus potum in hemina aquæ frigidæ, alvum purgat, pituitaſque, & aquas privatim trahit. [4] Imponitur & collectionibus lacryma, & vulneribus, & ambuſtis, quæ decocto fovere prodeſt. [5] Humor in folliculis arboris hujus naſcens, cuti nitorem inducit, faciemque gratiorem præſtat. Cauliculi foliorum primi, vino decocti, tumores ſanant, extrahuntque per fiſtulas. [6] Idem præſtant & tiliæ corticis. Multi corticem commanducatum vulneribus utiliſſimum putant: folia trita aqua aſperſa pedum tumori. [7] Humor quoque e medulla, uti diximus, caſtratæ arboris effluens, capillum reddit capiti illitus, defluenteſque continet.

X X X I V. [1] Arbor tilia leniter tuſa ad eadem fere utilis eſt, atque oleaſter. Folia autem tantum in uſu, & ad infantium hulcera in ore commanducata: decocta urinam cient: menſes ſiſtunt illita: ſanguinem pota detrahunt.

X X X V. [1] Sambucus habet alterum genus magis ſilveſtre, quod Græci chamæacten,

NOTÆ.

dente ſententia. Dioſcor. lib. 1. cap. 107. Ὁ δὲ φλοιὸς ἑψηθεὶς ἐν ὄξει, ὀδονταλγίας ἐστὶ διάκλυσμα. *Cortex in aceto coctus ad dentium dolores colluitur.* Galenus quoque loc. cit.

7. *Foliorum tenerrima.*] Vide Notas & Emendationes num. I X.

8. *Lanugo.*] Dioſcor. loco cit. Ὁ δὲ χνοῦς τῶν φύλλων καὶ τῶν σφαιρίων ἀκοὴν καὶ ὄψιν ἐμπεσὼν λυμαίνεται. *Foliorum pilularumque lanugo in aures & oculos illapſa, auditum viſumque labefactat.* Sic & arteriam lædi ea lanugine, ſi ſpiritu attrahatur, docet Galenus, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 221. Φυλάττεσθαι δὲ τὸν ἐπὶ τοῖς φύλλοις τοῦ δένδρου χνοῦν· καὶ γὰρ τὴν ἀρτηρίαν ἀδικεῖ, ὥσπερ γε καὶ τὴν ὄψιν, καὶ τὴν ἀκοήν, &c.

9. *Cinis pilularum.*] Q. Serenus, cap. 61. *de combuſturis igne vel frigore*, pag. 162.

Converſa in cinerem platani pila curat utrumque.

Sect. XXX. 1. *Fraxinus .... indicavimus.*] Libro 16. ſect. 24.

2. *Semen foliis ejus.*] Sive folliculis. Vide Notas & Emendat. num. X.

3. *Quo medentur.*] Q. Serenus, cap. 23. *de jecoris & lateris vitiis medendis*, pag. 139.

Sumitur & ſemen quod fraxinus alta profundit.

4. *Aquam .... extrahunt.*] Semine proxime ante laudato. Q. Serenus, cap. 28. *de hydropiſi depellenda*, pag. 143.

Fraxineum ſemen cum Bacchi rore bibendum eſt.

5. *Non omittendum.*] Dioſc. lib. 1. cap. 108. Τὰ δὲ πρίσματα τοῦ ξύλου ποθέντα, φασὶν ἀναιρετικὰ εἶναι. *Ligni ramenta pota letalia eſſe a quibuſdam perhibentur.*

Sect. X X X I. 1. *Aceris.*] Q. Serenus, cap. 23. *de jecoris & lateris vitiis*, pag. 139.

Aut aceris radicem tundis, & una
Cum vino capis: hoc præſens medicamen habetur.

Sect. X X X I I. 1. *Populi albæ .... expoſuimus.*] Libro 12. ſect. 61.

2. *Cortex potus.*] Dioſcor. lib. 1. cap. 109. Λεύκης τοῦ δένδρου ὁ φλοιὸς ποθεὶς ὅσον οὐγγίας μιᾶς πλῆθος, ἰσχιάδας ὠφελεῖ καὶ στραγγουρίας. Q. Serenus, cap. 38. pag. 150.

Sæpius occultus victa coxendice morbus
Perfurit, & greſſus diro languore moratur.
Populus alba dabit medicos de cortice potus.

3. *Foliorum ſuccus.*] Q. Serenus, cap. 13. pag. 131.

Cum ſævus teneras dolor aut ſauciat aures,
Aut ſuccum ex folio dederit quem populus alba,
Inſtilles: &c.

Et apud Dioſc. loc. cit. exſtant ea totidem verbis.

4. *Virgam populi.*] De vitice idem inferius, ſect. 38.

5. *Comitialibus.*] Sic Dioſc. lib. 1. cap. 113. Ὁ δὲ καρπὸς μετ' ὄξους πινόμενος, ἐπιληπτικοὺς ὠφελεῖ.

6. *Fundit illa.*] Totidem verbis Dioſc. loc. cit.

7. *Humor e cavis.*] E cavitatibus, quæ ſunt in media inciſura poſitæ, dum caſtratur. Vide Notas & Emendat. num. X I.

8. *Gutta æque propoli.*] Eaſdem ac propolis in medicina vires habet ex aqua. Vide Notas & Emendationes, num. X I I. Quæ ſint propolis facultates in uſu medico dictum eſt lib. 22. ſect. 50.

Sect. X X X I I I. 1. *Ulmi & folia, &c.*] Hæc pariter Dioſcor. lib. 1. cap. c x i.

2. *Corticis utique, &c.*] Dioſcor. totidem verbis loc. cit. Ποιεῖ δὲ τὰ φύλλα πρὸς λέπραν λεῖα σὺν ὄξει ἐπιπλαττόμενα, μᾶλλον δὲ ὁ φλοιός, &c.

3. *Corticis denarii.*] Ad verbum hæc Plinius Valer. libro 2. cap. 23. & Dioſc. loc. cit.

4. *Imponitur .... lacryma.*] Meminit ejus lacrymæ Theophraſtus, lib. 9. hiſt. cap. 1. Gummi Dioſcorides vocat, in Alexiph. cap. 22. Κόμμι πτελέας.

5. *Humor in folliculis.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 1. cap. c x i. In foliis ipſis folliculi inſtar corrugatis, complicatiſque, humorem eum reperiri aiunt. Φύσας tamen Dioſcorides: Ægineta, θυλάκια, *folliculos* dixere.

6. *Idem .... & tiliæ corticis.*] Ita M S S. non *cortices*. Tunicæ interiores in ulmi corticibus, tiliæ a Plinio nuncupantur. Sic paulo ante, hac ipſa ſect. *Corticis utique interior tilia lepras ſedat*, &c.

7. *Humor .... uti diximus.*] Libro 16. ſect. 74. his verbis: *Circumciſas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, ut omnis humor ſtantibus defluat.*

Sect. X X X I V. 1. *Arbor tilia.*] Quæ de tilia arbore medicinæ a Plinio nunc referuntur, has totidem plane verbis phillyreæ arbori, diverſi omnino a tilia generis, Dioſcorides adjudicat, lib. 1. cap. 125. An philyram Plinius pro phillyrea acceperit, an eædem utriuſque vires, non eſt in promptu ſtatuere. Quare ampliandum cenſemus.

Sect. X X X V. 1. *Sambucus.*] M S S. omnes, *ſabucus.* U-

[2] alii helion vocant, multo brevius. [3] Utriusque decoctum in vino veteri foliorum, vel seminis, vel radicis, ad cyathos binos potum, stomacho inutile est, alvo detrahens aquam. [4] Refrigerat etiam inflammationem, maxime recentis ambusti: [5] & canis morsum cum polenta mollissimis foliorum illitis. [6] Succus cerebri collectiones, privatimque membranæ, quæ circa cerebrum est, lenit infusus. [7] Acini ejus infirmiores, quam reliqua, tingunt capillum. [8] Poti acetabuli mensura, urinam movent. [9] Foliorum mollissima ex oleo & sale eduntur, ad pituitam bilemque detrahendam. Ad omnia efficacior, quæ minor. [10] Radicis ejus in vino decoctæ duo cyathi poti, hydropicos exinaniunt: [11] vulvas emolliunt, [12] has & foliorum decoctum insidentium. [13] Caules teneri mitioris sambuci, in patinis cocti, alvum solvunt. [14] Resistunt folia & serpentium ictibus in vino pota. [15] Podagricis cum sevo hircino vehementer prosunt cauliculi illiti. Iidemque in aqua macerantur, ut ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscæ necantur. [16] Boa appellatur morbus papularum, cum rubent corpora: sambuci ramo verberatur. Cortex interior tritus, ex vino albo potus, alvum solvit.

XXXVI. [1] Juniperus vel ante cetera omnia excalfacit, extenuat, [2] cedro assimilis. [3] Et ejus duo genera: altera major, altera minor. [4] Utraque accensa serpentes fugat. [5] Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus utile. [6] Inflationes algoresque discutit: tusses concoquit & duritias. [7] Illitum tumores sistit: [8] item alvum, baccis ex vino nigro potis: item ventris tumores illitis. [9] Miscetur & antidotis [10] oxyporis. [11] Urinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. [12] Datur convulsis, ruptis, torminibus, vulvis, [13] ischiadicis cum vino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis viginti in vino. Sunt qui & perungant corpus e semine ejus in serpentium metu.

XXXVII. [1] Salicis fructus ante maturitatem in araneam abit: sed si prius colligatur, CAP. IX.
[2] sanguinem rejicientibus prodest. [3] Corticis e ramis primis cinis, clavum & callum aqua

NOTÆ.

trumque recte, ut alibi monuimus.

2. *Alii helion.*] Hoc est, palustrem, quoniam in pinguibus locis, uliginosisque nascitur. Dioscor. lib. 4. cap. 175. Τὸ δὲ ἕτερον ἀκτῆς, χαμαιάκτη καλεῖται, αὕτη χαμαιπετὴς οὖσα, ἐλάσσων ἐστὶ, καὶ βοτανωδεστέρα. Et in Nothis, pag. 474. Χαμαιάκτη .... οἱ δὲ ἑλιοσάκτη· οἱ δὲ ἀγρία ἀκτὴ, οἱ δὲ Εὐβοικὴ, Ῥωμαῖοι ἔβουλουμ. Quæ Oribasius quoque transscripsit, lib. XI. pag. 188. Latinis Ebulus, & Ebulum, & Sambucus humilis appellatur. : Gallis *Hieble.* Pingitur a Dodonæo, pag. 377.

3. *Utriusque.*] Diosc. loc. cit. utriusque vim pariter communem agnoscit, & aquas detrahendi alvo, & stomachum lædendi. Δύναμις δὲ ἡ αὐτὴ ἀμφοτέραις καὶ χρῆσις, ξηραντικὴ, ὑδραγωγὸς, κακοστόμαχος μέντοι. Adde & Marcellum Empir. cap. 30. pag. 215.

4. *Refrigerat.*] Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit.

5. *Et canis.*] Diosc. loc. cit.

6. *Succus cerebri.*] Q. Serenus, cap. 8. *de capite purgando*, pag. 129.

Ungitur & succis dederit quos parva sabucus.

7. *Acini ejus.*] Diosc. loc. cit. Marcellus Empiricus cap. 7. de capillo nigrando, pag. 48. *Herba quæ Græce chamæacte, Latine ebulus, exprimitur etiam cum suis granis, ejusque succo quotidie illito pectine, crines qui inficiendi sunt, perducuntur.* Adde & Q. Serenum, carmine a nobis allato, sect. 10.

8. *Poti acetabuli.*] Q. Serenus, cap. 33. pag. 146.

Si cui vesicæ tardus cunctabitur humor.
Prodest ex parvis acinos potare sabucis.
Aut edere succum, &c.

9. *Foliorum.*] Dioscor. loc. cit.

10. *Radicis ejus.*] Dioscor. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 12. ad verbum. Q. Serenus, cap. 28. *de hydropisi depellenda*, pag. 143.

Conveniet teneræ radix decocta sabuci,
In geminis calidi cyathis potanda Lyæi.

Cum oxymelle præbet Theod. Priscianus, lib. 2. parte 2. cap. 19. de hydropicis.

11. *Vulvas &c.*] Diosc. loc. cit.

12. *Has & foliorum.*] Has vulvas & foliorum decoctum emollit insidentibus feminis. Diosc. loc. cit. εἰς ἐγκάθισμα. Porro ἐγκαθίσματα a medicis dicuntur insessiones vel infessus. Sunt autem decocta ex herbis, radicibus, atque id genus medicamentis, quibus insidetur, ut fotu procidenti vulvæ succurratur, aliisque malis, ut renum, coli, vesicæ: supplent balneorum vicem, cum hæc desunt, aut cum præ imbecillitate horum usum æger ferre non potest. Ita fere Constantinus.

13. *Caules teneri.*] Dioscor. loc. cit. Marcellus Empir. ad verbum, cap. 30. pag. 218. Q. Serenus, cap. 29. *de ventre molliendo.*, pag. 144.

Autedis in patinis teneræ decocta sabuci.

14. *Resistunt.*] Dioscor. loc. cit. Q. Serenus, cap. 47. *de serpentium morsibus excludendis*, pag. 154.

Proderit & caulem cum vino haurire sabuci.

15. *Podagricis.*] Diosc. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 36. pag. 244. & 245. Q. Serenus, cap. 43. *de podagra depellenda*, pag. 153.

Cohibebitque addita questus
Parva sabucus item, si hircino est collita sevo.

Scribonius Largus, tribus illis vetustior, compos. 160. *Ad frigidam podagram... sabucum cum axungia vetere tritum & impositum.*

16. *Boa.*] Græci τὰ τῶν βρεφῶν ἐξανθήματα vocant: Galli, *la Rougeole.* Latini rubentes papulas. Etiam tumorem crurum viæ labore collectum, appellari *boam* Festus est auctor: & vetus Glossarium. Βόα, ὁ τοὺς πόδας φλεγμαίνων. Et boum morbum, ibidem: Βόα, νόσος βοῶν.

Sect. XXXVI. 1. *Juniperus.*] Ita Diosc. lib. 1. cap. 103.

2. *Cedro assimilis.*] Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 187. Auctor Geopon. lib. XI. cap. 1. aliique.

3. *Et ejus duo.*] Ad verbum hæc quoque Diosc. loc. cit. cujus verba restituit Anguillara, par. 2. pag. 46.

4. *Utraque.*] Diosc. loc. cit.

5. *Semen,*] Bacca, fructus, ἀρκευθὶς dictus a Græcis: Dioscoride pariter attestante, εὐστόμαχος, ποιῶν πρὸς τὰ ἐν θώρακι, &c.

6. *Inflationes &c.*] Dioscor. loc. cit.

7. *Illitum.*] Plinius Valer. lib. 3. c. 25.

8. *Item alvum &c.*] Marcellus Empir. ad verbum, cap. 27. pag. 196. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 27.

9. *Miscetur & antidotis.*] Laudat Galenus medicamentum adversus venena, quod quia juniperi fructum adsciscebat, διὰ τῶν ἀρκευθίδων vocabatur, lib 9. de fac. simp. med. pag. 248.

10. *Oxyporis.*] Si hæc conjunctim legas, *antidotis oxyporis*: sunt ea antidota quasi a celeritate dicta penetrandi, ὀξύπορα. Si divisim, *antidotis*, *oxyporis*: hoc est, & oxyporis: medicamenta intellige ad facilem concoctionem utilia. Et sane in ejusmodi oxypora, ad digestionem parandam, juniperi baccas adhibet Marcellus Empir. cap. 20. pag. 145. & 146.

11. *Urinas.*] Diosc. lib. 1. cap. 103.

12. *Datur &c.*] Diosc. loc. cit. Καὶ σπάσμασι, καὶ ῥήγμασι, καὶ ὑστερικαῖς πνιγομέναις (vel πινόμενος) ἁρμόζει.

13. *Ischiadicis &c.*] Cato, de re rust. cap. 123 pag. 66.

Sect. XXXVII. 1. *Salicis.... in araneam.*] In araneosa fila: idcirco florem alii, non semen vocant. Vide quæ dicta sunt de salice, lib. 16. sect. 46.

2. *Sanguinem rejicientibus.*] Diosc. lib. 1. cap. 136. de salice: ὁ δὲ καρπὸς ποθεὶς αἱμοπτοϊκοὺς ὠφελεῖ.. Marcellus Empir. cap. 15. pag. 120. *Semen salicis tritum, & ex vino austero sumptum, sanguinem tussientes sistit, & vitium potenter emendat.* Q. Serenus, cap. 22. pag. 139.

Aut mansus salicum fructus prodesse putatur.
Aut platani pilulas acri infundemus aceto:
Nullus erit sanguis quem non cibus iste moretur.

3. *Corticis e ramis.* Marcellus Empir. cap. 34. pag. 237.

mixta ſanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admixto ſucco ſuo. Eſt autem hic trium generum. Unum arbor ipſa exſudat cummium modo.[4] Alterum manat in plaga, cum floret, exciſo cortice trium digitorum magnitudine. [5] Hic ad expurganda, quæ obſtent oculis: item ad ſpiſſanda quæ opus ſunt, ciendamque urinam, & ad omnes [6] collectiones intus extrahendas. Tertius ſuccus eſt detruncatione ramorum a falce diſtillans. [7] Ex his ergo aliquis cum roſaceo [8] in calyce Punici calfactus auribus infunditur: vel folia cocta, & cum cera trita imponuntur: item podagricis. [9] Cortice & foliis in vino decoctis foveri nervos utiliſſimum. [10] Flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. [11] Folia contrita & pota intemperantiam libidinis coërcent, atque in totum auferunt uſum ſæpius ſumpta. [12] Amerinæ nigræ ſemen cum ſpuma argenti pari pondere, a balneo illitum, pſilothrum eſt.

XXXVIII. Non multum a ſalice vitilium uſu diſtat vitex, foliorum quoque aſpectu, niſi odore gratior eſſet. Græci lygon vocant, [1] alii agnon, [2] quoniam matronæ Theſmophoriis Athenienſium caſtitatem cuſtodientes, his foliis cubitus ſibi ſternunt. [3] Duo genera ejus: major in arborem ſalicis modo aſſurgit: minor ramoſa, foliis candidioribus lanuginoſis. [4] Prima album florem mittit cum purpureo, quæ candida vocatur: nigra, quæ tantum purpureum. [5] Naſcuntur in paluſtribus campis. Semen potum vini quemdam ſaporem habet, & dicitur febres ſolvere: & cum unguntur oleo admixto, ſudorem facere: ſic & laſſitudines diſſolvere. Urinam cient, [6] & menſes. [7] Caput tentant vini modo: nam & odor ſimilis eſt. Inflationes pellunt in inferiora. Alvum ſiſtunt: [8] hydropicis, & lienibus perquam utiles. [9] Lactis ubertatem faciunt. Adverſantur venenis ſerpentium, maxime quæ frigus inferunt. [10] Minor efficacior ad ſerpentes: [11] bibitur ſeminis drachma in vino vel poſca, aut duabus foliorum tenerrimorum, [12] Et illinuntur utraque adverſus araneorum morſus: vel perunctis tantum, [13] ſuffitu quoque aut ſubſtratu fugant venenata. Ad Venerem impetus inhibent: eoque maxime phalangiis adverſantur, quorum morſus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate ſedant cum roſaceo flos, tenerique cauliculi. [14] Seminis decoctum vehementiorem capitis dolorem diſſolvit fotu: [15] & vulvam etiam ſuffitu vel appoſitu purgat: [16] alvum cum pulegio & melle potum. [17] Vomicas panoſque [18] difficile concoquentes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas & lentigines cum aphronitro & aceto ſemen ſanat: & oris hulcera, & eruptiones cum melle:

NOTÆ.

Salicis ramorum primorum vel ſummorum cortices exuruntur: eorum cinis cum aqua impoſitus clavellis confeſtim medetur. Plinius Valer. lib. 2. cap. 52. *Salicis ramorum prunorum cortices* &c. Lege *primorum*. Dioſc. lib. 1. cap. 136. pro aqua acetum adhibet.

4. *Alterum manat.*] Manat arbor e plaga ſuccum alterum. Ita libri omnes.

5. *Hic ad expurganda.*] Dioſc. pariter loc. cit. de eo ſucco, qui cortice inciſo manat: Δύναμιν δὲ ἔχει σμηκτικὴν τῶν ἐπισκοτούντων ταῖς κόραις. *Vim habet ea expurgandi quæ pupillis effundunt caliginem.* Sic etiam Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 180.

6. *Collectiones intus.*] Pituitæ. vel ſanguinis collectiones, quæ intus ſunt.

7. *Ex his ergo.*] Ex his nullum Dioſc. loc. cit. Sed e cortice foliiſque tuſis ſuccum ad eadem prorſus remedia adhibet: Ὁ δὲ ἐκ τῶν φύλλων, inquit, καὶ τοῦ φλοιοῦ χυλὸς ἐν κελύφῳ ῥοᾶς θερμανθεὶς μετὰ ῥοδίνου, ὠταλγίας ἀρήγει· καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτῶν, κατάντλημα ποδάγραις ἄριστον. Succum foliorum appellant Marcellus Empir. cap. 9. pag. 80. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 10.

8. *In calyce Punici.*] Punici, pro *Punici mali*, familiaris Plinio locutio.

9. *Cortice & foliis.*] Sic Dioſc. loc. cit. Q. Serenus, cap. 43. pag. 152.

Quædam ſunt rabidæ medicamina digna podagræ.
Ergo age, & arreptam ſalicis frondemque, librumque,
Cum vino tere, ſic contractos perline nervos.

10. *Flos tritus.*] Q. Serenus, cap. 12.

Invida ſi maculat faciem lentigo decoram,
Frons ſalicis cum flore ſuo contrita medetur.

Non flori, ſed cortici trito cum foliis Dioſc. loc. cit. hanc vim adſcribit: ſed is multa miſcet.

11. *Folia contrita.*] Dioſc. loc. cit. de ſalicis foliis, Καθ' ἑαυτὰ δὲ σὺν ὕδατι ληφθέντα, ἀσυλληψίαν κατεργάζεται. *Folia per ſe ſumpta cum aqua conceptum impediunt.* Hoc ipſum Plinius de ſemine dixit ante, lib. 16. ſect. 46.

12. *Amerinæ nigræ.*] Totidem verbis ac ſyllabis hæc Plinius Valer. lib. 4. cap. 52.

Sect. XXXVIII. 1. *Alii agnon.*] Hoc eſt, caſtum. Unde herbarii *Agnum caſtum* appellant, utraque voce idem ſignificante. Ἀγνὸς vero dicitur, quod auctore Galeno, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 148. caſtitatem conſervet iis, quibus aut eſtur, aut bibitur, aut ſubſternitur. Idcirco ἄγνον dici. quaſi ἄγονον. contendit Euſtathius, in Iliad, λ'. pag. 834. Pingitur a Matthiolo, in lib. 1. Dioſc. pag. 196.

2. *Quoniam matronæ.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 1. cap. 135. & Galenus loc. cit. Ælianus item, lib. 9. hiſt. animal. cap. 26. Sunt autem Θεσμοφόρια ſacra Cereris, quibus nomen eſt a ferendis legibus: nam poſt inventas fruges, mores quoque hominum excoluiſſe ea creditur, & a ſilveſtri vita ad humanitatem datis legibus revocaſſe: itaque mortales tanti beneficii memores, hæc ſacra inſtituiſſe. & Θεσμοφόρια vocaſſe. Diodor. Sic. lib. 1. Bibl. Plinius lib. 7. ſect. 57. de Cerere: *Eadem prima leges &c.* Hinc Θεσμοφόρος Ceres appellata apud Pauſan. lib. 1. Attic. pag. 79. & apud Gruterum in vetuſto lapide, pag. 309. ΤΗΣ. ΜΕΓΑΛΗΣ. ΘΕΑΣ. ΘΕΣΜΟΦΟΡΟΥ. ΔΗΜΗΤΡΟΣ.

3 *Duo genera.*] Hæc pariter Dioſc. loc. cit.

4. *Prima album.*] Dioſc. loc. cit. Τὸ δὲ ἄνθος, ἡ μὲν τις λευκὸν σὺν τῷ ὑποπορφυρίζοντι· ἡ δὲ πορφυροῦν φέρει· σπέρμα δὲ ὡς πέπερι. Habet his affinia Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 17.

5. *Naſcuntur*] Dioſcorides loc. cit. Et idcirco inter aquarum notas vitex cenſetur, lib. 31. ſect. 27.

6. *Et menſes.*] Dioſc. loc. cit. de fructu, ſeu ſemine: Ἔμμηνα ἄγει πινόμενος ὅσον < α' πλῆθος σὺν οἴνῳ.

7. *Caput tentant.*] Dioſc. loc. cit.

8. *Hydropicis &c.*] Dioſc. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 148.

9. *Lactis.*] Dioſc. loc. cit.

10. *Minor efficacior.*] Ælianus, lib. 9. hiſt. anim. cap. 26.

11. *Bibitur ſeminis.*] Dioſc. loc. cit. Sed medicamenti modum non ſtatuit.

12. *Et illinuntur.*] Dioſc. Καταπλασσόμενα ἐπὶ τῶν θηριοδήκτων βοηθεῖ.

13. *Suffitu &c.*] Dioſc. loc. cit.

14. *Seminis decoctum.*] Dioſc. loc. cit. Λύει δὲ καὶ κεφαλαλγίαν καταπλασσόμενον.

15. *Et vulvam.*] Dioſc. loc. cit. Τὸ δὲ ἀφέψημα τῆς πόας καὶ τοῦ σπέρματος, εἰς ἐγκαθίσματα ταῖς περὶ ὑστέραν διαθέσεσι καὶ φλεγμοναῖς ἀρήγει. *Herbæ ac ſeminis decoctum ad inſeſſus, vulvæ affectibus & inflammationibus opitulatur.*

16. *Alvum &c.*]. Totidem verbis Dioſcorides loc. cit.

17. *Vomicas.*] Vomica tumor eſt excreſcens cum ſanie, ſive ſuppuratione. Celſus, lib. 4. cap. 8. Sunt etiam vomicæ internæ collectiones, quas Græci ἐμπυήματα vocant, ut ait Cælius Aurel. lib. 5. cap. 10. Fiunt autem eæ in pulmone, in membrana quæ latera cingit, in liene, in renibus, in inteſtinis, in veſica, aliiſque partibus.

18. *Difficile concoquentes.*] Qui haud facile concoquuntur, maturantur.

[19] teſtium,

[19] teſtium, cum butyro & foliis vitium: rhagadas ſedis, cum aqua illitum: luxata, cum ſale, & nitro, & cera. Et ſemen, & folium, additur in malagmata nervorum, & podagras. [20] Semen inſtillatur in oleo decoctum capiti in lethargia, & phreneſi. [21] Virgam qui in manu habeant, aut in cinctu, negantur intertriginem ſentire.

XXXIX. [1] Ericen Græci vocant fruticem non multum a myrice differentem, colore roriſmarini, & pæne folio. [2] Hoc adverſari ſerpentibus tradunt.

XL. [1] Geniſta quoque vinculi uſum præſtat. Flores apibus gratiſſimi. Dubito an hæc ſit, quam Græci auctores ſparton appellavere, [2] cum ex ea lina piſcatoria apud eos factitari docuerim: & numquid hanc deſignaverit [3] Homerus, cum dixit navium ſparta diſſoluta. Nondum enim fuiſſe Africanum vel Hiſpanum ſpartum in uſu, certum eſt: & cum ſutiles fierent naves, lino tamen, non ſparto, umquam ſutas. [4] Semen ejus, quod Græci eodem nomine appellant, in folliculis, phaſeolorum modo, naſcens, [5] purgat ellebori vice, drachma & dimidia pota in aquæ mulſæ cyathis quatuor jejunis. [6] Rami ſimiliter cum fronde in aceto macerati pluribus diebus, & tuſi, ſuccum dant iſchiadicis utilem, cyathi unius potu. [7] Quidam marina aqua macerare malunt, & infundere clyſtere. Perunguntur eodem ſucco iſchiadici addito oleo. Quidam ad ſtranguriam utuntur ſemine. [8] Geniſta tuſa cum axungia, genua dolentia ſanat.

XLI. [1] Myricen, quam ericen vocat Lenæus, ſimilem ſcopis Amerinis dicit: ſanari ea carcinomata in vino decocta tritaque cum melle illita. [2] Arbitrantur quidam hanc eſſe tamaricen: [3] ſed ad lienem præcipua eſt, ſi ſuccus ejus expreſſus in vino bibatur. [4] Adeoque mirabilem ejus antipathiam contra ſolum hoc viſcerum faciunt, ut affirment, ſi ex ea alveis factis bibant ſues, ſine liene inveniri. [5] Et ideo homini quoque ſplenico cibum potumque dant in vaſis ex ea factis. [6] Gravis auctor in medicina, virgam ex ea defractam, ut neque ferrum attingeret, ſedare ventris dolores aſſeverat impoſitam, ita ut tunica cinctuque corpori apprimeretur. [7] Vulgus infelicem arborem eam appellat, ut diximus, quoniam nihil ferat, nec ſeratur umquam.

XLII. Corinthus, & quæ circa eſt regio, [1] bryam vocat, ejuſque duo genera facit: Silveſtrem plane ſterilem: alteram mitiorem. Hæc fert in Ægypto Syriaque etiam abundanter lignoſum fructum, majorem galla, aſperum guſtu, [2] quo medici utuntur vice gallæ, in compoſitionibus, quas [3] antheras vocant. Et lignum autem, & flos, & folia, [4] & cortex in eoſdem uſus adhibentur, quanquam remiſſiora. [5] Datur ſanguinem rejicientibus cortex tritus, & contra profluvia feminarum, cœliacis quoque. [6] Idem tuſus impoſituſque collectiones omnes inhibet. Foliis exprimitur ſuccus ad hæc eadem. Et in vino decoquun-

NOTÆ.

19. *Teſtium.*] Subintellige, eruptiones, ex antecedente ſententia: quas & teſtium dixit Dioſc. lib. 1. cap. 135. *Σκληρίας δὲ διδύμων μετὰ βουτύρου καὶ φύλλων ἀμπέλου μαλάττει. Ῥαγάδας τε τὰς ἐν δακτυλίῳ σὺν ὕδατι ἐπιπλασθὲν τὸ σπέρμα πραΰνει· σὺν δὲ τοῖς φύλλοις στρέμματά τε καὶ τραύματα ἰᾶται.*

20. *Semen.... in oleo.*] Cum oleo & aceto. Dioſc. loc. cit.

21. *Virgam.*] Dioſc. loc. cit. Idem de populo Plinius ſupra, ſect. 32.

Sect. XXXIX. 1. *Ericen Græci.*] Dioſc. lib. 1. cap. 117. *Ἐρείκη, δένδρον ἐστὶ θαμνῶδες, ὅμοιον μυρίκῃ, μικρότερον δὲ πολλῷ*, &c. Sic etiam Oribaſ. lib. XI. fol. 196. Diximus de ea, lib. 13. ſect. 35.

2. *Hoc adverſari.*] Dioſc. Oribaſ. & Plinius ipſe locis cit.

Sect. XL. 1. *Geniſta quoque*] Geniſta hæc ſcoparia vulgi, *du Geneſt*, cujus iconem Lobelius exhibet, in Obſervat. pag. 531. Dioſcoridis, lib. 4. cap. 158. *Σπάρτιον.* Plinius ſupra lib. 16. ſect. 69. *Si quidem & geniſta .... alligant.* Martialis, lib. 1. Epigr. 44.

Non pira, quæ lenta pendent religata geniſta.

2. *Cum ex ea lina .... docuerim.*] Libro 16. ſect. 2. extrema: *Aſia e geniſta facit lina ad retia præcipua, in piſcando durantia, frutice madefacto decem diebus.* Nunc vero id Plinius jure miratur: eſt enim geniſta noſtra quidem ad vinculorum uſum apta: eadem nectendis retibus minus idonea. Sed *σπαρτίον*, non *σπάρτον* Græci dixere, de herbis omnibus, atque adeo de lino, & cannabi, aliiſque ad vitilia textiliaque idoneis.

3. *Homerus.*] Loco a nobis allato, lib. 19. ſect. 6. ubi vide quæ in Notis diximus.

4. *Semen ejus.*] Hæc Dioſc. fere totidem verbis lib. 4. cap. 158. ſed *σπάρτιον* vocat. Galeno, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 231. *Σπάρτη, ᾧ τὰς ἀμπέλους παρ' ἡμῖν δεσμοῦσιν*, &c. Ex Aëtio, lib. 1. lege *Σπάρτον.* Aëtii interpres, pag. 18. *Geniſta qua vites apud nos necti ſolent, &c.*

5. *Purgat ellebori.*] Hæc totidem verbis Dioſcor. lib. 4. cap. 158.

6. *Rami .... cum fronde.*] Cum foliis minutis. Vide Notas & Emend. num. XIII.

7. *Quidam marina.*] Ad verbum Dioſc. loc. cit. & lib. 1. *Εὐπορ.* cap. 137.

8. *Geniſta tuſa.*] Marcellus Empir. cap. 36. pag. 246.

Sect. XLI. 1. *Myricen, quam ericen.*] Diximus de ea, lib. 13. ſect. 37. Vide Notas & Emend. num. XIV.

2. *Arbitrantur.*] Et ii quidem recte.

3. *Sed ad lienem.*] Dioſc. totidem verbis, lib. 1. cap. 116. Marcellus Empir. cap. 23. pag. 166. & Q. Serenus, cujus verba referemus ſect. 47.

4. *Adeoque mirabilem.*] Marcellus Empir. loc. cit.

5. *Et ideo homini.*] Dioſcor. loc. cit. *Κατασκευάζουσι δὲ ἔνιοι καὶ κύλικας ἐκ τοῦ πρέμνου, αἷς ἐπὶ τῶν σπληνικῶν χρῶνται ἀντὶ ποτηρίων, ὡς τοῦ δι' αὐτῶν πόματος ὠφελοῦντος. Sunt qui & e candice calices parent, quibus poculorum vice ſplenici utantur, ceu datus in ejuſmodi vaſis potus lieni conferat.* Cælius Aurel. lib. 3. cap. 4. *Item cibum vel potum ſumere jubent ægrotantes in vaſculis tamarici ligno confectis.*

6. *Gravis auctor.*] Sic etiam Q. Serenus, cap. 27. *de ventris dolore mitigando*, pag. 142.

Nec non jungenda eſt utero nova virga myricæ:
Illæſa hæc ferro terraque intacta teretur.

7. *Vulgus .... ut diximus.*] Libro 16. ſect. 45.

Sect. XLII. 1. *Bryam vocat.*] De ea egimus lib. 13. ſect. 37. Vide Notas & Emend. num. XV.

2. *Quo medici utuntur.*] Ita quidem fieri Galenus præcipit, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 21. *Χρήσαιτο μέντοι τις αὐτῷ (καρπῷ) δυνατῶς, μὴ παρούσης κηκῖδος, εἰς ὅσαπερ ἐκείνη. Vbi galla ad manum non erit, uti eo* myricæ ſemine *licebit, ad ea omnia ad quæ illa utimur.*

3. *Antheras.*] *Ἀνθηραὶ* compoſitiones ſunt ita dictæ, vel a colore florido, vel a florum mixtione, quæ præcipue adhibentur adverſus oris hulcera. Galenus, libro 4. *κατὰ τόπους*, cap. 8. pag. 437. & alibi *ἀνθηρὰς* vocat: idem lib. 5. *κατὰ γένη*, cap. 15. pag. 801. *ἀνθιζούσας.*

4. *Et cortex in eoſdem.*] Dioſc. lib. 1. cap. 116.

5. *Datur ſanguinem, &c.*] Dioſcor. loco cit. hæc totidem verbis.

6. *Idem tuſus.*] Dioſc. loco cit. *Οἰδήματα δὲ στέλλει καταπλασθείς.*

tur: ipsa vero adjecto melle gangrænis illinuntur: [7] decoctum eorum in vino potum, vel imposita cum rosaceo & cera sedant. Sic & epinyctidas sanant. Ad dentium dolorem auriumque, decoctum eorum salutare est: [8] radix ad eadem similiter. Folia hoc amplius, ad ea quæ serpunt imponuntur cum polenta. [9] Semen drachmæ pondere adversus phalangia & [illegible]os bibitur. Cum altilium vero pingui furunculis imponitur. Efficax & contra serpentium ictus, præterquam aspidum. [10] Nec non morbo regio, phthiriasi, lendibusque, decoctum infusum prodest, [11] abundantiamque mulierum sistit. [12] Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aïunt, si bovis castrati urinæ immisceatur, in potu vel in cibo, Venerem finiri. Carboque ex eo genere urina ea restinctus in umbra conditur: idem cum libeat accendere, resolvitur. Magi id & ex spadonis urina fieri tradiderunt.

CAP. X. XLIII. [1] Nec virga sanguinea felicior habetur. Cortex ejus interior cicatrices, [2] quæ præsanavere, aperit.

XLIV. Sileris folia illita fronti capitis dolores sedant. Ejusdem semen tritum, in oleo phthiriases coërcet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt: baculumque rustici ob id ex eo gerunt.

XLV. [1] Ligustrum si eadem arbor est, quæ in oriente cypros, suos in Europa usus habet. Succus ejus nervis, articulis, algoribus; folia ubique veteri hulceri cum salis mica, & oris exhulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin: item contra intertrigines, foliave. Sanant & gallinaceorum pituitas acini.

XLVI. [1] Folia alni ex fervente aqua certissimo remedio sunt tumori.

XLVII. [1] Ederæ genera viginti demonstravimus. Natura omnium in medicina anceps. [2] Mentem turbat, & caput purgat largius pota. [3] Nervis intus nocet. [4] Iisdem nervis adhibita foris prodest. Eadem natura, quæ aceto, ei est. Omnia genera ejus refrigerant. [5] Urinam cient potu: [6] capitis dolorem sedant, præcipue cerebro, continentique cerebrum membranæ, utiliter mollibus impositis foliis: [7] cum aceto & rosaceo tritis & decoctis, addito postea rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti: & decocto eorum fovetur os, caputque perungitur. [8] Lieni & pota & illita prosunt. Decoquuntur & contra horrores febrium, eruptionesque pituitæ, [9] aut in vino teruntur. [10] Corymbi quoque poti vel illiti lienem sanant: jocinera autem illiti. [11] Trahunt & menses appositi. [12] Succus ederæ tædia narium graveolentiamque emendat, præcipue albæ sativæ. [13] Idem

NOTÆ.

7. *Decoctum.*] Mutila hæc visa nonnullis oratio: sed nihil MSS. præterea habent. Voce postrema superioris sententiæ fere repetita, erit fortasse qui legat, *lienem decoctum eorum; &c.* Nam Diosc. loco cit. Τῶν δὲ φύλλων τὸ ἀφέψημα σὺν οἴνῳ ποθὲν σπλῆνα τήκει· καὶ ὀδονταλγίαις βοηθεῖ διακλυζόμενον. *Foliorum decoctum in vino potum lienem absumit: & ore collutum ad dentium dolores salutare est.* Sed collectiones potius ex antecedente sententia putem subintelligi oportere.

8. *Radix ad eadem similiter.*] Hoc est, decocta.

9. *Semen drachmæ.*] Diosc. loc. cit.

10. *Nec non morbo, &c.*] Diosc. loc. cit.

11. *Abundantiamque.*] Vulvæ profluvium: ἁρμόζει ῥοϊκαῖς γυναιξὶ, Diosc. loc. cit.

12. *Cinis arboris.*] Ligni e caudice. Diosc. loco cit. Καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ξύλων τέφρα προστεθεῖσα, ῥεῦσιν ἐκ μήτρας στέλλει. *Sed & ligni cinis appositus fluxionem ex utero sistit.*

Sect. XLIII. 1. *Nec virga . . . . . felicior.*] Quam myrice, quam sect. 41. censeri dixit inter infelices arbores. Tarquitius Etruscus in Ostentario arborario, apud Macrobium, lib. 2. Saturn. cap. 16. pag. 378. (ubi perperam *Tarquinius Priscus* scribitur,) sic ait: *Arbores, quæ inferûm Deorum avertentiumque in tutela sunt, eas infelices nominant: Alaternum, sanguinem, &c.* Modestinus, digest. 48. tit. 9. lib. 9. *Pœna parricidii more majorum hæc instituta est, ut parricida virgis sanguineis verberatus, deinde culleo insuatur.* Sanguineus frutex, & sanguinea virga, idem. Egimus de eo, lib. 16. sect. 30.

2. *Quæ præsanavere.*] Hoc est, quæ prius sunt sanatæ, quam opus esset. Sic sect. 38. *panos difficile concoquentes*, dixit, hoc est, qui difficilius concoquuntur: sect. 69. *genitalia carbunculantia*, hoc est, quæ carbunculantur.

Sect. XLV. 1. *Ligustrum, si eadem.*] In Reg. & Colb. cod. *si ex eadem.* Forte, *si hæc eadem.* Hac loquendi forma usus inferius, sect. 91. *Dracontium, si modo hic est, qui apud nos dracunculus vocatur.* Plinius, lib. 12. sect. 51. *Quidam hanc esse dicunt arborem, quæ in Italia ligustrum vocetur.* At non est sane ligustrum Cypros, ut eo loci diximus: nec Plinius sibi, sed quibusdam ignotis auctoribus, ita videri ait.

Sect. XLVI. 1. *Folia alni.*] Ad verbum Marcellus Empiricus, cap. 19. pag. 132.

Sect. XLVII. 1. *Ederæ genera.*] Libro 16. sect. 62.

2. *Mentem turbat, &c.*] Diosc. lib. 2. cap. 210. Τοῦ δὲ μέλανος κισσοῦ ὁ χυλὸς, καὶ οἱ κόρυμβοι ποθέντες . . . ταράσσουσι τὴν διάνοιαν πλεονασθέντες. *Nigræ ederæ succus, & corymbi epoti . . . . mentem turbant largius sumpti.*

3. *Nervis intus.*] Diosc. lib. 2. cap. 210. de edera: τοῦ νευρώδους ἅπτεται, *nervosum genus tentat.*

4. *Iisdem nervis.*] Marcellus Empir. cap. 36. pag. 246.

5. *Urinam.*] Q. Serenus, laudatus a nobis, sect. 35.

6. *Capitis dolorem.*] Q. Serenus, cap. 4. inter remedia capiti medendo, pag. 126.

Profuit, aut edera ex oleo decocta vetusto.

7. *Cum aceto.*] Dioscor. loco cit. Πρὸς τὰ χρόνια τῆς κεφαλῆς ἀλγήματα ἁρμόζει, καὶ ἐπιβρέχεται σὺν ὄξει καὶ ῥοδίνῳ. *Contra veteres capitis dolores . . . . perfunditur eo caput cum aceto & rosaceo.* Apuleïus, cap. 98. tit. 2. *Ad capitis dolorem: Ederæ succo cum vino, tempora vel frontem perfricabis: sedat dolorem.*

8. *Lieni & pota.*] Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 191. Q. Serenus, cap. 24. *de splene curando*, pag. 140.

Aut ederæ succus potu, appositque juvabit:
Sive myrica potens, seu ros cum pane marinus.

Marcellus item Empir. cap. 23. pag. 166. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 18.

9. *Aut in vino teruntur.*] Cum melle teri & illini ad exanthemata, hoc est, ad eruptiones pituitæ, præcipit Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 16.

10. *Corymbi.*] Vide Notas & Emend. num. XVI.

11. *Trahunt.*] Dioscorid. loc. cit. Κινοῦσι δὲ καὶ καταμήνια ὑποτεθέντες οἱ κόρυμβοι λεῖοι. *Movent & menses & corymbi triti ac subditi.* Καταμήνια, menses, menstrua: quod mulieribus per singulos menses solet accidere profluvium.

12. *Succus ederæ.*] Marcellus Empir. cap. 10. pag. 86. *Nares graviter olentes emendat succus ederæ frequenter infusus.* Apuleïus, cap. 98. tit. 5. *Ad nares graveolentes: Herbæ ederæ succus bene colatus in nares infunditur, & nares male olentes emendat.* Diosc. quoque loc. cit. Ὁ δὲ χυλὸς ἐνσταζόμενος ταῖς ἐν ταῖς ῥώθωσι δυσωδίας . . . . ἐκκαθαίρει.

13. *Idem infusus.*] Hæc totidem verbis Diosc. & Galenus, locis citatis. Q. Serenus, cap. 8. de capite purgando, pag. 129.

Expressusque ederæ mandatur naribus humor.

Marcellus Empir. cap. 5. pag. 44. pro nitro florem æris adsciscit. *Æris floris*, inquit, *scripulus unus, & de succo ederæ idem pondus in unum mixtum, & naribus infusum, evocant pituitam, & defluere compellunt.* Scribonius Largus, Compos. 12. *Per nares purgatur caput iis rebus infusis per cornu . . . . Ederæ succo*

infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. [14] Infunditur etiam purulentis auribus, aut dolentibus cum oleo. [15] Cicatricibus quoque decorem facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus: satisque est acinos sex in vini cyathis duobus sumi. [16] Acini quoque ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellunt, in qua curatione ventri quoque imposuisse eos utile est. [17] Ederæ, quam chrysocarpon appellavimus baccis aurei coloris viginti, in vini sextario tritis, ita ut terni cyathi potentur, aquam quæ cutem subierit, urina educit Erasistratus. [18] Ejusdem acinos quinque tritos in rosaceo oleo, calefactosque in cortice Punici, instillavit dentium dolori a contraria aure. Acini, qui croci succum habent, præsumpti potu a crapula tutos præstant: item sanguinem exscreantes, aut torminibus laborantes. [19] Ederæ nigræ candidiores corymbi poti, steriles etiam viros faciunt. [20] Illinitur decocta quæcumque in vino omnium hulcerum generi, etiamsi cacoëthe sint. [21] Lacryma ederæ psilothrum est, phthiriasinque tollit. [22] Flos cujuscumque generis trium digitorum captu, dysentericos & alvum etiam emendat, in vino austero bis die potus. [23] Et ambustis illinitur utiliter cum cera. [24] Denigrant capillum corymbi. [25] Radicis succus in aceto potus, contra phalangia prodest. [26] Hujus quoque ligni vase splenicos bibentes sanari invenio. Et acinos terunt, moxque comburunt, & ita illinunt ambusta, prius perfusa aqua calida. [a] Sunt qui & incidant succi gratia, eoque utantur ad dentes erosos: [27] frangique tradunt, proximis cera munitis, ne lædantur. [28] Gummi etiam in edera quærunt, quod ex aceto utilissimum dentibus promittunt.

XLVIII. [1] Græci vicino vocabulo cisthon appellant fruticem majorem thymo, foliis ocimi. [2] Duo ejus genera. Flos masculo rosaceus, feminæ albus. [3] Ambo prosunt dysentericis & solutionibus ventris, in vino austero, ternis digitis flore capto, [4] & similiter bis die poto: hulceribus veteribus & ambustis [5] cum cera: & per se oris hulceribus. Sub his maxime nascitur hypocisthis, [6] quam inter herbas dicemus.

XLIX. [1] Cissos erythranos ab iisdem appellatur similis ederæ, coxendicibus utilis e vino potus: item lumbis. [2] Tantam vim acini aïunt, ut sanguinem urina detrahat. Item chamæcisson appellant ederam, non attollentem se a terra. Et hæc contusa in vino acetabuli mensura lieni medetur. Folia ambustis cum axungia. Smilax quoque, qui & nicophoros cognominatur, similitudinem ederæ habet, tenuioribus foliis. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aïunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera

INTERPRETATIO.

a *Sunt qui.*] Sunt qui & *ederam* incidant succi *eliciendi* gratia, eoque *succo* utantur ad dentes erosos: frangique *eos dentes* tradunt, proximis *dentibus interim* cera munitis, ne lædantur.

NOTÆ.

per se, vel betæ succo cum exiguo flore æris, &c.

14. *Infunditur etiam.*] Dioscor. & Galenus, locis citatis. Apuleïus, cap. 98. tit. 6.

15. *Cicatricibus.*] Q. Serenus, cap. 45. pag. 154.

Ut succis ederæ pulcrescit fœda cicatrix.

Adde Galenum, loc. cit.

16. *Acini quoque.*] Ad verbum hæc Marcellus Empiricus cap. 28. pag. 200. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 21.

17. *Ederæ .... appellavimus.*] Libro 16. sect. 62. Hæc verbis fere totidem Plinius Valer. lib. 3. cap. 12. *Est edera*, inquit, *quæ chrysocarpos appellatur, propterea quod fert grana aurei coloris, &c.* Apuleïus item, cap. 119. tit. 1.

18. *Ejusdem acinos.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit.

19. *Ederæ nigræ.*] Diosc. loc. cit. Τοῦ δὲ μέλανος κισσοῦ ὁ χυλὸς καὶ οἱ κόρυμβοι ποθέντες ἀγονίαν ποιοῦσι.

20. *Illinitur.*] Folia illini dixit Diosc. loc. cit. Καταπλάσσεται δὲ τὰ φύλλα πρὸς πᾶν ἕλκος, ἑψηθέντα σὺν οἴνῳ. Item Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. & Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42.

21. *Lacryma, &c.*] Diosc. & Galenus, locis cit. & Q. Serenus, cap. 6. pag. 128.

22. *Flos.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit. Marcellus Empiricus, cap. 27. pag. 193. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 28.

23. *Et ambustis.*] Diosc. & Galenus, locis cit. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 36. *Cum cera* pro more Plinius, pro cerato dixit: Dioscor. σὺν κηρωτῇ.

24. *Denigrant.*] Dioscor. loc. cit. Μελαίνουσι δὲ καὶ τὰς τρίχας οἱ κόρυμβοι.

25. *Radicis.*] Dioscor. loc. cit. & Apuleïus, cap. 98. tit. 4.

26. *Hujus quoque.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 18. Q. Serenus, cap. 24. pag. 140.

Quando lien tumido circumligat ilia vinclo;
Et plenum splenis demonstrant membra rigorem:
Mollibus ex edera tornantur pocula lignis;
Hinc trahet assuetos æger quoscumque liquores.

27. *Frangique tradunt.*] Celsus, lib. 6. cap. 9. *Quod si dolor eximi dentem cogit, bacca ederæ conjecta in id foramen, dentem findit.*

28. *Gummi etiam.*] Marcellus Empir. cap. 12. pag. 94. *Ad dentes cavos*, inquit, *& exesos ne penitus exedantur, aut excidant, facies hoc: Gummi quod in edera nascitur, cavo denti inserito.*

Sect. XLVIII. 1. *Græci vicino.*] Nam ederam Græci κισσὸν, fruticem hunc κισθὸν vocant. Sic propter solam cognationem nominis, chamæpityos & pityusæ tractationem instituit, una cum larice, piceaque, sect. 20. & 21. hujusce libri: sic herbam erincon, cum caprifico connectit, propter gentilitatem, ut dictum est sup. libro, sect. 65. Idque ipse aperte præfatur, ne quemquam falleret similitudo nominis, ne quis ejusdem generis ea esse existimaret, quæ essent ejusdem fere appellationis.

2. *Duo ejus genera.*] Dioscor. lib. 1. cap. 126. Ἄνθη ἄρρενος, ὥσπερ ῥοιᾶς· ἐπὶ δὲ τοῦ θήλεος, λευκά. *Flores masculo, veluti mali Punicæ: feminæ, albi.* Utriusque generis icones habet Clusius, lib. 1. hist. rarior. plant. pag. 68. & 70. quales in horto Regio vidimus.

3. *Ambo prosunt.*] Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 190.

4. *Et similiter.*] Ut de edera dictum est sup. sect.

5. *Cum cera.*] Hoc est, cum cerato. Dioscor. loc. cit. Καθ' αὑτὰ δὲ καταπλασθέντα, νομὰς ἐπίσχει· σὺν κηρωτῇ δὲ πυρίκαυστα, καὶ παλαιὰ ἕλκη ἰᾶται.

6. *Quam inter herbas.*] Libro 26. Vide Notas & Emend. num. XVII.

Sect. XLIX. 1. *Cissos.*] De cisso erythrano, & chamæcisso diximus lib. 16. sect. 62. de smilace, sect. 63.

2. *Tantam vim acini aïunt.*] Nos ita ex conjectura emendavimus cum prius insulse legeretur, *Tantamque vim accipiunt.*

ſmilacis dixere. [3] Alterum immortalitati proximum, in convallibus opacis, ſcandentem arbores, comantibus acinorum corymbis, [4] contra venenata omnia efficaciſſimis, [5] in tantum ut acinorum ſucco infantibus ſæpe inſtillato, nulla poſtea venena nocitura ſint. [6] Alterum genus culta amare, & in his gigni, nullius effectus. [7] Illam eſſe ſmilacem priorem, cujus lignum ad aures ſonare diximus. [8] Similem huic aliqui clematida appellaverunt, repentem per arbores, geniculatam & ipſam. [9] Folia ejus lepras purgant. [10] Semen alvum ſolvit acetabuli menſura, in aquæ hemina aut aqua mulſa. Datur ex eadem cauſa & decoctum ejus.

CAP. XI. L. [1] Arundinis genera XXIX. demonſtravimus, non aliter evidentiore [2] illa Naturæ vi, quam continuis his voluminibus tractamus. [3] Siquidem arundinis radix contrita & impoſita filicis ſtirpem corpore extrahit: item arundinem filicis radix. Et quoniam plura genera fecimus, illa quæ [4] in Judæa Syriaque naſcitur odorum unguentorumque cauſa, [5] urinam movet cum gramine aut apii ſemine decocta. [6] Ciet menſtrua admota. Medetur convulſis duobus obolis pota, jocineri, renibus, hydropi, [7] tuſſi etiam ſuffitu, magiſque cum reſina. Furfuribus hulcerumque manantibus cum myrrha decocta. Excipitur & ſuccus ejus, fitque elaterio ſimilis. Efficaciſſima autem in omni arundine quæ proxima radici. Efficacia & genicula. [8] Arundo Cypria, quæ donax vocatur, corticis cinere alopecias emendat: item putreſcentia hulcera. [9] Foliis ejus ad extrahendos aculeos utuntur: [10] efficacibus & contra ignes ſacros, collectioneſque omnes. [11] Vulgaris arundo extractoriam vim habet, & recens tuſa, non in radice tantum. Multum enim & ipſam arundinem valere tradunt. [12] Medetur & luxatis, & ſpinæ doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita in vino pota, Venerem concitat. [13] Arundinum lanugo illita auribus, obtundit auditum.

LI. Cognata in Ægypto res eſt arundini papyrus, [1] præcipuæ utilitatis, cum inaruit, ad laxandas ſiccandaſque fiſtulas, & intumeſcendo ad introitum medicamentorum aperiendas. [2] Charta quæ fit ex ea, cremata, [3] inter cauſtica eſt. [4] Cinis ex vino potus ſomnum facit: ipſa ex aqua impoſita callum ſanat.

LII. Ne in Ægypto quidem naſcitur ebenus, [1] ut docuimus: nec tractamus in medicina alienos orbes: non omittetur tamen propter miraculum. Scobem ejus oculis unice mederi dicunt: lignoque ad cotem trito cum paſſo, caliginem diſcutit. Ex aqua vero radice, [2] albugines oculorum. Item tuſſim, pari modo dracunculi radicis adjecto cum melle. Ebenum medici & inter erodentia aſſumunt.

LIII. Rhododendros ne nomen quidem apud nos invenit Latinum: rhododaphnen

NOTÆ.

3. *Alterum.*] Hæc ſmilax aſpera, de qua lib. 16. ſect. 63. & Dioſcor. lib. 4. cap. 144.

4. *Contra venenata.*] Dioſc. loc. cit.

5. *In tantum*, &c.] Dioſc. loc. cit. totidem verbis.

6. *Alterum genus.*] Smilax lævis Dioſcoridi appellatur, lib. 4. cap. 145. Σμίλαξ λεία.

7. *Illam eſſe .... diximus.*] Libro 16. ſect. 63.

8. *Similem huic.*] Κληματῖτις dicta Dioſcoridi, lib. 4. cap. 182. ſmilacis in morem ſe ſe arboribus circumvolvens. Περιελίττεται δὲ τοῖς δένδροις ὡς σμίλαξ. Hæc Viorna vulgi, Dodonæi Vitalba, pag. 399. Noſtris, *l'Herbe aux Gueux.*

9. *Folia ejus.*] Dioſc. loc. cit. Τὰ δὲ φύλλα καταπλασθέντα, λέπρας ἀφίστησι.

10. *Semen alvum.*] Dioſc. totidem verbis, loc. cit.

Sect. L. 1. *Arundinis ..., demonſtravimus.*] Libro 16. ſect. 64. 65. & 66.

2. *Illa Naturæ vi.*] Antipathia, & ſympathia.

3. *Siquidem arundinis.*] Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 34. pag. 233. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 49. Hauſere ambo a Celſo, lib. 5. cap. 26. ſub finem: *Vbi ſurculus corpori infixus eſt .... Surculum, ſi fieri poteſt, oportet vel manu, vel ferramento ejicere. Si vel præfractus eſt, vel altius deſcendit, quam ut ita fieri poſſit, medicamento evocandus eſt. Optime autem educit ſuperimpoſita arundinis radix, ſi tenera eſt, protinus contrita: ſi jam durior, ante in mulſo decocta: cui ſemper mel adjiciendum eſt, aut ariſtolochia, cum eodem melle. Peſſima ex ſurculis arundo eſt, quia aſpera eſt: eademque offenſa in filicis haſtula eſt. Sed uſu cognitum eſt utramque adverſus alteram medicamentum eſſe, ſi contrita ſuperimpoſita eſt.*

4. *In Judæa, Syriaque.*] Ita M S S. omnes. Tolerabilis tamen vulgata quoque lectio, *In India Syriaque* Nam de calamo aromatico agit, quem Indis Syriæque communem eſſe dixit, lib. 12. ſect. 48. cum Dioſc. lib. 5. cap. 17.

5. *Vrinam.*] Dioſc. lib. 5. cap. 17. hæc totidem verbis de calamo aromatico: Δύναται δὲ οὖρα κινεῖν ποθείς· ὅθεν ἁρμόζει μετὰ ἀγρώστεως ἢ σελίνου σπέρματος ἀφεψηθεὶς καὶ ποθεὶς, ὑδρωπικοῖς, νεφριτικοῖς, &c.

6. *Ciet.*] Dioſc. loc. cit.

7. *Tuſſi etiam.*] Dioſc. loc. cit. Βηχάς τε ἰᾶται ὑποθυμιώμενος καθ' ἑαυτὸν, καὶ σὺν ῥητίνῃ τερεβινθίνῃ.

8. *Arundo Cypria.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 1. pag. 114. & Alexander Iatros, lib 1. cap. 4.

9. *Foliis ejus.*] Dioſc. loc. cit. radice.

10. *Efficacibus.*] Subintellige, foliis. Ita M S S. non *efficacius.* Plinius, *ignes ſacros:* Dioſcorides, ut ſæpe monuimus, ἐρυσιπέλατα; ille *collectiones:* φλεγμονὰς iſte dixit. Τὰ δὲ φύλλα χλωρὰ κοπέντα καὶ ἐπιτεθέντα, ἐρυσιπέλατά τε καὶ τὰς ἄλλας φλεγμονὰς ἰᾶται.

11. *Vulgaris.*] Dioſc. loc. cit.

12. *Medetur*, &c.] Dioſc. loc. cit. Σὺν ὄξει δὲ στρέμματα, καὶ ὀσφύος ἀλγήματα παρηγορεῖ.

13. *Arundinum.*] Dioſc. loc. cit. Ἡ δὲ ἀνθήλη τῶν καλάμων ἐμπεσοῦσα εἰς τὰς ἀκοὰς, κώφωσιν ἐργάζεται. *Paniculæ flos, ſi aures intraverit, exſurdat.*

Sect. LI. 1. *Præcipuæ utilitatis.*] Dioſc. lib. 1. cap. 115. Εὐχρηστεῖ δὲ εἰς τὴν ἐν ἰατρικῇ χρῆσιν πρὸς ἀναστόμωσιν συρίγγων, σκελετευθεῖσα διάβροχος, περιειλημένου λίνου ἄχρι ξηρασίας. Στεγνουμένη γὰρ καὶ καθιεμένη ἐμπίπλαται ὑγρασίας, καὶ ἐξοιδοῦσα διανοίγει τὰς σύριγγας. *Præcipuæ in medicina utilitatis eſt, ad laxanda fiſtularum orificia, ſi arefacta fuerit, mox macerata liquore, lino fuerit obvoluta, donec inaruerit. Ita enim madida atque immiſſa, humore completur, & intumeſcendo fiſtulas aperit.*

2. *Charta.*] Dioſc. lib. 1. cap. 115. Papyrus uſta, inquit, dum in cinerem redacta fuerit, depaſcentia hulcera cohibet: id vero charta combuſta melius efficit: Βέλτιον δὲ ὁ χάρτης δρᾷ τὸ τοιοῦτον. Meminit hujus medicamenti, διὰ τοῦ κεκαυμένου χάρτου, ad pudendorum affectus & hulcera, Galenus, lib. 9. κατὰ τόπους, cap. 8. pag. 624. Et ad ἀχῶρες ſanandos, hoc eſt, manantia capitis hulcera, *chartæ combuſtæ cinis cum aceto medetur*, inquit Theodorus Priſcianus, lib. 1. cap. 5. *de achoribus.*

3. *Inter cauſtica.*] Καυστικὰ medicamenta ſunt quæ adurendi & exedendi vim habent.

4. *Cinis ejus.*] Q. Serenus, cap. 56. de ſomno ægris adſciſcendo, pag. 160.

Charta igitur, variis quam pinxit littera verbis,
Vritur: inde cinis calido potatur in amni.

Sect. LII. 1. *Vt docuimus.*] Libro 12. ſect. 8.

2. *Albugines oculorum.*] Dioſc. lib. 1. cap. 129.

vocant, aut nerium. [1] Mirum, folia ejus quadrupedum venenum esse, homini vero contra serpentes præsidium, ruta addita e vino pota. Pecus etiam, & capræ, si aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur.

LIV. Nec rhus Latinum nomen habet, [1] cum in usum pluribus modis veniat. [2] Nam & herba est silvestris, foliis myrti, cauliculis brevibus, [3] quæ tineas pellit: [4] & frutex coriarius appellatur, subrutilus, cubitalis, crassitudine digitali: cujus aridis foliis, ut malicorio, coria perficiuntur. [5] Medici autem rhoïcis utuntur ad contusa: [6] item cœliacos, & sedis hulcera, aut quæ phagedænas vocant, trita cum melle, & illita cum aceto. [7] Decoctum eorum instillatur auribus purulentis. [8] Fit & stomatice decoctis ramis ad eadem, quæ ex moris: sed efficacior admixto alumine. Illinitur eadem hydropicorum tumori.

LV. [1] Rhus, qui erythros appellatur, semen est hujus fruticis. [2] Vim habet adstringendi refrigerandique. [3] Aspergitur pro sale obsoniis. [4] Alvos solvit, omnesque carnes cum silphio suaviores facit. Hulceribus medetur manantibus cum melle: [5] asperitati linguæ, percussis, lividis, desquamatis eodem modo. Capitis hulcera ad cicatricem celerrime perducit: [6] & feminarum abundantiam sistit cibo.

LVI. [1] Alia res erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant, nos rubiam, qua tinguntur lanæ, pellesque perficiuntur: in medicina [2] urinam ciet: [3] morbum regium sanat ex aqua mulsa, & lichenas ex aceto illita: [4] & ischiadicos, & paralyticos, ita ut bibentes laventur quotidie. [5] Radix semenque trahunt menses, alvum sistunt, & collectiones discutiunt. [6] Contra serpentes rami cum foliis imponuntur. Folia & capillum inficiunt. Invenio apud quosdam morbum regium sanari hoc frutice, etiamsi adalligatus spectetur tantum.

LVII. [1] Distat ab eo, qui alysson vocatur, foliis tantum & ramis minoribus: nomen accepit, [2] quod a cane morsos rabiem sentire non patitur, potus ex aceto adalligatusque. [3] Mirum est quod additur, saniem conspecto omnino frutice eo siccari.

LVIII. [1] Tingentibus & radicula lanas præparat, quam struthion a Græcis vocari diximus. Medetur morbo regio & ipsa decocto ejus poto, item pectoris vitiis. [2] Urinam ciet, alvum solvit, & vulvas purgat. Quamobrem aureum poculum medici vocant. [3] Ea & ex melle prodest magnifice ad tussim, orthopnoeæ cochlearis mensura. [4] Cum polenta vero & aceto lepras tollit. [5] Eadem cum panace & capparis radice calculos frangit, pellitque. [6] Panos discutit, cum farina hordeacea & vino decocta. [7] Miscetur & malagmatis, & collyriis, claritatis causa: sternutamento utilis inter pauca: lieni quoque ac jocineri. Eadem pota denarii unius pondere ex mulsa aqua, suspiriosos sanat.

NOTÆ.

Sect. LIII. 1. *Mirum.*] Vide quæ diximus libro 16. sect. 33.

Sect. LIV. 1. *Cum in usum.*] Cum in usu medicinæ pluribus rebus id nomen accommodetur: & frutici nimirum, fructuique Syriaco, de quo lib. 13. sect. 13. & herbæ silvestri, quæ tineas pellit: & frutici coriario, de quo mox dicetur.

2. *Nam & herba est.*] Chamelæagnus Dodonæi hæc est, Pemptade 6. lib. 2. cap. 28. pag. 768. Aliis Rhus myrtifolia Belgica, aliis myrtus Brabantica: Gallis, *Pigment Royal.* Vidimus in horto Regio. Viri docti hodie censent eamdem esse cum ea quam vulgo *Thé* Sinarum vocant: neque ab ea vel forma vel viribus discrepare. Vide Commentarium Simonis Pauli, de abusu Tabaci, & herbæ *Thé.*

3. *Quæ tineas pellit.*] Et glires abigi, & pediculos necari ea scimus: nec serpentes in saltibus iis, in quibus ea frequens est, posuere cubilia.

4. *Et frutex coriarius.*] Hoc est, quo coria perficiuntur, ut est alias dictum sæpius. Hæc rus myrtifolia Lobelii, in Advers. pag. 412. quam & nos in Regio horto vidimus.

5. *Medici autem rhoïcis.*] Subintelligitur, foliis: rhois illius videlicet quæ Syriaca dicitur, expedita a nobis lib. 13. sect. 13. non myrtifoliæ.

6. *Item cœliacos.*] Dioscor. lib. 1. cap. 147. Monspelii, ubi rhus illa fruticat, panem conficiunt ex jure hujus seminis, & farina, ad dysenteriam accommodatissimum.

7. *Decoctum.*] Diosc. loc. cit.

8. *Fit & stomatice.*] De stomatice quæ fit ex moris, ejusque dotibus, dictum est lib. 23. sect. 71.

Sect. LV. 1. *Rhus, qui erythros.*] Vide Notas & Emend. num. XVIII.

2. *Vim habet.*] Galenus. lib. 8. de facult. simpl. med. pag. 225.

3. *Aspergitur.*] Diosc. loc. cit.

4. *Alvos solvit.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 191.

5. *Asperitati.*] Diosc. loc. cit.

6. *Et feminarum.*] Dioscor. loc. cit. Καὶ λευκὸν ῥοῦν ἵστησιν.

Sect. LVI. 1. *Alia res.*] Alia nimirum ab erythro rhoë, cum quo nominis aliquam cognationem habet. Egimus de ea lib. 19. sect. 17. Cæl. Aurel. lib. 3. chron. cap. 5. *Rubea, quam Græci erythrodanon vocant.* Vide & Dioscor. lib. 3. cap. 160. Galli vocant, *de la Garance, herbe aux teinturiers.*

2. *Urinam.*] Diosc. loc. cit.

3. *Morbum regium*, &c.] Diosc. loc. cit. Ἰκτερικοῖς μετὰ μελικράτου πινομένη βοηθεῖ. Plinius quoque Valer. lib. 2. cap. 59. Q. Serenus, cap. 59. de morbo regio, pag. 161.

Huic rubia ex mulsa fertur conducere lympha.

4. *Et ischiadicos.*] Dioscor. loc. cit. Ἰσχιαδικοῖς τε καὶ παραλελυμένοις; & Galenus, lib. 6. de fac. simp med. pag. 175. Sic etiam Marcellus Empir. cap. 25. pag. 174. Plinius Valer. lib. 2. cap. 45. & Q. Serenus, cap. de ischia, & articulari morbo.

5. *Radix*, &c.] Diosc. loc. cit. totidem verbis, & Galenus, loc. cit. post Hippoc. lib. de nat. mulier. tex. 29. pag. 379.

6. *Contra serpentes.*] Diosc. loc. cit.

Sect. LVII. 1. *Distat .... alysson.*] Nec Galeni istud, nec Dioscoridis ἄλυσσον, etsi eadem utrobique originatio nominis, & geminæ vires. Neutrum enim ex iis folia habet ramosque rubiæ seu erythrodano pares.

2. *Quod a cane.*] Et de suo pariter alysso id Diosc. lib. 3, cap. 105. Ἀπὸ τοῦ λύσσαν κυνὸς ἰᾶσθαι.

3. *Mirum est ....saniem.*] Pus videlicet quod in hulcere est, a morsu canis. Vide Notas & Emend. num. XIX.

Sect. LVIII. 1. *Tingentibus ..... diximus.*] Libro 19. sect. 18.

2. *Urinam*, &c.] Hæc pariter Diosc. lib. 2. cap. 193.

3. *Ea & ex melle*, &c.] Totidem verbis Dioscor. loco citato.

4. *Cum polenta*, &c.] Diosc. loc. cit.

5. *Eadem cum.*] Ad verbum Diosc. loc. cit.

6. *Panos*, &c.] Diosc. loc. cit. Διαφορεῖ καὶ τὰ φύματα σὺν ἀλεύρῳ κριθίνῳ, καὶ οἴνῳ ἑψηθέν.

7. *Miscetur.*] Diosc. loc. cit. Μίγνυται δὲ καὶ κολλυρίοις ὀξυδερκέσι, καὶ μαλάγμασι.

[8] Sic & pleuriticos, & omnes lateris dolores, apocyni ſemen ex aqua. [9] Frutex eſt folio ederæ, molliore tamen, & minus longis [10] viticulis, [11] ſemine acuto, lanuginoſo, [12] gravi odore. [13] Canes & omnes quadrupedes necat in cibo datum.

LIX. [1] Eſt & roſmarinum. Duo genera ejus. Alterum ſterile, alterum cui & caulis, & ſemen reſinaceum, [2] quod cachrys vocatur. [3] Foliis odor thuris. [4] Radix vulnera ſanat viridis impoſita, & ſedis procidentia, condylomata, & hæmorrhoïdas. [5] Succus & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda ſunt. [6] Oculorum aciem exacuit. [7] Semen ad vetera pectoris vitia datur potui. [8] Et ad vulvas cum vino & pipere. [9] Menſes adjuvat. [10] Podagris illinitur cum ærina farina. [11] Purgat etiam lentigines, & quæ excalfacienda ſunt, aut cum ſudor quærendus, illitum: item convulſis. [12] Auget & lac in vino potum: item radix. [13] Ipſa herba ſtrumis cum aceto illinitur: [14] ad tuſſim cum melle prodeſt.

LX. [1] Cachrys multa genera habet, ut diximus. [2] Sed hæc, quæ ex rore ſupra dicto naſcitur, ſi fricetur, reſinoſa eſt. Adverſatur venenis & venenatis, præterquam anguibus. Sudores movet, tormina diſcutit, lactis ubertatem facit.

LXI. [1] Herba Sabina, brathy appellata a Græcis, duorum generum eſt: altera tamarici ſimilis folio, altera cupreſſo. [2] Quare quidam Creticam cupreſſum dixerunt. [3] A multis in ſuffitus pro thure aſſumitur: [4] in medicamentis vero duplicato pondere eoſdem effectus habere, quos cinnamum, traditur. [5] Collectiones minuit, & nomas compeſcit. [6] Illita hulcera purgat. [7] Partus emortuos appoſita extrahit, & ſuffitu. [8] Illinitur igni ſacro & carbunculis. [9] Cum melle & vino pota, regio morbo medetur. [10] Gallinacei generis pituitas fumo ejus herbæ ſanari tradunt.

LXII. [1] Similis herbæ huic Sabinæ eſt ſelago appellata. Legitur ſine ferro dextra manu per tunicam, qua ſiniſtra exuitur velut a furante, candida veſte veſtito, pureque lotis nudis pedibus, ſacro facto prius quam legatur, [2] pane vinoque. Fertur in mappa nova. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum vitia fumum ejus prodeſſe.

NOTÆ.

8. *Sic &c.*] Hoc eſt, ex aqua mulſa pota unius denarii pondere. Vide Notas & Emend. num. XX.

9. *Frutex eſt.*] Totidem verbis deſcribitur a Dioſc. lib. 4. cap. 81. Ἀπόκυνον, οἱ δὲ κυνάγχον, &c. Pingitur a Dodonæo, Periplocæ prioris nomine, pag. 403. & a Cluſio, lib. 1. hiſt. rar. plant. pag. 125. quo Apocynum tertium latifolium appellatur.

10. *Viticulis.*] Virgultis, cauliculis, ſarmentis.

11. *Semine acuto.*] Semine acuto, in ſiliqua fabarum inſtar diſcreto, molli intus, candidaque lanugine, quæ tomento ſimilis, incluſo.

12. *Gravi odore.*] Dioſcor. loc. cit. φύλλα βαρύοσμα

13. *Canes &c.*] Dioſcor. loc. cit.

Sect. LIX. 1. *Eſt & roſmarinum.*] Diximus de eo, lib. 19. ſect. 62. Λιβανωτὶς eſt Dioſcoridis, lib. 3. cap. 87. a quo hæc duo pariter genera totidem verbis delineantur.

2. *Quod cachrys.*] Dioſc. loc. cit. Κάγχρυς, & Apuleïo, *Canchrys.* Theophraſto, qui ſimilia tradit, lib. 9. hiſt. cap. 12. Κάχρυς.

3. *Foliis.*] Dioſc. loc. cit. φύλλα δὲ .... ὀδώδη At de radice mox: Ῥίζα δὲ .... ὄζουσα λιβάνου. Sic Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 12. Ῥίζαν δὲ μεγάλην, καὶ παχεῖαν, λευκὴν ὄζουσαν ὥσπερ λιβανωτοῦ. Idcirco, teſte Apuleïo, de virtutibus herb. c. 79. de roſmarino, *antequam thus ſciretur, hac herba homines Deos placabant.*

4. *Radix &c.*] Herbæ ipſi Dioſcor. has vires adſcribit: ἡ πόα καταπλασθεῖσα λεία, &c. At Theophr. loc. cit. radici: Χρησίμη δὲ ἡ μὲν ῥίζα, πρός τε τὰ ἕλκη.

5. *Succus & fruticis.*] Hoc vero Dioſc. loc. cit. poto ſemini: idem cap. 89. decocto radicis adjudicat.

6. *Oculorum.*] Dioſcor. loc cit. Ὁ δὲ χυλὸς τῆς ῥίζης καὶ τῆς πόας, ὀξυδερκὴς, μιγνύμενος μέλιτι, καὶ ἐγχεόμενος. Galenus item, lib. 7. de facult. ſimp. med. pag. 203. & Apuleïus, cap. 79. tit. 7.

7. *Semen.*] Dioſcor. loc. cit.

8. *Et ad vulvas.*] Vide Notas & Emend. num. XXI.

9. *Menſes.*] Dioſcor. loc. cit. De radice hoc Theophr. loc. cit.

10. *Podagris... cum ærina.*] Hoc eſt, loliacea. Dioſc. loc. cit. Ποδάγραις τε καταπλασσόμενος λεῖος σὺν αἰρίνῳ ἀλεύρῳ καὶ ὄξει. Fruſtra igitur *ervina* hic nonnulli reponunt.

11. *Purgat etiam lentigines.*] Ἀλφοὺς τε σμήχει. Dioſc. loc. cit.

12. *Auget & lac.*] Hoc de ſemine ſeu fructu pariter Theophr. loc. cit.

13. *Ipſa herba.*] Dioſc. loc. cit. Καὶ χοιράδας συμπίπτει.

14. *Ad tuſſim.*] Apuleïus cap. 79. tit. 5. *Ad tuſſim: Herbam roſmarinum cum piperis granis centum, mellis unciis duabus teres, & facies paſtillos, & dabis unum mane & unum ſero cum dormitum vadit, tuſſim ſedat.*

Sect. LX. 1. *Cachrys... ut diximus.*] Libro 16. ſect. XI.

2. *Sed hæc quæ ex rore.*] Hoc eſt, e roſmarino, ſive libanotide, de qua proxima ſect. dictum eſt. Hanc libanotidem cachryſeram adverſus ſerpentes & ſcorpiones commendat Nicander in Theriacis, pag. 60.

Ἄμμιγα καγχρυφόρῳ λιβανώτιδι.

Sect. LXI. 1. *Herba Sabina.*] Dioſc. lib. 1. cap. 104. Βράθυς, ἔνιοι βάραθρον καλοῦσι. ἔστι δὲ τούτου εἴδη δύο. τὸ μὲν γάρ ἐστι τοῖς φύλλοις ὅμοιον κυπαρίσσῳ .... τὸ δὲ ἕτερον μυρίκῃ, &c. Sic & Oribaſius, lib. XI. pag. 193. Diverſa hæc ab arbore peregrina brato, de qua lib. 12. ſect. 39. Nunc *Sabine* & *Savinier* Galli vocant. Myricæ ſeu tamaricis folio pingitur a Matthiolo, in lib. 1. Dioſcor. pag 124. ſine baccis illa quidem, ſeu ſterilis. Altera cupreſſi folio, ſive baccifera, a Lobelio in Adverſ. pag. 447. Utraque viſa nobis in horto Regio.

2. *Quare quidam.*] Sabinam cupreſſum nominat Apuleïus, cap. 85. Neophytus in Gloſſis Iatricis: Βραθὺ, κυπάρισσος Κρητικός.

3. *A multis.*] Dioſcor. & Oribaſ. locis citatis. Heſychius: Βραθὺ, πόα τις θεοῖς θυομένη. Ovidius, lib. 1. Faſtor. verſ. 341. de vetuſtioris ævi moribus:

Thura nec Euphrates, nec miſerat India coſtum,
Nec fuerant rubri cognita fila croci.
Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus adu[illegible] ſono.

Virgilius quoque laudatus a nobis lib. 16. ſect. 33.

4. *In medicamentis, &c.*] Hæc totidem verbis Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 165.

5. *Collectiones, &c.*] Dioſc. pariter loc. cit. Τὰ φύλλα ἵστησιν νομὰς, καὶ φλεγμονὰς καταπλαττόμενα πραΰνει.

6. *Illita.*] Dioſc. & Galenus, locis cit.

7. *Partus.*] Dioſc. loco citato. *Et vivos necat, & mortuos extrahit*, καὶ τὰ ζῶντα τῶν ἐμβρύων διαφθείρει, τὰ νεκρὰ δὲ ἐκβάλλει, inquit Galenus loc. cit.

8. *Illinitur.*] Dioſcor. loc. cit. Plinius Valer. lib. 3. cap. 30. & 34.

9. *Cum melle.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 59. *Regio morbo pellendo: Herba Sabina, quæ habet folia quaſi cupreſſus, trita ex vino potui datur.* Apuleïus, cap. 85. tit. 1. *Ad morbum regium.... Herba Sabina cum melle & vino pota auriginem diſcutit*, &c.

10. *Gallinacei.*] Vide quæ diximus lib. 10. ſect. 78.

Sect. LXII. 1. *Similis.... ſelago.*] Herbariis hodie incognita. Nicol. Chorier, lib. 2. hiſt. Delph. pag. 90. exiſtimat eſſe Chamæpeucen, de qua dicemus ſect. 86.

2. *Pane vinoque.*] Ita MSS. omnes.

LXIII. [1] Iidem ſamolum herbam nominavere naſcentem in humidis : & hanc ſiniſtra manu legi a jejunis contra morbos ſuum boumque, nec reſpicere legentem : nec alibi, quam in canali, deponere, ibique conterere poturis.

LXIV. [1] Gummium genera diximus. Ex his majores effectus melioris cujuſque erunt. Dentibus inutiles ſunt. Sanguinem coagulant, & ideo [2] rejicientibus ſanguinem proſunt : item ambuſtis, [3] arteriæ vitiis. Inutilem urinam cient, amaritudines hebetant [4] adſtrictis ceteris. Quæ ex amygdala amara eſt, [5] ſpiſſandique viribus efficacior, habet excalfactorias vires. [6] Præponuntur autem prunorum, & ceraſorum, ac vitium. Siccant illitæ & adſtringunt : ex aceto vero infantium lichenas ſanant. Proſunt & tuſſi veteri, quatuor obolis [7] in mixto potis. Creduntur & colorem gratiorem facere, ciborumque appetentiam, [8] & calculoſis prodeſſe cum paſſo potæ. Oculorum & vulnerum utilitatibus maxime conveniunt.

CAP. XII.

LXV. [1] Spinæ Ægyptiæ, ſive Arabicæ laudes in odorum loco diximus : [2] & ipſa ſpiſſat ſtringitque diſtillationes omnes, & ſanguinis exſcreationes, menſiumque abundantiam, etiamnum radice valentior.

LXVI. [1] Spinæ albæ ſemen contra ſcorpiones auxiliatur. Corona ex ea impoſita, capitis dolores minuit. [2] Huic ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci acanthion vocant, minoribus multo foliis, [3] aculeatis per extremitates, & araneoſa lanugine obductis : qua collecta, [4] etiam veſtes quædam bombycinis ſimiles fiunt in Oriente. [5] Ipſa folia vel radices ad remedia opiſthotoni bibuntur.

LXVII. [1] Eſt & acacia e ſpina. [2] Fit in Ægypto alba nigraque arbore, item viridi, ſed longe meliore prioribus. Fit & in Galatia tenerrima, [3] ſpinoſiore arbore. [4] Semen omnium lenticulæ ſimile : minore eſt tantum & grano & folliculo. [5] Colligitur autumno : ante collectum nimio validius. Spiſſatur ſuccus ex folliculis aqua cæleſti perfuſis : [6] mox in pila tuſis exprimitur organis : [7] tunc denſatur in Sole mortariis in paſtillos.

NOTÆ.

Sect. LXIII. 1. *Iidem ſamolum.*] Sic etiam in Indice. At hoc loco MSS. quidam *ſamoſum* habent. Bononienſibus *Samiolo*, teſte Anguillara, part. XI. pag. 179. Noſtris *Pulſatilla* dicitur. Pingitur a Dodonæo, pag. 430.

Sect. LXIV. 1. *Gummium .... diximus.*] Libro 13. ſect. 20. In MSS. *cummium.* Veteres *cumniim* dixere, femineo genere : ut diximus lib 13. ſect. 20.

2. *Rejicientibus Sanguinem.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 64. cui lemma inſcriptum, *ſanguinem rejicientium curatio : Gummi optimum*, inquit, *cum vino ſolvitur, & datur : & ſi fieri poteſt, gummi ex amygdalis ſit.* Iterumque, cap. 66. cui titulus : *Ad eos qui ſanguinem de ſtomacho vel vena ſatis emittit. Gummi optimum in ore ſolvatur : ſic paulatim glutiatur : multoque melius, ſi id amygdalinum fuerit.* Ita fere etiam Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120.

3. *Arteriæ vitiis.*] Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 193. Τραχυτήτων ἰατικὴ, *medetur aſperitatibus* faucium ſcilicet.

4. *Adſtrictis ceteris.*] Ceteris conglutinatis ſpiſſatiſque humoribus.

5. *Spiſſandique.*] Dioſc. adſtringendi, lib. 1. cap. 176. Τὸ δὲ κόμμι αὐτῆς ςύφει καὶ θερμαίνει, καὶ βοηθεῖ πρὸς αἵματος ἀναγωγὴν πινόμενον. *Gummi ex amygdala adſtringit, calfacit, & contra ſanguinis rejectionem potum auxilio eſt.*

6. *Præponuntur.*] De his gummium generibus diximus, lib. 13. ſect. 20.

7. *In mixto potis.*] Ita etiam MSS. Forte ſincerius, *in muſto.*

8. *Et calculoſis.*] His ceraſorum in primis gummi prodeſſe, ſcribit Galenus, lib. de fac. ſimp med. pag. 189.

Sect. LXV. 1. *Spinæ Ægyptiæ, ... diximus.*] Libro 13. ſect. 19. Acacia eſt, ſeu ſpina Ægyptiaca, cujus iconem exhibet Dalecamp. lib. 2. hiſt. plant. pag. 161. & Bellonius, lib. 2. Obſerv. cap. 56. Et nunc in Gallia provenit : ſed propter ſoli cælique mutationem ab Ægyptiaca degener. Vide Notas & Emend. num. XXII.

2. *Et ipſa ſpiſſat.*] Dioſcor. lib. 5. cap. 15. Ἄκανθα Ἀραβικὴ ἐοικυῖα τὴν φύσιν εἶναι δοκεῖ τῇ λευκῇ ἀκάνθῃ, ςύφουσα· καὶ πρὸς ῥοῦν γυναικεῖον, καὶ πρὸς ἀναγωγὴν αἵματος, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ῥευματισμοὺς, ἡ ῥίζα παραπλησίως εὐθετεῖ. *Spina Arabica natura ſpinæ albæ ſimilis eſſe creditur : ſiquidem adſtringit : & ad fluxum muliebrem, ſanguinis rejectionem, ceteraſque fluxiones radix ſimili modo valet.* Galenus quoque, lib. 6. de fac. ſimp. med. Στυπτικωτέρα δὲ καὶ ξηραντικωτέρα τὴν δύναμίν ἐςι. Ex ea ſpina gummi fit, laudatum jam ante a Plinio, lib. 13. ſect. 20. quod *gummi acanthinum* Celſus vocat, lib. 5. cap. 2. atque inter ea annumerat, quæ vulnus glutinent.

Sect. LXVI. 1. *Spinæ albæ.*] Dioſc. lib. 3. cap. 14.

2. *Huic ſimilis.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 18. Ἀκάνθιον ἐμφερῆ τὰ φύλλα ἔχει τῇ λευκῇ ἀκάνθῃ· ἐπ' ἄκρῳ δὲ ἀκανθώδεις ἐξοχὰς, καθ' ἃς ἀραχνοειδής ἐςι χνοῦς· τοῦ συλλεγομένου &c. *Acanthium folia gerit ſpinæ albæ ſimilia : in ſummo vero aculeatas eminentias, araneoſa lanugine obductas, e qua collecta veſtes bombycinis ſimiles fieri aiunt.* Ignota hæc nobis, ut & Aloiſio Anguillaræ, ipſo fatente, part. 8. pag. 148.

3. *Aculeatis per extremitates.*] Dioſcor. loc. cit. ἐπ' ἄκρῳ δὲ ἀκανθώδεις ἐξοχὰς, *in ſummitate eminentias aculeatas*, quales nimirum cernimus in carduis, & congeneribus acanthii ſpinis, quæ ſummum capitulum floris inſtar habent, qui cum ſeneſcit, in pappos lanuginoſos abit. Verum Plinius, non in ſummitate caulis ac ſpinæ, ſed in foliorum extremis marginibus hanc lanuginem ineſſe ait, indeque depecti veſti texendæ, ut ex foliis arborum Sericarum fieri diximus, lib. 6. ſect. 20. Quod ut in Orientali acanthio verum ſit, (neque enim ſcire id certo licet,) de noſtro certe acanthio, quale in horto Regio contemplati ſumus, pictum a Lobelio in Obſerv. pag. 476. accipi utique non poteſt.

4. *Etiam veſtes.*] Acanthinæ inde appellatæ : de quibus Voſſium vide in Etymolog. verbo, *Acanthium.*

5. *Ipſa folia.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. LXVII. 1. *Eſt & acacia e ſpina.*] Ex Ægyptia quidem, Arabicave ſpina, de qua ſect. 65. quam eſſe acaciam Dioſcoridis, lib. 3. cap. 133. docuimus apertiſſime, lib. 13. ſect. 19. & 20. Sed & acaciæ nomen ei ſucco hæſit, qui ex ea arbore premeretur. Vide Notas & Emendationes, num. XXIII.

2. *Fit .... alba nigraque.*] Plinius, lib. 13. ſect. 19. *Nec minus ſpina celebratur in eadem gente*, (Ægypto) *dumtaxat nigra.... candida facile putreſcit*, &c. Qui color ei ſucco ſit, Dioſcorides attigit, loc. cit. nempe ex fructu maturo, niger : ſubfulvus ex immaturo. Quis color arborum præſtantiſſimus, non expreſſit. Album nigrumque Ægyptiacæ ſpinæ genus & Theophraſtus agnoſcit, lib. 4. hiſt. cap. 3.

3. *Spinoſiore arbore.*] Cui & acaciæ pariter nomen eſt inditum. Deſcribitur a Dioſcor. loc. cit. Φύεται δὲ καὶ ἑτέρα ἀκακία ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ Πόντῳ, παρεμφέρουσα τῇ Αἰγυπτίᾳ· ἐλάττων μέντοι παραπολὺ καὶ χαμαίζηλος, καὶ τρυφερωτέρα· περίπλεως δὲ ἀκάνθης σκολοποειδοῦς &c. Minor, quam Ægyptiaca, dicitur, humilis, ac tenerior, aculeis vallorum in modum obſita.

4. *Semen lenticulæ.*] Mole lenticulæ ſimile, ſiliquis incluſum. Σπέρμα ἐν θυλάκοις.... ἔλαττον φακοῦ, inquit Dioſc. de acacia Pontica : ἐν λοβοῖς, de Ægyptia.

5. *Colligitur.*] Dioſcor. loc. cit.

6. *Mox in pila.*] Mox in mortario tuſis folliculis, ſuccus exprimitur machinis. De hac voce organi Vitruvium vide, lib. 10. cap. 1. quid nempe diſtet a machina : hæc pluribus operis aut vi majore agitur : iſtud unius operæ prudenti tractu perficit, quod propoſitum eſt.

7. *Tunc denſatur in Sole.*] Dioſcor. loc. cit. Ξηραινόμενον ἐν σκιᾷ. Legit tamen & Oribaſius, cum Plinio, ἐν ἡλίῳ, *in Sole.*

[8] Fit & ex foliis minus efficax. Ad coria perficienda semine pro galla utuntur. Foliorum succus & Galaticæ acaciæ nigerrimus improbatur : item qui valde rufus. [9] Purpurea aut leucophæa, & quæ facillime diluitur, vi summa ad spissandum refrigerandumque est, oculorum medicamentis ante alias utiles. [10] Lavantur in eos usus pastilli ab aliis, torrentur ab aliis. [11] Capillum tingunt. [12] Sanant ignem sacrum, hulcera quæ serpunt, [13] & humida vitia corporis, collectiones, articulos contusos, perniones, pterygia. Abundantiam mensium in feminis sistunt, vulvamque, & sedem, procidentes. Item oculos, oris vitia, & genitalium.

Cap. XIII. LXVIII. [1] Vulgaris quoque hæc spina, ex qua [2] cortinæ fulloniæ implentur, [3] radicis usus habet. Per Hispanias quidem multi, & inter odores, & ad unguenta [4] utuntur illa, aspalathum vocantes. Est sine dubio hoc nomine spina silvestris in Oriente ([5] ut diximus) candida, magnitudine arboris justæ.

LXIX. [1] Sed & frutex humilior, æque spinosus, [2] in Nisyro, & Rhodiorum insulis, quem aliis erysisceptrum, alii adipsatheon, [3] sive diacheton vocant. [4] Optimus, qui minime ferulaceus, rubens, & in purpuram vergens, detracto cortice. Nascitur pluribus locis, sed non ubique odoratus. [5] Quam vim haberet cælesti arcu in eum innixo, diximus. [6] Sanat tetra oris hulcera & ozænas, genitalia exhulcerata aut carbunculantia : item rhagadia : [7] inflationes potu discutit, & strangurias. Cortex sanguinem reddentibus medetur. [8] Decoctum ejus alvum sistit. Similia præstare silvestrem quoque putant.

LXX. [1] Spina est appendix appellata, quoniam baccæ puniceo colore in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per se, & aridæ in vino decoctæ, [2] alvum citam, ac tormina compescunt. [2] Pyracanthæ baccæ contra serpentium ictus bibuntur.

LXXI. [3] Paliurus quoque spinæ genus est. [2] Semen ejus Afrizuram vocant, [3] contra scorpiones efficacissimum : item calculosis & tussi. [4] Folia adstrictoriam vim habent. [5] Radix discutit panos, collectiones, vomicas : [6] urinas trahit pota. [7] Decoctum ejus potum in vino alvum sistit : serpentibus adversatur. Radix præcipue datur in vino.

NOTÆ.

8. *Fit & ex foliis.*] Dioscor. loc. cit.

9. *Purpurea aut leucophæa.*] Subintellige, acacia, seu succus arboris. Λευκόφαιος color fuscus est, hoc est, mixtus ex albo nigroque.

10. *Lavantur.*] Diosc. loc. cit. Πλύνεται δὲ καὶ εἰς τὰ ὀφθαλμικά.... καὶ οὕτως ἀναλαμβάνεται εἰς τροχίσκους.... Ὀπτᾶται δὲ ἐπ' ἀνθράκων ἐκφυσωμένη. *Lavatur & ad oculorum medicamenta.... atque ita in pastillos cogitur.... Torretur & super carbonibus : igne follibus ventilato.*

11. *Capillum.*] Dioscor. de succo Ægyptiæ acaciæ : μελαίνει δὲ καὶ τρίχας.

12. *Sanant ignem.*] Reliqua deinceps exstant & apud Dioscor. loc. cit. qui has esse dotes Ægyptiæ acaciæ proprias innuit.

13. *Et humida vitia.*] Hulcera quæ sunt in humidis, ut dictum est, lib. 22. sect. 19.

Sect. LXVIII. 1. *Vulgaris.*] Hippophæston intelligit, qua de spina dicetur lib. 27. sect. 66.

2. *Cortinæ fulloniæ.*] Cortinæ eæ vasa sunt, in quibus foventur aqua calida, curantur, poliunturque vestes. In MSS. non *cortinæ*, sed *unæ* legitur : forte, *æneæ*, ut lib. 27. sect. 66. *Hippophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt æneæ fulloniæ &c.*

3. *Radicis usus habet.*] Radiculæ qua lanas diximus lavari, utilitates repræsentat. De radicula, quæ lanis lavandis est utilis, diximus lib. 19. sect. 18.

4. *Utuntur.*] Utuntur spina vulgari, quam aspalathum, sed forsan male, nuncupant.

5. *Ut diximus.*] Libro 12. sect. 52.

Sect. LXIX. 1. *Sed & frutex.*] Aspalathi quoque nomine donatus, etiam a Dioscor. a quo describitur, lib. 1. cap. 19. diversus ab eo, quem dixit Plinius lib. 12. sect. 52. assurgere in magnitudinem arboris modicæ. Officinæ retinent nomen, *l'Aspalath.* Vis ligno eadem quæ aloës. Describitur a Charasio, in Pharmac. pag. 382. In insula Rhodo nasci ait Anguillara, pag. 36. & aloë Rhodium appellari. Ruellius, lignum Rhodium, lib. 1. de nat. stirp. pag. 113.

2. *In Nisyro.*] Dioscor. lib. 1. cap. 19. Ἀσπάλαθος, οἱ δὲ ἐρυσίσκηπτρον, θάμνος ἐστὶ ξυλώδης, ἀκάνθας πολλὰς κεκτημένος, γεννώμενος.... ἐν Νισύρῳ, καὶ Ῥόδῳ, &c.

3. *Sive diacheton.*] In Indice hujus loci : *Erysisceptro, sive adipsatheo ; sive diatiron.* In Reg. 1. cod. hoc loco : *alii syrisceptrum, at ipsi phœsyri diatiron vocant.* Forte, *at ipsi Phœnices Syri diatiron vocant.* Diosc. in Nothis, pag. 441. a Syris *diaxylon* vocari scribit : Ἀσπάλαθος, οἱ δὲ σφάγνον, οἱ δὲ φάσγανον, Σύροι δὲ διάξυλον καλοῦσι.

4. *Optimus.... ferulaceus.*] Non medullosus, ut ferula, sed lignosus : ξυλώδης a Diosc. in primis laudatur, loc. cit. καὶ βαρὺς ὑπέρυθρος ἢ πορφυρίζων, πυκνὸς, εὐώδης, &c.

5. *Quam vim.... diximus.*] Libro 12. sect. 52.

6. *Sanat tetra.*] Dioscor. loc. cit. Πρός τε τὰς ἄφθας ἑψηθεὶς μετ' οἴνου, καὶ διακλυζόμενος ἁρμόζει, καὶ πρὸς τὰς ἐν αἰδοίοις νομὰς καὶ ἀκαθαρσίας ἐγκλυζόμενος, καὶ πρὸς τὰς ὀζαίνας. *Ad tetra oris hulcera in vino decoctus collutusque convenit ; atque etiam ad genitalium nomas, immundamque illuviem : necnon ad ozænas commode infunditur.* Quid sit ozæna, Celsus aperit, lib. 6. cap. 8. *Sin autem ea hulcera*, inquit, *circa nares sunt, pluresque crustas & odorem fœdum habent, quod genus Græci* ὄζαιναν *appellant, sciri quidem debet, vix ei malo posse succurri.* Scribonius Largus, ὄζαιναν *gravem odorem narium interpretatur.*

7. *Inflationes.*] Potu decocti ejus rejectionem sanguinis cohiberi, urinæ difficultatem, inflationesque discuti, ait etiam Diosc. loc. cit.

8. *Decoctum.*] Dioscor. loc. cit. Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτοῦ κοιλίαν ἵστησι.

Sect. LXX. 1. *Spina est appendix.*] Hadrianus Junius eam esse existimat, quæ in officinis hodie Berberis dumetorum vocatur : in Gallia vulgo *Espine Vinette.* A Clusio pingitur, lib. 1. hist. rar. plant. pag. 121. Ego magis esse censuerim, quam vulgus officinarum oxyacantham, Gallia *Aubépine* nuncupat. Delineatur a Dodonæo, pag. 738. Oxyacanthi : seu spinæ acutæ nomine.

2. *Alvum citam.*] MSS. omnes, Reg. Colb. Chiffl. *Alvum citant.*

3. *Pyracanthæ.*] Dioscoridis hæc Ὀξυάκανθα est, seu spina acuta, lib. 1. cap. 122. piri folio, myrti baccis, spinis asperrima. Pingitur a Lobelio in Advers. pag. 438. Galli vocant rubum ardentem, *Buisson ardent.* Vide Notas & Emend. num. XXIV.

Sect. LXXI. 1. *Paliurus.*] Geminum est paliuri genus : vulgare alterum, de quo Diosc. lib. 1. cap. 21. alterum Africanum, de quo Plinius, lib. 13. sect. 33. Vulgare a Dodonæo pingitur, pag. 744. Africanum a vulgari fructus forma discrepat, magnitudine ea qua cedri bacca est.

2. *Semen ejus.*] Ejus neque spinæ, quam Afri paliurum vocant.

3. *Contra scorpiones.*] Et hæ paliuro quoque vulgari communes sunt dotes atque vires. Diosc. loc. cit. Τὸ σπέρμα πινόμενον βῆχιν ἀρήγει, καὶ τοὺς ἐν κύστει λίθους θρύπτει, καὶ πρὸς ἑρπετῶν δήγματα ποιεῖ.

4. *Folia.*] Dioscor. loc. cit. Τὰ φύλλα καὶ ἡ ῥίζα στυπτικά. Galenus quoque, lib. 8. de fac. simp. medic. pag. 217.

5. *Radix.*] Diosc. & Galenus, loc. cit.

6. *Urinas.*] Diosc. loc. cit.

7. *Decoctum.*] Dioscor. ad verbum, loc. cit.

LXXII. [1] Agrifolia contusa addito sale, articulorum morbis prosunt: baccæ purgationi feminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In vino potæ alvum sistunt. Radix decocta & illita extrahit infixa corpori. Utilissima est & luxatis, tumoribusque. [2] Aquifolia arbor in domo aut villa sata, veneficia arcet. Flore ejus aquam glaciari Pythagoras tradit: item baculum ex ea factum, in quodvis animal emissum, etiamsi citra ceciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi: tam præcipuam naturam inesse arbori. [3] Taxi arboris fumus mures necat.

LXXIII. [1] Nec rubos ad maleficia tantum genuit Natura: ideoque [a] & mora his, hoc est, vel hominibus cibos dedit. [2] Vim habent siccandi, adstringendique: gingivis, tonsillis, genitalibus accommodatissimi. [3] Adversantur serpentium sceleratissimis, hæmorrhoïdi & presteri, flos, aut [4] mora. Scorpionum vulnera sine collectionum periculo inungunt, urinam cient. [5] Caules eorum tunduntur teneri, exprimitur succus, mox Sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio contra mala oris, oculorumque, sanguinem exscreantes, anginas, vulvas, sedes, cœliacos, potus aut illitus. [6] Oris quidem vitiis etiam folia commanducata prosunt; & hulceribus manantibus, aut quibuscumque in capite illinuntur. [7] Cardiacis vel sic per se imponuntur a mamma sinistra: item stomachi doloribus; oculisque procidentibus. [9] Instillatur succus eorum & auribus. [10] Sanat condylomata cum rosaceo cerato. [11] Cauliculorum ex vino decoctum uvæ præsentaneum remedium est. [12] Iidem per se in cibo sumpti cymæ modo, aut decocti in vino austero, labantes dentes firmant. [13] Alvum sistunt, [14] & profluvia sanguinis: dysentericis prosunt. [15] Siccantur in umbra, ut cinis crematorum uvam reprimat. Folia quoque arefacta & contusa, jumentorum hulceribus utilia traduntur. Mora, quæ in his nascuntur, vel efficaciorem [16] stomaticen præbuerint, quam sativa morus. Eadem compositione, vel cum hyopcisthide tantum & melle bibuntur in cholera, [17] & a cardiacis, & contra araneos. Inter medicamenta, [18] quæ styptica vocant, nihil efficacius ruri mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partes, ut colluantur eo oris hulcera, & sedis foveantur: tantaque vis est, ut spongiæ ipsæ lapidescant.

LXXIV. [1] Alterum genus rubi est, in quo rosa nascitur. [2] Gignit pilulam castaneæ

Interpretatio.

a *Et mora.*] Et mora rubis, hoc est, *non asinis tantum, qui rubos ac sentes rodunt*, sed hominibus quoque cibos dedit.

Notæ.

Sect. LXXII. 1. *Agrifolia.*] Agrifolium frutex est, cui & parvæ ilicis aquifoliæ nomen, ut diximus lib. 16. sect. 12. Vide Notas & Emend. num. XXV.

2. *Aquifolia arbor.*] Eademque ilex, de qua lib. 16. sect. 8. Hoc etiam de rhamno prodidit Diosc. lib. 1. cap. 119. *Λέγεται δὲ καὶ κλῶνας αὐτῆς θύραις ἢ θυρίσι προστεθέντας ἀποκρούειν τὰς τῶν φαρμάκων κακουργίας. Feruntur & hujus rami, januis fenestrisve appositi, veneficorum maleficia depellere.* Sic & Laërtius in vita Bionis & Nicander in Theriac. De aquifolia puto locutum esse Theophr. lib. 7. hist. cap. 19. *Λέγουσι γὰρ ἄκανθάν τινα εἶναι, ἣ πήγνυσι τὸ ὕδωρ ἐμβαλλομένη. Spinam enim quamdam enarrant, quæ aquam injectam congelet.*

3. *Taxi arboris.*] Venenosam arborem leviter sane perstringit: nos corollarii vice & ad viperæ morsum prodesse taxum adjicimus: vademque præbemus Tranquillum in Claudio, cap. 16.

Sect. LXXIII. 1. *Nec rubos.*] *Βάτους, les ronces.*

2. *Vim habent siccandi.*] Etiam & nervos præcisos, ac vulnera colligendi, glutinandique, teste Theod. Prisciano, lib. 1. cap. 19. *Rubus elixa & trita, hoc facit.*

3. *Adversantur.*] Hanc vim foliis Dioscorides adscribit, lib. 4. cap. 37. & Apuleïus cap. 87. tit. 9. Nicander, in Ther. pag. 60. adversus serpentes commendat *ἄνθεα φοινὰ βάτοιο, florida serta ruborum.*

4. *Mora.*] *Τὰ βάτια, des mûres.*

5 *Caules earum.*] Hoc totidem verbis Marcellus Empir. cap. 15. pag. 106. & cap. 16. pag. 120. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 45. & 64. Diosc. item loc. cit.

6. *Oris quidem.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 29. & Dioscor. lib. 4. cap. 37. *Κρατύνει δὲ καὶ οὖλα, καὶ ἄφθας ὑγιάζει διαμασώμενα τὰ φύλλα. Firmant gingivas, orisque hulcera sanant commanducata folia.* Q. Serenus, cap. 15. pag. 134.

Manditur apta rubus gingivis, & bona labris.

Et cap. 37. *Omnibus obscenis medendis:*

Obscenos si forte locos nova vulnera carpent,
Horrendum mansa curantur fronde ruborum.

7. *Cardiacis vel sic.*] Hoc est, trita vel commanducata. Apuleïus, cap. 87. de erusco, sive rubo, tit. 4. *Ad cardiacos: Erusci folia per se trita imponuntur mamillæ sinistræ: & sic dolori resistunt.* Plinius Valer. lib. 3. cap. XI. *Cardiacis sanandis: Mammæ sinistræ .... folia rubi in quo mora nascuntur trita per se imponuntur.*

8. *Item stomachi &c.*] Dioscor. lib. 4. cap. 37. *Θεραπεύει καὶ ὀφθαλμῶν προπτώσεις .... καὶ ἐπὶ στομαχικῶν* &c.

9. *Instillatur.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 9. *Foliorum rubi, in quo mora nascuntur, succus tepidus instillatus, medetur auricularum fracturis.* Item Apuleïus, cap. 87. tit. 1. *Ad aurium dolorem.*

10. *Sanat.*] Apuleïus, cap. 87. tit. 9. & Diosc. loc. cit.

11. *Cauliculorum.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXVI.

12. *Iidem per se.*] Marcellus Empir. cap. 12. pag. 93. & 95.

13. *Alvum.*] Diosc. lib. 4. cap. 47. Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 163. Plinius Valer. lib. 2. cap. 27.

14. *Et profluvia.*] Fluorem muliebrem Dioscorides intellexit, & Galenus, locis citatis & Apuleïus, cap. 87. tit. 3. Hæmorroïdum sanguinem Marcellus Empir. cap. 31. pag. 222. Sanguinis rejectionem ex ore Plinius Valer. lib. 1. cap. 64. cujus lemma est, *sanguinem rejicientium curatio. Ruborum*, inquit, *in quibus mora nascuntur, caules ex vino austero decocti eduntur, idque vinum bibitur in potione.*

15. *Siccantur &c.*] Apuleïus, cap. 87. de erusco, sive rubo tit. 6. *Ad uvam remedium: Erusci herbæ folia arefiant in umbra: crematorum cinere in cochleario tacta resiliet.* Marcellus item Empiricus cap. 14. pag. 99.

16. *Stomaticen.*] Stomatica medicamenta sunt, ut diximus lib. 23. sect. quæ ad uvas, tonsillas, faucium tumores, & oris vitia accommodantur.

17. *Et a cardiacis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. XI.

18. *Quæ stiptica.*] *Στυπτικὰ*, adstrictoria: adstringendi, spissandique vim habentia.

Sect. LXXIV. 1. *Alterum genus.*] Nunc ut opinor, herbariis incognitum. Rubum rosarium vocat Marcellus Empir. mox citandus. Cynosbatos ipse est de quo mox dicetur: quem similitudinemque rosæ noster ferre dixit, lib. 16. sect. 72.

2. *Gignit pilulam.*] Spongiam vocat Marcellus Empir. cap. 26. pag. 181. *Spongia*, inquit, *ex rubo rosario agresti sumpta, & aqua frigida, donec madescat, macerata, ac deinde, trita, & ex aqua per triduum potui data, efficaciter calculosos emendat.* Et cap. 27. pag. 196. *Spongia, quæ in pruno silvestri vel in spina aut in rosa silvestri nascitur &c.* Sed is rosam silvestrem, seu Eglenterium, cum hoc genere rubi miscuisse, de quo nunc sermo est, nobis videtur. *Spongias* pariter, & *spongiolas* Columella lib. XI. cap. ult. radiculas asparagorum vocat illi-

ſimilem, præcipuo remedio calculoſis. [3] Alia eſt cynorrhoda, quam proximo dicemus volumine. * [4] Cynoſbaton [5] alii cynoſpaſton, alii nevroſpaſton vocant: [6] folium habet veſtigio hominis ſimile. [7] Fert & uvam nigram, in cujus acino nervum habet, unde nevroſpaſtos dicitur. [8] Alia eſt a cappari, quam medici cynoſbaton appellaverunt. [9] Hujus thyrſus, ad remedia ſplenis & inflationes, conditus ex aceto manditur. Nervus ejus cum maſtiche Chia commanducatus os purgat.

*Cap. xiv.

Ruborum roſa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per meſſes colligitur. Candidus pleuriticis præcipuus ex vino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, alvum ſiſtit, & ſanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem ſucco foventur ſedis atque genitalium hulcera. [10] Cinis e radice deprimit uvam.

LXXV. [1] Idæus rubus appellatus eſt, [2] quoniam in Ida non alius naſcitur. Eſt autem tenerior ac minor, [3] rarioribus calamis innocentioribuſque, ſub arborum umbra naſcens. [4] Hujus flos cum melle epiphoris illinitur, & ignibus ſacris: [5] ſtomachiciſque ex aqua bibendus datur. Cetera eadem præſtat, quæ ſupra dicta.

LXXVI. Inter genera ruborum rhamnos appellatur a Græcis, candidior & fruticoſior. Is floret, ramos ſpargens rectis aculeis: non, ut ceteri, aduncis: foliis majoribus. Alterum genus eſt ſilveſtre, nigrius, & quadamtenus rubens. Fert veluti folliculos. Hujus radice decocta in aqua fit medicamentum, quod vocatur [2] Lycium. Semen ſecundas trahit. Alter ille candidior adſtringit magis, refrigerat, collectionibus & vulneribus accommodatior. [3] Folia utriuſque & cruda & decocta illinuntur cum oleo.

LXXVII. Lycium præſtantius e ſpina fieri tradunt, quam & [1] pyxacanthon Chironiam vocant, quales in Indicis arboribus diximus, [3] quoniam longe præſtantiſſimum exiſtimatur Indicum. [4] Coquuntur in aqua tuſi rami, radiceſque, ſummæ amaritudinis, æreo vaſe per triduum, iterumque exempto ligno, donec mellis craſſitudo fiat. [5] Adulteratur amaris ſuccis, etiam amurca, ac felle bubulo. [6] Spuma ejus ac flos quidam oculorum medicamentis additur. [7] Reliquo ſucco faciem purgat, & pſoras ſanat, eroſos angulos oculorum, vetereſque fluxiones, aures purulentas, tonſillas, gingivas, tuſſim, ſanguinis exſcreationes, fabæ magnitudine devoratum: [8] aut ſi ex vulneribus fluat, illitum: rhagadas, genitalium hulcera, attritus, hulcera recentia, & ſerpentia, ac putreſcentia. In naribus clavos, ſuppurationes. [9] Bibitur & a mulieribus in lacte contra profluvia. [10] Indici diffe-

Notæ.

gatas, implexaſque mutuo, atque connexas.

3. *Alia eſt cynorrhoda.*] Quæ Eglenterii cognomine apud nos venit, *Eglantier*. De ea, libro ſequente, ſect. 6.

4. *Cynosbaton.*] Latine *ſentem canis* recte appellaveris.

5. *Alii cynoſpaton.*] Reg. 1. & 2. ac Colb. *cynapanxin*.

6. *Folium habet veſtigio hominis.*] Theophr. lib. 3. hiſt. cap. 18. Τὸ δὲ φύλλον ἀχνῶδες. Plinius legit, ἰχνῶδες, ut videtur, ſincerius.

7. *Fert & uvam.*] Hoc nemo præter Plinium, quod ſciam, confirmat.

8. *Alia eſt .... cynosbaton.*] Dioſcor. in Nothis, pag. 448. Κάππαρις, οἱ δὲ κυνόσβατος, οἱ δὲ καππαρία, &c.

9. *Hujus thyrſus.*] Cynosbati ſcilicet, qui diverſus a cappari.

10. *Cinis .... deprimit uvam.*] Tumentem uvam.

Sect. LXXV. 1. *Idæus rubus.*] Vulgus apud nos Framboſiam nominat, *Framboiſier*. Iconem vide apud Dodon. pag. 731.

2. *Quoniam in Ida.*] Idæus appellatus eſt, inquit Dioſcor. lib. 4. cap. 38. quod in eo monte copioſius naſcitur. Nullum, præter id genus, naſci rubum ibi Plinius adjicit. Ita porro Reg. 2. codex. Olim *non alias*, perperam legebatur.

3. *Rarioribus calamis.*] Aculeis. *Minoribus ſpinis, ac minus aduncis* dixit ipſe Plinius, lib. 16. ſect. 71. Dioſcor. loc. cit. ἀκάνθας μικράς.

4. *Hujus flos .... epiphoris.*] Oculorum videlicet inflammationibus. Plinius ipſe, lib. 16. ſect. 71. *Flos ejus contra lippitudines illinitur ex melle, & igni ſacro.* Dioſcor. lib. 4. cap. 38. Τὸ αὐτῆς ἄνθος σὺν μέλιτι λεανθὲν ὀφθαλμικαῖς φλεγμοναῖς περιχριόμενον βοηθεῖ, καὶ ἐρυσιπέλατα σβέννυσι.

5. *Stomachiciſque.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXVII.

Sect. LXXVI. 1. *Inter genera ruborum.*] Latius accepta ſignificatione vocis ejus, *rubus*: alias in ruborum genere cenſeri rhamnus non debet. Rhamni genera duo ſimiliter Theophraſtus agnoſcit, lib. 3. hiſt. cap. 17. nigrum & candidum: Nicandri quoque ſcholiaſtes: ἔστι δὲ λευκή, καὶ μέλαινα. Rhamni varia genera deliniantur a Cluſio, lib. 1. hiſtor. rar. plant. pag. 109. & 110.

2. *Lycium.*] Græcis Λύκιον, cujus hodie in officinis uſus incognitus, ut Dodonæus queritur, pag. 745. Nomen a Lycia, unde advehebatur optimum, vel ab ipſa ſpina, habet.

3. *Folia.*] Ea hulceribus quæ ſerpunt, eryſipelatibus illini, auctos eſt Dioſcor. lib. 1. cap. 119.

Sect. LXXVII. 1. *Pyxacanthon.*] Quin & ipſi ſpinæ, medicamenti quod ex ea fit, nomen eſt inditum: Lycii nimirum. Dioſc. lib. 1. cap. 132. Λύκιον, ὃ ἔνιοι πυξάκανθαν καλοῦσι, δένδρον ἐστὶν ἀκανθῶδες, &c. Pyxacantham Latine buxeam ſpinam jure dixeris. Bellonius repertam a ſe in Palæſtina ſcribit.

2. *Quales.*] Tum in India, tum in Pelio monte natas. Vide lib. 12. ſect. 15.

3. *Quoniam longe.*] Sribonius Largus, Compoſ. 19. *Nulli collyriorum tantum tribuo, quantum Lycio Indico vero per ſe. Hoc enim inter initia, ſi quis hoc collyrio inungatur protinus*, &c. Sic etiam Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 204. poſt Dioſc. loc. cit.

4. *Coquuntur.*] Totidem verbis hæc Dioſc. lib. 1. cap. 132.

5. *Adulteratur &c.*] Dioſcor. loc. cit. Δολοῦται δὲ ἀμόργης ἅμα τῇ ἑψήσει μιγνυμένης, ἢ ἀψινθίου χυλίσματι, ἢ βοείᾳ χολῇ. *Adulteratur amurca inter coquendum admixta, aut abſinthii ſucco, aut felle bubulo.* Plinius ipſe, lib. 12. ſect. 15. *Ea ſpina* (Pyxacanthos, ſeu Lycium) *& in Pelio monte naſcitur, adulteratque medicamentum*: nempe verum, ſeu Indicum. *Item aſphodeli radix, aut fel bubulum, aut abſinthium, vel rhus, vel amurca.*

6. *Spuma ejus.*] Dioſc. lib. 1. cap 132. Καὶ τὸ μὲν ἐπινηχόμενον ἀφρῶδες ἐν τῇ ἑψήσει ἀφελὼν, ἀπόθου εἰς τὰ ὀφθαλμικά, &c. *Quod porro ſpumoſum innatat inter coquendum* (id florem vocant) *eximito & ad oculorum medicamenta reponito.* Χυλίζεται δὲ τῶν ῥιζῶν (ſic enim legit Oribaſius, non ut libri editi habent, τῶν φύλλων,) σὺν τοῖς θάμνοις θλασθέντων καὶ βραχέντων ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας, εἶθ' ἑψηθέντων, καὶ τῶν μὲν ξύλων ῥιπτομένων, τοῦ δὲ ὑγροῦ πάλιν ἑψομένου μέχρι μελιτώδους συστάσεως.

7. *Reliquo ſucco.*] Hæc totidem fere verbis Dioſcor. loc. cit. Galenus item, lib. 7. de facult. ſimp. med. pag. 204.

8. *Aut ſi ex vulneribus fluat.*] Sanguis videlicet. Ita Reg. 1. recte: non ut ceteri, *ex hulceribus*.

9. *Bibitur ... contra profluvia.*] Contra fluxum muliebrem: ἵστησι καὶ ῥοῦν γυναικεῖον .... ποθὲν μετὰ γάλακτος. Dioſcor. loco citato.

10. *Indici differentia.*] Indicum Lycium differt a vulgari, glebis extrinſecus nigris, &c. Sic etiam Dioſcor. loco citato.

rentia, glebis extrinſecus nigris, intus rufis, cum fregeris, cito nigreſcentibus. [11] Adſtringit vehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia utile eſt, ſed præcipue ad genitalia.

LXXVIII. [1] Sunt qui & ſarcocollam ſpinæ lacrymam putent, pollini thuris ſimilem, cum quadam acrimonia dulcem, gummoſam. Cum vino tuſa ſiſtit fluxiones: illinitur infantibus. Vetuſtate & hæc maxime nigreſcit: melior, quo candidior.

LXXIX. [1] Unum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum, quod oporicen vocant. Fit ad dyſentericos ſtomachique vitia, in congio muſti albi, lento vapore decoctis cotoneis quinque cum ſuis ſeminibus, Punicis totidem, ſorborum ſextario, & pari menſura ejus quod rhun Syriacon vocant, croci ſemuncia. Coquitur uſque ad craſſitudinem mellis.

LXXX. His ſubtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere, anne arborum eſſent.

CAP. XV.

[1] Chamædrys herba eſt, quæ Latine trixago dicitur. [2] Aliqui eam chamæropem, alii Teucrion appellavere. [3] Folia habet magnitudine mentæ, colore & diviſura quercus. Alii ſerratam, & ab ea ſerram inventam eſſe dixere, [4] flore pæne purpureo. [5] Carpitur prægnans ſucco in petroſis, [6] adverſus ſerpentium venena potu illituque efficaciſſima: [7] item ſtomacho, tuſſi vetuſtæ, pituitæ in gula cohæreſcenti, ruptis, convulſis, [8] lateris doloribus. [9] Lienem conſumit, urinam & menſes ciet. [10] Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus ſcopis ejus in tribus heminis aquæ decoctæ uſque ad tertias. Faciunt & paſtillos, terentes eam ex aqua, [11] ad ſupra dicta. Sanat & vomicas, [12] & vetera hulcera, vel ſordida cum melle. [13] Fit & vinum ex ea pectoris vitiis. [14] Foliorum ſuccus cum oleo caliginem oculorum diſcutit. [15] Ad ſplenem ex aceto ſumitur. [16] Excalfacit perunctione.

LXXXI. [1] Chamædaphne unico ramulo eſt, cubitali fere: folia tenuiora lauri folio. [2] Semen rubens adnixum foliis illinitur capitis doloribus recens. [3] Ardores refrigerat: ad tormina cum vino bibitur. [4] Menſes ſuccus ejus, & urinam ciet potu, partuſque difficiles in lana appoſitus.

LXXXII. [1] Chamelæa ſimilitudinem foliorum oleæ habet. [2] Sunt autem amara, odorata, in petroſis, palmum altitudine non excedente. [3] Alvum purgat: detrahit pituitam bilemque: [4] foliis in duabus abſinthii partibus decoctis, ſuccoque eo cum melle poto.

NOTÆ.

11. *Adſtringit.*] Idcirco dyſentericis *lac.* prodeſſe, *in quo Lycium Indicum ſolvitur*, ſcribit Theod. Priſcianus, lib. 2. parte 2. cap. 18.

Sect. LXXVIII. 1. *Sunt... ſarcocollam,*] Dioſcor. lib. 3. cap. 99. Ἡ δὲ σαρκοκόλλα ἐστὶ δάκρυον δένδρου γεννωμένου ἐν Περσίδι, ἐοικὸς λιβανωτῷ λεπτῷ, ὑπόκιρρον, ἔμπικρον τῇ γεύσει. *Sarcocolla lacryma eſt arboris in Perſide naſcentis, thuri tenui ſimilis, ſubfulva, guſtu amariuſcula.* Nunc incognita officinis. Habet his affinia, ac prope gemina Galenus, lib. 8 de facult. ſimp. med. pag. 226. Vide quæ dicta ſunt de ſarcocolla arbore, lib. 13. ſect. 20. & de gummi quæ ex ea fit.

Sect. LXXIX. 1. *Unum ... oporicen vocant.*] Ὀπωρικὴ, ſive σκευασία δι' ὀπωρῶν, confectio ex fructibus, qualem concinnat Galenus, lib. 3. κατὰ τόπους, cap. 3. pag. 568. ad ſtomachi ſubverſionem, ad cœliacos, ac dyſentericos.

Sect. LXXX. 1. *Chamædrys.*] Dioſc. lib. 3. cap. 112. Χαμαίδρυς, οἱ δὲ χαμαίδρωψ ... διὰ δὲ τὸ σώζειν τινὰ ἐμφέρειαν τοῦ Τευκρίου, καὶ ταύτην τινὲς Τεύκριον ἐκάλεσαν. Et in Nothis, pag. 457. Ῥωμαῖοι, τριξάγω μίνορ Chamædrys porro, quaſi coactæ brevitatis quercus appellatur. Unde & in Gallia ſervat appellationem, *Cheſnette, ou Germandrée.* Italis, *Querciola*, & *Calamandrina*, teſte Anguillara, part. 12. pag. 220. Chamædrys eſt vulgaris Cluſii, lib. 3. hiſtor. rar. plant. pag. 351. viſa a nobis in horto Regio.

2. *Aliqui eam Chamæropem.*] Sic MSS. Reg. Colb. &c. tum hoc loco, tum in Indice. Tamen Dioſc. χαμαίδρωψ. Et Marcellus Empir. cap. 28. pag. 136. *Chamædropis*, inquit, *quæ herba ſimillima quercui folia habet*, &c. At Apuleïus, cap. 24. *Chamærops: Itali trixaginem appellavere.*

3. *Folia habet.*] Dioſc. loc. cit. poſt Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 10.

4. *Flore pæne.*] Dioſc. loc. cit. Ἄνθος ὑποπόρφυρον.

5. *Carpitur.*] MSS. omnes, *capitur* Dioſc. loc. cit. Συλλέγειν δὲ αὐτὴν δεῖ ἐγκύμονα τοῦ καρποῦ. Et paulo ante Φύεται ἐν τραχέσι καὶ πετρώδεσι τόποις.

6. *Adverſus ſerpentium &c.*] Dioſc. loc. cit. & Apuleïus, cap. 24. tit. 3.

7. *Item ſtomacho. &c.*] Dioſcor. totidem fere verbis, loc. cit. Βοηθεῖ σπάσμασι, βηχὶ, σπληνὶ ἐσκιρρωμένῳ, δυσουροῦσι, &c. & Marcellus Empiricus. cap. 17. pag. 126. de vulſis, ſive ruptis, & rheumaticis cum Theopr. loc. cit.

8. *Lateris doloribus.*] Celſus, lib. 4. cap. 6. de laterum doloribus: *Multa*, inquit, *a medicis præcipiuntur: ut tamen ſine his ruſticos noſtros epota ex aqua herba trixago ſatis adjuvet.*

9. *Lienem &c.*] Dioſcor. loc. cit. Ἄγει καὶ ἔμμηνα καὶ ἔμβρυα· σπλῆνα τήκει σὺν ὄξει ποθεῖσα. Vide & Galenum, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 240.

10. *Ob id.*] Et hæc pariter Dioſc. loc. cit. & Apuleïus, cap. 25. tit. 3.

11. *Ad ſupra dicta*]. Ad effectus ſupra dictos. Vide Notas & Emend. num. XXVII.

12. *Et vetera hulcera.*] Dioſc. loc. cit. Ἀνακαθαίρει ἕλκη παλαιὰ σὺν μέλιτι. Sic Theophr. pariter lib. 9. hiſt. cap. 10.

13. *Fit & vinum.*] De quo dictum eſt, lib. 14. ſect. 19.

14. *Foliorum.*] Dioſc. loc. cit. poſt Theophraſtum, lib 9. hiſt. cap. 10.

15. *Ad ſplenem.*] Dioſcor. loc. cit. Σπλῆνα τήκει σὺν ὄξει ποθεῖσα.

16. *Excalfacit.*] Dioſc. Καὶ ἀλειφομένη δέ ἐστι θερμαντική.

Sect. LXXXI. 1. *Chamædaphne.*] Totidem fere verbis deſcribitur a Dioſc. lib. 4. cap. 149. Χαμαιδάφνη, οἱ δὲ καὶ ταύτην Ἀλεξάνδρειαν ἐκάλεσαν, &c. Herbarii noſtri hanc lauream vocant.

2. *Semen ..... adnixum foliis.*] Ita MSS. Reg. Colb. &c. non, ut editi, *admixtum.* Quin & ſincerius forte *adnexum.* Dioſc. loc. τοῖς φύλλοις ἐπιπεφυκότα.

3. *Ardores.*] Dioſcor. loc. cit. Κεφαλαλγίαις, καὶ στομάχου ἐγκαύσεσιν ἀρήγει. *Capitis doloribus, inflammationibuſque ſtomachi ſuccurrit.*

4. *Menſes ... appoſitus.*] Dioſc. loc. cit. Ἐν πεσσῷ προστεθεὶς, *in peſſo ſubditus.*

Sect. LXXXII. 1. *Chamelæa.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 4. cap. 172. Χαμελαία, &c. Et Marcellus Empir. cap. 30. pag. 211. Mezereum id Arabes appellant: Hiſpani, *Olivilla*: Herbarii, *Chamelæa Tricoccos*: Narbonenſes, *Garoupe*: Galli ceteri politiores, *Bois de la Dive.* A Cluſio pingitur. lib. 1, hiſt. rar. plant. pag. 87. & a Dalec. lib. 16. hiſt. plant. pag. 1664. Vidimus in horto Regio.

2. *Sunt autem &c.*] Dioſor. loco citato.

3. *Alvum &c.*] Dioſcor. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 30. pag 211. Idem pag. 212. hanc *reſtim olivæ* appellari ait, & habere alias dotes ac vires, quas eo loci enumerat. Præïvit ambobus Scribonius Largus, Compoſ. 136. *Purgat ergo belle Chamelæa, quæ herba olivæ folia ſimilia habet, quorum quinque vel ſex dare oportet, trita ex aquæ mulſæ cyathis ..... Detrahit enim aquam largiter.*

4. *Foliis.*] Dioſcor. loc. cit. & Galenus, lib. 8. de facult. ſimp. medic. pag. 140.

Foliis impositis & hulcera purgantur. Aïunt, si quis ante Solis ortum eam capiat, dicatque ad albugines oculorum se capere, adalligata discuti id vitium: quoquo modo vero collectam jumentorum pecorumque oculis salutarem esse.

LXXXIII. [1] Chamæsyce lentis folia habet, nihil se attollentia, in aridis petrosisque nascens. [2] Claritati oculorum, & contra suffusiones utilissima, & cicatrices, caligines, nubeculas in vino cocta, inuncta. [3] Vulvæ dolores sedat apposita in linteolo. [4] Tollit & verrucas omnium generum illita. Prodest & orthopnoïcis.

LXXXIV. [1] Chamæcissos spicata est tritici modo, ramulis quinis fere, foliosa: cum floret, existimari potest alba viola, radice tenui: [2] cujus bibunt ischiadici folia tribus obolis, in vini cyathis duobus VII. diebus, admodum amara potione.

LXXXV. [1] Chamæleucen apud nos farfarum, sive farfugium vocant. [2] Nascitur secus fluvios, folio populi, sed ampliore. Radix ejus imponitur carbonibus cupressi, atque is nidor [3] per infurnibulum imbibitur in vetere tussi.

LXXXVI. [1] Chamæpeuce larici foliis similis, lumborum & spinæ doloribus propria est.

[2] Chamæcyparissos herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionumque pollet.

[3] Ampeloprason in vinetis nascitur, foliis porri, ructu gravis. [4] Contra serpentium ictus efficax. [5] Urinam & menses ciet: eruptiones sanguinis per genitale inhibet potum impositumque. Datur & a partu mulieribus, & contra canis morsum.

[6] Ea quoque quæ stachys vocatur, porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribusque, & odoris jucundi, colorisque in luteum inclinati. Pellit menstrua.

LXXXVII. [1] Clinopodion, alii cleonicion, alii zopyron alii ocymoïdes appellant, [2] serpyllo similem, [3] surculosam, [4] palmi altitudine: [5] nascitur in petrosis, [6] orbiculato foliorum ambitu, speciem lecti pedum præbens. [7] Bibitur ad convulsa, rupta, stranguriias, serpentium ictus. [8] Item decoctæ succus.

LXXXVIII. Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minus claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. [1] Centunculum vocant nostri, foliis ad similitudinem capitis penularum, jacentem in arvis: Græci clematidem: egregii effectus ad sistendam alvum in vino austero. Item sanguinem sistit tritus cum oxymelitis aut aquæ calidæ cyathis quinque, denarii unius pondere: sic & ad secundas mulierum efficax.

NOTÆ.

Sect. LXXXIII. 1. *Chamæsyce.*] Dioscor. lib. 4. cap. 170. Χαμαισύκη .... φύλλα φακοειδῆ ... πρὸς τῇ γῇ ... φύεται ἐν πετρώδεσι καὶ αὐχμηροῖς τόποις. Retinet nomen in officinis. Visa a nobis in horto Regio, qualis a Dodonæo pingitur, pag. 373.

2. *Claritati &c.*] Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 241.

3. *Vulvæ.*] Dioscor. loco cit. Δύναμιν δὲ ἔχουσιν οἱ κλῶνες λεανθέντες σὺν οἴνῳ τὰς περὶ μήτραν ὀδύνας παύειν, ἀντὶ πεσσοῦ προστεθέντες. *Rami ex vino triti, & in pesso appositi, vulvæ dolores sedant.*

4. *Tollit &c.*] Dioscor. & Galenus locis citatis.

Sect. LXXXIV. 1. *Chamæcissos.*] De qua jam ante diximus, lib. 16. sect. 62. vide Ruellium, lib. 3. pag. 634. qui nobiscum & cum Plinio facit.

2 *Cujus bibunt.*] Folia, non radicem ischiadicis bibi utiliter ait Diosc. lib. 4. cap. 126. Florem Galenus, loc. cit. pag. 240.

Sect. LXXXV. 1. *Chamæleuce.*] Χαμαιλεύκη Galeno, loc. cit. pag. 241. In Indice hujus loci: *De chamæleuce, sive farfaro, sive farfugio.* Dioscor. in Nothis, pag. 458. Βήχιον .... οἱ δὲ χαμαιλεύκη ..... Ῥωμαῖοι τουσιλάγω, οἱ δὲ φαρφάρουμ. Libri quidam *farfano*, male. Meminit hujus Plautus in Pænulo, act. 2. sc. 1. vers. 32.

Eo prasternebam folia farfari.

Apuleius: *Folia sunt farfari, & nugæ meræ.* Fortasse a Farfaro amne, de quo Ovidius, lib. 14. Metam. vers. 330.

Et opacæ Farfarus umbræ.

Græci Βήχιον, Latini Bechion & Tussilaginem nominant. In officinis, *Farfara*, *Ungula caballina*, *Populago*: Galli, *Pas d'Asne, ou Tussilage.* Pingitur a Dodonæo, pag. 486. De ea plura dicentur, lib. 26. sect. 16.

2. *Nascitur secus fluvios.*] Manutius in editione Pliniana maluit *secundum*, quam *secus* legi: tametsi constans librorum omnium ante eum consensio foret in eam vocem *secus*. Et sane Catonem meminimus, lib. de re rust. cap. 21. *secus laminas* dixisse: Quintilianum, lib. 8. cap. 2. *secus viam*.

3. *Per infurnibulum.*] Ita Reg. 1. At Reg. 2. & Chiffl. *Infundibulum.* Instrumentum intelligit, quo in vasa liquores infundimus: *Un entonnoir.* Refert hoc quoque Dioscor. lib. 3. cap 126. Plinius lib. 26. sect. 16. pro infundibulo adsciscit arundinem.

Sect. LXXXVI. 1. *Chamæpeuce.*] Diosc. lib. 4. cap. 126. Χαμαιπεύκη πιεῖ πρὸς ὀσφύος ἀλγήματα, ἐν ὕδατι λεία πινομένη. A chamæpity, de qua diximus sect. 20. ita herba hæc distare videtur, ut larix a picea. Fruticem esse ait Anguillara, inventumque a se in insula *di Veghia*, iisdem plane notis, quibus a Plinio delineatur, par. 12. pag. 202.

2. *Chamæcyparissos.*] Nondum in certi nominis apud herbarios nostrates possessionem venit. Dodonæum vide, pag. 268.

3. *Ampeloprason.*] Ἀμπελόπρασον a vitibus & natali loco nomen accepit, quasi Porrum vitium, aut vitigineum. Pingitur a Dodonæo, pag. 678. Ἄγριον πράσον vocat Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 154.

4. *Contra serpentium.*] Diosc. lib. 2. cap. 180. Θηριοδήκτοις δὲ βιβρωσκόμενον ἁρμόζει. *Contra bestiarum morsus in cibo convenit.*

5. *Urinam &c.*] Diosc. loc. cit.

6. *Ea quoque ......porri.*] Alia Plinii stachys est, alia Dioscoridis. Illa porri, ista marrubii foliorum similitudinem refert. Quæ Dioscoridi stachys est, ea Plinio scorditis appellatur, uti dicemus lib. 25. sect. 26. Pliniana stachys officinis incognita.

Sect. LXXXVII. 1. *Clinopodion.*] Dioscor. in Nothis, pag. 456. Κλινοπόδιον, οἱ δὲ κλεωνίκιον, οἱ δὲ ὠκιμοειδὲς, οἱ δὲ ζώπυρον καλοῦσι. Pingitur a Matthiolo, pag. 814.

2. *Serpyllo similem.*] Foliis serpyllo similibus. Diosc. lib. 3. cap. 19.

3. *Surculosam.*] Lignosam, φρυγανῶδες. Dioscor.

4. *Palmi altitudine.*] Palmi majoris, qui duodecim digitorum. Dioscor. διασπίθαμον.

5. *Nascitur.*] Diosc. loc. cit.

6. *Orbiculato foliorum.*] Ita M S S. omnes, non *florum*: etsi nihil interest: nam in singulis fere geniculis adnexi foliis flores adhærescunt. Diosc. loc. cit. Καὶ τὰ ἄνθη ὅμοιά πως κλίνης ποσὶν, ἐκ διαστημάτων ἐμφερῆ πρασίῳ. *Et floribus* (orbiculato suo ambitu) *lecti pedum speciem præbentibus, ex intervallo marrubii modo dispositis.*

7. *Bibitur.*] Dioscor. loc. cit. totidem verbis.

8. *Item decoctæ.*] Herbæ nimirum Dioscor. loc. cit. Πίνεται δὲ ἡ πόα καὶ τὸ ἀφέψημα αὐτῆς, πρὸς θηρίων δήγματα, &c.

Sect. LXXXVIII. 1. *Centunculum.*] Gnaphalium videtur esse, de quo rursum lib. 27. sect. 61. cum & vires ei plane similes ibi adscribantur: & in Nothis Dioscor. pag.

LXXXIX. Sed Græci clematidas & alias habent: [1] Unam, quam aliqui echiten vocant, alii laginem, nonnulli tenuem fcammoniam: Ramos habet bipedales, foliofos; non diffimiles fcammoniæ, nifi quod nigriora minoraque funt folia. Invenitur in vineis arvifque. Eftur, ut olus, cum oleo ac fale: alvum ciet. Eadem a dyfentericis cum lini femine ex vino auftero forbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta, fuppofito udo linteolo. Strumas impofita ad fuppurationem perducunt, deinde axungia adjecta percurant. Item hæmorrhoïdas cum oleo viridi, phthificos juvant cum melle. Lactis quoque ubertatem faciunt in cibis fumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto edentium Venerem ftimulant.

XC. [1] Eft & alia clematis, Ægyptia cognomine, quæ ab aliis daphnoïdes, ab aliis polygonoïdes vocatur: [2] folio lauri, [3] longa tenuifque: [4] adverfus ferpentes, ac privatim afpidas, ex aceto pota efficax.

XCI. Ægyptus hanc maxime gignit: * quæ & [1] aron; de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidam enim eamdem effe dixerunt. [2] Glaucias fatu difcrevit, dracontium filveftrem arum pronunciando. [3] Aliqui radicem aron appellarunt, caulem vero dracontium, in totum alium, fi modo hic eft, qui apud nos dracunculus vocatur. [4] Namque aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet, multoque majorem, & qua manus impleatur. Dracunculus fubrufilam, & draconis convoluti modo: [5] unde & ei nomen.

* Cap. XVI.

XCII. [1] Quin & ipfi Græci immenfam pofuere differentiam, femen dracunculi fervens mordaxque tradendo: tantumque ei virus, ut olfactum gravidis abortum inferat. [2] Aron miris laudibus extulere: primum in cibis feminam præferentes, quoniam mas durior effet, & in coquendo lentior. [3] Pectoris vitia purgare: & aridum in potione infperfum, aut ecligmate, [4] urinam & menfes ciere. Sic & in oxymelite potum ftomacho: interaneifque exhulceratis ex lacte ovillo bibendum: ad tuffim, in cinere coctum ex oleo dedere. Alii coxere in lacte, ut decoctum biberetur. Epiphoris elixum impofuere: item fugillatis, tonfillis. Ex oleo hæmorrhoïdum vitio infudere, lentigines ex melle illinentes. Laudavit Cleophantus & pro antidoto contra venena: pleuriticis, peripneumonicis, quo tuffientibus modo: femen intritum cum oleo aut rofaceo infundens aurium dolori. [5] Dieuches tuffientibus, aut fufpiriofis, & orthopnoïcis, [6] & pura exfcreantibus, farina permixtum in pane cocto dedit. Diodotus phthificis e melle ecligmate, & pulmonis vitiis: offibus etiam fractis impofuit. [7] Partus omnium animalium extrahit, naturæ circumlitum. [8] Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines, ac ftomachi vitia difcutit, tuffim decocti jus cum melle. [9] Hulcera omnium generum, five phagedænæ fint, five carcinomata, five ferpant, [10] five polypi in naribus, fuccus mire fanat. Folia ambuftis profunt ex vino & oleo cocta. Alvum inaniunt ex fale & aceto fumpta. Et luxatis cocta cum melle profunt: [11] item

NOTÆ.

459. Γναφάλιον, Ῥωμαῖοι κέντουλουμ, opinor, pro κεντούκουλουμ, jampridem appellarint. Pingitur a Dodonæo, pag. 65.

Sect. LXXXIX. 1. *Unam, quam.*] Hæc clematis altera Dodonæi, pag. 402. In Nothis Diofcor. pag. 462. Ἑτέρα κληματὶς, &c.

Sect. XC. 1. *Eft & alia.*] Diofcor. lib. 4. cap. 7. Κληματὶς, οἱ δὲ δαφνοειδὲς, οἱ δὲ μυρσινοειδὲς, οἱ δὲ πολυγονοειδὲς καλοῦσι. Sic etiam Galenus, lib. 7. de fac. fimp. med. pag. 192. Daphnoides, a lauri fimilitudine, ut & myrfinoides, appellata. A crebris geniculis, polygonoïdes. Eft Dodonæi clematis daphnoïdes, pag. 401. vifa a nobis in horto Regio. Vide, fi lubet, in Adagiis, Chiliad. 1. Cent. 1. Adag. 22. *Clematis Ægyptia.*

2. *Folio lauri.*] Diofc. loc. cit. Πέταλον δὲ μικρὸν, δάφνῃ ἐμφερὲς τῷ τε σχήματι, καὶ τῇ χρόᾳ, μικρότερον δὲ πολλῷ.

3. *Longa.*] Diofcor. Κλήματα δὲ ἔχει μακρά. *Sarmentofas fpargit viticulas, eafque longas.*

4. *Adverfus ferpentes, &c.*] Diofc. loc. cit.

Sect. XCI. 1. *Aron, de qua .... diximus.*] Libro 19. fect. 30. Sed cave aron vulgarem intelligas, aliamve quam Ægyptiacam.

2. *Glaucias fatu.*] Solo fatu difcrevit aron a dracontio: dracontium, aron filveftrem pronunciando. Ita, credo, etiam Galenus, qui lib. 6. de facult. fimp. med. pag. 169. dracontium ait aro effe perfimile, & foliis, & radice: amarius tamen aliquanto. Diofcoridem is fecutus eft, lib. 2. cap. 197. Serapion quoque dracontii genera bina ftatuit: alterum, quod dracontion fimpliciter: alterum, quod aron appellaretur.

3. *Aliqui radicem.*] Sic Erotianus, in Onomaft. vocum Hippocr. tom. 2. operum Galeni, pag. 117. Δρακόντιον βοτάνης εἶδος· οὕτω δὲ καλεῖται καὶ ὁ τοῦ ἄρου καυλὸς, παρὰ τὴν πρὸς τὸ ζῶον ὁμοιότητα. *Dracontium, herbæ genus: fic & ari caulis vocatur, ex fimilitudine quam cum animali habet.*

4. *Namque aros.*] Ægyptiaca, ut diximus. Nam vulgari radix alba eft, & dracunculi radici proxima, ut ait Diofc. lib. 2. cap. 197.

5. *Unde & ei nomen.*] Sic appellari aïunt hodierni herbarii, quod caulem habet anguinum more maculofum, & verficolorem, cum lævore. Idcirco & draconteam, & colubrinam quoque Romani dixere, tefte Apuleio, cap. 14. Recentiorum plerique majorem ferpentariam vocant, *Grande ferpentaire.* Pingitur a Matthiolo, in lib. 2. Diofcor. pag. 590.

Sect. XCII. 1. *Quin & ipfi Græci.*] In his Diofc. lib. 2. cap. 196. dracunculi femen ait effe fapore mordax, ἐπιδάκνων τὴν γεῦσιν καρπὸς: olfactuque ipfo recens conceptos fetus enecare: Καὶ τὴν ὀσμὴν δὲ φασὶ ... τῶν ἄρτι συνειλημμένων ἐμβρύων φθαρτικὸν εἶναι.

2. *Aron.*] Sive Ægyptiacam hoc loco intelligas, five Græcam, nihil intereft: affines enim utrique cognatæque vires, & invicem, & cum dracontio. Quæ autem apud nos Aros appellatur, non eft ullo modo edulis.

3. *Pectoris vitia.*] Hoc de dracontio, Diofc. loco cit. de aro quoque vulgari, cap. 197.

4. *Vrinam.*] Diofc. loc. cit.

5. *Dieuches.*] Et Diofc. locis citatis.

6. *Et pura exfcreantibus.*] Sive purulenta. Ita MSS. a *pus, puris.*

7. *Partus omnium.*] Affine eft, quod Diofc. prodidit, locis cit. e dracontio, arove, collyria fingi ad extrahendos partus.

8. *Succus radicis.*] Diofc. locis cit. & Galenus, libro 6. de fac. fimp. med. pag. 169.

9. *Hulcera, &c.*] Hæc pariter Diofc. & Galenus, loc cit.

10. *Sive polypi.*] De dracontio, Marcellus Empir. cap. 10. pag. 86. *Polypum,* inquit, *emendat herba, quæ Græce dracontium appellatur, vel fi fuccus ejus naribus infundatur: vel fi papyrus inde infecta, & fpecillo involuta, naribus inferatur, & poftera die educatur.*

11. *Item articulis podagricis.*] Radicem ari cum fimo bu-

articulis podagricis cum ſale, recentia vel ſicca. [12] Hippocrates utralibet ad collectiones cum melle impoſuit. Ad menſes trahendos ſeminis vel radicis drachmæ duæ in vini cyathis duobus ſufficiunt. Eadem potio, ſi a partu non purgantur, & ſecundas trahit. [13] Hippocrates & radicem ipſam appoſuit. Dicunt & in peſtilentia ſalutarem eſſe in cibis. Ebrietatem diſcutit. Serpentes nidore, cum crematur, privatimque aſpidas fugat, aut inebriat, ita ut torpentes inveniantur. [14] Perunctos quoque aro e laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dari potu in vino nigro putant utile. [15] In foliis ari caſeus optime ſervari traditur.

XCIII. [1] Dracunculus, quem dixi, hordeo matureſcente effoditur, Luna creſcente. Omnino habentem ſerpentes fugiunt. Ideo percuſſis prodeſſe in potu aïunt [2] majorem: ut & menſes, ſi ferro non attingatur, ſiſtat. [3] Succus ejus & aurium dolori prodeſt.

Id autem quod Græci dracontion vocant, triplici effigie demonſtratum mihi eſt: foliis betæ, non ſine thyrſo, flore purpureo. [4] Hoc eſt ſimile aro. [5] Alii radice longa, veluti ſignata articuloſaque, monſtravere: tribus omnino cauliculis: folia ejus ex aceto decoqui contra ſerpentium ictus jubentes. [6] Tertia demonſtratio fuit, folio majore, quam cornus, radice arundinea, totidem (ut affirmabant) geniculata nodis, quot haberet annos, totidem eſſe folia. Hi ea ex vino vel aqua contra ſerpentes dabant.

XCIV. [1] Eſt & aris, quæ in eadem Ægypto naſcitur, ſimilis aro, minor tantum minoribuſque foliis, & utique radice, quæ tamen olivæ grandis magnitudinem implet: alba geminum caulem, altera unum tantum emittens. Medetur utraque hulceribus manantibus: item combuſtis, [2] ac fiſtulis collyrio immiſſo. Nomas ſiſtunt decocta earum in aqua, & poſtea tritarum roſaceo addito. [3] Sed unum miraculum ingens: contacto genitali cujuſque feminini ſexus, animal in perniciem agi.

XCV. [1] Myriophyllon, quod noſtri millefolium vocant, caulis eſt tener, ſimilis feniculo, plurimis foliis: unde & nomen accepit. [2] Naſcitur in paluſtribus, magnifici uſus ad vulnera. Cum aceto bibitur ad difficultates urinæ & veſicæ, & ſuſpiria, [3] præcipitatiſque ex alto. [4] Efficaciſſima eadem ad dentium dolores. Etruria hoc nomine appellat [5] herbam in pratis tenuem a lateribus capillamenti modo folioſam, eximii uſus ad vulnera: boum nervos abſciſſos vomere ſolidari ea, rurſuſque jungi addita axungia affirmans.

XCVI. [1] Pſeudobunion napi folia habet, fruticans palmi altitudine. Laudatiſſima in Creta. [2] Contra tormina atque ſtranguriam, laterum præcordiorumque dolores, bibuntur rami ejus quini ſenive.

XCVII. [1] Myrrhis, quam [2] alii ſmyrrhizam, alii myrrham vocant, ſimillima eſt cicutæ, caule foliiſque & flore, minor tantum & exilior, cibo non inſuavis. [3] Ciet menſtrua & partus cum vino. [4] Aïunt eamdem potam in peſtilentia ſalutarem eſſe. Subvenit &

NOTÆ.

bulo podagricis impoſitam auxiliari ſcribit Dioſcor. lib. 2. cap. 197.

12. *Hippocrates utralibet.*] Sive recentia folia, ſive ſicca.

13. *Hippocrates & radicem.*] Eam ob rem & cervæ aron a partu edunt, ut diximus lib. 8. ſect. 50.

14. *Perunctos.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 196. *Aïunt*, inquit, *& qui manus radice perfricuerit, a viperæ morſu tutum & illæſum exiſtere.* Φασὶ δὲ ὅτι καὶ εἰ διαλείψει τις τὰς χεῖρας τῇ ῥίζῃ, ἀπὸ ἐχίδνης ἄδηκτος μένει.

15. *In foliis ari.*] Et dracontii pariter. Dioſcor. loc. cit. Τυρός τε ἐνειλημένος τοῖς φύλλοις ἄσηπτος διαμένει.

Sect. XCIII. 1. *Dracunculus, quem dixi.*] Sect. 91. ſub finem: *qui apud nos dracunculus vocatur.* Hujus radicem effodi hordei meſſibus ſcribit Dioſc. loc. cit. ἐν πυραμητῷ.

2. *Majorem.*] Nam & alter minor dracunculus eſt, delineatus a Matthiolo, pag. 591.

3. *Succus ejus.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 77.

4. *Hoc eſt ſimile aro.*] Ita etiam MSS. Eſt dracontium majus, ſive dracunculus modo explicatus.

5. *Alii radice.*] Hæc biſtorta nunc vulgo dicitur, a radice intorta & convoluta anguium more. *La Biſtorte.* A Dodonæo pingitur, qualem vidimus in horto Regio, pag. 331.

6. *Tertia.*] Dracunculus aquatilis Dodonæi, pag. 329. Geſneri, arum paluſtre: Vidimus in horto Regio.

Sect. XCIV. 1. *Eſt & aris.*] Ἀρίσαρον a Dioſc. appellatur, a quo & verbis totidem deſcribitur, lib. 2. cap. 198. ut & ab Oribaſio, lib. XI. Pingitur a Lobelio in Adverſ. pag. 260. In Italia vulgo nota, etſi nomine vulgari carens, auctor eſt Anguillara, parte XI. pag. 176.

2. *Ac fiſtulis.*] Vide Notas & Emend. num. XXIX.

3. *Sed unum.*] Dioſcor. loco cit. Φθείρει δὲ καὶ αἰδοῖον παντὸς ζώου ἐντεθεῖσα. *Impoſita, inditave, cujuſlibet animalis genitale corrumpit.*

Sect. XCV. 1. *Myriophyllon.*] De eo paria prodidit Dioſc. lib. 4. cap. 115. Μυριόφυλλον, &c. Millefolium aquaticum eſt, ſeu Feniculus aquaticus Dalecampii, lib. 9. hiſt. plantar. pag. 1023. Vidimus in horto Regio.

2. *Naſcitur &c.*] Dioſcor. loco cit. Φύεται ἐν ἑλώδεσι τόποις. Vide Notas & Emend. num. XXX.

3. *Præcipitatiſque.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 64. *Si ex alto præcipitati ſunt, millefolium bibendum datur ex aceto, cruenta exſcreantibus.*

4. *Efficaciſſima.*] Apuleïus, cap. 88. tit. *Ad dentium dolorem: Herbæ millefolii radicem jejunus manducet laborans dentibus.*

5. *Herbam in pratis.*] Millefolium terreſtre purpureis foliis illud eſt, pictum a Lobelio, in Obſervat. pag. 431. Militarem etiam vocant, στρατιωτικὴν, in Nothis Dioſc. pag. 476. quia vulnera ferro facta ſanat: ideoque in militia & caſtris multus ejus eſt uſus. Apuleïus, cap. 88. tit. 2. *Ad vulnera ferro facta: Herba millefolium cum axungia piſata & impoſita, vulnera purgat & ſanat.* Vide & Galenum, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 211. Deſcribitur ea rurſum a Plinio, lib. 25. ſect. 19. Lepidum eſt quod refert Schenckius, lib. 1. Obſerv. Medic. tit. de naribus, pag. 201. ex Follerio, lib. 2. Chirurg. cap. 5. *Cuidam deciſus naſus*, inquit, *qua os in cartilaginem deſinit, ruſticus propendentem partem alteri digitis conjunxit, herbam tuſam & e vino nigro tritam, quod millefolium appellant, impegit, rudius omnia colligavit, unde celerrime reſtitit profluens ſanguis, & vulnus pulcra cicatrice brevi coïit.*

Sect. XCVI. 1. *Pſeudobunion.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 125. Ψευδοβούνιον θαμνίον ἐστὶ σπιθαμιαῖον ἐν Κρήτῃ, ἔχον φύλλα βουνίῳ ὅμοια, &c.

2. *Contra tormina &c.*] Totidem verbis Dioſc. loco cit.

Sect. XCVII. 1. *Myrrhis.*] Dioſc. lib. 4. cap. 116. Μυῤῥὶς, οἱ δὲ μύῤῥαν καλοῦσι, τῷ καυλῷ καὶ τοῖς φύλλοις ἔοικε κωνείῳ· ῥίζαν δὲ ἔχει ἐπιμήκη, ἁπαλὴν, περιφερῆ, εὐώδη, ἡδεῖαν βρωθῆναι. Pingitur a Dodonæo, pag. 689. Galli vocant, *Cerfeuil muſqué*, ob odoris jucunditatem. Vidimus in horto Regio.

2. *Alii ſmyrrhizam.*] Ita MSS. tum hoc loco: in Indice *myrizan*, forte, *ſmyrrhizuſam*, vel *myrizuſam*: quod odore myrrham unguentumve referat.

3. *Ciet, &c.*] Dioſc. loc. cit. & Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 211.

4. *Aiunt quoque.*] Arcere ſic mali contagia ſcribit & Dioſ-

phthisicis in sorbitione. Aviditatem cibi facit. [5] Phalangiorum morsus restringit. Hulcera quoque in facie aut capite succus ejus in aqua triduo maceratæ sanat.

XCVIII. [1] Onobrychis folia habet lentis, longiora paulo, florem rubentem, radicem exiguam & gracilem. [2] Nascitur circa fontes. [3] Siccata in farinæ modum, & inspersa vino albo, strangurias finit. Alvum sistit. [4] Succus ejus perunctis cum oleo sudores movet.

XCIX. In promisso herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de Magicis. Quæ enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebravere Pythagoras atque Democritus, consectati [1] Magos. Coracesia & callicia Pythagoras [2] aquam glaciari tradit: quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his. CAP. XVII.

C. [1] Idem minyada appellat, nomine alio [2] corysidiam, cujus decocto in aqua succo, protinus sanari ictus serpentium, si foveantur, dicit. Eumdem effusum in herba qui vestigio contigerint, aut forte resperſi fuerint, insanabili leto perire, monstrifica prorsus natura veneni, præterquam [3] contra venena.

CI. Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba, cujus radix e longinquo concipiat ignes, ut naphtha, [1] de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit: si qui morbi humano corpori acciderint florente aproxi, quamvis sanatos admonitionem eorum sentire, quoties florere eam contigerit: & frumentum, & cicutam, & violam similem conditionem habere. Nec me fallit, hoc volumen ejus a quibusdam Cleemporo medico adscribi: Pythagoræ pertinax fama antiquitasque vindicant. Et idipsum auctoritatem voluminibus affert, [2] si quis alius curæ suæ opus, illo viro dignum judicavit: quod fecisse Cleemporum, cum alia suo & nomine ederet, quis credat?

CII. Democriti certe [1] chirocineta esse constat. At in his ille post Pythagoram Magorum studiosissimus, quanto portentosiora tradit? [2] Aglaophotin herbam, quæ admiratione hominum propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus Arabiæ nascentem [3] Persico latere. Qua de causa & marmaritin vocari. Magos utique ea uti, cum velint Deos evocare. [4] Achæmenida, colore electri sine folio, nasci in [5] Tardistilis Indiæ: cujus radice in pastillos digesta, in dieque pota in vino, [6] noxii per cruciatus nocte confiteantur omnia, per varias numinum imaginationes. [7] Eamdem hippophobada appellat, quoniam equæ præcipue caveant eam. [8] Theombrotion xxx. schœnis a Choaspe nasci, pavonis picturis similem, odore eximio. Hanc autem a regibus Persarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilitatemque mentis: [9] eamdem semnion a potentiæ majestate appellari. [10] Aliam deinde adamantida, Armeniæ Cappadociæque alumnam. Hac admota leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis causam esse, quod conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni, igneam colore: colligi, cum Sol in Leone sit. Hujus tactu peruncta oleo ligna accendi. [11] Therionarca in Cappadocia & Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyænæ urinæ aspersu recreari. [12] Æthiopida in Meroë nasci. Ob id & Meroïda appellari, folio lactucæ, hydropicis utilissimam e mulso potam. Ophiu-

NOTÆ.

corides, loco citato. Ἱστοροῦσι δὲ ἔνιοι, πινομένης αὐτῆς δὶς ἢ τρὶς τῆς ἡμέρας σὺν οἴνῳ ἐν λοιμικαῖς καταστάσεσι, βοηθεῖν πρὸς τὸ ἀνόσους διαμένειν.

5. *Phalangiorum.*] Diosc. Πινομένη σὺν οἴνῳ φαλαγγιοδήκτοις βοηθεῖ.

Sect. XCVIII. 1. *Onobrychis.*] Hæc totidem verbis Dioscor. lib. 3. cap. 170. Ὀνοβρυχὶς, &c. A Dodonæo delineatur, pag. 539. Recentioribus ἀνώνυμος est. In Paduano agro nasci tradidit Anguillara, part. 13. pag. 242.

2. *Nascitur.*] Diosc. loc. cit.

3. *Siccata.*] Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 215.

4. *Succus ejus.*] Diosc. & Galenus, locis citatis.

Sect. XCIX. 1. *Magos.*] Ægyptios Chaldæosque intelligit, apud quos Pythagoras peregrinando vixit.

2. *Aquam glaciari.*] Flore aquifoliæ arboris id quoque fieri Pythagoras tradidit, ut dictum est supra, sect. 72.

Sect. C. 1. *Idem minyada.*] Ita MSS. Reg. Colb. &c. non *menaïdem*, ut editi. Minyanthes autem, tum ex allusione vocum, tum ex virium proprietate singulari, intelligi oportere hoc loco censuerim: has enim facultates Galenus, Ægineta, Dioscorides, Plinius ipse lib. 21. sect. 88. huic trifolii generi adscribunt.

2. *Chorysidiam.*] Sic MSS. non *corinthadem*, ut editi.

3. *Contra venena.*] Contra serpentium ictus, ut dictum est proxime.

Sect. CI. 1. *De qua in terræ .... diximus.*] Libro 2. sect. 109.

2. *Si quis alius.*] Si quis alius scriptor industriæ suæ opus, illius viri nomine dignum judicavit.

Sect. CII. 1. *Chirocmeta.*] Ita editio Romana anni 1470. aliæque vetustæ. De veneficiis tractasse hic liber videtur, quæ solo manus motu fierent; τῆς χειρὸς κινήσει inde χειροκίνητα appellata. Alii *chirocmeta* malunt. Χειρόκμητα, hoc est, manu ipsius facta. Hesychius, Χειρόκμητα, χειροποίητα, ἤγουν ὑπὸ χειρῶν γεγενημένα. Vitruvius, lib. 9. cap. 3. *Multas res attendens, admiror etiam Democriti de rerum natura volumina, & ejus commentarium, qui inscribitur, Χειροκμήτων, in quo utebatur anulo, signans cera molli, quæ esset expertus.* Scripsit Zosimus Alexandrinus Philosophus ad Theosebiam sororem suam Χειροκμήτων, id est Manufactorum libros XXVIII. teste Suida, verbo Ζώσιμος.

1. *Aglaophotin.*] De hac Ælianus, lib. 14. histor. anim. c. 7. qui & cynynospaston vocari ait, nocte stellæ instar lucere, & igneo splendore facile internosci. Vide & Theodorum Tarsensem, apud Photium in Bibl. cod. 223. pag. 781. Et Pæoniæ id nomen esse inditum scribit Apuleius, cap. 64. Ἀγλαοφωτὶς Græce dicitur, ἀγλαία φώτων, *admiratio hominum.*

3. *Persico latere.*] Qua Persidem spectat Arabia.

4. *Achæmenida.*] Forte a Persis negotiatoribus sic appellata, in gratiam Achæmenis, a quo Darius Hystaspæ filius originem ducere, ab illo septimus, gloriabatur, teste Herod. lib. Polym. pag. 389. num. XI. vel gentis totius, quæ Achæmenia pariter ab eo est cognominata.

5. *Tardisilis.*] MSS. *Taradastilis.*

6. *Noxii.*] Rei criminum.

7. *Eamdem hippophobada.*] Ab ἵππος & φόβος, quasi equis terrorem incutiens, ἱπποφοβάς.

8. *Theombrotion.*] Θεωμβρώτιον, *Deorum cibus.*

9. *Eamdem semnion.*] A Græcis σεμνὸς, *venerandus, colendus.*

10. *Aliam .... adamantida.*] Ἀπὸ τοῦ α, καὶ δαμάζω, quod nulli materiæ cedat.

11. *Therionarca.*] Θηριονάρκη, quod torporem serpentibus inferat.

12. *Æthiopida.*] Visa nobis in horto Regio, qualis a Dodonæo pingitur, pag. 148.

ſam in Elephantine eiuſdem Æthiopiæ, lividam, difficilemque aſpectu, qua pota terrorem minaſque ſerpentium obverſari, ita ut mortem ſibi eo metu conſciſcant: ob id cogi ſacrilegos illam bibere. Adverſari autem ei palmeum vinum. Thalaſſeglen circa Indum amnem inveniri, quæ ob id nomine alio [13] potamantis appellatur: hac pota lymphari homines, [14] obverſantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, [15] Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Suſis Perſidis naſci, qua pota Magi divinent. [16] Gelotophyllida in Bactris, & circa Boryſthenen. Hæc ſi bibatur cum myrrha & vino, varias obverſari ſpecies, ridendique finem non fieri, niſi potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in vino palmeo. [17] Heſtiatorida a convictu in Perſide nominari, quoniam hilarentur illa. Eamdem protomediam, [18] qua primatum apud reges obtineant. [19] Caſigneten, quoniam ſecum ipſa naſcatur, nec cum ullis aliis herbis. Eamdem Dionyſonymphadem, quoniam vino mire conveniat. [20] Helianthes vocat in Themiſcyrena regione & Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo vino, perungi Magos & Perſarum reges, ut fiat corpus aſpectu jucundum. Ideo eamdem heliocallidem nominari. Hermeſias ab eodem vocatur, ad liberos generandos pulcros bonoſque, non herba, ſed compoſitio e nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, vino palmeo, poſtea admixto theombrotio & lacte, bibere generaturos jubet, & a conceptu puerperas partum nutrientes: ita fieri excellentes animo & forma, atque bonos. Harum omnium Magica quoque vocabula ponit. Adjecit his Apollodorus aſſectator ejus, herbam [21] æſchynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret. [22] Aliam crocida, cujus tactu phalangia morerentur. [23] Cratevas œnotheridem, cujus aſperſu e vino feritas omnium animalium mitigaretur. [24] Anacampſerotem [25] celeber arte Grammatica paulo ante, cujus omnino tactu redirent amores, vel cum odio depoſiti. Et abunde ſit hactenus attigiſſe inſignia Magorum in his herbis, alio de his aptiore dicturis loco.

CIII. Eriphiam multi prodidere. Scarabæum hæc in avena habet, ſurſum deorſum decurrentem cum ſono hœdi, [2] unde & nomen accepit. Hac ad vocem nihil præſtantius eſſe tradunt.

CIV. [1] Herba lanaria ovibus jejunis data, lactis abundantiam facit. [2] Æque nota lactoris vulgo eſt, plena lactis, quod deguſtatum vomitiones concitat. [3] Eamdem hanc aliqui eſſe dicunt, alii ſimilem illi, [4] quam militarem vocant: quoniam vuln u ferro factum, nullum non intra dies quinque ſanat, ex oleo impoſita.

CV. [1] Celebratur autem & a Græcis ſtratiotes, ſed ea in Ægypto tantum & inundatione Nili naſcitur, aïzoo ſimilis, ni majora haberet folia. [2] Refrigerat mire, & vulnera ſanat ex aceto illita. [3] Item ignes ſacros, ac ſuppurationes. [4] Sanguinem quoque qui defluit a renibus, pota cum thure maſculo mirifice ſiſtit.

CVI. [1] Herba in capite ſtatuæ nata, collectaque alicujus in veſtis panno, & alligata in lino rufo, capitis dolores confeſtim ſedare traditur.

NOTÆ.

13. *Potamantis.*] Vel potius ποταμῖτις, quaſi fluvialis: vel, ut in Indice, *potamucyde*, quaſi ποταμοῦ κῦδος.

14. *Obverſantibus.*] Animo per noctem miras ſpecies imaginante.

15. *Dicte Cretæ.*] Ubi apes, teſte Virgilio, libro IV. Georg. verſu 152.

Curetum ſonitus, crepitantiaque æra ſecutæ,
Dictæo cœli regem pavere ſub antro.

Et libro 2. verſu 536.

Ante etiam ſceptrum Dictæi regis.

Hoc eſt, Jovis.

16. *Gelotophyllida.*] Γελωτοφυλλίδα, quaſi folio riſum ciente, ſi edatur. Forte apiaſtrum, ſive batrachion illud eſt, quod & herbæ Sardoniæ nomine vulgatius venit, de quo lib. 15. ſect. 109.

17. *Heſtiatorida.*] Vide Notas & Emend. num. XXXI.

18. *Qua primatum.*] Qua primum locum apud Mediæ Reges aulici eam edentes obtineant.

19. *Caſigneten.*] Forte *acaſigneten*, quaſi ſine fratribus: nam κασίγνητος, *frater, germanus.*

20. *Helianthes.*] Ἡλιανθὲς, quaſi flos Solis.

21. *Æſchynomenen.*] Αἰσχυνομένην, quaſi verecundam. Ex eo genere eſt, atque in hujus nominis poſſeſſionem venire pro ſuo jure poteſt arbos ea quæ circa Memphim creſcere dicitur a Theophr. lib. 4. hiſt. cap. 9. quam & Plinius attigit, lib. 13. ſect. 19. ut & herba ea quæ Impatiens a Dodonæo dicitur, pag. 648. a Lobelio in Obſerv. pag. 171. Perſicaria ſiliquoſa, & in Adverſ. pag. 135. quæ digitis appropinquantibus ſiliquas contrahit: Vulgus herbariorum *Noli me tangere* idcirco vocitat. Maxime vero ea quam Herbam vivam nuncupant, viſam ſatamque a Dalecampio; ipſo prodente, lib. 18. hiſt. plant. pag. 1915. ubi ea deliniatur. Hanc ſi quis cupit apprehendere, folia contrahit: ſi quis aſſequatur, marceſcit: ſi manum retrahat, revireſcit: Perſidi hæc Aſiæque familiaris eſt. Similis denique ſenſitiva Braſiliana, quam in horto Regio ſæpe conſpeximus.

22. *Aliam crocida.*] Κροκίδα, a colore croceo.

23. *Cratevas œnotheridem.*] De hac dicemus lib. 26. ſect. 69.

24. *Anacampſerotem.*] Heſychius: Ἀνακαμψέρως, φυτόν τι, ὃ καὶ ἀρθὲν ἀπὸ γῆς ζῇ. *Herba quædam, quæ evulſa & extra terram vivit.*

25. *Celeber... Grammatica.*] Apionem Grammaticum ſignat, de quo nos in Auctorum Indice. Hic paulo ante Plinii tempora Tiberii principatu vixit.

Sect. CIII. 1. *Eriphiam.*] Nunc haud ſatis cognitam.

2. *Unde & nomen.*] Voce Græca ἔριφος hœdum ſignificante.

Sect. CIV. 1. *Herba lanaria.*] In Nothis Dioſc. ἔρβα λαναρία Ῥωμαίοις, στρούθιον eſt, ſive radicula, *l'herbe au foulon*: de qua nos egimus, lib. 19. ſect. 18.

2. *Æque nota lactoris.*] Forte lactuca marina, de qua lib. 20. ſect. 24.

3. *Eamdem hanc aliqui.*] Falſo.

4. *Quam militarem.*] Millefolium terreſtre, de quo egimus ſect. 95.

Sect. CV. 1. *Celebratur.*] Hæc totidem fere verbis Dioſcor. lib. 4. cap. 102. Στρατιώτης, &c. Deliniatur hæc Stratiotes a Proſpero Alpino, αὐτόπτῃ, libro de plantis Ægypti, pag. 108. Στρατιώτης etiam Galeno, lib. 8. de fac. ſimpl. med. pag. 132.

2. *Refrigerat*, &c. Dioſc. & Galenus, locis citatis.

3. *Item ignes.*] Καὶ ἐρυσιπέλατα, Dioſcor. loc. cit.

4. *Sanguinem.*] Dioſc. loc. cit. Ἐφιστάνον τὰς ἐκ νεφρῶν αἱμορραγίας.

Sect. CVI. 1. *Herba in capite.*] Hæc totidem verbis Mar-

CVII. Herba quæcumque a rivis aut fluminibus ante Solis ortum collecta, ita ut nemo colligentem videat, adalligata lævo brachio, ita ut æger quid ſit illud ignoret, tertianas arcere traditur.

CVIII. [1] Lingua herba naſcitur circa fontes. Radix ejus combuſta & trita cum adipe ſuis, (adjiciunt ut nigra ſit & ſterilis,) alopecias emendat ungentium in Sole.

CIX. [1] Cribro in limite adjecto, herbæ intus exſtantes decerptæ, adalligatæque gravidis, partus accelerant.

CX. Herba quæ gignitur ſupra fimeta ruris, contra anginas efficaciſſime pollet ex aqua pota.

CXI. Herba, juxta quam canes urinam fundunt, evulſa ne ferro attingatur, luxatis celerrime medetur.

CXII. [1] Rumbotinum arborem demonſtravimus inter arbuſta. Juxta hanc viduam vite naſcitur herba, quam [2] Galli rhodoram vocant: caulem habet virgæ ficulneæ modo geniculatum, folia urticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum: præcipua contra tumores, fervoreſque, & collectiones, cum axungia vetere tuſa, ita ut ferro non attingatur: qui perunctus eſt, deſpuit ad ſuam dextram ter. Efficacius remedium eſſe aïunt, ſi tres quoque trium nationum homines perungant dextrorſus.

CXIII. [1] Herba impia vocatur incana, roriſmarini aſpectu, thyrſi modo veſtita atque capitata. Inde alii ramuli exſurgunt ſua capitula gerentes: ob id impiam appellavere, quoniam liberi ſuper parentem excellant. Alii potius ita appellatam, quod nullum animal eam attingat, exiſtimavere. Hæc inter duos lapides trita fervet, præcipuo adverſus anginas ſucco, lacte & vino admixto. Mirum traditur, numquam ab eo morbo tentari qui guſtaverint. Itaque & ſuibus dari: quæque medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui & in avium nidis inſeri aliquid ex ea putent, atque ita non ſtrangulari pullos avidius devorantes.

CXIV. [1] Veneris pectinem appellant a ſimilitudine pectinum, cujus radix cum malva tuſa, omnia corpori infixa extrahit.

CXV. Veterno liberat, [1] quæ exedum vocatur, Nodia herba, coriariorum officinis nota: [2] ea mularis eſt aliis, aliiſve nominibus. Nomas curat: efficaciſſimamque adverſus ſcorpiones eſſe potam in vino aut poſca reperio.

CXVI. [1] Philanthropon herbam Græci appellant hirſutam, quoniam veſtibus adhæreſcat. Ex hac corona impoſita capitis dolores ſedat. [2] Nam quæ canaria appellatur lappa, cum plantagine & millefolio trita ex vino carcinomata ſanat, ternis diebus ſoluta. Medetur & ſuibus effoſſa ſine ferro, & addita [3] in colluviem poturis, vel ex lacte ac vino. Quidam adjiciunt & fodientem dicere oportere: Hæc eſt herba argemon, quam Minerva reperit ſuibus remedium, qui de illa guſtaverint.

CXVII. [1] Tordylon alii ſemen ſilis eſſe dixerunt: [2] alii herbam per ſe, quam & ſyreon vocaverunt. Neque aliud de ea proditum invenio, quam [3] in montibus naſci: [4] combuſtam potu ciere menſes, & pectoris exſcreationes, efficaciore etiamnum radice: [5] ſucco ejus ternis obolis hauſto renes ſanari: addi radicem ejus & in malagmata.

CXVIII. [1] Gramen ipſum inter herbas vulgatiſſimum. Geniculatis ſerpit internodiis,

NOTÆ.

cellus Empir. cap. 2. pag. 39. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 1. Theodorus Priſcianus, lib. 4. *Herba polygono coronatus ... dolore capitis caret. Similiter etiam herba illa, quæ forte inventa fuerit in capite ænearum ſtatuarum.* Vide Euſebii Hiſtoriam Eccleſ. lib. 7. ubi de herbæ ignoto genere, ad pedes Chriſti ſtatuæ, enaſcente Cæſareæ Philippi morborum omnium medela certiſſima. Sed hæc ei vis præter naturam ab auctore Naturæ.

Sect. CVIII. 1. *Lingua herba.*] Quæ lingulaca dicitur, lib. 25. ſect. 84. Vide quæ ibi dicturi ſumus.

Sect. CIX. 1. *Cribro in limite adjecto.*] Ita etiam MSS. Malim, *abjecto.* In Indice, *Herba de cribro*, ſubintellige, nata.

Sect. CXII. 1. *Rumbotinum.*] Libro 14. ſect. 3.

2. *Galli Rhodoram.*] Nempe Galli Circumpadani. In MSS. Reg. & Colb. *Rhodaram.* In Indice, *Rhodarum.*

Sect. CXIII. 1. *Herba impia.*] Filago ea eſt, ſive Impia Dodonæi, pag. 66. viſa a nobis in horto Regio. Subſcribit etiam Anguillara, part. 12. pag. 203.

Sect. CXIV. 1. *Veneris pectinem.*] Hanc eſſe Ruellius arbitratur, quam Plinius alibi ſcandicem vocat, lib. 22. ſect. 38. delineatam a Dodonæo, pag. 689.

Sect. CXV. 1. *Quæ exedum.*] Fortean ab exedendo dicta. In Indice hujus loci, *Exedum*, ſive *Nodia.* Ceteris ſcriptoribus incognita.

2. *Ea mularis.*] In Reg. 2. cod. *Ea villaris* legitur.

Sect. CXVI. 1. *Philanthropon.*] Eſt Aparine Dodonæi, pag. 350. & Lobelii, in Obſerv. pag. 464. Fuſchſii φιλάνθρωπος, cap. 14. hiſt. plant. Plinii aſperugo, lib 26. ſect. 65. Vulgus in Gallia *Gratteronem* vocat.

2. *Nam quæ canaria.*] Lappam canariam habere quamdam cum philanthropo affinitatem haud obſcure innuit: prorſus ut alterum lappaginis genus eſſe videatur, quod mollugo a Plinio appellatur, lib. 26. ſect. 6. pingiturque a Dodonæo, pag. 351.

3. *In colluviem.*] In aquam ſordidam, in qua furfur & olera mixta. Galli, *la Lavaille.*

Sect. CXVII. 1. *Tordylon .... ſemen ſilis.*] Hoc eſt, ſeſelis. Dioſcor. lib. 4. cap. 164. Τορδύλιον, ἔνιοι δὲ σέσελι Κύπελον, &c. Et in Nothis, pag. 455. οἱ δὲ τόρδυλον.

2. *Alii herbam per ſe.*] Ipſum eſt Creticum ſeſeli, de quo nos egimus, lib. 20. ſect. 18. & 87. Dioſc. lib. 3. cap. 63. Τορδύλιον, ἔνιοι δὲ σέσελι Κρητικὸν καλοῦσι.

3. *In montibus.*] In Amano Ciliciæ monte. Dioſcor. loco cit.

4. *Combuſtam*, &c.] Dioſc, loc. cit.

5. *Succo ejus.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. CXVIII. *Gramen ipſum.*] Dioſc. lib. 4. cap. 30. Ἄγρωστις κλημάτια ἔχει γονατώδη ἕρποντα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῶν κλάδων προϊέμενα ῥίζας γλυκείας, γονατώδεις. *Gramen viticulas habet viticulatas, per terram repentes, quæ a ſuis articulis radices ſpargunt dulces, internodiis ſeu geniculis diſtinctas.* Hoc

crebroque ab his, [2] & ex cacumine novas radices ſpargit. Folia ejus in reliquo orbe [3] in exilitatem faſtigantur. [4] In Parnaſſo tantum ederacea ſpecie, denſius quam uſquam fruticant, flore odorato candidoque. [5] Jumentis herba non alia gratior, ſive viridis, ſive in feno ſiccata, cum detur aſperſa aqua. Succum quoque ejus in Parnaſſo excipi tradunt [6] propter ubertatem. Dulcis hic eſt. [7] In vicem ejus in reliqua parte terrarum ſuccedit decoctum ad vulnera conglutinanda, quod & ipſa herba tuſa præſtat, [8] tueturque ab inflammationibus plagas. [9] Decocto adjicitur vinum ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, myrrhæque tertiæ portiones. [10] Rurſuſque coquitur in æreo vaſe ad dentium dolores [11] & epiphoras. [12] Radix decocta in vino torminibus medetur, & urinæ difficultatibus, hulceribuſque veſicæ. [13] Calculos frangit: [14] ſemen vehementius impellit. [15] Alvum vomitioneſque ſiſtit. Privatim autem draconum morſibus auxiliatur. Sunt qui genicula novem, vel unius, vel e duabus tribuſve herbis, ad hunc articulorum numerum involvi lana ſuccida nigra jubeant, ad remedia ſtrumæ, panorumve. Jejunum debere eſſe qui colligat: ita ire in domum abſentis cui medeatur, ſupervenientique ter dicere, jejuno jejunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduoque id facere. [16] Quod e graminum genere ſeptem internodia habet, efficaciſſime capiti contra dolores adalligatur. Quidam propter veſicæ cruciatus decoctum ex vino gramen ad dimidias a balineis bibi jubent.

CXIX. Sunt qui & aculeatum gramen vocent trium generum: [1] cum in cacumine aculei ſunt plurimum quini, dactylon appellant: hos convolutos naribus inſerunt, extrahuntque ſanguinis ciendi gratia. [2] Altero, quod eſt aïzoo ſimile, ad paronychia & pterygia unguium, & cum caro unguibus increvit, utuntur cum axungia: ideo dactylon appellantes, quia digitis medeatur. Tertium genus dactyli, ſed tenuis, naſcitur in parietinis, aut tegulis. Huic cauſtica vis eſt. Siſtit hulcera quæ ſerpunt. Gramen capiti circumdatum, ſanguinis e naribus fluxiones ſiſtit. [3] Camelos necare traditur in Babylonis regione, id quod juxta vias naſcitur.

CXX. Nec feno Græco minor auctoritas, [1] quod telin vocant, alii carphos: aliqui buceras, alii ægoceras, [2] quoniam corniculis ſemen eſt ſimile, nos ſiliciam: quomodo ſereretur, [3] ſuo loco docuimus. [4] Vis ejus ſiccare, mollire, diſſolvere. [5] Succus decocti feminarum pluribus malis ſubvenit: ſive duritia, ſive tumor, [6] ſive contractio ſit vulvæ, foventur, inſidunt: infuſum quoque prodeſt. [7] Furfures in facie extenuat. [8] Spleni addito nitro decoctum impoſitum medetur. Item ex aceto. Sic & jocineri decoctum. Diocles difficile parientibus ſemen ejus dedit acetabuli menſura tritum in novem cyathis ſapæ, ut cum tertias partes biberint, calida lavarentur: & in balneo ſudantibus dimidium ex relicto iterum dedit: mox a balneo reliquum pro ſummo auxilio. Farinam feni Græci cum hordeo, aut lini ſemine decoctam aqua mulſa contra vulvæ cruciatus ſubjecit. Item impoſuit imo ventri. Lepras, lentigines, ſulphuris pari portione mixta farina curavit, nitro ante

NOTÆ.

gramen caninum vocant rura noſtra, *Chien-dent.* Pingitur a Lobelio, qui Caninum medicacatum appellat, in Obſerv. pag. XI.

2. *Et ex cacumine.*] Cum depreſſo cacumine terra obruitur, vel ſic radices agit: tam pertinacis eſt vitæ.

3. *In exilitatem.*] Inſtar exilis arundinis, inquit Dioſc. loc. cit. *Φύλλα ὀξέα.... ὡς καλάμου μικροῦ.*

4. *In Parnaſſo.*] Dioſc. lib. 4. cap. 32. Ἡ δὲ ἐν τῷ Παρνάσσῳ γεννωμένη ἄγρωστις, πολυκλαδωτέρα ἐστί, *denſius fruticat:* *ἄνθος λευκὸν καὶ εὐῶδες, flore candido & odorato,* &c.

5. *Jumentis herba.*] Dioſcor. lib. 4. cap 30. & 32.

6. *Propter ubertatem.*] Ad fecunditatem.

7. *In vicem ejus.*] In locum Parnaſſii graminis, gramen vulgare ſuccedit in orbe reliquo. Dioſc. loc. cit. *Ταύτης ἡ ῥίζα καταπλαττομένη λεία, τραύματα κολλᾷ.*

8. *Tueturque.....plagas.*] MSS. *placata,* ut ad vulnera referatur.

9. *Decocto.*] Parnaſſii ſcilicet graminis, ubi id ſuppetit, ita prodente Dioſcor. lib. 4. cap. 32. reliquo in orbe, vulgaris.

10. *Rurſuſque coquitur.*] In Reg. 1. *cogitur.* Condi in æreo vaſe oportere ait Dioſc. lib. 4. cap. 32.

11. *Et epiphoras.*] Oculorum inflammationes. Dioſcor. loc. cit. *Φάρμακόν ἐστιν ἄριστον πρὸς ὀφθαλμούς· ἀποτίθεται δὲ ἐν χαλκῇ πυξίδι.* Apuleius, cap. 77. tit. 2. *Ad epiphoras oculorum: Herba gramen.... decreſcente Luna ſublata plurimum valet. Repoſitam habeto diligenter: exinde lippire incipientibus ad collum ligato, celeriter imminentem epiphoram diſcutere & ſanare dicimus.*

12. *Radix decocta.*] Et hæc pariter de vulgari gramine Dioſc. lib. 4 cap. 30.

13. *Calculos.*] Dioſcor. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. cap. 3. Vide & Marcellum Empir. cap. 26. pag. 180.

14. *Semen*] Dioſcor. & Galenus, loc. cit.

15. *Alvum* &c.] Dioſc. & Galenus, loc. cit.

16. *Quod e graminum.*] Q. Serenus, cap. 25 pag. 126. inter remedia capitis, hoc habet:

Vel quæ ſeptenis cenſentur gramina nodis,
Utiliter nectes.

Sect. CXIX. 1. *Cum in cacumine.*] Hoc primum aculeati graminis genus. Gramen aculeatum, inquit Ruellius, lib. 3. pag. 563. rura noſtra etiam canarium dentem appellant: aliqui e vulgo *Capriolam*, quod capris grato ſit pabulo: multi ab effectu *ſanguinariam*, quod aculei foliorum quini ſenive in echinatum faſtigium una convoluti nares farciunt, eliciendi ſanguinis gratia, cum extrahuntur.

2. *Altero.*] Et iſtud dactyli genus, & tertium quod ſequitur, aïzoï tertiam ſpeciem, ſive illecebram Dioſcoridis, lib. 4. cap. 91. ita repræſentant, ut nulli paulum verſato non liquido conſtet, nihil diſcrepare. Vide Lobelium in Adverſ. pag. 4. & Aloyſ. Anguill. par. 5. pag. 94. De hac illecebra dicemus, lib. 25. ſect. 103.

3. *Camelos.*] Jumenta univerſim omnia necari illo gramine, quod ſecus vias in Babylonis regione naſcitur, prodit Dioſc. lib. 1. cap. 31.

Sect. CXX. 1. *Quod telin.*] Τῆλιν. Galenus, in Explic. vocum Hippocr. tom. 2, pag. 89. *Βουκέρας, ἡ τῆλις* Et lib. 1. *κατὰ τόπους*, cap. 2. pag. 335. *Ὀνομάζεται δὲ παρ' ἡμῖν ἐν Ἀσίᾳ τοῦτο τὸ φυτὸν, αἰγόκερως.* Dioſc. in Nothis, pag. 444. Τῆλις, *οἱ δὲ κάρφος*, quæ vox paleam & feſtucam ſonat.

2. *Quoniam corniculis.*] Quoniam ſiliqua quæ ſemen continet, in cornus ſpeciem eſt falcata.

3. *Suo loco docuimus.*] Libro 18. ſect. 30.

4. *Vis ejus.*] Dioſcor. lib. 1. cap. 124. hoc tantum: *μαλακτικὴν καὶ διαφορητικὴν ἔχει δύναμιν*, molliendi ac diſcutiendi vim habet.

5. *Succus decocti* &c.] Hæc totidem verbis Dioſcorides loco citato.

6. *Sive contractio.*] Præcluſio oris vulvæ, *μύσις*, Dioſcor. loc. cit.

7. *Furfures.*] Dioſcor. loc. cit.

8. *Spleni.*] Dioſcor. loc. cit.

præparata cute, sæpius die illinens, [9] perungique prohibens. [10] Theodorus feno miscuit quartam partem purgati nasturtii acerrimo aceto ad lepras. [11] Damon semen feni acetabuli dimidii mensura cum sapæ & aquæ novem cyathis ad menses ciendos dedit potu. [12] Nec dubitatur, quin decoctum ejus utilissimum sit vulvis, interaneisque exhulceratis: sicuti semen articulis atque præcordiis. Si vero cum malva decoquatur; postea addito mulso potus, ante cetera vulvis interaneisque laudatur: quippe cum vapor quoque decocti plurimum prosit: alarumque etiam graveolentiam decoctum feni emendat. Farina porrigines capitis furfuresque cum vino & nitro celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia genitalibus medetur: item pano, parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibusque quæ recedunt ab ossibus: aceto vero subacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantum. Carcinomata subacta ex vino purgat: mox addito melle persanat. [13] Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exhulceratum; longamque tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Postea mel additur. Nunc ipsa [14] claritas herbarum dicetur.

NOTÆ.

9. *Perungique prohibens.*] Ita MSS. omnes: non, ut vulgati libri, *præcipiens.*

10. *Theodorus feno.*] Feno Græco scilicet. Ita MSS.

11. *Damon.*] Qui & Damion. Vide Auctorum Indicem. In MSS. *Timon*, mendose.

12. *Nec dubitatur.*] Dioscor. loc. cit.

13. *Sumitur & sorbitio.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 58. *Feni Græci farina*, inquit, *cum aqua decocta, donec amaritudinem amittat: adjecto melle iterum coques: & devorata tantum tussim sedat, & pectoris hulcera expurgat.*

14. *Claritas herbarum.*] Herbæ clariores & insigniores. Qua forma loquendi sæpius abutitur. Sic *vetustatem adipis* pro *adipe vetusto* alibi dixit. Locum autem nunc respicit sectionis 88. ubi hæc præfatus erat: *Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minus claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis.*

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXIV.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 1. I. RABIA *atque India in medio æstimantur.*] Reg 2. Colb. & Chiffl. *in media.* Forte *in remedia* : propter id quod sequitur haud multo post : *cum remedia vera quotidie pauperrimus quisque cœnet.*

Sect. XI. II. *Phthiriases perungere eo non dubitaverim, itemque porrigines.*] Sic libri omnes editi. In MSS. *Pturiasis.* Qui *phthiriases* legi maluerint, tueri se possunt Q. Sereni calculo, cap. 6. cui titulus est, *phthiriasi arcendæ*, quo morbi genere interiisse Pherecydem, Syllamque, commemorat, pronunciatque oportere corpus,

Succo perducere cedri.

Qui *pityriases* sincerius putaverint, ob id quod sequitur, *& porrigines* : objicere Marcellum ii possunt, cap. 4. pag. 40. ita statuentem : *Ad pityriasin & porrigines capitis, prodest cedria tantum ungere caput.* Est autem πιτυρίασις idem quod Latinis porrigo : de qua diximus, lib. 20. sect. 23.

Sect. 12. III. *Utiles.... vulvis, admoti. Contra lepores marinos &c.*] Ita MSS. *Poti* tamen multo mallem. Nam Dioscor. lib. 1. cap. 105. Καὶ ἔμμηνα ἄγουσι μετὰ πεπέρεως λείου πινόμεναι. *Ex trito pipere poti, menstrua cient.* Vel legi satius fortasse, *vulvis. Ac poti contra lepores marinos* &c. Pergit enim Græcus auctor : Καὶ πρὸς λαγωὸν θαλασσίου πόσιν σὺν οἴνῳ λαμβάνονται. *Contra haustum leporem marinum in vino sumuntur.*

Sect. 23. IV. *Sic & hulcera purgat, explet. Cum uva passa & axungia carbunculos purgat.*] Mutata hactenus interpunctio medicinas confuderat in hunc modum : *Sic & hulcera purgat : explet cum uva passa & axungia. Carbunculos purgat.* &c. & quo temperamento carbunculos purgaret, obscurum erat. Erroris admoniti primum sumus a Plinio Valer. lib. 3. cap. 22. ita prodente : *Pix Brutia*, inquit, *cum melle hulcera purgat, explet, sanat : eadem pix cum uva passa, & axungia, hulceribus putrescentibus medetur.* Et cap 30. *Carbunculo medendo : Pix Brutia cum uva passa, exemptis nucleis, addita axungia, purgat.* Tum deinde a Dioscor. lib. 1. cap. 94. etsi is pro axungia mel adsciscit : Σὺν σταφίδι δὲ καὶ μέλιτι, ἄνθρακας καὶ σηπεδόνας περιχαράσσει. *Quin & cum uva passa & melle, carbunculos putrescentiaque hulcera emarginat.*

Sect. 25. V. *Maturum optimum ex eo, quod cum fervet, innatat.*] Priorem vocem hujus sententiæ verbis antecedentibus Pintianus adnectit, & *matrum* legit eo, pacto : *aut si fetus mammas læserit matrum. Optimum ex eo* &c. Hermolaus Barbarus, ex Dioscoride, *Naturale optimum* reponit. Sed quidquid is ex Dioscoride corrigi velit, ego *maturum* cum omnibus libris antiquis, Reg. Colb. Chiffl. editionibusque pervetustis, defenderim. De artificiali enim pissasphalto, quod bitumini admixta pice confici proxime antea indicarat, agere videtur : mature coctum & commixtum, optimum esse, quod innatat, cum una coquuntur, & fervent : alioqui non video quemadmodum intelligi queat naturale fervendo innatare, quandoquidem glebarum modo concretum in litora ejectetur e Cerauniis montibus fluminum impetu ad Apolloniam Epiri, ut historici referunt. Sed & magna mihi suspicio est, quod ex Dioscoride Hermolaus confirmare nititur, existimasse eum, id quod de asphalto ipso, hoc est, bitumine, ille refert, quod in Agrigentinorum agro fontibus supernatare proditur, ad fervorem innatantis pissasphalti trahi oportere.

Sect. 28. VI. *Et ad extendendam cutem in facie.*] *Ad extergendam* alii, alii *ad exterendam* legunt. A libris antiquis, Reg. Colb. &c. non discedo, auctore etiamnum Q. Sereno, cap. 12. pag. 131.

Attrito sapone genas purgare memento,
Rugarum sulcos lentisci mastiche tendens.

Facit tamen & ad nitorem cutis faciei illita. Dioscor. lib. 1. cap. 90. Μίγνυται δὲ καὶ .... ἐπιχρίσμασι προσώπου στιλβωτικοῖς.

Ibid. VII. *Et ad omnia quæ Hammoniaci vis.*] Sic libri omnes editi. In Reg. *& amonia quævis.* In Reg. 1. *& ad omnia qua ejus*, vel *quævis.* Alii aliter, sed ita ut certi nihil ex ullis eruas. Dioscorides lib. 1. cap. 89. succum lentisci prodesse scribit ad omnia ea ad quæ prosit acacia : Καὶ καθόλου ἀντὶ ἀκακίας ἐνεστι αὐτῷ χρῆσθαι.

VIII. *Platani adversantur vespertilionibus.*] In vetere libro *scorpionibus* legi, non *vespertilionibus* Dalecampius admonet. Quisquis is liber fuit, fidem haud meretur, reclamantibus ceteris, tum MSS. tum scriptoribus etiam antiquis. Vertigine premi vespertilionem, si platani folio tangatur, scribit Sextus Empir. lib. 1. Pyrrh. hypoth cap. 14. pag. 12. Πλατάνου φύλλον θιγόντος, νυκτερὶς καροῦται. Africanus in Geopon. lib. 13. pag 372. objectis platani foliis aditum obstrui vespertilionibus asseverat : Εἰς τὰς εἰσόδους κρέμασον φύλλα πλατάνου, καὶ οὐκ εἰσελεύσονται νυκτερίδες. Addit idem auctor, lib. 15. cap. 1. pag. 404. ciconias nidis suis platani folia imponere, ne vespertiliones subeant. Πελαργοὶ πλατάνου φύλλα ταῖς νεοττιαῖς ἐντιθέασι διὰ τὰς νυκτερίδας. Quod & Phile prodidit, lib. de propr. animal. pag. 74. Ælianus, lib. 1. hist. anim. cap 37. Sect. 29.

IX. *Foliorum tenerrima in vino decocta &c.*] Ita MSS, Reg. Colb. & Chiffl. quos secuti sumus : cum prius perperam legeretur, *folia eorum tenerrima.* Dioscor. lib. 1. cap. 107. Πλατάνου τὰ τρυφερὰ τῶν φύλλων ἑψηθέντα ἐν οἴνῳ, καὶ καταπλασθέντα, ἵστησι ῥεύματα ὀφθαλμῶν. *Tenerrima platani folia in vino decocta, mox illita, oculorum fluxiones sistunt.* Ibid.

X. *Semen foliis ejus inest.*] De fraxino sermo instituitur. At *folliculis* scribi oportere, non *foliis ejus*, sunt qui vehementer contendant, quoniam contineri siliqua sive folliculo semen illud constet. Itaque a Dalecampio aliisque hoc loco Plinius erroris arguitur. Verum non intelligunt viri alias eruditi, siliquam eam, qua semen includitur, foliaceas in circumferentia præferre lacinias, atque adeo folii latitudinem imitari : quamobrem & folii nomenclationem haud immerito in eam transferri. Sect. 30.

XI. *Humor e cavis populi nigræ effluens.*] Ita MSS omnes, editique libri. Quæ lectio si cui non admodum arriserit, conjecturam ei aliam lubet hoc loco proponere : num *e cymis* legi magis probaturus sit. Nam e germinibus & surculis incipientibus (cymas Græci Latinique vocant) crassiusculus & lentore suo resinaceus, gummosusve exit humor, odoratissimus aromatum modo : unde unguenti populei vulgo dicti materiam sumendam censuerim. Sect. 32.

XII. *Gutta æque propoli ex aqua efficax.*] Libri ante nos editi, impedita admodum, vel ut verius, nulla sententia, *Gutta quoque aquæ propolis ex aqua remedium efficax est.* In MSS. hoc tantum : *Gutta quoque aquæ propolis ex aqua efficax.* In quibus vestigia haud obscura sinceræ scripturæ. Sententia est, ut diximus, pares ei guttæ vires in usu medico, ac propoli, esse. *Æque propoli* pro *æque ac propolis*, phrasis est Pliniana : qua usus iterum ille, lib. 35. sect. 6. *Quibus equidem nullas æque demiror tam longo ævo durantes.* Hic *quibus æque*, vel *æque illis* dixit, pro æque atque illas. Nec Pliniana modo locutio, sed etiam Plautina, in Amphitr. act. 1. sc. 13. vers. 137. Ibid.

Nullus est hoc meticulosus æque.

XIII. *Rami similiter cum fronde.*] De genista loquitur, cui minuta sunt folia. Tamen hoc inepte a Plinio dici Dalecampius asseverat : quod foliis carere σπάρτιον auctores testantur. Qui tandem ? Dioscorides, credo, cujus hæc verba, lib. 4. cap. 158. Σπάρτιον θάμνος ἐστὶ φέρων ῥάβδους μακρὰς, ἀφύλλους &c. Verum dictionem eam ἀφύλλους in vetustioribus libris abesse, jamdudum admonuit Saracenus. Et folia inesse genistæ, non modo res ipsa clamat, sed & ipse Dioscor. perspicuis verbis, lib. 1. Εὐπορ. cap. 237. Ἰσχιαδικοὺς δὲ ὠφελεῖ πινόμενα. .. σπαρτίου τὰς ῥάβδους σὺν τοῖς φύλλοις ἐν ὄξει βρέχων πλείονας ἡμέρας, ἔπειτα κόψας καὶ χυλίσας, καὶ πιεῖν ἕνα κύαθον. Quæ Plinianis plane paria ac gemina. Neque vero sum nescius, a Marcello Empirico, cap. 25. pag. 174, & a Plinio Valer. lib. 2. cap. 45. hæc totidem verbis exscribi : voculas tamen eas *cum fronde* ab utroque prætermitti : id vero factum ab iis eo consilio reor, non quod fronde carere genistam putarint, sed quod eam in medicos usus adhiberi haud operæ pretium esse fortasse censuerint. Sect. 40.

XIV *Myrice, quam ericen Lenæus vocat.*] MSS. Reg. Colb. & Chiffl. *Myrice camericam Lenæus.* Libri hactenus edi- Sect. 41.

ti, *Myrice, quam & tamaricen.* Perperam: nam de hac altera appellatione dicetur inferius. A Pompeio Lenæo ericen vocatam & istam, ob similitudinem innuit: recte, an secus, non definit. Plinius, sect. 39. hujus libri: *Ericen Græci vocant fruticem non multum à myrice differentem.* Inde orta perturbatio nominum.

Sect. 42. X V. *Corinthus*..... *bryam vocat.*] Libri editi, *bryoniam,* male. M S S. omnes, Reg. Colb. Chiffl. aliique, tum hoc loco, tum in Indice, *bryam* scribunt. Ipsa est, de qua idem Plinius, lib. 13. sect. 37. *Achaia fert bryam silvestrem: insigne in ea, quod sativa tantum ferat gallæ similem fructum.* In Achaia Corinthum esse nemo ignorat.

Sect. 47. X V I. *Corymbi quoque poti vel illiti lienem sanant.*] Hinc Plinium alterum Valerianum obiter emendabis, lib. 2. cap. 18. *Spleni quomodo succurrendum: Gummi ederæ,* inquit, *poti vel illiti prosunt.* Scribe, *corymbi ederæ.*

Sect. 48. X V I I. *Sub his maxime nascitur hypocisthis, quam inter herbas dicemus. Cissos erythranos,* &c. [Prius legebatur, *quam inter ederas diximus.* Qua lectione perculsus Dalecampius, Plinii memoriam desiderat, qui nullam hypocisthidis mentionem in ederarum historia fecerit. Amanuensium potius fidem desideraret, non scriptoris sane perquam diligentis & accurati. In Reg. 1. cod. *quam inter ederas dicemus.* In Reg. 2. totidem plane apicibus, quot repræsentamus, *quam inter herbas dicemus*; nempe libro 26. sect. 31. quo volumine pertractantur herbæ, ut ipse in fine libri 24. præstiturum se his verbis pollicetur: *Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.* Eo enim libro, ac sectione mox citata de hypocisthide, *Nascitur,* inquit, *ut diximus, sub cistho, unde nomen,* &c. Hunc locum restituere Salmasius ita tentabat, in Solin. pag. 367. *Sub his maxime nascitur hypocisthis. Jam inter ederas diximus cisson. Erythranos,* &c. Jos. Scaliger, lib. 1. Epist. 18. ad Franc. Vertun. in hunc modum. *Sub his.... hypocisthis. Quam inter ederas diximus, cisson erythranos,* &c. Angelum Politianum secutus. Hinc factum est ut in Indicibus Plinianis, qui hactenus concinnati exstant, *hypocisthis ederæ genus* appelletur: falso.

Sect. 55. XVIII. *Rhus, qui erythros appellatur, semen est hujus fruticis. Vim habet adstringendi,* &c.] Prius legebatur: *Rhus, quæ erythros appellatur, frutex est: & hujus fruticis semen vim habet,* &c. Quæ lectio Dalecampium impulit, ut Plinium diceret rhun erythron a rhoë coriariorum, ceu diversos frutices, inepte discriminare. Sed librariorum ille, non Plinii omnis error est. Quid ille senserit, scripseritque, sincera scriptura exhibet, quam totidem syllabis apicibusque repræsentamus, quot sunt in Regio 2. codice. Et sane si fruticem diversum putaret, formam, ut solet, ob oculos poneret: neque tantum fruticem esse admoneret, quæ ipsi cum rhoë altero communis appellatio est. Sed de semine ejus fruticis, non de toto frutice agit.

Sect. 57. X I X. *Mirum est quod additur, saniem conspecto omnino frutice eo siccari.*] De sanie quæ fluat ab hulcere ex morsu canis nunc agi, commonstrat ipsa per se orationis series. Et *saniem* quidem, & *siccari*, præ se ferunt M S S. omnia exemplaria: præter Reg. 2. in quo *insaniam* manifesto errore legitur: quid enim est, *insaniam siccari?* Non placet tamen Saraceno ea lectio: sed *singultum*, non *saniem*: moxque *sanari*, non *siccari*, scribi contendit oportere, in Notis ad Dioscoridem. Plini porro sic refingendi mentem Dioscorides primum injecit: Sic enim ille, lib. 3. cap 105. de alysso: Ταύτης τὸ ἀφέψημα ποθὲν, λύζμοὺς τοὺς δίχα πυρετοῦ λύει· καὶ κρατηθὲν δὲ ἢ ὀσφρανθὲν, τὸ αὐτὸ δρᾶ. *Hujus decoctum potu solvit singultus, qui sunt citra febrim: idem præstat, si teneatur, vel olfiat.* Mox etiam Plutarchus, tertio Sympofiacon libro, ubi in eodem argumento habitat: Τὴν δὲ ἄλυσσον καλουμένην βοτάνην, καὶ λαβόντες εἰς τὴν χεῖρα μόνον, οἱ δὲ καὶ προσβλέψαντες, ἀπαλλάττονται λυγμοῦ. Sed quidquid illi demum scripsere, nec dici a Plinio necesse est omnia ea quæ illi commemorarint: nec tractare nefas miraculum naturæ aliquod, quod illi non attigerint.

Sect. 58. X X. *Sic & pleuriticos, & omnes lateris dolores, apocyni semen ex aqua. Frutex est,* &c.] Sic M S S. omnes, editique libri. An igitur ἀπόκυνον Galeni, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 15. quod ait esse homini quoque venenum, ἔστι δὲ ἀνθρώπων δηλητήριον, nihil a Plinio discrepet: an legendum hic potius, *Sic & pleuriticos, & omnes lateris dolores semen ex aqua:* ut ad radiculam, de qua proxime antea legitur, ista referantur: mox, *Apocynon frutex est,* &c. quod jam visum est nonnemini satius: amplius considerandum censeo.

Sect. 59. X X I. *Et ad vulvas cum vino & pipere.*] An Plinius hoc loco ex Dioscoride: an, quod verius puto, ex Plinio Dioscorides emendandus sit, eruditi dijudicent. Scripsit ille lib. 3. cap. 87. de libanotide seu rore marino: Ὁ δὲ καρπὸς πινόμενος .... βοηθεῖ.... ἰκτερικοῖς τε, μετὰ πεπέρεως καὶ οἴνου διδόμενος. *Semen potum .... auxiliatur ...., ictericis, hoc est, regio morbo laborantibus, cum pipere ac vino exhibitum.* Legisse Plinium ὑστερικοῖς, non ἰκτερικοῖς plane apparet: hoc est, *mulieres vulvæ malo opportunas*, non *morbum arquatum*, seu *regium.*

Sect. 65. X X I I. *Spinæ Ægyptiæ, sive Arabicæ laudes in odorum loco diximus.*] Divulsa hæc ad hunc diem sententia, distractaque in partes duas, impeditum habuit intellectum. Sic enim legebatur: *e spina Ægyptia*, quæ verba superiori adnectebantur lectioni. Mox ducto a sequentibus verbis initio capitis alterius, *Spinæ Arabicæ laud.s*, &c. quod incogitanter & obliviose scriptum a Plinio Dalecampius exclamat. At sinceram esse, quam repræsentamus, scripturam, vel ex ipso hujus loci indice perspicuum est: sic enim habet, *Spina Ægyptia, sive Arabica.* Et suffragatur etiam Galenus, lib. 6. de facult. simp. med. pag. 17. pag. 152. Ἀκάνθης Αἰγυπτίας· ἔνιοι δὲ Ἀραβικὴν ὀνομάζουσιν.

X X I I I. *Est & acacia e spina.*] Prius legebatur, *Est & acaciæ spina*, litterulas *a* & *e* in unam perverse conflatis, perturbataque eam ob rem sententia. Acaciæ nomen inditum semini ipsi fructuique arboris, succoque qui inde exprimitur, scriptores plurimi contestantur. In quibus auctor libri de simp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 984. *Acacia fructus est arboris spinosæ, quæ maxime in Ægypto nascitur: Hic igitur fructus velut oliva exprimitur, & succus in Sole siccatur, & in glebam redigitur,* &c. Galenus ipse, lib. 1. de Antidotis, cap. 14. pag. 889. ad hunc versiculum Andromachi senioris, ejus qui Neronis medicus fuit: Sect. 67.

Δάκρυον δ' μίσγοιο βαλὼν κυανωπὸν ἀκάνθης.

Δηλοῖ γὰρ, inquit, τὴν ἐκ τῆς Αἰγυπτίας ἀκάνθης γεννωμένην ἀκακίαν. *Lacrymam misceto cæruleæ spinæ. Innuit acaciam ex Ægyptia spina factam.*

X X I V. *Pyrachantæ baccæ contra serpentium ictus bibuntur.*] Ita rescripsimus admonitu codicum M S S. tum hoc loco, tum vero in Indice: cum prius legeretur, *pyxacanthi.* At de pyxacantho sermo instituitur sect. 77. De pyracantha nunc agi & Nicander probat, qui in Theriac. pag. 60. commendat in primis, adversus serpentes & scorpiones: Sect. 70.

Λάζεο καὶ πυράκανθαν, ἰδὲ φλόμου ἄρρενος ἄνθην.

Πυράκανθα quasi ignea dicitur spina, id est, valde urens, pungensque. Dioscor. lib. 1. cap. 122. oxyacantham vocat, & a nonnullis πυρίναν appellari, & πυτνάκανθαν ait: lege πυράκανθαν, quod nempe urentes pungentesque spinas habet.

X X V. *Agrifolia contusa addito sale, articulorum morbis prosunt: baccæ purgationi feminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In vino potæ alvum sistunt. Radix decocta & illita extrahit infixa corpori.*] Prius legebatur, *Aliqui folia contusa.... articulorum morbis imponunt: Prosunt baccæ,* &c. Ut ad paliurum hæc spectare viderentur, de quo proxime antea legebatur. At vocem eam *imponunt* M S S. codices, Reg. Colb. nullus denique unus agnoscit. Baccas paliurus nullas habet: habet aquifolium quales describuntur, lib. 15. sect. 29. Et de agrifolio sermonem hoc loco institui vel ex eo credibile fit, quod statim ob affinitatem nominis, ut fere Plinio familiare est, hac ipsa sectione ad aquifoliam arborem transfertur oratio. Sed rem plane decidit, emendationemque nostram egregie constabilit Plinius alter Valerianus, qui suum fere opus ex scriptoris nostri sententiis verbisque concinnavit. Is enim lib. 3. de re Med. cap. 15. *Ad nervos, articulos, arthriticos*, hunc ipsum locum exscribens: Agrifolium *tusum,* inquit, *addito sale & oleo prodest.* Idem lib. 2. cap. 25. *choleræ succurritur: Baccæ agrifolii tritæ & vino datæ prosunt.* Denique lib. 3. cap. 49. *Ad extrahenda ea quæ corpori infixa sunt: Radix etiam agrifolii coquitur, & teritur, & sic imponitur.* Quæ totidem plane verbis noster hic habet: qui cum *agrifolia contusa* multitudinis numero dixit, folia fruticemque simul intellexit. Sect. 72.

X X V I. *Cauliculorum ex vino decoctum, uvæ præsentaneum remedium est.*] Prius legebatur, *vel præsentaneum*: ut ad sananda condylomaia, de quibus prius agebatur, spectare id quoque remedium videretur. In Reg. 1. cod. *ve præsentaneum.* Nos *uvæ* rescripsimus, indubitata conjectura. Auctor ita conjiciendi primum exstitit Marcellus Empir. cap. 14. pag. 99. *Rubi,* inquit, *cauliculi teneri discoquuntur ex vino: idque vinum gargarizatur, quod confestim uvam prominentem coërcet. Folia rubi arefacta in umbra in cinerem concremantur: is cinis in cochleari uvæ subjectus, præsentaneo remedio eam contrahit.* Et Plinius Valer. lib. 1. de re med. cap. 45. cujus lemma est, *Ad uvam distillantem: Rubi,* inquit, *in quibus mora nascuntur cauliculi decoquantur ex vino, & eo ipso vino gargarizetur.* Et Pintiani inde conjectura exploditur, *calculorum* scribere enitentis, pro *cauliculorum.* Sect. 73.

XXVII. *Stomachicisque ex aqua bibendus datur.*] Ita restituimus, tum admonitu codicum MSS. Reg. Colb. &c. tum ipsius Plinii, qui lib. 16. sect 71. de eodem rubo Idæo agens, *Contra stomachi quoque vitia,* inquit, *bibitur ex aqua.* Dioscoridis quoque, lib. 4. cap. 38. ita scribentis: Στομαχικοῖς τε μεθ' ὕδατος ἐν ποτῷ δίδοται. Prius *stomaticis* legebatur. Sect. 75.

X X V I I I. *Faciunt & pastillos, terentes eam ex aqua, ad supra dicta: sanat & vomicas,* &c.] Ad supra dicta, ad eosdem effectus, qui sunt supra commemorati. Sic etiam Dioscor. lib. 3. cap. 112. Δεῖα δὲ δύναται καὶ εἰς καταπότια ἀναπλάττεσθαι πρὸς τὰ εἰρημένα. *Sed & trita in catapotia redigi potest ad supra dicta.* Mutata prius interpunctione, perturbataque sententia legebatur, *terentes eam ex aqua. Ad supra dicta sanat & vomicas.* Sect. 80.

X X I X. *Ac fistulis collyrio immisso. Nomas sistunt decocta earum in aqua, & postea tritarum rosacco addito.*] Prius legebatur, *ac fistulis. Collyrio immixto nomas sistunt, decoctarum in aqua,* &c. Sect. 94.

Emendandi auctor Dioſcorides exſtitit, qui de ari ſeu ariſaro ita prodidit, lib. 2. cap. 198. Νομὰς ἵστησι καταπλασσομένη· κολλύρια τε πρὸς σύριγγας ἐνεργῆ ἐξ αὐτῆς γίνεται. *Illitu nomas ſiſtit: ex eadem collyria concinnantur, ad fiſtulas efficacia.*

Sect. 95. XXX. *Naſcitur in paluſtribus, magnifici uſus ad vulnera. Cum aceto bibitur ad difficultates urinæ . . . . . præcipitatiſque ex alto.*] Num ſatius ſit ita legi, *ad vulnera cum aceto. Bibitur*, &c. conſiderandum amplius. Nam Dioſc. lib. 4. cap. 115. de millefolio. Τοῦτο τηρεῖ, inquit, ἀφλέγμαντα τὰ νεόπρωτα τῶν ἑλκῶν, σὺν ὄξει χλωρόν τε καὶ ξηρὸν καταπλασσόμενον. Ποτίζεται δὲ καὶ πρὸς πτώματα σὺν ὕδατι καὶ ἁλσίν. *Vulnera recentia ab inflammatione vindicat: ſeu viride, ſeu etiam ſiccum ex aceto oblinatur. Præcipitatis quoque ex alto cum aqua & ſale potui datur.* Tamen Apuleïus vulgatæ quoque ſcripturæ ſuffragatur, cap. 88. tit. 4. *Ad urinæ difficultatem. Herbæ millefolii ſuccus cum aceto potus, prodeſt & ſanat.*

XXXI. *Heſtiatorida a convictu.*] Prius in editis legebatur, *Syſſitieterida.* In Regio 1. cod. *Heſititaterida.* Reg. 2. *Heſitaterida.* Nos *Heſtiatorida*, ἑστιατορίδα, ab ἑστιάτωρ *convivator.* Sect. 101.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXV.

I. IPSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gignente eas tellure, in admirationem curæ priſcorum diligentiæque animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertumque illis fuit: nihil deinde occultatum, quodque non prodeſſe poſteris vellent. At nos elaborata iis abſcondere atque ſupprimere cupimus, [1] & fraudare vitam etiam alienis bonis. Ita certe recondunt, qui pauca aliqua novere, invidentes aliis: & neminem docere, [2] in auctoritatem ſcientiæ eſt. Tantum ab excogitandis novis, ac juvanda vita mores abſunt, ſummumque opus ingeniorum diu jam hoc fuit, ut intra unumquemque recte facta veterum perirent. [3] At hercules ſingula quoſdam inventa Deorum numero addidere: omnium utique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benigne gratiam memoria referente. Non æque hæc cura eorum mira in his, quæ ſatu blandiuntur, aut cibo invitant: culmina quoque montium invia & ſolitudines abditas, omniſque terræ fibras ſcrutati invenere, quid quæque radix polleret, ad quos uſus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad ſalutis uſus vertentes. CAP. I.

II. Minus hoc, quam par erat, noſtri celebravere, omnium utilitatum & virtutum rapaciſſimi. Primuſque & diu ſolus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magiſter, paucis dumtaxat attingit, boum etiam medicina non omiſſa. Poſt eum unus illuſtrium tentavit C. Valgius eruditione ſpectatus, imperfecto volumine ad Divum Auguſtum, inchoata etiam [1] præfatione religioſa, ut omnibus malis humanis illius potiſſimum Principis ſemper mederetur majeſtas. CAP. II.

III. Antea condiderat ſolus apud nos, quod equidem inveni, Pompeïus Lenæus, Magni libertus: quo primum tempore hanc ſcientiam ad noſtros perveniſſe animo adverto. Namque Mithridates, maximus ſua ætate regum, quem debellavit Pompeïus, omnium ante ſe genitorum diligentiſſimus vitæ fuiſſe argumentis, [1] præterquam fama, intelligitur. [2] Uni ei excogitatum, quotidie venenum bibere præſumptis remediis, ut conſuetudine ipſa innoxium fieret. Primo inventa genera antidoti, ex quibus unum etiam nomen ejus retinet. [3] Illius inventum autumant, ſanguinem anatum Ponticarum miſcere antidotis, quoniam veneno viverent. [4] Ad illum Aſclepiadis medendi arte clari, volumina compoſita exſtant, cum ſollicitatus ex urbe Roma, præcepta pro ſe mitteret. [5] Illum ſolum mortalium viginti duabus linguis locutum certum eſt, nec de ſubjectis genti-

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Et fraudare.*] Et fraudare homines qui vivunt, bonis quæ alii invenere.

2. *In auctoritatem.*] Id auctoritatem conciliare ſcientiæ videtur.

3. *At hercules.*] Quæ ſinguli homines invenerunt, quoſdam e ſuis inventoribus in Deorum numerum addidere: omnium certe, qui in eo elaborarunt vitam clariorem fecere, cognomine herbis indito.

Sect. II. 1. *Præfatione religioſa.*] Inſerta precatione, ut humanis calamitatibus opitularetur Principis majeſtas, felici adminiſtratione imperii.

Sect. III. 1. *Præterquam fama.*] Forte, ut alibi, *præterque*: hoc eſt, ac præterea. Præter ſingularem famam, quam ille apud omnes obtinuit, etiam argumentis quamplurimis diligentiſſimus naturæ ſcrutator fuiſſe intelligitur.

2. *Uni ei.*] Celſus, lib. 5. cap. 23. *Nobiliſſimum eſt antidotum Mithridatis, quod quotidie ſumendo, Rex ille dicitur adverſus venenorum pericula tutum corpus ſuum reddidiſſe.* Vide Dionem Caſſium, lib. 37. pag. 35.

3. *Illius inventum.*] Gellius, lib. 17. cap. 16. pag. 972. *Anates Ponticas dicitur edundis vulgo venenis victitare. Scriptum etiam a Lenæo Cn. Pompeii liberto, Mithridatem illum Ponti regem, medicæ rei & remediorum id genus ſolertem fuiſſe: ſolitumque eum ſanguinem miſcere medicamentis, quæ digerendis venenis valent: eumque ſanguinem vel potentiſſimum eſſe in ea confectione.* Sanguinem anatum utiliſſime in antidotis miſceri, tradit quoque Dioſcor. lib. 2. cap. 97. anſeris quoque, atque hœdi. Meminit etiam Scribonius Largus, Compoſ. Med. 187.

4. *Ad illum.*] Ad Mithridatem libros miſit de medendi arte Aſclepiades, cum ſollicitatus ab eo rege ut ad ſe veniret, pro ſe præcepta ab Urbe miſit. Commentarios edidiſſe in quoſdam libros Hippocratis, aliaque plurima ſcriptis conſignaſſe, ex Braſavoli indice in Galenum intelliges: præter ea quæ nos recenſuimus in Auctorum ſyllabo.

5. *Illum ſolum.*] Tranſcripſit hæc Gellius totidem verbis, lib. 17. cap. 17. pag. 974. indicavitque jam Plinius, lib. 7. ſect. 24.

bus ullum hominem per interpretem appellatum ab eo [6] annis LVI. quibus regnavit. Is ergo in reliqua ingenii magnitudine medicinæ peculiariter curioſus, & ab omnibus ſubjectis, qui fuere pars magna terrarum, ſingula exquirens, ſcrinium commentationum harum & exemplaria, effectuſque, in arcanis ſuis reliquit. Pompeïus autem omni regia præda potitus, transferre ea ſermone noſtro libertum ſuum Lenæum, [7] Grammaticæ artis, juſſit: vitæque ita profuit non minus, quam Reipublicæ victoria illa.

IV. Præter hos Græci auctores medicinæ prodidere, quos ſuis locis diximus. [1] Ex his Cratevas, Dionyſius, Metrodorus, ratione blandiſſima, ſed qua nihil pæne aliud, quam rei difficultas intelligatur. Pinxere namque effigies herbarum, atque ita ſubſcripſere effectus. Verum & pictura fallax eſt, & coloribus tam numeroſis, præſertim in æmulatione Naturæ, multum degenerat [2] tranſſcribentium ſors varia. Præterea parum eſt ſingulas earum ætates pingi, cum quadripartitis varietatibus anni faciem mutent.

V. Quare ceteri ſermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerumque nominibus defuncti, quoniam ſatis videbatur poteſtates vimque demonſtrare quærere volentibus. Nec eſt difficile cognitu. Nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari ſcientia Antonii Caſtoris, cui ſumma auctoritas erat in ea arte noſtro ævo, viſendo hortulo ejus, in quo plurimas alebat, centeſimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut vigore concuſſis. Neque aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inventa jampridem ratio eſt prænuncians horas, non modo dies ac noctes, Solis Lunæque defectuum. Durat tamen tradita perſuaſio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi [1] eamque num feminarum ſcientiam prævalere. Certe quid non replevere fabulis Colchis Medea, aliæque, in primis Itala Circe, Diis etiam adſcripta? unde arbitror natum, ut [2] Æſchylus e vetuſtiſſimis in Poëtica, refertam Italiam herbarum potentia proderet: multique Circeïos, ubi habitavit illa, magno argumento etiamnum durante [3] in Marſis a filio ejus orta gente, quos eſſe domitores ſerpentium conſtat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit: cum etiam, quæ rigatur, [4] Ægyptus illa non eſſet, poſtea fluminis limo invecta. [5] Herbas certe Ægyptias a regis uxore traditas ſuæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud nepenthes, oblivionem triſtitiæ veniamque afferens, & ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium, quos memoria novit, Orpheus de herbis curioſius aliqua prodidit. [6] Poſt eum Muſæus & Heſiodus polion herbam in quantum mirati ſunt, diximus. Orpheus & Heſiodus ſuffitiones commendavere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas ſuis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus ſapientia, primus volumen de earum effectu compoſuit, Apollini, Æſculapioque, & in totum Diis immortalibus inventione & origine aſſignata. Compoſuit & Democritus, ambo peragratis Perſidis, Arabiæ, Æthiopiæ, Ægyptique Magis. [7] Adeoque ad hæc attonita antiquitas fuit, ut affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus hiſtoriarum auctor, in prima earum tradit, occiſum draconis catulum revocatum ad vitam a parente, herba, quam balin nominat: eadem Thylonem, quem draco occiderat, reſtitutum ſaluti. Et Juba in Arabia herba revocatum ad vitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophraſtus, eſſe herbam, cujus contactu illatæ ab alite, [8] quam retulimus, exſiliret cuneus a paſtoribus arbori adactus: quæ etiamſi fide carent, admirationem tamen implent: coguntque confiteri, multum eſſe quod vero ſuperſit. Inde & pleroſque ita video exiſtimare, nihil non herbarum vi effici poſſe, ſed plurimarum vires eſſe incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, a quo ferunt dictum, quaſdam fortaſſis etiam calcatas prodeſſe. Obſervatum certe eſt inflammari vulnera ac morbos ſuperventu eorum, qui pedibus iter confecerint.

NOTÆ.

6. *Annus LVI.*] Sic libri etiam MSS. Reg. Colb. &c. Appianus, lib. de bell. Mithrid. pag. 249. vixiſſe ait annos novem ſupra LX. imperitaſſe annos LVII. Ἐβίω δ' ὀκτὼ ἢ ἐννέα ἐπὶ τοῖς ἑξήκοντα ἔτεσι· καὶ τούτων ἑπτακαιπεντήκοντα ἔτεσιν ἐβασίλευσε. Strabo lib. 10. pag. 477. auctor eſt ætatis anno undecimo ſuſceptum ab eo imperium.

7. *Grammaticæ artis.*] Vide Notas & Emend. num. I.

Sect. IV. 1. *Ex his Cratevas.*] Vide Notas & Emendationes, num. II.

2. *Tranſſcribentium.*] Depingentium. *Scribere* veteres dixere pro *pingere.* Statius, lib. 8. Thebaid. verſ. 270.

Inſcriptaque Deus, qui navigat alno.

Sect. V. 1. *Eamque num.*] Hanc voculam jam ante mirati ſumus, lib. 22. initio ſect. 16.

2. *Æſchylus.*] Hujus poëtæ verſiculum ἐκ τῶν ἐλεγείων recitat hunc Theophraſtus, lib. 9. hiſt. cap. 15.

Τυρρηνῶν γενεὰν φαρμακοποιὸν ἔθνος.
Gens Tyrrhena ſuis clara veneficiis.

3. *In Marſis a filio ejus.*] De his egimus lib. 7. ſect. 2.

4. *Ægyptus illa.*] Pars Ægypti ea quæ Delta dicitur, ac Nili oſtiis ſecatur. Vide quæ diximus, lib. 2. ſect. 87.

5. *Herbas certe.*] Fuit ea Polydamna Thonis Ægyptii regis uxor. Odyſſ. δ. verſ. 228.

Ἐσθλά, τά οἱ Πολύδαμνα πόρεν Θῶνος παράκοιτις
Αἰγυπτίη, τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
Φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.
Proſpera, quæ quondam Thonis dulciſſima conjux
Ægypti Polydamna dedit, qua plurima gignit
Noxia terra ferax, & multa probata venena.

De nepenthe diximus, lib. 21. ſect. 91. Vide & Euſeb. lib. Præpar. Evang. pag. 481. Hæc porro totidem verbis traduntur a Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 15.

6. *Poſt eum Muſæus .... diximus.*] Libro 21. ſect. 21. & 84.

7. *Adeoque ad hæc.*] Ad eximias herbarum vires ſic hæſit attonita, ut audacior facta nihil vereretur etiam auditu incredibilia addere.

8. *Quam retulimus.*] Libro 10. ſect. 20.

VI.

VI. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noſcantur, cauſa eſt, quod eas agreſtes litterarumque ignari experiuntur, ut qui ſoli inter illas vivant: [1] præterea ſecuritas quærendi, obvia medicorum turba. Multis etiam inventis nomina deſunt, [2] ſicut illi, quam retulimus in frugum cura, ſcimuſque defoſſam in angulis ſegetis præſtare, ne qua ales intret. Turpiſſima cauſa raritatis, quod etiam qui ſciunt, demonſtrare nolunt; tamquam ipſis periturum ſit, quod tradiderint aliis. Accedit ratio inventionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias invenit caſus, alias (ut vere dixerim) Deus.

[3] Inſanabile ad hoſce annos fuit rabidi canis morſus, [4] pavorem aquæ, potuſque omnis afferens odium. [5] Nuper cujuſdam militantis in Prætorio mater vidit in quiete, ut radicem [6] ſilveſtris roſæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam ſibi aſpectu pridie [7] in frutecto, mitteret filio bibendam: in Lacetania res gerebatur, Hiſpaniæ proxima parte: caſuque accidit ut milite a morſu canis incipiente aquas expaveſcere, ſuperveniret epiſtola orantis ut pareret religioni: ſervatuſque eſt ex inſperato, & poſtea quiſquis auxilium ſimile tentavit. Alias apud auctores cynorrhodi una medicina erat: [8] ſpongiolæ, quæ in mediis ſpinis ejus naſcitur, cinere cum melle, alopecias capitis impleri. In eadem provincia cognovi in agro hoſpitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum caulem, pollicari craſſitudine, verſicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morſus eſſe remedio: alium, quam quos [9] in priori volumine ejuſdem nominis diximus: ſed huic alia figura, aliudque miraculum, exſerentis ſe terra ad primas ſerpentium vernationes, bipedali fere altitudine, rurſuſque cum iiſdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet ſerpens: vel hoc per ſe ſatis officioſo Naturæ munere, ſi tantum præmoneret, tempuſque formidinis demonſtraret.

Nec beſtiarum ſolum ad nocendum ſcelera ſunt, ſed interim aquarum quoque ac locorum. Cap. II In Germania trans Rhenum caſtris [10] a Germanico Cæſare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ dulcis ſolus, [11] qua pota intra biennium dentes deciderent, compageſque in genibus ſolverentur. [12] Stomacacen medici vocabant, & [13] ſceletyrben, ea mala. Reperta auxilio eſt herba, quæ vocatur [14] Britannica, non nervis modo & oris malis ſalutaris, [15] ſed contra anginas quoque, & contra ſerpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus ejus exprimitur & ex radice. [16] Florem vibones vocant: qui collectus prius; quam tonitrua audiantur, & devoratus, ſecuros in totum reddit. Friſii, qua caſtra erant, noſtris demonſtravere illam: [17] mirorque nominis cauſam: niſi forte confines Oceano Britanniæ, velut propinquæ, dicavere. [18] Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima naſceretur, certum eſt, etiamtum Britannia libera.

Notæ.

Sect. VI. 1. *Præterea ſecuritas.*] Quærendi curam adimit obvia medicorum turba.

2. *Sicut illi, quam retulimus.*] Libro 18. ſect. 45.

3. *Inſanabile.*] Sic MSS. non *inſanabilis.* Ut *Triſte lupus ſtabulis.*

4. *Pavorem aquæ.*] Ὑδροφοβίαν Græci vocant. Vide quæ de eo morbo diximus, lib. 8. ſect. 63.

5. *Nuper cujuſdam.*] Indicavit hoc ipſe ſuperius, lib. 8. ſect. 63.

6. *Silveſtris roſæ, quam cynorrhodon.*] Roſa ſilveſtris hæc eſt quæ Eglenterii nomine apud Gallos venit, *l'Eglantier.* Eſt in Eyſtettenſi horto: vidimus in Regio. Scribonio Largo, Compoſ. 85. *Roſa ſilvatica, quam caninam quidam vocant.*

7. *In frutecto.*] Frutectum, per ſyncopen, pro *fruticetum*, habent libri MSS. ubique omnes. Vulgo tamen & *frutetum* ſcribitur.

8. *Spongiolæ.*] Spongiam ex rubo roſario agreſti ſumptam vocat Marcellus Empir. cap. 26. pag. 181. & cap. 27. pag. 196.

9. *In priori volumine.*] Superiore libro, ſect. 93. Nondum mihi herbæ compertum genus illud eſt, in quod omnia ea conveniant, quæ hic referuntur: illudque in primis, ut ſeris anni menſibus, quo latent angues, ipſum areſcat. In Indice, dracunculus caulis appellatur.

10. *A Germanico.*] Neronis Claudii Druſi Germanici Imp. filio, Caii Cæſaris Germanici Aug. patre. Vide Tacitum, lib. 2. Annal. pag. 43. & ſeq.

11. *Qua pota.*] *Et Suſis*, inquit Vitruvius, lib. 8. cap. 3. pag. 165. *in qua civitate eſt regnum Perſicum, fonticulus eſt, ex quo qui biberunt, amittunt dentes.* Quam in rem lepidum idem Epigramma Græcum eo loci recitat.

12. *Stomacacen.*] Στομακάκην, vel potius, ut ars ſuadet, στομοκάκην, quæ vox *vitium* quoddam *oris* ſonat. Scorbutum ætas poſterior appellavit: *le Scorbut.* Vide Sennertum, lib. 3. pag. 504. Sunt qui στομοκάκκην malint hic legi, quoniam ſcorbuticis os κάκκην, hoc eſt, ſtercus olet. Et id morbi genus hodieque graſſatur in Friſiis, ex aquarum vitio.

13. *Sceletyrben.*] Σκελοτύρβη, *paralyſis ſpecies, quando recti nequeunt incedere: ſed nunc in lævam, nunc in dextram corpus contorquent, pedeſque proferunt: interdum etiam, velut inutile ſyrma, anguium more pedem promovent.* Σκελοτύρβη ἐστιν εἶδος παραλύσεως, ὥστε περιπατεῖν ἐπ' εὐθείας μὴ δύνασθαι, καὶ ποτὲ μὲν κατ' εὐθὺ, ποτὲ δὲ εὐώνυμον εἰς τὰ δεξιὰ περιφέρειν, ἢ τὸ δεξιὸν εἰς τὰ ἀριστερὰ, καὶ ποτὲ μὲν ἐπισύρειν τὸ σκέλος, ὥσπερ ἀναβαίνοντές τι μέγα. Galenus, in Defin. Med. tom. 2. num. 293. pag. 265. A σκέλος & τύρβη, quod crura is morbus tentaret, turbaretque. Ælii Galli exercitum laboraſſe hoc utroque mali genere ex Arabicorum fructuum eſu, & aquarum potu, auctor eſt Strabo, lib. 16. pag. 781. Τῶν μὲν περὶ τὸ στόμα, τῶν δὲ περὶ τὰ σκέλη παράλυσιν τινὰ.... Et paulo ante, Στομακάκη καὶ σκελοτύρβη.

14. *Britannica.*] Hydrolapathum nigrum eſſe, quam veteres Britannicam appellarunt, ſatis idoneis efficit argumentis Abrah. Muntingius, opere ſingulari de vera antiquorum herba Britannica. Galenus, certe lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. folia ait eſſe agreſti lapatho ſimilia, ὅμοια τοῖς τῶν ἀγρίων ὀνομαζομένων λαπάθων.

15. *Sed contra anginas.*] Apuleïus, cap. 29. de Britannica, tit. 7. *Ad anginam: Herbæ Britannicæ flos antequam tonitruum audiatur collectus, qui eo uſus fuerit, per totum annum anginam non experietur.*

16. *Florem vibones.*] Strabo auctor eſt, lib. 6. pag. 156. ad Vibonem oppidum, (de quo lib. 3. ſect. 10.) e Sicilia Proſerpinam migraſſe ad legendos flores: ubi matronæ collectis eis texunt coronas: hincque repertum coronis flores nectere. Unde putandum vibonum florum nomen veniſſe.

17. *Mirorque.*] Mirum eſt, inquit, Britannicam vocari quæ non in Britannia, ſed in Germania inventa ſit. At vero Lipſius in lib. 1. Taciti Annal. pag. 30. paludes ait, uligineſque, haud procul Amiſia flumine, inter Lingam, Vveddam, & Coëvordam, aliquot milliarium ſpatium occupare: vocari ab accolis Bretaniæ uligines, *Bretanche heyde*: Ab iſta Bretannia in Friſiis, nomen herbæ Britannicæ datum. Muntingius, pag. 131. a ſtabiliendis dentibus Friſiorum lingua deductum id nomen ſuadere nititur quidem: at non omnino perſuadet.

18. *Non enim.*] Non eſt veriſimile appellatam eam herbam

VII. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, [1] ut docebimus fecisse reges: [2] tanta res videbatur, herbam invenire, vitam juvare, nunc fortassis aliquibus curam nostram frivolam quoque existimaturis: adeo deliciis sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Auctores tamen quarum inveniuntur, in primis celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casusque, [3] & quæ nomina omnis hora excogitat, ad millia morborum singulis mortalium timenda. Qui gravissimi ex his sint discernere, stultitiæ prope videri potest, cum suus cuique ad præsens quisque atrocissimus videatur. [4] Et de hoc tamen judicavere avi experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum a stillicidio vesicæ: proximum stomachi, tertium eorum quæ in capite doleant: [5] non ob alios fere morte concita. A Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec venenorum tantum: quoniam ea vitæ conditio est, [6] ut mori plerumque etiam optimi portus sit: tradatque M. Varro, Servium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, [7] veneno crura perunxisse & postea caruisse sensu omni, æque quam dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit venia monstrandi, [8] qua mentes solverentur, partus eliderentur, multaque similia? Ego nec abortiva dico, ac ne amatoria quidem, memor [9] Lucullum Imperatorem clarissimum amatorio periisse: nec alia Magica portenta, nisi ubi cavenda sunt aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundeque præstitum vitæ, salutares dixisse, ac postea inventas.

CAP. IV. VIII. 1. Laudatissima herbarum est [1] Homero teste, quam vocari a Diis putat moly, & inventionem ejus Mercurio assignat, contraque summa veneficia demonstrat. [2] Nasci eam hodie circa Pheneum, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, radice rotunda nigraque, magnitudine cæpæ, folio scillæ: effodi autem difficulter. [3] Græci auctores florem ejus luteum pinxere, [4] cum Homerus candidum scripserit. Inveni e peritis herbarum medicis, qui & in Italia nasci eam diceret, afferrique Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis XXX. pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ, sed abruptæ.

IX. 2. Ab ea maxima auctoritas herbæ est, quam [1] dodecatheon vocant, omnium Deorum majestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. [2] Folia ejus septem, lactucis simillima, exeunt a lutea radice.

X. 3. [1] Vetustissima inventu Pæonia est, nomenque auctoris retinet, [2] quam quidam pentorobon appellant, alii glycysiden. Hæc quoque difficultas est, quod eadem aliter alibi nuncupantur. [3] Nascitur opacis montibus, [4] caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine veluti Græcas nuces quatuor aut quinque. [5] Inest iis semen copiosum,

NOTÆ.

esse a milite Romano de Britanniæ nomine, quoniam ibi plurima nasceretur, cum præsertim Britannia tum sui juris esset, nec populo Romano subjecta.

Sect. VII. 1. *Ut docebimus.*] Sect. 33. & seqq.

2. *Tanta res.*] Vide Notas & Emend. num. III.

3. *Et quæ nomine*] Nomina nova novis morborum generibus, quæ subinde nascuntur, indita.

4. *Et de hoc tamen ..... avi experimento.*] Vide Notas & Emend. num. IV.

5. *Non ob alios.*] Non alios fere morbos morte consecuta.

6. *Ut mori.*] Ferdinandus Pintianus, qui in eadem exornanda sparta laboravit, in qua nos sudamus, insculpi Salmanticæ sepulcro suo jussit, OPTIMUM VITAE BONUM MORS. Vide quæ dicta sunt lib. 7. sect. 54. nota 1.

7. *Veneno.*] Cicutæ succo.

8. *Qua mentes.*] Quæ herba faceret insaniam, partus eliderct, &c.

9. *Lucullum .... amatorio.*] Amatorium poculum dicitur, quod ad amoris insaniam impellit: quale Lucullo Callisthenes libertus suus obtulit, ut impensius ab eo diligeretur: verum veneni vi alienata domini mens est, & mors consecuta. Plutarchus in Lucullo, pag. 520.

Sect. VIII. 1. *Homero.*] Odyss. κ'. vers. 302.

Ὣς ἄρα φωνήσας πόρε φάρμακον Ἀργειφόντης,
Ἐκ γαίης ἐρύσας, καί μοι φύσιν αὐτοῦ ἔδειξεν.
Ῥίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε, γάλακτι δὲ εἴκελον ἄνθος,
Μῶλυ δέ μιν καλέουσι θεοί· χαλεπὸν δέ τ' ὀρύσσειν
Ἀνδράσι γε θνητοῖσι· θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται.

Transscripsit hunc Plinii locum Apuleïus, cap. 48. Homericum moly, esse Democriti aglaophotin, de qua nos egimus libro superiore, Lobelius scripsit in Notis marginalibus MSS. ad Anguillara, pag. 90. Esse rutam silvestrem affirmat Galenus, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 219.

2. *Nasci eam.*] Tota hæc descriptio apud Theophrastum est, lib 9. hist. cap. 15. Sed is errasse Homerum ait, qui ægre evelli hanc e tellure cecinit. Vide & Diosc. lib. 3. cap. 54.

3. *Græci auctores.*] Quos Priapeïorum auctor est secutus, eo carmine:

Hinc legitur radix, cujus flos aureus exit:
Quam cum moly vocant, mentula moly vocant.

4. *Cum Homerus.*] Loco allato: & qui Homerum imitatus est Naso, lib. 14. Metam. vers. 291.

Pacifer huic florem dederat Cyllenius album:
Moly vocant superi: nigra radice tenetur.

Diosc. quoque loc. cit. *ἄνθη λευκοΐοις ὅμοια γαλακτόχροα* dicit esse, violæ albæ flores similes, & lactei coloris. Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 211. *ἄνθος γαλακτῶδες.*

Sect. IX. 1. *Dodecatheon.*] Δωδεκάθεος, herba a duodecim Diis majoribus appellata.

2. *Folia ejus.*] *Profecto hac effigie*, inquit Ruellius, lib. 2. pag. 449. *frequenter in dumetis enatam vidimus: verum cum nec plura de ea traduntur, an dodecatheos sit, non ausim affirmare.*

Sect. X. 1. *Vetustissima .... Pæonia.*] A Pæone Medico nomen invenit, qui vulneratum Plutonem ab Hercule, ut Homerus quidem fabulatur, Iliad. ε'. vers. 401. curasse ea perhibetur. Nomen in officinis servat: vulgus Pivoniam vocat: *Pivoïne.* Genera ejus quatuordecim in horto Regio vidimus. Pæonia mas a Matthiolo delineatur, in lib. 3. Diosc. pag. 914.

2. *Quam quidam*] Dioscor. lib. 3. cap. 157. *Παιονία, ἢ γλυκυσίδη, οἱ δὲ πεντόροβον.* Sic etiam Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 167. Dicitur sane *πεντόροβον*, quasi quintuplex ervi granum: a granorum numero, quæ ervum imitantur. *Γλυκυσίδη*, quod acinos dulces, mali Punici similes habere videtur: nam *σίδη* Bœotis malum Punicum est. Vide etiam Apuleïum, cap. 64. & auctorem libri, qui Kiranidum Kirani inscribitur, pag. 18.

3. *Nascitur.*] Hæc totidem fere verbis Diosc. loc. cit.

4. *Caule inter folia.*] Inter singulos nodos, unde folia erumpunt. Alias totus caulis bicubitalis est, ut ait Diosc. loc. cit. *καυλὸς ὡς διπιθαμιαῖος.*

5. *Inest iis.*] Diosc. loc. cit. *Λοβοὺς δέ τινας ἀνίησιν ἐπ' ἄκρου τοῦ καυλοῦ, ἀμυγδάλοις ὁμοίους· ὡς ἀνεῳχθέντων εὑρίσκονται ἐρυθροὶ κόκκοι πολλοί, μικροί, ἐμφερεῖς τοῖς τῆς ῥοιᾶς· ἐν μέσῳ δὲ μέλανες, ἐμπόρφυροι, ε' ἢ ς'.* *Summo caule fert siliquas quasdam, veluti Græcas nuces: quibus dehiscentibus grana multa rubentia, parva, acinis Punicorum similia inveniuntur: &*

rubrum, nigrumque. Hæc medetur & [6] Faunorum in quiete ludibriis. [7] Præcipiunt eruere noctu, quoniam si picus Martius videat, tuendo in oculos impetum faciat.

XI. 4. [1] Panaces ipso nomine omnium morborum remedia promittit, [2] numerosum & Diis inventoribus adscriptum. [3] Unum quippe Asclepion cognominatur, quoniam is filiam Panaceam appellavit. [4] Succus coactus ferulæ qualem diximus, [5] radice multi corticis & salsi. [6] Hac evulsa scrobem repleri vario genere frugum religio est, ac terræ piamentum. [7] Ubi, & quonam fieret modo, & quale maxime probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod e Macedonia affertur, [8] bucolicon vocant, armentariis sponte erumpentem succum excipientibus: hoc celerrime evanescit. [9] Et in aliis autem generibus improbatur maxime nigrum ac molle. Id enim argumento est cera adulterati.

XII. 5. [1] Alterum genus heraclion vocant, & ab Hercule inventum tradunt: alii origanum heracleoticum silvestre, quoniam est origano simile, radice inutili: de quo origano diximus.

XIII. 6. [1] Tertium panaces Chironion cognominatur ab inventore. Folium ejus lapatho simile, majus tamen & hirsutius. Flos aureus, radix parva. Nascitur pinguibus locis. Hujus flos efficacissimus, eoque amplius, quam supra dicta, prodest.

XIV. 7. [1] Quartum genus panacis ab eodem Chirone repertum, centaurion cognominatur: sed & Pharnaceon, [2] in controversiam inventionis a Pharnace rege deductum. Seritur hoc, longioribus, quam cetera, foliis, & serratis. Radix odorata in umbra siccatur, vinoque gratiam adjicit. [3] Hujus genera duo fecere, alterum lævis folii, alterum tenuius.

XV. 8. [1] Heracleon siderion & ipsum ab Hercule inventum est, caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore Puniceo, foliis coriandri. Juxta lacus & amnes invenitur, [2] omniaque vulnera ferro illata efficacissime sanat.

XVI. 9. [1] Est Chironis inventum ampelos, quæ vocatur Chironia, de qua diximus inter vites, [2] sicuti de herba, cujus inventio assignatur Minervæ.

XVII. 10. [1] Herculi eam quoque adscribunt, quæ Apollinaris, [2] apud Arabas alter-

NOTÆ.

inter hæc media quinque aut sex, nigra, purpurea.

6. *Faunorum.*] Faunos lib. 30. sect. 24. nocturnos Deos interpretatur. Dioscor. loco citato. Οἱ δὲ μέλανες καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ ἐφιαλτῶν πνιγμοὺς, *grana nigra valent adversus suppressiones incuborum nocturnas, quas ephialtas vocant.* Quindecim grana bibi ex aqua jubet idem, lib. 1. Εὐπορ. cap. 22. Ἐφιάλτης sive ἐπιάλτης malum est, ubi aliquis noctu se grandi mole opprimi, invadique ab alio credit. Macrobius de hac re ita prodidit, lib. 1. in Somn. Scip. cap. 3. pag. 13. *Φάντασμα vero hoc est visum, quum inter vigiliam, & adultam quietem, in quadam, ut aiunt, prima somni nebula, adhuc vigilare se existimans, qui dormire vix cœpit, aspicere videtur irruentes in se vel passim vagantes formas, ... In hoc genere est ἐφιάλτης, quem publica persuasio quiescentes opinatur invadere, & pondere suo pressos ac sentientes gravare.* De hoc genere morbi plura Cælius Aurel. lib. 3. cap. 3. *Quidam veteres*, inquit, *ephialten vocaverunt, ... Afficit crapula vel indigestione jugi vexatos .... Sequitur per somnum gravedo atque pressura, & veluti præfocatio, qua sibi quemquam irruisse repente existiment, qui sensibus oppressis sensus exanimet, neque clamare permittat: quo fit ut sæpe erumpentes non articulata, sed confusa voce exclament...* Ac paulo ante: *Sed quod neque Deus, neque semideus, neque Cupido sit, libris Causarum, quos αἰτιολογουμένους Soranus appellavit, plenissime explicavit.* Inde Pæonia ἐφιαλτία dicitur apud Aëtium, lib. 1. pag. 32. (sic enim legendum, non *elephantia*) quia τὸν ἐφιάλτην curat.

7. *Præcipiunt eruere.*] Hæc apud Theophrastum totidem verbis, lib. 9. hist. cap. 9.

Sect. XI. 1. *Panaces ipso nomine.*] Ἀπὸ τοῦ πάντα ἀκεῖν, quod omnia medetur: sive a πᾶν & ἄκος, hoc est, ab omni remedio.

2. *Numerosum.*] Cujus multa genera.

3. *Unum ... Asclepion.*] Τὸ πάνακες τὸ Ἀσκληπίειον, Theophrasto, lib. 9. hist. cap. 9. ab Æsculapio medico, ut Nicander cecinit in Theriacis. Filiam ejus Πανάκειαν, cum altera, quæ Ὑγεία nominata est, in suo jurejurando testem Hippocrates advocat, pag. 1. Idem panacis genus Ἡράκλειον a Diosc. appellatur, lib. 3. cap. 55. & a Galeno, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 217.

4. *Succus ... ferulæ.*] Est, inquit, ferula panaces: cujus succus excipitur inciso caule, cogiturque: coacti candor probatur, ut diximus lib. 12. sect. 57.

5. *Radice multi.*] Radices permultas habet, crasso & subamari gustus cortice vestitis: Ῥίζας πλείονας .... παχὺν ἐχούσας τὸν φλοιὸν, ὑπόπικρον τῇ γεύσει. Diosc. lib. 3. cap. 55. post Theophr. lib. 9. hist. cap. 12.

6. *Hac evulsa.*] Cum effoditur, ex omni frugum genere offa mellita terræ injicitur, Theophr. lib 9. hist. cap. 9.

7. *Ubi ... docuimus.*] Libro 12. sect. 57.

8. *Bucolicon.*] Βουκολικὸν, quasi pastoritium.

9. *Et in aliis.*] In aliis succis qui non sponte erumpunt, sed inciso caule vel radice manant. Ipse Plinius, lib. 12. sect. 57. *Niger color improbatur.* Dioscor. lib. 3. cap. 55. Ὁ δὲ μέλας φαῦλος καὶ μαλακός. Δολοῦνται γὰρ ἀμμωνιακῷ ἢ κηρῷ.

Sect. XII. 1. *Alterum.*] Origanum est Heracleoticum, de quo lib. 20. sect. 62. Diosc. lib. 3. cap. 56. Καλοῦσι δέ τινες πάνακες καὶ τὴν ἀγρίαν ὀρίγανον, οἱ δὲ καὶ ἡρακλεωτικὸν, οἱ δὲ κονίλην· περὶ ἧς εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ὀριγάνου.

Sect. XIII. 1. *Tertium.*] Ista sunt Theophrasti verba, lib. 9. hist. cap. 12. Ἔχει δὲ τὸ μὲν Χειρώνιον φύλλον μὲν ὅμοιον λαπάθῳ, μεῖζον δὲ καὶ δασύτερον· ἄνθος δὲ χρυσοειδές· ῥίζαν δὲ μικράν. Φιλεῖ δὲ τὰ χωρία τὰ πίονα. Neque Nicandri, neque Dioscoridis panaces Chironium esse constat: sed est Helenium Dioscoridis primum, sive inula, ut recte vidit Anguillara, par. 5. pag. 89. etsi id minus probare Ruellius videtur, lib. 3. pag. 524. Pingitur a Lobelio, in Observ. pag. 309.

Sect. XIV. 1. *Quartum.*] Herbariis id genus incognitum.

2. *In controversiam.*] Aliis Chironi Centauro, aliis Pharnaci regi originem assignantibus. Chironi medicinæ inventionem Plinius adjudicat, lib. 7. sect 57. Pharnaces, is est, qui primus regnavit in Ponto, ut Plinius loquitur, libro XXXIII. sect. LIV. nempe circiter annum Urbis Romæ CCCCL.

3. *Hujus genera.*] Alio spectat Theophrastea panacis universim distributio in duo genera, τὸ μὲν λεπτόφυλλον, τὸ δὲ πλατύφυλλον, lib. 9. hist. cap. 12. alterum latioris folii, tenuioris alterum.

Sect. XV. 1. *Heracleon.*] Hæc sideritis tertia Dioscoridis est, lib. 4. cap. 35. quam & Cratevas ibi Ἡράκλειαν vocat; flore puniceo, foliis coriandri, caulibus σπιθαμιαίοις, hoc est, palmi altitudine. Geranium est Dodonæi Robertianum, pag. 62. visum a nobis in horto Regio.

2. *Omniaque vulnera.*] Dioscor. loc. cit. Καὶ ταύτης ἡ δύναμις ἐπιτιθεμένης κολλητικὴ ἐναίμων καὶ νεοτρώτων. *Hujus impositæ ea vis est, ut cruenta recentiaque vulnera glutinet.*

Sect. XVI. 1. *Est Chironis .... de qua diximus.*] Libro 23. sect. 17.

2. *Sicuti de herba.*] Parthenio scilicet, de quo lib. 22. sect. 20.

Sect. XVII. 1. *Herculi eam.*] Vox hæc ὑοσκύαμος, suis fabam, seu fabam porcinam sonat. Cum porro suem, aprum Erymanthium Hercules occiderit, qui aper in Arcadum terra fuerat enutritus, idcirco & faba suis Arcadicæ hæc appellata est, & in partem aliquam ejus inventionis Hercules venit. Vide Galen. lib. 9. κατὰ τόπους, cap. 4. pag. 609. Eadem Apollinaris dicitur, quod mentem percellat, quasi æstu Apollinis.

2. *Apud Arabas.*] Ita Reg. 2. librique editi. Reg. 1. *apud*

cum : apud Græcos vero hyoſcyamus appellatur. Plura ejus genera : [3] unum nigro ſemine, floribus pæne purpureis, ſpinoſum. Talis naſcitur in Galatia. [4] Vulgare autem candidius eſt, & fruticoſius, altius papavere. [5] Tertii ſemen irionis ſemini ſimile : & omnia inſaniam gignentia, capitiſque vertigines. [6] Quartum genus molle, lanuginoſum, pinguius ceteris, candidi ſeminis, in maritimis naſcens: hoc recepere medici. [7] Item rufi ſeminis. Nonnumquam autem candidum ruſeſcit, [8] ſi non ematuruit, improbaturque. Et alioqui nullum, niſi cum inaruit, legitur. [9] Natura vini, ideoque mentem caputque infeſtans. Uſus ſeminis & per ſe, & ſucco expreſſo. [10] Exprimitur ſeparatim, & caulibus foliiſque: utuntur & radice, temeraria in totum (ut arbitror) medicina. Quippe etiam foliis conſtat mentem corrumpi, ſi plura quam quatuor bibantur. [11] Etiam antiqui in vino febrem depelli arbitrabantur. [12] Et oleum fit ex ſemine, ut diximus, [13] quod ipſum auribus infuſum tentat mentem. [14] Mireque, ut contra venenum, remedia prodidere his qui id bibiſſent, & ipſum pro remediis : adeo nullo omnia experiendi fine, ut cogerentur etiam venena prodeſſe.

Cap. v. XVIII. II. [1] Linozoſtis, ſive parthenion, Mercurii inventum eſt: ideo apud Græcos [2] Hermupoan multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem. [3] Duo ejus genera: maſculus, & femina, quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoſo in cacumine, ocimo anguſtioribus foliis, geniculis denſis, [4] alarum cavis multis, [5] ſemine in geniculis dependente : feminæ copioſo, mari juxta genicula ſtante, rariori ac [6] brevi, contortoque: feminæ, ſoluto & candido. Folia maribus nigriora, feminis candidiora: radix ſupervacua, prætenuis. Naſcuntur in campeſtribus cultis. [7] Mirum eſt quod de utroque eorum genere proditur: ut mares gignantur, hunc facere : ut feminæ, illam. [8] Hoc contingere, ſi a conceptu ſuccus protinus bibatur in paſſo, edanturve folia decocta ex oleo & ſale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in novo fictili cum heliotropio, & duabus aut tribus ſpicis, donec decoquatur. [9] Decoctum dari jubent, & herbam ipſam in cibo, altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die a balneo coïre eas. [10] Hippocrates miris laudibus in mulierum uſu prædicavit has: ad hunc modum [11] medicorum nemo novit. Ille eas vulvæ cum melle, vel roſaceo, vel irino, vel lirino admovit : [12] item ad ciendos menſes ſecundaſque. [13] Hoc idem præſtare potu fotuque dixit. [14] Inſtillavit auribus olidis

NOTÆ.

Arbilas : unde quidam *apud alios* fingunt. Certe haud temere apud Plinium Arabica in plantis tralatitiis & paſſim naſcentibus nomina invenias : ac vocem eam eſſe Latini oris, non Arabici ſoni, vel ex Scribonio Largo intelligitur, Compoſ. 181. *Altercum*, inquit, *quod Græci ὑοσκύαμον vocant, qui biberunt, caput grave, veniſque diſtentum habent : mente abalienantur, cum quadam verborum altercatione : inde enim hoc nomen herba trahit altercum.* Sic etiam Apuleïus, cap. 4. *A Græcis Hyoſcyamos dicitur, & Dioſcyamos .... Latini inſanam vocant, aliqui Apollinarem, alii alterculum, &c.* Ab altercatione gignenda nomen etiam altercangeni factum ei eſſe aliqui divinant. Gallis, *Hannebane* : Juſquiamus, officinis. Tergemini hyoſcyami icones exhibet Dodonæus, pag. 447. Vidimus in horto Regio.

3. *Unum nigro.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 69. Ὁ μὲν γὰρ ἄνθη ὑποπόρφυρα φέρει .... σπέρμα μέλαν, καὶ τοὺς κυτίνους σκληροὺς καὶ ἀκανθώδεις.

4. *Vulgare.*] Et idem nigrum, ſed hujus cæli ſolique, non Galatici : nec ſaturi coloris, ſed ex candido nigro.

5. *Tertii ſemen.*] Alterum hoc Dioſcoridis, qui omnia genera attigit, altercum eſt : Ὁ δέ τις, ἄνθη μηλινοειδῆ .... σπέρμα ὑπόξανθον, ὥσπερ ἐρύσιμον. Οὗτοι δὲ μανιώδεις ὑπάρχουσι καὶ καρωτικοί. *Alterius flores ſunt lutei .... ſubflavum, & irionis ſeminis ſimile. Inſaniam illa gignunt, & ſoporem.*

6. *Quartum.*] Quod Dioſcoridi loc. cit. tertium eſt, eiſdemque plane verbis ab eo deſcribitur.

7. *Item rufi.*] Quod, inquit, eſt rufi ſeminis, ξανθοῦ, in medicinæ uſus adhibetur. Dioſc. loco cit.

8. *Si non ematuruit.*] Cum nequit matureſcere, aut percoqui.

9. *Natura vini.*] Ineſt vis ei vini : nam caput tentat, &c. Ita libri omnes, non *veneni*. Et aliud ei nomen ab ea cauſa inditum. *Milimindrum*, inquit Papias, *vulgus vocat, pro eo quod elevationem mentis inducat : hæc herba hyoſcyamos appellatur.*

10. *Exprimitur.*] E ſemine ait, & caulibus, & foliis, ſeparatim exprimi ſuccum, utilem in medicina. Vide Notas & Emend. num. V.

11. *Etiam antiqui.*] Dioſcor. loco cit. *Terna*, inquit, *quaternave* folia cum vino pota febres epialas depellunt, ἠπιάλους πυρετοὺς θεραπεύει. Febris continuæ quotidianæ genus hoc nomine Græci intelligunt.

12. *Et oleum .... ut diximus.*] Libro 15. ſect. 7. & lib. 23. ſect. 49.

13. *Quod ipſum auribus.*] Prodeſt auribus, menti nocet. Apuleïus, cap. 4. *de Symphoniaca*, ſive hyoſcyamo, tit. 1. *Ad aurium dolorem : Herbæ ſymphoniacæ ſuccus tepefactus cum oleo roſaceo, & in aurem inſtillatus, aurium dolorem mirifice tollit : & ſi vermes fuerint, necat eos.*

14. *Mireque.*] Mirum eſt a medicis, tamquam contra venenum, remedia tradi, ab iis ſumenda, qui hyoſcyamum bibiſſent : & ex ipſo ſimul hyoſcyamo remedia peti.

Sect. XVIII. 1. *Linozoſtis.*] Dioſc. lib. 4. cap. 191. Λινόζωστις, οἱ δὲ παρθένιον, οἱ δὲ Ἑρμοῦ βοτάνιον καλοῦσιν. Et in Nothis : Ῥωμαῖοι ἕρβα Μερκουριάλις μάσκουλα. Mercurialem Galli, ut Latini, vocitant, *Mercuriale.* Vide iconem maris ac feminæ apud Lobelium, in Obſerv. pag. 131. Vidimus in horto Regio.

2. *Hermupoan.*] Ἑρμοῦ πόαν, id eſt, Mercurii herba : quo ſenſu & Hermubotane, ἑρμοῦ βοτάνη, ab Apuleïo etiam appellatur, cap. 82.

3. *Duo ejus genera.*] Hæc totidem verbis Dioſcorid. loco citato.

4. *Alarum cavis.*] Dioſc. μασχάλας πολλὰς, πυκνὰς ἔχοντα. Ala proprie pars eſt hominis concava, ſubter brachium, quæ & axilla dicitur. Ad hujus ſimilitudinem, in herbis ala, quæ Græcis μασχάλη, ſignificat cavum illum, inter caulem, & ramulos, anfractum : unde nova proles egreditur. In arborum ramis pars eorumdem cava, qua matri adhæreſcunt : in qua & gigni aliquando viſcum fungoſque contingit.

5. *Semine in geniculis.*] E ſinu foliorum, dependente.

6. *Brevi contortoque.*] In formam teſticulorum, ὥσπερ ὀρχίδια, inquit Dioſc. unde & teſticulatam Latini dixere, ut auctor eſt Apuleïus, cap. 82.

7. *Mirum eſt.*] Hoc pariter Dioſcor. totidem verbis, loco citato.

8. *Hoc contingere.*] Dioſc. loco cit.

9. *Decoctum.*] Dioſc. loco cit.

10. *Hippocrates.*] Libro 1. de morb. mul. text. 63. pag. 455. text. 74. pag. 461. text. 82. pag. 465. text. 85. pag. 468. &c. Libro de nat. mul. text. 8. pag. 364. text. XI. pag. 366. text. 18. pag. 371. &c. Libro 2. de morbis, text. 12. pag. 43. &c.

11. *Medicorum nemo.*] Carpit ævi ſui medicos. Noſtra ætate mercuriali utuntur in peſſis.

12. *Item ad ciendos.*] Apuleïus, cap. 82. tit. 2. *Ad menſtrua cienda : Herba Mercurialis cum oleo irino vel roſaceo admota, mox provocat ſanguinem menſtruum.*

13. *Hoc idem.*] Hippocr. lib. de nat. mul. text. 29. pag. 377. ad ciendos menſes, ἢν τὰ ἐπιμήνια μὴ γίνηται. Λινοζώστιος τὸν καρπὸν καὶ τὰ φύλλα ἐν οἴνῳ διδόναι πιεῖν. *Mercurialis ſemen & folia in vino bibenda præbe.* Et pag. 378. Λινοζώστιος φύλλα τρίψας ἐν ῥάκει προσθεῖναι. *Mercurialis folia trita in linteo ſubde.*

14. *Inſtillavit auribus olidis.*] Cum quis ex aure male olet,

ſuccum, inunxitque cum vino vetere. Alvo folia impoſuit, [15] epiphoris, ſtranguriæ, & veſicæ. Decoctum ejus dedit cum myrrha & thure. [16] Alvo quidem ſolvendæ, vel in febri, decoquitur quantum manus capiat in duobus ſextariis aquæ ad dimidias: bibitur ſale & melle admixto: nec non cum ungula ſuis, aut gallinaceo decoctum ſalubrius. Purgationis cauſa putavere aliqui [17] utramque dandam, ſive cum malva decoctum. Thoracem purgant, [18] bilem detrahunt, ſed ſtomachum lædunt. Reliquos uſus dicemus ſuis locis.

XIX. 12. Invenit & Achilles diſcipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quæ ob id [1] Achilleos vocatur. Hac ſanaſſe [2] Telephum dicitur. [3] Alii primum æruginem inveniſſe, utiliſſimam emplaſtris, ideoque pingitur a cuſpide decutiens eam gladio in vulnus Telephi. Alii utroque uſum medicamento volunt. [4] Aliqui & hanc panacem heracleon, alii ſideritin, & apud nos millefoliam vocant, cubitali ſcapo, ramoſam, minutioribus quam feniculi foliis veſtitam ab imo. Alii fatentur quidem illam vulneribus utilem, ſed veram Achilleon eſſe ſcapo cæruleo pedali, ſine ramis, ex omni parte ſingulis foliis rotundis eleganter veſtitam. [5] Alii quadrato caule, capitulis marrubii, folio quercus. [6] Hanc etiam præciſos nervos glutinare faciunt. [7] Alii ſideritin in maceriis naſcentem, cum teratur, fœdi odoris. Etiamnum aliam ſimilem huic, ſed candidioribus foliis & pinguioribus, tenuioribus cauliculis, in vineis naſcentem. [8] Aliam vero binûm cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ ſemine, omnes vulneribus præcipuas. Noſtri eam, quæ eſt latiſſimo folio, [9] ſcopam regiam vocant. Medetur anginis ſuum.

XX. 13. [1] Invenit & Teucer eadem ætate [2] Teucrion, quam quidam hemionion vocant, ſpargentem juncos tenues, folia parva, aſperis locis naſcentem, auſtero ſapore, numquam florentem: neque ſemen gignit. Medetur lienibus. [3] Conſtatque ſic inventam: Cum exta ſuper eam projecta eſſent, adhæſiſſe lieni, eumque exinaniſſe. Ob id a quibuſdam ſplenion vocatur. [4] Narrant, ſues, qui radicem ejus ederint, ſine ſplene inveniri. [5] Quidam ramis hyſſopi ſurculoſam, folio fabæ, eodem nomine appellant, & colligi florentem adhuc jubent: adeo florere non dubitant: maximeque ex Ciliciis & Piſidiæ montibus laudant.

NOTÆ.

ἐκ τοῦ ὠτὸς κακὸν ὄζει, inquit Hippocr. lib. de internis affectionibus, text. 34. id quod accidere ſplenicis docet. Apuleius, cap. 82. tit. 4. ſi aqua in aures introierit, ad extrahendam, Mercurialis quoque ſuccum inſtillat.

15. *Epiphoris.*] Oculorum videlicet: neque enim alias Plinius intelligit, niſi ſpeciatim ſignificet. Dalecampius *fluxiones in ventrem* interpretatur, quo ſenſu nuſquam vocem eam noſter accepit. Sed & ab Apuleio Lugdunenſis medicus arguitur, ita ſcribente ſcilicet, cap. 82. tit. 3. *Ad epiphoras oculorum: Herbæ Mercurialis folia*, inquit, *cum vino albo vetere impone.*

16. *Alvo quidem.*] Q. Serenus, cap. 29. pag. 143.

Sæpe cibi ſpecie, vitio vel corporis ipſo,
Potibus aut duris reſtricta morabitur alvus:
Vincetur talis mora gramine Mercuriali,
Cujus aquam cocti minimo cum melle bibemus.

Et Apuleius, cap. 82. tit. 1. *Ad ventris duritiam: Herbam Mercurialem coques, & tritam ex paſſo dabis: ſtatim detrahet, & ſtomachum purgabit: aut ſemen ejus tritum ex paſſo dato, &c.* Scribonius Largus, Compoſ. 135. *Mollit ergo alvum herba Mercurialis, lenibus oleribus quamplurima mixta.*

17. *Vtramque dandam.*] Marem feminamque.

18. *Bilem detrahunt.*] Marcellus Empiricus, cap. 30. pag. 217.

Sect. XIX. 1. *Achilleos vocatur.*] Hæc ſideritis Heraclea eſt, de qua ſect. 15.

2. *Telephum.*] Herculis filium, Myſorum regem, ab Achille ipſo ſanatum, a quo vulneratus fuerat. Conſulto enim oraculo, reſponſum tulit, Ὁ τρώσας ἰάσεται. Supplex itaque Achilli factus, id ab ipſo impetravit. Horatius, Epod. 17. verſ. 8.

Movit nepotem Telephus Nereïum,
In quem ſuperbus ordinarat agmina
Myſorum, & in quem tela acuta torſerat.

3. *Alii primum æruginem.*] Quo ſpectat Ovidius, libro 1. de Remed. Amor. verſ. 47.

Vulnus in Herculeo quæ quondam fecerat hoſte,
Vulneris auxilium Pelias haſta tulit.

Hoc iterum Plinius repetit, lib. 34. ſect. 45.

4. *Aliqui & hunc panacem.*] Aliqui ſanatum, inquit, Telephum aiunt, herba millefolia, quam & panacen heracleon, & Achilleam, & ſideritin vocant. In his Apuleius, cap. 88. *Græci myriophyllon .... alii Achilleon .... Latini millefolium .... Hanc herbam Achilles invenit: unde vulnera ferro facta ſanabat: & ob id Achilleos vocatur: hac ſanaſſe Telephum dicitur.* Hæc Ἀχίλλειος Dioſcoridis eſt, lib. 4. cap. 36. quam & ſideritin appellatam ait. Millefolium idem terreſtre, ſeu militaris herba, de qua diximus libro anteriore, ſect. 95. picta a Lobelio, ut diximus, & a Dodonæo, pag. 101.

5. *Alii quadrato.*] Hæc ſideritis prior Dioſc. lib. 4. cap. 33. de qua ille paria refert totidem verbis: folio nempe marrubii, ad ſimilitudinem foliorum quercus accedente: e quadrangulis caulibus, in quibus orbiculata interdum, ut in marrubio, verticilla ſpectantur. Recentior ætas in officinis herbam Judaïcam, & *Tetrahil* barbaro nomine vocat. A Dodonæo pingitur, pag. 94. Ruellio adſtipulante, lib. 3. pag. 594.

6. *Hanc etiam.*] Dioſc. loco cit. Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα καταπλασσόμενα τραυμάτων κολλητικήν, &c. Et eſt ea dos herbæ Judaïcæ propria.

7. *Alii ſideritin.*] Et id heracleæ ſideriti natale ſolum, de qua ſect. 15. diximus. Dioſc. lib. 4. cap. 35. Σιδηρῖτις... Ἡράκλεια .... φυομένη ἐν τοίχοις καὶ ἀμπελῶσιν, *in maceriis, vineiſque.*

8. *Aliam vero.*] Nempe ſideritin Dioſcoridis alteram, quam ille iiſdem omnino notis delineat, lib. 4. cap. 34. quæ omnes pulcre cadunt in eam quam Pimpinellam in Gallia vulgus appellat, *la Pimprenelle:* quam & thryallidem a Theophraſto vocari diximus, lib. 21. ſect. 61. Hujus eſt eximia vis ad vulnera. Anguillara, par. 14. pag. 257. *La ſeconda ſiderite non e altro che la Pimpinella noſtra commune.*

9. *Scopam regiam.*] In Indice *ſcopa regia.* In MSS. quibuſdam, *ſcopas regias* hoc loco legitur. Pimpinella ſilveſtris eſt, ſeu ſanguiſorba major, delineata a Dodonæo, pag. 105. Ruellius, lib. 3. pag. 594. falſo arbitratur eam eſſe quam vulgus *Carpentariorum herbam* appellat: quod materiarii fabri ſæpiuſcule hac utuntur ad glutinanda vulnera.

Sect. XX. 1. *Invenit & Teucer.*] Telamonis filius, Priami ſororis filius. De quo Horat. lib. 4. Carm. Ode 9.

Primuſque Teucer tela Cydonio
Direxit arcu.

2. *Teucrion.*] Non illud quidem Dioſcoridis Teucrium eſt, ſed hemionitis, cujus ille iiſdem fere verbis meminit, lib. 3. cap. 152. Ἡμιονῖτις, οἱ δὲ σπλήνιον, &c. Sic etiam Oribaſius, lib. xi. pag. 198. Pingitur a Dodonæo, pag. 464. Hemionion pariter Teucrion appellari, auctor eſt Apuleïus, cap. 56. Sed cum lonchitide male confundit.

3. *Conſtatque &c.*] Hæc totidem verbis Apuleïus, loco citato.

4. *Narrant.*] Apuleïus, loco cit.

5. *Quidam ramis.*] Et hæc pariter Apuleïus, loco citato. Hoc Teucrium Dioſcoridis videtur, lib. 3. cap. 111. ſimillimum chamædryï, vel ipſa forte chamædrys, de qua libro anteriore diximus, ſect. 80. Nam & ipſam aliqui appellavere Teucrion.

XXI. 14. [1] Melampodis fama, divinationis artibus nota eſt. Ab hoc appellatur unum ellebori genus Melampodion. [2] Aliqui paſtorem eodem nomine inveniſſe tradunt, capras purgari paſto illo animadvertentem, datoque lacte earum ſanaſſe Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus ejus generibus dici ſimul convenit. [3] Prima duo ſunt, candidum & nigrum. [4] Hoc radicibus tantum intelligi tradunt plerique. [5] Alii folia nigri, platano ſimilia, ſed minora, nigrioraque & pluribus diviſuris ſciſſa: [6] albi, betæ incipientis: hæc quoque nigriora, & canalium dorſo rubeſcentia. [7] Utraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis convoluto, [8] radice fimbriata cæparum modo. [9] Nigro equi, boves, ſues necantur: itaque cavent id, cum candido veſcantur. [10] Tempeſtivum eſſe tradunt meſſibus. [11] Plurimum autem naſcitur in Oeta monte: & optimum uno ejus loco circa Pyram. [12] Nigrum ubique provenit, melius in Helicone, qui mons & aliis laudatur herbis. [13] Candidum probatur Oetæum: ſecundum Ponticum: tertio loco Eleaticum, quod in vitibus naſci ferunt: quarto Parnaſſium quod adulteratur Ætolico, ex vicino. Nigrum ex his [14] Melampodion vocant, [15] quo & domos ſuffiunt, purgantque, ſpargentes & pecora, cum precatione ſolemni: hoc & religioſius colligitur. [16] Primum enim gladio circumſcribitur. Dein qui ſucciſurus eſt, ortum ſpectat: [17] & precatur, ut id liceat ſibi concedentibus Diis facere, [18] obſervatque aquilæ volatus: fere enim ſecantibus intereſt: & ſi prope advolavit, moriturum illo anno qui ſuccidat, augurium eſt. [19] Nec album facile colligitur, caput aggravans, maxime niſi præſumatur allium, & ſubinde vinum ſorbeatur, celeriterque fodiatur. [20] Nigrum alii ectomon vocant, alii polyrrhizon: purgat per inferna: [21] candidum autem vomitione, cauſaſque morborum extrahit: quondam terribile, poſtea tam promiſcuum, [22] ut plerique ſtudiorum gratia ad pervidenda acrius, quæ commentabantur, ſæpius ſumptitaverint. Carneadem reſponſurum Zenonis libris: [23] Druſum quoque apud nos, tribunorum popularium clariſſimum, (cui ante omnes plebs ſtans plauſit, [24] optimates vero bellum Marſicum imputavere:) conſtat

NOTÆ.

Sect. XXI. 1. *Melampodis.*] De quo nos ſtrictim lib. 7. ſect. 33.

2. *Aliqui paſtorem.*] Ita Dioſc. lib. 4. cap. 151. At Apollodorus Athen. in Biblioth. purgationem Prœti filiarum, potius ad vatem Melampoda, quam ad paſtorem refert: nataſque ait ex Prœto & Stenobœa filias, Lyſippen, Iphinoën, & Iphianaſſam: quæ ubi primum adoleverint, vexatæ inſania ſint: ſed Melampodis cura purgatione uſas ex iis duas reſipuiſſe. Hunc autem in eis errorem fuiſſe mentis animique, boves ut ſe crederent, quod Virgilius quoque in Bucolicis, Eclog. 6. verſ. 48. ſignificat, neutiquam fabuloſum videri debere, diſce ex Ægineta, lib. 3. ubi de atra bile.

3. *Prima duo.*] Tradit hæc deinceps ad verbum Theophraſt. lib. 9. hiſt. cap. XI. Genus utrumque vidimus in horto Regio. Nigrum, *Ellebore noir*, a Cluſio pingitur accurate, lib. 2. hiſt. rar. plant. pag. 274. Candidum, *Ellebore blanc*, in Eyſtettenſi horto.

4. *Hoc radicibus.*] Alii ſimilia eſſe aiunt genera ellebori duo: radice tantum differre: hujus candida, alterius nigra: Οἱ μὲν γὰρ ὁμοίους εἶναι, πλὴν τῷ χρώματι μόνον διαφέρειν· τὴν δὲ ῥίζαν τοῦ μὲν λευκήν, τοῦ δὲ μέλαιναν. Theophraſt. loco citato.

5. *Alii folia.*] Dioſc. de veratro nigro, lib. 4. cap. 151. Ἔχει δὲ τὰ φύλλα χλωρά, πλατάνῳ προσεμφερῆ, ἐλάττονα δέ, καὶ πολυσχιδέστερα, καὶ μελάντερα.

6. *Albi, betæ.*] Ellebori albi folia ſunt, inquit Dioſcor. lib. 4. cap. 150. betæ ſilveſtris ſimilia, ſed breviora, nigrioraque, & dorſi ſpina rubeſcit: ὅμοια τοῖς τοῦ σεύτλου ἀγρίου, βραχύτερα δὲ καὶ μελάντερα, καὶ τῇ ῥάχει ἐρυθρά.

7. *Utraque caule.*] De candido id diſerte Dioſc. loc. cit. Καυλὸν δὲ παλαιστιαῖον, κοῖλον, περιφλοιζόμενον, ὅταν ἄρξηται ξηραίνεσθαι. *Caulem palmi altitudine, concavum, qui quidem tunicas, quibus convolvitur, abdicat, cum areſcere incipit.*

8. *Radice fimbriata.*] Fibrata, tenuibus fibris diſtincta. Vide Notas & Emend. num. VI.

9. *Nigro equi, &c.*] Sic Theophr. loc. cit. ſed idem candido veſci tantum oves dixit, τὰ πρόβατα.

10. *Tempeſtivum.*] Candidum quidem meſſibus colligi Dioſcorides jubet, lib. 4. cap. 150.

11. *Plurimum.*] Theophr. loco cit. Ἐκ τῆς Οἴτης συλλέγουσι· πλεῖστος γὰρ ἐνταῦθα φύεται καὶ ἄριστος· μοναχοῦ δὲ φύεται τῆς Οἴτης περὶ τὴν Πύραν. Pyra locus eſt in ejus montis vertice, in quo ſacrificantem Herculem, ubi ſe conjeciſſet in rogum, arſiſſe ferunt. Claudianus, de tertio Conſul. Honorii, verſ. 114.

Juga deſeris Oëtês,
Herculeo damnata rogo.

12. *Nigrum, &c.*] Dioſc. lib. 4. pag. 151. poſt Theophr. loc. cit. ad verbum.

13. *Candidum, &c.*] Theophr. loc. cit.

14. *Melampodion.*] Ab inventore. Theophr. loc. cit. Καλοῦσι δὲ τὸν μέλανά τινες ἐκ τοῦ τεμόντος καὶ ἀνευρόντος Μελαμπόδιον, &c. Sic etiam Dioſcor. lib. 4. cap. 151.

15. *Quo & domos.*] Dioſc. loc. cit. Περιρραίνουσι δὲ καὶ οἰκίας αὐτόν, καθαρτικὸν εἶναι νομίζοντες. *Sed & eo domos aſpergunt, purgandi expiandique vim ineſſe ei rati.* Theophraſt. loc. cit. Καθαίρουσι δὲ ὗς αὐτῷ καὶ πρόβατα, συνεπᾴδοντές τινα ἐπῳδήν. *Luſtrant eo ſues, oveſque cum incantatione quadam.*

16. *Primum enim.*] Hic ritus omnis a Theophraſto quoque deſcribitur, lib. 9. hiſt. cap. 9.

17. *Et precatur.*] Stant, inquit, & Apollinem Æſculapiumque deprecantur, ut ea res ſibi feliciter cedat. Dioſc. lib. lib. 4. cap. 151.

18. *Obſervatque aquilæ.*] Obſervat, num aquila ſibi in eo opere occupato, interveniat: abſtinet, ſi cernat. Periculum enim imminet ſecanti, &c. Theophraſtus & Dioſcor. loc. cit.

19. *Nec album.*] De nigro hæc Dioſcor. prodidit, loc. cit. de elleboro univerſim, Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 9.

20. *Nigrum alii ectomon.*] Galenus in Explic. vocum Hippocr. pag. 89. Ἐκτόμου, ἐλλεβόρου μέλανος. Heſychius, ἔκτομον, ἐλλέβορος. Erotianus, in collect. diction. Hippocr. apud Galen. pag. 119. ἐκτόμου, Διοκλῆς φησὶν οὕτω καλεῖσθαι τὸν μέλανα ἐλλέβορον. Dioſc. loc. cit. Ἐλλέβορος μέλας, οἱ δὲ Μελαμπόδιον, οἱ δὲ ἔκτομον, (lege ἔκτομον) οἱ δὲ πολύῤῥιζον, a multa, ut diximus, radice fimbriata. Prius in editis libris *entomon*: in MSS. *eucymon*: utrumque perverſe.

21. *Candidum autem.*] Marcellus Empir. cap. 30. pag. 21. & Dioſcor. lib. 4. pag. 150. Καθαίρει δὲ δι' ἐμέτων, ἄγων ποικίλα. *Purgat vomitionibus varii coloris humores extrahens.*

22. *Ut plerique.*] Hæc totidem verbis Gellius, lib. 17. c. 15. pag. 968. de Carneade in primis. Et Valer. Max. lib. 8. cap. 7. num. 5. *Carneades cum Chryſippo diſputaturus, elleboro ſe ante purgabat, ad exprimendum ingenium ſuum attentius, & illius refellendum acrius: quas potiones induſtria ſolidæ laudis cupidis efficit appetendas.* De Carneade alia diximus lib. 7. ſect. 31.

23. *Druſum quoque.*] Hunc locum Gellius ita recitat, loc. cit. pag. 971. *Sed elleborum ſumi poſſe tutiſſime in inſula Anticyra Plinius Secundus in libris Naturalis Hiſtoriæ ſcripſit: propterea Livium Druſum, qui Tribunus plebis fuit, quum morbum qui comitialis dicitur, pateretur, Anticyram navigaſſe, & in ea inſula elleborum bibiſſe ait, atque ita morbo liberatum.* Nigrum veratrum ad comitialem morbum Celſus quoque commendat, lib. 3. cap. 23.

24. *Optimates vero.*] Sociale, vel Marſicum bellum appellatum eſt, quod a Marſis primum concitatum fuit. Etenim Latini omnes, ac plerique Italiæ populi, indigne ferentes ſe laborum omnium ac periculorum participes, ab communione imperii & honoris excludi, fruſtra per Druſum, qui hac arte conciliatis animis affectabat imperium, ſperata civitate, quod jure non poterant, armis conſequi ſtuduerunt. Hæc prolixius Florus, lib. 3. cap. 18. & alii.

hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra inſula. Ibi enim tutiſſime ſumitur, quoniam ([25] ut diximus) ſeſamoïdes admiſcent. Italia veratrum vocat. Farina eorum per ſe, & mixta radicula, [26] qua lanas diximus lavari, [27] ſternumentum facit, amboque ſomnum. Leguntur autem tenuiſſimæ radices breveſque, ac velut decurtatæ etiam hæ. Nam ſumma, quæ eſt craſſiſſima, cæpis ſimilis; canibus tantum datur purgationis cauſa. [28] Antiqui radicem cortice quam carnoſiſſimo ſeligebant, quo tenuior eximeretur medulla. [29] Hanc humidis ſpongiis opertam, turgeſcentemque acu in longitudinem findebant. Deinde fila in umbra ſiccabant; iis utentes: [30] nunc ramulos ipſos ab radice quam graviſſimi corticis ita dant. [31] Optimum, quod acre guſtu fervenſque, in frangendo [32] pulverem emittit. Durare vim ejus XXX. annis ferunt.

XXII. [1] Nigrum medetur paralyticis, inſanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. [2] Trahit alvum, & bilem, pituitaſque. [3] Ex aqua datur ad leniter molliendam alvum, plurimum drachma, modice quatuor obolis [4] Miſcuere aliqui & ſcammoneam, ſed tutius ſalem. In dulcibus datum copioſius periculum infert: [5] oculorum caliginem fotu diſcutit: ob id quidam & inunxere trito. Strumas, ſuppurata, duritias concoquit & purgat: [6] item fiſtulas, tertia die exemptum. Verrucas tollit cum ſquamis æris & ſandaracha. [7] Hydropicorum ventri imponitur cum farina hordeacea & vino. [8] Pecorum & jumentorum pituitas ſanat, ſurculo per aurem trajecto, & poſtero die eadem hora exempto. [9] Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum piſſelæo.

XXIII. [1] Album optimum, quod celerrime movet ſternumenta: ſed multum terribilius nigro, præcipue ſi quis apparatum poturorum apud antiquos legat, contra horrores, ſtrangulatus, intempeſtivas ſomni vires, ſingultus infinitos aut ſternumenta, ſtomachi diſſolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare ſoliti, quæ concitarent vomitiones, ipſumque elleborum extraherent medicamentis, aut clyſteribus: ſæpe etiam ſanguine venis emiſſo. Jam vero & cum proſpere cedat, terribili viſu, variis coloribus vomitionum, & poſt vomitiones obſervatione alvi, balinearum diſpenſatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc magno terrore famæ. [2] Namque tradunt abſumi carnem, ſi coquatur una. Sed antiquorum vitium erat, quod propter hos metus parcius dabant: cum celerius erumpat, quo largius ſumitur. Themiſon binas non amplius drachmas [3] datavit: ſequentes & quaternas dedere, claro Herophili præconio, qui elleborum fortiſſimi ducis ſimilitudini æquabat. Concitatis enim intus omnibus ipſum in primis exire. Præterea mirum inventum eſt, quod inciſum forficulis, [4] ut diximus, cribrant: cortex remanet, [5] hoc inaniunt: medulla cadit, hæc in nimia purgatione data vomitiones ſiſtit.

XXIV. Cavendum eſt felici quoque cura, ne nubilo die detur: quippe impetibiles cruciatus exſiſtunt. [1] Nam æſtate potius, quam hieme dandum, non eſt in dubio. [2] Corpus ſeptem diebus ante præparandum cibis acribus, abſtinentia vini, quarto & tertio die vomitionibus, pridie cœnæ abſtinentia. [3] Album & in dulci datur, aptiſſime vero in lente aut

NOTÆ.

25. *Vt diximus.*] Libro 12. ſect. 64.

26. *Qua lanas diximus.*] Libro 19. ſect. 18.

27. *Sternumentum.*] Scribonius Largus, Compoſ. Medic. cap. 1. num. 10. *Proritat ſternutamentum etiam per ſe contuſum, & naribus injectum veratrum album. Nigrum, ſiccum & aridum ſternutationem ſtatim invitat.*

28. *Antiqui.*] Sic Dioſcor. de utroque elleboro, eligi jubet carnoſum, & cui tenuis medulla ſit: *Ἐκλέγου δὲ τὸ εὔσαρκον, καὶ εὔτροφον, λεπτὴν ἔχοντα τὴν ἐντεριώνην.*

29. *Hanc humidis.*] Ut aqua madefacta radix turgeſceret, faciliuſque divideretur acu. vel forficula, in tenuia fila.

30. *Nunc ramulos.*] Fibras radicum integras.

31. *Optimum.*] Candidum probat Dioſcor. lib. 4. pag. 150. quod non ſit admodum guſtu fervens, *ἐκπυρῶν τῇ γεύσει οὐ λίαν.* Nigrum, cap. ſeq. acre guſtu, ferven ſque, *δριμὺν ἐν τῇ γεύσει, καὶ πυρώδη.*

32. *Pulverem.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 150. *Χνοῦν ἀφιεὶς ἐν τῷ θραύεσθαι, pulverem emittens, dum frangitur.* Ut plurimum evanidam vetuſtatem ſapit, quod dum frangitur, fatiſcit in pulverem.

Sect. XXII. 1. *Nigrum medetur,* &c.] Hæc totidem verbis Dioſcor. lib. 4. cap. 151.

2. *Trahit alvum,* &c.] Marcellus Empir. cap. 10. pag. 212. Dioſcor locis cit. *Καθαίρει δὲ τὴν κάτω κοιλίαν, ἄγων φλέγμα καὶ χολὴν, purgat per inferna, trahitque pituitam & bilem.*

3. *Ex aqua,* &c.] Dioſc. loc. cit.

4. *Miſcuere,* &c.] Marcellus Empir. & Dioſcorides, locis citatis.

5. *Oculorum.*] Collyriis admiſceri ait Dioſc. ad oculorum diſcutiendam caliginem,

6. *Item fiſtulas.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 151. *Σύριγγας δὲ καθαίρει καταθεὶς, καὶ μετὰ τρίτην ἐξαιρεθείς. Fiſtulas inditum, ac tertia die exemptum purgat.*

7. *Hydropicorum.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 2. Εὐπορ cap. 65.

8. *Pecorum,* &c.] Vim omnino parem ac geminam conſiliginis radici inferius attribuit, lib. 26. ſect. 21.

9. *Scabiem.*] Dioſcor lib. 4. cap. 151. *Θεραπεύει δὲ καὶ ψώρας, μετὰ λιβανωτοῦ ἢ κηροῦ, καὶ πίσσης, καὶ κεδρίνου ἐλαίου καταχριόμενος.* Quod *ἔλαιον κέδρινον* vocat Dioſcorides, Plinio, ut monuimus lib. 24. ſect. XI. piſſelæon eſt.

Sect. XXIII. 1. *Album optimum.*] Dioſcor. lib. 4. pag. 150.

2. *Namque tradunt.*] Hoc pariter Dioſc. loc. cit. *Συſκαθεψόμενός τε κρέασι, συντήκει αὐτά.*

3. *Datavit.*] Ita Reg. 1. cum editis. Reg. 2. *dedit.*

4. *Vt diximus.*] Sect. 21.

5. *Hoc inaniunt.*] Hoc ſumpto cortice exinaniunt purgantque alvum. Sic lib. 26. ſect. 36. *Et alvum & bilem & pituitam exinanit,* hoc eſt, purgat. Hunc locum nec Dalecampius intellexit, nec interpres Gallicus. Sed & in aliis plurimis ceſpitarunt.

Sect. XXIV. 1. *Nam æſtate.*] Vere junioribus, ſenibus æſtate dari ſuadet Aëtius, lib. 1. cap. 129. pag. 114. Celſus, lib. 2. cap. 3. de vomitu: *At ubi longi valenteſque morbi ſine febre ſunt, ut comitialis, aut inſania, veratro quoque albo utendum eſt: id neque hieme, neque æſtate recte datur: optime vere, tolerabiliter autumno.*

2. *Corpus ſeptem.*] Aëtius, lib. 1. cap. 131. pag. 115.

3. *Album,* &c.] Dioſcor. lib. 4. cap. 150. *Δίδοται δὲ νήστεσι*

pulte. [4] Nuper invenere, diffectis raphanis inferere elleborum, rurfufque comprimere raphanos, [5] ut tranfeat vis, atque eo lenimento dare. Reddi poft quatuor fere horas incipit. Totum opus feptenis peragitur horis. [6] Medetur ita morbis comitialibus, ut diximus, vertigini, melancholicis, infanientibus, [7] lymphaticis, [8] elephantiafi albæ, lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis, incipientibufque [9] tympaniticis, ftomachicis, [10] fpafticis cynicis, ifchidiacis, quartanis, quæ aliter non definant; tuffi veteri, inflationibus, torminibus redeuntibus.

XXV. [1] Vetant dari fenibus & pueris: item mollis ac feminei corporis animive, exilibus aut teneris: & feminis minus quam viris. Item timidis, aut fi exhulcerata fint præcordia, vel tumeant: minime fanguinem exfcreantibus, [2] caufariis vel latere, vel faucibus. [3] Medetur extra corporis, eruptionibus pituitæ cum axungia falfa illitum: item fuppurationi veteri. [4] Mures polentæ admixtum necat. [5] Galli fagittas in venatu elleboro tingunt, circumcifoque vulnere teneriorem fentiri carnem affirmant. Mufcæ quoque necantur albo trito, & cum lacte fparfo. [6] Eodem & phthiriafis emendatur.

CAP. VI. XXVI. 15. Ipfi Mithridati Cratevas adfcripfit unam [1] Mithridatiam vocatam. Huic folia duo a tadice acantho fimilia. Caulis inter utraque fuftinens rofeum florem.

XXVII. 16. [1] Alteram Lenæus, fcordotin, five fcordion, [2] ipfius manu adfcriptam, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramofam [3] quernæ fimilitudine, foliis lanuginofis: reperitur in Ponto, campis pinguibus humidifque, guftus amari. [4] Eft & alterius generis, latioribus foliis, mentaftro fimilis, plurimofque utraque ad ufus per fe, [5] & inter alia in antidotis.

XXVIII. 17. [1] Polemoniam, alii Philetæriam, [2] a certamine regum inventionis appellant. Cappadoces autem chiliodynamam, radice craffa, exilibus ramis, quibus in fummis corymbi dependent, nigro femine: cetero [3] rutæ fimilis. Nafcitur in montuofis.

XXIX. 18. [1] Eupatoria quoque regiam auctoritatem habet, caulis lignofi, nigricantis, hirfuti, cubitalis, & aliquando amplioris, foliis per intervalla quinquefolii, aut cannabis, per ambitum incifis [2] quinquepartito, nigris & ipfis, plumofifque: radice fupervacua.

NOTÆ.

καθ' ἑαυτὸν, καὶ μετὰ σησάμου, ... ἢ μελικράτου, ἢ φακοῦ, ἢ ἄλλου ῥοφήματος.

4. *Nuper invenere.*] Tradit hunc modum uberius paulo Aëtius, lib. 1. cap. 124. pag. 114.

5. *Vt tranfeat vis.*] Ut vis ellebori vehementior diffipetur.

6. *Medetur ita.... ut diximus.*] Nempe fect. 21. His morborum generibus mederi elleborum fcribit pariter Aëtius, lib. 1. cap. 125. pag. 114. In comitiali morbo in primis, ter aut quater veratro albo utendum, haud ita multis interpofitis diebus, Celfus admonet, lib. 3. cap. 23.

7. *Lymphaticis.*] Furiofis, qui vitium contraxerunt ex aquæ confpectu, vel ex imagine vifa in aqua. Feftus: *Lymphæ dictæ funt a Nymphis. Vulgo autem memoriæ proditum eft, quicumque fpeciem quamdam e fonte, id eft, effigiem nymphæ viderint, furendi non feciffe finem, quos Græci νυμφολήπτους vocant, Latini lymphatos appellant.* Vide plura, fi lubet, in Etymol. Voffii.

8. *Elephantiafi albæ.*] Elephantiafi elleborum mederi Celfus teftatur, lib. 3. cap. 25. Vide Notas & Emendationes, num. VII.

9. *Tympaniticis.*] Qui hydrope incipiente laborant. Eft enim hydropis genus τυμπανίας, five τυμπανίτης, quod nomen eft a tympano: quia pulfatus venter vento diftentus, qui inter peritonæum & inteftina tympanum refert fonitu. Nicandro in Alexiph. τυμπανόεις ὕδρωψ appellatur. Et Celfum vide, lib. 3. cap. 21.

10. *Spafticis cynicis.*] Κυνικὸς σπασμὸς oris eft convulfio diftortioque, inde nomen fortita, quod rictum canis repræfentet. Vide Notas & Emend. num. VIII.

Sect. XXV. 1. *Vetant dari.*] Hæc totidem fere verbis Aëtius, lib. 1. cap. 128. pag. 115. fecutus Hippocratem, libro fingulari, περὶ ἐλλεβορισμοῦ, pag. 611.

2. *Caufariis.*] Valetudinariis. Livius, lib. 6. pag. 107. *Tertius exercitus ex caufariis fenioribufque a L. Quintio fcribatur, qui Vrbi mœnibufque præfidio fit.* Seneca, ep. 68. *Sic in animo noftro funt quafi caufariæ partes, quibus adhibenda curatio eft.* Theod. Prifcianus, lib. 1. cap. 7. *De aurium caufatione.* Et cap. 10. *De oculorum caufis.* Ulpiano, *Caufaria mixtio*, quæ valetudinis caufa datur. Martiano I C. *Caufarius miles.*

3. *Medetur extra corporis.*] Externis corporis vitiis. Sic libro 22. fect. 49. *Ad extera corporum.*

4. *Mures polentæ.*] Diofc. lib. 4. cap. 160. de elleboro albo, Καὶ μύας κτείνει σὺν μέλιτι καὶ ἀλφίτῳ φυραθείς. Sic etiam Paxamus in Geopon. lib. 13. cap. 4. pag. 361. Οἱ μύες ἀναιροῦνται, ἐλλεβόρου μετὰ ἀλφίτων παραβληθέντος.

5. *Galli.*] Hoc fuit igitur venenum venatorium, quo uti in primis Gallos fcribit Corn. Celfus, lib. 5. cap. 27. Gellius, lib. 17. cap. 15. pag. 972. *Præterea fcriptum legimus*, inquit, *Gallos in venatibus tinguere elleboro fagittas: quod his ictæ exanimatæ feræ teneriores ad epulas fiant: fed propter ellebori contagium, vulnera ex fagittis facta circumcidere latius dicuntur.*

6. *Eodem &c.*] Marcellus Empir. cap. 4. pag. 43. *Ad pedunculos in omni parte corporis necandos efficax hoc remedium eft: ellebori radicis uncia*, &c.

Sect. XXVI. 1. *Mithridatiam.*] Hanc a fe repertam in Forojulienfi agro, defcribit Aloyfius Anguillara, par. XI. pag. 174.

Sect. XXVII. 1. *Alteram.... fcordotin.*] Στάχυς hæc eft Diofcoridis. lib. 3. cap. 120. picta a Lobelio in Obferv. pag. 285. vifa a nobis in horto Regio.

2. *Ipfius manu.*] Mithridatis manu defcriptam.

3. *Quernæ.*] *Querna* potius, vel *quercus.*

4. *Eft & alterius.*] Et hoc fcordii genus vifum a nobis in horto Regio, quale a Lobelio delineatur in Obferv. pag. 262.

5. *Et inter alia in antidotis.*] Vide Galen. lib. 1. de antidot. cap. 12. pag. 883.

Sect. XXVIII. 1. *Polemoniam.*] Diofcor. lib. 4. cap. 8. Πολεμώνιον, οἱ δὲ Φιλεταίρειον· Καππάδοκες μὲν χιλιοδύναμιν, &c. Iifdem fere verbis ab utroque defcribitur. Latino ore ac fono Plinius, tum hoc loco, tum in Indice, chiliodynamam vocat. Quæ venire hodie poffit in poffeffionem ejus nominis non conftare fibi fatetur Anguilllara, par. 14. pag. 249.

2. *A certamine regum.*] Cum certent inter fe duo reges, Polemon & Philetærus; ille Ponti Polemoniaci, ifte Cappadociæ; uter prior chiliodynamam herbam invenerit. In nummo argenteo maximæ molis, capite laureato, ex parte altera legimus ΦΙΛΕΤΑΙΡΟΥ. Eft hic nummus in hac urbe, apud D. DE BOZE, ex Academia Gallica, & in Academia Infcriptionum, Humaniorumque litterarum Secretarium perpetuum.

3. *Rutæ fimilis.*] Foliis rutæ fcilicet, fed majoribus paulo. Diofc. loc. cit.

Sect. XXIX. 1. *Eupatoria.*] Hæc verbis totidem Diofcorides, lib. 4. cap. 41. Officinarum Agrimonia eft, ut recte Anguillara, par. 14. pag. 258. in Italia frequens, picta a Lobelio in Obfervat. pag. 394. qualem in horto Regio vidimus: *Aigremoine.* Eadem plane forma, iifdemque viribus a Diofc. defcribitur, loc. cit. A Mithridate Eupatore nomen fortita.

2. *Quinquepartito.*] Sic etiam Diofc. loc. cit. Φύλλα δὲ ἐκ διαστημάτων ἐσχισμένα μάλιστά που εἰς ε΄ μοίρας ἢ καὶ πλείους, τοῖς τοῦ πενταφύλλου ἢ καννάβεως μᾶλλον ἐοικότα, &c. *Foliis per intervalla quinquepartito ut plurimum, aut etiam amplius divifis,*

Semen

[3] Semen dysentericis in vino potum auxiliatur unice.

XXX. 19. [1] Centaurio curatus dicitur Chiron, cum Herculis excepti hospitio pertractanti arma, sagitta excidisset in pedem: quare aliqui Chironion vocant. [2] Folia sunt lata & oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, [3] caules ternûm cubitorum, geniculati. [4] In his capita ceu papaverum. [5] Radix vasta, rubescens, tenera fragilisque, ad bina cubita, madida succo, amara cum quadam dulcedine. [6] Nascitur in collibus pingui solo. [7] Laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoë, & Lycia: & in Alpibus vero, plurimisque aliis locis. [8] In Lycia quidem & ex ea Lycium faciunt. [9] Vis in vulneribus tanta, ut cohærescere etiam carnes tradant, si coquantur simul. [10] In usu radix tantum duabus drachmis bibenda, quibus dicetur: si febris sit, in aqua trita, ceteris in vino. [11] Medetur & iisdem morbis decoctæ succus.

XXXI. 20. [1] Est alterum centaurion cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui [2] libadion vocant, quoniam secundum fontes nascitur, [3] origano simile, angustioribus & longioribus foliis, [4] anguloso caule paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui & [5] supervacua, succo efficax. Ipsa herba autumno legitur, [6] succus e fronde. [7] Quidam caules concisos madefaciunt diebus XVIII. atque ita exprimunt. [8] Hoc centaurion nostri fel terræ vocant, propter amaritudinem summam. [9] Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum e corpore exigat per alvum.

XXXII. 21. [1] Tertia est centauris, cognomine triorchis. Qui eam secat, rarum est ut non vulneret sese. Hæc succum sanguineum mittit. [2] Theophrastus defendi eam, impugnarique colligentes tradit a triorche accipitrum genere, a quo & nomen accipit. [3] Imperiti confundunt hæc omnia, & primo generi assignant.

CAP. VII.

XXXIII. 22. [1] Clymenus a rege herba appellata est, ederæ foliis, ramosa, caule inani, articulis præcincta, odore gravi, & semine ederæ, silvestribus & montuosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est, [2] dum medeatur, sterilitatem pota etiam viris fieri. [3] Græci plantagini similem esse dixerunt, caule qua-

NOTÆ.

quinquefoliis aut cannabis potius similibus, nigricantibus & ipsis, ac per ambitum serræ modo incisis.

3. *Semen.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XXX. 1. *Centaurio.*] Centaurium hoc magnum Dodonæi est, pag. 332. In Apulia frequens: ubi ab incolis *Ra Pontico* appellatur, ut testis est Anguillara, par. 12. pag. 194. Nobis, *la grande Centaurée.* Est in horto Regio. Chironiam quoque Apuleius vocat, cap. 34. Κενταύρειον & κενταύρειαν Græci. Virgilius *graveolentia centaurea* dixit.

2. *Folia sunt lata*, &c.] Hæc iisdem fere verbis Diosc. lib. 3. cap. 8.

3. *Caules ternûm cubitorum geniculati.*] Postremam hanc vocem Dioscorides non habet; hoc tantum: Καυλὸν δὲ ἔχει ὡς λαπάθου, δίπηχυν, ἢ καὶ τρίπηχυν, *caulem habet binûm ternûmve cubitorum, ceu lapathi.*

4. *In his capita.*] Diosc. loc. cit. Παραφυάδας ἀπὸ ῥίζης ἔχοντα πολλὰς, ἐφ' ὧν κεφαλαὶ ὅμοιαι μήκωνι.

5. *Radix vasta*, &c.] Dioscorides, totidem verbis, loc. cit.

6. *Nascitur.*] Diosc. loc. cit.

7. *Laudatissima.*] Diosc. loc. cit. iisdem verbis.

8. *Lycia quidem.*] Diosc. loc. cit. Οἱ δὲ ἐν Λυκίᾳ αὐτὴν χυλίζοντες, χρῶνται αὐτῇ ἀντὶ Λυκίου. *Lyciæ incolæ succum illius exprimunt, quo pro Lycio utuntur.*

9. *Vis in vulneribus.*] Vulnera, inquit Dioscor. loc. cit. colligat & conglutinat: quin & tusam si quis simul cum carnibus coquat, carnes ipsæ cohærescent. Συνάγει γὰρ καὶ κολλᾷ· καὶ τὰ ἑψόμενα δὲ κρέα συνάγει, ἐάν τις αὐτὴν κόψας συνεψήσῃ. Apuleius, cap. 34. *de centauria majore*, tit. 5. *Ad vulnera recentia: Herba centauria major tam efficax est ad plagas glutinandas, ut etiam carnes coëant, quæ ex aqua ejus coquuntur.*

10. *In usu radix.*] Totidem verbis Dioscorides, lib. 3. cap. 8.

11. *Medetur & iisdem.*] Vide Notas & Emendationes, num. IX.

Sect. XXXI. 1. *Est alterum.*] Dioscor. lib. 3. cap. 39. Κενταύριον τὸ μικρὸν καὶ λεπτὸν, &c. Centaurium minus Dodonæi, pag. 334. pictum & in Eystettensi horto: vidimus in Regio. *La petite Centaurée.*

2. *Libadion vocant.*] Ita MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice. Diosc. loc. cit. οἱ τινες λιμναῖον καλοῦσι, quasi palustre, quoniam humecta loca & rigua amet. Qua causa & *libadion* recte cognominatur, quoniam sunt λιβάδες rivi, stagna, latices, scaturigines.

3. *Origano simile.*] Doscor. ποα . . . . ὀριγάνῳ παραπλήσιος ἐστι.

4. *Anguloso.*] Καυλὸν ἔχουσα ὑπὲρ σπιθαμὸν, γεγωνιωμένον. Dioscor. loc. cit. ex quo forte legendum, *anguloso caule, palmum alto.*

5. *Supervacua.*] Inutili. Ῥίζα μικρὰ, ἄχρηστος, &c. *nullius usus*, ut ait interpres Oribasii, lib. XI. pag. 201.

6. *Succus e fronde.*] Ex herba virente, ac seminibus prægnante exprimi ait Diosc. loc. cit.

7. *Quidam.*] Succi extrahendi modum alterum Dioscor. edocet, loc. cit.

8. *Hoc . . . fel terræ.*] Dioscor. in Nothis, pag. 451. ipsi quoque majori centaurio tribuit hanc nomenclationem. Οἱ δὲ Χειρωνιάς. Ῥωμαῖοι, φελτέρραι.

9. *Galli exacon.*] Celticæ vocis originationem e Græco fonte qui repetunt, ἀπὸ τοῦ ἀκεῖσθαι, a medendo hoc vocabulum effictum volunt. Iis qui venena sumpserint, centauriam minorem commendat in primis Apuleius, cap. 35. tit. 5. ex aceto bibendam.

Sect. XXXII. 1. *Tertia est.*] Quis eam centaurida Plinio Theophrastoque commonstrarit, obscurum: quæ forma ac facies illius sit, ne ipsi quidem indicant: divinare nec licet, nec lubet.

2. *Theophrastus.*] Libro 9. histor. cap. 9.

3. *Imperiti.*] Et sunt hac ætate herbarii, qui se istis adjungant.

Sect. XXXIII. 1. *Clymenus a rege.*] Fuit is Cænei filius, Arcadiæ rex, teste quidem Hygino, fab. 206. pag. 47. Gemina porro clymenos a Plinio hac sectione describitur. Prior hæc alio nomine a Dioscor. lib. 4. cap. 14. periclymenos appellatur, pingiturque iisdem plane notis: Eamdem esse sane vel ex remediorum similitudine sæpius ostensuri sumus. Clymenos a Theophrasto nuncupata. A Diosc. ipso in Nothis, pag. 462. Περικλύμενον, οἱ δὲ κλύμενον, οἱ δὲ σπλήνιον, &c. quod & Oribasius confirmat. Pingitur a Matthiolo, pag. 972. Gallis, *Chevre-feuille*, & Caprifolium officinis.

1. *Dum medeatur.*] Interim dum medetur. Theophrastus quoque, lib. 9. hist. cap. 9. sterilescere penitus hominem ait, si diebus XXX. continuis clymeni semen e vino albo ad sextarii mensuram ebiberit. Ἄγονον idcirco dici Diosc. prodit, in Nothis, pag. 462.

3. *Græci.*] Hæc eadem, a Dioscor. quidem, lib. 4. cap. 13. sic appellata, clymenos est, quam verbis ille totidem deliniat. Κλύμενον καυλὸν ἀνίησι τετράγωνον, ὅμοιον τῷ τοῦ κυάμου· φύλλα δὲ ὥσπερ τὰ τοῦ ἀρνογλώσσου· θυλάκια δὲ ἔχει ἐπὶ τοῦ καυλοῦ εἰς ἄλληλα νεύοντα, ἐοικότα ἴουλοι, καὶ πολύποδος πλεκτάναις. *Clymenon caulem profert quadrangulum, ceu fabæ, folia plantagini similia: folliculos vero habet supra caulem ita dispositos, ut alter in alterum propendeat, velut in iride & in polyporum cirris.* Quæ notæ omnes satis apte in Matthioli Clymenum cadunt, quod ipse exhibet, pag. 971. & Lobelius in Observat. pag 517.

drato, folliculis cum semine [4] inter sese implexis, velut in polyporum cirris. [5] Et succus autem in usu, vi summa in refrigerando.

XXXIV. 23. [1] Gentianam invenit Gentius rex Illyriorum, ubique nascentem, in Illyrico tamen præstantissimam, folio fraxini: sed magnitudine lactucæ, [2] caule tenero, pollicis crassitudine, cavo & inani, ex intervallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, [3] sine odore, aquosis montibus Subalpinis plurima. [4] Usus in radice & succo. Radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non bibenda.

XXXV. 24. [1] Invenit & Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. [2] Folia habet salicis viridia, florem purpureum, fruticosa, ramulis erectis, [3] odore acri: [4] gignitur in aquosis. Vis ejus tanta est, ut jumentis discordantibus jugo imposita, asperitatem cohibeat.

XXXVI. 25. Mulieres quoque hanc gloriam affectavere: in quibus [1] Artemisia uxor Mausoli, [2] adoptata herba, quæ antea [3] parthenis vocabatur. Sunt qui ab [4] Artemide Ilithyia cognominatam putant, quoniam privatim medeatur feminarum malis. [5] Est autem absinthii modo fruticosa, majoribus foliis, pinguibusque. [6] Ipsius duo genera: altera latioribus foliis, altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascens. [7] Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule, minimis foliis, floris copiosi, erumpentis cum uva maturescit, odore non injucundo: quam quidam botryn, alii ambrosiam vocant. Talis in Cappadocia nascitur.

XXXVII. 26. [1] Nymphæa nata traditur Nympha zelotypia erga Herculem mortua. [2] Quare heracleon vocant aliqui, alii rhopalon, a radice clavæ simili. [3] Ideoque eos, qui biberint eam [4] duodecim diebus, coïtu genituraque privari. [5] Laudatissima in Orchomeno & Marathone. Bœoti [6] madon vocant, qui & semen edunt. [7] Nascitur in aquosis, foliis magnis, in summa aqua, & aliis ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, & cum defloruit, [8] capite papaveris, tenui caule: secatur autumno. Radix nigra in Sole siccatur, adversaturque [9] alvinis. [10] Est & alia nymphæa in Thessalia, amne Peneo, radice alba, [11] capite luteo, rosæ magnitudine.

NOTÆ.

4. *Inter se implexis.*] In se se mutuo conversis, εἰς ἄλληλα νεύοντα.

5. *Et succus.*] Dioscorides hæc paulo uberius, loco citato.

Sect. XXXIV. 1. *Gentianam.*] Iisdem verbis Dioscor. lib. 3. cap. 3. Γεντιανὴ, &c. Nomen apud omnes officinas retinet: *Gentiane.* A Dodonæo pingitur, pag. 340. De Gentio rege multa Livius, lib. 40. pag. 517. Cum Perseo Madone bellum Romanis intulit, cum eo ductus in triumphum est. Vide Eutrop. lib. 2. pag. 767. & 769.

2. *Caule tenero, &c.*] Diosc. loc. cit.

3. *Sine odore.*] At non est omnino expers odoris in cælo nostro soloque.

4. *Usus in.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XXXV. 1. *Invenit, &c.*] Hesychius: Λυσιμαχία βοτάνη εὑρεθεῖσα ὑπὸ Λυσιμάχου, a Lysimacho scilicet Thraciæ rege, Alexandri comite. Sic dictam alii putant, παρὰ τὸ λύειν μάχην, quod animantium pugnas dirimat. Retinet nomen apud herbarios. Pliniana hæc, quæ purpurea est, & major communis, accurate deliniatur a Clusio, lib. 4. hist. rar. plant. pag. lj. visa a nobis in horto Regio.

2. *Folia habet.*] Sic etiam a Diosc. describitur, lib. 4. cap. 3. Λυσιμάχιον, οἱ δὲ λύτρον καλοῦσιν .... φύλλων λεπτῶν, παραπλησίων τοῖς τῆς ἰτέας.

3. *Odore acri.*] Sapore & gustu acri esse folia Dioscor. prodidit, loc. cit. στύφοντα ἐν τῇ γεύσει:

4. *Gignitur.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XXXVI. 1. *Artemisia.*] Artemisiam tamen herbam ab Hippocrate nuncupatam, ante hujus Artemisiæ tempora, apud ipsum Hippocratem reperio. Artemisia enim Mausoli uxor Hippocrate multo posterior est. Geminam Artemisiam agnoscit Harpocration, pag. 48. Agnoscit & Tzetzes, Chiliad. 12. vers. 966. hist. 455.

Μίαν Ἀρτεμισίαν μὲν ἔχεις τὴν τοῦ Μαυσώλου,
Ἄλλην Ἀρτεμισίαν δὲ τὴν Ἑκατόμνου ἔχεις,
Ἄμφω δὲ στρατηγίτιδας, γενναίας ἀμφοτέρας.

Sed ille utramque dicit Cariæ reginam fuisse, & Mausoli quidem conjugem priorem altera.

2. *Adoptata.*] Hanc Galli armosiam vocant, & matrem herbarum, *Armoise.* A Lobelio pingitur in Observat. pag. 441. qualis visa a nobis in horto Regio.

3. *Parthenis.*] Parthenion Apuleio, cap. 10. *de Artemisia*: quasi virginea, quod Diana inventrix nomen ei fecerit, ut idem significat, cap. 12.

4. *Artemide Ilithyia.*] Solemne Græcis feminis erat in partu Dianam sive Artemidem Ilythiiam, Εἰλείθυιαν, invocare: quemadmodum Romanæ Junonem Lucinam implorabant. Ovidius, lib. 9. Metam. vers. 284.

Præpositam tumidis parientibus Ilithyiam.

5. *Est autem.*] Diosc. lib. 3. cap. 127. Ἀρτεμισία φύεται ἐν παραθαλασσίοις τόποις ὡς τὸ πολὺ, πόα θαμνοειδὴς, παρόμοιος ἀψινθίῳ, μείζω δὲ καὶ λιπαρώτερα τὰ φύλλα ἔχουσα, &c. Auctor libri de simp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 986. *Artemisia herba est subsimilis absinthio, sed per omnia vastior, id est, foliis latior, & fortior, sed aspectu & colore humidis.*

6. *Ipsius duo.*] Dioscor. lib. 3. cap. 127. & 128. & Apuleïus, cap. 10. & 12.

7. *Sunt qui.*] Hæc totidem fere verbis Dioscor. lib. 3. cap. 127. Ἔνιοι δὲ τὸ ἐν μεσογείοις λεπτόκαρφον βοτάνιον ἁπλοῦν τῷ καυλῷ ..... καλοῦσιν ἀρτεμισίαν μονόκλωνον, &c. Diversa hæc botrys ab ea, de qua dicetur lib. 17. sect. 31.

Sect. XXXVII. 1. *Nymphæa.*] Νυμφαία Dioscor. lib. 3. cap. 147. Ab aquis dictam putat, in quibus nascitur. *Nenuphar* ab officinis barbara Maurorum voce nuncupatur, A ceteris in Gallia quidem, *Blanc d'eau*, ou *Lis d'étang.* Hæc Nymphæa alba Dodonæi est, pag. 575. observata a nobis in horto Regio.

2. *Quare heracleon.*] Apuleïus, cap. 67. *Græci Nymphæam ... rhopalon, heracleon,* &c. Dioscor. loc. cit. Ῥίζα ῥοπαλοειδής. In Indice hujus libri, num. LXXXIII. *Nymphæa Heraclia.* Ῥόπαλον Græcis clavam sonat. Quare Marcellus Empir. cap. 33. pag. 231. hanc *clavam Herculis* vocat.

3. *Ideoque eos.*] Diosc. loc. cit. Ἀτονίαν τε ἐργάζεται αἰδοίου πρὸς ὀλίγας ἡμέρας, εἴτις ἐνδελεχῶς πίνοι. Τὸ αὐτὸ δὲ ποιεῖ καὶ τὸ σπέρμα ποθέν. Galenus, lib. 5. de facult. simpl. med. pag. 213. Nymphæam ait cohibere genituram, sive per somnum, sive alio pacto, immodice profluentem.

4. *Duodecim diebus.*] Decem modo, si Marcello Empir. credimus, cap. 33. pag. 231. *Herba est,* inquit, *quæ Græce Nymphæa, Latine Clava Herculis, Gallice Baditis appellatur: ejus radix contunditur, & ex aceto edenda datur puero per continuos decem dies: mirandum in modum fiet eunuchus.*

5. *Laudatissima.*] Theophr. lib. 9. hist. cap. 13.

6. *Madon vocant.*] Hesychius: Μαδὸν, πόα. Theophr. loc. cit. Καλοῦσι δ' αὐτὴν οἱ Βοιωτοὶ Μαδωνίαν, καὶ τὸν καρπὸν ἐσθίουσι. Ut ῥόδον & ῥοδωνία Græce dicitur, sic μαδὸν & μαδωνία.

7. *Nascitur, &c.*] Hæc totidem verbis Dioscor. loc. citato.

8. *Capite papaveris, &c.*] Diosc. ad verbum, loc. cit.

9. *Alvinis.*] Iis qui alvi profluvio laborant: κοιλιακοῖς καὶ δυσεντερικοῖς, inquit Diosc. loc. cit. cum Theophr. Sic etiam Apuleïus, cap. 67. tit. 1. *Ad dysentericos: Herbæ nymphææ semen,* &c.

10. *Est & alia.*] De qua totidem verba facit Dioscor. lib. 3. cap. 149. Γίνεται καὶ ἄλλη νυμφαία, &c. Nymphæa lutea Dodonæi, pag. 575. visa a nobis in horto Regio. Eadem vulgus & officinas nomina, quæ prior habet.

11. *Capite luteo.*] Hoc est, flore: Ἄνθος μήλινον, στιλβὸν, ὅμοιον ῥόδῳ, inquit Diosc. loc. cit.

XXXVIII. 27. [1] Invenit & patrum noſtrorum ætate rex Juba, quam appellavit Euphorbiam, medici ſui nomine. [2] Frater is fuit Muſæ, a quo Divum Auguſtum conſervatum indicavimus. [3] Iidem fratres inſtituêre a balineis frigida multa corpora adſtringere. Antea non erat mos, niſi calida tantum lavari, ſicut [4] apud Homerum etiam invenimus. [5] Sed Jubæ volumen quoque exſtat de ea herba, & clarum præconium. [6] Invenit eam in monte Atlante: [7] ſpecie thyrſi, [8] foliis acanthinis. Vis tanta eſt, ut e longinquo ſuccus excipiatur: [9] inciſæ conto, ſubditis excipulis ventriculo hœdino, humor lactis videtur effluere: ſiccatus cum coïit, [10] thuris effigiem habet. [11] Qui colligunt, clarius vident. [12] Contra ſerpentes medetur, quacumque parte percuſſa: vertice inciſo, & medicamento addito. Ibi Gætuli, qui legunt, hœdino lacte adulterant: ſed diſcernitur igni. Id enim, quod ſincerum non eſt, faſtidiendum [13] odorem habet. Multum infra hunc ſuccum eſt, [14] qui in Gallia fit ex [15] herba chamelæa, granum cocci ferente. [16] Fractus Hammoniaco ſimilis eſt, etiam levi guſtu os accenſum diu detinens, & magis ex intervallo, donec fauces quoque ſiccet.

XXXIX. 28. [1] Celebravit & Themiſon medicus vulgarem herbam plantaginem, tamquam inventor, volumine de ea edito. [2] Duo ejus genera. Minor anguſtioribus foliis & nigrioribus, [3] linguæ pecorum ſimillimis, caule anguloſo, in terram inclinato, in pratis naſcens. Altera major, foliis laterum modo incluſa: quæ quia ſeptena ſunt, quidam eam [4] heptapleuron vocavere. Hujus & caulis cubitalis eſt, & napi ſimilis. [5] Naſcitur in humidis multo efficacior. [6] Vis mira in ſiccando denſandoque corpore, cauterii vicem obtinens. [7] Nulla res æque ſiſtit fluxiones, quas Græci rheumatiſmos vocant.

XL. 29. [1] Jungitur huic bugloſſos, boum linguæ ſimilis, [2] cui præcipuum, quod in vinum dejecta, animi voluptates auget: & vocatur euphroſynum.

NOTÆ.

Sect. XXXVIII. 1. *Invenit .... Euphorbiam.*] Dictum id ſuperius lib. 5. ſect. 1. Nihilominus Homeri ævo cognitam, & ab Euphorbo Patrocli occiſore, de quo Homerus Iliad. 16. appellatam aït Galenus, lib. 9. κατὰ τόπους, cap. 4. pag. 609. itaque a Plinio diſſidet. De Juba rege diximus in Auctorum Indice. Euphorbium hodieque nomen retinet in officinis.

2. *Frater .... Muſæ.*] Antonii Muſæ, de quo diximus lib. 19. ſect. 38.

3. *Iidem fratres.*] Marcellum ab Auguſto adoptatum, ea aquæ frigidæ lotione, Muſam occidiſſe, cum curare vellet, refert Dio lib. 53. pag. 157. Frigida ſic lavari a balneis, docuit etiam Agathinus apud Oribaſium, lib. 10. Collect. Medic. cap. 7.

4. *Apud Homerum.* [Iliad. χ. verſ. 444.

Θερμὰ πέλοιτο λοετρὰ ἐμοί.

Tamen aqua marina primum lavabantur, hoc eſt, frigida, qua ſudorem ſordeſque detergerent: mox dulci, ſeu calida, recreandi animi gratia. Homeri verſus ex Iliad. κ', ſunt hi: verſ. 572.

Αὐτοὶ δ' ἱδρῶ πολλὸν ἀπενίζοντο θαλάσσῃ
Ἐσβάντες, &c.

5. *Sed Jubæ,*] Vide Auctorum Indicem.

6. *Invenit.*] Solinus, cap. 24. pag. 46.

7. *Specie thyrſi.*] Specie baculi, longioriſve caulis. In plantis id quod in virgulæ modum, vel teli rectitudinem conſurgit, thyrſi nomen ſibi vindicat. Vide Notas & Emend. num. X.

8. *Foliis acanthinis.*] Acantho ſimilibus, de quo dictum eſt lib. 24. ſect. 34. Quam immerito Plinium carpat hoc loco Salmaſius, in Præf. pag. 29. tu, lector, ipſe, ſi otium eſt, excute.

9. *Inciſæ conto.*] Inciditur planta conto haſtilive: ſubditur utriculus qui ſuccum manantem excipiat, ex hœdi ventriculo. Ita Dioſc. pariter, lib. 3. cap. 96. Excipulum pro utriculo qui excipit, dictum. De ea voce jam diximus, lib. 9. ſect. 38.

10. *Thuris.*] Coïre vitri effigie, dixit Dioſc. loc. cit. Τὸ δέ τι ἐν ταῖς κοιλίαις ὑελῶδες καὶ οἰνεστώς.

11. *Qui colligunt.*] Dioſcor. loc. cit. hanc ejus herbæ dotem eſſe ſolum admonuit, ut ejus ſuccus oculorum ſuffuſiones diſcuteret, & collyriis miſceretur.

12. *Contra ſerpentes.*] Dioſc. loc. cit. Ἱστοροῦσι δέ τινες μηδὲν παρακολουθεῖν δυσχερές τοῖς ἑρπετοδήκτοις, ἐάν τις ἐκκόψας ἄχρις ὀστοῦ τὸ δέρμα τῆς κεφαλῆς, ἐγχέῃ τὸν ὀπὸν λεῖον, καὶ ῥάψῃ τὸ τραῦμα. *Tradunt nonnulli nihil incommodi ſenſuros, qui a ſerpentibus demorſi fuerint, ſi quidem inciſa oſſe tenus capitis cute intritus liquor infundatur, vulnuſque conſuatur.* Plinius Valer. lib. 3. cap. 57. *Ejus qui percuſſus eſt, vertex inciditur, eoque additur euphorbium, & medetur quacumque corporis parte periculum eſt.*

13. *Odorem.*] Vel nidorem potius, dum igni aduritur. Sic galbanum odore vel nidore probant, ut dictum eſt lib. 12. ſect. 56. *Nam ſincerum ſi uratur, fugat nidore ſerpentes.* Hœdinum lac, quo dicitur euphorbium adulterari, olet peſſime.

14. *Qui in Gallia.*] Nempe Circumpadana. *In partibus Italiæ, quæ Galliæ adjacent*, inquit auctor libri de ſimp. med. ad Patern. tomo 13. operum Galeni, pag. 987.

15. *Herba chamelæa.*] Thymelæam intelligit, quam & chamelæam vocant: de qua nos egimus lib. 13. ſect. 35. Significat porro Plinius caute admodum & erudite chamelææ ſuccum ab euphorbio longe diſcrepare: neque adeo ſe favere hac in parte Sextio Nigro, qui teſte Dioſc. in præf. lib. 1. pag. 2. euphorbium eſſe chamelææ in Italia naſcentis ſuccum prodidit.

16. *Fractus.*] Jam redit ad verum euphorbii ſuccum, de quo hæc accipienda ſunt, quæ totidem verbis recitat pariter Dioſc. cap. 96. & Galenus, lib. 3. κατὰ γένη, cap. 4. pag. 725. Hic ſunt in Plinium, ut fere eſſe ſolent, iniquiore animo, Dalec. in notis, & Salmaſius, in Solin. pag. 301. & 303. nullo ſcriptoris, ut apparet, accurati crimine.

Sect. XXXIX. 1. *Celebravit .... plantaginem.*] Græcis eſt ἀρνόγλωσσον: Gallis *Alantain.*

2. *Duo genera.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 2. cap. 153. Utraque a Dodonæo pingitur, pag. 107.

3. *Linguæ pecorum.*] Unde nomen ἀρνογλώσσου, agnina lingua, προβατείου & ἀρνείου.

4. *Heptapleuron.*] Quaſi ſerpentis coſtis inſtructum. Dioſc. in Nothis, pag. 445. Ἀρνόγλωσσον, οἱ δὲ ἄρνειον, οἱ δὲ προβάτειον, οἱ δὲ κυνόγλωσσον, οἱ δὲ ἑπτάπλευρον, οἱ δὲ πολύνευρον... Ῥωμαῖοι πλαντάγω μίνωρ.

5. *Naſcitur in humidis.*] Hæc plantago aquatica eſt, picta a Lobelio in Obſervat. pag. 160. viſa a nobis in horto Regio.

6. *Vis mira.*] In exſiccando adſtringendoque: Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα ξηραντικὴν, στυπτικήν. Dioſc. loc. cit. Denſare, pro *adſtringere*, Plinio familiare eſt.

7. *Nulla res.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. XL. 1. *Jungitur huic.*] Quoniam affinis utriuſque eſt appellationis cauſa: a lingua nempe animalium, ἀρνόγλωσσος & βούγλωσσος. De ea Dioſcor. lib. 4. cap. 128. Βούγλωσσον... φύλλον ἔχει ὅμοιον βοὸς γλώσσῃ· ὅπερ καθιέμενον εἰς τὸν οἶνον, εὐφρόσυνον δοκεῖ εἶναι. Borraginem nunc vulgus vocat, *Bourrache.* Pingitur a Dodonæo, pag. 616.

2. *Cui præcipuum.*] Dioſc. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. ſimpl. med. pag. 164. Apuleïus, cap. 41. *Bugloſſon Græci... Romani linguam bubulam dicunt .... Hæc in vino mixta hilaritatem convivis facit.* Et Schola Salernitana:

Vinum potatum, quo ſit macerata bugloſſos,
Mœrorem cerebri dicunt auferre periti:
Fertur convivas decoctio reddere lætos.

Bugloſſon eſſe nepenthes Homericum, diximus lib. 21. ſect. 91. Eſt autem vis eadem & bugloſſo noſtræ vulgari, quam eadem Schola borraginem nuncupat, eo verſiculo:

Dicit borrago, Gaudia ſemper ago:
Cardiacos aufert, borrago gaudia confert.

XLI. 30. [1] Jungitur & cynogloſſos, caninas imitans linguas, topiariis operibus gratiſſima. [2] Aïuntque quæ tres thyrſos ſeminis emittit, ejus radicem potam ex aqua ad tertianas prodeſſe: quæ quatuor, ad quartanas. [3] Eſt alia ſimilis ei, quæ ferat lappas minutas: ejus radix pota ex aqua, ranis & ſerpentibus adverſatur.

XLII. 31. [1] Eſt & buphthalmos, ſimilis boum oculis, folio feniculi, circa oppida naſcens, fruticoſa caulibus, qui & manduntur decocti. [2] Quidam cachlam vocant. [3] Hæc cum cera ſcirrhomata diſcutit.

XLIII. 32. Invenere herbas & univerſæ gentes. Scythia primum eam, quæ Scythice vocatur [1] circa Bœotiam naſcens: [2] prædulcem alias, utiliſſimamque ad ea quæ ſpaſmata vocant. [3] Magna & ea commendatio, quod in ore eam habentes, famem ſitimque non ſentiunt.

XLIV. 33. [1] Idem præſtat apud eoſdem hippace dicta, quod in equis quoque eumdem effectum habeat. Traduntque his duabus herbis Scythas etiam in duodenos dies durare in fame ſitique.

XLV. 34. [1] Iſchæmonem Thracia invenit, qua ferunt ſanguinem ſiſti, non aperta modo vena, ſed etiam præciſa. Serpit e terra milio ſimilis, foliis aſperis & lanuginoſis, farcitur in nares. Quæ in Italia naſcitur, & ſanguinem eadem adalligata ſiſtit.

XLVI. 35. [1] Vettones in Hiſpania eam quæ Vettonica dicitur in Gallia, in Italia autem ſerratula, a Græcis ceſtros, aut pſychotrophon, ante cunctas laudatiſſima. [3] Exit anguloſo caule, cubitorum duûm, a radice ſpargens [4] folia fere lapathi, ſerrata, ſemine purpureo. [5] Folia ſiccantur in farinam plurimos ad uſus. [6] Fit vinum ex aqua & aceto, ſtomacho & claritati oculorum. [7] Tantumque gloriæ habet, ut domus in qua ſata ſit, tuta exiſtimetur a piaculis omnibus.

XLVII. 36. In eadem Hiſpania inventa ſic [1] Cantabrica, per Divi Auguſti tempora a Cantabris reperta. Naſcitur ubique caule junceo pedali, in quo ſunt floſculi oblongi, veluti calathi: in his ſemen perquam minutum. Nec alias defuere Hiſpaniæ herbis

NOTÆ.

Sect. XLI. 1. *Jungitur & cynogloſſos.*] De qua Dioſcor. lib. 4. pag. 129. Κυνόγλωσσον, &c. Celſo, lib. 5. cap. 27. ſub finem, *Lingua canina.* Plantagini ſimilem Dioſc. ait eſſe. Nondum ſatis nobis explorata, nec Anguillaræ, ut ipſe fatetur, par. 14. pag. 287.

2. *Aiuntque quæ tres.*] Quæ tergeminum caulem, ſeu ramulum, ſemine inſtructum habeat. Hæc Dioſcorides incaute ad ἀρνόγλωσσον, hoc eſt, ad plantaginem tranſtulit, lib. 2. cap. 153. quoniam & κυνογλώσσου nomine aliquando ea deſignata eſt, ut diximus. Quin & Dioſcoridis interpolator, in Nothis, pag. 471. bugloſſi hanc propriam dotem eſſe credidit, ipſeque Apuleïus, cap. 41. tit. 1. qui tamen & ipſe cap. 96. tit. 2. cynogloſſo adjudicat: *Ad quartanas*, inquit, *Herbaque cynogloſſa, quæ folia habet, piſata, & ex aqua potui data, prodeſt.*

3. *Eſt & alia.*] Hæc Dodonæi cynogloſſos eſt, pag. 53. a Lobelio quoque deliniata, in Obſervat. pag. 313. viſa a nobis in horto Regio. In Gallia vulgo, *Langue de chien.* Fert ſemina fere quaterna ſimul cohærentia, aſpera, & lapparum modo veſtitui inhærentia. A Dioſcoridis cynogloſſo diverſa.

Sect. XLII. 1. *Eſt & buphthalmos.*] Habet eadem Dioſcorides, lib. 3. c. 156. Βούφθαλμον.... φύλλα δὲ μαραθροειδῆ, ἄνθη μήλινα.... ὀφθαλμοειδῆ, ὅθεν καὶ ὠνόμασται. *Folia feniculi, flores oculorum ſimilitudine gerit: unde nomen.* Pingitur a Cluſio, lib. 3. hiſt. rar. plant. pag. 332. Vidimus in horto Regio. Gallis, *Oeüil de bœuf.*

2. *Quidam cachlam.*] Dioſcor. loc. cit. Βούφθαλμον· οἱ δὲ κάχλαν καλοῦσιν.

3. *Hæc cum cera.*] Dioſcor. loc. cit. Ταύτης τὰ ἄνθη λεῖα σὺν κηρωτῇ οἰδήματα καὶ σκληρίας διαφορεῖ. *Hujus flores triti cum cerato œdemata, duritiaſque diſcutiunt.* Dioſcoridem Galenus ſequitur, lib. 6. de fac. ſimpl. med. pag. 165. Eſt autem σκίῤῥος, ſive σκίῤῥωμα, ſcirrhus, durities, tumor præter naturam durus, & doloris expers. Vide Gorræum in Defin. Medic.

Sect. XLIII. 1. *Circa Bœotiam.*] Vide Notas & Emendationes, num. XI.

2. *Prædulcem alias.*] Hoc eſt, præter ceteras dotes, prædulcem. Hæc glycyrrhiza eſt, de qua egimus lib. 22. ſect. 14.

3. *Magna & ea.*] Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 13. Δύναται δὲ καὶ τὴν δίψαν παύειν, ἐάν τις ἐν τῷ στόματι ἔχῃ· διὸ ταύτῃ τε καὶ τῇ ἱππάκῃ διάγειν φασὶ τοὺς Σκύθας ἡμέρας καὶ ἕνδεκα, καὶ δώδεκα. *Sitim extinguit, ſi teneatur in ore: quapropter Scythas contentos ea & hippace, undenos aut duodenos dies vitam tolerare aïunt.*

Sect. XLIV. 1. *Idem.... hippace.*] Hippacen, (ſic enim libri omnes habent, tum hoc loco, tum in Indice, non *hippicen*,) herbæ genus eſſe Plinius credidit. Pintianus aliique poſt eum, caſeum equinum interpretantur. Hippocrates enim, lib. 4. de morbis, num XXV. Ὥσπερ οἱ Σκύθαι, inquit, ποιέουσιν ἐκ τοῦ ἱππείου γάλακτος. Ἐγχέοντες γὰρ τὸ γάλα... Ἐπὴν δὲ παγῇ καὶ ξηρανθῇ, ἱππάκην μιν καλέουσιν. *Quod e lacte concretum ac ſiccatum fuerit, hippacen vocant.* Dioſcor. lib. 2. cap. 80. Ἡ δὲ καλουμένη ἱππάκη, τυρός ἐστιν ἵππειος.... καὶ πολύτροφος &c. *Quod hippacen vocant, caſeus eſt equinus.... qui magnopere alit.* Heſychius denique: Ἱππάκη Σκυθικὸν βρῶμα ἐξ ἵππου γάλακτος &c. Verum ſingulare quiddam narrare de Scythis velle Plinius ac Theophraſtus videntur: nullam vero admirationem habet dies duodecim aut paulo plures, ea radice, quæ glycyrrhiza dicitur, & equino caſeo, qui plurimum alat, aliquando tranſigi, cum Zoroaſtrem prodat ipſe Plinius annos viginti totos caſeo vixiſſe, lib. XI. ſect. 97. Neque Hippaces appellationem caſei aut coaguli equini propriam eſſe idem neſcivit, qui id diſerte prodit, lib. 28. ſect. 34. & 58. ſed & cum herba aliqua ſingulari, quæ ſit incomperta nobis, communem eſſe eam, Græco ſcriptori alicui credidit.

Sect. XLV. 1. *Iſchæmonem.*] Hæc Theophr. lib. 9. cap. 15. Περὶ δὲ τὴν Θρᾴκην... τὴν ἴσχαιμον· ἣν δὴ λέγουσιν, οἱ μὲν κεντηθείσης τῆς φλεβὸς, οἱ δὲ καὶ σφοδροτέρως διατμηθείσης ἴσχειν καὶ κωλύειν τὴν χύσιν. Eſt Matthioli panicum ſilveſtre, in lib. 2. Dioſcor. pag. 407. A ſiſtendo ſanguine ei nomen, παρὰ τὸ ἴσχειν τὸ αἷμα.

Sect. XLVI. 1. *Vettones.... Vettonica.*] Nomen Betonicæ in officinis retinet: Gallis *Betoine.* Pingitur a Dodonæo, pag. 40. De hac ſingulare volumen edidit Antonius Muſa, quod inſcripſit, *De herba Vettonica.*

2. *Pſychotrophon.*] Quoniam frigidis reperitur in locis, ut ait Muſa, loc. cit. pag. 1. Dioſcor. quoque, lib. 4. cap. 1. Κέστρον τὸ καλούμενον ψυχότροφον, (vel ψυχροτρόφον) ἐπειδὴ ἐν τοῖς ψυχροτάτοις εὑρίσκεται τόποις· ὃ Ῥωμαῖοι βεττονίκην καλοῦσιν.

3. *Exit anguloſo.*] Hoc eſt, quadrangulo. Dioſc. loc. cit. Πόα ἐστὶ καυλὸν ἔχουσα πήχεως τὸ ὕψος, ἢ καὶ μείζονα, τετράγωνον.

4. *Folia fere lapathi.*] Rectius ita multo Plinius, quam Dioſcorides, qui ſimilia quernis folia prodidit.

5. *Folia ſiccantur.*] Et mox teruntur in farinam. Dioſcor. loc. cit. τὰ φύλλα ξηρὰ λεῖα, breviter & conciſe dixit.

6. *Fit vinum.*] Dioſcor. lib. 5. cap. 54. περὶ κεστρίτου οἴνου. Γίνεται καὶ ἐκ τοῦ κέστρου τοῦ ψυχοτρόφου οἶνος.

7. *Tantumque.*] Anton. Muſa, loc. cit. *Animas hominum & corpora cuſtodit, & nocturnas ambulationes a maleficiis & periculis, & loca ſancta & buſta etiam a viſibus metuendis tuetur & defendit, &c.*

Sect. XLVII. 1 *Cantabrica.*] Pingitur a Cluſio, lib. 4. hiſt. rar. plant. pag. xlix. Videre nondum licuit.

exquirendis: ut in quibus etiamnum hodie in numeroso & lætiore convictu, potionem e centum herbis mulso additis, credidere saluberrimam suavissimamque: nec quisquam genera earum jam novit aut multitudinem: numerus tamen [2] constat in nomine.

XLVIII. 37. [1] Nostra ætas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur in Æquicolis circa vicum [2] Nervesiæ: vocatur consiligo. Prodest, ut demonstrabimus [3] suo loco, deploratis in phthisi.

XLIX. 38. [1] Invenit nuper & Servilius Democrates e primis medentium, quam appellavit iberida, quanquam ficto nomine, inventioni ejus [2] assignato carmine. Nascitur maxime circa vetera monumenta parietinasque, & inculta itinerum. [3] Floret semper folio nasturtii, caule cubitali, semine tam parvo, ut vix aspici possit. [4] Radici odor nasturtii. [5] Usus æstate efficacior, & recenti tantum. Tunditur difficulter. [6] Coxendicibus & articulis omnibus cum axungia modica utilissima, viris plurimum quaternis horis, feminis minus dimidio [7] adalligata, ut deinde in balineis descendatur in calidam, & postea oleo ac vino corpus perungatur: diebusque vicenis interpositis idem fiat, si qua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur non in ipsa inflammatione, sed imminuta.

L. 39. [1] Animalia quoque invenere herbas, in primisque chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt visum, [2] ut quidam volunt, etiam erutis oculis. [3] Genera ejus duo: Major fruticosa caule, folio pastinacæ erraticæ ampliore, ipsa altitudine duûm cubitorum. Colos albicans, flos luteus. Minori folia ederæ rotundiora, minus candida. Succus croci mordax, semen papaveris. Florent adventu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, & in æreo vase cum melle Attico leniter cinere ferventi decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum. Utuntur & per se succo in collyriis, quæ chelidonia appellantur ab ea.

LI. 40. [1] Invenerunt & canes canariam, [2] qua fastidium deducunt, eamque in nostro conspectu mandunt, sed ita ut numquam intelligatur quæ sit: etenim depasta cernitur. Notata est hæc animalis hujus malignitas in alia herba major. Percussus enim a serpente mederi quadam sibi dicitur: sed illam homine inspectante non decerpit.

LII. 41. [1] Simplicius cervæ monstravere elaphoboscon, de qua diximus. [2] Item seseli, enixæ a partu.

LIII. 42. [1] Dictamnum ostendêre (ut indicavimus) vulneratæ, pastu statim deci-

NOTÆ.

2. *Constat in nomine.*] Genera herbarum, quibus ea potio constaret, nemo scit: numerus constat ex potionis nomine: appellatur enim ea *Potio centum herbarum.*

Sect. XLVIII. 1. *Nostra ætas .... consiligo.*] Consiliginem mulomedicis nunc Pulmonariam dici testatur Vegetius. Vulgus Gallicum Pomeleam vocat, *Pommelée*, quasi pulmoneam: herbarii quidam, *Leonis patam*, pastoribus bubulcis, equisonibus, totique ruri præclare cognitam, qui ad eosdem quos veteres consiliginem, usurpant effectus. Hæc uberius multo tractat Ruellius, lib. 2. pag. 448. Cœpit pulmonaria dici, quod pulmonum vitiis præsens habeatur auxilium: invenitque in posteris nomen a viscere, cui præsertim nuncupatur. Consiliginem rustici veteres olim vocarunt, quod in campis inter siliginem triticumque sæpius emicet. Pingitur a Lobelio, in Observ. pag. 317. Vide quæ dicturi sumus ex Columella, lib. 26. sect. 21.

2. *Nervesiæ.*] Situs hodie incogniti.

3. *Suo loco.*] Libro 26. sect. 21.

Sect. XLIX. 1. *Invenit ... iberida.*] Græcis ἰβηρὶς & καρδαμαντική. Galeno, lib. 10. κατὰ τόπους, cap. 2. pag. 635. aliisque apud ipsum, pag. 636. etiam λεπίδιον. Pingitur a Dodonæo, pag. 703. Vidimus in horto Regio. De ejus inventore Servilio Democrate, sive Damocrate, diximus in Auctorum indice.

2. *Assignato carmine.*] Quod apud Galenum exstat, loc. cit. pag. 636. expressumque est a Plinio totidem plane verbis hac reliqua sectione.

3. *Flores semper.*] Democrates, loco citato.

Ἀεὶ δὲ θάλλει, φύλλ᾽ ἔχουσα καρδάμου,
Ἔαρος μὲν εὐθαλῆ τε καὶ μείζω, &c.

Florere hoc loco virere est, non florem mittere: quem colore lacteo ferre æstate mox idem subdit:

Φέρει δ᾽ ὁ καυλὸς ἐν θέρει λεπτὸν πάνυ
Πολύχροον ἄνθος, τῇ χρόᾳ γαλακτινόν.

4. *Radici odor.*] Servilius, loco citato.

Ἡ ῥίζα δὲ καὶ ὀσμὴν δριμυτάτην ἔχει,
Μάλιστα πάντων καρδάμῳ προσεμφερῆ.

5. *Usus æstate.*] Servilius, loc. cit.

Ταύτην ὀρύξας καὶ λαβὼν πλῆθος πολὺ,
Θέρους μάλιστα δ᾽ ἐστὶ πρακτικωτάτη,
Καὶ πρόσφατος· ξηρὰ γὰρ ἀδρανὴς τυγχάνει.

Quæ idcirco referuntur a me, ut intelligant ii, qui Plinium ex Dioscoridis verbis sensuque metiuntur, quam inique agant: cum Plinium de iberide scribentem, haud semel errasse autument, qui ab illo discedat scriptore, quem a Democrate ipso, longe probatioris fidei, deficere intelligimus.

6. *Coxendicibus &c.*] Hæc totidem verbis Democrates, loc. cit.

7. *Adalligata.*] De ejuscemodi ligaturis, sive amuletis, multa pererudite V. Cl. Du-Cangius in Glossario, verbo *Ligaturæ.*

Sect. L. 1. *Animalia .... chelidoniam.*] Pingitur a Dodonæo chelidonium majus appellatum, pag. 48. Gallis, *Esclaire.* In horto Regio visum a nobis.

2. *Ut quidam volunt.*] Id vulgo credi refert etiam Dioscor. lib. 2. cap. 211. Fabulosum Celsus existimat, lib. 6. cap. 6. sub finem: *Harum avium*, inquit, *acies extrinsecus læsa interposito tempore in antiquum statum redit, celerrimeque hirundinis. Unde etiam locus fabulæ factus est, aut per parentes, aut id herba chelidonia restitui, quod per se sanescit.* Vide in eam rem quæ afferant auctores Miscellaneorum Medico-physicorum, seu Ephemeridum Germanicarum, anno 8. Observ. 18. pag. 32.

3. *Genera ejus &c.*] Quæ de gemina chelidoniæ specie hac sectione deinceps continentur, ea totidem fere verbis habet Dioscor. loc. cit. Minor delineatur a Dodonæo, pag. 49. & a Dalecampio, pag. 1048. Gallis est, *Petite Chelidoine.* Italis, disce ab Anguill. par. XI. pag. 181.

Sect. LI. 1. *Invenerunt ..... canariam.*] *Gramen* esse *legitimum* Clusii videtur, lib. 6. histor. rar. plant. pag. ccxvij. In insula Chio dici nunc quoque ἀκύνωψ, simillimamque gramini esse, ait Anguillara, par. 12. pag. 190.

2. *Qua fastidium.*] Cient & vulgari gramine vomitum, ut deducant pituitam canes: gramine eo, inquam, quod Græci ἄγρωστιν vocant, de quo anteriore libro diximus, sect. 118.

Sect. LII. 1. *Simplicius .... elaphoboscon.*] De qua diximus, lib. 22. sect. 37.

2. *Item seseli.*] Vide quæ diximus in Notis & Emend. ad lib. 8. sect. 50. num. XCII. & XCIII.

Sect. LIII. 1. *Dictamnum .... ut indicavimus.*] Libro. 8. sect. 41. Dictamnum hoc Francum seu Gallicum Angli vocant: A Lobelio pingitur, in Observat. pag. 267.

dentibus telis. [2] Non eſt alibi, quam in Creta, ramis prætenue, pulegio ſimile, fervens & acre guſtu: foliis tantum utuntur. [3] Flos nullus ei, aut ſemen, aut caulis. Radix tenuis ac ſupervacua. [4] Et in Creta autem non ſpatioſe naſcitur: mireque capris expetitur. [5] Pro eo eſt & pſeudodictamnum, multis in terris naſcens, folio ſimile, ramulis minoribus, a quibuſdam chondris vocatum. [6] Minoris effectus ſtatim intelligitur. Dictamnum enim minima portione accendit os. Qui legêre eam, in ferula vel arundine condunt, præligantque, [7] ne potentia evaneſcat. [8] Sunt qui dicant, utramque naſci multifariam, ſed deteriores in agris pinguibus: veram quidem dictamnum non niſi in aſperis. Eſt & tertium genus dictamnum vocatum, ſed neque facie, neque effectu ſimile, folio ſiſymbrii, ramis majoribus, [10] præcedente perſuaſione illa, quidquid in Creta naſcitur, infinito præſtare ceteris ejuſdem generis alibi genitis: proxime quod in Parnaſſo. [11] Alioqui herbiferum eſſe & Pelium montem in Theſſalia, & Telethrium iu Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. [12] Arcades quidem non medicaminibus uti, ſed lacte circa ver, quoniam tunc maxime ſuccis herbæ turgeant, [13] medicenturque ubera paſcuis. [14] Bibunt autem vaccinum, quoniam boves omnivoræ fere ſunt in herbis. [15] Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifeſta fit. Circa Abderam, & limitem, qui Diomedis vocatur, equi paſti inflammantur rabie: circa Potnias vero & aſini.

LIV. 43. Inter nobiliſſimas ariſtolochiæ nomen dediſſe gravidæ videntur, quoniam eſſet [1] ἀρίςη λεχούσαις. [2] Noſtri malum terræ vocant, & quatuor genera ejus ſervant. [3] Unum tuberibus radicis rotundis, foliis inter malvam & ederam, nigrioribus mollioribuſque. [4] Alterum maſculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi craſſitudine. [5] Tertium longiſſimæ tenuitatis, vitis novellæ, cujus ſit præcipua vis, quæ clematitis vocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus parvis, flore purpureo. Ferunt bacculas parvas, ut capparis. Valent radice tantum. [7] Eſt & quæ pliſtolochia vocatur, quarti generis, tenuior, quam proxime dicta, denſis radicis capillamentis, junci plenioris craſſitudine. [8] Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, ſed oblongæ radici

NOTÆ.

2. *Non eſt alibi.*] Hæc habet Theophraſt. lib. 9. hiſt. c. 16.

3. *Flos nullus ei.*] Nullius in medicina uſus : nam prius dixit, *foliis tantum utuntur.* Sed florem habere, caulemque, vel ipſe Maro cecinit, lib. 12. Æneïd. verſu 412.

Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis & flore comantem
Purpureo : non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæſere ſagittæ.

Democrates quoque apud Galen. lib. 5. κατὰ γένη, cap. 10. pag. 789. dictamni meminit, quæ florem habeat, ἄνθος ἐχούσης. Confirmant interpretationem noſtram Theophraſti verba, lib. 9. hiſtor. cap. 16. Χρῶνται δὲ τοῖς φύλλοις, οὐ τοῖς κλωσὶν, οὐδὲ τῷ καρπῷ. *Foliis utuntur, non ramulis, neque fructu.* Quare apud Dioſcor. ubi legitur, lib. 3. cap. 37. οὔτε ἄνθος, οὔτε καρπὸς φέρει, aut erraſſe illum, quod verius puto, exiſtimandum eſt : aut legi oportere, quod Matthiolus cenſuit, οὔτε καρπὸς συμφέρει, ... Verum haud ita ſcripſiſſe Dioſcoridem, ſed ut in editis habetur, & Oribaſii interpres admonet, & Apuleïus, qui ita reddidit, cap. 62. *Et neque florem generat, neque fructum.*

4. *Et in Creta.*] Theophr. loc. cit. Σπάνιον δέ ἐςι· καὶ γὰρ ὀλίγος ὁ τόπος ὁ φέρων· καὶ τοῦτον αἱ αἶγες ἐκνέμονται διὰ τὸ φιληδεῖν. *Et rara,* inquit, *hæc herba eſt : locus enim qui fert, exiguus eſt admodum : eamque capræ depaſcunt, quod ſit eis pergrata.*

5. *Pro eo eſt.*] Hæc totidem verbis Theophr. lib. 9. hiſtor. cap. 16. & Dioſcor. lib. 3. cap. 38. Pingitur a Lobelio, in Obſerv. pag. 267. pſeudodictamnum. In paucorum hortis repertum ait Dodonæus, pag. 281. Vidimus in horto Regio. Chondris iterum appellatur, lib. 26. ſect. 31. & in Indice ejus loci.

6. *Minoris.*] Theophr. loco citato. Ἔςι δὲ εὐθὺς ἐν τῷ ςόματι φανερὰ ἡ τοῦ δικτάμνου δύναμις· θερμαίνει γὰρ ἀπὸ μικροῦ σφόδρα.

7. *Ne potentia.*] Ne vis omnis exſpiret. Theophr. loco citato. Τιθέασι δὲ καὶ τὰς δεσμίδας ἐν νάρθηκι καὶ καλάμῳ, πρὸς τὸ μὴ ἀποπνεῖν· ἀσθενέςερον γὰρ ἀποπνεῦσαν. *Manipulos ferula aut canna intercludunt, ne exſpiret : imbecillius enim, cum exſpiraverit.*

8. *Sunt qui.*] Totidem verbis Theophr. loc. cit.

9. *Eſt & tertium.*] Hæc pariter Theophr. loc. cit. ad verbum. Ἔςι δὲ καὶ ἕτερον δίκταμνον, ὥσπερ ὁμώνυμον, οὔτε τὴν ὄψιν ἔχον, οὔτε τὴν δύναμιν αὐτὴν, &c. Eſt hoc Dioſcoridis dictamnum alterum.

10. *Præcedente.*] Theophr. loco citato.

11. *Alioqui.*] Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 15. Τῶν δὲ περὶ τὴν Ἑλλάδα τόπων, φαρμακωδέςατον τό, τε Πήλιον τὸ ἐν Θετταλίᾳ, καὶ τὸ Τελέθριον τὸ ἐν τῇ Εὐβοίᾳ, καὶ ὁ Παρνασός. ἔτι δὲ ἡ Ἀρκαδία, καὶ ἡ Λακωνική· καὶ γὰρ αὗται φαρμακώδεις ἀμφότεραι. Montes herbiferos Plinius appellat, qui herbis ſcatent, quarum uſus in medicina frequens & probatus.

12. *Arcades.*] Pro medicamine, inquit, quod alvum purget, lac ſorbent vere, &c. Theophr. loc. cit. Ἀρκάδες εἰώθασιν ἀντὶ τοῦ φαρμακοποτεῖν, γαλακτοποτεῖν διὰ τὸ ἔαρ &c.

13. *Medicenturque.*] Vim medicam accipiant.

14. *Bibunt.*] Theophr. Πίνουσι δὲ τὸ βόειον· δοκεῖ γὰρ πολυνομώτατον καὶ παμφαγώτατον πάντων ἡ βοῦς.

15. *Potentia earum.*] Herbarum ſcilicet, non dictamni.

Sect. LIV. 1. *Ἀρίςη λεχούσαις.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 4. Ἀριςολοχία ὠνόμαςαι μὲν ἀπὸ τοῦ δοκεῖν ἄριςα βοηθεῖν ταῖς λοχοῖς. *Ex eo nomen accepit, quod optime puerperis opitulari creditur.* Auctor eſt Tullius, lib. 1. de Divin. a muliere inventrice nomen habere. Favet & Nicandri Schol. in Theriac. Ταύτην δέ φησιν Ἀριςοτέλης γυναῖκα εὑρηκέναι.

2. *Noſtri.*] Apuleïus, cap. 19. *A Græcis dicitur Ariſtolochia... Itali terræ malum, Daci abſinthium ruſticum.* Dioſcor. in Nothis, pag. 451. Σικελοὶ δὲ χαμαίμηλον, Ἰταλοὶ τέῤῥα μάλα. Nunc retinet in officinis nomen, & in vulgo, *Ariſtolochie*, ou *Ariſtoloche.*

3. *Unum tuberibus.*] Radice in orbem tuberis aut napi modo conglobata. Hæc ariſtolochia prima, rotunda, eademque femina appellata, ςρογγύλη, θήλεια καλουμένη, φύλλα ἔχει κισσοειδῆ, inquit Dioſcor. lib. 3. cap. 4. Foliis inter ederam & periclymenum, inquit Nicander in Theriac. pag. 36. A Cluſio deliniatur, lib. 4. hiſtor. rar. plant. pag. lxx. Ariſtolochia rotunda 1.

4. *Alterum.*] Quo de genere Dioſcor. lib. 3. cap. 5. Ἡ δὲ μακρὰ ἀριςολοχία, ἄῤῥην καλεῖται, καὶ δακτυλῖτις, &c. Cælio Aurel. lib. 3. Chron. cap. 5. Ariſtolochia longa Cluſio. Item dicitur ariſtolochia longa prima, pingiturque loc. cit. Italam a Græca diſcrepare ſcribit Anguillara. par. 12. pag. 191. Verum in Græcia, Apulia, Syriaque naſci.

5. *Tertium.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 6. Ἔςι δέ τις καὶ τρίτη μακρὰ, ἥτις καὶ κληματῖτις καλεῖται, κλωνία ἔχουσα λεπτὰ, &c. *Eſt etiamnum tertia longa, quæ & clematitis,* quaſi ſarmentoſa, ſive ſarmentitia *vocatur, ramulos tenues habet,* &c. Galeno pariter, lib. 6. de facult. ſimp. med. pag. 158. Κληματῖτις εὐωδεςέρα. Et hæc a Cluſio deliniatur, loc. cit. pag. lxxi.

6. *Omnes colore.*] Dioſc. lib. 3. cap. 4. & 5. duo priora genera ait eſſe colore buxeo : flore purpureo : fructu piro ſimili. Piraſtro Nicander aſſimilat, in Theriac. pag. 36.

7. *Eſt & quæ pliſtolochia.*] Sic MSS. tum hoc loco, tum in Indice : quaſi maximæ puerperis opis. Sic Λοχεία Diana cognominatur, *parturientium opitulatrix.* Poteſt & πιςολοχία dici, fidelis puerperis. Et hujus iconem Cluſius exhibet, loc. cit. pag. lxxij. Et iſtud & tria ſuperiora genera vidimus in horto Regio.

8. *Hanc....polyrrhizon.*] A denſis radicibus. In Indice, *Lochia polyrrhizos.*

tenuiorique gratior. Carnosi enim est corticis, [9] unguentis quoque nardinis conveniens. Nascuntur pinguibus locis & campestribus. Effodere eas messibus tempestivum: ita [10] desquamato terreno servantur. Maxime tamen laudatur Pontica: & in quocumque genere ponderosissima quæque, medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. [11] Oblonga tamen in summa gloria est, si modo a conceptu admota vulvis in carne bubula, mares figurat, ut traditur. Piscatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda est, venenum terræ vocant, coramque nobis contusam immixta calce, in mare sparsere: advolant pisces cupiditate mira, statimque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur, convulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur: semine pleuriticis [12] & nervis: confirmare, excalfacere, [13] eadem satyrion esse.

LV. Verum & effectus earum usus que dicendi sunt: ordiendumque a malorum omnium pessimo, id est, serpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba: [1] panacisque generum omnium radix e vino, [2] Chironii flos & semen potum, illitumve ex vino & oleo: [3] privatimque, quæ cunicula bubula appellatur: [4] Polemonia vel Philetæria radicis drachmis quatuor ex mero: [5] Teucria, [6] sideritis, scordotis ex vino, privatim ad angues, potæ & illitæ, sive succo, sive folio, sive decocto: [7] centaurii majoris radix drachma in vini albi cyathis tribus: [8] Gentiana præcipue adversus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, vini cyathis sex, sive viridis, sive sicca. [9] Et Lysimachiæ odorem fugiunt. Datur ex vino percussis chelidonia. [10] Morsibus imponitur Vettonica præcipue: cui vis tanta perhibetur, [11] ut inclusæ circulo ejus serpentes, ipsæ sese interimant flagellando. [12] Datur ad ictus semen ejus denarii pondere cum tribus cyathis vini: vel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Cantabrica, dictamnum, [13] aristolochia: radicis dtachma in vini hemina sæpius bibenda. Prodest & illita ex aceto: similiter plistolochia. Quin & omnino suspensa supra focum fugat e domibus serpentes.

LVI. 1. [1] Argemonia quoque, radice ejus denarii pondere in vini cyathis tribus pota. Cap. IX. Plura de ea convenit dici, ceterisque quæ primum nominabuntur: in eo autem genere medendi primum nominari quamque, in quo maxime valebit. [2] Folia habet, qualia anemone, divisa apii modo, caput in cauliculo papaveris silvestris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Nascitur & in arvis apud nos. Nostri tria genera ejus faciunt, & id demum probant, cujus radix thus redoleat.

LVII. 2. [1] Agaricon ut fungus nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore candido. [2] Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulsi. [3] Id quod in Gallia nascitur, infirmius habetur. Præterea mas spissior, [4] amariorque. Hic & capitis dolores facit. Femina solutior, [5] initio gustu dulcis, mox in amaritudinem transit.

LVIII. 3. [1] Echios utriusque generis: pulegio similis foliis coronata: drachmis duabus

NOTÆ.

9. *Unguentis.* [Aristolochiæ tertiæ, seu clematiti, radices esse crasso cortice vestitas, quæ aroma redoleant, privatimque unguentariis utiles sint ad unguenta spissanda, auctor est Dioscor. lib. 3. cap. 6.

10. *Desquamato.*] Derasa excussave terra, qua obvolutæ ac sordidæ extrahuntur.

11. *Oblonga tamen.*] In eam sententiam Albertus M. lib. 10. de animal. tract. 2. cap. 3. pag. 318. *Dixerunt quidam de valde expertis, quod si sumatur aristolochiæ aureus unus, & teratur, & conficiatur cum melle, & supponatur in vulvam cum lana viridi a mane usque ad meridiem jejunanti mulieri: tunc si dulcescit saliva ejus, concepit masculum: si amaricatur, concepit feminam..... Sed ego miror si hoc est verum*, &c.

12. *Et nervis.*] Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 19. *Si telo, seu morsu canum, seu ex quolibet casu nervo vulnerato, quos νευροτρώτους appellamus,.... hoc adhibendum erit quod glutinare & curare valeat membra vulnerata.... Aristolochiæ pulvis cum aqua mixtus, hoc idem facit.*

13. *Eadem satyrion esse.*] Subintellige, traditur. Et satyrii vim, inquit, inesse ei creditur, hoc est, vim Veneris concitatricem. Prius legebatur: *semine pleuriticos & nervos confirmare, excalfacere. Eadem satyrion est.* At MSS. *pleuriticis & nervis*, & *satyrion esse.*

Sect. LV. 1. *Panacisque.*] Dioscor. lib. 3. cap. 55. & 56.

2. *Chironii.*] Panacis Chironii, de quo sect. 13. Dioscor. lib. 3. cap. 57.

3. *Privatimque.*] Diximus, lib. 20. sect. 61.

4. *Polemonia.*] Dioscor. lib. 4. c. 8. & lib. 2. Εὐπορ. c. 114.

5. *Teucria.*] Sive Teucrion, de quo sect. 20. Tradit hoc Dioscor. de altera Teucria, quæ & chamædrys dicta est, lib. 3. cap. 111. & a Plinio, lib. 24. sect. 80.

6. *Sideritis.*] Sideritis Heraclea, de qua sect. 15.

7. *Centaurii majoris.*] Et minoris quoque, teste Apuleïo, cap. 35. tit. 1. *Ad viperæ morsum: Herbæ centauriæ minoris pulver in vino exhibitus, aut ipsa pisata in vino veteri, & potui data, validissime proficit.* Plinius Valer. lib. 3. cap. 57. *Centauriæ radix pondere denarii in tribus cyathis vini bibitur*, adversus serpentium morsus scilicet.

8. *Gentiana.*] De Gentianæ temperamento ad venenatarum bestiarum morsus, hæc totidem verbis Dioscor. lib. 3. cap. 3.

9. *Et Lysimachiæ.*] Dioscor. lib. 4. cap. 3.

10. *Morsibus.*] Diosc. lib. 4. c. 1. & Plinius Valer. loc. cit.

11. *Ut inclusæ.*] Simile est quod de fraxino retulit, lib. 16. sect 24.

12. *Datur ad ictus.*] Dioscor. lib. 4. cap. 1.

13. *Aristolochia.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 57. *Aristolochiæ radix pondere denarii in vini hemina sæpius bibitur: & ipsa ex aceto contrita imponitur plagæ.* Sic etiam Apuleïus, cap. 19. de aristolochia, tit. 5. & Theophr. lib. 9. hist. cap. 13.

Sect. LVI. 1. *Argemonia quoque.*] Apuleius, cap. 31. tit. 5. *Ad morsum serpentis, & scorpionis percussum: Herba argemonia drachmis duabus in vini cyathis duobus potui data, mire discutit venenum.* Egimus de ea, lib. 21. sect. 94.

2. *Folia habet.*] Hæc totidem verbis Dioscor. lib. 2. cap. 208. & Oribas. lib. xi. fol. 190. Ἀργεμώνη, ὅλον μὲν ἐστιν ὅμοιον ἀγρίᾳ μήκωνι, τὸ δὲ φύλλον ἀνεμώνῃ &c.

Sect. LVII. 1. *Agaricon.*] Dioscor. lib. 3. cap. 1. ab Agaria Sarmatiæ regione deduci id nomen putat.

2. *Datur obolis.*] Plinius Valer. lib. cap. 57. ad serpentium morsus: *Agarici oboli quatuor in duobus cyathis aceti mulsi propinantur.*

3. *Id quod in Gallia.*] Plinius, lib. 16. sect. 13. *Galliarum glandiferæ maxime arbores agaricum ferunt:* maxime vero larices, ut ibi diximus.

4. *Amariorque.*] Ira Reg. 2. In Reg. 1. *majorque*, minus recte.

5. *Initio gustu &c.*] Hæc de utroque, mare ac femina, Dioscor. loc. cit. Galenus item, lib. 6. de fac. simp. medic. pag. 150.

Sect. LVIII. 1. *Echios.*] Serpentium morsibus, inquit, opitulatur echios utriusque generis: hoc est, ea quæ pulegio similis.... Item altera &c. Priorem hanc ocimum illud esse silvestre censent herbarii eruditi, de quo egimus, lib. 20. sect. 48. Plinius ibidem: *Silvestri ocimo vis efficacior.... contraque bestiarum morsus e vino radice efficacissima.*

ex vini cyathis quatuor datur. [2] Item altera, quæ lanugine distinguitur spinosa, [3] cui & capitula viperæ similia sunt, hæc ex vino & aceto. [4] Quidam echion personatam vocant, cujus folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. Hujus radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aspidas.

LIX. 4. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quam hierabotane. [1] Aliqui peristereona, nostri verbenacam vocant. [2] Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicavimus. [3] Hac Jovis mensa verritur, [4] domus purgantur lustranturque. Genera ejus duo sunt: foliosa, quam feminam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli utriusque plures, tenues, cubitales, angulosi. Folia minora, quam quercus, angustioraque, divisuris majoribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur ubique in planis aquosis. [5] Quidam non distinguunt, sed unum omnino genus faciunt, quoniam eosdem effectus habeat. [6] Utraque sortiuntur Galli, & præcinunt responsa. Sed Magi utique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullique non morbo mederi. Colligi circa Canis ortum debere, ita ut ne Luna aut Sol conspiciat, favis ante & melle terræ ad piamentum datis. Circumscriptam ferro effodi sinistra manu, & in sublime tolli. Siccari in umbra separatim folia, caulem, radicem. Aiuntque, si aqua spargatur triclinium, qua maduerit, lætiores convictus fieri. [8] Adversus serpentes conteritur ex vino.

LX. 5. [1] Est similis verbasco herba, quæ sæpe fallit pro ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abjecta blattas in se contrahit, ideoque Romæ blattaria vocatur.

LXI. 6. Lemonium succum lacteum mittit, concrescentem gummi modo, humidis locis. Datur denarii pondus in vino.

LXII. 7. [1] Quinquefolium nulli ignotum est, cum etiam fraga gignendo commende-

NOTÆ.

2. *Item altera.*] Echium vulgare Clusii, lib. 5. hist. rar. plant. pag. cxliij. Buglossum nostri vocant, *Buglose*. Borraginem, Schola Salernitana, ut diximus sect. 40.

3. *Cui & capitula.*] Semina, Nicander in Theriac. pag. 44. cum Scholiaste, pag. 4. Dioscor. lib. 4. cap. 27. Ἔχιον .... τὰ μὲν φύλλα ἔχει περιμήκη.... πρὸς τὰ τῆς ἀγχούσης, ... τὰ δὲ ἄνθη παρὰ τὰ φύλλα πορφυροειδῆ, ἐν οἷς ἐστι καὶ ὁ καρπὸς κεφαλῇ ἔχεως ὅμοιος. *Echion ... folia habet oblonga ... anchusæ proxima ... flores secundum folia purpureos, in quibus semen est viperæ capitulo simile.* Addit demorsis a serpente opitulari e vino.

4. *Quidam echion.*] Vide Notas & Emend. num. XII. Alia non est hæc personata, quam lappa major, de qua egimus lib. 21. sect. 64.

Sect. LIX. 1. *Aliqui peristereona.*] Dioscor. lib. 4. cap. 61. Ἱερὰ βοτάνη, οἱ δὲ περιστερεῶνα ἐκάλεσαν, &c. Gallis, *Vervaine.* A Clusio pingitur lib. 4. pag. xlv. Apuleïus, cap. 3. *Peristereona, hoc est, columbinam.* Est enim Græcis columba, περιστερά. Vide quæ dicturi sumus, lib. 27. sect. 6.

2. *Hæc est, quam .... indicavimus.*] Libro 22. sect. 3.

3. *Hæc Jovis mensa.*] Magna in templis sacrisque Gentilium, usus mensarum fuit. Festus: *Mensæ in ædibus sacris ararum vicem obtinebant.* Hinc Tullius, orat. de Arusp. resp. aras, mensas, focosque conjungit. In mensis sacris sacra fiebant, ac res divinæ. Aureas argenteasque fuisse discimus, ex Valerio Maximo, lib. 1. cap. 12. Tullioque, lib. 3. de Nat. Deor. Marmoreas, ex eodem in Verrem. Proprio autem vocabulo, teste Festo, *Anclabris mensa ministeriis divinis apta* nominatur. Quibus verrendi eas munus obtigit, everriatores crediderim appellatos: qua voce a Festo signari alios intelligo, qui domum purgarent, ex qua mortuus ad sepulturam efferendus esset, certo scoparum genere adhibito, ab extra verrendo. Ut porro Jovis, sic & aliorum Deorum peculiares mensæ fuere: in primis Junonis: quæ Curiales nominatæ sunt, auctore Festo, *quod Juno Curis est appellata.*

4. *Domus purgantur, lustranturque.*] Lustrationes, cærimoniæ fuere, quibus se a noxis purgare, mala avertere, Numen placare nitebantur. Domus, si funus in illis fuisset: urbes, si prodigia nunciata, si triste aliquod averruncandum omen: homines ipsi, tum aliis causis, tum vero in primis si cæde se polluissent, purgabantur, lustrabanturque. De domibus, testis Plinius, Festusque, verbo *Everriator.* De urbibus quoque ipsis, Plinius, lib. 10. sect. 17. Lucanus, lib. 1. apud quem Aruns vates,

Mox jubet & totam pavidis a civibus urbem
Lustrari, & festo purgantes mœnia lustro,
Longa per extremos pomœria cingere fines: &c.

Homines a cæde præsertim, Plinius lib. 15. sect. 40. ubi laurum docet esse suffimentum cædis & purgationem: similiterque Festus, verbo *Laureati. Laureati milites sequebantur currum triumphantis, ut quasi purgati a cæde humana intrarent urbem. Itaque eamdem laurum omnibus suffitionibus adhiberi solitum erat, vel quod medicamento siccissima sit: vel quod omni tempore virct, ut similiter Respublica vireat.* Quin & exercitus lustrari mos fuit, quem Livius lib. 40. fuse describit. Dii porro varii in lustrationibus culti: Jupiter τροπαῖος, Apollo ἀποτροπαῖος, hoc est, depulsor malorum: Hercules ἀλεξίκακος, Juno etiam, Venus Cluacina, hoc est, purgatrix, ut dictum est lib. 15. sect. 36. A sacerdotibus lustratio sæpe peracta: etiam & a mulierculis. Ovidius:

Et veniat quæ lustret anus lectumque, locumque: &c.

Etiam se ipsi quandoque lustrabant. Sic Æneas:

Donec me flumine vivo Abluero.

Lustrationum denique multiplices ritus. 1. Circumactio, sive circumlatio. Quod enim rei lustrandæ admovebant, id in orbem ducebant. Hinc illud Maronis, sexto Æneïdos:

Socios pura circumtulit unda:

Hoc est, *purgavit*, ut ait Servius: *Nam lustratio dicta est a circumlatione vel tedæ, vel sulphuris.* Hanc religionem & villaribus inesse gallinis, ut se circumactæ purificent, credidit Plinius lib. 10. sect. 57. & Aristoteles, ut ibi monuimus, lib. 6. histor. anim. cap. 3. pag. 650. ubi de περικαρφισμῷ gallinarum. 2. Aspersio, quæ in lustrationibus præcipuas partes obtinuit. E lauro fiebant aspergilla: Testis Theophrast. in Charact. tit. de superstitione: Ovidius, lib. 5. Fastor.

Uda fit hinc laurus, lauro sparguntur ab uda
Omnia quæ dominos sunt habitura novos: &c.

Idcirco adhiberi solita in purificationibus a Plinio dicitur, lib. 15. sect. 40. 3. Fumus & suffitus, sive sulphure, tedisque accensis, sive herbis. De sulphure dicemus suo loco, lib. 35. sect. 50. Inter herbas principem tenuit locum verbena: de qua Virgilius in Eclog. 8.

Verbenasque adole pingues.

Myrtus deinde, quæ & verbena idcirco myrtea appellata est, lib. 15. sect. 37. nam quævis virgulta religioni, suffituique apta, verbenæ dicebantur. Tum laurus, ut ex allatis Plinii Festique testimoniis, atque adeo aliis, palam est. De sabina pariter herba, de rore marino, ac ceteris, quæ in hos adhibentur usus, diximus suis locis.

5. *Quidam non distinguunt.*] Ut Dioscorides.

6. *Utraque sortiuntur.*] Utramque adhibent in sortibus, ut futura prænuncient.

7. *Aiuntque.*] Diosc. loco cit.

8. *Adversus serpentes.*] Diosc. loco cit.

Sect. LX. 1. *Est similis.*] Sane verbasculum herbarii quidam etiamnum vocant. Blattaria est flore albo, quam Lobelius delineat in Observ. pag. 304. Vidimus in horto Regio. Verbascum aurei floris, φλόμον χρυσοειδῆ, appellat Diosc. lib. 4. cap. 104.

Sect. LXI. 1. *Lemonium.*] Λειμώνιον, quoniam in pratis provenit, ἐν λειμῶσι, humidisque locis. Diosc. lib. 4. cap. 16. In quibusdam MSS. *molemonium* inepte legitur. Est beta silvestris, de qua lib. 20. sect. 28.

Sect. LXII. 1. *Quinquefolium.*] *Quinte-feüille.* Marcellus Empir. cap. 12. pag. 93. *Quinquefolium in quo fraga nascuntur,* &c. Et Quinquefolium quidem fragiferum a Clusio pingitur, lib. 5. hist. rarior. plant. pag. cvij. visum a nobis in horto Regio. Quare hic temere Plinium Dalecampius inconsiderantiæ arguit.

tur:

tur : Græci vocant [2] pentapetes, ſive pentaphyllon. [3] Cum effoditur, rubram habet radicem. Hæc inareſcens, nigreſcit & anguloſa fit. Nomen a numero foliorum habet. [4] Et ipſa herba incipit & deſinit cum vite. [5] Adhibetur & purgandis domibus.

LXIII. 8. Adverſus ſerpentes bibitur [1] & ejus radix, quæ ſparganion vocatur, ex vino albo.

LXIV. 9. [1] Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ perſequi nihil attinet, cum ſint differentiæ duæ : [2] Probatiſſimi in Creta, mox in Achaïa, & in ſiccis ubicumque nati, feniculi ſimilitudine, candidioribus foliis & minoribus hirſutiſque : caule pedali recto, radice ſuaviſſimi guſtus & odoris. Hoc in ſaxoſis meridianis. [3] Reliqua genera ubique naſcuntur terrenis collibus limitibuſque, nec niſi pingui ſolo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, ſæpe pluribus quam ternis, radice lignoſa : & cum inaruit, ſupervacua. Semen hujus cumino ſimile : [4] prioris, milio : album, acre, odoratum omnibus, & fervens. [5] Secundum priore vehementius eſt, ideoque parce ſumi debet. [6] Si jam maxime tertium genus facere libeat, eſt ſimile ſtaphylino, quod paſtinacam erraticam appellant, ſemine oblongo, radice dulci. Omnia hæc hieme & æſtate ſunt intacta quadrupedi, [7] niſi poſt abortus. Ex aliis uſus ſeminis : ex Cretico, radicis eſt : magis ad ſerpentes bibitur e vino drachma una. Datur & quadrupedibus percuſſis.

LXV. 10. [1] Therionarca alia quam Magica, & in noſtro orbe naſcitur fruticoſa, foliis ſubviridibus, flore roſeo : ſerpentes necat : cuicumque admota feræ [2] & hæc torporem affert.

LXVI. 11. [1] Perſolata, quam nemo ignorat, [2] Græci vero arcion vocant, [3] folia habet majora etiam cucurbitis & hirſutiora, nigrioraque & craſſiora, radicem albam & grandem. [4] Hæc ex vino bibitur denariorum duûm pondere.

LXVII. 12. [1] Item cyclamini radix contra ſerpentes omnes. [2] Folia habet minora, quam edera, nigrioraque & tenuiora : ſine angulis : in quibus albicant maculæ. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, ut rapum videri poſſit, cortice nigro. Naſcitur in umbroſis : a noſtris tuber terræ vocatur : in omnibus ſerenda domibus, ſi verum eſt, ubi ſata ſit, nihil nocere mala medicamenta : amuletum vocant. Narrant & [3] ebrietatem repræſentari addita in vinum. [4] Radix ſiccata, ſcillæ modo conciſa, reponitur : decoquitur eadem ad craſſitudinem mellis. [5] Suum tamen venenum ei eſt : traduntque, ſi

NOTÆ.

2. *Pentapetes, &c.*] Πενταπετὲς Dioſc. in Nothis, pag. 465. & Nicandro, in Theriac. pag. 60. πενταπέτηλον, utrumque a foliorum numero, in quæ ſe pandit & extendit : ἀπὸ τοῦ πετάζειν, quod eſt extendere. Sic & πεντάφυλλον. Χαμαίζηλον humi depreſſum ac repens ſonat.

3. *Cum effoditur.*] Sic Theophr. lib. 9. hiſtor. cap. 14. Ἡ δὲ τοῦ πενταφύλλου ἢ πενταπέτου .... ὀρυττομένη ἐρυθρά· ξηραινομένη δὲ μέλαινα γίνεται, καὶ τετράγωνος.

4. *Et ipſa herba.*] Theophr. loco cit.

5. *Adhibetur.*] Dioſc. lib. 4. cap. 42. Τέμνεται δὲ καὶ πρὸς καθαρμούς. *Inciditur ad expiationes, luſtrationeſque.*

Sect. LXIII. 1. *Et ejus radix.*] Et ejus herbæ radix. Cave enim cum Indicis Pliniani concinnatoribus, qui hactenus fuere, ad quinquefolium iſta ſpectare exiſtimes, ut ejus radix ſparganion vocitetur. De ſparganio, ceu peculiari herba, tum Index operi huic præfixus, tum Dioſcorides, lib. 4. cap. 21. Σπαργάνιον .... δίδοται ἡ ῥίζα καὶ ὁ καρπὸς σὺν οἴνῳ θηριοδήκτοις. Butomos hæc Theophraſti eſt, cujus ille meminit lib. IV. hiſt. cap. XI. Pingitur a Lobelio, in Obſerv. pag. 41. Platanaria a Dodonæo appellatur, pag. 591. Vidimus in horto Regio.

Sect. LXIV. 1. *Dauci genera.*] Schol. Nicandri in Theriac. pag. 10. Δαυκόν ἐστι ῥίζιον παρόμοιον σταφυλίνῳ ... εἰσὶ δὲ δύο γένη τοῦ δαύκου· ἡ μὲν Κρητικὴ, ἡ δὲ Ἀσιατική. Ὁ δὲ Πλούταρχος πλείονα μέν φησιν αὐτῶν γένη εἶναι. *Daucus eſt radicula ſimilis paſtinacæ .... Sunt autem genera duo : Creticum, & Aſiaticum. Plutarchus etiam plura agnoſcit.*

2. *Probatiſſimi.*] Hæc primi dauci differentia, qui Creticus, Achaïcuſque cognominatur. Dioſcoridi, lib. 3. cap. 83. Creticus : Theophraſto, lib. 9. hiſt. cap. 22. Patrenſis ex Achaïa : Δαῦκον τὸν Πατρεικὸν τῆς Ἀχαΐας. Deſcribitur iiſdem notis a Dioſc. loco citato. Pingitur a Matthiolo, in lib. 1. Dioſc. pag. 779. Vidimus in horto Regio.

3. *Reliqua genera.*] Quæ coriandri, apiive folio conſtant. Ex hoc eſt numero daucus ſelinoïdes ſecundus Lobelii, in Obſerv. pag. 414. Matthioli, in lib. 3. pag. 780.

4. *Prioris.*] Cretici.

5. *Secundum.*] Quod ſelinoïdes appellavimus : quod apii, & quod coriandri folio eſt.

6. *Si jam .... tertium genus.*] A duobus proxime appellatis diverſum, Carotæ nomine vulgo notum, de quo egimus lib. 19. ſect. 27.

7. *Niſi poſt abortus.*] Ad partus mortuos expellendos, vel ſecundas ejiciendas. Dioſc. lib. 3. cap. 83.

Sect. LXV. 1. *Therionarca.*] Herbariis incognita.

2. *Et hæc torporem.*] Et huic vis eadem, inquit, quæ Magicæ, de qua lib. 24. ſect. 102. unde & nomen utrique commune, θηριονάρκη, ac ſi dicas, feræ torpor.

Sect. LXVI. 1. *Perſolata.*] In magno hæc eſt ambitu nominum. Apuleius enim, cap. 36. *Græce*, inquit, *proſopites aut proſopes vocata eſt .... Itali perſonaciam.* Dioſc. lib. 4. cap. 187. Ἄρκειον, οἱ δὲ προσωπίδα, οἱ δὲ προσώπιον καλοῦσι. Et in Nothis : Ῥωμαῖοι περσονάκιαν, οἱ δὲ λάππαμ. Sed hæc poſtrema verba merito inter notha ſeu ſpuria cenſentur, cum ad perſonatam illa ſpectent, de qua ſect. 58. non ad perſolatam : hæc enim lappas nullas habet, perſonata plurimas : caulem hæc habet, perſolata non habet. Eodem in errore verſatus Apuleius videtur, loco cit. Petaſites hæc officinarum eſt : pediculus ſcilicet cubito major, craſſitudine pollicis, a quo prægrande folium galeri modo amplum, ut fungus, dependet. Petaſites a petaſo, pileum ſignificante, nomen traxit apud Græcos, apud quos petaſati Caſtor & Pollux dicuntur : nec aliud in Mercurio petaſus eſt, quam galerus. Tantæ amplitudinis folium eſt, ut & caput ab inſolatu & pluviis vindicare poſſit : inde perſolatæ nomen. Pingitur a Dodonæo, pag. 487. Vidimus in horto Regio.

2. *Græci arcion.*] Etiam & ἄρκτιον, apud Galenum, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 159.

3. *Folia habet.*] Totidem verbis Dioſc. lib. 4. cap. 107. Galenus, loc. cit.

4. *Hæc ex vino.*] Apuleius, cap. 36. tit. 1. quanquam is ibi, ut diximus, perſonatam cum perſolata miſcet. Dioſc. loc. cit. drachmæ unius tantum pondus adhibet.

Sect. LXVII. 1. *Item cyclamini.*] Dioſcorides, libro 2. cap. 194.

2. *Folia habet.*] Dioſc. loc. cit. etſi minus accurate quam Plinius. Nunc mutata interpolatione ineruditorum voce, partim *Cyclamen*, partim *panem porcinum* noſtra ætas appellat : Sunt & qui S. Claudii nomine indigitent, *Saint Claude.* Vidimus folio maculato cyclaminum in horto Regio, qualis a Cluſio deſcribitur, lib. 2. pag. 264. tit. *Cyclamini odorati varietas.*

3. *Ebrietatem repræſentari.*] Statim induci. Μεθύσκει δὲ οἴνῳ μιχθεῖσα. Dioſcorides, loc. cit. cum Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 10.

4. *Radix ſiccata.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Suum tamen.*] Dioſc. loc. cit. totidem verbis. Simile eſt, quod Theophraſtus habet, lib. 9. hiſt. cap. 10. ad ac-

prægnans radicem transgrediatur], abortum fieri.

LXVIII. 13. [1] Est & altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus, supervacuis, a priore distans, [2] circa arbores se volvens, acinis ederæ, sed mollibus, flore candido, specioso, [3] radice supervacua. Acini tantum in usu, gustu acri, [4] sed lenti. Siccantur in umbra, tusique dividuntur in pastillos.

LXIX. 14. Mihi & tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, uno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur.

LXX. 15. [1] Sed inter primas celebratur peucedanum, laudatissimum [2] in Arcadia, mox Samothrace. [3] Caulis ei tenuis, longus, feniculo similis, juxta terram foliosus, radice nigra, crassa, gravi odore, succosa: gignitur in montibus opacis: foditur exitu autumni. [4] Placent tenerrimæ & altissimæ radices: [5] Hæ conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis, funduntque succum in umbra, capite prius & naribus rosaceo perunctis, [6] ne vertigo sentiatur. [7] Et alius succus invenitur caulibus adhærens, incisisque manat. Probatur crassitudine mellea, colore rufo, [8] odore suaviter gravi, fervens gustu. Et hic in usu, & radix, & decoctum ejus, plurimis medicamentis. Succo tamen efficacissimo, [9] qui resolvitur amaris amygdalis, aut ruta, bibiturque contra serpentes, [10] & ex oleo perunctos tuetur.

CAP. X. LXXI. 16. [1] Ebuli quoque, quem nemo ignórat, fumo fugantur serpentes.

LXXII, 17. [1] Privatim adversatur scorpionibus polemoniæ radix, vel adalligata tantum: item phalangio, ac ceteris minoribus venenatis. [2] Scorpionibus aristolochia: [3] agaricum obolis quatuor in vini mixti cyathis totidem. [4] Verbenaca & phalangio cum vino aut posca: item quinquefolium, [5] daucum.

LXXIII. 18. [1] Verbascum Græci phlomon vocant. [2] Genera habet prima duo: album, in quo mas intelligitur: alterum nigrum, in quo femina. [3] Tertium genus non nisi in siluis invenitur. [4] Sunt folia brassicæ latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. [5] Semen nigrum inutile. [6] Radix una, crassitudine digiti. Nascuntur & in campestribus. [7] Silvestri folia elelisphaci, alta, ramis lignosis.

LXXIV. 19. [1] Sunt & phlomides duæ hirsutæ, rotundis foliis, humiles. [2] Tertia lychnitis vocatur, ab aliis thryallis, foliis ternis, aut cum plurimum quaternis, crassis, pinguibusque, [3] ad lucernarum lumina aptis. [4] Aïunt in foliis ejus, quam feminam dixi-

NOTÆ.

celerandum partum utile esse cyclamini radicem adalligari, *εἰς ὠκυτόκιον*.

Sect. LXVIII. 1. *Est & altera.*] Totidem verbis Diosc. lib. 2. cap. 195. *Κυκλάμινος ἑτέρα, ἣν ἔνιοι κισσάνθεμον, ἢ κισσόφυλλον καλοῦσι· φύλλα ἔχει κισσῷ ἐοικότα*, &c. Hanc Ruellius, lib: 2. pag. 413. male confundit cum uva taminia, de qua nos egimus lib. 21. sect. 50. & lib. 23. sect. 14. Est Dodonæi Dulcamara, pag. 398. A similitudine cum folio & flore ederæ Græca nomina ea accepit.

2. *Circa arbores.*] Viticularum & capreolorum more: *ἑλικοειδῶς*. Diosc. loc. cit.

3. *Radice supervacua.*] *Ῥίζα ἄχρηστος, nullius usus.*

4. *Sed lenti.*] Dum manduntur, viscosi ac lubrici. *Καρπὸς δὲ γλισχρός*. Diosc. loc. cit.

Sect. LXX. 1. *Sed inter .... peucedanum.*] Nostri, *Queuë de pourceau*: Officinæ pleræque, Feniculum porcinum appellant. Græcis *πευκέδανος*, quasi pinastellum, a *πεύκη*. Iconem vide apud Lobelium, in Observ. pag. 453. & apud Dodon. pag. 314. Ipsum in horto Regio vidimus.

2. *In Arcadia.*] Diosc. lib. 3. cap. 92. quem Serapion, Oribasius, & Apuleius, cap. 94. secuti sunt: *ἐν Σαρδονίᾳ* dixit, *καὶ Σαμοθρᾴκῃ*.

3. *Caulis ei, &c.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit.

4. *Placent.*] Diosc. loc. cit.

5. *Hæ conciduntur.*] Diosc. totidem verbis, loc. cit.

6. *Ne vertigo.*] Inter colligendum capitis dolorem vertiginemque inducit, nisi quis prius nares rosaceo perunxerit, eodemque caput irrigaverit. Diosc. loc. cit.

7. *Et alius.*] Diosc. loc. cit. iisdem verbis.

8. *Odore, &c.*] Hanc esse optimi indicaturam succi, etiam Diosc. approbat, loco cit.

9. *Qui resolvitur.*] Diluitur, commiscetur, ad potiones. Diosc. *Λύεται δὲ ὁ ὀπὸς εἰς τὰ ποτήματα ἀμυγδάλοις πικροῖς, ἢ πηγάνῳ*, &c.

10. *Et ex oleo.*] Nicander in Theriac. pag. 7. Vel solo suffitu fugari serpentes auctor est Diosc. loc. cit.

Sect. LXXI. 1. *Ebuli quoque.*] De eo egimus, lib. 24. sect. 35.

Sect. LXXII. 1. *Privatim.*] Totidem verbis Diosc. lib. 4. cap. 8.

2. *Scorpionibus.*] Dioscor. lib. 4. cap. 6. de aristolochia clematiti.

3. *Agaricum.*] Diosc. lib. 3. cap. 1. drachmæ unius pondus propinat.

4. *Verbenaca.*] Apuleïus, cap. 3. tit. 8. *Ad morsum araneorum Græci phalangia vocant: Herbæ verbenacæ ramulos ex vino decoquito, & conterito: deinde quod acetaverit, plagæ imponito: & adaperiet: postea crudam contritam cum melle in hulcus audacter insertam mature ad sanitatem perducere, certus auctor affirmat.*

5. *Daucum.*] Diosc. lib. 3. cap. 83.

Sect. LXXIII. 1. *Verbascum ... phlomon.* *Φλόμος* Græcis dicitur, nostris *Boüillon blanc* & *Boüillon noir.* In officinis, Tapsus barbatus.

2. *Genera.*] Hæc totidem verbis Apuleïus, cap. 71. Paulo aliter Dioscor. lib. 4. cap. 104. qui genera primum duo summa statuit, nigrum & candidum: utriusque deinde generis marem ac feminam. Dioscoridem, ut solet, sequitur Galenus, lib. 8. de fac. simpl. med. pag. 239. A ceteris dissidet in forma verbasci gemina delinianda Cratevas apud Schol. Nicandri in Theriac. pag. 39. Nos etiam genera plura in horto Regio vidimus. Marem & feminam pingit Lobelius in Observ. pag. 303.

3. *Tertium.*] Nempe silvestre, de quo mox.

4. *Sunt folia.*] Verbasco nempe sativo, mari ac feminæ. Diosc. & Apuleïus, locis cit.

5. *Semen nigrum.*] Diosc. loc. cit.

6. *Radix, &c.*] Diosc. loc. cit.

7. *Silvestri .... elelisphaci.*] Sive, quod idem est, salviæ. Diosc. & Apuleïus, locis cit. Effigiem vide apud Dodon. pag. 146. ubi silvestre alterum vocat.

Sect. LXXIV. 1. *Sunt & phlomides.*] Dioscor. totidem verbis, loc. cit. *Εἰσὶ δὲ καὶ φλομίδες δύο, δασεῖαι*, &c. Est autem *φλομὶς* verbasculum Latinis veteribus: recentioribus herbariis, Primula veris, cujus varias species delineat Clusius, lib. 3. hist. rar. plant. pag. 301. & 302. nos in horto Regio vidimus. *Primevere.* His vero ne plane assentiamur, prohibet lævitas foliorum, quæ in primula veris deprehenditur: cum hirsuta esse verbasculi, Dioscorides Pliniusque testentur.

2. *Tertia.*] Pingitur a Lobelio in Observat. pag. 301. Etiam Græcis dicta *φλόμος*, & *θρυαλλὶς*, & *λυχνῖτις*. Suidas: *Φλόμος, βοτάνη, ᾗ καὶ ἀντὶ ἐλλυχνίου χρῶνται.* Hesychius: *Θρυαλλὶς ... τῶν φυομένων τι, ἐξ οὗ ἐλλύχνια γίνεται.* Dioscor. loc. cit. *Καὶ τρίτη φλομὶς ἡ καλουμένη λυχνῖτις, ὑπὸ δέ τινων θρυαλλίς.* &c. totidem verbis, quot Plinius. Cave porro hanc cum thryallide spicata confundas, de qua nos egimus lib. 21. sect. 61.

3. *Ad lucernarum.*] Vim ellychnii præbent arida folia.

4. *Aïunt.*] Diosc. loc. cit. *Τὰ δὲ τῆς θηλείας φύλλα φασὶ μετὰ σύκων ξηρῶν συντεθέμενα, ἄσηπτα αὐτὰ διαφυλάττειν.* *Feminæ*

mus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc pæne supervacuum est[4], cum sint omnia ejusdem effectus. [5] Contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari.

LXXV. 20. [1] Thelyphonon herba ab aliis scorpion vocatur, [2] propter similitudinem radicis, [3] cujus tactu moriuntur scorpiones. [4] Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, revivescere aiunt. [5] Thelyphonon omnem quadrupedem necat, imposita verendis radice: folio quidem intra eumdem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus adversatur [6] & Vettonicæ succus, ac plantaginis.

LXXVI. 21. Sunt & ranis venena, rubetis maxime: vidimusque Psyllos in certamine patinis [1] candefactas admittentes, ocyore etiam quam aspidum pernicie. [2] Auxiliatur eis phrynion in vino pota. Aliqui neurada appellant, alii poterion, floribus parvis, radicibus multis, nervosis, bene olentibus.

LXXVII. 22. [1] Item alisma, quam alii damasonion, alii lyron appellant. [2] Folia erant plantaginis, nisi angustiora essent, & magis laciniosa, convexaque in terram, alias etiam venosa similiter, caule simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, ut veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus ejusdem in silvis, nigrius, majoribus foliis. [3] Usus in radice utriusque adversus ranas & lepores marinos, drachmæ pondere in vini potu. [4] Lepori marino adversatur & cyclaminos. [5] Veneni vim canis quoque rabidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodum, de quo diximus. [6] Plantago ad omnes bestiarum morsus pota atque illita prodest: [7] Vettonica ex mero vetere.

LXXVIIII. 23. [1] Peristereos vocatur, caule alto, foliato, cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, unde & nomen. Hanc habentes negant latrari a canibus.

LXXIX. Proxima ab his malis venena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia Magicasque artes erit primum illud Homericum moly, dein Mithridation, & scordotis, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per alvum Vettonicæ semen in mulso aut passo, vel farinæ drachma in vini veteris cyathis IV. Vomere cogendi, atque iterum bibere. [1] Iis qui quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. [2] Poto veneno aristolochia subvenit eadem mensura, [3] qua contra serpentes: [4] quinquefolii succus: [5] agaricum, postquam vomuerint, denarii pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus.

LXXX. 1. [1] Antirrhinon vocatur, sive anarrhinon, sive lychnis agria, [2] similis lino, [3] radice

NOTÆ.

folia ferunt caricis interposita eas incorruptas & a putredine immunes tueri.

5. *Contra scorpiones.*] Diosc. loc. cit. ex aceto folia a scorpione ictis opitulari ait.

Sect. LXXV. 1. *Thelyphonon.*] Eadem hæc est cum aconito pardalianche, de quo lib. 27. sect. 2. Diosc. lib. 4 cap. 77. Ἀκόνιτον, οἱ δὲ παρδαλιαγχὲς, οἱ δὲ κάμμορον, οἱ δὲ θηλυφόνον, οἱ δὲ μυοκτόνον, οἱ δὲ θηροφόνον. Eam vero θηλυφόνου nomenclationem accepit, quod tactis genitalibus feminei sexus animalium eodem die inferat mortem, inquit Nicandri Scholiastes.

2. *Propter .... radicis.*] Plinius, lib. 27. sect. 2. *Radix incurvatur paulum scorpionis modo: quare & scorpion aliqui appellavere.* Diosc. loc. cit. Ῥίζα ὁμοία σκορπίου οὐρᾷ, &c. Sic & Theophr. lib. 9. hist. cap. 14.

3. *Cujus tactu.*] Non eo tactu mori, sed resolutas torpescere serpentes ait Diosc. loc. cit. Ellebori contra tactu excitari. Ταύτης τὴν ῥίζαν φασὶ προσαχθεῖσαν σκορπίῳ, παραλύειν αὐτόν. Διεγείρεσθαι δὲ πάλιν ἐλλεβόρου προστεθέντος.

4. *Itaque.*] Theophr. loc. cit.

5. *Thelyphonon.*] Diosc. loc. cit.

6. *Et Vettonicæ.*] Diosc. lib. 4. cap. 1.

Sect. LXXVI. 1. *Candefactas admittentes.*] Objicientes se earum morsibus.

2. *Auxiliatur .... phryxion.*] Φρύνιον a rubetis nomen habet, quas φρύνους vocant, quod adversus eas auxilio sit. Herbariis incognita: neque existimatur a nobis eadem esse cum ea quæ iisdem quidem nominibus, sed facie longe dispari describitur a Plinio, lib. 27. sect. 97.

Sect. LXXVII. 1. *Item alisma.*] Dioscor. lib. 3. cap. 169. Ἄλισμα, οἱ δὲ ἀλκέαν, οἱ δὲ δαμασώνιον, οἱ δὲ ἄκυρον, οἱ δὲ λύρον καλοῦσι. Plantago est aquatica humilis, angustifolia dicta a Lobelio, & ab eodem delineata in Observ. pag. 160. visa a nobis in horto Regio.

2. *Folia erant.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit. & post Dioscoridem Oribasius, lib. XI. pag. 188.

3. *Usus in radice.*] Et hæc totidem verbis Diosc. loc. cit.

4. *Lepori marino.*] Diosc. lib. 2. cap 194.

5. *Veneni.... de quo diximus.*] Sect. 6.

6. *Plantago.*] Hæc Plinius Valer. ad verbum, lib. 3. cap. 50. Vide & Apuleïum, cap. 1. de plantagine, tit. 7. *Ad morsum serpentis.* Tit. 8. *Ad scorpionis ictum.* Et Tit. 23. *Ad morsum rabidi canis.*

7. *Vettonica.*] Anton. Musa, lib. de Vettonica, tit. 42. *Ad serpentium morsus: Vettonicæ drachmas tres in vini heminis tribus diluito, & potui dato .... Item illinito super vulnus.....* Et tit. 43. *Ad rabidi canis morsum: Vettonica contusa morsui imponatur.*

Sect. LXXVIII. 1. *Peristereos.*] Latino ore ac sono dixit, quam Græci περιστερεῶνα a recto περιστερεών vocant. A Diosc. totidem fere verbis describitur, lib. 4. cap. 60. Περιστερεὼν φύεται ἐν ἐνύδροις τόποις. Δοκεῖ δὲ ὠνομάσθαι ἐκ τοῦ τὰς περιστερὰς ἡδέως διατρίβειν ἐν αὐτῇ. Verbenacæ genus istud est quod supinum dicitur: cum alterum, quod Græcis ἱερὰ βοτάνη, rectum Aëtius vocet, lib. 1. pag. 41. Pingitur a Clusio, lib. 4. hist. rar. plant. pag. xlvj. Visa a nobis in horto Regio.

Sect. LXXIX. 1. *Iis qui quotidie.*] Dioscorides, lib. 4. cap. 1.

2. *Poto veneno.*] Diosc. lib. 3. cap. 6.

3. *Qua contra serpentes.*] Hoc est, radicis drachma in vini hemina sæpius bibita, ut dictum est sect. 55.

4. *Quinquefolii.*] Teneræ radicis succus, ὁ χυλὸς τῆς ῥίζης ἁπαλῆς, Diosc. lib. 4. cap. 42.

5. *Agaricum.*] Id esse venenis pro antidoto, denarii seu drachmæ unius pondere cum diluta vini potione sumptum, scribit Diosc. lib. 3. cap. 1.

Sect. LXXX. 1. *Antirrhinon.*] Diosc. lib. 4. cap. 133. Ἀντίρρινον, οἱ δὲ ἀνάρρινον, ἔνιοι δὲ καὶ ταύτην λυχνίδα ἀγρίαν. Apuleius, cap. 86. *Græci cynocephalion dicunt, alii antirrhinon, alii anarrhinon, Prophetæ* (hoc est, Magi) *ostreostaphen, Itali canis cerebrum*, &c. Nostri vocant, *Musle de veau.* Pingitur a Lobelio in Observ. pag. 221. Vix assentior Anguillaræ, antirrhinon Dioscoridis a Theophrasteo sive Pliniano distinguenti, par. 14. pag. 288.

2. *Similis lino.*] Vel, ut Theophr. ἀπαρίνη, cujus folia quoque lini similia.

3. *Radice nulla.*] Theophr. lib. 9. hist. cap. 21. Ῥίζα δὲ οὐκ ὕπεστιν. Radix nulla vel minima subest.

nulla, flore hyacinthi, [4] semine vituli narium. [5] Et hoc perunctos venustiores fieri; nec ullo malo medicamento lædi posse aut veneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur Magi.

L X X X I. 2. [1] Similiter ea, quam eupleam vocant, traduntque ea perunctos commendatioris esse famæ. [2] Artemisiam quoque secum habentibus negant nocere mala medicamenta, bestiamve ullam, ne Solem quidem. Bibitur & hæc ex vino adversus opium. Alligata privatim potens traditur, potave, adversus ranas.

L X X X I I. 3. Pericarpum bulbi genus est. Duæ ejus species: cortice rubro alterum, alterum nigro papaveri simile. Sed vis major quam priori: utrique autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur; contra quam & thus, & panaces, Chironium præcipue. [1] Hoc & contra fungos.

Cap. XI. L X X X I I I. Verum & generatim membratimque singulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi a capite.

1. [1] Alopecias emendat nymphææ & cicutæ radix, si una tritæ illinantur. [2] Polythrix distat a callitriche, [3] quod juncos albos habet, & folia plura, majoraque. Frutice quoque major est: [4] defluentem capillum confirmat & densat.

L X X X I V. 2. [1] Item lingulaca circa fontes nascens, cujus radix admixta combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoque excipitur, ut ejus sit suis quæ numquam peperit. [2] Sol deinde plurimum confert illitæ. [3] Similis usus est cyclamini radicis. Porriginem veratri radix tollit in oleo decocta, vel in aqua. [4] Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix in oleo contrita: aristolochia, & iberis adalligata hora, vel diutius, si pati possit, [5] comitante balinei usu. Medetur & daucum. [6] Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita: & hulcera capitis sanat illita. [7] Medetur & peristereos.

L X X X V. 3 [1] Cacalia sive leontice vocatur, semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus fere. [2] Hujus grana quindecim in oleo macerantur, atque ita adverso capillo caput ungitur.

L X X X V I. 4. [1] Fit & ex callitriche sternumentum. Folia sunt lenticulæ: caules junci tenuis similes: radice minima. Nascitur in opacis & humidis, gustatu fervens.

L X X X V I I. 5. [1] Hyssopum in oleo contritum phthiriasi resistit, & prurigini in capite. [2] Est autem optimum Cilicium e Tauro monte, dein Pamphylium, ac Smyrnæum: stomacho contrarium. [3] Purgat cum fico sumptum per inferna: cum melle, vomitionibus. [4] Putant & serpentium ictibus adversari, tritum cum melle & sale & cumino.

L X X X V I I I. 6 [1] Lonchitis non (ut plerique existimarunt) eadem est quæ xiphion, aut phasganion, [2] quanquam cuspidi similis semine. [3] Habet enim folia porri, ru-

Notæ.

4. *Semine.*] Theophr. loc. cit. Ὁ δὲ καρπὸς ὥσπερ μόσχου ῥῖνας ἔχει. Sic etiam Diosc. & Galenus, lib. 6. de fac. simpl. medic.

5. *Et hoc perunctos.*] Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. post Theophr. lib. 9. hist. cap. 21.

Sect. L X X X I. 1. *Similiter.... eupleam.*] Vide Notas & Emend. num. X I I I. In herbarum hæc Magicarum censu habenda.

2. *Artemisiam.*] Apuleïus, cap. 10. tit. 1. *Ad iter faciendum: Herbam artemisiam monoclonon si quis iter faciens secum in manu portaverit, non sentiet itineris laborem. Fugat & dæmonia in domo posita, & prohibet mala medicamenta, & avertit oculos malorum hominum*, hoc est, visus effascinationem.

Sect. L X X X I I. 1. *Hoc &c.*] Valet & panaces Chironium contra fungos.

Sect. L X X X I I I. 1. *Alopecias.*] Ἀλωπεκίαι, vel Ἀλωπέκειαι, defluvia capillorum. Vide Notas & Emendat. num. X I V.

2. *Polythrix.*] Plinius ipse lib. 22. sect. 30. *Id quod majus est, polytrichon . . . . vocant.*

3. *Quod juncos.*] Recte id quidem. Sed & alibi haud minus commode, ramulos vocat: Diosc. lib. 4. cap. 136. καυλία, & ῥαβδία.

4. *Defluentem.*] Diosc. lib. 1. Εὐπορ. cap. 96. Τὰς δὲ ῥεούσας τρίχας ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἵστησιν.... πολύτριχον ἑψήσας ἐν οἴνῳ μέλανι, &c. Theodorus Priscianus, lib. 1. cap. 3. *de crementis capillorum .... Polytrichi herbæ radicis pondo duo, florum ejus pondo duo, &c.*

Sect. L X X X I V. 1. *Item lingulaca.*] De hac antea Plinius, 14. *Lingua herba nascitur circa fontes, &c.* Pingitur lib. 24. sect. a Dalecampio, lib. 9. hist. plant. pag. 1037.

2. *Sol...... confert illitæ.*] Si herbæ illitæ Sol superveniat.

3. *Similis usus.*] Diosc. lib. 2. cap. 194. At Marcellus Empir. cap. 4. pro suillo adipe, fel scrophæ, paululumque sulfuris adsciscit.

4. *Capitis dolori.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 1.

5. *Comitante.*] Sic etiam ad ischiadicorum sanationem cum iberide balinei usum adsciscit Dioscor. lib. 1. cap. 188. & Galenus ex Democrate, lib. 10. κατὰ τόπους, cap. 2. pag. 636.

6. *Purgat autem.*] Marcellus Empir. cap. 5. pag. 44.

7. *Medetur.*] Nempe dolori capitis, ut panacis radix, daucumque. Theod. Priscianus, lib. 2. parte 2. cap. 1. *de querelis capitis, si causis veluti incertis caput doluerit..... Peristereon herba oleo infusa medetur.*

Sect. L X X X V. 1. *Cacalia.*] Diosc. lib. 4. cap. 123. Κακαλία, οἱ δὲ λεοντικήν, φύλλα φέρει λευκά, εὐμεγέθη ... ἐν ὄρεσι δὲ φύεται. Pingitur a Clusio, lib. 5. hist. rar. plant. pag. CXV. qualem in horto Regio vidimus, gemina facie. In Illyrico & Græcia nasci tradit Anguillara, par. 14. pag. 286.

2. *Hujus grana.*] Ad extendendam cutem in facie, & a rugis vindicandam, hæc grana Dioscorides adhibet, loco citato.

Sect. L X X X V I. 1. *Fit & ex callitriche.*] Callithrix idem quod trichomanes, de quo lib. 27. sect. 111.

Sect. L X X X V I I. 1. *Hyssopum.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 4. ad verbum. Hodiernis herbariis incognitum. Nam quæ hyssopi nomine in officinis venit, appellationem tantum cum hyssopo veterum communem habet, formam non habet. Vide Dodonæum, p. 286. Certe Diosc. l. 4. c. 55. in chrysocome describenda, comam gerere hanc ait, specie corymborum, hyssopo simili, ἔχει κόμην κορυμβοειδῆ, ὁμοίαν ὑσσώπῳ. Quæ nota abest ab hyssopo nostro vulgari. Plinius, lib. 26. sect. 70. & 76. baccas hyssopo tribuit: nullæ sunt nostro.

2. *Est autem.*] Diosc. lib. 3. cap. 30.

3. *Purgat*, &c.] Diosc. loc. cit.

4. *Putant.*] Nicander, in Theriac. pag. 63. Plinius Valer. lib. 3. cap. 57. *Serpentium morsibus .... Hyssopi semen bibitur.*

Sect. L X X X V I I I. 1. *Lonchitis.*] Videtur esse Iris tuberosa Dodonæi, pag. 249. Lonchitis Dioscoridis prior, Lobelio, in Observ. pag. 51.

2. *Quanquam cuspidi.*] Semen triangulum & lanceæ cuspidi simile, τὸ σπέρμα δὲ ὅμοιον λόγχῃ, τρίγωνον ἐν περικαρπίοις. Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 7. de fac. simpl. med. pag. 204.

3. *Habet enim.*] Totidem verbis Dioscor. lib. 3. cap. 161. Λογχῖτις φύλλα ἔχει πράσῳ κάρτα ὅμοια, πλατύτερα δὲ καὶ ὑπέ-

bentia ad radicem, & plura, quam in caule, capitula, perſonis comicis ſimilia, parvam exſerentibus linguam, radicibus prælongis. [4] Naſcitur in ſitientibus.

L X X X I X. 7. [1] E diverſo xiphion, & phaſganion in humidis: cum primum exit, gladii præbet ſpeciem, caule duûm cubitorum, radicis ad nucis avellanæ figuram [2] fimbriatæ, quam effodi ante meſſes oportet, ſiccari in umbra. Superior pars ejus cum thure trita, æquo pondere admixto vino, [3] oſſa fracta e capite extrahit: aut ſi quid in corpore ſuppurat, vel ſi calcata ſunt oſſa ſerpentis: eadem contra venena efficax.

[4] Caput in dolore veratro, vel oleo, vel roſaceo decocto tritoque ungi convenit: [5] peucedano ex oleo vel roſaceo, & aceto. [6] Tepidum hoc prodeſt & doloribus, qui plerumque ex dimidia parte capitis ſentiuntur, & vertigini. Perungunt & radice ejus ſudoris cauſa eliciendi, quoniam cauſtica vis ei eſt.

X C. 8. [1] Pſyllion, alii cynoïdes, alii cryſtallion, alii Sicelicon, alii cynomyiam appellant, radice tenui, ſupervacua, ſarmentoſum, fabæ granis in cacuminibus, foliis canino capiti non diſſimilibus, ſemine autem pulici, [2] unde & nomen: hoc in baccis, [3] ipſa herba in vineis invenitur. [4] Vis ei ad refrigerandum & diſcutiendum ingens. Semen in uſu. [5] Fronti imponitur in dolore & temporibus, ex aceto & roſaceo aut poſca. [6] Ad cetera illinitur acetabuli menſura ſextario aquæ: denſat ſe ac contrahit: tunc terere, [7] & craſſitudinem illinire oportet cuicumque dolori, & collectioni, inflammationique. Et vulneribus capitis medetur ariſtolochia, [8] fracta extrahens oſſa, & in alia quidem parte corporis, ſed maxime capite: ſimiliter pliſtolochia [9] Thyſſelium eſt non diſſimile apio. Hujus radix commanducata purgat capitis pituitas.

X C I. [1] Oculorum aciem centaurio majore putant adjuvari, ſi addita aqua foveantur. CAP. XII.
[2] Succo vero minoris cum melle, culices, nubeculas, obſcuritatem diſcuti, cicatrices extenuari: albugines quidem etiam jumentorum ſideriti. [3] Jam chelidonia ſupra dictis omnibus mire medetur. [4] Panacis radicem cum polenta epiphoris imponunt. [5] Hyoſcyami ſemen bibunt obolo, tantumdem meconii adjicientes, vinumque, ad epiphoras inhibendas. [6] Adjungunt & Gentianæ ſuccum, quem collyriis quoque acrioribus pro meconio miſcent. [7] Facit claritatem & euphorbium inunctis. [8] Inſtillatur plantaginis ſuccus lippitudini. Caligines ariſtolochia diſcutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, & ſi qua in oculis vitia ſunt, emendat. [9] Verbaſcum epiphoris imponitur. [10] Peri-

NOTÆ.

ρυθρα, πλεῖστα, πρὸς τὴν ῥίζαν περικλώμενα ὡς ἐπὶ τὴν γῆν. ἔχει δὲ καὶ περὶ τὸν καυλὸν ὀλίγα· ἐφ' οὗ ἄνθη ὅμοια πιλίσκοις τῷ τύπῳ δὲ κωμικοῖς προσωπείοις κεχηνόσι, &c. Ex quo interpres Oribaſii, lib. XI. fol. 204. *Lonchitis folia habet porri, ſed latiora, ſubrubra, plurima, ad radicem circumfracta, ut ad terram procumbentia: pauca etiam habet in caule: in quo flores ſunt pileolis ſimiles, more Comicarum perſonarum hiantes*, &c. Brevius Apuleïus, cap. 56. quem conſule.

4. *Naſcitur.*] Dioſcor. loc. cit. Φύεται ἐν τραχέσι καὶ ἀνίκμοις τόποις.

Sect. L X X X I X. 1. *E diverſo xiphion.*] Ξίφιον, οἱ δὲ φάσγανον, οἱ δὲ μαχαιρώνιον καλοῦσι, διὰ τὸ τοῦ φύλλου σχῆμα.... φύεται δὲ μάλιστα ἐν ἀρούραις. Gladiolus eſt, de quo diſſeruimus, lib. 21. ſect. 67.

2. *Fimbriatæ.*] Plures fibras, ſive radiculas, ſeu capillamenta habentis, quæ e radice orbiculata, ut in cæpis, aliiſque pendent. Theophr. lib. 7. hiſt. cap. XI.

3. *Oſſa fracta.*] Sic etiam ſpicula & aculeos e corpore extrahit, teſte Dioſcor. loc. cit. Δύναται δὲ ἡ ἄνωθεν ῥίζα καταπλασσομένη μετ' οἴνου καὶ λιβανωτοῦ, ἀκίδας καὶ σκόλοπας ἐπισπᾶσθαι. *Superior radix cum vino & thure ſpicula & aculeos e corpore extrahit.* Diximus de hac radice ſup. libro 26. ſect. 28.

4. *Caput in dolore.*] Plinius Valer. lib. I. cap. I.

5. *Peucedano.*] Plinius Valer. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 2. pag. 39. & Dioſcor. lib. 3. cap. 92.

6. *Tepidum*, &c.] Marcellus Empir. loc. cit.

Sect. X C. 1. *Pſyllion.*] Dioſcor. in Nothis, pag. 467. Ψύλλιον....οἱ δὲ κυνοκεφάλιον, οἱ δὲ κρυστάλλιον, οἱ δὲ κυνόμυια,... οἱ δὲ Σικελιωτικόν, ... Ῥωμαῖοι δὲ,... ἕρβα πουλικαρία. Plinius, σικελικὸν, quod idem eſt ac Siculum, ex alio ſcriptore repræſentat. Non videtur illud eſſe quod a Lobelio pingitur, in Obſervat. pag. 239. vulgoque dicitur, *l'herbe aux puces*. Nam neque ſarmenta huic ulla, nec fabæ grana, nec folia canino capiti ſimilia adſunt. Anguillara, par. 14. pag. 269. exiſtimat nihil pſyllion diſcrepare a tithymalo πιτυούσῃ.

2. *Vnde & nomen.*] Nam ψύλλα pulicem apud Græcos ſonat.

3. *Ipſa .... in vineis.*] Dioſcor. ἐν ἀρούραις, *in arvis*, lib. 4. cap. 70.

4. *Vis ei.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Fronti*] Dioſc. loc. cit. & lib. 1. Εὐπορ, cap. 1.

6. *Ad cetera.*] Dioſc. loc. cit, Δεῖ δὲ ὀξυβάφου πλῆθος λειαίνοντας βρέχειν ἐν δυσὶν ὕδατος κοτύλαις· καὶ ὅταν παγῇ τὸ ὕδωρ, ἐπιπλάττειν. *Acetabuli menſuram tritam in duabus aquæ heminis macerari oportet: ac ubi ſeſe aqua denſaverit, lentoremque contraxerit, illini.*

7. *Et craſſitudinem.*] Id quod in fundo concrevit: quod ſubſedit.

8. *Fracta extrahens.*] Et oſſium ſquamas, & aculeos ac ſpicula extrahere dicitur a Dioſcor. lib. 3. cap. 6. Vide & Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 13. Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 23. *Ariſtolochiæ pulvis patefacto vulneri imponendus eſt, & velocius exſiliet telum, aut aliud quod diu latuerit.*

9. *Thyſſelium.*] In MSS. *Thryſellium.* Forte *Thryſelinum*, quaſi a θρύον, quod herbam paluſtrem, & σέλινον, quod apium ſonat. Eſt enim apium ſilveſtre, in uliginoſis humidiſque locis naſcens, delineatum a Dodonæo, pag. 687.

Sect. X C I. 1. *Oculorum.*] Alium modum adhibendæ centaureæ majoris contra caliginem oculorum, vide apud Marcellum Empiric. cap. 8. pag. 61. & Plinium Valer. lib. 1. cap. 18.

2. *Succo vero.*] Dioſc. lib. 3. cap. 9. Ὁ δὲ χυλὸς πρὸς τὰ ὀφθαλμικὰ εὔχρηστος, &c. Galenus, lib. 7. de fac. ſimpl. med. pag. 188. Apuleïus, cap. 35. tit. 2. Vide Notas & Emend. num. XV.

3. *Jam chelidonia.*] Apuleïus, cap. 73. tit. 1. *Ad caliginem oculorum, & ſcabredinem, & qui vulnera habet in oculis, & albuginem oculorum.* Marcellus Empir. cap. 8. pag. 57. *Chelidonia herba*, inquit, *in hirundinum ſtercore naſcitur, quæ oculis plurimum ſuffragatur: maxime autem caliginem deterget*, &c.

4. *Panacis.*] Succo, ſeu opopanace oculorum aciem excitari, ſi inungantur, ſcribit Dioſc. lib. 3. cap. 55.

5. *Hyoſcyami.*] Dioſc. lib. 4. cap. 69. Τὸ δὲ σπέρμα .. πρὸς ῥεύματα ὀφθαλμῶν καὶ περιωδυνίας .... ὅσον ὀβολὸν σὺν μήκωνος σπέρματι καὶ μελικράτῳ ποθέν. Meconium Plinio ſuccus eſt papaveris, ut diximus lib. 20. ſect. 76. Semen ipſum papaveris Dioſcorides adhibet.

6. *Adjungunt.*] Dioſc. lib. 3. cap. 3. ſuccum Gentianæ laudat, ad oculorum inflammationes: miſceri quoque collyriis acrioribus pro meconio jubet. Τὸ χύλισμα ὀφθαλμῶν ἐπίχρισμα φλεγμαινόντων· Μίγνυται δὲ καὶ εἰς τὰ δριμέα τῶν κολλυρίων τὸ χύλισμα ἀντὶ μηκωνίου.

7. *Facit claritatem.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 18. & Dioſc. lib. 3. cap. 96.

8. *Inſtillatur.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 60. & Dioſc. lib. 2. cap. 153.

9. *Verbaſcum.*] Dioſc. lib. 4. cap. 104.

10. *Periſtereos.*] Simili temperamento ad eryſipelata Dioſcorides adhibet, lib. 4. cap. 60.

ſtereos ex roſaceo vel aceto. [11] Ad hypochyſin & caliginem, cyclaminon [12] in paſtillos diluunt. Peucedani ſuccum, [13] ut diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & roſaceo. [14] Pſyllion illitum fronti epiphoras ſuſpendit.

Cap. XIII. XCII. 1. [1] Anagallida aliqui corchoron vocant. [2] Duo genera ejus: mas flore phœniceo, femina cæruleo, non altiores palmo: frutice tenero, foliis puſillis, rotundis, in terra jacentibus: naſcuntur in hortis & aquoſis. Prior floret cærulea. [3] Utriuſque ſuccus oculorum caliginem diſcutit cum melle, & ex ictu cruorem, & argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur ante, quibus [4] paracenteſis fit. Jumentorum quoque oculis medentur. [5] Succus caput purgat per nares infuſus, ita ut deinde vino colluatur. [6] Bibitur & contra angues ſucci drachma in vino. Mirum, quod pecora feminam vitant. At ſi decepta ſimilitudine (flore enim tantum diſtant) deguſtavere, ſtatim eam, [7] quæ aſyla appellatur, in remedio quærunt: ea a noſtris ferus oculus vocatur. Præcipiunt aliqui effoſſuris, ante Solis ortum, priuſquam quidquam aliud loquantur, ter ſalutare eam, tum ſublatam exprimere: ita præcipuas eſſe vires. [8] De euphorbii ſucco ſatis dictum eſt. Lippitudini, ſi tumor erit, [9] abſinthium cum melle tritum, itemque Vettonicæ farina conveniet.

XCIII. 2. [1] Ægilopas ſanat herba eodem nomine, quæ in hordeo naſcitur, tritici folio, ſemine contrito cum farina permixta impoſitaque, vel ſucco. Exprimitur hic e caule foliiſque prægnantibus, dempta ſpica, [2] & in trimeſtri farina digeritur in paſtillos.

XCIV. 3. Aliqui & mandragora utebantur: poſtea abdicatus in hac curatione eſt: [1] Epiphoris (quod certum eſt) medetur, & oculorum dolori, radix tuſa cum roſaceo & vino. [2] Nam ſuccus multis oculorum medicamentis miſcetur. [3] Mandragoram, alii Circæum vocant. [4] Duo ejus genera: candidus, qui & mas: niger, qui femina exiſtimatur, anguſtioribus foliis, quam lactucæ, [5] hirſutis & caulibus, radicibus binis terniſve rufulis, intus albis, carnoſis teneriſque, pæne cubitalibus. [6] Ferunt mala avellanarum nucum magnitudine, & in his ſemen ceu pirorum. [7] Album hoc alii arſena, alii morion, alii hippophlomon vocant. Hujus folia alba, quam alterius latiora, [8] ut lapathi ſativæ. [9] Cavent effoſſuri contrarium ventum, & tribus circulis ante gladio circumſcribunt: poſtea fodiunt ad occaſum ſpectantes. [10] Succus fit & e malis, & caule, deciſo cacumine, & radice punctis aperta, [11] aut decocta: [12] utilis hæc vel ſurculo. [13] Conciſa quoque in orbiculos ſervatur in vino. Succus non ubique invenitur, ſed ubi poteſt, circa vindemias quæritur. Odor

NOTÆ.

11. *Ad hypochyſin.*] Dioſc. lib. 2. cap. 194. Καὶ πρὸς τοὺς ὑποκεχυμένους καὶ ἀμβλυωποῦντας ὀφθαλμοὺς ἐγχεόμενος ὁ χυλὸς σὺν μέλιτι ἁρμόζει. *Suffuſis hebetioribuſque oculis oblitus cum melle ſuccus prodeſt.* Ὑπόχυσις, ſive ὑπόχυμα, ſuffuſio oculorum eſt: hoc eſt, craſſi humoris in cornea membrana juxta pupillam concretio.

12. *In paſtillos.*] Subintellige, digeſtum in paſtillos.

13. *Vt diximus.*] Sect. 70. ubi dilui reſolvique peucedani ſuccum admonuit amaris amygdalis, aut rura.

14. *Pſyllion.*] Et vim ineſſe ei contra eryſipelata efficacem ſcribit Dioſcor. lib. 4. cap. 70.

Sect. XCII. 1. *Anagallida.*] Dioſc. in Nothis, pag. 449. Ἀναγαλλὶς ἡ κοινή, οἱ δὲ κόρχορον.

2. *Duo genera.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 2. cap. 209. & Oribaſius, lib. XI. pag. 189. 6. & lib. 2. de virt. ſimp. pag. 53. ex MS. noſtro: Ἀναγαλλὶς ἑκατέρα ἥτε τὸ κυανοῦν ἄνθος ἔχουσα, καὶ τὸ φοινικοῦν. Gallis, *Mouron.* Genus utrumque pingitur a Dodonæo, pag. 32. Genera undecim in horto Regio vidimus.

3. *Vtriuſque ſuccus.*] Totidem fere verbis Dioſc. loc. cit. De mare, qui flore purpureo eſt, eadem Marcellus Empir. prodidit, cap. 8. pag. 61.

4. *Paracenteſis.*] Ita vocatur a medicis curationis genus quod punctione fit acu trajecto, ut in ſuffuſione oculorum: fit autem ad latus pupillæ: ideo non κέντησις ſimpliciter, ſed παρακέντησις vocatur. Adpunctio eſſet ad verbum, ſi quis præiviſſet.

5. *Succus caput.*] Dioſc. loc. 6. & Galenus, lib. 6. de fac. ſimpl. med. cap. 39. pag. 156.

6. *Bibitur.*] Dioſc. loc. cit.

7. *Quæ aſyla.*] Quæ ſit ea, nondum herbarii norunt.

8. *De euphorbio.*] Sect. 38. *Qui colligunt, clarius vident.*

9. *Abſinthium.*] Πρὸς ἀμβλυωπίας, ad hebetiorem oculorum aciem ex melle jubet illini Dioſc. lib. 3. cap. 26.

Sect. CXIII. 1. *Ægilopas.*] Dioſc. lib. 4. cap. 139. Θεραπεύει δὲ ἡ πόα μετ' ἀλεύρου καταπλασθεῖσα αἰγίλωπια... ἀποτίθεται δὲ ὁ χυλὸς πρὸς τὰ αὐτὰ μιγεὶς ἀλεύρῳ, καὶ ξηρανθείς. Galenus itidem, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 151. poſt Dioſc. lib. 4. cap. 139. De vitio oculorum, quod ægilopa & ægilopia vocitant, diximus lib. 20. ſect. 56. De herba ægilope, lib. 18. ſect. 44.

2. *In trimeſtri farina.*] In farina e trimeſtri ſemine, de quo lib. 18. ſect. 12.

Sect. XCIV. 1. *Epiphoris.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 14. *Mandrogoræ radices tuſæ cum roſaceo, & ex vino tritæ, epiphoras ſanant: ac circumligatæ dolorem illico ſedant.*

2. *Nam ſuccus.*] Ita Dioſc. lib. 4. cap. 76.

3. *Mandragoram.*] Dioſc. loc. cit. Μανδραγόρας, οἱ δὲ ἀντίμηλον, οἱ δὲ Διρκαίαν, οἱ δὲ Κιρκαίαν καλοῦσι, &c. In Nothis, οἱ δὲ Κίρκαιον. Addit Circæam vocari, quod radix credatur in amatoriis efficax eſſe. Nota ſatis Circes ſunt pocula. Gallis, *Mandragore.* Pingitur a Dodonæo, pag. 454. Vidimus in horto Regio.

4. *Duo ejus.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Hirſutis & caulibus.*] Dioſcoridis mandragoras expers caulis eſt: καυλὸν δὲ οὐ φέρει. At Theophraſteus habet, lib. 6. hiſt. cap. 2. & quidem ferulaceum: Τὰ μὲν ὁμοιότερον νάρθηκι τὸν καυλὸν ἔχει, καθάπερ ὁ μανδραγόρας. Itaque ſunt diverſi: nec Theophraſteus alius eſt a letali ſolano, quod *Bella donna* Paduæ, alibi apud Italos *Solatro maggiore* nominatur, ut recte vidir Anguillara, par. 5. pag. 90. & poſt illum Dodonæus, a quo mandragoræ genus id delineatur, pag. 453. ut & a Cluſio, lib. 5. hiſt. rar. plant. pag. lxxxvj. Vidimus in horto Regio.

6. *Ferunt mala.*] Dioſc. loc. cit.

7. *Album hoc.*] Dioſc. loc. cit. Τοῦ δὲ ἄρρενος καὶ λευκοῦ, ὃν ἔνιοι μώριον ἐκάλεσαν, &c. Ἄρσην, ſive ἄρρην, quia mas: μώριος, quia fatuitatem inducit & ſomnum, nominatur. Unde mandragoram bibiſſe dicuntur ii qui ſunt nimium deſides, ac veluti ſenſu deſtituti. Julianus Cæſar, in epiſt. ad Callixenum: Οὐ φανεῖται πολλοῦ πάνυ μανδραγόραν ἐκπεπωκώς. Denique ἱππόφλομος, quaſi majus verbaſcum ob foliorum ſimilitudinem appellatur. In Indice, neutro genere *morion* & *hippophlomon* M S S. omnes præ ſe ferunt.

8. *Vt lapathi.*] Cum foliis betæ confert Dioſcorides, loco cit.

9. *Cavent.*] Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 9. totidem verbis.

10. *Succus fit, &c.*] Dioſc. loc. cit.

11. *Aut decocta.*] Sunt enim qui radices in vino ad tertias decoquant, excolatumque ejus aſſervent in uſus varios. Dioſcor. loc. cir.

12. *Vtilis hæc.*] Vel per ſe ſolus radicis ſurculus arefactus prodeſt. Dioſc. loc. cit. Καὶ ὁ φλοιὸς δὲ τῆς ῥίζης περιαιρεθεὶς καὶ διαβληθεὶς λίνῳ, κρεμᾶται εἰς ἀπόθεσιν. *Quin & detractus radici cortex, filoque trajectus, ad uſum ſuſpenditur.*

13. *Conciſa.*] Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 10. Τέμνουσι δὲ,

gravis ei: ſed radicis, [14] & mali gravior. Ex albo mala matura in umbra ſiccantur: [15] Succus ex iis Sole denſatur: [16] item radicis tuſæ, vel in vino nigro ad tertias decoctæ. [17] Folia ſervantur in muria efficacius, alias recentium ſuccus peſtis eſt: [18] ſic quoque noxiæ vires. [19] Gravedinem etiam afferunt olfactu: quanquam mala in aliquibus terris manduntur, [20] nimio tamen odore obmuteſcunt [21] ignari. [22] Potu quidem largiore etiam moriuntur. [23] Vis ſomnifica pro viribus bibentium. [24] Media potio cyathi unius. Bibitur & contra ſerpentes, & ante ſectiones punctioneſque, ne ſentiantur. [25] Ob hæc ſatis eſt aliquibus ſomnum odore quæſiſſe. Bibitur & pro elleboro duobus obolis in mulſo. [26] Efficacius elleborum ad vomitiones, & ad bilem nigram extrahendam.

X C V. 4. [1] Cicuta quoque venenum eſt, publica Athenienſium pœna inviſa, ad multa tamen uſus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem & viridis eſtur a pleriſque & in patinis. Lævis hic & geniculatus, ut calami, nigricans, altior ſæpe binis cubitis, in cacuminibus ramoſus: folia coriandri teneriora, gravi odoratu: ſemen aniſo craſſius: radix concava, nullius uſus. [2] Semini & foliis refrigeratoria vis: [3] quos enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. [4] Remedio eſt, priuſquam perveniat ad vitalia, vini natura excalfactoria. Sed in vino pota, irremediabilis exiſtimatur. [5] Succus exprimitur foliis floribuſque, [6] tunc enim maxime tempeſtivus eſt. Semine trito expreſſus, & Sole denſatus in paſtillos, necat [7] ſanguine ſpiſſando. Hæc altera vis. Et ideo ſic necatorum maculæ in corporibus apparent. [8] Ad reſolvenda medicamenta utuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum ſtomachum malagma. [9] Præcipuus tamen ad cohibendas epiphoras æſtivas, oculorum dolores ſedandos circumlitus. [10] Miſcetur collyriis, & alios omnes rheumatiſmos cohibet. Folia quoque tumorem omnem, doloremque, & epiphoras ſedant. Anaxilaus auctor eſt, [11] mammas a virginitate illitas, ſemper ſtraturas. Quod certum eſt, lac puerperarum mammis impoſita extinguit, [12] Veneremque teſtibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda cenſetur, non equidem præceperimus. [13] Maxima vis natæ Suſis Pathorum, [14] mox Laconicæ, Creticæ, Aſiaticæ. [15] In Græcia vero Megaricæ, deinde Atticæ.

NOTÆ.

τροχίσκους· ἐνειλήσαντες δὲ ἐν γλεύκει ἐκρέμασαν ὑπὲρ καπνοῦ. *Concidunt orbiculos, & involutos muſto in fumo ſuſpendunt.*

14. *Et mali gravior.*] Et gravis idem & ſuavis: τὰ δὲ μῆλα εὐώδη μετὰ βάρους τινός. Dioſc. loc. cit.

15. *Succus ex iis.*] Dioſc. loc. cit.

16. *Item radicis, &c.*] Dioſc. loc. cit.

17. *Folia ſervantur.*] Dioſc. loc. cit.

18. *Sic quoque.*] Etiam conditæ muria.

19. *Gravedinem.*] Caput olfactu gravant. Vide quæ de hac voce diximus lib. 21. ſect. 76. Dioſc. loc. cit. folia ait eſſe βρωμώδη καὶ βαρέα μετὰ τὴν ὀσμήν, viroſa & graveolentia.

20. *Nimio tamen odore.*] Dioſcor. loc. cit. Τὰ δὲ μῆλα ὀσφραινόμενα καὶ ἐσθιόμενα, καρωτικά. *Mala ſeu nimio odore, ſeu etiam largiore cibo, vocem adimunt, ſoporem afferunt.*

21. *Ignari.*] Incauti, qui quæ vis ſit ejus pomi, neſciunt.

22. *Potu quidem.*] Dioſcor. loc. cit. Πλείων δὲ ποθεὶς ἐξάγει τοῦ ζῆν.

23. *Vis ſomnifica.*] Huc pertinet, quod narrat Frontinus, lib. 2. Strateg. Hannibalem ſcilicet miſſum a Carthaginienſibus adverſus rebellantes Afros, cum ſciret gentem eſſe avidam vini, magnum ejus modum mandragora miſcuiſſe, cujus inter venenum & ſoporem media vis eſt. Tunc prælio levi commiſſo, ex induſtria ceſſiſſe: Nocte deinde intempeſta, relictis intra caſtra quibuſdam ſarcinis, & omni vino infecto, fugam ſimulaſſe. Quumque barbari occupatis caſtris in gaudium effuſi medicatum merum avide hauſiſſent, atque in defunctorum modum ſtrati jacerent, reverſum cepiſſe eos ac trucidaſſe.

24. *Media potio.*] Moderata ac juſta. Sic Dioſcor. loc. cit. apud quem & ſequentes medicinæ exſtant.

25. *Ob hæc ſatis eſt.*] Etiam pulvino ſubjecta mandragoræ mala ſomnum moliri, nonnulli cenſent, teſte Celſo, lib. 3. cap. 18.

26. *Efficacius.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 150. Καθαίρει δὲ δι' ἐμέτων, ἄγων ποικίλα. Elleborum porro candidum intellige.

Sect. XCV. 1. *Cicuta ..... publica Athenienſium.*] Publica dicitur, quod cicuta publice Athenis cuſtodiretur ad ſontium pœnas: teſte Joan. Tzetze, Chiliad. 8. hiſtor. 181. verſ. 238. ubi Κώνειον δημόσιον appellat. Seneca, epiſt. 13. pag. 186. *Cicuta magnum Socratem fecit*, quem hauſto cicutæ veneno obiiſſe Laërtius refert, lib. 2. Nec Athenienſium modo, ſed & Maſſilienſium publica pœna hæc fuit, teſte Valerio Max. lib. 2. cap. 6. Gallis, *de la Cigue*, Græcis, κώνειον. Genera in horto Regio octo vidimus.

2. *Semini &c.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 79.

3. *Quos enecat.*] Dioſcor. in Alexiph. cap. XI. Scribonius Largus Compoſ. 179. *Cicutam ergo potam caligo, mentiſque alienatio, & artuum gelatio inſequitur: ultimoque præfocantur, qui eam ſumpſerunt, nihilque ſentiunt.*

4. *Remedio eſt.*] Dioſc. lib. 4. cap. 79. & in Alexiph. cap. XI. Vide quæ diximus, lib. 23. ſect. 23.

5. *Succus exprimitur.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 79.

6. *Tunc enim.*] Priuſquam ſemina ſicceſcant, inquit Dioſcor. loc. cit. πρὸ τοῦ ξηρανθῆναι τὸ σπέρμα.

7. *Sanguine ſpiſſando.*] Vel *ſanguinem.* Plinium magis forma loquendi prior ſapit. Rem quoque tradit Ælianus, lib. 4. hiſt. anim. cap. 23.

8. *Ad reſolvenda.*] Ad diluenda. Sic ipſe de peucedani ſucco, ſect. 70. *Reſolvitur*, inquit, *amygdalis aut ruta. Dilui* dixit ſect. 91.

9. *Præcipuus tamen.*] Hæc Plinius Valer. ad verbum, lib. 1. cap. 14. extrita modo voce *æſtivas.*

10. *Miſcetur.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 79. τοῖς ἀνωδύνοις κολλυρίοις, *collyriis quæ dolorem minuunt, admiſcetur.*

11. *Mammas &c.*] Dioſcor. loc. cit. Καὶ γάλα σβέννυσι, μαστούς τε ἐν παρθενίᾳ κωλύει αὔξεσθαι, καὶ διδύμους ποιεῖ ἐπὶ παίδων. *Lac extinguit, & mammas virginum creſcere non patitur: ac puerorum teſtes nutrimento defectos ita reddit, ut intabeſcant.*

12. *Veneremque.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 79. Παρίησι δὲ καὶ αἰδοῖα καταπλασθέντα. *Genitalia illitu effeta, languidioraque reddit.* Athenienſium ἱεροφάντας ſacerdotes cicutæ ſorbitione ſolitos caſtrari, ac viros eſſe deſinere, uſque ad ſua tempora ſcribit Hieronym. lib. 1. contra Jovin. Mercellus Empiric. cap. 33. pag. 231. *Ut eunuchum ſine ferro facias, radices cicutæ ex aceto teres, & inde teſticulos ſpiſſiſſime illines.... hoc quantum tenerioribus infantibus feceris, eventu efficaciore proveniet.*

13. *Maxima vis.*] Ad venenum accommodatiſſimam cenſet eſſe cicutam e Suſis, Thraſias Mantinenſis, apud Theophr. lib. 9. hiſtor. cap. 17. ἐκ Σουσῶν, quæ urbs fuit imperii Parthici.

14. *Mox Laconicæ &c.*] Dioſcor. loco cit.

15. *In Græcia.*] In Peloponneſo Laconicus ager cenſetur, non in Græcia proprie dicta: Nam, ut Plinius ait, lib. ſect. XI. *Ab Iſthmi anguſtiis Hellas incipit, noſtris Græcia appellata. In ea prima Attica.... Attingit Iſthmum parte ſui, quæ Megaris appellatur*, &c. Non vidit hoc vir alioqui eruditus, qui trajectione verborum locum hunc laborare cenſuit, quem contra omnium exemplarium fidem, atque adeo contra Plinii ſententiam ſic immutat: *Maxima vis natæ Suſis Parthorum, mox Aſiaticæ. In Græcia vero Laconicæ, Creticæ, Megaricæ, deinde Atticæ.*

XCVI. 5. [1] Crethmos agrios [2] gramias tollit oculorum impositus, tumorem quoque polenta addita.

XCVII. 6. [1] Nascitur vulgo molybdæna, id est, plumbago, etiam in arvo, folia lapathi, crassa radice, hispida. Hac commanducata si oculus subinde elingatur, [2] plumbum (quod est genus vitii) ex oculo tollitur.

XCVIII. 7. [1] Capnos prima, quam pedes gallinaceos vocant, nascens in parietinis & sepibus, ramis tenuissimis, sparsisque, flore purpureo, viridis, succo caliginem discutit: itaque in medicamenta oculorum additur.

XCIX. 8. [1] Similis & nomine & effectu, sed alia est capnos fruticosa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis & segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationemque, ceu fumus: [2] unde nomen. [3] Eadem evulsas palpebras renasci prohibet.

C. 9. [1] Acoron iridis folia habet, angustiora tantum, & longiore pediculo, radices nigras, minusque venosas: cetero & has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, [2] ructu faciles. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ. [3] Sed primæ in Colchide juxta Phasin amnem, & ubicumque in aquosis. [4] Recentibus virus majus, quam vetustis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur utribus in umbra [5] digitalibus frustis. [6] Necnon inveniuntur, qui oxymyrsinæ radicem acoron vocant, ideoque quidam hanc acoron agrium vocare malunt. [7] Vis ei ad calfaciendum, extenuandumque efficax: contra suffusiones & caligines oculorum succo ejusdem poto, contraque serpentes.

CI. 10. [1] Cotyledon parvula herba, cauliculo tenero pusillo, pingui folio & concavo, [2] ut coxendices: nascitur in maritimis petrosisque, viridis, radice olivæ modo rotunda. Oculis medetur succo. [3] Est aliud genus ejusdem, [4] sordidis foliis, latioribus densioribusque circa radicem velut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. [5] Usus ejus ad eadem, quæ iris.

CII. 11. [1] Aïzoi duo genera. [2] Majus in fictilibus vasculis seritur, [3] quod aliqui buphthalmum vocant, alii zoophthalmon, alii stergethron, quod [4] amatoriis conveniat:

NOTÆ.

Sect. XCVI. 1. *Crethmos agrios.*] Galeno, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 196. Κρῆθμον vocatur. Κρίθμον Dioscoridi, lib. 2. cap. 157. folio portulacæ, in petrosis, maritimisque nascens. Non est igitur feniculum marinum, quod vulgus in Gallia vocat, *Perce-pierre, ou Creste marine, ou Bacille, ou Fenoüil marin*, quod herbariis fere hactenus placuisse video: sed portulaca marina potius, halimi vulgaris nomine picta a Matthiolo, in lib. 1. Diosc. pag. 160. A Lobelio, in Observ. pag. 213.

2. *Gramias tollit.*] Hoc est, oculorum pituitas, quæ palpebras veluti conglutinant. Festus: *Gramiæ oculorum sunt vitia, quas alii glamas vocant.* Nonius: *Gramia, pituitæ oculorum.* Cæcilius: *Gramiosis oculis ipsa, atratis dentibus.* Græcis est λήμη seu γλήμη. Nostris, *la chassie qui vient aux yeux.*

Sect. XCVII. 1. *Nascitur .... molybdæna.*] Μολύβδαινα, quæ vox plumbaginem sonat. Hæc lepidium quoque, cum dentellariæ cognomine, seu dentariæ, appellatur. Pingitur a Clusio, lib. 5. hist. rarior. plant. pag. cxxiiij. a Lobelio in Advers. pag. 136. Crescit in Romano & Monspeliensi agro juxta sepes & sata. Vidimus in horto Regio. Romæ, *Herba di S. Antonio*, appellatur: in Marsis, *Coligillo*: in Illyrico, *Cucurida*, ut testatur Anguillara, par. 12. pag. 211.

2. *Plumbum.*] Quod Plinio *plumbum*, hoc Festo *ampullas* esse *plumbeas* arbitror, quas & *calces* vocat: hoc est, lividas in palpebris maculas.

Sect. XCVIII. 1. *Capnos prima.*] Delineatur hæc a Dodonæo, pag. 60. ubi Fumariam alteram vocat. Sunt e recentioribus qui *Splith* vocitent.

Sect. XCIX. 1. *Similis.*] Dioscor. lib. 4. cap. 110. hæc fere totidem verbis. Καπνὸς, βοτάνιόν ἐστι θαμνοειδὲς, &c. Galenus quoque, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 184. Κάπνιος, οἱ δὲ καπνόν. Hanc officinæ Fumariam vocant: vulgus *Fumeterre*. Pingitur a Dodonæo, pag. 59. Vidimus in horto Regio.

2. *Unde nomen.*] Καπνὸς enim fumum Græce sonat.

3. *Eadem evulsas.*] Diosc. loco cit. & Marcellus Empir. cap. 8. pag. 70.

Sect. C. 1. *Acoron.*] Sic MSS. omnes, non *acoros*. Tamen auctori libri de simp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 986. *acorus* nuncupatur. At Diosc. lib. 1. cap. 2. Ἄκορον τὰ μὲν φύλλα ἔχει ἐμφερῆ ἴριδι, στενώτερα δὲ, καὶ τὰς ῥίζας οὐκ ἀνομοίοις, &c. Cum iridem audis, herbam intellige, de qua diximus libro 21. sect. 19. Acorum legitimum in Syria Aleppi nasci, quale a Plinio describitur, ait Anguillara, par. 1. pag. 19. Pingitur a Clusio, lib. 2. hist. rar. plant. pag. 231. Vidimus in horto Regio. Calamus est aromaticus officinarum, ut diximus lib. 12. sect. 48.

2. *Ructu faciles.*] Ructum facilem cient.

3. *Sed primæ.*] Prima his palma, præcipuaque commendatio.

4. *Recentibus virus majus.*] Odor multo gravior. Ita MSS. Reg. &c. editique libri.

5. *Digitalibus frustis.*] Concisa radice in orbiculos digiti crassitudine.

6. *Necnon.*] Vide quæ diximus libro 15. sect. 7. Causa cur hæc appellatio oxymyrsinæ quoque tribuatur, hæc est, quod radices acori modo geniculatas habet.

7. *Vis ei, &c.*] Hæc totidem verbis Dioscorides, lib. 1. cap. 2.

Sect. CI. 1. *Cotyledon.*] Diosc. totidem verbis, lib. 4. cap. 92. Κοτυληδὼν, &c. Umbilicum Veneris nunc herbarii appellitant. Pingitur a Dodonæo, pag. 131. Vidimus in horto Regio.

2. *Ut coxendices.*] Diosc. loco cit. Φύλλον ἔχει ὥσπερ ὀξύβαφον, *instar acetabuli.* Acetabulum, ut diximus lib. 9. sect. 46. vasculum est forma rotunda, nulla marginis latitudine, paulatim se undique contrahens, & sic descendens ad imum. Eadem forma cotyla quoque fuisse deprehenditur: unde κοτυληδόνας Græci ea denominarunt, quæ cavam illam decrescentis subinde rotunditatis speciem æmulabantur. Quin & in coxendice, qua inferius cruris os superiori inseritur, ob eamdem cavi orbis figuram, cotyledonis vox auditur: Rursusque in herba ista, cujus circumducta in orbem folia, sensim calycis effigie quadam descendentia in cavum desinunt. Ex qua similitudine Romani eam umbilicum Veneris appellarunt.

3. *Est aliud genus.*] Describitur illud totidem fere verbis a Diosc. lib. 4. cap. 93.

4. *Sordidis foliis.*] Ob pinguitudinem: quare alii, ut Dioscorides, λιπαρὰ φύλλα; alii, quos Plinius sequitur, ῥυπαρὰ dixere.

5. *Usus ejus.*] Vide Notas & Emend. num. XVI.

Sect. CII. 1. *Aïzoi.*] Vox ea ἀείζωον sempervivum sonat.

2. *Majus in fictilibus.*] Oribasius, lib. XI. pag. 187.

3. *Quod aliqui.*] Diosc. in Nothis, pag. 468. Ἀείζωον τὸ μέγα, οἱ δὲ ἀειθαλὲς, οἱ δὲ ἀμβρόσιον, οἱ δὲ χρυσόσπερμον, οἱ δὲ ζωόφθαλμον, οἱ δὲ βούφθαλμον, οἱ δὲ στέργηθρον, οἱ δὲ αἰώνιον .... Ῥωμαῖοι, Ἰόβις καύλις. Sedum majus vulgare est, pictum a Clusio, lib. 4. hist. rar. plant. pag. lxiij. Nostris, *la Jubarbe.* Vidimus in horto Regio. Βούφθαλμον, oculum bovis sonat: ζωόφθαλμον, oculum vivum: στέργηθρον, philtrum amatorium, a στέργω *amo*: ὑπόγεισον in suggrundiis nascens: sunt enim γεῖσα suggrundia, hoc est, partes tecti prominentes, quibus stillicidia a parietibus arcentur. Vide Apuleium, cap. 123.

4. *Amatoriis.*] Amatoria pocula, veneficiaque, quibus ad

alii hypogeſon, quoniam in ſubgrundiis fere naſcitur. [5] Sunt qui ambroſiam potius vocant, & qui amerimnon: Itali ſedum magnum, aut oculum, aut digitellum. [6] Alterum minuſculum; [7] quod erithales vocant, alii trithales, quia ter floreat: alii chryſothales; aliqui iſoëtes: ſed aïzoum utrumque, quoniam viret ſemper, aliqui ſempervivum. [8] Majus cubiti altitudinem excedit, craſſitudine pluſquam pollicari. [9] Folia cacumine linguæ ſimilia, carnoſa, pinguia, larga ſucco, latitudine pollicari, [10] alia in terram convexa, alia ſtantia, ita ut ambitu effigiem imitentur oculi. [11] Quod minus eſt, in muris parietiniſque naſcitur, & tegulis: fruticoſum a radice, & folioſum uſque ad cacumen: foliis anguſtis, mucronatis, ſuccoſis, palmo alto caule: radix inutilis.

CIII. 12. [1] Huic ſimilis eſt, quam Græci andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, puſillis, latioribus foliis, breviori cacumine. Naſcitur in petris, & colligitur cibi cauſa. [2] Omnium harum vis eadem, refrigerare & adſtringere. [3] Medentur epiphoris folia impoſita, vel ſuccus inunctis. Purgat enim hulcera oculorum, expletque, & ad cicatricem perducit: palpebras deglutinat. [4] Eædem capitis doloribus medentur, ſucco vel folio temporibus illitis. [5] Adverſantur phalangiorum ictibus: [6] aconito vero majus aïzoum præcipue. [7] A ſcorpionibus quoque habentem id feriri negant.

Medentur & aurium dolori. [8] Item ſuccus inunctus hyoſcyami modice: item Achilleæ, [9] & minoris centaurii, & plantaginis: peucedani cum roſaceo & meconio: acori ſuccus cum roſa. [10] Omnis autem ſtrigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla cervina calefacta. Ebuli radicis tritæ ſuccus linteo colatur, mox in Sole denſatus, & cum opus ſit, roſaceo dilutus & calefactus, parotidas ſanat. [11] Verbenaca quoque: [12] item plantago: item ſideritis, cum axungia vetere.

CIV. [1] Narium ozænas emendat ariſtolochia cum cypero.

C V. Dentibus remedio ſunt panacis [1] radix commanducata, præcipue Chironiæ, item ſuccus collutis: radix hyoſcyami ex aceto manducata, [2] item Polemoniæ. [3] Commanducantur & plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ ſucco. [4] Et folia ſunt utilia, vel ſi ſanguine gingivæ putreſcant, vel ſanguinis ſit rejectio. Semen ejuſdem apoſtemata, & collectiones gingivarum ſanat. [5] Et ariſtolochia gingivas denteſque confirmat. Verbenaca cum radice commanducata, & decocta ex vino aut aceto ſuccus collutus. [6] Item quin-

NOTÆ.

amorem induci homines arbitrantur, Græci fere φίλτρα, & φιλτρόποτα nuncupant, teſte Cælio Aurel. lib. 1. cap. 5. Horatius, *deſiderii pocula vocat.*

5. *Sunt qui ambroſiam.*] Ἀμβροσίαν quaſi divinam & immortalem: unde & Θεοβρότιον minus ſedum appellatur in Nothis Dioſcoridis, pag. 468. Ἀμέριμνον, quaſi curas ſedantem.

6. *Alterum minuſculum.*] Gallis, *Tricque Madame.* Pingitur a Lobelio, in Obſerv. pag. 202. Vidimus in horto Regio.

7. *Quod erithales.*] Ἐριθαλὲς, vere florens. Χρυσοθαλὲς, aureo flore comans: ἰσοετὲς, per totum annum ſui ſimile, hoc eſt, ſemper virens.

8. *Majus cubiti.*] Dioſcorides, totidem verbis, lib. 4. cap. 89.

9. *Folia cacumine, &c.*] Dioſc. plane ad verbum loc. cit. Φύλλα λιπαρὰ, μέγεθος δακτύλου μεγάλου, γλωσσοειδῆ κατὰ τὸ ἄκρον, *extremo cacumine linguæ ſimilia*, &c.

10. *Alia in terram.*] Nempe infima: quæ vero ſunt in capite, ita ſunt conferta, adductaque invicem, ut orbiculato ambitu effigiem oculi repræſentent. Καὶ τὰ μὲν κατωτέρω τῶν φύλλων ὑπτιούμενα· τὰ δὲ κατὰ τὴν κεφαλὴν περιεσταλμένα ἐπ' ἄλληλα, κύκλον ὀφθαλμοειδῆ περιγράφοντα. Dioſc. loc. cit.

11. *Quod minus.*] Dioſc. lib 4. cap. 90.

Sect. CIII. 1. *Huic ſimilis.*] Hæc Craſſula minor officinarum, eademque Vermicularis, a ſimilitudine foliorum cum vermiculis, & Illecebra major appellata a Lobelio, a quo deliniatur accurate in Obſerv. pag. 205. & Adverſ. pag. 162. Dioſc. lib. 4. cap. 91. Δοκεῖ δὲ εἶναι καὶ τρίτον εἶδος ἀειζώου, ὃ ἔνιοι ἀνδράχνην ἀγρίαν ἢ τηλέφιον ἐκάλεσαν, Ῥωμαῖοι δὲ ἰλλέκεβραν. Ἔχει δὲ αὐτὴ παχύτερα τὰ φυλλάρια παρὰ τὰ τῆς ἀνδράχνης καὶ δασέα. Φύεται ἐν πέτραις. *Puſillis foliis, craſſiuſculis, ad portulacæ ſimilitudinem, ac denſis.* Ἀνδράχνη ἀγρία portulacam agreſtem ſonat: *Alii* ἀνδράχλην ſcribunt, ut in Indice, *andrachle agria.*

2. *Omnium harum.*] De aïzoo majore ac minore ſubſcribit Dioſcorides, lib. 4. cap. 89. & 90. De illecebra, abit in partes contrarias. Verum Apuleius a Plinio facit, cap. 103. *A Græcis*, inquit, *dicitur andrachme .... Latine portulacam .... alii illecebram .... Frigidæ virtutis, atque redarguentis*, hoc eſt, adſtringentis.

3. *Medentur.*] Dioſc. lib. 4. cap. 89. etiam & lippitudinibus a ſanguine obortis utiliter inungi ſcribit.

4. *Eædem capitis.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Adverſantur.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Aconito vero.*] Dioſc. lib. 2. Εὐπορ. cap. 127. Ἰδίως δὲ πρὸς ἀκόνιτον ἁρμόζει, ἀειζώου τοῦ μείζονος ἄνθεα μετ' οἴνου.

7. *A ſcorpionibus.*] Demorſis a ſcorpione opitulari ſempervivum ſcribit Dioſc. lib. 2. Εὐπορ. cap. 121.

8. *Item ſuccus.*] Et hunc commendat Dioſc. lib. 4. cap. 70. πρὸς ὠταλγίαν.

9. *Et minoris centaurii, &c.*] Centaurii decoctum ex aceto, peucedanique ſuccum, inſtillatum auri, illapſa educere animalcula, ſcribit Dioſcor. lib. 1. Εὐπορ. cap. 67. Fractis auribus opitulari plantaginis ſuccum idem monet, cap. 58.

10. *Omnis autem.*] Omnis ſuccus prius calefactus ſtrigili infunditur. Strigilis proprie inſtrumentum ferreum fuit, ad corporis ſordes, ſudoremque detergendum: Fiebat autem ex argento, auro, ferro. De eo plura dicemus libro 29. ſect. 39.

11. *Verbenaca quoque.*] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 107. *Herba verbena cum plantagine in ore contrita, adjecto modico ſalis, pro emplaſtro appoſita, parotidas mire diſcutit.* Sic & Apuleius, cap. 3. tit. 2. *Ad hulcera & parotidas.*

12. *Item plantago.*] Dioſc. lib. 1. cap 31. Εὐπορ. cap. 148. Plinius Valerian. lib. 1. cap. 13. de parotidum curatione: *Plantago cum vetere axungia perſanat.* Apuleius ſimiliter, cap. 1. tit. 20. *Ad parotidas: Plantago cum axungia vetere piſata & impoſita ſanat.*

Sect. CIV. 1. *Narium.*] Marcellus Empir. cap. 10. pag. 86. *Succum ederæ*, inquit, *& ariſtolochiam, & cyperum, & draconteæ ſemen, & melilotum, æquis menſuris contere, ac naribus infunde: quo facto non ſolum fœtorem, ſed etiam carcinoma narium curabis.*

Sect. CV. 1. *Radix hyoſcyami.*] Marcellus Empiricus, cap. 12. pag. 91. radicem, ſemen, ſuccum, ad dentium dolores ſedandos commendat. De radice privatim Apuleius, cap. 4. de ſymphoniaca, tit. 3.

2. *Item Polemoniæ.*] Dioſc. lib. 4. cap. 8. Παύει δὲ καὶ ὀδονταλγίας διαμασσωμένη.

3. *Commanducantur.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 36. Marcellus Empiricus, cap. 12. pag. 95. & Dioſc. lib. 2. cap. 153.

4. *Et folia.*] Dioſc. lib. 2. cap. 143. Καὶ πρὸς οὖλα αἱμασσόμενα, καὶ πρὸς αἷμα ἀνάγοντας πινόμενος. *Prodeſt foliorum ſuccus & ſanguinantibus gingivis, & ſanguinem ſuperne rejicientibus.*

5. *Et ariſtolochia.*] Dioſc. lib. 3. cap. 6. Σμήχει δὲ καὶ οὖλα καὶ ὀδόντας. Plinius Valer. lib. 1. cap. 37. *Ariſtolochiam tuſam in pulverem dentibus laxatis injicies, confirmat.*

6. *Item quinquefolii.*] Ejus nempe, in quo fraga naſcun-

quefolii radices, decoctæ ad tertias vino aut aceto. Prius vero quam decoquantur, aqua marina aut salsa lavantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolii fricare malunt. [7] Et verbasci radix decoquitur in vino ad colluendos dentes. [8] Et hyssopo colluuntur, [9] & peucedani succo, cum meconio: vel radicum anagallidis magis feminæ succo, ab altera nare, quam doleat, infuso.

CVI. 1. [1] Erigeron a nostris vocatur senecio. Hanc si ferro circumscriptam effodiat aliquis, tangatque ea dentem, & alternis ter despuat, ac reponat in eumdem locum, ita ut vivat herba, aïunt dentem eum postea non doliturum. [2] Herba est trixaginis specie, & mollitia, cauliculis subrubicundis. Nascitur & in tegulis, & in muris. [3] Nomen hoc Græci dederunt, quia vere canescit. [4] Caput ejus numerosa dividitur lanugine, [5] qualis est spinæ, inter divisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alii pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. [6] Alii erucæ foliis esse dixerunt, [7] alii roboris, sed minoribus multo. [8] Radice alii supervacua, alii nervis utili, [9] alii potu strangulante. E diverso quidam regio morbo cum vino dederunt, & contra omnia vesicæ vitia: item cordis & jocineris. Renibus extrahere arenam dixere. [10] Ischiadicis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinavere: torminibus quoque in passo utilissimam: præcordiis etiam cibo ex aceto eam prædicantes, serentesque in hortis. Nec defuere qui & alterum genus facerent, nec quale esset demonstrarent, contra serpentes in aqua bibendam, edendamque comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per usus digeremus. Lanugo ejus cum croco & exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris: tosta cum mica salis, strumis.

CVII. 2. [1] Ephemeron folia habet lilii, sed minora, [2] caulem parem, florem cæruleum, semen supervacuum, radicem unam digitali crassitudine, [3] dentibus præcipuam, concisam in aceto, decoctamque, ut tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit. Cavis & exesis imprimitur. [4] Chelidoniæ radix ex aceto trita continetur ore. [5] Erosis veratrum nigrum imponitur: [6] mobiles utralibet decocta in aceto firmantur.

CVIII. 3. [1] Labrum Venereum vocant [2] in flumine nascentem. [3] Est ei vermiculus, qui circa dentes necatur, aut cavis dentium cera includitur. Cavendum, ne avulsa herba terram tangat.

CIX. 4. [1] Ranunculum vocamus, quem Græci batrachion. Genera ejus quatuor. Unum pinguioribus, quam coriandri, foliis, & ad latitudinem malvæ accedentibus, colore livido, caule albo, gracili, & radice alba. Nascitur in limitibus humidis & opacis. [3] Alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. [4] Tertium minimum est, gravi odore, flore aureo. [5] Quartum simile huic, flore luteo. [6] Omnibus vis caustica, si

NOTÆ.

tur, de quo sect. 62. Marcellus Empiricus, cap. 12. pag. 93. *Quinquefolium, in quo fraga nascuntur, colluetur ex aqua marina, deinde ad tertias decoquitur, ex vino aut aceto, idque in ore diutius continetur: etiam exustæ ejus herbæ cinis prodest, si eo dentes infricentur.* Habet hoc quoque Plinius Valerian. lib. 1. cap. 36. E Græcis Diosc. lib. 4. cap. 42. Cum his Celsus, lib. 6. cap. 9. *de dentium dolore: Hujus rei causa quinquefolii radix in vino mixto recte coquitur*, &c.

7. *Et verbasci.*] Diosc. lib. 4. cap. 104.

8 *Et hyssopo.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 36. & Diosc. lib. 3. cap. 30.

9. *Et peucedani.*] Peucedani succus ad dentium dolorem mitigandum dentium cavis utiliter inditur, inquit Dioscor. lib. 3. cap. 92. Vide & Scribonium Largum, Compos. 56.

10. *Vel radicum.*] Naribus infusus is succus dolorem dentium lenit, si in narem dolenti denti oppositam immissus fuerit. Diosc. lib. 2. cap. 209.

Sect. CVI. 1. *Erigeron.*] Ἠριγέρων Dioscoridi, libro 4. cap. 97. Nostris, *Seneçon.* Genera quatuor pingit Dodonæus, pag. 630. quorum priora tria in horto Regio vidimus.

2. *Herba est.*] Ita fere senecionem describit Dioscorides, loco cit.

3. *Nomen.*] Quasi ἦρι vel ἔαρι γέρων. Vide Apuleium, cap. 75.

4. *Caput ejus.*] Id quod extuberat, in quo semen est & lanugo, ut in carduis fere, aliisque cernimus.

5. *Qualis est spina.*] Spina præsertim solstitialis, quæ a Dodonæo pingitur, pag. 722. vel carduus, aut aliquid simile.

6. *Alii erucæ.*] Ex horum est numero Dioscorides, libro 4. cap. 97.

7. *Alii roboris.*] Qui nempe herbam esse voluerunt trixaginis similem, sive chamædryos, quæ cum quercu habet similitudinem aliquam.

8. *Radice alii.*] Diosc. loc. cit. Ῥίζα ἄχρηστος.

9. *Alii potu.*] Diosc. loc. cit. non radicem, sed pappos, lanuginemve potu strangulare ait.

10. *Ischiadicis.*] Apuleius, cap. 75. tit. 5. *Ad lumborum & coxarum dolorem: Herba senecion per se trita, & jejuno in potu data, validissime prodesse fertur.*

Sect. CVII. 1. *Ephemeron.*] Ita fere Diosc. lib. 4. cap. 85. Ἐφήμερον, φύλλα καὶ καυλὸν ὅμοια ἔχει κρίνῳ, λεπτότερα δέ, ἄνθη λευκά .... ῥίζα δὲ ὡς ὑπὸ δακτύλου πάχος μία, &c. Pingitur a Matthiolo, in lib. 4. Diosc. pag. 1111. Vidimus in horto Regio.

2. *Caulem parem.*] Liliaco cauli altitudine pari.

3. *Dentibus.*] Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 175.

4. *Chelidoniæ.*] Diosc. lib. 2. cap. 211.

5. *Erosis.*] Dentium dolorem coctum cum aceto veratrum nigrum collutione mitigare scribit Diosc. lib. 4. cap. 151.

6. *Mobiles utralibet.*] Herba utralibet: chelidonia, veratrove.

Sect. CVIII. 1. *Labrum Venereum.*] Δίψακος est Dioscoridis, lib. 3. cap. 13. cujus genera tria pingit Dodonæus, pag. 723. quæ nos in horto Regio vidimus. Gallis, *Chardon à carder*, ou *de foulon.* Græcis perinde ac Latinis, Ἀφροδίτης λουτρόν.

2. *In flumine.*] Juxta fluenta, in aquosis & humidis.

3. *Est ei.*] Hoc iterum repetit, lib. 27. sect. 62. & lib. 30. sect. 8.

Sect. CIX. 1. *Ranunculum.*] Dioscoridi Βατράχιον, lib. 2. cap. 206.

2. *Unum.*] Iisdem verbis Diosc. loc. cit. Florem luteum idem addit esse interdum purpureum. Gallis, *Bacinet.* Ranunculus est primus silvestris Dodonæi, pag. 423. Vide Notas & Emend. num. XVII.

3. *Alterum.*] Ranunculus silvestris secundus Dodonæi, loco citato. Hoc apiastrum illud, sive ut Diosc. ait, loc. cit. agreste apium, σέλινον ἄγριον, quod antea indicavimus lib. 20. sect. 45. Eademque herba Sardonia appellata, & Scelerata.

4. *Tertium.*] Diosc. totidem verbis, loc. cit.

5. *Quartum.*] Vide Notas & Emend. num. XVIII.

6. *Omnibus.*] Diosc. loc. cit. Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 163. Apuleius, cap. 8. tit. 1. *Herbam sceleratam tusam cum axungia sine sale impones vulneri: excomedet putredinem, & si qua fuerit sordes, expurgat: sed non diutius patiaris,*

cruda folia imponantur: pusulasque, ut ignis, faciunt. [7] Ideo ad lepras & psoras eis utuntur, & ad tollenda stigmata: causticisque omnibus miscent. [8] Alopeciis imponunt, celeriter removentes. [9] Radix in dolore commanducata diutius, rumpit dentes. [10] Eadem sicca concisa, sternumentum est. [11] Nostri herbarii strumeam vocant, [12] quoniam medetur strumis, & panis, parte in fumo suspensa. [13] Creduntque ea rursus sata, rebellare quæ curaverint vitia: quo scelere [14] & plantagine utuntur. [15] Oris hulcera intus succus plantaginis emendat, & folia radicesque commanducata, [16] vel si rheumatismo laboret os. [17] Hulcera fœtoremque, quinquefolium: Hulcera psyllium.

C X. Composita quoque ad fœtorem, vel maxime pudendum vitium, trademus. [1] Ergo folia myrti & lentisci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, simul terere, & vino vetusto sparsa mandere matutino, ex usu est. [2] Vel ederæ baccas cum casia & myrrha, pari pondere ex vino. [3] Naribus utilissimum est dracontii semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. [4] Sugillata hyssopo emendantur. [5] Stigmata in facie mandragoras illitus delet.

Notæ.

quam necesse est, ne & corpus sanum exedat. Si argumentum rei experiri volueris, tunde eam, & super manum sanam impone, & alligato: statim rodit corpus.

7. *Ideo ad lepras.*] Galenus, loc. cit. Ταῦτ' ἄρα συμμέτρως χρωμένῳ, καὶ ψώρας, καὶ λέπρας ἀποδέρει, καὶ ὄνυχας ἀφίστησι τοὺς λεπροὺς, καὶ στίγματα διαφορεῖ, καὶ ἀκροχορδόνας, καὶ μυρμηκίας ἀφαιρεῖ. Dalecampius, idcirco quia λέπρας Dioscorides prætermisit, hallucinatum hic Plinium putat, quasi ὄνυχας λεπροὺς, quod unum ille memorat, de lepris præpostere iste intellexerit.

8. *Alopeciis.*] Diosc. & Galenus, locis citatis.

Radix.] Diosc. & Galenus, locis citatis.

10. *Eadem.*] Auctores mox laudati. Sternumentum esse autem ea dicitur, hoc est, sternutamentum concitare, trita videlicet, & admota naribus.

11. *Nostri . . . . strumeam.*] In Reg. 2. & Chiffl. *Strumum eam.* Et in Indice, *Strumos.*

12. *Quoniam medetur.*] Apuleius, cap. 8. de herba scelerata, tit. 2. *Ad strumas & furunculos: Herba scelerata tusa & subacta cum fimo porcino, imposita strumis vel furunculis, intra paucas horas discutit, & pus ejiciet.*

13. *Creduntque.*] Vide quæ de iride diximus, lib. 21. sect. 83.

14. *Et plantagine.*] Hoc est, & in plantagine serenda iterum, ut iterum morbi recrudescant.

15. *Oris hulcera.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 30.

16. *Vel si rheumatismo.*] Fluxione noxii humoris.

17. *Hulcera fœtoremque.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 33. *Ad fœtorem oris: Radices quinquefolii ex aqua decoques, & subinde os collues, ita ut in ore aqua diu teneatur.*

Sect. C X. 1. *Ergo folia.*] Ad verbum Marcellus Empir. cap. XI. pag. 88. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 30.

2. *Vel ederæ.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 30. *Hederæ item baccæ, cum casia & myrrha pari pondere, ex vino commanducatæ, hulcera oris commendant.* Quod remedium Plinius noster ad fœtorem oris commendat, hoc Plinius alter ad oris hulcera perperam detorsit. Rectius Theod. Priscianus, lib. 1. cap. XI. ad narium fœtorem: *Fœtori vero narium*, inquit, *succum ederæ frequenter infundas, & draconteæ succum cum melle similiter.*

3. *Naribus.*] Marcellus Empir. totidem verbis, cap. 10. pag. 86. & Theod. Priscianus, loc. cit.

4. *Sugillata.*] Diosc. lib. 3. cap. 30.

5. *Stigmata.*] Diosc. loc. cit. de mandragoræ foliis: *Si quinis, senisve diebus leniter affricentur, stigmata citra exhulcerationem delent.* Διατελούμενα δὲ ἡσυχῇ ἐπὶ ἡμέρας ε' ἢ ς'. στίγματα ἄνευ τοῦ ἑλκοῦν ἀφανίζει.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXV.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 4. I. IBERTUM *suum Lenæum, Grammaticæ artis, jussit.*] Libri editi, *Grammaticæ artis doctissimum*, quæ vox inserta temere ab interpolatore aliquo, nec Plinium sapit. Abest ea sane a MSS. Reg. Colb. Chiffl. Sic lib. 30. sect. 6. *Adolescentibus nobis visus Apion Grammaticæ artis*, hoc est, Grammaticus. Et supra, lib. 7. sect. 40. *Grammaticæ artis Daphni Gnatio.* Libro 9. sect. 8. *Arionem quoque, citharœdicæ artis, interficere nautis in mari parantibus.*

Ibid. II. *Ex his Cratevas.*] In libris hactenus editis, ita legitur: *Ex his Evax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit: Cratevas*, &c. Interjecta verba nulli codices agnoscunt manu exarati, non Reg. Colb. Chiffl. aliive. Unde vero ea huc irrepserint, conjicere haud in promptu est. Meminit illius Marbodeus, lib. de gemmis, fol. 6.

Evax rex Arabum, fertur scripsisse Neroni,
Qui post Augustum regnavit in orbe secundus:

Tiberium igitur Cæsarem intelligit, eum cui & Neronis cognomentum fuit, & summa post Augustum Reipublicæ cura commissa. Hunc Plinius Neronem nusquam vocat: ne si Neronem diceret, Domitius Nero intelligeretur. Pergit:

Quot species lapidis, quæ nomina, quive colores,
Quæque sit his regio, vel quanta potentia cuique:
Hoc opus excerpens dignum componere duxi,
Aptum gestanti forma breviore libellum.

At diversum id opus est ab eo quod de simplicium effectibus inscriptum esse dicitur. Hujus Evacis opera carmine elegiaco scripta haberi aiunt Ferrariæ, ac Viennæ Austriæ, inquit Andreas Tiraquellus, lib. de Nobil. cap. 31. pag. 194.

Sect. 7. III. *Tanta res videbatur, herbam invenire, vitam juvare.*] In libris ad hunc diem vulgatis, *ut res tanta debeatur.* In Reg. 2. *tanta res ut debeatur*: quæ sinceræ lectionis haud obscura retinent vestigia. Pintianus haud male quoque conjiciebat: *tanti eis videbatur.*

Ibid. IV. *Et de hoc tamen judicavere avi experimento.*] In MSS. omnibus, *experimenta* legimus. Quare aut *vitæ*, aut *ævi experimenta* malim: nam *avi* pro majoribus dici non admodum arridet.

Sect. 17. V. *Exprimitur separatim, & caulibus, foliisque: utuntur & radice.*] Prius vitiosa interpunctione legebatur, *& caulibus foliisque utuntur & radice*: perinde quasi e semine solo separatim, de quo proxime ante sermo erat, non etiam e caulibus foliisque, succus exprimeretur. Retexit errorem Dioscorides, lib. 4. cap. 69. Χυλίζεται δὲ ὁ καρπὸς ἁπαλὸς, καὶ τὰ φύλλα, καὶ οἱ καυλοὶ κοπτόμενοι, καὶ ἐκθλιβόμενοι, ἐν ἡλίῳ ξηραινομένου τοῦ ὑγροῦ.... Χυλίζεται δὲ καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ κατ' ἰδίαν κοπτόμενον ξηρὸν. &c. *Recenti semine, foliis, caulibusque tusis succus exprimitur, qui ad Solem exsiccatur.... Elicitur & separatim succus ex semine, cum inaruit*, &c. Nec suam interim priori lectioni constare sententiam inficias eo.

Sect. 21. VI. *Radice fimbriata.*] Prius insulse, *vibrata*, legebatur. Secuti sumus fidem codicum MSS. Reg. Colb. Chiffl. & vet. Dalec. & quod his multo certius est, Dioscoridem ipsum, cujus hæc verba de elleboro candido, lib. 4. cap. 150. Ῥίζαι δ' ὕπεισι πολλαὶ, λεπταὶ, ἀπὸ κεφαλῆς μικρᾶς καὶ ἐπιμήκους, ὥσπερεὶ κρομμύου, συμπεφυκυῖαι. *Radices subjacent numerosæ, tenues ac fibratæ, ab exiguo & oblongo capitulo, ceu cæpa, exeuntes, eidemque adnexæ.* Tradit eadem & de veratro nigro, cap. seq.

Sect. 24. VII. *Elephantiasi albæ.*] Sic MSS. omnes. Cur *albæ* Plinius addiderit, Dalecampius miratur: Apud Græcum scriptorem, a quo hæc mutuatus sit, legisse suspicatur idem, ἐλεφαντιάσει, λεύκῃ, deceptumque vocis ὁμωνυμίᾳ Plinium: cum sit λεύκη aliud nihil, quam vitiligo alba, quæ ab humore pituitoso fit, de qua nos alibi diximus. Verum elephantiasin incipientem, elephantiæ albæ nomine intelligi, discere medicus potuit ex Theodoro Prisciano, non illo quidem Cæsariensi Grammatico, sed medico perillustri, cujus exstant libri ad Timotheum, aliosque: Sic enim ille: lib. 1. cap. 32. *Sunt quibus certis ex accidentibus maculæ in corporibus frequentius inhæserunt. Sunt nigræ, sunt albæ, velut elephantiasin aliquando annunciantes*: &c.

VIII. *Spasticis cynicis.*] Ita MSS. Reg. Colb. & vet. Dalec. quam vocem interpolatores Pliniani cum non intelligerent, *clinicis* reposuere: quod hic locum habere nullum potest. Est enim id verbum ægrotis omnibus commune, qui lecto affixi sunt. Ibid.

IX. *Medetur & iisdem morbis decoctæ succus.*] In libris hactenus vulgatis, *Medetur & ovium morbis.* In MSS. *& obvium.* Nos interim, dum certius occurrat aliquid, *& iisdem morbis*, rescripsimus, auctore Dioscor. lib. 3. cap. 48. qui enarratis centaureæ viribus, e radice præsertim, mox subdit, ὅτι χυλὸς τὰ αὐτὰ ποιεῖ, *eadem succus etiamnum præstat.* Galenus quoque similiter, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 188. Τὰ δ' αὐτὰ τῇ ῥίζῃ καὶ ὁ χυλὸς αὐτῆς ἐργάζεται. Sect. 30.

X. *Specie thyrsi, foliis acanthinis.*] Prius legebatur, *spectatur foliis acanthinis.* At in Reg. 1. *spectetur si foliis* &c. In Reg. 2. & Chiffl. *specie tursi.* Nihil est nostra emendatione certius. Sic lib. 24. sect. 113. *Herba impia.... thyrsi modo vestita atque capitata* dicitur. Atque ex ea sane intelligitur non esse Euphorbium integra facie delineatum ab herbariis, a Dodonæo quidem, pag. 374. & Lobelio in Observ. pag. 642. cum nullus ibi caulis, ramusve, aut thyrsus appareat: sed fructus dumtaxat, qui e radice prodeunt. Integram repræsentat Scaliger, in Cardan. Exercit. 181. pag. 586. *Afri*, inquit, *qui hodie e regno Fez & Marocho, cum Hispanis ineunt rationem commerciorum, aiunt esse spinosam plantam, silvestri cinaræ similem: ex ejus radice fructus exire, cucumerum specie, sed oblongos adeo, ut binos interdum pedes expleant vicenos, aut vicenos quinos numero. Ubi maturuerint, ferro punctim aperiuntur: ex quibus exit lactis liquor lentus, quem in utrem lapsum condunt. Etiamnum Alfarbiin vocant.* Hæc ille, quæ dudum antea occuparat Joannes Leo Africanus, lib. 9. Descript. Africæ, pag. 300. *Euphorbium est cujusdam herbæ liquor, quæ in modum capituli silvestris cardui nascitur, inter cujus ramos fructus quidam prodeunt, crassitudine viridis cucumeris, ad cujus etiam similitudinem grana quædam perparva emittunt: longitudine quidem alii ulnam excedunt, alii paulo etiam amplius. Atque hi quidem fructus non oriuntur ex plantæ ramis, sed velut stipites ex humo procedunt, & uno cespite sæpe viginti, nonnumquam etiam triginta nascuntur. Agrestes ejus regionis homines, ubi maturuerunt fructus, cultello pungunt, unde exit liquor lacti persimilis, qui sensim crassescit, & viscosus efficitur. Hinc cultello ita crassum ligorem tollunt, & in utres mittunt, atque sic exsiccatur. Planta est undique spinosa.* Sect. 38.

XI. *Scythia primum eam, quæ Scythice vocatur, circa Bœotiam nascens, prædulcem.*] Ita libri omnes, tum editi typis, tum exarati manu. Placet tamen emendatio Pintiani, *circa Mæotim* legentis, tum quia hæc ipsa Theophrasti Scythice est, de qua ille, lib. 9. hist. cap. 13. Γλυκεῖα δὲ καὶ ἡ Σκυθική. καὶ ἔνιοί γε καλοῦσιν αὐτὴν εὐθυγλυκεῖαν αὐτήν. Γίνεται δὲ περὶ τὴν Μαιῶτιν. Tum quia de hac ipsa Plinius sermonem iterum instituens, lib. 27. sect. 1. *Scythicam herbam*, inquit, *a Mæotidis paludibus.* Sequitur in eo Plinii loco, quem nunc versamus, *prædulcem alias, utilissimamque ad ea quæ spasmata vocant.* Sic enim ex MSS. Reg. Colbertinisque rescripsimus. Perperam in editis prius, *perdulcis. Aliam utilissimam ad ea* &c. extrita videlicet vocula *que*, ceterisque, quas restituimus, immutatis. Eamdem esse sane quæ Scythice vocatur, & circa Mæotim nascitur, cum ea quæ est ad spasmata utilis, docet aperte Theophr. his verbis, quæ superioribus statim adnectit: Χρησίμη δὲ πρὸς τε τὰ ἄσθματα, καὶ πρὸς βῆχα ξηρὸν &c. *Utilis ad anhelitus, & ad tussim siccam*, &c. Unde & *asthmata* forte satius legi, quam *spasmata* cuipiam videatur, quod jampridem visum est Pintiano. Sed in MSS. *sparmata* legimus, cui voci affinior est ea, *spasmata.* Sect. 43.

XII. *Quidam echion personatam vocant.*] Ita restituimus, tum auctoritate codicum MSS. Reg. Colb. Chiffl. tum Parmensis etiam editionis: quibus & Index suffragatur, in quo ea ex ordine describenda promittit, quæ nunc persequitur: LVI. *De argemonia*, IV. LVII. *De agarico*, XXXIII. Sect. 58.

LVIII. *Echio*, *genera II.* LIX. *Hierabotane* &c. Ipſa etiam argumenti ratio, in quo nunc Plinius habitat, apertiſſime ita legi poſtulat. Cum enim de echio proxime ante egerit, ex occaſione ad perſonatam tranſit, quod echii nomine olim eo quoque venerit. Prius in editis legebatur, *quidam arcion* : tranſducta huc ſcilicet e ſect. 66. ea voce, quæ perſolatæ propria eſt, non perſonatæ.

Sect. 81. XIII. *Similiter ea, quam eupleam vocant.*] Sic libri omnes, etiam manu exarati, Reg. Colb. Chiffl. &c. tum hoc loco, tum vero in Indice. Reg. 2. *eupiliam.* In libris quibuſdam *eucleiam* legi monet Dalecampius. Arripuit hoc avide Salmaſius, in Præfat. ad Plin. ne calumniandi Plinio locum ullum prætermitteret. Is igitur *eucliam* ſcripſiſſe hunc aſſeveranter affirmat : adeoque ſtirpitem ac fungum fuiſſe, ut ex his Theophraſti verbis eucliam herbam commentus ſit, quæ nihil aliud ſignificant, quam opinione Magoum antirrhinon, prodeſſe ad εὔκλειαν, hoc eſt, ad commendationem famæ ſibi conciliandam. Καὶ τὰ περὶ τῆς εὐκλείας, inquit, lib. 9. hiſt. cap. 21. καὶ εὐδοξίας ὁμοίως καὶ μᾶλλον· εὔκλειαν γὰρ φασὶν ἀεὶ ποιεῖν τὸ ἀντίρρινον καλούμενον. Tantam vero ſupinitatem, quantam affingit Plinio, ne Salmaſio quidem ineſſe, vel ipſe putarem. Et benignioris animi, & ingenii cautioris videtur eſſe, de Magica incognitaque nobis herba ſermonem hoc loco inſtitutum ſuſpicari, quam redarguendi ſtudio vetuſtum ſcriptorem, alias, ut vidimus, perdiligentem, temere laceſſere.

Sect. 83. XIV. *Alopecias emendat nymphææ & cicutæ radix, ſi una tritæ illinantur.*] In MSS. Reg. & Chiffl. *nymphææ lacitæ radix*, Dioſcor. lib. 3. cap. 148. nymphæam cum pice impoſitum alopeciis mederi ſcribit : hoc tantum : Ἀλωπεκίας τε σὺν πίσσῃ ἐπιτεθεῖσα ἰᾶται. Hic aliis lampadem trado.

Sect. 91. XV. *Succo vero minoris cum melle, culices, nubeculas, &c.*] Ita libri ſane omnes : ſed culex in oculo quid porro ſit, alibi me legere non memini. *Caligines* ſcribi haud dubie ſincerius fuerit, aut certe intelligi. Nam & Dioſcor. lib. 3. cap. 9. de centaurio minore : Ὁ δὲ χυλὸς, inquit, πρός τε τὰ ὀφθαλμικὰ εὔχρηστος, ἀποκαθαίρων τὰ ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις σὺν μέλιτι. *Succus oculorum medicamentis perquam utilis : quippe qui, quæ pupillis caliginem offundunt, una cum melle diſcutiat.* Et Apuleius, cap. 35. tit. 2. *Ad oculorum vitia : Herbæ centauriæ minoris ſucco oculos inunges : aciem oculorum extenuatam ſanat : adjecto etiam melle mirifice proficit : caligantibus quoque oculis & claritas reſtituitur.* Et Marcellus Empir. cap. 8. pag. 61. *Centaureæ minoris ſucco oculi ex melle inuncti, caligine cito depoſita, tenuiſſimam aciem reſumunt.*

XVI. *Uſus ejus ad eadem quæ iris Aizoi duo genera.*] Ita libri vulgati. At MS. Reg. 1. *ad eademque inrivi. Aizio* &c. Sect. 101.
Reg. 2. *ad eadem quæ iridi.* Vetus cod Dalec. *iridis.* In Colb. 3. *quæ hyridi.* Malim, ſi faveant aliqui alii codices, *quæ prioris.* Vel certe, trajectis voculis, *Uſus ejus ad eadem quæ aïzoi. Hujus duo genera.* Dioſcor. enim, lib. 4. lib. 92. ubi de cotyledone diſſerit, Ποιεῖ δὲ, inquit, πρὸς ἃ καὶ τὸ ἀείζωον. *Uſus ejus ad eadem, quæ ſempervivi.* Nam quod Salmaſius in Solinus, pag. 705. legit, *ad eadem quæ majoris aizoi. Duo genera* : & longius id recedit a veſtigiis antiquorum exemplarium, & abruptam facit orationem, quæ quo iſta pertineant verba, *Duo genera*, ponit in ambiguo.

XVII. *Unum .... caule albo.*] *Alto* ſcribi haud dubie multo eſt ſatius. Nam MSS. Reg. Colb. aliique, *alio*, non Sect. 109.
albo, præ ſe ferunt : & quod validius arbitror, Dioſcorides, qui videtur ex Pliniano fonte hauſiſſe, lib. 2. cap. 206. Καυλὸν δὲ οὐ παχὺν ſcripſit, ὕψος δὲ ὅσον πήχεως. Et alias ſane de caulis colore dicere nihil attinet.

XVIII. *Tertium .... flore aureo. Quartum .... flore lu-* Ibid.
teo.] Ita ſane libri omnes, tum impreſſi typis, tum vero etiam manu exarati : a quibus proinde deſciſcere, in tanta conſenſione, religio fuit. Haud dubio tamen in mendo locus hic cubat. Nam ſi Dioſcoridem audimus, qui eadem ad verbum de quadrigemino batrachii genere recitat, lib. 2. cap. 206. *flore lacteo* legi præſtabilius eſt. Καὶ τρίτον, inquit, σφόδρα μικρὸν καὶ δύσοσμον, τὸ ἄνθος χρυσῷ ὅμοιον. Καὶ τέταρτον ἐοικὸς τούτῳ, ἄνθος γαλακτίζον. Neque vero quid flos luteus ab aureo diſcrepet, ſatis oculi noſtri dijudicant. Adde Apuleium, qui Plinii verba tranſcripſiſſe omnino videtur, cap. 8. de Scelerata : *Sunt ejus ſpecies quatuor : quarum altera cum foliis pinguibus, atque craſſis, & latis..... Naſcitur autem in ſtagnoſis & umbroſis locis. Secunda eſt longioris thyrſi, & foliis hirtis cum inciſuris, guſtu acerrimis. Naſcitur ſæpe in Sardinia. Tertia & breviſſima, tetri odoris, cum floribus auroſis. Quarta eſt cum floribus lacteis.* Et Oribaſii interpres, lib. XI. fol. 192. b. *flore lacteo* ſcripſit.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXVI.

Cap. I. I. Ensit & facies hominum nouos, omnique ævo priore incognitos, non Italiæ modo, verum etiam universæ prope Europæ, morbos: tunc quoque non tota Italia, nec per Illyricum Galliasve aut Hispanias magnopere vagatos, aut alibi, quam Romæ, circaque: sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ: sed tanta fœditate, ut quæcumque mors præferenda esset.

II. [1] Gravissimum ex his lichenas appellavere Græco nomine: Latine, quoniam a mento fere oriebatur, joculari primum lascivia, (ut est procax natura multorum in alienis miseriis,) mox & usurpato vocabulo, mentagram: occupantem in multis totos utique vultus, oculis tantum immunibus, descendentem vero & in colla pectusque ac manus, fœdo cutis furfure.

III. Non fuerat hæc lues apud majores patresque nostros. Et primum Tiberii Claudii Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino Equite Romano Quæstorio scriba, cum in Asia apparuisset, inde contagionem ejus importante. Nec sensere id malum feminæ, aut servitia, plebesque humilis, aut media: sed proceres veloci transitu osculi maxime: fœdiore multorum, qui perpeti medicinam toleraverant, cicatrice, quam morbo. Causticis namque curabatur: ni usque in ossa corpus exustum esset, [1] rebellante tædio. Adveneruntque ex Ægypto genitrice talium vitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. [2] Siquidem certum est, Manilium Cornutum [3] e Prætoriis legatum Aquitanicæ provinciæ, [4] H-S. $\overline{CC}$. elocasse in eo morbo curandum sese. Acciditque sæpius, ut nova contra genera morborum [5] gregatim sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repente vitia terrarum in parte certa, membrisque hominum certis, vel ætatibus, aut etiam fortunis, tamquam malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis: hæc proceres sentire, illa pauperes.

IV. [1] L. Paullo, Q. Marcio Censoribus, primum in Italiam carbunculum venisse, Annalibus [2] conscriptum est, peculiare [3] Narbonensis provinciæ malum: quo duo Consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, [4] Julius Rufus, & [5] Q. Lecanius Bassus, ille medicorum inscientia sectus: hic vero pollice lævæ manus evulso acu ab semetipso, tam parvo vulnere, ut vix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporum partibus, & plerumque sub lingua, duritia rubens vari modo, sed nigricans capite: alias livida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore, sine pruritu, sine alio quam

Notæ.

Sect. II. 1. *Gravissimum.*] Plinius Valer. hæc totidem fere verbis, lib. 2. cap. 56. Quod genus hoc morbi sit diximus, lib. 20. sect. 2. Tiberii Claudii Cæsaris nomine, sub quo hoc malum in Italiam irrepsisse mox Plinius dicit, ipsum (ut alibi) Tiberium Augusti successorem intelligit. Vide sect. VI.

Sect. III. 1. *Rebellante tædio.*] Recrudescente morbo.

2. *Siquidem.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. loco citato. Manlium Cornutum idem pro Manilio perperam vocat.

3. *E Prætoriis.*] Ex eorum numero qui Præturam gesserant.

4. *H-S.* $\overline{CC}$.] Hoc est, sestertiûm ducenties centena millia. Monetæ nostræ libræ sunt 2000000. sive, ut aiunt, milliones librarum duo. Quod si cui hoc valetudinis pretium incredibile videatur, haud gravate assentiar, ut extrita lineola legat, H-S. CC. hoc est, ducenta sestertia: si quidem prius antiquum scribendi morem id ita ferre docuerit: eritque ea summa tantum librarum 20000.

5. *Gregatim sentirentur.*] A grege tantum & humili plebe sentirentur.

Sect. IV. 1. *L. Paullo.*] L. Æmilius Paullus, Q. Marcius Philippus Censuram gessere,, ac lustrum fecere LIII. anno Urbis DXC.

2. *Conscriptum est.*] In Reg. 1. *constitutum.* In Reg. 2. & Chiffl. *notatum.*

3. *Narbonensis provinciæ.*] Atque id morbi genus hodieque ibi sentitur, nomenque habet, *le Charbon Provençal*, ab ea regione. Vide Honor. Bouche, lib. 1. hist. Provinc. cap. 8. pag. 47.

4. *Julius Rufus.*] Consul hic fuit Neronis principatu, cum C. Fonteio Capitone anno Urbis DCCCXIX. Caius ei prænomen fuit.

5. *Q. Lecanius.*] Gesserat Consulatum C. Lecanius Bassus, cum M. Licinio Crasso Frugi triennio ante Rufum, de quo dictum est proxime, anno DCCCXVI. ut auctor est Tacitus, lib. 15. Annal. pag. 250. Sibi fuisse perfamiliarem Dioscorides in præfatione testatur.

somni indicio, quo gravatos in triduo aufert: aliquando & horrorem afferens, [6] circaque pusulas parvas, rarius febrem: stomachum faucesque cum invasit, ocyssime exanimans.

V. [1] Diximus elephantiasin ante Pompeii Magni ætatem non accidisse in Italia; [2] & ipsam a facie sæpius incipientem, in nare primum veluti lenticula: [3] mox inarescente per totum corpus, maculosa, variis coloribus, & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui; [4] dura alibi, ceu scabie aspera: ad postremum vero [5] nigrescente, & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibusque. [6] Ægypti peculiare hoc malum: & cum in reges incidisset, populis funebre. [7] Quippe in balineis solia temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia restinctus est: sicut & ille, quem [8] gemursam appellavere prisci, inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato.

VI. Id ipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, [1] sicuti colum. Tiberii Cæsaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam id prior Imperatore ipso sensit, magna civitatis ambage, cum edicto ejus excusantis valetudinem, legeretur nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus, aut quas Deorum iras? Parum enim erant homini certa morborum genera, cum supra CCC. essent, nisi etiam nova timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negotia important.

Hæc apud priscos erant, quæ memoramus, remedia, medicinam ipsa quodammodo rerum Natura faciente, & diu fuere. * [2] Hippocratis certe, qui primus medendi præcepta clarissime condidit, referta herbarum mentione invenimus volumina: nec minus Dioclis Carystii, qui secundus ætate famaque exstitit: item Praxagoræ, & Chrysippi, ac deinde Erasistrati: Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratam rationem eam, paulatim usu efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter utique medicinæ, ad verba garrulitatemque [3] defendente. Sedere namque his in scholis [4] auditioni operatos gratius erat, quam ire per solitudines, & quærere herbas alias aliis diebus anni. * Cap. II.

VII. Durabat tamen antiquitas firma, [1] magnasque confessæ rei vindicabat reliquias, donec Asclepiades ætate Magni Pompeii [2] orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus, ut ad alia, quam forum, sagacis ingenii, [3] huc se repente convertit: atque, ut necesse erat homini, qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis usuque percipienda; torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicavit: totamque medicinam [4] ad causam re- Cap. III.

NOTÆ.

6. *Circaque.*] Circa carbunculum.

Sect. V. 1. *Diximus.*] Libro 20. sect. 52. Plutarch. hoc ipsum ex Athenodoro Philosopho refert, lib. 8. Sympos. quæst. 9. pag. 731.

2. *Et ipsam a facie.*] Totidem fere verbis hæc morbi facies a Marcello Empir. describitur, cap. 19. pag. 130. Genus est lepræ, qua cutis aspera, & elephanti corio similis efficitur. Celsus, lib. 3. cap. 25. *Ignotus pæne in Italia, frequentissimus in quibusdam regionibus is morbus est, quem* ἐλεφαντίαν *Græci vocant: isque longis annumeratur. Totum corpus afficitur, ita ut ossa quoque vitiari dicantur. Summa pars corporis crebras maculas, crebrosque tumores habet. Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur. Summa cutis* &c. Hunc morbum σατυριάσεως nomine Philosophus intellexit, lib. 4. de gener. anim. cap. 3. In Germaniæ quibusdam oris non infrequens morbus: in Hispania Africaque, quam in reliquo orbe frequentior: in Gallia Narbonensi, Aquitaniaque, quam in reliqua Gallia. Elephantia hæc Græcorum, sive lepra dicitur: a qua differt elephantia Arabum, qui insignis est unius vel alterius pedis tumor.

3. *Mox inarescente.*] Cute videlicet, quæ vox post paulo sequitur. Ita porro MSS. non *invalescente*, ut prius.

4. *Dura alibi.*] Celsus lib. 3. cap. 25. *Summa cutis inæquabiliter crassa, tenuis, dura, mollisque, quasi squamis quibusdam exasperatur.*

5. *Nigrescente.*] Vide Notas & Emend. num. I.

6. *Ægypti.*] Marcellus Empiricus loc. cit.

7. *Quippe in balineis solia.*] Solium vas erat, in quo sedentes lavabantur.

8. *Gemursam.*] Festus: *Gemursa sub minimo digito pedis tuberculum, quod gemere faciat eum qui id gerat.*

Sect. VI. 1. *Sicuti colum.*] Κολικὸν πάθος, morbus majoris intestini. Sunt qui κωλικὸν scribi malint. Vide Vossium in Etymol. verbo, *Colicus dolor.*

2. *Hippocratis.*] Tradit hæc ipsa Cornelius Celsus, in præfatione operis: *Democriti autem, ut quidam crediderunt, discipulus Hippocrates Cous, primus quidem ex omnibus memoria dignus.... Post quem Diocles Carystius, deinde Praxagoras & Chrysippus: tum Herophilus, & Erasistratus, sic artem hanc exercuerunt, ut etiam in diversas curandi vias processerint.... Donec Asclepiades medendi rationem ex magna parte mutavit. Ex cujus successoribus Themison nuper ipse quoque quædam in senectute deflexit.* De Herophilo & Erasistrato rursum lib. 29. sect. 3. 5. De Praxagora, Crinagoræ exstat epigramma, in Anthologia, lib. 4. tit. 13. Κριναγόρου εἰς εἰκόνα Πραξαγόρου ἰατροῦ.

Αὐτός σοι Φοίβοιο πάϊς λαθικηδέα τέχνης
 Ἰδμοσύνην, πανάκη χεῖρα λιπηνάμενος,
Πρηξαγόρη, στέρνοις ἐνεμάξατο· τοι γὰρ ἀνίαι
 Ὄρνυνται δολιχῶν ὁππόσαι ἐκ πυρετῶν,
Καὶ ὁπόσα τμηθέντος ἐπὶ χροὸς ἄρκια θεῖναι
 Φάρμακα, πρηείης οἶδα παρ' Ἠπιόνης.
Θνητοῖσιν δ' εἰ τοῖοι ἐπήρκεσαν ἰητῆρες,
 Οὐκ ἂν ἐπορθμεύθη νεκροβαρὴς ἄκατος.

Ipse manus Panaces succo tibi maximus unxit
 Phœbigena, atque artes tradidit ipse suas,
Praxagora, fixitque animo: quos namque dolores
 Corporibus febris gignere longa solet,
Et bene quæ sectis ponantur in artubus herbæ,
 Quis liquor, a miti doctus es Epione.
Si medici tales multi mortalibus essent:
 Non, ut nunc, umbris iret onusta ratis.

Æsculapii conjux Epione, vel filia, fertur. Meminit & Tzetzes Praxagoræ. Υἱοὶ τοῦ Ἱπποκράτους δὲ ὁ Θεσσαλὸς καὶ ὁ Δράκων. οὓς καὶ τὸν Πραξαγόραν δὲ τὸν Κῷον καὶ ἑτέρους ἰατρικὴν ἐδίδαξεν.

3. *Defendente.*] Vide Notas & Emend. num. II.

4. *Auditioni operatos.*] Hoc est, operam dantes: Sic *operari liberalibus studiis*, Tacitus: Virgilius, *novis arvis operata juventus*: Naso denique, *studiis operata Minervæ*, Latine dixere.

Sect VII. 1. *Magnasque.*] Diu servata ea ratio est, quæ remedia petebat ex herbis, cum essent confessæ omnibus & exploratæ ejus utilitates.

2. *Orandi magister.*] Hoc est, artis oratoriæ, ex qua instituebat ille sibi quæstum, nec tamen maximum in ea fecit. De Asclepiade egimus in Auctorum Indice.

3. *Huc se.*] Ad medicinæ tractationem.

4. *Ad causam revocando.*] Ita Reg. 1. In Reg. 2. *causas.* Ad suas, inquit, singula quæque causas revocando, morbos scilicet, ac remedia, novam medicinam ex conjectura instituit.

vocando, conjecturæ fecit: quinque res maxime [5] communium auxiliorum professus, abstinentiam cibi, [6] alias vini, fricationem corporis, ambulationem, gestationes: quæ cum unusquisque semetipsum sibi præstare posse, intelligeret, faventibus cunctis, ut essent vera quæ facillima erant, universum prope humanum genus circumegit in se, non alio modo, quam si cælo emissus advenisset.

VIII. Trahebat præterea mentes artificio mirabili, vinum promittendo ægris, dandoque tempestive, tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, vini rationem illustraverat Cleophantus apud priscos, ipse [1] cognominari se frigida danda præferens, ut auctor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, jam suspendendo lectulos, quorum jactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret: jam balineas avidissima hominum cupidine instituendo, & alia multa dictu grata atque jucunda: magna auctoritate: nec minore fama, cum occurrisset ignoto funeri [2] relato homine ab rogo, atque servato: ne quis levibus momentis [3] tantam conversionem factam existimet. Id solum possumus indignari, unum hominem [4] e levissima gente, sine opibus ullis orsum, [5] vectigalis sui causa, repente leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogavere multi. Asclepiadem adjuvere multa, in antiquorum cura nimis anxia & rudia, [6] ut obruendi ægros veste, sudoresque omni modo ciendi: nunc corpora ad ignes torrendi, Solesve assiduo quærendi, [7] in urbe nimbosa, immo vero tota Italia imperatrice: tum primum [8] pensili balinearum usu ad infinitum blandientem. Præterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit, ut in anginis, [9] quas curabant in fauces organo demisso. [10] Damnavit merito & vomitiones, tunc supra modum frequentes. [11] Arguit & medicamentorum potus stomacho inimicos, [12] quod est magna ex parte vetitum. Itaque nos in primis quæ sunt stomacho utilia signamus.

CAP. IV. IX. Super omnia adjuvere eum Magicæ vanitates, in tantum evectæ, ut abrogare herbis fidem cunctis possent. [1] Æthiopide herba amnes ac stagna siccari conjectu, tactu clausa omnia aperiri. Achæmenide conjecta in aciem hostium trepidare agmina, ac terga vertere. Latacen dari solitam a Persarum rege legatis, ut quocumque venissent, omnium rerum copia abundarent: ac multa similia. Ubinam istæ fuere, cum Cimbri Teutonique terribili Marte ulularent, aut cum Lucullus tot reges [2] Magorum paucis legionibus sterneret? Curve Romani duces primam semper in bellis [3] commerciorum habuere curam? [4] Cur hercule Cæsaris miles ad Pharsaliam famem sensit, si abundantia omnis contingere unius herbæ felicitate poterat? Non satius fuit Æmilianum Scipionem Carthaginis portas herba patefacere, quam machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie [5] Meroïde [6] Pontinæ paludes, tantumque agri [7] suburbanæ reddatur Italiæ.

NOTÆ.

5. *Communium Auxiliorum.*] Hunc libro suo titulum Asclepiades præfixerat. Celsus, lib. 2. cap. 14. de frictione. *De frictione vero*, inquit, *& gestatione, adeo multa Asclepiades, tamquam inventor ejus posuit, quod in eo volumine, quod Communium Auxiliorum scripsit, cum trium tantum faceret mentionem, vini scilicet, aquæ, & gestationis, tamen maximam partem in hoc consumpserit*, &c.

6. *Alias vini.*] Ita MSS. omnes. Hoc est, aliquando etiam vini.

Sect. VIII. 1. *Cognominari se.*] Forte Δοσίψυχρον. De eo egimus in Anctorum indice.

2. *Relato homine.*] Id jam delibatum ante lib. 7. sect. 57. Fabulam speciose narrat Apuleïus, lib. 4. Florid. pag. 30. *Asclepiades ille*, inquit, *inter præcipuos medicorum, si unum Hippocratem excipias, ceteris princeps, primus etiam vino reperit ægris opitulari: sed dandi scilicet in tempore: cujus rei observationem probe callebat, ut qui diligentissime animadverteret venarum pulsus inconditos vel præclaros. Is igitur cum forte in civitatem sese reciperet, ... aspexit in pomœriis civitatis funus ingens locatum.... Jam miseri illius membra omnia aromatis perspersa... Etiam atque etiam pertractavit corpus hominis, & invenit in illo vitam latentem. Confestim exclamavit, vivere hominem*, &c.

3. *Tantam conversionem.*] Conversionem animorum a vetere instituto ad novam medicinam.

4. *E levissima gente.*] Asiatica scilicet. Nam Prusiensis fuit.

5. *Vectigalis.*] Quæstus sui causa.

6. *Ut obruendi ægros.*] De hac curandi ratione Celsus, lib. 3. cap. 9. *Apud antiquos quoque*, ait, *ante Herophilum & Erasistratum, maximeque post Hippocratem, fuit Petro quidam, qui febricitantem hominem ubi acceperat, multis vestimentis operiebat, ut simul calorem ingentem sitimque excitaret: Deinde ubi paulatim remitti cœperat febris, aquam frigidam potui dabat*, &c.

7. *In urbe nimbosa.*] Vide Notas & Emendationes, num. III.

8. *Pensili balinearum.*] Pensiles balneas invenisse primum Sergium Oratam vidimus lib. 9. sect. 79.

9. *Quas curabant.*] Medici priores specillo in fauces demisso, aliove simili instrumento, anginas curabant, non sine cruciatu.

10. *Damnavit.*] Celsus, lib. 1. cap. 3. *Rejectum esse ab Asclepiade vomitum in eo volumine, quod de tuenda sanitate composuit, video: neque reprehendo, si offensus est eorum consuetudine, qui quotidie ejiciendo. vorandi facultatem moliuntur*: &c.

11. *Arguit.*] Celsus, in præfat. lib. 5. *Medicamentorum usum ex magna parte Asclepiades non sine causa sustulit: & cum omnia fere medicamenta stomachum lædant, malique succi sint, ad ipsius victus rationem potius omnem curam suam transtulit.*

12. *Quod est.*] Quod & magna pars medicorum vetat.

Sect. IX. 1. *Æthiopide.*] De Æthiopide & Achæmenide, inter herbas Magicas dictum est superius, lib. 24. sect. 102.

2. *Magorum.*] Multos in Parthia regulos Magorum hoc nomine Plinius designat; non Mithridatem unum, vel Tigranem. Vide lib. XXX. sect. 1.

3. *Commerciorum.*] Ne militi commeatus deesset, frustra laborant: Quin enim latacen sibi coëmebant a Persis?

4. *Cur hercule.*] Frumenti penuria laborasse Cæsaris exercitum, scribit etiam Dio, lib. 41. pag. 198. Vide & Tranquillum, in Julio, cap. 68.

5. *Meroïde.*] Hoc est, herba Æthiopide, quam & Meroïdem appellari admonuit, lib. 24. sect. 102.

6. *Pontinæ.*] Sive Pomptinæ: qua de palude diximus, lib. 3. sect. 9. Destinabat hanc siccare Julius Cæsar, sub tempus cædis, ut auctor est Suetonius in ejus vita, cap. 44. Siccata quondam a Corn. Cethego Consule, anno Urbis DXCIV. ut auctor est Livius in Epitome, lib. 46. Hodie *Paludi Pontine.* Siccari necdum penitus potuere, tum propter amplitudinem, tum propter interfluentes amnes.

7. *Suburbanæ .... Italiæ.*] Ei parti Italiæ, quæ Urbi est proxima. Latium novum ac vetus intelligit. Eodem sensu Florus lib. 3. cap. 19. Siciliam appellat *provinciam quodammodo suburbanam*, quod erat ea Urbi vicina.

Nam

Nam quæ apud eumdem Democritum invenitur compositio medicamenti, quo pulcri bonique & fortunati gignantur liberi, cui umquam Persarum regi tales dedit? Mirum esset profecto, hucusque provectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initiis: si in ulla re modum humana ingenia novissent, atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam, [8] suo loco probaturi essemus evectam ultra Magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum conditio, ut a necessariis orsa primo, cuncta pervenerint ad nimium. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: adjiciemus, ut quasque ratio dictaverit.

X. Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo, plura undique acervabimus, quanquam non paucis jam demonstratis. [1] Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, [2] radix albuci ex aceto, [3] ficulni caules aceto decocti, hibisci radix cum glutino & aceto acri decocta [5] ad quartas. [6] Defricantur etiam pumice, ut rumicis radix trita ex aceto illinatur, [7] & flos visci cum calce subactus. [8] Laudatur & tithymali cum resina decoctum. [9] Lichen vero herba omnibus his præfertur, inde nomine invento. Nascitur in saxosis, folio uno ad radicem lato, caule uno parvo, longis foliis dependentibus. Hæc delet & stigmata. Teritur cum melle. [10] Et aliud genus lichenis, petris totum inhærens, ut muscus, [11] qui & ipse illinitur. [12] Hic & sanguinem sistit vulneribus instillatus, & collectiones illitus. [13] Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito, & lingua. Qui ita curantur, salsa lavari jubentur, ungi oleo amygdalino, [14] hortensiis abstinere. [15] Ad lichenas & thapsiæ radice utuntur trita cum melle.

XI. [1] Anginæ argemonia medetur sumpta ex vino: [2] hyssopum cum vino decoctum & gargarizatum: [3] peucedanum cum coagulo vituli marini æquis partibus. [4] Proserpinaca cum muria ex mænis & oleo trita, vel sub lingua habita. Item succus de quinquefolio, potus cyathis tribus. Hic & omnibus faucium vitiis medetur gargarizatus: verbascum privatim tonsillis in aqua potum.

XII. [1] Strumis plantago: chelidonia cum melle & axungia: [2] quinquefolium: radix per- Cap. V.
solatæ, item cum axungia, operitur folio suo imposita. Item artemisia: [3] radix mandragoræ ex aqua. [4] Sideritis lata folia, clavo sinistra manu circumfossa adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorum scelere [5] (ut in quibusdam) rebellet: quod in his, quos artemisia sanaverit, prædici reperio: item in his, quos plantago. [6] Damasonion, quæ & alcea vocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua cælesti, folium tritum, vel radix cum axungia tusa, ita ut imposita folio suo operiatur. Sic & ad omnes cervicis dolores, tumoresque quacumque in parte.

NOTÆ.

8. *Suo loco.*] Libto 29. sect. 5. ubi de auctoritate, ac potentia medicorum, qua Magos etiam superarunt.

Sect. X. 1. *Medetur ergo plantago.*] Et hoc remedium ad ipsam quoque elephantiasin pertraxit Celsus, lib. 3. cap. 25. *Corpus*, inquit, *contrita plantago & illita tueri optime videtur.*

2. *Radix albuci.*] Sive asphodeli, de quo lib. 21. sect. 68.

3. *Ficulni caules.*] Marcellus Empir. cap. 19. pag. 129. *Ficulni caules teneri in aceto excocti, triti, & illiti, mentagræ* (hoc est, licheni,) *medentur. Idem præstat hibisci radix cum lupino & aceto, ad tertias cocta & apposita.*

4. *Hibisci radix.*] Vide Notas & Emendationes, num. IV.

5. *Ad quartas.*] Marcellus Empir. loc. cit. *ad tertias.* Plinius Valer. lib. 2. cap. 56. *ad quartas.*

6. *Defricantur.*] Marcellus Empir. cap. 19. pag. 130. *Lapathi agrestis radices sarculo erue, easque sine ferro contunde: adjectoque acri aceto subige, & parum salis misce: atque ex eo omnem corporis asperitatem in balneo cum sudore confrica, cito sanat.* Est autem lapathum silvestre, rumex Latinis.

7. *Et flos visci.*] Pars ea visci levior, quæ inter coquendum supernatat. Marcellus Empir. cap. 19. pag. 129. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 56. totidem hoc apicibus transscripsere.

8. *Laudatur.*] Plinius Valer. loc. cit. Tithymali succo hanc vim lichenas sanandi Dioscorides adjudicat, lib. 4. cap. 165.

9. *Lichen vero.*] Lichen petræus, cauliculo pileolum sustinente, visus a nobis in horto Regio: delineatum a nemine herbariorum adhuc vidi, quos quidem legerim. Pictum tamen a nescio quo audio.

10. *Est aliud.*] Dioscor. lib. 4. cap. 53. *Λειχὴν ὁ ἐπὶ τῶν πετρῶν, οἱ δὲ βρύον καλοῦσι, βρύον ἐστὶ προσεχόμενον ταῖς ἐνδρόσοις πέτραις.* Ea est quæ omnibus tum officinis tum herbariis hodie dicitur Hepatica, quod jocinerum fibris similis conspicitur. Pingitur a Dodonæo, pag. 470. Sic etiam Anguillara, par. 14. pag. 264.

11. *Qui & ipse illinitur.*] Ad sanandos lichenas Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 201.

12. *Hic & sanguinem.*] Dioscor. loc. cit. *Τοῦτο καταπλασθὲν αἱμορραγίας ἵστησι, καὶ φλεγμονὰς παρηγορεῖται, καὶ λειχῆνας θεραπεύει.*

13. *Morborum quoque.*] Vide Notas & Emendationes, num. V.

14. *Hortensiis.*] Hoc est, omni olere.

15. *Ad lichenas.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 56.

Sect. XI. 1. *Anginæ.*] Faucium vitiis generatim & universe prodesse argemoniam scribit Marcellus Empir. cap. 15. pag. 110.

2. *Hyssopum cum vino.*] Vide Notas & Emendationes, num. VI.

3. *Peucedanum, &c.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 52.

4. *Proserpinaca.*] De ea dicemus, lib. 27. sect. 104. Marcellus, cap. 15. pag. 106. *Herbæ proserpinalis, quæ dracontion dicitur, contritæ succo, admisceto salsam aquam, & olei parum: atque inde linguam, & quæ sunt circa linguam, & fauces, perfricato, donec vomat cui medebere, cito sanabitur.*

5. *Item succus.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 52. cui titulum fecit, *Anginæ medendo*, iisdem verbis: ut & Apuleïus, cap. 2. de quinquefolio, tit. 6.

Sect. XII. 1. *Strumis.*] Apuleïus, cap. 1. de plantagine, tit. XI. ad omnem corporis duritiam adhibet. Ad strumas, Dioscor. lib. 2. cap. 153. & Marcellus Empir. cap. 15. pag. 107.

2. *Quinquefolium.*] Apuleïus, cap. 2. de quinquefolio, tit. 10. *Ad herpetas, & chœradas, & omnes duritias: Herba quinquefolium aceto decocta, & trita & corpori imposita, herpetas, & chœradas, & omnes duritias mirifice sanat.* Χοιράδες strumæ sunt: quibus quinquefolii tritam radicem prodesse ait Diosc. lib. 4. cap. 42.

3. *Radix mandragoræ.*] Diosc. lib. 4. cap. 76. *Σὺν ὕδατι δὲ (ἡ ῥίζα λεία) χοιράδας καὶ φύματα διαχεῖ.*

4. *Sideritis lata folia.*] De qua lib. 25. sect. 19. *Nostri eam quæ est latissimo folio, scopam regiam vocant.*

5. *Ut in quibusdam.*] In ranunculo & plantagine, ut dictum est anteriore libro, sect. 109. In iride quoque, ut monuit idem, lib. 21. sect. 83.

6. *Damasonium.*] Ad tumores commendatur a Dioscor. lib. 3. cap. 169.

X I I I. 1. [1] Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt.

X I V. 2. [1] Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas. [2] Item verbenaca, cum plantagine. [3] Digitorum vitiis omnibus, & privatim pterygiis, quinquefolium medetur.

X V. In pectoris vitiis vel gravissimum est tussis: [1] huic medetur panacis radix in vino dulci. [2] Succus hyoscyami etiam sanguinem exscreantibus: nidor quoque accensi tussientibus. [3] Item scordotis mixto nasturtio, & resina, cum melle tusa arida. [4] Facit & per se faciles exscreationes. [5] Item centaurium majus, vel sanguinem rejicientibus: [6] cui vitio & plantaginis succus medetur. [7] Et Vettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contraque cruentas exscreationes. [8] Persolatæ radix drachmæ pondere, cum pineis nucleis undecim. [9] Peucedani succus, pectoris doloribus, [10] & acorum subvenit, [11] & ideo antidotis miscetur. [12] Tussi daucum: item Scythica herba. [13] Ea demum omnibus pectoris vitiis, tussi, & purulenta exscreantibus, obolis tribus in passo. * [14] Totidem verbascum, cujus est flos aureus. Tanta huic vis est, ut jumentis etiam non tussientibus modo, sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu: quod & de Gentiana reperio. [15] Radix cacaliæ commanducata, & in vino madefacta, non tussi tantum, sed & faucibus prodest. [16] Hyssopi quinque rami cum duobus rutæ & ficis tribus decocti thoracem purgant.

X V I. 1. [1] Tussim sedat bechion, quæ & tussilago dicitur. Duo ejus genera. [2] Silvestris ubi nascitur, subesse aquas credunt: & hoc habent signum [3] aquileges. [4] Folia sunt majuscula, quam ederæ, quinque aut septem, subalbida a terra, superne pallida, sine caule, sine flore, sine semine, radice tenui. [5] Quidam eamdem esse bechion & alio nomine chamæleucen putant. [6] Hujus aridæ cum radice fumus per arundinem haustus & devoratus, veterem sanare dicitur tussim: sed in singulos haustus passum gustandum est.

X V I I. 2. [1] Altera a quibusdam salvia appellatur, similis verbasco: conteritur ea & colata calefit, atque ita ad tussim laterisque dolores bibitur: contra scorpiones eadem &

N O T Æ.

Sect. XIII. 1. *Bellis.*] Bellis hæc silvestris est disco luteo, foliolis ex albo rubro mixtis, in Eystettensi horto picta, visa a nobis in Regio. E genere earum est, quas vulgus appellat *Pasquettes*, & *Marguerites*.

Sect. X I V. 1. *Condurdum.*] Herbariis ad hunc diem haud liquet quid condurdum sit. Ac nihilo magis compertum, cane sit solstitialis herba, cujus meminit in Pseudolo Plautus, act. 1. sc. 1. vers. 36.

Quasi solstitialis herba, paulisper fui:
Repente exortus sum, repentino occidi.

2. *Item verbenaca.*] Apuleius, cap. 3. de verbenaca, tit. 1. *Ad strumas: Herbæ verbenacæ radix in collo ligata, summe juvat.* De plantagine idem Dioscorides affirmat, lib. 2. cap. 153.

3. *Digitorum*, &c.] Diosc. lib. 4. cap. 42.

Sect. X V. *Huic medetur.*] Diosc. lib. 3. cap. 55. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 58.

2. *Succus*, &c.] Marcellus Empir. cap. 17. pag. 125. & Plinius Valer. lib. 4. cap. 69.

3. *Item scordotis*, &c.] Totidem verbis Dioscor. lib. 3. cap. 125.

4. *Facit & per se.*] Hoc est, sola. Diosc. loc. cit.

5. *Item centaurium.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 118. *Herba centauria trita ex vino dulci bibitur, tussi laborantibus mire prodest, etiam his qui sanguinolentum aut purulentum extussiunt, quos phthisicos dicunt.* Galenus quoque, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 188.

6. *Cui vitio*, &c.] Diosc. lib. 2. cap. 152.

7. *Et Vettonica.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120. non tamen in aqua, sed in passo præbet. Paulo aliter temperat Antonius Musa, sive quis alius, libello de herba Vettonica, tit. 9. & 30. Dioscor. quoque, lib. 4. cap. 1. & Galenus, loc. cit. pag. 189.

8. *Persolatæ*,] Sic Diosc. lib. 4. pag. 107. de arcio sive persolata: *ἥτις βοηθεῖ ποθεῖσα < α´. πλῆθος κῶ στροβίλων, αἱμοπτυϊκοῖς, ἐμπυϊκοῖς. Drachmæ unius pondere pota cum pineis nucleis, cruenta exspuentibus, purulentaque exscreantibus auxiliatur.*

9. *Peucedani.*] Diosc. lib. 3. cap. 92.

10. *Et acorum.*] Radice videlicet. Diosc. lib. 1. cap. 2.

11. *Et ideo.*] Diosc. loc. cit. Μίγνυται δὲ καὶ τοῖς ἀντιδότοις ἡ ῥίζα χρησίμως.

12. *Tussi daucum.*] Dioscor. lib. 3. cap. 83. Βηχῶν χρονίων πραϋντικόν.

13. *Ea demum.*] Et pectorum quoque vitiis glycyrrhizam commendat Diosc. lib. 3. cap. 7.

14. *Totidem.*] Totidem, inquit, obolis bibitur verbasculum illud, cujus flos aureus est. Blattariam intelligit, similem verbasco, quæ sæpe fallit pro ea capta, flore luteo, de qua lib. 25. sect. 60.

15. *Radix cacaliæ.*] Diosc. lib. 4. cap. 123. & Galenus pariter lib. 7. de facult. simpl. medic. pag. 183.

16. *Hyssopi quinque.*] Vide Notas & Emend. num. VII. Audiendus interim Augustinus, Enarrat. in Psal. L. *Aliquid etiam dicam, quod a medicis solemus audire, vel experiri in ægrotis. Hyssopum dicunt purgandis pulmonibus aptum esse*, &c.

Sect. X V I. 1. *Tussim sedat.*] Sic Diosc. lib. 3. cap. 126. A tussi quam Græci Βῆχα appellant, in utraque lingua nomen habet. Herbariis & Officinis *Ungula Caballina*, vulgo *Pata equina*, inquit Ruellius, lib. 3. de nat. stirp. cap. 60. pag. 557. A nonnullis *Farfara*. Aliis, *Pas d'asne*, *Tussilage*, ut diximus lib. 24. sect. 85.

2. *Silvestris*, &c.] Diosc. loc. cit. nasci ait circa scaturigines, φύεσθαι περὶ λιβάδας.

3. *Aquileges.*] Aquarum indagatores, aquarum libratores: ab aquis legendis, sive colligendis dicti. Usi ea voce Seneca, lib. 3. Natur. quæst. cap. 15. & Plinius junior, epist. 38. ad Trajanum, lib. 10.

4. *Folia sunt.*] Dioscor. ita fere, loc. cit. Folia χλωρὰ dixit: Plinius *pallida* transtulit: adjecitque sine caule esse ac sine flore, quoniam scilicet fugacissimi, iisque enatis brevi vigor & vita durat, longissimaque mora biduum: post quod illico tempus flaccentes evanescunt, caducique marcent. Quare nonnisi iis qui medio vere sese forte fortuna ferunt obviam, & flos & caulis cernitur. Ita fere Ruellius, lib. 3. pag. 557.

5. *Quidam.*] Et illi quidem recte, ut ante monuimus, lib. 24. sect. 85.

6. *Hujus aridæ.*] Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. simpl. med. pag. 164. Marcellus Empir. cap. 16. pag. 121. Ad tussem remedium efficax: *Herba quæ Gallice Calliomarcus, Latine equi ungula vocatur, collecta Luna vetere liduna die Jovis, siccata prius in ollam novam mittitur cum prunis ardentibus quæ intra ollam mitti debent: superficies sane ejus argilla diligenter claudi debet, & calamus inseri, per quem humor vel fumus caloris hauriatur intra os, donec arteriam omnem & stomachum penetret.* Unde & illud intelligis, veteribus Gallis *Calliomarcum* idem valuisse atque equinam ungulam. *March* certe veteribus Gallis, hodieque Britonibus Aremoricis *equum* sonat: quod & Pausanias testatur in Phocicis, seu lib. 10. pag. 645. *Liduna* porro, quæ vox in eo Marcelli loco, alibique occurrit, Lunam decrescentem significat, ut abunde declarat Du-Cangius in Glossario, verbo *Ledo*.

Sect. X V I I. 1. *Altera.*] Silvestre hoc verbasculum esse, simile salviæ, de quo diximus libro anteriore, sect. 73. cum Ruellio, non ignobili sane herbario, suspicamur.

dracones marinos efficax. Contra serpentes quoque ex oleo perungi ea prodest. ² Hyssopi fasciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tussim.

XVIII. ¹ Lateris & pectoris doloribus verbascum cum ruta ex aqua: ² Vettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Cap. VII.

³ Stomachum corroborat scordotis succus: ⁴ centaurium, ⁵ Gentiana ex aqua potæ. Plantago aut per se sumpta in cibo, aut cum lente, alicæve sorbitione. ⁶ Vettonica alias gravis stomacho, vitia tamen sanat pota, vel foliis commanducata. Item aristolochia pota: ⁷ agaricum manducatum siccum, ut ex intervallo merum sorbeatur: ⁸ nymphæa heraclia illita: ⁹ peucedani succus. ¹⁰ Psyllion ardoribus imponitur: ¹¹ vel cotyledon trita cum polenta, vel aïzoum.

XIX. I ¹ Molon scapo est striato, foliis mollibus, parvis, radice IV. digitorum, in qua extrema allii caput est. Vocatur a quibusdam syron. Ex vino stomacho, & dyspnœæ medetur: ² centaurium majus ecligmate: ³ plantago succo vel cibo: Vettonicæ tusæ pondo libra, mellis Attici semuncia, ex aqua calida quotidie bibentibus. ⁴ Aristolochia; ⁵ vel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte asini pota. ⁶ Cissanthemos ad orthopnœas bibitur: ⁷ item hyssopum & asthmaticis. ⁸ Peucedani succus in jocineris doloribus, & pectoris laterisque, si febres non sint. ⁹ Sanguinem quoque exspuentibus subvenit agaricum, Victoriati pondere tritum, in mulsi quinque cyathis datum. Idem & amomon facit.

Jocineri privatim Teucria bibitur recens, drachmis IV. in poscæ hemina: ¹⁰ Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis tribus: ¹¹ ad cordis vitia, in frigidæ cyathis duobus. ¹² Quinquefolii succus jocineris, & pulmonis vitiis, sanguinemque rejicientibus, & cuicumque sanguinis vitio intus occurrit. ¹³ Jocineri anagallides mire prosunt. ¹⁴ Capnon herbam qui edêre, bilem per urinam reddunt. ¹⁵ Acoron jocineri medetur, thoraci quoque, & præcordiis.

XX. 2. ¹ Ephedra, ab aliis anabasis vocata, nascitur ventoso fere tractu, scandens arborem & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa, qui sunt junci geniculati, radice pallida. ² Datur ex vino nigro austero trita ad tussim, suspiria, tormina: & sorbitione facta, in quam vinum addi convenit. Item Gentiana madefacta pridie contrita denarii pondere in vini cyathis tribus.

XXI. 3. ¹ Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur non modo pectoris doloribus, aut lateris, sed & cruditates discutit, jucundo sapore. ² Verbenaca

NOTÆ.

2. *Hyssopi.*] Celsus, lib. 4. cap. 4. de tussi. *Oportet hyssopum altero quoque die bibere.*

Sect. XVIII. 1. *Lateris*, &c.] Totidem fere verbis Marcellus Empir. cap. 24. pag. 169.

2. *Vettonicæ.*] Marcellus Empir. loc. cit. & cap. 17. pag. 125. & 126. Anton. Musa, sive quis alius, lib. de Vettonica, tit. 8. & 14.

3. *Stomachum.*] Diosc. lib. 3. cap. 125. ad stomachi rosiones commendat. Ad stomachi morsus, quod idem est, Marcellus Empir. cap. 20. pag. 139.

4. *Centaurium.*] Marcellus Empir. loc. cit. *Centaureæ tenuis succus, quantum cicer, ex aqua datus, stomachicis prodest.*

5. *Gentiana.*] Dioscor. lib. 3. cap. 3.

6. *Vettonica.*] Anton. Musa, tit. 10. *Ad stomachi dolorem:* Et Marcellus Empir. cap. 16. pag. 117. Item cap. 20. pag. 142. 145. & 148.

7. *Agaricum*, &c.] Diosc. lib. 3. cap. 1.

8. *Nymphæa.*] Diosc. lib. 3. cap. 148.

9. *Peucedani.*] Marcellus Empir. cap. 20. pag. 151. *Peucedani radicem contritam ex vino qui frequenter biberit, nec stomachi dolorem, nec pulmonis inflationes patietur.* Sic etiam Diosc. lib. 3. cap. 92.

10. *Psyllion.*] Diosc. lib. 4. pag. 70. vim ei summe refrigerandi tribuit.

11. *Vel cotyledon.*] Dioscor. lib. 4. cap. 92. stomacho pariter æstuanti imponit.

Sect. XIX. 1. *Molon.*] Μῶλυ videtur esse Dioscoridis, lib. 3. cap. 54. ut recte suspicatus est Anguillara, par. 12. pag. 215. sed accuratius a Latino scriptore, quam a Græco deliniatum. Pingitur a Clusio, lib. 2. hist. rar. plant. pag. 192. quale vidimus in horto Regio. Frequens in Dalmatia.

2. *Centaurium majus.*] Diosc. lib. 3. cap. 8. & Galenus, lib. 7. de fac. simpl. med. pag. 188. De minore id quoque prodidit Marcellus Empir. cap. 17. pag. 123.

3. *Plantago.*] Diosc. lib. 2. pag. 153.

4. *Aristolochia.*] Et hanc dyspnœæ sive suspiriosis opitulari scribit Diosc. lib. 3. cap. 6.

5. *Vel agaricon.*] Sic Diosc. lib. 3. cap. 1.

6. *Cissanthemos.*] Cyclaminos nempe cissanthemos, de qua superiore libro, sect. 68. De ea Diosc. lib. 2. cap. 195. Πίνεται δὲ καὶ πρὸς ὀρθόπνοιαν.

7. *Item hyssopum.*] Diosc. lib. 3. cap. 30. & Marcellus Empir. cap. 17. pag. 123.

8. *Peucedani.*] Diosc. lib. 3. cap. 92.

9. *Sanguinem quoque.*] Diosc. lib. 3. cap. 1.

10. *Vettonicæ drachma.*] Anton. Musa, tit. XI. *Ad jocineris dolorem: Vettonicæ drachmas tres, aquæ calidæ cyathos quatuor bibat.* Diosc. lib. 4. cap. 1. Vettonicam drachmæ unius pondere adhibet in aceto mulso, μετ' ὀξυμέλιτος ὁλκῇ < α. ἐπιποθεῖσα. Vide & Marcellum Empir. cap. 22. pag. 160.

11. *Ad cordis vitia.*] Ἐν καρδιαλγίᾳ, in affectu stomachi, seu oris ventriculi dolore. Est enim os stomachi καρδία, ut alibi diximus.

12. *Quinquefolii.*] Diosc. lib. 4. cap. 42. Αἱμοῤῥαγίας ἵστησι πινόμενον καὶ καταπλασσόμενον. Et paulo antea: Ὁ δὲ χυλὸς τῆς ῥίζης ἁπαλῆς ποιεῖ πρὸς τὰ ἐν ἥπατι καὶ πνεύμονι πάθη.

13. *Jocineri.*] Diosc. lib. 2. cap. 209.

14. *Capnon.*] Diosc. lib. 4. cap. 110. de capno fruticosa, quam alteri effectu similem esse ac nomine Plinius admonuit, libro sup. sect. 99. Βρωθεῖσα δὲ ἡ πόα, inquit, οὖρα ἄγει χολώδη. Sic etiam Galenus, lib. 7. de facult. simpl. medic. pag. 184.

15. *Acoron*, &c.] Totidem verbis Diosc. lib. 1. cap. 3.

Sect. XX. 1. *Ephedra, ab aliis.*] Prius legebatur, *Caucon quæ & ephedra*, &c. Sed priores voces nulli codices MSS. exhibent, ne in Indice quidem. Dioscoridis hæc ἵππουρις est, lib. 4. cap. 46. In Nothis, οἱ δὲ ἀνάβασις, οἱ δὲ φαίδρων, [lege οἱ δὲ ἐφέδραν) .... Ῥωμαῖοι, ἐκυνάλις, οἱ δὲ σάλιξ ἐκυνάλις, οἱ δὲ μναβάτον, οἱ δὲ ἔφυδρον καλοῦσι. Hoc equisetum majus, pictum a Dodonæo, pag. 73. visum a nobis in horto Regio. Officinis, Cauda equina; aliis, salix equinalis: Gallis, Queuë de cheval. Vide Anguillar. par. 12. pag. 205. A sessili foliorum seu juncorum positu, ἐφέδρα, & sect. 77. & 83. ἔφεδρος. A reptili arborum ascensu, ἀνάβασις dicitur. Non quod iis se circumvolvat, innectatve claviculis: juxta tantum ac pone gaudet consistere.

2. *Datur ex vino.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XXI. 1. *Geum.*] Caryophyllata hæc vulgaris est, picta a Dodonæo, pag. 137. visa a nobis in horto Regio: quod nomen obtinuit ab odore caryophyllorum, quem odores præ se ferunt. A nonnullis Sanamunda, & Benedicta dicitur: Gallis, *Saliot.*

2. *Verbenaca.*] Ad vitia sane jocinerum quod attinet, subscribit Apuleïus, cap. 3. de verbenaca, tit. 4. *Ad hepa-*

vero omnibus visceribus medetur, lateribus, pulmonibus, jocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his phthisis tentat, [3] radix herbæ consiliginis, quam nuper inventam diximus: Suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio, vel trajecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua, haberique in ore assidue sub lingua. Superficies ejus herbæ an sit in aliquo usu, adhuc incertum est. [4] Renibus prodest plantaginis cibus, [5] Vettonicæ potus, [6] agaricum potum, ut in tussi.

XXII. 1. [1] Tripolium in maritimis nascitur saxis, [2] ubi alludit unda, neque in mari, neque in sicco, folio isatis crassiore, palmo alto, in mucrone diviso; radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur hepaticis in farre decocta. [3] Hæc herba eadem videtur quibusdam, quæ polium, de qua [4] suo loco diximus.

XXIII. 2. [1] Gromphæna, alternis viridibus roseisque per caulem foliis, in posca sanguinem rejicientibus medetur.

XXIV. 3. [1] Jocineri autem herba malundrum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Ejus cauliculus conteritur ex vino vetere.

XXV. 4. [1] Item herba chalcetum e vineis contrita imponitur. [2] Faciles præstat vomitiones radix Vettonicæ, ellebori modo, IV. drachmis in passo aut mulso. [3] Hyssopum tritum cum melle utilius, præsumpto nasturtio aut irione:

5. [4] Molemonium denarii pondere. [5] Est & silybo lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cum melle supradicto pondere: præcipueque bilem trahit. Rursus sistunt vomitionem cuminum silvestre, Vettonicæ farina: sumuntur ex aqua. [6] Abstergunt fastidia, cruditatesque digerunt, daucum, Vettonicæ farina ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. [7] Singultus hemionium sedat: [8] item aristolochia. [9] Suspiria clymenos. [10] Pleuriticis & peripneumonicis centaurium majus: [11] item hyssopum bibitur. Pleuriticis peucedani succus.

XXVI. 6. [1] Halus autem, [2] quam Galli sic vocant, Veneti cotoneam, medetur lateri: [3] Item renibus, convulsisque & ruptis. [4] Similis est cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedans, radicis alibi albæ, alibi nigræ.

XXVII. 7. Eosdem effectus in lateris doloribus habet [1] chamærops, myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus Græculæ rosæ, ex vino pota. [2] Ischiadicos dolores & spinæ levat agaricum potum, [3] ut in tussi.

8. Item stœchadis, [4] aut Vettonicæ farina ex aqua mulsa.

CAP. VIII. XXVIII. Plurimum tamen homini negotii alvus exhibet, cujus causa major pars mortalium vivit. Alias enim cibos non transmittit, alias non continet, alias non capit,

NOTÆ.

tis dolorem: Herba verbenaca solstitio lecta, & in pulverem redacta, & potui sumpta mire proficere creditur, &c. quæ totidem verbis Marcellus Empir. cap. 22. pag. 160.

3. *Radix herbæ .... diximus.*] Libro superiore, sect. 48. Hoc etiam prodidit Columella, lib. 7. cap. 5. pag. 262. *Ovem pulmonariam*, inquit, *similiter ut suem curari convenit, inserta per auriculam, quam veterinarii consiliginem vocant*, &c. Et libro 6. cap. 5. pag. 217. *Præsens etiam remedium cognovimus radiculæ, quam pastores consiliginem vocant: Ea in Marsis montibus plurima nascitur, omnique pecori maxime est salutaris.* Vide Notas & Emendationes, num. VIII.

4. *Renibus.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 179. imponi ex melle jubet: bibi in passo Dioscorides, lib. 2. cap. 153.

5. *Vettonicæ.*] Diosc. lib. 4. cap. 1. Καὶ νεφριτικοῖς μεθ' ὕδατος. Anton. Musa, tit. 13. *Ad renum dolorem: Vettonicæ drachmas duas ex mulso cyathis duobus, dum biberit, sanus erit.*

6. *Agaricum.*] Diosc. lib. 3. cap. 1.

Sect. XXII. 1. *Tripolium.*] Diosc. lib. 4. pag. 135. totidem verbis: Τριπόλιον φύεται ἐν παραθαλασσίοις τόποις, οὓς ἐπικλύζει ἡ θάλασσα, καὶ ὑποχωρεῖ, &c. Vulgare trifolium a Lobelio pingitur, in Observat. pag. 157. atque hoc ipsum esse Dioscorideum tripolium arbitratur. Vidimus in horto Regio. Τριπόλιον dicitur, quasi ter canescens: Ter in die floris colorem mutat.

2. *Vbi alludit unda.*] In MSS. Reg. & Chiffl. *abludit.*

3. *Hæc herba ... videtur.*] Sed non recte iis videtur.

4. *Suo loco diximus.*] Libro 21. sect. 21.

Sect. XXIII. 1. *Gromphæna.*] Herbariis adhuc ignota.

Sect. XXIV. 1. *Jocineri ... malundrum.*] Sic MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice: non, ut editi, *melandryum*: quod ineptum est, si flore albo odorata ea herbula est. Herbariis & officinis perinde incognita.

Sect. XXV. 1. *Item herba chalcetum.*] Neque hæc adhuc cognita.

2. *Faciles præstat.*] Diosc. lib. 4. cap. 1. Ῥίζαι δὲ .... φλεγματώδη προσκαλοῦσιν ἔμετον μεθ' ὑδρομέλιτος πινόμεναι.

3. *Hyssopum.*] Sic temperatum nasturtio, vel iride, ad subducendam alvum Dioscorides adhibet, lib. 3. cap. 30.

4. *Molemonium.*] Sic libri omnes, etiam MSS. tum hoc loco, tum in Indice. Sed *Lemonium* utrobique legi satius credimus, ut libro superiore, sect. 61.

5. *Est & silybo.*] Diosc. lib. 4. cap. 159. *Stillans*, inquit, *e radice liquor drachmæ seu denarii pondere potus ex aqua mulsa vomitiones ciet:* Τῆς δὲ ῥίζης ὁ ὀπὸς ἴσον ὁλκῇ ποθεὶς σὺν μελικράτῳ ἐμέτους κινεῖ. Carduus est lacteus Lobelii, in Observat. pag. 479. Carduus Mariæ Tragi. Carduus leucographus Dodonæi, pag. 710. visus a nobis in horto Regio. Itali *Cardo Maria*, & a lactis copia *Cardo Lettario* vocitant, teste Anguillara, par. 8. pag. 151.

6. *Abstergunt fastidia.*] De Vettonica quidem Anton. Musa, tit. 37. *Ægris fastidientibus cibos: Vettonicæ drachmas duas ex aqua mulsa cyathos tres bibat: sanatur.*

7. *Singultus.*] Diosc. lib. 3. cap. 151. de aspleno, sive hemionio. Λυγμῷ βοηθεῖ.

8. *Item aristolochia.*] Dioscor. lib. 3. cap. 6.

9. *Suspiria.*] Diosc. lib. 4. cap. 14. de periclymeno, quam esse clymenon Plinii diximus.

10. *Pleuriticis & peripn.*] Diosc. lib. 3. cap. 8.

11. *Item hyssopum.*] Diosc. lib. 3. cap. 30.

Sect. XXVI. 1. *Halus autem.*] Ita scribitur adjecto spiritu, tum hoc loco, tum in Indice, etiam in MSS. Eodem sublato, *alus*, lib. 27. sect. 24. Consolidam vocat Apuleius, cap. 59. Symphytum illud est, seu consolida major, picta a Matthiolo, in lib. 4. Diosc. pag. 961. Vidimus in horto Regio. *Grande Consolide*, *Oreille d'asne.* De ea nunc Plinius obiter, quod laterum dolori, ut superiores aliæ, medeatur.

2. *Quam Galli.*] Circumpadani.

3. *Item renibus*, &c.] Diosc. lib. 4. cap. 9. de symphyto petræo: & Apuleius, loc. cit.

4. *Similis est.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XXX. 1. *Chamærops.*] Sive trixago, quam & chamæropem vocari vidimus, lib. 24. sect. 80.

2. *Ischiadicos.*] Hoc est, coxendicum dolores. Dioscor. lib. 3. cap. 1. Ποιεῖ καὶ πρὸς ἰσχίων ἀλγήματα.

3. *Vt in tussi.*] Hoc est, siccum si commanducetur, ita ut ex intervallo merum sorbeatur, uti dictum est sect. 18.

4. *Aut Vettonicæ.*] Anton. Musa, tit. 45. Ad lumborum & coxarum dolores. Dioscor. lib. 4. cap. 1. Ἰσχιαδικοῖς τε μεθ' ὕδατος.

alias non conficit. Eoque mores venêre, ut homo maxime cibo pereat. Peſſimum corporum vas inſtat, ut creditor, & ſæpius die appellat. Hujus gratia præcipue avaritia expetitur: huic luxuria conditur: huic navigatur ad Phaſin: huic profundi vada exquiruntur. Et nemo vilitatem ejus æſtimat, [1] conſummationis fœditate. [2] Ergo numeroſiſſima eſt circa hanc medicinæ opera.

[3] Siſtit eam ſcordotis recens, drachma cum vino trita, vel decocta potu. [4] Polemonia quoque & dyſentericis ex vino datur: [5] verbaſci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: [6] nymphææ heracliæ ſemen cum vino potum: [7] radix ſuperior e xiphio, drachmæ pondere ex aceto. [8] Semen plantaginis in vino tritum, vel ipſa ex aceto cocta, aut alica ex ſucco ejus ſumpta. [9] Item cum lenticula cocta, vel aridæ farina inſperſa potioni cum papavere toſto & trito, vel ſuccus infuſus, aut ſuccus Vettonicæ, in vino ferro calefacto. [10] Eadem cœliacis in vino auſtero datur: his & iberis imponitur, [11] ut dictum eſt. [12] Teneſmo radix nymphææ heracliæ e vino bibitur: pſyllium in aqua: [13] acori radicis decoctum. [14] Aïzoi ſuccus alvum ſiſtit, & dyſenterias, & tineas rotundas pellit. [15] Symphyti radix dyſenterias ſiſtit: [16] item dauci. [17] Aïzoum foliis contritis ex vino torminibus reſiſtit. [18] Alceæ ſiccæ farina torminibus pota cum vino.

XXIX. 1. [1] Aſtragalus folia habet longa inciſuris multis, obliqua circa [2] radices, caules tres aut quatuor foliorum plenos, florem hyacinthi, radices villoſas, implicatas, rubras, præduras. [3] Naſcitur in petroſis, apricis, & iiſdem nivalibus, ſicut Pheneo Arcadiæ. [4] Vis ei ad ſpiſſanda corpora. [5] Alvum ſiſtit radix in vino pota: quo fit ut moveat urinam [6] repercuſſo liquore, ſicut pleraque quæ alvum ſiſtunt. Sanat & dyſentericos in vino rubro tuſa. [7] Difficile autem tunditur. Eadem gingivarum ſuppurationi utiliſſima eſt fotu. Colligitur exitu autumni, cum folia amiſit: ſiccatur in umbra.

XXX. 2. [1] Et ladano ſiſtitur alvus utroque: [2] quod in ſegetibus naſcitur, contuſo & cribrato: bibitur ex aqua mulſa: item nobili e vino. [3] Ledon appellatur herba, ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhæreſcens. Nobilius in Arabia. Fit jam & in Syria atque Africa, [4] quod toxicon vocant. [5] Nervos enim in arcu circumdatos lanis trahunt, adhæreſcente roſcida lanugine. [6] Plura de eo diximus inter unguenta. Hoc graviſſimum odore eſt, duriſſimum tactu. Plurimum enim terræ colligit: [7] cum probetur maxime purum, odoratum, molle, viride, reſinoſum. [8] Natura ei molliendi, ſiccandi, concoquendi, ſomnum alliciendi. [9] Capillum fluentem cohibet, nigritiamque cuſtodit. [10] Auribus cum hydromelite aut roſaceo infunditur. Furfures cutis & manantia hulcera ſale addito ſanat. [11] Tuſſim veterem cum ſtyrace ſumptum. Efficaciſſimum ad ructus.

XXXI. 3. Alvum ſiſtit & chondris, ſive pſeudodictamnum:

NOTÆ.

Sect. XXVIII. 1. *Conſummationis.*] Egeſtionis.

2. *Ergo numeroſiſſima.*] Plurima, occupatiſſima. Libro 8. ſect. 77. de ſue: *Neque alio ex animali numeroſior materia ganeæ.*

3. *Siſtit eam.*] Dioſc. lib. 3. cap. 125.

4. *Polemonia.*] Dioſc. lib. 4. cap. 8.

5. *Verbaſci.*] Dioſc. lib. 4. cap. 104.

6. *Nymphææ.*] Dioſc. lib. 3. cap. 148.

7. *Radix ſuperior.*] Conſtat enim xiphion radice gemina, quarum una alteri inſidet, puſillorum bulborum figura, ut tradit Dioſc. lib. 4. cap. 20. etſi ad alios uſus medicinæ adhibet, ad quos & a Plinio deſtinatur, lib. 25. cap. 89. his verbis, *Superior radix*, &c.

8. *Semen plantaginis.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 188. & 189. Apuleïus, cap. 1. tit. 9. *Ad ventrem ſtringendum.* Dioſc. lib. 2. cap. 153.

9. *Item cum lenticula.*] Dioſc. & Marcellus Empir. loc. cit. Item Apuleïus, cap. 1. de plantagine, tit. 4. & 19.

10. *Eadem.*] Vettonica.

11. *Vt dictum eſt.*] Libro 25. ſect. 40.

12. *Teneſmo*, &c.] Dioſc. lib. 3. cap. 148.

14. *Aïzoi ſuccus.*] Dioſc. lib. 3. cap. 189. Ὁ δὲ χυλὸς ... ἐν ποτῷ δίδοται διαῤῥοιζομένοις, καὶ δυσεντερικοῖς· στρογγύλας τε ἕλμινθας ἐκτινάσσει σὺν οἴνῳ ποθείς. *Succus potui datur profluvio alvi laborantibus, atque dyſentericis. Sed & teretes lumbricos pelllit ex vino potus.*

15. *Symphyti.*] Dioſc. lib. 4. cap. 9.

16. *Item Dauci.*] Mederi torminibus daucum ait Dioſcor. lib. 3. cap. 83. Dyſenteriæ, lib. 3. cap. 169.

17. *Aïzoum.*] Dioſc. lib. 4. cap. 89.

18. *Alceæ.*] Sive damaſonio. Dioſc. lib. 3. cap. 169.

Sect. XXIX. 1. *Aſtragalus.*] Diſſimilis hic parum facie, par effectu, Dioſcoridis aſtragalo. Is eſt quem Bæticum Cluſius appellat, delineatque, lib. 6. hiſtor. rar. plant. pag. CCXXXIIII. qualem in horto Regio vidimus.

2. *Radices villoſas,*] Quæ adnatas appendices ſeu radiculas habent.

3. *Naſcitur.*] Totidem verbis & de ſuo aſtragalo Dioſc. lib. 4. cap. 62. & Galenus, lib. 6. de facult. ſimpl. medic. pag. 160.

4. *Vis ei ad ſpiſſanda.*] Ad adſtringenda, στυπτική. Dioſc. & Galenus.

5. *Alvum.*] Dioſc. & Galenus, locis cit.

6. *Repercuſſo liquore.*] Humore qui dyſenteriam adjuvat, in veſicam rejecto.

7. *Difficile.*] Dioſc. Κόπτεται δὲ δυσχερῶς διὰ τὸ στερεὸν αὐτῆς. *Difficile ſoliditatis ſuæ ratione tunditur.*

Sect. XXX. 1. *Et ladano..... utroque.*] Terreno ſcilicet & factitio: de utroque diximus, lib. 12. ſect. 37. Dioſcor. lib. 1. cap. 128. de ladano: Κοιλίαν τε ἵστησι σὺν οἴνῳ παλαιῷ ποθέν. ἔστι δὲ καὶ οὐρητικόν.

2. *Quod in ſegetibus.*] In arvis.

3. *Ledon appellatur.*] Ita MSS. Reg. Colb. &c. non *Lada*. Sic etiam Dioſc. ut diximus lib. 12. ſect. 37.

4. *Quod toxicon.*] Ἀπὸ τοῦ τόξου, quæ vox arcum ſonat.

5. *Nervos enim.*] Nervos enim vel in ipſo adhuc arcu adductos, laniſque circumvolutos fruticibus admovent, ac deinde trahunt, adhæreſcente iiſdem interim lanugine foliorum pingui ac rorulenta. Fruſtra locum hunc ſolicitat Salmaſius, in Solin. pag. 363. libris non ſecundis, ſcriptoris ipſius labefactata ejus emendatione ſententia.

6. *Plura de eo.*] Libro 12. ſect. 37.

7. *Cum probetur*, &c.] Dioſc. lib. 1. cap. 128.

8. *Natura ei.*] Dioſc. loco cit. Δύναμιν δ' ἔχει στυπτικὴν, θερμαντικὴν, μαλακτικὴν, ἀναστομωτικήν.

9. *Capillum.*] Dioſc. loc. cit. Theodorus Priſcianus, lib. 1. cap. 2. *de capillis cadentibus: Ladanum cum vino teri facies, & oleum myrteum admiſcebis: & uteris ut pinguiſſimo linimento.*

10. *Auribus.*] Totidem verbis Dioſc. loc. cit.

11. *Tuſſim.*] Inſeri medicamentis ad tuſſim ſedandam utilibus, ait Dioſc. loc. cit.

4. [1] Hypociftis, orobethron quibufdam dicta, malo granato immaturo fimilis. [2] Nafcitur, ut diximus, fub ciftho, unde nomen. [3] Hæc arefacta in umbra fiftit alvum ex vino auftero nigroque utraque. Duo enim genera ejus, candida & rufa. Ufus in fucco: [4] fpiffat, ficcat. Et rufa magis ftomachi rheumatifmos emendat. [5] Pota, tribus obolis, fanguinis exfcreationes, [6] cum amylo. Dyfenterias pota, & infufa. Item verbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex vino ammineo, cochlearibus quinque additis in cyathos tres vini.

XXXII. 5. [1] Laver quoque nafcens in rivis condita & cocta torminibus medetur.

XXXIII. 6. [1] Potamogeton vero ex vino dyfentericis etiam & cœliacis, fimilis betæ foliis: minoribus tantum hirfutioribufque, paulum fupereminens extra aquam. Ufus in foliis: [2] refrigerant, fpiffant: peculiariter cruribus vitiofis utilia, [3] & contra hulcerum nomas, cum melle vel aceto. [4] Caftor hanc aliter noverat, tenui folio velut equinis fetis, thyrfo longo & lævi, in aquofis nafcentem. Radice fanabat ftrumas & duritias. Potamogeton adverfatur & crocodilis: itaque fecum habent eam qui venantur. [5] Alvum fiftit & Achillea.

7. [6] Eofdem effectus præftat & ftatice, feptem caulibus veluti rofæ capita fuftinens.

XXXIV. 8. [1] Ceratia uno folio, radice nodofa magna, in cibo cœliacis & dyfentericis medetur.

9. [2] Leontopodion, alii leuceoron, alii doripetron, alii thorybetron vocant, cujus radix alvum fiftit, purgatque bilem, in aquam mulfam addito pondere denariorum duorum. Nafcitur in campeftri & gracili folo. Semen ejus potum, lymphatica fomnia facere dicitur.

10. [3] Lagopus fiftit alvum e vino pota, aut in febri ex aqua. [4] Eadem inguini adalligatur in tumore. Nafcitur in fegetibus. [5] Multi fuper omnia laudant ad deploratos dyfentericos quinquefolium, decoctis in lacte radicibus potis: & ariftolochiam Victoriati pondere in cyathis vini tribus. Quæ ex fupradictis calida fumentur, hæc candente ferro temperari aptius erit.

[6] E diverfo purgat alvum fuccus centaurii minoris drachma in hemina aquæ cum exiguo falis & aceti, bilemque detrahit. [7] Majore tormina difcutiuntur. [8] Vettonica alvum folvit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis novem. [9] Item euphorbium, [10] vel agaricum, drachmis duabus cum fale modico potum ex aqua, aut in mulfo obolis tribus. [11] Solvit & cyclaminos ex aqua pota, [12] aut balanis fubditis: item chamæciffi balanus.

NOTÆ.

Sect. XXXI. 1. *Hypociftis, orobethron.*] Ὑποκιστὶς, & ὑποκιστίς. Sic Diofc. lib. 1. cap. 127. Φύεται δὲ παρὰ τὰς ῥίζας τοῦ κίστου ἡ λεγομένη ὑποκιστίς· ὑπ᾽ ἐνίων δὲ ὀροβέθρον, ὅμοιόν τι κυτίνῳ ῥοιᾶς. In MSS. Reg. & Colb. *orobothron.* In libris hactenus editis, *orabation.* Hujus hypociftidis iconem Clufius accurate deliniat, lib. 1. hift. rar. plant. pag. 68. Aliud vero Scribonio Largo, Compof. 85. hypocyftis eft, ὑπόκυστις, nempe *fuccus rofæ filvaticæ, quam quidam caninam vocant.*

2. *Nafcitur, ut diximus.*] Libro 24. fect. 48.

3. *Hæc arefacta.*] Diofc. loc. cit.

4. *Spiffat.*] Adftringit. Δύναμιν δὲ ἔχει .... στυπτικωτέραν τε καὶ ξηραντικωτέραν. Diofc. lib. 1. cap. 127.

5. *Pota.*] Diofc. loco cit.

6. *Cum amylo.*] Vide Notas & Emend. num. IX.

Sect. XXXII. 1. *Laver quoque.*] Quod & fion nuncupatum olim indicavimus, lib. 22. fect. 41. De quo eadem Diofcorides prodidit, lib. 2. cap. 154. In Indice, *Laver, five fion.*

Sect. XXXIII. 1. *Potamogeton.*] Iifdem verbis defcribitur a Diofc. lib. 4. cap. 101. Ποταμογείτων φύλλον ἐστὶν ὅμοιον σεύτλῳ, &c. Pingitur a Matthiolo, qualem in horto Regio vidimus, in lib. 4. Diofc. pag. 1137. Nomen habet a locis aquofis, ἀπὸ τῶν ποταμῶν καὶ ἐνύδρων τόπων, quos prope nafcitur. Nam γείτων vicinum fonat.

2. *Refrigerant, fpiffant.*] Hoc eft, adftringunt. Diofcor. loc. cit. Ψύχει δὲ καὶ στύφει.

3. *Et contra hulcerum.*] Diofc. loc. cit. Ἁρμόζον καὶ νεμομένοις καὶ παλαιοῖς ἕλκεσιν.

4. *Caftor.*] Dodonæi forte myriophyllon aquatile is intellexit.

5. *Alvum fiftit.*] Diofc. lib. 4. cap. 36.

6. *Eofdem ..... & ftatice.*] Officinis herbariifque incognita.

Sect. XXXIV. 1. *Ceratia.*] Videtur effe Unifolium officinarum, pictum a Dodonæo, pag. 205. Meminit hujus Marcellus Empir. cap. 27. pag. 188. *Ceratidos,* inquit, *quam herbam violam marinam appellamus, radices trium digitorum magnitudine, incoctæ vino auftero, torminofos juvant, fi illud vinum admixta leviter aquæ calidæ portione potetur.*

2. *Leontopodion.*] Eft illud Diofcoridis λεοντοπέταλον, lib. 3. cap. 110. In Nothis, pag. 457. Λεοντοπέταλον, οἱ δὲ λεοντοπόδιον, οἱ δὲ λευκήορον, οἱ δὲ λεόντιον, οἱ δὲ δωρὶς, οἱ δὲ δωρικτερὶς, οἱ δὲ λυχνὶς ἀγρία, ... οἱ δὲ θορύβητρον, &c. Et ab Apuleio, Leontopodion nominatur, cap. 7. A Dodonæo pingitur, pag. 69. quale in horto Regio vidimus. Λεοντοπόδιον, pedem leonis: λεοντοπέταλον, leonis folium interpretantur.

3. *Lagopus.*] Diofcor. lib. 4. cap. 17. totidem verbis: Λαγώπους δύναμιν ἔχει σταλτικὴν κοιλίας, πινόμενον μετ᾽ οἴνου· ἐπὶ δὲ τῶν πυρεσσόντων μεθ᾽ ὕδατος. Pedem leporinum vocant officinæ, alii Trifolium humile. Vidimus in horto Regio, quale deliniatur a Dodonæo, pag. 567. & lagopus major vocatur. *Pied de lievre.* Eadem cum Plinio & Diofcoride tradit Apuleius, cap. 61.

4. *Eadem.*] Diofc. loc. cit. Περιάπτεται δὲ καὶ πρὸς φλεγμονὴν βουβώνων. φύεται δὲ ἐν πεδιάσι.

5. *Multi fuper.*] Marcellus Empiricus, cap. 27. pag. 193. Diofcor. lib. 1. cap. 42.

6. *E diverfo.*] Ad verbum ifta Marcellus exfcripfit, cap. 30. pag. 212. Diofc. lib. 3. cap. 9.

7. *Majore.*] Diofc. lib. 3. cap. 8. πρὸς στρόφους, &c.

8. *Vettonica.*] Marcellus Empiricus totidem verbis, cap. 30. pag. 217. Anton. Mufa, tit. 17. *Ad alvum concitandam,* &c. & Diofc. lib. 4. cap. 1. plane ad verbum omnes.

9. *Item euphorbium.*] Gafpar Hofmannus, lib. 1. Var. lect. cap. 12. hic quædam immutat, libris invitis.

10. *Vel agaricum, &c.*] Marcellus Empir. cap. 30. pag. 214. Diofcorides quoque, lib. 3. cap. 1. cum mulfa propinat.

11. *Solvit &.*] Diofcorides, lib. 2. cap. 194. ex hydromelite bibi eam ob rem jubet. Marcellus Empir. cap. 30. pag. 212. & 217.

12. *Aut balanis.*] Balani glandes funt, & id quod glandis forma ad fubducendam alvum in podicem manu inditur. Vulgus *Suppofitorium* vocat. Apuleius, cap. 14. tit. 2. *Ad alvum concitandam: Herba orbicularis in collyrium facta & injecta, catharticum eft:* hoc eft, cyclaminos in balanum fubdita, purgativa eft. Diofc. loc. cit. ἐν ἐρίῳ προστίθεται, *in vellere fubditur.* Marcellus Empiric. lib. de medic. cap. 30. *Orbicularis herbæ, quam Græce κυκλάμινον vocant, fi quis expreffo fucco anum perunxerit, mira celeritate experietur ani folutionem.*

[13] Hyſſopi manipulus decoctus ad tertias cum ſale, pituitas trahit illitus, vel contritus cum oxymelite & ſale: pellitque ventris animalia. [14] Pituitam & bilem detrahit peucedani radix.

XXXV. 11. Alvum purgat anagallis ex aqua mulſa: [1] item epithymon, qui eſt flos e thymo, ſatureiæ ſimili. [2] Differentia, quod hic herbaceus eſt, alterius thymi albus: quidam [3] hippopheon vocant: ſtomacho minus utilis, vomitiones minus movet: ſed tormina [4] & inflationes diſcutit. Sumitur & ecligmate ad pectoris vitia cum melle, & aliquando iride. [5] Alvum ſolvit, a quatuor drachmis ad ſex cum mellis exiguo ſaliſque & aceti. [6] Quidam aliter epithymum tradunt ſine radice naſci, tenue, [7] ſimilitudine pallioli, rubens: ſiccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam bilemque. [8] Alvum leniter ſolvit & nymphæa in vino auſtero.

XXXVI. 12. [1] Solvit & pycnocomon, erucæ foliis craſſioribus, [2] & acrioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadrangulo, modico, tenui, flore ocimi. [3] Invenitur in ſaxoſis locis. [4] Radix ejus in aqua mulſa denariorum duûm pondere, & alvum, & bilem, & pituitam exinanit. [5] Semen ſomnia tumultuoſa facit, una drachma in vino potum. [6] Et panos diſcutit.

XXXVII. 13. [1] Detrahit bilem polypodion, quam noſtri [2] filiculam vocant: ſimilis enim eſt filici. Radix in uſu, piloſa, coloris intus herbacei, craſſitudine digiti minimi, [3] acetabulis cavernoſa, ceu polyporum cirri, ſubdulcis, in petris naſcens, aut ſub arboribus vetuſtis. [4] Exprimitur ſuccus aqua madefactæ: ipſa minute conciſa inſpergitur oleri, vel betæ, vel malvæ, vel ſalſamento: aut cum pulticula coquitur ad alvum vel in febri leniter ſolvendam. [5] Detrahit bilem & pituitam, ſtomachum offendit. [6] Aridæ farina indita naribus polypum conſumit. [7] Florem & ſemen non fert.

XXXVIII. 14. [1] Scammonium quoque diſſolutionem ſtomachi facit, bilem detrahit, alvum ſolvit, [2] præterquam ſi adjiciantur aloës drachmæ duæ obolis ejus duobus. [3] Eſt autem ſuccus herbæ ab radice ramoſæ pinguibus foliis, triangulis, albis, radice craſſa, madida, nauſeoſa. Naſcitur pingui & albo ſolo. Radix circa Canis ortum excavatur, [4] ut in ipſa confluat ſuccus: qui Sole ſiccatus, digeritur in paſtillos. Siccatur & ipſa vel cortex. [5] Laudatur natione Colophonium, Myſium, Prienenſe: ſpecie autem nitidum, & quam ſimillimum taurino glutini, fungoſum tenuiſſimis fiſtulis, cito liqueſcens, virus redolens, cumminoſum, linguæ tactu lacteſcens, quam leviſſimum, cum diluitur albeſcens. [6] Hoc evenit & adulterino, quod fit ervi farina, & tithymali marini ſucco, in Judæa fere: quod etiam ſtrangulat ſumptum. [7] Deprehenditur guſtu: Tithy-

NOTÆ.

13. *Hyſſopi.*] Marcellus Empiric. cap. 30. pag. 214. & Dioſc. lib. 3. cap. 30. totidem plane verbis. *Ventris animalia* ἕλμινθας hic vocat, hoc eſt, teretes lumbricos.

14. *Pituitam, &c.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 92. Pituita ex quatuor humoribus corporis noſtri, is eſt, qui potiſſimum magis ſeroſus eſt & aqueus, magiſque fluxilis: Græci phlegma appellant.

Sect. XXXV. 1. *Item epithymon.*] Dioſc. lib. 4. cap. 179. Ἐπίθυμον θύμου ἐστὶν ἄνθος τοῦ σκληροτέρου καὶ θύμβρᾳ ἐοικότος .... Πινόμενον δὲ σὺν μέλιτι, κάτω καθαίρει φλέγμα καὶ χολὴν μέλαιναν. *Epithymum flos eſt thymi durioris & ſatureiæ ſimilis .... Potum id cum melle, detrahit pituitam bilemque atram per inferna.*

2. *Differentia .... herbaceus.*] Hoc eſt, viridis. Vide Notas & Emend. num. X.

3. *Hippopheon.*] Vide Notas & Emend. num. XI.

4. *Et inflationes.*] Dioſc. loc. cit. Ἰδίως ἁρμόζον ἐπὶ μελαγχολικῶν καὶ ἐμπνευματουμένων.

5. *Alvum.*] Marcellus Empir. cap. 30. pag. 214.

6. *Quidam aliter.*] Quod genus illud epithymi ſit, incompertum.

7. *Similitudine pallioli.*] Hoc eſt, pileoli. Ovidius:
Palliolum nitidis impoſuiſſe comis.

8. *Alvum leniter.*] Dioſc. lib. 3. cap. 148.

Sect. XXXVI. 1. *Solvit & pycnocomon.*] Dioſc. libro 4. cap. 176. iiſdem fere verbis repræſentat: Πυκνόκομον φύλλα ἔχει ὅμοια εὐζώμῳ, &c. Herbariis adhuc incognita.

2. *Et acrioribus.*] Sic MSS. & Dioſc. καὶ δριμύτερα. In quibuſdam editis, *rarioribus*, male.

3. *Invenitur.*] Dioſc. loc. cit.

4. *Radix ejus.*] Totidem verbis Dioſc. loc. cit.

5. *Semen ſomnia.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Et panos.*] Vide Notas & Emend. num. XII.

Sect. XXXVII. 1. *Detrahit bilem.*] Marcellus Empiricus cap. 30. pag. 211. & 215.

2. *Filiculam.*] Apuleïus, cap. 83. filicinam & radiolum vocat. Polypodium majus & apud noſtros nomen ſervat, *Polypode.* A Dodonæo pingitur, pag. 461. Vidimus in horto Regio.

3. *Acetabulis.*] Habet tubercula quædam acetabulis iis ſimilia, quæ in polyporum ac ſepiarum cirrhis apparent: inde πολυπόδιον nomen. Iiſdem ferme verbis a Dioſcor. deſcribitur, lib. 4. cap. 188. & a Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 14.

4. *Exprimitur.*] Dioſcor. loc. cit. totidem fere verbis: & Marcellus Empir. cap. 30. pag. 211. Apuleïus item, cap. 83. tit. 2.

5. *Detrahit bilem, &c.*] Dioſcorides, loc. cit. poſt Theophraſt. loco cit.

6. *Aridæ.*] Apud Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 14. ubi quis eam contigerit, ſunt qui innaſci polypum aſſeverent. Eſt autem polypus, auctore Celſo, lib. 6. cap. 8. *caruncula modo alba, modo ſubrubra, quæ narium oſſi inhæret, & modo ad labra pendens narem implet, modo retro per id foramen, quo ſpiritus a naribus ad fauces deſcendit, adeo increſcit, uti poſt uvam conſpici poſſit, ſtrangulatque hominem, maxime Auſtro aut Euro flante.* Gallis, *un Polype.*

7. *Florem & ſemen.*] Vide Notas & Emend. num. XIII.

Sect. XXXVIII. 1. *Scammonium.*] Marcellus Empir. cap. 30. pag. 212. *Scammoniæ ſuccus ſolam detrahit bilem: datur ex aqua ad denarii ſemiſſem, ... ſed ſtomacho infirmo non convenit.*

2. *Præterquam ſi.*] Hoc eſt, dum bilem detrahit, & alvum ſolvit, ſtomachi ſimul diſſolutionem facit, niſi adjiciatur aloë, &c. Marcellus Empir. cap. 30. pag. 211. *Purgat bene hæc compoſitio ventrem: Aloës denarii ſemiſſis, Colophoniæ* (quæ ſcammonia eſt) *denarii ſemiſſis: una teruntur hæc: adjicitur mellis quod ſatis ſit ad colliganda ea: datur ex aquæ calidæ vel frigidæ cyathis quatuor: hoc medicamentum ſtomachum non corrumpit.*

3. *Eſt autem ſuccus.*] Hæc totidem fere verbis Dioſcorides lib. 4. cap. 171. Σκαμμωνία, &c. Pingitur a Dodonæo ſtirps ipſa, pag. 387. viſa a nobis in horto Regio: *la Scammonée.*

4. *Ut in ipſa.*] Ut in ipſum cavum cultro factum confluat ſuccus. Vide Notas & Emend. num XIV.

5. *Laudatur, &c.*] Hæc fere totidem verbis Dioſc. loco cit. & auctor libri de ſimp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 1000.

6. *Hoc evenit, &c.*] Dioſc. loc. cit.

7. *Deprehenditur.*] Dioſcor. loc. cit. *Nam ſi linguam vehe-*

malus enim linguam excalfacit. [8] Usus bimo: nec ante, nec postea utili. Dedere & per se ex aqua mulsa & sale quaternis obolis. Sed utilissime cum aloë, ita ut incipiente purgatione mulsum bibatur. [9] Fit & decoctum radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo lepræ illinuntur, & caput ungitur in dolore cum oleo.

XXXIX. 15. Tithymalum nostri herbam lactariam vocat, alii [1] lactucam caprinam: narrantque lacte ejus inscripto corpore, cum inaruerit, si cinis inspergatur, apparere litteras, & ita quidam adulteras alloqui maluere quam codicillis. Genera ejus multa. [2] Primus cognominatur characias, qui & masculus existimatur, [3] ramis digitali crassitudine, rubris, [4] succosis, quinque aut sex, cubitali longitudine: [5] a radice foliis pæne oleæ, in cacuminibus [6] coma junci. [7] Nascitur in asperis maritimis. [8] Legitur semen autumno, cum coma: siccatum Sole tunditur, & reponitur. [9] Succus vero incipiente pomorum lanugine, defractis ramulis, excipitur farina ervi, aut ficis, ut cum iis arescat. [10] Quinas autem guttas singulis excipi satis est. Traduntque etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. [11] Succus cum colligitur, ne attingat oculos cavendum est. Fit & e foliis tusis priore minus efficax. Fit & decoctum e ramis. [12] Est semen in usu cum melle decoctum ad catapotia solvendæ alvi gratia. [13] Semen & dentium cavis cera includitur. [14] Colluuntur & radicis decocto e vino aut oleo. [15] Illinunt & lichenas succo: bibuntque eum, ut purgent vomitione & alvo soluta, alias stomacho inutilem. Trahit pituitam sale adjecto in potu, bilem aphonitro. [16] Si per alvum purgari libeat, in posca: si vomitione, in passo aut aqua mulsa. Media potio tribus obolis datur. Ficos a cibo sumpsisse melius est. [17] Fauces urit leniter: est enim tam ferventis naturæ, ut per se extra corpori impositum, pusulas ignium modo faciat, & pro caustico in usu sit.

XL. 16. [1] Alterum genus tithymali myrsiniten vocant: alii caryïten: foliis myrti acutis & pungentibus, sed mollioribus: & ipsum in asperis nascens. Colliguntur comæ ejus hordeo turgescente, siccatæque in umbra diebus novem in Sole inarescunt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, & nux vocatur. [2] Inde cognomen Græci dedere. [3] Demetitur cum messium maturitate, lavaturque, dein siccatur, & datur cum papaveris nigri duabus partibus, ita ut sit totum [4] acetabuli modus: [5] minus hic vomitionibus, quam superior: ceteri item. Aliqui sic & folium ejus dedere, nucem vero ipsam in mulso, aut passo, [6] vel cum sesama. [7] Trahit bilem & pituitam per alvum. Oris hulcera sanat. Ad nomas oris folium cum melle estur.

XLI. 17. [1] Tertium genus tithymali paralium vocatur, sive tithymalis folio rotundo:

NOTÆ.

menter excalfacit, exuritve, est id admixti tithymali argumentum. Καὶ τὸ μὴ λίαν πυροῦν τὴν γλῶσσαν, ὅπερ γίνεται τιθυμάλου μιχθέντος. Sic & auctor libri mox citati apud Galenum.

8. *Usus bimo.*] Biennio recentior, vetustiorve succus inutilis. Vide Notas & Emend. num. XV.

9. *Fit & decoctum.*] Diosc. loco cit. Ἑψηθεὶς δὲ ἐν ὄξει καὶ καταχριόμενος, λέπρας ἐξάγει· κεφαλαλγίας τε χρονίας ἐστὶν ἐπίβρεγμα σὺν ὄξει καὶ ῥοδίνῳ.

Sect. XXXIX. 1. *Lactucam caprinam.*] Quod ea capræ vescuntur. Lactucam marinam, Apuleïus, cap. 108. aliique, quos retulimus lib. 20. sect. 24.

2. *Primus.*] Diosc. lib. 4. cap. 165. Ὁ μὲν ἄῤῥην χαρακίας καλεῖται· ὑπὸ δέ τινων κωμήτης, ἢ ἀμυγδαλοειδής, ἢ κωβιός. Gallis, *Tithymale.* Pingitur a Joan. Bauhino, tom. 3. pag. 672. qualem vidimus in horto Regio. Χαρακίας, quasi vallaris dicitur. Hoc genus peculiariter rura nostra vocant evigilem matutinum, *Réveille-matin.*

3. *Ramis digitali.*] Diosc. loc. cit. καυλοὺς, caules dixit: Apuleïus, cap. 108. thyrsos, seu scapos.

4. *Succosis.*] Vide Notas & Emend. num. XVI.

5. *A radice foliis.*] Vide Notas & Emend. num. XVII.

6. *Coma junci.*] In summitate caulium, cacuminibusque, coma est similis virgultis junci. Dioscorides & Apuleius, locis citatis.

7. *Nascitur.*] Diosc. loc. cit.

8. *Legitur, &c.*] Diosc. loc. cit.

9. *Succus vero.*] Dioscorides circa vindemiam, περὶ τὸν τρυγητὸν, ita succum exprimi ait, loc. cit. Plinius, incipiente pomorum lanugine, nempe cotoneorum: quo nempe tempore lanuginosa ea esse incipiunt, circa Augustum mensem.

10. *Quinas .... singulis.*] Nempe singulis ficis. Dioscorid. loco citato: *Alii in ficos quæ exsiccantur, ternas quaternasve guttas instillant, ut cum iis inarescant, ejusmodique ficos ad usum recondunt.* Τινὲς δὲ εἰς τὰ ξηραινόμενα σῦκα ἀποστάζουσι σταλαγμοὺς γ' ἢ δ', ξηραίνοντες ἀποτίθενται.

11. *Succus cum.*] Diosc. loc. cit.

12. *Est & semen.*] Diosc. loco cit. totidem verbis. Καταπότιον medicamentum est quod sumitur deglutiendo. Pilulas alibi Plinius, & vulgus, vocat. *Catapotium, id est, medicamentum quod non diluitur, sed ita ut est, devoratur.* Scribonius Largus, Compos. 87.

13. *Semen & dentium.*] Diosc. loco cit. succo hanc vim attribuit, ut dentium cavis inditus, dolores levet: Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 14. ut decidere sponte faciat.

14. *Colluuntur.*] Collui dentes radicis decocto cum aceto jubet Diosc. loco cit.

15. *Illinunt & lichenas.*] Diosc. loc. cit. & Apuleïus, cap. 108. tit. 4.

16. *Si per alvum.*] Apuleïus, cap. 108.

17. *Fauces urit.*] Dioscor. loc. cit. *Quoniam fauces exasperat, catapotia quæ ex eo concinnantur, cera aut decocto melle oblini, atque ita dari par est.* Τραχύνει καὶ τὸν φάρυγγα· ὅθεν δεῖ καταπότια περιπλάττειν κηρῷ ἢ μέλιτι ἑφθῷ· καὶ οὕτως διδόναι.

Sect. XL. 1. *Alterum.*] Dioscor. lib. 4. cap. 165. Ὁ δὲ θῆλυς ὃν ἔνιοι μυρσινίτην, ἢ καρυΐτην ἐκάλεσαν, &c. iisdem enim plane notis describit, ac Plinius. Myrsinites legitimus tithymalus id genus appellatur a Clusio, lib. 6. hist. rar. plant. pag. clxxxix. ab aliis latifolius. Vidimus in horto Regio. In Indice *Myrtites*: Theophrasto, lib. 9. hist. cap. 12. Μυρτίτης. Et Apuleïo.

2. *Demetitur &c.*] Quæ deinceps sequuntur, ea sunt totidem verbis apud Theophr. lib. 9. hist. cap. 12.

3. *Inde cognomen.*] Caryïtæ. A voce Græca κάρυον quæ nucem sonat. Theophr. lib. 9. hist. cap. 12. Ταῦτα δ' οὐχ' ἅμα φέρει τὸν καρπὸν, ἀλλὰ παρ' ἔτος .... ὁ δὲ καρπὸς αὐτοῦ καλεῖται κάρυον.

4. *Acetabuli modus.*] Mensura. Theophr. loc. cit. Τὸ δὲ συναμφότερον ὅσον ὀξύβαφον.

5. *Minus hic vomitionibus.*] Subintellige, accommodatus. Sic Dioscor. loc. cit. & Apuleïus, cap. 108.

6. *Vel cum sesama.*] Et quidem tosta, ἐν σησάμῳ πεφρυγμένῳ. Theophr. loc. cit.

7. *Trahit bilem &c.*] Theophr. loc. cit.

Sect. XLI. 1. *Tertium.*] Hæc tota descriptio similiter ad verbum exstat apud Theophr. lib. 9. hist. cap. 12. De hoc tithymali genere diximus, lib. 20. sect. 80. Dioscor. lib. 4. cap. 165. Ὁ δὲ παράλιος λεγόμενος τιθυμαλίδα ἢ μήκωνα ἐκάλεσαν, &c. Ab Apuleïo dicitur, cap. 108. *Tithymalis, peplis tithymalis, paralion mecon.* Et hoc genus Galli evigilium matutinum vocant.

caule

caule palmum alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur [2] incipiente uva; & siccatum teritur, sumiturque [3] acetabuli mensura ad purgationes.

XLII. 18. [1] Quartum genus helioscopion appellant, foliis porcilacæ, ramulis stantibus a radice quatuor aut quinque, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. [2] Hoc circa oppida nascitur, semine albo, columbis gratissimo. [3] Nomen accipit, quoniam capita cum Sole circumagit. [4] Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo: ceteri usus, qui characiæ.

XLIII. 19. [1] Quintum cyparissian vocant, propter foliorum similitudinem, caule gemino aut triplici nascentem in campestribus: [2] cui eadem vis, quæ helioscopio aut characiæ.

XLIV. 20. [1] Sextum platyphyllon vocant: alii corymbiten, alii amygdaliten a similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. [2] Pisces necat, alvum solvit, radice, vel foliis, vel succo in mulso, aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit privatim aquas.

XLV. 21. [1] Septimum dendroïdes cognominant, alii cobion, alii [2] leptophyllon, in petris nascens, [3] comosissimum ex omnibus maxime, cauliculis rubentibus, & semine copiosissimum: [4] ejusdem effectus, cujus characias.

XLVI. 22. [1] Apios ischas, sive raphanos agria, [2] juncos duos, sive tres, spargit in terra rubentes, [3] foliis rutæ: radix cæpæ, sed amplior: [4] quare quidam raphanum silvestrem vocant. [5] Intus habet mammam candidam: extra, cortices nigros. [6] Nascitur in montuosis asperis, aliquando & in herbosis. Effoditur vêre, tusaque in fictili mergitur, dejectoque quod supernatat, reliquus succus [7] purgat utraque parte, sesquiobolo in aqua mulsa. Sic & hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur & aridæ radicis farina potioni: [8] aïuntque superiorem partem ejus vomitione biles extrahere: inferiorem, per alvum, aquas.

XLVII. [1] Tormina discutit quodcumque panaces, [2] & Vettonica, præterquam a cruditate: [3] peucedani succus & inflationes, ructus gignens: [4] item acori radix, [5] daucumve, [6] si lactucæ modo sumatur. [7] Ladanum Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit: [8] item Gentianæ farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine. [9] Plantago mane

NOTÆ.

2. *Incipiente uva.*] Pubescente, maturescente, variante. Theophr. loc. cit. ὅταν ἄρτι περκάζῃ σαφυλή. Plinius lib. 20. sect. 80. *florente uva.*

3. *Acetabuli mensura.*] Dimidio acetabulo ipse dixit, lib. 20. sect. 80.

Sect. XLII. 1. *Quartum genus.*] De eo genere eadem ad verbum prodidit Apuleïus, cap. 108. & Dioscor. lib. 4. cap. 165. Ὁ δὲ ἡλιοσκόπιος λεγόμενος, ἀνδράχνῃ ὅμοια φύλλα ἔχει, &c. Pingitur a Dodonæo, pag. 376. quale in horto Regio observatum a nobis. Helioscopos ab Apuleïo nuncupatur, loc. cit. idemque cicer columbinum, & caprago.

2. *Hoc circa.*] Dioscor. loc. cit.

3. *Nomen accipit.*] Dioscor. loc. cit. Συμπεριφέρεται δὲ τούτου ἡ κόμη τῇ τοῦ ἡλίου κλίσει· ὅθεν καὶ ὠνόμασαι ἡλιοσκόπιος.

4. *Trahit bilem &c.*] Dioscor. loc. cit.

Sect. XLIII. 1. *Quintum.*] Κυπαρισσίας, a foliorum similitudine cum cupresso nomen accepit. A Dodonæo pingitur, pag. 367. Vidimus in horto Regio.

2. *Cui eadem vis.*] Dioscor. loc. cit.

Sect: XLIV. 1. *Sextum.*] Diosc. Ὁ δὲ πλατύφυλλος φλόμῳ ἔοικε. Nomen habet a latitudine foliorum Pingitur a Clusio, lib. 6. hist. rar. plant. pag. cxc. quale est a nobis observatum in horto Regio. Amygdalitæ cognomen primo generi tribuit Dioscor. minus recte.

2. *Pisces necat.*] Dioscor. lib. 3. cap. 165. Ἀποκτείνει δὲ καὶ τοὺς ἰχθύας, κοπεὶς καὶ διεθεὶς τῷ ὕδατι. *Pisces necat tusus, & aqua dilutus.*

Sect. XLV. 1. *Septimum.*] Dioscor. loc. cit. Ὁ δὲ ἐν ταῖς πέτραις φυόμενος, δενδροειδὴς δὲ καλούμενος, ἀμφιλαφὴς ἄνωθεν καὶ πολύκομος, ὀποῦ μεστός, ὑπέρυθρος τοὺς κλάδους &c. *Qui in petris nascitur, dendroïdes, quasi arborescens, cognominatus, foliosus est in cacumine, densamque spargit comam, succo lacteo prægnans subrubentibus ramis, &c.* Pingitur a Lobelio, in Advers. pag. 150. Tithymalus myrsinites augustifolius appellatur. In horto Regio vidimus.

2. *Leptophyllon.*] A foliorum tenuitate: sunt enim myrti tenuioris similia, τὰ φύλλα μυρσίνῃ λεπτῇ προσεοικότα, inquit Dioscor. loc. cit.

3. *Comosissimum.*] Largiore coma.

4. *Ejusdem effectus.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XLVI. 1. *Apios ischas.*] Dioscor. lib. 4. cap. 177. Ἄπιος, οἱ δὲ ἰσχὰς, οἱ δὲ χαμαιράφανος ὀρεινὴ ἢ ἀγρία, οἱ δέ λινόζωσις. Vide Saracenum in Notis ad Dioscor. Ἄπιος dicitur, & ἰσχὰς, quod radicem habet accedentem ad piri formam, vel ficus. Nullum nomen invenit Gallicum, inquit Ruellius, lib. 3. pag. 658. Vidimus tamen per inopiam frugum ruri pauperes hac radice vesci.

2. *Juncos duos.*] Dioscor. loc. cit. ramulos junceos, binos ternosve dixit, κλωνία δύο ἢ τρία ἀπὸ γῆς ἀνίησι σχοινώδη λεπτά, &c.

3. *Foliis rutæ.*] Foliis quidem rutæ, sed oblongioribus iisdem, & angustioribus: φύλλα πηγάνῳ ἐοικότα, ἐπιμηκέστερα μέντοι καὶ στενότερα. Theophr. lib. 9. hist. cap. 10. φύλλον μὲν ἔχει πηγανῶδες βραχύ.

4. *Quare quidam.*] Ægineta, lib. 7. cap. 10. Καλοῦσι δέ τινες αὐτὸ χαμαιράφανον.

5. *Intus .... mammam.*] Corpus, carnem, pulpamve candidam. Diosc. loc. cit. Ῥίζα .... φλοιὸν ἔχουσα ἔξωθεν μέλανα, ἔνδοθεν δὲ λευκόν. Quoniam lactei succi plena radix est, mammam idcirco, & quidem sat eleganter, vocat.

6. *Nascitur.*] Dioscor. loc. cit.

7. *Purgat utraque parte.*] Per superna æque vomitione, atque per inferna. Dioscor. loc. cit. Τούτου τρία ἡμιωβόλια ποθέντα, ἄνω καὶ κάτω καθαίρει. Sed differt a Dioscoride Plinius, quod supernatantem liquorem rejicit, reliquum in medicos usus adsciscit: ille contra liquorem qui supernatat penna collectum exsiccatumque adhibet in eosdem usus.

8. *Aïuntque.*] Dioscorides loc. cit. cum Theophr. lib. 9. hist. cap. 10. Sic etiam Ægineta, lib. 7. cap. 10.

Sect. XLVII. 1. *Tormina.*] Diosc. lib. 3. cap. 55. Etiam ad jumentorum tormina panacis radicem utilem esse scribit Theophr. lib. 9. hist. cap. 10. Ad quoscumque ventris dolores, cap. 12.

2. *Et Vettonica.*] Anton. Musa, tit. 16. *Ad ventris dolorem: Herbæ Vettonicæ drachmam unam in aqua calida cyathis duobus bibendam dato. His autem dumtaxat hæc apta erit compositio, quorum non ex cruditate intestina torquentur.* Sic etiam Marcellus Empir. cap. 29. pag. 203.

3. *Peucedani.*] Torminibus, inflationibusque subvenire pariter auctor est Diosc. lib. 3. cap. 92.

4. *Item acori.*] Diosc. lib. 1. cap. 2.

5. *Daucumve.*] Dauci semen ad sedanda tormina commendat Diosc. lib. 3. cap. 83.

6. *Si lactucæ modo.*] Ex aceto oleoque.

7. *Ladanum.*] Alvum sistit, urinam ciet. Dioscor. lib. 1. cap. 128.

8. *Item Gentianæ.*] Succum hujus prodesse stomachicis scribit Diosc. lib. 3. cap. 3.

9. *Plantago mane.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 188. *Plantaginis aridæ semen tritum, ex partibus duabus, & papaveris capita arida, ex parte tertia, oportet per cribrum tenuiter foratum trajici, ex eoque pulvere dari torminoso ligulæ magnæ mensuram, interdum plus aut minus, cum vini veteris mixti non ni-*

ſumpta [10] duabus linguis, & tertia papaveris in vini cyathis quatuor non veteris. Datur & in ſomnum euntibus, addito nitro vel polenta, ſi multo poſt cibum detur. [11] Colo infunditur hemina ſucci, vel in febri.

XLVIII. [1] Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho uno, lieni medetur: & panacis omnium generum radix in mulſo. [2] Sed Teucria præcipue, pota arida & decocta quantum manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad vulnus illinitur eadem cum aceto: aut ſi tolerari non poſſit, ex ficu vel aqua. [3] Polemonia bibitur ex vino. [4] Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. [5] Ariſtolochia, [6] ut contra ſerpentes. Argemonia ſeptem diebus in cibo ſumpta lienem conſumere dicitur: [7] agaricum in aceto mulſo obolis duobus. [8] Nymphææ heracliæ radix e vino pota, & ipſa conſumit. [9] Ciſſanthemus, drachma bis die ſumpta, in vini albi cyathis duobus per dies XL. lienem dicitur paulatim emittere per urinam. [10] Prodeſt & hyſſopum cum fico decoctum. [11] Lonchitidis radix decocta, priuſquam ſemen emittat. [12] Peucedani quoque radix decocta, & lieni & renibus. [13] Lien acori potu conſumitur. [14] Præcordiis & ilibus utiliſſimæ radices. [15] Clymeni ſemen potum diebus triginta pondere denarii in vino albo. Vettonicæ farina ex melle & aceto ſcillite pota. Radix lonchitidis in aqua, & Teucrium illinitur. [16] Item ſcordium cum cera, agaricum cum farina feni Græci.

XLIX. [1] Veſicæ malis, contraque calculos, graviſſimis cruciatibus, [2] ut diximus, auxilio eſt [3] Polemonia ex vino pota: [4] item agaricum. [5] Plantago radice vel foliis potis ex paſſo. [6] Et Vettonica, [7] ut in jocinere diximus. Item ramici, pota atque illita: [8] eadem ad ſtrangurias efficaciſſima. [9] Ad calculos quidam Vettonicam & verbenacam & millefolium æquis portionibus, ex aqua, pro ſingulari remedio bibere ſuadent. Strangurias diſcuti & dictamno certum eſt. Item quinquefolio decocto ad tertias in vino: [10] hoc & enterocelicis dari atque illini, utiliſſimum eſt. [11] Xiphii quoque radix ſuperior urinam ciet infantibus. [12] Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur veſicæ vitiis. Peucedani ſuccus infantium ramici: [13] & umbilicis eminentibus pſyllion illinitur: [14] Urinam cient anagallides, [15] acorique radicis decoctum, vel ipſa trita potaque: & omnia veſicæ vitia ſanat. [16] Et calculos herba & radix cotyledonis. [17] Itemque genitalium inflammationem omnem, pari pondere caulis, & ſeminis, & myrrhæ. [18] Ebulum teneris cum foliis tritum, ex vino potum, calculos pellit: impoſitum [19] teſtes ſanat. [20] Erigeron

NOTÆ.

nium, id eſt, cyathis tribus. Hoc medicamentum ante ſomnum utiliter etiam ad veſperam datur. Et paulo ante: *Plantago cocta ante alium cibum data ex aceto plurimo, & exiguo ſale atque oleo, torminoſis plurimum prodeſt.*

10. *Duabus linguis.*] Vel, ut alli MSS. habent, *lingulis*, hoc eſt, cochlearibus.

11. *Colo.*] In coli tormento, hoc eſt, in tenuioris inteſtini morbo. Apponi jubet ad colici umbilicum contuſam plantaginem Marcellus Empir. cap. 29. pag. 206.

Sect. XLVIII. 1. *Agaricum.*] Lienoſis in aceto mulſo præbet Dioſcor. lib. 3. cap. 1.

2. *Sed Teucria.*] Quæ hemionitis Dioſcoridis eſt, lib. 3. cap. 152. ut alibi monuimus: ἥτις σὺν ὄξει ποθεῖσα, τήκει σπλῆνα.

3. *Polemonia.*] Ex aceto drachmæ pondere dari lienoſis auctor eſt Dioſc. lib. 4. cap. 8.

4. *Vettonica.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 1.

5. *Ariſtolochia.*] Ex aqua propinat Dioſc. lib. 3. cap. 6.

6. *Ut contra ſerpentes*] Libro 25. ſect. 55. radicis drachmam in vini hemina ſæpius bibendam adverſus ſerpentes prædicit.

7. *Agaricum.*] Dioſc. lib. 3. cap. 1. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 18. *Agarici oboli duo in aceto mulſo poti per dies XX. conſumunt lienem.*

8. *Nymphææ.*] Dioſc. lib. 3. cap. 148 totidem verbis.

9. *Ciſſanthemus.*] Hoc eſt, cyclaminos cyſſanthemos, de quo idem narrat Dioſc. lib. 3. cap. 195.

10. *Prodeſt &c.*] Dioſc. lib. 3. cap. 30. ad verbum.

11. *Lonchitidis.*] Et hoc de altera lonchitide Dioſcorides, lib. 3. cap. 162. quam & aſperam vocat: Τήκει δὲ καὶ σπλῆνα μετ᾽ ὄξους πινομένη.

12. *Peucedani.*] Dioſc. lib. 3. cap. 92. cum Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 22.

13. *Lien acori.*] Dioſc. lib. 1. cap. 2. σπλῆνας τήκει.

14. *Præcordiis.*] Dioſcor. loc. cit. lateri, hepati, thoraci, ſubvenire ait.

15. *Clymeni ſemen.*] Subintellige, lienem abſumit. Dioſc. lib. 4. cap. 14. de periclymeno, quam eſſe clymenon Plinianam ſuo loco docuimus: Τούτου ὁ καρπὸς πέπειρος συλλεγεὶς καὶ ξηρανθεὶς ἐν σκιᾷ, πίνεται μετ᾽ οἴνου ≺ α΄ ὅλκὴν ἡμέρας μ΄, καὶ σπλῆνα τήκει, &c. *Semen poſtquam ematuruit collectum, & in umbra ſiccatum, ſi drachmæ pondere ex vino bibatur quadragenis diebus, lienem abſumit, &c.*

16. *Item ſcordium.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 125. Καὶ ὑποχόνδριον χρονίως φλεγμαῖνον ἀναληφθεῖσα κηρωτῇ παρηγορεῖ. *Diuturnam hypocondrii inflammationem cerato excepta lenit.*

Sect. XLIX. 1. *Veſicæ malis.*] Ab his verbis inſtituendam periodum novam loci ſententia admonuit, quæ connexa perperam cum anterioribus hactenus fuere.

2. *Ut diximus.*] Libro 25. ſect. 7. *Indicavere*, inquit, *experimento, aſperrimos cruciatus eſſe calculorum a ſtillicidio veſicæ.*

3. *Polemonia.*] Dioſcorides, lib. 4. cap. 8. ex aqua præbet.

4. *Item agaricum.*] Dioſc. lib. 3. cap. 1.

5. *Plantago.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 2. cap. 153. & Apuleïus, cap. 1. tit. 24.

6. *Et Vettonica.*] Vettonica pariter calculos rumpi docet Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 189.

7. *Ut in jocinere diximus.*] Sect. 19. his verbis: *Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis tribus.* Ex melle & aceto bibi jubet Anton. Muſa, tit. 24.

8. *Eadem ad ſtrangurias.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 1.

9. *Ad calculos.*] Verbis plane totidem Marcellus Empir. cap. 26. pag. 177. Item ſuſpectæ vetuſtatis auctor, Æmilius Macer, cap. de verbena:

Herbam cui nomen foliis de mille dedère,
Bettonicamque, pari verbenæ pondere junge:
Hæc mixta potantur aqua: nullum medicamen
Utilius credunt illis quos calculus angit.

10. *Hoc & enterocelicis.*] Dioſc. lib. 4. cap. 42.

11. *Xiphii quoque.*] Dioſc. lib. 4. cap. 20.

12. *Enterocelicis.*] Iiſdem verbis Dioſc. loc. cit.

13. *Et umbilicis.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 70. Ἐντεροκήλας τε τὰς ἐπὶ παίδων καὶ ἐξομφάλους ὑγιάζει καταπλασσόμενον σὺν ὄξει. *Infantium enterocelis, & eminenti umbilico illitum ex aceto medetur.* Unde forſan legi hoc loco oporteat, ut in Chiffl. cod. *Peucedani ſuccus infantibus: ramici & umbilicis eminentibus pſyllion illinitur.*

14. *Urinam cient.*] Certe nephriticis, hydropiciſque opitulari ait Dioſc. lib. 2. cap. 209.

15. *Acorique radicis.*] Dioſc. lib. 1. cap. 2.

16. *Et calculos.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 92. Item Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 195. Dyſuriam ſtatim ea ſanari in vino pota, auctor eſt Theod. Priſcianus, lib. 2. parte 2. cap. 20.

17. *Itemque.*] Dioſc. loc. cit.

18. *Ebulum.*] Ebuli radices ad calculos commendat Marcellus Empir. cap. 26. pag. 176.

19. *Teſtes ſanat.*] Teſtium epiphoras, ſeu inflammationes.

20. *Erigeron.*] Iiſdem verbis Dioſc. lib. 4. cap. 97.

quoque cum farina thuris & vino dulci, testium inflammationes sanat. [21] Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas [22] hypocisthis alba. [23] Artemisia quoque datur contra calculos ex vino dulci, & ad stranguriam. [24] Dolores vesicæ sedat ex vino nymphææ heracliæ radix.

L. 1. [1] Eadem vis crethmo ab Hippocrate admodum laudatæ. Est autem inter eas quæ eduntur silvestrium herbarum. Hanc certe apud Callimachum apponit rustica [2] illa Hecale: speciesque est [3] batis hortensiæ. [4] Caulis unus palmum altus, semen ferens odoratum, ceu libanotidis rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn vocant. Folio pingui, albicante veluti olivæ, crassiore, & salso gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis petrosis. [5] Estur crudum coctumve cum olere, odorati saporis & jucundi. [6] Servatur etiam in muria: præcipui usus ad stranguriam, folio, vel caule, vel radice ex vino. Colorem quoque corporis gratiorem facit: verum æquo largior inflationes. Alvum solvit decocto, [7] urinamque, & a renibus humorem trahit. [8] Sic & althææ siccæ farina in vino pota, stranguriam tollit, efficacius addito dauco. Lieni quoque utilis. [9] Adversus serpentes bibitur. Jumentis quoque in pituita, aut stranguria, hordeo inspersa succurrit.

LI. 2. [1] Anthyllion est lenti simillima, [2] quæ in vino pota vesicas vitiis liberat, sanguinem sistit. [3] Altera est anthyllis, chamæpityos similis, flore purpureo, odore gravi, radice intubi.

LII. 3. [1] Vel magis cepæa, similis portulacæ, nigriore radice, sed inutili, nascens in litoribus arenosis, gustu amara. [2] In vino cum asparagi radice vesicæ plurimum prodest.

LIII. 4. [1] Eadem præstat hypericon, quam alii chamæpytin, [2] alii corion apellant, [3] oleraceo frutice, tenui, cubitali, rubente, folio rutæ, [4] odore acri, semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo. Natura semini spissandi: alvum sistit: [5] urinam ciet: vesicæ cum vino bibitur.

LIV. 5. [1] Est aliud hypericon, quod [2] alii corin appellant, folio tamaricis, & sub ea nascitur, sed pinguioribus foliis & minus rubentibus, odoratum, palmo altius, suave, leniter acutum. Vis semini excalfactoria: & ideo inflationem facit: sed stomacho non inutile: [3] præcipuum ad stranguriam; si exhulcerata non sit vesica. Medetur & pleuriticis ex vino potum.

LV. 6. Vesicæ autem callithrix trita simul cum cumino, & data ex vino albo. [2] Verbenaca quoque cum foliis decocta ad tertias, vel radix ejus e mulso calido, calculos ejicit.

NOTÆ.

21. *Symphyti.*] Diosc. lib. 4. cap. 9.

22. *Hypocisthis.*] Cistho ipsi hanc vim assignat Diosc. lib. 1. cap. 126.

23. *Artemisia.*] Dioscor. lib. 3. cap. 127. & Apuleïus, cap. 59. tit. 4.

24. *Dolores vesicæ.*] Diosc. lib. 3. cap. 147.

Sect. L. 1. *Eadem vis crethmo.*] Diximus de eo, anteriore libro, sect. 96. Laudatur ab Hippocrate, ad ejiciendos feminarum menses, lib. de natura mul. tex. 20. pag. 372. & lib. 1. de morb. mul. tex. 10. pag. 422. Ad uteri morbos inter optima remedia, *ἄριστα φάρμακα*, eodem volumine, tex. 56. pag. 450.

2. *Illa Hecale.*] De qua diximus antea, lib. 22. sect. 44.

3. *Batis hortensiæ.*] Nec batis quoque bacillarum nomine, de quibus egimus lib. 25. sect. intelligenda est: quando neque ipsa crethmos ea est appellatione censenda, ut diximus. Quin & bacillas herbarii perperam in marinas distinxere, atque hortenses, ut acute vidit Petr. Quiqueranus, lib. 2. de laud. Provinciæ, fol. 50. cum nihil discrepent: nisi quia maritimæ litorum prærogativa gustantibus salsiorem morsum infligunt. Conditura bacillarum aceto constat: ei nihil salis adjicitur, quod (ut aiunt) salem sibi secum ferant. Quæ ratio me quoque monet, ut asseverem bacillam eam non esse batin, quod Dalecampius censuit: quando Columella, Plinius, ac Dioscorides, suæ bati nunc salem, nunc muriam injiciunt. Batin esse potius censuerim eam, quæ nomine alio hortensis sive sativa portulaca est: crethmon, marinam.

4. *Caulis unus.*] Iisdem pæne notis a Dioscor. describitur, lib. 2. cap. 157.

5. *Estur crudum &c.*] Dioscor. loc. cit.

6. *Servatur.*] Diosc. loc. cit.

7. *Urinamque.*] Diosc. loc. cit.

8. *Sic & althææ.*] Dioscor. lib. 3. cap. 163.

9. *Adversus serpentes.*] Dioscor. loco citato.

Sect. LI. 1. *Anthyllion.*] Ἀνθυλλὶς hæc prima Dioscoridis, lib. 3. cap. 153. picta a Lobelio, in Adverſ. pag. 195. visa a nobis in horto Regio. In Dalmatia & Creta frequens, teste Anguillara, par. 13. pag. 237.

2. *Quæ in vino.*] Diosc. loc. cit.

3. *Altera est.*] Et hæc altero similiter loco a Dioscor. appellata, loc. cit. iisdem signata notis. Iua Moschata Monspeliensium, scite effigiata a Lobelio in Observ. pag. 208. visa a nobis in horto Regio.

Sect. LII. 1. *Vel magis cepæa.*] Κηπαία Dioscoridi, lib. 3. cap. 168. iisdem ferme verbis describitur. Vidimus in horto Regio, qualem Matthiolus delineat, in lib. 3. Dioscor. pag. 933. In Paduano & Bononiensi agro nasci testatur Anguillara, par. 13. pag. 242.

2. *In vino.*] Dioscor. loc. cit.

Sect. LIII. 1. *Eadem .... hypericon.*] Dioscor. lib. 3. cap. 171. Ὑπερικὸν, οἱ δὲ ἀνδρόσαιμον, οἱ δὲ κόριον, οἱ δὲ χαμαιπίτυν, &c. Officinæ Perforatam vocant, Galli *Millepertuis*, quod folia Soli objecta innumeris foraminibus scatere, & omni ex parte punctis quibusdam pertundi visuntur. Vulgus item *herbam S. Joannis* sæpe nuncupat. Pingitur a Dodonæo, pag. 76. Vidimus in horto Regio.

2. *Alii corion.*] Ita Dioscor. MSS. tamen, tum hoc loco, tum in indice, pertinaciter *corison* exhibent. Sic rursum inferius sect. 60.

3. *Oleraceo frutice.*] Altitudine oleribus pari, sive inter olera frutice adnascente.

4. *Odore acri.*] Resinam pineam obolente, unde & χαμαιπίτυος nomen.

5. *Urinam ciet.*] Dioscor. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει διουρητικήν.

Sect. LIV. 1. *Est aliud.*] Dioscor. lib. 3. cap. 174. Κόρις, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ὑπερικὸν καλοῦσι, φύλλον ἔχει παραπλήσιον τῷ τῆς ἐρείκης, &c. A Matthiolo pingitur, in lib. 3. Diosc. pag. 939. In horto Regio vidimus.

2. *Alii corin.*] Ita sane Diosc. Sed Pliniani codices MSS. non hic modo, sed & in Indice, & rursum inferius sect. 73. & 81. constantissime *caron* vocant.

3. *Præcipuum ad.*] Diosc. loco cit.

Sect. LV. 1. *Vesicæ autem.*] Diosc. lib. 4. cap. 136.

2. *Verbenaca.*] Marcellus Empiricus, cap. 26. pag. 175. & Apuleïus, cap. 3. tit. 5.

7. [3] Item perpressa, quæ Aretii & in Illyrico nascitur, in aqua decocta e tribus heminis ad unam, & pota. [4] Trifolium ex vino sumptum.

8. Et chrysanthemum.

9. [6] Anthemum quoque calculos ejicit, parvis a radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo: radices tritæ per se, ceu laver crudum.

L V I. 10. [1] Silaus nascitur glareosis & perennibus rivis, cubitalis apii similitudine. [2] Coquitur, ut olus acidum, magna utilitate vesicæ: [3] quæ si scabiem sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit [4] malum erraticum, radicis libra in vini congio decocta ad dimidias: inde heminæ sumuntur per triduum: reliquum ex vino cum sio: urtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex vino.

L V I I. 11. [1] Et herba Fulviana trita ex vino, (& hæc nomen inventoris habet, nota tractantibus,) urinas ciet.

L V I I I. Scordion testium tumores sedat [1] Hyoscyamum genitalibus medetur: [2] peucedani succus ex melle, & semen, stranguriæ: [3] agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho uno: [4] trifolii radix drachmis duabus in vino: [5] dauci una drahma, vel seminis. [6] Ischiadici & semine & foliis erythrodani tritis sanantur: [7] panace poto: [8] & infricata Polemonia, aristolochiæ decocto folii. Agarico quidem & [9] nervus, qui platys appellatur, & humerorum dolor sanatur, obolis tribus in vini veteris cyatho uno poto. [10] Quinquefolium ischiadicis & bibitur & imponitur. [11] Item scammonia decocta cum hordei farina. [12] Semen hyperici utriusque bibitur ex vino. Sedis vitia & attritus celerrime sanat plantago: [13] condylomata quinquefolium: [14] sedem eversam cylamini radix ex aceto. [15] Anagallidum cærulea procidentiam sedis retro agit: e diverso rubens proritat. Cotyledon condylomata & hæmorroïdas mire curat. Testium tumores acori radix decocta in vino, tritaque, & illita. [16] Intertrigines negat fieri Cato, absinthium Ponticum secum habentibus.

*CAP. IX. * Alii adjiciunt & pulegium: quod jejunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet, aut sedat cœptos. [17] Inguinalis (quam quidam argemonem vocant) passim in vepribus nascens, ut prosit inguinibus, in manu tantum habenda est.

L I X. [1] Panos sanat panaces cum melle: [2] plantago cum sale: [3] quinquefolium: [4] persolatæ radix, ut in strumis: [5] item damasonium: [6] verbascum cum sua radice tusum, vino aspersum, folioque involutum, & ita in cinere calfactum, ut imponatur calidum. Experti affirmavere, plurimum referre si virgo imponat nuda, jejuna jejuno, & manu

Notæ.

3. *Item perpressa.*] *Repressa Romanis*, inquit Anguillara, par. 12. pag. 218. *dasi a i cavalli quando sono ripresi, onde ... tal nome.* Id esse ibi pabulum equorum ait, cum æstuant.

4. *Trifolium.*] Lib. 3. cap. 123. Marcellus Empir. cap. 26. pag. 180. de trifolio minuto: ut & Plinius Valer. lib. 2. cap. 38.

5. *Anthemum quoque.*] Sic Reg. 1. At Reg. 2. & index, *Anthemis.* In Illyrico reperiri, dicique *Sassifragia*, quod calculos nempe vesicæ frangit vel ejicit, auctor est Anguillara, par. 12. pag. 218.

Sect. L V I. 1. *Silaus nascitur.*] Non est hæc laver, sive sion, de quo diximus lib. 22. sect. 41. ut existimavit Ruellius, lib. 2. pag. 369. cum de lavere proxime antea, ceu stirpe diversa, mentio habeatur. Sed apium potius palustre, ut acute vidit Anguillara, par. 2. pag. 219. & cum eo Lobelius in notis M S S. ad eum locum.

2. *Coquitur ut olus acidum.*] Olusatrum, credo, intelligit.

3. *Quæ si scabiem.*] Si sit exhulcerata vesica.

4. *Malum erraticum.*] Quid hac voce intelligat, haud satis liquet. Dalecampius de aristolochia interpretatur, quæ malum terræ superius appellata est, sect. 54. quod radix in globum mali rapique modo rotundetur. Vix assentior: cum illa ubique nobiliore nomine Græco quam Latino a Plinio appelletur.

5. *Et daucum.*] Daucum urinas pellere auctor est etiam Dioscor. lib. 3. cap. 83.

Sect. L V I I. 1. *Et herba Fulviana.*] Quæ sit ea porro, cum nullis signetur notis, statui auspicato nequit.

Sect. L V I I I. 1. *Hyoscyamum.*] Testium tumori mederi dixit hyoscyami semen, Dioscor. lib. 4. cap. 69.

2. *Peucedani.*] Dioscor. lib. 3. cap. 92.

3. *Agaricum.*] Dioscor. lib. 3. cap. 1.

4. *Trifolii.*] Hujus seminis drachmas ternas, foliorum quaternas præbet Diosc. lib. 3. cap. 123.

5. *Dauci.*] Subintellige, radicis. Semen certe ad pellendas urinas commendat in primis Diosc. lib. 3. cap. 83.

6. *Ischiadici &c.*] Dioscor. lib. 3. cap. 160.

7. *Panace poto.*] Illini jubet ischiadi Dioscorides, lib. 3. cap. 55.

8. *Et infricata.*] Et pota quoque ex aqua, si Dioscoridem audimus, lib. 4. cap. 8. &, qui Dioscoridem ubique sequitur, Galenum, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 221.

9. *Nervus qui platys.*] Πλατὺς, hoc est, latus, amplus, patens. Nervum intelligit cruris crassissimum, maximumque inter lumbates, qui ad genu usque procedit. Ad coxendicum articulorumque dolores facere agaricum ex aceto mulso potum, ait Diosc. lib. 3. cap. 1.

10. *Quinquefolium.*] Diosc. lib. 4. cap. 42. Marcellus Empir. cap. 25. pag. 174. *Ad ischiadem*, inquit, *herba pentaphyllos, foliis fragorum simillima, cum vino trita, in balineo in solio data potui, hac valetudine laborantes cito remediabit.*

11. *Item scammonia.*] Dioscor. lib. 4. cap. 171. Συνεψηθεῖσα δὲ ὄξει καὶ λεανθεῖσα μετ' ἀλεύρου κριθίνου, ἰσχιαδικῶν ἐστι κατάπλασμα.

12. *Semen hyperici.*] Dioscor. lib. 3. cap. 171. & 174.

13. *Condylomata.*] Dioscor. lib. 4. cap. 42.

14. *Sedem eversam.*] Procidentem. Diosc. lib. 2. cap. 194. Ἕδραν δὲ προπεσοῦσαν σὺν ὄξει καταχριόμενος ὁ χυλὸς καθίστησι. *Sedem prociduam radicis succus ex aceto illitus restituit.*

15. *Anagallidum.*] Diosc. lib. 2. cap. 209. Φασὶ δὲ ἔνιοι τὴν μὲν ἔχουσαν τὸ κυάνεον ἄνθος, προπτώσεις δακτυλίου στέλλειν· τὴν δὲ τὸ φοινικοῦν, ἐρεθίζειν καταπλασθεῖσαν. *Aiunt nonnulli impositam anagallidem eam, quæ cæruleum edit florem, sedis procidentiam retro agere: quæ vero phœniceum, eamdem proritare.*

16. *Intertrigines.*] Cato de re rust. cap. 159. pag. 59. *Intertrigini remedium: In viam cum ibis, absinthii Pontici surculum sub anulo habeto.* Apuleïus, cap. 100. tit. 4. *Ad inguinum vel intertriginis molestias: Herbæ absinthii & marrubii sumito, & in semicincto tecum portato, sanaberis.* Intertrigines attritus sunt femorum. In Notis quæ Tironis falso dicuntur, apud Gruterum, pag. 180. *Rhagadium. Intestigo. Intestiginosum.* Lege, *Intertrigo. Intertriginosum.*

17. *Inguinalis.*] In Reg. 2. *Inguinalis, quam quidam argemonion.* In Reg. 1. *argemon.* In Indice, *Inguinalis, sive Argemo.* Argemoniam vocare videtur Marcellus Empir. cap. 32. pag. 225. & cap. 34. pag. 235. Quam porro Plinius inguinalem vocet, si alia est ab argemonia, de qua lib. 25. sect. 56. aut a lappa canaria, quam pariter argemonem dixere, ut vidimus lib. 24. sect. 116. obscurum est.

Sect. L I X. 1. *Panos sanat.*] Diosc. lib. 3. cap. 56.

2. *Plantago.*] Sic & Diosc. lib. 2. cap. 153.

3. *Quinquefolium.*] Dioscor. lib. 4. cap. 42.

4. *Persolatæ.*] Quod & arcion a Dioscoride appellatur, lib. 4. cap. 107. Quo illa modo in strumis imponatur, diximus sect. 12.

5. *Item damasonium.*] Diosc. lib. 3. cap. 169.

6. *Verbascum.*] Ad οἰδήματα, hoc est, ad tumores commendatur a Diosc. lib. 4. cap. 104.

ſupina tangens dicat: NEGAT APOLLO PESTEM POSSE CRESCERE, CUI NUDA VIRGO RESTINGUAT: atque ita [7] retrorſa manu ter dicat, totieſque deſpuant ambo. [8] Medetur & radix mandragoræ ex aqua: [9] radicis ſcammoniæ decoctum cum melle: ſideritis cum adipe vetere: [10] vel Chryſippea cum ficis pinguibus: & hæc ab inventore habet nomen.

L X. [1] Venerem in totum adimit, ut diximus, nymphæa heraclia: [2] eadem ſemel pota, in XL. dies. [3] Inſomnia quoque Veneris a jejuno pota, & in cibo ſumpta. Illita quoque radix genitalibus, inhibet non ſolum Venerem, ſed & affluentiam geniturae, [4] ob id corpus alere vocemque dicitur. [5] Appetentiam Veneris facit radix e xiphio ſuperior, data potu in vino. Item quam crethmon agrion appellant: [6] & horminos agrios, cum polenta contrita. CAP. X.

L X I I. I. [1] Sed inter pauca mirabilis eſt orchis herba: [2] ſive ſerapias, foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, teſticulis ſimili: ita ut major, ſive (ut aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinem: minor ſive mollior, e lacte caprino inhibeat. [4] Quidam folio ſcillæ eſſe dicunt, læviore ac minore, caule ſpinoſo. [5] Radices ſanant oris hulcera: thoracis pituitas, [6] alvum ſiſtunt e vino potæ. [7] Concitatricem vim habet ſatyrion. Duo ejus genera: [8] una longioribus foliis, quam oleæ, caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis teſtium, alternis annis intumeſcente ea ac reſidente. [9] Altera ſatyrios orchis cognominatur, & femina eſſe creditur. Diſtinguitur internodiis & ramoſiore frutice, radice faſcinis utili. Naſcitur fere juxta mare. Hæc tumores, & vitia [10] partium earum cum polenta illita ſedat, vel per ſe. [11] Superioris radix in lacte ovis colonicæ data, nervos intendit: eadem ex aqua remittit.

LXIII. 2. [1] Græci ſatyrion, foliis lilii rubri minoribus, & tribus non amplius e terra exeuntibus tradunt, caule lævi, cubitali, nudo, radice gemina: [2] cujus inferior pars & major mares gignat, ſuperior ac minor feminas. [3] Et aliud genus ſatyrii erythraïcon appellant, ſemine viticis majore, lævi: duræ radicis, cortice rubro, intus album includi, ſapore ſubdulce, fere in montuoſis inveniri. [4] Venerem, etiamſi omnino manu teneatur radix, ſtimulari: [5] adeo ſi bibatur in vino auſtero. Arietibus quoque & hircis ſegnioribus in potu dari. Et a Sarmatis, equis ob aſſiduum laborem pigrioribus in coïtu, quod vitium proſedamum vocant. Vim ejus reſtinguit aqua mulſa, [6] aut lactuca ſumpta. [7] In totum quidem Græci, cum concitationem hanc volunt ſignificare, ſatyrion appellant: ſic & cratægin cognominantes, & thelygonon, & arrhenogonon, quarum ſemen teſtium ſimile eſt. Tithymali quoque ramorum medullam habentes, ad Venerem

NOTÆ.

7. *Retrorſa manu.*] Averſa manu, prona, cum vola terram ſpectat: ut contra ſupina, cum vola cælo obvertitur.

8. *Medetur.*] Dioſc. lib. 4. cap. 76.

9. *Radicis ſcammoniæ.*] Dioſc. lib. 4. cap. 171.

10. *Vel Chryſippea.*] Quid Chryſippea ſit, velle indicare, harioli foret, & conjectoris parum ſani.

Sect. L X. 1. *Venerem .... ut diximus.*] Libro 25. ſect. 37. *Qui biberint eam duodecim diebus, coïtu genituraque privari.*

2. *Eadem ſemel.*] Hoc eſt, ſi per dies duodecim bibatur, ut dictum eſt lib. 25. ſect. 37. in totum Venerem adimit: ſi vel ſemel bibatur, Venerem in XL. dies.

3. *Inſomnia quoque.*] Subintellige, adimit in totum. Dioſc. ad verbum, lib. 3. cap. 148.

4. *Ob id.*] Vide quæ de raphano diximus, libro 20. ſect. 13.

5. *Appetentiam.*] Dioſc. lib. 4. cap. 20. Φασὶ δὲ καὶ ἀφροδίσια παρορμᾶν τὴν ἀνωτέρω ῥίζαν σὺν οἴνῳ ποθεῖσαν.

6. *Et horminos.*] Dioſc. lib. 3. cap. 145. Ὅρμινον ἄγριον.... δοκεῖ δὲ τοῦτο σὺν οἴνῳ πινόμενον εἰς συνουσίαν παρορμᾶν. Illud eſt quod lib. 18. ſect. 22. a Dodoneo delineari diximus, pag. 290.

Sect. XLII. 1. *Sed inter pauca.*] Dioſc. lib. 3. cap. 141. Ὄρχις ἕτερος, ὃ Σεραπιάδα ἕτεροι καλοῦσιν, ὡς καὶ Ἀνδρέας, διὰ τὸ πολύχρηστον τῆς ῥίζης· φύλλα ἔχει ἐοικότα πράσῳ, &c. Nam totidem verbis & a Dioſcoride, & ab Oribaſii interprete deliniatur, lib. 12. pag. 210. Teſticulum canis officinæ vocitant. Quin & eadem omnia orchium genera Satyria nominant, Gallique officinas ſecuti, *du Satyrion*: Apuleium quoque, qui cap. 5. orchies & ſatyria nullo diſcrimine habuit. Nos viginti omnino genera vidimus in horto Regio. Sunt omnium cognatæ vires, & ad Venerem in primis concitandam pares.

2. *Sive ſerapias.*] In Indice, more Latino, *ſerapia.* Ut *rhœan* alibi, pro *rhœade* dixit.

3. *Ita ut major.*] Dioſc. lib. 3. pag. 141. & 142. e gemina radice ſeu bulbo, teneriorem ait a mulieribus Theſſalis e lacte caprino propinari ad excitandam libidinem: alteram, quæ aridior duriorque eſt, ξηρὸς, ad eamdem inhibendam. Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 19. utrumque e lacte caprino ſumi ait: ſic ſumpto majore libidinem excitari: inhiberi minore. Vide & Galenum, lib. 8. de facult. ſimpl. med. pag. 216.

4. *Quidam folio.*] Theophr. loc. cit. Ἔχει δὲ τὸ φύλλον σκιλλῶδες, λειότερον δὲ καὶ ἔλαττον· τὸν δὲ καυλὸν ὅμοιον τῷ .... ἢ ἀκάνθῃ.

5. *Radices ſanat.*] Dioſc. lib. 3. cap. 142.

6. *Alvum.*] Dioſc. loc. cit. Ἵστησι δὲ καὶ κοιλίαν σὺν οἴνῳ ποθεῖσα.

7. *Concitatricem.*] Ad venereos impetus.

8. *Una longioribus.*] Hic Dioſcoridis orchis eſt, lib. 3. cap. 141. Latinis ſatyrion nuncupatum. Ὄρχις, οἱ δὲ κυνόσορχιν καλοῦσι, φύλλα ἔχει .... ἐλαίᾳ μαλακῇ ὅμοια ... μακρότερα, &c.

9. *Altera.*] Hoc vero genus a Græcis ſcriptoribus prætermiſſum.

10. *Partium earum.*] Genitalium.

11. *Superioris.*] Ejus quam orchin eſſe Dioſcoridis diximus.

Sect. L X I I I. 1. *Græci ſatyrion.*] Ut Dioſc. lib. 3. cap. 143. Σατύριον, οἱ δὲ τρίφυλλον καλοῦσι .... φύλλα τρία φέρει ... κρίνῳ ὅμοια, &c.

2. *Cujus inferior.*] Hoc de priore orchi pariter Dioſcor. lib. 3. cap. 141. ut ſunt nimirum, quod ante monuimus, congeneres omnium horum facultates.

3. *Et aliud genus.*] Dioſc. lib. 3. pag. 144. Σατύριον τὸ ἐρυθρόνιον, οἱ δὲ σατύριον ἐρυθραϊκὸν, &c.

4. *Venerem etiamſi.*] Totidem verbis Dioſc. loc. cit.

5. *Adeo ſi.*] Multo magis, ſi.

6. *Aut lactuca.*] Quoniam hæc maxime refragetur Veneri, ut dictum eſt lib. 19. ſect. 38.

7. *In totum.*] Omnino Græci, inquit, cum herbam aliquam, aliudve quod hanc vim concitatricem Veneris habeat, ſignificare volunt, ſatyrion appellant. Sic enim & cratægin, ſive cratæogonon nuncupant, aliaſque. Arrhenogoni certe ſemen eſſe teſtium ſimile prodidit Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 19.

proniores fieri dicuntur. [8] Prodigiosa sunt, quæ circa hoc tradidit Theophrastus, auctor alioqui gravis, septuageno coïtu durasse libidinem contactu herbæ cujusdam, cujus nomen genusque non posuit.

LXIV. Sideritis adalligata varices minuit, & sine dolore persanat. Podagræ morbus rarior solebat esse non modo patrum avorumque memoria, verum etiam nostra, peregrinus & ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, Latinum nomen invenisset. Insanabilis non est credendus: quippe quoniam & in multis sponte desiit, & in pluribus curâ. [1] Medentur panacis radices, cum uva passa: [2] succus hyoscyami cum farina, vel semen, [3] scordion ex aceto: [4] iberis, uti dictum est. [5] Verbenaca cum axungia trita, [6] cyclamini radix, cujus decoctum & pernionibus prodest. Podagras refrigerat radix e xiphio, [7] semen e psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, [8] aïzoum in primo impetu podagræ rubentis, hoc est, calidæ. [9] Utrilibet vero convenit erigeron cum axungia, [10] plantaginis folia trita addito sale modico, [11] argemonia tusa ex melle. Medetur & verbenaca illita, aut si pedes macerentur in aqua, in qua decocta sit.

LXV. 1. [1] Et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior, ac pluribus foliis aspera, rugosa, asperioris succi, gravis odoris: [2] quæ talis est, mollugo vocatur.

2. Similis, sed asperioribus foliis, asperugo. Superioris succus expressus pondere XI. denariorum in vini cyathis duobus quotidie sumitur.

LXVI. 3. [1] Præcipue vero liberat eo malo phycos thalassion, id est, fucus marinus, lactucæ similis, [2] qui conchyliis substernitur: non podagræ modo, sed omnibus articulorum morbis impositus, priusquam exarefiat. [3] Tria autem genera ejus: latum, & alterum longius, quadamtenus rubens: tertium crispis foliis, quo in Creta vestes tingunt: omnia ejusdem usus. [4] Nicander ea & adversus serpentes in vino dedit. Salutare est & semen ejus herbæ, quam psyllion appellavimus, madefactum aqua, admixtis in heminam seminis resinæ Colophoniæ cochlearibus duobus, thuris uno. [5] Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tusa. * [6] Talis vero tumentibus limus aquaticus cum oleo subactus mire prodest. Articulis succus e centaurio minore. [7] Idem nervis utilissimus. Item centauris. [8] Vettonica nervis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis, pota, [9] ut in jocinere. [10] Articulis quinquefolium impositum. [11] Mandragoræ folia cum polenta, vel radix recens tusa cum cucumere silvestri, vel decocta in aqua. [12] Digitorum in pedibus rimis polypodii radix. [13] Articulis succus hyoscyami cum axungia: [14] Amomi succus cum decocto: item centunculus decocta, vel muscus recens ex aqua obligatus, donec inarescat:

* Cap. XI.

NOTÆ.

8. *Prodigiosa.*] Theophr. lib. 9. hist. cap. 20. & ex eo Athenæus, lib. 1. pag. 18. Ab India in Græciam allatum id herbæ genus addit Theophrastus. In libris Indicarum navigationum aliquot herbarum simili virtute præditarum historiam reperias: cujusmodi sunt Amfiam, Agnacat, Tambor sive Betel, & aliæ.

Sect. LXIV. 1. *Medentur.*] Diosc. lib. 3. cap. 55. Ἁρμόζει καὶ ποδαγρικοῖς μετὰ σταφίδος ἡμέρου καταπλασσόμενος.

2. *Succus hyoscyami.*] Vide Notas & Emendationes, num. XVIII.

3. *Scordium, &c.*] Sic & Diosc. lib. 3. cap. 125.

4. *Iberis, ut dictum est.*] Libro 25. sect. 45.

5. *Verbenaca.*] Ad tumores & inflammationes commendatur a Diosc. lib. 4. cap. 61.

6. *Cyclamini.*] Dioscor. lib. 2. cap. 194. Εὐθετεῖ δὲ καὶ πρὸς ποδάγραν .... καὶ χίμετλα τὸ ἀφέψημα αὐτῆς καταντλούμενον.

7. *Semen e psyllio.*] Diosc. lib. 4. cap. 70.

8. *Aïzoum.*] Aïzoi folia vel per se, vel cum polenta imposita, Diosc. lib. 4. cap. 89. & 90.

9. *Utrilibet vero.*] Hoc est, sive podagræ frigidæ, sive calidæ & æstuanti. Marcellus Empir. cap. 36. pag. 243. *Herba senecio, quæ in tegulis nascitur, cum sale trita, vice malagmatis imposita, podagricis prodest.*

10. *Plantaginis.*] Marcellus Empir. cap. 36. pag. 246.

11. *Argemonia.*] Inflationes omnes sedari ea imposita, scribit Dioscor. lib. 2. cap. 208.

Sect. LXV. 1. *Et lappago.*] Sive lappa canaria, de qua diximus lib. 24. sect. 116.

2. *Quæ talis est.*] Duo innuit esse lappaginis genera: utrumque a peculiari qualitate denominatum. Molligo altera ex iis apud Marcellum Empir. pag. 179. cap. 26. dicitur, & ad renes commendatur. De asperugine diximus in Notis ad lib. 24. sect. 116.

Sect. LXVI. 1. *Præcipue vero.*] Diosc. lib. 4. cap. 100. Φῦκος θαλάσσιον ... ψυκτικὴν ἔχει δύναμιν, ποιοῦσαν ἐν καταπλάσμασι, ποδαγρικοῖς, καὶ ταῖς φλεγμοναῖς· δεῖ δὲ αὐτῷ χρῆσθαι ἐνικμῳ πρὸ τοῦ ξηρανθῆναι.

2. *Qui conchyliis.*] Hoc est, cujus colore lana primum imbuitur, cum vestis conchyliatæ tinctura præparatur. Huic deinde colori pretiosior alter superinducitur: unde is qui prior est, substerni dicitur. Ab hoc fuco tingendis olim vestibus idoneo tincturam omnem deinde Latini fucum dixere. Disputat de eo fuco prolixe Philosophus, lib. 6. hist. anim. cap. 12. pag. 692.

3. *Tria autem.*] Totidem verbis hæc Dioscor. lib. 4. cap. 100. Φῦκος θαλάσσιον, φύεται τὸ μέντοι αὐτοῦ πλατύ. τὸ δὲ ὑπομήκες καὶ φοινίσσον· τὸ δὲ λευκὸν, φυόμενον δὲ ἐν Κρήτῃ πρὸς τῇ γῇ, εὐανθὲς ἄγαν καὶ ἄσηπτον. Plinius & Oribasius τὸ δὲ οὖλον, legerunt alibi, non λευκόν.

4. *Nicander.*] Diosc. loc. cit. Νίκανδρος δέ φησι καὶ θηριακὸν εἶναι τὸ φοινικοῦν. Nicandri versus est ejuscemodi in Theriac. pag. 60.

Ἠέ τι καὶ φοινίσσον δὴ καταβάλλεο φῦκος.

5. *Laudantur.*] Dioscor. lib. 4. cap. 76.

6. *Talis vero.*] Ad verbum hæc Plinius Valer. lib. 2. cap. 48. & Marcellus Empir. cap. 34. pag 233.

7. *Idem nervis.*] Diosc. lib. 3. cap. 9. Ποθεὶς δὲ ἁρμόζει τοῖς περὶ τὰ νεῦρα πάθεσιν ἰδίως.

8. *Vettonica nervis.*] Etiam præcisos glutinari ea censuit Marcellus Empir. cap. 35. pag. 240. Vide Notas & Emend. num. XIX.

9. *Ut in jocinere.*] Hoc est, eo temperamento, quo in jocineris remediis usi sumus, nempe sect. 19. Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis tribus.

10. *Articulis.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 47. Apuleïus, cap. 2. de quinquefolio, tit. XI. *Ad pedum dolorem.* Jus radicis decoctæ prodesse ἀρθριτικοῖς scribit Dioscorid. lib. 4. cap. 42.

11. *Mandragoræ.*] Dioscor. lib. 4. cap. 76. cum Theophr. 9. histor. cap. 10.

12. *Digitorum in pedibus.*] Libri editi, *cubitorum ac pedum.* Reg. 1. *cubiturum in pedibus.* Reg. 2. *digitorum inde pedibus.* Malui, *digitorum in pedibus.* Diosc. lib. 4. pag. 188. polypodii radicem impositam prodesse ait adversus rimas quæ inter digitos fiunt, Ποιεῖ καὶ .... ἡ ῥίζα λεία καταπλασσομένη πρὸς ῥαγάδας τὰς ἐν μεσοδακτύλοις.

13. *Articulis.*] Dioscor. lib. 4. cap. 69. & Apuleïus, cap. 4. de symphoniaca, tit. 5.

14. *Amomi.*] Diosc. lib. 1. cap. 14. Ποδαγρικοῖς συμβάλλεται.

4. [15] Item lappæ boariæ radix e vino pota. [16] Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniaque alia frigoris vitia. [17] Perniunculos & cotyledon cum axungia: [18] folia ex batrachio: epithymi succus. Clavos pedum extrahit ladanum cum castoreo: verbenaca ex vino.

LXVII. Nunc peractis malis quæ membratim sentiuntur, dicemus de his quæ totis corporibus grassantur. Remedia autem hæc communia invenio. Ante omnes potandam dodecatheum,[1] de qua diximus: [2] deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, & semen interaneorum vitiis. Ad omnes vero corporis dolores succum e scordio: item Vettonicæ, quæ pota colorem plumbeum corporis privatim emendat, gratioremque reducit.

LXVIII. 1. [1] Geranion aliqui myrrhin: [2] alii merthryda appellant. Similis est cicutæ, foliis minutioribus, & caule brevior, rotunda, saporis & odoris jucundi. Nostri sic eam tradunt. [3] Græci foliis candidioribus paulo quam malvæ, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex intervallis, binûm palmorum: & in his, foliis, inter quæ in cacuminibus capitula sint gruum. [4] Alterum genus foliis anemones, divisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate utilissima: & fere talis vera est. Bibitur contra phthisin drachma in vini cyathis tribus bis die. [5] Item contra inflationes: & cruda idem præstat. Succus radicis auribus medetur. Opisthotonicis semen drachmis quatuor cum pipere & myrrha potum. [6] Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta. In cibo cum sale & oleo, & a somno matutino, refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos vocant, interpositis diebus. [7] Vettonica vero phthisicis, ecligmate cum melle, fabæ magnitudine: [8] Agaricum potum duobus obolis in passo, vel daucon cum centaurio majore in vino. [9] Phagedænis ([10] quod nomen sine modo esurientium est, [a] & alias hulcerum) tithymali medentur cum sesamis sumpti.

LXIX. 2. Inter mala universi corporis vigiliæ sunt plerisque. [1] Harum remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, & odore, & perunсto capite: aïzoum, sive sedum, si involutum panno nigro, ignorantis pulvino subjiciatur: [2] Et œnotheras, sive onuris, hilaritatem afferens in vino, amygdalaceo folio, flore roseo, fruticosa, longa radice, & cum siccata est, vinum olente. Hæc in potu data feras quoque mitigat.

[3] Cruditates, quæ nauseam faciunt, digerit Vettonica. [6] Eadem pota a cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere: & crapulam discutit. [5] Item agaricum post cibum in aqua calida potum. Paralysin Vettonica sanare dicitur: [6] item iberis, ut dictum est. [7] Eadem & torpentibus membris prodest: item argemonia, [8] omnia quæ periclitentur secari, discutiendo.

INTERPRETATIO.

a *Et alias.*] Et alioqui *nomen est* hulcerum *generis cujusdam* phagedæna.

NOTÆ.

15. *Item lappæ boariæ.*] A lappagine, de qua sup. sect. si discrepat, ignota herbariis.

16. *Cyclaminos.*] Diosc. lib. 2. cap. 194.

17. *Perniunculos.*] Diosc. lib 4. pag. 92. & Schol. Nicandri, in Theriac. pag. 32.

18. *Folia ex batrachio.*] Diosc. lib. 2. cap. 206.

Sect. LXVII. 1. *De qua diximus.*] Libro 25. sect. 9.

2. *Deinde panacis*, &c.] Sic Theophr. lib. 9. histor. cap. 12.

Sect. LXVIII. 1. *Geranion aliqui.*] Dioscor. lib. 4. cap. 116. *Μύῤῥις, οἱ δὲ μύῤῥαν καλοῦσιν, τῷ καυλῷ καὶ τοῖς φύλλοις ἔοικε κωνείῳ. ῥίζαν δὲ ἔχει ἐπιμήκη, ἁπαλὴν, περιφερῆ, εὐώδη, ἡδεῖαν βρωθῆναι.* Geranium cicutæ folio, supinum vocat Dodonæus, a quo deliniatur, pag. 63. quale vidimus in horto Regio: sed illud inodorum. Alterum moscatum, folio ad myrrhidem accedente, & ibi observatum a nobis, pictum vide apud Joan. Bauhinum, tom. 3. pag. 479.

2. *Alii merthryda.*] Dioscor. in Nothis, pag. 459. *Οἱ δὲ μερτρὺξ, οἱ δὲ μυῤῥίς.* In MSS. *myrtidam*, forte pro *myrtida*, Nam in Indice, *Geranion sive myrrhis, sive myrtis.*

3. *Græci foliis .... malvæ.*] Malvæ folio rotundo geranium, Pes columbinus dicitur Dodonæo, pag. 61. Gallis, *Pied de pigeon.* In horto Regio vidimus. Describitur iisdem pæne verbis a Diosc. lib. 3. pag. 131.

4. *Alterum genus.*] Et istud ab eodem Dioscor. iisdem designatur notis, loc. cit. *Γεράνιον, τὸ μὲν φύλλον ἔχει ὅμοιον ἀνεμώνῃ*, &c. Vulgo id Rostrum gruis, ciconiæque appellatur: *Bec de cicogne.* Geranium est Dodonæi tuberosum, pag. 61. visum a nobis in horto Regio.

5. *Item contra.*] Contra vulvæ inflationes, inquit Diosc. lib. 3. cap. 131. *Θοθεῖσα ἐν οἴνῳ ἄχρι < πλῆθος, ὑστέρας ἐμπνευματώσεις λύει.*

6. *Phthisin sanat.*] Diosc. lib. 2. cap. 153. *Πίνεται δὲ πρὸς φθίσιν.* Et Celsus, lib. 3. cap. 22.

7. *Vettonica*, &c.] Diosc. lib. 4. cap. 1. ad verbum.

8. *Agaricum.*] Totidem verbis Diosc. lib. 3. cap. 1.

9. *Phagedænis.*] Diosc. lib. 4. cap. 165. de tithymalo? *Ἁρμόζει καὶ πρὸς πτερύγια, καὶ ἄνθρακας, φαγεδαίνας, γαγγραίνας, σύριγγας.* Quid hoc loco phagedæna sit, docuimus lib. 20. sect. 13.

10. *Quod nomen.*] Geminos inesse huic voci significatus innuit: alterum pro hulcere, uti diximus lib. 20. sect. 13. alterum, ut sit inexplebilis voracitas, immanis esuritio, insaturabilisque appetitus comedendi, & quasi *βούλιμος. Ἀπὸ τοῦ αἰνῶς φαγεῖν, φαγαίνα & φαγέδαινα.* Vide Cælium Aurel. lib. 3. de chron. morb. cap. 3. *Est etiam phagedæna*, Inquit, *ex stomachi passionibus, qua affecto sequetur cibi vehemens appetentia, quam Græci ὄρεξιν appellant*, &c.

Sect. LXIX. 1. *Harum remedio .... aristolochia.* Ad somnum conciliandum valere plurimum aristolochiam in vino austero tritam, potamque, auctor est Theophr. lib. 9. hist. cap. 13.

2. *Et œnothera.*] Subintellige, ex antecedentibus, vigiliarum remedio est. In MSS. tum hoc loco, tum in Indice, sine diphthongo, *Onothera, sive onuris.* Sic etiam Galenus, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 214. *Ὄναγρον, ἡ ὀνοθήρα, ἢ ὀνοθουρίς.* Cum Plinio facit Theophrastus, lib. 9. hist. cap. 23. *Ἡ δὲ τῆς οἰνοθήρας ῥίζα δοθεῖσα ἐν οἴνῳ, πρᾳότερον ποιεῖ καὶ ἱλαρώτερον τὸ ἦθος. Ἔχει καὶ ἡ οἰνοθήρας τὸ μὲν φύλλον ὅμοιον ἀμυγδάλῃ*, &c. Sic etiam Dioscor. lib. 4. cap. 118. *Ὀνάγρα, οἱ δὲ ὀνοθήραν, οἱ δὲ ὄνουριν*, &c. nobis adhuc ignota.

3. *Cruditates.*] Id vero jam superius indicavit, sect. 25.

4. *Eadem pota.*] Diosc. lib. 4. cap. 1.

5. *Item agaricum.*] Diosc. lib. 3. cap. 1.

6. *Item iberis, ut dictum est.*] Libro 25. sect. 49.

7. *Eadem.*] Ob vim calefaciendi, quæ ipsius propria dos ac peculiaris est: quapropter & ischiadicis illini utiliter, monet Dioscor. lib. 1. cap. 188.

8. *Omnia quæ.*] Mala tam gravia, & propter suppurationem ad imputationem membri aut partis alicujus descende-

LXX. [1] Comitiales ſanant panacis, quam [2] Heraclion diximus, radices potæ [3] cum coagulo vituli marini, ita ut ſint panacis tres partes: [4] plantago pota: [5] Vettonicæ in oxymelite drachma, [6] vel agaricum obolis tribus: [7] folia quinquefolii ex aqua. [8] Sanat & archezoſtis, ſed anno pota. Sanat & baccharis radix arida in pulverem contrita, cyathis tribus cum coriandri uno in aqua calida. Et centunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: verbenaca ex vino pota: [9] hyſſopi baccæ ternæ contritæ, & in aqua potæ diebus ſedecim: [10] peucedanum cum coagulo vituli marini æquis portionibus potum: [11] quinquefolii contrita folia ex vino pota diebus XXXI. [12] Vettonicæ farina pondere X. III. cum aceti ſcillitici cyatho, mellis Attici uncia: ſcammonium obolis duobus cum caſtorei drachmis quatuor.

LXXI. [1] Febres frigidas leviores facit agaricum potum in calida aqua: tertianas ſideritis cum oleo: item ladanum, quod in ſegetibus naſcitur, contuſum: [2] plantago ex aqua mulſa, duabus horis ante acceſſionem pota binis drachmis: vel ſuccus radicis madefactæ vel tuſæ: vel ipſa radix trita in aqua ferro calefacta. [3] Quidam ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere. [4] Iidem in quartanis & quaternas fecerunt. Bugloſſo inareſcente, ſi quis medullam e caule eximat, dicatque ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei ſeptem folia ante acceſſionem, aïunt a febre liberari. [5] Item Vettonicæ drachmam, in aquæ mulſæ cyathis tribus: [6] vel agaricum, maxime in his febribus, quæ cum horrore veniant. [7] Quinquefolii folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura ceteris: [8] alii omnibus, tres obolos cum pipere ex aqua mulſa. [9] Verbenaca quidem & jumentorum febribus in vino medetur: ſed in tertianis a tertio geniculo inciſa, quartanis a quarto. [10] Bibitur & ſemen hyperici utriuſque in quartanis, & horroribus. [11] Vettonicæ farina, quæ omnes horrores coërcet. [12] Item panaces, adeo excalfactoria natura, ut per nivem ituris bibere id perungique eo præcipiant. [13] Et ariſtolochia perfrictionibus reſiſtit.

LXXII. [1] Phreneticos ſomnus ſanat, qui contingit prucedano ex aceto capiti infuſo, anagallidum ſucco. [2] E diverſo lethargicos excitare labor eſt: hoc præſtante, (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani ſucco. [3] Contra inſanias Vettonica bibitur. [4] Carbunculos rumpit panaces. Sanat Vettonicæ farina ex aqua, [5] aut braſſica cum thure, frequenti potu calidæ: vel e carbone in conſpectu extincto, favilla digito ſublata & illita: [6] vel plantago tuſa.

LXXIII. [1] Tithymalus characias hydropicos ſanat: [2] plantago in cibo, cum prius panem ſiccum ederint ſine potu: [3] Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini

NOTÆ.

re neceſſe ſit. Inflammationes compeſci ea ſcribit Dioſcor. lib. 2. cap. 208. Apuleius, cap. 31. tit. 9. *Ad ea quæ ſecanda ſunt: Herba argemonia contrita & impoſita, aperit & perſanat.*

Sect. LXX. 1. *Comitiales ſanant.*] Sic Theophr. lib. 9. hiſt. car. 12.

2. *Heraclion diximus.*] Libro 25. ſect. 13.

3. *Cum coagulo.*] Quod & per ſe potum comitialibus prodeſt, auctore Dioſc. lib. 2. cap. 85.

4. *Plantago pota.*] Dioſc. lib. 2. cap. 153. & Scribonius Largus, Compoſ. 12.

5. *Vettonicæ.*] Vel ex aqua potum mederi iis ſcribit Dioſc. lib. 4. cap. 1.

6. *Vel agaricum.*] Ex aceto mulſo ternis obolis. Dioſcor. lib. 3. cap. 1.

7. *Folia quinquefolii.*] Diebus tricenis pota. Dioſc. lib. 4. cap. 42.

8. *Sanat & archezoſtis.*] Seu vitis alba, de qua lib. 23. ſect. 16. Vide Notas & Emend. num. XX.

9. *Hyſſopi baccæ.*] Vide quæ de hyſſopo diximus anteriore libro, ſect. 87.

10. *Peucedanum.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 92. ex aceto, roſaceoque illitum.

11. *Quinquefolii . . . diebus XXXI.*] Ita libri omnes. Dioſc. lib. 4. cap. 42. Diebus tricenis tantum. *Ἀρήγει δὲ καὶ ἐπιληψίας πινόμενα ἐφ' ἡμέρας λ'.*

12. *Vettonicæ.*] *X. III.* Hoc eſt, denariûm ternûm.

Sect. LXXI. 1. *Febres frigidas.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 1. de agarico: *Λύει δὲ καὶ ῥῖγος πρὸ τῆς ἐπισημασίας διδόμενον. Solvit rigorem horroremve, ſi detur ante febrilium acceſſionum initia.*

2. *Plantago.*] Apuleïus, cap. 1. tit. 12. & 14.

3. *Quidam ternas.*] Dioſc. lib. 2. cap. 153.

4. *Idem.*] In MSS. forte rectius: *Eadem in quartanis quaterna fecerunt:* eadem ſententia, quod exiſtimarent ii ternas radices cum vini ternis cyathis, & aquæ pari modo tertianis febribus, itemque quartanas quaternis auxiliari. Sic Dioſc. loc. cit.

5. *Item Vettonicæ.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 4.

6. *Vel agaricum.*] Dioſc. lib. 3. cap. 1.

7. *Quinquefolii.*] Dioſc. lib. 4. cap. 42. totidem verbis.

8. *Alii omnibus.*] Omni febri. Dioſc. loc. cit.

9. *Verbenaca quidem.*] Totidem verbis Dioſcor. lib 4. cap. 61.

10. *Bibitur & ſemen.*] Sic Dioſc. lib. 3. cap. 171. & 174.

11. *Vettonicæ farina.*] Hoc eſt, herbæ aridæ tenuis pulviſculus. Plinius Valer. lib. 3. cap. 4.

12. *Item panaces.*] Dioſc. lib. 3. cap. 55. *Δύναμις δὲ αὐτοῦ ἐστι θερμαντικὴ . . . ὅθεν ἁρμόζει πρὸς περιόδους καὶ ῥίγη*, &c.

13. *Et ariſtolochia.*] Apuleïus, cap. 19. de ariſtolochia, tit. 4. *Frigore exuſtis: Herba ariſtolochia ex oleo cocta, calefactoriam vim habet cum axungia porcina.* Ita ille quidem: Sed Plinii mentem quam ſæpe tranſſcribit, præpoſtere interpretatus videtur: cum is de frigoribus acceſſionum, horroribuſque febrium locutus ſit, quas Græci *ῥίγη*, ut Dioſc. lib. 3. cap. 6. de ariſtolochia, Latini perfrictiones vocant.

Sect. LXXII. 1. *Phreneticos.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 9. Apuleius, cap. 94. tit. 2. *Ad phreneticos: Herba peucedanum cum aceto capiti infuſa, ſumme facit.* Sic & Dioſc. lib. 3. cap. 93. *Φρενῖτιν* Celſus, lib. 3. cap. 18. *inſaniam* appellat, *quæ & acuta & in febre eſt.* Ejus plura genera vide ibi luculenter expreſſa.

2. *E diverſo.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 7. & Dioſc. lib. 3. cap. 92.

3. *Contra inſanias.*] Dioſc. lib. 4. cap. 1. *Θεραπεύει μαινομένους μεθ' ὕδατος πινομένη.*

4. *Carbunculos.*] Dioſc. lib. 3. cap. 55. *Περιῤῥήττει δὲ καὶ ἄνθρακας.*

5. *Aut braſſica.*] Cum ſale, inquit Dioſc. lib. 2. cap. 146. *Μεθ' ἁλῶν δὲ ἄνθρακας περιῤῥήττει.*

6. *Vel plantago tuſa.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 30. *Carbunculo medendo: ſuppurationes dirumpit plantago ſine lanugine, cum ſale contuſa.* Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 18. *de carbunculis: ſpecialiter locis ſuperimponendum eſt cataplaſma de arnogloſſa cum pane mundo, & lenticula cocta.* Plantago Græcis, ut diximus, *ἀρνόγλωσσον* eſt.

Sect. LXXIII. 1. *Tithymalus.*] Drachmæ pondere radice tuſa, cum hydromelite. Dioſc. lib. 4. cap. 165.

2. *Plantago, &c.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 2. cap. 153.

3. *Vettonica.*] Dioſc. lib. 4. cap. 1. ex aqua mulſa, ſi

aut

aut mulsi : vel agaricum, vel semen [4] lonchitidis duabus linguis ex aqua potum : psyllion ex vino : [5] anagallidum succus : [6] cotyledonis radix e mulso : [7] ebuli recentis radix, [8] excussa tantum, nec colluta ; quod duo digiti comprehendant, ex vini veteris calidi hemina : [9] trifolii radix drachmis duabus ex vino : [10] tithymalum, platyphyllon cognomine : semen hyperici, [11] quod coris appellatur.

1. [12] Acte, quam quidam esse ebulum putant, radice contrita in vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro. Item verbenaca, fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias.

2. Præcipue tamen chamæactes succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant plantago, [13] cyclamini radix e melle : [14] ebuli folia trita, & e vetere vino imposita etiam boam sanant, id est, rubentes papulas. [15] Pruriginem succus strychni illitus.

LXXIV. [1] Igni sacro medetur aïzoum : [2] folia trita cicutæ : [3] mandragoræ radix. [4] Secatur in asses ut cucumis ; primoque super mustum suspenditur, mox in fumo : dein tunditur in vino aut aceto. Prodest & vino myrteo fovere : [5] Mentæ sextariis, vivi sulphuris uncia, ex aceto simul trita : [6] fuligo ex aceto. [7] Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui zoster appellatur, & enecat, si cinxerit. [8] Medetur plantago cum creta Cimolia, [9] & peristereos per se : radix persolatæ. Aliis quæ serpunt, [10] cotyledonis radix cum mulso, [11] aïzoum, succus linozostis ex aceto.

LXXV. [1] Radix polypodii illita luxatis medetur. [2] Doloremque & tumores tollunt semen psyllii, folia plantaginis tusa, sale modico addito : [3] verbasci semen ex vino decoctum & contritum : cicuta cum axungia. [4] Folia ephemeri tuberibus tumoribusque illinuntur, [5] quæ etiamdum discuti possunt. CAP. XII.

LXXVI. Morbum regium in oculis præcipue mirari est, tenuitatem illam densitatemque tunicarum felle subeunte. [1] Hippocrates a septimo die in febre mortiferum signum esse docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit vero & citra febres : impugnaturque centaurio majore (ut diximus) poto, [3] Vettonica, [4] agarici

NOTÆ.

quidem febricitent : sin aliter, e mulso.

4. *Lonchitidis.*] Certe urinam ea ciere dicitur a Diosc. lib. 3. cap. 161.

5. *Anagallidum.*] Diosc. lib. 2. cap. 208.

6. *Cotyledonis.*] Diosc. ad verbum, lib. 4. cap. 29.

7. *Ebuli.*] Diosc. lib. 4. cap. 175. Ἡ ῥίζα δὲ αὐτῆς ἑψηθεῖσα σὺν οἴνῳ καὶ διδομένη παρὰ τὴν δίαιταν, ὑδρωπικοὺς ὠφελεῖ. *Radix in vino decocta, & in cibis data hydropicos adjuvat.*

8. *Excussa tantum.*] Excusso tantum terreo pulvere, qui radici adhæreſcit : ipsa non colluta aqua.

9. *Trifolii radix.*] Diosc. lib. 3. cap. 123.

10. *Tithymalum.*] Hujus radix, succus, folia, aquas per inferna trahunt : Ἡ ῥίζα, καὶ ὁ ὀπὸς, καὶ τὰ φύλλα, ἄγει ὑδατώδη διὰ κοιλίαν. Diosc. lib. 4. cap. 165.

11. *Quod coris.*] MSS. Reg. & Colb. item Parm. editio, *caros* iterum hoc loco, ut supra sect. 54. Hoc hyperici genus urinas ciere docet Diosc. lib. 3. cap. 174.

12. *Acte, quam quidam.*] Acte silvestris scilicet, ἀκτὴ ἀγρία, quam Ῥωμαῖοι ἔβουλουμ vocant, ut ait Dioscorides in Nothis, pag. 474. Chamæactes eadem ebulique nominibus insignior. Apuleius, cap. 91. *de chamæacte, quam Itali ebulum vocant*, tit. 3. *Ad hydropicos : Herbæ ebuli radices conteres, & ejus succum expressum cyathis quatuor ex vini sextario semis potui semel in die dato, hydropicis validissime proderit : per anum enim humor omnis detrahetur.*

13. *Cyclamini radix.*] Diosc. lib. 2. cap. 194. Ἡ ῥίζα καὶ ἐξανθήματα στέλλει. Theophr. lib. 9. hist. cap. 10.

14. *Ebuli folia.*] Hæc recentia, molliaque, illita ex polenta, inflammationes mitigare, auctor est Dioscor. lib. 4. cap. 175.

15. *Pruriginem.*] Ipsum quoque ignem sacrum, de quo statim agitur, Theodoro Prisciano, lib. 1. cap. 20. *de igne sacro.*

Sect. LXXIV. 1. *Igni sacro.*] Ad erysipelata valere aïzoum scribit Diosc. lib. 4. cap. 89.

2. *Folia .... cicutæ.*] Diosc. lib. 4. cap. 79. Ἐρυσιπέλατα καταπλασθὲν σβέννυται. Est autem ἐρυσίπελας Hippocrati πῦρ ἄγριον, tumor ex fervente tenuique sanguine conflatus : sive, ex flava bile & sanguine, calidioribus justa temperatione, mixta fluxio. Latini sacrum ignem appellant, & vulgus ignarum, *le Feu Saint Antoine.* Sunt tamen qui ignem sacrum ab erysipelate dirimant.

3. *Mandragoræ.*] Theophr. lib. 9. histor. cap. 10. Τὴν δὲ ῥίζαν πρὸς τὸ ἐρυσίπελας, ξυσθεῖσαν καὶ ὄξει δευθεῖσαν. Dioscorides, lib. 4. cap. 76.

4. *Secatur in asses.*] Vide Notas & Emendat. num. XXI. Asses vocat partes oblongas, in quas solemus cucumeres dividere, hoc est, pepones melonesve.

5. *Mentæ.*] Scribonius Largus, Compos. 245.

6. *Fuligo ex aceto.*] Hoc est, cum aceto.

7. *Ignis sacri.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 34. Qui porro zoster Plinio, Largo Scribonio zona appellatur, cap. 98. *Ad zonam*, Compos. 247. *Ad zonam, quam Græci ἕρπητα dicunt, faciunt ..... præcipue cicuta viridis bene trita & imposita.*

8. *Medetur.*] Plinius Valer. loco cit. Scribonius Largus, Compos. 245. *Ad ignem sacrum*, & Diosc. lib. 2. cap. 153. totidem verbis.

9. *Et peristereos.*] Sive peristereon, de qua Diosc. lib. 4. cap. 60. Στέλλει δὲ καὶ ἐρυσιπέλατα σὺν ὄξει καταπλασθεῖσα.

10. *Cotyledonis.*] Diosc. lib. 4. cap. 92. Φλεγμονάς τε καὶ ἐρυσιπέλατα .... καταπλαττομένη ὠφελεῖ.

11. *Aizoum.*] Diosc. lib. 4. cap. 89. Δύναμιν δὲ ἔχει ψυκτικὴν, ποιοῦσαν πρὸς ἐρυσιπέλατα, ἕρπητας, &c.

Sect. LXXV. 1. *Radix polypodii.*] Diosc. lib. 4. cap. 188. de ea radice : ποιεῖ καὶ πρὸς στρέμματα ἡ ῥίζα λεία καταπλασσομένη.

2. *Doloremque, &c.*] Diosc. lib. 4. cap. 70. luxatis tumoribusque psyllium mederi, impositum ex rosaceo vel aqua, prodit.

3. *Verbasci.*] Folia tumoribus imponit Diosc. lib. 4. cap. 104.

4. *Folia ephemeri.*] Vide Notas & Emend. num. XXII.

5. *Quæ etiamdum.*] Quæ quidem humidi nihil purisve contraxerint, inquit Diosc. libro 4. cap. 85. & Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 175.

Sect. LXXVI. 1. *Hippocrates a septimo die.*] Diebus iis qui septimum consequuntur. Sic libri omnes etiam MSS. non, ut quidam reponunt, *ante septimum diem.* Hippocrates, in eo libro quem inscripsit, de internis affectionibus, περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν, text. 39. pag. 244. morbi regii genus alterum ait esse letale, nisi primis diebus diligenter adhibita curatio sit. Si ad octavum nonumve diem protrahatur morbus, subsequi deinde graviorem alterum, ac denique, ut plurimum, mortem ipsam. Ἢν δὲ ἡ νοῦσος ἀπομηκύνηται καὶ γένηται ὄγδοος ἢ ἔνατος, ξυμπίπτει ἐς νοῦσον .... καὶ οἱ πολλοὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ παραχρῆμα φθείρονται. Tamen idem ipse, sect. 4. Aphor. 62. Ὁκόσοισιν ἐν τοῖσι πυρετοῖσιν ἐπιγίνονται ἴκτεροι πρὸ τῆς ἑπτὰ ἡμερῶν, κακόν. *Quibus in febribus morbus regius intervenit ante septimum diem, malum.* Aliter in totum Diocles censuit, apud Celsum, lib. 3. cap. 24.

2. *Ut diximus.*] Hoc est, radice pota duabus drachmis, si febris sit, in aqua trita, alias in vino, ut dictum est superiore libro, sect. 30. Minori centaureæ hanc vim adscribit Apuleius, cap. 35. tit. 3.

3. *Vettonica.*] Anton. Musa, tit. 33. *Ad ictericos, id est, morbo regio laborantes, qui sunt auruginosi. Vettonicam ex vini cyathis tribus frequenter sumptam proficere experti sumus.* Sic Diosc. lib. 4. cap. 1. Ἰκτερικοῖς τε καθίστησι.

4. *Agarici obolis, &c.*] Diosc. lib. 3. cap. 1.

obolis tribus ex vini veteris cyatho: [5] item verbenacæ folio, obolis tribus ex vini calidi hemina quatriduo. [6] Sed celerrime quinquefolii ſuccus medetur tribus cyathis potus cum ſale & melle. [7] Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & a perfrictionibus tuto: [8] ſudores enim felleos movet. Folia tuſſilaginis ex aqua: ſemen linozoſtis utriuſque inſperſum potioni, vel cum abſinthio aut cicere decoctum: hyſſopi baccæ cum aqua potæ: lichen herba, ſi cum ſumitur, cetero olere abſtineatur: [9] polythrix in vino data, ſtruthion in mulſo.

LXXVII. Paſſim & in quacumque parte maxima incommoda naſcuntur, qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum [1] confectis corporibus. [2] Remedio ſunt pycnocomi folia trita cum polenta, [3] ſi nondum caput fecerint. [4] Diſcutiunt & folia ephedri illita.

LXXVIII. Fiſtulæ quoque in omni parte ſerpunt, medicorum vitio male ſectis corporibus. Auxilio eſt centaurium minus, collyriis cum melle decocto additis: [1] plantaginis ſuccus infuſus: [2] quinquefolium cum ſale & melle: ladanum cum caſtoreo: cotyledon cum medulla cervina calefacta & impoſita: Verbaſci radicis medulla collyrii tenuitate in fiſtulam additur: [3] vel ariſtolochiæ radix, [4] vel ſuccus tithymali.

LXXIX. [1] Collectiones inflammationeſque ſanant argemoniæ folia illita. [2] Duritias & collectiones omnes verbenaca, vel quinquefolium decoctum in aceto: verbaſci folia vel radix, [4] hyſſopum e vino impoſitum: acori radix, decocto ejus herbæ foventibus: aïzoum. Item quæ contuſa ſint, duritiaſque & ſinus corporis, illecebra. Omnia infixa corpori exrrahunt, folia tuſſilaginis, daucum, ſemen leontopodii tritum in aqua cum polenta. [5] Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, vel ſemen: item orchis. [6] Vitia, quæ ſint in oſſibus, ſatyrii radice impoſita, efficaciſſime ſanari dicuntur. Nomæ & collectiones omnes [7] fuco maris, priuſquam inareſcat. [8] Et alceæ radix collectiones diſcutit.

LXXX. [1] Ambuſta ſanantur plantagine, [2] arctio, [3] ita ut cicatrix fallat. [4] Folia ejus in aqua decocta & contrita illinuntur: radices cyclamini cum aïzoo: [5] herba ipſa hyperici, [6] quod corion appellavimus.

LXXXI. [1] Nervis & articulis convenit plantago trita cum ſale: argemonia tuſa ex melle. [2] Peucedani ſucco perunguntur ſpaſtici, tetanici. [3] Nervorum duritiæ ægilops ſucco, [4] doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo ſpaſticis, & opiſthotonicis perungui: [5] ſemine hyperici, [6] quod coris vocatur, idemque bibere prodeſt. Phrynion dicitur etiam abſciſſos ſanare nervos, ſi confeſtim imponatur trita vel manſa. Spaſticis, tremulis, opiſthotonicis, alceæ radix bibitur ex aqua mulſa. Sic & rigores excalfacit.

LXXXII. [1] Sanguinis profluvium ſiſtit herbæ Pæoniæ ſemen rubrum. Eadem & in radice vis. [2] Clymenos vero, ſi ore ſanguis rejiciatur, ſive e naribus, ſive alvo fluat,

NOTÆ.

5. *Item verbenacæ.*] Apuleïus, cap. 3. de verbenaca, tit. 12. alio temperamento. Sed Dioſc. lib. 61. totidem verbis, ac Plinius.

6. *Sed celerrime.*] Vide Notas & Emend: num. XXIII.

7. *Cyclamini.*] Dioſc. totidem verbis, lib. 2. cap. 194.

8. *Sudores .... felleos.*] Colore fellis, χολώδεις τῇ χροιᾷ, Dioſc. Bilem ſudore ſic expelli docet Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 199.

9. *Polythrix.*] Dioſc. lib. 4. cap. 136.

Sect. LXXVII. 1. *Confectis.*] Senilibus.

2. *Remedio.*] Dioſc. lib. 4. cap. 176. de pycnocomo. Καὶ τὰ φύλλα δὲ καταπλαττόμενα, φύματα καὶ δοθιῆνας διαφορεῖ, *tubercula furunculoſque diſcutiunt.* Sic etiam Galenus, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 223.

3. *Si nondum.*] Si nondum in caput intumuerint, aut in acuminotum verticem extuberaverint.

4. *Diſcutiunt .... ephedri.*] Sive ephedræ, de qua dictum eſt ſect. 20.

Sect. LXXVIII. 1. *Plantaginis ſuccus.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 153. Σύριγγάς τε ἐγκλυζόμενος ὠφελεῖ.

2. *Quinquefolium.*] Dioſc. lib. 4. cap. 42.

3. *Vel ariſtolochiæ.*] Apuleïus, cap. 19. de ariſtolochia, tit. 3. *Ad fiſtulas: Herbæ ariſtolochiæ radix fiſtulis inſerta, &c.*

4. *Vel ſuccus tithymali.*] Dioſc. lib. 4. cap. 165.

Sect. LXXIX. 1. *Collectiones.*] Dioſc. lib. 2. cap. 208. Φλεγμονὰς πραΰνει τὰ φύλλα καταπλασσόμενα.

2. *Duritias.*] Tumores certe, inflammationeſque mitigare, tonſillas abrumpere verbenacam ſcribit & Dioſc. lib. 4. cap. 61.

3. *Quinquefolium.*] Διαφορεῖ σκληρίας, οἰδήματα, &c. Dioſcorid. lib. 4. cap. 42. & ex aceto quidem, ut ex ſuperioribus intelligitur.

4. *Hyſſopum e vino.*] Sic eo mitigari inflammationes ſcribit Dioſc. lib. 3. cap. 30.

5. *Suppurationibus.*] Prohibet pycnocomon ne ſuppurent vulnera ex aculeis ſpiculiſve nata. Spicula & adactos corpori aculeos pycnocomo extrahi docet Dioſc. lib. 4. cap. 176.

6. *Vitia.*] Ut caries, de qua Celſus, lib. 8. cap. 2.

7. *Fuco maris.*] Egimus de eo ſect. 66.

8. *Et alceæ.*] Quæ & aliſma, & damaſonium vocatur: de qua lib. 25. ſect. 77.

Sect. LXXX. 1. *Ambuſta.*] Dioſc. lib. 2. cap. 153.

2. *Arctio.*] Vide Notas & Emend. num. XXIV.

3. *Ita ut cicatrix.*] Ut vix cicatrix ulla reliqua ex ambuſtione appareat.

4. *Folia ejus.*] Dioſc. lib. 4. cap. 106.

5. *Herba ipſa.*] Dioſc. lib. 3. cap. 171. Καὶ τὰ φύλλα σὺν τῷ σπέρματι καταπλαττόμενα, κατακαύματα ἰᾶται. *Foliis cum ſemine impoſitis ambuſta ſanantur.*

6. *Quod corion.*] In MSS. iterum *coriſon.*

Sect. LXXXI. 1. *Nervis & articulis.*] Apuleïus, cap. 1. de plantagine, tit. 13. *Ad podagram, & omnem nervorum dolorem & tumorem: Herbæ plantaginis folia contuſa vel piſata cum modico ſale & impoſita, optime facere certum eſt.*

2. *Peucedani.*] Dioſc. lib. 3. cap. 92.

3. *Nervorum duritiæ.*] Dioſc. lib. 4. cap. 139. Αἰγίλωψ.... σκληρίας διαφορεῖ.

4. *Doloribus erigeron.*] Sive ſenecio. Ita Dioſc. lib. 4. c. 97.

5. *Semine hyperici.*] Dioſc. lib. 3. cap. 174. Κόρις, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ὑπερικὸν .... ἐπὶ δὲ ὀπισθοτονικῶν καὶ σύγχρισμά ἐστι σὺν ἐλαίῳ ἁρμόδιον. Et ſupra: Ὁ καρπὸς πινόμενος .... βοηθεῖ ὀπισθοτονικοῖς.

6. *Quod coris.*] Rurſum hic MSS. omnes, *quod caros*, ut monuimus ſect. 54.

Sect. LXXXII. 1. *Sanguinis profluvium.*] De fluore muliebri Dioſc. lib. 3. cap. 157. Τοῦ δὲ καρποῦ ι΄ ἢ ιβ. κόκκοι πυῤῥοὶ ποθέντες ἐν οἴνῳ μέλανι αὐστηρῷ, ῥοῦν ἐρυθρὸν ἱστῶσι. *Seminis granula decem duodecimve rubentia in vino nigro & auſtero pota, ſanguinolentum fluorem muliebrem ſiſtunt.* Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 167.

2. *Clymenos vero.*] Vide Notas & Emend. num. XXV.

sive feminarum utero. [3] Item Lysimachia pota vel illita, vel naribus indita: [4] item plantaginis semen: [5] quinquefolium potum & illitum: cicutæ semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum: [6] aïzoum, [7] astragali radix: sistit & [8] ischæmon, [9] & Achillea.

LXXXIII. 1. [1] Equisetum hippuris a Græcis dicta, & in pratis [2] vituperata nobis, CAP. XIII. ([3] est autem pilus terræ, equinæ setæ similis:) [4] lienes cursorum extinguit decocta fictili novo ad tertias, quantum vas capiat, & per triduum heminis pota: [5] unctis esculentis ante diem unum interdicitur. Græcorum varia circa hanc opinio. [6] Alii pinus foliis similem, nigricantem, eodem nomine appellant, vim ejus admirabilem tradentes, sanguinis profluvia vel tacto tantum ea homine sisti. [7] Alii hippurin, alii ephedron, alii anabasin vocant. [8] Traduntque juxta arbores nasci, & scandentem eas dependere comis junceis nigris, ut est equorum cauda, geniculatis ramulis, folia habere pauca, tenuia, exigua. [9] Semen rotundum, simile coriandro, radice lignosa: [10] nasci in arbustis maxime. [11] Vis ejus spissare corpora. [12] Succus sanguinem e naribus fluentem inclusus sistit: item alvum. [13] Medetur dysentericis in vino dulci, potus cyathis tribus. Urinam ciet: tussim, orthopnœam sanat: item rupta, & quæ serpunt. Intestinis & vesicæ folia bibuntur. Enterocelem cohibet. [14] Faciunt & aliam hippurin, brevioribus & mollioribus comis, candidioribusque, perquam utilem ischiadicis, & vulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum.

[15] Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est, fluxitve ab infernis. [16] Sideritis tantam vim habet, ut quamvis recenti gladiatoris vulneri illigata, sanguinem claudat: [17] quod facit & ferulæ cinis, vel carbo: fungus vero etiam efficacius, qui secundum radicem ejus nascitur.

LXXXIV. 2. Per nares autem fluenti, & cicutæ semen tritum ex aqua inditumque, efficax habetur: [1] item stephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina e lacte caprino pota, sistit [2] ex ubere fluentem: plantagoque contusa. [3] Ejusdem succus vomentibus sanguinem datur. [4] Ad erraticum autem radix persolatæ cum axungia vetere illita probatur.

LXXXV. [1] Ruptis, convulsisque, ex alto dejectis, centaurium majus, [2] Gentianæ radix trita vel decocta, [3] vel succus Vettonicæ, [4] & hoc amplius a vocis aut lateris

NOTÆ.

3. *Item Lysimachia.*] Marcellus Empir. totidem fere verbis, cap. 10. pag. 83. Scribonius Largus, Compos. 46. Uberius vero Dioscor. lib. 4. cap. 3. & post eum Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 204.

4. *Item plantaginis.*] Apuleius, cap. 1. tit. 5. *Ad eum qui purulenta exscreat cum sanguine: Herbæ plantaginis succum dabis bibere.* Theod. Priscianus, lib. 2. parte 2. cap. 9. *Cum ex meningis partibus sanguis eruperit.... fotus ex oleo roseo infrigidato adhibendus est, aut de succis herbarum, & specialiter stypticarum, ut est arnoglossa.*

5. *Quinquefolium, &c.*] Sic Diosc. lib. 4. cap. 42.

6. *Aïzoum.*] Ῥοῦν γυναικεῖον ἐν προσθέτῳ ἵστησι, *in pesso fluorem muliebrem sistit.*

7. *Astragali.*] Diosc. lib. 4. cap. 62. Αἷμα ἴσχει. Sic & Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 160.

8. *Ischæmon.*] Et inde nomen, ut diximus, lib. 25. sect. 45.

9. *Et Achillea.*] Erumpentem e vulnere sanguinem inhibet.

Sect. LXXXIII. 1. *Equisetum.*] Apuleïus, cap. 39. *A Græcis dicitur hippuris, Itali equisetam vocant.* Retinet apud nos hodieque nomen, ut diximus, sect. 20.

2. *Vituperata nobis.*] In tractatione pratorum, libro 18. sect. 67.

3. *Est autem pilus.*] Est, inquit, veluti pilus terræ, cum pilos habere pro foliis videatur: ἔχουσα τὰ φύλλα ταῖς θριξὶν ὅμοια, inquit auctor Geopon. lib. 2. cap. 5. pag. 41.

4. *Lienes .... extinguit.*] Consumit. Lienem impedimento esse cursoribus vidimus, lib. XI. sect. 80. Quibus extingueretur modis, a Cælio Aureliano disce, lib. 3. Chron. pass. cap. 4. Lienosis hippurim succurrere cum vino austero, vel oxymelite, auctor est Marcellus Empir. cap. 23. pag. 166.

5. *Unctis.*] Adipe vel oleo maceratis perunctisve cibo interdicitur.

6. *Alii pinus foliis.*] Hæc prior hippuris Dioscoridea est, lib. 4. cap. 46.

7. *Alii hippurin.*] Sunt hæ diversæ appellationes hippuridos supradictæ: quas & nos ante retulimus, sect. 20. non alterius diversæ: quanquam aliter Dodonæo aliisque visum.

8. *Traduntque.*] Hæc totidem verbis Diosc. loco cit. & post eum Oribasius, lib. XI. fol. 199. & auctor Geopon. loco cit.

9. *Semen rotundum.*] In cauliculorum istud cacumine eminet, asparagis similium. Iconem vide apud Dodonæum, pag. 73.

10. *Nasci in arbustis.*] Apuleïus, cap. 39. ex MS. *in silvis & arundinetis.*

11. *Vis ejus spissare.*] Adstringere. Στυπτικὴ δὲ ἡ πόα. Dioscor. loco cit.

12. *Succus sanguinem.*] Diosc. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 179.

13. *Medetur.*] Diosc. loco cit. non id modo remedium, sed & cetera quæ subsequuntur totidem verbis refert. An ex vino tamen dulci, an ex austero id sumi sit satius, non dicit. Apuleius, in libris editis, cap. 39. tit. 1. *ex vino dulci:* At in MSS. *ex vino austero.*

14. *Faciunt & aliam.*] Altera hæc Dioscoridis hippuris est, lib. 4. cap. 47. totidem ab illo delineata verbis, iisdemque dotibus. Equisetum id est arvense longioribus setis, quod in horto Regio vidimus, quale pictum a Lobelio est, in Observ. pag. 416. hippuridis fontalis nomine: a Dodonæo, loc. cit. hippuridis minoris.

15. *Et nymphæa.*] Theophr. lib. 9. hist. cap. 13. Εἶναι δέ φασιν ἴσχαιμον, ἐὰν τρίψας τις ἐπὶ τὴν πληγὴν ἐπιθῇ. *Trita & plagæ imposita sanguinem sistere traditur.*

16. *Sideritis.*] De qua diximus lib. 25. sect. 15.

17. *Quod facit & ferulæ.*] Hinc est etiam quod sanguinem exscreantibus ferulæ viridis medulla est utilis, ut docet Dioscorides, lib. 3. cap. 91.

Sect. LXXXIV. 1. *Item stephanomelis.*] Hæc ita nudo indicata nomine, nec effigie ulla expressa, incognita herbariorum toti scholæ est, eritque etiam consequente ævo.

2. *Ex ubere fluentem.*] Forte *ex utero:* ut supra sect. 82. plantaginis succum succurrere dixit, *si ore sanguinis rejiciatur, sive e naribus, sive alvo fluat, sive e feminarum utero.*

3. *Ejusdem succus.*] Diosc. lib. 2. cap. 53.

4. *Ad erraticum.*] Sanguinem erraticum Dalecampius interpretatur eum, qui in erysipelatis huc illuc decurrit. Nunc ei idcirco assentimur, quod Plinius sect. 74. *igni sacro mederi radicem persolatæ dixit.* Arcion, hoc est, persolatam ὠμοπλοϊκοῖς & ἐμπυϊκοῖς prodesse auctor est Dioscor. lib. 4. cap. 107. sed pondere unius drachmæ potam, non illitam.

Sect. LXXXV. 1. *Ruptis, &c.*] Dioscor. lib. 3. cap. 8. de majore centaurio: Ἁρμόζει δὲ ἡ ῥίζα ῥήγμασι, σπάσμασι, &c.

2. *Gentianæ.*] Diosc. lib. 3. cap. 3. succi e radice extracti drachmam unam ad laterum dolores, ad casus e sublimi, ad rupta & convulsa prodesse scribit: Τοῦ δὲ χυλίσματος ὅσον < α', καὶ πρὸς ὀδύνας πλευρῶν, καὶ πτώματα, ῥήγματα δὲ καὶ σπάσματα.

3. *Vel succus Vettonicæ.*] Diosc. lib. 4. cap. 1. folia drachmæ pondere ruptis convulsisque præbet.

4. *Et hoc amplius.*] Et præterea iis morbis qui ex con-

contentionibus : [5] panaces, [6] scordion, [7] aristolochia, pota : [8] agaricum item contusis & eversis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus : aut si febris sit, in aqua mulsa : [9] verbascum, cujus flos similis auro est : [10] acori radix, aïzoum omne, sed majoris succus efficacissime : [11] item symphyti radicis decoctum : daucum crudum. [12] Erysithales est flore luteo, foliis acanthi : [13] bibitur e vino : [14] item chamærops : & in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis.

LXXXVI. Item phthiriasi, ([1] qua Sylla Dictator consumptus est, [2] nascunturque in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus,) resistitur [3] uvæ taminiæ succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo tædio liberat.

CAP. XIV. LXXXVII. Hulcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. [1] Panacis omnium generum radix ex vino calido illinitur manantibus. Siccat privatim, quam [2] Chironiam diximus. Cum melle trita tubera aperit : hulceribusque, quæ serpunt, deploratis auxilio est, cum æris flore vino temperato, omnibus modis, vel flore, vel semine, vel radice. [3] Eadem cum polenta vetustis vulneribus prodest. [4] Heraclion quoque siderion, [5] Apollinaris, [6] psyllium, tragacantha, [7] scordotis cum melle purgat. [8] Farina ejus carnes excrescentes per se insparsa consumit. Polemonia hulcera, quæ cacoëthe vocant, sanat : [9] centaureum majus insparsum vel illitum, [10] item minoris coma decocta vel trita, vetera quoque hulcera purgat & persanat. [11] Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. [12] Illinitur autem Gentiana hulceribus, quæ serpunt, radice tusa vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, vel succo : vulneribus, [13] ex ea factum Lycium. [14] Lysimachia recentibus plagis medetur. [15] Plantago omnium generum hulceribus, peculiariter feminarum, senum, & infantium. Igni emollita melior, & cum ceroto, crassa hulcerum labra purgat, nomas sistit. Tritam suis foliis integere oportet. Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum, chelidonia quoque siccantur : vulnera adeo, ut etiam pro spodio utantur. Eadem jam desperatis cum axungia imponitur. [16] Dictamnum pota sagittas pellit, [17] & alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum obolo. [18] Proxime pseudodictamnum. Utraque etiam suppurationes discutit. [19] Aristolo-

NOTÆ.

tentione vocis ac laterum oriuntur, ut tussi, pleuritidi, &c.

5. *Panaces.*] Diosc. lib. 3. cap. 55. *Ἁρμόζει πρὸς σπάσματα, ῥήγματα, πλευρᾶς ἀλγήματα, βῆχας, &c.*

6. *Scordion.*] Diosc. lib. 3. cap. 125. *Ποιεῖ καὶ πρὸς παλαιὰν βῆχα, καὶ ῥήγματα, καὶ σπάσματα, &c.*

7. *Aristolochia.*] Diosc. lib. 3. cap. 3. *Βοηθεῖ ῥήγμασι, σπάσμασιν, ἀλγήμασι πλευρᾶς, ποθεῖσα μεθ' ὕδατος.*

8. *Agaricum item .... eversis.*] Hoc est, præcipitatis ex alto. Diosc. lib. 3. cap. 1. *πρὸς ῥήγματα καὶ πτώματα. ὀβολῶν δὲ δυοῖν πλῆθος διδόμενον μετ' οἰνομέλιτος, ἀπυρέτοις· πυρέσσουσι δὲ ἐν μελικράτῳ.*

9. *Verbascum.*] Decoctum radicis ruptis, convulsis, contusisque mire auxiliari, prodit etiam Dioscor. lib. 4. cap. 104.

10. *Acori radix.*] Diosc. lib. 1. cap. 2. *πρὸς ῥήγματα, σπάσματα.*

11. *Item symphyti.*] Diosc. lib. 3. cap. 9. *Σὺν ὀξυμέλιτι δὲ πρὸς σπάσματα καὶ ῥήγματα.*

12. *Erysithales.*] Ignota herbariis & officinis.

13. *Bibitur e vino.*] Contusis videlicet, & eversis.

14. *Item chamærops.*] Sive trixago. Diosc. lib. 3. cap. 112. *Δύναμιν δὲ ἔχει χλωρὰ ἀφεψηθεῖσα σὺν ὕδατι καὶ ποτιζομένη, βοηθεῖν σπάσμασι, βηχὶ, &c.*

Sect. LXXXVI. 1. *Qua Sylla.*] Vide quæ diximus lib. XI. sect. 39. de Sylla : de phthiriasi, lib. 20. sect. 3.

2. *Nascunturque.*] Pediculi scilicet, uti ex sequentibus liquido perspicuum est : namque hæc animalia & perunctis corporibus abigi, & infestare vestes mox adjicit. De vermibus qui nascantur in venis perperam accepit Schenckius, lib. 3. Observ. medic. pag. 457. E sanguine ipso hominis fieri pediculos prodidit etiam Theophrast. lib. 2. de causis plant. cap. 2. Antigonus Carystius, cap. 95. sub pusulis delitescere intra cutem pediculos ait, quæ si perforentur, exituri sint ii, vel sic homine persanato : eo morbi genere Pherecydem & alios interiisse.

3. *Uvæ taminiæ.*] Hanc *σταφίδος ἀγρίας* dotem esse Archigenes medicus putat, apud Galen. lib. 1. *κατὰ τόπους*, cap. 7. pag. 347. ut is forte cum Celso censuerit staphidem agriam ab uva taminia nihil differre : quemadmodum diximus lib. 22. sect. 16. Sic igitur ille : *Βοηθήματα φθειριάσεως .... ἢ ἐλλέβορον λευκὸν, ἢ σταφίδα ἀγρίαν, καὶ νίτρον, ἴσα μετ' ἐλαίου ἐν βαλανείῳ χρῶ.*

Sect. LXXXVII. 1. *Panacis.*] Diosc. lib. 3. cap. 55. Sunt autem manantia hulcera, Græcis *ἀχῶρες*, in ipsa capitis cute, tenuissimis foraminibus cutem perforantia, ex quibus glutinosa fluit sanies. Notum id mali genus, & pueris in primis, mendiculisque familiare : *La tigne, ou la teigne.* Describitur a Galeno prolixe, lib. 1. *κατὰ τόπους*, cap. 8. pag. 347.

2. *Chironiam diximus.*] Libro 25. sect. 13. Ita Galenus lib. 7. de facult. simp. med. pag. 217.

3. *Eadem.*] Galenus ita fere, loco citato.

4. *Heraclion.*] De quo lib. 25. sect. 15.

5. *Apollinaris.*] Sive hyoscyamus. Diosc. lib. 4. cap. 69.

6. *Psyllium.*] Diosc. lib. 4. cap. 70. *Κοπεῖσα δὲ μετὰ στέατος, τὰ ῥυπαρὰ καὶ κακοήθη τῶν ἑλκῶν ἀνακαθαίρει. Tusa cum adipe sordida malignaque hulcera repurgat.*

7. *Scordotis &c.*] Sic etiam Diosc. lib. 3. cap. 125.

8. *Farina ejus.*] Dioscor. loc. cit. *Ξηρὰ δὲ ὑπερσαρκώματα στέλλει. Sicca carnis excrescentias cohibet.*

9. *Centaureum majus.*] Apuleïus, cap. 34. tit. 3. *Ad hulcera ... Herba centauria major &c.*

10. *Item minoris.*] Ad verbum Diosc. lib. 3. cap. 9.

11. *Folliculi.*] Dioscor. lib. 4. cap. 13. *Τὰ δὲ φύλλα λεῖα, ἢ τὰ θυλάκια τοῖς νεοτρώτοις ἐπιτιθέμενα, μέχρι τῆς ἀπουλώσεως ἐνεργεῖ. Folia trita, aut folliculi, si vulneribus recentibus imponantur, ea ita efficaciter sanant, ut etiam ad cicatricem perducant.* Folliculi sunt siliquæ, quibus semina continentur.

12. *Illinitur &c.*] Dioscor. lib. 3. cap. 3.

13. *Ex ea factum Lycium.*] Hoc est, ex ea factum medicamentum ejusdem virtutis, ac fortassis ejusdem etiam nominis cum Lycio, de quo lib. 24. sect. 77. Lycium non unius singularis medicamenti nomenclatio fuit : ad varia quæ e radicibus decoctis fiebant, ea pertinuit. Vide Notas & Emendationes, num. XXVI.

14. *Lysimachia.*] Dioscor. lib. 4. cap. 3.

15. *Plantago.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. & fuse Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 159.

16. *Dictamnum pota.*] A cervis caprisque depastam ad ejicienda spicula certo remedio esse, dictum est superius, lib. 25. sect. 53.

17. *Et alia tela.*] Dioscor. lib. 3. cap. 37. *Καταπλασσομένη δὲ ἡ βοτάνη τοὺς ὑποκάτω τῶν ποδῶν ἢ τοῦ λοιποῦ σώματος ἐκβάλλει σκόλοπας. Imposita vero herba plantæ pedum reliquove corpori infixos impactos aculeos extrahit.* Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 23. de latentibus spiculis : *Sic etiam de dictamni foliis, vel radicibus contusis, velocius fieri consuevit, secundum veterum testimonia.*

18. *Proxime.*] Diosc. lib. 3. cap. 38.

19. *Aristolochia.*] Diosc. lib. 3. cap. 6. & Apuleïus, cap. 19. Tela quoque aristolochiæ pulvere vulneri apposito statim extrahi prodidit Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 23.

chia quoque putria hulcera exeſt: ſordida expurgat cum melle, vermeſque extrahit: [20] item clavos in hulcere natos, [21] & infixa corpori omnia, præcipue ſagittas, & oſſa fracta cum reſina. [22] Cava vero hulcera explet per ſe. Et cum iride recentia vulnera ex aceto. [23] Vetera hulcera verbenaca, [24] quinquefolium cum ſale & melle. Radices perſolatæ, vulneribus ferro illatis recentibus imponuntur: [25] folia veteribus. Cum axungia utrumque: & ſuo folio operitur. [26] Damaſonium, ut in ſtruma: [27] folia verbaſci ex aceto aut vino. [28] Periſtereos ad omnia genera, vel calloſorum putreſcentiumque hulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix ſanat. [29] Item cyclamini radix vel per ſe, vel ex aceto, vel cum melle. [30] Eadem & contra ſteatomata efficax, ſicut ad hulcera manantia hyſſopum: item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta eſt, [31] ut ſquamam oſſibus extrahat. [32] Præſtant hoc & anagallides, [33] cohibentque quas vocant nomas, & rheumatiſmos. Utiles & recentibus plagis, ſed præcipue ſenum corpori. [34] Cum ceroto apoſtemata & hulcera tetra, folia mandragoræ recentia: [35] radix vulnera cum melle aut oleo: [36] cicuta cum ſiligine mixta mero: [37] aïzoum herpetas quoque & nomas, ac putreſcentia, ſicut erigeron verminoſa: [38] recentia autem vulnera aſtragali radix: & vetera quoque hulcera purgat hypociſthis utraque. [39] Leontopodii ſemen tritum in aqua, & cum polenta illitum, ſpicula ſagittarum extrahit: [40] item pycnocomi ſemen. [41] Tithymalus characias ſucco gangrænas, phagedænas, putria, vel decocto ramorum cum polenta & oleo: [42] orchis radices [43] hoc amplius, & cacoëthe ex aceto cum melle, ſiccæ & recentes: per ſe onothera [44] efferantia ſeſe hulcera ſanat. [45] Scythæ vulnera ſcythice curant. Ad carcinomata, argemonia ex melle, efficaciſſima eſt. [46] Vulneribus præſanatis aſphodeli radix decocta, [47] ut diximus, trita cum polenta & illita: quibuſcumque vero Apollinaris. [48] Aſtragali radix in pulverem trita humidis hulceribus prodeſt: [49] item callithrix decocta in aqua. Privatim vero iis quæ calceamento facta ſint, verbenaca: nec non & Lyſimachia contrita, ac nymphæa arida infriata. Polythrix inveteratis iiſdem utilior.

LXXXVIII. I. [1] Polycnemon cunilæ bubulæ ſimilis eſt, ſemine pulegii, ſurculoſa, multis geniculis, corymbo odorato, acri & dulci odore: [2] ferro factis vulneribus commanducata imponitur, quinto die ſolvitur. [3] Symphyton ad cicatricem celerrime perducit: [4] item ſideritis. Hæc imponitur ex melle. [5] Verbaſci ſemine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur: item mandragoræ foliis cum polenta: cyclamini radicibus cum melle. [6] Trixaginis folia in oleo contrita iis maxime adhibentur hulceribus, quæ ſerpunt: & alga in melle trita. [7] Vettonica ad carcinomata, & [8] melanias veteres, addito ſale.

NOTÆ.

20. *Item clavos.*] Calloſam duritiem, inſtar clavi. *Clavos ex hulcere* quæ poſſint *evellere*, multa congerit Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 18.

21. *Et infixa.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 233. pro reſina mel adſciſcit. Dioſcor. loc. cit. ariſtolochiam id per ſe præſtare innuit: Ἀνάγει δὲ καὶ σκόλοπας, ἀκίδας, λεπίδας ὀςῶν καταπλασσομένη ἀφίςησι. *Extrahit & impoſita aculeos, ac ſpicula, oſſiumque ſquamas removet.* Plinius cum *vermes extrahi* dixit, an non σκώληκας legiſſe is videtur, pro σκόλοπας?

22. *Cava vero.*] Καὶ τὰ κοῖλα πληροῖ σὺν ἴρεδι καὶ μέλιτι. Dioſc. loc. cit.

23. *Vetera hulcera.*] Dioſcor lib. 4. cap. 61. Καὶ ῥυπαρὰ ἕλκη καθαίρει. *Et ſordida purgat hulcera.*

24. *Quinquefolium.*] Dioſc. lib. 4. cap. 42.

25. *Folia veteribus.*] Dioſc. lib. 4. cap. 107.

26. *Damaſonium, ut in ſtruma.*] Ut in ſtrumæ remediis dictum eſt, ſect. 12.

27. *Folia verbaſci.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 104.

28. *Periſtereos.*] Sic & Dioſc. lib. 4. cap. 60.

29. *Item cyclamini.*] Dioſc. lib. 2. cap. 194.

30. *Eadem contra ſteatomata.*] Στεάτωμα adipis effuſio ſub cute: Adipis contra naturam collectum aliquo loco incrementum. Pollux: *Στεάτωμα, πιμελῆς παραῤῥοὴ ὑπὸ τῷ δέρματι.*

31. *Ut ſquamam.*] Vide Notas & Emend. num. XXVII. Squamæ hæc detractio, a recentioribus Chirurgis *Exfoliatio* dicitur.

32. *Præſtant hoc.*] Similis eſt ea dos illarum, qua adactos corpori aculeos extrahunt, teſte Dioſcor. lib. 2. cap. 209. & Galeno, lib. 6. de facult. ſimp. med. pag. 156.

33. *Cohibentque.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 209. νομῶν ἐφεκτικαί.

34. *Cum ceroto.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 76. cum polenta.

35. *Radix vulnera.*] Ictus ſerpentium, πρὸς ἑρπετῶν πληγὰς, σὺν μέλιτι ἢ ἐλαίῳ. Dioſcor. loc. cit.

36. *Cicuta.*] Herpetas illitu reſtinguit, ἕρπητας καταπλαςθὲν σβέννυσιν, inquit Dioſc. lib. 4. cap. 79.

37. *Aïzoum &c.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 89.

38. *Recentia autem.*] Et vetera quoque, Dioſcor. auctore, lib. 4. cap. 62.

39. *Leontopodii.*] Quod Dioſcoridi, ut diximus, λεοντοπέταλον appellatur, lib. 3. cap. 110. Indicatum id jam antea, ſect. 79.

40. *Item pycnocomi.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 176. Καὶ ἀκίδας καὶ σκόλοπας ἐξάγει, *ſpicula & adactos corpori aculeos extrahit.*

41. *Tithymalus &c.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 165.

42. *Orchis radices.*] Totidem fere verbis Dioſcor. lib. 3. cap. 142.

43. *Hoc amplius.*] Hoc amplius, inquit, præſtant orchis radices, quod ſiccæ æque atque recentes hulcera κακοήθη ſanant.

44. *Efferantia.*] Acerbiora hulcera, ob inflammationem. Vide Notas & Emend. num. XXVIII.

45. *Scythæ.*] Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 13.

46. *Vulneribus præſanatis.*] Celerius quam par eſt, ſanatis, clauſiſque: quibus metuenda intus nova ſuppuratio eſt.

47. *Ut diximus.*] Libro 22. ſect. 32.

48. *Aſtragali.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 62. & Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 160.

49. *Item callithrix.*] Dioſc. lib. 4. cap. 137.

Sect. LXXXVIII. 1. *Polycnemon.*] Sic Dioſcor. lib. 3. cap. 108. Πολύκνημον .... ἔχων φύλλα ὀριγάνῳ ἐμφερῆ· τὸν δὲ καυλὸν πολυγόνατον ὥσπερ γλήχωνος· οὐκ ἔχει μέντοι τὸ σκιάδιον, μικρὰ δ' ἐπ' ἄκρῳ κορύμβια, μετ' εὐωδίας τινὸς δριμείας. *Foliis origani, caule geniculis multis intercepto, uti pulegii. Neque vero umbellam habet, ſed parvos in cacumine corymbos cum acri quadam odoris jucunditate.* Nomen habet a crebris geniculis: quaſi multitibiam, multicruriamve dixeris. Belgæ pharmacopœi Calaminthaṁ aquaticam vocant, teſte Lobelio, in Adverſ. pag. 217.

2. *Ferro factis.*] Hæc totidem verbis Dioſc. loc. cit.

3. *Symphyton.*] Ad verbum Plinius Valer. lib. 3. cap. 22.

4. *Item ſideritis.*] Dioſc. lib. 4. cap. 33. 34. 35. 36.

5. *Verbaſci.*] Hanc urſæ vulneri recenti herbam applicant, & indunt: eaque vulnus obturant, teſte Baſilio in Hexaëm. homil. 9.

6. *Trixaginis.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 112.

7. *Vettonica.*] Marcellus Empir. cap. 4. pag. 43.

8. *Melanias.*] Μαλανία Græce nigritudinem corporis ſonat, nigraſque maculas.

LXXXIX. Verrucas tollit argemonia ex aceto,[1] vel batrachii radix, quæ & ungues ſcabros aufert. Linozoſtidis utriuſque folia, vel ſuccus illitus.[2] Tithymali omnes genera verrucarum omnia: item omnia pterygia, varoſque tollunt.[3] Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum. *[4] Artemiſiam & eleliſphacum alligatas qui habeat viator, negatur laſſitudinem ſentire.

* CAP. XV.

XC.[1] Muliebribus morbis medetur maxime in univerſum Pæoniæ herbæ ſemen nigrum ex aqua mulſa.[2] Eadem & in radice vis menſes ciet:[3] panacis ſemen cum abſinthio menſes & ſudores:[4] ſcordotis potu & illitu.[5] Vettonica drachmâ in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vulvarum vitia,[6] aut quæ a partu fiunt.[7] Menſes nimios ſiſtit Achillea impoſita, & decoctum ejus inſidentibus.[8] Mammis imponitur hyoſcyami ſemen ex vino:[9] locis radix e cataplaſmate: & mammis etiam chelidonia.[10] Secundas morantes, vel partus emortuos, radices panacis appoſitæ extrahunt.[11] Ipſum panaces in vino potum vulvas purgat, appoſitumque cum melle. Polemonia pota ex vino, ſecundas pellit: nidore[12] corrigit vulvas.[13] Centaurei minoris ſuccus potu, fotuque menſes ciet.[14] Item majoris radix, in vulvæ doloribus iiſdem modis prodeſt.[15] Deraſa vero & appoſita, extrahit partus emortuos.[16] Plantago apponitur in lana in dolore vulvæ: in ſtrangulatu bibitur. Sed præcipua dictamno vis eſt.[17] Menſes ciet, partus emortuos vel tranſverſos ejicit: bibitur ex aqua foliorum obolo, adeo ad hæc efficax, ut ne in cubiculum quidem prægnantium inferatur.[18] Nec potu tantum, ſed & illitu, & ſuffitu valet.[19] Proxime pſeudodictamnum. Sed menſes ciet cum mero decoctum pondere denarii. Pluribus tamen modis ariſtolochia prodeſt:[20] nam & menſes & ſecundas ciet, & emortuos partus extrahit, myrrha & pipere additis, pota, vel ſubdita. Vulvas quoque procidentes inhibet fotu, vel ſubjectu,[21] maxime tenuis.[22] Strangulatum ab his, menſiumque difficultatem, agaricum tribus obolis in vini veteris cyatho potum, emendat:[23] periſtereos appoſita in adipe ſuillo recenti: anthirrinon cum roſaceo & melle.[24] Item appoſita nymphææ Theſſalæ radix, dolori medetur.[25] In vino nigro pota, profluvia inhibet.[26] E diverſo ciet cyclamini radix pota & appoſita:[27] & veſicæ inſidentium decocto medetur.[28] Secundas pota ciſſanthemos pellit, vulvam ſanat:[29] E xiphio radix ſuperior menſes ciet, drachma ex aceto pota.[30] Peucedanum ſtrangulatus vulvæ nidore uſtum recreat:[31] menſes albos præcipue pſyllium drachma in cyathis tribus aquæ mulſæ ciet:[32] ſemen mandragoræ potum vulvam purgat.[33] Menſes ciet ſuccus appoſitus, & emortuos partus.[34] Nimia rurſus profluvia ſiſtit ſemen cum vivo ſulphure:[35] contra facit batrachion potu

NOTÆ.

Sect. LXXXIX. 1. *Vel batrachii.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 206. Ὄνυχας λεπρὰς καὶ ψώρας ἀφίστησι.... καὶ μυρμηκίας, καὶ ἀκροχορδόνας, &c.

2. *Tithymali.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 4. cap. 165. & Galenus, lib. 8 de facult. ſimp. med. pag. 236. Apuleius item, cap. 108. tit. 2.

3. *Cicatrices.*] Dioſcor. lib. 1. cap. 128.

4. *Artemiſiam.*] Vide quæ diximus ex Apuleïo, lib. 25. ſect. 81. Dioſcor. in Nothis, pag. 476. Ἀρτεμισίαν τὴν βοτάνην εἴτις ἔχει ἐν ὁδῷ, λύει τὸν κάματον.

Sect. XC. 1. *Muliebribus.*] Dioſc. lib. 3. cap. 157.

2. *Eadem.*] Dioſcor. loco citato. Κινεῖ δὲ καὶ τὰ καταμήνια, ἀμυγδάλου μέγεθος πινομένη. *Ciet menſes amygdalæ magnitudine pota.*

3. *Panacis ſemen &c.*] Dioſc. lib. 3. cap. 55.

4. *Scorditis.*] Hæc ſubdita menſes movet, inquit Dioſc. lib. 3. cap. 125. Προστεθεῖσα δὲ ἔμμηνα κινεῖ.

5. *Vettonica &c.*] Totidem verbis Dioſc. lib. 4. cap. 1.

6. *Aut quæ a partu.*] Anton. Muſa, tit. 26. *Ad mulieres, quæ a partu laborant & febricitant: Vettonicæ drachmas duas, aquæ calidæ cyathos quatuor, ſi cum febre: ſin vero ſine febre, mulſi cyathos duos, & aquæ calidæ duos da bibere.*

7. *Menſes nimios.*] Totidem verbis id Dioſc. pariter, lib. 4. cap. 36.

8. *Mammis.*) Dioſcor. lib. 4. cap. 69. Ἁρμόζει καὶ πρὸς μαστοὺς ἐν τοκετῷ ἐπαιρομένους, λεῖον μετ' οἴνου καταπλασσόμενον. *Subvenit & mammis a partu tumentibus, ſi tritum ex vino imponatur.*

9. *Locis.*] Locis muliebribus appoſita. Cataplaſmatis omnibus quæ doloris levamentum præſtant, utiliter admiſceri docet Dioſcor. loc. cit. Anton. Muſa, tit. 29. Vettonicam commendat, *Ad mulieres, quibus loci præ frigore moriuntur.*

10. *Secundas.... vel partus.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 55.

11. *Ipſum .... vulvas purgat.*] Succo diluto vulvæ inflationes duritiaſque diſcuti, ait Dioſc. loc. cit.

12. *Corrigit vulvas.*] Converſas reſtituit, & a ſtrangulatione ſeu ſuffocatione eximit.

13. *Centaurei minoris.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 9.

14. *Item majoris.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 8.

15. *Deraſa vero.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 8.

16. *Plantago.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 153. Πίνεται δὲ καὶ πρὸς φθίσιν, καὶ πρὸς ὑστερικὰς πνίγας· προστίθεται ἐν ἐρίῳ καὶ ὑστέρᾳ ῥευματιζομένῃ, hoc eſt, ſi vulva fluxione laboret, plantago ſubditur in vellere. Locum ita interpunctione diſtinctum legiſſe Plinius videtur: non ut libri editi præ ſe ferunt.

17. *Menſes ciet &c.*] Hæc pariter Dioſcor. lib. 3. cap. 37. Apuleius, cap. 62. tit. 1. *Ad mulierem, ſi in utero mortuum fetum habuerit: Herbæ dictamni &c.*

18. *Nec potu &c.*] Dioſcor. loc. cit.

19. *Proxime.*] Et imbecillius. Dioſcor. lib. 3. cap. 38. οὐχ ὁμοίως ἐνεργοῦν.

20. *Nam & menſes.*] Hæc totidem verbis Dioſcor. lib. 3. cap. 6.

21. *Maxime tenuis.*] Tertium ariſtolochiæ genus, longiſſimæ tenuitatis, de quo ſup. libro, ſect. 54.

22. *Strangulatum ab his.*] A vulvis. Dioſcor. lib. 3. cap. 1. Ὀβολῶν δὲ δυοῖν πλῆθος διδόμενον μετ' οἰνομέλιτος... ὑστερικὰς πνίξεις, &c.

23. *Periſtereos.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 60.

24. *Item .... Nymphææ Theſſalæ.*] Ejus videlicet, quæ in Theſſalia oritur, de qua lib. 25. ſect. 37.

25. *In vino nigro.*] Ad verbum Dioſc. lib. 3. cap. 149.

26. *E diverſo.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 194. ad verbum.

27. *Et veſicæ.*] Et decocta radice medetur veſicæ mulierum in eo decocto inſidentium.

28. *Secundas .... ciſſanthemos.*] Hoc eſt, cyclaminos ciſſanthemos appellata: de qua pariter Dioſc. lib. 2. cap. 195. Καὶ τὰς ἐκ τοκετῶν καθαίρει προστεθεῖσα.

29. *E xiphio.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 20. ſubdi ob eam rem in peſſo jubet.

30. *Peucedanum.*] Dioſc. ad verbum, lib. 3. cap. 92.

31. *Menſes albos.*] Ῥοῦν λευκὸν Græci vocant. Feminarum enim fluxiones addita coloris diverſitate medici diſcriminant: ſunt enim nigræ, rubentes albæ, pollentes, & aquoſæ. Vide Notas & Emend. num. XXIX.

32. *Semen mandragoræ.*] Ad verbum Dioſc. lib. 4. cap. 76.

33. *Menſes ciet &c.*] Dioſcor. loco citato.

34. *Nimia .... cum vivo ſulphure.*] Vivum ſulfur quid ſit, dicemus lib. 35. ſect. 50. Vide Notas & Emend. num. XXX.

35. *Contra facit.*] Ciet menſes. Vide Notas & Emendat. num. XXXI.

vel cibo, ardens alias ([36] ut diximus) cruda. Sed cocta commendatur sale, & oleo; & cumino. [37] Daucum & menses & secundas potu facillime pellit. [38] Ladanum suffitu corrigit vulvas: dolori earum exhulceratisque imponitur. [39] Emortua scammonium pellit, potum vel appositum. [40] Menses ciet hypericum utrumque, appositum. Ante alia vero ([41] ut Hippocrati videtur) crethmos e vino, [42] semine vel radice: cortice trahit & secundas: succurrit & strangulationibus ex aqua pota. Item radix e geranio peculiariter secundis, [43] inflationibusque vulvarum conveniens: purgat hippuris pota & apposita vulvas. [44] Polygonus pota menses ciet, & althææ radix. Folia plantaginis pellunt, [45] item agaricum ex aqua mulsa. [46] Artemisia vulvæ medetur trita, ex oleo irino, aut fico, aut cum myrrha apposita. Ejusdem radix pota in tantum purgat, ut partus enectos extrahat. [47] Menses & secundas ciet ramorum decoctum insidentibus: item folia pota drachmâ. [48] Ad eadem omnia prosunt vel imposita ventri, immo cum farina hordeacea. [49] Acoron quoque utile est interioribus feminarum morbis, [50] & conyza utraque, & crethmos. [51] Et anthyllides duæ vulvis utilissimæ, torminibusque, secundarum moræ, in vino potæ. [52] Callithrix fotu locis medetur, [53] albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in vino potum, hypocisthis in rubro, profluvium sistunt. [54] Hyssopum suffocationes laxat. Radix verbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, præstantissima est. Peucedano quidam miscent in vino nigro semen cupressi contritum. Nam semen psyllii defervefactum in aqua, cum intepuit, [55] epiphoras omnes uteri lenit. [56] Symphyton tritum in vino nigro evocat menses. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsa cyathis quatuor: dictamni folia præclare dantur ex aqua. Constat unius oboli pondere, vel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine vexatione puerperæ. [57] Similiter prodest pseudodictamnum, sed tardius: [58] cyclaminos adalligata: [59] cissanthemos pota: Item Vettonicæ farina ex aqua mulsa.

XCI. 1. [1] Arsenogonon & thelygonon herbæ sunt [2] habentes uvas floribus oleæ similes, pallidiores tamen, semen album papaveris modo. [3] Thelygoni potu feminam concipi narrant. [4] Arsenogonon ab ea semine oleæ, nec alio distat. [5] Hujus potu mares generari perhibentur, si credimus. [6] Alii utramque ocimo similem tradunt. [7] Arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile.

XCII. 2. Mammarum vitiis aïzoum, quod [1] digitellum appellavimus, unice medetur. Erigeron ex passo mammas uberiores facit: sonchum in farre coctum. [2] Quæ vero mastos vocatur, [3] illita, [4] pilos mammarum e partu nascentium aufert, [5] & testas

NOTÆ.

36. *Ut diximus.*] Libro 25. sect. 109. *Omnibus* batrachii seu ranunculi generibus *vis caustica, si cruda folia imponantur: pusulasque, ut ignis, faciunt.*

37. *Daucum.*] Diosc. lib. 3. cap. 83. de dauci semine: Πινόμϑον, ἐμμήνων, ἐμβρύων, καὶ οὔρων ἀγωγόν.

38. *Ladanum. . . . vulvas.*] Conversas, vel ascendentes.

39. *Emortua.*] Mortuos partus Diosc. lib. 4. cap. 171. Ὁ δὲ ὀπὸς προστιθέμενος ἐν ἐρίῳ ἔμβρυα φθείρει.

40. *Menses &c.*] Diosc. lib. 3 cap. 171. & 174.

41. *Ut Hippocrati.*] Libro 1. de morb. mul. num. x. p. 422.

42. *Semine, vel radice.*] Diosc. lib. 2. cap. 157.

43. *Inflationibusque.*] Vide Notas & Emend. num. XXXII.

44. *Polygonus.*] Vide Notas & Emend. num. XXXIII.

45. *Item agaricum.*] Diosc. lib. 3. cap. 1. Ἄγει δὲ καὶ ἔμμηνα.

46. *Artemisia.*] Dioscor. lib. 3. cap. 127. totidem verbis: & Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 160.

47. *Menses &c.*] Dioscor. loc. cit. ad verbum.

48. *Ad eadem omnia.*] Diosc. loc. cit.

49. *Acoron quoque.*] Insessu præsertim. Diosc. lib. 1. cap. 2.

50. *Et conyza.*] Et hæc insidentibus quoque in ejus decocto prodest: Dioscor. lib. 3. cap. 136. Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτῆς ἐν καθίσματι τὰ ἐν μήτρᾳ θεραπεύει, καὶ ἔμμηνα ἀποκαθαίρει.

51. *Et anthyllides.*] Dioscor. lib. 3. cap. 153. ambas cum rosaceo & lacte subditas uteri inflammationes emollire tradit.

52. *Callithrix.*] Menses eo cieri, & quæ a puerperio purgamenta relinquntur, scribit Dioscor. lib. 4. cap. 137. de trichomane.

53. *Albugines in capite.*] Furfures, credo, intelligit, porriginemque. Nam Dioscor. loc. cit. Ἀποσμᾷ πίτυρα, *surfures deterget.*

54. *Hypocisthis.*] Dioscor. lib. 1. cap. 127.

55. *Epiphoras . . . . uteri.*] Vulvæ inflammationes. Vis est ei sane summe refrigerans, ψύχει γὰρ ἱκανῶς, inquit Diosc. lib. 4. cap. 70.

56. *Symphyton . . . . evocat menses.*] Hoc est, revocat, retinet, sistit. Dioscor. lib. 4. cap. 9. de symphyto: Σὺν οἴνῳ δὲ ἑψηθὲν πίνεται πρὸς δυσεντερίαν, καὶ ῥοῦν γυναικεῖον ἐρυθρόν.

57. *Similiter . . . . sed tardius.*] Diosc. lib. 3. cap. 38.

58. *Cyclaminos.*] Diosc. lib. 2. cap. 194. Ἔστι δὲ καὶ ὠκυτόκιον περιαπτομένη.

59. *Cissanthemos.*] Cyclaminos cissanthemos, qua pota Diosc. lib. 2. cap. 194. reliquias a partu purgari docet.

Sect. XCI. 1. *Arsenogonon &c.*] Hæc sunt totidem verbis apud Theophr. lib. 9. hist. 19. Ἀῤῥενόγονον καὶ θηλύγονον. Nec multum abludit Diosc. lib. 3. cap. 140. Utrumque pingitur a Lobelio in Advers. pag. 261. Arrhenogonon phyllum marificum Theophrasti, Dioscoridis feminificum Clusius recte nuncupat, lib. 4. hist. rar. plant. pag. xlviij. Thelygonon contra mas est Dioscoridi, Theophrasto feminificum. Utrumque in horto Regio vidimus.

2. *Habentes uvas.*] Semen racemosum, ei quodammodo simile, quod, postquam defloruit olea, primulum emergit, atque conspicitur. Dioscor. loc cit.

3. *Thelygoni.*] Narrat id quidem Cratevas apud Dioscor. lib. 3. cap. 140. Fabulæ affine existimat Theophrastus, loc. cit. Fecere interim a maribus feminisve gignendis utrique herbæ nomen.

4. *Arsenogonon.*] Arsenogono ait esse semen quale oleæ, feminæ nullum esse. Sic Theophr. Contra Dioscorides feminæ seu thelygono semen adjudicat: adimit mari.

5. *Hujus potu.*] Et hoc a Crateva confictum.

6. *Alii utramque.*] Ex horum est numero Theophr. loc. cit.

7. *Arsenogoni . . . . testibus.*] Quamobrem Phyllon testiculatum recentiores herbarii nominant.

Sect. XCII. 1. *Digitellum appellavimus.*] Libro 25. sect. 102. Est id aizoum majus.

2. *Quæ vero mastos.*] Nomen a mamma factum, quæ Græcis μαστὸς & μαζὸς scribitur: facies incognita.

3. *Illita.*] Sic Reg. codex 2. recte; non *indita.* Quis enim approbet mammis herbam indi?

4. *Pilos mammarum.*] Casu nimirum aliquo nascentium in extima mammarum cute. Hos enim, ut in palpebris, sic in mammis pariter, psilothri vice, herba hæc, dum illinitur, exterit. Cave enim aut de pilo intelligas, qui forte sit potu haustus, exitumque per mammas quærat, quod fieri non puto, etsi ita Philosophus tradit, lib. 4. hist. anim. aut de vermiculo qui sit capilli specie, quem Rondeletius confinxit, lib. 18. cap. 25. Nam de vitiis summæ cutis agi; & de psilothris, Plinius ipse monet, cum subjicit, *aliaque cutis vitia emendat.* Et mox: *Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus.* Vide Schenckium, lib. 2. Observ. Medic. tit. de morbo pilari, pag. 332.

5. *Et testas.*] Maculas quæ testam colore referant. Ita

in facie: aliaque cutis vitia emendat. [6] Gentiana, [7] nymphæa Heraclia illita, [8] cyclamini radix, maculas omnes. [9] Cacaliæ grana mixta ceræ liquidæ extendunt cutem in facie, erugantque: vitia omnia acori radix emendat.

XCIII. 1. Capillum Lyſimachia flavum facit: denigrat hypericon, [1] quod & corion vocatur.

2. [2] Item ophrys herba [3] denticulato oleri ſimilis: foliis duobus. Nigritiam dat & Polemonia, in oleo decocta. [4] Pſilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus: verum [5] jam & viris eſt in uſu. Efficaciſſimum autem habetur archezoſtis: [6] Item tithymali ſucco, vel in Sole cum oleo illito crebro, vel evulſis pilis. Quadrupedum ſcabiem ſanat [7] hyſſopum ex oleo, ſuum anginas peculiariter ſideritis. Verum & reliqua genera herbarum reddamus.

NOTÆ.

MSS. omnes. Reg. Colb. Chiffl. non *tineas*.

6. *Gentiana.*] Dioſc. lib. 3. cap. 3.

7. *Nymphæa.*] Ἀλφοὺς σμήχει σὺν ὕδατι, *vitiligines ex aqua tollit*. Dioſc. lib. 3. cap. 148.

8. *Cyclamini.*] Dioſc. lib. 3. cap. 194. Ῥύπτει δὲ καὶ χρῶτα ἡ ῥίζα, &c.

9. *Cacaliæ.*] Dioſc. totidem verbis, lib. 4. cap. 123.

Sect. XCIII. 1. *Quod & corion.*] MSS. *coriſon* & *coriſtum*.

2. *Item ophrys.*] In Reg. 1. *hophros*. Reg. 2. *ophros*. Index, & libri editi, *ophrys*. Quidam tamen in Indice MSS. *orbris*. Nomine ac facie perinde ignota.

3. *Denticulato oleri.*] Braſſicæ ſimilis, cujus folia ſint inciſuris diſtincta.

4. *Pſilotrum.*] Ψίλωθρον, medicamentum depilatorium, a ψιλόω depilo.

5. *Jam & viris.*] Poſtquam mores degenerare cœperunt.

6. *Item tithymali.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 4. cap. 165.

7. *Hyſſopum.*] Importune nobis neſcio qui œſypum hic obtrudunt, pro hyſſopo: quod & ſemel ſuperius factitarunt: cum medicinæ omnes hoc libro comprehenſæ, non ex animalibus, ſed ex herbis omnino petantur.

NOTÆ

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXVI.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 5. I. AD *postremum vero nigrescente.*] Sunt qui *increscente* malint, quoniam ita Marcellus Empir. scripsit, cap. 19. pag. 130. Sed error is librariorum est, tum ex Plinii nostri optimis codicibus, tum vero ex Corn. Celso, ita morbum eum describente, lib. 3. cap. 25. *Summa pars corporis crebras maculas, crebrosque tumores habet: Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur, &c.*

Sect. 6. II. *Ante omnes celebratam rationem eam .... defendente.*] Ita restituimus ope codicis Reg. 1. cum prius implicata admodum sententia, spretisque artis ipsius præceptis, non sine insigni orationis vitio, *descendente* legeretur.

Sect. 8. III. *In urbe nimbosa, immo vero tota Italia imperatrice.*] Prius *in urbe umbrosa* legebatur, perperam, refragantibus codicibus vetustis, Reg. 1. 2. Colb. &c. quos secuti sumus. Neque vero umbrosa esse tota Italia potest: nimbis obnoxia esse tota potest. Plinius ipse, lib. 2. sect. 51. æstatem nimbosam esse in Italia prodidit: idcirco ibi semper quodammodo aëreni vernare, vel autumnare.

Sect. 10. IV. *Hibisci radix cum glutino & aceto acri decocta.*] Ita libri omnes, etiam MSS. Sed scrupulum movet Marcellus Empiricus, qui cum operi suo Plinii sententias plurimis in locis aspersérit, pro glutino lupinum adscifcit, cap. 19. pag. 129. *Mentagræ medetur*, inquit, *hibisci radix cum lupino & aceto, ad tertias cocta & apposita.* Plinius Valer. adhuc importunior, lib. 2. cap. 56. *Licheni arcendo: Ficulnei caules*, inquit, *in aceto cocti & triti illinuntur: Hibisci radix cum glutino lupino in aceto decocta ad quartas similiter adhibetur.* An glutinum is lupinum intelligit, quod ex lupi genitalibus fiat, ut ex vitulorum genitalibus vitulinum noster commendat, & ad lichenas quidem, lib. 28. sect. 50. An potius glutinum e lupini farina, quæ lepras emendare, aliaque cutis vitia dicitur, lib. 22. sect. 74.

Ibid. V. *Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito, & lingua.*] Dioscor. lib. 4. cap. 53. de lichene herba, seu musco: Ὠφελεῖ δὲ καὶ ἰκτερικοὺς μετὰ μέλιτος διαχριόμενον· στόματος δὲ καὶ τῆς γλώττης ῥευματισμοὺς παραιτεῖται. *Juvat & arquatos cum melle illitus: ceterum defluxionibus oris ac linguæ succurrit.* Ita etiam, ut ne quid dissimulem, scripsisse mihi Græcus auctor videtur, unde Pliniana hæc manarunt. Legisse tamen aliter Plinium haud obscure intelligas: ita nimirum: μετὰ μέλιτος διαχριομένου στόματός τε καὶ τῆς γλώττης. Ῥευματισμοὺς παραιτεῖται.

Sect. 11. VI. *Hyssopum cum vino decoctum.*] Emendant ex Chiffl. cod. *cum fico.* Sic etiam Reg. 2. At Reg. 1. Colb. & vulgati omnes, *cum vino.* Favet alter Plinius Valer. lib. 1. cap. 52. cui titulum fecit, *Anginæ medendo. Hyssopum quoque*, inquit, *cum vino decoctum gargarizetur.* Dioscorides tamen priorem lectionem adjuvat Chiffl. codicis, & Regii 2. Is enim lib. 3. cap. 30. Συνάγχαις δὲ ἀναγαργάρισμα μετὰ σύκων ἀφεψήματος ἄριστον.

Sect. 15. VII. *Hyssopi quinque rami cum duobus rutæ, & ficis tribus decocti thoracem purgant.*] Pintianus ex suo codice legit, & *fici tribus*: ut sententia sit, quemadmodum hyssopi quinque, & rutæ duos, sic & fici ramos ternos requiri, quod falsum est. Ficus ipsas hic opus esse, nec sollicitandum Plinii contextum Marcellus Empiricus admonet, cap. 16. pag. 118. *Ficus siccæ tres*, inquit, *cum hyssopi modico, & parvo rutæ fasciculo, & quartario feni Græci purgati, cum aquæ nitidæ sextario ad medias decoquuntur, & colantur: inde tres potiones per triduum tussi nimia laborantibus dantur: mirum remedium est.*

Sect. 21. VIII. *Peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his phthisis tentat, radix herbæ consiliginis, quam nuper inventam diximus. Suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio*, &c.] Prius vitiosa interpunctione sic legebatur: *Peculiariter autem .... phthisis tentat.* Ut ad verbenacam de qua proxime ante sermo erat, pertinere ista viderentur. Mox nova instituta periodo, *Radix herbæ ..... inventam diximus, suum quidem, &c.* At priora illa de phthisicis, ad consiliginem spectare, Plinius ipse libro superiore admonuit, sect. 48. ubi de consiligine: *Prodest*, inquit, *ut demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi*: hunc nimirum, quem nunc versamus, prospiciens locum.

IX. *Pota tribus obolis sanguinis exscreationes cum amylo. Dysenterias, pota & infusa.*] Prius legebatur, vitiosa interpunctione, *sanguinis exscreationes. Cum amylo dysenterias*, &c. At licet alvum sistat amylum, ut dictum est lib. 22. sect. 67. tamen ad sanguinis exscreationes sæpius datur. Unde loco cit. Plinius: *Datur cum ovo his qui sanguinem rejecerint.* Et lib. 23. sect. 75. de amygdalis: *Sanguinem sistunt cum amylo*, ubi simile interpunctionis mendum, Dioscoridis admonitu, aliorumque, sustulimus. Sect. 31.

X. *Differentia, quod hic herbaceus est, alterius thymi albus.*] Ita libri omnes, etiam conditivi, manuque exarati, Reg. Colb. ceterique. Nec Salmasium moror, qui pag. 1288. in Solin. *helvaceus* rescribit, interpretaturque ex purpureo albicantem, nullo codice, nullo scriptore suffragante. Geminum epithymum, viride, albidumque agnoscit auctor libri de simp. med. ad Paternianum, tom. 13 operum Galeni, pag. 990. *Epithymum*, inquit, *est flos herbæ assimilis setæ* (lego *saturejæ*) *subviridis .... Nam verus epithymi flos exalbidus est, & asper, & plurimum in Pamphylia invenitur.* Sect. 35.

XI. *Quidam hippopheon vocant.*] Sic libri omnes, sic Index ipse. Rectius tamen videtur *hypopheon*, quod sub stœbe fortassis, quæ φέως quoque appellatur, lib. 22. sect. 13. innasci solet. Aëtius, lib. 3. cap. 29. pag. 103. Παραπλησίως δὲ τῷ ἐπιθύμῳ καὶ τὸ ἐπὶ τῆς στοίβης φυόμενον, &c. *Similis vis ei quoque est, qui stœbe adnascitur: item qui thymbræ, ideo epithymbron dictum*, &c. Ibid.

XII. *Et panos discutit*, &c.] In libris editis, *Et rapnos strumam discutit.* Quasi vero e proposito sit commemorare modo ex iis herbam aliquam, quæ nihil ad alvum medendam juvat, quo nunc in argumento uno habitare se professus est apertissime jam a sectione 28. In MSS. Reg. 1. *Et carostrum*: hoc tantum. In Reg. 1. *Et capnostruma.* Cur vero *& panos discutit* amplexi sumus, ubi tam obscura vestigia sese offerunt sinceræ lectionis, in causa Dioscorides fuit: cujus hæc plane gemina de pycnocomo sententia, lib. 4. cap. 76. Καὶ τὰ φύλλα δὲ καταπλαττόμενα, φύματα καὶ δοθιῆνας διαφορεῖ. Sect. 36.

XIII. *Florem & semen non fert.*] Ita recte vetus codex Dalecampii. Prius legebatur, *Floret & semen non fert*, quod falsum. In Reg. 1. *Floret semen non infert.* Reg. 2. *Floret semen non fert.* Alii aliter. Theophr. lib. 9. hist. cap. 22. hoc tantum: Τὸ δὲ πολυπόδιον μετὰ τὰ ὕδατα αἰεὶ βάλλει, σπέρμα δὲ οὐ φύει. *Filicula semper post imbres erumpit: semen autem non fert.* Sect. 37.

XIV. *Radix circa ortum Canis excavatur, ut in ipsam confluat succus.*] Ita emendavimus ex fide codicum Reg. Colb. Chiffl. cum prius *in ipsa* alii minus apposite scribendum censerent. Rem dilucide Dioscorides explicat, lib. 4. cap. 171. *Succus*, inquit, *legitur hunc in modum: Capite exempto radix ita cultro excavatur, ut excavatio sensim a latiore orbe in acutum desinat: proindeque in id cavum confluit succus, qui conchis demum excipitur.* Συλλέγεται δὲ ὁ ὀπὸς, κεφαλῆς ἀπὸ τῆς ῥίζης ἀφαιρουμένης, καὶ σμιλοειδῶς τεμνομένης εἰς κοιλότητα· συῤῥεῖ γὰρ εἰς αὐτὴν ὁ ὀπὸς, καὶ οὕτως ἀναλαμβάνεται εἰς μύακας. Sect. 38.

XV. *Tithymalus enim linguam excalfacit. Usus bimo, nec ante, nec postea utili.*] Prius legebatur, *linguam excalfacit bulbi more, nec ante, nec postea utile.* Dalecampius emendabat, *Nec ante cibos, nec postea utile.* In Reg. 1. *Excalfacit. Vubimoneetcante. nec postea*, &c. At in Reg. 2. nitide ac perspicue, *usus bimo, nec ante, nec postea*, &c. quod & Pintianus in suo vidit. Sic ipse Plinius, lib. 27. sect. 55. *Usus radicis in trimatu tantum, neque antea, neque postea.* Ibid.

XVI. *Rubris, succosis.*] E nostra id emendatione, admonitu codicis Regii 2. in quo diserte sic scribitur: etsi in Reg. 1. librisque editis, *rugosis* legitur. Adstipulatur emendationi Diosc. lib. 4. cap. 165. *Tithymali characiæ caules*, inquit, *supra cubiti altitudinem attolluntur, rubri, acri lacteoque succo referti.* Τοῦ δὲ χαρακίου καυλοὶ μὲν ὑπὲρ πῆχυν, ἐνερευθεῖς, ὀποῦ δριμέως καὶ λευκοῦ μεστοί. Et Apuleius, cap. 108. *Characias .... thyrsis ultra longitudinem cubitalem rubris, succi acrioris*, &c. Ibid.

XVII. *A radice foliis pæne oleæ.*] Prius legebatur, *foliis* Ibid.

pendulis: quod vel ipsa tithymali effigies coarguit. In Reg. 1. cod. *foliis pœnale.* In Reg. 2. *penelee.* In Parm. ceterisque omnibus usque ad Frobenium, *pendet.* Is *pendulis* maluit. Sed indubitatam esse nostram emendationem non vestigia modo haud obscura veteris scripturæ, sed & Dioscorides ipse admonet in descriptione tithymali characiæ: *Folia*, inquit, *sunt circa ramulos oleaginis similia, sed longiora & angustiora*: φύλλα δὲ περὶ τοῖς ῥάβδοις ὅμοια ἐλαίᾳ, μακρότερα δὲ, καὶ στενώτερα. Theophrasto etiam consentiente, lib. 9. hist. cap. 12. Τὸ μὲν φύλλον ἐλαιῶδες ἔχει. Apuleius similiter, cap. 108. *Foliis olivæ similibus, paulo angustioribus, & longioribus.* Neque hi scriptores modo, sed & res ipsa, plantæque forma, quam sæpe sumus contemplati, favet.

Sect. 64. XVIII. *Succus hyoscyami cum farina, vel semen.*] Scribit Dalecampius in ora editionis suæ, ex codicis vetusti nescio cujus auctoritate, *cum farina sesamæ.* Ex interpolatoris id cujuspiam officina est. Vulgatæ lectioni MSS. codices, Plinio ipsi Dioscorides suffragatur, lib. 4. cap. 69. de succo hyoscyami: Σὺν ἀλεύροις δὲ ἢ ἀλφίτοις .... περιδεῖς τε ὀφθαλμῶν πλεγμονὰς, καὶ τοὺς ἄλλας· τὸ δὲ σπέρμα τὰ αὐτὰ παρέχει.

Sect. 66. XIX. *Vettonica nervis, ..pota ut in jocinere.*] Ita libri editi, & Reg. 2. recte. In quibusdam aliis, *posita*, perperam. Etsi ex iis Dalecampius fortassis *imposita* scribi satius esse conjiciat. Cum vero eumdem Vettonicæ sumendæ modum in hisce morborum generibus præfiniat, quem in jocinere sanando adhibuit sect. 19. ibique cyathis tribus bibendum admoneat, quin & *pota* quoque hic legi oporteat, dubium esse nemini potest.

Sect. 70. XX. *Sanat & archezostis, sed anno pota.*] In libris vulgatis, *sed cum ammineo pota.* Interpolatoris id manu insertum, non ipsius auctoris. In Reg. 2. *sed anno.* Favet Dioscorides, lib. 4. cap. 184. de vite alba: Πίνεται δὲ καὶ πρὸς ἐπιληψίας ὁλκὴ α΄ καθ᾽ ἡμέραν, πρὸς ἐνιαυτόν. *Bibitur ad morbum comitialem drachmæ pondere quotidie anno toto.* Vidit e suo codice hoc mendum etiam Pintianus.

Sect. 74. XXI. *Secatur in asses, ut cucumis.*] Prius legebatur, *Siccatur in aëre, ut cucumis.* In Reg. 1. *Siccatur in hasres.* Reg. 2. *Siccatur in asses.* Chiffl. *in arses.* Nostram emendationem, non ipsa modo loci sententia, resque ipsa constabilit, sed & Theophrastus, qui eadem tradit, lib. 9. hist. cap. 10. Τέμνουσι δὲ τροχίσκους, inquit, ὥσπερ ῥαφανῖδας· ἐνειλήσαντες δὲ ἐν γλεύκει ἐκρέμασαν ὑπὲρ καπνοῦ. *Siccant mandragoræ orbiculos, sicuti raphani, & involutos musto in fumo suspendunt.*

Sect. 75. XXII. *Folia ephemeri tuberibus, tumoribusque illinuntur.*] Ita libri omnes vulgati, conditivique, quos quidem vidi. Dalecampius ex nescio quo vetere exemplari legit, *uberum tumoribus.* Frustra, non libris modo refragantibus, & ipso Dioscoride, apud quem hæc verbis totidem omnino exstant, lib. 4. cap. 58. Τὰ δὲ φύλλα ἐν οἴνῳ ἑψηθέντα καὶ καταπλασθέντα, οἰδήματα καὶ φύματα διαφορεῖ, μήπω ὑγρὸν ἔχοντα.

Sect. 76. XXIII. *Sed celerrime quinquefolii succus medetur tribus cyathis potus cum sale & melle.*] Postrema hæc verba, *cum sale & melle*, negat Pintianus in suo exemplari legi: nec sane leguntur in Reg. 2. At Reg. 1. multo vetustior ea plane exhibet, ut adeo expungere ea religio fuerit. Dioscoridem lib. 4. cap. 42. scripsisse scio in hunc modum: Ὑγιάζει δὲ καὶ ἴκτερον ταχέως ὁ χυλὸς τῶν φύλλων ποθεὶς ἐπί τινας ἡμέρας τριῶν κυάθων πλῆθος. Τραύματά τε καὶ σύριγγας μεθ᾽ ἁλῶν καὶ μέλιτος καταπλασθὲν ἰᾶται. *Celeriter quoque regio morbo medetur foliorum succus, tribus cyathis aliquot diebus epotus. Eadem cum sale & melle imposita, tam vulneribus quam fistulis remedio sunt.* An igitur apud scriptorem Græcum, ex quo Plinius hausit, cum hasce conjunctas cerneret medicinas, temere is ex subsequente ad superiorem sal melque transvexerit, an ad ipsam ea reapse pertineant, aliis æstimandum relinquo. Translata temere ab eo esse vix adducor ut credam: cum ea ipsa rursum adhibeat sect. seq. ad sanandas fistulas: rursumque sect. 87. ad hulcera vetera: quos in usus & a Dioscoride hic adsciscuntur.

Sect. 80. XXIV. *Ambusta sanantur plantagine, arctio.*] Sic sane restituendus hic locus fuit, ex MSS. Reg. Colb. aliorumque fide, Parmensisque, ac ceterarum editionum, ante Frobenium, quo auctore *arcio* legimus in libris deinceps vulgatis. At aliud arcion, aliud arction est. Neque arcio sive personatæ hanc vim ambusta sanandi Dioscorides attribuit: arctio plane adjudicat, lib. 4. cap. 106. Καὶ πυρικαύσων καὶ χιμέτλης ἐστὶ κατάντλημα. *Ambusta pernionesque eo foventur.* Geminat errorem Apuleius, cap. 36. tit. 7. cum ne ad persolatam quidem, sed ad personaciam, quæ alia est, hoc medicamentum refert.

XXV. *Clymenos vero, si ore sanguis, &c.*] Hanc emendationem debemus Regio 2. codici, in quo diserte *Clymenus* legitur: cum in libris hactenus editis legatur, *cyclaminos.* In Reg. 1. *cyclemenus.* De cyclamino sane ea quæ hic commemorantur, affirmari vere nequeunt: de clymeno Dioscorides affirmavit, libro 4. cap. 13. Ποιεῖ δὲ ὁ χυλὸς πρὸς αἵματος ἀναγωγὴν πινόμενος· καὶ κοιλιακοὺς, καὶ ῥοῦν ἐρυθρὸν, &c. *Ad sanguinis rejectionem clymeni succus in potu est efficax, itemque ad cœliacorum profluvia, rubentemque fluorem muliebrem, &c.* Sect. 82.

XXVI. *Vulneribus, ex ea factum Lycium.*] Ita libri omnes constantissime. Nugantur, qui vel *collyrium* hoc loco, ut Gasp. Hofmannus, lib. 4. Var. sect. cap. 27. vel quod haud paulo insulsius est, *licinium* substituunt, exemplaribus omnibus invitis, ipsoque adeo scriptore Plinio: cujus sententia verbis Græci auctoris egregie constabilitur. Dioscoridem dico, lib. 3. cap. 3. de Gentiana: Ἔστι δὲ τραυματικὴ, ἐπιτεθεῖσα ὡς τὸ Λύκιον, ὑπονόμων τε ἑλκῶν ἴαμα, &c. *Imposita, ut Lycium, vulneraria est, & cuniculatim depascentibus hulceribus medetur.* Sect. 87.

XXVII. *Ut squamam ossibus extrahat.*] Prius *saniem* legebatur. *Squamam* restituimus ex codd. Reg. Colb. & Chiffl. atque adeo ex ipso Dioscoride, lib. 3. cap. 92. de peucedani radice: Καθαίρει δὲ λεία ξηρὰ τὰ ῥυπαρὰ ἕλκη, καὶ λεπίδας ἀπὸ ὀστέων ἀφίστησι, καὶ ἐπουλοῖ τὰ παλαιά. *Arida trita sordida purgat hulcera, ossium squamas extrahit, veteraque hulcera cicatrice obducit.* Vidit hoc & in suo codice ante nos Pintianus. Ibid.

XXVIII. *Efferantia sese hulcera.*] Hactenus *efferentia* libri omnes exhibent. Sed *efferantia* satius visum est: tum quod hac voce & alibi Plinius usus, lib. 8. sect. 77. de suibus: *Verum efferantur*: Græci dicerent, θηριοῦνται. Est enim θηρίωσις efferatio: tum quod exprimi ea felicius arbitrati sumus id quod Græci θηριῶδες ἕλκος appellant. Diosc. libro 4. cap. 118. de hac ipsa onothera agens, in nunc sumus: Καταπλασθεῖσα δὲ, πραΰνει τὰ θηριώδη ἕλκη. Ibid.

XXIX. *Menses albos.*] Ita rescripsimus admonitu codicis Reg. 2. maxime vero ex re ipsa. In Reg. 1. *menses alvos.* In editis hactenus libris insulse, *menses alvosque.* Quid sint menses albi, diximus abunde in Notis prioribus. Sect. 90.

XXX. *Nimia rursus profluvia sistit semen cum vivo sulphure.*] Ita plane Reg. 2. & Colb. Interpolatorum manu id confictum, quod libri vulgati præ se ferunt, *cum vino & sulphure.* Vinum abdicat Diosc. lib. 4. cap. 76. de mandragora; vivum sulphur adsciscit. Τὸ δὲ σπέρμα τῶν μήλων .... προστεθὲν μετ᾽ ἀπύρου θείου, ῥοῦν ἵστησιν ἐρυθρόν. Occupavit & hoc Pintianus e suo codice. Ibid.

XXXI. *Contra facit batrachion .... ardens alias.*] Prius legebatur, *Alvi profluvia sistit & contrahit batrachion.* Emendationem debemus Regio 2. codici, & Pintiani pariter exemplari. Et sane ita loci sententia postulat: Mirum enim id esse Plinius innuit, tam diversas tamque dissimiles in herba una eademque dotes reperiri, ut cruda quidem causticam vim, atque adeo spissantem, seu adstringentem obtineat: cocta contra, vel in cibo ac potu præbita, contrariam, hoc est, mollientem, μαλακτικήν. Ibid.

XXXII. *Item radix e geranio ..... inflationibusque vulvarum.*] Non codicum modo primitivorum fidem, Reg. Colb. Chiffl. sed & Dioscoridis auctoritatem amplexi, *inflationibus* scripsimus, pro *inflammationibus.* Sic enim ille, lib. 3. cap. 131. de geranio: Ποθεῖσα ἐν οἴνῳ ἄχρι ὁλκῆς πλῆθος ὑστέρας ἐμπνευματώσεις λύει. *Drachmæ pondere in vino pota vulvæ inflationes discutit.* Ibid.

XXXIII. *Polygonus pota menses ciet, & althææ radix.*] Ita profecto libri omnes, tum vulgati, tum conditivi. Et de althæa quidem, cieri ea menstrua, tum usus edocet quotidianus, tum etiam Dioscor. lib. 3. cap. 163. At vero polygonon adstringentis esse facultatis, mensesque ea sisti clamant omnes, post Diosc. lib. 4. cap. 4. & 5. Quamobrem considerandum amplius num ita legi hic oporteat: *Polygonus pota menses sistit: ciet althææ radix*: quod incuria amanuensium excidisse vox ea *sistit* videtur. Ibid.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ.
LIBER XXVII.

I.
RESCIT profecto apud me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis: quantoque major copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inveniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset videri etiam rerum Naturæ ipsius munificentia, si humani operis esset inventio. Nunc vero deorum fuisse eam apparet, aut certe divinum, etiam cum homo inveniret: eamdemque omnium parentem & genuisse hæc, & ostendisse, nullo vitæ miraculo majore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam a Mæotis paludibus, & euphorbiam e monte Atlante ultraque Herculis columnas: [1] & ipso rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex Oceani insulis extra terras positis, itemque Æthiopidem ab exusto sideribus axe: alias præterea aliunde ultro citroque humanæ saluti in toto orbe portari, immensa Romanæ pacis majestate, non homines modo diversis inter se terris gentibusque, verum etiam montes & excedentia in nubes juga, partusque eorum & herbas quoque invicem ostentante. Æternum, quæso, Deorum sit munus istud. Adeo Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur. CAP. I.

II. Sed antiquorum curam diligentiamque quis possit satis venerari, cum constet omnium venenorum ocyssimum esse aconitum: [1] & tactis quoque genitalibus feminini sexus animalium eodem die inferre mortem? Hoc fuit venenum, quo interemptas [2] dormientes a [3] Calpurnio Bestia uxores [4] M. Cæcilius accusator objecit. Hinc illa atrox peroratio ejus [5] in digitum. [6] Ortum fabulæ narravere, e spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideoque apud Heracleam Ponticam, ubi monstratur is [7] ad inferos aditus, gigni. Hoc quoque tamen in usus humanæ salutis vertere: scorpionum ictibus adversari, experiendo datum in vino calido. Ea est natura ut hominem occidat, nisi invenerit quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, velut pari intus invento. Sola hæc pugna est, cum venenum in visceribus reperit: mirumque, exitialia per se ambo cum sint, duo venena in homine commoriuntur, ut homo supersit. Immo vero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quomodo venenata quoque ipsa sanarentur. [8] Torpescunt scorpiones aconiti tactu, stupentque pallentes, & vinci se confitentur. [9] Auxiliatur his elleborum album, tactu resolvente: ceditque aconitum [10] duobus malis, suo & omnium. Quæ si quis ullo forte ab homine excogitari potuisse credit, ingrate Deorum munera intelligit. [11] Tangunt carnes aconito, necantque gustatu earum pantheras: nisi hoc fieret, repleturas [12] illos situs. [13] Ob id quidam pardalianches appellavere. [14] At illas sta- CAP. II.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Et ipso.*] Et ubi ipsa rerum natura deficit.

Sect. II. 1. *Et tactis quoque.*] Hoc ante jam attigit, lib. 25. sect. 75. Appellationis θηλυφόνου causa hæc est, ut mox dicetur. Tradit hoc idem Theophr. lib. 9 hist. cap. 19.

2. *Dormientes.*] Habent hanc vocem codices Reg. 1. 2. A ceteris plerisque abest.

3. *Calpurnio Bestia.*] Socius hic fuit conjurationis Catilinianæ. Meminit ejus Sallustius.

4. *M. Cæcilius.*] M. Cæcilius Rufus orator, a Plinio jam memoratus, libro VII. sect. L.

5. *In digitum.*] In eum Calpurnii digitum, quo uxorum suarum τὰ αἰδοῖα tetigerat, & sic interemerat. Vide Notas & Emend. num. I.

6. *Ortum fabulæ.*] Nempe venenum. Hanc fabulam & Dionysius Perieg. refert in descript. orbis, vers. 788. & Nicander in Alexiph. statim initio.

7. *Ad inferos aditus.*] Plinius, lib. 6. sect. 1. *Portus Acone, veneno aconito dirus: specus Acherusia.* Fodinæ metallicæ os, opinor: cum Cerberus non alius fuisse videatur, quam subterraneus locus, ubi triplex metallum, ex quo pecunia conficitur: uti ex Homeri Odyssea conjicimus.

8. *Torpescunt.*] Et hoc superius indicatum lib. 25. sect 75. Adnotavit etiam Diosc. lib. 4. cap. 77.

9. *Auxiliatur eis.*] Plinius, lib. 25. sect. 75.

10. *Duobus malis.*] Elleboro & scorpioni: est enim elleborum aconiti peculiare malum: scorpio, commune omnium.

11. *Tangunt carnes.*] Transscripsit hæc Solinus a Plinio, cap. 17. pag. 37. & 38. Refert quoque Dioscor. lib. 4. cap. 77.

12. *Illos situs.*] Illas regiones.

13. *Ob id quidem.*] Solinus, loc. cit. Nicander in Alexiph. pag. 131. iisdem ferme verbis. Παρδαλιαγχὲς igitur, ἀπὸ τοῦ παρδάλεις ἄγχειν, quod pantheras enecet, aconitum appellavere.

14. *At illas.*] Solinus, loc. cit. Vide quæ in eam rem

tim liberari morte, excrementorum hominis gustu, demonstratum. Quod certe casu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nunc ut novum nasci? [15] quoniam feris ratio & usus inter se tradi non possit. * Hic ergo casus, hic est ille, qui plurima in vita invenit Deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem & parens rerum omnium & magistra Natura, utraque conjectura pari, sive ista quotidie feras invenire, sive semper scire judicemus. Pudendumque rursus, omnia animalia, quæ sint salutaria ipsis, nosse, præter hominem. Sed majores [16] oculorum quoque medicamentis aconitum misceri saluberrime promulgavere: aperta professione, malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum, vel deprehendendi gratia. [17] Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice [18] leniter hirsuta. [19] Radicem modicam cammaro similem marino. [20] Quare quidam cammaron appellavere, alii thelyphonon, [21] ex qua diximus causa. [22] Radix incurvatur paulum scorpionum modo, quare & scorpion aliqui appellavere. [23] Nec defuere, qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul & e longinquo odore mures necat. [24] Nascitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo juxta, ne pulvere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alii quoniam vis eadem in morte esset, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, statimque admota velocitas sentiretur.

* Cap. III.

Cap. IV. III. [1] Æthiopis folia habet phlomo similia, magna & multa, & hirsuta ab radice. [2] Caulem quadrangulum, scabrum, similem arctio, multis concavum alis: [3] semen ervo simile, candidum, geminum: radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccæ nigrescunt, duranturque, ut cornua videri possint. [4] Præter Æthiopiam nascuntur, & in Ida monte Troadis, & in Messenia. Colliguntur autumno, siccantur in Sole aliquot diebus, ne situm sentiant. [5] Medentur vulvis potæ in vino albo, ischiadicis, pleuriticis, faucibus scabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Æthiopia venit, eximia est, atque illico prodest.

IV. [1] Ageraton ferulacea est, [2] duorum palmorum altitudine, origano similis, [3] flore bullis aureis. [4] Hujus ustæ nidor urinam ciet, vulvasque purgat, [5] tanto magis insidentibus. [6] Causa nominis, quoniam diutissime non marcescit.

NOTÆ.

diximus lib. 8. sect. 41.

15. *Quoniam feris.*] Quoniam feræ rationem & usum earum rerum, quas agunt, tradere invicem aliæ aliis non possunt. Hic homini illi vehementer succenseo, qui capiti tertio, quod sequitur, hunc titulum velut argumentum præfixerat: *Quod omnium rerum conditor sit Deus*: cum Plinius hoc loco, ut passim, ἀθεΐζων, non alium agnoscat Deum, præter Naturam rerum.

16. *Oculorum.*] Dioscor. lib. 4. cap. 77. de aconito: Μίγνυται δὲ καὶ ὀφθαλμικαῖς ἀνωδύνοις δυνάμεσι. *Miscetur & oculorum medicamentis doloris levandi vi præditis.*

17. *Folia habet.*] Totidem notis ac verbis deliniatur a Dioscor. loc. cit. & auctore libri de simpl. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 985. Pingitur a Dodonæo, pag. 434. Gallis, *Aconit.* Genera amplius sedecim ab eodem picta vidimus in horto Regio.

18. *Leniter hirsuta.*] Tenui lanugine pubescentia: quod & nos tractando novimus.

19. *Radicem .... cammaro.*] Scorpioni caudæ, ῥίζα ὁμοία σκορπίου οὐρᾷ dixit Diosc. loc. cit. Plinius magis caute, a re potius nota, cammaro scilicet, sive cancro, potius quam a scorpione ignota, similitudinem traxit.

20. *Quare quidam.*] Galenus unus, & Erotianus, qui κάμμαρον vocitarint: ceteri κάμμορον dicunt. Diosc. lib. 4. cap. 77. Ἀκόνιτον, οἱ δὲ παρδαλιαγχὲς, οἱ δὲ κάμμορον, οἱ δὲ θηλυφόνον, οἱ δὲ μυοκτόνον, οἱ δὲ θηροφόνον. Nicander in Alexiph. pag. 131.

Πολλάκι θηλυφόνον καὶ κάμμορον.

Κάμμορον quasi κατάμορον, *mortiferum*: vel, ut ait Schol. Nicandri, pag. 53. κακῷ μόρῳ ἀναιροῦν. At Galenus in Explic. vocum Hippocr. pag. 92. tom. 2. Κάμμαρον, τό τε τῇ σμικρᾷ καρίδι ἐοικὸς ζῶον, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τοῦτο τῶν ῥιζῶν ὁμοιότητος τὸ ἀκόνιτον. Erotianus in Onomast. vocum Hippocr. tom. 2. operum Galeni, pag. 122. Διοσκουρίδης .... φησὶ τὸ ἀκόνιτον εἰρῆσθαι ὑπό τινων κάμμαρον, ὡς θηλυφόνον.

21. *Ex qua diximus causa.*] Paulo ante, *quod tactis genitalibus feminini sexus animalium, eodem die inferat mortem.*

22. *Radix.*] Diosc. & Galenus, proxime citati.

23. *Nec defuere.*] Diosc. & Nicander, locis citatis.

24. *Nascitur in.*] Nicander in Alexiph. pag. 131.

Ἐν δ' ἀκοναίοις
Θηλείην ἀκόνιτον ἀνεβλάστησεν ὀρόγκοις.

Hoc est, Gorræo interprete,

Duris in caulibus, altos
Per montes nascuntur, & hinc aconita vocamus.

Nicandrum sequitur Ovidius, lib. 7. Metam. vers. 419. Aconitum illi dici voluere, quod in locis nasceretur quæ ne pulverem quidem nutriendæ plantæ suppeditarent. Ἀκόνιτον Græci dicunt, quod sine pulvere est. Hesychius: Ἀκονιτὶ .... χωρὶς κόνεως. Alii ἀπὸ τῶν ἀκονῶν deducunt, quæ vox cautes sonat. Alii, ut Theopompus Chius, lib. 38. historiæ suæ apud Athen. lib. 3. pag. 85. ab Aconis, qui locus est Heracleæ Ponticæ proximus, ἐν τόπῳ Ἀκόναις καλουμένῳ, ὄντι περὶ τὴν Ἡράκλειαν. Diximus de eo in Geographicis.

Sect. III. *Æthiopis.*] Totidem verbis ea a Dioscor. describitur, lib. 4. cap. 105. Αἰθιοπὶς καὶ αὐτὴ παραπλησία φλόμῳ ἔχει τὰ φύλλα, δασέα δὲ λίαν, καὶ πυκνὰ, κύκλῳ περὶ τὸν πυθμένα τῆς ῥίζης, &c. *Æthiopis folia etiam habet verbasco similia, per quam hirsuta, densaque, circa imam radicem orbem efficientia,* &c. Vidimus in horto Regio, qualem a Dodonæo pingitur, pag. 148.

2. *Caulem .... similem arctio.*] Vide Notas & Emendat. num. II.

3. *Semen .... geminum.*] In singulis conceptaculis sunt bina semina, inquit Dioscor. loc. cit. Καρπὸν δὲ περὶ μέγεθος ὀρόβου σὺν δύο ἐν ἑνὶ ἀγγείῳ.

4. *Præter Æthiopiam.*] In Æthiopia nasci Æthiopidem ex Democrito superius indicavit, lib. 24. sect. 102. sed dotis illam singularis, & faciei forte diversæ: ejusdemque solum nominis.

5. *Medentur.*] Diosc. loc. cit. Ταύτης ἡ ῥίζα ἑψομένη καὶ πινομένη βοηθεῖ ἰσχιάδι, πλευρίτιδι, αἵματος πτύσει, καὶ ἀρτηρίας τραχύτητι, &c.

Sect. IV. 1. *Ageraton.*] Diosc. lib. 4. cap. 59. Ἀγήρατον, &c. iisdem enim designatur notis, ut & ab Oribasio, lib. XI. fol. 186. Nunc in officinis Eupatorium Mesues, & Herba Julia appellatur. Pingitur a Joan. Bauhino, tom. 3. lib. 26. pag. 146. & a Matthiolo, pag. 1050. qualem vidimus in horto Regio.

2. *Duorum palmorum.*] Sic Oribasius, ex quo Dioscor. corrigas, qui σπιθαμώδη tantum dicit.

3. *Flore.*] Diosc. Σκιάδιον ἔχων, ἐφ' οὗ ἄνθος πομφολυγῶδες, χρυσοειδές. *Umbellam gerit, in qua flos quasi aureis bullis emicat.*

4. *Hujus ustæ.*] Diosc. loc. cit.

5. *Tanto magis.*] Multo magis, si feminæ in ejus decocto insideant.

6. *Causa nominis.*] Ἀγήρατον, quasi non senescens. Diosc. Ὠνόμασται δὲ ἀγήρατον, διὰ τὸ ἐπιπολὺ τὸ ἄνθος ὁμοιοειδὲς φυλάττεσθαι, *quoniam flos diutissime in sua coloris specie conservatur.*

V. [1] Aloë scillæ similitudinem habet, major, & pinguioribus foliis, [2] ex obliquo striata. [3] Caulis ejus tener est, rubens medius, non dissimilis antherico: radice una, ceu palo, in terram demissa: gravi odore, gustu amara. [4] Laudatissima ex India affertur, sed nascitur & in Asia: non tamen ea utuntur, nisi ad vulnera recentibus foliis: mirifice enim conglutinat, [5] vel succo. [6] Ob id in turbinibus cadorum eam serunt, ut aïzoum majus. Quidam & caulem ante maturitatem seminis incidunt succi gratia, aliqui & folia. Invenitur & per se lacryma adhærens. Ergo pavimentandum, ubi sata sit, censent, ut lacryma non absorbeatur. [7] Fuere, qui traderent in Judæa super Hierosolyma metallicam ejus naturam: sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est, aut humidior. [8] Erit ergo optima pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac jocineris modo coacta, facile liquescens. Improbanda nigra & dura, arenosa quoque, quæ & gustu intelligitur. Gummi adulteratur, & acacia. [9] Natura ejus spissare, densare, & leniter calfacere: usus in multis; [10] sed principalis alvum solvere, cum pæne sola medicamentorum, quæ id præstant, confirmet etiam stomachum, adeo non infestet ulla vi contraria. Bibitur drachma: [11] ad stomachi vero dissolutionem, in duobus cyathis aquæ tepidæ vel frigidæ; cochlearis mensura, bis terve in die ex intervallis, ut res exigit. Purgationis etiam causa plurimum tribus drachmis. Efficacior si pota ea sumatur cibus. [12] Capillum fluentem continet cum vino austero, capite in Sole contra capillum peruncto. [13] Dolorem capitis sedat temporibus & fronti imposita ex aceto & rosaceo, [14] dilutiorque infusa. [15] Oculorum vitia omnia sanari ea convenit: privatim prurigines & scabiem genarum: [16] item insignita ac livida, illita cum melle, maxime Pontico. [17] Tonsillas, gingivas, & omnia oris hulcera. [18] Sanguinis exscreationes si modicæ sint, drachma ex aqua: si minus, ex aceto pota. [19] Vulnerum quoque sanguinem, & undecumque fluentem sistit per se vel ex aceto. [20] Alias etiam est vulneribus utilissima, ad cicatricem perducens. [21] Eadem inspergitur exhulceratis genitalibus virorum, condylomatis, rimisque sedis alias ex vino, alias ex passo, alias sicca per se, ut exigit mitiganda curatio, aut coërcenda. [22] Hæmorrhoïdum quoque abundantiam leniter sistit. Dysenteriæ infunditur. Et si difficilius concoquantur cibi, bibitur a cœna modico intervallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Devorantur & pilulæ [23] cum melle decocto, aut resina terebinthina, ad purganda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lavatur, ut quod sit arenosissimum subsidat. Aut torretur in testa, pennaque subinde versatur, ut possit æqualiter torreri.

VI. [1] Alcea folia habet similia verbenacæ, [2] quæ aristereon cognominatur, caules tres aut quatuor, foliorum plenos, florem rosæ, radices albas, cum plurimum sex, cu-

NOTÆ.

Sect. V. 1. *Aloë.*] Diosc. lib. 3. cap. 25. Ἀλόη φύλλον ἔχει σκίλλῃ παραπλήσιον, &c. Sunt enim reliqua similia. Officinis, Aloë vulgaris: Aloë in Socotora insula, part. 2. Ind. Orient. cap. 6. Gallis, *Aloës*, & *Perroquet*, quod folia habet psittaci pennis similia. Floruit in horto Regio annis 1663. & 1664. Pingitur a Joan. Bauhino, tom. 3. pag. 696. qualem vidimus. Item a Lobelio in Observ. pag. 202. In Stœchadibus insulis luxuriose prodire, & a vulgo sempervivam Marinam vocari, tritamque imponi omnigenis hulceribus, vulneribusque, prodidit Petr. Quiqueranus, lib. 2. de laud. Prov. fol. 59.

2. *Ex obliquo.*] Foliorum lateribus ex obliquo lancinatis, ac veluti striatis.

3. *Caulis ejus*, &c.] Ad verbum, Diosc. loc. cit. & Oribas. lib. IX. fol. 188.

4. *Laudatissima.*] Totidem verbis Dioscor. & Oribas. locis cit.

5. *Vel succo.*] Si vel expresso e foliis tritis succo illinatur, λεία καταπλασσομένη, inquit Diosc. loc. cit.

6. *Ob id in turbinibus.*] In cadis seu vasculis in turbinem ima parte desinentibus.

7. *Fuere.*] Fossilem in Judæa aloën reperiri a Sextio Nigro proditum auctor est Diosc. in præf. pag. 2. Auctor libri simpl. med. tom. 13. operum Galeni, pag. 984. *Aliqui dicunt*, inquit, *de petris eam collectam in Judæa & Asia, atque in India.*

8. *Erit ergo.*] Quæ reliqua deinceps sectione de aloe memorantur, ea totidem fere verbis habet Dioscor. loco citato.

9. *Natura ejus spissare.*] Hoc est, adstringere. Diosc. Δύναμιν δὲ ἔχει συπτικὴν, ξηραντικὴν, πυκνωτικὴν τῶν σωμάτων, καὶ κοιλίας τε λυτικὴν, καὶ στομάχου ἀποκαθαρτικὴν, &c.

10. *Sed principalis.*] Celsus, lib. 2. cap. 18. *Dejectionem antiqui variis medicamentis, crebraque alvi ductione, in omnibus fere morbis moliebantur. ... Sed medicamenta stomachum fere lædunt: ideoque omnibus catharticis aloë miscenda est.* Scribonius Largus, Compos. 137. *Bene purgat & hæc compositio. Aloës, victoriati pondus: Colophoniæ* (hoc est, scammoniæ) *victoriati pondus: una teruntur: adjicitur mellis quod satis est ad colligenda ea. Datur ex aquæ calidæ vel frigidæ cyathis quatuor. Hoc medicamentum stomachum non corrumpit.*

11. *Ad stomachi.*] Hoc est, ad subversionem stomachi, quam Diosc. ἀνατροπὴν στομάχου vocat, cum scilicet in vomitiones effunditur. Sic intellexit scilicet Marcellus Empir. lib. de Medicam. cap. 17. pag. 125. *His*, inquit, *qui cibum non continent, aloës minimum, cum frigida aqua potui datum, plurimum prodest.* Celsus, lib. 4. cap. 5. *Vulgatissimum vero, pessimumque stomachi vitium est resolutio: id est, cum cibi non tenax est: solètque desinere ali corpus, ac sic tabe consumi;* &c.

12. *Capillum.*] Diosc. loc. cit.

13. *Dolorem.*] Diosc. loc. cit.

14. *Dilutiorque infusa.*] Ex alto instillata.

15. *Oculorum.*] Dioscor. loco citato: Ψωροφθαλμίας τε καὶ κανθῶν κνησμοὺς παρηγορεῖ: *Scabras lippitudines, seu scabritiem palpebrarum, angulorumque in oculis pruriginem mitigat.*

16. *Item insignita.*] Hoc est, sugillata, partes percussionibus contusas insigniter, lividasque. Dioscor. Τὰ πελιώματα καὶ ὑπώπια σὺν μέλιτι. Eodem sensu *insignitas injurias* Gellius vocat, lib. 10. cap. 3. *plagas, verbera, vibices*, aliasque *carnificinas.*

17. *Tonsillas*, &c.] Diosc. loc. cit.

18. *Sanguinis.*] Diosc. loc. cit.

19. *Vulnerum.*] Diosc. loc. cit.

20. *Alias etiam.*] Dioscor. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 153.

21. *Eadem inspergitur.*] Diosc. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 33. pag. 230.

22. *Hæmorrhoïdum.*] Diosc. loco citato; non istud modo, sed & cetera medicamenta totidem verbis definit.

23. *Cum melle decocto.*] Ita MSS. Reg. & Colb. non *cum mellis decocto.* Diosc. loc. cit. μετὰ μέλιτος ἑφθοῦ, *cum melle decocto.*

Sect. VI. 1. *Alcea.*] Diosc. lib. 3. cap. 164. totidem plane verbis: Ἀλκέα καὶ αὕτη εἶδος ἐστιν ἀγρίας μαλάχης, ἔχουσα φύλλα ἐσχισμένα πρὸς τὰ τῆς ἱερᾶς βοτάνης, &c. Vulgaris alcea pingitur a Lobelio in Observ. 374. Vidimus in horto Regio. In Italia Dalmatiaque, passim reperiri ait Anguillara, par. 12. pag. 223. carere autem vulgari nomine.

2. *Quæ aristereon.*] Sic MSS. omnes, Reg. Colb. Chiffl. Etsi in editis, *peristereon.* Nam & ἀριστερεῶνα dictam esse ver-

bitales, [3] obliquas. Naſcitur in pingui ſolo, nec ſicco. [4] Uſus radicis ex vino vel ex aqua dyſentericis, alvo citæ: & ruptis convulſis.

VII. Alypon cauliculus eſt molli capite, non diſſimilis betæ, acre guſtatu ac lentum, mordenſque vehementer & accendens. Alvum ſolvit in aqua mulſa, addito ſale modico. Minima potio duarum drachmarum, media quatuor, maxima ſex: [2] ea purgatione quibus datur e gallinaceo jure.

VIII. [1] Alſine quam quidam myoſoton appellant, naſcitur in lucis, [2] unde & alſine dicta eſt. Incipit a media hieme, areſcit æſtate media: cum prorepit, muſculorum aures imitatur foliis. [3] Sed aliam docebimus eſſe, quæ juſtius myoſotis vocetur. [4] Hæc eadem erat quæ helxine, niſi minor minuſque hirſuta eſſet. Naſcitur in hortis, & maxime in parietibus. [5] Cum teritur, odorem cucumeris reddit. [6] Uſus ejus ad collectiones inflammationeſque: & in eadem omnia quæ helxine, ſed infirmius. [7] Epiphoris peculiariter imponitur: item verendis, hulceribuſque cum farina hordeacea. [8] Succus ejus auribus infunditur.

IX. [1] Androſaces herba eſt alba, amara, ſine foliis, [2] folliculos in cirris habens, & in his ſemen: naſcitur in maritimis Syriæ maxime. [3] Datur hydropicis drachmis duabus tuſa aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino. Vehementer enim urinas ciet. Datur & podagricis illiniturque. Idem effectus & ſeminis.

X. [1] Androſæmon, ſive (ut alii appellavere) aſcyron, non abſimile eſt hyperico, [2] de qua diximus, cauliculis majoribus, denſioribuſque, & magis rubentibus. [3] Folia alba rutæ figura: ſemen papaveris nigri. [4] Comæ tritæ ſanguineo ſucco manant. [5] Odor eis reſinoſus. Gignitur in vineis. Fere medio autumno effoditur, ſuſpenditurque. Uſus ad purgandam alvum tuſæ cum ſemine, potæque matutino, vel a cœna, duabus drachmis in aqua mulſa, vel vino, vel aqua pura, totius potionis ſextario. [6] Trahit bilem: [7] prodeſt iſchiadi maxime. Sed poſtera die capparis radicem reſinæ permixtam devorare oportet drachmæ pondere, iterumque quatridui intervallo eadem facere: [8] a purgatione autem ipſa robuſtiores vinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris, [9] & ambuſtis, & vulneribus, cohibens ſanguinem.

XI. [1] Ambroſia vagi nominis eſt, & circa alias herbas fluctuati: [2] unam habet certam, denſam, ramoſam, tenuem, trium fere palmorum, [3] tertia parte radice breviore, foliis rutæ circa imum caulem. In ramulis ſemen eſt uvis dependentibus, odore vinoſo: [4] qua

NOTÆ.

benacam, ex Pauſania monet Euſtathius, in Odyſſ. χ ſub finem, pag. 1935. verſ. 5. neque modo hoc loco Plinii codices, ſed & lib 25. ſect. 59. *ariſtereon* præ ſe ferunt. Quod & Apuleius ſecutus, cap. 3. *Græci*, inquit, *hieran botanen*, ... *alii ariſteron.*

3. *Obliquas.*] Sic recte Plinius πλαγίας ex ſcriptore aliquo tranſtulit: etſi πλατείας ſcripſit Dioſcorides. Verius multo Plinius, uti vel ipſa plantæ effigies comprobat.

4. *Vſus radicis.*] Sic Dioſcor. loc. cit. & eum ſecutus Ægineta.

Sect. VII. *Alypon.*] Non ita adumbratur a Dioſcor. lib. 4. cap. 180. Ἄλυπον, nec quidquam fere præter cognationem nominis, vimque alvum ſolvendi, commune inter ſe habent. Nullam vero plantam noſtra novit ætas, quæ cum alterutro, ſive Plinii, ſive Dioſcoridis alypo congruat.

2. *Ea purgatione.*] Commodius ita legi Pintianus cenſebat: *Ea purgatio eſt quibuſdam e gallinaceo jure*: eadem ſententia.

Sect. VIII. *Alſine.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 89. Ἀλσίνη, οἱ δὲ μυὸς ὦτα, ἀπὸ τοῦ ἔχειν φύλλα ὅμοια μυὸς ὠτίοις· ἀλσίνη δὲ διὰ τὸ σκιεροὺς καὶ ἀλσώδεις φιλεῖν τόπους. Eſt alſine minima Dodonæi, pag. 30. plebi dicta Morſus Gallinæ, quod ea ſit gallinis & aviculis pabulo grata, Gallis, *du Mouron.* In horto Regio. Italis, *Centocchi*, *Pavarino*, *Galinella*, apud Anguillara, par. 14. pag. 275.

2. *Vnde & alſine.*] Ἄλσος Græcis, nemus, lucus, ſaltus, hortus.

3. *Sed aliam.*] Infra, ſect. 80.

4. *Hæc eadem.*] Dioſc. loc. cit. Πόα ἐστὶν ὁμοία ἑλξίνῃ, ταπεινοτέρα δὲ καὶ οὐ δασεῖα. Sic & Oribaſ. lib. xi. pag. 188. & Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 154.

5. *Cum teritur.*] Dioſcor. & Oribaſ. locis cit.

6. *Vſus ejus*, &c.] Totidem hæc verbis Dioſc. loc. cit.

7. *Epiphoris.*] Hoc eſt, oculorum inflammationibus. Dioſcor. Ἁρμόζει πρὸς φλεγμονὰς ὀφθαλμῶν, μετὰ ἀλφίτων καταπλασσομένη, &c.

8. *Succus ejus.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. IX. 1. *Androſaces.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 3. cap. 150. Ἀνδρόσακες γίνεται μὲν ἐν Συρίᾳ ἐν παραθαλασσίοις τόποις, &c. Sunt enim reliqua ſimilia. *Androſaces Cotyledon marinum herba folioſum* a Lobelio appellatur in Adverſ. pag. 165. a quo delineatur, quale in horto Regio vidimus.

2. *Folliculos in cirris.*] In cacumine ac ſummitate tenuium cirrorum, ſive caulicorum, folliculum gerit, quo ſemen continetur. Dioſc. loc. cit. Λεπτόκαρφον, ἄφυλλον, θυλάκιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχουσα περιεκτικὸν σπέρματος.

3. *Datur.*] Dioſcor. loc. cit. hæc omnia pariter medicamenta refert.

Sect. X. 1. *Androſæmon.*] Dioſc. lib. 3. cap. 173. Ἀνδρόσαιμον, οἱ δὲ Διονυσιάδα, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἄσκυρον καλοῦσι, &c. Addit eſſe diverſum ab altero aſcyro, de quo dicemus & nos ſect. 20. & ab hyperico quod: nec Plinius ipſe diffitetur, cum haud penitus eſſe ei abſimile pronunciat. Vidimus in horto Regio, quale a Dodonæo adumbratur, pag. 79.

2. *De qua diximus.*] Libro ſuperiore, ſect. 53.

3. *Folia alba*, &c.] Eadem habet Dioſc. loc. cit.

4. *Comæ.*] Coma in herbis dicitur quidquid hilari venuſtate crinium modo ſumma ramorum vel cauliculorum exornat, ut frondes, cum foliatum eſt cacumen, ſæpe & corymbi, & flores ſua venere comant.

5. *Odor eis.*] Dioſc. loc. cit. Ἀνατριφθεῖσα δὲ ἡ κόμη ῥητινώδη ὀσμὴν ἀποδίδωσι.

6. *Trahit bilem.*] Dioſc. loc. cit.

7. *Prodeſt iſchiadicis.*] Dioſc. loc. cit.

8. *A purgatione.*] Aquæ tantum Dioſcor. meminit, loc. citato.

9. *Et ambuſtis.*] Dioſc. loc. cit. Καὶ πυρίκαυστα δὲ ἡ πόα καταπλασθεῖσα ἰᾶται· καὶ αἷμα ἐπέχει. Sic etiam Galenus, lib. 6. de fac. ſimpl. med. pag. 156.

Sect. XI. 1. *Ambroſia.*] Per multa herbarum genera vagari id nomen ait, neque eſſe unius ſingularis proprium ac peculiare. Sane & botrys, de qua dicetur ſect. 31. ambroſia appellatur, & lilium ipſum a Corinthiis, teſte Nicandro in Gloſſis, apud Athen. lib. 15. pag. 681. Hæc quam modo Plinius tractandam ſuſcepit, κατ' ἐξοχὴν ambroſia nuncupatur.

2. *Unam habet certam.*] Hæc Dioſcoridis ambroſia eſt, lib. 3. cap. 129. Ἀμβροσία, οἱ δὲ βότρυς, οἱ δὲ βότρυς ἀρτεμισία, &c. Sunt enim reliqua paria. Ambroſia altera Matthioli, pag. 852. Ambroſia tenuifolia Lobelii in Obſerv. pag. 442. abrotonum campeſtre dictum. Vidimus in horto Regio. Vide Notas & Emend. num. III.

3. *Tertia parte.*] Radix igitur duûm palmorum eſt, nam caulis ternûm. Et vero Dioſcor. ἡ δὲ ῥίζα, διπίθαμος, qui prius caulem τριπίθαμον dixit.

4. *Qua de cauſa.*] Βότρυς uvam apud Græcos ſonat. Et in

de causa botrys a quibusdam vocatur, ab aliis Artemisia. [5] Coronantur illa Cappadoces. [6] Usus ejus ad ea quæ discuti opus sit.

XII. [1] Anonin quidam ononida malunt vocare, ramosam, similem feno Græco, nisi fruticosior hirsutiorque esset; odore jucunda, [2] post ver spinosa. [3] Estur etiam muria condita. [4] Recens vero margines hulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias.

XIII. [1] Anagyros, quam aliqui acopon vocant, fruticosa est, gravis odore, [2] flore oleris: [3] semen in corniculis non brevibus gignit, simile renibus, quod durescit [4] per messes. [5] Folia collectionibus imponuntur, [6] difficulterque parientibus adalligantur, ita ut a partu statim auferantur. [7] Quod si emortuus hæreat, & secundæ mensesque morentur, [8] drachma bibuntur in passo folia. [9] Sic & suspiriosis dantur: & in vino vetere [10] ad phalangiorum morsus. [11] Radix discutiendis concoquendisque adhibetur. [12] Semen commanducatum vomitiones facit.

XIV. [1] Anonymos non inveniendo nomen invenit. Affertur e Scythia, celebrata Hicesio, non parvæ auctoritatis medico: item Aristogitoni: in vulneribus præclara, ex aqua tusa & imposita: pota vero, mammis præcordiisque percussis: item sanguinem exscreantibus. Putavere & bibendam vulneratis. Fabulosa arbitror, quæ adjiciuntur: recente ea, si uratur, ferrum aut æs ferruminari.

XV. [1] Aparinen aliqui omphacocarpon, alii philanthropon vocant, ramosam, hirsutam, quinis senisve in orbem circa ramos foliis per intervalla. [2] Semen rotundum, durum, concavum, subdulce. Nascitur in frumentario agro, aut hortis pratisve, [3] asperitate etiam vestium tenaci. [4] Efficax contra serpentes, semine poto ex vino drachma: & contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia imposita: [5] succus auribus infunditur. CAP. V.

XVI. [1] Arction aliqui arcturum vocant: similis est verbasco foliis, nisi quod hirsutiora sunt: caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulcique. Decoquitur in vino ad dentium dolorem, ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur propter ischiada & stranguriam: e vino ambustis imponitur, & pernionibus. Foventur eadem cum radice semine trito in vino.

XVII. [1] Asplenum sunt qui hemionion vocant, [2] foliis trientalibus multis, radice

NOTÆ.

Ambrosia sunt racemosi fructus qui cohærent, convolvunturque in uvarum modum.

5. *Coronantur.*] Diosc. loc. cit. Καταπλέκεται δὲ ἐν Καππαδοκίᾳ τοῖς στεφάνοις, *nectitur in coronas apud Cappadoces.*

6. *Usus.*] Vis ejus reprimere, repellere, illituque adstringere humores qui in aliquam partem incumbunt. Δύναμιν δὲ ἔχει σταλτικὴν τῶν ἐπιφερομένων, καὶ ἀποκρουστικὴν, καταπλασσομένη στύφουσα.

Sect. XII. 1. *Anonin.*] Diosc. lib. 3. cap. 21. Ἀνωνὶς, οἱ δὲ ὀνωνίδα καλοῦσιν, &c. Egimus de ea lib. 21. sect. 58.

2. *Post ver.*] Igitur æstate: id quod experientia ipsa docet. Spinas æstate, autumno semen perfectum gerit. Est & alia non spinosa, pariter fruticosa, in Delphinatu, ac superiore Provincia frequens. Describitur a Dodarto, pag. 57.

3. *Estur.*] Condiri muria, dum adhuc tenella est, antequam spinas proferat, atque ita esse in cibis jucundam, auctor est Diosc. loc. cit. Ἀλμεύεται δὲ πρὸ τοῦ ἀκανθοφυῆσαι, καὶ ἐστιν ἡδίστη. Sic & Oribasius.

4. *Recens.*] Diosc. loc. cit. & istud, & reliqua quæ subsequuntur medicamenta totidem ferme verbis tradit.

Sect. XIII. 1. *Anagyros.*] Dioscor. lib. 3. cap. 167. Ἀνάγυριν, οἱ δὲ ἄκοπον καλοῦσι. Iisdem deinde notis, quibus a Plinio, describitur. Pingitur a Lobelio, in Observ. pag. 505. qualem in horto Regio vidimus. Gallis, *Bois puant.* Italis, *Fava lupina*, teste Anguillara, par. 4. pag. 81. Ex ea odoris gravitate petita parœmia, Ἀνάγυρον κινεῖν, apud Zenobium, Cent. 2. num. 55. cui ista affinis, *Camarinam movere.* Ab vico Atticæ Anagyro, ubi planta ea plurima nascebatur, nomen accepisse, idem auctor affirmat.

2. *Flore oleris.*] Hoc est, flore simili brassicæ. Sic enim κατ' ἐξοχὴν brassica olus vocatur. Sic Varro, lib. 1. de re rust. cap. 18. *Quod usque eo est contrarium naturæ, ut arbores non solum minus ferant, sed etiam fugiant, ut introrsum in fundum se reclinent, ut vitis adsita ad olus facere solet, &c.* De vitis inimicitia cum brassica, alibi diximus. Diosc. loc. cit. de anagyri: ἄνθος κράμβῃ ἐοικός. Et Oribasii interpres, *flores brassicæ similes.* Plinius ipse, lib. 29. sect. 25. *cum olere marino* dixit pro marina brassica.

3. *Semen in corniculis.*] Ἐν κερατίοις μακροῖς. Diosc.

4. *Per messes.*] Diosc. Περὶ τὸν τῆς σταφυλῆς πεπασμόν, *maturescente uva*, parvo discrimine. Parum enim interest, utrum per messes, an maturescente uva id contingere quis asseveret.

5. *Folia collectionibus.*] Tumores, οἰδήματα, his impositis reprimi scribit Diosc. loc. cit.

6. *Difficulterque &c.*] Hæc totidem verbis Dioscor. loc. cit.

7. *Quod si emortuus.*] Subintellige *partus*, hoc est, fetus, ex antecedentibus. Hæc rursum ad verbum quoque Dioscor. loco citato.

8. *Drachma.*] Sic MSS. omnes. Familiaris Plinio, scriptoribusque vetustis locutio, pro *drachmæ pondere.*

9. *Sic &c.*] Diosc. loc. cit. suspiriosis drachmæ pondere in passo præbet.

10. *Ad phalangiorum.*] Vide Notas & Emend. num. VI.

11. *Radix.*] Ad verbum Diosc. loc. cit.

12. *Semen.*] Quæ eo nomine censenda herba sit, adhuc inter herbarios lis est. Nos inter peregrinas ducimus.

Sect. XV. 1. *Aparinen.*] Eadem asperugo dicitur & φιλάνθρωπος, qua de egimus lib. 24. sect. 116. Dioscor. lib. 3. cap. 104. Ἀπαρίνη, οἱ δὲ ἀμπελόκαρπον, οἱ δὲ ὀμφακόκαρπον, οἱ δὲ φιλάνθρωπον καλοῦσιν, &c. Galenus quoque, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 158. Ἀπαρίνη .... οἱ δὲ ὀμφακόκαρπον. Sic etiam Ægineta, lib. 6. cap. 3.

2. *Semen &c.*] Diosc. loc. cit.

3. *Asperitate.*] Folia asperiora vestibus adhærescunt: Προσέχεται δὲ καὶ ἱματίοις ἡ πόα, inquit Diosc. loc. cit. Inde nomen *asperugo.*

4. *Efficax &c.*] Diosc. loc. cit.

5. *Succus auribus.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XVI. 1. *Arction.*] Quæ de arctii facie ac dotibus, tota hac sectione narrantur, ea totidem verbis habet Dioscor. lib. 4. cap. 106. Ἄρκτιον, οἱ δὲ ἀρκτοῦρον, &c. Galenus item lib. 6. de fac. simp. medic. pag. 159. Pingitur a Dodonæo, pag. 149. ex codice Cæsareo: sed plantam ipsam usurpare oculis, quæ hanc referret effigiem, adhuc non licuit: sibi perinde ignotam fatetur Anguillara, par. 14. p. 281.

Sect. XVII. 1. *Asplenum.*] Diosc. lib. 3. cap. 151. Ἄσπληνον, οἱ δὲ σκολοπένδριον, οἱ δὲ σπλήνιον, οἱ δὲ ἡμιόνιον, &c. Sunt enim reliqua quæ de illius facie ac viribus a Plinio referuntur, paria ferme cum iis, quæ Dioscor. habet, loc. cit. In officinis *Ceterach* nominatur, & *Citrach*, teste Anguillara, par. 13. pag. 237. Pingitur a Dodonæo, pag. 465. quale in horto Regio vidimus. Hemionion dici, quod mulæ ἡμίονοι ea maxime delectentur, ait Theophr. lib. 9. hist. cap. 19. *Calcifragam*, quod calculosis prosit, Scribonius Largus, Compos. 150.

2. *Foliis trientalibus.*] Quæ tertiam pedis partem, seu pol-

limosa, cavernosa, sicut filicis, candida, hirsuta: [2] nec caulem, nec florem, nec semen habet. [4] Nascitur in petris, parietibusque opacis, humidis: laudatissima in Creta. [5] Hujus foliorum in aceto decocto [6] per dies XL. poto lienem absumi aïunt: [7] & illinuntur autem: eadem sedante singultus. [8] Non danda feminis, quoniam sterilitatem facit.

XVIII. [1] Asclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas: floris virus grave, semen securidacæ. Nascitur in montibus. Radices torminibus medentur, & contra serpentium ictus, non solum potu, sed etiam illitu.

XIX. [1] Aster ab aliquibus bubonion appellatur, [2] quoniam inguinum præsentaneum remedium est. [3] Cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus: in cacumine capitula stellæ modo radiata. [4] Bibitur & adversus serpentes. [5] Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi jubent, & juxta cinctus alligari. Prodest & coxendicis dolori adalligata.

XX. [1] Ascyron & ascyroïdes similia sunt inter se, & hyperico: sed majores habet ramos, quod ascyroïdes vocatur, ferulaceos, omnino rubentes: capitulis parvis, luteis. [2] Semen in calyculis pusillum, nigrum, resinosum. [3] Comæ tritæ velut cruentant. Qua de causa quidam hanc androsæmon vocavere. [4] Usus seminis ad ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. [5] Alvum solvit, bilem detrahit. [6] Illinitur & ambustis.

XXI. [1] Aphaca tenuia admodum folia habet: pusillo altior lenticula est. [2] Siliquas majores fert, in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora, & madidiora lenticula. Nascitur in arvis. [3] Natura ei ad spissandum efficacior, quam lenti: reliquo usu eosdem effectus habet. [4] Stomachi alvique fluxiones sistit semen decoctum.

XXII. [1] Alcibion qualis esset herba, apud auctores non reperi. Sed radicem ejus & folia trita, ad serpentis morsum imponi & bibi: folia, quantum manus capiat, trita cum vini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura.

XXIII. [1] Alectorolophos, quæ apud nos crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristæ, plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. Utilis tussientibus cocta cum faba fresa, melle addito: & caligini oculorum. Solidum semen conjicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit. Mutat colorem, sed ex nigro albicare incipit, & intumescit, ac per se exit.

Cap. VI. XXIV. [1] Alum nos vocamus, Græci symphyton petræum, simile cunilæ bubulæ,

Notæ.

lices quatuor, longitudine adæquent.

3. *Nec caulem &c.*] Diosc. loc. cit.

4. *Nascitur &c.*] Diosc. loc. cit. & Theophr. loc. cit.

5. *Hujus foliorum.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit. Et idcirco ἄσπληνον nuncupatur.

6. *Per dies XL.*] Sic libri editi omnes. At MSS. *per dies XXX.* Dioscorides libris vulgatis favet.

7. *Et illinuntur.*] Vide Notas & Emend. num. V.

8. *Non danda.*] Dioscor. loco citato & Theophr. lib. 9. cap. 19.

Sect. XVIII. 1. *Asclepias.*] De hujus forma ac viribus totidem verba ac placita leges apud Dioscor. lib. 3. cap. 106. Ἀσκληπιὰς &c. Ab ederæ folio nomen habet κίσσιον & κισσόφυλλον in Nothis Diosc. pag 456. Vincetoxicum a Matthiolo appellatur, a quo & scite effigiatur, pag. 809. qualem in horto Regio vidimus: item a Dodonæo, pag. 402.

Sect. XIX. 1. *Aster.*] Apuleius cap. 60. *Græcorum aliqui asterion, alii asteriscon, alii astera Atticon, quidam bubonion, alii hyophthalmon vocarunt, Latini inguinalem.* Nempe βουβὼν inguinem, & tumorem inguinis sonat. Dioscor. lib. 4. cap. 120. Ἀστὴρ Ἀττικός. In Nothis pag. 470. οἱ δὲ ἀστερίσκος, οἱ ἀστέριον, οἱ δὲ βουβώνιον, οἱ δὲ ὑόφθαλμον, Ῥωμαῖοι ἐγγίναλις. Genera amplius vicena vidimus in horto Regio: præcipua delineantur a Clusio, lib. 4. hist. rar. plant. pag. xiij. & seqq.

2. *Quoniam inguinum.*] Florem recentem, atque adeo humidum, inguinum inflammationi utiliter adhiberi docet Dioscor. loc. cit.

3. *Cauliculus.*] Sic fere Diosc. loc. cit.

4. *Bibitur.*] Suffiri ad fugandos serpentes Cratevas ait in Dioscoridis Nothis, pag. 470.

5. *Sed ad inguinum.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XX. 1. *Ascyron.*] Ascyron, inquit, de quo sect. 10. dictum, & ascyroïdes, de quo nunc instituitur oratio, similia sunt inter se, & hyperici, de quo lib. 26. sect. 35. Ascyroïdes a Dioscor. lib. 3. cap. 172. iisdem adumbratur notis, quibus nunc a Plinio. Ἄσκυρον, οἱ δὲ ἀσκυροειδές, οἱ δὲ ἀνδρόσαιμον, καὶ τοῦτο εἶδός ἐστιν ὑπερικοῦ, μεγέθει διαφέρον, κλωσὶ μεῖζον, &c. A Matthiolo pingitur, in lib. 3. Diosc. pag. 637. In horto Regio vidimus. Vide Anguillaram, par. 13. pag. 243.

2. *Semen &c.*] Dioscor. loc. cit. & Oribas. lib. XI. fol. 191.

3. *Comæ tritæ.*] Veluti cruorem reddunt. Fructus attritu, inquit Dioscor. loc. cit digiti cruentantur: Καρπὸν δὲ .... καὶ ἐν τῷ παρατριβῆναι οἱονεὶ αἱμάσσοντα τοὺς δακτύλους, ὡς διὰ τοῦτο ἀνδρόσαιμον καλεῖσθαι.

4. *Usus seminis.*] Dioscoridi, καρποῦ.

5. *Alvum &c.*] Dioscor. loc. cit.

6. *Illinitur.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XXI. 1. *Aphaca.*] Sic MSS. omnes hoc loco, etsi in Indice varient, ut monuimus. Alia hæc Theophrastea aphace, de qua lib. 21. sect. 52. Describitur totidem fere verbis a Diosc. lib. 2. cap. 178. Pingitur a Dodonæo, pag. 635. Nondum occurrit nobis.

2. *Siliquas.*] Diosc. loc. cit.

3. *Natura ei ad spissandum.*] Ad adstringendum. Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ σπερμάτια στυπτικήν, &c.

4. *Stomachi &c.*] Dioscor. loc. cit. totidem verbis.

Sect. XXII. 1. *Alcibion.*] Aliud esse hoc alcibion ab eo quo de egimus lib. 22. sect. 24. & ab echio, de quo lib. 25. sect. 58. Nicander admonet, qui cum in Theriac. pag. 39. de utroque isto posteriore egisset, idem mox pag. 47. Plinianum illud, nomine tantum appellato, facie non declarata, diversum esse pronunciat:

Ἄλλην δ' Ἀλκιβίοιο φερώνυμον αἴρεο ποίην.

Ubi Scholiastes, pag. 31. Ἄλλην δ' Ἀλκιβίοιο, τουτέστιν ἄλλην βοτάνην, ἄλλο εἶδος, ἄλλο ἀλκίβιον.

Sect. XXIII. 1. *Alectorolophos.*] Ἀλεκτορόλοφος, hoc est, crista galli. Pingitur a Dodonæo, pag. 546. Ubique notissima: *Cresta di Gallo.* Italis quoque, teste Anguillara, par. 12. pag. 219.

Sect. XXIV. 1. *Alum nos.*] Nos inquit, Romani; Græci aliter. Nos autem id nomen a Gallis accepimus. Diximus de herba ea lib. 26. sect. 26. *Halus*, inquit *ipse*, *quam Galli sic vocant, ... similis est cunilæ bubulæ*, &c. Iisdem plane verbis a Diosc. describitur, lib. 4. cap. 9.

foliis

foliis parvis, ramis tribus aut quatuor a radice, cacuminibus thymi, [2] ſurculoſum, odoratum, guſtu dulce, ſalivam ciens, radice longa rutila. [3] Naſcitur in petris, ideo petræum cognominatum: utiliſſimum lateribus, [4] renibus, torminibus, pectori, [5] pulmonibus, ſanguinem rejicientibus, [6] faucibus aſperis. Bibitur radix trita, & in vino decocta, & aliquando ſuperlinitur. [7] Quin & commanducata ſitim ſedat, præcipueque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur, & contuſis: lenit interanea. [8] Alvum ſiſtit cocta in cinere, detractiſque folliculis trita cum piperis novem granis, & ex aqua pota. [9] Vulneribus ſanandis tanta præſtantia eſt, ut carnes quoque, dum coquuntur, conglutinet addita: [10] unde & Græci nomen impoſuere. Oſſibus quoque fractis medetur.

XXV. [1] Alga rufa, & ſcorpionum ictibus. CAP. VII.

XXVI. [1] Actæa gravi foliorum odore, caulibus aſperis geniculatis, ſemine nigro, ut ederæ, baccis mollibus, naſcitur in opacis & aſperis, aquoſiſque. Datur acetabulo pleno interioribus feminarum morbis.

XXVII. [1] Ampelos agria vocatur herba, foliis duris cineracei coloris, qualem in ſatis diximus, viticulis longis, calloſis, rubentibus, qualiter flos, quem Jovis flammam [2] appellavimus in violis: fert ſemen Punici mali ſimile acinis. [3] Radix ejus decocta in aquæ cyathis ternis, additis vini Coï cyathis duobus, alvum ſolvit leniter, ideoque hydropicis datur. Vulvæ vitia & cutis in facie mulierum emendat. Iſchiadicos quoque uti hac herba prodeſt, tuſa cum foliis, & illita cum ſucco ſuo.

XXVIII. [1] Abſinthii genera ſunt plura: [2] Santonicum appellatur a Galliæ civitate: [3] Ponticum a Ponto, ubi pecora pingueſcunt illo, [4] & ob id ſine felle reperiuntur: [5] neque aliud præſtantius: multoque Italicum amarius, ſed medulla Pontici dulcis. De uſu ejus convenit dicere, herbæ facillimæ, atque inter paucas utiliſſimæ, præterea ſacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem [6] Latinarum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victorque abſinthium bibit: [7] credo, ſanitatem præmio dari honorifice arbitratis majoribus. Stomachum corroborat, & ob hoc [8] ſapor ejus in vina transfertur, ut diximus. Bibitur & decoctum aqua, ac poſtea nocte & die refrigeratum ſub dio, decoctis ſex drachmis foliorum cum ramis ſuis in cæleſtis aquæ ſextariis tribus: oportet & ſalem addi. Vetuſtiſſime in uſu eſt. [9] Bibitur & madefacti dilutum: ita enim appelletur hoc genus. Diluti ratio, ut (quiſquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum raro in uſu eſt, ſicut & ſuccus expreſſi. Exprimitur autem, cum primum ſemen turgeſcit, madefactum aqua triduo recens, aut ſiccum ſeptem diebus. Deinde coctum in æneo vaſe ad tertias, x. heminis in aquæ ſextariis XLV. iterumque percolatum lente coquitur ad craſſitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quæritur ſuccus. [10] Sed hic abſinthii inutilis ſtomacho capitique eſt, cum ſit ille decocti ſaluberrimus. [11] Namque adſtringit ſtomachum

NOTÆ.

2. *Surculoſum.*] Hoc eſt, lignoſum: ξυλῶδες. Dioſcor. loco citato.

3. *Naſcitur.*] Totidem verbis Dioſc. loc. cit.

4. *Renibus.*] Dioſc. loc. cit. Galenus, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 233. & Marcellus Empir. cap. 26. pag. 176.

5. *Pulmonibus &c.*] Scribonius Largus Compoſ. 83. *Ad ſanguinis eruptionem, ſive ex arteriis, ſive a pulmone, vel pectore, ea fuerit; bene facit ſimphyti radix, quam quidam inulam ruſticam vocant, quidam autem Alum Gallicum dicunt*, &c. Sic & Marcellus Empir. cap. 17. pag. 124. Dioſcor. lib. 4. cap. 9. decoctum ait in aqua mulſa, & potum, quæ pulmoni hæreant, excrementa repurgare.

6. *Faucibus.*] Galenus, loc. cit.

7. *Quin &c.*] Dioſc. loc. cit.

8. *Alvum.*] Dioſc. loc. cit.

9. *Vulneribus.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. Apuleïus, cap. 59. tit. 4. Dioſc. Κολλᾷ καὶ νεότρωτα.... καὶ τὰ κρέα δὲ συμπήττει ἑψόμενον σὺν αὐτοῖς. Galenus, denique loc. cit.

10. *Unde Græci.*] Σύμφυτον quia conſolidat: unde & conſolida appellata. Eadem conferva, a conferruminando: hoc eſt, conglutinando. Ferruminare enim eſt metalla conjungere & conglutinare.

Sect XXV. 1. *Alga rufa.*] Φῦκος φοινίκεον, de quo lib. 26. ſect. 66.

Sect. XXVI. 1. *Actæa.*] Videtur eſſe ea, quam Chriſtophorianam appellat Lobelius, a quo ſcite delineatur, in Obſerv. pag. 389. Alii aconitum racemoſum vocant. Vidimus in horto Regio.

Sect. XXVII. 1. *Ampelos agria .... qualem in ſatis diximus.*] In volumine de medicinis e rebus iis quæ ſeruntur: nempe lib. 23. ſect. 14.

2. *Appellavimus in violis.*] Libro 21. ſect. 38.

3. *Radix ejus.*] Hæc ipſe totidem verbis, lib. 23. ſect. 14. ceteraque fere medicamenta, quæ nunc iterum haud valde magno operæ pretio revocat.

Sect. XXVIII. 1. *Abſinthii.*] Vulgo cognitum ἀψίνθιον, *de l'abſinthe.* Abſinthium Ponticum, ſeu Romanum officinarum, Dodonæo latifolium dicitur, pag. 23. Vulgare Lobelio, in Obſerv. pag. 443.

2. *Santonicum.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 28. Ἔστι δὲ καὶ τρίτον εἶδος ἀψινθίου, γεννώμενον ἐν τῇ κατὰ τὰς Ἄλπεις Γαλατίᾳ πλεῖστον· ὃ ἐπιχωρίως Σαντόνιον καλοῦσιν, ἐπωνύμως τῇ γεννώσῃ αὐτὸ Σαντονίδι χώρᾳ. Galenus, lib. 6. de ſimp. med. fac. cap. 1. pag. 147. Τὸ μὲν Σαντονικὸν, ἀπὸ Σαντονείας χώρας ἐν ᾗ φύεται. Marcellus Empir. cap. 28. pag. 198. *Santonica herba, quæ abſinthium dicitur.* Santonica herba, Scribonio, cap. 141. Santonica virga, Martiali, lib. 9. Epigr. 95. *Santonica medicata dedit mihi pocula virga*, &c. Deſcribitur a Lobelio in Obſerv. pag. 436. quale vidimus in horto Regio.

3. *Ponticum.*] De eo multa Dioſcor. lib. 3. cap. 26.

4. *Et ob id ſine felle.*] Vide quæ diximus, lib. XI. ſect. 75.

5. *Neque aliud.*] Dioſcor. loc. cit. Gratum eſſe ſtomacho ait Galenus, loc. cit. Santonicum, ob amariorem, eidem inſenſum.

6. *Latinarum.*] Subintellige, ſupplicationum, aut religiorum. Livius, lib. 5. pag. 93. *Jam ludi Latinæque inſtaurata erant.* Libro 22. pag. 208. *Latiiis feriis actis, ſacrificio in monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis.* Peragi conſuevere eæ Aprili menſe. Aliquando & Juniis Calendis, teſte Livio lib. 42. pag. 540. Et a. d. tertium Nonas Maii, eodem auctore, lib. 41. pag. 526. Vide lib. 34. ſect. 18.

7. *Credo, ſanitatem.*] Corporis bonam valetudinem præſtare vinum abſinthites, veteres crediderunt, inquit Dioſcor. lib. 3. cap. 26. Προπίνουσιν ἐξ αὐτοῦ... ὑγείας ποιητικὸν εἶναι νομίζοντες.

8. *Sapor ejus in vina.*] Facto ex eo vino, quod abſinthites vocatur, ut diximus, lib. 14. ſect. 19.

9. *Bibitur .... dilutum.*] Τὸ ἀπόβρεγμα ἀψινθίου, Dioſcoridi lib. 3. cap. 26. Dilutum in quo abſinthium maduit.

10. *Sed hic abſinthii.*] Sed hic abſinthii expreſſi ſuccus, inutilis ſtomacho capitique eſt: cum ſit ille antea explicatus decocti abſinthii uſus ſaluberrimus. Vide Notas & Emendat. num. VI.

11. *Namque adſtringit, &c.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 26. Ga-

bilemque detrahit, [12] urinam ciet, alvum emollit, & in dolore sanat: [13] ventris animalia pellit, malaciam stomachi [14] & inflationes discutit cum sili & nardo Gallico, aceto exiguo addito. [15] Fastidia absterget: concoctiones adjuvat. Cruditates detrahit cum ruta, & pipere, & sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinæ aquæ veteris sextario, seminis sex drachmis, cum tribus salis, & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidam & in polenta dedere supra dictum pondus, addito pulegio: [16] alii pueris in fico sicca, ut amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride sumptum. [17] In regio morbo crudum bibitur cum apio, aut adianto. Adversus inflationes, calidum paulatim sorbetur ex aqua: [18] jocineris causa cum Gallico nardo: [19] lienis, cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. [20] Adversatur fungis ex aceto: [21] item visco: [22] cicutæ ex vino: & muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multum confert. [23] Epiphoris cum passo imponitur, [24] sugillatis cum melle. [25] Aures decoctum ejus vaporis suffitu sanat: aut si manent sanie, cum melle tritum. Urinam ac menses cient tres quatuorve ramuli, cum Gallici nardi radice una, cyathis aquæ VI. Menses privatim cum melle sumptum, & in vellere appositum. [26] Anginis subvenit cum melle & nitro. [27] Epinyctidas ex aqua sanat: vulnera recentia, priusquam aqua tangantur, impositum: præterea capitis hulcera. [28] Peculiariter ilibus imponitur, cum [29] Cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Non est dandum in febri. [30] Nauseam maris arcet in navigationibus potum: [31] inguinum tumorem in ventrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. [32] Vestibus insertum tineas arcet. [33] Culices ex oleo perunctis abigit: & fumo, si uratur. [34] Atramentum librarium ex diluto ejus temperatum, litteras a musculis tuetur. Capillum denigrat absinthii cinis, unguento rosaceoque permixtus.

XXIX. [1] Est & absinthium marinum, quod quidam Seriphium vocant, probatissimum [2] in Taposiri Ægypti. Hujus ramum [3] Isiaci præferre solemne habent. [4] Angustius priore, minusque amarum, stomacho inimicum, alvum mollit, pellitque animalia inte-

NOTÆ.

lenus, lib. 6. de fac. simp. med. pag. 161. Marcellus Empir. cap. 30. pag. 214.

12. *Urinam.*] Diosc. loc. cit.

13. *Ventris animalia.*] Marcellus Empiric. cap. 28. pag. 198.

14. *Et inflationes.*] Dioscor. loc. cit. Καὶ πρὸς ἐμπνευματώσεις δὲ ἁρμόζει, καὶ κοιλίας καὶ στομάχου ἀλγήματα, πινόμενον μετὰ σεσέλεως ἢ νάρδου Κελτικῆς.

15. *Fastidia.*] Diosc. loc. cit.

16. *Alii pueris.*] Fici siccæ mentio alibi frequens. Notum illud Lucretii,

Sed veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore.

17. *In regio .... cum apio.*] Sic Reg. 2. & Chiffl. cum Colb. In Reg. 1. *cum adipe.* In editis, *cum opio*, Utrumque perperam. Arquatis simpliciter prodesse scribit Diosc. loc. cit.

18. *Jocineris.*] Celsus, lib. 4. cap. 8. de jocineris morbo: *Neque alienum est, absinthium contritum ex melle & pipere, ejusque catapotium quotidie devorare.*

19. *Lienis &c.*] Dioscor. loc. cit.

20. *Adversatur.*] Apuleïus, cap. 100. tit. 1. *Ad periculum fungorum: Herbæ absinthii succum ex aceto bibat. Hoc Serotinus vir centenarius evasit, quum esset a fungis tentatus.* Sic & Diosc. loc. cit.

21. *Item visco.*] Diosc. πρὸς ἰξίαν. Hoc est, adversus chamæleonis succum, quem ixiam appellarunt, tracto nomine a visco, quoniam ad ejus radices viscum alicubi reperitur. Scribonius Largus Compos. 191. *Ixia, quam quidam chamæleonta vocant ... Pota mentem abalienat .... Adjuvantur autem læsi ab ea absinthio poto cum vino.*

22. *Cicutæ &c.*] Dioscor. loc. cit.

23. *Epiphoris.*] Decoctum una cum passo dolentibus oculis adhiberi ait Diosc. loc. cit.

24. *Sugillatis.*] *Ad livores tollendos*, inquit Apuleïus, cap. 100. tit. 2. *herbam absinthium in aqua & aceto decoctam, & inductam panno, impone: si corpus tenerum fuerit, ex melle imponito.* Diosc. item loc. cit. Πρὸς δὲ ὑπώπια σὺν μέλιτι.

25. *Aures.*] Dioscor. loc. cit. Καὶ ὁ ὑπατμισμὸς δι᾽ αὐτοῦ τοῦ ἀφεψήματος, πρὸς ὠταλγίαν. *Quin & aurium dolores decoctum vaporis suffitu compescit.* Fumus e decocto ejus exceptus. In Chiffl. cod. *decoctæ ejus vapor.*

26. *Anginis.*] Diosc. loco cit.

27. *Epinyctidas.*] Diosc. loc. cit.

28. *Peculiariter.*] Diosc. loc cit. Καταπλάσσεται δὲ καὶ πρὸς ὑποχόνδρια, καὶ ἧπαρ, καὶ στόμαχον ἐπαλγῆ καὶ χρονίως πάσχοντα, συνεκλεαινόμενον κηρωτῇ Κυπρίνῃ.

29. *Cypria cera.*] Hoc est, cerato Cyprio: nam ceram pro cerato medici omnes antiqui dicunt.

30. *Nauseam maris.*] Schola Salernitana, *de absinthio.*

Nausea non poterit quemquam vexare marina,
Antea commixtam vino qui sumpserit istam.

31. *Inguinum tumorem.*] Vide quæ diximus lib. 26. sect. 59. Quid ventrale sit, diximus lib. 8. sect. 73.

32. *Vestibus insertum.*] Sic Dioscor. loc. cit. cujus sententiam cum non satis perceperint Saracenus & Dalecampius, *inspersum* hoc loco emendant; ad absinthites vinum, non ad ipsum absinthium rati id pertinere.

33. *Culices &c.*] Dioscorides, loc. citt Schola Salernitana:

Serpentes nidore fugat.

Serpentes de insectis dici, de culicibus, pediculis, similibusque, monuimus lib. 7. sect. 52.

34. *Atramentum.*] Dioscor. loc. cit. Τὸ δὲ μέλαν ᾧ γράφομεν, τῷ ἀποβρέγματι αὐτοῦ βραχὲν, ἄβρωτα μυσὶ τηρεῖ τὰ γράμματα.

Sect. XXIX. 1. *Est & absinthium.*] Hæc totidem fere verbis Diosc. lib. 5. cap. 27. Ἀψίνθιον θαλάσσιον, τινὲς δὲ καὶ Σερίφιον καλοῦσι, &c. Adde his quæ dicenda sunt de eo, lib. 32. sect. 31.

2. *In Taposiri.*] Dioscor. loc. cit. Ἐν Ταφοσίρῃ τῆς Αἰγύπτου. Alia tamen est Stephano. Ταπόσιρις, πόλις Αἰγύπτου, πλησίον Ἀλεξανδρείας. Alia Ταφόσιρις, πόλις Αἰγύπτου, ἐν ᾗ λέγεται Ὄσιρις τεθάφθαι. Utraque Straboni Ταπόσειρις scribitur, lib. 17.

3. *Isiaci.*] Ἰσιακοὶ, Isidis sacris initiati. Id pro ramo oleæ præferre solemne habent, inquit Dioscor. loc. cit. Est ex ære minimo nummus perrarus, olim apud D. FOVCAVLT, nunc in Cimelio Sereniss. Ducis Parmensis, cum hac superscriptione: D. N. IVLIANVS NOB. CAES. *Dominus noster Julianus Nobilissimus Cæsar*: capite nudo. .)(. ISISFARIA. Cave hic Isin cogites: nulla hic est: sed Solis caput juvenile. Neque Pharus hic Alexandrina est: nam cur ab ea, quæ tenuis fuit colonia Cæsaris Dictatoris, nomen haberet numen Ægyptium, potius quam ab aliquo nobili oppido? Legendum omnino est: *Invicte Sol, Iulianum Sospitem Fac, Avitæ Religionis Invictum Assertorem.* Precatio hæc ethnicorum fuit, pro salute Juliani Cæsaris. Confer nummum Aureliani Aug. cujus est epigraphe, SOL DOMINVS IMPERI ROMANI: aliosque complures inscriptos, SOLI INVICTO. ISISFARIA alibi nusquam in nummis antiquis occurrit, nisi sub Juliano. Sed in his quos exhibet Vir Clariss. D. Du-Cangius, in Familiis Byzantinis, pro Juliani vultu, varia effigies Religionis, vanæ scilicet superstitionis, est: cum ea superscriptione, ISISFARIA. In parte eversa, VOTA PVBLICA. Hinc falsi arguas inscriptionem, quæ apud Gruterum est, ΕΙCΙΔΙ ΦΑΡΙΑ: fictam utique ex nummis istis prave intellectis.

4. *Angustius &c.*] Dioscor. loco citato.

raneorum. Bibitur cum oleo & ſale, aut [5] in farinæ trimeſtris ſorbitione dilutum. Coquitur, quantum manus capiat, in aquæ ſextario ad dimidias.

XXX. [1] Balloten alio nomine porrum nigrum Græci vocant, herbam fruticoſam, [2] anguloſis caulibus nigris, hirſutis foliis veſtientibus, majoribus [3] quam porri, & nigrioribus, graveolentibus. [4] Vis ejus efficax adverſus canis morſus, ex ſale foliis tritis impoſitæ: item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & ſordida hulcera cum melle. CAP. VIII.

XXXI. [1] Botrys fruticoſa herba eſt, luteis ramulis. [2] Semen circa totos naſcitur: folia cichorio ſimilia. Invenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoïcis. [3] Hoc Cappadoces ambroſiam vocant, alii artemiſiam.

XXXII. [1] Brabyla ſpiſſandi vim habet, cotonei mali modo: nec amplius de ea tradunt auctores.

XXXIII. [1] Bryon marinum, herba ſine dubitatione eſt, lactucæ foliis ſimilis, rugoſa veluti contracta, ſine caule, [2] ab ima radice exeuntibus foliis. Naſcitur in ſcopulis maxime, teſtiſque terra comprehenſis. [3] Præcipua ſiccandi ei ſpiſſandique vis, & collectiones omnes inflammationeſque cohibendi, præcipue podagræ, & quidquid refrigerare opus ſit.

XXXIV. [1] Bupleuri ſemen ad ictus ſerpentium dari reperio, foverique plagas decocta ea herba, adjectis foliis mori aut origani.

XXXV. [1] Catanancen Theſſalam herbam, qualis ſit, a nobis deſcribi ſupervacuum eſt, cum ſit uſus ejus ad amatoria tantum. Illud non ab re eſt dixiſſe ad detegendas Magicas vanitates, electam ad hunc uſum conjectura, [2] quoniam areſcens contraheret ſe ad ſpeciem unguium milvi exanimati. [3] Eadem ex cauſa & cemos ſilebitur a nobis.

XXXVI. [1] Calſa duorum generum eſt. [2] Una ſimilis aro. Naſcitur in arationibus. Colligitur antequam inareſcat, uſuſque eoſdem habet, [3] quos arum. Bibitur quoque radix hujus ad exinaniendas alvos menſeſque mulierum: item caulis cum foliis in leguminibus decoctus, ſanat teneſmon.

XXXVII. [1] Alterum genus ejus quidam anchuſam vocant, [2] alii rhinochiſiam. [3] Folia lactucæ longiora, [4] plumoſa, radice rubra, [5] quæ ignes ſacros cum flore polentæ ſanat impoſita: jocineris autem vitia, in vino albo pota.

XXXVIII. [1] Circæa ſtrychno ſativo ſimilis eſt, flore nigro, puſillo, parvo ſemine, ut milii, naſcente in quibuſdam corniculis, radice ſemipedali, triplici ferme, aut qua-

NOTÆ.

5. *In farinæ.*] In oryza, ſive ptiſana, alicave ex farina ſeminis trimeſtris. Quid his nominibus intelligendum ſit, ſuis locis docuimus.

Sect. XXX. 1. *Balloten.*] Hoc illud marrubium nigrum eſt, de quo diximus, lib. 20. ſect. 89. Vide Notas & Emend. num. VII.

2. *Anguloſis.*] Hoc eſt, quadrangulis. Καυλοὺς ἀνίησι τετραγώνους, Dioſc. loc. cit.

3. *Quam porri.*] Rectius diceret, quam marrubii, uti demonſtrat ipſa herbæ facies, noſque amplius declaraturi ſumus in Notis & Emend. num. cit. Dioſc. certe loc. cit. Φύλλα δὲ πρασίῳ ὅμοια, μείζονα δὲ &c. Sic etiam Oribaſius, lib. XI. pag. 192.

4. *Vis ejus.*] Uſus omnino illius eoſdem refert Dioſcor. loco cit.

Sect. XXXI 1. *Botrys.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 3. cap. 130. Βότρυς πόα ἐστὶν ὅλη μηλίνη, *Tota lutea*, &c. Pingitur a Lobelio in Obſerv. pag. 113. & a Dodonæo, pag. 34. Gallis, *Piment.* Vidimus in horto Regio. Totidem, ut dixi, verbis a Dioſc. tum ejus facies, tum vires deſcribuntur.

2. *Semen.*] Dioſc. Τὸ δὲ σπέρμα ὅλοις τοῖς κλωνίοις περιπέφυκε, *circa totos ramulos naſcitur.*

3. *Hoc Cappadoces.*] Dioſcor. loc. cit. Καὶ ταύτην ἀμβροσίαν Καππαδόκαι καλοῦσι, τινὲς δὲ ἀρτεμισίαν.

Sect. XXXII. 1. *Brabyla ſpiſſandi.*] Hoc eſt, adſtringendi. Sed βράβυλα apud Græcos veteres aliud nihil eſſe invenio, quam κοκκύμηλα & Δαμασκηνὰ, pruna videlicet, & ut quidam volunt, ſilveſtria. Vidit hoc Robertus Conſtantinus in Lexico: videre & alii, quorum e fontibus areolas ſuas irrigat Salmaſius in præfat. ad Plin. Tamen Heſychio Βράβυλον eſt κακοῦ φυτοῦ εἶδος. Sed quale illud ſit, non indicat.

Sect. XXXIII. 1. *Bryon marinum.*] Hæc deſcriptio ad verbum a Theophraſto traditur, lib. 4. hiſt. cap. 7. nec multum abludit Dioſcoridea delineatio, lib. 4. cap. 99. Βρύον θαλάσσιον φύεται ἐπὶ λίθων καὶ ὀστράκων, &c. *Muſcus marinus in ſaxis teſtiſque naſcitur*, &c. De eo rurſum inferius, lib. 32. ſect. 36.

2. *Ab ima radice.*] Hoc eſt, ab uno initio, ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, inquit Theophraſtus magis accurate: neque enim proprie radix ei muſco ineſt.

3. *Præcipua .... ſpiſſandique.*] Adſtringendi. Στυπτικόν. Dioſcor. loc. cit. qui eaſdem ei deinde vires ac facultates, quas Plinius, adjudicat, totidem verbis. Galenus, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 166. vim quoque ei refrigerandi adjicit, ἐμψύχει.

Sect. XXXIV. 1. *Bupleuri.*] Diximus de eo, lib. 22. ſect. 35. Vide Nicandrum in Theriac. pag. 43.

Sect. XXXV. 1. *Catanancen.*] Κατανάγκη Dioſcoridi, lib. 4. cap. 134.

2. *Quoniam areſcens.*] Dioſcor. totidem verbis: Κάμπτεται δὲ ξηραινομένη ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἰκτίνου ὄνυξιν ὁμοιοῦται νεκροῦ. Sunt qui ob hanc cauſam coronopum ſeu pedem milvinum hanc eſſe exiſtiment, de qua nos egimus lib. 21. ſect. 59. Ignotam ſibi eſſe Anguillara confitetur, par. 14. pag. 289.

3. *Eadem ex cauſa.*] Quoniam ad amatoria tantum utilis exiſtimatur: quod & Dioſcorides prodidit. Cemos enim Pliniana videtur eſſe Dioſcoridis Leontopodion: cum in Nothis occurrat id nomen inter ceteras ejus herbæ appellationes, pag. 471. Λεοντοπόδιον, οἱ δὲ ζωόνυχον, οἱ δὲ ἀετώνυχον, οἱ δὲ κῆμος, &c. Nempe Piloſella minor, *Piloſelle*, a Dodonæo delineata, pag. 68.

Sect. XXXVI. 1. *Calſa.*] Sic MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice: non *Calla*, ut vulgo editi.

2. *Una ſimilis.*] Nec ſimilem modo, ſed & geminam prorſus & eamdem puto. De aro diximus, lib. 24. ſect. 92.

3. *Quos arum.*] MSS. omnes, *quos arſa.* Forte, *quos aris*, vel *quos ariſarum*, de quo lib. 24. ſect. 94.

Sect. XXXVII. 1. *Alterum genus.*] Anchuſa hæc prior Dioſcoridis eſt, lib. 4. cap. 23. qua de jam antea egimus, lib. 22. ſect. 23.

2. *Alii rhinochiſiam.*] Sic Index. At Reg. 1. hoc loco, *rhinoclinoſiam.* Reg. 2. *rinodiam.* Forte *onocleam* rectius legas ex Dioſcoride, loc. cit. Ἄγχουσα, ἣν ἔνιοι κάλυκα, οἱ δὲ ὀνοκλείαν καλοῦσι, &c.

3. *Folia, &c.*] Totidem verbis Dioſc. loc. cit.

4. *Plumoſa.*] Hirſuta, δασεῖα. Dioſc.

5. *Quæ ignes.*] Dioſc. loco cit. Ἐρυσιπέλατα δὲ σὺν ἀλφίτῳ καταπλασθεῖσα θεραπεύει.

Sect. XXXVIII. 1. *Circæa.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 134. Κιρκαία, οἱ δὲ διρκαίαν καλοῦσι· τὰ μὲν φύλλα ἔχει στρύχνῳ ὅμοια κηπαίῳ, &c. Sunt enim reliqua pæne paria: quæ tranſcripſit & Oribaſius, lib. XI. pag. 201. Circæam Lutetianam

druplici, alba, odorata, gustus calidi. [2] Nascitur in apricis saxis. [3] Diluitur in vino; bibiturque ad dolorem vulvæ & vitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusæ, noctem & diem. Trahit eadem potio & secundas: [4] semine lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto.

XXXIX. [1] Cirsion cauliculus est tener duûm cubitorum, triangulo similis, foliis spinosis circumdatus. Spinæ molles sunt. [2] Folia bovis linguæ similia, minora, subcandida: & in cacumine capitula purpurea, quæ solvuntur in lanugines. [3] Hanc herbam radicemve ejus adalligatam, dolores varicum sanare tradunt.

XL. [1] Cratæogonon spicæ tritici simile est, multis calamis ex una radice emicantibus: multorumque geniculorum. [2] Nascitur in opacis, semine milii, vehementer aspero gustu: [3] quod si bibant ex vino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac vir, ante conceptum diebus XL. virilis sexus partum futurum aïunt. [4] Est & alia cratæogonos, quæ thelygonos vocatur. Differentia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratæogoni bibentes mulieres intra XL. diem concipere tradant. Eadem sanant hulcera vetera nigra cum melle: explent sinus hulcerum, & atropha carnosiora faciunt: purulenta expurgant: panos discutiunt: podagras collectionesque omnes leniunt, peculiariter mammarum. [5] Theophrastus arboris genus intelligi voluit cratægon, sive cratægona, quam [6] Itali aquifoliam vocant.

XLI. [1] Crocodilion chamæleonis herbæ nigræ figuram habet, radice longa, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinem per nares pellit copiosum crassumque, atque ita lienem consumere dicitur.

XLII. [1] Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga, [2] duplici ordine: superiore quæ durior est, & inferiore quæ mollior. Eduntur ut bulbi cocti, in vineis fere inventæ. [3] Ex his radicibus si majorem edant viri, mares generari dicunt: si minorem feminæ, alterum sexum. [4] In Thessalia molliorem in lacte caprino viri bibunt ad stimulandos coïtus, duriorem vero ad inhibendos. [5] Adversantur alter alteri.

XLIII. [1] Chrysolachanum [2] in pineto, lactucæ simile nascitur. Sanat nervos incisos, si confestim imponatur. [3] Et aliud genus chrysolachani traditur, flore aureo, [4] foliis oleris. [5] Coctum estur, ut olus molle. [6] Herba hac adalligata morbum regium habentibus, ita ut spectari ab his possit, sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis

NOTÆ.

appellat Lobelius in Observ. pag. 137. ab eoque ibi delineatur, qualem Lutetiæ in horto Regio vidimus.

2. *Nascitur.*] Diosc. loco cit.

3. *Diluitur, &c.*] Diosc. loco cit.

4. *Semine lac.*] Verba Græci scriptoris repræsentasse nobis Dioscorides videtur loc. cit. in hunc modum: Ὁ δὲ καρπὸς γάλα καθαιρεῖ ἐν ῥοφήμασι λαμβανόμενος. Galenus lib. 7. de fac. simp. medic. pag. 190. hanc vocem καθαιρεῖ sic interpretatur, ut lac attrahere, seu lactis ubertatem præstare id semen dicat. Plinius contra, quod verius puto, attrahi, vorari, absumi, minui, intellexit.

Sect. XXXIX. 1. *Cirsion.*] Diosc. lib. 4. cap. 119. totidem verbis: Κίρσιον καυλός ἐστιν ἁπαλὸς, &c. Est Cirsium Anglicum Lobelii in Observ. pag. 314. Vidimus in horto Regio.

2. *Folia bovis linguæ.*] Diosc. τὰ δὲ φύλλα βουγλώσσῳ ἐμφερῆ, *buglosso similia*, quæ herba nomen habet a similitudine foliorum cum bovis lingua.

3. *Hanc herbam.*] Hoc Andreas medicus tradidit apud Apuleïum, cap. 68. & apud Diosc. loc. cit. Ταύτης τὴν ῥίζαν Ἀνδρέας ἀναγράφει ὑπὲρ τὸν ἀλγοῦντα τόπον ἀναδουμένην, παύειν κιρσῶν πόνοις. Græcis κιρσοὶ varices sunt: inde herbæ nomen.

Sect. XL. 1. *Cratæogonon.*] Diosc. lib. 3. cap. 139. Κραταιόγονον, &c. In MSS. *cratægonon*: Et Hesychius: Κραταιόγονον, βοτάνη. Ita creditur appellari quod genitalem vim moveat, ἀπὸ τοῦ κρατεῖν ἐν τῇ γονῇ. Pingitur a Lobelio in Observ. pag. 22. Alii Melampyrum luteum latifolium vocant. Vidimus in horto Regio.

2. *Nascitur.*] Diosc. loc. cit.

3. *Quod si bibant.*] Totidem verbis Dioscor. loc. cit.

4. *Est & alia.*] Θηλυγόνος dicta, quod θηλυτοκεῖν faciat, hoc est, feminei sexus partum facere existimetur.

5. *Theophrastus.*] Vide lib. 3. hist. cap. 15. Vide Notas & Emend. num. VIII.

6. *Ita aquifoliam.*] Sic ii aquifoliam appellarunt (si tamen appellarunt) ut cum aquifolia altera, de qua diximus lib. 16. cui armata aculeis folia tribuuntur, nihil commune haberet, præter nomen. Est enim hæc sorbus torminalis Plinii, de qua lib. 15. sect. 23. In Theophrasti codice sic hodie legitur, loc. cit. Διόπερ οἷον ἀγρία δόξειεν ἂν εἶναι. *Quare aquifolia videri possit.* Est enim ἀγρία *aquifolia*, ut diximus lib. 16. sect. 12. Verum ἀγρία ibi pro silvestri mespilo accipiendam esse, vel ipsam vocem μεσπίλη substituendam esse monet Athenæus, lib. 2. pag. 50. Διόπερ, inquit ex Theophr. ἀγρία μεσπίλη δόξειε μᾶλλον εἶναι. Quod de cratægo sive torminali sorbo est sane verissimum. At ea cum ἀγρίᾳ, seu aquifolia, affinitatem habet omnino nullam.

Sect. XLI. 1. *Crocodilion.*] Totidem de ea verba facit Dioscor. lib. 3. cap. 12. Κροκοδείλιον, &c. Pingitur a Lobelio, in Observ. pag. 481. Ruellius, pag. 482. Carlinam esse putat, quam nos Leucacantham esse diximus suo loco.

Sect. XLII. 1. *Cynosorchin.*] Dioscoridi lib. 3. cap. 141. ὄρχις, idem & κυνόσορχις. Latinis satyrion, de quo disseruimus lib. 26. sect. 62. Totidem plane verbis a Dioscor. describitur.

2. *Duplici ordine.*] Supra lib. 26. sect. 62. *Radice gemina ad formam hominis testium.* Dioscor. totidem verbis ac Plinius: Ῥίζαν βολβοειδῆ, ἐπιμήκη, διπλῆν, στενὴν ὡς ἐλαίας· τὴν μὲν ἄνω, τὴν δὲ κατωτέρω· καὶ τὴν μὲν σκληρὰν, τὴν δὲ μαλακὴν, &c.

3. *Ex his radicibus.*] Diosc. loc. cit. & Theophr. lib. 9. hist. cap. 19.

4. *In Thessalia.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit.

5. *Adversatur.*] Unius potu alterius vires franguntur, ἀναλύεσθαί τε τὸ ἕτερον ὑπὸ τοῦ ἑτέρου πινόμενον. Dioscor. loc. citato.

Sect. XLIII. 1. *Chrysolachanum.*] Χρυσολάχανον, quasi aureum olus. Nusquam non in cultis & hortis sponte naturæ olus id adolescit, inquit Ruellius, lib. 2. pag. 446. quod frequentissime pauperum mensas implet, eorumque juribus innatat, non fastidiendam habens gratiam. Nostrum vulgus partim *Chrysolanum*, perinde quasi extrita syllaba chrysolachanum dicas; partim inversis litteris *chrysalinam* appellant: officinæ *Crassulam minorem*. Lactucam tota facie æmulatur.

2. *In pineto.*] Pinetum, locus est pinis consitus. Ovidii, 15. Metam. *succincta pineta*. Sic *arboretum* Seneca, Varro *ficetum*, *cupressetum* Tullius, Celsus *myrtetum*, alique alia similiter dixere.

3. *Et aliud genus.*] Atriplex illud est, de quo diximus lib. 20. sect. 83. Vide Lobelium in Advers. pag. 96.

4. *Foliis oleris.*] Brassicæ.

5. *Coctum.*] Diosc. lib. 2. pag. 145. de atriplice, Λαχανεύεται δὲ ἑφθόν.

6. *Herba hac.*] Semen ex aqua mulsa potum arquatis

dici ſcio, nec plura reperio. Namque & hoc vitio laboravere proximi utique herbarii noſtri, quod ipſi notas velut vulgares, ſtrictim, & nominibus tantum indicavere: tamquam [7] coagulo terræ alvum ſiſti, ſtranguriam diſſolvi, ſi bibatur ex vino aut aqua:

XLIV. [1] Cuculi folia trita cum aceto, ſerpentium ictibus & ſcorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine ſtrumum appellant, alii Græce ſtrychnon: acinos habet nigros. Ex his cyathus ſucci cum mulſi duobus, medetur lumbis: [2] item capitis dolori cum roſaceo infuſus. [3] Ipſa ſtrumis illita.

XLV. [1] Peculiaris eſt Alpinis maxime fluminibus conferva, appellata [2] a conferruminando, ſpongia aquarum dulcium verius, quam muſcus aut herba, villoſæ denſitatis atque fiſtuloſæ. Curatum ea ſcio, omnibus fere oſſibus confractis, prolapſum ex arbore alta putatorem, circumdata univerſo corpori, aquam ſuam inſpergentibus, quoties inareſceret: raroque, nec niſi [3] deficientem herbam mutationis cauſa reſolventibus, convaluiſſe vix credibili celeritate.

XLVI. [1] Cocco Gnidio color cocci, magnitudo grano piperis major, vis ardens. CAP. IX. [2] Itaque in pane devoratur ne adurat, cum gulam tranſit: Huic vis præſentanea contra cicutam.

XLVII. [1] Siſtit alvum dipſacos: [2] folia habet lactucæ, [3] bullaſque ſpinoſas in dorſi medio, caulem duûm cubitorum, iiſdem ſpinis horridum, genicula ejus binis foliis amplectentibus, concavo alarum ſinu, in quo ſubſtitit ros ſalſus. In cacumine capitula ſunt echinata ſpinis. Naſcitur in aquoſis. [4] Sanat rimas ſedis. Item fiſtulas decocta in vino radice, uſque dum ſit craſſitudo ceræ, ut poſſit in fiſtulas collyrium mitti. Item verrucas omnium generum. Quidam & alarum, quas ſupra diximus, ſuccum illinunt his.

XLVIII. [1] Dryopteris filici ſimilis, in arboribus naſcitur, tenui foliorum ſubdulcium inciſura, radice hirſuta. Vis ei cauſtica eſt. Ideo pſilothrum eſt radix tuſa: illinitur enim, uſque dum ſudores evocet: iterumque, & tertio, ita ne ſudor abluatur.

XLIX. [1] Dryophonon ſimilis herba eſt, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circumdatis utrimque foliis pollicari amplitudine, qualia oxymyrſines, ſed candidioribus mollioribuſque, flore candido ſambuci. Edunt cauliculos decoctos. [2] Semine vero ejus pro pipere utuntur.

L. [1] Elatine folia habet helxinæ, puſilla, piloſa, rotunda, ſemipedalibus ramulis quinis ſeniſve a radice ſtatim folioſis. [2] Naſcitur in ſegetibus acerba guſtu, & ideo oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis & impoſitis, ſubdito lenteolo. Eadem cum lini ſemine cocta ſorbitionis uſu dyſenteria liberat.

LI. [1] Empetros, quam noſtri calcifragam vocant, naſcitur in montibus maritimis, fere in ſaxo: quo propius mari fuerit, [2] minus ſalſa eſt: potaque bilem trahit, ac pituitas:

NOTÆ.

mederi Plinius & Dioſcorides locis citatis aïunt.

7. *Coagulo terræ.*] Quid illud ſit, obſcurum eſt: cum ſtrictim ac ſolo nomine deſignetur, facie non indicata. Ariolantur, qui Lobelii abortivam orchin eſſe ſtatuunt.

Sect. XLIV. 1. *Cuculi folia.*] Genus iſtud alſines eſt, bacciferum ſolani inſtar, Major alſine repens a Cluſio appellata, lib. 6. hiſt. rar. plant. pag. clxxxiij. viſa a nobis in horto Regio. Sic & Lobelius in Adverſ. pag. 104. Vide Notas & Emendat. num. IX.

2. *Item capitis.*] Marcellus Empir. cap. 1. pag. 35. *Herba ſtrumus contrita, & cum oleo permixta, impoſitaque temporibus.... capitis dolorem tollit*, &c.

3. *Ipſa ſtrumis.*] Unde ſtrumi nomen.

Sect. XLV. 1. *Peculiaris....conferva.*] Pingitur a Lobelio in Obſervat. pag. 654. In lacu majore Mediolanenſis agri reperiri dicitur.

2. *A conferruminando.*] Hoc eſt, glutinando.

3. *Deficientem herbam.*] Aſpergine crebra diſſolutam, diſſipatam.

Sect. XLVI. 1. *Cocco Gnidio.*] Egimus de eo, lib. 13. ſect. 35.

2. *Itaque in pane.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 173. Καίει δὲ τὴν φάρυγγα, διὸ μετὰ ἀλεύρου ἢ ἀλφίτου δοτέον, ἢ ἐν ῥαγὶ σταφυλῆς, ἢ μέλιτι ἑφθῷ περιειλημμένον καταπιεῖν. *Fauces adurit: atque ideo cum farina, polentave, aut in uvæ acino dari debet, aut cocto melle obducta devorari.* Theophr. lib 9. hiſt. cap. 22. ἐν ἄρτῳ.

Sect. XLVII. 1. *Siſtit alvum dipſacos.*] Vide Notas & Emendat. num. X.

2. *Folia habet.*] Totidem verbis a Dioſcoride adumbratur, lib. 3. cap. 13. Labrum Veneris medici vocant. Dioſc. in Nothis, pag. 452. Δίψακος,... οἱ δὲ Ἀφροδίτης λουτρὸν, Ῥωμαῖοι λάβρουμ Βενέρις. Pingitur a Matthiolo, pag. 661. Gallis, fullonius carduus appellatur, vulgoque *pectorius carduus*, quod lanificia uncinatis verticibus aculeorum pectantur: *Chardon à carder* ou *de foulon*. Herbarii noſtri Virgam paſtoris nuncupant. Vidimus in horto Regio.

3. *Bullaſque.*] Tubercula intus & extra ſpinoſa.

4. *Sanat.*] Medicinas eaſdem e dipſaco petit etiam Dioſc. loc. cit.

Sect. XLVIII. 1. *Dryopteris.*] Habet eadem Dioſcor. lib. 4. cap. 189. δρυοπτερὶς, &c. In quercuum muſco naſcitur, ἐν δρυσὶ, filici ſimilis, τῇ πτερίδι. Inde nomen. Vulgus *Oſmundam* vocat. Pingitur a Lobelio in Obſerv. pag. 474. In horto Regio vidimus.

Sect. XLIX. 1. *Dryophonon ſimilis.*] Nempe filici atque dryopteri. Officinæ noſtrates, inquit Ruellius, lib. 2. pag. 449. nemoralem myrtum appellant, quod foliis ſilveſtre myrtum, ut alterno ſitu filiculam imitetur: fructu eſt acri, quo rura ſubinde veſcuntur: *Cuſinos* vocant, quaſi culinarios, baccas eas: quod jam venerint in ganeam, gratiſſimo ori mandentium cibo, præſertim ſi edomita ſacchari dulcedine acrimonia præſententur. Gaudet dryophonon cæduis ſilvis & quercetis: eo noſtra ſcatent nemora, unde nomen duxit, quaſi ſilvæ cædem dixeris. A Dioſc. lib. 2. cap. 187. Δράβη appellatur. Iconem exhibet ex horto Bononienſi, Jac. Zanoni. hiſt. Botan. cap. 26. pag. 55.

2. *Semine vero.*] Hodieque piperis loco ruſticorum cibos condit.

Sect. L. 1. *Elatine.*] Totidem verbis Dioſc. l. 4. c. 40. Ἐλατίνη τὰ μὲν φύλλα ἔχει ὅμοια τῇ ἑλξίνῃ, &c. Eſt Veronica femina Fuchſii, delineata a Dodonæo, pag. 42. viſa a nobis in horto Regio.

2. *Naſcitur.*] Dioſc. loc. cit. eadem plane tradit, tum de natali ſolo, tum de viribus elatines.

Sect. LI. 1. *Empetros.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 4. cap. 181. Ἔμπετρον, &c. Feniculum marinum hodie vocant. Dodonæus, pag. 693. crethmi marini nomine delineat: Gallis, *Bacille, Fenoüil marin, Perce-pierre*, quaſi perforipetram, quod mediis erumpat ſaxis. Multi marinam criſtam, quod montium juga & ſcopulorum crepidines ea veſtiræ criſtentur. Aceto ad ſeſquiannum uſque cadis ſervatur, ad acetariorum uſus.

2. *Minus ſalſa eſt.*] Et quo terræ propius, magis ſalſa,

quo longius magisque terrena, amarior sentitur. [3] Trahit aquam. Sumitur autem in jure aliquo, aut in hydromelite. Vetustate vires perdit. Recens urinas ciet decoctum in aqua vel tritum, calculosque frangit. [4] Qui fidem promisso huic quærunt, affimant lapillos, qui subferveſiant una, rumpi.

L I I. [1] Epipactis, ab aliis elleborine vocatur, parva herba, exiguis foliis, jocineris vitiis utilissima, & contra venena pota.

L I I I. [1] Epimedion caulis est non magnus, ederæ foliis denis atque duodenis, numquam florens, radice tenui, nigra, gravi odore. [2] Nascitur in humidis, & huic spissandi [3] refrigerandique natura, [4] feminis cavenda. [5] Folia in vino trita virginum mammas cohibent.

L I V. [1] Enneaphyllon, longa folia novena habet, causticæ naturæ. Imponitur lana circumdatum, ne urat latus: continuo enim pusulas excitat: lumborum doloribus, & coxendicum utilissimum.

L V. [1] Filicis duo genera, nec florem habent, nec semen. [2] Pterin Græci vocant, alii blechnon, cujus ex una radice [3] complures exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non graves odore. Hanc marem existimant. [4] Alterum genus thelypterin Græci vocant, alii nymphæam pterin. [5] Est autem singularis, atque non fruticosa, brevior molliorque & densior, foliis ad radicem canaliculata. Utriusque radice sues pinguescunt. [6] Folia utriusque lateribus pinnata, unde nomen Græci imposuere. Radices utrique longæ in obliquum, nigræ, præcipue cum inaruere. Siccari autem eas Sole oportet. Nascuntur ubique, sed maxime frigido solo. Effodi debent [7] Vergiliis occidentibus. Usus radicis in trimatu tantum, neque antea, neque postea. [8] Pellunt interaneorum animalia: ex his tænias cum melle: cetera ex vino dulci triduo potæ. Utraque stomacho inutilissima. [9] Alvum solvit: primo bilem trahens, mox aquam: [12] melius tænias cum scammonii pari pondere. Radix ejus duûm obolorum pondere ex aqua, post unius diei abstinentiam bibitur, melle prægustato contra rheumatismos. [11] Neutra danda mulieribus, quoniam gravidis abortum, ceteris sterilitatem facit. [12] Farina earum hulceribus tetris inspergitur: [13] jumentorum quoque cervicibus. Folia cimicem necant: serpentem non recipiunt. Ideo substerni utile est in locis suspectis: ustæ etiam fugant nidore. Fecere medici hujus quoque herbæ discrimen. Optima Macedonica est, secunda Cassiopica.

L V I. [1] Femur bubulum appellatur herba, nervis & ipsa utilis, recens in aceto ac sale trita.

L V I I. [1] Galeopsis, aut, ut alii, galeobdolon, [2] vel galion, caulem & folia habet urticæ, læviora, & quæ gravem odorem trita reddant: flore purpureo. Nascitur circa sepes

N O T Æ.

sive amara. Τὸ δὲ πραγειότερον, πικρότερον. Quem locum Saracenus & Dalecampius cum haud satis animadverterint, Plinio temere litem moverunt.

3. *Tradit aquam.*] Aquosos humores per alvum deducit. Dioscor. loc. cit. Διδόμενον δὲ ἐν ζώμῳ ἢ ὑδρομέλιτι, καθαίρει φλέγματα, καὶ χολὴν, καὶ ὑδατώδη. Quæ verbis totidem Plinius habet.

4. *Qui fidem.*] Qui facultati ei qua promittitur frangendos esse calculos ejus herbæ decocto, fidem volunt adstruere, illud quoque adjiciunt, &c.

Sect. L I I. 1. *Epipactis.*] Diximus de ea, lib. 15. sect. 35. In Italia *Centograna* & *millegrana* vocatur: ab aliis Herniaria, sive Herniosa. Anguillara, par. 14. pag. 282.

Sect. L I I I. 1. *Epimedion.*] Sic MSS. omnes, & Diosc. lib. 4. cap. 19. Ἐπιμήδιον καυλός ἐστιν, ceteraque, quæ Plinius totidem verbis. Pingitur a Dodonæo, pag. 589. quale in horto Regio vidimus.

2. *Nascitur.*] Dioscor. loc. cit.

3. *Refrigerandique.*] Galenus, lib. 6. de fac. simpl. med. 174.

4. *Feminis cavenda.*] Quoniam, ut Diosc. ait loc. cit. ἀτόκιος ἡ ῥίζα, radix spem partus adimit, & folia pariter trita. Sic & Galenus, loc. cit.

5. *Folia .... cohibent.*] Ne videlicet augescant. Dioscor. loc. cit. Ταύτης τὰ φύλλα λεῖα μετ' ἐλαίου, κατάπλασμα μαστῶν εἰς τὸ μὴ αὔξεσθαι.

Sect. LIV. 1. *Enneaphyllon.*] Suo se illa nomine repræsentat, quod foliis novem longis constituitur. Vix putem esse dentariam enneaphyllon, pictam a Lobelio, in Observat. pag. 392. visam in horto Regio: neque enim folia ei novena sunt: sed idem novenis distinctum incisuris.

Sect. L V. 1. *Filicis.*] Filix Gallis *Fougere.* Marem, feminamque Dodonæus delineat, pag. 459. Vidimus in horto Regio.

2. *Pterin.*] Diosc. lib. 4. cap. 180. Πτερὶς, οἱ δὲ βλῆχνον, οἱ δὲ πολύῤῥιζον. Index, & Reg. 2. cum Chiffl. *blachnon.* Sic etiam Nicandri Schol.

3. *Plures exeunt filices.*] Plures filicis propagines, ἐκφύσεις ἔχουσι πολλάς. Diosc. loc. cit.

4. *Alterum.*] Nempe filicem feminam. Dioscor. lib. 4. cap. 187. Θηλυπτερὶς, οἱ δὲ νυμφαίαν πτέριν ὀνομάζουσι.

5. *Est autem singularis.*] Non multas a radice fundit propagines, uti mas filix. Diffidere a Plinio Dioscoridem hoc loco Dalecampius falso existimat, ut sæpe alias.

6. *Folia utriusque.*] Pinnas avium repræsentant, unde πτέριν Græci dixere: Columella *Aviam*, lib. 6. cap. 14.

7. *Vergiliis.*] De Vergiliarum occasu, lib. 18. sect. 59.

8. *Pellunt.*] Diosc. locis cit. cum Theophr. lib. 9. histor. cap. 20. Sic etiam Galenus, lib. 8. de facult. simpl. med. pag. 22.

9. *Alvum solvit.*] Recentia folia olerum vice edi ad emolliendam alvum, scribit Dioscor. lib. 4. cap. 187. Scribonius Largus, cap. 34. *Alvum mollientia*, Compos. 136. *Biles purgat, & filicis radix lota & rasa, atque in minimas particulas concisa*, &c.

10. *Melius tænias.*] Totidem verbis Diosc. lib. 4. cap. 186.

11. *Neutra danda.*] De femina quidem adstipulatur & Dioscorides, lib. 4. cap. 178. & Theophr. loc. cit. In causa est, ut ait Galenus, lib. 8. de fac. simpl. med. pag. 22. quod vivos partus enecat.

12. *Farina earum.*] Totidem verbis Diosc. loco proxime citato.

13. *Jumentorum.*] Dioscor. loc. cit. Λόφους τε ὑποζυγίων ἰῶνται.

Sect. L V I. 1. *Femur bubulum.*] Cum nemo scriptorum veterum herbæ hujusce faciem formamve delineet, quæ nunc eo nomine censenda sit, velle proferre, ariolari est.

Sect. L V I I. 1. *Galeopsis.*] Dioscor. lib. 4. cap. 95. Γαλίοψις, οἱ δὲ γαλεόβδολον, ceteraque, quæ Plinius, tum de forma, tum de viribus ejus herbæ, plane totidem syllabis. Lamium illud est, quo de egimus lib. 22. sect. 16. etsi aliam affert herbam Anguillara, par. 14. pag. 278. in Græcia, ut ait, frequentem.

2. *Vel galion.*] In Indice ex MSS. omnibus, *sive gallio.* Sed *galion* scribi multo satius videtur. Aliud enim gallion est, quod a Dioscoride describitur, lib. 4. cap. 96.

ac ſemitas ubique. Folia cauleſque duritias & carcinomata ſanant, ex aceto, trita & impoſita: item ſtrumas. Panos & parotidas diſcutiunt. Ex uſu eſt & decoctæ ſucco fovere. Putreſcentia quoque & gangrænas ſanat cum ſale.

L V I I I. [1] Glaux antiquitus eugalacton vocabatur, cytiſo & lenticulæ foliis ſimilis: [2] averſa candidiora. [3] Rami in terram ſerpunt quini ſenive, admodum tenues ab radice. [4] Floſculi purpurei exeunt. [5] Invenitur juxta mare. [6] Coquitur in ſorbitione ſimilaginis, ad excitandam ubertatem lactis. Eam qui hauſerint, balineis uti convenit.

L I X. [1] Glaucion in Syria & Parthia naſcitur, humilis herba, denſis foliis, fere papaveris, minoribus tamen [2] ſordidioribuſque: odoris tetri, guſtus amari cum adſtrictione. Granum habet crocei coloris. [3] Hoc in olla fictili luto circumlitum, in clibanis calefaciunt: deinde exempto ſuccum exprimunt ejuſdem nominis: uſus eſt & ſucci & foliorum, ſi terantur, [4] adverſus epiphoras, quæ univerſæ uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod medici [5] diaglaucion vocant. Lactis quoque ubertas intermiſſa reſtituitur. Sumitur ejus rei cauſa ex aqua. Cap. X.

L X. [1] Glycyſide, quam aliqui Pæoniam, aut pentorobon vocant, caulem habet duûm cubitorum, comitantibus [2] duobus aut tribus, ſubrutilum, cute lauri: folia qualia iſatis pinguiora, rotundioraque, & minora: ſemen in ſiliquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera ſunt. [3] Femina exiſtimatur, cujus radicibus ceu balani longiores circiter octo aut ſex adhærent. [4] Mas plures habet, quoniam non una radice nixus eſt, palmi altitudine, candidaque. Ea guſtu adſtringit. [5] Feminæ folia myrrham redolent, & denſiora ſunt. Naſcuntur in ſilvis. [6] Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico Martio impetum in oculos faciente, interdiu periculoſum ſit. [8] Radix vero cum effodiatur, periculum eſſe ne ſedes procidat. Magna id vanitate ad oſtentationem rei fictum arbitror. Uſus in his diverſus. [8] Rubra enim grana rubentes menſes ſiſtunt, x v. fere pota in vino nigro. [9] Nigra grana vulvis medentur, ex paſſo aut vino totidem pota. [10] Radix omnes ventris dolores ſedat in vino, alvumque purgat: [11] ſanat opiſthotonum, morbum regium, renes, veſicam: arteriam autem & ſtomachum decocta in vino: [12] alvumque ſiſtit: eſtur etiam [13] contra malum mentis: [14] ſed in medendo quatuor drachmæ ſatis ſunt. [15] Grana nigra auxiliantur & ſuppreſſionibus nocturnis, in vino pota, quo dictum eſt numero. [16] Stomachi vero eroſionibus, & eſſe ea, & illinire prodeſt. Suppurationes quoque diſcutiuntur, recentes nigro ſemine, veteres rubro. Utrumque auxiliatur

N O T Æ.

Sect. L V I I I. 1. *Glaux.*] Dioſc. lib. 4. cap. 141. Γλαῦξ κυτίσῳ ἢ φακῷ τὰ φύλλα ἔοικεν, &c. Sunt enim Plinianis omnino ſimilia. Eſt ea Glaux exigua maritima, picta a Lobelio in Obſerv. pag. 227. qualem in horto Regio vidimus. Frequens in Abrutio Italiæ & Piſano agro, in ora maritima, ut recte Anguillata, par. 14. pag. 290.

2. *Averſa.*] Dioſcor. loc. cit. Τῶν φύλλων τὰ κάτωθεν λευκότερα· ἄνωθεν δὲ χλωρά. *Quæ ſuperne, virent: quæ averſa, candidiora ſpectantur.*

3. *Rami.*] Dioſc. totidem verbis loc. cit.

4. *Floſculi.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Invenitur.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Coquitur.*] Dioſc. loc. cit. & Galenus, lib. 6. de fac. ſimpl. med. pag. 166.

Sect. L I X. 1. *Glaucion.*] Sic fere Dioſc. lib. 4. cap. 100. Γλαύκιον χυλός ἐστι βοτάνης κατὰ Ἱεράπολιν τῆς Συρίας γεννωμένης, &c. Syriacæ plagæ, non noſtri ſoli cælive planta. Humilem herbam eſſe, quod Dalecampium latuit, etiam docet auctor libri de ſimp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 991.

2. *Sordidioribuſque.*] Dioſc. loc. cit. λιπαρώτερα, *pinguiora.* Plinius *ſordidiora*, quaſi ῥυπαρώτερα: quod & alias uſurpatum ab eo vidimus. Et ſane pinguitudo foliorum, ſordium quarumdam inſtar eſt.

3. *Hoc in olla.*] Dioſcor. & auctor libri ad Patern. locis citatis.

4. *Adverſus epiphoras.*] Hoc eſt, oculorum inflammationes, alioſque affectus. Dioſcor. loc. cit. Ἔστι δὲ ἡ χρῆσις αὐτοῦ πρὸς τὰ ὀφθαλμικὰ ἐν ἀρχῇ, *in initiis.*

5. *Diaglaucion.*] Διαγλαύκιον, vel potius διὰ γλαυκίων. Hujus conficiendi modum edocet Scribonius Largus, Compoſ. 21. *Item compoſitorum collyriorum hoc maxime probo ad recentes epiphoras.* Et mox: *Quod nomine etiam quidem Diaglaucium dicitur, probo in initiis . . . . Glaucii ſucci*, &c.

Sect. L X. 1. *Glycyſide.*] Ipſa Pæonia eſt, de qua lib. 25. ſect. 10. Totidem pæne verbis a Dioſcor. deſcribitur, lib. 3. cap. 157.

2. *Duobus aut tribus.*] Ramulis videlicet, ſive cauliculis: Dioſc. Παραφυάδας ἔχων πολλάς.

3. *Femina exiſtimatur.*] Dioſcor. loc. cit. Ἐπὶ δὲ τῆς θηλείας, παραφυάδας ὥσπερ βαλάνους ἔχουσα, ζ΄ ἢ η΄, ὥσπερ ἀσφόδελος. *Feminæ radicibus ceu glandes ſeptem octove adhærent, quales aſphodeli radicibus agnaſcuntur.* Vide iconem a Matthiolo deliniatam, pag. 915.

4. *Mas plures.*] Paulo aliter de mare Dioſcor. loc. cit. Plures habet in cacumine balanos, quaſi nuces Græcas, ut dictum eſt lib. 25. ſect. 10. quoniam in radice habet pauciores, immo nullas: Eſt enim radice ſingulari, digitali craſſitudine, altitudine palmi, guſtu adſtringens, candida. Ῥίζα δὲ τοῦ μὲν ἄρρενος, περὶ δακτύλου πάχος, μῆκος δὲ σπιθαμῆς, γευομένῳ στύφουσα, λευκή.

5. *Feminæ folia.*] Smyrnii inſtar, quæ herba nomen a myrrhæ odore cepit: folia hujus inciſuris diviſa eſſe Dioſcorides prodidit: hoc tantum.

6. *Tradunt noctu.*] Hoc ipſum indicavit, lib. 25. ſect. 10.

7. *Radix vero.*] Theophr. lib. 9. hiſt. cap. 9.

8. *Rubra . . . . rubentes menſes.*] Hoc eſt, ſanguinolentum fluorem muliebrem. Dioſc. lib. 3. cap. 157. Τοῦ δὲ καρποῦ ιε΄ ἢ ιβ΄ κόκκοι πυῤῥοὶ ποθέντες ἐν οἴνῳ μέλανι αὐστηρῷ, ῥοῦν ἐρυθρὸν ἱστῶσι.

9. *Nigra.*] Dioſc. loc. cit. totidem fere verbis.

10. *Radix*, &c.] Dioſc. loc. cit. ad verbum.

11. *Sanat*, &c.] Dioſc. loc. cit.

12. *Alvumque.*] Decocta in vino, potaque alvum ſiſti ea ait Dioſc. loc. cit.

13. *Contra malum mentis.*] Contra inſaniam. Huc pertinet quod habet Apuleïus, cap. 64. tit. 1. *Ad lunaticos: Herba Pæonia ſi lunatico jacenti ligetur in collo; ſtatim ſe levat ſanus. Et ſi eam ſecum portaverit, numquam ei hoc malum accidet.*

14. *Sed in medendo quatuor.*] Nam ſi quis hunc modum excedat, liberalius aſſumpta Pæonia mentis alienationem facit. Quare Seleücus in Gloſſis apud Athen. lib. 3. pag. 76. feminas ait eo cibo abſtinere, quod fatuitatem affert: φυλάττεσθαι τὰς γυναῖκας ἐσθίειν, διὰ τὸ ποιεῖν ματαΐσμους.

15. *Grana nigra.*] Dioſc. loc. cit. Οἱ δὲ μέλανες καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ ἐφιαλτῶν πνιγμούς. *Quæ vero nigra ſunt grana, auxiliantur ſuppreſſionibus nocturnis, quas ephialtas vocant*, ſeu Faunorum ludibria, Auctor libri qui Kirani Kiranidum inſcribitut, pag. 19. de Pæonia: *Radix autem ejus ſuffumigata, vel bibita dæmones expellit, & phantaſmata cuncta: geſtata autem idem facit.*

16. *Stomachi.*] Ventriculi. Dioſc. loc. cit. Στομαχικοῖς τε δακνομένοις, ἐσθιόμενον βοηθοῦσι.

a ſerpente percuſſis : & pueris contra calculos, incipiente ſtranguria.

LXI. [1] Gnaphalion alii chamæzelon vocant, cujus foliis albis mollibuſque [2] pro tomento utuntur : [3] ſane & ſimilia ſunt. [4] Datur in vino auſtero ad dyſenteriam : ventris ſolutiones menſeſque mulierum ſiſtit. Infunditur autem teneſmo. Illinitur & putreſcentibus hulcerum.

LXII. [1] Gallidragam vocat Xenocrates leucacantho ſimilem, paluſtrem & ſpinoſam, caule ferulaceo, alto, cui ſummo capite inhæret ſimile ovo. [2] In hoc creſcente ætate vermiculos naſci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem, qua dens doleat, mireque illico dolorem tolli. Valere non diutius anno, & ita ſi terram non attigerint.

LXIII. [1] Holcus in ſaxis naſcitur ſiccis. Ariſtas habet in cacumine, tenui culmo : quale [2] hordeum reſtibile. Hæc circa caput alligata, vel circa lacertum, educit e corpore ariſtas. Quidam ob id ariſtidam vocant.

LXIV. [1] Hyoſiris intubo ſimilis, ſed minor, & tactu aſperior : vulneribus contuſa præclare medetur.

LXV. [1] Holoſteon ſine duritia eſt, herba ex adverſo appellata a Græcis, ſicut [2] fel dulce, tenuis uſque in capillamenti ſpeciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen : foliis anguſtis, adſtringens guſtu. Naſcitur in collibus terrenis. [3] Uſus ejus ad convulſa, rupta, in vino pota. Et [4] vulnera quoque conglutinat. Nam & carnes coguntur, addita.

LXVI. [1] Hippophæſton naſcitur in ſpinis, ex quibus fiunt [2] æneæ fulloniæ, ſine cauliculo, ſine flore, capitulis tantum inanibus, & foliis parvis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. [3] Succus earum exprimitur æſtate, ad ſolvendam alvum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, & tremulis, hydropicis. Contra vertigines, orthopnœas, paralyſes incipientes.

CAP. XI. LXVII. [1] Hypogloſſa folia habet figura ſilveſtris myrti, concava, ſpinoſa, & in his ceu linguas, folio parvo exeunte de foliis. [2] Capitis dolorem corona ex his impoſita minuit.

LXVIII. [1] Hypecoon in ſegetibus naſcitur, foliis rutæ. Natura ejus eadem quæ papaveris ſucco.

LXIX. [1] Idææ herbæ folia ſunt, quæ oxymyrſines : adhærent his velut pampini, in quibus flos. [2] Ipſa alvum, menſeſque, & omnem abundantiam ſanguinis ſiſtit. [3] Spiſſandi cohibendique naturam habet.

LXX. [1] Iſopyron aliqui phaſiolon vocant, quoniam folium, [2] quod eſt aniſo ſimile,

NOTÆ.

Sect. LXI. 1. *Gnaphalion.*] Dioſcor. loc. cit. cap. 122. Γναφάλιον ceteraque, quæ Plinius, totidem verbis. Egimus de eo, lib. 24. ſect. 88.

2. *Pro tomento.*] Dioſcor. Τούτου τοῖς φύλλοις ἀντὶ γναφαλίου χρῶνται. Inde nomen.

3. *Sane & ſimilia ſunt.*] Tomento ſcilicet, quia ſunt alba & mollia, λευκοῖς οὖσι καὶ μαλακοῖς. Dioſc. loc. cit.

4. *Datur*, &c.] Dioſc. loc. cit.

Sect. LXII. 1. *Gallidragam.*] Forte tertia dipſacos Dodonæi, ſeu Virga Paſtoris, picta ab eo, pag. 723. viſa a nobis in horto Regio.

2. *In hoc.*] Et id quidem de labro Venereo antea indicatum, lib. 25. ſect. 108. Diſſectis ſane dipſaci ſcapis in medulla vermiculos inventos a ſe ſcribit Ruellius, lib. 3. pag. 483.

Sect. LXIII. 1. *Holcus.*] Hordeum eſt ſpontaneum ſpurium, pictum a Lobelio, in Obſerv. pag. 18. Adſtipulatorem habemus Aloyſium Anguillara, par. 12. pag. 210. Ab ἕλκω *traho*, quoniam educit ariſtas e corpore. Gramen hordeaceum alii vocant. Vidimus in horto Regio.

2. *Hordeum reſtibile.*] Hordeum ſilveſtre, quod & anno ſequente regeminat.

Sect. LXIV. 1. *Hyoſiris.*] Sic libri editi, ſic Index: Rectius *hyoſeris*, ὑοσέρις. Nam σέρις intubum eſt, non σίρις. Niſi forte ὑὸς ἴρις quiſpiam interpretetur, quod vereor ut probari queat. In Reg. 1. *hyoſeris.* Ex intuborum ſive cichoriorum genere. Graphice pinxit Jac. Zanoni, ex horto Bononienſi, cap. 55. pag. 105. Jaceamque Creticam ſpinoſam vocavit.

Sect. LXV. 1. *Holoſteon.*] Ὁλόστεον ex adverſo, hoc eſt, per ἀντίφρασιν, ut vocant, quaſi ὅλον ὀστῶν, totum oſſeum, quoniam tenuis eſt, ac ſine duritia, quæ vulgo ineſt oſſibus. Iiſdem fere verbis deſcribitur a Dioſc. lib. 4. cap. XI. Serpentina omnium minima a Lobelio appellatur, in Obſerv. pag. 240. a quo & ibi delineatur, qualem in horto Regio vidimus.

2. *Sed dulce.*] Cælius Aurel. lib. 3. Chron. initio capitis 1. *Multa*, inquit, *contrariæ interpretationis vocabulum ſumpſerunt, ut fella, quæ Græci γλυκέα vocant, velut dulcia, cum ſint amariſſima.* Et nos vulgo ſic diximus, *Le fiel*, ou *le doux.*

3. *Uſus ejus.*] Dioſc. loc. cit.

4. *Vulnera.*] Dioſc. loc. cit. *Carnes & hæc herba cogit atque conglutinat, dum coquuntur addita, & ad rupta in vino propinatur.* Δύναται δὲ καὶ αὐτὴ κρέα συνάγειν συνεψομένη, καὶ πρὸς ῥήγματα σὺν οἴνῳ ποτίζεται. Sic & Galenus, lib. 8. de facult. ſimpl. med. pag. 214.

Sect. LXVI. 1. *Hippophæſton.*] Creſcere hoc ait inter ſpinas, ſive eſſe de ſpinarum genere, quibus implentur æneæ cortinæ fulloniæ, ad lavandas poliendaſque veſtes, ut diximus lib. 24. ſect. 68. Dioſc. lib. 4. cap. 163. Ἱππόφαιστον, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἱππόφαες καλοῦσι. . . . καὶ αὐτὸ γναφικῆς ἀκάνθης εἶδος ὑπάρχον. E Narbonenſi Gallia ad ſe delatum, quale a Dioſcoride Plinioque deſcribitur, Ruellius teſtatur, pag. 455. Nobis aliud videre non licuit.

2. *Æneæ fulloniæ.*] Sic libri omnes, etiam MSS.

3. *Succus earum.*] Radicum videlicet, Dioſc. loc. cit.

Sect. LXVII. 1. *Hypogloſſa.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 132. Ὑπόγλωσσον, &c. ſic enim legendum, non ἱππόγλωσσον. Vide Dalecampium, lib. 2. hiſt. plant. pag. 206. & 207. ubi ea delineatur, qualis & a Plinio deſcribitur. Galeno, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 238. ὑπόγλωσσον.

2. *Capitis dolorem.*] Dioſcor. loc. cit.

Sect. LXVIII. 1. *Hypecoon.*] Totidem verbis Dioſc. lib. 4. cap. 68. Ὑπήκοον, &c. Pingitur a Dodonæo, pag. 446. quale in horto Regio vidimus.

Sect. LXIX. 1. *Idææ herbæ.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 44. Ἰδαία ῥίζα, ὀξυμυρσίνῃ τὰ φύλλα ἔοικε· παρ' αὐτὰ δὲ ὡς ἕλικες μικραὶ πεφύκασιν, ἐξ ὧν καὶ τὸ ἄνθος. *Idææ radicis folia oxymyrſinen referunt : juxta ipſa vero exigui ſunt velut pampini, ſeu capreoli, ex quibus etiam flos erumpit.* Frequentem eſſe in Italia, ſed vulgari carere appellatione, ſcribit Anguillara, par. 14. p. 259.

2, *Ipſa alvum.*] Dioſcor. loc. cit.

3. *Spiſſandi.*] Adſtringendi. Ἐπὶ στύψεως.

Sect. LXX. 1. *Iſopyron.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 121. Ἰσόπυρον, οἱ δὲ φασίολον καλοῦσιν, ἀπὸ τοῦ ἐοικέναι φασιόλῳ, τῷ κατ' ἄκρον τὸ πέταλον ἕλικα φέρειν. *Iſopyron aliqui phaſiolon vocant, quoniam ad phaſioli ſimilitudinem in ſummo folio pampinum, hoc eſt, claviculam gerat*, phaſeolorum ſimilem. Interpres Oribaſii lib. XI. 260. *Folium more phaſeolorum in claviculas torquetur.* Herbariis perinde officiniſque incognita. Anguillara, parag. 14. pag. 186.

2. *Quod eſt aniſo.*] Dioſcor. loc. cit.

[3] in

[3] in pampinos torquetur. Capitula sunt in summo caule tenuia, plena seminis [4] melanthii. [5] Contra tussim, & cetera pectoris vitia, ex melle aut aqua mulsa: [6] item jocineri utilissima.

LXXI. [1] Lathyris folia habet multa lactucæ similia, ut capparis: quæ cum inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, [2] facilia purgatu. Hæc vicena in aqua pura aut mulsa pota hydropicos sanant. [3] Trahunt & bilem. Qui vehementius purgari volunt, cum folliculis ipsis sumunt ea: nam stomachum lædunt. [4] Itaque inventum est, ut cum pisce aut jure gallinacei sumerentur.

LXXII. [1] Leontopetalon, alii rhapeion vocant, folio brassicæ, caule semipedali: alæ multæ, semen in cacumine, in siliquis, ciceris modo: [2] radix rapo similis, grandis, nigra. Nascitur in arvis. [3] Radix adversatur omnium serpentium generibus ex vino pota: nec alia res celerius proficit. [4] Datur & ischiadicis.

LXXIII. [1] Lycapsos longioribus, quam lactuca, est foliis, crassioribusque. Caule longo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore parvo, purpureo. Nascitur in campestribus. Illinitur cum farina hordeacea igni sacro. Sudores in febribus movet, succo aquæ calidæ admixto.

LXXIV. [1] Inter omnes herbas lithospermo nihil est mirabilius. Aliqui [2] ægonychon vocant, alii Diospyron, alii Heracleos. [3] Herba quincuncialis fere, foliis duplo majoribus, quam rutæ, [4] ramulis surculosis, crassitudine junci: gerit juxta folia singulas veluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia vero lapidea. Ipsi, qua pediculis adhæreant, cavernulas habent, & intus semen. Nascitur & in Italia, sed laudatissimum in Creta. Nec quidquam inter herbas majore quidem miraculo aspexi. Tantus est decor, velut [6] aurificum arte alterne inter folia candicantibus margaritis: tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis. [7] Jacere atque humi serpere auctores tradunt. Ego vulsam, non hærentem vidi. [8] Illis lapillis drachmæ pondere potis in vino albo calculos frangi, pellique constat, & stranguriam discuti. Neque in alia herbarum fides est visu statim, ad quam medicinam nata sit. Est autem ejus species, ut etiam sine auctore visu statim nosci possit.

LXXV. Lapis vulgaris juxta flumina fert muscum siccum, canum. Hic fricatur altero lapide, addita hominis saliva: illo lapide tangitur impetigo. Qui tangit, dicit,

1 Φεύγετε κανθαρίδες, λύκος ἄγριος ὔμμε διώκει.

LXXVI. [1] Limeum herba appellatur a Gallis, qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod [2] venenum cervarium vocant. Ex hac [3] in tres modios salivati additur,

NOTÆ.

3. *In pampinos.*] Ἕλικας, claviculas, capreolos.

4. *Melanthii.*] Quæ melanthii saporem imitentur, παραπλήσια μελανθίῳ τὴν γεῦσιν. Diosc. loc. cit.

5. *Contra tussim*, &c.] Diosc. loc. cit.

6. *Item jocineri.*] Diosc. loc. cit.

Sect. LXXI. 1. *Lathyris.*] Totidem fere verbis Diosc. lib. 4. cap. 167. Λαθυρὶς, &c. Hæc Cataputia vulgaris est, picta in horto Eistettensi, Ord. 12. fol. 2. & apud Dodon. pag. 371. qualem in horto Regio vidimus. Nostris, *Espurge.* Subscribit etiam Anguillara, par. 14. pag. 295.

2. *Facilia purgatu.*] Quæ sunt decorticatu facilia. Sic decorticata laudat Diosc. loc. cit. Λεπισθέντα δὲ λευκὰ καὶ γλυκέα ἐν τῇ γεύσει. Sic libro 15. sect. 25. castaneas laudat purgabiles maxime & sponte prosilientes. Nam quantumvis purgari facile corpora lathyridis granis scribat Galenus, lib. 7. de fac. simp. med. pag. 201. animum tamen ægre induxerim, ut eam esse hoc loco Plinii mentem putem.

3. *Trahunt.*] Ἄγει δὲ φλέγματα, καὶ χολὴν, καὶ ὕδωρ. Diosc. loc. cit.

4. *Itaque.*] Diosc. loc. cit.

Sect. LXXII. 1. *Leontopetalon.*] Dioscor. lib. 3. cap. 110. totidem fere verbis, Λεοντοπέταλον, &c. Et in Nothis, pag. 457. οἱ δὲ λεοντοπόδιον, οἱ δὲ λευκήορον .... οἱ δὲ ῥαπήϊον, &c. Ipsum est lentopodion, de quo diximus anteriore libro, sect. 34.

2. *Radix rapo.*] Sic etiam Reg. 1. Sic & Diosc. loc. cit. ῥίζα μέλαινα ὥσπερ γογγύλη.

3. *Radix adversatur.*] Dioscor. loc. cit. Ἑρπετοδήκτοις βοηθεῖ.

4. *Datur.*] Dioscor. loc. cit.

Sect. LXXIII. 1. *Lycapsos.*] Totidem verbis & formam & vires Lycopseos describit Diosc. lib. 4. cap. 26. Vidimus in horto Regio, qualem delineat Lobelius, in Observ. pag. 312. Non est Buglossia nostra, ut censuit Anguillara, par. 14. pag. 254. caret enim rubro colore radix. Vide Notas & Observ. num. XI.

Sect. LXXIV. 1. *Inter omnes .... lithospermo.*] Dioscor. lib. 3. cap. 158. Λιθόσπερμον, οἱ δὲ ἐξώνυχον, οἱ δὲ αἰγώνυχον, οἱ δὲ ἡράκλειαν, διὰ τὴν περὶ τὸ σπέρμα ἰσχὺν, ὅθεν καὶ λιθόσπερμον ὠνόμασται. *Alii Heracleam vocant, propter seminis duritiam, a qua & lithospermi nomen accepit*, quod semina scilicet tamquam calculos ferat, candore & rotunditate margaritarum, duritia vero lapidea. Sunt qui Lithospermum istud Plinii ac Dioscoridis arundinaceum milii generi adscribant: Lacrymam Jobi recentiores vocant, *Larme de Job*: cujus seminibus nostri pro sphærulis precatoriis, corollas texentes, utuntur. Pingitur a Dodonæo, pag. 497. Vidimus in horto Regio. Nos illud esse potius arbitramur quod lithospermi minoris nomine idem Dodonæus exhibet, pag. 83. In officinis Milium Solis, in Gallia *Gremil* appellatur, où *l'herbe aux perles.* Huic enim folia sunt rutæ oleæve, isti arundinacea: ramulos istud surculosos habet: illud plane nullos. Et hoc in horto Regio vidimus. Adstipulatur huic sententiæ Anguillara, par. 13. pag. 240.

2. *Ægonychon.*] Quasi caprinus unguis. Διόσπορον, quasi Jovis triticum. Dioscor. in Nothis, pag. 460. οἱ δὲ Διόσπορον, quasi a Jove satum.

3. *Herba quincuncialis.*] Hoc est, altitudine fere semipedali: nam unciæ duodenæ pedem efficiunt. In nostris regionibus altius paulo assurgit. In quibusdam libris, *quinquecaulis* legitur, forte commodius: tot enim fere mittit e radice surculos.

4. *Quam rutæ.*] Diosc. *quam oleæ*, quod eodem recidit.

5. *Ramulis surculosis.*] Lignosis. Κλωνία δέ .... πάχος ὀξυσχοίνου, ξυλώδη, inquit Diosc. loc. cit. *Ramuli ... junci crassitudine .... lignosi.*

6. *Aurificum.*] Aurifex, aurarius faber, *un Orfévre.*

7. *Jacere .... tradunt.*] Falso. Nisi folia intelligas, quæ in imo a terra exsiliunt, humi jacere: quod Dioscorides dixit: τὰ περὶ τὸν πυθμένα ἐπὶ γῆς κείμενα.

8. *Iis lapillis.*] Dioscor. loc. cit.

Sect. LXXV. 1. Φεύγετε] Hoc est,

Cantharides fugite hinc: vobis lupus improbus instat.

Impetiginem cantharidis nomine appellat, quod ut frumenta cantharis, sic illa corporis membra erodit.

Sect. LXXVI. 1. *Limeum .... a Gallis.*] Hodie in Pedemontio nascitur limeum, *Herba terra* ibi nuncupatum, cujus e radice succus elicitur, quem vocant *Medicame.* Auctor Anguillara, par. 12. pag. 213. Sed & elleboro sagittas tingere solitos esse Gallos dictum est supra, lib. 25. sect. 25.

2. *Venenum cervarium.*] Festus: *Toxicum dicitur cervarium venenum, quo quidam perunguere sagittas soliti sunt.* Celsus, lib. 5. cap. 27. *Venatoria venena, quibus Galli præcipue utuntur.*

3. *In tres modios salivati.*] Sic etiam MSS codices. Saliva-

quantum in unam ſagittam addi ſolet: ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari poſtea ad præſepia oportet, donec purgentur, inſanire enim ſolent: ſi ſudor inſequitur, aqua frigida perfundi.

LXXVII. [1] Leuce Mercuriali ſimilis, nomen ex cauſa accepit, per medium folium candida linea tranſcurrente: quare [2] meſoleucon quidam vocant. Succus ejus fiſtulas ſanat: ipſa contrita, carcinomata. Fortaſſis eadem ſit, [3] quæ leucas appellatur, contra omnia marina venena efficax. [4] Speciem ejus auctores non tradunt: nec aliud, quam ſilveſtrem latioribus foliis eſſe efficaciorem, hanc ſemine acriorem.

LXXVIII. [1] Leucographis qualis eſſet, ſcriptum non reperi: quod eo magis miror, quoniam utilis proditur ſanguinem exſcreantibus, tribus obolis cum croco: item cœliacis: trita ex aqua & appoſita, profluvio feminarum: oculorum quoque medicamentis, & explendis hulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

Cap. XII. LXXIX. [1] Medion folia habet [2] iridis ſativæ, caulem tripedalem, & in eo florem grandem, purpureum, rotundum, ſemine minuto, radicem ſemipedalem. [3] In ſaxis opacis naſcitur. [4] Radix drachmis duabus cum melle menſes feminarum ſiſtit, ecligmate per aliquot dies ſumpto. [5] Semen quoque in vino, tritum, contra abundantiam feminarum datur.

LXXX. [1] Myoſota, ſive myoſotis, lævis herba, caulibus pluribus ab una radice, aliquatenus rubentibus, concavis, ab imo foliis anguſtis, oblongis, dorſo acuto, nigris per intervalla aſſidue geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore cæruleo. Radix digitali craſſitudine multis capillamentis [2] fimbriata. Vis ei ſeptica & exhulceratrix, ideoque [3] ægilopas ſanat. Tradunt Ægyptii, menſis [4] quem Thiatin vocant die XXVII. fere in Auguſtum menſem incurrente, ſi quis hujus herbæ ſucco inungatur mane priuſquam loquatur, non lippiturum eo anno.

LXXXI. [1] Myagros berba ferulacea eſt foliis ſimilis rubiæ, tripedanea. [2] Semen oleoſum, [3] quod & fit ex eo. Medetur oris hulceribus perunctis hoc ſucco.

LXXXII. [1] Herba quæ vocatur nigina, tribus foliis longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit.

LXXXIII. [1] Natrix vocatur herba, cujus radix evulſa virus hirci redolet. Hac in Piceno a feminis abigunt, quos mira perſuaſione [2] Fatuos vocant: ego ſpecies

NOTÆ.

tum potionis genus fuit, quo veterinarii medici utebantur in ægrotantium animalium curatione. Panacis & eryngii radices feniculi ſeminibus miſcebantur: farina præterea moliti tritici, miliive, aut hordei: eoque medicamine ſalivabatur ægrotum pecus. Vide Columellam, lib. 6. cap. 5. 10. & 24.

Sect. LXXVII. 1. *Leuce.*] Nondum noſtris herbariis cognita. Anguillara, par. 12. pag. 220. Alio nomine polium appellatur a Cælio Aurel. lib. 1. Chron. cap. 4. de dolore dentium: *Leuces*, inquit, *quam etiam polium vocant.* Niſi forte leuce alterum ſit polii, de quo nos alibi, nomen: quod, ut Plinius ait, lib. 21. ſect. 21. *folia* ſunt *ei canis hominis ſimilia.*

2. *Meſoleucon.*] Μεσόλευκον, albo diſtinctum in medio.

3. *Quæ leucas.*] Λευκὰς, quam adverſus ſerpentes & ſcorpiones Nicander commendat in Theriac. pag. 60. Perinde ignota nobis: Περὶ δὲ τῆς λευκάδος ἀγνοεῖται περὶ ποίας φησὶν, inquit Scholiaſtes in eum locum, pag. 39. Ἀντίγονος μέντοι τὴν λευκάδα σμύρνιον φησιν.

4. *Speciem ejus.*] Totidem de leucade verba facit Dioſcor. lib. 3. cap. 113.

Sect. LXXVIII. 1. *Leucographis.*] Silybus lacteus eſt, quo de egimus, lib. 26. ſect. 25. Nec Anguillaram audio, qui par. 12. pag. 220. Herbam ſcriptam, ſeu virgam auream vocat. Pinetus, & poſt eum Salmaſius, gemmam lapidemque, cui idem nomen eſt, ut ſuo loco dicemus, in herbarum albo cenſuque a Plinio temere hic poſitam, temere pronunciarunt.

Sect. LXXIX 1. *Medion.*] Et a Dioſcor. lib. 4. cap. 18. ita fere deſcribitur. Μήδιον, &c. Quid vero ſit, obſcurum eſt: Lobelio in Adverſariis, pag. 127. violam Marianam interpretante: Dodonæo negante, pag. 163. Dioſcor. in Nothis, pag. 463. eamdem facit cum Medica, de qua lib. 18. ſect. 43. Μήδιον, οἱ δὲ μηδική, οἱ δὲ τρίφυλλον .... Ῥωμαῖοι τριφόλιουμ ὀδορᾶτουμ. Ignotam ſibi ait Anguillara, par. 14. pag. 253.

2. *Iridis ſativæ.*] Vel *ſeridis* potius. Vide Notas & Emend. num. XII.

3. *In ſaxis.*] Dioſc. ἐν παλισκίοις τόποις καὶ πετρώδεσιν.

4. *Radix &c.*] Totidem verbis Dioſc. loc. cit.

5. *Semen .... contra abundantiam.*] Hoc eſt, ad pellenda menſtrua quæ abundant, ſeu menſes commorantes. Dioſc. loc. cit. Τὸ δὲ σπέρμα σὺν οἴνῳ ποθὲν, ἄγει ἔμμηνα. Cui Galenus adſtipulatur lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 207. ubi docet medii ſemen ac radicem contrario eſſe temperamento: illa, ſi quidem auſtera eſt, fluorem mulierem cohiberi, iſto cieri. Ἡ ῥίζα μὲν ἐφεκτικὴ ῥοῦ γυναικείου· τὸ δὲ σπέρμα προτρέπει τὰ καταμήνια.

Sect. LXXX. 1. *Myoſota.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 214. Μυὸς ὦτα, οἱ δὲ μυὸς ὠτίδα καλοῦσιν, ceteraque, quæ Plinius, totidem plane verbis. Galenus item, lib. 7. de fac. ſimp. med. pag. 210. Μυὸς ὠτὶς, ἔνιοι δὲ μυὸς ὦτα. Pingitur a Bauhino, tom. 3. pag. 359. qualem in horto Regio vidimus. In officinis, *Auricula muris*: ſed non habet ea omnes myoſotidis Plinianæ ac Dioſcorideæ notas. Scribonio Largo, Compoſ. 153. *Auricula murina* nuncupatur, & prodeſſe dicitur calculoſis.

2. *Fimbriata.*] Sic MSS. non *fibrata*, ut editi, etſi utrumque perinde hic valet. Fibræ ſunt herbarum arborumque minutiores radiculæ, in quas velut extremas, craſſiores effuſæ ſparguntur. Hinc & appellatæ fimbriæ veſtium extremitates, quod fibrum antiqui dicebant extremum, ſi Varroni credimus.

3. *Ægilopas ſanat.*] Dioſcor. loc. cit. Ταύτης ἡ ῥίζα καταπλασθεῖσα αἰγίλωπα ἰᾶται.

4. *Quem Thiatin.*] Ita libri omnes, tum editi, tum manu exarati: non *Thoti*, ut in Chiffletiano codice legiſſe ſe Dalecampius dicit: quemadmodum & mox XXVIII. ubi ceteri omnes conſtanter habent XXVII. Incidit hic dies XXVII. Thiatis, in diem tertium menſis Auguſti, more Romano. Vide quæ diximus in Notis & Emend. ad librum VI. num. LXXXVII.

Sect. LXXXI. 1. *Myagros.*] Dioſcor. lib. 4. cap. 17. Μύαγρος .... δίπηχυς, φύλλα ἔχουσα ἐμφερῆ τοῖς τοῦ ἐρυθροδάνου. Galli *Camelinam* vocant, officinæ pleræque ſeſamum, oleoque hujus utuntur pro ſeſamino. Ipſum eryſimum eſt, quo de egimus lib. 18. ſect. 22.

2. *Semen oleoſum.*] Plenum pinguitudinis, ex qua exprimatur oleum.

3. *Quod & fit.*] Subintellige, quod oleum & ex eo fit.

Sect. LXXXII. 1. *Herba .... nigina.*] In Indice, *nyma.* Hoc loco MSS. *nygma*, *nima*, *nygam*, & *nuga* exhibent. Herbariis & officinis incognita.

Sect. LXXXIII. 1. *Natrix.*] Quam herbarii Natricem Plinii nuncupant, delineatur a Lobelio in Obſerv. p. 493. Quibus vero argumentis hanc eſſe conjectent, ariolari non vacat.

2. *Fatuos vocant.*] Sic MSS. omnes. Faunus, Fatuus, ἐφιάλτης, incubus, idem plane ſignificant: nocturnos nempe genios, quibus qui mente ſunt parum ſana, premi ſe interdum putant. A Fauno Latii Rege, Fatuaque conjuge, de

[3] lymphantium hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento juventur.

LXXXIV. [1] Odontitis inter feni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris. In geniculis folia parva habet, longiora tamen quam polygonon: semen in alis hordeo simile, florem purpureum, pusillum. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculorum ejus in vino austero, quantum manus capiat, dentium dolori medetur, ita ut contineatur ore.

LXXXV. [1] Othonna in Syria nascitur, similis erucæ, perforatis crebro foliis, [2] flore croci: quare quidam anemonen vocaverunt. [3] Succus ejus oculorum medicamentis convenit. [4] Mordet enim leniter & excalfacit, adstringitque siccando. Purgat cicatrices, & nubeculas, & [5] quidquid obstat. [6] Quidam tradunt lavari, atque ita siccatam digeri in pastillos.

LXXXVI. [1] Onosma longa folia habet fere ad tres digitos, in terra jacentia, tria, [2] ad similitudinem anchusæ incisa, sine caule, sine flore, sine semine: [3] Prægnans si edat eam, aut supergradiatur, abortum facere dicitur.

LXXXVII. [1] Onopordon si comederint asini, crepitus reddere dicuntur. Trahit urinas & menses: alvum sistit: suppurationes & collectiones discutit.

LXXXVIII. [1] Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos: & in iis folia nigra, ceu lini: semenque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. Smegmata mulieribus faciunt ex his. [2] Radicum decoctum potum, sanat arquatos. Eædem, priusquam maturescat semen, concisæ, & Sole siccatæ, alvum sistunt. Post maturitatem vero collectæ, & in sorbitione decoctæ, rheumatismis ventris medentur, & per se tritæ ex aqua cælesti bibuntur.

LXXXIX. [1] Oxys folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutum. Edunt & qui enterocelen habent.

XC. [1] Polyanthemum, quam quidam batrachion appellant, caustica vi exhulcerat cicatrices, & ad colorem reducit. Eademque [2] vitiligines concorporat.

XCI. [1] Polygonon Græci vocant, quam nos sanguinariam: non attollitur a terra, foliis rutæ, [2] semine graminis: [3] succus ejus infusus naribus supprimit sanguinem: [4] & potus cum vino, cujuslibet partis profluvium, [5] exscreationesque cruentas inhi-

NOTÆ.

quibus Justinus, lib. 43. nomen his datum. Qui viros aggredi existimati sunt, ii Fauni: qui mulieres, Fatui dici consueverunt. Vide Lactant. lib. 1. cap. 22. & Servium in lib. 6. Æneïd. ad eum versiculum,

Pometios, castrumque Inui.

Et in lib. 7. ad istum,

Hunc Fauno & Nympha genitum, &c.

Quin etiam in fragmento Festi Farnesiano Faunus a nonnullis veterum Fatuus dicitur appellatus. *Is*, inquit, (de Pico loquitur,) *regem Fatuum, Faunum alii quem vocant, & Fatuam procreavit.*

3. *Lymphantium hoc modo.*] Hominum falso existimantium se ab ejusmodi incubis premi: qui homines tali medicamento juvantur.

Sect. LXXXIV. 1. *Odontis.*] Rectius fortasse ὀδοντίδης, inde nomen habens, quod decoctum in vino dolores dentium mitiget: nam ὀδοὺς dentem sonat.

Sect. LXXXV. 1. *Othonna.*] Hæc totidem verbis Dioscor. lib. 2. cap. 213. Ὄθοννα .... γεννᾶται δὲ αὐτὴν καὶ ἐν τῇ κατ' Αἴγυπτον Ἀραβίᾳ· ἔχει δὲ τὰ φύλλα εὐζώμῳ ἐμφερῆ, πολύτρητα ὥσπερ σητόκοπα, &c. *Nasci aïunt in eo Arabiæ tractu, qui ad Ægyptum spectat. Habet folia erucæ proxima, crebro perforata; & tamquam a tineis pertusa*, &c. Ex eodem Diosc. Pintianus legit *cribro* pro *crebro*: quod nec Plinii stilum sapit, neque apud Dioscoridem exstare, si Græce legisset, ipse intellexisset. Quid porro sit Othonne nec scit Anguillara, par. XI. pag. 181. neque alii sciunt. Lobelius in Notis MSS. ad eum librum ait esse florem Africanum.

2. *Flore croci.*] Diosc. loc. cit. Ἄνθος δὲ φέρει κρόκινον, πλατύφυλλον· ὅθεν ἔδοξαν ἀνεμώνης αὐτὸ τινες εἶδος εἶναι.

3. *Succus ejus.*] Diosc. loc. cit.

4. *Mordet enim &c.*] Dioscor. loc. cit.

5. *Quidquid obstat.*] Quidquid oculis offundit caliginem, πάντα τὰ ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις.

6. *Quidam.*] Quidam hunc succum, sive humorem qui ex herba manat, elotum, semotis lapillis, in pastillos ad oculorum medicamenta digerunt.

Sect. LXXXVI. 1. *Onosma.*] Sic fere Diosc. lib. 3. cap. 147. περὶ ὀνόσματος. Nihil porro aliud onosma esse censuerim, præter anchusam degenerem: quæ, ut in aliis quoque generibus herbarum accidit, viribus exhaustis biennio trienniove florem fructumve nullum edat.

2. *Ad similitudinem &c.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit.

3. *Prægnans &c.*] Diosc. ad verbum, loc. cit. & Galenus, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 215.

Sect. LXXXVII. 1. *Onopordon.*] Apud Hesych. ὀνόμορδον mendose, pro ὀνόπορδον, ἀπὸ τοῦ ὄνου πορδῆς, a crepitu ventris. Carduum tomentosum appellat. Lobelius in Observ. pag. 482. Coronam fratrum herbarii: Galli servata Græci nominis significatione, *Pet d'Asne.* Vidimus in horto Regio. Calabris, Siculisque etiamnum *Anapordo*, teste Anguillara, par. 8. pag. 145.

Sect. LXXXVIII. 1. *Osyris.*] Totidem fere verbis, eadem certe sententia Diosc. lib. 4. cap. 143. Ὄσυρις, φρυγάνιον μέλαν, &c. Scopæ ex ea olim fieri solitæ, & nunc plerisque locis fiunt: unde Linaria scopariæ a nonnullis appellatur: a nostris, Italisque, *Belvedere.* Patavii, *le Scope di Padoua*, teste Anguillara, par. 14. pag. 290. Vidimus in horto Regio, qualis a Dodonæo pingitur, pag. 101.

2. *Radicum.*] Diosc. loc. cit.

Sect. LXXXIX 1. *Oxys.*] Ὀξύς. Pingitur a Lobelio in Observ. pag. 495. Officinæ Trifolium acetosum vocant, Galli Panem cuculi, *Pain de cocu*, & *Alleluia.* Appellationum caussas declarat Dodonæus, a quo pariter delineatur, pag. 568. Vidimus in horto Regio.

Sect. XC. 1. *Polyanthemum.*] Ranunculus ipse est, quo de egimus lib. 25. sect. 109.

2. *Vitiligines concorporat.*] Vitiligines delet, redditque cuti suum colorem, reliquo corpori parem.

Sect. XCI. 1. *Polygonon.*] Hæc totidem verbis Marcellus Empir. cap. 9. pag. 80. Ipsa proserpinaca est, de qua dicemus iterum sect. 104. Apuleius, cap. 18. de proserpinaca, sive polygono. *Polygonon alii .... polygonaton, ... Romani sanguinariam, Itali proserpinacam.* Celsus, lib. 2. cap. 33. *Herba sanguinalis, quam Græci polygonon vocant.* Sanguinalem pariter vocat Columella, lib. 6. cap. 12. pag. 213. Sanguinariam, lib. 7. cap. 5. pag. 263. Et Dioscor. in Nothis, pag. 462. Πολύγονον ἄῤῥεν, ... Ῥωμαῖοι σεμινάλις, οἱ δὲ σοπίνακα, pro προσερπίνακα. Gallis, a frequentia nodorum, seu geniculorum, *Renoüée.*

2. *Semine graminis.*] Semine cujusmodi in gramine cernitur, nempe triangulari.

3. *Succus ejus.*] Marcellus Empir. cap. 10. pag. 83. Scribonius Largus, cap. 7. *ad sanguinis eruptionem de naribus*, Compos. 46. *Injicere autem intus narem aut nares oportebit .... herbam, quæ quia multa est, & ubique nascitur, πολύγονον appellatur.*

4. *Et potus.*] Dioscor. lib. 4. cap. 4. Apuleïus cap. 18. de proserpinaca, tit. 1. *Ad eos qui sanguinem rejiciunt: Herbæ proserpinacæ succum cum vino optimo austero* &c. Polygonum ad eos usus commendat & Marcellus Empir. cap. 17. pag. 124.

5. *Exscreationesque.*] Celsus, lib. 3. cap. 22.

bet. Qui plura genera polygoni faciunt, [6] hanc marem intelligi volunt, appellarique a multitudine feminis, aut denſitate fruticis [7] calligonon. [8] Alii polygonaton, a frequentia geniculorum: alii teuthalida, alii carcinethron, alii clema, multi myrtopetalon. [9] Necnon inveniuntur, qui hanc feminam eſſe dicunt: marem autem majorem, minuſque nigram, & geniculis denſiorem, ſemine ſub omnibus foliis turgeſcentem. Quocumque hæc modo ſe habeant, [10] vis earum eſt ſpiſſare ac refrigerare. [11] Semina alvum ſolvunt: largius ſumpta urinam cient, rheumatiſmos cohibent: qui ſi non fuere, non proſunt. [12] Stomachi fervori folia imponuntur: veſicæ dolori illinuntur, [13] & ignibus ſacris. [14] Succus & auribus purulentis inſtillatur, [15] & oculorum dolori per ſe. [16] Dabatur & in febribus ante acceſſiones duobus cyathis in tertianis, quartaniſque præcipue: [17] item cholericis, dyſentericis, & in ſolutione ſtomachi. [18] Tertium genus oreon vocatur, in montibus naſcens, arundini teneræ ſimile, uno caule, denſis geniculis [19] & in ſe fractis, foliis autem piceæ, radicis ſupervacuæ, inefficacius quam ſuperiora. Peculiare iſchiadicis. [20] Quartum genus ſilveſtre appellatur, pæne arboris modo frutex, radice lignoſa, ſtirpe cedri rubicundo: ramis ſparti, binûm palmorum, nigris geniculorum ternis quaterniſve articulis. Huic quoque ſpiſſandi natura, ſapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inſpergitur & oris hulceribus & attritis partibus. Propter gingivarum vero vitia commanducatur. Nomas ſiſtit, omniaque quæ ſerpunt, aut difficilem cicatricem habent. Privatim vero ſanat a nive facta hulcera. Herbarii & ad anginas utuntur illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: [21] & contra epiphoras collo circumdant. In tertianis quidam ſiniſtra manu evulſam adalligant: adeo contra profluvia ſanguinis, nec ullam magis aridam quam polygonum, ſervant.

XCII. [1] Pancration aliqui ſcillam puſillam appellare malunt, foliis albi lilii, longioribus craſſioribuſque, radice bulbi magni, colore rufo. [2] Alvum ſolvit ſucco, cum farina ervi ſumpto: hulcera purgat. [3] Hydropicis ſpleniciſque cum melle datur. [4] Alii decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat: eaque effuſa radicem terentes digerunt in paſtillos Sole ſiccatos: & poſtea utuntur ad capitis hulcera, & cetera quæ repurganda ſunt. [5] Item ad tuſſim, quantum tribus digitis apprehenderint, in vino dantes: & ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Dant & propter iſchiada in vino bibendum, & propter tormina, menſeſque ciendos.

XCIII. [1] Peplis, quam aliqui ſycen, alii meconion, alii mecona aphrode vocant, ex una radice tenui fruticat, foliis rutæ paulo latioribus, ſemine ſub foliis rotundo, minore quam candidi papaveris. [2] Inter vites fere colligitur meſſibus: ſiccaturque cum fructu ſuo, [3] ſubjectis, in quæ excidat. [4] Hoc poto alvus ſolvitur, bilis ac pituita detrahitur. [5] Media potio eſt acetabuli menſura, in aquæ mulſæ heminis tribus. [6] Et cibis inſpergitur obſoniiſque ad molliendam alvum.

XCIV. [1] Periclymenos fruticat & ipſa, ex intervallo duo folia habens, ſubcandida, mollia. In cacumine autem ſemen inter folia durum, & quod difficile vellatur. [2] Naſcitur in arvis ac ſepibus, convolvens ſe adminiculis quibuſcumque. [3] Semen ejus in umbra

NOTÆ.

6. *Hanc marem.*] Recte illi quidem. Pingitur a Dodonæo, pag. 113. polygonum mas, quale in horto Regio vidimus.

7. *Calligonon.*] In Reg. 2. fortaſſe ſincerius, *callipogona*, καλλιπώγωνα, denſitatem fruticum ea voce μεταφορικῶς indicante, ex ſimilitudine barbæ. Sic etiam Index in eodem cod. pro *thalaſſias*, quæ vox ibi nihili eſſe videtur.

8. *Alii polygonaton.*] Dioſc. in Nothis, pag. 462. Οἱ δὲ πολυγόνατον, ... οἱ δὲ καρκίνηθρον, οἱ δὲ τευθαλίδα, οἱ δὲ κλῆμα, οἱ δὲ μυρτοπέταλον. Habet & hæc nomina Oribaſius, lib. 12. pag. 212. Apuleïus quoque, carcinethron & myrtopetalon vocat, a foliorum myrti ſimilitudine.

9. *Necnon inveniuntur.*] Dioſc. totidem verbis, loc. cit.

10. *Vis earum eſt ſpiſſare.*] Adſtringere. Δύναμιν δὲ ἔχει συπτικὴν, ψυκτικὴν, &c.

11. *Semina.*] Has ſucco epoto vires Dioſcorides attribuit, loc. cit.

12. *Stomachi &c.*] Dioſc. loc. cit.

13. *Et ignibus ſacris.*] Πρὸς ἐρυσιπέλατα. Dioſc. loc. cit.

14. *Succus & auribus.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 75. & 80. Apuleïus, cap. 18. tit. 5. *Ad aurium dolorem: Herbæ proſerpinacæ ſuccus tepefactus, & auribus inſtillatus, mirifice dolorem tollit. Nos ipſi experti ſumus. Tamque potenter proficit, ut & hulcera quoque aurium ſanet.* Sic etiam Dioſc. loc. cit.

15. *Et oculorum dolori.*] Apuleïus, loc. cit. tit. 4.

16. *Dabatur.*] Dioſcor. loc. cit. & Apuleïus, loc. cit. tit. 7. *Ad quartanas.*

17. *Item cholericis &c.*] Dioſcor. loc. cit.

18. *Tertium.*] Ὀρεῖον, montanum. Polygonon femina Dioſcoridis eſt, lib. 4. cap. 5.

19. *Et in ſe fractis.*] Vide Notas & Emend. num. XIII.

20. *Quartum genus.*] Demonſtratum hoc ſibi genus olim fuiſſe Ruellius teſtatur, pag. 582. Ceteris herbariis prorſus ignotum. Forte hic legendum, *Peculiare iſchiadicis quartum genus*, &c.

21. *Et contra epiphoras.*] Oculorum videlicet. Vide Apuleïum, loc. cit. tit. 4.

Sect. XCII. 1. *Pancration.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 2. cap. 203. Παγκράτιον, οἱ δὲ καὶ τοῦτο σκίλλαν ὀνομάζουσι, &c. Apuleius, cap. 42. *A Græcis dicitur ſcilla .... aliis pancration .... Itali ſcillam rubram, maſculam, alii bulbum ſcilliten, ſive ſcilliticum appellant.* Eſt hæc ſcilla radice rubra, ſive pancratium a Cluſio delineatum, lib. 2. hiſtor. rar. plant. pag. 172. In Cephalenia vocatur *Cepolla canina*, inquit Anguillara, par. 7. pag. 120.

2. *Alvum &c.*] Dioſc. loc. cit. ad verbum.

3. *Hydropicis &c.*] Dioſcor. loc. cit. & Apuleïus, cap. 42. tit. 1.

4. *Alii decoquunt.*] Dioſc. lib. 2. cap. 202.

5. *Item ad tuſſim &c.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. XCIII. 1. *Peplis.*] Sic MSS. tum hoc loco, tum in Indice. Dioſcoridi tamen lib. 4. cap. 168. Πέπλος, οἱ δὲ συκὴν, οἱ δὲ μήκωνα ἀφρώδη καλοῦσι, ceteraque, quæ Plinius, totidem verbis: ut & Oribaſius, lib. 12. pag. 211. Egimus de eo, lib. 20. ſect. 79.

2. *Inter vites &c.*] Dioſc. & Oribaſ. locis cit.

3. *Subjectis.*] Subintellige, vaſis, tabuliſve, vel linteis.

4. *Hoc poto.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Media.*] Juſta ac moderata, Dioſc. loc. cit.

Sect. XCIV. 1. *Periclymenos.*] Hæc totidem verbis Dioſcor. lib. 4. cap. 14. Clymenos ipſa eſt, qua de egimus lib. 25. ſect. 33.

2. *Naſcitur &c.*] Dioſcor. loco proxime citato.

3. *Semen ejus.*] Dioſc. loc. cit.

ficcatum tunditur & in paftillos digeritur. [4] Hi refoluti dantur in vini albi cyathis tribus, tricenis diebus ad lienem: eumque urina cruenta, aut per alvum abfumit: quod intelligitur a decimo ftatim die. [5] Urinam cient & folia decocta: quæ & orthopnoïcis profunt. [6] Partum quoque adjuvant, fecundafque pellunt pota fimili modo.

XCV. [1] Pelecinum in fegetibus diximus nafci, fruticofam cauliculis, foliis ciceris. Semen in filiquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternifve, quale gith [5] novimus, amarum, ftomacho utile. [2] Additur in antidota.

XCVI. [1] Polygala palmi altitudinem petit, in caule fummo foliis lenticulæ, guftu adftricto: quæ pota lactis abundantiam facit.

XCVII. [1] Poterion, aut (ut alii vocant) phrynion, vel neurada, large fruticat, fpinis retorrida, lanugine fpiffa, foliis parvis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, [2] flore longo, herbacei coloris: feminis nulli ufus, fed guftu acuto & odorato. Invenitur in aquofis collibus. [3] Radices habet duas aut tres, binûm cubitorum in altitudine, nervofas, candidas, firmas. Circumfoditur autumno: [4] præcifo frutice dat fuccum gummi fimilem. [5] Radix mira vulneribus fanandis traditur, præcipueque nervis vel præcifis illita. [6] Decoctum quoque ejus cum melle potum diffolutiones nervorum, & infirmitates, & incifuras juvat.

XCVIII. [1] Phalangites, a quibufdam phalangion vocatur, ab aliis [2] leucanthemon, vel (ut in quibufdam exemplaribus invenio) leucacantha. Ramuli funt ei numquam pauciores duobus, in diverfa tendentes: flos candidus: lilio rubro fimilis, femine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice tenui herbacei coloris. Hujus folio vel flore vel femine auxiliantur contra fcorpionum, phalangiorumque, & ferpentium ictus: item contra tormina.

XCIX. [1] Phyteuma quale fit, defcribere fupervacuum habeo, cum fit ufus ejus tantum ad amatoria.

C. [1] Phyllon a Græcis vocatur herba in faxofis montibus, femina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parva, femine rotundo, papaveris fimili. Hæc fui fexus facit partus: mares autem femine tantum differens, quod eft incipientis olivæ. Utrumque bibitur in vino.

CI. [1] Phellandrion nafcitur in paluftribus, folio apii. Bibitur femen ejus propter calculos & veficæ incommoda.

CII. [1] Phalaris thyrfum habet longum, tenuem, ceu calamum, in fummo florem inclinatum: [2] femen fimile fefamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex vino vel aceto cum melle & lacte. [3] Idem & vitia veficæ fanat.

CIII. [1] Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas. Hæ tufæ dantur in vino contra ferpentes: profunt & quadrupedibus.

CIV. [1] Proferpinaca herba vulgaris eft, eximii adverfus fcorpiones remedii. Eadem contrita, addita muria [2] & oleo e mænis, anginam eximie curari tradunt. Præterea & in

NOTÆ.

4. *Hi refoluti .... tricenis.*] Diofcorides, quadragenis. Sed idem a fexto die cruentam agi urinam monet, οὖρα ἄγει ἀπὸ τῆς ἕκτης ἡμέρας αἱματώδη.

5. *Urinam .... profunt.*] Hæc pariter Diofc. loc. cit.

6. *Partum &c.*] Diofc. loc. cit.

Sect. XCV. 1. *Pelecinum in fegetibus.*] In tractatione fegetum, lib. 18. fect. 44. Habet hæc Oribafius totidem verbis, lib. XI. pag. 198. poft Diofc. lib. 3. cap. 146. Inter triticum & hordeum nafcitur.

2. *Additur.*] Diofcor. Μίγνυται καὶ ἀντιδότοις. In antidotum certe Mithridaticam additur ab Antipatro & Cleophanto, apud Galenum, lib. 2. de antidotis, pag. 898. Πελεκίνου ἀνὰ < β'.

Sect. XCVI. 1. *Polygala.*] Diofcorides, totidem verbis, lib. 4. cap. 142. Πολύγαλον θαμνίον ἐστὶ σπιθαμιαῖον. ἔχον φύλλα φακοειδῆ, γεύσει ὑπόστυφον· ποθὲν δὲ καὶ τοῦ γάλα δοκεῖ πλεῖον ποιεῖν. Sic etiam Galenus, lib. 8. de fac. fimp. med. pag. 221. Creditur effe flos ambarvalis, pictus a Dodonæo, pag. 253. quem vidimus in horto Regio.

Sect. XCVII. 1. *Poterion.*] Totidem plane fyllabis Diofcor. lib. 3. cap. 17. Ποτήριον, Ἴωνες δὲ νευράδα καλοῦσιν, &c. *Mafino da Greci* vocant in Cypro, inquit Lobelius in notis MSS. ad Anguillaram, par. 8. pag. 145.

2. *Flore longo.*] Diofc. *flore exiguo*, ἄνθη μικρά.

3. *Radices &c.*] Diofc. loc cit.

4. *Et præcifo &c.*] Diofc. loc. cit.

5. *Radix mira &c.*] Diofc. loc. cit. & Galenus, lib. 8. de fac. fimp. med. pag. 213.

6. *Decoctum quoque.*] Diofc. loc. cit.

Sect. XCIII. 1. *Phalangites.*] Totidem verbis formam virefque phalangii defcribit Diofcor. lib. 3. cap. 122. Φαλάγγιον, οἱ δὲ φαλαγγίτην, οἱ δὲ καὶ ταύτην λευκάκανθαν, καλοῦσι, &c. Ignotum herbariis, ut Anguillara fatetur, par. 12. pag. 222.

2. *Leucanthemon.*] A flore candido.

Sect. XCIX. 1. *Phyteuma.*] A Diofcoride defcribitur, lib. 4. cap. 130. & ad amatoria pariter prodeffe dicitur, Φύτευμα &c. Antirrhinon filveftre illud eft, quod Dodonæus delineavit, pag. 182.

Sect. C. 1. *Phyllon.*] Duo funt hujus genera, mas, feminaque: arfenogonon, & thelygonon vocant: de quibus egimus libro fuperiore, fect. 91. Habet hæc porro Diofcorides totidem verbis, lib. 3. cap. 140. etfi vitiatum Diofcoridis contextum exiftimat Anguillara, par. 13. pag. 302.

Sect. CI. 1. *Phellandrion.*] Eft illud fio feu paluftri apio affine, a Dodonæo delineatum, pag. 580. Apud noftros nomen non habet: officinis ipfis incognitum.

Sect. CII. 1. *Phalaris.*] Diofcoridi Φαλαρὶς, lib. 3. cap. 159. Galeno, lib. 8. de fimp. med. pag. 239. Φαληρίς. Pingitur a Lobelio, in Obferv. pag. 26. qualem in horto Regio vidimus, triplicis modi: femine albo, nigro, &, ut vocant, grifeo.

2. *Semen .... fefamæ.*] Magnitudine milii, ut Diofc. ait.

3. *Idem & vitia.*] Scilicet ex aqua potum, cochlearis menfura, inquit Diofc. loc. cit. & Galenus item loc. cit.

Sect. CIII. 1. *Polyrrhizon.*] Herbariis & officinis ignota. Cave enim cum ariftolochiæ genere eo confundas, quod polyrrhizon pariter nuncupatur, lib. 25. fect. 54.

Sect. CIV. 1. *Proferpinaca.*] Quæ & polygonon, de qua diximus fect. 91.

2. *Et oleo e mænis.*] Mæna genus eft pifcium, de quo lib. 32. fect. 53. Ex eo garum præcipuæ commendationis fuit. Vide Notas & Emend. num. XIV.

quantalibet laſſitudine recreari defeſſos, etiam cum [3] obmutuerint, ſi ſubjiciatur linguæ. Si devoretur, vomitionem ſequi ſalutarem.

C V. [1] Rhacoma affertur ex his, quæ ſupra Pontum ſunt, regionibus. [2] Radix coſto nigro ſimilis, minor & rufior paulo, ſine odore, [3] calfaciens guſtu & adſtringens. [4] Eadem trita vini colorem reddit, ad crocum inclinantem. [5] Illita collectiones inflammationeſque ſedat: vulnera ſanat: epiphoras oculorum ſedat ex paſſo illita: [6] inſignita cum melle, & alia liventia ex aceto. Farina ejus inſpergitur contra cacoëthe, [7] & ſanguinem rejicientibus drachmæ pondere in aqua. [8] Dyſentericis etiam & cœliacis, ſi febri carent, in vino: ſin aliter, ex aqua. Facilius teritur, nocte antecedente madefacta. Datur & decoctum ejus bibendum duplici menſura ad rupta, convulſa, contuſis, ex ſublimi devolutis. Si pectoris ſint dolores, additur piperis aliquid & myrrhæ: ſi diſſolutio ſtomachi, ex frigida aqua ſumitur: ſic & in tuſſi vetere, ac purulentis exſcreationibus: [9] item hepaticis, ſplenicis, iſchiadicis: [10] ad renum vitia, ſuſpiria, orthopnœas. Arteriæ ſcabritias ſanat ex paſſo, tribus obolis potis trita, aut decoctum ejus. [11] Lichenas quoque ex aceto impoſita ſanat. [12] Bibitur contra inflationes, & [13] perfrictiones, febres frigidas, ſingultus, tormina, [14] aſperitates, capitis gravitates, melancholicas vertigines, laſſitudinum dolores, & [15] convulſiones.

C V I. Circa Ariminum nota eſt herba, quam [1] reſedam vocant. Diſcutit collectiones, inflammationeſque omnes: qui curant ea, addunt hæc verba: [2] Reſeda morbos reſeda, [3] ſciſne, ſciſne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant. Hæc ter dicunt, totieſque deſpuunt.

C V I I. [1] Stœchas in inſulis tantum ejuſdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyſſopi, amara guſtu. Menſes ciet potu: pectoris dolores levat. [2] Antidotis quoque miſcetur.

Cap. XIII. C V I I I. [1] Solanum Græci ſtrychnon vocant, ut tradit Cornelius Celſus. [2] Huic vis reprimendi, refrigerandique.

C I X. [1] Smyrnion caulem habet apii, folia latiora, & maxime circa ſtolones multos, quorum a ſinu exſiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia jucundo, colore in luteum langueſcente, [2] capitibus caulium orbiculatis, ut anethi; ſemine rotundo, nigro, quod areſcit incipiente æſtate. [3] Radix quoque odorata, guſtu acri mordet, ſuccoſa, mollis. [4] Cortex ejus foris niger, intus pallidus. Odor myrrhæ habet qualitatem: unde & nomen. [5] Naſcitur & in ſaxoſis collibus, & in terrenis. [6] Uſus ejus excalfacere. Urinam & menſes cient folia & radix. Semen alvum ſiſtit. [7] Radix collectiones & ſuppurationes non veteres, item duritias diſcutit illita. Prodeſt & con-

NOTÆ.

3. *Obmutuerint.*] Cum vox laſſitudine defecerit.

Sect. C V. 1. *Rhacoma.*] Frequentius Rha Ponticum appellatur. Dioſc. lib. 3. cap. 2. Ῥᾶ, οἱ δὲ ῥῆον καλοῦσι, γεννᾶται ἐν τοῖς ὑπὲρ Βόσπορον τόποις, &c. Legitimum Rha Ponticum, iiſdem inſignitum notis, quas Dioſcorides Pliniuſque commemorant, pictum a Proſpero Alpino, lib. de plantis Exot. cap. 5. pag. 187. vidimus in horto Regio. An vero pro *Rhacoma* Plinius Rheucyma, Ῥήου κύμα, vel Ῥᾶ κύμα, Rhacyma ſcripſerit, hoc eſt, Rha Pontici teneriorem cauliculum, haud vacat excutere ſcrupuloſius. In Indice certe *Rhacoma*, unde unde vox ea fluxerit.

2. *Radix.*] Centaurio majori ſimilem facit Dioſcorides, loco citato; & foris nigram: Ῥίζα ἔξωθεν μέλαινα, κενταυρείῳ τῷ μεγάλῳ ἐοικυῖα, &c.

3. *Calfaciens guſtu & adſtringens.*] Adſtringens cum aliquo calore, inquit Dioſc. loco cit. Στυπτικὴ μετὰ πόσης θερμασίας.

4. *Eadem trita.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Illita.*] Dioſc. loc. cit.

6. *Inſignita.*] De hac voce diximus ſect. 5.

7. *Et ſanguinem rejicientibus.*] Dioſcor. & Galenus, locis citatis.

8. *Dyſentericis, &c.*] Auctores proxime appellati.

9. *Item hepaticis, &c.*] Dioſc. loco cit.

10. *Ad renum, &c.*] Dioſc. & Galenus, locis cit.

11. *Lichenas.*] Dioſc. loc. cit.

12. *Bibitur contra.*] Hæc omnia Dioſc. loco cit. Ποιεῖ δὲ πινόμενον πρὸς ἐμπνευματώσεις, στομάχου ἀτονίαν, ἄλγημα παντοῖον, σπάσματα, σπληνικοὺς, ἡπατικοὺς, νεφριτικοὺς, στροφουμένους, καὶ τὰ περὶ κύστιν, καὶ θώρακα, καὶ ὑποχονδρίων ἐντάσεις, καὶ τὰ περὶ ὑστέραν πάθη, ἰσχιάδος, αἵματος πτύσεις, ἀσθματικοὺς, λυγμοὺς, δυσεντερίας, κοιλιακὰς διαθέσεις, καὶ περιόδους, καὶ θηρίων δήγματα.

13. *Perfrictiones.*] Horrores febrium, τὰ ῥίγη.

14. *Aſperitates.*] Interaneorum ſeu hypocondriorum diſtentiones, ὑποχονδρίων ἐντάσεις. Vide Notas & Emendationes, num. X V.

15. *Convulſiones.*] Τὰ σπάσματα.

Sect. C V I. 1. *Reſedam vocant.*] Pingitur a Lobelio in Adverſ. pag. 76. qualem in horto Regio vidimus. Belgis Eruca peregrina, vel Cantabrica dicitur.

2. *Reſeda.*] O reſeda, morbum ſeda ac remitte, &c.

3. *Sciſne.*] Forte rectius, ex Reg. & Chiffl. *Sciſne, quis hic pullus egerit radices? nec pedes, nec caput habeat.* Pullum, credo, μεταφορικῶς, collectionem ſeu apoſtema vocat, cui reſeda imponitur.

Sect. C V I I. 1. *Stœchas.*] Totidem fere verbis Dioſcor. lib. 3. cap. 31. Στιχὰς γεννᾶται μὲν ἐν ταῖς κατὰ Γαλατίαν νήσοις ἀντικρὺ Μασσαλίας, καλουμέναις δὲ Στιχάσιν, &c. Ab aliis στιχὰς ſcribitur. De his inſulis egimus in Geographicis, lib. 3. ſect. xi. Petrus Quiqueran. lib. 2. de laud. Provinc. fol. 59. ait Turcicam claſſem, cum circa Maſſiliæ litora ſuperiore ſæculo ſtaret, hac herba quotidie triremes oneraſſe, exprobrantibus identidem Turcis, cœcos indigenas eſſe, qui ſua bona non noſſent. Genera duo ſtœchadis, picta a Lobelio, in Obſerv. pag. 234. & a Cluſio, lib. 3. hiſtor. rarior. plant. pag. 344. Vidimus in horto Regio.

2. *Antidotis.*] Dioſc. loco cit. Miſcetur ſane theriacæ e viperis confectæ, ab Andromacho juniore apud Galenum, lib. 1. de Antidotis, cap. 7. pag. 878. Στοιχάδος ἀνὰ > ϛ′.

Sect. C V I I I. 1. *Solanum.*] Egimus de eo, lib. 21. ſect. 105. Celſus, lib. 2. cap. 33. cui titulum fecit, *Quæ res corpus aut erodant, aut reprimant, aut refrigerent, &c. Solanum,* inquit, *quam* στρύχνον *Græci vocant.*

2. *Huic vis.*] Dioſc. lib. 4. cap. 71. Δύναμιν δὲ ἔχει ψυκτικήν.

Sect. C I X. 1. *Smyrnion.*] De eo pariter diximus, libro 19. ſect. 48. & 62. Tota hæc porro ſmyrnii deſcriptio totidem plane verbis legitur apud Dioſc. lib. 3. cap. 79.

2. *Capitibus caulium.*] Supra caulem poſitam umbellam, ut anethum, gerit: σκιάδιον ἐπὶ τῷ καυλῷ ἀνηθοειδές.

3. *Radix quoque.*] Dioſc. loco cit.

4. *Cortex.*] Dioſc. loco cit.

5. *Naſcitur.*] Dioſc. loco cit.

6. *Uſus ejus.*] Dioſc. Δύναμιν δὲ ἔχει ἡ ῥίζα, καὶ ἡ πόα, καὶ ὁ καρπὸς θερμαντικήν.

7. *Radix collectiones, &c.*] Dioſc. loco cit.

tra phalangia ac ſerpentes, admixto cachry aut polio, aut meliſſophyllo, in vino pota: [8] ſed particulatim, quoniam univerſitate vomitionem movet. Qua de cauſa aliquando cum ruta datur. [9] Medetur tuſſi & orthopnœæ ſemen, vel radix: [10] item thoracis, aut lienis, aut renum, aut veſicæ vitiis. Radix autem ruptis, convulſis. Partus quoque adjuvat, & ſecundas pellit. [11] Datur & iſchiadicis cum crethmo in vino. [12] Sudores ciet & ructus, ideo inflationem ſtomachi diſcutit. [13] Vulnera ad cicatricem perducit. Exprimitur & ſuccus radici, utilis feminis, & [14] thoracis præcordiorumque deſideriis: calfacit enim, concoquit, & purgat: [15] Semen peculiariter hydropicis datur potu: quibus & ſuccus illinitur: [16] & malagmate e cortice arido. Et ad obſonia utuntur cum mulſo & oleo, & garo, maxime in elixis carnibus. [17] Sinon concoctiones facit, ſapore ſimillima piperi. Eadem in dolore ſtomachi efficax.

C X. [1] Telephion portulacæ ſimilis eſt & caule & foliis. [2] Rami a radice ſepteni octonive fruticant, foliis craſſis, carnoſis. [3] Naſcitur in cultis, & maxime inter vites. [4] Illinitur lentigini: & cum inaruit, deteritur. [5] Illinitur & vitiligini, ternis fere menſibus, ſenis horis noctis aut diei: poſtea farina hordeacea illinitur. Medetur & vulneribus & fiſtulis.

C X I. [1] Trichomanes [2] adianto ſimilis eſt, exilius modo, nigriuſque, foliis lenticulæ denſis, amaris, adverſis inter ſe. [3] Decoctum ejus ſtrangurias ſanat in vino albo potum, addito cumino ruſtico. [4] Illitum cohibet capillos defluentes: aut ſi effluxerint, reparat. [5] Alopeciaſque denſat tritum, & in oleo illitum. Sternumenta quoque guſtatu movet.

C X I I. [1] Thalitruum folia coriandri habet, pinguiora paulo, caulem papaveris. Naſcitur ubique, præcipue in campeſtribus. Medentur hulceribus folia cum melle.

C X I I I. [1] Thlaſpi duorum generum eſt: anguſtis foliis, digitali longitudine & latitudine, in terram verſis, in cacumine diviſis, cauliculo ſemipedali, [2] non ſine ramis, [3] peltarum ſpecie: ſemine incluſo lenticulæ effigie, [4] niſi quod infringitur, unde nomen. [5] Flos albicat. [6] Naſcitur in ſemitis & ſepibus. [7] Semen aſperi guſtus, bilem & pituitam [8] utrimque extrahit. [9] Modus ſumendi, acetabuli menſura. [10] Prodeſt & iſchiadicis infuſum, donec ſanguinem trahat. Menſes quoque ciet, ſed partus necat. [11] Alterum thlaſpi, aliqui Perſicum napy vocant, latis foliis, radicibus magnis, & ipſum utile iſchiadicorum infuſioni. Prodeſt & inguinibus utrumque. Præcipitur, ut qui colligit, dicat ſumere ſe contra inguina, & contra omnes collectiones, & contra vulnera, unaque manu tollat.

C X I V. Trachinia herba qualis ſit, non traditur. Credo & falſum eſſe promiſſum Democriti. Portentoſum enim eſt adalligatam triduo abſumere lienes.

C X V. [1] Tragonis, ſive tragion, naſcitur in Cretæ tantum inſulæ maritimis, junipe-

NOTÆ.

8. *Sed particulatim.*] Sed per partes ac ſeparatim, non univerſum ſimul medicamentum ſorberi oportet, ne vomitum cieat.

9. *Medetur &c.*] Dioſc. loco cit.

10. *Item thoracis &c.*] Dioſc. loco cit.

11. *Datur &.*] Dioſcorides de crethmo ſilet.

12. *Sudores &c.*] Dioſc. totidem verbis, loco cit.

13. *Vulnera.*] Dioſc. loco cit.

14. *Thoracis .... deſideriis.*] De hac voce diximus alibi. Simile illud Martialis, lib. 1. Epigr. 110.

Et deſiderio coacta ventris, &c.

15. *Semen peculiariter.*] Dioſc. loco cit.

16. *Et malagmate.*] Forte, & *malagmata*.

17. *Sinon.*] Sive, ut Dioſc. vocat, Σίσων, lib. 3. cap. 64. Amomum officinarum eſt, pictum a Johan. Bauhino, tom. 3. pag. 107. quale in horto Regio vidimus. Vide Notas & Emend. num. X V I.

Sect. C X. 1. *Telephion.*] Τηλέφιον Nicandro in Theriac. pag. 63. Hanc Fabam inverſam, Craſſulamque vocant officinæ. Galli, *Joubarbe des vignes*, ou *Féve épaiſſe*, ou *Orpin.* Deſcribitur a Lobelio in Adverſ. pag. 167. Delineatur a Dodonæo, pag. 130. Vidimus in horto Regio.

2. *Rami a radice, &c.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 2. cap. 217.

3. *Naſcitur.*] Dioſc. loco cit.

4. *Illinitur lentigini.*] Sic etiam vitiligini albæ illini Dioſc. ait loco cit. moxque ubi inaruerit, abſtergi: δεῖ μέντοι μετὰ τὸ ἀποξηρανθῆναι αὐτὰ ἀποψᾶν. Unde hoc loco *detergitur* forſan commodius legas.

5. *Illinitur & vitiligini.*] Ei quam λεύκην vocant, ut diximus lib. 21. ſect. 75. Dioſc. loc. cit.

Sect. C X I. 1. *Trichomanes.*] Sive callithrix, ut diximus lib. 25. ſect. 86. Deſcribitur iiſdem plane notis a Dioſcoride, lib. 4. cap. 137.

2. *Adianto ſimilis.*] Nempe minori. Duo enim adianti ſunt genera, ut dictum eſt libro 22. ſect. 30. Majus alterum; quod & callitrichon, & polytrichon, & trichomanes appellatur: alterum minus; quod adiantum. Vide quæ ibi diximus.

3. *Decoctum.*] Dioſc. loc. cit.

4. *Illitum cohibet.*] Vide Notas & Emend. num. X V I I.

5. *Alopeciaſque.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. C X I I. 1. *Thalitruum.*] Sic M S S. omnes; etiam in Indice. Galeno, lib. 8. de fac. ſimp. med. pag. 177. Θαλίκτρον. Eadem fere de eo narrat, Dioſcoridem ſecutus, lib. 4. cap. 98. Ruta pratenſis herbariorum eſt, picta a Lobelio in Obſerv. pag. 508. & a Dodonæo, pag. 58. viſa a nobis in horto Regio.

Sect. C X I I I. 1. *Thlaſpi.*] Primum hoc θλάσπεως genus a Dioſcoride totidem verbis deſcribitur, lib. 2. cap. 186.

2. *Non ſine ramis.*] Cauliculo paucos agnaſci ramulos Dioſcorides ait, loco cit.

3. *Peltarum ſpecie.*] Diſci effigie, δισκοειδὲς, inquit Dioſc. loco cit. Pelta ſane diſci effigie eſt.

4. *Niſi quod infringitur.*] Niſi quod fractum videtur, οἱονεὶ ἐντεθλασμένον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἔσχηκεν. Galenus ſimiliter, lib. 1. de antidotis, cap. 14. pag. 889. Ἔχον δὲ κατά τι μέρος ἑαυτοῦ καὶ οἷον ἔνθλασμά τι μικρὸν, ἀφ' οὗ καὶ ὠνομάσθη θλάσπι. Alii inde deductum nomen volunt, quod calculos frangat, ὅτι λίθους θρύπτει, ut docet Galenus, lib. 10. κατὰ τόπους, cap. 1. pag. 629. Genera fere viginti in horto Regio obſervavimus: quædam ex iis picta a Lobelio in Obſerv. pag. 108. & 109.

5. *Flos.*] Dioſc. loco cit.

6. *Naſcitur.*] Dioſc. loco cit.

7. *Semen aſperi.*] Hoc eſt, acris. Dioſc. Σπέρμα δριμύ.

8. *Vtrimque extrahit.*] Inferne ac ſuperne purgat: vomitione; ac per alvum: *Ventrem ſurſum ac deorſum purgat*, inquit auctor libri de ſimp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 1002.

9. *Modus.*] Dioſc. loco cit.

10. *Prodeſt.*] Vide Notas & Emend. num. X V I I I.

11. *Alterum thlaſpi.*] Totidem verbis hæc Cratevas apud Dioſc. loc. cit. Ἱστορεῖ δὲ Κρατεύας καὶ ἕτερον θλάσπι, ὅ τινες Περσικὸν σίνηπι καλοῦσι, πλατύφυλλον καὶ μεγαλόῤῥιζον, &c.

Sect. C X V. 1. *Tragonis.*] Hanc ipſe ſupra attigit, libro 13. ſect. 36. Eaſdem fere ejus herbæ notas affert Dioſcor. lib. 4. cap. 49. Τράγιον φύεται μὲν ἐν Κρήτῃ μόνῃ, &c. Fo-

ro similis, & semine, & folio, & ramis. Succus ejus lacteus in gummi spissatus, [2] vel semen, impositione spicula e corpore ejicit: tunditur recens & cum vino illinitur, aut siccæ farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit: mammisque unice medetur.

CXVI. [1] Est & alia herba tragos, quam aliqui scorpion vocant, semipedem alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentibus, grano tritici, acuto cacumine, & ipsa in maritimis nascens. [2] Hujus ramorum x. aut xii. cacumina trita ex vino pota cœliacis, dysentericis, sanguinem exscreantibus, mensiumque abundantiæ auxiliantur.

CXVII. [1] Est & tragopogon, quem alii comen vocant, caule parvo, foliis croci, radice longa, dulci, super caulem calyce lato, nigro. Nascitur in asperis, [2] sine usu.

CXVIII. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere non ab re judicamus, aliis alias virium ætates esse. Longissimo tempore durat elaterium, [1] ut diximus: chamæleon niger xl. annis: centaureum non ultra xii. [2] Peucedanum sex: & aristolochia ac vitis silvestris anno in umbra servantur. [3] Et animalium quidem exterorum nullum aliud radices a nobis dictas attingit, excepta spondyle, quæ omnes persequitur. [4] Genus id serpentis est.

CXIX. [1] Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum vim effectusque minui, si fructus prius maturescant: item seminum, ante radice propter succum incisa. Resolvitur autem omnium vis consuetudine: & desinunt prodesse, cum opus est, quæ quotidie in usu fuere, æque quam nocere. Omnes vero herbæ vehementiores effectu viribusque sunt in frigidis locis, & in aquiloniis: item siccis.

CXX. [1] Sunt & gentium differentiæ non mediocres: sicut accepimus de tineis lumbricisque, inesse Ægypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ populis: e diverso Græciæ, Phrygiæ omnino non innasci. Minus id mirum, quam quod in confinio Atticæ Bœotiæque Thebanis innascuntur, cum absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitasque iis vel certiores morborum omnium medicinas. Enimvero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantum ut pasceretur, aut alia satiaret, nasci voluit: artesque salutares inseruit & visceribus, [2] quippe cum surdis etiam rebus inseruerit. [3] Tum vero illa animæ auxilia præstantissima ex anima alia esse voluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

NOTÆ.

lia lentisco similia facit, ut & Galenus, lib. 8. de fac. simp. med. pag. 236. Nobis adhuc ignota: neque enim Fraxinella est, ut Dodonæo, aliisque placuit.

2. *Vel semen.*] Diosc. loco cit. totidem verbis: Ταύτης τὰ φύλλα, καὶ ὁ καρπὸς, καὶ τὸ δάκρυον, καταπλασσόμενα σὺν οἴνῳ ἐπισπᾶται σκόλοπας, καὶ πάντα τὰ ἐμπηγνύμενα. *Folia, semen & lacryma, impositione ex vino, spicula, omniaque corpori impacta evocant.*

Sect. CXVI. 1. *Est & alia.*] Dioscor. lib. 4. cap. 51. Τράγος, οἱ δὲ σκορπίον, &c. Et hanc ipse Plinius delibavit antea, lib. 13. sect. 37. Forte uva est marina major, quæ a Lobelio pingitur in Observ. pag. 462. Asiatici cæli esse propriam Plinius ait, loco mox citato.

2. *Hujus ramorum .... cacumina.*] Eamdem vim racemorum acinis decem e vino potis, tribuit Diosc. loco cit.

Sect. CXVII. 1. *Est & tragopogon.*] Diosc. lib. 2. cap. 173. Τραγοπώγων, ἢ τετραπώγων, οἱ δὲ κόμην καλοῦσι, &c. Vide Saraceni notas in Diosc. Pingitur a Lobelio in Observ. pag. 297. qualem in horto Regio vidimus. Galli, servata Græci nominis significatione, *Barbe de bouc*, hirci barbam vocant.

2. *Sine usu.*] Nullius in medicina usus. Alioqui in cibis manditur, teste Diosc. loco cit.

Sect. CXVIII. 1. *Ut diximus.*] Libro 20. sect. 3. *Fuit jam ducentis annis servatum.*

2. *Peucedanum sex.*] Vide Notas & Emend. num. XIX.

3. *Et animalium.*] Vide Notas & Emend. num. XX.

4. *Genus illud serpentis.*] Insecti, odore tetri, de blattarum genere. Vide Constant. in Lexico, verbo Σφονδύλη.

Sect. CXIX. 1. *Ne illud quidem.*] Hæc totidem verbis Theophr. lib. 9. hist. cap. 14.

Sect. CXX. 1. *Sunt & gentium.*] Totidem plane verbis hæc Theophr. lib. 9. histor. cap. 15. Ἡ δὲ ἕλμις σύμφυτον ἐνίοις ἔθνεσιν· ἔχουσι γὰρ ὡς ἐπίπαν Αἰγύπτιοι, Ἄραβες, Ἀρμένιοι, Σύροι, Κίλικες. Θρᾷκες δὲ οὐκ ἔχουσιν, οὐδὲ Φρύγες. Τῶν δὲ Ἑλλήνων Θηβαῖοί τε οἱ περὶ τὰ γυμνάσια, καὶ ὅλως Βοιωτοί· Ἀθηναῖοι δ' οὔ. Sic peculiares certis regionibus morbos novimus: phthisin Lusitanis, strumam Hispanis, Alpinisque: Narbonensi Galliæ hydrocelen; omnes quidem ex aëris gravitate natos. Vide Fernelium, lib. 2. de abditis rerum caussis, cap. xi. pag. 74.

2. *Quippe cum surdis.*] Inanimis & ignobilibus, ut dictum est lib. 22. sect. 3.

3. *Tum vero illa animæ.*] Illa vitæ remedia ex alia vita peti natura voluit, hoc est, ex vivis pariter animalibus.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXVII.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 2. I.

INC *illa atrox peroratio ejus in digitum. Ortum fabulæ narravere*, &c.] Hæc sincerissima est, quam repræsentamus, scriptura Regii codicis 2. & Chiffletiani, & ejus quem Pintianus vidit, totidem plane litteris apicibusque. In libris vulgatis, *peroratio ejus in digito mortuas. Fabulæ*, &c. Reg. 1. *in digito mortuum fabulæ.* Salmasius in Solin. pag. 886. & 188. sic excogitabat: *peroratio ejus. En digitum!* Utrum igitur ab oratore demonstrari tum volebat digitum, cum hæc diceret, suumne, an rei? Quo vero gestu motuque dexteræ rei digitum potius quam integram manum signaret? Gronovius subtilius aliquanto quam verius, *peroratio ejus in digitum maritum. Fabulæ*, &c. ut digitus maritus a Plinio appelletur, maritalis officii jocique specie parricida. Pudet his spurcitiis chartam inquinare. E digitis interim eum, qui medius est, *impudicum* alii, cum Martiale: cum Persio alii *infamem* vocant: ut eum qui ei proximus est a pollice, *salutarem.* Pollux, lib. 2. καταπύγωνα, *cinædum.*

Sect. 3. II. *Caulem quadrangulum, ... similem arctio.*] In libris omnibus hactenus editis, *similem arcio*, hoc est, personatæ, quod est longe falsissimum. MSS. Reg. Colb. Chiffl. *arctio*, quos secui sumus: in primis Dioscoride ita suadente, ac totidem verbis Æthiopidem describente, lib. 4. pag. 105. Καυλὸν τετράγωνον, καὶ τραχὺν, ἐοικότα μελιτίαινῃ ἢ ἀρκτίῳ, μασχάλας ἀνιέντα πολλάς, &c.

Sect. IX. III. *Ambrosia vagi nominis est, & circa alias herbas fluctuati: Vnam habet certam, densam, ramosam, ... foliis rutæ circa imum caulem. In ramulis semen est*, &c. Interpolatorum audacia, an inscientia, sic ad hunc diem in libris vulgatis legitur: *circa alias herbas fluctuati: Fruticem unum habet densum, ramosum ... foliis rutæ. Circa imum caulem in ramulis*, &c. Voce una scilicet extrita, adjecta altera, interpunctione vitiata. Nos verba scriptoris integra, certamque sententiam, nec impeditam, ex codicum Reg. & Colb. fide repræsentamus. Accedit & Dioscor. cujus hæc sunt Plinianis omnino paria: lib. 3. cap. 129. Φύλλα ἔχει περὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ καυλοῦ μικρὰ ὡς πηγάνου. Τὰ δὲ καυλία περίπλεα σπερμάτιων, ἐοικότων βοτρυδίοις, &c.

Sect. 13. IV. *Et in vino vetere ad phalangiorum morsus.*] Apud Dioscoridem in libris vulgatis ita hodie legitur, lib. 3. cap. 167. de anagyri. Πρὸς δὲ κεφαλαλγίαν σὺν οἴνῳ. *Prodest ad dolorem capitis e vino.* Cave porro credas cum Dalecampio, ceterisque, festinatione legendi nimia hallucinatum Plinium, πρὸς τὰ φαλάγγια temere scripsisse: cum πρὸς κεφαλαλγίαν scribere debuisset: nam ex Plinio potius Dioscoridem emendandum Dioscorides ipse admonet, qui medicamenta priorum librorum alio ordine in libris Εὐπορίστων retexens, ubi de morbis capitis agit, anagyris mentionem nullam facit: ubi de phalangiis, principatum eidem adscribit, lib. 2. num. 121. Ἰδίως δὲ πρὸς φαλάγγια .... ὀνογύρου < δ΄. Est autem ὀνόγυρος eadem quæ ἀνάγυρος, apud Nicandrum in Theriacis; ut observat Constantinus in Lexico.

Sect. 17. V. *Hujus foliorum in aceto decocto per dies XL. poto lienem absumi aiunt, Et illinuntur autem: eadem sedante singultus.*] Sic libri omnes editi, & MSS. Interpolat autem hanc scripturam in Elzeviriana editione Latius, in hunc modum: *Lienem absumi aiunt: & illinuntur autem eadem, sedantque singultus*: ut ad singultus illini tantum credas. Quod scriptoris quidem sententiæ planissime adversatur, ac Dioscoridis, qui plane similia tradit, lib. 3. cap. 151. Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα ἀποζεσθέντα σὺν ὄξει καὶ πινόμενα ἐπὶ ἡμέρας μ΄, σπλῆνα τήκειν. Δεῖ δὲ καταπλάσσειν καὶ τὸν σπλῆνα τοῖς φύλλοις λείοις σὺν οἴνῳ. Βοηθεῖ καὶ στραγγουρίᾳ καὶ λυγμῷ, &c.

Sect. 20. VI. *Sed hic absinthii inutilis stomacho capitique est, cum sit ille decocti saluberrimus.*] Vocem hanc *absinthii*, quam libri omnes editi & manu exarati agnoscunt, supervacuam esse Dalecamp. pronunciat. Joan. Latius in editione Elzevir. permutat vocis illius sedem, ac post *decocti* reponit: alias perverti loci sententiam clamat. Ambo haud sane satis feliciter. Geminum absinthii succum Plinius secernit: alterum decocti aqua, his verbis: *Bibitur & decoctum aqua, ac postea nocte ac die refrigeratum*, &c. Alterum expressi, quod in usu rarius: *Exprimitur autem, cum primum semen turgescit*, &c. Illum decocti succum saluberrimum esse in præsenti monet: istum expressi, inutilem. Sic ubi dilutum decoctumque absinthii Dioscorides approbavit, expressi succum idem improbat, lib. 3. cap. 16. Ἔοικε δὲ, inquit, καὶ τὰ τοῦ χυλίσματος ἔργα ποιεῖν τῷ αὐτῷ. πλὴν εἰς τὰς πόσεις οὐ δοκιμάζομεν αὐτὸ, κακοστόμαχον, καὶ κεφαλαλγὲς ὄν. *Existimatur & expressi succus eosdem præstare effectus. Attamen potionibus improbatur, quod stomacho est inimicus, doloremque capitis ciet.*

VII. *Balloten alio nomine porrum nigrum Græci vocant.*] Sic MSS. omnes, Reg. Colb. Chiffl. aliique, tum hoc loco, tum in Indice, in quo diserte scribitur, *Ballotes, sive porrum nigrum.* Libri hactenus editi, *Balloten alio nomine melamprasion Græci vocant*, ex interpolatorum scilicet officina: & quod intelligerent balloten esse reapse marrubium nigrum, & quod scriptum scirent a Dioscor. lib. 3. cap. 117. Βαλλωτὴ, ἢ μελάμπρασον, &c. Perinde ac si cum Græcos appellat, Dioscoridem Plinius designaret. Cum sciamus & apud Dioscoridem ipsum in Nothis, pag. 457. & apud Apuleium, cap. 45. marrubium istud Νόπρασον, etsi mendose, pro κυνόπρασον, quod porrum caninum sonat, appellari. Nec tamen inficias ierim, id quod vidit jamdudum Ruellius, lib. 3. de nat. stirp. cap. 58. pag. 552. deceptum Plinium esse affinitate nominum, cum foliis quam porri majoribus balloten dixit, πράσον videlicet, pro πρασίον legentem: quando folia ei porracea non sunt, sed marrubii, aut apiastri. Quæ Salmasius hoc loco adversus Plinium conjicit, in præfat. accepit ea a Nic. Leoniceno, cui facere satis conatus est olim Pandulphus Collinutius, in defensione Plinii, pag. 206. Sect. 30.

VIII. *Theophrastus arboris genus intelligi voluit catægon, sive cratægona.*] Prius legebatur, *cratæogonon, sive cratæogona.* Ex Theophrasto Hesychioque locum sanavimus: aliud enim, utroque illo auctore, cratæogonon est, aliud cratægus. Ille lib. 3. hist. cap. 15. Κράταιγος δ' ἐστιν, inquit, ἣ δὲ κραταιγόνα καλοῦσιν· ἔχει δὲ τὸ μὲν φύλλον ὅμοιον μεσπίλῃ, πεταλόν, &c. Iste, Κραταίγονον, βοτάνη, μεθ' ἧς πλέκουσι. Κράταιγος, δένδρον. Sect. 40.

IX. *Cuculi folia.*] Ita rescripsimus admonitu Regii codicis 1. & Marcelli Empir. cap. ult. pag. 250. *Herba cuculus, inquit, trita, in reliquam partem noctis imposita, mire dolores podagræ sanat.* Index tamen, *Culicus, sive strumus, sive strychnos.* Quin & Reg. 2. & Chiffl. hoc loco, *Culiculi folia* præ se ferunt. Libri vulgati, *Cucubali folia.* Forte pro *Cacubali*, quasi malefici, ἀπὸ τοῦ κακὸν βάλλειν. Est enim solani genus, ut diximus, Dioscoridi in Nothis, Στρύχνος κηπαῖος, οἱ δὲ ἥμερον, Ῥωμαῖοι στρούμους, οἱ δὲ κακουβάλουμ, &c. Sect. 44.

X. *Sistit alvum dipsacos.*] Hæc ante nos male divulsa distractaque sic legebantur, *Sistit alvum.* Ut ad coccum Gnidium, de quo superiore sectione, pertinere pars ea videretur. Mox nova instituta periodo, *Dipsacos*, &c. At alvum sisti Gnidio grano, & vetustis scriptoribus, & experientiæ ipsi adversatur. Dioscoridi quidem diserte cieri eo alvum affirmanti, lib. 4. cap. 173. Galeno quoque, lib. 7. de fac. simpl. med. pag. 192. Theophrasto item, lib. 9. hist. cap. 22. Διὸ καὶ ὄξος δίδωσι κατὰ ποτόν (δίδωσι γὰρ πρὸς κοιλίας λύσιν) ἐν ἄρτῳ ἢ στέατι περιπλάττουσι. Dipsaci vero radicem exsiccandi vim quamdam habere, ξηραντικὴν εἶναι apud Galenum reperio, lib. 6. de fac. simpl. med. pag. 169. Sect. 47.

XI. *Lycapsos.*] Hermolaus *Lycopsis* ex Dioscoride scripserat: cum libri omnes manu exarati, & impressi typis, ut Reg. Colb. tum hoc loco, tum in indice, Parm. edit. aliique, *Lycapsos* pertinaciter exhiberent. Ab Ægineta, Λυκαψὸς pariter dicitur. A Nicandro, in Theriac. pag. 60. Λύκοψον, pro Λύκαψον. Dioscoridi tamen, ut diximus, lib. 4. cap. 26. Λυκοψὶς. Sect. 72.

XII. *Medion folia habet iridi sativæ.*] Malim vero *seridis* cum Hermolao ac Pintiano legi, quam iridis. Nam qui silvestrem irin a sativa discriminaret, nondum vidi. Diosc. lib. 4. cap. 18. σέριδι Μήδιον.... ἔχει φύλλα ὅμοια σέριδι. Etsi quædam exemplaria ἴριδι præ se ferunt: sed mendose scilicet. Oribasius enim σέριδι transtulit. Tamen in Plinianis MSS. *iridis.* Sect. 79.

XIII. *Tertium genus oreon vocatur, in montibus nascens*, Sect. 91.

arundini teneræ ſimile, uno caule, denſis geniculis, & in ſe fractis.] In Reg. 2. *& in ſe infractis.* Genus hoc polygoni plane cum polygono femina Dioſcoridis congruit, præter ſolum natale, quod Plinius montuoſum, Dioſcorides, cetérique herbarii, & in his Dodonæus a quo delineatur, pag. 113. quale vidimus in horto Regio, aquoſum eſſe volunt. Sed aquoſos colles Plinius haud dubie intellexit, quem ſitum poterio quoque ſect. 97. adjudicat. Ex Dioſcoridea porro deſcriptione effici id modo in rem noſtram videtur commode poſſe, ut non *in ſe fractis*, ſed *in ſe farctis*, vel *in ſe infarctis*, ſcribi oporteat: ut ſententia ſit genicula alia aliis tubarum modo inſeri & infarciri. Sic enim ille, lib. 4. cap. 5. *Θαμνίον ἐστὶ καλαμοειδὲς, γόνατα συνεχῆ ἔχον ἐγκείμενα ἀλλήλοις, ὥσπερ σάλπιγγος. Frutex eſt exiguus, tener, arundini ſimilis, geniculis denſus, quorum alia alii tubarum modo inſeruntur, infarciunturque.*

Sect. 104. X I V. *Eadem contrita, addita muria & oleo e mænis, anginam eximie curari tradunt.*] Abeſt vox ea *e mænis*, in libris ad hunc diem vulgatis. In Reg. 2. *hemina*: In Chiffl. *heminis* legitur. Quam vocem Plinii editores cum minus perciperent, ablegandam exterendamque cenſuerunt. Muriam ſeu garum e mænis commendari hic ſuſpicati haud temere ſumus: atque ita ſe rem habere certus auctor exſtitit ipſe Plinius, qui hanc ipſam medicinam totidem fere verbis antea occupavit, lib. 26. ſect. XI. quam nunc iterum revocat: *Proſerpinaca*, inquit, *cum muria ex mænis & oleo trita, vel ſub lingua habita*, anginæ medetur.

Sect. 107. X V. *Bibitur contra ... tormina, aſperitates, capitis gravitates &c.*] Diſplicuit hæc vox *aſperitates* viris criticis, qui quæ vis ei voci ſubeſſet aſſequi non potuere. *Suſpiria* Pintianus: Gronovius *herpetas* reſcripſit. Pintianum Gronovius aſpernatur: nec nobis admodum Gronovii conjectura placet: Sunt enim ἕρπητες, ut ipſe admonet, hulcera manantia atque ſerpentia. Ad ea porro ſananda, quis qui rem medicam vel a limine ſalutarit, bibi quidquam, non imponi, illini, inſpergive juſſerit?

Sect. 109. X V I. *Sinon concoctiones facit, ſapore ſimillima piperi.*] Abeſt hæc vox *ſinon* a libris ad hunc diem vulgatis, atque in *ſimul* transformata ſuperiori ſententiæ adnectitur. Errorem deprehendimus, tum ex orationis ipſo contextu: nam ſi hæc ad ſmyrnii ſemen pertinerent, *ſimillimum piperi* dici ars poſtularet, & mox *idem*, non *eadem in dolore efficax*. Tum vero ex Reg. 2. codice, atque ex Indice MS. Reg. Colb. &c. in quo diſerte legimus, *Smyrnium XXXII. Sinon II.* Σίσων, ut monuimus, a Dioſcoride appellatur, lib. 3. cap. 64. nigro ſemine id eſſe dicitur, apio ſimile, ferventiſque guſtus, quale nimirum non ſmyrnio ineſt, ſed piperi. Galenus quoque, lib. 8. de fac. ſimp. medic. pag. 228. concoctiones eo juvari ait, urinas menſeſque cieri: οὐρητικός τ' ἐστὶ, καὶ πεπτικὸς, ἐμμηνίων τε προσκλητικὸς, &c.

X V I I. *Illitum cohibet capillos defluentes.*] In libris hactenus editis, *ſuccus cohibet*, &c. Verum ſequitur mox, *denſat* Sect. CIX.
tritum, & in oleo illitum, quæ ad ſuccum referri Grammaticæ leges vetant. In MSS. Reg. Colb. Chiffl. *leſum cohibet.* Nos interim ex conjectura *illitum.* Dioſc. lib. 4. cap. 136. de adianto, cui vim parem trichomanes habet: Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτοῦ σὺν κονίᾳ καὶ οἴνῳ συμμισγόμενον, τρίχας ῥεούσας παρακρατεῖ. Affrictum ejus decoctum cum lixivio & vino, defluentes capillos cohibet atque confirmat.

X V I I I. *Prodeſt & iſchiadicis infuſum, donec ſanguinem tra-* Sect.
hat.] Dioſcor. lib. 2. cap. 186. de thlaſpi: Ἐγκλύζεται δὲ 113.
καὶ πρὸς ἰσχιαδικοὺς· ἄγει δὲ καὶ αἷμα ποθὲν· καὶ τὰς ἐντὸς ἀποστάσεις ῥήγνυσι. Κινεῖ δὲ καὶ καταμήνια, καὶ ἔμβρυα φθείρει. *Prodeſt & iſchiadicis infuſum: potu ſanguinem educit*, nempe concretum exſcreando educit, *internoſque abſceſſus rumpit: menſes quoque ciet, & partus necat.* An feſtinatione nimia Græci ſcriptoris verba, alterius quam Dioſcorides, præpoſtere Plinius acceperit: an amanuenſium potius vitio depravata Latini auctoris verba fuerint, atque ita reſtituenda in integrum, *Prodeſt & iſchiadicis infuſum: potu ſanguinem trahit*, aliis relinquimus æſtimandum. Infundi certe clyſtere quidquam, donec eliciatur ſanguis, non medicina nobis, ſed pœna haud levis videtur.

X I X. *Peucedanum ſex: ariſtolochia ac vitis ſilveſtris anno in um-* Sect.
bra ſervantur.] Hactenus legebatur, *Peucedanum & ariſtolochia* 118.
&c. Errorem detexit Theophraſtus, qui eadem habet, lib. 9. hiſtor. cap. 14. Ὁ μὲν γὰρ ἐλλέβορος, inquit, καὶ τριάκοντα ἔτη χρήσιμος· κενταυρὶς δὲ δέκα καὶ δώδεκα. Πευκέδανον δὲ πέντε ἢ ἕξ. Ἀμπέλου δὲ ἀγρίας ἐνιαυτὸν, ἐὰν ἐν σκιᾷ ᾖ καὶ ἄπληκτος, &c.

X X. *Et animalium quidem exterorum.*] Libri omnes *cetero-* Ibid.
rum præ ſe ferunt: mendoſe, ut ex Theophraſto diſcimus. Is enim loco cit. τῶν δ' ἔξω θηρίων, inquit, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἅπτεται ῥίζης οὐδεμίας· ἡ δὲ σφονδύλη πασῶν.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXVIII.

I. DICTÆ erant omnium rerum naturæ, inter cælum ac terram naſcentium, reſtabantque quæ ex ipſa tellure fodiuntur, ſi non herbarum ac fruticum tractata remedia [1] auferrent tranſverſos, ex ipſis animalibus quæ ſanantur, reperta majore medicina. Qui ergo dixerimus herbas, & florum imagines, ac pleraque inventu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipſo homine proſit homini, ceteraque genera remediorum inter nos viventia? CUM PRÆSERTIM, niſi carenti doloribus morbiſque, vita ipſa pœna fiat. Minime vero: omnemque inſumemus operam, licet faſtidii periculum urgeat: quando ita decretum eſt, minorem gratiæ, quam utilitatum vitæ, reſpectum habere. Quin immo externa quoque, & barbaros etiam ritus indagabimus. [a] Fides tantum auctores appellet. Quanquam & ipſi conſenſu prope judicata eligere laboravimus, potiuſque curæ rerum, quam copiæ inſtitimus. Illud admonuiſſe perquam neceſſarium eſt, dictas jam a nobis naturas animalium, [2] & quæ cujuſque eſſent inventa: (neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quam proſunt præbendo:) nunc quæ in ipſis auxilientur indicari, [b] neque illic in totum omiſſa. Itaque hæc eſſe quidem alia, illis tamen connexa. CAP. I.

II. Incipiemus autem ab homine, ipſum ſibi exquirentes, immenſa ſtatim difficultate obvia. [1] Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, [2] ut viventibus poculis, [c] comitiales morbi: quod ſpectare facientes in eadem arena feras quoque horror eſt. At hercule illi ex homine ipſo ſorbere efficaciſſimum putant calidum ſpirantemque, & una ipſam animam ex oſculo vulnerum: cum plagis ne ferarum quidem admoveri ora [3] fas ſit humana. Alii medullas crurum quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, ſingulorum viſcerum membrorumque etiam ſapores dixere, omnia perſecuti uſque ad reſegmina unguium: QUASI VERO ſanitas videri poſſit, feram ex homine fieri, [d] morboque dignum in ipſa medicina: egregia hercule fruſtratione, ſi non proſit. Aſpici humana exta nefas habetur, quid mandi? Quis iſta invenit oſtenta? Tecum enim res erit, everſor juris humani, monſtrorumque artifex, qui primus ea condidiſti: credo, ne vita tui oblivisceretur. Quis invenit ſingula membra humana mandere? qua conjectura inductus?

INTERPRETATIO.

a *Fides.*] Ad obtinendam fidem auctores tantum juvabit appellare.

b *Neque illic.*] Neque in tractatione animalium, ea remedia quæ ex iis petenda ſunt, penitus ſunt a nobis prætermiſſa.

c *Comitiales.*] Comitiali morbo affecti.

d *Morboque.*] Simulque morbo dignum fieri; qui tam crudeli medicina utatur.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Auferrent tranſverſos.*] Sic uſus obtinuit, ut ea vox ſcriberetur: codices optimi, Reg. & Colb. *traverſos.* Sic *tralatitium* & *tralucens* dicimus, & *tralucidum*, ex probatioribus libris. Agi vel auferri tranſverſi dicimur, cum veluti vi & impetu quodam ab inſtituto deflectimur. Sic Livius, bell. Maced. *Abſtulerunt me velut de ſpatio Græciæ res immixtæ Romanis: non quia ipſas operæ pretium eſſet perſcribere, ſed quia* &c.

2. *Et quæ cujuſque eßent inventa.*] Libro 8. ſect. 41. & lib. 25. a ſect. 50. ad 54.

Sect. II. 1. *Sanguinem quoque.*] Celſus lib. 3. cap. 23. de comitiali morbo: *Quidam jugulati gladiatoris calido ſanguine epoto, tali morbo ſeſe liberarunt: apud quos miſerum auxilium, tolerabile miſerius malum fecit.* Tertull. in Apolog. cap. 10. *Item illi, qui munere in arena noxiorum jugulatorum ſanguinem recentem avida ſiti comitiali morbo medentes auferunt: ubi ſunt?* Sic etiam Cælius Aurel. lib. Chron. cap. 4. de epilepſia. Simile iſtud remedium eſt, quod Scribonius Largus affert, Compoſ. 18. *Item ex jecinore gladiatoris jugulati particulam aliquam novies datam conſumant. Quæque ejuſdem generis ſunt, extra medicinæ profeſſionem cadunt, quamvis profuiſſe quibuſdam viſa ſunt.*

2. *Ut viventibus poculis.*] Viventia pocula eleganti tranſlatione vocat ea, quæ calentem adhuc & quaſi ſpirantem ſanguinem continerent: quod & habere in ſe vitam, & præſtare haurientibus eam videbantur: plane ut animam ipſam ac ſalutem ſorberi in ipſis crederes. Vide Notas & Emend. num. I.

3. *Fas ſit humana.*] In Reg. 1. *Fas ſit humanus.* In Reg. 2. & Chiffl. *mos ſit humanus.* Quid magis arrideat, arbitrii eſto legentium.

Quam poteſt medicina iſta originem habuiſſe? [a] Quis veneficia innocentiora effecit; quam remedia? Eſto, barbari externique ritus invenerint: etiamne Græci ſuas fecere has artes? Exſtant commentationes Democriti, ad alia noxii hominis e capite oſſa plus prodeſſe: ad alia, amici & hoſpitis. Jam vero vi interempti dente gingivas in dolore [4] ſcarificari, Apollonius efficaciſſimum ſcripſit: [5] Miletus, oculorum ſuffuſiones felle hominis ſanari. [6] Artemon calvaria interfecti, neque cremati, propinavit aquam e fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem ſuſpendio interempti catapotia fecit, contra canis rabioſi morſus Antæus. Atque etiam quadrupedes homines ſanavere: contra inflationes boum, perforatis cornibus inſerentes oſſa humana: ubi homo occiſus eſſet, aut crematus, ſiliginem quæ pernoctaſſet, ſuum morbis dando. Procul a nobis noſtriſque litteris abſint iſta. [7] Nos auxilia dicemus, non piacula: ſicubi lactis puerperarum uſus mederi potuit, ſicubi ſaliva, tactuſve corporis, ceteraque ſimilia. VITAM quidem non adeo expetendam cenſemus, ut quoquo modo trahenda ſit. Quiſquis es talis, æque moriere, etiam cum obſcenus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quiſque in remediis animi ſui habeat: EX OMNIBUS BONIS, quæ homini tribuit Natura, nullum melius eſſe tempeſtiva morte: idque in ea optimum, quod illam ſibi quiſque præſtare poterit.

CAP. II. III. Ex homine remediorum primum maximæ quæſtionis, & ſemper incertæ eſt, [1] valeantne aliquid verba & incantamenta carminum. Quod ſi verum eſt, [2] homini acceptum ferri oportere conveniet. Sed viritim ſapientiſſimi cujuſque reſpuit fides. In univerſum vero omnibus horis credit vita, nec ſentit. Quippe victimas cædi ſine precatione [3] non videtur referre, nec Deos rite conſuli. Præterea alia ſunt verba [4] impetritis, alia depulſoriis, alia commentationis. Vidimuſque certis precationibus obſecraſſe magiſtratus: Et ne quid verborum prætereatur, aut præpoſterum dicatur, [5] de ſcripto præire aliquem: rurſuſque alium cuſtodem dari qui attendat: alium vero præponi, [6] qui faveri linguis jubeat: [7] tibicinem canere, ne quid aliud [8] exaudiatur: [b] utraque memoria inſigni, [9] quoties ipſæ diræ obſtrepentes nocuerint, quotieſve precatio erraverit, ſic repente extis adimi capita vel corda, aut geminari victima ſtante. [10] Durat immenſo exemplo Deciorum patris filiique, quo ſe devovere, carmen. [11] Exſtat Tucciæ Veſtalis inceſtæ

INTERPRETATIO.

a *Quis.*] Quis effecit ut innocentiora jam veneficia videri poſſint, quam remedia talia?

b *Vtraque.*] Eſt illud utrumque ſane dignum memoria; notatum in Annalibus eſſe, quoties &c.

NOTÆ.

4. *Scarificari.*] MSS. omnes, Reg. & Colb. aliique, *ſcarifari.*

5. *Miletus.*] Reg. 2. *Meletes.* Chiffl. *Meletos.* Forte *Melitus*, ut diximus in Auctorum Indice. At Reg. 1. *Miletos.*

6. *Artemon.*] Et Scribonius Largus, Compoſ. Med. cap. 2. ad comitialem morbum, Compoſ. 16. *Sunt & qui ſanguinem ex vena ſua miſſum bibant, aut de calvaria defuncti terna cochlearia ſumant per dies triginta.* Q. Serenus, cap. 58. de comitiali morbo, pag. 161.

Præterea pluvias hominis quas calva ſupina
Excepit projecta ſinu, conſumere prodeſt.

7. *Nos auxilia.*] Nos ex homine, inquit, remedia quæremus dumtaxat vulgaria, & paratu facilia: ſicubi lacte mulierum, ſicubi aliquo tali opus fuerit: cetera quaſi piacula vitabimus.

Sect. III. 1. *Valeantne aliquid.*] Sic Reg. 2. In Reg. 2. & Chiffl. *polleantne aliquid.*

2. *Homini acceptum ferri.*] MSS. *acceptum fieri.*

3. *Non videtur referre.*] Non videtur prodeſſe, nihil juvare vulgo creditur: non videtur ad rem, ut rite peragenda eſt, pertinere: nihil enim agitur ſacrificando ſine precibus. Vide Notas & Emend. num. II.

4. *Impetritis.*] Sic libri omnes conditivi, moxque *depulſoriis*, non, ut editi, *impetrantis & depulſoris.* Impetritum dixere quondam auſpices, pro *impetratum.* Impetrita ſacra, quæ lætis proſperiſque fulguribus evocandis, aliiſque auſpiciis ſunt addicta: conciliandorum numinum cauſa, ut certa, firma, ac ſecura, petentibus denunciarent: Depulſoria, quæ oſtentis omnibus averruncandis ſeu depellendis dicata. Quid vero commentationis ſacra ſint, nondum exploratum. *Commendationis* forte legi ſatius fuerit, cum Valerius Maximus, ſtatim initio libri primi dicat, *priſco inſtituto rebus divinis operam dari, cum aliquid commendandum eſt, precatione: . . . cum inquirendum vel extis, vel ſortibus, impetrito: cum ſolemni ritu peragendum, ſacrificio: quo etiam oſtentorum ac fulminum denunciationes procurantur.* Quæ tria ipſa ſacrorum genera videntur eſſe, quæ Plinius modo recenſet. Impetritum & in Plauti fabula leges, quæ Aſinaria inſcribitur, act. 2. ſc. 1. verſ. XI.

5. *De ſcripto præire.*] Recitare, & quaſi prælegere. Hujus moris exempla vel unus Latinæ linguæ Theſaurus plura ſuppeditabit. Subintellige porro hoc loco *præire aliquem alicui*: Nam verbum infiniti modi *præire*, ante ſe accuſativum hunc *aliquem* habet, non regit, admittitve poſt ſe.

6. *Qui faveri.*] Ita libri omnes. Turnebo magis placet, *favere.* Seneca, lib. de vita beata, cap. 26. *Favete linguis: Hoc verbum, non ut plerique exiſtimant, a favore trahitur: ſed imperatur ſilentium, ut rite peragi poſſit ſacrum, nulla voce mala obſtrepente.* Quæ Plinii quoque hoc loco mens eſt. Aliter forte Feſtus, verbo *Faventia: Præcones clamantes*, inquit, *populum ſacrificiis favere jubebant: Favere enim eſt bona fari. At veteres poëtæ pro ſilere uſi ſunt favere.*

7. *Tibicinem canere.*] Ovidius, lib. 6. Faſtor. verſ. 657. lepide:

Temporibus veterum tibicinis uſus avorum
Magnus, & in magno ſemper honore fuit.
Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
Cantabat mœſtis tibia funeribus.

Iterumque:

Quæritur in ſcena cava tibia: quæritur aris.

Hoſtias apud Romanos ad tibicinem immolatas, hæc Tullii quoque verba teſtantur, 2. in Rull. num. 82. *Erant hoſtiæ majores, in foro conſtitutæ, quæ . . . probatæ, ad tibicinem & præconem immolabantur.* Et in conſecratione ſolitum adhiberi tibicinem, idem eſt auctor, orat. pro Domo ſua, num. 125. Sacra peragentem cum adſtante tibicine lapis antiquus exhibet, apud Gruterum, pag. 1007. nummique Domitiani, quibus hæc adjecta epigraphe, COS. XIIII. LVD. SAEC. F. *Ludos ſæculares fecit.*

8. *Exaudiatur.*] Ab eo qui ſacra peragit: ne quid ejus mentem a precatione avocet.

9. *Quoties ipſæ diræ.*] Vel diræ obſcenæque volucres: vel exſecrationes potius, ut ſect. ſeq. imprecationeſque, quæ ab inimicis effundebantur horrendæ, deos quoſdam inauditos compellantibus, quibus quicumque devotus erat, credebatur maximo affici infortunio. Cicero, lib. 1. de Divin. num. 29. *M. Craſſo quid acciderit vidimus, dirarum obnunciatione neglecta.*

10. *Durat immenſo.*] Carmen quo ſe Decius pater devovit, exſtat apud Livium, lib. 8. pag. 139. alterum, quo filius, lib. 10. pag. 180.

11. *Exſtat Tucciæ.*] Τυκίαν Tuciam vocat Dionyſ. Halic.

precatio, qua usa aquam in cribro tulit, [12] anno Urbis DCIX. [13] Boario vero in foro Græcum Græcamque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, [14] etiam nostra ætas vidit. Cujus sacri precationem, qua solet præire [15] Quindecimvirûm collegii magister, si qui legat, profecto vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus [16] octingentorum triginta annorum eventibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa Urbe mancipia fugitiva retinere in loco precatione: cum si semel recipiatur ea ratio, & Deos preces aliquas exaudire, aut illis moveri verbis, confitendum sit. [17] De tota [a] conjectione prisci quidem nostri perpetuo talia prodidere, [b] difficillimumque ex his, etiam fulmina elici, [18] ut suo loco docuimus.

IV. [1] L. Piso primo Annalium auctor est, Tullum Hostilium regem ex Numæ libris eodem, quo illum, sacrificio Jovem cælo devocare conatum, quoniam parum rite quædam fecisset, fulmine ictum: [2] Multi vero magnarum rerum fata & ostenta verbis permutari. [3] Cum in Tarpeïo fodientes delubro fundamenta, caput humanum invenissent, [4] missis ob id a se legatis, Etruriæ celeberrimus vates Olenus Calenus præclarum id fortunatumque cernens interrogatione in suam gentem transferre tentavit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: HOC ERGO DICITIS, ROMANI? HIC TEMPLUM JOVIS OPTIMI MAXIMI FUTURUM EST: HIC CAPUT INVENIMUS: constantissima Annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Etruriam, ni præmoniti a filio vatis legati Romani respondissent: NON PLANE HIC, SED ROMÆ INVENTUM CAPUT DICIMUS. [5] Iterum id accidisse tradunt, cum in fastigium ejusdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace crevissent: & iterum simili modo retentum augurium. Hæc satis sint, exemplis ut appareat, ostentorum vires & in nostra potestate esse: ac prout quæque accepta sint, ita valere.

In Augurum certe disciplina constat, neque diras, neque ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, [6] observare se ea negaverint: quo munere divinæ indulgentiæ majus nullum est. Quid? Non & legum ipsarum in duodecim tabulis verba

INTERPRETATIO.

a *Conjectione.*] Controversia.
b *Difficillimumque.*] Et quod est ex omnibus his difficillimum, posse etiam fulmina elici prodidere.

NOTÆ.

lib. 2. Antiq. pag. 129. ubi hoc ipsum refert, quod Plinius. Valerius Max. lib. 8. cap. 1. num. 5. pag. 369. *Eodem auxilii genere Tucciæ virginis Vestalis incesti criminis reæ castitas infamiæ nube obscurata emersit: quæ conscientia certæ sinceritatis suæ, spem salutis ancipiti argumento ausa petere est. Arrepto enim cribro, Vesta, inquit, si sacris tuis castas semper admovi manus, effice ut hoc hauriam e Tiberi aquam, & in ædem tuam perferam. Audacter & temere jactis votis sacerdotis, rerum ipsa natura cessit.* Meminere & Augustin. lib. 10. de Civit. Dei, cap. 16. & Tertull. in Apolog. cap. 22 Est apud Patinum, pag. 75. num. 3. post Ursinum, nummus argenteus, sic inscriptus: C. CLODIVS C. F. Caput deæ Floræ, cinctum floribus: retro, flos, vel papaver. .)(. Vestalis capite velato sedet, lucernam dextra tenet. Epigraphe: VESTALIS. Sententia est: *Caïus Clodius*, Tribunus plebis, ut videtur, *Caii filius*, pariter Tribuni plebis, VESTAL*es* I*nclusit* S*eptis*. Percussus hic nummus est sub P. Clodio Marci filio Tribuno plebis, qui memoriam rei gestæ ab uno celeberrimo e majoribus suis, sic revocavit.

12. *Anno Urbis DCIX.*] Vide Notas & Emendationes, num. III.

13. *Boario vero.*] Fuit in Urbis regione octava, in qua & Forum Romanum.

14. *Etiam nostra ætas.*] Plutarchus, qui non Græcum Græcamque modo, sed & Gallum simul Gallamque defossos refert, id quoque haud multis ante se annis contigisse ait, οὐ πολλοῖς ἔτεσιν ἔμπροσθεν, in quæst. Rom. pag. 283. ut ad Vespasiani tempora referendum id videatur, vel certe Neronis. Sed & illud prius accidisse Livius narrat, lib. 22. pag. 225.

15. *Quindecimvirûm.*] Erant tria apud Romanos veteres amplissima Collegia sacerdotum. Pontificum videlicet, Augurum, & Decem, vel Quindecimvirorum sacris faciundis, qui Sibyllini vocabantur. His deinde & quartum accessit aruspicum. A Sylla quindecimviri instituti sunt, cum prius decem omnino forent: ad hos ludorum sæcularium procuratio pertinebat.

16. *Octingentorum.*] Hæc certa anni illius nota, quo Plinius hæc condidit: Urbis annus scilicet DCCCXXX.

17. *De tota conjectione.*] De tota quæstione, lite, controversia. Vide Notas & Emend. num. IV.

18. *Ut suo loco docuimus.*] Libro 2. sect. 54.

Sect. IV. 1. *L. Piso.*] Refert hoc etiam Livius, lib. 1. *Ipsum regem* (Tullum) *tradunt volventem commentarios Numæ, cum ibi quædam occulta solemnia sacrificia Jovi Elicio facta invenisset, operatum his sacris se abdidisse: sed non rite initum, aut curatum id sacrum esse .... & fulmine ipsum cum domo conflagrasse.* Valerius item Maxim. lib. 9. cap. 12. pag. 452. Perstrinxit eam historiam jam supra Plinius, lib. 2. sect. 54.

2. *Multi vero.*] Subintellige, *auctores sunt*, ex antecedentibus.

3. *Cum in Tarpeïo.* [Rem narrat festive Dionysius Halic. lib. 4. Antiq. Rom. pag. 258. tacito modo vatis Oleni nomine proprio. Camillus apud Livium, lib. 5. sub finem: *Hic Capitolium est, ubi quondam capite humano invento, responsum est eo loco caput rerum, summamque imperii fore.* Varro lib. 4. de ling. Lat. pag. 3. *Capitolium dictum, quod hic cum fundamenta foderentur ædis Jovis, caput humanum inventum dicitur. Hic mons ante Tarpeïus dictus, a Virgine Vestali Tarpeïa, quæ ibi ab Sabinis necata armis, & sepulta, &c.*

4. *Missis ob id a se.*] Ab iis qui fodientes caput humanum invenissent: vel *ad se* fortassis, hoc est, ad vatem Etruriæ Olenum. In libris post Hermolaum editis, ipso auctore *a Senatu* legitur. In Parm. & Reg. Colb. aliisque, *a se.*

5. *Iterum id.*] Currum figlinum Tuscis opificibus Jovis Capitolini fastigio imponendum Tarquinius locarat, qui in fornace in tantam molem excrevit, ὥστε μόλις ἐξαιρεθῆναι τὴν ὀροφὴν ἀποσκευασαμένων τῆς καμίνου, καὶ τῶν τοίχων περιαιρεθέντων, ita ut fornacis ablato culmine, parietibusque dejectis, ægre educeretur. Id quia visum est vatibus cælestis felicitatis prodigium iis, penes quos ea quadriga foret, statuere Veïentes repetentibus Romanis non tradere, inquit Plutarchus in Poplicola, pag. 103. mox tamen alio augurio territi, quod retulimus lib. 8. sect. 65. dedidere. Sic panis, quem Macedonum regina Perdiccæ famulo coquebat, cum in furno cresceret, duplo major quam erat, regnum ei portendit, ut est auctor Herodotus, lib. 8. Urania, num. 137. pag. 508. Διπλήσιος ἐγίνετο αὐτὸς ἑωϋτοῦ.

6. *Observare se.*] Vel, ut in aliis codd. legitur, *observasse se.* Vidit hunc veterum morem Servius, ad hos Maronis versus, statim initio libri XI. Æneidos.

Æneas, (quanquam & sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens est:)
Vota Deûm primo victor solvebat Eoo. Consuetudo, inquit a

sunt? [7] Qui fruges excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat, [8] in oppugnationibus ante omnia solitum a Romanis sacerdotibus evocari Deum, cujus in tutela id oppidum esset: promittique illi eumdem, aut ampliorem apud Romanos cultum. Et durat in Pontificum disciplina id sacrum: [9] constatque ideo occultatum, in cujus Dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent.

[10] Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. [11] Huc pertinet ovorum, ut exsorbuerit quisque, calyces, cochlearumque, protinus frangi, aut eosdem [12] cochlearibus perforari. [13] Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximeque Virgilii incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam [14] serpentes ipsas recanere: & hunc unum illis esse intellectum, [a] contrahique [15] Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes [b] incendiorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia abrogent fidem validius, [16] an Latina inopinata, & quæ ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum exspectans; ac dignum Deo movendo, immo vero quod numini imperet. [17] Dixit Homerus, profluvium sanguinis vulnerato femine Ulyssem inhibuisse carmine:

Interpretatio.

a *Contrahique.*] Congregari.

b *Incendiorum.*] Ad deprecanda *depellendaque* incendia.

Notæ.

Romana fuit, ut polluti funere minime sacrificarent. Si tamen contingeret, ut uno eodemque tempore funestaretur quis, & cogeretur operam dare sacrificiis, elaborabat ut ante sacra compleret, quam funus agnosceret. Unde etiam Horatius Pulvillus, in Capitolii dedicatione, cum ab inimicis ei filius nunciaretur extinctus, ut quidam putant, falso: ut alii, pro vero: ait, Cadaver sit: nec voluit funus agnoscere, donec templa dedicaret. Secundum quem ritum etiam Æneas inducitur ante operam dare sacrificiis, & sic ad sociorum & Pallantis sepulturam reverti.

7. *Qui fruges.*] Tabula VIII. cap. 2. Excantare hoc loco est magicis carminibus obligare, seu impedire quominus quid crescat, adolescat, vel in maturitatem perducatur, imbribus forte intempestivis attractis, vel bonis necessariisque repulsis. Quod Seneca, lib. 4. Natur. quæst. cap. 7. de ea re agens, sic docet: *Apud nos*, inquit, *in XII. tabulis cavetur, Ne quis alienos fructus excantassit: Rudis adhuc antiquitas credebat, & attrahi imbres cantibus, & repelli: quorum nihil posse fieri tam palam est, ut hujus rei causa nullius Philosophi schola intranda sit.* De incantamentis ejuscemodi multa erudite congerit Gothofredus, in Cod. Theod. lib. tit. 16. de Maleficiis &c. pag. 117.

8. *In oppugnationibus.*] Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 9. *Constat omnes urbes in alicujus Dei esse tutela, moremque Romanorum arcanum, & multis ignotum fuisse, ut cum obsiderent Urbem hostium, eamque jam capi posse confiderent, CERTO CARMINE evocarent tutelares Deos: quod haud aliter urbem capi posse non crederent: aut etiamsi posset, nefas existimarent Deos habere captivos. Nam propterea ipsi Romani, & Deum in cujus tutela urbs Roma est, & ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse voluerunt.*

9. *Constatque ideo.*] Sic Macrobius loco allato. Sed & ignotos aliarum similiter urbium deos, ex carmine in obsidionibus præcini solito a Pontifice, intelligi sane potest: cujus hæc formula est, ex Sammonico, & Furio, quos Macrobius appellat auctores, lib. 3. Saturn. cap. 9. pag. 405. *Si Deus, si Dea est, cui populus civitasque Carthaginiensis est in tutela, teque maxime ille qui urbis hujus populique tutelam recepisti, precor, venerorque, veniamque a vobis precor, ut vos populum, civitatemque Carthaginiensium deseratis: loca, templa, sacra, urbemque eorum relinquatis, absque his habeatis: eique populo, civitatique metum, formidinem, oblivionemque injiciatis, proditique Romam ad meosque veniatis: nostraque vobis loca, templa, sacra, urbs acceptior probatiorque sit: mihi quoque populoque Rom. militibusque meis præpositi sitis, ut sciamus intelligamusque. Si ita feceritis, voveo vobis templa ludosque facturum.* Plutarchus, in quæst. Rom. pag. 278. *Cur tutelarem Romæ Deum, masne sit an femina, dicere nefas est: cum Valerium Soranum male periisse narrent, qui illud edidisset.* Huc spectat vetus apud Gruterum inscriptio, pag. 7. si tamen vetus: SIVE. DEO. SIVE. DEAE. C. TER. DEXTER. *Ignoto Deo*, quo sensu sacrificasse Athenienses dicti sint ab Apostolo Paulo, exposuimus in Commentariis, quos in Acta adjuvante Deo conscripsimus. Vide Notas & Emend. num. V.

10. *Defigi quidem.*] Simili, si memini, forma loquendi usus Seneca, in libris de Beneficiis: *Exsecraris enim illum, & caput sanctum dira imprecatione defigis.* Sane defigendi verbum sortilegorum est. Paulus, 5. Sentent. tit. 23. ex MSS. *Qui sacra impia, nocturnave, ut quem obcantarent, defigerent, obligarent, fecerint, &c.* In libris editis, *interfigerent.* Apuleius, lib. de virt. herb. cap. de leontopodio: *Si quis devotus defixusque fuerit in suis nuptiis, sic eum resolves.* Vetus interpres Horatii: *Ita te defigam novis & insolitis maleficiis: ut mentem numquam recipias.* Glossæ Philoxeni: *Defixiones*, νεκυομαντίαι · καταδεσμός. Has porro exsecrationes vim eam habere Romani arbitrabantur, nemo ut sic devotus posset evadere. Seneca idem epist. 94. pag. 418. *Nocent qui exsecrantur: nam & horum imprecatio falsos nobis metus inserit, &c.* Horatius, Epod. 5. vers. 89.

Diris agam vos: dira detestatio
Nulla expiatur victima.

Exsecrationum formulas vide apud Brissonium, l. 1. p. 110.

11. *Huc pertinet.*] Cum nomina, vel simulacra, vel ovorum testæ acu pungebantur, hoc veneficio lædi homines existimabant. Id maleficium ut occuparent, averterentque, ipsi ovorum, cochlearumque putamina frangebant: qui mos hodieque alicubi durat, ut ipsi vidimus.

12. *Cochlearibus.*] Horum jam olim usus in sorbendis ovis & cochleis. Martialis, in Xeniis, lib. 14. Epigr. 121. cujus lemma, *Cochlearia*, subintellige, ligula:

Sum cochleis habilis: sed non minus utilis ovis: &c.

13. *Hinc Theocriti &c.*] Ex uno Virgilio disce reliquos: Hujus Ecloga octava, a versu 64. est incantamentorum amatoria cantilena.

Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta,
Verbenasque adole pingues, & mascula thura:
Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus: nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cælo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutavit Ulyssei:
Frigidus in patris cantando rumpitur anguis: &c.

Catulli nihil est simile, inter opera quæ nunc circumferuntur.

14. *Serpentes .... recanere.*] Ita Reg. 1. & 2. aliique optimæ notæ codices, non, ut editi, *incantari.* Ut cantu angues, rumpi veteres existimabant: sic angues ipsos censebant, si præsentirent, recanere, & incantationem referre ac diluere. Nec recanere modo, sed & præcanere, cum veneficium subodorati angues, anteoccupabant. Tibullus, lib. 1. eclog. 8.

Cantus & iratæ detinet anguis iter.

In sacris ipsis codicibus, Psal. 57. mentio est, *aspidis surdæ, & obturantis aures suas: quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici, incantantis sapienter*: hoc est, incantatoris in ea arte experti, ac periti.

15. *Marsorum.*] De horum veneficiis Lucilius, lib. 20. Satyr.

Jam disrumpetur medius: jam ut Marsu colubros
Disrumpit cantu, venas cum extenderit omnes.

Et Pomponius, in Pistoribus:

Morum ni hæc Marsa: in colubros callet canticulam.

16. *An Latina inopinata.*] Cujusmodi plurima habet Marcellus Empir. lib. de medic. & ante eum Cato, lib. de re rust. passim.

17. *Dixit Homerus.*] Ulyssis humerum carmine sanasse filios Autolyci, & inhibuisse sanguinem scribit Homerus, Odysseæ τ' vers. 457.

Ἐπαοιδῇ δ' αἷμα μέλαινον
Ἔσχεθον.

Plinius ἔσχεθεν legit, ut ab ipso Ulysse pronunciatum carmen indicaret.

[18] Theophrastus, ischiadicos sanari. [19] Cato prodidit luxatis membris [20] carmen auxiliare; M. Varro podagris. [21] Cæsarem Dictatorem post unum ancipitem vehiculi casum, ferunt semper, ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum.

V. a Libet hanc partem singulorum quoque conscientia coarguere. [1] Cur enim primum anni incipientis diem lætis precationibus invicem faustum ominamur? [2] Cur publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera legimus? Cur & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus alii, [3] Græcam Nemesin invocantes: [4] cujus ob id Romæ simulacrum [5] in Capitolio est, quamvis Latinum nomen non sit? Cur ad mentionem defunctorum, testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari? [7] Cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus: [8] idque in febribus dierum observatione intelligitur? [9] Cur ad primitias pomorum, hæc vetera esse dicimus, alia nova optamus? [10] Cur sternutamentis salutamus? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (ut constat) hominum, in vehiculo exegisse tradunt. [11] Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. [12] Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat DVO, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, b in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In ceteris vero gentibus, Deos ante obtestatur, ut velint. Nam si mensa adsit, [13] anulum

INTERPRETATIO.

a *Libet.*] Placet hanc *doctrinæ* partem iis rebus confirmare, quæ singuli se facere sibi sunt conscii.

b *In Africa.*] Nemo in Africa aliquid agere animo destinat, quin prius hanc vocem efferat, Africa: *vel parœmiam, semper Africa aliquid apportat novi.*

NOTÆ.

18. *Theophrastus.*] Opere de ἐνθουσιασμῷ, ut quidem docent Athenæus, lib. 14. pag. 624. & Apollonius, in hist. mirab. cap. 49. Vide etiam Gellium, lib. 4. cap. 13. pag. 320. Martianum Capellam, lib. 9. pag. 313. ubi multa de Musicæ vi ac laude. Cælium Aurel. lib. 1. cap. 5. ubi de Phrygio, Dorio, ceterisque numeris ac modis, ad sanandum insaniæ morbum utilibus.

19. *Cato prodidit.*] Locum retulimus, lib. 17. sect. ult.

20. *Carmen auxiliare.*] Vide Notas & Emend. num. V.

21. *Cæsarem .... post ... vehiculi casum.*] De eo casu Suetonius in Julio, cap. 37. *Gallici triumphi die Velabrum prætervehens, pæne curru excussus est, axe diffracto, &c.* Vide & Dionem, lib. 43. pag. 224.

Sect. V. 1. *Cur enim primum.*] Calendas Januarias designat, jam tum mutuis salutationum officiis celebres, qui mos hodieque constantissime perseverat. Vide Notas & Emend. num. VI.

2. *Cur publicis.*] Inter ea quæ boni ominis gratia superstitiose magis quam religiose servabantur, haud postremum id fuit, quod *cum Censor populum lustraret*, inquit Cicero, lib. 1. de Divin. num. 102. *bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur.* Quod idem in delectu Consules observabant, ut primus miles fieret bono nomine. In publicorum quoque vectigalium locatione, Lucrinus, propter lucri sonum nomini inhærentem, primus locabatur: quod Festus tradit, aliisque exemplis omnium religiosam observationem confirmat. *Lacus*, inquit, *Lucrinus in vectigalibus publicis primus locatur fruendus, ominis boni gratia: ut in delectu censuve primi nominantur Valerius, Salvius, Statorius.* Vide plura apud Brisson. lib. 1. de formul. pag. 14. & 92. Augusto utique apud Actium descendenti in aciem omen victoriæ fuisse fertur agasonis occursus, cui nomen Eutychus, cum asino, cui Nicon erat, ut est a Tranquillo notatum in Augusto, cap. 116. *Prospera nomina, bona nomina*, nomina sunt bene ominata.

3. *Græcam Nemesin.*] Arrogantiæ, insolentiæque vindicem Deam. Vide Constantinum in Lexico, verbo Νέμεσις. Alii esse Fortunam aiunt. Favent antiqui lapides apud Gruterum, pag. 80. DEAE. NEMESI. SIVE FORTVNAE. VIRGINI VICTRICI. SANCTAE. DEAE NEMESI. Et pag. 73. FORTVNAE RHAMNVSIAE. Est enim Rhamnusia Nemesis, ut dicemus lib. 36. sect. 4. num. 3. Invidiam esse alii arbitrantur. Ausonius:

Ecce ubi se cumulat mea purpura, (mitibus audi
Auribus hoc, Nemesis:) post me dignatur oriri
Augustus Consul.

4. *Cujus ob id.*] Ad fascinationes amoliendas.

5. *Capitolio.*] Plinius, lib. XI. sect. 103. de Nemesi: *Quæ Dea Latinum nomen*, inquit, *ne in Capitolio quidem invenit.*

6. *Cur ad mentionem.*] Etiam & apud nos vulgus pacem jam mortuos precatur, ubi eorum mentio incidit: *Dieu lui fasse paix.* Et hos μακαρίτας dicimus. Horatius: *Omnes composui: Felices.* Sollicitare manes & Seneca dixit, in Octavia, act. 1. sc. 3.

7. *Cur impares numeros.*] Festus: *Imparem numerum antiqui prosperiorem hominibus esse crediderunt.* Virgil. Eclog. 8.

Numero Deus impare gaudet.

Ubi Servius: *Impar numerus immortalis; quia dividi integer non potest: par numerus mortalis, quia dividi potest. Licet Varro dicat Pythagoreos putare imparem numerum habere finem, parem esse infinitum: ideo medendi causa, multarumque rerum, impares numeros servari.* Quare etiam in illis ἐπῳδαῖς, περιάπτοις, & amuletis, quibus suos libros Marcellus Empiricus, Apuleïus, Alexander Trallianus, & alii referserunt, frequens is numerus occurrit. Vide Gellium, lib. cap. 10. ne si *de numero multum loquimur*, ut ait August. lib. XI. de Civit. cap. 31. *mensuram & pondus negligere judicemur.*

8. *Idque in febribus.*] Celsus, lib. 3. cap. 4. ubi de febrium curatione agit. *Est autem alia*, inquit, *de diebus ipsis dubitatio: quoniam antiqui potissimum impares sequebantur, eosque, tamquam tunc de ægris judicaretur, κρισίμους nominabant. Hi erant dies tertius, quintus, septimus, quartus decimus, vicesimus primus: ita ut summa potentia septimo, deinde quarto-decimo, deinde uni & vigesimo daretur. Itaque sic ægros nutriebant, ut dierum imparium accessiones exspectarent*, &c. Scripsit libros tres de diebus decretoriis Galenus, tom. 8. quos consule.

9. *Cur ad primitias.*] Simile quoddam carmen tritum antiquitus sermone vulgi, in vini novi degustatione, recitat Brissonius, lib. 1. de formul. pag. 91.

10. *Cur sternumentis salutamus?*] Sic MSS. Reg. Colbert. Chiffl. & Parm. edit. non, ut reliquæ, *salutamur.* Quin & *sternuentes*, magis arrideret. Vide Aristotelem, sect. 33. Problem. 7. & 9. pag. 829. ubi docet cur sacra res sit habita sternutatio. Cur sternutamenta salutentur, Athen. libro 2. Vide & Xenoph. lib. 3. Κύρου παιδ.

11. *Et aliqui nomine.*] Sternuentes, inquit, appellato nomine proprio consalutant. Petronius in Satyr. pag. 353. *Giton collectioris spiritus plenus, ter continuo ita sternutavit; ut grabatum concuteret: ad quem motum Eumolpus conversus, salvere Gitona jubet.* Græci non nomine compellabant, sed verbis aliis, ut Ζεῦ, σῶσον. *Jupiter, servato.* Ammianus in Anthol. lib. 2. Epigr. cap. 13.

Οὐ δύναται τῇ χειρὶ Πρόκλος τὴν ῥῖν᾽ ἀπομύσσειν,
Τῆς ῥινὸς γὰρ ἔχει τὴν χέρα μικροτέρην.
Οὐδὲ λέγει, Ζεῦ σῶσον, ἐὰν πταρῇ· οὐ γὰρ ἀκούει
Τῆς ῥινός, πολὺ γὰρ τῆς ἀκοῆς ἀπέχει.

Mungendo Procli manus est nec idonea naso,
Quid mirum? naso nam minor ipsa manus.
Nec sibi sternutans, sit, ait, bene: quippe nec audit
Nasum qui tantum distat ab auriculis.

12. *Quin & absentes.*] Aristænetus, lib. 2. Epist. Οὐκ ἐβόμβει σοι τὰ ὦτα, ὅτε σοῦ μετὰ δακρύων ἐμνήμην: *Non tibi tinniebant aures, cum tui lacrymans meminissem?* Virgilius, aut quisquis est alius, in Catalectis:

Garrula, quid totis resonans mihi noctibus auris;
Nescio quem dicis nunc meminisse mei?

Et illud etiam adjiciebant, si auris sinistra tinniret, inimicum nostri tum meminisse: amicum, si dextera.

13. *Anulum ponere.*] Sic MSS. Reg. 2. & Chiffl. Prius ridicule, *nullum ponere.*

ponere tralatitium videmus. [14] Quin etiam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliva post aurem digito relata, [a] sollicitudinem animi propitiat. [15] Pollices, cum faveamus, premere etiam proverbio jubemur. [16] In adorando dexteram ad osculum referimus, totumque corpus [17] circumagimus: quod in lævum fecisse, Galliæ religiosius credunt. [19] Fulgetras poppysmis adorare, consensus gentium est.

[20] Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensas profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conviva, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum judicatur. Servii Sulpicii principis viri commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit: [21] nondum enim plures, quam convivæ numerabantur. Nam sternumento revocari ferculum mensamve, si non postea gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino [b] non esse. Hæc instituere illi, qui omnibus negotiis horisque interesse credebant Deos: & ideo placatos etiam vitiis nostris reliquerunt. Quin & repente conticescere [c] convivium adnotatum est, non nisi in pari præsentium numero: [d] isque famæ labor est, ad quemcumque eorum pertinens. Cibus etiam e manu prolapsus reddebatur, utique per mensas: vetabantque munditiarum causa deflare. Et sunt [e] condita auguria, quid loquenti cogitantive id acciderit: inter exsecratissima, si Pontifici accidat [22] Ditis causa epulanti. In mensa utique id reponi, adolerique [23] ad Larem, [f] piatio est. Medicamenta, priusquam adhibeantur, in mensa forte deposita, negant prodesse. [24] Ungues resecari nundinis Romanis tacenti, atque a digito indice, [25] multorum pecuniæ religiosum est. Capillum vero contrectari, contra defluvia ac dolores capitis XVII. Luna, atque XXIX. [26] Pagana lege in plerisque Italiæ prædiis cavetur, ne per itinera ambulantes tor-

INTERPRETATIO.

a *Sollicitudinem.*] Ejus rei quæ sollicitum habet animum, prosperum procurat eventum.

b *Non esse.*] Non edere.

c *Convivium.*] Convivas.

d *Isque famæ.*] Tunc vero singulorum convivarum fama periclitatur: nam in quemlibet ejus silentii culpa confertur.

e *Condita auguria.*] Certa statutaque diversa auguria, prout quid loqueretur aut cogitaret is, cui id accidisset.

f *Piatio.*] Expiatio *infelicis ominis, auguriique mali depulsio, averruncatio est.*

NOTÆ.

14. *Quin etiam.*] Sic laudati codices. Editi, *etiam quoniam*, ut & Reg. 1. Forte pro, *Et jam, quoniam ..... manifestum est, alius saliva, &c.*

15. *Pollices.*] Antiquitus in pollice, inquit Erasmus, Chiliad. 1. cent. 8. adag. 46. favoris erat, studiique significatio. Qui faveret, pollicem premebat: qui minus faveret, pollicem convertebat. Qui gestus in proverbium abierunt: ut jam premere pollicem dicatur, qui quoquo pacto favet: convertere, qui male vult. Juvenalis:

Converso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter.

Certe presso ad medium digitum pollice, & in indicem relapso, sonitum dare consuevimus, & vel sic favorem significare.

16. *In adorando dexteram ad osculum.*] Sive, ut loquuntur alii, Manum ori: sive, ut Apuleius, lib. 4. Metam. dextram oribus admovemus. Sicut apud Orientis populos veneratio ostendebatur variis flectendi corporis formis: ita apud Græcos manum ad os admovendo, quod proprie est, *προσκυνεῖν*, a κύω & κυνέω, quod est osculari. Nec aliud significat Latinum *adorare*, non ab *orare*, id est, *precari*, factum, ut imperiti homines existimant: sed ab eo quod manus admoveatur ori. Lucianus φιλῆσαι δεξιὰν dixit: Galli quoque, *Baiser les mains.* De eo ritu vide Brissonium, lib. 1. de formul. pag. 37. & 38. Et ea his adjice, si lubet, quæ Muretus habet, lib. 10. Var. lect. cap. 1. *Quam vetus sit consuetudo, in honore alicui habendo, manum suam ad os admovendi.*

17. *Circumagimus.*] Præceptum id Numæ fuit, ut auctor est Plutarchus in ejus vita, pag. 69. Προσκυνεῖν περιστρεφομένους, *Circumage te, cum Deos adoras.* Cujus moris varias ibi causas affert, quas tu vide, si vacat.

18. *Galliæ.*] Hujus Gallicæ adorationis typum exhibet marmor perantiquum quod parieti affixum est Divonæ Cadurcorum, explicatum prolixe a Joan. Bapt. Bello, lib. de Templ. Augur. cap. 9. pag. 172. Romani e contrario a dextra sinistram versus in orbem convertebant se se: quod & a nostris sacerdotibus in suis ad aram conversionibus hodieque religiosissime observatur: aliter atque prisci illi Galli, qui sinistrorsum, & a læva dextram versus circumagebantur. Quod &, opinor, Possidonius intellexit, cum de Celtis agens, apud Athen. lib. 4. pag. 152. Τοὺς θεοὺς προσκυνοῦσιν, inquit, ἐπὶ τὰ δεξιὰ στρεφόμενοι. Romani moris Plautus commeminit, in Curcul. act. 1. sc. 1. vers. 69.

Quo me vortam, nescio.
PA. *Si Deos salutas, dextroversum censeo.*

19. *Fulgetras poppysmis.*] Hoc est, complosione manuum. Ποππύζω enim non modo est sibilo, hoc est, labris compressis acutiorem quemdam oris sonum edo; sed & demulceo, blande attrecto, quomodo equos nondum perdomitos adulamur: Denique, collisis manibus inter se plausum edo. Apud Aristoph. in Vespis, pag. 474. Philocleo quidam senex ita loquitur, ut se dicat poppyssantibus fulguraturum. Tunc interpres antiquissimus morem hunc esse ait, uti ad fulgetras poppyssetur. Verba senis hæc sunt:

Κἂν ἀστράψω
Ποππύζουσι.

Tum interpres hæc: ἔθος γὰρ ταῖς ἀστραπαῖς ποππύζειν. Quasi complosis manibus ad deliniendum Jovem.

20. *Incendia .... aquis sub mensas.*] Ita Reg. 1. At Reg. 2. & Chifflet. *sub mensam.* At non aqua solum, sed mero etiam profuso incendiis occurrere se se significabant. Petron. in fragm. Satyr. pag. 279. *Hæc dicente eo gallus gallinaceus cantavit: qua voce confusus Trimalchio, vinum sub mensam jussit effundi, lucernamque etiam mero spargi: imo anulum trajecit in dexteram manum: &, Non sine causa, inquit, hic buccino signum dedit: nam aut incendium oportet fiat, aut aliquis in vicinia animam abjiciat: Longe a nobis*, &c. Hæc videtur fuisse abominandi, seu deprecandi incendii formula.

21. *Nondum enim plures.*] Mensæ videlicet. Mores temporum suorum scilicet sugillat, cum mensæ plures, quam convivæ forent, ad ostentationem luxus, sumptusque profusi, sternerentur. Libris omnibus invitis, Fulvius Ursinus, in append. ad Petr. Ciacon. pag. 145. legit, *Nondum enim plures, quam tres convivæ.*

22. *Ditis causa.*] In epulis feralibus. Tamen Reg. 1. & 2. *dicis causa*, quod est forte sincerius, quasi δίκης ἕνεκα, hoc est, νόμου χάριν, perfunctorie, ac per simulationem. De ea voce vide Vossium in Etymol. verbo *Dica .... Dicis causa fiebant quædam*, inquit Varro, lib. 5. de ling. Lat. *neque item facta, neque item dicta semper.*

23. *Ad Larem.*] Laribus offerri solitæ primitiæ epularum: quod Horatius innuit, lib. 2. satyr. 5. vers. 23.

Dulcia poma,
Et quoscumque feret cultus tibi fundus honores,
Ante Larem gustet venerabilior Lare dives.

24. *Ungues resecari.*] Similis superstitionis illud, quod refert Æsius quidam apud Petron. in Satyr. pag. 369. *Audio*, inquit, *non licere cuiquam mortalium in nave, neque ungues, neque capillos deponere, nisi quum pelago ventus irascitur.*

25. *Multorum pecuniæ.*] Nundinantium scilicet. Ita libri omnes, etiam manu exarati. Suspicabatur Gronovius legi commodius posse, *atque digito indice moveri pecuniam religiosum est.*

26. *Pagana lege.*] Quæ in pagis scilicet obtinebat. Inde & paganalia sacra, quorum peculiaris ratio fuit. De voce *paganus* multa eruditi disputant, quæ sunt ab instituto nostro, & argumento eo in quo sumus, longe abhorrentia.

queant

queant fusos, aut omnino detectos ferant, quoniam adversetur id omnium spei, præcipueque frugum. [27] M. Servilius Nonianus princeps civitatis, non pridem in metu lippitudinis, priusquam ipse eam nominaret, aliusve ei prædiceret, duabus litteris Græcis Ρ & Α, chartam inscriptam, circumligatam lino, subnectebat collo: Mucianus ter Consul, eadem observatione viventem muscam in linteolo albo: his remediis carere ipsos lippitudine [28] prædicantes. [29] Carmina quædam exstant contra grandines, contraque morborum genera, contraque ambusta, quædam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia in tanta animorum varietate. Quapropter de his, ut libitum cuique fuerit, opinetur.

VI. [1] Hominum monstrificas naturas & veneficos aspectus diximus in portentis gentium, & multas animalium proprietates, quæ repeti supervacuum est. Quorumdam hominum tota corpora prosunt: ut ex his familiis quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso levant percussos, [2] suctuve modico. [3] Quorum e genere sunt Psylli, Marsique, & qui Ophiogenes vocantur [4] in insula Cypro: ex qua familia legatus Evagon nomine, a Consulibus Romæ in dolium serpentium conjectus experimenti causa, circummulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum ejus familiæ est, si modo adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum sudor quoque medebatur, non modo saliva. [5] Nam in insula Nili Tentyri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, ut vocem quoque eorum fugiant. [a] Horum omnium generum in sua repugnantia interventum quoque mederi constat: sicuti aggravari vulnera introitu eorum, qui umquam fuerint serpentium, canisve dente læsi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum fetus, abortu vitiant. Tantum remanet virus, [b] excepto semel malo, ut venefici fiant venena passi. Remedio est, ablui prius manus eorum, aquaque illa eos, quibus medearis, inspergi. Rursus a scorpione aliquando percussi, numquam postea a crabronibus, vespis, apibusve feriuntur. Minus miretur hoc qui sciat, vestem a tineis non attingi, quæ fuerit in funere: serpentes ægre præterquam læva manu extrahi: * [c] [6] E Pythagoræ inventis non temere fallere, impositivorum nominum imparem vocalium numerum, clauditates, oculive orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parem lævis. Ferunt difficiles partus statim solvi, cum quis tectum, in quo sit gravida, transmiserit lapide, vel missili, ex his, qui tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominem, aprum, ursum. Probabilius id facit [7] hasta velitaris, evulsa e corpore hominis, si terram non attigerit. Eosdem enim [d] illata effectus habet. Sic & sagittas corpore eductas, si terram non attigerint, subjectas cubantibus, amatorium esse, Orpheus & Archelaus scribunt. [8] Quin & comitialem morbum sanari cibo e carne feræ occisæ eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorumdam partes medicæ sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi [9] Pelopis costa, quam eburneam affirmabant. Nævos in facie tondere, religiosum habent etiam nunc multi.

CAP. III.

* CAP. IV.

INTERPRETATIO.

a *Horum omnium.*] Homines horum omnium generum si intervenerint, mederi eos constat *vel sola præsentia, demorsis a serpentibus*, quibus adversantur.

a *Excepto.*] Ex accepto semel veneno tantum virus se se in corpus insinuat, ut omnia veneno deinde ipsi inficiant, qui venenum excepere semel.

c *Pythagoræ.*] E Pythagoræ inventis istud raro fallit, quo docet in nominibus quæ imponuntur fere, si sit impar vocalium numerus, portendere ea clauditates, orbitatem oculorum, similesque casus, (*si quidem ii futuri sint,*) a dextra parte fore: si par, a læva.

d *Illata.*] In domum illata.

NOTÆ.

Consule, si otium est, quæ de eo argumento congerit Gothofredus in Cod. Theod. lib. 16. tit. 10. de paganis, pag. 251. & 252.

27. *M. Servilius.*] M. Servilius Rufus Nonianus Consulatum gessit cum C. Cestio, extremis fere Tiberii Imp. temporibus, ut quidem Fasti Consulares produnt.

28. *Prædicantes.*] Servilius, & Mucianus.

29. *Carmina quædam.*] Plura tibi suggeret Marcellus Empiricus. Etiam e sacris paginis repetita, Fernelius, lib. 2. de abditis rerum causis, cap. 16. pag. 90. & 91.

Sect. VI. 1. *Hominum diximus.*] Libro 7. sect. 2.

2. *Suctuve modico.*] Sic etiam Reg. 1. cod. In Reg. 2. & Chiffl. *tumido*, male. Deterius vero Chiffletius ipse, *suctuve medico.* Egregie in eam rem Celsus, lib. 5. cap. 27. cujus verba ex parte tantum retulimus, lib. 7. sect. 2. *Ad serpentium morsus*, inquit, *homo adhibendus est, qui vulnus exsugat. Neque hercules scientiam præcipuam habent hi qui Psylli nominantur, sed audaciam usu ipso confirmatam. Nam venenum serpentis, ut quædam etiam venatoria venena, quibus Galli præcipue utuntur, non gustu, sed in vulnere nocent. Ideoque colubra ipsa tuto estur, ictus ejus occidit. Et si stupente ea, quod per quædam medicamenta circulatores faciunt, in os digitum quis indidit, neque percussus est, nulla in ea saliva noxa est. Ergo quisquis exemplum Psylli secutus, id vulnus exsuxerit, & ipse tutus erit, & tutum hominem præstabit.*

3. *Quorum e genere.*] Vide quæ diximus lib. 7. sect. 2.

4. *In insula Cypro.*] Vide Notas & Emendat. num. VII. De voce ὀφιογενεῖς diximus lib. 7. sect. 2. *Crates .... genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat*, &c.

5. *Nam in insula.*] Vide quæ diximus libro 8. sect. 38.

6. *E Pythagoræ .... fallere.*] Subintellige, *sciat*, ex antecedente periodo. Unde planum fit, quam imperite egerint Pliniani editores, qui distracta præpostere auctoris sententia, ab his verbis novum caput auspicati sunt.

7. *Hasta velitaris.*] Ea est, quæ ad velites pertinet. Sunt autem velites, qui & expediti cognominati, milites armaturæ levioris.

8. *Quin & comitialem.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 58. ad comitiales: *Dantur item carnes edendæ bestiæ occisæ eo ferramento quo homo occisus est.* Scribonius Largus, Compos. Med. cap. 2. num. 13. *Item hinnulei cervi coagulum .... benefacit ad morbum comitialem .... Hoc remedium qui monstravit, dixit ad rem pertinere, occidi hinnulum cultro quo gladiator jugulatus sit.*

9. *Pelopis costa.*] Tantali is filius fuit, a quo Peloponnesus cognominata. *Humero Pelops insignis eburno* a Virgilio dicitur, lib. 3. Georg. vers. 7. Costam eburneam non memini me alibi legere. In Reg. 1. & 2. non *costam*, sed *hostiliam* vidimus. Quid si *scapula* legas? De Pyrrhi regis pollice, vide supra, libro VII. sect. 2.

VII. [1] Hominum vero in primis jejunam salivam contra serpentes præsidio esse, docuimus. Sed & alios efficaces ejus usus recognoscat vita. [2] Despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. [3] Simili modo & fascinationes repercutimus, [a] dextræque clauditatis occursum. Veniam quoque a Deis [4] spei alicujus audaciores petimus, in sinum spuendo. Etiam eadem ratione terna despuere [5] deprecatione, in omni medicina mos est, atque ita effectus adjuvare: incipientes furunculos ter præsignare [b] jejuna saliva. Mirum dicemus, sed experimento facile: Si quem pœniteat ictus eminus cominusve illati, & statim exspuat mediam in manum, qua percussit, levatur illico percussus a pœna. Hoc sæpe delumbata quadrupede approbatur, statim a tali remedio correcto animalis ingressu. Quidam vero aggravant ictus, ante conatum simili modo saliva in manu ingesta. [6] Credamus ergo lichenas leprasque jejunæ illitu assiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie velut inunctione: carcinomata, [7] malo terræ subacto: [8] cervicis dolorem, saliva jejuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, læva ad sinistrum: [9] si quod animal aurem intraverit, & inspuatur, exire. Inter amuleta est, editæ quemque urinæ inspuere: similiter in calciamentum dextri pedis, antequam induatur: item cum quis transeat locum, in quo aliquod periculum adierit. [10] Marcion Smyrnæus, qui [11] de simplicibus effectibus scripsit, [12] rumpi scolopendras marinas sputo tradit: item rubetas, aliasque ranas: Opilius, serpentes, [13] si quis in hiatum earum exspuat. Salpe, torporem sedari quocumque membro instupente, si quis in sinum exspuat: aut si superior palpebra saliva tangatur. Nos si hæc, & illa credamus rite fieri: extranei interventu, aut si dormiens spectetur infans, a nutrice [14] terna adspui: [15] quanquam illos religione tutatur [16] & Fascinus, Imperatorum quoque, non solum infantium custos, qui Deus inter sacra Romana a Vestalibus colitur; & currus triumphantium, [c] sub his pendens, defendit [17] medicus invidiæ:

INTERPRETATIO.

a *Dextræque.*] Si quis occurrat dextro pede claudus, omen adversum abominamur exspuendo.

b *Jejuna.*] Jejuni oris saliva.

c *Sub his pendens.*] Subter currum triumphantium appensus, ad repellendam invidiam.

NOTÆ.

Sect. VII. 1. *Hominum .... docuimus.*] Libro 7. sect. 2. Insigne est in eam rem quod habet Albertus M. lib. 7. de animal. tract. 2. cap. 5. pag. 236. *Sed de mirabilibus*, inquit, *quæ visa sunt in talibus, est unum quod refert Aristoteles, in libro de regimine dominorum, quem scripsit ad Alexandrum: quod videlicet puella missa fuit Alexandro, ex cujus morsu moriebantur homines, sicut ex morsu serpentium: & humor salivalis in ipsa fuit venenum. Et possibilitas hujus probatur ex eo quod sagitta intincta in salivam hominis jejuni intoxicatur, quando vulnerat alium. Et quod unicuique saliva propria est medicamen contra venenum, & alteri non est salutaris*, &c. Sola jejuni hominis saliva, absque ulla incantatione, scorpionem interemptum scire se ait Aëtius, libro 2. de re med. cap. 107. pag. 65. Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellensi, cap. 1. pag. 2. *Si quis jejunus exspuit super scorpionem, interimit illum. Item sputum jejuni si morsibus serpentium, & tumoribus applicabitur*, &c.

2. *Despuimus.*] Abominamur, a nobis ejus morbi contagium deprecamur. Plautus, in Captivis, act. 3. sc. 4. vers. 21.

Et eum morbum mihi esse, ut qui me opus sit insputarier?
Heg. *Ne verere, multos iste morbus homines macerat:*
Quibus insputari saluti fuit.

Apuleius, in Apolog. *In cubiculo despuuntur caduci comitiales.* Theophr. in charact. de superstitioso: Μαινόμενόν τε ἰδὼν ἢ ἐπίληπτον, φρίξας εἰς κόλπον πτύσαι. *Rabiosum intuens aut comitialem, horrescens in sinum despuit.* Neque hunc morbum modo, sed & ea quæ abominabantur, ne evenirent, vel obiter audita, despuebant. Plautus in Asinar. act. 1. sc. 1. vers. 25.

Neque hercle ego istud dico, neque dictum volo.
Teque obsecro hercle, ut, quæ locutus, despuas, &c.

Seneca, in consol. ad Marciam, cap. 9. *Quis non si admoneatur ut de suis cogitet, tamquam dirum non respuat, & in capita inimicorum, aut ipsius intempestivi monitoris abire illa jubeat?*

3. *Simili modo.*] Ad fascinum similiter depellendum id veteres usurpare soliti. Juvenalis, satyra 7. vers. 112.

Conspuiturque sinus.

Ubi vetus Scholiastes: *Propter fascinum verborum ter sibi in sinu spuunt, & videntur fascinum arcere, ut Persius de matertera: Vel, incipiunt multa sibi promittentes, in sinum spuere*, &c. Tibullus, lib. 1. Eleg. 2.

Ter cane, ter dictis exspue carminibus.

E Theocriti Idyllio 7.

Ὡς μὴ βασκανθῶ δέ, τρὶς εἰς ἐμὸν ἔπτυσα κόλπον.

4. *Spei alicujus.*] Ii certe qui spe aliqua ducti insolentius paulo se efferunt, & qui sunt jactantiores, spuere similiter in sinum solent. Quæ sententia Juvenalis est, loco allato.

Tunc immensa cavi spirant mendacia folles;
Conspuiturque sinus.

Diogenianus, Cent. 4. Prov. 82. Εἰς κόλπον οὐ πτύει. Ἐπὶ τῶν μεγαλαύχων. Libanius, epist. 191. ad Modestum: Οὐ μὴν πώς γε ἐλπίδας ἀνεῖλεν, ἀλλ' εἰσὶ καὶ λαμπραί. πτύω δὲ εἰς κόλπον, τῇ παροιμίᾳ πειθόμενος. Vide Erasm. Chil. 1. cent. 6.

5. *Deprecatione.*] MSS. omnes, *prædicatione.*

6. *Credamus ..... jejunæ.*] Salivæ scilicet. Credidit sane Galenus, lib. 10. de fac. simp. med. cap. 2. gag. 287.

7. *Malo terræ*] Aristolochiam intelligit, quod malum terræ vidimus appellari, lib. 25. sect. 54.

8. *Cervicis dolorem.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 54. *In cervicum dolore*, inquit, *poplites utiliter fricantur: & e diverso in poplitum dolore cervicem fricari remedium est.* Salivam ille adjicere prætermisit. Diligentior Marcellus Empiric. cap. 18. pag. 127. *Ad cervicum dolores*, inquit, *remedium physicum sic: Jejunus dextram manum saliva tange, & dextrum poplitem perfrica: deinde sinistra manu sinistrum: & hoc ter per singulos poplites facito: statim remediabis.*

9. *Si quod animal.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 9. & Marcellus Empir. cap. 9. pag. 81.

10. *Marcion.*] Ita libri sane omnes, etiam MSS. sed errore haud dubio, ut in Indice Auctorum monuimus.

11. *De simplicibus.*] Ita MSS. Rectius forte, *de simplicium.* Ut Galenus libros inscripsit undecim, περὶ κράσεών τε καὶ δυνάμεων τῶν ἁπλῶν φαρμάκων.

12. *Rumpi scolopendras.*] Id etiam prodidit Ælianus, lib. 4. hist. animal. cap. 22. & lib. 7. cap. 26.

13. *Si quis in hiatum.*] Vide Galenum, lib. 10. de facult. simpl. medic. pag. 288. Saliva hominis scorpionem obtorpescere scribit Ælianus, lib. 9. hist. anim. cap. 4. interire viperam idem, lib. 2. hist. anim. cap. 24.

14. *Terna adspui.*] Ter adspui cum terna precatione. Sic paulo ante, *terna despuere prædicatione in omni medicina mos est*, &c.

15. *Quanquam illos.*] Nutricem simul, & infantem. Vide Notas & Emend. num. VIII.

16. *Et Fascinus.*] Hoc est, non nutricum modo cura tutatur infantes, sed & fascinus, religione sua, cujus insigne amuletum suspensum e collo gerebant. Alii & ex anulo appendebant. Iconem vide apud Th. Bartholinum, lib. de puerperio Veterum, pag 161.

17. *Medicus invidiæ.*] Invidiæ magnam esse vim ad nocendum antiqui existimabant: cum eam vel ipso afflatu & contagione maleficam, & venenatam esse, & hominibus, quibus male vellet, obesse graviter censerent. Hinc Horatius, lib. 1. epist. 14. vers. 37.

jubetque eosdem recipere [18] similis medicina linguæ, ut sit exorata a tergo Fortuna gloriæ carnifex.

VIII. [1] Morsus hominis inter asperrimos quoque numeratur. Medentur sordes ex auribus: ac ne quis miretur, etiam scorpionum ictibus serpentiumque, statim impositæ. Melius e percussi auribus prosunt: [2] ita & reduvias sanari. Serpentium vero ictum, contusi dentis humani farina.

IX. [1] Capillus puerorum, qui primum decisus est, podagræ impetus dicitur levare circumligatus: [a] & in totum [3] impubium impositus. [3] Virorum quoque capillus canis morsibus medetur ex aceto: [4] & capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, a revulso cruci, quartanis. Combustus æque capillus, carcinomati. [5] Pueri qui primus ceciderit dens, ut terram non attingat, inclusus in armillam, & assidue in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito tumores inguinum sedat. [6] In manu dextra duo medii lino leviter colligati, distillationes atque lippitudines arcent. [7] Quin & ejectus lapillus calculoso, alligatusque supra pubem, levare ceteros dicitur, [8] ac jocineris etiam dolores: ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorem ad hoc esse ferro exemptum. Partus accelerat vicinos, [b] ex quo quæque conceperit, si cinctu suo soluto feminam cinxerit, dein solverit, [9] adjecta precatione, se vinxisse, eumdem & soluturum, atque abierit.

X. [1] Sanguine ipsius hominis, ex quacumque parte emisso, efficacissime anginam illini tradunt Orpheus & Archelaus: item ora, comitiali morbo lapsorum: exsurgere enim protinus. [2] Quidam, si pollices pedum pungantur, exque his guttæ referantur in faciem: aut si virgo dextro pollice attingat: hac conjectura censentes [3] virgines carnes edendas. [4] Æschines Atheniensis excrementorum cinere anginis medebatur, & tonsillis, uvisque, & carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat [5] botryon. [6] Multa genera morborum

Interpretatio.

a *Et in totum.*] Et universe omnium impubium capillus impositus juvat.

a *Ex quo.*] Vir ipse ex quo mulier quæque conceperit.

Notæ.

Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat, non odio obscuro morsuque venenat.

Idcirco ad eam repellendam, de collo puerorum, & de triumphantium curru suspendebant amuleta. Nullum hic locum habent obscenæ conjectationes, quas ad explanandum hunc locum ex Varrone, Glossariis, librisque aliis, Critici congesserunt.

18. *Similis medicina.*] Non dicit aliam similem, sed hanc ipsam, hoc est, Fascinum ipsum, currui appensum triumphantium, similiter ventosæ eorum linguæ mederi: jubet enim eos de victoria sua silere, tantumque in se recipere, sive curam eam suscipere, ut Fortunam subsequentem æque propitiam experiantur, ac fuit antea: dent operam, ne ab invidis, qui nemini desunt, de adepto gloriæ culmine dejiciantur. Nam per eos sæpe Fortuna priorem gloriam jugulat & extinguit. Hæc genuina Plinii sententia est. Nullus hic servus aut carnifex, quem nonnulli confinxere; qui a tergo triumphantis adsisteret, moneretque identidem, ut se ipsum cognosceret, ne tanta gloria superbiret. Tertull. in Apolog. cap. 33. pag. 28. *Non enim Deum Imperatorem dicam, vel quia mentiri nescio, vel quia illum deridere non audeo, vel quia nec ipse se Deum volet dici .... Hominem se esse etiam triumphans in illo sublimissimo curru admonetur: Suggeritur enim ei a tergo, Respice post te, Hominem te memento.* Nullus hic servus publicus, (sic enim Juvenalis appellat, Satyr. 10. vers. 41. Isidorus, lib. 18. Orig. cap. 2. carnificem vocat,) nullus, inquam, qui jubeat triumphantes respicere fascinum, cavere sibi a fascino invidentium, quo labefactari tota triumphi gloria potest. Servum a tergo triumphantis coronam sustinuisse Plinius ipse auctor est, lib. 33. sect. 4. Meminit hujusce moris & Tzetzes, Chiliad. 13. histor. 461. vers. 52. sed adjecta fabula:

Καὶ πῶς ἐπὶ τοῦ ἅρματος δημόσιος οἰκέτης
Ὄπισθεν τούτου ἵσταται τὸν στέφανον ἀνέχων,
Καὶ λέγων τούτῳ πρὸς τὸ οὖς ἐστι τὸ, Κατόπιν βλέπε.

Et quomodo in curru publicus minister pone hunc stat coronam sustinens, & dicens ei istud in aurem: A tergo respice. Vide Notas & Emend. num. IX.

Sect. VIII. 1. *Morsus hominis.*] Celsus, lib. 26. cap. 27. *Sequitur ut de vulneribus dicam, quæ morsu fiunt, interdum hominis, interdum simiæ, sæpe canis .... Omnis autem fere morsus habet quoddam virus.* Plinius Valer. lib. 3. cap. 57. *Hominis morsui, ... sordes ex humanis auribus illinuntur plagæ.*

2. *Ita & reduvias.*] Abscessus circa radices unguium, Latini reduvias vocant, Græci παρωνυχίαν. Festus: *Redivia.... morbus est, quum cutis extra ungues se solvit, quia redivire solvere est.* Ejusdem medicamenti meminit & Marcellus Empir. cap. 18. pag. 108. *Paronychiæ stercus ex auriculis impone, & linteolum superalliga, mirabere remedium.*

Sect. IX. 1. *Capillus puerorum.*] Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 36. pag. 246. Sextus Platon. cap. 17. *de puero*, tit. 3. *Ad podagram: Pueri primi capilli a nativitate si pedibus dolentibus impositi fuerint, sanabuntur.*

2. *Impubium.*] Sic Naso *impubibus annis*, libro 9. Metam. vers. 418.

3. *Virorum quoque.*] Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellensi, cap. 1. num. 5. *Capilli hominis aceto madefacti, si statim applicantur morsui canis, præsentem afferunt utilitatem.*

4. *Et capitum vulneribus.*] Quælibet vulnera hominum capillis cum thure tusis æquo pondere glutinari, prodidit Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 19.

5. *Pueri qui primus.*] Alios in usus hunc pueri dentem Sextus Platonicus adhibet, loco cit. tit. 4. *Pueri dens annorum septem inclusus auro aut argento, & in brachio suspensus, efficit ne mulier concipiat.*

6. *In manu dextra.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 87. *Si in manu dextra,* inquit, *duo digiti medii lino simul copulentur, statim proderit adversus pituitam, & gravedinem, & distillationem narium.* Plinius Valer. lib. 1. cap. 28. *Ad stillationem narium ex humore: In manu dextra duo digiti medii lino alligati inter se, destillationem compescunt.*

7. *Quin & ejectus.*] Vide Notas & Emend. num. X.

8. *Ac jocineris.*] Marcellus Empir. cap. 22. pag. 158. *Ad dolorem jocineris physicum remedium sic: Calculus, sive lapillus, qui a calculoso fuerit ejectus, super jecur dolentis alligatus, statim proderit.*

9. *Adjecta precatione.*] Hoc est, hac formula: *Te vinxi, te quoque solvam.*

Sect. X. 1. *Sanguine ipsius.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 52.

2. *Quidam si pollices.*] Similis Habdarrahmani præceptio, interprete Ecchellensi, cap. 1. num. 22. *Maniaci curatio ita fit: Incide maniaci hominis pollices, sanguinem inde effluentem excipe, commisce cum farina,* &c. Item Theodori Prisciani, lib. 4. *In ipsis vero commotionibus, si sanguinem de ejus pedum digitis elicias quoquo pacto, & ejus frontem ex eo tangas, & labia: continuo exsurgit.*

3. *Virgines carnes.*] Quod virginem vel tactu uno prodesse intellexerint, idcirco catulorum carnes, qui ante coïtum cæsi fuerint, edendas comitialibus morbis præcipiunt.

4. *Æschines .... excrementorum.*] Vide Notas & Emendat. num. XI.

5. *Botryon.*] Sexto Platonico, *Botrys*, cap. 17. de puero, Non quod uvæ morbo medeatur, ut putat Humelbergius: hanc enim uvam nemo βότρυν appellat: sed quod uvæ forsan maturæ modo nigrescat.

6. *Multa genera.*] Hoc etiam Hippocrates prodidit, sect.

primo coïtu solvuntur, primoque feminarum mense. Aut si hoc non contingit, longinqua fiunt, [7] maximeque comitiales. Quin & a serpente ac scorpione percussos coïtu levari produnt: verum feminas Venere ea lædi. [8] Oculorum vitia fieri negant, nec lippire eos, qui cum pedes lavant, aqua inde ter oculos tangant.

XI. Immatura morte raptorum manu, strumas, parotidas, guttura, tactu sanari affirmant. Quidam vero cujuscumque defuncti, dumtaxat sui sexus, læva manu aversa. Et e ligno fulgure icto, rejectis post terga manibus demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat, admoveri, remedio esse produnt. [1] Sunt qui præcipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus: & eum qui caninus vocetur, insepulto exemptum adalligari. [2] Terram e calvaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba vero, si qua ibi genita sit, commanducata, dentes cadere. Hulcera non serpere osse hominis circumscripta. Alii e tribus puteis pari mensura aquas miscent, & prolibant novo fictili: reliquum dant in tertianis [3] accessu febrium bibendum. [4] Iidem in quartanis fragmentum clavi a cruce, involutum lana, collo subnectunt: aut spartum e cruce: liberatoque condunt caverna, quam Sol non attingat.

XII. [1] Magorum hæc commenta sunt: Ut cotem, qua ferramenta sæpe exacuta sint, subjectam ignari cervicalibus, [a] de veneficio deficientis, evocare indicium, ut ipse dicat quid sibi datum sit, & ubi, & quo tempore: auctorem tamen non nominare. Fulmine utique percusso, circumactum in vulnus hominem loqui protinus constat. [2] Inguinibus medentur aliqui, [b] licium telæ detractum alligantes novenis septenisve nodis, ad singulos nominantes viduam aliquam, atque ita inguini adalligantes. Licio & clavum aliudve, quod quis calcaverit, alligatum ipsos jubent gerere, ne sit dolori vulnus. Verrucas avellunt a vicesima Luna, [c] in limitibus supini ipsam intuentes, ultra caput manibus porrectis, & quidquid apprehendêre, eo fricantes. Clavum corporis, cum cadit stella, si quis distringat, vel cito sanari aïunt, cardinibus ostiorum aceto affuso: lutum fronti illitum, capitis dolorem sedare: item laqueum suspendiosi circumdatum temporibus. Si quid e pisce hæserit faucibus, in aquam demissis frigidam pedibus, cadere. [3] Si vero ex aliis ossibus, impositis capiti ex eodem pisce ossiculis. Si panis hæreat, ex eodem in utramque aurem addito pane.

XIII. Quin & sordes hominis in magnis fecere remediis quæstuosorum [1] gymnasia Græcorum: [2] quippe ea strigmenta molliunt, calfaciunt, discutiunt, complent, sudore & oleo medicinam facientibus. Vulvis inflammatis, [3] contractisque admoventur. Sic & menses cient: sedis inflammationes & condylomata leniunt: item nervorum dolores, luxata, articulorum nodos. [4] Efficaciora ad eadem, strigmenta a balineis, & ideo miscentur suppuratoriis medicamentis. [5] Nam illa, quæ sunt e ceromate, permixta cœ-

Interpretatio.

a *De veneficio.*] Si ex veneficio quis tabe deficiat, cogetur vel sic indicare, ac dicere quid sibi datum sit, &c.

b *Licium.*] Filum, stamen.

c *In limitibus.*] In semitis, viisque transversis agrorum.

Notæ.

3. aphorism. 28. quem Celsus lib. 2. cap. 1. sic interpretatur: *Si qua etiam genera morborum in infantem inciderunt, ac neque pubertate, neque primis coïtibus, neque in femina primis menstruis finita sunt, fere longa sunt.* Vide quæ diximus lib. 7. sect. 51.

7. *Maximeque comitiales.*] Celsus, lib. 3. cap. 23. de comitiali morbo: *Sæpe eum, si remedia non sustulerunt, in pueris, Veneris: in puellis, menstruorum initium tollit.* Scribonius Largus, Compos. 18. de morbo comitiali: *Illud tamen*, inquit, *non oportet ignorare .... pueros vel virgines liberari post complexum & devirginationem.* Cælius Aurel. lib. 1. Chron. 4. in epilepsiæ morbo quosdam ait *vel usum venereum, vel contra eunuchismum faciendum probare*: quod ipse paulo post improbat. Et paulo ante: *Solet hæc passio pubertatis tempore, sive novæ purgationis in feminis .... facile detergeri: quod si minime evenerit, plerumque patienti consenescit*, &c. Ceterum, ut id corollarii vice adjiciam, *Morbus comitialis*, ut Celsus animadvertit, lib. 2. cap. 8. *post annum quintum & vicesimum ortus, ægre curatur: multoque ægrius is qui post quadragesimum annum cœpit: adeo ut in ea ætate aliquid in natura spei, vix quidquam in medicina sit.*

8. *Oculorum vitia.*] Marcellus Empir. totidem verbis, cap. 8. pag. 56. & Sextus Platon. cap. 17. de puero &c. tit. 5. *ad lippitudinem oculorum.*

Sect. XI. 1. *Sunt qui præcipiant.*] Innocentior paulo Habdarrahmani Ægyptii medicina, cap. 1. num. 35. *Si osse demortui hominis tanges dentes dolores inferentes, curabuntur.* Et num. 40. *Molarem hominis demortui dentem si suspendes super hominem laborantem dentium doloribus, dolores illi mitigabuntur.*

2. *Terram e calvaria.*] Quæ intra calvariam reperitur, vel qua calvaria obducitur.

3. *Accessu febrium.*] Sic MSS. Reg. 2. & alii. In Chiffl. *a decessu.*

4. *Iidem in quartanis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 6. *Quartanæ curandæ: caput clavi, quo aliquis in crucem fixus est, alligatur panno.*

Sect. XII. 1. *Magorum hæc.*] Allata nempe superiore sectione remedia, ut & ea quæ hac ipsa dicentur.

2. *Inguinibus.*] Inguinum tumori. Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 2. cap. 43. & Marcellus Empir. c. 32. p. 225.

3. *Si vero ex aliis.*] Non e piscium modo, sed etiam ex animalium ossibus. Vide Notas & Emend. num. XII.

Sect. XIII. 1. *Gymnasia Græcorum.*] Plinius supra, lib. 15. sect. 5. ubi de oleo: *Usum ejus ad luxuriam vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in Gymnasiis publicando. Notum est, Magistratus honoris ejus octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse.*

2. *Quippe ea strigmenta.*] Ira sordes appellabant, quæ destringebantur, deradebanturque de athletarum corpore: constabant sudore & oleo: & quod medicatam vim haberent, diligenter colligebantur, magnoque venum ibant. Valerius Max. lib. 9. cap. 14. *Gymnicorum servo strigmenta gymnasii colligenti.* Easdem porro in medicando vires strigmentis gymnasiorum Dioscorides attribuit, lib. 1. cap. 36. Ad maturandas certe duritias, collectiones, strumas, a Theod. Prisciano, lib. 1. cap. de furunculis, commendantur hæ *sordes de parietibus palæstræ collectæ.*

3. *Contractisque.*] Strangulatis.

4. *Efficaciora.*] De his eadem Dioscorides, lib. 1. cap. 34. ex Crateva, a quo hausit & Plinius.

5. *Nam .... e ceromate.*] Κήρωμα unguentum est, quod fit

no, articulos tantum molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius: sed ad cetera minus valent. Excedit fidem impudens cura, qua [a] sordes virilitatis contra scorpionum ictus singularis remedii, celeberrimi auctores clamant. Rursus in feminis, [b] quas infantium alvo editas in utero ipso, contra sterilitatem subdi censent: [6] meconium vocant. [7] Immo etiam ipsos gymnasiorum rasere parietes: & illæ quoque sordes excalfactoriam vim habere dicuntur: panos discutiunt. [8] Hulceribus senum puerorumque, & desquamatis ambustisve illinuntur.

XIV. Eo minus omitti convenit ab animo hominis pendentes medicinas. [1] Abstinere cibo omni, aut potu, alias vino tantum aut carne, alias balineis, cum quid eorum postulet valetudo, in præsentissimis remediis habetur. His remediis annumeratur [2] exercitatio, [3] intentio vocis, [4] ungui, fricari cum ratione. [5] Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis vero prodest [6] ambulatio, [7] gestatio, [8] & ea pluribus modis. Equitatio stomacho & coxis utilissima: [9] phthisi navigatio: [10] longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, [11] aut rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera adversum distillationes. [12] Aristoteles & Fabianus plurimum somniari circa ver & autumnum tradunt, magisque supino cubitu, at prono nihil. [13] Theophrastus celetius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius a supinis. [14] Sol quoque remediorum maximum ab ipso sibi præstari potest, [15] sicut linteorum strigiliumque vehementia: [16] perfundere caput calida ante bali-

INTERPRETATIO.

a *Sordes virilitatis.*] Sordes virilis seminis.

b *Quas.*] Sordes quas infantes alvo emittunt &c.

NOTÆ.

subacta oleo cera, permixtoque luto: hoc luctatores ungebantur, in eo palæstræ aut gymnasii loco, qui ceromatis etiam nomen inde habuit. De his idem Diosc. lib. 1. cap. 35. Ὁ δὲ ἐκ τῶν παλαιστρῶν προσειληφὼς τὴν κόνιν, ἐοικὼς δὲ ῥύπῳ, τὰς περὶ τοὺς κονδύλους συστροφὰς ἐπιτιθέμενος ὠφελεῖ, &c. *Quæ vero strigmenta in palestris pulverem sibi adscivere, similia sordibus, articulorum collectiones ac nodos imposita juvant.*

6. *Meconium.*] Μηκώνιον excrementum quod primum emittunt pueri, quod cruentum est, atrum, fœdique odoris. Arist. lib. 7. hist. anim. cap. 13. pag. 844. de infante primum nascente: Ἀφίησι δὲ περιττώματα τὰ μὲν εὐθύς, τὰ δὲ διὰ ταχέων· πάντα δ' ἐν ἡμέρᾳ· καὶ τοῦτο τὸ περίττωμα πλέον ἢ τοῦ παιδὸς κατὰ μέγεθος· ὃ καλοῦσιν αἱ γυναῖκες μηκώνιον· Χρῶμα δὲ τούτου αἱματῶδες, καὶ σφόδρα μέλαν, καὶ πιττῶδες· μετὰ δὲ τοῦτο, ἤδη γαλακτῶδες. *Emittit etiam excrementa quidam illico, quidam haud multo post: omnes autem intra diem. Cujus excrementa quantitas major quam pro pueri magnitudine: quod appellant mulieres papaverculum. Color ejus cruentus, ac valde ater, & piceus: post illud, mox lacteus.*

7. *Immo etiam ipsos.*] Diosc. lib. 1. cap. 36. totidem verbis: Καὶ ὁ ἐν τοῖς τῶν γυμνασίων τοίχοις ῥύπος, καὶ ὁ ἀπὸ τῶν ἀνδριάντων, θερμαίνει τε καὶ διαχεῖ τὰ δύσπεπτα φύματα, &c.

8. *Hulceribus &c.*] Dioscor. loc. cit. Πρὸς ἕλκη πρεσβυτικὰ ἁρμόζει, &c.

Sect. XIV. 1. *Abstinere cibo.*] Ita Reg. 1. & editi. Reg. 2. & Chiffl. *abstinere se cibo.* Balineis quando utendum, quando abstinendum sit, ex Celso perdisces, lib. 2 cap. 17. *de sudore.* Item scite admodum, lib. 3. cap. 2. *Igitur si quid* morbi *incidit, omnium optima sunt, quies, & abstinentia. Si quid bibendum, aqua .... Solaque abstinentia sine periculo medetur .... Et si leviora indicia fuerint, satis sit a vino tantum abstinere, quod subtractum, plusquam si cibo quid dematur, adjuvat. Si paulo graviora sint, non aquam tantum bibere, sed etiam cibo carnem subtrahere .... Satisque sit, tum ex toto a cibo, a vino, ab omni motu corporis abstinere, cum vehementer notæ terruerunt.* Rursum, lib. 4. cap. 2. in dolore capitis: *Satius est abstinere a cibo, si fieri potest, etiam a potione: si non potest, aquam bibere*, &c.

2. *Exercitatio.*] Exercitationum genera hæc sunt apud Galenum, lib. 2. de sanit. tuenda, cap. 8. pag. 83. lucta, pugilatus, cursus, saltatio, disci jactus, pilæ ludus, & similia. Exercitationis simul & laboris nomine censentur, remigatio, fossio, aratio, gestatio oneris, equitatio, venatio, longior ambulatio, &c.

3. *Intentio vocis.*] Sive, ut Celsus ait, lib. 1. cap. 2. *clara lectio.* Et cap. 8. *Si quis stomacho laborat, legere clare debet: post lectionem ambulare*, &c. Et mox: *Prodest adversus tardam concoctionem clare legere*, &c. Denique, lib. 4. cap. 4. de tussi: *Oportet lectione uti vehementi: quæ primo impeditur a tussi, post eam vincit.* Hoc vocis exercitium, inquit Cælius Aurelianus, lib. 1. Chron. cap. 1. Græci ἀναφώνησιν vocant.

4. *Ungui.*] Sive, ut nunc obtinet loquendi usus, *ungi.* Vide Notas & Emend. num. XIII. Celsus, lib. 1. cap. 2. *Exercitationem recte sequitur unctio*, &c.

5. *Vehemens enim.*] Totidem verbis Celsus ex Hippocrate, lib. 2. cap. 14. *Neque dubitari potest*, inquit, *quin latius quidem & dilucidius, ubi & quomodo frictione utendum esset, Asclepiades præceperit: nihil tamen reperit, quod non a vetustissimo auctore Hippocrate, paucis verbis comprehensum sit: qui dixit, frictione, si vehemens sit, durari corpus: si lenis, molliri: si multa, minui: si modica, impleri:* &c.

6. *Ambulatio.*] Plautus in Curcul. act. 2. sc. 1.

Ambula: id lieni optimum est.

Cujusmodi porro debeat esse hæc ambulatio, Celsus declarat, lib. 1. cap. 2. *Commode vero*, inquit, *exercent clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio: atque hæc non utique plana, commodior est: siquidem melius ascensus quoque & descensus cum quadam varietate corpus moveat: nisi tamen id perquam imbecillum est: Melior autem est sub divo, quam in porticu: melior, si caput patitur, in Sole, quam in umbra: melior in umbra, quam parietes, aut viridaria efficiunt, quam quæ tecto subest: melior recta, quam flexuosa.*

7. *Gestatio.*] Exercitatio est, qua gestamur, aut vehimur, equo, lectica &c. De ea satis elegans Senecæ locus, initio epist. 55. *A gestatione cum maxime venio, non minus fatigatus, quam si tantum ambulassem, quantum sedi. Labor est enim & diu ferri: ac nescio an eo major, quia contra naturam est, quæ pedes dedit, ut per nos ambularemus: oculos, ut per nos videremus:* &c.

8. *Et ea pluribus modis.*] Celsus, lib. 2. cap. 15. *Genera autem gestationis plura sunt adhibenda, quæ sint & pro viribus cujusque, & pro opibus .... Gestationum lenissima est navi, vel in portu, vel in flumine: vehementior in alto mari, navi: vel lectica aut scamno: acrior vehiculo. Atque hæc ipsa & intendi & leniri possunt. Si nihil horum est, suspendi debet, & moveri*, &c. Hippocratis Græca sunt e libro κατ' ἰατρεῖον, sive de officina medici, quæ Galenus recitat lib. 2. de sanit. tuenda, cap. 3. pag. 70. tom. 6. Ἀνάτριψις δύναται λῦσαι, δῆσαι, σαρκῶσαι, μινυθῆσαι· ἡ σκληρὴ δῆσαι· ἡ μαλακὴ λῦσαι· ἡ πολλὴ μινυθῆσαι· μετρίη, σκληρῶσαι. Quorum effectuum dissimilium dispares causas ibidem persequitur.

9. *Phthisi navigatio.*] Vide quæ dicturi sumus, lib. 31. sect. 33.

10. *Longis morbis.*] Hippocr. Γῆν μεταμείβειν, σύμφορον ἐπὶ τοῖσι μακροῖσι νοσήμασι.

11. *Aut rara vomitione.*] De ea multa Celsus, lib. 1. cap. 3. & lib. 2. cap. 13.

12. *Aristoteles.*] Vide Plutarchum, lib. 8. Sympos. quæst. 10. pag. 734. *Cur autumnalibus somniis minimum fidei sit habendum.*

13. *Theophrastus.*] Ita nunc in libro περὶ ὕπνου καὶ ἐνυπνίων, *de somno & somniis*, cujus Laërtius meminit, lib. 5.

14. *Sol quoque.*] Nam ut superius dictum est, optima in Sole, si caput patitur, inambulatio est. Vide Notas & Emendationes, num. XIV.

15. *Sicut linteorum.*] Uncti oleo veteres strigilibus radebantur sudantes: deinde linteis ad id paratis tergebantur. Apuleius, lib. 2. asin. aur. *Ac simul ex promptuario oleum unctui, & lintea tersui, & cetera huic eidem usui profer ociter, & hospitem meum produc ad proximas balneas.* Hanc frictionem sibi quisque præstare poterat, uti ex Celso quoque intelligimus lib. 4. cap. 4.

16. *Perfundere caput.*] Celsus, lib. 1. cap. 3. totidem verbis. In balneis e calida in frigidam transire solitos olim, testis

nearum vaporationem, & poſtea frigida, ſaluberrimum intelligitur. [17] Item præſumere cibis, & interponere frigidam, ejuſdemque potu ſomnos antecedere, & ſi libeat, interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus ſequi, ideoque non eſſe naturales. [18] Mero ante ſomnos colluere ora, propter halitus: frigida matutinis [19] impari numero ad cavendos dentium dolores: item poſca oculos contra lippitudines, certa experimenta
* Cap. V. ſunt: * [a] [20] ſicut totius corporis valetudini varietatem victus inobſervatam. [21] Hippocrates tradit non prandentium exta celerius ſeneſcere. [22] Verum id remediis cecinit, non epulis: quippe multo utiliſſima eſt temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de ſe præfecturam ſervo dederat: ultimoque probro manus in cibis triumphali ſeni [23] dejicebatur, vel in Capitolio epulanti, [24] pudenda re, ſervo ſuo facilius parere, quam ſibi.

Cap. VI. X V. [1] Sternumenta pinna gravedinem emendant: [2] & ſi quis mulæ nares, ut tradunt, oſculo attingat, [3] ſternumenta & ſingultum. [4] Ob hoc Varro ſuadet palmam alterna manu ſcalpere. [5] Pleriſque anulum e ſiniſtra in longiſſimum dexteræ digitum transferre, aut in aquam ferventem manus immergere. [6] Theophraſtus ſenes laborioſius ſternuere dicit.

X V I. Venerem damnavit Democritus, ut in qua homo alius exſiliret ex homine. [1] Eſt hercule raritas ejus utilior. Athletæ tamen torpentes reſtituuntur Venere: vox revocatur, cum e candida declinat in fuſcam. [2] Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis, ac melancholicis.

X V I I. Adſidere gravidis, vel cum remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter ſe implexis, veneficium eſt: idque compertum tradunt Alcmena Herculem pariente. Pejus, ſi circa unum ambove genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in conciliis ducum poteſtatumve fieri vetuere majores, velut omnem actum impedientia. Vetuere & ſacris, votiſve, ſimili modo intereſſe. [1] Capita autem aperiri aſpectu magiſtratuum, non venerationis cauſa juſſere, ſed (ut Varro auctor eſt) valetudinis, [2] quoniam firmiora conſuetudine ea fierent. Cum quid oculo inciderit, alterum comprimi prodeſt. [3] Cum aqua dextræ auriculæ, ſiniſtro pede exſultare, capite in dextrum humerum devexo: invicem e diverſa aure. Si tuſſim concitet ſaliva, in fronte ab alio affla-

Interpretatio.

a *Sicut totius.*] Sic totius corporis valetudinem promitti non obſervantibus varietatem victus, *certum experimentum eſt.*

Notæ.

Ariſtides, tom. 1. orat. 2. ſacr. ſerm. pag. 515.

17. *Item præſumere.*] Ante cibos frigidam aquam præſumere, & inter cibos interponere. Vide Celſum, lib. 1. cap. 8.

18. *Mero ante.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 33. *Ad fœtorem oris: Dormitum vadens .... vino ſuavi os colluat.* Et cap. 29. *Nero quoque ante ſomnos colluere ora propter halitum fœtidum utile dicit.* Inſulſe is apud noſtrum pro mero, *Nero*, legit.

19. *Impari numero.*] Ter, quinquies, &c. Numerus ille ſuperſtitione non caret, quam Celſus jure neglexit, lib. 1. cap. 2. *Ubi experrectus eſt aliquis, paulum intermittere: deinde, niſi hiems eſt, fovere os multa aqua frigida debet.*

20. *Sicut totius.*] Apparet divulſa præpoſtere hactenus hæc fuiſſe a ſuperioribus, ut inde novi capitis initium ſumeretur. Habet hanc legem etiam Celſus, lib. 2. cap. 1. *Sanus homo, qui & bene valet, & ſuæ ſpontis eſt, nullis obligare ſe legibus debet .... Hunc oportet varium habere vitæ genus, modo ruri eſſe, modo in urbe, ſæpiuſque in agro: ..... Modo ungi, modo id ipſum negligere: nullum cibi genus fugere, quo populus utatur: interdum in convivio eſſe, interdum ab eo ſe retrahere: modo plus juſto, modo non amplius aſſumere,* &c. Sunt ſane plerumque valetudinarii, qui certo ciborum genere quaſi ad menſuram veſcuntur.

21. *Hippocrates.*] Vide Galenum in librum Hippocratis de ratione victus in morbis acutis, Comment. 2. pag. 50. & ſeqq. tomo XI.

22. *Verum id.*] Non hæc præcipit Hippocrates, inquit, ad crapulam, vel ut helluari adhortetur, ſed ad remedia: ut ab illa ſcilicet exactiore ac ſcrupuloſiore victus norma recedatur, quæ cibos obſervat.

23. *Dejiciebatur.*] Retinebatur. Sic MSS. non, ut editi auctore Gelenio, *deducebatur.*

24. *Pudenda re.*] Sic etiam MSS. editique. Pliniani iſtud moris eſt, pro *pudenda res.* Sic alibi, *Magno ſolatio*, ſimileſque formulæ paſſim obviæ.

Sect. X V. 1. *Sternumenta pinna.*] Sternumentum pinnæ motu excitatum gravedinem capitis ſanat, excuſſo vel ſic humore qui diſtillat e capite. Vide Notas & Emendationes, num. X V.

2. *Et ſi quis mulæ.*] Et hoc, inquit, emendat gravedinem. Vide Notas & Emend. num. X V I.

3. *Sternumenta.*] Subintellige, emendat, ex antecedentibus. Ariſt. ſect. 33. probl. 5. pag. 829. & problem. 17. pag. 831. Διὰ τί τοὺς λυγμοὺς οἱ πταρμοὶ παύουσιν: Nempe Hippocratem ſequitur, cujus eſt hic Aphoriſmus XIII. ſect. 6. Ὑπὸ λυγμοῦ ἐχομένῳ πταρμοὶ ἐπιγενόμενοι, λύουσι τὸν λυγμόν. *A ſingultu cohibito quæ ſternumenta fiunt, ſolvunt ſingultum.* Celſus quoque, cujus hoc effatum, lib. 1. cap. 8. cui lemma, *Quæ notæ in quoque morbi genere* &c. *Singultus*, inquit, *ſternutamento finitur.* Ubi & illud animadverſione dignum, quod adjicit: *In pulmonis morbo periculoſum etiam, quod alias ſalutare habetur, ſternutamentum eſſe.* Et Marcellus Empir. cap. 17. pag. 126. *Singultus compeſcit ſternutamentum in tempore excitatum.*

4. *Ob hoc.*] Vel ut Chiffl. & Reg. 2. *ad hoc*, ad ſingultum comprimendum.

5. *Plerique.*] Nempe ad comprimendos ſingultus. Marcellus Empir. loc. cit. *In aquam calidam*, inquit, *manus miſſæ, diuque illic retentæ, ſingultus crebriores inhibere dicuntur. Anulus in ſiniſtra manu in medio digito poſitus, vel ibidem tranſlatus, ſingultus ſtatim compeſcit.*

6. *Theophraſtus.*] Forte in eo opere quod inſcripſit, Προβλημάτων συναγωγὴν, *collectionem problematum*, cujus meminit Laërtius, lib. 5. Sic enim Ariſtoteles, ſect. 33. problem. 12. pag. 830. ipſum iſtud proponit: Διὰ τί πρεσβῦται χαλεπῶς πτάρνυνται: *Cur ſenes laborioſius ſternuunt?*

Sect. X V I. 1. *Eſt hercule.*] Celſus, lib. 2. cap. 1. *Concubitus vero neque nimis pertimeſcendus eſt. Rarus, corpus excitat: frequens, ſolvit:* &c.

2. *Medetur & lumborum.*] Renum dolori prodeſſe auctor eſt Avicenna, lib. 3. Fen. 20. tract. 1. cap. 10. pag. 889. Melancholiæ item, caligini oculorum, vertigini, gravitati capitis, &c.

Sect. XVII. 1. *Capita autem.*] Vide Plutarchum in quæſt. Rom. pag. 266. Cur honos exhibeatur Diis operto capite, hominibus aperto.

2. *Quoniam firmiora.*] Ægyptiis, qui retecto capite vitam agunt, eam corporis partem eſſe firmiſſimam: invalidam contra Perſis, qui mitrati ſemper incedunt, auctor eſt Herodotus, lib. 3. Thalia, num. 12. pag. 165.

3. *Cum aqua.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 9. *Si aqua intraverit in auriculam dextram, ſiniſtro pede deſultare oportet, capite in dextrum humerum inclinato: ſi ſiniſtram, e diverſo.*

ri. Si jacet uva, a vertice morsu alterius suspendi. [4] In cervicis dolore poplites fricare, aut cervicem in poplitum. Pedes in humo deponi, si nervi in his cruribusve tendantur in lectulo; aut si in læva parte id accidat, sinistræ plantæ pollicem dextra manu apprehendi. Item e diverso. [5] Extremitates corporis vel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinemve narium immodicum. [6] Lino vel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda urinæ profluvia. In stomachi solutione pedes pressare, [7] aut manus in ferventem aquam dimittere. Jam & sermoni parci, multis de causis salutare est. Triennio [8] Mæcenatem Melissum accepimus silentium sibi imperavisse, [9] a convulsione reddito sanguine. [10] Nam eversos, scandentesque ac jacentes: si quid ingruat, contraque ictus spiritum cohibere, singularis præsidii est: [11] quod inventum esse animalis docuimus. Clavum ferreum defigere, in quo loco primum caput defixerit corruens morbo comitiali, absolutorium ejus mali dicitur. [12] Contra renum, aut lumborum, vesicæque cruciatus, in balinearum soliis pronos urinam reddere mitigatorium habetur. [13] Vulnera nodo Herculis præligare, mirum quantum ocyor medicina est. [14] Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, vim quamdam habere utilem dicuntur: [15] quippe cum Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito volumine, [16] & quare quaterni cyathi sextariive non essent potandi. Contra lippitudinem retro aures fricare prodest, & lacrymosis oculis frontem. [17] Augurium ex homine ipso est, non timendi mortem in ægritudine, quamdiu oculorum pupillæ imaginem reddant.

XVIII. Magna & urinæ non ratio solum, sed etiam religio apud auctores invenitur, digesta in genera. Spadonum quoque [1] ad fecunditatis beneficia. Verum ex his quæ referre fas sit, impubium puerorum contra salivas aspidum, [2] quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum exspuant: [3] contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum ervi farina contra adustiones: [4] contra aurium pura, [5] vermiculosque, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato novo fictili. [6] Vaporatio quoque ea menses feminarum ciet. Salpe fovet illa oculos firmitatis causa: illinit Sole usta, cum ovi albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, adversus eruptiones in corpore infantium, & omnia hulcera manantia. [8] Ea exesis, ambustis, sedis vitiis, rhagadiis & scorpionum ictibus illinitur. [9] Obstetricum nobilitas non alio succo efficacius curari pronunciavit corporum pruritus: [10] nitro addito hulcera capitum, porrigines, nomas, præcipue

NOTÆ.

4. *In cervicis.*] Vide quæ diximus sect. 7.

5. *Extremitates.*] Vide quæ dicturi sumus, lib. seq. sect. 9.

6. *Lino vel papyro.*] Marcellus Empir. cap. 10. pag. 86. *Linum vel papyrus ligata summitati veretri virilis, sanguinem profluentem naribus mire reprimit.* Et mox: *Si feminæ sanguis ex naribus nimie defluat, mamilla ejus vinciantur corrigio caprino.* Q. Serenus, cap. de profluvio sanguinis, utrumque complexus:

Præterea Phariis caput emetire papyris,
Detrahe quod super est: alio genitalia necte.
Femineas prodest illinc vincire mamillas,
Menstruus immenso si profluat impete sanguis.

Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 12. *de fluxu sanguinis narium. Aliqui fasciolis lineis naturam & testes eorum alligando mollius constrinxerunt: si in feminis, femoralia.*

7. *Aut manus in ferventem.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Sic & in torminum dolore, pedes in calidissimam aquam demitti suadet Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194.

8. *Mæcenatem Melissum.*] In Reg. 1. & libris vulgatis, *Messium.* In Chiffl. *Melissimum.* Rectissime omnium Regius 2. *Melissum*, ut diximus in Auctorum Indice.

9. *A convulsione.*] Ex retractione nervorum ac musculorum.

10. *Nam eversos.*] E curru.

11. *Quod inventum esse animalis.*] Melius, opinor, qui sufflatæ carnis distentu ictus hominum, & morsus canum arcent, ut dictum est lib. 8. sect. 58.

12. *Contra renum &c.*] Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 25. pag. 171.

13. *Vulnera nodo Herculis.*] Hoc est, arctissimo. Hunc nodum dracones duo repræsentant, in virga Mercurii mutuo implicati. Macrobius, lib. 1. Saturn. cap. 19. pag. 295. *Hi dracones parte media voluminis sui invicem nodo, quem vocant Herculis, obligantur*, &c.

14. *Atque etiam.*] Talem cinctum ad fecunditatem prodesse veteres arbitrati sunt: Festus, verbo *Cingulum. Herculaneo nodo vinctam vir solvit ominis gratia: ut sic ipse felix sit in suscipiendis liberis, ut fuit Hercules, qui LXX. liberos reliquit.* Quo nexu id fuerit, non est satis exploratum. In caduceo hunc nodum Herculis, & in curru Gordii fuisse legimus.

15. *Quippe cum.*] MSS. Reg. 1. & 2. *Quippe cum Herculaneum prodiderit.* Ex Barbari conjectura est vulgata lectio. Forte *Herculaneam*, vim subintelligo, quam Hercules magica arte ei nodo indiderit.

16. *Et quare quaterni.*] Lex est convivalis, expressa ab Ausonio, Idyll. 13. *Ter bibe.*

17. *Augurium.*] Huc pertinet quod ait Julius Capitolinus de Pertinace: *Ea die qua occisus est, negabant in oculis ejus pupulas cum imaginibus quas reddunt spectantibus, visas.*

Sect. XVIII. 1. *Ad fecunditatis.*] Si injiciatur in uterum, sicut meconium puerorum contra sterilitatem subdi admonuit sect. 13.

2. *Quas ptyadas.*] Πτυὰς *sputatrix*, species aspidis, Paulo Æginetæ etiam memorata, ἀπὸ τοῦ πτύειν, ab inspuendo veneno corporibus sic nuncupata.

3. *Contra oculorum.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 60. Sextus Platon. cap. 17. de puero, &c. tit. 1. *Ad oculorum albuginem, & aures purulentas: Pueri vel virginis investis lotio inunges eos: Extenuat leucomata* (sive *glaucomata*) ... *& aliquatenus claritatem, & angulorum asperitatem sedat*, &c. Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellensi, cap. 1. num. 13. *Si coquetur urina in vase aliquo æreo cum melle, & indetur oculis, albuginem .... absterget strenue.* Vide & num. 30.

4. *Contra aurium pura.*] Contra purulentas aures. Vide Notas & Emend. num. XVII.

5. *Vermiculosque.*] In malicorio decoctam urinam, mox infusam in aurem, vermiculos abigere scribit Dioscor. lib. 2. cap. 99. Ἐκβάλλει δὲ καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς (ὠσὶ) σκώληκας, ἑψόμενον ἐν σιδίοις ῥόας. Et Habdarrahmanus Ægyptius, laudandus a nobis inferius, in Notis & Emend. num. cit.

6. *Vaporatio.*] Qui vapor ex ea urina exspirat, dum decoquitur.

7. *Argumento fullonum.*] Quorum demersi plerumque in urinam pedes ac crura. Hinc urina fullonia appellata inferius, sect. 48.

8. *Ea exesis*, &c. Dioscor. loc. cit.

9. *Obstetricum nobilitas.*] Nobiles obstetrices. De hac forma loquendi diximus lib. 22. sect. 69.

10. *Nitro addito.*] Vide Notas & Emendationes, num. XVIII.

genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest, [11] confestim per se, [12] canis morsui, [13] echinorumque spinis inhærentibus, & in spongia lanisve imposita: aut adversus canis rabidi morsus, cinere [a] ex ea subacto: [14] contraque serpentium ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, vertice tacto urinæ suæ gutta, liberari protinus læsos.

XIX. Auguria valetudinis ex ea traduntur. Si mane candida, dein rufa sit: illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. [2] Mala signa rubræ, [3] pessima nigræ: [b] [4] mala bullantis, & crassæ: in qua quod subsidit, si album est, [5] significat circa articulos, aut viscera dolorem imminere. Eadem viridis, morbum viscerum: pallida, bilis: rubens, sanguinis. [6] Mala, & in qua veluti furfures, [7] atque nubeculæ apparent. [8] Diluta quoque alba vitiosa est: [9] mortifera vero crassa, gravi odore: & in pueris tenuis ac diluta. [10] Magi vetant ejus causa contra Solem Lunamque nudari, aut umbram cujusquam ab ipsa respergi. [11] Hesiodus [c] juxta obstantia reddi suadet, ne Deum aliquem nudatio offendat. Osthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

CAP. VII. XX. Quæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, ut sileamus divisos membratim in scelera [d] abortus, mensium piacula, quæque alia non obstetrices modo, verum etiam ipsæ meretrices prodidere. [1] Capilli si crementur, odore serpentes fugari. [2] Eodem odore vulvæ morbo strangulatas respirare. [3] Cinere eo qui-

INTERPRETATIO.

a *Ex ea.*] Cinere ex *sua cujusque hominis a cane demorsi* urina subacto.

b *Mala bullantis.*] Mala signa bullas emittentis, mala & crassæ.

c *Juxta obstantia.*] Juxta parietem oppositum.

d *Abortus.*] Fetus abortivos.

NOTÆ.

11. *Confestim per se.*] Hoc est, sola ac separatim, sine ullo alio adjumento, & in spongia deinde etiam imposita. Ita Reg. 2. cod. At Reg. 1. ut editi hactenus libri, *confestim perfuso.*

12. *Canis morsui.*] Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 19. *Si canis morsu quis fuerit vulneratus, ejusdem vulnerati lotio vulnus fomentandum est.*

13. *Echinorumque.*] Explicatius ista Marcellus Empiric. cap. 34. pag. 233. *Spongia*, inquit, *vel lana lotio madefacta, appositaque, sine dolore quæ corpori inhæserint, eximit.... Si echini aculei pedibus inhæserint, aut alicui corporis parti, in lotio humano calenti pedem diu tene, facile excutientur.*

14. *Contraque serpentium.*] Plinius, Valer. lib. 3. cap. ult. Q. Serenus, cap. 47. pag. 155. ex Varrone:

Si vero horrendum vulnus fera fecerit aspis,
Vrinam credunt propriam conducere potu.
Varronis fuit ista senis sententia.

Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Echellensi, cap. 1. num. 7. *Vrina hominis recens epota strenue curat a viperarum morsibus, scorpionis marini, ac similium animalium.*

Sect. XIX. 1. *Si mane.*] A Cornelio Celso hæc pariter traduntur, lib. 1. cap. 2. pag. 3. *Scire autem licet integrum corpus esse, cum quotidie mane urina alba, dein ruffa est: illud, concoquere: hoc, concoxisse significat.* Vide eumdem Celsum, de malæ urinæ indiciis, lib. 2. cap. 5.

2. *Mala signa rubræ.*] Hippocr. sect. 4. Aphor. 71. E Latinis Celsus, lib. 2. cap. 4. *Mala urina est, in qua subsidunt vel rubra, aut livida: deterior, in qua quasi fila quædam tenuia, atque alba: pessima ex iis, si tamquam ex furfuribus factas nubeculas repræsentat. Diluta quoque, atque alba vitiosa est, sed in phreneticis maxime.*

3. *Pessima nigræ.*] Hippocr. libr. de victu in morbis acutis, tex. 46. pag. 306.

4. *Mala bullantis.*] Hippocr. lib. 7. Aphorism. 34. pag. 308. tom. 9. operum Galeni: ὁκόσοισι δὲ ἐν τοῖσιν οὔροισιν ἐφίστανται πομφόλυγες, νεφριτικὰ σημαίνουσιν, καὶ μακρὴν ἀῤῥωστίαν ἔσεσθαι. *Quibus in urinis bullæ superstant, iis nephritin atque longum fore morbum significant.* Bullare, est bullas facere, hoc est, tumorem illum excrescentem, qui spiritu in aqua vel in urina excitatur. Celsus, lib. 2. cap. 7. *Si urina bullat.*

5. *Significat circa articulos.*] Abscessu circa articulos liberare urinam ejuscemodi, auctores clari testantur: Theophilus, lib. de Urinis, tom. 8. operum Galeni, cap. 6. cap. 364. Οὖρον παχὺ καὶ πολὺ λευκὸν ἐλθὸν, ῥύεται ἀποστάσιος ἐπ' ἄρθρα γενομένας τοῖς προπεπονηκόσιν.... *Vrina crassa, & multa, & alba profusa, liberat abscessu in articulos facto, in iis qui antea eo morbo laborarunt.* Hippocr. clarius, lib. 4. Aphor. 74. pag. 184. tom. 9. Ὁκόσοισιν ἐλπὶς ἐς τὰ ἄρθρα ἀφίστασθαι, ῥύεται τῆς ἀποστάσιος οὖρον, πολὺ καὶ παχὺ, καὶ λευκὸν γινόμενον, &c. At Celsus, lib. 2. cap. 7. *Vrina autem crassa, ex qua quod desidet, album est, significat circa articulos, aut circa viscera dolorem, metumque morbi esse. Eadem viridis, aut viscerum dolorem, tumoremque cum aliquo periculo subesse, aut certe corpus integrum non esse testatur*, &c. Risum vel Heraclito moveat Dalecampius medicus, qui morbum viscerum hoc loco icterum interpretetur.

6. *Mala & in qua.*] Auctor libri de Urinis, tom. 8. operum Galeni, cap. 1. pag. 352. Τούτων δ' ἔτι κακίους αἱ πιτυρώδεις. Idem habet & Hippocr. in Prognost. text. 28. pag. 633. tom. 8. rursumque sect. 4. Aphor. 71. Et Celsus, lib. 2. cap. 5. inter signa longi morbi, hæc affert: *Si levia atque alba, rubrave sunt, quæ in ea subsidunt: aut si quasdam quasi maculas repræsentat, aut si bullulas excitat.* Et cap. 6. *Vrina vero rubra & tenuis in magna cruditate esse consuevit: & sæpe antequam spatio maturescat, hominem rapit. Itaque si talis diutius permanet, periculum mortis ostendit. Pessima tamen est, præcipueque mortifera, nigra, crassa, mali odoris*, &c.

7. *Atque nubeculæ.*] Atræ videlicet nebulæ: νεφέλαι δὲ μέλαιναι, φαῦλαι. Auctor proxime laudatus, lib. de Urinis, loc. cit. Hippocr. de victu in morbis acutis, tex. 44. pag. 304. τὰ οὖρα νεφελοειδέα, *urinam nebulosam* vocat. Et nebulas appellat Theod. Priscianus, lib. 2. cap 1. *Nubeculas* Celsus, lib. 2. cap. 4. Ut inanis ac futilis conjectura Dalecampii liquido intelligatur, qui *squamulæ*, pro *nubeculæ* reponere nititur.

8. *Diluta quoque.*] Λεπτὰ δὲ καὶ λευκὰ κάρτα φαῦλα. *Tenuis & alba, admodum mala.*] Auctor libri de Urinis, loc. cit. At Celsus, lib. 2. cap. 6. *Pessima tamen urina est, præcipueque mortifera, nigra, crassa, mali odoris: atque in viris quidem & mulieribus, talis deterrima est: in pueris vero, quæ tenuis & diluta est.*

9. *Mortifera.*] Auctor libri de Urinis, loc. cit. Θανατωδέστερα δὲ τῶν οὔρων τά τε δυσώδη, καὶ ὑδατώδη, καὶ μέλανα, καὶ παχέα· τοῖσι μὲν ἀνδράσι καὶ τῇσι γυναιξὶ τὰ μέλανα τῶν οὔρων κάκιστα· τοῖσι δ' αὖ παιδίοισι τὰ ὑδατώδεα. *Mortifera est gravis odore, & diluta, & atra, & crassa. In viris quidem & feminis, atra pessima. In infantibus, aquosa & diluta.* Vide & Theophilum, de Urinis, cap. 7. pag. 366. & Hippocr. in Prognost. text. 32. pag. 634. & 635. utrumque tom. 8. operum Galeni.

10. *Magi.*] Est in Pythagoricis symbolis, Πρὸς τὸν ἥλιον τετραμμένον μὴ ὀμιχεῖν. Quod quidam ἀλληγορικῶς sic accipiunt, ut sententia sit, contra magnos & honestos viros nihil proterve, nihil irreverenter agendum.

11. *Hesiodus.*] In eo opere, cui titulus, Ἔργα καὶ ἡμέραι, vers. 725.

Μηδ' ἀντ' ἠελίοιο τετραμμένος ὀρθὸς ὀμιχεῖν....
Μηδ' ἀπογυμνωθείς· μακάρων τοι νύκτες ἔασιν.

Sect. XX. 1. *Capilli si crementur.*] Simile illud est quod Habdarrahmanus Ægyptius refert, cap. 1. num. 1. *Satam terram vermiculis obnoxiam si mulieris suffumigabis capillis, statim Deo permittente inde fugantur.*

2. *Eodem odore.*] Habdarrahmanus Ægyptius, Ecchellensi interprete, cap. 1. num. 23. *Capillis hominis si suffumigabitur mulier, quæ matricis doloribus laborat, sanabitur.* Et lethargicos quoque excitari eo, scribit Plinius Valer. lib. 3. cap. 9.

3. *Cinere eo*, &c.] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 60.

dem,

dem; ſi in teſta ſint cremati, vel cum ſpuma argenti, ſcabritias oculorum ac prurigines emendari: item verrucas, & infantium hulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, & omnium hulcerum ſinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe ſuillo, ſacrum ignem, [4] ſanguinemque ſiſti illito, [5] & formicationes corporum.

XXI. [1] De lactis uſu convenit, dulciſſimum eſſe molliſſimumque, & in longa febre, [2] cœliaciſque utiliſſimum, maxime ejus quæ jam [3] infantem removerit. [4] Et in malacia ſtomachi, in febribus, [5] roſionibuſque efficaciſſimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, [6] oculo ab ictu cruore ſuffuſo, [7] & in dolore, aut epiphoris, ſi immulgeatur, plurimum prodeſt: magiſque cum melle & narciſſi ſucco, aut thuris polline. Semperque in omni uſu efficacius ejus, quæ marem enixa ſit: multoque efficaciſſimum ejus, quæ geminos mares: & ſi vino ipſa cibiſque acrioribus abſtineat. Mixto præterea ovorum candido liquore, madidaque lana frontibus impoſitum, fluxiones oculorum ſuſpendit. [8] Nam ſi rana ſaliva ſua oculum aſperſerit, præcipuum eſt remedium. Et contra morſum ejuſdem bibitur, inſtillaturque. Eum qui ſimul matris filiæque lacte inunctus ſit, liberari omni oculorum metu in totam vitam affirmant. Aurium quoque vitiis medetur, [9] admixto modice oleo: aut ſi ab ictu doleant, anſerino adipe tepefactum. Si odor gravior ſit, ut plerumque ſit longis vitiis, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium [10] in oculis relictum, inſtillatur cum elaterio. [11] Peculiariter valet potum contra venena, quæ data ſunt e marino lepore, [12] bupreſtique, & ut Ariſtoteles tradit, dorycnion. Et contra inſaniam, quæ facta ſit hyoſcyami potu. [13] Podagris quoque jubent illini cum cicuta. [14] Alii cum œſypo & adipe anſerino: qualiter etiam vulvarum doloribus imponitur. Alvum etiam ſiſtit potum, [15] ut Rabirius ſcribit, & menſes ciet. [16] Ejus vero quæ feminam enixa ſit, ad vitia tantum in facie ſananda prævalet. [17] Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris ſanantur: cui ſi admiſceatur impubis pueri urina, vel mel Atticum, omnia ſingulorum cochlearium menſura, murmura quoque aurium ejici invenio. Ejus quæ marem peperit lacte guſtato, canes rabioſos fieri negant.

XXII. [1] Mulieris quoque ſalivam jejunæ potentem dijudicant oculis cruentatis. [2] Et ſi contra epiphoras, ferventes anguli oculorum ſubinde madefiant: efficacius, ſi cibo vinoque ſe pridie ea abſtinuerit. Invenio & faſcia mulieris alligato capite, dolores minui.

XXIII. Poſt hæc nullus eſt modus. Jam primum abigi grandines turbineſque [1] contra fulgura, [a] ipſa in menſe connudata, ſic averti violentiam cæli: in navigando quidem tempeſtates etiam ſine menſtruis. Ex ipſis vero menſibus, monſtrificis alias, [2] uti ſuo

INTERPRETATIO.

a *Ipſa in menſe.*] Cum eſt in menſtruis mulier.

NOTÆ.

4. *Sanguinemque ſiſti illito.*] Sic Reg. 2. & Chiffl. non, ut editi, *illico.*] In Reg. 1. *Inlito*. vetuſto more.

5. *Et formicationes.*] Formicatio hoc loco pruritus cutis ſignificat, qualem efficerent formicæ pungentes. Sic lib. 30. ſect. 41. *donec formicet cutis.*] Alias formicatio vitium quoque corporis eſt, quum parva tubercula rotunda & pinguia corpus infeſtant. Græcis, Μυρμηκίασις. Claviculum vocat Sextus Platon. ut dicemus lib. 30. ſect. 22.

Sect. XXI. 1. *De lactis uſu.*] Muliebris ſcilicet. Dioſcor. lib. 2. cap. 78. Τὸ δὲ τῆς γυναικὸς γάλα γλυκύτατόν ἐστι καὶ τροφιμώτατον.

2. *Cœliaciſque.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 193. *Cœliaco, & ei qui ejectionibus vel doloribus acuti alvi variis vexabitur, potenter ſuccurres, ſi muliebre lac quamplurimum jejuno potui dederis, donec perſanetur.*

3. *Infantem removerit.*] Quæ lactenti puero mammam ſubduxerit. Joan. Jac. Chiffl. lib. 2. Dædalm. cap. 5. pag. 37. ſic interpretatur, *quæ infantem pepererit, atque in lucem ediderit:* Haud ſane recte.

4. *Et in malacia.*] Sic etiam Reg. 1. Alii *malicia*, male. Mollities eſt languentis & cuncta faſtidientis ſtomachi. Dioſc. lib. 2. cap. 78. στομάχου φθίσιν vocat.

5. *Roſionibuſque.*] Dioſcor. loc. cit. Ὠφελεῖ δὲ θηλαζόμενον στομάχου δῆξιν. *Mammis exſuctum prodeſt ad ſtomachi roſionem.* A bile fit iſta ſtomachi roſio.

6. *Oculo ab ictu.*] Dioſcor. loc. cit. Μιγὲν δὲ λιβανωτῷ λείῳ, ἐνστάζεται τοῖς ἐκ πληγῆς αἱμαχθεῖσιν ὀφθαλμοῖς. *Thuris admixtum pollini: oculis ab ictu cruore ſuffuſis inſtillatur.*

7. *Et in dolore.*] Oculorum.

8. *Nam ſi rana.*] Rana rubeta, cujus eſt venenata maxime ſaliva.

9. *Admixto modice oleo.*] Vide Notas & Emendat. num. XIX.

10. *In oculis relictum,*] Qui oculos adhuc felleo colore ſuffundat.

11. *Peculiariter.*] Dioſcor. loc. cit. Ἁρμόζει δὲ καὶ πρὸς λαγωοῦ θαλασσίου πόσιν.

12. *Bupreſtique.*] Scribonius Largus, Compoſ. 190. ad bupreſtim.

13. *Podagris .... cum cicuta.*] Dioſcor. loc. 6. cum cerato & opio, σὺν μηκωνείῳ καὶ κηρωτῇ καταχριόμενον.

14. *Alii cum œſypo.*] Vide lib. 30. ſect. 23.

15. *Vt Rabirius.*] Eſt fortaſſis C. Rabirius poëta Epicus, cujus Quintilianus meminit, lib. 10. & Ovidius, lib. 4. de Ponto, eleg. 16. verſ. 5.

Cum foret & Marſus, magnique Rabirius oris.

Seneca, lib. 6. de Benef. cap. 3. *Egregie mihi videtur M. Antonius apud Rabirium poëtam*, &c. Medicuſne idem ac vates extiterit, an de rebus medicis ipſe in ea arte hoſpes carmen ediderit, obſcurum eſt.

16. *Ejus vero.*] In ratione victus lac ejuſcemodi laudat Galenus, tom. 10. lib. 2. de remed. facil. parab. pag. 659.

17. *Pulmonum quoque.*] Ad pulmonis hulcera, & ad tabem, commendat Galenus, lib. de bonit. & vit. ſuccorum, tom. 6. cap. 4. pag. 426.

Sect. XXII. 1. *Mulieris quoque ſalivam.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 69.

2. *Et ſi contra.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 57. *Si mulieris ſaliva, quæ pueros, non puellas ediderit, & abſtinuerit ſe pridie vino, & cibis acrioribus, & in primis ſi pura & nitida erit, angulos oculorum tetigeris, omnem acritudinem lippitudinis lenies, humoremque ſiccabis.*

Sect. XXIII. 1. *Contra fulgura.*] Aſſutus purpuræ pannus hæ voces videntur: atque ex ora libri in contextum irrepſiſſe.

2. *Vti ſuo loco.*] Libro 7. ſect. 13.

loco indicavimus, dira & infanda vaticinantur: e quibus dixisse non pudeat, si in defectus Lunæ Solisve congruat [3] vis illa, irremediabilem fieri: non segnius & in silente Luna: coïtusque tum maribus exitiales esse atque pestiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore pollui: [a] tanto vim esse majorem. [4] Quocumque autem alio menstruo, si nudatæ segetem ambiant, erucas, ac vermiculos, scarabæosque, ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inventum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arva, retectis super clunes vestibus. Alibi servatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctuque dissoluto. Cavendum ne id oriente Sole faciant: sementem enim arescere. [5] Item novellas vites ejus tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas, [b] res medicatissimas, illico mori. [6] Multa diximus de hac violentia. Sed præter illa certum est, apes tactis alveariis fugere: [7] lina, cum coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum hebetescere: æs contactum grave virus odoris accipere & æruginem, magis si decrescente Luna id accidat: equas, si sint gravidæ, tactas abortum pati. Quin & aspectu omnino, quamvis procul visas, si purgatio illa post virginitatem prima sit, aut in virgine [8] ætatis sponte. [9] Nam bitumen in Judæa nascens, sola hac vi superari, filo vestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: cinisque etiam ille, si quis aspergat lavandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem feminis malo suo [10] inter se immunibus. [11] Abortum facit illitus, aut si omnino prægnans supergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter se contraria prodidere de abortivis, carbone e radice brassicæ, vel myrti, vel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quæque alia nuncupavere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia: cum hæc fecunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, prænunciaret, melius est non credere. Bythus Dyrrachenus [12] hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem aversa rursus contuentibus: omnemque vim talem resolvi, si mullum piscem secum habeant. Multi vero inesse etiam remedia tanto malo aïunt: [13] podagras illini: strumas & parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabiosorum morsus, & tertianas quartanasque febres, menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus, [14] vel omnino vestis ita infectæ portiuncula, [15] ac vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanisque efficacissimum dixit plantas ægri subterlini: multoque efficacius ab ipsa muliere, & ignoranti. Sic & comitiales excitari. [16] Icetidas medicus quartanas coïtu finiri, incipientibus dumtaxat menstruis, spopondit. Inter omnes vero convenit, [17] si aqua potusque formidetur a morsu canis, supposita tantum calici [d] lacinia tali, statim metum eum discuti: videlicet prævalente sympathia illa Græcorum, [18] cum rabiem canum ejus sanguinis gustatu incipere dixerimus. Cinere eo jumentorum omnium hulcera sanari certum est, addita caminorum

INTERPRETATIO.

a *Tanto.*] Tanto plus virium menstruis tempestas ea adjicit.

b *Res medicatissimas.*] Res ad medicos usus aptissima.

c *Lacinia.*] Lacinia tali tincta menstruo.

NOTÆ.

3. *Vis illa.*] Purgatio menstrua.

4. *Quocumque autem.*] Palladius, lib. 1. tit. 35. pag. 28. *Aliqui mulierem menstruatam nusquam cinctam, solutis capillis, nudis pedibus, contra erucas, & cetera, hortum faciunt circumire.* Columella, lib. 10. de cultu hortor. ubi de animalibus pellendis, quæ carpunt segetes:

At si nulla valet medicina repellere pestem,
Dardaniæ veniunt artes, nudataque plantas
Femina, quæ justis tum demum operata juventæ
Legibus, obsceno manat pudibunda cruore.
Sed resoluta sinus, resoluto mœsta capillo,
Ter circum areolas, & sepem ducitur horti.
Quæ cum lustravit gradiens, mirabile visu,
Non aliter quam decussa pluit arbore nimbus,
Volvitur ad terram distorto corpore campe: &c.

Hoc ipsum repetit idem cap. 3. extremo, libri XI. pag. 405. ex Democriti libro, qui inscribebatur, περὶ ἀντιπαθῶν. Sic & Ælianus, lib. 6. hist. anim. cap. 36. de erucis.

5. *Item novellas vites.*] M S S. Reg. 2. & alii, *item novella* tantum.

6. *Multa diximus.*] Magna, inquit, & numerosa videntur ea quæ hactenus retulimus, hac sectione: sed præter ista, &c.

7. *Lina, cum coquantur.*] Sic etiam Reg. 2. & alii. Si nempe coquantur ære, quod menstrua ea contigerint. Delibata ex his antea jam plurima, lib. 7. sect. 13.

8. *Ætatis sponte.*] Sponte naturæ in ea ætate, ut ipse ait, lib. 10. sect. 75.

9. *Nam bitumen . . . . docuimus.*] Libro 7. sect. 13. *Quin & bituminum sequax alioqui ac lenta natura, in lacu Judææ, qui vocatur Asphaltites, certo tempore anni supernatans, nequit sibi avelli, ad omnem contactum adhærens, præterquam filo, quod tale virus infecerit.* Vide quæ diximus in Notis & Emendat. ad librum 7. num. L V I.

10. *Inter se.*] Est enim aliarum menstruum aliis venenum.

11. *Abortum*, &c.] Dioscor. lib. 2. cap. 97. Γυναικὸς δὲ ἐπιμήνιον περιαλειφόμενον καὶ ὑπερβαινόμενον, ἀσυλλήπτους δοκεῖ ποιεῖν γυναῖκας. *Menstruus feminæ sanguis existimabatur circumlitu efficere ne concipiant mulieres, itemque si super eum ipsæ supergrediantur.*

12. *Hebetata aspectu.*] Mulierum scilicet aspectu, quæ profluvio tali laborant. Nam earum aspectu speculorum fulgor hebetatur, ut dictum est lib. 7. sect. 13. reddi eumdem, si eæ postea speculi partem aversam contuerentur, credidit Bythus.

13. *Podagras illini*, &c.] Dioscor. lib. 2. cap. 97. Ποδαγρικοὺς δὲ ὀδύνας καὶ ἐρυσιπέλατα κουφίζει καταχριόμενον.

14. *Vel omnino vestis ita infectæ.*] Menstruo muliebri inquinatæ.

15. *Ac vel licio.*] Vel tenui filo. Brachiale, βραχιόνιον: ornamentum brachiorum: armilla a ceteris appellatur.

16. *Icetidas.*] Et Q. Serenus, cap. de quartana medicanda.

Quidam etiam miranda ferunt, veniente calore
Jurantes ludum Veneris munusque petendum.

17. *Si aqua potusque.*] De eo aquæ metu post canis rabiosi morsum, vide quæ diximus lib. 8. sect. 63.

18. *Cum rabiem . . . . dixerimus.*] Libro 7. sect. 13. *In rabiem aguntur gustato eo canes.*

farina & cera. Maculas autem e veste eas, non nisi ejusdem urina ablui. Cinerem per se rosaceo mixtum, feminarum præcipue, capitis sedare dolores illitum fronti. Asperimamque vim profluvii ejus esse [19] per se annis virginitate soluta. Id quoque convenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri Magorum artes, [b] generis vanissimi, ut æstimare licet. Ponam enim vel modestissimum e promissis eorum: ex homine siquidem resegmina unguium e pedibus manibusque cera permixta, ita ut dicatur tertianæ, vel quotidianæ, vel quartanæ febri remedium quæri, ante Solis ortum alienæ januæ affigi jubent, ad remedia in iis morbis: quanta vanitate, si falsum est? quantave [c] noxia, si transferunt morbos? [d] Innocentiores ex his omnium digitorum resegmina unguium, ad cavernas formicarum abjici jubent: eamque quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

CAP. VIII.

XXIV. Hæc sunt quæ retulisse fas sit, ac pleraque ex iis non nisi [1] honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In ceteris [2] claritates animalium aut operum sequemur. Elephanti sanguis, præcipue maris, fluxiones omnes, quas rheumatismos vocant, sistit. Ramentis eboris cum melle Attico (ut aïunt) [3] nubeculæ in facie, scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor levatur, efficacius [e] si & sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis & syntecticis prodest, jecurque comitialibus morbis.

XXV. Leonis adipes cum rosaceo cutem in facie custodiunt a vitiis, candoremque servant. Sanant & adusta nivibus, [1] articulorumque tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud populos regesve promittit: præcipue tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, ubi esse nullum potest. Similia dentis, maxime a dextra parte; villique e rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit: & cum adipe ejusdem, [2] comitiales morbos discutit, levi gustu, & ut protinus, qui sumpsere, cursu id digerant. [3] Cor in cibo sumptum, quartanis medetur: adeps cum rosaceo quotidianis febribus. [4] Perunctos eo bestiæ fugiunt. [5] Resistere etiam insidiis videtur.

XXVI. [1] Cameli cerebrum arefactum, potumque ex aceto, comitialibus morbis aïunt mederi: [2] item fel cum melle potum: hoc & anginæ. Cauda arefacta solvi alvum: fimi cinere crispari capillum cum oleo. [3] Et dysentericis prodest illitus cinis, potusque quantum tribus digitis capiatur, & comitialibus morbis. [4] Urinam fullonibus utilissimam esse tradunt: itemque hulceribus manantibus: Barbaros eam servare quinquennio, & heminis pota ciere alvum. Setas e cauda contortas, & sinistro brachio alligatas quartanis mederi.

XXVII. Hyænam Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, ut pote cui & ipsi Magicas artes dederint; vimque, [1] qua illiciat ad se homines mente

INTERPRETATIO.

a *Farina.*] Fuligine.
b *Generis.*] Quæ sunt plenissimæ vanitatis, ut vel ex eo æstimare licet.
c *Noxia.*] Injuria.
d *Innocentiores ex his.*] Ex Magis ii qui minus nocent.
e *Si & sternuat.*] Si & elephantus sternuat.

NOTÆ.

19. *Per se annis.*] Ætatis ac naturæ sponte, ante coïtum, menstruis fluentibus. Ita MSS. Reg. 2. & alii: non, ut editi, *primis annis.*

Sect. XXIV. 1. *Honore dicto.*] Honorem præfati: uti solemus cum quid turpe dicturi sumus: tum enim sic præfamur, *si commemorare fas est, honore dicto, honos sit auribus,* aut res ipsas eo verborum ambitu exprimimus, qui virorum bonorum atque ingenuorum non offendat aures.

2. *Claritates animalium.*] Clariora animalia, ut diximus lib. 22. sect. 69.

3. *Nubeculæ in facie.*] Nubeculas appellat hic Plinius, (sic enim MSS. omnes) quas Sextus Platon. cap. 12. de elephante, plagas & maculas. Sic enim ille, tit. 1. *Ad maculas tollendas: Ebur cum melle contritum & impositum, mire sanat.* Et tit. 2. *Ad plagas de facie tollendas: Mulier si quotidie de pulvere eboris faciem suam fricaverit, plagas mundabit.*

4. *Leonis adipes.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 46.

Sect. XXV. 1. *Articulorumque tumores.*] Sextus Platon. cap. 10. de leone, tit. 4. *Ad nervorum & geniculorum* (hoc est, articulorum) *dolorem: Adipem leonis cum medulla cervina & lactuca teres & commiscebis: tum demum perunges corpus, & sanabitur.*

2. *Comitiales morbos discutit.*] Ad comitiales morbos fel leoninum pariter commendat Dioscor. lib. 1. Εὐπορ. cap. 18.

3. *Cor in cibo.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 6.

4. *Perunctos eo.*] Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellensi, cap. 42. pag. 131. *Adipe leonis contusa cum allio si quis corpus suum obliniet, non timebit feras; immo fugabit eas. Hoc utuntur Monachi qui in desertis sunt & montibus, medicamine, ne lædantur a bestiis.*

5. *Resistere etiam.*] Dioscor. lib. 2. cap. 94. Φασὶ δὲ αὐτὸ (λεόντειον στέαρ) καὶ ἀντιφάρμακον ἐπιβουλεύουσιν εἶναι. *Aïunt etiam leoninum adipem insidiantibus resistere.*

Sect. XXVI. 1. *Cameli cerebrum.*] Sic etiam Galenus, lib. de theriaca ad Pison. cap. 9. pag. 942. Et Cælius Aurel. lib. 1. Chron. cap. 4. de Epilepsia: *Dant etiam cameli cerebrum fumo siccatum, atque contusum, sed infantibus vel pueris odorandum: perfectis autem ætatibus bibendum ad modum cyathi, cum mulso & aceto tribus cyathis.* Auctor libri, qui Kiranidum Kirani inscribitur, lib. 2. cap. 81. *Cerebrum cameli cum roseo inunctum capiti anterius & posterius, epilepsiam sanat: quod est admirabile & excellentissimum.* Medullam stomacho frontique illitam prodesse comitialibus, auctor est Plinius Valer. lib. 3. cap. 10.

2. *Item fel.*] Vide quæ de cameli felle diximus lib. XI. sect. 74. Inter remedia porro quæ peti ex camelo possunt, miror prætermissum a Plinio quod in ejus animalis lacte hodieque Oriens omnis singulare esse intelligit, sanandæ hydropisi, teste αὐτόπτῃ Tavernerio, Tom. 1. Itiner. lib. 1. cap. XI. pag. 116.

3. *Et dysentericis.*] Idem Kiranus, loc. cit. *Arida quoque & trita stercora cameli, & super aspersa aqua ac bibita, dysentericos sanant.*

4. *Urinam.*] Ad splenis tumores ac jocineris hanc laudat in primis Habdarrahmanus Ægyptius, cap. 59. pag. 36. ad humida item hulcera, ac scabiem, porriginemque, ad aurium vitia.

Sect. XXVII. 1. *Qua alliciat ad se.* Vide quæ dicta sunt lib. 8. sect. 44.

alienatos. [2] De permutatione sexus annua vice diximus, ceteraque de monstrifica natura ejus: nunc persequemur quæcumque medicinis produntur. [3] Præcipue pantheris terrori esse traditur, ut ne conentur quidem resistere: & aliquid e corio ejus habentem non appeti. Mirumque dictu, si pelles utriusque contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ. Cum fugiant venantem, declinare ad dextram, ut prætergressi hominis vestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac vel ex equo hominem decidere. At si in lævam detorserit, deficientis argumentum esse, celeremque capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos venator, flagellumque imperitans equo septenis alligaverit nodis. Mox, ut est solers ambagibus vanitas Magorum, capi jubent Geminorum signum transeunte Luna, singulosque prope pilos servari. Capitis dolori alligatam cutem prodesse, quæ fuerit in capite ejus. [4] Lippitudini fel illitum frontibus, aut ne omnino lippiatur, decoctum cum mellis Attici cyathis tribus, & croci uncia inunctum: sic & caligines discuti, & suffusiones. Claritatem excitari melius inveterato medicamento. Asservari autem in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabritias, [a] excrescentia in oculis: item cicatrices. [5] Glaucomata vero jocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle inunctis. Dentes ejus dentium doloribus tactu prodesse, vel adalligatos ordine: humeros humerorum & lacertorum doloribus. Ejusdem dentes, si de sinistra parte rostri eruti sint, illigatos pecoris aut capri pelle stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumptos cœliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitum. [6] Nervis, medullas e dorso cum oleo vetere ac felle. Febribus quartanis, jecur degustatum ter ante accessiones. [7] Podagris, spinæ cinerem cum lingua & dextro pede vituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atque illita hyænæ pelle. In eodem morbo prodesse & fel cum lapide Assio. Tremulis, spasticis, exsilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex corde coctum mandendum, ita ut reliquæ partis cinis cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri [8] hac compositione illita, [9] aut per se felle, evulsis prius quos renasci non libeat. [10] Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes e lumbis edendas, illinendasque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho sumpto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Contra nocturnos pavores, umbrarumque terrorem, unus e magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. [b] Furentes suffiri eodem, & circumligari [11] ante pectus, cum adipe renium, aut jocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida a pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cervi, si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa, continere partus promittuntur. Venerem stimulare genitalia [c] ad sexus suos in melle sumpta, etiamsi viri mulierum coïtus oderint. Quin immo totius domus concordiam, eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio asservatis constare: hunc spinæ articulum, sive nodum, [12] Atlantion vocant: est autem primus. In comitialium quoque remediis habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxilla comminuta in aniso, & in cibo sumpta, horrores sedari. Eodem suffitu mulierum menses evocari. Tantumque est vanitatis, ut si ad brachium alligetur superioris [d] rostri dextræ partis dens, jaculantium ictus deerraturos negent. Palato ejusdem arefacto, & cum alumine Ægyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & hulcera oris emendari. Eos vero qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari a canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos perniciosos mitigari, sive hominum, sive quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Cervicis carnes, sive mandantur, sive bibantur arefactæ, lumborum doloribus. Nervis a dorso armisque, suffiendos nervorum

Interpretatio.

a *Excrescentia.*] Carunculas excrescentes.

b *Furentes suffiri eodem.*] Dente usto suffiri, eumdemque circumligari ante pectus, &c.

c *Ad sexus suos.*] Pro sexuum diversitate.

d *Rostri.*] Maxillæ.

Notæ.

2. *De permutatione.*] Libro 8. sect. 44.

3. *Præcipue pantheris.*] Vide Ælian. lib. 6. histor. anim. cap. 22.

4. *Lippitudini fel.*] Hausta hæc esse ex Democrito, Marcellus Empiricus dicit, cap. 8. pag. 57. *Democritus*, inquit, *affirmat felle hyænæ si frons perfricetur, epiphoras incipientes, & omnem oculorum dolorem posse sedari.* Sic & Dioscor. lib. 2. cap. 96. & Galenus, lib. de theriaca ad Pisonem, cap. 9. pag. 942.

5. *Glaucomata.*] Γλαύκωμα vitium est oculi, cum præter naturam glaucescit. Seu morbus humoris crystallini, mutati in glaucum, seu album, aquosumve colorem: insanabilis fere. Plautus in Mil. act. 2. sc. 1. vers. 70. glaucomam vocat:

Et nos facetis fabricis, & doctis dolis
Glaucomam oculos objiciemus: eamque ita
Faciemus, ut quod viderit, non viderit.

Qui hoc genere morbi tenetur, in Notis quæ vulgo Tironis dicuntur, apud Gruterum, pag. 149. *Glaucomaticus* appellatur.

6. *Nervis, medullas*, &c.] Hæc pariter Marcellus Empir. cap. 36. pag. 240. ubi Democritum rursus laudat auctorem.

7. *Podagris.*] Vide Marcellum Empir. cap. 36. pag. 246. ubi calciamenta hiænæ pelle si quis in usu quotidiano habuerit, podagræ morbo cariturum ait.

8. *Hac compositione.*] Cordis cinere cum cerebro illito.

9. *Aut per se felle.* &c.] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 70.

10. *Sic & palpebris inutiles.*] Subintellige, pilos. Marcellus Empir. loc. cit.

11. *Ante pectus.*] Reg. 2. & Chiffl. *ante pectus suum, cum adipe renium*, &c.

12. *Atlantion vocant.*] Et sane ἄτλας est extrema colli vertebra, quæ pondus sustinet. Julius Pollux, lib. 2. cap. 4. de collo & vertebris ejus, pag. 101. Ὁ πλούταιος (σπόνδυλος) ὡς ἀρθοφορῶν, ἄτλας ὀνομάζεται. Translatione ducta ab Atlante, qui ea corporis parte sustinere cælum pingitur a poëtis.

dolores. Pilos roſtri admotos mulierum labris amatorium eſſe. Jecur in potu datum, torminibus & calculis mederi. Jam cor in cibo potuve ſumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: lienem lienibus: omentum, hulcerum inflammationibus cum oleo: medullas, doloribus ſpinæ & nervorum laſſitudini. [13] Renium nervos potos in vino cum thure, fecunditatem reſtituere ademptam veneficio. Vulvam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodeſſe mulierum vulvæ. Adipe e lumbis ſuffiri difficulter parientes, & ſtatim parere. E dorſo medullam adalligatam contra vanas ſpecies opitulari. Spaſticis, genitale e maribus ſuffitu. Item lippientibus, ruptis, & contra inflammationes: ſervatos pedes, tactu: lævos dextris partibus, dextros lævis. Siniſtrum pedem ſuperlatum parturienti, letalem eſſe: dextro illato facile eniti. Membranam quæ fel continuerit, cardiacis potam in vino, vel in cibo ſumptam, ſuccurrere: veſicam in vino potam, contra urinæ incontinentiam. Quæ autem in veſica inventa ſit urina, additis oleo ac ſeſamo, & melle, hauſtam prodeſſe [14] ægrimoniæ veteri. Coſtarum primam & octavam, ſuffitu ruptis ſalutarem eſſe: ex ſpina vero parturientibus oſſa: ſanguinem cum polenta ſumptum, torminibus. Eodem tactis poſtibus, ubicumque Magorum infeſtari artes, non elici Deos, nec colloqui, [15] ſive lucernis, ſive pelvi, ſive aqua, [a] ſive pila, ſive quo alio genere tententur. Carnes ſi edantur, contra canis rabidi morſus efficaces eſſe: eriamnum jecur efficacius. Carnes vel oſſa hominis, ſi quæ in ventriculo occiſæ inveniantur, ſuffitu podagris auxiliari. Si ungues inveniantur in his, mortem alicujus capientium ſignificari. Excrementa ſive oſſa reddita, cum interimitur, contra Magicas inſidias pollere. Fimum, quod in inteſtinis inventum ſit, arefactum, ad dyſentericos valere potum: illitumque cum adipe anſerino opitulari toto corpore læſis malo medicamento: a cane vero morſis adipem illitum, & corium ſubſtratum. Rurſus tali ſiniſtri cinere decocto cum ſanguine muſtelæ perunctos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia eſt, quod [16] extremam fiſtulam inteſtini contra ducum ac poteſtatum iniquitates commonſtrant, & ad ſucceſſus petitionum, judiciorumque ac litium eventus, ſi omnino tantum aliquis ſecum habeat. [17] Ejuſdem caverna ſiniſtro lacerto alligata, ſi quis mulierem reſpiciat, amatorium eſſe tam præſens, ut illico ſequatur. Ejuſdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum viris, qui ſint probroſæ mollitiei, ſeveros, non modo pudicos mores induere.

XXVII. Proxime fabuloſus eſt crocrodilus, ingens quoque ille, cui vita in aqua terraque communis. [1] Duo enim genera eorum: [2] illius e dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coïtus (ſi credimus) ſtimulant. [3] Canini ejus dentes febres ſtatas arcent thure repleti, ſunt enim cavi: ita ne diebus quinque ab ægro cernatur, qui adalligaverit. Idem pollere & ventre exemptos lapillos, adverſus febrium horrores venientes tradunt. Eadem de cauſa Ægyptii perungunt & adipe ægros ſuos. Alter illi ſimilis, multum infra magnitudine, in terra tantum, odoratiſſimiſque floribus vivit. Ob id inteſtina ejus diligenter exquiruntur jucundo nidore referta. [4] Crocodileam vocant, oculorum vitiis utiliſſimam, cum porri ſucco inunctis, & contra ſuffuſiones vel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino, moleſtias in facie enaſcentes tollit: ex aqua vero morbos omnes, quorum natura ſerpit in facie, [5] nitoremque reddit. [6] Lentigines tollit ac varos, maculaſque omnes. Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulſo binis obolis. Appoſita menſes ciet. [7] Optima, quæ candidiſſima, & friabilis, minimeque ponderoſa: cum teratur, inter digitos [8] fermenteſcens. Lavatur, ut ceruſſa. [9] Adulterant amylo, aut Cimolia,

INTERPRETATIO.

a *Sive pila.*] Sive ſphæris.

NOTÆ.

13. *Renium nervos.*] Sic MSS. Reg. Chiffl. aliique.

14. *Ægrimoniæ.*] Vox Tullio Horatioque nota, pro ægritudine.

15. *Sive lucernis.*] De his Magiæ generibus opportunius agetur lib. 30. ſect. 5.

16. *Extremam fiſtulam.*] Poſtremam partem inteſtini recti.

17. *Ejuſdem caverna.*] Foramen, quo exitus excrementorum eſt. Alibi caverna Plinio auris eſt, ſive quod aurium loco alicui animali eſt. Sic libro XI. ſect. 50. de vitulo marino atque delphino: *Hæc cavernas tantum habent aurium loco.* Et paulo poſt, de avibus: *Ceteris cavernæ ad auditum.*

Sect. XXVIII. 1. *Duo enim.*] Alter ingens in aquis perinde ac terra degit: alter minor, in terra tantum.

2. *Illius.*] Prioris, ſive amphibii. Auctor libri qui Kiranidum Kirani inſcribitur, lib. 2. pag. 83. & 84. *Dentes autem* (crocodili) *dextri abſtracti, eoque vivo dimiſſo geſtati, coïtum ſtimulant: ſiniſtri autem mulieribus. Si vero utrique adaptentur, facient incontinentiam.*

3. *Canini ejus dentes.*] Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Echellenſi, cap. 17. pag. 88. *Dens crocodili ex ſiniſtra maxilla appenſus laboranti vehementi febri, curat illum.*

4. *Crocodileam vocant.*] In eo animali, inquit, id quod crocodileam vocant, oculorum vitiis ſanandis utiliſſimum eſt. Stercus eſt ſive fimum crocodili, de quo multa Albertus M. lib. 24. de anim. pag. 652. Cave Rob. Stephano credas in Theſauro Latinæ linguæ, aïenti *crocodileam eſſe animal ſimile crocodilo.*

5. *Nitoremque reddit.*] Dioſc. lib. 2. cap. 98. Ἡ δὲ τοῦ χερσαίου κροκοδείλου (ἄφοδος) ἁρμόζει ἐπὶ τῶν γυναικῶν, πρὸς εὔχροιαν καὶ στίλβωσιν τοῦ προσώπου. *Terreſtris crocodili fimum mulieribus confert ad colorandam illuſtrandamque faciem.* Horatius, Epod. 12. verſ. XI. in anum:

Nec illi
Jam manet humida creta, colorque
Stercore fucatus crocodili.

6. *Lentigines.*] Galenus, lib. 10. de facult. ſimpl. med. pag. 294.

7. *Optima, quæ, &c.*] Totidem verbis Dioſcor. loc. cit.

8. *Fermenteſcens.*] Cum teritur inter digitos, reſolvitur, levior, ſolutiorque efficitur. Dioſcor. loc. cit. ζυμίζουσα τὴν ὀσμὴν, *fermentum redolens*: minus recte, ut arbitror.

9. *Adulterant.*] Dioſcor. Δολίζουσι δὲ ἄμυλον ἢ κιμωλίαν φυρῶντες.

[10] ſed maxime, qui captos oryza tantum paſcunt. [11] Felle inunctis oculis ex melle contra ſuffuſiones, nihil utilius prædicant. Inteſtinis & reliquo corpore ejus ſuffiri vulva laborantes ſalutare tradunt. Item velleribus circumdari [a] vapore ejuſdem infectis. [12] Corii utriuſque cinis ex aceto illitus his partibus, quas ſecari opus ſit, aut nidor cremati, ſenſum omnem ſcalpelli aufert. [13] Sanguis utriuſque claritatem viſus inunctis donat, & cicatrices oculorum emendat. [14] Corpus ipſum, excepto capite pedibuſque, elixum manditur iſchiadicis, tuſſimque veterem ſanat, præcipue in pueris: [15] item lumborum dolores. Habent & adipem, quo tactus pilus defluit. [16] Hic perunctos, a crocodilis tuetur, [17] inſtillaturque morſibus. Cor annexum in lana ovis nigræ, cui nullus alius color incurſaverit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur.

XXIX. Jungemus illis ſimillima & peregrina æque animalia: priuſque [1] chamæleonem, peculiari volumine dignum exiſtimatum Democrito, ac per ſingula membra [2] deſecratum, non ſine magna voluptate noſtra, cognitis proditiſque mendaciis [3] Græcæ vanitatis. [4] Similis & magnitudine eſt ſupra dicto crocodilo, [5] ſpinæ tantum acutiore curvatura, & caudæ amplitudine diſtans. Nullum animal pavidius exiſtimatur, & ideo verſicoloris eſſe mutationis. Vis ejus maxima contra accipitrum genus. [6] Detrahere enim ſupervolantem ad ſe traditur, & voluntarium præbere lacerandum ceteris animalibus. [7] Caput ejus & guttur ſi roboreis lignis accendantur, imbrium & tonitruum concurſus facere, Democritus narrat: item jecur in tegulis uſtum. Reliqua ad veneficia pertinentia quæ dicit, quanquam falſa exiſtimantes, omittemus, præterquam ubi irriſu coarguendum. Dextro oculo, ſi viventi eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperii. [8] Eumdem ſalutarem eſſe parturientibus, ſi ſit domi: ſi vero inferatur, pernicioſiſſimum. Linguam, ſi viventi adempta ſit, ad judiciorum eventus pollere. Cor adverſus quartanas illigatum nigra lana primæ tonſuræ. Pedem e prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum ſiniſtro brachio, contra latrocinia terroreſque nocturnos pollere. Item dextram mamillam contra formidines, pavoreſque. [9] Siniſtrum vero pedem torreri in furno cum herba, quæ æque chamæleon vocetur, additoque unguento in paſtillos digeri: eos in ligneum vas conditos, præſtare (ſi credimus) ne cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos adverſarios vel hoſtes valere, utique ſi abjectos ejuſdem nervos calcaverit. Siniſtrum humerum [b] quibus monſtris conſecret, qualiter ſomnia quæ velis, & quibus velis, mittantur, pudet referre. [10] Omnia ea dextro pede reſolvi: ſicut ſiniſtro latere lethargos, [11] quos fecerit dexter. Capitis dolores, inſperſo vino, in quo latus alterutrum maceratum ſit, ſanari. [c] Feminis ſiniſtri, vel pedis cineri ſi miſceatur lac ſuillum,

INTERPRETATIO.

a *Vapore.*] Fumo, nidore calido.
b *Quibus.*] Quibus veneficiis.
c *Feminis.*] Femoris.

NOTÆ.

10. *Sed maxime qui captos.*] Crocodilos ſcilicet. Exiſtimat enim crocodileam ex captivis deteriorem eſſe, mutato ſcilicet animalis victu. Hanc vim eſſe oryzæ, ut ſtercus ſturnorum qui ea paſcuntur, præſtare eadem exiſtimetur quæ crocodilea efficiat, docent Dioſc. loc. cit. Oribaſius. lib. 2. de virt. ſimpl. pag. 75. Ægineta, lib. 28. cap. 8. aliique.

11. *Felle inunctis.*] Auctor Kiranidum, lib. 2. pag. 8. de crocodilo terreno: *Stercus quoque cum felle mixtum, & inunctum albulas aufert:* Albugines oculorum intelligit. Habdarrahmanus, cap. 17. pag. 87. *Fel crocodili illitum oculis per modum collyrii amovet ab illis alburginem.*

12. *Corii utriuſque.*] Tum amphibii, tum terreſtris. De terreno, auctor Kiranidum, lib. 2. pag. 83. *De hujus pelle combuſta ſi quis fecerit ξηρὸν, id eſt, aridum pulverem, & ſuperaſperſerit membro quod debet comburi, vel incidi, abſque dolore fiet.*

13. *Sanguis utriuſque.*] Auctor Kiranidum, pag. 84. *Sanguis autem ejus inunctus hebetationem oculorum perfecte curat.* Negat Galenus, lib. 6. de fac. ſimp. med. pag. 279. id experiri ſe voluiſſe.

14. *Corpus ipſum*, &c.] Sic & Marcellus Empir. cap. 25. pag. 174.

15. *Item lumborum.*] Marcellus Empir. loc. cit.

16. *Hic perunctos.*] Habet aliquid admirabilius, ſi tamen credimus, auctor Kiranidum, lib. 2. pag. 83. *Si quis fixerit crocodilum, & unxerit ſe de eo, quæcumque vulnera vel plagas recipiet, nullo modo ſentiet.* Propius vero, placitoque Pliniano affinius illud, quod Habdarrahmanus affert, cap. 17. pag. 88. *Adeps crocodili applicatus morſui viperæ, aliorumque reptilium, plurimum proderit, & ſanabit patientem.*

17. *Inſtillaturque.*] Ita Galenus de theriaca ad Piſon. cap. 10. pag. 944.

Sect. XXIX. 1. *Chamæleonem.*] Sic MSS. ubique, non *chamæleontem.*

2. *Deſecratum.*] Variis deſtinatum, conſecratumque morbis. Sic paulo inferius: *Siniſtrum humerum quibus monſtris conſecret .... pudet referre.*

3. *Græcæ vanitatis.*] Cum pleniſſima hæc vanitatis eſſe Plinius fateatur, eoque conſilio tantum referat, ut vel riſu refellat, temere in eum virus acerbitatis ſuæ vomuiſſe Gellium perſpicuum eſt, cum hunc locum ita coarguit, lib. 10. cap. 12. *Librum eſſe Democriti, nobiliſſimi Philoſophorum, de vi & natura chamæleonis, eumque ſe legiſſe Plinius Secundus in Naturalis hiſtoriæ viceſimo octavo refert, multaque vana atque intolerabilia auribus deinde quaſi a Democrito ſcripta tradit.* Inter Democriti ſane opera iſtud de chamæleone a Laërtio non cenſetur. Forte fuit Boli Mendeſii, ut in Auctorum Indice monuimus, verbo DEMOCRITUS.

4. *Similis .... ſupradicto crocodilo.*] Poſteriori videlicet, ſive terreſtri, qui multum infra alterum, ſive amphibium, magnitudine eſt, ut dictum eſt ſup. ſect.

5. *Spinæ tantum.*] Spina chamæleoni eminet & recurvatur, ut piſcibus: crocodilo non item.

6. *Detrahere enim.*] Gellius, lib. 10. cap. 12. pag. 522. hæc tranſſcribens, *Accipitrem* ait *avium rapidiſſimum a chamæleone humi reptante, & ſi eum forte ſupervolet, detrahi & cadere vi quadam in terram, ceteriſque avibus laniandum ſponte ſua objicere ſeſe ac dedere.*

7. *Caput ejus*, &c.] Totidem verbis hæc Gellius, loco citato.

8. *Eumdem.*] Sententia eſt, chamæleonem ſalutarem eſſe, ſi multo ante parturitionem illatus ſit: ſin idem parturienti jam ſuperveniat, pernicioſum eſſe.

9. *Siniſtrum vero*, &c.] Et hæc ad verbum Gellius, loc. cit. pag. 523.

10. *Omnia ea.*] Nempe ſomnia.

11. *Quos fecerit dexter.*] Pedem ſubintellige. In editis hactenus libris, *dextrum.* Sed exemplaria primitiva ſequimur, Reg. 2. & Chiffl. alioſque.

podagricos fieri illitis pedibus. [12] Felle glaucomata & suffusiones corrigi prope creditur tridui inunctione: serpentes fugari ignibus instillato: [13] mustelas [a] contrahi in aquam conjecto: corpore vero illito detrahi pilos. Idem præstare narrant jecur, cum ranæ rubetæ pulmone illitum. Præterea jocinere amatoria dissolvi. [14] Melancholicos autem sanari, [15] si ex corio chamæleonis herbæ succus bibatur. Intestina & fartum eorum, [16] cum id animal nullo cibo vivat, cum simiarum urina illita inimicorum januæ, odium omnium hominum his conciliare. Cauda flumina & aquarum impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigataque gemino ramo palmæ, percussam aquam discuti, ut quæ intus sint omnia appareant: utinamque eoramo contactus esset Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palamque est, virum alias sagacem & vitæ utilissimum, nimio juvandi mortales studio prolapsum.

XXX. Ex eadem similitudine est [1] scincus, quem quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt, candidior autem, & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dignoscitur a crocodilo, squamarum serie a cauda ad caput versa. [2] Maximus Indicus, deinde Arabicus. [3] Afferuntur salsi. [4] Rostrum ejus & pedes in vino albo poti, cupiditates Veneris accendunt: [5] utique cum satyrio & erucæ semine, singulis drachmis omnium, ac piperis duabus admixtis, ita ut pastilli singularum drachmarum bibantur: [6] per se laterum carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem creduntur. Prodest & contra sagittarum venena, ut Apelles tradit, ante posteaque sumptus. [7] In antidota quoque nobilia additur. [8] Sextius plus quam drachmæ pondere in vini hemina potum, perniciem afferre tradit. [9] Præterea ejusdem decocti jus cum melle sumptum, Venerem inhibere.

XXXI. Est crocodilo cognatio quædam amnis ejusdem, geminique victus, cum hippopotamo, repertore detrahendi sanguinis, [1] ut diximus. Plurimi autem super Saïticam præfecturam. Hujus corii cinis cum aqua illitus, [2] panos sanat: adeps frigidas febres: item fimum suffitu. Dentes e parte læva dolores dentium, [3] scarificatis gingivis. Pellis ejus e sinistra parte frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet. Ejusdem cinis alopecias explet. [4] Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores utuntur.

XXXII. Peregrinæ sunt & lynces, quæ clarissime omnium quadrupedum cernunt. Ungues earum omnes cum corio exuri efficacissime in Carpatho insula tradunt. Hoc ci-

INTERPRETATIO.

a *Contrahi.*] Congregari.

NOTÆ.

12. *Felle glaucomata*, &c.] A Marcello sane Empirico creditur, cap. 8. pag. 59. A Scribonio Largo, Compos. 38. ad suffusiones commendatur.

13. *Mustelas contrahi.*] Hoc est, colligi, congregari. Sic infra, sect. 42. contrahi serpentes dixit, cui verbo mox *dissipari* opponitur.

14. *Melancholicos.*] *Melancholia dicta*, inquit Cælius Aurel. lib. I. cap. 6. *quod nigra fella ægrotantibus sæpe per vomitum veniant. Græci enim nigrum μέλαν vocaverunt, fel autem χολὴν appellant: & non, ut plerique existimant, quod passionis causa vel generatio nigra sit fella: hoc enim est æstimantium magis quam videntium veritatem, vel potius falsum, sicut in aliis ostendimus. Nam Tullius atram bilem dixit, veluti altam iracundiam. Item Virgilius, Hercule alta iracundia moto, Hic vero, inquit, Alcidæ furiis exarserat atro Felle dolor. Siquidem melancholici semper tristes*, &c.

15. *Si ex corio.*] In Reg. aliisque: *si ex corio chamæleonis herbæ succus hebente bibatur.* Forte *tepente*, corio videlicet, vel *tepens* succus bibatur in vase quod ex corio animalis conflatum sit.

16. *Cum id animal.*] Vide quæ diximus lib. 8. sect. 51.

Sect. XXX. 1. *Scincus.*] Hunc crocodilum terrestrem, sed sui generis, Dioscorides appellat, lib. 2. cap. 71. Σκίγκος .... ἔστι δὲ κροκόδειλος χερσαῖος, ἰδιογενής, &c.

2. *Maximus.*] Triplici in regione nasci Dioscorides est auctor, loc. cit. in India primum, tum in Arabia, postremum in Mauretaniæ parte.

3. *Afferuntur.*] Addito nasturtio sale conditi. Diosc. loc. cit. ταριχευόμενοι σὺν καρδάμῳ.

4. *Rostrum ejus*, &c.] Nicetas in Andronico, lib. 2. num. 2. pag. 206. Ἤσθιε δὲ καὶ ζῷον Νειλῷον, κροκοδείλῳ πάνυ τοι ἐμφερές, σκίγκον λεγόμενον, ἀπόσιτον μὲν τοῖς μὴ τὰ τοιαῦτα βρωτέα κρίνουσι· διερεθίζον δ' ὅμως καὶ ἀγωνιστῶν ἐν ταῖς ὁμιλίαις πρὸς συνουσιασμόν. *Vescebatur item Nilotica bestiola, crocodilo non absimili, quem scincum vocant: a quo cibo cum plerique abhorreant, tamen tentiginem excitat, & ad rem Veneream paratos facit.*

5. *Utique cum satyrio.*] Theodorus Priscianus, lib. 2. part. I. cap. XI. *de satyriasi, vel impedimento usus Venerei* ... *Virile semper officium reparaverunt, & piper, satyrion, & stinchus, & erui semina.* Lege, *& scincus, & erucæ semina.*

6. *Per se laterum.*] Partem eam quæ renes amplectitur, drachmæ pondere e vino potam, Venerem accendere Dioscorides prodidit, loc. cit. Φασὶ δὲ δύναμιν ἔχειν ποθὲν τὸ περὶ τοὺς νεφροὺς αὐτοῦ μέρος, ὅσον < α πλῆθος μετ' οἴνου, ὁρμητικὴν πρὸς τὰ ἀφροδίσια. A Sextio Nigro videtur Dioscorides id hausisse. A Dioscoride Galenus, lib. XI. de fac. simp. med. pag. 305.

9. *In antidota.*] Dioscor. Μίγνυται δὲ καὶ ἀντιδότοις, loc. cit. & in Alexiph. præf. pag. 396.

8. *Sextius.*] Et ex Sextio, auctor lib. de simp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 1001. *Ad venerea*, inquit, *facit drachma una carunculæ illius* (scinci) *ex vini cyatho potata: si enim plus sumatur, affert periculum.*

9. *Præterea ejusdem decocti.*] Non scinci, sed lentis, hoc est, non σκίγκου, sed φακοῦ decocto cum melle, Venerem scinci potu excitatam inhiberi prodidit Diosc. lib. 2. cap. 71. quem Galenus sequitur, lib. XI. de fac. simp. med. pag. 305. At Sextus aliter, quem idcirco Plinius auctorem appellat.

Sect. XXXI. 1. *Ut diximus.*] Libro 8. sect. 40.

2. *Panos sanat.*] Galenus, lib. de theriaca, ad Pison. cap. 9. pag. 642.

3. *Scarificatis.*] MSS. omnes, *scarifatis.*

4. *Testiculi.*] Nicander in Theriac. pag. 40. adversus serpentes laudat,

Ἠ' κάστορος οὔλεον ὄρχιν,
Ἠ' ἵππου τὸν Νεῖλος ὑπὲρ Σάϊν αἰθαλόεσσαν
Βόσκει.

Gorræus interpres:

Vel castoris accipe testem,
Aut pascentis equi per Nili magna Saïtæ
Flumina.

Id deinde sumi jubet ex aqua, adjectis & aliis medicaminibus. Diosc. lib. 2. cap. 25. per se tritum e vino bibi suadet.

nere poto [a] propudia virorum: ejusdem aspersu, feminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum: [1] urina, stillicidia vesicæ. [2] Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem & jugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis.

XXXIII. Nunc revertemur ad nostrum orbem: primumque communia animalium
* Cap. IX. remedia atque eximia dicemus: * sicuti de lactis usu. Utilissimum cuique maternum. [1] Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes, [2] qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. [3] Est autem colostra, prima a partu spongiosa densitas lactis. Maxime autem alit quodcumque humanum, mox caprinum: unde fortassis [4] fabulæ Jovem ita nutritum dixere. Dulcissimum [b] ad hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium & corporum facilius [c] redditur. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis, quam herba, vescuntur. [5] Bubulum medicatius. [6] Ovillum dulcius & magis alit, stomacho minus utile, quoniam est pinguius. [7] Omne autem vernum [d] aquatius æstivo, [e] & de novellis: probatissimum vero, quod in ungue hæret, nec defluit. [8] Innocentius decoctum, præcipue cum calculis marinis. [9] Alvus maxime solvitur bubulo. [10] Minus autem inflat quodcumque decoctum.

[11] Usus lactis ad omnia intus exhulcerata, maxime renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones, foris pruritum cutis, [12] eruptiones pituitæ, post abstinentiam. Nam ut in Arcadia bubulum biberent phthisici, syntecticique, & cachectæ, [13] diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui asininum bibendo liberati sint podagra, chiragrave. [14] Medici speciem unam addidere lactis generibus, [15] quod schiston appellavere. [16] Id fit hoc modo: fictili novo fervet caprinum maxime, [17] ramisque ficulneis recentibus [f] miscetur, additis totidem [18] cyathis mulsi, quot sint heminæ lactis. [19] Cum fervet, ne circumfundatur, præstat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid [g] infundat: ablatum deinde igni, refrigeratione dividitur, & discedit serum a lacte. [20] Quidam & ipsum serum [21] jam mulso potentissimum, decoquunt ad tertias partes, & sub dio refrigerant. [22] Bibitur autem efficacissime heminis per intervalla singulis, diebus quinis: melius a potu gesta-

INTERPRETATIO.

a *Propudia.*] Pudendam libidinem.
b *Ad hominis.*] Post humanum.
c *Redditur.*] Per alvum exit.
d *Aquatius.*] Dilutius.
e *Et de novellis.*] Et de novellis pratis, *pascuisque viridibus.*
f *Miscetur.*] Movetur, agitatur.
g *Infundat.*] Ne quid aquæ in lac infundatur e cyatho.

NOTÆ.

Sect. XXXII. 1. *Urina.*] Quam λυγκούριον vocant, ut diximus lib. 8. sect. 57. Hac etiam pota calculos frangi prodit Phile, lib. de propr. animal. pag. 108. Negat Plinius id esse verum, lib. 37. sect. 13.

2. *Itaque eam .... obruere.*] Vel nobis bonum id invidentes, vel ob causam aliam quam loco citato attulimus, lib. 8. sect. 57.

Sect. XXXIII. 1. *Concipere nutrices.*] Exitiosum ea re id videtur, quod purius alimentum fetui, qui in utero est, nutriendo, non mammis replendis natura tum sufficit.

2. *Qui colostrati.*] Et hoc superius indicavimus, lib. IX. sect. *96.*

3. *Est autem colostra.*] Ita Nonius, Servius, Palladius, aliique, quos laudat Vossius in Etymol. verbo *Colustrum.* Vide quæ diximus lib. XI. sect. *96.*

4. *Fabulæ Jovem.*] Quem a capella, Amalthea nomine, nutritum ferunt. Vide Hygin. in Astron. Poët. cap. *Heniochus.* Nummus est ex ære maximo Antonini Pii in Thesauro Regio, sine epigraphe, in quo Jupiter puerulus capræ insidet: e regione laurus e basi emicat: in ipsa basi Aquila Jovem & caprum respicit. Significat Antoninum Pium ægrotum lacte caprino nutritum fuisse, & nutriri dignum, ut Jovem olim. Aquila Imperatorem denotat; laurus, domum Cæsaris, ex Plinio, libro XV. sect XXXIX. Confer nummum Commodi Imp. qui nepos Antonini, inscriptum, IOVI IVVENI.

5. *Bubulum medicatius.*] Majoris est, inquit, efficientiæ in medendo. Medicamentosum Cato dixit, de re rust. *De omnibus brassicis nulla est medicamentosior.*

6. *Ovillum &c.*] Totidem verba facit de ovillo lacte Dioscor. lib. 2. cap. 75.

7. *Omne autem.*] Sic etiam Dioscor. loc. cit. Ὑδαρέστερον μέντοι τὸ ἐαρινὸν τοῦ θερινοῦ, καὶ τὸ ἀπὸ χλωρᾶς νομῆς μᾶλλόν ἐστι μαλακτικὸν κοιλίας· ἔστι δὲ καλὸν γάλα τὸ λευκὸν καὶ ὁμαλὸν τῇ παχύτητι, καὶ συστρεφόμενον, ἐπειδὰν ἐπισταγῇ ὄνυχι. *Vernum tamen aquatius æstivo, & quod e viridi pascuo est alvum magis emollit. Probatur maxime candidum, & æquali crassitudine, quodque instillatum ungui conglobatur.*

8. *Innocentius.*] Dioscor. loc. cit. Ἑψηθὲν δὲ πᾶν γάλα σταλτικὸν γίνεται κοιλίας· καὶ μάλιστα τὸ διαπύροις κόχλαξιν ἐξικμασθέν, &c. *Lac omne decoctum, & illud quidem præcipue a quo lapillorum seu calculorum ignitorum vi tenuior pars exhausta est, ventrem adstringit,* &c. Calculos marinos Plinius adhibet: fluviatiles Dioscorides: hos enim, Suida teste, signat vox Græca κόχλακες. Porro calculorum vice, ferreos cylindros ignitos immittere se lacti solitum Galenus testatur, lib. 10. de facult. simp. med. pag. 280. atque id quidem multo efficacius.

9. *Alvus... bubulo.*] Bubulo, asinino, equino, inquit Dioscor. loco citato.

10. *Minus autem.*] Minus inflat quodcumque semel fervefactum est, ἀποζεσθὲν ἅπαξ, inquit Diosc. loc. cit.

11. *Usus lactis &c.*] Hæc omnia totidem fere verbis Diosc. loc. cit.

12. *Eruptiones pituitæ.*] Seu papularum, ut diximus lib. 24. sect. 5. Diosc. loc. cit. πρὸς ἐξανθήματα.

13. *Diximus in ratione.*] Libro 25. sect. 53. *Arcades quidem non medicaminibus uti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maxime succis herbæ turgeant, medicenturque ubera pascuis. Bibunt autem vaccinum.* Adjuvat etiam Celsus, lib. 3. cap. 22. *Lac quoque,* inquit, *quod in capitis doloribus, & in acutis febribus ... pro veneno est: in phthisi tamen, sicut in omnibus longis difficilibusque febriculis recte dari potest.*

14. *Medici speciem.*] Hæc totidem verbis Dioscor. lib. 2. cap. 77.

15. *Quod schiston.*] Σχιστὸν, hoc est, lactis genus, ex quo serum exemptum fuit. Theod. Priscianus, lib. 2. parte 1. cap. 9. *Ventrem provocabis ex lacte decocto, quod schiston aliqui vocavere.*

16. *Id fit hoc modo.*] Dioscor. loco citato.

17. *Ramisque .... miscetur.*] Καὶ κινούμενον κλάδῳ συκίνῳ νεοτμήτῳ.

18. *Cyathis mulsi.*] Dioscor. acetum mulsum adsciscit, ὀξύμελι.

19. *Cum fervet.*] Dioscor. loc. cit.

20. *Quidam & ipsum serum.*] *Le petit lait, le lait clair.*

21. *Jam mulso.*] Vide Notas & Emend. num. XX.

22. *Bibitur autem.*] Dioscor. loc. cit. Ποτίζεται δὲ ὁ ὀῤῥὸς ἐκ διαστήματος, καὶ κοτύλην ἄχρι πέντε κοτυλῶν· ἐν δὲ τοῖς μεταξὺ διαστήμασι περιπατείτωσαν οἱ πίνοντες. *Bibitur porro serum, heminis per intervalla singulis, usque ad quinas: ita ut intercedentibus spatiis potantes deambulent.*

ri.

ri. [23] Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, [24] elephantiasi, articularibus morbis.

Infunditur quoque lac contra rosiones a medicamentis factas. [25] Et si urat dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptisana hordeacea. [26] Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ovillum utilius. Recens quoque dysentericis infunditur: ad colum autem, [a] crudum: [27] item vulvæ, & propter serpentium ictus: [28] potisve pityocampes, buprestis, cantharidum, aut salamandræ venenis. [29] Privatim bubulum his qui [30] Colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium. aut leporem marinum: sicut asininum [31] contra gypsum, & cerussam, [32] & sulphur, & argentum vivum: item duræ alvo in febri. [33] Gargarizatur quoque faucibus exhulceratis utilissime. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, [34] quos atrophos vocant: [35] in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si exitus cibi [36] rosiones sentirent, antiqui in arcanis habuerunt: si hoc non esset, caprini. Bubuli serum orthopnoïcis prodest ante cetera, addito nasturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis sesamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. [37] Caprino lienes sanantur, post bidui inediam tertia die edera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. [38] Lactis usus alias contrarius capitis doloribus, hepaticis, [39] splenicis, nervorum vitio, febres habentibus, vertigini, [40] præterquam purgationis gratia, gravedini, tussientibus, lippis. [41] Suillum utilissimum tenesmo, dysenteriæ, nec non phthisicis. Hoc & mulieribus saluberrimum qui dicerent, fuerunt.

XXXIV. [1] De generibus caseorum diximus, cum de uberibus singulisque animalium membris diceremus. [2] Sextius eosdem effectus equino, quos bubulo, tradit. [3] Hunc vocant hippacen. [4] Stomacho utiles, qui non sint salsi, id est, recentes. [5] Veteres alvum sistunt, corpusque minuunt, [6] stomacho utiliores: & in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. [7] Caseus recens cum melle, sugillata emendat, [8] mollis alvum sistit. Sedat tormina pastillis in vino austero decoctis, rursusque in patina tostis cum melle. [9] Sapron vocant, qui cum sale & sorbis siccis e vino tritus potusque medetur cœliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus & impositus: item acidus cum oxymelite. Maculis in balineo illitus oleo [a] interlinitur.

XXXV. E lacte fit & butyrum, barbararum gentium lautissimus cibus, & qui divites a plebe discernat. Plurimum e bubulo, [1] & inde nomen: [2] pinguissimum ex ovibus. [3] Fit & ex caprino, sed hieme, calefacto lacte: æstate, expresso tantum crebro jactatu in lon-

INTERPRETATIO.

a *Crudum.*] Minime coctum.

b *Interlinitur.*] Vicissim illinitur.

NOTÆ.

23. *Datur comitialibus &c.*] Nempe serum lactis. Hæc fere omnia Dioscor. lib. 2. cap. 76.

24. *Elephantiasi.*] Q. Serenus, cap. XI. de elephantiasi propellenda, pag. 130.

Nonnulli dixere serum prodesse bibendo.

25. *Et si urat.*] Si fuerit cum alvi exhulceratione conjuncta dysenteria, propter bilem quæ intestina adurit, infunditur decoctum candentium silicum ope, aut cum hordeacea. Dioscor. loco citato.

26. *Item ad rosiones.*] Dioscor. loc. citato.

27. *Item vulvæ.*] Exhulceratæ vulvæ infundi utiliter Dioscorides quoque admonet, loc. cit. ἐγκλύζεται δὲ καὶ μήτρᾳ εἱλκωμένῃ.

28. *Potisve .... venenis.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXI.

29. *Privatim &c.*] Dioscor. loc. cit. & lib. 4. cap. 84. Scribonius Largus, Compos. 184. 186. 189. 190. & 191.

30. *Colchicon.*] Dioscorides, ἐφήμερον & Κολχικὸν, in Alexiph. cap. 5. Herba venenata est, ut quidem suspicamur, de qua lib. 25. sect. 107.

31. *Contra gypsum.*] Contra hæc venena Dioscorides lac quodvis adsciscit, lib 2. Εὐπορ. cap. 161. & seqq.

32. *Et sulphur.*] Vide Notas & Emend. num. XXII.

33. *Gargarizatur.*] Dioscor. lib. 2. cap. 77. & Marcellus Empir. cap. 14. pag. 103.

34. *Quos atrophos.*] Qui sint atrophi Celsus docet, lib. 3. cap. 22. *de tabe & ejus speciebus : Una est*, inquit, *qua corpus non alitur, & naturaliter semper aliquibus decedentibus, nullis vero in eorum locum subeuntibus, summa macies oritur : &, nisi occurritur, tollit : ἀτροφίαν hanc Græci vocant. Ea duabus fere de causis incidere consuevit : aut enim nimio timore aliquis minus, aut aviditate nimia plusquam debet, assumit : ita vel quod deest infirmat : vel quod superat, corrumpitur.*

35. *In febri etiam.*] Celsus, loco paulo ante a nobis allato.

36. *Rosiones sentirent.*] In intestinis, τῶν ἐντέρων δῆξιν, Dioscor. lib. 2. cap. 77.

37. *Caprino.*] Scribonius Largus, Compos. 132. *Inflatibus lienosis dare oportebit aquam, in qua candens ferrum demissum, vel lac caprinum, capra tantummodo edera pasta.*

38. *Lactis usus &c.*] Ita Celsus, lib. 3. cap. 22. Hippocrates quoque sect. 5. Aphor. 64. Γάλα διδόναι κεφαλαλγέουσι, κακόν· &c.

39. *Splenicis.*] Lienis morbo *dulcia omnia inimica esse, item lac & caseum*, auctor est pariter Celsus, lib. 4. cap. 9.

40. *Præterquam.*] Nisi si cui purgationis gratia schistum exhibeatur, hoc est, lac sero divisum, inquit Dioscor. lib. 2. cap. 78.

41. *Suillum.*] Vide Notas & Emend. num. XXIII.

Sect. XXXIV. 1. *De generibus caseorum.*] Libro XI. sect. 96. & 97.

2. *Sextius.*] Et Dioscorides quoque, lib. 2. cap. 80.

3. *Hunc.*] Equinum. Diosc. loc. cit. Ἡ δὲ καλουμένη ἱππάκη, τυρός ἐστιν ἵππιος, &c. Sic & Hippocr. lib. 4. de morb. text. 25. pag. 144.

4. *Stomacho &c.*] Totidem verbis Diosc. lib. 2. cap. 79.

5. *Veteres.*] Diosc. loc. cit. Ὁ δὲ παλαιότερος, κοιλίας σταλτικός.

6. *Stomacho utiliores.*] Uti vice versa inutiliores stomacho iidem, cum recens saliti sunt : ὁ δὲ νεαλὴς ..... κακοστόμαχος. Diosc. loc. cit.

7. *Caseus recens.*] Diosc. loc. cit.

8. *Mollis.*] Sic rursum idem sect. 58. Caseum recentem vaccinum infundi suadet ad dysenterias & tormina. Vim alvum sistendi caseo attribuit passim Galenus. Vide Brassavoli Indicem.

9. *Sapron.*] Σαπρὸν, quasi marcidum, putrem, vetustate putidum.

Sect. XXXV. 1. *Et inde nomen.*] Βούτυρον, quod sit quasi bovis caseus, quia plurimum e lacte fit bubulo.

2. *Pinguissimum.*] Dioscor. lib. 2. cap. 21.

3. *Fit & ex caprino.*] Agitato scilicet tamdiu in vasis lacte, donec pingue secernatur a sero, acidoque lacte. Ita Dioscor. loc. cit.

gis vasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore, [4] alias præligato. Additur paululum aquæ, ut acescat. Quod est maxime coactum, in summo fluitat: id exemptum addito sale, [5] oxygala appellant. Reliquum decoquunt in ollis. Ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura. Quo magis [a] virus resipit, [7] hoc præstantius judicatur. Pluribus compositionibus miscetur inveteratum. [8] Natura ejus adstringere, mollire, [9] replere, purgare.

XXXVI. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens quod velis inacescere, utilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis.

XXXVII. Proxima [b] in communibus adipi laus est, sed maxime suillo, apud antiquos etiam religiosius. [1] Certe novæ nuptæ intrantes, etiamnum solemne habent postes eo attingere. Inveteratur duobus modis, aut cum sale, aut sincerus: tanto utilior, quanto sit vetustior. [2] Axungiam Græci etiam appellavere jam in voluminibus suis. Neque est occulta virium causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur. Itaque etiam fimo innumeri usus. [3] Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore femina, & quæ non peperit. Multo vero præstantior in apris est. [4] Usus igitur axungiæ est ad emollienda, excalfacienda, discutienda, purgandaque. Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumque sevo & œsypo, ad podagras uti jubent. Si vero permanet dolor, cum cera, myrto, resina, pice. [5] Sincera axungia medetur ambustis vel nive: pernionibus autem cum hordei cinere & galla pari modo. Prodest & confricatis membris, itinerumque lassitudines & fatigationes levat. Ad tussim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle. [6] Vetus etiam phthisin in pilulis sumpta sanat, quæ sine sale inveterata est. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exhulcerata, [7] salsa petitur. Quidam quadrantes axungiæ & mulsi in vini cyathis tribus decoquunt contra phthises, quarto quoque die picem liquidam in ovo sumi jubent, circumligatis lateribus, & pectoribus, & scapulis eorum qui phthisin sentiunt. Tantaque est vis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os sapor, eamque exspuere videantur. E sue quæ non peperit, aptissime utuntur ad cutem mulieres. [8] Contra scabiem vero quivis, admixto jumentorum sevo, pro parte tertia, & pice, pariterque subfervefactis. [9] Sincera partus in abortum vergentes nutrit, collyrii modo subdita. [10] Cicatrices concolores facit cerusa admixta, vel argenti spuma. At cum sulphure, unguium scabritias emendat. Medetur & capillo fluenti: & hulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta: & infumata pilis oculorum. Datur & phthisicis unciatim, cum vini veteris hemina decocta, [11] donec tres unciæ e toto restent. Aliqui & mellis exiguum adjiciunt. [c] Panis illinitur cum calce, item furunculis, duritiæque mammarum. Rupta, convulsa, & luxata sanat. Clavos, & rimas, callique vitia, cum elleboro albo: parotidas admixta

INTERPRETATIO.

a *Virus.*] Odorem insuavem.
b *In communibus.*] In communibus remediis.
c *Panis.*] Ad panos sanandos.

NOTÆ.

4. *Alias præligato.*] Præligato, obturatoque vasis ore panniculo, ne butyrum effluat.

5. *Oxygala.*] Τὸ ὀξύγαλα. Etsi Columella oxygalam vocat, quasi lac acidum dicat, ejusque compositionem docet, lib. 2. cap. 8. Est illud porro lactis acidi genus, ita prodente Busbequio, epist. 1. pag. 36. hodieque in cibatu Turcis familiare: Jugurtam id appellant: diluunt aqua frigidissima, panemque interunt: coque utuntur in magno æstu & siti. Cibus is cum palato & ventriculo gratissimus est, tum ad extinguendam vehementiorem sitim vim habet admirabilem. Copia ejus passim venalis, ubicumque Turcarum diversoria sunt.

6. *Oleosum natura.*] Quod vim habet olei, *ἔχεται δὲ δυνάμεως ἐλαιώδους.* Diosc. lib. 2. cap. 81.

7. *Hoc præstantius.*] Ad medicinam.

8. *Natura ejus adstringere.*] Dysentericis idcirco prodesse infusum docet Diosc. lib. 2. cap. 81. nec alvum laxare, nisi largiore mensura potum, *πλέον ποθὲν*, quod & Plinius docet inferius, sect. 58. Cetera de butyro eadem Diosc. loc. cit. Τὸ *δὲ αὐτὸ πληροῖ, καὶ καθαίρει, καὶ σαρκοῖ. Replet, purgat, & carnem creat.* Ac paulo antea *μαλακτικῆς ἐστι δυνάμεως, molliendi vim habet.*

9. *Replere.*] Replere carne hulcera. Πληροῖ τὰ ἕλκη, inquit Diosc. lib. 1. Εὐπορ. cap. 188.

Sect. XXXVII. 1. *Certe novæ nuptæ.*] Id vero vel suillo fieri adipe, vel lupino solebat, ne quid mali medicamenti inferretur, ut dicetur extrema hac sectione. Donatus in 2. sc. act. 1. Hecyr. Terentii: *Uxor dicitur vel ab ungendis postibus, & figenda lana, id est, quod cum puellæ nuberent, maritorum postes ungebant, ibique lanam figebant,* &c. Servius in IV. Æneid. *Moris fuit, ut nubentes puellæ, simul ac venissent ad limen mariti, postes, antequam ingrederentur, ornarent laneis vittis, & oleo ungerent: & ideo uxores dictæ quasi unxores.* Quæ verba Isidorus in suam Etymologiarum farraginem transtulit, lib. 9. cap. ult. Inde Arnobius, lib. 3. contra Gentes. *O egregia numinum, ac singularis interpretatio potestatum! Nisi postes virorum adipali unguine oblinerentur ab sponsis*, & quæ sequuntur: ubi etiam unctionibus iis Unxiam deam præfuisse scribit. Vide plura apud Brisson. lib. de ritu nupt. pag. 193.

2. *Axungiam Græci.*] Ὀξύγγιον Usus ea voce Diosc. lib. 2. cap. 3. laudandus a nobis lib. 32. sect. 23. iterumque, lib. 3. cap. 104.

3. *Quamobrem non de alia.*] Præterquam de ea quæ herbarum radicibus vescitur: non vero de ea quæ in hara domi conclusa saginatur.

4. *Usus igitur.*] Dioscor. lib. 2. cap. 94.

5. *Sincera axungia.*] Quæ sine admixto sale. Dioscor. lib. 2. cap. 94. de suillo adipe, *καὶ πυρικαύστοις ἁρμόζει.*

6. *Vetus etiam.*] Marcellus Empiricus, cap. 16. pag. 119. *Axungiæ suillæ*, inquit, *unciæ tres, ex vini vetustissimi cotyla una decoctæ, potui phthisicis datæ potenter remediantur.*

7. *Salsa petitur.*] In MSS. Reg. 2. & Chiffl. *Gallica recipitur.*

8. *Contra scabiem vero quivis.*] Hoc est, quavis, qualibet: sive e sue quæ non peperit, sive quæ peperit.

9. *Sincera.*] Minime sale condita, aut aspersa.

10. *Cicatrices.*] Marcellus Empiricus, cap. 4. pag. 40.

11. *Donec tres unciæ.*] Sunt in hemina drachmæ sexagenæ, ut dictum est lib. 21. sect. 109. atque adeo unciæ in hemina septem cum semisse, ut ibidem ex Cleopatra diximus.

[a] farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit: alioque etiamnum modo podagris prodest mixto oleo vetere, contrito una sarcophago lapide, & quinquefolio tuso in vino, vel cum calce, vel cum cinere. Facit & peculiare emplastrum [12] LXXV. X. ponderi centum spumæ argenteæ mixtis, utilissimum contra inflammationes hulcerum. [13] Adipe verrino inungi putant utile, [b] quæque serpant, illinire cum resina. Antiqui maxime axibus vehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum utebantur: [14] unde nomen: sic quoque utili medicina, cum illa [15] ferrugine rotarum, ad sedis vitia virilitatisque. Et per se axungiam [16] medici antiqui maxime probabant renibus detractam, exemptisque venis aqua cælesti fricabant crebro, decocuebantque fictili novo sæpius, tum demum asservantes. Convenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, utilioremque esse vino lotam. Masurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. [17] Ideo novas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur.

XXXVIII. Quæ ratio adipis, eadem in his quæ ruminant sevi est, aliis modis, non minoris potentiæ. [1] Perficitur omne exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox [c] in pila tusum, aspersa marina. Crebro postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem laudatissimum est. [2] Si vero vetus revocetur ad curam, liquefieri prius jubent: mox frigida aqua lavari sæpius, dein liquefacere affuso vino quam odoratissimo. Eodemque modo iterum ac sæpius coquunt, donec virus evanescat. [3] Multi privatim sic taurorum, leonumque, ac pantherarum, & camelorum pinguia curari jubent. Usus dicetur suis locis.

XXXIX. Communis & ratio medullarum est. [1] Omnes molliunt, [d] explent, siccant, excalfaciunt. [2] Laudatissima cervina, mox vitulina, dein hircina, & caprina. [3] Curantur ante autumnum recentes lotæ, siccatæque in umbra: per cribrum [4] dein liquatæ, per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili, locis frigidis.

XL. [e] Inter omnia autem communia animalium vel præstantissimi effectus fel est. [1] Vis ejus excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorum animalium subtilius intelligitur, & ideo ad oculorum medicamenta utilius existimatur. [2] Taurino præcipua potentia, etiam in ære pellibusque colore aureo ducendis. Omne autem curatur recens [3] præligato ore lino crasso, demissum in ferventem aquam semihora, mox siccatum sine Sole, atque in melle conditum. Damnatur equinum, tantum inter venena: [4] ideo Flamini sacrorum equum tangere non licet, [5] cum Romæ publicis sacris equus etiam immoletur.

INTERPRETATIO.

a *Farina.*] Pulvere testæ, in qua diu salsamenta condita.
b *Quæque.*] Etiam hulcera quæ serpunt.
c *In pila.*] In mortario.
d *Explent.*] *Carne* replent *hulcera.*
e *Inter omnia.*] Inter remedia.

NOTÆ.

12. *LXXV. X. ponderi.*] Hoc est, septuaginta quinque denariûm ponderi axungiæ, centum spumæ argenteæ denariis mixtis.

13. *Adipe verrino inungi.*] MSS. omnes, vetusto more, *inungui*. Ut supra, sect. 14. *Ungui, fricari.*

14. *Unde nomen.*] Axungia nempe ita dicta, quod ea curruum axes ungantur, ut facilius circa eos volvantur rotæ, brevique tempore majus conficiant spatium. Græcis plerumque λίπος est. Glossæ Philoxeni: *Axungia, λίπος ἐν ᾧ τοὺς ἄξονας χρίουσιν.*

15. *Ferrugine rotarum.*] Hoc est, cum ramentis illis, nigrisque sordibus, quæ ex attritu ferramentorum in modiolo & axe crescunt.

16. *Medici antiqui.*] Quos etiam secutus est Dioscor. lib. 2. cap. 87. ubi de suillo adipe: Λαβὼν τὸ πρόσφατον καὶ καταπίμελον, οἷόν ἐστι τὸ νεφριαῖον, εἰς ὕδωρ δαψιλὲς ὄμβριον, ὡς ὅτι ψυχρότατον ἐξυμένισον, καὶ τρῖβε ταῖς χερσὶν ἐπιμελῶς ἀνατρίβων αὐτό, &c. *Sumito recentem præpinguem, qualis is est qui renibus detrahitur, & in largiorem aquam cælestem quam frigidissimam exemptis pelliculis immittito, manibusque terito, ipsum accurate fricans, ac veluti distringens*, &c. Idem cap. 90. ἐκτρίβων σφόδρως, *valde confricando.*

17. *Ideo novas nuptas.*] Vide quæ de suillo adipe diximus initio hujus sectionis. Vide & Sextum Platon. cap. 8. de lupo, tit. 1. ubi de lupini adipis facultate ad pellenda phantasmata, dæmones, umbras.

Sect. XXXVIII. 1. *Perficitur omne.*] Hæc totidem verbis Dioscor. lib. 2. cap. 89. Καὶ τὸ βόειον δὲ στέαρ ἐξυμενιστέον τὸ νεφριαῖον, καὶ θαλάττῃ πελαγίᾳ πλυτέον· εἶτα εἰς ὅλμον ἐμβλητέον, καὶ κοπτέον ἐπιμελῶς, ἐπιρραινομένης τῆς θαλάττης, &c. *Bubulo quoque sevo renibus maxime detracto eximendæ pelliculæ, ipsumque aqua marina ex alto petita eluendum: mox in pilam conjectum diligenter tundendum aspersa maris aqua*, &c.

2. *Si vero vetus.*] Eamdem & in recenti curam adhibet Diosc. lib. 2. cap. 90.

3. *Multi privatim.*] Diosc. totidem verbis lib. 2. cap. 90.

Sect. XXXIX. 1 *Omnes molliunt.*] Diosc. lib. 2. cap. 95. Ἅπαντες δέ εἰσι μαλακτικοί, θεραπευτικοί, πληρωτικοὶ ἑλκῶν. *Omnes porro medullæ molliunt, rarefaciunt, ad curationem faciunt, & hulcera explent.*

2. *Laudatissima.*] Dioscor. loc. cit. Μυελῶν δὲ κράτιστός ἐστιν ἐλάφειος, εἶτα μόσχειος, καὶ μετὰ τοῦτον ταύρειος, εἶτα αἴγειος, καὶ προβάτειος. Ita & Galenus, lib. XI. de fac. simp. med. cap. 1. pag. 302.

3. *Curantur.*] Diosc. fere ad verbum, loc. cit.

4. *Dein liquatæ.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XL. 1. *Vis ejus.*] Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ χολαὶ δριμεῖαι θερμαντικαί, &c.

2. *Taurino.*] In medicinæ usu taurinum ovillo, hircino, suillo, ursinoque anteponit Diosc. loc. cit.

3. *Præligato ore.*] Os folliculi, quo fel continetur, lino præligandum. Diosc. loc. cit. Χολὴ πᾶσα ἀποτίθεται τούτῳ τῷ τρόπῳ. Λαβὼν τὴν πρόσφατον, καὶ ἀποδήσας τὸ στόμα αὐτῆς λίνῳ, κάθεσο εἰς ὕδωρ ζέον, &c.

4. *Ideo Flamini.*] Affert causam aliam Festus: *Equo vehi Flamini Diali non licebat: ne si longius digrederetur, sacra negligerentur.* Gellius, lib. 10. cap. 15. pag. 528. ex Fabii Pictoris libris annalibus: *Equo Dialem Flaminem vehi religio est.*

5. *Cum Romæ.*] Festus: *October equus appellatur, qui in campo Martio mense Octobri immolatur quotannis Marti*, &c. Et verbo *Panibus*: *Panibus redimebant caput equi immolati Idibus Octobribus in Campo Martio, quia sacrificium fiebat ob frugum eventum: & equus potius quam bos immolabatur, quod hic bos frugibus pariendis aptus.* Idibus item Decembribus, Equestribus ludis dexter equus victor Marti sacer immolabatur, teste Plut. in quæst. Rom. pag. 287. Fuit & iste mos aliarum gentium: ut Persarum exempli gratia, Ovidio teste in Fastis, lib. 1. vers. 385.

Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda Deo.

XLI. [1] Quin & ſanguis eorum ſepticam vim habet. Item equarum, præterquam virginum, erodit, emarginat hulcera. [2] Taurinus quidem recens inter venena eſt, excepta Ægira. Ibi enim ſacerdos Terræ vaticinatura, tauri ſanguinem bibit prius quam in ſpecum deſcendat. Tantum poteſt ſympathia illa, de qua loquimur, [3] ut aliquando religione, aut loco fiat. [4] Druſus Tribunus plebei traditur caprinum bibiſſe, cum pallore & invidia veneni ſibi dati inſimulare Q. Cæpionem inimicum vellet. Hircorum ſanguini tanta vis eſt, ut ferramentorum ſubtilitas non aliter acrius induretur, ſcabritia poliatur vehementius, quam lima. Non igitur & ſanguis animalium inter communia dici poteſt, & ideo ſuis quiſque dicetur effectibus.

XLII. [1] Digeremus enim in mala ſingula uſus, [2] plurimumque contra ſerpentes. [3] Exitio his eſſe cervos nemo ignorat, ut ſi quæ ſunt, extractas cavernis mandentes. Nec vero [a] ipſi ſpiranteſque tantum adverſantur, ſed membratim quoque. [4] Fugari eas nidore cornus, eorum ſi uratur, dictum eſt: at e ſummo gutture uſtis oſſibus, congregari dicuntur. [5] Pelles ejuſdem animalis ſubſtratæ, ſecuros præſtant ab eo metu ſomnos. Coagulum quoque ex aceto potum ab ictu: [6] & ſi omnino tractatum ſit, eo die non ferit ſerpens. Teſtes quoque ejus inveterati, [7] vel genitale maris, ſalutariter dantur in vino: [8] item venter, quem centipellionem vocant. [9] Fugiunt & omnino dentem cervi habentes, aut medulla perunctos, [10] ſevove cervi, [11] aut vituli. [12] 2. Summis autem remediis præfertur hinnulei coagulum, matris utero exſecti, [13] ut indicavimus. Sanguine quoque cervino, [b] ſi una urantur dracontion, & cunilago, & anchuſa lentiſci ligno, [c] contrahi ſerpentes tradunt. Diſſipari deinde, ſi ſanguine detracto adjiciatur [14] pyrethrum. 3. Invenio apud auctores Græcos animal cervo minus, & pilo demum ſimile, quod ophion vocaretur. Sardiniam id tantum ferre ſolitam. [15] Hoc interiiſſe arbitror, & ideo medicinas ex eo omitto.

Cap. X. 4. [16] Apri quoque cerebrum contra eas laudatur cum ſanguine. [17] Jecur etiam inveteratum cum ruta potum ex vino. Item adeps, cum melle reſinaque. Simili modo verrinum jecur, [d] & fellis dumtaxat fibra, [19] x. quatuor pondere, vel cerebrum in vino potum. 5. [20] Caprarum cornu vel pilis accenſis, fugari ſerpentes dicunt, cineremque e cornu potum vel illitum contra ictus valere: item lactis hauſtus cum uva taminia, vel urinæ cum aceto ſcillite: caſeum caprinum cum origano impoſitum, vel ſevum cum cera. Millia præterea remediorum ex eo animali demonſtrantur, ſicut apparebit: quod equi-

INTERPRETATIO.

a *Ipſi.*] Toti & integri.
b *Si una urantur.*] Si ſimul urantur lentiſci ligno.
c *Contrahi.*] Congregari.
d *Et fellis.*] Et fibra quæ vergit ad fellis folliculum.

NOTÆ.

Sect. XLI. 1. *Quin & ſanguis.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 97. *Τὸ δὲ τῶν ὀχευτῶν ἵππων αἷμα σηπτικαῖς μίγνυται. Equorum admiſſariorum ſanguis in ſeptica, hoc eſt, erodentia medicamenta additur.*

2. *Taurinus.*] Vide Dioſcoridem in Alexiph. cap. 25.

3. *Ut aliquando.*] Ea eſt aliquando vel religionis vel ſoli vis, ut ſympathia, conſenſioque, & concordia inde ſentiatur inter res alioqui adverſas, ita ut ne venena quidem tum noceant.

4. *Druſus.*] De Druſo & Cæpione dicetur lib. 33. ſect. 6. Meminit caprini ſanguinis a Druſo epoti, ut Latinorum poſtulata differret, qui civitatem per illum ſperabant, Aurelius Victor, lib. de viris illuſtr. cap. 66. adjicitque repente concidiſſe, ſemianimemque domum relatum: vota pro illo per Italiam publice ſuſcepta, &c.

Sect. XLII. 1. *Digeremus.*] Vide Notas & Emend. num. XXIV.

2. *Plurimumque.*] Ita libri omnes. Providentiam naturæ commendat, quæ plurima ſuggerat remedia contra malorum omnium peſſimum, hoc eſt ſerpentium ictum.

3. *Exitio his.*] Serpentibus. Vide quæ diximus lib. 8. ſect. 50.

4. *Fugari eas .... dictum eſt.*] Libro 8. ſect. 50.

5. *Pelles ejuſdem.*] Q. Serenus, cap. 47. *de ſerpentium morſibus excludendis*, pag. 155.

Diſcendum & quæ ſit præcox medicina timenti:
Cautio namque poteſt diros prævertere morſus,
Si tu cervina per noctem in pelle quieſces,
Aut genere ex ipſo dentem portabis amicum.

Sextus Platon. cap. 1. de cervo, num. 23. *In cervina pelle ſi jacuerit, nullus ad hominem ſerpens accedit.*

6. *Et ſi omnino tractatum.*] In MSS. *tractum*: forte, *tactum.*

7. *Vel genitale.*] Nicander in Theriac. pag. 43. Dioſcor. lib. 2. cap. 43. Sextus Platon. cap. 1. de cervo, num. 15. *Naturæ cervi,* (hoc eſt, genitalis,) *ſiccatæ & corraſæ, ſi drachmam unam in ſorbitione ovi potaveris, omnis morſus ſerpentis apud te innocuus fiet,* &c.

10. *Item venter.*] In cervis, ceteriſque ruminantibus, geminus venter eſt, ut diximus lib. XI. ſect. 78. Ex his alter in cervis centipellio nuncupatur, a Græcis echinus & reticulum, quod multis conſtet plicaturis, ſinubuſque, ac veluti pellibus. Noſtris, *la Double.* Vide Notas & Emendationes, num. XXV.

9. *Fugiunt.*] Q. Serenus, loco ante recitato a nobis.

10. *Sevove cervi.*] Dioſc. lib. 2. cap. 94. *Elephantinus adeps, inquit, & cervinus peruncti, ſerpentes fugant.* Τὸ δὲ ἐλεφάντειον καὶ ἐλάφειον στέαρ, ἑρπετὰ διώκει καταχριόμενον.

11. *Aut vituli.*] Sic MSS. Reg. 2. aliique, non *hinuli*, ut libri editi.

12. *Summis autem.*] Scholiaſtes Nicandri, in Theriac. pag. 27. Νικάνωρ ἐν ταῖς δυνάμεσι, ἀρίστην τὴν πυτίαν εἶναί φησι, πρώτην τοῦ νεβροῦ, δευτέραν δὲ τὴν τοῦ λαγωοῦ, καὶ τρίτην τὴν τοῦ ἐρίφου. Vide Scribonium Largum, Compoſ. Med. cap. 2.

13. *Ut indicavimus.*] Libro 8. ſect. 50.

14. *Pyrethrum.*] Πύρεθρον Dioſcoridi, lib. 3. cap. 86. In Nothis, pag. 456. Ῥωμαῖοι, σαλιβάρις. Salivarem Latini appellavere: quod, ut ait Dioſc. loco cit. commanducata radix pituitam extrahit. In officinis retinet pyrethri nomen: Gallis, *Pied d'Alexandre.* Pingitur a Lobelio in Obſerv. pag. 447.

15. *Hoc interiiſſe.*] Vix ego genus aliquod animalis perire in totum arbitror: naturæ perpetuitati proſpiciente in primis ejuſdem auctore Deo. Sunt qui muſmonem hunc eſſe putent, de quo lib. 8. ſect. 75.

16. *Apri quoque .... contra eas.*] Contra ſerpentes. Sextus Platon. cap. 7. de apro, tit. 3. ad ſerpentium morſus cerebrum apri laudat ex melle contritum, impoſitumque.

17. *Jecur etiam.*] Nicander in Theriac. pag. 40. Dioſcor. lib. 2. cap. 48.

18. *Et fellis.*] Vide Notas & Emend. num. XXVI.

19. *X. quatuor.*] Hoc eſt, denariorum quatuor.

20. *Caprarum cornu.*] Sextus Platon. cap. 5. *de capro & capra*, tit. 3. *Ad ſerpentis morſum: Pulverem de cornu capræ, & ejus lac cum origano, & vini cyathis tribus bibat, venenum excutit.*

dem miror, [21] cum febri negetur carere. [22] Amplior potentia feris ejuſdem generis; quod numeroſiſſimum eſſe diximus. Alia vero & hircis. Democritus etiamnum effectus ejus auget, [a] qui ſingularis natus ſit. Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus ſerpentium placet, & recentis cinere in vino: atque in totum difficilius ſe recolligentes a ſerpentium ictu, [23] in caprilibus optime convaleſcunt. [24] Qui efficacius volunt mederi, occiſæ capræ alvum diſſectam cum fimo intus reperto ſtatim illigant. Alii carnem recentem hœdorum [b] pilo ſuffiunt, eodemque nidore fugant ſerpentes. [25] Utuntur & pelle eorum recente ad plagas, carne & fimo equi in agro paſti, [26] coagulo leporis ex aceto, contraque ſcorpionem & murem araneum. Aïunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. A ſcorpione percuſſis, fimum capræ efficacius cum aceto decoctum auxiliatur: [27] lardum juſque decocti potum his qui bupreſtim hauſerint.

6. [28] Quin etiam ſi quis aſino in aurem percuſſum a ſcorpione ſe dicat, tranſire malum protinus tradunt: venenataque omnia accenſo ejus pulmone fugere. Et fimo vituli ſuffiri percuſſos a ſcorpione prodeſt.

XLIII. 1. Canis rabioſi morſu facta vulnera circumcidunt ad vivas uſque partes quidam, carnemque vituli admovent, & jus ex eodem carnis decoctæ dant potui, aut axungiam cum calce tuſam.

2. Hirci jecore impoſito ne tentari quidem aquæ metu affirmant.

3. [1] Laudant & capræ fimum ex vino illitum: melis, & cuculi, & hirundinis decoctum & potum. [2] Ad reliquos beſtiarum morſus caprinum caſeum ſiccum cum origano imponunt, & bibi jubent: [3] ad hominis morſus carnem bubulam coctam, efficacius vituli, ſi non ante quintum diem ſolvant.

XLIV. Veneficiis roſtrum lupi reſiſtere inveteratum aïunt, ob idque villarum portis præfigunt. Hoc idem præſtare & pellis [1] e cervice [c] ſolida exiſtimatur: quippe tanta vis eſt animalis, præter ea [2] quæ retulimus, ut veſtigia ejus calcata equis afferant torporem.

XLV. Iis qui argentum vivum biberint, lardum remedio eſt. [1] Aſinino lacte poto venena reſtinguuntur, [2] peculiariter ſi hyoſcyamum potum ſit, aut viſcum, [3] aut cicuta, [4] aut lepus marinus, [5] aut opocarpathum, [6] aut pharicon, [7] aut dorycnium, & ſi [d] coagulum alicui nocuerit: [8] nam id quoque venenum eſt prima lactis coagulatione. Multos ejus & alios uſus dicemus. Sed meminiſſe oportebit recenti utendum, aut non multo poſtea tepefacto. Nullum enim celerius evaneſcit. Oſſa quoque aſini confracta & decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadem [e] onagris efficaciora. [9] De equiferis non ſcripſerunt Græci, quoniam terræ illæ non gignebant. Verumtamen

INTERPRETATIO.

a *Qui ſingularis.*] Qui ſolus ex matre ſit genitus.
b *Pilo.*] Cum pilo.
c *Solida.*] Integra.
d *Coagulum.*] Lac coagulatum: eſt enim illud venenum, cum epotum in ſtomacho coagulatur.
e *Onagris.*] Ex aſinis ſilveſtribus petita.

NOTÆ.

21. *Cum febri.*] Vide quæ diximus lib. 8. ſect. 76.

22. *Amplior potentia feris.*] Silveſtribus: capreis, rupicapris, aliiſque, de quibus lib. 8. ſect. 79.

23. *In caprilibus.*] Caprile, locus eſt in quo capræ ſervantur. Vox etiam Columellæ familiaris.

24. *Qui efficacius.*] Nicander in Theriac. pag. 67.

25. *Utuntur & pelle.*] Habdarrahmanus Ægyptius, cap. 9. pag. 68. *Hœdi ſtatim atque excoriatur, ſi pellis accipies particulam, eamque morſui ſerpentium applicabis, educetur venenum, & curabitur patiens.*

26. *Coagulo leporis, &c.*] Dioſc. lib. 2. cap. 21. pariter ex aceto potandum: e vino præbet Sextus Platon. cap. 2. de lepore, tit. 16. Imponi cum propoli jubet auctor Kiranidum, lib. 2. pag. 86.

27. *Lardum, juſque.*] Scribonius Largus, Compoſ. 190. ad bupreſtim: *Adjuvantur item paſſo plurimum, & lacte muliebri, & jure ſuillo pingui accepto*, &c.

28. *Quin etiam.*] Auctor Kiranidum, pag. 90. *Si quis autem a ſcorpione percuſſus fuerit, & dixerit in auricula aſini, Quantum ſcorpio me percuſſit! percuſſus quidem ſanabitur, aſinus autem morietur.*

Sect. XLIII. 1. *Laudant & capræ.*] Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellenſi, cap. 9. pag. 68. *Capri fimus cum aliqua parte ſeminis raparum applicatus morſui canis rabidi, proderit non parum, & ſanabit etiam.*

2. *Ad reliquos.*] Q. Serenus, cap. de ictibus ſcorpii, &c.

Ad cunctos autem morſus, ictuſque minorum,
Caſeus aptus erit ſimæ de lacte capellæ:
Cumque hoc abſumi debebit origanus herba;
Hæc duo mirificis curabunt iſta medelis.

3. *Ad hominis, &c.*] Hæc verbis totidem Plinius Valer. lib. 3. cap. 52.

Sect. XLIV. 1. *E cervice ſolida.*] MSS. Reg. 2. & Chiffl. *E cervice ſolida manica exiſtimatur.*

2. *Quæ retulimus.*] Libro 8. ſect. 34.

3. *Ut veſtigia ejus.*] Dicetur ea de re iterum, ſect. 80.

Sect. XLV. 1. *Aſinino lacte.*] Plinius Valerianus, libro 3. cap. 53.

2. *Peculiariter.*] Scribonius Largus, Compoſ. 181. *ad altercum, ſive hyoſcyamum: Adjuvatur lacte poto aſinino quamplurimo: vel quolibet alio recenti per ſe; vel decocto*, &c.

3. *Aut cicuta.*] Scribonius Largus, Compoſ. 179.

4. *Aut lepus marinus.*] Scribonius Largus, Compoſ. 186.

5. *Aut opocarpathum.*] Ea vox Carpathi ſuccum ſonat. Dioſcorid. in Præf. Alexiph. & cap. 13. τὸ τοῦ Καρπάσου ὀπὸν, & ὀποκάρπασον vocat, atque in letalium cenſu ponit. Apparet ex Galeno, lib. 1. de antid. myrrhæ ſpeciem odore mentiri, & venenum eſſe.

6. *Aut pharicon.*] De pharico pariter Dioſc. in Alexiph. cap. 19. Scribonius Largus, Compoſ. 195. *Pharicum & ipſum dicitur & compluribus componi, guſtumque habere nardi. Potum autem facit ſpaſmon, cito exanimat*, &c. A Pharico Cretenſi venefico alii, alii a Pharo inſula nomen deducunt. Tam nobis incognitum, quam priſcis notum.

7. *Aut dorycnion.*] Scribonius, Compoſ. 191. Dioſcor. in Alexiph. cap. 6.

8. *Nam id quoque.*] Adverſus lac intus coagulatum remedia alia Dioſcorides ſufficit in Alexiph. cap. 26. Plinius, lib. 20. ſect. 53. de menta: *Ipſa aceſcere, aut coire, denſerique lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne hujus coagulati potu ſtrangulentur.*

9. *De equiferis.*] Equiferum credimus eſſe eum, quem Ger-

fortiora omnia eadem, quam in equis intelligi debent. [10] Lacte equino venena leporis marini, & toxica expugnantur. Nec uros aut bisontes habuerunt Græci in experimentis, quanquam bove fero refertis Indiæ silvis: portione tamen eadem [a] efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, [11] maxime supra dicta: [12] & si ephemerum impactum sit: aut si cantharides datæ, vomitione omnia egeri: [13] sic & caprino jure cantharidas. Contra ea vero quæ [b] exhulceratione enecant, [14] sebum vitulinum vel bubulum auxiliatur. [15] Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & [c] per se prodest contra venena. [16] Nam si oleum non sit, vicem ejus repræsentat. Multipedæ morsus cum melle sanat. [17] Omasi quoque jure poto venena supra dicta expugnari putant, privatim vero aconita & cicutas: itemque vitulino sevo. Caprinus caseus recens, his qui viscum biberint: [18] lac vero contra cantharidas remedio est, & contra ephemeri potum cum taminia uva. [19] Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hœdinus contra reliqua. Coagulum hœdi [20] contra viscum, & chamæleonem album, sanguinemque taurinum, contra quem & leporis coagulum est ex aceto. [21] Contra pastinacam vero & omnium marinorum ictus vel morsus, coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, drachmæ pondere ex vino. [22] Leporis coagulum & contra venena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus advolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium
* Cap. xi. est jecur caprinum: sicut fel veneficiis [23] ex mustela rustica factis. * Hinc deinde revertemur ad genera morborum.

XLVI. [1] Capilli defluvia ursinus adeps admixto ladano & adianto continet, alopeciasque emendat, & raritatem superciliorum, cum fungis lucernarum, ac fuligine, quæ est [2] in rostris earum. [3] Porrigini cum vino prodest. [4] Ad hanc & cornus cervini cinis e vino, utque non [5] tædia animalium capillis increscant. [6] Item fel caprinum cum creta Cimolia & aceto, sic ut paulum capiti inarescant. [7] Item fel scrofinum cum urina tauri: Si vero vetus sit, etiam furfures adjecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini spissari capillum putant, & a canitie vindicari, [d] si rasis illinatur, plumboque tritus cum oleo. [8] Densari & asinini pulli cum urina: admiscentque nardum [9] fastidii gratia. [10] Alopecias felle taurino cum Ægyptio alumine [e] tepefactis illinunt. [11] Capitis hulcera manantia urina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adjiciatur, & sulphur. [12] Efficacius tamen & vitulinum fel: quo cum aceto calefacto & lendes tolluntur. [13] Sevum

Interpretatio.

a *Efficaciora.*] *Quam e domesticis & nostris.*
b *Exhulceratione.*] *Stomachi & intestinorum.*
c *Per se.*] Solum, *ac sine alio odjumento.*
d *Si rasis.*] Si rasis capillis capiti illinatur.
e *Tepefactis.*] Tepefactis prius capillis.

Notæ.

manorum vocabulo *Elàn* appellamus: Equicervum Albertus, ut diximus lib. 8. sect. 16.

10. *Lacte equino.*] Scribonius Largus, Compos. 186.

11. *Maxime supra dicta.*] Hac ipsa sectione.

12. *Et si ephemerum.*] Diosc. lib. 2. cap. 77.

13. *Sic caprino jure.*] De caprino jure Dioscorides suffragatur, lib. 2. cap. 94. Etiam de agnino, Scribonius Largus, Compos. 189. *ad cantharidas. Adjuvat bene & jus pingue agninum, & ex bubula factum*, &c.

14. *Sebum.*] M S S. fere ubique, *sebum* pro sevo scribunt.

15. *Nam contra sanguisugas.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 121. *In eo aceto*, inquit, *in quo prius ferrum fervens sit extinctum, butyrum missum, & calefactum, paulatim, si absorbeatur, ejiciet de stomacho sanguisugas.*

16. *Nam si oleum.*] Diosc. similiter, lib. 2. cap. 81. de butyro: Καὶ πρὸς τὰ θανάσιμα, μὴ παρόντος ἐλαίου χρησιμεύει. *Usurpatur & contra venena, si desit oleum.*

17. *Omasi quoque.*] Neque omasi modo, quod pinguius est, crassiusque bovis intestinum, sed & carnis bubulæ jure aconita pelli Nicander admonet. Vide Notas & Emend. num. XXVII.

18. *Lac vero.*] Caprinum videlicet. Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 33. *Si quis cantharidas biberit: Capræ lac bibat, liberabitur.*

19. *Sanguis caprinus.*] De caprino hœdinoque sanguine contra toxicum subscripsit & Diosc. in Alexiph. cap. 20.

20. *Contra viscum & chamæleonem.*] Hoc est, contra viscum, quem & chamæleonem album vocant, ut diximus lib. 20. sect. 51. Figura hæc est quam Grammatici vocant, ἓν διὰ δυοῖν, familiaris præsertim poëtis.

21. *Contra pastinacam, &c.*] Totidem fere verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 54.

22. *Leporis coagulum.*] Nicander in Theriac. pag. 40. & in Alexiph. pag. 132.

23. *Ex mustela rustica.*] Vide quæ diximus, lib. xi. sect. 109.

Sect. XLVI. 1. *Capilli defluvia.*] Hæc pariter Marcellus Empiricus, cap. 6. pag. 45. & 46. Sextus Platon. cap. 13. de urso, tit. 1. *Ad capillos fluentes, & ut crescant: Ursinus adeps cum ladano & vino vetere mixtus*, &c. Diosc. item, lib. 2. cap. 94. Galenus, lib. 10. de fac. simp. med. cap. 1. pag. 302.

2. *In rostris earum.*] Pars est acuminata lucernarum, quæ manubrio adversa est. Icones varias lucernarum apud antiquos Fortunius Licetius exhibet, opere singulari de Lucernis, pag. 600. & seqq. Habemus & nos in Museo nostro.

3. *Porrigini . . . . prodest.*] Adeps ursinus.

4. *Ad hanc.*] Ad porriginem emendandam. Marcellus Empiricus, cap. 6. pag. 46.

5. *Tædia animalium.*] Lendes, pediculosque intelligit. Vide Notas & Emend. num. XXVIII.

6. *Item fel.*] Nempe ad porriginem tollendam.

7. *Item fel scrofinum.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXIX.

8. *Densari & asinini pulli.*] Subintellige genitali.

9. *Fastidii.*] Fastidii abigendi gratia: ne fastidium moveat urinæ gravis odor.

10. *Alopecias.*] Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42. cum nitro & vino adhibet.

11. *Capitis hulcera.*] Habdarrahmanus Ægyptius, cap. 6. pag. 49. *Qui caput lavabit urina boum, capillorum impediet fluxum, & si quæ sunt in capite hulcera, sanabuntur.* Ad porriginem eximendam eodem medicamento utitur Marcellus Empir. cap. 4. pag. 41. adjecto similiter sulphure, atque cyclamino.

12. *Efficacius tamen, &c.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 5. & Marcellus Empir. cap. 4. pag. 41.

13. *Sevum vitulinum.*] Plinius Valer. loco cit. & Marcellus Empir. cap. 4. pag. 40.

vitulinum cum ſale tritum, capitis hulceribus utiliſſimum. [14] Laudatur & vulpium adeps: [15] ſed præcipue felis fimum cum ſinapis pari modo illitum. [16] Caprini cornus farina vel cinis, magiſque hircini, addito nitro & tamaricis ſemine, & butyro oleoque, prius capite raſo, mire continent ita fluentem capillum. Sicuti carnis cinere ex oleo illito ſupercilia nigreſcunt. [17] Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: [18] item ungularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. [19] Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis dolorem ſedat: [20] item aqua pota, quæ e bovis aut aſini potu relicta eſt: [21] &, ſi credimus, vulpis maſculæ genitale circumligatum: [22] cornus cervini cinis illitus ex aceto, aut roſaceo, aut ex irino.

XLVII. Oculorum epiphoras bubulo ſevo cum oleo cocto illinunt. [1] Cervini cornus cinere ſcabritias eorumdem inungunt: mucrones autem ipſos efficaciores putant. Lupi excrementis circumlini [2] ſuffuſiones prodeſt. Cinere eorum cum Attico melle inungi obſcuritates: [3] item felle urſino. Epinyctidas, adipe aprugno cum roſaceo. [4] Ungulæ aſininæ cinis inunctus e ſuo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. [5] Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis & palpebrarum vitiis angulorumque occurrit: calliblephari modo fuligo in hoc uſu temperatur: optime ellychnio papyraceo, oleoque ſeſamino, fuligine in novum vas pennis deterſa. Efficaciſſime tamen evulſos ibi pilos coërcet. Felle tauri cum ovi albo, collyria fiunt: aquaque diſſoluta inungunt per quatriduum. Sevum vituli cum anſeris adipe & ocimi ſucco, [6] genarum vitiis aptiſſimum eſt. [7] Ejuſdem medullæ cum pari pondere ceræ & olei vel roſacei, addito ovo, duritiæ genarum illinuntur. [8] Caſeo molli caprino impoſito ex aqua calida epiphoræ ſedantur: ſi tumor ſit, ex melle. [9] Utrumque vero ſero calido fovendum. [10] Sicca lippitudo, lumbulis ſuum exuſtis atque contritis, & impoſitis, tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quaſdam herbas edant: [11] item dorcadas: & ob id fimum earum cera circumdatum nova Luna devorare jubent. Et quoniam noctu æque quoque cernant, [12] ſanguine hircino ſanari luſcioſos putant, [13] nyctalopas a Græcis dictos: [14] capræ vero jocinere, in vino auſtero decocto. [15] Quidam inaſſati jocineris ſanie inungunt, aut felle capræ, carneſque eas

NOTÆ.

14. *Laudatur & vulpium adeps.*] Item ſanguis, Habdarrahmano auctore, ad abigendos furfures, ſcabiemque capitis, commendatur in primis, cap. 29. pag. 111.

15. *Sed præcipue.*] Vide Notas & Emend. num. XXX.

16. *Caprini cornus.*] Sextus Platonicus, cap. 5. de capro & capra, tit. 8. *Ad capillos fluentes: Capræ cornu furfure mixto cum oleo myrtino, capillos fluentes retinet, & creſcere facit.*

17. *Lacte caprino.*] Alopecias eo ſanari egregie Marcellus Empir. prodidit, cap. 6. pag. 45.

18. *Item ungularum.*] Dioſc. lib. 2. cap. 46. Οἱ δὲ τῶν αἰγῶν ὄνυχες καέντες, ἀλωπεκίας καταχριόμενοι σὺν ὄξει θεραπεύουσι.

19. *Leporinus, &c.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 6.

20. *Item aqua pota, &c.*] Plinius Valer. libro 1. cap. 1. & Marcellus Empir. cap. 1. pag. 35.

21. *Et, ſi credimus.*] Credit Sextus Platonicus, cap. 3. de vulpe, tit. 10. *Ad capitis dolorem. Natura vulpis circumdata capiti, dolorem ſtatim tollit.* Naturam veteres genitale dixere.

22. *Cornus cervini.*] Marcellus Empir. cap. 1. *ad capitis dolores*, pag. 37. *Cernus cervini exuſti cinis, illitus fronti ex aceto & roſaceo prodeſt.* Et Plinius Valer. lib. 1. cap. 1. *Cervini cornu cinis illinitus ex aceto & roſaceo prodeſt.* MSS. omnes hoc loco, *aut roſaceo*, præ ſe ferunt.

Sect. XLVII. 1. *Corvini cornus.*] Dioſc. lib. 2. cap. 63. hunc cinerem impenſe laudat, ad fluxiones oculorum & hulcera, πρὸς τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ἕλκη καὶ ῥεύματα. Addi in collyriis, auctor eſt Sextus Platon. cap. 1. de cervo.

2. *Suffuſiones.*] Hoc eſt, palpebras circumlini eo fimo juvat, in ſuffuſione oculorum. Marcellus Empir. cap. 8. pag. 59. *Lupi fimus diu perfrictus ad ſummam lævitatem, cum melle mixtus, & inunctione adhibitus, oculorum ὑποχύσεις diſcutit, & ad ſummam claritudinem eos perducit, ſuffuſione ſiccata.* De ejuſdem felle Habdarrahmanus, cap. 23. pag. 95. *Lupi fel inditum oculis per modum collyrii, ipſorum abiget caligationem, & aquam in eos deſcendentem impediet, ne coaleſcat.*

3. *Item felle.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 62.

4. *Ungulæ aſininæ.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 68. Sed pro aſinino, muliebre lac idem adſciſcit: cetera ſunt paria.

5. *Medulla bubula.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 70. *Lucernam fictilem de papyro, & medulla vaccina concinnato, atque ejus fumo ſive fuligine pro calliblepharo utere, quo palpebras exeſas & glabras ſæpius inungendo, decentiſſimas facies.*

6. *Genarum vitiis.*] Hoc eſt, palpebrarum. Vide quæ diximus lib. XI. ſect. 36. & 57.

7. *Ejuſdem medullæ.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 71. *Vituli medulla cum cera & oleo roſaceo, æquis ponderibus liquefacta, & permixta, & ad emplaſtri modum impoſita, duritias palpebrarum, & ſi qua illic in modum pilularum naſcuntur, commolit ac diſcutit.*

8. *Caſeo molli.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 57. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 14.

9. *Utrumque vero.*] Utraque epiphora: & quæ cum tumore conjuncta, & quæ ſine tumore. Serum caprinum idcirco Plinius Valer. adhibet, quo foveri oculos præcipit, per quindenos dies, lib. 1. cap. 22.

10. *Sicca lippitudo.*] Ξηροφθαλμία, arida lippitudo Corn. Celſo: cum in oculorum angulis aſperitates & prurigines, & veluti hulcera fiunt, pruritus oculorum ſine rheumate: a ſiccitate nomen habet.

11. *Item dorcadas.*] His nomen eſt ab acie, a ſubtilitate viſus. Δορκὰς, παρὰ τὸ δέρκω. ὀξυδερκὲς γὰρ τὸ ζῶον, καὶ εὐόμματον, inquit Etymologus. Plura vide apud Bochart. part. 1. lib. 3. de anim. cap. 25. pag. 925.

12. *Sanguine hircino.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 70.

13. *Nyctalopas.*] Νυκτάλωπας. Græcis νυκτάλωψ proprie is olim fuiſſe videtur, qui noctu melius quam interdiu cerneret: a nocturno enim aſpectu eſt vox ea deducta. Sic Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 10. *Nyctalopes vero, qui per noctem vident, & per diem obſcuritatem patiuntur.* Eadem his deinde remedia ſuggerit, quæ mox a Plinio afferuntur. Feſtus: *Luſcitio, vitium oculorum, quod clarius veſperi quam meridie cernit.* Sic Hippocr. lib. 2. Prædict. tex. 40. pag. 517. Sic in Iſagoge ſua Galenus. Sed idem rurſus ibidem nyctalopas etiam dici teſtatur, qui contra parum die, veſpere autem noctuque nihil aſpiciant: atque ita prorſus nyctalopas Paulus Ægineta, e Latinis Cornelius Celſus, lib. 6. cap. 6 fere accepit. Eoſdem & luſcioſos, & Nuſcitioſos dixere Latini, parum & ipſi ſibi quoque dum Græcos ſequuntur, in earumdem vocum ſignificatione conſtantes.

14. *Capræ vero jocinere.*] Sextus Platon. de caprea, cap. 4. tit. 2. *Ad eos qui ab hora decima* (hoc eſt, binis horis ante Solis occaſum) *non vident: Jecur capreæ in aqua calida ſalſa coquatur, & ejus vaporem oculi excipiant, & ex eadem aqua oculos foveant: ſed & jecur edant, & ex liquefacto inungantur. Quidam jecur ejus aſſant in craticula: & fluentem ſaporem colligunt, & ex eo inunguuntur. Quidam coctum vel aſſum jecur capreæ cum pane edunt, & idem bibunt.* Quod de capris domeſticis Plinius retulit, hoc Sextus de capreis: quoniam, ut Plinius animadvertit, ſect. 42. *amplior potentia eſt feris ejus generis.*

15. *Quidam inaſſati.*] Celſus, lib. 6. cap. 6. *Præter hæc imbecillitas oculorum eſt, ex qua quidam interdiu ſatis, noctu nihil cernuit..... Sic laborantes inungi oportet humore jocineris, maxime hircini: ſi minus, caprini, ubi id aſſum coquitur, excepto i atque edi quoque ipſum jecur debet.*

vesci, & dum coquantur oculos vaporari his præcipiunt. [16] Id quoque referre arbitrantur, ut rutili coloris fuerit. Volunt & oculos suffiri, jocinere in ollis decocto: quidam inassato. [17] Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: [18] cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: [19] cum vino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, pterygia, & argema: [20] ad palpebras vero evulso prius pilo, cum succo [a] oleris, ita ut unctio inarescat. [21] Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. [22] Ad omnia inveteratum fel efficacius putant. [23] Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris: contraque dolores, medullam: [24] item pulmonem leporis. [25] Et ad caligines fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, vel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. [26] Nam vulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant.

XLVIII. [1] Aurium dolori & vitiis medetur urina apri in vitro servata: [2] fel apri vel suis, [3] vel bubulum cum oleo cicino & rosaceo æquis portionibus. [4] Præcipue vero taurinum, cum porri succo tepidum, vel cum melle, si suppuret. Contraque odorem gravem per se tepefactum in malicorio. [b] In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam [c] ingravatas aures sic perluendas putant. [5] Alii cum senecta serpentium & aceto [6] includunt lana collutas ante calida aqua. [7] Aut si major sit gravitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: [8] lardum quoque pingue: item fimum asini recens cum rosaceo instillatur: omniaque ea tepefacta. [9] Utilior equi spuma, [10] vel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. [11] Sevum bubulum cum adipe anserino, [12] butyrum recens. Urina capræ, vel tauri, aut fullonia vetus calfacta, vapore per lagenæ collum subeunte. Admiscent & aceti tertiam partem: & aliquid urinæ vituli, qui nondum herbam gustaverit. Fimum etiam mixto felle ejusdem. Et cutem, quam relinquunt angues, excalfactis prius auribus. Lana autem, medicamina ea includuntur. [13] Prodest & sevum vituli cum anseris adipe, & ocimi succo: [14] ejusdem medulla admixto cumino trito infusa. [d] [15] Virus verrinum e scrofa exceptum priusquam terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum [e] [16] e naturis vitulorum factum

INTERPRETATIO.

a *Oleris.*] Brassicæ.
b *In ea parte rupta.*] Fractas auriculas.
c *Ingravatas.*] Audiendi gravitate laborantes.
d *Virus.*] Semen quod effundit in coïtu.
e *E naturis.*] E genitalibus.

NOTÆ.

16. *Id quoque referre.*] Habdarrahmanus Ægyptius, cap. 9. pag. 61. *Rubræ capræ jecur si torrebis, & instillabis ex eo in oculos, proderit eorum caligationibus, & sanabit eos.*

17. *Fel quidem caprinum.*] Sextus Platon. de caprea, tit. 5. & 8. hæc totidem fere verbis.

18. *Cum melle.*] Q. Serenus, cap. 14. de oculorum dolore mitigando, pag. 133.

Hyblæi mellis succi cum felle caprino,
Subveniunt oculis dira caligine pressis.

19. *Cum vino.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 20. Cum melle contra albugines Habdarrahmanus adhibet, cap. 9. pag. 217.

20. *Ad palpebras vero.*] Habdarrahmanus Ægyptius, cap. 9. pag. 63. *Si redundantes in palpebris pilos depilabis, & obduces locum felle capræ, nequaquam amplius renascentur.*

21. *Contra ruptas.*] Sextus Platon. loc. cit.

22. *Ad omnia.*] Ad oculorum mala proxime numerata. Vide Notas & Emend. num. XXXI.

23. *Nec abdicant.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 14.

24. *Item pulmonem.*] Sextus Platon. lib. 2. de lepore, tit. 3. *ad oculorum dolores. Pulmo leporis superpositus, & alligatus dolores oculorum mirifice sanat.*

25. *Et ad caligines.*] Sextus Platon. cap. 2. de lepore, tit. 8. *Ad caliginem oculorum: Leporis fel cum melle mixtum & inunctum, oculos clarificat.*

26. *Nam vulpinam.*] Similis superstitionis & illud est quod refert Marcellus Empir. cap. 8. pag. 66. *Ad albuginem oculorum detergendam efficax hoc remedium. Vulpem vivam capies, eique linguam præcides, ipsamque vivam dimittes: linguam autem ejus arefactam phœnicio ligabis, & collo ejus, qui albuginem patietur, suspendes.*

Sect. XLVIII. 1. *Aurium dolori.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 75. *Urina apri servatur in vitro, sed melius cum vesica ipsius, quo modo ei sublata fuerit: hæc tepens infusa auribus unice prodest.* Et pag. 81. *Apri lotium infusum auriculæ valde medetur: quod quia vetustum magis prodest, collectum servari debet in vase vitreo, ut sit ad remedia præparatum.* Sic etiam Plinius Valer. lib. 1. cap. 9. & Sextus Platon. cap. 7. de apro, tit 12.

2. *Fel apri vel suis.*] Sic MSS. Reg. 2. & alii. Sic Marcellus Empir. pag. 75. fel aprugnum, aut verrinum, porcinumve, dummodo non de scrofa, ad eos usus commendat.

3. *Vel bubulum cum oleo cicino.*] Pro cicino laurinum habet Habdarrahmanus Ægyptius, nisi vitium interpretis est: Sic enim ille, cap. 6. pag. 39. *Tauri fel addito oleo lauri, vel unguento rosarum, inditum auribus, hulcera ibi enata curat, & mitigat dolores.* In cod. Chiffl. *citrino*, mendose.

4. *Præcipue vero.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXII.

5. *Alii cum senecta.*] Dioscor. lib. 2. cap. 19. Marcellus Empir. cap. 9. pag. 81. *Cum felle vitulino, & aceto, pari mensura, serpentis senectus, id est, exuviæ decoctæ, & lanula madefacta medicamentum auriculæ insertum, maximæ utilitatis esse creditur, si prius ferventi aqua de spongia aurem foveris.*

6. *Includunt lana.*] Non, ut editi hactenus libri, *lanas.* Ipse paulo inferius hac sect. *Lana autem medicamina ea includuntur.*

7. *Aut si major.*] Habdarrahmanus, cap. 6. pag. 49. *Fel vaccæ liquefactum cum aliqua parte corticum malogranatorum contusorum, & instillatum auribus, proderit tinnitui ac sonitui.*

8. *Lardum quoque.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 79. *Ad aurium dolorem, quæ pus emittent, laridum vetustissimum teres in mortario, & succum illum lana delicata collectum, in auriculam immittes, & subinde aqua calida fovebis, & iterum succum illum infundes: mira velocitate sanabis.*

9. *Utilior.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 81. *Spuma equi recens detracta, & cum oleo roseo infusa, auricularum quamvis vehementes dolores resolvit.*

10. *Vel equini fimi,* &c.] Ad verbum Plinius Valer. lib. 1. cap. 9.

11. *Sevum bubulum.*] Vel ut in MSS. *sebum.*] Plinius Valer. loc. cit.

12. *Butyrum recens.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 81.

13. *Prodest & sevum.* Plinius Valer. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 9. pag. 75.

14. *Ejusdem medulla.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 81.

15. *Virus verrinum.*] Marcellus Empir. loc. cit. *Verris cum scropham saliet, priusquam in terram destillet, de verendis ejus virus exceptum tepefactumque: & cum aquæ modico auriculæ inditum, quamvis molestos dolores relevat: quod etiam circa auriculam illitum plurimum prodest.*

16. *E naturis.*] Naturas Latini genitalia appellarunt, ut alibi monuimus. Ita Sextus Platon. cap. 3. *Naturam vulpis* dixit. Id vero Dalecampius cum nesciret, *e naribus vitulorum* emendare nitebatur. At Plinius infra, sect. 50. *glutinum factum e genitalibus vitulorum* aperte dixit.

& in aqua liquatum. [a] [17] Aliis vitiis adeps vulpium. [18] Item fel caprinum cum roſaceo tepido, aut porri ſucco: [19] aut ſi ſint rupta ibi aliqua, e lacte mulieris. [20] Si gravitas ſit audiendi, fel bubulum cum urina capræ, vel hirci, vel ſi pus ſit. [21] In quocumque autem uſu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. [22] Laudant & coagulum leporis tertia denarii parte, dimidiaque ſacopeni in ammineo vino. [23] Parotidas urſinus adeps comprimit pari pondere ceræ & taurini ſevi. Addunt quidam hypociſthidem, & per ſe butyrum illitum, ſi prius foveantur feni Græci decocti ſucco. Efficacius cum ſtrychno. [24] Proſunt & vulpium teſtes, & taurinus ſanguis aridus tritus. [25] Urina capræ calefacta inſtillata auribus: [26] fimumque ejuſdem cum axungia illitum.

XLIX. [1] Dentes mobiles confirmat cervini cornus cinis, [2] doloreſque eorum mitigat, ſive infricentur, ſive colluantur. [3] Quidam efficaciorem ad omnes eoſdem uſus [b] crudi cornus farinam arbitrantur. [4] Dentifricia utroque modo fiunt. Magnum remedium eſt in luporum capitis cinere. Certumque eſt in excrementis eorum plerumque inveniri oſſa. Hæc adalligata eumdem effectum habent. [5] Item leporina coagula per aurem infuſa contra dolores: [6] & capitis eorum cinis dentifricium eſt, [7] adjectoque nardo mulcet graveolentiam oris. [8] Aliqui murinorum capitum cinerem miſcuiſſe malunt. Reperitur in latere leporis acui os ſimile: [9] hoc ſcarificari dentes in dolore ſuadent. Talus bubulus accenſus, [c] eos qui labant cum dolore, admotus confirmat. Ejuſdem cinis cum myrrha, dentifricium eſt. [10] Oſſa quoque ex ungulis ſuum combuſta, eumdem uſum præbent: [11] item oſſa ex acetabulis pernarum, circa quæ coxendices vertuntur. Iiſdem ſanari, demiſſis in fauces jumentorum, [d] [12] verminationes notum eſt: ſed & combuſtis dentes confirmari. Aſinino quoque lacte percuſſu vexatos, aut dentium ejuſdem cinere: [13] lichene item equi cum oleo infuſo per aurem. [14] Eſt autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, ſed in equorum genibus, ac ſuper ungulas. [15] Præterea in corde equorum invenitur os, dentibus caninis maximis ſimile: [16] hoc ſcarificari dolorem, aut

INTERPRETATIO.

a *Aliis vitiis.*] Aliis aurium doloribus.
b *Crudi.*] Non exuſti.
c *Eos.*] Dentes.
d *Verminationes.*] Dentium vermes.

NOTÆ.

17. *Aliis vitiis.*] Sextus Platon. cap. 3. de vulpe, tit. 15. *Ad aurium dolorem: Adeps vulpis remiſſus, & inſtillatus ſanat.* Dioſcor. lib. 2. cap. 41. de vulpe: *Καὶ τὸ στέαρ, αὐτῆς τακὲν καὶ ἐγχυθὲν, ὠτὸς πόνον παύει. Adeps lupinus liquefactus, infuſuſque*, &c. Sic & Galenus, lib. 3. *κατὰ τόπους*, cap. 1. pag. 403.

18. *Item fel caprinum.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 9. Apollonius, apud Galenum, lib. 3. *κατὰ τόπους*, cap. 1. pag. 395. ad verbum. Et Habdarrahmanus Ægyptius, cap. 9. pag. 62. *Recipe de felle caprarum, admiſce aliquid aquæ porrorum, inſtilla in aures doloribus affectas, mitigabuntur eorum dolores.*

19. *Aut ſi ſint rupta.*] Vide Notas & Emendat. num. XXXIII.

20. *Si gravitas.*] Q. Serenus, cap. 13. de aurium vitiis, pag. 132.

Felque bovis ſurdis etiam prodeſſe loquuntur.
Si jungas olidæ grave quod minxere capellæ.

Marcellus Empir. cap. 9. pag. 79. *Adverſus gravitatem audiendi*, inquit, *fel bubulum cum urina hirci, auriculæ quæ moleſtiam ſurdiginis patitur, inſtillabis*, &c. Lotium capræ per ſe laudat Sextus Platon. cap 5. tit. 18. ad aurium dolorem.

21. *In quocumque.*] Sive ad aures fractas, ſive ad audiendi gravitatem, ſive ad alia vitia hæc adhibeantur. Marcellus Empir. cap. 9. pag. 181. *Lotium caprinum inſtillatum dolorem ſedat: quod magis prodeſſe ſuppuratis auribus affirmatur: ob quam cauſam præſentis auxilii, plures exceptum, & cornu caprino inditum, in fumo ſuſpenſum, diligenter ad neceſſarias medelas reſervant.*

22. *Laudant*, &c.] Sextus Platon. cap. 2. de lepore, tit. 15. *Ad aurium dolorem: Leporis coagulum auriculæ infunditur.*

23. *Parotidas*, &c.] Plinius Valer. lib. 1. cap. 13. & Marcellus Empir. cap. 15. pag. 107.

24. *Proſunt & vulpium*, &c.] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 109. Sextus Platon. cap. de vulpe, tit. 7. *Ad parotidas.* Et auctor Kiranidum, pag. 103.

25. *Urina capræ calefacta.*] Non externo igne & adventitio, ſed nativo calore, ſi Marcello Empirico credimus, cap. 9. pag. 79. *Lotium caprinum*, inquit, *ſub eo momento quo egeritur, tepidum auri obtuſæ infundes.*

26. *Fimumque ejuſdem.*] Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 21. ad parotidas, &c. *Capræ ſtercus cum melle commixtum mire ſanat.* Sic etiam Plinius Valer. lib. 1. cap. 13.

Sect. XLIX. 1. *Dentes mobiles.*] Marcellus Empir. cap. 12. pag. 92. & cap. 15. pag. 109. Sextus Platon. lib. 1. de cervo, num. 2. *Cornu cervi combuſtum* (hoc eſt, redactum in cinerem) *dentes qui moventur, confirmat, ſi eo pro dentifricio quis utatur.* Sic & Dioſc. lib. 2. cap. 63. & ante hos Celſus, lib. 6. cap. 9. Scribonius Largus, Compoſ. 60. *Hoc cum eo quod candidos facit dentes, tum etiam confirmat: Auguſtam conſtat uſam: Nam Meſſalina Dei noſtri Cæſaris* (Claudii) *hoc utitur: Cornorum cervi uſtorum in ollam novam ad cinerem redactorum ſextario uno*, &c.

2. *Doloreſque.*] Plinius Valer. lib. 1. pag. 36.

3. *Quidam.*] Marcellus Empir. cap. 12. pag. 94.

4. *Dentifricia utroque modo.*] Hoc eſt, & ex cinere combuſti cornus cervini, & ex ſcobe crudi. De his Q. Serenus, cap. 15. pag. 134.

Quod vero aſſumpſit nomen de dente fricando,
Cervino ex cornu cinis eſt, aut ungula porcæ
Torrida: vel cinis ex ovis: ſed non ſine vino.
Muricis aut toſti, vel bulbi extincta favilla, &c.

5. *Item leporina.*] Sextus Platon. cap. 2. de lepore, tit. 15.

6. *Et capitis eorum*, &c.] Marcellus Empiricus, cap. XI. pag. 88.

7. *Adjectoque.*] Marcellus Empir. loc. cit.

8. *Aliqui murinorum.*] Huc pertinet quod ait Marcellus Empir. loc. cit. *Murinus cinis, id eſt, pulvis exuſti muris, cum melle, dentibus infrictus, halitum fœtidi oris emendat.*

9. *Hoc ſcarificari.*] MSS. Reg. 2. aliique, *hoc ſcarifare.*

10. *Oſſa quoque.*] Q. Serenus, loco allato, Marcellus Empir. cap. 12. pag. 94. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 36.

11. *Item oſſa.*] Marcellus Empir. cap. 13. pag. 99. *Pernæ ſcrofinæ os*, inquit, *quod eſt ampliſſimum, combuſtum, tritumque, optimum & ſalubre dentifricium præſtat: gingivas enim ſiccat & adſtringit: denteſque ab humoris injuria & tumore defendit.*

12. *Verminationes.*] Ea vox vermium proprie ortum ſignificat, ſive in dente fiat, ſive in aure, ſive in interaneis, ſeu in alia quacumque corporis parte. Hinc verminare aurem dixit Martialis, lib. 14. Epigr. 23. Nunc de morbis dentium ſermo eſt.

13. *Lichene item.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 45. *Λειχῆνες ἵππων, εἰσὶ δὲ τύλοι κατ' ἐπιγραφὴν ἀντετυλωμένοι παρὰ τοῖς γόνασι καὶ παρὰ ταῖς ὁπλαῖς. Lichenes equorum calli ſunt*, tuberoſæ verrucæ inſtar, *circa genua & ungulas in earum partium flexu indurati.* Veterinariis in Gallia, *Sur-os.*

14. *Eſt autem hoc non hippomanes.*] Non illud nimirum eſt, quo de egimus, lib. 8. ſect. 66.

15. *Præterea in corde.*] Vide quæ diximus lib. XI. ſect. 70.

16. *Hoc ſcarificari.*] MSS. *ſcarifari.*

exempto dente emortui equi maxillis, ad numerum ejus qui doleat, demonstrant. Equarum virus a coïtu in lychnis accensum Anaxilaus prodidit, equinorum capitum visus repræsentare monstrifice: similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in veneficio vires habet, ut affusum æris mixturæ in effigiem equæ Olympiæ, admotos mares equos [a] ad rabiem coïtus agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctum, illitumque, & mox paulo detractum, ita ut confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. [17] Efficax habetur & caprino lacte collui dentes, vel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis dentifricio placet, & omnium fere [b] villaticarum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

CAP. XII. L. Cutem in facie erugari, & tenerescere, candorem custodire lacte asinino putant. Notumque est [c] quasdam quotidie [1] septingenties custodito numero fovere. [2] Poppæa hoc Neronis Principis instituit, balinearum quoque solia sic temperans, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illito tolluntur: efficacius cum cerussa. [d] Sincero vero vitia quæ serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana e partu bovis madida. Frivolum videatur, non tamen omittendum, propter desideria mulierum: [3] Talum candidi juvenci, quadraginta diebus noctibusque, donec resolvatur in liquorem decoctum, & illitum linteolo, candorem, cutisque erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere aïunt: [4] non crocodileam illini melius: sed foveri frigida & ante & postea jubent. [e] Æstates, & quæ decolorem faciunt cutem, fimum vituli cum oleo & gummi manu subactum emendat. [5] Hulcera oris ac rimas, sevum vituli vel bovis cum adipe anserino, & ocimi succo. Est & alia mixtura, e sevo vituli cum medulla cervi, & albæ spinæ foliis una tritis. Idem præstat & medulla cum resina, vel si vaccina sit: & jus e carne vaccina. [6] Lichenas oris præstantissime vincit glutinum factum e genitalibus vitulorum, [7] liquatum aceto cum sulphure vivo, ramo ficulneo [f] permixtum, ita ut bis die recens illinatur. [8] Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & jecur hirci illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures, tauri fel addito nitro: urina asini circa Canis ortum: [10] Maculas in facie, fel utriusque per sese aqua infractum, evitatisque Solibus ac ventis post detractam cutem. Similis effectus & in taurino vitulinove felle, cum semine cunilæ, ac cinere e cornu cervino, si Canicula exoriente comburatur. Asinino sevo cicatricibus ac licheni leprisque maxime color redditur. [11] Hirci fel & lentigines tollit, admixto caseo, [12] cum vivo sulphure spongiæque cinere, ut mellis sit crassitudo. Aliqui inveterato felle uti maluere, mixtis calidis furfuribus pondere oboli unius, quatuorque mellis, prius defricatis maculis. [g] Efficax ejusdem & sevum cum melanthio, sulphure & iride. Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla cervina resinaque & calce. Invenio apud auctores, [h] his qui lentigines habent, negari Magicæ sacrificiorum usus.

LI. [1] Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exhulceratæ juvantur. Gargarizatur tepidum, ut est expressum, aut calefactum. [2] Caprinum utilius, cum malva decoctum &

INTERPRETATIO.

a *Ut affusum.*] Ut simul cum ære fuso mixtum, in effigiem equæ Olympiæ, &c.

b *Villaticarum.*] Quæ ruri nutriuntur.

c *Quasdam.*] Nonnullas feminas septingenties fovere cutem quotidie servato numero.

d *Sincero.*] *Cui nihil aut salis aut cerussæ admixtum*, eo emendentur vitia quæ serpunt, &c.

e *Æstates.*] Maculas ab æstivo Sole.

f *Permixtum.*] Agitatum.

g *Efficax ejusdem.*] Hirci.

h *His qui.*] Eos qui lentigines habeant, non esse idoneos ad sacra Magica peragenda.

NOTÆ.

17. *Efficax habetur.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 42. Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 32. Q. Serenus, cap. 15. pag. 134.

Vel lacte capellæ
Sanescunt dentes, vel tauri felle juvantur.

Sect. L. 1. *Septingenties.*] Vide Notas & Emendat. num. XXXIV.

2. *Poppæa.*] Egimus jam de eo illius more, lib. XI. sect. 69.

3. *Talum candidi.*] Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellensi, cap. 6. *Ad faciem egregie emundandam recipe talum tauri, contunde, & accipe ex illo* XX. *partes, & unam ex piscium glutine, itemque unam ex draghanto. Maceretur gluten tepida aqua, & madefiet draghantum, donec dissolvetur: tum contundantur omnia simul, donec fient instar mellis. Tunc bene lavetur facies & mundetur, abstergaturque diligentissime: deinde illiniatur ea mixtura, & sic per mediam horam relinquatur, postea abluatur aqua frigida, & optime abstergatur.*

4. *Non crocodileam.*] Nec crocodileæ, inquit, fimum taurinum ulla re cedit. Ut crocodilea molestias in facie enascentes tollat, nitoremque reddat, dictum est superius, sect. 28.

5. *Hulcera oris.*] Marcellus Empir. cap. XI. pag. 88. Plinius Valer. lib. 1. cap. 29. & 30.

6. *Lichenas oris.*] Marcellus Empir. ad verbum, cap. 19. pag. 129. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 56.

7. *Liquatum aceto.*] Aceto remissum, inquit Marcellus Empir. loc. cit. vel liquefactum, ut idem ait, cap. 18. pag. 239.

8. *Item lepras.*] Marcellus Empir. & Plinius Valer. loc. cit.

9. *Etiamnum lepras.*] Diosc. lib. 2. cap. 96. Πρὸς δὲ λέπρας καὶ πίτυρα σὺν νίτρῳ ἢ γῇ Κιμωλίᾳ σμῆγμα χρήσιμον.

10. *Maculas. . . . . fel utriusque.*] Tauri & asini.

11. *Hirci fel.*] Et capreæ quoque, teste Sexto Platon. cap. 4. de caprea, tit. 10. *Ad lentigines.* Et tauri, eodem iterum ita prodente, X. XI. de tauro, tit. 6. *Ad lentigines in facie.*

12. *Cum vivo sulphure.*] Simili temperamento ad tollendas e facie lentigines felle capreæ Sextus Platonicus utitur, cap. 4. tit. 10. *Ad lentigines in facie: Fel capreæ cum melle & nitro commixto, & spongia combusta, & sulphure vivo ad mellis crassitudinem redactum, & in faciem illitum, emendat.*

Sect. LI. 1. *Lacte bubulo.*] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 106. *Lac caprinum, vel bubulum, vel ovillum recens mulsum, dum calet, vel etiam calefactum gargarizatum, tonsillarum dolores & tumores cito sedat.* Et cap. 14. pag. 103. *Lac bubulum recens mulsum, & lento igne calefactum, gargarizatumque, arteriam constrictam infuso catarrho, & fauces exasperatas, pristinæ sanitati restituta persanat.*

2. *Caprinum utilius.*] Vide Notas & Emend. num. XXXV.

ſale exiguo. Linguæ exhulcerationi & arteriarum [3] prodeſt jus omaſi gargarizatu: [4] tonſillis autem privatim renes vulpium aridi, cum melle triti illitique: [5] anginæ fel taurinum vel caprinum cum melle. Jecur melis ex aqua oris gravitatem, hulceraque butyrum emendat. Spinam aliudve quid faucibus adhærens extrinſecus fimo perfricatis, [a] aut reddi aut delabi tradunt. [6] Stumas diſcutit fel aprinum, vel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis e vino in linteolo exhulceratis dumtaxat imponitur. [7] Diſcutit & ungulæ aſini vel equi cinis, ex oleo, vel aqua illitus, & urina calefacta: & bovis ungulæ cinis ex aqua: fimum quoque fervens ex aceto. [8] Item ſevum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, teſteſque vulpini. [9] Prodeſt & ſapo: [10] Galliarum hoc inventum rutilandis capillis. Fit ex ſebo, & cinere. [b] Optimus fagino & caprino: duobus modis, ſpiſſus ac liquidus: uterque [11] apud Germanos majore in uſu viris quam feminis.

LII. [1] Cervicum dolores butyro aut adipe urſino perfricantur: [2] rigores bubulo ſevo: quod & ſtrumis prodeſt cum oleo. [3] Dolorem inflexibilem (opiſthotonon vocant) levat urina capræ auribus infuſa, aut fimum cum bulbis illitum; ungues contuſos fel cujuſcumque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel tauri aridum aqua calida diſſolutum. Quidam adjiciunt ſulphur & alumen, pari pondere omnium.

LIII. [1] Tuſſim jecur lupi ex vino tepido ſanat: [2] urſinumque fel admixto melle, aut ex cornus bubuli ſummis partibus cinis: [3] vel ſaliva equi triduo pota: at equum mori tradunt: [4] pulmo cervinus cum gula ſua arefactus in fumo, dein tuſus ex melle, quotidiano ecligmate. Efficacior eſt ad id ſubulo cervorum generis. [5] Sanguinem exſpuentes, cervini cornus cinis, [6] coagulum leporis tertia parte denarii cum terra Samia & vino myrteo potum ſanat. Ejuſdem fimi cinis in vino veſperi potus, nocturnas tuſſes: pili quoque leporis ſuffiti, extrahunt pulmonibus difficiles exſcreationes. [7] Purulentas autem exhulcerationes pectoris pulmoniſque, & a pulmone graveolentiam halitus, butyrum efficaciſſime juvat, cum pari modo mellis Attici decoctum, donec rufeſcat, & matutinis ſumptum [8] ad menſuram lingulæ. Quidam pro melle, laricis reſinam addere maluere. [9] Si ſanguis rejiciatur, efficacem tradunt bubulum ſanguinem, modice & cum aceto ſumptum: nam de taurino credere, temerarium eſt. [10] Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere ſanguinis exſcreatione.

INTERPRETATIO.

a *Aut reddi.*] Aut reddi vomitu, aut delabi in alvum.

b *Optimus.*] Optimus e fagino cinere, & captino ſevo.

NOTÆ.

3. *Prodeſt jus omaſi.*] In MSS. Reg. 2. aliiſque, *prodeſt jus magis.*

4. *Tonſillis autem.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXVI.

5. *Anginæ fel*, &c.] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 106.

6. *Strumas diſcutit.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXVII.

7. *Diſcutit &c.*] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 108. & Galenus, lib. XI. de fac. ſimp. med. pag. 305. cum Dioſc. lib. 3. cap. 44.

8. *Item ſevum*, &c.] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 109.

9. *Prodeſt & ſapo.*] Noſtris, *du Savon.*] Nunc paulo aliter temperatur, adjiciturque mixturæ oleum.

10. *Galliarum.* Unde Gallicus ſapo nuncupatur a Theod. Priſciano, lib. 1. cap. 3. *de crementis capillorum .... Attamen Gallico ſapone caput lavabis.* Qui mos deinde ttanſlatus in Latium: unde Martialis, lib. 8. Epigr. 33.

Et mutat Latias ſpuma Batava comas.

Quod Romanæ mulieres crinium flavedinem eo ſapore mentirentur. Valerius Max. lib. 2. cap. 1. num. 5. de Romanis feminis: *Ceterum ut non & horrida pudicitia, ſed honeſto comitatis genere temperata eſſet, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multa purpura uſæ ſunt: & quo formam ſuam cincinniorem efficerent, ſumma cum diligentia capillos cinere rutilarunt.*

11. *Apud Germanos.*] Auctor libri de ſimp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 100. *Sapo conficitur ex ſevo buculo, vel caprino, aut vervecino, & lixivio cum calce. Optimum judicamus Germanicum: eſt enim mundiſſimum, & veluti pinguiſſimum: deinde Gallicum.* Hinc ſaponis globuli a Martiale, lib. 14. Epigr. 27. Mattiacæ pilæ vocantur, a Mattiaco Germaniæ oppido:

Si mutare paras longævos cana capillos:
Accipe Mattiacas, quo tibi calva? pilas.

Et Epigrammate 26. cujus lemma, *Sapo*:

Cauſtica Teutonicos accendit ſpuma capillos, &c.

Denique Q. Serenus, cap. de capillo tingendo ſic præcipit:

Ad rutilam ſpeciem nigros flaveſcere crines
Unguento cineris, prædixit Tullius auctor.

Hinc pro Germanis, Tertullianus, libro 2. ad Uxorem, cap. VIII. *cinerarios* dixit *peregrinæ proceritatis.*

Sect. LII. 1. *Cervicum dolores.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 54. & Marcellus Empir. cap. 18. pag. 127.

2. *Rigores*, &c.] Marcellus Empir. loc. cit.

3. *Dolorem.*] Totidem verbis, Marcellus Empir. loc. cit. *Cervicis dolor inflexibilis, quem opiſthotonon Græci vocant, levatur urina capræ auribus infuſa, aut bulbo trito cum fimo ejuſdem capræ cervici illito.* Plinius Valer. lib. 1. cap. 54. Q. Serenus, cap. 17.

At ſi cervices, durataque colla rigebunt,
Anſeris aut pingui torpentia colla fovebis.
Illinitur valido multum lens cocta in aceto:
Aut capræ fimus & bulbi, aut cervina medulla.

Egimus de eo morbi genere, lib. 23. ſect. 24.

Sect. LIII. 1. *Tuſſim jecur.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 117. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 58.

2. *Urſinumque.*] Pilinus Valer. loc. cit.

3. *Vel ſaliva equi.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXVIII.

4. *Pulmo cervinus.*] Iiſdem verbis Marcellus Empir. cap. 16. pag. 119. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 8. Et ad ſuſpirium pulmonem cervinum in olla fictili redactum ad cinerem, datumque cum aquæ calidæ cyathis tribus, commendat Scribonius Largus, Compoſ. 76.

5. *Sanguinem &c.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120. Plinius Valer. lib. 1. cap. 64. & Dioſc. lib. 2. cap. 63.

6. *Coagulum leporis.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120. *Coagulum cervinum, ſive leporinum, ſive hœdinum, in potione ſolutum, bibitur utiliter ab empyïcis vel hæmoptoïcis.* Et pag. 17. pag. 124. *Benefacit ad ateriæ eruptionem .... cretæ Samiæ denarius unus, ſumptus ex aquæ frigidæ rigore detracto, cyathis tribus*, &c.

7. *Purulentas autem &c.*] Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 16. pag. 119.

8. *Ad menſuram linguæ.*] Vel ligulæ, ut alibi diximus. Singula cochlearia dari matutinis jubet Marcellus loc. cit. Idem paulo antea, *plenam ligulam.*

9. *Si ſanguis.*] Ad verbum hæc Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 64.

10. *Sed glutinum.*] Marcellus Empir. ad verbum, loc. cit.

LIV. Stomachum exhulceratum lactis asinini potus reficit: [1] item bubuli. [2] Rosiones ejus caro bubula admixto aceto & vino cocta. [a] Rheumatismos cornus cervini cinis. [3] Sanguinis exscreationes hœdinus sanguis recens, ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo fervens potus, [4] coagulum tertia parte ex aceto potum.

LV. [1] Jocineris dolores, lupi jecur aridum ex mulso: [2] asini jecur aridum cum petroselini partibus duabus, ac nucibus tribus, ex melle tritum & in cibo sumptum: [3] sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis. Proxime lactis asinini tepidi cum bulbis decocti, ita ut serum ex eo bibatur: addito in tres heminas cyatho nasturtii perfusi aqua, deinde melle diluti. [4] Jecur quoque vulpinum, aut pulmo, in vino nigro [5] aut fel ursinum in aqua, laxat meatus spirandi.

LVI. [1] Lumborum dolores, & quæcumque alia molliri opus sit, ursino adipe fricari convenit: [2] cinerem aprini aut suilli fimi inveterati aspergi potioni vini. Afferunt & Magi sua commenta. Primum omnium, rabiem hircorum, [3] si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. [4] Huic admiscent fimum caprinum, & subdito linteolo uncto, cava manu, quantum pati possit, fervens sustinere jubent: ita ut si [b] læva pars doleat, hæc medicina in dextra manu fiat, aut e contrario. Fimum quoque ad eum usum acus æreæ [c] punctis tolli jubent. Modus curationis est, donec [d] vapor ad lumbos pervenisse sentiatur. Postea vero manum porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cum melle: [5] suadentque in eodem dolore & testes leporis devorare. [6] Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in foliis cinere ferventi. [7] In renumque dolore leporis renes crudos devorari jubent, aut certe coctos, ita ne dente contingantur. [8] Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes.

LVII. [1] Lienem sedat fel apri vel suis potum, vel cervini cornus cinis in aceto. [2] Efficacissime tamen inveteratus lien asini, ita ut in triduo sentiatur utilitas. [2] Asinini pulli fimum, quod primum edidit, (poleam vocant Syri) dant in aceto mulso: [4] datur & equi lingua inveterata, ex vino, præsentaneo medicamento, didicisse se ex barbaris Cæcilius Bion tradidit: [5] & lien bubulus simili modo: recens autem assus vel elixus in cibo. [6] In vesica quoque bovis, allii capita xx. tusa, cum aceti sextario, imponuntur ad lienis

Interpretatio.

a *Rheumatismos.*] Fluxiones.
b *Læva.*] Lumbus sinister.
c *Punctis.*] Extremo acumine.
d *Vapor.*] Calor.

Notæ.

Sect. LIV. *Item bubuli.*] Marcellus Empir. cap. 20. pag. 148. *Lac bubulum tepidum incoctum, subinde sumptum, exhulceratum quoque stomachum sanabit.* De lacte autem asinino refert scriptor libri Gallici, *Mêlanges d'Histoire & de Litterature*, tomo 2. pag. 130. audivisse se a Patino medico, cum diceret; plurimos se novisse, qui cum constanter annis singulis per hebdomadas sex septemve asinino lacte usi fuissent, ad annum octogesimum vitam produxissent.

2. *Rosiones ejus.*] Marcellus Empir. cap. 20. pag. 143. *Rancorem stomachi*, inquit, *temperat caro vaccina, ex vini & aceti æqua portione discocta, & cibo sumpta.*

3. *Sanguinis &c.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120.

4. *Coagulum.*] Marcellus Empir. loc. cit.

Sect. LV. 1. *Jocineris doloris.*] Q. Serenus, cap. 23. de jecoris vitiis, pag. 139.

Necnon & jecoris quæretur fibra lupini,
Jungenturque simul costum, foliumque, piperque:
Quæ diluta mero dantur potanda Lyæo.

Scribonius Largus, Compos. Med. cap. 30. num 123. *Ad tumorem & dolorem jocineris, item ad duritiem facit bene lupi jecur primum in aqua ferventi dimissum, atque ita arefactum.*

2. *Asini jecur &c.*] Totidem syllabis Marcellus Empir. cap. 22. pag. 160.

3. *Sanguis hircinus.*] Marcellus Empir. cap. 22. pag. 156. *Hircinus sanguis adhuc calens supra prunas excoctus, & cibatui datus jejuno, jocineroso mederi traditur.*

4. *Jecur quoque.*] Ita Celsus, lib. 4. cap. 4. *de difficultate spirandi. Est etiam non vana opinio, vulpinum jecur, ubi siccum & aridum factum est, contundi oportere, polentamque ex eo potioni aspergi: vel ejusdem pulmonem quam recentissimum assum, sed sine ferro coctum, edendum esse.* Marcellus Empir. cap. 17. pag. 122. *Profuit multis*, inquit, *ad suspirium, vel dyspnœam depellendam, pulmo vulpis, vel jecur in olla fictili exustum, atque ad cinerem redactum, & datum ad diem jejuno, mensura cochleariorum trium, cum aquæ calidæ cyathis tribus, si febricitabit: si sanus erit, ex vino vetere.* Pulmone vulpino juvari asthmaticos scribit etiam Diosc. lib. 2. cap. 41. & Sextus Platon. cap. 3. de vulpe, tit. 5.

5. *Aut fel ursinum.*] Sextus Platon. cap. 13. de urso, tit. 3. Marcellus Empir. cap. 17. pag. 124. *Ad suspiriosos sanandos fel ursinum aqua dilutum bibendum optime datur*, &c.

Sect. LVI. 1. *Lumborum.*] Sextus Platon. cap. 7. de apro, tit. 13. *Ad coxendices.* Marcellus Empir. cap. 25. pag. 172. *Adipe ursina dolentes coxas perfrica, continuo sanabis.*

2. *Cinerem aprini &c.*] Marcellus Empir. cap. 25. pag. 174.

3. *Si mulceatur barba.*] Si infricetur barba tali medicamento, hoc est, cinere aprini vel suilli fimi cum vino.

4. *Huic admiscent.*] Nempe fimo aprino suillove.

5. *Suadentque.*] Marcellus Empir. cap. 25. pag. 172. *Qui testiculum leporinum coctum jejunus comederit, cito coxarum dolore relevabitur.*

6. *Ischiadicis.*] Vide Notas & Emend. num. XXXIX.

7. *In renumque.*] Marcellus Empir. totidem verbis, cap. 26. pag. 176.

8. *Ventris quidem.*] Sextus Platon. cap. 2. de lepore, tit. 18. *Ad ventris dolorem.* Hoc vero ceu muliercularum commentum irridet Plinius Valer. lib. 2. cap. 20. Refert quoque Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194. & cap. 28. pag. 200.

Sect. LVII. 1. *Lienem sedat.*] Ad verbum Plinius Valer. lib. 2. cap. 18.

2. *Efficacissime.*] Marcellus Empir. cap. 23. pag. 166. totidem verbis.

3. *Asinini pulli.*] Etiam & muli, teste Marcello Empirico, cap. 23. pag. 164. *Stercus mulinum*, inquit, *cum oxymelle lienosis potui datum, dolores efficaciter tollit.* Ut infantium primum stercus a partu meconium appellari superius vidimus, sect. 13. sic asinini pulli a Syris poleam dici significat. Quam vocem de secundis, sive membranis quibus fetus involvitur perperam Salmasius intellexit, in Solin. pag. 939. a Reinesio eo nomine reprehensus.

4. *Datur & equi.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 18. Marcellus Empir. cap. 23. pag. 164. *Equi lingua arefacta*, inquit, *& ad levitatem trita, atque ex vino potui data, protinus utilitatem suam sedato lienis dolore manifestat.*

5. *Et lien bubulus.*] Celsus, lib. 4. cap. 9. de lienis morbo: *Lien quoque bubulus utiliter esui datur.*

6. *In vesica quoque bovis, alii capita.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 18. vesicam bubulam prætermisit: cetera ad verbum reddidit. Hanc Marcellus Empir. adhibet, cap. 23. pag. 163. sed idem sinapi pro allio, & æris florem adsciscit. Allia tamen & in hunc usum laudat idem, pag. 165. & 168.

dolores. [7] Eadem ex causa emi lienem vituli, quanti [a] indicatus sit, jubent Magi, [b] nulla pretii contatione, quoniam hoc quoque religiose pertineat: divisumque per longitudinem annecti tunicæ utrimque, & induentem pati decidere ad pedes: dein collectum [8] in umbra arefacere. Cum hoc fiat, simul residere lienem ægri vitiatum, liberarique morbo dicitur. [9] Prodest & pulmo vulpium cinere siccatus, atque in aqua potus. [10] Item hœdorum lien impositus.

LVIII. [1] Alvum sistit cervi sangnis: [2] item cornus cinis: [3] jecur aprinum ex vino potum citra salem, recensque: [4] item assum suillum, [5] vel hircinum decoctum ad quintam heminam in vino. [6] Coagulum leporis in vino ciceris magnitudine: aut si febris sit, ex aqua. [7] Aliqui & gallam adjiciunt, alii per se leporis sanguine contenti sunt lacte cocto. [8] Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus veteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquæ. [9] Sanguis hircinus in carbone decoctus: corium caprinum cum suo pilo decoctum, succo epoto. CAP. XIV.

Coagulum equi, & sanguis caprinus, vel medulla, vel jecur, alvum solvit: [10] Fel lupi cum elaterio umbilico illigatum. [11] Vel lactis equini potus: [12] item caprini cum sale & melle. [13] Capræ fel cum cyclamini succo & aluminis momento. Aliqui & nitrum & aquam adjecisse malunt. [14] Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. [15] Butyrum largius sumptum.

Cœliacis & dysentericis medetur jecur vaccinum. [16] Cornus cervini cinis tribus digitis captus in potione aquæ. [17] Coagulum leporis subactum in pane: si vero sanguinem detrahunt, in polenta. Aprini vel suilli vel leporini fimi cinis, inspersus potioni tepidi vini. Vituli quoque jus vulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus utilior, addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex vino utrique vitio. [18] Item polea supra dicta. [19] Equi coagulum, quod aliqui hippacen appellant, etiam si sanguinem detrahant, vel fimi cinis, dentiumque ejusdem tusorum farina, salutaris dicitur: & bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum præcipiunt: & si tormina sint, cornus cervini cinerem: aut fel taurinum cumino mixtum, & cucurbitæ carnes umbilico imponere. [20] Caseus recens vaccinus immittitur ad utrumque vitium. [21] Item butyrum heminis quatuor, cum resinæ terebinthinæ sextante, aut cum malva decocta, aut rosaceo. [22] Datur & sevum vitulinum, aut bubulum. [23] Item medullæ excoquuntur cum farina ceræque exiguo, & oleo, ut sorberi possint. Medulla & in pane subigitur. [24] Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si sint & tormina, additur protropum. [25] Torminibus satis esse remedii in leporis coagulo poto e vino tepido, vel se-

INTERPRETATIO.

a *Indicatus.*] Æstimatus.

b *Nulla.*] Sine ullâ cunctatione, aut percontatione pretii.

NOTÆ.

7. *Eadem ex causa.*] Hæc totidem fere verbis Marcellus Empir. cap. 23. pag. 165.

8. *In umbra.*] In fumo suspendi, ibique arefieri Marcellus jubet.

9. *Prodest & pulmo.*] Sextus Platon. cap. 3. de vulpe, tit. 4. *Ad splenis dolorem: Pulmo vulpis in cinere assatus & tritus, in potione datus, splenem sanat.* Marcellus Empir. cap. 23. pag. 167. hanc vulpino jocineri vim adscribit.

10. *Item hœdorum.*] Vide Notas & Emendationes, num. XL.

Sect. LVIII. 1. *Alvum sistit.*] Diosc. lib. 2. cap. 97.

2. *Item cornus.*] Galenus lib. 9. κατὰ τόπους, pag. 616.

3. *Jecur aprinum.*] Sextus Platon. cap. 7. de apro, tit. 5. *Ad ventris fluxum: Jecur apri recens ex vino potatum, mire restringit.*

4. *Item assum suillum.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194.

5. *Vel hircinum.*] Vide Notas & Emendationes, num. XLI.

6. *Coagulum leporis &c.*] Sextus Platon. cap. 2. de lepore tit. 17. *Ad infantium ventris fluxum* &c. Marcellus Empir. cap. 27. pag. 192. Plinius Valer. lib. 2. cap. 26. & Dioscor. lib. 2. cap. 85.

7. *Aliqui & gallam.*] Sextus Platon. loc. cit.

8. *Equini fimi.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 191. & 192.

9. *Sanguis hircinus.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194.

10. *Fel lupi.*] Vide Notas & Emend. num. XLII.

11. *Vel lactis equini.*] Q. Serenus, cap. 29. de ventre molliendo, pag. 104.

Crede tamen potum meliorem lactis equini,
Dicitur hic validos asinæ pervincere succos.

Marcellus Empir. cap. 30. pag. 218. *Serum de lacte equino, ventrem molliter purgat.*

12. *Item caprini.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 189. caprino lacte per se vel ovillo utitur tepido, aut decocto etiam cum butyro.

13. *Capræ fel.*] Sextus Platon. cap. 4. de caprea, tit. 13. *Ad ventrem solvendum: Fel capreæ suppositum ano cum succo cyclaminis herbæ, & alumine aliquantulum, aut anetho combustum induito.* E capra & caprea easdem fere peti medicinas alibi monuimus.

14. *Fel tauri .... pastillo.*] Id est, in modum pastilli globulive involutum linteolo, anoque inditum.

15. *Butyrum.*] Vide Notas & Emend. num. XLIII.

16. *Cornus cervini.*] Binûm cochlearium mensura potus, inquit Dioscor lib. 2. cap. 63. Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194. *Cervini cornus*, inquit, *de ipsis radicibus, quæ capiti hærent, scobes lima tenuissima factus, & ad drachmæ mensuram cum vini austeri cyatho datus, sistet nimios ventris fluores, si vel triduo jugiter bibatur.*

17. *Coagulum leporis... cum polenta.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194.

18. *Item polea supra dicta.*] Sup. sect.

19. *Equi coagulum.*] Totidem fere verbis Diosc. lib. 2. cap. 85. Ἡ δὲ τοῦ ἵππου πιτύα, ἱππάκη καλουμένη &c.

20. *Caseus recens.*] Iisdem verbis Plinius Valer. lib. 2. cap. 33. Immitti hoc loco infundi clystere est, ut quidem videtur. Mandi jubet Marcellus Empir. cap. 27. pag. 195.

21. *Item butyrum.*] Alvum eo sisti, ex Diosc. diximus superius sect. 35.

22. *Datur & sevum.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 193.

23. *Item medullæ.*] Marcellus Empiricus. cap. 27. pag. 195. *Medulla vaccina cum farina tenui subacta, & velut excoctus panis cibatui data, mire dysentericos sanat.*

24. *Lac caprinum.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 192. *Lac caprinum fervens, adjecto polentæ quantum satis sit, cum fuerit quasi tenuis pulticula, dabis dysenterico bibendum.* At Plinius Valer. lib. 2. cap. 33. vel sic infundi clystere jubet.

25. *Torminibus.*] Ad verbum Plinius Valer. lib. 2. cap. 22.

mel, arbitrantur aliqui. [26] Cautiores & ſanguine caprino cum farina hordeacea & reſina ventrem illinunt. [27] Ad omnes epiphoras ventris illini caſeum mollem ſuadent: veterem autem [28] in farina tritum, cœliacis & dyſentericis dari, cyatho caſei in cyathis vini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dyſentericis. [29] Jecur aſſum capræ cœliacis ſubvenit, magiſque etiam hirci, in vino auſtero decoctum potumque, vel ex oleo myrteo umbilico impoſitum. Quidam decoquunt a tribus ſextariis aquæ ad heminam, addita ruta. [30] Utuntur & liene aſſo capræ hircive, & ſevo hirci in pane qui cinere coctus ſit: [31] capræ, a renibus maxime, ut per ſe hauriatur protinus: inque modice frigida ſorberi jubent. Aliqui & in aqua decoctum ſevum admixta polenta, & cumino, [32] & anetho, acetoque. Illinunt & ventrem cœliacis, fimo cum melle decocto. [33] Utuntur ad utrumque vitium & coagulo hœdi in vino myrtite, magnitudine fabæ poto: & ſanguine ejuſdem in cibum formato, [34] quem ſanguiculum vocant. [35] Infundunt dyſentericis & glutinum taurinum aqua calida reſolutum. [36] Inflationes diſcutit vitulinum fimum in vino decoctum. [37] Inteſtinorum vitiis magnopere prodeſt coagulum cervorum, decoctum cum lente betaque, atque in cibo ſumptum. [38] Leporis pilorum cinis cum melle decoctus. Lactis caprini potus, decocti [39] cum malva, exiguo ſale addito. [40] Si & coagulum addatur, majoribus emolumentis fiat. [41] Eadem vis eſt & in ſevo caprino in ſorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hœdi cinis rupta inteſtina ſarcire mire traditur. [42] Fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fabæ magnitudine ſumptum, [43] ita ut deploratos ſanaverint. [44] Laudant & caprini capitis cum ſuis pilis decocti ſuccum.

LIX. [1] Teneſmos, id eſt, crebra & inanis voluntas [a] deſurgendi, tollitur poto lacte aſinino: [2] item bubulo. [3] Tæniarum genera pellit cervini cornus cinis potus. [4] Quæ in excrementis lupi diximus inveniri oſſa, ſi terram non attigerint, colo medentur, adalligata brachio. [5] Polea quoque ſupra dicta, magnopere prodeſt in ſapa decocta. Item ſuilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decoctæ. [6] Cornus cervini teneri cinis, cochleis Africanis cum teſta ſua tuſis mixtus, in vini potione.

CAP. XV. LX. [1] Veſicæ calculorumque cruciatibus auxiliatur urina apri, & ipſa veſica pro cibo ſumpta: [2] Efficacius, ſi prius fumo maceretur utrumque. [3] Veſicam elixam mandi oportet: & a muliere, feminæ ſuis. Inveniuntur & in jocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis ſimiles, candidi ſicuti in vulgari ſue: quibus contritis atque potis in vino, pelli

INTERPRETATIO.

a *Deſurgendi.*] Secedendi *ad exonerandam alvum.*

NOTÆ.

26. *Cautiores.*] Hæc totidem verbis Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194. Item Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 15. *Ad torminoſos.*

27. *Ad omnes epiphoras.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 23. Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194. *Ad omnes epiphoras ventris caſeum vaccinum mollem calidum imponi oportet: quo tempore dyſentericis potiones ferro candenti calefactas dari convenit.*

28. *In farina tritum.*] Sic libri omnes. Plinius Valer. loc. cit. *in modum farinæ*, ut plane *in farinam* legiſſe videatur.

29. *Jecur aſſum &c.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 192.

30. *Utuntur & liene.*] Sextus Platon. cap. 4. de caprea, tit. 17. *Ad torminoſos: ſplen capreæ potatum mire ſanat.* Eadem & in capræ liene vis, ut alibi diximus, quanquam imbecillior.

31. *Capræ, a renibus.*] Capræ ſevo, inquit, quod maxime a renibus prodeſt. Marcellus Empir. cap. 27. pag. 195. *Adipem caprinum de renibus ſublatum, miſce cum polentæ furfuribus, atque adjice illic cuminum, & anethum, & acetum, æquis portionibus: atque ex aqua decoque, & colatum, ſorbitionis more, dyſenterico dato ſumendum*, &c.

32. *Et anetho.*] Sic Reg. 1. & Marcellus Empir. In Reg. 2. & Chiffl. *aneſo*, hoc eſt, *aniſo*.

33. *Utuntur &c.*] Marcellus Empir. ad verbum, cap. 27. pag. 193.

34. *Quem ſanguiculum.*] Sic etiam Reg. 1. In Reg. & Chiffl. *ſanguinculum.* In Gallia *Boudin* vulgus appellat.

35. *Infundunt.*] Ad verbum Plinius Valer. lib 2. cap. 33.

36. *Inflationes.*] Plinius Valer. loc. cit. *Imponitur item inflationi fimus vitulinus in vino decoctus.*

37. *Inteſtinorum.*] His cervi medullam opitulari ait Sextus Platon. cap. 1. de cervo, tit. 19.

38. *Leporis pilorum.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 32. Marcellus Empir. cap. 27. pag. 196. *Pilos leporinos adjecto melle comprehendes, atque inde globulos parvos facies: hi ſinguli ſæpius deglutiti, inteſtina quamvis pernicioſe rupta, certa conjunctione connectunt.*

39. *Cum malva.*] Plinius Valer. loc. cit. *cum melle & ſale*: forte mendoſe.

40. *Si & coagulum.*] Q. Serenus, cap. 32. pag. 146.

Cum colus inviſum morbi genus intima carpit,
Mande galeritam volucrem quam nomine dicunt:
Aut pavidi leporis madefacta coagula pota.

41. *Eadem vis.*] Hoc medicamentum refert ad hydropicos Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 17.

42. *Fimum leporis.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 32.

43. *Ita ut deploratos.*] Quamvis pernicioſe ruptis inteſtinis, inquit Marcellus Empir. cap. 28. pag. 202.

44. *Laudant & caprini.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 196.

Sect. LIX. 1. *Teneſmos . . . . voluntas deſurgendi.*] Vel, ut alii ſcribunt, *Tenaſmos*: Græcis Τεινεσμός & τηνεσμός, hoc eſt, ut Celſus ait, lib. 4. cap. 18. morbus in quo frequens deſidendi cupiditas eſt. Vide Notas & Emendationes, num. XLIV.

2. *Item bubulo.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 24. & Marcellus Empir. cap. 29. pag. 203.

3. *Tæniarum genera.*] Ita MSS. non *tinearum.* Sunt autem tæniæ, tineæve, ventris lumbrici, quorum alii lati, qui peiores ſunt, alii teretes ac rotundi. Vide Celſum, lib. 4. cap. 17. Sextus Platon. cap. 1. de cervo, num. 8. *Cervinum cornu combuſtum datum in vino, vel aqua calida, lumbricos necat & ejicit.* Sic & Plinius Valer. lib. 2. cap. 21. Scribonius Largus, Compoſ. 122. Marcellus Empir. cap. 28. pag. 200. Q. Serenus, cap. 31. de lumbricis & tineis purgandis, pag. 145.

Ergo cinis cornu cervini proderit hauſtus.

4. *Quæ . . . . diximus.*] Nempe ſect. 49. Hæc totidem verbis Marcellus Empir. cap. 29. pag. 202.

5. *Polea . . . ſupra dicta.*] Sect. 58.

6. *Cornus cervini.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 18. *Cornus cervini teneri cinis cum cochleis Africanis, cum teſtis ſuis tuſis mixtus, datus in potione vini, facit optime ad colum.* Tenerum cornu vocat, quod ut ait Marcellus, cap. 27. pag. 194. de ipſis radicibus ſumitur quæ capiti hærent.

Sect. LX. 1. *Veſicæ &c.*] Marcellus Empir. iiſdem verbis cap. 26. pag. 180.

2. *Efficacius.*] Vide Notas & Emend. num. XLV.

3. *Veſicam.*] Apri ſcilicet maris a viro, feminæ a mu-

calculos aiunt. [4] Ipsi apro tam gravis sua urina est, ut nisi egesta, fugæ non sufficiat; ac velut devinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. [5] Leporis renes inveterati, in vino poti, calculos pellunt. [6] In perna suum articulos esse diximus, quorum decoctum jus facit urinæ utile. [7] Asini renes inveterati, tritique, & in vino mero dati, vesicæ medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus XL. [8] Prodest & ungulæ equinæ cinis, in vino, aut aqua. [9] Item fimum caprarum in mulso, efficacius silvestrium. [10] Pili quoque caprini cinis. [11] Verendorum carbunculis, cerebrum apri vel suis, sanguisque. [12] Vitia vero, quæ in eadem parte serpunt, jecur eorum combustum, maxime juniperi ligno, cum charta & arrhenico sanat: fimi cinis: [13] fel bubulum cum alumine Ægyptio ac myrrha ad crassitudinem mellis subactum: insuper beta ex vino cocta imposita: [14] caro quoque. Manantia vero hulcera, sevum cum medulla vituli in vino decoctum: [15] fel caprinum cum melle rubique succo: vel si serpant, fimum etiam prodesse cum melle dicunt, aut cum aceto, & per se butyrum. [16] Testium tumor sevo vituli, addito nitro cohibetur: vel fimo ejusdem ex aceto decocto. [17] Urinæ incontinentiam cohibet vesica aprina, si assa mandatur. [18] Ungularum apri vel suis cinis potioni inspersus. Vesica feminæ suis combusta ac pota: [19] Item hœdi, vel pulmo: [20] Cerebrum leporis in vino: [21] Ejusdem testiculi tosti, vel coagulum cum anserino adipe in polenta: renes asinini in mero triti potique. [22] Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci demonstrant urinam facere in canis cubili, ac verba adjicere, ne ipse urinam faciat, ut canis, in suo cubili. Rursus ciet urinam vesica suis, si terram non attigerit, imposita pubi.

LXI. Sedis vitiis præclare prodest fel ursinum cum adipe. Quidam adjiciunt spumam argenti ac thus. [1] Prodest & butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. [2] Modum ipsæ res statuunt, ut sint illitu faciles. [3] Præclare medetur & taurinum fel, [4] in linteolis concerptis: rimasque perducit ad cicatricem. [5] Inflationibus in ea parte, sevum vituli, maxime ab inguinibus cum ruta: [6] ceteris vitiis medetur sanguis caprinus cum polenta. [7] Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex vino. [8] Panos & apostemata in quacumque parte sanguis ursinus discutit: [9] item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur, cum interficiatur, reddere [a] urina, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus femini, [10] omnes impetus discutit, omnique suppuratione liberat. Est autem rarus inventu, nec

INTERPRETATIO.

a *Vrina.*] Cum urina.

NOTÆ.

liere mandi suadet. Plinius Valer. lib. 2. cap. 39. *Vesicæ & calculo purgando: Vesica apri in cibo elixa sumitur.* Apertius vero Marcellus Empir. cap. 26. pag. 183. *Vesica apri recte adversum vesicæ dolores in cibo sumitur: ita ut mulier feminæ, vir masculi sumat.*

5. *Ipsi apro.*] Diximus ea de re supra, lib. 8. sect. 77.

5. *Leporis renes.*] Totidem verbis ac syllabis, Plinius Valer. lib. 2. cap. 39. In Sole coctos derasosque in potione dari Sextus Platon. jubet, cap. 2. de lepore, tit. 10. *Ad calculosos.*

6. *In perna suum .... diximus.*] Sect. 49. *Item ossa ex acetabulis pernarum, circa quæ coxendices vertuntur.*

7. *Asinini renes.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 180.

8. *Prodest &c.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 39. & Marcellus Empir. cap. 26. pag. 181.

9. *Item fimum.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 177.

10. *Pili quoque.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 180.

11. *Verendorum &c.*] Sextus Platon. cap. 7. de apro, tit. 2. *Ad carbunculos & dolores veretri: Apri cerebrum coctum, contritum ex melle, & impositum, mire sanat.*

12. *Vitia vero .... cum charta & arrhenico.*] Arrhenicon, sive arsenicum, auripigmentum est, de quo dicemus libro 34. sect. 56. Vide Noras & Emend. num. XLVI.

13. *Fel bubulum.*] Vide Notas & Emendationes, num. XLVII.

14. *Caro quoque.*] Bubula videlicet, aut vaccina. Marcellus Empir. cap. 33. pag. 229. *Caro vaccina recens veretro imposita, hulcera ejus & epiphoras mire sanat,* &c.

15. *Fel caprinum.*] Vide Notas & Emendationes, num. XLVIII.

16. *Testium tumor.*] Marcellus Empir. cap. 33. pag. 228. Adeps vituli, & nitri modicum, una permixta, & ceroti modo imposita testiculis, tumores omnes & dolores persanare dicuntur.

17. *Vrinæ.*] Sextus Platon. cap. 7. de apro, tit. 10. *Ad urinæ incontinentiam: Vesicam apri assatam da ad manducandum, & curantur.* Idem de verrina vesica Marcellus Empir. prodidit, cap. 26. pag. 184.

18. *Vngularum apri.*] Diosc. lib. 2. Εὐπορ. cap. 101. Τοὺς δὲ ἐνουροῦντας ἰᾶται δεῖ... κατὰ πρωΐας ὁπλῆς... κοχλιάριον μετὰ μελικράτου· τὸ αὐτό. Sic etiam Plinius Valer. lib. 2. cap. 40. At Marcellus Empir. parum sibi constans, modo dysuriæ, modo urinæ incontinentiæ hoc medicamentum assignat. Nam cap. 26. pag. 181. *Vngularum aprugnarum*, inquit, *exustarum cinis potioni inspersus, plurimum urinæ difficultates juvat.* At pag. 184. *Vngues aprugni*, ait, *exusti, tritique, in potione sumpti efficaciter submeiulis prosunt.*

19. *Item hœdi.*] Capræ vesicam Marcellus Empiricus anteponit. *Qui urinam tenere non poterit*, inquit ille, cap. 26. pag. 185. *capræ vesicam comburat, & cinerem ejus ex aqua cum vini potione bibet.*

20. *Cerebrum &c.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 40. & Marcellus Empir. cap. 26. pag. 184.

21. *Ejusdem &c.*] Auctores proxime appellati.

22. *Magi.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 185. *Verrini genitalis usti cinerem bibere debent ex vino, qui urinam continere non possunt. In cubili canis urinam faciat, qui urinam non potest continere: dicatque dum facit, Ne in cubili suo urinam, ut canis, faciat.* Eadem habet & Plinius Valer. lib. 2. cap. 40.

Sect. LXI. 1. *Prodest & butyrum.*] Marcellus Empir. cap. 31. pag. 222. *Butyrum & adeps anserina, & oleum rosaceum, permixta, pulcherrime prosunt ani vitiis.*

2. *Modum.*] Mensuram rerum singularum: eam enim crassitudinem tantum desiderant, ut possint esse illitu faciles.

3. *Præclare medetur.*] Diosc. lib. 2. cap. 96. Ἀποθεραπεύει τε τὰ ἐν δακτύλῳ μέχρις οὐλῆς. *Sedis hulcera persanat, & ad cicatricem perducit.*

4. *In linteolis concerptis.*] Ita recte codex Reg. 1. 2. Colb. Chiffl. non, ut fere ediri, *conceptis.* Linteola carpta dixit Marcellus Empir. cap. 33. pag. 227.

5. *Inflationibus in ea parte.*] In sede, in ano.

6. *Ceteris vitiis.*] Marcellus Empiric. cap. 31. pag. 222. *Sanguis caprinus cum polenta impositus, ani vitium omne persanat.*

7. *Item fel caprinum.*] Marcellus Empir. loc. cit.

8. *Panos, &c.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 27.

9. *Item taurinus.*] Diosc. lib. 2. cap. 97. ubi taurinum sanguinem cum polenta impositum, duritias discutere & emollire ait.

10. *Omnes impetus.*] Epiphoras. Vide quæ de hac voce diximus, lib. 20. sect. 97.

ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest & urina asini cum melanthio. [11] Et ungulæ equinæ cinis cum oleo & aqua illitus. [12] Sanguis equi, præcipue admissarii: & sanguis bubulus: item fel. Caro quoque eosdem effectus habet calida imposita: & ungulæ cinis ex aqua aut melle: urina caprarum: hircorum quoque carnes in aqua decoctæ: [13] aut fimum ex his cum melle decoctum: verrinum fel: [14] urina suum in lana imposita. [15] Femina atteri adurique equitatu notum est. [16] Utilissimum est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore, inguinibus illinire. Inguina & ex hulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setæ tres totidem nodis alligatæ intra hulcus.

CAP. XVI. LXII. [1] Podagris medetur ursinus adeps, taurinumque sevum pari pondere & ceræ. Addunt quidam hypocisthida & gallam. [2] Alii hircinum præferunt sevum [3] cum fimo capræ, & croco, sinapive, vel caulibus ederæ tritis, ac perdicio, vel flore cucumeris silvestris. [4] Item bovis fimum cum aceti fæce. [5] Magnificant & vituli, qui nondum herbam gustaverit, fimum: aut per se sanguinem tauri: [6] vulpem decoctam vivam, donec ossa tantum restent: lupumve vivum oleo cerati modo incoctum: sevum hircinum, cum helxines parte æqua, sinapis tertia: [7] fimi caprini cinerem cum axungia [8] Quin & ischiadicos uri sub pollicibus pedum eo fimo fervente, utilissime tradunt. [9] Articulorumque vitiis fel ursinum utilissimum esse, & leporis pedes adalligatos. [10] Podagras quidem mitigari pede leporis viventis abscisso, si quis secum assidue habeat. [11] Perniones ursinus adeps, rimasque pedum omnes sarcit: [12] efficacius alumine addito: sevum caprinum: dentium equi farina: aprinum vel suillum fel: [13] cum adipe pulmo impositus: etsi subtriti sint contusive offensatione: si vero adusti frigore, leporini pili cinis. [14] Ejusdem pulmo contusis diffectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, sevo asinino aptissime curantur: item bubulo cum rosaceo. [15] Clavos & rimas callique vitia, fimum apri vel suis recens illitum, ac tertio die solutum sanat: talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, [16] aut cervinus. Attritus calceamentorum, urina asini [17] cum luto suo illita. [18] Clavos sevum bubulum cum thuris polline. [19] Perniones vero corium combustum: melius si ex vetere calceamento: [20] injurias e calceatu, ex oleo corii caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini cinis, cum lilii bulbis decoctus, addito melle modico: itemque omnia inflammata, & suppurationes. [21] Sed podagricis prodest & articulariis morbis, e maribus præcipue vitulis. Articulorum attritis, fel aprorum vel suum, linteo calefacto impositum: vitulique qui nondum herbam gustaverit, fimum: [22] item caprinum cum melle in aceto decoctum. Ungues scabros sevum vituli emendat: [23] item caprinum admixta sandaracha. [24] Verrucas vero aufert vitulini fimi cinis ex aceto: [25] asini urinæ lutum.

NOTÆ.

11. *Et ungulæ.*] Marcellus Empir. cap. 32. pag. 226. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 27.

12. *Sanguis equi, &c.*] Idem auctores proxime laudati.

13. *Aut fimum ex his.*] Ex hircis. Sic etiam Plinius Valer. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 32. pag. 224.

14. *Urina suum, &c.*] Marcellus Empiricus, cap. 32. pag. 226.

15. *Femina.*] Intertriginem id vitium Latini appellant.

16. *Utilissimum.*] Vide Notas & Emend. num. XLIX.

Sect. LXII. 1. *Podagris.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 14. & Marcellus Empir. cap. 36. pag. 250.

2. *Alii hircinum.*] Sic & Diosc. lib. 2. cap. 94. & Marcellus Empir. cap. 36. pag. 244.

3. *Cum fimo capræ.*] Diosc. lib. 2. cap. 98.

4. *Item bovis.*] Marcellus Empiricus, cap. 36. pag. 242. Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellensi, cap. 6. pag. 47. *Vaccæ stercus contusum & commixtum cinere, ac oleo subactum, obducatur podagræ, curabit illam.*

5. *Magnificant & vituli.*] Habdarrahmanus, cap. 6. pag. 48. *Si stercore vitulæ, statim atque nascitur, & quæ nihil aliud comederit, præter lac maternum, oblinies pedes laborantis podagra, non mediocrem percipiet utilitatem: Curat adhuc omnes pedum dolores.*

6. *Vulpem decoctam.*] Sextus Platon. cap. 3. de vulpe, tit. 12. *Ad morbum articulorum: Vulpis viva in amplo vase decocta, donec ossa relinquat, mire sanat, si sæpius in aquam in vase quis descenderit,* &c. Marcellus Empiric. cap. 36. pag. 250. *Vulpem ex aqua coquito, donec mollescat, & ex aqua percolata pedes assidue foveto: quo facto doloribus facile careri hoc remedio quidam frequenter experti sunt.*

7. *Fimi caprini.*] Plinius Valer. lib. 13. cap. 14.

8. *Quin & ischiadicos.*] Meminit hujus moris Anthyllus, apud Aëtium, serm. 12. cap. 3. pag. 207. *Nos*, inquit, *etiam hujusmodi urendi modo utimur: Stercus caprinum siccum fervefacimus, eoque ventrem magni digiti affecti pedis perurimus, paulo infra unguem usque ad os ipsum ustione penetrante. Hæc ipsa ustio extremas coxendicum affectiones, & quæ nulli alii præsidio cedunt, dissolvit.*

9. *Articulorumque.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 234. Plinius Valer. lib. 3. cap. 15.

10. *Podagras quidem.*] Marcellus Empiric. cap. 36. pag. 246.

11. *Perniones ursinus.*] Diosc. lib. 2. cap. 94. & Marcellus Empir. cap. 34. pag. 236. ad verbum. Pro ursino anserinum adhibet Plinius Valer. lib. 2. cap. 51.

12. *Efficacius.*] Idem Marcellus, loc. cit.

13. *Cum adipe pulmo.*] Aprinus videlicet. Sextus Platon. cap. 7. de apro, tit. 4. *Ad pedes exhulceratos a calciamentis: Apri pulmonem cum melle commixtum, ut malagma superpone pedibus a calciamentis læsis & exhulceratis, sanabuntur.*

14. *Ejusdem pulmo.*] Marcellus Empiricus, cap. 34. pag. 232.

15. *Clavos & rimas.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 52. & Marcellus Empir. cap. 34. pag. 233. ad verbum.

16. *Aut cervinus.*] Huc pertinet quod habet Marcellus Empir. cap. 34. pag. 232. in morbo fere simili: *Pulmo cervinus*, inquit, *impositus, & sæpe renovatus, ex calceamento læsos pedes sine dolore persanat.* Suillo, agnino, ursino, attritus a calceamentis contractos ab inflammatione defendi auctor est Diosc. lib. 2. cap. 40.

17. *Cum luto suo.*] Quod nempe ille meïendo perfuderit.

18. *Clavos sevum.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 52.

19. *Perniones vero.*] Et attritus etiam calciamentorum, teste Oribasio, lib. 2. de virt. simp. pag. 62. ex Græco MS. *Δέρματα παλαιὰ ἀπὸ τῶν καττυμάτων καυθέντα, πρὸς τὰ ἐκ τῶν ὑποδημάτων ἕλκη, παυσαμένης τῆς φλεγμονῆς, ὠφελεῖ. Coria vetera e vetustis soleis, usta, ad hulcera e calceatu facta, sedata inflammatione prosunt.* Oribasio præïvit Dioscorides, libro 2. cap. 51.

20. *Injurias e calceatu.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 232.

21. *Sed podagricis.*] Idem Marcellus, cap. 34. pag. 234. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 15.

22. *Item caprinum.*] Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 23. *Ad morbum articulorum: Stercus capræ cum acerrimo aceto mixtum sanat.*

23. *Item caprinum admixta.*] Sextus Platonic. cap. 5. de capro & capra, tit. 16. *Ad ungues leprosos: Ex sebo caprino admixta sandaraca cerotum superpositum sine tormento sanat.*

24. *Verrucas vero.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 42.

25. *Asini urinæ.*] Plinius Valer. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 34. pag. 233. *Urina muli, vel mulæ, vel asini, cum luto illita, & clavos abolet, & callis medetur.* Hanc vim & urinæ canis cum suo luto assignat Q. Serenus, cap. 65. de

LXIII.

LXIII. [1] Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest, [2] vel aprinos bibisse ex lacte equino aut ex aqua: [3] item aprinam urinam ex aceto mulso: efficacius, quæ inaruerit in vesica sua. [4] Dantur & suum testiculi inveterati tritique in suis lacte, præcedente vini abstinentia, & sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in vino albo, per dies XXX. Item coagula ejusdem. [5] Asini cerebrum ex aqua mulsa, infumatum prius [6] in foliis, [7] semuncia per dies: [8] vel ungularum ejus cinis cochlearibus binis toto mense potus. Item testes sale asservati & inspersi potioni, in asinarum maxime lacte, vel ex aqua. Membrana partus earum, præcipue si marem pepererint, olfactata accedente morbo comitialium resistit. [9] Sunt qui e mare nigroque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda Luna præcipiant. Alii carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies XL. bibendum. Quidam urinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent, eademque potione & lymphaticis medentur. Comitialibus datur & lactis equini potus, [10] lichenque in aceto mulso bibendus. [11] Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, ut volunt Magi. Sevum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum vero ex aqua sub limine. [12] Morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel cervini usti nidor. [13] Sideratis urina pulli asinini nardo admixto perunctione prodesse dicitur.

LXIV. [1] Regio morbo cornus cervini cinis: [2] sanguis asinini pulli ex vino. [3] Item fimum asinini pulli, quod primum edidit a partu, datum fabæ magnitudine e vino medetur intra diem tertium. [4] Eadem & ex equino pullo similiterque vis est.

LXV. Fractis ossibus præsentaneus maxillarum apri cinis vel suis. [1] Item lardum elixum atque circumligatum mira celeritate solidat. [2] Costis quidem fractis laudatur unice caprinum fimum ex vino vetere: aperit, extrahit, persanat.

LXVI. [1] Febres arcet cervorum caro, ut diximus. [2] Eas quidem quæ certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatusque, si credimus Magis. [3] Est genus febrium, quod amphemerinon vocant. [4] Hoc liberari tradunt, si quis e vena auris asini tres gustas sanguinis in duabus heminis aquæ hauserit. [5] Quartanis Magi excre-

NOTÆ.

verrucis tollendis, pag. 164. & idem Marcellus Empiric. cap. 34. pag. 234.

Sect. LXIII. 1. *Comitiali morbo.*] Ε'πιληψίαν Græci & ἱερὰν νόσον, Latini sonticum, & comitialem, & sacrum morbum vocant. Testes aprinos ei morbo opitulari scribit & Plinius Valer. lib. 2. cap. 58.

2. *Vel aprinos.*] Idem Plinius Valer. loc. cit. Sextus Platon. cap. 7. de apro, tit. 7. *Ad caducos: Testiculos apri ex vino vel aqua potato, & curaberis.*

3. *Item aprinum.*] Sextus Platon. loc. cit. cap. XI. *Ad caducos. Lotium apri cum oxymelite bibat, & remedium capiet.*

4. *Dantur & leporis.*] Quod de pulmone leporino Plinius, illud ipsum Sextus Platonicus de corde prodit, cap. 2. de lepore, tit. 6. *Ad caducos: Leporis cor siccum derasum cum parte tertia thuris mannæ,* (hoc est, micarum thuris,) *trita ex vino albo da bibere per dies septem, liberat. His vero qui sæpius cadunt, dabis diebus* XXX.

5. *Asini cerebrum.*] Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellensi, cap. 5. pag. 23. *Cerebrum asini propinabis epileptico, vel mente capto, ex aceto: curabitur.*

6. *In foliis.*] Sic Reg. 1. aliique, cum editis. In foliis brassicæ: ut supra sect. 56. Vide Notas & Emend. num. XXXVIII.

7. *Semuncia per dies: vel.*] Forte *per dies* V. *vel:* accepta quinarii nota ex vocula sequenti *vel:* sic enim superius, per dies XXX.

8. *Vel ungularum ejus, &c.*] Dioscor. lib. 2. cap. 44. totidem verbis.

9. *Sunt qui e mare.*] Asino nempe. Cælius Aurel. lib. 1. Chron. cap. 4. de epilepsia: *Dant & tunc mandenda corda hominum, atque equorum, quorum crura quasi impetigines habent, sive asinorum, vel mulorum.*

10. *Lichenque.*] Dioscor. lib. 2. cap. 45. de lichenibus equorum: Ποθέντες λεῖοι μετ' ὄξους, ἐπιληψίας ἱερᾶν θεραπεύειν. Quid lichen sit, ex eodem Dioscoride diximus, sect. 49.

11. *Dantur & carnes.*] Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 3. *Ad caducos:* plane totidem verbis, ut & Plinius Valer. lib. 2. cap. 58. Carnes caprinas sine ea exceptione de rogo hominis in epilepticorum cibatu commendat pariter Theod. Priscianus, lib. 4.

12. *Morbum ipsum.*] Diosc. lib. 1. Εὐπορ. cap. 21. Sextus Platon. loc. cit. *At si caducus vere caducus est, caprinum cornu adustum naribus si sumpserit, mox cadet.* Nempe quæ male olent, faciunt ut comitialis æstuet & cadat.

13. *Sideratis.*] Totidem plane verbis Plinius Valerianus, lib. 3. cap. 16.

Sect. LXIV. 1. *Regio morbo, &c.*] Dioscorides, lib. 2. cap. 63. & Sextus Platon. cap. 1. de cervo, num. 4.

2. *Sanguis asinini, &c.*] Sic Reg. 1. & editi. In Reg. 2. *Sanguis asini ex vino* tantum.

3. *Item fimum.*] Illud nimirum quod poleam appellari dictum est superius sect. 57. Hæc plane ad verbum transscripsit Plinius Valer. lib. 2. cap. 59.

4. *Eadem.*] Plinius Valer. loc. cit.

Sect. LXV. 1. *Item lardum.*] Ad verbum Plinius Valer. lib. 3. cap. 48.

2. *Costis quidem &c.*] Hæc rursum totidem verbis Plinius Valer. lib. 2. cap. 35. & lib. 3. cap. 48.

Sect. LXVI. 1. *Febres arcet ..... ut diximus.*] Libro 8. sect. 50. Atque huc allusisse Martialem obiter illic indicavimus, cum facete luderet *in lenonem uxoris suæ: Vis sine febre mori:* cum eum innueret velle cervorum ritu vivere ac mori, qui & cornua gestitant, & febri carent. Neque enim heri primum istam, aut hodie receptam esse vulgatamque parœmiam ex Artemidoro liquet, lib. 2. Onirocrit. cap. 12. apud quem destinato cuidam proco, & ex ariete qui insidebat, delapso, futuræ mox conjugis adulterium portendi nonnemo his verbis auguratur: ὅτι γυνή σου πορνεύσει, καὶ τὸ λεγόμενον, κέρατα αὐτῷ ποιήσει. *Quod uxor tua mœchabitur, & (quod vulgo dici solet) cornua tibi faciet.* Festive usus est eo vulgi joco, qui nummos cudit olim honori Gallieni Augusti, & Saloninæ Augustæ conjugis. Nam iste quidem apud Occonem inscribitur, pag. 474. CORNELIA SALONINA AVG. .)(. IVNONI CONS. AVG. *Junoni Conservatrici Augustæ.* Ille apud P. Chamillart, GALLIENVS AVG. .)(. IVNONI CONS. AVG. *Junoni Conservatrici Augusti.* Habet uterque nummus in aversa area effigiem cervi. Est autem Juno, ut in Apologia Homeri diximus, Fides conjugalis. Hæc igitur *Conservatrix Augustæ* dicitur esse, ne maritum faciat cervum: eademque *Conservatrix Augusti*, ne cervus sit.

2. *Eas quidem.*] Sextus Platon. cap. 8. de lupo, tit. 4. *Ad quotidianas febres: Oculus dexter lupi alligatus febres discutit.* Plinii verba summa fide reddit Plinius alter Valer. lib. 3. c. 3.

3. *Et genus.*] Ἀμφημερινὸς πυρετὸς, quotidiana febris, quæ ex pituita provenit, materia frigida & gravi, nullumque diem intermittit.

4. *Hoc liberari.*] Plinius Valer. *in tribus heminis* dixit, lib. 3. cap. 3.

5. *Quartanis.*] Sextus Platon. cap. 18. *de catâ*, hoc est, de fele, tit. 4. *Ad quartanam: Catæ stercus cum ungula bubonis in collo vel brachio suspensum, post septimam accessionem, discutit quartanam.* Auctor libri, qui Kiranidum Kirani inscribitur, lib. 2. pag. 76. *Stercus felis cum oleo liliaceo inunctum, febres sanat.*

menta felis cum digito bubonis adalligari jubent, [a] & ne recidant, non removeri ſepteno circuitu. Quis hoc, quæſo, invenire potuit? quæve eſt iſta mixtura? cur digitus potiſſimum bubonis electus eſt? Modeſtiores jecur felis decreſcente Luna occiſæ inveteratum ſale, ex vino bibendum ante acceſſiones quartanæ dixere. [6] Iidem Magi fimi bubuli cinere conſperſo puerorum urina illinunt digitos pedum, manibuſque leporis cor adalligant. [7] Coagulum ante acceſſiones propinant. Datur & caſeus caprinus recens cum melle, diligenter ſero expreſſo.

Cap. XVII. LXVII. [1] Melancholicis fimum vituli in vino decoctum remedio eſt. [2] Lethargicos excitat aſini lichen, naribus illitus ex aceto: [3] caprini cornus nidor aut pilorum: jecur aprinum. Itaque & veternoſis datur. Phthiſicis medentur, jecur lupi ex vino, [4] macræ ſuis feminæ herbis paſtæ lardum, [5] carnes aſininæ ex jure ſumptæ. Hoc genere maxime in Achaïa curant id malum. Fimi quoque aridi, ſed pabulo viridi paſto bove, [6] fumum arundine hauſtum prodeſſe tradunt. Bubuli quoque cornus mucronem exuſtum, duorum cochlearium menſura, addito melle, pilulis devoratis. Capræ ſevo in pulte ex alica & phthiſin & tuſſim ſanari, vel recenti, cum mulſo liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur, rutæque ramo permiſceatur, non pauci tradunt. Rupicapræ ſevi cyatho, & lactis pari menſura, deploratum phthiſicum convaluiſſe certus auctor affirmat. Sunt & qui ſuum fimi cinerem profuiſſe ſcripſerint in paſſo: & cervi pulmonem, maxime ſubulonis, ſiccatum in fumo, tritumque in vino.

LXVIII. [1] Hydropicis auxiliatur urina veſicæ apri paulatim data in potus: efficacius quæ inaruerit cum veſica ſua. Fimi taurini maxime, ſed & bubuli, [2] de armentivis loquor ([3] quod bolbiton vocant,) cinis cochlearium trium in mulſi hemina, bovis feminæ in mulieribus, & ex altero ſexu in viris, quod veluti myſterium occultarunt Magi. [4] Fimum vituli maſculi illitum: Fimi vitulini cinis cum ſemine ſtaphylini, æqua portione ex vino: ſanguis caprinus cum medulla. [5] Efficaciorem putant hircorum, utique ſi lentiſco paſcantur.

LXIX. Igni ſacro urſinus adeps illinitur: maxime qui eſt ad renes: [1] vitulinum fimum recens, vel bubulum: caſeus caprinus ſiccus cum porro: [2] ramenta pellis cervinæ dejecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi ſpuma, aut ungulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, aſinini fimi cinis cum butyro. [3] Papulis nigris, caſeus caprinus ſiccus ex melle & aceto in balineis, oleo remoto. [4] Puſulis ſuilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus cervini cinis.

LXX. [1] Luxatis recens fimum aprinum vel ſuillum: item vitulinum: verris ſpuma recens cum aceto: fimum caprinum cum melle: [2] bubula caro impoſita. Ad tumores fimum ſuillum in teſta calefactum tritumque cum oleo. Duritias corporum omnes mollit optime adeps e lupis illitus. [3] In his quæ rumpere opus eſt plurimum proficit fimum bubulum in cinere calfactum, [4] aut caprinum in vino vel aceto decoctum. [5] In furun-

Interpretatio.

a *Et ne.*] Et ne febris recurrat, continendum remedium uſque in ſeptimam acceſſionem.

Notæ.

6. *Iidem Magi.*] Totidem verbis Plinius Valer. libro 3. cap. 6.

7. *Coagulum.*] Plinius Valer. loco proxime cit.

Sect. LXVII. 1. *Melancholicis.*] Μελαγχολικοὶ, qui atra bile, furore, inſania laborant: cujus affectionis ſpecies quædam apud medicos hypochondriaca nominatur.

2. *Lethargicos.*] Ληθαργικοὶ, qui morbo laborabant, quem Latini veternum appellant. *Marcor eſt, & inexpugnabilis pæne dormiendi neceſſitas,* inquit Celſus lib. 3. cap. 20. Dictum ἀπὸ τῆς λήθης, hoc eſt, ab oblivione: nam eo vitio memoriæ ſedes torpet.

3. *Caprini cornus, &c.*] Celſus, lib. 3. cap. 20. *Hos ægros quidam ſubinde excitare nituntur his, quæ per* (lege *per quæ*) *ſternutamenta evocantur: & his, quæ odore fœdo movent: qualis eſt cruda lana ſuccida, piper, veratrum, caſtoreum, acetum, allium, cæpa: juxta etiam galbanum incendunt, aut pilos, aut cornu cervinum,* &c. Sic etiam Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 10. *Ad lethargicos.* Et Plinius Valer. lib. 3. cap. 7.

4. *Macræ ſuis.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 61.

5. *Carnes aſininæ.*] Plinius Valer. loc. cit.

6. *Fumum arundine.*] Ut hodie tubo fictili hauriunt tabaci fumum homines e plebe.

Sect. LXVIII. 1. *Hydropicis .... urina veſicæ apri.*] Sic libri omnes. Caprinam tamen urinam ad eumdem uſum laudat Dioſc. lib. 2. cap. 99. Αἰγὸς δὲ (οὖρον) ὕδρωπα τῶν ὑπὸ σάρκα, &c.

2. *De armentivis.*] Armentivus (non armentinus,) armentitius, & armentalis, idem ſonant: bovem, equumve ſcilicet, qui ſit ex armento.

3. *Quod bolbiton.*] Βόλβιτον, fimus bubulus. Feſtus bulbitare Latinis hinc inflexum putat, quod ſignificat puerili ſtercore inquinare.

4. *Fimum vituli.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 12. Theodorus Priſcianus, lib. 4. *Ad hydropem: Vituli maſculi ſtercore cum aceto acri permixto, ſpiſſe venter liniendus eſt: tamen, ut ante ipſe hydropicus toto corpore dropacetur:* hoc eſt, dropace, quod eſt unguenti genus, liniatur.

5. *Efficaciorem.*] Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 17. *Ad hydropicos,* non hircinum ſanguinem, ſed lotium commendat.

Sect. LXIX. 1. *Vitulinum .... vel bubulum.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 34.

2. *Ramenta, &c.*] Plane totidem verbis Plinius Valer. loco cit.

3. *Papulis.*] Papula, puſula eſt, ſive tuberculum, quod jejunæ ſalivæ defricatione curatur. Papulis cutis exaſperatur, rubet, leniterque roditur. Ardentes papulæ Virgilio, lib. 3. Georg.

4. *Puſulis.*] *Papulis* habet Plinius Valer. qui hunc locum exſcribit, lib. 3. cap. 39. ſed nihil intereſt.

Sect. LXX. 1. *Luxatis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 47.

2. *Bubula caro.*] Vide Notas & Emend. num. L.

3. *In his quæ rumpere.*] In abſceſſibus quæ recludere & aperiri neceſſe eſt. Dioſc. lib. 2. cap. 98.

4. *Aut caprinum.*] Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 28. *Ad tumores: Caprinum ſtercus impoſitum non patitur conſurgere tumorem.*

5. *In furunculis.*] Totidem plane ſyllabis Plinius Valer. lib. 3. cap. 32.

culis sevum bubulum cum sale: aut si dolor est, intinctum oleo, liquefactum sine sale: similique modo caprinum.

LXXI. In ambustis ursinus adeps cum lilii radicibus: aprinum aut suillum fimum inveteratum: setarum ex his [1] e penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus: tali bubuli cinis cum cera & medulla cervina, vel tauri: [2] fimum leporis. Et caprarum fimus sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurorum, & genitalibus. [3] Nec quidquam efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æque, quibusvis pellibus inveteratis, calceamentisque etiam decoctis. [4] Rhodiacum fidelissimum: eoque pictores & medici utuntur. Id quoque quo candidius, eo probatius. Nigrum & lignosum damnatur.

LXXII. [1] Nervorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, utilissimum putant, vel putrescente nervo. Spasmata, & percussu vitiata, fimo aprugno curant, vêre collecto & arefacto. Sic & quadrigis agendis tractos, rotave vulneratos: & quoquo modo sanguine contuso, vel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto utilius putent. [2] Quin & in potu farinam eam ruptis, convulneratisque, & eversis, ex aceto salutarem promittunt. [3] Recentiores cinerem ejus ex aqua bibunt. Feruntque & Neronem Principem hac potione recreari solitum, [a] [4] cum sic quoque se trigario approbare vellet. [5] Proximam suillo fimo vim putant.

LXXIII. [1] Sanguinem sistit coagulum cervinum ex aceto: [2] item leporis. Hujus quidem & pilorum cinis: [4] item ex fimo asini cinis illitus. Efficacior vis e maribus aceto admixto, & in lana ad omne profluvium imposito: similiter ex equino capite & femine. [5] Aut fimi vitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus vel fimi ex aceto. [6] Hircini vero jocineris dissecti sanies efficacior: & cinis utriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque utris vinarii dumtaxat cinis, cum pari pondere resinæ: quo genere sistitur sanguis, & vulnus glutinatur. Hœdinum quoque coagulum ex aceto, & feminum ejus combustorum cinis, similiter pollere traduntur. Cap. XVIII.

LXXIV. [1] Hulcera sanat in tibiis cruribusque adeps ursinus, admixta rubrica. [2] Quæ vero serpunt, fel aprugnum cum resina & cerussa: maxillarum apri vel suum cinis: fimum suum illitum siccum: item caprinum ex aceto subfervefactum. [3] Cetera purgantur & explentur butyro: cornus cervini cinere, vel medulla cervi, felle taurino cum cyprino oleo, [4] aut irino. Fimum recens suum, vel inveterati farina illinitur vulneribus ferro factis. [5] Phagedænis & fistulis immittitur fel tauri, cum succo porri, aut lacte mulierum, vel sanguis aridus cum cotyledone herba. [6] Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum vino: [7] gangrænas ursinum fel penna illitum: [8] asini ungularum

INTERPRETATIO.

a *Cum sic.*] Cum sic quoque *sanata facie* equorum agitatori probari se vellet.

NOTÆ.

Sect. LXXI. 1. *E penicillis tectoriis.*] Penicilli sunt, quibus parietes inalbantur. Est enim tectorium illinimentum istud, quod quasi pavimentum est, incrustatioque, ex calce ut plurimum, aut e gypso.

2. *Fimum leporis &c.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 36. *Ambustis sanandis: Fimus leporis & capræ illinitur æquis portionibus.*

3. *Nec quidquam.*] Plinius Valer. cap. cit. *Ambustis sanandis. Gluten taurinum remissum, sicut solet a fabris remitti, sine cicatrice sanat.*

4. *Rhodiacum fidelissimum.*] Nempe ad ambusta sananda glutinum Rhodiacum in primis valet. Dioscor. lib. 3. cap. 101. *Κόλλα, ἣν ἔνιοι ξυλοκόλλαν καλοῦσιν, ἢ ταυροκόλλαν, καλλίστη ἐστὶν ἡ Ῥοδιακή, ἐκ τῶν βοείων βυρσῶν σκευαζομένη. Ἔστι δὲ λευκὴ καὶ διαυγὴς ἡ τοιαύτη· ἡ δὲ μέλαινα ἥττων.... Πυρίκαυστά τε οὐκ ἐᾷ φλυκταινοῦσθαι* &c. *Non patitur ambusta attolli in pusulas*, &c.

Sect. LXXII. 1. *Nervorum doloribus &c.*] Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 25. *Ad nervorum contractionem.* Marcellus Empiricus, cap. 35. pag. 240. & 241.

2. *Quin & potu.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 47. plane ad verbum.

3. *Reverentiores.*] Plinius Valer. loc. cit.

4. *Cum sic quoque se trigario.*] Sic libri omnes editi, cum Reg. 2. aliisque MSS. Est autem ille trigarius, qui circensibus trigas equarum agitaret. A trigis nomen habet: nam ut bigæ, quadrigæque, sic & trigæ appellatæ olim. In Glossis Philoxeni, *Trigarium* locus est in quo exercentur equi, Italis *Maneggio*: unde & Gallis, *le Manége*: *Τόπους ὅπου ἵπποι γυμνάζονται.* P. Victor in descriptione Urbis Romæ, regione nona, *Trigaria septa* collocat: ubi & alter incertus auctor *Trigarium* habet. Tamen Reg. 1. codex hoc loco *strigario* præfert, quod quidam magis probant. Favere certe Papias videtur in Vocabulario: *Striga*, inquit, *castrense vocabulum, vel intervallum turmarum, in quo equi stringuntur: unde & strigosi dicuntur corpore macilento.*

5. *Proximam suillo.*] Plinius Valer. ad verbum, l. 3. c. 47.

Sect. LXXIII. 1. *Sanguinem sistit.*] Marcellus Empiricus ad verbum, cap. 31. pag. 222.

2. *Item leporis.*] Idem Marcellus, loc. cit. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 64.

3. *Hujus quidem.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 21. *Sanguini ex vulneribus sistendo: Leporis pili de subtus mento mollissimi imponuntur.*

4. *Item fimo asini.*] Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 12. *de fluxu sanguinis narium: Fimi asini combusti pulvere, cum oleo roseo mixto, collyria facta supponimus.* Auctor Kiranidum, pag. 89. *Fimus asini omnem fluxum sanguinis sistit.* Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellensi, cap. 5. pag. 25. *Olfactus recentis asini stercoris, sanguinis e naribus sistit fluxum.*

5. *Aut fimi vitulorum.*] Vaccæ similiter, si Habdarrahmano fides, cap. 6. pag. 47. *Stercus vaccæ combustum, contusum, & subactum melle apum, si oblinies naribus, sistet fluxum sanguinis illarum.*

6. *Hircini vero jocineris.*] Sextus Platon. cap. 4. ad capream id retulit, cujus est, ut silvestrium ceterarum, vis in medendo potentior, quemadmodum alibi monuimus. Sic enim ille, tit. 3. *Ad sanguinem fluentem: Capreæ jecur combustum & aspersum sanguinem sistit.* Et tit. 4. *Ad sanguinem de naribus profluentem: Capreæ jecur contritum, & ex aceto in naribus offultum, sanguinem mire sistit.*

Sect. LXXIV. 1. *Hulcera sanat.*] Marcellus Empir. totidem verbis hæc omnia refert, cap. 34. pag. 232.

2. *Quæ vero &c.*] Marcellus idem, loc. cit.

3. *Cetera .... butyro.*] Marcellus Empir. loc. cit.

4. *Aut irino.*] Vide Notas & Emend. num. LI.

5. *Phagedænis &c.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 22.

6. *Carcinomata &c.*] Iisdem verbis Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 22.

7. *Gangrænas.*] Auctores laudati locis proxime cit.

8. *Asini &c.*] Iidem locis proxime appellatis.

cinis ea quæ ſerpunt hulcera inſperſus. [9] Sanguis equi adrodit carnes ſeptica vi: item fimi equini inveterati favilla. Ea vero quæ phagedænas vocant in hulcerum genere, corii bubuli cinis cum melle. [10] Caro vituli recentia vulnera non patitur intumeſcere: fimum bubulum cum melle. [11] Feminum vituli cinis ſordida hulcera, & quæ cacoëthe vocant, e lacte mulieris ſanat. [12] Recentes vero plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die ſolutum. [13] Caſeus caprinus ſiccus ex aceto ac melle, purgat hulcera. Quæ vero ſerpant, cohibet ſevum cum cera: item addita pice ac ſulphure percurat. Similiter proficit ad cacoëthe, hœdi feminum cinis e lacte mulieris. [14] Et ad carbunculos, ſuis feminæ cerebrum toſtum illitumque.

LXXV. [1] Scabiem hominis, aſininæ medullæ maxime abolent, [2] & urinæ ejuſdem cum ſuo luto illitæ. Butyrum etiam, quod [a] in jumentis proficit cum reſina calida: [3] glutinum taurinum in aceto liquefactum, addita calce: fel caprinum cum aluminis cinere: [4] boas fimum bubulum: unde & nomen traxere. [5] Canum ſcabies ſanatur bubulo ſanguine recenti; iterumque, cum inareſcat, illito, & poſtero die abluto cinere lixivio.

LXXVI. [b] Spinæ ac ſimilia corpori extrahuntur felis excrementis: [1] item capræ ex vino: [2] coagulo quocumque, ſed maxime leporis, cum thuris polline & oleo, aut cum viſci pari pondere, aut cum propoli. [3] Cicatrices nigras ſevum aſininum reducit ad colorem. [4] Fel vituli extenuat calefactum. Medici adjiciunt myrrham & mel & crocum, æreaque pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiſcent.

Cap. XIX. LXXVII. [1] Mulierum purgationes adjuvat fel tauri in lana ſuccida appoſitum. Olympias Thebana addit [2] hyſſopum & nitrum. [3] Cornus cervini cinis potus. [4] Item vulvas laborantes, illitu quoque: & fel taurinum [5] cum opio appoſitum obolis binis. [6] Vulvas & pilo cervino ſuffire prodeſt. [7] Tradunt cervas, cum ſenſerint ſe gravidas, lapillum devorare: quem in excrementis repertum, aut in vulva (nam & ibi invenitur) cuſtodire partus adalligatum. Inveniuntur & oſſicula in corde & in vulva, perquam utilia gravidis parturientibuſque. Nam de pumice, qui in vaccarum utero ſimili modo invenitur [8] diximus in natura boum. Lupi adeps illitus vulvas mollit: dolores earum, jecur. Carnes lupi ediſſe parituris prodeſt: aut ſi incipientibus parturire ſit juxta qui ederit: adeo

Interpretatio.

a *In jumentis.*] In jumentorum ſcabie.

b *Spinæ.*] Spinæ ruborum ac ſimiles aculei infixi corpori.

Notæ.

9. *Sanguis equi.*] Idcirco in ſeptica ſive erodentia medicamenta equorum admiſſariorum ſanguinem addi auctor eſt Dioſcor. lib. 2. cap. 97. Τὸ δὲ τῶν ὀχευτῶν ἵππων, (αἷμα) σηπτικοῖς μίγνυται.

10. *Coagulo vituli*] Et de vitulina carne, & de fimo bubulo plane ſubſcribit Plinius Valer. lib. 3. cap. 20.

11. *Feminum vituli.*] Vide Notas & Emendationes, num. LII.

12. *Recentes vero.*] Plinius Valer. ad verbum, libro 3. cap. 20.

13. *Caſeus caprinus.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 22. *Caſeus caprinus ſiccus ex aceto & melle purgat hulcera: Quæ ſerpunt, cohibet ſevum caprinum cum cera: id etiam additis ſulphure & pice purgat.*

14. *Et ad carbunculos.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 30. *Suis cerebrum:* Marcellus Empiric. cap. 33. *Verris cerebrum* dixit.

Sect. LXXV. 1. *Scabiem.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 38.

2. *Et urinæ ejuſdem.*] Q. Serenus, cap. 7. pag. 128.

Illotus ſudor, vel copia nobilis eſcæ
Sæpe gravi ſcabie correptos aſperat artus.
Ergo lutum prodeſt membris adhibere fricatis,
Quod facit ex aſino ſaccatus corporis humor.
Nec pudeat tractare fimum quod ſucula fudit.

Adſtipulatur & Plinius Valer. lib. 3. cap. 38.

3. *Glutinum taurinum.*] Dioſcor. lib. 3. cap. 101. glutinum taurinum pariter admonet in aceto reſolutum, impetigines lepraſque ſummæ cutis abſtergere. Sextus Platon. cap. XI. de tauro, tit. 13. *Ad faciem ſplendidam faciendam: Membrum tauri in aceto maceratum, & illitum, ſplendidam facit faciem:* Quia ſcilicet ita maceratum, dat glutinum candidandæ cuti idoneum.

4. *Boas.*] De hoc vitio egimus lib. 24. ſect. 35. MSS. hoc loco *bovas* exhibent: a bove, ut Plinius ait. Sed de ea etymo Voſſium vide.

5. *Canum ſcabies.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 38.

Sect. LXXVI. 1. *Item capræ.*] Plinius Valer. libro 3. cap. 49.

2. *Coagulo &c.*] Hæc ad verbum exſcripſere Marcellus Empir. cap. 34. pag. 233. & Plinius Valer. loc. cit.

3. *Cicatrices.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 46.

4. *Fel vituli.*] Hoc medicamentum non ad quaſlibet, ſed ad oculorum tantummodo cicatrices pertinet, ex Marcello Empirico, cap. 8. pag. 68. *Fel vituli*, inquit, *diligenter collectum ad cotylæ menſuram in vas æreum mittitur, tenuique igne admoto ita excoquitur, ut ſpiſſetur: deinde mellis boni tantum mittitur: quantum fellis illius decocti remanſerit: Adjiciuntur poſtea myrrhæ tritæ drachmæ duæ, & croci una, & æris flos pauxillum: ac poſtea ſimul omnia diu coagitata ad tertias decoquuntur: quod medicamen in pyxide ærea debet reponi, ſatis utile & leucomatis, & cicatricibus, & omnibus vitiis oculorum, ſi aſſidue inde & opportune inunguntur.*

Sect. LXXVII. 1. *Mulierum .... fel tauri.*] Nec appoſitu tantum, ſed & potu juvare auctor eſt Hippocrates, lib. de nat. mul. text. 105. pag. 413. Plinio fere Habdarrahmanus adſtipulatur, cap. 6. pag. 40. Ecchellenſi interprete: *Ad provocanda menſtrua, recipe pondus duarum drachmarum fellis tauri, ac tantumdem granorum myrti: contundantur grana, liqueſiant deinde in felle, & admiſceantur cum melle apum: quo facto madefacito in hujuſmodi mixtura lanam, indito vulvæ, ſtatim provocantur menſtrua.*

2. *Hyſſopum & nitrum.*] Sic MSS. omnes, quos vidimus. Sunt qui *œſypum* legi malint, quod hanc vim pellendi menſtrua Dioſcorides œſypo aſſerat, lib. 2. cap. 84. Καὶ ἔμβρυα καὶ ἔμμηνα ἐν ἐρίῳ προστιθέμενος ἄγει.

3. *Cornus cervini.*] Muliebri profluvio mederi eum cinerem auctor eſt Sextus Platon. cap. 1. de cervo, num. 6.

4. *Item vulvas.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 63.

5. *Cum opio.*] Sic Reg. 1. & editi. In Reg. 2. & Chiffl. *cum apio.* At iidem MSS. inferius, hac ſect. *opii.*

6. *Vulvas & pilo.*] Sextus Platon. cap. 1. de cervo, tit. 16. *Ad aborſum: Ex pilis cervinis ſuffumigabis, & mulier ſanabitur.*

7. *Tradunt cervas.*] Sextus Platon. loc. cit. tit. 17. *Ad aborſum: Lapis, qui in vulva aut in ventriculo cervi invenitur, phylacterium eſt prægnanti, & perficit ut partum perferat .... Simili ratione oſſicula inveniuntur in corde cervi, aut in vulva ejus, quæ idem præſtant.*

8. *Diximus.*] Libro XI. ſect. 79. *Et in juvencarum ſecundo ventre pilæ rotunditate nigricans tofus, nullo pondere: ſingulare, ut putant, remedium ægre parientibus, ſi tellurem non attigerit.* Hic Plinium Dalecampius μνημονικοῦ ἁμαρτήματος temere incuſarat.

ut etiam [a] contra illatas noxias valeat. Eumdem ſupervenire, perniciosum eſt. Magnus & leporis uſus mulieribus. Vulvas adjuvat pulmo aridus potus: profluvia jecur [9] cum Samia terra ex aqua potum: ſecundas coagulum: caventur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco & porri ſucco, vellere appoſitum, abortus mortuos expellit. [10] Si vulvæ leporum in cibis ſumantur, mares concipi, putant. Hoc & teſticulis eorum, [11] & coagulo profici. Conceptum leporis utero exemptum his quæ parere deſierint, reſtibilem fecunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis ſaniem & viro Magi propinant. Item virgini novem grana fimi, [b] ut ſtent perpetuo mammæ. Coagulum quoque ob id cum melle illinunt: ſanguinem, ubi evulſos pilos renaſci nolunt. Inflationi vulvæ, fimum aprugnum ſuillumve cum oleo illini prodeſt. Efficacius ſiſtit farina aridi, ut aſpergatur potioni, vel ſi gravidæ aut puerperæ [12] torqueantur. Lacte ſuis poto cum mulſo adjuvantur partus mulierum. Per ſe vero potum, deficientia ubera puerperarum replet. Eadem circumlita ſanguine feminæ ſuis, minus creſcent. Si dolent, lactis aſinini potu mulcentur: quod addito melle ſumptum & purgationes earum adjuvat. Sanat & vulvarum exhulcerationes ejuſdem animalis ſevum inveteratum, & in vellere appoſitum duritiem vulvarum emollit. Per ſe vero recens vel inveteratum, ex aqua illitum, pſilothri vim obtinet. Ejuſdem animalis lien inveteratus, ex aqua illitus mammis, [c] abundantiam facit: [d] vulvas ſuffitu corrigit. [13] Ungulæ aſininæ ſuffitæ partum maturant, [e] ut vel abortus evocetur: [f] nec aliter adhibentur, quoniam viventem partum necant. [14] Ejuſdem animalis fimum ſi recens imponatur, profluvia ſanguinis mire ſedare dicitur. Necnon & cinis ejuſdem fimi, qui & vulvæ prodeſt impoſitus. [15] Equi ſpuma illita per dies XL. prius quam primum naſcantur pili, reſtinguuntur. Item cornus cervini decocto: melius, ſi recentia ſint cornua. [16] Lacte equino juvantur vulvæ [g] collutæ. Quod ſi mortuus partus ſentiatur, [17] lichen ex aqua dulci potus ejicit. [18] Item ungulæ ſuffitu, aut fimum aridum. Vulvas procidentes butyrum infuſum ſiſtit. Induratam vulvam aperit fel bubulum roſaceo admixto, foris vellere cum reſina terebinthina impoſito. Aïunt & ſuffitu fimi e mare bove, procidentes vulvas reprimi, partus adjuvari: conceptus vero vaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus vexationem fieri, certum eſt. Hanc emendari [19] Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe ſerpentium, & ærugine, ac melle, medicatis locis ante coïtus. Vitulinum quoque fel, in purgationibus ſub coïtu aſperſum vulvæ, etiam duritiam ventris emollit, & profluvium minuit umbilico peruncto: atque in totum vulvæ prodeſt. Modum ſtatuunt fellis pondere denarii, opii [h] tertia, admixto amygdalino oleo, quantum eſſe ſatis appareat: hoc in vellere imponunt. Maſculi fel vituli, cum mellis dimidio tritum, ſervatur ad vulvas. Carnem vituli ſi cum ariſtolochia, inaſſatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla vituli in vino ex aqua decocta cum ſevo, exhulcerationibus vulvarum impoſita prodeſt. Item adeps vulpium, [20] excrementumque felium: hoc cum reſina & roſaceo impoſitum. [21] Caprino cornu ſuffiri vulvam, utiliſſimum putant. Silveſtrium caprarum ſanguis [22] cum palma marina pilos de-

INTERPRETATIO.

a *Contra.*] Contra illata veneficia.
b *Ut ſtent.*] Ut ne tumeant, creſcantve.
c *Abundantiam.*] Lactis copiam.
d *Vulvas.*] Converſiones vulvæ.
e *Ut vel.*] Ita ut etiam partus mortuos expellant.
f *Nec aliter.*] Nec niſi in ſuffitu adhibentur.
g *Collutæ.*] Infuſo clyſtere.
h *Tertia.*] Tertia *denarii parte.*

NOTÆ.

9. *Cum Samia terra.*] Ad mulierum purgationes Samiam terram nigram acetabuli menſura potam ex aqua, commendat Hippocr. lib. de nat. mul. tex. 29. pag. 179.

10. *Si vulvæ leporum.*] Sextus Platon. cap. 2. de lepore, tit. 13. *Ut mulier maſculum concipiat & pariat: Leporis vulvam ſiccam deraſam in potione vini bibant utrique, & mulier, & maſculus. Nam ſi mulier ſola biberit, androgyne naſcitur: hoc eſt, nec maſculus, nec femina. Item leporis teſticulum poſt purgationem ſuam mulier ſi cum vino contritum accipiat, maſculum pariet. Leporis coagulum ad drachmas quatuor in potione datum vini, feminæ de femineo, & maſculo de maſculino: & mox faciant coïtum, & poſt abſtineant ſe, ſtatim concipit:* &c. Q. Serenus, cap. de conceptione & partu:

Irrita conjugii ſterilis ſi munera languent ....
Aut igitur leporis conſumit femina vulvam, &c.

11. *Et coagulo profici.*] Hoc referre ſe ex aliorum ſententia Plinius abunde prodit. Dioſcor. e contrario, lib. 2. cap. 85. leporis coagulo conceptionem impediri ſignificat. *Reſtibilis fecunditas*, ea eſt, quæ in ſequentem quoque annum veluti reſiſtat.

12. *Torqueantur.*] Inflationibus, ac torminibus.

13. *Ungulæ aſininæ.*] Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellenſi, cap. 5. pag. 24. *Prægnantem mulierem ſi ungula aſini ſuffies, emittit infantem mortuum, vel vivum.*

14. *Ejuſdem animalis.*] Idem Ægygtius, loc. cit. *Aſini contuſum ſtercus cum vino aut melle potum ſanguinis eruptionem ſiſtit: ſive eruptio illa ſit ex partibus inferioribus, ſive ſuperioribus, ſive ex naribus, aut ſanguis menſtrualis* &c.

15. *Equi ſpuma.*] Sextus Platon. cap. 16. de equo, tit. 2. *Ne puero inveſti pili exeant: Equi ſpuma ſi puero inveſti pectinem,* (hoc eſt, pubem) *linieris, pili ejus non creſcunt, nec generantur.*

16. *Lacte equino.*] Habdarrahmanus, cap. 2. pag. 17. *Lac equæ recens & calidum ad hoc, ſi eo per modum clyſteris utatur mulier, vulvæ curabit hulcera.*

17. *Lichen ex aqua.*] De hoc lichene dictum eſt ſect. 49.

18. *Item ungulæ.*] Habdarrahmanus, cap. 2. pag. 17. *Si lacte equino utatur mulier per modum ſuffumigii, [addita] equi ungula, educitur demortuus infans, vel aduſta ſecundina.* Hoc ipſum equi axungiæ, niſi vitioſus is locus eſt, Sextus Platon. adſcribit cap. 16. de equo, tit. 4. *Ad mortuum partum: Equi axungia ſuffumigata ejicit mortuum partum foras, & ſecunda ſequitur.*

19. *Olympias Thebana .... felle taurino.*] Habdarrahmanus, cap. 6. pag. 46. eo felle ad labrum vulvæ appenſo, ante coïtum, donec vulva fel ad ſe trahat, id ſi ter fiat, fecunditatem ſpondet.

20. *Excrementumque felium.*] Sextus Platon. cap. 18. *de cata*, hoc eſt, de fele: tit. 2. *Ad profluvium mulieris: Catæ ſtercus cum reſina & roſaceo ſuppoſitum reprimit.*

21. *Caprino cornu.*] Habdarrahmanus, cap. 9. pag. 65. *Cornu caprarum ſi difficultate pariendi laborans ſuffumigabitur, ut fumus ad labrum vulvæ aſcendat, facilior redditur partus.*

22. *Cum palma marina.*] Ita libri omnes, etiam MSS. quos

trahit. Ceterarum vero fel, callum vulvarum emollit inspersum, & a purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri vis efficitur, si evulsis pilis triduo servetur illitum. Profluvium, quamvis immensum, urina capræ pota sisti, obstetrices promittunt, & si fimum illinatur. [23] Membrana caprarum in qua partus editur, inveterata, potuque sumpta in vino, secundas pellit. Hœdorum pilis suffiri vulvas, utile putant, & in profluvio sanguinis coagulum bibi, aut hyoscyami semen imponi. E bove silvestri nigro si sanguine ricini lumbi perungantur mulieri, tædium Veneris fieri, dicit Osthanes. Idem amoris, pota hirci urina, admixto propter fastidium nardo.

LXXVIII. [1] Infantibus nihil butyro utilius, per se & cum melle: privatim & in dentitione, & ad gingivas, & ad oris hulcera. [2] Dens lupi adalligatus infantium pavores prohibet, dentientique morbos: quod & pellis lupina præstat. Dentes quidem eorum maximi equis quoque adalligati, infatigabilem cursum præstare dicuntur. [3] Leporum coagulo illito ubere sistitur infantium alvus. Jecur asini, admixta modice panace, instillatum in os, a comitialibus morbis & aliis infantes tuetur: hoc XL. diebus fieri præcipiunt. Et pellis asini injecta, impavidos infantes facit. [4] Dentes qui equis primum cadunt, facilem dentitionem præstant infantibus adalligati: efficacius, si terram non attigere. Lien bubulus in melle editur: & illinitur ad lienis dolores: ad hulcera manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritusque & illitus, hulcuscula oris. [5] Cerebrum capræ Magi per anulum aureum trajectum, prius quam lac detur, infantibus instillant contra comitiales, ceterosque infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maxime puellas. [6] Lacte caprino, aut cerebro leporum perunctæ gingivæ, faciles dentitiones faciunt.

LXXIX. Somnos fieri lepore sumpto in cibis [1] Cato arbitratur: vulgus & gratiam corpori in VIIII. dies, frivolo quidem joco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. [2] Magi felle capræ, sacrificatæ dumtaxat, illito oculis, [3] vel sub pulvino posito, somnum allici dicunt. [4] Sudores inhibet cornus caprini cinis e myrteo oleo perunctis.

LXXX. Coïtus stimulat fel aprugnum illitum: item medullæ suum haustæ: [1] sevum asininum, anseris masculi adipe admixto illitum: Item a coïtu equi [2] Virgilio quoque descriptum virus, & testiculi equini aridi, [a] ut potioni interi possint: dexterve asini testis in vino potus proportione, vel adalligatus brachiali. Ejusdem a coïtu spuma collecta roseo panno, & inclusa argento, ut Osthanes tradit. [b] Salpe genitale in oleum fervens mergi jubet septies, eoque perungi pertinentes partes. [3] Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri a coïtu urinam, lutoque ipso illini pubem. At e diverso muris fimo illito cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, jejuni cibo sumptus eo die, item hœdinus.

INTERPRETATIO.

a *Ut potioni.*] Ut potioni adspergi contriti possint.

b *Salpe.*] Salpe *obstetrix* genitale *asini* mergi jubet &c.

NOTÆ.

quidem vidimus. Et recte utique: de palmis quæ crescunt in Hispaniæ maritimis, dictum est lib. 13. sect. 6.

23. *Membrana caprarum.*] Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 29. *Ad secundas ejiciendas: Capræ secunda ex vino pota mulierum secundas ejiciet.*

Sect. LXXVIII. 1. *Infantibus &c.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 42.

2. *Dens lipi.*] Hanc vim oculo Habdarrahmanus adjudicat, cap. 23. pag. 96. *Oculus lupi dexter puero appensus, expellet ab illo timorem qui ei accidit in somnio.*

3. *Leporum coagulo.*] Sextus Platon. cap. 2. de lepore, tit. 17. *Ad infantium ventris fluxum, Leporis coagulum illitum in sumine* (hoc est, in mamma) *mulieris*, &c.

4. *Dentes qui equis.*] Q. Serenus, cap. 60. *de infantibus dentientibus*, pag. 161.

Collo igitur molli dentes nectentur equini,
Qui primi fuerint pullo crescente caduci.

Superstitiosius Sextus Platon. cap. 16. de equo, tit. 3. *Ad dentium dolorem: Equi dentes qui primum nati fuerint, si dentem qui dolet, tetigerint, remedio erunt. Nam & si infans equi rostrum basiaverit, dentium dolorem non sentit: & nec equus mordebit infantem.* Theodorus Priscianus, lib. 4. *Ad dentitionem infantium, equinus dens auxiliatur.* Plinii nostri verba summa fide transscribit Plinius alter Valer. lib. 1. cap. 42.

5. *Cerebrum capræ.*] Sextus Platon. cap. 4. de caprea, tit. 16. *Capreæ cerebrum per anulum aureum trajectum, si dederis infanti ad glutiendum antequam lac sugat, efficit ut nec caducus fiat, nec phantasma incurrat.*

6. *Lacte caprino.*] Q. Serenus, cap. 60. pag. 161. de infantibus dentientibus:

Aut teneris cerebrum gingivis illine porci:
Aut leporis niveum bibitur cum lacte caprino.

Plinius Valer. lib. 1. cap. 42. *Ad dentitionem, quando infantes dentiunt: Lacte caprino & leporis cerebro gingivæ perfricantur.* Sed & canino lacte idem præstari docuit Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 4. *Ad dentes infantum.* Cerebro leporum, cap. 2. de lepore, tit. 2.

Sect. LXXIX. 1. *Cato.*] Citatur a Diomede, lib. 1. pag. 358. *Cato ad filium, vel de Oratore: Lepus multum somni adfert, qui illum edit.*

2. *Magi felle capræ.*] Sextus Platon. de cornu id narrat, non de felle. Sic enim ille, cap. 5. de capro & capra, tit. 2. *Ad somnum. Cornu caprinum capiti infirmi, qui non dormit, suppositum, vigilias in somnum convertit.* Utrumque, ut reor, ex æquo futile ac superstitiosum.

3. *Vel sub pulvino posito.*] Hanc vim & cornu ipsi caprino Habdarrahmanus adscribit, cap. 9. pag. 67. *Cornu capri valde albi comburatur, involvaturque ejus cinis in panniculo lineo, & supponatur capiti ægroti, qui non dormit, dummodo ipse id sciat, dormiet profecto, quamdiu involucrum illud sub capite ejus detinetur.* Nugæ.

4. *Sudores inhibet.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. XI.

Sect. LXXX. 1. *Sevum asininum*, &c.] Sextus Platon. cap. 14. de asino, tit. 1. *Asini adeps & anseris masculi mixtus, & ad anum appositus, concubitum præparat.*

2. *Virgilio quoque.*] Libro 3. Georg. vers. 280.

Hinc demum hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum distillat ab inguine virus.
Hippomanes, quod sæpe malæ legere novercæ, &c.

3. *Bialcon.*] Hæc vox in MSS. codicibus variis effingitur modis: *Diacon*, *Biacon*, &c. Verius, ut reor, *Dalion*, de

LXXXI. [1] Mira præterea traduntur in eiſdem animalibus. [a] Veſtigium equi excuſſum ungula (ut ſolet plerumque) ſi quis collectum reponat, ſingultus remedium eſſe recordantibus quonam loco id repoſuerint. Jecur luporum equinæ ungulæ ſimile eſſe, [2] & rumpi equos qui veſtigia luporum ſub equite ſequantur. [b] Talis ſuum diſcordiæ vim quamdam ineſſe. In incendiis, ſi fimi aliquid egeratur e ſtabulis, [c] facilius extrahi, nec recurrere oves boveſque. Hircorum carnes virus non reſipere, ſi panem hordeaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laſerve dilutum biberint. Nullas vero teredinem ſentire, Luna decreſcente induratas ſale. Adeoque nihil omiſſum eſt, ut leporem ſurdum celerius pingueſcere reperiamus. Animalium vero medicinas: [3] ſi ſanguis profluat jumenti, ſuillum fimum ex vino infundendum. [4] Boum autem morbis ſevum, ſulphur vivum, allium ſilveſtre, ovum coctum: omnia hæc trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnem caballinam diſcoctam, potu ſuum morbis mederi. Omnium vero quadrupedum morbis, capram ſolidam cum corio, & ranam rubetam diſcoctas. Gallinaceos non attingi a vulpibus, qui jecur [d] animalis ejus aridum ederint: vel ſi pellicula ex eo collo inducta, galli inierint. Similia in felle muſtelæ. [5] Boves in Cypro contra tormina, hominum excrementis ſibi mederi. [6] Non ſubteri pedes boum, ſi prius cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum non accedere, ſi capti unius pedibus infractis, cultroque adacto paulatim ſanguis circa fines agri ſpargatur: atque ipſe defodiatur in eo loco, ex quo cœperit trahi. Aut ſi vomerem, quo primus ſulcus eo anno in agro ductus ſit, excuſſum aratro, focus Larium, quo familia convenit, abſumat: ac lupum nulli animali nociturum in eo agro, quamdiu id fiat. Hinc deinde revertemur ad animalia ſui generis, quæ aut placida non ſunt, aut fera. CAP. XX.

INTERPRETATIO.

a *Veſtigium.*] *Ferrea* equi ſolea.
b *Talis.*] Talos ſuum aiunt *geſtatos* concitare quodammodo diſcordiam.
c *Facilius.*] Facilius avocari e ſtabulis oves boveſque, nec eo deinde regredi.
d *Animalis.*] Vulpis.

NOTÆ.

quo dictum eſt in Auctorum Indice.

Sect. LXXXI. 1. *Mira præterea.*] Idcirco dumtaxat ea prodit, quod ſunt prodita, non quod vera putat.

2. *Et rumpi equos.*] Ilia equorum procidere ruptis inteſtinis. Obtorpeſcere ſolum equos calcatis lupi veſtigiis, ſcripſere, Pamphilus ἐν τῷ περὶ φυσικῶν, in Geopon. lib. 15. cap. 1. pag. 403. ὅτι λύκων ἴχνη πατήσαντες ἵπποι, ναρκῶσι τὰ σκέλη. Ælianus, lib. 1. hiſt. anim. cap. 36. Phile, pag. 80. aliique, quos Plinius ipſe ſecutus eſt, ſect. 44. libri hujus. Simile iſtud Habdarrahmani, cap. 23. pag. 96. *Equa ſi lupinum lac conculcabit, ſtatim concidet.*

3. *Si ſanguis profluat jumentis.*] Simile Habdarrahmani placitum, cap. 27. de ſue, pag. 108. *Stercore admiſſarii ſuis ſubtiliter contuſo, & liquefacto in vino, ſi linietur ungula jumenti colliſa, ſanabitur.*

4. *Boum autem.*] Cato, de re ruſt. cap. 71. *Bos, ſi ægrotare cœperit, dato continuo ei unum ovum gallinaceum crudum, integrum facito devoret. Poſtridie caput ulpici conterito cum hemina vini, facitoque ebibat,* &c. Eſt autem ulpicum allii genus, de quo ſuo loco diximus. Columella, lib. 6. cap. 4. *de vitiis boum & medicinis. Sæpe etiam languor & nauſea diſcutitur, ſi integrum gallinaceum crudum ovum jejunis faucibus inſeras, ac poſtero die ſpicas ulpici vel allii cum vino conteras, & in naribus infundas.*

5. *Boves in Cypro.*] Uti de pantheris dictum eſt libro 8. ſect. 41. Venit id in uſum proverbii, teſte Suida: Βοῦς Κύπριος· ἐπὶ τοῦ χυδαίου καὶ ἀναισθήτου· φασὶ γὰρ τοὺς Κυπρίους βόας κοπροφαγεῖν. *Bos Cyprius. De homine futili & ſtupido. Nam boves Cyprii ſtercoribus veſci feruntur.* Heſychius: Βοῦς Κύπριος· κοπροφάγος, εἰκαῖος, ἀκάθαρτος. Σημαίνει δὲ ἀτοπίαν τῶν Κυπρίων. Καὶ Εὔδοξος ἀφηγεῖται ὅτι κοπροφαγοῦσιν.

6. *Non ſubteri.*] Cato de re ruſt. cap. 72. *Boves, ne pedes ſubterant, priuſquam in viam quoquam ages, pice liquida cornua infima unguito.*

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXVIII.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 2. I. *T viventibus poculis.*] Sic libri omnes, tum editi, tum exarati manu, quos vidi, quosque non vidi. Eadem sententia dixit idem paulo ante Plinius: *Nec tacebimus quid in ipso homine prosit homini, ceteraque genera remediorum inter nos viventia,* Quod qui non animadvertêre, has voces variis modis sollicitarunt: Pintianus extrita voce *viventibus*, *ut procul sint* legit. Gronovius, *ut juvantibus poculis*: ille audacius paulo: ingeniosius iste, quam verius. Adde his ea quæ diximus in Notis prioribus.

Sect. 3. II. *Quippe victimas cædi sine precatione non videtur referre, aut Deos rite consuli.*] Libri omnes editi, *nec Deos*: cetera cum optimæ notæ exemplari Reg. 2. plane congruunt. Ut intelligas quanti sit facienda Salmasii emendatio, ita legentis, in Solin. pag. 685. *Quippe victimas cædi sine precatione non videtur, referri ad deos, rite consuli.* Quanti quoque Jac. Gutherii interpretatio, qui lib. 4. de jure Pontif. cap. 14. pag. 431. sic accipit, quasi diceretur nihil interesse, preces ad sacrificium funderentur, annon: ideoque τὸ *referre* delet.

Ibid. III. *Anno Urbis DCIX.*] Constans hæc est librorum omnium, sive editorum, sive M S S. lectio: frustra enitente Paulo Merula, in Ennium, pag. 177. annum Urbis DXIX. substituere, ex epitome Liviana libri XX. ubi sic legitur: *Tutia Virgo Vestalis incestus damnata est. Bellum Illyriis*, &c. Gestum enim id bellum ponitur anno DXXV. Verum aliam esse Tucciam a Tutia haud temere affirmamus: cum Tutiam Livius incestus damnatam; Tucciam Plinius, Dionysius Halic. aliique quos appellavimus, criminis suspicione liberatam prodant, hausta cribro aqua, & longo perlata spatio: quod miraculum Livii etiam Epitomator delibasset, si de Tutia affirmari vere potuisset.

IV. *De tota conjectione.*] Sic M S S. omnes, Reg. Colbert. Chiffl. aliique: non, ut editi, *conjectatione.* Conjectio hoc loco controversia est: cum in jure dicatur *causam conjicere*, pro *agere*. Frustra Pintianus igitur, *dempta conjectatione*, vel *contestatione* legendum monet. Controversiam Plinius intelligit eam quam multo pertractavit uberius, lib. 2. sect. 5. num curam agant superi rerum humanarum. Ibid.

V. *Carmen auxiliare.*] Sic M S S. omnes, Reg. Colbert. Chiffl. non, ut editi, *auxiliari.* Sic etiam Ovidius, lib. 7. Metam. vers. 137. Sect. 4.

Neve parum valeant a se data gramina, carmen
Auxiliare canit, secretasque advocat artes.

Sic etiam nomen *auxiliare* a Q. Sereno Sammonico traditur, medico, ut credunt, Basilidiano, in remedium hemitritæi, scriptum Græcis characteribus: est enim C pro Σ usitatum, etiam in nummis antiquis, a temporibus Domitiani præsertim. Sic ergo Serenus:

Inscribes chartæ quod dicitur ΑΒΡΑCΑΔΑΒΡΑ:
Sæpius & subter repetis: sed detrahe summam,
Et magis atque magis desint elementa figuris
Singula, quæ semper rapies, & singula figes,
Donec in angustum redigatur littera conum.

Figura nimirum hujusmodi delineanda a Sammonico præcipitur.

Α Β Ρ Α C Α Δ Α Β Ρ Α
Α Β Ρ Α C Α Δ Α Β Ρ
Α Β Ρ Α C Α Δ Α Β
Α Β Ρ Α C Α Δ Α
Α Β Ρ Α C Α Δ
Α Β Ρ Α C Α
Α Β Ρ Α C
Α Β Ρ Α
Α Β Ρ
Α Β
Α

Hoc artificio conditum illud vocabulum est, ut primum quidem ex litteris singularibus exsistat hæc sententia gemina: *Deus unus, in personis trinus, homines salvat per crucem. Pater, Filius, Spiritus sanctus Dominus Deus unus est.*

Α	Ab	Pater,
Β	Ben	Filius,
Ρ	Rouah-hakodesh	Spiritus sanctus,
Α	ἀνθρώπους	homines
C	σώζει	salvat
Α	ἁγίῳ	per sacram
Δ	δένδρῳ.	arborem.
Α	Ab	Pater,
Β	Ben	Filius,
Ρ	Rouad-hakodesh	Spiritus sanctus,
Α	Adonaï.	Dominus Deus unus est,

Est enim ἅγιον δένδρον *sacra arbor*, per metaphrasim pro cruce positum. Priore loco hæc nomina, *Pater, Filius, Spiritus sanctus*, posita sunt pro eo quod est, *Deus unus in personis trinus*: posteriore loco eadem sunt pro distinctis ipsis singulatim personis posita. Deinde ab ea littera Α quæ coni acumen efficit, ascendendo sursum latere sinistro, eadem rursum occurrit sententia, atque in basi, seu primo versu integro. Similis artificii est nomen famosum ΑΒΡΑCΑΞ: quod videtur habere hanc sententiam, singulis litteris singulas voces, partim Hebræas, partim Græcas exhibentibus, superiori similem: *Deus unus ac trinus homines salvat per crucem.* Numerus autem, qui ex ipsis litteris septem Græcis exsistit, omnino numerus est anni dierum, CCCLXV.

Α Ab

A	Ab	אב		Pater,	Deus
B	Ben	בן		Filius,	unus
P	Rouah hakodesh	רוח הקדש		Spiritus ſanctus,	in tribus perſonis.
A	ἀνθρώπους		homines		
Σ	σώζει		ſalvat		
A	ἁγίῳ			ſacro	per crucem.
Ξ	ξύλῳ.			ligno.	

Nam crux περιφραστικῶς ἅγιον ξύλον *ſacrum lignum*, ut ſuperius ἅγιον δένδρον, *ſacra arbor* eſt. Apparet autem quamobrem nihil fere interſit, utrum A B P A Σ A Ξ ſcribatur, ut plerumque vox ea occurrit: an A P B A Ξ A Σ, ut etiam occurrit interdum. In gemmis antiquis inſculptum perſæpe reperitur, ſed ſculptura recentiore multo, ac longe rudioris operæ, quam ſit in eodem lapide inſculpta effigies, ſi qua ſit. In averſa deinde parte gemmarum ſculptum illud plerumque nomen eſt, rarius in antica ſuperficie; ne videlicet rudior nominis illius ſcalptura elegantiæ imaginis, quæ eſt multo vetuſtior, & operæ ſive artis exquiſitioris, minime reſponderet. Et ab otioſis quidem hominibus nunc piæ, nunc ridiculæ imagini in lapide ſculptæ, nomen illud adjunctum occurrit. Amuleti vice fuiſſe inſculptæ eo nomine gemmæ creduntur ab hominibus haud ſatis ſuſpicioſis: quoniam in una legitur, quæ eſt in Muſeo Canonicorum Regularium S. Genovefæ Pariſienſis: A B P A C A Ξ. A Δ Ω N A I. Δ A I M O N Ω N. Δ E Ξ I A I. Δ Y N A M E I Σ. Φ Y Λ A Ξ A T E. O Y Λ B I A N. (pro O Y Λ Π I A N) Π A Y Λ E I N A N. A Π O. Π A N T O C. K A K O Y. Δ A I M O N O C. *Domine Deus: ſpirituum dextræ Virtutes, ſervate Ulpiam Paulinam ab omni maligno dæmone.*

Sect. 5. VI. *Cur ad primum anni incipientis diem lætis precationibus invicem fauſtum ominamur?* Ad Calendas Martias perperam hæc Dalecampius retulit, cum ad Januarias ſpectent, teſte Ovidio, lib. 1. Faſtor. ad Janum, verſ. 175.

At cur læta tuis dicuntur verba Calendis,
Et damus alternas, accipimuſque preces?
Tum Deus incumbens baculo, quem dextra gerebat:
Omina principiis, inquit, ineſſe ſolent.

Et lib. 4. de Ponto, Eleg. 4. verſ. 23.

Ergo ubi, Jane biceps, longum reſeraveris annum,
Pulſus & a ſacro menſe December erit: &c.
Curia te excipiet, patreſque ex more vocati
Intendent aures ad tua verba ſuas.
Hos ubi facundos tua vox hilaraverit ore,
Utque ſolet, tulerit proſpera verba dies, &c.

Prudentio quoque, lib. 1. contra Symmach. verſ. 237.

Jano etiam celebri de menſe litatur
Auſpiciis epuliſque ſacris, &c.

Certe jam tum a primordiis fere urbis Romæ Numa rege inſtituente, Januarius anni menſis primus eſt habitus, ut refert Macrobius, lib. 1. Saturn. cap. 13. pag. 250. Columella, lib. XI. cap. 2. & ipſe Ovidius, lib. 1. Faſt. verſ. 149.

Bruma novi prima eſt, veteriſque noviſſima Solis:
Principium capiunt Phœbus & annus idem.

Romuli quidem ætate principium anni ductum a Martio: ſed id antiquatum a Numa, Naſo teſtatur, lib. 3. Faſtor. verſ. 251. De ſtrenis Calendarum Januarii frequens apud Suetonium mentio, in Auguſto, & in Tiberio. Vide Lexicon Juridicum, verbo K A L E N D. J A N U A R.

Sect. 6. VII. *In inſula Cypro.*] Sic libri omnes editi & MSS. præter Chiffl. & Reg. 2. in quibus *inſula Paro* legitur, haud dubio errore. Nam etſi de Pario Helleſponti oppido paria Varro prodiderit, ipſeque Plinius lib. 7. ſect. 2. de Paro tamen inſula nihil apud ceteros ſcriptores compertum adhuc ejuſcemodi eſt. Neque quidquam idcirco cauſæ eſt, cur Plinium Salmaſius in jus vocet, pag. 348. in Solin. quaſi præpoſtere Parios, de quibus Varro, Pari inſulæ incolas eſſe arbitratus ſit: cum id ex vitioſo tantum uno, vel forſan altero exemplari colligat: & ipſe Plinius de Pario Helleſponti recte acceperit libro ſeptimo proxime appellato: ac denique Cyprum, non Parum, libri ceteri præ ſe ferant: in qua exſtitiſſe olim ejuſcemodi Ὀφιογενεῖς ex eo ſimile veri videtur, quod Ophiuſa ipſa olim cognominata eſt, teſte Ovidio, lib. 10. Metam. verſ. 229.

Ipſa ſuas urbes, Ophiuſaque arva parabat
Deſerere alma Venus.

Sect. 7. VIII. *Quanquam illos religione tutatur & Faſcinus.*] In libris hactenus editis, *quanquam religione mutatur & faſcinus.* In antiquis exemplaribus legiſſe ſe Turnebus ait, *religione mutueatur.* Unde nos effingebamus olim, *religione eum tutatur*, infantem videlicet, de quo dictum eſt antea proxime. Sed in Reg. 2. cod. vidimus, *quanquam illos religione mutuatur & facinus:* quæ ſunt ſinceræ lectionis haud obſcura veſtigia, quam repræſentamus.

Ibid. IX. *Jubet eoſdem recipere ſimilis medicina linguæ, ut ſit exorata a tergo Fortuna, gloriæ carnifex.*] Perturbata hactenus hujus loci interpunctio, crucem fixit interpretibus, criticiſque, Turnebo, Rhodigino, Dalecampio, ceteriſque. Sic enim legebatur: *Jubetque eoſdem recipere.* Sic utique libri omnes habent MSS. & editi, ante Dalecampium, qui primus reſcripſit, *reſpicere.* Mox nova inſtituta periodo, *Similis medicina linguæ*: quæ divulſa nullam probabilem efficere ſententiam queunt. Libri etiam omnes, conſpirante conſenſu, *carnifex* exhibent, id quod ipſa loci ſententia poſtulat, non, ut quidam emendant, *carnificem.* Nam hæc vox, *carnifex*, in contextu Pliniano, ad Fortunam pertinet.

X. *Quin & ejectus lapillus calculoſo.*] Sic libri omnes editi, Sect. 9.
& manu exarati: etſi in quibuſdam exemplaribus Dalecampius legi dicat, *Quin ex ejectis:* ejectoſque interpretetur, cæſo matris utero natos. Aſtute nimis excogitatum id ſane, ac difficile nimis inventu remedium. Cave tu quidquam immutes, receptam ſcripturam defendente & explicante Marcello Empirico, cap. 26. pag. 183. *Lapis*, inquit, *ex veſica hominis qualibet curatione ſublatus, ſi teratur, & ex vini cyathis tribus calculoſo potui detur, lapides veſicæ humanæ innatos efficaciter diſſolvere creditur.* Habdarrahmano quoque Ægyptio, interprete Ecchellenſi, cap. 1. num. 38. *Item ſi ſuſpendes ſuper laborantem calculis veſicæ calculos, quos alius egeſſit, comminuentur calculi, & curabitur laborans.*

XI. *Æſchines .... excrementorum cinere anginis medebatur ...* Sect.
& carcinomatis.] In libris ad hunc diem editis, *ex crematorum* 10.
cinere legitur, inſigni menda; quam præter codices Reg. 2. & Chiffl. editioneſque Venetam ac Parmenſem, quæ ſunt omnium vetuſtiſſimæ, in quibus *excrementorum* diſerte legitur, emendat egregie locus Sexti Platonici, cap. 17. de puero, tit. 9. *Ad canceromata: Hominis ſtercus combuſtum*, inquit, *& in hulcera canceroſa & inſanabilia aſperſum, eo pro magno remedio utitor, quod melius appellatur Botrys.*

XII. *Si vero ex aliis oſſibus, impoſitis capiti ex eodem piſce oſſi-* Sect.
culis.] In libris hactenus editis, *ex eodem oſſe oſſiculis.* In Reg. 12.
2. & Chiffl. *ex eodem vaſe:* quos ultro codices ſecuti ſumus. Favet Marcellus Empiric. cap. 15. pag. 112. *Si de piſce os faucibus hæſerit, ſpinam mediam ejuſdem piſcis infringes: & aliquam partem ex ea, pollice & medicinali digito, ſuper verticem ejus, cui os vel ſpina hærebit, appones: ſed utilius erit, ſi neſcienti id facias.*

XIII. *Ungui, fricari cum ratione.*] *Ungui* & *unguo*, dici Sect.
pro *ungi*, *ungoque*, vetuſto more, ex Priſciano ſcimus. In li- 14.
bris hactenus editis, *ungue fricari*, abſurde: nam diſparia ac diverſa ſanitatis tuendæ remedia nunc præſcribuntur, neque ungue frictio peragitur, ſed manuum injectu, circumactuque, τῶν χειρῶν ταῖς ἐπιβολαῖς τε καὶ περιαγωγαῖς αἱ ἀνατρίψεις γίγνονται, inquit Galenus, lib. 2. de ſanit. tuenda, cap. 3. pag. 70. Frictioni vero unctio præmitti ſolita erat, ut docet idem, cap. 2. pag. 69. Et Celſus, lib. 1. cap. 3. *Tum multo oleo ungi, leniterque perfricari*, &c. Et lib. 3. cap. 22. de tabe: *Præter hæc convenit ambulare locis quam minime frigidis, Sole vitato .... ſi infirmior eſt, geſtari, ungi, perfricari, ſi poteſt, maxime per ſeipſum, ſæpius eodem die. . ., Tum paulatim cibi dandi, adjectis exercitationibus, unctionibus, frictionibus.* Iterumque, lib. 4. cap. 5. *Poſt exercitationem opus eſt unctione, frictione, balneo quoque nonnumquam*, &c. *Ungui* porro hoc loco ut ſcriberemus, codex Regius 2. admonuit, & Chiffl. cum Galeno.

XIV. *Sol quoque remediorum maximum ab ipſo ſibi præſtari po-* Ibid.
teſt .... perfundere caput calida ante balinearum vaporationem, & poſtea frigida, ſaluberrimum intelligitur.] In libris hactenus editis *ſolum quoque* legebatur: *ſolium* alii, ex conjectura ſubſtituere auſi, hoc eſt, vas in quo ſedentes lavantur. Verum & Chiffletianus codex, teſte Dalecampio, & probatiſſimi alii, quos vidimus, *Sol* incredibili conſenſu exhibent: in quem unum ſane id commode cadit, ut remediorum maximum appelletur. Sed præter exemplarium auctoritatem maximum emendationi noſtræ pondus addit Cornelii Celſi teſtimonium: quo auctore didicimus id quod a Plinio deinde adjicitur: de perfundendo capite, calida, frigidaque, tum ſolum, vel tum certe in primis adhiberi oportere, cum accepta a Sole aliqua offenſio fuerit: qui cum ſit per ſe quidem remediorum maximum, ſi nimium tamen eo utare, nocere poteſt. Sic enim ille, lib. 1. cap. 3. *Si quis vero exuſtus in Sole eſt, huic in balneum protinus eundum eſt, perfundendumque oleo corpus & caput. Deinde in ſolium bene calidum deſcendendum eſt: tum multa aqua per caput infundenda, prius calida, deinde frigida.* Ubi & ſolium ipſum, & calida, frigidaque contra exuſtionem a Sole remedium eſt. Et capite quidem proxime ſubſequente, etiam citra Solis injuriam quæ ſint balnei leges explanans, perfundi pariter calida frigidaque caput præcipit: verum ibi ſolium abdicat: plane ut utrumlibet ex iis locum ſpectes, *ſolium* hoc loco dicere minime poſſis. Sic enim Celſus: *Si in balneum venit, ſub veſte primum paulum in tepidario inſudare: ibi ungi: tum tranſire in calidarium: ubi ſudabit, in ſolium non deſcendere: ſed multa calida aqua per caput*

se totum perfundere: tum tepida uti, dein frigida: diutiusque ea caput, quam ceteras partes perfundere: deinde id aliquamdiu perfricare, novissime detergere, & ungere. Capiti nihil æque prodest, atque aqua frigida, &c. Sol certe inter remedia censetur ab eodem, libro 3. cap. 21. *Paulatim*, inquit, *evocandus æger est ad exercitationes, frictiones, Solem, sudationes, navigationes, & idoneos cibos, donec ex toto convalescat.* Et lib. 4. cap. 16. *Exercitationes .... & cum his Sol, ignis, balneum.*

Sect. 15. XV. *Sternumenta pinna gravedinem emendant.*] Hanc vocem *pinna*, quam libri omnes, etiam MSS. exhibent, concoquere Dalecampius non potuit: Maluit itaque, *sternutamenta capitis gravedinem* legere. Alii, ipsomet ita prodente, *capitis & narium*. Utrique contra exemplarium fidem, sententiamque scriptoris, cui lucem affert Philosophi locus e sect. 35. problem. 8. pag. 834. Διὰ τί πτερῷ τὰς ῥῖνας κινήσαντες πταρνυνται ..... Ὡσαύτως ἢ ἐπὶ πλησμῷ τῷ πτερῷ διαθερμάναντες, διαλύσαμεν εἰς πνεῦμα· πλεῖον ἢ γινόμενον, ἐξεώσαμεν. *Cur naribus penna tentatis sternutamentum movetur? .... Sternutamenti quoque ratio eadem est: cum enim penna movemus atque tepefacimus nares, humor in spiritum solvitur, quem mox redundantem expellimus.* Et alter Hippocratis, lib. 2. de morbis mulier. tex. 18. pag. 547. Ἐς ἢ τὰς ῥῖνας .... πτερὸν ὄξει βάψαι, καὶ καθῆραι· διαλεῖψαι ἢ τὰς ῥῖνας· ἢ τῷ πταρμικῷ προσθεῖναι, &c. *Si nares vero .... aut pennam aceto tingito, & immittito, naresque illinito: aut sternutatorium apponito.*

Ibid. XVI. *Et si quis mulæ nares.*] Libri vulgati, *Si quis muris nares*, ita refingente Barbaro. Nam in Parmensi, *Si quis muco nares*. In Reg. 1. *Si qui mutare nares*. In Reg. 2. *Si quis muta naras*. In Chiffl. *Si quis mutare nares*. Ut *mulæ* scriberemus, fecit in primis auctoritas clarorum virorum, præter vestigia sinceræ scripturæ, quæ sunt haud obscura. Auctor libri qui Kirani falso inscribitur, lib. 2. pag. 79. *Si quis habet frigidum catharrum, & osculatus fuerit nares burdonis, sanatur, etiamsi coryzam habet.* Ad fœtorem narium idem commendat Marcellus Empiricus, cap. 10. pag. 86. *Cui nares fœtebunt*, inquit, *remediabitur, si nares muli osculetur: Similiter proderit mulieri, si nares mulæ basiaverit.* Quibus e testimoniis intelliges obiter, mulum quoque burdonem vocari: quanquam alii de asino accipi volunt: qua de re Du-Cangii Glossarium consule.

Sect. 18. XVII. *Contra aurium pura, vermiculosque.*] Ita libri omnes, sive editi, sive manu exarati. Tamen in nescio quo vetusto exemplari legi *pituitam* non *pura* Dalecampius admonet: sed frustra, ac mendose. Nam Habdarrahmanus Ægyptius, Ecchellensi interprete, cap. 1. num. xi. *Fluxum puris & saniei ex auribus sistit urina, si calefacta cum malogranatorum corticibus instillatur auribus: nec non vermes, qui ibi enasci solent, educit.* Sextus item Platon. cap. 17. de puero, &c. tit. 1. *Pueri vel virginis investis lotii*, inquit, ... *infunduntur fæces etiam auriculis quæ pus habent*, &c. Marcellus Empir. cap. 9. pag. 75. *Pueri investis urina recens auriculæ dolenti & hulcerosæ instillata, omni humore siccato, & dolorem tollit, & hulcera mira celeritate persanat.* Et pag. 81. *Pueri impubis mingentis lotium exceptum & recens, ac tepidum, auriculæ suppuratæ instillatum, humore exsiccato dolorem tollit*, &c. Dioscor. lib. 2. cap. 99. de urina vetere: ἐγχυζόμενον ἢ ὦτα πυορροοῦντα στεγνοῖ, *purulentis auribus infusa, pus earum supprimit.*

Ibid. XVIII. *Corporum pruritus: nitro addito hulcera capitum, porrigines, nomas, præcipue genitalium.*] Nitrum addi anteriori medicinæ, hoc est, sanandis corporum pruritibus, observata hactenus in libris vulgatis interpunctio admonet: nos posteriori adsignavimus, admonitu Marcelli Empirici, cap. 4. pag. 41. *Puerile lotium*, inquit, *nitro admixtum, hulcera quæ erumpunt, loto capite mire deliniunt: expertum remedium*: Sexti quoque Platonici, cap. 17. de puero, &c. tit. *Ad capitis & corporis exhulcerationes, & furfures. Hominis lotium admixto nitro impositum, omnia vitia supra scripta sanat & emendat.* Et tit. 7. *Ad callum in veretro*, &c. Habdarrahmani denique, Ægyptii medici, interprete Ecchellensi, cap. 1. pag. 3. *Urina cujuscumque hominis, nitro admixto, si canis morsui, aut scabiei, quæ in hulcera versa est, vel impetigini infundatur, eas absterget, & curat. Urina inveterata, & contrita validius absterget humida hulcera capitis, & porriginem, ac scabiem, quam recens: nec non maligna hulcera, ne ulterius serpant per corpus, impedit.*

Sect. 21. XIX. *Aurium quoque vitiis medetur, admixto modice oleo.*] Sic omnes editi, cum Regio 1. cod. In Reg. 2. *admixto modice apio*. In Chiffl. *opio*. Vulgatæ lectioni favet Marcellus Empir. cap. 9. pag. 82. *Purulentæ*, inquit, *& obtunsæ auriculæ, & dolorem tolles, & auditum confirmatissimum reddes, si prius eluas eam lasere, cum recenti caprino, aut mulieris lacte permixto, deinde instilles tepidum fel caprinum, cum oleo cedrino, æquis portionibus mixto.* Chiffletianæ, Archigenes apud Galenum, lib. 3. κτ τόπους, cap. 1. pag. 397. Τὰ ὑπ' Ἀρχιγένους γεγραμμένα φάρμακα πρὸς ὤτων ἀλγήματα .... Μηκωνείου ὀλίγον σὺν γάλακτι γυναικείῳ.

Sect. 33. XX. *Jam mulso potentissimum.*] Sic restituimus admonitu codicis Chiffl. quin & ipsa scriptoris sententia ita postulante: antecedit enim, *additis totidem cyathis mulsi*, quæ nunc verba spectat. In editis perperam *musto*. In Reg. 2. *multo*.

Ibid. XXI. *Potisve pityocampes, buprestis, cantharidum, aut salamandræ venenis.*] Sinceram lectionem ex Reg. 2. cod. & eo quem Pintianus vidit, totidem apicibus repræsentamus: neglecta librorum hactenus editorum scriptura: *phthisicis, cantharidum, aut salamandræ, buprestis, aut pityocampes venenis*. Cui orationi prior eo nomine anteponi debet, quod expeditiorem ac planiorem intellectum habet: nec venena modo extrinsecus excepta, sed & intus hausta declarat. Sic etiam Diosc. lib. 2. cap. 77. Ποιεῖ ἢ τὸ πρόσφατον γάλα ἢ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν θανασίμων φαρμάκων δηγμοὺς ἢ πυρώσεις, ὡς κανθαρίδ@, ἢ πιτυοκάμπης, ἢ σαλαμάνδρας, ἢ βουπρήστεως. *Lac autem recens etiam efficax est contra rosiones & inflammationes a medicamentis exitialibus factas, uti a cantharide, pityocampe, salamandra, aut bupreste*, &c.

Ibid. XXII. *Contra gypsum, & cerussam, & sulphur.*] Inanis est hoc loco Dalecampii conjectura, qui Græcos arbitratur, unde hausit Plinius, θρύον scripsisse, hoc est, solanum manicum: Pliniumque incaute ac raptim θεῖον legisse, quæ vox sulphur sonat. Cum proxime antea Plinius dorycnii mentionem fecerit, quod idem plane est ac solanum. Neque vero citra noxam sumi genera omnia sulphuris queunt, si præsertim paulo largius hauriantur.

Ibid. XXIII. *Suillum utilissimum tenesmo, dysenteriæ*, &c.] Ita libri omnes: etsi nihil Dioscorides de suillo. Quamobrem haud temere suspicamur unius litterulæ immutatione *ovillum* legi fortassis posse commodius: nam ovillum tenesmo pariter & dysenteriæ prodesse scribit Dioscorides, lib. 2. cap. 77.

Sect. 42. XXIV. *Digeremus enim in mala singula.*] Prius legebatur *in animalia singula*, plane contra veterum exemplarium fidem, Reg. 2. & Chiffl. quem religiose secuti sumus: contraque scriptoris sententiam, qui toto hoc deinceps reliquo volumine, ab hoc primum loco auspicatus, non in animalium, sed morborum genera, medicinas digerit. Adde hujus loci Indicem, in quo diserte legitur: *Privatæ ex animalibus medicinæ digestæ in morbos.*

Ibid. XXV. *Item venter, quem centipellionem vocant.*] Sic optime codex Reg. 2. & Chiffl. non, ut editi, *ventres, qui centipelliones vocantur.* Signat enim e gemino cervi ventre alterum tantum, ut diximus: secutus videlicet summum rei medicæ auctorem Nicandrum, in Theriac. pag. 40. ubi hoc pariter medicamentum adsciscit adversus serpentium morsus:

> Ἠ' ἐλάφου νηδὺν, τὴν δὴ καλέουσιν ἐχῖνον,
> Ἄλλοι δ' ἐγκατόεντα κεκρύφαλον· ὧν ἀπερύσας
> Δραχμάων ὅσσον τε δύω καταβάλλεο μοίρας
> Τέτρασιν ἐν κυάθοις μέθυ@ πολιοῦ ἀπομίξας.

Hoc est, Gorræo interprete:

> *Aut cervi ventrem, quem multi nomine echinum,*
> *Reticulumque vocant, alto sub ventre latentem.*
> *Exempta hæc præbe drachmarum pondere binum,*
> *Antiqui cyathis temeti mixta quaternis.*

Scholiastes vetus in eum locum, pag. 27. Ἰστέον ἢ ὅτι τρεῖς εἰσὶ κοιλίαι. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἢ ἄνω, κεκρύφαλος καλεῖται, παρὰ τὸ κρύπτειν τὴν τροφήν. Ἡ ἢ δευτέρα, ἐχῖν@, διὰ τὸ ἔχειν ἐκεῖ τὴν τροφὴν, ἢ διὰ τὸ τραχὺ, ἵν' ἡ πολύπτυχ@. Τρίτη ἢ, ἡ ἀπευθυσμένη, ceteraque quæ sequuntur, digna lectu.

Ibid. XXVI. *Simili modo verrinum jecur, & fellis dumtaxat fibra.*] In libris hactenus vulgatis, *exemptis dumtaxat fibris*, ex interpolatorum videlicet officina, imperite prorsus: nam quid exemptis fibris superesse jecoris ad medicinæ usum, amabo, possit? In Reg. 2. cod. & eo quem Pintianus vidit, totidem plane apicibus, *& fellis dumtaxat fibra*, quæ sincera sane scriptura est, egregie stabilita Nicandri testimonio, in Theriac. pag. 40. ubi hanc ipsam medicinam tradit & explicat:

> Ἡ ἀπὸ κάπρου
> Ἧπατος ἀκρότατον κέρσας λοβὸν, ὅς τε τραπέζης
> Ἐκφύεται, νεύει ἢ χολῆς σχεδὸν ἠδὲ πυλάων.
> Καὶ τὰ μὲν ἂν σύμμικτα πίειν ὄξει, ἄνδιχα κόψας
> Ὄξεος ἢ οἴνης· πλεῖον δ' ἄκος ἔψεται οἴνης.

Gorræus interpres:

> *Aut cape summam*
> *Aprugni fibram jecoris, quæ nata trapeza*
> *Vergitur ad bilis follem, portisque propinquat.*
> *Hæc tusa, & mixto diluta bibantur aceto,*
> *Aut vino: virtus sed longe maxima vino.*

Τράπεζα & πύλη τῆς τροφῆς, partes sunt jecoris Anatomicis cognitæ. Sic paulo post ubi scripsimus X. *quatuor*, hoc est, denariûm quaternûm pondere, interpolatorum pari oscitantia, *quatuor obolorum* in libris hactenus editis legebatur.

Sect. 45. XXVII. *Omasi quoque jure poto.*] Sic libri omnes post Hermolaum editi. Parm. editio, *Omnia sesami quoque jure poto*, improbanda penitus lectione, quanquam Pintianus approbat: neque enim medicinæ modo tractantur, quæ ex frugibus, sed quæ ex animalibus peti possunt. Neque vero ex omaso tantum, ut diximus, sed & e pingui bubula carne jus prodesse ad aconita pellenda, auctor est Nicander in Alexiph. pag. 132.

> Καί τε βοὸς νεαγέντα περιφλιδόωντας ἀλοιφῇ
> Τηξάμενος κορέσαιο ποτῷ εἴχανδέα νηδύν.

Ubi Scholiastes vetus: Καὶ μοσχείου, inquit, κρέατος (sic enim emendo, pro κέρατος) ἑψήσας περισφαγῶντος καὶ περιπλήθοντος τῷ λίπει, πλήρωσον τὸ ποτὸν ζωμοῦ. Καθ' ὑπερβο-

λὴν γδ ὁ ὄιςτος ζωμὸς ὠφελεῖ. Gorræus Nicandri verſus ſic tranſtulit :

Pocula ſint etiam , quibus exſaturere , liquamen
Excocti vituli , atque in pinguia jura ſoluti.

Ζωμὸν βόειον , & κρέως λιπαρȣ̃ ζωμὸν , jus bubulum e pingui carne bubula adverſus aconita commendat etiam Dioſcor. lib. 2. Εὐπορ. num. 137. pag. 120. & Scribonius Largus , Compoſ. 188. Quin & *omaſi cocti jure poto* ſatius fuerit fortaſſe ſcribi , cum id codd. Reg. 2. & Chiffl. *omaſi quoqui* legatur.

Sect. 46. XXVIII. *Utque non tædia animalium capillis increſcant.*] In libris editis , *inhæreſcant.* Nos ex Reg. 2. & Chiffl. *increſcant.* Favet Marcellus Empir. cap. 4. pag. 41. *Cornu cervinum in ſcobem limatum , & cum vino potum , lendes enecat , renaſcique non patitur.* Et pag. 43. *Cervini cornus ſcobes limatæ , & ex vino potui datæ , pedunculos in capite , lendeſque naſci non ſinunt.*

Ibid. XXIX. *Item fel ſcrofinum cum urina tauri.*] Libri omnes editi hactenus : *item fel hircinum.* Nos *ſcrofinum* reſtituimus , admonitu codicum Reg. 2. & Chiffl. tum vero adducti teſtimonio Marcelli Empirici , cap. 4. pag. 41. ita ſcribentis , *Lotio taurino caput ſi laveris , porriginem vetuſtiſſimam tollit. Vetuſtam porriginem mire adimes , ſi herbæ cyclaminis , id eſt , orbicularis , ſucco ſulphuris aliquantum miſcueris , & fel ſcrofinum , atque inde caput in balneo bene perfricabis.* Et ſulphur quoque Plinius mox adjicit, ad porriginem vetuſtam.

Ibid. XXX. *Sed præcipue felis fimum cum ſinapis pari modo illitum.*] In Reg. 2. cod. & eo quem Pintianus vidit , *ſed præcipue fel lupinum.* In libris ad hunc diem editis , & in Colb. 3. ceteriſque M S S. *ſed præcipue fel & fimum.* Nos ex indubitata conjectura , *felis fimum* reſcripſimus. Auctor enim ſic emendandi Sextus Platonicus exſtitit , cap. 18. *de cata* tit. 1. *Ad capitis alopecias : Catæ ſtercus ſiccum cum ſinape æquis ponderibus cum aceto contritum , & impoſitum , capitis alopecias ſanat.* Felem porro ab aſtutia catum vocari, tralatitium eſt, tritumque jam ſermone vulgi.

Sect. 47. XXXI. *Ad omnia inveteratum fel efficacius putant.*] Hactenus legebatur , *ad omnia inveteratæ*, cum vel ipſa loci ſententia *fel inveteratum* ſcribi hoc loco poſtulet : id quod egregie confirmat Sextus Platonicus , cap. 4. de caprea , tit. 8. ubi eadem prorſus cum Plinio tradit. *Ad caliginem oculorum* , inquit , *Fel capreæ drachma* 1. *& modicum vini cum melle , ut poſſit teri : inunges : ſanantur : idem facit & ad cicatricem , & argemata , & nephelion , & glaucomata , & pterygia , ſi ex eo felle inungantur. Item ex eo felle inungantur palpebræ cum oleris ſucco : extractos pilos non ſinit renaſci. Facit & ad ruptiones ex ictu tunicularum cum lacte mulieris tepido. Hoc autem fel quanto vetuſtius fuerit , tanto melius erit.*

Sect. 48. XXXII. *Præcipue vero taurinum , cum porri ſucco tepidum , vel cum melle , ſi ſuppuret.*] Sic libri omnes editi, cum Reg. 2. cod. aliiſque. Dalecampius , ex Chiffl. *ſi ſuperet* ſubintellige *dolor* , inquit , plane contra auctoris ſententiam. Eſt enim ejus loci intellectus , ſi ſuppuret , ſi pus auricula faciat , mel adjici oportere. Plinius Valer. lib. 1. cap. 10. *Si putruerit auricula , aut vermiculos fecerit , fel taurinum ex melle deſpumatos æquis menſuris mittes in teſtam rudem , quam ſuppones carbonibus , ut lento igne ferveat , donec in unum admiſceatur. Hocque medicamen in vaſe vitreo colliges : & quum neceſſe fuerit ad curam , tepefacies in calice , & mundata aure ex lana medicamentum infundes.* Mel Plinius Valer. adhibet tantum : mulſum Sextus Platon. cap. xi. de tauro , tit. 5. *Ad aurium dolorem : Fel taurinum mulſo infuſum , & auribus inſtillatum ſanat.* Porri modo ſuccum , ut noſter , Habdarrahmanus Ægyptius , interprete Ecchellenſi , cap. 5. pag. 38. *Fel boum liqueſactum in aqua porrorum , & inſtillatum auribus , ipſarum ſedat dolores.*

Ibid. XXXIII. *Aut ſi ſint rupta ibi aliqua.*] Ita libri omnes editi. Reg. 2. *Aut ſi rupta ſint aliqua ibi.* Non placet tamen ea ſcriptura Dalecampio : legi *ſi ſint ſuppurata* , vel *ſuppurantia ibi aliqua* mavult. Defendit vulgatam lectionem Marcellus Empir. cap. 9. pag. 76. *Fel ovillum* , inquit , *cum lacte mulieris inſtillatum , etiam ruptas interius auriculas certiſſime ſanat.* Sic paulo ante , hac ſect. Plinius idem *in ea parte* , hoc eſt , in auricula , *felle taurino* dixit *cum lacte muliebri efficaciter rupta ſanari.*

Sect. 50. XXXIV. *Notumque eſt quaſdam quotidie ſeptingenties cuſtodito numero fovere.*] Regii codicis 2. fidem ſecuti ſumus , ſententiamque ipſam , ut remur , ſcriptoris : quæ eſt ejuſcemodi : nonnullas feminas cutem fovere ſolitas quotidie uſque ad ſeptingentas vices. Plinius, lib. xi. ſect. 96. quingentas aſinas a Poppæa trahi ſolitas cum dixit , conjecturam fecit aliquibus, hoc quoque loco non *ſeptingenties* , ut cod. Reg. 2. aliique exhibent , ſed *quingentas* ſcribi oportere. At non aſinarum hoc loco numerum recenſet, ſed aſſiduitatem in cute fovenda nimiam irridet. Occupavit hoc ante nos Hermolaus.

Sect. 51. XXXV. *Caprinum utilius , cum malva decoctum & ſale.*] Hæc totidem verbis Marcellus Empir. cap. 15. pag. 108. ſed pro malva myrrham adſciſcit Plinius Valer. lib. 1. cap. 45. amanuenſium , ut remur , errore.

Ibid. XXXVI. *Tonſillis autem privatim renes vulpium aridi.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 45. *Tonſillis privatim medentur renes vulpis aridi , cum melle triti , & illiti.* Marcellus Empir. cap. 15. pag. 106. *Tonſillis renes vulturini aridi in melle triti , vel decocti , mirum remedium præſtant , ſi pro emplaſtro apponantur.* Sextus Platon. cap. 3. de vulpe , tit. 9. *Ad faucium tumorem : Rene vulpis in melle ſæpius fauces tumentes confrica.* Ex Plinii noſtri præſertim loco , quem vel ex eo ſanum eſſe conſtat , quod de quadrupedum , non de avium medicinis hic agitur , Marcelli textum in mendo cubare perſpicuum eſt , ac pro *vulturini* , ſcribi *vulpini* oportere.

XXXVII. *Strumis diſcutit fel aprinum , vel bubulum &c.*] Ibid. Sic M S S. Reg. 2. aliique. Sic totidem ſyllabis Plinius Valer. lib. 3. cap. 29. Malim ego tamen , ſi quid audendum , *caprinum* legi : tum quia hæc fellis genera duo a Plinio fere copulantur , caprinum ac bubulum : Tum vero maxime quoniam ita Marcellus Empir. prodidit , cap. 15. pag. 108. præeunte Plinio , ut apparet : *Fel bubulum* , inquit , *vel caprinum , ad incipientes ſtrumas optime facere experimenta docuerunt : nam penitus creſcere non ſinentur , ſi eo aſſidue tangantur.*

XXXVIII. *Vel ſaliva equi triduo pota : at equum mori* Sect. 53. *tradunt.*] In libris hactenus vulgatis , *triduo potu eam mori tradunt* : ut eſſet ſententia , *triduo ſalivæ potu mori tuſſim.* An vero hoc medicæ , an Romanæ aures ferant ? In Reg. 2. *triduo potæ commori tradunt.* Nihil eſt noſtra emendatione certius : *ecom* amanuenſes ſcilicet , pro *equum* ſcripſere : librarii denique , *eam* pro *equum.* Sextus Platon. cap. 16. de equo , tit. 1. *Ad phthiſicos , & qui male tuſſiunt : Equi ſalivam ſi biberint , ſani efficiuntur : Expertiſſimum : ſed equus morietur.* Marcellus Empiric. cap. 16. pag. 120. *Ad phthiſicos* , inquit , *remedium & præſens , & maximum : nam etiam vitæ dubios ſanat , & quibus ſpes ſupereſſe nulla videatur : Equi ſalivam vel ſpumam cum aqua calida bibendam per triduum dabis : etiam quem tuſſi intoleranda & diutina laborare videris , hoc remedio liberabis : ægrum quidem ſine cunctatione ſanabis : ſed equum mors ſubita conſequetur.* Theodorus Priſcianus , lib. 4. *Ad tuſſim facit , & maximum remedium eſt : Equi ſalivam ex aqua calida bibat per triduum : is qui tuſſierit , vivet : equus morietur.* Simile eſt quod ſuſpirioſis præcipit idem Marcellus cap. 17. pag. 124. ut ſpumam ex ore mulæ collectam hauriant : id ipſis ſaluti fore : mulam morituram. Plinius Valer. lib. 1. cap. 58. *Salivæ equi triduo potatæ ternis potionibus ex aqua calida tuſſim ſanant : equum morti tradunt , hominem ſanant.*

XXXIX. *Iſchiadicis fimum . . . . calfactum in foliis.*] Mo- Sect. 56. net Dalecampius in vetere neſcio quo exemplari legi *in foliis.* Sane minus commode. Nam folia braſſicæ Plinius intellexit , uti ex Plinio altero Valeriano diſcimus , eadem prodente , lib. 2. cap. 45. *Sciæ* (hoc eſt , iſchiadi) *ſanandæ. Fimus quoque bubulus calefactus in cinere ferventi , locis dolentibus , in foliis cujuſcumque oleris imponitur.* Habet idem medicamentum & Marcellus Empir. cap. 25. pag. 174. ſed eas voces *in foliis* , quas non intellexit , omiſit. Repetitur iterum forma loquendi hæc eadem ſect. 63. ubi Hermolaus *in foliis* , neſcio quis *in pulte* legendum ſomniat.

XL. *Item hœdorum lien.*] Carere ait ſuum exemplar Pin- Sect. 57. tianus ea voce *lien.* Excidit ergo amanuenſibus imprudenter. Nam & Marcellus Empir. & Plinius Valer. agnoſcunt : Ille , cap. 23. pag. 165. *Hœdinus vero lien* , inquit , *ſimiliter ut hircinus , ſuper ſplenem infantis appoſitus , & tumores , & dolorem ejus emendabit.* Iſte , lib. 2. cap. 18. cui titulus , *Spleni quomodo ſuccurrendum. Hœdi lien* , inquit , *impoſitus idem præſtat.* Agnoſcit & Q. Serenus , cap. 24. de ſplene curando :

Arida ficus item fervente domatur aceto ,
Et trita illinitur : vel ſplen apponitur hœdi.

Denique & eam vocem habent Reg. 1. cod. aliique fere , quos vidimus.

XLI. *Vel hircinum decoctum ad quintam heminam in vino.*] Sect. 58. In libris hactenus editis , *vel hircinum decoctum in hemina vini.* Probabilior nobis viſa ſcriptura Regii 2. codicis , & Chiffl. quam amplexi ſumus : adſtipulante fere Marcello Empirico , cap. 27. pag. 195. *Jecur hircinum* , inquit , *miſſum in ollam novam , cum vini auſteri cotylis ſex , ad tertias decoctum : ſed dum excoquitur , compunctum : ut humor ejus cum vino permiſceatur : poſtea dyſenterico potui datum , efficaciter prodeſt.*

XLII. *Fel lupi cum elaterio umbilico illigatum.*] Annon *il-* Ibid. *linitum* potius ? Nam Plinius Valer. lib. 2. cap. 23. *Ventri molliendo : Fel lupi* , inquit , *cum elaterio ventriculo illinitur.*

XLIII. *Butyrum largius ſumptum. Cœliacis & dyſentericis* Ibid. *medetur jecur vaccinum.*] Locus hic præpoſtera ad hunc diem interpunctione , & criticorum interpolatione laboravit , in hunc modum : *Butyrum largius ſumptum cœliacis . . . . medetur , & jecur vaccinum.* Verum interpunctionis vitioſæ non modo Regius 2. codex , ſed & res ipſa admonuit : ad ſuperiora videlicet , hoc eſt , ad ea remedia quæ alvo ſolvendæ traduntur , quæ de butyro nunc prodit auctor , referri oportere : ut intellectus ſit butyrum quoque largius ſumptum alvum ſolvere , nedum cœliacis aut dyſentericis eo pacto prodeſſe. Sic & Dioſcor. lib. 2. cap. 81. de butyro , ὅθεν κοιλίας τε ἐκλύει πλέον ποθέν. Itaque fruſtra illi Plinii editores , ut fucum facerent , voculam *&* adjecerunt : quam M S S. codicum nullus repræſentat , non Reg. 1. 2. Colb. aliive : cum etſi adeſſet illa , nihil tamen orationis perſpicuitati obeſſet , aut veritati.

Sect. 59. X L I V. *Tenesmos, id est, crebra & inanis voluntas desurgendi.*] Hanc *desurgendi* vocem, quam codices M S S. omnes repræsentant, Reg. 1. 2. Cob 3. Chiffl. aliique, cum quæ vis ei subesset haud satis perciperent Plinii editores, eradendam duxere, atque *egerendi* verbum inseri satius fore, quod in hunc diem libri vulgati præferunt. *Desurgere*, verbum est medicum, quo sæpe Largus Scribonius utitur, præsertim vero in definitione tenesmi, quæ Plinianæ similis est ac plane par. *Est*, inquit, *irrita crebro desurgendi voluntas*, hoc est, secedendi, ut diximus in Interpretatione. Græci ἀφεδρεύειν dicunt. Celsus, lib. 4. cap. 15. *frequentem dejiciendi cupiditatem: desidendi*, cap. 18. Hinc apud Marcellum Empir. cap. 27. pag. 187. *cœliaci propter frequentes desurrectiones viribus defecti.* Idem Scribonius, proxime antea laudatus, cap. 38. cui titulus est, *Ad prolapsionem, & libidinem nimiam desurgendi extremi intestini*: Compos. 142. *Tenesmos est irritatio ultimæ partis directi intestini, in quo ultimo sæpius libet desurgere sine causa.* Non sic tamen intelligendus Horatius, lib. 2. Satyr. 2. vers. 76.

Vides ut pallidus omnis
Cœna desurgat dubia.

Sed *desurgat* ibi dictum, pro *de cœna surgat*.

Sect. 62. X L V. *Efficacius, si prius fumo maceretur.*] Sic libri omnes. At in Chiffl. *si prius fimo*. Inepte: Nam Marcellus Empir. Plinium secutus, cap. 26. pag. 180. *Verris silvatici*, inquit, *lotium cum sua vesica, in fumo suspensum & asservatum, stranguriosis cum potione mixtum, potui datum, efficacissime prodest.* Et Sextus Platon. cap. 7. de apro, tit. 9. *Ad stranguriam & vesicæ dolorem: Vesica apri cum lotio infuso, si suspensa & passa fuerit*, (Solem nimirum, ventosque, aut fumum) *donec aquaticus humor effluat, & discoctam dederis manducare iis qui patiuntur, mire sanantur.*

Ibid. X L V I. *Vitia vero quæ in eadem parte serpunt..... cum charta & arrhenico sanat.*] Sic libri fere omnes editi, cum M S S. Reg. 1. 2. Colb. 3. ceterisque. Editio Parm. *cum charta Armeniaca*: codex Chiffl. *carteti armenico*. Utrobique mendum. His nos neglectis sinceram priorum exemplarium non modo retinemus, sed etiam Marcelli Empirici suffragio defendimus, apud quem hoc medicamentum totidem ferme verbis exstat, cap. 33. pag. 227. *Mirifice*, inquit, *hoc medicamentum purgat hulcera quælibet, etiamsi cancer tentaverit. Est autem lene. Conficitur sic. Auripigmenti denarios VI. Æris squamæ X. tres. Elaterii X. I. Chartæ combustæ cineris X. III. Ex his tritis cum opus, cochlearia tria rosæ cyatho permiscentur, & linteola carpta in eo tinguntur, atque ita hulceri superponuntur. Hoc medicamentum cito & sine ullo morsu expurgat sordidissima hulcera, ac sanat.*

Ibid. X L V I I. *Fel bubulum cum alumine Ægyptio, ac myrrha.*] Ita rescripsimus ope codicis Regii 2. in quo *myrrha* diserte legitur: In Reg. 1. & Chiffl. *ac murra*, vetusto more, pro myrrha. In libris hactenus editis, *ac muria*, perverse. Plinius Valer. lib. 2. cap. 41. Ad verendorum vitia: *Fel item bubulum*, inquit, *cum alumine Ægyptio ad crassitudinem mellis subactum illinitur*, &c. Marcellus Empir. cap. 33. pag. 230. *Permixto alumine & myrrha, fel bubulum ad crassitudinem mellis, subactum, & illitum, ea quæ veretris serpunt, mira celeritate persanat: supra etiam beta vino recte imponitur.* Habdarrahmanus Ægyptius, cap. 6. fel bubulum per se adsciscit ad virilium hulcera, nihil præterea adjicit.

X L V I I I. *Fel caprinum cum melle, rubique succo.*] Sic Reg. 2. codex & quem Pintianus vidit: non, ut hactenus editi, *vel caprinum*, quasi sevum subintelligi hic quoque ex antedictis oporteat. Confirmat Q. Serenus, cap. 37. *de obscenis medendis*, pag. 149. Ibid.

Obscenos si pone locos nova vulnera carpent,
Horrentum mansa curantur fronde ruborum.

Et paulo ante:

Languidus antiquo purgatur penis Iaccho,
Ac super illinitur secundæ felle capellæ.

Et Marcellus Empir. cap. 33. pag. 229. *Fel caprinum*, inquit, *cum melle, veretri doloribus, hulceribusque illitum prodest.*

X L I X. *Utilissimum .... spumam equi ex ore, inguinibus illinire.*] In libris ad hunc diem editis, *ex ore, inguinibusque*. At quis spumam equi, quæso, vidit ex inguinibus? Feminibus attritis inguinibusque illini, sententia ejus loci est. Plinius Valer. lib. 2. cap. 43. *Si autem ex equitatu*, inquit, *femina vexata sunt, spuma equi ex ore, feminibus illinitur, & inguinibus imponitur.* Brevius Marcellus Empir. cap. 32. pag. 225. *Si ab equitando vexata fuerint inguina, aut intertrigines dolebunt, spuma equi fricentur, statim remediabuntur.* Sect. 62.

L. *Bubula caro imposita. Ad tumores fimum suillum .... cum oleo. Duritias.... mollit optime adeps e lupis illitus. In his quæ... plurimum proficit fimum bubulum... in vino vel aceto decoctum.*] Perturbata prius omnia ex interpunctionis vitio, & interpolatorum audacia, sic legebantur: *Bubula caro imposita tumorem sanat. Fimum suillum .... cum oleo duritias.... tollit optime. Adeps.... illitus in his quæ.... plurimum proficit. Fimum bubulum* &c. Medicinam ei loco fecimus ope Regii præsertim codicis 2. qui singulas, uti nos fecimus, sententias majusculis litteris auspicatur. Adde Plinium Valer. lib. 3. cap. 47. qui cum hunc locum transscriberet, ad rupta & convulsa medicinam e bubula carne retulit: ad tumores deinde fimum suillum, &c. Sic enim ille: *Luxatis vero recens fimus, vel aprinus, vel suillus, vel vitulinus imponitur: verris spuma recens cum aceto illinitur: fimusque caprinus cum melle. Caro bubula ruptis convulsisque illinitur. Fimus quoque suillus sub testa calefactus, & tritus cum oleo, mire adversus tumores facit.* Sect. 70.

L I. *Cum cyprino oleo, aut irino.*] Sic Reg. 2. codex, & is quem Pintianus vidit. In editis, *aut hircino*, quod cum minus belle congruere editores intelligerent, inseruere, *aut fimo caprino, aut hircino*: ex *cyprino* scilicet, anteriore voce rursum repetita, *caprino* temere excogitato. Plinius Valer. lib. 2. cap. 48. apud quem hæc totidem verbis exstant, *cum cyprino oleo & hircino* habet, pro *irino*. Marcellus Empir. cap 34. pag. 232. iterumque pag. 236. *cum oleo cyprino, aut laurino* dixit. Sect. 74.

L I I. *Feminum vituli cinis.*] Hunc locum Marcellus Empir. cum raptim cursimque legeret, non *feminum vituli*, sed *fimi vituli* cinerem legit, cap. 4. pag. 43. *Hulcera*, inquit, *quæ sordidata sunt, fimi vitulini cinere & muliebri lacte purgantur.* Ibid.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXIX.

I. NATURA remediorum, atque multitudo [a] instantium ac præceptorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus sim, nullius ante hæc Latino sermone condita, [2] ancepsque lubricum esse rerum omnium novarum, talium utique, [3] tam sterilis gratiæ, tantæque difficultatis in promendo. Sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui hæc cognoscant cogitationi, quonam modo exoleverint in medicinæ usu, quæ tam parata atque pertinentia erant: mirumque & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari, cum sit fructuosior nulla: [4] Diis primum inventores suos assignavit, & cælo dicavit. Necnon & hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Æsculapium fabulata, quoniam [5] Tyndareum revocavisset ad vitam. [6] Nec tamen cessavit narrare alios revixisse opera sua, clara Trojanis temporibus, quibus fama certior, vulnerum tamen dumtaxat remediis. CAP. I.

II. Sequentia ejus (mirum dictu) in nocte densissima latuere usque ad [1] Peloponnesiacum bellum: tunc eam revocavit in lucem [2] Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, & Æsculapio dicata. [3] Is cum fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo ejus Dei quid auxiliatum esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, atque (ut Varro apud nos credit) templo cremato, instituisse medicinam hanc, [4] quæ Clinice vocatur. Nec fuit postea quæstus modus: quoniam [5] Prodicus Selymbriæ natus, e discipulis ejus, instituens quam vocant [6] Iatralepticen, reunctoribus quoque medicorum ac [b] [7] mediastinis vectigal invenit.

III. [1] Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutavit, plurimumque & ex

INTERPRETATIO.

a *Instantium.*] Et earum quæ proxime dicenda sunt, & eorum quæ sunt ante occupata.

b *Mediastinis.*] Balneatoribus.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Instantium ac præceptorum.*] Ita Chiffl. codex, quem secuti sumus præ ceteris, in quibus *ac præteritorum* legitur. Instantia sunt, ea de quibus dicere proxime incumbit: Sic diem instare dicimus. Præcepta, quæ sunt anticipata, ante occupata.

2. *Ancepsque lubricum.*] Lubricum quasi substantive, non sine elegantia: sic lubricum juventutis dicimus. Ab interpolatorum manu est, quod libri quidam præferunt *ancepsque ac lubricum.*

3. *Tam sterilis &c.*] Vide Notas & Emend. num. I.

4. *Diis ... inventores.*] Apollinem, Æsculapiumque intelligit.

5. *Tyndareum.*] Helenæ & Clytemnestræ patrem, de quo Hyginum consule fabula LXXVIII. fol. 18. b. Vide Notas & Emend. num. II.

6. *Nec tamen cessavit.*] Medicina scilicet. Dicuntur eadem à Celso, in præf. statim initio operis: *Vetustissimus*, inquit, *medicinæ auctor Æsculapius celebratur: qui quoniam adhuc rudem & vulgarem hanc scientiam paulo subtilius excoluit, in Deorum numerum receptus est. Hujus deinde duo filii, Podalirius, & Machaon, bello Trojano ducem Agamemnonem secuti, non mediocrem opem commilitonibus suis attulerunt: Quos tamen Homerus, non in pestilentia, neque in variis generibus morborum aliquid attulisse auxilii, sed vulneribus tantummodo ferro & medicamentis mederi solitos esse proposuit.*

Sect. II. 1. *Peloponnesiacum.*] Bellum in Græcia longe atrocissimum, maximeque diuturnum, Athenienses inter, & Pelopponnesios: quod erupit anno Urbis Romæ CCC. ante Christum CCCCLIV.

2. *Hippocrates.*] Natus Olymp. LXXX. ex ipso Æsculapii genere, quartusdecimus ab illo, ut quidem aiunt.

3. *Is cum fuisset.*] Et hunc Ægyptiis fuisse morem tradit Galenus, lib. 5. κατὰ γένη, cap. 2. pag. 775. juxta Memphim, in templo Vulcani.

4. *Quæ Clinice.*] Cave aliquam unam dumtaxat medicinæ partem ea nomenclatione indigitari credas. Antiquis sic appellata tota medicina est, qualis Hippocratis fuit: quia medici est ægros cubantes ἐν κλίνῃ *in lectulo*, invisere ac curare. Inde Clinices nomen. Inscriptio vetus apud Gruter. pag. 400. P. DECIMIVS. P. L. EROS. MERVLA. MEDICVS. CLINICVS. CHIRVRGVS. OCVLARIVS. Sed ficta ac recens inscriptio.

5. *Prodicus.*] Vide Notas & Emend. num. III.

6. *Iatralepticen.*] Ἰατραλειπτική, quæ unguentis & perfrictionibus medetur corporis morbis. Iatraliptæ, quorum opera medici in ungendo & reungendo utebantur: sive potius medici, qui reungendo vile mediastinorum obirent munus.

7. *Mediastinis.*] Mediastinos pro balneatoribus Nonius accipit, quem secuti sumus. De hac voce Vossium vide in Etymol.

Sect. III. 1. *Horum placita Chrysippus.*] De Chrysippo & Era-

Chryſippo diſcipulus ejus Eraſiſtratus, [2] Ariſtotelis filia genitus. [3] Hic Antiocho rege ſanato [4] c. talentis donatus eſt a rege Ptolemæo filio ejus, ut incipiamus & præmia artis oſtendere.

IV. Alia factio (ab experimentis cognominant [1] Empiricen) cœpit in Sicilia, [2] Acrone Agrigentino Empedoclis Phyſici auctoritate commendato.

V. Diſſederuntque hæ diu ſcholæ: & omnes eas damnavit Herophilus, [1] in muſicos pedes venarum pulſu deſcripto per ætatum gradus. Deſerta deinde & hæc ſecta eſt: quoniam neceſſe erat in ea litteras ſcire. Mutata & quam poſtea Aſclepiades ([2] ut retulimus) invenerat. Auditor ejus [3] Themiſon fuit, [4] qui quæ inter initia ſcripſit, illo mox recedente a vita, ad ſua placita mutavit. Sed & illa [5] Antonius Muſa ejuſdem auctoritate Divi [6] Auguſti, quem contraria medicina gravi periculo exemerat. Multos prætereo medicos, celeberrimoſque ex iis [7] Caſſios, [8] Calpetanos, Arruntios, Albutios, Rubrios. [9] Ducena quinquagena H-S. [10] annua mercede iis fuere apud Principes. Q. vero Stertinius [11] imputavit Principibus, quod H-S. quingenis annuis contentus eſſet: [a] ſexcena enim ſibi quæſtu urbis fuiſſe numeratis domibus oſtendebat. Par & fratri ejus merces a Claudio Cæſare infuſa eſt: cenſuſque, quanquam exhauſti, operibus Neapoli exornata, heredi [12] H-S. CCC. reliquere, quantum ad eam ætatem Arruntius ſolus. Exortus deinde eſt [13] Vectius Valens, adulterio Meſſalinæ Claudii Cæſaris nobilitatus, pariterque eloquentiæ aſſectator. Is eam potentiam nactus, novam inſtituit ſectam,

Eadem ætas Neronis principatu [14] ad Theſſalum tranſilivit, delentem cuncta majorum placita, rabie quadam in omnis ævi medicos perorantem: quali prudentia ingenioque, æſtimari vel uno argumento abunde poteſt, cum monumento ſuo (quod eſt Appia via) [15] Iatronicen ſe inſcripſerit. [16] Nullius hiſtrionum equarumque trigarii comitatior egreſſus

INTERPRETATIO.

a *Sexcena.*] Sexcentorum ſeſtertiûm quæſtum faciebat in urbe, idque comprobabat numeratis domibus *ægrotorum, quos inviſebat.*

NOTÆ.

ſiſtrato abunde diximus in Auctorum Indice. De Eraſiſtrato præterea multa Appianus in Syriac. pag. 127. & ſeq.

2. *Ariſtotelis filia genitus.*] Non natura tamen, ſed adoptione filium modo fuiſſe aït Sextus Empir. adv. Mathem. cap. 12. pag. 51 ubi Pythiadem Ariſtotelis filiam tribus viris nupſiſſe refert: primum quidem Nicanori: deinde Proclo, qui genus duxerat a Demarato Lacædemoniorum rege; poſtremum Μητροδώρῳ ἰατρῷ, Chryſippi diſcipulo, Eraſiſtrati magiſtro, Χρυσίππου μὲν τοῦ Κνιδίου μαθητῇ, Ἐρασιστράτου δὲ ὑφηγητῇ. Ita Servium Galbam Imp. a noverca ſua adoptatum legimus, apud Tranquillum, cap 4.

3. *Hic Antiocho.*] Vide quæ diximus de Cleombroto, quem eumdem eſſe cum Eraſiſtrato conjecimus, lib. 7. ſect. 37. Fuit is porro Antiochus, de quo nunc agitur, Seleuci Nicatoris F. quem amore Stratonices novervæ ægrum deprehendit, Eraſiſtratus ſanavit. Vide Valerium Max. lib. 5. cap. 7. Macrob. lib. ult. Saturn. cap. 15. Plutarchum in Demetrio, alioſque.

4. *Centum talentis.*] Monetæ noſtræ, libris 240000. ut diximus lib. 7. ſect. 39.

Sect. IV. 1. *Empiricen.*] Ἐμπειρικὴ, ſecta medicorum dicitur, quæ ſola experientia utitur.

2. *Acrone.*] In quem illud eſt Empedoclis epigramma, recitatum a Laërtio in Empedocle, lib. 8.

Ἄκρον ἰητρὸν Ἄκρων' Ἀγραγαντῖνον πατρὸς ἄκρου
Κεύθει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

Acronem ſummum medicum ſummo patre natum, in ſumma patria tumulus ſummus habet. De medicina hunc ſcripſiſſe ſermone Dorico, & librum unum de victu ſanorum, auctor eſt Suidas, verbo Ἄκρων.

Sect. V. 1. *In muſicos pedes.*] Plinius ſupra, lib. XI. ſect. 88. *Arteriarum pulſus, ... index fere morborum in modulos certos legeſque metricas, ... deſcriptus ab Herophilo medicinæ vate, miranda arte nimiam propter ſubtilitatem deſertus*, &c. Martianus Capella, lib. 3. *Herophilus ægrorum venas rhythmorum collatione penſabat.*

2. *Ut retulimus.*] Libro 26. ſect. 7. & 8.

3. *Themiſon.*] Egimus de eo in Auctorum Indice.

4. *Qui quæ inter.*] Vide Notas & Emend. num. IV.

5. *Antonius Muſa.*] Diximus antea de eo lib. 19. ſect 38. Sed hoc loco vel ſcribendum in contextu, vel ſubintelligendum ſane videtur *ejuſdem auditor*: ut ſententia ſit, Aſclepiadis, ut Themiſonem, ita & Muſam auditorem fuiſſe.

6. *Auguſti &c.*] Suetonius de Auguſto, cap. 81. *Cum diſtillationibus jocinere vitiato, ad deſperationem redactus, contrariam & ancipitem rationem medendi neceſſario ſubiit: quia calida fomenta non proderant, frigidis curari coactus, auctore Antonio Muſa.*

7. *Caſſios.*] Laudatur Caſſius a Galeno, lib. 9. κατὰ τόπους, cap. 4. pag. 614. *Ingenioſiſſimus ſæculi noſtri medicus*, inquit Celſus in præf. lib. 1. *quem nuper vidimus, Caſſius*, &c. Laudatur a Scribonio, Compoſ. 120. & 176. Alius ab eo Caſſius Iatroſophiſta, Porphyrii magiſter, cujus exſtant quæſtiones ſive problemata LXXXV. Græce ſcripta, converſa à Geſnero in Latinum ſermonem.

8. *Calpetanos.*] In Reg. 1. *Calpitanos.* In Reg. 2. *Carpetanos.* At in inſcriptionibus vetuſtis apud Gruter. haud raro CALPETANVS.

9. *Ducena quinquagena H S.*] Hoc eſt, ducenta quinquaginta ſeſtertia: vel, quod idem eſt, ducenta quinquaginta millia ſeſtertiûm: monetæ Gallicæ, libræ ſunt, ut vocant, 25000.

10. *Annua mercede.*] MSS. Reg. 2. & Chiffl. *annuales mercedes*, lectione haud pœnitenda.

11. *Imputavit.*] Id haberi beneficii loco voluit, quod hanc tantum mercedem a Principibus poſceret: Quingenta ſeſtertia, ſive quingenta ſeſtertiûm millia, libræ ſunt Gallicæ 50000. Sexcenta, 60000.

12. *HS. CCC.*] Hoc eſt, ſeſtertiûm trecenties, ſubintellige centena millia, quæ ſuperpoſita numero lineola deſignat. Summam id efficit trium, ut vocant in Gallia, millionum, ſeu librarum 3000000. Sic inferius centies HS. reliquiſſe Crinas dicitur.

13. *Vectius Valens.*] In Inſcriptionibus antiquis VETTIVS. De Vettio Valente, adulterium cum Meſſalina conjuge Claudii Cæſaris confeſſo, vide Tacitum, lib. XI. Annal. pag. 169. Anthologias ſcripſiſſe dicitur, in quibus & de annis climactericis egit. Scribonius Largus, Compoſ. 76. eo ſe condiſcipulo & familiari uſum teſtatur.

14. *Ad Theſſalum.*] Trallianus is fuit, Methodicorum ſectæ magno ſæculi ſui plauſu conditor. Omnes ante ſe medicos, Hippocratem quoque, inſcientiæ arguebat, ut ex fragmento apparet epiſtolæ ejus ad Neronem, quod refert Galenus, lib. 1. meth. Med. cap. 2. pag. 3. tomo 10. quo capite Theſſalum ipſe inſcitiæ arrogantiæque inſimulat.

15. *Iatronicen.*] Ἰατρονίκης, medicorum victor.

16. *Nullius hiſtrionum.*] Vult auctoritatem ejus demonſtrare per turbas in honorem ejus aſſectantium, inquit Gelenus: qua in re confert eum gratioſiſſimis tum apud plebem, ſed hiſtrionibus aurigiſque, qui Circenſibus trigas equarum agitarent: qua exercitatione Nero quoque ipſe ejus temporis Romanorum Princeps in primis delectabatur. Pantominos egredientes in publicum etiam Romani Equites cingebant, quod fieri amplius Tiberius vetuit. Vide Tacitum, lib. 1. Annal. pag. 35.

in publico erat: cum Crinas Massiliensis [17] arte geminata, ut cautior religiosiorque, ad siderum motus ex ephemeride Mathematica cibos dando, [18] horasque observando, auctoritate eum præcessit. Nuperque [19] centies H-S. reliquit, muris [a] patriæ, mœnibusque [b] aliis pæne non minori summa exstructis. Hi regebant fata, cum repente civitatem Charmis ex eadem Massilia invasit, damnatis non solum prioribus medicis, verum & balineis: frigidaque etiam hibernis algoribus lavari persuasit. Mersit ægros in lacus. Videbamus senes Consulares usque in ostentationem rigentes. [20] Qua de re exstat etiam Annæi Senecæ [c] adstipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam novitate aliqua aucupantes [d] [21] anima statim nostra negotiari.

Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concertationes; nullo idem censente, [e] [22] ne videatur accessio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio, [23] TVRBA SE MEDICORVM PERISSE. Mutatur ars quotidie, toties [f] interpolis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palamque est, ut quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem illico vitæ nostræ necisque fieri: [24] ceu vero non millia gentium sine medicis degant, nec tamen sine Medicina: [25] sicut populus Romanus ultra sexcentesimum annum, nec ipse in accipiendis artibus lentus, Medicinæ vero etiam avidus, donec expertam damnavit.

VI. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus convenit. Cassius Hemina, ex antiquissimis auctor est, primum e medicis venisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniæ filium, L. Æmilio, Luc. Julio Coss. anno Urbis DXXXV. eique jus [2] Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptam ob id [g] publice. [3] Vulnerarium eum fuisse e re dictum: mireque gratum adventum ejus initio: mox a sævitia secandi urendique, transisse nomen in carnificem, & in tædium artem omnesque medicos: quod clarissime intelligi potest ex M. Catone, cujus auctoritati triumphus atque Censura minimum conferunt: [h] tanto plus in ipso est. Quamobrem verba ejus ipsa ponemus.

VII. Dicam de istis Græcis suo loco, Marce fili: quid Athenis exquisitum habeam, & quod bonum sit illorum litteras inspicere, non perdiscere, [i] vincam. Nequissimum & indocile genus illorum: & hoc puta vatem dixisse: Quandocumque ista gens suas litteras dabit, omnia corrumpet. Tum etiam magis, si medicos suos huc mittet. Jurarunt inter se barbaros necare omnes medicina. Et hoc ipsum mercede faciunt, ut fides iis sit,

INTERPRETATIO.

a *Patriæ.*] Massiliæ.
b *Aliis.*] Aliorum oppidorum.
c *Adstipulatio.*] Affirmatio de se.
d *Anima.*] De vita ipsa nostra, non modo de fortunis, statim sibi quæstum instituere.
e *Ne videatur.*] Ne videatur alterius sententiæ accessor tantum, *& approbator iners, non etiam auctor.*
f *Interpolis.*] Interpolata, *immutata.*
g *Publice.*] Publico sumptu.
h *Tanto.*] Adeo sunt plures aliæ in eo dotes ac virtutes.
i *Vincam.*] Evincam, *arguam, demonstrabo.*

NOTÆ.

17. *Arte geminata.*] Artes geminasse dicitur, quia Mathematicam cum Medicina copulavit: cujus generis homines ἰατρομαθηματικοὺς appellatos esse, auctor est Ptolemæus in Tetrab.

18. *Horasque.*] Sic etiam Petosiris olim, Mathematicus Ægyptius, de quo Juvenalis, Satyr. 6. vers. 378.

Capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris.

19. *Centies H-S.*] Hoc est, centies centena millia sestertiûm. Monetæ Gallicæ libras efficiunt 1000000. seu millionem unum.

20. *Qua de re exstat.*] Seneca, epist. 53. pag. 268. *Memor artificii mei veteris, mitto me in mare, quomodo psychrolutam decet.* Et epist. 83. pag. 360. *Ille tantus psychrolutes* (hoc est, lavator in frigida, ψυχρολούτης) *qui Calendis Januariis in Euripum saltabam,* &c. Eadem est Horatii de se adstipulatio, affirmatiove, lib. 1. epist. 15. vers. 2. auctore nempe Antonio Musa, qui calidas Baiarum aquas improbabat: laudabat in primis ψυχρολουσίας.

Nam mihi Baïas
Musa supervacuas Antonius, & tamen illis
Me facit invisum, gelida cum perluor unda
Per medium frigus.

21. *Anima statim nostra.*] Vide Notas & Emendationes, num. V.

22. *Ne videatur accessio.*] Verbum id juris est: accessorium vulgo dicimus, quod instar additamenti est, parvoque solet æstimari, si cum principali re conferatur. Ea voce rursum Plinius utitur, lib. 33. sect. 2. *Smaragdis teximus calices .... aurum jam accessio est.* Quasi diceret, principalia luxuriæ irritamenta nunc sunt smaragdi gemmæque: aurum, accessorium est. Valer. Maxim. lib. 5. cap. 7. num. 2. *Nec accessor* (in quibusdam exemplaribus, *accessio*) *gloriosæ illius pompæ; sed auctor spectatus est.*

23. *Turba se.*] Vulgo id dictum Cæsari Hadriano adscribitur. Verum ex isto Plinii loco, atque ex Dione Cassio, in extrema Hadriani historia, multo esse vetustius intelligimus. Senarius est, ut putant, Menandri Comici:

Πολλῶν ἰατρῶν εἴσοδός μ' ἀπώλεσεν.

24. *Ceu vero non millia.*] De Babyloniis illud ipsum prodidere Herod. lib. 1. & Strabo, lib. 16. de Bastetanis, Hispaniæ populis, idem Strabo, lib. 3. de Hispanis antiquioribus, Eusebius, lib. 10. Eccl. hist. cap. XI.

25. *Sicut populus Rom.*] Vide quæ diximus lib. 20. sect. 33. nota 2.

Sect. VI. 1. *Luc. Julio Coss.*] Vide Notas & Emendationes, num. VI.

2. *Quiritium.*] Vide quæ de Quiritibus diximus ad librum XVI. sect. LVII. Et adde, pro Quirite Quirinum dixisse Plutarchum in Numa, pag. 61. ubi centum quinquaginta Patres ait, intra se ita partitos esse Reipublicæ administrationem, ut singuli senis per noctem, totidemque per diem horis, jus dicerent *Quirino*, καὶ χρηματίζειν ἓξ μὲν ὥρας τῆς νυκτὸς, ἓξ δὲ τῆς ἡμέρας Κυρίνῳ. *Loco Quirini* vertit interpres; prave. Amyottus Gallice, *comme Souverain*: ratus, opinor, legendum esse κυρίως. Salmasius in Notis ad Vopiscum, in vita Taciti Imp. vocem hanc expungit, quæ sententiam turbat, inquit, & prorsus alieno loco insidet. Mutare alius dicitur Κυρίνῳ in κύριον ὄντα. Nihil mutandum, cum sit plana sententia: jus reddidisse quemque Senatorem per vices cuilibet in urbe Roma genito: cujus esset jus peculiare, *jus Quiritium* appellatum, & quem *Quirinum* pro Quirite Plutarchus vocat.

3. *Vulnerarium.*] Qui vulneribus præsertim curandis operam suam addicit: ut ocularium dicimus, qui sanandis oculis.

& facile diſperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & ſpurcius nos, quam alios [1] opicos, appellatione fœdant. Interdixi tibi de medicis.

VIII. Atque hic Cato DCV. anno urbis noſtræ obiit, LXXXV. ſuo, [a] ne quis illi defuiſſe publice tempora, aut privatim vitæ ſpatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utiliſſimam credimus? Minime hercules: ſubjicit enim qua medicina & ſe & conjugem uſque ad longam ſenectam perduxerit, iis ipſis ſcilicet, [1] quæ nunc nos tractamus. Profiteturque eſſe commentarium ſibi, quo medeatur filio, ſervis, familiaribus, quem nos [b] per genera uſus ſui digerimus. [c] Non rem antiqui damnabant, ſed artem. [d] [2] Maxime vero quæſtum eſſe immani pretio vitæ, recuſabant. Ideo templum Æſculapii, etiam cum reciperetur is Deus, [3] extra Urbem feciſſe, [4] iterumque in inſula, traduntur. Et cum Græcos Italia pellerent, diu poſt Catonem, [e] [5] excepiſſe medicos. [6] Augebo providentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana gravitas in tanto fructu: pauciſſimi Quiritium attigere, & ipſi ſtatim [7] ad Græcos transfugæ: immo vero auctoritas aliter quam Græce eam tractantibus, etiam apud imperitos experteſque linguæ, non eſt. Ac minus credunt, quæ ad ſalutem ſuam pertinent, ſi intelligunt. Itaque hercule in hac artium ſola evenit, ut cuicumque medicum ſe profeſſo ſtatim credatur, cum ſit periculum in nullo mendacio majus. Non tamen illud intuemur, adeo blanda eſt ſperandi pro ſe cuique dulcedo. Nulla præterea lex quæ puniat inſcitiam: capitale nullum exemplum vindictæ. Diſcunt periculis noſtris, & experimenta per mortes agunt: medicoque tantum hominem occidiſſe impunitas ſumma eſt. [f] Quin immo tranſit convicium, & intemperantia culpatur: ultroque qui periere arguuntur. [g] [8] Sed decuriæ pro more Cenſuris Principum examinantur: [9] inquiſitio per parietes agitur: [10] & qui de nummo judicet, a Gadibus columniſque Herculis accerſitur: [11] de exſilio vero non niſi XLV. electis viris datur tabella. At de judice ipſo quales in conſilium eunt, ſtatim occiſuri? Merito, dum nemini noſtrum libet ſcire quid ſaluti ſuæ opus ſit. [12] Alienis pedibus ambulamus: [13] alienis oculis agnoſcimus: [14] aliena memoria ſalutamus: [15] aliena vivimus opera. Perieruntque rerum naturæ pretia, & [16] vitæ [h] argumenta. Nihil aliud pro noſtro habemus, quam delicias.

[i] Non deſeram Catonem tam ambitioſæ artis invidiæ a me objectum, aut Senatum

INTERPRETATIO.

a *Ne quis.*] Ne quis aut publice temporum anteactorum uſum Romanis, aut privatim vitæ longioris experientiam Catoni defuiſſe arbitretur.

b *Per genera*] Per genera *morborum, in quibus* plurimus uſus illius eſt.

c *Non rem.*] Non medicamenta per ſe damnabant.

d *Maxime.*] Immani pretio licere hominum vitam nolebant.

e *Excepiſſe.*] Nominatim appellaſſe medicos cum ceteris Græcis Urbe pellendos.

f *Quin immo.*] Quin etiam tranſit a medicis convicium in ægrotos ipſos: Horum intemperantia culpatur.

g *Sed decuriæ.*] Sed judices qui ſunt in decurias allegendi, mos eſt a Principibus examinari, qui cenſuram exercent.

h *Argumenta.*] Inſtrumenta.

i *Non deſeram.*] Non relinquam Catonem, quem objeci invidiæ medicorum; non deſeram Senatum, qui ita cenſuit, *pellendos Italia medicos*: neque tamen *quod medicis male velim*, crimina artis illius cauſabor, ut aliquis *facturum me* facile crediderit: *nec immerito fortaſſis*: nam quæ ars venenorum fertilior, &c.

NOTÆ.

Sect. VII. 1. *Opicos.*] Rudes, impolitos, ſimplices, more antiquo. Sic quoſdam compellat Gellius, lib. 2. cap. XI. *Hic ego ad noſtros juvenes convertor: &, Quid, inquam, vos Opici, dicitis mihi?* Et Tullius Tiro apud eumdem Gellium, lib. 13. cap. 9. *Non ut noſtri opici putaverunt*: qua ſcilicet ſententia Plinius, lib. 18. ſect. 66. *quod noſtri .... imperitia appellavere*, dixit.

Sect. VIII. 1. *Quæ nunc nos tractamus.*] In Reg. 1. *quæ nunc noſtredamus.* In Reg. 2. & Chiffl. *quæ nunc noſtra ſcitamus.*

2. *Maxime vero.*] In Reg. 2. cod. *Maxime vero quæſtum eſſe manupretio vitæ recuſabant*: hoc eſt, æſtimata pretio vita, vel accepto pro vita pretio. Credo ſincerius id elegantiuſque.

3. *Extra Urbem.*] Hujus conſilii cauſas inveſtigat Plutarchus, in quæſt. Rom. pag. 286.

4. *Iterumque in inſula.*] P. Victor, in deſcript. Urbis Romæ, regione XIV. quæ trans Tiberim: *In inſula, ædes Jovis & Æſculapii, & ædes Fauni.* Feſtus: *In inſula Æſculapio facta ædes fuit, quod ægroti a medicis aqua maxime ſuſtententur.*

5. *Excepiſſe medicos.*] Excipere hoc loco, non eſt demere, ſecernere, vel eximere numero; ſed nominatim cavere. Cujus ſignificationis exempla plurima in Jureconſultis occurrunt: atque in ipſo Cic. ad Q. Fratr. lib. 1. epiſt. 1. *Nominatimque lex exciperet, ut ad templum monumentumque noſtrum capere liceret.*

6. *Augebo.*] Mandabo, inquit, litteris Latinis, quæ medici ad hunc diem Græcis. Ita fiet, ut illis facile careamus: provideantque Romani magis, ne ſe ſe in Urbem peregrinitas ea infundat.

7. *Ad Græcos transfugæ.*] Quoniam ſpreto Latino ſermone, Græce etiam homines Romani ſcripſerunt, ut Sextius Niger, aliique.

8. *Sed decuriæ.*] De judicum decuriis, libro 33. ſect. 7.

9. *Inquiſitio per parietes.*] Non per ſingulas dumtaxat domos, de judicum moribus inquiritur, explorantibus certis hominibus quid in quaque domo agatur: ſed & auriti mittuntur emiſſarii, qui vel per ipſos parietes candidatorum ſermones excipiant, ſubauſcultentque. Vide Notas & Emend. num. VII.

10. *Et qui de nummo.*] De leviſſimis pecuniæ ſummis, nedum de vita & capite civium. Seneca, lib. 3. de ira, cap. 33. *Evocati e longinquis regionibus judices ſedent, judicaturi utrius juſtior avaritia ſit.* Mittuntur, inquit, in cujuſque patriam, qui explorent qua fama & exiſtimatione ſint, quam municipibus ſuis probati: non enim tantum ex Urbe capiuntur & Italia, ſed ex omnibus evocantur Imperii partibus, qui de pecunia judicent non magna. Cornelium Balbum hoc loco indicat, Gadibus natum, de quo idem agit, lib. V. ſect. V. & lib. VII. ſect. XLIV.

11. *De exſilio.*] Datur tabella, hoc eſt, judicium permittitur. Judices, inquit, de tabella, deliberatione prius domi habita: medici ſtatim. Judices electi XLV. vel de eo ordine ac numero aliquot: Medici qualeſcumque ſine delectu. Judices, quaſi de exſilio tantum dicturi: Medici occiſuri. Judices, de reo ac facinoroſo: Medici de judice ipſo ac Prætore pronunciari. Vide Notas & Emend. num. VIII.

12. *Alienis pedibus.*] Lecticariorum.

13. *Alienis oculis.*] Anagnoſtarum, ſive lectorum.

14. *Aliena memoria.*] Nomenclatorum. Habebant præſertim candidati comites, qui memoriter vocare unumquemque ſcirent, & occurrentium civium nomina ſuggererent, quos illi deinde honorifice ſalutarent.

15. *Aliena .... opera.*] Medicorum.

16. *Vitæ argumenta.*] Argumenta vitæ appellat ea omnia, quibus vitæ incolumitas continetur: unde his voluminibus

illum

illum, qui ita censebat: idque non criminibus artis arreptis, ut aliquis exspectaverit. Quid enim venenorum fertilius, aut unde plures testamentorum insidiæ? Jam vero & adulteria etiam in Principum domibus, ut [17] Eudemi in Livia Drusi Cæsaris: item Valentis, [18] in qua dictum est regina. [a] Non sint artis ista, sed hominum. [19] Non magis hæc Urbi timuit Cato, ut equidem credo, quam reginas. Ne avaritiam quidem arguam, rapacesque nundinas [b] pendentibus fatis, [20] & dolorum [c] indicaturam, [21] ac mortis arrham, [22] aut arcana præcepta. Squamam in oculis [23] emovendam potius, quam extrahendam: [24] per quæ effectum est, ut nihil magis prodesse videretur, quam multitudo grassantium. Neque enim pudor, sed æmuli [d] pretia summittunt. Notum est ab eodem Charmide unum ægrum ex provincialibus [25] H-S. ducentis [e] reconductum: Alconti [26] vulnerum medico [27] H-S. $\overline{C}$. damnato ademisse Claudium Principem, Eidemque in Gallia exsulanti, deinde restituto, acquisitum non minus intra paucos annos. Et hæc personis imputentur. Ne fæcem aut inscitiam ejus turbæ arguamus, ipsorum intemperantiam in morbis, aquarum calidarum [28] diverticulis: imperiosam inediam, & ab iisdem deficientibus cibos sæpius die ingestos, [29] mille præterea pœnitentiæ modis, culinarum etiam præceptis & unguentorum mixturis, quando nullas omisere vitæ illecebras. Invehi peregrinas merces, conciliarique [30] externa pretia, displicuisse majoribus crediderim equidem: non tamen hoc Catonem providisse, cum damnaret artem. [31] Theriace vocatur excogitata compositio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cum tot remedia dederit Natura, quæ singula sufficerent. [32] Mithridaticum antidotum ex rebus LIV. componitur, interim nullo pondere æquali, & quarumdam rerum sexagesima denarii unius imperata. Quo deorum perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis & portentosa scientiæ venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam novere. [33] Comperique vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Verum hæc ad singulorum salutem pertinent. Illa autem, quæ timuit Cato, atque providit, innocentiora multo & parva opinatu, quæ proceres artis ejus de semet ipsi fateantur. Illa perdidere imperii mores, illa quæ sani patimur, [34] luctatus, ceromata, ceu valetudinis causa instituta: [35] balineæ ardentes, quibus

INTERPRETATIO.

a *Non sint.*] Non sint sane ista imputanda arti, sed improbitati hominum potius. *Nec videtur hæc causa Catoniani odii.* Neque enim, credo, magis hæc *adulteria cum reginis* timuerit urbi Cato, quam reginas ipsas: *nec minus Reipubl. malum, regina: quam familiæ principis, adulterium.*

b *Pendentibus.*] Dum mors instat.

c *Indicaturam.*] Æstimationem.

d *Pretia.*] Pretia *medicamentorum & operæ suæ minuunt.*

e *Reconductum.*] Iterum conductum.

NOTÆ.

medicinas repetit. Horum jacere pretia, cognitionem negligi ab hominibus, jure queritur.

17. *Ut Eudemi.*] Eudemus Liviæ Drusi a Sejano corruptæ medicus, & ipse ejusdem criminis reus, Tiberii principatu floruit. Tacitus, lib. 4. Annal. pag. 98. *Sumitur in conscientiam Eudemus amicus ac medicus Liviæ, specie artis frequens secretis*, &c. Alius ab isto Eudemus medicus, cujus Galenus meminit. Livia, quæ & Livilla Suetonio, Drusi conjux, ejus qui Tiberii Imp. filius: Drusi Neronis filia, ejus videlicet qui ejusdem Tiberii frater fuit, eademque Germanici Cæsaris & Claudii Imp. soror.

18. *In qua dictum est.*] In Messalina, de qua dictum est sect. 5.

19. *Non magis .... quam reginas.*] Vide Notas & Emend. num. IX.

20. *Et dolorum indicaturam.*] Indicatura, ut diximus in præfat. ad Vespas. æstimatio, pretium, taxatio est. Indicare vendentium verbum est, ut mercari ac liceri emptoris. Plautus in Persa, act. 4. sc. 4. vers. 25.

TO. *Hanc eme, atque ausculta mihi.*
PO. *Modo ut sciam, quanti indicet.*

Et vers. 37.

SA. *Indica, fac pretium.*
PO. *Tua merx est: tua indicatio est.*

Iterumque vers. 109. & 112. Igitur indicatura dolorum, taxatio est sic fere fieri solita. Levari hoc genere morbi cupis? Tantum dabis. Isto? tantum.

21. *Ac mortis.*] Mortis arrham eleganter vocat id quod veluti pignus pretii numerandi medico datur, statim occisuro.

22. *Aut arcana.*] Medicamenta, quæ nonnisi ingenti pretio evulgantur, aut communicantur.

23. *Emovendam.*] Deorsum pellendam acu, unde subire sursum possit adhuc, & medici operam iterum flagitare.

24. *Per quæ effectum.*] Quanquam medici, inquit, multa Romæ artis suæ licentia nefarie admitterent: potius tamen esse cœpit ut plures essent, quam ut pauci. Cum enim pauci essent, pretia immodica aut stipulabantur ab ægris, aut quovis modo exprimebant. Neque enim deterrentur pudore, ut immensis mercedibus abstineant: sed mutua, ut fit, æmulatione, minoris operas suas addicere tum cœperunt, cum multi eamdem exercuere artem.

25. *H.S. ducentis.*] Sestertiis ducentis, sive, quod idem est, ducentis sestertiûm millibus, hoc est, monetæ Gallicæ, ut nunc res sunt, libris 20000.

26. *Vulnerum medico.*] Chirurgo, seu vulnerario medico.

27. *H.S. $\overline{C}$.*] Hoc est, sestertiûm centies: id enim superposita lineola signat: simulque admonet, centena millia subintelligi oportere. Sunt porro sestertiûm centies, qua summa pecuniæ multatus Alcon a Claudio dicitur, Gallicæ monetæ, libræ 1000000. Millionem vulgo vocant.

28. *Diverticulis.*] Diverticula eleganter appellat, cum per tot medicamentorum, & balinearum anfractus, flexionesque, valetudo quæritur, quæ simplici via parari commode potest.

29. *Mille præterea.*] Cum mille modis priora errata corrigunt, novisque cumulant.

30. *Externa pretia.*] Pretia rerum externarum. Ipse lib. 24. sect. 1. *Statim compositiones & mixturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio æstimantur: hulcerique parvo medicina a Rubro mari imputatur*, &c.

31. *Theriace.*] Θηριακὴ, medicamentum contra venenata; de cujus confectione dictum est, lib. 20. sect. 100.

32. *Mithridaticum.*] Mithridaticum antidotum, quod a Celso describitur, lib. 5. cap. 23. rebus dumtaxat sex & triginta componitur. Apud Galenum, lib 2. de antid. cap. 9. omnino XLIV.

33. *Comperique.*] Vide quæ dicturus est inferius lib. 33. sect. 38. & 39. Et hunc medicorum errorem Dioscor. prodidit, lib. 5. cap. 109.

34. *Luctatus, ceromata.*] De ceromate, oleove, quo luctatores ungebantur, diximus lib. 28. sect. 13. Ideo vero ungebantur, ut membra emollita sine ullius rupturæ periculo labores sustinerent: quod Lucianus περὶ γυμνασίων, sic fere prodit: Χριόμενοι ἐλαίῳ (τὰ σώματα) καὶ καταμαλαττόμενοι, ὡς εὐτονώτεροι γίγνοιντο, &c. Negat ergo Plinius hæc fuisse quondam valetudinis causa instituta, sed luctæ potius & exercitationis.

35. *Balineæ ardentes.*] Ut cruditatem deponerent, calda-

persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus validus exiret, obedientissimi vero [a] efferrentur. [36] Potus deinde jejunorum ac vomitiones, & rursus perpotationes, ac pilorum eviratio instituta [37] resinis eorum: [38] itemque pectines in feminis quidem [39] [b] publicati. Ita est profecto: lues morum, nec aliunde major quam e medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis esse ingenia Græcorum inspicere, non perdiscere.

Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo, sexcentisque populi Romani annis, adversus artem, in qua conditione insidiosissima auctoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorumdam persuasiones, qui prodesse nisi [c] pretiosa non putant. Neque enim dubitaverim aliquibus fastidio futura, quæ dicentur animalia: at non [40] Virgilio fuit nominare formicas nulla necessitate, & curculiones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non [41] Homero inter prælia Deorum improbitatem muscæ describere: non Naturæ gignere ista, cum gignat hominem. Proinde causas quisque & effectus, non res, æstimet.

IX. Ordiemur autem a confessis, hoc est, lanis ovisque, ut obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam sic alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec deerat materiæ pompa, si quidquam aliud intueri liberet, [d] quam fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidoque medicinis, ceu vero id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, vitæ remedia [1] post millesimum annum reditura monstrare.
* Cap. II. * Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, [2] postes a nubentibus attingi jubentes. Præterque cultum & tutelam contra frigora, [e] [3] succidæ plurima præstant remedia ex oleo vinoque, aut aceto, prout quæque mulceri morderive opus sit, & adstringi, laxarive, luxatis membris, dolentibusque nervis impositæ, & crebro suffusæ. Quidam etiam salem admiscent luxatis. Alii cum lana rutam tritam adipemque imponunt. Item contusis tumentibusque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, [4] confricatis dentibus atque gingivis, admixto melle. [5] Prodest & phreneticis suffitu. [6] Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo: & alio modo indita auribus obturatis spissius. [7] Quin & hulceribus vetustis imponitur cum melle. [8] Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo expressa sanat. [9] Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vulvæ sedant. Et si procidant, suffitu re-

INTERPRETATIO.

a *Efferrentur.*] *Extincti vapore balinearum* efferrentur *ad rogum.*

b *Publicati.*] *Medicorum* oculis expositi.

c *Pretiosa.*] Immani pretio ex alio orbe quæsita remedia.

d *Quam fidem.*] Quam ut fidem opus obtineat.

e *Succidæ.*] Recens tonsæ.

NOTÆ.

riis utebantur. Horatius, lib. 1. Epist. 6. vers. 61.

Crudi tumidique lavemur.

Juvenalis, Satyr. 1. vers. 143.

Et crudum pavonem in balnea portas.

Vide quæ diximus lib. 14. sect. 28.

36. *Potus jejunorum.*] De his Seneca, epist. 122. *Isti non videntur tibi contra naturam vivere, qui jejuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrii transeunt? .... Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad nervos: illa ebrietas juvat, quæ in vacuum venit.*

37. *Resinis eorum.*] Glabros & depiles reddebant olim viros molliores, adolescentesque, piscis illitu, vel resinæ. Unde apud Juvenalem, Satyr. 8. vers. 114. *Resinata juventus.* Vide Constant. in Lexico, verbo Πιττόω. Eviratio porro a Plinio appellatur, quoniam virilitatis signum est & indicium pili Julius Capitolin. in Pertinace, pag. 56. *vasa Samnitica* Commodi Imp. memorat, *calefactandæ resinæ ac pici devellendis hominibus ac lævigandis.*

38. *Itemque pectines.*] Pecten in feminis locus est ubi pili nascuntur, Juvenal. Satyr. 6.

Inguina traduntur medicis jam pectine nigro.

Et hos pariter depilabant, Martiali teste, lib. 12. Epigr. 32.

Nec plena turpi matris olla resina,
Summœnianæ qua pilantur uxores.

39. *Publicati.*] Vel medicis, ut diximus, vel cum in publico matrona translucet, ut dictum est lib. 6. sect. 20. Vide quæ tum ibi, tum lib. XI. sect. 26. in Notis adjecimus.

40. *Virgilio.*] De curculione, lib. 1. Georg. vers. 186. De blattis, lib. 4. ejusdem operis, vers. 243.

41. *Homero.*] Iliad. ρ'. vers. 570.

Καί οἱ μυίης θάρσος ἐνὶ στήθεσσιν ἐνῆκεν,
Ἥτε, καὶ εἰργομένη μάλα περ χροὸς ἀνδρομέοιο,
Ἰσχανάᾳ δακέειν, λαρόν τέ οἱ αἷμ' ἀνθρώπου.

Et ei muscæ audaciam in pectoribus immisit: quæ quamvis depulsa frequenter a corpore humano, mordere appetit: dulcisque illi sanguis hominis est. Affert hic Dalecampius Homeri locum a proposito omnino alienum.

Sect. IX. *Post millesimum.* Certum annorum numerum pro incerto ponit. Diversas veterum sententias de phœnicis reversione attulimus lib. 10. sect. 2.

2. *Postes a nubentibus attingi.*] Vide Notas & Emendat. num. X.

3. *Succidæ.*] Unde succida lana appellata sit, Varro docet, lib. 2. de re rust. cap. ult. his verbis: *Tonsuræ tempus inter æquinoctium vernum & solstitium, cum sudare inceperint oves: a quo sudore recens lana tonsa succida est appellata.* A succo alii deduci malunt. Et succida vellera dixit Martialis, lib. XI. Epigr. 28.

Succida palliolo vellera quinque petit.

Hæc porro totidem cum Plinio verbis habet Diosc. lib. 2. cap. 82. Ἔρια οἰσυπηρὰ ... ἁρμόζοντα ἐν ἀρχῇ πρὸς τραύματα, θλάσματα, ἀποσύρματα, πελιώματα, ὀστῶν κατάγματα, βρεχόμενα ὄξει καὶ ἐλαίῳ ἢ οἴνῳ. *Lanæ succidæ subveniunt inter initia vulneribus, contusis, desquamatis, lividis, & ossium fracturis, aceto, & oleo, aut vino imbutæ.*

4. *Confricatis dentibus.*] Et horum quoque candori conferre haud parum succidam lanam melle illitam, si perfricentur, auctor est Marcellus Empir. cap. 13. pag. 97.

5. *Prodest & phreneticis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 9. Serenus, cap. 8. de phrenesi, pag. 129.

Illotis etiam lanis suffire memento, Cerritum, &c.

Cerritus dicitur, quasi Cereritus, Atticis, Δημητερικὸς, quasi Cereris ira & larvarum incursione animo vexatus. Hæc vox Horatio nota, Plauto maxime familiaris. At non phreneticis modo, sed & lethargicis (qui morbus phrenesi contrarius est) prodesse suffitu lanam succidam auctor est Celsus, lib. 3. cap. 20. qui hanc inter ea annumerat, quæ odore fœdo movent sic affectos.

6. *Sanguinem,* &c.] Vide Notas & Emendat. num. XI.

7. *Quin & hulceribus.*] Plinius Valer. lib 3. cap. 22.

8. *Vulnera,* &c.] Plinius Valer. lib. 3. cap. 20. & Q. Serenus, cap. *de vulneribus quibuscumque*, &c.

9. *Arietis vellera,* &c.] Sextus Platon. cap. 6. de ariete, tit. 2. *Ad locorum dolorem: Lana ejusdem nigra intincta in aqua, deinde in oleo, & supposita locis dolorem tollit. Et suffumigata, ante prolapsam vulvam reprimit...*

primunt. [10] Succida lana impoſita ſubditaque mortuos partus evocat. Siſtit etiam profluvia earum. [11] At canis rabioſi morſibus inculcata poſt diem ſeptimum ſolvitur. [12] Reduvias ſanat ex aqua frigida. [13] Eadem nitro, ſulphure, oleo, aceto, pice liquida ferventibus tincta, quam calidiſſima impoſita bis die, lumborum dolores ſedat. Sanguinem ſiſtit ex ariete ſuccida, [14] articulos extremitatum præligans. Laudatiſſima omnis e collo: natione vero Galatica, Tarentina, Attica, Mileſia. [15] Succidam imponunt & deſquamatis, percuſſis, lividis, incuſſis, colliſis, contritis, dejectis, [16] capitis & aliis doloribus, ſtomachi inflammationi, ex aceto & roſaceo. Cinis ejus illinitur attritis, vulneratis, ambuſtis. [17] Et in oculorum medicamenta additur: item in fiſtulas, [18] aureſque ſuppuratas. [19] Ad hæc detonſam eam, alii evulſam, deciſis ſummis partibus ſiccant, carpuntque, & [20] in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt, uruntque. [21] Alii aſſulis tedæ ſubjectis, & ſubinde interſtratis, oleo aſperſam accendunt, cineremque [a] [22] in labellis aqua addita confricant manu, & conſidere patiuntur, idque ſæpius mutantes aquam, donec linguam adſtringat leniter, nec mordeat. Tunc cinerem [b] reponunt. Vis ejus ſeptica eſt, efficaciſſimeque [c] genas purgat.

X. [1] Quin ipſæ ſordes pecudum, ſudorque feminum, & alarum, adhærentes lanis, (œſypum vocant) innumeros prope uſus habent. In Atticis ovibus genito palma. Fit pluribus modis: [2] ſed probatiſſimum, [3] lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuſcumque ſordibus ſuccidis primum collectis, ac lento igni [4] in æneo ſubfervefactis, & refrigeratis, pinguique quod ſupernatet, collecto in fictili vaſe, iterumque decocta priori materia: quæ pinguitudo utraque frigida aqua lavatur, [5] & in linteo [d] ſaccatur, ac Sole torretur, donec candida fiat ac tranſlucida. Tum in ſtannea pyxide conditur. [6] Probatio autem, ut ſordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, ſed albeſcat ut ceruſſa. [7] Oculis utiliſſimum contra inflammationes, [e] [8] genarumque callum. [9] Quidam in teſta torrent, donec pinguitudinem amittat, utilius tale exiſtimantes eroſis & duris [f] genis, angulis ſcabioſis & lacrymantibus. [10] Hulcera non oculorum modo ſanat, ſed oris etiam & genitalium, cum anſerino adipe. [11] Medetur & vulvæ inflammationibus, ſedis rhagadiis, & condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos uſus ejus ſuo loco digeremus. [12] Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac ſiccatæ per ſe

INTERPRETATIO.

a *In labellis.*] In vaſculis.
b *Reponunt.*] Recondunt.
c *Genas.*] Palpebras.
d *Saccatur.*] Percolatur.
e *Genarumque.*] Palpebrarum.
f *Genis.*] Palpebris, angulis oculorum ſcabioſis.

NOTÆ.

10. *Succida lana.*] Q. Serenus, cap. 35. pag. 148.
Menſtruus immenſo ſi profluit impete ſanguis,
Succida lana malos remoratur ſubdita curſus:
Mortua quin etiam producit corpora partu.

11. *At canis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 50.

12. *Reduvias.*] Quas Græci, ut alibi diximus, παρωνυχίας, & Plinius ipſe paſſim appellant. Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 30. *Paronychiæ in initiis lana ex aqua infuſa impoſita curantur, eaque frigidiore frequentius irriganda erunt.*

13. *Eadem nitro.*] Totidem verbis Marcellus Empiricus, cap. 25. pag. 171. Plinius Valer. lib. 2. cap. 36. & Q. Serenus, cap. 26. pag. 141.
Cum ſævit penitis hærens injuria lumbis,
Aut pice cum molli nitrum, ſulphurque, & acetum
Succida lana rapit contacta calentibus iiſdem:
Proderit hanc ægris crebro perducere membra.

14. *Articulos extremitatum.*] Extremitates corporis, ut dictum eſt lib. 28. ſect. 17. perſtringendo. Celſus, libro 4. cap. 4. de tuſſi: *Si ex faucibus interioribuſve partibus ſanguis proceſſit . . . . imponenda extrinſecus ſupra id quod dolet, lana ſuccida ex aceto eſt, & id ſpongia ſubinde refrigerandum. Eraſiſtratus horum crura quoque, & femora, brachiaque pluribus locis deligabat. Id Aſclepiades adeo non prodeſſe, ut etiam inimicum eſſet, propoſuit. Sed id ſæpe commode reſpondere, experimenta teſtantur. Neque tamen pluribus locis deligari neceſſe eſt: ſed ſat eſt infra inguina & ſuper talos, ſummoſque humeros, etiam brachia.*

15. *Succidam imponunt.*] Hæc pariter Dioſc. lib. 2. cap. 182.

16. *Capitis & aliis.*] Marcellus Empir. cap. 1. pag. 37. ad capitis dolores: *Lanam oviculæ de inter femora velles, & combures, & in aceto intingues, & ſuper tempora dolentis ligabis: Lanam arietis de fronte velles, atque ex aceto fronti illines.* Vide etiam Dioſcor. lib. 2. cap. 82. ubi hæc verbis totidem exſtant.

17. *Et in oculorum.*] Dioſc. lib. 2. cap. 83.

18. *Aureſque ſuppuratas.*] Marcellus Empiric. cap. 9. pag. 79.

19. *Ad hæc detonſam.*] Totidem verbis Dioſc. lib. 2. cap. 83.

20. *In fictili crudo.*] Non cocto, ἐν ὠμῇ χύτρᾳ. Dioſcor. loco cit.

21. *Alii aſſulis.*] Dioſc. loco cit. Σχίδακας δαδίων ἰσχνὰς, καὶ ἔρια ἐναλλὰξ, &c. *Aſſulas tenues, & lanas viciſſim interſternunt, &c.* Aſſula, vel aſtula, ut alibi diximus, pars eſt ligni conciſi minuta. Egimus de ea voce, lib. 16. ſect. 23.

22. *In labellis.*] Dioſc. ἐν κεραμέῳ κρατῆρι, in vaſe fictili: *Labellum fictile novum impleto paleis*, inquit Columella, lib. 12. cap. 43. hoc eſt, vas fictile.

Sect. X. 1. *Quin ipſæ ſordes.*] Hæc deinceps totidem verbis Dioſc. lib. 2. cap. 84. Οἴσυπος δὲ λέγεται τὸ ἐκ τῶν οἰσυπηρῶν ἐρίων λίπος, ὃ κατασκευάσεις οὕτω. *Oeſypum dicitur, e ſuccidis lanis collecta pinguitudo, quam ſic præparabis, &c.*

2. *Sed probatiſſimum.*] Et hunc modum affert Dioſc. loco cit. Item auctor libri de ſimpl. med. ad Patern. tomo 13. operum Galeni, pag. 1003. *Oeſypum*, inquit, *eſt quaſi ſordes & ſuccus lanarum ſuccidarum, quod hac ratione colligitur. Lanas ſuccidas ſordidiſſimas, & jam mox detonſas mittimus in vas quod habeat calidam aquam: & aquam ſuccendimus, ut aliquantulum ferveat: deinde refrigeramus: & quod ſupernatat in modum pinguedinis, abradimus manu, & in vaſe ſtanneo abſternimus: & ſic ipſum vas aqua pluviali implemus, & rurſus delimpidamus: & tunc œſypum reponimus.*

3. *Lana ab his partibus.*] A feminibus, & aliis.

4. *In æneo.*] Subintellige, *vaſe*: neque enim hanc vocem probatæ fidei codices habent.

5. *Et in linteo ſaccatur.*] Per colum tranſmittitur. Vide Notas & Emend. num. XII.

6. *Probatio.*] Totidem verbis Dioſc. lib. 2. cap. 84.

7. *Oculis.*] Dioſc. loco cit.

8. *Genarumque.*] Dioſc. Ποιεῖ δὲ καὶ πρὸς βλέφαρα τετυλωμένα καὶ τριχορροοῦντα. *Ad palpebras calloſas, & ciliorum defluvio laborantes.* Marcellus Empir. cap. 8. pag. 70.

9. *Quidam in teſta, &c.*] Dioſc. loco cit. ad verbum.

10. *Hulcera, &c.*] Vide Notas & Emend. num. XIII.

11. *Medetur.*] Dioſc. pariter loco cit.

12. *Sordes quoque.*] Q. Serenus, cap. 15. de dentium & oris vitiis, pag. 134.
Si vero infandum proſerpit ad intima vulnus,

tusæque in farinam & illitæ dentibus mire prosunt, etiam labantibus: gingivisque, si carcinoma serpat. Jam vero pura vellera, aut per se imposita [13] cœcis doloribus, aut accepto sulphure: & cinis eorum genitalium vitiis. Tantumque pollent, ut medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia & pecori ipsi, si fastidio non pascatur. Cauda enim quam arctissime præligata, evulsa inde lana statim vescuntur. Traduntque quod extra nodum sit e cauda præmori.

Cap. III. XI. [1] Lanæ habent & cum ovis societatem simul fronti impositæ contra epiphoras. Non opus est eas in hoc usu [2] radicula esse curatas, neque aliud, quam candidum ex ovo infundi, ac pollinem thuris. [3] Ova per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, urentesque refrigerant. [4] Quidam cum croco præferunt, & pro aqua miscent collyriis. Infantibus vero contra lippitudines vix aliud remedium est, butyro admixto recenti. [5] Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betæ foliis superilligatis. Candido ovorum in oculis & pili reclinantur Hammoniaco trito admixtoqee. Et vari in facie cum pineis nucleis ac melle modico. [6] Ipsa facies illita Sole non aduritur. [a] [7] Ambusta aquis si statim ovo occupentur, pusulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceam, & salis parum. [8] Hulceribus vero ex ambusto, cum candido ovorum tostum hordeum, & suillo adipe, mire prodest. Eadem curatione ad sedis vitia utuntur: infantibus quidem, etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ovorum candido decocto cum cerussæ denariorum duûm pondere, pari spumæ argenti, myrrhæ exiguo, deinde vino. [9] Ad ignem sacrum, candido ovorum trito cum amylo. Aïunt & vulnera candido glutinari, calculosque pelli. [10] Lutea ovorum cocta ut indurescant, admixto croco modice, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. [11] Vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita, vel cum trito apii semine, ac polenta in mulso illita. Prodest & tussientibus per se luteum devoratum liquidum, ita ut dentibus non attingatur: [12] thoracis distillationibus, faucium scabritiæ. [13] Privatim contra hæmorrhoïdum morsum illinitur, sorbeturque crudum. [14] Prodest & renibus, vesicæ rosionibus exhulcerationibusque, & cruenta exscreantibus. Quinque ovorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis, [15] cum cinere putaminis sui, & papaveris succo ac vino. [16] Dantur cœliacis cum uvæ passæ pinguis pari pondere, & malicorii, per triduum æquis portionibus. [17] Et alio modo lutea ovorum trium, lardi veteris & mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus, trita ad crassitudinem mellis, & cum opus sit, avellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ovis pridie maceratis in aceto. [18] Sic & lientericis. Sanguinem autem rejicientibus, cum tribus cyathis musti. Utuntur iisdem ad liventia, sivetustiora sint, cum bulbis ac melle. [19] Sistunt & menses mulierum cocta, & ex vino pota: & inflationes quoque vulvæ cruda cum oleo aut vino illita. [20] Utilia sunt & cervicis doloribus cum

Interpretatio.

a *Ambusta aquis.*] *Quæ sunt* aqua *ferventi* adusta.

Notæ.

Aut tu sume pilam, quæ caudis hæret ovinis:
Hæc siccata dabit molles, & fracta, farinas:
Hujus & attritis tetrum mulcebitur hulcus.

13. *Cœcis doloribus.*] Internarum partium, vel quorum causa ignoratur. Idem Plinius sect. 13. cum *cœcos aut subitos dolores* dixit, cœcos interpretari subitos videtur.

Sect. XI. 1. *Lanæ habent.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 14. *Lana carminata cum albo ovi, & thuris polline, fronti applicatur, contra epiphoras oculorum.*

2. *Radicula.*] Herba, quæ lavandis lanis succum habet. De ea antea egimus, lib. 19. sect. 18.

3. *Ova per se.*] Dioscor. lib. 2. cap. 55. totidem verbis Plinius Valer. lib. 1. cap. 14. *Ovi album infusum oculis, epiphoras curat, & uredines mitigat.* Item Sextus Platon. parte 2. cap. 9. de gallina, tit. 1.

4. *Quidam.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 67.

5. *Eadem cum oleo.*] Sextus Platonic. loc. cit. tit. 3. *Ad ignem sacrum: Ovo crudo linies corpus, ubi fervor fuerit, & desuper folium betæ impones: miraberis sanitatem.* Sic etiam Plinius Valer. lib. 3. cap. 34. ad verbum.

6. *Ipsa facies.*] Diosc. lib. 2. cap. 55. Τὸ δὲ λευκὸν αὐτοῦ .... πρόσωπά τε ἀνεπίκαυστα τηρεῖ. Seneca in eam sententiam apposite, epist. 123. pag. 515. *Omnium pædagogia oblita facie vehuntur, ne Sol, ne frigus teneram cutem lædat: Turpe est, neminem esse in comitatu puerorum, cujus sana facies medicamentum desideret.*

7. *Ambusta.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit. Κατακαύματα οὐκ ἐᾷ φλυκταινοῦσθαι παραχρῆμα ἐπιχρισθέν. *Ambustis confestim illitum, pusulas erumpere prohibet.* Sic etiam Galenus, lib. XI. de fac. simp. med. pag. 309.

8. *Hulceribus vero.*] Q. Serenus, cap. 61. de combusturis, pag. 162.

Hordea vel franges, atque ovi candida junges:
Adsit adeps porcæ: mira est hæc forma medelæ.

9. *Ad ignem sacrum.*] Vide Notas & Emend. num. XIV.

10. *Lutea ovorum.*] Ita fere Diosc. lib. 2. cap. 54.

11. *Vel cum rosaceo.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 14.

12. *Thoracis, &c.*] Πρὸς τραχυσμοὺς τραχείας ἀρτηρίας, καὶ αἵματος ἀναγωγὰς, καὶ καταῤῥοὺς, καὶ θώρακος ῥευματισμοὺς ἁρμόζει. *Confert ad asperæ arteriæ scabritias, sanguinis rejectiones, destillationes, ac thoracis rheumatismos.* Dioscor. lib. 2. cap. 55.

13. *Privatim.*] Diosc. loc. cit.

14. *Prodest & renibus, &c.*] Diosc. loco cit. Πρὸς κύστεως δηγμοὺς, καὶ ἑλκώσεις νεφρῶν, &c.

15. *Cum cinere.*] In MS. Reg. 1. *cum inira.* Reg. 2. & is quem Pintianus vidit, *cum cinere*, quod sincerum est. Nullus editis patrocinatur, qui *cum jure* præ se ferunt. Et quod jus, amabo, ex ovorum putamine concinnari queat? qua pinguitudine?

16. *Dantur cœliacis.*] Simile medicamentum habet Marcellus Empir. cap. 27. pag. 193.

17. *Et alio modo, &c.*] Totidem ferme verbis Marcellus Empir. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 26.

18. *Sic & lientericis.*] Λειεντερία morbus est, quum intestina lævore fluunt: celerrima scilicet transmissio, ac tota simul ciborum egestio, quum tales excernuntur quales ingesti sunt: λεῖα ἔντερα, intestinorum lævor, seu lævitas. Celsus, lib. 4. cap. 16. *Ex torminibus interdum intestinorum lævitas oritur, quæ continere nihil possunt, & quidquid assumptum est, imperfectum protinus reddunt*, &c. Vide Notas & Emend. num. XV.

19. *Sistunt & menses.*] Sextus Platonic. parte 2. cap. 9. de gallina, tit. *Ad profluvium mulieris: Gallinæ ovum totum comburas & conteras, & in vino mixtum illinies: restringit.*

20. *Utilia sunt.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 54.

anserino adipe & rosaceo. [21] Sedis etiam vitiis indurata igni, ut calore quoque prosint: Et condylomatis cum rosaceo. [22] Item ambustis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exustis: tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, [23] quæ vocant sitista; cum triduo incubita tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant [a] pulli ovorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ovo decoctos, admixta vini austeri hemina, & pari modo olei polentæque. Membrana putaminis detracta sive crudo, sive cocto, labiorum fissuris medetur. [24] Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: [25] sic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, ut recta, nec vi, nec pondere ullo frangantur, nec nisi paululum inflexa rotunditate. [26] Tota ova adjuvant partum, cum ruta, & anetho, & cumino pota e vino. [27] Scabiem corporum ac pruritum oleo & cedria mixtis tollunt. Hulcera quoque humida in capite, cyclamino admixta. [28] Ad puris & sanguinis exscreationes ovum crudum cum porri sectivi succo, parique mensura mellis Græci calefactum hauritur. [29] Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleique pari modo. [30] Infunduntur & [b] virilitatis vitiis singula, cum ternis passi cyathis, amylique semuncia a balineis. Adversus ictus serpentium cocta tritaque adjecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis juvent notum est, cum transmeent faucium tumorem, calfactuque obiter foveant. Nullus est alius cibus, qui in ægritudine alat, neque oneret, simulque vim potus ac cibi habeat. [31] Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. [32] Talibus cum farina in panem subactis cœliaci recreantur. [33] Quidam ita resoluta in patinis torreri utilius putant. Quo genere non alvos tantum, sed & menses feminarum sistunt: aut si major sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur. [34] Et per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: [35] iterumque cum trito pipere torrentur ad cohibendas alvos. [36] Fit & dysentericis remedium singulare, ovo effuso in fictili novo, ejusdemque ovi mensura, ut paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebroque permixtis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alii eadem mensura pro oleo & aceto resinam adjiciunt rubentem, vinumque: & alio modo temperant, olei tantum mensura pari, pineique corticis duabus sexagesimis denariorum, una ejus [37] quod rhum diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita ut cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, ova bina [38] cum allii spicis quatuor una terendo, vinique hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid desit ovorum gratiæ, candidum ex his admixtum calci vivæ glutinat vitri fragmenta. Vis vero tanta est, ut lignum perfusum ovo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ovis tantum locuti sumus, cum & reliquarum alitum restent magnæ utilitates, sicut suis locis dicemus.

XII. Præterea est ovorum genus in magna Galliarum fama, omissum Græcis. [1] Angues

INTERPRETATIO.

a *Pulli.*] Pulli ovis suis inclusi.

b *Virilitatis.*] Pudendorum.

NOTÆ.

21. *Sedis etiam vitiis.*] Sic etiam Dioscorides, lib. 2. cap. 54.

22. *Item ambustis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 36. *Ambustis sanandis: Ova in aqua decoquantur: deinde in pruna torreantur, donec putamina eorum comburantur: tum lintea* (scribe *lutea*) *eorum ex rosaceo illinantur.*

23. *Quæ vocant sitista.*] Σιτιστὰ, altilia Græcis sonant, sive saginata, ut σιτεύτά. Ita porro Reg. 1. cod. In Reg. 2. & vetustis edit. *sicista*, quæ vox nauci non est. Hermolaüs *schista* rescripserat: quo auctore, obscurum.

24. *Putaminis cinis.*] Sic auctor libri, qui Kiranidum Kirani inscribitur.

25. *Sic fit & dentifricium.*] Q. Serenus, cujus verba retulimus libro sup. sect. 49.

26. *Tota ova.*] Q. Serenus, cap. de conceptione & partu.
Ova etiam rutæ & fragili miscentur anetho,
Quæ diluta simul vino atque exhausta medentur.
Nec plane displicet, *Tosta ova*, legi, ut in Chiffl. cod. At Regius uterque, *tota*.

27. *Scabiem corporum.*] Vide Notas & Emendationes, num. XVI.

28. *Ad puris & sanguinis.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 64. *Si ex alto præcipitati sunt .... cruenta exscreantibus, quinque ovorum mediola cruda in vini hemina propinantur: si & purulenta sint quæ exspuuntur, eodem tempore ovum crudum cum pari mensura succi porri sectivi sorbetur. Itemque Græci mellis calefactum hauritur.*

29. *Dantur &c.*] Ad verbum Plinius Valer. lib. 1. cap. 58. Q. Serenus, cap. 18. de tussi medenda:
Ovum molle teres domitum ferventibus undis, &c.
Celsus, lib. 4. cap. 4. dat tussientibus *ovum sorbile sulphure adjecto, potui primum aquam calidam, deinde invicem aliis diebus hanc, aliis vinum.*

30. *Infunduntur.*] Et imponi in ani vitiis Galenus jubet, lib. 1. Εὐπορ. cap. 14. tom. 10.

31. *Maceratorum .... diximus.*] Libro 10. sect. 80.

32. *Talibus.*] Q. Serenus, cap. 27.
Cœliacos autem recreabis pane salubri,
Quem madido farre efficies, ac mollibus ovis:
Quorum testa fero prius emollescat aceto.
Sic & Marcellus Empir. cap. 27. pag. 195. Et Plinius Valer. lib. 2. cap. 33. *Ova pridie*, inquit, *in aceto macerantur: ex his & farina & aqua, panis cœliacis fit.*

33. *Quidam ita.*] Q. Serenus, cap. 30. de solutione ventris compescenda, pag. 145.
Sin autem longo decurrent intima fluxu,
Torridus ex vino cortex potabitur ovi.
Marcellus Empir. similiter ad verbum, cap. 27. pag. 193. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 33.

34. *Et per se lutea.*] Totidem verbis Marcellus Empir. loc. cit.

35. *Iterumque.*] Idem ibid.

36. *Fit & dysentericis.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 2. capp. 22. & Marcellus Empir. lib. 27. cap. 191.

37. *Quod rhum diximus.*] Libro 24. sect. 54.

38. *Cum allii spicis quatuor.*] Vide Notas & Emendat. num. XVII.

Sect. XII. 1. *Angues innumeri.*] Scimus hodieque serpen-

innumeri æſtate convoluti, ſalivis faucium corporumque ſpumis artifici complexu glomerantur, [a] anguinum appellatur. [2] Druïdæ ſibilis id dicunt in ſublime jactari, [3] ſagoque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: ſerpentes enim inſequi, donec arceantur amnis alicujus interventu. Experimentum ejus eſſe, ſi [4] contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, ut eſt Magorum ſolertia occultandis fraudibus ſagax, certa Luna capiendum cenſent, [b] tamquam congruere operationem eam ſerpentium, humani ſit arbitrii. Vidi equidem id ovum mali orbiculati modici magnitudine, [c] cruſta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris, inſigne Druidis. Ad victorias litium, ac regum aditus, mire laudatur: tantæ vanitatis, ut habentem id in lite in ſinu equitem Romanum e Vocontiis, a Divo Claudio Principe interemptum non ob aliud ſciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, cauſa videtur eſſe, quare exteræ gentes. [5] Caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguium fecerint. [6] Neque enim criſtatos eſſe in caduceo mos eſt.

XIII. De anſerum ovis magnæ utilitatis, ipſoque anſere dicturi hoc in volumine, debemus honorem & Commagenorum clariſſimæ rei. [1]. Fit ex adipe anſerum: alioqui celeberrimi uſus eſt: ad hoc in Commagene Syriæ parte cum cinnamo, caſia, pipere albo, herba [2] quæ Commagene vocatur, obrutis nive vaſis, odore jucundo, utiliſſimum ad perfrictiones, convulſiones, cœcos aut ſubitos dolores, omniaque quæ acopis curantur: unguentumque pariter, ac medicamentum eſt. Fit & in Syria alio modo, adipe avium [3] curato, ut diximus, additis eryſiſceptro, xylobalſamo, phœnice elate, item calamo, ſingulorum pondere, qui ſit adipis, cum vino bis aut ter [4] ſubfervefactum. Fit autem hieme, quoniam æſtate non glaciat: niſi accepta cera. Multa præterea remedia ſunt ex anſere, (quod miror,) [5] æque quam in corvis. [6] Namque anſer corvuſque ab æſtate in autumnum morbo conflictari dicuntur.

XIV. [1] De anſerum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium aſcenſu deprehenſo, diximus. * [2] Eadem de cauſa ſupplicia annua canes pendunt inter ædem [3] Juventatis & Summani, vivi in furca ſambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priſcorum mores. [4] Catulos lactentes adeo puros exiſtimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus [5] hoſtiarum vice uterentur his. [6] Genitæ Manæ catulo res divina fit, & in cœnis Deûm etiamnum ponitur catulina. [8] Aditialibus quidem epulis celebrem fuiſſe, [9] Plauti fabulæ indicio ſunt. [10] Sanguine canino contra toxica nihil præſtantius putant. Vomitiones quoque hoc animal monſtraſſe homini videtur. Et alios uſus ex eo mire laudatos referemus ſuis locis.

* Cap. IV.

Interpretatio.

a *Anguinum.*] Anguinum *id ovum* appellatur.

b *Tamquam.*] Tamquam contingere hanc ſerpentium ſalivationem, ovique partum, certo tempore humani ſit arbitrii.

c *Cruſta.*] Putamine cartilagineo, habens veluti cavitates crebras, quales ſunt in brachiis polyporum.

Notæ.

tes generis diverſi ac prope innumeras, in locum unum convolare, ab Idibus Julii ad Idus Auguſtas, in Delphinatu Sabaudiæque confinio, ad montem *la Rochette:* ſpumaque locum opplere, quæ horrorem incutiat ſpectantibus. Vide Nic. Chorier, lib. 2. hiſt. Delph. pag. 91.

2. *Druidæ ſibilis.*] Serpentium ore ac ſibilo.

3. *Sagoque.*] Sagum, Nonio teſte, veſtimentum eſt militare. Plura vide apud Voſſ. in Etymolog.

4. *Contra aquas.*] Si non labenti amni cedat, ſed adverſo fluitet, etiam auro vinctum, ſinceri hæc ovi probatio eſt.

5. *Caduceum.*] Caduceus, fecialium inſigne, qui ad contrahendum fœdus mittebantur. Virga fuit, cujus in ſumma parte angues ſpiris circumplexi, tamquam adverſa ſibila efflantes.

6. *Neque enim criſtatos.*] Si criſtati forent, bellum indicare viderentur, non pacem.

Sect. XIII. 1. *Fit ex adipe.*] Fit illud medicamentum, quod Commagenum appellatur, ex adipe anſerino, &c.

2. *Quæ Commagene*, &c.] Forte, nardo Syriaca.

3. *Curato, ut diximus.*] Modum curandi adipis edocuit, lib. 28. ſect. 38.

4. *Subfervefactum.*] Subintellige, medicamentum.

5. *Æque quam in corvis.*] Id miratur Plinius, quod ex animalibus morbo obnoxiis tanta ſit remediorum copia, anſere videlicet & corvus.

6. *Namque anſer corvuſque.*] De corvo id ante delibatum lib. 10. ſect. 15. Vide quæ ibi diximus in Notis.

Sect. XIV. 1. *De anſerum .... diximus.*] Libro 10. ſect. 26.

2. *Eadem de cauſa.*] Ob Capitolium negligentius cuſtoditum, ac pæne ſilentio proditum, ni vociferatus anſer fuiſſet.

3. *Juventatis.*] Sic enim MSS. omnes, non *Juventutis.* Sic etiam Cicero locutus non ſemel. Nizolium vide. Et in nummis M. Aurelii Cæſaris apud Triſtanum, Deæ ipſius effigies cernitur, cum Epigraphe ea, IVVENTAS. Hujus ædis mentio apud Livium: ſitus prope Capitolium ipſum. P. Victor, in deſcriptione urbis Romæ, regione VIII. *Ædicula Juventæ. Porta Carmentalis. .... Templum Carmentæ. Capitolium, ubi omnium Deorum ſimulacra*, &c. De Deo Summano, ſive Deo ſummo manium, diximus lib. 2. ſect. 53.

4. *Catulos lactentes.*] Feſtus: *Catulinam carnem eſitaviſſe, hoc eſt, comediſſe Romanos Plautus in Saturione refert.* Græcos quoque id feciſſe ſcimus ex Ananio poëta, cujus verba recitat Athenæus, lib. 7. pag. 282. Apud alias gentes & hunc morem fuiſſe docet Galenus, lib. 3. de alim. fac. cap. 2. Eſt ſane nunc quoque apud Canadenſes. Quin & in ægrotantium cibo, perinde atque aviculæ, ab Hippocrate catulina caro commendatur, lib. 2. de moribus, tex. 40. pag. 66. Ἔπειτα σκύλακα ἢ ὀρνίθιον καθεφθὸν ποιήσας τὸν ζωμὸν ῥοφείτω, καὶ τῶν κρεῶν φαγέτω ὀλίγα. *Deinde catulum aut aviculam coquat, & jus ſorbeat, & de carnibus paulum edat.* Et libro pariter περὶ τῶν παθῶν, tex. 41. pag. 186. ac libro denique, περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν, tex. 26. p. 229. κρέα σκύλακος ἑφθά.

5. *Hoſtiarum vice.*] Vide quæ diximus ſupra in Notis & Emend. ad lib. 18. num. XXXVII. Et Pauſaniam vide in Lacon. ſive lib. 3. pag. 187. & 188.

6. *Genitæ Manæ.*] Sic Dea appellabatur quæ menſtruis feminarum præerat; huic catulus immolabatur. Vide Notas & Emend. num. XVIII.

7. *Et in cœnis Deûm.*] In cœnis quæ in Deûm honorem fiunt, præcipue Larium. De his accipiendus Horatius, lib. 2. Satyr. 6. verſ. 65. etſi interpretes alio detorquent.

O noctes cœnæque Deûm, quibus ipſe, meique
Ante Larem proprium veſcor, vernaſque procaces
Paſco libatis dapibus.

8. *Aditialibus.*] De hac voce egimus lib. 10. ſect. 23.

9. *Plauti fabulæ.*] Forte in Saturione, de qua Feſtus proxime appellatus.

10. *Sanguine canino.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 53. ad verbum.

XV. 1. Nunc ad ſtatutum ordinem pergemus. [1] Adverſus ſerpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitumque: [2] mures diſſecti & impoſiti, quorum natura non eſt ſpernenda, præcipue in aſcenſu ſiderum, [3] ut diximus: cum lumine Lunæ fibrarum numero creſcente atque decreſcente. Tradunt Magi, jocinere muris dato porcis in fico, ſequi dantem id animal. In homine quoque ſimiliter valere, ſed reſolvi cyatho olei poto.

XVI. 2. Muſtelarum duo genera: alterum ſilveſtre, diſtans magnitudine. [1] Græci vocant ictidas. Harum fel contra aſpides dicitur efficax, [2] cetero venenum. [3] Hæc autem quæ in domibus noſtris oberrat, & catulos ſuos (ut auctor eſt Cicero) quotidie transfert, [4] mutatque ſedem, ſerpentes perſequitur. [5] Ex ea inveterata ſale denarii pondus in cyathis tribus [6] datur percuſſis: [7] aut ventriculus coriandro fartus inveteratuſque & in vino potus. [8] Et catulus muſtelæ etiam efficacius.

XVII. 3. Quædam pudenda dictu tanta auctorum aſſeveratione commendantur, ut præterire fas non ſit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia medicinæ gignuntur: [1] veluti cimicum animalis fœdiſſimi, & dictu quoque faſtidiendi natura, contra ſerpentium morſus, [2] & præcipue aſpidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quod dicant gallinas, [3] quo die id ederint, non interfici ab aſpide: carneſque earum percuſſis plurimum prodeſſe. Ex his quæ tradunt, humaniſſimum eſt, [4] illinire morſibus cum ſanguine teſtudinis: [5] item ſuffitu eorum abigere ſanguiſugas adhærentes, [6] hauſtaſque ab animalibus reſtinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam iis inungunt tritis cum ſale & lacte mulierum: aureſque, cum melle & roſaceo admixtis. Eos qui agreſtes ſint, & in malva naſcantur, crematos, cinere permixto roſaceo infundunt auribus. Cetera quæ de his tradunt, [7] vomicæ & quartanarum remedia, aliorumque morborum, quanquam ovo, aut cera, aut faba incluſos cenſeant devorandos, falſa, nec referenda arbitror. [9] Lethargi tamen medicinæ cum argumento adhibent, [a] quoniam vincatur aſpidum [10] ſomnifica vis, ſeptenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. [11] Et in ſtranguria [b] fiſtulæ impoſuere. Adeo nihil parens illa rerum omnium ſine ingentibus cauſis genuit. Quin & adalligatos lævo brachio binos lana ſubrepta paſtoribus, reſiſtere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis [12] in roſeo panno. [13] Rurſus iis adverſatur ſcolopendra, ſuffituque enecat.

Interpretatio.

a *Quoniam.*] Quoniam pellit ſoporem, quem aſpidum morſus ſolet afferre.

b *Fiſtulæ.*] Veretri canali.

Notæ.

Sect. XV. 1. *Adverſus ſerpentium.*] Ad verbum Plinius Valer. lib. 3. cap. 57.

2. *Mures diſſecti.*] Plinius Valer. loc. cit. & Dioſc. lib. 2. cap. 74.

3. *Vt diximus.*] Libro 2. ſect. 41. & libro XI. ſect. 76.

Sect. XVI. 1. *Græci vocant ictidas.*] Nempe ſilveſtres. Furettos vocamus. Vide quæ diximus lib. XI. ſect. 109.

2. *Cetero venenum.*] Adverſus id venenum remedia traduntur inferius, ſect. 33.

3. *Hæc autem.*] Domeſtica, quæ & vulgaris appellatur inferius, ſect. 33. Belettam Galli nuncupant. Γαλῆ Græcis: quam de cibo dimicare cum ſerpentibus murium venatricibus, τοῖς ὄφεσι τοῖς μυοθήραις ſcribit Ariſtoteles, lib. 9. hiſtor. anim. cap. 9. pag. 1026. propterea quod ipſa quoque eos venatur. Vide quæ diximus lib. 8. ſect. 41. ac in Notis & Emendat. ad eumdem librum, num. LXXXII. Eo Plautus alluſit, in Sticho, act. 3. ſc. 2. verſ. 6.

Auſpicio hodie hercule optumo exivi foras:
Muſtela murem mihi abſtulit præter pedes:
Eam ſtrenue obſonavit, ſpectatum hoc mihi eſt.

4. *Mutatque ſedem.*] Pro Ciceronis loco, qui intercidit, Plautum ſubjicimus, in eadem fabula, verſ. 43. ita ſcribentem:

Certum eſt muſtelæ poſthac numquam credere:
Nam incertiorem nullam novi beſtiam.
Quæne ipſa decies in die mutat locum.

5. *Ex ea.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 53. *Venenis prohibendis & expellendis: Muſtela vulgaris inveterata drachmis binis potatur.* Sic etiam Dioſcor. lib. 2. cap. 27. Γαλῆ κατοικίδιος περιφλεχθεῖσα, &c. *Muſtela, quæ in domibus noſtris oberrat, flammis ambuſta, & exemptis interaneis ſale inveterata, & in umbra ſiccata, binis drachmis in vino pota, contra ſerpentium genus omne præſentaneo remedio eſt.*

6. *Datur percuſſis.*] A beſtiis venenatis, θηριοδήκτοις.

7. *Aut ventriculus.*] Totidem verbis Dioſc. loc. cit. Ἡ δὲ κοιλία αὐτῆς κορίῳ πληρωθεῖσα καὶ σκελετευθεῖσα, θηριοδήκτοις βοηθεῖ πινομένη.

8. *Et catulus.*] Nicander in Theriac. pag. 48.

Sect. XVII. 1. *Veluti cimicum.*] Cimex Gallis *Punaiſe*; Græcis κόρις. Dioſcor. lib. 2. pag. 36. Κόρεις οἱ ἀπὸ κλίνης, *cimices qui in cubilibus enaſcuntur.*

2. *Et præcipue aſpidum.*] Dioſc. loc. cit.

3. *Quo die id ediderint.*] Id animal, nempe cimicem.

4. *Illinire morſibus.*] Aſpidum ſcilicet.

5. *Item ſuffitu.*] Vide Notas & Emend. num. XIX.

6. *Hauſtaſque.*] Dioſc. loc. cit. Σὺν οἴνῳ δὲ ἢ ὄξει ποθέντες βδέλλας ἐξάγουσι. *Sanguiſugas cum vino aut aceto poti cimices pellunt.* Sic etiam Galenus, lib. XI. de fac. ſimpl. med. pag. 313. & Anatolius in Geopon. lib. 13. cap. 17. pag. 376.

7. *Vomicæ.*] Sic libri editi, cum Colb. 3. cod. In Reg. 1. *vomine.* Reg. 2. & is quem Pintianus vidit, *vomitionum*, quod idem valet. Marcellus Empir. cap. 17. pag. 125. *In ovo ſorbili cimicem unum contritum jejunus ignorans qui ſorbeat, deſinet vomere: hoc ſane expertum eſt.*

8. *Et quartanarum.*] Dioſc. loc. cit. Κόρεις οἱ ἀπὸ κλίνης ἐντιθέμενοι βρώμασι μετὰ κυάμων τὸν ἀριθμὸν ζ´, καὶ καταπινόμενοι πρὸ τῆς ἐπισημασίας, ὠφελοῦσι τοὺς τεταρταΐζοντας. *Cimices qui in cubilibus enaſcuntur, numero ſepteni cum fabis in cibos additi, & ante acceſſiones devorati, quartana laborantibus auxilio ſunt.*

9. *Lethargi.*] Q. Serenus, cap. 57. de lethargia expellenda, pag. 160.

Quidam dira jubent: ſepteno cimice trito
Vt vitientur aquæ, cyathuſque bibatur earum:
Hæc potiora putant, quam dulci morte perire.

Plinius Valer. lib. 3. cap. 7. *Lethargicis: Cimices ſeptem triti in aquæ cyatho uno dantur, ſi vir ſit: ſi puer, eodem modo aquæ, cimices quatuor.*

10. *Somnifica.*] Demorſos ab aſpide premi urgerique ſomno, ſcribit etiam Dioſc. in Theriac. cap. 17.

11. *Et in ſtranguria.*] Sic recte codex Reg. 2. & Chiffl. non, ut editi hactenus libri, *& ſtrangulæ fiſtulæque.* Marcellus Empir. cap. 26. pag. 183. *Cimex foraminibus veretrorum confricatus, dolores veſicæ protinus tollit.* Dioſcor. lib. 2. cap. 36. Δυσουρίαν τε παύουσιν ἐντιθέμενοι τῷ οὐρητικῷ πόρῳ λεῖοι. *Triti vero & urinariæ fiſtulæ impoſiti, urinæ difficultati medentur.*

12. *In roſeo panno.*] Ita Reg. 2. & Chiffl. non *roſaceo*, ut editi. Sic etiam Palladius, lib. 1. tit. 35. *roſeum* vocat.

13. *Rurſus iis.*] Cimicibus.

XVIII. 4. [1] Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpentium minime sanabiles. Sed & venenum earum si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit: inveteratum hulcus, tardius. De cetero potum quantalibet copia, non nocet. Non est enim tabifica vis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scirem LXXXVIII. vitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacissime sanari, hausta [3] a percussis ipsorum urina.

XIX. 5. [1] Basilisci, quem etiam serpentes ipsæ fugiunt, alias olfactu necantem, qui hominem vel si aspiciat tantum, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coëuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & successus petitionum a potestatibus, & a Diis etiam precum, morborumque remedia, veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni sanguinem appellant.

XX. 6. [1] Draco non habet venena. Caput ejus limini januarum subditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam domum facere promittitur. Oculis ejus inveteratis, & cum melle tritis, inunctos non pavescere ad nocturnas imagines, etiam pavidos. Cordis pingue in pelle dorcadum nervis cervinis adalligatum in lacerto, conferre judiciorum victoriæ. [2] Primum spondylum aditus potestatum mulcere. [3] Dentes ejus illigatos pellibus caprearum cervinis nervis, mites præstare dominos, potestatesque exorabiles. Sed super omnia est compositio, qua invictos faciunt Magorum mendacia: Cauda draconis & capite, pilis leonis e fronte, & medulla ejusdem, equi victoris spuma, canis unguibus adalligatis [a] cervino corio, nervisque cervi alternatis & dorcadis: quæ coarguisse non minus refert quam contraria serpentibus remedia demonstrasse, [b] [4] quoniam hæc morum veneficia sunt. [5] Draconum adipem venenata fugiunt: item, si uratur, ichneumonum: fugiunt & urticis tritis in aceto perunctos.

XXI. 7. [1] Viperæ caput impositum, vel alterius quam quæ percusserit, [2] sine fine prodest. Item si quis eam ipsam [c] in vapore baculo sustineat: [d] aïunt enim præcanere: [4] item si quis exustæ ejus cinerem illinat. Reverti autem ad percussum serpentes necessitate naturæ, Nigidius auctor est. Caput quidem dissecant Scythæ inter aures [5] ad eximendum lapillum, quem aïunt ab ea devorari territa. [6] Alii ipso toto capite utuntur. Fiunt ex vipera pastilli, [7] qui theriaci vocantur a Græcis, [8] ternis digitis utrimque amputatis, exemptisque interaneis, [9] & livore spinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua [10] & anetho discocto, [11] spinisque exemptis, & addita [12] similagine, atque ita in umbra sicca-

Interpretatio.

a *Cervino.*] Cervina pelle, nervis cervi & dorcadis alterno nexu stringentibus.

b *Quoniam.*] Quoniam hæc bonos mores corrumpunt.

c *In vapore.*] In calore.

d *Aïunt.*] Aïunt enim tum viperam recanere, *incantationem repellere.*

Notæ.

Sect. XVIII. 1. *Aspides.*] Nicander ad verbum in Theriac. pag. 12. & Diosc. pariter in Theriac. cap. 17.

2. *Anno LXXXVIII.*] At in Reg. 1. 2. & Colb. 3. *Anno* LXXXIII. solum legimus, non LXXXVIII.

3. *A percussis.*] Hoc est, a demorsis. Si morsi ab aspide, suam ipsorum urinam ebibant. Diosc. lib. 2. cap. 9. Οὖρον ἀνθρώπου τὸ ἴδιον ποθὲν πρὸς ἐχίδνης δήγματα ἁρμόζει. *Humanam urinam suam cuique bibere prodest contra viperæ morsus.*

Sect. XIX. 1. *Basilisci.*] De eo egimus lib. 8. sect. 33.

Sect. XX. 1. *Draco non habet venena.*] Vulnere potius quam veneno nócet. Alibi innoxius, in Africa vitiosus. Lucanus, lib. 9. Pharsal. vers. 727.

Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis: aurato nitidi fulgore dracones:
Pestiferos ardens facit Africa.

Aëtius, serm. 13. cap. 34. de draconibus, pag. 258. *Animal quidem hoc non jacit venena, &c.*

2. *Primum spondylum.*] Primum spinæ articulum, qua cervici committitur: ut de hyæna dictum est anteriore libro, sect. 27.

3. *Dentes .... illigatos pellibus.*] Sic Reg. 1. 2. Colb. & Chiffl. non, ut quidam editi, *pedibus.* Sic paulo antea, *Cordis pingue in pelle dorcadum.*

4. *Quoniam hæc morum.*] Ita recte Gronovius, pro *morborum.*

5. *Draconum adipem.*] Vide Notas & Emend. num. XX.

Sect. XXI. 1. *Viperæ caput.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 57. ad verbum.

2. *Sine fine prodest.*] Nempe percussis a vipera. Negat tamen hoc esse verum, immo & experimentis adversari, Charasius, lib. de viperis, pag. 108.

3. *Aïunt enim præcanere.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXI.

4. *Item si quis exustæ.*] Galenus, lib. de Theriaca, ad Pison. cap. 10. pag. 944.

5. *Ad eximendum lapillum.*] Qui plagæ a serpente inflictæ imponi possit.

6. *Alii ipso toto.*] Q. Serenus, cap. 47. pag. 154.

Quæ nocuit serpens, fertur caput illius apte
Vulneribus jungi, sanat quem sauciat ipsa.

7. *Qui theriaci.*] Θηριακοὶ, ad venenatorum morsus sanandos concinnati.

8. *Ternis digitis.*] A capite & a cauda ternis digitis amputatis. Vide Notas & Emend. num. XXII.

9. *Et livore.*] Vena livida.

10. *Et anetho.*] Ita senior Andromachus, apud Galenum, lib. 1. de antid. cap. 6. pag. 876. & lib. 1. de Theriac. ad Pison. cap. 7. pag. 938.

Ὕδατι ἐγχεύσας ὅσον ἄρκιον καὶ ἀνήθου·
Κλῶνας ἐχιδναίῃ σαρκὶ συνεψομένας.

Ante tamen misces frondem grave olentis anethi,
Et, quantum satis est, providus indis aquæ.

11. *Spinisque exemptis.*] Sic Andromachus, pag. 878. & Galenus ipse, lib. 1. de antid. cap. 8. pag. 879.

12. *Similagine.*] Panis sicci ac bene pisti tantum adjici Andromachus jubet, quantum necesse sit ad pastillos fingendos.

Αὐαλέου δ' ἐπὶ ταῖσι ἑάλοις εὐεργέος ἄρτου,
Ὅσσον τερσῦναι σάρκας δύναιτο τροχοὺς
Πλάσσασθαι.

Galenus quoque, lib. 1. de antid. pag. 879. panem purissimum ac fermentatum desiderat. Triticeum Damocrates, apud eumdem, loc. cit. cap. 15. pag. 893. Ἄρτου τοῦ καθαροῦ τοῦ πυρίνου πρόσμισγε καὶ λέαινε. Panis siliginei unciam unam Crito ibidem, cap. 17. pag. 896. σιλιγνίτου ἄρτου οὐγκίαν μίαν. Denique ex similagine sincera panem concinnatum ipse Galenus, lib. de theriaca ad Pison. cap. 13. pag. 950. Ἄρτου ὡς μάλιστα καθαρωτάτου, καὶ ἀπὸ σεμιδάλεως τῆς καθαρωτάτης γενομένου μίσγε τὸ σύμμετρον, &c.

tis

tis paſtillis, [13] quibus ad multa medicamenta utuntur. [14] Significandum videtur e vipera tantum hoc fieri. Quidam purgatæ, ut ſupra dictum eſt, adipem cum olei ſextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, cum opus ſit, ternis ſtillis additis in oleum perunguntur, ut omnes beſtiæ fugiant eos.

XXII. 1. [1] Præterea conſtat, contra omnium ſerpentium ictus, quamvis inſanabiles, ipſarum ſerpentium exta impoſita auxiliari: eoſque qui aliquando viperæ jecur coctum hauſerint, numquam poſtea feriri a ſerpente. [2] Neque anguis venenatus eſt, niſi per menſem Luna inſtigatus. Sed prodeſt vivus comprehenſus, & in aqua contuſus, [a] ſi foveatur ita morſus. Quin & ineſſe ei remedia multa creduntur, [3] ut digeremus, & ideo Æſculapio dicatur. Democritus quidem [4] monſtra quædam ex his conficit, [5] ut poſſint avium ſermones intelligi. [6] Anguis Æſculapius Epidauro Romam advectus eſt: [7] vulgoque paſcitur & in domibus. Ac niſi incendiis ſemina exurerentur, non eſſet fecunditati eorum reſiſtere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt, [8] quod & in aqua vivit, hydri vocantur, nullis ſerpentium inferiores veneno. Horum jecur ſervatum adverſus percuſſos ab his auxilium eſt. Scorpio tritus ſtellionum veneno adverſatur. Fit enim & e ſtellionibus malum medicamentum. Nam cum immortuus eſt vino, faciem eorum qui biberint lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum, inſidiantes pellicum formæ. Remedium eſt ovi luteum, & mel ac nitrum. Fel ſtellionum tritum in aqua muſtelas congregare dicitur.

XXIII. 9. Inter omnia venenata ſalamandræ ſcelus maximum eſt. Cetera enim ſingulos feriunt, nec plures [b] pariter interimunt: ut omittam, quod perire conſcientia dicuntur homine percuſſo, [1] neque amplius admitti ad terras: ſalamandra populos pariter necare improvidos poteſt. [2] Nam ſi arbori irrepſit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat frigida vi, [3] nihil aconito diſtans. Quin immo ſi contacto ab ea ligno [c] vel pede cruſta panis incoquatur, idem veneficium eſt: vel ſi in puteum cadat. Quip-

INTERPRETATIO.

a *Si foveatur.*] Si foveatur ita contuſo angue is qui morſus ab eo angue fuit.

b *Pariter.*] Uno ictu.

c *Vel pede.*] Si vel extremo pede lignum ſalamandra contingat, in quo panis coquitur, eodem modo totum panem veneno inficit.

NOTÆ.

13. *Quibus ad multa.*] Quæ prolixe enumerat Andromachus pag. 875. & 876. & Galenus, lib. de theriaca ad Piſon. cap. 15. & 16.

14. *Significandum.*] Quamobrem vipera in primis ad theriacam adſciſcatur, diſputat egregie Galenus, loc. cit. pag. 8. pag. 940.

Sect. XXII. 1. *Præterea.*] Sic ſcorpionem ipſum, tritum impoſitumque, vulneri quod intulit remedio eſſe, ſcribit Dioſc. lib. 2. cap. 13.

2. *Neque anguis.*] *Une couleuvre, un ſerpent.*

3. *Ut digeremus.*] Ut ordine ac ſerie dicturi ſumus. Ita MSS. non, *ut dicemus.*

4. *Monſtra.*] Monſtruoſas compoſitiones, plenaſque vanitatis.

5. *Ut poſſint avium.*] Melampodem, alioſque, finxit vetuſtas ſermones percepiſſe avium; ut Helenus ille Virgilianus, *qui ſidera ſenſit,*

Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

6. *Anguis Æſculapius.*] Olim, inquit, allati ſunt Epidauro Romam angues, quod ex eo genere utiliores crederentur eſſe medicinæ. Epitome Livii, lib. XI. *Cum civitas peſtilentia laboraret, miſſis legatis ut Æſculapii ſignum Romam ab Epidauro transferrent; anguem, qui ſe in navem eorum contulerat, in quo ipſum Numen eſſe conſtabat, deportavere: eoque in inſulam Tiberis egreſſo, eodem loco ædes Æſculapii conſecrata eſt.* Vide Plutarch. in quæſtionibus Rom. pag. 286. & Auctorem libri de Viris illuſtribus, cap. 22. Contigit id anno Urbis CCCCLXXVIII. Q. Fabio Gurgite II. C. Genucio Clepſina Coſſ. ut quidem Faſti ferunt. Inter ærea numiſmata maximi moduli e Theſauro Regio, iſtud eſt inſigne, num. 37. cui ſimile viſum ſibi fuiſſe in cimelio Cardinalis Buoncompagni narrat Spanhemius, tomo 1. pag. 217. noviſſimæ editionis. ANTONINVS AVG. PIVS PP. TR. P. COS. III. caput laureatum. .)(. Dextro nummi latere pons eſt, ſub cujus fornice uno permeat navis: e prora ſerpens emicat. Ex adverſo fluvius Tiberis in amne ſedens, arundinem læva tenet, dextram ſerpenti advenienti porrigit: retro, palatium eſt, cujus pro foribus eſt laurus arbor. Infra, AESCVLAPIVS. Cave hic tamen Æſculapium cogites; quandoquidem in pictura omnino non apparet. Fingi enimvero ille ſolet vultu ſenili & gravi, togatus, baculum tenens, cui implicitus anguis eſt. Litteræ hic ſunt primæ totidem vocum, hac ſententia: *Anguis Epidaurius Senatus Conſulto Valetudini Levandæ Antonini Pii Illatus Urbem Subit.* Palatium cum lauro pro foribus, domum Cæſaris indicat, Plinio teſte, libro XV. ſect. XXXIX. Nec puto ſerpentem, niſi foret æreus, in prora navis conſtanter hoc ſitu fuiſſe permanſurum toto itinere. Pons & amnis Epidauro advectum anguem ſignificat, cum inde Romam iter non ſit niſi mari: ad domum autem Cæſaris a portu Oſtienſi nonniſi per fornices pontis impoſiti Tiberi. Propterea pingi in area nummi Palatium cum lauro ante fores oportuit, pontemque & navim, cum angue in prora, non in puppe, cum amne, ipſo denique Tiberi. Feliciter autem in hoc titulo duo accidunt. Primum eſt, quod nomen integrum, AESCVLAPIVS, perpulchræ ſententiæ efficiendæ apte convenit; quæ totidem vocibus conſtat, quot vox illa litteris. Alterum eſt, quod nomen illud ipſum ejus dei ſit, cui dicatus anguis a veteribus fuerit, ob vim medicam; quam artem calluiſſe præſertim fertur Æſculapius. *Anguis Æſculapius* autem dicatur, an Epidaurius, nihil intereſt, cum Epidauro advehi conſtaret: quod *oppidum Æſculapii delubro celebre* Plinius dixit, libro IV. ſect. IX.

7. *Vulgoque paſcitur.*] De Tiberio Suetonius, cap. 72. *Erat ei in oblectamentis ſerpens draco, quem ex conſuetudine manu ſua cibaturus,* &c.

8. *Non eſſet .... reſiſtere.*] Extinctum demum fuiſſe id genus anguium Romæ ſuadet allatus proxime Antonini Pii nummus, qui ipſius cauſa veterem morem revocatum eſſe teſtatur, ex agro Epidauri anguem advehendi Romam. Et Senatuſconſulto opus fuit, ut inferretur in Urbem & in Palatium anguis Epidauro allatus. Crebri fuere nummi percuſſi ſupremis Antonini Pii annis, cum hac epigraphe, SALVS AVG. qui ſæpicule eum morbo tentatum fuiſſe teſtantur.

9. *Quod & in aqua.*] Hæc totidem verbis Nicander in Theriac. pag. 31. qui cherſydrum diſpari forma ab hydro deſcripſerat antea, pag. 26.

Sect. XXIII. 1. *Neque amplius admitti.*] Plinius ſupra, lib. 2. ſect. 63. de terra: *Illa ſerpentem homine percuſſo non amplius recipit, pœnaſque etiam inertium nomine exigit.*

2. *Nam ſi arbori.*] Et Geſnero ita referente, dicere ſoliti Narbonenſes, ſi blanda (hoc eſt, ut quidam putant, ſalamandra) in acervo tritici reperiatur, totum ita infici, ut vel gallinæ veſcentes eo deinde intereant.

3. *Nihil aconito diſtans.*] Interimendi celeritate, non ſimilitudine virtutis: eſt enim calida aconito vis, ſalamandræ frigida.

pe cum ſaliva ejus quacumque parte corporis, vel in pede imo reſperſa, [4] omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanti veneni a quibuſdam animalium, [5] ut ſubus, manditur, dominante eadem illa rerum diſſidentia. Venenum ejus reſtingui primum omnium ab his quæ veſcantur illa, [a] ex his veriſimile eſt, quæ produntur, [6] cantharidum potu, aut lacerta in cibo ſumpta: cetera adverſantia diximus, dicemuſque ſuis locis. Ex ipſa quæ Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes ſola animalium extinguat, ſi forent vera, jam eſſet experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, ſi detractis interaneis, & pedibus, & capite, in melle ſerventur, tradit: negatque reſtingui ignem ab iis.

XXIV. 10. 1. Ex volucribus in auxilium contra ſerpentes [1] primi vultures. Adnotatum quoque minus virium eſſe nigris. [2] Pennarum ex his nidore, ſi urantur, fugari eas dicunt. [3] Item cor ejus alitis habentes, tutos eſſe ab impetu non ſolum ſerpentium, ſed etiam ferarum, latronumque, & regum ira.

XXV. 2. [1] Carnibus gallinaceorum, ita ut tepebant avulſæ, appoſitis, venena ſerpentium domantur: [2] item cerebro in vino poto. [3] Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Jus quoque ex his potum præclare medetur, [4] & in multis aliis uſibus mirabile. Pantheræ leoneſque non attingunt perunctos eo, præcipue ſi & allium fuerit incoctum. [5] Alvum ſolvit validius e vetere gallinaceo. [6] Prodeſt & contra longinquas febres, & torpentibus membris, [7] tremuliſque, [8] & articulariis morbis: in capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, faſtidiis, incipiente teneſmo, jocineri, renibus, veſicæ: contra cruditates, ſuſpiria. Itaque etiam faciendi ejus exſtant præcepta. [9] Efficacius enim cocti cum [b] olere marino, [10] aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho: utiliſſime autem in congiis tribus aquæ ad tres heminas cum ſupradictis herbis, & refrigeratum ſub dio dari [c] tempeſtivis antecedente vomitione. Non prætereo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: [11] ſi auro liqueſcenti gallinarum membra miſceantur, conſumunt id in ſe. Ita hoc venenum auri eſt. At gallinaceis ipſis circulo e ſarmentis addito in collum, non canunt.

XXVI. 3. [1] Auxiliatur contra ſerpentes & columbarum caro recens concerpta, &

INTERPRETATIO.

a *Ex his.*] Veriſimile eſſe intelligitur ex iis quæ produntur, cantharidum potu, aut lacerta, venenum ejus pariter reſtingui.

b *Olere.*] Braſſica marina.

c *Tempeſtivis.*] Recte valentibus.

NOTÆ.

4. *Omnis . . . . defluat pilus.*] Q. Serenus, cap. 9. pag. 129.

Defluit expulſus morbo latitante capillus,
Seu ſalamandra potens, nulliſque obnoxia flammis,
Eximium capitis tactu dejecit honorem.

Raderum vide in iſtud Martialis, lib. 2. Epigr. 66.

Hoc ſalamandra nocet, vel ſæva novacula nudet.

Petronius in Satyr. pag. 375. *Quid dicis tu, latro? quæ ſalamandra ſupercilia tua excuſſit?*

5. *Ut ſubus.*] Sic Ælianus, lib. 9. hiſt. animal. cap. 28. & Sextus Empir. lib. 1. Pyrrh. hypot. cap. 14. pag. 10. Τὰς ὗς αἳ δὴ χαίρουσι καὶ σαλαμάνδρας ἐσθίουσι.

6. *Cantharidum potu.*] Hunc locum inferius reſpicit, ſect. 29. cum ait: *Salamandris cantharidas diximus reſiſtere.*

Sect. XXIV. 1. *Primi vultures.*] *In quibus tot curationes eſſe, quot ſunt membra*, dixit Hieronymus, lib. 2. adverſ. Jovin.

2. *Pennarum ex his.*] Ælianus lib. 1. hiſt. anim. cap. 45. Suffitu vulturum pennis ex cavis ſuis elici ſerpentes tradit. Γυπῶν πτερὰ εἰ θυμιάσαι τις, ὡς ἀκούω, καὶ ἐκ φωλεῶν, καὶ ἐξ ἰλεῶν τοὺς ὄφεις προάξει ῥᾷστα. Fugari cum Plinio, Sextus Platon. parte 2. cap. 2. de vulture. Plinius Valer. lib. 3. cap. 57. Q. Serenus, cap. 47. pag. 155.

3. *Item cor ejus.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 57. Q. Serenus, loc. cit.

Namque poteſt diros prævertere morſus,
Si jecur exſectum tardum de vulture portes.

Sextus Platon. loc. cit. cap. 2. de vulture, tit. 6. *Adverſus mala medicamenta: Cor vulturis ligatum cum pelle lupina, ſi circa brachium habeas, nullum medicamentum tibi nocere poterit, nec ſerpens, nec latro, nec alia malitia, nec quidem phantaſma ſenties.* Auctor Kiranidum, pag. 120. *Cor quoque ejus in pelle ligatum qui portaverit, fugient eum dæmonia, & maxime feræ: habebit autem & gratiam ad omnes homines, & in divitiis vivet: eſt autem & victorioſum ad omnem rem.* Quæ pleniſſima vanitatis arbitror: afferenda tamen, ne ultro conficta a Plinio videantur.

Sect. XXV. 1. *Carnibus.*] Dioſcor. in Theriac. cap. 19. & 27. & lib. 2. prioris operis, cap. 52. Celſus, lib. 5. cap. 27. *Adverſus omnes morſus ſerpentium. Vivum gallinaceum pullum per medium dividere, & protinus calidum ſuper vulnus imponere, ſic ut pars interior corpori jungatur.* Plinius Valer. lib. 3. cap. 57. *Carnibus gallinaceorum diſcerptorum, ita ut tepeant, extrahitur venenum.* Nigidius, lib. de animal. citante Gellio, lib. 7. cap. 9. *Serpens ſi momordit, gallina diligitur & apponitur.* Eſt autem hic *diligere*, dividere, diſcindere, diſſecare. Vide Feſtum & Nonium.

2. *Item cerebro.*] Petrichus in Ὀφιακοῖς, ſive in libro de ſerpentium venenis ac remediis, laudatus a Scholiaſte Nicandri, in Theriac. pag. 27. hoc ipſum ſtatuit, ὅτι ὠφελεῖ ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ὄρνιθος εἰς τοὺς ὀφιοδήκτους. Eſt autem Petrichus in albo Auctorum, quos Plinius ſequitur ac laudat. Sic etiam Dioſcor. locis cit.

3. *Parthi gallinæ.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 57.

4. *Et in multis aliis.*] Podagræ depellendæ jus illud adhibet Q. Serenus, cap. 47. pag. 155. *Gallinæ jura vetuſtæ.*

5. *Alvum ſolvit validius.*] Dioſc. lib. 2. cap. 53. & Galenus, lib. 3. de fac. ſimp med. cap. 15. pag. 70. Καὶ γάρ τοι καὶ ὁ τῶν πρεσβυτέρων ἀλεκτρυόνων ζωμὸς ὑπάγει τὴν γαστέρα, καίτοι τῆς σαρκὸς στυπτικῆς οὔσης. Iterumque lib. de Theriaca ad Piſon. cap. 4. pag. 935.

6. *Prodeſt &c.*] Q. Serenus, cap. *Subitaneo dolori, febri,* &c.

Febribus at longis galli des jura vetuſti.

7. *Tremuliſque.*] Q. Serenus, loc. cit.

Subveniunt etiam tremulis medicantia membris,

galli jura ſcilicet.

8. *Et articulariis, &c.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 53. Ἁρμόζει δὲ πυρετοῖς χρονίοις, ἄσθμασιν, ἀρθριτικοῖς, ἐμπνευματουμένοις στομάχοις.

9. *Efficacius autem, &c.*] Hæc totidem fere verbis Dioſc. loco cit.

10. *Aut cybio.*] Ita libri omnes. Pro cybio Dioſcorides κνίκον habet, quod & hic ſcribi fortaſſis ſatius fuerit, ut herbarum dumtaxat nomina cenſeantur, quibuſcum gallinacei diſcoquantur. Sic enim & Dioſc. Ἔνιοι δὲ συνέψουσι κράμβην θαλασσίαν, ἢ λινόζωστιν. ἢ κνίκον, ἢ πολυπόδιον.

11. *Si auro liqueſcenti.*] Vide in eam rem Aldrov. lib. 14. Ornithol. cap. 1. pag. 243.

Sect. XXVI. 1. *Auxiliatur.*] Sextus Platon. parte 2. cap. 10. de columba, tit. 1. *Ad ſerpentium morſus: Columba inciſa & impoſita calida morſui, venena omnia rapit, & ſanare creditur.*

hirundinum : bubonis pedes usti [2] cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exemplum Magicæ vanitatis. Quippe præter reliqua portentosa mendacia, [3] cor ejus impositum mammæ mulieris dormientis sinistræ, tradunt efficere, ut omnia secreta pronunciet. Præterea in pugnam ferentes idem, fortes fieri. Ejusdem ovo [a] ad capillum remedia demonstrat. Quis autem, quæso, ovum bubonis umquam videre potuit, cum ipsam avem vidisse prodigium sit? quis utique experiri, & præcipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cujus generis prope videri possint, quæ tradunt & de vespertilione : si ter circumlatus domui vivus, per fenestram inverso capite infigatur, amuletum esse: privatimque ovilibus circumraptum toties, & pedibus suspensum [4] in supero limine. Sanguinem quoque ejus cum carduo, contra serpentium ictus inter præcipua laudant.

XXVII. 11. [1] Phalangium est Italiæ ignotum, & plurium generum : [2] Unum simile formicæ, sed multo majus, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incursantibus respersum guttis. Acerbior hujus, quam vespæ ictus. Vivit maxime circa furnos & molas. In remedio est, si quis ejusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc servantur mortui. Inveniuntur & cortices eorum, qui triti & poti medentur : & mustelæ catuli, [3] ut diximus supra. [4] Æque phalangion Græci vocant inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangii nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inveniri dicuntur intus vermiculi duo, adalligatique mulieribus cervina pelle ante Solis ortum, præstare ne concipiant, ut Cæcilius in commentariis reliquit. [b] Vis ea annua est : quam solam [5] ex omni atocio dixisse fas sit, [6] quoniam aliquarum fecunditas plena liberis tali venia indiget. [7] Vocatur & rhagion acino nigro similis, ore minimo [8] sub alvo, pedibus brevissimis, tamquam imperfectis. [9] Dolor a morsu ejus qualis a scorpione. [c] [10] Urina similis araneis textis. [11] Idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Hujus morsus genua labefactat. [12] Pejor utroque est cæruleus, lanugine nigra, caliginem concitans, [d] [13] & vomitus araneosos. [14] Etiamnum deterior, a crabrone penna tantum differens. Hic & ad maciem perducit. [15] Myrmecion formicæ similis capite, alvo nigra, guttis albis distinguentibus, [e] vesparum dolore torquet. [16] Tetragnathii duo genera habent : pejor medium caput distinguente linea alba, &

INTERPRETATIO.

a *Ad capillum.*] Ad capillorum defluvium.
b *Vis ea.*] Vis ea *sistendi conceptum*, anno dumtaxat durat.
c *Urina.*] Urina hominis demorsi plena filorum araneosorum.
d *Et vomitus.*] In vomitu fila araneis similia.
e *Vesparum.*] Dolore simili ei quem vespæ inferunt.

NOTÆ.

2. *Cum plumbagine.*] De qua lib. 25. sect. 97.

3. *Cor ejus.*] Idem de ranæ lingua prodidit Democritus, Plinio, lib. 32. sect. 18.

4. *In supero limine.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXIII.

Sect. XXVII. 1. *Phalangium est Italiæ ignotum.*] Non igitur illud Apuli cæli animal est, Tarantolam vocant, cujus exitiali morsu inductum soporem musicis instrumentis discutiunt, etsi visum ita Dalecampio, ceterisque. Phalangiorum genera, quæ Nicander enumerat, picta e Museo Cæsareo Lambecius protulit in Bibl. Cæsar. lib. 6. In Indice hujus libri, *Araneorum & phalangiorum genera* XI.

2. *Unum simile formicæ.*] Et inde Μυρμήκιον dictum a Nicandro in Theriac. pag. 52. ubi totidem verbis describitur, quot & a Plinio. Aliis Μυρμηκοειδὲς, ut refert ejusdem Scholiastes, pag. 34. & Μύρμηξ Ἡρακλεωτικός.

3. *Ut diximus supra.*] Sect. 16.

4. *Æque phalangion.*] Alterum hoc phalangii genus, lupi nomine discretum a ceteris. Egimus de eo, lib. XI. sect. 28.

5 *Ex omni atocio.*] Ἀτόκιον dicitur medicamen omne quod sterilitatem inducit, & vim concipiendi adimit. Vox Dioscoridi familiaris in primis.

6. *Quoniam aliquarum.*] Abunde declarat se rem ipsam minus probare, cui nonnisi certo casu veniam largiatur. Sed neque tum danda venia est. Nullo non tempore, ut Tertulliani verbis utar, in Apolog. cap. 8. pag. 9. *Festinatio est homicidii, prohibere nasci : nec refert natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet : homo est & qui est futurus. Etiam fructus omnis in semine est.* Hippocrates in Jurejurando, nemini mulieri daturum se πεσσὸν φθόριον, hoc est, abortivum spondet.

7. *Vocatur & rhagion.*] Quartum genus phalangiorum Ῥάγιον Græcis est parvus acinus: ῥὰξ, sive ῥὼξ acinus : inde nomen. Scholiastes Nicandri, pag. 33. in Theriac. Ῥὼξ καλεῖται, διὰ τὸ ῥωγὶ σταφυλῆς ἐοικέναι.

8. *Sub alvo.*] Vide Notas & Emend. num. XXIV.

9. *Dolor a morsu.*] Describitur is cujusmodi sit, a Nicandro, loc. cit.

10. *Urina.*] Scholiastes Nicandri, in Theriac. pag. 34. causam subdit, διὰ τὸ ἀκουσίως ἀποσπερματίζειν, καὶ γονοῤῥυεῖν τὸν δηχθέντα.

11. *Idem erat asterion.*] Quintum phalangii genus, de quo idem Nicander, in Theriac pag. 52.

Ἀστέριον δέ φιν ἄλλο πιφάσκεο· τοῦ δ' ἐπὶ νώτῳ
Λιγνωτὰ στίλβουσι, διαυγέες ἐν χροῒ ῥάβδοι.
Βρύξαντος δ' αἴδηλος ἐπέδραμεν ἀνέρι φρίκη,
Ἐν δὲ κάρος κεφαλῇ· γυίων δέ γ' ὑπέκλασε δεσμά.

Quæ Gorræus sic transtulit :

At vero Asterion dorsi fulgore coruscum
Virgatis splendet maculis, alboque relucet.
Mox rigor a morsu pertentat membra, caputque
Dente soporatur, collapsaque genua fatiscunt.

12. *Pejor utroque.*] Sextum genus, quod iisdem notis a Nicandro adumbratur, loc. cit.

Κυάνεον δέ τοι ἄλλο πεδήορον ἀμφὶς ἀίσσει
Λαχνῆεν· δεινὸν δὲ φέρει καὶ ἐπὶ χροῒ νύγμα,
Ὅντινα γυιώσει· κραδίη δέ οἱ ἐν βάρος ἴσχει.
Νὺξ δὲ περὶ κροτάφοις· ἔμετον δ' ἐξήρυγε δειρῆς
Λοιγὸν ἀραχνήεντα· νέμει δέ οἱ ἐγγὺς ὄλεθρον.

Hoc est, Gorræo interprete :

Cæruleus graditur pedibus sublimior alter,
Villoque hirsutus : dant tristia funera morsus,
Si quemquam oppressit, luctantur corda dolore :
Tempora caligant : &, qualis aranea, lentus
Ore redit vomitus, propereque in fata vocantur.

13. *Et vomitus araneosos.*] Schol. Nicandri, in Theriac. pag. 34. Ὅτι ὁ ἔμετος ἔχει ὄψιν ἀραχνῶν, ἢ ὅτι λεπτός ἐστιν ὅμοιος τῇ ἀράχνῃ· ἔστι δὲ γλίσχρος κατὰ τὴν ἀφὴν, καὶ χυμώδης, ὅστις διὰ τὸ γλίσχρον κολλᾶται ἐν τῷ φάρυγγι.

14. *Etiamnum deterior.*] Septimum istud genus est, quod σφηκεῖον Nicander appellat, loc. cit. Nam σφῆκα Græci crabronem appellavere, ut diximus in Notis & Emend. ad librum undecimum, num. XXXV.

15. *Myrmecion.*] Genus octavum phalangiorum, formicæ simile capite solo : non, uti primum genus, toto corpore.

16. *Tetragnathii.*] Vel τετράγναθοι, a quadruplici maxilla. Totidem de his verba facit Aëtius, serm. 13. cap. 17. pag. 251.

transverſa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus poſteriori parte candicans, lentior. [17] Minime autem noxius eodem colore, qui telas muſcis in parietibus latiſſime pandit. [18] Contra omnium morſus remedio eſt gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in poſca. Item formicæ quinque potæ: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipſi aranei quicumque, in oleo putrefacti. [19] Muris aranei morſus ſanatur coagulo agnino in vino poto: ungulæ arietinæ cinere cum melle, muſtelæ catulo, [20] ut in ſerpentibus dictum eſt. Si jumenta momorderit, mus recens cum ſale imponitur, aut fel veſpertilionis ex aceto. [21] Et ipſe mus araneus contra ſe remedium eſt, divulſus & impoſitus. Nam ſi prægnans momordit, protinus [a] diſſilit. Optimum, ſi imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc uſum ſervant in oleo, aut luto circumlitos. [22] Eſt contra morſum ejus remedio terra ex orbita. [23] Ferunt enim non tranſiri ab eo orbitam, torpore quodam naturæ.

XXVIII. 12. [1] Scorpionibus contrarius maxime invicem ſtellio traditur, [2] ut viſu quoque pavorem iis afferat, & torporem frigidi ſudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, & ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo ſpumam argenteam decoquunt ad emplaſtri genus, atque ita illinunt. [3] Hunc Græci coloten vocant, & aſcalaboten, & galeoten. [4] In Italia non naſcitur. [5] Eſt enim hic plenus lentigine, ſtridoris acerbi, & veſcitur: quæ omnia [6] a noſtris ſtellionibus aliena ſunt.

XXIX. 13. [1] Prodeſt & gallinarum fimi cinis illitus, draconis jecur, lacerta divulſa, mus divulſus, [2] ſcorpio ipſe ſuæ plagæ impoſitus, aut aſſus in cibo ſumptus, [3] aut potus in meri cyathis duobus. Proprium eſt ſcorpionum, quod manus palmam non feriunt, nec niſi pilos attigere. Lapillus qualiſcumque, ab ea parte qua in terra erat, impoſitus plagæ, levat dolorem. Item teſta terra operta ex aliqua parte, [a] ſicut erat, impoſita, liberare dicitur. Non debent reſpicere qui imponunt, & cavere ne Sol aſpiciat. [4] Vermes terreni triti impoſiti proſunt. Multa & alia ex his remedia ſunt, propter quæ in melle ſervantur. Noctua [g] apibus contraria, & veſpis, crabronibuſque, & ſanguiſugis: pici quoque Martii roſtrum ſecum habentes non feriuntur ab iis. [5] Adverſantur & locuſtarum minimæ ſine pennis, [6] quos attelabos vocant. Eſt & formicarum genus venenatum: non fere in Italia. [7] Solipugas Cicero appellat, ſalpugas Bætica. Iis cor veſpertilionis contrarium, omnibuſque formicis: [8] ſalamandris cantharidas diximus reſiſtere.

XXX. 14. [1] Sed in iis magna quæſtio, quoniam ipſæ venena ſunt potæ [2] veſicæ cum

Interpretatio.

a *Diſſilit.*] Diſrumpitur.
b *Sicut erat.*] Qua parte terra erat operta.
c *Apibus.*] Apium ictibus, & veſparum, &c.

Notæ.

17. *Minime autem noxius.*] Undecimum id ac poſtremum phalangiorum genus. Is eſt qui ἀγρώστης a Nicandro dicitur, de quo eadem ille quæ Plinius refert, pag. 52. in Theriac.

Ἀκμηνὸν δ' ἐπὶ τύμμα φέρει μεταμώνιον ἀνδρί.
Sed facilis nullo vaneſcit plaga dolore.

18. *Contra omnium.*] Sextus Platon. parte 2. cap. 8. de gallo, tit. 1. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 56.

19. *Muris aranei &c.*] Ad verbum hæc pariter Plinius Valer. lib. 3. cap. 55.

20. *Ut in ſerpentibus dictum eſt.*] Sect. 16.

21. *Et ipſe mus.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 2. cap. 73. & in Theriac. cap. 26. Galenus quoque, lib. XI. de facult. ſimp. med. cap. 1. pag. 314 Plinius item Valer. loc. cit. Μυγαλὴ Græcis dicitur, qui Latinis mus araneus, noſtris *Muſaraigne*. Dentium huic ordo quadruplex.

22. *Eſt contra morſum.*] Q. Serenus, cap. 48. pag. 156.

Sin autem muris nocuit violentia cæci,
Quæ ſola ſignavit volvendis orbita plauſtris,
Illinc, mira datur vili de pulvere cura.

Sic etiam Plinius Valer. lib. 3. cap. 55. E Græcis, Ælianus, lib. 2. hiſt. anim. cap. 37. Phile, lib. de propr. anim. cap. de mure araneo, pag. 112.

23. *Ferunt enim.*] Vide quæ dicta ſunt lib. 8. ſect. 83.

Sect. XXVIII. 1. *Scorpionibus . . . invicem.*] Ut ſtellioni viciſſim ſcorpio contrarius eſt: nam uti dictum eſt ſect. 22. *Scorpio tritus ſtellionum veneno adverſatur.* Sic plagæ ſcorpionis ſtellionem diſſectum imponi utiliter docet Aëtius, ſerm. 13. cap. 19. pag. 263. Et *in Africa, aut ſicubi ſcorpiones ſunt noxii, ſtellionem aridum incinctum oportet habere*, inquit Scribonius Largus, Compoſ. 164. ceu præſens ſcilicet medicamentum.

2. *Ut viſu quoque pavorem.*] Sic Galenus lib. 1. de theriaca ad Piſon. cap. 9. pag. 943. Ælianus, lib. 6. hiſt. anim. cap. 22. Iſidorus, lib. 12. cap. 4. aliique.

3. *Hunc Græci.*] Κωλώτης, ἀσκαλαβώτης· ἔλεγον δὲ αὐτὸν καὶ γαλεώτην. Heſychius.

4. *In Italia.*] Neque in Gallia, Germania, Angliave naſcitur, ut jam antea monuimus, lib. XI. ſect. 30.

5. *Eſt enim . . . . lentigine.*] Stellionis maculas, quas alii honeſtiore nomine ſtellas vocarunt, unde & ſtellionem ipſum animal, lentigines Plinius appellat. Ovidius, lib. 5. Metam. verſ. 460. de ſtellione:

Aptumque colori
Nomen habet, variis ſtellatus corpora guttis.

6. *A noſtris ſtellionibus.*] Italici nimirum ſoli. E genere lacertorum eſſe ſtellio uterque videtur, & ille Græciæ, & iſte Italiæ indigena, ut dictum eſt lib. XI. ſect. 30.

Sect. XXIX. 1. *Prodeſt.*] Adverſus ſcorpionum morſus.

2. *Scorpio ipſe.*] Aëtius, ſerm. 13. cap. 19. pag. 253. *Ad plagam autem ſcorpionem ipſum qui percuſſit, ſi inveniri queat, impoſito.* Galenus item, lib. XI. de fac. ſimp. medic. cap. 1. pag. 314. Celſus, lib. 5. cap. 27. tit. *Adverſus ictum ſcorpionis: Scorpio ſibi ipſe pulcherrimum medicamentum eſt. Quidam contritum cum vino bibunt: quidam eodem modo contritum ſuper vulnus imponunt: quidam ſuper prunam eo impoſito vulnus ſuffumigant, undique veſte circumdata, ne fumus dilabatur: tum carbonem ejus ſuper vulnus deligant.*

3. *Aut potus in meri.*] Vide quæ dicta ſunt lib. XI. ſect. 30.

4. *Vermes terreni.*] Aëtius, loco citato.

5. *Adverſantur.*] Pico nempe Martio.

6. *Quos attelabos.*] Ἀττέλαβος & ἀττέλεβος Græcis. Sic lib. 17. ſect. 38. quos Theophraſtus ἀττελέβους dixerat, ipſe locuſtas reddidit, ut ibi monuimus. In Indice Pliniano, *attelebis*. Vide Notas & Emend. num. XXXII.

7. *Solipugas.*] Ita MSS. Reg. 1. 2. &c. De his egimus in Notis & Emendationibus ad librum octavum, num. LXXXVIII.

8. *Salamandris . . . . diximus.*] Sect. 23. libri hujus.

Sect. XXX. 1. *Sed in iis.*] De cantharidibus magna quæſtio eſt, iis utendum ſit, necne: pluſne damni, quam auxilii afferant: quo illæ adhibendæ modo, &c.

2. *Veſicæ.*] Dioſcor. quoque in Alexiph. cap. 1. hunc veſicæ cruciatum iis contingere auctor eſt, qui cantharides hauſerint. Item Aëtius, ſerm. 13. cap. 49. pag. 262.

cruciatu præcipuo. [3] Cossinum Equitem Romanum, amicitia Neronis Principis notum, cum is lichene correptus esset, vocatus ex Ægypto medicus ob hanc valetudinem ejus a Cæsare, cum cantharidum potum præparare voluisset, interemit. [4] Verum illitas prodesse non dubium est, cum succo taminiæ uvæ, & sevo ovis vel capræ. Ipsarum cantharidum venenum in qua parte sit, non constat inter auctores. [5] Alii in pedibus & capite existimant esse, alii negant. [7] Convenit tantum pennas earum auxiliari, in quacumque parte sit venenum. Ipsæ nascuntur ex vermiculo, [7] in spongia maxime cynorrhodi quæ fit in caule, sed fecundissime in fraxino: ceteræ in alba rosa, minus efficaces. [8] Potentissimæ inter omnes variæ, luteis lineis, quas in pennis transversas habent, multum pingues: inertiores minutæ, latæ, pilosæ: inutilissimæ vero, unius coloris, macræque. [9] Conduntur in calice fictili non picato, & linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspenduntur super acetum cum sale fervens, donec per linteolum [d] [10] vaporentur, postea reponuntur. [11] Vis earum adurere corpus, crustas obducere. [b] [12] Eadem pityocampis, in picea nascentibus: eadem buprestis: similiterque præparantur. [13] Efficacissimæ omnes ad lepras lichenasque: [14] dicuntur & menses ciere & urinam. [15] Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. [16] Cantharides objectæ sunt Catoni Uticensi, ceu venenum vendidisset [17] in auctione regia, quoniam eas [18] sestertiis LX. addixerat. * [19] Et sevum autem struthiocamelinum tunc venisse [20] sestertiis XXX. obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus, quam est adeps anserinus. *Cap. V.

XXXI. [1] Diximus & mellis venenati genera: contra quod utuntur melle, in quo apes sint mortuæ. Idem potum in vino, remedium est vitiorum, quæ e cibo piscium gignuntur.

XXXII. [1] In canis rabiosi morsu tuetur a pavore aquæ, capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus, in vase fictili novo, argilla circumlito, atque ita in furnum indito. Idem & in potione proficit. [2] Quidam ob id edendum dederunt. [3] Aliqui & vermem e cadavere canino adalligavere: menstruave canis in panno [4] subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuêre vulneri. [5] Cor caninum habentem fugiunt canes. [6] Non latrant vero, lingua canina in calceamento subdita pollici: [7] aut caudam mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. [8] Est limus salivæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri [9] hydrophobos

INTERPRETATIO.

a *Vaporentur.*] Vapore aceti ferventis necentur.

b *Eadem.*] Vis eadem inest & pityocampis.

NOTÆ.

3. *Cossinum.*] Inscriptio vetus apud Gruter. pag. 513. COSINI. AVG. LIB. A. RATIONIBVS.

4. *Verum illitas &c.*] Marcellus Empir. cap. 19. pag. 129. & Plinius Valer. lib. 2. cap 56.

5. *Alii in pedibus.*] Galenus, lib. XI. de fac. simp. med. pag. 313. tom. 13. quosdam ait alas tantum pedesque in medicamenta addere: alios tantum corpora, velut Hippocratem inferius laudandum: se vero totas injicere. Vide ejusdem Comment. 4. in lib. Hippocr. de victu in acutis, pag. 181. tom. XI.

6. *Convenit tantum.*] *Sunt qui earum alas ac pedes*, inquit Diosc. lib. 2. cap. 66. *pro antidoto esse velint iis qui ipsas hauserint:* Οἱ δὲ τὰ πτερὰ αὐτῶν καὶ τοὺς πόδας τοῖς πιοῦσιν αὐτὰς ἀντιφάρμακον ἀνέγραψαν.

7. *In spongia.*] De cynorrhodi spongia diximus, lib. 24. sect. 74. & lib. 25. sect. 6.

8. *Potentissimæ.*] Hæc totidem verbis Diosc. lib. 2. cap. 65.

9. *Conduntur.*] Diosc. totidem verbis, & Galenus fere, locis citatis.

10. *Vaporentur.*] Diosc. Ἀτμῷ ζέοντος ὄξους δερμυπάτου ... ἕως ἂν πνίγωσι.

11. *Vis earum.*] Dioscor. lib. 2. cap. 66.

12. *Eadem pityocampis &c.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit. Pityocampas alii pinorum erucas vocant: Plinius, picearum: scilicet πίτυς ipsi picea est, ut sæpe monuimus lib. 16. Gallis, *Chenille de pin*. Buprestin genus esse cantharidis, virosi gustus & odoris, scribit Aëtius, serm. 13. cap. 50. pag. 262. Βούπρηστις, & βουπρήστης.

13. *Efficacissimæ.*] Diosc. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 19. pag. 129.

14. *Dicuntur &c.*] Diosc. loc. cit.

15. *Ideo Hippocrates.*] Libro de victu in morbis acutis, textu 104. Πόμα ὑδρωπιῶντι. Κανθαρίδας τρεῖς, ἀφελὼν τὴν κεφαλὴν ἑκάστης, καὶ πόδας, καὶ πτερὰ, τρίψας ἐν τρισὶ κυάθοις ὕδατος τὰ σώματα, &c.

16. *Cantharides.*] Seneca pater, lib. 6. Controv. 4. pag. 256. *Venenum Cato vendidit.*

17. *In auctione regia.*] In auctione bonorum Ptolemæi regis Cypri, de qua Plutarchus in Catone minore, pag. 777.

18. *Sestertiis LX.*] Sive, quod idem est, sestertiûm sexaginta millibus: Gallicæ monetæ, libris 6000.

19. *Et sevum autem.*] Struthionis sevum ad multa esse medicamenta utile, etiam Phile prodidit, lib. de animal. propr. pag. 28. πολλῶν ὀδυνῶν φάρμακον.

20. *Sestertiis XXX.*] Sive sestertiûm millibus triginta: monetæ Gallicæ, libris 3000. Hæc sevi illius indicatio seu æstimatio fuisse videtur in singulas libras.

Sect. XXXI. 1. *Diximus & mellis.*] Libro 21. sect. 44. & 45.

Sect. XXXII. 1. *In canis rabiosi.*] Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 20. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 50. ad verbum.

2. *Quidam ob id.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXV.

3. *Aliqui & vermem.*] Plinius Valer. loc. cit. Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 21. *Ad canis rabidi morsus: Vermiculus canis mortui in collo suspensus sanat.*

4. *Subdidere calici.*] In quo bibiturus æger. Sic libri omnes, etiam MSS.

5. *Cor caninum.*] Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 27. *Ne canes sint molesti: Cor canis si quis secum habuerit, canes ei molesti non erunt.*

6. *Non latrant vero.*] Hanc vim denti quoque Habdarrahmanus adscribit, cap. 26. pag. 105. *Dentem canis, qui caninus dicitur, si quis appendet ex brachio, & inter canes transibit interdiu, vel noctu, nequaquam in eum latrabunt.*

7. *Aut caudam mustelæ.*] Quæ viva dimissa sit, post abscissam caudam. Ælianus, lib. 9. hist. animal. cap. 55.

8. *Est limus salivæ.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 50.

9. *Hydrophobos.*] Ὑδροφόβους, *aquæ metuentes.* Quo de genere morbi diximus lib. 8. sect. 63. Cælius Aurel. lib. 3. cap. 9. *aquifugas* dixit: Glossæ, *lymphatos.* Theodorus Priscianus, lib. 2. part. 1. cap. 8. *Hydrophobicorum causam aliqui ex morsu canis rabiosi, aliqui ex serpentium venire asseverant .... Aërem serenum, veluti pluviosum perhorrescunt. Vitare etiam bibendi consuetudinem tentant*, &c.

non patitur. [10] Multo tamen utilissime jecur ejus, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut jus coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur [11] a Græcis lytta: quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. [12] Idem ter igni circumlatus, datur morsis a rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id devoratum anno tantum eo prodest. [13] Aïunt & cristam galli contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. [14] Saliuntur & carnes eorum, qui radibi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ.
CAP. XVII. [15] Quin & necantur catuli statim in aqua, [16] ad sexum ejus qui momorderit, ut jecur crudum devoretur ex iis. [17] Prodest & fimum gallinaceum, dumtaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudæ cinis, ita ut ipse, cui abscissa sit, vivus dimittatur: [18] glebula ex hirundinum nido illita ex aceto: vel pulli hirundinis combusti: membrana sive senectus anguium, [a] [19] vernatione exuta, cum cancro masculo ex vino trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariisque, tineas necat. Tanta vis mali est, ut urina quoque calcata rabiosi canis noceat, maxime hulcus habentibus. Remedio est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem a cane morsum, usque [20] in proverbium discordiæ venisse. Qui in urinam canis suam egesserit, torporem lumborum sentire dicunt. [21] Lacerta, quam hi sepa, alii [22] chalcidicen vocant, in vino pota morsus suos sanat.

XXXIII. [1] Veneficiis ex mustela silvestri factis, contrarium est jus gallinacei veteris large haustum: peculiariter contra aconitum, addi parum salis oportet. [2] Gallinarum fimum dumtaxat candidum, in hyssopo decoctum, aut mulso, contra venena fungorum boletorumque: item inflationes, ac strangulationes: quod miremur, [3] cum, si aliud animal gustaverit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur. [4] Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asservatur cum Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item mustelæ catulus, [5] ut supra diximus, præparatus. [6] Coagulum quoque agninum adversus omnia mala medicamenta pollet: [7] item sanguis anatum Ponticarum. Itaque & spissatus servatur, vinoque diluitur. Quidam feminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, [8] ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. [9] Jus ex carne arietum privatim adversus cantharidas: item lac ovium calidum, [10] præterque iis qui buprestin aut aconi-

INTERPRETATIO.

a *Vernatione.*] Membrana, quam angues verno tempore exuerunt.

NOTÆ.

10. *Multo tamen.*] Dioscor. lib. 2. cap. 49. Κυνὸς λυσσῶντος ἧπαρ βιβρωσκόμενον ὀπτὸν ὑπὸ τῶν δηχθέντων ὑπ' αὐτοῦ, ἀπερίπτωτους ὑδροφοβίας τηρεῖν πιστεύεται. Galenus item, lib. XI. de facult. simp med. cap. 1. pag. 299. Sic etiam totidem verbis Plinius Valer. loc. cit. Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 21. *Ad canis rabidi morsus: Caput rabidi canis & jecur coctum dato ei qui morsus fuerit, sanat.*

11. *A Græcis lytta.*] Sic MSS. omnes, & Parm. editio, aliæque fere. Cum affectus canum λύσσα vel λύττα sit, hoc est, rabies: etiam vermiculo ei, quo rabiem hanc concitari putant, id nomen fuit. Gratius in Cyneg.

Namque subit nodis qua lingua tenacibus hæret,
Vermiculum dixere, mala atque incondita pestis.

Vermiculus sit vere, necne, medici certant.

12. *Idem ter igni.*] Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 8. *Ad morsus rabidi canis: Vermes, qui sub lingua rabidi canis inveniuntur, excisos, & circum arborem sterilem ter latos, & datos,* &c. Superstitiose.

13. *Aïunt & cristam.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 3. cap. 50.

14. *Saliuntur &c.*] Plinius Valerianus loc. cit.

15. *Quin & necantur.*] Iisdem verbis Plinius Valer. loc. cit.

16. *Ad sexum eius.*] Pro ratione sexus canis illius qui momorderit: nam si femina fuerit, & feminei pariter generis catulus necandus: si masculus contra, masculei.

17. *Prodest & fimum.*] Plinius Valer. loc. cit.

18. *Glebula &c.*] Plinius Valerianus, loc. cit.

19. *Vernatione.*] Vernatio non ipsum hic corium vetus est, quo serpentes exuuntur, sed corii, seu membranæ, verno tempore, abjectio. Sect. 35. ipsum corium est.

20. *In proverbium.*] Fortassis ita dictitabant in hominem convitiatorem ac rixosum: *Hic lapidem calcavit a cane morsum.* Vide Erasmum Chiliad. 4. Cent. 5. adag. 17.

21. *Lacerta.*] Scholiastes Nicandri, in Theriac. pag. 37. Ἡ δὲ σὴψ ὁμοία ἐστὶ τῇ σαύρᾳ· καλεῖται δὲ καὶ χαλκίς. ἔχει δὲ ἐπὶ τοῦ νώτου χαλκιζούσας ῥάβδους· ἔστι δὲ ἰκτῶ παλαιστῶν. Σὴψ δὲ καλεῖται, παρὰ τὸ σήπειν τοὺς πληγέντας. Γίνεται δὲ ἐν Συρίᾳ καὶ Λιβύῃ, καὶ Κύπρῳ, καὶ διατρίβει ἐν πέτραις. Genus igitur lacertæ est, his regionibus incognitum.

22. *Chalcidicen.*] Sic MSS. omnes. Et Dioscor. lib. 2. cap. 70. Σὴψ, ἣν ἔνιοι σαύραν ἐκάλεσαν Χαλκιδικήν, ἐν οἴνῳ ποθεῖσα τοὺς ὑπ' αὐτῆς δηχθέντας ἰᾶται. Et qui Dioscoridem totidem ferme verbis exscripsit Galenus, lib. XI. de fac. simp. med. cap. 1. pag. 314.

Sect. XXXIII. 1. *Veneficiis ex mustela.*] Venenis ex illius felle paratis, ut dictum est sect. 16.

2. *Gallinarum.*] Hoc bibi cum posca σὺν ὀξυκράτῳ, jubet Diosc. in Alexiph. cap. 23. adversus fungorum venenum. Cum melle, lib. 4. cap. 83.

3. *Cum si aliud animal.*] Columella, lib. 6. de re rust. cap. 5. *Cavendum est, ne ad præsepia boum sus aut gallina perrepat: nam hoc quod decidit, immixtum pabulo, bubus affert necem.*

4. *Sanguis anserinus.*] Sic Dioscor. in Alexiph. cap. 30. Calentem cum passo propinat Aëtius, serm. 13. cap. 53. pag. 263. Plinius Valer. hunc locum expressit totidem verbis, lib. 3. cap. 54.

5. *Ut supra diximus.*] Sect. 16.

6. *Coagulum &c.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 53.

7. *Item sanguis.*] Plinius Valer. loc. cit Auctor Kiranidum, pag. 126. *Anatis sanguis calidus, aut siccus, cum vino bibitus; salvat bibentem ab omni veneno, & eos qui a vipera morsi sunt, sanat.*

8. *Ciconiarum.*] Plinius Valer. loc. cit. Auctor Kiranidum, pag. 129. hanc vim contra venena omnia echino adjudicat, hoc est, interiori membranæ ventriculi ciconiæ.

9. *Jus ex carne.*] Aëtius, serm. 13. cap. 49. pag. 262. *Ad eos qui cantharidas hauserunt: Danda etiam jura pinguia porcina, aut ovilla, aut anserina: carnes etiam agninæ* &c. Scribonius Largus Compos. 189. *Ad cantharidas: Adjuvat bene & jus pingue agninum,* &c.

10. *Præterque.*] Prætereaque iis qui buprestin hauserint.

tum biberint. Columbarum silvestrium fimum privatim contra argenti vivi potum. [11] Contra toxica, mustela vulgaris inveterata, binis drachmis pota.

XXIV. Alopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo Cyprino & melle: [1] item ungularum muli vel mulæ ex oleo myrteo. Præterea [2] (ut Varro noster tradit) [3] murinum fimum, quod item [4] muscerdas appellat. [5] Et muscarum capita recentia, [a] [6] prius folio ficulneo asperatas. Alii sanguine muscarum utuntur. Alii decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, vel nucum, ita ut sit tertia pars e muscis. Alii lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt, [7] quidam melle tantum. Nullum animal minus docile existimatur, minorisve intellectus: eo mirabilius est, [8] Olympiæ sacro certamine, nubes earum, immolato tauro, Deo quem [9] Myïoden vocant, extra territorium id abire. [10] Alopecias cinis e murium capitibus, caudisque, & totius muris, emendat: præcipue si veneficio acciderit hæc injuria. [11] Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustum cum pice liquida. [12] Caput quidem ejus ustum per se, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione præparari oportet novacula, [13] & sinapi. Quidam ex aceto uti maluerunt. Quæ de herinaceo dicuntur, omnia tanto magis valebunt [14] in hystrice. Lacertæ quoque, [b] [15] ut docuimus, combustæ [16] cum radice recentis arundinis, quæ ut una cremari possit, minutim findenda est: ita myrteo oleo permixto cineres capillorum defluvia continent. Efficacius virides lacertæ omnia eadem præstant. Etiamnum utilius admixto sale, & adipe ursino, & cæpa tusa. Quidam denas virides in decem sextariis olei veteris discoquunt, contenti semel in mense ungere. [17] Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrime explet: [18] item gallinarum fimum recens illitum. [19] Corvi ovum in æreo vase [c] permixtum illitumque deraso capite nigritiam capilli affert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne & dentes simul nigrescant. Idque in umbra faciendum, neque ante quatriduum abluendum. Alii sanguine & cerebro ejus utuntur cum vino nigro. Alii excoquunt ipsum, [20] & nocte in [d] concubia in plumbeum vas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. [21] Caustica vis earum, ca-

Cap. VI.

INTERPRETATIO.

a *Prius.*] Prius folio ficus perfricatas paulo asperius alopecias sanat.
b *Ut.*] Eo modo combustæ quo docuimus *comburi oportere.*
c *Permixtum.*] Agitatum.
d *Concubia.*] Intempesta, *cum omnes cubant.*

NOTÆ.

His vero eadem medicamenta scribit Diosc. in Alexiph. cap. 3. quæ sunt iis accommodata, quibus exhibitæ cantharides fuerint. Sic porro MSS. omnes habent: non, ut editi libri, *præterquam*, contra scriptoris mentem.

11. *Contra toxica.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 3. cap. 53.

Sect. XXXIV. 1. *Item ungularum muli.*] Ungulas asini ad alopecias commendat Aëtius, lib. 6. cap. 55. pag. 232. Muli jecur, Sextus Platon. cap. 15. de mula, vel burdone, tit. 4.

2. *Ut Varro noster tradit.*] Sic Reg. 1. At in Reg. 2. sincerius, *ut Varro narrat.*

3. *Murinum fimum.*] Varroni subscribunt, Aëtius, loc. cit. Alexander. Iatros, lib. 1. cap. 4. & Galenus de Theriac. ad Pison. cap. 9. pag. 942. Marcellus Empir. cap. 6. pag. 45. *Stercus murinum cum aceto tritum ad alopecias unctas &c.*

4. *Muscerdas.*] Merda, inquit Vossius in Etymol. generale est nomen. Usus eo Horatius. Specialia sunt, *muscerda*, quo murium stercus signari ait Festus: *Sucerda* stercus suillum. Unde in Glossis, *sucerda* χοιρεία κόπρος. Similia sunt, *capricerda*, *bucerda*, atque adeo *homerda.* Vide ibi plura.

5. *Et muscarum capita.*] Marcellus Empir. cap. 6. pag. 46. *Muscarum capita combusta, & cum melle trita, capitique illita, mire alopecias tollunt.* Theodorus Priscianus, lib. 1. cap. 2. *De capillis cadentibus: Capita muscarum cum melle contrita par beneficium faciunt in continendo capillo: ut capilli, etiam post combustionem exeant, si fieri velis.*

6. *Prius folio.*] Aëtius, loc. cit. *Alopecia prius linteo perfricata, deinde levi scarificatione, aut cæpis, aut ficulneæ foliis irritata, medicamentum cum frictione illines, &c.* Priscianus loco cit. *Ficus folia sicca tundes, & cribellabis: & ex eo pulvere loca confricabis*, &c.

7. *Quidam melle tantum.*] Quos Plinius Valer. & Priscianus, ante laudati, secuti sunt.

8. *Olympiæ.*] Apud Eleos Olympia est, ut in Geographicis vidimus, lib. 4. sect. 6.

9. *Myïoden.*] Μυιώδης Græce dicitur, qui & Μύαγρος, de quo vide quæ diximus lib. 10. sect. 40. Vide & Ælianum, lib. 5. hist. cap. 17.

10. *Alopecias.*] Auctor Kiranidum, pag. 86. *Muris caput combure, cum adipe porcino, vel ursino, & cinerem tere, & inunge alopeciam, & sanabitur.* Galenus item, lib. de theriaca ad Pison. cap. 9. pag. 942.

11. *Item herinacei.*] Hæc totidem fere verbis Phile, lib. de propr. anim. pág. 108.

Τοῦ γοῦν ἐχίνου τὴν σποδὸν κεκαυμένου
Πίττῃ νεωστὶ συντεθεῖσαν εἰς χρίσιν,
Φύειν ἰατροὶ καὶ ψιλοῖς φασὶν τρίχας.

Et Alexander Iatros, lib 1. cap. 4. *Et echini chersei* (hoc est, terrestris herinacei) *cinis cum pice liquida admixtus stercori capri, capillos generat, & nitro sanat illinitus.* Item Marcellus Empiricus, cap. 6. pag. 46.

12. *Caput quidem.*] Marcellus Empir. loc. cit.

13. *Et sinapi.*] Quo caput ante perfricetur. Pro sinapi cæpam acerrimam Marcellus Empir. adhibet, cap. 6. pag. 45.

14. *In hystrice.*] Est enim hystrix silvestre herinaceorum genus, lib. 8. sect. 53. *Amplior vero* in medico usu *potentia est feris ejusdem generis*, ut Plinius admonet, sect. 42.

15. *Ut docuimus.*] Sect. 32.

16. *Cum radice.*] Radicem arundinis addit Aëtius, lib. 6. cap. 55. pag. 232. in medicamenta ad alopecias.

17. *Pellium viperinarum.*] Marcellus Empir. cap. 6. pag. 46. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 6.

18. *Item gallinarum.*] Marcellus Empir. cap. 6. pag. 45. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 7.

19. *Corvi ovum.*] Manuel Phile, totidem fere verbis, lib. de animal. propr. pag. 30.

Πλὴν τοῦτο πιστὸν, ὡς μελαίνει τὰς τρίχας
Τοῦ κόρακος ᾠὸν συντεθὲν τῇ μυρσίνῃ.
Χρὴ μὲν γε, βασιλεῦ, τὸν δολοῦντα τὴν κόμην,
Μύσαντα τῷ στόματι τότε συνέχειν στέαρ,
Μὴ καὶ τὸ λευκὸν τῶν ὀδόντων αὐτίκα
Τραπὲν μελανθῇ, τῆς βαφῆς περιηγμένης.

Sed hoc fide dignum, quod ova ejus pilos
Permixta myrto denigrant. At qui suas
Adulterat tali comas medicamine,
Adipem ore contineat oportet, ne simul
Nigrescat album dentium cum crinibus,
Infectione hac contrahens nigredinem.

Sic etiam ad verbum Ælianus, lib. 1. hist. anim. cap. 48. Marcellus Empir. cap. 6. pag. 46. Sextus Platon. parte 2. cap. 6. de corvo, tit. Theodorus Priscianus, lib. 4. *Sane sub hora infectionis, oleum intra os habendum est, ne dentes nigrentur.*

20. *Et nocte in concubia.*] Vox hæc etiam Tullio nota. Græci dicunt, νυκτὸς ἀκμάζούσης.

21. *Caustica vis &c.*] Iisdem fere verbis Dioscor. lib. 2. cap. 69.

vendumque ne exhulcerent alte. Postea ad hulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum, cum elleboro & pipere illini jubent.

XXXV. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo: aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. [1] Porrigines felle ovillo cum creta Cimolia, linito capite, donec inarescat.

XXXVI. [1] Capitis doloribus remedio sunt cochlearum, quæ nudæ inveniuntur [a] nondum peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta: est autem calculi latitudine: quæ adalligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. [2] Item œsypum: [3] ossa e capite vulturis adalligata, [4] aut cerebrum cum oleo & cedria peruncto capite, & intus naribus illitis. [5] Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumptum, vel noctuæ, idem præstat: [6] gallinaceusque si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia ejus qui doleat, evulsis collo plumis circumligatisque, vel cristis: mustelæ cinis illitus: [7] surculus ex nido milvi pulvino subjectus: [8] murina pellis cremata ex aceto illito cinere. [9] Limacis inter duas orbitas inventæ ossiculum per aurem cum ebore trajectum, vel in pellicula canina adalligatum: quod remedium pluribus semperque prodest. [10] Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita, non nisi vulnere sanato, abscedit. Hæc & vulneribus [11] tonstrinarum sanguinem sistit. A cerebro vero profluentem, anseris sanguis aut anatis infusus: adepsque earumdem alitum cum rosaceo. [12] Cochleæ matutino pascentis arundine caput præcisum, maxime Luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno adalligant.

XXXVII. Cerebrum cornicis in cibo sumptum, [b] palpebras gignere dicitur: [1] œsypum cum myrrha calidum specillo illitum. Idem præstare muscarum, [2] fimique murini cinerem æquis portionibus, ut efficiatur dimidium pondus denarii, promittitur, additis duabus sextis denarii e stibi, ut omnia œsypo illinantur: item murini catuli triti in vino vetere [3] ad crassitudinem acopi. [4] Pilos in his incommodos, evulsos renasci non patitur fel herinacei: ovorum stellionis liquor: salamandræ cinis: [5] lacertæ viridis fel in vino albo, Sole coactum ad crassitudinem mellis in æreo vase: [6] hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, spumaque cochlearum.

XXXVIII. [1] Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli septem dierum emendari, specillo demisso in dextram partem, si dexter oculus curetur: in sinistram, si sinister: aut felle recenti asionis. [2] Noctuarum est id genus, quibus pluma aurium modo micat. Suffusionem oculorum canino felle malebat, quam hyænæ curare Apollonius Pitanæus cum melle: item albugines. [3] Murium capitum caudarumque cinere ex melle inunctis, claritatem visus restitui dicunt: [4] multoque magis gliris [5] aut muris silvestris cinere, aut aquilæ cerebro vel felle. Cum Attico melle cinis [6] & adeps soricis combusti tritus, lacrymosis ocu-

INTERPRETATIO.

a *Nondum.*] Nondum plane conformatæ & *sine testa.*

b *Palpebras.*] Pilos palpebris sive genis adhærentes.

NOTÆ.

Sect. XXXV. 1. *Porrigines.*] Vide Notas & Emend. num. XXVI.

Sect. XXXVI. 1. *Capitis doloribus.*] Q. Serenus, cap. de capite medendo, pag. 126.

Profluit & cochleis frontem tractare minutis.

2. *Item œsypum.*] Sic totidem plane apicibus syllabisque Reg. 2. codex. Prius legebatur, *Item ægypti ossa e capite, aut vulturis.* At abest ea vocula *aut* a libris omnibus conditivis. Oesypum & in aliis adhuc medicinis sequente sectione adsciscitur.

3. *Ossa e capite.*] Plinius Valer. lib. 1. cujus lemma est, *Capitis ægritudines & medela: ossa de capite vulturis,* inquit, *sub collo alligare prodest.*

4. *Aut cerebrum cum oleo & cedria.*] Sic Reg. 2. & alii: non ut libri editi, *cum oleo cedrino.* Sic etiam Marcellus Empir. cap. 1. pag. 36. ad verbum. Tamen *cum oleo cedrino*, Sextus Platon. parte 2. cap. 2. de vulture, tit. 2. *Ad capitis dolorem.* Theodorus Prisc. lib. 4. *De vulturis cerebro, mixto oleo perunctum caput:* hoc tantum.

5. *Cornicis cerebrum &c.*] Totidem verbis Marcellus Empir. loc. cit.

6. *Gallinaceusque &c.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 1. ad verbum: & Marcellus Empir. loc. cit.

7. *Surculus e nido.*] Plinius Valer. & Marcellus, loc. cit.

8. *Murina pellis.*] Vide Notas & Emend. num. XXVII.

9. *Limacis.... ossiculum.*] Calculum vocat Marcellus Empir. cap. 1. pag. 34. *Limaci*, inquit, *calculum quem in capite habet, tolle: quod non facile facies, nisi ei dum in via repit, caput subito abscideris: quem lapidem quamdiu tecum habueris, numquam ullum dolorem capitis senties.*

10. *Fracto capiti.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 1. & Marcellus Empir. cap. 1. pag. 36.

11. *Tonstrinarum.*] Quæ tondendo & radendo fiunt, in tonsorum officinis.

12. *Cochleæ matutino.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXVIII.

Sect. XXXVII. 1. *Oesypum.... specillo illitum.*] Vide Notas & Emend. num. XXIX.

2. *Fimique murini.*] Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 10. *de causis oculorum. Si pruritus major palpebras occupaverit, ut etiam capillos amittant.... murium fimus,* &c.

3. *Ad crassitudinem acopi.*] Ad crassitudinem ejus medicamenti, quod confricatis membris itinerum lassitudines & fatigationes levat. Ἄκοπον medici nuncupant.

4. *Pilos in his.*] In palpebris, sive genis.

5. *Lacertæ viridis.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXX.

6. *Hirundinis pullorum.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 21.

Sect. XXXVIII. 1. *Glaucomata, &c.*] Totidem syllabis Marcellus Empir. cap. 8. pag. 67. & Sextus Platonic. cap. 9. de cane, tit. 23. *Ad glaucomata oculorum.*

2. *Noctuarum est id genus.*] De eo egimus, lib. 10. sectione 33.

3. *Murium capitum.*] Sextus Platon. cap. 21. de muribus, tit. 1. *Ad oculorum dolorem: Murium capitum cinis in melle mixtus, & illinitus per decem dies, facit oculorum claritatem.*

4. *Multoque magis gliris.*] Sextus Platonicus, cap. 19. de glire, tit. 2. *Ad claritatem oculorum: Glires & sorices combusti, & cinis eorum melli admixtus, si inde quotidie mane gustent, sanabuntur.*

5. *Aut muris silvestris.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 61. *Muris agrestis, id est, qui in campis invenitur,* &c.

6. *Et adeps soricis combusti.*] Vide Notas & Emend. num. XXXI.

lis plurimum confert: ſtibis quid eſt, [7] dicemus in metallis. Muſtelæ cinis in ſuffuſionibus: item lacertæ hirundinisve cerebrum: quæ etiam tritæ coctæve fronti illitæ, epiphoras ſedant, ſive per ſe, ſive cum polline, ſive cum thure. Sic & ſolatis, [8] id eſt, Sole correptis proſunt. Vivas quoque cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, utiliſſimum eſt. Jumentorum oculis membrana aſpidis, quam exuerit, cum adipe ejuſdem, claritatem inunctis facit. [9] Viperam vivam in fictili novo comburere, addito feniculi ſucco ad cyathum unum, & thuris [a] manna una, atque ita ſuffuſiones oculorum & caligines inungere, utiliſſimum eſt. Medicamentum id [10] echion vocatur. [11] Fit & collyrium ex vipera, in olla putrefacta, vermiculiſque enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum ſale, quem lingendo claritatem oculorum conſequuntur, & ſtomachi totiuſque corporis [b] tempeſtivitates. Hic ſal & pecori datur ſalubritatis cauſa, & in antidotum contra ſerpentes additur. Quidam & viperis utuntur in cibis. Primum omnium occiſæ ſtatim ſalem in os addi jubent, [12] donec liqueſcat: quatuor digitorum menſura [c] utrimque præciſa, exemptiſque interaneis diſcoquunt in aqua, aut oleo, ſale, anetho, & omnibus aut ſtatim veſcuntur, [d] aut pane colligunt, ut ſæpius utantur. [13] Jus præter ſupra dicta pediculos e toto corpore expellit, prurituſque etiam ſummæ cutis. Effectum oſtendit [e] & per ſe capitis viperini cinis. Utiliſſime oculos inungit. [14] Itemque adeps viperinus. De felle non audacter ſuaſerim quæ præcipiunt, quoniam, ([15] ut ſuo loco docuimus) non aliud eſt ſerpentium venenum. [16] Anguium adeps ærugini mixtus, [17] ruptas oculorum partes ſanat: & membrana ſive ſenectus vernatione eorum exuta ſi adfricetur, claritatem facit. [18] Boæ quoque fel prædicatur ad albugines, ſuffuſiones, caligines: adeps ſimiliter ad claritatem.

[19] Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, mixto felle cum melle Attico inunguntur nubeculæ, & caligationes, ſuffuſioneſque oculorum. [20] Eadem vis & in vulturino felle eſt cum porri ſucco, & melle exiguo. [21] Item in gallinacei felle ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: [22] item ad ſuffuſiones oculorum, maxime candidi gallinacei. Fimum quoque gallinaceorum, dumtaxat rubrum, luſcioſis illini monſtrant. [23] Laudant & gallinæ fel, ſed præcipue adipem, [24] contra puſulas in pupillis.

INTEPRETATIO.

a *Manna.*] Mica.
b *Tempeſtivitates.*] Commodam temperiem.
c *Utrinque.*] Et a capite & a cauda.
d *Aut pane.*] Aut pani *e farina miſcent*, colliguntque *in paſtillos*.
e *Et per ſe.*] Solus, ſine alio *medicamento*.

NOTÆ.

7. *Dicemus in metallis.*] Libro 33. ſect. 33.

8. *Id eſt, Sole correptis.*] Hæc verba hactenus in editis libris deſiderabantur, quæ ex Regiorum codicum 1. & 2. & ex Colb. 3. penu deprompſimus. Feſtus: *Solatum genus morbi maxime a ruſticantibus dicitur.* Hoc tantum. De hoc genere morbi Celſus, lib. 1. cap. 3. *Si quis exuſtus in Sole eſt, huic in balneum protinus eundum eſt*, &c.

9. *Viperam vivam.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 61. *Vipera viva mittitur in vas novum fictile, & adjicitur ei ſucci feniculi cyathus unus, & thuris granum unum. Deinde vas obturatur argilla, & circumlinitur, & in furnum ferventem mittitur, atque illico excoquitur, donec cinis fiat. Hoc de experimento hypochyſes, caligineſque potenter atque mirifice purgat.*

10. *Echion vocatur.*] A viperis, quas ἔχεις Græci vocant.

11. *Fit & collyrium.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 61.

12. *Donec liqueſcat.*] Addunt libri hactenus editi, *donec liqueſcat humor*: quam poſtremam vocem MSS. exemplarium nullum agnoſcit. De viperarum eſu ad vitæ longitudinem, vide quæ diximus ad librum VII. ſect. 2.

13. *Jus.*] E viperinis carnibus coctis. Falſo prodi a nonnullis, eſu viperarum pediculos procreari, ſcribit Dioſcor. lib. 2. cap. 18.

14. *Itemque adeps.*] Auctor Kiranidum, lib. 2. pag. 75. *Adeps echidnæus viſum acuit, & omnem hebetudinem oculorum.* Dioſc. item, lib. 2. cap. 94.

15. *Ut ſuo loco docuimus.*] Libro XI. ſect. 62. ubi vide quæ diximus.

16. *Anguium adeps.*] Q. Serenus, cap. 14. de oculorum dolore mitigando, pag. 133.

Anguibus ereptos adipes ærugine miſce:
Hi poterunt ruptas oculorum jungere partes.

17. *Ruptas oculorum.*] Ruptas tuniculas vocat ipſe, libro 28. ſect. 47. Λαγώφθαλμον Græci appellant, ut teſtatur Celſus, lib. 7. cap. 7. cum in aliqua curatione oculorum, impudenter cutis exſcinditur, ut oculus non contegatur. Tunc enim revulſa ſuperiore gena oculo aperto ſicut lepores dormiunt. Oculorum cicatrices ſanari ærugine ſcribit etiam Dioſc. lib. 5. cap. 92.

18. *Boæ quoque fel.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXII. *Boa* ſerpens eſt aquatilis, inquit Feſtus, quem Græci ὕδρον vocant, a quo icti obturgeſcunt.

19. *Aquilæ, quam diximus.*] Libro 10. ſect. 3. De ea refert plane ſimilia Ælianus, lib. 1. hiſt. anim. cap. 42. Item Sextus Platon. parte 2. cap. 1. de aquila, tit. 1. *Ad ſuffuſionem oculorum: Aquilæ felle mixto cum melle Attico inunges.* Plinius Valerian. lib. 1. cap. 15. Marcellus Empir. cap. 8. pag. 60. & Dioſc. lib. 2. cap. 96.

20. *Eadem vis.*] Approbant hoc medicamentum e vulture, Q. Serenus, Sextus Platon. Galenus, lib. 4. κατὰ τόπους, cap. 8. pag. 456. Plinius Valer. lib. 1. cap. 18. aliique. Sed pro porri ſucco marrubii ſuccum adſciſcunt: hoc eſt, pro πράσῳ πράσιον. At nihil intereſt: nam ut alibi ex Celſo diximus, congeneres habent ea facultates: ut ſuccedanea videri medicamenta poſſint. Et vero Plinius ipſe Valer. lib. 1. cap. 20. porri ſucco per ſe inuncto, leucomata & caligines oculorum tolli prodidit.

21. *Item in gallinacei.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 68. & auctor Kiranidum, pag. 116.

22. *Item ad ſuffuſiones.*] Q. Serenus, cap. 14. de oculorum dolore mitigando, pag. 133.

Fel quoque de gallo mollitum ſimplice lympha,
Exacuet plures dempta caligine viſus.

Expreſſius multo Marcellus Empir. cap. 8. pag. 68. quem conſule. At non felli modo, ſed & ſanguini hæc vis ineſt, atque adeo major, ſi fides vetuſtæ inſcriptioni apud Gruterum, pag. 71. ΟΥΑΛΕΡΙΩ ΑΠΡΩ CΤΡΑΤΙΩΤΗ ΤΥΦΛΩ ΕΧΡΗCΜΑΤΙCΕΝ Ο ΘΕΟC ΕΛΘΕΙΝ ΚΑΙ ΛΑΒΕΙΝ ΑΙΜΑ ΕΞ ΑΛΕΚΤΡΥΟΝΟC ΛΕΥΚΟΥ ΜΕΤΑ ΜΕΛΙΤΟC ΚΑΙ ΚΟΛΛΥΡΙΟΝ CΥΝΤΡΙΨΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΡΕΙC ΗΜΕΡΑC ΕΠΙΧΡΕΙCΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥC ΟΦΘΑΛΜΟΥC ΚΑΙ ΑΝΕΒΛΕΨΕΝ ΚΑΙ ΕΛΗΛΥΘΕΝ ΚΑΙ ΗΥΧΑΡΙCΤΗCΕΝ ΔΗΜΟCΙΑ ΤΩ ΘΕΩ. *Valerio Apro militi cæco oraculum Deus reddidit: veniret, & acciperet ſanguinem ex gallinaceo candido, admixtoque melle collyrium faceret, quo per triduum oculos liniret. Et vidit, & venit, & publice Deo gratias egit.* Addit marmorea tabula id Antonino Pio Principe contigiſſe.

23. *Laudant & gallinæ.*] Habdarrahmanus, cap. 40. pag. 128. *Gallinarum fel oculis inditum, eorum removebit lacrymationem, & curabit illos.* Gallinæ candidæ fel ad oculorum vitia emendanda laudat Dioſc. lib. 2. cap. 96.

24. *Contra puſulas.*] Φλυκτίδας & φλυκταίνας medici pu-

[25] Has ſcilicet ejus rei gratia ſaginant. Adjuvat mirifice & ruptas oculorum tuniculas, admixtis ſchiſto & hæmatite lapidibus. [26] Fimum quoque earum dumtaxat candidum, in oleo vetere corneiſque pyxidibus aſſervant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione ſignificandum eſt, pavones fimum ſuum reſorbere tradi, [27] invidentes hominum utilitatibus. [28] Accipiter decoctus in roſaceo efficaciſſimus ad inunctiones [29] omnium vitiorum putatur: item fimi ejus cinis cum Attico melle. Laudatur & milvi jecur. [30] Fimum quoque columbarum ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anſerinum, ſanguis anatum, contuſis oculis, [31] ita ut poſtea œſypo & melle inungantur. [32] Fel perdicum cum mellis æquo pondere: [33] per ſe vero, ad claritatem. Hippocratis putant auctoritate adjici, quod in argentea pyxide id ſervari jubent. Ova perdicum in vaſe æreo decocta cum melle, hulceribus oculorum & glaucomatis medentur. [34] Columbarum, turturum, palumbium, perdicum ſanguis, oculis cruore ſuffuſis eximie prodeſt. In columbis maſculæ efficaciorem putant. [35] Vena autem ſub ala ad hunc uſum inciditur, quoniam ſuo calore utilior eſt. [36] Superponi oportet ſplenium e melle decoctum, lanamque ſuccidam ex oleo ac vino. Earumdem avium ſanguis nyctalopas ſanat: & jecur ovium: atque [37] (ut in capris diximus) efficacius fulvæ. Decocto quoque ejus oculos abluere ſuadent: & medulla dolores tumoreſque illinere. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatem oculis facere promittitur. [38] Turturis fimum albugines extenuat: item cochlearum cinis: fimum cenchridis: [39] accipitrum generis hanc Græci faciunt. Argema ex melle omnibus, quæ ſupra ſcripta ſunt, ſanatur. [40] Mel utiliſſimum oculis, in quo ſunt apes immortuæ. [41] Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Hujus adipe & melle cum oleo vetere, incipientes caligines diſcuti tradunt. [42] Hirundinum pullos plena Luna excœcant, reſtitutaque eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle utuntur ad claritatem, & dolores, ac lippitudines, & ictus.

[43] Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia aſſumunt. Alii viridem includunt novo fictili: ac lapillos [44] qui vocantur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari ſolent, novem ſignis ſignantes, [45] & ſingulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam: lapillos ſervant ad oculorum dolores. [46] Alii terram ſubſternunt lacertæ viridi [47] excœcatæ, & una in vitreo vaſe anulos includunt e ferro ſolido vel auro: cum

NOTÆ.

ſulas vocant, quæ fiunt, quoties facta exhulceratione, aut ſine ea, in ſumma cornea tunicula, tenuiſſima membrana ſublimis, & in altum ſurgens, medium humorem conceperit ac ſervarit. Marcellus in Dioſc. lib. 1. cap. 130. De hoc morbi genere multa Aëtius, lib. 7. cap. 29. pag. 260.

25. *Has ſcilicet ejus rei gratia.*] Ut adipem colligant.

26. *Fimum quoque.*] Marcellus Empiricus, cap. 8. pag. 68.

27. *Invidentes.*] Ad pupillarum albugines fimum eum prodeſſe ſignificat. Quin etiam ſi Sexto Platonico credimus, parte 2. cap. 7. *Pavonis fimus potatus, caducos mirabiliter ſanat.* Ad epilepſiam linguæ pavonum ac luſciniarum a Lampridio in Elagabalo commendantur.

28. *Accipiter .... in roſaceo.*] In unguento ſuſino Marcellus Empir. cap. 8. pag. 59. & Sextus Platon. parte 2. cap. 3. de accipitre, tit. *Ad ſuffuſionem & caliginem oculorum.*

29. *Omnium vitiorum.*] Quæ ſcilicet oculum male afficiunt.

30. *Fimum quoque.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXXIII.

31. *Ita ut poſtea œſypo.*] Non, *hyſſopo*, ut prius legebatur. Sic ipſe initio hujus ſectionis, *ut omnia œſypo illinantur.*

32. *Fel perdicum.*] Q. Serenus, cap. 14. pag. 133. Sextus Platon. parte 2. cap. 5. de perdice, tit. 2. Auctor Kiranidum, pag. 131. Marcellus Empir. cap. 8. pag. 60. *Perdicis fel mixtum melli Attico, caliginem tollit, ſi oculis aſſidue infundatur, ſed cum modo & æquali menſura.* Adde & Dioſcor. lib. 2. cap. 96.

33. *Per ſe vero.*] Vide Notas & Emend. num. XXXIV.

34. *Columbarum, &c.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 97. Celſus, lib. 6. cap. 6. ſub finem: Plinius Valer. lib. 1. cap. 15.

35. *Vena autem ſub ala.*] Galenus, lib. 10. de fac. ſimp. medic. cap. 2. pag. 277. Sextus Platon. parte 2. cap. 10. de columba, tit. 2. *Ad ſanguinem in oculis ex ictu. Columbæ ſanguis reciſus, deinde infuſus, optime facit. Debebit autem vena aperiri quæ in aſcella ejus eſt: imponitur & ſanguis in lanula, & melle decocto mixta ſupra oculos, optime facit.* Marcellus Empir. cap. 8. pag. 67. *Sanguis columbarum de loco pennarum, eo momento quo penna avellitur, oculis, dum adhuc tepet, debet infundi, qui ictu aliquo vulnerati, aut ſanguine ſuffuſi fuerint. Album quoque ovi incocti, cum croco trito, oculis ſuperpoſitum, & lana alba ſuccida involutum medetur.* Eadem ferme repetit idem, pag. 69. Vide quæ diximus lib. XI. ſect. 89. Ex hoc porro loco ambigi non immerito poteſt, num Habdarrahmanum ſcriptorem Arabem interpres Ecchellenſis ſatis intellexerit, qui ſic Latine reddidit, cap. 36. pag. 121. *Sanguis radicum plumarum pullorum columbarum, qui adhuc ad volatum ſe non elevarunt, inſtillatus in oculos, quibus accidit rubedo, aut percuſſio, proderit illis, & curabit.* Cum pro *radice plumarum*, alas dixiſſe auctor jure videri poſſit. Simili fere verborum ambage, Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 10. *de oculorum cauſis. Si cæſi,* inquit, oculi, *aut percuſſi, maculam ſanguineam cum dolore procurarint, iis columbi matre ſubducti repentinus ſanguis infuſus prodeſt quam maxime, ſi de pennis mollioribus exprimatur: ubi liquor tenuis tepidus infundendus eſt: item ſi in eadem hora ovium lana infuſa ſuperponatur.*

36. *Superponi .... ſplenium.*] Panniculus, ſeu faſcia, qua frons oculive unguento illiti, obtenduntur, ſplenium vocatur. Item emplaſtrum ipſum, ſeu linteum, lanave qua excipi ſolent illinive medicamenta, quæ fronti vel oculis ſuperponantur. Martialis, lib. 2. Epigr. 29.

Et numeroſa linunt ſtellantem ſplenia frontem:
Ignoras quis ſit? ſplenia tolle, leges.

37. *Ut in capris diximus.*] Libro 28. ſect. 47. *Id quoque referre arbitrantur, ut rutili coloris fuerit.* Albam tamen ovem Marcellus Empir. anteponit, cap. 8. pag. 71. *Jecur ovillum,* inquit, *id eſt, ovis candidæ diſcoctum, cum aqua madefactum, contritumque, & oculis ſuperpoſitum, nyctalopas purgat.*

38. *Turturis fimum.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 68.

39. *Accipitrum generis.*] Tinnunculum diximus appellari, lib. 10. ſect. 52.

40. *Mel utiliſſimum.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 57.

41. *Ciconiæ.*] Marcellus Empir. loc. cit.

42. *Hirundinum pullos.*] Sextus Platon. parte 2. cap. 12. de hirundine, tit. 4. Auctor Kiranidum, pag. 135. Marcellus Empir. totidem verbis, loco cit. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 18. E Græcis Galenus, lib. XI. de fac. ſimpl. med. pag. 311.

43. *Lacertas.*] Σαῦραι, *des Lézards.*

44. *Qui vocantur cinædia.*] In Reg. 1. *Zenidia.* Reg. 2. & Chiffl. *Zenichia.* Male. Meminit horum lapillorum auctor Kiranidum, elem. 10. pag. 36. *Kinædius piſcis marinus ..... Habet lapides duos in capite. Habet autem & alios duos in tertio ſpondylo vel noda dorſi verſus caudam, qui eſt potentiſſimus.* De his lapidibus ipſe Plinius rurſum inferius, lib. 37. ſect. 56.

45. *Et ſingulos detrahunt.*] Extrahunt e fictili, & recondunt ad uſum.

46. *Alii terram, &c.*] Ad verbum hæc quoque Marcellus Empir. cap. 8. pag. 57.

47. *Excœcatæ.*] Non oculis erutis, ſed punctura acus, ſeu ſcalpelli ſectione humoribus evocatis: quos deinde per ſe

recepisse visum lacertam apparuit per vitrum, emissa ea, anulis contra lippitudinem utuntur. Alii capitis cinere pro stibi [48] ad scabritias. Quidam viridem longo collo in sabulosis nascentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. [49] Mustelæ etiam oculis punctu erutis, aïunt visum reverti, eademque quæ in lacertis & anulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens viva dimittatur. [50] Lacrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum stibi eximie medetur. [51] Aranei muscarii tela, & præcipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, [52] in splenio aliquo, ita ut a puero impube & capiatur & imponatur; nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, neve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. [53] Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus; contritus in oleo vetere. Sed is etiam, cujus crassissimum textum est, in contignationibus fere, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. [54] Scarabæi viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores [55] contuitu eorum acquiescunt.

XXXIX. [1] Aures purgat fel pecudis cum melle: [2] canini lactis instillatio sedat dolorem. [3] Gravitatem adeps cum absinthio & oleo vetere: [4] item adeps anserinus. Quidam adjiciunt succum cæpæ [5] & allii, pari modo. [6] Utuntur & per se ovis formicarum. Namque & huic animali est medicina: [7] constatque ursos ægros hoc cibo sanari. Anserum, omniumque avium adeps præparatur, exemptisque venis omnibus patina novo fictili operta in Sole, subdita aqua ferventi liquatur: saccatusque lineis saccis, & in fictili novo repositus loco frigido: minus putrescit addito melle. [8] Murium cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus, aurium dolores sedat. [9] Si aliquod animal intraverit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. [10] Si aqua intraverit, adeps anserinus cum cæpæ succo. [11] Gliris detracta pelle, intestinisque exemptis, discoquitur melle in vase novo. Medici malunt e nardo decoqui usque ad tertias, atque ita asservari: deinde cum opus sit, [12] strigili tepefacta infundere: Constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari. [13] Aut si terreni vermes cum adipe anseris decocti infundantur. [14] Item ex arboribus rubri oleo triti ex-

NOTÆ.

nullo remedio adhibito, natura repararit, visumque reddiderit. Vide tom. 5. Ephemerid. German. sive Miscellan. Curios. Observ. 126. pag. 163.

48. *Ad scabritias.*] Sive ad scabiem oculorum. *Scabiem adesse dicimus*, inquit Aëtius, lib. 7. cap. 75. pag. 279. *quando oculi hulcerosi, rubei, & valde prurientes fiunt, genæque rubescunt, lacrymaque salsa & nitrosa distillat.* Celsus, lib. 6. cap. 6. tit. *Ad oculos scabros. Si vero scabri oculi sunt, quod maxime in angulis esse consuevit*, &c.

49. *Mustelæ .... oculis punctu erutis.*] Hoc est, punctu excœcatis. Cave enim orbes oculorum totos erutos putes.

50. *Lacrymantibus.*] Marcellus Empiric. cap. 8. pag. 67. *Caput stellionis combustum, & tritum, & melli Attico admixtum, oculos lacrymosos inunctione assidua siccat, & sanat.*

51. *Aranei muscarii.*] Qui telas muscis in parietibus tendit.

52. *In splenio aliquo.*] Hæc tria verba adjecimus ex omnium MSS. fide, Reg. 1. 2. aliisque.

53. *Albugines quoque.*] Iisdem verbis Marcellus Empiricus, cap. 8. pag. 68.

54. *Scarabæi viridis.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 61. *Scarabæus coloris smaragdini, tantum beneficii oculis præstare dicitur, ut visionem ei acutissimam reddat, qui eum contemplatus fuerit assidue.*

55. *Contuitu eorum.*] Sic MSS. omnes. A singulari numero transit ad numerum multitudinis. Ut supra, hac sect. *Laudant & gallinæ fel, sed præcipue adipem ...... Has scilicet ejus rei gratia saginant.*

Sect. XXXIX. 1. *Aures purgat.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 1. cap. 9. & Marcellus Empir. cap. 9. pag. 75.

2. *Canini lactis.*] Auctores proxime laudati, totidem syllabis: *instillatio*, &c.

3. *Gravitatem.*] Plinius Valer. loco cit. Marcellus Empir. cap. 9. pag. 76. & Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 7. *Ad eos qui minus audiunt.*

4. *Item adeps.*] Sextus Platon. parte 2. cap. XI. de ansere, tit. 2. Marcellus Empiricus, loc. cit. Q. Serenus, cap. 13. pag. 132.

5. *Et allii.*] Diximus, lib. 20. sect. 23.

6. *Utuntur & per se.*] Hoc est, sine alio medicamento, nulla re iis admixta, sed solis adhibitis. Marcellus Empir. cap. 9. pag. 82. *Ova formicarum contrita, & auribus instillata, quamvis obtunsos auditus adaperire creduntur.* Et Plinius Valer. lib. 1. cap. 12. *Ad surdos, & qui graviter audiunt: Ova formicarum contrita, surditatem aurium quam vetustissimam sanabunt.*

7. *Constatque ursos.*] Libro 8. sect. 41. *Ursi cum mandragoræ mala gustavere, formicas lambunt.* Vide Sextum Empiric. lib. 1. Pyrrh. hypot. cap. 14. pag. 12.

8. *Murium cinis.*] Auctor Kiranidum, pag. 86. & Plinius Valer. ad verbum, lib. 1. cap. 9.

9. *Si aliquod animal.*] Q. Serenus, cap. 13. pag. 132.

Si vero incautas animal penetraverit aures,
Proderit admixto pavidi fel muris aceto.
At si lympha nocens pervaserit, anseris aptus
Immittetur adeps, cæparum non sine succo,
Qui gravis est oculis, sensum tamen auribus auget.

Sic etiam Plinius Valer. ad verbum, loc. cit.

10. *Si aqua.*] Sextus Platon. loc. cit. Plinius Valer. & Q. Serenus, locis citatis. E Græcis Galenus, lib. 3. κατὰ τόπους, cap. 1. pag. 391.

11. *Gliris detracta.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 83. Plinius Valer. lib. 1. cap. 9. *Gliri detrahitur pellis, & intestina ejusdem decoquuntur in vase novo cum mellis heminis tribus, usque ad tertias, atque ita servatur: cum opus est, strigili medicamentum tepefactum infunditur.* Sic etiam Scribonius Largus, Compos. med. cap. 5. ad aurium dolorem, num. 39.

12. *Strigili.*] Scribonius Largus, loc. cit. *Succus tepens per strigilem in foramen auris dolentis infusus.* Hieronym. Mercur. Practicæ libro 1. cap. 40. *Strigil est instrumentum una parte conchatum, qua humor in aurem immittitur.* Depictam strigilem vide apud Laur. Pignorium, lib. de servis, pag. 46. descriptam apud Apuleium in Floridis: *Honestam strigileculam* appellat, *tecta fastigatione clausulæ, flexa tubulatione lingulæ, ut & ipsa in manu capulo moraretur, & sudor ex ea rivulo laberetur.* Nempe in balneis strigili ferrea corporis sordes sudoremque detergebant. Per tubulationem quippe ligulæ dilabebatur sudor. Ligulam autem vocat partem superiorem incurvam, quod sit non absimilis ligulæ, oblonga, fornicata. Et hac strigilis parte medici utebantur. Scribonius Largus, Compos. 39. *Ad auriculæ tumorem .... prodest herbæ urceolaris succus tepens per strigilem in foramen auris dolentis infusus.* Plinius, lib. 25. sect. 103. *Omnis autem* succus *strigili calefactus infunditur.*

13. *Aut si terreni.*] Diosc. lib. 2. cap. 72. Γῆς ἔντερα.... ἑψηθέντα σὺν χηνείῳ στέατι, διαθέσεις ὤτων ἐγχυματιζόμενα θεραπεύει. *Vermes terreni decocti cum anserino adipe, & instillati, affectis auribus medentur.* Q. Serenus, cap. 13. pag. 132. de aurium vitiis.

Si vero obtusa sensus remoretur in aure,
Lumbricos terræ, sevumque ex ansere rauco
Excoque: sic veterem poteris depellere morbum.

Marcellus Empir. cap. 9. pag. 75. *Terreni vermes cum anseris adipe, vel cum oleo decocti, sine dubio medentur auribus purulentis.* Et pag. 79. *Terreni vermes cum adipe anseris decocti infunduntur auribus ad jam deplorata vitia.* Sic etiam Plinius Valer. lib. 1. cap. 9.

14. *Item ex arboribus.*] Q. Serenus, loco cit.

hulceratis, & ruptis auribus præclare medentur. Lacerti inveterati in os pendentium addito ſale, [15] contuſas & ab ictu læſas aures ſanant: efficaciſſime autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam diſtincti. Millepeda, ab aliis centipeda, aut multipeda dicta, animal eſt e vermibus terræ, piloſum, multis pedibus arcuatim repens, tactuque contrahens ſe: [a] [16] oniſcon Græci vocant, alii tylon: [14] efficacem narrant ad aurium dolores, in cortice Punici mali decoctum, & porri ſucco. Addunt & roſaceum, & in alteram aurem infundunt. Illam autem [b] quæ non arcuatur, [18] ſepa Græci vocant, alii ſcolopendram, minorem, pernicioſamque. [19] Cochleæ, quæ ſunt in uſu cibi, cum myrrha, aut thuris polline appoſitæ: [20] item minutæ, & latæ, fracturis aurium illinuntur cum melle. [21] Senectus ſerpentium fervente teſta uſta, inſtillatur roſaceo admixto, contra omnia quidem vitia efficax, ſed contra graveolentiam præcipue: aut ſi purulentæ ſunt, ex aceto: melius cum felle caprino vel bubulo, aut teſtudinis marinæ. [22] Vetuſtior anno eadem membrana non prodeſt, nec imbre perfuſa, ut aliqui putant. [23] Item aranei ſanies cum roſaceo, aut per ſe in lana, vel cum croco, auribus prodeſt: [24] gryllus cum ſua terra effoſſus & illitus. Magnam auctoritatem huic animali perhibet Nigidius, majorem Magi, quoniam retro ambulet, terramque terebret, ſtridat noctibus. Venantur eum formica circumligata capillo, in cavernam ejus conjecta, efflato prius pulvere, ne ſeſe condat: ita formicæ complexu extrahitur. [25] Ventris gallinaceorum membrana quæ abjici ſolet, inveterata & in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. [26] Eſt & quædam pinguitudo blattæ, ſi caput avellatur: hanc tritam una cum roſaceo auribus mire prodeſſe dicunt; ſed lanam, qua incluſerint, poſt paulum extrahendam. Celerrime enim id pingue tranſire in animal, fierique vermiculum. [27] Alii binas ternaſve in oleo decoctas efficaciſſime auribus mederi ſcribunt, & tritas in linteolo imponi contuſis. Hoc quoque animal inter pudenda eſt: ſed propter admirationem Naturæ, priſcorumque curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti ſunt. [28] Alterum genus mylœcon appellavere, circa molas fere naſcens. Has capite detracto attritas, lepras ſanaſſe, [29] Muſa & Picton in exemplis reliquerunt. [30] Tertium genus & odoris tædio inviſum, exacuta clune, cum piſſelæo ſanare hulcera alias inſanabilia: ſtrumas,

INTERPRETATIO.

a *Oniſcon.*] *His etiam nominibus* oniſcon Græci vocant, *quanquam diverſi ſit generis.*

b *Quæ non.*] Quæ ſine flexu tractuque decurrit.

NOTÆ.

Annoſa rubros ſi legeris arbore vermes,
Ex oleo tere: ſic tepidos infunde dolenti.

Marcellus Empir. cap. 9. pag. 80. *Vermes ex qualibet arbore, rubri coloris, contriti cum oleo, & infuſi, dolores aurium ſedant.*

15. *Contuſas.*] Sic Reg. 2. non, ut editi, *contuſi.* Mox vero in Reg. 1. & Chiffl. *ab ictu miſeras aures.*

16. *Oniſcon Græci*] Oniſcon etiam, inquit, ſic Græci vocant, πολύποδα ſcilicet, ſive multipedam. Differunt tamen: Aliud enim millepeda piloſa eſt, quæ ſinuatim repit: aliud oniſcos, ſive tylos, quem Cælius Aurel. libro 1. cap. 4. porcellionem vocat, multipedam, alii & cutionem. Illa eruca eſt hirſuta, quæ olera viteſque rodit, *une chenille.* Iſte, qui & τύλος & cutio a calloſa & compactili cute appellatur, *une cloporte,* in locis fere humidis, uliginoſiſque, & ſub vaſis aquariis repertus. Ob gentilitatem, ut Plinii verbis utar, affinitatemque nominum, utriuſque ſimul natura tractatur: quod ipſi familiare eſſe jam ſæpius obſervavimus, ac ſibi ſolemne eſſe præ ſe ipſe fert. Quod vero in ea Indicis parte, quam referemus inferius in Notis & Emend. num. XXXII. ex utroque genere conflari unum videtur, vel eo mihi nomine ſuppoſititium ſapere, non genuinum Plinii fetum ea videtur.

17. *Efficacem narrant.*] De oniſco ſeu porcellione affirmare id vere licet. Marcellus Empir. cap. 9. pag. 75. *Beſtiolæ multipedes, quæ contractæ in globulos complicantur, in oleo excoctæ, infuſæque auribus ſtatim proſunt.* Et pag. 76. *Cutiones beſtiolæ ſunt multipedes, cute dura & ſolida, quæ tactæ complicant ſe in orbem pilulæ rotundiſſimæ: Polypodas Græci appellant: Hæ complures coctæ cum oleo molli in vaſe ferreo, remedio ſunt auribus laborantibus, ſi inde curentur.* Scribonius Largus, cap. 5. *Ad aurium dolorem,* Compoſ. 36. *Item beſtiolæ multorum pedum, quæ tactæ conduplicant ſe in orbem pilulæ rotundiſſimæ ſimilem* (*κατοικιδίους ὄνους, aut πολύποδας Græci hoc genus animalium vocant*) *oleo domeſtico complures infervefactæ vaſe ferreo, bene faciunt.* E Græcis vero Dioſcor. lib. 2. cap. 37. Καὶ πρὸς ὠταλγίαν δὲ λεῖοι σὺν ῥοδίνῳ θερμανθέντες ἐν κελύφῳ ῥόας, καὶ ἐνσταγέντες ἁρμόζουσιν. *Tritæ & in cortice mali Punici addito roſaceo calfactæ ad aurium dolores efficaciter inſtillantur.*

18. *Sepa Græci.*] Σήψ nomen eſt vagum, venenatis plurimis attributum, quorum vis eſt σηπτική. Hæc ſcolopendra tertia eſt, quam fuſe deſcribit, viſam a ſe & obſervatam, Conſtantinus in Lexico, verbo Σκολοπένδρα.

19. *Cochleæ.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 1. cap. 9. Cochleas Africanas ad dolores aurium ex plaga, cum mica thuris ſeu polline, commendat etiam Archigenes, apud Galenum, lib. 3. κατὰ τόπους, cap. 1. pag. 398.

20. *Item .... fracturis aurium.*] Galenus, lib. XI. de facult. ſimpl. med. cap. 1. pag. 310. Plinius Valer. ad verbum, lib. 1. cap. 9.

21. *Senectus ſerpentium.*] Totidem verbis ac ſyllabis, Plinius Valer. lib. 1. cap. 9.

22. *Vetuſtior.*] Plinius Valer. loc. cit.

23. *Item aranei.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 80. *Aranei triti humor expreſſus, & roſæ liquidæ, quantum videbitur, immixtus, lanaque molli madefacta, auriculæ inſertus, continuo dolorem relevat.*

24. *Gryllus.*] Et γρύλλος Græce: noſtris, *un grillon.*

25. *Ventris gallinaceorum.*] Plinius Valer. iiſdem verbis, lib. 1. cap. 9. & Marcellus Empir. cap. 9. pag. 81.

26. *Eſt & .... blattæ.*] Plinius Valer. loc. cit. *Blattæ etiam ſine capite & pedibus & alis tritæ & illitæ linteolo, contuſis auribus imponuntur.* Blattarum hoc genus, fœdum eſt nauſeoſumque animal, noctu magis quam interdiu in cellis vinariis apparens circa latrinarum ora, in balneis, uliginoſiſque ædium partibus, gryllos referens, qui noctibus æſtate ſtrident. Vide Matthiolum, in lib. 2. Dioſcor. cap. 35. pag. 340. Lux iſtis adverſiſſima, ita ut ſi noctu lumen inferatur repente, celerrimo curſu refugiant. *Lucifugæ blattæ* Virgilio. Eſt & blatta alioqui, teſte Paulo Diac. in Gloſſis, vermis purpureum genus, ipſaque adeo purpura: qua de acceptione vocis, Gothofredum vide, in Cod. Theod. lib. 10. tit. 20. pag. 513. & 514.

27. *Alii binas,* &c.] Plinius Valer. loc. cit. & Dioſcor. lib. 2. cap. 38.

28. *Alterum .... mylœcon.*] Μυλικοὶ, ſive μυλοικοί, quod in piſtrinis gignuntur.

29. *Muſa.*] De Antonio Muſa diximus lib. 19. ſect. 38. Vide Notas & Emend. num. XXXV.

30. *Tertium genus.*] Deſcriptum a nobis priore loco, ex Matthiolo.

panos, diebus viginti uno impositas, percussa, contusa, cacoëthe, scabiem, furunculosque, detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita fastidimus. At hercule [31] Diodorus & in morbo regio, & orthopnoïcis se id dedisse tradit cum resina & melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi quidquid velit. Humanissimi eorum cinerem crematarum servandum ad hos usus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoïcis, aut rheumaticis. [32] Infixa utique corpori illitas extrahere constat. [33] Mel utilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuæ sunt. [34] Parotidas comprimit columbinum stercus vel per se, vel cum farina hordeacea aut avenacea. [35] Noctuæque cerebrum vel jecur cum oleo infusum auriculæ, aut parotidi : [36] multipeda cum resinæ tertia parte illita : grylli sive illiti, sive adalligati. At reliqua morborum genera medicinasque ex iisdem animalibus, aut ejusdem generis, sequenti dicemus volumine.

NOTÆ.

31. *Diodorus.*] Ita libri omnes. Forte rectius, *Diodotus.*

32. *Infixa utique.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 233. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 49.

33. *Mel .... auribus quoque.*] Ut oculis dictum est prodesse, sup. sect. *Mel utilissimum oculis, in quo sunt apes immortuæ.*

34. *Parotidas.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 1. cap. 13. & Marcellus Empir. cap. 15. pag. 107. & 110.

35. *Noctuæque.*] Iidem auctores proxime appellati. Et Scribonius Largus, Compos. Medic. cap. 6. ad parotidas, num. 43. *Ad parotidas convenit noctuæ cerebellum butyro mixtum*, &c.

36. *Multipeda.*] Plinius Valer. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 15. pag. 109. *Multipedes cutiones, qui in stercore nascuntur, quique contacti in globulos complicantur, adjecta tertia parte resinæ, validissime triti, & malagmatis vice impositi, incipientes parotidas aperiunt, & expurgant : maturatas vero persanant.*

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM XXIX.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

Sect. 1. I. AM *sterilis gratiæ, tantæque difficultatis in promendo.* Hæc quæ sunt planissima, quæque totidem omnino syllabis apicibusque repræsentant vetusta exemplaria omnia, Reg. 1. 2. Chiffl. aliaque, miror neglecta ab editoribus Plinianis, ut tenebras nobis hoc loco meras offunderent, his verborum ambagibus: *quam steriles gratiæ, difficultates in promendo.*

Ibid. I. *Quoniam Tyndareum revocavisset ad vitam.*] Ita restituimus id nomen ope codicis Regii 2. cui suffragatur & is quem Pintianus vidit: in utroque enim *Tyndareum*, non *Tyndaridem*, ut in editis, legitur. De hoc Tyndareo, præter Hyginum, ut diximus in Notis prioribus, meminere Tzetzes, Chiliad. 10. hist. 349. vers. 720. de Æsculapio:

> Νεκροὺς ἀνέπλασεν αὐτὸν τινὰς ἀναζωῶσαι,
> Τυνδαρέων, Ἱππόλυτον. σὺν τοῖς ὀλίγοις ἄλλοις.

Mortuos finxerunt quosdam ab eo excitatos, Tyndareum, Hippolytum, aliosque non paucos. Zenobius in Parœmiis, Cent. 1. num. 47. ubi de Æsopo: Οὕτω γὰρ θεοφιλὴς ἐγένετο ὁ Αἴσωπος, ὡς μυθεύεται αὐτὸν ἀναβιῶναι, ὡς Τυνδάρεον, καὶ Ἡρακλῆν, καὶ Γλαῦκον. *Hic adeo carus Diis exstitit, ut revocatum in vitam hunc fabulentur, veluti Tyndareum, Herculem, Glaucum.* Apollodorus, lib. de Diis, ex diversis auctoribus eorum nomina colligit, qui revocati ad vitam ab Æsculapio ferebantur. Capaneum ac Lycurgum Stesichorus proferebat; Eriphylen & Hippolytum, is qui Naupactica conscripsit: Tyndareum, Panyasis: qui Orpheum sunt secuti, Hymenæum: Mnesagoras denique, Glaucum Minoïs filium.

Sect. 2. III. *Prodicus, Selymbriæ natus, e discipulis ejus.*] Nempe Hippocratis. Ita libri omnes, etiam M S S. Dalecampius tamen, *Herodicus* emendabat, ex nescio quo Plutarchi loco, quem, si vidit, præpostere haud dubie intellexit. Herodicum enim Hippocrates habuit, non discipulum, sed artis magistrum. Testis Joan. Tzetzes, Chiliad. 7. histor. 155. vers. 959.

> Ὁ μέγας, ὁ καὶ δεύτερος, γέγονεν Ἱπποκράτης·
> Ὃν ὁ πατὴρ Ἡρακλείδας τὰ ἰατρῶν διδάσκει.
> Ὁ ἐκ τῆς Σελυβρίας τε Ἡρόδικος σὺν τούτῳ.

Scripsisse hunc Herodicum de diæta, τὰ περὶ δίαιταν, auctor est Eustathius, in Iliad. ί. pag. 763.

Sect. 5. IV. *Qui quæ inter initia scripsit, illo mox recedente a vita, ad sua placita mutavit.*] Hermolai hæc manu refecta: In Parm. *Seque inter initia scripsit. Illo*, &c. In Reg. 2. Pintiani codice, *seque inter initia adscripsit illi: mox procedente vitia sua & placita mutavit.* Conjectura Pintiani: *mox procedente avaritia.* Nostra: *Seque inter initia adscripsit illi: mox recedentis a vita, sua ad placita mutavit.* Primum sese Asclepiadeum professus est: illius deinde mortui placita mutavit ad sua. Sensimus nos postea id jam occupasse Gronovium.

Ibid. V. *Anima statim nostra negotiari*] Sic M S S. 1. 2. aliique, non, ut editi, *animas statim nostras*: neque ut Gronovius conjiciebat, *animæ statum* vel *fatum nostræ* negotiari. Sic *alio* mercaturæ *genere negotiari* dixit Columella, lib. 12. in præfat.

Sect. 6. VI. *L. Æmilio L. M. Iulio Coss.*] Veterem scripturam Regii codicis 8686. & Chiffletiani, quæ est optima, quamvis abbreviata, fide integra repræsentamus. Libri editi habent, *L. Æmilio, M. Livio Coss.* Atque ita etiam Cassiodorus & Zonaras. Prave: nam plebeia fuit gens Livia, nec Consulatui gerendo habilis. Apud Livium historicum, lib. XXII. cum L. Emilio Paullo, M. Lælius Consul legitur: pari errore. Nos veteris scripturæ optimæ secuti vestigia, ita legendum esse conjicimus: *L. Æmilio, Luc. Iulio Coss.* quoniam Iuliæ gentis prænomina nummi veteres tantum tria exhibent: Caii, Lucii, & Sexti.

Sect. 8. VII. *Inquisitio per parietes agitur.*] Formulam hic aliquam juris latere Jureconsulti alias eruditi, virique critici, falso arbitrati sunt. Quare librorum omnium, etiam conditivorum, ut Reg. 1. 2. Colb. Chiffl. &c. constantissima lectione neglecta, alii *per parentes*, ut Dalecampius; alii *per partes*, ut Pithœus, lib. 2. Advers. cap. 19. pag. 444. & seq. Gronovius, *per patrias*; alii aliter censuerunt: nemo ex iis probabili sententia, quam nos omnino perspicue, ut quidem remur, ex simplici, nec petita longius Plinianæ orationis interpretatione eruimus. Inquisitores ejuscemodi, qui per parietes captabant candidatorum sermones, ὠτακουστὰς Græci vocabant, quibus Cyrus primum usus dicitur a Xenophonte, lib. 8. Παιδ. De his etiam Plutarchus, περὶ πολυπραγμ. Iidem Græcis deinde πευθῆνες, Curiosi a Latinis sequiore ævo nuncupati: de quibus multa Gothofredus in Cod. Theod. lib. 6. tit. 29. *de curiosis*, pag. 193. & 194. Item *Auriculares*, in Chronico Novalicensi, lib. 5. cap. 3. *Hic denique mittens auriculares & præcones, qui lustrarent civitates & castella, ne homines inconsulte loquerentur de eo.* In Gallia vulgo appellamus, *des Ecoutes*: ab auscultando: item *des espions.*

VIII. *De exsilio vero nonnisi X L V. electis viris datur tabella.*] Sic Reg. 2. cod. cum Chiffl. In Reg. 1. *nonnisi de X L V. electis viris.* Descivere ab his editionum, quæ hactenus in manus venerunt, concinnatores: qui cum ita scripsere, *nonnisi die X L. quinque electis viris*, non in Plinianum modo contextum novam scripturam, sed & in forum vetus Romanum novam judiciorum formam invexerunt. Ibid.

IX. *Non magis hæc Urbi timuit Cato, ut equidem credo, quam reginas.*] Nusquam magis consentiens conspiransque omnium exemplarium, etiam M S S. fides, quam in hujus vocis scriptura. Nihilominus Salmasius, in præf. ad librum de homonymis, 52. sic emendat, *quam resinas*: tum multa de resinata juventute affert, quæ ante eum Dalecampius commodiore loco protulerat, quoniam ab isto quem tractamus, prorsus abhorret: ut vel nostra per se interpretatio arguit, qua nihil est planius, nihil ad scriptoris mentem accommodatum magis: præsertim quod nihil adhuc attingere se Plinius profitetur eorum quæ Urbi timuit ac Reipublicæ, in quibus resinæ: extrema dumtaxat hac sectione ab eo delibanda. Ibid.

X. *Postes a nubentibus attingi.*] Sic M S S. omnes, Reg. 1. 2. Colb. aliique. Rectius tamen fortassis *cingi*, auctore Plutarcho, in quæst. Rom. pag. 271. Ἐρίῳ δὲ τὴν θύραν περιστέφει τοῦ ἀνδρός. *Nova nupta mariti januam lana coronat.* Quo & Lucanus respexit, solennes nuptiarum ritus describens, lib. 2. vers. 355. Sect. 9.

> *Festa coronato non pendent limine serta,*
> *Infulaque in geminos discurrit candida postes.*

Attingi tamen haud penitus aspernandum: cum ritus ille tangendi postes lana ex fieri potuerit, qua colus instructa, quam novæ nuptæ secum deferebant, eodem auctore Plutarcho, loc. cit.

XI. *Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo: & alio modo indita auribus.*] Geminum adhibendæ lanæ succidæ modum edocet: primum ut in naribus; alterum, ut in aure indatur. Sic etiam Q. Serenus, cap. 35. pag. 148. Ibid.

> *Lana oleo madefit, sed nondum lota, rosato:*
> *Hæc datur in nares, vel claudit densius aures.*

Explanatius porro Marcellus Empir. cap. 10. pag. 85. *Lana succida conjicitur in nares cum oleo rosaceo: & auriculæ de lana succida obturantur, & ita sanguis profluens continetur.* Ita verbis fere totidem Plinius Valer. lib. 1. cap. 26. Frustra igitur contra consensum omnium exemplarium ex dubiæ fidei vetusto codice profert Dalecampius alteram lectionem, *& allio modico indito in auribus.* Allium in aure indere quid juvet ad sistendum sanguinem, conjicere haud proclive est. Utitur hac forma loquendi Plinius rursum inferius, sect. XI. *Et alio modo lutea ovorum*, &c.

XII. *Et in linteo saccatur.*] Libri omnes, tum editi, tum M S S. *siccatur*, manifesto errore, cujus vel ipsa œsypi concinnatio admonet: sed & auctores Græci pariter ac Latini. Nam Diosc. lib. 2. cap. 84. pingue illud quod supernatat, excolatum, elui aqua jubet, confricari, ut candidius reddatur: Ἔνιοι δὲ διηθήσαντες τὸ λίπος, πλύνουσιν ἐν ὕδατι ψυχρῷ ταῖς χερσὶν ἀνατρίβοντες .... γίνεται δὲ ὁ πιστὸς λευκότερος. Sic etiam auctor libri de simpl. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 1003. Sect. 10.

XIII. *Hulcera non oculorum modo sanat, sed oris etiam & genitalium, cum anserino adipe.*] Ita M S S. librique publici. Ibid.

At si Dioscoridem audimus, qui hæc ceteroqui verbis totidem repræsentat; *sed auris* potius scribendum sane fuerit. Sic enim ille, lib. 2. cap. 84. *Πρὸς τε τὰ ἐν ὠσὶ καὶ ἐν αἰδοίῳ σὺν χηνείῳ στέατι.*

Sect. ix. XIV. *Ad ignem sacrum candido ovorum trito cum amylo.* Plinius Valer. non *trito* videtur, sed *trino* legisse, vel *terno.* Nam lib. 3. cap. 34. *Igni sacro medendo: Ovorum trium;* inquit, *candidum; cum amyli pari mensura imponitur.*

Ibid. XV. *Sic & lientericis.*] Sic restituimus ex indubitata conjectura, non uno argumento nixa. Nam neque *lienicis*, quod libri hactenus editi præferunt, vox est nota Plinio, qui lienosos semper, aut splenicos vocat: neque lienosis prodesse hoc medicamentum potest, quod nunc affertur: lienteriæ quod genus aliquod dysenteriæ est, mire prodest. Theod. certe Priscianus, lib. 2. parte 2. cap. 18. cui titulus est, *de dysentericis, vel neutericis* (ubi *lientericis* legi oportere perspicuum est, cum de lienterio eo capite sermo sit, ac nominatim ea appelletur) *ova bis in aceto cocta sorbilia convenire* plane asseverat. Quamobrem ob affinitatem morbi, hoc loco cœliacis dysentericisque, de quibus proxime antea sermo fuit, lienterici commode subnectuntur. Denique in Reg. cod. 1. *Sic & in lienierici.* In Reg. 2. & Colb. 3. *Sic & lienitericis*, diserte scribitur, ex quo *lientericis* fingi oportere, facilis conjectura est. Nec minus felix in emendandis Notis, quæ falso Tironi ac Senecæ adscribuntur apud Gruterum pag. 180. *Sinteria. Sinteriacus. Dissenteria. Dissenteriacus.* Lege: *Lienteria. Lienteriacus. Dysenteria. Dysenteriacus.*

Ibid. XVI. *Scabiem corporum ac pruritum oleo & cedria mixtis tollunt.*] Addit & Marcellus Empir. cap. 4. cap. 40. sed imprudenter scilicet: verbis illis *e vino*, quæ clausula est superioris sententiæ, in hanc transductis. *Ex vino*, inquit, *& oleo, & cedria, pruritum scabiemque capitis tolli manifestum est, si ungatur assidue.*

Ibid. XVII. *Torminibus.... medentur, ova bina cum allii spicis quatuor*, &c.] In libris hactenus editis, *cum aliis piscis*, perinde quasi cum piscium ovis gallinæ ova permiscenda censuerit. Sincera lectio quibusdam ante nos ex conjectura suboluit: quibus tamen conjecturam stabilirent, argumenta deerant. Suppeditat ea nobis auctor haud pœnitendus, qui e Plinianis floribus maximam vim in suos hortos transtulit, Marcellus Empir. cap. 27. pag. 192. *Cauliculos ex aceto coctos*, inquit, *allii spicas quatuor purgatas, ova incocta duo simul contere, adjice vini veteris heminam, & fervefactum medicamen dysenterico da bibendum.* Et pag. 195. *Dysenterico & torminoso, & ei qui jam corruptum sanguinem egerit, saluberrimum medicamentum est tale. Allii spicæ quatuor, & ova duo incocta in unum teruntur: hisque additur vini veteris sextarius, & coquitur ad tertias*, &c.

Sect. 14. XVIII. *Genitæ Manæ catulo res divina fit.*] Prius legebatur, *Genito mane catulo*, contra codicum MSS. Reg. 1. 2. ceterorumque probatissimorum fidem, in quibus totidem plane apicibus ea lectio conspicua est, quam repræsentamus. Confirmat egregie emendationem Plutarchus, lib. de quæst. Rom. pag. 277. *Διὰ τί τῇ καλουμένῃ Γενείτῃ Μάνῃ κύνα θύουσι: Cur ei quæ Genitæ Manæ vocatur, canem immolant?* Nempe ut Græci Lucinæ, sic Genitæ Manæ Romani canem immolabant, pro iis quæ domi nascerentur, *ὑπὲρ τῶν οἰκογενῶν*, inquit Plutarchus, loc. cit. & pag. 280. Hanc esse arbitror Maniam Deam Matrem Larum, cui olim pro familiarium sospitate pueri mactabantur, ut refert Macrobius, lib. 1. Saturn. cap. 7. pag. 221. eamdemque Deam Menam ab Augustino appellatam, lib. 4. de Civit. Dei, cap. XI. Et qui puerorum natalibus præesse Dii credebantur, *Genitales Deos* prisca ætas vocavit. In nummo Crispinæ Augustæ, apud Tristan. tom. 1. pag. 750. GENITALIBVS. DIS.

Sect. 17. XIX. *Item suffitu eorum abigere sanguisugas adhærentes*, &c.] Hæc hactenus ita divulsa distractaque fuere, ut ab iis vocibus, *sanguisugas adhærentes*, novæ periodi sumeretur initium: ac præpostera interpunctione, non sanguisugas adhærentes faucibus, sed aspidas, de quibus antea proxime sermo fuit, suffitu cimicum abigi sensus foret. Errorem Marcellus Empiricus retexit, cap. 6. pag. 121. *Ad eos*, inquit, *qui sanguisugas inscii devorant, cimicum in carbonibus positorum fumus remedio est: si ore hianti, & faucibus apertis excipiantur: ejici enim & expelli devoratas sanguisugas hac ratione certissimum est.* Certior quoque auctor Columella, lib. 6. cap. 18. pag. 228. *Remedia ad haustam hirudinem.... Potest etiam per fistulam deusti cimicis nidor immitti, qui ubi superponitur igni fumum emittit, & conceptum nidorem fistula usque ad hirudinem perfert, isque nidor depellit hærentem:* &c.

Sect. 21. XX. *Draconum adipem venenata fugiunt: item, si uratur, ichneumonum: fugiunt & urticis tritis in aceto perunctos.*] Hoc loco maxime grassata est interpolatorum audacia, inscitiaque: sic enim in libris hactenus editis legebatur: *Draconum adipem venenata fugiunt: item virus ichneumonum: & cutis cinere in aceto perunctos.* Quæ ne Oedipus quidem intelligat. In Reg. 1. *& uricis tritis.* At in Reg. 2. diserte ac plane: *Draconum adipem venenata fugiunt: item urature ichneumonum: fugiunt & urticis tritis in aceto perunctos.* In quibus sinceræ lectionis aperta vestigia.

Ibid. XXI. *Aiunt enim præcanere.*] In libris hactenus editis, *præcavere.* Qui interpolarunt, adjecto etiam vocabulo, *futura præcinere*; rescripserunt. Nos codicum auctoritatem secuti; Reg. 1. & 2. *præcanere*: cui voci quæ vis subsit, aperuimus libro anteriore, sect. 4.

XXII. *Ternis digitis utrimque amputatis.*] Ita Reg. codices 1. 2. & Chiffl. Editi, *quaternis.* Sed utrumlibet legas; Ibid. exclamat Dalecampius fabulosum esse, quod utrimque certa mensura amputari extrema oporteat, uno scilicet Dioscoride in consilium ejus rei adhibito. At censuit tamen ita Andromachus senior, Neronis medicus, apud Galenum; lib. 1. de antid. cap. 6. pag. 876. Censuit & Damocrates; ibidem, cap. 15. pag. 893. E cervice enim ternos digitos, e cauda amplius paulo præcidi jubet:

Τῶν μὲν κεφαλῶν ἀπόκοψον, ὡς τρεῖς δακτύλους,
Μικρῷ τε πλείους τῶν ἀπὸ τῆς οὐρᾶς μερῶν,
Πρῶτον κεφαλὰς μὲν εἶτα τὰς οὐρὰς τότε.

Censuit & Galenus ipse, cap. 8. ejusdem operis, pag. 878. *Αὔταρκες δ' ἐπὶ τῶν μεγάλων ἐχιδνῶν τὸ ἀφαιρεθησόμενον ἑκατέρωθεν εἶναι δακτύλων δ'. Sufficit in magnis viperis id quod amputabitur utrobique, quaternos æquare digitos.* Quod iterum repetit, lib. de theriac. ad Pison. cap. 13. pag. 950.

XXIII. *Et pedibus suspensum in supero limine.*] In libris ha- Sect. ctenus editis, addita vocula una, alteraque corrupta, *sus-* 26. *pensum sursum in superliminari.* Reg. 1. 2. & Chiffl. *superlimine.* Plinius lib. 32. sect. 16. stellam marinam *affixam limini superiori* dixit: superum limen, Plautus in Bacchid.

XXIV. *Ore minimo sub alvo.*] In quibusdam MSS. *sub-* Sect. *albo*, mendose. Error enim arguitur ex Nicandro, ita rha- 27. gion phalangion describente, in Theriac. pag. 51.

Ἔργα δέ τοι σύ τιο περιφράζοιο φάλαγγος,
Σήματα δ' ἐν βρυχμοῖσιν· ἐπεὶ ῥ' ὁ μὲν αἰθαλόεις ῥὼξ
Κέκληται, ποσσὶν, ἐπασσύτερος ποσὶν ἕρπων.
Γαστέρι δ' ἐν μεσάτῃ ὀλοοῖς ἔσκληκεν ὀδοῦσι.

Hoc est, Gorræo interprete:

Nunc attende notas & vulnera dira phalangis
Pestiferi: piceo distinguitur ille colore,
Qui Rhox nomen habet, pedibusque frequentibus: alvo
Os illi in media, duro exitiabile dente.

Et Scholiastes in eum locum: *τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀδόντας κατὰ τὴν μέσην τὴν γαστέρα ἔχει.*

XXV. *Quidam ob id edendum dederunt.*] Ita libri omnes, Sect. etiam MSS. Interpolatoris cujuspiam conjectura est futi- 23. lis, quam Dalecampius ex vetusto nescio quo exemplari affert: *quam ob id bibendum.* Nam reclamant præterea auctores vetusti: Plinius Valer. lib. 3. cap. 50. *Cinis capitis canini*, inquit, *illitus abigit aquæ pavorem: aut caput canis devoratum.* Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 21. *Ad canis rabidi morsus: Caput rabidi canis & jecur coctum dato ei qui morsus fuerit, sanat.*

XXVI. *Porrigines felle ovillo cum creta Cimolia, linito ca-* Sect. *pite*, &c.] Hæc mihi potior lectio visa est, Regii codicis 35. 1. auctoritate stabilita, quam Chiffletiani, aut Regii 2. in quibus *prurigines* scribitur. Quanquam & his posterioribus exemplaribus suffragantur auctores duo; sed non diligentissime omni ex parte castigati. Marcellus Empir. cap. 4. pag. 40. *Prurigines capitis discutit fel ovillum cum creta Cimolia, donec arescat: mirum est.* Totidemque verbis Plinius Valer. lib. 1. cap. 4. Sed *porrigines* utrobique scribi censemus oportere.

XXVII. *Murina pellis.*] Et hoc Plinii loco, Plinius al- Sect. ter Valer. lib. 1. cap. 1. & Marcellus Empir. cap. 1. pag. 36. 36. sunt corrigendi: cum in libris editis apud utrumque legatur *Murenarum pellium*, pro *murinarum*: nequedum enim de piscibus, sed de terrestrium animalium medicinis tractatio nunc instituitur.

XXVIII. *Adesque earumdem alitum cum rosaceo. Cochleæ ma-* Ibid. *tutino pascentis arundine caput præcisum,.... adalligant capitis doloribus licio.*] In libris hactenus vulgatis, *Adepsque.... cum rosaceo coctus. Matutino pascentis hirundinis caput* &c. In vetere Dalecampii exemplari, *Matutino nascentis*: utrumque insulse. In Reg. 2. *coctæ matutina pascentis harundine* &c. quoniam vox ea *arundo* in libris veteribus quandoque aspiratur, etsi aliter Macrobius monet fieri oportere. Nostram emendationem ita stabiliunt veteres scriptores duo, nihil ut esse certius queat. Primum Marcellus Empir. cap. 1. pag. 36. *Cochleæ matutinum rorem pascentis caput arundine præciditur, & in linteolo licio alligatur, colloque suspenditur: continuo medetur.* Et Plinius Valer. lib. 1. cap. 1. de capitis ægritudinibus & medela: *Cocochleæ matutino se pascenti caput arundine præciditur, & in linteo licio alligatur, colloque suspenditur.*

XXIX. *Oesypum cum myrrha specillo illitum.*] Prius peni- Sect. cillo legebatur. In Reg. 2. cod. *specielo.* Marcellus Empir. 37. *specillo. Glabris palpebris*, inquit, cap. 8. pag. 70. *pilos induces, si œsypo quod sub armis ovium nascitur, adjecta myrrha, pariterque in mortario trita, specillo calido loca pilis nuda perduxeris.*

XXX. *Lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum ad crassi-* Ibid. *tudinem mellis in æreo vase.*] In Chiffl. cod. *Sole decoctum*, haud ita sincere. Marcellus Empir. cap. 8. pag. 70. *Pili si oculis molesti erunt, potenter uteris hoc medicamine. Lacertæ viridis fel misce cum vino albo; quantum sufficere existimaveris, & mitte in vas æreum, positumque ad Solem, tamdiu agita, donec crassitudinem mellis habeat: atque ex eo loca pilorum vulsorum ungue.*

Sect. 38. XXXI. *Cum Attico melle cinis & adeps soricis combusti tritus, lacrymosis oculis plurimum confert : stibis quid est, dicemus in metallis.*] Posteriora hujus sententiæ verba, quale delitescat in antecedentibus mendum per se indicant. Itaque, tametsi codices omnes MSS. vulgatæ huic scripturæ suffragantur, nihilominus *adeps soricis cum stibi*, legi oportere pertendimus, sequitur enim statim, *stibis quid est, dicemus.* Quæ verba quo spectent, nisi de stibi actum sit in priore orationis parte, dici non potest.

Ibid. XXXII. *Boæ quoque fel.*] In libris hactenus editis, *ululæ quoque fel*, reclamantibus licet libris omnibus, Reg. 2. Chiffl. aliisque, tum hoc loco, tum in Indice hujus libri ac sequentis, nam *boæ* vel *bovæ* ubique diserte legimus : cum toto hoc libro mentio ejus nulla fiat, ubi ab hoc loco discesseris. Neque vero ad medicinas avium transgressura oratio sumere dicendi initium ab ulula debuit, sed ab aquila potius, quæ volucrum regina dicitur, uti statim fiet. In Indice sane utriusque libri mox appellati, nomina continentur animalium, ex quibus in ipso voluminis corpore medicinæ repetuntur : in his post viperam boa appellatur, ut in hac sectione, in qua versamur. Quamobrem utriusque illius Indicis partem eam, quæ nomina animalium complectitur, numerumque medicinarum ex eis, neque initio hujus operis referre operæ pretium visum est, & quod ab aliquo potius, vetusto tamen, consarcinatore contextam, quam a scriptore ipso, tum censebamus, & adhuc suspicamur haud levibus inducti argumentis : & quod aptiora eo loco viderentur ea quæ inseruimus, quibus tota series operis conspicua fit : neque amplius differre fas, cum & ad emendationem nostram constabiliendam id præclare faciat : & premi quidquam, quod Pliniano e fonte manasse cuipiam possit videri, religio sit : idcirco alieno potius loco intexi oportere censuimus, quam omnino nullo. Itaque in Indice libri XXIX. hæc adduntur in fine, quæ ex codicibus Reg. 1. 2. & Colb. summa fide repræsentamus, numquam antehac edita :

Medicinæ ex pecude XXII. & sequente libro, LV. LXXVII.
Mulis, VI. & sequente libro, III. IX.
Cane, XVI. & sequente libro, XLI. LVII.
Cane rabioso, III. & sequente libro, II. V.
Ichneumone, I.
Mure, araneo, II. & sequente libro, III. V.
Glire, II. & sequente libro, VI. VIII.
Sorice, IV. & sequente libro, II. VI.
Mustela XIX. & sequente libro XXV. XLIV.
Stellione, IV. & sequente libro, XII. XVI.
Herinaceo, V. & sequente libro, XIII. XVIII.
Hystrice II. & sequente libro, I. III.
Lacerta, XIII. & sequente libro, XXX. XLIII.
Salamandra, I. & sequente libro III. IV.
Cochlea, XXVII. & sequente libro, LXXIV. CI.
Aspide, IV. & sequente libro III. VII.
Basilisco, IV.
Dracone, VI. & sequente libro, XXI. XXVII.
De Vipera, XIV. & sequente libro, XXI. XXXV.
Hydro I.
Bova IV. & sequente libro, III. VII.
Enhydride, I. & sequente libro, II. III.
Serpentibus ceteris VII. & sequente libro, VIII. XV.
Scorpione, IV. & sequente libro II. VI.
Araneorum, & phalangiorum genera XI. Medicinæ ex eis IX. & sequente libro, XXV. XXXIV.
Gryllo, sive tauro, I. & sequente libro, VII. VIII.
Scolopendra, sive multipeda, sive millepeda, sive centipeda, sive onisco, sive tylo, medic. I. & sequente libro, XXI. XXII.
Admiratio Naturæ nihil sine usu gignentis.
Limace, I. & sequente libro, III. IV.
Eruca I. & sequente libro, II. III.
Verme terreno, II. & sequente libro, XXII. XXIV.
Verme ex arboribus, & sequente libro, IV. V.
Ex volucribus : Aquila, IV. & sequente libro, III. VII.
Vulture, IX. & sequente libro, IX. XVIII.
Gallinaceo, XXI. & sequente libro, XXXV. LVI.
Gallina, X. & sequente libro, XXI. XXXI.
Ovis, XXII. & sequente libro, XLIII. LXV.
Ansere, IX. & sequente libro, XV. XXIV.
Cygno, I. & sequente libro, V. VI.
Corvo, II. & sequente libro, IV. VI.
Cornice, I. & serquente libro, II. III.
Accipitre, II. & sequente libro, II. IV.
Milvo, II. & sequente libro, VI. VIII.
Cenchreide, II.
Ciconia, II. & sequente libro, I. III.
Anate II. & sequente libro, XIV. XVI.
Pico Martio, I.
Turture, IV. & sequente libro, V. IX.
Ulula, I. & sequente libro, I. II.
Bubone, II. & sequente libro, V. VII.
Vespertilione, IV. & sequente libro, IX. XIII.
Apibus, V. & sequente libro, VIII. XIII.
Buprešti, III. & sequente libro, III. VI.
Pityocampis, III. & sequente libro, IV. VI.
Naturæ benignitatem etiam fœdis animalibus inservisse magna remedia.
Scarabæo, IX. & sequente libro, VIII. XVII.
De genere cantharidico, Medic. ex his V. & sequente libro, XI. XVI.
Cimice, IX. & sequente libro, VII. XVI.
Musca, VII. & sequente libro, V. XII.
Locusta, IV. & sequente libro, IV. VIII.
Attelebis, I.
Formicis, III. & sequente libro, VIII.

Adjecta hæc similiter ad calcem Indicis libris XXX. quæ nunc primum ex iisdem codicibus MSS. exhibemus.

Medicinæ ex pecude, LV. & priore libro, XXII. LXXVII.
Lana, XXV. & priore libro, XXX. LV.
Oesypo, XX. & priore libro, XXXII. LII.
Mulis, III. & priore libro, VI. IX.
Caballis, III. & priore libro, I. IV.
Cane, XLI. & priore libro, XVI. LVII.
Cane rabioso, II. & priore libro III. V.
Mure, XXVIII. & priore libro, XIV. XLII.
Mure araneo, III. & priore libro, II. V.
Glire, VI. & priore libro, II. VIII.
Sorice II. & priore libro, IV. VI.
Mustela, XXV. & priore libro XIX. XLIV.
Stellione, XII. & priore libro, IV. XVI.
Herinaceo, XIII. & priore libro, V. XVIII.
Hystrice, I. & priore libro, II. III.
Lacerta, XXX. & priore libro, XIII. XLII.
Salamandra, III. & priore libro, I. IV.
Cochlea, LXXIV. & priore libro, XXVII. CI.
Aspide, & priore libro, IV. VII.
Dracone, XXI. & priore libro, VI. XXVII.
Vipera XXI. & priore libro, XIV. XXXV.
Bova, III. & priore libro, IV. VII.
Enhydride, II. & priore libro, I. III.
Amphisbæna, III. & priore libro, IV. VII.
Serpentibus ceteris VIII. & priore libro, VII. XV.
Scorpione, II. & priore libro, IV. VI.
Araneorum & phalangiorum genera XI. Medicinæ, XXV. & priore libro, IX. XXXIV.
Gryllo, sive tauro, VII. & priore libro, I. VIII.
Troxalide, III.
Phryganione, I.
Scolopendra, sive multipeda, sive millepeda, sive onisco, sive tylo, XXI. & priore libro, I. XXII.
Admiratio Naturæ nihil sine usu gignentis.
Limace III. & priore libro, I. IV.
Eruca, II. & priore libro, I. III.
Verme terreno, XXII. & priore libro, II. XXIV.
Verme ex arbore, IV. & priore libro, I. V.
Verme ex herba, IV.
Herpete, I.
Ricino, III.
Ex volucribus :
Aquila, III. & priore libro, IV. VII.
Vulture, IX. & priore libro, IX. XIII.
Ossifraga, VI.
Gallinaceo, XXXV. & priore libro, XXI. LVI.
Gallina, XXII. & priore libro X. XXXII.
Ovis, XLIII. & priore libro, XXII. LXV.
Commageno, V. & priore libro, IV. IX.
Cygno, V. & priore libro, I. VI.
Corvo, IV. & priore libro, II. IV.
Cornice, II. & priore libro, I. III.
Accipitre, II. & priore libro, II. IV.
Milvo, VI. & priore libro, II. VIII.
Grue I.
Ciconia, I. & priore libro, II. III.
Ibide, III.
Anate, XIV. & priore libro, II. XVI.
Ardeola, I.
Palumbe, XIV. & priore libro, VII. XXI.
Galerita, IV.
Cuculo, I.
Pico Martio, I.
Turture, V. & priore libro, IV. IX.
Turdis, III.
Merula, II.
Hirundine, XXIV. & priore libro, IX. XXXIII.
Ulula, I. & priore libro, I. II.
Upupa, I.
Bubone, I.
Passere, I.

Galgulo,

Galgulo, III.
Vespertilione, IX. & priore libro, IV. XIII.
Cicada, I.
Apibus, VIII. & priore libro, V. XIII.
Bupresti, III. & priore libro, III. VI.
Pityocampis, IV. & priore libro, III. VII.
Naturæ benignitatem & fœdis animalibus inseruisse magna remedia.
Scarabæo, VIII. & priore libro, IX. XVII.
Blattis, XII. & priore libro, VII. XIX.
De generibus cantharidum: Medicinæ ex his, XI. & superiore libro, V. XVI.
Cimice, VII. & priore libro, IX. XVI.
Musca, V. & priore libro, VII. XII.
Locustis IV. & priore libro, IV. VIII.
Formicis, V. & priore libro, III. VIII.

Ibid. XXXIII. *Fimum quoque columbarum ex aceto ad ægilopas.*] Sive, ut in Reg. 2. *ad ægilopia.* Inepta enim Chiffletiani codicis lectio est, *ad alopecia*: nec paulo deterior Dalecampii emendatio, *ad alopecias.* Est enim capitis vitium alopecia, non oculorum, quorum in appellandis sanandisque morbis hac sectione Plinius nunc totus habitat. Sic etiam Marcellus Empir. quem Plinii simiam alterum in medicina jure dixeris, cap. 8. pag. 71. *Ægilopia*, inquit, *emendat fimus columbinus ex aceto coctus, & illitus. Cicatrices quoque oculorum & albugines mire detergit.*

Ibid. XXXIV. *Per se vero, ad claritatem. Hippocratis putant auctoritate adjici &c.*] Ita restituimus hunc locum, secuti codices Reg. 1. 2. & eum, quem Pintianus vidit. Prius legebatur: *per se vero ad claritatem dorcados. Hippocratis (ut putant) auctoritate adjicitur.* Cum in MSS. iis, & *dorcados*, & vocula *ut*, & postrema vocis *adjicitur* syllaba desit. Sed haud paulo lepidius est, quod Parmensis editionis curatores, pro *dorcados, Hippocratis*, *Dioscoridis & Hippocratis*, edidere. Credo, ut crucem Criticis figerent, parsque una saltem vel ex hoc loco uno Dioscoridem Plinio vetustiorem esse omni ope contenderet.

Sect. 39. XXXV. *Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa & Pictori in exemplis reliquerunt.*] Hic mendum subesse remur, etsi constans ea sit editorum omnium librorum scriptura. Nam in Reg. 1. *Muscam Pyctem*: in Reg. 2. *Museum pyctem*, legimus: plane ut *Muscus* sive *Musca*, pyctæ, hoc est, pugilis, fuisse nomen videatur, quem liber Exemplorum forte inscriptus, qualem Hygini fuisse in Auctorum Indice diximus, eo medicamento sanatum prodiderint. Sic *Euthymum pyctam* Plinius appellat, lib. 7. sect. 48. Suboluit mendum istud & antea Pintiano. Non placet interim Gronovii conjectura legentis, *Musa cum Pitanæo*, Apollonio videlicet, de quo nos in Auctorum Indice. Abhorret enim ea ratio appellandi auctores, sola patria indicata, ab ingenio & consuetudine Pliniana.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXX.

CAP. I. I. AGICAS vanitates sæpius quidem antecedente operis parte, ubicumque causæ locusque poscebant, coarguimus, detegemusque etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, vel eo ipso quod fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque sæculis valuit. Auctoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium [1] tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in unam se redigit. Natam primum e medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse velut altiorem [2] sanctioremque medicinam: ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires Religionis, ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque suggesserit, miscuisse artes Mathematicas, nullo non avido futura de sese sciendi, atque ea e cælo verissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigii adolevit, ut hodieque etiam in magna parte gentium prævaleat, & in Oriente [3] regum regibus imperet.

II. Sine dubio illic orta in Perside a Zoroastre, ut inter auctores convenit. [1] Sed unus hic fuerit, an postea & alius, non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiæ sectas clarissimam utilissimamque eam intelligi voluit, Zoroastrem hunc sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. [2] Sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissime scripsit, & vicies centum millia versuum a Zoroastre condita, indicibus quoque voluminum ejus positis explanavit, præceptorem, a quo institutum diceret, tradidit [3] Azonacem, [4] ipsum vero [5] quinque millibus annorum ante Trojanum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artemque tam longo ævo, commentariis non intercidentibus, præterea nec claris nec continuis successionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum, & [6] Zaratum Medos, [7] Babyloniosque Marmarum, & Arabantiphocum, aut Assyrium Tarmoëndam, quorum nulla exstant monumenta? Maxime tamen mirum est, in bello Trojano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, [a] tantumque operis ex ea-

INTERPRETATIO.

a *Tantumque.*] Totque opera ex arte magica recitari in Ulyssis erroribus.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Tres alias.*] Medicinam, Religionem, Astrologiam.

2. *Sanctioremque medicinam.*] Sic MSS. Reg. Colb. Th. Chiffl. recte. Perperam in editis hactenus libris, *sanctioremque quam medicinam.*

3. *Regum regibus.*] Parthorum regibus solemne id fuisse, ut se Regum Reges, Βασιλεῖς Βασιλέων inscriberent, non auctores modo, sed & Arsacidarum nummi testantur. Magos ibi rerum potitos, post Cyrum & Cambysen, tradit Justinus, lib. 1.

Sect. II. 1. *Sed unus hic.*] Arnobius quatuor ejus nominis viros agnoscit: Suidas quintum adjicit. Magiæ inventorem Chamum aliqui volunt fuisse, Noëmi filium, qui cum ad Persas transisset, Zoroastrem se dici voluerit. Fuisse huic filium Chus, patris artium heredem ac nominis, Zoroastrem quoque cognominatum. A quo deinde quicumque Magiæ studio se dedidere, Zoroastris quoque sibi nomen adsciverint. Eusebium vide, lib. 10. de Præpar. pag. 484.

2. *Sic & Aristoteles.*] Ἐν τῷ Μαγικῷ, cujus libri auctorem Aristotelem Laërtius facit in procemio, pag. 1. & 2. Eo in libro de Zoroastre agi, testis quoque est Suidas. Sed is in Ἀντισθένης, ab aliis Aristoteli quidem, Antistheni vero ab aliis, Rhodoni denique a nonnullis librum eum asseri prodit. Sed ut ut est, & ejus libri auctoris, & Eudoxi error ex ratione Chronologica aperte arguitur. Obiisse enim Platonem scimus a diluvio vix annis bis mille.

3. *Azonacem.*] MSS. *Agonacem.*

4. *Ipsum vero.*] Zoroastrem.

5. *Quinque millibus.*] Hunc Hermippi errorem secutus est Hermodorus Platon. lib. de disciplinis, teste Laërtio, in procemio, pag. Secuti & alii, apud Plutarch. lib. de Iside, pag. 369. Verum a diluvio ipso ad captam usque Trojam ne mille quidem ac sexagenos annos intercessisse docent periti omnes Chronographicæ scientiæ artifices. Suidas quingentis dumtaxat annis bello Trojano priorem Zoroastrem facit.

6. *Zaratum.*] Forte Παζάτην *Pazatam*, cujus cum Osthane, & Zoroastre, meminit Diogenes Laërtius, in proœmio, pag. 1.

7. *Babyloniosque.*] Vide Notas & Emend. num. I,

dem in Ulyssis erroribus; adeo ut totum opus non aliunde constet. [8] Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt: Circe utique [9] & inferûm evocatione [a] hoc solum agi. Nec postea quisquam dixit, quonam modo [b] venisset [10] Telmessum religiosissimam urbem, quando transisset ad [11] Thessalas matres; quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienæ gentis. Trojanis itaque temporibus [12] Chironis medicinis contenta, & solo Marte fulminante, miror equidem [13] Achillis populis famam ejus in tantum adhæsisse, ut Menander quoque litterarum subtilitati sine æmulo genitus, Thessalam cognominaret fabulam, complexam ambages [14] feminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem [15] e propinquo primum intulisse, ad vicina usque, superstitionem ac medicinæ profectum, si non expers sedes ejus tota Thrace Magices fuisset.

Primus, quod exstet, ut equidem invenio, commentatus de ea [16] Osthanes; Xerxem regem Persarum bello, [17] quod is Græciæ intulit, comitatus: ac velut semina artis portentosæ sparsisse, obiter infecto, quacumque commeaverat, mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est, hic maxime Osthanes ad rabiem, non aviditatem modo scientiæ ejus, Græcorum populos egit. Quanquam animadverto summam litterarum claritatem gloriamque ex ea scientia antiquitus & pæne semper petitam. [18] Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato, ad hanc discendam navigavere, exsiliis verius, quam peregrinationibus, susceptis. Hanc reversi prædicavere: hanc in arcanis habuere. Democritus [19] Apollobechen Coptiten, [20] & Dardanum e Phœnice illustravit: voluminibus Dardani in sepulcrum ejus petitis: [21] suis vero ex disciplina eorum editis: quæ recepta ab aliis hominum, atque transiisse per memoriam, æque ac nihil in vita, mirandum est. In tantum fides istis fasque omne deest,

INTERPRETATIO.

a *Hoc solum.*] Magiæ solum opus declarari.

b *Venisset.*] *Scilicet ars magica.*

NOTÆ.

8. *Siquidem Protea.*] *Vultus mutantem Protea*, ut Horatius cecinit. De eo multa Virgilius, lib. 4. Georg. De Sirenibus & Circe pleni pariter poëtarum libri. Cur Proteus multiformis fingatur, disce ex Diod. Siculo, lib. 1. Bibl. pag. 56. At apud Homerum reipsa Circe, Natura ipsa est, fecunda parens ciborum, ad opipare epulandum. His qui se ingurgitant, porcorum similes fiunt. Circes palatium, hic ipse mundus universus est; hoc est, istud quod incolimus, Terræ hemisphærium. Circen Homerus δολόεσσαν dolosam vocat, Odyss. ι. vers. 33. quoniam dulcedine ciborum ad intemperantiam sensim inducit. Ancillas sive ministras quatuor habere dicitur, Odyss. κ'. versu 348. Quatuor eæ sunt anni tempestates. Mensam eæ instruunt pane, carnibus, & vino; Odyss. μ'. versu 29. & 30. His postquam usus est temperate Ulysses, misit ei Circe benignum ventorum afflatum ad discessum: quod idem fuit ac si vates diceret, non prius solvisse navem, aut opipare vivere desiisse Ulyssem, quam vento secundo uti posset. Circes nomen Homero placuit, ut illud sagæ tribueret, quoniam nosset Marsos Italiæ populos, a Marso Circes filio ortos, ut dictum est libro VII. sect. 2. incantandi arte pollere. De Sirenibus Homericis diximus, ad librum III. sect. IX. Proteus denique Homericus, Homo est universim spectatus, qualis ante nos fuit, qualis est modo, qualis est post nostram ætatem futurus: unde & a Virgilio dicitur, nosse *omnia vates*

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

Senex ille quidem, nam ab ævo condito durat: idem marinus, quippe variis jactatus curis, veluti in mari nautæ: idem immortalis, ἀθάνατος. Odyss. δ'. 385. neque enim moritur genus humanum, sed semper durat: maris profunda novit, Neptuni minister, quoniam maria pernavigat: eidem inde filia Εἰδοθέα, quæ rerum experientia est. Circa ipsum phocæ variæ sortis & conditionis homines: gravem spirantes nidorem maris, quippe fœda multa & spurca patrantes. Dormit ipse, cum Sol medium cælum ascendit; cum fortuna utitur prospera, tunc quiescit. Fit leo primum, deinde draco, & panthera, & sus; & aqua liquida, & arbor excelsa: quoniam alius alias imitatur feras, dum indomitis cupiditatibus obsequitur: & aliorum quidem fortuna dilabitur, aliorum crescit, instar excelsæ arboris. Nihil apud Homerum magiæ tribuendum; totum in Odyssea allegoricum est, & ad mores pertinet. De situ Phari, quæ Protei sedes, ex ejusdem Homeri sententia diximus, ad librum 2. sect. LXXXVII.

9. *Et inferûm evocatione.*] Ita Chiffl. codex, pro *inferorum*, ut est in vetustis editionibus. Ulyssem quidem Circe invitavit ad descensum in inferos: quod fuit idem ac si vates diceret; natura curiosum fuisse Ulyssem fata sua prænoscendi, Odyss. κ'. 40. Propterea fingitur ille dicere, Odyss. λ'. 163. sibi necesse fuisse, χρειώ, ad inferos se conferre, ubi Tiresiam Thebanum fatidicum consuleret. Fingi istud ab Homero oportuit, ut Ulysses ex Tiresia disceret, fuga sibi post interfectos in Ithaca tot viros nobiles, esse consulendum: λ'. 127. Eam vero fugam non oportuit post cædem narrari: cum finis & scopus poëmatis sit, oppressio multata: ac proinde ea animadversione in sceleratos claudi poëma debuerit.

10. *Telmessum.*] Urbem in Cariæ confinio, Lyciæque positam, de qua lib. 5. sect. 28. *qua in urbe excellit Aruspicum disciplina*, inquit Cicero, lib. 1. de Divin. num. 91.

11. *Thessalas matres.*] Sagas & veneficas. Vide Notas & Emend. num. II.

12. *Chironis.*] Achillis ille magister fuit, & ipse Thessalus, auctorque medicinæ.

13. *Achillis populis.*] Thessalis, quibus imperitavit. Unde dux Thessalus a Seneca appellatur non semel.

Mactanda virgo est Thessali busto ducis.
Emicuit ingens umbra Thessalici ducis.

14. *Feminarum.*] Thessalarum in primis hoc opus fuit: Horatius, Epod. 5.

Quæ sidera excantata voce Thessala,
Lunamque cælo deripit.

Vide quæ diximus lib. 2. sect. 9.

15. *E propinquo.*] E Thracia, ubi genitus Orpheus.

16. *Osthanes.*] Ὀστάνην μάγον memorat Tatianus, orat. contra Græcos, pag. 172. Libri omnes MSS. aspirant, *Hosthanes.* Hunc Xerxis comitem fuisse Laërtius pariter innuit, in procemio, pag. 1.

17. *Quod is Græciæ intulit.*] Olymp. LXXVIII. anno primo, trajecit in Græciam, qui annus Græcorum navali ad Salaminam victoria, & clade Persarum insignis fuit.

18. *Certe Pythagoras.*] De hac Pythagoræ profectione Laërtius in Pythag. lib. 8. pag. 214. Clemens Alex. lib. 1. Strom. pag. 302. & 304. aliique. De Empedocle, idem Laërtius, in ejus vita, lib. 8. pag. 230. A Democrito in Ægyptum ad Sacerdotes, in Persidem ad Chaldæos, ad Gymnosophistas usque in Indiam, peregrinationem esse susceptam Laërtius ipse narrat, in ejus vita, lib. 9. pag. 246. & Clemens Alex. loc. cit. pag. 303. Platonicæ similiter peregrinationis mentio apud Laërtium, in ejus vita, lib. 3. pag. 71. εἰς Αἴγυπτον παρὰ τοὺς προφήτας, & apud ipsum Platonem in Phædone, referente Clem. Alex. loc. cit. pag. 302.

19. *Apollobechen Coptiten.*] A Copto Ægyptiæ Thebaïdis oppido, unde & Coptites præfectura dicta. Vide Notas & Emend. num. III.

20. *Et Dardanum*] A quo Dardaniæ appellatæ artes, scilicet Magicæ. Meminit hujus Apuleius, cap. 7. de Leontopodio, & cap. 16. de Gentiana.

21. *Suis vero.*] Auctor est Clemens Alex. lib. 1. Strom. pag. 303. Democritum, Babylonii scriptoris, cui Acicari nomen fuit, columnam interpretatum esse, ac suis operibus

adeo ut ii qui cetera in viro illo probant, hæc ejus esse opera inficientur. Sed frustra. Hunc enim maxime affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenumque miraculi & hoc, pariter utrasque artes effloruisse: medicinam dico, [22] Magicenque, eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum [23] Græciæ bellum, quod gestum est [24] a CCC. urbis nostræ anno. Est & alia Magices factio, [25] a Mose etiamnum & Lotapea Judæis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non levem & Alexandri Magni temporibus auctoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu ejus exornatus, planeque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragravit.

III. Exstant certe & apud Italas gentes vestigia ejus [1] in duodecim tabulis nostris, aliisque argumentis, [2] quæ priore volumine exposui. [3] DCLVII. demum anno Urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, [4] ne homo immolaretur: palamque fuit in tempus illud sacri prodigiosi celebratio.

IV. [1] Gallias utique possedit, & quidem ad nostram memoriam. [2] Namque Tiberii Cæsaris principatus sustulit Druïdas eorum, & hoc genus vatum medicorumque. Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, [a] & ad Naturæ inane pervecta? Britannia hodieque eam attonite celebrat tantis cærimoniis, ut dedisse Persis videri possit. Adeo ista toto mundo consensere, quanquam discordi & sibi ignoto. Nec satis æstimari potest, quantum Romanis debeatur, [3] qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.

CAP. II. V. Ut narravit Osthanes, species ejus plures sunt. [1] Namque & aqua, & sphæris, & aëre, & stellis, & lucernis, ac pelvibus, securibusque, & multis aliis modis divina promittit: præterea umbrarum, inferorumque colloquia: quæ omnia ætate nostra Princeps Nero vana falsaque comperit: quippe non citharæ tragicique cantus libido illi major fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. Primumque imperare Diis concupivit, nec quidquam generosius valuit. [2] Nemo umquam ulli artium validius favit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, non discentis ingenium, [b] [3] non alia, patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis, quam dereliquit Nero: utinamque inferos potius [4] & quoscumque de suspicionibus suis Deos

INTERPRETATIO.

a *Et ad naturæ.*] Ubi naturæ *fines, ultra quos* inane, *seu verius nihil* est.

b *Non alia.*] Non alia, quæ mundus ægre ferrebat.

NOTÆ.

intexuisse. *Δημόκριτος γὰρ τοὺς Βαβυλωνίους λόγους πεποίηται. Λέγεται γὰρ τὴν Ἀκικάρου στήλην ἑρμηνευθεῖσαν, τοῖς ἰδίοις συντάξαι συγγράμμασι.*

22. *Magicenque.*] Quam nos Magiam vocamus. Sic ipse Geometricen appellat, lib. XXXV. sect. XXXV. num. 9. quam nos Geometriam dicimus. Et Theologicen pariter dixere veteres, quam nos Theologiam nuncupamus. Hieronymus, Epist. 155. ad Paulam Urbicam: *Pro Logica nostri Theologicen sibi vindicant:* sic enim habent libri MSS. non, ut editi sine ullo sensu, *theoricen.* In libris Hieronymi numquam Theologiam dici reperias, sed Græce *θεολογίαν.*

23. *Græciæ bellum.*] De quo, libro sup. diximus, sect. 2.

24. *A CCC. Vrbis.*] Ante Christum anno CCCLIV.

25. *A Mose, &c.*] Hic secuti sumus MSS. codices omnes & vetustissimas editiones, in quibus totidem litteris & apicibus scriptum est, uti edidimus. Primum hic *& Jamne* pro *etiamnum* editio Basileensis exhibet anni 1535. Cum autem *etiamnum a Judæis, Mose & Lotapea pendens factio* dicitur a Plinio, perseverantem eam usque ad sua tempora indicat, & veluti particulam sectæ Judaicæ, eidem addictam Numini, quod Moses & edócti a Mose Judæi coluerunt. Itāque designat hic Plinius quosdam *de circumeuntibus Judæis exorcistis;* quorum mentio est in Actis, cap. XIX. 13. quorum princeps sua ætāte in Cypro fuerit Judæus nomine Lotapeas. Nam in Cypro hanc factionem viguisse testatur. Et est certe *Lotapeas* nomen Hebræum, לוט-חפא: quod hominem significat, Qui involvens se, operit se. Vim exorcismorum autem Plinius, homo atheus, magicæ arti adscribit.

Sect. III. 1. *In duodecim tabulis.*] Quarum verba retulit, lib. 28. sect. 4.

2. *Quæ priore.*] Non proximo, sed anteriore, nempe octavo & vicesimo, sect. 4.

3. *CCLVII. demum.*] Vide Notas & Emendatienes, num. IV.

4. *Ne homo.*] Vide quæ dicta sunt lib. 28. sect. 3. Violavit igitur hoc Senatusconsultum Cæsar Dictator, cujus jussu viri duo in Campo Martio a Pontificibus & Salio, velut in sacrificio, *ἐν τρόπῳ τινὶ ἱερουργίας*, inquit Dio, lib. 43. pag. 226. jugulati, immolatique sunt, *ἐσφάγησαν, ἐτύθησαν.*

Sect. IV. 1. *Gallias utique.*] Æquior Gallis Solinus hoc timide pronunciat, nec obstringens fidem. *Infamatur*, inquit de Gallis agens, cap. 21. pag. 41. *ritu incolarum, qui, ut aïunt, veri enim periculum ad me non recipio, detestabili sacrorum ritu, injuria religionis, humanis litant hostiis.* Dionysius Halic. tradit eadem, lib. 1. Antiq. Rom. pag. 30. Lactantius, lib. 1. divin. Instit. cap. 21. *Galli Esum atque Teutatem humano cruore placabánt. Nec Latini quidem hujus immanitatis expertes fuerunt. Siquidem Latialis Juppiter etiamnunc sanguine colitur humano.*, &c.

2. *Namque Tiberii.*] De Druidis Tiberii jussu pulsis, obscure dumtaxat Tranquillus egit, & generatim, vel externarum cærimoniarum, vel Mathematicorum, hoc est, Astrologorum nomine designatis. *Externas cærimonias*, inquit, in Tiberio, cap. 36.... *compescuit*.... *Expulit & Mathematicos*, &c. Dio quoque, lib. 57. pag. 612. ait Tiberii jussu magos, astrologos, aliosque, qui quocumque nomine divinationes exercerent, necatos esse. Tacitus, lib. 2. Annal. *Facta de Mathematicis Magisque Italia pellendis Senatusconsulta.* Verum in Claudio Tranquillus multo expressius, cap. 25. *Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantum civibus sub Augusto interdictam penitus abolevit.* Nempe quod Tiberius non obtinuerat, Claudius perfecit. De Druïdarum moribus Cæsarem vide, lib. 6. de bello Gall.

3. *Qui sustulere.*] Tertull. tamen in Apolog. cap. 9. *Ecce in illa religiosissima Æneadarum urbe piorum, est Juppiter quidam, quem ludis suis humano proluunt sanguine.* Sed de gladiatoribus, opinor, agit, non de sacrificiis.

Sect. V. 1. *Nempe & aqua.*] Ex aqua *ὑδρομαντεία* appellatur: ex sphæris, sive pila, *σφαιρομαντεία*: *ἀερομαντεία*, ex aëre, in quo dæmon invocatus, varias formas effingit, quæ requisita denuncient: *ἀστρομαντεία* ex stellis: *λυχνομαντεία* e lucernis: ex pelvibus, lebetibusve, *λεκανομαντεία*; *ἀξινομαντεία*, ex securibus. Singularum rationes, quo quæque modo fiant, expedire, non est ingenii, aut instituti nostri. Vide Boissardum, de Divinat. cap. 5. pag. 15. & seq.

2. *Nemo umquam.*] Vide multa in eam rem apud Sueton. in Nerone, cap. 34.

3. *Aliaque.*] In MSS. Reg. Colb. Chiffl. *quæ non alia patiente mundo.*

4. *Et quoscumque.*] Vel genios malos, dæmonasque.

consuluisset, quam lupanaribus atque prostitutis mandasset [5] inquisitiones eas: nulla profecto sacra, barbari licet, ferique ritus, non mitiora, quam cogitationes ejus, fuissent. [6] Sævius sic nos replevit umbris.

VI. Sunt quædam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina, aut cerni. [1] Obstet forte hoc in illo? Nihil membris defuit. Nam dies eligere certos liberum erat: pecudes vero, quibus non nisi ater colos esset, facile. Nam homines immolare etiam gratissimum. Magnus ad eum [2] Tiridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, [3] & ideo provinciis gravis. Navigare noluerat, quoniam exspuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiaverat. [4] Non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis umbras: sed in his veneficas artes pollere, non magicas. Quærat aliquis, quæ sint mentiti veteres Magi, cum adolescentibus nobis visus Apion Grammaticæ artis, prodiderit [5] cynocephaliam herbam, quæ in Ægypto vocaretur osyrites, divinam, & contra omnia veneficia: sed si tota erueretur, statim eum qui eruisset, mori: Seque evocasse umbras ad percontandum Homerum, quanam patria, quibusque parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

VII. Peculiare vanitatis sit argumentum, quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis a rerum Natura damnatas, cœcitate perpetua, tenebris etiamnum aliis defossas, sepultisque similes. Nullis æque credunt extis: nullum religionis capacius judicant animal: [1] ut si quis cor ejus recens palpitansque devoret, divinationis & rerum efficiendarum eventus promittant. Dente talpæ vivæ exempto, sanari dentium dolores adalligato affirmant. Cetera ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quidquam probabilius invenietur, quam muris aranei morsibus adversari eas, quoniam & terra orbitis (ut diximus) depressa adversatur. Cap. III.

VIII. Cetero dentium doloribus (ut iidem narrant) medetur canum qui rabie perierunt, capitum cinis crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cyprino per aurem, cujus e parte doleant. Caninus dens sinister maximus, [1] circumscarificato eo qui doleat: aut draconis os e spina: [2] item enhydridis. Est autem serpens masculus & albus. Hujus maximo dente circumscarificant. At in superiorum dolore duos superiores adalligant, e diverso inferiores. Hujus adipe perunguntur, qui crocodilum captant. Dentes scarificantur ossibus lacertæ e fronte Luna plena exemptis, ita ne terram attingant. [3] Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. [4] Cinis eorum pueros tarde dentientes adjuvat cum melle. Fit eodem modo & dentifricium. [5] Cavis dentibus cinis e murino fimo inditur, vel jecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur, aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos qui murem bis in mense jubeant mandi, doloresque ita cavere. [6] Vermes terreni decocti in oleo, infusique auriculæ, cujus a parte doleant, præstant levamentum. [7] Eorumdem cinis exesis dentibus conjectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus juvat. Comburi autem oportet [8] in testa. Prosunt & cum mori radice in aceto scillite decocti, ita ut colluantur dentes. [9] Is quoque vermiculus, qui in herba, Veneris labro appellata, invenitur, cavis dentium inditus mire prodest.

NOTÆ.

5. *Inquisitiones eas.*] Quæ fieri in cives solebant, ut dæmonum ope resciret, qui rei conjurationis in ipsum forent.

6. *Sævius.*] Nece iis illata, quos sibi esse infestos suspicabatur.

Sect. VI. 1. *Obstet forte.*] Ita Chiffl. recte. Figura est, quam Rhetores πρόληψιν vocant. Obstitisse arbitramini lentiginem faciei, quominus cerneret Deos Nero magicis incantationibus evocatos. At nihil membris defuit. *Statura fuit pæne justa*, inquit Tranquillus in Nerone, cap. 51. *vultu pulcro magis quam venusto*, &c.

2. *Tiridates.*] Victus a Corbulone, duce Neronis in Armenia, Romam venit: Armenæ tamen regnum ei datum a Nerone ipso, ex tribunali, refert Dio, lib. 63. pag. 718.

3. *Et ideo provinciis.*] Per quas iter cum comitatu suo agebat.

4. *Non tamen.*] Dio, lib. 63. pag. 718.

5. *Cynocephaliam.*] Egimus de ea lib. 25. sect. 80. Osireostaphen, hoc est, Osiridis sepulcrum, appellat Apuleius, cap. 86.

Sect. 1. *Vt si quis cor ejus.*] Auctor Kiranidum, pag. 104. *Si quis autem cor ejus* (talpæ videlicet) *adhuc ea reptante, seu palpitante, transglutierit, præscientiam accipiet futurorum, & eorum quæ in sæculo fuerint.*

2. *Vt diximus.*] Libro anteriore, sect. 27. extrema.

Sect. VIII. 1. *Circumscarificato.*] MSS. omnes, *circumscarifato*: & mox, *circumscarifant*, & *scarifantur*.

2. *Item enhydridis.*] Plinius, lib. 32. cap. 26. *Enhydris vocatur a Græcis coluber in aquis vivens.*

3. *Colluunt caninis.*] Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 24. *Ad dentium dolorem: Dentem canis combure, & cinerem ejus in vini hemina decoque, & ex eo gargarizet, & sanabitur.*

4. *Cinis eorum.*] Sextus Platon. loc. cit. tit. 26. *Vt dentes sine dolore crescant: Dens canis combustus, & cum melle tritus, gingivas reprimit.* Appendi solum præcipit Habdarrhamanus Ægyptius, interprete Ecchellensi, cap. 26. de cane, pag. 102. *Canis dens, qui caninus dicitur, appensus collo pueri, cujus adhuc non eruperunt dentes, pelle aliqua involutus, facilem reddit eorum eruptionem absque dolore ullo, aut nocumento.*

5. *Cavis dentibus.*] Q. Serenus, cap. 15. pag. 314.

Exesos autem dentes si forte quereris,
Vre fimum muris, patulis & hiantibus adde:
Prodest & pulvis lumbrici corpore tosto.

Sic etiam Plinius Valer. lib. 1. cap. 36. & Marcellus Empir. cap. 12. pag. 93.

6. *Vermes terreni.*] Galenus, lib. XI. de fac. simpl. med. cap. 1. pag. 314. Marcellus Empir. cap. 12. pag. 94. iisdem verbis.

7. *Eorumdem cinis.*] Q. Serenus, loco proxime allato. Marcellus Empiricus, loc. cit. Plinius Valer. lib. 1. cap. 36.

8. *In testa.*] Marcellus Empir. *in testa cand nti.*

9. *Is quoque.*] Dictum id jam superius, lib. 25. sect. 108.

[10] Nam erucæ braſſicæ, ejus contactu cadunt. Et e malva cimices infunduntur auribus cum roſaceo. [11] Arenulæ, quæ inveniuntur in cornibus cochlearum, cavis dentium inditæ, ſtatim liberant dolore. [12] Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingivis prodeſt: ſerpentis cum ſale in olla exuſtæ cinis cum roſaceo in contrariam aurem infuſus. [a] Anguinæ vernationis membrana cum oleo, tedæque reſina calefacta, & auri alterutri infuſa: adjiciunt aliqui thus & roſaceum: eadem cavis indita, ut ſine moleſtia cadant, præſtant. Vanum arbitror eſſe, circa Canis ortum angues candidos membranam eam exuere, quoniam nec in Italia viſum eſt, multoque minus credibile in tepidis regionibus tam ſero exui. Hanc autem vel inveteratam cum cera celerrime dentes evellere tradunt. Et dens anguium adalligatus dolores mitigat. Sunt qui & araneum animal ipſum ſiniſtra manu captum, tritumque in roſaceo, & in aurem infuſum, cujus a parte doleat, prodeſſe arbitrentur. Oſſiculis gallinarum in pariete ſervatis, [b] fiſtula ſalva, adacto dente vel gingiva ſcarificata, projectoque oſſiculo, ſtatim dolorem abire tradunt. [13] Item fimo corvi lana adalligato, vel paſſerum cum oleo calefacto, & proximæ auriculæ infuſo, pruritum quidem intolerabilem facit, & ideo tolerabilius eſt paſſeris pullorum ſarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

Cap. IV. IX. [1] Oris ſaporem commendari affirmant, murino cinere cum melle ſi fricentur dentes. [2] Admiſcent quidam marathri radices. Penna vulturis ſi ſcalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hyſtricis ſpina feciſſe, ad firmitatem pertinet. [3] Linguæ hulcera & labrorum, hirundines in mulſo decoctæ ſanant. [4] Adeps anſeris aut gallinæ, rimas: œſypum cum galla: araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus parvæ texuntur. [c] [5] Si ferventia os intus exuſſerint, lacte canino ſtatim ſanabitur.

X. [1] Maculas in facie, œſypum cum melle Corſico, quod aſperrimum habetur, extenuat. [2] Item ſcobem cutis in facie cum roſaceo impoſitum vellere, quidam & butyrum addunt. Si vero vitiligines ſint, fel caninum, prius acu compunctas. Liventia & ſugillata pulmones arietum pecudumque, in tenues conſecti membranas, calidi impoſiti, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anſeris, vel gallinæ cuſtodit. [4] Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, [5] & cinere herinacei ex oleo. [6] In hac curatione prius nitro ex aceto faciem foveri præcipiunt. [7] Tollit ex facie vitia & cochlearum, quæ latæ & minutæ paſſim inveniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis ſpiſſat, calfacit, [8] ſmectica vi: & ideo cauſticis commiſcetur, pſoriſque, & lentigini illinitur. [9] Invenio & formicas Herculaneas appellari, quibus tritis adjecto ſale exiguo, talia vitia ſanentur. [10] Bupreſtis animal eſt rarum in Italia, ſimillimum ſcarabæo longipedi. Fallit inter herbas bovem maxime, unde & nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammat, ut rumpat. Hæc cum hircino ſevo illita lichenas ex facie tollit ſeptica vi, [11] ut ſupra dictum eſt. Vulturinus ſanguis cum chamæleonis albæ ([12] quam herbam eſſe diximus) radice, & cedria tritus, contectuſque braſſica, lepras ſanat: item pedes locuſtarum cum ſevo hircino triti. [13] Varos adeps gallinaceus cum cæpa tritus, & ſubactus. Utiliſſimum & in facie mel, in quo apes ſint immortuæ. [14] Præcipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. [15] Stigmata delentur columbino fimo ex aceto.

INTERPRETATIO.

a *Anguinæ.*] Senecta *ſeu pellis* quam angues vere exuunt.

b *Fiſtula.*] *Oſſe, qua medullam* fiſtulæ in morem *includit,* integro.

c *Si ferventia.*] Si calidiore *jure vel carne* os exuſtum fuerit.

NOTÆ.

10. *Nam erucæ.*] Vide Notas & Emend. num. V.

11. *Arenulæ,* &c.] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 1. cap. 36. & Marcellus Empir. cap. 12. pag. 94.

12. *Cochlearum .... cum myrrha.*] Pro myrrha mel adhibet Marcellus Empir. cap. XI. pag. 89. *Cochlearum*, inquit, *inanium exuſtarum cinis cum melle, gingivis impoſitus, mire prodeſt, ſi ſit hæc aſſidua curatio.*

13. *Item fimo.*] Marcellus Empir. cap. 12. pag. 95. ad verbum. Sextus Platon. parte 2. cap. 6. de corvo, tit. 3. *Ad dentium dolorem: Cavo denti fimum ſi impoſueris, dentem rumpit, & tollit dolorem.*

Sect. IX. 1. *Oris ſaporem.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 29. & 30. & Marcellus Empir. cap. XI. pag. 88.

2. *Admiſcent quidam.*] Auctores proxime laudati.

3. *Linguæ hulcera.*] Sextus Platon. parte 12. de hirundine, tit. 2. *Ad linguæ vulnera, & labiorum: Hirundines in melle vel mulſo,* &c. Plinius Valer. lib. 1. cap. 30.

4. *Adeps anſeris.*] Plinius Valer. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. XI. pag. 88.

5. *Si ferventia.*] Vide Notas & Emend. num. VI.

Sect. X. 1. *Maculas in facie.*] Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 19. pag. 130.

2. *Item ſcobem.*] Marcellus Empir. loc. cit.

3. *Liventia,* &c.] Sextus Platon. cap. 6. de ariete, tit. 4. *Ad livores & ſugillationes: Pulmo arietis conciſus minutatim, & impoſitus, ſtatim ſanat, & nigras cicatrices ad candorem perducit: & a calciamentis læſos pedes ſanat.*

4. *Lichenas,* &c.] Marcellus Empir. cap. 19. pag. 130. Plinius Valer. lib. 2. cap. 56.

5. *Et cinere.*] Plinius Valer. loc. cit.

6. *In hac.*] Marcellus Empir. cap. 129. & Plinius Valer. loc. cit.

7. *Tollit ex facie.*] Marcellus Empir. cap. 19. pag. 130.

8. *Smectica vi.*] Abſtergendi, purgandique vi, a σμήχω, *detergo.*

9. *Invenio.*] Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 19. pag. 129. Hiſce formicis Herculanearum nomen inditum ex re fuiſſe ſuſpicamur, quod ſint ceteris grandiores & atriores.

10. *Bupreſtis .... rarum.*] Frequens in Africa, auctore Luciano in Dipſadibus. Egimus de eo, lib. 22. ſect. 36.

11. *Ut ſupra dictum eſt.*] Libro 29. ſect. 30. ubi de cantharidibus, pityocampis, & bupreſti: *Efficaciſſimæ omnes ad lepras, lichenaſque.* Et paulo antea: *Vis earum adurere corpus, cruſtas obducere.*

12. *Quam herbam eſſe diximus.*] Libro 22. ſect. 21.

13. *Varos adeps.*] Vide Notas & Emend. num. VII.

14. *Præcipue tamen.*] Q. Serenus, cap. 12. pag. 131.

Cygnæos adipes hilari miſceto Lyæo,
Omne malum propere maculoſo ex ore fugabis.

15. *Stigmata.*] Marcellus Empir. cap. 19. pag. 130.

XI. [1] Gravedinem invenio finiri, si quis nares mulinas osculetur. [2] Uva & faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priusquam herbam gustaverint, in umbra arefacto. [3] Uva succo cochleæ acu transfossæ illita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur. [4] Hirundinum cinere cum melle: sic & tonsillis succurritur. Tonsillas & fauces lactis ovilli gargarizatio adjuvat. Multipeda trita, [5] fimum columbinum cum passo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impositum extra, asperitatem faucium & distillationes leniunt. [6] Cochleæ coqui debent illotæ: demptoque tantum [a] terreno conteri, & in passo dari potui. Sunt qui Astypalæicas efficacissimas putent, & smegma earum. Lenit & gryllus infricatus: aut si quis manibus, quibus eum contriverit, tonsillas attingat.

XII. [1] Anginis felle anserino cum elaterio & melle citissime succurritur: cerebro noctuæ, [2] cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Hujus medicinæ auctor est Ovidius poëta. [3] Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monstrantur, pulli silvestrium. [4] Figura nidorum eas deprehendit. [5] Multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparum cavis nidificantes. [6] Sunt qui cujuscumque hirundinis pullum edendum censent, ne toto anno metuatur id malum. [7] Strangulatos cum sanguine comburunt in vase, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & mustelæ cineres pari modo admiscent. Sic & ad strumæ remedia dant: & comitialibus quotidie potu. In sale quoque servatæ hirundines ad anginam una drachma bibuntur: cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. [8] Millepedam illini anginis, efficacissimum putant. [9] Alii XXI. tritas in aquæ mulsæ hemina dari per arundinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. [10] Tradunt & murem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse. [11] Et corrigiam caninam ter collo circumdatam: fimum columbinum vino & oleo permixtum. Cervicis nervis & opisthotono, ex milvi nido [12] surculus viticis adalligatus auxiliari dicitur. [13] * Strumis exhulceratis mustelæ sanguis: ipsa decocta in vino: [14] non tamen sectis admovetur. Aïunt & cibo sumptam idem efficere. Vel cineri ejus sarmentis combustæ miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: post dies XXX. oportet alium adalligari. [15] Quidam cor ejus in argenteo vasculo servant, ad feminarum strumas. [16] Veteres cochleæ cum testa sua tusæ illinuntur, maxime quæ fructectis adhærent. [17] Item cinis aspidum cum sevo taurino imponitur. [18] Anguinus adeps mixtus oleo: Item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. [19] Edisse quoque eos medios, abscissis utrimque extre-

* Cap. v.

Interpretatio.

a *Terreno.*] Excussa terra *quæ cochleis adhæserit.*

Notæ.

Sect. XI. 1. *Gravedinem.*] Græcis κόρυζα, humoris a capite fluxio, sive pituita, quæ nares claudit, vocem obtundit, tussim siccam movet. *Fluxion, rheume.* Celsus, lib. 4. cap. 2. Vide Notas & Emend. num. VIII.

2. *Vva & faucium.*] Iisdem verbis Marcellus Empir. cap. 14. pag. 102.

3. *Vva succo.*] Marcellus Empir. loc. cit. *Succo cochleæ acu transfossæ illita uva sanatur: ita ut ipsa cochlea in fumo postea suspendatur.*

4. *Hirundinum.*] Marcellus Empir. cap. 14. pag. 99. *Hirundinum exustarum cinis, usque ad periculum laboranti uvæ, cum melle mixtus, potenter illinitur.* Sextus Platon. parte 2. cap. 12. de hirundine, tit. 1. *Ad faucium dolorem.*

5. *Fimum columbinum.*] Marcellus Empir. cap. 14. pag. 102. *Fimum columbinum, ficus aridas, & nitrum tundes, eaque mixta extrinsecus appones: hoc medicamentum asperitatem faucium, destillationemque castigat.*

6. *Cochleæ.*] Vide Notas & Emend. num. IX.

7. *Aut si quis manibus.*] Q. Serenus, cap. 17. pag. 135.

Quos autem vocitant tolles, attingere dextra
Debebis, qua gryllus erit prensante peremptus.

Festus: *Tolles, tumor in faucibus, quæ per diminutionem tonsillæ dicuntur.* Marcellus Empir. cap. 15. pag. 106. *Si quis gryllum manu contriverit, & ad tonsillas, vel suas, vel alterius, tenens ter applicuerit, tactu illo tumorem sanabit.*

Sect. XII. 1. *Anginis.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 1. cap. 52.

2. *Cinere hirundinis.*] Dioscor. lib. 2. cap. 80. & Marcellus Empir. cap. 15. pag. 105.

3. *Sed efficaciores.*] Plinius Valer. loc. cit.

4. *Figura nidorum.*] Describitur ea a Plinio, lib. 10. sect. 49. his verbis: *Alterum genus hirundinum est rusticarum & agrestium,* &c.

5. *Multo tamen.*] Iisdem fere verbis Marcellus Empiric. cap. 15. pag. 107. & Plinius Valer. lib. 1. pag. 52.

6. *Sunt qui cujuscumque.*] Corn. Celsi similis hæc oratio, libro 4. cap. 4. *Vulgo audio, si quis pullum hirundinis ederit, angina toto anno non periclitari: servatumque eum ex sale, cum is morbus urget, comburi, carbonemque ejus contritum in aquam mulsam, quæ potui datur, infricari, & prodesse. Id cum idoneos auctores ex populo habeat, neque habere quidquam periculi possit, quamvis in monumentis medicorum non legerim; tamen inserendum huic operi meo credidi.* Sic etiam Plinius Valerianus, loco cit.

7. *Strangulatos.*] Plinius Valer. loco cit.

8. *Millepedam.*] Oniscon, sive porcellionem intellige, de quo lib. 29. sect. 39. Diosc. lib. 2. cap. 38. de eo genere: Διαχεθέντες δὲ μετὰ μέλιτος συνάγχαις ὠφελοῦσι. *Illiti cum melle, angina correptis prosunt.*

9. *Alii XXI. tritas.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 52. cui lemma inscriptum, *Anginæ medendo: Millepedæ,* inquit, *numero viginti & una, tritæ in aquæ mulsæ hemina, aut aceti, melle addito, decoquuntur, donec lentescat totum quod coquitur, & sic imponitur.* Et in alio genere morbi Marcellus Empir. eodem medicamento usus, cap. 35. pag. 240. *In locis humidis,* inquit, *& sordidis, sub lapidibus inveniuntur bestiolæ multipedes, quæ contactæ contrahuntur, & rotundantur: ex his bestiolæ XXI. contritæ cum optimo melle, & ex aqua potui per fistulam datæ, paralyticis medentur: ideo autem per fistulam potandæ sunt, ne dentibus noceant, quos si contigerint, nigrificant.*

10. *Tradunt.*] Marcellus Empiric. cap. 15. pag. 109. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 45.

11. *Et corrigiam, &c.*] Auctores proxime citati. Usus est ad anginam curandam canino fimo Galenus, ipso teste, lib. 10. simpl.

12. *Surculus viticis.*] Sic Reg. 1. 2. Th. & alii: non *vitis,* ut editi.

13. *Strumis.*] Sextus Platon. cap. 20. de mustela, tit. 2. Marcellus Empir. cap. 15. pag. 109. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 29.

14. *Non tamen sectis.*] A Chirurgo sanare eas vel sic conante.

15. *Quidam cor ejus.*] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 107. *Contra strumas, & feminis, & maribus utilissimum est, si cor lacertæ viridis lupino argenteo clausum, in collo suspensum semper habeant.*

16. *Veteres cochleæ, &c.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 29. *Strumis profligandis: Cochleæ cum suis testis tusæ ad hoc faciunt optime, quæ salicibus adhærent.*

17. *Item cinis.*] Plinius Valer. loc. cit.

18. *Anguinus.*] Plinius Valer. loc. cit.

19. *Edisse quoque.*] Plinius Valer. loc. cit.

mis artubus, adverſus ſtrumas prodeſt: vel cinerem bibiſſe in novo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occiſorum. Et gryllum illinire cum ſua terra effoſſum ſuadent: [20] item fimum columbarum per ſe, vel cum farina hordeacea, aut avenacea ex aceto. [21] Talpæ cinerem ex melle illinire. [22] Alii jecur ejuſdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem ejus remedio eſſe ſtrumis affirmant. [23] Alii præcidunt caput, & cum terra a talpis excitata tuſum digerunt in paſtillos, [24] pyxide ſtannea, & utuntur ad omnia quæ intumeſcunt, & quæ apoſtemata vocant, quæque in cervice ſint: veſcique ſuilla tunc vetant. [25] Tauri vocantur ſcarabæi terreſtres, ricino ſimiles: nomen cornicula dedere. Alii pediculos terræ vocant. Ab his quoque terram egeſtam illinunt ſtrumis, & ſimilibus vitiis, & podagris. Triduo non abluunt: prodeſtque hæc medicina in annum. Omniaque his adſcribunt, quæ nos in gryllis retulimus. [26] Quidam & a formicis terra egeſta ſic utuntur. [27] Alii vermes terrenos totidem, quot ſint ſtrumæ, adalligant, pariterque cum his areſcunt. Alii viperam circa Canis ortum circumcidunt, [28] ut diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter ſeptenis diebus, quantum prehenditur ternis digitis: ſic ſtrumis medentur. [29] Aliqui vero circumligant eas lino, quo præligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. [30] Et millepedis utuntur, addita reſinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apoſtemata curari jubent.

XIII. [1] Humeri doloribus muſtelæ cinis cum cera medetur. [2] Ne ſint alæ hirſutæ formicarum ova pueris infricata præſtant. Item mangonibus, ut lanugo tardior ſit pubeſcentium, ſanguis e teſticulis agnorum, qui caſtrantur: qui evulſis pilis illitus & contra virus proficit.

XIV. [1] Præcordia vocamus uno nomine exta in homine: [2] quorum in dolore cujuſcumque partis, ſi catulus lactens admoveatur, apprimaturque his partibus, tranſire in eum morbus dicitur. Idque in exenterato, [3] perfuſoque vino deprehendi, vitiato viſcere illo quod doluerit hominis: [a] [4] & obrui tales religio eſt. Hi quoque, quos Melitæos vocamus, ſtomachi dolorem ſedant applicati ſæpius. [5] Tranſireque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerumque & morte. * Pulmonis quoque vitiis medentur & mures, maxime Africani, detracta cute in oleo & ſale decocti, atque in cibo ſumpti. Eadem res & purulentis vel cruentis exſcreationibus medetur.

* CAP. VI.

XV. [1] Præcipue vero cochlearum cibus ſtomacho: in aqua eas ſubfervefieri intacto corpore earum oportet, mox & in pruna torreri, [2] nihilo addito, [3] atque ita e vino

INTERPRETATIO.

a *Et obrui.*] Et terra obrui mortuos catulos e religione eſt.

NOTÆ.

20. *Item fimum.*] Idem medicamentum & ad parotidas adhibitum eſt, libro ſuperiore, ſect. 39. ſub finem. Sic quoque Plinius Valer. lib. 3. cap. 29.

21. *Talpæ.*] Sextus Platon. cap. 22. de talpa, tit. 2. *Ad glandulas.* Marcellus Empir. ad verbum, cap. 15. pag. 109. & Plinius Valer. loc. cit.

22. *Alii jecur.*] Sic auctores proxime appellati.

23. *Alii præcidunt.*] Plinius Valer. loc. cit. & Marcellus Empiric. cap. 15. pag. 108. Nec diſpar e talpa medicina laudatur ab auctore Kiranidum, pag. 104. ad parotidas, ſcrofulas, & quævis apoſtemata.

24. *Pyxide ſtannea.*] Subintellige, conduntque: quam vocem non prætermiſere auctores proxime appellati.

25. *Tauri vocantur.*] Nihil hi commune habent cum Lucanis ſcarabæis, noſtriſque cervulis volucribus, de quibus dictum eſt lib. XI. ſect. 34. quanquam ita Scaligero, Dalecampioque, & Conſtantino viſum: Nam *ταυροειδὴς* ſcarabæus erat tantum bovis in morem *δικέρως*, bicornis, ut tradit Horus, lib. I. Hieroglyph. 10. pag. 14.

26. *Quidam & a formicis.*] Hoc remedium ad ſcabiem, pruritumque retulit Q. Serenus, cap. 7. pag. 128.

Proderit ex oleo pulvis, quem congerit alte
Dulcibus ex latebris patiens formica laborum.

27. *Alii vermes.*] Plinius Valerianus, lib. 3. cap. 29. ad verbum.

28. *Ut diximus.*] Hoc eſt, ternis utrimque, ſive & a capite & a cauda digitis amputatis, ut dictum eſt libro 29. ſect. 21.

29. *Aliqui vero.*] Plinius Valer. totidem verbis, loc. cit. Et huc pertinet, quod habet Marcellus Empiric. cap. 15. pag. 108. *Caput viperæ linteolo colligatum, colloque ſuſpenſum, tolles optime ſanat, aut prohibet innaſci ſynanchen.*

30. *Et millepedis.*] Plinius Valer. ad verbum, loco cit.

Sect. XIII. 1. *Humeri doloribus.*] Marcellus Empir. cap. 18. pag. 127. Humeri dolorem muſtelæ exuſtæ cinis tritus, & cum cera permixtus ac ſubactus, & ceroti more impoſitus, mire ſanat. Pro cera ovum adhibet Plinius Valer. lib. I. cap. 55.

2. *Ne ſint alæ.*] Vide Notas & Emend. num. X.

Sect. XIV. 1. *Præcordia.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 15. *Univerſum*, inquit, *præcordia appellamus, quæ aliqui in plura dividunt vocabula; vocantes modo ſtomachum, ubi in cauſa ſit, interdum jecur, interdum præcordia.*

2. *Quorum in dolore.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 15. ad verbum. Marcellus Empir. cap. 27. pag. 196. *Ut explorari poſſit ex latentibus morbis, qui ſit ille qui vexat infirmum, comprehendique qualitas vitii & pars viſcerum poſſit, catulus fetæ canis lactens die ac nocte cum eo qui laborat, accumbat. Is poſtea ſectus inſpicitur, tranſlatuſque in eo morbus haud difficile notatur: ita tamen ut æger ei lac de ſuo ore frequenter infundat.*

3. *Perfuſoque vino.*] Ita MSS. Reg. & Th. non *profuſo*, ut editi. Marcellus Empir. loc. cit. infundi lac jubet. Idem, cap. 21. pag. 154. exenteratum catulum perfundi vino.

4. *Et obrui.*] Plinius Valer. loc. cit. de catulo ægris appoſito: *Quo defuncto*, inquit, *obrui moris eſt.* Marcellus Empir. cap. 27. pag. 196. *Eum tamen catulum, cum fuerit exſectus, obrui oportet.* Ipſe noſter inferius, ſect. 20. ubi eamdem medicinam repetit: *Mori*, inquit, *& humari debere eos obrutos terra.* Q. Serenus, cap. 25. de præcordiis ſanandis, pag. 141.

Quin etiam catulum lactentem apponere membris
Convenit: omne malum tranſcurrere fertur in illum:
Cui tamen extincto munus debetur humandi,
Humanos quia contactus mala tanta ſequuntur, &c.

5. *Tranſireque.*] Marcellus Empir. loc. cit. *Nec ab re eſt, ſi triduo idem catulus vivens cum ægro maneat: vitium enim ægri tranſire in eum uſque adeo certum eſt, ut moriatur catulus, hominemque morbis latentibus relevet.*

Sect. XV. 1. *Præcipue vero.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 2. cap. 15.

2. *Nihilo addito.*] Sic MSS. omnes. Plinius Valer. has voces neglexit, cum ceteras ſumma fide tranſſcriberet.

3. *Atque ita e vino garoque.*] Marcellus Empir. cap. 20. pag. 141. *Stomacho laboranti cochleæ proſunt, ſi in aqua ferveant,*

garoque

garoque ſumi, præcipue Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodeſſe. Id quoque obſervant, ut numero impari ſumantur. Virus tamen earum gravitatem halitus facit. [4] Proſunt & ſanguinem exſcreantibus, dempta teſta tritæ in aquæ potu. Laudatiſſimæ autem ſunt Africanæ: [6] ex his Solitanæ: Aſtypalæïcæ, & Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit & ſine ſucco: Balearicæ, quas cavaticas vocant, quoniam in ſpeluncis naſcuntur. [7] Laudatæ & ex inſulis, Caprearum. Nullæ autem cibis gratæ, [a] neque veteres, neque recentes. [8] Fluviatiles & albæ virus habent: [9] nec ſilveſtres ſtomacho utiles, alvum ſolvunt. Item omnes minutæ. [10] Contra marinæ ſtomacho utiliores: efficaciſſimæ tamen in dolore ſtomachi. [11] Laudatiores traduntur quæcumque vivæ cum aceto devoratæ. Præterea ſunt [12] quæ aceratæ vocantur, latæ, multifariam naſcentes, de quarum uſu ſuis dicemus locis. [13] Gallinaceorum ventris membrana inveterata & inſperſa potioni diſtillationes pectoris & humidam tuſſim, vel recens toſta lenit. [14] Cochleæ crudæ tritæ cum aquæ tepidæ cyathis tribus ſi ſorbeantur, tuſſim ſedant. Diſtillationes ſedat & canina cutis cuilibet digito circumdata. Jure perdicum ſtomachus recreatur.

XVI. Jocineris doloribus medetur muſtela ſilveſtris in cibo ſumpta, vel jocinera ejus. [1] Item viverra porcelli modo inaſſata. Suſpirioſis multipedæ, ita ut ter ſeptenæ in Attico melle diluantur, [2] & per arundinem bibantur. Omne enim vas earum nigreſcit contactu. Quidam torrent ex his ſextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miſcent. Alii centipedam vocant, & ex aqua dari jubent. [3] Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines fiunt, ex paſſi cyathis tribus ſingulæ contritæ cum ſua teſta & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum novem. [4] Aliqui ſingulas primo die dedere, ſequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic & ſuſpiria emendant [5] & vomicas. Eſſe animal locuſtæ ſimile ſine pennis, [6] quod troxalis Græce vocetur, Latinum nomen non habeat, aliqui arbitrantur: nec pauci auctores hoc eſſe quod gryllus vocetur. Ex his xx. torreri jubent, ac bibi e mulſo contra orthopnœas, ſanguinemque exſpuentibus. Eſt qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo ſumat: aut ſi tritæ cum teſtis ſuis ſumantur cum protropo: ſic & tuſſi medentur. [7] Vomicas privatim ſanat mel in quo apes ſint demortuæ. [8] Sanguinem rejicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combuſtus, adjecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumque iiſdem portionibus potus mane atque veſperi in vino, ſi febres abſint. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta ſint.

XVII. [b] [1] Pecudis lien recens Magicis præceptis ſuper dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni ſe remedium facere. Poſt hoc jubent eum in pariete [c] dormitorii ejus [2] tectorio includi, & obſignari anulo, terque novies carmen dici.

INTERPRETATIO.

a *Neque.*] Neque nimium veteres, neque nimium recentes.

b *Pecudis.*] Agni.

c *Dormitorii.*] Cubiculi.

NOTÆ.

& ſic carbonibus torreantur, atque ita ex œnogaro ſumantur, impari numero. Et pag. 308. *Cochleas, ſed veras Africanas, conditas ex ſale, & pauco olei coctas, ſed non purgatas, qui jejunus ternas aut quinas quotidie & frequenter ſumpſerit, rariſſimo ſtomachi dolore vexabitur. Certe ſi carbonibus toſtæ ſumantur, melius proſunt.*

4. *Proſunt &c.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120. *Ad exſcreationem cruentam remedium ſic. Cochleæ elixatæ teruntur, & ex aqua calida a jejuno bibuntur. Necnon ad idem cochleæ inlotæ ex aqua marina coquuntur, & devorantur.*

5. *Laudatiſſimæ.*] Dioſcor. lib. 2. cap. xi. laudat impenſe Sardonias, Africanas, Aſtypalæïcas, Siculas, Chias, & quæ in Alpibus Liguriæ naſcuntur.

6. *Ex his Solitanæ.*] Ex Africanis, inquit, laudatiſſimæ Solitanæ. Plinius, lib. 9. ſect. 82. de cochleis: *Africanæ,* inquit, *quibus fecunditas: Solitanæ, quibus nobilitas.* Vide quæ ibi diximus in Notis.

7. *Laudatæ.*] Inter eas quæ naſcuntur in inſulis, eſt, inquit, etiam aliqua commendatio earum quæ naſcuntur in Capreis, Tiberii principis arce nobilibus, ut dictum eſt libro 3. ſectione 12.

8. *Fluviatiles.*] Dioſcor. lib. 2. cap. xi. Ὁ δ' ποτάμιος βρομώδης, *olidi guſtus.*

9. *Nec ſilveſtres.*] Vide Notas & Emend. num. XI.

10. *Contra marinæ.*] Dioſc. lib. 2. cap. xi.

11. *Laudatiores.*] Subintellige ex antecedentibus, in dolore ſtomachi. Vide Notas & Emend. num. XII.

12. *Quæ aceratæ.*] Ἀκήρατοι, integræ, perfectæ. Aceratarum porro cognomen nuſquam alibi nobis occurrit: latarum ſæpius.

13. *Gallinaceorum.*] Probat hoc medicamentum Marcellus Empir. cap. 16. pag. 116. Probat & Plinius Valer. lib. 1. cap. 58.

14. *Cochleæ crudæ.*] Plinius Valer. loco cit.

Sect. XVI. 1. *Item viverra.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 2. cap. 5. & Marcellus Empiric. cap. 22. pag. 156. *Viverra toſta,* inquit, *porcelli lactentis modo inaſſata, & cibo data, mire jocineroſo ſuccurrit.*

2. *Et per arundinem.*] Ne dentibus noceant, quos alioqui nigrore inficerent, ut diximus ſect. 12.

3. *Cochleæ in cibos.*] Totidem verbis Marcellus Empiric. cap. 3. pag. 39. & 40. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 15.

4. *Aliqui ſingulas.*] Marcellus Empir. loco cit. & cap. 20. pag. 152.

5. *Et vomicas.*] Marcellus Empiric. cap. 3. pag. 40. *Sic etiam ad ſuſpiria, & vomitus prodeſt.* Sic vomicam iterum Plinius, lib. 29. ſect. 17. pro vomitione dixit. Et mox hac ipſa ſect. pro purulentis exſcreationibus, ut quidem videtur.

6. *Quod troxalis.*] Sic in Indice ſcribitur ea vox, ex MSS. Reg. 1. & 2. & Colb. 3. quem Indicem exſcripſimus in Notis & Emend. ad librum 29. num. XXXII. Sic etiam Ælianus, lib. 6. hiſt. anim. cap. 19. Καὶ μὴ σιωπῶσαν τρωξαλίδα, *nec ſilentem troxalida:* ſtrepere eam, ut gryllum, ſignificat.

7. *Vomicas privatim.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 23. *Apoſtemata interiora vomicas vocamus . . . . . Vomicas ſanat privatim mel in quo ſint apes demortuæ.* Plinius noſter, libro ſup. ſect. xi. *Puris & ſanguinis exſcreationes* vocat, quas iſte vomicas, loco citato.

8. *Sanguinem, &c.*] Iiſdem fere verbis Plinius Valerianus, lib. 1. cap. 61. & 64.

Sect. XVII. 1. *Pecudis lien.*] Marcellus Empir. ad verbum, cap. 23. pag. 166. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 18.

2. *Tectorio includi.*] Calce, vel gypſo, vel denique luto.

[3] Caninus si viventi eximatur, & in cibo sumatur, liberat eo vitio. [4] Quidam recentem superilligant. [5] Alii duûm dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, [6] vel herinacei lienem. [7] Item cochlearum cinerem cum semine lini & urticæ addito melle, donec persanet. [8] Eo liberat & lacerta viridis, viva in olla ante cubiculum dormitorium ejus, cui medeatur, suspensa, ut egrediens revertensque attingat manu: cinis e capite bubonis cum unguento: mel in quo apes sint mortuæ: araneus, & maxime [9] qui lycos vocatur.

XVIII. [1] Upupæ cor in lateris doloribus laudatur, [2] & cochlearum cinis in ptisana decoctarum, quæ per se illinuntur. Canis rabiosi calvariæ cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio transmarinus capite ablato & intestinis, decoctus in vino cum papaveris nigri denarii pondere dimidio, eo succo bibitur. [3] Lacertæ virides decisis pedibus & capite, in cibo sumuntur. [4] Cochleæ tres contritæ cum testis suis, atque in vino decoctæ cum piperis granis xv. Aquilæ pedes evellunt [a] in aversum a suffragine, ita ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister lævæ. Multipeda quoque, quam [5] oniscon appellavimus, medetur denarii pondere ex vino cyathis duobus pota. [6] Vermem terrenum catillo ligneo ante fisso & ferro vincto impositum, aqua excepta perfundere, & defodere, unde effoderis, Magi jubent, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis affirmantes.

CAP. VII. XIX. [1] Dysentericos recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. [2] Caseus ovillus vetus, sevum ovium decoctum in vino austero. [3] Hoc & ileo medetur, & tussi veteri. Dysentericis stellio transmarinus, ablatis intestinis & capite, pedibusque ac cute, [4] decoctus æque & cibo sumptus. [5] Cochleæ duæ cum ovo, utraque cum putamine contrita, atque in vase novo, addito sale & passi cyathis duobus, aut palmarum succo & aquæ cyathis tribus subfervefactis & in potu datis. [6] Prosunt & combustæ, ut cinis earum bibatur in vino addito resinæ momento. Cochleæ nudæ, [7] de quibus diximus, in Africa maxime inveniuntur, utilissimæ dysentericis, quinæ combustæ cum denarii pondere dimidii acaciæ: exque eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alii totidem Africanas, vel latas, [b] infundunt potius. Et si major [c] fluxio sit, addunt acaciam fabæ magnitudine. [8] Senectus anguium dysentericis, & tenesmis in stanneo vase decoquitur cum rosaceo. Vel si in alio, cum stanno [c] illinitur. Jus e gallinaceo iisdem medetur: [9] sed veteris gallinacei vehementius salsum jus alvum ciet. [10] Membrana gallinarum tosta & data in oleo ac sale, cœliacorum dolores mulcet. Abstineri autem a fru-

Interpretatio.

a *In aversum.*] In contrariam partem atque est flexus pedum.
a *Infundunt.*] Clystere immittunt.
a *Fluxio.*] Alvi fluxus.
a *Illinitur.*] Ventri illinitur.

Notæ.

De tectorii voce diximus, lib. 28. sect. 71. Vide Notas & Emend. num. XIII.

3. *Caninus.*] Auctores proxime appellati, & Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 1. *Ad splenem.*

4. *Quidam.*] Sextus Platon. loc. cit. *Quidam incisum fissumque catulum supra splenem ponunt.* Catulum is integrum, lienem solum alii alligari præcipiunt.

5. *Alii duum.*] Marcellus Empiric. cap. 23. pag. 167. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 18.

6. *Vel herinacei lienem.*] Marcellus ac Plinius Valer. locis cit. Item Habdarrahmanus Ægyptius, cap. 32. pag. 113. sed adhibita simul cautione, quæ minime sit aspernanda. *Ad curandum splenem, inquit, recipe herinaceum, jugula coram laborante splene: accipe splenem ejus, ponito in clibano, sed remotum ab igne: relinque donec exsiccabitur, & arescet. Quo facto præbe edendum ex illo splene laboranti, at non multum: quia tantum diminuetur splen patientis, quantum comedit ex splene herinacei. Quare cave ne totum devoret, ne pereat.*

7. *Item cochlearum.*] Marcellus ac Plinius Valerianus, locis citatis.

8. *Eo liberat.*] Plinius Valer. loc. cit. & Marcellus Empir. cap. 23. pag. 166.

9. *Qui lycos vocatur.*] Sive lupus. De hoc genere araneorum, lib. XI. sect. 28. Vide Notas & Emendationes, num. XIV.

Sect. XVIII. 1. *Upupæ cor.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 55. *Ad laterum dolorem: Upupæ caro* (lege *cor*) *in cibo laudatur.* Sic enim MSS. omnes.

2. *Et cochlearum.*] Marcellus Empir. cap. 24. pag. 169. & Plinius Valer. loc. cit.

3. *Lacertæ virides.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 45.

4. *Cochleæ tres.*] Q. Serenus, cap. 26. de lumbis & renibus sanandis, pag. 142.

Aut tres ex vino cochleas fervescere coges,
Cumque suis domibus franges: piperis quoque grana
Ter quinque adjicias: potuque juvaberis illo.

Sic etiam Marcellus Empir. cap. 25. pag. 171. & Plinius Valer. loc. cit.

5. *Oniscon appellavimus.*] Libro 29. sect. 39.

6. *Vermem terrenum.*] Marcellus Empir. ad verbum, cap. 25. pag. 174. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 45.

Sect. XIX. 1. *Dysentericos .... femina pecudum.*] Pulmoni vim parem Marcellus Empir. adscribit, cap. 27. pag. 190. *Dysentericos, inquit, recreat pulmo pecudis, id est, ovis, decoctus cum lini semine, ita ut & caro manducetur, & aqua illa potetur.*

2. *Caseus ovillus.*] Marcellus Empir. cap. 27. lib. 193. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 26.

3. *Hoc & ileo.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 33.

4. *Decoctus æque.*] Ut jam dictum est ad lumborum dolorem, sect. sup.

5. *Cochleæ duæ.*] Marcellus Empir. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 33.

6. *Prosunt &c.*] Galenus, lib. XI. de facult. simp. med. cap. 1. pag. 309. Plinius Valer. lib. 2. cap. 27. & 33.

7. *De quibus diximus.*] Libro 29. sect. 36. statim initio. Eadem ferme cum Plinio tradit Galenus, lib. 9. κτ̀ τόπους, cap. 5. pag. 616.

8. *Senectus anguium.*] Iisdem fere verbis Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194. & cap. 39. pag. 202. Item Plinius Valer. lib. 2. cap. 24.

9. *Sed veteris gallinacei.*] Vide Notas & Emendationes, num. XV.

10. *Membrana.*] Explicatius aliquanto Dioscor. lib. 2. cap. 53. *Quæ in gallinaceo, inquit, interna ventriculi parte membrana substernitur, cornu instar firma ac pellucida, quæque inter coquendum excoriari solet, arefacta, tritaque, & in vino pota, στομαχικοῖς, stomachicis confert.* Negat hoc esse verum Ga-

gibus ante & gallinam & hominem oportet. [11] Fimum columbinum toſtum potumque. Caro palumbi in aceto decocta dyſentericis & cœliacis medetur. Turdus inaſſatus cum myrti baccis, dyſentericis: [12] item merulæ. Mel, in quo ſint immortuæ apes, decoctum.

XX. [1] Graviſſimum vitium ileos appellatur. [2] Huic reſiſti aïunt diſcerpti veſpertilionis ſanguine: etiam illito ventre ſubveniri. [3] Siſtit alvum primum cochlea, [4] ſicut diximus in ſuſpirioſis, temperata. Item cinis earum quæ vivæ crematæ ſint, potus ex vino auſtero. [5] Gallinaceorum jecur aſſum, aut ventriculi membrana, quæ abjici ſolet, inveterata, admixto papaveris ſucco. Alii recentem torrent ex vino bibendam. Jus perdicum, & per ſe ventriculus contritus ex vino nigro. [6] Item palumbus ferus, e poſca decoctus. Lien pecudis toſtus, & in vino tritus. [7] Fimum columbinum cum melle illitum. [8] Oſſifragi venter areſactus & potus, iis qui cibos non conficiunt, utiliſſimus, vel ſi manu tantum teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac cauſa, ſed continuare non debent: maciem enim facit. [9] Siſtit anatum maſcularum ſanguis. Inflationem diſcutit cochlearum cibus. [10] Tormina lien ovium toſtus, atque e vino potus: [11] palumbus ferus ex poſca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis ſine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus, mirum eſt: [12] anate appoſita ventri tranſire morbum, anatemque emori. Tormina & melle curantur, in quo ſunt apes immortuæ, decocto. [13] Coli vitium efficaciſſime ſanatur, ave galerita aſſa in cibo ſumpta. Quidam in vaſe novo cum plumis exuri jubent, conterique in cinerem, bibique ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor ejus adalligari femini: alii recens tepenſque adhuc devorari. Conſularis [14] Aſprenatum domus eſt, in qua alter e fratribus [a] colo liberatus eſt, ave hac in cibo ſumpta, & corde ejus armilla aurea incluſo: alter ſacrificio quodam, facto crudis laterculis ad formam camini, atque ut ſacrum peractum erat, obſtructo ſacello. [15] Unum eſt oſſifrago inteſtinum mirabili natura, omnia devorata conficienti. Hujus partem extremam adalligatam prodeſſe contra colum conſtat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. [16] Si catuli, priuſquam videant, applicentur triduo ſtomacho maxime ac pectori, & ex ore ægri ſuctum lactis accipiant, tranſire vim morbi, poſtremo exanimari, diſſectiſque palam fieri ægri cauſas. Mori & humari debere eos obrutos terra. [17] Magi quidem veſpertilionis ſanguine contacto ventre, in totum annum caveri dolorem tradunt: [b] [18] aut in dolore, ſi quis aquam per pedes fluentem haurire ſuſtineat.

XXI. [1] Murino fimo contra calculos illinire ventrem prodeſt. Herinacei carnem ju- CAP. VIII.

INTERPRETATIO.

a *Colo.*] Coli dolore.

b *Aut in.*] Aut ſi ventriculus dolet cuipiam, liberatur is, ſi aquam bibat, unde pedes laverit.

NOTÆ.

lenus, lib. XI. de fac. ſimp. med. cap. I. pag. 303. Contra Dioſcoridi, Plinioque Marcellus Empir. ſubſcribit, cap. 27. pag. 193. *Membrana, quæ eſt in ventriculo gallinæ, ſiccata & trita, & cum vino auſtero, cœliaco jejuno potui data medetur: ita ut ipſa gallina prius vel biduo abſtineatur a cibo, & qui potionem accepturus eſt, ante diem frugi ſit, & non cœnet.* Sic etiam Plinius Valer. lib. 2. cap. 26.

11. *Fimum columbinum.*] Plinius Valer. loco citato ad verbum.

12. *Item merulæ.*] Celſus, lib. 2. cap. 30. *Quæ res alvum adſtringant: Merula, palumbus*, &c.

Sect. XX. 1. *Graviſſimum.*] Quid ſit ileos, Celſus explanat his verbis, lib. 4. cap. 13. *Inter ipſa vero inteſtina conſiſtunt duo morbi, quorum alter in tenuiore, alter in pleniore inteſtino eſt .... Diocles Caryſtius tenuioris inteſtini morbum χόρδαψον, plenioris εἰλεὸν, nominavit. A pleriſque video nunc illum priorem, εἰλεὸν,* (hos Plinius hoc loco ſequitur) *hunc κωλικὸν nominari. Sed prior modo ſupra umbilicum, modo ſub umbilico dolorem movet. Fit ex alterutro loco inflammatio: nec alvus, nec ſpiritus infra tranſmittitur. Si ſuperior pars affecta eſt, cibus: ſi inferior, ſtercus per os redditur*, &c. Idem lib. 2. cap. 8. *Morbus inteſtini tenuioris, niſi reſolutus eſt intra ſeptimum diem, occidit.*

2. *Huic reſiſti.*] Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 27. pag. 194. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 33.

3. *Siſtit alvum.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 197.

4. *Sicut diximus.*] Sect. 16.

5. *Gallinaceorum.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 27.

6. *Item palumbus.*] Celſus, lib. 2. cap. 30. Marcellus Empir. cap. 27. pag. 192. decoqui ex paſſo jubet: e poſca Plinius Valer. lib. 2. cap. 27.

7. *Fimum columbinum.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 196. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 27.

8. *Oſſifragi.*] Marcellus Empir. cap. 20. pag. 143. *Contra dolorem ſtomachi .... venter quoque oſſifragi areſactus & potioni aſperſus plurimum prodeſt.* Et pag. 145. *Oſſifragi venter madefactus, appoſituſque his, ad ſtomachum, qui cibos non conficiunt, utiliſſimus eſt: vel etiamſi tantum manu teneatur, plurimum juvat.* Plinius Valer. lib. 2. cap. 15. cui titulus, *Præcordiorum dolori curando: Oſſa fragi*, inquit, *areſacta proſunt, etiamſi teneantur in manu, dum cibus ſumitur.* Imperite: ſive ſcriptoris id vitium ſit, ſeu librariorum.

9. *Siſtit & anatum.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 27.

10. *Tormina.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 22.

11. *Palumbis &c.*] Plinius Valerianus, loc. cit.

12. *Anate appoſita.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 190. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 22. Idem de rana ventri appoſita Marcellus prodit, pag. 196.

13. *Coli vitium.*] Dioſc. totidem verbis, lib. 2. cap. 59. Q. Serenus, cap. 32. pag. 146. *de colo ſedando:*

Mande galeritam volucrem quam nomine dicunt, &c.

Marcellus Empiric. cap. 39. pag. 202. *Colo, & omnibus inteſtinorum doloribus, & tam hominibus, quam jumentis ex hac re laborantibus, efficaciſſime ſubvenit avis galerita, quæ Gallice alauda dicitur: ſive ipſa aſſata in cibo ſumatur, ſive cum plumis ſuis combuſta redigatur in cinerem: atque ex eo diligentiſſime trito terna cochlearia ex aqua calida potui per triduum dentur.* Et pag. 207. *Corydalus avis*, &c.

14. *Aſprenatum.*] Ut ceteros ſileam, Caïo Cæſare Germanico imperante, L. Nonius Aſprenas Conſulatum geſſit.

15. *Unum eſt oſſifrago.*] Marcellus Empir. cap. 39. pag. 202. *Unicum eſt inteſtinum oſſifragi, miræ naturæ, quod omnia devorata citiſſime conficit: hujus pars extrema colligitur & reponitur: & cum opus fuerit, ventri laborantis alligatur: remedio miro omnes inteſtinorum dolores citiſſime ſedat.*

16. *Si catuli.*] Vide quæ dicta ſunt ſect. 14. ſunt enim his paria, ac plane gemina.

17. *Magi quidem.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 190. & cap. 28. pag. 202.

18. *Aut in dolore.*] Marcellus Empir. cap. 28. pag. 202. *Si ventriculus perverſatus fuerit alicui, aquam bibat, unde pedes laverit ſuos.*

Sect. XXI. 1. *Murino fimo.*] Dioſc. lib. 2. cap. 98. murino fimo calculos expelli ait, ſi cum thure & mulſo bibatur. Pli-

cundam esse aïunt, si capite percusso uno ictu interficiatur, prius quam in se urinam reddat: [2] eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere minime posse. Hæc caro ad hunc modum occisi, [3] stillicidia in vesica emendat: item suffitus ex eodem. [4] Quod si urinam in se reddiderit, eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere traditur. [5] Jubent & vermes terrenos bibi aut vino aut passo ad comminuendos calculos, vel cochleas decoctas, [6] ut in suspiriosis. Easdem exemptas testis tritasque, tres in cyatho bibi, sequenti die duas, tertia die unam, ut stillicidium urinæ emendent. [7] Testarum vero inanium cinerem ad calculos pellendos. Idem hydri jecur bibi, vel cinerem scorpionum in pane sumi, vel si quis cum locusta edit. [8] Lapillos qui in gallinaceorum vesica, aut in palumbium ventriculo inveniantur, conteri, & potioni inspergi. [9] Item membranam e ventriculo gallinacei aridam: vel si recens sit, tostam. [10] Fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos & alias difficulates vesicæ. [11] Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. [12] Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus. [13] E nido hirundinum glebulam dilutam aqua calida. [14] Ossifragi ventrem arefactum. [15] Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsum discoctæ jus. [16] Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest urinæ: [17] cicadas tostas in patellis: [18] millepedam oniscon bibisse: [19] & in vesicæ doloribus decoctum agninorum pedum. [20] Alvum ciet gallinaceorum discoctorum jus, & acria mollit. [21] Ciet & hirundinum fimum, adjecto melle subditum.

XXII. [1] Sedis vitiis efficacissima sunt, œsypum: quidam adjiciunt pompholygem & rosaceum: canini capitis cinis: senecta serpentis ex aceto: [2] si rhagades sint, cinis fimi canini candidi cum rosaceo: aïuntque inventum Æsculapii esse, eodemque & verrucas efficacissime tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, sevum bovis. [3] Procidentia ibi succus cochlearum punctis evocatus illitu repellit. Attritis medetur cinis muris silvatici cum melle: [4] fel herinacei, cum vespertilionis: & anserinus cum cerebro, & alumine, & œsypo. [5] Fimum columbinum cum melle. [6] Condylomatis privatim araneus dempto capite pedibusque infricatus. [a] Ne acria perurant, [7] adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: [8] adeps cygni. [9] Hæc & hæmorrhoïdas sanare dicuntur. [10] Ischiadicis cochleas crudas tritas cum vino Ammineo & pipere potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & stellionem, adjectis huic papaveris nigri

Interpretatio.

a *Ne acria.*] Ne acrioris humoris fluxus sedem perurat.

Notæ.

nius Valer. lib. 2. cap. 39. Marcellus Empir. cap. 26. pag 176. *Ad urinæ difficultatem, murino fimo summitatem veretri, vel imum ventrem illini prodest.*

2. *Eos qui carnem.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 180. *Herinacei caro optime decocta, atque in cibo sumpta, stranguriosis mire subvenit, & cito naturalem urinæ cursum relaxat.*

3. *Item suffitus ex eodem.*] Ex felle fieri suffitus præcipit Habdarrahmanus Ægyptius, cap. 32. pag. 114. *Felle herinacei cum pomorum corticibus, si ter sub vestimenta suffumigabis laborantem dysuria, curabitur.*

4. *Quod si urinam.*] Reddunt enim in desperatione urinam tabificam ac tergori suo carnique noxiam, ut dictum est lib. 8. sect. 56.

5. *Jubent & vermes.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 39.

6. *Ut in suspiriosis.*] De quibus diximus, sect. 16. Sic etiam Plinius Valer. loc. cit.

7. *Testarum vero.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 181. & Plinius Valer. loc. cit.

8. *Lapillos.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 176. *Contra calculum, & alias difficultates vesicæ, lapillum qui in gallinacei vesica, aut palumbi ventriculo*, &c. Totidem verbis pariter Plinius Valer. lib. 2. cap. 39.

9. *Item membranam.*] Marcellus Empir. loc. cit.

10. *Fimum quoque.*] Q. Serenus, cap. 33. pag. 146. Plinius Valer. loc. cit. *Vesicæ & calculo purgando: Fimus palumborum in sorbitione ex faba fracta bibitur.* Sic etiam Marcellus Empiric. cap. 26. pag. 181.

11. *Similiter.*] Totidem syllabis Plinius Valer. loc. cit.

12. *Et intestinorum ex his.*] Ex palumbis.

13. *E nido.*] Vide Notas & Emend. num. XVI.

14. *Ossifragi.*] Diosc. lib. 2. cap. 58. Φίνις τὸ ὄρνεον, ὃ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν ὀσσίφραγον· τούτου ἡ κοιλία κατ' ὀλίγον ποτιζομένη, λίθους ἐξουρεῖσθαι ποιεῖν ἱστορεῖται. Marcellus Empir. cap. 26. pag. 180. *Avis ossifragæ ventriculus salitus, ut servari possit, aut exustus, & in pulverem redactus, cum vini potione datus, urinam efficaciter provocat.*

15. *Turturis.*] Galenus, lib. 3. Εὐπορ. pag. 666. tom. 10. Ἄλλο θρύπτον λίθους.... Τρυγόνος ὀρνέου κόπρον καύσας, πότιζε μετὰ μελικράτου· ποιεῖ γὰρ ἐξουρεῖσθαι τοὺς λίθους. *Turturis avis stercus combustum ex mulsa præbe: calculos enim per urinam ejicit.* Imponi ceroti modo, non bibi, præcipit Marcellus Empir. cap. 26. pag. 181. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 39.

16. *Turdos quoque.*] Plinius Valer. loc. cit.

17. *Cicadas.*] Idem Plinius Valer. loc. cit. Dioscor. lib. 2. cap. 56. Τέττιγες ὀπτοὶ ἐσθιόμενοι τοῖς περὶ τὴν κύστιν ἀλγήμασι βοηθοῦσιν.

18. *Millepedam oniscon.*] Dioscor. lib. 2. cap. 37. Ποθέντες (ὄνοι) σὺν οἴνῳ βοηθοῦσι δυσουρίᾳ.

19. *Et in vesicæ.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 180. & Plinius Valer. loc. cit.

20. *Alvum ciet &c.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 2. pag. 23.

21. *Ciet &.*[Plinius Valer. loc. cit.

Sect. XXII. 1. *Sedis vitiis.*] Marcellus Empir. cap. 31. pag. 222.

2. *Si rhagades &c.*] Marcellus Empir. loc. cit. *Rhagadas*, inquit, *canini capitis usti canis aspersus adjungit, & stercoris albi canini, betæque cinis insertus, similiter opitulatur.* Sextus Platon. cap. 9. de canc, tit. XI. *Ad rhagadas ani: Stercus canis cum rosaceo tritum & impositum, mire sanat.*

3. *Procidentia ibi.*] Nempe in ano, sive sede. Ita MSS. Reg 1. aliique probatiores: non ut editi, *procidentia alvi.* Sic paulo post hac sect. *Tetris ibi hulceribus.*

4. *Fel herinacei.*] Vide Notas & Emendationes, num. XVII.

5. *Fimum .... cum melle.*] Cum farina, Marcellus Empiricus, cap. 32. pag. 224.

6. *Condylomatis.*] Ad verbum Plinius Valer. lib. 2. cap. 31.

7. *Adeps anserinus &c.*] Ad condylomata hæc pariter medicamina adhibent Marcellus Empir. cap. 31. pag. 222. & cap. 32. pag. 225. Item Plinius Valer. loc. cit. Ad ani pruritus, Galenus, lib. 1. Εὐπορ. cap. 14. pag. 598.

8. *Adeps cygni.*] Marcellus, & Plinius Valer. locis cit.

9. *Hæc &.*] Idem auctores mox appellati.

10. *Ischiadicis.*] Q. Serenus, cap. 38. de ischia, pag. 150.

Aut in Aminæo cochleas haurire Lyæo.

obolis tribus. Ruptis convulſis fel ovium cum lacte mulierum. [11] Verendorum formicationibus verrucisque medetur arietini pulmonis inaſſati ſanies. [12] Ceteris vitiis, vellerum ejus vel ſordidorum cinis ex aqua : ſevum ex omento pecudis, præcipue a renibus, admixto cinere pumicis & ſale : lana ſuccida ex aqua frigida : carnes pecudis combuſtæ ex aqua : mulæ ungularum cinis : dentis caballini contuſi farina inſperſa. [13] Teſtibus vero, farina ex oſſibus canini capitis ſine carne tuſis. [14] Si decidat teſtium alter, ſpumam cochlearum illitam remedio eſſe tradunt. [15] Tetris ibi hulceribus, & manantibus, auxiliantur canini capitis recentis cineres : cochleæ latæ, parvæ, contritæ ex aceto : [16] ſenectus anguium ex aceto, vel cinis ejus : mel, in quo apes ſint immortuæ, cum reſina : [17] cochleæ nudæ, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ovorum albo : triceſimoque die reſolvunt. Aliqui pro thure bulbum admiſcent. [18] Hydrocelicis ſtelliones mire prodeſſe tradunt, capite, pedibus, interaneis ademptis, reliquum corpus inaſſatum : in cibo id ſæpius datur : Sicut ad urinæ incontinentiam, [19] caninum adipem cum alumine ſciſſo, fabæ magnitudine : [20] Cochleas Africanas cum ſua carne & teſta crematas poto cinere. [21] Anſerum trium linguas inaſſatas in cibo : hujus rei auctor eſt Anaxilaus. [22] Panos aperit ſevum pecudum cum ſale toſto. [23] Murinum fimum admixto thuris polline, & ſandaraca diſcutit. [24] Lacertæ cinis, & ipſa diviſa impoſita : [25] item multipeda contrita, admixta reſina terebinthina ex parte tertia. Quidam & ſinopidem admiſcent cochleæ contuſæ. [26] Et per ſe cinis inanium cochlearum ceræ mixtus, diſcuſſoriam vim habet. Fimum columbarum per ſeſe, vel cum farina hordeacea, aut avenacea illitum. Cantharides mixta calce panos ſcalpelli vice auferunt. [28] Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt.

XXIII. [1] Varices ne naſcantur, lacertæ ſanguine pueris crura jejunis a jejuno illinuntur. * [2] Podagras lenit œſypum cum lacte mulieris & ceruſſa : [3] fimum pecudum, quod liquidum reddunt : [4] pulmones pecudum : fel arietis cum ſevo : mures diſſecti impoſiti : ſanguis muſtelæ cum plantagine illitus, [5] & vivæ combuſtæ cinis ex aceto, & roſaceo, ſi penna illinatur, vel ſi cera & roſaceum admiſceatur : fel caninum, ita ne manu attingatur, ſed penna illinatur : [6] fimum gallinarum : [7] vermium terrenorum cinis cum melle, ita ut tertio die ſolvantur. Alii ex aqua illiniri malunt. Alii ipſos aceto menſura cum melle cyathis tribus, pedibus ante roſaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in vino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbæ ſucco. Quidam ex aceto intriviſſe contenti ſunt. Quidam ſale cum vipera cremato in olla nova, & ſæpius ſumpto, aïunt podagra liberari. Utile eſſe & adipe viperino pedes perungi. [8] Et de milvo affirmant, ſi inveterato tritoque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. [a] [9] Aut ſi pedes ſanguine cum urtica : vel pennis palum-

* Cap. IX.

INTERPRETATIO.

a *Aut ſi pedes.*] Aut ſi pedes ſanguine miluino perungantur, cum urtica trita.

NOTÆ.

Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 25. pag. 171.

11. *Verendorum &c.*] Plane totidem verbis Marcellus Empir. cap. 33. pag. 229. & 230. ac Plinius Valer. lib. 2. cap. 41. Quid ſit formicatio diximus, lib. 28. ſect. 20. in fine. Sextus Platon. cap. 6. de ariete, tit. 3. *Ad claviculos : Liquoris arietis, quem de pulmone concoques, ſtilla ſuperpoſita, claviculos qui in manibus naſcuntur, aut in veretro, illita tollit.* Claviculi e verrucarum genere ſunt : naſcunturque in manibus, pedibuſque : peſſimi ἐν αἰδοίοις.

12. *Ceteris vitiis.*] Auctores proxime appellati hæc totidem verbis habent, uſque ad eum locum, *Teſtibus vero*, &c. Marcellus Empir. in primis, cap. 32. pag. 226. *Arietis quam pinguiſſimi lana, plena ſuis ſordibus, combuſta, & in pulverem redacta, prodeſt plurimum ſi eo cinere ex aqua locum inguinum perfricueris.*

13. *Teſtibus vero.*] Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 5. *Ad tumores teſticulorum : Calvaria canis trita & impoſita, mire ſanat.*

14. *Si decidat.*] Si propendeat, quaſi laxatus, ac demittatur. Marcellus Empir. cap. 33. pag. 227. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 42.

15. *Tetris ibi.*] Marcellus Empir. cap. 33. pag. 229.

16. *Senectus anguium ex aceto.*] Vide Notas & Emendat. num. XVIII.

17. *Cochleæ .... gigni diximus.*] Supra, ſect. 19. & lib. 29. ſect. 36. Marcellus Empir. cap. 33. pag. 230. *Cochleis, quæ nudæ inveniuntur, adjicitur aliquid triti thuris, & albi ovorum : atque inde hulcera teſticulorum tumentia, & hydrocelæ puerorum, ſive ramices ſuperliniuntur, ut modo glutinis adhæreſcat*, &c.

18. *Hydrocelicis.*] Ὑδροκήλη hernia, ramex aquoſus, id eſt, ceſſantis humoris in partem aliquam ſcroti collectio, qui illic facit tumorem. *Tumidas hydrocelas* dixit Martialis, lib. 12. Epig. 85. De earum remedio tradit omnino eadem Plinius Valer. lib. 2. cap. 42.

19. *Caninum adipem.*] Vide Notas & Emend. num. XIX.

20. *Cochleas.*] Marcellus Empir. cap. 26. pag. 184. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 40.

21. *Anſerum.*] Auctores proxime laudati.

22. *Panos.*] Marcellus Empir. cap. 32. pag. 224.

23. *Murinum.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 3. cap. 27.

24. *Lacertæ &c.*] Ad verbum Marcellus Empiric. & Plinius Valer. locis cit.

25. *Item multipeda.*] Sive porcellio, qui oniſcos. Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 32. pag. 226.

26. *Et per ſe cinis.*] Marcellus Empir. loc. cit.

27. *Fimum &c.*] Idem Marcellus, cap. 32. pag. 224.

28. *Inguinum.*] Q. Serenus, cap. 37. pag. 149.

Sin autem exſiſtit durum tibi glandibus inguen,
Proderit induci cochleas cum melle minutas.

Iiſdem verbis Marcellus Empir. cap. 32. pag. 224. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 43.

Sect. XXIII. 1. *Varices.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 232.

2. *Podagras.*] Marcellus Empir. cap. 36. pag. 242.

3. *Fimum pecudum.*] Caprinum ad podagras laudat Dioſc. lib. 2. cap. 98.

4. *Pulmones pecudum : fel &c.*] Idem Marcellus Empir. loco citato.

5. *Et vivæ.*] Dioſc. lib. 2. cap. 27. & Marcellus Empir. cap. 36. pag. 246.

6. *Fimum gallinarum.*] Marcellus Empir. cap. 36. pag. 242.

7. *Vermium &c.*] Idem Marcellus, pag. 250.

8. *Et de milvo.*] Milvi in primis caput commendat ad podagras Galenus, lib. 1. de ther. ad Piſon. cap. 9. pag. 942.

9. *Aut ſi pedes &c.*] Vide Notas & Emend. num. XX.

borum, cum primum nascentur, tritis cum urtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis mustelæ aut cochlearum, & cum amylo, vel tragacantha. [10] Incussos articulos aranei telæ commodissime curant. Sunt qui cinere earum uti malint, [11] sicut fimi columbini cinere, cum polenta & vino albo. [12] Articulis luxatis præsentaneum est & sevum pecudis cum cinere e capillo mulierum. [13] Pernionibus quoque imponitur sevum pecudum cum alumine: canini capitis cinis, [14] aut fimi murini. [15] Quod si pura sint, hulcera cera addita ad cicatricem perducunt: [a] [16] vel glirium crematorum favilla ex oleo: [17] item muris silvatici cum melle: [18] vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: & cochleæ, quæ nudæ inveniuntur. [19] Hulcera omnia pedum sanat cinis earum, quæ vivæ combustæ sint: fimi gallinarum cinis exhulcerationes, columbini fimi ex oleo. [20] Attritus etiam calceamentorum, veteris soleæ crematæ cinis, [21] agninus pulmo & arietis sanat. [22] Dentis caballini contusi farina privatim [23] subluviem. [24] Lacertæ viridis sanguis subtritus, & hominum & jumentorum pedes sublitus sanat. [25] Clavos pedum urina muli mulæve cum luto suo illita: fimum ovium. [26] Jecur lacertæ viridis, vel sanguis flocco impositus: [27] vermes terreni ex oleo: stellionis caput [28] cum viticis pari modo tritum ex oleo: [29] fimum columbinum decoctum ex aceto. [30] Verrucas vero omnium generum urina canis recens cum suo luto illita: [31] fimi canini cinis cum cera: fimum ovium: sanguis recens murinus illitus, vel ipse mus divulsus: herinacei fel: [32] caput lacertæ, vel sanguis, vel cinis totius: membrana senectutis anguium: [33] fimum gallinaceum cum oleo & nitro. [34] Cantharides cum uva taminia intritæ exedunt: sed ita erosas aliis, quæ ad persananda hulcera monstravimus, curari oportet.

Cap. x. XXIV. Nunc revertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse Magi dicunt domus totius, suffitæ eo purificatæve, contra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis resperfis parietibus, genitalique ejus sub limine januæ defosso. Minus mirentur hoc, qui sciunt fœdissimum animalium in quantum magnificent ricinum, [1] quoniam uni nullus sit exitus saginæ, [2] nec finis alia quam morte, diutius in fame viventi. Septenis ita diebus durasse tradunt: at in satietate paucioribus dehiscere. Hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eumdem in augurio vitalium habent. Nam si æger ei respondeat qui intulerit, a pedibus stanti interrogantique de morbo, spem vitæ certam esse: moriturum nihil respondere. Adjiciunt, ut evellatur ex aure læva canis, cui non sit alius, quam niger color. Nigidius fugere tota die canes conspectum ejus, qui e sue id animal evellerit, scriptum reliquit. Rursus Magi tradunt, lymphatos sanguinis talpæ aspersu resipiscere: eos vero qui a nocturnis Diis Faunisque agiten-

INTERPRETATIO.

a *Vel glirium.*] Vel glires cremati & in cinerem redacti cum oleo.

NOTÆ.

10. *Incussos.*] Totidem syllabis apicibusque litteratum, Marcellus Empir. cap. 34. pag. 234. Sed Plinius Valer. lib. 3. cap. 15. *Incisos articulos aranei tela commodissime curat.* MSS. omnes, *incussos.* Recte. Q. Serenus, cap. 54. pag. 159.

Si vero caput infestus colliserit ictus,
Ex oleo necti vestis debebit arachnes:
Nesciet hæc illinc, nisi cum sanarit, abire.

11. *Sicut fimi.*] Columbarum fimum nervis etiam vulneratis prodesse auctor est Galenus, lib. 3. κτ̀ γένη, cap. 6. pag. 729.

12. *Articulis.*] Q. Serenus, cap. 54. pag. 159.

Quod si luxa suo decedent membra tenore,
Urere femineos crines, ac jungere sevum.
Congruet, ac tali medicamine mota ligare.

Marcellus Empir. cap. 34. pag. 235. *Articulus luxatis sevum pecudis cujuscumque cum cinere de capillo muliebri facto medetur.* Et Plinius Valer. lib. 2. cap. 49. *Mulieris capillus quamplurimus in cinerem redactus, admixto ovium adipe vetere: ceroci modo illinies,* &c. Et lib. 3. cap. 15. ad nervos & articulos: *Sevum pecudis cum cinere capillorum mulieris.*

13. *Pernionibus*] Marcellus Empiricus, cap. 34. pag. 236.

14. *Aut fimi murini.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 51.

15. *Quod si pura.*] Ita MSS. omnes. Prius editi, *quod si putrida sint hulcera.* Plinius Valer. lib. 2. cap. 50. & 51. *si plura sint hulcera.*

16. *Vel glirium.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXI.

17. *Item muris.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 232.

18. *Vermium quoque.*] Marcellus idem loc. cit. & Plinius Valerianus, lib. 2. cap. 51.

19. *Hulcera.*] Hæc omnia iidem auctores proxime appellati.

20. *Attritus etiam.*] Dioscor. lib. 2. cap. 40. & 51. Marcellus Empir. cap. 34. pag. 236.

21. *Agninus pulmo.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 232.

22. *Dentis caballini.*] Sic Plinius Valer. lib. 2. cap. 51.

23. *Subluviem.*] Quid hoc morbi genus sit, Marcellus Empir. explicat, cap. 34. pag. 232. *Dentes caballini tunsi, hulcera pernionum, si sint tumidi, utiliter curant.*

24. *Lacertæ viridis.*] Plinius Valer. loc. cit.

25. *Clavos pedum.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 233. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 52.

26. *Jecur .... flocco.*] Marcellus Empir. loc. cit. *in lanula:* Et pag. 237. *cum flocco impositus.*

27. *Vermes terreni.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 237.

28. *Cum viticis pari modo.*] Sic etiam MSS. Forte *urticis* rectius: Urticarum enim in clavis pedum sanandis creber apud Marcellum Empir. usus: viticis plane nullus. Vide cap. 34. pag. 234. & seqq.

29. *Fimum columbinum.*] Marcellus Empir. loc. cit. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 52.

30. *Verrucas vero.*] Iisdem verbis Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 6. *Ad callos & verrucas tollendas.* Marcellus Empir. cap. 19. pag. 132. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 42. Q. Serenus, cap. 65. de verrucis tollendis:

Id poterit vitium sanguis curare lacertæ,
Aut urina canis cum terra inducta madente.

31. *Fimi canini.*] Marcellus Empir. & Plinius Valer. loc. cit. qui & de fimo ovium, & murino sanguine, Plinio pariter adstipulantur.

32. *Caput lacertæ.*] Galenus, lib. XI. de fac. simp. med. pag. 303.

33. *Fimum gallinaceum.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 42.

34. *Cantharides.*] Marcellus Empir. cap. 19. pag. 129.

Sect. XXIV. 1. *Quoniam uni.*] Hæc explanata uberius, lib. XI. sect. 40.

2. *Nec finis alia.*] Sive, finis alius. Sic Maro, 2. Æneïd. *Hæc finis Priami fatorum.*

tur, draconis lingua, & oculis & felle inteſtiniſque in vino & oleo decoctis, ac ſub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis veſpertiniſque liberari.

XXV. Perfrictionibus remedio eſſe tradit [1] Nicander amphiſbænam mortuam adalligatam, vel pellem tantum ejus. Quin immo arbori, quæ cædatur, adalligata, non algere cædentes, faciliuſque ſuccidere. Itaque ſola ſerpentium frigori ſe committit, prima omnium procedens, & ante cuculi cantum. Aliud eſt cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, ſi dexter pes circumſcribatur, ac veſtigium id effodiatur, non gigni pulices, ubicumque ſpargatur.

XXVI. [1] Paralyſin caventibus pinguia glirium decoctorum & ſoricum utiliſſima tradunt eſſe: millepedas, [2] ut in anginis diximus, potas phthiſin ſentientibus: [3] lacertam viridem decoctam in vini ſextariis tribus ad cyathum unum, ſingulis cochlearibus ſumptis per dies, donec convaleſcant: [4] cochlearum cinerem potum in vino.

XXVII. Comitialibus morbis œſypum cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis avellanæ, a balineo potum. [1] Teſticulos arietinos inveteratos, tritoſque dimidio denarii pondere in aqua vel lactis aſinini hemina. Interdicitur vini potus quinis diebus ante & poſtea. [2] Magnifice laudatur & ſanguis pecudum potus: item fel cum melle, præcipue agninum. [3] Catulus lactens ſumptus, abſciſſo capite pedibuſque, ex vino & myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis tranſmarini cinis potus in aceto. Tunicula ſtellionis, quam eodem modo, ut anguis, exuit, pota. Quidam & ipſum arundine exenteratum inveteratumque bibendum dedere. Alii in cibo in ligneis verubus inaſſatum. Operæ pretium eſt ſcire quomodo præripiatur, cum exuitur membrana hiberna, alias devoranti eam, [4] quoniam nullum animal fraudulentius invidere homini tradunt. [5] Inde ſtellionum nomen aïunt in maledictum tranſlatum. Obſervant cubile ejus æſtatibus. [6] Eſt autem in loricis oſtiorum feneſtrarumque, aut cameris ſepulcriſve: ibi vere incipiente fiſſis arundinibus textas opponunt caſas, quarum anguſtiis etiam gaudet, eo facilius exuens circumdatum [a] torporem. Sed eo derelicto non poteſt remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodeſt & cerebrum muſtelæ inveteratum potumque, [7] & jecur ejus: teſticuli, vulvæque, aut ventriculus inveteratus cum coriandro, [8] ut diximus: [9] item cinis: ſilveſtris vero [10] tota in cibo ſumpta. [b] [11] Eadem omnia prædicantur ex viverra. Lacerta viridis cum condimentis, quæ faſtidium abſtergeant, ablatis pedibus & capite. [12] Cochlearum cinis addito ſemine lini & urticæ cum melle, unctu ſanat. [c] Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata cervinis nervis: [13] vel lapilli e ventre pullorum hirundinum ſiniſtro lacerto annexi. Dicuntur enim excluſo pullo lapillum [d] dare. [14] Quod ſi pullus is detur [e] incipienti in cibo, [f] [15] quem primum pepererit, cum quis primum tentatus ſit, liberatur eo malo. [16] Poſtea medetur hirundinum ſanguis cum

INTERPRETATIO.

a *Torporem.*] Senectam.

b *Eadem.*] Eadem omnia remedia parantur ex ſilveſtri muſtela, ſive viverra, *quæ jam e domeſtica commonſtrata ſunt.*

c *Magis.*] Qui Magiam profitentur.

d *Dare.*] Dare deglutiendum.

e *Incipienti.*] Cum morbus incipit.

f *Quem primum.*] Quem pullum primum hirundo pepererit.

NOTÆ.

Sect. XXV. 1. *Nicander.*] In Theriacis, pag. 26. de amphisbæna:

Ἡ δ' ὀνίνησι
Ῥινῷ δυσπαθέοντας, ὅτ' ἐν παλάμῃσιν ἀεργοὶ
Μάλκῃ ἐπιπροθέωσιν ὑπὸ κρυμοῖο δαμέντων, &c.
Sic pluribus illa
Pelle ſua prodeſt, Boreæ cum flamine ſegnes
Obriguere manus, & victæ frigore torpent, &c.

Sect. XXVI. 1. *Paralyſin.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 13. ad verbum.

2. *Ut anginis diximus.*] Sect. 12.

3. *Lacertam viridem.*] Plinius Valer. ad verbum, lib. 1. cap. 61.

4. *Cochlearum.*] Plinius Valerianus, loc. cit.

Sect. XXVII. 1. *Teſticulos.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 58. ad verbum, & Sextus Platon. cap. 6. de ariete tit. 7. *Ad caducos.*

2. *Magnifice.*] Plinius Valer. loc. cit.

3. *Catulus lactens.*] Plinius Valer. loc. cit.

4. *Quoniam nullum.*] Vide quæ diximus in eam rem, lib. 8. ſect. 49.

5. *Inde ſtellionum.*] Maledicti & convicii loco id nomen objicitur homini improbo & fraudulento. Gloſſæ veteres: *Stellio:* κακοῦργος, κακότροπος. Proprie autem ſtellionatus dicitur Jureconſultis, cum dolo quid factum, cum merces ſuppoſitæ, cum impoſtura facta, &c. Vide tit. 20. lib. 57. Dig. *Stellionatus*: ſimul & Voſſium in Etymol. Eſt ſtellionatus κακοτεχνία Platoni, lib. 9. de Legib.

6. *Eſt autem in loricis.*] Ita Reg. 2. & Chiffl. Editi, male, *in locis.* Loricæ teſtaceæ murorum, oſtiorum, ac feneſtrarum, projecturæ ſunt, quas Galli vocant *Corniches*, quæ tranſitum ſepiunt, rejiciuntque extra perpendiculum ſtillas. De his Vitruvius, lib. 2. cap. 8.

7. *Et jecur ejus.*] Dioſc. lib. 1. Εὐπορ. cap. 18. Plinius Valer. lib. 3. cap. 10.

8. *Ut diximus.*] Libro 29. ſect. 16. Sic etiam Dioſcor. loco citato.

9. *Item cinis.*] Q. Serenus, cap. 58. de comitiali morbo, pag. 161.
Aptus muſtelæ cinis eſt, & hirundinis una.

10. *Tota in cibo ſumpta.*] Cælius Aurel. 1. Chron. cap. 4. de epilepſia, ex aliorum ſententia: *Item mandendam muſtelam, ſed longo deſiccatam tempore*: id vero deinde improbat.

11. *Eadem omnia.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 58.

12. *Cochlearum cinis*] Vide Notas & Emend. num. XXII.

13. *Vel lapilli e ventre.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 60. Sextus Platon. parte 2. cap. 12. de hirundine, tit. 3. *Ad caducos: Hirundines comeſtæ caducos ſanant. Item lapilli in ventriculis eorum reperti, & brachio alligati perfecte ſanant.*

14. *Quod ſi pullus is*, &c.] Sic Reg. 1. At paucioribus verbis, Reg. 2. & is quem Pintianus vidit. *Quod ſi pullus detur cum primum tentatus ſit, liberatur eo malo.*

15. *Quem primum.*] Sic pullos eligit primæ feturæ Dioſcorides, lib. 2. cap. 60. & lib. 1. Εὐπορ. cap. 19.

16. *Poſtea medetur.*] Q. Serenus, loc. cit.
Aut cruor ex Progne mixtus cum polline thuris:
Aut lapis ex nido, vaga quem congeſſit hirundo,
Vellitur: & nexu fovet, attollitque jacentem.

thure, vel cor recens devoratum. [17] Quin & e nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, & adalligatus in perpetuum tueri. Prædicatur & jecur milvi devoratum, & senectus serpentium. [18] Jecur vulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. [19] Sed ipsum vulturem in cibo dari jubent, & quidem satiatum humano cadavere. Quidam pectus ejus bibendum censent, & in cerrino calice. [20] Aut testes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinque dierum abstinentia vini, ob id inveteratos. Fuere & qui viginti unam muscas rufas, & quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

Cap. xi. XXVIII. [1] Morbo regio resistunt sordes aurium, [2] aut mammarum pecudis denarii pondere cum [3] myrrhæ momento, & vini cyathis duobus: [4] canini capitis cinis in mulso: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulso cum myrrha. [5] Gallina si sit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein collutis vino, quod bibatur. [6] Cerebrum perdicis aut aquilæ in vini cyathis tribus. Cinis plumarum [7] aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. [8] Avis icterus vocatur a colore, quæ si spectetur, sanari id malum tradunt, & avem mori. [9] Hanc puto Latine vocari galgulum.

XXIX. [1] Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelæ, vel etiam inveteratas herinacei carnes, quis possit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea, quibus prodigiose vitam ludificantur, acceperim. Præcipueque febrium medicina placitis eorum renunciat. Namque & in XII. signa digessere eam Sole transmeante, iterumque Luna: quod totum abdicandum paucis e pluribus edocebo. Siquidem crematis tritisque cum oleo perungi jubent ægros cum Geminos transit Sol, cristis, & auribus, & unguibus gallinaceorum: si Luna, [2] radiis barbisque eorum: si Virginem alteruter, hordei granis: si Sagittarium, vespertilionis alis: si Leonem Luna, tamaricis fronde, & adjiciunt, sativæ: si Aquarium, e buxo carbonibus tritis. Ex istis confessa, aut certe verisimilia ponemus, sicut & lethargum [3] olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelæ testiculis inveteratis, [4] aut jocinere usto. [5] His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant utile.

XXX. In quartanis medicina clinice propemodum nihil pollet. Quamobrem plura [a] eorum remedia ponemus, primumque ea, quæ adalligari jubent: Pulverem, in quo se accipiter volutaverit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longissimum. Pseudosphecem vocant vespam, quæ singularis volitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt: alii vero, quam quis eo anno viderit primam. [1] Viperæ caput abscissum in linteolo, vel cor viventis exemptum. [2] Muris rostellum auriculasque summas roseo panno, ipsumque dimittunt. Lacertæ vivæ dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina. Scarabæum [3] qui pilas volvit. Propter hunc Ægypti magna pars scarabæos inter

INTERPRETATIO.

a *Eorum.*] Magorum.

NOTÆ.

Sic etiam Plinius Valer. lib. 2. cap. 58.

17. *Quin & e nido.*] Q. Serenus & Plinius Valer. locis cit.

18. *Jecur vulturis.*] Sextus Platon. parte 2. cap. 2. de vulture, tit. 2. *Ad caducos: Vulturis jecur totum cum sanguine ipsius vulturis tritum, & per dies septem potum, caducis prodesse dicimus.* Plinium transscripsit ad verbum alter Plinius Valer. lib. 2. cap. 58.

19. *Sed ipsum.*] Plinius Valer. loc. cit.

20. *Aut testes.*] Sextus Platon. parte 2. cap. 8. de gallo, tit. 2. *Ad caducos: Galli testiculos contritos cum aqua jejuno dabis bibere: abstineant autem a vino diebus decem.... Debebunt autem testiculi sicci servari, ut cum fuerint necessarii, continuo sumantur.*

Sect. XXVIII. 1. *Morbo regio.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 2. cap. 59.

2. *Aut mammarum.*] Sordes quas inter mammas habet, vel inter femora, ut ait Sextus Platon. cap. 6. de ariete, tit. 6. *Ad morbum regium.*

3. *Myrrhæ momento.*] Hoc est, myrrhæ pusillo, ut Plinius Valer. ait, loc. cit.

4. *Canini capitis.*] Sic etiam, præter Plinium Valer. loc. cit. Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit 16. *Ad morbum regium: Rabidi canis caput contusum & commixtum cum vino potatum mire sanat.*

5. *Gallina.*] Plinius Valer. loc. cit.

6. *Cerebrum*, &c.] Sextus Platon. parte 2. cap. 5. de perdice, tit. 1. *Ad morbum regium.* Et Plinius Valer. loc. cit.

7. *Aut interaneorum.*] Plinius Valer. loc. cit. *Cineres interaneorum palumborum, cochlearia duo bibuntur ex mulso.*

8. *Avis icterus.*] Diximus de ea, lib. 10. sect. 50. Ab ea ave, quod sit coloris fellei, Græcos dedisse huic morbo nomen, scribit Cælius Aurel. lib. 3. cap. 5.

9. *Hanc.....puto galgulum.*] Galbulum a colore luteo appellari mavult Marcellus Donatus, in Sueton. cap. 81. tom. 6. Thes. Critic. pag. 281. & post eum Salmasius in Notis ad hist. Aug. pag. 227.

Sect. XXIX. 1. *Phreneticis.*] Q. Serenus, cap. 8. pag. 129.

Ex vitio cerebri phrenesis furiosa movetur,
Amissasque refert frendens amentia vires.
Conveniet calidis pecudum pulmonibus apte
Tempora languentis medica redimire corona.

Sic etiam Plinius Valer. lib. 3. cap. 9.

2. *Radiis.*] Calcaribus. Vide quæ de ea voce diximus lib. XI. sect. 107.

3. *Olfactoriis.*] Odoramentis quæ corroborent, & olfactu excitent: ὀσφραντικὰ vocat Dioscor. in Alexiph. cap. 17. Sic etiam Largus, Compos. Medic. cap. 23. num. 104. *Interdum olfactoriis reficere*, &c. Joan. de Janua: *Olfactorium, ab olfacio; unde olfactoriolum: Vas unguentarium muliebre, in quo odoramenta gestantur.*

4. *Aut jocinere usto.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 7.

5. *His quoque.*] Plinius Valer. loc. cit.

Sect. XXX. 1. *Viperæ caput.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 6.

2. *Muris rostellum.*] Plinius Valer. loc. cit. *Quartanæ curandæ: Muri vivo rostellum primum, & auriculæ summæ præciduntur, & in roseo panno alligantur, & ipse mus vivus dimittitur.*

3. *Qui pilas volvit.*] Qui pedibus fimum subigit, & in pilas cogit, quas & pedibus volutat. In libris hactenus editis, *pilulas*, minus sincere.

numina

numina colit, curiosa Apionis interpretatione, qua colligat [4] Solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suæ ritus. [5] Sed & alium adalligant Magi, cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, dissectum utrique lacerto adalligant: cetera sinistro. Cor anguium sinistra manu exemptum viventibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo, panno nigro, ita ut nec scorpionem dimissum, nec eum qui alligaverit, videat æger triduo. [a] Post tertium circuitum id condat. [6] Erucam in linteolo ter lino circumdant totidem nodis, ad singulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita, præcisa arundine. Multipedam lana involutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pennas germinent. Alios e spinosis frutectis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos juglandis nucis putamine adalligant: cochleasque, quæ nudæ inveniuntur. Stellionem inclusum capsulis subjiciunt capiti, & sub decessu febris emittunt. Devorari autem jubent cor mergi marini sine ferro exemptum, inveteratumque conteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. [8] Alii fimum drachma una in lactis caprini & ovilli, vel passi cyathis tribus, ante accessiones. Sunt qui totas censeant devorandas. Aspidis cutem pondere sexta parte denarii cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanæ bibunt. Chrysippus philosophus tradidit [9] phryganion adalligatum remedio esse quartanis. Quod esset animal neque ille descripsit, nec nos invenimus qui novisset. [b] Demonstrandum tamen fuit a tam gravi auctore dictum, [10] si cujus cura efficacior esset inquirentis. Cornicis carnes esse, & nidum illinire, in longis morbis utilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miserias copia spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, [11] tela cum ipso, in splenio resinæ ceræque imposita utrisque temporibus & fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viva in eo vase quod capiat. Quo genere [12] & recidivas frequenter abigi affirmant.

XXXI. Hydropicis œsypum ex vino addita myrrha modice potui datur, nucis avellanæ magnitudine. Aliqui addunt & anserinum adipem [1] ex vino myrteo. Sordes ab uberibus ovium eumdem effectum habent. Item carnes inveteratæ herinacei sumptæ. [2] Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

XXXII. Igni sacro medetur œsypum cum pompholyge & rosaceo, ricini sanguis, CAP. XIII.
[1] vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere præstat, ut qui id fecerit, antequam incipiat vitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cavernæ suæ tolli. [2] Adeps anseris. Viperæ caput aridum asservatum & combustum, deinde ex aceto impositum. [3] Senectus serpentium ex aqua illita a balineo cum bitumine & sevo agnino.

XXXIII. [1] Carbunculus fimo columbino aboletur per se illico, vel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus, quæ in melle sint mortuæ, impositis: Polentaque imposita inspersa. In verendis, ceterisque ibi hulceribus, occurrit e melle œsypum cum plumbi

INTERPRETATIO.

a *Post.*] Post tertium febris circuitum id humo condat.
b *Demonstrandum.*] Appellandum a nobis id animal fuit, quod tam gravis auctor nominavit, ut detur aliorum diligentiæ locus, si forte eorum cura in inquirendo felicior futura est & efficacior.

NOTÆ.

4. *Solis operum.*] Quoniam cum sobolem procreare vult, bovis fimum nactus, globulum ejusdem, cujus mundus figuræ est, fingit: quem ubi ab ortu ad occasum aversis pedibus volutavit, Solis cursum in cælo æmulatus, ipse rursum, ut orbi persimilem figuram edat atque exprimat, in ortum convertitur. Ἐπειδὰν ὁ ἄρσην βούλεται παιδοποιήσασθαι, βοὸς ἀφόδευμα λαβὼν, πλάσσει σφαιροειδὲς παραπλήσιον τῷ κόσμῳ σχῆμα, &c. Horus Apollo, lib. 1. Hierogl. 10. Habet his consentientia Porphyrius, libro quem inscripsit, περὶ τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς, quæ merito ridet Eusebius, lib. 3. de Præpar. Evang. pag. 94.

5. *Sed & alium.*] Lucanum, de quo lib. XI. sect. 34.

6. *Erucam.*] MSS. omnes, *urucam*, quod idem est.

7. *Vermiculos.*] Fiunt hi e ligno. Vide lib. XI. sect. 38.

8. *Alii fimum.*] Ad verbum Plinius Valer. lib. 3. cap. 26.

9. *Phryganion.*] Sic MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indicis eo fragmento quod retulimus in Notis & Emendationibus ad librum 26. num. XXXII.

10. *Si cujus cura.*] Qua forma Maro, lib. 2. Æneïd.

Inde domum ....
Me refero, si forte pedem, si forte tulisset.

11. *Tela cum ipso, in splenio.*] Tela cum araneo, in emplastro cum resina ceteraque imposita Vide Notas & Emendationes, num. XXIII. Σπλήνιον emplastrum esse jam sæpius diximus. Consuli potest & Constantinus in Lexico, ubi de ea voce multa.

12. *Et recidivas.*] Subintellige febres, quæ cum abscessisse creduntur omnino, revertuntur.

Sect. XXXI 1. *Ex vino myrteo.*] Sic MSS. Reg. 1. 2. Chiffl. &c. In editis, *& oleum myrteum.*

2. *Vomitus quoque.*] Sextus Platon. lib. 9. de cane, tit. 12. *Ad hydropicos: Stercus canis siccum, & in potionem aspersum, hydropicos sanat. Item vomitum canis hydropico super ventrem pone: statim incipiet per secessum aquam emittere.* Sic etiam Plinius Valer. lib. 3. cap. 12.

Sect. XXXII. 1. *Vermes terreni.....gryllus, &c.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 34. De vermibus etiam consentit Q. Serenus, cap. 42. de igni sacro demovendo, pag. 152.

Lumbricus terræ mixto inducetur aceto.

2. *Adeps anseris. Viperæ, &c.*] Plinius Valer. ad verbum, loc. cit.

3. *Senectus.*] Plinius Valer. loc. cit.

Sect. XXXIII. 1. *Carbunculus.*] Q. Serenus, cap. 4. de carbone medendo, pag. 151.

Dulcacidum laticem cum lini semine junges.
Atque fimum pariter Paphiæ compone columbæ:
Hinc line diruptas partes, & clausa venena.

Totidem verbis cum Plinio nostro Plinius alter Valer. lib. 3. cap. 30.

ſquamis. [2] Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. [3] Tubera & quæcumque molliri opus eſt, efficaciſſime anſerino adipe curantur. Idem præſtat & gruum adeps.

XXXIV. Furunculis mederi dicitur araneus, priuſquam nominetur impoſitus, & tertio die ſolutus. Mus araneus pendens enecatus, ſic ut terram ne poſtea attingat, ter circumdatus furunculo, toties exſpuentibus medente, & cui is medebitur. [1] Ex gallinaceo fimo quod eſt rufum maxime, recens illitum ex aceto. [2] Ventriculus ciconiæ ex vino decoctus. [3] Muſcæ impari numero infricatæ digito medico. [4] Sordes ex pecudum auriculis. Sevum ovium vetus cum cinere e capillis mulierum. Sevum arietis cum cinere pumicis & ſalis pari pondere.

XXXV. [1] Ambuſtis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. [2] Fimum ovium cum cera. Murium cinis: [3] cochlearum quoque: ſic ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus.

XXXVI. [1] Nervorum nodis capitis viperini cinis ex oleo cyprino. [2] Terreni vermes cum melle illiti. [3] Doloribus eorum amphiſbæna mortua adalligata. [4] Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contrituſque cum adipe ſuillo inveterato. Cinis e capite bubonis in mulſo potus cum lilii radice, ſi Magis credimus. [5] In contractione nervorum caro palumbina in cibis prodeſt & inveterata: [6] herinacei, ſpaſticis: item muſtelæ cinis. [7] Serpentium ſenectus in pelle taurina adalligata ſpaſmos fieri prohibet. Opiſthotonos milvi jecur aridum tribus obolis in aquæ mulſæ cyathis tribus potum.

XXXVII. Reduvias, & quæ in digitis naſcuntur pterygia, tollunt, [1] canini capitis cinis, aut vulva decocta in oleo, ſuperillito butyro ovillo cum melle. Item folliculus cujuſlibet animalium fellis. Unguium ſcabritiam cantharides cum pice tertio die ſolutæ, aut locuſtæ, cum ſevo hircino. Pecudum ſevum. Aliqui miſcent viſcum & portulacam, alii æris florem & viſcum, ita ut tertio die ſolvant.

XXXVIII. [1] Sanguinem ſiſtit in naribus ſevum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maxime agninum, ſubductum vel infuſum, etiamſi alia non proſint. [3] Adeps anſerinus cum butyro pari pondere paſtillis ingeſtus. [4] Cochlearum terrena. [5] Sed & ipſæ extractæ teſtis. [6] E naribus fluentem ſiſtunt cochleæ contritæ fronti illitæ: [7] aranei tela: [8] gallinacei cerebellum, vel ſanguis, profluvia ex cerebro: [9] item columbinus, ob id ſervatus concretuſque. [10] Si vero ex vulnere immodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ovorum cremati cinis impoſitus mire ſiſtit.

NOTÆ.

2. *Item fimum.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 30. Sextus Platon. cap. 5. de capro & capra, tit. 26. *Ad carbunculos: Stercus capræ cum melle commixtum, & ſuperpoſitum, carbunculos qui in ventre naſcuntur, diſcutit.*

3. *Tubera*, &c.] Sextus Platon. parte 2. cap. 4. de grue, tit. *Ad duritiam & concretiones locorum: Gruis adeps cum adipe anſerino remiſſus, locorum* (hoc eſt, matricis ſeu vulvæ) *duritias & concretiones diſcutit.*

Sect. XXXIV. 1. *Ex gallinaceo.*] Q. Serenus, cap. 39. de furunculo medendo, pag. 150.

Prætereaque fimum ex gallo quod legeris albo,
Imbribus ex acidis fidens appone dolenti.
Auribus aut pecudum molles expromito ſordes,
Unguine quo fotis dabitur medicina papillis.

Sextus Platon. parte 2. cap. 8. de gallo, tit. 4. *Ad furunculos: Galli ſtercus rufum impoſitum furunculos rumpit, & dolorem tollit.* Sic pariter Plinius Valer. lib. 3. cap. 32. ad verbum.

2. *Ventriculus.*] Plinius Valer. loc. cit.

3. *Muſcæ. . . . digito medico.*] Digitus medicus vulgo appellatur, qui minimo eſt proximus: idem auricularis quoque dictus, quod eo mundentur aures. Plinius Valer. loc. cit. *digito minimo* ſcripſit, cum hunc locum exſcriberet.

4. *Sordes.*] Plinius Valer. loc. cit.

Sect. XXXV. 1. *Ambuſtis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 36. Theodorus Priſcianus, lib. 1. cap. 17. *De uſtione calidæ, & ignis. . . . Sic etiam ſtercus ovium curat incenſa ſimiliter cum cerotario mixtum: & canis oſſa capitis incenſa aſperſa operantur. Sic cochlearum incenſarum cinis*, &c.

2. *Fimum ovium.*] Plinius Valer. & Theodorus, loc. cit.

3. *Cochlearum.*] Plinius Valer. loc. cit. ut & Priſcianus.

Sect. XXXVI. 1. *Nervorum nodis.*] Hæc totidem plane ſyllabis Marcellus Empir. cap. 34. pag. 237. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 15. Nervorum porro nodum γάγγλιον Græci, atque adeo & Latini vocant: hoc eſt, nodi alicujus contortionem, vel ex ictu, vel ex laſſitudine. Vide Conſtant. in Lexico. De hujus vitii ſignis & curatione agit Sennertus, lib. 5. Practicæ, part. 1. cap. 35. pag. 832.

2. *Terreni vermes.*] Totidem verbis auctores proxime appellati.

3. *Doloribus eorum.*] Marcellus Empir. & Plinius Valer. locis cit.

4. *Adeps vulturinus.*] Q. Serenus, cap. 55. pag. 159.

Si vero occultus nervos dolor urit inertes,
Vulturis exciſos adipes, &c.

Sextus Platon. parte 2. cap. 2. de vulture, tit. 5. *Ad nervorum dolorem, & articulorum.* Marcellus Empir. & Plinius Valer. locis cit.

5. *In contractione.*] Q. Serenus, loc. cit.

Sin autem ſubito replicantur corpora morbo,
Contractos revocat nervos caro ſumpta columbæ.

6. *Herinacei, ſpaſticis.*] Hoc eſt, contractioni membrorum. Affine huic Habdarrahmani placitum, cap. 32. pag. 114. *Recipe herinaceum, jugula, & concoque, donec diſſolvetur: tunc ejus adipem & pinguedinem colabis, & repones apud te. Hac decoctione utatur, qui dorſi aut genuum doloribus laborat, vel complicatione membrorum: ſanabitur.*

7. *Serpentium.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 15.

Sect. XXXVII. 1. *Canini capitis cinis.*] Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 18. *Ad pterygia in digitis.*

Sect. XXXVIII. 1. *Sanguinem ſiſtit.*] Vide Notas & Emendat. num. XXIV.

2. *Subductum.*] In nares attractum, inquit Dalecampius. Vide Notas & Emend. num. XXV.

3. *Adeps anſerinus.*] Marcellus Empir. cap. 10. pag. 85. infundi naribus jubet. Plinius Valer. lib. 1. cap. 25. *ingeri paſtillis.*

4. *Cochlearum terrena.*] Terra quæ cochleis adhæreſcit. Sic idem ſect. XI. hujus libri, *demi terrenum* præcipit, quod iis adhæret. Senſum hujus loci Pintianus labefactat, cum *terrenæ* legi ſuadet. Nondum enim ex ipſis medicina petitur, ſed ex terra tantum iiſdem adhærente: mox ex ipſis, cum additur, *ſed & ipſæ*, &c.

5. *Sed & ipſæ.*] Scribonius Largus, Compoſ. 46. *Injicere intus narem aut nares oportebit cochleæ vivæ carnem per ſe, aut cum thuris polline tritam.*

6. *E naribus fluentem.*] Q. Serenus, cap. 35. de profluvio ſanguinis: Marcellus Empir. & Plinius Valer. locis cit.

7. *Aranei tela.*] Marcellus Empir. cap. 10. pag. 85. *Aranei tela appoſita ſubvenit narium cruentis fluoribus.*

8. *Gallinacei*, &c.] Vide Notas & Emend. num. XXVI.

9. *Item columbinus.*] Q. Serenus, loc. cit.

Aut galli cerebro, vel ſanguine tinge columbæ:
Quod niſi ſupprimitur, ſanguis potandus & ipſe eſt.

Marcellus item Empir. cap. 10. pag. 85.

10. *Si vero ex.*] Q. Serenus, cap. 44. pag. 153.

Adverſus nimios reſerati vulneris amnes,

XXXIX. [1] Vulneribus medetur œſypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac ſerpentia valet. Erodit & hulcerum margines: carneſque excreſcentes ad æqualitatem redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. [2] Magna vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro: [3] aut in cinere ex oſſibus feminum agninorum, præcipue in his hulceribus, quæ cicatricem non trahunt. [4] Magna & pulmonibus, præcipue arietum: Excreſcentes carnes in hulceribus ad æqualitatem efficaciſſime reducunt. [5] Fimo quoque ipſo ovium [6] ſub teſto calefacto & ſubacto tumor vulnerum ſedatur: [7] fiſtulæ purgantur ſananturque: item epinyctides. Summa vero vis in canini capitis cinere: excreſcentia omnia ſpodii vice erodit ac perſanat. Et murino fimo eroduntur. [8] Item muſtelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum, & carcinomata perſequitur multipeda trita, admixta reſina terebinthina & ſinopide. Eademque utiliſſima ſunt in his hulceribus quæ vermibus periclitantur.

Quin & vermium ipſorum genera mirandos uſus habent. [9] Coſſes, qui in ligno naſcuntur, ſanant hulcera omnia. Nomas vero combuſti cum pari [10] pondere aniſi, & ex oleo illiti. [11] Vulnera recentia conglutinant terreni, adeo ut nervos quoque abſciſſos illitis ſolidari [12] intra ſeptimum diem perſuaſio ſit: itaque in melle ſervandos cenſent. Cinis eorum margines hulcerum duriores abſumit, cum pice liquida, [13] vel ſimblio melle. [14] Quidam arefactis in Sole ad vulnera ex aceto utuntur, nec ſolvunt, niſi biduo intermiſſo. Eadem ratione & [15] cochlearum terrena proſunt: [16] totæque exemptæ, tuſæ & impoſitæ, recentia vulnera conglutinant, & nomas ſiſtunt. [17] Herpes quoque animal a Græcis vocatur, quo præcipue ſanantur quæcumque ſerpunt. [18] Cochleæ proſunt eis cum teſtis ſuis tuſæ: [19] cum myrrha quidem & thure, etiam præciſos nervos ſanare dicuntur. Draconum quoque adeps ſiccatus in Sole magnopere prodeſt: item gallinacei cerebrum recentibus plagis. [20] Sale viperino in cibo ſumpto, tradunt & hulcera tractabiliora fieri, ac ſanari celerius. [21] Antonius quidem medicus cum incidiſſet inſanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miraque celeritate perſanabat. Traoxalidum cinis margines hulcerum duros aufert cum melle: item fimi columbini cinis cum arſenico & melle, ea quæ erodenda ſunt. Bubonis cerebrum cum adipe anſerino mire vulnera dicitur glutinare: quæ vero vocantur cacoëthe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis: Ulula avis cocta in oleo, cui liquato miſcetur butyrum ovillum & mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. [22] Et elephantiaſin ſanguis & cinis muſtelæ. Verberum vulnera, atque vibices, [23] pellibus ovium recentibus impoſitis obliterantur.

XL. [1] Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis ſimul uſtis, cornuque cervino & cera mollita [2] roſaceo. [3] Oſſibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, ſuperpoſitis lanis, quæ

NOTÆ.

Sive fimus manni cum teſtis uritur ovi,
Et reprimit fluidos miro medicamine curſus.

Adſtipulatur etiam Marcellus Empir. loc. cit.

Sect. XXXIX. 1. *Vulneribus.*] Vide Notas & Emendat. num. XXVII.

2. *Magnæ vis.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 22.

3. *Aut in cinere ex oſſibus.*] Marcellus Empir. cap. 4. pag. 42. iiſdem verbis.

4. *Magna & pulmonibus.*] Ad verbum fere Marcellus Empir. & Plinius Valer. locis cit.

5. *Fimo quoque.*] Plinius Valer. totidem ſyllabis, lib. 3. cap. 22.

6. *Sub teſto.*] Sic M S S. Reg. Colb. Chiffl. non *teſta*. *Teſtum* & *teſtus* antiquis vas fuit ſub quo panis coqueretur, plerumque æreus, ut Plinius docet lib. 32. ſect. 26. Cato: *In foco calido ſub teſtu coquito leniter.* Inde pani teſtaceo nomen.

7. *Fiſtulæ.*] Plinius Valer. loc. cit.

8. *Item muſtelæ.*] Q. Serenus, cap. 37. pag. 150.

At ſi jam veretri ſuccedit fiſtula morbo,
Muſtelæ cinere immiſſo purgabitur hulcus.

9. *Coſſes qui.*] Marcellus Empir. cap. 42. *Hulcera recentia, & univerſa vitia hulcerum in capite ſanant vermes qui in arbore cava vel putrida naſcuntur, triti, & in panno impoſiti: Iidem vermes combuſti, & cum anetho ſicco pari pondere triti & impoſiti, ſanant etiam carcinomata.* Valer. lib. 3. cap. 22. *Vermes qui in ligno naſcuntur, vocantur coſſes*, &c.

10. *Pondere aniſi.*] M S S. *aneſi*. Plinius Valer. & Marcellus, *anethi*, tum loco cit. tum pag. 41.

11. *Vulnera recentia.*] Dioſcor. lib. 2. pag. 72. totidem verbis: Γῆς ἔντερα λεῖα, ἐπιτεθέντα νεύρων ἀποκοπὰς κολλᾷ. Plinius Valer. hæc totidem verbis, lib. 3. cap. 20. & Q. Serenus, cap. 55. de nervis inciſis, pag. 159.

Haud quiſquam credet diſſectos vulnere nervos
Ad ſolitum rurſus revocari poſſe vigorem:
Sed prodeſt terræ lumbricos indere tritos.

12. *Intra ſeptimum.*] Sic M S S. non *infra*. Plinius Valer. loc. cit. *in die ſeptimo*.

13. *Vel ſimblio melle.*] E Sicilia. Dioſcor. lib. 2. cap. 101. Μέλι .... ἀπὸ τῆς Σικελίας σίμβλιον καλούμενον.

14. *Quidam arefactis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 20. totidem verbis.

15. *Cochlearum terrena.*] Terra quæ cochleis adhæſerit, ut diximus ſup. ſect.

16. *Totæque exemptæ.*] Teſtis exemptis. Ad verbum hæc Plinius Valer. lib. 3. cap. 20. & 22.

17. *Herpes.*] Ἑρπετὰ Græcis ſerpentes ſunt, ſive reptilia. Cujus animalis id peculiare nomen ſit apud Græcos, non liquet.

18. *Cochleæ.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 20. ad verbum.

19. *Cum myrrha*, &c.] Dioſcor. lib. 2. cap. XI. & Plinius Valer. loc. cit.

20. *Sale viperino.*] De hoc ſale dictum eſt ſuperiore libro, ſect. 37.

21. *Antonius quidem.*] Ita M S S. de Antonio Muſa loquitur.

22. *Et elephantiaſin.*] Q. Serenus, cujus verba retulimus lib. 24. ſect. XI. Sextus Platon. cap. 20. de muſtela, tit. 1. Marcellus Empir. cap. 19. pag. 130. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 57.

23. *Pellibus ovium recentibus.*] Recens excoriatis.

Sect. XL. 1. *Articulorum.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 234. totidem verbis, & Plinius Valer. lib. 3. cap. 15. & 48.

2. *Roſaceo.*] Subintellige, oleo.

3. *Oſſibus fractis.*] Ad verbum Sextus Platon. cap. 9. de cane, tit. 22. *Ad fracturam.* Plinius Valer. lib. 3. cap. 48. *Caninum cerebrum linteolo illitum imponitur, ſuperpoſitis lanis, quæ ſubinde oleo ſuffunduntur, quartodecimo die ſolidat.* Q. Serenus, cap. 54 pag. 158.

Vis indigna novo ſi ſparſerit oſſa fragore,
Conveniet cerebrum blandi canis addere fractis:
Lintea deinde, ſuperque inductas nectere lanas,

ſubinde ſuffundantur, fere XIV. diebus ſolidat: [4] nec tardius cinis ſilveſtris muris cum melle: aut vermium terrenorum, qui etiam oſſa extrahit.

XLI. [1] Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipue ex ariete, [2] ſevum ex nitro: lacertæ viridis cinis: [3] vernatio anguium ex vino decocta: [4] fimum columbinum cum melle. Item vitiligines albas ex vino. Ad vitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in Sole, [a] [5] donec formicet cutis, tolerandæ ſunt. Poſtea fovere, oleoque perungere, neceſſarium: iterumque illinire, idque diebus pluribus facere, caventes exhulcerationem altam. Ad eaſdem vitiligines & muſcas illini jubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, ſervatum in oleo vetere cornea pyxide: veſpertilionum ſanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem vero, bubonis cerebrum cum aphronitro, [6] ſed ante omnia ſanguis caninus, ſedant: [7] pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ, illitæ.

XLII. [1] Arundines, & tela, quæque alia extrahenda ſunt corpori, evocat mus diſſectus impoſitus. [2] Præcipue vero lacerta diſſecta, ut vel caput ejus tantum contuſum cum ſale impoſitum. Cochleæ ex his quæ gregatim folia ſectantur, contuſæ impoſitæque cum teſtis: [3] & eæ quæ manduntur, exemptæ teſtis: ſed cum leporis coagulo efficaciſſime. Oſſa anguium eumdem cum coagulo cujuſcumque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordei.

XLIII. In muliebribus malis membranæ a partu ovium proficiunt, [1] ſicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eoſdem uſus habet. Locuſtarum ſuffitu ſtranguriæ maxime mulierum juvantur. Gallinaceorum teſtes ſubinde ſi a conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos hyſtricum cinis potus continet: [2] maturat caninum lac potum, evocat membrana e canum ſecundis, ſi terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis, [3] fimum murinum aqua pluvia dilutum mammas mulierum a partu [4] tumentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum cuſtodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quæ fimum anſerinum cum aquæ cyathis duobus ſorbuere: aut ex utriculo muſtelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti, [5] ne cervicis ſcapularumque nervi doleant, præſtant. [6] Graves ſecundas pellunt in paſſo poti. [7] Iidem per ſe impoſiti, mammarum ſuppurationes concoquunt & aperiunt, extrahuntque, & ad cicatricem perducunt. Lac devocant poti cum mulſo. Inveniuntur & vermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem ſub partu: alias eniti non patiuntur. Cavendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque cauſa dantur in potu quini aut ſepteni. [8] Cochleæ in cibo ſumptæ accelerant partum: item conceptum impoſitæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacantha illitæ profluvia ſiſtunt. Proſunt & purgationibus ſumptæ in cibo, [9] & vulvam averſam corrigunt cum medulla cervina, ita ut uni cochleæ denarii pondus addatur & cyperi: Inflationes quoque vulvarum diſcutiunt exemptæ teſtis, tritæque cum roſaceo. Ad hæc Aſtypalæicæ maxime eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum feni Græci quod tribus digitis capiatur, addito melle cochlearibus quatuor, illinuntur alvo, prius irino ſucco perunctæ. Sunt & minutæ longæque, candidæ cochleæ, paſſim oberrantes. Eæ arefactæ Sole

Interpretatio.

a *Donec.*] Donec pruriat cutis.

Notæ.

Sæpius & ſuccos conſperget pinguis olivi:
Bis ſeptem credunt coaleſcere cuncta diebus.

4. *Nec tardius*, &c.] Plinius Valer. loc. cit. *Cinis ſilveſtrium murium imponitur cum melle. Cinis vero terrenorum vermium cum melle etiam minuta oſſa extrahit.*

Sect. XLI. 1. *Cicatrices.*] Marcellus Empir. totidem verbis, cap. 19. pag. 132. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 46. Item Sextus Platon. lib. 6. de ariete, tit. 4.

2. *Sevum ex nitro.*] Plinius Valer. loc. cit.

3. *Vernatio.*] Plinius Valer. loc. cit. *Senectus anguium*, &c.

4. *Fimum columbinum.*] Plinius Valer. loc. cit.

5. *Donec formicet.*] Vide quæ de ea voce diximus lib. 28. ſect. 20.

6. *Sed ante omnia.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 38.

7. *Pruritum cochleæ.*] Q. Serenus, cap. 7. de prurigine, &c. pag. 129.

Pruritus autem ſalſos levat humor aceti,
Sive maris rabidi ſudor, cochleæque minutæ,
Quarum contactu perimetur acerba libido.

Sic etiam Plinius Valer. lib. 3. cap. 39.

Sect. XLII. 1. *Arundines*, &c.] Marcellus Empir. ad verbum, cap. 34. pag. 233. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 49.

2. *Præcipue vero.*] Auctores proxime laudati, cum Theod. Priſciano, lib. 1. pag. 23.

3. *Et eæ quæ manduntur .... ſed cum.*] Hæc pariter Plinius Valer. loco citato.

Sect. XLIII. 1. *Sicut in capris retulimus.*] Lib. 28. ſect. 77. *Membrana caprarum, in qua partus editur, inveterata, potuque ſumpta in vino, ſecundas pellit.*

2. *Maturat.*] Partum accelerat, qua vi & mortuos in utero fetus expellit, ut auctor eſt Sextus Platonicus, cap. 9. de cane, tit. 3. Habdarrahmanus Ægyptius, cap. 26. pag. 102. *Lac caninum æqualibus vini & mellis temperatum partibus, propinabitur mulieri laboranti difficultate partus; ſtatim emittet infantem, vivus ſit, vel mortuus.*

3. *Fimum murinum.*] Q. Serenus, cap. 21. pag. 138.

Poſt partum tumidas injuſte aſſurgere mammas
Interdum aſpicies: harum mala commemoratur
Murinus fimus ex pluvio ſedare liquore.

4. *Tumentes reficit.*] Ita Reg. 2. Hoc eſt, corrigit.

5. *Iidem per ſe.*] Q. Serenus, loco cit. cap. de mammis ſanandis:

Sin autem clauſas penitus dolor angit acerbus,
Lumbricis terræ turgentes unge corymbos.

6. *Ne cervicis, ſcapularumque.*] Ita Reg. 2. non, ut editi, *in cervices & ſcapulas, ne nervi*, &c.

7. *Graves ſecundas.*] Moleſtas. Ita Reg. 2. In editis perperam, ac ridicule, *Gravidis ſecundas.*

8. *Cochleæ in cibo.*] Q. Serenus, cap. de conceptione & partu:

Et cochleæ manduntur edules.

9. *Et vulvam averſam.*] Converſam, quod fit ſtrangulatione uteri.

in tegulis, tusæque in farina, miscentur lomento æquis partibus, candoremque & lævorem corpori afferunt. [10] Scabendi desideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnans si transscenderit, abortum faciet: [11] item amphisbænam, mortuam dumtaxat. Nam vivam habentes in pyxide, impune transeunt, etiam si mortua sit: atque asservata, partus faciles præstat vel mortua. Mirum, si non asservatam transscenderit gravida, innoxiam fieri, si protinus transscendat asservatam. Anguis inveterati suffitus menstrua adjuvant.

XLIV. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, [1] protinus a puerperio removenda. Dant & in vino bibendam cum thure: aliter sumpta, abortum facit. [2] Baculum, [a] quo angui rana excussa sit, parturientes adjuvat: troxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu cava, tritusque admoveri: [b] quod si redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. [3] Lapis aëtites in aquilæ repertus nido, custodit partus contra omnes abortuum insidias. [4] Penna vulturina subjecta pedibus adjuvat parturientes. Ovum corvi gravidis cavendum constat, quoniam transgressis [5] abortum per os faciat. [6] Fimum accipitris in mulso potum, videtur fecundas facere. [7] Vulvarum duritias & collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit.

XLV. [1] Mammas a partu custodit adeps anseris cum rosaceo [2] & araneo. Phryges & Lycaones mammis puerperio vexatis invenere otidum adipem utilem esse: his quæ vulva strangulentur, & blattas illinunt. Ovorum perdicis putaminum cinis cadmiæ mixtus, & ceræ, [c] [3] stantes mammas servat. Putant & ter circumductas ovo perdicis non inclinari: & si sorbeantur eadem, fecunditatem facere: lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, scabiem vulvarum sedare, si cum cimice trito illinantur. CAP. XIII.

XLVI. [1] Vespertilionum sanguis psilothri vim habet: [2] sed malis puerorum illitus non satis proficit, [3] nisi ærugo, vel cicutæ semen postea inducatur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorum profici putant. Est autem duplex, rubens utique & candidum. Aliqui sanguinem & jecur ejusdem admiscent. [4] Quidam in tribus heminis olei [5] discoquunt viperam, exemptis ossibus psilothri vice utuntur, evulsis prius pilis quos renasci nolunt. [6] Fel herinacei psilothrum est, utique mixto cerebro vespertilionis & lacte caprino: [7] Item per se cinis. [8] Lacte canis primi partus, evulsis pilis quos renasci nolunt, vel nondum natis, perunctis partibus, alii non surgunt. Idem evenire traditur sanguine ricini evulsi cani: item hirundinino sanguine, vel felle. * Ovis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. [9] Si vero oculi nigri nascentium placeant, soricem prægnanti edendum. [10] Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere præstari admixto oleo. * CAP. XIV.

INTERPRETATIO.

a *Quo.*] Quo angui erepta sit rana.

b *Quod si.*] Quod si remeantem in sublime araneum manus apprehenderit.

c *Stantes.*] Servat mammas in statu suo, ne tumeant.

NOTÆ.

10. *Scabendi desideria.*] Sect. sup. *Pruritum sedant cochleæ minutæ, latæ, contritæ, illitæ.*

11. *Item amphisbænam.*] Et hoc pariter refert Galenus, lib. de theriaca ad Pison. cap. 9. pag. 943.

Sect. XLIV. 1. *Protinus .... removenda.*] Ne vulvas simul attrahant.

2. *Baculum.*] Ita MSS. non *baculus*, ut editi. Et bacillum neutro genere Cicero extulit, lib. de finib. 2. num. 33.

3. *Lapis aëtites.*] Sextus Platon. parte 2. cap. 1. de aquila, tit. 2. Vide inferius, lib. 36. num. 39.

4. *Penna vulturina.*] Hæc totidem verbis Sextus Platon. parte 2. cap. 2. de vulture, tit. 7.

5. *Abortum per os.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXVIII.

6. *Fimum accipitris.*] Hippocr. lib. 1. de morbis mul. tex. 125. pag. 516. Ἴρηκος δὲ ἄφοδον τρίβειν ἐν οἴνῳ γλυκεῖ, καὶ πίνειν νῆστιν, καὶ τηνικαῦτα συνευναζέσθω τῷ ἀνδρί. *Accipitris stercus in vino dulci terat, & jejuna bibat, & tunc viro condormiat.*

7. *Vulvarum duritias.*] Sextus Platonic. parte 2. cap. XI. de ansere, tit. 2. *Ad duritiam locorum: adeps anseris illitus duritias & concretiones locorum discutit.*

Sect. XLV. 1. *Mammas a partu.*] Ita fere Q. Serenus, cap. 21. pag. 138.

Si castigatas studium est servare papillas,
Anseris aut sevum pariter cum lacte tepenti,
Aut ovum illinito tulerit quod garrula perdix.

2. *Et araneo.*] Ita MSS. Rectius putarim tamen, *& irino.*

3. *Stantes mammas.*] Libro 28. sect. 77. *Virgini novem grana fimi propinant, ut stent perpetuo mammæ.*

Sect. XLVI. 1. *Vespertilionum.*] Q. Serenus, cap. 36. pag. 149.

Namque oculos infesta pilorum tela lacessunt:
Ergo locum crinis vulsi continge cruore,
Quem dat avis tremulis simulat quæ pellibus alas.

Sic etiam Plinius Valer. lib. 3. cap. 52.

2. *Sed malis puerorum.*] Quos imberbes esse volumus.

3. *Nisi ærugo.*] Sic MSS. Reg. 1. 2. aliique: non, ut editi, *nisi erucæ.*

4. *Quidam in tribus.*] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 52.

5. *Discoquunt.*] Diu & exacte coquunt.

6. *Fel herinacei.*] Plinius Valer. loc. cit. & Galenus, lib. 2. Εὐπορ. cap. 25. pag.

7. *Item per se cinis.*] Herinacei scilicet combusti ac triti in pulverem.

8. *Lacte canis.*] Ita MSS. Reg. 1. 2. aliique. In libris ad hunc diem editis connectuntur ista cum superioribus, additaque vocula legitur, *item per se cinis cum lacte canis.* Si *per se*, hoc est, solum prodest, quam ob rem, amabo, lac etiamnum canis adsciscitur?

9. *Si vero oculi.*] Q. Serenus, cap. 5. pag. 128.

Si prægnans artus captivi soricis edit,
Dicuntur fetus nigrantia lumina fingi.

10. *Capilli ne.*] Q. Serenus, cap. 5. de capillo tingendo, pag. 127.

Lumbrici quoque terrestres miscentur olivo,

XLVII. Infantibus, [a] qui lacte concreto vexantur, præſidio eſt agninum coagulum ex aqua potum. Aut ſi [b] coagulatio lactis acciderit, diſcutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitiones, cerebrum pecoris utiliſſimum eſt. Oſſibus in canino fimo inventis, aduſtio infantium, quæ vocatur ſiriaſis, adalligatis emendatur: ramices infantium lacertæ viridis admotæ dormientibus morſu. Poſtea arundini alligata ſuſpenditur in fumo: traduntque pariter cum ea exſpirante ſanari infantem. Cochlearum ſaliva illita infantium oculis, [c] palpebras corrigit, gignitque. Ramicoſis cochlearum cinis cum thure [1] ex uvis albo ſucco illitus per dies triginta medetur. [2] Inveniuntur in corniculis cochlearum arenaceæ duritiæ: eæ dentitionem facilem præſtant [3] adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admixtus ceræ, procidentium interaneorum [d] partes extremas prohibet. Oportet autem cineri miſceri ſaniem punctis emiſſam e cerebro viperæ. Cerebrum viperæ illigatum pelliculæ [4] dentitiones adjuvat. [5] Idem valent & grandiſſimi dentes ſerpentium. [6] Fimum corvi lana adalligatum infantium tuſſi medetur. [e] Vix eſt ſerio complecti quædam: non omittenda tamen, quia ſunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi jubent. Marem hanc prehendi. Id intelligi & quod ſub cauda unam cavernam habeat. Id agendum, ut per aurum, & argentum, aut oſtrum mordeat vitium. Tum in calice novo illigatur, & in fumo ponitur. Urina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. [7] Scarabæorum cornua grandia denticulata, adalligata his, amuleti naturam obtinent. [8] Bovæ capiti lapillum ineſſe tradunt, quem ab eo exſpui, ſi necem timeat, inopinantis præciſo capite exemptum, adalligatumque, mire prodeſſe dentitioni. Item cerebrum ejuſdem ad eumdem uſum adalligari jubent: & limacis lapillum ſive oſſiculum, quod invenitur in dorſo. Magnifice juvat & ovis cerebrum gingivis illitum: [9] ſicut aures adeps anſerinus cum ocimi ſucco impoſitus. Sunt vermiculi in ſpinoſis herbis aſperi, lanuginoſi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, [10] ſi quid ex cibo hæreat.

XLVIII. [1] Somnos allicit œſypum cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anſerino & vino myrtite: avis cuculus leporina pelle adalligatus: [2] ardeolæ roſtrum in pelle aſinina fronti adalligatum. Putant & per ſe roſtrum ejuſdem effectus eſſe vino collutum. [3] E diverſo ſomnum arcet veſpertilionis caput aridum adalligatum.

XLIX. In urina virili lacerta necata, [1] Venerem ejus qui fecerit, inhibet. Nam inter amatoria eſſe Magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & vino potum. Pulmonis vulturini dextræ partes Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle. Item ſi lutea ex ovis quinque columbarum, admixta adipis ſuilli denarii pondere, ex melle ſorbeantur. [2] Paſſeres in cibo vel ova eorum. [3] Gallinacei dexter teſtis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anſeris & irino perunctis, ſi conceptus ſit, partus continere: contra inhiberi Venerem pugnatoris galli teſticulis anſerino adipe illi-

INTERPRETATIO.

a *Qui lacte.*] Qui lacte, quod e mammis nutricum ſugunt, concreto in grumos utuntur.

b *Coagulatio.*] Coagulatio lactis *in ſtomacho, ob ejus frigiditatem.*

c *Palpebras.*] Pilos palpebrarum.

d *Partes.*] Sedem, ſive anum.

e *Vix eſt.*] Vix licet abſque riſu, ac ſerio animo, commemorare quædam.

NOTÆ.

Et juvenem præſtant redivivo flore capillum.

Sect. XLVII. 1. *Ex uvis albo ſucco.*] Sic MSS. omnes. Editi, *Ex ovi albi ſucco*, quod eſt ineptum.

2. *Inveniuntur.*] Supra, ſect. 8. *Arenulæ, quæ inveniuntur in cornibus cochlearum, cavis dentium inditæ, ſtatim liberant dolore.* Vide quæ ibi diximus.

3. *Adalligatæ.*] Adalligata ſunt, quæ Græcis περίαπτα, ſuperſtitioſa fere remedia, quæ ſuſpenſa collo aut brachio alligata geſtantur.

4. *Dentitiones.*] Dentitio, dentium emiſſio eſt, cum primum erumpunt.

5. *Idem valent & grandiſſimi.*] Sic Reg. 1. optime.

6. *Fimum corvi.*] Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellenſi, cap. 12. pag. 79. *Stercus corvi majoris appenſum laboranti tuſſi, illam amovebit.*

7. *Scarabæorum.*] Lucanorum videlicet, de quibus libro XI. ſect. 34.

8. *Bovæ capiti.*] Vel *boæ*, ut diximus lib. 29. ſect. 38. In Reg. 1. & 2. *bove.* In editis mendoſe, *bovis.* Neque de medicamentis hoc libro fere agitur, quæ repeti ex quadrupedibus fas eſt, ſed ex avibus tantum & inſectis: de aliis obiter, ac veluti aliud agendo.

9. *Sicut aures adeps.*] De infantium morbis nunc tota diſputatio eſt: quamobrem id explicans Marcellus Empiricus, cap. 9. pag. 81. *Anſerina adeps*, inquit, *adjecto ocimi ſucco tepefacta, inſtillataque, dolores auricularum infantilium juvat.*

10. *Si quid ex cibo hæreat.*] Ita libri omnes, etiam MSS. Hoc eſt, ſi ſpina aliqua faucibus, vel os adhæreſcat. Reponi hoc loco *exeat*, contra veterum exemplarium fidem, non probo.

Sect. XLVIII. 1. *Somnos allicit.*] Q. Serenus, cap. 56. pag. 160.

Dilue præterea glomeramina, quæ gerit intus
Clauſa aries inter geminæ coxendicis umbras:
Inde ſoporati ducentur gutture potus.

2. *Ardeolæ roſtrum.*] Auctor Kiranidum, pag. 122. de ardeola: Hujus ῥάμφος, hoc eſt, *roſtrum cum cancri felle in corio aſinino ſi ſuſpenderis ad collum vigilantis, dormitabit.*

3. *E diverſo.*] Habdarrahmanus Ægyptius, interprete Ecchellenſi, cap. 34. pag. 117. *Veſpertilionem ſi pones in pulvinari, nequaquam ſomnum capere poterit, qui ſuper illud declinat caput, quamdiu ibi erit veſpertilio.* Oculis upupæ vim plane ſimilem idem adſcribit, cap. 35. pag. 119. ſi appendantur e lectulo.

Sect. XLIX. 1. *Venerem ejus qui fecerit.*] Hoc eſt, qui aquam fecerit. In editis, audaciore manu, *ejus qui biberit.*

2. *Paſſeres .... vel ova.*] Marcellus Empir. iiſdem verbis, cap. 33. pag. 227. R. Moſes, citatus a Joan. Bapt. Porta, lib. 6. Phyſ. cap. 5. & Terpſicles laudatus a nobis ſuperius, lib. 10. ſect. 152. Denique Habdarrahmanus, cap. 15. pag. 86.

3. *Gallinacei.*] Sextus Platon. parte 2. cap. 8. de gallo, tit. 3. *Ad concubitum excitandum, & inhibendum. Galli teſticuli cum adipe anſerino in arietis pelle brachio ſuſpenſi, concubitum excitant. Suppoſiti lecto cum ipſius ſanguine, efficiunt ne concumbant qui jacent.*

tis adalligatiſque pelle arietina tradunt. [4] Item cujuſcumque galli gallinacei, ſi cum ſanguine gallinacei lecto ſubjiciantur. Cogunt concipere invitas ſetæ ex cauda mulæ, ſi junctis evellantur, inter ſe colligatæ in coïtu. Qui in urinam canis ſuam ingeſſerit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. [5] Mirum & de ſtellionis cinere (ſi verum eſt) linamento involutum in ſiniſtra manu Venerem ſtimulare: ſi transferatur in dextram, inhibere. Item veſpertilionis ſanguinem collectum flocco, ſuppoſitumque capiti mulierum, libidinem movere: aut anſeris linguam in cibo vel potione ſumptam.

L. Phthiriaſin a toto corpore pota membrana ſenectutis anguium triduo necat: [1] ac ſerum exempto caſeo potum cum exiguo ſale. Caſeos, ſi cerebrum muſtelæ coagulo addatur, negant corrumpi vetuſtate, aut a muribus attingi. Ejuſdem muſtelæ cinis ſi detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos eſſe a muſtelis. Jumentorum urinæ tormina veſpertilione adalligato finiuntur. [2] Verminatio ter circumlato verendis palumbo: mirum dictu: palumbus emiſſus moritur, jumentum liberatur confeſtim.

LI. [1] Ebrioſis ova noctuæ per triduum data in vino, tædium ejus adducunt. [2] Ebrietatem arcet pecudum aſſus pulmo præſumptus. Hirundinis roſtri cinis cum myrrha tritus, & in vino quod bibetur inſperſus, ſecuros præſtabit a temulentia. Invenit hoc Horus Aſſyriorum rex.

LII. Præter hæc ſunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam avem in Sardinia narrant grui ſimilem, ignotam jam etiam Sardis, ut exiſtimo. In eadem provincia eſt [1] ophion, cervis tantum pilo ſimilis, nec alibi naſcens. Iidem auctores nominavere [2] ſubjugum, quod nec quale eſſet animal, nec ubi naſceretur, tradiderunt. Fuiſſe quidem non dubito, cum & medicinæ ex eo ſint demonſtratæ. [3] M. Cicero tradit animalia biuros vocari, qui vites in Campania erodant.

LIII. Reliqua mirabilia [1] ex his quæ diximus. Non latrari a cane membranam ex CAP. XVI.
ſecundis canis habentem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicum genere [2] muliones non amplius, quam uno die, vivere. [3] Eoſque qui arborarii pici roſtrum habeant, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos ſequi eum, a quo cerebrum corvi acceperint in offa. Pulverem, in quo ſe mula volutaverit, corpori inſperſum mitigare ardores amoris. [4] Sorices fugari, ſi unus caſtratus emittatur. [5] Anguina pelle, & ſale, & farre cum ſerpyllo contritis una, dejectiſque cum vino in fauces boum, uva matureſcente, toto anno eos valere: vel ſi hirundinum pulli tribus offis dentur. Pulvere e veſtigio anguium collecto, ſparſas apes in alvos reverti. [6] Arietis dextro teſte præligato oves tantum gigni. Non laſſari in ullo labore, qui nervos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, cum vinum biberint. [7] Ungulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam, quæ non perroderetur a veneno Stygis aquæ, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum eſt, magna [8] Ariſtotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia revertemur.

NOTÆ.

4. *Item cujuſcumque.*] Sextus Platon. loc. cit.

5. *Mirum & de.*] Marcellus Empiric. cap. 33. pag. 227. *Stellionis cinis*, inquit, *in linteo obvolutus, ſiniſtra manu portatus, Venerem ſtimulat: tranſlatus, inhibet.*

Sect. L. 1. *Ac ſerum.*] Marcellus Empir. cap. 4. pag. 43. *Serum, id eſt, aquam lactis, quæ remanet facto caſeo, ſi quis adjecto aceto in potione aliquoties ſumpſerit, ita liberatur a pedunculis, ut penitus exſtirpentur, nec poſtea in eo renaſcantur.*

2. *Verminatio.*] Vermes in interaneis gigni deſinunt, &c. Egimus de hac voce, lib. 28. ſect. 49.

Sect. LI. 1. *Ebrioſis ova.*] Noctuæ ova comeſta facere ebrioſos ſcribit Philoſtr. lib. 3. de vita Apollonii, cap. 12. pag. 147.

2. *Ebrietatem arcet.*] Dictum id jam antea, lib. 28. ſect. 80. extrema.

Sect. LII. 1. *Ophion.*] De eo egimus ſuperius, lib. 28. ſect. 42. num. 3.

2. *Subjugum.*] Ita Reg. 2. & alii: & mox *biuros*, quaſi *diuros*, hoc eſt, *bicaudes*: non, ut in libris hactenus editis, *ſirulugum*, & *byturos*. Cum vites erodi a biuris Cicero dicat, id vermis eſſe genus arbitror, quod Græci ἴκα vocant. Heſychius: Ἴξ, θηρίδιόν τι ἀμπέλους ἐσθίον.

3. *M. Cicero.*] In libris quos inſcripſit, *De rebus admirandis*, qui interierunt.

Sect. LIII. 1. *Ex his quæ diximus.*] Ex iis animalium generibus, quorum hactenus medicinas attigimus.

2. *Muliones.*] Qui mulis infeſti ſunt. Vide quæ de his diximus lib. XI. ſect. 19.

3. *Eoſque qui arborarii pici.*] Pici Martii, qui arbores excavat, ut dictum eſt lib. 10. ſect. 20.

4. *Sorices fugari.*] Simile iſtud Habdarrahmani commentum, cap. 44. *Si murem ligabis in domo, omnes reliqui mures ab illa fugient, nec revertentur, quamdiu mus ille ibi ligatus erit.*

5. *Anguina pelle.*] Columella, lib. 6. de re ruſt. cap. 4. de vitiis boum, & medicinis.

6. *Arietis dextro.*] Dictum id jam antea, libro 8. ſectione 72.

7. *Ungulas tantum.*] Vitruvius, lib. 8. cap. 3. pag. 163. *Eſt in Arcadia Nonacris nominata terræ regio, quæ habet in montibus e ſaxo ſtillantes frigidiſſimos humores. Hæc autem aqua* Στυγὸς ὕδωρ *nominatur: quam neque argentum, neque æneum, neque ferreum vas poteſt ſuſtinere: ſed diſſilit, & diſſipatur. Conſervare autem eam & continere nihil aliud poteſt, niſi mulina ungula.* De equina ungula Pauſanias id prodit in Arcad. Plutarchus, de aſinina, in Alexandro, pag. 707. Vitruvium Rhodiginus non legerat, qui libro 25. cap. 16. deceptum affinitate vocum, ὄνος & ἡμίονος, Plinium arbitratur.

8. *Ariſtotelis.*] Qui auctor Antipatro regnum affectanti fuiſſe perhibebatur, uti Alexandrum eo veneni genere tolleret. Nam, ut dictum eſt lib. 2. ſect. 106. aqua hæc *pota illico necat.* Vide Plutarchum loco cit. & Curtium, libro 10. Sed rumore id falſo jactatum, ac vino potius atque ebrietate periiſſe Alexandrum, conſtantior hominum opinio fuit.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXX.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 2. I. ABYLONIOSQUE *Marmarum, & Arabantiphocum &c.*] In his portentis nominum recitandis, secuti sumus vetustiorum exemplarium fidem, R. Colb. Th. & Chiffl. In libris vulgatis paulo aliter: *Babyloniumque Marmaridum, & Arabem Hippocum, Assyrium vero Zarmocenidam.* Pro *Arabantiphocum*, forte Astrapsychum legi satius fuerit quem cum Zoroastre, Osthane, & aliis, Laertius minat in prooemio, pag. 1.

Ibid. II. *Thessalas matres.*] Sic MSS. omnes, Reg. Colb. Chiffl. non ut libri vulgo editi, *Thessalas urbes.* Veneficas enim sagasque intelligit, quarum Thessalia plena olim: adeo ut Thessalia & Thessalis simpliciter ponatur pro maga. Lucanus, lib. 6. vers. 451.

Abducit superos alienis Thessalis oris:
Carmine Thessalidum dura in præcordia fluxit
Non fatis adductus amor.

Ibid. III. *Apollobechen Coptiten.*] Hæc sincera lectio est codicum Reg. Colb. Th. Chiffl. Depravata vulgatorum, *Apollonicem Captidenem.* Audacior conjectura eruditorum, atque a vestigiis veteris scripturæ alienior, *Apollonidem Horapionem*: qui de religione ac regibus Ægyptiorum, & de exstructione pyramidum multa litteris consignasse legitur apud Theophilum Antioch. lib. 2. ad Autolycum: Ἀπολλωνίδης ὁ καὶ Ὡράπιος ἐπικληθεὶς, ah Horo & Api Ægyptiorum numinibus appellatione deducta.

Sect. 3. IV. *DCLVII. demum anno Urbis.*] Ita Reg. 1. Colb. 3. editique libri omnes. Quæ annorum ratio plane congruit cum nostra Chronographia, hoc est, cum ea quam ceteris operis sui locis Plinius constantissime sequitur, & quam docuit fere Petavius, summus non in eo modo, sed in omni genere scientiæ artifex. Consentiunt Cassiodorus, Fasti Siculi, Julius Obsequens.

Sect. 8. V. *Nam erucæ brassicæ, ejus contactu cadunt.*] In MSS. vetusto more, *urucæ*, pro *erucæ*, ut albii diximus. Ex hoc Plinii loco per peram, ut apparet, intellecto, scripsit Marcellus Empiricus, cap. 12. pag. 95. non erucas cadere contactu ejus vermiculi, qui in Veneris labro invenitur, quæ Plinii mens videtur esse: sed dentes ipsos, qui vitiati sunt, urucæ contactu decidere: quæ sententia, ut dicam quod sentio, huic loco accommodatior videri potest. Prorsus ut in mendo cubare Plinii contextum haud immerito credas, legique oportere, *Nam erucæ brassicæ etiam contactu cadunt*, exigua admodum mutatione voculæ *ejus*, in aliam satis affinem, *etiam.* Verba Marcelli hæc sunt: *Bestiola, quæ brassicæ innascitur, dens vitiosus sæpius confricatus, intra dies paucos ejicitur.* In MSS. tamen omnibus, *ejus* constantissime legitur.

Sect. 9. VI. *Si ferventia os intus exusserint, lacte canino statim sanabitur.*] Sic MSS. Reg. Colb. Th. non, ut quidam editi libri, *excusserint.* De ferventibus oris hulceribus Dalecampius hæc accepit, quas ἄφθας Græci vocant: aliena sane a mente scriptoris, quam nos, ut reinur, attigimus, interpretatione. Confirmat enim nostram egregie Q. Serenus, cap. 15. pag. 154.

Ora ambusta cibo sanabis lacte canino.

Et Plinius Valer. lib. 1. cap. 30. *Si ferventia os intus exusserint, continuo sanantur gargarizatione lactis canini.* In jure id vinove sorbendo fere contingit, cum calidius justo est. Ut puero illi Plautino, in Mil. act. 3. sc. 2. vers. 20.

PA. *Neque tu bibisti?*
LV. *Dii me perdant, si bibi,*
Si bibere potui.
PA. *Qui jam?*
LV. *Quia enim obsorbui:*
Nam nimis calebat, amburebat gutturem.

Sect. 10. VII. *Varos adeps gallinaceus cum cæpa tritus, & subactus.*] Transtulit incaute Marcellus Empir. hoc medicamentum a varis ad varices, cap. 34. pag. 235. *Varices curat*, inquit, *adeps gallinaceus cum cæpa trita impositus, vel perductus assidue.* Non ita Plinius Valer. lib. 3. cap. 41. ubi Plinium nostrum summa fide transscripsit.

VIII. *Gravedinem invenio finiri, si quis nares mulinas osculetur.*] Ita rescripsimus, tum ex fide codicum Reg. 2. & Chiffl. tum ex scriptorum auctoritate, quos antea retulimus, in Notis & Emend. ad librum 28. num. XV. Prius *murinas* perperam legebatur. Sect. IX.

IX. *Cochleæ coqui debent illotæ.*] In Reg. 1. *inlatæ.* In Reg. 2. *inlotæ*, vetusto more, pro *illotæ.* Hæc enim sincera hujus loci scriptura est: adulterina altera, quam libri omnes editi præ se ferunt, *coqui debent in lacte.* Plinius Valer. lib. 1. cap. 45. de tonsillarum vitio: *Cochleæ*, inquit, *coqui debent inlotæ, deinde conteri, & in passo dari potui.* Marcellus Empir. cap. 14. pag. 102. *Cochleæ, terra tantum excussa, inlotæ coquuntur: dehinc tritæ cum passo Cretico adversum faucium molestias hauriuntur.* Ibid.

X. *Ne sint alæ hirsutæ.*] In libris hactenus editis, *ne sint malæ hirsutæ.* Male, reclamantibus MSS. Reg. 1. 2. Colb. & Thuanæo. Notum satis *alarum virus*, ut Plinii verbis utar, lib. 31. sect. 46. cum hircum olent. De his Horatius, Epod. Carm. 12. Sect. 13.

An gravis hirsutis cubet hircus in alis. Sect.

XI. *Nec silvestres stomacho utiles, alvum solvunt.*] Sic Reg. 1. & 2. Colb. Th. In editis, *nec non silvestres stomacho inutiles*: eadem sententia. In quibusdam e contrario, *nec non silvestres stomacho utiles*, legi aiunt. Male: nam præter auctoritatem exemplarium, quæ diximus, optimæ notæ, ipsa orationis series ei scripturæ pugnat: Sequitur enim statim: *Contra marinæ stomacho utiliores.* Dioscor. quoque, lib. 2. cap. XI. Καὶ ὁ ταῖς ἀκάνθαις καὶ τοῖς θαμνίσκοις προσκεκολλημένος ἄγριος .... ταρακτικός ἐστι κοιλίας καὶ στομάχου, ἐμετικός. *Silvestris vero quæ vepribus frutectisque adhærescit .... alvum stomachumque turbat, & vomitiones ciet.* Et mox: ὁ θαλάσσιος δὲ εὐστόμαχος, καὶ εὐέκκριτος. 15. Ibid.

XII. *Laudatiores traduntur quæcumque vivæ.*] Ita Reg. 1. & alii, frustra nitente Pintiano, *tritæ* pro *vivæ* inducere. Dioscor. loc. cit. Ζῶσα δὲ ἡ σὰρξ καταποθεῖσα, τοῦ Λιβυκοῦ μάλιστα, ἀλγηδόνας στομάχου παύει. *Vivæ cochleæ caro, & maxime Africanæ, devorata, stomachi dolores mitigat.* Plinius Valer. lib. 2. cap. 15. cujus titulus est, *Præcordiorum dolori curando: Prosunt item*, inquit, *vivæ cochleæ ex aceto devoratæ.*

XIII. *Post hoc jubent eum in pariete dormitorii ejus tectorio includi.*] In libris vulgatis perperam legitur, *tectove includi.* In Chiffl. *tectoriove.* Reg. 2. optime, *tectorio.* Marcellus Empiricus, modo tectorium, modo lutum vocat. Nam cap. 23. pag. 167. *Si quis agnum recens natum*, inquit, *confestim manibus divellat, lienemque ejus ubi extraxerit, calidum super lienem dolentis imponat, ac fascia liget, & dicat assidue*, REMEDIO LIENIS FACIO. *Postero die sublatum de corpore ejus parieti cubiculi in quo lienosus dormire solitus est, luto prius illito, ut hærere possit, imponat: atque ipsum lutum* XXVII. *signaculis signet, ad singula dicens*, LIENI REMEDIUM FACIO, &c. Et pag. 166. ubi vim parem & lieni canino adscribit: *Caninus splen*, inquit, *recens supra splenem hominis imponitur: dicente eo qui apponit, remedium se spleni facere: Postea splen intra parietem dormitorii cubiculi, tectorio, id est, capsula inclusus reponitur, & desuper ter novies signatur.* Sed vereor ut tectorii voci quæ vis subesset, probe intellexerit. Sect. 17.

XIV. *Araneus, & maxime qui lycos vocatur*] Hunc Plinius aït lienis vitio mederi. De eo ipso Dioscorides, lib. 2. cap. 68. Ἀράχνη τὸ ζῶον, ὃ ὁλκὸν ἔνιοι ἢ λύκον καλοῦσι, συμμαλαχθεῖσα σπληνίῳ, καὶ ἐμπλασθεῖσα εἰς ὀθόνην, προστεθεῖσα μετώπῳ ἢ κροτάφοις, τριταϊκὰς περιόδους ὑγιάζει. *Araneus, quem raptorem, aut lupum alii nominant, cum emplastro subactus, & linteolo inductus, ac fronti aut temporibus impositus, tertianas febres persanat.* An Plinius hæc eadem raptim legens, apud Græcos scriptores, ac priore solum parte contentus, Ἀράχνη τὸ ζῶον ὃ ὁλκὸν ἔνιοι ἢ λύκον καλοῦσι, συμμαλαχθεῖσα σπληνίῳ, nec progressus ultra, affinitate vocum delusus, σπληνίον, quæ vox ibi emplastrum sonat, ἀντὶ τοῦ σπληνός, hoc est, pro splene acceperit, subiit aliquando animum dubitare: ne affirmarem Ibid

firmarem omnino hallucinatum eſſe, experta ejus reliquo opere fides, in vertendis Græcis, prohibuit.

Sect. 19. X V. *Jus e gallinaceo iiſdem medetur : ſed veteris gallinacei vehementius ſalſum jus alvum ciet.*] Præpoſtera interpunctione prius legebatur, *ſed veteris gallinacei vehementius. Salſum jus alvum ciet.* Nos vero non probatos modo codices, Reg. Colb. & Th ſecuti ſumus, & Chiffletianum præterea, in quo ejus ſententiæ verba ordine paulum immutato ſic leguntur : *ſed veteris gallinacei ſalſum jus vehementius alvum ciet.* Verum etiam Dioſcoridem ipſum, libro 2. cap. 53. Ὁ δὲ ζωμὸς τῶν παλαιῶν ἀλεκτρυόνων δίδοται, inquit, πρὸς κάθαρσιν κοιλίας· ἐξελόντας δὲ τὰ ἐντὸς, δεῖ ἀντεμβάλλειν ἅλας, &c. *Jus e vetere gallinaceo datur ad dejiciendam alvum : exemptis porro interaneis in eorum locum ſal immittendus*, &c.

Sect. 21. X V I. *Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus. E nido hirundinum glebulam dilutam aqua calida.*] Nihil hac emendatione noſtra certius : nihil vulgata hactenus lectione inquinatius. Sic enim libri præ ſe ferunt : *Et inteſtinorum ex his cinerem cochlearibus tribus e nido hirundinum. Gryllum dilutum aqua calida.* Quæ, Deus immortalis, medicinæ portenta ! Palumborum cinerem e nido hirundinum peti quis vidit ? aut inter medicamenta ex volucribus quæſita, gryllo dari locum quis approbet ? quis quid dilutus ſit gryllus, intelligat ? *Dirutum* Chiffl. & Th. exhibent, ſed pejore vitio. Emendationis auctores extitere duo : Marcellus Empir. cap. 26. pag. 176. *Contra calculum*, inquit, *& alias difficultates veſicæ .... glebula de nido hirundinum diluta ex aqua, pota prodeſt.* Alter, Plinius Valer. lib. 2. cap. 39. *Veſicæ & calculo purgando : De nido hirundinis glebula diluta ex aqua calida bibitur.* Et Plinius ipſe noſter, libro ſup. ſect. 32. ad morſus canis rabioſi *glebulam* commendat *ex hirundinum nido illitam ex* aceto.

Sect. 22. X V I I. *Fel herinacei, cum veſpertilionis : & anſerinus, cum cerebro, & alumine, & œſypo.*] In libris hactenus vulgatis, *vel herinacei* legebatur : deerantque hæ voces, *& anſerinus cum cerebro.* Mendum utrumque ſuſtulimus, ope codicum Reg. Th. & Chiffl. Poſterius etiam admonitu Marcelli Empirici, qui magnam operis ſui partem ex Plinii verbis ac ſententiis concinnavit : Sic enim ille, cap. 31. pag. 222. *Adeps anſerinus*, inquit, *cum ejuſdem cerebro, & œſypo, & alumine ſubigitur, & imponitur ani omnibus cauſis.* Quare & in Pliniano contextu *adeps anſerinus* rectius, quam *& anſerinus* legas.

Ibid. X V I I I. *Cochleæ .... contritæ ex aceto : ſenectus anguium ex aceto, vel cinis ejus.*] In libris hactenus editis : *Cochleæ .... ex aceto, vel cinis ejus* : ceteris, quæ inſeruimus, prætermiſſis. Reſtituimus ea ope Regii 2. aliorumque codicum : ipſa ſerie orationis ita poſtulante : cum ſequatur ſtatim, *vel cinis ejus*, quod ad cochleas, de quibus antea, referri nequit.

Ibid. X I X. *Hydrocelicis.... in cibo id ſæpius datur. Sicut ad urinæ incontinentiam, caninum adipem cum alumine .... cochleas Africanas. ... Anſerum trium ....*] Præpoſtera interpunctione perturbata prius omnia ſic legebantur : *In cibo id ſæpius datur, ſicut ad urinæ incontinentiam. Caninum adipem*, &c. Perinde quaſi ad urinæ incontinentiam ſtellio valeret, hydrocelicis cochleæ, & quæ ſequuntur, prodeſſent. Contra Plinius Valer. lib. 2. cap. 40. cui titulus, *Incontinentiæ urinæ compeſcendæ. Anſerum etiam trium*, inquit, *linguæ aſſæ in cibo ſumuntur. Cochleæ Africanæ cum carne ſua comburuntur, ciniſque earum ex vino bibitur.* Et Marcellus Empir. explanate magis, cap. 26. pag. 124. *Vrinam*, inquit, *continet lac caninum, & adeps ejus cum alumine datus, ita ut ſit fabæ magnitudine globulus qui datur. Cinis cochlearum Africanarum exuſtarum ſi potetur, urinæ incontinentiam ſedat. Anſerum trium linguas inaſſatas ſi quis ederit, urinæ profluvium non patietur.* Hæc ſane omnia prodeſſe hydrocelicis nemo veterum commemorat. Urinæ incontinentiæ Plinius ipſe iterum, lib. 32. ſect. 35.

Sect. 23. X X. *Et de milvo affirmant ſi, ... bibatur ex aqua. Aut ſi pedes ſanguine cum urtica : vel pennis palumborum, cum primum naſcentur, tritis cum urtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur.* Prius ſic legebatur : *Aut ſi pedes ſanguinent.... vel pennis eorum.* In vetuſtis codd. *ſi pedes ſanguinem*, vel *ſanguine.* Emendat Dalecampius, *ſi pedes ſanguine tumeant.* Etiam *ſanguinem* defendi putat poſſe Quintiliani ſuffragio, pro *ſanguine manent.* Convellit ac labefactat ejuſmodi conjecturas noſtra interpretatio, de milvino ſanguine, quo perungi cum urtica trita podagricos pedes, non Plinius ſolum eſt auctor, ſed & Marcellus Empir. cap. 36. pag. 246. *Vrtica trita*, inquit, *cum ſanguine milvino, aut palumborum permixta : atque ex eo pedes illiti efficaciter ſanantur.* Et Plinius Valer. lib. 3. cap. 14. *Adipe viperino, ſanguine quoque milvi pedes perunguntur.* Mox ubi *vel pennis eorum* libri vulgati exhibent; Dalecampius reponit, *vel pennis ejus*, ut ad milvum ſpectare videatur. At quo auctore ? Deinde quid verbis proxime ſequentibus fiet, *cum primum naſcentur* : &, *Quin & fimus eorum* ? Quanto veriſimilius eſt, non *eorum*, ſed *palumborum*, ut reſcripſimus, legi oportere ? audaci ſane conjectura, ſed utique certa. Sic enim Marcellus Empiric. qui vetuſtiſſimos & maxime probatos Plinii codices ſecutus eſt. *Columbinæ pinnæ*, inquit, *maxime primum naſcentes cum urtica, atque impoſitæ, podagræ dolores levant.* Nam & ea quæ proxime ſequuntur apud Plinium ; *Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur*, ad columbos etiam pertinere auctor eſt idem Marcellus, cap. 34. pag. 234. *Stercus columbinum*, inquit, *vel ſolum, vel cum ovo tritum, dolentibus articulis illitum prodeſt.* Quin & ipſe Plinius de columbino ſtercore hoc loco egiſſe ſe ſatis liquido aſſeverat, cum paulo poſt ſubjicit : *Sane qui cinere .... uti malint, ſicut fimi columbini cinere*, &c.

Ibid. X X I. *Vel glirium crematorum favilla ex oleo.*] Libri omnes editi, *vel gryllorum.* M SS. Reg. 1. *grillum.* Reg. 2. & Chiffl. *grillium.* Nos unius trajectione litterulæ, *glirium* reſcribimus, auctore Marcello Empirico, cap. 34. pag. 232. *Glirium*, inquit, *vel ſoricum, vel vermium terrenorum cinis oleo impoſitus, pernionibus medetur.*

Sect. 27. X X I I. *Cochlearum cinis addito ſemine lini & urticæ cum melle unctu ſanat.* Ita Reg. 1. In libris vulgatis, *inunctos ſanat.* In Chiffl. *linctu*, male. Plinius Valer. lib. 2. cap. 58. *Ad morbum comitialem : Cochlearum cinis addito lini ſemine & urticæ ex melle illinitur cum ſale.*

Sect. 30. X X I I I. *Quoniam miſerias copia ſpei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipſo, in ſplenio reſinæ ceræque impoſita.... prodeſt.* Hunc locum ita refinximus ex veſtigiis codicum Reg. 2. & aliorum. Nam in iſto ſic legitur : *Quoniam miſerias copi ſpei delectat, anne aranei .. : . tela cum ipſo in ſpleno reſinæ ceræque impoſita*, &c. In editis hactenus libris mendoſe, *Quoniam miſeria ſpei delectat, anne aranei .... tela cum ipſo ſpecu toto reſina ceraque impoſita*, &c.

Sect. 38. X X I V. *Sanguinem ſiſtit ... ſevum ex omento pecudum inditum.* In Reg. 2. *illitum.* At e vetuſto exemplari neſcio quo refert Dalecampius *ex omni pecude* legi ſatius fortaſſis fore. Fruſtra, vulgatam ſcripturam non codice modo Regio ceteriſque, ſed ex Marcello Empir. conſtabiliente, cap. 10. pag. 85. *Siſtit ſanguinem*, inquit, *ſevum ex omento pecoris naribus inlitum.*

Ibid. X X V. *Item coagulum ex aqua, maxime agninum, ſubductum vel infuſum.*] Ita libri ſane omnes. At quid ſi *ſubactum & infuſum* legas ? Legiſſe profecto ſic videntur Marcellus Empir. & Plinius Valer. Ille, cap. 10. pag. 85. *Coagulum agninum ex aqua ſubactum, & infuſum naribus fluentibus mire prodeſt.* Iſte, lib. 1. cap. 26. *Ad profluvium narium : Coagulum agninum mirifice facit, ex aqua ſubactum & infuſum.*

Ibid. X X V I. *Gallinacei cerebellum, vel ſanguis, profluvia ex cerebro : item columbinus ob id ſervatus, concretuſque.*] In libris hactenus editis, *vel ſanguinis profluvia.* Male : nam & gallinacei ſanguinem ad eos uſus quoque commendat : quod non auctoritas modo vetuſtiorum codicum, in primis Colb. ſuadet, quem ſecuti ſumus, ſed & orationis ſeries ipſa poſcit, cum ſequatur, *item columbinus.* Nam quod in libris editis legitur *columbinus ſanguis*, ex interpolatorum id officina eſt : cum vocem eam nulli manu exarati codices ibi exhibeant. De ſanguine porro gallinacei id olim exiſtimatum Galenus teſtatur, lib. 10. de facult. ſimpl. med. cap. 278. tom. 13. prodeſſe nimirum ad ſanguinis profluvium e membrana cerebri, εἰς τὰς τῶν μηνίγγων αἱμοῤῥαγίας.

Ibid. X X V I I. *Vulneribus medetur œſypum.*] In Reg. 2. & Chiffl. *Vlceribus.* Apud Plinium Valer. *hyſſopum*, mendoſe. *Sanguini ex vulneribus ſiſtendo. Hyſſopum*, inquit, lib. 3. cap. 21. (pro *œſypum*,) *cum hordei farina ſive cinere ejus ſparſum prodeſt.*

Ibid. X X V I I I. *Quoniam transgreſſis abortum per os faciat.*] Sic totidem plane apiculis Reg. 1. & 2. cod. In editis hactenus libris perverſe : *transgreſſus abortus aſperos faciat.* Plinius ipſe libro 10. ſect. 15. de corvis : *Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur : ideoque gravidas, ſi ederint corvinum ovum, per os partum reddere, atque in totum difficulter parere, ſi tecto inferantur.*

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXI.

Cap. I. I. QUATILIUM sequuntur in medicina beneficia, opifice Natura ne in illis quidem cessante, & per undas fluctusque ac reciprocos æstus, amniumque rapidos cursus improbas exercente vires: nusquam potentia majore, si verum fateri volumus: quippe hoc elementum ceteris omnibus imperat. Terras devorant aquæ, flammas necant, scandunt in sublime, & cælum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu [1] vitalem spiritum strangulant: quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ ceu parum sit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eo secum piscium examina, sæpe etiam lapides: [2] subeuntque, portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili Natura, si quis velit reputare ut fruges gignantur, arbores fruticesque vivant, in cælum migrare aquas, animamque etiam herbis vitalem inde deferre: justa confessione, omnes terræ quoque vires aquarum esse beneficii. Quapropter ante omnia ipsarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

Cap. II. II. Emicant benigne passimque in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, [1] alibi junctæ, [2] sicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui intervallo discernente. Alibi tepidæ egelidæque auxilia morborum [a] profitentes, & e cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes. [3] Augent numerum Deorum nominibus variis, urbesque condunt, sicut [4] Puteolos in Campania. [5] Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi provincia. Nusquam tamen largius quam in Baïano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, [6] aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida salsave mixtura. Vapore quoque ipso aliquæ prosunt. Tantaque eis est vis, ut balineas calefaciant, ac frigidam etiam in soliis fervere cogant, [7] quæ in Baïano [8] Posidianæ vocantur, nomine accepto a Claudii Cæsaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporant & in mari ipso, quæ [9] Licinii Crassi fuere: mediosque inter fluctus exsistit aliquid valetudini salutare.

III. Jam generatim nervis prosunt pedibusve, aut coxendicibus, aliæ luxatis, fractisve. Inaniunt alvos. Sanant vulnera. Capiti auribusque privatim medentur: oculis vero [1] Ciceronianæ. Digna memoratu villa est ab Averno lacu Puteolos tendentibus imposita

INTERPRETATIO.

a *Profitentes.*] Præ se ferentes.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Vitalem spiritum.*] Aërem. Ipse superius, lib. 2. sect. 43. varias tonitruum causas afferens: *Posse* ait *& repulsu siderum* depressum, qui a terra meaverit, spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum dum rixetur, edito fragore, cum erumpat.

2. *Subeuntque.*] Ascendunt in sublime. Plinius, lib. 2. sect. 63. *Aquæ subeunt in imbres*, &c.

Sect. II. 1. *Alibi junctæ.*] Frigidæ junctæ calidis, tenui discernente intervallo. Vide Notas & Emend. num. I.

2. *Ut in Tarbellis.*] Horum oppidum, ut in Geographicis diximus, lib. 4. Aquæ Augustæ, sive Tarbellicæ, Gallis *Acqs*, Gasconibus *Dacs* dicitur. Ab aquis calidis hoc loco scaturientibus id nomen invenit, In suburbano reliquiæ veteris aquæ ductus: in ipsa urbe in margine fontis aquarum calidarum solia marmorea, Romanæ ibi magnificentiæ vestigia. Vide Oihenartum, in Notitia Vascon. pag. 467.

3. *Augent numerum Deorum.*] Sunt enim Dii marini, Neptunus, Nereus, Oceanus. Sunt Nymphæ, Napææ, Nereides, Naïades, aliaque nomina, de quibus Gyraldus, Syntagm. 5.

4. *Puteolos.*] De eo oppido egimus in Geographicis, lib. 3. sect. 9. Nomen id habet sive a puteorum, quibus is ager abundat, frequentia; sive, ut nonnullorum opinio est, a putore aquarum & aëris, sulphureo semper vapore gravis. Librum singularem de Balneis Puteolorum & Baïarum edidit Scipio Mazella Neapolitanus. Baïana balnea laudat Cassiodorus eleganter, lib. 6. Epist. 6.

5. *Statyellas.*] De Aquis Statyellorum, lib. 3. sect. 7. De Aquis Sextiis, eodem libro, sect. 5.

6. *Aliæ sulphuris.*] *Cum aqua in imo* transit *per alumen, aut bitumen, aut sulphur,* ut fuse Vitruvius explicat, l. 8. c. 3. p. 157.

7. *Quæ in Baïano.*] Sic Reg. 1. aliique, optime.

8. *Posidianæ.*] A liberto Claudii, quem Posiden spadonem vocat Suetonius in Claudio, cap. 28.

9. *Licinii Crassi.*] Marci Crassi, Romanorum ditissimi, qui periit in Parthis.

Sect. III. 1. *Ciceronianæ.*] De hoc M. Tulli Ciceronis fon-

litori, celebrata porticu ac nemore, quam vocabat [2] Cicero Academiam, ab exemplo [3] Athenarum, (ibi compositis [4] voluminibus ejusdem nominis,) in qua & [5] monumenta sibi instauraverat, ceu vero non in toto terrarum orbe fecisset. Hujus in parte prima, exiguo post obitum ipsius, [6] Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi, perquam salubres oculis, celebrati carmine [7] Laureæ Tullii, qui fuit e libertis ejus, [a] [8] ut protinus noscatur etiam ministeriorum haustus ex illa majestate ingenii. Ponam enim ipsum carmen, dignum ubique, & non ibi tantum legi:

Quod tua, Romanæ vindex clarissime linguæ,
  Silva loco melius surgere jussa viret:
Atque Academiæ celebratam nomine villam
  Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
  Languida quæ infuso lumina rore levant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
  Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Ut, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
  Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

IV. [1] In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem feminarum, & virorum insaniam abolere produntur.

V. In Ænaria insula, calculosis mederi. [1] Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor millibus passuum: hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: & in Venafrano, ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte juxta Taurum montem, auctor est M. Varro: & in Phrygiæ [2] Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat: quod in Æthiopia accidere his, [3] qui e fonte Rubro biberint, Ctesias scribit.

VI. [1] Juxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur: egelidæ hæ: [2] sed Cutiliæ

INTERPRETATIO.

a *Ut protinus.*] Ut statim appareat, quantum vel ipsi ministri ac famuli hauserint, ex tantæ majestatis ingenio, *nempe ex Tullio.*

NOTÆ.

te, Isidorus, lib. 13. Orig. cap. 13. *In Italia fons Cicer.* (Lege, *Ciceronianus*) *oculorum vulnera curat.* Villam in qua eæ erant, Puteolanum suum Cicero vocitabat: alteram, ad Lucrinum, in collibus sitam, Cumanum suum.

2. *Cicero.*] Libro 5. de Finibus, num. 1. *Constituimus inter nos, ut ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maxime quod is locus ab omni turba id temporis vacuus esset.... Cum autem venissemus in Academiæ non sine causa nobilitata spatia, solitudo erat ea, quam volueramus.* Ciceronem imitatus est Hadrianus Imp. teste Spartiano, qui *Tiburtinam villam mire exædificavit: ita ut in ea provinciarum & locorum celeberrima nomina inscriberet, velut Lyceum, Academiam, Prytaneum.*

3. *Athenarum.*] Fuisse gymnasii nomen Athenis Academiam, addidit Cicero, lib. 1. Academicarum quæstionum, num. 17. quod nec Horatius, libro 2. epist. 2. nec Plinius, nec Tullii libertus laurea Tullius hoc loco dixere. Græcis Ἀκαδήμεια, & Ἑκαδήμεια. Vide Stephanum, verbo Ἀκαδήμεια. Hinc solœcizare Claudianum in octavo panegyrico intelligas, recentioresque omnes qui penultimam hujus vocis *Academia* syllabam corripiunt.

4. *Voluminibus.*] Academicarum quæstionum.

5. *Monumenta.*] Reg. 1. 2. Colb. Chiffl. In editis, *monumentum.*

6. *Antistio Vetere.*] Gessit Consulatum C. Antistius Vetus, cum D. Lælio Balbo, sub Augusto, Urbis anno DCCLVIII. Exstat ejus perhonorifica mentio in epistolis Ciceronis ad Brutum.

7. *Laureæ Tullii.*] Alterum hujus epigramma exstat, Græce scriptum, in Sappho, libro 3. Anthol. Græc. cap. 25. Epigr. 64.

8. *Ut protinus.... ministeriorum.*] *Ministerium* pro ipsis ministris dici, ut servitia pro servis, tralatitium est. Paulus: *Urbica ministeria dicimus, etiam quæ extra urbem nobis ministrare consueverunt.* Vide Notas & Emend. num. II.

Sect. IV. 1. *In eadem Campaniæ.*] Isidorus, lib. 13. Orig. cap. 13. hæc totidem fere verbis. Tacitus, lib. 12. Annal. *In tanta mole curarum Claudius valetudine adversa corripitur: refovendisque viribus, mollitie cæli, & salubritate aquarum Sinuessam pergit.* Fuere aquæ illæ in Sinuessano litore, ubi turris quam vocant *Torre de Bagni*, juxta ædem cui nomen est *S. Maria a Caudara.* Vide Camill. Felice, Pellegrin. Campania Felice, pag. 135. Hinc Silio Ital. lib. 8. *Sinuessa tepens.*

Sect. V. 1. *Et quæ vocatur Acidula.*] Vitruvius, lib. 8. cap. 3. p. 163. *Item sunt nonnullæ acidæ venæ fontium, uti Campana Teano.... aliisque locis pluribus, quæ hanc habent virtutem, uti calculos in vesicis, qui nascuntur in corporibus hominum, potionibus discutiant.* Deinde causas hujusce efficientiæ pluribus investigat. De Teani situ diximus in Geographicis, lib. 3. sect. 9. Exstant etiamnum aquæ illæ, & longe lateque expetuntur ad calculi dolores, in agro Calvensi, juxta castellum vulgo *Francolisi* dictum. Holsten. pag. 256.

2. *Gallo flumine.*] Nulla hujus fluminis mentio est apud Callimachum, qui nunc exstat.

3. *Qui e fonte Rubro.*] Seneca, lib. 3. Natur. quæst. cap. 2. Isidorus, lib. 13. Orig. cap. 13. Metam. vers. 319.

Cui non audita est obscenæ Salmacis unda,
Æthiopesque lacus? quos si quis faucibus hausit,
Aut furit, aut patitur mirum gravitate soporem.

E Græcis, Antigonus ex Ctesia, hist. mirab. cap. 165. Sotion in Excerptis, pag. 140. ex eodem: Κτησίας δ' ἐν Αἰθιοπίᾳ κρήνην ἱστορεῖ τῷ χρώματι κινναβάρει παραπλησίαν· τοὺς δὲ πίνοντας ἀπ' αὐτῆς, παρακόπτειν τὴν διάνοιαν, ὥστε καὶ τὰ κρυφίως πεπραγμένα ὁμολογεῖν. *Ctesias in Æthiopia fontem esse narrat, cujus aqua cinnabaris colorem refert: bibentes vero ex eo mente alienati, ea quæ clam perpetrarunt, eloquuntur.*

Sect. VI. 1. *Juxta Romam Albulæ.*] Harum meminit Strabo, lib. 5. pag. 238. Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ τούτῳ ὁ Ἀνίων διέξεισι, καὶ τὰ Ἄλβουλα καλούμενα ῥεῖ ὕδατα ψυχρὰ ἐκ πολλῶν πηγῶν, πρὸς ποικίλας νόσους, &c. Hodie *Bagni di Tivoli*, salutares apud urbem Tiburtinam aquæ, quas Anio amnis excipit. Martialis, lib. 1. Epigr. 13.

Itur ad Herculei gelidas qua Tiburis arces,
Canaque sulphureis Albula fumat aquis.

A sulphureis terræ venis lacteum colorem trahunt: inde nomen Vitruvius, lib. 8. cap. 3. pag. 157. *In Tiburtina via flumen* (lege *fluens*) *Albula.* Vide & Galenum, lib. 1. de fac. simp. med. cap. 7. Via Appia in Eccl. S. Benedicti reperta inscriptio, quam Rainesius affert, pag. 240. AD AQVAS ALBVLLAS. Et pag. 193. AQVIS ALBVLIS SANCTISSIMIS, &c.

2. *Sed Cutiliæ.*] De Cotiliis aquis ad stomachicos salubribus, vide Cælium Aurel. lib. 3. cap. 1. & 2. in fine. Celsus, lib. 4. cap. 5. in dissolutione stomachi, *consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum Subcutiliarumque sunt, salutare esse* prodit. Nos de iis egimus lib. 3. sect. 17.

in Sabinis gelidissimæ, [a] suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit; aptissimæ stomacho, nervis, universo corpori.

VII. [1] Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat: item in Arcadia [2] flumen Elatum. Custodit autem fetum [3] Linus fons in eadem Arcadia, abortusque fieri non patitur. E diverso [4] in Pyrrhæa flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit.

VIII. [1] Lacus Alphion vitiligines tollit. Varro auctor est, [2] Titium quemdam Prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. [3] Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassii Parmensis ad M. Antonium. Contra, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes vitia sentiunt. [4] Tungri civitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit: ac postremo rubescit. [5] Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & vulneribus medentur. [6] Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas jumentorum indurari.

IX. Eudicus in [1] Hestiæotide fontes duos tradit esse: Ceronem, ex quo bibentes oves nigras fieri: [2] Nelea, ex quo albas, ex utroque autem varias. Theophrastus in Thuriis [3] Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori.

X. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui e Sybari bibant, nigriores esse, durioresque, & crispo capillo: [1] qui ex Crathi, candidos molliores que, ac porrecta coma. Item in Macedonia [2] qui velint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca, ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapiis. [3] At in Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres vivere & conversari. [4] Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus.

XI. [1] In Bœotia [2] ad Trophonium Deum juxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem affert, [3] inde nominibus inventis.

XII. [1] In Cilicia apud oppidum Cescum rivus fluit [2] Nûs, ex quo bibentium subti-

INTERPRETATIO.

a *Suctu.*] Exsugere corpora, ac propemodum videntur mordere.

NOTÆ.

Sect. VII. 1. *Thespiarum.*] Hoc habet & Theophrastus, lib. 9. hist. cap. 20. ut & Athenæus, lib. 2. pag. 41. Ἐνιαχοῦ ὕδωρ γίνεται παιδογόνιον ὡς ἐν Θεσπιαῖς· ἐν Πύῤῥᾳ δὲ ἄγονον. De Thespiis diximus lib. 4. sect. 12.

2. *Flumen Elatum.*] Ita M S S. omnes. Ἔλαφον Pausanias vocat, in Arcadicis.

3. *Linus fons.*] Reg. 2. *Levius fons.* Isidoro, lib. 13. Orig. cap. 13. *Lechnus.*

4. *In Pyrrhæa.*] Sic Reg. 1. In Reg. 2. *In Pyrrha*, ut Athenæus. Theophr. lib. 2. de causis, cap. 8. pag. 242. περὶ τὴν Πυῤῥαίαν. Πυῤῥαία Stephano, μοῖρα Θεσσαλίας, pars est Thessaliæ.

Sect. VIII. 1. *Lacus Alphion.*] Sic Reg. 1. aliique. Neque is modo lacus, sed & Alpheus amnis ab hoc effectu sortitus id nomen videtur, teste Strabone, lib. 8. pag. 347. Vitiligo enim Græcis ἀλφὸς dicitur. Ἀλφοὺς δὲ καὶ λεύκας, inquit ille, de Anigro amne, sive Minyio: καὶ λειχῆνας ἰᾶται τὸ ἐντεῦθεν λουτρόν· φασὶ δὲ καὶ τὸν Ἀλφειὸν ἀπὸ τοῦ τῶν ἀλφῶν θεραπείας οὕτω πυρωνομάσθαι. Lavacrum Alphei amnis, seu fontes, a Plinio intelligi, simile veri est.

2. *Titium quemdam.*] Eumne, quem inter proscriptos a Triumviris declarat Dio, lib. 48. pag. 375.

3. *Cydnus.*] Egimus de eo lib. 5. sect. 22. Vitruvius, lib. 8. cap. 3. pag. 159. *Trœzeni omnino aliud genus aquæ non reperitur, nisi quod Cibdeli habent: itaque in ea civitate, aut omnes, aut maxima parte sunt pedibus vitiosi. Ciliciæ vero civitate Tarso flumen est nomine Cydnos, in quo podagrici crura macerantes levantur dolore.*

4. *Tungri civitas.*] Quid civitatis nomine intelligi oporteat, alibi diximus: quod nempe nos vulgo Communitatem appellamus. Agit hoc loco de Spadanis aquis, salubritate celebratis, *les eaux de Spa.*

5. *Leucogæi.*] Ad Pausilypum montem, qui nunc quoque *Posilipo.*

6. *Cicero.*] Ita M S S. omnes. Secutus est Tullium Isidorus, lib. 13. Orig. cap. 13.

Sect. IX. 1. *Hestiæotide.*] Ἑστιαιῶτις pars est Thessaliæ, quondam Doris nuncupata. Unde alteram appellationem sortita sit, disce ex Strabone, lib. 9. pag. 437. Isidorus, lib. 13. Orig. cap. 13. hoc ipsum referens, pro Hestiæotide Thessaliam dixit.

2. *Nelea, ex quo.*] Vide Notas & Emendationes, num. III.

3. *Crathim candorem facere.*] Pecori sane, & bubus, esto. At capillis hominum flavum colorem inducit, teste Antigono, hist. mirab. auscult. cum scholiaste Theocriti, Idyll. 15. qui Theophrastum ipsum laudat auctorem, & Nymphodorum: Κράθιδος τὸ ὕδωρ ξανθίζει .... Unde *Crathis* fluvius, Vibio Sequestro, pag. 33. *confinis Sybari, capillos facit auri coloris.* Ovidius item, lib. 15. Metam. vers. 315.

Crathis, & huic Sybaris nostris conterminus oris,
Electro similes faciunt auroque capillos.

Sect. X. 1. *Qui ex Crathide.*] Strabo, lib. 6. pag. 263. Ὁ δὲ Κρᾶθις τοὺς ἀνθρώπους ξανθοτριχεῖν καὶ λευκοτριχεῖν τοὺς λουομένους, &c.

2. *Qui velint sibi candida.*] Pecora scilicet. Seneca, lib. 3. Natur. quæst. cap. 25. pag. 872. *In Macedonia quoque, ut ait Theophrastus, est flumen, ad quod qui facere albas oves volunt, adducunt: quod ut diutius potavere, non aliter quam infectæ mutantur.*

3. *At in Lusis.*] Nomen ei loco τὰ Λουσά. Narrat eadem Antigonus Carystius, hist. mirab. cap. 152. Utique ex auctore libri de mirab. auscult. vel ex Aristotele: a quo & Sotion in Excerptis, pag. 139. Ἐν Λουσοῖς τῆς Ἀρκαδίας φησὶν Ἀριστοτέλης κρήνην τινὰ εἶναι, ἐν ᾗ μῦς χερσαίους γίνεσθαι, καὶ τούτους κολυμβᾶν ἐν ἐκείνῃ τὴν δίαιταν ποιουμένους. *Lusis Arcadiæ fontem esse Aristoteles affirmat, in quo mures terrestres sint, in eodemque natent, & vitam degant.* Apud auctorem libri de mirab. auscult. Ἐν Κολούσσοις δὲ τῆς Ἀρκαδίας, &c. mendose.

5. *Erythris Aleos amnis.*] *Aleon fluvius*, lib. 5. sect. 31.

Sect. XI. 1. *In Bœotia.*] Refert hoc pariter Isidorus, lib. 13. Orig. cap. 13. De Orchomeno lacu diximus, lib. 16. sect. 66.

2. *Ad Trophonium Deum.*] Ad Throphonii fanum, juxta Lebadiam: de quo multa Mythologi.

3. *Inde nominibus.*] Alteri Μνημοσύνης, hoc, memoriæ: alteri Λήθης, hoc est, oblivionis, appellatione data. Vide Pausan in Bœot.

Sect. XII. 1. *In Cilicia.*] Inde parœmia, Κέσκον οἰκεῖς, in stolidos hebetesque jaci solita, nempe εἰρωνικῶς. Zenobius, Centur. 4. Proverb. 51. Κέσκον οἰκεῖς. Πόλις Παμφυλίας ἀνοήτων. Ὅθεν καὶ παροιμία γέγονε, Πόλις Κέσκος νοῦν οὐκ ἔχουσα, ἐπὶ τῶν νοῦν μὴ ἐχόντων. Vide Hesychium & Suidam.

2. *Nûs.*] Νοῦς, quæ vox Græcis mentem, sensum, intelligentiam, ingenium, astutiamque significat, facto scilicet ex re nomine.

liores sensus fieri M. Varro tradit. [3] At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant: [4] Zamæ in Africa, quo canoræ voces.

XIII. [1] Vinum in tædium venire his qui ex Clitorio lacu biberint, ait Eudoxus: Theopompus, inebriari fontibus iis [2] quos diximus. [3] Mucianus Andri e fonte Liberi Patris, statis diebus septenis ejus Dei vinum fluere, si auferatur a conspectu templi, sapore in aquam transeunte.

XIV. [1] Polycritus explere olei vicem juxta Solos Ciliciæ fontem. [2] Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia ejusdem nominis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, [3] cujus aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. [4] Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur.

XV. [1] Juba in Trogodytis lacum, insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsumque, ac deinde dulcem, totiesque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exsilire tanta vi, ut nulla mora pondus impactum respuat.

XVI. Theophrastus [1] Marsyæ fontem in Phrygia ad Celænarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Clæon & Gelon, [2] ab effectu Græcorum nominum dicti. [3] Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mucianus credit.

XVII. Cranone est fons calidus citra summum fervorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. [2] Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet. Circa margines vero pumicem faciunt aquæ.

XVIII. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte Naturæ majora esse miracula: quanquam [1] inter initia operis abunde multa retulimus. [2] Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. [3] Cælius apud nos in Averno aït etiam folia subsidere: [4] Varro, aves, quæ advolaverint, emori. [5] Contra in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur: [6] Item in Siciliæ fonte Phinthia, ut Apion tradit: & in Medorum lacu puteoque Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca vicina, portendens aliquid: mirumque quod cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: si vero eventum negent, caudis

NOTÆ.

3. *At in Cea.*] Vide Notas & Emend. num. IV.

4. *Zamæ.*] Et a Vitruvio istud traditum, lib. 8. cap. 4. pag. 166. Causam ejus rei Agricola putat esse, quod eæ aquæ infectæ sint sandaraca, quæ vocem purgat: libro 2. de natura eorum quæ effluunt e terra, pag. 113. De Zamiæ situ diximus lib. 5. sect. 4.

Sect. XIII. 1. *Vinum in tædium.*] Vitruvius, lib. 8. cap. 3. pag. 164. *In Arcadia vero civitas est non ignota Clitori, in cujus agris est spelunca profluens aquæ, quam qui biberint; fiunt abstemii.* Plinium Isidorus sequitur, lib. 13. Orig. cap. 13. Non lacum, sed fontem Clitorium vocant Athenæus, lib. 2. pag. 43. Sotion in Excerptis, pag. 139. Παρὰ Κλειτορίοις Ἰσίγονός φησιν εἶναι κρήνην, ἧς ὅταν τις τοῦ ὕδατος πίῃ, τοῦ οἴνου τὴν ὀσμὴν οὐ φέρει. *Isigonus fontem esse in Clitoriis scribit, cujus aquam si quis biberit, vini odorem ferre non possit.* Ovidius, lib. 15. Metam. vers. 322. & Vibius Sequester, pag. 339. Vide Notas & Emend. num. V.

2. *Quos diximus.*] Libro 2. sect. 106. *Lyncestis aqua, quæ vocatur acidula, vini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, & in agro Caleno.*

3. *Mucianus.*] Dictum id jam superius, lib. 2. sect. 106.

Sect. XIV. 1. *Polycritus.*] Vide quæ diximus in Auctorum Indice. Refert hæc quoque Vitruvius, lib. 8. cap. 3. pag. 159. *Alii*, inquit, *per pingues terræ venas profluentes, uncti oleo erumpunt: uti Solis, quod oppidum est Ciliciæ, flumen nomine Liparis, in quo natantes aut lavantes, ab ipsa aqua unguntur. Similiter Æthiopiæ lacus est, qui unctos homines efficit, qui in eo nataverint: & in India, qui sereno cælo emittit olei magnam multitudinem.* Vide & Isidorum, lib. 13. Orig. cap. 13. Plures alios fontes, qui quasi oleo perfusi niteant, ut in eis natantium sive lavantium corpora uncta oleo videantur esse, Cæsius recenset, lib. 1. de Mineral. cap. 6. sect. xi. pag. 95.

2. *Theophrastus.*] Post Herodotum, laudatum a Sotione in Excerptis, pag. 140.

3. *Cujus aqua lucernæ ardeant.*] Reg. 1. *lucernæ luceant.* Reg. 2. & Chiffl. *cujus aqua luceat.*

4. *Theopompus.*] Sotion, in Excerptis, pag. 139. Περὶ Σκότουσαν τῆς Θεσσαλίας, κρηνίδιόν ἐστι μικρὸν, ὃ τὰ ἕλκη πάντα θεραπεύει καὶ τῶν ἀλόγων ζώων, &c. *Juxta Scotusam Thessaliæ fons est exiguus, qui omnibus animantium vulneribus medetur.* Glutinandi vim inesse ei addit idem ex Isigono. Quæ totidem verbis habet etiam auctor libri de Mirab. Auscult.

Sect. XV. 1. *Juba in Trogodytis.*] Qui & Troglodytæ appellati sunt. Isidorus, lib. 13. Orig. cap. 13. *In Troglodytis lacus est: ter in die fit amarus, & deinde toties dulcis.*

Sect. XVI. 1. *Marsyæ fontem.*] Isidorus loc. cit. quanquam errore gemino, & Marsidæ fontem vocat, & saxa generare; non egerere, prodit.

2. *Ab effectu.*] Ἀπὸ τοῦ κλαίειν καὶ γελᾶν, quod fletum ille; iste risum moveat.

3. *Cyzici.*] Isidorus, loc. cit.

Sect. XVII. 1. *Cranone.*] Sic Athenæi epitomator, lib. 2. pag. 42.

2. *Sunt & Mattiaci.*] Mattiacas aquas laudat & Ammianus, lib. 29. pag. 397. Nunc ibi oppidulum est Visebada, *Vvisbad*, in ditione Moguntina, Moguntiam inter & Francofurtum, in Veteravia. Vide Agricolam, lib. 1. de natura eorum quæ effluunt ex terra, pag. 102.

Sect. XVIII. 1. *Inter initia operis.*] Libro 2. sect. 106.

2. *Ctesias tradit Siden.*] Idem habet & Antigonus Carystius, cap. 161. pag. 184. Sotion paulo aliter in Excerptis, pag. 138. Κρήνη ἐν Ἰνδοῖς ἣ τοὺς κολυμβῶντας ἐπὶ τὴν γῆν ἐκβάλλει ὡς ἀπ' ὀργάνου, ὡς ἱστορεῖ Κτησίας. *Fons est apud Indos, qui natantes non secus atque instrumento quodam in terram ejaculatur, ut auctor est Ctesias.* Plinium transcripsit ad verbum Isidorus, lib. 13. cap. 13.

3. *Cælius apud nos.*] Et Sotion in Excerptis, pag. 141. Ἀουερνός ἐστι λίμνη ἐν Ἰταλίᾳ περὶ Κύμας, εἰς ἣν τὰ ἐκ τῆς περικειμένης ὕλης ἐμπίπτοντα φύλλα ἢ κάρφη, ἀφανῆ γίνεται, βυθιζόμενα παραχρῆμα. *Avernus Italiæ lacus est circa Cumas; in quo folia atque festucæ ex circumjacente silva decidentes, statim submerguntur.*

4. *Varro, aves.*] Secutus videlicet fabulas poëtarum: quod & Maronem fecisse, lib. 6. Æneïd. vers. 239. minime mirum: ubi de spelunca lacui proxima:

Quam super haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis se se halitus atris
Faucibus effundens supera ad convexa ferebat:
Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.

Avernus; quasi ἄορνος, ab α privativo, & ὄρνις *avis.* Ridet hanc fabulam Strabo, lib. 5. pag. 244.

5. *Contra in Africæ lacu.*] Ut in Asphaltite Judææ, de quo diximus lib. 5. sect. 15. Legit hunc locum aliter Isidorus, lib. 13. Orig. cap. 13. *Contra in Alce lacu per Porcidamum omnia fluitant, nihil mergitur.* Nostri codices MSS. editis suffragantur.

6. *Item in Siciliæ fonte.*] De quo haud dubie Seneca, quanquam tacito nomine, lib. 3. Natur. quæst. cap. 25. pag. 873. *Erat in Sicilia, est adhuc in Syria stagnum, in quo natant lateres, & mergi projecta non possunt*, &c.

abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Bryazum alluit: [7] (hoc & templo & Deo nomen:) [8] cujus gurgitem perjuri negantur pati, velut flammam urentem. Et in Cantabria fontes [9] Tamarici in auguriis habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In unum alveum coëunt vasto singuli amne. Siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis, citra suspicionem ullam aquæ, cum sit vicinus illis fons sine intermissione largus. [a] Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus: sicut proxime [11] Lartio Licinio legato post Præturam: [12] post septem enim dies occidit. [13] In Judæa rivus sabbatis omnibus siccatur.

XIX. E diverso miracula alia dira. [1] Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubii exortum audivi, donec veniatur ad fontem alveo appositum, ubi finitur id genus piscium. Ideoque ibi caput ejus amnis intelligit fama. Hoc idem & in Lydia in stagno Nympharum tradunt. [2] In Achaïa ad Pheneum aqua profluit e saxis, Styx appellatur, quæ illico necat, [3] ut diximus. Sed esse pisces parvos in ea tradit Theophrastus, letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia [4] apud Cychros dicit: [5] Lycus in Leontinis tertio die, quam quis biberit. Varro ad Soracten in fonte, cujus sit latitudo quatuor pedum, Sole oriente eum exundare ferventi similem: aves quæ degustaverint, juxta mortuas jacere. Namque & hæc insidiosa conditio est, quod quædam etiam blandiuntur aspectu, [6] ut ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore esse noxiam, utpote cum profluens ipsa lapidescat. [7] Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est: traduntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit ([8] ut indicavimus) brevi spatio: [9] mirumque, siliqua silvestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florens purpura. Et quædam sui generis herba in labris fontis viret. [10] In Macedonia, non procul Euripidis poëtæ sepulcro, duo rivi confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi.

XX. In Perperenis fons est, [1] quamcumque rigat, lapideam faciens terram: item calidæ aquæ [2] in Eubœæ Delio. Nam qua cadit rivus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis dejectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, quo lateres conjecti, lapides extrahuntur. [b] In Scyretico metallo arbores quæcumque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Destillantes quoque guttæ in lapides durescunt in antris Corycciis: nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Coryco, cum cecidere. In quibusdam speluncis utroque modo, [3] columnasque faciunt, ut in Phau-

INTERPRETATIO.

a *Dirum.*] Diri ominis.

b *In Scyretico.*] In metallicis fodinis insulæ Scyri.

NOTÆ.

7. *Hoc & templo & Deo nomen.*] Credo etiam & amni fuisse: Nam Bryazon inter Bithyniæ amnes in Geographicis appellatur, lib. 5. sect. 43.

8. *Cujus gurgitem.*] Vide Notas & Emendationes, num. VI.

9. *Tamarici.*] De horum situ diximus, lib. 4. sect. 34.

10. *In unum alveum.*] Vide Notas & Emendationes, num. VII.

11. *Lartio Licinio.*] Egimus de eo, lib. 19. sect. XI.

12. *Post septem enim.*] Vide Notas & Emendationes, num. VIII.

13. *In Judæa.*] Isidorus pariter lib. 13. Orig. cap. 13. & Elias Thisbites Judæus in Lexico. *Sambation. Nomen est fluvii, de quo dicunt, quod per singulos dies hebdomadis tanto impetu currat, dempto sabbato, ut lapides magnos moveat, neque possibile ut quis transeat. Cujus hanc ferunt esse causam, decem tribus illic captivas detineri, ut non possint exire inde nec sabbato, ne violent istud. Et Rambam*, (hoc est, Rabbi Moses Ben Maïemon,) *scripsit hunc esse fluvium Gozam..... Ceterum sapientes vocarunt eum Sabbaton, ab eo quod cessat, sive quiescat in sabbato.* Vide Cardanum, lib. 2. de subtil. Josephum nihil moror, qui diversus a Plinio ceterisque abit, lib. 7. bell. Jud. cap. 24. ac sex diebus integris siccari, fluere tantum septimo asseverat. Holstenius, in epist. de Sabbathio flumine, Eleutherum flumen esse putat, de quo lib. 5. sect. 17. aut rivulum certe quem Eleutherus amnis influentem exceperit. Defecisse autem, sive ipsum fluvium, sive potius miraculum illud jam ante multa sæcula, ac fortasse statim post Hierosolymam excisam, id indicio est, quod nemo recentiorum ejus tamquam sibi visi meminerit.

Sect. XIX. 1. *Ctesias.*] Et Antigonus similiter, hist. mirab. cap. 181.

2. *In Achaïa.*] Ita Reg. 2. & Isidor. lib. 13. Orig. cap. 13. In Chifflet. *Inachia.* In editis, *in Arcadia*: supervacua emendatione. Est enim Nonacris Arcadiæ, ubi Styx a Vitruvio collocatur, lib. 8. cap. 3. pag. 163. proxima Pheneo, qui Achaiæ amnis est: atque adeo eadem Stygis aqua, & quæ ad Pheneum, & quæ ad Nonacrim sita. Vide Pausan. in Arcad. Antigon. hist. mirab. cap. 174. Strabonem, lib. 8. sub finem, aliosque.

3. *Ut diximus.*] Libro 2. sect. 106. & lib. 30. sect. ult.

4. *Apud Cychros.*] Vide Notas & Emend num. IX.

5. *Lycus.*] Lycus historicus, de quo nos in Actorum Indice.

6. *Ut ad Nonacrin.*] Vide quæ ex Seneca retulimus lib. 2. sect. 106.

7. *Aliter circa.*] Seneca, lib. 3. Natur. quæst. cap. 20. pag. 872. *Est autem noxia aqua in Thessalia circa Tempe, quam & feræ & pecus omne devitat: per ferrum & æs exit: tanta vis illi inest etiam dura molliendi*, &c. De Orco amne Plinius agit hoc loco, de quo nos plura lib. 4. sect. 15.

8. *Ut indicavimus.*] Libro 4. sect. 15. sub finem.

9. *Mirumque.*] Vitruvius, lib. 8. cap. 3. pag. 163. *In Thessalia fons est profluens, in quo fonte nec pecus ullum gustat, nec bestiarum genus ullum propius accedit: ad quem fontem proxime est arbor florens purpureo flore.* Quid siliquæ nomine intelligi oporteat, vide lib. 13. sect. 16. & lib. 15. sect. 26.

10. *In Macedonia.*] Sic etiam Vitruvius, loc. cit. *Non minus in Macedonia, quo loci sepultus est Euripides, dextra ac sinistra monumenti, advenientes duo rivi concurrunt in unum: accumbentes viatores pransitare solent, propter aquæ bonitatem: ad rivum autem, qui est in altera parte monumenti, nemo accedit, quod mortiferam aquam dicitur habere.* Euripidem a canibus discerptum ad Bormiscum Macedoniæ oppidum, Stephanus prodit.

Sect. XX. 1. *Quamcumque rigat.*] Sic optime Reg. 1. cod.

2. *In Eubœæ Delio.*] Reg. 1. *debio.* Reg. 2. *In Eubœa eadem perna qua cadit* &c. Conjiciebat Salmasius in Solin. pag 177. in Eubœæ Dio, est enim Δῖον Eubœæ oppidum: additque situm illud fuisse haud procul Ædepso: quo haud leve σφάλμα prodit, Geographicæque rei ἀπειρίαν.

3. *Columnasque.*] Auctor libri de mirab. Auscult. similis speluncæ meminit: Σπήλαιον ὃ καλεῖται γλαφυρόν· ἐν ᾧ τούτῳ κίονες πεπήγασιν ἀπό τινων ϛαλαγμῶν.

ſia [4] Cherſoneſi Rhodiorum in antro magno, etiam diſcolori aſpectu. [5] Et hactenus contenti ſimus exemplis.

CAP. III.

XXI. Quæritur inter medicos, cujus generis aquæ ſint utiliſſimæ. [1] Stagnantes pigraſque merito damnant, utiliores quæ profluunt exiſtimantes, curſu enim percuſſuque ipſo extenuari atque proficere. Eoque miror, ciſternarum ab aliquibus maxime probari. [2] Sed hi rationem afferunt, quoniam leviſſima ſit imbrium aqua, ut quæ ſubire potuerit ac pendere in aëre. Ideo & nives præferunt imbribus, nivibuſque etiam glaciem, [a] [3] velut affinium coacta ſubtilitate. Leviora enim hæc eſſe, & glaciem multo leviorem aqua. Horum ſententiam refelli intereſt vitæ. In primis enim levitas illa deprehendi aliter, quam ſenſu, vix poteſt, [4] nullo pæne momento ponderis aquis inter ſe diſtantibus. Nec levitatis in pluvia aqua argumentum eſt ſubiſſe eam in cælum, [5] cum etiam lapides ſubire appareat, cadenſque inficiatur halitu terræ. Quo fit ut pluviæ aquæ ſordium ineſſe plurimum ſentiatur, citiſſimeque ideo [6] calefiat aqua pluvia. Nivem quidem glaciemque ſubtiliſſimum elementi ejus videri miror, [7] appoſito grandinum argumento, e quibus peſtilentiſſimum potum eſſe convenit. [8] Nec vero pauci inter ipſos e contrario ex gelu ac nivibus inſaluberrimos potus prædicant, quoniam exactum ſit inde, quod tenuiſſimum fuerit. [9] Minui certe liquorem omnem congelatione deprehenditur, & [10] rore nimio ſcabiem fieri, [11] pruina uredinem, [b] cognatis & nivis cauſis. [12] Pluvias quidem aquas celerrime putreſcere convenit, minimeque durare in navigatione. Epigenes autem, aquam quæ ſepties putrefacta purgata ſit, perhibet amplius non putreſcere. Nam ciſternas etiam medici confitentur inutiles, alvo duritias facientes, [13] faucibuſque: etiam limi non aliis ineſſe plus, [14] aut animalium quæ faciunt tædium, confitendum habent. [15] Nec ſtatim amnium utiliſſimas eſſe, ſicuti nec torrentium ullius, lacuſque plurimos ſalubres maxime. Quædam igitur & hujus generis aptiſſimæ aliæ alibi. [16] Parthorum reges ex Choaſpe & Eulæo tantum bibunt: & eæ quamvis in longinqua comitatur illos. Et horum placere potum, non quia ſint amnes, apparet: quoniam nec e Tigri, nec Euphrate, nec e multis aliis bibunt.

INTERPRETATIO.

a *Velut.*] Velut ad extremum redacta ſubtilitate aquæ, *in glacie ac nive, ita ut major alibi eſſe non poſſit.*

b *Cognatis.*] Cum ſint cauſæ affines, quæ nivem *& quæ rorem ac pruinam gignunt.*

NOTÆ.

4. *Cherſoneſi.*] Eſt hæc Cherſoneſus in Caria, Rhodo adverſa, ubi Cnidus oppidum extrema ejus obtinet. Meminit ejus Seneca, laudandus a nobis ſect. 30.

5. *Et hactenus.*] Exempla plura multo collegit Cæſius, lib. 1. de mineral. cap. 6. ſect. 10. pag. 104.

Sect. XXI. 1. *Stagnantes.*] Columella, lib. 1. cap. 5. *Deterrima* aqua *paluſtris, quæ pigro lapſu repit. Peſtilens, quæ in palude ſemper conſiſtit. Hic idem tamen humor, quamvis nocentis naturæ, temporibus tamen hiemis edomitus imbribus miteſcit: ex quo cæleſtis aqua maxime ſalubris intelligitur, quod etiam venenati liquoris aluit perniciem:* &c.

2. *Sed hi.*] Praxagoras ſcilicet Cous medicus antiquiſſimus, teſte Athenæo lib. 2. pag. 46. Athenæus ipſe, lib. 2. pag. 42. aliique. E Latinis Celſus, lib. 2. cap. 18. *Aqua leviſſima pluvialis eſt, deinde fontana, tum ex flumine, tum ex puteo: Poſt hæc, ex nive, aut glacie. Gravior his, ex lacu: graviſſima ex palude.* Columella, lib. 1. cap. 5. *Vaſtæ ciſternæ hominibus, piſcinæque pecoribus inſtruantur, colligendæ aquæ tandem pluviali, quæ ſalubritati corporis eſt accommodatiſſima: ſed ea ſic habetur eximia, ſi fictilibus tubis in contectam ciſternam deducatur.* Hippocrates, lib. de aëre, & aquis, cap. 4. pag. 197. tom. 6. operum Galeni: Τῶν ὑδάτων κουφότατα τὰ ὄμβρια, ϗ γλυκύτατα, ϗ λαμπρότατα, ϗ λεπτότατα.

3. *Velut affinium.*] Reg. 1. *ad infinitum.* Reg. 2. *velut ad finitum.* Satius legi, *adfinium*, vel ut nunc vulgo ſcribimus, *affinium*? Ut ſit ſententia, perfici veluti gradibus quibuſdam ſubtilitatem aquæ: ut ſit in nive major, quam in imbribus: in glacie, quam in nive: quanquam ſunt iſta tria cognata inter ſe & affinia. Sic paulo poſt Plinius hac ſect. *cognatis & nivis cauſis.*

4. *Nullo pæne momento.*] Adverſatur huic placito vulgi ſententia. Et Athenæus, lib. 2. pag. 43. aquam Pirenes in Acrocorintho fontis appenſam tradit, reliquis omnibus totius Helladis leviorem fuiſſe deprehenſam. Inſcriptio vetus apud Gruterum, pag. 178. IMP. DIOCLETIANVS. C. AVG. PIVS. FELIX. PLVRIMIS. OPERIBVS. IN. COLLE. HOC. EXCAVATO. SAXO. QVAESITAM. AQVAM. IVGI. PROFLVVIO. EX. TOFO. HIC. SCATENTEM. INVENIT. MAR. SALVBRIOREM. TIBER. LEVIOREM. (hoc eſt, ut remur, *Marcia ſalubriorem, Tiberina leviorem.*) CVRANDIS. AEGRITVDINIBVS. STATERA. IVDICATAM. &c. Senecam vide lib. 3. Natur. quæſt. cap. 2.

5. *Cum etiam lapides.*] Vi venti ac turbinis arreptos in ſublime, ut dictum eſt lib. 2. ſect. 38.

6. *Calefiat.*] Igne ſubjecto.

7. *Appoſito.*] Si quanta maxima ſubtilitas eſſe aquæ poteſt, inquit, tanta eſt in glacie ac nive, eamdem eſſe & grandinis conditionem oporteret: cum nihilominus peſtilentem aquæ grandineæ potum eſſe, vitæ uſus edoceat.

8. *Nec vero pauci.*] Hippocrates, lib. de aëre & aquis, cap. 4. pag. 199. tom. 6. operum Galeni: Τὰ δ' ἀπὸ χιόνος ϗ κρυστάλλων ..... πονηρὰ πάντα .... τὸ μὲν αὐτέου λαμπρὸν, ϗ κοῦφον, ϗ γλυκὺ, ἐκκρίνεται ϗ ἀφανίζεται· τὸ δὲ θολωδέστατον, ϗ σταθμωδέστατον, λείπεται. *Quæ vero aquæ ex nive aut glacie fiunt, omnes pravæ: nam quod in ipſis & clarum, & leve, & dulce eſt, excernitur & evaneſcit: quod vero turbidiſſimum, & ponderoſiſſimum, relinquitur.* Galenus item, Comm. in Aphor. 24. pag. 209. tom. 9. Habet in eam rem multa elegantiæ pleniſſima Seneca, lib. 4. Natur. quæſt. cap. ult.

9. *Minui certe ... deprehenditur.*] Nempe cum ſolvitur, & liqueſcit: quo argumento efficitur, exſpiraſſe & evanuiſſe id quod erat in aqua leviſſimum: quod graviſſimum, id ſolum ſupereſſe. Hippocr. loc. cit. Plinius ipſe inter confeſſa ponit, lib. 2. ſect. 61. *Gelando liquorem minui, ſolutaque glacie non eumdem inveniri modum.*

10. *Rore nimio ſcabiem.*] Rubiginem. Plinius, lib. 17. ſect. 44. *Cæleſte frugum vinearumque malum, nullo minus noxium eſt rubigo. Frequentiſſima hæc in roſcido tractu.* Vide & lib. 18. ſect. 68.

11. *Pruina uredinem.*] Pruina eſt quæ lapſa perſidet ac gelat, nec fit niſi immoto aëre ac ſereno. *Gelée blanche.* A perurendo dicta, quod fruges & virgulta perurit: unde is morbus herbarum & fruticum *uredo* dictus: *Brûlure.*

12. *Pluvias quidem aquas.*] Hippocrates, loc. cit. pag. 198. A quo diſſidere Celſus videtur, lib. 2. cap. 30. dum inter ea quæ alvum adſtringunt, *aquam duram* cenſet, *id eſt, eam quæ tarde putreſcit, ideoque pluviam potiſſimum.*

13. *Faucibuſque.*] Faucium duritiæ malum tonſillis & glandulis affine, cognatumque.

14. *Aut animalium.*] Vermiculorum ex aquæ putredine naſcentium.

15. *Nec ſtatim amnium.*] Hæc fere totidem verbis, allatis præterea hujus placiti cauſis, Hippocr. loc. cit. cap. 5.

16. *Parthorum reges.*] Solinus, cap. 38. pag. 68. a Plinio: Plinius, aliique ab Herodoto, lib. 1. Clio num. 188. pag. 178. Ἀπὸ τοῦ Χοάσπεω ποταμοῦ ... τοῦ παρὰ Σοῦσα ῥέοντος, &

XXII. Limus aquarum vitium eſt : ſi tamen idem amnis anguillis ſcateat, ſalubritatis indicium habetur : ſicuti frigoris, [1] tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ : [2] & quæ, cum ſorbentur, ſtatim implent : quod evenit Trœzene. Nam nitroſas atque [a] [3] ſalmacidas in deſertis Rubrum mare petentes, [4] addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipſaque veſcuntur polenta. [5] Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quique malum colorem bibentibus : [b] refert & ſi vaſa ærea inficiunt, [7] aut ſi legumina tarde percoquunt, ſi liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæque craſſis obducunt vaſa cruſtis. Eſt etiamnum vitium non fœtidæ modo, verum omnino quidquam reſipientis, jucundum ſit illud licet gratumque, & ut ſæpe, ad viciniam lactis accedens. [8] Aquam ſalubrem aëri quam ſimillimam eſſe oportet. [9] Unus in toto orbe traditur fons aquæ jucunde olentis in Meſopotamia, Chabura. Fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Juno perfuſa ſit. De cetero aquarum ſalubrium ſapor odorve nullus eſſe debet.

XXIII. [1] Quidam ſtatera judicant de ſalubritate, fruſtrante diligentia, quando perrarum eſt, ut levior ſit aliqua. [2] Certior ſubtilitas, inter pares meliorem eſſe, quæ calefiat refrigeretur que celerius. [c] Quin & hauſtam vaſis, [3] ne manus pendeant, depoſitiſque in humum, tepeſcere affirmant. Ex quonam ergo genere maxime probabilis continget ? Puteis nimirum, ut in oppidis conſtare video : ſed his, quibus exercitationis ratio crebro hauſtu contingit, & illa tenuitas colante terra.

Salubritati hæc ſatis ſunt. [d] Frigori & opacitas neceſſaria, utque cælum videant. Super omnia obſervatio una, eadem & ad perennitatem pertinet, [4] ut illa vado exſiliat vena, non e lateribus. Nam ut tactu gelida ſit, etiam arte contingit : ſi etiam [5] expreſſa in altum, aut e ſublimi dejecta, [6] verberatu corripiat aëra. In natando quidem ſpiritum continentibus frigidior ſentitur eadem. [7] Neronis Principis inventum eſt, decoquere aquam, vitroque demiſſam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit [8] ſine vitiis nivis.

INTERPRETATIO.

a *Salmacidas.*] Acidas ſimul atque ſalſas.

b *Refert.*] Intereſt etiam plurimum, ut in vaſe æreo maculam non faciat, & legumina cito coquat.

c *Quin &c.*] Quin & e vaſe *in quo ſit decocta*, hauſtam *minoribus* vaſis aquam, ... iiſque humi depoſitis, tepeſcere *ſtatim* affirmant.

d *Frigori.*] Ut frigida ſit aqua, præterea neceſſaria eſt opacitas.

NOTÆ.

μόνȣ πίνει βασιλεὺς, &c. Leviorem ceteris Eulæi amnis aquam decima quinta parte eſſe, animadverſum aiunt. Negat Athenæus, lib. 2. pag. 46. ex pondere æſtimatam.

Sect. XXII. 1. *Tineas in fonte.*] MSS. Reg. 1. & 2. *tænias*, quæ vox vermiculos, ſonat ut ſæpe diximus.

2. *Et quæ cum ſorbentur.*] Vide Notas & Emendationes, num. X.

3. *Salmacidas.*] Legitur hæc vox etiam apud Plinium Valer. Salmaſium, Reineſiumque nil moror, qui ſalinacidas legi volunt : perinde ac ſi non eadem vis foret & vocis iſtius *ſalmacidas*, quæ eſſe poteſt alterius, *ſalinacidas.* Nam & ſalmentum pro ſalſamento dixiſſe veteres, ex Joan. de Janua ſcimus. Sed & Gloſſæ Philoxeni ſalmacidum retinent. *Salmacia aqua*, *ἁλμυρὸν ὕδωρ. Salmacidum*, *ἁλμυρόν. Salmacidus*, *ἁλμυρὸς*, *ἁλώδης*. Et priore parte : Ἁλμυρὸς, *ſalmacidus*, *ſalſus*, Ἁλμυρὸν, *ſalmacidum*, &c.

4. *Addita polenta.*] Paxamus in Geopon. lib. 2. cap. 4. pag. 35. aquarum vitium emendari ſuadet, hordeo contuſo in aquas injecto, quod in linteolo prius illigatum : *ἢ κριθὰς κόψαντες, καὶ εἰς ῥάκος ἐνδύσαντες, καθιῶμεθα ἐν τοῖς ὕδασι.*

5. *Damnantur.*] Hæc ſunt tradita etiam a Vitruvio, lib. 8. cap. 5. pag. 167. Conſentit & Galen. tom. 9. Comment. 5. in Aphor. pag. 211.

6. *Refert & ſi vaſa.*] Vide Notas & Emend. num. XI.

7. *Aut ſi legumina.*] Palladius, lib. 9. in Auguſto, tit. 10. pag. 137. *Aquam vero novam ſic probabis.... Decocta æneo vaſculo, ſi arenam vel limum non relinquit in fundo, utilis erit : Item ſi legumina cito valebit excoquere, vel ſi colore pellucido, carens muſco*, &c. Præivit Palladio Celſus, inferius a nobis laudaudus.

8. *Aquam .... aëri quam ſimillimam.*] Nempe ut ſit æque ſaporis omnis omnino expers, atque aërem eſſe neceſſe eſt, ut ne ſit noxius. Plinius, lib. 15. ſect. 32. *Sentiri quidem aquæ ſaporem ullum ſuccumve, vitium eſt.... odor ipſe nullus eſt aquis : aut ſi ſentitur, omnino vitium eſt.*

9. *Unus in toto orbe.*] Adde & puteum Mothonæ in Peloponneſo, aquæ Cyzicenum unguentum reſipientis, cujus Pauſanias meminit, in Meſſeniacis, circa finem. Item Athenæus, lib. 4. pag. 284.

Sect. XXIII. 1. *Quidam ſtatera.*] Ut Eraſiſtratus, qui apud Athen. lib. 2. pag. 46. inconſideratos eſſe, fallique eos tradit, qui ſtatera bonitatem aquarum exquirunt : *quoniam*, inquit, *ſi aqua ex Amphiarai fonte, quæ ſaluberrima eſt, cum aqua Eretria vitioſa componitur, nullum profecto ponderis diſcrimen intercedit*, ὄντως οὐδ᾽ ἥτις ἐστὶ διαφορὰ κατὰ τὸν σταθμόν. Vide vetuſtam inſcriptionem Diocletiani Aug. ſuperius a nobis allatam, ſect. 21. Item Notas & Emend. num. X.

2. *Certior ſubtilitas.*] Sic Athenæus, lib. 2. pag. 24. Τὰ δὲ ταχὺ θερμαινόμενα, κοῦφα καὶ ὑγιεινά. Quod ex Hippocrate rurſum confirmat, pag. 26. Hippocratis ipſius teſtimonio : petito videlicet e lib. 5. Aphor. 26. pag. 210. tom. 9. operum Galeni. Ὕδωρ τὸ ταχέως θερμαινόμενον, καὶ ταχέως ψυχόμενον, κουφότατον. Leviorem Galenus in eum locum accipi putat oportere, non quæ minus ponderis habeat : id enim vel judice trutina poteſt intelligi : ſed quæ ventri minus gravis, citiuſque permeet. Contra Celſus ex ſtatera dijudicat, lib. 2. cap. 18. *Levis pondere, inquit, apparet : & ex his quæ pondere pares ſunt, eo melior quæque eſt, quo celerius & calefit & frigeſcit, quoque celerius ex ea legumina percoquuntur.*

3. *Ne manus pendeant.*] Plena obſcuritatis oratio. Sententia videtur eſſe, utraque manu arripi vas oportere : neutram eſſe pendulam. Lectioni tamen vulgatæ ſuffragantur codices manu exarati, quos vidi, omnes.

4. *Ut illa vado.*] E putei medio, imoque fundo, non e lateribus.

5. *Expreſſa in altum.*] Ut in aquis ſalientibus evenit.

6. *Verberatu.*] Reg. 2. & Chiffl. *verberatum*, eodem ſenſu.

7. *Neronis Principis.*] De Neronis decocta, Tranquillus in Nerone, cap. 48. Martialis, lib. 2. Epigr. 85.

Vimine clauſa levi niveæ cuſtodia coctæ, &c.

Hoc eſt, ampulla, ſeu lagena vitrea aquæ decoctæ, & nivibus refrigeratæ, viminibus ſupertextis armata ac munita. Idem, lib. 14. Epigr. 116.

Quo tibi decoctæ nobile frigus aquæ ?

Decoctam quoque ſacco percolabant : unde *ſaccus nivarius*, & *colum nivarium*, apud eumdem, lib. 14. Epigr. 104.

Attenuare nives norunt & lintea noſtra :
Frigidior colo non ſalit unda tuo.

Juvenalis, Satyr. 5. verſ. 50.

Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.

8. *Sine vitiis nivis.*] Aquam ex diſſoluta & colliquefacta nive peſſimam, & corporibus perniciosiſſimam eſſe, & jampridem Ariſtoteles quaſi oraculo edidit, & eorum qui palato obſequi, quam illius auctoritatem ſequi malunt, quotidiana experimenta declarant, inquit Muretus, lib. 9. Variar. cap. 9. pag. 229. Incommoda igitur, quæ nivis potum ſequuntur, fugere, & tamen æſtivis menſibus frigidum bibere qui volunt, vaſis duplicibus uti ſolent, e tenuiſſi-

Omnem

Omnem utique decoctam utiliorem esse convenit : [9] item calefactam magis refrigerari, subtilissimo invento. Vitiosæ aquæ remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida ingesta sistitur sanguis. [10] Æstus in balineis arcetur, si quis ore teneat. Quæ sunt haustu frigidissimæ, non perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt.

XXIV. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma præconio Urbis, Marcia est, inter reliqua Deûm munere Urbi tributa. Vocabatur hæc quondam [1] Aufeia, fons autem ipse [2] Pitonia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum : [3] transit Marsos & Fucinûm lacum, Romam non dubie petens. Mox in specus mersa, in Tiburtina se aperit novem millibus pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in Urbem ducere auspicatus est [4] Ancus Marcius, unus e regibus. [5] Postea Q. Marcius Rex in Prætura. [6] Rursusque restituit M. Agrippa.

XXV. [1] Idem & Virginem adduxit ab octavi lapidis [2] diverticulo duobus millibus pass. [3] Prænestina via. Juxta est Herculaneus rivus, quem refugiens [4] Virginis nomen obtinuit. [5] Horum amnium comparatione, differentia supra dicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu, tantum præstet Marcia haustu. Quanquam utriusque jam pridem Urbi periit voluptas, ambitione avaritiaque in villas ac suburbana [6] detorquentibus publicam salutem.

XXVI. Non ab re sit, quærendi aquas junxisse rationem. Reperiuntur in convallibus maxime, & quodam [a] convexitatis cardine, aut montium radicibus. [1] Multi septemtrionales ubique partes aquosas existimavere. Qua in re varietatem Naturæ aperuisse conveniat. In Hyrcanis montibus a meridiano latere non pluit. Ideo silvigeri ab Aquilonis tantum parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes, undique vestiuntur, amnibusque perfunduntur. Aliqui ab Austro, sicut in Creta [2] Albi montes. Nihil ergo in his perpetuæ observationis judicabitur.

INTERPRETATIO.

a *Convexitatis.*] Devexi ac declivis tumuli collisque fastigio.

NOTÆ.

ma lamina eo artificio factis, ut vinum aut aquam quæ potui paratur, omni quidem ex parte nix ambiat, sed eorum tamen neutrum contingat, neque cum eis commisceatur : Ita fit ut neque bibant nivem, & tamen nihilo minus frigidum bibant, quam si biberent nivem. Lepide Martialis in eam rem, lib, 14. Epigr. 117.

Non potare nivem, sed aquam potare rigentem
De nive, commenta est ingeniosa sitis.

Quæ sint vitia nivis, & glaciei, Hippocrates expedit, sect. 5. Aphor. 24.

9. *Item calefactam.*] Arist. lib. 1. Meteorol. cap. 12. pag. 543. *Συμβάλλεται δ' ἔτι πρὸς τὴν ταχυτῆτα τῆς πήξεως καὶ τὸ προτεθερμάνθαι τὸ ὕδωρ· θᾶττον γὰρ ψύχεται. Διὸ πολλοὶ ὅταν τὸ ὕδωρ ψῦξαι ταχὺ βουληθῶσιν, εἰς τὸν ἥλιον τιθέασι πρῶτον. Nonnihil facit ad concretionis celeritatem præcedens aquæ concalfactio. Quandoquidem quæ prius incaluit, ocyus refrigerari assolet. Quocirca multi cum calidam celerius refrigerare volunt, prius insolant.* Negat tamen Cabeus experimentum id esse verum, in eum Philosophi locum.

10. *Æstus in balineis.*] Sic infra de sale, sect. 45. *Æstus balinearum convalescentes ut tolerare possint, linguæ subditus præstat.*

Sect. XXIV. 1. *Aufeia.*] Mallem *Saufeia.* Id enim gentis Romanæ nomen.

2. *Pitonia.*] Sic MSS. non *Piconia.* Vide quæ diximus in Notis & Emend. ad librum 2. num. LXXXVII.

3. *Transit Marsos &c.*] Sic Vibius Sequester laudatus a nobis loco proxime cit. Hinc Statius, lib. 1. Silvar. de Baln. Etrusci :

Marsaque nives & frigora ducens
Marcia.

Obrutis deinde temporis progressu canalibus fornicibusque, quibus hæc aqua tam longo viarum intervallo Romam ducebatur, factum est ut viri eruditi, Holstenius, & Fabrettus, dissert. 2. de Aquæduct. pag. 118. hanc Marciæ aquæ originem æque inter fabulas habendam censuerint, atque Alphei amantis occultos meatus. Primos ejus ortus repetunt ii a Tiburtino, unde se rursum aperire mox Plinius ait. Cursum omnem explanat accurate idem Fabrettus loco citato.

4. *Ancus Marcius.*] Exstat quidem certe in Cimelio nostro, & apud Patin. in Marcia gente nummus, cujus ex parte adversa Rex Ancus depingitur, ita curante Philippo Marcio, qui trahebat ab eo originem : Aquæ ductus in aversa signatur, cum epigraphe, PHILIPPVS. AQVA. MAR.

5. *Postea Q. Marcius.*] Qui ab Anco Marcio pariter Romanorum rege ducebat genus : Plutarchus in Coriolano, pag. 213. *Μάρκιοι δ' ἦσαν καὶ Πόπλιος καὶ Κοιντος, οἱ πλεῖστον ὕδωρ καὶ κάλλιστον ἐν Ῥώμῃ καταγαγόντες.* De Marcio & Agrippa iterum, lib. 36. sect. 24. num. 9.

6. *Rursusque restituit.*] Anno Urbis DCCXX. L. Sempronio Atratino, L. Scribonio Libone. Coss. ex Dione, lib. 49. pag. 416. *Ὅ τε Ἀγρίππας τὸ ὕδωρ τὸ Μάρκιον ὠνομασμένον, ἐκλιπὸν φθορᾷ τῶν ὀχετῶν, καὶ ἀνεκτήσατο δαπάνῃ οἰκείᾳ, καὶ ἐπὶ πολλὰ τῆς πόλεως ἐπωχέτευσεν. Agrippa aquam Marciam, quæ propter corruptos canales defecerat, suis sumptibus reparavit, ac per multas urbis partes deduxit.*

Sect. XXV. *Idem & Virginem.*] Id ab Agrippa factum anno V. C. DCCXXXV. C. Sentio Saturnino, L. Lucretio Coss. refert Dio, lib. 54. pag. 528. & aquam eam Augustam ab eo fuisse appellatam. Virginalem aquam quibus impensis Summi Pontifices Pius IV. & Pius V. populusque Rom. restitui curaverint, narrat opusculo singulari Luc. Pætus J C. *De restitutione Aquæ Virginis*, in libro de mensuris & ponderibus. Libellum singularem eodem argumento titulo inscripsit & August. Steuchus Eugubinus, S. Sedis Apost. Bibliothecarius. Virginem & Marciam versiculo complectitur Martialis, lib. 6. Epigr. 42.

Cruda Virgine, Marciave mergi,
Quæ tam candida, tam serena lucet,
Ut nullas ibi suspiceris undas, &c.

2. *Diverticulo.*] Transversis semitis, quæ sunt latere viæ militaris.

3. *Prænestina via.*] Sive, ut Frontinus ait, octavo lapide viæ Collatinæ : quod eodem recidere demonstrat idem Fabrettus, erudito opere de Aquæduct. Dissert. 3. pag. 169.

4. *Virginis nomen.*] Aliam alii appellationis hujus causam afferunt. Cassiodorus, lib. 7. Variar. form. 6. *quia puriore fluens unda, nullis polluitur sordibus.* Frontinus, lib. de Aquæd. ex eo quod quærentibus aquam militibus, puella virguncula quasdam venas monstravit : quas secuti qui foderunt, ingentem aquæ modum invenerunt.

5. *Horum amnium.*] Si conferas, inquit, Marciæ aquæ profluentem rivum, seu verius amnem, cum aqua Virgine, intelliges discrimen superius memoratum, sect. 23. nempe alternari frigiditatis bonum a natura, nec quæ sint haustu aquæ frigidissimæ, easdem perinde & tactu esse.

6. *Detorquentibus.*] Sic MSS. Reg. & Chiffl. aliique, non *decoquentibus.*

Sect. XXVI. 1. *Multi septemtrionales.*] Sic Geopon. auctor, lib. 2. cap. 4. pag. 33. & cap. 5. pag. 37. Vitruvius item, lib. 8. cap. 1. pag. 153. Palladius, lib. 9. in Augusto, tit. 8. pag. 136. *Maxime sub radicibus montium in septemtrionali parte quærendæ sunt aquæ, quia in his locis magis abundant, utilioresque nascuntur.*

2. *Albi montes.*] Egimus de iis, lib. 4. sect. 20.

XXVII. Aquarum ſunt notæ, juncus, aut arundo, aut herba, [2] de qua dictum eſt; multumque alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut vitex, aut arundo, aut edera ſponte proveniunt, & corrivatione aquæ pluviæ in locum humiliorem e ſuperioribus defluentis, [3] augurio fallaci. [4] Certior multo nebuloſa exhalatio eſt, ante ortum Solis longius intuentibus: quod ex edito quidam ſpeculantur, proni terram mento attingente. Eſt & peculiaris æſtimatio peritis tantum nota, quam ferventiſſimo æſtu ſequuntur, dieique horis ardentiſſimis, [a] qualis ex quoque loco repercuſſus ſplendeat. Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus eſt, ut indoleſcant: quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, [5] loco in altitudinem pedum quinque defoſſo, olliſque e figlino opere crudis, aut [6] peruncta pelvi ærea cooperto, lucernaque ardente [7] concamerata frondibus, dein terra, ſi figlinum humidum ruptumve, aut in ære ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas. [8] Quidam & igne prius excoquunt locum, [b] tanto efficaciore vaſorum argumento.

XXVIII. Terra vero ipſa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. [1] In nigra enim ſcaturigines non fere ſunt perennes. [2] Figularis creta ſemper adimit ſpes. Nec amplius puteum fodiunt, [c] coria terræ obſervantes, ut a nigra deſcendat [3] ordo ſupra dictus. Aqua ſemper dulcis in argilloſa terra, frigidior in tofo. [4] Namque & hic probatur. Dulces enim leviſſimaſque facit, [d] & colando continet ſordes. [5] Sabulum exiles limoſaſque promittit. [6] Glarea incertas venas, ſed boni ſaporis. [7] Sabulum maſculum, & arena, & carbunculus, certas ſtabileſque & ſalubres. Rubra ſaxa optimas, ſpeique certiſſimæ. Radices montium ſaxoſæ, & ſilex, hoc amplius [8] rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores aſſidue reſpondere glebas, faciliuſque ferramenta deſcendere. [9] Depreſſis puteis ſulphurata vel aluminoſa occurrentia putearios necant. Experimentum hujus periculi eſt demiſſa ardens lucerna, ſi extinguatur. Tunc ſecundum puteum dextra ac ſiniſtra fodiunt [e] æſtuaria, quæ graviorem illum halitum recipiant. Fit & ſine his vitiis [f] altitudine ipſa gravior aër, quem emendant aſſiduo linteorum jactatu eventilando. Cum ad aquam ventum eſt, [11] ſine arenato opus ſurgit, ne venæ obſtruantur. Quædam aquæ

INTERPRETATIO.

a *Qualis.*] Qualis ſit repercuſſio radiorum Solis ex quovis loco.

b *Tanto.*] Multo utique efficaciore argumento quod ex vaſis duximus, *ſi figlinum humidum, ruptumve, aut in ære ſudor.*

c *Coria.*] *Varias terræ quaſi cruſtas obſervant*, ut a nigro colore, qui color ſummæ terræ ac ſupremæ cutis, *ad alios colores* quo dictum eſt ordine deſcendatur.

d *Et colando.*] Dum per tophum colatur, is ſordes aquarum omnes recipit ac retinet.

e *Æſtuaria.*] Spiramenta.

f *Altitudine.*] Foſſionis profunditate.

NOTÆ.

Sect. XXVII. 1. *Aquarum ſunt notæ.*] Vitruvius, loc. cit. pag. 154. *Signa autem, quibus terrarum generibus ſuberunt aquæ, hæc erunt: ſi invenientur naſcentia, tenuis juncus, ſalix erratica, alnus, vitex, arundo, edera, aliaque quæ ejuſmodi ſunt, quæ non poſſunt naſci, nec ali, ſine humore. Solent autem eadem in lacunis nata eſſe .... quibus non eſt credendum. Sed quibus regionibus & terris, non lacunis, ea ſigna naſcantur, non ſata, ſed naturaliter per ſe creata, ibi eſt quærenda.* Sic etiam auctor Geopon. lib. 2. cap. 4. pag. 32. & Caſſiodorus, lib. 3. Var. ep. 53.

2. *De qua dictum eſt.*] Libro 26. ſect. 16. *Bechion, quæ & tuſſilago dicitur. Duo ejus genera: ſilveſtris ubi naſcitur, ſubeſſe aquas credunt: & hoc habent ſignum aquileges.*

3. *Augurio fallaci.*] Id Vitruvius paulo explicatius loco proxime allato. Item Palladius, lib. 9. in Auguſto, tit. 8. pag. 135.

4. *Certior multo.*] Tradidit hæc & Vitruvius, lib. 8. cap. 1. pag. 151. Tradidit etiam Palladius, loc. cit. & auctor Geopon. loc. cit. pag. 35.

5. *Loco in altitudinem.*] Experimenta hæc totidem verbis leges apud Vitruvium, lib. 8. cap. 1. pag. 152. & 153. & apud Pallad. loc. cit. pag. 136. Sic etiam auctor Geopon. lib. 2. cap. 4. pag. 32. & 33. & cap. 5. pag. 44.

6. *Aut peruncta.*] Oleo ſcilicet, ἐλαίῳ [illegible], inquit auctor Geopon. loc. cit.

7. *Concamerata.*] Palladius, loc. cit. *Tunc ſupra foſſæ labra crate facta de virgis ac frondibus, additaque terra, ſpatium omne cooperiatur*, &c.

8. *Quidam igne.*] Vitruvius, loc. cit. pag. 153. Palladius, loc. cit. *Item ſi in eo loco focum feceris, & terra vaporata humidum fumum, nebuloſumque ructaverit, aquas ineſſe cognoſces.*

Sect. XXVIII. 1. *In nigra.*] Vitruvius, loc. cit. *In terra autem nigra ſudores & ſtillæ exiles inveniuntur.*

2. *Figularis creta.*] Vitruvius, loc. cit. pag. 152. *In creta tenuis, exilis, & non alta eſt copia: ea erit non optimo ſapore.* Pallad. loc. cit. *Creta tenues, nec optimi ſaporis venas creabit.*

3. *Ordo ſupra dictus.*] A nigra ad maculoſam: ab hac ad glaucum colorem.

4. *Namque & hic probatur.*] Teſtis vel ipſa vetus inſcriptio, quam ſuperius attulimus, ſect. 21.

5. *Sabulum exiles.*] Vitruvius, loc. cit. *Item ſabulone ſoluto, tenuis: ſed ſi invenietur, ea erit limoſa & inſuavis.* Sic & Pallad. loc. cit.

6. *Glarea*, &c.] Hæc deinceps totidem ſyllabis Vitruvius, loc. cit. uſque ad ea verba, *oportet autem*, &c. Palladius item, loc. cit.

7. *Sabulum maſculum.*] Durius, compactioriſque naturæ. Sic Palladius, loc. cit. *Sabulo maſculus, & arena, & carbunculus, certas & ubertate copioſas.* Sic etiam Vitruvius, ut diximus. Carbunculus terræ genus eſt, de quo egimus antea, lib. 17. ſect. 3.

8. *Rigentes.*] Vitruvius, loc. cit. *Sub radicibus autem montium, & in ſaxis ſilicibus, uberiores & affluentiores: eæque frigidiores ſunt, & ſalubriores.*

9. *Depreſſis puteis.*] Hæc pariter Vitruvius, lib. 8. cap. 7. pag. 71. *Calores*, inquit, *unde etiam ſulphur, alumen, bitumen naſcitur, aeriſque ſpiritus immanes, qui cum graves per intervenia fiſtuloſa terræ perveniunt ad foſſionem puteorum, & ibi homines offendunt fodientes, naturali vapore obturant in eorum naribus ſpiritus animales: ita qui non celerius inde effugiunt, ibi interimuntur. Hoc autem quibus rationibus caveatur, ſic erit faciendum. Lucerna accenſa demittatur, quæ ſi permanſerit ardens, ſine periculo deſcendetur. Sin autem eripietur lumen vi vaporis, tunc ſecundum puteum dextra ac ſiniſtra defodiantur æſtuaria*, &c. Tranſcripſit hæc quoque Palladius, lib. 9. in Auguſto, tit. 9. pag. 136. Tractat egregie hoc argumentum Agricola, lib. 6. de re metall. pag. 172.

10. *Æſtuaria.*] Gallice, *des ſoûpiraux.*

11. *Sine arenato.*] Ita Reg. 2. & Chiffl. Male editi, *ſine arena.* Senſus eſt, imum parietem, qui puteum inferne ambit, lapidibus tantum aliis ſuper alios aggeſtis & collocatis ſtrui, ſine intrita calcis & arenæ, ne venæ aquarum obſtruantur. Tradita hæc quoque a Vitruvio, lib. 4. cap. 7. pag. 172. *Cum ad aquam erit perventum, tunc ſepiatur ſtructura, ne obturentur venæ.*

vêre ſtatim incipiente frigidiores ſunt, quarum non in alto origo eſt: hibernis enim conſtant imbribus: quædam Canis ortu, ſicut in Macedoniæ Pella utrumque. Ante oppidum enim incipiente æſtate, frigida eſt paluſtris: dein maximo æſtu in excelſioribus oppidi riget. Hoc & in Chio evenit, [12] ſimili ratione portus & oppidi. [13] Athenis Enneacrunos nimboſa æſtate frigidior eſt, quam puteus in Jovis horto. At ille ſiccitatibus riget: [14] * maxime autem putei [15] circa Arcturum. *CAP. IV.* Non ipſa æſtate deficiunt, omneſque quatriduo eo ſubſidunt. Jam vero multi hieme tota: [16] ut circa Olympum, vêre primum aquis redeuntibus. [17] In Sicilia quidem circa Meſſanam & Mylas hieme in totum inareſcunt fontes: æſtate exundant, amnemque faciunt. Apolloniæ in Ponto fons juxta mare æſtate tantum ſuperfluit, & maxime circa Canis ortum: parcius, ſi frigidior ſit æſtas. Quædam terræ imbribus ſicciores fiunt, velut in Narnienſi agro: quod Admirandis ſuis inſeruit M. Cicero, [18] ſiccitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

XXIX. Omnis aqua hieme dulcior, æſtate autem minus, autumno minime: minuſque per ſiccitates. Neque æqualis amnium plerumque guſtus eſt, magna alvei differentia. [1] Quippe tales ſunt aquæ, qualis terra per quam fluunt; qualeſque herbarum, quas lavant, ſucci. [2] Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur inſalubres. Mutant ſaporem & influentes rivi, ut Boryſthenem, victique diluuntur. Aliqui vero & imbre mutantur. Ter accidit in Boſphoro, ut ſalſi deciderent, necarentque frumenta: [a] [3] toties & Nili rigua pluviæ amara fecere, magna peſtilentia Ægypti.

XXX. Naſcuntur fontes deciſis plerumque ſilvis, quos arborum alimenta conſumebant: [1] ſicut in Hæmo obſidente Gallos [2] Caſſandro, cum valli gratia ſilvas cecidiſſent. Plerumque vero damnoſi torrentes corrivantur detracta collibus ſilva, continere nimbos ac digerere conſueta. Et coli moverique terram, callumque ſummæ cutis ſolvi, aquarum intereſt. [3] Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, ceſſaſſe fontes, amneſque qui in eo ſitu multi erant: rurſus condito poſt ſex annos emerſiſſe, uti quæque cœpiſſent partes coli.

[4] Terræ quoque motus profundunt, ſorbentque aquas: *CAP. V.* ſicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidiſſe conſtat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, poſteaque cœptus eſt coli. Illa mutatio mira, ubi cauſa nulla evidens apparet: ſicut in Magneſia calidas factas frigidas, ſalis non mutato ſapore. [5] Et in Caria, ubi Neptuni templum eſt, amnis qui fuerat ante dulcis, mutatus in ſalem eſt. Et illa miraculi plena, [6] Arethuſam Syracuſis fimum redolere [7] per Olympia: verique ſimile, quoniam Alpheus in eam inſulam ſub ima maria permeet. [8] Rhodiorum fons in Cherſoneſo nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarum: [9] ſicut Babylone lacus æſtate rubras habet diebus XI. Et [10] Bory-

INTERPRETATIO.

a *Toties.*] Ter agros, Nili aquis irrigatos, pluviæ amaros fecere.

NOTÆ.

12. *Simili ratione.*] Ut in portu ſcilicet ejus inſulæ incipiente æſtate frigida aqua ſit: in excelſioribus oppidi partibus maximo æſtu rigeat.

13. *Athenis.*] De hoc fonte egimus lib. 4. ſect. XI.

14. *Maxime autem putei.*] Athenis ſcilicet.

15. *Circa Arcturum.*] Circa Arcturi exortum, qui fere accidit Idibus Septemb. ut dictum eſt lib. 18. ſect. 74.

16. *Ut circa Olympum.*] Sic etiam MSS. omnes, quos quidem vidi. Gronovius ex ſuo, *circa Olynthum.*

17. *In Sicilia quidem.*] Hoc verum eſſe Fazellus in iis oris natus teſtatur, decad. 1. de rebus Siculis, lib. 9. cap. 8.

18. *Siccitate lutum.*] Cum arena poſt imbres in luti duritiem glebaſque majores coit: quæ mox imbre adveniente ſolvuntur: poſt effuſos imbres, iterum coit ac dureſcit.

Sect. XXIX. 1. *Quippe tales.*] Ita Vitruvius, lib. 8. cap. 4. pag. 166. Plinius, lib. 2. ſect. 106. *Lacus Sinnaus in Aſia circumnaſcente abſinthio inficitur.*

2. *Ergo iidem amnes.*] De Hypani idem quod Plinius de Boryſthene, prodit Vitruvius, lib. 8. cap. 3. pag. 160. *In Ponto eſt flumen Hypanis,* inquit, *qui a capite profluit circiter millia* XL. *ſapore dulciſſimo: deinde cum pervenit ad locum qui eſt ab oſtio ad millia* CLX. *admiſcetur ei fonticulus oppido quam parvulus. Is cum in eum influit, tantam magnitudinem fluminis facit amaram: ideo quod per id genus terræ, & venas unde ſandaraca foditur, ea aqua manando perficitur amara.*

3. *Toties & Nili.*] Narrat hoc ipſum Athenæus, lib. 2. pag. 42. ex Theophraſto.

Sect. XXX. 1. *Sicut in Hæmo.*] Seneca, lib. 3. Natur. quæſt. cap. XI. pag. 869. *Fuit aliquando aquarum inops Hæmus: ſed cum Gallorum gens a Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſilvas cecidiſſet, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum ſuum nemora ducebant: quibus exciſis, humor qui deſiit in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt .... Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat: non eſt hoc ſimile veri: quia fere aquoſiſſima ſunt, quæcumque umbroſiſſima,* &c.

2. *Caſſandro.*] Macedoniæ Rege.

3. *Proditur certe.*] Seneca, loc. cit. *Idem* (Theophraſtus) *ait circa Arcadiam, quæ urbs in Creta inſula fuit, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra, diruta urbe: poſtea vero quam cultores receperit, aquas quoque recepiſſe. Cauſam ſiccitatis hanc ponit, quod obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſmittere,* &c.

4. *Terræ quoque.*] Seneca & iſtud loco cit. *Sæpe motu terrarum itinera* fluminum *turbantur, & ruina interſcindit aquas, quæ retentæ novos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatione terræ aliunde alio transferuntur .... quod accidiſſe ait Theophraſtus in Corcyro monte, in quo poſt terrarum tremorem nova vis fontium emerſit.*

5. *Et in Caria.*] Hoc ipſum refert Athenæus, lib. 2. pag. 42. ex Theophraſto.

6. *Arethuſam.*] De eo fonte diximus lib. 3. ſect. 14.

7. *Per Olympia.*] Vide Strabonem, lib. 6. pag. 270. Seneca, lib. 3. Naturalium, quæſt. cap. 26. pag. 874. *Quidam fontes certo tempore purgamenta ejectant, ut Arethuſa in Sicilia, quinta quaque æſtate per Olympia. Inde opinio eſt Alpheum ex Achaia eo uſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec ante quam in Syracuſano litore emergere. Ideoque in diebus quibus Olympia ſunt, victimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illic redundare. Hoc & a te traditum eſt in poëmate, Lucili cariſſime, & a Virgilio qui alloquitur Arethuſam:*

Sic tibi, cum fluctus ſubterlabere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.

8. *Rhodiorum.*] Seneca, loc. cit. pag. 874. *Eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnum intervallum temporis fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatuſque eſt.*

9. *Sicut Babylone.*] Athenæus, lib. 2. pag. 42.

10. *Boryſthenes.*] Athenæus, loc. cit.

sthenes æstatis temporibus cæruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: [11] ideoque innatans Hypani. In quo & illud mirabile, Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. [12] Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quod nullum halitum, non modo nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas graviores post brumam fieri.

CAP. VI. XXXI. [1] Ceterum a fonte duci fictilibus tubis utilissimum est crassitudine binûm digitorum, [a] [2] commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce viva ex oleo [b] lævigatis. [c] [3] Libramentum aquæ in centenos pedes sicilici minimum erit: [d] si cuniculo veniet, [4] in binos actus lumina esse debebunt. [5] Quam surgere in sublime opus fuerit, e plumbo veniat. Subit altitudinem exortus sui. Si longiore tractu veniet, subeat crebro descendatque, ne libramenta pereant. [6] Fistulas denûm pedum longitudinis esse legitimum est: [7] Et si quinariæ erunt, sexagena pondo pendere: [8] si octonariæ, centena: si denariæ, centena vicena, ac deinde ad has portiones. [9] Denariæ appellantur, cujus laminæ latitudo, antequam curvetur, digitorum decem est, dimidioque ejus quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, [10] ubi dometur impetus, necessarium est: [11] item castella, prout res exiget.

XXXII. [1] Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse demiror, cum alioquin [2] lavari calida frequenter induceret: videlicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio utitur. Est autem utilis [3] sulphurata nervis, [4] aluminata paralyticis, aut simili modo solutis: bituminata aut nitrosa, [5] qualis Cutilia, bibendo atque pur-

INTERPRETATIO.

a *Commissuris.*] Juncturis tubulorum in morem pyxidum ex una parte angustioribus.

b *Lævigatis.*] Illitis.

c *Libramentum.*] Declivitas aquæ ductus, a fonte usque in centenos pedes, ut minimum debet esse sicilici, *hoc est, quartæ partis pollicis.*

d *Si cuniculo.*] Si canali structili aqua ducatur.

NOTÆ.

11. *Ideoque.*] Ἐν τοῖς βορείοις, flantibus Aquilonibus, inquit Athenæus, loc. cit. Borysthenes supernatat: Hypanis, Austris.

12. *Sed tenuitatis.*] Vide quæ de Nili simili fere dote diximus, lib. 5. sect. 10.

Sect. XXXI. 1. *Ceterum.*] Vitruvius, lib. 8. cap. 7. pag. 168. *Ductus autem aquæ fiunt generibus tribus: rivis, per canales structiles, aut fistulis plumbeis, seu tubulis fictilibus*, &c. Et pag. 171. *Multo salubrior est ex tubulis aqua, quam per fistulas: quod per plumbum videtur esse ideo vitiosa, quod ex eo cerussa nascitur: hæc autem dicitur esse nocens corporibus humanis: ita, si quod ex eo procreatur, id est vitiosum, non est dubium, quin ipsum quoque non sit salubre.... Itaque minime fistulis plumbeis aqua duci videtur, si volumus eam habere salubrem. Saporem quoque meliorem ex tubulis esse*, &c. Consentit & Palladius, lib. 9. in Augusto, tit. XI. pag. 137.

2. *Commissuris pyxidatis.*] *Lingulatis* eodem sensu dixit Vitruvius, loc. cit. pag. 170. *Sin autem minore sumptu voluerimus aquam ducere, sic erit faciundum: Tubuli crasso corio ne minus digitorum duorum fiant ex testa, sed ita ut hi tubuli ex una parte sint lingulati, ut alius in alium inire convenireque possint. Tum coagmenta eorum calce viva ex oleo subacta sunt illinenda.* &c. Pallad. loc. cit. *Sed quod est salubrius & utilius, fictilibus tubis cum ducitur, duobus digitis crassi, & ex una parte reddantur angusti, ut palmi spatio unus in alterum possit intrare: quas juncturas viva calce oleo subacta debemus illinere.*

3. *Libramentum.*] Descensus aquæ a fonte seu capite, ad eum locum quo deducenda est. Hinc aquam librare, deducere est: Gallis: *Prendre le niveau.* Hinc etiam, ut Festus ait, *Delibrare*, est *aquam sulco derivare*: ubi delirant qui *delirare* ibi reponere nituntur; quanquam lira sulcum significat. Nam vel series elementorum, quam Festus sequitur, *delibrare* ibi legi monet oportere. Antecedit enim *deliberare*, subsequitur *delicare*: quas inter voces suus & huic *delibrare* locus debetur: non isti, *delirare*. Itaque libra altitudinem aquæ, fastigiumque significat, unde illa deducitur: viamque omnem quæ decurrit. Frontinus, lib. 1. de Aquæd. *Aquæ omnes diversa in Vrbem libra perveniunt*, id est, altitudine ac via.... *Altissimus Anio est novus, proxima Claudia, tertium locum tenet Julia, quartum Tepula, dehinc Marcia, quæ capite etiam Claudiæ libram æquat.* Vide Notas & Emend. num. XII.

4. *In binos actus lumina.*] Hoc est, in pedes CCXL. ut diximus lib. 18. sect. 3. Lumina, spiramenta sunt, sive æstuaria, *des soupiraux*. Vide Notas & Emend. num. XIII.

5. *Quam surgere.*] Salientem aquam intelligit. *Un jet d'eau.*

6. *Fistulas.*] Tubulos plumbeos. Vitruvius, lib. 8. cap. 7. pag. 16. hæc fere totidem verbis.

7. *Et si quinariæ.*] Minima hæc fuit fistularum latitudo: maxima, cum denariæ forent. Lex antiqua, apud Frontinum, lib. 1. de Aquæd. NE. CVI. EORVM. QVIBVS. AQVA. DARETVR. PVBLICA. IVS. ESSET. INTRA. QVINQVAGINTA. PEDES. EIVS. CASTELLI. EX QVO. AQVAM. DVCERENT. LAXIOREM. FISTVLAM. SVBIICERE. QVAM. QVINARIAM. Modulos fistularum varios, & eorumdem iconem exhibet Alexand. Donatus, lib. 3. cap. 18. pag. 294.

8. *Si octonariæ centena.*] Rotundo numero absolutoque Plinius utitur: aliter Vitruvius, loc. cit. pag. 170. *Si octonûm, pondo XCVI.*

9. *Denariæ.*] Vitruvius, loc. cit. *Ex latitudine laminarum, quot digitos habuerint, antequam in rotundationem flectantur, magnitudinem ita nominum concipiunt fistulæ. Namque quæ lamna fuerit digitorum decem, cum fistula perficietur ex ea lamna, vocabitur denaria, similiterque reliquæ.* Discrepare tamen a Vitruvio Frontinus videtur, lib. 1. de Aquæd.

10. *Vbi dometur impetus.*] Aquæ nimirum decurrentis.

11. *Item castella.*] Castellum, receptaculum est, quod aquam publicam recipit, auctore Ulpiano, Pandect. lib. 43. de aqua quotid. & æstiva. Gallice, *un Regard.* Vitruvius, lib. 8. cap. 7. pag. 170. *Inter actus ducentos non est inutile castella collocari: ut si quando vitium aliquis locus fecerit, non totum omneque opus contundatur, & in quibus locis sit factum, facilius inveniatur: sed ea castella neque decursu, neque in ventris planitie, neque omnino in vallibus, sed in perpetua fiant æqualitate.* Qui horum reficiendorum curam haberent, in vetustis inscriptionibus apud Reines. pag. 572. & apud Gruterum, pag. 501. CASTELLARII appellantur. Exstat de ea re Senatusconsultum, apud Frontin. lib. 1. de Aquæd. NE. CVI. PRIVATO. AQVAM. DVCERE. RIVIS. PVBLICIS. LICERET. VTIQVE. OMNES. II. QVIBVS. AQVAE. DVCENDAE. IVS. ESSET. DATVM. EX. CASTELLIS. DVCERENT. ANIMADVERTERENTQVE. CVRATORES. AQVARVM. QVIBVS. LOCIS. INTRA. EXTRAQVE. VRBEM. APTE. CASTTELLA. PRIVATI. FACERE. POSSENT. EX. QVIBVS. AQVAM. DVCERENT. QVAM. EX. CASTELLO. COMMVNEM. ACCEPISSENT. A. CVRATORIBVS. AQVARVM. Olim dividicula appellata, auctore Festo, *Dividicula antiqui dicebant, quæ nunc sunt castella, ex quibus a rivo communi aquam quisque in suum fundum ducit.*

Sect. XXXII. 1. *Homerum....fontium.*] Si unum e Scamandri amnis fontibus exceperis, cujus aquam tepidam commendat, Iliad. χ. vers. 147.

2. *Lavari calida.*] Vide quæ diximus lib. 25. sect. 38.

3. *Sulphurata nervis.*] Sulphur ipsum ad nervorum vulnera laudat Galenus, lib. 3. κατὰ γένη.

4. *Aluminata.*] Galenus, lib. 7. κατὰ γένη, & κατὰ τόπους.

5. *Qualis Cutilia.*] Hanc quoque commendat Cælius Aurel. lib. 3. Chron. cap. 2. De ejus situ diximus lib. 3. sect. 17.

gationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum : quod eſt inimiciſſimum : namque paulo diutius, quam balineis, uti oportet, ac poſtea frigida dulci; nec ſine oleo diſcedentes : quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe & vaſtitate odoris capita replentur, & frigore infeſtantur ſudantia, corporum parte merſa. Similis error, quam plurimo potu gloriantium. Vidique jam turgidos bibendo : in tantum ut anuli integerentur cute, cum reddi non poſſet hauſta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri convenit ſine crebro ſalis guſtu. Utuntur & cœno fontium ipſorum utiliter : ſed ita, ſi illitum Sole inareſcat. Nec vero omnes quæ ſint calidæ, medicatas eſſe credendum, ſicut [6] in Segeſta Siciliæ, Lariſſa, Troade, Magneſia, Melo, Lipara. Nec decolor ſpecies æris argentive (ut multi exiſtimavere) medicaminum argumentum eſt : quando nihil eorum in [7] Patavinis fontibus, ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur.

XXXIII. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt [1] ad nervorum dolores, [2] ferruminandas fracturas, oſſaque contuſa : item corpora ſiccanda, qua de cauſa & frigido mari utuntur. Præterea eſt alius uſus multiplex, principalis vero navigandi phthiſi affectis, [3] ut diximus, [4] aut ſanguinem egerentibus : ſicut proxime [5] Annæum Gallionem feciſſe poſt Conſulatum meminimus. Neque enim Ægyptus propter ſe petitur, ſed propter longinquitatem navigandi. Quin & vomitiones ipſæ [6] inſtabili volutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur : omnibuſque, propter quæ elleborum bibitur. [7] Aquam vero maris per ſe efficaciorem diſcutiendis tumoribus putant medici, [8] ſi illa decoquatur hordeacea farina ad parotidas. [9] Emplaſtris etiam, maxime albis, & malagmatis miſcent. [10] Prodeſt & infuſa crebro ictu. [11] Bibitur quoque, quamvis [12] non ſine injuria ſtomachi, ad purganda corpora, bilemque atram, aut ſanguinem concretum reddendum [13] alterutra parte. Quidam & in quartanis dedere eam bibendam, [14] & in teneſmis [15] articulariiſque morbis aſſervatam, & in hoc vetuſtate virus deponentem. [16] Aliqui decoctam, omnes ex alto hauſtam, nullaque dulcium mixtura corruptam, in quo uſu præcedere vomitum volunt. [17] Tunc quoque acetum aut vinum aqua miſcent. [18] Qui puram dedere, raphanos ſupermandi ex mulſo aceto jubent, [19] ut ad vomitiones revocent. [20] Clyſteribus quoque marinam infundunt tepefactam. [21] Teſtium quidem tumori fovendo non aliud præferunt. [22] Item pernionum vitio ante hulcera. [23] Simili modo pruritibus, pſoris, & lichenum curationi. [24] Lendes quoque & tetra capitis animalia hac curantur:

NOTÆ.

6. *In Segeſta.*] Ita M S S. recte, cum Parm. edit. Hermolaus perperam correxit *Egeſta.*

7. *Patavinis fontibus.*] Quorum aqua, cum vis ei medica inſit, nihil a vulgari, vel odore vel colore differt. De his fontibus egimus lib. 2. ſect. 106.

Sect. XXXIII. 1. *Ad nervorum dolores.*] Sic Q. Serenus, cap. 55. pag. 159.

Si vero occultus nervos dolor urit inertes,
Convenit & pelagi calidis perfundier undis.

Dioſcor. lib. 5. cap. 19. de aqua marina : Θερμὸν δὲ καταντλούμενον .... ἁρμόζον τοῖς περὶ νεῦρα πάθεσι, &c. Ad podagram vel ſic commendat Marcellus Empir. cap. 36. pag. 247.

2. *Ferruminandas.*] Ad fracturarum faſcias idcirco marinam aquam Hippocrates adhibet, πρὸς ὑποδεσμίδας, lib. de liquidorum uſu, cap. 3. pag. 445. tomo 6. operum Galeni.

3. *Vt diximus.*] Libro 24. ſect. 19. & lib. 28. ſect. 14. Celſus Corn. lib. 3. cap. 22. *Quod ſi mali plus eſt, & vera phthiſis eſt, . . . opus eſt, ſi vires patiuntur, longa navigatione, cæli mutatione, ſic ut denſius quam id eſt ex quo diſcedit æger, petatur. Ideoque aptiſſime Alexandriam ex Italia itur,* &c.

4. *Aut ſanguinem.*] Plinius junior, lib. 5. epiſt. 19. *Dum Zoſimus,* inquit, *libertus meus intente inſtanterque pronunciat, ſanguinem rejecit, atque ob hoc in Ægyptum miſſus a me, poſt longam peregrinationem confirmatus rediit nuper.*

5. *Annæum.*] Junium Annæum Gallionem, Senecæ Philoſophi fratrem, cujus mentio apud Tacitum, lib. 15. Annal. pag. 265. Quo anno Conſulatum geſſerit, nam in Conſulum faſtis non cenſetur, obſcurum eſt.

6. *Inſtabili volutatione.*] Navis, qua vehimur, agitatione.

7. *Aquam vero.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 47.

8. *Si illa decoquatur.*] Dioſc. lib. 5. cap. 19. & Marcellus Empir. cap. 15. pag. 107.

9. *Emplaſtris.*] Dioſc. loco cit.

10. *Prodeſt & infuſa.*] Ad tumores nimirum, ac parotidas; ad cetera quæ mollienda ſunt ac diſcutienda. Crebro ictu, hoc eſt, crebris, ut loquitur Cælius Aurel. libro 2. cap. 3. *aquarum ſupercadentium illiſionibus, quas Græci* καταχλυσμοὺς *vocant.* Et lib. 1. cap. 4. *Aquarum illiſio eſt, qua patientes partes percuſſæ mutari cogantur.* Itemque, lib. 4. cap. 7. *Aquarum illiſio patientibus locis, quam Græci* καταιονησμὸν *vocant.* Nugantur, qui *cerebro icto* hic reponunt, invitis etiam M S S.

11. *Bibitur quoque.*] Dioſc. fere totidem verbis, loc. cit.

12. *Non ſine injuria ſtomachi.*] Quem corrodit. Dioſcor.

13. *Alterutra parte.*] Superne, vel inferne : vomitu, aut per alvum.

14. *Et in teneſmis.*] Marcellus Empir. cap. 29. pag. 203. Plinius Valer. libro 2. cap. 24. cui titulus, *Ad teneſmum : Aqua marina,* inquit, *ex alto hauritur, ſervaturque, ut vetuſtate vires accipiat : poſtea bibitur cum vino & aceto, vomitu præcedente.*

15. *Articulariiſque.*] Celſus, lib. 4. cap. 24. *de articulorum doloribus in manibus, pedibuſque. Aquam marinam, vel muriam duram fervefacere oportet : deinde in pelvem conjicere : & cum jam homo pati poteſt, pedes demittere,* &c.

16. *Aliqui decoctam.*] Celſus, lib. 2. cap. 12. de ejectione : *Tunc immittenda in alvum eſt, ſi levi medicina contenti ſumus pura aqua : ſi paulo valentiori, mulſa .... Acris autem eſt marina aqua, vel alia ſale adjecto : atque utraque decocta commodior eſt.*

17. *Tunc quoque.*] Q. Serenus, cap. 50. de quartana, pag. 157.

Prodeſt & potus, ſed mulſus Doridis humor.

18. *Qui puram.*] Vide Notas & Emend. num. XIV.

19. *Ut ad vomitiones.*] *Ut ſit vomitus facilior, qui teneſmi cauſas effundat,* inquit Marcellus Empir. cap. 26. pag. 203.

20. *Clyſteribus.*] Marcellus Empir. cap. 27. pag. 196. *Torminoſis ſaluberrime aqua marina per clyſterem infunditur, ſi moleſtia diutina fuerit.* Plinius Valer. lib. 2. cap. 25. *Aqua marina calida clyſterio infunditur.* Denique Dioſc. lib. 5. cap. 19. Πρὸς τὰ κενώματα ἐνιέμενον χλιαρὸν, καὶ πρὸς στρόφους θερμὸν. *Ad movendas dejectiones tepefacta clyſteribus infunditur : ad tormina vero calens.*

21. *Teſtium quidem.*] Q. Serenus, cap. 37. pag. 149.

Et tumidos teſtes Nereïa lympha coërcet.

Marcellus Empiricus, cap. 33. pag. 228. *Teſticuli tumentes aqua marina rationabiliter foventur.* Sic etiam Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 25.

22. *Item pernionum.*] Dioſc. totidem verbis, lib. 5. cap. 19. Ἁρμόζον χιμέτλοις πρὸ τοῦ ἑλκωθῆναι. Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 28. de pernionibus. *Pernionibus, qui cum pruritu ſunt, aquæ marinæ fotus ſatis prodeſt.*

23. *Simili modo.*] Dioſc. item : Ψώραις τε καὶ κνησμῶν, καὶ λειχήνων, &c.

24. *Lendes quoque.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 4. *Lendes*

[25] & liventia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus poſt marinam aceto calido fovere plurimum prodeſt. [26] Quin & ad ictus venenatos ſalutaris intelligitur, ut phalangiorum & ſcorpionum: & [27] ptyade aſpide reſperſis. Calida autem in his aſſumitur. [a] [28] Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. [29] Tormina quoque & choleram calida infuſa clyſteribus ſedat. Difficilius perfrigeſcunt marina calefacti. [30] Mammas ſororiantes, præcordia, [31] maciemque corporis piſcinæ maris corrigunt. [32] Aurium gravitatem, capitis dolores, cum aceto ferventium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrime exterunt. Pecorum quoque ſcabiem ſanant, lanaſque emolliunt.

XXXIV. Nec ignoro hæc mediterraneis ſupervacua videri poſſe. Verum & hoc cura providit, inventa ratione qua ſibi quiſque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum, ſi plus quam ſextarius ſalis in quatuor aquæ ſextarios mergatur, vinci aquam, ſalemque non liquari. Cetero ſextarius ſalis cum quatuor aquæ ſextariis, ſalſiſſimi maris vim & naturam implet. Moderatiſſimum autem putant, ſupradictam aquæ menſuram octonis cyathis ſalis temperari, quoniam ita & nervos excalefaciat, & corpus non exaſperet.

XXXV. [1] Inveteratur: & quod vocant thalaſſomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc uſum advehunt, fictilique vaſe & picato condunt. Prodeſt ad purgationes maxime ſine ſtomachi vexatione, & ſapore grato & odore.

XXXVI. [1] Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vini ægris, veluti innocentiore potu, damnatum jam multis annis, [2] iiſdem vitiis, quibus vinum, nec iiſdem utilitatibus.

XXXVII. Quia ſæpe navigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque ſubſidia demonſtrabimus. Expanſa circa navim vellera madeſcunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. [1] Item demiſſæ reticulis in mare concavæ e cera pilæ, vel vaſa inania obturata dulcem intra ſe colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulceſcit. Luxata corpora & hominum & quadrupedum, natando in cujus libeat generis aqua, facillime in artus redeunt. Eſt & in metu peregrinantium, ut tentent valetudinem aquæ ignotæ: hoc cavent e balineis egreſſi ſtatim frigidam ſuſpectam hauriendo.

XXXVIII. [1] Muſcus, qui in aqua fuerit, podagris illitus prodeſt: item oleo admixto, talorum dolori tumorique. Spuma aquæ affrictu verrucas tollit. [2] Nec non arena litorum maris, præcipue tenuis & Sole candens, in medicina eſt ſiccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatiſmos ſentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, ut in reliquis, a principalibus eorum, quæ ſunt ſal & ſpongia.

Cap. VII. XXXIX. [1] Sal omnis [b] aut fit, aut gignitur: utrumque pluribus modis, ſed cauſa gemina, [2] coacto humore, aut ſiccato. Siccatur in lacu Tarentino æſtivis Solibus, to-

Interpretatio.

a *Suffitur.*] Calefactæ vapor excipitur.

b *Aut fit.*] Aut fictitius eſt, aut nativus.

Notæ.

& alia capitis tetra animalia quæ nocent, lotione aquæ marinæ necantur. Q. Serenus, cap. 6. de phthiriaſi arcenda, pag. 128.

Unda maris lendes capiti deducit iniquas,
Et quidquid crebri defendit ſilva capilli.

25. *Et liventia.*] Dioſc. loco citato.

26. *Quin & ad ictus.*] Dioſcor. loc. cit. Καὶ πρὸς τὰ τῶν θηρίων δήγματα, ὅσα τρόμους καὶ ψυγμοὺς φέρει, μάλιστα δὲ σκορπίων, καὶ φαλαγγίων, καὶ ἀσπίδων. *Salutaris quoque eſt ad venenatorum morſus ictuſve, quæ quidem tremores perfrictioneſque inferunt: maxime vero ſcorpionum, phalangiorum, aſpidumque.*

27. *Ptyade aſpide.*] Πτυὰς, hoc eſt, ſputatrix: ſpecies quædam aſpidis eſt, cujus & Ægineta meminit: ab inſpuendo corporibus veneno, nomen traxit.

28. *Suffitur.*] Dioſcor. loco cit. de aqua marina: Ὑπαιθμιζόμενον δὲ θερμὸν ὑδρωπικοὺς, κεφαλαλγίας, καὶ δυσηκοΐας παρηγορεῖ.

29. *Tormina.*] Dioſc. loc. cit. ut jam diximus.

30. *Mammas ſororiantes.*] Feſtus: *Sororiare mammæ dicuntur puellarum, cum primum tumeſcunt, ut fraterculare puerorum. Plautus in Frivolaria:*

Tum papillæ plurimum
Sororiabant: illud volui dicere, fraterculabant.

Dioſcor. lib. 5. cap. 19. μαστῶν σπαργώντων, *mammas nimio lacte turgentes.*

31. *Maciemque corporis.*] Hoc verborum ambitu phthiſin intelligit, ſive tabem, & malum corporis habitum. Dioſc. loc. cit. Καὶ ταῖς χρονίαις καχεξίαις τοῦ σώματος.... ὠφέλιμον τὸ δι᾽ αὐτοῦ λουτρόν.

32. *Aurium gravitatem.*] Dioſc. ſupra citatus.

Sect. XXXV. 1. *Inveteratur, &c.*] Hæc totidem fere verbis Plinius Valer. lib. 2. cap. 23. & Dioſc. lib. 5. cap. 20. Θαλασσόμελι δοκεῖ καθαίρειν ἀνδρικῶς, &c.

Sect. XXXVI. 1. *Hydromeli.*] Vide quæ de eo dicta ſunt lib. 14. ſect. 20. & lib. 22. ſect. 51.

2. *Iiſdem vitiis.*] Plinius, lib. 22. ſect. 51. de hydromelite, ſeu aqua mulſa: *Longa vetuſtate tranſit in vinum, ... ſtomacho inutiliſſimum, nerviſque contrarium.* Damnat & in ægrotantium potu hydromeli Dioſc. lib. 5. cap. 17.

Sect. XXXVII. 1. *Item demiſſæ.*] Vide quæ de Arado & Ormuzia diximus, lib. 2. ſect. 106.

Sect. XXXVIII. 1. *Muſcus qui.*] De muſco marino certe Dioſc. idem prodit, lib. 4. cap. 99. Βρύον θαλάσσιον.... ποιοῦν πρὸς φλεγμονὰς καὶ ποδάγρας, &c.

2. *Nec non arena.*] Totidem verbis Dioſc. lib. 5. cap. 267. Ἄμμος ἡ παρὰ τοῖς αἰγιαλοῖς πυρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἐξικμάζει τὰ ὑδερώδη σώματα περιχωννύμενα δίχα κεφαλῆς. *Arena litoralis Sole fervefacta hydropicorum corpora reſiccat, ſi capite tenus ea undique obruantur.* Cælius Aurel. lib. 3. Chron. cap. 8. de hydrope: *Item,* inquit, *ex arena litoris Sole ignita torrenda corpora: hiemis vero tempore igne prætorrenda,* &c. Theod. Priſcianus, lib. 2. parte 2. cap. 19. de hydropicis: *Et de arena calida in litore hæc loca* ventris ſub umbilico *detergere, maximum interdum eſt beneficium.* Celſus, lib. 3. cap. 21. ubi de aqua inter cutem: *Evocandus eſt ſudor, non exercitatione tantummodo, ſed etiam in arena calida, vel laconico, vel clibano,* &c. Græci hanc curationem παρόπτησιν, & φοινιγμὸν appellant: de qua abunde idem Cælius Aurel. diſſeruit, libro 2. Chron. cap. 1. de paralyſi.

Sect. XXXIX. 1. *Sal omnis.*] Sal omnis, inquit, aut nativus eſt, aut factitius. Nativus vel in terra, vel extra terram reperitur. Qui in terra eſt, aut in montibus cæditur, aut foditur in campis, aut ab eorumdem arenis extrahitur. Sal vero qui gignitur extra terram, fontibus, fluviis, mari, lacubuſque continetur.

2. *Coacto humore.*] Denſato humore ſub terra, unde ef-

tumque stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu [3] qui Cocanicus vocatur, & alio juxta Gelam. Horum extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, & usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantumdem nocte subvenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est.

[4] Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur: & est acrior qui in scopulis invenitur.

Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Namque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale exæstuant: sicut ad Citium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt e lacu, dein Sole siccant. [5] Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnes Ochus & Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte provenientia.

[6] Sunt & montes nativi salis, ut in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo cæditur renascens: majusque regum vectigal ex eo, quam ex auro est atque margaritis. [7] Effoditur & e terra, ut palam est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. [8] Gerrhis Arabiæ oppido muros domosque massis salis faciunt, aqua [9] ferruminantes. Invenit & juxta Pelusium Ptolemæus rex, cum castra faceret. Quo exemplo postea inter Ægyptum & Arabiam, etiam squalentibus locis, cœptus est inveniri, detractis arenis: [10] qualiter & per Africæ sitientia usque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaïci tractus nobilitantur [11] Hammoniaco & ipso, quia sub arenis inveniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ utilis. [12] Probatur quam maxime perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod levissimus intra specus suos, in lucem universam prolatus, vix credibili pondere ingravescat. Causa evidens, cuniculorum spiritu madido sic adjuvante molientes, [13] ut adjuvant aquæ. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellavimus: nec non & Cyprio mire simili. [14] In Hispania quoque citeriore Egelastæ cæditur, glebis pæne translucentibus, cui jam pridem palma a plerisque medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal, sterilis est, nihilque gignit: [a] & in totum sponte nascens intra hæc est.

Factitii varia genera. Vulgaris plurimusque in salinis, mari adfuso, non sine aquæ dulcis riguis, sed imbre maxime juvante, ac super omnia Sole multo, non aliter inarescens. Africa circa Uticam construit acervos salis ad collium speciem: qui ubi Sole Lunaque induruere, nullo humore liquescunt, vixque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta [b] sine riguis, in salinas mare infundentibus: & circa Ægyptum, [15] ipso mari influente in solum (ut credo) [c] Nilo succosum. Fit & e puteis in salinas ingestis. [d] Prima densatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo simile, quo & in lucernis utuntur: hoc de-

INTERPRETATIO.

a *Et in totum.*] Et omnino hæc sunt nativi salis genera.
b *Sine riguis.*] Sine mixtura aquæ dulcis, sola marina aqua adfusa in salinas.
c *Nilo.*] Nili aquis nitrosis irrigatum.
d *Prima densatio.*] Aqua e puteis Babylone hausta & in salinas ingesta primum densatur in bitumen, &c.

NOTÆ.

foditur, cæditurve, ut mox dicetur.

3. *Qui Cocanicus.*] Stagnum Cocanicum haud procul ostio Dirilli amnis, latere Siciliæ meridionali. Fazellus, Decad. 1. lib. 5. cap. 2. pag. 119.

4. *Aliud genus.*] Spuma hæc salis, seu spuma maris arida est, *ἁλὸς ἄχνη* dicta Diosc. lib. 5. cap. 127. ramentum videlicet, purgamentumve maris spumosum, quod in exilibus petris reperitur, ejusdem cum sale facultatis, *ἐπίψηγμα ἁλὸς ἀφρῶδες, δ' εὑρισκόμενον ἐπὶ τῶν πετριδίων* &c. Vide Agricol. lib. 3. de natura Fossil. pag. 208.

5. *Sed & summa.*] Amnium, lacuum, fontiumque salsorum elenchum vide apud Agricolam, lib. 1. de natura eorum quæ effluunt ex terra, pag. 99.

6. *Sunt & montes.*] Exscripsit hunc locum Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 2. Cæditur hodieque copiosius in Carpatho Hungariæ monte, aliisque quos Agricola recenset, lib. 3. de natura Fossil. pag. 207.

7. *Effoditur.*] Etiamnum ad secundum a Cracovia Poloniæ lapidem, aliisque in locis, effodi salem, Agricola refert loco cit.

8. *Gerrhis Arabiæ.*] Vide Notas & Emendationes, num. XV.

9. *Ferruminantes.*] Conglutinantes aspersione aquæ, quæ mox in salem concrescat.

10. *Qualiter & per Africæ.*] Iisdem verbis Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 2. Plinius ipse, libro 5. sect. 5. *Domos sale montibus suis exciso, ceu lapide, construunt.*

11. *Hammoniaco.*] Non igitur ab Hammone, sed *παρὰ τῆς ἄμμου*, ab arena nomen. Gallice, *Sel Armoniac.*

12. *Probatur.*] Dioscorides, lib. 5. cap. 126. *Ἀμμωνιακὸν τῷ γένει, εὔσχιστόν τε καὶ εὐθείας τὰς διαφύσεις ἔχον. Hammoniacum natione, quod quidem & findi facile potest, & rectis est scissuris.*

13. *Ut adjuvant aquæ.*] Quæ injecta pondera gestitant, & nobis ea movere conantibus levia præbent.

14. *In Hispania quoque.*] Solinus, cap. 23. pag. 43. de Hispania: *Non coquunt ibi sales, sed effodiunt.* Gellius, lib. 2. cap. 22. ex Catone: *Est in his regionibus mons ex sale mero magnus: quantum demas, tantum adcrescit.* Sic etiam Isidorus, libro 16. Orig. cap. 2. Huc lepide Sidonius allusit, lib. 9. epist. 12. *Venit in nostras a te profecta pagina manus, quæ trahit multam similitudinem de sale Hispano, in jugis cæso Tarraconensibus: nam recensenti lucida & salsa est.*

15. *Ipso mari.*] Ipsum mare, inquit, sua vi influens in Ægypti solum, abit in salem.

tracto subest sal. Et in Cappadocia e puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. [16] In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoque salem faciunt inertem, nec candidum. Galliæ Germaniæque [17] ardentibus lignis aquam salsam infundunt.

XL. Hispaniæ quadam sui parte [1] e puteis hauriunt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, ut quæ per se cinere sincero vim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuso liquore salso carbo etiam in salem vertitur. Quicumque ligno confit sal, niger est. Apud Theophrastum invenio, [2] Umbros arundinis & junci cinerem decoquere aqua solitos, donec exiguum superesset humoris. [3] Quin & e muria salsamentorum recoquitur, iterumque consumpto liquore ad naturam suam redit: [4] vulgo, e mænis jucundissimus.

XLI. [1] Marinorum maxime laudatur Cyprius a Salamine: de stagnis Tarentinus, [2] ac Phrygius, qui Tattæus vocatur. Hi duo oculis utiles. A Cappadocia vero [3] qui in laterculis affertur, cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem [4] Citieum appellavimus. Itemque a partu ventrem eo cum melanthio illinunt. Salsissimus sal qui siccissimus: suavissimus omnium Tarentinus atque candidissimus: & de cetero fragilis, qui maxime candidus. Pluvia dulcescit omnis. Suaviorem tamen rores faciunt: sed copiosum Aquilonis flatus. Austro non nascitur. Flos salis non fit nisi Aquilonibus. [6] In igne nec crepitat, nec exsilit Tragasæus, neque [7] Acanthius ab oppido appellatus: [8] nec ullius spuma, aut ramentum: aut tenuis. [9] Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exsilit. Sunt & colorum differentiæ. [10] Ruber Memphi, rufus est circa Oxum. [11] Centuripis purpureus. [12] Circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, ut imaginem recipiat. [13] In Cappadocia croceus effoditur, translucidus & odoratissimus. Ad medicinæ usus, antiqui Tarentinum maxime laudabant. Ab hoc quemcumque e marinis: ex eo genere, [14] spumeum præcipue. [15] Jumentorum vero & boum oculis, Tragasæum & Bæticum. Ad obsonium & cibum utilior, quisquis facile liquescit: item humidior: minorem enim amaritudinem habent, ut Atticus & Euboïcus. Servandis carnibus aptior acer & siccus, ut Megaricus. Conditur etiam odoribus additis, & pulmentarii vicem implet, [16] excitans aviditatem, invitansque in omnibus cibis, [a] ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. [17] Ita est in mandendo quæsitus garo. Quin & pecudes armentaque & jumenta sale maxime sollicitantur ad pastum, [19] multo largiore lacte, multoque gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercule vita humanior sine

INTERPRETATIO.

a *Ita ut sit.*] Ita ut in omnibus condimentis vis ejus peculiariter sentiatur. Idcirco & in gari esu in primis quæritur.

NOTÆ.

16. *In Chaonia.*] Vide Notas & Emend. num. XVI.

17. *Ardentibus lignis.*] Salis ita conficiendi rationem Agricola edocet, lib. 12. de re metall. pag. 450.

Sect. XL. 1. *E puteis hauriunt.*] Aquam salsam, quam lignis infundant.

2. *Umbros.*] Vide Notas & Emend. num. XVII.

3. *Quin & e muria.*] Muria salsugo est, in qua salsamenta innatant, hoc est, pisces, ceteraque id genus, quæ sale condiuntur, ad diuturnum usum: *la Saumûre.*

4. *Vulgo e mænis.*] E mænis sale conditis, salsugine seu muria decocta, jucundissimus sal eximitur.

Sect. XLI. 1. *Marinorum.*] Diosc. lib. 5. cap. 126.

2. *Ac Phrygius.*] Dioscor. loco cit. *Ἐν τοῖς λεγομένοις δὲ ἐπὶ τὰ λιμναῖα προκριτέον· εὐτονώτατον δὲ αὐτῶν ἐστι τὸ Φρύγιον, καλούμενον δὲ Ταττάιον.*

3. *Qui in laterculis.*] Tubulis e laterculo coctili, aut simili vase. Ita MSS. omnes.

4. *Citieum appellavimus.*] Sect. 39.

5. *Flos salis.*] Sic appellabant tenuissimum, favillæ instar, levissimum, candidissimumque salem: De eo inferius, sect. 42. Neque is porro, neque omnino ullus sal minutatim dissolutus in igne crepitat, aut exsilit. Vide Agricol. libro 3. de natura fossil. pag. 209.

6. *In igne.*] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 2. Sali Tragasæo in Troade tributum impositum scribit Athenæus, lib. 3. pag. 73. Strabo, lib. 13. pag. 605. eodem in tractu, haud procul Hamaxito, de quo lib. 5. sect. 33. diximus, salinas Tragesæas locat: *Τὸ Τραγασαῖον ἁλοπήγιον αὐτόματον τοῖς ἐτησίαις πηγνύμενον πρὸς Ἀμαξιτῷ, ubi sal sponte sua cogitur spirantibus Etesiis.* Consentit etiam Galenus, lib. XI. de fac. simp. med. cap. 2. pag. 316. In Reg. 1. *Tragasæus.* In Reg. 2. *Tragesæus.* Errat Stephanus, qui Tragasas, & Tragasæum salem in Epiro locat.

7. *Acanthius.*] Ab Acantho Macedoniæ oppido, de quo dictum est lib. 4. sect. 17.

8. *Nec ullius.*] Subintellige, salis. Vide Agricolam, loco proxime citato.

9. *Agrigentinus.*] Solini paraphrasis, cap. 5. pag. 20. *Salem Agrigentinum si igni junxeris, dissolvitur ustione: cui si liquor aquæ proximaverit, crepitat veluti torreatur.* Futilis Meursii conjectura, in Antigon. pag. 188. ut inde intelligitur, qui legi suadet, *Agrigentinus ignium impatiens.* Ignium patiens dicitur, qui in igne non crepitat, nec exsilit. August. libro 21. de Civit. Dei, cap. 5. & 7. Agrigentinum *salem* ait, *cum fuerit admotus igni, velut in aqua fluescere: cum vero aquæ, velut in igne crepitare.*

10. *Ruber Memphi.*] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 2.

11. *Centuripis, &c.*] Isidorus, loco citato.

12. *Circa Gelam, &c.*] Isidorus, loco citato.

13. *In Cappadocia.*] Sic Isidorus, loco cit. At Solinus, cap. 5. pag. 20. *in Pachyno adeo splendidus & lucidus, ut imagines reddat.* Quo id auctore prodat, incertum. In MSS. & apud Isidor. *crocinus.*

14. *Spumeum præcipue.*] Spumam maris intelligit, seu spumam salis, ut juniores aïunt, de qua Diosc. lib. 2. cap. 127.

15. *Jumentorum.*] Et hominum similiter oculis Plinius Valer. adhibet, lib. 1. cap. 18. *Sal frixum,* inquit, *tritum, admixto melle Attico inunges, & caliginem tollit.*

16. *Excitans aviditatem.*] Expressit hoc ipsum carmine Huëtius, in poëmatio de sale:

Pulsa fames, & amor salibus revocatur edendi,
Obtusoque abeunt fastidia longa palato.

17. *Ita est.*] MSS. Reg. 2. & Chiffl. *Iterum in mandendo.*

18. *Quin & pecudes.*] Vide quæ dicturi sumus inferius, sub finem sectionis 44.

19. *Multo largiore lacte.*] Aristot. lib. 8. hist. anim. cap. 13. pag. 909. & Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 2. Neque id Virgilium latuit, lib. 3. Georg. ita canentem:

At cui lactis amor, cytisum, lotosque frequentes
Ipse manu, salsasque ferat præsepibus herbas:
Hinc & amant fluvios magis, & magis ubera tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem:

Nec minus eleganter idem Huëtius;

Ipse fovens molles clausis præsepibus agnos,
Matribus upilio sparsas sale præbuit herbas:
Præbuit, atque nova vidit pinguedine lætos
In spem lanigeræ fetus adolescere gentis,

sale

ſale non quit degere: adeoque neceſſarium elementum eſt; [a] ut tranſierit intellectus ad voluptates animi quoque. [20] Nam ita ſales appellantur: omniſque vitæ lepos & ſumma hilaritas, laborumque requies non alio magis vocabulo conſtat. Honoribus etiam militiæque interponitur, [21] ſalariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, ſicut apparet ex nomine [22] Salariæ viæ, quoniam illa ſalem in Sabinos portari convenerat. Ancus Marcius rex ſalis modios ſex mille [23] in congiario dedit populo, & ſalinas primus inſtituit. Varro etiam pulmentarii vice uſos veteres, auctor eſt: & ſalem cum pane [24] eſitaſſe eos proverbio apparet. Maxime tamen in ſacris intelligitur auctoritas, quando nulla conficiuntur [25] ſine mola ſalſa.

XLII. Salinarum ſinceritas ſummam fecit ſuam differentiam, quamdam favillam ſalis, quæ leviſſima ex eo eſt & candidiſſima: [1] appellatur & flos ſalis, in totum diverſa res, humidiorisque naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo ſalis: odore quoque ingrato, ceu gari, diſſentiens a ſale, non modo a ſpuma. [2] Ægyptus invenit, videturque Nilo deferri. [3] Et fontibus tamen quibuſdam innatat. [4] Optimum ex eo, quod olei quamdam pinguitudinem reddit. Eſt enim etiam in ſale pinguitudo, quod miremur. [5] Adulteratur autem tingiturque rubrica, aut plerumque teſta trita: [6] qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem: cum verus ille non niſi oleo reſolvatur, & unguentarii [7] propter colorem eo maxime utantur. [b] Canitia in vaſis ſumma eſt: media vero pars humidior, [8] ut diximus. [9] Floris natura aſpera, excalfactoria, ſtomacho inutilis. [10] Sudorem ciet, [11] alvum ſolvit in vino & aqua, [12] acopis & ſmegmatis utilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficaciſſime. Fæces imæ concutiuntur, ut color croci redeat. Præter hæc etiamnum appellatur in ſalinis ſalſugo, ab aliis ſalſilago, tota liquida, marinâ aquâ ſalſior, vi diſtans.

XLIII. Aliud etiamnum liquoris exquiſiti genus, [1] quod garon vocavere, inteſtinis

Interpretatio.

a *Ut tranſierit.*] Ut id nomen ſalis intelligamus tranſiiſſe etiam ad voluptates animi ſignificandas, *non ad palati tantum guſtum.*

b *Canitia.*] Floris ejus pars ſumma in vaſis cana eſt: media humidior.

Notæ.

Plenaque ſpumanti retulit mulctralia lacte.

20. *Nam ita ſales.*] Sal enim, vel ſales, urbanitas eſt, jocus, argutia, lepos. Hinc librorum ſales, ſal humanitatis, protervi urbanive ſales, ſal dicendi & facetiæ, ſimiliaque, quæ Latine periti norunt. Vates idem, qui proxime laudatus a nobis, admodum ſcite:

Denique non noſtros commendat gratia mores,
Ni fuerint tincti ſalibus: frigemus inepti:
Nullus honos, nulla ingrato ſermone venuſtas:
Averſæ fugiunt Charites, Venus ipſa faceſſit,
Et formoſa ſuum præcludit nympha cubile.
Adde ſales verbis, o non indocte poëta,
Si quis manſuro ſperas de carmine famam.

21. *Salariis inde.*] Salarii nomine proprie ſignificabatur Tribunorum militarium & ducum annona: forte quod nihil victui magis neceſſarium, quam ſal: vel quod ſalaria percipientes, inde ſe alerent. Joan. de Janua: *Salarium: a ſale dicitur, ſalarium, id eſt, ſtipendium redditus.... diarium quotidianum, cibarium victus: unde legitur quod olim poëtæ vivebant de communi ſalario, id eſt, ſtipendio.* Idem qui ſupra Huetius:

Temporibus ſale conſtabant ſtipendia priſcis:
Hinc & perpetuum meruere ſalaria nomen.
Priſcæ Romulidum plebi, ſanctoque Senatu
Munera grata ſalis donavit Marcius Ancus:
Primus & inſtituit populo gaudente ſalinas.

22. *Salariæ viæ.*] Conſentit Verrius Flaccus, qui apud Feſtum *Salariam viam* ait *incipere a porta quæ nunc Collina a colle Quirinali dicitur. Salaria autem,* inquit, *propterea appellabatur, quod impetratum fuerit, ut ea liceret a mari in Sabinos ſalem portari.*

23. *In congiario.*] Joan. de Janua: *Congiarium, id eſt, beneficium, donatio Imperatoris, quod quilibet Imperator favorem populi captans adjiciebat, ut largior videretur in donis.* Congiarium in nummis Auguſtorum Populo Romano datum ſæpe occurrit, ſed non ante Neronem. Sub Tito occurrunt in primis duo: Prior eſt exquiſitiſſimus integerrimuſque, inquit Mediobarbus; T. CAESAR VESPASIANVS PONT. TR. P. COS. II.)(CONG. TER. P. R. IMP. MAX. DAT. Titus Cæſar in ſuggeſto ſedens, ſtante Dea Liberalitate, dat congiarium: ante ſuggeſtum, cive in alterius ſinum largiter effundente. Sic interpretare: CONGiarium TERtium Populo Romano IMPenſis MAXimis DATum. Alter eſt ejuſdem Titi jam Auguſti: IMP. T. CAESAR VESP. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII.)(CONGIAR. TER. P. R. IMP DAT. Æreus eſt inter Arſchotanos, Tab. XXIX. num. 20. Lege: *Congiarium tertium Populo Romano IMpenſis Propriis DATum.*

24. *Eſitaſſe eos.*] Ad hunc morem, & ad hoc proverbium reſpexiſſe Horatius videtur, lib. 2. Satyr. 2.

Cum ſale panis
Latrantem ſtomachum bene leniet.

25. *Sine mola ſalſa.*] Molam ſalſam vocabant far toſtum addito ſale. Ovidius lib. 1. Faſtor. verſ. 335.

Inde vocor Janus: cui cum cereale ſacerdos
Imponit libum, farraque mixta ſale.
Ante Deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, & pari lucida mica ſalis.

Sect. XLII. 1. *Appellatur & flos ſalis.*] Quanquam differt omnino a flore ſalis. Hæc totidem fere verbis Dioſcor. lib. 5. cap. 129. Hodie noſtris pharmacopolis ſalariiſque incognitus.

2. *Ægyptus &c.*] Dioſcor. loc. cit.

3. *Et fontibus.*] Dioſc. Ἐφίσταται δὲ λίμναις τισί, *ſtagnis quibuſdam innatat.*

4. *Optimum &c.*] Dioſc. loc. cit. ὑπολίπαρον ceteris ſimiliter anteponit.

5. *Adulteratur.*] Τὸ δὲ ἐμμιλτὸν ἢ θρόμβους ἔχον, φαῦλον ἡγητέον. *Fucatus rubrica, aut grumoſus, impobatur.* Dioſcor. loco citato.

6. *Qui fucus.*] Ἔτι τὸ ἀκέραιον ἐλαίῳ συνανίεται μόνον· τὸ δεδολωμένον δὲ, ἐκ μέρους καὶ ὕδατος. *Præterea verus ac ſincerus nonniſi oleo reſolvitur: adulteratus, nonnulla ex parte etiam aqua diluitur.*

7. *Propter colorem.*] Ad colorem unguentis emplaſtriſque addendum: *μίγνυται καὶ ἐμπλάστροις καὶ μύροις εἰς χρῶσιν, ὡς καὶ τῷ ῥοδίνῳ.* Dioſc. loc. cit. Utitur eo & ad flavum colorem capillis inducendum, Alexander Iatros, lib. 1. cap. XI.

8. *Ut diximus.*] Paulo ante, initio hujus ſectionis.

9. *Floris natura.*] Totidem verbis hæc Dioſc. loc. cit.

10. *Sudorem.*] Dioſc. loc. cit.

11. *Alvum ſolvit.*] Dioſc. loc. cit. Κοιλίας ταρακτικὸν σὺν οἴνῳ καὶ ὕδατι ληφθὲν, *alvum turbat,* &c.

12. *Acopis &c.*] *Μίγνυται καὶ ἀκόποις καὶ σμήγμασι πρὸς τριχῶν λεπτυσμόν. Additur & acopis, & ſmegmatis: quæ extenuandorum pilorum gratia componuntur.* Dioſc. loc. cit.

Sect. XLIII. 1. *Quod garon.*] Qua id arte pararetur, docet auctor Geopon. lib. 20. cap. ult. pag. ult. *Γαρῶν ποίησις. Τὰ ἔγκατα τῶν ἰχθύων βάλλεται εἰς σκεῦος, καὶ ἁλίζεται.... καὶ ἐν ἡλίῳ ταριχεύεται πυκνῶς δονούμενα· Ὅταν δὲ ταριχευθῶσι, τῇ θερείᾳ ἐξ αὐτῶν γάρος οὕτως αἴρεται. Κοφινὸς μακρὸς πυκνὸς ἐντίθεται εἰς τὸ μέσον ἀγγεῖον τῶν προειρημένων ὀψαρίων, καὶ εἰσρεῖ τὸ γάρος εἰς τὸν κοφῖνον, καὶ οὕτως διὰ τοῦ κοφίνου διηθηθὲν, ἀναιροῦνται τὸ καλούμενον λικουαμὲν, τὸ δὲ λοιπὸν πάτη-*

piſcium, ceteriſque quæ abjicienda eſſent, ſale maceratis, ut ſit illa putreſcentium ſanies. Hoc olim conficiebatur ex piſce, quem [2] Græci garon vocabant: capite ejus uſto, ſuffitu extrahi ſecundas monſtrantes. * [3] Nunc e ſcombro piſce laudatiſſimum in [4] Carthaginis Spartariæ [5] cetariis: [6] Sociorum id appellatur, ſingulis millibus nummûm permutantibus congios fere binos. Nec liquor ullus præter unguenta majore in pretio eſſe cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, & Mauretania, Bæticæque Carteïa, ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeïique & Leptis: ſicut muria [7] Antipolis ac Thurii, jam vero & Dalmatia.

* CAP. VIII.

XLIV. [1] Vitium hujus eſt alex, imperfecta nec colata fæx. [2] Cœpit tamen & privatim [3] ex inutili piſciculo, minimoque confici. [4] Apuam noſtri, aphyen Græci vocant, quoniam is piſciculus e pluvia naſcitur. Forojulienſes piſcem ex quo faciunt, [5] lupum appellant. Tranſiit deinde in luxuriam, creveruntque genera ad infinitum: ſicuti garum ad colorem mulſi veteris, adeòque dilutam ſuavitatem, ut bibi poſſit. Aliud vero caſtimoniarum ſuperſtitioni etiam, ſacriſque [6] Judæis dicatum, quod fit e piſcibus ſquama carentibus. [7] Sic alex pervenit ad oſtreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum jocinera. Innumeriſquè generibus ad ſaporem gulæ cœpit ſal [a] tabeſcere. Hæc obiter indicata ſint deſideriis vitæ: & ipſa tamen nonnullius uſus in medendo. Namque & alece ſcabies pecoris ſanatur, infuſa per cutem inciſam: & contra canis morſus draconiſque marini prodeſt. In linteolis autem concerptis imponitur. Et garo ambuſta recentia ſanantur, ſi quis infundat, ac non nominet garum. [8] Contra canum quoque morſum prodeſt, maximeque crocodili, & hulceribus quæ ſerpunt, aut ſordidis. Oris quoque & aurium hulceribus aut doloribus mirifice prodeſt. [9] Muria quoque, ſive illa ſalſugo, [10] ſpiſſat, mordet,

INTERPRETATIO.

a *Tabeſcere.*] Putreſcere *in muria vel alece.*

NOTÆ.

μα γίνεται ἄλιξ. Inteſtina piſcium injiciuntur in vas, & ſaliuntur .... & in Sole inveterantur, frequenterque verſantur. Poſtquam vero per calorem fuerunt inveterati, garum ex ipſis hoc modo tollitur. Cophinus longus imponitur in vas plenum prædictorum piſcium, influitque garum in cophinum: atque ſic per cophinum p r-colatum liquamen appellatum garum ſuſcipiunt: reliquum vero retrimentum, alex efficitur, & vocatur. Gari meminit Martialis, lib. 7. Epigr. 26.

Sed coquus ingentem piperis conſumet acervum:
Addet & arcano mixta Falerna garo.

Uſum ejus hodieque eſſe Conſtantinopoli Bellonius prodidit.

2. *Græci garon.*] Iterum Plinio lib. 32. ſect. 53. *Garus.* Piſciculus ignotus. Iſidorus, lib. 20. Orig. cap. 3. *Garum eſt liquor piſcium ſalſus, qui olim conficiebatur ex piſce, quem Græci γάρον vocabant. Et quamvis nunc ex infinito genere piſcium fiat, nomen tamen priſtinum retinet, a quo initium ſumpſit.*

3. *Nunc e ſcombro.*] Laudatiſſima hæc muria fuit, propriaque divitum. Martialis, lib. 13. Epigr. 102. pag. 721. cui titulus, *Garum ſcombrorum*: vel, ut habet Aldina editio, *Garum ſociorum.*

Exſpirantis adhuc ſcombri de ſanguine primo
Accipe fæcoſum, munera cara, garum.

Horatius lib. 2. Satyr. 8. verſ. 46. *garum* laudat *de ſuccis piſcis Iberi*, hoc eſt, ſcombri, quem ex Hiſpania petebant, inſulaque Scombraria inde dicta prope Carthaginem. Auctor Strabo, lib. 3. pag. 159. Ἡ δ' Ἡρακλέους νῆσος ἤδη πρὸς Καρχηδόνα, ἣν καλοῦσι Σκομβραρίαν, ἀπὸ τῶν ἁλισκομένων σκόμβρων, ἐξ ὧν τὸ ἄριστον σκευάζεται γάρον. Scomber Gallis, *un Maquereau.*

4. *Carthaginis.*] De eo Carthaginis cognomine diximus, lib. 19. ſect. 7.

5. *Cetariis.*] De ea voce egimus, lib. 9. ſect. 19.

6. *Sociorum id.*] Cum viris eruditis, Biſciola, Radero, Cæſio, Aldrovando, ceteriſque, exiſtimamus id nominis obtinuiſſe garum, quod a ſociis populi Rom. nempe Hiſpanis Romam deferretur: vel a ſocietate publicanorum, qui vectigal garo impoſitum exigerent: quo ſenſu lib. 33. ſect. 39. ex adulterato minio *prædam* eſſe *ſocietati* dixit. Placuit hæc ſententia jam ante Galeni ſcholiaſtæ, in lib. τῶν τόπων. Meminere *gari ſociorum* Apicius, & Seneca, epiſt. 95.

7. *Antipolis.*] Fuit Galliæ Narbonenſis oppidum, ut in Geographicis diximus. Meminit Martialis, lib. 13. Diſticho 103. de muria:

Antipolitani, fateor, ſum filia thynni:
Eſſem ſi ſcombri, non tibi miſſa forem.

Muriam ſeu garum e thynno inferioris notæ ac pretii fuiſſe ſignificat: e ſcombro, pretioſius.

Sect. XLIV. 1. *Vitium hujus eſt alex.*] Quid ſit alex, intelliges non ex hoc loco modo, ſed etiam ex auctore Geopon. ſuperius laudato. Meminit Martialis, lib. 3. Epigram. 77.

Et putri cæpas alece natantes.

Horatius, lib. 2. Satyr. 4. verſ. 73.

Ego fæcem primus, & alec
Inventor puris circumpoſuiſſe catillis.

2. *Cœpit tamen.*] Altera ejus vocis acceptio: ut non fæx gari ſolum, ſed & muria vilior e piſciculis minutis alec ſit appellatum.

3. *Ex inutili.*] Ad nihil aliud utili. Ita MSS. omnes: non, ut quibuſdam placuiſſe intelligo, *ex mutilo.*

4. *Apuam noſtri.*] Egimus de ea lib. 9. ſect. 74. & in Notis & Emend. ad eum librum, num. CXXIX. De eo genere piſcium parœmia efficta, apud Athen. lib. 7. Zenobium, Suidam, alioſque: Ἀφύα ἐς πῦρ.

5. *Lupum appellant.*] Piſcem tamen intellige, ab eo lupo diſparem, de quo actum eſt, lib. 9. ſect. 28. Apuis potius, viliorique piſciculorum turbæ congenerem: immo apuam ipſam, quam ab oris ſciſſura λυκόστομον Ælianus appellat, lib. 8. hiſt. animal. cap. 18. Ex ſiluro tamen quoque confectum liquamen, garum appellat Cælius Aurel. lib. 2. Chron. cap. 1. de paralyſi.

6. *Judæis dicatum.*] Qui *abdicatum* hoc loco, vel *ſquamam habentibus* legunt, & vim ſententiæ afferunt, & conjecturæ plus quam conditivorum codicum auctoritati tribuunt. Quæ ſint tamen ea Judæa ſacra, cærimoniæque ad caſtimoniam inſtitutæ, nondum eſt nobis ſane compertum. Scimus Levitici cap. XI. vetitum Judæis piſcium eſum, qui ſquamis carerent: non tamen omnium, ſed eorum qui cartilaginei, (σελάχη hæc Græci vocant) quique molles: non eorum etiam qui contecti cruſtis tenuibus, aut teſtis concluſi duris, quales ſunt oſtreæ, cammarique, hic appellati. Auctor Porphyrius, lib. 4. de abſtinentia, pag. 163. Πᾶσι γε μὴν ἀπηγόρευτο ὗς ἐσθίειν, ἢ ἰχθύων τῶν ἀφολιδώτων ἃ σελάχια καλοῦσιν Ἕλληνες. Legendum haud dubie, *ſacriſque Idæis.*

7. *Sic alex.*] Sic muria, inquit, vel muriæ fæce condita oſtrea, echini, urticæ, &c. Sic vero condita, a Plauto *muriatica*, Feſto teſte, nuncupantur: *Nerita*, inquit, *eſt genus piſcis minuti. Plautus:*

Muriatica autem video in vaſis ſtanneis:
Bonam neritam, & cammarum, & tagenia,
Echinos fartos, conchas piſcinarias.

Nam quæ Plinio oſtrea, Plauto neritæ ſunt, oſtrei genus: echinos deinde fartos, ſive ſaginatos in vivariis, conchas in piſcinis, uterque laudat. Pro *tagenia* vero, quæ vox a Scaligero in Varronem maxime hic probatur, forte *cnidia* legi ſatius fuerit: κνίδη enim urticam ſonat: quo de piſcium genere diximus lib. 9. ſect. 68.

8. *Contra canum.*] Dioſc. lib. 2. cap. 34.

9. *Muria quoque.*] Muria nempe ſalſamentorum, de qua diximus ſect. 40. Ἅλμη Dioſcoridi, lib. 5. cap. 128. Et illa præterea ſalſugo, de qua ſect. 42.

10. *Spiſſat.*] Adſtringit, & extenuat pariter: quas vires nec Dioſcor. ipſe a muria abjudicat, cum ſalis ei effectus

extenuat, ficcat. [11] Dyfentericis utilis eft, etiam fi nome inteftina corripit. Ifchiadicis, cœliacis veteribus, infunditur. [12] Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ vicem penfat.

Cap. IX.

XLV. Salis natura eft per fe ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. [1] Corpora vero adftringens, ficcans, alligans: defuncta etiam a putrefcendo vindicans, ut durent ita per fæcula. [2] In medendo vero mordens, adurens, repurgans, extenuans, diffolvens. Stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandam aviditatem. [3] Adverfus ferpentium morfus cum origano, melle, hyffopo. Contra ceraften cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra fcolopendras ex aceto potus: [4] adverfus fcorpionum ictus, cum quarta parte lini feminis, ex oleo vel aceto illitus: adverfus crabrones vero vel vefpas, fimiliaque, ex aceto. [5] Ad heterocraneas, capitifque hulcera, & pufulas, papulafve, & incipientes verrucas, cum fevo vitulino: [6] item oculorum remediis, & ad excrefcentes ibi carnes, totiufque corporis pterygia: fed in oculis peculiariter: ob id collyriis emplaftrifque additur. Ad hæc maxime probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu vero fuffufis cruore oculis fugillatifque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyffopo ex aqua calida, utque foveantur falfugine. Ad hæc Hifpanienfis eligitur, contraque fuffufiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. [7] Privatim fugillationibus in linteolo involutus, crebroque ex aqua ferventi impofitus. [8] Hulceribus oris manantibus in linteolo concerpto. [9] Gingivarum tumori infricatus. Et contra fcabritiem linguæ fractus comminutufque. [10] Aiunt dentes non erodi, nec putrefcere, fi quis quotidie mane jejunus falem contineat fub lingua, donec liquefcat. [11] Lepras idem, & furunculos, & lichenas, & pforas emendat cum paffa uva, exempto ejus ligno, & fevo bubulo, atque origano, ac fermento, vel pane, maxime Thebaïcus. [12] Hic & ad pruritus eligitur. [13] Tonfillis & uvis cum melle prodeft. [14] Quicumque ad anginas: hoc amplius, cum oleo & aceto eodem tempore extra faucibus illitus cum pice liquida. [15] Emollit & alvum in vino mixtus innoxie: [16] & tæniarum genera pellit in vino potus. [17] Æftus balinearum convalefcentes ut tolerare poffint, linguæ fubditus præftat. [18] Nervorum dolorem, maxime circa humeros & renes, in faccis aqua ferventi crebro [19] madefactus levat. Colum torminaque & coxarum dolores potus, & in iifdem faccis impofitus candens. [20] Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maxime ufurpanda obfervatione, quæ totis corporibus [21] nihil effe utilius fale & Sole dixit. [22] Itaque cornea videmus corpora pifcatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clavos pedum: item perniones. [23] Ambuftis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pufulafque reprimit. [24] Ignibus vero facris, hulceribuf-

Notæ.

adfcribit, loc. cit. Ἅλμη τὴν αὐτὴν τοῖς ἁλσὶν ἔχει ἐνέργειαν. Sali enim is cap. 126. vim adftringentem extenuantemque attribuit, στυπτικὴν καὶ ἰσχναντικήν. Quare cum Dalecampius hoc loco Plinium ineptiarum arguit, fuam ipfe infcitiam prodit.

11. *Dyfentericis.*] Diofc. loc. cit. Δυσεντερικοῖς τέ ἐστι τοῖς μετὰ νομὴν ἔγκλυσμα, καὶ ἰσχιαδικοῖς χρονίοις. *Dyfentericis utiliter infunditur, quorum inteftina nome* (hoc eft, hulcus) *corripuit: itemque ifchiadicis jam diuturno dolore vexatis.* Celfus, lib. 4. cap. 15. *de torminibus, id eft, dyfenteria. Themifon muria dura quam afperrima utendum memoriæ prodidit.*

12. *Fotu quoque.*] Totidem verbis Diofc. loc. cit.

Sect. XLV. 1. *Corpora vero.*] Locum hunc Ifidorus ad verbum exfcripfit, lib. 16. Orig. cap. 2.

2. *In medendo.*] Diofcor. lib. 5. cap. 126. Δύναμιν δὲ ἔχουσι .... στυπτικήν τε καὶ σμηκτικὴν, καὶ ἀποκαθαρτικὴν, καὶ διαχυτικὴν, ἔτι δὲ κατασταλτικὴν, καὶ ἰσχναντικὴν, καὶ ἐσχαρωτικὴν, &c. *Adftringens, abftergens, repurgans, diffolvens: infuperque reprimens, extenuans, & cruftas inducens.*

3. *Adverfus ferpentium.*] Diofcor. totidem verbis, loc. cit. Πρὸς δὲ σκορπίων πληγὰς, σὺν λινοσπέρμῳ· πρὸς δὲ ἐχιδνῶν δήγματα, σὺν ὀριγάνῳ καὶ μέλιτι, καὶ ὑσσώπῳ, πρὸς δὲ κεράστου, μετὰ πίσσης ἢ κεδρίας ἢ μέλιτος· πρὸς δὲ σκολοπένδρας δῆγμα, σὺν μέλιτι καὶ ὄξει· πρὸς δὲ σφηκῶν πληγὰς .... σὺν στέατι μοσχείῳ.

4. *Adverfus fcorpionum.*] Theod. Prifcianus, lib. 1. cap. 22. *Scorpionum vero percuffus, fales frixi, & cum oleo contriti, loco appofiti, curavere.*

5. *Ad heterocraneas.*] Diofc. loc. cit. Definit verficulo ἑτεροκρανίαν κεφαλαίαν, Q. Serenus,

Portio fi capitis morbo tentetur acuto.

Ἡμικρανίαν alii nuncupant.

6. *Item oculorum.*] Diofcor. loc. cit. Στέλλουσι καὶ τὰς ἐν ὀφθαλμοῖς ὑπεροχὰς, καὶ πτερύγια τήκουσι, καὶ τὰς ἄλλας δὲ ὑπερσαρκώσεις αἴρουσι.

7. *Privatim.*] Sugillata faciei tollere cum melle, fcribit Diofcor. loco citato.

8. *Hulceribus oris.*] Quas ἄφθας vocant: his cum polenta crematus fal infpergitur. Diofc. loc. cit.

9. *Gingivarum tumori.*] Sic MSS. omnes. Diofcor. loc. cit. οὔλων πλαδὸν dixit, hoc eft, humida gingivarum vitia, diffluentes humore gingivas.

10. *Aiunt dentes.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 36. & Marcellus Empir. cap. 12. pag. 93.

11. *Lepras idem &c.*] Diofc. ad verbum fere, loc. cit.

12. *Hic & ad pruritus.*] Ad fedandos pruritus quemlibet falem ex oleo & aceto infricatum ad ignem Diofc. adhibet, dum fudor provocetur, loc. cit.

13. *Tonfillis.*] Diofc loc. cit.

14. *Quicumque.*] Subintellige, utiliter adhibetur. Sic Diofcor. loc. cit. Συνάγχας τε κουφίζουσι, σὺν μέλιτι καὶ ὄξει καὶ ἐλαίῳ διαχριόμενοι.

15. *Emollit.*] Vide Notas & Emend. num. XVIII.

16. *Et tæniarum.*] Lumbricorum.

17. *Æftus balinearum.*] Hoc ipfum de aqua frigida fuperius affimavit, fect. 23. *Æftus in balineis arcetur, fi quis ore teneat.*

18. *Nervorum dolorem.*] Saccis inditum falem fotu dolores mitigare reftatur etiam Diofcor. loc. cit. Πυρία τε ἡ δι' αὐτῶν ἐν σακκίοις, πραϋντικὴ ἀλγημάτων. Πυρία eft fudatio ficca; calidarum rerum appofitu excitatur. Et Theod. Prifcianus, lib. 2. parte 1. cap. 10. de fpafmis: *Conveniet etiam locis ipfis de falibus calidis adhibere faccellos:* &c.

19. *Madefactus.*] Sic libri omnes editi, & Reg. 2. priore manu. Recentiore, *candefactus*: quam fcripturam & Reg. 1. & Chiffl. præ fe ferunt, non fatis probabiliter: aqua ferventi enim madefieri falem fimul & incalefcere, naturæ rerum confentaneum eft: vel fic candefcere, non eft intellectu facile.

20. *Podagras.*] Diofc. loc. cit.

21. *Nihil effe utilius.*] Ifidorus, lib. 16. cap. 2.

22. *Itaque cornea.*] Arida, ficca, non mollia. Catullus, Carm. 23. pag. 39.

Atqui corpora ficciora cornu,
Aut fi quid magis aridum eft, habetis,
Sole, & frigore, & efuritione.

23. *Ambuftis.*] Diofcor. loco citato, Πρὸς πυρίκαυστα δὲ σὺν ἐλαίῳ ἐπιτεθέντες, οὐκ ἐῶσι φλυκταινοῦσθαι. *Ambuftis igni cum oleo impofitus, pufulas erumpere non patitur.*

24. *Ignibus vero.*] Diofcor. loc. cit. Ἐρυσιπέλατα δὲ καὶ ἕρπητας ἴσχουσι, μετ' ὄξους καταχριόμενοι, ἢ καταπλασσόμενοι σὺν ὑσσώπῳ. Sic libri omnes. Et Pliniani MSS. editique co-

que quæ ſerpunt, ex aceto, aut hyſſopo. Carcinomatis cum uva taminia. [25] Phagedænis hulcerum, toſtum cum farina hordei, ſuperimpoſito linteolo madente vino. [26] Morbo regio laborantes, donec ſudent ad ignem, contra pruritus quos ſentiunt, ex oleo & aceto infricatus juvat: & fatigatos ex oleo. [27] Multi & hydropicos ſale curavere, fervoreſque febrium cum oleo perunxere, & tuſſim veterem linctu ejus diſcuſſere. Clyſteribus infudere iſchiadicis. Hulcerum excreſcentibus vel putreſcentibus impoſuere. [28] Crocodilorum morſibus ex aceto in linteolis, [29] ita ut paverentur ante hic hulcera. [30] Bibitur & contra opium ex aceto mulſo. [31] Luxatis imponitur cum farina & melle: item [32] extuberationibus. Dentium dolori cum aceto fotus, & illitus cum reſina prodeſt. [33] Ad omnia autem ſpuma ſalis jucundior utiliorque. Sed quicumque ſal [34] acopis additur ad excalfactiones: item ſmegmatis ad extenuandam cutem levandamque. Pecorum quoque ſcabiem & boum illitus tollit. [35] Daturque lingendus: & oculis jumentorum inſpuitur. Hæc & de ſale dicta ſint.

Cap. x. XLVI. 1. Non eſt differenda [1] & nitri natura, non multum a ſale diſtans: & eo diligentius dicenda, quia palam eſt & medicos, qui de eo ſcripſere, ignoraſſe naturam, nec quemquam [2] Theophraſto diligentius tradidiſſe. Exiguum fit apud Medos, caneſcentibus ſiccitate convallibus, quod vocant [3] halmyrhaga. Minus etiam in Thracia juxta Philippos, ſordidum terra, quod appellant [4] agrium. [5] Nam quercu cremata numquam multum factitatum eſt, & jam pridem in totum omiſſum. Aquæ vero nitroſæ pluribus locis reperiuntur, [a] ſed ſine viribus denſandi. Optimum copioſumque [6] in Litis Macedoniæ, quod vocant Chalaſtricum, candidum, purumque, proximum ſali. Lacus eſt nitroſus, exſiliente e medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum novenis diebus, totidemque ceſſat, ac rurſus innatat, & deinde ceſſat. Quo apparet, ſoli naturam eſſe quæ gignat: quoniam compertum eſt, nec Soles proficere quidquam, cum ceſſet, nec imbres. Mirum eſt & illud, ſcatebra fonticuli ſemper emicante, lacum neque augeri, neque fluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, ſi fuere imbres, ſalſius nitrum faciunt: Aquilones deterius, quia validius commovent limum. [7] Et hoc quidem naſcitur.

2. In Ægypto autem conficitur multo abundantius, ſed deterius. Nam fuſcum lapidoſumque eſt. Fit pæne eodem modo quo ſal, niſi quod ſalinis mare infundunt, [8] Nilum autem nitrariis. Hæ cedente Nilo madent ſucco nitri XL. diebus continuis, non ([9] ut in Macedonia) ſtatis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: ſtatimque ut denſari eſt cœptum, rapitur, ne reſolvatur in nitrariis. [10] Sic quoque olei natura intervenit, ad ſcabiem animalium utilis. Ipſum autem conditum in acervis durat. [11] Mirum, in lacu Aſcanio, & quibuſdam circa Chalcida fontibus, ſummas aquas dulces eſſe potarique, [12] in-

Interpretatio.

a *Sed ſine.*] Sed quibus ea vis deeſt, ut denſari poſſint in nitrum.

Notæ.

dices, *hyſſopo*, non *aſypo*.

25. *Phagedænis.*] Vide Notas & Emend. num. XIX.

26. *Morbo regio &c.*] Dioſcor. loco citato.

27. *Multi & hydropicos.*] Dioſc. loc. cit. Καὶ πρὸς τὰ οἰδήματα τῶν ὑδρωπικῶν. Theod. Priſcianus, lib. 2. parte 2. cap. 19. de hydropicis: *Si vero multus humor ex putrefactis eorum carnibus aggregatus ventrem ſatis adimpleverit, ſaccellos ex toſtis ſalibus ſub umbilico locis admovet.*

28. *Crocodilorum.*] Dioſcor. loc. cit. Καὶ κροκοδειλοδήκτοις βοηθοῦσιν, ἐνδεθέντες εἰς ὀθόνιον λεῖοι, καὶ βαπτόμενοι εἰς ὄξος, συσφιγγομένων τῶν μερῶν τοῖς ἐνδέσμοις. *Crocodilorum morſibus auxiliatur tritus, in linteolo involutus, & in acetum intinctus, faſciis inſuper additis, quibus partes affectæ conſtringantur.*

29. *Ita ut paverentur ante hic hulcera.*] Sententia hujus loci eſt, a multis olim ita morſibus crocodilorum adhiberi ſalem in linteolis ex aceto ſolitum, ut ante hoc medicinæ genus hic ubi morſus inflictus eſſet, hulcera vehementer paverent. Vide Notas & Emend. num. XX.

30. *Bibitur &c.*] Dioſc. loc. cit.

31. *Luxatis.*] Dioſc. loc. cit. totidem verbis.

32. *Extuberationibus.*] Carnis videlicet ſupervacuis excreſcentis, ὑπερσαρκώσεσι. Dioſc. loc. cit.

33. *Ad omnia autem.*] Ad verbum Aëtius, lib. 2. cap. 76. Spuma ſalis eſt, quam ſpumam maris aridam alii nuncupant: Dioſc. ἁλὸς ἄχνην, ejuſdem cum ſale efficientiæ, lib. 5. cap. 127.

34. *Acopis.*] Ad laſſitudines diſcutiendas, κόπου λυτήριος. Dioſc. loc. cit. De acopis egimus, lib. 23. ſect. 45.

35. *Daturque lingendus.*] Vide Plutarchum, in quæſt. natur. pag. 912. Διὰ τί παρεμβάλλουσι τοῖς θρέμμασιν ἅλας οἱ νομεῖς; *Cur pecori paſtores ſalem proponunt?* Et Ariſt. lib. 6. hiſt. cap. 19. pag. 733. Vide quæ ſuperius dicta ſunt, ſect. 41.

Sect. XLVI. 1. *Et nitri natura.*] Nitrum noſtrum, quod Sal petræ nominamus, *le Salpetre*, idem plane eſt cum vetерum nitro, ſed aliquanto tamen inferioris notæ. Non obſervavere veteres hanc nitri effloreſcentiam e muris atque pavimentis, uti nos facimus, cum illi habuerint in agris apertis, quibus caremus. Vide Guill. Clarcke Anglum, in opuſc. de nomine & natura Nitri, cap. 1. pag. 20. & cap. 2. pag. 24.

2. *Theophraſto.*] In aliquo ex iis operibus quæ interciderunt.

3. *Halmyrhaga.*] Ἁλμυράγα, nomine ducto, partim ex ſapore, quem habet ſubſalſum, partim ex eo quod erumpit e terra, ac ſponte effloreſcit.

4. *Agrium.*] Ἄγριον, ſilveſtre.

5. *Nam quercu cremata.*] Ut ſalem e quercu pariter cremata fieri dictum eſt ſuperius, ſect. 40.

6. *In Litis Macedoniæ.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXI.

7. *Et hoc quidem naſcitur.*] Hactenus de nitro nativo: ſequitur factitium.

8. *Nilum autem.*] Nili aquis, quæ nitroſæ ſunt, in nitrarias infuſis, ſive derivatis: ibi Solis ardore decoctæ vertuntur in nitrum: ſicut aqua maris, aut alia ſalſa, in ſalinas infuſa, calore Solis coquitur, & mutatur in ſalem.

9. *Ut in Macedonia.*] Ut in Litis Macedoniæ, quemadmodum paulo antea dictum eſt: ubi *fit nitrum circa Canis ortum novenis* tantum *diebus, totidemque ceſſat, ac rurſus innatat, & deinde ceſſat.*

10. *Sic quoque.*] Ita MSS. Forte rectius, *Hic quoque*, hoc eſt, etiam in nitro, ut in ſale dictum eſt ſect. 42. eſt olei quædam pinguitudo. Hanc certe detrahunt a nitro, qui pulverem igniarium ad bellica tormenta ex eo parant: idque ſuo more aiunt, *dégraiſſer le Salpêtre.*

11. *Mirum in lacu Aſcanio.*] Hujus aquas eſſe impenſe nitroſas, ſcribit auctor libri de mirab. Auſcult. pag. 1154.

12. *Inferiores.*] MSS. quidam, *interiores*, eadem ſententia.

feriores nitroſas. In nitro optimum, quod tenuiſſimum : [13] & ideo ſpuma melior. [14] Ad aliqua tamen ſordidum, tamquam ad inficiendas purpuras tincturaſque omnes. [15] Magnus & vitro uſus, qui dicetur ſuo loco.

[16] Nitrariæ Ægypti circa Naucratim & Memphim tantum ſolebant eſſe, circa Memphim deteriores. Nam & lapideſcit ibi in acervis : [17] multique ſunt cumuli ea de cauſa ſaxei. Faciunt ex his vaſa, nec non frequenter liquatum cum ſulphure coquentes in carbonibus. [18] Ad ea quoque, quæ inveterari volunt, illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariæ; in quibus & rufum exit a colore terræ. Spumam nitri, quæ maxime laudatur, antiqui negabant fieri, niſi cum ros cecidiſſet, prægnantibus nitrariis, ſed nondum parientibus. Itaque non fieri [19] incitatis, etiamſi caderet. [a] [20] Alii acervorum fermento gigni exiſtimavere. [21] Proxima ætas medicorum aphronitrum tradidit in Aſia colligi, in ſpeluncis, [b] molibus diſtillans. Specus eos [22] colycas vocant : dein ſiccant Sole. [23] Optimum putatur Lydium : probatio, ut ſit minime ponderoſum, & maxime friabile, colore pæne purpureo. Hoc in paſtillis affertur. Ægyptium in vaſis picatis, [24] ne liqueſcat. Vaſa quoque ea Sole inareſcentia perficiuntur.

4. [25] Nitri probatio, ut ſit tenuiſſimum & quam maxime ſpongioſum fiſtuloſumque. Adulteratur in Ægypto calce : deprehenditur guſtu. Sincerum enim facile reſolvitur : adulteratum pungit. Calce aſperſum reddit odorem vehementem. Uritur in teſta opertum, ne exſultet : alias igni non exſilit nitrum : nihilque gignit aut alit, cum in ſalinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia, [26] tantum algæ. Sed majorem eſſe acrimoniam nitri apparet, non hoc tantum argumento, ſed in illo, quod nitrariæ calceamenta protinus conſumunt : alias ſalubres, oculorumque claritati utiles. In nitrariis non lippiunt. Hulcera allata eo celerrime ſanantur : ibi facta, tarde. Ciet & ſudores cum oleo perunctis, corpuſque emollit. In pane ſalis vice utuntur Chalaſtræo : ad raphanos Ægyptio : teneriores eos facit : ſed obſonia alba & deteriora, [27] olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, ſpiſſat, ſiccat, exhulcerat. [28] Utile his quæ evocanda ſint, aut diſcutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, ſicut in papulis puſuliſque. Quidam in hoc uſu accenſum vino auſtero reſtinguunt, atque ita trito in balineis utuntur ſine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride, adjecto oleo viridi. Extenuat & cicatrices oculorum, & ſcabritias [c] genarum cum fico illitum, aut decoctum, in paſſo ad dimidias partes : item contra argema oculorum. [d] Ungues decoctum cum paſſo in mali Punici calyce adjuvat : [29] claritatem viſus cum melle inunctum. Prodeſt dentium dolori ex vino, ſi cum pipere colluantur : [30] item cum porro decoctum. [31] Nigreſcentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. [32] Capitis animalia & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. [33] Auribus purulentis vino liquatum infunditur. [34] Sordes

INTERPRETATIO.

a *Alii acervorum.*] Alii ex acervis fermenteſcentibus gigni ſpumam eam exiſtimavere.

b *Molibus.*] E ſaxoſis molibus.

c *Genarum.*] Palpebrarum.

d *Vngues.*] Pterygia oculorum.

NOTÆ.

13. *Et ideo ſpuma melior.*] Albertus M. lib. 5. Mineral. cap. 7. *Nitri ſpuma, ſeu flos,* inquit, *ſubtilioris eſt ſubſtantiæ & virtutis, quam ipſum nitrum,* &c. Ut in ſalinis, ſic etiam in nitrariis, tenuiſſimum, & leviſſimum, ſpuma, ſive flos appellatur : ſed multo frequentius ſpuma. Græci ἀφρὸν νίτρου plerumque vocant : quandoque & ἀφρόνιτρον.

14. *Ad aliqua tamen ſordidum.*] Subintellige, optimum eſt, vel eligitur, ac vel ipſi ſpumæ, ſeu flori anteponitur.

15. *Magnus & vitro.*] Ad conficiendum vitrum, cui nitri admixtio utilis, ut dicetur lib. 36. ſect. 65. & 66.

16. *Nitrariæ.*] Inde Nitriæ urbi & præfecturæ in Ægypto nomen, ut diximus in Notis & Emendat. ad lib. 5. num. XXX.

17. *Multique ſunt.*] Vide Notas & Emend. num. XXII.

18. *Ad ea quoque.*] Ad ea quæ in diuturnum uſum aſſervare lubet, ut ea quæ ſale condiuntur : pro ſale utuntur nitro. Sic defunctorum corpora condiebant, teſte Herodoto, lib. 2. Euterpe, pag. 121. ut carnibus nitro abſumptis, cutis ſola cum oſſibus ſupereſſet.

19. *Incitatis.*] Sic MSS. omnes : hoc eſt, proximis partui : quas & incientes veteres appellarunt. Vide quæ de ea voce diximus, lib. XI. ſect. 84.

2. *Alii acervorum.*] Sic MSS. Reg. 2. & Chiffl. recte. Alii *operimentorum* : qua ſententia, non ſatis intelligo.

21. *Proxima ætas.*] Exſcripſit hunc locum Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 2.

22. *Colycas vocant.*] In MSS. Reg. 1. & 2. *colligas*. Credo *collicas* ſcribi oportere : nomenque duci a rotunda forma molium ſaxearum, unde ſuccus nitroſus in iis ſpecubus manat. Nam & κόλλικας & κόλλιξας panes rotundos Græci vocarunt : Heſychius : & Jul. Pollux, lib. 6. cap. XI. pag. 286.

23. *Optimum.*] Dioſc. lib. 5. cap. 131. Ἀφρὸς δὲ νίτρου, ἄριστος μὲν εἶναι δοκεῖ ὁ κοῦφος, καὶ πλακώδης, εὔθρυπτός τε καὶ ἐμπόρφυρος .... οἷός ἐστιν ὁ ἐκ Φιλαδελφείας κομιζόμενος τῆς ἐν Λυδίᾳ· δευτερεύει δὲ ὁ Αἰγύπτιος.

24. *Ne liqueſcat.*] Terrei vaſis & humidi figlini contactu.

25. *Nitri probatio.*] Sic lib. 5. cap. 130. nitrum illud ceteris anteponit, quod leve, κοῦφον, & roſaceo colore aut candido, perforatumque, & quaſi ſpongioſum, fiſtuloſumve quiddam, κατατετρημένον, οἱονεὶ σπογγῶδές τι.

26. *Tantum algæ.*] Ex variis herbarum generibus tantum algæ in mari naſcuntur : cum tot illud pariat animalia : tot herbas ſalinæ ferant.

27. *Olea viridiora.*] Braſſicam, ut dictum eſt lib. 19. ſect. 41. Apicius, lib. 3. cap. 1. *Omne olus ſmaragdinum fiet, ſi cum nitro coquatur.* De raphanis nitro ſparſis dictum eſt lib. 19. ſect. 26.

28. *Vtile his &c.*] Dioſcor. lib. 5. cap. 131. miſceri pariter ait emplaſtris diſcutientibus, extrahentibus, extenuantibuſque : Μίγνυται καὶ διαφορητικαῖς, καὶ ἐπισπαστικαῖς ... ἐμπλάστροις, καὶ λεπτυντικαῖς.

29. *Claritatem viſus.*] Dioſc. loc. cit.

30. *Item cum porro.*] Certe quidem *ad colorem nitidum reducere dentes nitrum cum porro viridi coctum, & pro dentifricio ſumptum*, auctor eſt Marcellus Empir. cap. 13. pag. 97.

31. *Nigreſcentes.*] Marcellus Empir. loc. cit.

32. *Capitis animalia.*] Marcellus Empir. cap. 4. pag. 43. ad pedunculos necandos nitrum Alexandrinum in primis commendat.

33. *Auribus.*] Dioſc. lib. 5. cap. 131. Plinius Valer. lib. 1. cap. 9. & Marcellus Empir. cap. 9. pag. 79.

34. *Sordes.*] Dioſc. & Plinius Valer. verbis totidem, loc. cit.

ejuſdem partis erodit ex aceto. [35] Sonitus & tinnitus diſcutit ſiccum additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta, æquo pondere ex aceto, in Sole illitum emendat. [36] Furunculos admixtum reſinæ extrahit, aut cum uva alba paſſa, nucleis ejus ſimul tritis. Teſtium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. [37] Contraque canis morſus, addita & reſina: initiis cum aceto illinitur. Sic & ſerpentium morſibus, phagedænis, & hulceribus quæ ſerpunt, aut putreſcunt, cum calce ex aceto. [38] Hydropicis cum fico tuſum datur illiniturque. [39] Diſcutit & tormina, ſi decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit laſſitudines cum oleo & aceto perunctorum. Et contra algores horroreſque prodeſt, manibus pedibuſque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus [40] ſuffuſorum felle, maxime [41] cum aceto datum. [42] Succurrit & venenis fungorum ex poſca potum: [43] aut ſi bupreſtis paſta ſit, ex aqua, vomitioneſque evocat. [44] His qui ſanguinem tauri biberint, cum laſere datur. In facie quoque exhulcerationes ſanat cum melle & lacte bubulo. Ambuſtis toſtum, donec nigreſcat, tritumque illinitur. [45] Infunditur ventris & renium doloribus, aut rigori corporum, nervorumque doloribus. [46] Paralyſi in lingua cum pane imponitur. Suſpirioſis in ptiſana ſumitur. Tuſſim veterem ſanat flore, mixto galbano reſinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita ut fabæ magnitudo devoretur. Coquitur, dilutumque poſtea cum pice liquida ſorbendum in angina datur: Flos ejus cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole jucundus eſt. Regium quoque morbum extenuat in potione vini. Et inflationes diſcutit: ſanguinis profluvium e naribus ſiſtit ex ferventi aqua vapore naribus rapto. [47] Porriginem alumine permixto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu: Hulcera ex pituita nata cera permixtum: quo genere nervis quoque prodeſt: Cœliacis infunditur: [48] Perungi ante acceſſiones frigidas nitro & oleo multi præcepere: ſicut adverſus lepras, lentigines: Podagricis in balineis uti ſolio nitri prodeſt, atrophis, opiſthotonis, tetanis. [49] Sal nitrum ſulphuri concoctum in lapidem vertitur.

XLVII. [1] Spongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. [2] Quidam eas ita diſtinguunt. Alias ex his mares exiſtimavere, tenui fiſtula, ſpiſſioreſque, [a] perſorbentes, quæ & tinguntur in deliciis, aliquando & purpura: alias feminas, majoribus fiſtulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuiſſimis fiſtulis atque denſiſſimis. [3] Candidæ cura fiunt, e molliſſimis recentes per æſtatem tinctæ ſalis ſpuma, ad Lunam & pruinas ſternuntur inverſæ, hoc eſt, [4] qua parte adhæſere, ut candorem bibant. [5] Animal eſſe docuimus, etiam cruore inhærente. [6] Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahique ad ſonum, exprimentes abundantiam humoris, nec avelli petris poſſe, ideo abſcindi ac ſaniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone ſint genitæ, præferunt ceteris. Nec uſquam diutius [7] durare ſpiritum medici affirmant. Sic & prodeſſe corporibus,

INTERPRETATIO.

a *Perſorbentes.*] Colorem quemlibet, quo tinguntur, avide bibentes.

NOTÆ.

36. *Furunculos.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 32. Dioſc. loc. cit. Ἀναστομοῖ δὲ καὶ δοθιῆνας, ἀναληφθὲν τερμινθίνῃ ῥητίνῃ. *Reſina exceptum terebinthina furunculos aperit.*

37. *Contraque canis.*] Hoc totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 51. Dioſcor. loc. cit. pro reſina aſininum adipem, vel ſuillum adhibet.

38. *Hydropicis.*] Dioſcor. loc. cit. Μετὰ σύκων δὲ ὑδρωπικῶν ἐστι κατάπλασμα.

39. *Diſcutit & tormina &c.*] Totidem verbis Dioſc. loc. cit. atque ita Marcellus Empir. cap. 28. pag. 201.

40. *Suffuſorum felle.*] Morbo regio, ſive arquato, laborantium.

41. *Cum aceto datum.*] MSS. Reg. 1. 2. Colb. 3. Chiffl. aliique, *cum aceto inſudatum.* Forte, *inſtillatum.* Vel quod verius arbitror, *in ſudatu*, hoc eſt, in ſudatione: ſubintellige, ex antecedente ſententia, confricatum.

42. *Succurrit &c.*] Dioſc. loc. cit. totidem verbis. Galenus item, lib. 9. de fac. ſimp. med. cap. 3. pag. 265.

43. *Aut ſi bupreſtis paſta ſit.*] Hauſta, vel deglutita. Dioſc. loc. cit. πρὸς δὲ βουπρήστεις, σὺν ὕδατι.

44. *His qui ſanguinem.*] Dioſc. ad verbum, loc. cit.

45. *Infunditur ventris.*] MSS. omnes, *infunditur urceis & renium*, &c. Hoc eſt, infunditur ex urceis.

46. *Paralyſi.*] Dioſc. loc. cit. Μίγνυται καὶ ἄρτῳ ὠφελίμως ἐπὶ τῶν τὴν γλῶτταν παρελελυμένων.

47. *Porriginem.*] Vide Notas & Emend. num. XXIII.

48. *Perungi ante.*] Dioſcor. loc. cit.

49. *Sal nitrum.*] De nitro ipſo loquitur, quod & ſal nitrum quidam vocabant, quod haud multum a ſale diſtaret, ut dictum eſt initio hujus ſect. Hoc illud eſt quod paulo ante Plinius de ſaxeis nitri acervis dixit: *Faciunt ex his vaſa, nec non frequenter liquatum cum ſulphure coquentes in carbonibus.*

Sect. XLVII. 1. *Spongiarum genera diximus.*] Libro 9. ſect. 69.

2. *Quidam eas.*] Secutus eſt eos auctores Dioſc. lib. 5. cap. 138. Τῶν δὲ σπόγγων, inquit, τοὺς μὲν ἄρρενας ἐκάλεσάν τινες λεπτοτρήτους, καὶ πυκνοὺς ὄντας· ὧν τοὺς σκληροτέρους, τράγους ὠνόμασαν· τοὺς δὲ θήλεις, οἳ ἐναντίως τοῖς προειρημένοις διάκεινται. *E ſpongiis alias nonnulli mares appellavere, quæ ſunt tenuibus fiſtulis, ac ſpiſſæ, denſæve, e quibus rurſum duriores tragos nominaverunt: alias vero feminas, quæ contrario atque antedictæ modo ſe habent.* Noſtri contra primum genus, ſeu mares vocant, *Eponge femelle.*

3. *Candidæ.*] Totidem verbis Dioſc. loc. cit. Λευκαίνονται δὲ αὐτῶν οἱ ἁπαλώτατοι ἐν τοῖς καύμασι, βρεχόμενοι τῇ ἐπὶ τῶν πετρῶν συνισταμένῃ ἁλὸς ἄχνῃ, καὶ ἡλιαζόμενοι. Ἐπιβλεπέτω δὲ τὸ μὲν κοῖλον αὐτῶν ἄνω, κάτω δὲ ἡ ἀποτομή. *Candidæ porro cura fiunt, quæ ſunt inter eas molliſſimæ, ſi per æſtivos ardores ſalis ſpuma petris adhæreſcente tingantur, & inſolentur inverſæ: ita ut parte cava ſurſum ſpectent, qua vero parte reſectæ fuerint, deorſum.* Dioſcoridem, ut ſolet, Oribaſius ſequitur, lib. 13. pag. 232.

4. *Qua parte adhæſere.*] Qua parte reſectæ ſunt, deorſum ſpectent.

5. *Animal eſſe docuimus.*] Libro 9. ſect. 69.

6. *Aliqui narrant.*] Cum his & Plutarch. lib. de ſolert. animal. pag. 980.

7. *Durare ſpiritum.*] Spiritum illum nativum, quem e mari natalibuſque ſuis conceptum, & fiſtulis abditum celant, ut recte Dalecampius interpretatus eſt.

quia noſtro ſuum miſceant : [8] & ideo magis recentes magiſque humidas : ſed minus in calida aqua, minuſque unctas, aut unctis corporibus impoſitas : & ſpiſſas minus adhæreſcere. [9] Molliſſimum genus earum penicilli : oculorum tumores levant ex mulſo impoſiti. Iidem [10] abſtergendæ lippitudini utiliſſimi : eoſque tenuiſſimos & molliſſimos eſſe oportet. Imponuntur & ſpongiæ ipſæ epiphoris ex poſca : ex aceto calido ad capitis dolores. De cetero recentes diſcutiunt, molliunt, mitigant : [11] Veteres non glutinant vulnera. Uſus earum ad abſtergenda, fovenda, operienda, a fotu, [12] dum aliud imponatur. [13] Hulcera quoque humida & ſenilia impoſitæ ſiccant : fracturæ & vulnera ſpongiis utiliſſime foventur. [a] Sanguis rapitur in ſecando, ut curatio perſpici poſſit. Et ipſæ vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc ſiccæ, nunc aceto aſperſæ, nunc vino, nunc aqua frigida. [14] Ex aqua vero cæleſti impoſitæ, ſecta recentia non patiuntur intumeſcere. Imponuntur & integris partibus, [15] ſed fluctione occulta laborantibus, quæ diſcutienda ſit, & iis quæ apoſtemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis, alias aceto ſalſo madidæ, alias e poſca. [16] Si ferveat impetus, ex aqua. [17] Eædem & callo, e ſalſa : at contra ſcorpionum ictus, ex aceto. In vulnerum curatione & ſuccidæ lanæ vicem implent, nunc ex vino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quod lanæ emolliunt, ſpongiæ coërcent, [18] rapiuntque vitia hulcerum. [19] Circumligantur & hydropicis ſiccæ, vel ex aqua tepida poſcave, utcumque blandioribus opus eſt operirive aut ſiccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat, ferventi aqua perfuſæ, expreſſæque inter duas tabulas. [20] Sic & impoſitæ ſtomacho proſunt, & in febri contra nimios ardores. Sed ſplenicis e poſca, [21] ignibus ſacris ex aceto, efficaciores quam aliud. [22] Imponi oportet ſic, ut ſanas quoque partes ſpatioſe operiant : [23] Sanguinis profluvium ſiſtunt ex aceto, aut frigida. [24] Livorem ab ictu recentem ex aqua ſalſa calida ſæpius mutata tollunt, [25] teſtium tumorem doloremque ex poſca. [26] Ad canum morſus utiliter conciſæ imponuntur ex aceto, aut frigida, aut melle, ſubinde humectandæ. [27] Africanæ cinis cum porri ſectivi ſucco ſanguinem rejicientibus hauſtu, ſalis ex frigida prodeſt. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Privatim Africanæ ex poſca tumorem diſcutiunt. [28] Omnium autem cinis cum pice crematarum, ſanguinem ſiſtit vulnerum. [29] Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice urunt. [30] Et oculorum cauſa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra ſcabritias [b] genarum, excreſcenteſque carnes, [31] & quidquid opus ſit ibi [c] deſtringere, ſpiſſare, explere. [32] Utilius in eo uſu lavare cinerem. [33] Præſtant & ſtrigilum vicem, linteolorumque, affectis corporibus. Et contra Solem apte protegunt capita. Medici inſcitia ad duo nomina eas

INTERPRETATIO.

a *Sanguis.*] Sanguis ſpongia ſorbetur, dum fit ſectio.
b *Genarum.*] Palpebrarum.
c *Deſtringere.*] Detergere, adſtringere, replere.

NOTÆ.

8. *Et ideo magis recentes.*] Subintellige ex ſuperioribus; *præferunt ceteris.* Dioſcor. lib. 5. cap. 138. novas quoque & recentes, ac minime pingues ceteris anteponit : Ὁ καινὸς δὲ καὶ ἀλιπὴς... ὁ δὲ παλαιὸς, ἄχρηστος.

9. *Molliſſimum.*] Noſtris, *Eponge fine.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXIV.

10. *Iidem abſtergendæ.*] Crematas ex aceto lippitudini aridæ opitulari ait Dioſcor. loc. cit.

11. *Veteres non glutinant.*] Vide Notas & Emend. num. XXV.

12. *Dum aliud imponatur.*] Splenium, exempli gratia, vel apparatus, ut vocant, *la bande*, ou *l'appareil.*

13. *Hulcera quoque*, &c.] Dioſcor. loc. cit.

14. *Ex aqua vero cæleſti.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 30. Secta recentia ſunt vulnera recentia, ſeu recens factæ chirurgorum opera ſectiones, a quibus ſpongiæ arcent tumorem.

15. *Sed fluctione.*] Seu fluxione. Vide Notas & Emend. num. XXVI.

16. *Si ferveat impetus.*] Inflammatio, tumor. ἐπιφορά.

17. *Eædem & callo e ſalſa.*] Hoc eſt, ex aqua ſalſa. Ita plane Reg. 2. cod. & Colb. 3. Interpolatores ſic edi hactenus curaverunt : *eædem & callo ſalſa madidæ*, obſcuro aut penitus nullo ſenſu : voce *madidæ* ex ſuperiore ſententia temere huc iterum revocata. Dioſcor. loc. cit. Καὶ τύλους διαστέλλουσι, *callos diducunt ac dirimunt.*

18. *Rapiuntque.*] Attrahunt pravos ſuccos, ſordes, ſaniem.

19. *Circumligantur.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 12. & Scribonius Largus, cap. 33. *Ad hydropicos*, Compoſ. 133.

20. *Sic.*] Aqua ferventi perfuſæ.

21. *Ignibus ſacris*, &c.] Plinius Valer. ad verbum, lib. 3. cap. 24.

22. *Imponi oportet*, &c.] Plinius Valer. loc. cit.

23. *Sanguinis.*] Dioſcor. lib. 5. pag. 138. Ἐπέχουσι δὲ καὶ αἱμοῤῥαγίαν σὺν ὄξει. Marcellus Empir. cap. 18. pag. 83. *Ad ſiſtendum ſanguinem e naribus erumpentem : Proderit*, inquit, *& ſpongiæ particulam præſectam apte forfice, & ad amplitudinem narium figuratam, injicere paulo preſſius, aceto infectam, & interdum eodem aſperſam.*

24. *Livorem ab ictu.*] Marcellus Empir. cap. 19. pag. 131. *Spongia nova cum aqua ſalſa calida ſæpius impoſita, ſugillationes livoreſque detergit.*

25. *Teſtium tumorem.*] Ad verbum Marcellus Empir. cap. 33. pag. 227.

26. *Ad canum.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 51. iiſdem verbis, & Theodorus Priſcianus, lib. 3. cap. 19.

27. *Africanæ cinis.*] Marcellus Empir. cap. 16. pag. 120. *Spongiæ Africrnæ exuſtæ cinis cum ſucco porri ſectivi hauſtus, empyicos ſanat*, hoc eſt, purulentas exſcreationes. Plinius Valer. lib. 1. cap. 63. cui titulus eſt, *Ad ſanguinem exſcreantes, & phthiſicos affectos : Spongiæ Afræ cinis*, inquit, *cum porri ſectivi ſucco ſorbetur.* De Africanis ſpongiis, lib. 9. ſect. 69.

28. *Omnium autem*, &c.] Dioſc. lib. 3. cap. 138. totidem verbis.

29. *Aliqui raras.*] Hoc eſt, genus illud quod rarum Latini, Græci μάνον vocant, ut diximus lib. 9. ſect. 69.

30. *Et oculorum.*] Dioſcor loc. cit.

31. *Et quidquid opus.*] *Deſtringere*, abſtergere eſt : *ſpiſſare*, adſtringere, ut ſæpe monuimus. Dioſcor. loc. cit. Καὶ ὅπου δεῖ σμῆξαί τι, ἢ στύψαι.

32. *Utilius*, &c.] Dioſc. loc. cit.

33. *Præſtant.*] Strigili, hoc eſt, inſtrumento ferreo, aureo, argenteo, eboreove utebantur veteres ad radendas corporis ſordes, ad ſudorem detergendum, præcipueque in frictionibus. Martialis, lib. 14. Epigr. 51. cujus lemma, *Strigiles :*

Pergamus has miſit : curvo deſtringere ferro :

redegere : [34] Africanas, quarum firmius ſit robur : Rhodiacaſque, ad fovendum molliores. Nunc autem molliſſimæ circa muros [35] Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus auctor eſt, circa Lyciam penicillos molliſſimos naſci in alto, unde ablatæ ſint ſpongiæ. Polybius ſuper ægrum ſuſpenſos, quietiores facere noctes. Nunc revertemur ad marina animalia & aquatilia.

NOTÆ.

Non tam ſæpe teret lintea fullo tibi.

34. *Africanas.*] Africanas, Rhodiacaſque laudat Marcellus Empir. cap. 36. pag. 246. Genus utrumque ad podagram commendat Scribonius Largus, cap. 41. Compoſ. 158.

35. *Antiphelli.*] Urbs ea Lyciæ eſt, ut diximus lib. 5. ſect. 28.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXXI.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 2. I. LIBI *frigidæ, alibi calidæ, alibi junctæ .... tenui intervallo discernente.*] Ita Reg. 1. & Colb. 3. optime. In Reg. 2. codice, *inunctæ*, mendose. Sequitur nihilominus huic similem Hermolaus, & *unctæ* legit, interpretaturque pingues aquas, ὕδατα λιπαρά. Qua interpretatione nihil est quod a mente scriptoris longius abhorreat; qui frigidas alibi aquas emicare ait, alibi calidas, alibi utrasque conjunctim, tenui eas a se invicem discriminante spatio.

Sect. 3. II. *Ut protinus noscatur etiam ministeriorum haustus ex illa majestate ingenii.*] Hæc totidem plane syllabis apicibusque litterarum scriptura codicis Regii 2. & illius quem Pintianus vidit: propemodum etiam & Chiffletiani: quæ vel ipsa interpretatione facili & expedita se se legentibus approbat. In libris hactenus editis omnino mendose legitur, *Ut protinus noscatur etiam ministerium ejus ex illa majestate*, voce *ingenii* extrita, vitiatisque ceteris.

Sect. 9. III. *Ceronem, ex quo bibentes oves nigras fieri: Nelea, ex quo albas.*] Prius legebatur in libris omnibus editis, *Melan, ex quo albas.* Quis vero inducat animum, ut existimet, inditum amni Melan, quod nigrum sonat, nomen fuisse, quod albas oves efficiat? In Reg. 1. *melle.* In Reg. 2. *melleam.* Nos ex Antigono Carystio, cap. 84. *Nelea:* Κέρων enim apud illum & Νηλεὺς vocantur: etsi is memoriæ lapsu, non oves, sed mulieres ipsas eo potu nigrescere prodidit. De Ceronis aquis, qui pullum sive nigrum lanis colorem afferat, Seneca, lib. 3. Natur. quæst. cap. 25. pag. 873. *In Macedonia .... est flumen, ad quod qui facere albas oves volunt, adducunt .... At si illis lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector est: ad Ceronem eumdem gregem appellunt.* Sed pro Cerone, quem primus in eum Senecæ textum Muretus invexit, *Peneum* prius lectum esse, jam antea admonuimus, lib. 2. sect. 106. Nelea, de quo nunc agitur, eumdem esse Dalecampius putavit, cum Melane Bœotiæ amne, cujus potu nigras oves fieri Plinius affirmavit, lib. 2. sect. 106. Falso.

Sect. 12. IV. *At in Cea insula.*] Refragantibus, licet exemplaribus omnibus, sive editis, sive manu exaratis, *Chio insula* pro *Cea insula* scribi oportere Dalecampius autumat, Vitruvii admonitu, a quo Plinius hoc accepisse visus ei est: Ille enim, lib. 8. c. 3. pag. 186. *Item*, inquit, *est in insula Chio fons, ex quo qui imprudenter biberint, fiunt insipientes: & ibi est epigramma insculptum ea sententia*, &c. Addere & Isidorum potuit, similiter scribentem, lib. 13. Orig. cap. 13. Sed utriusque mendosum codicem, non ex Plinianorum modo exemplarium consensu, sed ex Sotione, vel Aristone potius, haud temere conjicimus. Sic enim Sotion in Excerptis, pag. 141. Ἀρίστων ὁ Περιπατητικὸς φιλόσοφος, ἐν τῇ Κίῳ (haud dubie pro Κέῳ) πηγήν φησιν ὕδατος εἶναι, ἀφ' ἧς τοὺς πίνοντας ἀναισθήτους γίνεσθαι ταῖς ψυχαῖς, εἶναι δὲ καὶ ἐπὶ ταύτης ἐπίγραμμα τοιόνδε, &c.

Sect. 13. V. *Vinum in tædium venire his qui ex Clitorio lacu biberint, ait Eudoxus. Theopompus, inebriari fontibus iis quos diximus. Mucianus*, &c.] Reg. 2. *in tædium.* Reg. 1. *tædio*, & mox, *ait Eudoxus.* In libris hactenus vulgatis, *qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus*, &c. Nos Eudoxum a Theopompo sejunximus: sic enim jucundius suus cuique miraculo auctor assignatur. Et vero Clitorii fontis a Stephano testis Eudoxus advocatur, verbo Ἀζανία, cumque rem ita litteris consignasse prodit libro sexto Γῆς περιόδου. Ἔστι κρήνη τῆς Ἀζανίας, ἣ τοὺς γευσαμένους τοῦ ὕδατος ποιεῖ μηδὲ τὴν ὀσμὴν τοῦ οἴνου ἀνέχεσθαι· εἰς ἣν λέγουσι Μελάμποδα, ὅτε τὰς Προιτίδας ἐκάθαιρεν, ἐμβαλεῖν τὰ ἀποκαθάρματα. Est autem Azania pars ipsius Arcadiæ, in qua Clitorius, seu fons, seu lacus. Eudoxum transscripsit Ovidius, lib. 15. Metam. vers. 322.

> *Clitorio de fonte sitim quicumque levarit,*
> *Vina fugit, gaudetque meris abstemius undis:*
> *Sive, quod indigenæ memorant, Amithaone natus*
> *Prœtidas attonitas, postquam per carmen & herbas*
> *Eripuit furiis, purgamina mentis in illas*
> *Misit aquas, odiumque meri permansit in illis.*

Sect. 39. VI. *Cujus gurgitem perjuri negantur pati, velut flammam urentem.* Sincerissima hæc est scriptura Regii codicis 2. aliorumque, quos corrupere interpolatores pluribus modis: *Cujus gurgite perjuri notantur pati*, &c. Barbarus, *necantur.* At familiaris est scriptori nostro ea loquendi forma, quam repræsentamus. Libro 20. sect. 15. *Habentes eam feriri a serpentibus negantur.* Et lib. 22. sect. 25. *Habentes eam a serpentibus feriri negantur.*

VII. *In unum alveum coëunt vasto singuli amne. Siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis.*] Ita codex Reg. 2. & is quem Pintianus vidit, oratione magis dilucida, & quæ citius fidem obtineat, quam quæ in editos hactenus libros irrepsit: *In unum alveum coëunt vasto amne. Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando vicies.* Ibid.

VIII. *Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus: sicut proxime Lartio Licinio legato post Præturam: post septem enim dies occidit.*] Libri editi hactenus: *post Præturam post septem dies accidit.* Nos ex Chiffl. cod. voculam *enim* adjecimus: alteram ex conjectura sanavimus, *occidit.* Id enim dirum illud est quod eo prodigio prænunciatum paulo ante annuit. Reg. 1. *Dirum* habet, ut editi. *Mirum*, Reg. 2. & Chiffl. male. Ibid.

IX. *Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit.*] Consentiunt omnia exemplaria. *Chropas* tamen, non *Cychros* Sotion ex eodem Theopompo scribit, nisi forte τῶν Χρωπῶν oppidum Κύχροι, ut Cilicum Σόλοι fuerit. Sic enim ille in Excerptis, pag. 139. Θεόπομπος ἱστορεῖ κρήνην ἐν Χρωψὶ τῆς Θρᾴκης, ἐξ ἧς τοὺς λουσαμένους παραχρῆμα μεταλλάσσειν. *Prodit Theopompus fontem apud Chropes esse, Thraciæ gentem, ex quo qui laverint, statim moriuntur.* Vitruvius tamen, lib. 8. cap. 3. pag. 162. *Est apud Cychros in Thracia lacus, ex quo non solum qui biberint moriuntur, sed etiam qui laverint.* An *Cychropas* legi satius? Nam Auctor libri de mirab. auscult. ἐν δὲ Κίκλωψι τοῖς Θρᾳξὶ, inquit (forte pro Κύχρωψι) κρηνίδιόν ἐστιν ὕδωρ ἔχον, ὃ τῇ μὲν ὄψει καθαρὸν καὶ διαφανὲς, καὶ τοῖς ἄλλοις ὅμοιον· ὅταν δὲ πίῃ τι ζῶον ἐξ αὐτοῦ, παραχρῆμα διαφθείρεται. Sect. 19.

X. *Ante omnia autem damnantur amaræ, & quæ cum sorbentur, statim implent, quod evenit Trœzene.*] Sic totidem plane syllabis apicibusque codex Regius 2. In Reg. 1. *& quæ sorbem, statim implent.* In Chiffl. *quæ sorbentem.* In libris vulgatis, ridicule, *& quæ scrobem statim implent.* At præter codicum fidem, haud minus sane certus emendandi auctor Athenæus extitit, lib. 2. pag. 42. *Ex aquis multæ*, inquit, *corpulentæ sunt, ac velut insita quadam gravitate ponderosæ, ut ad Trœzenem, quæ gustata os statim implet:* ὡς τὸ ἐν Τροιζῆνι· τοῦτο γὰρ καὶ τῶν γευομένων εὐθὺς ποιεῖ πλῆρες τὸ στόμα. Erit autem operæ pretium, uti remur, ad illustranda uberius ea quæ de aquarum pondere dicuntur a Plinio, sect. 23. hic obiter proferre in medium instrumentum quoddam, quo veteres usi ad dijudicandum de pondere aquæ, aut levitate. Staterae unius apud Plinium mentio: subtilioris inventi Synesius viam suppeditat, epist. XV. quod idcirco juvat afferre, quod a nemine adhuc, quem quidem legerim, ante hunc diem explanatum sit. Sect. 22.

Τῇ Φιλοσόφῳ.	*Philosophiæ Magistræ.*
Οὕτω πάνυ πέπραγα πονηρῶς, ὥστε ὑδροσκοπίου μοι δεῖ, ἐπίταξον αὐτὸ χαλκευθῆναί τε καὶ συνωνηθῆναι. Σωλήν ἐστι κυλινδρικὸς, αὐλοῦ καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος ἔχων· οὗτος ἐπὶ τινος εὐθείας δέχεται τὰς κατατομὰς, αἷς τῶν ὑδάτων τὴν ῥοπὴν ἐξετάζομεν. Ἐπιπωμάζει γὰρ αὐτὸν ἐν θατέρου κῶνος κατὰ θέσιν ἴσην ἐγκείμενος, ὡς εἶναι κοινὴν βάσιν ἀμφοῖν, τοῦ κώνου τε καὶ τοῦ σωλῆνος· αὐτὸ δή τοῦτό ἐστιν τὸ βαρύλλιον. Ὅταν οὖν εἰς ὕδωρ καθῇς τὸν αὐλὸν, ὀρθὸς ἑστήξει, καὶ παρέξει σοὶ τὰς κατατομὰς ἀριθμεῖν· αἱ δὲ τῆς ῥοπῆς εἰσὶ γνωρίσματα.	*Eo suum infortunii redactus, ut hydroscopio opus habeam. Jube hoc mihi fabricari & coëmi. Tubulus est cylindri figuram habens, tibiæ magnitudine atque forma. Hic in una recta linea incisiones habet, quibus aquarum pondus cognoscimus. Obturat enim illum ex altera parte conus, æquabili positura insertus: ita ut communis sit amborum basis, coni videlicet atque tubuli. Hoc ipsum est, quod Baryllium appellant. Jam cum tubulum in aquam deposueris, erectus subit, ita ut in eo incisiones facile numerare possis, ex quibus pondus cognoscitur.*

Nihil erat causæ cur interpres doctissimus, ῥοὴν pro ῥοπὴν substitueret: neque enim ad libramentum aquarum, clepsydrasve, hoc Synesianum spectat organum: sed de ῥοπῆς, sive momenti aut ponderis aquarum quantitate agit. Ῥοπὴν quippe pro pondere usurpavisse mechanicos Mathematicosque compertum est, vel ex Archimede uno, qui ἰσοῤῥοπικὰ inscripsit, quæ de æquiponderantibus solertissime demonstravit. Ipsius propositio prima libri secundi, Περὶ ὀχουμένων, Εἴ τι μέγεθος κουφότερον τοῦ ὑγροῦ, fundamentum est, cui Synesii instrumentum innititur. Verba problematis hæc sunt Latine: *Si magnitudo aliqua humido levior demittatur in humidum, eam in gravitate proportionem habebit ad humidum æqualis molis, quam pars magnitudinis demersæ habet ad totam magnitudinem.* Unde in promptu est efficere hanc propositionem alteram: Si magnitudo aliqua humido levior demittatur in duo humida separatim, gravitates humidorum servabunt inter se proportionem magnitudinis partium demersarum. Cujus propositionis demonstrationem ex Archimedea deducere, nullius negotii est. Sint enim humida duo diversa, fontes, puteive: demittatur in prius humidum humido levius aliquod solidum corpus, cylindri specie, pedum omnino quaternûm, cujus pars demersa sit binûm pedum: deinde in posterius humidum, demittatur idem solidum, aut ei æquale aliud, cujus pars demersa sit pedis unius: ita ut pars prioris solidi demersa duplo superet posterius: aio reciproce posterioris humidi gravitatem duplam esse ad gravitatem humidi prioris: idemque in omnibus proportionibus reciproce, & ἀντὶ πεπονθότως, ut loquuntur Mathematici, concludendum. His ita constitutis, instrumentum quæritur, cujus beneficio expendi exacte & accurate gravitas aquarum possit. Huic autem rei neque elegantius neque commodius excogitari potest quam subsequens, quod Synesio præeunte construimus: Esto igitur canalis sive cylindrus æreus, intus cavus, instar fistulæ, cujus inferiori parti, quæ in aquam immittitur, conus aptetur, quo tubus obturetur, ne aqua in tubum influat: quique aquam facilius & æquabilius dividat, erectusque subeat. Scripta sit in cylindri latere linea perpendicularis, per quotlibet minutissimos, si velis, distincta gradus, quibus sui adscribantur numeri. Hoc peracto, quæritur inter duas aquas quænam gravior & juxta quam proportionem. In priorem demittatur instrumentum, ejusque pars demersa ad tertium exempli gratia gradum pertingat: demittatur deinde in posteriorem: & instrumenti pars in ea demersa quarto finiatur gradu. Palam erit statim gravitatem prioris aquæ ad gravitatem posterioris habere se omnino ut ad 4. ad 3.

Ibid. XI. *Refert & si vasa ærea inficiunt.*] In libris hactenus editis, *ære.* In Reg. 2. *æra.* Nos *ærea* ex indubitata conjectura, quam firmat etiam egregie Palladius, lib. 9. in Augusto, tit. 10. pag. 137. *Aquam vero novam sic probabis*, inquit: *In vase æneo nitido sparges, & si maculam non fecerit, probabilis judicetur.* Vitruvius, lib. 8. cap. 5. *Si fons novus fuerit fossus, & in vas Corinthium, sive alterius generis, quod erit ex ære bono, ea aqua sparsa maculam non fecerit, optima erit.* Athenæus, lib. 2. pag. 46. indicium aquæ bonæ id statuit esse, si vasis æneis affusa, nulla ea ærugine inficit, εἰς χάλκεον ἄγγος ἐγχεόμενον οὐ ποιεῖ τὸ ἰῶδες.

Sect. 31. XII. *Libramentum aquæ in centenos pedes sicilici minimum erit.*] Ita totidem plane syllabis apicibusque, codex optimæ notæ Reg. 2. & Colb. 3. & is quem Pintianus vidit. Hanc autem vocem coquere Plinii editores cum minime possent, *sursum elici* commenti sunt, non aliena modo, sed contraria plane sententia. Ut minimam porro declivitatem aquæductus sicilico Plinius definit, hoc est, ut diximus, quarta pollicis parte: sic majorem Vitruvius semipede toto, præsertim cum aqua ducitur per canales structiles: *Si canalibus*, inquit, lib. 8. cap. 7. pag. 168. *ut structura fiat quam solidissima, solumque rivi libramenta habeat fastigata, ne minus in centenos pedes semipede*, &c. Sesquipede integro Palladius, in Augusto. Plinium sequuntur libratores hujus ætatis, qui in pedes quadringentos pollice tantum uno deprimunt aquæductum, hoc est, quatuor sicilicis.

Ibid. XIII. *Si cuniculo veniet, in binos actus lumina esse debebunt. Quam surgere in sublime opus fuerit, e plumbo veniat. Subit altitudinem exortus sui.*] Nullus toto opere ad hunc diem extitit inquinatior locus, sive præpostera interpunctione, sive interpolatione criticorum. Nos sincerum repræsentamus, qualem MSS. exhibent, Reg. 2. & is quem Pintianus ante nos vidit, aliique. Prius sic edebatur: *Si uno cuniculo veniet, in binos actus: laminæ esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, e plumbo. Subit altitudinem*, &c. Qua oratione perturbatius nihil, alieniusve a bona mente, dici aut cogitari potest. Vitruvius, ut alias sæpe, nunc Plinium defendit. Is enim iisdem ferme verbis rem explanat, lib. 8. cap. 7. pag. 169. *Si terrenum, inquit, aut arenosum erit solum, parietes cum camera in specu sternantur, & ita perducantur: puteique ita sint facti, ut inter duos sint actus.* Nam qui cuniculus Plinio dicitur, opus illud est structile, quod parietum nomine cum camera a Vitruvio designatur. Lumina Plinio sunt, qui putei Vitruvio nunc appellantur, alias æstuaria, quibus respirare possit perfluens aqua, & vis spiritus relaxetur, ne conclusus aër cursum aquæ moretur: quæ spiramenta alias idem columnaria nominat, ut Philander monet.

XIV. *Qui puram dedere, raphanos supermandi &c.*] Sic libri omnes MSS. quos vidimus, cum Chiffl. & Parm. editione. Frobenius, & omnes deinde eum secuti, *qui parum* ediderunt. Haud recte. Pura hic aqua intelligitur, quæ per se & sola datur, hoc est, quæ nulla sit dulcium mixtura corrupta. Sic Plinius Valer. lib. 2. cap. 24. *Ad tenesmum: Aliqui vero*, inquit, *aquam marinam per se dant, sed raphanos supermandi jubent ex mulsa & aceto, ut vomatur.* Sic puram aquam Celsus lib. 2. cap. 12. mulsæ opponit, & ei in qua fenum Græcum, vel ptisana, vel malva decocta sit. Sect. 33.

XV. *Gerrhis Arabiæ oppido muros domosque massis salis faciunt aqua ferruminantes.*] Libri omnes hactenus editi habent, *Carrhis Arabiæ*, quæ urbs illa est videlicet Crassi clade nobilis. In Reg. 1. *Garrhis.* Nos *Gerrhis* rescripsimus, quod oppidi nomen in litore Arabiæ Felicis, qua Soli orienti obvertitur, alluiturque Persico sinu. Qua emendatione certior esse nulla potest. Auctor enim Strabo, lib. 16. pag. 166. Γέῤῥα Χαλδαίων φυγάδων ἐκ Βαβυλῶνος οἰκούντων τὴν ἁλμυρίδα, καὶ ἐχόντων ἁλίνας τὰς οἰκίας, ἃς ἐπειδὰν λεπίδες τῶν ἁλῶν ἀφιστάμεναι κατὰ τὴν ἐπίκαυσιν τὴν ἐκ τῶν ἡλίων, συνεχεῖς ἀποπίπτωσι, καταῤῥαίνοντες ὕδασι πυκνὰ τοὺς τοίχους συνέχουσι· Διέχει δὲ τῆς θαλάττης διακοσίους σταδίους ἡ πόλις, &c. *Gerrha, quam Chaldæi tenent Babylonia extorres, loca salsa & domos ex sale factas habitantes: has cum salis squamæ propter Solis ardorem abscedentes continue cadant, crebro aquis adspergunt, atque eo pacto continuitatem parietum tutantur. Hæc urbs stadiis CC. a mari distat.* Plinius ipse in Geographicis, lib. 6. sect. 32. *Sinus Gerraicus. Gerra quinque mill. pass. amplitudine, turres habet ex salis quadratis molibus.* Quin & tota hodie insula, quæ *Ormuz* dicitur, nec abest longissime ab eo litore, nihil est præter durum candidumque salem, ex quo ipsæ conficiuntur ædes, ut diximus lib. 2. sect. 104. Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 2. hunc Plinii locum exscribens, oppidi nomen prætermisit. Sect. 39.

XVI. *In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoque salem faciunt inertem, nec candidum.*] Sic libri omnes etiam manu exarati, quos vidimus. Dalecampius tamen ex nescio quo vetere exemplari, affert, *sed candidum*, contraria plane sententia non modo menti scriptoris, sed & Philosophi, a quo is accepit, lib. 2. Meteorol. cap. 3. pag. 558. ubi de Chaonio illo sale disputans, εἰσὶ δὲ τὴν δύναμιν, inquit, ἀσθενέστεροι τῶν ἄλλων· καὶ πλείους ἡδύνουσιν ἐμβληθέντες καὶ τὴν χρόαν οὐχ ὁμοίως λευκοί. *Hoc genus salis imbecilliorem quam cetera virtutem obtinet, largiusque adhibitum gustum ingerit suavem: colore item non æque candido exsistit.* Ibid.

XVII. *Apud Theophrastum invenio, Umbros arundinis & junci cinerem decoquere aqua solitos &c.*] Sane Umbros vetusta omnia exemplaria referunt, ut ipse fatetur Hermolaus, Reg. 1. 2. Colb, &c. ut mirari subeat cur libri omnes editi *Imbros* vel *Imbrios* exhibeant, ut de Imbro Thraciæ insula id intelligatur, quod de Umbris Italiæ populis accipiendum est. Testis Aristoteles, lib. 2. Meteorol. cap. 3. pag. 558. Τοιοῦτον δ' ἕτερον γίνεται καὶ ἐν Ὀμβρικοῖς· ἔστι γάρ τις τόπος ἐν ᾧ πεφύκασι κάλαμος καὶ σχοῖνος. Τούτων οὖν κατακαίουσι, καὶ τὴν τέφραν ἐμβάλλοντες εἰς ὕδωρ ἀφέψουσιν· ὅταν δὲ λίπωσί τι τοῦ ὕδατος, τοῦτο ψυχθὲν, ἁλῶν γίνεται πλῆθος. *Aliud huic rei proximum Umbri moliuntur: Quemdam enim locum habent, in quo arundines & junci enascuntur, quorum cinerem decoquere aqua soliti sunt, donec exiguum supersit humoris: qui ubi refrixit, in salis copiam solet evadere.* Sect. 40.

XVIII. *Emollit & alvum in vino mixtus innoxie: & tinearum genera pellit in vino potus.*] Sic totidem syllabis apicibusque litterarum MSS. Reg. 2. aliique. In Reg. 1. *innoxia.* In libris hactenus vulgatis interpolata lectio: *Emollit & alvum in vino potus. Idem noxia, & tinearum* &c. Sect. 45.

XIX. *Phagedænis hulcerum tostus cum farina hordei.*] Sic restituimus ex fide codicum Reg. 2. in quo *tostus*, & ex vestigiis Regii 1. & Colb. 3. in quibus *totus* legitur: non, ut in editis, *tritus.* Favet Dioscor. lib. 5. cap. 126. similiter præcipiens inspergi phagedænis tostum salem cum polenta: Καὶ πρὸς φαγεδαίνας σὺν ἀλφίτῳ κεκαυμένοι καταπλάσσονται. Ibid.

XX. *Multi & hydropicos sale curavere.... Hulcerum excrescentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita ut paverentur ante hic hulcera.*] His postremis verbis ad hunc diem nævus adhæsit, qui crucem Dalecampio ceterisque fixit, dum tollere voluerunt. Legebatur enim, *ita ut batuerentur antehac.* MSS. omnes, *ita ut batuerentur ante hic.* Nos levi admodum immutatione, nec infelici plane Minerva, ut remur, *ita ut paverentur ante hic hulcera.* Imposuere, inquit, crocodilorum morsibus salem ex aceto: & ante hanc medicinam hic ubi morsum crocodilus infixisset, hulcera prisci illi pavebant. Ibid.

XXI. *In Litis Macedoniæ, quod vocant Chalastricum.*] Libri omnes ad hunc diem editi, *in Clytis.* Ex vetere nescio quo exemplari, profert Dalecampius *Chytis.* Neutrum in censu urbium hujusce tractus locum nomen habet, si Geographis omnibus fides. In MSS. Reg. 1. 2. aliisque, *in Clitis.* Nos *Intis* rescripsimus, haud dubia conjectura: Est enim Lete, sive Lite, ut diximus lib. 4. sect. 17. Macedoniæ oppidum semotum a mari, cujus in agro lacus ille nitri ferax, quod veteres scriptores Chalastræum, sive Chalastricum appella- Sect. 46.

runt, ab oppido Chalaſtra, quod eſt in proximo ſinu, e quo evehebatur.

Ibid. XXII. *Multique ſunt cumuli ea de cauſa ſaxei. Faciunt ex his vaſa &c.*] In libris hactenus editis, *tumuli.* In Reg. 2. *cuniculi.* Reg. 1. & Chiffl. *cumuli.* Recte: nam & antecedit, *Lapideſcit in acervis*: & ſequitur ſtatim, *faciunt ex his vaſa*, ex cumulis utique ſaxeis nitri, non ex tumulis: niſi tumulos colles intelligis, βουνȣ́ς.

Ibid. XXIII. *Porriginem alumine permixto tollit.*] Ita reſcripſimus admonitu Regii cod. 1. etſi ceteri, librique editi ad hunc diem omnes, *pruriginem* exhibent. Aliud porrigo, aliud prurigo eſt. Illa capitis, hæc reliqui corporis vitium eſt: Pruritui ſanando vel liniendo medicinas ante ex nitro petitas recenſuit: nunc eſt ſermo de porrigine quæ caput infeſtat. Teſtis Plinius Valer. lib. 1. cap. 4. cui titulum inſcripſit, de phthiriaſis & porriginis curatione. *Nitrum*, inquit, *alumini mixtum, capiti infrictum, porrigines tollit.* Marcellus Empir. cap. 4. pag. 40. prurigines capitis, pro porrigine inſolentius dixit: *Nitrum alumini admixtum prurigines capitis tollit, ſi inde frequenter fricetur & lavetur.*

XXIV. *Molliſſimum genus earum penicilli.*] Sic Reg. 1. codex, & libri hactenus typis impreſſi. In Reg. 2. non aſpernanda lectione, *penicillis*: ut ſit ſententia, non id ei generi nomen eſſe, ſed penicillis aptantis concinnandiſque id genus potiſſimum dicari. Nam Plinius de hoc ipſo genere agens, lib. 9. ſect. 69. *Tenue*, inquit, *denſumque, ex quo penicilli, Achilleum.* Nihil tamen moveo, cum extrema hac ſectione molliſſimos penicillos in Lycia naſci dicat: ut ea tenuiſſimi generis appellatio propria eſſe videatur. Sect. 47.

XXV. *Veteres non glutinant vulnera.*] Ita reſtituimus ſecuti codices Reg. 1. 2. Colb. Chiffl. ceteroſque MSS. vulgatamque ſcripturam aſpernati, cujus contraria ſententia eſt, *veteres conglutinant vulnera.* Certe Dioſc. lib. 2. cap. 138. ubi recentes ſpongias dixit conglutinare vulnera, veteres idem ſubjungit ſtatim eſſe inutiles, ὁ ȝ παλαιὸς ἄχρηςος. Ibid.

XXVI. *Imponuntur & integris partibus, ſed fluctione occulta laborantibus.*] Sic libri MSS. Reg. 2. & alii, pro fluxione. Dioſcor. lib. 5. cap. 138. τὰ ȝ ῥευματικά, &c. In libris ad hunc diem editis inepte prorſus, *fluctuatione occulta.* Ibid.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXII.

I. VENTUM est ad ſumma Naturæ exemplorumque, per rerum ordinem: & ipſum ſua ſponte occurrit immenſum potentiæ occultæ documentum, ut prorſus nec aliud ultra quæri debeat, nec par aut ſimile poſſit inveniri, ipſa ſe vincente Natura, & quidem numeroſis modis. Quid enim violentius mari ventiſve, & turbinibus, & procellis? Quo majore hominum ingenio in ulla ſui parte adjuta eſt, quam velis remiſque? Addatur his & reciproci æſtus inenarrabilis vis, verſumque totum mare
* Cap. I. in flumen. * Tamen omnia hæc, pariterque [a] eodem impellentia, unus ac parvus admodum piſciculus, echeneis appellatus, [1] in ſe tenet. Ruant venti licet, & ſæviant procellæ, imperat furori, vireſque tantas compeſcit, & cogit ſtare navigia: quod non vincula ulla, non ancoræ pondere irrevocabili jactæ. Infrenat impetus, & domat mundi rabiem nullo ſuo labore: non retinendo, aut alio modo, quam adhærendo. [2] Hoc tantulo ſatis eſt contra tot impetus, ut vetet ire navigia. Sed armatæ claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur, velut e muris. Heu vanitas humana! cum roſtra illa ære ferroque ad ictus armata, ſemipedalis inhibere poſſit, ac tenere devincta, piſciculus. Fertur Actiaco Marte tenuiſſe prætoriam navim Antonii, properantis circumire & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam. Ideoque Cæſariana claſſis impetu majore protinus venit. Tenuit & noſtra memoria [3] Caii Principis ab Aſtura Antium renavigantis: ut res eſt etiam [b] auſpicalis piſciculus. Siquidem noviſſime tum in Urbem reverſus ille Imperator, [4] ſuis telis confoſſus eſt. Nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta, cum e tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, exſilientibus protinus qui id quærerent circa navim, invenere adhærentem gubernaculo, oſtenderuntque Caio, indignanti hoc fuiſſe quod ſe revocaret, [5] quadringentorumque remigum obſequio contra ſe intercederet. Conſtabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuiſſet, nec idem polleret in navigium receptus. Qui tunc poſteaque videre, eum limaci magnæ ſimilem eſſe dicunt. Nos plurium opiniones poſuimus in natura aquatilium, [6] cum de eo diceremus. [c] Nec dubitamus idem valere omnia genera, cum celebri & conſecrato etiam exemplo [7] apud Gnidiam Venerem conchas quoque ejuſdem potentiæ credi neceſſe ſit. E noſtris quidam Latine remoram appellavere eum. Mirumque, e Græcis alii lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem, adalligato eo, ([8] ut diximus) prodiderunt: alii ſale aſſerva-

INTERPRETATIO.

a *Eodem.*] Ad eumdem locum æquali vi navigium impellentia.

b *Auſpicalis.*] In auſpiciis valens plurimum.

c *Nec dubitamus.*] Nec dubitamus quin eaſdem vires habeant genera echeneidum omnia, *quæ ſuo loco diximus.*

NOTÆ.

Sect. I. 1. *In ſe tenet.*] Reg. 2. & alii, *in ſe tenuerat.* Conjiciebat Pintianus, *vi ſua temerat.* Alii, *ipſe remoratur.*

2. *Hoc tantulo.*] Sic Reg. 2. & Chiffl. In editis perperam, *Hæc tantilla eſt ſatis.*

3. *Caii Principis.*] Qui Germanici Cæſaris filius, & idem Auguſtus fuit. De Aſtura & Antio, lib. 3. ſect. 9. De hoc illius reditu in Urbem, & poſt quartum menſem nece ei illata, Suetonius in Caïo, cap. 49.

4. *Suis telis.*] *Potentiſſimorum libertorum* ſuorum telis, *Præfectorumque Prætorii*; inquit Suetonius, cap. 56. vel Prætorianorum ſuorum.

5. *Quadringentorum.*] Cum quadringentos remiges, inquit, in ſua claſſe Caïus Princeps haberet ſibi obſequentes, piſciculus contra illud obſequium interceſſit, & omnium ſtudium reddidit emortuum: ſiquidem illius quinqueremis, qua Princeps vehebatur, progreſſu inhibito, ceteræ ſimul detinebantur; quippe comites quinqueremis Principalis. Quod ſi fuere, ut veriſimile eſt, in ea claſſe reliquæ triremes, & remis ſingulis quaterni remiges attributi, conſtitit ea triremibus omnino triginta duabus. Nec majorem eam eſſe profecto oportuit, cum eſſet ora tantum prænaviganda, ab Aſtura Antium: quod confici ſpatium unius horæ navigatione potuit. Quamobrem etiam εἰρωνικῶς vocatur a Plinio, *ille Imperator*, qui extra navigationem eam numquam Imperatorem egit; nec in nummis ſuis geſſit titulum IMP. nec a Plinio aliter appellatur, quam Caius Princeps: quamvis natalium jure præceſſu exercitibus poſſet, & dici IMP. *Généraliſſime né.*

6. *Cum de eo diceremus.*] Libro 9. ſect. 41.

7. *Apud Gnidiam Venerem.*] Recitata hiſtoria eſt, lib. 9. ſect. 41.

8. *Vt diximus.*] Loco mox citato.

tum adalligatumque gravidis partus ſolvere, ob id alio nomine [9] odynolytem appellari. Quocumque modo iſta ſe habeant, quis ab hoc tenendi navigia exemplo de ulla potentia Naturæ atque effectu, in remediis ſponte naſcentium rerum dubitet?

II. Quin & ſine hoc exemplo per ſe ſatis eſſet ex eodem mari [1] torpedo: etiam procul, & e longinquo, vel ſi haſta virgave attingatur, quamvis prævalidos lacertos torpeſcere, quamlibet ad curſum veloces alligari pedes. Quod ſi neceſſe habemus fateri hoc exemplo eſſe vim aliquam, quæ odore tantum & quadam aura ſui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis ſperandum eſt?

III. Non ſunt minus mira, quæ [1] de lepore marino traduntur. [2] Venenum eſt aliis in potu, aut in cibo datus, aliis etiam viſus. Siquidem gravidæ ſi omnino aſpexerint feminam, ex eo genere dumtaxat, ſtatim nauſea & redundatione ſtomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio eſt mas, ob id induratus ſale, ut [3] in brachialibus habeant. [4] Eadem res in mari & tactu quidem nocet. [5] Veſcitur eo unum tantum animalium ut non intereat, mullus piſcis: tenereſcit tantum, & ingratior, viliorque fit. Homines [a] quibus impactus eſt, [6] piſcem olent, hoc primo argumento [b] veneficium id deprehenditur. Cetero moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertique temporis veneficium id eſſe, auctor eſt Licinius Macer. In India affirmant non capi viventem: invicemque ibi hominem illi pro veneno eſſe, ac vel digito omnino in mari tactum mori. Eſſe autem ampliorem multo, ſicut reliqua animalia.

IV. Juba in his voluminibus, quæ ſcripſit ad C. Cæſarem Auguſti filium, de Arabia, tradit [1] mitulos marinos ternas heminas capere. [2] Cetos ſexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum ſexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intraſſe, pinguique ejus [3] mercatores negotiatos, & omnium piſcium adipe camelos perungi in eo ſitu, [4] ut aſilos ab his fugent odore.

V. Mihi videntur mira & quæ Ovidius prodidit piſcium ingenia, in eo volumine, quod CAP. II. [1] Halieuticôn inſcribitur. [2] Scarum incluſum naſſis, non fronte erumpere, nec infeſtis viminibus caput inſerere: ſed averſum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorſum erumpere. [3] Quem luctatum ejus ſi forte alius ſcarus extrinſecus videat, apprehenſa mordicus cauda adjuvare niſus erumpentis. [4] Lupum rete circumdatum arenas arare cauda, [5] atque ita condi, dum tranſeat rete. [6] Muræнam [c] maculas appetere ipſas, conſciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec evadat. [7] Polypum hamos appetere, brachiiſque complecti, non morſu: nec prius dimittere, quam eſcam circumroſerit,

INTERPRETATIO.

a *Quibus.*] Qubus vel in cibo vel in potu oblatus.
b *Veneficium.*] Venenum.
c *Maculas.*] Foramina retis.

NOTÆ.

9. *Odynolytem.*] Ὀδυνολύτην, παρὰ τὸ λύειν τὰς ὀδύνας, a ſolvendis doloribus gravidarum, quibus opitulari in partu echeneis putabatur. Sic MSS. Reg. Colb. aliique: non, ut editi, *odynolyentem.*

Sect. II. *Torpedo.*] Egimus de ea, lib. 9. ſect. 67.

Sect. III. 1. *De lepore marino.*] Libro 9. ſect. 72.

2. *Venenum eſt.*] Vide quæ diximus loco proxime citato.

3. *In brachialibus.*] Brachialia, ſive armillæ, *des Braſſelets.*

4. *Eadem res in mari.*] Ex Reg. 1. & 2. rectius, *in marina:* ut in ipſos piſces exercere vim eamdem intelligatur, quam in hominum genus, vel ipſo tactu.

5. *Veſcitur eo.*] Et ſcarum quoque lepore marino veſci auctor eſt Athenæus, lib. 8. pag. 355.

6. *Piſcem olent &c.*] Vide Dioſcor. in Alexiph. cap. 30.

Sect. IV. 1. *Mitulos marinos.*] Libri omnes manu exarati *vitulos* exhibent. Reg. 2. addit & *marinos.* Sed *mitulos* haud dubie, ut editi præferunt, ſcribi par eſt, quos in Arabia portentoſæ molis eſſe Juba aït, quoniam ibi ſunt omnia multo ampliora. Heminæ menſura cum dicitur, ſignificat cyathos ſex, pondus vero drachmarum quindecim, ut diximus lib. 21. ſect. 109.

2. *Cetos ſexcentorum.*] Ita MSS. omnes. Reg. Colb.. aliique. Singulari numero, ut Græci τὸ κῆτος. Sequitur enim, *pinguique ejus. Flumen* autem *Arabiæ*, ipſum eſt *flumen Salſum*, a Plinio memoratum, libro VI. ſect. XXXII. & idem Moſi *Gehon*, in Geneſi, cap. 2, 13.

3. *Mercatores negociatos.*] Sic edidimus, cum in Reg. 2. legatur, *mercatores negotiatio.* In editis, *negociatores* tantum.

4. *Ut aſilos.*] Inſecti genus, de quo lib. XI. ſect. 34.

Sect. V. 1. *Halieuticôn.*] Ἁλιευτικῶν volumen, ſive commentatio de piſcatu. Non modo hoc loco, ſed & inferius ſect 54. Halieuticon opus Ovidio Plinius aſſerit; nihilominus quod nunc exſtat ſub eo titulo opus, plurimi Ovidio nunc illud abjudicant, Gratio vindicare moliuntur.

2. *Scarum incluſum.*] Oppianus quoque hæc totidem verbis refert, lib. 4. Halieut. verſ. 44. & ſeqq. Ovidii verba hæc ſunt in Halieut. verſ. 7.

Timor omnibus hoſtem,
Præſidiumque datum ſentire, & noſcere teli
Vimque modumque ſui: ſic & ſcarus arte ſub undis
. . . .
Non audet radiis obnixa occurrere fronte:
Averſus crebro veniens ſed verbere caudæ,
Laxans ſubſequitur, tutumque evadit in æquor.

3. *Quem luctatum ejus.*] Adnotavit & hoc Plutarchus, in libro de ſolert. animal. pag. 977. Ovidius, in Halieut. verſ. 15.

Quin etiam ſi forte aliquis dum pone nataret
Mitis luctantem ſcarus hunc in vimine vidit:
Averſi caudam morſu tenet, atque trahendo
Captivum texto ſocium de carcere ſolvit.

Vide & Ælianum, lib. 1. de hiſt. anim. cap. 4.

4. *Lupum rete.*] Oppianus ad verbum hæc quoque cecinit, lib. 3. Halieut. verſ. 121. Ovidius, verſ. 23.

Clauſus rete lupus, quamvis immanis, & acer,
Dimotis cauda ſubmiſſus cedit arenis.

Caſſiod. lib. XI. Epiſt. 40. *Piſcis lupus arenis ſe mollibus, ut plumbati lini inſidias evadat, immergit: cujus ut ſuperducta retia ejus terga fruſtra diraſerint, alacer, in undas exſilit, & vitati periculi gaudia liberatus agnoſcit.*

5. *Atque ita condi.*] Vide Notas & Emend. num. I.

6. *Murænam.*] Oppianus, lib. 3. Halieut. verſ. 127. Ælianus, lib. 1. hiſt. anim. cap. 33. Ovidius, verſ. 26.

Et muræna ferox teretis ſibi conſcia tergi,
Ad laxata magis converſa foramina retis,
Tandem per multos evadit lubrica flexus.

7. *Polypum.*] Ovidius, verſ. 30.

At contra ſcopulis crinali corpore ſegnis
Polypus hæret . . . . . Atque ubi prædam
Pendentem ſetis avidus rapit, hic quoque fallit
Elato calamo, cum demum emerſus in auras
Brachia diſſolvit, populatumque exſpuit hamum.

[a] aut arundine levatum extra aquam. [8] Scit & mugil eſſe in eſca hamum, inſidiaſque non ignorat: aviditas tamen tanta eſt, ut cauda verberando excutiat cibum. Minus in providendo lupus ſolertiæ habet, ſed magnum robur in pœnitendo. [9] Nam ut hæſit in hamo, tumultuoſo diſcurſu laxat vulnera, donec excidant inſidiæ. [10] Murænæ amplius devorant, quam hamum, admoventque dentibus lineas, atque ita erodunt. [11] Anthiam tradit idem infixo hamo invertere ſe, quoniam ſit in dorſo cultellato ei ſpina, eaque lineam præſecare. [12] Licinius Macer murænas tantum feminini ſexus eſſe tradit, & concipere e ſerpentibus, [13] ut diximus: ob id ſibilo a piſcatoribus, tamquam ſerpentibus, evocari & capi: pingueſcere [b] [14] jactatu, fuſte non interimi, [15] eaſdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum eſt, eaque icta celerrime exanimari: at capitis ictu difficulter. [16] Novacula piſce quæ tacta ſunt, ferrum olent. Duriſſimum eſſe piſcium conſtat, [17] qui orbis vocetur: rotundus eſt, & ſine ſquamis, totuſque capite conſtat.

VI. [1] Milvago quoties cernatur extra aquam volitans, tempeſtates mutari, Trebius Niger auctor eſt. [2] Xiphiam, id eſt, gladium, roſtro mucronato eſſe: [3] ab hoc naves perfoſſas mergi in Oceano, ad locum Mauretaniæ, [4] qui Cotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines evolare ex aqua tradit, tanta multitudine ut navigia demergant.

VII. E manu veſcuntur piſces in pluribus quidem [1] Cæſaris villis: ſed quæ veteres prodidere in ſtagnis, non piſcinis, admirati, [2] in Eloro Siciliæ caſtello, non procul Syracuſis: item [3] in Labrandei Jovis fonte anguillas: [4] hæ & inaures additas gerunt. Similiter [5] in Chio juxta Senum delubrum: in Meſopotamiæ quoque fonte Chabura, [6] de quo diximus.

VIII. [1] Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, [2] quem Curium appellant, ter fiſtula evocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes objectas, lætum eſt [3] conſultantibus: caudis abigere, dirum. [4] Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditurorum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes ſcalpuntur: ora hiantia manibus inſerendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abjectum rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus ſit, accedunt.

IX. Nec illa in noviſſimis mira, amaros eſſe piſces [1] ad Pelen inſulam, & ad Clazo-

INTERPRETATIO.

a *Aut arundinem.*] Cum lino piſcatorio attollitur extra aquam, brachia tum laxat, dimittitque hamum.

b *Jactatu.*] Agitatione aquæ.

NOTÆ.

8. *Scit & mugil.*] Eleganter hæc Oppianus, ut cetera, lib. 3. Halieut. verſ. 482. & ſeqq. iterumque, verſ. 520. Ovidius, verſ. 37.

At mugil cauda pendentem everberat eſcam,
Excuſſamque legit.

9. *Nam ut hæſit.*] Plutarchus, lib. de ſolert. animal. pag. 977. Ovidius, verſ. 38.

Lupus acri concitus ira,
Diſcurſu fertur vario, fluctuſque ferentes
Proſequitur quaſſatque caput, dum vulnere ſævus
Laxato cadat hamus, & ora potentia linquat.

10. *Murænæ amplius.*] Ovidius, verſ. 42.

11. *Anthiam tradit.*] Vide Notas & Emend. num. II.

12. *Licinius Macer.*] Aliter ſentire Ariſtotelem vidimus, lib. 9. ſect. 39.

13. *Ut diximus.*] Libro 9. ſect. 39.

14. *Jactatu.*] Ita MSS. Reg. 1. 2. aliique Chiffl. *luctatu*: editi, *lactatu*. Utrique male.

15. *Eaſdem ferula protinus.*] Plinius ipſe, lib. 20. ſect. 98. *Natura ferularum murænis infeſtiſſima eſt: tactæ ſiquidem ea moriuntur.*

16. *Novacula piſce.*] Rhodi frequens hic piſcis, & Melitæ: In Majoricæ quoque, Minoricæque litore. Gallis, Hiſpaniſque, *Raſon* appellari, Rondeletius ait, qui viſum a ſe teſtatur, lib. 5. cap. 17. Veterum, præter Plinium, nemo novit.

17. *Qui orbis vocetur.* [Deſcribitur is a Rondeletio, lib. 15. cap. 2. Venetis *Peſce Columbo*, appellari ait: eumdemque in oſtiis Nili capi ſubſcribit Hippol. Salvianus, lib. de hiſt. aquatil. fol. 209. Soli Plinio e veteribus nominatus.

Sect. VI. 1. *Milvago*] Sive milvus, de quo lib. 9. ſect. 43. Quod porro de milvagine Trebius hoc loco affirmat, illud ipſum de loligine Plinius, lib. 18. ſect. 87.

2. *Xiphiam.*] De quo Ovidius, in Halieut. verſ. 97.

At durus Xiphias, ictu non mitior enſis.

Græcis Ξιφίας. Narbonenſibus, *Emperador*: Maſſilienſibus & Italis, *Peſce Spada.* Maxilla ſuperior ad duorum cubitorum longitudinem accedit, oſſea duritie, gladii formam refert, quem ξίφος Græci vocant: unde piſci nomen. Sic Ariſtoteles ipſe apud Athen. lib. 7. pag. 314. Vide Rondelet. lib. 8. cap. 15.

3. *Ab hoc naves.*] Sic etiam Ælianus lib. 14. hiſt. anim. cap. 23.

4. *Qui Cotta.*] Sic lib. 5. ſect. 1.

Sect. VII. 1. *Cæſaris villis.*] Qualis Baïana fuit, de qua Martialis, lib. 4. Epigr. 30. cap. 213.

Baiano procul a lacu monemus,
Piſcator, fuge, ne nocens recedas.
Sacris piſcibus hæ natantur undæ,
Qui norunt dominum, manumque lambunt
Illam, qua nihil eſt in orbe majus.
Quid quod nomen habent, & ad magiſtri
Vocem quiſque ſui venit citatus? &c.

2. *In Eloro.*] Ἔλωρον πόλις, prope Pachynum & Syracuſas, teſte Scylace in Periplo, pag. 4. Ælianus, in hiſt. animal. lib. 12. cap. 30. Ἐν Χλωρῷ τῆς Σικελίας, ὅπερ ἦν πάλαι Συρακουσίων φρούριον, lege ἐν Ἐλώρῳ. Stephanus: Ἔλωρος, πόλις Σικελίας, ἀπὸ Ἐλώρου ποταμοῦ, τοῦ κατὰ Πάχυνον, ὃς λέγεται τιθασοὺς ἰχθῦς ἔχειν, ἀπὸ χειρὸς ἐσθίοντας, &c. Et Apollodorum ejus rei laudat auctorem. Adde & Nymphodorum Syracuſium, apud Athen. lib. 8. pag. 331.

3. *In Labrandei Jovis.*] Vide Notas & Emend. num. III. Fuit Labranda Cariæ vicus, in quo templum Jovis.

4. *Hæ & inaures.*] Ælianus, lib. 12. hiſt. anim. cap. 30. Talis fuit & M. Craſſi muræna, teſte eodem Æliano, lib. 8. hiſt. anim. cap. 4. Anguillas ejuſmodi vidiſſe ſe in Chalcidis Arethuſa, teſtatur Athæneus, lib. 8. pag. 331.

5. *In Chio.*] Vide Notas & Emend. num. IV.

6. *De quo diximus.*] Libro 31. ſect. 22.

Sect. VIII. 1. *Nam in Lyciæ.*] Vide Notas & Emendationes, num. V.

2. *Quem Curium.*] Κούριον, ἀπὸ τῆς κουρᾶς, a cæſarie: ob quam & ἀκερσεκόμης intonſus idem cognominatus eſt. Ita MSS. omnes. Ludit operam Alciatus, qui *Divum* pro *Curium* hic reponit.

3. *Conſultantibus.*] Sic MSS. noſtri Chiffl. *conſulentibus.*

4. *Hierapoli Syriæ.*] Narrat hanc rem Lucianus prolixe, libro de Syria Dea, pag. 1073.

Sect. IX. 1. *Ad Pelen.*] De Pele ſeu Pela, dictum eſt lib. 5. ſect. 38.

menas. Contra, [2] ad scopulum Siciliæ, ac Leptin Africæ, & Eubœam, & Dyrrachium. Rursus ita salsos, ut possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam [3] & Ampelon, & Paron, & Deli petras: in portu ejusdem insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonii [4] orthragoriscum vocant: grunnire eum, cum capiatur. [5] Esse vero illam Naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneventi [a] refici constat.

X. Pisces marinos in usu fuisse protinus a condita Roma, auctor est Cassius Hemina: cujus verba de ea re hic subjiciam: Numa constituit, ut pisces qui squamosi non essent [b] [1] ni pollucerent: [2] parcimonia commentus, ut convivia publica & privata, cœnæque [3] ad pulvinaria facilius compararentur: [4] ni qui [c] ad pollinctum emerent, [5] [d] pretio minus parcerent, eaque præmercarentur.

XI. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, [1] de quibus suo loco satis diximus, [2] tantum apud Indos in curalio. Namque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem & in Rubro mari, sed nigrius: item in Persico vocatur Iace: laudatissimum in Gallico sinu [3] circa Stœchadas insulas, & in Siculo [4] circa Æolias, ac Drepanum. Nascitur & apud Graviscas, & ante Neapolim Campaniæ: maximeque rubens, sed molle, [5] & ideo vilissimum Erythris. [6] Forma est ei fruticis, colos viridis. [7] Baccæ ejus candidæ sub aqua ac molles: [8] exemptæ confestim durantur & rubescunt, quasi corna sativa specie atque magnitudine. Aïunt tactu protinus lapidescere, si vivat. Itaque occupari, evellique retibus, aut acri ferramento præcidi. [9] Qua de causa curalium vocitatum interpretantur. [10] Probatissimum quam maxime rubens, & quam ramosissimum, nec scabiosum, aut lapideum, aut rursus inane, & concavum. Auctoritas baccarum ejus non minus Indorum viris quoque pretiosa est, quam feminis nostris uniones Indici. Aruspices eorum vatesque in primis [11] religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur.

INTERPRETATIO.

a *Refici.*] Iterum sale condiri, *evanescente priore conditura, ob mutationem cæli.*

b *Ni pollucerent.*] Ne coëmerent, ad epulas sacras Deorum: parcimonia viam excogitavit, qua cœnæ Deorum facilius compararentur.

c *Ad pollinctum.*] Ad cœnam Deorum.

d *Pretio.*] Pretium pecuniamve largius darent.

NOTÆ.

2. *Ad scopulum Siciliæ.*] Scopulum intelligit, qui in freto Siciliæ est, qua dirimitur ab Italia: quo de scopulo, lib. 3. sect. 14. *In eo freto est scopulus Scylla.*

3. *Et Ampelon.*] Macedoniæ oppidum, de quo lib. 4. sect. 17. Cretæne, de quo lib. 4. sect. 20. intelligendus hic locus sit, obscurum est.

4. *Orthragoriscum.*] Ὀρθραγορίσκον. Vocis ejus originationem disce ex Aristocle, aliisque, apud Athen. lib. 4. pag. 140. Describitur a Rondeletio, lib. 15. cap. 7. Massilienses *Mole* vocant: Hispani, *Bout.* Narbonensium nonnulli, qui Hispaniam Provinciamque frequentarunt, utraque conjuncta appellatione *Molebout.* Diversus hic a marino porculo, de quo lib. 9. sect. 17.

5. *Esse vero illam.*] Quod porro pisces alibi dulces, alibi sint amari, sive salsi, contingere id naturæ ex differentia soli, cælive, aut pabuli, affini etiam monstratur exemplo.

6. *Refici constat.*] Sic MSS. Reg. 2. & Chiffl. Interpolatorum manu prius legebatur *recentia effici constat.*

Sect. X. 1. *Ni pollucerent.*] Usus hac voce Festus: *Pollucere merces quas liceat, sunt far, polenta, ... pisces quibus est squama, preter scarum.* Quæ si cum Plinianis componas, conceptam his verbis legem a Numa intelligas: PISCES. QVEI. SQVAMOSEI. NON. SVNT. NEI. POLLVCETO. SQVAMOSOS. OMNEIS. PRAETER. SCARVM. POLLVCETO.

2. *Parcimonia.*] Vide Notas & Emend. num. VI.

3. *Ad pulvinaria.*] Pulvinar, lectus qui in templis sterni consuevit, numini dicatus.

4. *Ni qui ad pollinctum.*] Dictum prisco more, pro *ne qui.* Pollinctum dixere veteres, pro cœna lauta & sumptuosa: qua de re Vossium vide in Etymol. ne actum agam.

5. *Pretio minus.*] Ne pecuniæ non parcerent, ne pretio majore ultro oblato, annonam, ut dicitur, calfacerent, incenderentque.

Sect. XI. 1. *De quibus suo loco.*] Libro 9. sect. 54. & seqq.

2. *Tantum apud Indos.*] Etiam Isidoro teste, lib. 16. Orig. cap. 8. Curalium, sic enim libri omnes prisci habent, sive ut recentiores, corallium, & corallum, nomen retinet, *du Corail.*

3. *Circa Stœchadas.*] Nec ibi solum, sed etiam tota Provinciæ ora Stœchadibus apposita, probatissimum colligi scribit Honor. Bouche, lib. 1. hist. Prov. cap. 8. pag. 49.

4. *Circa Æolias.*] Ita Chiffl. cod. In Reg. 2. *circa Eulias.* In editis insulse, *circa Heliam.*

5. *Et ideo vilissimum.*] Ita Reg. 2. recte. Vilissimum, non quia rubens, sed quia molle. Prius *utilissimum* legebatur. Male.

6. *Forma est ei.*] Hæc quoque Solinus, cap. 2. pag. 16. & Isidorus loc. cit

7. *Baccæ ejus.*] Sic etiam loquitur Isidorus loc. cit. Ex quo palam fit curalium olim cum ex aquis extraheretur, sectum in frusta, seu baccas, corni specie ac magnitudine, etiam tum cum sub aquis foret ac mollius crederetur, ne postquam attigisset auras, frangendo durities obstitisset.

8. *Exemptæ.*] Passim ab antiquis creditum, proditumque est, coralium herbaceam mollitiem habere sub aqua: Experimento compertum vel tum saxeam ei inesse duritiem. Quare comminisci ausi sunt alii, vivere sub aquis coralium, tactu lapidescere: quas nugas dum Plinius recitat, non probat. *Aïunt*, inquit, *tactu lapidescere*, &c. Vide Petr. Quiqueran. lib. 2. de laud. Provinc. fol. 57. Minus verecundus Ovidius, lib. 15. Metam. vers. 417. Marbodæus item, lib. de lapid. pret. cap. 20. de corallio: & quod in medico magis, quam in vatibus, mirum, Dioscorides quoque, lib. 5. cap. 139. qui id asseverate pronunciat.

9. *Qua de causa curalium.*] Ὅτι ἐν ἁλὶ κουρεῖται, quoniam in mari tondetur.

10. *Probatissimum.*] Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. & post eum Oribasius, lib. 13. pag. 228.

11. *Religiosum id gestamen.*] Solinus, cap. 2. pag. 16. de curalii ramulis: *Excuduntur ex illis multa gestamina. Habet enim, ut Zoroastres ait, materia hæc quamdam potestatem: ac propterea quidquid inde fit, ducitur inter salutaria. Curalium alias dicunt: nam Metrodorus Gorgiam nominat. Idem quod resistat typhonibus, & fulminibus, affirmat.* Hoc carmine Marbodæus expressit, loc. cit. de corallio:

Ex quo finguntur gestamina commoda multis:
Quippe salutaris gestantibus ipse probatur:
Illius, ut dixit Zoroastres, mira potestas.
Et sicut scribit Metrodorus maximus auctor,
Fulmina, typhonas, tempestatesque repellit,
A rate, vel tecto . . . .
Umbras dæmonicas, ac Thessala monstra repellit:
Collo suspensus pellit de ventre dolorem.

Adde Geopon. auctorem, lib. 15. cap. 1. pag. 406.

Itaque & decore & religione gaudent. Prius quam hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce, ut perquam raro cernatur in suo orbe. Surculi infantiæ adalligati, [12] tutelam habere creduntur. [13] Contraque torminum, ac vesicæ, & calculorum mala in pulverem igne redacti, potique cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut si febris sit, ex aqua, somnum afferunt. Ignibus diu repugnant. [14] Sed eodem medicamine sæpius poto tradunt lienem quoque absumi. [15] Sanguinem rejicientibus exscreantibusve medentur. [16] Cinis eorum miscetur oculorum medicamentis. Spissat enim ac refrigerat. Hulcerum cava explet. Cicatrices extenuat.

XII. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Græci antipathiam vocant, nihil est usquam venenatius, quam in mari pastinaca, utpote cum radio ejus arbores necari [1] diximus. Hanc tamen persequitur [2] galeos. Idem & alios quidem pisces, sed pastinacas præcipue, sicut in terra serpentes mustela. Tanta est aviditas ipsius veneni. Percussis vero ab ea medetur [3] & hic quidem, sed & mullus, ac laser.

Cap. III. XIII. Spectabilis Naturæ potentia in his quoque, quibus & in terris & in aqua victus est, [1] sicut & fibris, quos castores vocant, [2] & castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis, [3] cum capiantur. [4] negat Sextius diligentissimus medicinæ. Quin immo parvos esse substrictosque, & adhærentes spinæ, nec adimi sine vita animalis posse. Adulterari autem renibus ejusdem, qui sint grandes, cum veri testes parvi admodum reperiantur. Præterea [5] ne vesicas quidem esse, cum sint geminæ, quod nulli animalium. In his folliculis inveniri liquorem, & asservari sale. [a] [6] Itaque inter probationes falsi, esse folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quod ipsum corrumpi fraude [7] conjicientium gummi cum sanguine, aut Hammoniacum: quoniam Hammoniaci coloris esse debeant, [8] tunicis circumdati, [9] liquore veluti mellis cerosi, odore graves, gustu amaro, & acri, friabiles. Efficacissimi e Ponto, Galatiaque, mox Africa. [10] Sternumenta olfactu movent. Somnum conciliant, cum rosaceo & peucedano peruncto capite: & per se poti in aqua: ob id phreneticis utiles. [11] Item lethargicos odoris suffitu excitant: vulvarumque exanimationes vel subditi. [12] Et menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. [13] Medentur & vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, nervorum vitiis, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: vel triti ad crassitudinem mellis cum semine viticis, ex aceto aut rosaceo. Sic & contra comitiales sumpti: [14] poti vero contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantum [b] contra genera est mixturæ. [15] Quippe adversus scorpiones ex vino bibuntur: adversus phalangia & araneos, ex mulso, ita ut vomitione reddantur: aut ut retineantur, cum ruta: [16] adversus chalcidas cum myrtite: adversus cerasten & [17] presteras, cum

INTERPRETATIO.

a *Itaque,*] Itaque ut probetur castoreum verum & secernatur a falso, eligendi sunt folliculi seu testes gemini ex uno nexu pendentes: atque hoc ipsum fraude corrumpitur ab iis qui gummi conjiciunt, &c.

b *Contra.*] Contra diversa venenorum genera diversa mixtura est.

NOTÆ.

12. *Tutelam.*] Adversus veneficia.

13. *Contraque torminum.*] Subscribit Plinio Dioscor. lib. 5. cap. 139. Petr. Quiqueranus, loco ante cit. fol. 58. a Galeno id vere proditum, multisque recentiore ævo experimentis comprobatum ait: neque in eo solo genere morbi, sed & in plurimis aliis, sive appensum, sive tritum in pollinem, bibitumque, sive alio modo, valere plurimum.

14. *Sed eodem.*] Dioscor. loc. cit.

15. *Sanguinem &c.*] Diosc. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 16. pag. 121. & cap. 17. pag. 125.

16. *Cinis eorum.*] Diosc. loc. cit. Στύφει δὲ τῇ δυνάμει, καὶ ψύχει ἐπιεικῶς. Καταστέλλει δὲ τὰ ὑπερέχοντα· καὶ οὐλὰς σμήχει τὰς ἐν ὀφθαλμοῖς· πληροῖ δὲ καὶ κοιλώματα καὶ οὐλάς. Quæ Plinius totidem pæne verbis.

Sect. XII. 1. *Dixerimus.*] Libro 9. sect. 72.

2. *Galeos.*] Egimus de hoc galeo cane, lib. 9. sect. 70. Quod pari odio adversus pastinacas, atque mustelæ terrestres, quas Græci γαλᾶς vocant, adversus serpentes, feratur, galei nomen inditum ei Plinius credidit.

3. *Et hic quidem.*] Impositus plagæ.

Sect. XIII. 1. *Sicut & fibris.*] De his egimus, lib. 8. sect. 47.

2. *Et castorea.*] De quibus Virgil. lib. 1. Georg. *Virosaque Pontus castorea*, hoc est, graveolentia, βρομώδη, qualia maxime probantur a medicis.

3. *Cum capiantur.*] Quidam, *cum captantur.* Sed nihil mutandum.

4. *Negat Sextius.*] Et Dioscor. lib. 2. cap. 26. Vide quæ diximus lib. 8. sect. 47.

5. *Ne vesicas.*] Negat præterea Sextius, inquit, castorea animalis ejus, quem castorem vocamus, vesicas esse geminas illas, seu folliculos potius, in quibus liquor continetur. De his folliculis egimus, libro 8. sect. 47.

6. *Itaque.*] Dioscor. lib. 2. cap. 26. Ἐκλέγου δὲ ἀεὶ τοὺς συνεζευγμένους ὄρχεις ἐκ μιᾶς ἀρχῆς .... Δολοῦσι δέ τινες αὐτὸ, ἀμμωνιακὸν ἢ κόμμι συμπεφυμένον αἵματι καὶ καστορίῳ ἐγχέοντες εἰς φύσαν καὶ ξηραίνοντες. *Porro testes semper eligito, qui sint ex uno ortu connexi .... Ipsum quoque fraude corrumpunt nonnulli, Hammoniacum, aut gummi cum sanguine & castorio subactum in folliculum infundentes, & ita exsiccantes.*

7. *Conjicientium.*] Vide Notas & Emend. num. VII.

8. *Tunicis.*] *Qui naturalibus tunicis perpetuo distinguantur*, inquit Dioscor. loc. cit. διαφραττόμενόν τε συνεχῶς φυσικοῖς ὑμέσι.

9. *Liquore.*] Dioscor. loc. cit. Καὶ τὸ ἔνδον ἔχον κηροειδὲς, βαρύοσμον, βρομῶδες, δριμὺ, δηκτικὸν, εὔθρυπτον. *Liquore intus veluti ceroso, odoris gravis, ac viroso gustu, acri, & mordaci, friabili.*

10. *Sternumenta.*] Sic Dioscor. loco cit.

11. *Item lethargicos.*] Celsus, lib. 3. cap. 20. cujus verba retulimus lib. 28. sect. 67. Plinius Valer. lib. 3. cap. 7. & Diosc. loc. cit. Solo castoreo lethargicos esse curatos, vidit Jo. Schenkius, ipso prodente, lib. 1. Observ. Medic. pag. 67.

12. *Et menses*, &c.] Totidem verbis Diosc loc. cit.

13. *Medentur*, &c.] Iisdem fere morbis mederi scribit Diosc. loc. cit.

14. *Poti vero*, &c.] Ex aceto Diosc. propinat, loc. cit. Πίνεται δὲ σὺν ὄξει καὶ πρὸς ἐμπνευματώσεις, στρόφους, λυγμοὺς, θανάσιμα φάρμακα, *contra inflationes, tormina, singultus, exitialia venena.*

15. *Quippe.*] Nicander in Theriac. pag. 41.

16. *Adversus chalcidas.*] De hoc lacertæ genere diximus lib. 29. sect. 32.

17. *Et presteras.*] Πρηστὴρ serpentis seu viperæ genus ita

panace,

panace, aut ruta, ex vino: adverſus ceteras ſerpentes, cum vino. [18] Dari binas drachmas ſatis eſt: [19] eorum quæ adjiciantur, ſingulas. [20] Auxiliantur privatim contra viſcum ex aceto: adverſus aconitum ex lacte, aut aqua: adverſum elleborum album, ex aqua mulſa nitroque. Medentur & dentibus, infuſi cum oleo triti in aurem, a cujus parte doleant: aurium doloribus melius, ſi cum meconio. Claritatem viſus faciunt cum melle Attico inuncti. [21] Cohibent ſingultus ex aceto. Urina quoque fibri reſiſtit venenis, & ob id in antidota additur. Aſſervatur autem optime in ſua veſica, ut aliqui exiſtimant.

XIV. Geminus ſimiliter victus in aquis terraque teſtudinum, effectuſque par: [a] honore habendo, vel propter excellens [1] in uſu pretium, [2] naturæque proprietatem. Sunt ergo teſtudinum genera, terreſtres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua vivunt. Has quidam e Græcis [3] emydas appellant. Terreſtrium carnes ſuffitionibus propriæ, Magiciſque artibus refutandis, & contra venena ſalutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibuſque, pro antidoto dari dicuntur: & ex jure in cibo ſumptæ, ſtrumas diſcutere, lienes tollere: [4] item comitiales morbos. [5] Sanguis earum claritatem viſus facit, ſuffuſioneſque oculorum tollit. Et contra ſerpentium omnium & araneorum ac ſimilium venena auxiliatur, ſervato ſanguine in farina pilulis factis, & cum opus ſit in vino datis. [6] Felle teſtudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodeſt: [7] & ſcorpionum plagæ inſtillari. [8] Tegumenti cinis vino & oleo ſubactus pedum rimas hulceraque ſanat. Squamæ e ſumma parte deraſæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Eo magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Urinam earum aliter quam in veſicis diſſectarum, inveniri poſſe non arbitror: & inter ea hoc quoque eſſe, quæ portentoſa Magi demonſtrent, adverſus aſpidum ictus ſingulare, efficaciore tamen, ut aïunt, cimicibus admixtis. Ova durata illinuntur ſtrumis, & hulceribus frigore aut aduſtione factis. Sorbentur in ſtomachi doloribus. CAP. IV.

[9] Marinarum carnes admixtæ ranarum carnibus contra ſalamandras præclare auxiliantur. Neque eſt teſtudine aliud ſalamandræ adverſius. [10] Sanguine alopeciarum inanitas, [11] & porrigo, omniaque capitis hulcera curantur. Inareſcere eum oportet, lenteque ablui. Inſtillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Adverſus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miſcetur autem ſanguis heminis tribus, aceti hemina, vino addito: [12] his & cum hordeacea farina, aceto quoque admixto, ut ſit quod devoretur fabæ magnitudine. Hæc ſingula & matutina [13] & veſpertina dantur, dein poſt aliquot dies bina veſpera. Comitialibus inſtillatur ore diducto, his qui modice corripiantur. Spaſmo cum caſtoreo clyſtere infunditur. [14] Quod ſi dentes ter anno colluantur teſtudinum ſanguine, immunes a dolore fiunt. Et anhelitus diſcutit, quaſque [15] orthopnœas vocant: ad has in polenta datur. [16] Fel teſtudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: [17] tonſillas ſedat, & anginas, & omnia oris vitia: privatim nomas ibi: [18] item teſtium. [19] Naribus illitum comitiales erigit, attollitque. Idem cum vernatione anguium aceto admixto, unice puru-

INTERPRETATIO.

a *Honore.*] Quibus honor habendus eſt.

NOTÆ.

appellatum ob inextinctæ ſitis ardorem, quem morſu creat.

18. *Dari binas.*] Caſtorei. Ita Scribonius Largus, Compoſ. 192. *Ad ixiam, quam quidam chamæleonta vocant: Item caſtorei.* * *P.* 2. (hoc eſt, denarios pondo duos, ſive drachmas binas) *dato ex vino cyathis quatuor*, &c.

19. *Eorum quæ adjiciantur.*] Rutæ exempli gratia, vel panacis.

20. *Auxiliantur.*] Dioſcor. loc. cit. Πίνεται δὲ σὺν ὄξει καὶ πρὸς ἰξίαν.

21. *Cohibent.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. XIV. 1. *In uſu.*] Ad inteſtina variæ ſupellectilis opera. Earum cortices ſive putamina ſecabantur in laminas, quibus lecti veſtirentur, & repoſitoria.

2. *Naturæque.*] In Reg. 2. *figuræque proprietatem.* Rectius, ut opinor. De forma teſtudinum diximus lib. 9. ſect. 12. Hoc tamen & hic obiter adjicimus ex Pauſania, in Atticis, pag. 43. marinas teſtudines a terreſtribus magnitudine tantum ac pedibus differre: pedes enim iis eſſe, quales marino vitulo. Εἰσὶ δὲ αἱ θαλάσσιαι, πλὴν μεγέθους καὶ ποδῶν, ὅμοιαι ταῖς χερσαίαις· πόδας δὲ ἐοικότας ἔχουσι ταῖς φώκαις.

3. *Emydas.*] Ἐμύδας, Ariſt. & Phavorinus: ἀμύδας Archigenes apud Galenum vocat, lib. 2. κατὰ τόπους, cap. 2. pag. 381.

4. *Item comitiales.*] Auctor Kiranidum, pag. 158. Χελώνης *quoque terreſtris ſanguis potus epilepticos juvat, & ab echidna vel ſcorpione percuſſos ſumme juvat.* Dioſc. ſimiliter, lib. 2. cap. 97.

5. *Sanguis earum.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 18.

6. *Felle teſtudinum.*] Auctor Kiranidum, pag. 158. *Fel cicatrices & leucomata cum melle ſumme juvat. Tota vero combuſta, & cum melle ſumpta, vetuſtiſſima leucomata mundat continuo: & dolorem nubeculaſque illita ſanat*, &c.

7. *Et ſcorpionum.*] Auctor Kiranidum, loc. cit.

8. *Tegumenti cinis*, &c.] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 232. *Tegumen concrematur*, &c.

9. *Marinarum.*] Dioſc. in Alexiph. cap. 4.

10. *Sanguine*, &c.] Q. Serenus, cap. 9. de fluore capillorum, pag. 130.

Vel teſtudineo mage permulcето cruore.

Archigenes apud Galenum, lib. 1. κατὰ τόπους, cap. 2. pag. 329. Ἡ χελώνης θαλασσίας αἱματικατάχεσις, ἐπαινεῖται, *laudatiſſimus enim eſt.*

11. *Et porrigo*] Q. Serenus, cap. 4. inter remedia porrigini depellendæ, pag. 127.

Prodeſt & tarda demptus teſtudine ſanguis.

12. *His.*] Comitialibus morbis etiam cum farina hordeacea.

13. *Et veſpertina.*] Reg. 2. *& veſpera*: ut mox, *bina veſpera.*

14. *Quod ſi dentes ter anno.*] Ita Reg. 2. & Pintiani codex. In editis male, *per annos.*

15. *Orthopnœas.*] Auctor Kiranidum, pag. 158. *Marinæ teſtudinis ſanguis .... cum pultibus conditus & potus, orthopnœam ſanat.*

16. *Fel teſtudinum.*] Dioſcor. lib. 2. pag. 96. & Galenus, lib. 4. κατὰ τόπους, cap. 8. pag. 456.

17. *Tonſillas*, &c.] Dioſcor. loc. cit. Πρὸς συνάγχας, καὶ τὰς ἐπὶ τῶν παίδων νομὰς ἐν στόματι.

18. *Item teſtium.*] Subintellige, nomas, hoc eſt, hulcera quæ paſcendo ſerpunt: vel vitia omnia.

19. *Naribus illitum.*] Ita M S S. omnes. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 58. *Fel teſtudinis naribus illitum jacentem erigit.*

lentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, decoctarumque carnium testudinis succum, addita æque vernatione anguium. Sed vino testudinem excoquunt. Oculorum utique vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam. Marinæ felle cum fluviatilis sanguine, & lacte, capillus mulierum inficitur. Fel contra salamandras, vel succum decoctæ bibisse satis est.

Testudinum est tertium genus in cœno & paludibus viventium. Latitudo his in dorso pectori similis, [a] nec convexo curvata calyce, ingrata visu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres namque in succensa sarmenta conjectæ, dividentibus se tegumentis rapiuntur: tum evulsæ carnes earum coquuntur in aquæ congio, sale modice addito: ita decoctarum ad tertias partes succus, paralysin & [20] articularios morbos sentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, sanguinemque vitiatum. Sistitur [21] ab eo remedio alvus aquæ frigidæ potu.

Ex quarto genere testudinum, quæ sunt in amnibus, divulsarum pingui cum aïzoo herba tuso, admixto unguento & semine lilii, ante accessiones si perungantur ægri, præter caput, mox convoluti calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima Luna capi oportere, ut plus pinguium reperiatur. Verum ægrum sextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis [22] instillatus cerebro capitis dolores sedat: item strumas. Sunt qui testudinum sanguinem cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi novo fictili jubent: ignem sacrum, [b] cujuscumque generis sanguine illini: item capitis hulcera manantia, & verrucas. Iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt tardius ire navigia, testudinis pedem dextrum vehentia.

XV. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse universitatem animalium, majorisque miraculi: sed hoc utilius est vitæ, [c] contributa habere remedia, cum aliud alii prosit, aliud alibi facilius inveniatur.

CAP. V. XVI. [1] Venenatum mel diximus ubi nasceretur. 1. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle sincero fastidium cruditasve, quæ sit gravissima, incidat, testudinem circumcisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum esse, auctor est Pelops, scincumque Apelles. [2] Quid esset scincus, diximus: [3] sæpius vero, quantum veneficii in menstruis mulierum. [4] Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus. [5] Item contra pastinacam, & scorpiones terrestres marinosque, & dracones, & phalangia illitus sumptusve in cibo. Ejusdem recentis e capite cinis contra omnia venena, privatim contra fungos. 2. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certe nocere, stella marina vulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clavo æreo januæ.

XVII. 1. Draconis marini scorpionumque ictus, [1] carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus earum e jure decoctarum, efficacissimus habetur. 2. Sunt & servatis piscibus medicinæ, salsamentorumque cibus prodest [2] a serpente percussis, & contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita ut ad vesperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter a chalcide, ceraste, [3] aut quas sepas vocant, [4] aut elope, dipsadeve percussis. Contra scorpionem largius sumi, sed non evomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur: & im-

Interpretatio.

a *Nec.*] Nec convexum habet curvatumque tegumentum.

b *Cujuscumque.*] Cujuscumque testudinum generis.

c *Contributa.*] Ad eosdem morbos utilia.

Notæ.

Diosc. lib. 2. cap. 96. inditum mavult: *ἐπιληπτικοῖς ἐντεθεῖσα ταῖς ῥισίν.*

20. *Articularios morbos.*] Paulo aliter auctor Kiranidum, qui pag. 158. *χελώνης palustris cinerem cum ceroto rosaceo superillitum* ait *calidas podagras summe sanare.*

21. *Ab eo remedio.*] Post illud remedium.

22. *Instillatus cerebro.*] Vide Notas & Emend. num. VIII.

Sect. XV. 1. *Contributa.*] Quasi ad eamdem tribum classemque pertinentia. Sic contributa oppida, quæ sunt ejusdem jurisdictionis, ut vocant, quæ eodem jura petunt, ut in Geographicis monuimus.

Sect. XVI. 1. *Venenatum .... diximus.*] Libro 21. sect. 44.

2. *Quid esset scincus.*] Ita MSS. De scinco dixit lib. 8. sect. 38. & lib. 28. sect. 30.

3. *Sæpius vero.*] Subintellige, diximus. Nempe lib. 7. sect. 13. & lib. 28. sect. 23. & alibi passim.

4. *Contra omnia. ... ut diximus.*] Libro 28. sect. 23. *Bythus Dyrrachenus .... tradit .... omnem vim talem resolvi, si mullum piscem secum habeant.*

5. *Item contra.*] Dioscor. lib. 2. cap. 24. & in Theriac. cap. 25. quod & experimento comprobatum a se narrat Rondeletius, lib. 6. cap. 19. ubi multa affert in eam rem egregia.

Sect. XVII. 1. *Carnibus earum impositis.*] Draconis scilicet & scorpionum, quibus quamobrem nunc muliebre genus haud semel affingat, obscurum est. Sic enim MSS. omnes, editique libri. Ad stellam marinam certe, de qua paulo ante extrema sect. superiore dictum est, pertinere hæc minime posse, perspicuum videtur: nam & *ejus* dici, non *earum*, oportuisset: & ex dracone marino, hoc ipso loco remedia afferri, inter ea quæ ex stella marina, & quæ e salsamentis petantur, Index persuadet, consentientibus exemplaribus omnibus: *Ex stella marina. Ex dracone marino. Ex salsamentis*, &c. Scorpionis marini ictum appositu ipsius hepatis sanasse se auctor est Rondeletius, lib. 6. cap. 19.

2. *A serpente.*] Ab eo viperæ genere, quam prestera vocant, inquit Diosc. lib. 2. cap. 33. *Ὁ δὲ ὠμοτάριχος λεγόμενος .... βοηθεῖ λαμβανόμενος τοῖς ὑπὸ ἐχίδνης, τῆς καλουμένης πρηστῆρος, δηχθεῖσι. δεῖ δὲ ὡς ὅτι πλεῖστον προσφέροντας οἶνον ἀναγκάζειν πίνειν πολὺν, καὶ ἐμεῖν. Sed oportet vinum quamplurimum subinde haurire cogantur, ita ut vomitione reddatur.*

3. *Aut quas sepas.*] Genus illud serpentis nunc intelligit, de quo diximus lib. 23. sect. 29.

4. *Aut elope.*] In Reg. 2. & Chiffl. *helope*. In editis, *elape*.

ponere eadem plagis convenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur. 3. Privatim contra presteris morsum sarda prodest. [5] Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi: vel si non sint ferro ustæ plagæ, corporaque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. 4. Idem & cybio effectus. [6] Draco quidem marinus ad spinæ suæ, qua ferit, venenum, ipse impositus, vel cerebro toto prodest.

XVIII. 5. Ranarum marinarum ex vino & aceto decoctarum succus contra venena bibitur, & contra ranæ rubetæ venenum, & contra salamandras. [1] 6. E fluviatilibus, si carnes edantur, jusve decoctarum sorbeatur, prosunt & contra leporem marinum, & contra serpentes supra dictas. Contra scorpiones ex vino. [2] Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranæ viventi linguam, [a] nulla alia corporis parte adhærente, ipsaque dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quæcumque interrogaverit, vera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi, quæ si vera sunt, multo utiliores vitæ existimentur ranæ, [3] quam leges. [b] Namque arundine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur a marito, adulteriorum tædium fieri. Carnibus earum in hamum additis, præcipue purpuras certum est allici. [4] Jecur ranæ geminum esse dicunt, objicique formicis oportere: eam partem, quam appetant, contra omnia venena esse pro antidoto. 7. Sunt quæ in vepribus tantum vivunt, ob id rubetarum nomine, [5] ut diximus, quas Græci phrynos vocant, grandissimæ cunctarum, geminis veluti cornibus, plenæ veneficiorum. Mira de his certatim tradunt auctores. Illatis in populum silentium fieri. Ossiculo, quod sit in dextro latere, in aquam ferventem dejecto, refrigerari vas, nec postea fervere, nisi exempto. Id inveniri objecta rana formicis, carnibusque erosis: [c] singula [6] in solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo dejecto fervere videatur, [7] apocynon vocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, & jurgia, addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus a dextro latere refrigerari ferventia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quæ fiant ex ipsis.

XIX. 8. [1] Auxiliatur vero etiam efficacius colubra in aqua vivens: hujus adipem & fel habentes qui crocodilos venentur, mire adjuvari dicunt, nihil contra bellua audente. Efficacius etiamnum, si herba potamogiton misceatur. 9. [2] Cancri fluviatiles triti potique ex aqua recentes, seu cinere asservato, contra venena omnia prosunt, privatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino: vel si non sit, caprino, vel quocumque. Addi & vinum oportet. [3] Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem vis contra venenatorum omnium morsus, [4] privatim scytalen, & angues, [5] & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum servatus prodest pavore potus [6] periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. [7] Quidam adjiciunt Gentianam, & dant in vino. Nam si jam pavor occupaverit, pastillos vino subactos devorandos ita præcipiunt. Decem vero cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: & cum ocimo ipsos cineremve eorum percussis imponunt. Minus in omnibus his marini prosunt, ut Thrasyllus auctor est. [8] Nihil autem æque adversari ser-

INTERPRETATIO.

a *Nulla.*] Si nulla alia parte corporis, quam lingua, rana adhærescat ei qui extrahit.

b *Namque.*] Nam arundine transfixa per ranæ pudenda, ad os usque, si surculus ille a marito defigatur in menstruis mulieris, futurum est ut mulier adulteria horreat.

c *Singula.*] Singula ossa in solium aquæ calidæ dejici *experimenti causa.*

NOTÆ.

Nicander in Theriac. pag. 35. inter varia serpentium genera, sed quæ innocua sint, ἔλοπας annumerat: & Scholiastes vetus in eum locum, pag. 24. ἀσθενεῖς interpretatur.

5. *Imponuntur.*] Diosc. lib. 2. cap. 33. Καταπλάσσεται δὲ καὶ ἐπὶ κυνοδήκτων ὠφελίμως.

6. *Draco quidem.*] Totidem verbis Diosc. lib. 2. cap. 15. Δράκων θαλάσσιος ἀναπτυχθεὶς, ἐπιτεθεὶς, ἴαμά ἐστι πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἀκάνθης αὐτοῦ πληγήν.

Sect. XVIII. 1. *E fluviatilibus.*] Diosc. lib. 2. cap. 28. iisdem verbis: Βάτραχοι ἀντιφάρμακόν εἰσιν ἑρπετῶν πάντων, ζωμευθέντες ἐν ἁλσὶ καὶ ἐλαίῳ, τοῦ ζωμοῦ λαμβανομένου ὁμοίως.

2. *Democritus quidem.*] Simile est quod de bubone superius retulit, lib. 29. sect. 26.

3. *Quam leges.*] De adulteriis, & de pudicitia: quales ab Augusto latæ, ut refert Tranquillus in ejus vita, cap. 34.

4. *Jecur ranæ.*] Vide quæ diximus lib. XI. sect. 76.

5. *Ut diximus.*] Libro 8. sect. 48.

6. *In solium addi.*] In quibusdam MSS. *in oleum*, male. In solium aquæ calidæ dejici ait, experiundi causa, num eo dejecto statim vas refrigeretur. Solium, vas est, in quo sedentes lavantur. *Solium aquæ calidæ* vocat Celsus, lib. 7. cap. 26.

7. *Apocynon.*] Ἀπὸ κυνὸς, quod canum impetus cohibeat.

Sect. XIX. 1. *Auxiliatur vero .... colubra.*] Sic MSS. omnes, non *coluber.*] In Indice hujus loci, & infra sect. 26. enhydris appellatur.

2. *Cancri fluviatiles.*] Nicander in Theriac. pag. 43. & Diosc. lib. 2. cap. 12. totidem verbis.

3. *Necant eos.*] Diosc. lib. 2. cap. 12.

4. *Privatim scytalen.*] Columella, lib. 6. cap. 17. pag. 226. *Musque araneus, quem Græci σκυτάλην appellant, quamvis exiguis dentibus, non exiguam pestem molitur.* Etiam & μυγαλὴ nuncupatur, ut alibi monuimus.

5. *Et contra leporem.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 54. & Diosc. loc. cit.

6. *Periclitantibus.*] Quos ὑδροφόβους vocant, ut diximus lib. 8. sect. 63. Theod. Priscianus lib. 2. parte 1. cap. 8. *Hydrophobicis dabo etiam cancrorum fluviatilium pulverem combustorum.*

7. *Quidam adjiciunt.*] Quos secutus est Dioscor. lib. 2. cap. 12.

8. *Nihil autem.*] Plinius, lib. 9. sect. 51. de cancris: *Contra serpentium ictus medentur.*

pentibus, quam cancros, [9] suesque percussas hoc pabulo sibi mederi. Cum Sol sit in Cancro, torqueri serpentes. 10. Ictibus scorpionum & carnes fluviatilium cochlearum resistunt crudæ vel coctæ. Quidam ob id salsas quoque asservant. Imponunt & ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares sunt: [10] sed & nos hæc omnibus terris demonstramus. Carnes eorum adversus scorpiones valent impositæ. 11. Inter venena sunt piscium, [11] porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno læsorum: remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore.

XX. 12. [1] Canis rabidi morsu potum expavescentibus, faciem perungunt adipe vituli marini. Efficacius, [2] si medulla hyænæ, & oleo e lentisco, & cera misceatur. 13. Murænæ morsus ipsarum capitis cinere sanantur. Et pastinaca contra suum ictum remedio est, cinere suo ex aceto, illito, vel alterius. Cibi causa extrahi debet e dorso ejus, quidquid simile est croco, caputque totum: & hanc autem, & omnia testacea modice collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino veneficium restinguunt poti hippocampi. 14. Contra dorycnium echini maxime prosunt: & iis qui [3] succum Carpathii biberint, præcipue jure sumpto. [4] Et cancri marini decocti jus contra dorycnium efficax habetur. * [5] Peculiariter vero contra leporis marini venena.

* Cap. VI.

XXI. 15. Et ostrea adversantur iisdem. Nec potest videri satis dictum esse de his, cum palma [1] mensarum divitum attribuatur illis. [2] Gaudent dulcibus aquis, & ubi plurimi influunt amnes: [3] pelagia parva & rara sunt. Gignuntur tamen & in petrosis, carentibusque aquarum dulcium adventu, sicut [4] circa Grynium & Myrinam. Grandescunt [5] sideris quidem ratione maxime, ut in natura aquatilium diximus: sed privatim [6] circa initia æstatis, [7] multo lacte prægnantia, atque ubi Sol penetret in vada. Hæc videtur causa, quare minora [8] in alto reperiantur. Opacitas cohibet incrementum, & tristitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa Hispaniæ, fusca Illyrico, nigra & carne & testa [9] Circeïis. Præcipua vero habentur in quacumque gente spissa, nec saliva sua lubrica, crassitudine potius spectanda, quam latitudine: neque in luto capta, neque in arenosis, sed solido vado, [10] spondylo brevi atque non carnoso, [a] nec fibris laciniosо, ac tota in alvo. Addunt peritiores notam, [b] ambiente [11] purpureo crine fibras, eoque argumento generosa interpretantur, [12] calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferrique in ignotas aquas. Sic Brundisiana [13] in Averno compasta, & suum retinere succum, & a Lucrino adoptare creduntur. Hæc sint dicta de corpore.

Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloria sua litora: sed dicemus aliena lingua, quæque peritissima hujus censuræ in nostro ævo fuit. Sunt ergo Muciani verba, quæ sub-

Interpretatio.

a *Nec fibris.*] Nec sit ostreorum spondylus laciniosus, aut sectus in fibras: & sint ostrea tota in alvo sui operculi.

b *Ambiente.*] Marginem ambiente circulo purpureo.

Notæ.

9. *Suesque percussas.*] De suibus agrestibus prodidit hoc Ælianus, lib. 1. Var. hist. cap. 7.

10. *Sed nos & hæc.*] Hæc quæ tractamus, remedia.

11. *Porci marini.*] In Indice hujus loci, *Porcelli, sive porci.* Libro 9. sect. 17. porculus marinus appellatur: etiamnum ab Italis, *Porcelleto*: nostris *Etourgeon*, ut diximus loco cit. De sturione marino vide Rondelet. lib. 14. cap. 9. pag. 413. Marini porculi meminit & Ambrosius in Hexaëm. Judæos tradens marinis vesci porcis, cùm terrestribus abstineant.

Sect. XX. 1. *Canis rabidi.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 50. totidem verbis.

2. *Si medulla hyænæ.*] Vel hyænæ corii particula pano inligata sanari ὑδροφόβους circulator quidam affirmabat, teste Scribonio Largo, Compos. 172.

3. *Succum Carpathii.*] Diosc. in Alexiph. cap. 13. Carpasi succum vocat, τὸν τοῦ Καρπάσου ὀπόν, inter venena: nec quid sit, satis liquet.

4. *Et cancri.*] Dioscor. in Alexiph. cap. 6.

5. *Peculiariter vero.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 54. Vide Notas & Emend. num. IX.

Sect. XXI. 1. *Mensarum divitum.*] Ita Reg. 2. non, ut editi, *diu jam.* Macrobius, lib. 2. Saturn. cap. 9. pag. 355. de cœna Pontificia: *Cœna hæc fuit: Ante cœnam echinos, ostreas crudas quantum vellent, peloridas, sphondylos,* &c.

2. *Gaudent.*] Ibi enim dulciora, ampliora, meliorisque succi sunt. Athenæus, lib. 3. pag. 92.

3. *Pelagia.*] Quæ in alto e scopulis petuntur, & pala ferrea inde colliguntur: *que l'on pesche à la drague sur des rochers.*

4. *Circa Grynium.*] Sic MSS. omnes. Tamen lib. 5. sect. 32. *Grynia.*

5. *Sideris quidem.*] Lunæ ratione, ut dictum est lib. 9. sect. 50.

6. *Circa initia æstatis.*] Tum meliora esse, suaviora, utilioraque ventriculo, prodidit Athenæus, loc. cit.

7. *Multo lacte.*] Plinius, lib. 9. sect. 74. *Nuper compertum in ostreariis, humorem iis fetificum lactis effluere.* Mense Maio ac Junio grandescere ea, ac multo lacte prægnare Plinius docet, quod & experientia constat.

8. *In alto.*] Vide Notas & Emend. num. X.

9. *Circeiis.*] Laudat id genus Juvenalis infra laudandus. Catius apud Horatium, lib. 2. Satyr. 4. vers. 33.

Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini.

10. *Spondylo brevi.*] Spondylus in ostreis aliter a Græcis τράχηλος appellatur, collum scilicet ostreorum exterius, prope dorsum valvarum.

11. *Purpureo crine.*] Cirrum lividum, hoc est, purpurei coloris Martialis appellat, lib. 7. Epigr. 19.

Et ostreorum rapere lividos cirros.

Quid Martialis interpres in hunc locum, quid Salmasius dicat in Solin. pag. 1127. non laboro.

12. *Calliblephara.*] Καλλιβλέφαρα, quasi pulcris genis, hoc est, valvis. In Reg. 2. *calliphararata*, voce ignota, vel corrupta.

13. *In Averno compasta.*] Usus eo verbo Plinius, lib. 9. sect. 79. *Postea visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas: ac ne lis esse inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ advectionis a Brundisio compascere in Lucrino.* Lacum Lucrinum Avernumque proximos fuisse, atque adeo fere communibus aquis stagnasse, notissimum est.

jiciam: [14] Cyzicena majora [15] Lucrinis, dulciora [16] Britannicis, ſuaviora [17] Medulis, acriora [18] Lepticis, pleniora [19] Lucenſibus, ſicciora Coryphantenis, teneriora Iſtricis, candidiora Circeïenſibus. [20] Sed his neque dulciora, neque teneriora eſſe ulla compertum eſt. In Indico mari Alexandri rerum auctores pedalia inveniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cujuſdam nomenclator [21] tridacna appellavit: tantæ magnitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda eſſent.

Dos eorum medica hoc in loco tota dicetur, [22] Stomachum unice reficiunt: faſtidiis medentur. Addiditque luxuria frigus obrutis nive, [23] ſumma montium & maris ima miſcens. [24] Molliunt alvum leniter. Eadem quoque cocta cum mulſo, teneſmo, qui ſine exhulceratione ſit, liberant. Veſicarum hulcera quoque repurgant. [25] Cocta in conchis ſuis uti clauſa venerint, mire diſtillationibus proſunt. [26] Teſtæ oſtreorum cinis uvam ſedat, & tonſillas admixto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarumque duritias, capitum hulcera ex aqua: cutemque mulierum extendit. Inſpergitur & ambuſtis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ ſi tundantur, ſtrumas ſanant, [27] & perniones pedum. Purpuræ quoque contra venena proſunt.

XXII. 16. Et algam maris [1] theriacen eſſe [2] Nicander tradit. Plura ejus genera, [3] uti diximus: longo folio & latiore, rubente, aliave criſpo. Laudatiſſima, quæ in Creta inſula juxta terram in petris naſcitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui poſtea non poſſit. E vino jubet eam dari.

XXIII. [1] Alopecias replet hippocampi cinis, nitro & adipe ſuillo mixtus, [2] aut ſincerus ex aceto. [a] Præparant autem ſepiarum cruſtæ farina medicamentis cutem, & muris marini cinis cum oleo: item echini cum carnibus ſuis cremati: fel ſcorpionis marini. [4] Ranarum quoque trium, ſi vivæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant ſanguiſugæ, quæ in nigro vino diebus LX. computruere. [5] Alii in aceti ſextariis duobus ſanguiſugarum ſextarium in vaſe plumbeo jubent putreſcere totidem diebus, mox illini in Sole. [6] Sornatius tantam vim hanc tradit, ut niſi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrari dicat. [7] Capitis hulceribus, muricum vel purpurarum teſtæ cinis cum melle utiliter illinitur: conchyliorum, vel ſi non urantur, farina ex aqua: Doloribus, caſtoreum cum peucedano & roſaceo. CAP. VII.

XXIV. [1] Omnium piſcium fluviatilium marinorumque adeps liquefactus Sole admixto

INTERPRETATIO.

a *Præparant.*] Medicamentis *quibus alopecia emendatur*, ſuſcipiendis, præparatur ante cutis cruſta ſepiarum in farinam trita & illita.

NOTÆ.

14. *Cyzicena.*] A Cyzico Helleſponti oppido: cujus ora tota oſtreis celebratiſſima fuit. Unde Catullus ad Priapum, Carm. 18.

Nam te præcipue in ſuis urbibus colit ora
Helleſpontia, ceteris oſtreoſior oris.

Ἀβυδηνὰ ὄστρεα in hoc ipſo tractu maris laudat Clemens Alex. lib. 2. Pædag. pag. 140.

15. *Lucrinis.*] Lacus Lucrinus, prope Baias, de quo lib. 3. ſect. 9. Martialis, lib. 5. Epig. 38.

Concha Lucrini delicatior ſtagni.

Et lib. 13. Epig. 82.

Ebria Baiano veni modo concha Lucrino.

16. *Britannicis.*] Hæc ſunt oſtrea, quæ *Rutupino edita fundo* Juvenalis appellat, Satyra 4. verſ. 141. Fuit enim Rutupinum litorale Britanniæ oppidum, ut ex Ptolemæo diſcimus:

Circeiis nata forent, an
Lucrinum ad ſaxum, Rutupinove edita fundo
Oſtrea, callebat primo deprendere morſu,
Et ſemel aſpecti litus dicebat echini.

17. *Medulis.*] A Medulis Galliæ Aquitanicæ populis, ad Garumnæ oſtia prope Burdegalam. Hodie *Medoc.* Vide Notas & Emend. num. XI.

18. *Lepticis.*] A Lepti Africæ civitate.

19. *Lucenſibus.*] A Lucento, opinor, Hiſpaniæ oppido, de quo lib. 3. ſect. 32. Iſtrica ab Iſtria, &c.

20. *Sed his.*] Circeïenſibus. Hæc jam Plinii verba, non Muciani ſunt.

21. *Tridacna.*] Δάκνω *mordeo* Græce ſonat.

22. *Stomachum.*] Ita Diphilus apud Athen. lib. 3. pag. 90.

23. *Summa montium.*] Nives e ſummis montium jugis petitas, ut in eis oſtrea ſervent, quæ petuntur ex imo mari; quemadmodum ſervantur in ſale piſces. Pro ſale obruuntur oſtrea nive, in teſtis ſuis, ut frigidiora ſorbeantur.

24. *Molliunt.*] Ipſa oſtrea eſſe κοιλίας ὑπακτικά, jus quo decocta fuerint, παρακτικὸν καὶ ὑπακτικὸν κοιλίας tradit Mneſitheus Athen. lib. de eduliis, apud Athenæum, lib. 3. pag. 92.

25. *Cocta in conchis.*] Vide Notas & Emend. num. XII.

26. *Teſtæ oſtreorum.*] Quemadmodum & cinerem e cochleis commendat in eum uſum Q. Serenus, laudatus a nobis, lib. 20. ſect. 74.

27. *Et perniones pedum.*] Sextus Platon. cap. 1. de cervo, tit. 21. *ad perniones: Sebum cervinum combuſtum ſimul cum oſtreæ teſta minuta & commixta, & factum quaſi malagma impone: mire ſanat.*

Sect. XXII. 1. *Theriacen eſſe.*] Hoc eſt, adverſus ſerpentes prodeſſe.

2. *Nicander.*] Loco citato a nobis lib. 26. ſect. 66.

3. *Uti diximus.*] Ibidem.

Sect. XXIII. 1. *Alopecias.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 2. cap. 3. Ἱππόκαμπος θαλάσσιόν ἐστι ζῶον μικρὸν, οὗ καέντος ἀναληφθεῖσα ἡ τέφρα πίσσῃ ὑγρᾷ ἢ ὀξυγγίῳ ἢ ἀμαρακίνῳ μύρῳ, καὶ καταχρισθεῖσα, ἀλωπεκίας δασύνει. *Hippocampus marinum eſt animalculum; cujus cremati cinis liquida pice vel axungia, aut amaracino unguento exceptus, & illitus alopecias emendat.* Sic etiam Galenus, lib. XI. de fac. ſimp. med. cap. 1. pag. 312. De hippocampo multa Ælianus, lib. 14. hiſt. anim. cap. 20. Pingitur a Rondeletio, lib. de inſectis, pag. 114. cap. 9. Maſſilienſibus, *Cheval & Chevalot.*

2. *Aut ſincerus.*] Solus, per ſe; nulla re alia admixta, præter acetum.

3. *Præparant autem.*] Vide Notas & Emend. num. XIII.

4. *Ranarum quoque.*] Sic Dioſcor. lib. 2. cap. 28. Καέντες δὲ βάτραχοι .... καὶ ἀλωπεκίας θεραπεύουσι σὺν πίσσῃ ὑγρᾷ καταχριόμενοι. Et Alexander Iatros, lib. 1. cap. 4. ad alopecias: *Ranarum cinis cum pice liquida illinitus.* Idque ſe experimento probaſſe teſtatur Rondeletius, lib. de paluſt. cap. 2.

5. *Alii in aceti.*] Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 7. pag. 48. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 7. de capillis denigrandis.

6. *Sornatius.*] Sic MSS. Ignotum medici nomen. Referunt hoc ipſum porro auctores proxime appellati.

7. *Capitis hulceribus.*] Marcellus Empir. totidem verbis, cap. 4. pag. 40. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 5.

Sect. XXIV. 1. *Omnium piſcium.*] Vide Notas & Emend. num. XIV.

melle, oculorum claritati plurimum confert: item castoreum cum melle. [2] Callionymi fel cicatrices sanat, [3] & carnes oculorum supervacuas consumit. [4] Nulli hoc piscium copiosius, ut existimavit [5] Menander quoque in Comœdiis. Idem piscis & [6] uranoscopos vocatur, [7] ab oculo quem in capite habet. [8] Et coracini fel excitat visum. [9] Et marini scorpionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermissis diebus. [10] Eadem ratio albugines oculorum tollit. [11] Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. [12] Lepus marinus ipse quidem venenatus est, sed cinis ejus in palpebris pilos inutiles, evulsos cohibet. Et ad hunc usum utilissimi minimi: [13] Item pectunculi salsi triti cum cedria: & ranæ, [14] quas diopetes, & calamitas vocant: sanguis earum cum lacryma vitis, si evulso pilo palpebris illinatur. [15] Oculorum tumorem ruboremque sepiæ cortex cum lacte mulierum illitus sedat: & per se scabritias emendat. Invertunt itaque [a] genas id agentes, & medicamentum auferunt post paulum, rosaceoque inungunt, & pane imposito mitigant. Eodem cortice & nyctalopes curantur, in farinam trito & ex aceto illito. [16] Extrahit & squamas ejus cinis. Cicatrices oculorum cum melle sanat, [17] pterygia cum sale & cadmia singulis drachmis. [18] Emendat & albugines oculorum jumentorum. Aiunt & ossiculo ejus genas, si terantur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eumdem comburi cum viperinis pellibus ranisque, & cinerem aspergi potioni jubent Magi, claritatem visus promittentes. [19] Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est corium: idemque nomen glutino ejus. Hoc epinyctidas tollit. [20] Quidam ex ventre, non e corio, fieri dicunt ichthyocollam, ut glutinum taurinum. Laudatur Pontica, candida, & carens venis squamisque, & quæ celerrime liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua, aut in aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, ut facilius liquescat. [21] Utilem eam in capitis doloribus affirmant, & [22] tetanothris. [23] Ranæ

INTERPRETATIO.

a *Genas.*] Palpebras.

NOTÆ.

2. *Callionymi fel cicatrices.*] Oculorum videlicet. Vide Galenum, lib. 10. de fac. simp. med. cap. 2. pag. 284. Errant qui discussam a Tobia patris cœcitatem eo felle volunt. Callionymus enim marinus piscis est, & molis exiguæ, nec multarum virium: ille, quo Tobias usus, ingens, fluviatilis, & fere ἀνθρωποφάγος. Silurum potius esse crediderim, de quo lib. 9. sect. 17. Vide Bochartum, parte 2. de animal. lib. 5. cap. 14. pag. 748. Ad oculorum vitia universe callionymi fel commendat & Diosc. lib. 2. cap. 96.

3. *Et carnes.... supervacuas.*] Carnes in angulis oculorum excrescentes.

4. *Nulli hoc.*] Arist. lib. 2. hist. anim. cap. 18. pag. 265.

5. *Menander.*] In Messenia scilicet, cujus fabulæ versus huc pertinentes recitantur ab Æliano, lib. 13. histor. anim. cap. 4.

6. *Vranoscopos.*] Οὐρανοσκόπος, quod oculos in superna corporis parte versus cælum habeat. Idem νυκτερὶς & ἡμεροκοίτης appellatus. Describitur eleganter ab Oppiano, lib. 2. Halieut. vers. 202. Pingitur a Rondeletio, lib. 10. cap. 13. pag. 305. & ab Hippol. Salviano, lib. de hist. aquatil. fol. 197. Massiliensibus, *Tapecon.*

7. *Ab oculo.*] Ἐναλλαγὴ numeri, hoc est, ab oculorum situ.

8. *Et coracini.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 69. *Corvi marini fel inunctione adhibitum caligines tollit, albugines & cicatrices extenuat*, &c.

9. *Et marini scorpionis*, &c.] Diosc. lib. 2. cap. 14. Τοῦ δὲ θαλασσίου σκορπίου ἡ χολὴ ἁρμόζει πρὸς τὰς ἐν ὀφθαλμοῖς ὑποχύσεις, καὶ λευκώματα, καὶ ἀμβλυωπίας.

10. *Eadem ratio.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 67.

11. *Mullorum cibo.*] Dioscor. lib. 2. cap. 24. Τρίγλα συνεχῶς ἐσθιομένη ἀμβλυωπίας δοκεῖ κατασκευαστικὴ ὑπάρχειν. Vide infra, sect. 41.

12. *Lepus marinus*, &c.] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 70. & Dioscor. lib. 2. cap. 20.

13. *Item pectunculi.*] Quod pectunculis Plinius, hoc verbis totidem tellinis Diosc. attribuit, lib. 2. cap. 8. Τελλίναι ταριχευθεῖσαι καεῖσαι καὶ τριβεῖσαι λεῖαι, καὶ μετὰ κεδρίας ἐπισταζόμεναι, τὰς ἐκτιλθείσας τῶν βλεφάρων τρίχας οὐκ ἐῶσιν αὖθις φυῆναι. *Tellinæ sale conditæ ac ustæ, & ad lævorem contritæ, tandemque cum cedria instillatæ, evulsos palpebrarum pilos renasci non patiuntur.* Tellinas a pectunculis, mitulisque sejunxit Hippocrates, lib. 2. de diæta.

14. *Quas diopetes.*] Διοπετὴς rana vocatur, quam per imbres cælo delapsam, quasi a Jove missam, vulgus arbitratur. Sic Palladium τὸ Διοπετὲς καλούμενον ait Clemens Alex. in Protrept. pag. 30. Eademne δρυπετὴς vel δρυοπετὴς, quod arbores scandat, ut dicetur sect. 29. Καλαμίτης, quæ in arundinetis maxime vivit, omnium viridissima, ut dicetur sect. 42. Diversa duo ranarum genera. Diosc. lib. 2. cap. 28. Τῶν δὲ χλωρῶν βατράχων τὸ αἷμα ἐπισταζόμενον, κωλύει τὰς ἐκτιλθείσας ἀπὸ τῶν βλεφάρων τρίχας φύεσθαι. Tamen hoc Galenus negat esse verum, lib. 10. de fac. simp. med. pag. 279.

15. *Oculorum tumorem.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 14. *Corticis sepiæ farina in epiphoris, ex lacte mulieris oculis circumlinitur.* Marcellus Empir. cap. 8. pag. 69. *Sepiæ testa interior, quæ mollis est, diligentissime trita, & muliebri lacte permixta, atque inunctioni adhibita, supra dictis oculorum causis plurimum prodest.* Diosc. lib. 2. cap. 23. de sepia: Τὸ δὲ ἀπ' αὐτῆς ὄστρακον χηματισθὲν εἰς κολλύρια ἁρμόζει πρὸς παράτριψιν τραχέων βλεφάρων. *Ipsius vero testa in collyria efformata, scabris genis perfricandis accommodatur.* Os sepiæ vocat Plinius, sect. 27. & 28. quod in dorso sepiæ reperitur: ὄστρακον τὸ ἐν τῷ νώτῳ, Athen. lib. 7.

16. *Extrahit*, &c.] Plinius Valer. lib. 1. cap. 18. sub finem: *Ad maculas oculorum tollendas, sepiæ testam diligenter in mortario Thebaico teres, & pulverem ipsius in oculos mittes.* Ego vero squamas interpretor, non pterygia oculorum, de quibus mox seorsim, ut Dalecampius: sed festucas, paleas, aut quidvis aliud simile, quod in oculos inciderit: his extrahendis dotem esse corticis sepiarum propriam dicit, confirmatque idem inferius sect. 43. cum vel ipsis telis aculeisque extrahendis hujus corticis cinerem commendat.

17. *Pterygia*, &c.] Diosc. lib. 2. cap. 23.

18. *Emendat*, &c.] Dioscor. lib. 2. cap. 23. Ποιεῖ δὲ καὶ πρὸς λευκώματα κτηνῶν ἐμφυσώμενον. *Facit & præclare jumentis ad oculorum albugines, si insuffletur.* Etiam ad hominum oculos transfert hanc vim Plinius Valer. lib. 1. cap. 20.

19. *Ichthyocolla.*] Is est qui in Borysthene capi, nullisque ossibus esse munitum, dixit lib. 9. sect. 17. cui a glutino quod is præbet, alterum id nomen est inditum.

20. *Quidam ex ventre.*] Dioscor. lib. 3. cap. 102. Ἡ δὲ ἰχθυόκολλα λεγομένη κοιλία ἐστὶν ἰχθύος κητώδους. Διαφέρει δὲ ἡ ἐν Πόντῳ γεννωμένη, οὖσα λευκὴ.... οὐ ψωρώδης, τάχιστα τηκομένη. *Ichthyocolla, hoc est, piscium gluten, venter est piscis cetacei. Præstat natione Pontica, candicans.... minime scabra, & quæ celerrime liquescit.* Tale glutinum hodieque & e Ponto mittitur. Piscis nomen Discorides cum reticet, ichthyocollam dici a glutino suo significat. Vide Aldrov. lib. 5. de pisc. cap. 4. pag. 565.

21. *Vtilem eam.*] Sic Diosc. loc. cit. Ὠφελεῖ δὲ εἰς τὰς κεφαλικὰς ἐμπλάστρους, καὶ λεπρικὰς δυνάμεις, καὶ ὡς τετάνωθρα τῶν προσώπων. *Vtilis est in emplastris cephalicis, leprarumque medicaminibus, & tetanothris, quæ faciei cutem erugant & extendunt.* Cum emplastris cephalicis utilem esse ait Dioscorides, considerandum amplius videtur, annon ea potius intelligat, quæ peculiariter calvariæ fracturis dicata sunt, quam quæ capitis doloribus accommodata.

22. *Tetanothris.*] Τετάνωθρα, sive τετανώματα a verbo τετανόω, sunt quæcumque ad lævigandam & erugandam hominis cutem præsertim in vultu conficiuntur. Tentipellia, a tendenda pelle Latini vocant. Vide Voss. in Etymol.

23. *Ranæ dexter.*] Simile est quod habet Marcellus Empar. cap. 8. prg. 67. *Ranam de lacu prehendes, & spina oculos ei subtiliter erues, atque in panno coccineo ligatos, oculis interius cruentis superpones: cito medeberis.*

dexter oculus dextro, ſiniſtro lævus ſuſpenſi e collo nativi coloris panno, lippitudines ſanant. Quod ſi per coïtum ranæ eruantur, albuginem quoque, alligati ſimiliter in putamine ovi. Reliquæ carnes impoſitæ ſugillationem rapiunt. [24] Cancri etiam oculos adalligatos collo mederi lippitudini dicunt. [25] Eſt parva rana in arundinetis & herbis maxime vivens, muta ac ſine voce, viridis, ſi forte hauriatur, ventres boum diſtendens. Hujus corporis humorem [26] ſpecillis deraſum claritatem oculis inunctis narrant afferre: ipſaſque carnes doloribus oculorum ſuperponunt. [27] Ranas etiam quindecim conjectas in fictile novum juncis configunt quidam: ſuccoque earum, qui ita effluxerit, admiſcent [28] vitis albæ lacrymam, atque ita palpebras emendant, inutilibus pilis exemptis, acu inſtillantes hunc ſuccum in veſtigia evulſorum. [29] Meges pſilothrum palpebrarum faciebat in aceto [a] enecans putreſcentes, & ad hoc utebatur multis variiſque per aquationes autumni naſcentibus. [30] Idem præſtare ſanguiſugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in novo vaſe. [31] Idem tæniæ jecur ſiccatum [32] pondere X. IV. cum oleo cedrino perunctis pilis novem menſibus.

XXV. Auribus utiliſſimum [1] batiæ piſcis fel recens, ſed & inveteratum vino: item bacchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cum roſaceo infuſum: [2] vel caſtoreum cum papaveris ſucco. [3] Vocant & in mari pediculos, eoſque tritos inſtillari ex aceto auribus jubent. [4] Et per ſe conchylio infecta lana magnopere prodeſt. Quidam aceto & nitro madefaciunt. [5] Suntque qui præcipue contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calice novo lenta pruna decoquere, ſubinde ſpuma pennis deterſa, & poſtquam deſierit ſpumare, tepidum infundere. [6] Si tumeant aures, coriandri ſucco prius mitigandas iidem præcipiunt. [7] Ranarum adeps inſtillatus ſtatim dolores tollit. Cancrorum fluviatilium ſuccus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficaciſſime prodeſt. [8] Parotides muricum teſtæ cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulſo curantur.

XXVI. Dentium dolores ſedantur oſſibus draconis marini [1] ſcarificatis gingivis: cerebro caniculæ in oleo decocto aſſervatoque, ut ex eo dentes ſemel anno colluantur. Paſtinacæ quoque radio ſcarificare gingivas, & in dolore utiliſſimum. [2] Conteritur is, & cum elleboro albo illitus, dentes ſine vexatione extrahit. [3] Salſamentorum etiam fictili vaſe combuſtorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia eſt. [4] Et cybia vetera eluta in novo vaſe, dein trita, proſunt doloribus. Æque prodeſſe dicuntur omnium ſalſamentorum ſpinæ combuſtæ, tritæque, & illitæ. [5] Decoquuntur & ranæ ſingulæ in aceti

INTERPRETATIO.

a *Enecans.*] Enecans, ſinenſque putreſcere in aceto.

NOTÆ.

24. *Cancri etiam.*] Q. Serenus, cap. de oculorum dolore mitigando:

Viventiſque nepæ lumen geſtatur amicum.

Nepa Sereno cancer eſt. Superſtitioſius autem Marcellus Empir. cap. 8. pag. 58. *Cancri oculus ſubtiliter ſublatus, & in phœnicio conligatus, colloque ſuſpenſus, lippitudini incipienti medetur, ſi tamen remedium a caſto homine fiat.*

25. *Eſt parva rana.*] Καλαμίτης arundinetis ſuperius appellata, hac ipſa ſect.

26. *Specillis.*] Inſtrumento ferreo, vel cupreo, ut diximus lib. 7. ſect 54. *Acu cuprea* dixit Marcellus Empir. cap. 8. pag. 70. *Ranunculum viridem comprehenſum*, inquit, *acu cuprea pungito, & ſanguine ejus excepto,* &c. Sanguinem hunc Plinius humorem vocat.

27. *Ranas etiam.*] Vide Notas & Emend. num. XV.

28. *Vitis albæ lacrymam.*] Cui *pſilothri* quoque ab ea dote nomen eſt inditum, ut dictum eſt lib. 23. ſect. 16. Eſt enim pſilothrum, unguentum depilatorium. Pro albæ vitis lacryma chamæleonis folia Theod. Priſcianus adhibet, lib. 1. cap. 10. *Et chamæleonis herbæ folia ſicca trita in pulverem & commixta ſanguine ranarum viridium, poſt evulſionem capillorum pro collyrio inungimus.*

29. *Meges.*] Chirurgus is fuit, de quo diximus in Auctorum Indice.

30. *Idem præſtare.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 71. Plinius Valer. lib. 1. cap. 21. Theod. Priſcianus. loc. cit.

31. *Idem tæniæ.*] Ταινία piſcis a Græcis vocatur, cujus meminit Epicharmus apud Athen. lib. 7. pag. 325. Gaza vittam interpretatur: tæniam retinere Plinius maluit. A Narbonenſis oræ piſcatoribus *Flambo* vocari, auctor eſt Rondeletius, lib. XI. cap. 17. a colore rufo ſeu flammeo. In Reg. 2. & Colb. 3. *theni*: unde *thynni* reſcribi hoc loco quibuſdam placet, quibus ægre aſſentimur.

32. *Pondere X. IV.*] Hoc eſt, denariûm quatuor, ſive drachmarum. Raineſius, lib. 2. Var. ſect. cap. 7. in hoc loco cæcutiit.

Sect. XXV. 1. *Batiæ piſcis.*] Ita MSS. Reg. 1. 2. Colb. 3. & Chiffl. non *bati*, ut in editis. Index quoque hujus loci, *Batia* βάτος ſive βατὶς, raia eſt; a qua ſi batia diſcrepat, quid ea ſit, incompertum nobis fatemur eſſe.

2. *Vel caſtoreum.*] Celſus, lib. 6. cap. 7. *ad ſonitum aurium intra ſeipſas, caſtoreum* adhibet *cum aceto, vel irino, vel laureo oleo: aut huic mixtum caſtoreum cum ſucco nucum amararum.*

3. *Vocant . . . . pediculos.*] Ita MSS. tum in hoc loco, tum in Indice, non *pedunculos.* Φθεῖρας vocat Ariſtoteles, lib. 4. hiſt. anim. cap. 10. pag. 501. Horum ortus in maris profundo, Γίνονται δ᾽ ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης. De his egimus lib. 9. ſect. 71. Adde Ælianum, lib. 9. hiſt. anim. cap. 7.

4. *Et per ſe conchylio.*] Conchyliatam lanam appellat Marcellus Empir. cap. 9. pag. 75. qua aurem occludi jubet, cui medetur. Crito, apud Galen. lib. 3. κατὰ τόπους, pag. 405. conchylio infectos flocculos in aurem jubet pariter immitti.

5. *Suntque qui.*] Marcellus Empir. ad verbum, cap. 9. pag. 75. 77. & 82. Plinius item Valer. lib. 1. cap. 9.

6. *Si tumeant.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. 9. & Marcellus Empir. cap. 9. pag. 74.

7. *Ranarum.*] Marcellus Empir. cap. 9. pag. 75. & Plinius Valer. loc. cit.

8. *Parotides.*] Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 15. pag. 107. & 109. Plinius Valer. lib. 1. cap. 13. pro melle mulſam adſciſcit.

Sect. XXVI. 1. *Scarificatis.*] MSS. Reg. 2. aliique, *ſcarifatis*; & mox *ſcarifare*, ut alias monuimus.

2. *Conteritur is.*] Sic fere Dioſc. lib. 2. cap. 22. Celſus quoque, lib. 6. cap. 9. *Plani piſcis* (*quam paſtinacam noſtri*, τρυγόνα *Græci vocant*) *aculeus torretur: deinde conteritur, reſinaque excipitur, quæ denti circumdata hunc ſolvit.*

3. *Salſamentorum*, &c.] Ad verbum Marcellus Empiric. cap. 13. pag. 97.

4. *Et cybia vetera.*] Vide Notas & Emend. num. XVI.

5. *Decoquuntur.*] Sic Dioſc. lib. 2. cap. 28. Ὠφελοῦσι καὶ ὀδονταλγίας συνεψόμενα ὕδατι καὶ ὄξει, καὶ διακλυζόμενοι. *Decoctæ in aqua & aceto dentium dolores collutione leniunt.*

heminis, ut dentes ita colluantur, contineaturque in ore ſuccus. Si faſtidium obſtaret, ſuſpendebat pedibus poſterioribus eas Salluſtius Dionyſius, ut ex ore virus deflueret in acetum fervens, idque e pluribus ranis. Fortioribus ſtomachis ex jure mandendas dabat. Maxillareſque ita ſanari dentes præcipue putant, mobiles vero ſupra dicto aceto ſtabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præciſis pedibus in vini hemina macerant, & ita collui dentium labantes jubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alii denas in aceti ſextariis tribus decoxere ad tertias partes, ut mobiles dentium ſtabilirent. Necnon XXXVI. ranarum corda in olei veteris ſextario [6] ſub æreo teſto diſcoxere, ut infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alii jecur ranæ decoctum & tritum cum melle impoſuere dentibus. Omnia ſupra ſcripta ex marina rana efficaciora. Si carioſi & fœtidi ſunt, centum in furno arefieri per noctem præcipiunt: poſtea tantumdem ſalis addi, atque ita fricari. [7] Enhydris vocatur a Græcis colubra in aqua vivens. Hujus quatuor dentium ſuperioribus in dolore ſuperiorum [8] gingivas ſcarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantum earum contenti ſunt. Utuntur & cancrorum cinere: [9] nam muricum cinis dentifricium eſt.

XXVII. [1] Lichenas & lepras tollit adeps vituli marini: [2] murænarum cinis cum mellis obolis terni: jecur paſtinacæ in oleo decoctum: hippocampi, aut delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem ſequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. [3] Quidam delphini jecur in fictili torrent, donec pinguitudo ſimilis oleo fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum teſtæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemque erugat, extenditque ſeptenis diebus illitus, ita ut octavo candido ovorum foveatur. Muricum generis ſunt, quæ vocant Græci [4] coluthia, alii corythia, turbinata æque, ſed minora multo, efficaciora etiam, & oris halitum cuſtodientia. [5] Ichthyocolla erugat cutem, extenditque, in aqua decocta horis quatuor, dein contuſa, & ſubacta ad liquorem uſque mellis. Ita præparata in vaſe novo conditur, & in uſu quatuor drachmis ejus binæ ſulphuris, & anchuſæ totidem, octo ſpumæ argenteæ adduntur, aſperſaque aqua teruntur una. Sic illita facies poſt quatuor horas abluitur. [6] Medetur & lentigini ceteriſque vitiis, ex oſſibus ſepiarum cinis. Idem & carnes excreſcentes tollit & humida hulcera.
* Cap. VIII. * Pſoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ: excoqui debet, donec ſit [7] craſſitudo mellis.

[8] Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, ut aliqui exiſtimant, halcyonum [9] & ceycum: ut alii, e ſordibus ſpumarum craſſeſcentibus: alii, e limo, vel quadam maris lanugine. Quatuor ejus genera: [10] cinereum ſpiſſum, odoris aſperi: [11] alterum molle, lenius, odore fere algæ: [12] tertium candidioris vermiculi: [13] quartum pumicoſius, ſpongiæque putri ſimile. [14] Pæne purpureum, quod optimum, hoc & Mileſium vocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile eſt. [15] Vis eorum, ut exhulcerent, purgent. Uſus toſtis & ſine oleo. [16] Mire lepras, lichenas, lentigines tollunt [17] cum lupino, & ſulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas

NOTÆ.

6. *Sub æreo teſto.*] Sic omnes typi, cum Reg. 2. cod. MS. In Colb. 3. *ſub ærea teſta.*

7. *Enhydris.*] Enhydris Ariſtoteli lutra eſt, omnibus nota: Plinio aliud longe: quippe ſerpentis genus, de quo ſup. ſect. 19. MSS. hic quoque *colubra*, non *coluber* habent.

8. *Gingivas ſcarificant.*] MSS. *ſcarifant.*

9. *Nam muricum.*] Plinius Valer. lib. 1. cap. & Q. Serenus laudatus a nobis lib. 28. ſect. 49.

Sect. XXVII. 1. *Lichenas .... tollit.*] Reg. 2. & Chiffl. *ſolvit.* Marcellus Empir. cap. 19. pag. 129. *Adeps vituli marini impoſita mentagræ plurimum prodeſt.* Subſcribit & Plinius Valer. lib. 2. cap. 56.

2. *Murænarum cinis.*] Ita omnes typi, cum Reg. 2. cod. At Colb. 3. *mænarum*, quod ſatius videtur.

3. *Quidam delphini jecur in fictili.*] Reg. 2. & quem Pintianus habuit, *Quidam delphinum in fictili.* Verum Plinius Valer. lib. 2. cap. 56. cui titulus eſt, *Licheni arcendo: Item,* inquit, *delphini jecinoris cinerem ex aqua.*

4. *Coluthia.*] Reg. 2. *Coluthia*, alii *coryphia.* Index, *colytia*, ſive *corytia*, haud ſatis ſincere. Placet *corythia* dici ob ſimilitudinem aliquam eorum muricum σὺν τῇ κόρυθι, cum galea vel caſſide. Neque admodum κολούθια diſplicet, quaſi deminuti murices: unde & minores ſtatim dicuntur a Plinio. Eſt autem murex de concharum genere, ut dictum eſt libro nono.

5. *Ichthyocolla.*] Auctor lib. de ſimp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 993. *Omnis ichthyocolla .... & cutem extendit, & ſplendidam facit.*

6. *Medetur & lentigini.*] Q. Serenus, cap. 12. de cutis & faciei vitiis propellendis, pag. 131.

Sepiolæ cineres ex oſſibus omnia tollunt.

7. *Craſſitudo mellis.*] Chiffl. *lentitudo mellis.*] Reg. 2. & vet. Dalec. *lenitudo mellis.*

8. *Fit & halcyoneum.*] Græcis ἀλκυόνειον & ἀλκυόνιον. Pharmacopolis, *ſpuma maris*, & *Pala marina.* Hujus effigies plures exhibet Aldrovandus, lib. de metall. cap. 1. pag. 212.

9. *Ex ceycum*] Κήϋξ halcyonum mas eſt. Vide Conſtantinum in Lexico, verbo Κήξ.

10. *Cinereum.*] Galenus, lib. XI. de fac. ſimpl. med. pag. 316. Ἔστι δ' αὐτῶν ἓν μὲν πυκνὸν καὶ βαρὺ, καὶ μοχθηρὸν κατὰ τὴν ὀσμὴν, ὄζει γὰρ ἰχθύων σαπρῶν. *Odoris pravi, olet enim piſces putridos.*

11. *Alterum molle.*] Galenus, loc. cit. Δεύτερον δ' ἄλλο.... κοῦφον, ἀραιὸν, ὀσμὴν φυκίοις ὁμοίαν ἔχον.

12. *Tertium.*] Galenus, loc. cit. Ἄλλο δὲ τρίτον, σκώληκι μὲν ἐστι τὸ σχῆμα παραπλήσιον, πορφυρίζει δὲ τῇ χρόᾳ.... ὀνομάζουσι δ' αὐτὸ Μιλήσιον. Dioſcor. lib. 5. cap. 136. Τὸ δὲ τρίτον σκωληκοειδὲς ὑπάρχει τῷ τύπῳ, καὶ τῇ χρόᾳ ἐμπόρφυρον, ὅτινες Μιλήσιον καλοῦσι. *Tertium vermiculi forma, colore pæne purpureum eſt, quod Mileſium vocant.*

13. *Quartum.*] Galenus, loc. cit. Τέταρτον κοῦφον καὶ ἀραιὸν, ἐοικὸς δὲ ἐρίοις οἰσυπηροῖς, *leve & rarum, lanis ſuccidis ſimile.*

14. *Pæne purpureum.*] Ab his verbis nova fuit inſtituenda oratio, quam priorum negligentia anterioribus verbis conjunxit: cum & is purpuræ color, & a Mileto cognomen, non quarto illi, ſeu poſtremo generi, ſed tertio adjudicari debeat, Galeno teſte & Dioſc. locis allatis proxime. Aëtius quoque in MS. Πρὸς λέπρας, ἀλφοὺς, ψώρας, καὶ λειχῆνας... τὸ δὲ Μιλήσιον λεγόμενον σκώληκι ἐοικὸς τὸ σχῆμα, πορφυρίζον τῇ χροιᾷ, καὶ τῇ συστάσει μαλακὸν, λεπτότατον πάντων ἐστί.

15. *Vis eorum.*] Hæc pariter Galenus, loc. cit.

16. *Mire lepras, &c.*] Dioſc. Galenus & Aëtius, locis cit. poſt Hippocr. lib. 2. de morbis mul. tex. 67. pag. 596.

17. *Cum lupino.*] Vide Notas & Emend. num. XVII.

ad

ad lepras cancri cinere cum oleo usus est: Attalus thynni adipe recenti ad oris hulcera.

XXVIII. [1] Mænarum muria, & capitum cinis cum melle sanat strumas. [2] Pungi piscis ejus, qui rana in mari appellatur, ossiculo e cauda, ita ut non vulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurentur. [3] Eadem vis & pastinacæ radio, [4] & lepori marino imposito, ita ut celeriter removeantur: [5] echini testis contusis & ex aceto illitis: [6] item scolopendræ marinæ e melle: [7] cancro fluviatili contrito vel combusto ex melle. [8] Mirifice prosunt & sepiæ ossa cum axungia vetere contusa & illita. Sic & ad parotidas utuntur, [9] & sauri piscis marini jocineribus. [10] Quin & testis cadi salsamentarii tusis cum axungia vetere, muricumque cinere ex oleo ad parotidas strumasque. Rigor cervicis mollitur marinis, qui pediculi vocantur, drachma pota: castoreo poto cum pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo & sale, ut sorbeatur succus. Sic & opisthotono medentur, & tetano: spasticis vero pipere adjecto. [11] Anginas mænarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto succus: hic & contra tonsillas prodest. [12] Cancri fluviatiles triti singuli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati: aut e vino, & calida aqua poti. [13] Uvæ medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes, salsive, in cibo sumpti adjuvant.

XXIX. Vomitiones mulli inveterati tritique in potione concitant. Suspiriosis castorea [1] cum Hammoniaci exigua portione ex aceto mulso jejunis utilissima potu. Eadem potio [2] spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo e jure decoctæ in patinis ranæ. [3] Suspensæ autem pedibus, cum destillaverit in patinam saliva earum, [4] exenterari jubentur, abjectisque interaneis condiri. [5] Est rana parva arborem scandens, atque ex ea vociferans: in hujus os si quis exspuat, ipsamque dimittat, tussi liberari narratur. [6] Præcipiunt & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

XXX. Jocineris doloribus scorpio marinus in vino necatur, ut inde bibatur. [1] Conchæ longæ carnes ex mulso potæ cum aqua, pari modo: aut si febres sint, ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti, [2] tetheaque similis ostreo in cibo sumpta: [3] ischiadicorum, muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in vini sextariis duobus per dies quindecim. CAP. IX.

XXXI. [1] Alvum emollit silurus e jure, & torpedo in cibo. Et [2] olus marinum simile sativo: stomacho inimicum, alvum facillime purgat: sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. [3] Et omnium piscium jus. Idem & urinas ciet, e vino maxime. [4] Opti-

NOTÆ.

Sect. XXVIII. 1. *Mænarum muria.*] Vide Notas & Emendationes, num. XVIII.

2. *Pungi piscis ejus qui rana.*] An *raïa* potius? caret enim rana aculeo. Vide Rondel. lib. 12. cap. 18.

3. *Eadem vis.*] Marcellus Empir. cap. 15. pag. 108. *Acu ossea, id est, spiculo trygonis, quæ pastinaca dicitur, strumam sæpius punge: statim arescit.*

4. *Et lepori marino.*] Marcellus Empir. loc. cit. *Lupus marinus* (lege *lepus*) *id est, piscis, tantæ efficaciæ est adversum strumas, ut ad quamlibet partem corporis admotus, strumarum vitium omne persanet.* Et pag. 110. *Marini lepores oleo veteri injecti, bene faciunt discutiendis strumis,* &c. Scribonius Largus, Compos. 80. *Ad strumas melius marini leporis oleo vetere necati faciunt, in plumbea pyxide clusi, quam diebus XL. diligenter alligatam oportet habere. Postea ex ea, pinna oblinendæ sunt strumæ, superque eas pellis lanata non nimium tonsa, tegendi gratia, imponenda est. Præcipere autem oportet, ne quis hoc medicamento manus inquinet, aut inquinatas, priusquam laverit, ad os referat.*

5. *Echini testis,* &c.] Iisdem verbis Marcellus Empir. cap. 15. pag. 108. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 28. & 29.

6. *Item scolopendræ.*] Ei videlicet, de qua lib. 9. sect. 67.

7. *Cancro fluviatili,* &c.] Marcellus Empiric. loc. cit. ad verbum.

8. *Mirifice,* &c.] Idem ibidem.

9. *Et sauri piscis.*] Hoc est, lacerti. Vide Notas & Emend. num. XIX.

10. *Quin & testis.*] Totidem verbis Marcellus Empiric. cap. 15. pag. 109.

11. *Anginas mænarum,* &c.] Plinius Valer. lib. 1. ad verbum, cap. 52. & Marcellus Empir. loc. cit.

12. *Cancri fluviatiles,* &c.] In Græcia, Creta, Sicilia, Etruriaque frequentes: in Gallia Germaniaque nulli. Effigiem vide apud Rondel. lib. de pisc. fluviat. cap. 34.

13. *Vvæ medetur.*] Iisdem verbis Plinius Valer. lib. 1. cap. 43.

Sect. XXIX. 1. *Cum Hammoniaci.*] Hammoniacum ipsum per se prodesse suspiriosis auctor est Scribonius Largus, Compos. 79.

2. *Spasmos stomachi.*] Dalecampius vehementiores singultus interpretatur, quorum molestia ægri convelluntur.

3. *Suspensæ autem.*] Quemadmodum suspendi Sallustius Dionysius jussit, sect. 26.

4. *Exenterari.*] Reg. 2. & alii, *exinterari*, ab interaneis.

5. *Est rana parva.*] Δρυπετὴς, opinor, de qua sect. 24.

6. *Præcipiunt.*] Plinius Valer. lib. 1. pag. 64. *Ad exscreationem cruentam. Cochleæ elixæ teruntur, & ex aqua bibuntur .... Cochleæ illotæ ex aqua marina coquuntur, & ita devorantur. Cochleæ rursus cum testis suis tritæ, addito croco, eduntur.*

Sect. XXX. 1. *Conchæ longæ.*] In Indice hujus loci, *Strombus, sive concha longa.*] Στρόμβος genus conchæ est, instar buccini. Nicandri Scholiastes: Τὸν στρόμβον ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι ὄστρακον τῶν κογχυλίων, οἷς ἐχρῶντο ἀντὶ σάλπιγγος, *conchæ genus quo tubæ vice utebantur*: Ut apud poëtam: *dum personat æquora concha.* Gaza apud Arist. *turbinem vertit.*

2. *Tetheaque.*] Sic MSS. omnes, & hujus loci Index. Græcis τὸ τῆθος & τὰ τήθεα, genus ostreorum est, vel fungorum potius, quod ceteris marinis propius a terra abest: παρὰ τὴν τηθὴν, ἤτοι γῆν· γεώδη γάρ εἰσι μᾶλλον τῶν ἄλλων θαλασσίων, inquit Eustath. in Iliad. π'. pag. 1084. Xenocrates, lib. de alimento ex aquatilibus, apud Oribas. lib. 2. cap. 158. *Tethea in limo nascuntur, & litoribus algæ feracibus, inveniunturque in musco, alga & fuco: similiaque sunt fungo plantæ marinæ,* &c.

3. *Ischiadicorum.*] Sic Diosc. lib. 2. cap. 29. de siluri muria: ἐγκλυζομένη δὲ, ἰσχιαδικοὺς θεραπεύει. Galenus item, lib. XI. de fac. simp. med. cap. 2. pag. 318.

Sect. XXXI. 1. *Alvum emollit.*] Silurus Dioscoridi similiter loc. cit. εὐκοίλιος, bonam facit alvum.

2. *Et olus marinum.*] Plinius, lib. 20. sect. 38. *Marina brassica vehementissime ex omnibus alvum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima.*

3. *Et omnium.*] Diosc. lib. 2. cap. 35. Ζωμὸς δὲ ὁ ἐκ τῶν νεαρῶν ἰχθύων, κοιλίας ὑπαγωγὸς, &c. *Recentium piscium jus, modo per se, modo ex vino potum, alvum subducit.*

4. *Optimum,* &c.] Hæc totidem verbis Dioscor. loc. cit. Ἰδίως δὲ σκευάζεται πρὸς ταῦτα ὁ ἀπὸ τῶν σκορπίων, καὶ ἰουλίδων, καὶ περκίδων, καὶ τῶν ἄλλων πετραίων ἁπαλῶν, καὶ ἀβρώμων. Athenæo, lib. 7. pag. 304. ἰουλὶς e saxatilium quoque genere est. A Liguribus *Girello*, & a nonnullis etiam *Donzella* dicta, teste Rondelet. lib. 6. cap. 7. Vide & Hippol. Salvian. fol. 219.

mum e ſcorpionibus & iülide, & ſaxatilibus, nec virus reſipientibus. [5] Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & ſale. [6] Purgant & cybia vetera, privatimque cruditates, pituitam, bilemque trahunt. Purgant & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Acervantur muricum modo, vivuntque in algoſis, gratiſſimi autumno, & [8] ubi multa dulcis aqua miſcetur mari, ob id in Ægypto laudatiſſimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahunt, coloremque rubrum. [9] Horum jus traditur alvum & veſicas exinanire, interanea [a] deſtringere, omnia adaperire, renes purgare, ſanguinem adipemque minuere. Itaque utiliſſimi ſunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulario, inflationibus. [10] Item prodeſſe fellis, pituitæ, pulmonis, jocineris, ſplenis vitiis, rheumatiſmis. Fauces tantum vexant, vocemque obtundunt. Hulcera quæ ſerpant, aut ſint purganda, ſanant. Item carcinomata. Cremati autem, ut murices, & morſus canum hominumque cum melle, lepras, lentigines. [11] Cinis eorum lotus emendat caligines, gingivarum & dentium vitia, eruptiones pituitæ: [12] & contra dorycnium aut [13] opocarpathon antidoti vicem obtinent. Degenerant in duas ſpecies: in mitulos, [14] qui ſalem viruſque reſipiunt: myïſcas, quæ rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtæ, tenuioribus teſtis, carne duriores. [15] Mituli quoque, ut murices, cinere cauſticam vim habent: & ad lepras, lentigines, maculas. [16] Lavantur quoque plumbi modo ad [b] genarum craſſitudines, & oculorum albugines, caligineſque, atque in aliis partibus ſordida hulcera, capitiſque puſulas. [17] Carnes vero eorum ad canis morſus imponuntur. At pelorides emolliunt alvum: [18] item caſtorea ex aqua mulſa drachmis binis. Qui vehementius volunt, addunt cucumeris ſativi radicis ſiccatæ drachmam, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt. [19] Inveniuntur hæ in foliis marinis ſugentes, fungorum verius generis, quam piſcium. Eædem & teneſmum diſſolvunt, renumque vitia. [20] Naſcitur & in mari abſinthium, quod aliqui Seriphium vocant, circa Taporirin maxime Ægypti, exilius terreſtri. Alvum ſolvit, [21] & noxiis animalibus inteſtina liberat. [22] Solvunt & ſepiæ. In cibo dantur cum oleo, & ſale, & farina, decoctæ. [23] Mænæ ſalſæ cum felle taurino illitæ umbilico, alvum ſolvunt. [24] Jus piſcium in patina coctorum cum lactucis teneſmum diſcutit. [25] Cancri fluviatiles triti ex aqua poti, alvum ſiſtunt, urinam cient, [26] in vino alvum. [27] Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, ſingulis eorum drachmis. Ileos & inflationes caſtorea cum dauci ſemine, & petroſelini, quantum ternis digitis ſumatur, ex mulſi calidi cyathis quatuor: tormina vero [28] cum anetho ex vino mixto. Erythini in cibo ſumpti ſiſtunt alvum. Dyſentericis medentur ranæ cum ſcilla decoctæ, ita ut paſtilli fiant: vel cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus. Morbo regio ſalſamentum cum pipere, ita ut reliqua carne abſtineatur.

XXXII. [1] Lieni medetur ſolea piſcis impoſitus: item torpedo: item rhombus vivus: dein remittitur in mare. [2] Scorpio marinus necatus in vino, veſicæ vitia, & calculos ſanat. [3] Lapis, qui invenitur in ſcorpionis marini cauda, pondere oboli potus: enhydridis

INTERPRETATIO.

a *Deſtringere.*] Detergere.

b *Genarum.*] Palpebrarum.

NOTÆ.

5. *Coqui debent.*] Dioſc. ad verbum, loc. cit.

6. *Purgant & myaces.*] Ariſtoteles *μύας* vocat, & Athenæus: *μύακας* alii: Myaces commune nomen eſt, mitulos, qui majores, grandioreſque: & myïſcas, quæ minores, complexum. De utriſque mox Plinius.

7. *Acervantur.*] Plinius, lib. 9. ſect. 60. de purpuris: *Congregantur verno tempore, mutuoque attritu lentorem cujuſdam ceræ ſalivant. Simili modo & murices.* Quod & Philoſophus tradidit, ut diximus, qui & *μύας* pariter cerificare adjicit, *κηριάζουσι δὲ καὶ οἱ μύες.*

8. *Et ubi multa dulcis.*] Sic de oſtreis paulo ante, ſect. 21. *Gaudent dulcibus aquis, & ubi plurimi influunt amnes.*

9. *Horum jus.*] Athenæus, lib. 3. pag. 86. & 87. Horatius, lib. 2. Satyr. 4. verſ. 27.

Si dura morabitur alvus,
Mitulus, & viles pellent obſtantia conchæ.

10. *Item prodeſſe.*] In Reg. 2. Colb. 3. & Chiffl. *obeſſe*, vitiis ſcilicet obeſt, cum ea amolitur.

11. *Cinis eorum lotus.*] Sic Reg. 2. & Pintiani codex. Hactenus editi, & Colb. 3. *potus*, minus ſincere, ut arbitror.

12. *Et contra dorycnium.*] Scribonius Largus, Compoſ. 191. *ad dorycnion: Adjuvari debent læſi ab eo .... conchyliis omnibus crudis atque decoctis.*

13. *Opocarpathon.*] Carpathi ſuccum, de quo ſect. 20.

14. *Qui ſalem.*] Vide Notas & Emend. num. XX.

15. *Mituli quoque.*] Hos vulgus in Gallia muſculos vocat, *des muſcles*: myïſcas, *des moules.*

16. *Lavantur.*] Dioſc. lib. 2. cap. 7. *Μύακες .... καέντες τὸ αὐτὸ δρῶσι τοῖς κήρυξιν. Ἰδιαίτερον δὲ πλυθέντες ὡς μόλιβδος, χρησιμεύουσιν εἰς τὰ ὀφθαλμικὰ σὺν μέλιτι, ἐκτήκοντες παχύτητας βλεφάρων, καὶ σμήχοντες λευκώματα, καὶ τὰ ἄλλως ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις.* Quæ verbis totidem Plinius.

17. *Carnes vero.*] Dioſc. loc. cit. & Galenus ſimiliter, lib. XI. de fac. ſimpl. med. cap. 1. pag. 299.

18. *Item caſtorea.*] Pari modo ſumpta & menſes cient, & partus ſecundaſque ejiciunt, teſte Dioſc. lib. 2. cap. 26.

19. *Inveniuntur hæ.*] Vide quæ diximus de iis, ſect. ſup.

20. *Naſcitur & in mari.*] Hæc jam delibata ſuperius, lib. 27. ſect. 29.

21. *Et noxiis.*] Marcellus Empir. cap. 28. pag. 199.

22. *Solvunt & ſepiæ.*] Inter ea quæ alvum movent, ſepiarum atramentum Celſus annumerat, lib. 2. cap. 29.

23. *Mænæ ſalſæ.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 23.

24. *Jus piſcium.*] Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 39. pag. 203. & Plinius Valer. lib. 2. cap. 24.

25. *Cancri fluviatiles.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 27.

26. *In vino alvum.*] Sic omnes editi, cum Colb. 3. At Reg. 2. & Chiffl. *in vino albo.*

27. *Ademptis brachiis.*] Simpliciore via Marcellus Empiric. cap. 26. pag. 177. *Cancri teſtam*, inquit, *diligenter teres, & vino ſubdulci miſcebis, & colatam potionem dabis bibendam ei qui calculi moleſtia laborabit.*

28. *Cum anetho ex vino.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXI.

Sect. XXXII. *Lieni medetur.*] Vide Notas & Emendat. num. XXII.

2. *Scorpio marinus.*] Totidem verbis Plinius Valer. lib. 2. cap. 39. & Marcellus Empir. cap. 26. pag. 181.

3. *Lapis.*] Vide Notas & Emendat. num. XXIII.

jecur : [4] blendiorum cinis cum ruta. [5] Inveniuntur & in bacchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis præclare medentur. Aïunt & urticam marinam in vino potam prodesse : item pulmonem marinum decoctum in aqua. [6] Ova sepiæ urinam movent, renumque pituitas extrahunt. Rupta convulsa cancri fluviatiles triti in asinino lacte maxime sanant : [7] echini vero cum spinis suis contusi in vino poti calculos. [8] Modus singulis hemina : bibitur donec prosit : & alias in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica & pectinum cibo. [9] Ex his mares alii donacas, alii aulos vocant : feminas onychas. Urinam mares movent. Dulciores feminæ sunt, & unicolores. [10] Sepiæ quoque ova urinam movent, renes purgant.

XXXIII. Enterocelicis lepus illinitur tritus cum melle. [1] Jecur quoque aquaticæ colubræ, [2] item hydri tritum potumque, calculosis prodest. [3] Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, evacuata prius alvo. [4] Sedis attritus cinis e capite mugilum mullorumque : comburuntur autem in fictili vase : illini cum melle debent. Item capitis mænarum cinis & ad rhagadas, & ad condylomata utilis : sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo apposita [a] procidentis interanei morbum ibi coërcet. Cancrorum fluviatilium cinis ex olea & cera, rimas in eadem parte emendat : item & marini cancri polline.

XXXIV. Panos salsamenta coracini discutiunt : sciænæ interanea & squamæ combustæ : scorpio in vino decoctus, ita ut foveantur ex illo. [1] At echinorum testæ contusæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis resistunt. [2] Muricum vel purpurarum cinis utroque modo, sive discutere opus sit incipientes, sive concoctos emittere. [3] Quidam ita componunt medicamentum : ceræ & thuris drachmas XX. spumæ argenti XL. cineris muricum X. olei veteris heminam. [4] Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluviatiles triti verendorum pusulas discutiunt : [5] cinis ex capite mænarum : item carnes decoctæ & impositæ. Similiter percæ salsæ e capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinæ piscis cutis combusta. [6] Hæc est, qua diximus lignum poliri : quia & e mari [b] fabriles usus exeunt. Prosunt & smarides illitæ : [7] item muricum vel purpurarum testæ cinis cum melle : efficacius crematarum cum carnibus suis. [8] Carbunculos verendorum privatim salsamenta cocta cum melle restinguunt. [9] At testem, si descenderit, cochlearum spuma illini volunt.

XXXV. [1] Urinæ incontinentiam hippocampi tosti & in cibo sæpius sumpti emendant. [2] Item ophidion pisciculus congro similis cum lilii radice. Pisciculi minuti, [c] ex ventre ejus qui devoraverit exempti, & cremati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua.

INTERPRETATIO.

a *Procidentis.*] Procidentis sedis.
b *Fabriles.*] Quæ ad fabrorum pertinent.
c *Ex ventre.*] Ex ventre piscis alterius.

NOTÆ.

4. *Blendiorum.*] Ita Reg. 1. & 2. ac Colb. 3. Et Index hujus loci ex omnium codicum fide, *Blendea.* In editis, *blenniorum.* Oppiano, lib. 1. fol. 108. Βλέννος, Athenæo, lib. 7. pag. 288. Βέλεννος. Describitur a Rondeletio pisciculus pelagius, rarissimusque, lib. 7. cap. 9. pag. 214.

5. *Inveniuntur*, &c.] Plinius Valer. lib. 2. cap. 39. *Inveniuntur in brancis* (lege *bacchi*) *piscis capite quasi lapilli, qui poti ex aqua, calculosis præclare medentur.*

6. *Ova sepiæ.*] Marcellus Empiric. ad verbum, cap. 26. pag. 179.

7. *Echini vero*, &c.] Plinius Valer. lib. 2. pag. 39. & Marcellus Empir. cap. 26. pag. 177.

8. *Modus.*] Hoc est, ut Plinii Valer. paraphrasi utar, *singuli ex hemina vini bibuntur.*

9. *Ex his.*] Hoc est, e pectinibus. Pectinum autem vocabulo laxius abutitur, ut solenes quoque eo comprehendat. Nam de solenibus totidem verba facit Diphilus Siphnius medicus, apud Athenæum, lib. 3. pag. 90. Οἱ δὲ σωλῆνες μὲν ὑπό τινων καλούμενοι, πρὸς τινῶν δὲ καὶ αὐλοὶ, καὶ δόνακες, καὶ ὄνυχες, πολύχυλοι, καὶ κακόχυλοι, κολλώδεις. Καὶ οἱ μὲν ἄρρενες αὐτῶν ῥαβδωτοί εἰσι, καὶ οὐ μονοχρώματοι· εἰσὶ δὲ τοῖς λιθιῶσι, καὶ ἄλλοις δυσουροῦσιν εὔθετοι· οἱ δὲ θήλεις μονοχρώματοί τε εἰσὶ, καὶ γλυκύτεροι. *Quos nonnulli solenas vocant, quidam aulos, donacas, onychas, succi multum suppeditant, sed pravi, & glutinosi. Ex his mares, virgati, colorisque cærulei, calculosis & ægre meïentibus opitulantur : feminæ vero unicolores sunt ac dulciores.* Δόνακες porro appellantur a figura cavæ arundinis : αὐλοὶ, a tubæ similitudine : ὄνυχες ab unguis colore, quam ob rem & δάκτυλοι, hoc est, digiti cognominati inferius sect. 53.

10. *Sepiæ quoque.*] Hanc clausulam vix Plinianam puto, cum proxime ante idem diserte efferatur, *Ova sepiæ urinam movent, renumque pituitas extrahunt.*

Sect. XXXIII. 1. *Jecur quoque aquaticæ colubræ.*] Hoc est, enhydridis, de qua sect. 19. & 26.

2. *Item hydri.*] Ita Reg. 2. ceterique MSS. Anguium genus id est quod in terra & in aqua vivit, ut dictum est lib. 29. sect. 22.

3. *Ischiadicos.*] Simile est quod allatum supra sect. 30. *Ischiadicorum* dolores lenit *muria siluri clystere infusa.*

4. *Sedis attritus.*] Marcellus Empir. cap. 31. pag. 222. etiam carnes horum decoctas, cum melle subactas & impositas, prodesse scribit.

Sect. XXXIV. 1. *At echinorum testæ.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 27.

2. *Muricum vel*, &c.] Totidem verbis Marcellus Empir. cap. 32. pag. 225. & Plinius Valer. loc. cit.

3. *Quidam ita componunt.*] Hæc syllabis plane totidem Plinius Valer. lib. 3. cap. 3. Hoc medicamentum Græci διὰ ὀστράκων vocant.

4. *Prosunt per se.*] Plinius Valer. loc. cit.

5. *Cinis ex capite.*] Diosc. lib. 2. cap. 31. Καὶ τῆς μαινίδος δὲ κεφαλὴ καεῖσα λεία τὰς ἐν δακτυλίῳ τεπλωμένας ῥαγάδας καταπασθεῖσα ἀφίστησι. *Mænæ quoque caput ustum, tritumque, si inspergatur, sedis rhagadas emendat.* Galenus similiter lib. XI. de facult. simp. med. cap. 1. pag. 302.

6. *Hæc est, qua diximus.*] Libro 9. sect. 14. *Aspera cute integuntur, ut squatina, qua lignum & ebora poliuntur.*

7. *Item muricum.... efficacius*, &c.] Hæc Plinius Valer. ad verbum, lib. 2. cap. 41. & Marcellus Empiric. cap. 33. pag. 230.

8. *Carbunculos.*] Marcellus Empir. & Plinius Valer. locis citatis.

9. *At testem.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 42. Noster ipse superius, lib. 30. sect. 22. *Si decidat testium alter, spumam cochlearum illitam remedio esse tradunt.*

Sect. XXXV. 1. *Urinæ incontinentiam.*] Sic MSS. omnes, sic ipse Plinius, lib. 30. sect. 22. ubi eadem genera morborum ordine persequitur : feminis incontinentiam, quam Rondeletius hic obtrudit, lib. 14. cap. 2. inter illa non recensuit.

2. *Item ophidion.*] Ὀφίδιον, quasi parvum serpentem di-

[3] Jubent & cochleas Africanas cum ſua carne comburi, cineremque ex vino Signino dari.

XXXVI. [1] Podagris articulariiſque morbis utile eſt oleum, in quo decocta ſint ranarum inteſtina: & rubetæ cinis cum adipe vetere. Quidam & hordei cinerem adjiciunt, trium rerum æquo pondere. Jubent & lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calceari, maxime Pontici fibri. [2] Item vituli marini cujus & adeps prodeſt. Nec non & bryon, [3] de quo diximus, lactucæ ſimile, rugoſioribus foliis, ſine caule. Natura eſt ei ſtyptica. Impoſitumque lenit impetus podagræ. [4] Item alga de qua ipſa dictum eſt: obſervaturque in ea, ne arida imponatur. [5] Perniones emendat pulmo marinus, [6] cancrique marini cinis ex oleo, item fluviatiles triti, ſicque cinere & oleo ſubacti: & ſiluri adeps. [7] Et in articulis, morborum impetus ſedant ranæ ſubinde recentes impoſitæ: quidam diſſectas jubent imponi. Corpus auget jus mitulorum, & concharum.

XXXVII. [1] Comitiales, ut diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, aſininove, aut cum Punici ſucco, quidam ex aceto mulſo. Nec non aliqui per ſe pilulas devorant. [2] Caſtoreum in aceti mulſi cyathis tribus jejunis datur. His vero, qui ſæpius corripiuntur, clyſtere infuſum mirifice prodeſt. [3] Caſtorei drachmæ duæ eſſe debebunt, mellis & olei ſextarius, & aquæ tantumdem. Ad præſens vero correptis olfactu ſubvenit cum aceto. [4] Datur & muſtelæ marinæ jecur: item muris, [5] vel teſtudinum ſanguis.

CAP. X. XXXVIII. [1] Febrium circuitus tollit jecur delphini guſtatum ante acceſſiones. Hippocampi necantur in roſeo, ut perungantur ægri [2] in frigidis febribus. Et ipſi alligantur ægris. [3] Item ex aſello piſce lapilli, qui plena Luna inveniuntur in capite, alligantur in linteo. Pagri fluviatilis longiſſimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum qui alligaverit, non cernat æger: [4] ranæ in trivio decoctæ oleo abjectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui ſtrangulatas in oleo, ipſas clam adalligent, oleoque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: [5] & oleum, in quo inteſtina decocta ſint. [6] Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranæ adalligatæ, & rubetæ. [7] Jecur ejus vel cor adalligatur in panno leucophæo. [8] Cancri fluviatiles triti in oleo & aqua, perunctis ante acceſſiones in febribus proſunt. Aliqui & piper addunt. Alii decoctos ad quartas in vino e balineo egreſſis bibere ſuadent in quartanis. Aliqui vero ſiniſtrum oculum devorari jubent. [9] Magi quoque oculis eorum ante Solis ortum adalligatis ægro, ita ut cœcos dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eoſdem oculos [10] cum carnibus luſciniæ in pelle cervina adalligatos, præſtare vigiliam ſomno fugato tradunt. In lethargum vergentibus coagulo balænæ, aut vituli marini ad olfactum utuntur. Alii ſanguinem teſtudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur [11] & ſpondy-

NOTÆ.

cas, diminuto nomine ab Ὄφις. Monſpelienſibus *Donzella* dicitur, ut auctor eſt Rondeletius, lib. 14. cap. 2.

3. *Jubent & cochleas.*] Verbum verbo tranſſcripſit Plinius Valer. lib. 2. cap. 40. Quin & ipſe noſter, lib. 30. ſect. 22. *Sicut ad urinæ incontinentiam .... cochleas Africanas cum ſua carne & teſta crematas, poto cinere.*

Sect. XXXVI. 1. *Podagris.*] Marcellus Empir. cap. 36. pag. 246. *Vtiliter in dolore perunguntur pedes oleo in quo decocta ſint inteſtina ranarum. Ranæ quoque rubetæ exuſtæ cinis*, &c. Totidem verbis & Plinius Valer. lib. 3. cap. 14.

2. *Item vituli marini.*] Ita MSS. omnes. Subintellige, pellibus calceari, vel ut MSS. habent, *calciari.* Marcellus Empir. cap. 36. pag. 246. *Vituli marini ... pelle facta calciamenta, ſi quis in quotidiano uſu habuerit, efficaciter podagræ morbo carebit.* Plinius Valer. lib. 3. cap. 14. *Podagræ depellendæ: Adipe vituli marini*, inquit, *pedes perunguntur: cujus & pellibus calciari convenit.* Galenus item, lib. 3. Εὐπορ. pag. 663. Πρὸς ποδαλγίαν. Φώκης δέρμα, ἢ λέοντος, ἢ λύκου, ἢ ἀλώπεκος, ἐάν τις ἐργάζηται, καὶ φορῇ ὑποδήματα, οὐκ ἀλγήσει τοὺς πόδας.

3. *De quo diximus.*] Libro 27. ſect. 33. *Bryon marinum herba ſine dubitatione eſt, lactucæ foliis ſimilis. ... Præcipua ſiccandi ei ſpiſſandique vis, & collectiones omnes inflammationeſque cohibendi, præcipue podagræ*, &c.

4. *Item alga, de qua.*] Libro 26. ſect. 66. & hujus libri ſect. 22.

5. *Perniones.*] Plinius Valer. lib. 2. cap. 49. & Dioſcor. lib. 2. cap. 39.

6. *Cancrique marini.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 232. & Plinius Valer. loc. cit.

7. *Et in articulis.*] Ad verbum hæc Marcellus Empiric. cap. 34. pag. 236.

Sect. XXXVII. 1. *Comitiales, ut diximus.*] Libro 8. ſect. 49. Sic Plinius Valer. lib. 2. cap. 58. & Dioſc. lib. 2. cap. 85. Cælius Aurel. lib. 1. Chron. cap. 4. de Epilepſia: *Dant etiam bibendum lac aſininum, cum ſale, vel ſanguine teſtudinis marinæ, aut vituli marini: & non ſolum ſanguinem, verum etiam coagula quæ lacti miſcentur.* Hæc vero ipſe deinde medicamenta damnat.

2. *Caſtoreum*, &c.] Plinius Valer. ad verbum, loc. cit.

3. *Caſtorei drachmæ.*] Idem, loc. cit.

4. *Datur & muſtelæ.*] Idem, ibid.

5. *Vel teſtudinum ſanguis.*] Cælius Aurel. loco proxime allato. Scribonius Largus, Compoſ. 16.

Sect. XXXVIII. 1. *Febrium circuitus.*] Plinius Valer. lib. 3 cap. 3.

2. *In frigidis febribus.*] Quæ cum extremarum corporis partium refrigeratione veniunt.

3. *Item ex aſello.*] Ad verbum Plinius Valer. lib. 3. cap. 3. molari figura in aſelli capite lapides reperiri ſcribit Ælianus, lib. 6. hiſt. anim cap. 30.

4. *Ranæ in trivio.*] Sic MSS. omnes, non *ex trivio.* Sic etiam Plinius Valer. lib. 3. cap. 6. & Q. Serenus, cap. 50. de quartana febri, pag. 157.

Sed prius eſt oleo partus ferveſcere ranæ
In triviis, illoque artus perducere ſucco.

5. *Et oleum, in quo.*] Q. Serenus, cap. 10. *de humoribus*, (lege, *de horroribus*) *& perfrictionibus medendis*, pag. 130.

Sæpe ita pervadit vis frigoris, ac tenet artus,
Vt vix quæſito medicamine pulſa recedat,
Si ranam ex oleo decoxeris, abjice carnem:
Membra fove.

6. *Maxime autem.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 6. ad verbum.

7. *Jecur ejus.*] Plinius Valer. loc. cit.

8. *Cancri fluviatiles.*] Ad verbum Plinius Valer. lib. 3. cap. 3.

9. *Magi quoque oculis eorum.*] Sic Reg. 2. & alii MSS. non *earum*, ut editi: & mox *cœcos*, non *cœcas*: ad cancros enim fluviatiles ea pertinent. Plinius Valer. lib. 3. cap. 5. *Tertianæ curandæ. Cancri fluvialis*, inquit, *oculi eruti alligantur, & ipſe cancer in aquam remittitur.*

10. *Cum carnibus luſciniæ.*] Ælianus, lib. 1. hiſt. anim. cap. 43. de luſcinia: Λέγουσι δὲ καὶ τὰ κρέα αὐτῆς εἰς ἀγρυπνίαν λυσιτελεῖν, *ejus etiam carnes vigiliam fovere aiunt.*

11. *Et ſpondylus percæ.*] Σπόνδυλος, ſive σφόνδυλος vertebra eſt ſpinæ dorſi, ut omnes norunt. In libris hactenus editis *per ſe*, inepte, pro *percæ*, ut in Reg. 2. cod. Colb. 3.

lus percæ adalligatus: quartanis cochleæ fluviatiles in cibo recentes. Quidam ob id asservant sale, ut dent tritas in potu.

XXXIX. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt & cardiacis. Cachecticis, quorum corpus macie conficitur, tethea utilia sunt cum ruta ac melle. [1] Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, cum vino potus. [2] Gravitati saporis occurritur tactis naribus unguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritæ, & in mulsi tribus heminis pari modo aquæ, aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluviatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere & farre decoctæ, ac pro cibo sumptæ, ita ut bibatur ex eodem vase. [3] Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, & intestinis exemptis, reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi possit. [4] Cancri fluviatiles ex jure sumpti, & phthisicis prodesse traduntur.

XL. [1] Adusta sanantur cancri marini vel fluviatilis cinere: & ea quæ ferventi aqua combusta sunt. Hæc curatio etiam pilos restituit cum ranarum fluviatilium cinere. Putantque utendum cum cera & adipe ursino. [2] Prodest & fibrinarum pellium cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum viventium ventres impositi: pedibus posterioribus pronas adalligari jubent, ut crebriore anhelitu prosint. Utuntur & silurorum capitum cinere, salsamentorum ex aceto. [3] Pruritum scabiemque non hominum modo, sed & quadrupedum efficacissime sedat jecur pastinacæ decoctum in oleo.

XLI. Nervos vel præcisos [1] purpurarum callum, quo se operiunt, tusum glutinat. [2] Tetanicos coagulum vituli adjuvat in vino potum oboli pondere: item ichthyocolla. [3] Tremulos castoreum, si ex oleo perungantur. [4] Mullos in cibo inutiles nervis invenio.

XLII. [1] Sanguinem fieri piscium cibo putant, [2] sisti polypo tuso illitoque. De quo & hæc traduntur: muriam ipsum ex sese emittere, & ideo non debere addi in coquendo: secari arundine: ferro enim infici, vitiumque trahere [a] natura desinente. Ad sanguinem sistendum & ranarum illinunt cinerem, vel sanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Græci calamiten vocant, quoniam inter arundines fruticesque vivat, minima omnium & viridissima, sanguinem cineremve fieri jubent. Aliqui & nascentium ranarum in aqua, [3] quibus adhuc cauda est, in calice novo combustarum cinerem, si per nares fluat, injiciendum. Diversus hirudinum, quas sanguisugas vocant, ad extrahendum sanguinem usus est. Quippe eadem ratio earum, quæ [4] cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda sanguine, spiramenta laxanda, judicatur. Sed vitium, quod admissæ semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper ejusdem medicinæ. [5] Multi podagris quoque admittendas censuere. [6] Decidunt satietate, & pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale aspersæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quæ causa vulnera insanabilia facit, & multos interimit, [7] sicut Messalinum e Consularibus patriciis, [8] cum ad genua admisisset. [b] Invehunt virus remedio verso: maximeque rufæ ita

INTERPRETATIO.

a *Natura.*] Bonitate succi vel sic degenerante in cibis.

b *Invehunt.*] Remedium quod afferebant, vertitur sic in venenum.

NOTÆ.

& in eo quem Pintianus vidit.

Sect. XXXIX. 1. *Hydropicis.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 12. *de Hydropisi: Adeps delphini*, inquit, *ex vino bibitur: propter graveolentiam naribus obturatis, aut unguento optimo tactis.*

2. *Gravitati saporis.*] Monet Dalecampius, in quodam MS. codice legi *soporis*: perinde quasi sit de lethargo sermo: quod quam ineptum sit, tum ex Plinii Valeriani verbis proxime allatis palam est, tum quod quæ sequuntur remedia, ad hydropicos adhuc spectant.

3. *Vel testudo*, &c.] Plinius Valer. loc. cit. totidem verbis.

4. *Cancri fluviatiles.*] Plinius Valer. loc. cit. hydropicis pariter auxiliari scribit: phthisicis Aëtius, lib. 2. cap. 174. pag. 76.

Sect. XL. 1. *Adusta sanantur.*] Vide Notas & Emendat. num. XXIV.

2. *Prodest &c.*] Vide Notas & Emend. num. XXV.

3. *Pruritum, scabiemque.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 39.

Sect. XLI. 1. *Purpurarum callum.*] Operculum sive integumentum vocat Arist. lib. 5. de hist. anim. ἐπικάλυμμα. Sub illo operculo exserta lingua pasci purpuræ solent. Carni hæret, ut unguis noster, duriusculum, nec tam siccum tamen quam testa: neque humidum, quale cochlearum est, quod ex glutinoso humore, sive ex muco suo sibi ipsæ conficiunt. Pictum vide apud Rondelet. lib. 2. de testac. cap. 2. pag. 64. A Diosc. lib. 2. cap. 10. ὄνυξ & πῶμα vocatur; ut dicemus inferius, sect. 46.

2. *Tetanicos.*] Vide Notas & Emend. num. XXVI.

3. *Tremulos castoreum.*] Subintellige, adjuvat, ex antecedente sententia. Sic etiam Marcellus Empiric. cap. 35. pag. 237.

4. *Mullos . . . inutiles nervis.*] Quare & aciem oculorum eo cibo hebetari tradunt, ut ait ipse sect. 24. Epilepticis olim interdicebant mullorum esu, teste Hippocrate, lib. de morbo sacro, text. 2. pag. 325.

Sect. XLII. 1. *Sanguinem fieri.*] Sic MSS. omnes; non *cieri*: etsi sequitur proxime, *sisti*. Sanguinem fieri, gigni eo cibo significat, vimque hanc ei alimento inesse: ut proxime ante mullorum hanc dotem notavit, ut sint in cibo nervis inutiles.

2. *Sisti polypo*, &c.] Plinius Valer. lib. 3. cap. 21.

3. *Quibus adhuc cauda.*] Quiddam e limo matrumve utero adhærescens; quod instar caudæ sit.

4. *Cucurbitularum.*] Quas Celsus lib. 2. cap. XI. ut Plinius, cucurbitulas: cucurbitas, & cucurbitas ventosas, & ventosas simpliciter, nulloque adjuncto, Theodorus Priscianus appellat, lib. 2. parte 1. cap. 5. & alibi. Galli, *des Ventouses*.

5. *Multi podagris.*] Ita Q. Serenus, cap. 43. de podagra depellenda, pag. 153.

6. *Decidunt satietate.*] Reg. 2. *satiate*, non recte, a recto *satias*. Terentio tamen, Lucretio, Livio, aliisque scriptoribus vox admodum familiaris.

7. *Sicut Messalinum.*] De quo Plinius lib. 10. sect. 27. & nos ibi cum eo.

8. *Cum ad genua.*] Reg. 2. *ad genum*.

formidantur. [9] Ergo ſugentia ora forficibus præcidunt : ac veluti [10] ſiphonibus defluit ſanguis : paulatimque morientium capita ſe contrahunt, nec relinquuntur. [11] Natura earum adverſatur cimicibus, & ſuffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combuſtarum cinis, narium profluvia ſiſtit, ſucco porri mollitus.

XLIII. [1] Extrahunt tela corpori inhærentia ſepiarum teſtæ ex aqua, ſalſamentorum carnes, [2] cancri fluviatiles triti, [3] ſiluri fluviatilis, qui & alibi [4] quam in Nilo naſcitur, carnes impoſitæ recentes ſive ſalſæ. Ejuſdem cinis extrahit, & adeps : & cinis ſpinæ ejus vicem ſpodii præbet.

XLIV. [1] Hulcera quæ ſerpunt, & quæ in his excreſcunt, ex capite mænarum cinis, vel ſiluri coërcet. Carcinomata percarum capita ſalſarum : efficacius ſi cineri earum miſceatur ſal, [2] & cunila capitata, oleoque ſubigantur. Cancri marini cinis uſti cum plumbo, carcinomata compeſcit. [3] Ad hoc & fluviatilis ſufficit cum melle, [4] lineaque lanugine. Aliqui malunt alumen melque miſcere cineri. Phagedænæ ſiluro inveterato, & cum ſandaracha trito : [5] cacoëthe, & nomæ, & putreſcentia cybio vetere ſanantur. [6] Vermes innati ranarum felle tolluntur : fiſtulæ aperiuntur, ſiccanturque ſalſamentis cum linteolo immiſſis. [7] Intraque alterum diem callum omnem auferunt, & putreſcentia hulcerum, quæque ſerpunt, emplaſtri modo ſubacta & illita. [8] Et alex purgat hulcera [9] in linteolis concerptis. [10] Item echinorum teſtæ cinis. Carbunculos coracinorum ſalſamenta illita diſcutiunt. [11] Item mullorum ſalſamenti cinis. Quidam capite tantum utuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit : [12] cicatrices, fel ſcorpionis marini.

XLV. [1] Verrucas tollit glani jecur illitum : [2] capitis mænarum cinis cum allio tritus : [3] ad thymia crudis utuntur : [4] fel ſcorpionis marini rufi : [5] ſmarides tritæ illitæ. Alex defervefacta unguium ſcabritiam, ciniſque e capite mænarum extenuat.

XLVI. Mulieribus lactis copiam facit glauciſcus e jure ſumptus, & ſmarides cum ptiſana ſumptæ, vel cum feniculo decoctæ. [1] Mammas ipſas muricum vel purpuræ teſtarum cinis cum melle efficaciter ſanat. Cancri fluviatiles illiti, vel marini, pilos in mamma, vel muricum carnes appoſitæ tollunt. [2] Squatinæ illitæ creſcere mammas non patiuntur. Delphini adipe [3] linamenta accenſa excitant vulvæ ſtrangulatu oppreſſas. Item ſtrombi in aceto putrefacti. Percarum vel mænarum capitis cinis admixto ſale, & cunila, oleoque, vulvæ medetur : ſuffitione quoque ſecundas detrahit. [4] Item vituli marini adeps

NOTÆ.

9. *Ergo ſugentia ora.*] Monet Dalecampius ex vetere vel typo vel manuſcripto legi commode poſſe, *Ergo ſugentium inferiora*, hoc eſt, partes inferiores : quam ſcripturam ſecutus eſt Latius in edit. Elzevir. Ita ſane legi, ſi M S. ullus faveat, admodum probarim.

10. *Siphonibus.*] Fiſtulis, quales ſunt e quibus emicant ſalientes aquæ.

11. *Natura earum.*] Vide quæ dicta ſunt lib. 29. ſect. 17.

Sect. XLIII. 1. *Extrahunt tela.*] Marcellus Empir. cap. 34. pag. 233. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 49.

2. *Cancri fluviatiles.*] Plinius Valer. loc. cit.

3. *Siluri fluviatilis.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 29. de ſiluro : Καταπλασθεῖσα δὲ ἡ σὰρξ τοῦ ταριχηροῦ, σκόλοπας ἀνάγει.

4. *Quam in Nilo.*] Nam in Nilo naſci dictum eſt lib. 9. ſect. 17. Etiam & in Danubio diximus in Notis & Emendationibus ad librum nonum, num. XXIII.

Sect. XLIV. 1. *Hulcera*, &c.] Totidem plane ſyllabis Plinius Valer. lib. 3. cap. 22.

2. *Et cunila capitata.*] Sativa, ut quidem reor, quæ & ſatureïa dicta : a nonnullis ob ſimilitudinem, thymbra : ob cacuminis fragrantiam capitata, a Q. Sereno, cap. de ſplene curando, thymbra κεφαλωτή.

Ac thymbræ ſpeciem quam commemorant cephaloten, &c.

3. *Ad hoc & fluviatilis.*] Dioſc. lib. 2. cap. 12.

4. *Lineaque lanugine.*] Sic eleganter linamentum appellat, ſeu tomentum lineum, quod vulneribus imponitur, *Charpic.*

5. *Cacoëthe*, &c.] Hæc totidem verbis Plinius Valer. lib. 3. cap. 22.

6. *Vermes*, &c.] Plinius Valer. ad verbum, loc. cit. De vermibus hæc accipienda, qui hulceribus innaſcuntur.

7. *Intraque alterum*, &c.] Plinius Valer. loc. cit.

8. *Et alex purgat hulcera.*] De alece diximus lib. 31. ſect. 44. Vide Notas & Emend. num. XXVII.

9. *In linteolis concerptis.*] Concerpta linteola, ut alibi diximus, Carpiam ſequior ætas appellavit : noſtri deinde *Charpie*, quæ vox Chirurgis nota : nam vulneribus inditur. Græcis Medicis μοτὸς eſt, vel τιλτὸς μοτός.

10. *Item echinorum.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 1. de echini marini teſta : Κεκαυμένον δὲ καθαίρει τὰ ῥυπαρὰ ἕλκη, καὶ καταστέλλει τὰ ὑπερσαρκοῦντα. *Cremata teſta, ſeu teſtæ cinis, hulcera ſordida expurgat, eaque reprimit quæ in hulceribus ipſis excreſcunt.*

11. *Item mullorum ſalſamenti.*] Theod. Priſcianus, lib. 4. cap. 18. *de carbunculis : Mollium ſalſamentorum combuſtorum cinis adhibitus juvat.*

12. *Cicatrices fel*, &c.] Plinius Valer. lib. 3. cap. 46.

Sect. XLV. 1. *Verrucas tollit glani jecur.*] Qui & glanis dicitur, lib. 9. ſect. 67.

2. *Capitis mænarum .... cum alio.*] Sic libri omnes editi, & Reg. 2. Colb. 3. aliique. In Chiffl. *cum oleo* : & Plinius Valer. lib. 3. cap. 42. *Ad verrucas, clavos, & callos : Capitum mænarum cinere cum oleo trito* : alii codd. *cum allio.*

3. *Ad thymia crudis.*] Mænis videlicet. Ita M S S. omnes. Miror Rondeletium lib. 5. cap. 13. hæſiſſe in re tam perſpicua : confeſſumque quid eſſet hic *crudis*, ſe non videre ; *ad thymia ſedis* legi fore ſatius : quoniam Dioſcor. lib. 2. cap. 31. ad calloſas ſedis rhagadas mænarum capitis cinerem inſpergi jubet. Sed longe a rhagadibus ſeu fiſſuris ani diſcrepant thymia, ſive thymi, hoc eſt, verrucæ, fabæ magnitudine, quæ a colore thymi nomen habent. De vitiis ſedis nihil hic auctor voluit.

4. *Fel ſcorpionis .... rufi.*] Hiceſius apud Athen. lib. 7. pag. 320. ſcorpionum duplex ſtatuit genus : pelagium alterum, alterum in cœnoſis aquis degentem : & hunc nigricantem, illum vero rufum : καὶ ὁ μὲν πελάγιος πυῤῥὸς, ὁ δὲ ἕτερος μελανίζων.

5. *Smarides tritæ.*] Dioſcor. lib. 2. cap. 50. Σμαρίδος ταριχηρᾶς ἡ κεφαλὴ καεῖσα, ἕλκη στέλλει ὑπερσαρκοῦντα, καὶ νομὰς ἵστησι, ἥλους, καὶ θύμους ἀναλίσκει. *Smaridis ſalitæ caput exuſtum tritumque, excreſcentes in hulceribus carnes cohibet, nomaſque compeſcit : clavos thymoſque abſumit.*

Sect. XLVI. 1. *Mammas.*] Mammarum inflationes, de quibus Theod. Priſcianus, lib. 3. cap. 1.

2. *Squatinæ illitæ.*] Sic typi, cum Reg. 2. In Chiffl. *ſquatinæ impoſitæ.* Rondeletius lib. 12. cap. 21. experimento id ſe comprobaſſe ait, tota ſquatina mammis impoſita, earum incrementum eſſe cohibitum, duriuſculaſque redditas.

3. *Linamenta.*] Linamentum (vox Celſo familiaris) filum eſt, quod lino volvendo trahitur : qualia ſunt ea ex quibus confici ellychnia ſolent.

4. *Item veluti.*] Hippocr. lib. 2. de morb. mul. tex. 18. pag. 547. inter ſuffocatæ vulvæ remedia, τὰς δὲ ῥῖνας, inquit, διαλεῖψαι ἔλαιον φώκης, *nares adipe vituli marini illinito.* Pintianus in ſuo cod. legi *igniaribus* admonet, mendo, ut ex Hippocrate liquet, minime jam obſcuro. Hujus coagulum quoque ſuffitu prodeſſe in uteri ſtrangulatu, ſcribit Dioſc. lib. 2. Εὐπορ. cap. 88.

instillatur igni naribus intermortuarum vulvæ vitio: & cum coagulo ejusdem in vellere imponitur. Pulmo marinus alligatus purgat egregie profluvia. Echini viventes tusi & in vino dulci poti. [5] Sistunt & cancri fluviatiles triti in vino potique. Item siluri suffitu, præcipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluvia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. [6] Hippocrates ad purgationes mortuosque partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuligine tritis, & in mulso datis potui. Iidem in jure cocti cum lapatho & apio, menstruas purgationes expediunt: lactisque ubertatem faciunt. Item in febri quæ sit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in vino austero poti prodesse dicuntur. [7] Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest: contraque vulvam olfactum cum aceto & pice, aut subditum pastillis. [8] Ad secundas etiam uti eodem prodest cum panace in quatuor cyathis vini: & a frigore [a] laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrumve supergrediatur gravida, abortum facere dicitur, [9] & periclitari partus, [b] si superferatur. Mirum & quod de torpedine invenio: si capiatur, cum Luna in Libra sit, triduoque asservetur sub dio, faciles partus facere postea, quoties inferetur. Adjuvare & pastinacæ radius adalligatus umbilico existimatur, si viventi ablatus sit, ipsaque denuo in mare dimissa. [10] Invenio apud quosdam ostracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc suffitum vulvæ pœnis mire resistere. Odorem esse castorei, meliusque cum eo ustum proficere. [11] Vetera quoque hulcera & cacoëthe ejusdem cinere sanari. Nam carbunculos & carcinomata [12] in mulierum parte præsentissimo remedio sanari tradunt cancro femina, cum salis flore contuso, post plenam Lunam, & ex aqua illito.

XLVII. Psilothrum est thynni sanguis, fel, jecur, sive recentia, sive servata. Jecur etiam tritum, mixtaque cedria plumbea pyxide asservatum. Ita pueros [1] mangonizavit Salpe obstetrix. [2] Eadem vis pulmoni marino: [3] leporis marini sanguini & felli: vel si in oleo hic necetur. Cancri, [4] scolopendræ marinæ cinis cum oleo: [5] urtica marina trita ex aceto scillite: torpedinis cerebrum cum alumine illito sexta Luna. [7] Ranæ parvæ, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissime psilothrum est, si recens illinatur: & ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo decocta æreis vasis. Eadem mensura alii ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, [9] sicut in oculis diximus. [10] Sanguisugæ quoque tostæ in vase fictili & ex aceto illitæ, eumdem contra pilos habent effectum. [11] Et suffitus urentium eas necat cimices invectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro usi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro evellendi prius sunt pili.

XLVIII. Infantium gingivis dentitionibusque plurimum confert delphini cum melle dentium cinis, & si ipso dente gingivæ tangantur. Adalligatus idem pavores repentinos

Interpretatio.

a *Laborantibus.*] Gelu torpentibus.

b *Si.*] Si sursum feratur, ac supra caput.

Notæ.

5. *Sistunt & cancri.*] Ad fluxum pariter muliebrem sistendum, vinum Hippocrates præbet, in quo cancri fluviatiles sint antea suffocati, lib. de nat. mul. tex. 84. pag. 405.

6. *Hippocrates.*] Ejus hæc verba, lib. 1. de morbis mul. tex. 128. pag. 519. Διεκβόλιον, ἢν ἀποθάνῃ τὸ ἔμβρυον.... Καρκίνους ποταμίους πέντε, καὶ λαπάθου, καὶ πηγάνου ῥίζαν, καὶ αἴθαλον ἀπὸ τοῦ ἴπνου, τρίψασα ὁμοῦ πάντα, καὶ ἑνώσασα ἐν μελικρήτῳ, ὑπαίθριον θεῖσα, πινέτω νῆστις ἐκ τρίτου. *Cancros fluviatiles quinque, & lapathi, & rutæ radicem, & fuliginem de furno, omnia simul trita, & cum aqua mulsa unita, sub dio per noctem exponat, & jejuna ter bibat.*

7. *Castoreum.*] Diosc. lib. 2. cap. 26.

8. *Ad secundas.*] Diosc. loc. cit. non tamen ita accurate.

9. *Et periclitari partus.*] MSS. *partu.*

10. *Invenio .... ostracium.*] Operimentum illud certi concharum generis est, quale in purpura descripsimus sect. 41. Dioscor. lib. 2. cap. 10. Ὄνυξ ἐστὶ πῶμα κογχυλίου, ὅμοιον τῷ τῆς πορφύρας. Et mox: Εὐώδεις θυμιώμενοι, καστορίζοντες πως τῇ ὀσμῇ· ἐγείρουσι δὲ καὶ οὕτω ὑποθυμιαθέντες τὰς ὑστερικῶς πνιγομένας καὶ ἐπιληπτικούς. Immo ipsum esse purpuræ integumentum credimus: cum differre nihil a purpura conchylium arbitremur, ut diximus lib. 9. sect. 53. etsi refragari Dioscorides videtur.

11. *Vetera quoque.*] Diosc. loc. cit.

12. *In mulierum parte.*] In Reg. 2. & Pintiani codice, *in mulieribus parte.* Forte, *in muliebri parte*, nempe ἐν τῷ αἰδοίῳ, *in muliebribus locis.*

Sect. XLVII. 1. *Mangonizavit.*] Ornavit & composuit ad alliciendos emptores: dum fuco imberbes diu servavit. Mango est, ut ex Fabio discimus, lib. 2. cap 16. qui colorem falsum inducit mancipiis, quique verum robur inani eorumdem sagina mentitur.

2. *Eadem vis.*] Ælianus, lib. 13. hist. anim. cap. 27.

3. *Leporis marini.*] Diosc. lib. 2. cap. 20.

4. *Scolopendræ marinæ.*] Diosc. lib. 2. cap. 16. Σκολόπενδρα θαλασσία ἑψηθεῖσα ἐν ἐλαίῳ, καὶ καταχρισθεῖσα, ψιλοῖ τρίχας. *In oleo decocta & peruncta pilos detrahit.*

5. *Urtica marina.*] Diosc. lib. 2. cap. 20.

6. *Torpedinis cerebrum.*] Et carnes quoque ipsæ, teste Æliano, loc. cit.

7. *Ranæ parvæ.*] De qua sect. 24. quæ sectio tota est in afferendis oculorum remediis. Q. Serenus, cap. 36. pag. 149.

Præterea quascumque voles avertere setas,
Atque in perpetuum rediviva occludere tela,
Corporibus vulsis saniem perducito ranæ,
Sed quæ parva situ est, & rauco garrula questu.

8. *Ex quindecim.*] Sic libri typis editi, cum Colb. 3. At Reg. 2. *ex duodecim*, facili librariorum lapsu ex XII. in XU, ut sæpe monuimus. Vide quæ dicemus in Notis & Emendat. num. XV.

9. *Sicut in oculis diximus.*] Sect. 24.

10. *Sanguisugæ.*] Q. Serenus, loc. cit.

Nec non quæ stagnis cessantibus hæsit hirudo
Sumitur, & vivens Samia torretur in olla:
Hæc acidis jungit permixta liquoribus artus,
Avulsamque vetat rursus percrescere silvam.

Plinius item Valer. lib. 1. cap. 21. & lib. 3. cap. 52.

11. *Et suffitus.*] Reg. 2. & Chiffl. *Hic suffitus.* Intricata oratio: Sententia tamen non alia est, quam suffitu seu nidore sanguisugarum exustarum cimices necari: quod paulo ante perstrinxit, sect. 42. *Natura sanguisugarum adversatur cimicibus;*

tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Hulcera vero, quæ in auribus, aut ulla corporis parte fiant, cancrorum fluviatilium succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriasesque infantium spongia frigida crebro humefacta, rana inversa adalligata efficacissime sanat, [1] quam aridam inveniri affirmant.

XLIX. Mullus in vino necatus, vel piscis [1] rubellio, vel anguillæ duæ, [2] item uva marina in vino putrefacta, iis qui inde biberint, tædium vini affert.

L. [1] Venerem inhibet echeneïs, & hippopotami frontis e sinistra parte pellis [2] in agnina adalligata, [3] felve torpedinis vivæ genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluviatilium carnes sale asservatæ, & in potu ex vino datæ: erythini in cibo sumpti: jecur ranæ diopetis vel calamitæ in pellicula gruis alligatum, vel dens crocodili maxillaris, annexus brachio, vel hippocampus, vel nervi rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata.

LI. Equorum scabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illiniri possit. Aïunt ita curatos non repeti postea. Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana viva data sit.

LII. Inter aquatilia dici debet & [1] calamochnus, Latine adarca appellata. Nascitur circa arundines tenues e spuma aquæ dulcis ac marinæ, ubi se miscent. [2] Vim habet causticam: ideo acopis additur contra [3] perfrictionum vitia. [4] Tollit & mulierum lentigines in facie.

Et calami simul dici debent: [5] Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, & spinæ doloribus ex aceto illita. [6] Cyprii vero, qui & donax vocatur, cortex alopeciis medetur ustus, & hulceribus veteratis: [7] folia extrahendis quæ infixa sint corpori, & igni sacro. [8] Paniculæ flos si aures intravit, exsurdat.

Sepiæ atramento tanta vis est, ut in lucerna addito [a] [9] Æthiopas videri, ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta excocta aqua, potui data, suum morbis medetur: vel cujusque ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeo ut baculum ita præluceat.

CAP. XI. LIII. Peracta aquatilium dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vasta, & tot millibus passuum terræ infusa, extraque circumdata mensura pæne ipsius mundi, quæ intelligantur animalia [1] centum septuaginta quatuor omnino generum esse, eaque nominatim complecti: quod in terrestribus volucribusque fieri non quit. Neque enim omnis Indiæ, Æthiopiæque, aut Scythiæ, desertorumve novimus feras aut volucres, cum hominum ipsorum multo plurimæ sint differentiæ, quas invenire potuimus. Accedat his Taprobane, insulæque aliæ Oceani fabulose narratæ. Profecto conveniet non posse omnia genera in contemplationem universam vocari. At hercules in tanto mari Oceano quæcumque nascuntur, certa sunt, notioraque, quod miremur, quæ profundo Natura mersit. Ut a belluis ordiamur, [2] arbores, physeteres, balænæ, pristes, Tritones, Ne-

INTERPRETATIO.

a *Æthiopas.*] Nigros Æthiopum instar videri, mutata priore lucernæ luce.

NOTÆ.

& suffitu necat eos. Quare *invectos* legi malim: quanquam in Reg. 2. cod. *invecta* legitur.

Sect. XLVIII. 1. *Quam aridam.*] Exsiccatam nimio fervore capitis inflammati.

Sect. XLIX. 1. *Rubellio.*] Qui & erythinus Græco nomine appellatur, lib. 9. sect. 23.

2. *Item uva marina.*] De qua lib. 9. sect. 1.

Sect. L. 1. *Venerem inhibet echeneïs.*] Idcirco amatoriis veneficiis infamis, ut dictum est lib. 9. sect. 41.

2. *In agnina.*] Sic Reg. 1. & alii: non, ut editi, *in linteolo.*

3. *Felve torpedinis.*] Galenus, lib. 2. cap. 27. pag. 636. Χολὴν νάρκης ἐάν τις πίνῃ, τὸ μόριον ἀνέντατον ἔσται.

Sect. LII. 1. *Calamochnus.*] Diximus de ea lib. 16. sect. 66. Habet illius iconem Aldrovandus, lib. 2. de metall. cap. 1. pag. 213. Vox ipsa adarca Græca videtur, Ἀδάρκης Diosc. lib. 5. cap. 139. Καλαμόχνους, quasi arundinum lanugo. Aliis calamachne, ἀπὸ τῆς ἄχνης, a spuma. Vide Galenum, lib. XI. de fac. simp. med. cap. 2. pag. 315.

2. *Vim habet.*] Dioscor. lib. 5. cap. 137. Καθόλου δέ ἐστι θερμόν.

3. *Perfrictionum.*] Contra rigores, horroresque frigidos, quales fere in febri sentiuntur. Scribonius Largus, Compos. 268. *Acopum ad perfrictionem, lassitudinem, tensionem nervorum. Idem hieme non patitur perfrigescere artus.*

4. *Tollit.*] Dioscor. loc. cit.

5. *Phragmitis*, &c.] Totidem verbis Dioscor. lib. 1. cap. 114. De phragmite, ceterisque generibus egimus lib. 16. sect. 66. & seq. Hæc porro petita e calamis remedia totidem fere verbis ante prætractata vide, lib. 24. sect. 50.

6. *Cyprii vero.*] Diosc. loc. cit.

7. *Folia.*] Extrahendis e corpore spiculis aculeisque radicem: erysipelatis sive igni sacro folia Dioscorides assignat, loc. cit.

8. *Paniculæ flos.*] Plinius lib. 24. sect. 50. *Arundinum lanugo illita auribus, obtundit auditum.* Vide locum eum.

9. *Æthiopas.*] Refert hoc & Sextus Empir. lib. 1. Pyrrh. hypotyp. cap. 14. pag. 10. Καίγε οἱ γόητες χρίοντες τὰς θρυαλλίδας ἰῷ χαλκοῦ, καὶ θολῷ σηπίας ποιοῦσιν ὅτε μὲν χαλκοῦς, ὅτε δὲ μέλανας φαίνεσθαι τοὺς παρόντας, &c. *Præstigiatores dum lucernas ungunt ærugine & sepiæ atramento, faciunt ut qui adsunt, modo æris colorem habere, modo nigri esse videantur.* Similes nugas habet auctor Kiranidum, pag. 51.

Sect. LIII. 1. *Centum septuaginta quatuor.*] In quibusdam MSS. *centum quadraginta quatuor*, errore minime obscuro: cum enim lib. 9. sect. 16. piscium species esse affirmet, ut diximus, CXLIV. præter crustis intecta, quæ sunt XXX. ex utroque eo numero effici manifestum est, CLXXIV. Sed Plinii numerum auxerunt deinceps in immensum, qui de hoc argumento nostra ætate scripserunt. Et illud animadversione dignum, quod Plinius mox ipse, ait, *tantum se marina dicere.*

2. *Arbores*, &c.] De arboribus, nihil compertum adhuc. De physetere, & de rotis, lib. 9. sect. 3. De balænis & pristibus, eodem lib. sect. 2. De Tritonibus, Nereïdibusque, de marino homine, & arietibus, eodem lib. sect. 4. ubi & elephantorum mentio, quorum nemo veterum meminit, præter Plinium. De ocris, lib. 9. sect. 5. De musculo, ejusdem libri sect. 88. De arietibus aliis vide quæ diximus lib. 9. sect. 67. De delphinis, eodem libro, sect. 7. De phocis, seu vitulis marinis, eo libro sect. 15.

reïdes,

reïdes, elephanti, homines qui marini vocantur, rotæ, orcæ, arietes, musculi, & alii piscium forma arietes, delphini, celebresque [3] Homero vituli. [4] Luxuriæ vero testudines, & [5] medicis fibri, quorum e genere lutras nusquam mari accepimus mergi, tantum marina dicentes. [6] Jam caniculæ, dromones, cornutæ, gladii, serræ: [7] communesque mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili: [8] & amni tantum ac mari, thynni, thynnides, siluri, coracini, percæ. Peculiares autem maris, [9] acipenser, aurata, asellus, [10] acharne, [11] aphya, alopecias, anguilla, araneus: [12] Box, [13] batis [14] bacchus, batrachus, belone, [15] quos aculeatos vocamus, [16] balanus. [17] Corvus, [18] citharus e rhomborum genere pessimus: [19] chalcis, cobio, callarias asellorum generis, ni minor esset: [20] colias sive Parianus, sive Sexitanus a patria Bætica, [21] lacertorum minimi: [22] ab iis Mæotici: [23] cybium, ita vocatur concisa pelamis, quæ post XL. dies a Ponto in Mæotin revertitur: [24] cordyla, & hæc pelamis pusilla, cum in Pontum e Mæotide exit, hoc nomen habet: [25] cantharus, [26] callionymus, sive uranoscopus, [27] cinædi soli piscium lutei: [28] cnide, quam nos urticam vocamus, [29] cancrorum genera, [30] chamæ striatæ, chamæ læves, [31] chamæ pelorides, generis varietate distantes & rotunditate: [32] chamæ glycymerides, quæ sunt majores quam pelorides: [33] coluthia sive

NOTÆ.

3. *Homero.*] Odyss. δ'. vers. 436. & alibi sæpius.

4. *Luxuriæ vero.*] Subintellige, celebres. Vide lib. 9. sect. 13.

5. *Medicis fibri.*] De fibri, seu castoris usu in medicina dictum abunde sect. 13. hujus libri.

6. *Jam caniculæ.*] De caniculis, lib. 9. sect. 70. Dromones, cornutasque, præter Plinium, qui nominaret, nondum occurrit: Aliud enim videtur esse a dromonibus Plinianis Hesychii δρόμων, hoc est, parvus cancer, μικρὸς καρκίνος, qui a Monspeliensibus vulgo *Chevrete* nuncupatur: capitur in maris æstuariis, sagittæ in modum per summam aquam decurrit: unde id ei nomen. Dromones Pliniani inter belluas, ut ipse ait, majoresque pisces, sive cetaceos, censeri oportet. Gladium, serramque, nomina esse marinorum fruticum admonuimus, lib. 9. sect. 1.

7. *Communesque*, &c.] De hippopotamis, lib. 8. sect. 39. De crocodilo, ejusdem libri sect. 37.

8. *Et amni*, &c.] De thynno dictum abunde lib. 9. sect. 17. & seqq. Θυννίδες feminæ intelligendæ sunt. Qua re inter se differant, docet Arist. apud Athen. lib. 7. pag. 303. De siluro, eodem lib. 17. De coracino, sect. 24. ejusdem libri, ubi & de perca egimus. Coracinum Hesychius & Persius, saperdam vocant.

9. *Acipenser, &c.*] De acipensere dixi in Notis & Emend. ad librum nonum, num. XLV. De aurata, lib. 9. sect. 25. De asello, eodem lib. sect. 28.

10. *Acharne.*] Ἄχαρνος Athenæo, lib. 7. pag. 286. apud Ænum Thraciæ præstantissimus dicitur. Eidem, lib. 8. pag. 356. ἀχαρνᾶν scribitur, Romæ visus a Rondeletio, a quo pingitur, lib. 5. cap. 151.

11. *Aphya*, &c.] De ea egimus lib. 9. sect. 74. atque in Notis & Emend. ad eum librum, num. CXXVIII. De alopece, sive alopeciade, seu vulpe marina, lib. 9. sect. 67. Athenæus, lib. 8. pag. 356. De anguilla marina, Epicharmus in fabula, quam Musas inscripsit, teste Athen. lib. 7. pag. 297. De araneo denique, eodem libro, sect. 72.

12. *Box.*] Piscis est tergo picto, & vocalis, unde ei nomen, παρὰ τὴν βοὴν, inquit Athenæus, lib. 7. pag. 286. Idem βῶξ, βόηξ, & βόαξ, a voce quam edit: ab oculis boum similibus, βόωψ. Festus: *Boca, genus piscis: a boando, id est, vocem emittendo appellatur.* In Gallia Narbonensi, *Bogue*, teste Rondeletio, lib. 5. cap. XI.

13. *Batis.*] Βατὶς & βατὸς, a Græcis apud Athen. lib. 7. pag. 286. raia dicitur, de qua nonnihil prælibavimus, lib. 9. sect. 40. A rubi, quem βάτον vocant, similitudine nomen traxit: est enim aculeis aspera, præsertim in cauda. Utroque illo vocabulo marem a femina discriminari crediderim, ut de thynno & thynnide paulo ante dixi: Hesychius enim, pag. 185. Βάτος, καὶ βατὶς, ἰχθύες διαφέρουσιν ἀλλήλων.

14. *Bacchus.*] Sic Reg. & Colb. 3. cum Chiffl. non *banchus*. Egimus de eo lib. 9. sect. 28. De batracho, sive rana, lib. 9. sect. 7. De belone, sive acu, eodem libro, sect. 67.

15. *Quos aculeatos.*] Subintellige, pisces.

16. *Balanus.*] A similitudine glandis querneæ, quæ βάλανος dicitur, nomen habet, auctore Athenæo, lib. 3. pag. 91. In rimis saxorum degunt. Iconem vide apud Rondel. lib. 1. de testac. cap. 30.

17. *Corvus*] Græci κόραξ. Pingitur a Rondelet. lib. 10. cap. 7. pag. 296. Meminit ejus Celsus, inter pisces cibi duriusculi, lib. 2. cap. 18. Romanis, *Capone*.

18. *Citharus.*] Romæ frequens, *Folio* nominatus, teste Rondel. lib. XI. cap. 5. Vide Notas & Emend. num. XXIX.

19. *Chalcis.*] Est hæc marina chalcis nostra Sardina, ut diximus lib. 9. sect. 71. De cobione, seu gobio, eodem libro, sect. 83. De callaria, sect. 27. ejusdem libri.

20. *Colias, sive Parianus.*] Euthydemus Atheniensis, libro de salsamentis, apud Athen. lib. 3. pag. 116. Coliam Parianum laudat:

Καὶ Πάριον κολιῶν κυδρὴ τροφός ἔσκε πολίχνη.
Oppidulum Parium coliarum est inclyta nutrix.

Est autem Parium Hellesponti oppidum, de quo Plinius lib. 5. sect. 40. Coliam majorem esse scombro scribit Hicesius apud eumdem Athen. lib. 7. pag. 321. Ipsi Athenæo, lib. 3. pag. 121. ὁ κολίας præstantissimus dicitur Amyclanus, atque ex Hispania quem Σεξιτανὸν vocant. A Massiliensibus *Cogniol* nuncupari, auctor est Rondeletius, lib 8. cap. 8. Sexitanus ab oppido Bæticæ Ἔξ sive Σέξ, ut diximus lib. 3. sect. 3. Meminit Martialis, lib. 7. Epigr. 77. ubi lacertum pariter coliam vocat:

Cum Sexitani fertur tibi cauda lacerti.

21. *Lacertorum minimi.*] Ita Reg. 2. non *minima*, quod neque ars hoc loco patitur.

22. *Ab iis Mæotici.*] Coliæ Mæotici, inquit, Pariano Sexitanoque paulo grandiores.

23. *Cybium.*] Vide Notas & Emend. num. XXIX.

24. *Cordyla.*] Meminit Martialis, lib. 3. Epigr. 2.

Cordyllas madida tegas papyro.

Et lib. XI. Epigr. 53.

Mox vetus, & tenui major cordylla lacerto.

Vide quæ diximus lib. 9. sect. 18.

25. *Cantharus.*] Æliano lib. 1. hist. anim. cap. 26. Κάνθαρος. Idem mira quædam de cantharo refert, lib. XI. cap. 25. Hujus meminit obiter inter litorales Philosophus, lib. 8. hist. anim. In Provincia Narbonensi paulum deflexo nomine *Canthero* nuncupant. Latine, cum Gaza, Scarabæum dixeris. Vide Rondelet. lib. 5. c. 4. Ovid. in Halieut. vers. 103.

Cantharus ingratus succo.

26. *Callionymus.*] Καλλιώνυμος & οὐρανοσκόπος, ut diximus sect. 24. libri hujus. Massiliensibus *Tapecon*. Pingitur a Rondeletio, lib. 10. cap. 13. pag. 305.

27. *Cinædi soli piscium.*] Crustis intectos excipit, cum pisces dicit. Sic lib. 9. sect. 16. *Piscium sunt species centum quadraginta quatuor: præter crustis intecta, quæ sunt triginta.* Sunt enim cancri & cancelli pariter flavi. Athenæus ἀλφηστὰς vocat, lib. 7. pag. 281. Iconem exhibet Rondeletius, lib. 6. cap. 4. pag. 170.

28. *Cnide.*] Κνίδη, urtica, de qua diximus, lib. 9. sect. 68.

29. *Cancrorum genera.*] Carabi, astaci, ceterique recensiti, lib. 9. sect. 51.

30. *Chamæ striatæ, chamæ læves:*] Sic Reg. 2. & Pintiani codex: in editis perperam, *chamætrachea, chamæleos.* Chamæ Græcis χῆμαι e genere sunt concharum: hoc vero distant a ceteris, quod semper hiant, & testas apertas habent: unde eis nomen. Harum multæ sunt differentiæ. Rondeletius lib. 1. de testaceis, cap. 8. ita distinguit, ut aliæ læves sint, aliæ asperæ: lævibus deinde chamas pelorides, glycymeridesque subjicit.

31. *Chamæ pelorides.*] Vel a magnitudine nomen habent, sunt enim grandiores: Vel a Peloro Siciliæ promontorio: ubi optimæ. Ita Pollux. Græcis πελωρίδες, πελωρίαι, & πελωριναι. Gallis, *Palourdes*.

32. *Chamæ glycymerides.*] Γλυκυμερίδες, a sapore dulci, minusque salso nomen traxere. Testis Oribasius, lib. 2. cap. 58. Meminit harum & Macrobius in cœna Pontificum, lib. 2. Saturn. cap. 9. pag. 355.

33. *Coluthia.*] E muricum genere, ut dictum est sect 27. libri hujus.

corythia : [34] concharum genera, inter quæ & margaritiferæ : [35] cochleæ, quarum generis pentadactyli, melicembales, echinophoræ dicuntur quibus cantant : extra hæc ſunt rotundæ [36] in oleario uſu cochleæ : [37] cucumis, [38] cynoſdexia. [39] Draco : [40] quidam aliud volunt eſſe dracunculum : [41] eſt autem gerriculæ ſimilis : aculeos in branchiis habet ad caudam ſpectantes, ſic ut ſcorpio lædit, dum manu tollitur. [42] Erythinus, echeneïs, echinus, [43] elephanti locuſtarum generis nigri, pedidus quaternis biſulcis : præterea brachia duo binis articulis, ſinguliſque forficibus denticulatis. [44] Faber ſive zeus. [45] Glauciſci, [46] glanis, gonger, [47] gerres, [48] galeos, garus. [49] Hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampos, [50] hepar, [51] helacatenes. [52] Sunt lacertorum genera : [53] loligo volitans, locuſtæ, lucernæ, [54] liparis, lamyrus, [55] lepus, leones, quorum brachia cancris ſimilia ſunt, reliqua pars locuſtæ. [56] Mullus, [57] merula inter ſaxatiles laudata, [58] mugil, [59] melanurus, [60] mæna, [61] meryx, [62] muræna, mys, mitulus, myïſcus, murex. [63] Oculata, [64] ophidion, oſtrea, [65] otia : [66] orcynus : hic eſt pelamidum generis maximus, neque redit in Mæotin, ſimilis tritoni, [67] vetuſtate melior : [68] orbis, orthragoriſcus. [69] Phager, phycis ſaxatilium : pelamis : earum generis maxima apolectus vocatur, durior tritone : [70] phorcus, phthitarus, [71] paſſer, paſtinaca : po-

NOTÆ.

34. *Concharum genera.*] De quibus lib. 9. ſect. 52. & ſeqq.

35. *Cochleæ.*] Libro 9. ſect. 51. Πενταδάκτυλοι, quaſi quinis diſcretæ digitis, ſive acuminibus. Mox pro *melicembales, echinophoræ*, Reg. 2. *item helicymbalis, actinophoræ* legitur : quæ poſtrema vox & in Chiffletiano eſſe dicitur.

36. *In oleario uſu.*] Quibus oleum decapulabant, vel in quotidianum uſum hauriebant, capaces admodum, atque ita ut quædam aquæ libras quaternas capiat. Vide Rondel. lib. 2. de teſtac. cap. 27. pag. 76.

37. *Cucumis.*] Inter frutices marinos cenſendus, ut diximus, lib. 9. ſect. 1. Poſt cucumim, addunt libri vulgati *cynopus, cammarus*, quæ nomina nec Regius 2. nec alius bonæ notæ codex agnoſcit. Cammari certe ſquillarum genere continentur : cynopus quis ſit, nemo novit.

38. *Cynoſdexia.*] Κυνὸς δεξιὰ, hoc eſt, canis dextera : forte zoophyton, hoc eſt, frutex marinus aliquis, ut Manus marina.

39. *Draco.*] Δράκων θαλάσσιος Dioſcoridi, lib. 2. cap. 15. Galli *Vivam* vocant.

40. *Quidam aliud volunt eſſe.*] Vult ſane Rondeletius, lib. 10. cap. 12. A ſuis *Lacertum* nominari dicit, *Lacert.*

41. *Eſt autem gerriculæ.*] Sic Reg. 2. codex : non, ut editi, *gracculo* : cum quo affinitatem draco habere nullam poteſt. Eſt autem gerricula, diminuta vox a *gerres*, de quo poſt pauca dicemus.

42. *Erythinus*, &c.] De erythino, lib. 9. ſect. 23. De echeneide, lib. 9. ſect. 51.

43. *Elephanti.*] In locuſtarum genere, elephantos Plinius e veteribus unus appellat.

44. *Faber.*] Diximus de eo, lib. 9. ſect. 32.

45. *Glauciſci.*] Γλαυκίσκος Athenæo, lib. 7. pag. 279.

46. *Glanis.*] De eo egimus, lib. 9. ſect. 67. De gongro, ſive congro, libro eodem, ſect. 24.

47. *Gerres.*] Meminit hujus Martialis, lib. 3. Epigr. 77.

Teque juvant gerres, & pelle melandrya cana.

Et lib. 12. Epigr. 32.

Fuiſſe gerres, aut inutiles mænas
Odor impudicus urcei fatebatur.

Gerriculam, hoc eſt, minorem gerrem draconi marino, quam *Vivam* vocamus, ſimilem eſſe Plinius paulo ante admonuit.

48. *Galeos*, &c.] De galeo, lib. 9. ſect. 70. Garum eſſe ignotum monuimus, lib. 31. ſect. 43.

49. *Hippus.*] De ἵππῳ multa Athenæus, lib. 7. pag. 304. Vetant MSS. ne legam ἱππεῖς, quos eſſe e cancrorum genere diximus, lib. 9. ſect. 51. De hippuro diximus, lib. 9. ſect. 24. De hirundine, eodem libro, ſect. 43. De halipleumone, ſect. 71. ejuſdem libri. De hippocampo, ſect. 23. hujus libri.

50. *Hepar.*] Ἥπατοι Oppiano celebrati, lib. 1. Halieut. verſ. 146. Æliano, lib. 9. hiſt. anim. cap. 38. & Xenocrati apud Oribaſ. lib. 2. cap. 58. Athenæo, lib. 7. pag. 301. Ἥπατος idem & λεβίας. Inter ſaxatiles piſces annumeratus a Diocle : ſimilis phagro creditus a Speuſippo. A Rondeletio pingitur, lib. 5. cap. 18. pag. 147. In hepati capite lapillos reperiri duos, rhombi figura, ſplendore & colore conchylii, prodidit Hegeſander apud Athen. lib. 3. pag. 108.

51. *Helacatenes.*] Athenæo ἠλακατῆνες, lib. 7. pag. 301. ἰχθῦς κητώδεις, ἐπιτήδειοι εἰς ταριχείαν. *piſces cetacei, idonei ad ſalſamenta.* Mneſimachus apud eumdem Athenæum, lib. 9. pag. 403. ἠλακατῖνον vocat : haud dubie a ſimilitudine aliqua cum ἠλακάτῃ, hoc eſt, muliebri colu. Elacatæ ſunt Columellæ, lib. 8. cap. 17. pag. 313. Itemque Feſto, *Elacatena genus ſalſamenti, quod appellatur vulgo melandrya* : ſic enim ſcribendum, non *malandrea.*

52. *Sunt lacertorum genera.*] Lacertus Græcis σαῦρος dicitur : quibuſdam e noſtris, *Aiguille* : ab aliis, *Becaſſe*, inquit Rondeletius, lib. 8. cap. 5. pag. 232. E lacertorum genere coliam eſſe ſuperius vidimus, teſte etiam Martiale. *Byzantiacos lacertos* laudat Statius, lib. IV. Silvar. IX.

53. *Loligo*, &c.] De loligine, lib. 9. ſect. 45. De locuſtis, lib. 9. ſect. 50. De lucernis, eodem libro, ſect. 43.

54. *Liparis, lamyrus.*] Λιπαρὶς habere nomen a pinguitudine videtur. At in Reg. 2. cod. & Chiffl. *lepris*, non *liparis* legitur. Apud Heſychium λεπρὶς ἰχθῦς, ſed qui nihil a phycide differat, de qua inferius. Λάμυρος ab Oppiano laudatur, lib. 3. Halieut. verſ. 399. An ibi λάμιρος, vel λάμυρος reſcribi ex Plinio oporteat, peritiores viderint.

55. *Lepus.*] De lepore marino, lib. 9. ſect. 72. & hujus libri ſect. 3. De leonibus, lib. 9. ſect. 51. De his etiam vide Ælianum, lib. 14. hiſtor. animal. cap. 9.

56. *Mullus*, &c.] De mullo, lib. 9. ſect. 30.

57. *Merula.*] Ælianus, lib. 1. hiſtor. anim. cap. 14. Κοσσύφῳ ἡ θαλαττίῳ ἤθη τε καὶ διατριβαὶ αἱ πέτραι, &c. Peritiores piſcatores *Merle* vocant : aliter alii. Vide Rondelet. lib. 6. cap. 5. pag. 172.

58. *Mugil.*] De eo egimus lib. 9. ſect. 26.

59. *Melanurus.*] Μελάνουρος. A caudæ nigritie ei nomen. Confundit hunc cum oculata Rondeletius, lib. 5. cap. 6. Plinius diverſos piſces facit. Numenius in Halieut. apud Athen. lib. 7. pag. 313. percarum ducem vocat.

60. *Mæna.*] Μαινὶς Athenæo, lib. 7. pag. 313. Hodieque a Gallis *Mendole*, a Romanis, *Menola* appellatur. Rondelet. lib. 5. cap. 13. pag. 138.

61. *Meryx.*] In Reg. 2. *metis* : utrumque corrupte. Nam μήρυξ a ruminando deduci videtur : cum ſcarus infra appellandus ruminare ſolus piſcium exiſtimetur.

62. *Muræna*, &c.] De muræna, lib. 9. ſect. 23. Mys conchæ genus, de quo lib. 9. ſect. 56. De mitulis, & myïſcis, libri hujus ſect. 31. De muricibus, ſeu buccinis, lib. 9. ſect. 61.

63. *Oculata.*] Inter piſces qui duriuſculi ſunt, aurata, corvus, ſcarus, oculata, cenſentur a Corn. Celſo, lib. 2. cap. 18.

64. *Ophidion, oſtrea.*] De ophidio, diximus ſect. 35. libri hujus : de oſtreis, ſect. 21.

65. *Otia.*] Græcis ὠτία, de quibus Athenæus, lib. 3. pag. 91. Latine auriculas dixeris. Λεπάδα ἀγρίαν vocat Ariſt. lib. 4. hiſt. anim. Iconem Rondeletius exhibet, lib. 1. de teſtac. cap. 4.

66. *Orcynus.*] Ὄρκυνος, Athenæo, lib. 7. pag. 315. Θύννον μέζω, ὃν καλέουσιν Ὄρκυνον, inquit Archeſtratus, apud eumdem Athen. lib. 7. pag. 301. Ὄρκυνοι μεγακήτεες Oppiano, lib. 3. Halieut. verſ. 132. Æliano, lib. 1. hiſtor. anim. cap. 40. Ὄρκυνος κητώδης ἰχθυς &c. Narbonenſes vocant *Ton.*

67. *Vetuſtate melior.*] Huic affert ætas, ut ſit tritone melior : eſt autem triton, ut mox dicetur, ex iiſdem pelamidibus generis magni. Interpretari aliter Oribaſius videtur, qui hoc ipſum de orcyno refert, lib. 2. cap. 58. fol. 29. ex Xenocratis libello de aquatilibus : *Orcynus*, inquit, *eſt pelamis magna, quæ in paludem non redit, tritoni ſimilis : ſed quia difficilius vitiatur, ideo inſignem vetuſtatem fert*, &c.

68. *Orbis*, &c.] De orbe, ſect. 5. hujus libri. De orthragoriſco, ſect. 9.

69. *Phager*, &c.] De phagro, lib. 9. ſect. 24. De phycide, quæ inter ſaxatiles ab Athenæo quoque annumeratur, lib. 7. pag. 305. & lib. 3. pag. 355. nos egimus lib. 9. ſect. 42. De pelamide, lib. 9. ſect. 18.

70. *Phorcus, phthitarus.*] Qui his nominibus piſces appellaret, nemo adhuc alius idoneus auctor occurrit. In Reg non *phorcus*, ſed *porcus* legitur. Haud dubie marinus porculus intelligitur, de quo lib. 9. ſect. 17.

71. *Paſſer*, &c.] De paſſere, lib. 9. ſect. 36. De paſtinaca,

lyporum genera: pectines maximi & nigerrimi æstate, laudatissimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antii, [72] in insula Alexandriæ in Ægypto: pectunculi, [73] purpuræ, [74] percides, [75] pinna, pinnoteræ. [76] Rhina, quem squatum vocamus: rhombus. [77] Scarus principalis hodie: solea, sargus, scilla, [78] sarda: ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens: [79] scomber, salpa, [80] sparus, [81] scorpæna, scorpio, [82] sciadeus, sciæna, [83] scolopendra, smyrus, [84] sepia, [85] strombus, solen, sive aulos, sive donax, sive onyx, sive dactylus: [86] spondylus, [87] smarides, [88] stella, spongia. [89] Turdus inter saxatiles nobilis: [90] thynnus, thranis, quem alii xiphiam vocant: [91] thassa, [92] torpedo, tethea: [93] triton pelamidum generis magni: [94] ex eo uræa cybia fiunt. [95] Veneriæ, [96] uva, Xiphiæ.

LIV. His adjiciemus [1] ab Ovidio posita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit: [2] Bovem, cercyrum in scopulis viventem, [3] orphum rubentem, [4] rhacinumque pullum, [5] pictas mormyras, aureique coloris chryson. Præterea parvum tragum, &

NOTÆ.

eodem libro, sect. 40. De polypis, ejusdem libri sect. 48. De pectinibus, libro pariter 9. sect. 51. Laudatissimos esse Mitylenis, auctor etiam Philyllius apud Athen. lib. 3. pag. 93. Archestratus quoque, pag. 92.

Τοὺς δὲ κτένας ἡ Μιτυλήνη.

72. *In insula Alexandriæ.*] Pharo, vel Canopo. Plinius, lib. 5. sect. 34. *Insularum ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, a Canopo Menelai gubernatore, ut ferunt, dicta. Altera juncta ponte Alexandriæ, colonia Cæsaris Dictatoris, Pharus.* Diphilus Siphnius medicus, apud Athen. lib. 3. pag. 90. de tellinis agens, Τελλῖναι, inquit, γίνονται μὲν ἐν Κανώβῳ πολλαὶ, καὶ ὑπὸ τὴν τοῦ Νείλου ἀνάβασιν πληθύνουσιν, &c. Jam superius sect. 24. libri hujus, pectunculis attributas a Plinio dotes observavimus, quas tellinis Dioscorides assignarat: Utrique fortassis Alexandriæ laudati. De pectinibus certe testis Xenocrates apud Oribas. lib. 2. cap. 58. *Pectines optimi sunt .... Omnibus autem antecellunt Mytilenæi.... His similes Ionium mare juxta Illyrida, Etruriam, Salonas, Latium producit: Jam vero & Chios, & vicinæ insulæ, itemque Alexandria hujusmodi pisces ferunt.* Pectines certe non horum dumtaxat locorum, sed & Tarenti laudat Horatius, Satyra 4. lib. 2. vers. 34.

Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.

73. *Purpuræ.*] De purpuris, lib. 9. sect. 60. & seqq.

74. *Percides.*] Locum hic percides habere posse vix adducor ut credam: quid enim discrepat percis a perca, quæ superius recensita est inter pisces amni marique communes? In Reg. 2. cod. *pegrides.*

75. *Pinna*, &c.] De pinna & pinnotera, lib. 9. sect. 66.

76. *Rhina.*] Sic Isidorus, lib. 12. Orig. cap. 16. *Squatus dicitur, quod sit squamis acutis: unde & ejus cute lignum politur.* Græci ῥίνη appellant. Glossæ: Ῥίνη, *squalus.* Lege, *squatus.* Vide Voss. in Etymol. Egimus de eo, lib. 9. sect. 40. & alibi passim. De rhombo, eodem libro, sect. 36.

77. *Scarus*, &c.] Plinius, lib. 9. sect. 29. *Nunc scaro datur principatus.* De solea, lib. 9. sect. 36. De sargo, eodem libro, sect. 30 Scilla, seu squilla potius, καρὶς est Græcis, cujus genera plura affert Rondeletius, lib. 18. cap. 6. & seqq.

78. *Sarda: ita vocatur*, &c.] Hæc totidem verbis Xenocrates apud Oribasium, lib. 2. pag. 130. Galenus, lib. 3. de alim. fac. cap. 31. pag. 395. tom. 6. sic pelamidem appellari innuit, cum Sardiniam præternatat. Ut mirum sit a Gaza creditum sardinas nostras hac voce signari. De sarda & cordyla condiendis Apicius, lib. 9. cap. 10. ex quo ejusdem generis esse, nempe thynnorum, sardam esse cordylamque intelligas.

79. *Scomber*, &c.] De scombro, libro 9. sect. 19. & lib. 31. sect. 43. De salpa; eodem libro, sect. 32.

80. *Sparus.*] Comicus vates apud Athen. lib. 3. pag. 107. sartagini simul imponit.

Καρίδα, φύκην, κώβιον, πέρκην, σπάρον.

Dotes ejus in cibis Athenæus expedit, lib. 8. pag. 355. Iconem Rondeletius exhibet, lib. 5. cap. 3. Nostris *Sparalon*: Italis *sparlo* & *carlino.*

81. *Scorpæna, scorpios.*] Athenæus, lib. 7. pag. 32. distare succo & colore, σκόρπαιναν καὶ σκορπίους, prodidit. Istum a Massiliensibus *Scorpeno*, ab aliis *Rascasse* nominari, auctor est Rondelet. lib. 6. cap. 19. Nomen habet non a scorpii terrestris simili forma, sed a pungendi ritu haud fere dispari.

82. *Sciadeus, sciæna.*] Sexu solo discrepant, teste Athenæo, lib. 7. pag. 322. Σκίαινα .... Νουμήνιος δὲ σκιαδέα αὐτὸν καλεῖ. Sic paulo ante Plinius thynnos & thynnidas, scorpionem & scorpænam, separatim nominat. Nisi forte, pro *sciæna*, *syæna* magis arriserit: Oppianus enim, lib. 1. Halieut. vers. 129. præter σκίαιναν, etiam σύαιναν habet: illam nuda saxa herbosa incolere. Σκίαιναν Latine Umbram jure appellaveris. Galli vocant *Maigre.*

83. *Scolopendra.*] De ea lib. 9. sect. 67. De smyro, seu myro eodem libro, sect. 39.

84. *Sepia.*] Sic MSS. omnes, ipso Pintiano teste, non *scepini*, ut editi. Quanquam σκέπανοι inter cœnosos maris pisces annumerantur ab Oppiano, lib. 1. Halieut. vers 106. Σκεπινὸς item a Dorione, apud Athen. lib. 7. pag. 302. De sepia nos egimus lib. 9. sect. 45.

85. *Strombus*, &c.] De strombo seu turbine diximus sect. 30. hujus libri. De solene, sect. 32.

86. *Spondylus.*] Athenæo, lib. 3. pag. 87. Τράχηλος. Macrobius, lib. 2. Saturn. cap. 9. inter prima cœnæ Pontificiæ fercula spondylos numerat. Pinguntur a Rondelet. lib. 1. de test. cap. 40.

87. *Smarides.*] Σμαρίδες quoque Dioscoridi, lib. 2. cap. 30. aliisque e genere mænarum.

88. *Stella, spongia.*] De stella, lib. 9. sect. 86. De spongia, eodem libro, sect. 69.

89. *Turdus.*] Vide quæ de eo diximus, lib. 9. sect. 20.

90. *Thynnus, Thranis.*] Xiphias minor thranis appellatur. Vide Notas & Emend. num. XXX.

91. *Thassa.*] Sic MSS. Reg. 2. & Chiffl. In editis, *thessa.* Et θίσσαν vocabat Dorotheus Ascalonites, lib. 108. collectionis vocabulorum, apud Athen. lib. 7. pag. 329. Alosa nostra esse ea Rondeletio videtur, lib. 7. cap. 15.

92. *Torpedo*, &c.] De torpedine lib. 9. sect. 67. Tethea explicuimus sect. 30. libri hujus.

93. *Triton.*] Meminit Xenocrates, lib. de alimento ex aquatilibus, apud Oribas. lib. 2. cap. 53. Sed locus, ut videtur, est mutilus: *Triton sectum cybium ægre vitiatur: solidius est cybio, in ceteris par.*

94. *Ex eo uræa.*] Οὐραῖον κύβιον pulpamentum est caudæ proximum, quod eleganter describit Archestratus apud Athen. lib. 7. pag. 303. ex thynnaque grandiore, hoc est, e tritone, parari jubet.

95. *Veneriæ.*] Ita MSS. Reg. 2. Colb. 3. & Chiffl. In editis, *Vrenæ*, inepte. Egimus de conchis Veneriis, lib. 9. sect. 52.

96. *Vva, Xiphiæ.*] De uva, lib. 9. sect. 1. De xiphia seu gladio, sect. 6. libri hujus.

Sect. LIV. 1. *Ab Ovidio.*] In libro Halieuticôn. Sed qui nunc Ovidii nomine eo titulo libellus inscribitur, inter poëmatia a Pithœo edita, longe ævi sequioris est, ex ipsis Plinii verbis confictus.

2. *Bovem, cercyrum.*] In libris vulgatis, *Bopgyrum.* In Reg. 2. Colb. 3. & Chiffl. *Bovem pergyrum.* Cercyrum ex eodem pseudo-Ovidio rescripsimus, in Halieut. vers. 102.

Cercyrosque ferox scopulorum fine moratus.

Bovem quoque ipso auctore retinuimus, vers. 94.

Nam gaudent pelago, quales scombrique, bovesque.

3. *Orphum.*] Idem pseudo-Ovidius, vers. 108.

Cantharus ingratus succo, tum concolor illi
Orphus, cæruleaque rubens erythinus in unda.

Meminit etiam Ælianus, lib. 12. histor. anim. cap. 1. & Arist. lib. 8. histor. anim. cap. 20. pag. 930. Plinius ipse eum piscem appellat, lib. 9. sect. 24.

4. *Rhacinumque.*] Portentum id vocis est, nec MSS. quidquam juvant: nec ipse Ovidius, mutilo, ut nunc est, imperfectoque opere:

5. *Pictas*, &c.] Idem pseudo-Ovidius, vers. 110.

Et rarus Faber, & pictæ Mormyres, & auri
Chrysophrys imitata decus: tum corporis Vmbræ
Liventis, rapidique Lupi, Percæque, Tragique,
Quin laude insignis caudæ Melanurus, &c.

Auctor Kiranidum, pag. 43. *Mormyros piscis marinus comestibilis & parvus.* Μόρμυρος & μόρμυλος apud Athen. lib. 7. pag. 313. Nunc quoque *Morme*, in Gallia Narbonensi, teste Rondelet. lib. 5. cap. 22. Quid si porro hoc loco non *parvum tragum*, sed *percam, tragum*, ex pseudo-Ovidio legi jussero?

placentem cauda [6] labrum, [7] epodas lati generis. Præter hæc insignia piscium tradit [8] channem ex seipsa concipere, glaucum æstate numquam apparere, [10] pompilum qui semper comitetur navigiorum cursus, [11] chromin qui nidificet in aquis. [12] Helopem quoque dicit esse nostris incognitum undis: ex quo apparet falli eos, [13] qui eumdem acipenserem existimaverunt. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedere.

Sunt præterea a nullo auctore nominati, [14] sudis Latine appellatus, Græcis sphyræna, rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed non degener. [15] Appellantur & pernæ concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimæ. Stant velut suillo crure longo in arena defixæ, hiantesque, qua limpitudo est, pedali non minus spatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. [16] Intus pro spondylo grandis caro est. [17] Et hyænam piscem vidi in Ænaria insula captum. Exeunt præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potius annumeranda, quam animalibus.

NOTÆ.

6. *Labrum.*] Sic etiam M S S. An potius *melanurum*, ex Ovidii versu allato?

7. *Epodas.*] Idem Ovidius, vers. 126.

Tunc Epodes lati, tum molles tergore ranæ.

8. *Channem.*] Idem pseudo-Ovidius, vers. 108.

Et ex se
Concipiens channe gemino fraudata parente.

Vide quæ diximus lib. 9. sect. 23.

9. *Glaucum.*] Idem Ovidius, vers. 117.

Ac numquam æstivo conspectus sidere glaucus.

Dictum id jam ante, lib. 9. sect. 25.

10. *Pompilum.*] Ita plane & Oppianus, lib. 1. Halieut. vers. 196. pluresque alii apud Athen. lib. 7. pag. 283. & 284. pseudo-Ovidius, vers. 100.

Tuque comes ratium, tractique per æquora sulci,
Qui semper spumas sequeris Pompile nitentes.

11. *Chromin.*] Vide quæ diximus in Notis & Emendat. ad librum 9. num. LXVII.

12. *Helopem.*] Idem Ovidius, vers. 96.

Et pretiosus helops nostris incognitus undis.

Auctor Kiranidum, pag. 145. *Elops est piscis magnus, similis glauco.*

13. *Qui eumdem acipenserem.*] Cum pseudo-Ovidius elopem secernat ab acipensere: de isto enim, vers. 132.

Tuque peregrinis acipenser nobilis undis.

14. *Sudis Latine.*] Quod rostro similitudinem sudis referat, hoc est, pali exacuti: quam ob causam & σφύραινα Græcis. Cum amplissimus is dicatur esse & rarus, non is esse videtur, quem Arist. σφύραιναν vocat, lib. 9. hist. anim. aitque esse gregalem.

15. *Appellantur & pernæ.*] Meminit Beda in suis Grammaticis Expositionibus: pernamque Latinis idem sonare existimat, ut videtur, quod Græcis pinnam. Verba ejus appono: PERNA QVÆ MVLTO MAIOR EST OSTREIS, EX CVIVS VELLERIBVS VESTIS CONFICITVR.

E geminis nascor per Ponti cærula conchis,
Vellera setigero producens corpore fulva:
En chlamydem populi, nec non & pabula pulpæ
Confero: sic duplex fati persolvo tributum.

A perna utique *pernula* deminuta voce sequior ætas dixit: unde nos concham margaritiferam, *Nacre de perles*, deinde appellavimus. Chron. Casin. lib. 3. cap. ult. *Coppetellæ de pernis*, hoc est, de conchis istis.

16. *Intus pro spondylo.*] Spondylus callus interior est, quo testæ suæ caro ostrearum sive concharum adhærescit.

17. *Et hyænam.*] Apud Athen. lib. 7. pag. 326. crebra piscis hyænæ mentio ex vetustioribus poëtis.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXXII.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 5. I.

ATQVE *ita condi, dum transeat rete.*] Sic restituimus, ex vestigiis codicis Reg. 2. in quo legitur, *atque ita candi, dum transeat recte.* In libris vulgatis vitiose, obscuraque sententia, *atque ita conditum transire rete.*

Ibid. II. *Anthiam tradit idem infixo hamo invertere se, quoniam sit in dorso cultellato ei spina, eaque lineam præsecare.*] In libris hactenus editis, *Pytheas id tradit. Idem infixam hamo*, &c. quod interpolatorum manum sapit, qui ad murænam, de qua proxime antea sermo fuit, id pertinere rati, *infixam* scripsere, cum *infixas* scribi decuisset, quod de murænis numero multitudinis oratio tota texatur. At M S S. Reg. 2. aliique, *Pithiasim tradit idem infixo hamo.* Neque vero ad murænam hæc spectare, sed ad anthiam piscem, quem in scriptorem Massiliensem Pytheam, & amanuenses, & editores transformarunt, plane pseudo-Ovidii oratio contestatur, libro videlicet Halieuticon, vers. 45. ubi postquam de muræna egit, transit ad anthiam statim, quod Plinii scilicet vestigiis insistens facit.

Anthias his, tergo quæ non videt, utitur armis,
Vim spinæ novitque suæ, versoque supinus
Corpore lina secat, fixumque intercipit hamum.

Quod vero sibi ipsi præstare anthiam hoc loco vates pronunciat, hanc officii vicem a sociis accipere, alios secutus auctores Plinius asseverat, lib. 9. sect. 85. Irritus Aldrovandi conatus, qui lib. 3. de piscib. cap. 27. pag. 362. vulgatam scripturam defendere omni ope nititur.

Sect. 7. III. *Item in Labrandei Jovis fonte anguillas.*] Prius, *in Labradii* legebatur. In Reg 2. *Labrandii.* Ælianus, lib. 12. hist. anim. cap. 30. inter ea stagna lacusve qui pisces cicures alant, hunc recenset: Καὶ ἐν τῷ ἱερῷ δὲ τοῦ Λαβρανδέως Διός ἐστι κρήνη διειδὲς νάματος, καὶ ἔχουσιν ὁρμίσκους χρυσοῦς, καὶ ἐλλόβια χρυσᾶ μέντοι καὶ ταῦτα. Herodotus in Terpsichore, εἰς Λαβράυνδα ἐς Διὸς Στρατίου ἱερόν. Stephanus: Λαβραυνδα, κώμη Καρίας· τὸ ἐθνικὸν, Λαβραύνδιος. Sic etiam Strabo, a quo Stephanns accepit. Ælianus hoc templum L X X. stadiis ab urbe Mylasiorum distare, τῆς Μυλασσῶν πόλεως. Plutarchus tamen in quæst. Græcis, pag. 301. Λαβραδέως Διὸς ἐν Καρίᾳ simulacrum laudat: Et pag. 302. ipsum Jovem Λαβραδέα τὸν θεόν.

Ibid. IV. *Similiter in Chio juxta senum delubrum.*] Ita libri omnes, etiam manu exarati. Num legi tamen *in Ceo* satius fuerit, peritiores judicent. Nam de sacrificio a senibus fieri solito apud Ceos, Κείους, in templo utique, fanove aliquo, antequam cicutam biberint, meminit Ælianus, lib. 3. Var. hist. cap. 37.

Sect. 8. V. *Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant.*] Ita libri omnes, conditivi, ac publici. Quid si nihilominus *in Lyciæ Syrrhis* legatur? Nam hoc ipsum de pago, cui Syrrha nomen, referunt Ælianus, lib. 8. hist anim. cap. 5. & Plutarchus, lib. de solertia animal. pag. 976. Situm ejus in Lycia esse, Myram inter & Phellum. Πέπυσμαι δὲ, inquit Ælianus, κώμην τινὰ Λυκιακὴν μεταξὺ Μύρων καὶ Φελλοῦ, Σύρρα ὄνομα, ἐν ᾗ μαντεύονταί τινες ἐπ' ἰχθύσι καθήμενοι, &c. Et Plutarchus: Ἐπεὶ καὶ περὶ Σούρων πυνθάνομαι κώμην ἐν τῇ Λυκίᾳ Φελλοῦ μεταξὺ καὶ Μύρων, καθεζομένους ἐπ' ἰχθύσιν, ὥσπερ οἰωνοῖς, διαμαντεύεσθαι τέχνῃ τινὶ, &c. Hæ Lyciæ sortes Maroni sunt, lib. 4. Æneïd. vers. 346. & 377. Similis est locus alter portusve in Lycia, ubi ex piscibus augurium petebatur: Δῖνος ei portui nomen fuit, teste Polycharmo, lib. 2. Lyciacorum, apud Athen. lib 8. pag. 334. Similes & in Lydia (nisi *Lycia* scribendum sit) ex Varrone sortes, lib. 3. de re rust. cap. 17. pag. 113.

Sect. 10. VI. *Numa constituit, ut pisces qui squamosi non essent, ni pollucerent: parcimonia commentus, ut convivia publica & privata,... facilius compararentur.*] Libri ad hunc diem editi, quibus & conditivi favent, sed hac parte vitiati, *ni pollucerent patrimonia: commentus*, &c. Ridicule. Certissima nostra conjectura est, quam Servius egregie stabilit, ad eum versum Maronis, *Pauperque Senatus thura dabant*, lib. 8. Æneïd. *Re vera pauper*, inquit, *per quod ostenditur parcimonia pro laude tunc habita. Et libri veterum tradunt a majoribus sacrificando parcimoniam observatam esse.* Itaque est ea Numæ lata lex, ut sumptibus parceretur: ejusmodi enim pisces, ob raritatem, magno venibant.

VII. *Quod ipsum corrumpi fraude conjicientium gummi cum sanguine, aut Hammoniacum.*] Hæc codicis Regii 2. sincerissima lectio, quam fide summa totidem litterarum apicibus repræsentamus, abdicata vetere, quam interpolatores sic concinnarant. *Quod ipsum corrumpi fraude, conjicientibus gummi cum sale Hammoniaco.* Favet Dioscorides emendationi, ut in prioribus Notis ostendimus. Sect. 13.

VIII. *Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus cerebro capitis dolores sedat.*] In Reg. 2. codex *crebro*: in libris hactenus editis, *crebros capitis dolores*: in Chiffl. *instillatus cerebro*. Posterius magis arridet. Archigenes, apud Galen. lib. 2. κατὰ τόπους, cap. 2. pag. 381. testudinis palustris sive lutariæ sanguinem instillari sincipiti jubet: Χελώνης λιμναίας, ἣν τινες ἀμύδα καλοῦσιν, αἷμα ἐπίσταζε ἐπὶ τὸ βρέγμα. Sect. 14.

IX. *Et cancri marini decocti jus contra dorycnium efficax habetur: peculiariter vero contra leporis marini venena. Et ostrea adversantur iisdem. Nec potest videri satis dictum esse de his, cum palma mensarum divitum attribuatur illis.*] Locum hunc miserabiliter depravatum Pintianus agnovit, cum sic legeretur: *contra dorycnium efficax habetur.* Initio deinde facto alterius capitis a verbis proxime sequentibus: *Peculiariter vero contra leporis marini venena & ostrea adversantur. Idem videtur, nec potest videri.... cum palma mensarum diu jam tribuatur illis.* Unde istud, quæso, *videtur* irrepsit, quod nec Reg. 2. nec Chiffl. codex agnoscit? Cetera planissima sunt, nec egent Pintiani conjectura sic emendantis, *Fidem nepotes vestram! satis dictum est de his*, ut sit interrogatio ducens ad negationem: quod subtilius certe excogitatum est, quam verius. Sect. 20. & 21.

X. *Hæc videtur causa, quare minora in alto reperiantur.* Hæc sincera lectio Regii cod. 2. quam totidem apicibus summa fide repræsentamus: qua nihil esse Plinianæ sententiæ congruentius potest. Nam si grandia reperiuntur ubi Sol penetret in vada, consequitur ut in alto quo Sol non penetrat, parva pelagia reperiantur. Vidit hoc & Pintianus ex suo pariter exemplari: unde quam vana fluxaque fide in edendo Plinio versati sint priores apparet, qui sic exhibuerunt, *quare minora in aliis locis reperiantur.* Sect. 21.

XI. *Suaviora Medulis.*] In libris ad hunc diem vulgatis, *Suaviora Edulis*, absurde. Sinceram lectionem obscuris admodum vestigiis retinet Regius 1. codex: at Colbertinus 3. plane perspicuis, cum in eo legatur, *suaviora Medullis.* Ostrea Medula, sive Medulla, sive Medullica, laudant celebrati viri, quotquot Burdegalæ commorati sunt. Ausonius, Epist. 7. pag. 141. Ibid.

Ostrea Baianis certantia, quæ Medulorum
Dulcibus in stagnis reflui maris æstus opimat.

Eadem Burdegalensia appellata ab ipsomet, epist. 143.

Sed mihi præ cunctis ditissima, quæ Medulorum
Educat Oceanus, quæ Burdegalensia nomen
Usque ad Cæsareas tulit admiratio mensas,
Non laudata minus nostro, quam gloria vini.
Proxima sint quævis, sed longe proxima multo
Ex intervallo, quæ Massiliensia portu,
Quæ Narbo ad Veneris nutrit, cultuque carentis
Hellespontiaci quæ protegit æquor Abydi,
Vel quæ Baianis pendent fluitantia palis:
Sunt & Aremorici qui laudent ostrea Ponti, &c.

Sidonius Apollinaris, lib. 8. epist. 12. ad Trigetium, pag. 241. quanquam subobscura oratione: *Veni*, inquit, *ad debellandos subjugandosque istos Medulicæ supellectilis epulones.* Omitto Scaligerum, ceterosque recentiores. Sensit vitium hujus loci, & feliciter emendavit, ante annos X X X. quam hæc scriberemus, Camill. Pellegrino, in *Campania Felice*, pag. 541. Nunc ea ostrea a Solaco Medulorum vico prope Garumnæ ostium, Solacensia cognominantur, *de Soulac.* Notat Thuanus, lib. 2. de vita sua, pag. 23. esse ea optimi saporis, gratissimique gustus: adeo ut violarum odorem referre videantur: repertumque in famulitio suo gulosum puerum, qui centum amplius unus sine nausea deglutiret.

Ibid. XII. *Cocta in conchis suis, uti clausa venerint*, &c.] Abest a libris omnibus hactenus editis vox prior hujus clausulæ, *cocta*, quam ductu codicum Reg. 2. & Chiffl. restituimus, adstipulantibus in primis auctoribus geminis, qui hunc Plinii locum de pariculo recitant. Marcello nimirum Empir. cap. 10. pag. 87. *Ostrea*, inquit, *ita ut lectæ sunt, adhuc testis suis clausa, in carbonibus coquuntur, atque in cibo dantur ei qui narium gravedinem patitur.* Et Plinio Valer. lib. 1. cap. 28. *Ad stillationem narium ex humore: Ostreæ cum sua testa, ita ut electæ sunt, in carbonibus coquntur, & in cibo dantur.*

Sect. 22. XIII. *Præparant autem sepiarum crustæ farina medicamentis cutem, & muris marini cinis.*] Sic Reg. 2. codex, & is quem Pintianus vidit: quorum ad amussim quæ in editis depravata sunt, exigenda hoc loco & corrigenda sunt: sic enim isti præ se ferunt: *Præparat cutem sepiarum crustæ farina medicamentis. Cutem replet, & muris marini cinis.* Cum nec priore loco *cutem*, nec postea *replet*, ulli M SS. agnoscant, & impedita luxataque oratio ea verborum serie videatur.

Sect. 24. XIV. *Omnium piscium fluviatilium, marinorumque adeps liquefactus Sole, admixto melle, oculorum claritati plurimum confert.*] Et hic typorum errata, qui *liquefactus oleo* exhibent, ad manuscriptorum fidem emendamus, præsertim Reg. 2. quem fide integra repræsentamus. Adjuvat Plinii transscriptor Marcellus Empir. cap. 8. pag. 62. *Adipes omnium fluviatilium piscium*, inquit, *in Sole liquefactæ, adjunctoque melle, inunctioni adhibitæ, mirifice oculis caligantibus prosunt.* Certiorque auctor Dioscor. lib. 2. cap. 94. Τὸ δὲ τῶν ποταμίων ἰχθύων ὀξυδερκὲς ἐγχεόμενον, ἀποτακὲν ἐν ἡλίῳ, καὶ μέλιτι μιγέν. *Fluviatilium piscium adeps inunctis oculis claritatem affert, si quidem in Sole liquefactus, mellique admixtus fuerit.* Neque vero quemadmodum liquefieri oleo possit adeps, conjicere in promptu est.

Ibid. XV. *Ranas etiam quindecim conjectas in fictile novum*, &c.] Ita libri omnes editi. At MSS. Reg. 2. Chiffl. ceterique, XVI. Colb. 3. in quo *quindecim* sine ullis notarum compendiis. Quin & ipse Plinius inferius, sect. 47. *Eadem mensura*, inquit, *alii ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus*: hoc nimirum loco quem habemus præ manibus. Quin & ibi non *quindecim*, sed *duodecim* præfert Reg. 2. ut diximus suo loco. Quare non ranarum numerum signari ab eo hoc posteriore loco, sed parandarum modum existimamus.

Sect. 26. XVI. *Et cybia vetera eluta in novo vase, dein trita, prosunt doloribus.*] Habent ita sane libri omnes & manu exarati, & typis excusi: nihilominus subesse mendum haud temere suspicamur: nam quid intersit novo an vetere vase eluantur, non admodum liquet: utro coquantur, plurimum interest. Quare *elixa* malim, quam *eluta* scribi, si ulla exemplaria suffragantur. Adstipulatur certe quidem conjecturæ huic nostræ Marcellus Empir. qui a Plinio videtur hausisse, quæ tradit, cap. 13. pag. 97. *Cybium optimum*, inquit, *ac vetustissimum ollæ inditur atque argilla circumlinitur, & furno ardenti obiicitur, ut ad cinerem cybium excoquatur: tunc adjecto Pario lapide contuso, salsamenti supra dicti favilla conteritur: hoc dentifricium ita bonum est*, &c. Galenus quoque, libro quinto extremo κατὰ τόπους, pag. 486. Τινὲς δὲ ταρίχους καύσαντες ἐν χύτρᾳ προσβάλλουσι τῷ φαρμάκῳ, ἢ κύβιοι· κατ' ἰδίαν γὰρ ἐάν τις χρήσηται τῇ σποδιᾷ, οὐκ ἀλγήσει. *Quidam salsamenta in olla exusta ad medicamentum addunt, aut etiam cybium: si quis enim eorum cinere per se utatur, dentis dolorem non percipiet.*

Sect. 27. XVII. *Mire lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino.*] Sic libri profecto omnes: num *glutino* tamen, quam *lupino* legi præstabilius fuerit, peritiores viderint. Nam idem ad lichenas medicamentum scribitur lib. 28. sect. 50. non lupino admixto, sed glutino. *Lichenas oris*, inquit, *præstantissime vincit glutinum factum e genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulphure vivo*, &c.

Sect. 28. XVIII. *Mænarum muria, & capitum cinis cum melle sanat strumas.*] Locum hunc sanavimus ductu codicum Reg. 1. 2. Colb. 3. & Chiffl. adversantibus licet typis, qui *murænarum* exhibent. Ut ad strumas modo, sic etiam ad anginas paulo post, hac sect. mænarum cinis adsciscitur. In Indice hujus loci *mænæ*, non *murænæ*, libri omnes M SS. præferunt.

Ibid. XIX. *Et sauri piscis marini jocineribus.*] In libris hactenus vulgatis, *& scari*. At in MSS. Reg. 1. 2. Colb. 3. *sauri piscis*: & in Indice hujus loci ex omnibus M SS. *saurus*. Æliano lib. 12. histor. cap. 25. Σαῦρος lacertus, inter pisces Rubri maris censetur. Meminere præterea Aristoteles & Athenæus. Plinius infra sect. 53. *Sunt lacertorum genera*, &c.

Sect. 31. XX. *Degenerant in duas species: in mitulos, qui salem virusque resipiunt: myiscas, quæ rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtæ, tenuioribus testis, carne dulciores.*] Geminus in hunc locum error irrepsit, meo quidem judicio: quanquam de priore ampliandum censeo. Posterior extra controversiam omnem est: nam quod typi præferunt, *carne duriores*, manuscripti codices, Reg. 2. aliique dissentiunt, qui *dulciores* exhibent: neque ii modo, sed & Athenæus ipse, cujus verba mox afferemus. Verum paulo ante, cum eadem conditiva exemplaria miro consensu *salem* retineant, *scillam* rescribere mihi religio fuit, etsi ita scripsisse intelligo Athenæum, geminum illud myacum genus totidem ferme verbis alioqui explanantem, lib. 3. pag. 87. ut non sit ovum ovo similius, quam sunt ista inter se quæ uterque prodit. Τῶν δὲ μυῶν, inquit, ... οὐρητικώτεροι μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τὴν κοιλίαν φερόμενοι. Εἰσὶ δ' αὐτῶν ἔνιοι καὶ σκιλλώδεις, κακόχυλοί τε καὶ πρὸς τὴν γεῦσιν ἀπειθεῖς. οἱ δὲ ἐλάσσονες τούτων καὶ δασεῖς ἔξωθεν, οὐρητικώτεροι μέν εἰσι, καὶ εὐχυλότεροι τῶν σκιλλωδῶν, ἀτροφώτεροι δὲ διά τε τὸ μέγεθος, &c. *Musculi autem ..... ad urinam provocandam commodiores, & ad solvendam alvum: sed ex his quosdam mordaci & ingrato sapore scillam resipere, vitiosum succum procreare, gustui displicere: His autem minores, & foris hirtos, urinam magis ciere, & succum meliorem suppeditare, quam quibus scillæ gustus est, sed minus alere, tum quia magnitudine aliis pares non sunt*, &c. Suboluit ante nos error iste Gesnero.

XXI. *Ileos & inflationes castorea cum dauci semine & petroselini .... tormina vero, cum anetho ex vino mixto.*] Scilicet, ur contra inflationes petroselini semen, sic contra tormina anethum, haud multum absimile, castoreis admiscetur. Sic nos huic loco curationem adhibuimus ductu codicum Reg. 2. & Chiffl. præsertim ita postulante orationis serie. Typi ad hunc diem omnes, *cum aceto vino mixto* exhibent. Ibid.

XXII. *Lieni medetur solea .... item torpedo: item rhombus vivus*, &c.] Ita Reg. 2. In Indice hujus loci, ex M S S. omnibus, *Solea piscis. Rhombus.* In Reg. 1. & Cob. 3. hoc loco, *item robur.* Et *strombus* tamen ex suo exemplari reponere pro *rhombus* nititur Pintianus. Frustra est. Nam Marcellus Empiric. hunc locum transscribens, cap. 23. pag. 165. *Solea piscis*, inquit, *spleni imponitur, vel torpedo, vel rhombus: sed impositus rursum vivus in mare mittatur, mire prodest.* Quin & in absurda Plinii Valeriani lectione, quæcumque ea est, vestigia haud obscura exstant, ex quibus erui sincera possit: Sic enim ille, lib. 2. cap. 18. *Splenis dolori solea piscis contra ligatur: Torpedorum & buscum, si vividum superligatur*, &c. Trajectæ sunt nempe litteræ, in hunc modum restituendæ, *Torpedo & rhombus*, &c. Sect. 32.

XXIII. *Lapis qui invenitur in scorpionis marini cauda.*] Mallet *in capite* legi Rondeletius, lib. 6. cap. 19. Reclamant omnia exemplaria. Reclamat Plinius Valer. lib. 2. cap. 39. *Vesicæ & calculo purgando: Lapillus*, inquit, *qui invenitur in scorpionis marini cauda utiliter potatur.* Et luculentior auctor Marcellus Empir. cap. 26. pag. 181. *Lapillus, qui invenitur in scorpionis marini cauda, tritus utiliter bibitur cum vino a strangurioso.*

XXIV. *Adusta sanantur cancri marini vel fluviatilis cinere. ... Hæc curatio etiam pilos restituit cum ranarum fluviatilium cinere.*] Hactenus legebatur, *cum cancrorum fluviatilium cinere.* Inepte: quorsum enim prodesse dicatur cancri fluviatilis cinis, cum cancrorum fluviatilium cinere? Auctor emendandi exstitit Plinius Valer. qui utriusque remedii meminit, lib. 3. cap. 36. *Eis vero*, inquit, *quæ ferventi aqua combusta sunt, ranarum cinis inspersus adeo prodest, ut etiam pilos reddat.* Et paulo post: *Cancrorum marinorum vel fluviatilium cinis ex oleo prodest ambustis.* De cancris idem prodidit & Theodorus Priscianus, lib. 1. cap. 17. *De ustione calidæ, vel ignis.* Sect. 40.

XXV. *Prodest & fibrinarum pellium cinis.*] Nempe ad ambusta sananda. Sic totidem plane syllabis apicibusque litterarum Reg. 2. codex, & is quem Pintianus laudat. Typi hactenus præferunt, *Prodest & febri ranarum fellis cinis*, quo nihil dici absurdius potest: neque enim hic febri locus, cui sanandæ medicamenta omnia jam exhausta sunt sect. 38. Adstipulatur & Plinius Valer. lib. 3. cap. 36. cujus lemma est, *Ambustis sanandis: Efficax est*, inquit, *fibrinarum pellium cinis.* Quod ex hoc ipso Plinii loco hausit. Fibrinarum pellium cinerem & ad sanguinis e nare profluvium Plinius commendat, sect. 42. Ibid.

XXVI. *Tetanicos coagulum vituli adjuvat*, &c.] Ita restituimus ductu codicum Reg. 2. & Chiffl. cum typi perperam edant, *Lethargicos.* At nunc de nervorum vitiis agitur, quorum non postremum tetanus est, de quo lib. 23. sect. 24. De lethargo dictum est paulo ante sect. 38. neque iis potu vituli marini coagulum, sed olfactu prodest, ut ibi Plinius adnotavit. Sect. 41.

XXVII. *Et alex purgat hulcera in linteolis concerptis.*] In libris hactenus vulgatis, *Et salpe expurgat hulcera*: atque ea voce *salpe* obstetricem eam signari Rondeletius arbitratur, lib. 5. cap. 23. de qua nos egimus in Auctorum Indice: de pisce ejus nominis accipiunt alii, quod sane multo verisimilius erat, cum sequatur, *Item echinorum testæ cinis.* Nos vero sic litem dirimimus, ut omnes cadere causa statuamus. Neque enim hic salpe, sed alex locum habet, de qua dictum est abunde, lib. 31. sect. 44. In Reg. 2. cod. *Et halpex purgat*: unde litterula una extrita *halex* superest, quo pacto hanc vocem vetusti alii codices repræsentant. Alecem Plinius, quæ salsamenti præstantissimi, sive gari, est imperfecta fæx, ad hulcera sic modo commendat, ut proxime antea salsamenta ipsa iis immitti præcipit: nec multo post sect. seq. alecem iterum defervefactam adhibet ad alios morbos. Sed, quod conjecturam nostram egregie constabilit, Plinius Valerianus, hunc locum summa fide transscribens, lib. 3. cap. 22. *Alece*, inquit, *linteolis concerptis imposito, purgantur hulcera*: ut nullus sit jam reliquus de nostra emendatione dubitandi locus. *Alecem in linteolis concerptis* idem Valerianus iterum adhibet, ejusdem libri cap. 51. ad mor- Sect. 44.

sum canis non rabiosi.

Sect. 51. XXVIII. *Citharus e rhomborum genere pessimus: chalcis*, &c.] Libri hactenus editi sic legunt, *cytharus, chrombrorum genera, cyprinus chalcis.* Chrombri qui sint nemo novit, nec cyprinum aut scombros ulli MSS. habent. Sic enim Reg. 2. & Chiffl. *citharus rhomborum genera pessimus chalcis*, &c. Unde perspicuum fit nihil esse nostra emendatione certius: præsertim attestante Galeno, lib. 3. de aliment. facult. cap. 30. pag. 394. simillimum esse rhombo citharum: Aristotele, apud Athen. lib. 7. pag. 305. alga vesci: iis qui Romæ gustarunt, insuavi carne: unde Pherecrates apud eumdem Athen. pag. 306. Ὦ ἀγαθοὶ, ἔνεστιν ἐν κιθάρῳ τι κακόν. Et Xenocrates, lib. de alimento ex aquatilibus, apud Oribas. lib. 2. cap. 58. *Citharus & rhombus lati sunt: rhombusque solidus est.... At citharus mali succi est, & stomacho non idoneus*, &c.

Ibid. XXIX. *Cibium, ita vocatur concisa pelamis.*] Salmasius in Solin. pag. 1317. facinus indignum exclamat, obtrudi a Plinio cybium inter piscium nomina, cum piscis pars quædam, salsamentumque sit. Scribat igitur dicam non Plinio modo, sed & Varroni, lib. 4. de ling. Lat. pag. 21. ita scribenti: *Aquatilium vocabula animalium, partim sunt vernacula, partim peregrina. Foris muræna, quod μύραινα, cybium, thynnus, cujus item partes Græcis vocabulis omnes, ut melandrya, uræon.* Festo quoque: Κύβιον *genus piscis, quia piscantes id genus piscium velut aleam ludant.* Et in Græcis Oppiano, lib. vers. 183. inter pisces qui longe degunt a litore, cybia annumeranti cum orcynis, hoc est, pelamides minimas cum maximis:

Ὀρκύνων γενεή, καὶ πηλαμύδες, ἠδὲ κυβεῖαι.

Certe cum μελάνδρυς & salsamenti e thynno Græcis, & thynni simul genus dicatur, ut Pamphilus refert, libro De nominibus, apud Athen. lib. 3. pag. 121. Μελάνδρυς δὲ τῶν μεγίστων θύννων εἶδός ἐστιν, ὡς Πάμφιλος ἐν τῷ Περὶ ὀνομάτων παρίστησι· καὶ ἔστι τὰ τεμάχη αὐτοῦ λιπαρώτατα. Quidni & minoris thynni nomen cybium fuerit, & ex ipso salsamentum? Certe quæ Plinius hoc loco habet, ea totidem plane verbis apud Oribasium leguntur, lib. 2. cap. 58. fol. 29. ex Xenocratis libello, de alimento ex aquatilibus. *Pelamis exigua*, inquit, *nascitur in Mæotide.... Cybium, hoc est, concisa pelamis, quæ post quadraginta dies a Ponto in Mæotin revertitur, ori grata, & boni alimenti.*

Ibid. XXX. *Thynnus, thranis, quem alii xiphiam vocant.*] Libri omnes vulgati, ex interpolatione Hermolai Barbari, sic habent, *Tomus Thurianus, quem alii*, &c. Editi ante ipsum, in primis Venetiis 1572. & Parmæ, an. 1476. *Thynnus thranus.* Codex item Colb. 3. similiter. At Reg. 2. *thynnis thranis:* quod visum est anteponendum: adstipulante in primis Xenocrate, in libello de alimento ex aquatilibus, apud Oribasium, lib. 2. cap. 58. pag. 29. *Thranis*, inquit, *aut xiphias cetaceus est piscis, & in frusta secatur*, &c. Ab Hesychio θρανεύς idem & ξιφίας vocatur. E xiphia pisce frusta demi, quæ Thuriani obsonii nomen haberent, auctor est Athenæus, lib. 6. pag. 274. sed est ab eo, ut quidem videtur, dispar pulpamentum: aut is xiphias, de quo nunc agitur, e minore genere: ut cordyla pelamis pusilla: nam xiphias grandior iterum seorsum appellatur, ceu diversus ab isto, ut thynnus a pelamide, cybio, orcyno, cordyla, & apolecto.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXXIII.

I METALLA nunc, ipſæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus exquirente cura multiplici modo: quippe alibi divitiis foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas [1] & parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædeſque. Perſequimur omnes ejus fibras, vivimuſque ſuper excavatam, mirantes dehiſcere aliquando, aut intremiſcere illam: ceu vero non hoc etiam indignatione ſacræ parentis [2] exprimi poſſit. Imus in viſcera ejus, & in ſede Manium opes quærimus, tamquam parum benigna fertilique, [3] quaqua ſecatur. Et inter hæc minimum remediorum gratia ſcrutamur: quoto enim cuique fodiendi cauſa medicina eſt? Quanquam & hæc ſumma ſui parte tribuit, [4] ut minime parca, faciliſque in omnibus quæcumque proſunt. [5] Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, [6] quæ occultavit atque demerſit; [7] illa quæ non naſcuntur repente. [8] Mens ad inane evolans reputet quæ deinde futura ſit finis ſæculis omnibus exhauriendi eam: quouſque penetratura avaritia. Quam innocens, quam beata, immo vero & delicata eſſet vita, ſi nihil aliunde, quam ſupra terras, concupiſceret; [9] breviterque, niſi quod ſecum eſt!

II. Eruitur aurum, & chryſocolla juxta, [1] ut pretioſior videatur, non natura. Parum erat unam [2] vitæ inveniſſe peſtem, niſi in pretio eſſet auri etiam ſanies. Quærebat argentum avaritia: boni conſuluit interim inveniſſe minium, rubentiſque terræ excogitavit uſum. Heu prodigioſa ingenia! quot modis auximus pretia rerum? Acceſſit ars picturæ ad aurum & argentum, quæ cælando cariora fecimus. Didicit homo Naturam provocare. Auxere & vitiorum irritamenta. [3] In poculis libidines cælare juvit, ac per obſcenitates

INTERPRETATIO.

a *Mens.*] Mens in cælum ſe pauliſper efferens ſecum reputet, quis ſit finis futurus umquam exhauriendi tellurem: & quouſque penetratura ſit avaritia.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Et parietum*, &c.] Parietum quidem, aurum: nam, ut dicetur libri hujus ſect. 18. *jam & ipſi tamquam vaſa inaurantur.* Digitorum, gemmæ: quo pertinet ſcitum illud libri 2. ſect 63. pag. 104. *Gemmas etiam & quoſdam parvulos quærimus lapides, ſcrobibus in profundum actis. Viſcera ejus extrahimus, ut digito geſtetur gemma quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus!*

2. *Exprimi.*] Explicari.

3. *Quaqua ſecatur.*] Foditur. Sic Reg. 2. codex, & Pintiani. Recte, cum ſequatur ſtatim indignatio, quod admodum paucis ſodiendi cauſa medicina ſit. Editi hactenus libri, *quaqua calcatur*, male.

4. *Vt minime parca.*] Ex veſtigiis veteris ſcripturæ, Gronovius conjiciebat legi commodius poſſe, *ut ſuggerens large*: eadem ſententia.

5. *Illa nos premunt*, &c.] Pari elegantia in eodem argumento Seneca verſatus, epiſt. 94. pag. 419. *Aurum quidem & argentum*, inquit, *& propter iſta numquam pacem agens ferrum, quaſi male nobis committerentur, abſcondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus .... nec erubeſcimus ſumma apud nos habere, quæ fuerant ima terrarum.*

6. *Quæ occultavit.*] Horatii ſcitum illud huc pertinet:

Aurum irrepertum, & ſic melius ſitum
Cum terra celat, &c.

Ode 3. lib. 3. verſ. 49.

7. *Illa quæ non naſcuntur repente.*] Quæ tam lente Natura gignit, ut illa ægre, non ſponte parere videatur. Vide Notas & Emend. num. I.

8. *Mens ad inane.*] Inane pro cælo, aëre, familiare præſertim poëtis, ac Plinio. *Per inania, magnum inane*, Maro: Lucretius, *profundum inane*, ſæpe dixere.

9. *Breviterque niſi.*] Reg. 2. & Colb. 3. *haberetque non niſi*, forte elegantius.

Sect. II. 1. *Vt pretioſior.*] In Reg. 2. *ut pretioſior videatur nomen natura.* Colb. 3. *videatur, non natura.* Sane ſincerius: ut ſit ſententia, pretioſiorem videri chryſocollam vicinitate auri, quam natura ſua, cum nihil aliud ſit quam auri ſanies. Libri hactenus editi, *ut pretioſior videatur nomen ex auro cuſtodiens.* At illa, *ex auro cuſtodiens*, nulli MSS. habent.

2. *Vitæ inveniſſe peſtem.*) Aurum. Mox auri ſaniem chryſocollam vocat, ut eſt.

3. *In poculis libidines.*] Juvenalis, Satyr. 2. verſ. 95.

Vitreo bibit ille Priapo.

Elegans in primis in eam ſententiam eſt Oenomai epigramma, lib. 4. Anthologiæ, cap. 18. de Cupidine ſculpto in caucalio:

Ἐν κυάθῳ τὸν ἔρωτα; τίνος χάριν; ἀρκετὸν οἴνῳ
Αἴθεσθαι κραδίην· μὴ πυρὶ πῦρ ἔπαγε.

In cyatho cur ſculptus Amor? vino ardeat ut cor
Eſt ſatis: ignem igni quis furor adjicere eſt?

Lampridius in Elagabalo, pag. 107. Vaſa deinde *centenaria argentea ſculpta, & nonnulla ſchematibus libidinoſiſſimis inquinata.*

bibere.

bibere. Abjecta deinde sunt hæc, & sordere cœpere: & auri argentique nimium fuit. [4] Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis: [5] turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices: ac temulentiæ causa tenere Indiam juvat: [6] & aurum jam accessio est.

III. Utinamque posset e vita in totum abdicari, [1] sacrum fame, ut celeberrimi auctores dixere, proscissum conviciis ab optimis quibusque, & ad perniciem vitæ repertum: quantum feliciore ævo, [2] cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Trojanis temporibus factitatum [3] Homero credi convenit. Ita enim (ut opinor) commercia victus gratia invecta. Alios coriis boum, alios ferro captivisque rebus mutasse tradit: quanquam [4] & ipse mirator auri, æstimationes rerum ita fecit, [5] ut centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis novem boum. Ex qua consuetudine [6] multa legum antiquarum pecore constat, etiam Romæ.

IV. Pessimum vitæ scelus fecit, [1] qui id primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. [2] Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dedit antiquitas: vinculumque id, non gestamen, intelligi voluit. [3] Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorsus [4] sinistræ maximam auctoritatem conciliavere auro, non quidem Romanæ, quarum mere ferreum id erat, ut virtutis bellicæ, insigne. De regibus Romanis non facile dixerim. [5] Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Serviique Tullii alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maxime miror, [6] quorum e Græcia fuit origo, unde hic anulorum usus venit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utuntur. [7] Sed a Prisco Tarquinio omnium primo filium, cum [8] in prætextæ annis occidisset hostem, [9] bulla aurea donatum constat: unde mos bullæ duravit, ut [10] eorum qui equo meruissent filii, insigne id haberent, [11] ceteri lorum. Et ideo miror Tarquinii ejus statuam sine anulo esse. Quanquam & de nomine ipso ambigi video: [12] Græci a digitis appellavere, apud nos prisci [13] ungulum vocabant: postea

NOTÆ.

4. *Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus.*] Produnt hæc verba perspicue murrhina vasa e pretioso olim facta lapide, cum effodi ex æquo cum crystallinis monet: Sic crystallina simul ac murrhina jungit Martialis, lib. 3. Epigr. 82. Julius Capitol. in M. Antonino, pag. 29. aliique: Myrrhina & ouychina, Ælius Lamprid. in Elagabalo, pag. 112. Unde intelligas e fossili materia murrina fuisse, non fictilia ea quæ *porcellanea* nostra ætas vocat, ut visum Cardano, Scaligeroque in Cardan. Exercit. 92. pag. 327. non e concharum genere aliquo, ut Bellonio: non ex indurata myrrha, coloribusque picta, ut Mercator, quem laudat auctor Annalium Ecclesiasticorum, ad annum Christi 34. num. 98. non ipsum esse onychem, ut Agricolæ, lib. 6. de nat. fossil. pag. 296. Sed de his opportunius, lib. 37. sect. 8.

5. *Turba gemmarum,*] Poculis quæ sint onusta gemmis. Huc illud Juvenalis spectat, Satyr. 5. vers. 42.

Nam Virro, ut multi, gemmas ad pocula transfert
A digitis.

6. *Et aurum jam.*] Præcipua jam, inquit, irritamenta luxuriæ sunt gemmæ: accessoria tantum aurum argentumque, quæ nunc sordent.

Sect. III. 1. *Sacrum fame.*] Sic Reg. 2. eleganter: non, ut editi, *aurum, sacra fames.* Nam vox ea *aurum* abest & a Chiffl. cod. & ex antecedente sectione subintelligenda est.

2. *Cum res ipsæ.*] Paulus, lib. 18. Dig. tit. de contrahenda emptione: *Origo emendi vendendique a permutationibus cœpit*, &c.

3. *Homero.*] Iliad. η'. vers. 472.

Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσι,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι· τίθεντο δὲ δαῖτα θαλείαν.

4. *Et ipse mirator auri.*] Ita Reg. 2. aliique MSS. non *miratus aurum*, ut editi. Plinius, lib. 14. sect. 5. de Seneca, *Non utique miratore inanium.* Et Seneca epist. quadam, *mirator auri* dixit.

5. *Ut centum boum.*] Iliad. ζ'. vers. 234.

Ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
Ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε,
Χρύσεα χαλκείων ἑκατομβόιων ἐννεαβόια.

6. *Multa legum.*] Festus, verbo *Ovibus. Ovibus duabus*, inquit, *multabantur apud antiquos in minoribus criminibus: in majoribus autem, bubus: nec extra hunc numerum excedebat multatio: quæ, postquam ære signato uti civitas cœpit, pecoraque multatitia incuria corrumpebantur, unde etiam peculatus crimen usurpari cœptum est: facta est æstimatio pecoralis multæ, & boves centenis assibus, oves denis æstimata. Inde suprema multa, id est, maxima, appellatur tria millia æris.* His adde ea quæ diximus lib. 18. sect. 3.

Sect. IV. 1. *Qui id primus.*] Aurum videlicet, facto ex eo anulo. Vide Notas & Emend. num. II.

2. *Nam de Prometheo.*] Quem Caucaso alligatum fabulæ prodiderunt: Iterum hæc repetita inferius, lib. 37. sect. 1.

3. *Midæ quidem.*] Gygæ ceteri id adscribunt, non Midæ. Tullius, lib. 3. de Offic. num. 38. *Hinc inde Gyges inducitur a Platone .... Is cum palam ejus anuli ad palmam converterat, a nullo videbatur, ipse autem omnia videbat: idem rursus videbatur, cum in lucem anulum inverterat.*

4. *Sinistræ.*] Infelices. Sic omen sinistrum dicimus. Etsi manum quidem lævam intelligit, tamen in verbo ludit: ut & infelicis id auspicii fuisse admoneat.

5. *Nullum habet .... statua.*] Statuas anulo ornari solitas, testatur etiam Cicero, lib. 4. epist. 1. ad Attic. ubi ex statu, imagine, amictu, anulo, colligit ejusdem Scipionis Africani statuam esse, & quæ ad Opis, & quæ ad Pollucis ædem posita esset.

6. *Quorum e Græcia.*] Fuit enim Tarquinius Priscus Demarati Corinthii filius, ejus qui in Etruriam commigravit. Aurel. Victor, libr. de viris illustr. cap. 6. Plinius ipse, lib. 35. sect. 5.

7. *Sed & a Prisco Tarquinio.*] Hæc totidem verbis Macrobius, lib. 1. Saturn. cap. 6. pag. 208.

8. *In prætextæ annis.*] Ante annum ætatis quintum decimum. Vide quæ de toga pura & prætexta diximus, lib. 8. sect. 74.

9. *Bulla aurea.*] Festus: *Bulla aurea insigne erat puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis a pectore*, &c. Asconius Pedianus: *Bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea, libertinis, scortea*, &c. Bulla cordis effigiem referebat.

10. *Eorum qui equo meruissent.*] Merere equo, merere pedibus, est in militia alterutro modo stipendia facere.

11. *Ceteri lorum.*] Sine bulla. Ita Macrobius, loc. cit. Vel, ut Pedianus, cum bulla tantum scortea, hoc est, e pellibus facta. Id apposite Juvenalis expressit, Satyra 5. vers. 164.

Etruscum puero si contigit aurum,
Vel nodus tantum, & signum de paupere loro.

Lorum intellige id ligamentum, cum nodo, ex quo bulla pendebat: quale nunc gestant e serico Equites Melitenses, unde Crux pendet.

12. *Græci a digitis.*] Δακτύλιον, ἀπὸ τοῦ δακτύλου, a digito.

13. *Ungulum.*] *Ungulus*, inquit Festus, *Oscorum lingua, anulus:* idque gemino Pacuvii testimonio comprobat.

& Græci & noſtri [14] ſymbolum. Longo certe tempore [15] ne Senatum quidem Romanum habuiſſe aureos manifeſtum eſt. Siquidem his tantum qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, anuli publice dabantur: credo, quoniam ita exterorum honoratiſſimi intelligebantur. Neque aliis uti mos fuit, quam qui ex ea cauſa publice accepiſſent: vulgoque ſic triumphabant. Et cum [16] corona ex auro Etruſca ſuſtineretur a tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis, [17] & ſervi fortaſſe coronam ſuſtinentis. Sic triumphavit de Jugurtha C. Marius: [18] aureumque non ante tertium Conſulatum ſumpſiſſe traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur his: intra domos vero, ferreis. Quo argumento etiam nunc ſponſæ muneri ferreus anulus mittitur, iſque ſine gemma. Equidem nec Iliacis temporibus ullos fuiſſe anulos video: nuſquam certe Homerus dicit, [19] cum & codicillos miſſitatos epiſtolarum gratia indicet, [20] & conditas arcis veſtes, [21] ac vaſa aurea argenteaque, & ea colligata nodi, non anuli, nota. [22] Sortiri quoque contra provocationem duces non anulis tradit. [23] Fabricam etiam Deûm fibulas, & alia muliebris cultûs, ſicut inaures, in primordio factitaſſe, ſine mentione anulorum. Et quiſquis primus inſtituit, cunctanter id fecit, [24] læviſque manibus; [25] latentibuſque induit: cum, ſi honos ſecurus fuiſſet, dextra fuerit oſtentandus. [a] [26] Quod ſi impedimentum potuit in eo aliquod intelligi, [27] etiam ſerioris uſus argumentum eſt, majus in læva fuiſſe, qua ſcutum capitur. [28] Eſt quidem apud eumdem Homerum virorum crinibus aurum implexum: ideo neſcio an prior uſus a feminis cœperit.

V. Romæ ne fuit quidem aurum niſi admodum exiguum, longo tempore. Certe cum a Gallis capta Urbe pax emeretur, [1] non plus quam mille pondo potuere. [2] Nec ignoro duo millia pondo auri periſſe Pompeïi tertio Conſulatu, e. Capitolini [3] Jovis ſolio, a Camillo ibi condita, [4] & ideo a pleriſque exiſtimari duo millia pondo collata.

INTERPRETATIO.

a *Quod ſi.*] Quod ſi objiciat aliquis futuram fuiſſe impeditiorem ad armorum uſum dexteram manum, ſi anulo oneraretur: ſeriore adhuc ætate, *hoc eſt, multo poſt Trojana tempora,* lævæ quoque inſertum anulum eſſe, argumento eſt, quod in læva manu majus impedimentum fuerit, qua nempe ſcutum capitur.

NOTÆ.

14. *Symbolum.*] Credo id nomen anulis præſertim ſignatoriis attributum, quod indicium ſignumque imprimerent ejus qui ſignabat. Plautus in Pſeud.

Ea cauſa miles hic reliquit ſymbolum,
Expreſſam in cera ex anulo ſuam imaginem.

15. *Ne Senatum quidem.*] Poſt mutatis moribus, Senatorii Equeſtriſque ordinis hominibus conceſſum, ut aureos ferrent: ceteris, etiam ingenuis, vetitum. Dio, lib. 48. pag. 385.

16. *Corona ex auro Etruſca.*] Vide quæ diximus lib. 21. ſect. 4.

17. *Et ſervi fortaſſe.*] Et coronam ſuſtinentis, qui non ingenuus, ſed fortaſſe ſervus erat. Ita ſervus, quo nihil eſſe aut dici abjectius poteſt, & triumphans, quo nihil glorioſius, pari in anulis conditione erant. Nam de ſervis quidem id conſtat. Papinius, 3. Silvar. 3. verſ. 144.

Mutavitque genus, lævæque ignobile ferrum
Exuit.

18. *Aureumque non ante.*] Mira ſane Marii modeſtia fuit. Nam ante illius ætatem, cum Scipio Carthaginem obſideret, Tribunos Romanos, quos ſepeliri Aſdrubal voluit, ex aureis anulis diſcrevit a militum vulgo, qui ferreos tantum geſtabant, ut quidem auctor eſt Appianus, in Punic. pag. 63.

19. *Cum & codicillo.*] Vide quæ diximus lib. 13. ſect. 21.

20. *Et conditas arcis.*] Odyſſ. θ'. verſ. 424.

Δεῦρο γύναι, φέρε χηλὸν ἀριπρεπέ' ἥτις ἀρίστη.
Ἐν δ' αὐτῇ θὲς φᾶρος ἐϋπλυνὲς, ἠδὲ χιτῶνα.

21. *Ac vaſa aurea.*] Eodem libro, verſ. 443. & 447.

22. *Sortiri quoque.*] Proceres Græciæ, jactis in galeam ſortibus, deligunt quem opponant Hectori ipſos provocanti ad ſingulare certamen: neque dicuntur eæ ſortes anulis fuiſſe ſignatæ. Iliad. η'. verſ. 175. Poſt uſus obtinuit, ut eæ ſortes, globulive, anulis ſignarentur, quo ſuum quiſque dignoſceret. Et arca, qua aſſervabantur eæ, anulo obſignata. Teſtis Sueton. in Tiberio, cap. 63. *Vicina Urbi oracula etiam disjicere conatus eſt: ſed majeſtate Præneſtinarum ſortium territus, deſtitit: cum obſignatas devectaſque Romam non reperiſſet in arca, niſi relata rurſus in templum.*

23. *Fabricam.*] Vulcani officinam. Iliad. σ'. verſ. 400. Vulcano Thetidem alloquente:

Τῇσι παρ' εἰνάετες χάλκευον δαίδαλα πολλὰ,
Πόρπας τε, γναμπτάς θ' ἕλικας, κάλυκάς, τε καὶ ὅρμους, &c.

24. *Læviſque manibus.*] Silius Ital. lib. 12. de Equitibus Romanis ad Cannas cæſis, quibus detracti fuere anuli:

Teſtes hi ſtragis, quos ſignum illuſtre ſuperbis
Mos læva geſtare viris: tum funditur ante
Ora admirantum præfulgens anulus auro, &c.

25. *Latentibuſque.*] Sub toga: quaſi cunctanter ac verecunde id faceret: nam ſi ornatus & honoris acceſſionem ea re quæſiſſet, nec veritus eſſet reprehenſionem proborum hominum, dextra potius oſtentaſſet.

26. *Quod ſi impedimentum.*] Aliam cauſam affert Atteïus Capito, apud Macrob. lib. 7. Saturn. cap. 13. pag. 625. *Veteres,* inquit, *non ornatus, ſed ſignandi cauſa anulum ſecum circumferebant: unde nec plus habere quam unum licebat, nec cuiquam niſi libero: quos ſolos fides diſcerneret, quæ ſignaculo continetur. Ideo jus anulorum famuli non habebant. Imprimebatur autem ſculptura materiæ anuli, ſive ex ferro, ſive ex auro foret: & geſtabatur, ut quiſque vellet, quacumque manu, quolibet digito. Poſtea uſus luxuriantis ætatis ſignaturas pretioſis gemmis cœpit inſculpere.... Hinc factum eſt ut uſus anulorum exemptus dexteræ, quæ multum negotium gerit, in lævam relegaretur, quæ otioſior eſt: ne crebro motu & officio manus dextræ pretioſi lapides frangerentur.*

27. *Etiam ſerioris uſus.*] Vide Notas & Emend. num. II.

28. *Eſt quidem apud eumdem Homerum.*] Iliad ρ'. verſ. 52.

Πλοχμοί θ', οἳ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφήκωντο.
Et crines rutiloque auro, argentoque revincti.

Sect. V. 1. *Non pluſquam mille pondo potuere.*] Subintellige, emere. Nam quod libri vulgati adjiciunt *effici*, ex interpolatorum officina eſt, non ex Plinii ſtilo, aut codicum MSS. fide. Plutarchus, in Camillo, pag. 143. Ὡμολογήθη τοὺς μὲν Ῥωμαίους χιλίας λίτρας καταβαλεῖν χρυσοῦ. *Tranſactum eſt ut Romani mille pondo auri darent.* Florus, lib. 1. cap. 13. pag. 29. *Noviſſime, quum jam obſidio ſua barbaros* (Gallos) *fatigaſſet, mille pondo auri receſſum ſuum venditantes, idque ipſum per inſolentiam,* &c. Livius, lib. 5. pag. 103. *Inter P. Sulpicium Tribunum militum, & Brennum Regulum Gallorum colloquio tranſacta res eſt, & mille pondo auri pretium populi gentibus mox imperaturi factum.... Jam ante in eo religio civitatis apparuerat, quod cum in publico deeſſet aurum, ex quo ſumma pactæ mercedis Gallis confieret, a matronis collatum acceperant, ut ſacro auro abſtineretur.*

2. *Nec ignoro.*] Vide Notas & Emend. num. III.

3. *Jovis ſolio.*] Livius, lib. 5. pag. 103. *Sed Diique & homines prohibuere redemptos vivere Romanos: Nam forte quadam, priuſquam infanda merces perficeretur, per altercationem nondum omni auro appenſo, Dictator intervenit: auferrique aurum de medio, & Gallos ſummoveri jubet.* Ac paulo poſt; *Aurum quod Gallis ereptum erat, quodque ex aliis templis inter trepidationem in Jovis cellam collatum, cum in quæ referri oporteret, confuſa memoria eſſet, ſacrum omne judicatum, & ſub Jovis cella poni juſſum.*

4. *Et ideo exiſtimari.*] Quoniam quantum erat Gallis appenſum, tantumdem erat ibi conditum, ut ex Livio diſcimus.

[a] Sed quod acceſſit, Gallorum præda fuit, detractumque ab his in parte captæ Urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare ſolitos, [5] Torquatus indicio eſt. [b] Apparet ergo Gallorum templorumque tantumdem, nec amplius fuiſſe: [6] quod quidem in augurio intellectum eſt, cum Capitolinus duplum reddidiſſet. Illud quoque obiter indicare convenit, quoniam de anulis ſermonem repetimus, æditum cuſtodiæ ejus comprehenſum, fracta in ore anuli gemma, [7] ſtatim exſpiraſſe, [c] & indicium ita extinctum. Ergo ut maxime duo tantum millia pondo, cum capta eſt Roma [8] anno CCCLXIV. fuere, cum jam capitum liberorum cenſa eſſent CLII. millia, quingenti LXXIII. In eadem poſt annos CCCVII. [9] quod ex Capitolinæ ædis incendio ceteriſque omnibus delubris [10] C. Marius filius Præneſte detulerat, tredecim millia pondo: quæ ſub eo titulo in triumpho tranſtulit Sylla, & argenti VI. millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie tranſtulerat auri pondo XV. millia, argenti pondo centum & quindecim millia.

VI. Frequentior autem uſus anulorum non ante Cn. Flavium [1] Annii filium deprehenditur. [2] Hic namque publicatis diebus [3] faſtis, quos populus a paucis Principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus eſt, (alioqui libertino patre genitus, & ipſe [4] Appii Cœci ſcriba, cujus hortatu exceperat eos dies, conſultando aſſidue ſagaci ingenio, promulgaveratque,) ut Ædilis curulis crearetur cum Q. Anicio Prænestino, qui paucis ante annis [5] hoſtis fuiſſet, præteritis C. Pœtelio & Domitio, [6] quorum patres Conſules fue-

INTERPRETATIO.

a *Sed quod.*] Quod autem acceſſit *ad mille pondo, quibus empta pax*, Gallis ablatum eſt, *qui id prædati fuerant*, detraxerantque Templis in ea parte Urbis quam ceperant.

b *Apparet.*] Perſpicuum eſt & quod Gallis appenſum ultro, & quod templis detractum, non amplius quam duo millia pondo fuiſſe.

c *Et indicium.*] Et ſic extinctum qui indicare certo potuiſſet, *quis rapuiſſet illa duo millia pondo auri, Pompeii altero Conſulatu: cum Craſſum eſſe fama ferret.*

NOTÆ.

5. *Torquatus.*] Qui torquem aureum Gallo detraxit: unde Manlio Torquato nomen, Livius, lib. 7. pag. 124. Adde Virgilium de Gallis canentem, lib. 8. Æneid. verſ. 657.

Galli per dumos aderant, arcemque tenebant:
Aurea cæſaries illis, atque aurea veſtis,
Virgatis lucent ſagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur.

Et Silium Ital. lib. 4.

Colla viri fulvo radiabant lactea torque,
Auro virgatæ veſtes: manicæque rigebant
Ex auro, & ſimili vibrabat criſta metallo.

6. *Quod quidem in augurio.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Atque hoc quidem, inquit, augurari atque intelligere vel ex eo licuit, quod in ſolio Capitolini Jovis duplum ejus ſummæ, qua pax emebatur, inventum eſt: nempe bis mille pondo.

7. *Statim exſpiraſſe.*] Veneno epoto, quod anulo includebatur. Sic Hannibal, *ne Romanis traderetur, hauſto quod ſub anuli gemma habebat, veneno abſumptus eſt.* Teſtis Aurel. Victor. lib. de viris illuſtr. cap. 42.

8. *Anno CCCLXIV.*] Camillus in oratione quam recitat Livius, lib. 5. pag. 105. Gallis Urbe pulſis: *Trecenteſimus ſexageſimus quintus annus Urbis, Quirites, agitur*, &c.

9. *Quod ex Capitolinæ.*] Syllanis temporibus, bello civili Jovis Capitolini ædes conflagravit, anno Urbis DCLXXII. Sylla deinde reſtituit, Catulus Sylla mortuo dedicavit. A Vitellianis (ut id obiter dicamus) deinde iterum deflagravit. Excitavit rurſum Veſpaſianus, & dedicavit. Rurſumque poſt ejus obitum igni conſumpta, a Domitiano exſtructa dedicataque eſt. Plutarchus, in Poplic. pag. 104. Appianus, lib. 1. de bell. civil. pag. 402. Teſtatur Capitolium reſtitutum nummus Domitiani Aug. Conſulatu ejus octavo cuſus, inſcriptuſque, CAPIT. RESTIT. *Capitolium reſtitutum.*

10. *C. Marius.*] C. Marium juniorem vocant, ſenioris qui ſepties Conſul fuit, filium. Geſſit poſt obitum patris Conſulatum ipſe, cum eſſet annorum tantum quinque & viginti, Cn. Papirio Carbone tertium collega, anno Urbis DCLXXII. Non aurum modo, ſed & ſigna e Capitolio Præneſte detulerat: nam apud P. Victorem, in deſcriptione Romæ, regione octava, legitur: *Signum Jovis Imperatoris a Præneſte devectum.*

Sect. VI. 1. *Annii filium.*] Ita & MSS. Gelſius quoque, lib. 6. cap. 9. At Livius *Cneïi filium* vocat, in fine libri 9. ſed mendoſe. Fuere patriciæ nobileſque gentes duæ, Flavia & Annia. Flavia, ex qua Veſpaſianus Auguſtus: Annia, ex qua Annia Fauſtina Antonini Aug. Pii conjux. Cum igitur Flavius Annii filius dicitur, innuitur is patre libertino & libertina matre genitus, Annio patre, matre Flauia: Flavii nomine, quippe tunc nobiliore, de more poſito priore loco. Servus cum manumitteretur, hoc eſt, cum donaretur libertate, libertus propterea: & quem filium procrearet, is libertinus dicebatur. Nomen etiam patroni ſui, a quo manumittebatur, libertus aſſumebat, ſuoque nomini adjungebat: ſed inter plebeias tamen familias cenſebatur. Neque alias arbitramur, quam iſtius generis, fuiſſe familias plebeias apud Romanos, patriciis gentibus cognomines. E patricia gente Flavia fuit is, quem Plinius appellat, libro XIX. ſect. 1. Fuit & is, cujus nummi inſcribuntur, C. FLAV. HEMIS PROPR. Flavii autem hujus, quem Plinius Annii libertini filium vocat, hoc genus fuit:

A Flavio Patricio, — Ab Annio Patricio,
Flavius libertus. — Annius libertus.
Flavia libertina. — Annius libertinus.
Ex Flavia, & Annio,
Flavius Annii filius.

2. *Hic namque.*] Narrant hanc rem ſcriptores quampluri-mi. Cic. pro Muræna, num. 25. & lib. 6. ad Attic. Epiſt. 1. Livius in fine libri 9. Gellius, aliique, e quibus duos ſeligo: Valer. Max. lib. 2. c. 5. pag. 100. *Jus civile per multa ſæcula inter ſacra cærimoniaſque Deorum immortalium, ſoliſque Pontificibus notum, Cn. Flavius libertino patre genitus, & Scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione, factus Ædilis curulis vulgavit, ac Faſtos pæne toto foro expoſuit*, &c. Macrobium, lib. 1. Saturn. cap. 15. pag. 259. *Priſcis*, inquit, *temporibus antequam Faſti a Cn. Flavio Scriba invitis Patribus in omnium notitiam proderentur, Pontifici minori hæc provincia delegabatur, ut novæ Lunæ primum obſervaret aſpectum, viſamque Regi ſacrificulo nunciaret. Itaque ſacrificio a Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex Kalata, id eſt, vocata in Capitolium plebe .... quot numero dies a Kalendis ad Nonas ſupereſſent, pronunciabat*, &c.

3. *Faſtis.*] Faſti dies dicti ſunt, quibus ſine piaculo Prætoribus licebat tria verba fari, *Do, Dico, Addico.* Nefaſti, quibus non licebat fari. Faſtorum libri erant, in quibus cauſæ feſtivitatum explicabantur. Propoſuit Faſtos in albo Flavius ſcriba, ut quando lege agi poſſet, ſciretur.

4. *Appii Cœci.*] Ejus qui viam ſuo nomine munivit, & aquam in Urbem duxit: Cenſura inclytus, & juris doctrina. Livius, lib. 9.

5. *Hoſtis fuiſſet.*] Eo bello, opinor, quo Etruſcorum duodecim populi in excidium Romani nominis incitati, anno Urbis conditæ CCCCXLII. a Conſule Fabio, anno CCCCXLIV. ingenti prælio devicti ſunt. Livius, lib. 9.

6. *Quorum patres Conſules.*] C. Pœtelius Libo in Faſtis Conſul legitur, cum Papirio Curſore, anno Urbis CCCCXXVIII. Cn. Domitius Calvinus, cum Corn. Coſſo Arvino, anno CCCCXXII.

rant. [7] Additum Flavio, ut simul & Tribunus plebis esset. Quo facto tanta Senatus indignatione exarsit, [8] ut anulos ab eo abjectos fuisse in antiquissimis reperiatur annalibus. Fallit plerosque, quod tum & Equestrem ordinem id fecisse arbitrantur. [9] Etenim adjectum hoc quoque, sed & phalera posita, [10] propterea que nomen Equitum adjectum est. Anulos quoque depositos a nobilitate, in Annales relatum est, [11] non a Senatu universo. Hoc actum [12] P. Sempronio Longo, L. Sulpicio Consulibus. Flavius vovit ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines. Et cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex multatitia feneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit [13] in Græcostasi, quæ tunc supra Comitium erat. Inciditque in tabella ærea eam ædem, [14] trecentis quatuor annis [15] post Capitolinam, dedicatam. Ita CCCCXLVIII. a condita Urbe gestum est: & primum anulorum vestigium exstat: [16] promiscui autem usus alterum secundo Punico bello: neque enim aliter potuissent [17] trimodia illa anulorum Carthaginem ab Hannibale mitti. [18] Inter Cæpionem quoque & Drusum ex anulo in auctione venali, inimicitiæ cœpere: unde origo [19] socialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes Senatores habuerunt: utpote cum memoria avorum multi Prætura quoque functi, in ferro consenuerint, sicut [20] Calpurnium [21] & Manilium, qui legatus Caii Marii fuerat Jugurthino bello, Fenestella tradit: & multi [22] L. Fufidium illum, ad quem Scaurus de vita sua scripsit: [23] in Quinctiorum vero familia aurum, ne feminas quidem, habere mos fuerit: nullosque omnino anulos major pars gentium hominumque, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodieque habeat. Non signat Oriens [24] aut Ægyptus etiam nunc, litteris contenta solis. Multis hoc modis, ut cetera omnia, luxuria variavit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censuque opimo [25] digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando, ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putavit: ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam vero neque ab ea parte quæ digito occultatur, [26] auro clusit, aurumque millibus lapillorum vilius fecit. Contra vero multi nullas admittunt gemmas,

NOTÆ.

7. *Additum Flavio.*] *Ut & Tribunus plebis, & Senator, & Ædilis curulis esset*, inquit Pomponius. in Dig. 1. tit. 2. de orig. juris, §. de jure civili Flaviano. At Senatorem dicere non debuit.

8. *Ut anulos ab eo abjectos.*] In publico luctu anuli ponebantur: Ad nuncium Caudinæ pacis *anulos aureos positos* narrat Livius, lib. 9. De funere Augusti Suetonius, cap. 1000. *Alii exsequiarum die ponendos aureos anulos, ferreosque sumendos censuerunt.*

9. *Etenim adjectum hoc quoque.*] Adjectum quidem, inquit, Equitum nomen pariter cum Senatu: sed propter hæc verba id adjectum est, quæ in Annalibus simul leguntur, *Sed & phalera posita*: quibus verbis insigne Equitum & ordo intelligitur. Secutus plane eos Annales Sivius videtur: sic enim ille in fine libri 9. *Tantumque Flavii Comitia indignitatis habuerunt, ut plerique nobilium anulos aureos & phaleras deponerent.*

10. *Proptereaque.*] Sic Colb. 3. recte: prius mendose, *propter quæ.*

11. *Non a Senatu.*] Et ita sane Livius loco proxime allato. Patuisse credunt Senatum non Patriciis modo, sed & plebeiis. Livius paulo ante: *Flavium dixerat Ædilem forensis factio, Appii Claudii censura vires nacta, qui Senatum primus libertinorum filiis lectis inquinaverat.*

12. *P. Sempronio.*] Anno Urbis conditæ CCCCXLVIII. ut mox dicetur. Vide Notas & Emend. num. IV.

13. *In Græcostasi.*] Quid esset Græcostasis, diximus in Notis & Emend. ad librum 7. num. CLXXVII. Loco postea mutatam esse Græcostasim Plinius significat, cum adjicit, *quæ tunc erat supar Comitium.*

14. *Trecentis quatuor.*] Vide Notas & Emend. num. IV.

15. *Post Capitolinam.*] Hoc est, post Capitolinam ædem dedicatam: id quod proinde factum fuisse anno Urbis Romæ CXLIV. ac proinde sub Tarquinio Prisco, Plinius hoc loco prodit. Confer cum Dionys. Halic. lib. 5. cap. 304. In Fastis: M. HORATIVS PVLVILLVS. EX. LEGE. TEMPLVM. IOVIS. CAPITOLINI. DEDICAVIT. De æde vero Concordiæ pariter Livius, loc. cit. *C. Flavius Cn. filius Scriba .... civile jus repositum in penetralibus Pontificum evulgavit, fastosque circa forum in albo proposuit, ut quando lege agi posset, sciretur. Ædem Concordiæ in area Vulcani summa invidia nobilium dedicavit*, &c.

16. *Promiscui autem usus alterum.*] Subintellige, vestigium.

17. *Trimodia illa.*] Duos tantum modios narrat Florus, lib. 2. cap. 16. pag. 62. *Modii duo anulorum Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura.* Tres August. lib. 3. de Civit. Dei, cap. 19. *De Cannensi autem malo quid dicam? ... unde Hannibal tres modios anulorum aureorum Carthaginem misit: quo intelligerent tantam in illo prælio dignitatem cecidisse Romanam, ut facilius eam caperet mensura, quam numerus.* Livius, lib. 23. famam esse veriorem affirmat de unico modio. Ut ut est, sequitur, Equites tum gessisse anulos, aureos scilicet: cum prius id Senatui tantum liceret. Et hunc promiscuum Plinius usum vocat.

18. *Inter Cæpionem.*] Fuit is Q. Servilius Cæpio, bello sociali legatus Rutilii Consulis, anno Urbis DCLXIV. qui circumventus insidiis fuso exercitu cecidit, Epitome Livii, lib. 71. *M. Livius Drusus Tribunus pl. Socialis belli auctor creditur, incertum a quo, domi occisus est.* Invidia cædis apud Cæpionem fuit, inquit Aurel. Victor, lib. de Viris illustr. cap. 66. De utriusque inimicitiis dictum antea, libro 28. sect. 41.

19. *Socialis belli.*] Sive Marsici, de quo Livius in Epitome lib. 71. 72. & 73. nos quoque superius ad librum 2. sect. 85.

20. *Calpurnium.*] M. Calpurnium Flammam, de quo nos egimus lib. 22. sect. 6.

21. *Et Manilium.*] Sic etiam MSS. Ab Orosio A. Manlium Marii legatum appellari audio.

22. *L. Fufidium.*] Sic MSS. Reg. 2. & Chiffl. non *Fusidium.* Sic pariter inscriptiones variæ apud Gruterum. Cicero quoque in Bruto.

23. *In Quinctiorum.*] Quinctiorum familia Romæ clara, & Patricia fuit, in qua Cincinnati, Capitolini, Crispini, Flaminini, diversis temporibus floruerunt.

24. *Aut Ægyptus.*] At in sacris paginis, Gen. 41. dicitur Pharao *tulisse anulum de manu sua, & dedisse eum in manu Joseph.* Sigillaritium anulum hunc fuisse (sic enim Vopiscus appellat) docet Josephus, lib. 2. Antiq. Jud. cap. 3. σφραγῖδα. Non credo.

25. *Digitos onerando.*] Atque unicum etiam articulum. Plinius, libro 2. sect. 63. *Ut digito gestetur gemma, quo petitur? Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus?* Martialis, lib. 5. Epigr. XI.

Sardonychas, smaragdos, adamantas, iaspidas uno
Portat in articulo Stella, Severe, meus.

26. *Auro clusit.*] Hoc est, inclusit auro. Sic in nummo Neronis vulgatissimo legitur, PACE P. R. TERRA MARIQ. PARTA IANVM CLVSIT. Hoc est, inclusit; non autem, ut vulgo creditur, clausit. Æque enim insulse Janum dixeris, quam Jovem, claudi. Nec *Janum* ibi ipsum, pro Jano seu Jani fano est: cum armamentarium effigies in area nummi depicta exhibeat. Sed sub istis quinque litteris totidem voces hæ latent: I*mperii* A*rmamentarium* N*arbone* V*rbis* M*uris* CLVSIT, hoc est, inclusit. Percussum enim Narbone nummum hunc fuisse, ut alios plurimos, cogit fabrica confiteri, præter alia argumenta. Sic antea Tarraco in nummis suis scripserat, DIVVS AVGVSTVTTAEI:

auroque ipso signant: id Claudii Cæsaris principatu repertum. [27] Nec non & servitia jam ferrum auro cingunt: alia per sese mero auro decorant: cujus licentiæ origo nomine ipso [28] in Samothrace id institutum declarat. [29] Singulis primo digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: Sic in Numæ & Servii Tullii statuis videmus. Postea pollici proximo induêre, etiam Deorum simulacris: dein juvit & minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntut usæ. Hic nunc solus excipitur: ceteri omnes onerantur, atque etiam privatim articuli minoribus aliis. Sunt qui tres uni minimo congerant: alii vero & huic unum tantum, [a] quo signantem signent. [30] Conditus ille, ut res rara, [b] & injuria usûs indigna, velut e sacrario promitur: & unum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. [31] Jam alii pondera eorum ostentant. [34] Aliis plures quam unum gestare labor est. [33] Alii bracteas infarcire leviore materia, propter casum, tutius gemmarum sollicitudini putant. [34] Alii sub gemmis venena [35] cludunt, sicut Demosthenes summus Græciæ orator, anulosque mortis gratia habent. Denique ut plurimum [c] opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? [36] At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicantur a rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac servorum quoque causa [37] nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli [38] Marcipores Luciporesve dominorum gentiles, omnem victum in promiscuo habebant: nec ulla domi custodia a domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiant eas, & claves quoque ipsas signasse non est satis: [39] gravatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: majorque vitæ ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum a quo tempore. Videmur tamen posse in externis auctoritatem ejus rei intelligere, circa [40] Polycratem Sami ty-

Interpretatio.

a *Quo signantem.*] Quo digitum signent qui obsignare consuevit: & a ceteris distinguant, qui pluribus onerantur.

b *Et injuria.*] Et quasi sit injuria, quod non ornatui tantum, sed & usui destinatus sit, vilior jam tum habetur.

c *Opum.*] Quæ propter opes scelera committuntur, anulorum occasione patrari ea videntur.

Notæ.

Hoc est, *Divus Augustus Voluit Turritam Tarraconem Armamentarium Esse Imperii.* Plinius mox paulo iterum: *Sub gemmis venena cludunt*, hoc est, includunt. Mox *millibus lapillorum.* MSS. *milibus.* Mallem, *micis*, ut infra sect. 21. *marmorum micas* dicit.

27. *Nec non & servitia.*] Nec non etiam, inquit, servi ferreum anuli capitulum cingunt auro, sic ut ferrum vix emineat: addito alii circulo ex auro mero, ei capitulo ferreo decus addunt. Servitia dicta pro servis, ut ministeria pro ministris, alibi monuimus. His ferreum modo gestare anulum per leges moresque Romanos licuit, ut supra diximus. Sed in tegendo, decorandove ferro, miræ artes. Petronius in Satyr. pag. 104. *Habebat in minimo digito sinistræ manus anulum grandem subauratum: extremo vero articulo digiti sequentis minorem, ut mihi videbatur, totum aureum, sed plane ferreis veluti stellis ferruminatum.*

28. *In Samothrace.*] Insula, de qua lib. 4. sect. 23. Hinc enim Samothracius anulus appellatus: qui, ut Isidorus ait, lib. 19. cap. 3. aureus ipse, sed ferreo tamen capitulo fuit, qua parte allici a magnete Lucretius vidit eo versu:

Exsultare etiam Samothracia ferrea vidi.

29. *Singulis primo.*] Causam hujusce moris affert Atteius Capito, apud Macrob. lib. 7. Saturn. cap. 13. prolixa oratione, quam tu consule. Atteio subscribit Apion Grammaticus, in libris Ægyptiacis, ex quibus similia plane recitat Gellius, lib. 10. cap. 10. pag. 519. Ubi vide quæ habent illi ex Anatomicorum libris de nervo quodam qui e corde natus prorsum pergat usque ad digitum manus sinistræ minimo proximum.

30. *Conditus ille.*] In arca.

31. *Jam alii.*] Profusiores. Ut ille, de quo Martialis, lib. 5. Epigr. XI. cujus disticho priori allato hunc plenissimum adulationis versum deinde subjungit:

Multas in digitis, plures in carmine gemmas
Invenies, &c.

32. *Alii plures.*] Delicatioribus.

33. *Alii bracteas.*] Bractea tenuissima auri lamina est, ducta in circulum, qua gemma anuli continetur. Hanc circum infarcire lana similive materia studium fuit iis, qui solicite curabant, ne pondere fortasse graviore decidentibus anulis gemmæ casu frangerentur.

34. *Alii sub gemmis.*] Ut Hannibal, de quo paulo ante diximus sup. sect.

35. *Cludunt.*] Hoc est, includunt. Refert hoc quoque Plutarchus in Demosthene, pag. 860. ex Eratosthene. Pausanias in Atticis, lib. 1. pag. 14.

36. *At nunc cibi.*] Plautus, in Cas. act. 1. sc. 2.

Obsignate cellas: referte anulum ad me.

Cicero ad Tiron. lib. 16. ep. 26. *Sicut olim*, inquit, *matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ.* Horatius, lib. 2. Epist. ult. laudat eum,

Cetera qui vitæ servaret munia recto
More, bonus sane vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis,
Et signo læso non insanire lagenæ, &c.

Martialis, lib. 9. Epigr. 89.

Nunc signat meus anulus lagenam.

37. *Nomenclator.*] Qui nomina servorum indicet: adeo magnus est in familia una servorum numerus, ut singulos appellare nominatim, labor sit. Exercitum credas esse, non familiam. Ad viginti millia servorum & amplius in una domo fuisse refert Athenæus, lib. 6. pag. 272. Μυρίους καὶ δισμυρίους (οἰκέτας) καὶ ἔτι πλείους ἢ πάμπολλοι κέκτηνται, &c. Vide quæ de Demetrio Pompeii liberto dicturi sumus lib. 35. sect. 58. De voce *Nomenclator*, multa Voss. in Etymol. Apud Reinesium, pag. 871. vetus inscriptio, PRAETORIVS. NOMENCVLATOR. Item apud Gruterum, pag. 630.

38. *Marcipores.*] Singuli, inquit, heri singulos pueros habebant, qui ab hero nomen sortiebantur: a Marco Marcipor dicebatur: a Lucio Lucipor. Priscianus, lib. 6. pag. 700. *A puero composita, Publipor, Publiporis: Marcipor, Marciporis.* Sic Probus: *Ita enim antiqui pro Publii puer & Marci puer dicebant.* Festus: *Quintipor*, inquit, *servile nomen, frequens apud antiquos erat, a prænomine domini ductum, ut Marcipor.* Quintilianus, lib. 1. cap. 4. pag. 36. *In servis*, inquit, *jam intercidit illud genus quod ducebatur a domino: unde Marcipores, Publiporesque.* Sic & PORA pro PVERA, in vetere inscriptione, apud Reines. pag. 865. Servos per εὐφημισμὸν, seu blandiloquentiam, dictos esse pueros jam olim Servius adnotavit, ad illud Maronis, *Claudite jam rivos, pueri.*

39. *Gravatis somno.*] Lethargis, aut deficientibus. Exemplum in Tiberio apud Tranquillum, cap. 73. ubi de genere ejus obitus: *Sunt qui putent*, inquit, *pulvinum ei injectum, cum extractum sibi deficienti anulum mox resipiscens requisisset.* Mortuis tamen redditos Propertius indicat, lib. 4. Eleg. *Sunt aliquid:*

Et solitum digito beryllon adederat ignis.

40. *Polycratem.*] Referunt hanc historiam, Cicero, lib. 5. de Finib. pag. 284. Herod. lib. 3. Thalia, num. 40. pag. 178. Elegantius quam ceteri, Valer. Max. lib. 6. cap. 9. pag. 329. *Semel Polycrati dumtaxat vultum fortuna mutavit, perquam brevi tristitiæ salebra succussum: tunc cum admodum gratum sibi anulum de industria in profundum, ne omnis incommodi expers esset, abjecit: Quem tamen continuo recuperavit, capto pisce qui eum devoraverat. Sed hunc felicitatis semper plenis velis cursum tenere non potuit. Comprehensum enim Orontes,* (scribe *Oræ-*

rannum, cui dilectus ille anulus in mare abjectus capto relatus eſt piſce, ipſo circiter CCXXX. annum Urbis noſtræ interfecto. Celebratior quidem uſus cum fenore cœpiſſe debet: argumento eſt [41] conſuetudo vulgi, ad ſponſiones etiamnum anulo exſiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: ut plane affirmare poſſimus, [42] nummos ante apud nos, mox cœpiſſe anulos. [43] De nummis paulo poſt dicetur.

VII. Anuli diſtinxere alterum ordinem a plebe, ut ſemel cœperant eſſe celebres, [2] ſicut tunica [3] ab anulis Senatum tantum: quanquam & hoc ſero: vulgoque purpura latiore tunicæ uſos invenimus etiam præcones, ſicut patrem Lucii Ælii Stilonis, [4] Præconini ob id cognominati. Sed anuli plane medium ordinem, [5] tertiumque, plebi & patribus inſeruere: [a] quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ judices tribuunt. [6] Nec pridem id factum: Divo Auguſto [7] decurias ordinante, major pars judicum in ferreo anulo fuit: iique non Equites, [8] ſed judices vocabantur. Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum publicorum. Judicum quoque non niſi [9] quatuor decuriæ fuere primo: vixque ſingula millia in decuriis inventa ſunt, nondum provinciis ad hoc munus admiſſis: ſervatumque in hodiernum eſt, ne quis [10] e novis civibus in iis judicaret.
* Cap. II. * [11] Decuriæ quoque ipſæ pluribus diſcretæ nominibus fuere, [12] Tribunorum æris, [13] & Selectorum, & Judicum. Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur, [14] ex

Interpretatio.

a *Quod antea.*] Ut antea militares equi nomen Equitibus fecerant, *quia equo merebant*, ita nunc ut Equites Judices appellentur, pecuniæ faciunt, *quæ debent eſſe ſeſtertiûm quadringentorum ei qui Eques appellari velit.*

Notæ.

tes, Ὀροίτης Herodoto ſæpius, lib. 3. in Thalia, pag. 210. & 211. Irrepſit hic error & in Tullii contextum.) *Darii regis Præfectus, in excelſiſſimo Mycalenſis montis vertice cruci affixit. E quo putres ejus artus, & tabido cruore manantia membra, atque illam lævam, cui Neptunus anulum piſcatoris manu reſtituerat, ſitu marcidam Samos amara ſervitute aliquandiu preſſa, liberis ac lætis oculis aſpexit.* Vide & Tzetzen, Chiliad. 7. verſ. 205. & Galen. tom. 2. in Suaſoria, cap. 4. pag. 5.

41. *Conſuetudo vulgi.*] Qua nempe pro arrha dabatur anulus in emptione, quouſque pretium ſolveretur, cum non eſſet arrha alia promptior ad manum. Quem Romani morem, opinor, hauſere ab Hebræis, cujus haud obſcura veſtigia in monumentis ſacri Moſis animadverto, quale eſt illud in Geneſi, cap. 38. verſ. 18. *Quid tibi vis pro arrhabone dari?* Reſpondit, *anulum tuum, & armillam*, &c. Meminit quoque moris hujus Ulpianus in Digeſtis, lib. 19. tit. 5. *de præſcriptis verbis: §. Si gratuitam tibi. Si quis*, inquit, *ſponſionis cauſa anulos acceperit.*

42. *Nummos ante.*] Igitur & ante Numam: non tamen ſignatos: nam ſignare Servius cœpit, ut dicetur ſect. 13. At in Numæ Serviique ſtatuis anulos fuiſſe ipſe paulo ante admonuit, hac ſect.

43. *De nummis paulo poſt.*] Sect. 13.

Sect. VII. 1. *Anuli diſtinxere alterum ordinem.*] Equeſtrem.

2. *Sicut tunica.*] Tunica ſcilicet laticlavia, de qua nos abunde diſputavimus in Notis & Emend. ad lib. 9. num. CVII.

3. *Ab anulis.*] Ab Equite, cui jus anuli conceſſum, negatum plebi.

4. *Præconini.*] Vide quæ diximus in Auctorum Indice, verbo ÆLIVS STILO.

5. *Tertiumque.*] Qui licet dignitate ac cenſu medius inter Senatum ac plebem, tamen in actis publicis tertius ordine nominabatur, in hunc modum: SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS. ET. EQVESTER. ORDO: ut dicetur ſect. ſeq.

6. *Nec pridem id factum.*] Ut aureo ſcilicet anulo equeſter ordo ſecerneretur a plebe.

7. *Decurias ordinante.*] Judicum videlicet, non Equitum, ut viſum eſt nonnemini. Judicum vero decuriæ plures fuere, eædemque variis diſcretæ nominibus, ut mox dicetur. Decuria in hoc loquendi genere non eſt δεκάς. Nam ſingulæ decuriæ ſingula minimum millia continebant, ipſo teſte Plinio.

8. *Sed judices vocabantur.*] Ex equeſtri tamen ordine omnes allecti.

9. *Quatuor decuriæ.*] E ſingulis quæque millibus conflatæ, ut mox dicetur. Ex his quartam Auguſtus inſtituit, cum eſſent antea tres tantum, quam ducenariorum vocavit, ex inferiore cenſu allectam, quæ judicaret de levioribus ſummis, ut quidem prodit in ejus vita Tranquillus, cap. 32. Hic velut οὐδὲ πάρεργον fas ſit geminum de Judicibus epigramma deſcribere, & utrumque acutum, ex libro 1. Anthologiæ Græcæ, tit. XLIII. Prius eſt Palladæ, his verbis:

Οὐδεὶς καὶ καθαρὸς καὶ μείλιχος ἤλυθεν ἄρχων.
Ἓν γὰρ ἑνὸς δοκέει δόγματος ἀντίπαλον.
Τὸ γλυκὺ, τοῦ κλέπτοντος· ὑπερφιάλου δὲ, τὸ ἀγνόν.
Ὄργανα τῆς ἀρετῆς ταῦτα δύ' ἐστὶ πάθη.

Alterum ejuſdem iſtud eſt:

Μήποτε δουλεύσασα γυνὴ, δέσποινα γένοιτο,
Ἔστι παροιμιακόν· τῷ δ' ἔθ' ὅμοιον ἐρῶ.
Μήτε δίκην δικάσειεν ἀνὴρ γεγονὼς δικολέκτης,
Μηδ' ἂν Ἰσοκράτεος ῥητορικώτερος ᾖ.
Πᾶς γὰρ ὁ μισαρνεῖν εἰθισμένος, οὐδ' ἐν ἑταίρῳ
Σεμνότερον δικάσαι, μὴ ῥυπαρῶς δύναται.

Utrumque ſic Grotius reddidit ſatis feliciter: Prius quidem:

Nemo ſimul facilis populum ſanctuſque gubernat:
Altera natura res perit alterius.
Qui capiunt, faciles: renuunt qui dona, ſuperbi:
Hæc duo nam virtus per mala ſemper agit.

Poſterius autem ſic:

Ne quæ ſerva fuit, fiat matrona, caveto:
Hoc vetus eſt dictum; nunc ego dico novum.
Qui cauſas dixit, cauſas ne judicet umquam;
Eloquio quamvis ſit prior Iſocrate.
Nam ſolitus cauſas venali dicere lingua,
Non & judicium vendere non poterit.

10. *E novis civibus.*] E peregrinis, qui jus civitatis nuper eſſent adepti. Paulo ante quidam libri, *in hodiernum diem* habere dicuntur.

11. *Decuriæ quoque.*] In ſingulis, inquit, decuriis erant ordines diverſi tres, nempe Tribunorum æris, Selectorum, Judicum: &, qui erant ſelecti ex omnibus, Nongentorum.

12. *Tribunorum æris.*] Ut Senatores, & Equites Romani, ac Tribuni ærarii ſimul judicarent, legem tulerat Aurelius Cotta, teſte Aſconio Ped. in Divinat. pag. 47. Qui pecuniam quæ a populo imperata erat, tributim a ſingulis pro portione cenſus exigebant, ac militi dabant, judicabantque de litibus eo ſpectantibus, Tribuni ærarii vocabantur. Hos Cæſar Dictator ſuſtulit. Suetonius, cap. 41. *Judicia ad duo genera judicum redegit, Equeſtris ordinis ac Senatorii: Tribunos ærarios, quod erat tertium, ſuſtulit.* Et hi ex equeſtri ordine aſſumpti.

13. *Et Selectorum.*] Non fuit hoc ſtatim ordinis nomen, ſed ſortis. Nam e judicibus Prætores Urbani ſubſortitione facta optimum quemque in Selectos Judices referebant, ut teſtatur Cicero pro Cluentio. Poſtea tamen ordinis nomen fuit, Auguſti, ut videtur, principatu. Meminit hujus ordinis Seneca, lib. 3. de Benef. cap. 7. in fine: *Vbi id, de quo ſola ſapientia decernit, in controverſiam incidit, non poteſt ad hoc ſumi judex ex turba Selectorum, quem cenſus in album, & equeſtris hereditas miſit.* Fuere & hi ex Equitibus. Horatius, lib. 1. Sat. IV. verſ. 123.

Unum ex judicibus Selectis objiciebat.

Meminit & Ovidius, lib. 2. Triſt. verſ. 131.

Nec mea decreto damnaſti facta Senatus:
Nec mea Selecto judice juſſa fuga eſt.

Apud Reineſium vetus inſcriptio, pag. 452. L. MAMILIO..... SELECTO. ET. DECVRIONI.

14. *Ex omnibus ſelecti.*] Sorte, ut quidem remur. Horatius, lib. 1. ſat. 4. verſ. 123.

omnibus ſelecti ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorum in comitiis. Et diviſus hic quoque ordo erat ſuperba uſurpatione nominum: cum [15] alius ſe Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret.

VIII. Tiberii demum principatus nono anno in unitatem venit equeſter ordo: anulorumque auctoritati [a] forma conſtituta eſt, [1] C. Aſinio Pollione, C. Antiſtio Vetere Coſſ. anno Urbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili pæne de cauſa, cum Sulpicius Galba, dum [2] juvenalem famam apud Principem [3] popinarum pœnis aucupatur, queſtus eſſet in Senatu, vulgo inſtitores ejus culpæ [4] defendi anulis. Hac de cauſa conſtitutum, ne cui jus id eſſet, niſi cui ingenuo ipſi, patri avoque paterno [5] ſeſtertia CCCC. cenſûs fuiſſet, [6] & lege Julia theatrali in XIV. ordinibus ſedendi. Poſtea gregatim inſigne id appeti cœptum. Propterque hæc diſcrimina [7] Caïus Princeps decuriam quintam adjecit: [8] tantumque natum eſt faſtus, ut quæ ſub Divo Auguſto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, paſſimque [9] ad ornamenta ea etiam ſervitute liberati tranſiliant: quod antea numquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites judiceſque intelligebantur: adeoque promiſcuum id eſſe cœpit, ut apud Claudium Cæſarem, [10] in cenſura ejus, unus ex Equitibus Flavius Proculus, quadringentos [11] ex ea cauſa reos poſtularet. Ita dum ſeparatur ordo [12] ab ingenuis, communicatus eſt cum ſervitiis.

Judicum autem appellatione ſeparari eum ordinem, primi omnium inſtituêre [13] Gracchi, diſcordi popularitate in contumeliam Senatus: mox ea debellata, auctoritas nominis vario ſeditionum eventu circa publicanos ſubſtitit: & aliquamdiu [14] tertiæ vires publicani fuere. Marcus Cicero demum ſtabilivit Equeſtre nomen in Conſulatu ſuo, [15] Catilinanis rebus, ex eo ſe ordine profectum eſſe celebrans, ejuſque vires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore plane hoc tertium corpus in Republica factum eſt, cœpitque adjici Senatui populoque Romano, & Equeſter ordo. Qua de cauſa & nunc [16] poſt populum ſcribitur, quia noviſſime cœptus eſt adjici.

INTERPRETATIO.

a *Forma.*] Cenſus conſtitutus eſt, cui jus eſſet anuli ferendi.

NOTÆ.

15. *Alius ſe Nongentum.*] Communi appellatione contentus, cum alii ſe Selectos dicerent, quod e Selectis eſſent: alii Tribunos, quod e Tribunis. Apud Gruterum, pag. 436. IVDICI. DE. SELECT. *de Selectis.*

Sect. VIII. 1. *C. Aſinio.*] Jam anno ante, C. Sulpicio, D. Haterio Coſſ. id ſategiſſe Tiberium auctor eſt Tacitus, lib. 3. Annal. cap. 86. Hoc anno perfeciſſe Plinius ſignificat.

2. *Juvenalem famam.*] Sic etiam MSS. omnes, non *juvenilem.* Suetonius a Caïo Caligula adjectum ait Saturnalibus diem juvenalem, cap. 17. & in Nerone, cap. XI. *Juvenalibus*, &c. Juvenalis fama vel digna ſtrenuo juvene eſt, vel ex coërcitis juvenum ganeis collecta.

3. *Popinarum pœnis.*] Pœnas exigendo ab iis qui popinas ganeaſve exercerent. Suetonius in Tiberio, cap. 34. dediſſe cum ædilibus negotium ait, *popinas ganeaſque inhibendi*, ut ædilem tum fuiſſe C. Sulpicium Galbam intelligas. Fuit is Galbæ Imp. frater. Vide Sueton. in Galba, cap. 3. Cave igitur hic *cœnis* pro *pœnis* reſcribi velis.

4. *Defendi anulis.*] Rejicere judicium Sulpicii, vel eo ſolo nomine, quod de iis, qui jus haberent anuli gerendi, judicare eum nefas eſſet. Sic auctor Præfationis ad Titum; *Quanto nos cauſatius ab aliquo judice defendimus?*

5. *Seſtertia CCCC.*] Seſtertia quadringenta, ſive, quod idem eſt, ſeſtertiûm quadringenta millia, monetæ Gallicæ efficiunt libras, ut vocant, 40000. Martialis, lib. 4. Epigr. 67.

Prætorem pauper centum ſeſtertia Gaurus
Orabat, nota carus amicitia.
Dicebatque ſuis hæc tantum deeſſe trecentis,
Vt poſſet domino plaudere juſtus Eques.

Et lib. 5. Epigr. 26. de Chæreſtrato expulſo ex quatuordecim ſubſelliis, propter paupertatem:

Quadraginta tibi non ſunt, Chæreſtrate, ſurge:
Lectius ecce venit: ſta, fuge, curre, late.

Sed omnino feſtive ludit in Calliodorum quemdam, quem negat eſſe Equitem, bonis cum fratre diviſis, lib. 5. Epigram. 39.

Calliodorus habet cenſum, quis neſcit? equeſtrem,
Sexte: ſed & fratrem Calliodorus habet.
Quadringenta ſecat, qui dicit σῦκα μέριζε·
Vno credis equo poſſe ſedere duos.
Quid cum fratre tibi? quid cum Polluce moleſto?
Non eſſet Pollux ſi tibi, Caſtor eras.
Vnus, cum ſitis duo, Calliodore, ſedetis:
Surge, ſolœciſmum, Calliodore, facis.
Aut imitare genus Ledæ: aut cum fratre ſedere
Non potes: alternis, Calliodore, ſede.

Ea porro quadringenta ſeſtertia idem valere ac quadringenta ſeſtertiûm millia, Plinius Junior admonet, lib. 1. epiſt. 19. *Eſſe autem tibi centum millium cenſum, ſatis indicat, quod apud nos Decurio es: Igitur ut te non Decurione ſolum, verum etiam Equite Romano perfruamur, affero tibi ad implendas Equitis facultates, trecenta millia nummûm.*

6. *Et lege Julia.*] De lege Roſcia, qua ſtatuebatur qui jus haberent in quatuordecim ordinibus ſedendi, diximus abunde lib. 7. ſect. 31. Lege Julii Cæſaris, ut quidem remur, pœna ſtatuta iis qui contra auderent. Pœna theatralis hæc appellata apud Tranquillum in Auguſto, cap. 40.

7. *Caïus.*] Quem Caligulam vulgo vocant: de quo Sueton. cap. 16. *Vt levior labor judicantibus foret ad quatuor priores quintam decuriam addidit.* Vetus inſcriptio apud Reineſium, pag. 406. IVDIC. EX. V. DEC. Et apud Gruterum, pag. 459. IVDICI. SELECTO. EX. V. DEC. Hoc eſt, *ex quinta Decuria.*

8. *Tantumque natum eſt faſtus.*] Aliter in Reg. 2. cod. & Chiffl. & ſincerius, ut arbitror: *tantumque enatum eſt fortis*, hoc eſt, fortunæ ac felicitatis. Hinc veteres inſcriptiones, FORTVNAE FORTIS.

9. *Ad ornamenta ea.*] Ad anulos aureos, quibus liberti donabantur ſimul cum equeſtri dignitate. Tacitus, hiſtoriarum libro primo: *Nec minor gratia Julio Galbæ liberto, quem anulis donatum equeſtri nomine Martianum vocitabant.* Idem hiſtoriarum ſecundo, Aſiaticum Vitelli libertum, at donatum anulis, quod antea dixerat, *equeſtri dignitate.*

10. *In Cenſura ſua.*] Quam cum L. Vitellio geſſit, principatus ſui anno octavo, luſtrumque fecit LXXIV.

11. *Ex ea cauſa reos.*] Quod cum ſervi eſſent, aut liberti, inſigne Equitum geſtarent.

12. *Ab ingenuis.*] A Senatu & populo Romano.

13. *Gracchi.*] Aſconius Pedianus, in Divinat. pag. 47. *Ti. Gracchus*, inquit, *legem tulerat, ut Equites Romani judicarent: judicaverunt per annos XX. ſine infamia. Poſt victor Sylla leges tulerat, ut Senatorius ordo judicaret, & judicavit per annos decem turpiter:* &c.

14. *Tertiæ vires.*] Tertius locus, tertia dignitas. Fuit cum legendum ſuſpicarer, *tertiæ vices.*

15. *Catilinanis rebus.*] Vide Notas & Emendationes, num. VII.

16. *Poſt populum ſcribitur.*] Tamen in nummo Auguſti e Muſeo noſtro, CONSENSV. SENAT. ET. EQ. ORDIN. P. Q. R. *Conſenſu Senatus, & Equeſtris Ordinis, Populique Romani.* Sed eſt Equeſter hic ordo Equitum Ro-

IX. Equitum quidem etiam nomen ipſum ſæpe variatum eſt, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. [1] Celeres ſub Romulo regibuſque appellati ſunt: [2] deinde flexumines: poſtea [3] troſſuli, cum oppidum in Tuſcis citra Volſinios paſſuum IX. M. ſine ullo peditum adjumento cepiſſent ejus vocabuli: idque duravit ultra C. Gracchum. [4] Junius certe, qui ab amicitia ejus Gracchanus appellatus eſt, ſcriptum reliquit his verbis: Quod ad equeſtrem ordinem attinet, antea troſſulos vocabant, nunc Equites vocant: ideoque quia non intelligunt troſſulos nomen quid valeat, [5] multos pudet troſſulos vocari.

X. Sunt adhuc aliquæ non omittendæ in auro differentiæ. [1] Auxilia quippe & externos torquibus aureis donavere, at cives non niſi argenteis. Præterque, armillas civibus dedere, quas non habent externi.

XI. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere civibus. Quis primus donatus ſit ea, non inveni: ſed quis primum donaverit, a L. Piſone traditur [1] A. Poſtumius Dictator: Apud lacum [2] Regillum caſtris Latinorum expugnatis, ei cujus maxime opera capta eſſent, hanc coronam ex præda is dedit. [3] Item L. Lentulus Cos. Servio Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto: ſed huic quinque librarum. [4] Piſo Frugi filium ex privata pecunia donavit: eamque coronam teſtamento ei [5] prælegavit.

CAP. III. XII. Deorum vero honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quam ut auratis cornibus hoſtiæ, majores [1] dumtaxat, immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adolevit hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epiſtolæ reperiantur frementes, [2] fibulas Tribunicias ex auro geri. Ita hercules: idem enim tu, Brute, [3] mulierum pedibus

NOTÆ.

manorum Narbone, non eorum qui in Urbe. Apud Patinum, in Familiis, pag. 171. num. 3. 4. 5. 6. 7. 8. legitur, C. MARIVS TROIIIVIR. Hoc eſt, *Caïus Marius Trium Reipublicæ Ordinum Triumvir*: Orator procurans negotia Senatus Populique Romani & Equeſtris Ordinis. In eo nummo tria ſunt capita virorum veluti ordine ſiniſtrorſum incedentium: primum nudum ſenile, Populi Romani: medium, virile, diadematum, Senatus: poſtremum, juvenile, nudum, Equeſtris ordinis. Mirum profecto non eſſe hunc Magiſtratum Romanæ hiſtoriæ ſcriptoribus cognitum. In eo nummo, qui quartus eſt apud Patinum, ſcriptum eſt, C. MARIVS C. F. TROIIIVIR. Duo viri togati ſiniſtrorſum incedunt; ſiniſtra tenent codicillos: ad pedes ſua cuique arcula, ut videtur, appoſita eſt, in qua chartas ſive inſtrumenta publica reponeret. Caïus Marius pater eſt cum Caïo filio, qui functus eo magiſtratu cum patre, ei poſtea in eodem gerendo ſucceſſit. Nam in nummis antiquis cum Caïus Caii F. ſcribitur, aut aliud ſimile prænomen, eodem ambos munere functos eſſe ſignificatur. Auguſti Cæſaris vultum & nomen hi nummi exhibent parte antica.

Sect. IX. 1. *Celeres.*] Feſtus: *Celeres antiqui dixerunt, quos nunc Equites dicimus, a Celere interfectore Remi, qui initio a Romulo iis præpoſitus fuit, qui primitus electi fuerunt ex ſingulis decuriis deni: ideoque omnino trecenti fuere.* Sic etiam Dionyſ. Halic. lib. 2. Antiq. Rom. pag. 86. & Plutarchus in Romulo, pag. 23. De Celere Romuli comite, vide Naſonem lib. 4. Faſtor. verſ. 837. Deducunt alii vocem eam a Græca κέλης, quæ equitem ſonat.

2. *Deinde flexumines.*] In Reg. 2. & Chiffl. *flexumentes.* An a flectendis gnaviter habenis?

3. *Troſſuli.*] Feſtus: *Troſſuli Equites dicti, quod oppidum Tuſcorum Troſſulum ſine opera peditum ceperint.* Manent etiamnum loci veſtigia, vulgo *Troſſo*, vicinaque foſſa, *il vado di Troſſo*, duobus paſſuum millibus a *Monte Fiaſcone.*

4. *Junius certe.*] Forte in libris quos inſcripſit, *De poteſtatibus*, quorum ſeptimum laudat Ulpianus, in Dig. lib. de offic. Quæſt. De Junio egimus in Auctorum Indice.

5. *Multos pudet.*] Propter ambiguitatem vocis, quæ Perſium minime latuit, dum caneret Satyra, 1. verſ. 96.

Troſſulus exſultat tibi per ſubſellia lævis.

Neque enim ſolum Equitem ſignificat ab oppido, ut dictum eſt: ſed & delicatum ac mollem, forſan a Græca voce τρυσσός. Quo ſenſu vox ea eſt accepta a Seneca, epiſt. 76. pag. 733. *Quid ergo? idem faciam quod troſſuli iſti ac juvenes?* Et ab Hieronymo, lib. de vitando ſuſpecto contubernio. Adde his ea quæ Voſſius affert, verbo *Troſſuli.*

Sect. X. 1 *Auxilia.*] Auxilia (ſic enim MSS. omnes, ut ſervitia pro ſervis dici monuimus ſæpe) ſive auxiliares copiæ dicuntur in bello ſocii Romanorum externarum nationum, inquit Feſtus. Cur vero externis aurei torques darentur, argentei tantum civibus, illud nimirum eſt, quod in illis pretium ſpectabatur: in his ſolus honor & gloria rei geſtæ. Coronam ex auro datam externis non legimus. Hæc vero de militari torque, hoc eſt, qui in bello datus ab Imperatore fuerit, ceu præmium fortitudinis, accipienda ſunt: non de quovis alio. Nam in ludicro certamine Auguſtum in Circo ſcimus torque aureo donaſſe Nonium Aſprenatem: ſed nihil iſtud ad propoſitum Plinianum. Quod autem Siccio Dentato torques aureos datos eſſe ſcribit Dionyſ. Halic. idcirco dictum ab eo remur, quod nonniſi aureos noſſet. Ceteri certe ſcriptores, quos retulimus lib. 7. ſect. 29. aureos non appellant.

Sect. XI. 1. *A. Poſtumius.*] Geſſiſſe dictaturam anno Urbis CCCXXIII. auctor eſt Gellius, lib. 17. cap. 21. pag. 992. De ejus victoria ad locum Regillum, fuſe Livius, lib. 2. pag. 28.

2. *Regillum.*] In Tuſculano agro, ad quartumdecimum ferme lapidem viæ Lavicanæ, ad ſiniſtram Roma Lavicum euntibus, quod oppidum hodie *la Colonna.* Sub eo oppido lacus eſt Regillus, ut contra Cluverium probat Holſtenius, ex Strabone.

3. *Item L. Lentulus.*] Cum Manio Curio Dentato tertium, is Conſul fuit, anno Urbis CCCCLXXIX. Ipſe Servius Cornelius Merenda anno ſequente cum eodem Curio quartum. Vide Notas & Emend. num. VIII.

4. *Piſo Frugi.*] Cui ab inſigni frugalitate cognomen. Valerius Max. lib. 4. cap. 3. num. 10. *Fabiorum & Ogulnii continentiæ Calpurnium Piſonem in conſimili genere laudis æmulum fuiſſe res ipſa documento eſt: Conſul gravi fugitivorum bello a ſe liberata Sicilia, eos, quorum præcipua opera uſus fuerat, imperatorio more donis proſequebatur: inter quos filium ſuum locis aliquot præliatum fortiſſime, titulo trium librarum aureæ coronæ decoravit: præfatus non oportere a magiſtratu e publica pecunia erogari, quod in ipſius domum rediturum eſſet: tantumque ponderis ſe teſtamento adoleſcenti legaturum promiſit: ut honorem a duce, pretium a patre privatim acciperet.*

5. *Prælegavit.*] Ante omnia, & priore loco legavit: vel, privatim legavit. Uſus hac voce Paulus, Dig. lib. 31. Tit. 1. De legatis, 2. leg. 87.

Sect. XII. 1. *Majores dumtaxat.*] E bubulo genere. Tibullus, lib. 4. Carm. 1. pag. 388.

Semper inaurato taurus cadit hoſtia cornu.

Tertull. lib. de corona, cap. 12. *Tibi, Jupiter, bove cornibus auro decoratis vovemus eſſe futurum.* Vetus inſcriptio Fratrum Arvalium, apud Gruter. BOVE. AURATO. VOVEMVS. ESSE. FVTVRVM. Virgilius:

Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum.

Prudentius, hym. in S. Romanum, verſ. 1021.

Huc taurus ingens, fronte torva & hiſpida,
Sertis revinctus aut per armos floreïs,
Aut impeditis cornibus deducitur:
Nec non & auro frons coruſcat hoſtiæ,
Setaſque fulgor bractealis inficit.

Minores hoſtiæ erant tantum coronatæ illius Dei fronde, cui ſacrum fiebat.

2. *Fibulas Tribunicias.*] Sagum, ſive chlamydem, ſeu quocumque nomine alio veſtimentum militare appellari lubet, fibula in humeris nectebat: Vulgo *Agraffam* dicimus. Non illud quidem aut nobilitatis inſigne, aut Tribunatus, ut quibuſdam viſum eſt, ſed neceſſitate quæſitum: ornatus gratia, ut ex argento foret, vel auro. Paludamenti ſive ſagi iconem cum fibula vide apud Ferrar. parte 2. de re veſt. lib. 2. cap. 8. pag. 110.

3. *Mulierum pedibus.*] Periſcelia intelligit & aurea crurum vincula, de quibus iterum inferius ſect. 54. ubi compedes ſcite

aurum

aurum geſtari tacuiſti: Et nos ſceleris arguimus illum, qui primus auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis jam pridem & viri, quod e Dardanis venit, itaque & [4] Dardanum vocabatur. [5] Viriolæ Celticæ dicuntur: viriæ Celtibericæ. [6] Habeant feminæ in armillis digitiſque totis, collo, auribus, ſpiris: [7] diſcurrant catenæ circa latera, [8] & inſerta margaritarum pondera e collo dominarum auro pendeant, [a] ut in ſomno quoque unionum conſcientia adſit: etiamne pedibus induitur, [10] atque inter ſtolam plebemque hunc medium feminarum equeſtrem ordinem fecit? Honeſtius viri [11] pædagogiis id damus: [12] balineaſque dives puerorum forma convertit. Jam vero etiam [13] Harpocratem, ſtatuaſque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit & alia Claudii principatu differentia in ſolis his, [b] [14] quibus admiſſionem [15] liberti ejus dediſſent, imaginem Principis ex auro in anulo gerendi, [16] magna criminum occaſione: quæ omnia ſalutaris exortus Veſpaſiani Imperatoris abolevit, [c] æqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorumque uſu hactenus dictum ſit.

XIII. [1] Proximum ſcelus fecit, qui primus [2] ex auro denarium ſignavit: [3] quod & ipſum latet auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem ſignato, ante Pyr-

INTERPRETATIO.

a *Ut in.*] Ut vel per ſomnum occurrant animo margaritæ quas geſtant.

b *Quibus.*] Quibus jus ingrediendi cubiculum Principis liberti ejus dediſſent, &c.

c *Æqualiter.*] Data ex æquo omnibus publice venia gerendi Principis imaginem, & ipſum adeundi.

NOTÆ.

appellantur: quoniam, ubi compedes eſſe ſolent, imo pedi induuntur, qua cruri adnectitur. Vide Ferrarium in Analectis de re veſtiar. cap. 21. pag. 71.

4. *Dardanum.*] Brachiorum ornamentum aureum.

5. *Viriolæ .... viriæ.*] Sic MSS. Reg. 2. Chiffl. ceterique: non, ut editi hactenus libri, *Viriæ Celticæ dicuntur, viriles Celtibericæ.* Sunt autem viriæ & viriolæ *armillæ virorum propriæ*, inquit Iſidorus lib. 19. Orig. cap. 30. *collatæ militibus victoriæ cauſa ob armorum virtutem: unde & quondam dicebantur viriliæ:* lege *Viriolæ.* Gloſſæ: *Viriolæ, περιχέρια.* Inter ornamenta muliebria viriolas cenſent Ulpianus, lib. 25. §. 10. ff. de auro & argento legato: Scævola item, aliique. Ambroſius, in lib. 1. de Abraham, exponens caput Geneſ. 34. ubi ceteri interpretes armillas vertunt, virias reddidit: *Has virias*, inquit, *quæ manum non materiali auro ornarent*, &c. Vide alia apud Voſſ. in Etymol.

6. *Habeant feminæ.*] Et viri habuere, ſed effeminati moribus: Caïus, qui *manuleatus & armillatus in publicum proceſſit*, teſte Tranquillo: Carus deinde, & alii.

7. *Diſcurrant catenæ.*] Cingula ex auro intelligit.

8. *Et in ſecreto.*] Vide Notas & Emend. num. IX.

9. *Etiamne pedibus.*] Soccis, qui circulis ex auro vincti.

10. *Atque inter ſtolam.*] Quemadmodum in viris aurum in anulis diſtinguebat a Curia & a plebeïo ordine Equites, atque medium ordinem faciebat: ita in mulieribus aurum compede geſtatum diſtinguebat libertinas tum a ſtola, id eſt, matronis honeſtis, tum a plebe inope: itaque medium quemdam & veluti equeſtrem feminarum ordinem faciebat. Cave calceorum ornatum hinc colligas in feminis equeſtris ordinis hunc fuiſſe: non ea Plinii ſententia eſt: nam equeſtris ordinis matronæ & ipſæ longa veſte, hoc eſt, ſtola matronali uſæ. At Libertinæ, quibuſque Venus non impermiſſa, cum altius tunicas ſuccingerent, ut ex Ovidio & aliis ſcriptoribus liquet, pedes circulis aureis cultos oſtentabant. Ita egregie Ferrarius, lib. 3. de re veſt. cap. 17. pag. 227.

11. *Pædagogiis.*] Ut periſcelia, ceteraque pedum & crurum vincula habeant aurea, pedagogiis relinquimus. Pædagogium cœtum ſonat puerorum, qui in deliciis habentur. Hinc deminuta voce pueri nobilium miniſtri *Pagii* apud nos appellantur, *les Pages.* De his inferius iterum ſect. 54.

12. *Balineaſque*, &c.] Sic MSS. omnes. Balineas a balineo differre Varro admonet, quod illæ ſint publicæ, privatum iſtud. Elegans autem puerorum forma, inquit Plinius, balineas decorat, & honeſtat. *Convertere balineas* dictum per metaphoram arbitramur, pro *oſtentare*: ut *convertere exercitum* Latine dicimus, quod barbari *Facere monſtram* aïunt. Vel *convertere balineas* eſt earum ſpeciem ſic immutare, ut vix balineæ eſſe credantur, ac non principum virorum potius domus ac comitatus. De pædagogiani pueri cultu Ammainus, lib. 26. pag. 320. *A calce ad pubem in pædagogiani pueri ſpeciem purpureis opertus tegminibus pedum.* Pueros credimus unguentarios, qui in balneis erant, a Plinio nunc deſignari. Qualis ille ad quem Horatius, lib. 3. Ode 14. *I, pete unguentum, puer.*

13. *Harpocratem.*] Silentii Deum, inter Ægyptiorum numina. Ovidius, lib. 9. Metamorph. verſ. 692. Ægyptiorum Deos enumerans, hunc ſignat tacito nomine:

Quique premit vocem, digitoque ſilentia ſuadet.

14. *Quibus admiſſionem.*] Uſus ea voce Tranquillus, in Veſpaſiano, cap. 14. *Trepidum eum interdicta aula ſub Nerone, quærentemque quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admiſſionis ſimul expellens, abire Morboniam juſſerat.* Plinius item junior in Panegyr. Trajani num. 47. *An quiſquam ſtudia humanitatis profeſſus, non cum omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat admiſſionum tuarum facilitatem?* Nempe *Ab admiſſionibus*, vel *Admiſſionales*, ut habet Lampridius in Alexandro Severo; dicebantur ii, ſervi libertive, qui ad ſalutandum Principem ex officio eos admittebant, quibus eo convento opus erat. His qui præerat, *Magiſter admiſſionum*, Ammiano teſte, dictus, qui honoratiores ad Principem introducebat. Id Palatinum officium Claudii ac Neronis temporibus, ut ex dictis liquet, inſtitutum eſt. Recte Seneca, lib. 1. de Clem. cap. 10. *cohortem interioris admiſſionis* dixit: nam admiſſionales alii intra Principis cubiculum, alii ad fores fuere.

15. *Liberti ejus dediſſet.*] Cave cum Lipſio credas orationis ſtructuram poſcere ſibi, *liberti, & jus dediſſent* &c. Sententia eſt, admiſſionum libertos ſcrutari ſolitos fuiſſe eos qui ad Principem accederent, criminique dediſſe, ſi quem Principis imaginem in anulo gerentem offendiſſet.

16. *Magna criminum.*] Cum rei peragerentur ii qui non impetrata hac venia, Principis imaginem in anulo ex auro geſtarent. Qua cautione Principis imago tum tractanda foret, vide apud Sueton. in Tiberio, cap. 58. Vide & Gothofred. in Cod. Theod. lib. 9. tit. 21. de falſa moneta, lib. 9. pag. 179.

Sect. XIII. 1. *Proximum.*] *Peſſimum vitæ ſcelus fecit*, ut ipſe admonuit ſect. 4. *qui primus aurum digitis induit:* Nunc *proximum* ab eo *ſcelus feciſſe* arguitur, *qui primus denarium ex auro ſignavit.*

2. *Ex auro denarium.*] Nummi ex auro denarii quoque appellati. Petron. Satyr. pag. 106. *Pro calculis albis ac nigris aureos argenteoſque habebat denarios.* Et pag. 160. *Non habemus Ædilem trium caunearum .... plus in die nummorum accipit, quam alter patrimonium habet. Jam ſcio acceperit denarios mille aureos.* Didymus: Τὰ δὲ χίλια σηστέρτια ποιεῖ διακόσια πεντήκοντα δηνάρια ἀργυρᾶ· δέκα δὲ χρυσᾶ, ὅπερ νούμμους φασί. *Mille ſeſtertii efficiunt CCL. denarios argenteos, ſive decem denarios aureos, quod & mille nummos vocant.* Plinius ipſe denique lib. 34. ſect. 17. Lyſippum ait ſolitum pro manipretio cujuſque ſigni, quod ipſe conflabat, ſeponere ſingulos denarios aureos. Et lib. 37. ſect. 3. *ſex denariis aureis.*

3. *Quod ipſum latet.*] Primus cudendæ ex auro monetæ quis auctor exſtiterit, etiam apud exteros, latet. Aureum argenteumque nummum Lydos primum conflaviſſe, auctor eſt Herod. lib. 1. Clio, num. 94.

4. *Ante Pyrrhum.... devictum.*] Eſt autem devictus anno Urbis CCCCLXXIX. ut diximus lib. 8. ſect. 6.

rhum regem devictum usus est. [5] Librales, (unde etiam nunc [6] libella dicitur, [7] & dupondius,) appendebantur asses. [8] Quare æris gravis pœna dicta. [9] Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia, & dependere. Quin & militum stipendia; [10] hoc est, stipis pondera, [11] dispensatores, [12] libripendes dicuntur: quia consuetudine in his emptionibus, [a] [13] quæ mancipii sunt, etiam nunc libra interponitur. [14] Servius rex primus signavit æs. [15] Antea rudi usos Romæ [16] Timæus tradit. [17] Signatum est nota pecudum: [18] unde & pecunia appellata. [19] Maximus census cx. M. assium fuit illo rege: & ideo hæc [20] prima classis. [21] Argentum signatum est anno Urbis CCCCLXXXV. Q. Fabio Consule, [22] quinque annis ante primum bellum Punicum. [23] Et placuit denarium

INTERPRETATIO.

a *Quæ mancipii.*] Quibus *legitime, ac solemni ritu nobis* res mancipatur, *asseritur.*

NOTÆ.

5. *Librales.*] Usque ad Pyrrhum devictum, inquit, immo & post illud tempus aliquanto, as fuit librali pondere, ex ære, sive duodecim unciarum: atque adeo semissis, sex unciarum: triens, quatuor: quadrans trium: sextans, cujus mentio inferius sect. 48. duarum. Asses libriles appellat Volusius Mæcianus, pag. 881. Schol. Persii ad Satyr. 2. *Fuit autem assis libralis, & dupondius: quod hodie in usu remanet.* Dionys. Halic. assem interpretatur, *χάλκεον νόμισμα βάρος λιτριαῖον.*

6. *Libella dicitur.*] A librali assis pondere, inquit, hodieque ipse as, seu res integra quæcumque, quam assem nuncupamus, etiam libella ex eo vocatur. Sic Tullius ad Atticum, lib. VII. epist. 11. *Fecit palam te ex libella, me ex teruncio:* subintellige, heredem: Hoc est, te omnium bonorum scripsit heredem, (nam libræ nomine significatur omnis hereditas: teruncius, quarta pars est libræ, atque adeo & bonorum:) me ex quarta parte, quam tu mihi dares. Sed & nummulus argenteus, postea libellæ nomine venit: non quod libram penderet, sed quod libræ æreæ pretio atque æstimatione responderet. Varro, lib. 4. de ling. Lat. pag. 41. *Nummi denarii decuma libella, quod libram pondo as valebat, & erat ex argento parva.* Libellam argenti Plautus appellat, in Captiv. act. 5. sect. 11. vers. 27. Quam minimam peculiolam significare volebant, assem & libellam dicebant. Exempla apud Plautum & Ciceronem obvia. Meminit tamen & sembellæ Varro, loc. cit. quæ libellæ dimidium foret: & teruncii, pariter ex argento, quæ dimidiata sembella: sed non fuere ea omnia diuturni usus. Nec de libella argentea Plinius hoc loco agit.

7. *Et dupondius.*] Ita MSS. non *dipondius:* Varro, loc. cit. pag. 40. *Dupondius a duobus ponderibus, quod unum pondus assipondium dicebatur: id ideo quod as erat libræ pondus.* Sestertii ex ære Plinius hoc loco non meminit, quod non haberet is nomen a pondere, ut as libralis, & dupondius: sed a pretio. De dupondio, lib. 34. sect. 2. Ante nos legebatur, *& dupondius appendebatur assis.*

8. *Quare æris gravis.*] Livius, lib. 5. *Denis millibus æris gravis nos condemnat.* Festus: *Pendere pœnas, solvere significat: eo quod ære gravi cum uterentur Romani, penso eo, non numerato, debitum solvebant: unde etiam pensiones dictæ.* Significat autem Plinius æris gravis pœnam esse dictam, usque ad signatum ex argento nummum, atque adeo usque ad illud tempus, quo imminutum primo pondus æris: ut intelligas non rude modo, quale Numæ temporibus fuit, sed & signatum a Servio ceterisque deinceps, grave æs fuisse a pondere nuncupatum. Festus: *Grave æs dictum est a pondere: quia deni asses, singuli pondo libræ, efficiebant denarium ab hoc ipso numero dictum.* Et alibi: *Stipem* (quam ad æs grave pertinere Plinius hoc loco admonet) *esse nummum signatum testimonio est*, &c.

9. *Et adhuc.*] Hoc est, etiamnum durant moris hujusce vestigia. Ita enim MSS. Varro, loc. cit. pag. 41. *Ab eodem ære impendendo, Dispensator: & in tabulis scribimus Expensum .... Usura, quod in sortem accedebat, Impendium appellatum.* Vide Cassiodorum, lib. 7. Var ep. 32. cujus lemma est: *Formula, qua moneta committitur.*

10. *Hoc est, stipis.*] Stipendia innuit, quasi stipis pondera, esse appellata. Varro, lib. 4. de ling. Lat. pag. 42. *Stipendium a stipe dictum est, quod æs quoque stipem dicebant. Nam quod asses libræ pondo erant, qui acceperant majorem numerum, non in arca ponebant, sed in aliqua cella stipabant, id est, componebant, quo minus loci occuparet: a stipando stipem dicere cœperunt.* Codicem Reg. 2. secuti sumus: prius hic legebatur: *Quin & militum stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores*, &c. At qui unquam usquam pensatores auditi?

11. *Dispensatores.*] Festus: *Dispensatores dicti sunt, qui æs pensantes expendebant, non annumerabant. Hinc deducuntur expensa, sive dispensata, vel compensata: item compendium, dispendium, assipondium, dupondium.* Inscriptio vetus apud Reinesium, pag. 586. AVG. DISPENSATOR. AD. CENSVS. PROVINCIAE. LVGDVNENSIS. *Augusti dispensator*, &c.

12. *Libripendes.*] Græcis *ζυγοστάται*, ut in Glossis exponitur, quia nempe *ζυγῷ ἱστᾶσι*, hoc est, *libra pendunt.* Priscianus extremo libro sexto ex Caii primo Institutionum citat, *Qui libram æneam teneat, qui appellatur libripens.*

13. *Quæ mancipii.*] In omni solutione pecuniæ, quæ quidem ritu Quiritium fieret, ac præsertim in mancipatione, adhibebatur libripens, qui æra penderet, cum quinque testibus: eaque formula retenta est, etiam re mutata, hoc est; etiam tum cum non appenderetur, sed numeraretur pecunia. Quam consuetudinem Boëtius in Topica Ciceronis, ex lib. 1. Instit. Caii, de nexu faciendo, his verbis exposuit: *Is qui mancipio accipit, æs tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse aio: isque mihi emptus est hoc ære æneaque libra. Deinde ære percutit libram, indeque æs dat ei a quo mancipit, quasi pretii loco.* Hinc illud Horatii,

Si proprium est quod quis libra mercatur, & ære,
Quædam, si credis consultis, mancipat usus.

Apud Scholiasten Horatii est, *Libra & ære comparare.*

14. *Servius rex.*] Cassiodorus, lib. 7. Var. form. 32. *Servius rex monetam in ære primum impressisse perhibetur.* A Saturno antea signatum tradidit Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 17. Sed eos auctores secutus est qui miscent omnia.

15. *Antea rudi.*] Gentes quædam & plumbo. Leontinorum e Sicilia plumbeum nummum indubitatæ antiquitatis in Museo nostro servamus. Et plumbeum nummum Plautus in Trinummo habet.

16. *Timæus tradit.*] Reddit auctorem, ut solet, cum fidem obstringere propriam non audet. Et longe ante a Jano signatum fuisse auctor est Macrobius, lib. 1. Saturn. cap. 7. pag. 217. A Numa Plinius ipse lib. 34. sect. 1. Est autem is Timæus, qui de metallica disciplina scripsisse in hujus libri Indice dicitur. Hoc loco Reg. 2. *Temeos*, Chiffl. & Parm. editio recte *Timæus.* Editi deinceps libri, *Remeus*, inepte.

17. *Signatum est.*] Bove, vel ove, vel sue: *Βοῦν, ἢ πρόβατον, ἢ σῦν ἐπιχάραττειν τῶν νομισμάτων τοῖς παλαιοτάτοις*, inquit Plutarchus in Poplicola, pag. 103. & in quæstion. Rom. pag. 274. Varro, lib. 2. de re rust. cap. 1. pag. 85. *Et quod æs antiquissimum quod est flatum, pecore est notatum.* Et lib. 1. de vita populi Romani. *Aut bovem, aut ovem, aut vervecem, habet signum.*

18. *Unde & pecunia.*] Spectat huc quadamtenus quod ait Columella, in præf. lib. 7. *Nomina pecuniæ & peculii tracta videntur a pecore, quod non solum veteres possederunt, sed adhuc apud quasdam gentes unum usurpatur divitiarum genus.* His adde ea quæ diximus lib. 18. sect. 3. Pecuniam idcirco fortassis pro æreo tantum nummo, veteres dixere. Lampridius in Alexandro Severo: *Scenicis numquam aurum, numquam argentum, vix pecuniam donavit.*

19. *Maximus census.*] Livius, lib. 1. pag. 16 primæ classis censum ait fuisse, Servio rege sic statuente, centum millium æris. Festus, CXX. Gellius, lib. 7. cap. 13. pag. 125. ait fuisse centum & XXV. millium æris. Sunt autem æris centum millia, quadraginta sestertia: Monetæ nostræ, libræ, ut vocant, 4000.

20. *Prima classis.*] Ut classes centuriasque ex censu descripserit Servius Tullius rex Romanorum, disce ex Livio, lib. 1. post medium. Festus: *Infra classem significatur, qui minore summa quam centum & viginti millium æris censi sunt.*

21. *Argentum.*] Vide Notas & Emend. num. X.

22. *Quinque annis.*] Sive, quod eodem ferme recidit, ut Livius ait in Epitome libri 15. *Victis Tarentinis .... tunc primum populus Romanus argento uti cœpit.* Varro tamen apud Charis. lib. 1. Annal sic scripsit: *Nummum argenteum conflatum primum a Ser. Tullio dicunt.* Sed hac loquendi forma obscuros esse famæ illius auctores significat. Scio T. Minucii Augurini nummum proferri, sed ejus esse nego, qui Consul fuit ante annos fere XL. quam cœptum sit Punicum bellum: cujus sit tamen nummus ille, obscurum.

23. *Et placuit denarium.*] Subintellige, ut infra, permu-

pro decem libris æris, [24] quinarium pro quinque, [25] sestertium pro dupondio ac semisse. [26] Librale autem pondus æris imminutum [27] bello Punico primo, cum impensis Resp. non sufficeret: constitutumque ut asses [28] sextantario pondere ferirentur. [29] Ita quinque partes factæ lucri, dissolutumque æs alienum. [30] Nota æris fuit ex altera parte [31] Janus geminus, ex altera [32] rostrum navis: [33] in triente vero & quadrante, rates. Quadrans antea teruncius vocatus a tribus unciis. [34] Postea Hannibale urgente, Q. Fabio Maximo Dictatore, asses [35] unciales facti: [36] placuitque denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. [37] Ita Respublica dimidium lucrata est. [38] In mili-

NOTÆ.

tari. Sic enim MSS. Reg. 2. & alii, non *denarius, quinariusve*, ut editi: quorum vel ex eo error detegitur, quod statim *sestertium* vel ipsi quoque legant. Porro denarius Romanus argenteus, (cujusmodi sunt Consulares plerique) si cum moneta nostra probatissima ex argento componatur, legitima æstimatione valere dicendus est asses æreos omnino octo: quinarius, quatuor: sestertius, binos. Scio ab erudito viro, in Mastigoph. 11. pag. 31. & a Gassendo, in appendice ad 3. tom. Philos. Epicuri, minoris æstimari: taxari enim assibus tantum septenis, vix cum semisse: A Gronovio, lib. 3. de sest. cap. 9. pag. 384. sex assibus Hollandicis, hoc est, e nostris, septem assibus, & asse dimidio integro. Sed ad pondera monetarum & pretia haud attendisse satis mihi videntur. Judex libra esto.

24. *Quinarium.*] Quinarium in Bibliotheca Regia argenteum vidi, pondere granorum, ut loquimur, XL. cui nota quoque subscripta Q. quinarium esse designabat, quanquam vel solo pondere satis admonente. Nota tamen quinarii usitatior, V. quemadmodum denarii, X. Unum ejuscemodi & alterum in Museo nostro Parisiensi asservamus.

25. *Sestertium pro dupondio ac semisse.*] Hoc est, pro assibus binis cum asse dimidio. Varro, lib. 4. de ling. Lat. pag. 41. *In argento nummi.... Denarii, quod denos æris valebant: Quinarii, quod quinos: Sestertius, quod semis tertius. Dupondius enim & semis, antiquus sestertius est.* Sestertium porro hoc Plinii loco intellige, qui sit in quarto casu, ut vocant, a recto *sestertius*, non a neutro *sestertium*. Cum enim sestertia audis neutro genere afferri, singula scito mille nummis, sive, quod idem est, mille sestertiis æstimari, hoc est, monetæ Gallicæ libris centum: ut ex Plutarcho intelligimus, in Fabio Maximo, pag. 176. & ex Plinio ipso superius sect. 8. equitum censum taxante sestertiis CCCC. Et ut semel omnia dicamus, cum decies, vicies, quadragies, centiesve, audis, centena millia sestertiûm masculini generis subintelligi scito oportere: hic enim Romanis loquendi mos. Sestertium unum argenteum in Cimelio nostro habemus sane rarissimum, cum nota sestertii, IIS.

26. *Librale autem.*] Ita Pintianus: & Reg. 2. *librare.* Editi, *libræ.* Hoc est, assis, qui libralis pondo erat, pondus est imminutum: non ipsius libræ pondus, ut visum quibusdam alias eruditis. Priscianus ita locutus: *Denarius*, inquit, *decem librarum nummus*, hoc est, decem assium.

27. *Bello Punico primo.*] Egregie Festus hallucinatur, qui verbo *Sextantarii*, id accidisse bello secundo Punico asseverat. *Sextantarii*, inquit, *asses in usu esse cœperunt, ex eo tempore, quod propter bellum Punicum secundum decreverunt Patres, ut ex assibus qui tum erant librarii, fierent sextantarii*, &c. Cœptum porro bellum Punicum primum anno Urbis CCCCXC.

28. *Sextantario pondere.*] Hoc est, ut singuli essent sextantis pondere, sive duarum unciarum: sic enim e libra una seni asses conflabantur, quorum singuli sexta pars prioris assis, seu libræ forent. Festus, verbo *Grave æs. Bello Punico Populus Romanus pressus ære alieno ex singulis assibus librariis senos fecit, qui tantumdem valerent.* Alciati commentum Plinii verba sic immutantis, ut *dextantario pondere*, & mox, *quinta parte facta lucri* legat, non codicum modo conspirans consensus, sed & allatum modo testimonium refellit.

29. *Ita quinque partes.*] Interdicta vetere pecunia, ex ærario publico, in quo æris copia ingens fuit, asses cusi de novo, ita ut in singulas æris libras seni conflarentur, cum prius singuli integræ libræ pondo forent. Sic quinque asses in libras, sive quinque partes libræ Respublica lucri fecit. Nihil planius.

30. *Nota æris.*] In asse nimirum recens cuso, mutata priore illa nota, quam æri Servius impresserat. Mutato æris pondere, & notæ mutatæ. Vide Plutarchum, in libro quem inscripsit, de quæst. Rom. pag. 274.

31. *Janus geminus.*] Bifrons. Est & in Hadriani Aug. nummo trifrons, ex ære mediocri, apud Du-Choul, pag. 20. Sic prudentia Principis commendatur, qui præterita recolat, præsentia consideret, futura prospiciat.

32. *Rostrum navis.*] Ovidius, lib. 1. Fastor. vers. 229.

Multa quidem didici: sed cur navalis in ære
Altera signata est, altera forma biceps, &c.
At bona posteritas puppim formavit in ære
Hospitis adventum testificata Dei.

Saturni in Italiam adventum intelligit, & Jani hospitium. Venit hic in mentem mihi cujusdam puerilis instituti, cujus Macrobius meminit, lib. 1. Saturn. cap. 7. pag. 217. *Æs ita fuisse signatum hodieque intelligitur*, inquit, *in aleæ lusu, cum pueri denarios in sublime jactantes, capita aut navim, lusu teste vetustatis, exclamant.* Quod fere ludi genus a nostris hodieque pueris frequentatum cernimus. In eo vero Macrobii loco cave denarios pro argenteis nummis accipias: sed pro asse ex ære. Quin & minutior moneta ex ære, ut quæ apud Marcum, cap. 12. λεπτὰ δύο dicuntur, *duo denarii*, δύο δηνάρια Lucæ 10. Ambrosio, *duo æra* appellantur, apud nos *deux deniers.*

33. *In triente.*] Festus: *Ratitum quadrantem dictum putant, quod in eo, & triente, ratis fuerit effigies: ut navis, in asse.* Triens est, auctore Varrone, lib. 4. de ling. Lat. pag. 40. assis pars tertia, ut quadrans quarta.

34. *Postea Hannibale urgente.*] In Reg. 2. *urgente marcumque Fabio.* Sed vox ea *marcum* nihili videtur esse, qua MSS. omnes ceteri, librique typis impressi carent, a primo ad ultimum: ab editione Romana anni 1470. & Parmensi anni 1476. & Italica translatione ejusdem anni, usque ad editionem novissimam. Et hic alter interim Festi lapsus notandus, qui septennio tantum sextantarios asses durasse scribit: cum Punicum bellum alterum, quo conflari unciales cœpti sunt, post annos amplius XX. a prioris fine sit subsecutum.

35. *Unciales.*] Pondere unciæ: Sic duodecim in singulas libras percussi.

36. *Placuitque denarium.*] Vitruvius, lib. 3. cap. 1. Volusius Mæcianus, pag. 877. qui sub Antonino Pio vixit: *Denarius primo asses decem valebat, unde & nomen traxit: Quinarius, dimidium ejus, id est, quinque asses: unde & ipse vocatur. Sestertius, duos asses & semissem, quasi semis tertius.... Nunc denarius sedecim: Victoriatus & Quinarius octo: sestertius, quatuor asses valet.* Exhibet Patinus in gente Titinia nummum, pag. 277. & in Valeria alterum, pag. 284. in quibus nota XVI. pretium denarii, eo quo sunt cusi illi tempore, indicant, nempe asses sedecim, ut priores Nota X. decem signabant. Vidisse se quoque quinarium ait Anton. Augustinus, Dialog. 1. nota VIII. insignitum: in sestertiis vero IIII. numquam: quin nec illam notarum varietatem diu durasse: sed veteres notas statim revocatas.

37. *Ita Respublica dimidium.*] Hæc lucri ratio fuit. Antiquata vetere pecunia ex ære, argentoque, assibusque sextantariis interdictis, unciales cusi sunt, hoc est, in singulas libras duodeni: cum prius seni tantum ferirentur. Confluente deinde ad ærarium publicum plebe, ut pro sextantibus novos asses acciperet, nihil damni plebs capiebat, cum ejusdem pretii, quanquam ponderis diversi asses referret: Respublica, sive ærarium, dimidium lucrabatur. Rursum confluente eadem, ut æream monetam acciperet pro argentea vetere, quæ tum erat, edicto antiquata, pro denariis singulis asses sedecim domum referebat: nullo ipsius damno, immo sex assium facto, ut apparet, lucro: nam decem tantum assibus denarius olim taxabatur: tunc vero, sedecim. Minoris hi quidem asses, ut diximus, qui recens conflati, fuere ponderis: at pretii omnino cum prioribus paris. Verum Reipublicæ & ærarii majus lucrum fuit. Nam e sextantariis assibus decem, qui denario argenteo prius permutabantur uno, cum viginti conflavit asses unciales, deditque pro argenteo denario dumtaxat sedecim, quatuor interim lucri fecit. deinde aucto argentei nummi pretio ad sedecim asses, iterum senos: igitur denos omnino: hoc est, quod Plinius ait, in singulos denarios dimidium, sive denarium unum. Tantumdem & in quinarios singulos, sestertiosque lucri. Expedire hunc nodum nequivere Anton. August. lib. 2. Emend. cap. 7. pag. Budæus, lib. 5. de asse, pag. 173. minimeque omnium Alciatus, lib. de pond. & mens. tom. 6. Operum, fol. 279. ubi despondens animum, luxata hæc omnia, suisque mota sedibus esse, frustra conqueritur.

38. *In militari.*] Militibus tamen, ut libentius diutiusque mererent in exercitu, spe mercedis allecti, denarius argen-

tari tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. [39] Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ: & inde bigati quadrigatique dicti. [40] Mox lege Papiriana [41] semunciales asses facti. [42] Livius Drusus in Tribunatu plebis octavam partem æris argenta miscuit. Qui nunc [43] Victoriatus appellatur, [44] lege Clodia percussus est. Antea enim hic nummus ex Illyrico advectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, & inde nomen. Aureus nummus [45] post annum LXII. percussus est, quam argenteus, [46] ita ut scrupulum valeret [47] sestertiis vicenis: [48] quod effecit [49] in libras, ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios DCCCC. [50] Post hæc placuit X. XL. signari ex auri libris: paulatimque

NOTÆ.

teus, non sedecim, sed, ut olim, decem tantum assibus æstimatus est: hoc diurnum stipendium, asses deni scilicet, non ære, sed argenteo nummo in singulos dies persoluti. Hinc illa Pannonii militis apud Tacitum expostulatio, lib. I. Annal. pag. 17. cur decem æreos asses reciperet, non denarium, ut olim argenteum, quem sedecim deinde assibus æreis permutaret, ut sic senos asses posset lucrari. Vide Budæum, lib. 5. de asse: & Hotoman. pag. 63.

39. *Nota argenti.*] Nempe quæ tum jussu Senatus est impressa pecuniæ novæ. Festus: *Nummi quadrigati, & bigati, a figura cælaturæ dicti.* Recte: neque enim ponderis fuere a prioribus, sed cælaturæ ac pretii dispares. De bigatis & quadrigatis crebra apud Livium mentio, lib. 22. pag. 225. lib. 34. pag. 407. &c. Ita serrati nummi, quorum idem Livius meminit, quales Museum nostrum asservat, in familia Aurelia, Claudia, Cornelia, in nummo cui epigraphe, L. SCIPIO ASIAG. Maria, Memmia, Nevia, Pomponia, Postumia, Procilia, Sulpicia: non diversi sunt generis pretiive nummi: sed ab incisis in serræ modum nummi marginibus, serrati denarii appellati. Sed & postea præter bigas, quadrigasque, impressæ sunt & Castorum in nummis imagines, mox & familiarum insignia, aliaque.

40. *Mox lege Papiriana.*] Sic editi omnes, cum Reg. 2. cod. aliisque, usque ad Dalecampium, qui *Papyria* scripsit. Nomina in *ius* desinentia apud Romanos, primariæ sunt stirpis nomina; ut Julius, Pompeius, Antonius. At desinentia in *ianus* sunt ab uxore primum petita, quæ cum esset heres ex asse in sua familia, marito magnas opes, liberis opimam hereditatem afferret cum nomine. Sic Vespasianus a Vespasia conjuge, & filius natu major, cui addicta ea hereditas fuerat, Titus Vespasianus. Sic Domitianus a conjuge Domitia: a Seia Seianus: a Valeria Valerianus: Aurelianus ab Aurelia Severina; & sic alii omnes in nummis antiquis. Quamobrem interest hoc loco Papirianum, legis Papirianæ auctorem, a Papirio distinguere. Quis iste Papirianus fuerit Tribunus plebis, qui legem tulerit, adhuc incompertum. Ad Papirium Turdum, qui Tribunatum gessit anno Urbis DLXXXVI. referre Pighius videtur, in Annal. ad an. 575. pag. 343.

41. *Semunciales.*] Sic dupondii unciales tum fuere. Nec leviores ad Plinii usque tempora, multoque etiam postea, asses fuerunt.

42. *Livius Drusus.*] Anno post Urbem conditam DCLXIII. L. Marcio Philippo, Sex. Julio Coss. Tribunatum plebis gessit Drusus: medio ferme temporis intervallo, quod intercedit sextum inter & septimum Marii Consulatum, a quo æs optimum, quod argento Drusus immiscuit, Mariani æris nomen accepit. Vide Gothofr. in Cod. Theod. lib. 9. tit. 21. de falsa moneta, pag. 177. Sic monetæ argenteæ minimæ, quæ nunc cernuntur apud nos, æstimanturque assibus æreis tribus cum semisse, octavam habent æris partem admixtam. Sed acta Drusi uno deinde Senatusconsulto abrogata fuisse Cicero dicit, lib. 2. de Leg.

43. *Victoriatus.*] Volusius Mæcianus, pag. 877. *Victoriatus nunc tantumdem valet, quantum quinarius olim: ac peregrinus nummus loco mercis, ut nunc tetradrachmum, & drachma habebatur.* Exstat in nostro Cimelio nummus C. EGNATVLEI. C. F. cum signo Victoriæ, unde Victoriati nomen, & littera Q. quinarium designante: epigraphe, ROMA. Sed & denarios habemus eadem Victoriæ nota, in primis vero M. Catonis Proprætoris, ejus qui Censorii nepos fuit: quo in denario Victoriæ sedentis simulacrum, cum subscriptione VICTRIX. Ectypum Patinus exhibet in familia Porcia, pag. 228.

44. *Lege Clodia.*] Is est Clodius Tribunus plebis, quem Milo occidit. Clodia gens diligenter a Claudia secernenda est. Illa plebeia fuit, unde iste Clodius Tribunus plebis: hæc patricia, ex qua Appius Claudius Cœcus, & postea Tiberius Claudius, aliique. *Clodius* Græce in nummis Clodii Albini Aug. ΚΛΩΔΙΟΣ: *Claudius*, ΚΛΑΥΔΙΟΣ scribitur. Est & Clodii Albini Cæsaris nummus ex ære magno, in Museo D. Abbatis DE FONTENV, sic inscriptus in priore pagina: ΚΛΩΔΙΟϹ ΑΛΒΕΙΝΟΣ ΚΑΙϹΑΡ: capite nudo: *Clodius Albinus Cæsar:* In altera, ΕΠΙ ϹΤΡ. ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥϹ: *Sub Prætore Claudio Aristophane.* Hic gens Clodia diligenter discriminatur a Claudia. Infra, ϹΜΥΡΝΑΙΩΝ. Stant numina duo, quorum alteri in dextra sistrum, alteri in sinistra tympanum est; symbolum ludorum pro Cæsare editorum. Ad pedes, gryphus, ut vocant, amphoram dextro pede tenet; argumento agri vitiferi, & vino abundantis.

45. *Post annum LXII.*] Hoc est, anno post Urbem conditam, DXLVII. qui tertiusdecimus fuit belli Punici secundi, cum impensas fieri maximas ei bello gerendo oporteret. Consules tum fuere M. Livius Salinator secundum, C. Claudius Nero.

46. *Ita ut scrupulum.*] Sive, ut MSS. habent, *scripulum*, quod nihil interest. Libra porro scripula continet 288. Aurei cujusvis nummi scrupulum æstimabatur vicenis argenti sestertiis, sive, quod idem est, denariis quinque. Luculentum hujus rei testimonium præbent nummi aurei duo, quos vidimus, tum in Bibliotheca Regia, tum in Museo S. Genovefæ: Alter nummulus est unius scrupuli pondere, hoc est, granorum, ut loquuntur, unius & vicenûm: epigraphe ROMA: pretium geminata littera XX. planissime signatum: quid enim aliud ea nota velit, quam vicenis sestertiis, ut ait Plinius, æstimatum? Alter majusculus pondere omnino triplo majore, hoc est, trium scrupulorum, seu granorum sexaginta trium: igitur sexagenos sestertios valere necesse est, sive, quod idem est, denarios quindecim: & tantumdem valere sane clamant litteræ XV. ibidem insculptæ.

47. *Sestertiis vicenis.*] Cum sestertios in summa aliqua designanda audis, denariosve, cave alios intelligas apud Latinos scriptores, quam quos antiqua taxatio, & nominis originatio ipsa declarat, nisi ipsi auctores aliter accipiendas eas voces admoneant, quod est admodum infrequens. Itaque sestertium pro dupondio ac semisse: denarium accipe, pro assibus denis: quæ antiqua est earum vocum acceptio, & retenta semper a Romanis scriptoribus, in pretio aliquo summave signanda. Vide Anton. August. Dial. 1. veterum Numismatum.

48. *Quod effecit.*] Effecit, inquit, hæc major auri æstimatio, ut in libras auri singulas Respublica lucri faceret sestertios nongentos, eorum scilicet sestertiorum qui tunc erant, hoc est, anno DXLVII. quique jam ab anno, ut diximus, DXXXVII. quaternis assibus permutabantur. Quod si nongentos sestertios ejuscemodi, qui tunc erant, lucrata Respublica est, igitur sestertios 1440. lucratam esse necesse est, eorum sestertiorum qui prius erant, hoc est, qui duobus assibus & semisse æstimabantur. Continentur enim hi 1440. in nongentis illis, ita ut ne unus quidem aut desit, aut superet. Quare quod nunc vicenis sestertiis vulgaribus, (assium scilicet duorum cum semisse, qui solent in quovis pretio indicando usurpari, ut diximus,) permutatum dicitur auri scripulum, quindenis ante necesse est fuisse taxatum: ut in singula scripula lucrata Respublica sit quinque sestertios, in libras, quæ scripula 288. continent, sestertios 1440. Quod autem Plinius, lib. 19. sect. 4. scripulum auri, ut lini quondam byssini, permutatum ait denariis quaternis, qui sestertios sedecim efficiunt: sua & priorum Cæsarum tempora respicit, quo imminutum auri pretium fuit, cum esset major auri copia, nec angustum esset, ut olim, ærarium. Vide Notas & Emendationes, num. XI.

49. *In libras.*] Intellige, in libras singulas auri infecti, quod in ærario servabatur, quódque interdum distrahebat ad vasa, operaque publica ac privata. Nulli dum enim tum nummi erant aurei, nisi fortassis peregrini & externi. Quare apud Livium, anno Urbis DXLIII. jussere Patres deferri ad Triumviros mensarios aurum, argentum, & æs omne, sed cælatum: signatumve apud exteros: nempe ut illud in belli sumptus impenderent.

50. *Post hæc placuit X. XL. signari.*] Hoc est, denarios XL. Et sane denarios ex auro dici initio hujus sectionis monuimus. *Post hæc* autem interpretor, confecto bello Punico secundo, atque adeo, si placet ita, & tertio: post redditam Reipublicæ pacem, devicta Carthagine. Vide Notas & Emendat. num. XII.

[51] Principes [52] imminuêre pondus: minutissime Nero ad XLV.

XIV. Sed a nummo prima origo avaritiæ, fenore excogitata, quæstuosaque segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non jam avaritia, sed fames auri: utpote [1] cum Septimuleïus Caii Gracchi familiaris, auro rependendum caput ejus excisum ad Opimium tulerit, plumboque in os addito [2] parricidio suo [3] Rempublicam etiam circumscripserit: nec jam Quiritium aliquo, sed universo nomine Romano infami, rex Mithridates [4] Aquilio duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantum nomina ista, quæ subinde nova Græco sermone excogitantur, [a] [5] expresso argenteis vasis auro aut incluso: quibus [b] deliciis veneunt tam inaurata quam aurea: cum sciamus interdixisse castris suis [6] Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi [7] fugitivis nostris. Messala Orator prodidit, [8] Antonium Triumvirum [9] aureis usum [c] [10] in omnibus obscenis desideriis, pudendo crimine, etiam [11] Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo pulvinis subdito, Philippum regem dormire solitum: [12] Agnonem Teïum Alexandri Magni præfectum aureis clavis suffigere crepidas. Antonius apud nos in contumeliam Naturæ vilitatem auro fecit, [d] proscriptione dignum, [13] sed Spartaci.

XV. Equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: [1] sicut Carthagini cum Hannibale victæ [2] argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri penuria mundi id evenisse. [3] Nam

INTERPRETATIO.

a *Expresso.*] Tum exstante foris in vasis argenteis auro, tum intus incluso.

b *Deliciis.*] In quam delicatos *ac viles* usus.

c *In omnibus.*] Ad omnes naturæ necessitates, quod pudendum in Cleopatra femina foret, quanto magis in viro?

d *Proscriptione.*] Rem proscriptione dignam.

NOTÆ.

51. *Principes.*] Imperatores, quos Principes ea tum appellabat ætas: quorum postremus, qui pecuniam auream ante Plinii excessum mutarit, Nero fuit. Stante Republica, nihil detractum de legitimo nummorum pondere: imminuêre Principes: omnium maxime Nero.

52. *Imminuêre pondus.*] Non libræ, ut Scaliger existimat, nam id semper æquale fuit: sed nummorum, qui leviores. Porro, ut id corollarii vice addam, aureus nummus unus Augustorum ævo denariis argenteis vicenis quinis permutabatur olim, ut ex Dione constat, & Zonara: Hujus hæc verba sunt: Παρὰ Ῥωμαίοις αἱ εἴκοσι καὶ πέντε δραχμαὶ χρυσοῦν νόμισμα ἕν. Probat hoc pluribus Snellius, libro de re Num. pag. 29. Adde Didymum laudatum a nobis initio hujus sect.

Sect. XIV. 1. *Cum Septimuleïus.*] Opimii amicum, φίλον Ὀπιμίου, Σεπτιμουλήϊον vocat Plutarchus in Gracchis, pag. 842. Caput ipsum ait, cerebro exempto, infusoque plumbo, fuisse XVII. pondo cum besse, ἑπτακαίδεκα λίτρας καὶ δίμοιρον. L. Vitellium male appellat, pro Septimuleio, Diodorus in Excerptis, pag. 378. De Opimii Consulatu diximus lib. 14. sect. 16. De hac nece Gracchi jussu Opimii illata, Cicero in Catil. orat. 1.

2. *Parricidio suo.*] Cum familiarem suum Gracchum interfecit.

3. *Rempublicam.*] Universo tum Populo Romano conflavit invidiam avaritiæ, famam existimationemque detraxit, & quasi Rempublicam ipsam damnavit. Usus hac voce Tullius, tum alibi, tum Philipp. 13. *Senatus in Capitolium, parata de circumscribendo adolescente sententia Consularis*, hoc est, ut Budæus ait, de ejiciendo magistratura ignominiose Octavio, & imperio ei abrogando. Occisum esse, postquam Senatus decrevisset, Consul ut videret, ne quid detrimenti Respublica caperet, Cicero refert, loc. cit. nam in Tribunatu seditiosis legibus Rempublicam perturbarat.

4. *Aquilio duci.*] Sic Appianus in Mithrid. pag. 184. Τοῦ στόματος αὐτοῦ κατεχώννυσε χρυσίον. Ibi cum Μάνιον Ἀκύλιον vocat. Vide & Plutarchum in Mario, Valer. Max. lib. 9. cap. 13. aliosque.

5. *Expresso argenteis.*] Expressum Tullius dixit pro eminente, exstante, lib. 1. de Nat. Deor. *Nihil solidi, nihil expressi, nihil eminentis.* Χρυσένδετα haud dubie vasa intelligit, nempe auro circumvincta: de quibus Martialis, libro 14. Epigr. 97. cujus lemma, *Lances chrysendetæ*:

Grandia ne viola parvo chrysendeta mullo:
Ut minimum libras debet habere duas.

Et lib. 2. Epigr. 43.

Immodici tibi flava tegunt chrysendeta mulli.

6. *Spartacum.*] Eo abstinentiæ nomine Spartacum commendat etiam Appianus, lib. 1. de bellis Civil pag. 424. lato in Thurinis montibus edicto, ne quis negotiator aurum argentumve in castra inveheret: ne cui suorum habere hæc liceret: solum æs ferrumque emerent, &c.

7. *Fugitivis nostris.*] Subintellige, quam civibus. Anno Urbis DCLXXXI. Spartacus aliique gladiatores, effracto Capuæ ludo Lentuli, ac perditorum haud exigua collecta manu, Romanos non semel fuderunt exercitus: ac tamdem a Crasso Prætore, & Pompeio profligati sunt, anno DCLXXXIII. Hoc servile bellum & fugitivorum appellatum est: cujus totam rationem Florus expedit, lib. 3. cap. 20.

8. *Antonium.*] Ciceronis hostem.

9. *Aureis usum.*] Subintellige *vasis*, ex antecedentibus.

10. *In omnibus obscenis.*] Quod & ille fecit, ad quem Martialis, lib. 1. Epigr. 38.

Ventris onus misero, nec te pudet, excipis auro, &c.

11. *Cleopatræ.*] Etiam in femina pudendum crimen. Dignum hominem, in quem conjiciatur illud Martial. lib. XI. Epigr. 12.

Te potare decet gemma, qui Mentora frangis,
In scaphium mœchæ, Sardanapale, tuæ.

Hoc est, qui pocula Mentorea nobilitata manu, ut alibi ait, diffringis, ut inde conficiatur mœchæ tuæ matula.

12. *Agnonem.*] Ὥστε Ἄγνωνα τὸν Τήϊον ἀργυροῦς ἐν ταῖς κρηπῖσιν ἥλοις φορεῖν. Plutarchus, in Alexandro, pag. 688. Sic etiam Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. Simile est, quod de Antiochi exercitu narrant historici: qui quidem *magna ex parte* (verba sunt Valerii Maximi) *aureos clavos crepidis subjectos habuit.* Simile & quod de Ephesio Theotimo Plautus, in Bacchid. act. 2. sc. 3. vers. 98.

Qui auro habebat soccis subpactum solum:

Forte *aureum solum*, hoc est, auream calceamenti soleam. Festo, *clavata dicuntur calciamenta clavis confixa*: & fuere caligæ militares clavis suffixæ, sed ut hodie rusticorum, ferreis.

13. *Sed Spartaci.*] Dignus, inquit, Antonius qui ob hoc proscriberetur, non a Sylla, aliove consimili, sed a Spartaco gladiatore ac fugitivo, qui castris suis interdixit, ne quis aurum haberet aut argentum. Vide Notas & Emend. num. XIII.

Sect. XV. 1. *Sicut Carthagini.*] Appianus in Punic. pag. 30. victo ait in Africa Hannibale, a P. Corn. Scipione, bello Punico secundo, imperatum Carthaginiensibus inter ceteras conditiones pacis, ut singulis annis ducenta talenta Euboïca per annos quinquaginta in Urbem afferrent. Καὶ ἐς Ῥώμην ἑκάστου ἔτους ἀναφέρειν Εὐβοϊκὰ τάλαντα διακόσια ἐπὶ πεντήκοντα ἐνιαυτούς. Sic & Livius. Massinissa ipse, Pœnos devictos argenti quinque millibus pondo multavit, teste eodem Appiano, pag. 41. Apud Livium, lib. 38. quod Ætoli redimere argento pacem aut nollent, aut non valerent, iniqua imposita conditio, *ut si aurum dare mallent*, facerent sane: *dum pro argenteis decem aureus unus valeret*: cum justum esset aureum unum argenteis multo pluribus æstimari. Vide Notas & Emend. num. XIV.

2. *Argenti pondo.*] Ut quidem Appianus Liviusque dixere, ducenta talenta: Gallicæ monetæ, libras 537600. Tale Antiocho tributum similiter imperatum, teste Livio, lib. 38. Frustra *sedecim pondo* rescribere nititur Budæus, lib. 3. fol. 73.

3. *Nam Midas, &c.*] De Mida, Cicero, lib. 1. de Di-

Midas & Crœſus infinitum poſſederant. Jam Cyrus devicta Aſia pondo XXXIV. millia invenerat, præter vaſa aurea, [4] aurumque factum, [5] & in eo folia ac platanum, vitemque. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportavit, & [6] craterem Semiramidis, cujus pondus quindecim talenta colligebat. [7] Talentum autem Ægyptium pondo LXXX. [8] patere Varro tradit. Jam regnaverat in Colchis [9] Salauces & Eſubopes, qui [10] terram virginem nactus, plurimum argenti aurique eruiſſe dicitur [11] in Suanorum gente, & alioqui [12] velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, argenteæ trabes narrantur, & columnæ, [13] atque paraſtaticæ, victo Seſoſtre Ægypti rege, tam ſuperbo, [14] ut prodatur annis quibuſque ſorte reges ſingulos e ſubjectis jungere ad currum ſolitus, atque ita triumphare.

XVI. Et nos fecimus, quæ poſteri fabuloſa arbitrentur. Cæſar qui poſtea Dictator fuit, primus in Ædilitate munere patris funebri, [1] omni apparatu arenæ argenteo uſus eſt: feraſque argenteis vaſis inceſſivere tum primum [3] noxii, quod etiam in municipiis æmulantur. C. Antonius ludos [4] ſcena argentea fecit. Item L. Muræna, [5] & Caïus Princeps in Circo [6] pegma duxit, in quo fuere argenti pondo CXXIV. Claudius ſucceſſor ejus, cum de Britannia triumpharet, [7] inter coronas aureas, VII. pondo habere, quam contuliſſet Hiſpania citerior, IX. quam Gallia Comata, titulis indicavit. Hujus deinde ſucceſſor Nero, Pompeii theatrum operuit auro [8] in unum diem, quod Tiridati regi Armeniæ oſtenderet. Et quota pars ea fuit [9] aureæ domus ambientis Urbem?

XVII. Auri in ærario populi Romani fuere, [1] Sex. Julio, L. Aurelio Coss. ſeptem annis ante bellum Punicum tertium, [2] pondo XVI. DCCCX. argenti XXII. LXX. & in

NOTÆ.

vinat. pag. 189. De Crœſi operibus, Herod. lib. 1. Clio, num. 50. pag. 19.

4. *Aurumque factum.*] Factum dicitur, quod non eſt rude, quod elaboratum, ex quo aliquid confectum eſt.

5. *Et in eo folia.*] Sic etiam MSS. *Solia* legi multo mallem. De ſimili vite ac platano ex auro, vide Herod. lib. 7. Polymn. num. 27. pag. 395.

6. *Craterem Semiramidis.*] De quo Diodorus Sic. lib. 2. Bibl. pag. 98.

7. *Talentum autem .... pondo LXXX.*] Romana hæc talenti æſtimatio fuit. Livius, lib. 38. de fœdere Antiochi: *Argenti probi Attica talenta duodecim millia dato intra duodecim annos, penſionibus æquis: Talentum ne minus pondo* LXXX. *Romanis ponderibus pendat.* Porro octoginta pondo ſunt denariorum ſex millia, ac viginti ſupra ſeptingentos: nam in libram imputantur denarii quatuor & octoginta, ut dicetur inferius, ſect. 46. monetæ Gallicæ, libræ 33. & aſſes 12. Igitur talentum unum efficit monetæ noſtræ libras, ut vocant, omnino 2688. Alia eſt Attici talenti æſtimatio, alia Euboïci, Alexandrini alia. Sed de his alii conſulendi. Nos de Attico dicemus lib. 35. ſect. 40. num. 30.

8. *Patere Varro tradit.*] Ita MSS. Reg. 2. & alii; non, ut editi, *capere*. Vox eſt ea Senecæ quoque familiaris.

9. *Salauces & Ebuſopes.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Eſt qui nihilominus hoc loco conjiciat legi commodius, *Salauces Æetæ ſoboles*, quod minus ſane nobis arridet.

10. *Terram virginem.*] Quæ & γῆ παρθένος a Philone Byzantio dicitur, lib. de ſeptem orbis miraculis, cap. de horto penſili. Ea virgo terra nuncupatur, ad quam cum altiſſime foderis, devenitur, nec foſſuram ipſa ſenſit olim. Clemens Alexand. lib. 1. Strom. p. 274. *Ἐν γοῦν τοῖς νόμοις ὁ ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφος Πλάτων, κελεύει τοὺς γεωργοὺς μὴ ἐπαρδεῦσαι, μηδὲ λαμβάνειν ὕδωρ παρ' ἑτέρων. ἐὰν μὴ πρότερον ὀρύξαντες παρ' αὐτῶν ἄχρι τῆς παρθενίου καλουμένης, ἄνυδρον εὕρωσι τὴν γῆν. In legibus itaque Plato, qui eſt ex Hebræis Philoſophus, jubet agricolas non irrigare, neque aquam ab aliis ſumere, niſi cum prius apud ſe foderint uſque ad terram, quæ VIRGINALIS dicitur, terram aridam, & aquæ expertem invenerint.* Alio ſenſu apud Gruterum, pag. MCXXXIX. 12. legas, EMIT ET COMPARAVIT LOCVM VIRGINEM, hoc eſt, intactum.

11. *In Suanorum.*] Ita Reg. 2. aliique; non, ut editi, *Samnorum.*] De Suanis, lib. 6. ſect. 4.

12. *Velleribus aureis.*] Nota Phryxæi velleris fabula, in Colchis.

13. *Atque paraſtaticæ.*] Sic Reg. 2. Colb. 3. aliique; non *paraſtatæ*, ut editi. Sunt autem pilæ quadratæ, aut lapides pilarum modo adſtantes columnarum lateribus, vulgo dicti *Pilaſtres.* In Notis quæ Tironi adſcribuntur, inter partes & materias ædificiorum, pag. 163. *Camera. Concameratio. Columna. Paraſtratica* (lege *Paraſtatica.*) *Marmor. Moſivum.* Vetus inſcriptio apud Alexandr. Donat. Soc. Jeſu, lib. 3. cap. 13. pag. 250. IMP. CAES. NERVAE. TRAIANI OPTIMI PRINC. GERM. DAC. IMAGINES. ARGENT. PARASTATICAS. CVM. SVIS. ORNAMENTIS. ET. REGVLIS... ET CONCAMERATIONE. FERREA. C. IVLIVS... DEDIT. &c.

14. *Ut prodatur annis quibuſque.*] Ità Diodor. Sicul. lib. 1. Bibl. pag. 53.

Sect. XVI. 1. *Omni apparatu arenæ.*] Amphitheatri. Arenam pro amphitheatro dici tralatitium eſſe alibi monuimus. De *Munere*, vide dicta a nobis, libro III. ſect. XI.

2. *Feras.... argenteis vaſis.*] Sic MSS. quos vidimus. Forte *geſis*: eſt enim geſum, telum Gallicum. Vide Notas & Emendat. num. XV.

3. *Noxii.*] Beſtiarii, ad feras damnati. Cyprianus, ep. 103. de ſpectac. *Ad pœnam hominis fera rabida nutritur in deliciis, ut ſub ſpectantium oculis crudelius inſaniat.* Hoc in numero habiti ſunt Chriſtiani ſub Imperatoribus. Multa in eam rem congeſſit erudite Julius Bulengerus, lib. de venat. Circi, cap. 30. & 31.

4. *Scena argentea.*] Scena fons theatri, ſeu locus actorum, obſtructus aulæis & ſipariis, unde in proſcenium prodibant hiſtriones acturi, ut ait Caſſiodorus. *La face du theatre, la decoration du theatre.* Inſcriptio vetus apud Gruterum, pag. 583. T. LAELIVS. AVGVSTORVM. LIB. ARGENTO. SCAENICO. Falſa.

5. *Et Caïus.*] Quem Caligulam vocant. Vide Tranquillum in Caïo, cap. 18.

6. *Pegma duxit.*] Pegma contabulatio fuit, quæ ſponte ſenſim ſurgebat, & ſubſidebat. Seneca, epiſt. 88. *His annumeres machinatores, qui pegmata ex ſe ſurgentia excogitant, & tabulata tacite in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato varietates: aut dehiſcentibus quæ cohærebant, aut quæ diſtabant ſua ſponte cohærentibus, aut iis quæ eminebant paulatim in ſe reſidentibus.*

7. *Inter coronas aureas.*] Coronarum ex auro exempla plura vide apud Jul. Buleng. lib. de triumpho, cap. 29. de triumpho ſociorum.

8. *In unum diem.*] Qui dies propterea eſt aureus appellatus, inquit Dio, lib. 63. pag. 718. a quo hæc pariter narrantur. Vide Notas & Emend. num XVI.

9. *Aureæ domus.*] De qua iterum lib. 36. ſect. 24. num. 5.

Sect. XVII. 1. *Sex. Julio.*] Anno Urbis DXCVII. Sed inter eos Conſules, & eos ſub quibus cœptum eſſe dicitur bellum Punicum tertium, Marcium nempe Cenſorinum, & M. Manilium Nepotem, ſeptem alii Conſulatus intercedunt integri.

2. *Pondo* XVI. DCCCX.] Hoc eſt, auri infecti pondo ſedecim millia octingenta decem: quæ auri ſcrupulo ſeſtertiis vicenis taxato, ut ſupra, efficiunt Gallicæ monetæ libras 9682560. Argenti, viginti duo millia & ſeptuaginta: monetæ noſtræ libræ ſunt, 741552. Et in numerata ſignataque pecunia, ſexagies bis centena octoginta quinque millia, & quadringenti. (Lineola enim priori numero ſuperpoſita, ut ſæpe diximus, centena millia ſubintelligi admonet. De ſeſtertiis autem accipienda hæc ſunt, more ſcriptorum omnium Latinorum.) Efficit hæc ſumma numeratæ ſignatæque pecuniæ, ſi ad monetam Gallicam reducatur, libras, ut vocant, 628540. Vide Notas & Emendat. num. XVII.

numerato, LXII. LXXXV. CCCC. Item Sex. Julio, L. Marcio Coss. hoc est, [3] belli socialis initio, [4] auri XVI. XX. DCCCXXIX. [5] C. Cæsar primo introitu Urbis in civili bello, suo ex ærario protulit [6] laterum aureorum XXV. M. argenteorum, XXXV. & in numerato, [7] HS. CCCC. Nec fuit aliis temporibus Respublica locupletior. [8] Intulit Æmilius Paulus, Perseo victo e Macedonica præda [9] HS. MM. CCC. a quo tempore populus Romanus [10] tributum pendere desiit.

XVIII. Laquearia, quæ nunc & in privatis domibus auro teguntur, post Carthaginem eversam primo inaurata sunt in Capitolio, Censura [1] L. Mummii. Inde transiere in cameras quoque & parietes, qui jam & ipsi tamquam vasa inaurantur: cum sua ætas varia [2] de Catulo existimaverit, quod tegulas æreas Capitolii inaurasset primus.

XIX. Inventores auri, sicut metallorum fere omnium [1] septimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarior est, magisque diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis aliisque rebus non sit præcipuus. Nec pondere, aut facilitate materiæ prælatum est ceteris metallis, cum cedat per utrumque plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendiis rogisque. Quin immo quo sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimentum ignis est, ut simili colore rubeat, ignescatque: [2] id ipsum obrussam vocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quam difficillime accendi. Præterea mirum, [3] prunæ violentissimæ igni indomitum, palea citissime ardescere: atque, ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretii major, quam minimum usu deteri: cum argento, ære, plumbo, [4] lineæ producantur, manusque sordescant decidua mate-

NOTÆ.

3. *Belli socialis.*] Seu Marsici, de quo lib. 2. sect. 85.

4. *Auri.*] XVI. XX. DCCCXXIX.] Hoc est, auri infecti pondo sedecies centena viginti millia, & octoginta, ac viginti novem. Sic Reg. 2. Æstimatione Gallicæ monetæ, libras ea efficiunt, ut vulgo dicimus, 933597504. hoc est, fere nongentos & XXXIV. milliones.

5. *C. Cæsar.*] Dictator. Quod si dives adeo fuit, cur igitur Tranquillus, in Julio, cap. 54. *In primo Consulatu tria millia pondo auri furatus e Capitolio, tantumdem inaurati æris reposuit.* Vide & Plutarch. in Cæsare, pag. 725. & in Apophtheg. pag. 206. & Appianum, lib. 2. de bellis civ. pag. 453.

6. *Laterum aureorum.*] Vide Notas & Emendat. num. XVIII. Lateres aureos argenteosque pariter Varro vocat, lib. 3. de vita pop. Rom. apud Nonium: πλίνθες χρυσᾶς Herodotus, ubi de Crœso: argentum videlicet, aurumque infectum, nec dum in vasa monetamve conflatum. Nos vernaculo sermone appellamus, *Barres d'or*, ou *d'argent*.

7. *HS. CCCC.*] Hoc est, quadringenties centena millia sestertiûm. Gallicæ monetæ 4000000. libræ sunt, seu quatuor milliones.

8. *Intulit & Æmilius.*] Vide Notas & Emendat. num. XVIII. Est nummus argenteus in Museo nostro, & apud Patinum, in Famil. pag. 7. num. 6. caput Concordiæ velatum: inscriptio, PAVLLVS. LEPIDVS. Ubi Spanhemius falso putat, *Paullum* esse prænomen, tomo 2. pag. 35. Princeps Senatus *Paullus* ex patre, ex matre *Lepidus*, hic notatur; ac proinde utroque genere, ex gente Æmilia; Augusti temporibus, ut nummi alii docent, ac proinde Augusti vice. CONCORDIA hic significatur Senatus Populique Romani. .)(. Trophæum, quod dextra manu tangit Æmilius Paullus, sinistro nummi latere, quippe nobiliore, stans; statura prægrandi. E regione, stat Perseus rex Paullo minor, manibus post tergum revinctis, ac trophæum suspicit; adstant inter ipsum & trophæum adolescentes duo prætextati, qui sunt duo Persei liberi: natu major alter, qui patri vicinior, junior alter. Supra trophæum, TER. In imo nummi margine, PAVLLVS. Ille nimirum Æmilius Paullus, alterius qui in priore nummi pagina appellatur, atavus, de quo Plinius hoc loco, & libro IV. sect. XVII. Litteræ TER trophæo superpositæ, occasionem dedere confingendi ter Paullum triumphasse; cum tamen hic unicum pingatur trophæum de Perseo, sive de Macedonia capta. Lege, *Tribus Ejectis Regibus*, Perseo rege nimirum, cum duobus liberis in nummo depictis.

9. *HS. CCC. MM.*] Hoc est, sestertiûm bis millies & trecenties centena millia. Efficiunt ea libras monetæ Gallicæ, seu florenos, 23000000. seu viginti tres milliones.

10. *Tributum pendere.*] Stipendium militare in antiqua Republ. ex tributo fuit: tributum pro portione censûs exigebatur: belli præda interim ad difficillima Reipubl. tempora reservata: qui mos ad Æmilium usque Paulum duravit, Perseumque regem devictum, anno Urbis DLXXXV. Renovatum Hirtio & Pansa Coss. auctor est Plutarch. *Privato sumptu se aluisse milites Romanos, pæne ad id tempus quo Roma capta est a Gallis*, auctor est Festus, post Livium, lib. 4. Quod vero de tributo Plinius refert, id a Valerio Maximo similiter proditum est, lib. 4. cap. 3. pag. 210. *At Perse Rege devicto*, inquit, *Paulus cum Macedonicis opibus veterem atque hereditariam Urbis nostræ paupertatem eo usque satiasset, ut illo tempore primum populus Rom. tributi præstandi onere se liberaret*, &c. At vice tributi, aut præter illud, fuit in provinciis *Honorarium Aureum*, munus Principibus dari solitum, & imperatum. Hujus mentio in nummis antiquis post tempora Constantini sæpe occurrit: ingeniose semper; exempli gratia, in triente aureo Theodeberti, quem delineari fecit Bouterouëus, pag. 277. ex Cimelio Illustr. Harlæi. THEODEBERTI A. *Theodebertus Imperator Augustus.* Capite cincto gemmis, .)(. Crux: in ambitu, IOHANNES. Monetarii nomen id esse non potest; cum opificis prænomen tantum possit esse; nec scribi proinde solum in nummis debeat. Totidem vocum primæ sunt eæ litteræ, hac sententia: *Imperatori Obtulere Honorarium Aureum Negotiatores Narbonenses Edicto Senatus.* Honorarium Aureum certus fuisse significatur numerus aureorum, cujusmodi est iste, qui *Theodeberti Imperatoris Augusti* nomen præfert. Certamen ingeniorum fuit illo ævo, & consequentibus sæculis, quis felicius sub nominibus etiam virorum, sæpissime postea & civitatum, ut prius aliis Latinis vocabulis, sententias exhiberent; & Principi, cujus esset in nummo vultus impressus, apte convenientes, & picturæ partis adversæ, si qua esset: ita ut vel rem gestam a Principe, vel delatum ei honorem a subjectis eæ significarent. Sic in Placidi Valentiniani nummo BONIFATIVS significat: *Bono Oræ Narbonensis Insulanis Fugatis, Arelatenses Triumphum Insignem Valentiniano Struxerunt.* Sic sunt alia exempla prope innumera, quæ in Numismatis sæculi Theodosiani, & Justinianei, ac Regum Francorum exponimus.

Sect. XVIII. 1. *L. Mummius.*] L. Mummius Achaïcus appellatus, Corinthum Achaïæ caput incendit, anno Urbis DCVIII. quo anno capta & incensa Carthago est a P. Corn. Scipione: ambo deinde Censuram simul gessere, anno Urbis DCXII. lustrumque fecere LVII.

2. *De Catulo.*] Eo qui Capitolium dedicavit, ut diximus lib. 19. sect. 6. Hoc illius factum sua ætate alii in aliam partem accipiebant: cum non deessent qui profusiore sumptu coli Deos negarent oportere.

Sect. XIX. 1. *Septimo volumine.*] Libro 7. sect. 57.

2. *Id ipsum obrussam vocant.*] Illud videlicet experimentum aurifices obrussam vocant. Sic Reg. 2. aliique. *Obrussa* vox usurpata Senecæ, in epist. & Natur. quæst. Tranquillo quoque in Nerone, normam significat, ad quam exigitur aurum. Inde obryzum, coctione crebra ita purgatum, nihil ut habeat alterius metalli admixtum Schol. Thucyd. in lib. 1. χρυσίον ἄπεφθον interpretatur πεπλαγὴς ἑψηθὲν, ὥστε γενέσθαι ὄβρυζον. Tranquillus in Nerone, cap. 44. *Exegit ingenti fastidio, & acerbitate, nummum asperum, argentum pusulatum, aurum ad obrussam.*

3. *Prunæ*, &c.] Reg. 2. & Pintiani codex: *prunæ violentissimi ligni.* Strabo, lib. 3. pag. 146. Διὰ τοῦτο καὶ ἀχύρῳ τήκεται μᾶλλον ὁ χρυσὸς, &c. Causam is deinde affert, cur palea citius, quam carbone, liquefiat. Locum consule.

4. *Lineæ producantur.*] Non tingit corpora quæ tangit;

ria. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius dividitur, ut pote cujus unciæ in septingenas & quinquagenas, pluresque [5] bracteas, quaternûm [a] utroque digitorum, sparguntur. Crassissimæ ex his Prænestinæ vocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissime simulacro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles vocat auri parvulas massas, quod super omnia solum in massa aut ramento capitur. Cum cetera in [b] metallis reperta igni perficiantur, [6] hoc statim aurum est, consummatamque materiam protinus habet, cum ita invenitur. Hæc enim inventio ejus naturalis est: alia quam dicemus, coacta. [7] Super cetera non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuatve pondus. Jam contra salis & aceti succos domitores rerum, constantia: superque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius docet. Nos vidimus [8] Agrippinam Claudii Principis, edente eo navalis prælii spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, [9] auro textili sine alia materie. [10] Attalicis vero jampridem intexitur, invento regum Asiæ.

XX. Marmori & iis quæ candefieri non possunt, ovi candido illinitur: ligno, glutini ratione composita: leucophoron vocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, [1] suo loco docebimus. Æs inaurari argento vivo, aut certe hydrargyro, legitimum erat: de quibus, [2] ut dicemus illorum naturam reddentes, excogitara fraus est. Namque æs [c] cruciatur in primis, accensumque restinguitur sale, aceto, alumine. Postea [d] exarenatur, an satis recoctum sit, splendore deprehendente: iterumque exhalatur igni, ut possit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento vivo, inductas accipere [e] bracteas. Alumen in purgando vim habet talem, [3] qualem esse diximus plumbo.

XXI. Aurum invenitur in nostro orbe: ut omittamus Indicum, [1] a formicis, aut apud Scythas [2] gryphis erutum. Apud nos tribus modis: fluminum ramentis, [3] ut in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec ullum absolutius aurum est, ut cursu ipso trituque perpolitum.

[4] Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare utraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia [5] segullum tollunt: ita vocatur indicium. Alveus hic est: arenæque lavantur, atque ex eo quod resedit, conjectura capitur. Invenitur aliquando in summa tellure protinus, rara felicitate: [6] ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens. Gummi inventum est

INTERPRETATIO.

a *Vtroque.*] In longitudinem, & latitudinem.
b *Metallis.*] In fodinis metallicis.
c *Cruciatur.*] Accenditur, tunditurque.
d *Exarenatur.*] Desquamatur, arenæ tolluntur.
e *Bracteas.*] Tenues auri laminas, quibus æs inauratur.

NOTÆ.

argentum tingit parum: cetera tingunt multum, inquit Albertus M. lib. 4. de miner. cap. 7. pag. 275. Plinius infra, sect. 31. *Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur.*

5. *Bracteas.*] *Feüilles d'or*, laminæ tenues, sponteque plicabiles, atque adeo vel minima aura halituve oris. Harum opifices inauratores bractearii appellati. Vetus inscriptio apud Gruterum, pag. 1074. COLLEGI. BRACTEARIORVM. INAVRATORVM. Falsa.

6. *Hoc statim aurum est.*] Auri purissimi grana, ceu arenæ, in fodinis reperiuntur. *Granum inventum* esse 100. *marcarum simul* auctor est Albertus M. loc. cit.

7. *Super cetera.*] Etiam aqua, terrave sepultum, vel pluribus sæculis, rubiginem nullam contrahit.

8. *Agrippinam Claudii Principis.*] Nempe conjugem, Neronis matrem. Describit hos ludos Dio, lib. 60. pag. 687. Ἐν τινὶ δὲ λίμνῃ ναυμαχίαν ὁ Κλαύδιος ἐπιθύμησε ποιῆσαι.... ὁ δὲ δὴ Κλαύδιος, ὅ τε Νέρων στρατιωτικῶς ἐστάλησαν· ἥ τε Ἀγριππῖνα χλαμύδι διαχρυσίῳ ἐκοσμεῖτο. *In palude quadam exhibere navale certamen Claudius cupiebat.... vestitum suo quisque arbitrio, militarem Claudius & Nero gestabant, Agrippina chlamydem seu paludamentum auro textum.*

9. *Auro textili.*] Filo tenui deducebatur aurum, eoque vestes texebantur. Sidonius Apollin. Carm. 22. vers. 199.

Vel stamine fulvo
Prægnantes fusi mollitum nesse metallum.

De Elagabalo Lampridius: *Indutus est omni aurea tunica*, (hoc est, tota aurea; ut Maro: *unde omnis Troja videri*, pro tota dixit:) *usus & purpurea, & de gemmis Persica, ita ut gravari se diceret.*

10. *Attalicis vero.*] De his dictum est lib. 8. sect. 74. Erant e lana auro intertexto.

Sect. XX. 1. *Suo loco docebimus.*] Libr. 35. sect. 17.

2. *Vt dicemus.*] Sect. 31. & 41. libri hujus.

3. *Qualem esse diximus plumbo.*] Sect. proxime superiore.

Sect. XXI. 1. *A formicis.*] Ut dictum est lib. XI. sect. 36. De gryphibus vero aurum effodientibus, abripientibusve apud Arimaspos Scythiæ populos, vide Herodotum, lib. 3. Thalia, num. 116. pag. 207. & lib. 4. Melpom. num. 13. pag. 229. Pliniumque ipsum, lib. 7. sect. 2.

2. *Gryphis.*] Ita MSS. non *gryphibus.* Sic Plinius iterum loc. cit.

3. *Vt in Tago.*] Plinius ipse, lib. 4. sect. 37. *Tagus auriferis arenis celebratur.* Ovidius de Phaëthontis incendio, lib. 2. Metam. vers. 251.

Quodque suo Tagus amne vehit, fluit ignibus aurum.

Jam desiisse arenæ eæ dicuntur.

4. *Alio modo puteorum.*] Putei fossæ sunt, per quas ad cuniculos iter est, meatusque subterraneos, quibus ad metalli venam pervenitur.

5. *Segullum.*] Nos *mannam* vocamus terram eam, quæ subesse seu latere aurum indicat.

6. *Vt nuper in Dalmatia.*] Et inde simile veri est olim esse Romam transductum, quidquid auri signatum in monetis fuit. Vide Gothofr. in Cod. Theod. lib. 10. tit. 13. de metallis, pag. 492. Nec minima pars accessit e præda Macedonica, similibusque victoriis. Cassiodorus in Chron. scribit anno ab V. C. DXCVI. M. Æmilio Lepido, C. Popilio Lænate Coss. metalla in Macedonia instituta. Livius, lib. 45. *Metalli Macedonici ingens vectigal.* E Dacia similiter persolutum auro argentoque tributum, quod fodinis abundaret, auctor est Cæsar, lib. 5. bell. Gall. etsi nondum in formam provinciæ redacta foret. Adde dona sociorum exterarumque gentium. Adde fodinas Galliarum, e Cemeno monte, e Tarbellis, ex Alpibus in Salassis, de quibus Strabo, lib 3. & 4. & Codex Theod. loc. cit. lege 9. Asturiæ, Gallæciæ, Lusitaniæque, unde commercio primum, mox belli jure Romanorum armis subactæ, ac tributi nomine plus vicena millia pondo singulis annis præstitisse mox dicuntur, hac sect.

in ſummo ceſpite, [7] alutatium, ſi & auro ea tellus ſubeſt. Cetero montes Hiſpaniæ aridi ſterileſque, & in quibus aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles eſſe: Quod puteis foditur, canalicium vocant, alii canalienſe: [a] marmoris glareæ inhærens, [8] non illo modo, quo in Oriente ſapphiro atque Thebaïco, aliiſque in gemmis ſcintillat, ſed micas amplexum marmoris. Vagantur hi venarum canales per latera puteorum, & huc illuc, [9] inde nomine invento: telluſque ligneis columnis [10] ſuſpenditur. Quod effoſſum eſt, tunditur, lavatur, uritur, molitur in farinam, [11] ac pilis cudunt. [12] Vocant argentum, quod exit a fornace: ſudoriſque, qui e camino jactatur, ſpurcitia, in omni metallo ſcoria [13] appellatur. Hæc in auro tunditur, iterumque coquitur. [14] Catini fiunt ex taſconio. Hoc eſt terra alba ſimilis argillæ. Neque enim alia afflatum, ignemque & ardentem materiam tolerat.

Tertia ratio opera vicerit Gigantum. Cuniculis per magna ſpatia actis cavantur montes ad lucernarum lumina. [b] Eadem menſura vigiliarum eſt: multiſque menſibus non cernitur dies. [c] [15] Arrugias id genus vocant: ſiduntque rimæ ſubito, & opprimunt [16] operatos: ut jam minus temerarium videatur e profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus ſuſtinendis. Occurſant in utroque genere ſilices. [17] Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius vero, quoniam in cuniculis vapor & fumus ſtrangulat, [d] cædunt, [18] fracturis CL. libras fere agentibus: egeruntque humeris noctibus ac diebus, per tenebras proximis tradentes: lucem noviſſimi cernunt. Si longior videtur ſilex, [e] [19] latus ſequitur foſſa, ambitque. Tamen in ſilice facilior exiſtimatur opera. Eſt namque terra ex quodam argillæ genere, glareæ mixta (candidam vocant) prope inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, [20] & iiſdem malleis: nihilque durius putant, niſi quod inter omnia auri fames duriſſima eſt. Peracto opere, [21] cervices fornicum ab ultimo cædunt. Dat ſignum ruina, eamque ſolus intelligit in cacumine montis ejus pervigil. [22] Hic voce ictuve evocari jubet operas, pariterque ipſe devolat. Mons fractus cadit ab ſeſe longe, fragore qui concipi humana mente non poſſit, & flatu incredibili. Spectant victores ruinam Naturæ. Nec tamen adhuc aurum eſt: nec ſciere eſſe, cum fodêre. Tantaque ad pericula [23] & impendia ſatis fuit cauſæ, ſperare quod cuperent.

Alius par labor, ac vel majoris impendii, flumina ad lavandam hanc ruinam jugis montium ducere obiter a centeſimo plerumque lapide. Corrugos vocant, a corrivatione, credo: [24] nimirum & hic labor eſt. [25] Præcepiſſe libramentum oportet, [26] ut furat is

INTERPRETATIO.

a *Marmoris.*] Id aurum marmoris arenæ adhæret: non quemadmodum ſapphiro atque Thebaïco lapidi: ſed arenas marmoris amplectitur, quibus ſordeſcit.

b *Eadem.*] Quamdiu labor is durat, tamdiu nox eſt.

c *Arrugias.*] Id genus cuniculorum, *unde aurum effoditur*, arrugias vocant.

d *Cædunt.*] *Non igni rumpunt*, ſed cædunt potius: fractæque ſilicis moles fere ſunt librarum CL. pondo.

e *Latus ſequitur.*] A latere deinde foſſa fit, ambitque foſſa ſilicem, *& evitat, quia longior eſt & cædi difficilis.*

NOTÆ.

7. *Alutatium.*] Subintellige, appellatum ita, ſi auro, quod tellus ea occultet, idem telluris genus gumminoſum ſubeſt. Vide Notas & Emend. num. XIX.

8. *Non illo modo.*] Nam ſapphirus, ut dicetur lib. 37. ſect. 39. aureis punctis collucet: Thebaïcus lapis, lib. 36. ſect. 13. aureis guttis interſtinctus. Hic arena marmoris auro inſeritur. Vide Notas & Emend. num. XX.

9. *Inde nomine invento.*] Auri canalicii.

10. *Suſpenditur.*] Ne foſſores caſu obruat.

11. *Ac pilis cudunt.*] Pilum hoc loco inſtrumentum eſt, quo quid in pila ſeu mortario tunditur, pinſiturve. His aurum in farinam ſubigunt. Ut primum piſtillis molatur, deinde lavetur, ac poſtremum uratur, diſce ex Agatharchide, apud Photium, in Bibl. cod. CCL. pag. 1341. Vide Notas & Emend. num. XXI.

12. *Vocant argentum.*] Aurum fuit argento mixtum: nam, ut mox ſubjicitur, iterum tundebatur, coquebaturque, ut aurum inde ſcilicet purum elicerent. Sed nimirum, ut dicitur ſect. 23. *Omni auro ineſt argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte.*

13. *Hæc in auro.*] Strabo videtur lib. 3. id ἤλεκτρον vocare.

14. *Catini.*] Catinus vas eſt in quo materia coquitur. Nunc foſſam & concham vocant.

15. *Arrugias.*] Et vox ea Plauto nota, Aululariæ ſcena poſtrema:

Numquam dabo aurum, *niſi fodiam*
Noviter arrugiam.

16. *Operatos.*] Hoc eſt, operantes. Sic Reg. 2. aliique, non *operarios*, ut editi. Uſus ea voce Plinius iterum lib. 26. ſect. 6.

17. *Hos igni & aceto.*] Vide que in eam rem diximus, lib. 23. ſect. 27.

18. *Fracturis.*] Vide Notas & Emend. num. XXII.

19. *Latus ſequitur, &c.*] Vide Notas & Emend. loc. cit.

20. *Et iiſdem malleis.*] Quibus cædunt ſilices, ut ante dictum eſt.

21. *Cervices fornicum.*] Terrena fornicum fulcra, ſeu fulcimenta, ſumma ipſorum parte, qua fornices proxime attingunt, ac ſuſtinent, ibi cædunt: ut fulcris deficientibus mons ſubſidat.

22. *Hic voce ictuve.*] In Reg. 2. *hic voce neve evocari jubet operas*: corrupte. Forte, *hic voce nutuve.* In editis, *operarios*, minus probe.

23. *Et impendia.*] Ita nos ex conjectura: In Reg. 2. & Colb. 3. *& incendia*: in editis, *evincenda.*

24. *Nimirum & hic labor eſt.*] Ita Colb. 3. At Reg. 2. *ni mille & hic labores.* Conjiciebat Pintianus, *in mille & hic labores.* An potius, *næ mille & hic labores.*

25. *Præcepiſſe.*] Ante cepiſſe libramentum aquæ par eſt, ut rapido curſu feratur, quacumque fluat: eamque ob cauſam ex altiſſimis locis ducitur. De hoc libramento diximus, lib. 31. ſect. 31. Præcipere eo ſenſu accipi, tralatitium eſt. Lucretius, lib. 6.

Carbonumque gravis vis, atque odor inſinuatur
Quam facile in cerebrum, niſi aquam præcepimus ante.

Hoc eſt, niſi ante aquam hauſimus. Sic & *præſumere.* Plinius, lib. 30. ſect. 51. *Ebrietatem arcet pecudum aſſus pulmo præſumptus.*

26. *Ut furat is qua influat.*] In libris editis, *ut fruaris quando influat.* In Reg. 2. *ut fruaris qua influat.* Forte, *& fieri rivus qua influat.* Sed magis arriſit, *ut furat is*, nempe corrugus, de quo ſupra: quod & ſimilior veri ſit ea lectio, & veſtigiis MSS. codicum propior. Deinde, *qua influat*, ut libri

qua influat : itaque altissimis partibus ducitur. Convallis & intervalla [27] substructis canalibus junguntur. Alibi rupes inviæ cæduntur, sedemque [a] trabibus cavatæ præbere coguntur. [b] Is qui cædit, funibus pendet, ut procul intuentibus [28] species ne ferarum quidem, sed alitum fiat. Pendentes majore ex parte librant, [c] & lineas itineri præducunt. Itaque insistentis [29] vestigiis hominis locus non est. [30] Manus trahunt omne vitium in sportis. Id genus terræ [31] urium vocant. Ergo per silices calculosve ducuntur, & urium evitant. [d] Ad capita dejectûs in superciliis montium piscinæ cavantur : ducentos pedes in quasque partes, & in altitudinem denos. [32] Emissaria in his quina pedum quadratorum ternûm fere linquuntur, & repleto stagno [33] excussis obturamentis erumpit torrens tanta vi, ut saxa provolvat.

Alius etiamnum in plano labor. Fossæ per quas profluat, cavantur : [34] agogas vocant : eæ sternuntur gradatim ulice. Frutex est roris marini similis, asper, aurumque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta [36] suspenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de causis jam [e] promovit Hispania. [37] In priore genere, quæ exhauriuntur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. [38] Aurum arrugia quæsitum non coquitur, sed statim [39] suum est. [40]. Inveniuntur ita massæ. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras. [41] Palacras Hispani, alii palacranas : iidem quod minutum est, balucem vocant. Ulex siccatus uritur, & cinis ejus lavatur substrato cespite herboso, ut sidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis singulis Asturiam atque Gallæciam & Lusitaniam præstare quidam prodiderunt, ita ut plurimum Asturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot sæculis hæc fertilitas. [42] Italiæ parci vetere interdicto patrum diximus : alioqui nulla fecundior metallorum quoque erat tellus. Exstat lex Censoria [43] Ictimulorum aurifodinæ, Vercellensi agro, qua cavebatur, [44] ne plus quinque millibus hominum in opere publicani haberent.

XXII. Aurum faciendi est etiamnum una ratio [1] ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in summa tellure, auri colore, sed fragili, lapidum specularium modo.

INTERPRETATIO.

a *Trabibus.*] Canalibus alveisque, qui fiunt e trabibus ligneis.

b *Is qui.*] Is qui rupem sublimem cædit.

c *Et lineas.*] Et ductis lineis præsignant iter, *qua cædenda rupes est, qua corrivandus amnis.*

d *Ad capita.*] Ad locum unde aqua primum dejici incipit in convallem.

e *Promovit.*] Propius mari admovit *puteos suos, fossas, & canales.*

NOTÆ.

omnes conditivi habent : quemadmodum libro 31. sect. 20. *Qua cadit rivus.*

27. *Substructis canalibus.*] Per canales structiles, ut diximus lib. 31. sect. 31.

28. *Species ne ferarum.*] Procul intuens, non feras, sed alites ibi pendere putes. In Reg. 2. *nefarium.* Sed vidit Pintianus in suo, uti edidimus, *ne ferarum quidem, sed alitum fiat,* quod & Plinii orationem sapit, & hic necesse est legi. In libris hactenus editis, *species nefaria quidem.*

29. *Vestigiis hominis locus non est.*] Quia pendent funibus in aëre, corbibus suspensi.

30. *Manus traduntur.*] Non funguntur, inquit, pedes officio suo : manus funguntur : trahunt enim vitiosam terram omnem in sportis, quam urion vocant. Vide Notas & Emend. num. XXIII.

31. *Vrium vocant.*] Sic MSS. omnes : non ἀργιὸν ut volunt : quanquam illud fortassis Hispani, quorum fodinæ metallicæ nunc explicantur, eodem significatu acceperint, quo Græci ἀργιόν, ut ea voce terram laxam, bibulamque significarent.

32. *Emissaria.*] Aditus per quos aqua e stagno piscinave omittitur : nos vernacule dicimus, *l'ouverture d'une écluse par où se décharge un étang.* Sueton. in Claudio, cap. 20. *Emissarium Fucini lacus.*

33. *Excussis obturamentis.*] Sublatis molibus quæ aquam cohibebant. Nos pro obturamentis cataracta utimur, qua adducta, omnis aqua effluit : *lever la bonde d'un étang.*

34. *Agogas.*] MSS. *agangas.* Neque vero hic Græca quæruntur vocabula, ut Salmasius putat, in Solin. pag. 1076. sed barbara & Hispana.

35. *Frutex est.*] Ceteris auctoribus ignotus.

36. *Suspenduntur.*] Canteriis, aliisque ligneis machinis canales per loca prærupta suspenduntur in aëre.

37. *In priore genere.*] Hoc est, quod puteis foditur : id enim primum auri inveniendi genus, superius est ab auctore explanatum.

38. *Aurum arrugia quæsitum.*] Hoc est, cuniculis per magna spatia actis, quibus montes cavantur : hos enim cuniculos arrugias vocant, ut dictum est antea.

39. *Suum est.*] Sui quasi juris, jam purum, integrum : quod ignem non desiderat.

40. *Inveniuntur ita massæ.*] Etiam centum marcarum, ut ex Alberto M. supra diximus.

41. *Palacras.*] Reg. 2. *Palacas, alii palacurnas.* Has voces, palacras, ballucem, ceterasque, ortas e Græcis fontibus credi Salmasius jubet, in Solin. pag. 1076. Credant, quibus ille jusserit. Nos interim Hispanicas fuisse asseveramus, & peregrini oris. Ballucæ mentio in Cod. Theod. lib. 10. tit. 19. *de metallis*, lib. 3. *de auri eruendi ex metallis potestate.* Est autem balluca, sive balluce, ut Plinius innuit, arena aurosa, seu minuta ramenta nondum excocta, quæ πολλὴν μείωσιν ἔχει, ut Græci notarunt. Philoxenus in Glossis : *Balluca*, ἀχώνευτος γῆ ἡ χρυσώδης. Alibi : Χρύσαμμος, *Balluca.* Justinus, lib. 44. cap. 1. ubi de amnibus Hispaniæ : *Plerique etiam divites auro, quod in balucibus vehunt.* Hesychio Βάλλεξ, ψῆφος est, minutus calculus : quoniam balluca aurum est in ramentis, minutisque ψήγμασιν. Alteram autem vocem *palacras*, vel *palacas*, pariter esse vernaculam, Hispanique oris ac soni, Strabo ipse haud obscure significat, apud quem hæc vox diminuta occurrit, lib. 3. pag. 146. Ἐν δὲ τοῖς ψήγμασι τοῦ χρυσίου φασὶν εὑρίσκεσθαι ποτὲ καὶ ἡμιλιτριαίας βώλους, ἃς καλοῦσι πάλας, μικρᾶς καθάρσεως δεομένας. φασὶ δὲ καὶ λίθων σχιζομένων εὑρίσκειν βωλάρια θηλαῖς ὅμοια. *Ceterum inter auri ramenta aïunt inventas aliquando selibres glebas, quas ipsi palas nominant, exigua purgatione indigentes. Ferunt etiam lapidibus fissis inveniri glebulas uberibus similes.*

42. *Italiæ .... diximus.*] Libro 3. sub finem sectionis 24. De Salassorum forte metallis id Senatusconsultum latum est, quæ capta sunt ab Appio Claudio Pulcro Cos. anno Urbis DCXI. teste Strabone, lib. 4. pag. 205. & Epitome Livii, lib. 35.

43. *Ictimulorum.*] Strabo, lib. 5. pag. 218. Καὶ ἐν Οὐερκέλλαις χρυσωρύχιον ἦν. κώμη δ' ἐστὶ πλησίον Ἰκτυμούλων, καὶ ταύτης κώμης. *Erat & Vercellis auri fodina : est autem is vicus prope Ictimulos, qui & ipse vicus est.* Videtur a mulis Icti cujuspiam, ibi stabulatis, loco nomen hæsisse, quasi *Ad Ictimulos.*

44. *Ne plus quinque.*] Ne forte publicani una conditione totum aurum provinciæ vel fodinæ exhaurirent. Atque idcirco fortassis in Sardiniam, quæ metallariis præsertim argenteis abundavit, metallis transfretare vetiti, leg. 6. tit. 19. lib. 10. Cod. Theod. *Si qua navis.*

Sect. XXII. 1. *Ex auripigmento.*] Sive arsenico, de quo

Invitaveratque spes [2] Caïum Principem avidissimum auri : quamobrem jussit excoqui magnum pondus : & plane fecit aurum excellens, sed ita parvi ponderis, ut detrimentum sentiret, illud propter avaritiam expertus : quanquam [3] auripigmenti libræ x. IV. permutarentur : nec postea tentatum ab ullo est.

XXIII. Omni auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte. In uno tantum [1] Galliæ metallo, quod vocant Albicratense, tricesima sexta portio invenitur : ideo ceteris præest. [2] Ubicumque quinta argenti portio est, [3] electrum vocatur. [4] Scrobes eæ reperiuntur in canaliensi. [5] Fit & cura electrum argento addito. Quod si quintam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro auctoritas, [6] Homero teste, qui Menelaï regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Minervæ templum habet Lindos, insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacravit calicem ex electro. Adjicit historia, mammæ suæ mensura. [7] Electri natura est, ad lucernarum lumina clarius argento splendere. [8] Quod est nativum, & venena deprehendit. [9] Namque discurrunt in calicibus arcus, cælestibus similes, cum igneo stridore : & gemina ratione prædicunt.

XXIV. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant [1] holosphyraton, in templo Anaïtidis posita dicitur, (quo sit situ terrarum nomen hoc [2] significavimus,) numine gentibus illis sacratissimo. [3] Direpta est Antonii Parthicis rebus. Scitumque narratur dictum unius veteranorum Bononiæ, hospitali divi Augusti cœna, cum interrogaretur, essetne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrisque captum exspirasse ? Respondit enim, tum maxime Augustum [4] de crure ejus cœnare, seque illum esse, totumque sibi censum ex ea rapina. Hominum primus & auream statuam & solidam [5] Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit, [6] LXX. circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus.

XXV. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratisque, & infantibus applicatur, ut minus noceant, quæ inferantur, veneficia. [1] Est & ipsi superlato vis malefica, gallinarum quoque & pecorum feturis. Remedium est abluere illatum, & spargere eos, quibus mederi velis. [2] Torretur & cum salis gemino pondere, triplici miseos, & rursum cum duabus salis portionibus, & una lapidis, quem schiston vocant : ita virus tradit rebus una crematis in fictili vase, ipsum purum & incorruptum. Reliquus cinis servatus in fictili, & ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. [a] Lomento eum convenit ablui. Fistu-

INTERPRETATIO.

a *Lomento.*] Farina fabacea.

NOTÆ.

libro seq. sect. 56. In Ponto quoque effodi scribit Vitruvius, lib. 7. cap. 7. pag. 139. Diosc. lib. 5. cap. 121. & in Mysia Hellesponti.

2. *Caïum.*] Quem Caligulam vocant. De hujus aviditate pecuniæ, Sueton. cap. 42.

3. *Auripigmenti libræ X. IV. permutarentur.*] Hoc est, denariis quatuor. Prius *libræ XIV.* legebatur, nullo sensu. Sunt autem quaterni denarii, sive, quod idem est, sestertii sedecim, Gallicæ monetæ asses ærei triginta duo.

Sect. XXIII. 1. *Galliæ metallo.*] Auro. Albicratense vero appellari suspicamur ab Albiœcis, sive Alebece Reïorum Apollinarium, de qua diximus in Notis & Emend. ad lib. 5. num. XXVIII. Fuisse & in Cemeno Galliæ monte auri fodinas, auctor est Strabo, lib. 3. pag. 146. Et in Tarbellis quidem eximias, lib. 4. pag. 190.

2. *Ubicumque quinta.*] Fuisse hujusmodi aurum, quod edicto Ludovici XII. Galliarum Regis, ab aurificibus in signa, vasa, ceteraque opera adhiberi posset impune, ac sine fraude, scribit Savotus, lib. de nummis, parte 2. cap. 9. pag. 84.

3. *Electrum vocatur.*] Gallis, *de l'or bas*, quasi aurum deterioris notæ, propter admixtam argenti quintam portionem. Isidorus, lib. 16. cap. 23. *Electri tria sunt genera : Unum .... quod succinum dicitur. Alterum metallum, quod naturaliter invenitur, & in pretio habetur. Tertium, quod fit de tribus partibus auri, & argenti una : quas partes, etiam si naturam resolvas, invenies. Unde & nihil interest, natum sit an factum : utrumque enim ejusdem naturæ est.* Servius quarta modo argenti portione admixta electrum fieri ait. Vide & Strabonem, loc. cit. Hinc nummi electrei apud Lampridium, in Alexandro Severo, pag. 122. *Alexandri habitu nummos plurimos figuravit : & quidem electreos aliquantos : sed plurimos tamen aureos.* Et electrina patera, apud Pollionem Trebellium, in Quicto, pag. 192. *Pateram electrinam, quæ in medio Alexandri vultum haberet.*

4. *Scrobes eæ.*] Scrobes, quæ id electri, seu auri genus, contineant, in canaliensi auro inveniuntur. De canaliensi auro dictum est, sect. 21.

5. *Fit & cura.*] Ex arte & industria. Plinius lib. 9. sect. 65. *Juvat argentum auro confundere, ut electra fiant.*

6. *Homero teste.*] Odyss. δ'. vers. 71.

Φράζεο Νεστορίδη τῷ ἐμῷ κεχαρισμένε θυμῷ,
Χαλκοῦ τε στεροπὴν καὶ δώματα ἠχήεντα,
Χρυσοῦ τ', ἠλέκτρου τε, καὶ ἀργύρου, ἠδ' ἐλέφαντος.

7. *Electri natura.*] Isidorus hunc locum transscripsit, lib. 16. Orig. cap. 3.

8. *Quod est nativum.*] Isidorus, loc. cit. Plinius Valer. lib. 3. cap. 53. ad verbum. Q. Serenus, cap. 62. de venenis prohibendis, pag. 162.

Produnt electri variantia pocula virus.

9. *Namque*, &c.] Totidem verbis Isidorus & Plinius Valer. locis cit.

Sect. XXIV. 1. *Holosphyraton.*] Ὁλόσφυρος & ὁλοσφύρατος apud Hesych. concretus, plenus, solidus, non conflatus, sed ductus malleo, στερεὸς, ναστὸς, καὶ οὐδαμοῦ διάκενος.

2. *Significavimus.*] Libro 5. sect. 20.

3. *Direpta est.*] Nempe ea statua Deæ Anaïtidis. Sic etiam MSS. De expeditione infelici Antonii contra Parthos, vide Dionem & Plutarchum.

4. *De crure ejus.*] Ut intelligamus in direptione fractæ statuæ, crus huic veterano militi, qui Augustum excipiebat hospitio, obtigisse, cujus partem in hospitalem cœnam insumeret. Ita Gelenius : recte.

5. *Gorgias.*] Non sibi ipsum, sed totam ipsi Græciam posuisse id aureæ statuæ decus, ceteri scribunt. Forte gemina fuit. Valerius Max. lib. 8. cap. ult. *Gorgiæ vero Leontini studiis litterarum ætatis suæ cunctos præstantis, adeo ut primus in conventu poscere, qua de re quisque audire vellet, ausus sit, universa Græcia in templo Delphici Apollinis statuam solido ex auro posuit : cum ceterorum ad id tempus auratas collocasset.* Sic & Plato in Gorgia, & Cicero lib. 3. de Orat. Cognomen habet a natali solo, Leontinis, Siciliæ oppido.

6. *LXX. circiter.*] Circiter annum Urbis CCXLII.

Sect. XXV. 1. *Est & ipsi superlato.*] Si superferatur, si supra caput tollatur. Vide Notas & Emend. num. XXIV.

2. *Torretur.*] Vide Notas & Emend. num. XXV.

las etiam sanat, & quæ vocantur hæmorrhoïdes. [3] Quod si tritus pumex adjicitur, putria hulcera & tetri odoris emendat. Ex melle vero decoctum cum melanthio, & illitum umbilico, leniter solvit alvum. Auro verrucas curari M. Varro auctor est.

CAP. V. XXVI. Chrysocolla humor est in puteis, [1] quos diximus, per venam auri defluens, [a] crassescente limo rigoribus hibernis usque in duritiam pumicis. [2] Laudatiorem eamdem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum est. Invenitur & in plumbariis, vilior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis fit & cura, multum infra naturalem illam: immissis in venam aquis leviter hieme tota, usque in Junium mensem: dein siccatis in Junio & Julio: ut plane intelligatur nihil aliud chrysocolla, quam vena putris. [b] Nativa duritia maxime distat: luteam vocant. [3] Et tamen illa quoque herba, quam lutum appellant, tingitur. [4] Natura est, quæ lino lanæve, ad succum bibendum. [5] Tunditur in pila, deinde tenui cribro cernitur: postea molitur, ac deinde tenuius cribratur. Quidquid non transmeat, [c] repetitur in pila, dein molitur. Pulvis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia solvatur: ac rursus tunditur; dein lavatur [6] in conchis, siccaturque. Tunc tingitur alumine schisto, & herba supra dicta: pingiturque, antequam pingat. Refert quam bibula docilisque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur scytatum atque turbystum: ita vocant medicamenta [d] sorbere cogentia.

XXVII. Cum tinxere pictores, [1] orobitin vocant, ejusque duo genera faciunt: luteam, quæ servatur [e] in lomentum: & liquidam, globulis sudore resolutis. Hæc utraque genera in Cypro fiunt. [2] Laudatissima in Armenia, secunda in Macedonia, largissima in Hispania. [3] [f] Summa commendationis, colorem in herba segetis læte virentis quam simillime reddat. Visumque jam est [4] Neronis Principis spectaculis arenam Circi chrysocolla sterni, cum ipse concolori panno aurigaturus esset. [5] Indocta opificum turba tribus eam generibus distinguit: asperam, quæ taxatur in libras [6] denariis VII. mediam, quæ denariis quinis: attritam, quam & herbaceam vocant, [7] quæ X. III. Sublinunt autem arenosam, priusquam inducant, atramento, & Parætonio. [g] Hæc sunt tenacia ejus & colori blanda. Parætonium, quoniam est natura pinguissimum, & propter lævorem tenacissimum, atramento aspergitur, ne Parætonii candor pallorem chrysocollæ afferat. [8] Luteam putant a luto herba dictam, [9] quam ipsam cæruleo subtritam, pro chrysocolla inducunt, vilissimo genere atque fallacissimo.

XXVIII. [1] Usus chrysocollæ & in medicina est ad purganda vulnera cum cera & oleo. Eadem per se arida siccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnœave, lingen-

INTERPRETATIO.

a *Crassescente.*] Coacto humore eo vi frigoris, & in pumicis duritiam rigescente.

b *Nativa.*] Nativa factitiam istam chrysocollam duritia superat.

c *Repetitur.*] Iterum tunditur.

d *Sorbere.*] Colorem bibere.

e *In lomentum.*] In pulverem, seu farinam.

f *Summa.*] Maxime commendatur ea, quæ &c.

g *Hæc.*] Hæc facillime chrysocollæ arenosæ illigantur.

NOTÆ.

3. *Quod si tritus.*] Vide Notas & Emend. num. proxime citato.

Sect. XXVI. 1. *Quos diximus.*] sect. 21.

2. *Laudatiorem.*] Habet hæc pariter Isidorus, lib. 19. Orig. cap. 17. Quid quod chrysocolla fit & ex ære tantum? Quare si in metallis aurariis argentariisve oritur, venas eas cum latente ære permixtas esse necesse est. Auraria porro metalla, & *aurariæ* appellantur: unde vetus Inscriptio apud Gruter. pag. 4. SVBPROC. AVRARIAR. *Subprocurator aurariarum.* Et pag. 594. PROC. AVRARIARVM.

3. *Et tamen.*] Et nihilominus, cum lutea appelletur, herba tamen quæ lutum nuncupatur, ipsa tingitur. Ut lutum (sic enim MSS. omnes habent) seu herbam luteam eamdem esse negem, atque isatin sive vitrum, de quo lib. 22. sect. 2. illud in primis in causa est, quod luteo colore illa inficit, isatis cæruleo. Quare cærulo mixta herba lutum, viridem maxime colorem efficit. Testis Vitruvius: *Qui non possunt chrysocolla propter caritatem uti, herba quæ lutum appellatur, cærulum inficiunt, & utuntur viridissimo colore.* Vide egregiam super eo argumento Ruellii concertationem, lib. 2. de nat. stirp. pag. 434.

4. *Natura est.*] Chrysocollæ.

5. *Tunditur in pila.*] Pilam alibi monuimus esse vas concavum in quo quid pinsitur, tunditurque. Nunc *Mortarium* vocant. Similem fere parandæ probandæque chrysocollæ modum affert Diosc. lib. 5. cap. 104.

6. *In conchis.*] Concha vasis genus est concavum, ac superius patulum, a concharum similitudine nominatum. Cato, de re rust. cap. 13. *In cellam oleariam hæc opus sunt: Dolia olearia... conchas majores duas, & minores duas.* Infra Plinius, sect. 41. *ferream concham* vocat.

Sect. XXVII. 1. *Orobitin vocant.*] Quod in grana formarent ὀρόβου, hoc est, ervi similitudine. Hæc grana Plinius globulos statim vocat.

2. *Laudatissima*, &c.] Sic Diosc. lib. 5. cap. 104. & Isidorus, lib. 19. Orig. cap. 17. Nunc in Hungaria, Bohemia, Silesia, Misnia, alibique effoditur. Vide Museum Vvormianum, lib. 1. sect. 3. cap. 10.

3. *Summa*, &c.] Diosc. loc. cit. τῇ χρόᾳ καθαρῶς πρασίζουσαν, *quæ porri læte virentis colorem quam simillime reddat*; probat in primis. Sic etiam Isidorus, loc. cit. Fuit olim in pretio apud pictores hæc chrysocolla porracea: nunc obsolevit: & in locum ejus irrepsit Azurium ultramarinum, *l'Outremer*, quod e transmarinis locis affertur, plerumque e Cypro.

4. *Neronis Principis.*] Etiam & Caligulæ principatu, minio & chrysocolla Circum constratum fuisse, Tranquillus est auctor, in ejus vita, cap. 18.

5. *Indocta.*] Vide Notas & Emend. num. XXVI.

6. *Denariis VII.*] Sic Reg. 2. sine ullis notarum compendiis. In libris hactenus editis prætermissa vox ea *denariis* est. Sunt porro denarii septem monetæ Gallicæ, asses ærei sex & quinquageni. Denarii quinque, asses quadraginta.

7. *Quæ X. III.*] Hoc est, denariis tribus: Gallicæ monetæ, assibus quatuor & vicenis.

8. *Luteam putant a luto.*] Sic Reg. 2. non *lutea*. De ea paulo ante egimus.

9. *Quam ipsam.*] Sic Vitruvius quoque proxime antea laudatus a nobis.

Sect. XXVIII. 1. *Usus chrysocollæ.*] Sic Dioscor. lib. 5. cap. 104.

da cum melle. [2] Concitat vomitiones: miscetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplastris, ad dolores mitigandos, & [3] cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam medici acesin appellant, [4] quæ non est orobitis.

XXIX. [1] Chrysocollam & aurifices sibi vindicant agglutinando auro: [2] & inde omnes appellatam similiter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro. [3] Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis: santernam vocant. Signumque est, si addita santerna nitescit. [5] E diverso ærosum contrahit se, hebetaturque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti [6] ad supradicta additis, unaque contritis.

XXX. Contexi par est reliqua circa hoc, ut universa Naturæ contingat admiratio. [1] Auri glutinum est tale. Argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori: [2] sed plumbum nigrum albo jungitur, ipsumque album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentum. Pineis optime lignis æs ferrumque funditur: sed & Ægyptia papyro: paleis aurum. Calx aqua accenditur, [3] & Thracius lapis: idemque oleo restinguitur. Ignis autem aceto maxime, & visco, & ovo. Terra minime flagrat. Carboni major vis exusto, iterumque flagranti.

CAP. VI.

XXXI. Ab his argenti metalla dicantur, quæ [a] sequens insania est. Nonnisi in puteis reperitur, nullaque sui spe nascitur: nullis, ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. [1] Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. [2] Galenam vocant, quæ juxta argenti venas plerumque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem superne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus pæne provinciis, sed in Hispania pulcherrimum: id quoque in sterili solo, atque etiam montibus: & ubicumque una inventa vena est, non procul invenitur alia. Hoc quidem & [3] in omni fere materia: [4] unde metalla Græci videntur dixisse. Mirum, adhuc per Hispanias ab Hannibale inchoatos puteos durare, sua ab inventoribus nomina habentes. Ex queis Bebulo appellatur hodieque, qui ccc. pondo Hannibali subministravit in dies, ad mille quingentos jam passus cavato monte, per quod spatium [5] Aquitani stantes diebus noctibusque egerunt aquas [6] lucernarum mensura, amnemque faciunt. Argenti vena, quæ in summo reperta est, crudaria appellatur. [7] Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inventum: ultra nihil quærebatur. Nuper inventa æris vena infra alumen alba, finem spei fecit. [8] Odor ex argenti fodinis inimicus omnibus animalibus, sed

INTERPRETATIO.

a *Sequens.*] Altera, *post auri insaniam.*

NOTÆ.

2. *Concitat.*] Diosc. loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ τῶν ἔμετον κινούντων, καὶ ἀναιρεῖν δυναμένων. *Est vero ex eorum genere, quæ vomitiones concitant, & necem inferre possunt.*

3. *Cicatrices trahendas.*] Exterendas. Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει ἡ χρυσοκόλλα σμηκτικὴν οὐλῶν, &c.

4. *Quæ non est orobitis.*] Orobitis diluta est & liquida: hæc arida. Ἄκεσις *curatio* est, ab ἀκέομαι *curo.*

Sect. XXIX. 1. *Chrysocollam.*] Alterum hoc est chrysocollæ genus, nempe fictitium. Creditur hæc vulgo *Borax* officinarum: falso. Caret enim istud ærugine, quam chrysocolla veterum requirit. Dioscor. lib. 5. cap. 92. Ἔστι δέ τις καὶ ὑπὸ τῶν χρυσοχόων γινόμενος ἰὸς διὰ θείας καὶ δίδυκος κυπρίου χαλκοῦ, ἐπὶ δὲ οὔρου παιδίου, ᾧ τὸ χρυσίον κολλῶσιν. *Fit & ab aurificibus ærugo quædam qua aurum ferruminant, ducta scilicet urina pueri impuberis in mortario cupreo pistilli ope ex eadem materia confecti.* Hæc Plinii chrysocolla est. Nitrum nec Dioscorides addit, nec Galenus: sed Plinianam santernam nitro addito potiorem esse vel eo nomine, Fallopius animadvertit, lib. 5. cap. 31.

2. *Et inde omnes appellatam.*] Malim *omnem* legi. Ut sit sententia, ab eo effectu chrysocollam omnem traxisse nomen videri iis, qui similem in usum omni chrysocolla utuntur.

3. *Teritur Cyprio ære.*] Sic Reg. 2. & alii: non, *Cyprio in ære.* Pistillum ex Cyprio ære intelligit.

4. *Quod argentosum.*] Argento mixtum. Sic marmorosum infra, sect. 56. Ærosum, lib. 34. sect. 2. & mox hoc ipso loco.

5. *E diverso ærosum.*] Admixtum æri.

6. *Ad supradicta.*] Ad æruginem Cypriam, urinamque pueri impubis, adjecto nitro, ut dictum est initio sect.

Sect. XXX. 1. *Auri glutinum est tale.*] Quale nimirum dictum est sup. 7. At ferrum argilla glutinatur, æris massæ cadmia, laminæ alumine, &c. *Sed & alios plures modos*, inquit Brassavolus in examine terrarum, pag. 482. *ferruminandi metalla scimus, ab his quos Plinius commemorat, arte inventis semper addente.* Locum consule.

2. *Sed plumbum nigrum*, &c.] Vide librum 34. sect. 47.

3. *Et Thracius lapis.*] Nicander in Theriac. pag. 3. inter ea quæ suffitu abigunt serpentes:

> Ἤ σύ γε Θρηΐσσαν ἐνὶ φλέξας πυρὶ λᾶαν,
> Ἥ θ' ὕδατι βρεχθεῖσα σελάσσεται, ἔσβεσε δ' αὐτὴν
> Τυτθὸν ὅτ' ὀδμήσηται ἐπιρρανθέντος ἐλαίου.

Quæ Gorræus sic reddidit:

> *Threicium pariter Vulcano trade lapillum,*
> *Qui lymphis madidus flamma collucet: at idem*
> *Protinus affuso flammam restinguit olivo.*

De Thracio lapide refert eadem auctor libri de simp. medic. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 994. Diosc. item, lib. 5. cap. 147. Galenus ipse, lib. 9. de fac. simpl. med. cap. 2. pag. 257. ex Nicandro.

Sect. XXXI. 1. *Excoqui.*] Vide lib. 34. sect. 47. sub finem.

2. *Galenam vocant.*] Plinius, lib. 34. sect. 53. *Est & molybdæna, quam alibi galenam vocavimus, plumbi & argenti vena communis*, &c.

3. *In omni fere materia.*] In omni fere metalli vena, plumbi simul vena reperitur.

4. *Unde metalla.*] Quod μετ' ἄλλων, alia simul cum aliis, vel μετ' ἄλλα, post alia inveniantur.

5. *Aquitani.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Verum cum de Hispaniæ, non de Galliæ argenti fodinis sermo sit, haud dubie *Accitani* legi satius fuerit, quæ colonia conventus Carthaginiensis memorata superius, lib. 3. sect. 5. num. 3.

6. *Lucernarum mensura.*] Ut quamdiu accensæ certo olei modo lucernæ arderent, in eo labore essent: cum lucernæ deficerent, recentes integrique succederent, qui eumdem laborem obirent.

7. *Finis antiquis.*] Etiam hodieque fossores in eruendo argento provehunt operam, donec aluminis mineram inveniant: repertoque hoc succo concreto, venæ argenti finem ibi esse intelligunt. Kircherus, lib. 10. Mundi subt. sect. 4. pag. 204.

8. *Odor ex argenti fodinis.*] Testis Lucretius apud Festum: *Scaptesula, locus ubi argentum effoditur in Macedonia, dictus a fodiendo: namque Græce σκάπτειν effodere dicunt. Lucretius:*

> *Quales exspiret scaptesyla subter odores.*

A σκάπτειν & ὕλη, quæ voces in unam conflatæ, materiam fossilem sonant, fit Σκαπτησύλη, de qua Stephanus.

maxime canibus. Aurum argentumque quo mollius, eo pulcrius. [9] Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur.

XXXII. Eſt & lapis in his venis, [a] cujus vomica liquoris æterni argentum vivum appellatur: [1] venenum rerum omnium. [2] Exeſt ac perrumpit vaſa, permanans tabe dira. [3] Omnia ei innatant, præter aurum: id unum ad ſe trahit. Ideo & optime purgat, ceteras ejus ſordes exſpuens crebro jactatu fictilibus in vaſis, [4] veſtibus injectis. Sed ut ipſum ab auro diſcedat, in pelles ſubactas effunditur, per quas ſudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cum æra inaurantur, ſublitum bracteis pertinaciſſime [b] retinet. Verum pallore detegit ſimplices aut prætenues bracteas. [5] Quapropter id furtum quærentes, ovi liquore candido uſum eum adulteravere: mox & hydrargyro, de quo [6] ſuo dicemus loco. Et alias argentum vivum non largum inventum eſt.

XXXIII. [1] In iiſdem argenti metallis invenitur, ut proprie dicamus, [c] ſpumæ lapis candidæ nitentiſque, non tamen tranſlucentis: [2] ſtimmi appellant, alii ſtibium, alii alabaſtrum, alii larbaſon. [3] Duo ejus genera, mas & femina. Magis probant feminam: horidior eſt mas, ſcabriorque, & minus ponderoſus, minuſque radians & arenoſior: [4] femina contra nitet, friabilis, fiſſuriſque, non globis, dehiſcens.

XXXIV. [1] Vis ejus adſtringere, & refrigerare: principalis autem circa oculos: namque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellavere, quoniam [2] in calliblepharis mulierum [3] dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum, exhulcerationeſque; farina ejus ac thuris, gummi admixto. [4] Siſtit & ſanguinem cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera, & contra veteres canum morſus inſperſus farina: [5] & contra ambuſta igni, cum adipe, ac ſpuma argenti, ceruſſaque, & cera. [6] Uritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis: [7] dein reſtinguitur mulierum lacte, teriturque in mortariis, admixta pluvia. Ac ſubinde turbidum transfunditur in æreum vas, & mundatur nitro. Fæx ejus intelligitur plumboſiſſima, quæque ſubſedit in mortario, abjiciturque. Dein vas, in quo turbida transfuſa ſunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & poſtero die quod innatat, effunditur, ſpongiaque tollitur. Quod ibi ſubſedit, flos intelligitur, ac linteolo interpoſito in Sole ſiccatur, non ut perareſcat. Iterumque in mortario teritur, & in paſtillos dividitur. [8] Ante omnia autem urendi modus neceſſarius eſt, ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes, [9] ſed adipe. Alii tritum in aqua triplici linteo ſaccant, fæcemque abjiciunt,

INTERPRETATIO.

a *Cujus.*] Qui fundit ac vomit ex ſe liquorem numquam concreſcentem, ſed perpetuo fluidum.

b *Retinet.*] Alligat æri bracteas aureas.

c *Spumæ lapis.*] Lapis ſpumæ concretæ ſimilis.

NOTÆ.

9. *Lineas ex argento.*] Iſidorus, lib. 16. cap. 18. Plinius ipſe ſupra, ſect. 19. *Cum argento, ære, plumbo, lineæ producuntur.*

Sect. XXXII. 1. *Venenum.*] Argentum vivum appellatur, cum ſit venenum: nec vitam, ſed necem afferat. Dioſc. lib. 5. cap. 110. *Sunt & qui argentum vivum,* inquit, *per ſeſe in metallis inveniri affirment.*

2. *Exeſt,* &c.] Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 18. de argento vivo: *Servatur autem melius in vitreis vaſis: nam ceteras materias perforat.* In argenteis quoque, ac plumbeis, ſtanneiſque aſſervari tuto auctor eſt Dioſc. loc. cit.

3. *Omnia ei.*] Vitruvius, lib. 7. cap. 8. pag. 141. de argento vivo: *Cum in aliquo vaſe eſt confuſum,* inquit, *ſi ſupra id lapidis centenarii pondus imponatur, natat in ſummo: neque eum liquorem poteſt onere ſuo premere, neque elidere, nec diſſipare. Centenario ſublato, ſi ibi auri ſcrupulum imponatur, non natabit, ſed ad imum per ſe deprimetur. Ita non amplitudine ponderis, ſed genere ſingularum rerum gravitatem eſſe, non eſt negandum.* Vitruvium totidem verbis Iſidorus expreſſit, lb. 16. Orig. cap. 18.

4. *Veſtibus injectis.*] A veſtibus, inquit, injectis in vaſa fictilia, & ibi crematis, auri ſordes ſeparat argentum vivum iis immixtum. Vide Notas & Emendationes, num. XXVII.

5. *Quapropter id furtum.*] Quærentes furtum tegere, ac ſimplices pro geminis, vel tenuiores pro craſſioribus bracteis in ære inaurando adhibentes, pro argento vivo nativo ac foſſili, hydrargyrum ſublinunt, aut candidum ovi.

6. *Suo dicemus loco.*] Infra, ſect. 41.

Sect. XXXIII. 1. *In iiſdem.*] Stibii fodinas in Senenſi agro, Comitatu S. Floræ, & in Germania pluribus locis, etiamnum reperiri teſtantur Braſavolus, Matthiolus, Fallopius, aliique, quos laudat Cæſius, lib. 2. de mineral. cap. 4. ſect. 10. pag. 215. Sed frequentius illud eſt, quod factitium: nunc *Antimoneum* vocant: cujus uſum veteribus incognitum medici peritiores aïunt.

2. *Stimmi.*] Dioſc. lib. 5. pag. 99. Τοῦτο οἱ μὲν στίβι, οἱ δὲ πλατυόφθαλμον, οἱ δὲ λάρβασον, οἱ δὲ στίμμι ἐκάλεσαν.

3. *Duo ejus genera.*] Sic auctores proxime appellati.

4. *Femina contra,* &c.] Et hoc genus in primis a Dioſcoride commendatur, loc. cit.

Sect. XXXIV. 1. *Vis ejus,* &c.] Hæc totidem verbis Dioſc. loc. cit.

2. *In calliblepharis.*] Calliblephari nomine palpebrarum fucus intelligitur.

3. *Dilatet oculos.*] Stibium nigro tingit colore: idcirco id mulieres ciliis illinunt: qua de cauſa & γυναικεῖον a Dioſc. in Nothis vocatur: & quia artificioſa hæc tinctura dilatare oculos videtur, πλατυόφθαλμον.

4. *Siſtit &c.*] Dioſc. loc. cit.

5. *Et contra ambuſta.*] Vide Notas & Emendat. num. XXVIII.

6. *Vritur autem.*] Hunc fere urendi modum docet Oribaſius, lib. 13. pag. 231.

7. *Dein reſtinguitur.*] Dioſcor. ſimiliter, lib. 5. cap. 99. Ἐξαιρεθὲν δὲ σβέννυται γάλακτι ἀρρενοτόκου γυναικὸς, ἢ οἴνῳ παλαιῷ. *Exemptum reſtinguitur lacte mulieris quæ marem pepererit, aut vino vetere.*

8. *Ante omnia autem.*] Dioſc. loc. cit. Καίεται δὲ ἐπ᾽ ἀνθράκων ἐπιτεθὲν καὶ ἐμφυσηθὲν ἄχρι πυρώσεως. ἐὰν γὰρ ἐπιπλέον καῇ, μολιβδοῦται. *Vritur vero prunis impoſitum, ſufflatumque, quoad igneſcat: ſi enim amplius uratur, plumbi inſtar eliqueſcit.* Parum feliciter vertiſſe Plinius videtur τὸ μολιβδοῦται, *ne plumbum fiat.* Quis enim non ſtatim exiſtimet, ſtibium diutius uſtum in plumbum degenerare?

9. *Sed adipe.*] Hic vero Plinium, homonymia vocis deluſum, στέαρ apud ſcriptorem Græcum, a quo hæc mutuatus eſt, pro adipe perperam accepiſſe, cum pro maſſa farinæ aqua ſubactæ accipi oportuerit, pæne perſuaſum habeo. Dioſcorides enim, lib. 5. cap. 99. de ſtibio: Ὀπτᾶται δὲ στέατι περιπλασθὲν καὶ ἐγκρυβὲν εἰς ἄνθρακας, ἄχρις ἂν ἀνθρακωθῇ τὸ στέαρ. *Torretur autem farina ſubacta circumlitum, & carbonibus obrutum, donec cruſta carbunculetur.* Quibus poſtremis verbis apparet vocem στέαρ hoc loco non adipem, ſed farinam ſubactam ſignificare: nam cruſtam ea induit coquendo, quæ carbunculatur, cum torretur igni. Felicius certe interpres Oribaſii, lib. 13. pag. 231. *Crematur ſtibium cruſta ex farina circumlitum, & carbonibus obrutum, donec cru-*

idque quod defluxit, transfundunt, quidquid ſubſidat colligentes: emplaſtris quoque & collyriis miſcent.

XXXV. [1] Scoriam in argento Græci vocant helcyſma. [2] Vis ejus adſtringere & refrigerare corpora. [3] Additur emplaſtris, ut molybdæna, [4] de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis, & contra teneſmos, dyſenteriaſque, infuſa clyſteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, [5] quæ vocant liparas, [a] ad excreſcentia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia.

Fit in iiſdem metallis & quæ vocatur [6] ſpuma argenti. Genera ejus tria: optima [7] quam chryſitin vocant: ſecunda, quam argyritin: tertia, quam molybditin. Et plerumque omnes hi colores [8] in iiſdem tubulis inveniuntur. [9] Probatiſſima eſt Attica, proxima Hiſpanienſis. [10] Chryſitis ex vena ipſa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipſius fuſura, quæ fit Puteolis, [11] & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta ſua materia ex ſuperiori catino defluens in inferiorem, & ex eo ſublata [12] veruculis ferreis, atque in ipſa flamma convoluta, ut ſit modici ponderis. Eſt autem, [13] ut ex nomine ipſo intelligi poteſt, ferveſcentis materiæ ſpuma. Diſtat a ſcoria, quo poteſt ſpuma a fæce diſtare. [14] Alterum purgantis ſe materiæ, alterum purgatæ vitium eſt. Quidam duo genera faciunt ſpumæ, quæ vocant [15] ſterelytida & peumenen: tertium molybdænam, [16] in plumbo dicendam. Spuma ut ſit utilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem [17] anulorum: ita accenſa follibus, ad ſeparandos carbones cineremque, abluitur aceto aut vino, ſimulque reſtinguitur. [18] Quod ſi ſit argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui jubetur ex aqua, addito in linteolis tritico & hordeo novis, [19] donec ea purgentur. [20] Poſtea ſex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aqua frigida: & cum deſinant, calida, addito ſale foſſili, in libram ſpumæ [21] obolo. Noviſſimo die condunt in plumbeo vaſe. Alii cum faba candida ac ptiſana coquunt, & in Sole ſiccant. Alii in lana candida cum faba, donec lanam [22] non denigrent. Tunc ſalem foſſilem adjiciunt, ſubinde aqua mutata, ſiccantque diebus XL. calidiſſimis æſtatis. Nec non in ventre ſuillo in aqua coquunt, exemptamque nitro fricant, & ut ſupra, terunt in mortariis cum ſale. Sunt qui non coquant, ſed cum ſale terant, & adjecta aqua abluant. [23] Uſus ejus ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas, maculaſque, & abluendum

INTERPRETATIO.

a *Ad.*] Ad carnes in hulceribus excreſcentes, ad hulcera ex attritu facta, &c.

NOTÆ.

ſta in carbones abeat: ab igni emotum lacte mulieris quæ marem peperit, aut vetere vino reſtinguitur.

Sect. XXXV. 1. *Scoriam.*] Dioſc. lib. 5. cap. 101. Ἡ δὲ τοῦ ἀργύρου σκωρία καλεῖται ἕλκυσμα, nempe quoniam id recrementum adeo lentum eſt, ut inſtar viſci trahatur, cum eximitur e catinis, ab ἕλκω *traho.*

2. *Vis ejus.*] Dioſc loc. cit.

3. *Additur*, &c.] Totidem verbis Dioſc. loc. cit.,

4. *De qua dicemus.*] Libro 34. ſect. 53.

5. *Quæ vocant liparas.*] De his egimus lib. 23. ſect. 81.

6. *Spuma argenti.*] Λιθάργυρος Dioſcoridi, lib. 5. cap. 102. Noſtris *Litarge.*

7. *Quam chryſitin vocant.*] A colore aureo, ſeu flavo, cum argenti venæ æris plurimum admixtum eſt.

8. *In iiſdem tubulis.*] Reg. 2. & Colb. 3. *in iiſdem tabulis.* Male. Fuſores hodie panes vocant, ſeu maſſas offaſque; tubulos antiqui. Vide formam tubulorum expreſſam in icone apud Agricol. lib. 10. de re metall pag. 384.

9. *Probatiſſima*, &c.] Sic Dioſc. lib. 5. cap. 102.

10. *Chryſitis ex vena ipſa fit.*] Ex ipſa argenti vena, ſeu terra arenave, unde argentum extrahitur, coctura. Excoqui enim terra hæc non poteſt, ut dictum eſt ſect 31. niſi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi, quæ juxta argenti venas plerumque reperitur: unde terra ea molybdæna nominatur. Oribaſius, lib. 13. fol 228. b. *Lithargyros, hoc eſt, argenti ſpuma, quædam ex arena fit; quæ molybditis nominatur, in fornace uſque dum tota in ignem penitus tranſierit, excocta: quædam vero ex argento, quædam ex plumbo .... Appellatur vero quæ flavo colore eſt & ſplendet, chryſitis, quæ eſt etiam potior: livida vero, argyritis*, &c. Dioſc. lib. 5. cap. 102. Λιθάργυρος, ἡ μέν τις ἐκ τῆς μολιβδίτιδος καλουμένης ἄμμου γεννᾶται, χωνευομένης ἄχρι τελείας ἐκπυρώσεως· ἡ δ' ἐξ ἀργύρου· ἡ δ' ἐκ μολίβδου. *Spuma argenti quædam fit ex arena, quam molybditin vocant, in fornacibus conflata, donec perfecte igni incandeſcat: altera ex argento, tertia ex plumbo.*

11. *Et inde habet nomen.*] Ut Puteolana nominetur.

12. *Veruculis ferreis.*] Id quomodo fiat, & quæ ſit forma veruculi, quo igneſcens ſpuma convolvitur, vel ex icone intelliges, quam Agricola exhibet, lib. 10. de re metall. pag. 384.

13. *Ut ex nomine ipſo.*] Nam ſi ſpuma eſt, e ferveſcente materia exire neceſſe eſt. In editis legebatur, *ferveſcentis & futuræ*: ſed has voces *& futuræ*, nec Reg. 2. nec Colb. 3. repræſentant: & ſuperfluunt eæ ſcilicet.

14. *Alterum purgantis.*] Spuma purgantis ſe ſe materiæ eſt; fæx, purgatæ: ut in vino probe intelligitur.

15. *Sterelytida & peumenen.*] In his nominibus variant codices. Salmaſius, in Solin. pag. 1082. legit, *cerchnitida & pegnymenen.* Κερχνῖτις ut ſit ea ſpuma argenti, quæ ſoluta inſtar pulveris, quam Pollux κονιορτὸν vocet: Πηγνυμένη, quæ concreta fixaque ſit, non in pulverem putris.

16. *In plumbo dicendam.*] Libro 34. ſect. 53.

17. *Anulorum.*] Ita etiam MSS. Avellanarum nucum magnitudine, dixit Dioſc. lib. 5. cap. 102. de ſpuma argenti: Καύσεις δὲ αὐτὴν οὕτω· κατακόψας εἰς καρύων μεγέθη, καὶ ἐπιθεὶς ἐπ' ἄνθρακας, ἐκριπίσας τε ἄχρι πυρώσεως, καὶ περιμάξας τὴν περικειμένην ἀκαθαρσίαν, ἀπετίθεσο. *Ures porro argenti ſpumam in hunc modum: Ipſam in fruſta dividito, quæ juglandium magnitudinem æquent: hæc prunis imponito, & ita follibus accendito, ut conflagrent: tum abſterſa quæ inſidet ſpurcitia, recondito.*

18. *Quod ſi ſit.*] Totidem verbis hæc Dioſc. loc. cit. & Oribaſius, lib. 13. fol. 228. b.

19. *Donec ea purgentur.*] Dioſc. Ἕψε δὲ ἕως ἂν ῥαγῶσιν αἱ κριθαί. *Coquito, donec rumpatur hordeum.* Oribaſ. *donec diſrumpatur.* Sed *purgari* hoc loco idem eſt, quod diſrumpi & dehiſcere hordeum, hoc eſt, a ſua divelli tunicula. Sic lib. 15. ſect. 25. purgabiles nuces appellat, quæ ſuo exui echino ſeu calyce facile poſſunt.

20. *Poſtea ſex diebus*, &c.] Dioſc. & Oribaſ. locis cit.

21. *Obolo.*] Dioſc. loc. cit. ad libram argenti ſpumæ quinas ſalis foſſilis uncias adhibet. Oribaſius, ad libram ſpumæ, ſalis tantumdem, hoc eſt, libram.

22. *Non denigrent.*] Forſan rectius *denigret.* Dioſc. loc. cit. ἕως τὸ ἔριον μηκέτι βάπτηται.

23. *Uſus ejus.*] Dioſc. loc. cit. Ἁρμόζει εἰς τὰ ὀφθαλμικὰ, καὶ οὐλὰς ἀπρεπεῖς, καὶ ἐῤῥακωμένα πρόσωπα, καὶ σπίλων ἔμπλεα. *Confert & ad oculorum medicamenta, & ad cicatricum fœditates tollendas, itemque ad facies rugoſas ac maculoſas.* Et ad denigrandum præterea capillum, ex Theodoro Priſciano, lib. 1. cap. 1.

capillum, [24] Vis autem ſiccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. [25] Talibuſque emplaſtris ſupra dictis [26] ignes etiam ſacros tollit cum ruta, myrtoque, & aceto: itemque perniones [27] cum myrtis & cera.

CAP. VII. XXXVI. Invenitur in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ auctoritatis, & quondam apud Romanos non ſolum maximæ, ſed etiam ſacræ. Enumerat auctores Verrius, quibus credere ſit neceſſe, [1] Jovis ipſius ſimulacri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam, [2] triumphantumque corpora: ſic Camillum triumphaſſe. Hac religione etiam nunc addi in unguenta cœnæ triumphalis, & a Cenſoribus in primis Jovem miniandum locari. Cujus rei cauſam equidem miror: quanquam & hodie id expeti conſtat [3] Æthiopum populis, totoſque eo tingi proceres, huncque ibi Deorum ſimulacris colorem eſſe. Quapropter diligentius perſequemur omnia de eo.

XXXVII. [1] Theophraſtus XC. annis ante Praxibulum Athenienſium [2] magiſtratum (quod tempus exit in Urbis noſtræ [3] CCXLIX. annum) tradit inventum minium a Callia Athenienſe, initio ſperante aurum poſſe excoqui arena rubente in metallis argenti: hanc fuiſſe originem ejus. [4] Reperiri autem jam tum in Hiſpania, ſed durum & arenoſum: item apud Colchos in rupe quadam inacceſſa, ex qua jaculantes decuterent: id eſſe adulterum: optimum vero ſupra Epheſum [5] Cilbianis agris. Arenam cocci colorem habere: [6] hanc teri, dein lavari farinam: & quod ſubſidat, iterum lavari. [7] Differentiam artis eſſe, quod alii minium faciunt prima lotura: apud alios id eſſe dilutius, ſequentis autem loturæ optimum.

XXXVIII. Auctoritatem colori fuiſſe non miror. Jam enim Trojanis temporibus rubrica in honore erat, [1] Homero teſte, qui naves ea commendat, alias circa picturas pigmentaque rarus. [2] Milton vocant Græci: minium [3] quidam, cinnabari. [4] Unde natus error, Indico cinnabaris nomine. [5] Sic enim appellant illi ſaniem draconis eliſi elephantorum morientium pondere, permixto utriuſque animalis ſanguine, [6] ut diximus. Neque alius eſt color, qui in picturis proprie ſanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentiſque utiliſſima eſt. [7] At hercule medici, quia cinnabarin vocant, pro ea utuntur hoc minio, quod venenum eſſe [8] paulo mox docebimus.

NOTÆ.

24. *Vis autem.*] Dioſcor. & Oribaſius, loc. cit. totidem fere verbis.

25. *Talibuſque emplaſtris ſupradictis.*] Nempe, quas liparas vocant, de quibus ſect. ſup. diximus.

26. *Ignes etiam ſacros.*] Ad medendum huic morbo ſpumam argenti cum ſucco porrorum betarumve adhibet Theod. Priſcianus, lib. 1. cap. 21.

27. *Cum myrtis.*] Vetus Dalec. codex, *cum myrto*, hoc eſt, cum oleo myrteo: quæ nobis ſincerior multo ſcriptura videtur: quod Celſus, lib. 5. cap. 19. in lenibus hiſce emplaſtris myrteum pariter oleum adſciſcit: *Lenia quoque quædam*, inquit, *emplaſtra ſunt, quas λιπαρὰς fere Græci nominant*, &c. Et mox: *Alia compoſitio generis ejuſdem: ceræ .... ſpumæ argenti, plumbi recrementi .... cicini olei & myrti, ſingulorum heminæ.* Iterumque: *Emplaſtra ejuſdem generis ad leniendum apta .... Cerati ex oleo myrteo facti .... Aut ſpumæ argenti*, &c. Ut nardum pro nardino oleo, aliaque ſimilia, crebro uſurpari alias admonuimus; ſic & myrtus uſuvenit pro myrteo.

Sect. XXXVI. 1. *Jovis ipſius.*] Plinius idem lib. 35. ſect. 45. effigiem Jovis ait in Capitolio dicatam a Priſco Tarquinio fictilem fuiſſe, & ideo miniari ſolitam. De ceteris Diis Arnobius, lib. 6. contra gentes: *Inter Deos videmus veſtros, leonis torviſſimam faciem, mero oblitam minio, & nomine Frugiferi nuncupari.* Apud Virgilium, Pan ſanguineis ebuli baccis ac minio rubet.

2. *Triumphantumque.*] Jo. Tzetzes, Chiliad. 13. hiſt. 561. verſ. 44.

Ὅπως τὸν τελαμβδύσοντα χρίσαντες κινναβάρει
Ἢ καὶ σινωπίδι ᾧ ἐφ' ἅρματος ἵστωσι.

Quomodo triumphaturum illinentes minio, vel ſinopide, in currum imponant.

3. *Æthiopum.*] Simile eſt quod de Gothis refert Iſidorus, lib. 19. Orig. cap. 23. *Nonnullæ etiam gentes non ſolum in veſtibus, ſed & in corpore aliqua ſibi propria quaſi inſignia vindicant, ut videmus cirros Germanorum, granos & cinnabar Gothorum.*

Sect. XXXVII. 1. *Theophraſtus.*] Hæc Theophr. lib. περὶ λίθων, pag. 12. quæ hac ſectione XXXVII. tota continentur, totidem verbis.

2. *Magiſtratum.*] Archonta Athenienſium.

3. CCXLIX. *Annum.*] Vide Notas & Emendat. num. XXIX.

4. *Reperiri autem.*] Theophr. loc. cit. Ἀυτοφυὲς μὲν τὸ περὶ Ἰβηρίαν σκληρὸν σφόδρα καὶ λιθῶδες. Quod de Iberia Colchica Dalecampius perperam accipit. Vide Notas & Emendat. num. XXX.

5. *Cilbianis agris.*] Dictum de his lib. 5. ſect. 31. Vitruvius, lib. 7. cap. 8. pag. 140. *Ingrediar nunc minii rationes explicare.* Id autem *agris Epheſiorum Cilbianis primum memoratur eſſe inventum: cujus & res & ratio ſatis magnas habet admirationes. Foditur enim gleba quæ ἄνθραξ dicitur, antequam tractationibus ad minium perveniat, vena, uti ferreo magis ſubrufo colore, habens circa ſe rubrum pulverem. Cum id foditur, ex plagis ferramentorum crebras emittit lacrymas argenti vivi*, &c. Hoc porro metallicum minium, expetitum olim a pictoribus propter floridum colorem, nunc perrarum eſt: ſed quod letalius eſt, officinæ ſubſtituunt ſuum, ut vocant aliqui, cinnabrium: hoc a Chymiſtis paratur ignis artificio, conſtatque argento vivo & ſulphure uſtulatis: vulgo *Vermillon, cinabre artificiel.*

6. *Hanc teri.*] Vitruvius, loc. cit. *Revertar nunc ad minii temperaturam. Ipſæ enim glebæ cum ſunt aridæ, pilis ferreis contunduntur, & moluntur: & lotionibus, & cocturis crebris efficitur, ut adveniant colores*, &c.

7. *Differentiam.*] Hæc paulo aliter Theophr. loc. cit.

Sect. XXXVIII. 1. *Homero teſte.*] Iliad. β'. verſ. 637.

Τῷ δ' ἅμα νῆες ἕποντο δυώδεκα μιλτοπάρῃοι.

Ubi Scholiaſtes adnotat μιλτοπαρῄους dici, quod μίλτῳ, hoc eſt, rubrica pictas haberent τὰς πρῴρας βεβαμμένας.

2. *Milton vocant.*] Rubricam videlicet.

3. *Quidam cinnabari.*] Quod Indicum cinnabari colore referret.

4. *Unde natus error.*] Scilicet medicorum, qui pro cinnabari Indica in medicamenta minium addebant, inſcitia nominis, ut Plinius ait lib. 29. ſect. 8. cum minium ſit venenum.

5. *Sic enim appellant.*] De cinnabari quæ ſit ſanguis draconis, mera fabula eſt, ut Scaliger recte monet, Exerc. 172. & Conſtantinus in Lexico, verbo Κιννάβαρι. Neque enim eſt hoc κιννάβαρι ſanguis draconis, ut Plinio affirmanti Solinus credidit cap. 25. pag. 47. & Iſidorus, lib. 19. cap. 16. ſed lacryma arboris concreta, ut recte dixit Arrianus in Periplo: quam opinionem veram eſſe oculata fide, καὶ ἐκ τῆς αὐτοψίας, confirmat Aloïſius Cadamuſtus, laudatus a Conſtantino, loc. cit. In officinis nunc quoque Sanguis draconis vocatur, ex colore nimirum, & Cinnabrium. Unde hæc de draconis eliſi ſanguine fabula orta ſit, Cæſius docet, lib. 2. de mineral. cap. 4. ſect. 3. pag. 191. qui auctores ſententiæ a nobis allatæ de lacryma arboris, quæ cinnabaris ſit, laudat quamplurimos, Agricolam, &c.

6. *Ut diximus.*] Libro 8. ſect. 12.

7. *At hercule medici.*] Id ſupra dictum, lib. 29. ſect. 8. Errorem hunc pariter Dioſcorides arguit, lib. 5. cap. 109.

8. *Paulo mox.*] Sect. 41.

XXXIX. [1] Cinnabari veteres, quæ etiamnunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio, quod derelictum est, quia curatio magni operis erat. Præterea utrumque nimis acre existimatur. Ideo transiere [2] ad rubricam, & sinopidem, de quibus [3] suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, aut sorbis tritis. Pretium sinceræ, [4] nummi quinquaginta.

XL. Juba minium nasci & in Carmania tradit: [1] Timagenes & in Æthiopia. Sed neutro ex loco invehitur ad nos, nec fere aliunde, quam ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponensi regione in Bætica, miniario metallo vectigalibus populi Romani, nullius rei diligentiore custodia. [2] Non licet id ibi perficere excoquique. Romam perfertur vena signata, ad dena millia fere pondo annua. Romæ autem lavatur: in vendendo, pretio statuta lege, ne modum excederet, [3] HS. LXX. in libras. Sed adulteratur multis modis, [4] unde præda societati.

[5] Namque est alterum genus in omnibus fere argentariis, itemque plumbariis metallis, quod fit exusto lapide venis permixto, non ex illo, [6] cujus vomicam argentum vivum appellavimus, (is enim & ipse in argentum excoquitur:) sed ex aliis simul repertis. [7] Steriles etiam plumbi deprehenduntur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes exustique tunduntur in farinam. [8] Et hoc est secundarium minium perquam paucis notum, [9] multum infra naturales illas arenas. [10] Hoc ergo adulteratur minium [11] in officinis sociorum: item Syrico. Quonam modo Syricum fiat, [12] suo loco dicemus. Sublini autem Syrico minium compendii ratio demonstrat. Et alio modo [13] pingentium furto opportunum est, plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, constatque furantibus. Sincero cocci nitor esse debet. [a] Secundarii autem splendor in parietibus sentit uliginem. Quanquam hoc rubigo quædam metalli est. Sisaponensibus autem miniariis [14] suæ venæ arena sine argento excoquitur auri modo. [15] Probatur auro candente: fucatum nigrescit: sincerum retinet colorem. Invenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, si non sit aurum, deprehendi illico. [16] Solis atque Lunæ contactus inimicus: [17] remedium, ut parieti siccato cera Punica cum oleo liquefacta candens [b] [18] setis inducatur: iterumque admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem usque: postea candelis subigatur

INTERPRETATIO.

a *Secundarii.*] Parietum uligo, sive humiditas, multum aufert splendoris secundario minio.

b *Setis.*] Confectis e seta penicillis extendatur.

NOTÆ.

Sect. XXXIX. 1. *Cinnabari*, &c.] Hæ picturæ uno ac simplici colore constabant, ac fere rubro, qui maxime convenit cum humano colore. De monochromatis dicemus lib. 35. sect. 5.

2. *Ad rubricam*, &c.] Apud Horat. lib. 2. Satyr. 7. vers. 98.
Prælia rubrica picta, aut carbone.

3. *Suis locis dicam.*] Libro 35. sect. 13. & 14.

4. *Nummi quinquaginta.*] Hoc est, sestertii quinquaginta in libras singulas. Gallicæ monetæ, asses centeni.

Sect. XL. 1. *Timagenes.*] De eo diximus in Auctorum indice. Sic porro codices MSS. Reg. 2. & Pintiani: non, ut editi, *Hermogenes.*

2. *Non licet id ibi.*] Vitruvius, lib. 7. cap. 9. pag. 142. *Quæ autem in Ephesiorum metallis fuerunt officinæ, nunc trajectæ sunt ideo Romam, quod id genus venæ postea est inventum Hispaniæ regionibus: ex quarum metallis glebæ portantur, & per publicanos Romæ curantur. Eæ autem officinæ sunt inter ædem Floræ & Quirini.* Nempe Urbis Romæ regione sexta, ubi P. Victor *Templum Floræ* locat, & *Templum Quirini.*

3. *HS. LXX. in libras.*] Sestertiorum nota desideratur in libris hactenus editis, unde divulso numero quidam X. LX. conjiciebant, hoc est, denarios LX. At sestertiorum notam habent codices MSS. Sunt porro sestertii LXX. si ad monetam Gallicam exigas, libræ seu floreni septem.

4. *Vnde præda societati.*] Nempe societati publicanorum, de quibus Vitruvius loco ante allato. *Corps, Compagnie*, ou *Communauté.* Nugantur, qui de sociis populi Romani, hoc est, Bæticis, hæc accipiunt.

5. *Namque est alterum genus.*] Minii nimirum. Minium illud Diosc. est, lib. 5. cap. 109. Τὸ μὲν γὰρ ἄμμιον σκευάζεται ἐν Ἰσπανίᾳ ἐκ λίθου τινὸς μεμιγμένου τῇ ἀργυρίτιδι ψάμμῳ.

6. *Cujus vomicam.*] Supra, sect. 32. *Est & lapis in his venis argentariis, cujus vomica liquoris æterni argentum vivum appellatur.*

7. *Steriles etiam.*] Lapides in plumbariis metallis, qui ne in plumbum quidem excoqui possunt.

8. *Et hoc est .... minium.*] Nostris perinde incognitum.

9. *Multum infra .... illas arenas.*] Cilbiani supra Ephesum agri, aut Sisaponensis in Bætica.

10. *Hoc ergo.*] Hoc secundario minio.

11. *In officinis sociorum.*] Publicanorum: nam ut superius dictum est, erant officinæ eæ Romæ: nec licebat id in Bætica perficere, vel excoqui.

12. *Suo loco dicemus.*] Libro 35. sect. 24.

13. *Pingentium furto.*] Inter colores quos pictori dominus præstabat, ut dicetur lib. 35. sect. 12. minium fuit, quoniam id perrarum erat. Pictores itaque sæpe ex eo furabantur, repletis penicillis, mox aqua ablutis: veluti alio utendum colore tum fuisset: nam minium statim sidebat in aqua: ubi integrum furantibus permanebat. Vel ex hoc loco intelligas aqua dilui colores solitos ab antiquis, non, uti modo, oleo: nam nec utiles esse possunt, semel oleo subacti: neque ex penicillis elui ulla vi aquæ possunt.

14. *Suæ venæ arena.*] In metallis minariis, inquit, quæ sunt Sisapone, vena est minii propria ac peculiaris, nullo, ut fere alibi, argento admixto.

15. *Probatur auro.*] Vel si aurum desit, ut mox ait ipse, lamina ferri candentis: sic enim probatur, num calcem admixtam habeat. Vitruvius rem paulo dilucidius sic explanat, lib. 7. cap. 9. pag. 142. *Vitiatur minium admixta calce. Itaque si quis velit experiri id sine vitio esse, sic erit faciendum. Ferrea lamna sumatur: in ea minium imponatur: ad ignem collocetur, donec lamna candescat: cum e candore color immutatus fuerit, eritque ater, tollatur lamna ab igne: &, si refrigeratum restituatur in pristinum colorem, sine vitio se esse probabit: sin autem permanserit nigro colore, significabit se esse vitiatum.*

16. *Solis atque Lunæ.*] Vitruvius loc. cit. *Minium efficitur tenera natura, & viribus imbecilla. Itaque cum est in expolitionibus conclavium, tectoriis inductum, permanet sine vitiis suo colore. Apertis vero .... locis, quo Sol & Luna possit splendores & radios immittere, cum ab iis locis tangitur, vitiatur, & amissa virtute coloris, denigratur.*

17. *Remedium.*] Vitruvius loc. cit. *At si quis subtilior fuerit, & voluerit expolitionem miniaceam suum colorem retinere, cum paries expolitus & aridus fuerit, tunc ceram Punicam igni liquefactam, paulo oleo temperatam seta inducat. Deinde postea carbonibus in ferreo vase compositis, eam ceram apprime cum pariete calefaciendo sudare cogat, fiatque ut peræquetur. Postea cum candela linteisque puris subigat, uti signa marmorea nuda curantur.... Ita obstans ceræ Punicæ lorica non patitur, nec Lunæ splendorem, nec Solis radios, lambendo eripere ex his politionibus ceram.*

18. *Setis.*] Gallice, *des brosses.*

ac deinde linteis puris, [19] ſicut & marmora niteſcunt. [20] Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis veſicis illigant, ne in reſpirando pernicialem pulverem trahant, & tamen ut per illas ſpectent. [21] Minium in voluminibus quoque ſcriptura uſurpatur, clarioreſque litteras, vel in auro, vel in marmore, etiam in ſepulcris facit.

XLI. [1] Ex ſecundario invenit vita & hydrargyrum in vicem argenti vivi: paulo ante dilatum. Fit autem duobus modis: [2] æreis mortariis piſtilliſque trito minio ex aceto: [3] aut patinis fictilibus impoſitum ferrea concha, calice coopertum, argilla ſuperillita: dein ſub patinis accenſum follibus continuo igni, atque ita calicis [4] ſudore deterſo, qui fit argenti colore & aquæ liquore. Idem guttis dividi facilis, & lubrico humore confluere. [5] Quod cum venenum eſſe conveniat, omnia quæ de minio in medicinæ uſu traduntur, temeraria arbitror: præterquam fortaſſis illito capite ventreve, ſanguinem ſiſtendum, dum ne quid penetret in viſcera, ac vulnus attingat: aliter utendum non equidem cenſeam.

XLII. Hydrargyro argentum inauratur ſolum nunc prope, [a] cum & in æra ſimili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingenioſiſſima eſt, [1] viliorem excogitavit materiam, ut docuimus.

XLIII. Auri argentique mentionem comitatur lapis, [1] quem coticulam appellant, quondam non ſolitus inveniri, niſi in flumine Tmolo, ut auctor eſt [2] Theophraſtus: [3] nunc vero paſſim: quem [4] alii Heraclium, alii Lydium vocant. Sunt autem modici, [5] quaternas uncias longitudinis, binaſque latitudinis non excedentes. [b] [6] Quod a Sole fuit in his, melius quam quod a terra. [7] His coticulis periti, [c] cum e vena ut lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri ſit in ea, quantum argenti vel æris, ſcripulari differentia, mirabili ratione, non fallente.

XLIV. Argenti duæ differentiæ. [1] Batillis ferreis candentibus ramento impoſito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus intervenit: ſervatis in virorum urina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candoremque mentitur. Eſt aliud experimentum politi, & in halitu hominis, ſi ſudet protinus, [d] nubemque diſcutiat.

Cap. IX. XLV. Laminas duci, & ſpecula fieri [1] non niſi ex optimo poſſe creditum fuerat. Id

Interpretatio.

a *Cum &c.*] Cum & ad æra inauranda ſublini hydrargyrum pariter oporteret.

b *Quod.*] Quæ pars Soli objecta fuit.

c *Cum e vena.*] Cum e vena metallica abreptam aliquam partem coticula ea ceu lima quadam attriverint, ad experimentum capiendum, protinus dicunt quantum auri vel argenti ſit in ea vena, vel æris etiam, vix ut ſcripulo uno aberrent, ratione quidem incredibili, ſed tamen non fallente.

d *Nubemque.*] Sudoremque eum protinus deponat.

Notæ.

19. *Sicut marmora.*] Quemadmodum ſuo nitori reſtituuntur marmora, abſterſa fuligine, quæ a ſacrificiorum ignibus ac fumo adhæſerat. Hoc eſſe illud arbitror, quod Juvenalis ait, Satyra 10. verſ. 55. *Genua incerare Deorum*: etſi Turnebus, & alii eum ſecuti interpretes, in aliam ſententiam trahant: ſed noſtram interpretationem fulcit alter ejuſdem poëtæ locus, Satyr. 12. verſ. 88. ubi appellat.

Fragili ſimulacra nitentia cera.

20. *Qui minium.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 5. cap. 109. & poſt eum Oribaſius, lib. 13. pag. 228.

21. *Minium in voluminibus.*] Fortaſſis illud eſt cinnabari, quo CP. Imperatores uſi in ſubſcriptionibus olim fuere: ut in ſexta Synodo, *Imperator per cinnabarim.* Ait M. Cruſius in Turcogr. pag. 191. vidiſſe ſe Concilium CP. in quo ſubſcriptio Joannis Cantacuzeni eſſet ex cinnabari: Epiſcoporum vero ex atramento. Vidimus & nos in Cimelio Colbertino, Joannis Palæologi CP. Imp. ſubſcriptionem ejuſmodi, in Decreto Unionis, conſideratione digno.

Sect. XLI. 1. *Ex ſecundario.*] Ex ſecundario minio, cujus natura ſup. ſect. explicata eſt. Dioſcor. lib. 5. cap. 110. Ὑδράργυρος δὲ σκευάζεται ἀπὸ τοῦ ἀμμίου λεγομένου, καταχρηστικῶς δὲ καὶ τοῦ κινναβαρέως λεγομένου. Oribaſii interpres, lib. 13. fol. 231. b. *Hydrargyros, hoc eſt, argentum vivum, fit ex minio, quod falſo cinnabaris dicitur,* &c. Delicias facit Dalecampius, cum hæc verba ſic interpretatur: *Ex ſecundario*, inquit, *hoc eſt, invento minus quidem ingenioſo & utili, non aſpernando tamen.* Hydrargyrum Gallis, *Vif argent.*

2. *Æris mortariis*, &c.] Quod enim ex minio ſic trito exprimitur, id argentum vivum eſt. Docet hunc modum Theophr. lib. περὶ λίθων, pag. 12. & 13.

3. *Aut patinis.*] Totidem verbis Dioſcor. lib. 15. cap. 110. Θέντες γὰρ ἐπὶ λοπάδος κεραμέας κόγχον σιδηροῦν ἔχοντα κιννάβαρι, περικαθάπτουσιν ἄμβικα περιαλείψαντες πηλῷ, εἶτα ὑποκαίουσιν ἄνθραξιν· ἡ γὰρ προσίζουσα τῷ ἄμβικι αἰθάλη ἀποξεσθεῖσα καὶ ἀποψυχθεῖσα, ὑδράργυρος γίνεται. *Impoſita ſiquidem patinæ fictili concha ferrea minium continente, calicem ſeu operculum adaptant, quod undique luto ſuperilliniunt, deindeque carbonibus ſuccendunt. Tum quæ calici adhæreſcit fuligo, deraſa refrigerataque in argentum vivum coït.* Sic etiam Oribaſius, loco cit. & Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 18.

4. *Sudore deterſo.*] Fuligine, quæ operculo adhæſit.

5. *Quod cum venenum.*] Potum vim pernicialem habet: ſuo enim pondere interna perrodit. Dioſc. loc. cit. ubi adverſus id venenum remedia prodit.

Sect. XLII. 1. *Viliorem.... ut docuimus.*] Nempe liquorem ovi candidum, ut docuit paulo ſuperius ſect. 32.

Sect. XLIII. 1. *Quem coticulam.*] Coticula lapis eſt, quo fit auri vel argenri experimentum: *Pierre de touche.*

2. *Theophraſtus.*] Libro περὶ λίθων, pag. 9.

3. *Nunc vero paſſim.*] Et apud Germanos, prope Hildesheimum.

4. *Alii Heraclium.*] Ut a Lydia Lydium, ſic ab Heraclea Lydiæ Heraclium. Zenobius, in Parœmiis, cent. 4. num. 22. Ἡράκλεια λίθος. Ταύτην ἔνιοι μαγνῆτιν λέγουσι τὴν ἐπισπωμένην τὸν σίδηρον· ἡ δὲ ἑτέρα, παραπλήσιος ἀργύρῳ· κέκληται δὲ οὕτως ἀπὸ Ἡρακλείας τῆς ἐν Λυδίᾳ πόλεως. Salmaſius, in Solin. pag. 1103. dum Plinium falli ait, fallitur.

5. *Quaternas uncias.*] Hoc eſt, pollices quaternos. Nam ut rem integram quamcumque aſſem veteres appellarunt, ſic partes illius, ut aſſis, unciam nuncuparunt. Sunt autem in aſſe unciæ duodenæ, totidemque in pede pollices.

6. *Quod a Sole.*] Τὰ ἄνω πρὸς τὸν ἥλιον, inquit Theophr. loc. cit. ubi hujus experimenti cauſas affert.

7. *His coticulis periti.*] Quos Spectatores & Expectatores dixit antiquitas.

Sect. XLIV. 1. *Batillis ferreis.*] Batillum inſtrumentum ferreum eſt, quo prunas cinereſque tollimus, transferimuſque alio: *Une pelle à feu.*

Sect. XLV. 1. *Nonniſi ex optimo.*] Argento ſcilicet, de quo ſup. ſect. Plautus in Moſtell. act. 1. ſc. 3. verſ. 101. ſpecula ex argento facta indicat:

SC. *Cape igitur ſpeculum............*
Linteum cape, atque exterge tibi manus. PHI. *Quid ita obſecro?*
SC. *Ut ſpeculum tenuiſti, metuo ne oleant argentum manus:*
Ne uſquam argentum te accepiſſe ſuſpicetur Philolaches.

quoque jam fraude corrumpitur. Sed natura mira eſt imagines reddendi, quod repercuſſo aëre atque in oculos regeſto fieri [a] convenit. [2] Eadem vi in ſpeculis uſu polita craſſitudine, [3] paulumque propulſa dilatatur in immenſum magnitudo imaginum. [4] Tantum intereſt repercuſſum illum reſpuat, an excipiat. Quin etiam pocula ita figurantur, exſculptis intus crebris ceu ſpeculis, ut vel uno intuente, [5] populus totidem imaginum fiat. [6] Excogitantur & monſtrifica, ut in templo Smyrnæ dicata. Id evenit [b] figura materiæ. Plurimumque refert concava ſint & poculi modo, [7] an parmæ Threcidicæ, media depreſſa an elata, tranſverſa an obliqua, ſupina an recta, qualitate excipientis figuræ torquente [8] venientes umbras. Nec enim eſt aliud illa imago, [9] quam digeſta claritas materiæ excipientis umbram. Atque ut omnia de ſpeculis peragantur hoc loco, optima apud majores fuerant Brundiſina, ſtanno & ære mixtis. Prælata ſunt argentea. Primus fecit [10] Praxiteles, Magni Pompeïi ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, [11] auro oppoſito averſis.

XLVI. Tingit & Ægyptus argentum, ut in vaſis [1] Anubem ſuum ſpectet: pingitque, non cælat argentum. Tranſit inde materia & ad triumphales ſtatuas: mirumque, creſcit pretium fulgoris [c] excœcati. Id autem fit hoc modo; Miſcentur argento [2] tertiæ æris Cyprii tenuiſſimi, quod coronarium vocant, & ſulphuris vivi, quantum argenti. Conflantur ita in fictili circumlito argilla. Modus coquendi, donec ſe ipſa [d] opercula aperiant. Nigreſcit & ovi indurati luteo, ut tamen aceto & creta [3] deteratur. Miſcuit denario Triumvir Antonius ferrum. [4] Miſcentur æra falſæ monetæ. Alii e pondere ſubtrahunt, [5] cum ſit juſtum LXXXIV. e libris ſignari. Igitur ars facta denarios probare, tam jucunda lege plebi, ut [6] Mario Gratidiano [7] vicatim totas ſtatuas dicaverit. Mirumque, in hac artium ſola vitia diſcuntur, & falſi denarii ſpectatur exemplar: pluribuſque veris denariis adulterinus emitur.

XLVII. Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc, [1] ut decies centena millia, aut ſæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, nummuſque percuſſus: [2] & ſic quoque æs alienum etiamnum appellatur. Poſtea Divites cog- Cap. X.

INTERPRETATIO.

a *Convenit.*] Conſtat.
b *Figura.*] Ex diverſa ſpeculi figura.
c *Excæcati.*] Obſcurioris, minus clari.
d *Opercula.*] Fictilia.

NOTÆ.

2. *Eadem vi in ſpeculis.*] Quæ pariter erant ex argento conflata. Nunc fere fiunt ex optima duriſſimi ferri temperatura, quæ noſtris *de l'Acier.*

3. *Paulumque propulſa.*] Detrita uſu, & cavata. Inde eſt quod in ſpeculis concavis major cominus imago apparet.

4. *Tantum intereſt.*] Tantum intereſt an planum ſit ſpeculum, quod repercuſſum illum aëris reſpuat: an cavum, quod eumdem veluti ſinu ſuo & concavitate excipiat.

5. *Populus totidem imaginum.*] Eleganti tranſlatione multitudinem imaginum populum vocat. Ita Seneca, lib. 1. Natur. quæſt. cap. 5. *Sunt quædam ſpecula ex multis minutiſque compoſita: quibus ſi unum oſtenderis hominem, populus apparet, unaquaque parte faciem ſuam exprimente. Hæc cum ſint conjuncta & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas: & ex uno turbam efficiunt. Ceterum catervam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt.* Fruſtra igitur Pintianus hunc locum ſollicitat, ut *poculum* pro *populus* reponat.

6. *Excogitantur & monſtrifica.*] Quæ objecta ſibi corpora vultuſque, ſub monſtrifica effigie repræſentant. Seneca, lib. 1. Natur. quæſt. cap. 5. *Neque enim omnia ad verum ſpecula reſpondent. Sunt quæ videre extimeſcas, tanta deformitate corruptam faciem viſentium reddunt, ſervata ſimilitudine in pejus. Sunt quæ cum videris, placere tibi vires tuæ poſſint: in tantum lacerti creſcunt & totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt quæ dextras facies oſtendant, ſunt quæ ſiniſtras, ſunt quæ torqueant vel evertant.*

7. *An parmæ Threcidicæ.*] Parma Thracum propria, *ſcutum breve*, ut ait Nonius. Gloſſæ Philoxeni: *Parma*, Θρᾳκικὸν ὅπλον. Feſtus: *Threces gladiatores, a ſimilitudine parmularum Thraciarum.* Cicero, Philip. 5. *Myrmillo pugnavit in Aſia, cum ornaſſet Threcidicis comitem & familiarem ſuum.*

8. *Venientes umbras.*] Umbras vocant, ſimulacra rerum ipſa a noſtris corporibus miſſa & profuſa in corpus læve & ſplendidum & denſum. Epicuri hæc ſententia eſt de ratione ſpeculorum.

9. *Quam digeſta.*] Quam exactus corporis denſi lævor ac ſplendor. Sunt enim duo omnium fere conſenſu neceſſaria ad ſpeculorum naturam: nempe corporis lævitas, quæ numquam eſt ſine ſplendore: alterum eſt, denſitas. In Reg. 2. *quam digeſta claritate materia & accipientis umbram:* forte ſincerius, ſi modo *accipiens* legas, pro *accipientis.*

10. *Praxiteles.*] De eo inferius ſect. 55.

11. *Auro oppoſito.*] Sic Reg. 2. & alii, non *appoſito*: hoc eſt, in averſa parte poſito. Sic noſtris e vitro ſpeculis Veneti argenteam bracteam quandoque in averſa parte alligant.

Sect. XLVI. 1. *Anubem ſuum.*] Ægyptiorum Deus Ἄνουβις eſt, quem Mercurium eſſe multi volunt. Canino is capite pingi in nummis vulgo, ſed falſo, creditur.

2. *Tertiæ æris.*] Subintellige partes.

3. *Deteratur.*] Abeat nigredo ea.

4. *Miſcentur æra falſæ monetæ.*] Sic Reg. 2. non, ut in libris hactenus editis, *Miſcuit æri.*

5. *Cum ſit juſtum* LXXXIV.] Quot ex auri libra Conſtantini M. ævo aurei ſolidi fiebant. Tacite carpit auctor ævi ſui morem, minimeque id tum agi ſignificat, quod jus poſtularet. Ea ætate certe imminutum denariorum pondus, qui tractant ejus ævi numiſmata, probe norunt. Interim in libras juſtum fuiſſe ſignari denarios quatuor & LXXX. Celſus quoque admonet, cujus verba retulimus, lib. 21. ſect. ult. Theodoſii Magni ævo ſic detractum e pondere fuiſſe, ut ex argenti libra ſexageni modo denarii conflarentur, ex ipſius conſtitutione diſcimus, Cod. Theod. lib. 15. tit. 9. lib. 1. *de expenſis ludorum.*

6. *Mario Gratidiano.*] Seneca, lib. 3. de Ira, cap. 18. pag. 393. *M. Mario, cui vicatim populus ſtatuas poſuerat, cui thure & vino Romanus populus ſupplicabat, L. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus juſſit: & quaſi toties occideret, quoties vulnerabat, paulatim & per ſingulos artus laceravit. Quis erat hujus imperii miniſter? quis niſi Catilina, jam in omne facinus manus exercens?* Rem ille nummariam in Prætura conſtituerat: & erat Ciceroni arcta neceſſitudine conjunctus. Ita Aſcon. Pedianus, in orat. Cicer. in Senatu, pag. 39. Adde & Florum, lib. 3. cap. 21. pag. 148. Erat Maria gens patricia: itaque cum Marium Gratidianum audis Tribunum plebis, ac proinde plebeïum, hunc Gratidiani viri plebeïi, ſed locupletis, & e primoribus, & feminæ e gente Maria filium fuiſſe intellige.

7. *Vicatim totas ſtatuas.*] Hoc eſt, ſinguli vici ſingulas ſtatuas, & quidem integras, poſuerunt. Libro 34. ſect. 12. *omnibus vicis*, dixit.

Sect. XLVII. 1. *Ut decies centena.*] Conciſa magis oratione dicimus *decies ſeſtertiûm*, ubi intelliguntur *decies centena millia ſeſtertiûm.*

2. *Et ſic quoque æs alienum.*] Ex quo nummus percuti cœp-

nominati: dummodo notum ſit, eum [3] qui primus acceperit hoc cognomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadem gente [4] M. Craſſus negabat locupletem eſſe, niſi qui reditu annuo legionem tueri poſſet. In agris [5] ſeſtertiûm $\overline{MM}$. poſſedit, Quiritium poſt Syllam ditiſſimus, Nec fuit ſatis, niſi totum [6] Parthorum eſuriſſet aurum: [7] atque in memoriam quidem optimum occupavit: juvat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupidinem. Multos poſtea cognovimus ſervitute liberatos opulentiores: [8] pariterque tres Claudii principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Atque ut hi omittantur, tamquam adhuc rerum potiantur, [9] C. Aſinio Gallo, C. Marcio Cenſorino Coss. a. d. VI. Kal. Febr. C. Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo edixit, quamvis multa civili bello perdidiſſet, tamen relinquere ſervorum quatuor millia centum ſedecim: juga boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris CC. quinquaginta ſeptem millia: in numerato [10] HS. $\overline{DC}$. Funerari ſe juſſit HS. $\overline{XI}$. Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeïo res gerente circa Judæam, octona millia equitum ſua pecunia toleraviſſe: mille convivas, totidem [11] aureis potoriis, mutantem vaſa cum ferculis, ſaginaſſe. Quota vero ille ipſe (neque enim de regibus loquor) portio fuit [12] Pythii Bithyni, [13] qui platanum auream, vitemque nobilem illam Dario regi donavit: [14] Xerxis copias, hoc eſt, [15] ſepties centena LXXXVIII. millia hominum excepit epulo, ſtipendium quinque menſium frumentumque pollicitus. [16] ut e quinque liberis ſenectuti ſuæ in delectu unus ſaltem concederetur? Hunc quoque ipſum aliquis comparet Crœſo regi. Quæ (malum) amentia eſt, id in vita cupere, quod aut etiam ſervis contigerit, aut ne in regibus quidem invenerit finem!

XLVIII. Populus Romanus [1] ſtipem ſpargere cœpit, [2] Sp. Poſtumio, Q. Marcio Coss. tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is [3] ludos fecit. [4] Nam quod Agrippæ Menenio ſextantes æris in funus contulit, honoris id neceſſitatiſque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis eſſe dixerim.

CAP. XI. XLIX. Vaſa ex argento mira inconſtantia humani ingenii variat, nullum genus offici-

NOTÆ.

tus, æs alienum cœpit eſſe & appellari. Antea nec erat, nec vero eſſe poterat, aut dici æs alienum.

3. *Qui primus.*] Qui primus ejus nominis in libris occurrit, is eſt P. Licinius Craſſus Dives, qui juvenis Pontifex Max. creatus, mox Cenſuram geſſit, poſt Conſulatum anno Urbis DXLIX. & bellum idem cum Hannibale Senatus decreto obtinuit. Livius, lib. 25. Antiquioremne aliquem Plinius intelligat, cujus in monumentis antiquorum memoria jam nulla exſtet, obſcurum eſt.

4. *M. Craſſus.*] Refert hoc idem Plutarchus in ejus vita. Sed στρατόπεδον is, hoc eſt, exercitum dixit. Cicero item, Parad. 6.

5. *Seſtertium $\overline{MM}$.*] Hoc eſt, bis millies ſeſtertiûm nummûm, ſive, bis millies centenûm millium ſeſtertiorum: quæ ſumma Gallicæ monetæ libras efficit 20000000. ſeu viginti milliones. Plutarchus in Craſſo, pag. 543. reperiſſe eum in cenſu ait, priuſquam ad bellum Parthicum iret, talenta ſepties mille & centena: Attica ſcilicet, quorum ſingula, ut hodie rationes putamus, libras efficiunt Gallicæ monetæ 2400.

6. *Parthorum.*] Notum illud Flori de Craſſo, lib. 3. cap. XI. pag. 128. *Caput ejus reciſum cum dextera manu, ad regem reportatum ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infuſum eſt,* &c.

7. *Atque in memoriam.*] Sententia eſt, recordaturos homines umquam futuros, Parthorum aurum optimum obtinuiſſe Craſſum, quod is eſuribat, cum in demortui os eſt infuſum. Convicium eſt hominis infelicitati alterius inſultantis, quam ille ſibi inexplebili pecuniæ cupiditate accerſiverit. Nam ſequitur, *Juvat enim inſectari*, &c. Vide Notas & Emend. num. XXXI.

8. *Pariterque tres.*] Hoc eſt, ſimul eodemque tempore tres. Narciſſus ab epiſtolis, Pallas a rationibus fuit. Suetonius in Claud. cap. 28. De Calliſto, Seneca, epiſt. 47. pag. 253. *Stare ante limen Calliſti dominum ſuum vidi*, &c. De tribus iſtis ſimul, Tacitum vide, lib. XI. Annal. pag. 166. Eleganter idem, lib. 12. Annal. pag. 191. *Claudius libertos, quos rei familiari præfecerat, ſibi & legibus adæquarat.* De Narciſſi opibus, vide Dionem, lib. 60. pag. 688.

9. *C. Aſinio, &c.*] Auguſti principatu, Urbis anno DCCXLVI. ambo geſſere Conſulatum, ex Faſtis.

10. *HS. DC.*] Hoc eſt, ſeſtertiûm ſexcenties, ſubintelligendo, ut lineola numero ſuperpoſita admonet, centena millia: quæ monetæ Gallicæ efficiunt libras ſeu florenos 6000000. Quæ vero proxime ſequuntur, ſeſtertiûm undecies, libras item florenoſve 110000. Suetonius, de Nerone, cap. 50. *Funeratus eſt impenſa ducentorum millium.* Et Valer. Max. de Menenio Agrippa, lib. 4. cap. 4. *Sextantibus collatis funeratus eſt.*

11. *Aureis potoriis.*] Sic argentum potorium, vitrea eſcaria & potoria, Pomponius Pauluſque dixere.

12. *Pythii Bithyni.*] Alii Lydum fecere. Herodotus, lib. 7. pag. 395. Euſtathius in Iliad. β. pag. 366. Πύθιος ὁ Ἄτυος, ἀνὴρ Λυδὸς παμπλούσιος, &c. Πύθιος item dicitur Joan. Tzetzæ, Chil. 3. hiſt. 65. verſ. 35. & Chil. 4. verſ. 543. Καὶ τὸν Λυδὸν τὸν Πύθιον, &c. Suidæ item in Ἀπαρτίαν. Plutarcho, Πύθης, lib. de virt. mul. pag. 262. Πύθης Stephano, verbo Πυθόπολις.

13. *Qui platanum.*] Herodotus, lib. 7. Polym. pag. 395. num. 27. Δαρεῖον ἐδωρήσατο τῇ πλατανίστῳ τῇ χρυσέῃ καὶ τῇ ἀμπέλῳ, &c.

14. *Xerxis copias.*] Herodot. loco cit. & Tzetzes, Chil. 4. verſ. 547.

15. *Septies centena.*] Atqui terreſtrium copiarum numerum longe majorem exſtitiſſe, auctor eſt Herod. libro cit. pag. 406. num. 60. nempe ut complecteretur CLXX. myriadas, ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μυριάδας, hoc eſt, decies ſepties centena millia hominum.

16. *Ut e quinque.*] At quem pater elegit, nempe natu maximum, in partes duas diſtractum ab utroque viæ latere Xerxes poſuit, & hac victima luſtravit exercitum. Seneca, lib. 3. de Ira, cap. 17. pag. 593. Herodot. libro cit. pag. 399. num. 39. & Plut. loc. cit. pag. 263.

Sect. XLVIII. 1. *Stipem ſpargere.*] Voluntaria hæc largitio pecuniæ publica fuit: at multis ante annis ex edicto: quando, ut Livius refert libro 25. pag. 267. *Ludos Prætor in Circo maximo cum facturus eſſet, edixit ut populus per eos ludos ſtipem Apollini, quantam commodum eſſet, conferret.*

2. *Sp. Poſtumio.*] Anno Urbis DLXVIII. De his Coſſ. Livius, lib. 39. pag. 494.

3. *Ludos fecit.*] Livius loco cit. *L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi voviſſe ſe ſe dicebat, ex collata ad id pecunia ab regibus civitatibuſque per dies decem fecit, &c.* Fuit is L. Scipio, P. Cornelii Africani frater.

4. *Nam quod Agrippæ.*] Livius, lib. 2. pag. 33. *Eodem anno Agrippa Menenius moritur .... Huic .... ſumptus funeri defuit: Extulit eum plebs ſextantibus collatis in capita*, hoc eſt, ſexta parte aſſis, ſeu unciis duabus: as enim duodenis conſtabat, nam inde ſextanti nomen. Hoc ipſum eleganti oratione narrat & Valer. Max. lib. 4. cap. 4. num. 2. pag. 216. Item Seneca, lib. de Conſol. ad Helv. cap. 12. pag. 811. Fuerat Agrippa inter Patres ac plebem publicæ gratiæ ſequeſter, reconciliatis animis, poſtquam ob creditorum impotentiam, anno CCLXI. plebs trans Anienem in montem ſacrum ſeceſſiſſet a Patriciis. Quare cum puderet Patres virum tantum collecta viritim ſtipe funerari, juſſu Senatus ſumptus ex ærario ad funus decretum eſt. Auctor Dionyſ. Halic. lib. 6. Antiq. Rom. pag. 416. Sic Fabius ipſe Maximus ære collato funeratus eſt, ita prodente Valer. Max. lib. 4. cap. 8. pag. 289.

næ diu probando, nunc Firmiana, nunc Clodiana,[1] nunc Gratiana:[2] etenim tabernas mensis adoptavimus: nunc[3] anaglypta, in asperitatemque excisa,[a] circa linearum picturas quærimus. Jam vero & in mensas[4] repositoriis imponimus, & ad sustinenda obsonia interradimus[5] latera:[6] & interest, quam plurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argento Calvus orator fieri quiritat:[7] at nos carrucas ex argento cælare invenimus: nostraque ætate Poppæa conjux Neronis Principis[8] delicatioribus jumentis suis soleas ex auro quoque[9] induere.

L.[1] Libras XXXII. argenti Africanus sequens heredi reliquit. Idemque cum de Pœnis triumpharet, quatuor millia CCCLXXX. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quot mensarum postea apparatu victa? Numantia quidem deleta, idem Africanus in triumpho militibus[2] X. VII. dedit. O viros illo Imperatore dignos, quibus hoc satis fuit![3] Frater ejus Allobrogicus primus omnium pondo mille habuit. At Livius Drusus[4] in Tribunatu plebis, X.[5] Nam propter quinque pondo notatum a Censoribus triumphalem senem, fabulosum jam videtur.[6] Item Catum Ælium, cum legati Ætolorum in Consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quam duo

INTERPRETATIO.

a *Circa.*] *In vasorum & poculorum ambitu* pictas lineas quærimus.

NOTÆ.

Sect. XLIX. 1. *Nunc Gratiana.*] Martialis, lib. 4. Epigr. 39.

Argenti genus omne comparasti:
Solus Praxitelis manus, Scopæque,
Solus Phidiaci toreuma cæli,
Solus Mentoreos habes labores:
Nec desunt tibi vera Gratiana,
Nec quæ Gallaïco linuntur auro,
Nec mensis anaglypta de paternis.

2. *Etenim tabernas.*] Tabernarum nomina mensæ adsciscunt: quod habent e suis quæque tabernis vasa.

3. *Anaglypta.*] Vel ἀνάγλυφα, hoc est, *aspera signis pocula*, ut Virgilius cecinit.

4. *Repositoriis.*] Vasa ait argentea in mensas proferri, imponique repositoriis, hoc est, discis majoribus seu tabulis ligneis, rotundis, solidisque, ut ex Fenestella mox Plinius edocet, sect. 52. Eodem in usu fuere, quo nuper ea quæ Gallice dicebamus, *Des porte-assiettes.* Ex metallo fiunt in familiis lautioribus: ruri, e vimine. Prius legebatur, *Jam vero & mensas*, vocula *in*, litteræ, a qua sequens vocabulum incipit, vicinitate absorpta. Petronius, in Satyr. pag. 117. *Laudationem ferculum est insecutum, plane non pro exspectatione magnum: novitas tamen omnium convertit oculos. Rotundum enim repositorium duodecim habebat signa in orbe disposita: superque, proprium convenientemque materiæ structor imposuerat cibum.*

5. *Latera.*] Signorum scilicet, ut Petronius ait loco allato, seu vasorum, quæ cibis onusta repositoriis imponebantur. De voce *interradere*, egimus lib. 12. sect. 42.

6. *Et interest.*] Interest ad lautitiam, luxumque, habere vasa, lateribus interrasis: hoc est, pluris æstimantur a luxuriosis hominibus ea, quibus lima radendo ac poliendo plurimum argenti detraxerit. Aurum interrasile sic antea dixit, lib. 12. sect. 43. qua de voce nos ibi prolixe egimus.

7. *At nos carrucas.*] Vehicula. Carrucæ mentionem nescio ante Plinium quisquamne fecerit. Apud Suetonium deinde in Nerone, cap. 30. Ammianum, libro 14. Vopiscum in Aureliano, aliosque legitur. Apud Hesychium, Κάρουχα, ἅρμα. Martialis, lib. 3. Epigr. 62.

Aurea quod fundi pretio carruca paratur.

Mutavit deinde consuetudo, & postea diversis temporibus regressa. Vopiscus in Aureliano: *Currus regii tres fuerunt: In his unus Odenati argento & auro operosus, atque distinctus, &c.* Inclusis nimirum insertisque ligno cælatis ex auro argentoque imaginibus ac figuris. Tranquillus in Claudio, cap. 16. *Fuerunt & illa in Censura ejus notabilia, quod essedum argenteum sumptuose fabricatum, ac venale ad Sigillaria, redimi, concidique coram imperavit.*

8. *Delicatioribus jumentis.*] Mulis, ut Schefferus recte interpretatur, lib. 1. de re vehiculari veterum, cap. 8. pag. 91. Refert hoc quoque Dio, lib. 62. pag. 714. Inde videas carpenta cum mulabus in nummis Agrippinæ, matris Caii: Domitillæ, Vespasiani conjugis: Faustinæ, conjugis Antonini, &c. De Nerone ipso Tranquillus, cap. 30. *Numquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis*, &c.

9. *Induere.*] Ita etiam MSS. non *inducere*, ut quidam reponunt: quanquam & ista vox quoque usurpata a Plinio, lib. 2. sect. 5. & a Suetonio, ut ibi diximus.

Sect. L. 1. *Libras* XXXII. *Africanus sequens.*] Scipio, qui & Æmilianus, a quo Numantia & Carthago excisæ. Plutarchus in Apophthegm. pag. 199. *Λίτρας ἀργύρου τρεῖς ϗ τριάκοντα μόνας, δύο δὲ χρυσίου. Argenti libras XXXII. auri, duas.* Auctor libri de Viris illustr. cap. 58. totidem argenti libras fuisse ait: auri duas & selibram. Ab hoc Scipione Africano Æmiliano duxit originem, qui longe postea fuit uterque Gordianus Africanus Augustus: neque enim a regione natali *Africanus* aliquis, sed Afer Latine diceretur. *Africani* cognomen est a regione subacta. Utriusque nummum unum ex argento singularem vidimus: in priore parte nomine & vultu patris insculpto: IMP. M. ANT. GORDIANVS AFR. AVG. capite laureato: in posteriore, filii vultu: CAES. M. ANT. GORDIANVS AFR. AVG. Ille Gordianus a priore uxore, Africanus a patre dictus: Iste Gordianus ex matre, Africanus ex patre & avo & atavis. Pater *Imperator* scribitur; filius ob reverentiam patris capite nudo est, & eo titulo abstinet. Unum enim esse in uno exercitu Imperatorem convenit. Itaque hic tantum Cæsar est: sed idem tamen *Augustus*, ob regimen provinciarum, quod hereditario jure gereret. Nummi hujus singularis effigiem in cera expressam habemus. In aliis nummis suis, æque ac pater, IMP. Imperator dicitur. Ex eadem gente fuit postea & IMP. CAES. AEMILIANVS P. F. AVG.

2. X. VII. *Dedit.*] Hoc est, denarios septem: monetæ Gallicæ, asses sex & quinquagenos. Hoc donativi nomine militibus singulis datum. Vide Notas & Emendationes, num. XXXII.

3. *Frater ejus Allobrogicus.*] Cui ex Allobrogum victoria nomen hæsit Allobrogici, quod & familiæ deinde toti hereditarium reliquit. Sic Magni cognomen Sextum Pompeïum Magni F. aliosque, ex nummis scimus accepisse.

4. *In Tribunatu plebis* X.] Ita Reg. 2. Hoc est, decem mille pondo argenti. Prius legebatur, XI. *millia.*

5. *Nam propter quinque pondo.*] In supellectile denas eum habuisse libras dictum est superius, lib. 18. sect. 8. Et Gellius, lib. 4. cap. 8. pag. 288. *Cornelium Rufinum bis Consulem & Dictatura functum Censor Fabricius Senatu movit, ob luxuriæ notam: quod decem pondo libras argenti facti haberet.* Et lib. 17. cap. 21. pag. 1005. *C. Fabricius Luscinus, & Q. Æmilius Papus Censores Romæ fuerunt, & P. Cornelium Rufinum, qui bis Consul & Dictator fuerat, Senatu moverunt, causamque isti notæ subscripserunt: quod eum comperissent argenti facti cœnæ gratia decem pondo libras habere.* Non plus habere scilicet, quam quinque, licuit. Contigit id anno Urbis CCCCLXXVIII. Vide & Valerium Max. libro 2. cap. 9. num. 4. Liviumque, in Epitome libri 14.

6. *Item Catum Ælium.*] Consentit Plinio Valerius Max. cujus hæc verba, lib. 4. cap. 3. pag. 210. *Curii & Fabricii Q. Ælium Tuberonem cognomine Catum discipulum fuisse merito quis existimaverit: cui Consulatum gerenti, cum Ætolorum gens omnis usus vasa argentea, magno pondere, & exquisita arte fabricata per legatos misisset, qui superiori tempore gratulandi causa ad eum profecti retulerant fictilia se in ejus mensa vasa vidisse, monitos, ne continentiæ quasi paupertati succurrendum putarent, cum suis sarcinis abire jussit, &c.* Plinio, Valerioque magis credo, hunc Tuberonem Catum appellantibus, quæcumque demum appellationis causa exstiterit, quam Merulæ, Rei-

pocula, quæ [7] L. Paulus ſocer ei ob virtutem devicto Perſeo rege donaſſet. Invenimus legatos Carthaginienſium dixiſſe nullos hominum inter ſe benignius vivere, quam Romanos. [8] Eodem enim argento apud omnes cœnitaviſſe ipſos. At hercules Pompeïum Paulinum Arelatenſis Equitis Romani filium, [9] paternaque gente pellitum, quod XII. pondo argenti habuiſſet apud exercitum, ferociſſimis gentibus oppoſitum ſcimus.

LI. Lectos vero mulierum jam pridem totos operiri argento, [1] & triclinia quædam: quibus argentum addidiſſe primus traditur [2] Carvilius Pollio, Eques Romanus, non ut operiret, aut Deliaca ſpecie faceret, [3] ſed Punicana. [4] Eadem & aureos fecit. Nec multo poſt argentei Deliacos imitati ſunt. [5] Quæ omnia expiavit bellum civile Syllanum.

LII. Paulo enim ante hæc facta ſunt, lanceſque e centenis libris argenti, quas tunc ſuper quingentas numero Romæ fuiſſe conſtat, multoſque ob eas proſcriptos, dolo concupiſcentium. Erubeſcant annales, qui bellum civile illud [1] talibus vitiis imputavere. Noſtra ætas fortior fuit: Claudii principatu ſervus ejus Druſillanus nomine Rotundus, [2] diſpenſator Hiſpaniæ citerioris, [3] quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat: & comites ejus, [4] octo DCCCL. librarum: quæſo, ut quam multi eas conſervi ejus inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuiſſe argentea. Repoſitoriis argentum addi ſua memoria cœptum, Feneſtella, qui obiit noviſſimo Tiberii Cæſaris principatu. [5] Sed & teſtudinea tum in uſum veniſſe. Ante ſe autem paulo, lignea, rotunda, ſolida: [6] nec multo majora, quam menſas fuiſſe. Se quidem puero, quadrata, & compacta, [7] aut acere operta, aut citro cœpiſſe. Mox additum argentum in angulis, [8] lineaſque per commiſſuras. Tympana vero ſe juvene appellata [9] ſtateras & lances, quas antiqui magidas appellaverant.

LIII. [a] [1] Nec copia tantum argenti furuit vita, ſed validius pæne manipretiis: Idque jam

INTERPRETATIO.

a *Nec.*] Nec tantum ut copiam haberet argenti maximam, inſanivit vita conſuetudoque hominum: ſed etiam in pretio rerum manufactarum: idque jampridem: ne noſtra primum ætas hujus criminis rea peragatur.

NOTÆ.

neſioque, affirmantibus id falſo ab utroque pronunciatum eſſe. Quot periere monumenta, ex quibus, ſi quidem illa exſtarent, conſtaret horum ſimiliumque ſtemmatum tota ratio, conjecturarumque inanitas rideretur?

7. *L. Paulus ſocer.*] Valerius Max. lib. 4. cap. 4. num. 9. pag. 219. *Eadem gens*, inquit, *nullum ante ſcrupulum argenti habuit, quam Paulus Perſe rege devicto, Q. Ælio Tuberoni genero ſuo quinque pondo argenti ex præda donaret. Taceo enim quod Princeps civitatis filiam ei nuptum dedit, cujus penates tam jejunos pecunia videbat*, &c. Item Plutarchus, in Paulo Æmilio, pag 270. phiala quinque pondo donatum ab ipſo ait generum Ælium Tuberonem, ob navatam egregie in bello Macedonico operam: *Αἰλίῳ Τυβέρωνι τῷ γαμβρῷ φιάλην ἔδωκε πέντε λιτρῶν ὁλκήν.* Quod iterum repetit in Apophthegm. pag. 198.

8. *Eadem enim argento.*] Communi & mutuo.

9. *Paternaque gente pellitum.*] Ex avita procerum Judicumque gente, paterno ſanguine, in Gallia prognatum indicat: quorum inſigne veſtes eſſent pellitæ: uti nunc Præſidum Curiæ infula Pontico eſt munita vellere. Quo ſenſu Claudianus de bello Getico, Carm. verſ. 481.

Crinigeri ſedere patres, pellita Getarum
Curia.

Vide Notas & Emend. num. XXXIII. Admonet hæc vox *paterna*, ut nummum obiter hic exponam, quem refert D. Vaillant, in Famil. pag. 431. cujus prior area exhibet has voces, PR. L. FABRICI. altera ſerpentem in gyros convolventem ſe, & caput erigentem, cum ſubjecta epigraphe: PATERNVS. Id vero cognomen eſſe Fabricii vir eruditus exiſtimat, abſque ullo teſte, & magno, ut arbitramur, errore. Tu lege, ſi me audis: *Protector Auguſtodunenſium Trajanus Edua Reſtituta Negotiatorum Vota Suſcepit*: pro ſua nimirum ſalute; quam Epidaurius Anguis repræſentat.

Sect. LI. 1. *Et triclinia.*] Non cœnationem ipſam intelligit, ſeu conclave, ſed menſam ipſam cum lectis tribus, unde menſæ inditum triclinii nomen. Sic Vitruvius triclinia pro menſis accipit, lib. 6. cap. 10. pag. 118. Cœnationes vero *οἴκους* appellat, quæ Cicero conclavia, lib. 2. de Orat. quanquam & ipſa a bonis auctoribus triclinia ſcimus appellata.

2. *Carvilius Pollio.*] Vide lib. 9. ſect. 13.

3. *Sed Punicana.*] Ita Reg. 2. non *Punica*, ut editi. Lectos Punicanos etiam Cicero laudat, pro Mur. num. 75.

4. *Eadem.*] Eadem ſpecie, nempe Punicana, etiam aureos lectos fecit. Vel hinc apparet, Deliacum opus, non ex ære Deliaco conflatum intelligi oportere, ſed artificio gentis ejus proprio ac peculiari. Forte hæ ſunt *χρυσόστικτοι κοίτης κλισιάδες*, quarum meminit Clemens Alex. libro 2. Pædag. cap. 3. pag. 160.

5. *Quæ omnia expiavit.*] Luit, eluit, purgavit. Similis hæc Tullii vox in Antonium, Philip. 1. num. 85. *Tua ſcelera Dii immortales in noſtros milites expiaverunt.* Et apud eumdem paſſim, *ſupplicio ſcelus expiare.*

Sect. LII. 1. *Talibus vitiis.*] Tam levibus, ſi cum ætatis noſtræ ſceleribus conferantur. Mox ſequitur, *Noſtra ætas fortior fuit*: quæ ſunt dicta *εἰρωνικῶς*.

2. *Diſpenſator.*] De hac voce diximus ex Feſto, ſect. 13. Theſaurarios noſtra ætas vocat. Priſca, Tribunos ærarios, quibus, ut Varro ait lib. 4. de ling. Lat. erat attributa pecunia, ut militi redderent.

3. *Quingenariam.*] E quingentis argenti libris. Sic *vaſa centenaria argentea* apud Lampridium in Elagabalo, pag. 107. quæ centum librarum forent. Sic balliſtæ *centenariæ*, quæ ſaxa centum pondo jacerent: *talentariæ*, quæ talenti pondo. In Plautina fabula, quæ *Captivi* inſcribitur, catenas *ſingularias*, quæ ſunt ſingularum librarum, eruditiores interpretantur. Act. 1. ſc. 2. verſ. 3.

His indito catenas ſingularias:
Iſtas majores, quibus ſunt vincti, demito.

Quingenariam Druſillani promulſidem, hanc lancem vocat Tertullianus, lib. de Pallio, ſub finem, pag. 119. ſignificatione Grammaticis vulgo ignota, ut animadvertit Hadr. Junius, lib. 10. cap. 5. & poſt eum Salmaſius in eum Tertulliani librum, pag. 407. Vide Budæum de hoc Plinii loco agentem, lib. 3. fol. 90.

4. *Octo DCCCL. librarum.*] Sic Reg. 2. non, ut editi, *octo quinquaginta.* Sententia eſt, octo lances in comitum ejus ſupellectile fuiſſe, quæ libras DCCCL. univerſæ penderent: ſingulæ fere centum ac ſeptem libras.

5. *Sed & teſtudinea.*] Vide lib. 9. ſect. 13. Repoſitoria hoc loco Plinius intelligit, non ipſa triclinia, ut Fulvio Urſino viſum, in Append. Petr. Ciacconii, pag. CXI.

6. *Nec multo majora.*] Nec longiora multo, nec latiora menſis.

7. *Aut acere.*] Laminis aceris aut citri extrinſecus adglutinatis tecta. Vide lib. 13. ſect. 29.

8. *Lineaſque.*] Lineas ex argento, quæ per omnes commiſſuras ducerentur.

9. *Stateras, &c.*] Stateræ magidiſque vocabulo nihil aliud intelligi arbitramur, præter lances rotundas, quæ imponerentur menſis, tollerenturque, ut collibitum eſſet, quales ſunt eæ fere quibus ſolemus res omnes venales appendere. Vide Conſtant. in Lexico, verbo *Μαγίς*.

Sect. LIII. 1. *Nec copia.*] Sic Reg. 2. codex, & Pintiani. Sic P. Ciacconius ex conjectura, lib. de triclinio, pag. 18. Perperam in editis, *Nec copia tantum argenti fuerit vitæ, ſed validius pæne manupretium.* Quod manu factum erat, & quod datum pro eo, manupretium vocabatur, a manibus

pridem, ut ignoscamus nobis. [2] Delphinos [3] quinis millibus sestertiûm in libras emptos C. Gracchus habuit. Lucius vero Crassus Orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos [4] sestertiis c. Confessus tamen est, numquam se his uti propter verecundiam ausum. Constat eumdem [5] sestertiûm vi. millibus in singulas libras [6] vasa empta habuisse. [7] Asia primum devicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem Lucius Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo MCCCCL. Et vasorum aureorum pondo MD. anno conditæ Urbis quingentesimo sexagesimo quinto. [8] Eadem Asia donata multo etiam gravius afflixit mores, inutiliorque [9] victoria illa hereditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta est, [10] Urbis anno sexcentesimo vigesimo secundo, mediis quinquaginta septem annis erudita civitate amare etiam, non solum admirari, opulentiam externam: immenso & [11] Achaïcæ victoriæ momento [12] ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc intervallo, anno Urbis sexcentesimo octavo parta, signa & tabulas pictas invexit, ne quid deesset: pariterque luxuria nata est, & Carthago sublata: ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti vitia, [13] & liceret. [a] [14] Petiere & dignationem hinc aliqui veterum. [15] C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi Patris exemplo traditur, ille arator [16] Arpinas, & [17] manipularis Imperator.

LIV. Argenti usum in statuas primum [1] Divi Augusti in adulatione temporum transis- CAP. XII.

INTERPRETATIO.

a *Petiere.*] Quæsivere & gloriam sibi a vitiis aliqui veterum: ut C. Marius, qui &c.

NOTÆ.

& pretio. Verba sunt Varronis, libro 5. de ling. Lat. In Plinianis codd. manipretium ubique scribitur. Plinius ipse, lib. 34. sect. 17. *Solitum enim ex manipretio cujusque signi denarios deponere aureos singulos.* Item Ulpianus, lib. 50. Dig. tit. de verb. signif. leg. *Mulieris. Plerumque plus est in manus pretio, quam in re.* Sic Ovidius: *Materiam superabat opus:* Manus enim pro opere. Manus pretia dixit Tertullianus, de idolol. ceteri contracte manupretium. Cicero, 3. in Verr. *Machinæ manupretium:* Ad quem locum Asconius: *Manupretium dicitur, ubi non tam materiæ ratio, quam manus atque artis ducitur.* Galli nos vulgo dicimus, *la façon.*

2. *Delphinos.*] Delphini sunt ornamenta tricliniorum, aut vasorum, delphinorum similitudine. Vide Du-Cangium in Glossario.

3. *Quinis millibus sestertiûm.*] Monetæ Gallicæ libræ sunt seu floreni 500. Vide Notas & Emendat. num. XXXIV.

4. *Sestertiis centum.*] Sestertia centum, sive, quod idem est, sestertiûm centena millia, monetæ Gallicæ libræ sunt omnino 10000.

5. *Sestertiûm VI. millibus.*] Hoc est, monetæ nostræ libris 600.

6. *Vasa empta.*] Reg. 2. Colb. 3. & Pintiani codex, *una emptalia*, non *vasa empta* præ se ferunt. Gronovius, *una emblemata* conjiciebat. Erant autem ἐμβλήματα ornamenta vasorum, dicta ἀπὸ τοῦ ἐπεμβάλλεσθαι, quod vasis adjicerentur, & revellerentur, cum libitum erat.

7. *Asia primum.*] Livius, lib. 39. pag. 489. *Luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Asiatico invecta in Urbem est,* &c. *Asia facta Romanorum,* ait Justinus in fine libri 36. *cum opibus suis vitia quoque Romam transmisit.* Asia hic gemina indicatur: altera, Asia minor hodie dicitur, ubi devictus Antiochus est: altera, quæ Syria sæpius appellatur, ubi Antiochus regnabat. Plinius, libro XIII. sect. v. *Antiocho rege, Asiaque devicta, Urbis anno* DLXV. Testis etiam est geminæ hujus victoriæ nummus argenteus denticulatus, in Museo nostro, & apud Patinum, in famil. pag. 90. Caput Jovis laureatum exhibet, ac sinistro latere litteram K. In parte aversa, Scipio est in quadrigis: sinistra tenet signum militare, dextra fulmen Infra, L. SCIP. ASIA. G. punctis sic notatis: *Lucius Scipio: Asia gemina.* In quibusdam nummis, teste Ursino, sine interpunctione scriptum est ASIAG. Id vero alii *Asiagenes*, Ἀσιαγένης, alii *Asiagetes*, interpretati sunt, parum certe feliciter. Nam, ut acute Sirmondus admonuit, in Notis ad Sidonium, pag. 128. unde in nummo Romano & Græcum & insolens vocabulum? Et vetus tamen hic error est. Nam & Livio tribuitur, ex vetustis codicibus, in quibus *Asiageni*; & excerptis Diodori Peireskianis, in quibus Ἀσιαγένης legitur. Verum haud dubie legi oportet, ASIA *Gemina*, capta vel devicta scilicet a L. Scipione. Quamobrem in nummo quadrigæ sculpuntur, certissimum geminæ victoriæ argumentum: nam pro simplice victoria, ut jam supra diximus, tantum bigæ sculperentur. Nulla fingi certe potest causa probabilis, quamobrem Ἀσιαγένης, *Asia genitus*, dicatur homo Romanus, & ex nobilissima quidem gente in Urbe.

8. *Eadem Asia donata.*] Ita Reg. 2. & Colb. 3. & quos Budæus inspexit, ipso prodente, lib. 3. fol. 85. non *donata*, ut editi hactenus libri: Attalus Pergami in Asia rex, populum Romanum moriens heredem instituit. Hanc Asiæ donationem Plinius spectat.

9. *Victoria illa.*] Qua L. Scipio Antiochum devicit.

10. *Urbis anno, &c.*] Ita Reg. 2. In editis libris ad hunc diem, mendose, *anno Urbis DCXXVI. mediis LVI. annis,* qui numerus nec cum ratione temporum, nec secum ipse constat.

11. *Achaïcæ victoriæ.*] Excisa Corintho, per L. Mummium Achaïcum, anno Urbis DCVIII.

12. *Ad impellendos.*] Labefactandos, impellendos in præceps. Sic Maro, lib. 4. Æneid. vers. 22.

Animumque labantem
Impulit.

13. *Et liceret.*] Liceret quidem, cum *metu ablato æmulæ urbis; luxuriari felicitas Urbis incepit,* ut prævidisse Nasica a Floro dicitur, lib. 2. cap. 15. pag. 85. Liberet autem, cum omne luxuriæ genus Asiæ victoria in Urbem invexisset.

14. *Petere.*] In Reg. 2. *Petere & indignationem hinc aliqui veterum.* Quibus verbis adjecta litterula, ut esset *petiere*, pro *petere*, quod Lipsius ante occupavit, sententiam huic loco maxime accommodatam elicuimus. Perperam antea legebatur, *Et liceret peccare: & dignatione hinc alicui veterum.*

15. *C. Marius.*] Valer. Max. lib. 3. cap. 6. num. 6. pag. 173. *Jam C. Marii pæne insolens factum: nam post Jugurthinum, Cimbricum, & Teutonicum triumphum, cantharo semper potavit: quod Liber Pater inclytum ex Asia ducens triumphum, hoc usus poculi genere ferebatur: ut inter ipsum haustum vini, victoriæ ejus suas victorias compararet.* Arnobius pæne extremo libro sexto: *Quid in Liberi dextra pendens potorius cantharus?* Vas est vinarium Baccho sacrum ac peculiare, ut docent Athenæus & Macrobius.

16. *Arpinas.*] Tullius municipe Mario gloriari solitus est.

17. *Manipularis.*] Electus de manipulo.

Sect. LIV. 1. *Divi Augusti.*] Tranquillus in Augusto, cap. 52. *Argenteas statuas olim sibi positas conflavit omnes, exque iis aureas cortinas Apollini Palatino dedicavit.* Quæ forma vultus in statuis Augusti fuerit, non liquet: nulla enim superest. At in nummis antiquis pæne omnibus valuit adulatio, quæ decorum eum, ejusdemque imberbis formæ eum ac juvenilis exhibuit, cum esset annorum septuaginta, qua fuit vix vicenario major. Unus superest tantum ex ære mediocri, cujus contemplandi & explorandi copiam nobis fecit eruditus Germanus; tradita etiam ultro gemina nummi effigie. Augusti vultui sat mala forma & rusticana, adjectus est lituus, symbolum Auguratus; cum epigraphe Latina, CAESAR. In postica parte vultus est senilis & gravis, barba crispa ac spissa, qualis in nummis Lacedæmoniorum e Gaza Regia pingitur, cum nomine ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ. Sed hic capite est laureato; infra, littera Græca Λ, quæ prima nominis Λυκοῦργος est: ut significetur Augustum fuisse Lycurgum alterum, hoc est, optimarum legum in Italia conditorem, ut fuit olim Lacedæmone Lycurgus: cui eo nomine, quod populares suos ad rectum vitæ cultum suis legibus transtulisset, post obitum dicavere delubrum Spartiatæ, ut Herodotus libro 1. narrat. Sic in numismate altero, quod ad librum VII. sect. XXXI. protulimus. Idem Augustus eadem fere nummi forma cum Platone confertur, ob sapientiam.

ſe, falſo exiſtimatur. Jam enim triumpho Magni Pompeii reperimus tranſlatam [2] Pharnacis, qui primus regnavit in Ponto, argenteam ſtatuam: [3] item Mithridatis Eupatoris, & currus aureos argenteoſque. Argentum ſuccedit aliquando & auro, luxu feminarum plebis compedes ſibi ex eo facientium, quas induere aureas [4] mos tritior vetat. [a] Vidimus & ipſi [5] Arellium Fuſcum (motum equeſtri ordine, ob inſignem calumniam, [b] cum celebritate affectarentur adoleſcentium ſcholæ) ex argento anulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cum capuli militum, ebore etiam faſtidito, cælentur argento, [6] vaginæ catillis, baltei laminis crepitent? Jam vero pædagogia [7] ad tranſitum virilitatis cuſtodiantur argento: feminæ laventur, & niſi argentea, ſolia faſtidiant: eademque materia [8] & cibis, & probris, ſerviat. Videret hæc Fabricius, & ſtratas argento mulierum balineas, [9] ita ut veſtigio locus non ſit, cum viris lavantium: Fabricius, inquam, qui bellicoſos Imperatores plus quam pateram & ſalinum ex argento habere vetabat? [c] Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi? Heu mores! [d] [10] Fabricii nos pudet.

LV. Mirum in auro cælando inclaruiſſe neminem, argento multos. Maxime tamen laudatus eſt Mentor, [1] de quo ſupra diximus. [2] Quatuor paria ab eo omnino facta ſunt: ac jam nullum exſtare dicitur, Epheſiæ Dianæ templi, aut Capitolini incendiis. Varro & æreum ſignum ejus habuiſſe ſcripſit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, [3] & Boëthus, [4] & Mys fuere. Exſtant hodie omnium opera in inſula Rhodiorum: Boëthi apud Lindiam Minervam: Acragantis in templo Liberi Patris in ipſa Rhodo, Bacchæ Centaurique cælati in ſcyphis: Myos in eadem æde, & Silenus, & Cupidines. Acragantis & venatus in ſcyphis magna fama. Poſt hos celebratus eſt [5] Calamis & Antipater: quique Satyrum in phiala gravatum ſomno collocaviſſe verius, quam cælaſſe dictus eſt, Stratonicus. [6] Mox Cyzicenus Tauriſcus. Item Ariſton & Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus: & circa Magni Pompeïi ætatem [7] Praxiteles, Poſidonius Epheſius, [8] Lædus Stratiates, qui prælia armatoſque cælavit: Zopyrus, qui Areopagitas, & judicium Oreſtis, in duobus

INTERPRETATIO.

a *Vidimus.*] Vidimus & ipſi Arellium.... ex argento anulos habentem, *cum aureos faſtidiret, feminarum more.*

b *Cum.*] Cum turbam adoleſcentium ingentem traheret, qui eum in ſcholis audiebant: hic comitatus fuit ei cauſa inſignis calumniæ.

c *Videret.*] Videret ex argento balineis probriſque dicato peti præmia argentea, quæ viris fortibus debeantur: aut hæc ad illos uſus frangi.

d *Fabricii.*] Fabricii abſtinentiæ nos jam pudet.

NOTÆ.

Hinc ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ: inde ΠΛΑΤΩΝ. In iſto exprimitur, quod ei dictum ab Horatio eſt, libro 2. epiſt. 1.

Cum tot ſuſtineas & tanta negotia ſolus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
LEGIBVS EMENDES, &c.

Prior tantum littera Græca nominis Lycurgi apponitur: indicante ſolerter nummi opifice, ſatis eſſe, ſi ab eruditis agnoſceretur Lycurgus ex prima nominis littera, integro nomine non expreſſo, ob odioſam ejus ſignificationem. Eſt enim Λυκοῦργος pro λυκόοργος; quod idem valet ac *lupi ira*, vel *lupus iratus.*

2. *Pharnacis.*] Ejus qui Mithridatis avus fuit. Eleganter Seneca, epiſt. 88. de ſtatuis in triumpho tranſlatis: *Sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur.*

3. *Item Mithridatis.*] Auream Mithridatis ſtatuam octo cubitorum in triumpho Pompeii latam, auctor eſt Appianus, in Mithrid. pag. 252. Ejuſdem alteram ſenûm pedum exhibitum a Lucullo, Plutarchus in ejus vita, pag. 516.

4. *Mos tritior vetat.*] Id eſt, jam vulgatus & paſſim receptus. Innuit argenteas compedes a plebe geſtatas, cum jam aureæ faſtidiri cœpiſſent, perverſa luxuria, jam trito tamen & pervulgato more. A MSS. exemplaribus non diſcedimus, quos negligere videntur ii qui vel *mos triſtior*, quod nemo intelligat, vel *mos patriciorum*, vel *mos Quiritium*, haud ſatis conſulto reponere conantur. De compedibus iis egimus ſect. 12.

5. *Arellium.*] Hic ejus Arellii filius, quem Q. Fuſcum Seneca pater, lib. 1. Controv. 7. pag. 91. multiſque aliis locis Arellium Fuſcum patrem appellat, & Rhetorem. Locum hunc, quem uti edidimus, ita typi omnes, manuſcriptique codices repræſentant, ut enodarent, fruſtra deſudarunt Barbarus, Pintianus, Gronovius, aliique. Nos & interpunctione loco adhibita, & interpretatione ſimplici, planum, ut quidem remur, fecimus.

6. *Vaginæ catillis.*] Ita Reg. 2. & editi libri ante Hermolaum, quo auctore typi deinceps *batillis* exhibent. Dictas autem catillas arbitror pro catellis, hoc eſt, brevibus catenis. Qua de voce Voſſium conſule in Etymol.

7. *Ad tranſitum virilitatis.*] Virilis ſeminis. Anulo argenteo, ſeu fibula pædagogiorum, hoc eſt, puerorum pudenda perſtringebant, interdum vocis, interdum valetudinis cauſa: cujus infibulationis modum Celſus edocet, lib. 7. cap. 25. Pueri Cæſarum, ſive ut apud Gruter. pag. 1037. PVERI. DOMVS. AVGVSTAE. pædagogia non a Plinio modo dicuntur, ſed & a Seneca, lib. de beata vita, & ab Ulpiano, leg. *Quæſitum eſt*, dig. *de inſtr. fund.* vel *inſtr. leg.* Ab Ammiano Marcell. *Pædagogiani.* Galli diminuta voce, *Pages*, vocant, ut ſupra monuimus, ſect. 12.

8. *Et cibis & probris.*] Et vaſis, quibus feruntur obſonia: & matulis, quibus lotium excipi ſolet.

9. *Ita ut veſtigio.*] Cum ſint balinearum ſolia, inquit Dalecampius, ſtrata argento perpolito ac lubrico, conſiſtere in iis veſtigium non poteſt. Nugæ. Quis enim lubricum adeo ex argento pavimentum putet, ut fallat veſtigia? Plinius ita ſtratas argento balineas dicit, ut jam nulla pars earum arena ſit, cui imprimi pedis veſtigium queat.

10. *Fabricius.*] Luſcinus ille, de quo ſuperius diximus, ſect. 50. unicuique pauperrimo cenſu par, inquit Valer. Max. lib. 4. c. 3. pag. 209. Idem cap. 4. num. 3. pag. 217. *In Caii vero Fabricii, & Q. Æmilii Papi Principum ſæculi ſui domibus argentum fuiſſe confitear oportet: uterque enim patellam Deorum & ſalinum habuit: ſed eo lautior Fabricius, quod patellam ſuam corneo pediculo ſuſtineri voluit.* Conſulatum ambo geſſere ſimul anno Urbis CCCCLXXII. & CCCCLXVI. Cenſuram, poſt Conſulatum, ut quidem Faſti ferunt.

Sect. LV. 1. *De quo ſupra diximus.*] Libro 7. ſect. 39.

2. *Quatuor paria.*] Vaſorum, ſive ſcyphorum. Vide Notas & Emendat. num. XXXV.

3. *Et Boëthus.*] Βοηθὸς Carthaginienſis ſtatuarius, de quo Pauſanias in Eliac. prior. ſive lib. 5. pag. 319.

4. *Et Mys.*] Meminit hujus Pauſanias, lib. 1. Attic. pag. 51. Martialis item, lib. 8. Epigr. 51.

Quis labor in phiala? docti Myos? anne Myronis?
Mentoris hæc manus eſt? an, Polyclete, tua?

Et lib. 14. Epigr. 95. cujus lemma, *Phiala aurea cælata:*

Quamvis Callaïco rubeam generoſa metallo,
Glorior arte magis: nam Myos iſte labor.

5. *Calamis.*] Dicemus de eo inferius, & de Stratonico.

6. *Mox Cyzicenus Tauriſcus.*] Meminit hujus iterum Plinius, lib. 36. ſect. 4. num. 10. ubi a Tralliano marmorum cælatore diverſum eſſe admonet.

7. *Praxiteles.*] Argentarius, de quo Cicero, lib. 1. de Divin. pag. 189. Diverſus a ſtatuario altero, de quo lib. 34. ſect. qui CCC. ferme annis hunc anteceſſit.

8. *Lædus Stratiates.*] Reg. 2. *Ledis Thracides.* An *Leoſtratides?*

ſcyphis [9] H S. x i i. æſtimatis. Fuit dein Pytheas, [10] cujus binæ unciæ x. venierunt. Ulyſſes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium ſurripientes. Fecit idem & cocos [11] magiriſcia appellatos, parvulis potoriis, ſed e quibus ne exempla quidem liceret exprimere, [12] tam opportuna injuriæ ſubtilitas erat. [13] Habuit & Teucer cruſtarius famam. Subitoque ars hæc ita exolevit, ut ſola jam vetuſtate cenſeatur, uſque adeo attritis cælaturis, ne figura diſcerni poſſit, auctoritas conſtet. [14] Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu ſalſo, ſicut in mediterraneis Hiſpaniæ.

LVI. In argenti & auri metallis naſcuntur etiamnum pigmenta, ſil & cæruleum. [1] Sil proprie limus eſt. [2] Optimum ex eo quod Atticum vocatur. [3] Pretium in pondo libras, x. i i. Proximum [4] marmoroſum, dimidio Attici pretio. Tertium genus eſt [5] preſſum, quod alii Syricum vocant ex inſula Syro. Jam quidem & ex Achaïa, quo utuntur ad picturæ umbras. Pretium in libras, HS. bini. [7] Dupondiis vero detractis, quod lucidum vocant, [8] e Gallia veniens: hoc autem & Attico [9] ad lumina utuntur: [10] ad abacos non niſi marmoroſo, quoniam marmor in eo reſiſtit amaritudini calcis. Effoditur & ad xx. ab Urbe lapidem, in montibus. Poſtea uritur, preſſum appellantibus qui adulterant. Sed eſſe falſum exuſtumque amaritudine apparet, quoniam reſolutum in pulverem eſt. * Sile pingere inſtituêre primi Polygnotus & [11] Micon, Attico dumtaxat. Hoc ſecuta * CAP. XIII. ætas ad lumina uſa eſt: ad umbras autem Syrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, [12] quod nunc obmutuit.

LVII. [1] Cæruleum arena eſt. [2] Hujus genera tria fuere antiquitus: Ægyptium, quod maxime probatur. Scythicum, hoc diluitur facile: cumque teritur, [3] in iv. colores mutatur, [4] candidiorem nigrioremve. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Acceſſit his Puteolanum & Hiſpanienſe, arena ibi confici cœpta. Tingitur autem omne, [5] & in ſua coquitur herba, bibitque ſuccum. Reliqua confectura eadem [6] quæ chryſocollæ. Ex cæruleo fit, quod vocatur [7] lomentum: perficitur id lavando terendove: hoc eſt cæruleo candidius. [8] Pretia ejus, x. x. in libras: cærulei, x. viii. [9] Uſus in creta, calcis impatiens. Nuper acceſſit & [10] Veſtorianum ab auctore appellatum. Fit ex Ægyptii leviſſima parte: pretium ejus, x. i. [11] in libras. Idem & Puteolani uſus, præterque ad feneſtras: [12] vocant cœlon. Non pridem apportari & Indicum eſt cœptum, cujus pretium [13] x. viii. in libras.

NOTÆ.

9. *H S. XII.*] Ita Reg. 2. librique editi: hoc eſt, duodecim ſeſtertiis, ſive duodecim millibus ſeſtertiûm nummûm: quæ monetæ noſtræ libræ ſunt 1200. Ciaconii conjecturas nullo probabili argumento nixas, hoc loco, ad alia properans, nihil moror.

10. *Cujus binæ unciæ x. venierunt.*] Ita MSS. omnes; non *viginti*, ut editi, hoc eſt, decem ſeſtertiis, vel decem ſeſtertiûm millibus; quæ Gallicæ monetæ libras efficiunt omnino mille: majore, ut apparet, pretio, quam ſuperiores ſcyphi.

11. *Magiriſcia.*] Μαγειρίσκια, a μάγειρος, coquus, deminuta voce.

12. *Tam opportuna.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Hoc eſt, adeo facile lædebantur. Sic *contumeliæ opportunum* dixit & Seneca, lib. de Conſol. ad Helv. cap. 13. Celſus, lib. 2. cap. 9. *Opportuniores hæ partes injuriæ ſunt, quæ jam male habent.*

13. *Habuit & Teucer cruſtarius famam.*] Vocem eam *cruſtarius*, Reg. 2. codex prætermiſit, cui voci ſi quis noſſe velit quæ vis ſubſit, conſulat Gothofredum in Cod. Theod. lib. 15. tit. 7. pag. 375. A cruſtis, vaſiſque potoriis cruſtatis nomen in primis habent cruſtarii. Sunt autem cruſtæ, genus emblematis, quod vaſculis inſerebatur: idemque, cum vellent, detrahebatur, quemadmodum & emblemata. Tullius, lib. 6. in Verrem, *Cruſtæ aut emblemata detrahuntur.*

14. *Argentum medicatis aquis.*] Quæ ſunt ſapore aliquo, aut medica vi præditæ, quales ſunt quæ minerales vocantur.

Sect. LVI. 1. *Sil proprie.*] Terra lutea, quam ὤχραν Græci ex re ipſa vocant: *Ocre jaune*, ſed præcipuæ notæ atque ſplendoris: unde ſil lucidum appellatur, lib. 35. ſect. 17. Vide Agricolam in Bermanno, pag. 452. & ſeq.

2. *Optimum.*] Ita Dioſc. lib. 5. cap. 108.

3. *Pretium in pondo libras X. II.*] Ita Reg. 2. Hoc eſt, denarii duo: Gallicæ monetæ, aſſes ſedecim. In libris hactenus editis, *Pretium in libras* xxxii. ſine ulla pretii nota.

4. *Marmoroſum.*] Lapidoſum. Dioſcor. lib. 5. cap. 108. ochram probat in primis ἄλιθον.

5. *Preſſum.*] Obſcurum, nubilum, fuſcumque, σκοτεινὸν, ἀμαυρὸν, *Ocre de Rut, qui eſt d'un jaune brun.* Preſſo ſaturum opponitur κατακορές.

6. *HS. bini.*] Sive aſſes Romani quinque: e noſtris, tantum quaterni.

7. *Dupondiis.*] Aſſibus duobus.

8. *E Gallia.*] E Biturigibus Cubis: unde nunc quoque, *Ocre de Berri.*

9. *Ad lumina.*] In picturis. *Le jour d'un tableau, les parties éclairées.*

10. *Ad abacos.*] Dicemus de ejus vocis inſolentiore ſignificatu, quem hoc loco habet, lib. 35. ſect. 1. & 13.

11. *Micon.*] Græcis Μίκων, & Πολύγνωτος. De his dicemus libris ſequentibus.

12. *Quod nunc obmutuit.*] Reg. 2. *ommitunt.* Credo, pro *omittunt.*

Sect. LVII. 1. *Cæruleum.*] Obſolevit iſtud jamdudum, inque ejus locum ſucceſſit alterum ſimile, quod ex cyaneo lapide Lazuli parant, vocantque ultramarinum, *Outremer.*

2. *Hujus genera tria.*] Theophraſtus, duo nativi cærulei genera agnoſcit, Scythicum, Cypriumque: factitii tertium, Ægyptium ſcilicet. Sic enim ille, lib. περὶ λίθων, pag. xi. Καὶ κυανὸς, ὁ μὲν αὐτοφυὴς· ὁ δὲ σκευαστὸς, ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ. Γένη δὲ κυανοῦ τρία· ὁ Αἰγύπτιος, καὶ Σκύθης, καὶ τρίτος ὁ Κύπριος· βέλτιστος δ' ὁ Αἰγύπτιος εἰς τὰ ἄκρατα λειώματα· ὁ δὲ Σκύθης εἰς τὰ ὑδαρέστερα. σκευαστὸς δ' ὁ Αἰγύπτιος.

3. *In IV. colores.*] Theophr. loc. cit. pag. xi. & 12. Φασὶ δ' οἱ τὰ φάρμακα τρίβοντες, τὸν μὲν κυανὸν ἐξ ἑαυτοῦ ποιεῖν χρώματα τέτταρα· τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῶν λεπτοτάτων λευκότατον· τὸ δὲ δεύτερον, ἐν τῶν παχυτάτων μελάντατον. Ait e cæruleo trito fieri quatuor colores: nempe binos, hoc eſt, magis minuſve candidum e cæruleo tenuiſſimo, e craſſiſſimo totidem, hoc eſt, magis aut minus nigrum.

4. *Candidiorem, nigrioremve.*] Addidere Plinii interpolatores, *craſſiorem, tenuioremve*, ex Theophraſti verbis, opinor, perperam intellectis. Non habent eas voces MSS. codices ulli.

5. *Et in ſua coquitur herba.*] Peculiaris fuiſſe generis eam herbam indicat. Nos glaſtum eſſe ſeu iſatim arbitramur: de qua alibi Plinius, libro nempe 22. ſect. 2.

6. *Quæ chryſocollæ.*] De confectura chryſocollæ dictum eſt ſect. 26. libri hujus.

7. *Lomentum.*] Λείωμα, nunc cæruleum lotum, tritumque, & magis dilutum ſignificat.

8. *Pretia ejus X. X. in libras.*] Hoc eſt, denarii decem: monetæ noſtræ aſſes octoginta. Prius legebatur, *Pretia ejus XXIII. in libras: cærulei* xviii. pro x. viii. hoc eſt, denariis octo, monetæ noſtræ quaternis aſſibus & ſexagenis.

9. *Uſus in creta.*] Tectorio e creta, non item e calce, cæruleum commode illinitur.

10. *Veſtorianum.*] Vide Notas & Emend. num. XXXVI.

11. *X. I. in libras.*] Denarius unus in libras: monetæ Gallicæ aſſes octo. Prius typi ſic edebant, LX. *in libras.*

12. *Vocant cœlon.*] MSS. Reg. 2. & alii, *cyllon vocant.*

13. *X. VIII. in libras.*] Denarii octo, monetæ noſtræ aſſes 64.

Ratio in pictura [14] ad incisuras, hoc est, umbras dividendas ab lumine. Est & vilissimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis assibus æstimatum. Cærulei sinceri experimentum in carbone, ut flagret: [15] Fraus, viola arida decocta in aqua, succoque per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis ejus in medicina, ut purget hulcera. Itaque & emplastris adjiciunt: [16] item causticis. Teritur autem difficillime sil. [17] In medendo leviter mordet, adstringitque, & explet hulcera. Uritur in fictilibus, ut prosit. Pretia rerum, quæ usquam posuimus, non ignoramus alia in aliis locis esse, & omnibus pæne annis mutari, prout navigationes constiterint, aut ut quisque mercatus sit, aut aliquis prævalens manceps [18] annonam flagellet: non obliti Demetrium [19] a tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud Consules: Poni tamen necessarium fuit, quæ plerumque erant Romæ, ut exprimeretur auctoritas rerum.

NOTÆ.

14. *Ad incisuras.*] Commissuras ipse appellat, lib. 35. sect. XI. ubi de picturæ arte: *Tandem se ars ipsa distinxit, & invenit lumen atque umbras differentia colorum alterna vice se se excitante. Deinde adjectus est splendor, alius hic quam lumen: quem quia inter hoc & umbram esset, appellaverunt tonon: commissuras vero colorum & transitus, harmogen.* Quid enim commissura & transitus colorum, quam luminis & umbræ, quæ ex varietate colorum fiunt, divisio? Id qui ex arte efficiunt, apud nos dicuntur, *Arrondir une figure, luy donner du relief par le moyen des jours & des ombres.*

15. *Fraus, viola.*] Ut in cærulei experimento Plinius, sic etiam & in sile probando Vitruvius violam adsciscit, lib. 7. cap. 14. pag. 148. *Itaque tinctores*, inquit, *cum volunt sil Atticum imitari, violam aridam conjicientes in vas cum aqua, confervefacere faciunt ad ignem: deinde cum est temperatum, conjiciunt in linteum, & inde manibus exprimentes, recipiunt in mortarium aquam ex violis coloratam, & ex ea Eretriam perfundentes, & eam terentes, efficiunt silis Attici colorem.*

16. *Item causticis.*] Modice exedere Dioscor. ait, lib. 5. cap. 106.

17. *In medendo.*] Dioscor. lib. 5. cap. 108. de ochra, sive sile.

18. *Annonam flagellet.*] Alii incendere, urere, excandefacere, vexare dicunt, hoc est, inferre caritatem annonæ.

19. *A tota Seplasia.*] Capuæ forum & vicus fuit, in quo unguentarii negotiabantur, ut alibi diximus. Hoc loco unguentarios Urbis Romæ atque pigmentarios putamus intelligi, appellatione deducta ab eo Capuæ vico, qui fuit his mercibus attributus.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXXIII.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 1. I. LLA *quæ non nascuntur repente. Mens ad inane evolans reputet quæ deinde futura sit finis. . . . exhauriendi eam: quousque penetratura avaritia.*] Sic locum hunc refinximus ductu codicis Reg. 2. & ejus quem Pintianus habuit, totidem plane syllabis apicibusque litterarum integra fide repræsentatis: interpunctione ita servata, ut sua orationi sententia, neque, ut prius, impedita constaret. Sic enim typi interpolati habent: *Illa quæ non nascuntur: ut repente mens . . . . quousque penetret avaritia.*

Sect. 4. II. *Pessimum vitæ scelus fecit, qui id primus induit digitis.*] Sic Reg. 2. aliique. Interpolatores in libris vulgatis sic edidere, *qui anulum primus.* Satis incaute id quidem: vel sic abrupta orationis serie: nam cur ab auro, de quo agebatur proxime, ad anulum oratio transiliat, non apparet: nisi materia ipsa designetur: hoc est, aurum, cujus admonitu & anulorum quoque tota ratio pertractatur. Sed gravior multo error irrepsit in contextum Plinianum, sub calcem hujus sectionis, quam sub initium: legebatur enim ante nos: *Quod si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi, etiam consertoris usu argumentum est, majus in læva fuisse, qua scutum capitur.* Ex Hermolai Barbari officina prodiit istud *consertoris usu.* Reg. 2. codex, Lugdunensis, Chiffl. quoque, & alii probatioris notæ, *etiam sertoris usus* planissime exhibent. Parmensis editio, cum Rhodigino, repetita prioris vocis postrema littera, *etiam insertorii usu*, legit. Turnebo. lib. 6. Adverf. cap. 2. & Kirchmanno, lib. de anulis, placuit *etiam sartoris usus*: cum vox *sartoris*, pro eo qui vestes suit, sit priscis ignota: nec, si recepta ea foret, constet adhuc sententia. Gronovius, qui *sertoris usus* etiam in gemino suo codice legit, Acad. & Vossiano, nihilominus *armorum usui* reponebat. Irrito omnes conatu, audaci certe veterum exemplarium neglectu. Nos, quibus religio est ab eorum vestigiis discedere, litterula unica immutata, *serioris usus* legi jussimus, ac scriptoris sensum intepretatione nostra primi patefecimus. Nam cum prius dixisset, Iliacis temporibus anulos fuisse nullos, eosque ab eo qui primus invenit, manui primum lævæ insertos, forte quod dextra fuisset ad munia sua obeunda impeditior, inde colligit seriorem usum anulorum fuisse, hoc est, post Iliaca tempora modo cœpisse, quod tum in læva majus impedimentum foret, qua scutum caperetur. Nihil planius. Subjicit porro id quod interpretationem nostram confirmat: *Est quidem apud eumdem Homerum virorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prior usus a feminis cœperit.* Priorem usum seriori opponit.

Sect. 5. III. *Nec ignoro duo millia pondi auro auri perisse, Pompeii tertio Consulatu.*] Hic variant codices, sed vitiati, ut apparet, amanuensium aut eruditorum interpolatione. Propius abest a genuina lectione Reg. 2. codex, in quo legitur, *Nec ignoro duo millia pondo auri reperisse Pompeii IIII*to. *Consulatu.* At Consulatum Pompeïus quartum numquam gessit: *reperisse* pro *rapuisse* proclivi amanuensium lapsu confictum, ex repetitione postremæ syllabæ vocis præcedentis, *auri*, Colb. 3. & Romana anni 1470. ac Parm. edit. *Nec ignoro M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse suo & Pompeii tertio Consulatu.* Error in re Chronographica utrobique haud levis: neque enim tertius, sed secundus Pompeii Consulatus in Fastis, cum M. Crassi Consulatu altero jungitur. Tertium Pompeïus gessit triennio post cum Q. Cæcilio Metello. Quartum, ut diximus, nullum vidit. Natus error ex præpostera repetitione posteriorum litterarum vocis *POMPEII*, quas esse numerales Librarii falso existimaverunt.

Sect. 6. IV. *Hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpicio Coss.*] Ita libri MSS. probatissimi, & editiones vetustissimæ. Quamobrem nihil mutamus; tametsi Sempronio Sophus cognomen apud Livium, lib. 9. pag. 169. & in Fastis, non *Longus* est, & Sulpicium, quem Lucium Plinius appellat, Publium vocent Livius loc. cit. & Diodorus Sic.

Ibid. V. *Trecentis quatuor annis post Capitolinam, dedicatam.*] In libris recentius editis, *centum quatuor.* In MSS. Reg. 2. & Chiffl. & in vetustis editionibus *CCC. quatuor.* Sic paulo post, *Ita CCCCXLVIII. a condita Urbe*, iidem libri habent. Itaque quidquam immutare religio fuit, tametsi Fastis sic reposcentibus.

VI. *Ex omnibus selecti ad custodiendas cistas suffragiorum in Comitiis.*] Hos *custodes cistarum*, quibus excipi suffragia solerent, Tullius appellat, orat. in Pison. & post reditum in Senatum. Græci κιςοφόρυς. In Notis quæ Tironi vulgo adscribuntur, pag. 61. ubi Romani magistratus plerique omnes recensentur, *Cestifer.* Haud dubie pro *Cistifer.* Operæ pretium porro fuerit hoc loco obiter animadvertere Martialis lepidum sane jocum, qui omnibus ad hunc diem interpretibus latuit. Petitus ille nimirum est ex ambiguitate vocis *cistifer*, quæ & cistarum vitilium, qualorumque venditores, rusticanos plerumque homines significat: & Senatores Equitesve (nam ex utroque ordine constare decurias Judicum antea monuimus) qui cistas suffragiorum in Comitiis custodirent. Sunt enim aliæ cistæ suffragiorum, de quibus hoc loco agitur: aliæ *cistæ vitiles*, quibus mala condi Plinius ait, lib. 15. sect. 18. num. 2. Hinc vates arripuit jocandi causam, lib. 5. Epigr. 17. cujus lemma, *In Gelliam respuentem ordinis Equestris maritum.* Sect. 7.

Dum proavos, atavosque refers, & nomina magna:
Dum tibi noster Eques sordida conditio est:
Dum te posse negas nisi lato, Gellia, clavo
Nubere: nupsisti, Gellia, cistifero.

Senatorum peculiare fuit, ut libro octavo diximus, insigne latus clavus: ex eo ordine & cistiferi legebantur. Itaque dum Equitem Gellia non admisit, nacta est cistiferum scilicet, sed Senatorem.

VII. *Catilinanis rebus.*] Vestigia codicis probatissimi Reg. 2. integra fide secuti loco huic curationem adhibuimus: nam in eo vidimus quod & in suo Pintianus vidit, *Contilianis rebus.* Plinius ipse, lib. 2. sect. 52. pag. 100. *in Catilinanis prodigiis* dixit. Hic vero editi ad hunc diem libri, *Senatum ei concilians*, expuncta voce *rebus*, adjecta altera deinde *Senatum: reliquis corruptis.* Sect. 8.

VIII. *Item L. Lentulus Cos. Servio Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto: sed huic quinque librarum. Piso Frugi filium ex privata pecunia donavit; eamque coronam testamento ei prælegavit.*] In Reg. 2. cod. *exprælegavit*: cetera totidem syllabis apicibusque litterarum fide religiosissima repræsentamus, quæ sunt in libris hactenus editis sic fœde interpolata: *Item L. Lentulus Cos. Serg. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piso Frugi filium ex privata pecunia donavit: eamque coronam testamento reipublicæ legavit.* Sergii vox non prænominis vice fuit unquam apud Romanos, sed nominis. Corona quinque librarum non Pisonis filium, sed Cornelium Merendam esse donatum, vel ex Valerio Maximo conjicere possumus, qui a Pisone Frugi *trium* tantum *librarum, corona decoratum filium* scribit. *Reipublicæ* vero aut, ut Pintianus malebat, *Populo Romano*, legatam hanc coronam, nec Valerius, nec codices MSS. agnoscunt. Amanuensium illa vel semieruditorum conjectura est, ex his vocibus *ei prælegavit*, efficientium, *reip. legavit.* Denique extritam temere voculam *huic*, insertam alteram, *corona*, libris omnibus invitis, jure conquerimur. Sect. XI.

IX. *Et inserta margaritarum pondera e collo dominarum auro pendeant, ut in somno quoque unionum conscientia adsit.*] In Reg. 2. *ut in samno*, unius litterulæ discrimine, sed errore minime obscuro. Alii, *ut in somno quoque*, &c. Et prius, *inserta margaritarum pondera*, habent MSS. omnes & vetustæ editiones; non, ut codex Pintiani interpolatus habet, *in secreto margaritarum sacculi*; quæ postrema vox glossema est, loco vocis primigeniæ, *pondera.* Sect. 12.

X. *Argentum signatum est anno Urbis CCCCLXXXV. Q. Fabio Consule, quinque annis ante primum bellum Punicum.*] Ita libri omnes, nullo addito collega, Consuli Fabio. In Reg. 2. cod. legitur, *Q. O. C. Fabio.* Unde Canterus, lib. 2. Antiq. lect. cap. 111. legendum hic putat, *Q. Ogulnio, C. Fabio Coss.* Verum haud credibile est Librarium voluisse sola littera O *Ogulnium* intelligi. Itaque nihil mutandum in ea scriptura censemus, quam omnes libri veteres exhibent. Triumviri Sect. 13.

monetalis ex gente Fabia, hodieque nummus exstat in Museo Parisiensi nostro, cujus ectypum Patinus exhibet, in gente Fabia, pag. 107. cum hac epigraphe ex aversa parte, EX. A. PV. hoc est, *ex argento puro*, seu potius *publico*: ex adversa sunt bigæ, cum ciconia, quod Fabiæ gentis insigne, subscribiturque, C. FABI. C. F. Sed & annum refinximus, quo Consulatum ambo gessisse dicuntur, nempe CCCC. LXXXV. cum centenario integro codices tum MSS. tum editi discrepent, in quibus legitur, CCCCCLXXXV. centenarii nota videlicet abundante. Eo certe anno, quem edidimus, Consules fuisse Q. Ogulnium Gallum, & C. Fabium Pictorem Fasti tradunt: nec quintus ante Punicum bellum primum annus alius esse potest, ab eo quem diximus. Certe in Chifl. cod. si credimus Cl. Chiffletio, lib. de Antiq. num. cap. 7. pag. 55. diserte legitur, CCCCLXXXV.

Ibid. XI. *Aureus nummus post annum LXII. percussus est, quam argenteus, ita ut scrupulum valeret sestertiis vicenis: quod effecit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios* DCCCC. Torsit hic locus, si quisquam alius in toto Pliniano opere, summorum virorum ingenia, eorum præsertim qui de asse, ac de re nummaria volumina isto & anteriore sæculo ediderunt. In eo sese exercuere omnes, irrito ad hunc diem conatu. Nulla est propemodum in hac sententia syllaba, quam labis expertem putarint, quam non varie corruperint, ut corrigerent. Nos ea intacta plane omnia (præterquam quod ex Reg. 2. cod. alteroque Marcelli Cervini, qui Romæ servatur, *quod effecit*, scripsimus, cum prius *quod efficit* legeretur, quod tamen ferme perinde est, ac per se leve) sed ceteris integris, legitimam, ut remur, neque omnino invendibilem interpretationem dedimus. Ac primum quidem nec Glareano, lib. de asse, cap. 17. nec Hotomano, pag. 332. legi placet, *post annum LXII. Post XII.* multo mallent. Budæus lib. 3. fol. 71. non *sestertiis vicenis* legit, sed *bissenis*. Pancirolus, *vicenis quinis*. Mox Villalpandus, *quod efficit in senos*, non *in libras*. Post Agricola, lib. 4. pag. 98. & pag. 276. non *sestertios DCCCC.* sed *sestertios VDCCLX.* hoc est, 5760. legi jubet: sed pareant quibus ille jusserit, ut Snellius paruit, lib. de re numm. pag. 30. Leonardus Porcius, lib. de sestertio, fol. 13. & Budæus, loc. cit. *denarios DCCCC.* Hotomanus, pag. 330. *sestertios MMMMCCCCLXIV.* Jos. Scaliger, lib. de re nummaria, gag. 50. *denarios MCCCXL.* vel certe MCCCC. neglectis ad rotundum absolutumque numerum, denariis XL. His omnibus, ut dixi, & codices adversantur, & nummi. Sed quod haud paulo lepidius est, his verbis, *sestertiorum qui tunc erant*. Savotus existimat, cap. 7. pag. 155. signari sestertios septuplo graviores, quam fuerint vulgares: quod commentum merito Gronovio risum movit, lib. 3. de sest. pag. 393. & reliquæ eruditorum turbæ. P[illegible]verat Savoto Agricola, qui ut hunc nodum solveret, trip[illegible] denariorum genus commentus est, lib. 2. de monetis, pag. 279. Dalecampius in Notis Plinianis, Salmasius in vegrandi mole Exercitationum ad Solinum, Lipsius in opere postumo de re nummaria, Gronovius opere mox laudato, ceterique, locum eum intactum, tamquam foveam, prætergressi sunt. Omnes ad hæc verba, tamquam ad scopulum, adhæserunt, *quod effecit in libras, &c.* rati nimirum nunc a Plinio colligi, si scrupulum auri unicum sestertiis vicenis valeret, quot sestertiis libra integra æstimanda foret: Perinde ac si non id cuivis numerandi artem callenti vel mediocriter, in prompta esset efficere. Aliud sane reconditius voluit indicare: quanta scilicet, ut diximus, lucri accessio foret, quantum Reipublicæ proficeret ærarium, cum major esset auri æstimatio, taxareturque vicenis sestertiis, quod antea minoris multo æstimaretur: nempe ut colligere cuivis proclive est subducta ratione lucri, sestertiis tantum quindenis. Nam præter planam perspicuamque sententiam, quæ sua se luce tuetur, id maxime persuadet, quod in ceteris pecuniæ generibus, ære videlicet, argentoque, pari diligentia quantum lucri Respublica fecisset, ipse aperuit. *Ita quinque partes factæ lucri*, inquit, *dissolutumque æs alienum.* Et mox, in æstimatione argenti majore, *Ita Resp. dimidium lucrata est.* Quid similius veri, quam simile Reipublicæ lucrum in auro signare Plinium voluisse his verbis, *quod effecit in libras..... sestertios* DCCCC?

Ibid. XII. *Post hæc placuit X. XL. signari ex auri libris, paulatimque Principes imminuère pondus: minutissime Nero, ad XLV.*] Ita Reg. 2. cod. & alter Marcelli Cervini, itemque Pintiani, *Post hæc placuit X. XL. signari*. In ceteris, quos vidimus, & in Vaticanis codd. 1952. 1953. & 1954. quorum ad nos apographa missa sunt, hæc tantum, *Post hæc placuit XL. signari*, nempe aureos. Sed excidere librariis potuit denarii nota prior: quod cum geminam viderent XX. præfigi litteræ L. quid hoc sibi vellet, non caperent. D. de Bouterouë, libro de Monetis Rom. pag. 95. appendisse se ait aureos nummos tres, primum quarti Cæsaris Consulatus, alterum quinti, tertium Syllæ Dictatoris: quorum quadrageni auri libram omnino æquarent. Agnoscit legitimam scripturam, *XL. signari*, & Petr. Gassendi, tom. 3. Philos. Epicuri. Itaque Snellium nihil moror, aut Agricolam, qui XLII. ex conjectura rescribunt, nec Budæum, qui L. nec Scaligerum, qui *XL. minus*: nec Ciaconium, aut Alciatum, qui mox, *ad XLVIII.* reponunt, libris invitis: quanquam, si fides Joan. Grævio, in opere Anglico de Denario, pag. 98. in Vaticano & Florentinæ Bibl. codd. legitur, *minutissime Nero ad XLVIII.* Sed risu dignum quod in quibusdam MSS. & in omnibus ad hunc diem editis libris legitur, *XL. millia*, & *ad XLV. millia.* In codicibus Plinii scilicet id animadversum a nobis crebro est: ut, cum vetustioris ævi librarii millia passuum signarent, in intervallis locorum indicandis, solam numeri notam apponerent, exempli gratia, XL. neglectis vocibus iis, *millia passuum*: atque hoc eis ubique solemne est. Recentiores vero amanuenses, qui substitui voces eas operæ pretium putaverunt, etiam sæpe numero obtrusere, ubi minime omnium oportuit. Sic libro 5. sect. 1. cum vetustiore manu scriptum viderent, *a Cl. Cæsare*, neoterici transscriptores, non solum has litteras *CL.* numerorum notas esse censuerunt: sed & *millia* addiderunt, teste Vossio in Melam, pag. 198. *a centum quinquaginta millia Cæsare.* Simile exemplum attulimus, in Notis & Emendat. ad lib. 6. num. CXIX. Ceterum, ut huic loco finem imponam, habent libri editi, *minutissimus vero ad XLV.* Quorsum autem referatur vox ea, *minutissimus?* In Reg. 2. cod. aliisque, *imminuisse Nero: nos, minutissime Nero*, cum Budæo, lib. 3. de asse, fol. 60.

Sect. 14. XIII. *Proscriptione dignum, sed Spartaci. Equidem miror, &c.*] In libris vulgatis, *opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror*, pessumdata, ut apparet, sententiæ omni elegantia, quæ Spartaci illa proscriptione continetur, ut interpretatione nostra, prioribus Notis ostendimus. Habent has voces, *sed Spartaci*, codices probatissimi, Reg. 2. ceterique, & quos vidimus, & quos tractarunt Pintianus, ac Barbarus.

Sect. 15. XIV. *Sicut Carthagini cum Hannibale victæ argenti pondo annua in quinquaginta annos.*] Ita libri omnes fere tum MSS. tum editi. Nullus certe quantus ille argenti numerus fuerit, docet. Is cum ducentorum fuisse annuorum talentorum in quinquaginta annos prioribus Notis ex Appiano docuerimus, Livioque: haud dubie annua duodecim pondo millia esse oportuisse perspicuum est.

Sect. 16. XV. *Ferasque argenteis vasis incessivere tum primum noxii, quod etiam in municipiis æmulantur. C. Antonius ludos scena argentea fecit.*] Omnia pessumdant libri vulgati, interpunctione neglecta, verbisque aliis mutatis, & adjectis aliis: sic enim habent: *Ferasque argenteis vasis incessere tum primum visum est. Mox quod etiam in municipiis*, &c. Pintianus e suo, *incessi, vere tum primum noxiis, quod etiam*, &c. Nos Regii 2. codicis integerrimi fidem secuti sumus: etsi pro *vasis*, ut diximus, forsan rectius *gesis* scribatur: quod genus est teli Gallici, maxime cum sequatur, & municipia quoque hoc ludorum genus æmulari. Dalecampius e vetere lectione nescio qua, *hastis* reponebat.

Ibid. XVI. *Nero Pompeii theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniæ ostenderet.*] In Reg. 2. *quo Tiridati.* An *quo Tiridatem regem Armeniæ ostenderet?* Favet sane Tranquillus in Nerone, cap. 13. *Non immerito inter spectacula ab eo edita, & Tiridatis in Vrbem introitum retulerim. Quem Armeniæ regem magnis pollicitationibus sollicitatum, cum destinato per edictum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit, quo opportunissime potuit.... & primo per devexum pulpitum subeuntem admisit ad genua, allevatumque dextra exosculatus est: dein precanti tiara deducta, diadema imposuit*, &c.

Sect. 17. XVII. *Pondo XVI. DCCCX. argenti XXII. LXX. & in numerato, LXII. LXXXX. CCCC. Item Sex. Julio, L. Marcio Coss. hoc est, belli socialis initio, auri XVI. XX. DCCCXXIX.*] Hisce numeris quæ vis subesset, cum minime intelligerent, qui Plinium transscripsere, sic interpolarunt: *Pondo CCXXVII. argenti nonaginta duo millia, & extra numerum CCC. & LXXX. M. Item Sex. Julio, L. Marcio Coss. hoc est, belli socialis initio*, DCCCXLVI. *auri pondo.* Quam insigni, ut apparet, licentia. Nos Regium 2. ut solemus, codicem sequimur: cujus fidem & is tuetur planissime, quem Budæus visum a se testatur, lib. 2. de asse, fol. 49.

Ibid. XVIII. *Laterum aureorum XXV. M. argenteorum, XXXV. & in numerato*, HS. CCCC.] Sic totidem plane apicibus syllabisque Reg. 2. & quos Budæus inspexit, ipso prodente, lib. 3. de asse, fol. 86. Editi hoc loco mutili & interpolati: *laterum aureorum XXVI. M. & in numerato pondo CCC.* Sic, paulo post, ubi ex ejusdem exemplaris fide scripsimus, *Perseo rege victo, e Macedonica præda* HS. MM. CCC. illi, *Perseo rege Macedonico devicto prædam pondo trium millium.* Budæus, lib. 2. fol. 49. partim e libris, partim e conjectura legebat, *e Macedonica præda, sestertium ter millies*: nos cum Regio, ut diximus, codice, *bis millies trecenties*: dissentientibus licet aliis quibusdam scriptoribus, ut fit in re haud satis explorata: Nam apud Livium, libro 45. pag. 585. *summam omnis captivi auri argentique translati* HS. *millies ducenties fuisse Valerius Antias tradit.* Velleius, libro 1. pag. 4. *bis millies centies sestertiûm ærario contulisse* scribit.

Sect. 21. XIX. *Alveus hic est, arenæque lavantur.... conjectura capitur. Invenitur aliquando.... quinquagenas libras fundens. Gummi inventum est in summo cespite alutatium, si & auro ea tellus subest.*] Scriptura hæc est sincerissimi codicis Reg. 2. ceteris anteponenda, non libris modo, sed & conjecturis eru-

ditorum. In vulgatis hactenus exemplaribus sic legunt : *Alveus ; ubi id est, arenæque lavantur ....* Alveum lavari, ridiculum est. *Conjecta capitur, ut inveniatur aliquando in summa tellure protinus.* Quid ergo ? defossis ad summam altitudinem puteis, inventoque alveo, conjectura ex eo capitur, num in summa tellure sit aurum ? *Quinquagenas libras fundens, cum jam inventum in summo cespite. Alutationem vocant,* &c. Cimmeriæ tenebræ. Alutatium quidem quid sit, aut cur ita nuncupetur, decernere haud facile est : at alutationem explanare, num expeditioris operæ ? Libro 34. sect. 47. Plinius *in aurariis metallis, quæ aluta vocant, inveniri* plumbum ait : Alutatium, quod MSS. præ se ferunt, inde derivari haud temere suspicari licet. Et legit quidem Hermolaus pariter, *Gummi inventum in summo cespite, alutationem vocant.*

Ibid. XX. *Quod puteis foditur, canalicium vocant, marmoris glareæ inhærens, non illo modo, quo in Oriente sapphiro, atque Thebaïco, aliisque in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris.*] Sic libri editi pariter, & manu exarati, in primis Reg. 2. Salmasio tamen ea lectio non satisfacit. Sic emendat in Solin. pag. 1075. *Marmor id* (quodnam autem ? nam de marmore adhuc nihil hactenus vel leviter delibatum :) *glareæ inhærens,* (cui vero ? marmoreæne marmor inhæret ?) *non illo modo quo in Oriente sapphiro, atque Thebaïco, aliisque in gemmis scintillat,* (bene habet : scintillat marmor in gemmis : nam id verbum referri ad nomen quod proxime in recto est, & Plinii stilum sapit, & ars ipsa poscit, hoc est, Grammatica :) *sed micans amplexu marmoris* : lepidum & istud : mallem amplexu auri marmor micare, quod verius est.

Ibid. XXI. *Quod effossum est, tunditur .... molitur in farinam, ac pilis cudunt. Vocant argentum, quod exit a fornace : sudorisque qui e camino jactatur, spurcitia, ex omni metallo scoria appellatur. Hæc in auro tunditur, iterumque coquitur.*] Regii codicis 2. in primis verba syllabasque integra fide repræsentamus. Quantum a vulgatis discrepent exemplaribus, quam sint hæc vix nauci facienda, arbitrii legentium esto : sic enim exhibent : *Quod effossum est, ... molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem vocant* : Promptum unicuique est animadvertere has voces, *ad pilas cudunt, apilascudem,* ex ingrata repetitione ejusdem sententiæ, *ac pilis cudunt,* nata conflataque esse. Sequitur : *argentum, quod exit a fornacis sudore. Quæ a catino jactatur spurcitia, in omni metallo vocatur scoria.* At caminum hic omnes MSS. præferunt : etsi catinum quoque scribi haud ægre ferendum est. *Hæc in auro coquitur iterum & tunditur.* Immo prius tunditur, quam coquitur : nam ideo tunditur ut in ramenta comminuatur, quo facilius coquatur, ut in auro ipso fit. Salmasii in Solin. pag. 1079. (ne quid prætermittam) hæc emendatio est. *Vocant argentum quod exit e fornace, sed auri. At quæ e camino jactatur spurcitia,* &c.

Ibid. XXII. *Sæpius vero .... cædunt, fracturis CL. libras fere agentibus.*] Fecimus huic loco medicinam, partim ductu veterum exemplarium, partim ex conjectura. In libris hactenus editis, *Sæpius vero .... cædunt fracturis CL. libras ferri terram agentibus* : obscura admodum, vel potius nulla sententia. Abest vox ea *terram,* & a Regio 2. cod. & ab eo quem Pintianus vidit. In Colb. 3. mutilus locus, *facturis terram agentibus* tantum repræsentat. Nos levi mutatione syllabæ *ferri* in alteram affinem, *fere,* orationi alias perobscuræ lucem, ut remur, attulimus. Nam quod *fractariis* in suo exemplari legisse se Pintianus contestatur, malleique genus id putat esse, commentum est, neque illud quidem ad sententiæ explanationem utile. Nec vero minus suspecta Pintiani fides in altero hujus sectionis loco, vitiato sane ad hunc diem maxime, cui & nos primi fecimus medicinam. Cum enim libri editi præ se ferant : *Si longior videtur silex, latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamen in silice,* &c. Neque editi modo, sed & Reg. 2. cod. aliique : ipse in suo exemplari legisse se contestatur, *latus cæditur* : legique deinde jubet ex conjectura, *fossa ambiente.* At legi scribique verius est certe quidem, propiusque ad vestigia veteris scripturæ, uti edidimus, *latus sequitur fossa, ambitque* : cum & sua tum ei loco constet sententia, & illud *quiete* ex priore syllaba vocis subsequentis, *tamen,* natum videatur : & *fossam* pro *fossa* ex vocabulo *ambitque.* Sic Agatharchides, apud Photium, cod. 250. pag. 1340. ubi de Ægyptiis auri fodinis agit, cuniculos agi monet, non rectos illos quidem, sed modo sursum, modo deorsum, nunc ad sinistrum latus, nunc in obliquum transversumque : Καὶ τέμνουσι διὰ τῆς πέτρας ὑπονόμους πλείονας οὐκ εὐθύς· ἄλλοτε μὲν ἄνω ..... ποτὲ δὲ κατωτέρω· πάλιν δὲ εἰς εὐώνυμον κλίσιν· ἐνίοτε δὲ σκολιὰν καὶ διεστραμμένην, &c.

Ibid. XXIII. *Manus trahunt omne vitium in sportis. Id genus terræ,* &c.] Locus hactenus afflictus in paucis, & propemodum desperatus. In libris hactenus editis : *Manes trahuntur ad homines, ut vitium importent.* Quibus etsi probabilis subesse sententia posse videatur, magis alieno tamen efferri loco non potest : cum hic juga montium cædantur, non radices fodiantur, quibus iter ad manes. In Colb. 3. *Manus trahuntur ad om̄ vitium importent* : quæ sane plus habent similitudinis veri : nam cum pedes ante officio fungi hic posse negavit, quæ manuum deinde sint partes in hac opera, indicare haud dubie voluit. Lineola posteriori litteræ vocis *om* superposita, *omenne* an *omine* signet, in dubio linquit. Dalecampius ex vetusto cod. MS. *Manus trahuntur ad omen* : Sensumque ait esse pendentes operarios obviam terram manibus trahere, ad omen & judicium, an firma sit ad sustinendas trabes, an vitiosa & tenerior. Perinde quasi id manuum vel oculorum, ac non ferramenti, hoc est, fossorii potius instrumenti judicium sit : aut Latinæ ferre possint aures, *Manus trahi ad omen,* ubi terram manibus extrahi sententia sit : aut denique vel Oedipus ipse capere possit, quid sit *trahi manus, ut vitium importent.* Adde audacioris esse conjecturæ, quæ voculam *ut* adjiciat, ceterasque loco permutet : *ut terræ vitium importent. Id genus,* &c. cum *vitium in porte,* vel *importent. Id genus terræ* libri omnes exhibeant. Reg. 3. & Lugd. *Manus trahuntur ad homines vitium in porte.* Perpensis rite singulis, nihil vendibilius nobis occurrit, quam quod proposuimus. Vitium enim hic designari necesse est illud ipsum, de quo statim subjicitur : *Id genus terræ.* Vitiosam igitur terram ac teneriorem necesse est subintelligi, quæ extrahatur manibus operarum, ingeraturque in sportas, quas per manus proximis tradant, ut egerant. Sect. 33.

XXIV. *Est & ipsi superlato vis malefica .... Remedium est abluere illatum.*] Sic libri omnes, etiam MSS. non, ut Gronovius emendat, *superlito* : & *inlitum.* Plinius ea voce & alias usus : Libro 32. sect. 46. *Sed si castoreum fibrumve supergrediatur gravida, abortum facere dicitur : & periclitari partus : si superferatur,* hoc est, si sursum feratur, ac supra caput. Vide Indicem. Valer. Max. lib. 8. cap. 6. *C. autem Marius, ad auxilium servorum pileo superlato confugit* : sed sunt qui legant ibi, *sublato.* Sect. 25.

XXV. *Torretur & cum salis gemino pondere, triplici misseos, ...* Et paulo post : *Quod si tritus pumex adjiciatur.*] Sic Reg. 2. codex, totidem litteris, & Pintianus e suo. Prius inepte typi sic exhibebant : *Torretur & cum salis grumo pondere triplici misso,* &c. Ex mox, *Quod si trito spuma adjiciatur.* Dalecampius conjiciebat, *Quod si nitri spuma.* At pumicem tritum, seu farinam pumicis per se explere hulcera, & ad cicatricem perducere, Dioscorides auctor est lib. 5. cap. 125. Δύναμιν ἔχει .... ἑλκῶν τε πληρωτικὴν, καὶ κατουλωτικήν. Ibid.

XXVI. *Neronis Principis .... cum ipse concolori panno aurigaturus esset. Indocta opificum turba tribus eam generibus distinguit.*] Totidem plane apicibus syllabisque Reg. 2. cod. In editis corruptissime : *cum ipse concolori panno aurigaturus esset, introducta opificum turba. Tribus eam,* &c. Monet Dalecampius in suo vetusto codice legi *inducta* : atque ita sane Colb. 3. At ille Regius 2. *indocta* : Nosque verbis iis a superiore sententia divulsis, cum sequente ea connexuimus, ut putamus, apte. Sic enim pari forma loquendi Plinius antea usus libro 31. extremo, sect. ult. ubi de spongiis : *Medici inscitia ad duo nomina eas redegere,* &c. Sect. 27.

XXVII. *Ideo & optime purgat, ceteras ejus sordes exspuens crebro jactatu fictilibus in vasis, vestibus injectis. Sed ut ipsum ab auro discedat, in pelles subactas effunditur, per quas sudoris vice defluens, purum relinquit aurum.*] Ex conjectura nos primi *vestibus injectis* edidimus. In libris ad hunc diem vulgatis : *ita vitiis abjectis, ut ipsum ab auro discedat. In pelles subactas,* &c. non unico aut interpunctionis aut interpolationis vitio. In Colb. 3. *fictilibus in vasis, ita injectis. Sed ut ipsum,* &c. Reg. 2. *Fictilibus in vasis avitis injectis. Sed ut ipsum,* &c. Sic & Pintiani codex. Ut *vestibus injectis* scriberemus, Vitruvius persuasit, qui rem eamdem, ni fallimur, explanat dilucide magis, lib. 7. cap. 8. pag. 141. *Cumque in veste,* inquit, *intextum est aurum, eaque vestis contrita, propter vetustatem, usum non habet honestum : panni in fictilibus vasis impositi supra ignem comburuntur. Is cinis conjicitur in aquam, & additur ei argentum vivum : Id autem omnes micas auri corripit in se, & cogit secum coire : aqua defusa, cum id in pannum infunditur, & ibi manibus premitur, argentum per panni raritates propter liquorem extra labitur, aurum compressione coactum intra purum invenitur.* Sect. 32.

XXVIII. *Et contra ambusta igni, cum adipe.*] Plinio dicam scribit hoc loco Dalecampius, quod cum Græcus auctor, a quo hausisse hæc videtur, στέαρ dixerit, ipse verterit adipem, cum farinam aqua subactam ea voce intelligi æquius multo fuerit. At Dioscoridis ipsius hæc verba sunt, lib. 5. cap. 99. Ἰδίως δὲ τὰ κατακαύματα οὐκ ἐᾷ ἐσχαροῦσθαι, σὺν στέατι καταχρισθὲν νεαρῷ, &c. *Privatim ambusta igni in crustulas erumpere non patitur, cum recenti adipe illitum,* &c. Certe aptior ad illinendum adeps, quam farinæ massa subactæ : nec de ea νεαρὸν στέαρ dici legere me memini, nec credo posse : de adipe recenti, legitime dicitur. Denique non Plinius modo, sed & Serapio quoque adipe stibium circumlini pariter solitum scribit : & e recentioribus Falloppius, lib. 5. de nat. fossil. cap. 29. Sect. 34.

XXIX. *Theophrastus XC. annis ante Praxibulum Atheniensium Magistratum, (quod tempus exit in Urbis nostræ CCCXLIX. annum) tradit inventum minium a Callia.*] In libris editis, atque adeo & manu exaratis, legitur dumtaxat CCXLIX. Itaque mutare quidquam, aut Plinium, libris ejus invitis, falsi coarguere in ratione temporum non audemus. Hunc locum præpostere emendat Casaubonus, in Theophrasti Characteres, p. 17. Sect. 37.

Ibid. XXX. *Reperiri autem jam tum in Hispania.*] Sic etiam libri MSS. Quid si porro legas, *Reperiri autem nativum in Hispania?* Theophrastus enim, lib. περὶ λίθων, 'Αὐτοφυὲς, inquit, τὸ περὶ Ἰβηρίαν, &c.

Sect. 47. XXXI. *Nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum: Atque in memoriam quidem optimum occupavit: juvat enim insectari inexplebilem istam habendi cupiditatem. Multos postea cognovimus servitute liberatos opulentiores*, &c.] Sic totidem plane apicibus syllabisque Colb. 3. In Reg. 2. *atque in memoriam quidem optimo occupaverit.* Editi multo deterius, tum verbis interpolatis, neglecta pariter interpunctione verborum, sententiisque permixtis: *Atque ut nomen quidem optimi* (alii *opimum* conjiciebant) *occupaverit* (*juvat enim insectari inexplebilem istam habendi cupiditatem*) *multos postea*, &c.

Sect. 50. XXXII. *Idemque cum de Pœnis triumpharet, quatuor millia CCCLXXX. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quot mensarum postea apparatu victa? Numantia quidem deleta, idem Africanus in triumpho militibus X. VII. dedit. O viros illo Imperatore dignos, quibus hoc satis fuit!*] Quantum intersit typos inter interpolatos a semidoctis hominibus, codicesque integerrimos, quos secuti sumus, in primisque Regium 2. cujus scripturam religiosissime repræsentamus, totidem apicibus syllabisque, legentium esto judicium. Sic enim typi omnes: *Idemque cum de Pœnis triumpharet, quater millies CCCCLXX. M. pondo transtulit.* Incredibile merito visum id Petro Ciacconio est, lib. de triclinio, pag. 17. *Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu.* Falsum, in ærario potius fuit. Sed alia longe est scriptoris sententia. *Postea victa Numantia & deleta*, (cur vero extrita vocula *quidem*, non apparet?) *Idem Africanus in triumpho militibus XVII. millia pondo dedit.* Non a nostro solum, sed & a Pintiani codice absunt eæ voces *millia pondo*: nec vero, nisi absint, intelligo quæ sit ea militum abstinentia, digna illa acclamatione, quæ statim sequitur, si tam largo fuerint donativo compensandi.

Ibid. XXXIII. *At hercules Pompeium Paulinum Arelatensis Equitis Romani filium, paternaque gente pellitum, quod XII. pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus.*] Sic Reg. 2. codex & alii. In Colb. 3. *paternaque gente appellatum.* In editis, multo deterius, *paterna quoque gente pulsum.* Vidit & e suo codice Gronovius legi oportere, *paternaque gente pellitum*: sed delicias facit, cum de Pellitis Sardiniæ populis id accipi jubet, quos Livius lib. 23. Pellidos Sardos vocat. Nec magis digni venia Claudiani interpretes, qui ad locum a nobis in prioribus Notis allatum, Curiam pellitam interpretantur, multa veste contra cæli inclementiam probe munitam: cum id ibi vestium genus non munimen, sed decus sit, & honoris insigne. Sic vetus auctor vitæ S. Lupicini Abbatis Jurensis: *Nonne cernis.... nutare muriceos pellito sub judice fasces?* Sic Francos quoque Reges frigoris metu scilicet, pellitos exhibet Venantius Fortunatus, lib. 9. Poëm. 5.

Pelligeri veniens Chlodovechi gente potenti.

Haud dubie sane, ut pileati, sic pelliti cognomen, decoris & honoris fuit. Atqui *Pileati* apud Gothos dicti potissimum, inquit Jornandes, de rebus Geticis, cap. 5. *qui inter eos generosi exstabant, ex quibus eis & reges & sacerdotes ordinabantur.* De hac postrema Pileatorum appellatione, multa Du-Cangius in Glossario, erudite, ut solet. Denique facit hoc egregie ad Plinii sententiam explanandam, quæ in eo est posita, ut levius ejus viri crimen velit existimari potuisse, qui XII. pondo argenti habuerit, cum esset Equitis Romani filius, & ex paterna gente pellitus.

Sect. 53. XXXIV. *Delphinos quinis millibus sestertium in libras emptos C. Gracchus habuit.*] Prius legebatur, *quinis millibus sestertiis*, quod de sestertiis sive neutrius, ut vocant, generis, sive masculei, recte dici ars non patitur, hoc est, Grammatica. De sestertiis porro posterioris generis accipi hæc oportere auctor est Plutarchus in Gracchis, pag. 825. ubi objecisse Gracco Drusum ait, quod delphinos argenteos comparasset, emptos in singulas libras, denariis mille quingentis & sexaginta, sive, quod idem est, quinis sestertium millibus, ὁ περὶ Δρούσον ἔλεγχον, ὅτι δελφῖνας ἀργυρᾶς ἐπρίατο τιμῆς εἰς ἑκάστην λίτραν δραχμῶν χιλίων καὶ διακοσίων πεντήκοντα.

Sect. 55. XXXV. *Quatuor paria ab eo omnino facta sunt: ac jam nullum exstare dicitur, Ephesiæ Dianæ templi, aut Capitolini incendiis. Varro & æreum signum ejus habuisse dicitur.*] Ita Reg. 2. & Pintiani codex: quæ divulsa perperam distractaque, & interpolata, hiulcam nec satis cohærentem efficiunt in libris ad hunc diem vulgatis sententiam: hoc nempe modo: *Ac jam nullum exstare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum jacet, Capitolium incendiis. Varro*, &c. Quorsum, quæso, spectat Ephesini incendii mentio, aut Capitolini, cum de signis statuisque agitur? Illud nimirum est: innuere velle Plinium in utraque ea æde servata hæc signa olim, in utraque pariter periisse. De priore certe hujus sententiæ parte ipse haud obscure, lib. 7. sect. 39. *Testimonium perhibet Mentori Capitolinus, & Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis ejus vasa.* De posteriore sanatus ope nostra hic locus, reliquum nullum facit dubitandi locum.

Sect. 57. XXXVI. *Nuper accessit & Vestorianum ab auctore appellatum.*] Ita Reg. 2. & alii. Prius *Nestorianum* legebatur. At Vitruvius, lib. 7. cap. XI. pag. 144. *Cærulei temperationes Alexandriæ primum sunt inventæ: postea idem Vestorius Puteolis instituit faciendum.* Isidorus item, lib. 19. Orig. cap. 17. *Venetum cæruleum temperare primum Alexandria reperit. In Italia ex arenæ pulvere & nitri flore idem faciunt. Sed si Cyprium in fornace adustum huic permistioni addes, Vestoriani similitudo erit.* Vestorium suum Cicero non semel vocat, lib 4. ad Attic. ep. 13. & lib. 6. ad Attic. ep. 2. Apud Gruterum in Inscript. pag. 245. VICVS VESTORIANVS. Haud dubie a Vestorii officina nomen fictum.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXIV.

I. ROXIMA dicantur æris metalla, cui & in usu proximum est pretium: immo vero ante argentum, ac pæne etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque auctoritas, [1] ut diximus. [2] Hinc æra militum: [3] Tribuni ærarii, & ærarium, [4] obærati, & ære diruti. [5] Docuimus, quamdiu populus Romanus ære tantum signato usus sit. [a] [6] Sed & alia vetustas æqualem Urbi auctoritatem ejus declarat, a rege Numa [7] collegio tertio [8] ærariorum fabrûm instituto. CAP. I.

II. [1] Vena quo dictum est modo effoditur; ignique perficitur. [2] Fit & e lapide æroso, quem vocant cadmiam. Celebritas in Asia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Feruntque nuper etiam in Germania provincia repertum. * Fit & ex alio lapide [3] quem chalciten vocant in Cypro, [4] ubi prima fuit æris inventio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præstantiore, maxime [5] aurichalco, quod præcipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit. [6] Nec reperitur longo jam tempore, effeta tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianum in Centronum Alpino tractu, non longi & ipsum ævi. Successitque ei Livianum in Gallia. Utrumque a metallorum dominis appellatum: [7] illud ab amico Divi Augusti: hoc a conjuge, velocis defectus. Livianum quoque certe admodum exiguum invenitur. Summa gloria nunc [8] in Marianum conversa, quod & Cordubense dicitur. [9] Hoc a Liviano cadmiam maxime * CAP. II.

INTERPRETATIO.

a *Sed &c.*] Sed & alia vetusta causa æris signati usum & auctoritatem æqualem Urbis natalibus facit.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Vt diximus.*] Libro 33. sect. 13. & 48.

2. *Hinc æra militum.*] Apud Gruterum, pag. 508. inscriptio vetus, AERA. STIPENDIAQVE. Altera, pag. 565. MIL. AER. XII. *miles ærum*, hoc est, stipendiorum *duodenûm*. Tertia, pag. 454. PRAEF. MILIT. AERARI.

3. *Tribuni ærarii.*] Festus: *Ærarii Tribuni a tribuendo ære sunt appellati. Ærarium sane populus Romanus in æde Saturni habuit.* Unde vetus inscriptio, apud Gruterum: VIII. VIR. III. AERARI. SATVRNI. *Octumvir tertium, Ærarii Saturni.*

4. *Obærati & ære diruti.*] Festus: *Dirutum ære militem dicebant antiqui, cui stipendium ignominiæ causa non erat datum: quod æs diruebatur in fiscum, non in militis sacculum.* Vide Notas & Emend. num. I.

5. *Docuimus.*] Libro 33. sect. 13.

6. *Sed & alia*] Vide Notas & Emend. num. II.

7. *Collegio tertio.*] Ad Sacerdotum Augurumque collegia.

8. *Ærariorum fabrûm.*] Qui ex ære flato monetas, sigillariaque exprimebant, operaque ejusmodi publice proponebant. Iidem, ut videtur, in vetustis inscriptionibus *Flaturarii* appellati.

Sect. II. 1. *Vena quo dictum est modo.*] In argento videlicet, sect. 31. superioris libri.

2. *Fit & e lapide.*] Infra, sect. 22. *Ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur.* Lapis ejuscemodi ab ære in fornacibus conflato (æs rubrum hodie vocitant) tam avide sorbetur, ut massa æris 72. librarum, hoc admixto lapide centenaria evadat. Snellius, lib. de re numm. pag. 6. Hyginus fab. 272. *Cadmus Agenoris F. æs Thebis primus inventum condidit.* Cadmia igitur ab eo forte nomen traxit. Nostri vocant, *Calamine.*

3. *Quem chalcitem.*] Arist. lib. 5. hist. anim. cap. 18. pag. 608. Ἐν δὲ Κύπρῳ οὗ ἡ λίθος χαλκῖτις καίεται. Festus: *Ærosam appellaverunt antiqui insulam Cyprum, quod in ea plurimum æris nascatur.*

4. *Vbi prima.*] In Chalcide Eubœæ oppido æs primum fuisse repertum, auctor est Solinus ex Callidemo, cap. XI. pag. 30.

5. *Aurichalco.*] Quod, ut Isidorus ait, lib. 16. Orig. cap. 19. & splendorem auri, & duritiam æris possideat. Festus, verbo *Aurichalcum*, verius, *orichalcum* dici putat, *quod in montuosis locis invenitur: mons etenim Græce ὄρος appellatur.* De ea voce plura vide apud Vossium in Etymol.

6. *Nec reperitur.*] Nec forte uspiam exstitit, præterquam apud poëtas, & in fabulis: ut Aristoteli persuasum olim fuisse auctor est Apollonii Scholiastes. Plautus in Mil. act. 3. sc. 1. vers. 64. tres homines frugi, æqui ponderis cum aurichalco æstimat:

Cedo tres mihi homines aurichalco contra cum istis moribus.

Certe cum reperiri saltem Plinii jam ævo desierit, non illud esse vel ex eo capite evincitur, quod nos *du Laiton*, vernaculo sermone apellare consuevimus. Non simplex aliquod metallum fuisse orichalcum Stephanus innuit, verbo Ἄνδειρα: Sed ex lapide quodam cum ære cocto, fieri solitum. Ἄνδειρα πόλις, ἐν ᾗ λίθος, ὃς καιόμενος καὶ κραθεὶς χαλκῷ, ὀρείχαλκος γίνεται. Lapidem eum cadmiam esse fossilem Kircherus noster arbitratus est, lib. 10. Mundi subterr. sect. 4. pag. 218. Cui sententiæ Festus suffragatur: *Cadmea terra*, inquit, *quæ in æs conjicitur, ut fiat orichalcum.*

7. *Illud ab amico.*] Salustio Crispo fortassis, quem participem secretorum Augusti Tacitus vocat, lib. 1. Annal. pag. 6. Meminit & Seneca lib. 1. de Clementia, cap. 10.

8. *In Marianum.*] A Mario septies Consule, ut diximus libro sup. sect. 13. quemadmodum a Sallustio Liviaque genera æris alia nomen acceperunt. Vel, quod alicui forsan similius veri videatur a Marianis montibus prope Cordubam, nunc *Sierra Morena.*

9. *Hoc a Liviano.*] Si Livianum æs exceperis, Marianum æs maxime omnium sorbet, sibique adglutinat, commiscet.

ſorbet, & aurichalci bonitatem imitatur [10] in ſeſtertiis dupondariiſque, Cyprio ſuo aſſibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis ſe habet.

III. Reliqua genera artificio conſtant, quæ ſuis locis reddentur, ſumma claritate ante omnia indicata. Quondam æs confuſum auro argentoque miſcebatur, & tamen ars pretioſior erat: nunc incertum eſt pejor hæc ſit, an materia. Mirumque, cum ad infinitum operum pretia creverint, auctoritas artis extincta eſt. Quæſtus cauſa enim, ut omnia, exerceri cœpta eſt, quæ gloriæ ſolebat. [1] Ideo etiam Deorum adſcripta operi, cum procereres gentium claritatem & hac via quærerent: adeoque exolevit fundendi æris pretioſi ratio, ut jamdiu ne fortuna quidem in ære jus artis habeat.

Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: [2] hoc caſus miſcuit, Corintho, cum caperetur, incenſa: mireque circa id multorum affectatio fuit: quippe cum tradatur, non alia de cauſa Verrem, quem Cicero damnaverat, proſcriptum cum eo ab Antonio, quam quod Corinthiis ſe ei ceſſurum negaviſſet. At mihi [3] major pars eorum ſimulare eam ſcientiam videtur, ad ſegregandos ſe a ceteris magis, quam intelligere aliquid ibi ſubtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta eſt Olympiadis [4] CLVI. anno tertio, noſtræ Urbis DCVIII: [5] cum ante ſæcula fictores nobiles eſſe deſiſſent, quorum iſta omnia ſigna hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos ponemus artificum ætates. Nam Urbis noſtræ annos ex ſupradicta comparatione Olympiadum colligere facile erit. Sunt ergo vaſa tantum Corinthia, quæ iſti elegantiores modo in eſculenta transferunt, modo in lucernas, [6] aut trulleos, nullo munditiarum reſpectu. Ejus tria genera: candidum, argento nitore quam proxime accedens, in quo illa mixtura prævaluit: alterum, in quo auri fulva natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc eſt, cujus ratio non poteſt reddi, quanquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum ſimulacro ſigniſque, illud ſuo colore pretioſum ad jocineris imaginem vergens, quod ideo [7] hepatizon appellant, procul a Corinthio: longe tamen ante Æginetícum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatum.

IV. Antiquiſſima æris gloria [1] Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis, tricliniorum pedibus fulcriſque. Ibi prima nobilitas æris. Pervenit deinde ad Deûm ſimulacra, effigiemque hominum, & aliorum animalium.

V. Proxima laus Æginetico fuit. Inſula & ipſa, nec æs gignens, ſed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus [1] in foro boario eſt Romæ. Hoc erit exemplar Æginetici æris: Deliaci autem Juppiter in Capitolio in Jovis Tonantis æde. Illo ære Myron uſus eſt, hoc Polycletus, æquales atque condiſcipuli. Æmulatio iis & in materia fuit.

CAP. III. VI. Privatim Ægina candelabrorum ſuperficiem dumtaxat elaboravit, ſicut Tarentum [1] ſcapos. In his ergo juncta commendatio officinarum eſt. Nec pudet [2] Tribunorum

NOTÆ.

que lapidem cadmiam, cum in eumdem, in quo conflatur æs, fornacem immittitur.

10. *In ſeſtertiis.*] Fuere igitur & ex ære ſeſtertii, ſicuti dupondii, & aſſes: ex diſpari tantum æris genere conflati: ſeſtertiis, dupondiiſque, Mariano: Cyprio aſſibus adjudicato. De dupondio ex ære teſtis Petronius in Satyr. pag. 40. *Præter unum dupondium ſicilicumque, quibus lupinos deſtinaveramus mercari, nihil ad manum erat.* Ne porro Plinium hallucinatum exiſtimem, uſus illius ævi, quem probe ei perſpectum hac in re fuiſſe nemo inficias ïerit: ne corruptos codices putem, conſpirans exemplarium conſenſus vetat: adeoque ne & Gronovio aſſentiar, lib. 3. de ſeſtertio, pag. 529. ita conjicienti, *in ſeſquaſſibus dipondiiſque.* Vide quæ de univerſa re Monetaria veterum Romanorum cura ſingulari diximus, in eo volumine, quod, *Nummi antiqui Populorum & Vrbium illuſtrati*, inſcripſimus.

Sect. III. 1. *Ideo etiam Deorum.*] Vulcani. Lactantius, lib. 1. de falſa relig. cap. 18. pag. 60. *Artes quoque ſuis inventoribus immortalitatem peperiſſe dicuntur, ut Æſculapio medicina, Vulcano fabrica.*

2. *Hoc caſus miſcuit.*] Incenſa urbe. Florus eleganter, lib. 2. cap. 16. de Corintho: *Quantas opes & cremaverit, hinc ſcias quod quidquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus. Nam & æris notam pretioſiorem ipſa opulentiſſimæ urbis fecit injuria: quia incendio permixtis plurimis ſtatuis atque ſimulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.*

3. *Major pars eorum.*] Quorum circa ſigna Corinthia affectatio fuit, ut paulo ante dixit: qui ſignis ejuſmodi in primis capiebantur.

4. *CLVI. anno tertio.*] Sic libri omnes etiam MSS. CLVI. Sed hic numerus haud dubie ibi in mendo cubat. Incidit enim Urbis annus DCVIII. in annum tertium, CLXI. Olympiadis. Quare denarii nota, X. mutata perperam fuerat in notam quinarii, V.

5. *Cum ante ſæcula.*] Ante annos CLII. hoc eſt, Olympiade CXX. ut dicetur ſect. 19. Etiam MSS. codices ſic præ ſe ferunt. Conjiciebat autem Gelenius legi multo commodius poſſe, *cum ante ſæculo*, hoc eſt, ante centum annos, quam Corinthus caperetur.

6. *Aut trulleos.*] Trulleus, ſive trulleum, ſive trulla, pro matula hoc loco accipitur, ut apud Martialem, lib. 9. Epigr. 97.

Clinicus Herodes trullam ſubduxerat ægro:
Deprenſus dixit: Stulte, quid ergo bibis?

Subintellige: niſi vis & urinam reddere. Furtum ingenioſe diſſimulat, quaſi idcirco tantum matulam ſuſtuliſſet, ut offerret ægro.

7. *Hepatizon.*] Ἡπατίζον, jocineris colorem referens.

Sect. IV. 1. *Deliaco.*] Deliaca vaſa & Corinthia laudat in primis Cicero, pro Sext. Roſc. Amer. num. 153.

Sect. V. 1. *In foro boario.*] Regione Urbis octava, ex P. Victore, in deſcriptione Urbis Romæ.

Sect. VI. 1. *Scapos.*] Candelabrorum truncos, ac ramulos: *Branches de luſtre, branches de girandole, branches ou tiges de flambeau.* Superficies autem appellatur, ſuperior ea planities, cujus in medium foramen candela inſeritur.

2. *Tribunorum militarium ſalariis.*] Tanti candelabra emere, *quantum in legione Tribuni accipiunt*, ut cecinit Juvenalis, Satyr. 3. verſ. 132. Porro quod miles qui pedibus merebat, accipere ſolitus erat ſtipendium, id centurio duplum referebat, eques triplex, quadruplum Tribunus, uti ex Livio lib. 35. de triumpho Pauli, & ex Appiano colligitur, lib. 2. de bellis Civ. pag. 491. Erat autem peditis diurnum ſtipendium denarius unus, ut diximus lib. 33. ſect. 13. unde computatione facta quantum eſſet Tribunorum ſalarium annuum licet æſtimare: nempe denariûm 1460. ſeu Gallicæ monetæ librarum omnino 584.

militarium ſalariis emere, [3] cum ipſum nomen a candelarum lumine impoſitum appareat. [4] Acceſſio candelabri talis fuit, Theonis juſſu præconis, Cleſippus fullo, gibber præterea & alio fœdus aſpectu: emente id Gegania [5] ſeſtertiis quinquaginta: eademque oſtentante convivio emptum, ludibrii cauſa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, mox in teſtamentum prædives, numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulam adjecit: vindicatis tamen moribus nobili ſepulcro, per quod æterna ſupra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cum eſſe nulla Corinthia candelabra conſtet, nomen id præcipue in his celebratur, quoniam [6] Mummii victoria Corinthum quidem diruit, ſed compluribus Achaïæ oppidis ſimul æra diſperſit.

VII. Priſci limina etiam ac valvas ex ære in templis factitavere. Invenio & a [1] Cn. Octavio, qui de Perſeo rege navalem triumphum egit, factam [2] porticum duplicem ad Circum Flaminium, quæ Corinthia ſit appellata a capitulis æreis columnarum. [3] Veſtæ quoque ædem ipſam Syracuſana ſuperficie tegi placuiſſe. Syracuſana ſunt [4] in Pantheo capita columnarum a M. Agrippa poſita. Quin etiam privata opulentia eo modo uſurpata eſt. Camillo inter crimina objecit Sp. Carvilius Quæſtor, quod ærata oſtia haberet in domo.

VIII. [1] Nam triclinia ærata, [2] abacoſque, [3] & monopodia Cn. Manlium Aſiâ devicta primum inveniſſe triumpho ſuo, quem duxit Urbis anno DLXVII. [4] L. Piſo auctor eſt. Antias quidem L. Craſſum heredem L. Craſſi Oratoris, multa etiam triclinia ærata vendidiſſe. Ex ære factitavere [6] & cortinas, tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & [7] lychnuchi penſiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis eſt in templo [8] Apollinis Palatini, quod

NOTÆ.

3. *Cum ipſum nomen.*] Cum res ipſa quæ tanti emitur, tam vilis ſit ipſa per ſe, ut a candelis nomen accipiat.

4. *Acceſſio candelabri talis.*] Ex ære Æginetico. Locus hic ſalebroſiſſimus viſus eſt Hermolao, qui extricare ſe ex eo non potuit. Sententia eſt, quam tamen, non niſi veniam ante præfatus, aperire vix auſim: adeo pudet inquinare chartas, aureſque & animos legentium vel leviter inficere pœnitet. Cum auctio fieret, inquit, præco Theon candelabro Corinthio pretioſo, accedere & adjungi voluit ſervum nihili, praviſſimo corpore, fullonem Cleſippum. Id candelabrum cum appendice homuncionis comparavit L. ſeſtertiis Gegania, vidua nobilis & locuples. Eam emptionem dum frequenti convivio oſtentat, productus quoque, & ut vitia corporis manifeſtiora jocos præberent, nudari juſſus eſt Cleſippus: libidinis impudentia correpta domina, recepit eum mox in torum, manu miſit, maritum heredemque ſumſit. Ille æs, cui niſi applicitus adhæſiſſet, numquam perveniſſet ad res tam opimas, non ſecus ac fatum ſuum veneratus eſt: ac totam hanc fabulam Corinthiis vaſis cum vulgo adſcripſit. Providit tamen interim & bonis moribus, vel cum nobile ſepulcrum erexit Geganiæ, per quod dedecus illius ſupra terras in omne ævum duraret. Geganiorum familia Romæ nobilis, apud Plutarchum in Numa, pag. 66. & 67. Item apud Livium & Dionyſ.

5. *Seſtertiis.*] *Sive* ſeſtertiûm quinquaginta millibus: quæ libras efficiunt Gallicæ monetæ 5000.

6. *Mummii.*] De eo diximus lib. 33. ſect. 53. & alibi ſæpius.

Sect. VII. 1. *Cn. Octavio.*] Qui anno Urbis DLXXXVI. L. Æmilio Paulo ſecundum, C. Licinio Craſſo Coſſ. Prætor claſſem ſortitus, cum Æmilio Paulo Conſule in Macedoniam contra Perſen Regem profectus eſt. Quo capto, ipſe de eodem Calendis Decembribus triumphum navalem egit. Auctor Livius, lib. 45. pag. 586.

2. *Porticum duplicem.*] P. Victor, in deſcriptione Urbis Romæ, regione nona, in qua Circus Flaminius fuit: *Porticus Corinthia Cn. Octavii, quæ prima duplex fuit.* Duplex dicitur, ob duplicem ordinem columnarum. Feſtus: *Octaviæ porticus duæ appellantur, quarum alteram theatro Marcelli propiorem Octavia ſoror Auguſti fecit: alteram Theatro Pompeii proximam Cn. Octavius Cn. F. qui fuit Ædilis curulis, Prætor, Conſul, Decemvir ſacris faciundis, triumphavitque de rege Perſe: navali triumpho: quam combuſtam reficiendam curavit Cæſar Auguſtus.* Meminit & Velleius, initio libri ſecundi.

3. *Veſtæ quoque ædem.*] Hujus ædis formam rotundam veteres nummi exhibent familiæ Caſſiæ, apud Patinum, pag. 67. & nummi Juliæ Domnæ, inſcripti, VESTA MATER. Rotundam fuiſſe ait etiam Ovidius, lib. 6. Faſtor. verſ. 265. quod Veſta eadem ſit quæ terra, globata ad pilæ ſimilitudinem:

Forma tamen templi, quæ nunc manet, ante fuiſſe
Dicitur: & formæ cauſa probanda ſubeſt.
Veſta eadem eſt, quæ terra: &c.

Et paulo poſt:

Arte Syracuſia ſuſpenſus in aëre clauſo
Stat globus immenſi parva figura poli.
Et quantum a ſummis, tantum ſeceſſit ab imis
Terra: quod ut fiat, forma rotunda facit.
Par facies templi: nullus procurrit in illo
Angulus: a pluvio vindicat imbre tholus.

4. *In Pantheo.*] Quod ille perfecit, Auguſto nonum, M. Junio Silano Coſſ. Auctor Dio, lib. 53. pag. 515.

Sect. VIII. 1. *Nam triclinia.*] Menſas, ut diximus lib. 33. ſect. 51.

2. *Abacoſque.*] Abacus menſæ genus fuit, ex opere inteſtino, cui vaſa aurea, ſupellexque ſimilis imponeretur. *Un buffet.*

3. *Et monopodia.*] Menſas unico pede fultas, μονοπόδια.

4. *L. Piſo auctor eſt.*] Livius quoque, lib. 39. pag. 409. *Extremo anni* (DLXVII.) *ad tertium Nonas Martias Cn. Manlius Volſo de Gallis qui Aſiam incolunt, triumphavit.... Luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico invecta in Urbem eſt: ii primum lectos æratos, veſtem ſtragulam pretioſam, monopodia & abacos Romam advexerunt,* &c.

5. *L. Craſſi Oratoris.*] De quo diximus lib. 18. ſect. 3. Is Licinium Craſſum Scipionem, ex filia nepotem adoptavit, heredemque inſtituit, virum ſummo ingenio, teſte Tullio in Bruto.

6. *Et cortinas.*] Cortinam hoc loco menſam interpretamur, quæ pocula ſuſtineret, cui Delphicæ nomen ex eo quod ſimilis eſſet menſæ illi, cui Delphis inſidebat Pythia oracula faciens. Vetus interpres Horatii, in illud lib. 1. Satyr. 6.

Et lapis albus
Pocula cum cyatho duo ſuſtinet.

Lapis, inquit, menſa marmorea, quam Delphicam vocant. Et idem fortaſſis vetus Scholiaſtes Juvenalis, ad verſum 204. Satyræ 3. *Ornamentum abaci: Quod nos*, inquit, *Delphicam dicimus.* Abacum, Delphicam, Gloſſæ Philoxeni appellant, & μινιστέριον, quod ex ea poculorum menſa convivis miniſtrarent. Etymologus: Δελφικὰ, τὸν τρίποδα Ῥωμαῖοι, ἐπεὶ πρῶτον ἐν Δελφοῖς γέγονεν. Nimirum primo Delphice Delphis fiebant: poſteaque quivis abaci ejus formæ id nomen habuere. Martialis, lib. 12. Epigr. 67.

Argentum atque aurum non ſimplex Delphica portat.

Gruterus, pag. 1115. ex Sirmondo: DELPHICAE. AEREAE CUM OMNI CVLTV EXORNATAE. De Delphicis multa Procopius in Vandal. lib. 1. Acceptionem aliam ejus vocis vide apud V. Cl. Du-Cangium, in Notis ad Alexiad. pag. 411.

7. *Lychnuchi.*] Λυχνοῦχοι, candelabra. Et hæc Tranquillo quoque uſurpata vox in Julio, cap. 37. Meminit candelabri Euphorion, apud Athen. lib. 15. pag. 700. in quoquot lucernæ arderent, λύχνοι τοσοῦτοι, quot dies anni ſunt.

8. *Apollinis Palatini.*] Quod ab Auguſto dedicatum, anno DCCXXVI. ipſo ſextum, & M. Agrippa Coſſ. Tranquillus in Auguſto, cap. 29. P. Victor, in deſcript. Romæ, regione Urbis decima: *Ædes Apollinis, ubi lychni pendebant inſtar arboris mala ferentis.*

Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicaverat eidem Deo.

* Cap. IV. IX. Tranſiit deinde ars ubique vulgo ad effigies Deorum. * Romæ ſimulacrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio [1] Sp. Caſſii, quem regnum affectantem pater ipſius interemerat. Tranſiit & ab Diis ad hominum ſtatuas atque imagines multis modis. Bitumine antiqui tinguebant eas, quo magis mirum eſt placuiſſe auro integere. Hoc neſcio an Romanum fuit inventum: certe etiam Romæ non habet vetuſtatem. Effigies hominum non ſolebant exprimi, niſi aliqua illuſtri cauſa perpetuitatem merentium, primo ſacrorum certaminum victoria, maximeque Olympiæ: ubi omnium qui viciſſent ſtatuas dicari mos erat. Eorum vero, qui ter ibi ſuperaviſſent, ex membris ipſorum ſimilitudine expreſſa, [2] quas iconicas vocant. Athenienſes neſcio an primi omnium [3] Harmodio & Ariſtogitoni tyrannicidis publice poſuerint ſtatuas. Hoc actum eſt eodem anno, quo & reges Romæ pulſi. Excepta deinde res eſt a toto orbe terrarum humaniſſima ambitione. Et jam omnium municipiorum foris ſtatuæ ornamentum eſſe cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legendi [a] ævo baſibus inſcribi, ne in ſepulcris tantum legerentur. [4] Mox forum & in domibus privatis factum atque in atriis. Honos clientum inſtituit ſic colere patronos.

Cap. V. X. [1] Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes haſtam, ab epheborum e gymnaſiis exemplaribus, [2] quas Achilleas vocant. [3] Græca res eſt, nihil velare: at contra Romana ac militaris, thoraca addere. [4] Cæſar quidem Dictator loricatam ſibi dicari [5] in foro ſuo paſſus eſt. [6] Nam Lupercorum habitu factæ, tam novitiæ ſunt, quam quæ nuper prodiere [7] pænulis indutæ. [8] Mancinus eodem habitu ſibi ſtatuit, quo deditus eſt. Notatum ab auctoribus, & [9] L. Accium Poëtam in [10] Camenarum æde maxima forma ſtatuam ſibi poſuiſſe, cum brevis admodum fuiſſet. Equeſtres vero ſtatuæ [b] Romanam celebrationem habent, orto ſine dubio a Græcis exemplo. [11] Sed illi celetas tantum dicabant in ſacris victores. Poſtea vero & qui bigis vel quadrigis viciſſent. [12] Unde & noſtri currus nati in his qui triumphaviſſent. Serum hoc, & in his non niſi a Divo Auguſto [13] ſejuges, ſicut & elephanti.

XI. Non vetus & bigarum celebratio in his qui Prætura functi curru vecti eſſent per

INTERPRETATIO.

a *Ævo.*] Poſteris.

b *Romanam.*] Apud Romanos præcipua in commendatione fuere.

NOTÆ.

Sect. IX. 1. *Sp. Caſſii.*] Is regnum affectans, ubi primum magiſtratu abiit, damnatus, necatuſque eſt. *Sunt qui patrem auctorem ejus ſupplicii ferant*, inquit Livius, lib. 2. pag. 35. *eum cognita domi cauſa verberaſſe ac necaſſe: peculiumque filii Cereri conſecraviſſe, ſignum inde factum eſſe, & inſcriptum*, EX CASSIA FAMILIA DATVM. Affirmat hoc ipſum Valerius Max. lib. 5. cap. 8. num. 2. Dionyſius Halic. lib. 8. Antiq. Rom. pag. 546. Alii e rupe dejectum aïunt.

2. *Quas iconicas.*] Εἰκονικὰ ἀγάλματα vocat Athenæus, lib. 1. ſi memini. Iconicum ſimulacrum Tranquillus in Caligula, cap. 40. Erant ejuſcemodi ſtatuæ iis hominibus, quorum ſpeciem referebant, pares. Majores vocabantur *Auguſtæ*: *Coloſſi* longe maximæ. Curæ id Hellanodicis fuiſſe, Lucianus eſt auctor, ἐν τῷ ὑπὲρ εἰκόνων, ſub initium, ut εἰκόνες ἰσομέτρητοι eſſent, ne auguſtiores ſcilicet, majoreſque humana, Hieronicarum figuræ a ſculptoribus exprimerentur. Et Plato in Phædro: Ὑπισχνοῦμαι χρυσῆν εἰκόνα ἰσομέτρητον εἰς Δέλφους ἀναθήσειν.

3. *Harmodio*, &c.] Vide Plutarchum in Antiphonte, lib. de decem Rhetor. Thucyd. lib. 6. alioſque. A Praxitele elaboratas eſſe has ſtatuas Plinius auctor eſt, ſect. 19. libri hujus, num. 10.

4. *Mox forum.*] Quaſlibet privatas ædes totidem fora credas eſſe: tot ſunt inſtructæ ſignis ſingulæ. Simili tranſlatione populum imaginum ſuperius dixit, lib. 33. ſect. 45.

Sect. X. 1. *Togatæ.*] Aſconius Pedian. in orat. Cic. pro M. Scauro, ſub finem, Catonem ait *togatum ſine tunica exercuiſſe judicium, in forumque ſic deſcendiſſe, juſque dixiſſe: idque reperiſſe ex vetere conſuetudine, ſecundum quam & Romuli ætatis ſtatuæ in Capitolio, & in Roſtris Camilli, fuerunt togatæ ſine tunicis.* Meminit & Plinius alter in Panegyr. Trajani, num. 55. *Viſuntur eadem e materia Cæſaris ſtatuæ, qua Brutorum, qua Camillorum.*

2. *Quas Achilleas.*] Notum Achillis decus & tutamen, haſta.

3. *Græca res eſt.*] Nummi ſtatuæque teſtes, in quibus nuda plane corpora.

4. *Cæſar .... loricatam.*] Qualem in plurimis Imperatorum ſtatuis nummiſque cernimus.

5. *In foro ſuo.*] Forum Cæſaris prope Templum Jani fuit, regione Urbis octava, apud P. Victorem. Et Dionem vide lib. 43. pag. 224.

6. *Nam Lupercorum.*] Qui pellis caprinæ ſolum amictu tecti, cetero nudi, Romæ Lupercalibus diſcurrebant: unde Maro vocat, 8. Æneid.

Nudoſque Lupercos.

7. *Pænulis indutæ.*] Pænula veſtis fuit adverſus imbres & frigora, circumquaque corpus ambiens, ἐμπερiέχων τὸ σῶμα, inquit Artemidorus. Vide Voſſ. in Etymol.

8. *Mancinus.*] Qui cum Numantinis ipſorum arbitrio fœdus percuſſit, auctore Ti. Gracco Quæſtore ſuo. At eo fœdere per Senatum improbato, Mancinus Numantinis eſt deditus, nudus vinctiſque poſt tergum manibus. Plutarch. in Gracco. Aurel. Victor, lib. de Viris illuſtr. Valerius Max. lib. 1. cap. 7. Cicero, lib. 3. de Offic.

9. *L. Accium.*] Diximus de eo in Auctorum Indice.

10. *Camenarum.*] In Regione urbis prima, juxta Portam Capenam, *Vicus & ædes Camenarum* fuit, teſte P. Victore.

11. *Sed illi celetas.*] Κέλητες appellatæ ſtatuæ eorum equeſtres, qui non bigis aut quadrigis in certamine uterentur, ſed uno inſiderent equo. Proprie κέλης equus ipſe eſt, qui ab uno ſeſſore agitatur ac regitur. Sententia igitur, fuiſſe receptum apud Græcos primum, ut ſtatuas equeſtres dedicarent illi, qui victores exſtitiſſent in ludis ſacris celete. Poſtea factum, ut dicarent quoque bigas vel quadrigas ſculptas marmore, vel fuſas ære, qui viciſſent illo genere. Inde conſuetudinem veniſſe Romam, ut & qui triumphaſſent, dedicarent ſtatuas triumphales, puta quadrigas: ſed hunc morem invectum ſero: & adhuc ſerius, ut triumphales ſejugas: hoc enim primum auctorem habere D. Auguſtum. Hunc Plinii locum Onuphrius male intellexit, cum ſejugas in ludis Circenſibus ex eo colligit primum ab Auguſto miſſos: cum ſit ſententia longe diſpar, ſtatuam ſcilicet triumphalem cum equis ſejugibus primum ab eo poſitam. Sejuges tamen in Capitolio auratos, ab Cn. Cornelio poſitos reperio, apud Livium lib. 38. pag. 479. anno Urbis DLXVI. hoc eſt, ante Auguſti exceſſum, annis ducentis.

12. *Vnde & noſtri.*] Sic MSS. Reg. 2. Colb. 3. & alii. Libri antea editi: *Vnde & noſtris currus in his*, &c.

13. *Sejuges.*] Equi ſeni uno curro juncti. BIGAS, TRIGAS, QVADRIGAS, SEIVGES, & SEPTE-

Circum. Antiquior columnarum, [1] ficut C. Mænio, qui devicerat [2] prifcos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ Romanus populus præftabat, eodemque in Confulatu [3] in fuggeftu roftra devictis Antiatibus fixerat anno Urbis CCCCXVI. [4] Item Caïo Duillio, qui primus navalem triumphum egit de Pœnis, quæ eft etiam nunc in Foro. [5] Item P. Minucio Præfecto annonæ, extra portam Trigeminam, [6] unciaria ftipe collata, nefcio an Primo honore tali a populo, antea enim a Senatu erat: præclara res, nifi frivolis cœpiffet initiis. Namque & [7] Atti Navii ftatua fuit ante Curiam, cujus bafis conflagravit Curia incenfa [8] Publii Clodii funere. [9] Fuit & Hermodori Ephefii in Comitio, legum, quas Decemviri fcribebant, interpretis, publice dicata. Alia caufa, alia auctoritas [10] M. Horatii Coclitis ftatuæ, quæ durat hodieque, cum hoftes [11] a ponte Sublicio folus arcuiffet. Equidem & Sibyllæ juxta Roftra effe non miror, tres fint licet: una, quam [12] Sextus Pacuvius Taurus Ædilis plebis inftituit: duæ, quas [13] M. Meffala. Primas putarem has, & Atti Navii, pofitas ætate Tarquinii Prifci, [14] nifi regum antecedentium effent in Capitolio. [15] * Ex his Romuli eft fine tunica, ficut & Camilli * CAP. VI. in Roftris, & ante ædem [16] Caftorum fuit [17] Q. Marcii Tremuli equeftris, togata, qui Samnites bis devicerat, captaque Anagnia, populum ftipendio liberaverat. Inter antiquiffimas funt & [18] Tulli Clœlii, Lucii Rofcii, Spurii Nautii, C. Fulcinii in Roftris, [19] a Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc a Republica tribui folebat injuria cæfis, ficut & [20] P. Junio, & Tito Coruncano, [21] qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum videtur, quod Annales adnotavere, tripedaneas his fta-

Notæ.

IUGES habet infcriptio vetus apud Gruterum, pag. 337.

Sect. XI. 1. *Sicut C. Mænio.*] L. Furii Camilli in Confulatu collegæ, de quo Livius, lib. 8. pag. 141. qui Lavinios, & Veliternos, & Antiatas devicit: uti tum ex eodem Livio difcimus, loc. cit. tum ex infcriptione Capitolini lapidis, apud Gruter. pag. 297. C. MAENIVS. P. F. P. N. COS. DE ANTIATIBVS. LAVINEIS. VELITERNEIS. PRIDIE. K. OCTOB. AN. CDXVI. Meminit columnæ Mænianæ Nonius, cap. 1. num. 33.

2. *Prifces Latinos.*] Latium vetus. Livius loc. cit. de Camillo, & Mænio Coff. *Nec quievere ante, quam .... Latium omne fubegere.* Et paulo poft, in oratione a Camillo habita: *Oppida Latina omnia .... præfidiis tenentur veftris.*

3. *In fuggeftu.*] Locus excelfior fuit, unde oratio haberi ad populum poffet. Livius, lib. 8. pag. 142 *Naves Antiatum partim in navalia Romæ fubductæ, partim incenfæ, roftrifque earum fuggeftum in Foro exftructum adornari placuit. Roftraque id templum appellatum.* Florus, lib. 1. cap. XI. *Exftant & parta de Antio fpolia: quæ Mænius in fuggeftu Fori, capta hoftium claffe, fuffixit: fi tamen illa claffis: nam fex fuere roftratæ: fed hic numerus illis initiis navale bellum fuit.*

4. *Item Caïo Duillio.*] De eo Florus, lib. 2. cap. 2. pag. 49. *Victor ergo apud Liparas, merfa & fugata hoftium claffe, primum illum maritimum legit triumphum.* Actum id belli primi Punici anno quinto: Urbis CCCCXCIII. Infcriptionem columnæ huic roftratæ appofitam, fingulari opere P. Ciaconius explicuit. C. Duillius appellatur a Tacito quoque, lib. 2. Annal. pag. 56. & in Epitome Livii, lib. 17. & in lapide Capitolino, apud Gruter. pag. 297.

5. *Item P. Minucio.*] Vide lib. 18. fect. 4. ubi res eadem jam delibata.

6. *Unciaria ftipe.*] Æreo nummo, cujus pretium foret dimidius æs: affes enim tum fextantario pondere feriebantur, ut dictum eft lib. 33. fect. 13. Hic obiter adnotabis Eminentiff. Annalium fcriptoris ἁμάρτημα, ad an. Chr. 69. num. 9. ubi Guill. Godelevæi notas in Livium fecutus, ex hoc Plinii teftimonio efficere nititur, mendicos vilefque perfonas ad portam Trigeminam convenire folitos, ut ftipem rogarent: cum nihil Plinius aliud velit, quam ftipe honoris caufa collata, extra portam Trigeminam Præfecto annonæ pofitam ftatuam fuiffe. Augufto ipfi Principi ftipem vidimus effe collatam, libro fup. fect. 48.

7. *Atti Navii.*] Diximus de eo fupra, lib. 15. fect. 20. Augur is fuit, Tarquinii Prifci ævo, ut Livius refert, lib. 1. pag. 14. Hunc novacula cotem difcidiffe ferunt. *Statua Atti pofita*, inquit Livius, *capite velato, quo in loco res acta eft, in Comitio in gradibus ipfis, ad lævam Curiæ fuit*, &c.

8. *Publii Clodii.*] Vide Ciceronem, pro Milone, num. 91.

9. *Fuit & Hermodori.*] Digeft. lib. 1. tit. 2. de Orig. juris, §. 4. de legibus XII. Tabularum. *Harum ferendarum*, inquit Pomponius, *auctorem fuiffe Decemviris Hermodorum quemdam Ephefium exfulantem in Italia, quidam retulerunt.* Hunc exfulare juffum, quod vir probus effet, Cicero teftatur, lib. 5. Tufcul. Vide & Strabonem, lib. 14.

10. *M. Horatii.*] Pofitam in Comitio ftatuam auctor eft Gellius, lib. 4. cap. 5. pag. 282. Alteram in æde Vulcani, Plutarch. in Poplic. pag. 106.

11. *A ponte Sublicio.*] Rem eam narrat prolixe & eleganter Valerius Max. lib. 3. cap. 2. num. 1. *Etrufcis in Urbem ponte Sublicio irrumpentibus, Horatius Cocles extremam ejus partem occupavit, totumque hoftium agmen, donec poft tergum fuum pons abrumperetur, infatigabili pugna fuftinuit. Atque ut patriam periculo imminenti liberatam vidit, armatus fe in Tiberim mifit*, &c. Pons Sublicius Romæ dictus eft, quia e fublicis, hoc eft, tignis five palis exftructus erat. Vide & Livium, lib. 2. pag. 25. & Dionyf. Halic. lib. 5. pag. 296.

12. *Sextus Pacuvius Taurus.*] Non is qui & Tribunus plebis fuit, Augufti principatu: & laudatur a Macrobio, lib. 1. Saturn. cap. 12. pag. 249. fed vetuftior aliquis.

13. *M. Meffala.*] Neque hic Meffalæ Corvini Oratoris F. de quo nos egimus in Auctorum Indice, qui geffit Confulatum Augufti Principis temporibus, Urbis anno DCCLI. fed ex eadem gente antiquior.

14. *Nifi regum.*] Dio, lib. 43. pag. 236. octo fuiffe in Capitolio ftatuas dicit: feptem pofitas regibus: octavam Bruto, regum exactori. Cæfaris poftea Dictatoris, juxta Brutum locatam.

15. *Ex his Romuli*, &c.] Utriufque, Romuli nimirum & Camilli ftatuæ, meminit Afconius Pedianus, loco a nobis allato, initio fuperioris fect.

16. *Caftorum.*] Hoc eft, Caftoris & Pollucis. P. Victor, Regione VIII. *Templum Caftorum ad lacum Juturnæ.* Vide Dionem, lib. 37. pag. 33. Geminis fratribus ædes in foro conftituta, inquit Sueton. in Julio, cap. 10. quæ tantum Caftoris appellatur.

17. *Q. Marcii.*] Lapis Capitolinus, apud Gruter. pag. 297. Q. MARCIVS. Q. F. Q. N. TREMVLVS. COS. DE ANAGNINEIS. HERNICEISQ. PRID. K. QVINT. Anno fcilicet poft Urbem conditam CCCCXLVIII. Livius, lib. 7. pag. 168. *Marcius de Hernicis triumphans in Urbem rediit: ftatuaque equeftris in Foro decreta eft, quæ ante templum Caftoris pofita eft.*

18. *Tulli Clœlii.*] Ita Reg. 2. non, ut editi, *Cælii.* Exftat in Cimelio Collegii noftri Parifienfis nummus Clouliæ feu Clœliæ gentis infcriptus TL. CLOVLI. hoc eft, *Tulli Cloulii*, non Titi. Cicero, in Philipp. orat. 9. num. 5. *Atque huic & Tullo Clivio* (lege *Clœlio*) *& L. Rofcio, & Sp. Antio,* (lege rurfum *Nautio*) *& C. Fulcinio, qui a Veïentium rege cæfi funt, non fanguis qui profufus eft in morte, fed ipfa mors ob rempublicam obita honori fuit.*

19. *A Fidenatibus.*] Cicero, loc. cit. de his ipfis agens, num. 4. *Lartes Tolumnius rex Veïentium quatuor legatos populi Romani Fidenis interemit: quorum ftatuæ in Roftris fteterunt ufque ad noftram memoriam.* Fuere Roftra in Foro Romano, regione Urbis octava.

20. *P. Junio, & T.*] Fratribus, ex familia Junia Coruncanorum. In Reg. 2. cod. *Coruntiano* legitur. In lapide Capitolino, apud Gruter. pag. 296. CORVNCANIVS.

21. *Qui ab Teuca.*] Teutana a Floro appellatur, lib. 2. cap. 5. *Illyrii, feu Liburni fub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arfiam, Titiumque flumen, longiffime per totum Adriani maris litus effufi. Hi regnante Teutana muliere, populationibus non contenti, licentiæ fcelus addiderunt. Legatos quippe noftros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, fed ut victimas, fecuri percutiunt*, &c.

tuas in Foro ſtatutas. Hæc videlicet menſura honorata tunc erat. Non præteribo [22] Cn. Octavium [23] ob unum ſcilicet verbum : Hic regem [24] Antiochum, daturum ſe reſponſum dicentem, virga quam tenebat forte circumſcripſit, & prius quam egrederetur circulo illo, reſponſum dare coëgit. In qua legatione interfecto Senatus ſtatuam poni juſſit quam [25] oculatiſſimo loco in Roſtris. Invenitur ſtatua decreta & Taraciæ Caïæ, ſive Suffetiæ virgini Veſtali, ut poneretur ubi vellet : quod adjectum non minus honoris habet, quam feminæ eſſe decretam. Meritum ejus in ipſis ponam Annalium verbis : Quod campum Tiberinum gratificata eſſet ea populo.

XII. Invenio & Pythagoræ, & Alcibiadi, in cornibus Comitii poſitas, cum [1] bello Samniti Apollo Pythius fortiſſimo Graïæ gentis juſſiſſet, & alteri ſapientiſſimo, ſimulacra celebri loco dicari : [2] ea ſtetere donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirumque eſt, illos patres [3] Socrati cunctis ab eodem Deo ſapientia prælato Pythagoram prætuliſſe, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quemquam [a] utroque Themiſtocli. Columnarum ratio erat, attolli ſupra ceteros mortales : quod & arcus ſignificant novitio invento. Primus tamen honos cœpit a Græcis. Nullique arbitror plures ſtatuas dicatas, quam Phalereo [4] Demetrio Athenis. [5] Siquidem CCCLX. ſtatuere, nondum anno hunc numerum dierum excedente, [6] quas mox laceravere. Statuerant Romæ etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano [7] tribus, [8] ut diximus, eaſdemque ſubvertêre Syllæ introitu.

XIII. Pedeſtres ſine dubio Romæ fuere in auctoritate longo tempore. Equeſtrium tamen origo perquam vetus eſt, cum feminis etiam honore communicato. [2] Clœliæ enim ſtatua eſt equeſtris, ceu parum eſſet toga eam cingi : cum Lucretiæ, ac Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obſides fuerat, non decernerentur. Hanc primam [3] cum Coclitis publice dicatam crediderim : [4] Atto enim ac Sibyllæ Tarquinium,

INTERPRETATIO.

a *Vtroque.*] Utraque laude.

NOTÆ.

22. *Cn. Octavium.*] Fuit iſte Octavius e majoribus Octavii Cæſaris, qui Cæſar Auguſtus eſt appellatus. Vide Notas & Emendat. num. III. De ſtatua ei Octavio poſita, Cic. Philipp. 9. num. 4.

23. *Ob unum ſcilicet verbum.*] Sic Reg. 2. totidem ſyllabis, ſine ullis notarum compendiis. In editis, *ob unum verbum.* Colb. 3. *ob unum verbum quo regem*, &c. Gronovius, in ſuo, *ob unum ſc. verbum*, interpretaturque, *ob unum ſenatuſconſulti verbum*, illud nempe quod mox ſequitur, *oculatiſſimo loco* : non improbabili ſane conjectura.

24. *Antiochum.*] Antiochum Magnum, Syriæ regum quintum.

25. *Oculatiſſimo.*] Celeberrimo, qui oculis omnium pateat.

Sect. XII. *Bello Samniti.*] Quod anno Urbis CCCCXI. Campanorum rogatu ſuſcepere Romani Illi enim a Samnitibus victi, Romanis deditionem fecerunt,

2. *Ea ſtetere.*] Vide Notas & Emend. num. IV. In parte interim Fori Romani, in cornibus Comitii, exædificatam a Sylla Curiam hic locus edocet.

3. *Socrati.*] Vide ſupra, lib. 7. ſect. 31.

4. *Demetrio.*] Egimus de eo in Auctorum Indice.

5. *Siquidem CCCLX.*] Ita Reg. 2. Colb. 3. omneſque editi. Varro apud Nonium ſic ſcriptum reliquit :

Hic Demetrius æneas tot aptu' eſt,
Quot luces annus habet abſolutus.

Modum anni Græci fuiſſe tum temporis dierum dumtaxat CCCLX. tum ex his, ſimilibuſque teſtimoniis, tum ex Cleobuli ænigmate, quod apud Laërtium eſt, colligi putant nonnulli recte poſſe : eſt enim ejuſmodi Latine redditum :

Biſſenos genitor natos habet unus : at horum
Ter ſunt cuique decem natæ, variante figura.
Quippe aliis color eſt albus, niger inditus illis :
Immortale genus cum ſint, moriuntur utræque.

Hoc enim ænigma tam annum diebus confici trecentis & LX. quam ſingulos menſes tricenis perſpicue ſignificat. Hinc vero intelligimus, in tota Græcia, uſque ad tempora Cæſaris Dictatoris fuiſſe menſes ſingulos tricenûm dierum : ita ut annus non excederet numerum dierum CCCLX. ut Plinius refert : tertio autem quoque anno embolimum tempus conveniens, quindecim videlicet ſedecimve dierum interſereretur, τ̃ ὡρέων εἵνεκεν, ut ait Herodotus, lib. 2. num. IV. hoc eſt, ut ſuis tempeſtatibus menſes reſponderent : hiberni hiemi, æſtati æſtivi. In hoc enim Ægyptios Græcis fuiſſe ſapientiores cenſet Herodotus; quod illi non quindecim dies adjicerent tertio quoque anno, ſed annis ſingulis dies quinque. Confer Petav. lib. 1. de Doctr. Temp. cap. 8. pag. 16. &, qui ab eo diſſidet, Samuelem Petitum, lib. 8. Miſcell. cap. 1. pag. 191.

6. *Quas mox laceravere.*] Strabo, lib. 9. & Laërtius in Demetrio, lib. 5. dejectas, conflataſque aïunt in matulas & obſceniora vaſa.

7. *Tribus.*] Romanæ tribus.

8. *Vt diximus.*] Libro 33. ſect. 46.

Sect. XIII. 1. *Pedeſtres.*] Romuli ſtatuæ pedeſtres omnes, inquit Plutarchus, in ejus vita, pag. 27.

2. *Clœliæ enim.*] Hanc equeſtri ſtatua donatam, poſitamque eam in ſumma Sacra Via, qua in Palatium aſcendebatur, Livius eſt auctor, lib. 2. cap. 26. Seneca, lib. de Conſol. ad Marciam, cap. 16. pag. 774. *Equeſtri inſidens ſtatuæ, in Sacra Via, celeberrimo loco, Clœlia exprobrat juvenibus noſtris pulvinum aſcendentibus, in ea illos urbe ſic ingredi, in qua etiam feminas equo donavimus.* Datam ei ſtatuam equeſtrem Valerius Maximus arbitratur, lib. 3. cap. 2. num. 2. quoniam *inter ceteras virgines obſes hoſti Porſenæ data, nocturno tempore cuſtodiam egreſſa, equum conſcendit, celerique trajectu fluminis, non ſolum obſidione, ſed etiam metu patriam puella ſolvit, viris lumen virtutis præferendo.*

3. *Cum Coclitis.*] Ita Reg. 2. & alii. De ea ſuperius, ſect. XI. Cum Lucretia autem ſimul & Brutus dicantur expuliſſe reges, fictam hinc eſſe diſcito fabulam, a Livio proditam, de Lucretia, quæ ſe, ob illatum ſibi ſtuprum a Tarquinii filio, peremerit.

4. *Atto enim.*] Atto Navio Auguri, de quo ſect. XI. Typi hactenus, *ante enim ſibi ac Sibyllæ*, &c. Eſt argenteus in Theſauro Regio nummus, & apud Patinum, in familia Manlia, pag. 164. capite cirrato muliebri; infra, SIBYLL. .)(. Tripus, ſuper quo urceus eſt, inſigne ſacerdotii, inter ſoles duos, quibus imperare Roma ſignificatur Orienti & Occidenti. L. TORQVAT. IIIVIR. *Lucius Torquatus Triumvir*, & idem ſacerdos Apollinis. In noſtro corona laurea, non caput muliebre, ſed alteram nummi aream cingit. Qui Sibyllam hic pingi putant, magno ducuntur errore. Nam ſi Sibyllam vellet Monetarius intelligi, cur SIBYLL tantum ſcriberet, non integrum nomen SIBYLLA? Operoſumne ei fuit litteram A poſtremam adjicere? Caput eſt civitatis, quales pingi eæ a Monetariis Narbonenſibus ſolebant : & plane hæc ſimilis eſt ei quæ CABE, hoc eſt, *Cabellio*, in Lepidi nummo legitur. Cur vero hic Sibylla pingeretur; quod nomen unius feminæ proprium fuit, cujus hic Plinius meminit, ſub Tarquinio rege? Afferri cauſa probabilis non poteſt. Eſt hic SIBYLL ſcriptum, pro eo quod eſt, *Severus Impoſuit* BY*zantii* L*Legiones*, rediens haud dubie a victoria Parthica. Hanc corona laurea denotat. Severi nomine ſunt alii nummi inſcripti, ΒΥΖΑΝΤΙΩΝ. Littera L hic geminatur ad pluralem numerum legionum ſignificandum : ut in nummo inſcripto RVLLI ſuperius diximus. At eſt *Sibylla* in hoc Plinii loco, æque ac libro XIII. ſect. XXVII. proprium feminæ nomen, ut Suſanna ac Genoveſa : non appellativum, aut commune. Uſitatum illud olim, tum apud alios, tum apud noſtrates, ut in vetuſtis Rationibus Regiis, ad calcem hiſtoriæ Juvenalis de Urſinis, pag. 796.

& reges sibi ipsos posuisse verisimile est: nisi Clœliæ quoque Piso traderet ab his positam, qui una obsides fuerant, [5] redditis a Porsenna in honorem ejus. [6] E diverso Annius Fetialis, equestrem, quæ fuerit contra [7] Jovis Statoris ædem in vestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ: eamque solam refugisse, Tiberimque tranavisse, ceteris obsidibus, quæ Porsennæ mittebantur, interemptis Tarquinii insidiis.

XIV. L. Piso prodidit, [1] M. Æmilio, C. Popilio II. Coss. a Censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, statuas circa Forum eorum qui magistratum gesserunt, sublatas omnes, præter eas quæ populi aut Senatus sententia statutæ essent. Eam vero quam apud [2] ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius, qui regnum affectaverat, etiam conflatam a Censoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni providebant illi viri. Exstant Catonis in Censura vociferationes, mulieribus Romanis in provinciis statuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quominus Romæ quoque ponerentur, sicuti Corneliæ Graccorum matri, quæ fuit [3] Africani filia. Sedens huic posita, soleisque [a] sine amento insignis, [4]. in Metelli publica porticu: quæ statua nunc est in Octaviæ operibus.

XV. Publice autem ab exteris posita est Romæ [1] C. Ælio Tribuno plebis, lege perlata in [2] Stenium Statilium Lucanum, qui Thurinos infestaverat: ob id Ælium Thurini statua & corona aurea donaverunt. Iidem postea [3] Fabricium donavere statua, liberati obsidione. [4] Passimque gentes in clientelas ita receptæ: adeo discrimen omne sublatum, ut Hannibalis etiam statuæ tribus locis visantur in Urbe, [5] cujus intra muros solus hostium emisit hastam.

XVI. Fuisse autem statuariam artem familiarem Italiæ quoque & vetustam, indicant, Cap. VII. Hercules ab Evandro sacratus, ut produnt, [1] in Foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos vestitur habitu triumphali. Præterea [2] Janus geminus a Numa rege dicatus, [3] [b] qui pacis bellique argumento colitur, [4] digitis ita figuratis, ut trecentorum [5] quinquaginta quinque dierum nota, per significationem anni, temporis & [6] ævi se

Interpretatio.

a *Sine.*] Sine loro.

b *Qui.*] Quæ Jani imago colitur, quoniam index est pacis ac belli.

Notæ.

A Sebille le Veyer Dame de Lestoet, femme de Messire Tanneguy du Chastel, Chevalier, Conseiller & Chambellan de Monsieur le Regent, & Mareschal de ses guerres, deux mille livres pour soutenir son état, le 2. Juillet 1420.

5. *Redditis a Porsenna.*] Livius, lib. 2. pag. 26. de Porsenna, *Laudatam virginem* (Clœliam) *parte obsidum se donare dixit: ipsa quos vellet legeret: productis omnibus elegisse impuberes dicitur*, &c.

6. *E diverso.*] Sic dissidentes scriptorum sententias recitat & Plutarchus in Poplicola, pag. 197. aliis hanc Clœliæ statuam, Valeriæ aliis adjudicantibus. Quod iterum repetit, lib. de virt. mul. pag. 250. Ἀνέκειτο γοῦν ἔφιππος εἰκὼν γυναικὸς, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἱερᾶς λεγομένης, ἣν οἱ μὲν τῆς Κλοιλίας, οἱ δὲ τῆς Οὐαλερίας λέγουσιν εἶναι.

7. *Jovis Statoris ædem.*] Regione Urbis decima. Alia est ab ista quæ in Regione XIV. trans Tiberim Valeriana statua ab eodem collocata legitur.

Sect. XIV. 1. *M. Æmilio.*] Anno Urbis DXCVI. M. Æmilius Lepidus, C. Popilius Lænas secundum, Consulatum gessere: Censuram P. Cornelius Scipio Nasica, M. Popilius Lænas Caii frater, lustrumque fecere LIV. ex Fastis. Ex hac Popilia gente multo postea ortum duxit FL. POP. NEPOTIANVS P. F. AVG. & ejusdem filia Helena, in nummo argenteo perraro appellata, HELENA N. F. *Helena Nepotiani filia*; alteraque, FAVSTA N. F. *Fausta Nepotiani filia*, apud D. Baudelot.

2. *Ædem Telluris.*] In quarta Urbis regione Templum Telluris a P. Victore statuitur. De Sp. Cassio egimus sect. 9.

3. *Africani prioris*] Scipionis Africani majoris vulgo dicti. Vide Plutarchum in Gracchis, ipso initio.

4. *In Metelli.*] Pingitur hæc porticus in eximio numismate argenteo, e Gaza Sereniss. Ducis Cenomanensis, & in Museo P. CHAMILLART; cum hac epigraphe, Q. METELLVS PIVS.

Sect. XV. 1. *C. Ælio.*] Ad summos postea Magistratus evecta gens Ælia fuit: ex qua nimirum Ælius Sejanus, & Ælius Nerva Cæsar, qui in Græco nummo est, nunc e Gaza Parmensi; ΑΙΛΙΟC Ν. ΚΑΙCΑΡ: Αἴλιος Νέρουας Καῖσαρ: & Ælius Hadrianus Aug. & Ælius Cæsar Antoninus, aliique.

2. *Stenium Statilium.*] Statium Statilium mendose pro Stenio Statilio vocat Valerius Max. lib. 1. cap. 8. num. 6. pag. 67. Lucanorum Brutiorumque ducem in eo bello, quo gemini populi Thurinæ urbis petebant excidium. Apud Gruterum, pag. DCCCXXX. STENIVS, & STENIA, non STHENIVS.

3. *Fabricium.*] Luscinum cognomine, de quo lib. 33. sect. 50. & 54.

4. *Passimque gentes.*] Sic patronum habuere M. Tullium Ciceronem Capuani, statuamque ei inauratam posuere, ipso prodente, orat. in Pison. & pro Sextio. Sic Bononienses in Antoniorum: in Claudiorum clientela Lacedæmonii fuere, teste Sueton. in Tiberio, cap. 6.

5. *Cujus intra muros.*] Conferenda hæc cum iis quæ Livius habet, lib. 26. pag. 282.

Sect. XVI. 1. *In foro Boario.*] Regione Urbis octava.

2. *Janus geminus.*] In eadem regione Urbis octava, P. Victor sic habet, *Jani duo, celebris mercatorum locus. Regia Numæ, Templum Vestæ . . . Templum Jani*, &c.

3. *Qui pacis bellique.*] Livius, de Numa, lib. 1. pag. 8. *Janum . . . . indicem pacis bellique fecit: apertus, ut in armis esse civitatem: clausus, pacatos circa omnes populos significaret.*

4. *Digitis ita figuratis,*] Ita nimirum, *ut ungues indicis & pollicis in manu dextera blando conjungantur amplexu*, verba sunt Bedæ, in libello de Indigitatione, tomo 1. *hæc enim nota trecenta significat: sexaginta, index pollici superpositus in læva manu: quinque demum, in eadem manu anularis, seu proximus a minimo erectus.* Ita Beda. Meminere illius figuræ Macrobius, lib. 1. Saturn. cap. 9. pag. 126. *Simulacrum Jani plerumque fingitur manu dextera trecentorum, & sinistra sexaginta & quinque numerum retinens, ad demonstrandam anni dimensionem*, &c. Suidas, pag. 1214. Ἰανουάριος . . . . οἱ δὲ πλάττουσι αὐτὸν ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ τʹ. τῇ δὲ ἀριστερᾷ ξʹ εʹ κατέχοντα, ὥσπερ τὸν ἐνιαυτόν. *Januarius . . . . Alii fingunt ipsum dextra tenere numerum CCC. sinistra vero LXV. ut annum repræsentet, ex 365. diebus constantem.* Codinus item in Constantinopoli, περὶ ἀγάλματος Ἰάνου. Denique Nicolaus Smyrnæus, libello quem conscripsit ea de re, ἔκφρασιν τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου, Morellus edidit, capita ex eo præcipua excerpsit Caussinus noster, in Eloquentiæ Parall. lib. 9. de pronunc. & gestu, c. 8. p. 565. Nos vero rem simplicius exponimus. Existimamus enim tres priores digitos fuisse ita curvatos, ut litteram C ter exhiberent, ac proinde numerum *trecentorum*: quartum deinde digitum volæ appressum, & litteræ L similitudinem, ac proinde quinquagenarium numerum: digitum denique minimum leniter inflexum, ut V, quæ forma quinarii est, repræsentaret.

5. *Quinquaginta quinque.*] Ita probatissimi MSS. & libri omnes editi: eo quod annum Numa, qui simulacrum hoc dedicavit, CCCLV. dierum esse solummodo sciverit. Primus, opinor, Manutius, in editione sua anni 1559. *quinquaginta* mutavit in *sexaginta*.

6. *Ævi se Deum.*] Codinus in Constantinopoli, pag. 13.

Deum indicaret. [7] Signa quoque Tuſcanica per terras diſperſa, quæ in Etruria factitata non eſt dubium. Deorum tantum putarem ea fuiſſe, ni Metrodorus Scepſius, [8] cui cognomen a Romani nominis odio inditum eſt, propter duo millia ſtatuarum Volſinios expugnatos objiceret. Mirumque mihi videtur, cum ſtatuarum origo tam vetus in Italia ſit, lignea potius [9] aut fictilia Deorum ſimulacra in delubris dicata, uſque ad devictam Aſiam, unde luxuria. Similitudines exprimendi quæ prima fuerit origo, in ea [10] quam plaſticen Græci vocant, dici convenientius erit: etenim prior, quam ſtatuaria, fuit. [11] Sed hæc ad infinitum effloruit multorum voluminum opere, ſi quis plura perſequi velit: omnia enim quis poſſit?

XVII. [1] In M. Scauri Ædilitate tria millia ſignorum in ſcena tantum fuere [1] temporario theatro. [2] Mummius devicta Achaïa replevit Urbem: ipſe exceſſit non relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excuſatione ponatur? [4] Multa & Luculli invexere. Rhodi etiamnum tria millia ſignorum eſſe, Mucianus ter Conſul prodidit: nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis ſupereſſe creduntur. Quis iſta mortalium perſequi poſſit? aut quis uſus noſcendi intelligatur? Inſignia tamen maxime, & aliqua de cauſa notata, voluptarium ſit attigiſſe, artificeſque celebratos nominaviſſe: ſingulorum quoque inexplicabili multitudine, cum Lyſippus M. D. opera feciſſe dicatur, tantæ omnia artis, ut claritatem poſſent dare vel ſingula. Numerum apparuiſſe defuncto eo. cum theſaurum effregiſſet heres: [5] ſolitum enim [6] ex manipretio cujuſque ſigni [7] denarios ſeponere aureos ſingulos. Evecta ſupra humanam fidem ars eſt ſucceſſu, mox & audacia. In argumentum ſucceſſus unum exemplum afferam, nec Deorum hominiſve ſimilitudinis expreſſæ. Ætas noſtra vidit in Capitolio, priuſquam id noviſſime conflagravit [8] a Vitellianis incenſum, in cella Junonis, canem ex ære vulnus ſuum lambentem: cujus eximium miraculum & indiſcreta veri ſimilitudo, non eo ſolum intelligitur, quod ibi dicata fuerat: verum & nova ſatiſdatione: nam ſumma nulla par videbatur: [a] capite [9] tutelarios cavere pro ea, inſtituti publici fuit.

XVIII. Audaciæ innumera ſunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus ſtatuarum, quas coloſſeas vocant, turribus pares. [1] Talis eſt in Capitolio Apollo, tranſlatus a M. Lucullo [2] ex Apollonia Ponti urbe, XXX. cubitorum, [3] quingentis talentis factus:

Interpretatio.

a *Capite.*] Ut vel periculo capitis id ſignum canis integrum præſtarent ii, quibus credita ædis tutela eſſet, Reſpublica ſanxerat.

Notæ.

ὡσανεὶ πατέρα τοῦ χρόνου.

7. *Signa quoque Tuſcanica.*] Phialas quoque aureas in Tuſcia elaboratas laudat Critias poëta apud Athen. lib. 1. pag. 28.

Τυρσυνὴ δὲ κρατεῖ χρυσότυπος φίαλη.

Duriora ſigna & Tuſcanicis proxima, ait Quintil. lib. 12. cap. 10. pag. 894. ut rigidiora fuiſſe Tuſcanica innuat. Idem pag. 892. ſtatuas Græcas Tuſcanicis anteponit.

8. *Cui cognomen.*] Miſoromæi, ut diximus in Auctorum Indice.

9. *Aut fictilia.*] Ipſa Jovis effigies in Capitolio a Tarquinio Priſco dicata futilis fuit, ita prodente Plinio, lib. 35. ſect. 45.

10. *Quam plaſticen.*] Fictricem. Ars eſt ex argilla vel creta rerum ſimilitudines exprimens.

11. *Sed hæc.*] Statuaria, ex ære.

Sect. XVII. 1. *In M. Scauri.*] De eo multa Aſconius Pedian. in orat. Cicer. pro eo: multa Plinius ſimiliter, de genere ejus, de moribus & ædilitate, lib. 36. ſect. 24. num. 8.

2. *Temporario.*] Vix uno menſe duraturo, ut dicetur lib. 36. ſect. 2. cum ſtent in Urbe cetera. Temporariam ejus theatri moram Plinius ait fuiſſe, loco proxime citato.

3. *Mummius.*] Achaïcus ille, de quo nos alias ſæpius. Aurel. Victor, lib. de Viris illuſtr. cap. 60. *Mummius Corinthum ſignis tabuliſque ſpoliavit: quibus cum totam repleſſet Italiam, in domum ſuam nihil contulit.* Sic Epitome Livii, lib. 52. Frontinus, lib. 4. Strateg. cap. 3. *L. Mummius, qui Corintho capta, non Italiam ſolum, ſed etiam provinciam tabulis ſtatuiſque exornavit, adeo nihil ex tantis manubiis in ſuum convertit, ut filiam ejus inopem Senatus ex publico dotaverit.* Eſt in Æneïde locus ab interpretibus hactenus præpoſtere intellectus, libro VI. verſ. 830.

Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens; gener adverſis inſtructus Eois.
Ne pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires:
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Projice tela manu, ſanguis meus.
Ille triumphata Capitolio ad alta Corintho
Victor aget currum, cæſis inſignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas,
Ipſumque Æacidem, genus armipotentis Achillei:
Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.

Ille cum dicit, verſu 836. prius appellatum e duobus proxime commemoratis, hoc eſt, ſocerum, qui Julius Cæſar, deſignat. Nam in hac recenſione virorum illuſtrium, ordinem temporum ſervat diligenter. Itaque poſt Cæſarem & Pompeïum præpoſtere ac ridicule Mummium Achaicum, qui centum ante annis obiit, denotaret; & ſatis negligenter quidem, non appellato eo de nomine, cum ceteros omnes appellet. De populis triumphaſſe Cæſarem ipſum hic dicit, quorum majores in obſidione Trojæ fuere. Hi ſunt Achivi & Corinthii. Argos in Peloponneſo, & Mycenæ, & Phthiotis, quæ ditio fuit Æacidæ, hoc eſt, Neoptolemi, in Theſſalia. De Corintho quidem, & Peloponneſo ei adhærente, triumphaſſe Cæſarem dicit, quoniam Corinthi coloniam condidit; ut nummi ipſius haud pauci teſtantur. De Phthiotide & Theſſalia, bello Pharſalico. Nam Pharſalici campi in Theſſalia ſunt.

4. *Multa & Luculli.*] Lucius & Marcus, fratres. Ille Mithridatico bello, Macedonico iſte triumpho nobilis. Vide Plutarchum in Lucullo, & Ciceronem, orat. in Piſon.

5. *Solitum enim.*] Lyſippum videlicet, de quo lib. 7. ſect. 38.

6. *Ex manipretio.*] De ea voce diximus lib. 33. ſect. 53. Vulgus ait, pro manufactura, *pour la façon.*

7. *Denarios .... aureos.*] De horum pretio egimus, lib. 33. ſect. 13.

8. *A Vitellianis.*] Vide Dionem, lib. 65. pag. 741. Tacitumque in primis, lib. 3. hiſt. pag. 80. & 81.

6. *Tutelarios.*] Tutelæ redemptores, qui pro cuſtodia mercedem accipiebant, præſtabantque ſe ſuo periculo rem tuituros. Vide Grotium in Florum ſparſione ad jus Juſtin. pag. 63.

Sect. XVIII. 1. *Talis eſt in Capitolio.*] Refert hoc ipſum Strabo totidem verbis, lib. 7. pag. 319. Victor in deſcript. Romæ, regione Urbis octava: *Apollo tranſlatus ex Apollonia a Lucullo, triginta cubitûm.*

2. *Ex Apollonia.*] Ea ſcilicet, de qua lib. 4. ſect. 27.

3. *Quingentis talentis.*] Monetæ Gallicæ libræ ſunt 1200000.

[4] Talis in Campo Martio Juppiter a Divo Claudio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompeïanus a vicinitate theatri: [6] Talis & Tarenti factus a Lysippo XL. cubitorum. [a] Mirum in eo, quod manu, ut ferunt, mobilis, (ea ratio libramenti est) nullis convellatur procellis. Id quidem providisse & artifex dicitur, modico intervallo, unde maxime [b] flatum opus erat frangi, opposita columna. Itaque propter magnitudinem difficultatemque moliendi, non attigit eum [7] Fabius Verrucosus, [8] cum Herculem, qui est in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit [9] Solis colossus Rhodi, quem fecerat [10] Chares Lindius, Lysippi supradicti discipulus. [11] Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum [12] post quinquagesimum sextum annum terræ motu prostratum, [13] sed jacens quoque miraculo est. Pauci pollicem ejus amplectuntur. Majores sunt digiti, quam pleræque statuæ. Vasti specus hiant defractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliverat constituens. Duodecim annis tradunt effectum [14] CCC. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrii [15] relicto, moræ tædio. [16] Sunt alii minores hoc in eadem urbe colossi centum numero: sed ubicumque singuli fuissent, nobilitaturi locum. Præterque hos Deorum quinque, quos fecit [17] Bryaxis. Factitavit colossos & Italia. Videmus certe Tuscanicum Apollinem in bibliotheca [18] templi Augusti, quinquaginta pedum a pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulcritudine. Fecit & [19] Sp. Carvilius Jovem, qui est in Capitolio, victis Samnitibus [20] sacrata lege pugnantibus, e pectoralibus eorum, ocreisque & galeis. Amplitudo tanta est, ut conspiciatur [21] a Latiario Jove. [22] Reliquiis limæ suam statuam fecit, quæ est ante pedes simu-

INTERPRETATIO.

a *Mirum.*] In eo Colosso id mirum, quod cum moveri possit manu, ea tamen libræ ratio est, ut ventis & tempestatibus resistat.

b *Flatum.*] Ventum.

NOTÆ.

4. *Talis in Campo Martio.*] Nona Urbis regione.

5. *Qui vocatur Pompeïanus.*] Vide Notas & Emend. num. V.

6. *Talis & Tarenti.*] Juppiter nimirum, non Hercules, ut credidit Dalecampius: Herculem enim, ut mox dicetur, Fabius Romam Tarento transtulit, Jove ibi relicto.

7. *Fabius Verrucosus.*] Q. Fabius Maximus Dictator, Cunctatorque, cui verruca ex summo labio extuberans Verrucosi nomen dedit. Plutarchus in Fabio, pag. 174. Q. Serenus, cap. 65. pag. 164.

Interdum exsistit turpi verrucæ papilla:
Hinc quondam Fabio verum cognomen adhæsit.
Qui solus patriæ cunctando restituit rem.

8. *Cum Herculem .... inde transferret.*] Ita Plutarchus in Fabio, pag. 187. & Strabo, lib. 6. pag. 278. Dedicatum hoc deinde simulacrum est, positumque in Capitolio, anno Urbis CCCCL. P. Sempronio Sopho, P. Sulpicio Saverrione, Coss ut Livius refert, lib. 9. pag. 169. De eo Hercule quem finxit Lysippus pervenustum Gemini Epigramma legimus in Anthol. lib. 4. cap. 8.

Ἡρακλες, ποῦ σοι πλόρτος μέγας, ἥτε Νέμειος
Χλαῖνα, καὶ ἡ τόξων ἔμπλεος ἰοδόκη;
Ποῦ σοβαρὸν μίμημα; τίς ἔπλασεν ὧδε κατηφῆ;
Λύσιππος· χαλκῷ δ' ἐγκατέμιξ' ὀδύνην.
Ἄχθῃ γυμνωθεὶς ὅπλων σέο; τίς δέ σ' ἔπερσεν;
Ὁ πτερόεις (ὄντως εἷς βαρὺς ἆθλος) ἔρως.

Alcide, quo clava tibi, telisque pharetra
Dives, & e Nemea raptus amictus abit?
Fastus ubi? quis te tam tristi fronte figurat?
Lysippus: paret multus in ære dolor:
Arma tibi mœres detracta: quis abstulit illa?
Unum certamen, sed grave, præpes Amor.

9. *Solis colossus Rhodi.*] Describitur is egregie a Philone Byzantio, lib. de septem mirac. pag. XI. Vide & Anthologiam, lib. 6. Epigr. 1.

10. *Chares Lindius.*] Inchoarat is sane: sed cum errasset in ratione subducendæ impensæ, opere inchoato, sibi necem intulit. Auctor Sextus Empir. lib. 7. advers. Mathem. Itaque perfecit alius, ex eodem oppido Rhodi Lindo. De quo Simonidis exstat Epigramma in Anthol. lib. 4. cap. 6.

Τὸν ἐν Ῥόδῳ κολοσσὸν ὀκτάκις δέκα
Λάχης ἐποίει πηχέων ὁ Λίνδιος.

Grotius ita reddidit:

Laches colossum Lindius fecit Rhodi,
Qui se per ulnas octies tollit decem.

Eustathius ad Dionysii Perieg. versum 505. pag. 72. ait esse Χάρητος ἔργον. Servat Charetis nomen alterum in Anthologia epigramma, lib. 3. cap. 12. quo bucula ab eo posita contra Constantinopolim laudatur.

11. *Septuaginta.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Epigramma antea laudatum, LXXX. sed sunt qui in eo ἑπτάκις legant, & Χάρης pro Λάχης. Altum fuisse pedes centum & quinque Festus ait, verbo *Colossus.*

12. *Post quinquagesimum*, &c.] Nempe anno secundo Olympiadis CXXXIX. auctore quidem Eusebio in Chronico: Unde sequitur positum Olymp. CXXV. anno tertio. Ruinam in septimum post annum differt Polybius, lib. 5. hoc est, in Olympiadis XLI. annum primum.

13. *Sed jacens.*] Jacuit ferme annis nongentis: donec anno post Christum natum DCLIII. Saracenorum rex Mauvia capta Rhodo, mercatori cuidam vendidit. Auctor est Cedrenus nongentos camelos fragmentis asportandis vix pares fuisse.

14. *CCC. talentis.*] Atticis nimirum. Monetæ Gallicæ libras efficiunt, sive florenos 720000.

15. *Relicto moræ tædio.*] In Reg. 2. & aliis, *relicto moræ tædio obesse a Rhodo.* Forte, *relicta moræ tædio obsessa Rhodo.* Solvisse Demetrium obsidionem Rhodi, fœderis specie, auctor est Plutarchus, in ejus vita, pag. 899. Demetrius is Poliorcetes fuit, primum Asiæ, mox & Macedoniæ rex.

16. *Sunt alii .... colossi centum.*] Sic Isidorus, lib. 14. Orig. cap. 6.

17. *Bryaxis.*] Βρύαξις ὁ δημιουργὸς ὁ Ἀθηναῖος, ἀγαλματουργὸς, *statuarius.* Clemens Alex. Protrept. pag. 31. Laudatur & a Columella, in Præf. pag. 10:

18. *Templi Augusti.*] Templi ab Augusto conditi, quod Apollini dedicavit. Suetonius, in Augusto, cap. 29. *Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitavit, quam fulmine ictam desiderari a Deo aruspices pronunciarant. Addita porticus cum bibliotheca Latina Græcaque*, &c.

19. *Sp. Carvilius.*] Spurius Carvilius Maximus, Ædilitatem curulem adeptus est, & cum L. Papirio Cursore duos Consulatus gessit, totidemque egit triumphos. Ædilitatis meminit Livius, lib. 10. pag. 173. ad Urbis annum CCCCLV. Triumphi de Samnitibus, idem pag. 187. sub libri decimi finem.

20. *Sacrata lege.*] Quodam sacramento initiatis militibus. Livius, de eo bello, lib. 10. pag. 184. *Sequitur hunc annum, & Consul insignis, L. Papirius Cursor, qua paterna gloria, qua sua: & bellum ingens, victoriaque, quantum de Samnitibus nemo ad eam diem, præter L. Papirium patrem Consulis, pepererat: Et opes Deorum etiam adhibuerant ritu quodam sacramenti vetusto velut initiatis militibus, delectu per omne Samnium habitum nova lege: ut qui juniorum non convenisset ad imperatorium edictum, quique injussu abiisset, caput Jovi sacratum esset...... Jurare cogebatur diro quodam carmine in exsecrationem capitis familiæque & stirpis composito, nisi issent in prælium, quo imperatores duxissent..... Ea legio linteata ab integumento consepti loci quo sacrata nobilitas erat, appellata est: His arma insignia data, & cristatæ galeæ, ut inter ceteros eminerent*, &c.

21. *A Latiario Jove.*] Jovis statua in Albano monte collocata, in quo septem & XL. Latinorum civitates cum Romanis communia sacra Jovi faciebant. Unde Latinæ feriæ appellatæ. Dionys. Halic. lib. 2. Lucanus, lib. 1. vers. 198.

Et residens celsa Latialis Juppiter Alba.

Cicero pro Mil. num. 86. *Vos enim Albani tumuli... Tuque ex tuo edito monte Latiatis, sancte Jupiter*, &c. Tatianus, adversus Græcos Λατιάριον Δία, vocat: Lactantius, lib. 1. de falsa relig. cap. 21. *Latiarem.*

22. *Reliquiis limæ.*] Extremo artis opere, & ramentis ex ære derasis.

lacri ejus. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ [23] P. Lentulus Consul dicavit: alterum a Charete supradicto factum: alterum fecit [24] Decius, comparatione in tantum victus, ut artificium minime probabilis artificis videatur.

Verum omnem amplitudinem statuarum ejus generis vicit ætate nostra Zenodorus, [25] Mercurio facto in civitate Galliæ Arvernis, per annos decem, [26] HS. CCCC. manipretio. Postquam satis ibi artem approbaverat, Romam accitus est a Nerone, ubi destinatum illius Principis simulacrum, colossum fecit, [27] CX. pedum longitudine, [a] qui dicatus [28] Solis venerationi est, damnatis sceleribus illius Principis. Mirabamur in officina non modo ex argilla similitudinem insignem: verum & ex parvis admodum [b] surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicavit interisse fundendi æris scientiam, cum & Nero largiri aurum argentumque paratus esset, & Zenodorus scientia fingendi cælandique nulli veterum postponeretur. Statuam Arvernorum cum faceret, provinciæ [29] Vibio Avito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Silano, avunculo ejus, præceptori suo [30] Germanicus Cæsar adamata donaverat, æmulatus est, ut vix ulla differentia esset artis. Quantoque major in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis [c] deprehendi [31] æris obliteratio potest.

CAP. VIII. Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, ut secum circumferant, [32] sicut Hortensius Orator Sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo judicio in altercatione neganti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem domi haberet. Circumtulit & Nero Princeps Amazonem, [33] de qua dicemus: & paulo ante [34] C. Cestius Consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur solitæ statuæ, ex quibus duæ ante [35] Martis Ultoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam.

XIX. Minoribus simulacris signisque innumera prope artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, [1] Jove Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: [2] sed & ex ære signa fecit. Floruit autem [3] Olympiade LXXXIV. circiter CCC. nostræ Urbis anno. Quo eodem tempore æmuli ejus fuere [4] Alcamenes, Critias, Nestocles, Hegias. Et deinde Olympiade LXXXVII. [5] Agelades, Callon, Polycletus, Phrad-

INTERPRETATIO.

a *Qui.*] Colossus ille Soli dicatus est post obitum Neronis.

b *Surculis.*] Virgultis.

c *Deprehendi.*] Deprehendi potest æris fundendi scientiam obliteratam esse.

NOTÆ.

23. *P. Lentulus Consul.*] Is quem Cicero & Deum & salutis suæ auctorem vocat, quod Consul revocari eum enixe contendit.

24. *Decius.*] Statuarius.

25. *Mercurio facto .... Avernis.*] Vetus inscriptio, apud Gruterum, pag. LIII. XI. MERCVRIO. ARVERNO. VICINI.

26. *HS. CCCC.*] Hoc est, sestertiûm quadringenties: ubi subintelligendum, sestertiûm quadringenties centenis millibus, superposita numero nota admonet. Sunt monetæ Gallicæ omnino 4000000. seu quatuor, ut aiunt, milliones.

27. *CX. pedum.*] Tranquillus in Nerone, cap. 31. aut fuisse centum & XX. *Vestibulum ejus domus fuit, in quo colossus centum viginti pedum staret ipsius effigie.*

28. *Solis venerationi.*] Rectius putem, *qui dicatus Soli*, &c. Hieronym. in cap. 3. Habacuc. *Hic colossus erectus sub Nerone refectus a Vespasiano, ac dempto capite Neronis, & Solis adjecto, cum septem radiis, Soli dicatus fuit*, &c. De hoc colosso Martialis in Spectac. Epigr. 2. Iterumque lib. 1. Epigr. 71.

Nec te detineat miri radiata Colossi,
Quæ Rhodium moles vincere gaudet opus.

Hinc errasse Spartanum intelliges, qui Soli dicatum fuisse ab Hadriano retulit, in ejus vita. P. Victor in quarta Urbis regione locat: *Colossus altus centum duo semis, habens in capite radios septem: singuli pedum XXII. semis.*

29. *Vibio Avito.*] Hunc Tacitus perperam Dubium pro Vibio vocat. Nomen est Romanum Vibius: Dubius, ne barbarum quidem.

30. *Germanicus Cæsar.*] Filius Drusi Germanici Imperatoris, qui Tiberii Imp. frater fuit.

31. *Æris obliteratio.*] Sincerum vas incrustant, qui hoc loco *artis* pro *æris* obtrudunt.

32. *Sicut Hortensius.*] Refert hoc & Plutarchus in Apophtheg. Rom.

33. *De qua dicemus.*] Sect. seq. num. 21.

34. *C. Cestius.*] Gesserat Consulatum Tiberii principatu, M. Servilio Noniano Collega, anno Urbis DCCLXXXVII. ut ex Tacito discimus.

35. *Martis Ultoris ædem.*] Fuit ea in foro Augusti, regione octava. Regiam vero, Numæ domum seu Regiam intelligi oportet, eadem urbis regione.

Sect. XIX. 1. *Jove Olympiæ.*] De eo Jovis simulacro multa Pausanias in Eliac. prior. sive lib. 5. pag. 303. Inscriptio hæc fuit ad Jovis pedes posita: ΦΕΙΔΙΑΣ ΧΑΡΜΙΔΟΥ. ΥΙΟΣ. ΑΘΗΝΑΙΟΣ. Μ' ΕΠΟΙΗΣΕ. PHIDIAS. CHARMIDAE. F. ATHENIENSIS. ME. FECIT.

2. *Sed & ex ære signa fecit.*] Testis inter ceteros Prudentius, περὶ στεφάνων, hymn. 10. in S. Romanum, vers. 291.

Miror quod ipsum non sacrastis Mentorem,
Nec templum & aras ipse Phidias habet:
Fabri deorum, vel parentes numinum:
Qui si caminis institissent segnius,
Non esset ullus Juppiter conflatilis.

3. *Olympiade* LXXXIV.] Vide Notas & Emendationes, num. VI.

4. *Alcamenes*, &c.] Ἀλκαμένη Phidiæ æmulum & coævum ei fuisse scribit & Tzetzes, Chil. 8. hist. 193. vers. 342 Κριτίας Atticus fuit: de eo Pausanias, lib. 1. Attic. pag. 14. & lib. 6. sive Eliac. post. pag. 347. Nestocles nobis adhuc ignotus. Hegias, Ἡγίας, Atheniensis statuarius, Ageladæ, de quo mox, fere æqualis, dicitur a Pausania, lib. 8. sive Arcad. pag. 525. Alius ab isto qui Hegesias Quintiliano nominatur, lib. 12. cap. 10 pag. 894. *Similis in statuis differentia. Nam duriora & Tuscanicis proxima Callon atque Hegesias: jam minus rigida Calamis, molliora adhuc supradictis Myron fecit*, &c. Hic in vetere inscriptione apud Reinesium, pag. 284. ΑΓΑΣΙΑΣ ΔΟΣΙΘΕΟΥ ΕΦΕΣΙΟΣ ΕΠΟΙΕΙ.

5. *Agelades*, &c.] Ἀγελάδαν Ἀργεῖον, statuamque Cereris ab eo elaboratam laudat Pausanias in Arcad. lib. 8. pag. 525. Alter ab isto Γελάδης est, Phidiæ non æmulus, sed magister, de quo Tzetzes, Chil. 7. hist. 154. vers. 930. & Chil. 8. hist. 192. vers. 326. Κάλλων Æginetes fuit, Tectæi & Angelionis discipulus, qui a Dipœno & Scyllide artem eam didicerant. Pausan. in Corinth. lib. 2. pag. 146. De Polycleto inferius dicetur, num. 2. De eo multa Pausanias, lib. 2. sive Corinth. pag. 135. & alibi passim Φράδμων, (sic enim legendum, non *Phragmon*) plastes Argivus ab eodem Pausania laudatur, lib. 6. sive Eliac. poster. pag. 358. & a Columella, lib. 10. de cultu hortor. pag.

mon,

mon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Parelius. Ex his Polycletus diſcipulos habuit [6] Argium, Aſopodorum, Alexim, Ariſtidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Damiam Clitorium: [7] Myron Lycium. Nonageſima quinta Olympiade floruere [8] Naucydes, Dinomenes, Canachus, Patrocles. Centeſima ſecunda, [9] Polycles, Cephiſſodotus, Leochares, Hypatodorus. Centeſima quarta, [10] Praxiteles, Euphranor. Centeſima ſeptima, Echion, Therimachus. Centeſima quartadecima, [11] Lyſippus fuit, cum & Alexander Magnus. [12] Item Lyſiſtratus, & frater ejus Sthenis, Euphronides, Soſtratus, Ion, Silanion: In hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit ipſe. [13] Diſcipulos habuit Zeuxim & Iadem. Centeſima viceſima, [14] Eutychides, Euthycrates, Dahippus, Cephiſſodotus, Timarchus, Pyromachus. Ceſſavit deinde ars, ac rurſus Olympiade centeſima quinquageſima quinta revixit, cum fuere longe quidem infra prædictos, probati tamen, [15] Antæus, Calliſtratus, Polycles, Athenæus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita dictinctis celeberrimorum ætatibus, inſignes raptim tranſcurram, reliqua multitudine paſſim diſperſa. Venere autem & in certamen laudatiſſimi, quanquam diverſis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cum in templo Epheſiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatiſſimam, ipſorum artificum, qui præſentes erant, judicio, cum apparuit eam eſſe, quam omnes ſecundam a ſua quiſque judicaſſent. Hæc eſt Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Cteſilai, quarta Cydonis, quinta Phradmonis.

I. [16] Phidias, præter Jovem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore

NOTÆ.

347. Sed unde huc irrepſerit, neſcio. Deſideratur enim id nomen in Reg. 2. & Colb. 3. De Myrone infra, & de Pythagora. Σκόπας denique Parius, Pauſaniæ in Arcad. pag. 529. & Horatio, lib. 4. Ode 8. verſ. 6. Γοργίας, Λάκων Πετρήλιος, vel Παρήλιος potius, ut in Colb. 3. nobis incogniti.

6. *Argium*, &c.] Ἄργειος, Ασωπόδωρος, adhuc obſcuri. Alexis Canthari ſtatuarii pater a Pauſania laudatur, lib. 6. pag. 348. Eliac. poſter. De Ariſtide iterum inferius, num. 12. Sequuntur Φρύνων, Δείνων, quorum mentio nuſquam occurrit. Ἀθηνόδωρος καὶ Δαμίας ambo ſtatuarii, & Arcades ambo, pariter ex Clitore oppido, laudantur a Pauſania, lib. 10. Phocic. pag. 625.

7. *Myron Lycium.*] Subintellige ex antecedentibus, Myron diſcipulum habuit Lycium. Vide Notas & Emendationes, num. VII.

8. *Naucydes*, &c.] Ναυκύδης ſtatuarius, Mothonis F. non ſemel laudatur a Pauſania, lib. 2. Corinth. pag. 126. &c. Δεινομένης (ſic enim ſcribendum, non Diomedes, ex ipſo Plinio inferius, num. 15.) laudatur a Tatiano in orat. contra Græcos, pag. 182. Ejus opera a Pauſania recenſentur, lib. 1. Attic. pag. 44. Κάναχος Sicyonius ſtatuarius fuit, Polycleti Argivi diſcipulus, inquit Pauſan. lib. 6. Eliac. poſt. pag. 367. & lib. 7. Achaïc. pag. 433. De eo Cicero in Bruto, pag. 535. Πατροκλέους & Κανάχου opera, quaſi conjunctis animis viribuſque elaborata, laudat idem, lib. 10. ſive Phocic. pag. 626.

9. *Polycles*, &c.] Πολυκλῆς ortu Atticus, Stadiei Athenienſis diſcipulus, apud Pauſan. lib. Eliac. poſt. pag. 351. Κηφισόδοτος (ſic etiam MSS. Reg. 2. Colb. 3. & alii, non *Cephiſſodorus*) ſtatuarius Athenienſis, cujus opera laudat Pauſanias, tum alibi, tum lib. 9. Bœot. pag. 566. Λεωχάρους, in Atticis, lib. 1. pag. 6. aliaſque paſſim. Ὑπατοδώρου, lib. 8. in Arcad. pag. 497. & lib. 10. in Phocic. pag. 627.

10. *Praxiteles*, &c.] Cujus opera non a Pauſania modo, ſed ab aliis ſcriptoribus commendantur. De eo inferius, num. 10. Cum ceteris ejuſdem artis maxime peritis, a Martiale, lib. 4. Epigr. 39.

Argenti genus omne comparaſti,
Et ſolus veteres Myronis artes,
Solus Praxitelis manus, Scopæque:
Solus Mentoreos habes labores: &c.

De Euphranore inferius, lib. 35. ſect. 40. num. 26. Laudatur a Pauſania, lib. 1. pag. 6. Ἐχίων & Θηρίμαχος, adhuc obſcuri: Niſi pro *Echion*, ex Vitruvio, in præfatione libri tertii, pag. 37. *Chion* legas, quem Corinthium ait fuiſſe, & inter antiquos ſtatuarios in paucis arte nobilem. Sed iidem, Echïon & Therimachus, iterum laudantur inferius lib. 35. ſect. 36. num. 9.

11. *Lyſippus.*] Sicyonius fuit. De eo nos alibi diximus, lib. 7. ſect. 38. Pauſanias vero lib. 2. in Corinth. pag. 102. Plinius infra, num. 6. Vide Notas & Emend. num. VII.

12. *Item Lyſiſtratus.*] Ipſe quidem a ceteris ſcriptoribus neglectus: cum ejus frater Σθένις Olynthius ortu laudetur a Pauſania, lib. 6. in Eliac. poſter. pag. 374. De Euphronide nihil exſtat. Σώστρατος Χῖος ſtatuarius, apud Pauſan. loc. cit. pag. 360. Ἴων ceteris indictus. Σιλανίων Athenienſis fuit, teſte eodem Pauſania, loc. cit. pag. 350. Laudatur & a Tatiano, orat. contra Græcos, pag. 182. & a Themiſtio orat. 5. pag. 64. Præcepta ſymmetriarum conſcripſiſſe dicitur, auctore Vitruvio, in præf. lib. 7. pag. 125.

13. *Diſcipulos habuit.*] Reg. 2. & Colb. 3. *Ipſe diſcipulum habuit Zeuxiadem.*

14. *Eutychides*, &c.] Εὐτυχίδης, de quo inferius lib. 36. ſect. 4. & hac ipſa ſect. num. 16. Εὐθυκράτης laudatur a Tatiano, orat. contra Græcos, pag. 182. Dahippus (ſic enim reſtituimus, pro *Labippus*, ex ipſo Plinio paulo inferius, ubi quos modo ex temporum ratione, ibi ex ſerie alphabeti appellat) Δάιππος pariter Pauſaniæ, lib. 6. in Eliac. poſter. pag. 366. & 374. ubi ejus opera enumerantur. Uterque Lyſippi filius, ut dicetur inferius, num. 7. Κηφισόδοτος alter a ſuperiore, pariter cum illo laudatus a Tatiano orat. contra Græcos, pag. 182. Timarchus, forte Τιμαρχίδης ἀγαλματοποιός, de quo Pauſanias, lib. 10. in Phoc. pag. 678. De Pyromacho iterum Plinius inferius, num. 20.

15. *Antæus*, &c.] Ex his Καλλίστρατος a Tatiano laudatur loc. cit. pag. 183. Τιμοκλῆς a Pauſania, lib. 10. in Phocic. Καλλίξενος, teſte Photio in Bibl. condidit ζωγράφων καὶ ἀνδριαντοποιῶν ἀναγραφήν, pictorum & ſtatuariorum deſcriptionem. Reliqui deinde, Ἀνταῖος, Πολυκλῆς, Ἀθηναῖος, Πυθοκλῆς, Πυθίας, amplius quærendi.

16. *Phidias*, &c.] De Jovis Olympii ſimulacro non invenuſtum exſtat epigramma in Anthologia Græca, lib. 4. cap. 6. Εἰς τὸ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἄγαλμα,

Ἢ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δείξων,
Φειδία, ἢ σύγ' ἔβης τὸν θεὸν ὀψόμενος;

Hoc eſt, interprete Grotio: *De Jovis Olympii imagine:*

Juppiter ad terras, an ad æthera Phidia venit,
Vt viſo fieret talis imago Deo?

De Minerva Athenienſi tria ſat elegantia, eodem libro, cap. 12. Juliani primum:

Ἰουλιανοῦ ἀπὸ ὑπάρχων εἰς τὴν ἐν
Ἀθήναις ἔνοπλον Ἀθηνᾶν.
Τίπτε Τριτογένεια κορύσσεαι ἄστεϊ μέσσῳ;
Εἶξε Ποσειδάων, φείδεο Κεκροπίης.

Juliani Ex-præfecto Auguſtali,
de Minerva Athenis armata.
Cur media Pallas capis arma in Cecropis urbe?
Neptunus ceſſit jam tibi: parce tuis.

Alterum Antipatri Sidonii, de Venere Paphia ſimul, & hoc Minervæ ſigno:

Ἀφρογενοῦς Παφίης ζάθεον περιδέρκεο κάλλος,
Καὶ λέξεις, αἰνῶ τὸν Φρύγα τῆς κρίσεως.
Ἀτθίδα δερκόμενος πάλι Παλλάδα, τοῦτο βοήσεις
Ὡς βούτης ὁ Πάρις τήνδε παρετρόχασεν.

Ætherium Paphiæ decus aſpice: jam, puto, dices:
Suſcribo Phrygii judicis arbitrio.
Atthida ſed videas idem ſi Pallada, dices:
Hanc qui præteriit, ruſticus ille fuit.

Tertium denique Hermodori:

Τὰν Κνιδίαν Κυθέρειαν ἰδὼν ξένε, τοῦτό κεν εἴποις,
Αὐτὰ καὶ θνατῶν ἄρχε καὶ ἀθανάτων.
Τὰν δ' ἐνὶ Κεκροπίδαις δορυθαρσέα Παλλάδα λεύσσων,
Αὐδάσεις, ὄντως βουκόλος ἦν ὁ Πάρις.

Clamabis Cnidiam Venerem ſi videris hoſpes,
Tu rege mortales, tu rege ſola Deos.
Pallada ſi videas haſtam quæ vibrat Athenis,
Dices, credo, Paris nil niſi paſtor erat.

æque Minervam Athenis, quæ est [17] in Parthenone adstans. Ex ære vero præter [18] Amazonem supra dictam, Minervam tam eximiæ pulcritudinis, [19] ut formæ cognomen acceperit. Fecit & [20] Cliduchum, & aliam Minervam, quam Romæ Æmilius Paulus [21] ad ædem Fortunæ hujusque diei dedicavit. Ideo duo signa, quæ Catulus in eadem æde posuit palliata: & alterum [22] colossicon nudum: [23] primusque artem toreuticen aperuisse atque demonstrasse merito judicatur.

2. [24] Polycletus Sicyonius Ageladæ discipulus [25] Diadumenum fecit molliter juvenem, [26] centum talentis nobilitatum: Idem & Doryphorum viriliter puerum. [27] Fecit & quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut a lege quadam: solusque hominum artem ipse fecisse, artis opere judicatur. [28] Fecit & distringentem, & nudum talo [a] incessentem. Duosque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur [29] Astragalizontes: & sunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum absolutius plerique judicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: [30] Herculem, qui Romæ: [31] Alexetera arma sumentem: [32] Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consummasse hanc scientiam judicatur, [33] & toreuticen sic erudisse, ut Phidias aperuisse. Proprium ejusdem, ut uno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & pæne ad unum exemplum.

3. [34] Myronem Eleutheris natum, & ipsum Ageladæ discipulum, [35] bucula maxime nobilitavit, celebratis versibus laudata: quando alieno plerique ingenio magis, quam suo, commendantur. [36] Fecit & canem, [37] & discobolon, [38] & Persea, [39] & Pristas,

INTERPRETATIO.

a *Incessentem.*] Provocantem *ad ludum.*

NOTÆ.

De eodem iterum signo Ovidius, lib. 4. de Ponto, eleg. 1. vers. 31.

Arcis ut Actææ, vel eburna, vel ærea custos,
Bellica Phidiaca stat Dea facta manu.

Eburneæ Tzetzes quoque meminit, Chil. 8. vers. 192. vers. 322. Æreæ, vers. 334.

17. *In Parthenone.*] Templum fuit in arce, cui a Minerva nomen, quam παρθένον *virginem*, vocabant. Ναὸς ὃν Παρθενῶνα ὀνομάζουσιν, inquit Pausan. lib. 1. in Attic. pag. 2. & 43. Cicero, in Parad. *Non enim est tale, ut in arce poni possit, quasi illa Minerva Phidiæ*, &c. Stare autem id Minervæ signum veste stolata, auctor est idem Pausan. Τὸ δὲ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς ὀρθόν ἐστιν ἐν χιτῶνι ποδήρει, &c.

18. *Amazonem supra dictam.*] Sect. sup. sub finem: & hac ipsa sectione, paulo ante.

19. *Vt formæ.*] Fuerit ea igitur dicta Καλλίμορφος, aut καλλίστη. Plura Minervæ signa Pausanias commemorat, lib. 1. in Attic. pag. 51. & lib. 9. in Bœot. pag. 548. &c.

20. *Cliduchum.*] Κλειδοῦχον, clavigerum.

21. *Ad ædem Fortunæ hujusque diei.*] Hoc est, uniuscujusque diei: Decima Urbis regione hæc fuit. Vide Notas & Emend. num. VIII.

22. *Colossicon.*] Ita M S S. Credo idem esse quod colosseum.

23. *Primusque.*] Consummatæ, perfectæque jam artis rationem monstrasse intellige, quæ prius erat inchoata tantum & rudis: nam Anacreon, qui Olympiade LXXII. ponitur, hoc est, ante Phidiam annis fere XC. τορευτικῆς meminit, fierique sibi postulat a Vulcano poculum, in quo nec arma sint, nec astra cælata, sed vitibus uvæ insertæ, &c.

24. *Polycletus.*] Πολύκλειτος Pausaniæ, ceterisque.

25. *Diadumenum.*] Διαδούμενον, diademate redimitum, mitratum, vittatum, molliterque agentem: ut alterum e contrario δορυφόρον, quasi hastatum militem, gerentemque se viriliter. Δορυφόρους, inquit Herodianus, lib. 5. οὓς δὴ πραιτωριανοὺς καλοῦσι, Prætoriani milites. Id nomen satellitio regis Persarum fuit. Doryphori a Polycleto ficti meminit Cicero in Bruto, num. 296.

26. *Centum talentis.*] Monetæ Gallicæ, libræ sunt omnino 268800.

27. *Fecit & quem canona.*] Hoc est, simulacrum ad artis leges omnes normamque exacte elaboratum. Κανὼν Græcis regula seu norma dicitur. De hoc suo canone lepidum est Polycleti dictum, apud Ælianum, lib. 14. Var. hist. cap. 8.

28. *Fecit & distringentem.*] M S S. *distrigentem*: Hoc est, strigili se se in balneo defricantem, sudoremque ac sordes detergentem. Ἀποξυόμενον Græci appellant, ut dicetur inferius, num. 6.

29. *Astragalizontes.*] Ab ἀστραγαλίζειν, *talis ludere.*

30. *Herculem.*] Meminit hujus signi Cicero, lib. 2. de Orat. pag. 360.

31. *Alexetera.*] Adjutorem, defensorem, propulsatorem injuriæ, cujus conatum in armis capiendis tabula exprimit. Vide Notas & Emend. num. X.

32. *Artemona.*] Περιφόρητος Artemoni, artifici μηχανικῷ egregio, cognomen hæsit, quod claudus esset, & ad opera lectica deferretur. Sic Ephorus apud Plutarchum in Pericle, pag. 167. Heraclides contra Ponticus ex Anacreonte refert ibidem virum mollem hunc fuisse, meticulosum, domi fere residem, cujus supra caput, ne quid superne decideret, servi duo clypeum æneum tenerent: lectulo pensili circumferri solitum: inde περιφόρητον nuncupatum.

33. *Et toreuticen.*] Artem quæ sculptura latine, & cælatura dicitur.

34. *Myronem.*] De quo dictum est initio hujus sect. Natus Eleutheris Bœotiæ oppido, Atheniensium tamen idem civitate donatus: unde & Atheniensis semper a Pausania appellatur, ut lib. 6. Eliac. poster. pag. 345. Commigrasse Athenas Eleutheris cives omnes aiunt, ibique receptos.

35. *Bucula maxime.*] Ovidius, lib. 4. de Ponto, Eleg. 1. vers. 34.

Vt similis veræ vacca Myronis opus.

In hanc Myronis buculam epigrammata Græca diversorum poëtarum plenissima elegantiæ ac leporis, ferme quadragena reperies in Anthologia, lib. 4. cap. 7. Latina undecim, apud Ausonium a 57. Epigr. ad 68. Illud quod ibi est ordine primum, juvat hic referre ob elegantiam:

Bucula sum, cælo genitoris facta Myronis
Ærea: nec factam me puto, sed genitam.
Sic me taurus init: sic proxima bucula mugit:
Sic vitulus sitiens ubera nostra petit.
Miraris, quod fallo gregem? gregis ipse magister,
Inter pascentes me numerare solet.

Vide & Joan. Tzetzen, Chil. 8. hist. 194. vers. 374. Felicius tamen ceteris omnibus lusit in eam Myronis buculam V. Cl. Menagius, qui non homines modo artificio suo fefellisse Myronem, sed Junonem quoque ipsam, cecinit hoc eleganti disticho:

Τὴν χαλκῆν Ἥρη ποτὲ πόρτιν ἰδοῦσα Μύρωνος,
Ζηλοτύπησεν, ἰδεῖν Ἰναχίδ' οἰομένη.

36. *Fecit & canem.*] Opere nempe mirabili, qualem & Leucon e marmore finxisse perhibetur, a Macedonio, in Anthologia, lib. 6. Epigr. 2.

Τὸν κύνα, τὸν πάσης κρατερῆς ἐπιδέμενα θήρης,
Ἔξεσε μὲν Λεύκων, ἄνθετο δ' Ἀλκιμένης.
Ἀλκιμένης δ' οὐχ εὗρε τί μέμψεται· ὡς δ' ἴδ' ὁμοίην
Εἰκόνα, παντοίῳ σχήματι φαινομένην,
Κλοιὸν ἔχων, πέλας ἦλθε, λέγων Λεύκωνα κελεύειν
Τῷ κυνὶ καὶ βαίνειν· πεῖθε γὰρ ὡς ὑλάων.

Indagare canem solitum genus omne ferarum
Effinxit Leucon, dedicat Alcimenes.
Vidit ut Alcimenes vitio culpaque carentem
Effigiem cunctas corpore ferre notas:
Vincla tenens queis colla liget, jam dic age, Leucon,
Currat, ait: latrans nam tua jussa manet.

37. *Et discobolon.*] Δισκοβόλον, hoc est, qui discum jacit: quæ statua mire expressit nixum, & conatum hominis discum jacere molientis. Quintilian. lib. 2. cap. 13. pag. 145. *Quid tam distortum & elaboratum, quam est ille discobolos Myronis? Si quis tamen ut parum rectum improbet opus, nonne ab intellectu artis abfuerit?* &c.

38. *Et Persea.*] De hujus Myronis opere Pausanias in Atticis, lib. 1. pag. 41. Perseo, scilicet, cum Medusæ capite.

39. *Et Pristas.*] Πρίσται, inquit Pollux, σμεῖς, qui serra

[40] & Satyrum admirantem tibias, & Minervam: [41] Delphicos pentathlos pancratiastas: [42] Herculem etiam, qui est apud Circum maximum in æde Pompeii Magni. [43] Fecisse & cicadæ monumentum ac locustæ carminibus suis [44] Erinna significat. Fecit & Apollinem, quem a Triumviro Antonio sublatum restituit Ephesiis Divus Augustus admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, [45] numerosior in arte, quam Polycletus, & in symmetria diligentior: & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque & pubem non emendatius fecisse, quam rudis antiquitas instituisset.

4. Vicit eum [46] Pythagoras Rheginus ex Italia, [47] pancratiaste Delphis posito. Eumdem vicit & [48] Leontinus, qui fecit [49] stadiodromon Astylon, qui Olympiæ ostenditur: & [50] Libyn puerum tenentem tabellam, [51] eodem loco, & mala ferentem nudum. Syracusis autem claudicantem: cujus hulceris dolorem sentire etiam spectantes videntur. Item Apollinem, serpentemque ejus sagittis confici: [52] citharœdum, qui Dicæus appellatus est, quoniam cum Thebæ ab Alexandro caperentur, [a] aurum a fugiente conditum, sinu ejus celatum esset. Hic primus nervos & venas expressit, capillumque diligentius.

INTERPRETATIO.

a *Aurum.*] Profugiens ex urbe quidam, in sinum ejus statuæ conditam, celatamque pecuniam, rediens integram intactamque reperit.

NOTÆ.

aliquid secant, scinduntque. *Des scieurs de bois.*

40. *Et Satyrum.*] Argumentum hujus tabulæ, Minerva, quæ cum inflaret tibias, conspecta in Mæandro amne oris deformitate, abjectas fregit. Illas autem admirabundus Satyrus Marsyas excepit, & inflare didicit. Ovidius, libro 6. Fastor. vers. 697. ubi Minerva sic loquitur:

Prima terebrato per rara foramina buxo,
Ut daret effeci tibia longa sonos.
Vox placuit: liquidis faciem referentibus undis,
Vidi virgineas intumuisse genas.
Ars mihi non tanti est: valeas, mea tibia, dixi:
Excipit abjectam cespite ripa suo.
Inventam Satyrus primum miratur: at usum
Nescit: & inflatam sentit habere sonum: &c.

Satyri in ea tabella effigiem describit elegans epigramma in Anthologia Græca, lib. 4. cap. 12. Ἀγαθίου Σχολαστικοῦ, εἰς εἰκόνα Σατύρου πρὸς τῇ ἀκοῇ τὸν αὐλὸν ἔχοντος, καὶ ὥσπερ ἀκροωμένου.

Αὐτόματος, Σατυρίσκε, δόναξ ἰδὸς ἦχον ἰάλλει.
Ἤ τί παρακλίνας οὖας ἄγεις καλάμῳ;
Ὡς δὲ γελῶν σίγησεν· ἴσως δ' ἂν φθέγξατο μῦθον,
Ἀλλ' ὑπὸ τερπωλῆς εἴχετο ληθεδόνι.
Οὐ γὰρ κηρὸς ἔρυκεν· ἑκὼν δ' ἠσπάζετο σιγήν,
Θυμὸν ὅλον τρέψας πηκτίδος ἀσχολίῃ.

Grotius interpres: *Agathiæ Scholastici, de imagine Satyri tibiam auri admoventis, velut auscultabundi:*

Sola tua an per se lotos, Satyrisce, sonabit?
Nam cur apposita est auribus illa tuis?
Ecce silet ridens. Loqueretur, credo: voluptas
Ecce est tanta, sui non sit ut ipse memor.
Eloquium nec cera negat: sed non vacat illi,
Tibia dum sensus distinet, osque, loqui.

41. *Delphicos.*] Qui Delphis omni certaminum genere valerent. Πεντάθλους Græci vocant, Latini quinquertiones, qui in ludo artes gymnasticas quinque exercent. Constabat autem πένταθλον, sive quinquertium illud, cursu, saltu, disco, jaculo, lucta. Simonides in Anthol. lib. 1. Epigramm. cap. 1.

Ἴσθμια καὶ Πυθοῖ Διοφῶν ὁ Φίλωνος ἐνίκα
Ἅλμα, ποδωκείην, δίσκον, ἄκοντα, πάλην.
Victorem Delphis Diophonta Philonis, & Isthmio
Discus habet, saltus, lucta, pedes, jaculum.

Iidem, cum se pentathlo obtulissent, si pancratio quoque, quod in gravibus agonibus numerari solet, decertarent, pancratiastæ vocabantur, παγκρατιασταὶ, hoc est, qui manibus pedibusque, quasi omni ope, omnibusque, ut dicitur, ungulis, connixi certabant, ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποσὶ πυκτομαχοῦντες. Fecit porro Myron & cursorem in Piseo certamine, in quo ars velocior natura intelligitur, ut festivum colligit Epigramma, in Anthol. lib. 4. cap. 2.

42. *Herculem etiam.*] P. Victor, in descriptione Urbis Romæ, regione undecima: *Circus maximus..... Hercules olivarius.... Ædes Pompeii.* Tullius, sub initium libri 4. in Verrem, meminit hujus simulacri: *Verum ut ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc quod dico, Cupidinis e marmore: ex altera parte Hercules egregie factus ex ære: is dicebatur esse Myronis, ut opinor: & certe ita est.*

43. *Fecisse & cicadæ.*] Aut ipsum Erinnæ carmen est, aut ei certe simile, quod de eo ipso monumento, Anytæ ab aliis, ab aliis Leonidæ adscribitur, lib. 3. Anthologiæ Græcæ, cap. 14. Ἀνύτης, οἱ δὲ Λεωνίδου, εἰς ἀκρίδα.

Ἀκρίδι τᾷ κατ' ἄρουραν ἀηδόνι καὶ δρυοκοίτᾳ
Τέττιγι ξυνὸν τύμβον ἔτευξε Μυρώ,
Παρθένιον στάξασα κόρα δάκρυ· δισσὰ γὰρ αὐτᾶς
Παίγνι' ὁ δυσπειθὴς ᾤχετ' ἔχων Ἀΐδας.

Interprete Grotio: *Anytæ, sive, ut alii, Leonidæ:*

Læta cicada comis, locustaque ruris aëdon,
Hunc vobis tumulum ponit utrique Myro,
Tristitiam fletu virgo testata, quod illi
Mors pariter lusus abstulit atra duos.

Quod quidem carmen dubitationem injicit haud levem, num de Myrone puella vates incaute acceperit, quod de Myrone statuario intelligi oportuit.

44. *Erinna.*] Teïa, vel, ut alii volunt, Lesbia vates, Sappho æqualis. Meminere illius Eustathius, in navium catalogum: Stobæus, serm. 7. de fortitudine: Propertius, lib. 2. Eleg. 3.

Carminaque Erinnes non putat æqua suis.

Exstat Erinnæ Ode Græca, in laudem Urbis Romæ, apud Stobæum, serm. de fortitudine: In ipsam Erinnam, Epigramma perelegans, Anthol. lib. 1. cap. 67. num. 14.

Λέσβιον Ἠρίννης τόδε κηρίον· εἰ δέ τι μικρόν,
Ἀλλ' ὅλον ἐκ Μουσέων κιρνάμενον μέλιτι.
Οἱ δὲ τριηκόσιοι ταύτης στίχοι, ἶσοι Ὁμήρῳ,
Τῆς καὶ παρθενικῆς ἐννεακαιδεκέτευς.
Ἣ καὶ ἐπ' ἠλακάτῃ, μητρὸς φόβῳ, ἣ καὶ ἐφ' ἱστῷ
Ἑστήκει, Μουσέων λάτρις ἐφαπτομένη.
Σαπφὼ δ' Ἠρίννης ὅσον μελέεσσιν ἀμείνων,
Ἤριννα Σαπφοῦς τόσσον ἐν ἑξαμέτροις.

Lesbidis Erinnæ non magna mole, sed omni
Pieridum redolet dulcia mella favus:
Haud plus tercentum quam versibus æquat Homerum,
Annos nata decem virgo, superque novem.
Nec tamen interea quæ poscunt otia Musæ,
Aut colus, aut telæ, matre premente, dabant.
Si cupis, Erinnam Sappho testudine vincat:
Dum tamen Erinnæ cedat in hexametris.

Similia plura in eam vide, lib. 3. Anthol. cap. 25.

45. *Numerosior.*] In excogitandis quæ ad variandam artem spectant, ingeniosior, solertiorque: vel plurium potius statuarum fictor.

46. *Pythagoras.*] Πυθαγόρας Ῥηγῖνος Pausaniæ quoque, lib. 6. Eliac. poster. pag. 350. a Philosopho ejus nominis, & patria, & ætate, & arte diversissimus.

47. *Pancratiaste.*] Quæ vis huic voci subsit, paulo ante diximus. Fuit hic, ni fallit conjectura, Euthymus Locrus, qui Olymp. LXXVI. pugilatu vicit: de quo dictum est lib. 7. sect. 48. Hujus enim statuam a Pythagora Rhegino positam, auctor est Pausanias, loc. cit.

48. *Leontinus.*] Pythagoras scilicet alter, Leontinis Siciliæ oppido oriundus. Vide Notas & Emend. num. X.

49. *Stadiodromon.*] Σταδιοδρόμον, qui in stadio cursu certat. De Astylo Crotoniata cursore, Plato lib. 8. de Legibus, aliique. Ter is Ὀλυμπιονίκης fuit.

50. *Libyn puerum.*] Cum puer hic appelletur, miror Dalecampium existimasse Mnesеam Cyrenæum intelligi, cujus cælatam effigiem a Pythagora Rhegino Pausanias prodidit, lib. 6. Eliac. Poster. pag. 367. cum vir ille dicatur, & gravi accinctus armatura.

51. *Eodem loco.*] Olympiæ, in Elide.

52. *Qui Dicæus.*] Δίκαιος, *justus*: quod pecuniam in sinum ejus statuæ conditam, summa ea fide servasset. Similem huic

5. [53] Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cujus ſigna [54] ad ædem Fortunæ hujuſque diei ſeptem nuda, & ſenis unum, laudata ſunt. [55] Hic ſupradicto facie quoque indiſcreta ſimilis fuiſſe traditur: Rhegini autem diſcipulus & filius ſororis fuiſſe [56] Soſtratus.

6. Lyſippum Sicyonium, a Duris negat, Tullius fuiſſe diſcipulum affirmat, ſed primo ærarium fabrum, audendi rationem cepiſſe pictoris Eupompi reſponſo. Eum enim interrogatum, quem ſequeretur antecedentium, dixiſſe demonſtrata hominum multitudine, naturam ipſam imitandam eſſe, non artificem. Plurima ex omnibus ſigna fecit, [58] ut diximus, fecundiſſimæ artis, inter quæ [59] diſtringentem ſe, quem Marcus Agrippa [60] ante Thermas ſuas dicavit, mire gratum Tiberio Principi: qui non quivit temperare ſibi in eo, quanquam [61] imperioſus ſui inter initia principatus, tranſtulitque in cubiculum, alio ibi ſigno ſubſtituto: cum quidem tanta populi Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitaverit, Princepſque, quanquam adamatum, repoſuerit. Nobilitatur Lyſippus & temulenta tibicina, & canibus ac venatione. In primis vero quadriga cum [62] Sole Rhodiorum. [63] Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, a pueritia ejus orſus. Quam ſtatuam inaurari juſſit Nero Princeps, delectatus admodum illa. [64] Dein cum pretio periſſet gratia artis, detractum eſt aurum: pretioſiorque talis exiſtimatur, etiam cicatricibus operis atque conciſuris, in quibus aurum hæſerat, remanentibus. Idem fecit Hephæſtionem [65] Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adſcribunt, [66] cum is centum prope annis ante fuerit. Idem Alexandri venationem, quæ Delphis ſacrata eſt: [67] Athenis Satyrorum turmam: [68] Alexandrum amicorumque ejus imagines [69] ſumma omnium ſimilitudine expreſſit. [70] Has Metellus Macedonia ſubacta tranſtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur contuliſſe, [71] capillum exprimendo, capita minora faciendo, quam antiqui: corpora graciliora, ſiccioraque, per quæ proceritas ſignorum major videretur. [72] Non habet Latinum nomen ſymmetria, quam diligentiſſime cuſto-

INTERPRETATIO.

a *Duris.*] Duris negat fuiſſe diſcipulum cujuſpiam: ſed a ſe ipſo ait didiciſſe: Tullius contra affirmat.

NOTÆ.

hiſtoriam vide apud Athen lib. 1. pag. 19. Revocat id in memoriam Xenocratis epigramma lepidum ex Anthologia, lib. 4. tit. 12. de Mercurio ligneo aurum aſſervante:

Ἑρμείῃ ξυλίνῳ τις ἐπηύχετο, καὶ ξύλον ἦεν.
Εἶτά μιν ἀείρας, χαμάδις βάλε. τοῦ δ' ἀπὸ χρυσὸς
Ἔῤῥευσεν κατεαγότος. Ὕβρεις πόρε πολλάκι κέρδος.
Mercurium ex ligno vir adit prece: nil niſi lignum
Ille erat: in terram vi magna dejicit: aurum
Profluit e fracto. Dat ſæpe injuria lucrum.

53. *Fuit & alius Pythagoras Samius.*] De quo Laërtius, lib. 8. in vita Pythagoræ, pag. 225. *Καὶ ἄλλον ἀνδριαντοποιὸν Σάμιον.* Quare Dalecampio cave credas, qui contra omnium exemplarium fidem, contra ſcriptoris mentem, ex Pauſania Parium pro Samio reponi poſſe credit, quoniam Pythagoræ Parii pictoris apud iſtum mentio in Bœoticis.

54. *Ad ædem Fortunæ hujuſque diei.*] De hac voce ſuperius diximus, hac ipſa ſect. num. 1.

55. *Hic ſupra dicto.*] Pythagoræ Leontino.

56. *Soſtratus.*] De quo ſupra.

57. *Lyſippum Sicyonium.*] Hanc ejus patriam omnes agnoſcunt. Tzetzes in primis, Chil. 8. hiſt. 200. pag. 417.

58. *Ut diximus.*] Supra, ſect. 17.

59. *Diſtringentem ſe.*] Strigili ſe fricantem in balneo, ut ſupra diximus, ἀποξυόμενον.

60. *Ante Thermas ſuas.*] Apud P. Victorem, *Thermæ Agrippæ*, regione Urbis nona.

61. *Imperioſus ſui.*] Vide Tranquillum in Tiberio, cap. 26. & ſequentibus.

62. *Sole Rhodiorum.*] Qualis in nummis Rhodiorum exprimitur, capite radiato. De hoc Solis curru, vide Dionem Chryſ. orat. Rhod.

63. *Fecit & Alexandrum.*] Archelaüs, in Anthol. lib. 4. cap. 8.

Τόλμαν Ἀλεξάνδρου καὶ ὅλαν ἀπεμάξατο μορφὰν
Λύσιππος· τίν' ὅδ' ὁ χαλκὸς ἔχει δύναμιν.
Αὐδάσοντι δ' ἔοικεν ὁ χάλκεος, ἐς Δία λεύσσων,
Γᾶν ὑπ' ἐμοὶ τίθεμαι, Ζεῦ, σὺ δ' Ὄλυμπον ἔχε.
Æquat Alexandri vultumque animumque ferocem
Lyſippus: tantum poſſe quis æra putet?
Æreus iſte Jovem ſpectans clamare videtur:
Subdo mihi terras: tu, pater, aſtra tene.

64. *Dein cum pretio.*] Cum eſſet ea ſtatua facta pretioſior auro addito, vilior peritorum judicio habita poſtea eſt.

65. *Alexandri M. amicum.*] Vide Valer. Max. lib. 4. cap. 7. pag. 235.

66. *Cum is.*] Scilicet Polycletus, qui Olympiade floruit LXXXVII. Hephæſtion cum Alexandro, Olymp. CXIV.

67. *Athenis Satyrum, &c.*] Vide Not. & Emend. num. XI.

68. *Alexandrum.*] Turmam ſtatuarum equeſtrium, quinque ſcilicet ac viginti equitum, qui ex Alexandri turma ad Granicum flumen ceciderant, hic quidam volucre intelligi, de qua Velleius, lib. 1. pag. 5. & Arrianus, lib. 1. de exped. Alex. pag. 47.

69. *Summa omnium.*] Propert. lib. 3. Eleg. 8.
Gloria Lyſippo eſt animoſa effingere ſigna.

70. *Has Metellus.*] Qui Macedonia domita, anno Urbis DCVI. Macedonici nomen inde tulit.

71. *Capillum exprimendo.*] Expreſſit autem feliciter in primis in Occaſionis ſimulacro, quod finxit ille, ut Poſidippus refert in Anthologia, lib. 4. cap. 14. non ineleganti epigrammate:

Τίς, πόθεν ὁ πλάστης; Σικυώνιος. οὔνομα δὴ τίς;
Λύσιππος. σὺ δὲ, τίς; Καιρὸς ὁ πανδαμάτωρ.
Τίπτε δ' ἐπ' ἄκρα βέβηκας; ἀεὶ τροχάω. τί δὲ ταρσοὺς
Ποσσὶν ἔχεις διφυεῖς; ἵπταμ' ὑπηνέμιος.
Χειρὶ δὲ δεξιτερῇ τί φέρεις ξυρόν; ἄνδρασι δεῖγμα
Ὡς ἀκμῆς πάσης ὀξύτερος τελέθω.
Ἡ δὲ κόμη, τί κατ' ὄψιν; ὑπαντιάσαντι λαβέσθαι.
Νὴ Δία τἀξόπιθεν πρὸς τί φαλακρὰ πέλει;
Τὸν γὰρ ἅπαξ πτηνοῖσι παραθρέξαντά με ποσσὶν,
Οὔ τις ἔθ' ἱμείρων δράξεται ἐξόπιθεν.
Τοῖον ὁ τεχνίτης με διέπλασεν εἵνεκεν ὑμέων
Ξεῖνε, καὶ ἐν προθύροις θῆκε διδασκαλίαν.
Tu qui es hic qui ſtas? Occaſio. Quis tibi fictor?
Lyſippus. Cujas? De Sicyone ſatus.
Nitere cur pedibus ſummis? Amo currere. Pennæ
Cur pedibus? Venti turbine rapta volo.
In dextra cur iſta novacula? Monſtrat acutam
Hæc eſſe & ferro me magis & chalybe.
Cur in fronte coma eſt? Appendar ut obvia. Sed cur
Omnis abeſt glabro crinis ab occipite?
Nempe quod eripui cum me ſemel alite curſu,
Nemo erit elapſam qui revocare queat.
Hanc operum fictor propter vos ſumpſerat, hoſpes,
Pro monito ſtarem ſemper ut ante fores.

72. *Non habet Latinum nomen.*] Non eſt igitur viſa Plinio digna Latino ore vox, *commenſus*, qua voce, Græci fere vocabuli συμμετρίας ratione ſervata, Vitruvius haud ſemel utitur: in primis lib. 3. cap. 1. *Ut etiam in operum perfectionibus, ſingulorum membrorum ad univerſam figuræ ſpeciem ha-*

divit, nova intactaque ratione quadratas veterum staturas permutando: vulgoque dicebat, ab illis factos, [73] quales essent, homines: a se, quales viderentur esse. Propriæ hujus videntur esse [a] [74] argutiæ operum, custoditæ in minimis quoque rebus.

7. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, [75] Dahippum, [76] & Bedam, sed ante omnes Euthycratem: quanquam is constantiam patris potius æmulatus, quam elegantiam, austero maluit genere, quam jucundo, placere. Itaque optime expressit Herculem Delphis, & Alexandrum, Thespin venatorem, & [77] Thespiadas: prælium equestre: simulacrum [78] Trophonii ad oraculum: quadrigas Medeæ complures: [79] equum cum fiscinis: canes venantium.

8. Hujus porro discipulus fuit [80] Tisicrates, & ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, ut vix discernantur complura signa: ceu senex Thebanus, [81] Demetrius rex, [82] Peucestes Alexandri Magni servator, dignus [83] tanta gloria.

9. Artifices, qui compositis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanem Phoceum, ignotum alias, quoniam in Thessalia habitaverit, ubi latuerint opera ejus: alioqui suffragiis ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant ejus [84] Larissam, [85] & Spintharum pentathlon, & Apollinem. Alii non hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniam se regum Xerxis atque Darii officinis dediderit, existimant.

10. [86] Praxiteles quoque marmore felicior: ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proserpinæ raptum: [87] item Catagusam, & Liberum Patrem, [88] & Ebrietatem, nobilemque una Satyrum, quem Græci [89] periboëton cognominant. Signa etiam, quæ [90] ante Felicitatis ædem fuere, Veneremque, quæ cum ipsa æde incendio cremata est Claudii principatu, [91] marmoreæ illi suæ per terras inclytæ parem. [92] Item

INTERPRETATIO.

a *Argutiæ.*] Elegantia operum.

NOTÆ.

beat commensus exactionem. Neque geminum illud verbum arrisit, quod, ut symmetriam significaret, Plinius alter adhibuit, lib. 2. epist. 5. congruentia, æqualitasque. *Etenim si avulsum statuæ caput*, inquit, *aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam æqualitatemque deprehendere; posses tamen judicare an idipsum satis elegans esset.* Nos *proportionem*, & *correspondentiam* dicimus.

73. *Quales essent homines.*] Vide quæ de gratia picturæ dicturi sumus lib. 35. sect. 36. num. 10.

74. *Argutiæ.*] Elegantia operum. Ipse mox de Euthycrate Lysippi filio: *Quanquam is constantiam patris potius æmulatus, quam elegantiam*, &c.

75. *Dahippum.*] Non *Lahippum*, ut supra monuimus.

76. *Et Bedam.*] Alter a Vitruvio Bedas Byzantius in statuariorum quoque insignium albo ponitur, in præf. libri 3. pag. 37. De Euthycrate superius diximus.

77. *Thespiadas.*] Musas novem, a Thespiis Bœotiæ oppido, ubi in primis colebantur, sic appellatas. Thespiades Deæ, apud Ovid. lib. 5. Metam. vers. 310.

78. *Trophonii.*] Summus artifex is fuit in secandis saxis, qui subterraneum fanum in Lebadea Bœotiæ regione construxit, quod vulgo Trophonii fanum, ut diximus in Geographicis lib. 4. ab artifice cognominatum est. Ibi oracula complura reddi olim solita. Locum hunc ope codicum MSS. sanavimus, cum prius legeretur, *equestre prælium ad Trophonii oraculum.* Simulacrum porro Trophonii fuisse ejusmodi arbitramur, quale a Suida describitur: Τὸν δὲ Τροφώνιόν φασιν ἔχοντα τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀγαμήδους, καὶ διωκόμενον ὑπὸ Αὐγέου, δεξαμένης εἰς χάσμα ἐμπεσεῖν, οὗ δὴ καὶ τὸ μαντεῖόν ἐστι. *Trophonium aiunt, fratris Agamedis caput tenentem, persequente Ægæo, in hiatum, ubi nunc ejus oraculum est, voto facto incidisse.*

79. *Equum cum fiscinis.*] Fiscina seu fiscella fit e viminibus funiculisque contextis, qua boum, equorumque, & mulorum ora faucesque capistrantur. Fiscellas Plinius ipse appellat, lib. 18. sect. 49. In hunc forte Lysippi equum, exstat argutum Philippi Macedonis epigramma, in Anthologia, lib. 4. cap. 7.

> Ἴδ' ὡς ὁ πῶλος χαλκοδαιδάλῳ τέχνῃ
> Κορωνιῶν ἕστηκε· δριμὺ γὰρ βλέπων
> Ὑψαυχενίζει, καὶ διηνεμωμένας
> Κορυφῆς ἐθείρας ἔρίωκεν ἐς δρόμον.
> Δοκέω, χαλινοὺς εἴ τις ἡνιοστρόφος
> Ἐναρμόσει γένυσι, κἀπικεντρήσει,
> Ὁ σὸς πόνος, Λύσιππε, καὶ παρ' ἐλπίδας
> Τάχ' ἐκδραμεῖται· τῇ τέχνῃ γὰρ ἐμπνέει.
> *Vides ut altum cornipes superbiat*
> *Docta dolatus arte? sic collum erigit,*
> *Sic acre cernit, deque toto vertice*
> *Vento fluentes fundit in cursum jubas.*
> *Si quis lupata, credo, maxillis eques*
> *Imponat, armos & premat calcaribus,*
> *Tuus repente, spem supra mortalium,*
> *Lysippe curret, quippe jam spirat, labor.*

80. *Tisicrates.*] Τισικράτης.

81. *Demetrius.*] Poliorcetes, Asiæ primum, mox & Macedoniæ tyrannus.

82. *Peucestes.*] Qui in obsidione oppidi Oxydracarum, ut Curtius refert, lib. 9. cap. 17. pag. 368. *tribus jaculis confossus, non se tamen scuto, sed regem* Alexandrum *tuebatur.* In obsidione primarii Mallorum oppidi id contigisse ceteri narrant, Strabo, Plutarchus, Arrianus, Lucianus in Dialogis mortuorum.

83. *Tanta gloria.*] Tam eximiæ honore statuæ, tantoque artifice.

84. *Larissam.*] Pelasgi filiam, quæ arci Argivorum, ac duabus Thessaliæ urbibus nomen suum impertiit. Auctor Pausanias in Corinthiacis.

85. *Et Spintharum.*] Prius *Spinarum* legebatur: quæ vox apud Græcos nusquam occurrit. Proprium viri nomen est Σπίνθαρος, apud Plutarch. lib. de audit. pag. 39. Pausan. lib. 1. in Attic. pag. 56. item lib. 10. in Phoc. pag. 619. Suidam, tom. 2. pag. 792.

86. *Praxiteles .... marmore.*] Propertius, lib. 3. eleg. 8.

> *Phidiacus signo se Juppiter ornat eburno,*
> *Praxitelem Parius vindicat arte lapis.*

87. *Item Catagusam.*] Κατάγουσαν, Cererem scilicet, quæ raptam Proserpinam reducit in domum. Unde κατηγόμενοι, *reduces.* Hic miras merasque afferunt nugas interpretes. Ovidium consule, qui lib. 5. Metam. vers. 565. Jovem ait ita litem de Properpinæ raptu composuisse, ut hæc senis anni mensibus apud Plutonem, totidem apud matrem incoleret.

88. *Nobilemque una.*] Una eademque pictura Ebrietatem Satyrumque descriptos fuisse significat.

89. *Periboëton.*] Περιβόητον, celebrem & nominatissimum. Pausanias, lib. 1. in Atticis: Ἔστι δὲ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ Πρυτανείου καλουμένη Τρίποδες.... Σάτυρος γάρ ἐστιν, ἐφ' ᾧ Πραξιτέλης λέγεται φρονῆσαι μέγα. *Via est a Prytaneo, Tripodes dicta .... Ibi Satyrus exstat, quo Praxiteles se jactasse gloriatur.* Meminit hujus Satyri a Praxitele elaborati, Athenæus, lib. 13. pag. 591. Alterius e marmore Pario, in quo & Liber Pater cum Satyro, Pausanias, lib. 1. in Attic. pag. 81.

90. *Ante Felicitatis ædem.*] Ea signa intelligit, quæ L. Mummius ex Achaica præda detulit, anno Urbis DCVIII. Cicero, orat. 6. in Verrem de signis, num. 4. *Itaque ille L. Mummius, cum Thespiis ea, quæ ad ædem Felicitatis sunt, ceteraque ex illo oppido signa tolleret*, &c. Fuit regione secunda Urbis, ubi & Curia Hostilia. Dio, lib. 44.

91. *Marmoreæ illi suæ.*] Veneri e marmore, de qua lib. 36. sect. 4. num. 5.

92. *Item Stephusam.*] Στέφουσαν, mulierem coronas plectentem.

Stephusam, [93] Spilumenen, [94] Oenophorum: [95] Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, quos a Xerxe Persarum rege captos victa Perside Atheniensibus remisit [96] Magnus Alexander. [97] Fecit & puberem Apollinem subrepenti lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo signa ejus diversos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant [98] Phrynen fuisse, deprehenduntque in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis.

11. [a] Habet & simulacrum benignitas ejus. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie defecisse in homine crederetur. [99] Ipse Calamis & alias quadrigas bigasque fecit, equis semper sine æmulo expressis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, [100] Alcmena nullius est nobilior.

12. [101] Alcamenes Phidiæ discipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur [102] Encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas, bigasque. [103] Tisicratis Leæna laudatur. [104] Scortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Aristogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, usque ad mortem excruciata a tyrannis, non prodidit. Quamobrem Athenienses & honorem habere ei volentes, nec tamen scortum celebrasse, [105] animal nominis ejus fecere: atque ut intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt.

13. [106] Bryaxis Æsculapium & Seleucum fecit. [107] Bedas adorantem. Batton Apollinem, & Junonem, qui sunt Romæ [108] in Concordiæ templo.

14. Ctesilaus vulneratum deficientem, in quo possit intelligi, quantum restet animæ: & [109] Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumque in hac arte est, quod nobiles

Interpretatio.

a *Habet.*] Fecit & Praxiteles effigiem alteram, qua benignæ suæ indolis dedit argumentum. Nam Calamidis quadrigæ aurigam sua manu elaboratum imposuit, &c.

Notæ.

93. *Spilumenen.*] Σπιλουμένην, anum sordidam. Tatianus, in orat. contra Græcos, pag. 183. ipsos irridet, ob meretricum, ceterarumque mulierum statuas, quas illi haberent in pretio: & in exemplum affert hanc in primis. Καὶ Σπιλουμένην τι γυναῖκα Πραξιτέλης ἐδημιούργησεν. Unde Turnebi commentum irridetur, lib. 16. Adverf. cap. 12. pag. 487. existimantis legi hic oportere conjunctim, *Spilumenen oporan*, hoc est, autumnum sordidam, cum de mulierum simulacris sermo habeatur. Et Turnebo sane exemplaria quoque scripta adversantur: nec minus aliis, qui *Psilumenen* legunt.

94. *Oenophorum.*] Οἰνοφόρον, mulierem, quæ vinum fert.

95. *Harmodium.*] De his, sect. 9.

96. *Magnus Alexander.*] Non ipse quidem, sed qui Alexandro successit, Seleücus, si Valerium Maximum audimus: sic enim ille, lib. 2. cap. 10. pag. 238. *Harmodii & Aristogitonis, qui Athenas tyrannide liberare conati sunt, effigies æneas Xerxes, ea urbe devicta, in regnum suum transtulit: longo deinde interjecto tempore, Seleucus in pristinam sedem reportandas curavit*, &c. Nec Seleucus quidem ipse, sed Antiochus Seleuci F. si Pausaniæ fides, lib. 1. in Atticis, pag. 14. Quisquis autem is fuerit, qui demum ea signa Athenis restituerit, præstitisse id eum Alexandri jussu credimus. Plinio Arrianus suffragatur, lib. 3. de exped. Alex. pag. 396. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα κατελήφθη αὐτοῦ, ὅσα Ξέρξης ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἄγων ἦλθε· τά τε ἄλλα, καὶ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος χαλκαῖ εἰκόνες· καὶ ταύτας Ἀθηναίοις πέμπει ὀπίσω Ἀλέξανδρος, καὶ νῦν κεῖνται Ἀθήνησιν ἐν Κεραμεικῷ αἱ εἰκόνες. Quod iterum repetit idem lib. 7. pag. 483.

97. *Fecit & puberem.*) Apollinem videlicet. Vide Notas & Emend. num. XII. Σαυροκτόνον a σαῦρος lacerta, & κτείνω occido.

98. *Phrynen.*] Praxitelis ipsius amasiam: cujus in gratiam & Amoris simulacrum ille finxit, inscripsitque basi epigramma, a Simonide concinnatum, in Anthol. lib. 4. cap. 12. & apud Athenæum:

Πραξιτέλης ὃν ἔπασχε διηκρίβωσεν ἔρωτα
'Εξ ἰδίης ἕλκων ἀρχέτυπον κραδίης.
Φρύνῃ μισθὸν ἐμεῖο διδοὺς ἐμέ· φίλτρα δὲ βάλλω
Οὐκ ἔτι τοξεύων, ἀλλ' ἀτενιζόμενος.

Grotius sic reddidit:

Quam bene Praxiteles finxit, quem sensit Amorem:
De corde exemplar sumpserat ille suo.
Meque mei pretium Phryne dedit: inde sagittis
Nil opus est: videar si modo, sat ferio.

99. *Ipse Calamis.*] De Calamide, Cicero in Bruto, pag. 535. Pausanias, lib. 6. Eliac. poster. pag. 365. Propertius, lib. 3. Eleg. 8.

Exactis Calamis se mihi jactat equis.

Ovidius, lib. 4. de Ponto, eleg. 1. vers. 33.

Vindicat ut Calamis laudes quos fecit equorum.

100. *Alcmena.*] Herculis mater.

101. *Alcamenes.*] Hactenus de celebrioribus statuariis habita oratio: ceteri deinceps ex alphabeti serie appellandi. 'Αλκαμένης Pausaniæ crebro memoratus, non sine peculiari operum ejus commendatione, in Atticis, Arcadicis, &c. De eo rursum inferius, lib. 36. sect. 4. num. 3. & jam supra diximus.

102. *Encrinomenos.*] Ἐγκρινόμενος, in primis approbatus, ceteris prælatus.

103. *Tisicratis.*] Typi hactenus prætulerunt, *Et Iphicratis.* At idem supra num. 8. Tisicratem laudavit.

104. *Scortum hæc*, &c.] Refert hæc quoque de Leæna Athenæus, lib. 13. pag. 596. Item Pausanias, lib. 1. Attic. pag. 48. Vide quæ de ea ante delibavimus, lib. 7. sect. 23.

105. *Animal nominis ejus.*] Nempe leænam. Plutarchus, lib. de garrul. pag. 505. ubi rem prolixe narrat, & eleganter quidem: Ἀθηναῖοι δὲ χαλκῆν ποιησάμενοι λέαιναν, ἄγλωσσον, ἐν πύλαις τῆς ἀκροπόλεως ἀνέθηκαν, &c. Calamidis opus id fuisse, ex aliorum asseveratione, ac probabiliore forma, refert Pausanias, lib. 1. in Attic. pag. 40.

106. *Bryaxis.*] De quo sect. 18. Vide Notas & Emendat. num. XIII.

107. *Bedas, adorantem.*] Subintellige, fecit, ex antecedente sententia. Conjunctim hæc legenda Dalecampius arbitratus est, *Bedas adorantem Batton*, &c. cum sit ibi *Batton* in recto, statuarii nomen, qui sacrificantem, sive, ut nunc Plinius ait, adorantem fecisse rursum traditur inferius, num. 34.

108. *In Concordiæ templo.*] In regione Urbis octava.

109. *Olympium.*] Id ei cognomen hæsit, vel ob eximiam dicendi vim, qua tonare in concionibus, ac fulmen ciere videretur, vel ob insignem domi militiæque potentiam, aliasve ob causas, quas affert Plutarchus in ejus vita, pag. 156. Valer. Maxim. lib. 5. cap. 10. *Non sine causa igitur tanti roboris animus ad Olympii Jovis cognomen ascendit.* Datum est etiam cognomen Olympii Romanis Imperatoribus omnino tribus: Hadriano, Commodo, Severo Alexandro. Hadriani Augusti sunt in Gaza Regia, & alibi, nummi inscripti, ΑΔΡΙΑΝΟΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ, ΚΑΙΣΑΡ ΑΔΡΙΑΝΟΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ, ΚΑΙΣΑΡ ΟΛΥΜΠΙΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΣ. Commodi, in Thesauro Regio: Μ. ΑΥ. ΟΛΥΜ. ΚΟΜΟΔΟΣ, *Marcus Aurelius Commodus.* Denique Severi Alexandri, in collectione MS. D. de Peiresc, p. 109. ΟΛΥΜΠ. ΑΥΡ. ΣΕΟΥΗΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΕΒ. *Olympius Aurelius Severus Alexander Augustus.* Caput laureatum. .)(. Caput Jovis. ΤΕΤΑΡΤΟΥ. *Anno quarto* ejusdem Alexandri imperii. Appellatione ea Græci donasse videntur Augustos, qui in majoribus suis duos haberent Divos Augustos; quasi jam essent ipsi e nomine natalium jure cæli heredes. Sic Hadrianus Divum Titum habuit proavum, Divum Nervam avum maternum: Commodo fuit Divus Marcus pater, & Divus Pius avus. Aurelio Severo Alexandro abavus Divus Marcus, Divi Pii filius. In æream Periclis statuam Epigramma exstat in Anthologia, lib. 5.

viros nobiliores fecit. Cephissodotus Minervam mirabilem in portu Atheniensium, & aram ad templum Jovis Servatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui [110] Philesius cognominatur [111] in Didymæo, Æginetica æris temperatura. Cervumque una ita vestigiis suspendit, [a] ut linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calceque retinentibus solum, ita vertebrato dente utrisque in partibus, ut a repulsu per vices resiliat. [112] Idem & Celetizontas pueros fecit. [113] Chæreas Alexandrum Magnum, & Philippum patrem ejus fecit.

15. [114] Desilaus Doryphoron, & Amazonem vulneratam. [115] Demetrius Lysimachen, quæ sacerdos Minervæ fuit annis sexaginta quatuor. Idem & Minervam, [116] quæ Musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus citharæ tinnitu resonant. [117] Idem equitem Simonem, qui primus de equitatu scripsit. [118] Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros distringentes se fecit. [119] Dinomenes [120] Protesilaum, [121] & Pythodemum luctatorem.

16. Euphranoris Alexander Paris est: in quo laudatur quod omnia simul intelligantur, judex Dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Hujus est Minerva Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium a Quinto Lutatio Catulo dicata: & simulacrum [122] Boni Eventus, dextra pateram, sinistra spicam ac papaver tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes sustinens, [123] in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigasque, [124] & Cliduchon eximia forma: [125] & Virtutem, & Græciam, utrasque colosseas: mulierem admirantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in

INTERPRETATIO.

a *Ut linum.*] Ut filum infra pedes duci trahique possit, alternis vicibus mox digitos mox calcem credas hærere solo: dentes ita sunt vertebratis ossibus similes, *mobilesque ac flexiles* in utrisque partibus, *sive dextris, sive sinistris*, ut si unum pellas, statim alii per vices statim, *hoc est; si lævos pellas, dextri: si dextros, lævi* resiliant.

NOTÆ.

Ἠγασάμην δ' ὁρόων σε, Περίκλεες, ὅττι καὶ αὐτῷ
Χαλκῷ ἀναυδήτῳ δημηγόρον ἦθος ἀνάπτεις,
Ὡς ἔτι Κεκροπίδῃσι θεμιστεύων πολιήταις,
Οὐ μόθον ἐντύνων Πελοπηΐον. Forte, ἢ μόθον.
Multum te, Pericles, miror, quod in ære videndus
Hic etiam serves vultumque habitumque diserti:
Qualis eras quondam vel legum suasor Athenis,
Vel belli in Pelopis populos.

110. *Philesius.*] Φιλήσιος, *amabilis.*

111. *In Didymæo.*] Hoc est, in eo loco, quod Branchidarum & Apollinis Didymæi oraculum appellatur, de quo Plinius, lib. 5. sect. 31. Pausanias in Bœot. lib. 9. pag. 557. Apollinem ex ære in Branchidis a Canacho factum in primis laudat: ὁ μὲν γὰρ ἐν Βραγχίδαις, χαλκοῦ, Κανάχου ποίημα.

11. *Idem & Celetizontas.*] Subintellige, *fecit*, ex antecedentibus. Κελητίζοντας vocant equum singularem regentes, quem κέλητα Græci, Tranquillus desultorium nuncupat.

113. *Chæreas.*] Chærean & Driaden Polyïdi Thessali discipulos architecturæ peritos cum Alexandro militasse apud Vitruvium legimus, lib. 10. cap. 19. pag. 231. & apud Athen. Πολύειδος ὁ Θεσσαλὸς, οὗ οἱ μαθηταὶ συνεστρατεύοντο Ἀλεξάνδρῳ, Διάδης καὶ Χαιρέας. Chærilum statuarium Olynthium, apud Pausan lib. 6. Eliac. post. pag. 375.

114. *Desilaus.*] Δησίλαος. Sic enim MSS. Reg. 2. Colb. 3. aliique: non, ut editi, *Ctesilaus*: cujus habita paulo ante mentio, in eorum numero quorum nominibus præfigitur littera C.

115. *Demetrius.*] Meminit ejus Quintilianus, lib. 12. cap. 10. pag. 895. ubi de statuariis: *Demetrius*, inquit, *tamquam nimius in ea reprehenditur* (nempe in veritate exprimenda) *& fuit amaritudinis, quam pulcritudinis amantior.* De hac Lysimache Pausanias, lib. 1. in Attic. pag. 49.

116. *Quæ Musica.*] Minervæ Musicæ apud Senecam mentio, qui Athenienses ait Antonio adulatos dixisse velle se despondere ei Minervam suam Musicam: quibus ille respondisse fertur, ducturum se quidem, sed dotis nomine imperare se illis talenta mille.

117. *Idem Equitem Simonem.*] Vide Notas & Emendat. num. XIV. Dignum notatu interim id est quod nummus docet ab Occone allatus pag. 198. necdum a quoquam explicatus: DIVO TRAIANO AVG. .)(. IMPERATORI. Vir tunica brevi amictus stat inter equos duos, quos dextra sinistraque freno tenet. Cum titulus picturæ non respondeat, si vox unica credatur esse IMPERATORI; certo idipsum argumento est, aliquam ibi latere sententiam, quæ solis singularum vocum primis litteris syllabisve exprimatur. Legendum sic igitur: IMperatorum Primus Equitatum Romanum Auxiliarem Trajanus Orienti Intulit. Gallice dixeris: *Trajan est le premier des Empereurs qui ait fait passer dans l'Orient de la Cavalerie Romaine pour secourir les alliez.* Vir equum regens, qua forma hic pingitur, etiam cernitur in nummo Getæ inscripto, CASTOR; & equitem equitatumque designat; ob illud Horatii, *Castor gaudet equo*: post illud Homericum, Κάστορά θ' ἱππόδαμον. Alium præterea nummum ibidem refert Occo, in quo *quadrigæ triumphales*, inquit, *pulcherrimus; in capitibus equorum singulis palmæ; & figura insidens currui, dextra flagrum, aut sceptrum potius, sinistra palmam tenet.* Epigraphe eadem, IMPERATORI. Hunc sibi visum fuisse D. Mezzabarba testatur, pag. 164 in Museo locupletissimo nummis antiquis D. Cæsaris Leompardi Patricii Auximani. Spanhemius, pag. 636. visum sibi ait Antonini Pii nummum inscriptum, IMPERATORI: sed oculis fallentibus, pro IMPERATOR II. ut in aureo e Gaza Regia, & alibi in ære magno.

118. *Dædalus ipse.*] Statuarius Sicyonius fuit, de quo multa passim Pausanias, in Eliac. poster. sive libro sexto.

119. *Dinomenes.*] Diximus de eo superius.

120. *Protesilaum.*] Unum e Græcorum ducibus in expeditione Trojana, ab Hectore interfectum.

121. *Et Pythodemum luctatorem.*] Πυθόδημον. In luctatoris similem effigiem elegans Philippi epigramma exstat in Anthologia, lib. 3. cap. 2.

Τὸν ἐκ Σινώπης εἰ κλύεις Δαμόστρατον,
Πίτυν λαβόντα τὴν κατ' Ἰσθμὸν ἑξάκις.
Τοῦτον δέδορκας· οὗ κατ' εὔγυρον πάλην
Ψάμμος πεσόντος νῶτον οὐκ ἐσφράγισεν.
Ἴδ' αὖ πρόσωπον θηρόθυμον, ὡς ἔτι
Σώζει παλαιὰν τὴν ὑπὲρ νίκας ἔριν.
Λέγει δ' ὁ χαλκὸς, ἁ βάσις με λυσάτω,
Χὼς ἔμπνοος νῦν ἕβδομον κονίσομαι.
Notus Sinopes si tibi Demostratus,
Cui pinus Isthmi sexies vinxit caput:
Hunc cernis ipsum: cujus in luctamine
Lapsus arenæ nulla signavit nota.
Vides ut ori torvitas constet vetus,
Et ille quondam nisus ad victoriam?
Æs dicit ipsum: Liberer tantum basi:
Ceu vivus ecce septimæ luctæ paror.

122. *Boni Eventus.*] In nummis Titi, Getæque, Bonum Eventum signatum vidimus, juvenem nimirum, plane ea forma, insignibusque iis decoratum, quæ memorantur a Plinio. Hunc agricolæ in primis venerabantur, teste Varrone, ut sata grandire beneque evenire sineret. Fuit Templum Boni Eventus Romæ prope Thermas Agrippæ, regione nona. Salvianus, lib. 7. *Si quando nobis prosperi aliquid præter spem nostram & meritum Deus tribuit, alius adscribit hoc Fortunæ, alius Eventui, nemo Deo.*

123. *In æde Concordiæ.*] Regione Urbis octava.

124. *Et Cliduchon.*] Diximus de ea voce, num. 1.

125. *Et Virtutem, & Græciam.*] MSS. Reg. 2. & Colb. 3. *Et virtutem egregiam.* Moxque, *mulierum, admirantem, & adorantem*, non *minustrantem & adorantem*, ut in libris vulgatis.

quadrigis. Eutychides [126] Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. [127] Hegiæ Minerva Pyrrhusque rex laudatur: & Celetizontes pueri, & Castor & Pollux ante ædem [128] Jovis Tonantis, Hegesiæ. [129] In Pario colonia Hercules [130] Isidori.

17. [131] Eleuthereus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes, & Argonautas. [132] Leochares aquilam, sententiem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, [133] parcentem unguibus etiam per vestem: puerum [134] Autolycon pancratio victorem, propter quem [135] Xenophon Symposion scripsit: Jovemque illum Tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. [136] Lyciscus Lagonem puerum subdolæ ac fucatæ [137] vernilitatis. [138] Lycus & ipse puerum suffitorem.

18. [139] Menæchmi vitulus genu premitur, replicata cervice: ipseque Menæchmus scripsit de sua arte.

19. [140] Naucydes Mercurio, Discobolo, & immolante arietem censetur. [141] Naucerus luctatorem anhelantem fecit. [142] Niceratus Æsculapium, [143] & Hygiam, qui sunt [144] in Concordiæ templo Romæ.

20. [145] Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Polycles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam, & Minervam: Phœnix Lysippi discipulus, [146] Epithersen.

21. Stipax Cyprius uno celebratur signo, [147] Splanchnopte. Periclis Olympii vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens. [148] Silanion Apollodorum [a] fudit, fictorem & ipsum, sed inter cunctos diligentissimum artis, & inimicum sui judicem, crebro perfecta signa frangentem, dum satiari cupiditate artis non quit, & ideo insanum cognomitatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex ære fecit, [149] sed iracundiam: & Achillem nobilem. [150] Item Epistaten exercentem athletas: [151] Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum [152] Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis Princi-

INTERPRETATIO.

a *Fudit.*] Ex ære.

NOTÆ.

Prius enim illud præstari simul quî possit; intelligo, admirari nimirum quem simul adores: alterum quo pacto in ære exprimi queat, haud satis intelligo.

126. *Eurotam.*] Amnem Laconici agri, de quo lib. 4. sect. 8.

127. *Hegiæ.*] Ἡγίυ statuarii, de quo supra, ubi & de Hegesia simul.

128. *Jovis, Tonantis.*] P. Victor; in descriptione Romæ, regione octava: *Capitolium ..... Templum Jovis Opt. Max. Ædes Jovis Tonantis ab Augusto dedicata in Clivo Capitolino.*

129. *In Pario colonia.*] Hellesponti, de qua lib. 5. sect. 40.

130. *Isidori.*] Statuarii.

131. *Eleuthereus Lycius.*] Hoc est, Eleutheris oriundus, Bœotiæ oppido. De Lycio Myronis discipulo diximus sub initium hujus sect. Vide Notas & Emend. num. XV.

132. *Leochares.*] De quo supra, sub initium hujus sect. Meminit hujus signi Tatianus. Vide Notas & Emendationes, num. XVI.

133. *Parcentem unguibus.*] Scite Martialis, lib. 1. Epigr. 7.

Ætherias aquila puerum portante per auras,
Illæsum timidis unguibus hæsit onus.

Aquilam pictor adjecit, de qua nihil habet Homerus in Iliade.

134. *Autolycon.*] Visum a se id signum testatur Pausanias, lib. 9. in Bœot. Αὐτολύκῳ τῷ παγκρατιάσαντι, οὗ δὲ καὶ εἰκόνα ἰδὼν οἶδα ἐν τῷ πρυτανείῳ τῷ Ἀθηναίων, &c. Et lib 1. in Attic. Πλησίον δὲ Πρυτανειόν ἐστιν, ἐν ᾧ ἀνδριάντες ἄλλοι καὶ Αὐτόλυκος ὁ παγκρατιαστής. Quid sit pancratium diximus superius, num 3.

135. *Xenophon.*] In Symposio, sub ipsum initium, pag. 871. Καλλίας δὲ ὁ Ἱππονίκου ἐρῶν ἐτύγχανεν Αὐτολύκου, παιδὸς ὄντος, καὶ νενικηκότα αὐτὸν παγκράτιον ἧκεν ἄγων εἰς τὴν θέαν. *Autolycum adhuc puerum, quem amore complectebatur, forte tunc quinquertii victorem ad ludorum spectacula deducebat.*

136. *Lyciscus Lagonem.*] Meminit hujus statuæ Martialis, lib. 9. Epigr. 51. pag. 497. ubi se cum egregiis sculptoribus confert: cum formosis puerorum iconibus, quas illi finxere, sua poëmatia: ingentia vatis insulsi poëmata cum operibus luteis:

Nos facimus Bruti puerum, nos Lagona vivum:
Tu magnus luteum, Gaure, giganta facis.

137. *Vernilitatis.*] Vernilis ingenii & fere scurrilis. Familiaris etiam Quintiliano vox.

138. *Lycus & ipse.*] Ut Lyciscus ipse, sic & Lycus puerum fecit, sed suffitorem, sive suffumitorem θυμιῶντα, vaporantem, adolentem, incendentem odores.

139. *Menæchmi.*] Statuarii hujus patriam & scripta retulimus in Auctorum indice. Naupactum ei solum natale fuisse scribit Pausanias in Achaïc. lib. 7. pag. 433. ætatem, Calloni Æginetæ statuario, & Canacho Sicyonio, de quibus nos supra, prope supparem.

140. *Naucydes.*] Laudatur is a Pausania, ut superius diximus, & a Tatiano, orat. contra Græcos, pag. 181.

141. *Naucerus.*] Ναύκερως, an Ναύκληρος.

142. *Niceratus..*] Νικήρατος statuarius a Tatiano laudatus, loc. cit. dicitur Εὐκτήμονος Ἀθηναίου filius.

143. *Et Hygiam.*] Ὑγίαν, quæ Æsculapii filia, ab Hippocrate in suo jurejurando simul cum patre invocatur. Latine *Salutem* aut *Sanitatem* dixeris. In nummis Nicæensium M. Aurelio Principe cusis, e Cimelio Regis Christianissimi, ΘΕΑ ΥΓΕΙΑ. ΝΙΚΑΙΕΙC. Alter ejusdem, ΥΓΕΙΑ. ΑΜΑCΤΡΙΑΝΩΝ.

144. *In Concordiæ.*] Regione Urbis octava.

145. *Pyromachi, &c.*] De Pyromacho & Polycle, supra. Pyromachus idem videtur esse qui Φυρόμαχος inter statuarios appellatur in Anthol. lib. 4. cap. 12. Æsculapii simulacrum a Phyromacho couflatum laudat Diodorus in Excerpt. pag. 336.

146. *Epithersen.*] Ἐπιθέρσην τὸν Μητροδώρου, pugilem eximium, de quo Pausanias, lib. 6. in Eliac. poster.

147. *Splanchnopte.*] Puero ignes sufflante, & torrente exta, ἀπὸ τοῦ τὰ σπλάγχνα ὀπτᾷν.

148. *Silanion.*] De eo superius dictum est. Idem Σαπφὼ ἐχαλκούργησεν, ut est apud Tatianum, orat. contra Græcos, pag. 182.

149. *Sed iracundiam.*] Simile est acumen Pauli Silentiarii, de Bacchæ effigie in Byzantio, in qua furorem ipsum in lapide expressum ait, lib. 4. Anthol. cap. 3. Εἰς Βάκχην ἐν Βυζαντίῳ.

Ἔκφρονα τὴν βάκχην οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ τέχνη
Θήκατο, καὶ μανίην ἐγκατέμιξε λίθῳ.

Interprete Grotio:

Baccha quod insanit, non hoc natura, sed ars est:
Vivit enim lapidi mixtus ab arte furor.

Et Philippi, de Medea, cap. 9.

Ὤ, τίς τεχνίτης τόδε γ' ἔπλασεν, ἢ τίς ὁ γλύπτης,
Ὃς λίθον ἐς μανίην ἤγαγεν εὐτεχνίῃ;

Quis tantum potuit cæli scalprive labore,
Intrarit lapidem mixtus ut arte furor?

150. *Item Epistaten.*] Ἐπιστάτην, seu viri id proprium nomen fuerit, seu magistrum tantummodo, præfectum, præsidemque trigarii significet, sive equorum agitatorem, & trigarium.

151. *Strongylion.*] Στρογγυλίων statuarius, quem Pausanias eo nomine commendat in primis, lib. 9. Bœot. pag. 585. quod boves & equos unus omnium felicissime exprimeret. Dianam quoque fudisse dicitur, lib. 1. Attic. pag. 74. Musas, lib. 9. Bœot.

152. *Eucnemon.*] Εὔκνημον, quod pulcris tibiis esset. De hac Amazonis statua dictum sub finem superioris sect.

pis circumlatam. Item fecit puerum, quem amando [153] Brutus Philippensis cognomine suo illustravit.

22. [154] Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter similitudinem mirabilem fama magnæ subtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læva tribus digitis [155] quadrigulam tenuit, [156] translatam Præneste, tantæ parvitatis, ut totam eam currumque & aurigam integeret alis [157] simul facta musca.

23. [158] Xenocrates Tisicratis discipulus: aut, ut alii, Euthycratis, vicit utrosque copia signorum, & de sua arte composuit volumina.

23. Plures artifices fecere [159] Attali & Eumenis adversus Gallos prælia: Isigonus, [160] Pyromachus, Stratonicus, [161] Antigonus, qui condidit volumina de sua arte. [162] Boëthi, quanquam argento melioris, infans eximie anserem strangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli, clarissima quæque jam sunt dicata Vespasiano Principe [163] in templo Pacis, aliisque ejus operibus, [164] violentia Neronis in Urbem convecta, & in sellariis domus aureæ disposita.

25. Præterea sunt æqualitate celebrati artifices; sed nullis operum suorum præcipui. Ariston, qui & argentum cælare solitus est: [165] Calliades, [166] Ctesias, [167] Cantharus Sicyonius, Dionysodorus [168] Critiæ discipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus, argenti cælatores: [169] Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, [170] Polygnotus: iidem pictores nobilissimi. [171] Item ex cælatoribus, Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiæ discipulus.

26. Nunc percensebo eos, qui ejusdem generis opera fecerunt, [172] ut Apollodorus, Androbulus, Asclepiodorus, Alevas, [173] philosophos: Apellas & adorantes feminas: Antigonus & [174] Perixyomenon, [175] tyrannicidasque supra dictos: Antimachus, Athenodorus feminas nobiles: [176] Aristodemus & luctatores, bigasque cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam hujus quoque [177] Doryphorus.

[178] 27. Cephissodoti duo fuere: prioris est Mercurius, Liberum Patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: [179] persona in incerto est. [180] Sequens philosophos fecit. [181] Colotes qui cum Phidia Jovem Olympium fecerat, philosophos. [182] Item

NOTÆ.

153. *Brutus.*] Is qui ad urbem Philippos victus est ab Octavio & Antonio. De hoc Bruti puero Martialis, Epigrammate proxime a nobis allato, num. 17.

154. *Theodorus.*] Theodori Samii meminere Pausanias pluribus locis, lib. 3. in Lacon. pag. 183. &c. Herodotus, Clio, num. 51. pag. 19. aliique. Plinius ipse lib. 7. sect. 57. Laërtius, lib. 2. in Aristippo, pag. 58. Rhœci filium vocat, qui Ephesino templo substernendos fundamenti vice carbones censuit.

155. *Quadrigulam.*] Vide quæ diximus, lib. 7. sect. 21.

156. *Translatus Præneste.*] In triumpho Syllæ, devicto Mario juniore. Vide lib. 33. sect. 5.

157. *Simul facta.*] Similiter ex ære fusa.

158. *Xenocrates.*] Diximus de eo in Auctorum Indice.

159. *Attali & Eumenis.*] Attalus Pergami rex, amicus ac socius Populi Rom. dictus est. Gallos, sive, ut Pausanias ait, lib. 1. Attic. pag. 13. Γαλάτας, qui nempe Galatiæ vicinas regiones effuse populabantur, multis præliis ambo vicere. Gallorum internecionem in Mysia, ubi eos Attalus delevit, ab eodem Principe statuis æneis compluribus in arce Athenis fuisse exhibitam, docet idem paulo post.

160. *Pyromachus*, &c.] De Pyromacho, supra. Stratonicus idem forte, quem Stratonem Pausanias vocat, lib. 2. Corinth. pag. 127. ubi Æsculapii & Hygiæ signa ab eo ficta laudat in primis.

161. *Antigonus.*] Carystius ille, de quo in Auctorum Indice.

162. *Boëthi.*] Carthaginiensis statuarii, cujus pusio laudatur, sedens ad Veneris pedes, in Eleorum templo, teste Pausania, lib. 5. Eliac. prior. Παιδίον ἐπίχρυσον κάθηται γυμνὸν πρὸ τῆς Ἀφροδίτης· Βοηθὸς δὲ ἐτόρευσεν αὐτὸ Καρχηδόνιος.

163. *In Templo Pacis.*] Regione octava.

164. *Violentia Neronis.*] Quem quingentas ex ære statuas e Græcia Romam asportasse, auctor est Pausanias, lib. 10. in Phoc. pag. 620. De sellariis domus aureæ dicemus, lib. 36. sect. 24. num. 5.

165. *Calliades.*] In libris hactenus editis, *Callias.* Reg. 2. *Callides.* Nos *Calliades*, a Tatiano admoniti, qui Καλλιάδου statuarii meminit, in orat. contra Græcos, pag. 183.

166. *Ctesias.*] Κτησίας. Ita Reg. 2. non, ut editi, *Clesias.*

167. *Cantharus.*] Σικυωνίου Κανθάρου opera laudat Pausanias, lib. 6. Eliac. poster. pag. 376. & alibi.

168. *Critiæ discipulus.*] Κριτίου Ἀττικοῦ opera laudantur a Pausania in Attic. & Eliac. poster. Εὐφορίων ἐν ποτηριογλύπτῃ, in poculorum sculptore, laudatur a Theocriti Scholiaste, ad vers. 1. Idyll. 2. ut is non cælandi modo artem tenuisse, sed & tradidisse de ea arte præcepta videatur. Εὔνικος, Ἑκαταῖος, nondum alibi a nobis reperti.

169. *Lesbocles*, &c.] Λεσβοκλῆς, Πρόδωρος, Πυθόδικος, pariter obscuri. In Reg. 2. *Pythodicus* non legitur. Itaque num ex duobus nominibus conflari unicum oporteat, *Pythodorus*, quem statuarium Thebanum fuisse Pausanias admonet, lib. 9. Bœot. amplius considerandum.

170. *Polygnotus.*] Thasius, Aglaophonte patre, ut docet epigramma Simonidis, relatum a Pausania, lib. 10. Phocic. pag. 662. ubi ejus etiam clarissima opera enumerat.

171. *Item ex cælatoribus.*] E cælatoribus item, inquit, fuere simul pictores eximii, Stratonicus & Scymnus. De Stratonico diximus paulo ante. Σκύμνος adhuc ignotus.

172. *Ut Apollodorus*, &c.] Ἀπολλόδωρος, Ἀνδρόβουλος, Ἀσκληπιόδωρος, Ἀλεύας. Ex his Ἀλεύας apud Theocritum occurrit, Idyll. ιϛ'. sed ab isto diversus.

173. *Philosophos.*] Hi, inquit, proxime appellati, philosophorum simulacra fecere. Juvat ex Sidonio discere, quæ forma cujusque foret, lib. 9. epist. 9. *Per gymnasia pinguntur Areopagitica, vel Prytaneum, Speusippus cervice curva, Aratus panda, Zenon fronte contracta, Epicurus cute distenta, Diogenes barba comante, Socrates coma candente, Aristoteles brachio exserto, Xenocrates crure collecto, Heraclitus fletu oculis clausis, Democritus risu labris apertis, Chrysippus digitis propter numerorum indicia constrictis, Euclides propter mensurarum spatia laxatis, Cleanthes propter utrumque corrosis.*

174. *Perixyomenon.*] Qui per circuitum aut comit, aut scabit, extergitve se, ut ἀποξυόμενος, de quo supra, qui distringit se.

175. *Tyrannicidasque.*] Harmodium & Aristogitonem, de quibus num. 10.

176. *Aristodemus.*] Statuarii Ἀριστοδήμου meminit Tatianus, orat. contra Græcos, pag. 183.

177. *Doryphorus.*] Hoc est, hastatus miles, quem Aristodemus ex ære fudit. De hac voce egimus, num. 2.

178. *Cephissodoti.*] Sic MSS. non *Cephissodori*, ut editi. De utroque superius egimus. Prior Olympiade CII. floruit.

179. *Persona.*] Quis ille sit, quem Cephissodotus sic concionantem manu elata fuderit, in incerto est.

180. *Sequens.*] Alter Cephissodotus, qui floruisse dicitur, sub initium hujus sect. Olympiade CXX.

181. *Colotes.*] In libris hactenus editis, *Colothas.* Reg. 2. *Colytes.* At Pausaniæ, lib. 5. Eliac. prior. pag. 525. Κωλώτης.

182. *Item Cleon.*] Subintellige, Philosophos fecit. Κλέωνος Σικυωνίου ἀνδριαντοποιοῦ meminit Pausanias, lib. 6. poster. pag. 344. Καλλικλέους item Megarensis, pag. 356.

Cleon, & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcosthenes & comœdos, & athletas.

28. [183] Dahippus Perixyomenon. [184] Daïphron, & Democritus, & Dæmon, philosophos.

29. Epigonus omnia fere prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miserabiliter blandiente. [185] Eubolidis, digitis computans.

30. [186] Micon athletis spectatur: Menogenes, quadrigis.

31. [187] Nec minus Niceratus omnia, quæ ceteri, aggressus, repræsentavit Alcibiadem, lampadeque accensa matrem ejus [188] Demaraten sacrificantem.

32. [189] Tisicratis bigæ Piston mulierem imposuit. Idemque fecit Martem & Mercurium, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. [190] Perillum nemo laudat; sæviorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum, justiore sævitia. In hoc a simulacris Deûm hominumque devocaverat humanissimam artem. Ideone tot conditores ejus elaboraverant, ut ex ea tormenta fierent? Itaque una de causa servantur opera ejus, ut quisquis illa videat, oderit manus.

33. [191] Sthenis Cererem, Jovem, Minervam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, & adorantes, sacrificantesque. [192] Simon canem & sagittarium fecit. [193] Stratonicus cælator ille philosophos: [194] Scopas utraque.

34.. Athletas autem, & armatos, & venatores sacrificantesque, [195] Batton: Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyson, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem pictura clarissimus, ut dicemus: Patrocles, Polis, Posidonius, qui & argentum cælavit nobiliter, natione Ephesius: Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomnestus, Timarchides, Timon, Tisias, Thrason.

34. Ex omnibus autem maxime cognomine insignis est [196] Callimachus, semper calumniator sui, nec finem habens diligentiæ, ob id [197] Cacizotechnos appellatus, memorabili exemplo adhibendi curæ modum. Hujus sunt saltantes Lacænæ, emendatum opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam & pictorem fuisse tradunt. Non ære captus, nec arte, unam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit [198] Cato, [199] sed quia Philosophi erat, ut obiter hoc quoque noscatur [200] tam inane exemplum.

NOTÆ.

183. *Dahippus.*] Lysippi filius, ut dictum est num. 7. De Perixyomeno, num. 174.

184. *Daiphron, &c.*] Δαΐφρων, Δημόκριτος, cujus opera laudantur a Pausania, lib. 6. Eliac. post. pag. 347. ubi Pausonis discipulus fuisse traditur, Pauson Amphionis, Amphion Ptolichi, Ptolichus ipse Critiæ, de quo nos supra.

185. *Eubolidis.*] Effictam ab eo statuam ait, viri digitis computantis, spectatissimam, laudatissimamque fuisse. Crediderim *Eubulidæ* potius scribi oportere, quem statuarium insignem fuisse, celebratis ejus operibus, Pausanias ait, lib. 8. Arcad. pag. 479.

186. *Micon .... spectatur.*] Sic Reg. 2. non, *spectatus*, ut editi. Sic infra: *Eudorus scena spectatur*, lib. 35. sect. 40. num. 34. Μίκων, non Syracusanus ille, de quo Pausanias, lib. 6. Eliac. poster. pag. 365. sed alter, Æginieta, de quo idem lib. 5. Eliac. prior. pag. 338. &c.

186. *Nec minus Niceratus.*] De quo supra, num. 19.

188. *Demaraten.*] Δεινομάχην Plutarchus appellat, in Alcibiade, pag. 191. Libanius item, Declam. 9.

189. *Tisicratis bigæ.*] Ita MSS. omnes, Reg. 2. ceterique, non, ut editi, *Pisicrates bigæ Pitho*, &c. Sententia est, ut Calamidis quadrigæ Praxiteles aurigam suum imposuit, quemadmodum dictum est num. XI. sic Pistonem Tisicratis bigæ mulierem imposuisse sua manu. De Tisicrate dictum sæpe superius.

190. *Perillum.*] Περίλαον Græci vocant. Vide Diodor. in Excerpt. pag. 345. Atheniensis fuit. Cetera de eo vulgata. Vide Valer. Max. lib. 9. cap. 2. pag. 429. Ovid. lib. 1. de arte amandi, vers. 655.

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit: infelix imbuit auctor opus.

Convellere hanc porro de tauro æneo famam, fabulisque accensere, conatum ait Timæum historicum, Poybius in Excerptis, pag. 59.

191. *Sthenis.*] Σθένις Autolycum fudit ex ære, eum qui Sinopen condidit a Lucullo Romam advectum. Testis Plutarchus in Lucullo, pag. 506. Et a Pausania laudatur, ut supra diximus.

192. *Simon canem.*] De simone Æginieta fictore, Pausanias lib. 5. Eliac. prior. pag. 341.

193. *Stratonicus cælator ille.*] Jam appellatus, num 25.

194. *Scopas utraque.*] Hoc est, & Simonis, & Stratonici opera fudit ex ære. Recte Barbarus in secundis castigationibus ita emendat, pro *uterque*.

195. *Batton, &c.*] Βάττων, Εὔχειρ Atheniensis statuarius; Eubulidæ F. apud Pausan. lib. 8. Arcad. pag. 479. Γλαυκίδης, qui & Γλαυκίας fictor Æginieta, apud eumdem, lib. 6. Eliac. poster. pag. 360. & 361. Ἡλιόδωρος, Ἱκανὸς, Λόφων, Λύσων qui δημὸν, hoc est, populum Atheniensem finxit: Auctor Pausanias, lib. 1. Attic. pag. 6. Λέων, Μενόδωρος Atheniensis, qui Cupidinem fecit Thespiensem, teste eodem, lib. 9. Bœot. pag. 581. Μυΐαγρος patria Phoceus, ut Vitruvius prodit, in præf. libri 3. pag. 37. non minore ingenio solertiaque, quam Polycletus. Πολυκράτης, Πολύδωρος, Πυθόκριτος, de quo supra: Πρωτογένης, de quo lib. 35. sect. 36. Πατροκλῆς ille Crotoniata, de quo Pausanias lib. 6. Eliac. poster. pag. 379. Πόλις, qui, ut opinor, Architecturam pariter exercuit, scripsitque de symmetriis volumen, teste Vitruvio in præf. libri 7. pag. 125. Ποσειδώνιος, Περικλύμενος & Φίλων ambo inter statuarios nobiles laudati a Tatiano, in orat. contra Græcos, pag. 183. Τιμόθεος, de quo Pausanias, lib. 2. Corinth. pag. 146. Θεόμνηστος Sardianus fictor, lib. 6. Eliac. poster. pag. 371. Τιμαρχίδης Atheniensis statuarius, lib. 10. Phocic. pag. 678. Τίμων, Τισίας, Θράσων, cujus opera vidisse se Strabo testatur, lib. 14. pag. 641.

196. *Callimachus.*] Hujus opera Pausanias recenset, lib. 1. Attic. pag. 23. & 48.

197. *Cacizotechnos.*] Κακιζότεχνος, ut & Pausanias ait, lib. 1. Attic. pag. 48. *Cacatechnos* Vitruvius dixit, lib. 4. cap. 1. In Reg. 2. cod. *Cacotexitechnon*, κακοτηξίτεχνον, quod artem corrumpere videretur, nimia diligentia. Similis huic iste, de quo superius hac sect. num. 21. *diligentissimus artis, & inimicus sui judex*, &c.

198. *Cato.*] Cato minor, sive Uticensis. Vide Plutarchum in ejus vita. Clodius Tribunus pleb. Cyprum adjudicarat populo Rom. ad quam possidendam missus est Cato. Vide Ciceron. lib. 15. Epist. Famil. 4. Velleium, lib. 2. num. 45. & Plutarch. pag. 776.

199. *Sed quia Philosophi.*] Quos diligebat, cum proavus ejus Cato major Græcos omnes odisset. Plinius lib. 7. sect. 31. de utroque Catone: *Quanta morum commutatio! Ille semper alioqui universos ex Italia pellendos censuit Græcos: at pronepos ejus Uticensis Cato, unum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportavit.*

200. *Tam inane exemplum.*] Levitatis exemplum, quod eos diligebat, ut diximus, quos proavus odisset.

35. In mentione ſtatuarum eſt & una non prætereunda, licet auctoris incerti, [201] juxta Roſtra, Herculis tunicati, [202] Eleo habitu, Romæ, torva facie, [203] ſentienteque ſuprema in tunica. In hac tres ſunt tituli: [204] L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicaſſe: tertius, T. Septimium Sabinum Ædilem curulem ex privato in publicum reſtituiſſe. [205] Tot certaminum tantæque dignationis ſimulacrum id fuit.

XX. Nunc revertemur ad differentias æris & mixturas. [1] In Cyprio coronarium tenuatur in laminas: [2] taurorumque felle tinctum, ſpeciem auri in coronis hiſtrionum præbet. Idemque in uncias additis auri ſcrupulis ſenis, [3] prætenui pyropi bractea igneſcit. [4] Regulare & in aliis fit metallis: itemque caldarium. [5] Differentia, quod caldarium funditur tantum, malleis fragile, quibus regulare obſequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium eſt. [a] Sed & in ceteris metallis, cura diſtat a caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitiis, excoctiſque, regulare eſt. [6] In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ, provinciiſque. [7] Sed octonas plumbi libras addunt, & bene recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maxime ſentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura nigrum atque fragile conficitur. Præterea ſemel recoquunt: quod ſæpius feciſſe, bonitati plurimum confert. * [8] Id quoque notaſſe non ab re eſt, æs omne frigore magno melius fundi. * CAP. IX.

[b] Sequens temperatura ſtatuaria eſt, eademque tabularis, hoc modo: Maſſa [c] proflatur in primis: mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc eſt, ex uſu coëmpti. Peculiare in eo condimentum [d] attritu domiti, & conſuetudine nitoris veluti manſuefacti. [9] Miſcentur & plumbi argentarii pondo duodena ac ſelibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnum & [10] formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarii vigeſima: maximeque ita colorem bibit, quem Græcanicum vocant. Noviſſima eſt, quæ vocatur ollaria, vaſe nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas æris additis. Cyprio ſi addatur plumbum, color purpuræ fit in ſtatuarum prætextis.

XXI. [1] Æra extersa rubiginem celerius trahunt, quam neglecta, niſi oleo perungantur. [2] Servari ea optime in liquida pice tradunt. Uſus æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem tranſlatus eſt, [3] tabulis æreis, in quibus publicæ conſtitutiones inciduntur.

XXII. Metalla æris multis modis inſtruunt medicinam, utpote cum hulcera omnia ibi ocyſſime ſanentur. Maxime tamen prodeſt cadmia. [1] Fit ſine dubio hæc & in argenti CAP. X.

INTERPRETATIO.

a *Sed &c.*] In aliis a Cypro fodinis ærariis.
b *Sequens.*] Ad ſtatuas faciendas, & ad ducendas tabulas æneas, altera hæc opportuna æris temperatura eſt.
c *Proflatur.*] Flando reſolvitur.
d *Attritu.*] Quando ex crebro attritu domitum eſt, & quemdam veluti nitorem traxit.

NOTÆ.

201. *Juxta Roſtra.*] In foro Romano, regione Urbis octava.

202. *Eleo habitu.*] In M S S. *Soleo habitu.* Turnebus, lib. 16. Adverſ. cap. 12. pag. 487. legit *Oetæo habitu*: nempe tunica illa moleſta, quæ tabe veneni imbuta, viſceribus ejus inhæſit, tantoſque cruciatus excitavit, ut in ardentem pyram conjicere ſe maluerit, quam acerbum dolorem perferre diutius.

203. *Sentienteque.*] Sentiente in ea tunica ſupremum finem.

204. *L. Luculli.*] Ejus, qui adverſus Mithridatem bella geſſit.

205. *Tot certaminum.*] Tot viris claris honorem ſtatuæ illius ſibi vindicantibus.

Sect. XX. 1. *In Cyprio coronarium*, &c.] Hæc totidem verbis Iſidorus, lib. 16. cap. 19. Coronarium Galli vocant, *Clinquant*, mimorum coronis adhiberi ſolitum. Savotus, lib. de nummis, part. 2. cap. 17. pag. 124.

2. *Taurorumque felle.*] A ſolo igne trahere hunc colorem Savotus eſt auctor, loc. cit. pag. 125.

3. *Prætenui pyropi.*] Hoc eſt, ut Iſidorus explicat loc. cit. *Prætenui bractea igneſcit, & imitatur flammas, unde & pyropum dicitur.* Græci πυρωπὸν vocant, quod eſt aſpectu rutilo.

4. *Regulare.*] Quod in regulas ducitur, quod malleis tunditur, ut ductile fiat, & regulare: ſicut contra fuſile, quod tantum funditur, quale caldarium eſt. Iſidorus, loc. cit. Alibi quam in ærariis Cypri fodinis fieri nunc Plinius admonet.

5. *Differentia*, &c.] Totidem verbis Iſidorus, loc. cit.

6. *In reliquis.*] Iſidorus, loc. cit.

7. *Sed octonas .... addunt.*] Ad centena ſcilicet æris proflati pondo, ut mox dicetur.

8. *Id quoque notaſſe.*] Iiſdem verbis Iſidorus loc. cit. Ab his vocibus Pliniani editores capitis initium fecere, cui & addidere lemma, *Differentiæ æris & mixturæ*, quod multo ante præfigi oportuit eo loco, unde nos ſectionem viceſimam auſpicati ſumus, ut ipſa commonſtrat Pliniana oratio. In M S S. porro *frigori magno* legimus.

9. *Miſcentur.*] Coloſſi equeſtres, ſimileſve ſtatuæ, non ex ſolo ære conflantur, ſed pars aliqua ſtanni Cornubienſis admiſcetur, ut facilius æs fuſum fluat: tunc appellari ſolet *Bronze*. Si cum centum libris æris miſceantur viginti pondo ſtanni purgatiſſimi, vocatur metallum, ut in campanis, tormentiſque ignivomis fieri ſolet. Simile huic fere eſt, in quo plumbum argentarium admiſceri ſolitum Plinius ait hoc loco: quod ipſe idcirco *album æs* appellat, lib. 16. ſect. 22.

10. *Formalis.*] Ad formas faciendas, *pour faire des moules.*

Sect. XXI. 1. *Æra exterſa.*] Totidem verbis Iſidorus, lib. 16. cap. 19.

2. *Servari ea.*] Iſidorus, loco cit.

3. *Tabulis æreis*, &c.] Priſcos illos Græcos ac Latinos, leges, fœdera, aliaque in æreis tabulis inſculpſiſſe, tralatitium eſt. Livius, lib. 3. cap. 57. *Leges Decemvirales, quibus XII. Tabulis eſt nomen inditum, in æs inciſas, in publico propoſuerunt.* Servius, in illud Maronis, Æneid. 6.

Fixit leges pretio, atque refixit:

Fixit autem ideo, inquit, *quia inciſæ in æreis tabulis leges affigebantur parietibus.* Cicero, 3. Philip. 36. *Antonius falſas leges in æs incidendas & in Capitolio figendas curavit.* Hinc & leges ipſæ *Æra* appellatæ. Idem Tullius, lib. 12. Epiſt. Famil. 1. *Cujus æra refigere debebamus, ejus etiam chirographa defendimus.* Et 3. in Catil. 19. *Cum & legum æra liquefacta ſunt.* Tamen vetuſtiore ævo inciſæ in ligno leges. Teſtis Gellius lib. 2. cap. 12. *In legibus Solonis illis antiquiſſimis, quæ Athenis axibus ligneis inciſæ ſunt*, &c. Unde has legum tabulas ab Athenienſibus Axonas eſſe nuncupatas, Plutarchus in Solone tradit.

Sect. XXII. 1. *Fit ſine dubio hæc.*] Totidem verbis hæc

fornacibus, candidior ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. [2] Namque ut ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fusuris necessarius, [3] medicinæ inutilis: [a] [4] sic rursus in fornacibus exsistit, aliamque nominis sui originem recipit. [5] Fit autem egesta flammis atque flatu tenuissima parte materiæ, cameris lateribusve fornacum pro quantitate levitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacum ore, qua flammæ eructantur, appellata [6] capnitis, exusta, & nimia levitate similis favillæ. [7] Interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botryïtis cognominata: ponderosior hæc priore, levior porro secuturis. Duo ejus colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, [8] oculorumque medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter gravitatem ad cameras pervenire non potuit. [9] Hæc dicitur placitis, & ipsa ab argumento, crusta verius, [10] quam pumex, intus varia, ad psoras utilior, [11] & ad cicatrices [b] trahendas. [12] Fluunt ex ea duo alia genera: onychitis extra pæne cærulea, intus onychitæ maculis similis. Ostracitis tota nigra, & e ceteris sordidissima, vulneribus maxime utilis. [13] Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterumque a medicis coquitur carbone puro; atque ubi in cinerem rediit, extinguitur vino ammineo, quæ ad emplastra præparatur: quæ vero ad psoras, aceto. [14] Quidam in ollis fictilibus tusam urunt, ac lavant in mortariis, postea siccant. Nymphodorus [15] lapidem ipsum quam gravissimum spississimumque urit pruna, & exustum Chio vino restinguit, tunditque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluvia macerat, iterumque terit quod subsidit, donec cerussæ similis fiat, [16] nulla dentium offensa. [c] Eadem Iollæ actio: sed quam purissimum lapidem eligit.

XXIII. [1] Cadmiæ effectus siccare, persanare, sistere fluxiones, pterygia & sordes oculorum purgare, scabritiem extenuare, & quidquid [2] in plumbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad omnia eadem uritur: præterque, albugines oculorum & cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte sanat, idque Ægyptii collyrii modo terunt in coticulis. Facit & vomitiones e melle sumptum. [4] Uritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere, circumlito spiramento, in caminis, donec vasa ipsa percoquantur. [6] Quidam & salem addunt, alii alumen pro sulphure, alii nihil, sed aceto tantum aspergunt. Ustum teritur mortario Thebaïco, aqua pluvia lavatur, iterumque adjecta largiore teritur, [6] & dum considat, relinquitur: hoc sæpius, donec ad speciem minii redeat. Tunc siccatum in Sole in ærea pyxide servatur.

Cap. XI. XXIV. [1] Et scoria æris simili modo lavatur, minore effectu, quam æs ipsum: Sed

Interpretatio.

a *Sic rursus.*] Sic rursum alia in fornacibus, *in quas lapis ille conjicitur ad fusuram æris*, cadmia gignitur, aliamque habet originem eodem servato nomine.

b *Trahendas.*] Delendas.

c *Eadem.*] Sic & Iollas facit.

Notæ.

pariter Isidorus, loc. cit. & Diosc. lib. 5. cap. 84. Γεννᾶται δὲ καδμεία καὶ ἐκ τῶν ἀργυρείων, λευκοτέρα καὶ κουφοτέρα οὖσα· καὶ δὲ τὴν δύναμιν ἥττων. Gallis, *Calamine*: Reperitur in Gallia, & Leodiensi agro.

2. *Namque ut ipse lapis.*] Non est is proprie cadmia, sed cadmia tamen a nonnullis vocatur. Plinius hoc libro, sect. 2. *Fit æs & e lapide æroso, quem cadmiam vocant.*

3. *Medicinæ inutilis.*] Per se nimirum, neque ustione præparatus. Alioqui enim medici, ut Nymphodorus, & Iollas, atque ex eorum placitis Plinius ipse sub finem hujus sect. exustum, cribratumque in varios medicinæ usus recondunt.

4. *Sic rursus.*] Ita Reg. 2. ceterique MSS. ut connectatur hæc sententia cum superiore. In libris hactenus editis: *Namque ipse lapis .... Hic rursus exsistit*: insulse prorsus: nam quo tandem sensu, lapis exsistere in fornacibus dicitur?

5. *Fit autem.*] Dioscor. lib. 5. cap. 84. totidem ferme verbis: Γεννᾶται δὲ ἡ καδμεία ἐκ τοῦ χαλκοῦ καμινευομένου, προσιζανούσης τῆς λιγνύος τοῖς τοίχοις καὶ τῇ κορυφῇ τῶν καμίνων. *Gignitur & cadmia e fuligine, quæ dum excoquitur æs, egesta flammis flatuque, lateribus camerisque fornacum applicatur.* Vide etiam auctorem libri de simp. med. ad Patern. tomo 13. operum Galeni, pag. 987.

6. *Capnitis.*] Καπνῖτις, fumosa.

7. *Interior optima.*] Diosc. loc. cit. Καδμείας ἀρίστη μέν ἐστιν ἡ Κυπρία, καλουμένη δὲ βοτρυῖτις, hoc est, racemosa. In officinis Tuthia Alexandrina dicitur, quoniam ex Ægypto Syriaque advehitur: a Tuthia tamen Arabum diversa. Canepar. descr. 1. cap. 3. pag. 10.

8. *Oculorumque.*] Diosc. loc. cit. & Oribasius, lib. 13.

9. *Hæc dicitur placitis.*] Diosc. loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ πλακώδης τις λεγομένη, quasi crustosa.

10. *Quam pumex.*] Pumicosam enim cadmiam optimam esse oportere, auctor est Diosc. loc. cit. qui exuri jubet ad medicinæ usum, donec pumicosa videatur: μέχρι κισσηρώδης τὴν ὄψιν γένηται.

11. *Et ad cicatrices.*] Καπουλοῦν δυναμένη, inquit Dioscor. loc. cit.

12. *Fluunt ex ea.*] Hæc duo genera totidem notis describit & Diosc. lib. 5. cap. 84. Ὀνυχῖτις, καὶ ὀστρακῖτις, sive testacea. Illa ab intercurrentibus lineis, seu maculis, onychitæ lapidi similibus, διαφύσεις ἔχουσα ἐμφερεῖς ὀνυχίτῃ λίθῳ. Ista a superficie terrea sive testacea, nomen habet: γεώδει δὲ ἡ ὀστρακώδει κεχρημένη ἐπιφανείᾳ.

13. *Omnis autem.*] Diosc. loc. cit. & post illum Oribasius, lib. 13. fol. 227. totidem omnino verbis.

14. *Quidam in ollis.*] Diosc. & Oribas. locis cit.

15. *Lapidem ipsum.*] Ex quo fieri æs, quemque cadmiam appellari diximus sub initium hujus sectionis.

16. *Nulla dentium offensa.*] Ita ut, cum manditur, dentibus cedat. Diosc. loc. cit.

Sect. XXIII. 1. *Cadmiæ effectus.*] Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει στυπτικήν, κοιλωμάτων ἀναπληρωματικήν, καθαρτικὴν ῥυπαρῶν, &c

3. *Et æs ipsum ad omnia eadem.*] Hoc est, ut Diosc. explicatius tradit, lib. 5. cap. 87. ad siccandum, purgandum, extenuandum, hulcera ad cicatricem perducenda, oculorum vitia exterenda, &c.

4. *Vritur autem Cyprium.*] Æs scilicet. Dioscor. lib. 5. cap. 87. uri sic jubet clavos æreos dissolutarum navium, in fictilibus crudis compositos, substrato sulphure, cum salis pari pondere, & iisdem his vicissim insparsis: olla deinde operculata, etiam circumlito creta figulari spiramento, inditur fornaci, donec figlinum plane percoquatur: πωμασθεῖσα δὲ ἡ χύτρα, καὶ ὑποχρισθεῖσα πηλῷ κεραμικῷ δίδοται εἰς κάμινον, &c. Frustra *camini* legit hic Budæus, Plinio ac Dioscoride refragantibus.

5. *Quidam & salem.*] Quæ sectione reliqua continentur, totidem fere verbis habet Diosc. lib. 5. cap. 84. & 87. sub finem.

6. *Et dum considat.*] Dum nihil spumæ sordiumve supernatet, sed purum considat. Diosc. lib. 5. cap. 74.

Sect. XXIV. 1. *Et scoria æris.*] Hæc totidem verbis Diosc-

& æris flos medicinæ utilis est. Fit ære fuso, & [2] in alias fornaces translato: ibi flatu crebriore [3] excutiuntur velut [a] milii squamæ, quas vocant florem. Cadunt autem, [4] cum panes æris aqua refrigerantur rubentque. [b] Similiter ex eis fit, [5] quam vocant lepida, & sic adulteratur flos, [6] ut squama veneat decussa vi [7] clavis, in quos panes ærei [8] ferruminantur. In Cypri maxime officinis omnia. Differentia hæc est, quod squama excutitur ictibus iisdem panibus: flos cadit sponte.

XXV. [1] Squamæ est alterum genus subtilius, [2] ex summa scilicet lanugine decussum, quod vocant stomoma. Atque hæc omnia medici (quod pace eorum dixisse liceat) ignorant, pars major & nomina: in tantum a conficiendis medicaminibus absunt, quod esse proprium medicinæ solebat. Nunc quoties incidêre in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc est, impendio miserorum experiri commentaria, [3] credunt Seplasiæ omnia fraudibus corrumpenti. Jam quidem facta emplastra & collyria mercantur: [c] [4] tabesque mercium, aut fraus Seplasiæ sic exteritur. Et squama autem & flos uruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lavantur, [5] ut supra, ad eosdem usus: & amplius [6] ad narium carnosa vitia: itemque sedis: [7] & gravitates aurium, per fistulas in eas flatu impulsa: [8] & uvas oris, farina admota. [9] Tollit & tonsillas cum melle. [10] Fit & ex candido ære squama longe Cypria inefficacior. Nec non urina pueri prius macerant clavos, panesque. Quidam vero excussam squamam terunt, & aqua pluvia lavant. [11] Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulsi hemina, & illinunt cum polline.

XXVI. [1] Æruginis quoque magnus usus. Sed pluribus fit ea modis. [2] Namque & e lapide, ex quo coquitur æs, deraditur: [3] & ære candido perforato, atque in cadis super

INTERPRETATIO.

a *Milii.*] Apludæ, corticesve qui milium obvolvunt.

b *Similiter.*] Præterea fit e panibus laminisve æris lapis, qua flos adulteratur: & sic squama venit, alias non venalis, sed vilis: decutitur autem ea mallei ictibus e clavis, quibus conflandis massæ seu laminæ æreæ indurantur.

c *Tabesque.*] Tabidæque sic merces officinarum, aut Sephlasiæ fraus usu teritur, & ab ægris absumitur.

NOTÆ.

cor. lib. 5. cap. 87. sub finem. Scoriam Galli vocant, *Crasse*, ou *loppe de bronze*.

2. *In alias fornaces.*] Vel e fornacibus in receptacula delapso per tubulos ad ea pertinentes, ut ait Diosc. lib. 5. cap. 88. Utroque enim modo peragitur.

3. *Excutiuntur.*] Eo flatu follium crebriore excitantur squamæ milii similes, *κεγχροειδές τι,* inquit Dioscor. lib. 5. cap. 88. Auctor libri de simp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 987. *Ipsum flos est in specie milii*, &c. Sic etiam MSS. non *exciuntur*, ut scribi Salmasius jubet, in Solin. pag. 1076.

4. *Cum panes.*] Massæ candentes æris. Qui repurgandis metallorum inquinamentis præsunt, inquit Dioscor. lib. 5. cap. 88. aquam purissimam æri affundunt, ejus refrigerandi gratia. Hac vero repentina densatione ac concretione, velut exspuitur, & emicat granum milio simile, quem vocant florem. *Γίνεται δὲ οὕτως, ὅταν ἐν μεταλλικαῖς χώναις ... διακαθαίροντες τὴν ἀκαθαρσίαν οἱ πρὸς τούτοις ὄντες, ὕδωρ ἐπιχέουσι ἀκραιφνέστατον αὐτῷ, ψύξαι προαιρούμενοι· ὑπὸ οὖν τῆς αἰφνιδίου πυκνώσεως καὶ συναγωγῆς, ὥσπερεὶ ἐκπτύεται καὶ ἐπανθεῖ τὸ προειρημένον, (χαλκοῦ ἄνθος.)*

5. *Quam vocant lepida.*] *Λεπίδα*, hoc est, squamam æris.

6. *Ut squama veneat*, &c.] Hunc Plinii locum integerrimum repræsentamus, qualis in codice Reg. altero exstat, cum hactenus interpolatum libri vulgati exhibeant in hunc modum: *ut squama væneat pro eo. Est autem hæc decussa vi clavis, per quos panes ærei ferruminantur.* Vidit & e suis codicibus Salmasius in Solin. p. 177. ut edidimus, ita legi oportere: Plinii tamen sententiam, quam interpretatione nostra perspicuam, ut quidem remur, fecimus, assequi se negat posse. Etiam in Parmensi editione, Brixiensi, & aliis ante Frobenium, *in quos panes ærei* non *per quos*, diserte scribitur.

7. *Clavis.*] Qui ex ære pro navibus configendis parabantur. Idcirco hæc squama clavaris appellata, a Diosc. lib. 5. cap. 89. *Λεπὶς δὲ ἡ μὲν ἐκ τῶν Κυπρίων χαλκουργικῶν ἥλων παχεῖα, καλουμένη δὲ ἡλῖτις, καλή.* Græcis *ἧλος* clavus est.

8. *Ferruminantur.*] Parantur, & indurantur. Plinius, lib. 36. sect. 67. *Vitrum sulphuri concoctum ferruminatur in lapidem*, hoc est, indurescit, concrescitque.

Sect. XXV. 1. *Squamæ est alterum.*] Oribasius, lib. 13. pag. 233. *Χαλκοῦ λεπὶς*, *hoc est, squama æris, laudatissima est quæ ex Cypriis officinarum clavis excussa, crassaque est, & helitis a clavis ducto nomine appellatur .... squama vero, quam stomoma* (*στόμωμα*) *vocant, habet eamdem vim quam æris squama*, &c. Celsus, lib. 6. cap. 6. in Cleonis collyrio: *Squamæ æris, quod στόμωμα appellant pondo* X. I. hoc est, denarius unus. Non viderunt hæc auctorum testimonia Saracenus, Dalecampius, & qui eos sequitur Salmasius in Solin. pag. 1084. qui Plinium halluninatum hoc loco putant: neque aliud esse *στόμωμα* asseverant, quam ferrum illud durissimum, quod *Aciarium* Glossæ, Galli vocant, *de l'acier*.

2. *Ex summa .... lanugine.*] Panum æreorum.

3. *Credunt Seplasiæ.*] Unguentariis pigmentorumque negotiatoribus, ut dictum est sect. ult. libri superioris, in fine. Vide Notas & Emend. num. XVII.

4. *Tabesque mercium.*] Ironia est: Purgari vel sic ait officinas tabidis situque corruptis mercibus, Seplasiæ fraudem omnem exteri ac deleri, cum vel putrida medicamenta, vel adulterata a seplasiariis, coëmant medici imperiti, quos ea per se se conficere par fuit.

5. *Ut supra, ad eosdem.*] Ut de cadmia dictum est sect. 22. de Cyprio ære, sect. 23. & ad eosdem, ad quos illa valere dictum est, usus.

6. *Ad narium.*] Diosc. lib. 5. cap. 88. *Ἐκτήκει δὲ καὶ τὰ ἐν μυκτῆρσι σαρκώματα καὶ δακτυλίων*, *absumit narium carnosa vitia, itemque sedis.* *Σάρκωμα* carnositas, carnis præter naturam incrementum. In his utique vitiis primum obtinent polypi locum: de quibus Theod. Priscianus ita pronunciat, lib. 1. cap. 11. *Polypis eminentibus æris florem, & sinopidem ex æquo combures, & ex eo pulvere sanabis loca.*

7. *Et gravitates*, &c.] Diosc. totidem verbis, loc. cit.

8. *Et uvas oris.*] Quam & columellam vocant. Sic Reg. 2. Prius *& hulcera oris* legebatur. At Diosc. loc. cit. *Στέλλει δὲ καὶ κιονίδας.* Vidit hoc & Pintianus in suo codice. Farinam porro, quæ hic admovenda dicitur, squamam ipsam æris & florem intellige. Sic & chalcitis, sect. 29. farina sua tonsillas compescit.

9. *Tollit &.*] Diosc. loc. cit.

10. *Fit & ex candido.*] Diosc. lib. 5. cap. 89. Vide Notas & Emend. num. XVIII.

11. *Dant & hydropicis.*] Bibendam scilicet, ac præterea illinunt. Scribonius Largus, Compos. 133. *Ad hydropicos, cum jam distenti sunt propter aquæ multitudinem ..... squamæ æris, quam λεπίδα Græci vocant, pondo victoriati, data cum apii seminis pari pondere ex aqua mulsa cyathis quatuor: plurimum autem aquæ dejicit.*

Sect. XXVI. 1. *Æruginis.*] Nostris, *Verd-de-gris.*

2. *Namque & e lapide.*] Eo scilicet ex quo fieri æs, quem & cadmiam appellari a quibusdam diximus, sect. 22. Oribasius, lib. 13. Collect. pag. 227. *In Cypriis quoque metallis æruginem gigni ferunt: lapidibus quibusdam æs habentibus, in quibus effloreścit ærugo, ... sed illam & paucam esse, & optimam.* Hausit hæc ille, ut pleraque solet, ex Diosc. lib. 5. cap. 91. Nativa porro hæc ærugo est: sequitur factitia.

3. *Et ære candido.*] Hic prior æruginis conficiendæ modus, qui & a Diosc. traditur, lib. 5. cap. 91. *Εἰς πιθάκνην*, inquit, &c. *In cadum, aut aliud consimile vas, acetum quam*

acetum suspenso, æreo obturatis operculo: [a] multo probatiore, [4] quam si hoc idem squamis fiat. [5] Quidam vasa ipsa candidi æris fictilibus condunt in aceto, raduntque x. die. [6] Alii vinaceis contegunt, totidemque post dies radunt. [7] Alii delimatam æris scobem aceto spargunt, versantque spathis sæpius die, donec absumatur. [8] Eamdemque scobem alii terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocyssime vero contingit [9] coronariorum recisamentis in acetum additis. [10] Adulterant marmore trito maxime Rhodiam æruginem, alii pumice, aut gummi. [11] Præcipue autem fallit atramento sutorio adulterata. [12] Cetera enim dente deprehenduntur, stridentia in frendendo. [13] Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ sincera est, suum colorem retinet: quæ mixta atramento, rubescit. Deprehenditur & papyro, galla prius macerato: nigrescit enim statim ærugine illita. Deprehenditur & visu, maligne virens. [14] Sed sive sinceram sive adulteratam, aptissimum est siccatam in patina nova uri & versari, [15] donec favilla fiat: postea teritur & reconditur. [16] Aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus masculum admiscent. [17] Lavatur autem ærugo, sicut cadmia. [18] Vis ejus collyriis oculorum aptissima, [19] delacrymationibus mordendo proficiens. Sed ablui necessarium penicillis calidis, donec rodere desinat.

XXVII. [1] Hieracium vocatur collyrium, quod ita maxime constat: temperatur autem id Hammoniaci unciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti sutorii, quod chalcanthum vocant, totidem: misyos vero una, croci sex. Hæc omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedii, [2] contra initia glaucomatum & suffusionum, contra caligines, & scabritias, & albugines, ac genarum vitia. Cruda autem ærugo vulnerariis emplastris miscetur. Oris gingivarumque hulcerationem mirifice emendat, & labiorum hulcera cum oleo. Quod si & cera addatur, purgat, & ad cicatricem perducit. Ærugo & callum fistularum erodit, vitiorumque quæ circa sedem, sive per se, sive cum Hammoniaco illita, vel collyrii modo in fistulas adacta. Eademque cum resinæ terebinthinæ tertia parte subacta, lepras tollit.

Cap. xii. XXVIII. Est & alterum genus æruginis, quam vocant [1] scoleca: [b] [2] in Cyprio ære hoc, trito alumine & sale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quam acerrimo. [3] Non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, [4] donec viride fiat, contrahatque se vermiculorum specie, [5] unde & nomen. Quod vitium ut emen-

Interpretatio.

a *Multo.*] Erit autem ærugo ea multo probatior, &c.

b *In Cyprio.*] In mortario Cyprii æris hoc *invenitur.*

Notæ.

acerrimum infundito, atque illi superponito inversum vas æneum, præsertim concameratum: sin minus, planum: sit vero id probe detersum, nullumque habeat spiramentum. Decima deinde die sublato operculo æruginem inhærentem deradito.

4. *Quam si hoc idem squamis.*] Nam & e squamis, & e scobe delimata æris ærugo conficitur: ἔνεστι δὲ καὶ ἐκ ῥινισμάτων ποιῆσαι ἢ λεπίδων. Dioscor. loc. cit.

5. *Quidam vasa ipsa.*] Diosc. totidem verbis, loc. cit. post Theophr. lib. περὶ λίθων, pag. 12. Oribasius, lib. 13. f. 226. Auctor lib. de simp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 984. Lamellis æreis idem effici & ipsi tradunt, & Vitruvius quoque, lib. 7. cap. 12. pag. 145.

6. *Alii vinaceis.*] Dioscor. & auctor libri ad Patern. locis cit.

7. *Alii delimatam.*] Dioscor. & auctor proxime cum eo laudatus.

8. *Eamdemque.*] Auctor libri ad Patern. loc. cit.

9. *Coronariorum.*] Exsistit statim ærugo e recisamentis æreis, quæ abjiciunt ii qui coronas ex ære faciunt, quod coronarium idcirco appellatum est, sect. 20.

10. *Adulterant, &c.*] Totidem verbis Diosc. lib. 5. cap. 91. & Oribas. lib. 13. pag. 227.

11. *Præcipue.*] Diosc. & Oribas. loc. cit.

12. *Cetera enim.*] Oribas. loc. cit. *Quin dentibus quoque cognoscitur: nam quæ sincera est, lævis, & non aspera, illis cedit.* Totidem verbis & Diosc. lib. 5. cap. 91.

13. *Experimentum in batillo.*] Ferreum id instrumentum est, quo prunæ colliguntur, ad similitudinem palæ: *une pelle à feu.* Laminam pro batillo Diosc. adhibet, quod eumdem usum habet: cetero Dioscoridis rationi prorsus Pliniana congruit: Τὸ δὲ χάλκανθον, inquit, ἀπελέγχεται τῷ πυρί, &c. *Atramentum sutorium igne deprehenditur: namque si laminæ aut fictili æruginem ita adulteratam insperseris, & horum alterutrum fervcnti cineri aut prunis imposueris, mutato colore rubescet, quæ atramento sutorio mixta fuerit,* &c.

14. *Sed sive sinceram.*] Hæc totidem verbis Diosc. lib. 5. cap. 92.

15. *Donec favilla.*] Donec colorem cinereum quodammodo referat, inquit Diosc. ἕως ἂν μεταβάλλῃ, καὶ ὑπόσποδος γένηται τῇ χρόᾳ.

16. *Aliqui, &c.*] Diosc. loc. cit.

17. *Lavatur....sicut cadmia.*] De quâ, sect. 22.

18. *Vis ejus.*] Oculorum cicatrices exteri ea & attenuari auctor est Diosc. loc. cit. A Galeno in collyriis oculorum sæpissime adhibetur, lib. 4. κατὰ τόπους.

19. *Delacrymationibus.*] Lacrymis ciendis. Dioscorides, loc. cit. Δύναται δὲ πᾶς ἰὸς στύφειν,..... δάκρυον ἄγειν, &c.

Sect. XXVII. 1. Ab Hierace confectore nomen habere videtur. Celsus, lib. 6. cap. 6. *Hieracis collyrium: Id quoque quod Hieracis nominatur, ... habet myrrhæ* P. x. I. *Hammoniaci* P. x. II. *Æruginis rasæ* P. x. IIII. &c. Similius est, quod Cæsarianum ibidem appellatur: *Habet atramenti sutorii* P. x. I. *Mysi* P. x. I. *Piperis albi* P. x. V. *Cadmiæ lotæ* P. x. III. &c. Plura vero his affinia Galenus affert, lib. 4. κατὰ τόπους, cap. 8. pag. 434. & seq.

2. *Contra initia.*] Quæ reliqua deinceps sectione hac continentur, totidem ea verbis exstant apud Dioscor. lib. 5. cap. 92.

Sect. XXVIII. 1. *Scoleca.*] In libris hactenus editis, *scoleciam.* Reg. 2. *scoleaca.* At Index loci hujus, *Scolex æris.* Dioscoridi lib. 5. cap. 92. ἰὸς σκώληξ, *ærugo vermicularis,* a vermiculorum specie.

2. *In Cyprio ære.*] In mortario Cyprii æris. Εἰς θυίαν Κυπρίου χαλκοῦ, ἔχουσαν δὲ καὶ δοίδυκα ἀπὸ τῆς αὐτῆς πεποιημένον ὕλης, ἐγχέας ὄξους λευκοῦ καὶ δριμέος, &c. *In mortarium Cyprii æris, quod & pistillum ex eadem materia factum habeat, aceti albi acrisque heminam dimidiam infundito,* &c.

3. *Non fit hoc.*] Diosc. loc. cit.

4. *Donec viride.*] Donec æruginis colorem referat, & strigmenti spissitudinem contrahat, inquit Dioscor. loc. cit. ἕως τῇ μὲν χροιᾷ ἰώδης, τῇ δὲ συστάσει γλοιώδης γένηται.

5. *Unde & nomen.*] Hanc appellationis illius caussam, etsi est verissima, Dioscorides non attigit. Nam quod & ille, & eum secutus Oribasius, lib. 13. pag. 227. de vermiculis Rhodiacis afferunt, neque huc pertinet, & valde vereor ut sincerum sit.

detur, duæ partes quæ fuere aceti, [6] miſcentur urina pueri impubis. [7] Idem autem in medicamentis & ſanterna efficit, [8] qua diximus aurum ferruminari, uſuſque utriuſque, qui æruginis. [9] Scolecia fit & per ſe, deraſa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus.

XXIX. Chalcitin vocant lapidem, ex quo ipſum æs coquitur. [1] Diſtat a cadmia, quod illa ſuper terram ex [a] ſubdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item quod chalcitis friat ſe ſtatim, mollis naturâ, ut videatur lanugo concreta. Eſt & alia diſtinctio, quod chalcitis tria genera continet, æris, & miſyos, & ſoryos, de quibus ſingulis [2] dicemus ſuis locis. [3] Habet autem æris venas oblongas. [4] Probatur mellei coloris, gracili venarum diſcurſu, friabilis, nec lapidoſa. Putant & recentem utiliorem eſſe, quoniam inveterata [5] ſory fiat. [6] Vis ejus ad excreſcentia in hulceribus, ſanguinem ſiſtere, gingivas, vuam, tonſillas farina compeſcere. Vulvæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum ſucco vero porri verendorum additur emplaſtris. [7] Maceratur autem in fictili ex aceto circumlito fimo diebus XL. & colorem croci trahit. Tunc admixto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, [8] pſoricon dictum. Quod ſi duæ partes chalcitidis tertia cadmiæ temperentur, acrius hoc idem fiet: [9] etiamnum vehementius, ſi aceto, quam vino temperentur. Toſta vero efficacior fit ad eadem omnia.

XXX. [1] Sory Ægyptium maxime laudatur, multum ſuperato Cyprio, Hiſpanienſi, & Africo: [2] quanquam oculorum quoque curationi quidam utilius Cyprium putant: [3] ſed in quacumque natione optimum, cui maximum virus in olfactu, trituque pinguiter nigreſcens, & ſpongioſum. [4] Stomacho res contraria in tantum, ut quibuſdam olfactu modo vomitiones moveat. Et Ægyptium quidem tale: [5] Alterius nationis contritum ſplendeſcit, ut miſy, [6] & eſt lapidoſius. [7] Prodeſt autem & dentium dolori, ſi contineatur, atque colluat: & oris hulceribus gravibus, quæque ſerpunt. [8] Uritur carbonibus, ut chalcitis.

XXXI. [1] Miſy aliqui tradiderunt fieri [2] exuſto lapide in ſcrobibus, flori ejus luteo miſcente ſe ligni pinei favilla. Revera autem e ſupradicto fit lapide, concretum natura, diſcretumque, & optimum in Cypriorum officinis: [3] cujus notæ ſunt friati aureæ ſcintillæ, & cum teratur, arenoſa natura, ſive terrea, chalcitidi ſimilis. Hoc admiſcent, qui aurum purgant. Utilitas ejus infuſi cum roſaceo auribus purulentis: & in lana impo-

INTERPRETATIO.

a *Subdialibus.*] Sub dio expoſitis.

NOTÆ.

6. *Miſcentur urina.*] Tertia nempe urinæ parte ad duas aceti partes addita. Aliter Dioſc. loc. cit. Ἐνεργὴς δὲ καὶ εὔχρους γίνεται ἄγαν, ἐὰν ὄξους μὲν λάβῃ μέρος ἕν, οὔρου δὲ παλαιοῦ μέρη δύο, τὰ δ' ἄλλα, ὡς προείρηται. *Efficax autem & valde boni coloris redditur, ſi duæ partes urinæ veteris cum una aceti adjiciantur, & reliqua, uti dictum eſt, peragantur.*

7. *Idem autem.*] Dioſc. lib. 5. cap. 104.

8. *Qua diximus.*] Anteriore libro, ſect. 29.

9. *Scolecia.*] MSS. *Scolea.* Fieri autem & per ſe ait, hoc eſt, & aliud genus eſſe, non cura & arte factitium, ut quod proxime ante explicuit, ſed ſponte proveniens, ac nativum. Hæc ærugo vermicularis a Dioſc. foſſilis appellatur, lib. 5. cap. 92. ἰὸς σκώληξ ὀρυκτός.

Sect. XXIX. 1. *Diſtat a Cadmia.*] Ab æroſo illo altero lapide, ex quo fieri æs diximus, ſect. 2. & 22.

2. *Dicemus ſuis locis.*] Sect. triceſima, quæ ſequitur, & triceſima prima.

3. *Habet autem æris.*] Hoc eſt, æris ſimiles. Dioſc. lib. 5. cap. 115. Χαλκῖτιν προκριτέον τὴν χαλκοειδῆ .... τὰς ἶνας ἐπιμήκεις καὶ ἀποστίλβούσας ἔχουσαν. *Optima chalcitis æris ſpeciem refert .... intercurſantibus venis oblongis, ſplendentibuſque.* Auctor libri de ſimp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 787. *Chalcitis gleba eſt naturalis, quæ eſt in Cypro inſula, quæ in metallis invenitur, colore ſubaureo, intus venas habens diffuſas*, &c.

4. *Probatur.*] Probat & Dioſc. loc. cit. εὔθρυπτον, ἄλιθόν τε, καὶ οὐ παλαιάν.

5. *Sory fiat.*] Sory ipſum vetuſtate mutari in chalcitin, auctor eſt Galenus, lib 9. de fac. ſimp. med. pag. 266. atque hæc tria tenuitate tantum diſcrepare, craſſiſſimumque eſſe ſory, tenuiſſimum miſy: mediam chalcitin. Sic etiam Aëtius, lib. 2. de re med cap. 65. pag. 57.

6. *Vis ejus*, &c.] Sic Dioſc. totidem fere verbis, lib. 5. cap. 115. Ἔστι δὲ καὶ τῶν μετρίως σηπόντων· ποιεῖ δὲ καὶ πρὸς ἐρυσιπέλατα, ἕρπητας, αἱμορραγίας τὰς ἐξ ὑστέρας καὶ μυκτήρων σὺν πράσου χυλῷ. Ξηραίνει δὲ πρός τε ἐπουλίδας καὶ νομὰς καὶ παρίσθμια. *Eſt & in genere leviter exedentium. Quin etiam efficax eſt ad eryſipelata & herpetas, itemque ſanguinis e vulva & naribus eruptiones cum porri ſucco.* Et inter ea quæ corpus exedunt, chalcitin Celſus enumerat, lib. 5. cap. 7. Et cap. 22. *ad putrem carnem continendam, ne ultra ſerpat, eamque leniter exedendam, ... auripigmentum cum chalcitide*, &c. De ſiſtendo ſanguine, uvaque compeſcenda, etiam Plinius Valer. lib. 3. cap. 21.

7. *Maceratur autem.*] Dioſc. ad verbum, lib. 5. cap. 116.

8. *Pſoricon.*] Ψωρικὸν Dioſc. loc. cit. & Galeno, lib. 9. de fac. ſimp. med. pag. 272. ubi ſimili ferme ratione hoc medicamenti genus concinnat: Dioſcorides vero plane eadem. Nomen habet, quod contra ſcabrities & aſperitates cutis, quas ψώρας Græci dicunt, vim habeat. Celſus, lib. 6. cap. 6. tit. *Ad oculos ſcabros. Nulla per ſe materia eſt, quæ pſoricum nominetur: ſed chalcitidis aliquid, & cadmiæ dimidio plus ex aceto ſimul conteruntur: idque in vas fictile additum, & contectum ficulneis foliis ſub terra reponitur: ſublatumque poſt dies XX. rurſus teritur, & ſic appellatur.*

9. *Etiamnum vehementius.*] Oribaſius, lib. 13. fol. 231.

Sect. XXXI. 1. *Sory Ægyptium.*] Dioſc. lib. 5. cap. 119. Σῶρυ .... εὑρίσκεται ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν ἄλλοις δὲ τόποις, ὡς ἐν Λιβύῃ, καὶ Ἰσπανίᾳ, καὶ Κύπρῳ. προκριτέον καὶ τὸ Αἰγύπτιον, &c. *Couperoſe cendrée.*

2. *Quanquam oculorum.*] Sic ad ocularia medicamenta Cyprium quoque miſy Ægyptio anteponit Dioſcor. lib. 5. cap. 117.

3. *Sed in quacumque.*] Dioſc. totidem verbis, loc. cit.

4. *Stomacho*, &c.] Dioſc. loc. cit.

5. *Alterius nationis.*] Vide Notas & Emend. num. XIX. Ut miſy ſplendeſcat, dicetur ſect. ſeq.

6. *Et eſt lapidoſius.*] Sory videlicet: de quo Galenus, lib. 9. de fac. ſimp. med. pag. 266. Οὐ τήκεται τὸ σῶρυ, διὰ τὸ λιθωδεστέραν τε καὶ σφοδροτέραν ἔχειν τὴν πῆξιν. *Sory non liqueſcit, quoniam lapidoſius eſt, vehementiuſque compactum.*

7. *Prodeſt autem.*] Et hoc de ſory Dioſcorides quoque prodidit, lib. 5. cap. 119. Ἰᾶται δὲ καὶ ὀδονταλγίας ἐντιθέμενον εἰς τὰ βρώματα, καὶ τοὺς ὑποσαλεύοντας δὲ ὀδόντας κρατύνει. *Dolori dentium cavernis eorum inditum medetur: eoſdem labantes firmat.*

8. *Uritur.*] Dioſc. loc. cit.

Sect. XXXI. 1. *Miſy.*] Μίσυ Dioſcoridi, lib. 5. cap. 117. Noſtris, *Coupe-roſe jaune*, ſeu Vitriolum Romanum.

2. *Exuſto lapide.*] Quem chalcitim vocant, ut dictum eſt initio ſect. 29.

3. *Cujus notæ ſunt.*] Dioſc. loc. cit. Μίσυ δὲ παραληπτέον τὸ Κύπριον, χρυσοφανές, σκληρόν, καὶ ἐν τῷ θραυσθῆναι χρυσίζον, καὶ ἀποστίλβον ἀστεροειδῶς. *Miſy aſſumendum natione*

ſiti, capitis hulceribus. Extenuat etiam ſcabritias oculorum inveteratas. Præcipue utile tonſillis, contraque anginas, & ſuppurata. Ratio, ut ſedecim drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lenteſcat. Sic ad ſupradicta utile eſt. Quoties opus ſit molliri vim ejus, mel aſpergitur. Erodit & callum fiſtularum, [a] ex aceto foventium: & collyriis additur. Siſtit & ſanguinem, hulceraque quæ ſerpant, quæve putreſcant. Abſumit & excreſcentes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis utile: & feminarum profluvium ſiſtit.

XXXII. [1] Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento ſutorio. [2] Appellant enim chalcanthum. Nec ullius æque mira natura eſt. [3] Fit in Hiſpaniæ puteis ſtagniſve, id genus aquæ habentibus. Decoquitur ea, admixta dulci pari menſura, & in piſcinas ligneas funditur. Immobilibus ſuper has tranſtris dependent reſtes lapillis extentæ, quibus adhæreſcens limus, vitreis acinis imaginem quamdam uvæ reddit. Exemptum ita ſiccatur diebus XXX. Color eſt cæruleus, perquam ſpectabili nitore, [4] vitrumque eſſe creditur: diluendo fit atramenthum tingendis coriis. Fit & pluribus modis: [5] genere terræ eo in ſcrobes cavato: quarum e lateribus diſtillantes hiberno gelu ſtirias, [6] ſtalagmian vocant: neque eſt purius aliud. [7] Sed ex eo candidum colorem ſentientem violam, lonchoton appellant. [b] Fit & in ſaxorum catinis, pluvia aqua corrivato limo gelante. Fit & ſalis modo, flagrantiſſimo Sole [8] admiſſas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, foſſile, aut factitium appellant hoc: pallidius, & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maxime Cyprium in medicinæ uſu. [9] Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum melle. [10] Purgat & caput dilutum, ac naribus inſtillatum: item ſtomachum, cum melle aut aqua mulſa ſumptum. [11] Medetur & oculorum ſcabritiei dolorive, & caligini, & oris hulceribus. Siſtit & ſanguinem narium: item hæmorrhoïdum. [12] Extrahit oſſa fracta cum ſemine hioſcyami. Suſpendit epiphoras, penicillo fronti impoſitum. Efficax & in emplaſtris ad purganda hulcera, & excreſcentia hulcerum. Tollit & uvas, vel ſi decocto tangantur. Cum lini quoque ſemine ſuperponitur emplaſtris ad dolores tollendos: quodque ex eo candicat, in eo uſu præfertur violaceis, ſi gravitati aurium per fiſtulas inſpiretur. Vulnera etiam per ſe illitum ſanat, ſed tinguit cicatrices. [13] Nuperque inventum, urſorum in arena & leonum ora inſpargere illo: tantaque eſt vis in adſtringendo, ut non queant mordere.

CAP. XIII. XXXIII. [1] Etiamnum in ærariis reperiuntur, quæ vocant [2] pompholygem & ſpodon. Differentia, quod pompholyx lotura paratur, ſpodos illota eſt. [3] Aliqui id quod ſit candidum leviſſimumque, pompholygem dixere: & eſſe æris [4] & cadmiæ favillam. Spodon nigriorem ponderoſioremque eſſe, deraſam parietibus fornacum, mixtis ſcintillis, aliquando & carbonibus. [5] Hæc aceto accepto odorem æris præſtat, & ſi tangatur lingua, ſaporem

INTERPRETATIO.

a *Ex aceto.*] Iis qui ex aceto fiſtulas fovent miſy.

b *Fit. &c.*] Fit & in ſaxis excavatis, aqua pluvia, quæ per venas chalcanthi labitur, limo corrivato, ac gelaſcente.

NOTÆ.

Cyprium auri ſpeciem præ ſe ferens, ac durum, quodque dum friatur, aureis micet ſcintillis, ac ſtellæ modo ſplendeſcat.

Sect. XXXII. 1. *Græci cognationem æris nomine.*] Hanc nominis affinitatem, idem alibi gentilitatem vocat: cujus occaſione, ut alias monuimus, de rebus agit alioqui diſparibus, nec alia re, niſi vocis ſono, connexis.

2. *Appellant.... chalcanthum.*] Χάλκανθον. Noſtri, *du vitriol, de la couperoſe.*

3. *Fit in Hiſpaniæ.*] Hæc totidem verbis Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 2. Diſpar aliquantum Dioſcoridis ratio eſt, lib. 5. cap. 114.

4. *Vitrumque eſſe creditur.*] Sic Reg. 2. & alii. Ob perſpicuitatem ſcilicet: Dioſc. loc. cit. Ἄρεστον δ' αὐτοῦ ἡγητέον τὸ κυάνεον.... καὶ διαυγές. Inde chalcantho apud nos vitrioli nomen.

5. *Genere terræ eo.*] Quale in Hiſpaniæ puteis ſupradictis reperitur. Ita Reg. 2. & Colb. 3. Editi hoc tantum, *genere eo*, obſcura, ac mutila oratione. Iſidorus, loc. cit. hoc tantum: *Fit & in ſcrobibus cavatis, quarum de lateribus decidentes guttæ coaleſcunt.*

6. *Stalagmian.*] Σταλαγμίαν, hoc eſt, chalcanthum ſtillatitium. Σταλακτὶς & σταλακτικὸν a Dioſc. appellatur, lib. 5. cap. 14.

7. *Sed ex eo.*] E ſtillatitio chalcantho. Vide Notas & Eemend. num. XX. Λογχωτὸν eſt Dioſcoridi, loc. cit. aliiſque.

8. *Admiſſas.*] In ſcrobes excavatas, aquæ ſupradictæ e puteis hauſtæ admittuntur, mox Sole coguntur: ut ſalem dixit antea fieri, lib. 31. ſect. 39. aqua e puteis in ſalinas ingeſta. Sic etiam Iſidorus, loc. cit.

9. *Sumitur, &c.*] Dioſc. lib. 5. cap. 114. Ἕλμινθας πλατείας ἀναιρεῖ < α' σὺν ὕδατι καταπινόμενον, ἢ μετὰ μέλιτος ἐκπινόμενον.

10. *Purgat, &c.*] Dioſc. totidem verbis, loc. cit.

11. *Medetur, &c.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 55. In MSS. porro, *ſcabritiæ*, legimus, non *ſcabritiei.*

12. *Extrahit oſſa.*] Dioſc. lib. 1. Εὐπορ. cap. 166. Ἀνάγει δ' ὀστέα καὶ ἀφίστησι.... χάλκανθον, σὺν ὑοσκυάμου σπέρματι.

13. *Nuperque.*] Totidem verbis Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 2.

Sect. XXXIII. 1. *Etiamnum in ærariis.*] In fornacibus, in quibus æs uritur.

2. *Pompholygem, & ſpodon.*] Πομφόλυξ levior eſt, evolatque ad fornices, quibus bullarum inſtar adglutinatur: unde nomenclaturam traxit, quoniam πομφόλυξ Græcis bulla eſt. Noſtris, *La fleur de la calamine.* Non eſt officinarum tuthia, ut recte probat Savotus, lib. de nummis, pag. 106. & 107. Spodion vero ponderoſius, quare ad fornices non aſcendit, ſed vel cineris inſtar, unde nomen, humi decidit, adhæretve parietibus. Longe diſparis naturæ ſpodion officinarum eſt, quod ex uſto fit ebore. Savotus, loc. cit. pag. 108.

3. *Aliqui.*] Quos ſecutus eſt Dioſc. lib. 5. cap. 85. apud quem hæc totidem verbis exſtant, de ſpompholygis ſpodiique diſcrimine: & apud Oribaſ. lib. 13. pag. 231. qui ex Dioſcoride hauſit: ut & Galenus, lib. 9. de fac. ſimp. med. cap. 3. pag. 268.

4. *Et cadmiæ favillam.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Sic Dioſc. & Galenus, loc. cit. ubi pompholyga aïunt eſſe, ἀναφερόμενον αἴθαλον, καμινευομένης τῆς καδμείας.

5. *Hæc aceto accepto.*] Hoc eſt, aceto ſubacta. Dioſc. loc. cit. Ἐν τῷ ὄξει φυραθεῖσα.... ἔτι δὲ βορβορίζουσα ἐν τῇ γεύσει, *guſtu cœnum reſipit.*

horridum.

horridum. [6] Convenit oculorum medicamentis, quibuscumque vitiis occurrens, [7] & ad omnia, quæ spodos: hoc solum distat, quod hujus [8] elutior vis est. [9] Additur & in emplastra, quibus lenis quæritur refrigeratio & siccatio. Utilior ad omnia quæ vino lota est.

XXXIV. [1] Spodos Cypria optima. Fit autem liquescentibus cadmia, [2] & ærario lapide. [3] Levissimum hoc efflatur & ocyus, evolatque e fornacibus, & tectis adhærescit, a fuligine distans candore. Quod minus candidum ex eo, immaturæ fornacis argumentum est: hoc quidam pompholygem vocant. Quod vero rubicundius ex iis invenitur, acriorem vim habet, exhulceratque adeo, ut cum lavatur, si oculos attingat, excæcet. Est & mellei coloris spodos, in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcumque genus lavando fit utilius: [4] purgatur ante penna, dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterunt. Media vis ejus est, quæ vino lavatur. Est aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum minus apta putatur. Eadem efficacior hulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, & omnibus medicamentis, quæ parantur contra gangrænas. Fit & in argenti fornacibus spodos, quam vocant [5] lauriotin. Utilissima autem oculis affirmatur, quæ fiat in aurariis: nec in alia parte magis est vitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirenda essent metalla, vilissimis rebus utilitates easdem excogitavit.

XXXV. [1] Antispodon vocant cinerem fici arboris, vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleastri, vel cotonei mali, vel lentisci. [2] Item ex moris immaturis, id est, candidis, in Sole arefactis: vel e buxi coma, vel pseudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. [3] Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, similiter pollere inventum est. Uruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur.

XXXVI. In ærariis officinis [1] & spegma fit, jam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatuque accensis: ac repente vehementiori flatu exspuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, esse stratum debet.

XXXVII. Facile ab ea discernitur, quam in iisdem officinis [1] diphrygem vocant Græci, ab eo quod bis torreatur. [2] Cujus origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur [3] in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cujusdam specus arefacto prius, [4] mox paulatim circumdatis sarmentis. [5] Tertio fit modo in fornacibus æris fæce subsidente. Differentiæ siquidem, quod æs ipsum in catino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, [6] diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, [a] ferruminari: circa hunc æs fervere, ipsum vero non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, & esse [b] nodum quemdam materiæ. Id quod ex cocto supersit, diphryges vocari. [7] Ratio ejus in medicina similis supra dictis: siccare, & excrescentia consumere, & perpurgare. [8] Probatur lingua, ut eam siccet tactu statim, saporemque æris reddat.

XXXVIII. Unum etiamnum æris miraculum non omittemus. Servilia familia [1] illu-

INTERPRETATIO.

a *Ferruminari.*] Coalescere.

b *Nodum.*] Duriorem materiam.

NOTÆ.

6. *Convenit.*] Pompholyx nimirum. Ita Galenus, lib. 9. de fac. simp. med. cap. 3. pag. 269.

7. *Et ad omnia quæ spodos.*] Ut exemplum in re una statuam, spodos sect. seq. utilis dicitur hulceribus quæ manant, Græci ἀχῶρες vocant: ad eumdem usum commendat pompholygem Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 5. *de achoribus.*

8. *Elutior vis est.*] Imbecillior spodi seu spodii vis. Sic Horatius, lib. 2. Satyr. 4. vers. 16.

Irriguo nihil est elutius horto.

Hoc est, nihil insipidius, quam hortensia quæ multis aquis irrigantur.

9. *Additur*, &c.] Galenus, loc. cit.

Sect. XXXIV. 1. *Spodos Cypria.*] Oribasius, lib. 13. fol. 231.

2. *Et ærario lapide.*] Æroso lapide, , ex quo fieri æs dictum est sect. 2. & 22.

3. *Levissimum hoc.*] Sic Reg. 2. & alii. Editi perperam, *levissime hæc.* Simon Januensis, cap. de pompholyge, legit, *levissimo flatu, evolatque*, &c.

4. *Purgatur ante penna*, &c.] Sic libri editi, manuque scripti. Simon Januensis, qui totum hoc de pompholyge caput exscripsit, mendose, *purgatur ante prima: deinde crassior: lotura digitis scabritiem exemit.*

5. *Lauriotin.*] Λαυριῶτιν a Laurio Atticæ pago, ubi argenti metalla fuere. Pausanias, statim initio libri primi, sive Attic. Πλέοντι δὲ ἐς τὸ πρόσω Λαύριόν τέ ἐστιν, ἔνθα ποτὲ Ἀθηναίοις ἦν ἀργύρου μέταλλα. Hinc γλαῦκες Λαυριωτικαὶ apud Erasm. Chil. 2. Cent. 8. Adag. 31.

Sect. XXXV. 1. *Antispodon.*] Ἀντίσποδα dicuntur, quæ deficiente sæpenumero spodio, in ejus locum opportune sufficiuntur. De his eadem plane tradit & Diosc. lib. 5. cap. 86. & Oribasius, lib. 13. fol. 231.

2. *Item ex moris*, &c.] Diosc. & Oribas. locis cit.

3. *Taurini quoque*, &c.] Auctores proxime appellati.

Sect. XXXVI. 1. *Et spegma fit.*] Sic etiam MSS. An *psegma* ψῆγμα potius, quæ vox Græce ramenta & micas significat, quæ appellatio huic æris paleæ accommodata satis videtur?

Sect. XXXVII. 1. *Diphrygem.*] Dioscoridi, lib. 5. cap. 120. τὸ διφρυγὲς, scilicet ὑπὸ τοῦ δὶς φρυγέσθαι, quod bis torrefiat: sive quod & arefiat a Sole, & ab igne torreatur.

2. *Cujus origo triplex.*] Totidem ea plane verbis a Dioscoride explanata, loc. cit. & ab Oribasio, lib. 13. fol. 226.

2. *In rubricam.*] In rubricæ colorem: ὅταν ἡ χρόα μιλτώδης γένηται. Diosc. loc. cit.

4. *Mox paulatim.*] Subintellige, usto tostove.

5. *Tertio fit.*] Hoc est, tertium nihil aliud est, nisi sedimentum æris in fornace adusti.

6. *Diphryges remanet.*] In fundo, ceu fæx, subsidet: εὑρίσκεται ἐν τῇ χώνῃ ἐγκείμενον τῷ πυθμένι αὐτῆς. Diosc. loc. cit.

7. *Ratio . . . similis supradictis.*] Æri, scoriæ, cadmiæ, flori. Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει συπτικήν τε, καὶ ἀνακαθαρτικὴν ἐπιτεταμένως, σμηκτικήν τε καὶ ξηραντικὴν, καὶ κατασταλτικὴν ὑπερσαρκώσεως, &c.

8. *Probatur.*] Diosc. loc. cit. ad verbum.

Sect. XXXVIII. 1. *Illustris in Fastis.*] Ob multos Consu-

ſtris in Faſtis, trientem æreum paſcit auro & argento, conſumentem utrumque. Origo atque natura ejus incomperta eſt mihi. Verba ipſa de ea re Meſſalæ ſenis ponam. Serviliorum familia habet trientem ſacrum, cui ſumma cum cura magnificentiaque ſacra quotannis faciunt: quem ferunt alias creviſſe, alias decreviſſe videri, & ex eo aut honorem aut diminutionem familiæ ſignificari.

CAP. XIV. XXXIX. Proxime indicari debent metalla ferri, optimo peſſimoque vitæ inſtrumento. Siquidem hoc tellurem ſcindimus, ſerimus arbuſta, ponimus pomaria, vites ſqualore deciſo annis omnibus cogimus juveneſcere. Hoc exſtruimus tecta, cædimus ſaxa, omneſque ad alios uſus ferro utimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus ſolum, ſed etiam miſſili volucrique, nunc tormentis excuſſo, nunc lacertis, nunc vero pennato: quam ſceleratiſſimam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidem, ut ocyus mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennaſque ferro dedimus. Quamobrem culpa ejus non Naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum eſt poſſe innocens eſſe ferrum. In fœdere, quod expulſis regibus populo Romano dedit Porſenna, nominatim comprehenſum invenimus, ne ferro niſi in agricultura uterentur. [1] Et ſtilo ſcribere intutum, ut vetuſtiſſimi auctores prodiderunt. Magni Pompeïi in tertio Conſulatu exſtat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum telum eſſe in Urbe.

XL. Et tamen vita ipſa non defuit [a] honorem mitiorem habere ferro quoque. [1] Ariſtonidas artifex cum exprimere vellet Athamantis furorem [2] Learcho filio præcipitato reſidentem pœnitentia, æs, ferrumque miſcuit, ut rubigine ejus per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc ſignum exſtat Thebis hodierno die. Eſt in eadem urbe & ferreus Hercules, quem fecit [3] Alcon, laborum Dei patientia inductus. Videmus & Romæ ſcyphos e ferro dicatos in templo [4] Martis Ultoris. [5] Obſtitit eadem Naturæ benignitas, exigentis a ferro ipſo pœnas rubigine: eademque providentia nihil in rebus mortalibus [6] faciente, quam quod infeſtiſſimum mortalitati.

XLI. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe inſula etiam Italiæ [1] Ilva gignente: minimaque difficultate cognoſcuntur, ipſo colore terræ manifeſto. [2] Sed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadocia tantum quæſtio eſt, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfuſa certo fluvio terra, neque aliter ferrum e fornacibus reddit. [3] Differentia ferri numeroſa. Prima in genere terræ cælive. Aliæ molle tantum, plumboque vicinius ſubminiſtrant: aliæ fragile & æroſum, rotarumque uſibus & clavis maxime fugiendum, cui prior ratio convenit. Aliud brevitate ſola placet, [4] claviſque caligariis: aliud rubiginem celerius ſentit. [5] Stricturæ vocantur hæ omnes, quod non in aliis metallis, a ſtringenda acie vocabulo impoſito. Et fornacum maxima differentia eſt: [6] nucleuſque quidem ferri excoquitur in his ad indurandam aciem: aliquæ modo ad denſandas incudes, malleorumve roſtra. [7] Summa autem differentia in aqua eſt, cui ſubinde

INTERPRETATIO.

a *Honorem.*] Ad mitiores uſus adſciſcere, *exempli gratia, ad ſtatuas, de quibus ſtatim dicetur.*

NOTÆ.

latus, ac triumphos, qui notantur in Faſtis.

Sect. XXXIX 1. *Et ſtilo ſcribere intutum.*] Minime tutum. Sic etiam MSS. Sunt qui *vetitum* malint. *Intutum* Tacito ſemel, ſæpius Ammiano uſurpata vox.

Sect. XL. 1. *Ariſtonidas.*] Ἀριστωνίδας.

2. *Learcho filio.*] Exſtat apud Naſonem fabula, lib. 4. Metam. verſ. 467.

3. *Alcon.*] Meminit hujus in Laconicis Pauſanias, & Hippocoontis filium vocat: Naſo quoque, lib. 13. Metam. verſ. 683.

Illi fabricaverat Alcon
Myleus, & longo cælaverat argumento.

Niſi forte hic Naſonis Alcon argentarius faber eſt, ab illo ferrario diverſus.

4. *Martis Ultoris.*] In foro Auguſti, regione Urbis octava.

5. *Obſtitit.*] Ne hunc ferro mitiorem honorem vita haberet, de quo dictum eſt initio hujus ſectionis, obſtitit pro ſua benignitate Natura, tum inducta ferro rubigine velut in pœnam, tum ſimili ejus providentia nihil faciente in rebus mortalibus, quam quod eſt infeſtiſſimum mortalitati, & plenum laboris. Quare a mitioribus illis artibus ferrum traducendum ad falces, ligones, aliaque inſtrumenta, quibus arbuſta ſerimus, ponimus pomaria, cædimus ſaxa, &c.

6. *Faciente.*] MSS. quidam *facientis.*

Sect. XLI. 1. *Ilva gignente.*] Vide quæ dicta ſunt lib. 3. ſect. 12. Servius in illud Maronis, lib. 10. Æneïd.

Aſt Ilva trecentos,
Inſula inexhauſtis Chalybum generoſa metallis:

Amplius aliquid apud Plinium legiſſe hic videri queat; ſi habenda ei fides eſt: Verba ejus ſunt hujuſcemodi: *IN-EXHAUSTIS Chalybum generoſa metallis: quanto exhauſta fuerit, tanto generoſior, hoc eſt,* πολυγόνος. *Ergo IN EXHAUSTIS non eſt una pars orationis: namque dicit Plinius Secundus: Cum in aliis regionibus effoſſis metallis terræ ſint vacuæ, apud Ilvam hoc eſſe mirum, ſublata renaſcuntur, & rurſus de iiſdem locis effodiuntur. Varro & aliud dicit, naſci quidem illic ferrum, ſed in ſtricturam non poſſe cogi, niſi tranſvectum in Populoniam Tuſciæ civitatem, ipſi inſulæ vicinam.* Hæc Servius, cujus in laudandis auctoribus haud ſatis eſt explorata fides.

2. *Sed ratio eadem.*] Quæ æris explicata.

3. *Differentia ferri*, &c.] Tranſcripſit hunc locum integra fide totidem verbis Iſidorus, lib. 16. cap. 20.

4. *Claviſque caligariis.*] Caliga militaris ſimillima fuit ſandaliis PP. Capucinorum, ſed clavis præterea ſubtus ſuffixa. Iconem exhibet caligæ, libro ſingulari, De caliga veterum, Nigronius noſter, ſub finem operis.

5. *Stricturæ.*] Stricturam vocant antiqui maſſam ferri ſeu laminam, quod in maſſam unam ſtringitur, ac coaleſcit. Sic Varro accepit, eo loco quem ex Servio paulo ante retulimus. Nonio ſtricturæ ſunt & ſcintillæ ferri candentis: non Plinio.

6. *Nucleuſque quidem ferri.*] In quibuſdam, inquit, fornacibus ferrum excoquitur, quod duriſſimum eſt, ac veluti metalli nucleus, ad indurandam aciem, hoc eſt, eam ferri partem quæ ſecat. Sic temperatur id quod barbari Gloſſæque *Aciarium* vocant, *de l'acier.* Vide Notas & Emendationes, num. XXI.

7. *Summa autem.*] Et hunc locum Iſidorus exſcripſit, lib. 16. Orig. cap. 20.

candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitavit loca gloria ferri, ficut [8] Bilbilin in Hifpania & Turiaffonem, Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non fint. [9] Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro eft. Seres hoc cum veftibus fuis pellibufque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri [10] ex mera acie temperantur: [11] ceteris enim admifcetur [a] mollior complexus. In noftro orbe alibi vena bonitatem hanc præftat, [12] ut in in Noricis: alibi factura, ut Sulmone aqua, [13] uti diximus. Quippe cum in exacuendo [14] oleares cotes, aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cum excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, [15] poftea in fpongias frangi. [16] Tenuiora ferramenta oleo reftingui mos eft, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro fanguis humanus fe ulcifcitur. [17] Contactum namque eo, celerius fubinde rubiginem trahit.

XLII. [1] De magnete lapide fuo loco dicemus, concordiaque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinetque longo tempore, aliud apprehendens ferrum, [2] ut anulorum catena fpectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum vivum, vulneraque tali afperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria nafcitur, non ille magnes verus caute continua, [3] fed fparfa bullatione, ita appellant: [4] nefcio an vitro fundendo perinde utilis: nondum enim expertus eft quifquam: ferrum utique [5] inficit eadem vi. [6] Magnete lapide [7] Dinochares architectus Alexandriæ [8] Arfinoës templum concamerare inchoaverat, ut in eo fimulacrum ejus e ferro pendere in aëre videretur. Intercessit mors & ipfius & Ptolemæi, qui id forori fuæ jufferat fieri.

XLIII. Metallorum omnium vena ferri largiffima eft. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus alluit, mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie eft, [1] ut in ambitu Oceani diximus. * [2] Ferrum accenfum igni, nifi duretur ictibus, corrumpitur. * Cap. XV.
[3] Rubens non eft habile tundendo, neque antequam albefcere incipiat. [4] Aceto aut alumine illitum fit æri fimile. [5] A rubigine vindicatur ceruffa, & gypfo, & liquida pice. Hæc eft temperatura a Græcis [6] antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et exftare ferream catenam apud Euphratem amnem, in urbe quæ Zeugma appel-

INTERPRETATIO.

a *Mollior.*] Mollioris temperaturæ ferrum.

NOTÆ.

8. *Bilbilin.*] Hodie *Villa veja*, in Baubulo monte, prope *Catalajud*, Arragoniæ regno. Martialis, cujus id fuit natale folum, lib. 10. Epigr. 103.

Municipes augufta mihi quos Bilbilis alto
Monte creat, rapidis quos Salo cingit aquis: &c.

Lib. 4. Epigr. 55.

Nos Celtis genitos, & ex Iberis
Noftra nomina duriora terræ
Grata non pudeat referre verfu:
Sævo Bilbilin optimam metallo,
Quæ vincit Chalybafque, Noricofque.

Nummus Augufti in Cimelio Regis Chriftianiffimi, Tiberii quoque, & Caligulæ: MV. AVGVSTA BILBILIS. *Municipium Augufta Bilbilis.* Aquarum vero dote, non fodinarum, quæ nullæ ibi funt, ferro gloriam parari, ut Plinius ait, etiam Martialis teftatur, qui Salonis nomen his fuiffe ait. Adjicit enim verbis proxime recitatis ex lib. 4. Epigr. 55.

Et ferro Plateam fuo fonantem,
Quam fluctu tenui, fed inquieto
Armorum Salo temperator ambit.

Et lib. 4. Epigr. 33.

Pugio, quem curvis fignat brevis orbita venis,
Stridentem gelidis hunc Salo tinxit aquis.

Amnem hunc Salonem a vicino oppido Bilbilin Juftinus vocat. Idcirco hunc ejufdem Poëtæ locum, lib. 1. Epigr. 50.

Videbis altam, Liciane, Bilbilin
Equis & armis nobilem,

Hieron. Surita, tefte Antonio Auguftino, in mendo cubare aiebat, legique oportere *Aquis.* Atque eo quidem Epigrammate fequitur mox,

Salone, qui ferrum gelat.

9. *Ex omnibus,* &c.] Ifidorus hæc quoque, ut fuperiora, loc. cit. Ferrum hoc Sericum jam obfolevit.

10. *Ex mera acie.*] Mera acies, quod merum *aciarium* barbari Gloffæque, ut diximus, Græci ἀκέχιφνὲς ςόμωμα vocant.

11. *Ceteris enim.*] Vide Notas & Emend. num. XXII.

12. *Vt in Noricis.*] Glebam idcirco Noricam commendat Rutilius in Itiner. lib. 1. pag. 309. Cultros Norico ferro, Petron. in fragm. pag. 267. Noricum enfem, Horatius.

13. *Vti diximus.*] Proxime ante, his verbis: *Summa autem differentia in aqua eft,* &c.

14. *Oleares cotes.*] Quæ perfundi oleo folent, cujufmodi funt eæ, quibus novaculæ acuuntur.

15. *Poftea in fpongias.*] Poftquam liquatum eft induratumque, non æquabiliter, ut raphani, fed fpongiarum more, & inæquabiliter frangitur. Spongiæ igitur maffæ funt prius liquati ferri, pofteaque indurati: non fpuma, quæ, dum ferri vena funditur, per os camini exit, ut Salmafius jubet intelligi, in Solin. pag. 1082.

16. *Tenuiora.*] Ifidorus, totidem verbis, lib. 16. Orig. cap. 20.

17. *Contactum,* &c.] Ifidorus loc. cit.

Sect. XLII. 1. *De magnete.*] Libro 36. fect. 25.

2. *Vt anulorum catena.*] Reg. 2. *ut acolorum.* Forte, *ut aculorum.* Acus enim acubus quafi nectuntur. At ex anulis catena, quam ex aculis, commodius nectitur.

3. *Sed fparfa bullatione.*] Magneticos lapillos bullarum inftar per agros fpargi fignificat, non e continua rupe excidi. In editis hactenus libris, *bubbatione* legebatur. At Reg. 2. Colb. 3. aliique, *bullatione*, ut edimus.

4. *Nefcio an vitro.*] Vitro enim fundendo magnetem addi, dicetur lib. 36. fect. 66.

5. *Inficit.*] Sic imbuit, ut perinde ac magnes ipfe, ferrum alterum trahat.

6. *Magnete lapide.*] Hæc totidem verbis Ifidorus, lib. 6. Orig. cap. 20. Idem de fimulacro quodam in templo Serapidis, quod magneti laquearibus templi infixo adhæreret ita, ut pendere videretur in aëre, refert Auguft. lib. 21. de Civit. cap. 6. Suidas item, verbo Μαγνῆτις. Hinc orta de fepulcro Mahometi fabula.

7. *Dinochares.*] Vide Notas & Emend. num. XXIII.

8. *Arfinoës.*] Quæ Ptolemæi Philadelphi & foror & conjux fuit, ut diximus lib. 6. fect. 32.

Sect. XLIII. 1. *Vt in ambitu Oceani diximus.*] Libro 4. fect. 34. in fine.

2. *Ferrum accenfum.*] Ab his verbis Pliniani editores novum caput aufpicati titulum fcripfere, *De temperatura ferri*, quem præfigi oportere fectioni XLI. & argumentum, & Plinianus Index, quem edidimus, indicat. Locum hunc porro totidem verbis Ifidorus exfcripfit, lib. 16. Orig. cap. 20.

3. *Rubens.*] Ifidorus, loc. cit.

5. *A rubigine,* &c.] Ifidorus, loc. cit.

6. *Antipathia.*] Ἀντιπάθεια, vis contraria rerum, naturalis rerum differentia, diffidiumque, ut inter ignem & aquam.

latur, qua [7] Alexander Magnus ibi junxerat pontem, cujus anulos qui refecti sunt, rubigine [8] infestari, carentibus ea prioribus.

XLIV. Medicina e ferro est & alia, quam secandi. Namque circumscribi circulos, terve circumlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: & præfixisse in limine e sepulcro evulsos clavos adversus nocturnas [1] lymphationes. Pungique leviter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorumque subitos, qui punctionem afferant. Quædam ustione sanantur: privatim vero canis rabidi morsus. Quippe etiam prævalente morbo, expavescentesque potum, usta plaga illico liberantur. [2] Calefit etiam ferro candente aqua, in multis vitiis, privatim vero dysentericis.

XLV. Est & rubigo ipsa in remediis, [1] & sic Telephum proditur sanasse Achilles, sive id ærea, sive ferrea cuspide fecit. Ita certe pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clavis veteribus. [2] Potentia ejus ligare, siccare, sistere. [3] Emendat alopecias illita. [4] Utuntur & ad scabritias genarum, pusulasque totius corporis, cum cera & oleo myrteo: [5] ad ignes vero sacros ex aceto: item ad scabiem, paronychia, in linteolis. [6] Sistit & feminarum profluvia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrha subacta, [7] & condylomatis ex aceto prodest. [8] Podagras quoque illita lenit.

XLVI. [1] Squama quoque ferri in usu est ex acie, aut mucronibus, maxime simili, sed acriore vi, quam rubigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum assumitur. Sanguinemque sistit, cum vulnera maxime ferro fiant. Sistit & feminarum profluvia. Imponitur & contra lienum vitia. Hæmorrhoïdas compescit, hulcerumque serpentia. [2] Et genis prodest, farinæ modo adspersa paulisper. Præcipua tamen commendatio ejus [3] in hygremplastro ad purganda vulnera fistulasque, & omnem callum erodendum, [a] & rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: [4] picis oboli sex, Cimoliæ cretæ drachmæ sex: æris tusi drachmæ duæ: squamæ ferreæ, totidem: ceræ, sex: olei sextarius. His adjicitur, cum sunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

CAP. XVI. XLVII. Sequitur natura plumbi. Cujus duo genera, nigrum, [1] atque candidum. Pretiosissimum candidum, a Græcis appellatum [2] cassiteron, fabuloseque narratum [3] in insulas Atlantici maris peti, [4] vitilibusque navigiis circumsutis corio advehi. [5] Nunc certum est, in Lusitania gigni, & in Gallæcia: summa tellure arenosa, & coloris nigri: pondere tantum ea deprehenditur. [6] Interveniunt & minuti calculi, maxime torrentibus siccatis. [7] Lavant eas arenas metallici, & quod subsidit, coquunt in fornacibus. [8] Inve-

INTERPRETATIO.

a *Et rasis.*] Et nudis ossibus carnes inducendas.

NOTÆ.

7. *Alexander.*] Vide quæ diximus lib. 5. sect. 21.

8. *Infestari.*] Subintellige, ferunt, ex antecedentibus.

Sect. XLIV. 1. *Lymphationes.*] De lymphaticis egimus lib. 25. sect. 24. Hos etiam noctu exagitari, antiquitas credidit: unde νυμφοληψίαι νυκτεριναὶ appellatæ.

2. *Calefit etiam.*] Dioscor. lib. 5. cap. 93. calefieri sic ait, ut cœliacis prosit, dysentericis, lienosis, &c. Ut epilepticis, Cælius Aurel. lib. 1. Chron. cap. 4. de epilepsia: *Dehinc squamulas ferri, cum aqua in qua fuerit candens ferrum pretinctum.* Ut lienosis etiam Celsus, lib. 4. cap. 9. *Post cibum*, inquit, *aqua a ferrario fabro, in qua candens ferrum subinde tinctum sit: hæc enim vel precipue lienem coërcet: quod animadversum est in his animalibus, quæ apud hos fabros educata, exiguos lienes habent.* Ut vesica laborantibus, Scribonius Largus, Compos. 146. *Ad tumorem*, inquit, *& dolorem vesicæ, & exhulcerationem, benefacit aqua, in qua ferrum candens demissum est. Hoc ego traxi ab aquis calidis, quæ sunt in Tuscia ferratæ, & mirifice remediant vesicæ vitia. Appellantur itaque vesicariæ.*

Sect. XLV. 1. *Et sic Telephum.*] Vide librum 25. sect. 19. Exstat in Anthologia Græca Macedonii Consulis amatorium epigramma, cujus argumentum ab hoc Achillis Telephique facto petitum, lib. 7. quanquam hic ante a me præfandus honos auribus:

Ἕλκος ἔχω τὸν Ἔρωτα· ῥέει δέ μοι ἕλκεος ἰχὼρ
Δάκρυον, ὠτειλῆς οὔποτε τερσομένης.
Εἰμὶ καὶ ἐκ κακότητος ἀμήχανος· οὐδὲ Μαχάων
Ἤπιά μοι πάσσει φάρμακα δευομένῳ.
Τήλεφός εἰμι, κόρη· σὺ δὲ γίνεο πιστὸς Ἀχιλλεύς.
Κάλλει σῷ παῦσον τὸν πόθον, ὡς ἔβαλες.

Quod feliciter ita Grotius vertit:

Est mihi vulnus amor: sanies de vulnere manat
Lacryma: siccari plaga profunda negat:
Nec revalescendi spes est super: ipse Machaon
Nil virus tantum quo medicetur, habet.
Telephus en tibi sum: mea tu mihi te fac Achillem:
Et flammam seda quam tua forma facit.

2. *Potentia ejus .... sistere.*] Ita MSS. omnes: non, ut editi, *Vis ejus .... restringere.* Etsi Diosc. lib. 5. cap. 93. Ἰὸς δὲ σιδήρου στύφει, ῥοῦν δὲ γυναικεῖον προστεθεὶς ἴσχει.

3. *Emendat*, &c.] Diosc. loc. cit.

4. *Vtuntur*, &c.] Diosc. totidem verbis: Πρός τε παρωνυχίας καὶ πτερύγια, καὶ τραχέα βλέφαρα εὔχρηστος, καὶ κονδυλώματα.

5. *Ad ignes.*] Diosc. Ἐπιχριόμενον δὲ σὺν ὄξει ἐρυσιπέλατα καὶ ἐξανθήματα ἰᾶται.

6. *Sistit & feminarum.*] Diosc. loc. cit.

7. *Et condylomatis.*] Diosc. loc. cit.

8. *Podagras.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XLVI. 1. *Squama quoque ferri.*] Hæc forte λεπὶς στομώματος, Dioscoridis, lib. 5. cap. 90. quam barbari vocant *squamam aciarii*, quæ ex ferro excutitur, dum tunditur in officinis.

2. *Et genis.*] Palpebris.

3. *In hygremplastro.*] Ὑγρέμπλαστρον, emplastrum liquidum, non siccum.

4. *Picis oboli sex.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXIV.

Sect. XLVII. 1. *Atque candidum.*] Savotus, lib. de nummis antiq. parte 2. cap. 2. pag. 46. plumbum candidum censet illud esse, quod nos vulgo stannum Anglicanum, seu molle dicimus. Adstipulatur eidem Aldrovandus, lib. 1. de metall. cap. 7. pag. 160.

2. *Cassiteron.*] Κασσίτερος Homero sæpissime.

3. *In insulas.*] Quas fabulæ Cassiteridas appellarunt, ut dictum est, lib. 4. sect. 36.

4. *Vitilibusque.*] Qualia Britannorum olim fuisse ex Timæo vidimus, lib. 4. sect. 30. Vide quæ diximus lib. 7. sect. 57. nota 124.

5. *Nunc certum est.*] Hæc totidem verbis Isidorus, libro 16. Orig. cap. 21.

6. *Interveniunt*, &c.] Isidorus, loco citato.

7. *Lavant*, &c.] Plane ad verbum hæc Isidorus, loc. cit.

8. *Invenitur.*] Isidorus, loc. cit.

nitur & in aurariis metallis, [9] quæ aluta vocant: aqua immiſſa eluente calculos nigros paulum candore variatos, quibus eadem gravitas quæ auro: & ideo in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo: poſtea caminis ſeparantur, conflatique in album plumbum reſolvuntur. Non fit in Gallæcia nigrum, [10] cum vicina Cantabria nigro tantum abundet: nec ex albo argentum, [11] cum fiat ex nigro. [12] Jungi inter ſe plumbum nigrum ſine albo non poteſt, nec hoc ei ſine oleo. Ac ne album quidem ſecum ſine nigro. Album habuit auctoritatem & Iliacis temporibus, [13] teſte Homero, caſſiteron ab illo dictum.

[14] Plumbi nigri origo duplex eſt: aut enim ſua provenit vena, nec quidquam aliud ex ſe parit: aut cum argento naſcitur, mixtiſque venis conflatur. Ejus qui primus fluit in fornacibus liquor, ſtannum appellatur: [16] qui ſecundus, argentum: [17] quod remanſit in fornacibus, galena, quæ eſt tertia portio additæ venæ. Hæc rurſus conflata, dat nigrum plumbum deductis partibus duabus.

XLVIII. [1] Stannum illitum æneis vaſis, ſaporem gratiorem facit, & compeſcit æruginis virus: mirumque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatiſſima, [2] ut diximus, Brundiſiii temperabantur, donec argenteis uti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur ſtannum addita æris candidi tertia portione in plumbum album. Fit & alio modo: mixtis albi plumbi [3] nigrique libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. [4] Iidem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones ſunt, & tertia albi. Pretium ejus [5] in libras, X. X. [6] Hoc fiſtulæ ſolidantur. Improbiores ad tertiarum additis æquis partibus albi, argentarium vocant: [7] & eo quæ volunt incoquunt. Pretia hujus faciunt in pondo C. LX. X. Albo per ſe ſincero pretia ſunt X. X. nigro, ſeptem. Albi natura plus aridi habet: contraque, nigri tota humida eſt. Ideo album nulli rei ſine mixtura utile eſt. Neque argentum ex eo [8] plumbatur, quoniam prius liqueſcit argentum. Confirmant, quod ſi minus albo nigri, quam ſatis ſit, miſceatur, erodi ab eo argentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum invento, ita ut vix diſcerni poſſit ab argento, [9] eaque incoctilia vocant. Deinde & argentum incoquere ſimili modo cœpere [10] equorum maxime ornamentis, jumentorum jugis, [11] in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & [12] eſſeda, & vehicula, [13] & petorita exornare: ſimilique modo ad aurea quoque, non modo argentea [14] ſtaticula inanis luxuria pervenit: quæque in ſcyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta eſt, ut liquefactum pondere videatur, non calore, rupiſſe. [15] India neque æs neque plumbum habet, gemmiſque ſuis ac margaritis hæc permutat. CAP. XVIII.

XLIX. [1] Nigro plumbo ad fiſtulas laminaſque utimur, laborioſius in Hiſpania eruto;

NOTÆ.

9. *Quæ aluta vocant.*] Sic Reg. 2. ut monuimus in Notis & Emend. ad librum 33. num. XIX. In Colb. 3. *alutia.* In vulgatis, *elutia.*

10. *Cum vicina Cantabria.*] Iſidorus, loco citato.

11. *Cum fiat ex nigro.*] E vena argenti, plumbique nigri communi, ut ſtatim dicetur.

12. *Jungi.*] Galli vocant *Souder.* Plinius ſupra, lib. 33. ſect. 30. *Plumbum nigrum albo jungitur, ipſumque album ſibi oleo.* At nunc in ſolidandis fiſtulis, quibus aqua Pariſiis in loca varia derivatur, plumbo nigro nigrum vidimus ſine albo jungi: & olei vice reſinam adhiberi. Vidit & Savotus, lib. de nummis antiq. parte 2. cap. 3. pag. 55.

13. *Teſte Homero.*] Iliad. λ. verſ. 25. Iliad. ψ'. v. 561. & alibi paſſim.

14. *Plumbi nigri.*] Illud eſt, quod hodierno die ſimpliciter plumbum appellamus. Nigrum dicitur, quod nigrore tractantium manus inficit. Quæ hac ſectione deinceps continentur, ea totidem plane verbis exſcripſit Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 21.

15. *Ejus qui.*] Hoc eſt, hujus poſterioris plumbi, quod cum argento naſcitur. Hoc ſincerum veterum ſtannum fuit.

16. *Qui ſecundus.*] Secunda coctura, cum rurſum igne conflatur, ac ſecernitur argentum a plumbo.

17. *Quod remanſit.*] Quod prima fuſura ſtanno, & quod ſecunda argento, ceu ſcoria quædam innatabat: (redit illud ad tertiam venæ ſeu metallicæ terræ partem, quæ fuerat in fornacem injecta:) illud, inquam, rurſus conflatum, dat plumbum nigrum.

Sect. XLVIII. 1. *Stannum illitum.* Totidem verbis Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 22.

2. *Ut diximus.*] Libro 33. ſect. 45. *Optima ſpecula apud majores fuerant Brundiſina, ſtanno & ære mixtis.*

3. *Nigrique libris.*] Subintellige, paribus libris.

4. *Iidem & tertiarium.*] Stannum vulgare, quo utimur, tertiario huic Pliniano fere reſpondere, ait Savotus, libro de nummis, parte 2. cap. 4. pag. 57.

5. *In libras,* X. X.] Hoc eſt, denarii decem: ſunt hi monetæ Gallicæ, aſſes octoginta. Sic porro MSS. Reg. 2. & alii. In editis perperam, *in libras triginta.* Et mox, *in pondo,* hoc eſt, in libras C. LX. X. non, ut editi, *centum triginta in libras.* Item, *pretia ſunt* X. X. *nigro, ſeptem* in libras: non vero, *pretia ſunt triginta, nigro ſedecim.*

6. *Hoc fiſtulæ.*] Hoc plumbo fiſtulæ, quibus aqua ducitur, ſolidantur: *on ſoude les tuïaux.*

7. *Et eo quæ volunt, incoquunt.*] Incoquere plumbo albo æs argentumve, eſt vaſi æreo vel argenteo liquefactum plumbum illud argentarium ſuperinducere, ut accipiat argenti colorem. Galli vocant, *Etamer.*

8. *Plumbatur.*] Solidatur, ferruminatur, plumbo conglutinatur.

9. *Eaque incoctilia.*] Sequior ætas, noſque etiamnum, argentata dicimus.

10. *Equorum maxime ornamentis.*] Frena hodie ſic ſtanno incoquimus, ſive argentamus: *Etamer les branches d'un mords.*

11. *In Alexia.*] Plutarcho in Cæſare, pag. 721. Ἀλησία eſt. Item Velleïo, Dioni, ceteriſque. Cæſari lib. 7. Aleſia oppidum Mandubiorum appellatur: Nunc in Ducatu Burgundiæ, diœceſi Auguſtodunenſi, retinet priſcum nomen, *Aliſe:* circumjacenſque pagus, *l'Außois,* vel *l'Oſſois.*

12. *Eſſeda.*] Vehiculi genus, familiare in primis olim Belgis: unde Belgica eſſeda Maroni dicta. *Un coche.*

13. *Et petorita.*] Et alterum vehiculi genus, de quo fuſe Voſſius, in Etymol. Auſonius, epiſt. 8.

Cornipedes rapiant impoſta petorrita mulæ.

14. *Staticula.*] Staticula Plinio ſunt imagines & emblemata, quibus & currus & ſcyphos etiam incruſtare atque exornare antiqui ſolebant. Ciceroni ſigilla ſunt: orat. 6. in Verrem, num. 48. *Appoſuit patellam in qua ſigilla erant egregia .... Sigillis avulſis reliquum argentum reddidit.* Scyphi vero iis ornati, ſigillati dicti ibidem, num. 32. Alioqui ſtaticulum, ſive ſtatunculum, pro ſtatua ſeu imagine a Tertulliano & Hieronymo ſæpius uſurpatum, ante nos adnotavere alii. Conſule Schefferum, de re vehiculari veterum, lib. 1. cap. 206. & V. Cl. Du-Cangium in Gloſſario, verbo *Statunculus.* Vide Notas & Emend. num. XXV.

15. *India, &c.*] Iſidorus hæc quoque ad verbum, libro 16. Orig. cap. 21.

Sect. XLIX. 1. *Nigro plumbo.*] Iſidorus, loco cit.

totaſque per Gallias: ſed in Britannia ſummo terræ corio adeo large, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc ſunt nomina: [2] Ovetanum, Caprarienſe, Oleaſtrenſe. Nec differentia ulla ſcoriæ, modo ſit excocta diligenter. Mirumque in his ſolis metallis, quod derelicta fertilius reviveſcunt. Hoc videtur facere laxatis ſpiramentis ad ſatietatem infuſus aër, æque ut feminas quaſdam fecundiores facere abortus. Nuper id compertum in Bætica [3] Santarenſi metallo, quod [4] locari ſolitum X. C C. M. annuis, poſtquam obliteratum erat, C C L V. locatum eſt. Simili modo Antonianum in eadem provincia pari locatione pervenit [5] ad pondo CCCC. vectigalis. Et mirum, aqua addita non liqueſcere vaſa e plumbo conſtat: eadem in aqua calculus æreuſve quadrans ſi addatur, vas peruri.

CAP. XVIII. L. In medicina per ſe plumbi uſus eſt cicatrices reprimere: adalligatiſque lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. [1] Viſaque in quiete Venerea ſponte naturæ erumpentia [2] uſque in morbi genus, his laminis [3] Calvus Orator cohibuiſſe traditur, vireſque corporis ſtudiorum labori cuſtodiſſe. [4] Nero (quoniam ita diis placuit) Princeps, lamina pectori impoſita ſub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonſtravit rationem. [5] Coquitur ad medicinæ uſus, patinis fictilibus, ſubſtrato [6] ſulphuris minuto, laminis impoſitis tenuibus, opertiſque ſulphure & ferro mixtis. Cum coquitur, munienda in eo opere [7] foramina ſpiritûs convenit: alioqui plumbi fornacium halitus noxius ſentitur, & peſtilens, & canibus ocyſſime, omnium vero metallorum, muſcis & culicibus: quamobrem non ſunt ea tædia [a] in metallis. [8] Quidam in coquendo ſcobem plumbi lima quæſitam ſulphuri miſcent: alii ceruſſam potius, quam ſulphur. [9] Fit & lotura plurimi uſus in medicina, cum ſe ipſo teritur in mortariis plumbeis addita aqua cæleſti, donec craſſeſcat. [10] Poſtea ſupernatans aqua tollitur ſpongiis: quod craſſiſſimum fuit, ſiccatum dividitur in paſtillos. [11] Quidam limatum plumbum ſic terunt: quidam etiam plumbaginem admiſcent: alii vero acetum, alii vinum, alii adipem, alii roſam. Quidam in mortario lapideo, & maxime Thebaïco, [12] plumbeo piſtillo terere malunt: candidiuſque fit ita medicamentum. [13] Id autem quod uſtum eſt plumbum, lavatur, & teritur, ut cadmia. [14] Poteſt adſtringere, ſiſtere, contrahere cicatrices. Uſus enim ex eodem, & in oculorum medicamentis, & maxime contra [15] procidentiam eorum, [16] & inanitatem hulcerum, excreſcentiave, rimaſque ſedis, aut hæmorroïdas, aut condylomata. Ad hæc maxime lotura plumbi facit: cinis autem uſti ad hulcera ſerpentia, aut ſordida: eademque, [17] quæ chartis, ratio profectus. [18] Uritur autem in patinis per laminas minu-

INTERPRETATIO.

a *In metallis.*] In fodinis metallicis non ſunt ea animalia.

NOTÆ.

2. *Ovetanum, &c.*] Ab Oveto Aſturum oppido. Libri hactenus editi, perperam exhibent, *Jovetanum.* Caprarienſe ab inſula cognomine prope Majoricam, de qua lib. 3. ſect. XI. Oleaſtrenſe ab Oleaſtro Bæticæ oppido, de quo lib. 3. ſect. 3. nam tota ea regio, ut ibi dicitur, ſect. 4. plumbi metallis ſcatet.

3. *Santarenſi metallo.*] Fodina metallica, cui unde id nomen obtigerit, incompertum. Antonianum ab Antonio Triumviro metalli domino, haud obſcurum eſt: ut Salluſtianum æs & Livianum dici meminimus ſect. 2. libri hujus.

4. *Locari ſolitum X. CC. M.*] Denariûm ducentis millibus: quæ libras efficiunt, ſeu florenos monetæ Gallicæ, 80000. Ut C C L V. denariûm millia, libras 202000. Vide Notas & Emend. num. X X V I.

5. *Ad pondo CCCC.*] Hoc eſt, ut mos eſt ſcribendi veterum, ad libras quadringenties mille.

Sect. L. 1. *Viſaque in quiete.*] Oribaſius, de victus ratione: *Lamina plumbi*, inquit, *lumbis ſuperpoſita, prohibet ſomniantibus ſemen . . . . Cuſtodire vero oportet, ne quis nimium lumbos infrigidet, ne his nimis infrigiditatis lædantur renes.* Sic etiam Theodorus Priſcianus, lib. 2. parte 1. cap. XI.

2. *Uſque in morbi genus.*] Nimiam ſcilicet profuſionem ſeminis ex naturalibus, ut Celſus vocat, libro 4. cap. 21. De Πριαπισμοῦ item Theodorus loc. cit. ubi inter remedia, *Si paſſionis hujus moleſtia*, inquit, *diutius perſeveraverit, ut tenſio & deſiderium impatientiſſime protendantur, laminam plumbi, renibus & partibus vicinis appono*: &c.

3. *Calvus Orator.*] E Licinia gente.

4. *Nero . . . . . lamina.*] Hoc ipſum, aliaque vocis alendæ ſubſidia adhibuiſſe Neronem, auctor eſt & Suetonius in ejus vita, cap. 20.

5. *Coquitur, &c.*] Totidem fere verbis hæc pariter Dioſc. lib. 5. cap. 96. & Oribaſius, lib. 13. pag. 231.

6. *Sulphuris minuto.*] Hoc eſt, ſulphuris momento. Ita MSS. non *ſulphure.*

7. *Foramina ſpiritus.*] Nares. Dioſc. Σκεπάσας τοὺς ῥώθωνας· βλαβερὰ γὰρ ἡ ἀποφορά.

8. *Quidam in coquendo.*] Dioſc. loco cit. Ῥινίσματα μολίβδου βαλὼν κατὰ θείου, &c.

9. *Fit & lotura.*] Plumbi ſcilicet, quod lavatur ea quæ ſubjicitur ratione, quam & Dioſc. totidem verbis prodidit, lib. 5. cap. 95.

10. *Poſtea, &c.*] Dioſc. loco cit.

11. *Quidam limatum, &c.*] Dioſc. loco cit.

12. *Plumbeo piſtillo.*] Plumbeum modo Dioſcorides, loc. cit. modo lapideum adſciſcit.

13. *Id autem.*] Vide Notas & Emend. num. X X V I I.

14. *Poteſt adſtringere, &c.*] Hæc totidem fere verbis Dioſcorides, loco cit. Δύναται δὲ ψύχειν, στύφειν, παρεμπλάττειν, μαλάττειν, πληροῦν τὰ κοιλώματα, στέλλειν τὰ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ῥεύματα, &c. *Poteſt refrigerare, adſtringere, ſpiracula cutis obducere, mollire, cava explere, ſiſtere oculorum fluxiones*, &c.

15. *Procidentiam eorum.*] Celſus, lib. 6. cap. 6. *Nonnumquam ingens inflammatio tanto impetu erumpit, ut oculos ſua ſede propellat: proprie enim* πρόπτωσιν *id, quoniam oculi procidunt, Græci appellant.*

16. *Et inanitatem hulcerum, excreſcentiave.*] Sic Reg. 2. Hoc eſt, cava explet hulcera, ſiſtitque eorumdem hulcerum carnes excreſcentes. Sic Dioſcor. lib. 5. cap. 95. Δύναται δὲ . . . . πληροῦν τὰ κοιλώματα, στέλλειν . . . . τὰ ὑπερσαρκοῦντα τῶν ἑλκῶν. Prius legebatur, *& inanitatem, & hulcerum excreſcentia*: ut labor eſſet inveſtigare, quod morbi genus eſſet, inanitas oculorum, medicis adhuc ignotum.

17. *Quæ chartis.*] De chartæ in medicina uſu, dictum eſt lib. 24. ſect. 51.

18. *Uritur autem.*] Quæ ſectione reliqua continentur, totidem ea verbis expreſſit Dioſc. lib. 5. cap. 96. Sed quid cauſæ ſit cur uſtionem a coctione Plinius nunc ſecernat, cum eadem fieri utramque ratione doceat, amplius conſiderandum eſt.

tas cum ſulphure, verſatum [19] rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alii limatam ſcobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui ceruſſam miſcent pari menſura, aut hordeum, teruntque, [20] ut in crudo dictum eſt, & præferunt ſic tritum plumbum ſpodio Cyprio.

LI. [1] Scoria quoque plumbi in uſu eſt, optimaque, quæ ad luteum maxime colorem accedit, [2] ſine plumbi reliquiis, aut ſulphuris ſpecie, & terrâ carens. [3] Lavatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in vas purum, idque ſæpius, uſque dum ſubſidat, quod utiliſſimum eſt: eoſdemque effectus habet, quos plumbum, [4] ſed acriores. Mirari ſuccurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorumque fœditate intentata tot modis.

LII. Fit & ſpodium ex plumbo eodem modo, quo [1] ex Cyprio ære diximus. Lavatur in linteis raris aqua cæleſti, ſeparaturque terrenum transfuſione, cribratumque teritur. Quidam pulverem pennis detergere malunt, ac terere in vino odorato.

LIII. [1] Eſt & molybdæna, quam alio loco galenam vocavimus, vena argenti plumbique communis. [2] Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantoque minus plumboſa, friabilis, & modice gravis. Cocta cum oleo, jocineris colorem trahit. Adhæreſcit & auri & argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. [3] Laudatiſſima quæ [4] in Zephyrio fiat. [5] Probantur minime terrenæ, minimeque lapidoſæ: coquuntur lavanturque ſcoriæ modo. [6] Uſus in liparas, ad lenienda refrigerandaque hulcera: emplaſtriſque, quæ non alligantur: [7] ſed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus molliſſimiſque partibus. Compoſitio ejus eſt libris tribus, & ceræ libra una; olei tribus heminis, quod in ſenili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cum ſpuma argenti, & ſcoria plumbi, ad dyſenteriam, & teneſmum, [8] fovendo calidâ.

LIV. [1] Pſimmythium quoque, hoc eſt, ceruſſam, plumbariæ dant officinæ. [2] Laudatiſſimum in Rhodo. [3] Fit autem ramentis plumbi tenuiſſimis ſuper vas aceti aſperrimi impoſitis, atque ita diſtillantibus. Quod ex eo cecidit in ipſum acetum, arefactum molitur & cribratur, iterumque aceto mixto in paſtillos dividitur, & in Sole ſiccatur æſtate. Fit & alio modo: addito in urceos aceti plumbo, obturatos per dies decem, [a] [4] deraſoque ceu ſitu, ac rurſus rejecto, donec deficiat materia. Quod deraſum eſt, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, miſceturque rudiculis donec rubeſcat, [5] & ſimile ſandarachæ fiat. Dein lavatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur ſimiliter poſtea, & in paſtillos dividitur. [6] Vis ejus eadem, quæ ſupradictis: leviſſima tantum ex omnibus:

INTERPRETATIO.

a *Deraſoque.*] Et deraſo quaſi ſitu, ſive lanugine, quæ plumbo ex humore aceti hæſit, rurſuſque dejecto plumbo in urceos aceti.

NOTÆ.

19. *Rudibus ferreis.*] Sic MSS. omnes, & editi: non *trudibus*, ut cuidam viſum. Dioſcor. loco cit. hoc tantum, κίνει σιδήρῳ, ferro ſeu ferrea rude verſato. Plinius, ſect. 54. *Miſceturque rudiculis, donec rubeſcat*: ubi Dioſc. lib. 5. cap. 103. νάρθηκι dicit, hoc eſt, ferulacea rudicula.

20. *Ut in crudo dictum eſt.*] In crudo plumbo, neque uſto: uti dictum eſt paulo ante, his verbis: *Fit & lotura plurimi uſus*, &c.

Sect. LI. 1. *Scoria quoque.*] Dioſcorides totidem verbis, lib. 5. cap. 97.

2. *Sine plumbi.*] Μηδὲν ἔχουσα μολιβδῶδες, nihil plumboſi habens. Dioſc. loco cit.

3. *Lavatur, &c.*] Ad verbum hæc pariter Dioſcorides, loco citato.

4. *Sed acriores.*] Quoniam magis adſtringit: Δύναται δὲ τὰ αὐτὰ τῷ κεκαυμένῳ μολίβδῳ, στύφουσα μᾶλλον. Dioſc. loc. citato.

Sect. LII. 1. *Ex Cyprio ære diximus.*] Sect. 34.

Sect. LIII. 1. *Eſt & molybdæna.*] Μολύβδαινα & Μολίβδαινα, Latine plumbago. Galenam ſuperius appellavit, lib. 33. ſect. 31.

2. *Melior hæc.*] Totidem verbis Dioſc. lib. 5. cap. 100. Μολύβδαινα δὲ ἀρίστη ἐστὶν ἡ λιθαργυροφανής, ξανθή, ὑποστίλβουσα, καὶ κιῤῥὰ ἐν τῷ λειοτριβεῖσθαι, ἑψηθεῖσα τε ἐλαίῳ ἡπατίζουσα τῷ χρώματι γίνεται .... Γεννᾶται δὲ ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ.

3. *Laudatiſſima quæ ...... fiat.*] Alterum hoc genus eſſe indicat, nec metallicum, ut prius, ſed factitium, hoc eſt, cura ac diligentia præparatum. De gemina enim molybdæna ſequitur, *Probantur minime terrenæ*, &c.

4. *In Zephyrio.*] Ciliciæ oppido, haud procul Coryco monte, ubi laudatiſſimam reperiri molybdænam, ſed foſſilem, tradit Dioſc. loc. cit.

5. *Probantur, &c.*] Totidem verbis hæc Dioſc. loc. cit. & Oribaſius, lib. 13. pag. 231.

6. *Uſus in liparas.*] Hoc eſt, in emplaſtra lenia, quæ *liparas* vocant. Dioſc. loc. cit. Μίγνυται δὲ ἐπιτηδειότερον αὕτη καὶ ταῖς λιπαραῖς καὶ ἀνεπιδέκτοις ἐμπλάστροις χρησίμως. Sunt qui legant ἀνεπιδήκτοις, *emplaſtris quæ non mordent*: atque ita ſane Oribaſius, loc. cit. Celſus quoque, lib. 5. cap. 19. in emplaſtra lenia, ſeu liparas, *plumbi recrementum* adſciſcit, quam σκωρίαν μολύβδου *Græci vocant.*

7. *Sed illita.*] Dioſc. & Oribaſ. loc. cit.

8. *Fovendo calida.*] Ita ut foveatur interim venter ſeu abdomen calida.

Sect. LIV. 1. *Pſimmythium.*] Ψιμμύθιον Dioſcoridi, lib. 5. cap. 103. Noſtris, *de la ceruſe, du blanc d'Eſpagne, du blanc de plomb.*

2. *Laudatiſſimum.*] Dioſc. loco cit. Κάλλιστον δὲ ἡγητέον τὸ ἐν Ῥόδῳ σκευασθὲν, ἢ ἐν Κορίνθῳ, ἢ ἐν Λακεδαίμονι· δεύτερεύει δὲ τὸ ἐκ Δικαιαρχίας, *proxima quæ Puteolis.* Noſtris temporibus in omnibus Europæ regionibus conficitur.

3. *Fit autem ramentis.*] Bracteas e plumbo ramenta vocat. Dioſc. loc. cit. μολιβδίνην πλίνθον, *maſſam plumbeam.* Agricola, lib. 9. Foſſil. pag. 357. plumbum dilatatum, ſic ut quælibet bractea, pondo ſit unius libræ. Cetero hæc totidem verbis Dioſc. loc. cit.

4. *Deraſoque.*] Agricola, loco cit. pag. 358. Qui radunt bracteas, decimo quoque die reſerant dolium, ... ſi viderint bracteas vi aceti non eſſe conſumptas, denuo dolium claudunt, idque faciunt uſque dum bracteæ totæ diſſipentur. Tum liquor purus, qui ſupernatat, colatur: glutinoſum vero, quod in dolii fundo reſidet, in aliud vas transfuſum in Sole ſiccatur: dein mola truſatili teritur, aut alio modo comminuitur, poſtea cribratur.

5. *Et ſimile ſandarachæ.*] Unde ſic parata ceruſſa, & a Vitruvio ſandaracha dicitur, quod eſt ei colore ſimilis. A quibuſdam etiam ſandyx nominatur. Hæc verbis totidem Dioſc. loc. cit.

6. *Vis .... quæ ſupradictis.*] Nempe quæ plumbo, plum-

[7] præterque ad candorem feminarum. [8] Est autem letalis potus, sicut spumæ argenti. Postea cerussa ipsa si coquatur, rufescit.

LV. [1] Sandarachæ quoque propemodum dicta natura est. [2] Invenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis: melior quo magis rufa, [3] quoque magis virus redolens; ac pura, friabilisque. [4] Valet purgare, sistere, excalfacere, perrodere. [5] Summa ejus dos septica. [6] Explet alopecias ex aceto illita. [7] Additur oculorum medicamentis. [8] Fauces purgat cum melle sumpta. [9] Suspiriosis tussientibusque jucunde medetur, cum resina terebinthina in cibo sumpta. [10] Suffita quoque cum cedro, ipso nidore iisdem medetur.

LVI. [1] Et arsenicum ex eadem est materia. [2] Quod optimum, coloris etiam in auro, excellentius: quod vero pallidius aut sandarachæ simile est, deterius existimatur. [3] Est & tertium genus, quo miscetur aureus color sandarachæ. [4] Utraque hæc squamosa. [5] Illud vero siccum, purumque, gracili venarum discursu fissile. [6] Vis eadem quæ supra, sed acrior. Itaque & causticis additur, & psilothris. Tollit & pterygia digitorum, carnesque narium, & condylomata, [8] & quidquid excrescit. [9] Torretur, ut validius prosit, in nova testa, donec mutet colorem.

NOTÆ.

bique scoriæ, & molybdænæ.

7. *Præterque ad candorem.*] Martialis, lib. 2. Epigr. 41.

Cerussata timet Sabella Solem.

Et lib. 7. Epigr. 24.

Et cerussata candidiora cute.

Sed haud paulo elegantius Lucianus, in Anthologia, lib. 2. cap. 9.

Τὴν κεφαλὴν βάπτεις, γῆρας δ᾽ οὐ ποτε βάψεις,
Οὐδὲ παρειάων ῥυτίδας ἐκτανύσεις.
Μὴ τοίνυν τὸ πρόσωπον ἅπαν ψιμύθῳ καταπλάττε,
Ὥστε προσωπεῖον, κοὐχὶ πρόσωπον ἔχειν.
Οὐδὲν γὰρ πλέον ἐστί. τί μαίνεαι; οὔποτε φῦκος
Καὶ ψίμυθος τεύξει τὴν Ἑκάβην, Ἑλένην.
Tinge comas, si vis: tingi negat ipsa senectus:
Nec dabitur rugas explicuisse genis.
Parce, precor, vetulum cerussa pingere vultum:
Personam videor cernere, non faciem.
Stulta, labor totus perit hic tibi: fucus, & omne
Hoc genus, ex Hecuba non facient Helenam.

Quæ vero feminæ cerussa pro fuco utuntur, inquit Brasavolus in Exam. metall. pag. 424. cum veneni maleficium cerussa habeat, halitus inde fœtorem trahunt, dentiumque putredinem: & ante tempus facies universa rugis aratur.

8. *Est autem.*] Dioscor. loco cit. Ἔστι δὲ καὶ τῶν ἀναιρετικῶν. Quos morbos afferat cerussæ potus, idem explanat in Alexiph. cap. 22.

Sect. LV. 1. *Sandarachæ .... dicta natura est.*] Hoc est, vis ac potestas: nempe quoties in compositione medicamentorum, id autem toto hoc opere sæpissime contigit, adhibita sandaracha est: Σανδαράχη Dioscoridi, lib. 5. cap. 122. Galeno, lib. 9. de fac. simp. med. cap. 3. pag. 269. etiam σανδαράκη. *De la Sandaraque, ou de l'Arsenic rouge.*

2. *Invenitur autem.*] Isidorus, lib. 19. cap. 17. hæc totidem verbis.

3. *Quoque magis virus.*] Isidorus, loco cit. At Diosc. lib. 5. cap. 122. rufam, friabilemque pariter anteponit, & quæ sulphuris virus redoleat, ἔτι δὲ θειώδη ἀποφορὰν ἔχουσαν. Quod & Brasavolus confirmat, lib. de Exam. gumm. pag. 391.

4. *Valet purgare.*] Celsus, lib. 5. cap. 5. *Purgant ærugo, auri pigmentum, quod ἀρσενικὸν a Græcis nominatur: huic autem & sandarachæ in omnia eadem vis.*

5. *Summa ejus dos septica.*] Et sandarachæ pariter & arsenico Diosc. loco cit. δύναμιν σηπτικὴν attribuit, hoc est, vim putrefaciendi, absumendique carnes excrescentes. Etiam vim ei καυστικὴν inesse ait Aetius, ut & arsenico, lib. 2. cap. 77. ex MS. Græco.

6. *Explet alopecias.*] Marcellus Empiric. cap. 6. pag. 47. Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 2. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 6. At Diosc. loc. cit. non ex aceto, sed ex resina.

7. *Additur oculorum.*] Cerussa sane usta, quam & sandaracham quidam vocitarunt, crebro in medicamentis oculorum a Celso adhibetur, lib. 6. cap. 6. Ad pediculos palpebrarum, sandaracha semel ibidem.

8. *Fauces purgat.*] Vocem canoram facit, limpidamque, inquit Diosc. loc. cit. Φωνήν τε ἀποκαθαίρει ἐκλειχομένη σὺν μέλιτι.

9. *Suspiriosis .... in cibo sumpta.*] Ex ovo sorbili, inquit Marcellus Empir. cap. 16. pag. 118. & Plinius Valer. lib. 1. cap. 58. Cum resina in catapotio sumpta, καὶ ἀσθματικοῖς σὺν ῥητίνῃ καταπότιον δίδοται, Diosc. loc. cit.

10. *Suffita.*] Diosc. loc. cit. Καὶ ὑποθυμιᾶται σὺν ῥητίνῃ, καὶ πρὸς παλαιὰν βῆχα, διὰ σίφωνος ἑλκομένης τῆς ἀτμοῦ τῷ στόματι. *Quin & adversus veterem tussim cum resina suffitur, nidore per fistulam in os attracto.*

Sect. LVI. 1. *Et arsenicum ex eadem est materia.*] Hoc est, ut ait Isidorus, lib. 19. cap. 17. & Diosc. lib. 5. cap. 121. in iisdem metallis, quibus sandaracha, gignitur. Ἀρσενικὸν κατὰ τὰ αὐτὰ γεννᾶται μέταλλα τῇ σανδαράχῃ. Latini, ut auctor est Scribonius, Compos. 114. auripigmentum vocant. Nostri, *Orpin, arsenic.*

2. *Quod optimum.*] Diosc. lib. 5. cap. 121. Ἄριστον δὲ ἡγητέον τὸ πλακῶδες καὶ χρυσίζον τῇ χροιᾷ. *Optimum existimatur crustosum, auri colore nitens.* Idem alterum, quod sandarachæ simile est, secundum locum tenere ait.

3. *Est & tertium.*] In quo cum colore auri miscetur sandarachæ color.

4. *Utraque hæc.*] Genus hoc utrumque, & quod pallidius est, & quod tertium genus appellavit, squamosum, hoc est, squamatim in crustas fissile: τὰς πλάκας λεπιζομένας ἔχον ὡς ἀεὶ ἐπικειμένας ἀλλήλαις. Diosc. loc. cit.

5. *Illud vero.*] Excellentius illud genus, quod priore loco indicatum est.

6. *Vis eadem quæ supra.*] Quæ sandarachæ. Diosc. lib. 5. cap. 122. & Celsus, lib. 5. cap. 5.

7. *Et psilothris.*] Nam pilos detrahit: ψιλοῖ δὲ τρίχας. Diosc. lib. 5. cap. 121.

8. *Et quidquid excrescit.*] Diosc. loc. cit. Ἔστι δὲ τῶν στελλόντων. Clavos etiam pedum reprimi eo, auctor est Marcellus Empir. cap. 34. pag. 234.

9. *Torretur.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit. Ἐπ᾽ ὀστράκου καινοῦ ἐπεξεισάμενος αὐτὸ, θὲς ἐπὶ διαπύρου ἀνθρακος, καὶ στρέφε συνεχῶς· ὡς δ᾽ ἂν πυρωθῇ καὶ μεταβάλλῃ, ψύξας καὶ λεάνας ἀποτίθεσο. *Testæ novæ inditum carbonibus ignitis imponito, assidueque versato, donec igne flagret, coloremque mutet: deinde refrigeratum tritumque recondito.*

NOTÆ ET EMENDATIONES AD LIBRUM XXXIV. NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

Sect. I. I. *HINC æra militum, Tribuni ærarii, & ærarium, obærati, & ære diruti.*] In libris ad hunc diem vulgatis, *& obærati ab ære dicti.* In Reg. 2. trajectis litteris, *obærati ære eruditi.* Nihil certius emendatione nostra, quam non Festus modo confirmat, cujus verba recitavimus in prioribus Notis, sed & Varro lib. 2. de vita populi Rom. *Stipendium appellabatur, quod æs militi semestre aut annuum dabatur: cui datum non sit propter ignominiam, ære dirutus esset.* Usus voce ea Tullius in Verrem, orat. 7. num. 33. *Aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est:* hoc est, ære sive stipendio debito multatus, privatusque.

Ibid. II. *Docuimus quamdiu populus Rom. ære tantum signato usus sit. Sed & alia vetustas æqualem Urbi auctoritatem ejus declarat,* &c.] Sic Reg. 2. Joannis Chiffletii codex, teste Claudio fratre, lib. de antiq. num. cap. 8. cap. 59. Interpolatores in libris ad hunc diem vulgatis, *usus esset, & alia quæ vetustas tradidit, cum æqualem,* &c. Nempe ut perspicuæ per se orationi tenebras offunderent.

Sect. XI. III. *Non præteribo C. Octavium, ob unum verbum: hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem, virga quam tenebat forte circumscripsit.*] Hic eruditi omnes Plinio dicam scribunt, quod Cn. Octavium vocet eum, quem C. Popilium ceteri scriptores appellant: Valerius Max. lib. 6. cap. 4. pag. 387. Livius, lib. 45. pag. 575. *Popilius pro cetera asperitate animi, virga quam in manu gerebat, circumscripsit regem: ac, Priusquam circulo excedas, inquit, redde responsum Senatui quod referam. Obstupefactus tam violento imperio, parumper cum hæsitasset: Faciam, inquit, quod censet Senatus. Tum dextram Popilius regi tamquam socio atque amico porrexit.* Velleius item, lib. 1. pag. 4. Plutarchus, in Apophthegm. pag. 202. Appianus in Syriac. pag. 131. Quamobrem hallucinatum esse Plinium omnes affirmant, qui nomina permutarit. Verum absolvere Plinium aliqua ex parte Tullius potest videri; qui rem utramque narrat. Sic enim ille, primum de Octavio Philipp. 9. num. 4. *Cn. Octavii clari & magni viri, qui primus in eam familiam, quæ postea viris fortissimis floruit, attulit Consulatum, statuam videmus in Rostris. Nemo enim tum novitati invidebat: nemo virtutem non honorabat. At ea fuit legatio Octavii, in qua periculi suspicio non subesset. Nam cum esset missus a Senatu ad animos regum perspiciendos, liberorumque populorum: maximeque ut nepotem Antiochi regis, ejus qui cum majoribus nostris bella gesserat, classes habere, elephantos alere prohiberet: Laodiceæ in gymnasio a quodam Leptina est interfectus. Reddita est ei tum a majoribus statua pro vita: quæ multos per annos progeniem ejus honestaret, nunc ad tantæ familiæ memoriam sola restaret.* Idem vero de Popilio, Philippica proxime superiore, num. 23. *Proh Dii immortales! ubi est ille mos, virtusque majorum? C. Popilius apud majores nostros, cum ad Antiochum regem Legatus missus esset, & verbis Senatus denunciasset, ut ab Alexandria discederet, quam obsidebat: cum tempus ille differret, virgula stantem circumscripsit: dixitque se non ante renunciaturum Senatui, nisi prius sibi respondisset quid facturus esset, quam ex illa circumscriptione excederet.*

Sect. 12. IV. *Simulacra celebri loco dicari: ea stetere donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret.*] In libris hactenus editis, *celebri loco dicari, donec Sylla,* &c. ceteris prætermissis, quæ nos restituimus ex vestigiis codicis Regii 2. in quo vidimus, *dicari ea est eteredone Sylla,* &c. certa plane emendatione.

Sect. 18. V. *Talis in Campo Martio Juppiter a Divo Claudio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompeïanus a vicinitate theatri.*] In Reg. 2. & Colb. 3. *qui devoratur Pompeïani theatri vicinitate:* quibus verbis potest hæc subesse sententia, theatri ejus proximitate minui, deprimi, minusque grandem apparere Jovem hunc colosseum. Sed nec eam loquendi formam Pliniano stilo dignam; ac, vel si foret, alieno positam loco censemus. In Parmensi edit. *qui ideo vocatur.* Lectioni sane pervulgatæ egregie favet P. Victor in descriptione Urbis Romæ, & ab eo vicissim lucem accipit. Sic enim ille, Regione nona: *Theatrum Balbi capit loca triginta millia nonaginta quinque. Claudius Cæsar dedicavit, & appellatur a vicinitate Juppiter Pompeïanus .... Theatrum Pompeii,* &c. Qui locus & per se, ni fallimur, mutilus, & præpostere interpunctus editorum incuria, vel ex hoc Plinii loco intelligitur, quo Jovem ipsum Pompeïanum a Claudio dedicatum, & a vicinitate, quæcumque demum ea sit, traxisse nomen admonemur. Itaque apud P. Victorem legi haud dubie satius multo fuerit: *Theatrum Balbi.... Juppiter, quem Claudius Cæsar dedicavit, & appellatur a vicinitate Juppiter Pompeïanus.*

VI. *Olympiade* LXXXIV. *circiter* CCC. *nostræ Urbis anno.*] Sect. 19.
Ita Reg. 2. non, ut editi, LXXXIII. Incidit autem Olympias LXXXIV. Pliniano calculo in annum Urbis CCXCVIII. Itaque nihil scribi potuit accuratius.

VII. *Myron Lycium.*] Sententiam hujus loci esse diximus, Ibid.
ut Polycleto Argium, ceterosque, sic Myroni Lycium discipulum exstitisse. Libri omnes hactenus editi, *Myronem Lycium,* præ se ferunt, ut videatur esse sententia æque Polycleti discipulum Myronem fuisse e Lycia oriundum, atque ceteros ante recensitos. Sed præterquam quod MSS. codices Reg. 2. & Colb. 3. adversantur, in quibus *Myron Lycium* legitur: & Myronem ex superius jam recensitis esse perspicuum est, & Lycium paulo post Myronis discipulum fuisse verbis conceptis affirmatur, hac ipsa sect. num. 17.

DE ANNIS ALEXANDRI MAGNI, ad illa Plinii verba, sect. XIX. *Centesima quartadecima Olympiade, Lysippus fuit, cum & Alexander Magnus.*

Sententia horum verborum est, tunc floruisse Lysippum, cum & Alexander Magnus floreret; non autem tunc floruisse illum, aut ipso anno quo iste supremum diem clausit, ut necesse est dicere, si vulgarem Olympiadum calculum secutus est Plinius; aut, ut olim conjiciebamus paulo timidiores, primo ipso Alexandri anno: sed jam ipso ab annis aliquot, nempe ab annis sex, ut mox constabit, regnum Macedonicum administrante. Nam sic etiam, si teste opus est in re perspicua, Interpres Gallicus verba Plinii intellexit, quæ sic transtulit: *En la cent quatorzieme Olympiade, Lysippus étoit en estre,* DURANT LE REGNE D'ALEXANDRE *le Grand.* Hæc verba certe non primum, nedum supremum, sed annos Principis decurrentes designant. Annos autem omnino triginta regnasse Alexandrum nummi antiqui clamant, tametsi id olim non animadvertimus, veriti longius ab Antiquariorum præconcepta opinione discedere. At nunc demum detecta rei veritate, annos principatus omnino tricenos Alexandro Magno cum nummis antiquis constanter asserimus; & in eo annorum ipsius numero statuendo mirifice cum illis consentire sacras litteras, calculum Olympiadum Plinianum, defectum denique Lunæ a Plinio ea die adnotatum, qua Darium vicit Alexander. Nam hæc certe numismata vidimus Alexandri M. cum numero annorum ipsius principatus.

1. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum.)(ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Juppiter sedet, dextra aquilam, sinistra hastam gerit. In cathedræ intercolumnio, Φ *Phthiam* denotat, sive Phthiotida in Thessalia. Latere dextro, Δ annum *quartum* significat. Argenteus est maximæ molis, in Thesauro Regio.

2. Caput idem.)(ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Juppiter sedet. In cathedræ intercolumnio, ΑΡ *Arethusam* significat, in Macedonia. Latere dextro, os leonis, & Ε. anno *quinto.* Argenteus ibidem tetradrachmus est.

3. Caput idem.)(ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Juppiter sedet. In ipso intercolumnio cathedræ, littera jacens Ξ annum *octavum* Alexandri designat. Latere dextro, litteris implexis, ΜΥΡ. *Myrina* est, in Lemno insula civitas, de qua Plinius, libro IV. sect. XXIII.

4. Caput Alexandri Magni tectum galea.)(ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ. Victoria stans palmam sinistra gestat, dextra coronam ostentat. Latere dextro, Η annum *octavum* designat. Ad pedes Victoriæ in corona, litteris implexis ΜΥΡ. *Myrina* est, ut proxime. Aureus hic nummus

perpulcher est, apud D. de Clesves.

5. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum, naso adunco & incurvo. .)(. Juppiter sedens, dextra aquilam, sinistra hastam gerit. Latere sinistro nummi epigraphe, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. In imo cathedræ intercolumnio, in qua Juppiter sedet, littera Θ annum *nonum* Alexandri designat. Est hic nummus tetradrachmæ pondere argenteus, in Cimelio nostro Parisiensi.

6. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum. .)(. Juppiter sedet, ut proxime. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Latere dextro nummi, ΔΙ. hoc est, anno *quartodecimo*. Est hic argenteus formæ mediocris, in Cimelio Domus Professæ nostræ in hac civitate.

7. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum; appositis ad latus litteris ΙΗ. hoc est, anno *decimo octavo*. .)(. Clava, cum pharetra, & nomine ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Est ex minimo ære perelegans, apud Clar. Virum D. BAUDELOT.

8. Caput Alexandri Magni galeatum, absque epigraphe. .)(. Victoria dextrorsum incedens coronam ostentat, ut victoriam scilicet Persicam Occidenti & Macedoniæ annunciet: quo ipso dextro latere malum Punicum sive granatum, & sub eo littera Α, quæ *primum* imperii Persici annum indicat: a tergo Victoria quasi relinquente litteram Κ, quæ est in sinistro nummi latere, & *vicesimum* Alexandri, in Macedonia utique, annum designat. Abest Alexandri nomen; existimante sane ingenioso opifice, frustra nomen apponi, quo tempore nec alius in orbe princeps nummos ex argento cuderet, præter Alexandrum: & omnia in isto numismate victoriam Persicam prædicarent: nempe galeatum caput, Victoria retro apposita, malogranatum Persici imperii nota, annus ibi denique primus cum vicesimo compositus. Nam cuinam possent principi hæ notæ convenire, præterquam uni Alexandro? Nam malogranatum pro indice regni Persici ibi esse, quod ferax horum fructuum ea regio sit, testis afferri potest Plutarchus; qui pomum hujusmodi magnitudine insigne oblatum fuisse Artaxerxi refert in ejus vita, pag. 1013. Favet & Herodotus, lib. VII. num. 41. Est hic nummus sane perrarus ac singularis, ex argento, primæ molis, in hac civitate Parisiensi, in locupletissimo Cimelio D. LE HAY: a quo numismatis expressam in cera imaginem accepimus.

9. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum. .)(. Juppiter sedet, ut in prioribus nummis. Latere sinistro, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Dextro, ΚΑ: connexis duabus litteris Κ & Α, quibus annus Alexandri *vicesimus primus* notatur. Eximius hic nummus ex argento, mediocris moduli, sed eleganti fabrica est, apud D. DE BOZE. Alius ibi similis formæ, habet litteram Κ dumtaxat, hoc est, annum *vicesimum*.

10. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum. .)(. Juppiter sedet, ut in nummo priore. Latere nummi sinistro, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ: dextro, ad crura Jovis, ΚΓ: hoc est, anno *vicesimo tertio*: supra, ad ejusdem genua, ΑΣ: hoc est, Ἀσπληδονίων in Bœotia. Sic enim in nummis ejusdem Alexandri Magni, ΚΛΕ, Κλεωναίων est. Neque extra Græciam fere cusa hujus principis nomine numismata sunt. Est hic maximi moduli nummus argenteus apud D. Abbatem FAUVEL. Habemus hujus præclari numismatis & duorum sequentium, hoc est, duodecimi & XIII. expressam in cera effigiem, ejusdem amici cura. Est apud P. DE VITRY argenteus denarius similis, cum anno ΚΓ: & intra sellam ΜΕ: hoc est, *Megaris* in Bœotia. Nummi impressam in cera effigiem habemus.

11. Caput Alexandri Magni tectum pelle leonina. .)(. Juppiter sedet, ut in nummo priore. Latere nummi sinistro, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Dextro, ΚΔ: hoc est, anno *vicesimo quarto*. Est apud P. DE VITRY nummus maximæ molis argenteus, cujus habemus in cera impressam effigiem.

12. Caput Alexandri Magni tectum pelle leonina. .)(. Juppiter sedet, ut in nummo priore. Latere nummi sinistro, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Latere dextro, ad Jovis genua, ΚΕ: hoc est, anno *vicesimo quinto*. Est in Thesauro Regio maximæ molis argenteus. Apud D. DE BOZE idem est, sed cum superpositis numero annorum his litteris, ΑΣ ΚΕ, hoc est, Ἀσπληδονίων: *anno* XXV. Alexandri Magni. In alio, quem exhibet Sylloge Numismatum Londini edita anno 1708. superposita est litteris numeralibus ΚΕ, littera Φ: quæ Phthiam vel Phthiotida denotat, in Thessalia.

13. Caput Alexandri Magni leonina pelle tectum. .)(. Juppiter sedet, ut in nummis superioribus. Latere sinistro, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Latere dextro, Λ. hoc est, *anno tricesimo*. Est hic argenteus similiter egregiæ fabricæ, & majoris moduli, in Thesauro Regio, & apud D. DE BOZE. In Museo nostro argenteus est mole denarii, qui in intercolumnio cathedræ, in qua Juppiter sedet, eamdem habet litteram Λ. hoc est, *annum tricesimum*.

Quid porro hi numeri in nummis principum notati, quam annos ipsorum principatus designant? Fuit nimirum Alexander claritatis ac celebritatis tantæ, ut dignus visus sit Monetariis, ex quo prægigneretur mos annos principum consignandi in nummis. Exinde certe in numismatis successorum ejus eadem observata ratio est: prius non comparet.

Nunc igitur annorum Alexandri Magni gemina Chronologia digerenda hic est, & subjicienda oculis: vulgaris altera, altera vera; hoc est, cum sacris libris, ut diximus, cum calculo Olympiadum Pliniano, cum numismatis veteribus, & cum siderum observatione, quam Plinius diligenter descripsit, eximie consentiens.

Anni ante Christum.	*Anni ab Urbe condita.*	*Olympiadum calculus vulgaris, cum vulgari Chronologia.*			*Olympiadum calculus Plinianus, & vera Chronologia.*		
342	412	CIX.	3.		CXII.	3.	Primus Alexandri annus in Macedonia, paulo ante mensem Septembrem.
341	413		4			4	
340	414	CX.	1		CXIII.	1.	
339	415		2			2	Annus Alexandri Δ *quartus*, in nummo vetere, a Septembri hujus anni.
338	416		3			3	Annus Alexandri Ε *quintus*, in nummo vetere, a Septembri hujus anni.
337	417		4			4	
336	418	CXI.	1.	Primus Alexandri annus.	CXIV.	1.	*Centesima quartadecima Olympiade fuit Lysippus, cum & Alexander Magnus.* Plinius, lib. XXXIV. sect. XIX.
335	419		2			2	Annus Alexandri Η *octavus*, in nummo vetere gemino, a Septembri hujus anni.
334	420		3			3	Annus Alexandri Θ *nonus*, in nummo vetere, a Septembri hujus anni.
333	421		4			4	
332	422	CXII.	1.		CXV.	1.	
331	423		2	Darium vincit Alexander.		2	
330	424		3			3	
329	425		4			4	Annus Alexandri ΔΙ. *quartusdecimus*, in nummo vetere, a Septembri hujus anni.
328	426	CXIII.	1		CXVI.	1	
327	427		2			2	
326	428		3			3	
325	429		4			4	Annus Alexandri ΙΗ *decimus octavus*, in nummo vetere, a Septembri hujus anni.

Anni ante Chriſtum.	Anni ab Vrbe condita.	Olympiadum calculus vulgaris; cum vulgari Chronologia.			Olympiadum calculus Plinianus, & vera Chronologia.		
324	430	CXIV.		Alexander obit Babylone die 19. Julii.	CXVII.	1.	*Nobili apud Arabiam Magni Alexandri victoria Lunam defeciſſe noctis ſecunda hora prodita eſt, eademque in Sicilia exoriens.* Nempe die VIII. Maii. Plinius, libro 2. ſect. LXXII. Mox *Alexander primus regnavit in Græcia*, 1. Mach. 1, 1. hoc eſt, in Syria, quam Græci reges, poſt Alexandrum pariter Græcum, Perſis ejectis, obtinuerunt. Neque enim in ea Græcia regnare potuit Alexander, niſi devicto Dario. Ergò in ea Græcia *regnavit annis duodecim.* 1. Mach. 1, 8. quorum hic annus primus eſt.
323	431		2			2	Annus Alexandri K *viceſimus*: idemque A *primus* in Perſide, Septembri anni hujus incipiens; ex nummo vetere.
322	432		3			3	Annus Alexandri KA *viceſimus primus*, a Septembri hujus anni, ex nummo vetere.
321	433		4			4	
320	434	CXV.	1		CXVIII.	1	Annus Alexandri KΓ *viceſimus tertius*, ex nummo vetere, a Septembri anni hujus incipiens.
319	435		2			2	Annus Alexandri KΔ *viceſimus quartus*, ex nummo vetere, a Septembri hujus anni incipiens.
318	436		3			3	Annus Alexandri KE *viceſimus quintus*, a Septembri anni hujus; ex nummis veteribus.
317	437		4			4	
316	438	CXVI.	1		CXIX.	1	
315	439		2			2	
314	440		3			3	
313	441		4			4	Annus Alexandri Λ *triceſimus*, a Septembri anni hujus: ex nummis tribus veteribus.
312	442	CXVII.	1		CXX.	1	De Alexandro Magno, 1. Mach. 1, 6. *Et poſt hæc decidit in lectum, & cognovit quia moreretur. Et vocavit pueros ſuos nobiles, qui ſecum erant nutriti in juventute: & DIVISIT illis regnum ſuum, cum adhuc viveret. Et regnavit Alexander* in Græcia Syriaca *annis duodecim, & mortuus eſt*, menſe circiter Junio. In hunc locum egregia eſt Menochii noſtri, ac plena judicii & ſpiritus vere Chriſtiani vox: *Negant hoc profani ſcriptores*, inquit: *ſed gravior & potior apud nos ſacræ ſcripturæ auctoritas, quæ ita factum affirmat.* Triumphaſſet, ſi ſciret cum ſacris litteris Solis ac Lunæ, Pliniique, ac veterum numiſmatum teſtimonium facere.
311	443		2	Annus primus Seleucidarum, a Septembri menſe ſuperioris anni.		2	Annus primus Græcorum, a Septembri menſe ſuperioris anni. 1. Mach. 1, 9. de Alexandro Magno: *Et obtinuerunt pueri ejus regnum, unuſquiſque in loco ſuo; & impoſuerunt OMNES,* Seleucus, Ptolemæus, & alii, *ſibi diademata,*

ſtatim POST MORTEM EIVS. Seleuci filii, & Ptolemæi, *poſt eos annis multis, & multiplicata ſunt mala in terra.* Hinc Æra Græcorum, cujus hic annus primus eſt, ab obitu Alexandri cœpit, hoc eſt, tertio circiter poſt menſe, ſive Septembri.

In allatis autem numiſmatis inſigne præ ceteris eſt numiſma octavum, quod geminam notationem temporis exhibet; alteram anni in Perſide primi; alteram anni in Macedonia viceſimi, qui in annum illum primum Perſici imperii incidebat. Prohibet autem præterea nummus decimus tertius, in quo annus eſt triceſimus adnotatus, ne aliis aut ipſe aut nummi ceteri affigantur annis, quam quibus eoſdem tribuimus. Demonſtrat enim annum quidem regni triceſimum vidiſſe Alexandrum, ſed non exceſſiſſe, ſiquidem annus ſequens primus annus eſt æræ Græcorum. Niſi forte quis exiſtimet, non annos regni, ſed ætatis Alexandri, in nummis ipſius ſignari: id quod nemo certe in hoc genere exercitatus probaverit: cum omnino ſit inſolens; & riſum de ſe jampridem præbuerit, qui id ſimiliter de annis, qui ſunt, in Græcis Commodi Imp. nummis ſignati, aſſeruiſſet. Nihil igitur dici poteſt conſentaneum magis cum ratione temporum, ac vera rerum geſtarum ſerie, quæ initio libri primi Machabæorum deſcribuntur, quam iſta veterum numiſmatum inter ſe & cum illa narratione conſenſio eſt.

Ibid. VIII. *Ad ædem Fortunæ hujuſque diei.*] His poſtremis verbis duobus carent libri editi. In Reg. 2. aliiſque, *hujuſce diei:* quæ verba Pintianus cum ſpuria crederet, *ad ædem Nortiæ Etruſcæ deæ* conjiciebat. Lepide ſane. Retinenda illa, *hujuſce diei*, Turnebus cenſebat, lib. 16. Adverſ. cap. 12. Leopardus item in Emend. Gronovius in Notis, aliique, eo Plutarchi loco permoti, in Mario, pag. 420. quo Catulus ædem voviſſe in bello Cimbrico dicitur Fortunæ illius diei, καθιέρωσεν τὴν τύχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης. At vera ſcriptura eſt, *hujuſce diei*, ſic enim Romani dixerunt, *Fortunam hujuſque diei*, pro *uniuſcujuſque.* In Kalendario vetere, apud Gruter. pag. 135. FORT. HVIVSQVE. DIEI. Neque hic modo, ſed & apud Tullium reſtituenda vox ea eſt, lib. 2. de Legib. pag. 333. ut ejus verba aperte declarant, cum ait, *Recte etiam Spes a Calatino conſecrata eſt, Fortunaque, vel hujuſque diei* (vulgo *hujuſce* legitur) *nam valet ad omnes dies; vel Reſpiciens, ad opem ferendam: vel Fors*, &c. Omnium enim dierum, nedum unius, ſeu certe alicujus, ſive hujus aut illius diei Fortunam hujuſmodi appellatione ſignari Cicero liquido demonſtrat, propter eam quam adjungit rationem: *Nam valet in omnes dies.* Quæ ratio non conſtaret, ſi ad unum aliquem diem ejus numinis poteſtas arctaretur, & tam anguſtis finibus circumſcriberetur. Sane hanc vim vocis ejus eſſe, *hujuſce*, ut *uniuſcujuſque* ſignificet, docuit dudum Marius Victorinus Afer, libro de Orthographia, cujus verba recitare operæ pretium fuerit: *Et hujuſce, & hujuſque, recte ſcribuntur, ſed ſuo loco utraque. Nam ab hocce fit hujuſce. Hujuſque autem aliud ſignificat, id eſt, uniuſcuiuſque.* Apud P. Victorem, in deſcriptione Urbis, regione decima, legimus, VICVS CLIVVSQVE DIEI, haud dubie pro VICVS HVIVSQVE DIEI. Nam complures urbis Romæ vicos a finitimis Fortunæ templis nomen traxiſſe, ex P. Victoris liquet. Sic Fortunæ Obſequentis vicum in prima regione ſtatuit: Reſpicientis, in decima, alioſque alibi: huncque ipſum locum Onuphrius ſic edidit, ex MSS. VICVS HVIVSQVE DIEI. FORT. AED. Quæ poſtrema verba ædem Fortunæ ſignificant. Multa ex his delibavit ante nos Briſſonius, lib 1. de formul. pag. 52. In inſcriptionibus tamen interdum, ut apud Rainesium, pag. 198. ANTISTITES. HVIVSCE. LOCI. pro *hujuſce loci* legimus.

Ibid. IX. *Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem, qui Romæ: alexetera, arma sumentem: Artemona, qui periphoretos appellatus est.*] In libris omnibus ad hunc diem vulgatis legitur, *Herculem qui Romæ Antæum a terra sustinentem*, interpolatione digna plagis. In MSS. Reg. 2. ceterisque cod. *Herculem qui Romæ ha cetera arma sumentem.* Quibus e verbis Pintianus eliciebat, *Qui Romæ, in excetram arma sumentem*: excetra hydram significari notum esse simul admonebat. Gronovius, *ab Otrera arma sumentem.* Parum ambo feliciter. Plane enim tertium quoddam nunc simulacrum intelligitur, ab iis diversum, quorum prius Lysimachiæ, alterum Romæ fuit: quam belle enim in eo verbo; *qui Romæ*, desinit oratio, quo membro priori posterius exacte opponitur? Deinde ad alia duo signa transilit, quæ Græcis, ut solet, verbis effert: sic enim prius ἀστραγαλίζοντες, & διαδούμενος, & δορυφόρος, & mox περιφόρητος appellatur. Ἀλεξητήρ autem quid sit, qui Græcos fontes vel leviter degustarunt, sciunt: & nos in prioribus notis ad hunc locum diximus.

Ibid. X. *Vicit eum Pythagoras Rheginus.... Vicit eum & Leontinus.*] Prius *Leontius* legebatur, quo nomine statuarius apud scriptores ceteros nemo occurrit. Et vero de Pythagora altero sermonem esse hoc loco, tum ipsa per se oratio prodit, tum maxime Pausanias, lib. 6. Eliac. poster. pag. 366. ubi Astyli Crotoniatæ statuam, quæ Leontino nunc adscribitur, opus esse Pythagoræ admonet, quanquam ille cujas fuerit, non indicat. Sed cum alterius, quam Rhegini esse vel ex Plinio perspicuum sit: esse autem Pythagoræ Pausanias verbis conceptis significet, quin Leontini sit, minime jam dubium est. Tres igitur eo nomine statuarii fuere, Rheginus, Leontinus, Samius: quod Plinius ipse declarat, mox subjungens: *Fuit & alius Pythagoras Samius.... Hic supradicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus.... Sostratus.* Quibus verbis Pythagoram tergeminum aperte signat: Samium, mox alterum supradictum, cui similis Samius fuisse perhibeatur: postremum, Rheginum.

Ibid. XI. *Athenis Satyrum: Turmam Alexandri, in qua amicorum ejus imagines summa omnium similitudine expressit.* Sic totidem apicibus syllabisque, Reg. 2. Colb. 3. Pintiani codex; aliique fortassis, sed interpolati. In ceteris enim melioris notæ codicibus manuscriptis, qualis est Regius, num. 4763. & in libris omnibus editis, nullo excepto, legitur: *Athenis Satyrorum turmam: Alexandrum amicorumque ejus imagines*, &c. Et vetus Interpres Italus, Christophorus Landini, anno 1476. sic vertit optime: *In Athene fece una torma di Satyri: & statue d'Alexandro & di sua amici molto simili dalloro.* Turmam hic interpolatores intelligi voluere, de qua Velleius, lib. 1. pag. 5. *Hic est*, inquit, *Q. Metellus Macedonicus, qui porticus, quæ fuere circumdatæ duabus ædibus sine inscriptione positis, quæ nunc Octaviæ porticibus ambiuntur, fecerat: quique hanc turmam statuarum equestrium, quæ frontem ædium spectant, hodieque maximum ornamentum ejus loci ex Macedonia detulit. Cujus turmæ hanc causam referunt: Magnum Alexandrum impetrasse a Lysippo, singulari talium auctore operum, ut eorum equitum qui ex ipsius turma apud Granicum flumen ceciderant, expressa similitudine figurarum, faceret statuas, & ipsius quoque iis interponeret.* Quinque & viginti fuisse Macedones, qui in primo pugnæ conflictu ceciderint, quorum æneæ statuæ a Lysippo fictæ, cum ipsius Alexandri simulacro, auctor est Arrianus, lib. 1. de Exped. Alex. pag. 47. Interpolavere hunc locum semierudititi, quibus displicuit dici *turmam* de satyris, qui sunt certe semper pedestres. Perinde quasi *turma* nonnisi de equitibus Latine dicatur. At præter hoc Plinii testimonium, Vulgatus Interpres Veteris Testamenti, vetus idemque optimus (nostro quidem judicio) latinitatis auctor, si verborum spectetur proprietas, de peditibus persæpe *turmas* & *turmam* dixit, ut 2. Paralip. XXIII. 8. & alibi.

Ibid. XII. *Fecit & puberem Apollinem, subrepenti lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant.*] Vocem eam *Apollinem* admonitu codicum, Regii 2. Colb. 3. vet. Dalec. aliorumque, in libris hactenus vulgatis prætermissam, restituimus. Favere ei lectioni videtur etiam Martialis, hoc signum describens, lib. 14. Epigr. 172. cui titulus, *Sauroctonos Corinthius*:

> *At te reptanti, puer insidiose, lacertæ*
> *Parce: cupit digitis illa perire tuis.*

Cupit ea nimirum nobili fato perire, nece a tam nobili puero, Deo utique, illata. Simile conflasse signum Pythagoras Leontinus dicitur hac ipsa sect. num. 4. Apollinem scilicet, serpentemque sagittis illius confectum.

Ibid. XIII. *Bryaxis Æsculapium & Seleucum fecit.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Temperare mihi tamen non queo, quin conjecturam, quæ occurrit animo, suspicionemque prodam: *Et Salutem* scilicet, quam *& Seleucum* legi fortasse commodius posse. Nam Pausanias in Atticis, lib. 1. pag. 75. Τοῦ δὲ Ἀσκληπιοῦ ἄγαλμα Βρύαξις καὶ αὐτό, καὶ τὴν Ὑγίαν ἐποίησεν. *Æsculapii vero & Hygiæ*, hoc est, Sanitatis, sive Salutis, *signa fecit*, quæ Megaris erant. Ex eodem uterque fonte, Pausanias, Pliniusque, hausisse istud possunt videri. Alias appellari conjunctim ambo soliti Æsculapius, & Hygia. Vetus Inscriptio apud Gruterum, pag. 67. AESCULAPIO. ET. HYGIAE. Apud Reinesium, pag. 152. AESCVLAPIO. EPIDAVRO. D. PP. ET. SALVTI. Et pag. 156. AESCVLAPIO. ET. SANITATI. Epidauri vel socia, vel, ut aliis placet, filia Hygia fuit. Hinc Templum Salutis Romæ, teste Vitruvio, lib. 1. cap. 2. Fana Salutis duo, regione sexta: & vicus Salutis, & Porta Salutaris ab ea nominata: & apud Varronem, lib. 4. de ling. Lat. Collis Salutaris, in Quirinali colle. Sed ne quid tamen in contextu Pliniano moveam, præter consensum codicum, a quibus desciscere religio est, idem Pausanias prohibet, qui Athenis æneam Seleuci statuam in Pœcile porticu fuisse commemorat, Attic. pag. 14. etsi artificem non appellat. De Atheniensium vero civitatis ornamentis fere Plinius eo loci agit.

XIV. *Item equitem Simonem, qui primus de equitatu scripsit.*] In libris omnibus ad hunc diem vulgatis, *Sarmenem.* In Reg. 2. *Sermonem.* Colb. 3. *Seronem.* Nos interim, cum Dalecampio, *Simonem* ex Xenophonte rescripsimus, cujus hæc verba in libro περὶ ἱππικῆς. Συνέγραψε μὲν οὖν καὶ Σίμων περὶ ἱππικῆς· ὃς καὶ τὸν κατὰ τὸ Ἐλευσίνιον Ἀθήνησι ἵππον χαλκοῦν ἀνέθηκε, καὶ ἐν τῷ βάθρῳ τὰ ἑαυτοῦ ἔργα ἐξετύπωσεν. *De re equestri igitur scripsit etiam Simon, qui & equum ex ære Athenis juxta Eleusinium dedicavit, atque in basi opera quoque sua expressit.* Immo teste Hierocle in Hippiatricis, totam rem equestrem ibi expresserat. Sic enim ille in procemio: Τά τε Σίμωνος ἀκούεις τοῦ παλαιοῦ, τοὺς ἱππασίας αὐτοῦ τρόπους ἐν τῷ παρ' Ἀθηναίοις Ἐλευσινίῳ χαράξαντος, καὶ σημαίνοντος ἐν τοῖς σχήμασι, &c. *Ibid.*

XV. *Eleuthereus Lycius Myronis discipulus fuit.*] Libri omnes hactenus editi, *Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit.* Pintianus conjiciebat *Buthytes*, quasi *bovis immolator*, lepido sane commento. Lycium statuarii proprium nomen esse series ipsa elementorum admonet, quæ nomina nunc repræsentat ab simili littera incipientia. Myronis discipulum fuisse etiam paulo ante Plinius affirmavit: immo & filium, Pausanias, lib 6. in Eliac. prior. pag. 331. ac ceteri scriptores: Myronem ipsum Eleutheris natum, Plinius idem superius, num. 3. Quid propius vero videri possit, quam eamdem seu filii, seu discipuli, patriam nunc signatam, & *Eleuthereus* temere in *Buthyreus* a librariis esse conversum? Quin & Lycium quoque ipsum Eleutheris oriundum conceptis verbis prodidit Athenæus lib. XI. pag. 488. Ἦν δὲ οὗτος (Λύκιος) τὸ γένος Βοιώτιος ἐξ Ἐλευθερῶν, υἱὸς Μύρωνος τοῦ ἀνδριαντοποιοῦ, ὥς Πολέμων φησὶν ἐν πρώτῳ Ἀκροπόλεως. Vidit hoc ante nos Leopardus in Emendat. lib. XI. cap. 19. *Ibid.*

XVI. *Leochares aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede.*] Typi omnes ad hunc diem *Leocras* mendose repræsentant, cum Leocharis mentio superius habita sit raptim, quæ nunc revocatur, ut ejus opera sigillatim percenseantur. Meminit & fictoris & signi ipsius etiam Tatianus, orat. contra Græcos, pag. 183. Τίνος δὲ χάριν διὰ Λεωχάρους Γανυμήδην τὸν ἀνδρόγυνον, ὥς τι σπουδαῖον ἔχοντες κτῆμα τετιμήκατε; *Cur propter Leocharis artificium, Ganymedem illum effeminatum, tamquam eximium aliquid habentes, colitis?* *Ibid.*

XVII. *Credunt Seplasiæ omnia fraudibus corrumpenti. Jam quidem facta emplastra & collyria mercantur: tabesque mercium, aut fraus Seplasiæ sic exteritur.*] Non unguenta fœdius Seplasia corrupit olim, quam hunc Plinii locum interpolarunt critici. Nos totidem apicibus syllabisque repræsentamus, quot sunt in Regio cod. 2. & Colb. 3. nec quidquam hic conjecturæ tribui opus esse ducimus. In libris hactenus editis: *Credunt Seplasiæ ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti: factaque jam pridem emplastra & collyria mercantur, tabesque mercium. Fraus Seplasiæ sic exteritur.* Salmasius e libris suis priora, qua fecimus ratione, & ipse refingit: cetera ex ingenii conjectura, sic pessumdat, in Solin. pag. 1051. *Tabesque mercium aut fraus Seplasiæ sic quæritur eis.* *Sect. 25.*

XVIII. *Fit & ex candido ære squama longe Cypria inefficacior.*] Curationem huic loco adhibuimus, tum ope codicis Reg. 2. & Colb. 3. in quibus hæc, uti edidimus, totidem syllabis leguntur: tum ipsius Dioscoridis admonitu, ita scribentis, lib. 5. cap. 89. Φαύλη δὲ ἡ ἐκ τοῦ χαλκοῦ λευκοῦ, λεπτὴ καὶ ἀσθενὴς ὑπάρχουσα. Libri hactenus fere editi contraria sententia, *Cypria longe efficacior*, præ se ferunt: præter Parmensem editionem, quæ cum scriptis codicibus plane congruit. Paulo post ubi ex eorumdem codicum fide edi curavimus, *Ocyssime vero contingit coronariorum recisamentis in acetum additis*: typi habent, *ocyssime vero contrahit coronarium æruginem, recisamentis*, &c. quæ non scriptoris, sed interpolantis manum stilumque resipiunt. *Ibid.*

XIX. *Alterius nationis contritum splendescit, ut misy, & est lapidosius. Prodest autem & dentium dolori, &c.*] In libris hactenus vulgatis *contritum splendescit. Et misy est lapidosius. Prodest autem*, &c. Luxata penitus, nec cohærente satis oratione: immo & falsa: nam & lapidosius esse misy, quam sory, affirmat, quod falsum esse in prioribus Notis docuimus: & prodesse illud dentium dolori, quæ dos est soreos, non a Plinio modo, sed etiam a Dioscoride laudata, lib. 5. cap. 119. In Reg. 2. cod. *contritum splendescit & misy & est lapidosius*: quæ vestigia sunt minime obscura sinceræ lectionis. Sory Ægyptium Dioscorides loc. cit. frianti nigrum apparere ait: quod inter friandum autem splendescit, ut misy, alterius generis & invalidum illud esse: τὸ δὲ λαμπυ- *Sect. 30.*

ἐῤῥὸν ἐν τῷ θεραπεύεσθαι ἐμφερὲς μίσυϊ · ἐπιρογενές τε καὶ ἀσθενὲς ὀπτὸν εἶναι. Neque porro ab his verbis, *Et misy est lapidosius*, incipit instituta de misy oratio: sed a subsequenti multo post sententia, *Misy aliqui tradiderunt*, &c. unde sectionem XXXI. auspicati sumus.

Sect. 32. XX. *Sed ex eo candidum colorem sentientem violam, lonchoton appellant.*] Sic totidem plane syllabarum apicibus, Reg. 1. & Colb. 3. Pliniani editores, cum violam sensere, *leucoïon* statim, quod violæ albæ nomen est, pro *lonchoton* commode substitui posse arbitrati sunt. At Dioscor. lib. 5. cap. 114. ex Peteesio medico λογχωτὸν vocat, quæcumque demum vocis ejus originatio sit. Oribasius item lib. 13. fol. 233. Et Neophytus: λογχωτὸν, τὸ χάλκανθον. Salmasio tamen non idcirco assentimur, legi ita hunc locum jubenti, in Solinum, pag. 1159. ex sola ingenii conjectura: *Sic ex eo quod dependet ut lanciola, lonchoton appellant*: libris invitis omnibus.

Sect. 41. XXI. *Nucleusque quidem* (vel *quidam*) ferri excoquitur *ad indurandam aciem: aliquæ modo ad densandas incudes.*] Sic totidem syllabis apicibusque Reg. 2. cod. Editi hactenus libri: *In iis equidem nucleus ferri..... alioque modo.* Et Salmasii conjecturam, ne quid prætermisisse videar, nunc exponam. Sic igitur ille in Solin. pag. 1084. *In aliquibus ferrum excoquitur nisi ad indurandam aciem.* Ac nisi intelligi pro *nonnisi* jubet, id minus probante Gronovio, qui ipsum *nonnisi* rescribi in contextu mavult.

Ibid. XXII. *Neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: ceteris enim admiscetur mollior complexus. In nostro orbe*, &c.] Typi ad hunc idem omnes sic interpungebant: *ceteris enim admiscetur. Mollior complexus in nostro*, &c. Quod vitium non orario modo ipsa retegit, sed & Isidorus qui hunc locum exscripsit, lib. 16. cap. 20. atque ita, ut edidimus, interpunxit.

Sect. 42. XXIII. *Dinochares architectus.*] Editi hactenus libri, *Dinocrates.* Reg. 2. & Chiffl. *Timochares*: unde nos *Dinochares* effinximus, ut lib. sect. XI. etsi quidam ibi a nobis citati scriptores, Dinocratem. At Ausonius hoc ipsum de camera magnetica narrans, quod Plinius hoc loco refert, Dinocharem appellat: Idyll. 9. vel, ut alii, 10. vers. 310.

Conditor hic forsan fuerit Ptolemaïdos aulæ
Dinochares: quadro cui in fastigia cono
Surgit: & ipsa suas consumit pyramis umbras:
Jussus ob incesti qui quondam fœdus amoris
Arsinoën Pharii suspendit in aëre templi.

Vide etiam Augustinum, lib. XXI. de Civit. Dei, cap. VI.

Sect. 46. XXIV. *Componitur hoc: Picis oboli sex: Cimoliæ cretæ, drachmæ sex: æris tusi, drachmæ duæ: squamæ ferreæ, totidem: ceræ, sex: olei sextarius.*] Mirum quantum hoc loco editi codices, & manu exarati dissident. In exemplari Reg. 2. & eo quod Pintianus vidit, *Pari obolis & cimoliæ cretæ drachmæ sex: æris tusi drachmæ duæ: squamæ ferreæ totidem: ceræ sex: olei, sextarius.* Hoc est, si priorem vocem *pari* excipias, cetera sunt paria ac gemina cum iis quæ nos edidimus. At typi vulgati quantum inde absunt! *Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis sex ex ære, totidem ex squama ferri, totidem ceræ, ex olei sextario.* Nihil audacius dici aut excogitari potest; quam sit ea emendandi licentia. Pro *pari* autem, quæ vox nauci hoc loco non est, quid propius quidve aptius foret hoc loco, non vidimus, quam picem: quam in emplastris plane similibus adhiberi a Celso vidimus, lib. 5. cap. 19. Nisi forte cuipiam aut *salis*; aut *sevi* arrideat magis.

XXV. *Ad aurea quoque, non modo argentea staticula inanis luxuria pervenit.*] Staticula pro icunculis emblematisve accepta olim ab antiquis scriptoribus, exploratum; ut diximus in prioribus Notis, apertissimumque est. An etiam & *staticulus*, virili, ut aiunt, genere, eo significatu venerit (etsi aliam præterea vocis illius acceptionem fuisse ex Macrobio didicimus,) ut aliquando subdubitaremus, fecit hic Plauti locus in Persa, act. 5. sc. 2. vers. 43. Sect. 48.

Nequeo, leno, quin tibi saltem staticulum dem; olim quem Hegea
Faciebat: vide vero, si tibi satis placet: SA. Me quoque volo
Reddere, Diodorus quem olim faciebat in Ionia.

Turnebum scio *staticulum* eo loci pro saltationis genere accepisse: Salmasium adjecisse, Hegeam & Diodorum fuisse saltatores; de quibus alibi nihil quidquam legerit. Verum cum in iis signis quæ eximio præsertim opere effecissent, subscribere sua nomina statuarii tum solerent, Ἡγίας ἐποίει, *Hegias faciebat*, aliique similiter: fueritque id Atheniensi statuario nomen, quo de superius egimus sub initium sectionis 19. an ad illius modo opera Plautus alludat, amplius considerandum censeo. Et Diodori sculptoris Plato meminit in Anthologia, lib. 4. cap. 12. in epigrammate perelegant i de Satyri effigie:

Τὸν Σάτυρον Διόδωρος ἐκοίμισεν, οὐκ ἐτόρευσεν.
Ἢν νύξῃς, ἐγερεῖς· ἄργυρος ὕπνον ἔχει.
Sopierat Satyrum, non sculpserat, hunc Diodorus:
Argentum dormit: punge, vigil facies.

Alterius quoque Diodori pictoris, si tamen alius a sculptore, Leonidas, in eadem Anthol. lib. 2. cap. 19. Statunculam femineo, ut appellant, genere Gregorius Turonensis, aliique dixere.

XXVI. *Quod locari solitum X. CC. M. annuis, postquam obliteratum erat, CCLV. locatum est.*] Sic totidem fere syllabis Reg. 2. cod. Quod editores hactenus depravarant: *Quod locari solitum decem libris per CC. ante annos, postquam obliteratum erat, LV. locatum est.* Sect. 49.

XXVII. *Id autem quod ustum est plumbum, lavatur, & teritur, ut cadmia. Potest adstringere*, &c.] In libris hactenus editis, *lavatur, ut stibi & cadmia*: haud pœnitenda sane lectione: nam de lotura stibeos, dictum est lib. 33. sect. 34. Verum in MSS. Reg. 2. ceterisque, *lavatur & istius & cadmiæ. Potest adstringere*, &c. Unde Pintianus conjiciebat, *lavatur. Et istius, ut Cadmiæ, potestas stringere.* Sed, ut cetera sileam, nec *istius*, nec *stringere*, Plinii orationem sapit. Lavari autem, ut cadmiam, prætermisso stibi, dici nunc satis duximus, a Dioscoride admoniti, qui lib. 5. cap. 96. Δεῖ δὲ, inquit, πλύνειν αὐτὸν ὡς τὴν καδμείαν, καὶ ἀποτίθεσθαι. Quare pro *& istius & cadmiæ*, nos *& teritur ut cadmia* scripsimus, quod fieri quidem Plinius suo loco prodidit, hoc est, sect. 22. Sect. 50.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXV.

I. ETALLORUM, quibus opes constant, agnascentiumque eis natura indicata propemodum est: ita connexis rebus, ut immensa medicinæ silva, [1] officinarumque tenebræ, & morosa [2] cælandi, [3] fingendique, [4] ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restant terræ ipsius genera lapidumque, vel numerosiore serie, plurimis singula a Græcis præcipue voluminibus tractata. Nos in iis brevitatem sequemur [5] utilem instituti modo, nihil necessarium aut naturale omittentes. * Primumque dicemus quæ restant de pictura, arte quondam nobili, tunc cum expeteretur a Regibus populisque: & illos nobilitante, [a] quos esset dignata posteris tradere: [b] nunc vero in totum marmoribus pulsa, jam quidem & auro: nec tantum ut parietes toti operiantur, verum & interraso marmore [6] vermiculatisque ad effigies rerum & animalium crustis. [7] Non placent jam abaci, [c] [8] nec spatia montis in cubiculo delitentia: cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inventum: Neronis vero, [9] maculas quæ non essent, crustis inserendo, [10] unitatem variare, ut ovatus esset [11] Numidicus, [d] ut purpura distingueretur Synnadicus, qualiter illos nasci optarent deliciæ. Montium hæc subsidia deficientium: nec cessat luxuria id agere, ut quam plurimum [12] incendiis perdat.

*Cap. I.

Cap. II. II. Imaginum quidem picturâ quam maxime similes in ævum propagabantur figuræ: quod in totum exolevit. [1] Ærei ponuntur clypei, argenteæ facies [f] surdo figurarum dis-

INTERPRETATIO.

a *Quos.*] Quorum effigiem pictura censuisset posteris tradendam.

b *Nunc vero.*] Nunc vero cessit pictura marmoribus, etiam & auro: *quibus jam parietes vestiuntur*, neque ita solum ut parietes toti solido marmore integantur: verum etiam ut interfecto marmori segmenta alia inserantur, quæ referant effigies rerum & animalium, vermiculato opere.

c *Nec spatia.*] Nec e spatioso monte excisa marmora in cubiculum abdere jam placet.

d *Ut purpura.*] Ut purpureus color Synnadico marmori insereretur.

e *Montium.*] Inventa hæc in subsidium montium, e quibus maculosi lapides non amplius eruuntur.

f *Surdo.*] Obscuro, *nec picturis illuminato.*

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Officinarumque tenebræ.*] Medicorum inscitia, de qua libro sup. sect. 25. & lib. 33. sect. 38.

2. *Cælandi.*] Ex argento. Libro 33. sect. 55.

3. *Fingendique.*] Ex ære. Libro 34. sect. 19.

4. *Ac tingendi.*] Cinnabari, minioque. Libro 33. sect. 36. & seqq.

5. *Utilem instituti modo.*] Rationi propositi nostri accommodatam. Frustra Pintianus conjiciebat, *utilem instituto: modo nihil*, &c.

6. *Vermiculatisque.*] Vermiculata dicuntur opera tessellata, quia minutis tessellis, quasi vermiculis sint variegata, distinctaque. Tritum illud Lucilii est,

Quam lepide lexes compostæ, ut tesserulæ omnes
Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.

7. *Non placent jam abaci.*] Abacos vocat crustas tabulasve quadratas e marmore, quæ parietum ornamenta erant, iis tectorii vice inserta, a similitudine dicta ligneorum abacorum. Vitruvius, lib. 7. cap. 3. pag. 133. *Itaque veteribus parietibus nonnulli crustas excidentes pro abacis utuntur*, &c. Utebantur nimirum antiqui ad tectoria parietum, præter albarium opus, atque marmoratum, sectis in quadrata, in sexangula, in triquetra, marmoribus, alabastrite, porphyrite, iaspide, & id genus lapidibus, atque vitro. Hæ sic adactæ crustationes nominabantur, & abaci. Vulgus *Compartimenta* vocat.

8. *Nec spatia.*] Vide Notas & Emend. num. I.

9. *Maculas.*] Nam maculosum variumque marmor placebat: quod si natura tale non esset, arte fiebat. Species nimirum musivarii operis, seu vermiculationis duas attingit: paulo ante alteram, quæ crustis marmorum diversicolorum vermiculatas animalium effigies referret. Nunc alterum his verbis, *Maculas quæ non essent*, quæ marmoris maculas alieno marmori insereret, & orbes ac ovatas ἐλλείψεις, (sic enim Mathematici vocant) marmori includeret. Seneca, epist. 87. cujus initium, *In ipsa Scipionis Africani villa: Pauper sibi videtur*, inquit, *ac sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis orbibus refulserunt: nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt: nisi illis undique operosa, & in picturæ modum variata circumlitio prætexitur: nisi vitro absconditur camera*, &c. Quas ovatas Plinius figuras, Seneca orbes vocat. Vide lib. 36. sect. 5. & seq.

10. *Unitatem variare.*] Lapidem qui unius erat coloris, multis distinguere ac variare coloribus.

11. *Numidicus.*] Lapis nimirum, seu marmor Numidicum, de quo lib. 36. sect 8. De Synnadico lapide, (sic enim Romani vocabant, quem indigenæ Docimiten) a Synnadis urbe Phrygiæ, de qua Plinius lib. 5. sect. 29. vide Strabonem, lib. 12. pag. 577. Ἐπέκεινα δ' ἐστι Δοκιμία κώμη, καὶ τὸ λατόμιον τοῦ Συνναδικοῦ λίθου· οὕτω μὲν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν, &c.

12. *Incendiis perdat.*] Quibus obnoxiæ domus in Urbe.

Sect. II. 1. *Ærei.*] Nunc pictura omissa imaginum, vi-

crimine, statuarum capita permutantur, vulgatis jam pridem [2] salibus etiam carminum. Adeò materiam malunt conspici omnes, quam se nosci. Et inter hæc [3] pinacothecas veteribus tabulis consuunt, alienasque effigies colunt, ipsi [a] honorem non nisi in pretio ducentes, ut frangat heres, furis detrahat laqueus. [b] Itaque nullius effigie vivente, imagines pecuniæ, non suas, relinquunt. Iidem palæstras athletarum imaginibus, [4] & ceromata sua exornant, [5] & vultus Epicuri per cubicula gestant, ac circumferunt secum. [6] Natali ejus vicesima Luna sacrificant, feriasque omni mense custodiunt, [7] quas icadas vocant, hi maxime qui se ne viventes quidem nosci volunt. Ita est profecto: ARTES desidia perdidit: & quoniam animorum imagines non sunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud majores in atriis hæc erant quæ spectarentur, non signa externorum artificum, nec æra, aut marmora: [8] expressi cera vultus singulis disponebantur [9] armariis: [10] ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ ejus, qui umquam fuerat, populus. [11] Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas. [12] Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ foris & circa limina [13] domitarum gentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori [14] refigere liceret: triumphabantque etiam dominis mutatis ipsæ domus: & erat hæc stimulatio

INTERPRETATIO.

a *Honorem.*] Honorem in solo imaginum pretio ponentes, quas heres frangat, quas fur dolo subripiat.

b *Itaque.*] Itaque cum nullus exsistat, qui viva dici eorum effigies possit, imagines relinquunt, quæ eorum divitias, non quæ vultus, moresque, & facta exprimant: *opum suarum, non virtutum, monumenta relinquunt.*

NOTÆ.

ris summis clypei statuuntur, faciesque argenteæ quæ nullam fere referant similitudinem ejus quem signat inscriptio: cum nulla sint pictura illuminatæ figuræ: capita statuarum permutantur item, ut alterius esse existimentur, quam antea essent. Sic Commodus Imp. teste Lampridio in ejus vita, pag. 52. *Colossi caput dempsit quod Neronis esset, ac suum imposuit, & titulum more solito subscripsit,* &c. De æreorum autem clypeorum dedicatione cum statuis, tum in aliis veteribus monumentis mentio exstat, tum in Inscriptione hac Nepesina, quam Gruterus retulit, pag. 441.

NESTORI.
AVG. NEPETE.
HIC. LVDOS. FECIT.
ET. DEDICATIONE.
STATVAE. PATRONI.
QVAM. IPSE. POSVIT.
ET. CLVPEI. SVI. ITERVM.
MVNICIPIBVS. NEPESINIS.
EPVLVM. DEDIT.

Jul. Capitolinus, de Antonino Pio, pag. 18. *Clypeum Hadriano magnificentissimum posuit.* Trebellius Pollio, in D. Claudio, p. 203. ubi de Claudio Cæsare, cui Nero successit: *Illi clypeus aureus... in Romana Curia collocatus est, ut etiam nunc videtur,* &c. Idem Gruterus, pag. 374.

M. BAEBIO. DECVRIONES.
FVNVS. PVBLICVM.
STATVAM. EQVESTREM.
CLIPEVM. ARGENTEVM.

2. *Salibus... carminum.*] In illam capitum permutationem jactata a plebe carmina, sales, jocosque, significat.

3. *Pinacothecas.*] Loca spatiosa, veterum imaginibus exornata, *des sales de tableaux.* Vitruvius, lib. 6. cap. 5. cui lemma præfixum, *De tricliniis, & œcis, & pinacothecis, & eorum dimensionibus: Pinacothecæ,* inquit, *uti exhedræ, amplis magnitudinibus sunt constituendæ.* Sic exhedræ loca sunt similiter spatiosa, quæ sedes habent, in quibus Philosophi, Rhetores, ceterique qui studiis delectantur, disputare sedentes possint, *des sales de conversation.* Qua de voce uberrime Gothofredus egit, in Cod. Theod. lib. 15. tit. 1. lib. 53. pag. 326.

4. *Et ceromata.*] Κήρωμα nunc locus est palæstræ, aut gymnasii, in quo ceromate, hoc est, unguento quod ex cera fiebat oleo subacta, perungebantur athletæ. Ea voce usus etiam Seneca, lib. de brevit. vitæ, cap. XI. pag. 733.

5. *Et vultus Epicuri.*] Cicero, lib. 5. de Finib. num. 3. *Nec tamen Epicuri licet oblivisci, si cupiam: cujus imaginem non modo in tabulis familiares, sed etiam in poculis & anulis habent.* Atque hinc quidem εἰκαδιστὰς vir eruditus nuper putabat dictos Epicureos esse, ἀπὸ τῆς εἰκόνος, quod magistri imagine numquam destituerentur: quod abesse a vero, tum ea quæ mox dicemus, proditura sunt apertissime: tum vero illud in primis, quod ab εἰκὼν, εἰκονισταὶ dicendi, non εἰκαδισταὶ forent.

6. *Natali ejus.*] In honorem natalis ejus: non quod in eum diem natalis ejus inciderit, quem septimo Gamelionis diei assignat Apollodorus apud Diogenem, nec ipse Epicurus in testamento suo satis aperte prodit, quis ille fuerit: sed quod ea Luna fieri ille commemorationem natalis sui optaverit, alioque præterea die, Gamelione mense.

7. *Quas icadas.*] Εἰκάδας. Est autem εἰκὰς dies Lunæ vicesima. Cicero, lib. 2. de Finib. num. 101. refert Epicurum *cavisse, ut heredes sui darent, quod satis esset ad diem agendum natalem suum quotannis mense Gamelione: itemque omnibus mensibus vicesimo die Lunæ darent ad eorum epulas: qui una secum philosophati sint.* Græca ipsa testamenti verba extant apud Diogenem Laërt. in Epicuri vita, lib. 10. pag. 271. ubi jubet inter alia præstari ab heredibus, εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι, ad solemnem conventum, qui vicesima quaque die mensis fieri solet. Hinc Epicureus ille εἰκαδιστὴς vocatur apud Athen. lib. 7. Ἐπικούρειος δέ τις εἰκαδιστής, &c. Porro cum εἰκάδες mensium omnium Atticorum, vel interprete Tullio, vicesimi sint Lunæ dies, inde Petavius colligit, lib. 4. Var. Diss. in Uranol. cap. 7. pag. 157. lunares omnes menses exstitisse, & quidem civiles: quod non aliis quam popularibus mensibus natales hominum dies adscribuntur, ut & testamenta. Quod & Isaac Tzetzes adnotat in Comment. ad Lycophronis versum, Οἰκτρὸν γὰρ οἰκτρὸν, &c. Ἐπειδὴ οἱ παλαιοὶ, inquit, κατὰ σελήνην τοὺς μῆνας ἐψήφιζον· διὰ γὰρ τῶν μηνῶν ὁ χρόνος ἀπαρτίζεται. *Quandoquidem veteres menses ad Lunam computabant: annus autem mensibus absolvitur.*

8. *Expressi cera.*] Tritum illud Juvenalis, Satyr. 8. vers. 19.

Tota licet veteres exornent undique ceræ
Atria, nobilitas sola est atque unica virtus.

9. *Armariis.*] Ligneis quibusdam thecis, unde exsequiarum tempore depromebantur, quæ ante in atriis ornamento erant.

10. *Vt essent imagines.*] Non integri illæ quidem corporis, sed oris tantummodo simulacrum effingentes, summorumque humerorum pectoris tenus. *Des bustes.* Paternæ vero maternæque gentis imagines nobilium funeribus adhibebantur. Epitome Livii, lib. 48. *M. Æmilius Lepidus, qui Princeps Senatus ab sextis jam censoribus erat lectus, antequam exspiraret, præcepit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent: in reliquum funus ne plus quam æris denos consumerent: imaginum specie, non sumptibus nobilitari maximorum virorum funera solere.* De Germanici funere Tacitus, lib. 2. *Funus sine imaginibus, & pompa per laudes & memoriam virtutum ejus celebre fuit.* Hunc morem Propertius detestatur, lib. 2. Eleg. 13.

Nec mea tunc longa spatietur imagine pompa.

11. *Stemmata.*] Stemmata sunt minores & orbiculatæ figuræ, quæ ad latera ductis lineis adsitæ, in aliqua tabula, genus illius & avos signant, cujus imago in superiore tabellæ parte expressa & effigiata cernitur. Sic tabulas hodieque Genealogicas, ut mos est appellandi eas, vulgo delineant. Seneca lib. 3. de Benef. cap. 28. pag. 47. *Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris, in parte prima ædium collocant,* &c.

12. *Tablina.*] Locus ubi tabulæ, sive codices asservabantur. Festus: *Tablinum proxime atrium locus dicitur, publicarum rationum causa factus: quod antiqui magistratus in suo imperio tabulas rationum ibi habebant.*

13. *Domitarum gentium.*] Vide Notas & Emend. num. II.

14. *Refigere liceret.*] Revellere, detrahere fixa in publi-

ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Exſtat Meſſalæ Oratoris indignatio, qua prohibuit inſeri genti ſuæ [15] Levinorum alienam imaginem. Similis cauſa Meſſalæ ſeni expreſſit volumina illa, quæ de familiis condidit, [16] cum Scipionis Pomponiani tranſiſſet atrium, vidiſſetque adoptione teſtamentaria Salutiones, (hoc enim ei fuerat cognomen,) [17] Africanorum dedecore irrepentes Scipionum nomini. Sed pace Meſſalarum dixiſſe liceat: [a] etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multoque honeſtius, quam mereri, ne quis ſuas expeteret.

Non eſt prætereundum & novitium inventum. Siquidem non ſolum ex auro argentove, aut certe ex ære [18] in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in locis iiſdem loquuntur: quin immo etiam quæ non ſunt, finguntur, pariuntque deſideria [19] non traditi vultus, [20] ſicut in Homero evenit. Quo majus (ut equidem arbitror) nullum eſt felicitatis ſpecimen, quam ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. [21] Aſinii Pollionis hoc Romæ inventum, qui primus [22] Bibliothecam dicando, [b] ingenia hominum rem publicam fecit. [23] An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui Bibliothecas magno certamine inſtituêre, [24] non facile dixerim. Imaginum amore flagraſſe quondam teſtes ſunt & Atticus ille Ciceronis, [25] edito de his volumine, & Marcus Varro benigniſſimo invento, inſertis voluminum ſuorum fecunditati, non nominibus tantum ſeptingentorum illuſtrium, ſed & aliquo modo imaginibus: non paſſus intercidere figuras, aut vetuſtatem ævi contra homines valere, inventor muneris etiam Diis invidioſi, quando

INTERPRETATIO.

a *Etiam mentiri.*] Etiam inſerere genti ſuæ imagines clarorum virorum, ſed alienæ gentis, argumento erat virtutes illorum quodammodo amari: multoque id eſt honeſtius, quam ita homines vivere, ut nemo poſt obitum eorum imagines expetat.

b *Rem.*] Publici juris fecit.

NOTÆ.

mi loco. Cicero, lib. 12. Epiſt. Famil. 1. *Cujus æra refigere debeamus, ejus etiam chirographa defendimus?* Et Philip. 12. num. 12. *Num figantur rurſus hæ tabulæ, quas vos decretis veſtris refixiſtis.* Virgilius, lib. 6. Æneid. verſ. 622.

Fixit leges pretio, atque refixit.

Prius *refringere* legebatur, vitioſe. In Reg. 2. *refigere.*

15. *Levinorum.*] E gente Valeria, ex qua & Meſſalæ prodierunt: ſed familiæ diverſæ.

16. *Cum Scipionis Pomponiani.*] Id ei cognomen a Pomponio obtigiſſe ſignificat, homine prædivite, cujus filiam duxiſſet uxorem; & cujus teſtamento factus heres Scipio fuerat, ut Pomponiani nomen aſſumeret. Eidem autem Scipioni, fortaſſis a parente acceptum etiam Salutionis cognomen hæſit, ob vultus ſimilitudinem, ut dictum eſt lib. 7. ſect. 10. Vide Notas & Emend. num. III.

17. *Africanorum dedecore.*] Qui & ipſi Scipiones, erant ex Corneliorum Scipionum gente.

18. *In Bibliothecis.*] De hoc more eleganter Seneca, lib. de Tranq. cap. 8. pag. 682. quem conſule. Suetonius in Tiberio, cap. 70. *Fecit & Græca poëmata, imitatus Euphorionem, & Arrianum, & Parthenium: quibus poëtis admodum delectatus, ſcripta eorum & imagines publicis biblothecis inter veteres & præcipuos auctores dedicavit.*

19. *Non traditi vultus.*] Cujus vera non exſtat effigies.

20. *Sicut in Homero evenit.*] Homeri pictura elegans (nam & pictura quædam poëſis eſt) exſtat in Anthologia Græca, lib. 5. cujus initium, Ἔκφρονα χαλκὸν Ὅμηρος ἐδείκνυεν, &c. Grotius Latine ſic reddidit:

Æs vita vegetum nobis oſtendit Homerum:
Non animus, non ſenſus abeſt: ſed ſolius ille
Vocis eget: mirum quo vis proceſſerit artis:
Quis Deus hoc nobis dedit æs, & in ære figuram?
Non etenim, ſi quid dignum eſt me judice credi,
Hoc vir opus faciens aliquis deſedit ad ignem:
Diva ſed ipſa ſuis manibus Tritonia finxit,
Corporis infeſſi quondam non immemor: ipſa
Quippe per os magni cantus edebat Homeri,
Conſors, Phœbe, tibi. Sic quem vice patris adoro,
Mæonides ſtetit hic. Senium præferre videtur
Dulce, ſed hoc ſenium eſt, & ab illo ditior ori
Gratia: conveniunt gravitas & amabile quiddam:
Blanda verecundo majeſtas lucet in ore:
Innatat in curva canus cervice corymbus
Vertice deſcendens, & circumfunditur aures.
Mento barba cadens ſpatio diſpeſcitur amplo,
Mollibus illa pilis multoque volumine, nec ſe
Cogit in anguſtum, ſed late excurrit, & infra
Et veſtis ſimul eſt ea pectoris, & decus oris.
Nuda comis frons eſt: & adeſt ſapientia fronti,
Unde ſibi mores ducat puer: exſtat utrinque
Umbra ſupercilii: namque ars hoc provida vallum
Addiderat, vacui ſuberant quia luminis orbes.
Aſpiciens cæcum non poſſes credere: tanta
Obſcuris oculis admixta eſt gratia: felix
Hoc vitium eſt, labeſque oculorum profuit arti,
Ut magis ex imo veniens lux corde pateret.
Nonnihil introrſum ſe ſe cavat utraque mala,
Utraque ſulcatur rugis, ſed utrique venuſtus
Eſt pudor, in ſocia recipit qui ſede pudorem.
Errat apis circum divino vatis in ore,
Pierios paritura favos. Manus altera palmam
Alterius portat, baculus ſuſtentat utramque,
Viventi mos qualis erat: ſed & arrigit auris
Dextera ſe, Phœbum cupiens audire loquentem,
Aut de Pierio Nympham grege, volvere ſecum
Multa animo manifeſta fides: namque edita cura
Ex adyto mentis nunc huc, nunc vertitur illuc.
Texat ut armiſonæ Sirenis nobile carmen.

21. *Aſinii Pollionis*] Diximus de eo in Auctorum Indice. Sed Iſidorum audi, lib. 6. Orig. cap. 5. *Romæ primus librorum copiam advexit Æmilius Paulus, Perſe Macedonum rege devicto: deinde Lucullus e Parthica præda. Poſt hos Cæſar dedit M. Varroni negotium cauſa maxime bibliothecæ conſervandæ. Primum autem Romæ bibliothecas publicavit Pollio, Græcas ſimul atque Latinas, additis auctorum imaginibus in atrio, quod de Dalmatarum manubiis magnificentiſſimum inſtruxerat.*

22. *Bibliothecam dicando.*] Dedicando, conſecrando, publici juris faciendo. Plinius junior, lib. 1. epiſt. 8. meminit *Sermonis ejus, quem apud municipes ſuos habuit, bibliothecam dedicaturus.*

23. *An priores.*] Scribit Galenus, Comment. 1. in lib. Hippocr. de natura hum. inter Alexandriæ & Pergami reges, contentionem fuiſſe, quis plura veterum volumina compararet. Tum vero multos ab hominibus pecuniæ avidis falſis auctorum nominibus libros inſcriptos eſſe, quo veteſtatis plurimum iis & auctoritatis accederet. In Pergamenſi Bibliotheca fuiſſe ducenta voluminum millia, auctor eſt Plutarchus in Antonio. In Alexandrina, uſque ad ſeptingenta, Gellius, lib. 6. cap. ult. ſub finem. Conflagravit ea caſu bello civili, cum Cæſar in urbe ipſa Alexandria bellum cum incolis gereret.

24. *Non facile dixerim.*] Anteceſſit horum ætatem Ariſtotelis ac Teophraſti cura in Bibliotheca adornanda, a Neleo deinde Coriſci filio coëmpta: a quo poſtea libros eos mercatus Ptolemæus Philadelphus, Alexandriam tranſtulit, teſte Athenæo, lib. 1. pag. 3. Clearchi quoque primi Heracleæ Ponticæ tyranni, ejus qui Platonis & Iſocratis auditor fuit: is enim Bibliothecam ſtruxit, quam laudat impenſe Memnon apud Photium, cod. CCXXIV.

25. *Edito de his.*] De imaginibus quæ ſolerent in Bibliothecis collocari. Volumen illud a Cicerone ſcriptum, cui nomen fecit *Atticus*, penitus intercidit.

26 immortalitatem

[26] immortalitatem non ſolum dedit, verum etiam in omnes terras miſit, ut præſentes eſſe ubique, & [27] claudi poſſent.

Cap. III. III. Et hoc quidem alienis ille præſtitit. Suorum vero clypeos in ſacro vel publico privatim dicare primus inſtituit (ut reperio) [1] Appius Claudius, qui Conſul cum Servilio fuit anno Urbis CCLIX. Poſuit enim [2] in Bellonæ æde majores ſuos: placuitque in excelſo ſpectari, & titulos honorum legi. Decora res, [a] utique ſi liberorum parvulis imaginibus ceu nidum aliquem ſobolis pariter oſtendat: quales clypeos nemo non gaudens favenſque aſpicit.

IV. Poſt eum [1] M. Æmilius, collega in Conſulatu Quinti Lutatii, [2] non in Baſilica modo Æmilia, verum & domi ſuæ poſuit, id quoque [b] [3] Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Trojam pugnatum, [4] continebantur imagines: [5] unde & nomen habuere clypeorum: non ut perverſa Grammaticorum ſubtilitas voluit, a cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in ſcuto cujuſque, qui fuerit uſus illo. Pœni ex auro factitavere & clypeos, & imagines, ſecumque in caſtris tulere. Certe captis eis talem Aſdrubalis invenit [6] Marcius, [7] Scipionum in Hiſpania ultor: iſque clypeus ſupra fores Capitolinæ ædis uſque [8] ad incendium primum fuit. Majorum quidem noſtrorum tanta ſecuritas in ea re adnotatur, ut L. Manlio, Q. Fulvio Coſſ. anno Urbis DLXXV. M. Aufidius [9] tutelæ Capitolii redemptor, [c] docuerit patres [10] argenteos eſſe clypeos, qui pro æreis per aliquot jam luſtra aſſignabantur.

V. De picturæ initiis incerta, nec inſtituti operis quæſtio eſt. Ægyptii ſex millibus annorum apud ipſos inventam, priuſquam in Græciam tranſiret, affirmant, vana prædicatione, ut palam eſt. [1] Græci autem alii Sicyone, alii apud Corinthios repertam,

Interpretatio.

a *Utique.*] Ita ſane, ſi liberorum parvæ imagines in eodem clypeo depictæ ſimul oſtendant quaſi nidum aliquem ſobolis: quæ clypeorum forma eſt jucundiſſima viſu.

b *Martio.*] Bellico.

c *Docuerit.*] Senatores admonuerit, clypeos argenteos eſſe, qui ærei dumtaxat a Cenſoribus, qui luſtra faciebant, æſtimabantur.

Notæ.

26. *Immortalitatem.*] Auguſtis ſuis Principibus immortalitatem, hoc eſt, famam ſempiternam, veteres optavere. Sic in nummo Claudii Gothici, ex ære minimo, in Cimelio D. Abbatis FAVVEL, ſic inſcripto: DIVO C CIVS AIO: legebamus jam olim: DIVO *Claudio* CIV*i Suo Arelatenſes* I*mmortalitatem* O*ptant*: quem in alio numiſmate dixere iidem frui jam REQVIE OPTIMORVM MERITORVM.

27. *Et claudi poſſent.*] Quidam MSS. *ubique credi poſſent.* Male: *Claudi* hic eſt, in bibliothecis detineri, aſſervari, includi virorum ſummorum imagines: qui ope picturæ non modo eſſe præſentes ubique ſubinde poſſint: ſed & ſimul ubique claudi.

Sect. III. *Appius Claudius.*] Appius Claudius Sabinus, qui prius Clauſus vocabatur, geſſit Conſulatum eo anno cum P. Servilio Priſco. Auctor Livius, lib. 2. In clypeorum porro ejuſmodi dedicationibus epulas dari civibus ſolitas docent inſcriptiones aliquot veteres, apud Gruter. pag. 441. & 496.

2. *In Bellonæ æde.*] Regione nona Urbis: *Ædes Bellonæ verſus portam Carmentalem: ante hanc ædem columna index belli inferendi.* P. Victor.

Sect. IV. 1. *M. Æmilius.*] M. Æmilius Lepidus, Lepidi Triumviri pater, geſſit Conſulatum, Syllanis fere temporibus (nam acta Syllæ reſcindere conatus eſt, Q. Lutatio Catulo contra obſiſtente) anno Urbis DCLXXI. De ejus obitu dictum eſt lib. 7. ſect. 36.

2. *Non in Baſilica .... Æmilia.*] Baſilica hæc vetus Pauli Æmilii fuit, in quarta Urbis regione. Sed & in nova quoque, quæ in octava fuit, clypeos appenſos ejuſcemodi fuiſſe nummi docent, quos libro 36. ſect. 24. laudaturi ſumus, ubi de nova Pauli Baſilica dicemus.

3. *Martio exemplo.*] Cave Marcii exemplo interpretere, de quo paulo poſt agitur: Sed bellico exemplo intellige, hoc eſt, originem ejus rei a bello uſque Trojano petitam.

4. *Continebantur imagines.*] Quales in Achillis clypeo ab Homero prolixe deſcribuntur, Iliad. σ'. verſ. 478. & ſeq. Et in Æneæ ſcuto ſimiliter, a Marone, lib. 8. Æneïd. Vel potius imago vultus ejus, cujus erat ſcutum, thorace tenus depicta: Trebellius Pollio, in Claudio Gothico, p. 203. *Illi clypeus aureus, vel, ut Grammatici loquuntur, clypeum aureum Senatus totius judicio, in Romana Curia collocatum eſt, ut etiam nunc videtur: expreſſa thorace vultus ejus imago.*

5. *Unde & nomen.*] Vult clypeos dici, quaſi *glypeos*, ἀπὸ τοῦ γλύφειν, quod eſt ſculpere, quod cælentur inſculptis imaginibus. Alii deducunt a cluendo, hoc eſt, a pugnando. A κλέπτειν alii, quia corpus tegit. Vide plura apud Voſſ. in Etymol. Soſipater Chariſius, lib. 1. Inſtit. Gram. pag. 59. *Clipeus maſculino genere in ſignificatione ſcuti ponitur, ut Labienus ait: neutro autem genere imaginem ſignificat .... Plinius Dubii Sermonis ſecundo, indiſtincto genere dici ait, ſed littera differre: ut pugnatorium per i clipeum dicamus, quod eſt a clepere, id eſt, cælare dictum: imaginem vero per u, clupeum, a cluendo. Sed hæc differentia mihi diſplicet, propter communionem i & u litterarum: nam & maximus dicimus, & maxumus: & optimus, & optumus: nec tamen ulla differentia ſecernimus.*

6. *Marcius.*] L. Marcius, de quo lib. 2. ſect. CXI. diximus. Hoc loco prænomen codices MSS. non exhibent: editi libri perperam Quinti præfixere. De hoc L. Marcio, vide Livium, lib. 25. pag. 276. 277. & 278. ubi hæc Livius: *Apud omnes magnum nomen L. Marcii ducis eſt .... monumentumque victoriæ ejus de Pœnis uſque ad incenſum Capitolium fuiſſe in templo clypeum, Marcium appellatum, cum imagine Aſdrubalis.*

7. *Scipionum.*] Cneii & Publii, qui adverſus Aſdrubalem decertantes, in Hiſpania obierunt. Vide Livium, lib. 25. pag. 276. Valerium Max. lib. 8. cap. 15. num. XI.

8. *Ad incendium primum.*] Syllanis temporibus, bello civili, ut diximus lib. 33. ſect. 5. Ex Fulvio Conſule, qui poſtea memoratur, genus traxit & Fulvia Plautilla Aug. Antonini Severi Aug. conjux! & Auguſti duo fratres, Fulvius Julius Quietus, & Fulvius Julius Macrianus. Sic enim ille in nummo Græco inſcribitur, qui eſt apud D. DE BOZE: AYT. ΦΟΥΛ. ΙΟΥ. ΚΥΗΤΟC C. hoc eſt, Σεβαστός. Iſte, AYT. Φ. ΙΟΥΛΙ. ΜΑΚΡΙΑΝΟC. E. CEB. Εὐσεβὴς Σεβαστὸς, *Pius Aug.*

9. *Tutelæ Capitolii redemptor.*] Qui certo pretio Capitolii tutelam ſuſceperat, ut illud ſartum tectum, integrumque tueretur. Livius, lib. 24. pag. 251. *Cum Cenſores ob inopiam ærarii ſe jam locationibus abſtinerent ædium ſacrarum tuendarum,* &c.

10. *Argenteos eſſe clypeos.*] Fuit præterea aliud clypeorum genus, quod nimirum muneris loco mittebatur Principibus vel Auguſtis. Ejuſmodi ille fuit *aureus magnus, pondo mnarum mille,* quem Simon Judæ Machabæi frater populo Romano miſit, *ad ſtatuendam cum eis ſocietatem.* 1. Mach. XIV. 24. Pondus id fuit centum millium denariorum argenteorum. Ejuſdem generis clypeos videre eſt pictos in nummo Antonini Pii ex ære magno in Gaza Regia, & apud Angeloni, pag. 171. ex ære mediocri in Muſeo noſtro. Clypei duo ſunt inſigni arte elaborati. Hinc S inde C *Senatuſconſulto.* Infra ANCILIA. Hæc eſſe *arma cæleſtia*, ſive cælo lapſa, magna fabuloſitate quidam finxerunt. Hic certe non ſunt. Nam quid ad Antoninum arma cæleſtia pertinent? Sententia hic latet totidem vocum, quot litteræ ſunt: A*ugures* N*arbonenſes* C*lypeos* I*nſignes* L*egaverunt* I*mperatori* A*ntonino.* De hujuſmodi clypeis dicemus adhuc inferius.

Sect. V. 1. *Græci .... Sicyone.*] Idem Plinius inferius, ſect. 40. num. 24. de pictore Pauſia: *Sicyone & hic vitam egit;*

[2] omnes umbra hominis lineis circumducta. Itaque talem primam fuisse: [3] secundam singulis coloribus, [4] & monochromaton dictam, postquam operosior inventa erat: duratque talis etiam nunc. Inventam linearem dicunt a Philocle Ægyptio, [5] vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius, & Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum colore, jam tamen [6] spargentes lineas intus. [7] Ideo & quos pingerent, adscribere institutum. Primus invenit eas colorare, [8] testa (ut ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Prisci Romani regis patrem, fugientem a Corintho injurias [9] Cypseli tyranni, [10] mox docebimus.

VI. Jam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Exstant certe hodieque antiquiores Urbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, [1] quibus equidem nullas æque demiror tam longo ævo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuvii, ubi [2] Atalanta, & Helena, cominus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, utraque excellentissima forma, sed altera ut virgo: ne ruinis quidem templi concussæ. [3] Caïus Princeps eas tollere conatus est, libidine accensus, si tectorii natura permisisset. [4] Durant & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebiturque, quisquis eas diligenter æstimaverit, nullam artium celerius consummatam, [5] cum Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

Cap. IV. VII. Apud Romanos quoque honos mature huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea [1] Pictorum traxerunt Fabii clarissimæ gentis, princepsque ejus, cognominis ipse, [2] ædem Salutis pinxit anno Urbis conditæ CCCCL. quæ pictura duravit ad nostram memoriam, æde Claudii principatu exusta. Proxime celebrata est, [3] in Foro boario æde Herculis, [a] Pacuvii poëtæ pictura. [4] Ennii sorore genitus hic fuit: clarioremque eam artem Romæ fecit gloria scenæ. [b] Postea non est spectata honestis manibus: nisi forte quis Turpilium Equitem Romanum e Venetia nostræ ætatis velit referre, hodieque pulcris ejus operibus Veronæ exstantibus. Læva is manu pinxit, quod de nullo ante memoratur. Parvis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, [5] Antistius Labeo

Interpretatio.

a *Pacuvii.*] A Pacuvio poëta, eodemque pictore, elaborata.

b *Postea.*] Post illud tempus non est animadversum artem eam tractari honestorum virorum manibus.

Notæ.

diuque fuit illa patria picturæ.

2. *Omnes umbra.*] Omnes initia picturæ in hoc posita esse aïunt, ut umbra hominis, aut alterius similiter rei, lineis tantummodo describeretur sine ullo colore. Idem ferme tradit Athenagoras in legat. pro Christ. auctoremque ejus picturæ Sauriam quemdam nominat, pag 16. Καὶ σκιαγραφίας μὲν εὑρεθείσης ὑπὸ Σαυρίου, ἵππον ἐν ἡλίῳ περιγράψαντος. *Umbratilem enim picturam, equi umbra in Sole circumscripta Saurias invenit.* Vetustissimam hanc picturam linearem σκιαγραφίαν vocat, quo nomine hodie designamus adumbrationem primam in picturæ operibus, quæ veluti initium est, exordiumque reliquorum. *Primis* tantum *lineis*, ut ait Quintilianus, lib. 4. cap. 2. pag. 517. illa constabat: atque, ut idem alibi, *lineas modo extremas umbræ, quam corpora in Sole fecissent, circumscribebant.* Solebat hoc genus picturæ *monogrammum* vocari, quod una simplicique linea constabat. Nonius, cap. 1. num. 168. *Monogrammi dicti sunt homines macie pertenues ac decolores: tractum a pictura, quæ prius quam coloribus corporatur, umbra fingitur.* Ad eam allusit picturam Cicero, lib. 2. de Nat. Deor. cum Monogrammos Deos vocat.

3. *Secundam singulis.*] Alterum hoc genus picturæ, coloratum scilicet, sed colore unico, qui tabulæ toti æqualiter inducitur.

4. *Et monochromaton.*] Μονοχρώματον, vel μονόχροον, ab uno colore. Picturam hanc monochromaton Quintilianus appellat simplicem colorem, lib. 12. cap. 10. pag. 893. *Clari pictores fuisse dicuntur Polygnotus, atque Aglaophon, quorum simplex color tam sui studiosos adhuc habet*, &c. Monochromata Dalecampius cum monogrammis, quæ fuere coloris expertia, male confundit.

5. *Vel Cleanthe.*] Alter hic a Cleanthe Corinthio, cujus picturas laudat Strabo, lib. 8. pag. 343.

6. *Spargentes lineas.*] Altera hæc linearis pictura est, rudiore illa perfectior, quæ primo loco explicata est: nam illa lineis tantum fiebat comprehendentibus exteriorem pingendæ rei ambitum: hæc plurimas addebat alias intus pro umbræ ratione sparsas. Nominatur hæc alias etiam *graphis*, Græca imitatione. Vitruvius, lib. 1. cap. 1. ubi loquitur de architecto: *Debere* ait *graphidos scientiam habere, quo facilius exemplaribus pictis, quam velit operis speciem, deformare valeat.* Neque enim solent exemplaria ædificiorum aliter, quam pictura lineari confici. Hoc vero inventum picturæ linearis Cratoni Athenagoras attribuit, loco ante cit.

7. *Ideo & quos.*] Per initia adeo rudis pictura fuit, ut ex lineis vultus hominis aut animalis agnosci non posset, nisi nomen adscriberetur. Ælianus, lib. 10. Var. hist. cap. 10. Οὕτως ἄρα ἀτέχνως εἴκαζον τὰ ζῶα, ὥστε ἐπιγράφειν αὐτοῖς τοὺς γραφέας, τοῦτο βοῦς, ἐκεῖνο ἵππος.

8. *Testa, ut ferunt, trita.*] Rubro igitur colore.

9. *Cypseli.*] Qui Corinthiorum tyrannus fuit, Eetionis F. de quo Herod. lib. 1. Clio, num. 14. pag. 6. Κύψελος ὁ Ἠετίωνος.

10. *Mox docebimus.*] Sect. 43.

Sect. VI. 1. *Quibus equidem.*] De hac loquendi formula diximus in Notis & Emend. ad librum 24. num. XII.

2. *Atalanta & Helena.*] Hæc belli Trojani causa; illa apri Ætoliam devastantis, ut ferunt fabulæ, vulneratrix: a Meleagro deinde adamata.

3. *Caïus Princeps.*] Sic codices nostri omnes, ac Pintiani. Ex inepta superiorum vocum repetitione, fecerant Plinii editores, *Pontius legatus Caii Principis.*

4. *Durant & Cære.*] Urbe Etruriæ, de qua lib. 3. in Geographicis.

5. *Cum Iliacis temporibus.*] Quibus temporibus in Achillis clypeo cælaturam exstitisse vidimus paulo ante.

Sect. VII. 1. *Pictorum.*] Caput princepsque gentis C. Fabius, M. F. qui primus Pictor e re ipsa cognominatus, quod ædem Salutis pinxit, quam C. Junius Bubulcus Censor locarat, dedicaratque, anno Urbis CCCCL. cum eam Consul Samnitium bello vovisset. Auctor Livius, lib. 10. pag. 170. Filius ei fuit C. Fabius Pictor, qui post annos XXXV. in Consulatu nummum argenteum primo cudi jussit, ut diximus lib. 33. sect. 13. anno Urbis CCCCLXXXV. Ex hac ortum familia constat Q. Fabium Pictorem, quem in Auctorum Indice, Romanorum omnium historiæ conditorum antiquissimum esse diximus. Post cladem Cannensem, quæ contigit anno DXXXVIII. missus est Delphos ad Apollinem Legatus. Vide de tota ea Pictorum familia plura apud Ger. Jo. Vossium, lib. 1. de hist. Lat. cap. 3.

2. *Ædem Salutis.*] Regione Urbis sexta: *Templum Salutis in colle Quirinale*, inquit P. Victor, in descript. Romæ.

3. *In Foro boario.*] P. Victor, regione Urbis octava: *Forum Boarium .... Ædes Herculis Victoris ..... in foro boario, cognomine rotunda & parva.*

4. *Ennii sorore.*] Numantini belli temporibus claruit, *Tragœdiæ scriptor clarissimus, gravitate sententiarum, verborum pondere & auctoritate personarum*, inquit Fabius, lib. 10. cap. 1. pag. 749.

5. *Antistius Labeo.*] Dixi de eo in Auctorum indice.

Prætorius, etiam Proconsulatu provinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu & contumelia erat. Fuit & principum virorum non omittendum de pictura celebre consilium: Qu. Pedius, [6] nepos Qu. Pedii Consularis triumphalisque, a Cæsare Dictatore coheredis Augusto dati, cum natura mutus esset, eum Messala Orator, ex cujus familia pueri avia erat, picturam docendum censuit, idque etiam Divus Augustus comprobavit. Puer magni profectûs in ea arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increvit (ut existimo) a M. Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturæ prælii, quo Carthaginienses [7] & Hieronem in Sicilia devicerat, proposuit in latere [8] Curiæ Hostiliæ, [9] anno ab Urbe condita CCCCXC. Fecit hoc idem & [10] L. Scipio, tabulamque victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit: Idque ægre tulisse fratrem Africanum tradunt, haud immerito, [11] quando filius ejus in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & [12] Æmiliani subiit Lucius Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm ejus oppugnationesque depictas proponendo in Foro, & ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitiis [13] Consulatum adeptus est. Habuit & scena [14] ludis Claudii Pulcri magnam admirationem picturæ, cum ad tegularum similitudinem corvi decepti imagine advolarent.

VIII. Tabulis autem externis auctoritatem Romæ publice fecit primus omnium Lucius Mummius, cui cognomen Achaïci victoria dedit. Namque cum in præda vendenda rex Attalus [1] VI. sestertiûm emisset tabulam Aristidæ, Liberum Patrem, pretium miratus, suspicatusque aliquid in ea virtutis, [2] quod ipse nesciret, revocavit tabulam, Attalo multum querente, [3] & in Cereris delubro posuit: quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video & in Foro positas vulgo. Hinc enim ille [4] Crassi oratoris lepos agentis [5] sub Veteribus, cum testis compellatus instaret: Dic ergo, Crasse, qualem me reris? Talem, inquit, ostendens in tabula pictum inficetissime Gallum exserentem linguam. In Foro fuit & illa pastoris senis cum baculo, de qua Teutonorum legatus respondit, interrogatus, quanti eum æstimaret, sibi donari nolle talem vivum, verumque.

IX. Sed præcipuam auctoritatem fecit publice tabulis Cæsar Dictator, Ajace & Medea [2] ante Veneris Genetricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa, vir rusticitati propior quam deliciis. Exstat certe ejus oratio magnifica, & maximo civium digna, de tabulis omnibus signisque [a] publicandis: quod fieri satius fuisset, quam in villarum exsilia pelli. Verum eadem illa torvitas tabulas duas Ajacis & Veneris mercata est a Cyzicenis [3] X.

INTERPRETATIO.

a *Publicandis.*] In publico exponendis.

NOTÆ.

6. *Nepos Q. Pedii.*] Qui sorore C. Julii Cæsaris prognatus, Consulatum cum Octavio consobrino gessit, Hirtio & Pansa apud Mutinam cæsis: hereditatisque Cæsarianæ parte sua Octavio cessit. Hoc de eo referunt Tullius, Paterculus, Suetonius, Appianus, Dio.

7. *Et Hieronem.*] Syracusarum regem, bello Punico primo.

8. *Curiæ Hostiliæ.*] P. Victor in descript. Romæ, Regione secunda: *Regia Tulli Hostilii, templumque, quod is in Curiam redegit, ordine a se aucto, id est, Patribus minorum gentium.*

9. *Anno ab Urbe* CCCCXC.] Ante Parilia anni CCCCXCI. ut diximus lib. 7. sect. 60.

10. *L. Scipio.*] Asiaticus, Africani prioris frater.

11. *Quando filius ejus.*] Africani scilicet. Vide Livium, lib. 37. pag. 459. & Valerium Max. lib. 2. cap. 10. num. 2. pag. 134. Hunc a militibus interceptum rex Antiochus, bello quod cum Romanis gerebat, honoratissime excepit, regiisque muneribus donatum, ultro & celeriter patri remisit.

12. *Æmiliani.*] Scipionis Africani sequentis, qui ab Æmilia conjuge, Æmilii Pauli filia dictus est Æmilianus, ut Domitianus a Domitia, & alii similiter.

13. *Consulatum adeptus est.*] Cum M. Æmilio Lepido, Urbis anno DCIX. cum anno superiore DCVIII. capta Carthago esset. Is est Hostilius Mancinus, qui Numantinis deditus jussu Senatus, a suis desertus ante Numantiæ portas, nec receptus ab hostibus, illacrymabile utrisque spectaculum præbuit, ut ait Orosius, lib. 5. cap. 4.

14. *Ludis Claudii Pulcri.*] De his ludis, ornatuque picturarum, Valer. Max. lib. 2. cap. 4. num. 6. pag. 99. *C. Pulcher scenam varietate colorum adumbravit, vacuis ante pictura tabulis extentam.*

Sect. VIII. 1. *VI.*] Hoc est, sexies centenis sestertiûm millibus: monetæ Gallicæ libras ea efficiunt omnino 60000.

2. *Quod ipse nesciret.*] L. Mummius, qui Corinthum diruit, *tam rudis fuit*, inquit Velleius, lib. 1. pag. 5. *ut capta Corintho, cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas ac statuas in Italiam portandas locaret, juberet prædici condicentibus, si eas perdidissent, novas eos reddituros.*

3. *Et in Cereris delubro.*] Regione Urbis undecima.

4. *Crassi Oratoris.*] Simile plane quod de C. Julio Cæsare narratur a Tullio, lib. 2. de Orat. num. 266. *Ut meum illud,* inquit Cæsar, *in Helmium Manciam: Jam ostendam cujusmodi sis: cum ille, Ostende, quæso: demonstravi digito pictum Gallum in Mariano scuto Cimbrico, sub Novis, distortum, ejecta lingua, buccis fluentibus. Risus est commotus: nihil tam Manciæ simile visum est.* Et a Fabio, lib. 6. Institut. cap. 3. pag. 472. *Ut fecit C. Julius, qui cum Helmio Manciæ sæpius obstrepenti sibi diceret, Jam ostendam qualis sis: isque plane instaret interrogatione, qualem se tandem ostensurus esset, digito demonstravit imaginem Galli in scuto Mariano Cimbrico pictam, cui Mancia tum simillimus est visus. Tabernæ autem erant circa forum, ac scutum illud signi gratia positum.*

5. *Sub veteribus.*] Tabernis scilicet circa forum positis, uti non modo ex Fabii allato proxime loco conjicimus, sed etiam ex Livio, lib. 3. pag. 58. *Prope Cloacinæ, ad Tabernas, quibus nunc Novis est nomen.* Sub his, non sub Veteribus, id a Julio Cæsare dictum fuisse, Tullius est auctor. Non debent hic Rostra vetera intelligi, quanquam pro *Rostris Veteribus* laudatum a Druso Augustum, apud Tranquillum legimus, cap. 100. Sed Meniana Vetera, de quibus nos iterum inferius, sect. 37. Ibi & Curias Veteres fuisse suspicamur: de quibus Varro, de ling. Lat. *Curiæ duorum generum: nam & ubi curarent sacerdotes res divinas, ut Curiæ veteres: & ubi Senatus humanas, ubi Curia Hostilia fuit.* Et Livius, lib. 44. pag. 566. *Ædes P. Africani pone Veteres ad Vortumni signum.* Fuit porro Vortumni ædes in octava regione, in qua & Forum & Rostra, ex P. Victore.

Sect. IX. 1. *Ajace & Medea.*] Attigit hoc jam antea Plinius, lib. 7. sect. 39.

2. *Ante Veneris.*] Regione Urbis octava. Quid sit *Venus Genetix*, diximus ad librum secundum, pag. 89.

3. *X. III.*] Ita MSS. omnes. Hoc est, denariûm tribus millibus: sive, quod idem est, sestertiûm duodenis millibus. Gallicæ monetæ libras faciunt 1200.

III. [4] In Thermarum quoque calidiſſima parte marmoribus incluſerat parvas tabellas ; paulo ante cum reficerentur, ſublatas.

X. Super omnes Divus Auguſtus [1] in Foro ſuo celeberrima in parte poſuit tabulas duas, [2] quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Caſtores ac Victoriam poſuit, & quas dicemus ſub artificum mentione, in templo [3] Cæſaris patris. Idem in Curia quoque, quam [4] in Comitio conſecrabat, duas tabulas impreſſit parieti : [5] Nemeam ſedentem ſupra leonem, palmigeram ipſam, adſtante cum baculo ſene, cujus ſupra caput tabula bigæ dependet, [6] Nicias ſcripſit ſe [7] inuſſiſſe : tali enim uſus eſt verbo. Alterius tabulæ admiratio eſt, puberem filium ſeni patri ſimilem eſſe, ſalva ætatis differentia, ſupervolante aquila draconem complexa. [8] Philochares hoc ſuum opus eſſe teſtatus eſt. Immenſa, vel unam ſi quis tantum hanc tabulam æſtimet, potentia artis, cum propter Philocharem, ignobiliſſimos alioqui [9] Glaucionem filiumque ejus Ariſtippum, Senatus populuſque Romanus tot ſæculis ſpectet. Poſuit & Tiberius Cæſar minime comis Imperator, in templo ipſius Auguſti, [10] quas mox indicabimus.

Cap. V. XI. Hactenus dictum ſit de dignitate artis morientis. [1] Quibus coloribus ſingulis primi pinxiſſent, diximus, cum de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocaverint, qui deinde, & quæ quibus temporibus invenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, cauſa inſtituti operis prior eſt. Tandem ſe ars ipſa diſtinxit, & invenit [2] lumen atque umbras, [a] [3] differentia colorum alterna vice ſeſe excitante. Deinde adjectus eſt ſplendor, [5] alius hic quam lumen : quem quia inter hoc & umbram eſſet, appellaverunt tonon : [6] commiſſuras vero colorum & tranſitus, harmogen.

Cap. VI. XII. Sunt autem colores [1] auſteri, aut floridi. Utrumque natura, aut mixtura evenit. Floridi ſunt, [2] quos dominus pingenti præſtat : minium, Armenium, cinnabari, chryſocolla, Indicum, purpuriſſum. Ceteri auſteri. [3] Ex omnibus alii naſcuntur, alii fiunt. [4] Naſcuntur Sinopis, rubrica, Parætonium, Melinum, Eretria, auripigmentum. Ceteri finguntur, primumque [5] quos in metallis diximus. Præterea e vilioribus, ochra, [6] ceruſſa uſta, ſandaracha, ſandix, Syricum, atramentum.

Interpretatio.

a *Differentia.*] Diverſis coloribus alternatim ſe ſe excitantibus.

Notæ.

4. *In Thermarum.*] Thetmæ Agrippæ, regione Urbis nona fuere.

Sect. X. 1. *In foro ſuo.*] Fotum Auguſti, in tegione Urbis octava.

2. *Quæ belli. . . . & triumphum.*] Poſt victoriam Actiacam. De hiſce tabulis, totoque triumphi apparatu, Dio, lib. 51. pag. 459.

3. *Cæſaris patris.*] P. Victor, in deſcript. Romæ, regione octava : *Templum Julii Cæſaris in Foro.*

4. *In Comitio.*] Comitium, inquit Aſconius in 3. contra Verrem, locus eſt prope Senatum, quo coire Equitibus & Populo Rom. licet.

5. *Nemeam.*] Νεμέα ſilva Peloponneſi fuit, in qua leonem Hercules interfecit : unde Nemeæa ſacra poſtea celebrata. Ut porro Urbes ipſas ac regiones, ſic muliebri ſtatu habituque ſilvas antiqui pinxere, cum inſigni aliquo : ut, exempli gratia, Nemeam cum palma, ac leone. Pictam ab Ariſtophonte Nemeam, quæ Alcibiadem in complexu ſuo teneret, prodidit Plutarchus in Alcibiade, pag. 199.

6. *Nicias.*] Pictor Athenienſis, de quo inferius ſect. 40. num. 28.

7. *Inuſſiſſe.*] Hoc eſt, pinxiſſe encauſtica ratione, de qua dicemus ſect. 39. Inſcripſit is igitur geminæ huic tabulæ ſuum nomen in hunc modum : Ο ΝΙΚΙΑΣ ΕΝΕΚΑΥΣΕΝ. Atque adeo e tribus operibus, quæ abſolute fuiſſe inſcripta, ILLE FECIT, indicavit Præfatio ad Titum, pag. 11. duo hæc ſunt Niciæ : tertium Lyſippi, de quo inferius ſect. 39.

8. *Philochares.*] Φιλοχάρης.

9. *Glaucionem filiumque.*] Pictos in ea tabula : homines ceteroqui ignobiles : quorum laus tota ab ea pictura, commendatioque petitur. Cave Ariſtippum exiſtimes Philoſophum eum Cyrenæum eſſe, cujus vitam Laërtius deſcribit, lib. 2. pag. 49. cum hujus patrem Suidas Ἀεγπίδην vocet.

10. *Quas mox indicabimus.*] Sect. 40. num. 28.

Sect. XI. 1. *Quibus coloribus.*] Cinnabari, minio Epheſio, rubrica, Sinopide, ut dictum eſt lib. 33. ſect. 39.

2. *Lumen atque umbras.*] Hæc propria pictorum vocabula : opacitas, quæ atro colore efficitur, umbra : claritas, quæ candido colore præſtatur, lumen.

3. *Differentia colorum.*] His verbis ſignat ſe jam non de monochtomatis picturis amplius agere, ſed de polychromatis. Quod Latini aiunt, umbtis in pictura colotum claritates excitari, Galli ſic reddunt : *Les ombrages d'une peinture rehauſſent l'éclat des couleurs.*

4. *Splendor.*] Coloris vigor : Græce, τόνος. Eſt enim in omnibus nimirum coloribus languor quidam in defectu, cui oppoſitus eſt vigor, fetiens ac percellens oculos acrimonia coloris. A luce & colore plurimum differt. Nam cum lux conficiatur albo, hic fit ſuo genere coloris, etiam in monochromatis picturis : in rubris rubro, in cæruleis cæruleo. Nec tamen rubrum tantum eſt, aut cæruleum : ſed hujus illiuſque quoddam veluti faſtigium, cum validius intenduntur, vegetumque fulgorem accipiunt. Atque illud fuit poſt nativos colores demum, poſt lucem umbramque inventum, ſingulari præparatione, purificatione, mixtione, uniuſque cum altero colore inductione erudita, quam falſationem vulgo vocant. Ita fere Schefferus, lib. de arte pingendi, pag. 138.

5. *Alius hic quam lumen.*] Non igitur luminis intenſio eſt, ut Voſſio placuit, Junioque : maxime cum Plinio teſte, *inter hoc*, id eſt, inter lumen, *umbramque ſit* : nam quod eſt inter utrumque, ex his alterum eſſe non poteſt, nedum alterius intenſio, ſive incrementum.

6. *Commiſſuras.*] Inciſuras vocavit, lib. 33. ſect ult. nunc cum Græcis ἁρμογήν. Conſiſtit in eo hæc commiſſura, ut unus color cum altero apte committatur, ut paulatim minuantur, miſceanturque ſic, ut tranſire unus in alterum in confinio videatur. Quod niſi apte fiat, neque luci, neque umbræ ſua ratio conſtabit.

Sect. XII. 1. *Auſteri, aut floridi.*] Auſterum colorem Græci vocant τὸ βαρὺ καὶ πικρὸν χρῶμα. Galli, *couleur chargée, qui n'a point d'éclat.* Floridum illi, ὀξὺ χρῶμα, iſti *couleur vive.*

2. *Quos dominus.*] Qui picturam, ſeu tabulam faciendam locat. Hic colores qui modo appellantur, emebat de ſuo, præſtabatque pictori, propter magnitudinem pretii.

3. *Ex omnibus*, &c.] Alii, inquit, colores nativi ſunt, alii fictitii. Vide Notas & Emend. num. IV.

4. *Naſcuntur*, &c.] Iſidorus, lib. 19. cap. 17.

5. *Quos in metallis diximus.*] Ut ærugo, de qua ſuperiore libro.

6. *Ceruſſa uſta.*] Quæ & adulterina ſandaracha tum appellatur, ut dicetur ſect. 22.

XIII. [1] Sinopis inventa eſt primum in Ponto: inde nomen a Sinope urbe. Naſcitur & in Ægypto, Balearibus, Africa: ſed optima in Lemno, [2] & in Cappadocia, effoſſa e ſpeluncis. Quæ ſaxis adhæſit, excellit. [3] Glebis ſuus colos, extra maculoſus. Hacque uſi ſunt veteres ad ſplendorem. [4] Species Sinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Pretium optimæ [5] in libras, X. III. Uſus ad penicillum, aut ſi lignum colorare libeat. Ejus, quæ ex Africa venit, [6] octoni aſſes: [7] cicerculum appellant. Quæ magis ceteris rubet, [8] utilior abacis. [9] Idem pretium ejus, [10] quæ preſſior vocatur, & eſt maxime fuſca. Uſus ejus ad baſes abacorum. [11] In medicina vero blandus, emplaſtriſque & malagmatis, ſive ſicca compoſitione ejus, ſive liquida, facilis: contra hulcera [b] in humore ſita, veluti oris, ſedis. [13] Alvum ſiſtit infuſa: feminarum profluvia, pota, denarii pondere. Eadem aduſta ſiccat ſcabritias oculorum, e vino maxime.

XIV. [1] Rubricæ genus in ea voluere intelligi quidam ſecundæ auctoritatis: palmam enim Lemniæ dabant. Minio proxima hæc eſt, multum antiquis celebrata, cum inſula, in qua naſcitur. [2] Nec niſi ſignata venumdabatur: unde & ſphragidem appellavere. Hac minium ſublinunt adulterantque. In medicina, præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circumlita. Ægilopas manare prohibet. [3] Sanguinem rejicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renumque vitia, & purgationes feminarum. [4] Item & contra venena, & ſerpentium ictus terreſtrium marinorumque, omnibus ideo antidotis familiaris.

XV. Ex reliquis rubricæ generibus, [1] fabris utiliſſima Ægyptia & Africana, quoniam maxime [2] ſorbentur picturis. Naſcitur autem & in ferrariis metallis.

XVI. [1] Ex ea fit ochra, exuſta rubrica in ollis novis luto circumlitis. [2] Quo magis arſit in caminis, hoc melior. [3] Omnis autem rubrica ſiccat, ideoque & emplaſtris convenit, igni etiam ſacro.

XVII. Sinopidis Ponticæ ſelibra, [1] ſilis lucidi libris x. & melini [2] Græcienſis duabus mixtis tritiſque una, per dies XII. [3] leucophoron fit, hoc eſt, glutinum auri, cum inducitur ligno.

XVIII. [1] Paratonion nomen loci habet ex Ægypto: ſpumam maris eſſe dicunt ſoli-

INTERPRETATIO.

a *In humore.*] In locis humidis.

NOTÆ.

Sect. XIII. 1. *Sinopis*, &c.] Genus eſt rubricæ laudatiſſimæ. Vitruvius, lib. 7. cap. 7. pag. 139. *Rubricæ copioſe multis locis eximuntur, ſed optimæ paucis, ut in Ponto Sinope, & Ægypto, & in Hiſpania Balearibus, non minus etiam Lemno, cujus inſulæ vectigalia Athenienſibus S. P. Q. R. conceſſit fruenda.* Dioſc. lib. 5. cap. CXI. Μίλτος Σινωπική.

2. *Et in Cappadocia.*] Aëtius, lib. 2. cap. 5. pag. 49. Πρωτεύει δὲ πᾶσα ἡ Σινωπικὴ μὲν καλουμένη, γινομένη καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ. Sic & Dioſc. loc. cit. Συλλέγεται δὲ ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ἐν σπηλαίοις τισί.

3. *Glebis ſuus colos.*] Intus colos eſt glebis unicus ac ſimplex, ὁμόχροος, inquit Dioſc. extra varius, inſtar macularum.

4. *Species Sinopidis.*] Iſidorus, ad verbum, lib. 19. Orig. cap. 17.

5. *In libras X. III.*] Denarii tres, Gallicæ monetæ aſſes æreі quatuor ac viceni.

6. *Octoni aſſes.*] Subintellige pretium in libras.

7. *Cicerculum appellant.*] Unde cicerculus color, qui vulgo *griſeus* appellatur, *gris, gris brun.* Joan. Bapt. Confectius, in Collect. Privil. Mendic. ubi de Honorio IV. Papa: *Fratribus Carmelitanis hiſpida & inculta palla indutis, cappam albam ſuper tunica & ſcapulari cicerculi coloris conceſſit.*

8. *Utilior abacis.*] Abaci hoc loco figuræ quadratæ vocantur, ad parietum ornamenta, variis diſtinctæ coloribus: vulgus apud nos *Compartimenta* nuncupat. De his ſect. 1.

9. *Idem pretium.*] Octoni aſſes.

10. *Quæ preſſior.*] Coloris magis obſcuri, magiſque fuſci. Preſſo ſaturum opponitur, ut alibi monuimus.

11. *In medicina.*] Dioſc. lib. 5. cap. CXI.

12. *Sive ſicca.*] Sive ſicca ex ea emplaſtra fiant, ſive diluatur. Et paſtillos exſiccantes adſtrictorioſque componi ex ea, auctor eſt Dioſc. loc. cit.

13. *Alvum ſiſtit infuſa.*] Clyſtere. Ἵστησι δὲ καὶ κοιλίαν ἐν ᾠῷ λαμβανομένη, καὶ ἐγκλυζομένη. Dioſc. loc. cit.

Sect. XIV. 1. *Rubricæ.*] *Terre rouge*: quo in genere quidam Sinopicæ ſecundum locum aſſignabant: Lemniæ, primam auctoritatem.

2. *Nec niſi ſignata.*] Dioſc. lib. 5. cap. 113. de terra Lemnia: ἣν οἱ ἐκεῖ ἄνθρωποι ἀναπλάσσοντες καὶ σφραγίζοντες εἰκόνι αἰγὸς, Σφραγῖδα καλοῦσιν αἰγός. *Hanc deinde incolæ coactam in paſtillos, capræ imagine ſignant: unde & ſphragida ægos, hoc eſt, capræ ſigillum appellavere.* Dianæ imagine ſignari Galenus ait, lib. 9. de fac. ſimpl. med. pag. 246. quod Dianæ ſcilicet capra ſacra foret. Quæ terra Lemnia ſigillataque Dioſcoridi & Galeno dicitur, eadem rubrica Lemnia a colore nominata eſt. Vide Aldrov. lib. 2. de metall. cap. 17. pag. 263. Nunc Turcici Imp. ſigillo ſignatur. Iconem Bellonius αὐτόπτης exhibet, lib. 1. Obſerv. pag. 22. Vide etiam librum inſcriptum, *Mêlanges d'hiſtoire & de litterature*, tom. 2. pag. 319. & 320.

3. *Sanguinem*, &c.] Ita Galenus, loc. cit. pag. 249. Aëtius item, lib. 2. cap. 4. pag. 48. cum oxycrato, μετ' ὀξυκράτου. Quin & aſperſu ejus terræ ſanguinem cohiberi ſcribit Theod. Priſcianus, lib. 2. parte 2. cap. 9. vel per ſe, vel ex aceto ſi illinatur. Adſtringendi vim pariter, ut Lemnia, ea habet quæ nunc ad nos e Luſitania devehitur: pariterque a ſigno eidem impreſſo, ſigillata dicitur: *La terre ſigelée eſt aſtringeante.*

4. *Item & contra.*] Hæc totidem verbis Dioſc. lib. 5. cap. 113. Galenus & Aëtius locis cit. Bellonius item in Obſerv. lib. 1. cap. 23.

Sect. XV. 1. *Fabris utiliſſima.*] Non item medicinis. Dioſc. lib. 5. cap. 12. Ἡ δὲ τεκτονικὴ μίλτος ἥττων ἐστὶ κατὰ πάντα τῆς Σινωπικῆς. Ἀρίστη δὲ ἡ Αἰγυπτιακὴ, καὶ Καρχηδονική, &c. *Rubrica fabrilis*, &c.

2. *Sorbentur picturis.*] Colorem, quo a fabris rubrica ea gemina tingitur, celeriter utraque ſorbet. Sic *creta* ſect. 26. *rubiam cogitur ſorbere.* Digna riſu Salmaſii conjectura legentis, *directuris*, quam vocem nec Latinæ aures, nec loci hujus ſententia ferat.

Sect. XVI. 1. *Ex ea fit ochra*, &c.] Hæc totidem verbis Iſidorus, lib. 19. Orig. cap. 17. Cardanus item, lib. 5. de ſubtil. Sed & ochra viciſſim exuſta ſimilitudinem quamdam fieri rubricæ auctor eſt Dioſc. loc. cit. Et Theophr. libro περὶ λίθων. Γίνεται μίλτος καὶ ἐκ τῆς ὤχρας κατακαιομένης.

2. *Quo magis.*] Iſidorus, loc. cit.

3. *Omnis autem.*] Dioſc. lib. 5. cap. CXI. de rubrica univerſe: Δύναμιν δὲ ἔχει ξηραντικὴν, ἐμπλαστικήν. Διὸ καὶ ἐμπλάστροις τραυματικοῖς μίγνυται.

Sect. XVII. 1. *Silis lucidi.*] Hoc eſt, ochræ, ut diximus lib. 33. ſect. 56.

2. *Græcienſis.*] Græcienſe pro Græco dixit etiam Gellius lib. 19. cap. 10.

3. *Leucophorum fit.*] Sic MSS. omnes, editique: tum hoc loco, tum lib. 33. ſect. 20. tum demum in indice: fruſtra quibuſdam *chryſophoron* reſcribentibus.

Sect. XIII. 1. *Paratonion.*] Hæc totidem verbis Vitru-

datam cum limo: & ideo conchæ minutæ inveniuntur in eo. Fit & in Creta insula, atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta Cimolia decocta, conspissataque. Pretium optimo [2] in pondo sex, x. I. [3] E candidis coloribus pinguissimum, & tectoriis tenacissimum, propter lævorem.

XIX. [1] Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur: [2] sed eo non utuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. [3] Accubantes effodiunt ibi, inter saxa venas scrutantes. [4] In medicina eumdem usum habet, quem Eretria creta. Præterea linguam tactu siccat. Pilos detrahit [5] & mitigat. Pretium in libras sestertii singuli. Est & colos tertius e candidis, cerussæ, cujus rationem [6] in plumbi metallis diximus. [7] Fuit & terra per se in Theodoti fundo inventa Smyrnæ, qua veteres ad navium picturas utebantur. [8] Nunc omnis ex plumbo & aceto fit, ut diximus.

XX. [1] Usta casu reperta incendio Piræei, cerussa in orcis cremata. Hac primus usus est [2] Nicias supra dictus. Optima nunc Asiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium ejus [3] in libras x. VI. [4] Fit & Romæ cremaro sile marmoroso, & restincto aceto. Sine usta non fiunt umbræ.

XXI. [1] Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus, & Parrhasius usi [2] Refrigerat, emollitque. Explet vulnera, si coquatur, ad siccanda præcipue utilis, & capitis doloribus, & [3] ad deprehendenda pura. [4] Subesse enim ea intelligunt, si ex aqua illita [5] non arescat.

XXII. [1] Sandaracham & ochram Juba tradit in insula Rubri maris Topazo nasci: [2] inde nunc pervehuntur ad nos. [3] Sandaracha quomodo fieret, diximus. [4] Fit & adulterina ex cerussa in fornace cocta. [5] Colos esse debet flammeus. Pretium in libras, asses quini.

XXIII. Hæc si torreatur æqua parte rubrica admixta sandicem facit. ([2] Quanquam animadverto Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu:

Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.)

Pretium in libras, dimidium ejus, quod sandarachæ. Nec sunt alii colores majoris ponderis.

NOTÆ.

vius, lib. 7. cap. 7. pag. 139. De Paratonio, lib. 5. sect. 6. Non aliud est quod in nostro hoc orbe, ut in Saxonia, invenitur, & Parætonium appellatur: creta nempe litoralis candidissima, glutinosa, pinguis, quæ colligi sine limo & marina spuma non potest: in qua & conchas minutulas delitescere interdum notatur. Vide Agricolam, lib. 2. de nat. fossil. pag. 202. In causa id fuit, cur spumam maris esse Parætonium dicerent cum limo solidatam.

2. *In pondo sex.* x. I. Hoc est, in sex libras denarius unus. In Reg. 2. & alii. Editi hactenus libri perperam, *in pondo sexdecim.*

3. *E candidis.*] Plinius supra, lib. 33. sect. 27. *Parætonium, quoniam est natura pinguissimum, & propter lævorem tenacissimum, atramento inspergitur; ne Parætonii candor pallorem chrysocollæ afferat.*

Sect. XIX. *Melinum*, &c.] Totidem verbis Isidorus, loc. cit. Melinum metallum appellat Vitruvius, lib. 7. cap. 7. pag. 139. Diosc. lib. 5. cap. 180. Meliam terram ait colore cineream Eretriam imitari: Ἡ δὲ Μηλία τὴν μὲν χρόαν καὶ αὐτή ἐστιν ἐμφερὴς Ἐρετριάδι τῇ σποδοειδεῖ. Sed Eretria terra gemina est, teste Diosc. l. 5. c. 171. altera vehementer alba.

2. *Sed eo non utuntur.*] Samio nempe metallo, teste Theophr. lib. περὶ λίθων, pag. 13. Διὰ τὸ λίπος ἔχειν, καὶ πυκνότητα, &c. At utuntur Melino, teste eodem Theophr. & Dioscor. loc. cit.

3. *Accubantes effodiunt ibi.*] In Samo. Theophr. loc. cit.

4. *In medicina.*] Diosc. hæc totidem fere verbis, de terra Melia, lib. 5. pag. 180.

5. *Et mitigat.*] Extenuat, λεπτύνει τὰς τρίχας, Dioscor. loc. cit.

6. *In plumbi metalli diximus.*] Libro 34. sect. 54.

7. *Fuit & terra per se.*] Fuit, inquit, & ad colorem candidum terra quædam apta cerussæ plane par, & eo quoque nomine, nec tamen e plumbo, sed ex ipsa tellure per se nota, quasi nativa cerussa. Vitruvius, lib. 7. cap. 7. pag. 139. terram, seu cretam viridem vocat. *Creta viridis*, inquit, *pluribus locis nascitur: sed optima Smyrnæ. Hunc autem Græci θεοδότιον vocant, quod Theodotus nomine fuerat, cujus in fundo id genus cretæ primum est inventum.* Fuit nimirum, ut Fallopius animadvertit, lib. 5. cap. 18. diversus cerussæ colos, apud antiquos: cum alia candidissima foret, alia minus; alia rubescens, alia livida: quæ forsan viridis a Vitruvio appellatur.

8. *Nunc omnis.*] Cerussa videlicet, ut diximus lib. 34. sect. 54.

Sect. XX. I. *Usta.*] Quam pictores ustam vocant, ex cerussa fit cremata. Affinis est sandarachæ adulterinæ, de qua sect. 22. sed multo præstantior. Officinæ nunc minium vocant, & *mine de plomb.*

2. *Nicias supra dictus.*] Sect. 10.

3. *In libras*, x. VI.] Denarii sex, monetæ nostræ asses octo & quadrageni. Ita Reg. 2. aliique probati codices. In editis perperam, *æris quinque.*

4. *Fit & Romæ cremato sile.*] Hoc est, cremata ochra, ut diximus lib. 33. sect. 56. Vitruvius, lib. 7. cap. XI. pag. 45. *Usta vero, quæ satis habet utilitatis in operibus tectoriis, sic temperatur: Gleba silis boni coquitur, ut sit in igne candens: ea autem aceto extinguitur, & efficitur purpureo colore.*

Sect. XXI. I. *Eretria terræ suæ.*] Ab Eretria Eubœæ oppido, de quo lib. 4. sect. 21.

2. *Refrigerat*, &c.] Diosc. lib. 5. cap. 171. Δύναμιν δὲ ἔχει στυπτικὴν, καὶ ψυκτικὴν, κούφως μαλακτικὴν, καὶ κοιλωμάτων πληρωτικὴν, καὶ ἐναίμων κολλητικήν.

3. *Ad deprehendenda pura.*] Ad deprehendendum num in thorace pus delitescat. Vide Notas & Emend. num. V.

4. *Subesse enim ea.*] Pura videlicet.

5. *Non arescat.*] Hippocrates contra, si cito arescat, ut dicemus in Notis & Emendat. num. cit.

Sect. XXII. *Sandaracham*, &c.] Isidorus totidem verbis, lib. 19. cap. 17. Et alibi nasci tradit Diosc. lib. 5. cap. 121.

2. *Inde nunc.*] Sic MSS. omnes. Editi contra, *sed inde non pervehuntur ad nos.*

3. *Sandaracha ..... diximus.* Ubi nempe effoderetur, dixit anteriore libro, sect. 35.

4. *Fit & adulterina.*] Hæc Isidorus totidem verbis, loc. cit. a Plinio, ut arbitramur, aut a Vitruvio, lib. 7. cap. 12. pag. 146. *Cerussa*, inquit, *cum in fornace coquitur, mutato colore ad ignis incendium, efficitur sandaracha: id autem incendio facto ex casu didicerunt homines: & ea multo meliorem usum præstat, quam quæ de metallis per se nata foditur.*

5. *Colos .... flammeus.*] Paulus, ex Festo: *Sandaracha, genus coloris. Nævius: Merula sandaricino ore.* Habet autem merula rostrum luteum.

Sect. XXIII. I. *Hæc si torreatur.*] Cerussa scilicet in fornace cocta, sive sandaracha. Iisdem verbis Isidorus, loc. cit. scriptoresque aliqui permulti, quos laudat sequiturque Cæsius, lib. 2. de mineral. cap. 4. sect. 8. pag. 210.

2. *Quanquam animadverto.*] Hesychius florem sandycis ait habere colorem similem cocco, *à l'écarlate*: Σάνδυξ, δένδρον θαμνῶδες, οὗ τὸ ἄνθος χροιὰν κόκκῳ ἐμφερῆ ἔχει, ὡς Σωσίβιος. Ignotus est, fictusque hic frutex. Vetus Glossarium Puteani, ita referente Salmasio, in hist. Aug. pag. 369. *Sandyx herba tincturæ apta, quam vulgus Guarantiam vocat.* Falso: est enim *Guarancia* erythrodanus, de qua Plinius egit, libro XXIV. sect. LVI.

XXIV. Inter factitios est & [1] Syricum, quo minium [2] sublini diximus. [3] Fit autem Sinopide & sandice mixtis.

XXV. [1] Atramentum quoque inter factitios erit, [2] quanquam est & terra geminæ originis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inventi sunt pictores, qui e sepulcris [3] carbones infectos effoderent. Importuna hæc omnia ac novitia. [4] Fit enim & fuligine pluribus modis, resina vel pice exustis. Propter quod officinas etiam ædificavere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit [5] e tedis. Adulteratur fornacum balinearumque fuligine, quo ad volumina scribenda utuntur. [6] Sunt qui & vini fæcem siccatam excoquant: affirmantque, si ex bono vino fæx fuerit, [7] Indici speciem id atramentum præbere. Polygnotus & Micon celeberrimi pictores Athenis, e vinaceis fecere: [8] tryginon appellant. Apelles commentus est [9] ex ebore combusto facere, quod elephantinum vocavit. [10] Apportatur & Indicum ex India, inexploratæ adhuc inventionis mihi. [11] Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. [12] Fit & e tedis ligno combusto, tritisque in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: [12] sed ex his non fit. Omne atramentum Sole perficitur, [14] librarium gummi, [15] tectorium glutino admixto. Quod autem aceto liquefactum est, ægre eluitur.

XXVI. [1] E reliquis coloribus, quos a dominis dari diximus, propter magnitudinem pretii, ante omnes est [2] purpurissum e creta argentaria: cum purpuris pariter tingitur, bibitque eum colorem celerius lanis. [3] Præcipuum est primum, fervente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum, egesto eo, addita creta [4] in jus idem. Et quoties id factum est, [5] levatur bonitas pro numero, [6] dilutiore sanie. Quare [7] Puteolanum potius

NOTÆ.

Sect. XXIV. Συρικὸν Aëtio, lib. 2. cap. 59. ceterisque scriptoribus, librisque Plinii MSS. non *Scyricum*, ut libri hactenus editi habent. Isidorus, lib. 19. cap. 17. *Syricum rubri coloris pigmentum, ex quo & librorum capita pinguntur. Ipsum est & Phœniceum appellatum ita, eo quod in Syria colligatur, in litoribus maris, ubi Phœnices habitant. Est autem inter factitios. Nam sæpe fit Sinopide & sandyce mixtis.*

2. *Sublini diximus.*] Libro 33. sect. 40.

3. *Fit autem.*] Sic Isidorus, loc. cit. Aliter Aëtius, lib. 2. cap. 59. pag. 56. Sincera cerussa si crematur, in Syricum transmutatur, quod medici vocant sandycem: quod cerussa cremata subtilior redditur, &c. MS. Græcus: Καιόμενον καὶ τὸ καθαρὸν ψιμμύθιον, εἰς τὸ καλούμενον Συρικὸν μεταβάλλεται· ὅπερ οἱ ἰατροὶ σάνδυκα ὀνομάζουσι· λεπτομερέστερον δὲ τὸ ψιμμύθιον γίνεται καυθὲν, &c.

Sect. XXV. 1. *Atramentum.*] *Le noir.*

2. *Quanquam est & terra.*] Præter factitium, inquit, est & nativum ac fossile atramentum, gemina ratione e terra natum: *Du noir de terre.* Totidem verbis, atque adeo paulo explanatius Diosc. lib. 5. pag. 118. Τῆς δὲ μελαντηρίας, ἡ μέν τις τῶν ὀρυγμάτων στομίοις, ἀφ' ὧν ἂν μεταλλευθῇ ὁ χαλκὸς, ἐπιπήσσεται ἁλμυρίδος τρόπον· ἡ δὲ ἐκ τῆς ἄνωθεν ἐπιφανείας τῶν προειρημένων τόπων, ἥτις καὶ γεώδης ἐστίν..... Διαφέρει δ' αὐτῆς ἡ θειόχρους, &c.

3. *Carbones infectos.*] Carbones cum reliquiis usti cadaveris in urnam conjectos.

4. *Fit enim & fuligine*, &c.] Hæc totidem verbis Diosc. lib. 5. cap. 183. Oribas. lib. 13. fol. 230. b. Isidorus, lib. 19. Orig. cap. 17. Multo uberius conficiendi modum Vitruvius edocet, lib. 7. cap. 10. pag. 143. Hanc fuliginem nostri vulgo vocant, *Noir de fumée.* Ex hac atramentum hodie componitur, quo Typographi utuntur: ut olim ex ea pingendis characteribus parabatur.

5. *E tedis.*] Diosc. loc. cit. ἐκ δᾳδίων Genus esse arboris picem ferentis tedam antea diximus, lib. 16. sect. 19.

6. *Sunt qui & vini fæcem.*] Fit hodieque & sic a pictoribus Italis, usta vini fæce, quam ii *Fescia di botta* vocant. Vitruvius, lib. 7. cap. 10. pag. 144. *Non minus si fæx vini arefacta, & cocta in fornace fuerit, & ea contrita cum glutino in opere inducetur, perquam atramenti suavem efficiet colorem: & quo magis ex meliore vino parabitur, non modo atramenti, sed etiam Indici colorem dabit imitari.* Sic pariter Isidorus, loc. cit.

7. *Indici speciem*] De Indico inferius, sect. 27.

8. *Tryginon.*] Τρύγινον, fæcatum: nam τρὺξ fæcem & mustum sonat.

9. *Ex ebore.*] Atque hic etiamnum mos est pictoribus nostris: neque ex ebore tantum cremato parant, sed & ex ossibus Persicorum ustis. *Du noir d'os.*

10. *Apportatur & Indicum.*] Atramentum scilicet, tam nobis hodieque, quam Plinio olim ignotum. At non Leoni Allatio, qui penes se habuisse testatur, atramentum e Sinica regione advectum, nigerrimum, lucidissimumque, sed inexploratæ sibi præparationis, ut ipse ait in Animadv. Erufcas, num. 79. pag. 144. Plinium igitur Salmasius frustra coarguit, in Solin. pag. 255.

11. *Fit etiam.*] Isidorus, lib. 19. cap. 17.

12. *Fit & e tedis.*] Vitruvius, lib. 7. cap. 10. pag. 143. *Sarmenta, aut tedæ schidiæ comburantur: cum erunt carbones, extinguantur: Deinde in mortario cum glutino terantur. Ita erit atramentum tectoribus non invenustum.*

13. *Sed ex his non fit.*] Non fit, sed nascitur: vel non fit, quod nempe fit pictoribus usui. Persius, Satyra 3. sine controversia atramenti e sepia meminit:

Nigra quod infusa vanescat sepia lympha.

Et Ausonius:

Notasque furvæ sepiæ.

Afros sepia sibi atramentum parasse aïunt Glossæ veteres, Cornutus, Casaubonus, ceterique.

14. *Librarium gummi.*] Reg. 2. *comme:* hoc est, adjecto gummi: in sexto, ut aïunt, casu, voce ea efferri olim sic solita. Vitruvius, loc. cit. *Fuligo, quæ circa parietem & cameræ curvaturam adhærescit, inde collecta, partim componitur ex gummi subacto ad usum atramenti librarii: reliqua tectores, glutinum admiscentes, in parietibus utuntur.*

15. *Tectorium.*] Librarium est, quod exscribendis libris: tectorium, quod parietibus illinendis, incrustandisque adhibetur.

Sect. XXVI. 1. *E reliquis .... quos.... dari diximus.*] Sect. 12.

2. *Purpurissum e creta*, &c.] Hæc totidem verbis Isidorus, lib. 19. Orig. cap. 17. De creta argentaria dicetur inferius, sect. 58. dictumque jam supra, lib. 17. sect. 4. Ea liquore purpuræ imbuta, purpurissum vocabatur, ab eo colore quem acceperat, reddebatque. Ad fucandam faciem, ut cerussam olim, sic & purpurissum adhiberi mos fuit. Plautus, in Mostell. act. 1. sc. 3. vers. 101.

PHI. *Cedo cerussam.* SC. *Quid cerussa opus nam?*
PHI. *Qui malas oblinam.*
Tum tu igitur cedo purpurissum. SC. *Non do: scita es tu quidem.*
Nova pictura interpolare vis opus lepidissimum.
Non istanc ætatem oportet pigmentum ullum attingere:
Neque cerussam, neque melinum, neque ullam aliam offuciam.

Et in Trucul. act. 2. sc. 2. vers. 45.

Quiaque istas buccas tam belle purpurissatas habes.

3. *Præcipuum*, &c.] Isidorus, loc. cit. totidem verbis.

4. *In jus idem.*] In eumdem liquorem. Ita nimirum se res habuit: Dum purpura in aheno coqueretur, cretæ istius partes immittebantur eo, ut inebriarentur: celeriusque quam ipsæ lanæ hunc succum bibebant. Hunc succum, hoc jus Græci ζέμα vocant. Isidorus, loc. cit. *In vas idem.*

5. *Levatur bonitas.*] Sic etiam MSS. Isidorus, loc. cit. *elevatur*, rectius. Minoris bonitatis est ac pretii color ille, cum creta secundo additur, quam cum primo: tertio, quam cum secundo, & sic deinceps, quia quo sæpius additur, eo dilutior fit color.

6. *Dilutiore sanie.*] Hoc est, liquore purpuræ magis diluto, minus saturo.

7. *Puteolanum.*] Nunc quoque in Puteolano litore, ubi

laudatur, quam Tyrium, aut Gætulicum, vel Laconicum, unde pretiosissimæ purpuræ. Causa est, [8] quod hysgino maxime inficitur, rubiamque cogitur sorbere. Vilissimum [9] a Canusio. Pretium huic a singulis denariis in libras, [10] ad triginta. Pingentes sandice sublita, [11] mox ovo inducentes purpurissum, fulgorem minii faciunt. Si purpuram facere malunt, cæruleum sublinunt, mox purpurissum ex ovo inducunt.

XXVII. Ab hoc maxima auctoritas Indico. [1] Ex India venit, arundinum spumæ adhærescente limo: cum teritur, nigrum: [2] at in diluendo mixturam purpuræ cæruleique mirabilem reddit. [3] Alterum genus ejus est in purpurariis officinis innatans cortinis: & est purpuræ spuma. Qui adulterant, vero Indico tingunt stercora columbina: [4] aut cretam Selinusiam: [5] vel anulariam vitro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod sincerum est, flammam excellentis purpuræ: & dum fumat, odorem maris. Ob id quidam e scopulis id colligi putant. Pretium Indico, [6] x. x. in libras. [7] In medicina Indicum rigores & impetus sedat, siccatque hulcera.

XXVIII. [1] Armenia mittit, quod ejus nomine appellatur. [2] Lapis est hic quoque chrysocollæ modo infectus: [3] Optimusque est, qui maxime vicinus est, communicato colore cum cæruleo. Solebant libræ ejus [4] tricenis nummis taxari. Inventa per Hispanias arena est similem curam recipiens. Itaque ad denarios senos vilitas rediit. [6] Distat a cæruleo candore modico, qui teneriorem efficit colorem. [7] Usum in medicina ad pilos tantum alendos habet, maximeque in palpebris.

XXIX. Sunt etiamnum novitii duo colores, & vilissimi: [1] Viride quod Appianum vocatur, & chrysocollam mentitur, ceu parum multa sint mendacia ejus. [2] Fit & ex creta viridi, [3] æstimatum sestertiis in libras.

XXX. [1] Anulare quod vocant, candidum est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum creta, admixtis vitreis gemmis ex vulgi anulis, unde & anulare dictum.

CAP. VIII. XXXI. [a] Ex omnibus coloribus [1] cretulam amant, udoque illini recusant, purpurissum, Indicum, cæruleum, Melinum, auripigmentum, Appianum, cerussa. Ceræ tinguntur iis-

INTERPRETATIO.

a *Ex omnibus.*] Ex supradictis coloribus, tectorio quod fuerit creta recente inductum, vel udum, illini recusant, qui sequuntur colores.

NOTÆ.

illud quod *Mare Mortuum* accolæ vocant, prope Misenum promontorium purpuræ capiuntur: sed cibis tantum, nec jam tingendis lanis expetitæ. Vide Fab. Columnam, lib. de purpura, pag. 18.

8. *Quod hysgino.*] Colore videlicet, de quo lib. 9. sect. 65. & lib. 21. sect. 67.

9. *A Canusio.*] Auctor libri de simp. med. ad Patern. inter Galeni opera, tom. 13. pag. 297. *Purpurissum*, inquit, *quod & fucum aliqui dicunt, glebulæ sunt quadratæ & pusillæ, in modum tessellarum, quæ ab infectoribus tinguntur colore roseo. Tale est maxime Canusinum: sequens, Puteolanum.*

10. *Ad triginta.*] Pro coloris scilicet ac pigmenti bonitate, ac temperatura.

11. *Mox ovo.*] Ex ovi candido, sive albumine, quo usi videntur antiqui ad temperandos colores.

12. *Cæruleum.*] De quo, lib. 33. sect. 57.

Sect. XXVII. 1. *Ex India venit.*] Totidem fere verbis Diosc. lib. 5. cap. 107. Τοῦ δὲ λεγομένου Ἰνδικοῦ, τὸ μὲν αὐτομάτως γίνεται, οἱονεὶ ἔκβρασμα ὂν τῶν Ἰνδικῶν καλάμων..... ἄριστον δὲ ἡγητέον εἶναι τὸ κυανοειδὲς, &c. *Ex Indici generibus unum sponte naturæ provenit, veluti spuma Indicis arundinibus adhærescens:... Optimum porro censendum, quod cærulei speciem præbet*, &c. Nobis id hodie Indici genus incompertum, ut ævo Pliniano perrarum. Ejus vice paratur ex arte geminum: alterum ex isati, sive glasto, mola macerata, formataque in panes. Hi mox in cortinis infectoriis ebullientes efficiunt coloris cærulei spumam, quæ postea siccata Indicum subministrat, *de l'Inde.* Alterum ex simili herba quam *Indigo* vocant, ex Guatimala novæ Hispaniæ regione ad nos allata.

2. *At in diluendo.*] Isidorus quoque lib. 19. Orig. cap. 17.

3. *Alterum genus.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit. Τὸ δὲ βαφικόν ἐστιν, ἐπανθισμὸς πορφυροῦς ἐπαιωρούμενος τοῖς χαλκείοις, ὃν ἀποσύραντες ξηραίνουσιν οἱ τεχνῖται. *Alterum dant infectorum officinæ, estque purpureus quasi flos æreis innatans cortinis, quem derasum artifices siccant.*

4. *Aut cretam.*] Vitruvius, lib. 7. cap. 14. pag. 149. *Item propter inopiam coloris Indici, cretam Selinusiam, aut anulariam, vitro quod Græci isatin appellant, inficientes, imitationem faciunt Indici coloris.* Locum hunc ita legendum recte admonuit Turnebus, lib. 6. Adversf. cap. 17. pag. 180. De vitro, seu isati herba egimus lib. 22. sect. 2.

5. *Vel anulariam.*] De eo cretæ genere dicetur sect. 30.

6. *X. X. in libras.*] Denarii decem: monetæ Gallicæ, asses octoginta, seu floreni quatuor. Ita porro M S S. non, ut editi, *denarii viginti*: connexis præpostere his duobus denarii notis, quas divelli a se invicem oportuit.

7. *In medicina.*] Diosc. lib. 5. pag. 107. Ἔστι δὲ τῶν στυφόντων ἐλαφρῶς καὶ ῥησσόντων φλεγμονὰς, καὶ οἰδήματα. ἀνακαθαίρει δὲ καὶ καταστέλλει ἕλκη. *Inter medicamenta est quæ leviter adstringunt, & inflammationes tumoresque rumpunt. Hulcera quoque purgat & reprimit.*

Sect. XXVIII. 1. *Armenia mittit.*] Armenium scilicet, Ἀρμένιον Diosc. lib. 5. cap. 105. Ἀρμενιακὸν, ᾧ οἱ ζωγράφοι χρῶνται, Aëtio lib. 2. ex M S.

2. *Lapis est hic.*] Lapidem hunc æque ac chrysocollam luto herba infici indicat, pingique ipsum antequam pingat. Vide quæ dicta sunt lib. 33. sect. 26.

3. *Optimusque est, qui maxime vicinus est.*] Qui proxime ad chrysocollæ colorem accedit. Ita Reg. 2. & Colb. 3. non, ut in editis legitur, *Optimumque est quod maxime viret.*

4. *Tricenis nummis,*] Hoc est, x x x. sestertiis: nostræ monetæ, assibus sexagenis, sive florenis tribus. Scutum Galli vocant.

5. *Itaque ad denarios senos.*] Sive ad sestertios xxiv. detractis ex priore indicatione sestertiis sex. Sunt porro sestertii 24. asses ærei e nostris omnino octo & quadrageni.

6. *Distat a cæruleo.*] Affinitatem esse inter Armenium cæruleumque maximam, atque eodem Lazuli lapidis nomine ab Arabibus appellari, auctor est Fallopius, lib. 4. cap. 33.

7. *Usum in medicina.*] Diosc. lib. 5. cap. 33. Ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐν βλεφάροις τριχῶν αὐξητικόν.

Sect. XXIX. 1. *Viride quod Appianum.*] E terra Appiana. An ab Appio, loci illius domino, ubi ea primum inventa: an Apianum, ab apio, cujus ea colorem referret, incertum est. Laudatur a Celso, lib. 5. cap. 27. *Viride Alexandrinum*, quod idem forte cum Appiano. In agro Veronensi terra viridis effoditur, pictoribus expetita.

2. *Fit & ex creta viridi.*] Creta viridis seu prasiana Isidoro, lib. 19. Orig. cap. 17.

3. *Æstimatum sestertiis.*] Hoc est, singulis sestertiis, sive assibus duobus, in singulas libras.

Sect. XXX. 1. *Anulare quod vocant.*] Hæc totidem plane syllabis Isidorus, lib. 19. Orig. cap. 17. ex Plinio: & ex Isidoro Papias. Hæc anularia creta, superius indicata, sect. 27.

Sect. XXXI. 1. *Cretulam amant.*] Ipse Plinius supra, libro 33. sect. 57. de cæruleo speciatim agens: *Usus in creta,*

dem

dem coloribus [a] ad eas picturas, quæ inuruntur, [2] alieno parietibus genere, sed classibus familiari, jam vero & onerariis navibus: quoniam [4] & pericula expingimus, ne quis miretur [5] & rogos pingi. Juvatque pugnaturos ad mortem, aut certe cædem, [6] speciose vehi. Qua contemplatione tot colorum tanta varietate subit antiquitatem mirari.

XXXII. [1] Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere: [b] [2] ex albis Melino, [3] ex silaceis Attico, ex rubris Sinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cum tabulæ eorum singulæ oppidorum [c] venirent opibus. [d] Nunc & purpuris in parietes migrantibus, & India conferente [4] fluminum suorum limum, & draconum & elephantorum [5] saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cum minor copia. Ita est, quoniam, [6] ut supra diximus, rerum, non animi, pretiis excubatur.

XXXIII. Et nostræ ætatis insaniam ex pictura non omittam. Nero Princeps jusserat colosseum se pingi CXX. pedum in linteo, [1] incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cum peracta esset [2] in Maïanis hortis, accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagravit. Libertus ejus cum daret Antii munus gladiatorium, publicas porticus [3] investivit pictura, ut constat, gladiatorum, ministrorumque omnium veris imaginibus redditis. [4] Hic multis jam sæculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta a C. Terentio Lucano. Is avo suo, a quo adoptatus fuerat, triginta paria in Foro per triduum dedit, tabulamque pictam [5] in Nemore Dianæ posuit.

XXXIV. Nunc celebres in ea arte quam maxima brevitate percurram: neque enim instituti operis est talis exsecutio. Itaque quosdam vel in transcursu, & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis [e] operum claritatibus, quæ & ipsa conveniet attingi, sive exstant, sive intercidêre. Non constat sibi in hac parte Græcorum diligentia, multas post Olympiadas celebrando [1] pictores, quam statuarios, ac toreutas: primumque Olympiade nonagesima, [2] cum & Phidiam ipsum initio pictorem fuisse tradatur, [3] Olympiumque Athenis ab eo pictum: præterea in confesso sit, octogesima tertia fuisse [4] Panænum fratrem ejus, qui clypeum intus pinxit, [5] Elide, Minervæ, quam fecerat [6] Colotes CAP. VIII.

INTERPRETATIO.

a *Ad eas.*] Ad picturas encausticas, quo picturæ genere pingi parietes non possunt: possunt classes, navesque.

b *Ex albis.*] Ex omnibus albis coloribus, Melino solo usi sunt: ex silaceis, solo Attico, &c.

c *Venirent.*] Emerentur.

d *Nunc & purpuris.*] Nunc etsi purpuras habeamus, quibus etiam parietes tinguntur... nulla tamen hodie nobilis pictura est.

e *Operum.*] Operibus clarioribus.

NOTÆ.

calcis impatiens. Et in Indice hujus loci: *Qui colores udo non inducantur*: subintellige, udo tectorio, sive albario, ac recenti: quod Gallici sermonis consuetudine appellamus, *Peindre a fraisque.* E contra hi qui modo appellantur colores, cretulam siccam sibi substerni amant.

2. *Alieno parietibus.*] Picturas, inquit, quæ inuruntur, parietes non ferunt.

3. *Sed classibus.*] Ovidius, lib. 4. Fastor. vers. 275.

Et picta coloribus ustis
Cælestum matrem concava puppis habet.

4. *Et pericula.*] Naves, quibus qui vehuntur, periclitantur de vita, extra pingimus.

5. *Et rogos pingi.*] Qualis ille, qui ab Herodiano describitur, lib. 4.

6. *Speciose vehi.*] Pictis navibus.

Sect. XXXII. 1. *Quatuor coloribus.*] Ita Philostr. lib. 2. de Vita Apoll. cap. 10. pag. 48. Cicero in Bruto, num. 70. *Similis in pictura ratio est, in qua Zeuxim, & Polygnotum, & Timanthem, & eorum qui non sunt usi plus quam quatuor coloribus, formas & liniamenta laudamus. At in Echione, Nicomacho, Protogene, Apelle, jam perfecta sunt omnia, & nescio an reliquis omnibus idem eveniat. Nihil est enim simul & inventum & perfectum.* Apud eumdem Tullium, in eo Paradoxo, cujus initium, *Laudetur vero hic imperator*: ubi legitur, *Actæonis tabula*, ex hoc Plinii loco, optimisque Plinii exemplaribus, *Echionis* legendum censemus. Melanthium pictorem laudat Quintilianus, lib. 12. cap. 10. pag. 894. Nicomachum Vitruvius, in præf. libri 3. pag. 37.

2. *Ex albis Melino.*] A terra Melia, de qua dictum est sect. 19. Ab hoc autem discrepat μήλινον χρῶμα, qui color idem cum luteo: neque a Melo insula nomen habet; sed ἀπὸ τῶν μήλων, a malis sumpsit appellationem.

3. *Ex silaceis.*] Qui color flavus fuit: nam sil & ochra sunt idem, ut sæpius monuimus.

4. *Fluminum suorum limum.*] Indicum: quod e limo esse adhærescente arundinum spumæ, superius judicavit, sect. 27.

5. *Saniem.*] Sanguinem draconis elephantorum morientium elisi pondere, ut dictum est lib. 33. sect. 38.

6. *Ut supra diximus.*] Sect. 2. *Honorem nonnisi in pretio ducentes .... imagines pecuniæ, non suas, relinquunt.* Frustra locum hunc sollicitat Pintianus, ut legat: *res non manupretiis æstimabantur.*

Sect. XXXIII. 1. *Incognitum ad hoc tempus.*] Incognitam ad id tempus ait fuisse eam, quæ nunc pervulgata est, pingendi in linteis rationem, inventamque propter magnitudinem picturæ. Ante id tempus, materia in qua pingebatur, tabulæ fuere ligneæ, prius dealbatæ creta: e larice præsertim femina, propterea quod non temere findatur, ut dictum est lib. 16. sect. 73.

2. *In Maïanis.*] Vide Notas & Emend. num. VI.

3. *Investivit pictura.*] Ita Colb. 3. at Reg. 2. *occupavit.* Mox *ut constat*, frustra iterum sollicitat Pintianus, ut *inusta* reponat. Veras, inquit auctor, constat ibi depictas effigies, gladiatorum ac ministrorum.

4. *Hic.*] Apud Antiatas, inquit, jam a multis sæculis non fuere viri vere summo animo: fuere tantummodo in pictura. Frustra Dalecampius censuit in publicis porticibus pictura vestiendis, dignam summis animis excellentibusque viris curam hic intelligi.

5. *In Nemore Dianæ.*] Nemoris Dianæ meminit & Vitruvius, libro 4. cap. 7. pag. 77. Sic appellabant Templum Dianæ Aricinæ in Nemore positum. Strabo, lib. 5. pag. 239. Τὸ δ' Ἀρτεμίσιον, ὃ καλοῦσι Νέμος... τὸ δὲ Ἀρικίνης τὸ ἱερὸν, &c. Ovidius:

Ecce suburbanæ templum nemorensæ Dianæ.

Et sacerdos ejus Rex Nemorensis appellabatur. De Aricia Latii oppido, diximus lib. 3. in Geographicis.

Sect. XXXIV. 1. *Pictores quam statuarios.*] Τορευτὰς, cælatores, sculptores. Sic Reg. 2. Pintiani, ceterorumque: non, ut editi, *pictores quam statuarios auctores*, quod insulsum.

2. *Cum & Phidiam.*] Quem floruisse Olymp. LXXXIV. superiore libro indicavit, sect. 19.

3. *Olympiumque.*] Hoc est, Jovem. Vide Notas & Emendationes, num. VII.

4. *Panænum.*] In libris hactenus editis, *Panæum*, male. Pausanias, lib. 5. Eliac. prior. pag. 306. & 307. Πάναινος μὲν δὴ οὗτος ἀδελφός τε ἦν Φειδίου, καὶ αὐτοῦ καὶ Ἀθήνησιν ἐν Ποικίλῃ τὸ Μαραθῶνι ἔργον ἐστὶ γεγραμμένον.

5. *Elide.*] Vide Notas & Emend. num. VIII.

6. *Colotes.*] Κωλώτην Parium fuisse, Pasitelis discipulum,

Phidiæ diſcipulus, [7] & in faciendo Jove Olympio adjutor. [8] Quid quod in confeſſo perinde eſt, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prælium, Candaule rege Lydiæ [9] Heraclidarum noviſſimo, [10] qui & Myrſilus vocitatus eſt, repenſam auro? Tanta jam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit neceſſe eſt: duo enim de viceſima Olympiade interiit Candaules: aut (ut quidam tradunt) eodem anno, [11] quo Romulus, niſi fallor: manifeſta jamtum claritate artis atque abſolutione. Quod ſi recipi neceſſe eſt, ſimul apparet multo vetuſtiora principia eſſe: eoſque qui monochromata pinxerint, (quorum ætas non traditur) aliquanto ante fuiſſe: [12] Hygiemonen, Diniam, Charmadam, & qui primus in pictura marem feminamque diſcrevit, Eumarum Athenienſem, figuras omnes initiari auſum: quique inventa ejus excoluit, [13] Cimonem Cleonæum. [14] Hic catagrapha invenit, hoc eſt, obliquas imagines: & varie formare vultus, reſpicientes, ſuſpicienteſque, & deſpicientes. Articulis etiam membra diſtinxit. Venas protulit: præterque, in veſte & rugas & ſinus invenit. [15] Panænus quidem frater Phidiæ, etiam prælium Athenienſium adverſum Perſas [16] apud Marathona factum pinxit. Adeo jam colorum uſus increbruerat, adeoque ars perfecta erat, ut in eo prælio [17] iconicos duces pinxiſſe tradatur, Athenienſium [18] Miltiadem, Callimachum, Cynegirum: Barbarorum [19] Datim, Artaphernem.

CAP. IX. XXXV. Quin immo certamen picturæ etiam [1] florente eo inſtitutum eſt Corinthi ac Delphis: primuſque omnium certavit cum Timagora Chalcidenſe, ſuperatus ab eo [2] Pythiis: quod & ipſius Timagoræ carmine vetuſto apparet, chronicorum errore non dubio. Alii quoque poſt hos clari fuere ante nonageſimam Olympiadem, ſicut [3] Polygnotus Thaſius, qui primus mulieres lucida veſte pinxit, capita earum mitris verſicoloribus operuit, plurimumque picturæ primus contulit. Siquidem inſtituit os adaperire, dentes oſtendere, vultum ab antiquo rigore variare. Hujus eſt tabula [4] in porticu Pompeii, quæ ante Curiam ejus fuerat: in qua dubitatur, aſcendentem cum clypeo pinxerit, an deſcendentem. [5] Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis porticum, [6] quæ Pœcile vocatur,

NOTÆ.

ait Pauſanias, lib. 5. Eliac. prior.

7. *Et in faciendo Jove.*] Quem Phidias fecit, ut dictum eſt lib. 34. ſect. 19.

8. *Quid quod .... Bularchi .... tabulam.*] Dictum eſt de ea tabula ſuperius, lib. 7. ſect. 39. Sunt hi Magnetes in Aſia.

9. *Heraclidarum.*] Heraclidarum familia Lydiæ principatum obtinuit, ab Hercule ducta gentis origine uſque ad Candaulem, quem Gyges occidit, ut refert Herodotus, lib. cit. num. 7. p. 4. & num. 12. p. 16. Mermnadæ deinde ſucceſſerunt, quorum primus Gyges, Crœſus poſtremus exſtitit.

10. *Qui & Myrſilus.*] Herodotus, lib. 1. Clio, num. 7. pag. 3. Κανδαύλης, τὸν οἱ Ἕλληνες Μυρσίλον καλέουσι, τύραννος Σαρδίων, &c.

11. *Quo Romulus.*] Olympias XVIII. incidit calculo Pliniano, in annum Vrbis XXXIV. Romuli autem obitus poſt annum unum aut alterum videtur a Plinio collocari.

12. *Hygiemonem, Diniam, Charmadam.*] Ὑγιήμονα, Δινίαν, Χαρμάδαν. Sic Reg. 2. & Colb. 3. cod. In editis hactenus libris, *Hygienontem, Diniam, Charmam.* Ὑγιαίνοντα, Δινίαν, Χάρμαν, quæ perinde Græca ſunt.

13. *Cimonem Cleonæum.*] Exſtat in hunc Cimonem Epigramma elegans in Anthol. lib. 4. cap. 6. in pictores & ſtatuarios:

Οὐκ ἀδαὴς ἔγραψε Κίμων τάδε· παντὶ δ' ἐπ' ἔργῳ
Μῶμος, ὃν οὐδ' ἥρως Δαίδαλον ἐξέφυγεν.

Iſta Cimon pinxit minime rudis: omne ſed eſt qui
Culpet opus: nec tu, Dædale, liber eras.

Apud Ælianum, lib. 8. Var. hiſt. 18. laudatur Conon Cleonæus pictor: forte pro *Cimon.*

14. *Hic catagrapha.*] Quæ a latere cernuntur imagines: ut rectæ, quæ a fronte. *Des figures de profil.* Aliud eſt *catagraphon linon*, apud Catullum, Carm. 25. eſt enim ibi linteum tantum ovariis figuris notatum, textumque: quoniam Græcis καταγράφειν *deformare* eſt, *deſcribere*, delineare, variis rerum formis, ac nonnumquam etiam variis coloribus: quo ſenſu Athenæus, lib. 9. pag. 387. attagenem ait eſſe κατάγραφον τὰ περὶ τὸ νῶτον. Pictura Antigoni, quæ vultum latere tantum uno oſtendebat, vere obliqua & κατάγραφος fuit, ut dicetur ſect. 36. num. 14.

15. *Panænus quidem.*] Hanc ejus picturam in Pœcile porticu Athenienſi collocatam, ex Pauſania paulo ante vidimus. Unde illa appellata Perſio, Satyra 3.

Braccatis illita Medis
Porticus.

Similem & ibi picturam Polygnoti, ſive Miconis, poſitam eſſe refert Ælianus, lib. 7. hiſt. anim. cap. 41. ſed Polygnoti fuiſſe, auctor eſt Suidas, verbo Ποικίλη.

16. *Apud Marathona.*] Bœotiæ oppidum, ubi trecenta Perſarum millia devicta, anno tertio Olymp. LXXII.

17. *Iconicos duces.*] Sive, iconicas ducum imagines: hoc eſt, ut ipſe Plinius interpretatur libro 34. ſect. 9. eorum imagines, qui ter ſuperaviſſent, ex membris ipſorum ſimilitudine expreſſa.

18. *Miltiadem, &c.*] Μιλτιάδην, Καλλίμαχον, Κυναίγειρον, qui quo ſinguli eventu pugnarint, ex Plutarcho diſce, in Parallel. pag. 305. itemque ex Herodoto, lib. 6. Erato, pag. 365. 370. & 371. Iſ. Tzetze, Chil. 1. verſ. 868. & Juſtino, lib. 2. cap. 9. In Cynegiri effigiem elegantia duo exſtant Epigrammata, in Anthol. lib. 4. cap. 8. Alterum ex his, quod brevius eſt, afferre non pigeat:

Οὔ σε, μάκαρ Κυνέγειρε, τὸν ὡς Κυνέγειρον ἔγραψε
Φᾶσις, ἐπεὶ βριαραῖς ἄνθετο σὺν παλάμαις.
Ἀλλὰ σοφός τις ἔην ὁ ζωγράφος, οὐδέ σε χειρῶν
Νόσφισε, τῶν [illegible]ρῶν ἕνεκεν ἀθάνατον.

Grotius ita reddidit:

Te Phaſis, Cynegire, tamen non ut Cynegirum,
Inſtructum ſiquidem fecit utraque manu.
Sed ſapuit pictor, manibus qui noluit orbum
Pingere, qui manuum nomine morte caret.

Alterum eſt Pauli Silentiarii, a Grotio pariter ſic Latine redditum:

Abſcidit a ſumma pendentes puppe ſecuris
Sanguine Medorum quæ maduere manus.
Cum trepidam, Cynegire, ratem velut ancora curvo
Dente tenax digiti detinuere tui.
Jam quoque deſectæ de corpore, tigna carinæ
Mordebant, magnus terror Achæmenidis.
Nunc ipſas Medus quis habet: victoria manſit
Mopſopiis, manibus debita nempe tuis.

19. *Datim, &c.*] Δᾶτιν, καὶ Ἀρταφέρνεα, claſſis Darii regis Perſarum ambo duces.

Sect. XXXV. 1. *Florente eo.*] Panæno pictore.

2. *Pythiis.*] Πύθια, Ludi Apollinares, in honorem Apollinis celebrari ſoliti, ob cædem Pythonis ſerpentis, ab eo interempti. Ovid. lib. 1. Metam. verſu 446. In nummis paſſim inſcripta cernas, ΠΥΘΙΑ.

3. *Polygnotus.*] Cujus patrem, patriam, ac picturam de Ilii excidio ſingularem exhibet Simonidis Epigramma:

Γράψε Πολύγνωτος, Θάσιος γένος, Ἀγλαοφῶντος
Υἱός, περθομένην Ἰλίου ἀκρόπολιν.

Sacra Polygnotus Thaſio ſatus Aglaophonte,
Argivûm pinxit Pergama capta manu.

Pauſanias, in Phocic. lib. 10. pag. 662. Sic etiam Harpocration, pag. 248. Ælianus, lib. 4. Var. hiſt. cap. 3.

4. *In Porticu Pompeii.*] Habebat Theatrum Pompeii, nona regione Urbis, exiguo diſſitas intervallo, Porticum, Regiam ſive Baſilicam, & Curiam. Vide Dionem, libro 44. Curia occiſo in ea Cæſare occluſa eſt.

5. *Hic Delphis.*] De hac pictura fuſe Pauſanias, lib. 10. Phocic. pag. 662.

6. *Quæ Pœcile.*] Ποικίλη, hoc eſt, *Varia*, a picturarum varietate, quas Polygnotus fecit. Meminit Pauſanias in Attic. lib. 1. pag. 27. Laërtius, lib. 7. in Zenone: Ἐν τῇ

[7] gratuito; cum partem ejus [8] Micon mercede pingeret: unde major huic auctoritas. Siquidem [9] Amphictyones, quod est publicum Græciæ concilium, hospitia ei gratuita decrevere. Fuit & alius Micon, qui minoris cognomine distinguitur: cujus filia [10] Timarete & ipsa pinxit.

XXXVI. 1. Nonagesima autem Olympiade fuere [1] Aglaophon, Cephissodorus, Phrylus, [2] Evenor pater Parrhasii, & præceptor maximi pictoris, [3] de quo suis annis dicemus: omnes jam illustres, non tamen, in quibus hærere expositio debeat, festinans ad lumina artis: in quibus primus refulsit [4] Apollodorus Atheniensis nonagesima quarta Olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primusque gloriam penicillo jure contulit. Ejus est sacerdos adorans, & Ajax fulmine incensus, qui Pergami spectatur hodie: neque ante eum tabula ullius ostenditur, quæ teneat oculos.

2. Ab hoc artis fores apertas [5] Zeuxis Heracleotes intravit, [6] Olympiadis nonagesimæ quintæ anno quarto, audentemque jam aliquid penicillum ([7] de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, a quibusdam falso [8] in LXXXIX. Olympiade positus, cum fuisse necesse est Demophilum Himeræum, & Neseam Thasium: quoniam utrius eorum discipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus supra dictus versus fecit, [9] artem ipsis ablatam Zeuxin ferre secum. Opes quoque tantas acquisivit, ut in ostentatione earum, Olympiæ aureis litteris [10] in palliorum tesseris intextum nomen suum ostentarit. Postea donare opera sua instituit, [11] quod ea nullo satis digno pretio permutari posse diceret, sicuti [12] Alcmenam Agragantinis, Pana [13] Archelao. Fecit & Penelopen, [14] in qua pinxisse mores videtur: & athletam. Adeoque sibi in illo placuit, ut versum subscriberet, celebrem ex eo, [15] Invisurum aliquem facilius, quam imitaturum. [16] Mag-

NOTÆ.

Ποικίλη στοὰ, τῇ καὶ Πεισιανακτίῳ καλουμένη, ἀπὸ δὲ τῆς γραφῆς τοῦ Πολυγνώτου Ποικίλη. Vide Suidam, verbo Ποικίλη. Similis fuit & Sicyone Ποικίλη στοὰ, de qua librum conscripsit Polemon, teste Athen. lib. 13. pag. 577.

7. *Gratuito.*] Idem Laërtius, loco cit. Plutarchus in Cimone, pag. 481. Suidasque, testantur.

8. *Micon.*] Græcis Μίκων, jam cum Polygnoto superius appellatus, lib. 33. sect. 56. Atheniensem fuisse Pausanias ait.

9. *Amphictyones.*] De his lib. 7. sect. 37.

10. *Timarete.*] Τιμαρέτη.

Sect. XXXVI. 1. *Aglaophon.*] Alter hic ab illo Polygnoti patre, de quo ante diximus. De isto, qui nunc a Plinio appellatur, Quintilianus egit, libro 12. cap. 10. pag. 893. *Primi, quorum quidem opera, non vetustatis modo gratia visenda sunt, clari pictores fuisse dicuntur, Polygnotus, atque Aglaophon: quorum simplex color tam sui studiosos adhuc habet, ut illa prope rudia, ac velut futuræ mox artis primordia, maximis qui post eos exstiterunt, auctoribus præferantur .... Post Zeuxis,* &c.

2. *Evenor.*] Pausanias, lib. 1. pag. 51. Παῤῥάσιος ὁ Εὐήνορος. Harpocration, pag. 236. ex Juba, quem auctorem Plinius in hoc opere sequitur: Ἰόβας ἐν ὀγδόῃ περὶ ζωγράφων, φησὶ Παῤῥάσιον εἶναι υἱὸν μαθητὴν Εὐήνορος, Ἐφέσιον δὲ τὸ γένος.

3. *De quo suis annis.*] Nempe Olymp. XCV. De eo mox dicetur, num. 5.

4. *Apollodorus.*] Plutarchus, in libello, cui titulum fecit, Bellone an pace illustriores Athenienses fuerint, pag. 346. Ἀπολλόδωρος ὁ ζωγράφος, ἀνθρώπων πρῶτος ἐξευρὼν φθορὰν καὶ ἀπόχρωσιν σκιᾶς, Ἀθηναῖος ἦν. *Apollodorus pictor, qui primus hominum reperit colorum mixturas, & umbræ usum, Atheniensis fuit.* Plinius *species* hoc loco appellat, oris & habitus venustatem.

5. *Zeuxis Heracleotes.*] De Zeuxis patria consentiunt Ælianus, lib. 4. Var. hist. cap. 12. Cicero lib. 2. de Invent. aliique. Tzetzes nihilominus, Chiliad. 8. hist. 196. Ephesium facit. Quæ porro ea Heraclea sit, in tanta cognominum urbium multitudine, quæ præclaris illius monumentis atque picturis gloriantur ex æquo, statuere haud in promptu est. Crotoniatis operam suam in Italia cum navasse Zeuxis a Tullio dicatur, loc. cit. sit autem Heraclea in eodem tractu Crotoni vicina, haud scio an suspicari liceat, oriundum ex ea fuisse. De Zeuxide (nam & id obiter inseri juvat) versiculus vulgo fertur, in quo Latinæ omnes litteræ reperiuntur:

Zeuxis erat pictor, quem flebat dura Phrygum gens.

6. *Olympiadis*, &c.] Incidit id tempus in annum Urbis CCCXLV.

7. *De hoc enim adhuc loquimur.*] Genus pingendi duplex: alterum penicillo, encausto alterum: illud coloribus, ceris istud & inustione fiebat. De priore tantum genere loqui se modo Plinius admonet. De posteriore inferius, sect. 41.

8. *In LXXXIX. Olympiade.*] Vaticanus codex, & Reg. male, LXXIX pro LXXXIX. ut alii habent, cum vetustis editionibus. Nam Romana anni 1470. *in octogesima nona Olympiade* habet, aliæque omnes.

9. *Artem ipsis.*] Forte *ipsius*, Apollodori scilicet.

10. *In palliorum tesseris.*] Tesseras Gronovius intelligit notas, & titulos, quibus dominus noscitur: ut nunc quoque in sudariis, indusiis, mappisque, nomina possidentium primis litteris acu & alio colore pinguntur. Flavius Vopiscus in Carino, pag. 254. *Matris tunicam dedit mimæ, lacernam patris mimo .... Inscriptum est adhuc in choraulæ pallio Tyrianthino, (quo ille velut spolio nobilitatis exsultat) Messalæ nomen & uxoris.* Laudat hunc Vopisci locum Rubenius, lib. 1. de re vest. cap. 10. Sed tesseras ille arbitratur esse quadratas tabellas palliis intextas, quibus litteræ, quæ nomen domini referrent, essent inscriptæ: atque, ut opinor, rectius. Nam & in orbiculis olim nomen descriptum legimus. Anastasius in Leone IV. *Atque super ipsum altare fecit vestem auro textam, candidis per totum margaritis fulgentem, & in dextra lævaque tabulas gemmatas habentem, cum aureis per circuitum orbiculis, quibus insigne ipsius Præsulis nomen est descriptum.* Sic vestibus sacris hodieque gentilitias tesseras intextas cernimus. Sic in palliis Equitum Torquatorum, textum opere Phrygio Ordinis sui insigne. In Reg. 2. cod. *in palliorum tesseris insertum.*

11. *Quod ea nullo satis.*] Cum, ut recte Quintilianus, lib. 12. cap. 7. pag. 883. *Pleraque hoc ipso possint videri vilia, quod pretium habent.*

12. *Alcmenam Agragantinis.*] Sic omnes MSS. non *Agrigentinis.* Fuit oppido nomen Græcum Acragas, Latinis Agrigentum, ut Plinius ipse in Geographicis admonuit. Crotoniatis contra magno pretio conductus Helenam pinxit, ut Cicero refert, lib. de Invent. num. 1.

13. *Archelao.*] Macedoniæ Regi, ante Alexandrum Magnum annis fere LXV.

14. *In qua pinxisse mores.*] Ita libri omnes, non *amores*, ut Hermolao visum. Mores exprimere in tabella, artis est eximiæ dos præclara: atque id picturæ genus ἠθικὸν veteres appellabant. De eo Martialis, lib. 10. Epigr. 32.

Ars utinam mores, animumque effingere posset:
Pulcrior in terris nulla tabella foret.

15. *Invisurum aliquem.*] Plutarchus, lib. de gloria Athen. pag. 346. ab Apollodoro pictore, de quo superius dictum, versum hunc primo usurpatum scribit:

Μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται.
Facilius hæc culpabit quis, quam imitabitur.

Carolus Dati Italice reddidit:

Fia chi l'invidi più, che chi l'imiti.

16. *Magnificus.*] Sic libri omnes. Pintiano magis placet, *Magni factus est*: nobis, non item. Pingi porro solitum in throno Jovem testis est Albricus Philosophus, lib. de imag. Deorum, cap. 2. de Jove: *Jupiter Saturni filius*, inquit, *cui cælum & cæli regnum in sortem cessit, pingebatur in throno eburneo, in suæ majestatis sede sedens, sceptrum regium in manu tenens, scilicet sinistra*, &c.

nificus est Juppiter ejus in throno, adstantibus diis: [17] & Hercules infans dracones strangulans, Alcmena matre coram pavente & Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus, articulisque: alioqui tantus diligentia, [19] ut Agragantinis facturus tabulam, quam in templo Junonis Laciniæ publice dicarent, inspexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, ut quod in quaque laudatissimum esset, pictura redderet. [20] Pinxit & monochromata ex albo.

3. Æquales ejus & æmuli fuere [21] Timanthes, Androcydes, Eupompus, Parrhasius.

* Cap. x. * Descendisse hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cum ille detulisset uvas pictas tanto successu, ut in scenam aves advolarent, ipse detulisse linteum pictum, ita veritate repræsentata, ut Zeuxis, alitum judicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam: atque intellecto errore concedere palmam ingenuo pudore, quoniam ipse volucres fefellisset, Parrhasius autem se artificem.

4. [22] Fertur & postea Zeuxis pinxisse puerum uvas ferentem, ad quas cum advolasset avis, eadem ingenuitate processit iratus operi, & dixit: Uvas melius pinxi, quam puerum: nam si & hoc consummassem, avis timere debuerat. Fecit & figlina opera, quæ sola in Ambracia relicta sunt, cum inde Musas [23] Fulvius Nobilior Romam transferret. Zeuxidis manu Romæ [24] Helena est in [25] Philippi porticibus: [26] & in Concordiæ delubro Marsyas religatus.

5. [27] Parrhasius Ephesi natus, & ipse multa constituit. [28] Primus symmetriam picturæ dedit, primus [29] argutias vultus, elegantiam capilli, venustatem oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Hæc est in pictura [30] summa sublimitas. Corpora enim pingere & media rerum, est quidem magni operis: sed in quo multi gloriam tulerint. [31] Extrema corporum facere, & desinentis picturæ modum includere, rarum in successu artis invenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa, & sic desinere, ut promittat alia post se: ostendatque etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam concessere Antigonus, & Xenocrates, qui de pi-

NOTÆ.

17. *Et Hercules*, &c.] Fabulam Plautus describit, in Amphitr. In Anthologia Græca, lib. 4. cap. 8. elegans exstat epigramma in eam rem:

Θλῖβε δρακοντείους πελμήκεας ὄβριμε θῆρας,
Ἡράκλες, δακέτων ἀγχιβατεῖς φάρυγας.
Ἐξέτι νηπιάχοιο, χόλον ζηλήμονος Ἥρης
Ἄμπαυσον, μοχθεῖν γνῶθι καὶ ἐκ βρέφεος.
Οὐ γάρ σοι κρητὴρ χαλκήλατος, οὐδὲ λέβητες,
Ἀλλ' ὁδὸς εἰς αὐλὴν Ζηνὸς, ἔπαθλον ἔφυ.

Hoc est, interprete Grotio: *De effigie Herculis infantis duos prementis angues:*

Stringe feris longis fauces, animose, profundas,
Alcide: valida comprime monstra manu.
Jam nunc intrepidis assuesce laboribus infans,
Junonisque odiis disce satisfacere.
Non crater te namque vocat, nec ab ære lebetes
Dona, sed ad superi limina regis iter.

18. *Deprehenditur.*] Exiliora corporum membra faciebat, quam ut capitibus articulisque responderent. Sic omnes libri editi, cum Reg. 2. Colb. 3. aliisque. Deprehendi hoc loco idem est, ac videri: quod de Euphranore inferius, num. 25. *Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, ... Sed fuit universitate corporum exilior, capitibus articulisque grandior.* De Zeuxi Quintilianus, lib. 12. cap. 10. pag. 893. *Nam Xeuxis plus membris corporis dedit, id amplius atque augustius ratus: atque, ut existimant, Homerum secutus, cui validissima quæque forma, etiam in feminis, placet.* In Vatic. *reprehenditur*: quod defendi potest simili sententia Quintiliani, loc. cit. pag. 895. ubi de statuariis; *Demetrius*, inquit, *reprehenditur, tamquam in ea nimius*, &c.

19. *Vt Agragantinis.*] Qui tabulam faciendam locarant, quam in templo Junonis Laciniæ, quod prope Crotonem in Italia fuit, ex voto facto dedicarent. Simile Zeuxidis factum refert & Cicero, lib. 2. de Invent. num. 1. cum vellent Crotoniatæ templum illud ipsum Junonis egregiis picturis locupletare: atque ita ex selectis quinque virginibus Helenam finxisse tum dicitur. Quamnam Agrigentinis picturam expresserit, non constat. De Junonis Laciniæ ara, lib. 2. sect. CXI. pag. 123.

20. *Pinxit & monochromata.*] Hoc est, tabellas simplicis coloris. Ante ipsum in tabellis cretatis pingebant rubro, expressis umbris. Ille in tabellis nigris pinxit albo, expresso lumine, quod erat difficilius. Aristoteli λευκογραφεῖν videtur id Scheffero dictum, lib. de arte pingendi, pag. 77. etsi ibi interpretes explicent, *delineare creta.*

21. *Timanthes*, &c.] De Timanthe inferius, num. 6. De Androcyde, Athenæus, lib. 8. pag. 341. qui eum in pingendis piscibus fuisse eximium ait. De Eupompo, infra num. 7. De Parrhasio, num. 5.

22. *Fertur & postea.*] Confer ista cum iis quæ Seneca pater de hac ipsa re affert, in Controv. 34. lib. 5.

23. *Fulvius Nobilior.*] Anno Urbis DCLXVI. Eumenius Rhetor, in orat. pro restaurandis scholis, num. 7. *Ædem Herculis Musarum in Circo Flaminio Fulvius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecit, non id modo secutus, quod ipse litteris, & summi poëtæ amicitia duceretur: sed quod in Græcia cum esset Imperator, acceperat Herculem Musagetem esse, id est, comitem ducemque Musarum: idemque primus novem signa, hoc est, omnium Camenarum, ex Ambraciensi oppido translata, sub tutela fortissimi Numinis consecravit*, &c. De expeditione Fulvii in Ambracienses, vide Livium, lib. 38. pag. 482. Nummus antiquus Pomponiæ genti, HERCVLES MVSARVM: in quo Hercules cum lyra: ex parte altera caput Numæ Pompilii, a quo gens Pomponia duxit originem. Hinc imperiti finxere *Ædem Herculis Musarum*, vel *Herculis & Musarum*; cum sententia iis litteris expressa hæc sit: HERCVLEs *Signis* MVS*arum Ambraciensibus* R*omuli* V*rbem* M*uneravit.* Ad transferenda utique ænea signa novem Herculea opus fuit lacertorum vi. Hinc fictus & apud Gruterum, Ἡρακλῆς Μουσαγήτης.

24. *Helena est.*] De hac Helenæ pictura Ælianus scribit, l. 4. Var. hist. c. 12. & l. 14. c. 47. Valerius Max. l. 3. cap. 7.

25. *Philippi porticibus.*] Porticus Philippi Marcii, in Regione Urbis nona a P. Victore statuitur, in qua & is Herculis Musarum ædem instauravit. Martialis, lib. 5. Epigr. 50.

Vites censeo porticum Philippi:
Si te viderit Hercules, peristi.

26. *Et in Concordiæ.*] Regione Urbis octava.

27. *Parrhasius Ephesi natus.*] Sic Athenæus lib. 12. pag. 543. Strabo, lib. 14. pag. 642. Tzetzes, Chil. 8. hist. 198. Seneca pater, loc. cit. ab Atheniensibus donatum civitate innuit: ut & interpres Horatii, ad lib. 4. Od. 4.

28. *Primus symmetriam picturæ.*] Picturæ Parrhasius, ut statuariæ Euphranor: de quo ipse inferius, sect. 40. num. 25. *Euphranor Isthmius.... Fecit & colossos.... Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, & usurpasse symmetriam.* Vel usurpasse hic dicitur, seu retulisse in usum, quod alter invenerat.

29. *Argutias vultus.*] Elegantiam, vim, leporem, gratiam. Plinius lib. 34. sect. 19. num. 6. de Lysippo: *Propriæ cujus videntur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoque rebus.* Sic Virgilius in Georg. *Argutumque caput*, dixisse meminimus.

30. *Summa sublimitas.*] Ita Reg. 2. Colb. 3. ceterique: Libri editi, *subtilitas.* Et Quintilianus, lib. 12. cap. 10. pag. 893. *existimasse subtilius lineas* Parrhasium tradit: tamen præter MSS. fidem, quod sequatur proxime, *est quidem magni operis: & rarum in successu artis*, magis arridet *sublimitas.*

31. *Extrema corporum.*] Summa commendatio picturæ est, ut corpora in tabula extremis lineis tanta subtilitate præcidat, ut cum desinere ibi corpus ipsum certum sit, visum tamen omnino fallat, & ambire se se extremitas ipsa videatur, aliaque post se promittere: Hoc est, ut revera id corpus emineat, & quod in superficie planum est, foris exstare videatur. Galli vocant, *une Peinture bien arondie. Luy*

ctura scripsere: prædicantes quoque, non solum confitentes. [32] Alia multa graphidis vestigia exstant in tabulis ac membranis ejus, ex quibus proficere dicuntur artifices. [33] Minor tamen videtur, sibi comparatus, in mediis coporibus exprimendis. [34] Pinxit Demon Atheniensium, argumento quoque ingenioso. Volebat namque varium, iracundum, injustum, inconstantem: eumdem exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, gloriosum; humilem, ferocem, fugacemque, & omnia pariter ostendere. [35] Idem pinxit Thesea; qui Romæ in Capitolio fuit: & Navarchum thoracatum. Et in una tabula, quæ est Rhodi; [36] Meleagrum, Herculem, Persea. Hæc ibi ter fulmine ambusta, neque obliterata, hoc ipso miraculum auget. [37] Pinxit & Archigallum: quam picturam amavit Tiberius Princeps: atque, ut auctor est Decius Eculeo, [38] LX. sestertiis æstimatam, cubiculo suo inclusit. Pinxit & Cressam nutricem, [39] infantemque, in manibus ejus: [40] & Philiscum, [41] & Liberum Patrem adstante Virtute: & pueros duos, in quibus spectatur securitas, & ætatis simplicitas: item sacerdotem adstante puero [42] cum acerra & corona. Sunt & duæ picturæ ejus nobilissimæ: [43] Hoplitites alter, in certamine ita decurrens, ut sudare videatur: alter arma deponens, ut anhelare sentiatur. Laudantur & Æneas, Castorque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Ulysses. [44] Fecundus artifex, sed quo nemo insolentius & arrogantius sit usus gloria artis. Namque & cognomina usurpavit, [45] Abrodiætum se appellando, [46] aliisque verbis principem artis, & eam ab

NOTÆ.

donner du relief, & faire que tout soit arrondi. Intelligunt pariter ii lineas illas extremas extimasque, quibus depicta corpora includuntur.

32. *Alia multa graphidis.*] Γραφὶς est pictura linearis, ut jam diximus. Hæc graphidis exemplaria, *des desseins, des crayons* vulgus vocat: eadem delineare, *desseigner.*

33. *Minor tamen.*] Graciliores fecisse medias corporum partes videtur, si cum universo corpore conferrentur: ut contra Zeuxis in capitibus, quemadmodum dictum est, num. 2. grandior deprehensus.

34. *Pinxit & Demon.*] Δῆμον hoc est, populi Atheniensis, seu civium in communi concilio consessuque multitudinem. Juvat tamen hoc loco integram describere Adnotationem Caroli Dati in hunc Plinii locum, ex libro Italico, quem inscripsit, *Vite de Pittori antichi*, pag. 73. *Con qual' arte o invenzione Parrasio potesse esprimero tanta varietà d'inchinazioni, e d'affetti, io certamente non saprei dire: e fin' ora confesso ingenuamente di non mel' esser saputo immaginare. Ma chi si contentasse di vedere in cambio della pittura una bella descrizione del Genio d'Atene, ricorra a Plutarco, nel primo de' precetti per amministrar la Republica. Pausan. nelle cose dell' Attica dice, che Leocare scultore fece la statua del Popolo Ateniese. Giuseppe Ebreo, Antiq. Giud. libro* XIV. 16. *Meurs. libro* 2, 11. *Aten. Attic. Aristolao figliuolo, e scolare di Pausia, dipinse la plebe d'Atene, Plin.* XXXV, II. Imago Atticæ plebis. *Ma questa forse fu una cosa simigliante a quella frequenza di donne dipinta pure in Atene da Aenione Maronita, del quale poco sopra il medesimo Plinio,* Athenis frequentiam, quam vocavere Polygynæcon.

35. *Idem pinxit Thesea.*] Quæ pictura cum simili Euphranoris tabella componitur, sect. 40. num. 45. Picturæ hujus argumentum explanat vetus Epigramma in Anthologia Græca, lib. 4. cap. 8. Εἰς ἀνδριάντα Θησέως, καὶ τοῦ Μαραθωνίου Ταύρου.

Θαῦμα τέχνης ταύρου τε καὶ ἀνέρος· ὧν ὁ μὲν ἀλκὴν
 Θῆρα βίῃ βρίθει, γυῖα τιταινόμενος·
Ἶνας δ' αὐχενίους γναμπτῶν, παλάμῃσιν ἔμαρψε,
 Λαιῇ μυκτῆρας, δεξιτερῇ δὲ κέρας.
Ἀστραγάλους δ' ἐλέλιξε, καὶ αὐχένα θὴρ ὑπὸ χερσὶν
 Δαμνάμενος κρατεραῖς, ὤκλασεν εἰς ὀπίσω.
Ἔστι δ' ὀΐσασθαι τέχνης ὕπο, τῷ δ' ἐνὶ χαλκῷ
 Θῆρα μὲν ἐμπνείειν, ἄνδρα δ' ἱδρῶτι ῥέειν.

Grotius interpres: *De imagine Thesei, & tauri Marathonii:*

Artis opus miræ: vir, & ingens corpore taurus:
 Ille premit, tendens fortia membra, bovem:
Cervicisque fibras urget dum poplite, nares
 Læva tenet, cornu flexile dextra manus.
Jam domitus collo luxatis verticulis bos
 Deficit, & labens in sua crura sedet.
Quis spectans spirare ferum non dicat in ære,
 Sudantemque suo rore madere virum?

36. *Meleagrum.*] Pinxit & alteram Parrhasius, Meleagri cum Atalanta tabulam, teste Tranquillo, in Tiberio, cap. 44. de qua mox dicemus.

37. *Pinxit & Archigallum.*] Sic appellatur sacerdotum Magnæ Matris Deûm antistes. Tertull. in Apolog. cap. 25. pag. 24. *Archigallus ille sanctissimus, die nono Kal. April. quo sanguinem impurum lacertos quoque castrando libabat.* Similis argumenti alteram *Parrhasii tabulam* Tiberius amasse dicitur, auctore Tranquillo, cap. citato: *in qua Meleagro Atalanta ore morigeratur, legatam sibi sub conditione, ut si argumento offenderetur, decies pro ea sestertiûm acciperet: non enim modo prætulit, sed & in cubiculo dedicavit.* Valde inclinat animus ut eamdem esse picturam existimem, quam Tranquillus, & quam Plinius ait a Tiberio adamatam.

38. *L X. sestertiis.*] Sive L X. sestertiûm millibus: Gallicæ monetæ libris seu florenis, ut aiunt, 6000.

39. *Infantemque in manibus ejus.*] Sic MSS. omnes. Pelicerius in Notis MSS. quas citat Carolus Dati, conjiciebat, *Infantesque in mammis ejus*, emendatione haud valde necessaria: cum sit eadem utrobique sententia. Maro, lib. 5. Æneid. simile expressit argumentum picturæ.

Olli serva datur, operum haud ignara Minervæ,
 Cressa genus Pholoë; geminique sub ubera nati.

Cressam autem, hoc est, Cretensem vocat, quasi ex tali regione veniret, quæ præcipuas feminas mitteret, ut exponit Donatus.

40. *Et Philiscum.*] Eum fortassis quem apes in agris coluisse, & scripsisse de iis auctor est Plinius, lib. XI. sect. 9. vel Tragœdiarum scriptorem potius, de quo inferius sect. 20. Fuit aliquando suspicio, legi pro Philisco *Philoctetem* oportere: quod exstat perelegans, in picturam eam Parrhasii, Epigramma in Anthol. lib. 4. cap. 8.

Καὶ τὸν ἀπὸ Τρηχῖνος ἰδὼν πολυώδυνον ἥρω
 Τόνδε Φιλοκτήτην ἔγραψε Παῤῥάσιος.
Ἔν τε γὰρ ὀφθαλμοῖς ἐσκληκόσι κωφὸν ὑποικεῖ
 Δάκρυ, καὶ ὁ τρύχων ἐντὸς ἔνεστι πόνος.
Ζωογράφων ὤριστε, σὺ μὲν σοφός; ἀλλ' ἀναπαῦσαι
 Ἄνδρα πόνων ἤδη τὸν πολύμοχθον ἔδει.

Vidit & hunc, credo, miserum Pæante creatum
 Parrhasius: forma est tam bene picta viri.
Quippe subest oculis arentibus abdita quædam
 Lacryma, seque dolor tam ferus intus agit.
Eximium nemo te, pictor, in arte negabit:
 Desinere illius sed mala tempus erat.

41. *Et Liberum.*] Bacchum eximie pictum a Parrhasio scribit quoque Suidas, verbo Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον. Quam picturam Corinthii cum viderent spretis æmulorum ejus operibus; exclamasse admirabundos ait, *Quid hæc ad Parrhasii Liberum?* Τί πρὸς τὸν Διόνυσον

42. *Cum acerra & corona.*] Acerra videtur fuisse arcula thuraria, in qua thus incendi ad suffimentum solet. Ovidius, lib. 4. Fastor. vers. 934.

Cumque meri patera thuris acerra fuit.

Utrumque pariter jungit & Tullius, lib. 2. de Legibus, num. 60. *Hæc præterea sunt in legibus de unctura: ... ne sumptuosa aspersio, ne longæ coronæ, nec acerræ prætereantur.*

43. *Hoplitites.*] Ita Reg. 2. In editis ridicule, *hoplitides*: nam de feminis accipi ista non possunt. Ὁπλιτίτης, qui Polluci ὁπλιτοδρόμος, dicebatur is qui armatus currebat: quod in Olympicis fiebat, & aliis sacris certaminibus. Vide Platonem, lib. 8. de Legibus.

44. *Fecundus artifex.*] De Lysippo superius, lib. 34. sect. 19. num. 6. *Fecundissimæ artis, qui plurima ex omnibus signa fecit.* Infra, de Antidoto, sect. 40. num. 28. *Ipse diligentior, quam numerosior.* De Protogene, num. 20. *Et ideo minor fertilitas.*

45. *Abrodiætum.*] Delicatum, mollem, ac lautum. Exstat Parrhasii epigramma apud Athen. lib. 12. pag. 543. quod ille picturis suis inscribere solitum ferunt:

Ἁβροδίαιτος ἀνὴρ ἀρετήν τε σέβων τόδ' ἔγραψε
 Παῤῥάσιος, κλεινῆς πατρίδος ἐξ Ἐφέσου.

Hæc pinxit mollis, virtutis cultor, & idem
 Clara Parrhasius ex Epheso patria.

46. *Aliisque verbis.*] Quæ recitat idem Athenæus, loco citato.

ſe conſummatam. Super omnia Apollinis ſe radice ortum: [47] & Herculem, qui eſt Lindi, talem a ſe pictum, qualem ſæpe in quiete vidiſſet. Ergo magnis ſuffragiis ſuperatus a Timanthe Sami, in [48] Ajace armorumque judicio, herois nomine ſe moleſte ferre dicebat, quod iterum ab indigno victus eſſet. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis joci ſe reficiens.

6. Nam Timanthi vel plurimum affuit ingenii. [49] Ejus enim eſt Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua ſtante ad aras peritura, cum mœſtos pinxiſſet omnes, præcipue patruum, & triſtitiæ omnem imaginem conſumpſiſſet, patris ipſius vultum velavit, quem digne non poterat oſtendere. Sunt & alia ingenii ejus exemplaria, veluti Cyclops dormiens in parvula tabella: cujus & ſic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit juxta Satyros, thyrſo pollicem ejus metientes. Atque in omnibus ejus operibus intelligitur plus ſemper, quam pingitur: &

CAP. XVIII.

cum ars ſumma ſit, ingenium tamen ultra artem eſt. Pinxit & Heroa abſolutiſſimi operis, [50] artem ipſam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romæ [51] in templo Pacis eſt.

7. [52] Euxenidas hac ætate docuit [53] Ariſtidem præclarum artificem: Eupompus [54] Pamphilum Apellis præceptorem. Eſt Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipſius auctoritas tanta fuit, ut diviſerit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere: Helladicum, & quod Aſiaticum appellabant. [55] Propter hunc qui erat Sicyonius, diviſo Helladico tria facta ſunt: [56] Ionicum, Sicyonium, Atticum.

8. [57] Pamphili, [58] cognatio & prælium ad Phliuntem, [59] & victoria Athenienſium: item [60] Ulyſſes in rate. [61] Ipſe Macedo natione, ſed primus in pictura omnibus litteris eruditus, præcipue [62] Arithmetice & Geometrice, ſine quibus negabat artem perfici poſſe. Docuit neminem [63] minoris talento [64] annis decem: quam mercedem ei Apelles & Melanthius dedere. [65] Et hujus auctoritate effectum eſt Sicyone primum, deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui [66] ante omnia [67] graphicen, hoc eſt, picturam in buxo docerentur, recipereturque ars ea in primum gradum [68] liberalium. Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui exercerent, mox ut honeſti: [69] perpetuo interdicto ne ſervitia docerentur. [70] Ideo neque in hac, neque in toreutice, ullius qui ſervierit opera celebrantur.

9. Clari etiam CVII. Olympiade exſtitere [70] Echion, & Therimachus. Echionis ſunt nobiles picturæ, Liber Pater, item Tragœdia & Comœdia: [71] Semiramis ex ancilla regnum adipiſcens: anus lampadas præferens, & nova nupta verecundiâ notabilis.

NOTÆ.

Φημὶ γὰρ ἤδη
Τέχνης εὑρῆσθαι τέρματα τῆσδε σαφῆ
Χειρὸς ὑφ' ἡμετέρης· ἀνυπέρβλητος δὲ πέπηγεν
Οὖρος· ἀμώμητον δ' οὐδὲν ἔγεντο βροτοῖς.
Jam dico profecto
Hujus adeſt artis meta reperta mihi.
Hoc noſtræ valuere manus: præſtantia fingunt:
Inculpata tamen nulla reperta viris.

47. *Et Herculem.*] Totidem hoc verbis refert Athenæus, loc. cit. Parrhaſiique in eam rem carmen recitat:

Οἷος δ' ἐννύχιος φαντάζετο πολλάκι φοιτῶν
Παρρασίῳ δι' ὕπνου, τοῖος ὅδ' ἐστὶν ὁρᾶν.
Talis adeſt ſpecie, qualem per ſomnia vidit
Parrhaſius pictor, culta figura Dei.

48. *In Ajace.*] In tabula, quæ Ajacis & Ulyſſis contentionem exhiberet; de Achillis armis. Hæc totidem plane verbis Athenæus, loc. cit.

49. *Ejus enim eſt Iphigenia.*] De hac pictura Valer. Max. lib. 8. cap. XI. pag. 400. *Quid ille alter æque nobilis pictor, luctuoſum immolatæ Iphigeniæ ſacrificium referens, cum Calchanta triſtem, mœſtum Vlyßem, clamantem Ajacem, lamentantem Menelaum, circa aram ſtatuißet, caput Agamemnonis involvendo, nonne ſummi mœroris acerbitatem, arte exprimi non poſſe confeſſus eſt?* Vide & Tullium in Orat. num. 73. & Fabium, qui hoc elegantius prodidit, lib. 2. cap. 13. pag. 145.

50. *Artem ipſam*, &c.] Ut alii in mulieribus effingendis, ſic ille in viris eximius.

51. *In templo Pacis.*] Quod proxime Forum Romanum Veſpaſianus condidit, auctore Tranquillo, cap. 9.

52. *Euxenidas.*] Εὐξενίδας.

53. *Ariſtidem.*] Ἀριστείδην, alterum a Thebano, de quo inferius, num. 19.

54. *Pamphilum.*] Apellis hunc præceptorem pariter faciunt Plutarchus in Arato, & Suidas, verbo Ἀπελλῆς.

55. *Propter hunc.*] Eupompum videlicet.

56. *Ionicum.*] Quod & Aſiaticum. In Hellade Sicyonia regio, & Attica fuere. Sicyone in primis hæſit picturæ gloria. Plutarch. loc. cit. pag. 1032.

57. *Pamphili.*] Subintellige, eſt: ut ſupra, *Eſt Eupompi victor*. In libris hactenus vulgatis, *Pamphili pictura eſt*, ſed ab interpolatore adjectæ hæ voces deſunt in MSS.

58. *Cognatio & prælium.*] Una hæc pictura fuit, quæ ſocia-le bellum adverſus Phliaſios exprimeret, quorum fidem in tuenda ſocietate laudat in primis Xenophon. lib. 7. hiſt. Græc. pag. 624. & ſeq. Caſtellum Phliûs in Achaïa fuit, lib. 4. ſect. 6. hujus Pliniani operis.

59. *Et victoria Athenienſium.*] Vide Notas & Emendationes, num. IX.

60. *Vlyßes in rate.*] In illo errore navigationis, cum eum Calypſo dimiſit.

61. *Ipſe Macedo.*] Ex oppido Amphipoli, in confinio Macedoniæ Thraciæque, ut Suidas eſt auctor.

62. *Arithmetice & Geometrice.*] Sunt hæc ſubſtantiva, ut vocant, nomina: non adverbialia, ut Roberto Stephano viſum. Quin & in Chiffl. cod. *Arithmeticæ & Geometricæ* legi aïunt, ſed mendoſe, uti remur. Vide quæ diximus lib. XXX. ſect. 2.

63. *Minoris talento.*] Sic Plutarchus in Arato: ἑνὶ ταλάντῳ, pag. 1032. Atticum igitur intellige: Gallicæ monetæ libras 2400.

65. *Annis decem.*] Sententia videtur eſſe, exegiſſe Pamphilum ſingulis annis talenta ſingula: neminem vero, niſi cuncta edoctum dimiſiſſe ante decennium: quo temporis ſpatio tota diſceretur ars.

65. *Et hujus.*] Pamphili.

66. *Ante omnia.*] Vel, eadem ſententia, ex MSS. codicum fide, ipſo Pintiano teſte, *omnia ante*.

67. *Graphicen.*] Sic MSS. omnes, non *diagraphicen*. Γραφικὴ ars delineandi eſt: *Deßeigner*. Buxus olim ad id electa potiſſimum, propter lævorem materiæ, ſimulque denſitatem: quod minime colorem biberet, nec lineas fluidas redderet.

68. *Liberalium.*] Liberales artes dicuntur, quæ coluntur ingenio: ideoque dignæ ſunt ingenuis hominibus.

69. *Perpetuo interdicto.*] Vide quæ in hanc rem erudite congerit Gothofredus in Cod. Theod. lib. 13. tit. 4. lib. 4. in qua Pictorum immunitates, ſi modo ſint ingenui, uti cavetur, recenſentur perquam accurate.

70. *Echion & Therimachus.*] Inter fictores hujus Olympiadis appellati ſuperius, lib. 34. ſect. 19.

71. *Semiramis ex ancilla.*] Cteſiam Plinius auctorem ſequi creditur, qui quo aſtu Semiramis regnum adepta ſit, cum eſſet humilis fortunæ femina, deſcribit luculenter apud Diodorum Sic. lib. 2. Bibl. pag. 107.

10. Verum omnes prius genitos futuroſque poſtea ſuperavit [72] Apelles Cous, Olympiade CXII. Picturæ plura ſolus prope, quam ceteri omnes contulit, voluminibus etiam editis, quæ doctrinam eam continent. Præcipua ejus in arte venuſtas fuit, cum eadem ætate maximi pictores eſſent: quorum opera cum admiraretur, collaudatis omnibus, deeſſe iis unam Venerem dicebat, quam [73] Græci Charita vocant: cetera omnia contigiſſe: ſed hac ſoli ſibi neminem parem. Et aliam gloriam uſurpavit, cum Protogenis opus immenſi laboris ac curæ ſupra modum anxiæ miraretur. Dixit enim omnia ſibi cum illo paria eſſe, aut illi meliora: ſed uno ſe præſtare, [74] quod manum ille de tabula non ſciret tollere: memorabili præcepto, NOCERE SÆPE NIMIAM DILIGENTIAM. Fuit autem non minoris ſimplicitatis, quam artis. Nam cedebat Amphioni [75] de diſpoſitione, Aſclepiodoro [76] de menſuris, hoc eſt, quanto quid a quo diſtare deberet.

11. Scitum eſt inter Protogenem & eum quod accidit. Ille Rhodi vivebat: quo cum Apelles adnavigaſſet, avidus cognoſcendi opera ejus, fama tantum ſibi cogniti, continuo officinam petiit. Aberat ipſe, ſed tabulam amplæ magnitudinis [77] in machina aptatam picturæ, anus una cuſtodiebat. Hæc Protogenem foris eſſe reſpondit: interrogavit, a quo quæſitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptoque penicillo [78] lineam ex colore duxit ſummæ tenuitatis per tabulam. Reverſo Protogeni, quæ geſta erant, anus indicavit. Ferunt artificem protinus contemplatum ſubtilitatem, dixiſſe Apellem veniſſe: non enim cadere in alium tam abſolutum opus. Ipſumque alio colore tenuiorem lineam in illa ipſa duxiſſe: præcepiſſeque abeuntem, ſi rediſſet ille, oſtenderet, adjiceretque hunc eſſe quem quæreret: atque ita evenit. Revertitur enim Apelles, ſed vinci erubeſcens, tertio colore lineas ſecuit, nullum relinquens amplius ſubtilitati locum. At Protogenes victum ſe confeſſus, in portum devolavit, hoſpitem quærens. Placuitque eam tabulam poſteris tradi, omnium quidem, ſed artificum præcipuo miraculo. Conſumptam eam [79] priore incendio domus Cæſaris in Palatio audio: ſpectatam olim tanto ſpatio nihil aliud continentem, quam lineas viſum effugientes, inter egregia multorum opera [80] inani ſimilem, & eo ipſo allicientem, omnique opere nobiliorem.

12. Apelli fuit alioqui perpetua conſuetudo, numquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem: [81] quod ab eo in proverbium venit. Idem perfecta opera proponebat [82] pergulâ tranſeuntibus, atque poſt ipſam tabulam latens, vitia quæ notarentur auſcultabat, [83] vulgum diligentiorem judicem, quam ſe præferens. Feruntque a ſutore reprehenſum, quod in crepidis una intus pauciores feciſſet [84] anſas: eodem poſte-

NOTÆ.

72. *Apelles Cous.*] Coum Apellem fuiſſe Coënſium quoque nummi teſtantur, ille in primis, quem Seguinus edidit, pag. 18. ſecundæ editionis. Ex una parte virum nudum exhibet, dextro brachio ad latus reflexo; puerum ſiniſtra geſtat leoninæ pelli inſidentem. Viros ſignificat in ea inſula robuſtos eſſe, & ad Herculeos labores ſuſcipiendos a puero inſtitui. Epigraphe: ΚΩΙΩΝ. Ex altera parte, ΚΑΛΑΜΟΣ. Caput virile, nudum, ſenile ac barbatum. Sententia ſub his litteris latens hæc eſt, verſu Græco iambico comprehenſa:

Κῷυς Ἀπέλλης Λαμπρύνει Μορφῶν Σοφῶς.

Coos Apelles nobilitat, qui delineabat ſubtiliter. Spectat hæc epigraphe certamen Apellis cum Protogene, de quo mox Plinius dicet. Teſtantur & alii. Epheſium tamen appellant Strabo, lib. 14. Ælianus, lib. 4. hiſt. anim. cap. 50. Tzetzes, Chil. 8. hiſt. 197. alii, quod ab Epheſiis ſcilicet, ut moris erat, donatus civitate fuerit. Vide Notas & Emend. num. X.

73. *Græci Charita.*] Χάριτα, Quintilianus gratiam vocat, & pulcritudinem: libro utique 12. cap. 10. pag. 894. *Ingenio & gratia, quam in ſe ipſe maxime jactat, Apelles eſt præſtantiſſimus.* Eſt nimirum in picturis, præter naturæ imitationem, quæ pars picturæ prima eſt, quiddam quod viſum moveat, quod oculos delectet, idque non repugnans quidem naturæ, ſed ab ea tamen pauliſper recedens, & accommodans ſeſe intuentium judicio ac voluptati. Id quod ex Lyſippo intelligimus, quem dicere ſolitum Plinius ait, lib. 34. ſect. 19. num. 6. *a veteribus factos, quales eſſent, homines: a ſe, quales viderentur eſſe.* Illud ſimilitudinis, iſtud pulcritudinis eſſe Fabius dixit, loc. cit. pag. 895. cum *Demetrium* affirmat in veritate exprimenda nimium fuiſſe, eoque nomine reprehendi, quod erat *ſimilitudinis, quam pulcritudinis, amantior.*

74. *Quod manum ille.*] Cicero in Orat. num. 73. In quo Apelles *pictores quoque eos peccare dicebat, qui non ſentirent quid eſſet ſatis.*

75. *De diſpoſitione.*] Diſpoſitio, ſitus eſt figurarum omnium ac perſonarum, quibus tabula conſtat, ſic aptus & inſtitutus, ut ſuo quidque loco, non alieno, collocetur. *L'ordonnance d'un tableau.*

76. *De menſuris.*] Menſura, proportio eſt, convenientiaque partium: non in membris quidem corporis unius, ſed in toto opere, ac partibus tabellæ. Plinius infra, num. 21. de hoc ipſo Aſclepiodoro: *Eadem ætate fuit Aſclepiodorus, quem in ſymmetria mirabatur Apelles.*

77. *In machina.*] *Le chevalet.*

78. *Lineam ex colore.*] Lineam cave credas in pictura idem atque in Geometrice eſſe, longitudinem ſine latitudine. Eſt penicilli ductus, quem Græci γραμμὴν vocant, ut γραφεῖς pictores, opuſque γράμμα. Nos tractum penicilli vocamus: Hinc omnibus lineis abſolutum opus de conſummato dicimus, quod eſt ex pictura deſumptum, κατὰ μεταφοράν. Linearum porro tenuitate opus eſt, in multis lineamentis effingendis, in capillamento exempli gratia, in venis, ſimilibuſque exacte formandis: hic enim non preſſiore niſu, ſed delicata ac ſuſpenſa manu geri rem oportet. Statius, in Hercule Vind.

Linea quæ veterem longe fateatur Apellem.

79. *Priore incendio.*] Meminit Tranquillus in Octavio, cap. 57. *In reſtitutionem Palatinæ domus incendio abſumptæ,* &c. Vide Notas & Emend. num. XI.

80. *Inani ſimilem.*] Ab omni pictura nudam: cum lineas modo tenues, nullam effigiem contineret.

81. *Quod ab eo in proverbium.*] Tralatitio verſu:

Nulla dies abeat, quin linea ducta ſuperſit:

Quem ex Horatio falſo Salmaſius citat, in Solin. pag. 5. vide Eraſmum, Chil. 1. Cent. 4. Adag. 12. *Nullam hodie lineam duxi.*

82. *Pergula.*] Sunt qui *in pergula* legant. Lucilius, Satyrarum lib. 20. citatus a Lactantio, lib. 1. cap. 22.

Pergula pictorum veri nihil, omnia ficta.

Pergula locus eſt accommodatus exponendis rebus venalibus, in edito poſitus. Codex Theod. lib. 13. tit. 4. lib. 4. *Picturæ Profeſſores .... Pergulas & officinas in locis publicis ſine penſione obtineant.* Græci ὑπερῷον vocant. Et artium ceterarum profeſſoribus pergulæ quoque hujuſcemodi fuere profitendæ arti. De Mathematicis, teſtis Suetonius in Auguſto, ubi de Theagene. De Grammaticis, idem lib. de illuſtr. Gram. ubi de Craſſitio.

83. *Vulgum diligentiorem.*] Huc pertinet illud Ciceronis, lib. 3. de Orat. num. 51. *Mirabile eſt, cum plurimum in faciendo interſit inter doctum & rudem, quam non multum differat in judicando.* Et lib. de opt. gen. orat. num. 4. *Ad picturam probandam adhibentur etiam inſcii faciendi, cum aliqua ſolertia judicandi.* Scilicet de abſolutione artis non poteſt niſi artifex judicare: de erratis, etiam homo rudis, etiam vulgus poteſt.

84. *Anſas.*] Anſas vocat, crepidarum vincula nexuſque.

ro die superbo emendatione pristinæ admonitionis cavillante circa crus, indignatum prospexisse, denunciantem, ne supra crepidam judicaret, quod & ipsum in proverbium venit. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: [85] nam, ut diximus, ab alio pingi se, vetuerat edicto. Sed & in officina imperite [86] multa differenti silentium comiter suadebat, [87] rideri eum dicens a pueris qui colores tererent. Tantum erat auctoritati juris in regem, alioqui iracundum: quanquam Alexander honorem ei clarissimo præbuit exemplo. Namque cum dilectam sibi [88] ex pallacis suis præcipue, nomine [89] Campaspen, nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle jussisset, eumque tum pari captum amore sensisset, dono eam dedit. Magnus animo, major imperio sui: nec minor hoc facto, quam victoria aliqua. Quippe se vicit, nec torum tantum, sed etiam affectum donavit artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, ut quæ modo regis fuisset, modo pictoris esset. Sunt qui Venerem [90] Anadyomenen illo pictam exemplari putant.

13. Apelles & in æmulis benignus Protogeni [a] dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, [91] ut plerumque domestica: percontantique [92] quanti liceret opera effecta, parvum nescio quid dixerat: [93] at ille [94] quinquagenis talentis poposcit: famamque dispersit, se emere, ut pro suis venderet. Ea res concitavit Rhodios ad intelligendum artificem: nec nisi augentibus pretium, cessit.

14. Imaginem adeo similitudinis indiscretæ pinxit, ut (incredibile dictu) Apion Grammaticus scriptum reliquerit, quemdam ex facie hominum addivinantem (quos [95] Metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futuræ mortis annos, aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri [96] cum Ptolemæo: quo regnante, Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum [97] plano regio invitatus, ad Regis cœnam venit: indignantique Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti, ut diceret a quo eorum invitatus esset, arrepto carbone extincto e foculo, imaginem in pariete delineavit, agnoscente vultum plani rege, ex inchoato protinus. [98] Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, [99] primus excogitata ratione vitia condendi: [100] obliquam namque fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potius deesse videretur: tantumque eam partem e facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera ejus & exspirantium imagines. Quæ autem nobilissima sint, non est facile dictu.

15. [101] Venerem exeuntem e mari Divus Augustus dicavit [102] in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene vocatur, [103] versibus Græcis tali opere, dum laudatur, victo, sed illustrato. Hujus inferiorem partem corruptam qui reficeret, non po-

INTERPRETATIO.

a *Dignationem.*] Auctoritatem conciliavit & famam.

NOTÆ.

Ea voce pariter usus Valerius Max. in hac ipsa prodenda re, lib. 8. cap. 12. pag. 402. *Mirifice*, inquit, *& ille artifex, qui in opere suo moneri se a sutore de crepida & ansulis passus, de crure etiam disputare incipientem, supra plantam ascendere vetuit.* Tibullus, lib. 1. Eleg. 8.

Ansaque compressos colligat arcta pedes.

Gregor. M. lib. 2. Moral. *Sed ecce quæstioni quæstionem jungimus, & quasi, dum ansam solvere nitimur, nodum ligamus.*

85. *Nam, ut diximus.*] Libro 7. sect. 38.

86. *Multa differenti.*] Alexandro videlicet.

87. *Rideri eum dicens.*] Plutarchus, lib. de discrim. adulat. & amici, pag. 58. & lib. de animi tranquill. pag. 451. id ab Apelle dictum Megabyzo, non Alexandro, refert. Ælianus, lib. 2. Var. hist. cap. 2. a Zeuxide eidem Megabyzo.

88. *Ex pallacis suis.*] Græca ea vox est, *παλλακή*, & concubinam sonat. Usurpata quoque Tranquillo, in Vesp. cap. 21. *Quieti vacabat, accubante aliqua pallacarum, quas in defunctæ locum Cænidis plurimas constituerat.*

89. *Campaspen.*] Παγκάστην vocat Ælianus, lib. 12. Var. hist. cap. 34. Luciano quoque, in Dial. cui titulus, *Imagines.*

90. *Anadyomenen.*] *Ἀναδυομένην Ἀφροδίτην*, *Venerem e mari exeuntem*, ad imaginem potius Phrynes meretricis ab Apelle pictam, scribit Athenæus, lib. 13. pag. 591. Exstat in eam picturam Ausonii Epigramma, 104.

Emersum pelagi nuper genitalibus undis
Cyprin Apellæi cerne laboris opus: &c.

Et Ovidius, lib. 4. de Ponto, eleg. 1. vers. 29.

Ut Venus artificis labor est & gloria Coi,
Æquoreo madidas quæ premit imbre comas.

Vetus inscriptio, si tamen vetus, apud Reines. pag. 127. VENERI. PELAG. *Veneri Pelagiæ.*

91. *Ut plerumque domestica.*] Eleganter in eam sententiam Plinius junior, lib. 8. Epist. 20. *Ad quæ noscenda iter ingredi, transmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita natura comparatum est, ut proximorum incuriosi, longinqua sectemur: seu quod omnium rerum cupido languescit, cum facilis occasio est: seu quod differimus, tamquam sæpe visuri, quod datur videre, quoties velis cernere*: &c.

92. *Quanti liceret.*] Sic MSS. non *licitaretur.* Nam & venditor *licere* recte dicitur.

93. *At ille.*] Apelles.

92. *Quinquagenis.*] Attica talenta intellige: Gallicæ monetæ libras, seu florenos 120000.

95. *Metoposcopos.*] *Μετωποσκόπους*, qui hominum ingenium dijudicant ex fronte, lineamentisque corporis, atque inde futura augurantur. Usus etiam ea voce Tranquillus.

96. *Cum Ptolemæo.*] Lagi F. qui primus, post Alexandri obitum, Ægyptum tenuit.

97. *Plano regis.*] Vox hæc impostorem astutum significat, qui artem profitetur imponendi etiam spectantibus. *Hic ille planus improbissimus*, inquit Cic. pro Cluent. num. 72.

98. *Pinxit & Antigoni.*] Quintil. lib. 2. cap. 13. pag 145. *Habet in pictura speciem tota facies. Apelles tamen imaginem Antigoni latere tantum altero ostendit, ut amissi oculi deformitas lateret.*

99. *Primus... vitia condendi.*] In pictura scilicet. Sic in statuis Periclis artifices, ut Plutarchus adnotat, pag. 153. vitium texere oblongioris paulo capitis, addita galea.

100. *Obliquam namque.*] Hæc pictura *κατάγραφος*, de qua dictum est sect. 34.

101. *Venerem exeuntem e mari.*] *Ἀναδυομένην*, de qua supra, sect. 12.

102. *In delubro... Cæsaris.*] Quod in Foro fuit, regione octava. Strabo, lib. 14. pag. 657. *Ἦν δὲ καὶ ἡ ἀναδυομένη Ἀφροδίτη, ἣ νῦν ἀνάκειται τῷ θεῷ Καίσαρι ἐν Ῥώμῃ, τοῦ Σεβαστοῦ ἀναθέντος τῷ πατρὶ τὴν ἀρχηγέτιν τοῦ γένους αὐτοῦ*, &c.

103. *Versibus Græcis.*] Exstant in Anthologia, lib. 4. cap. 12. Epigrammata Græca quinque de hoc argumento, *εἰς τὴν Ἀφροδίτην ἀνερχομένην ἀπὸ θαλάσσης*, Antipatri, Archiæ, Democriti, Juliani, & Leonidæ. Tu ea, si otium

tuit reperiri. Verum ipsa injuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie: aliamque pro ea Nero principatu substituit suo, Dorothei manu. Apelles inchoaverat aliam Venerem Cois, superaturus etiam suam illam priorem. [104] Invidit mors peracta parte: nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta inventus est. [105] Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem, in templo Ephesiæ Dianæ, [106] viginti talentis. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam esse. [107] Legentes meminerint omnia ea [108] quatuor coloribus facta. [109] Tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero.

16. [110] Pinxit & Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompam: [111] Clitum equo ad bellum festinantem: galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare supervacuum est. Mirantur ejus [112] Habronem Samii, [113] & Menandrum regem Cariæ Rhodii. [114] Item Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenem tragœdum: Romæ Castorem & Pollucem, cum Victoria & Alexandro Magno: [115] Item belli imaginem, restrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas utrasque tabulas Divus Augustus in Fori sui partibus celeberrimis dicaverat simplicitate moderata. Divus Claudius pluris existimavit, in utrisque excisa facie Alexandri, Divi Augusti imaginem subdere. Ejusdem arbitrantur manu esse [116] & in Antoniæ templo Herculem aversum: ut, quod est difficillimum, [117] faciem ejus ostendat verius pictura, quam promittat. [118] Pinxit & heroa nudum: eaque pictura naturam ipsam provocavit.

17. Est & equus ejus, sive fuit, pictus [a] in certamine: [b] quod judicium ad mutas qua-

INTERPRETATIO.

a *In certamine.*] In picturæ certamine cum sociis artis.

b *Quod judicium.*] In quo certamine judices habere quadrupedes, quam homines, maluit.

NOTÆ.

est, consule. Habe interim ea Latine, ex Grotio: Antipatri quidem Sidonii.

Maternis primum de fluctibus emergentem
Cyprin Apellæi cerne laboris opus.
Vt manibus mulcens respersos æquore crines
De madidis spumam cogit abire comis!
Non tibi de forma posthac certabimus, ipsæ
Dicant, si videant, nata sororque Jovis.

Archiæ:

Fallimur? An Venerem nudam spectavit Apelles,
Cum de cæruleo surgeret orta mari?
Sic illam pelagi pinxit de rore madentem:
Ecce comam tenera tergit utraque manu.

Democriti:

Nuda Venus pelagi primum cum surgeret undis,
Auratas spuma de maris uda comas,
Taliter Ægæo siccavit ab æquore tractam
Cæsariem teneru pulcra per ora manu.
Exstans uberibus qua fas tenus: hanc, ita vel Mars
Si videat subitus, pectora turbet amor.

Juliani ex Præfecto Augustali:

En Cytherea recens maris e genitalibus undis:
Lucinæ, ingenium fecit Apellis, opus.
Sed cito te tabula remove, ne te irriget imbre
Quæ pluit abstersis spuma marina comis.
Si sic nuda Venus stetit in certamine mali;
Troja quod interiit, Pallas iniqua fuit.

Leonidæ denique Tarentini:

Adhuc ab ipso matris orientem sinu,
Adhuc strepentem spumeo Cyprin solo,
Videns Apelles, inclytum formæ decus,
Non æmulatus arte: sed vivum dedit.
Videsne summis manibus ut stringat comam,
Micetque puris fulgurans oculis amor,
Matura tangi turgeant ut ubera?
Nunc ipsa dicat Pallas & conjux Jovis:
Actum est, nec ultra, Juppiter, contendimus.

En quibus carminibus, aut certe haud absimilibus, Plinius victum Apellis opus, sed illustratum dicit.

104. *Invidit mors.*] Cicero, lib. 3. de Offic. num. 10. *Vt nemo pictor esset inventus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquisset, absolveret: oris enim pulcritudo reliqui corporis imitandi spem auferebat.* Et lib. 1. ep. 9. Famil. *Vt Apelles Veneris caput, & summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit: sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt,* &c.

105. *Pinxit & Alexandrum.*] De hac pictura dicere solitum ferunt Apellem, duos Alexandros esse: alterum Philippi ἀνίκητον, Apellis alterum ἀμίμητον. Plutarch. orat. 2. de fort. Alex. pag. 335.

106. *Viginti talentis.*] In libris editis, atque in ipso Reg. 2. codice, sed imperita recentioris alicujus interpolatoris manu, erasa quæ suberat voce, legitur *viginti talentis auri.* Talenta auri sicubi poëtæ dixere, ut Maro non semel, de ingenti auri pondere accipimus, non de certa mensura pecuniæ, quæ auro potius quam argento, constet. Sed *auri* illi addidere scilicet, quod ejus tabulæ manipretium auro solutum mox dicatur. Talenta Attica argenti intellige: quorum vicena monetæ Gallicæ efficiunt libras 48000.

107. *Legentes.*] Vide quæ diximus sect. 32.

108. *Quatuor coloribus facta.*] Abest vox ea postrema a cod. Reg. 2. In Colb. 3. *quatuor coloribus constare.*

109. *Tabulæ pretium.*] Ita sanissime Colb. 3. In Reg. 2. & Pintiani cod. minus sincere: *Tabula in nummo aureo mensura accepit, non numero.* Parm. edit. *Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero.* Quid sit manipretium, alibi diximus. Sententia porro est, tanto nummorum numero tabulam esse repensam, quantum ipsius spatium, quanta amplitudo foret: ut de alia pictura similiter dictum est lib. 7. sect. 39. Horatius, lib. 1. Satyr. 1. *Dives, ut metiretur nummos.*

110. *Pinxit & Megabyzi.*] Pompam Dianæ Ephesiæ, cui Megabyzus sacerdos præesset. Quintil. lib. 5. cap. 12. pag. 406. *Statuarum artifices, pictoresque clarissimi, cum corpora quam speciosissima fingendo pingendove efficere cuperent,.. non Bagoam aut Megabyzum aliquem in exemplum operis sumunt sibi,* &c. Μεγάβυζον Xenophon, lib. 5. Ἀναβάσ. pag. 350. interpretatur, τὸν τῆς Ἀρτέμιδος νεωκόρον, *qui Dianæ sacra perageret.* Strabo, lib. 14. pag. 641. Μεγαλέβυζον, ἱερέα. Plinius, *sacerdotem.* Unde suspicari licet, quid sit quod in nummis frequenter occurrit, ΝΕΩΚΟΡΩΝ, & ΔΙϹ ΝΕΩΚ. quod nos alibi singulari opere de Nummis antiquis explanavimus.

111. *Clitum.*] Κλεῖτον, inter Alexandri amicos non postremum, mox ab eodem inter pocula interemptum. Arrian. lib. 4 de Exped. Alex. pag. 560.

112. *Habronem.*] Sic MSS. recte, non *Abronem.* Habron Argivus, ex Suida, cui a mollitie nomen inditum: unde in splendide viventes jactatur parœmia, Ἄβρωνος βίος, *Habronis vita.* Fuit & alter Habron sophista, Lycurgi Oratoris F. de quo Plutarchus, in decem Rhetorum vitis, pag. 843.

113. *Et Menandrum.*] Ceteris scriptoribus incognitum.

114. *Item Ancæum.*] Qualis & ab Aristophonte pictus dicitur inferius, sect. 40. num. 32.

115. *Item belli.*] Qualis est furoris, apud Maronem, lib. 1. Æneid. vers. 298.

Furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremit horridus ore cruento.

116. *Et in Antoniæ templo.*] Hujus Antoniæ templum quo Urbis situ fuerit, incompertum. Fuit illa Antonii Triumviri filia: ex sorore Augusti, Claudii Cæsaris Aug. parens: in nummis, ANTONIA ex patre, AVGVSTA ex matre.

117. *Faciem ejus ostendat.*] Vide quæ dicta sunt num. 5.

118. *Pinxit & heroa nudum.*] Sic etiam Reg. 2. Suspicabamur olim, *Pinxit & Herona nudam:* quod Heronis ad Leandrum, vicissimque hujus ad illam litteræ inter Heroï-

drupedes provocavit ab hominibus. Namque ambitu æmulos prævalere ſentiens, ſingulorum picturas [a] inductis equis oſtendit: [119] Apellis tantum equo adhinnivere, idque & poſtea ſemper illius experimentum artis oſtentatur. [120] Fecit & Neoptolemum, ex equo adverſus Perſas, [121] Archelaum cum uxore & filia, [122] Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus ejus operibus eumdem regem ſedentem in equo: Dianam ſacrificantium virginum choro mixtam: quibus viciſſe [123] Homeri verſus videtur idipſum deſcribentis. Pinxit & quæ pingi non poſſunt, tonitrua, fulgetraque: [124] Bronten, Aſtrapen, Ceraunobolian appellant.

18. Inventa ejus & ceteris profuere in arte. Unum imitari nemo potuit, quod abſoluta opera [125] atramento illinebat ita tenui, ut idipſum repercuſſu claritates colorum excitaret, cuſtodiretque a pulvere & ſordibus, ad manum intuenti demum appareret. [b] Sed & cum ratione magna: ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem ſpecularem intuentibus e longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus auſteritatem occulte daret.

19. [126] Æqualis ejus fuit Ariſtides Thebanus. [127] Is omnium primus animum pinxit, & ſenſus hominis expreſſit, [128] quæ vocant Græci ethe: item perturbationes: durior paulo in coloribus. Hujus pictura eſt, oppido capto ad matris morientis e vulnere mammam adrepens infans: intelligiturque ſentire mater & timere, [129] ne emortuo lacte ſanguinem lambat. Quam tabulam Alexander Magnus tranſtulerat Pellam in patriam ſuam. Idem pinxit prælium cum Perſis, centum homines ea tabula complexus, pactuſque in ſingulos [130] mnas denas a tyranno [131] Elatenſium Mnaſone. Pinxit & currentes quadrigas, & ſupplicantem pæne cum voce: & venatores cum captura: & Leontionem pictorem: & [132] Anapavomenen, propter fratris amorem. Item Liberum Patrem, [133] & Ariadnen, ſpectatos Romæ [134] in æde Cereris: Tragœdum, & puerum, [135] in Apollinis: cujus tabulæ gratia interiit pictoris inſcitia, cui tergendam eam mandaverat [136] M. Junius Prætor ſub die ludorum [137] Apollinarium. Spectata eſt & [138] in æde Fidei in Capitolio imago ſenis cum lyra puerum docentis. Pinxit & ægrum ſine fine laudatum. [139] Qua in arte tantum valuit, ut Attalus rex unam tabulam ejus centum talentis emiſſe tradatur.

Interpretatio.

a *Inductis.*] Quos in medium & veluti in ſcenam induxerat.

b *Sed &c.*] Sed & iſtud cum ratione ac modo fiebat.

Notæ.

dum epiſtolas ſint apud. Naſonem. Sed nec vox *Herona* ipſa per ſe placet, & Plinius ipſe ſupra ſimiliter de Timanthe, num. 6. *Pinxit & Heroa abſolutiſſimi operis, artem ipſam complexus viros pingendi.*

119. *Apellis tantum equo.*] Valerius Max. lib. 8. cap. XI. pag. 400. *Quo excuſabilior eſt error equi qui viſa pictura equæ, hinnitum edere coactus eſt.*

120. *Fecit & Neoptolemum.*] Alexandri ſocium, ab Eumene occiſum. Plutarchus, in Eumene, pag. 585. In nummo aureo didrachmo, e Gaza Regia, quem Seguinus vulgavit, pag. 54. caput Jovis Dodonæi eſt, corona quercea redimitum, ſine epigraphe. In averſa parte, fulmen cui ſidus Solis ſuperpoſitum eſt, regiæ dignitatis ſymbolum: infra, ſpiculum, deſignans Epirum. Epigraphe: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΥ. *Alexandri* numiſma, *qui Neoptolemi filius.*

121. *Archelaum.*] Macedoniæ regem: quem Socrates aïebat, minas argenti XL. in domum ſuam impendiſſe, Zeuxide Heracleota conducto, qui picturis eam ornaret: in ſe ipſum nihil. Ælianus, lib. 14. Var. hiſt. cap. 17.

122. *Antigonum.*] Demetrii Poliorcetæ patrem, Aſiæ regem.

123. *Homeri verſus.*] Odyſſ. ζ'. verſ. 102. *Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι* &c. Virgilius item, lib. 1. Æneïd.

124. *Bronten.*] Βροντὴν, Ἀστραπὴν, Κεραυνοβολίαν. Sic R. 2.

125. *Atramento illinebat.*] Galli dicunt, *vernir, appliquer le vernis.*

126. *Æqualis ejus.*] Apellis ſcilicet. Meminit Ariſtidæ Thebani Polemon, libro de tabulis quæ Sicyone fuerunt, apud Athen. lib. 13. pag. 567.

127. *Is omnium primus.*] Arte & induſtria: alii priores caſu tantum & rarius.

128. *Quæ vocant Græci ethe.*] Ἤθη, mores. Vide quæ diximus, num. 2. Spectat huc aculeatum in primis Piſonis epigramma, lib. 2. Anthol. cap. 43. in hominem egregie deformem:

Ψυχὴν μὲν γράψαι χαλεπὸν, μορφὴν δὲ χαράξαι
Ῥᾴδιον· ἀλλ' ἐπὶ σοὶ τοὔμπαλιν ἀμφότερα.
Τῆς μὲν γὰρ ψυχῆς τὸ διάστροφον ἔξω ἄγουσα
Ἐν τοῖς φαινομένοις ἡ φύσις εἰργάσατο.
Τὸν δ' ἐπὶ τῆς μορφῆς θόρυβον, καὶ σώματος ὕβριν,
Πῶς ἄν τις γράφῃ, μηδ' ἰσιδεῖν ἐθέλων.

Ardua res animum, facilis depingere formam:
In te ſed ſe rem conſtat habere ſecus.
Nam pravos animi mores natura latere,
Exponens oculis obvia ſigna, vetat.
Sed fœdum corpus, confuſa ſed ora videre
Cum metuant omnes, pingere nemo poteſt.

129. *Ne emortuo lacte.*] Reg. 2. *ne mortuæ factæ.* Colb. 3. *ne mortuæ ſanguinem infans lambat.*

130. *Mnas denas.*] Mna centum drachmarum eſt, drachma denarii pondere, ac fere pretio. Itaque mna una, Gallicæ monetæ libras facit XL. Denæ, quadringentas.

131. *Elatenſium.*] In Locris. Vide lib. 4. ſect. 12. De Mnaſone rurſum inferius, num. 21.

132. *Anapavomenen.*] Ἀναπαυομένην τοῦ βίου, hoc eſt, vita defunctam. Byblidem intelligit Cauni fratris amore mortuam. Vide Ovidium lib. 9. Metam. verſ. 455. Libri editi, *morientem*, fruſtra hic addunt.

133. *Et Ariadnen.*] Minoïs filiam, quam Bacchus duxit uxorem, hujus Dei admonitu, Theſeus a quo primum abducta fuerat, hanc dimiſiſſet. Geminum, non de pictura quidem, ſed de ſtatua Ariadnes, exſtat in Anthologia epigramma perelegans, lib. 4. cap. 9.

Οὐ βροτὸς ὁ γλύψας, οἵαν δέ σε Βάκχος ἐραστὴς
Εἶδεν, ὑπὲρ πέτρας ἔξεσε κεκλιμέναν.

Non te ſculpſit homo: ſed qualem rupe jacentem
Viderat, expreſſit marmore Bacchus amans.

Ξεῖνοι, λαϊνέας μὴ ψαύετε τὰς Ἀριάδνας,
Μὴ καὶ ἀναθρώσκῃ Θησέα διζομένη.

Saxea ſit quamvis Ariadne, tangere noli:
Theſea ne properans quærere, proſiliat.

134. *In æde Cereris.*] Regione Urbis undecima.

135. *In Apollinis.*] Urbis regione decima.

136. *Junius Prætor.*] Cujus Cicero meminit, in orat. pro Cluentio.

137. *Apollinarium.*] Quos ſingulis annis exhibebant Romani ſtato die, circa Nonas Quintiles. Horum ludorum cauſas rituſque Macrobius explicat, lib. 1. Saturn. cap. 17. pag. 277.

138. *In æde Fidei.*] Cic. lib. 3. de offic. num. 104. *Qui jusjurandum violat, is Fidem violat, quam in Capitolio vicinam Jovis Opt. Max. majores noſtri eſſe voluerunt.*

139. *Qua in arte.*] Nempe ægros pingendi.

20. [140] Simul, ut dictum eſt, Protogenes floruit. [141] Patria ei Caunus, gentis Rhodiis ſubjectæ. [142] Summa ejus paupertas initio, artiſque ſumma intentio, & ideo [143] minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant conſtare. [144] Quidam & naves pinxiſſe uſque ad annum quinquageſimum: argumentum eſſe, quod cum Athenis celeberrimo loco Minervæ delubro [145] propylæon pingeret, ubi fecit nobilem [146] Paralum, & Hammoniada, quam quidam Nauſicaam vocant, adjecerit parvulas naves longas in iis quæ pictores [147] parerga appellant: ut appareret a quibus initiis ad arcem oſtentationis opera ſua perveniſſent. Palmam habet tabularum ejus [148] Ialyſus, qui eſt Romæ, dicatus [149] in templo Pacis: quem cum pingeret, traditur madidis lupinis vixiſſe, quoniam ſimul famem ſuſtinerent & ſitim, ne ſenſus nimia dulcedine obſtrueret. [150] Huic picturæ quater colorem induxit, [a] ſubſidio injuriæ & vetuſtatis, ut decedente ſuperiore inferior ſuccederet. Eſt in ea canis mire factus, [151] ut quem pariter caſus pinxerit. Non judicabat ſe exprimere in eo ſpumam anhelantis poſſe, cum reliqua omni parte (quod difficillimum erat) ſibi ipſe ſatis feciſſet. Diſplicebat autem ars ipſa, nec minui poterat, & videbatur nimia, ac longius a veritate diſcedere, ſpumaque illa pingi, non ex ore naſci, anxio animi cruciatu, cum in pictura verum eſſe, non veriſimile vellet: [b] abſterſerat ſæpius, mutaveratque penicillum, nullo modo ſibi approbans. Poſtremo iratus arti, [c] quod intelligeretur, ſpongiam eam impegit [d] inviſo loco tabulæ, & illa repoſuit ablatos colores, [e] qualiter cura optabat: [f] fecitque in pictura fortuna naturam. [152] Hoc exemplo ſimilis & Nealcem ſucceſſus in ſpuma equi, ſimiliter ſpongia impacta, ſecutus dicitur, [153] cum pingeret poppyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monſtravit & fortuna. [154] Propter hunc Ialyſum, ne cremaret tabulas [155] Demetrius rex, cum ab ea parte ſola poſſet Rhodum capere, non incendit: parcentemque picturæ fugit occaſio victoriæ. Erat tunc Protogenes in ſuburbano hortulo ſuo, hoc eſt, Demetrii caſtris. Neque interpellatus præliis inchoata opera intermiſit omnino: niſi accitus a rege interrogatuſque, qua fiducia extra muros ageret, reſpondit, [156] ſcire ſe cum Rhodiis illi bellum eſſe, non cum artibus. Diſpoſuit ergo rex in tutelam ejus ſtationes, gaudens quod poſſet manus ſervare, quibus jam pepercerat: & ne ſæpius avocaret, ultro ad eum venit hoſtis, relictiſque victoriæ ſuæ votis, inter arma & murorum ictus ſpectavit artificem. [g] Sequitur-

INTERPRETATIO.

a *Subſidio.*] Subſidio contra injuriam vetuſtatis.
b *Abſterſerat.*] Spongia.
c *Quod.*] Quod in ea pictura nimium artis videretur.
d *Inviſo.*] Moleſtæ illi ac difficili tabulæ parti.
e *Qualiter.*] Quo plane modo animi illius intentio peroptabat.
f *Fecitque.*] Expreſſitque in tabula fortuna caſuſque ſpumam, qualem natura ipſa faceret.
g *Sequiturque.*] Et tabulam alteram eo tempore factam fama hæc comitatur, quod eam Protogenes inter arma militum enſeſque pinxerit.

NOTÆ.

140. *Simul, ut dictum eſt.*] Num. XI.

141. *Patria ei Caunus.*] In Caria. Pauſan. lib. I. Attic. pag. 6. Πρωτογένης Καύνιος. Sic pariter Plutarchus in Demetrio. Suidas Xantho oriundum facit, Cariæ oppidulo, prope Caunum: & Conſtant. Porphyrog. lib. I. them. 14. pag. 42.

142. *Summa intentio.*] Quintilianus, lib. 12. cap. 892. Protogenem cura, ut Apellem gratia, præſtantiſſimum aït fuiſſe.

143. *Minor fertilitas.*] Minime fecundus artifex. Vide quæ diximus num. 5.

144. *Quidam & naves.*] Quod & de Heraclide dicitur, num. 30.

145. *Propylæon.*] Προπύλαιον, porticulum, veſtibulum.

146. *Paralum.*] Navium hæc nomina ſunt. Vide Notas & Emend. num. XII. Prior ab heroë ejus nominis, cujus Grammatici meminere omnes: altera ab Hammone Jove, cui dona nave ea devehebantur: eadem Ναυσικάη, eodem quo Alcinoi filia nomine, nuncupata.

147. *Parerga.*] Πάρεργον, operis appendix, acceſſioque dicitur: quod alicui rei præter propoſitum additur: ut ſi pictor Junonem pingens, ornandæ tabellæ gratia, arbuſculas, aviculaſque, aut aliquid hujuſmodi, corollarii vice, addiderit. Has autem adjecit naviculas, ut a quibus initiis ad majorum navium abſolutionem perveniſſet, oſtenderet.

148. *Ialyſus.*] Strabo, lib. 14. pag. 652. Καὶ αἱ τοῦ Πρωτογένους γραφαὶ ὅ, τε Ἰάλυσος, καὶ ὁ Σάτυρος παρεστὼς στύλῳ. Cicero lib. 2. Epiſt. 21. ad Attic. *Et ut Apelles ſi Venerem, aut ſi Protogenes Ialyſum illum ſuum cæno oblitum videret* &c. Venerem cum Ialyſo qui componit, non Urbis nomen eſſe, ut quidam pùtarunt, ſed viri, Ialyſum indicat haud obſcure: quem Solis nepotem Cicero vocat, lib. 3. de Nat. Deor num. 54. a quo nomen Urbis in inſula Rhodo datum. In ea pictura conficienda annos ſeptem inſumpſiſſe Protogenem, auctor eſt Ælianus, lib. 12. hiſt. Var. cap. 41. & Plutarch. in Demetrio.

149. *In templo Pacis.*] Incendio Romæ abſumptam ſcribit Plutarchus in Demetrio, pag. 898.

150. *Huic picturæ quatuor.*] Hodiernos, credo, pictores latet hoc artificium.

151. *Ut quem pariter caſus.*] Cum arte, vel cum artifice. In libris hactenus editis, *caſus & ars.* Sed has voces *& ars* M S S. omnes pro nothis habent.

152. *Hoc exemplo.... Nealcem.*] Nealces pictor a Plutarcho laudatur in Arato, pag. 1032. Hujus in ſpuma equi ſucceſſum, tacito pictoris nomine, refert Valer. Max. lib. 8. cap. XI. pag. 401. *Præcipuæ artis pictor,* inquit, *equi naribus ſpumas adjicere cupiens, tantus artifex in tam parvula materia multum ac diu fruſtra tenebatur. Indignatione deinde accenſus ſpongiam omnibus imbutam coloribus forte juxta ſe poſitam apprehendit, & veluti corrupturus opus ſuum, tabulæ illiſit: Quam fortuna ad ipſas equi nares directam, deſiderium pictoris coëgit explere. Itaque quod adumbrare non valuit, caſus imitatus eſt.* Sic & Plutarch. lib. de fort. Alex. Apelli ſimilem caſum adſcribit Sextus Empiricus, Pyrrh. Hypotyp. libro 1. cap. 12. pag. 7.

153. *Cum pingeret poppyzonta.*] Ποππύζοντα, hoc eſt, adulantem equo nondum perdomito, tenui ſibilo ore emiſſo: vel demulcentem, blandeque manibus attrectantem. Utitur eo verbo Sophocles, ποππύζεις καὶ ζωγηλάται, quemadmodum obſervat Julius Pollux, lib. 7. Onom. pag. 370. Quin idem quoque in primo, pag. 54. ſiſti equum poppyſmo docet, hoc ipſum uſurpans vocabulum. Frigidum eſt, quod hic quidam legunt, *Poppyzonta. Retinent Parii equum*: etſi in Reg. 2. legitur, *retinent panecum.*

154. *Propter hunc.*] Refert hæc totidem ferme verbis Plutarchus, in Demetrio, pag. 898. idemque in Apophtheg. pag. 183. Ælianus, lib. 12. Var. hiſt. cap. 41. multoque expreſſius Gellius, lib. 15. cap. 31. pag. 855.

155. *Demetrius.*] Poliorcetes dictus.

156. *Scire ſe cum Rhodiis.*] Simile Nealcis pictoris dictum refert Plutarchus in Arato, pag. 1032.

que tabulam ejus temporis hæc fama, quod eam Protogenes ſub gladio pinxerit. [157] Satyrus hic eſt, quem [a] Anapavomenon vocant, ne quid deſit temporis ejus ſecuritati, tenentem tibias. Fecit & [158] Cydippen, [159] Tlepolemon, Philiſcum Tragœdiarum ſcriptorem meditantem, & athletam, [160] & Antigonum regem, & imaginem [161] matris Ariſtotelis Philoſophi: [162] qui ei ſuadebat ut Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. [b] Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eum tulere. Noviſſime pinxit Alexandrum, ac Pana: fecit & ſigna ex ære, [163] ut diximus.

21. Eadem ætate fuit [164] Aſclepiodorus, quem in ſymmetria mirabatur Apelles. [165] Huic Mnaſon tyrannus pro duodecim Diis dedit in ſingulos [166] mnas tricenas: idemque [167] Theomneſto in ſingulos heroas [168] mnas centenas.

22. His annumerari debet Nicomachus, Ariſtodemi filius ac diſcipulus. Pinxit hic raptum Proſerpinæ, quæ tabula fuit in Capitolio in Minervæ delubro ſuper [169] ædiculam Juventatis. Et in eodem Capitolio alia, [170] quam Plancus Imperator poſuerat, victoria quadrigam in ſublime rapiens. [171] Hic primus Ulyſſi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, [172] Deûmque Matrem in leone ſedentem: item [173] nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: [174] Scyllamque, quæ nunc eſt Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte velocior. Tradunt namque conduxiſſe pingendum [175] ab Ariſtrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat [176] Teleſti poëtæ, monumentum, præfinito die, intra quem perageretur: nec multo ante veniſſe, tyranno in pœnam accenſo: pauciſque diebus abſolviſſe, celeritate & arte mira. Diſcipulos habuit Ariſtidem fratrem, & Ariſtoclem filium, & Philoxenum Ere-

INTERPRETATIO.

a *Anapavomenon.*] Requieſcentem vocant: ac ne quid deeſſe videatur, quo ſecuritas illorum temporum ex pictura quoque ipſa intelligatur, Satyrus tibias tenet.

b *Impetus.*] Impetus ac libido in eam mentem hunc potius impulit, ut opera Alexandri pingeret, quam Philoſopho obſecundandi ſtudium.

NOTÆ.

157. *Satyrus hic eſt.*] Strabo, lib. 14. pag. 652. Καὶ αἱ τοῦ Πρωτογένους γραφαὶ, ὅ, τε Ἰάλυσος, καὶ ὁ Σάτυρος παρεστὼς στύλῳ, &c. *Tum Protogenis picturæ, Ialyſus, & Satyrus columnæ adſtans*, &c.

158. *Cydippen.*] Græce, Κυδίππην.

159. *Tlepolemon.*] Sic etiam MSS. Hunc bello Trojano Sarpedon interfecit, Herculis filium, regem Rhodiorum. Inter Epigrammata ab Henr. Stephano Anthologiæ adjecta, iſtud eſt, Ἐπὶ Τληπολέμου κειμένου ἐν Ῥόδῳ.

Ἁ δ' Ἡρακλείδην ῥηξήνορα θυμολέοντα
Τληπόλεμον κατέχει κυματόεσσα Ῥόδος.

De Tlepolemo ſepulto Rhodi:

Belligerum, quo nec leo fortior, Hercule natum,
Tlepolemum tegit hæc æquore cincta Rhodus.

160. *Et Antigonum.*] Demetrii Poliorcetæ patrem, Aſiæ regem.

161. *Matris Ariſtotelis.*] Nomen illi Pythias, Πυθιάς, auctore Laërtio fuit, lib. 5. pag. 117.

162. *Qui ei.*] Protogeni. Sic MSS. Reg. 2. & alii. Prius, *qui etiam*, in editis legebatur.

163. *Ut diximus.*] Libro 34. ſect. 19. num. 34. Scriptor idem & libros de pictura edidit duos, περὶ γραφικῆς καὶ σχημάτων, teſte Suida.

164. *Aſclepiodorus.*] Ἀσκληπιόδωρος pictor Athenienſis, de quo Plutarch. lib. de gloria Athen. pag. 346. Plinius ſupra, num. 10. de Apelle: *Nam cedebat Amphioni de diſpoſitione: Aſclepiodoro de menſuris, hoc eſt, quanto quid a quo diſtare deberet.*

165. *Huic Mnaſon.*] Elatenſium ſcilicet tyrannus, de quo ſupra, num. 19.

166. *Mnas tricenas.*] Mnæ ſingulæ, ut ſupra diximus, centenis denariis æſtimantur. Itaque tricenæ, tribus denariûm millibus; ſive, quod idem eſt, ſeſtertiûm millibus duodecim: Gallicæ monetæ libræ ſunt 1200.

167. *Theomneſto.*] Θεομνήστῳ Sardiano fictori, ut quidem videtur, de quo diximus lib. 34. ſect. 19. num. 34. nam & hunc in pictura clarum fuiſſe, uti Protogenem ſuſpicamur.

168. *Mnas centenas.*] Sive denariûm decem millia: vel, quod eodem recidit, ſeſtertiûm millia quadraginta: monetæ noſtræ libras 4000.

169. *Ædiculam Juventatis.*] Victor in deſcript. Romæ, regione octava, prope Capitolium: *Delubrum Minervæ. Ædicula Juventæ.* Dicta eſt antiquis, *Dea Juventas*, & *Juventa*: non, *Juventus*. Sic etiam MSS. omnes. Profert Mediobarbus, pag. 211. e Muſeo ſuo nummum æreum Aurelii Cæſaris, cum hoc lemmate in altera parte, IVVENTAS SC. Dea ſtans ad aram ſacrificat. Eſt & in Muſeo noſtro argenteus. Significat a juvene M. Aurelio Cæſare Rempublicam pie adminiſtrari; quem Antonino Aug. Pio dedit Senatus, velut in regendo imperio vicarium: natura vero peculiari vigore animi & corporis robore donavit: nam tanti boni Natura largitrix juventuti, *Juventas* appellatur.

170. *Quam Plancus.*] L. Munacius Plancus, de quo Plinius, lib. 13. ſect. 5.

171. *Hic primus....pileum*] Ulyſſem pileatum, effigiemque canis a quo agnoſcitur, nummus argenteus exhibere creditur Mamiliæ gentis in Muſeo noſtro, qualem Patinus ſculpſit, pag. 163 ſed magno errore. Nihil aliud ea effigie ſignificatur, quam C. Mamilii Limetani Imperatoris providentia & cura factum eſſe, ut tuta ab hoſtium vel latronum incurſionibus itinera haberent mercatores. Nam & hi cum ſe dant viæ, canem habent comitem. Eam ob rem & Trajanus Imperator Mamilium reſtituiſſe dicitur in nummo argenteo, ibidem: quoniam ſimili beneficio Rempublicam affeciſſet. In averſa nummi parte Mercurius pingitur, qui præeſt mercaturæ; cum caduceo, pacis ſymbolo.

172. *Deûmque Matrem.*] De Matre Deûm vide quæ diximus ad librum 2. ſect. VI.

173. *Nobiles Bacchas.*] Mulieres quæ Baccho ſacrificia faciebant.

174. *Scyllamque.*] Monſtrum navigantibus infeſtum, uti & Charybdis. Ex ære quoque fuſum affabre teſtatur Epigramma perelegans in Anthol. lib. 4. cap. XI. εἰς Σκύλλαν χαλκῆν.

Εἰ μὴ χαλκὸς ἔλαμπεν, ἐμήνυε δ' ἔργον ἄνακτος
Ἔμμεναι Ἡφαίστου δαιδαλέοιο τέχνης,
Αὐτὴν ἄν τις Σκύλλαν ὀΐσατο τηλόθε λεύσσων
Ἑστάμεν, ἐκ πόντου γαῖαν ἀμειψαμένην.
Τόσσον ἐπισσείει, τόσσον κότον ἄντια φαίνει,
Οἷον ἀπὸ πελάγους συγκλονέουσα νέας.
Ære niſi fulgeret opus, ſi tale quid eſſet,
Qualia Dædaliæ Mulciber artis habet,
Eminus aſpiciens Scyllam quis crederet ipſam
Migrato terras nunc habitare mari.
Tam furit horrendum, tantas inſurgit in iras,
Ceu foret in manibus jam crepitura ratis.

Ejus formam aliter Homerus deſcribit, Odyſſ. μ'. capitibus ſex, biſſenis pedibus, triplici dentium ordine: aliter Maro, lib. 3. Æneïd.

At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris
Ora exſertantem, & naves in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulcro pectore virgo,
Pube tenus: poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.

175. *Ab Ariſtrato.*] Is ævo Philippi vixit. Pinxere eum Melanthii diſcipuli, triumphali currui cum Victoria inſidentem, magna ejus tabulæ claritate, cui & manum appoſuiſſe Apelles dicitur. Plutarchus in Attico, pag 1032.

176. *Teleſti poëtæ.*] Fuit is Selinuntius, ut opinor, e Sicilia: Poëmata ejus ſeu fabulas laudat Athenæus, lib. 16. pag. 616. 617. & 637.

trium, cujus tabula nulli poſtferenda, [177] Caſſandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem pinxit [a] laſciviam, [178] in qua tres Sileni comeſſantur. Hic celeritatem præceptoris ſecutus, breviores etiamnum quaſdam picturæ vias & compendiarias invenit.

23. Annumeratur his & Nicophanes elegans & concinnus, [179] ita ut venuſtate ei pauci comparentur. [180] Cothurnus ei & gravitas artis. Multum a Zeuxide & Apelle abeſt Apellis diſcipulus Perſeus, ad quem de hac arte ſcripſit. [181] Hujus fuerat ætatis Ariſtides Thebani diſcipulus. [182] Fuerunt & filii, [183] Niceros, & Ariſton, cujus eſt Satyrus cum ſcypho coronatus. [184] Diſcipuli, Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus.

XXXVII. Namque ſubtexi par eſt [1] minoris picturæ celebres in penicillo, e quibus fuit [2] Pyreïcus: arte paucis poſtferendus: [b] propoſito, neſcio an deſtruxerit ſe: quoniam humilia quidem ſecutus, humilitatis tamen ſummam adeptus eſt gloriam. Tonſtrinas, ſutrinaſque pinxit, & aſellos, & obſonia, ac ſimilia: ob hoc cognominatus [3] Rhyparographos, in iis conſummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris veniere, quam maximæ multorum. E diverſo [4] Mæniana, inquit Varro, omnia operiebat [5] Serapionis tabula [6] ſub Veteribus. Hic ſcenas optime pinxit, ſed hominem pingere non potuit. [7] Contra Dionyſius nihil aliud, quam homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. [8] Parva & Callicles fecit: [9] item Calades [10] comicis tabellis: utraque [11] Antiphilus. [12] Nam & Heſionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minerva, qui ſunt [13] in Schola in Octaviæ porticibus: [14] & in Philippi, Liberum Patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum

Interpretatio.

a *Laſciviam.*] Laſciviæ ac mollitiei imaginem.

b *Propoſito.*] Propoſito vero ſuo, in humilibus operibus hærendo, neſcio an non ipſe adverſatus ſit: nam licet res humiles pinxerit, per eas tamen ingentem in eo rerum humilium genere gloriam picturæ eſt adeptus: *Nec humilis rerum humilium pictor fuit.*

Notæ.

177. *Caſſandro.*] Macedoniæ regi.

178. *In qua tres Sileni.*] Sic libri omnes. Sileni Bacchi miniſtri dicuntur, Σειληνοὶ, teſte Strabone, lib. 10. pag. 468. Nomen habere a Sileno Nyſiorum rege, qui ſubſidium Baccho tulerit, auctor Diodorus Sicul. in Bibl. lib. 4. Hinc Catullus:

Cum thiaſo Satyrorum, & Niſigenis.

Propertius, lib. 2. Eleg. 32.

Silenique ſenes, & pater ipſe chori.

179. *Ita ut venuſtate ei.*] Sic totidem plane ſyllabis, nec pluribus, MSS. Reg. 2. & Pintiani. Libri editi adjiciunt his multa, ſed ſpuria: *ita ut vetuſta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuoſi animi, & cui pauci comparentur.*

180. *Cothurnus ei.*] Pingendi ratio grandis, excelſa, nobilis. Galli dicunt, *la maniere grande & noble.* Cothurnos induebant Tragœdi, cum in theatro fabulam acturi erant: unde pro alto & exaggerato dicendi, aliudve faciendi genere accipiuntur. Horatius in Arte:

Hunc ſocci cepere pedem, grandeſque cothurni.

181. *Hujus fuerat.*] Ita egregie Reg. 2. cum in editis hactenus libris omnia perturbata, immutataque ſic legantur: *Ad quem de hac arte ſcripſit, qui hujus fuit ætatis. Ariſtidis Thebani diſcipuli fuerunt,* &c. De Ariſtide Thebano dictum ſuperius, num. 19. Huic diſcipulum fuiſſe cognominem nunc Plinius aſſeverat.

182. *Fuerunt & filii.*] Hujus filii, hoc eſt, Perſei, non Ariſtidis.

183. *Niceros & Ariſton.*] Νίκερος & Ἀρίστων. Ita Reg. 2. & alii. In libris editis, *Ariſtippus.* Ariſton is videtur eſſe, de quo lib. 34. ſect. 19. num. 25.

184. *Diſcipuli.*] Ejuſdem Perſei, cujus filii proxime appellati.

Sect. XXXVII. 1. *Minoris picturæ.*] Modicæ amplitudinis, *de petit volume.*

2. *Pyreïcus.*] Meminit Propertius, lib. 3. Eleg. 8. ex emendatione Beroaldi:

Pyreïcus parva vindicat arte locum.

Prius apud Propertium *Parrhaſius* legebatur. In Plinianis cod. MSS. *Preïcus* & *Pracius*, legimus. Quid ſtatui certo de ea voce oporteat, hæremus.

3. *Rhyparographos.*] Ita clare Reg. 2. cum libris omnibus editis, poſt Hermolaum. Ῥυπαρογράφος intelligitur, ſordidarum atque humilium rerum pictor.

4. *Mæniana.*] Pergulæ projectæ, fuere in Foro Romæ, unde pictorum tabulæ venales pendebant, ut diximus num. 12. Nomen habet a Mænio, a quo & columna Mænia appellata Vulgus in Gallia ſalientes vocat, *des Saillies, des Avances.* Codex Theod. lib. 15. tit. 1. lib. 45. *Tabulata intercolumniis adfixa:* unde videlicet populus ſpectare poterat. Labeo J. C. *Projecta.* Nominis cauſam docet Aſconius in Divin. *Mænius, cum domum ſuam venderet Catoni & Flacco Cenſoribus, ut ibi Baſilica ædificaretur, exceperat jus ſibi unius columnæ, ſuper quam tectum projiceret ex provolantibus tabulatis: unde ipſe & poſteri ejus ſpectare munus gladiatorium poſſent: quod etiam tum in foro dabatur. Ex illo igitur columna Mænia vocitata eſt.* Feſtus: *Mæniana ædificia a Mænio ſunt appellata. Is enim primus ultra columnas extendit tigna, quo ampliarentur ſuperiora.* Hoc loco Mæniana Varro, pro tabulis, quæ ibi venales proponebantur, accipit.

5. *Serapionis.*] Pictoris σκηνογράφου.

6. *Sub veteribus.*] Sub veteribus fori tabernis, perguliſve, ut diximus ſect. 8. His etiam veterum Mænianorum nomen fuit, uti ex Cicerone diximus, lib. 4 Acad. Quæſt. num. 70. *Veterum, ut Mænianorum, ſic Academicorum umbram ſecutus eſt.* De Veteribus Plautus in Curcul. act. 4. ſc. 1. verſu 19.

Sub Veteribus, ibi ſunt qui dant, quique accipiunt fenore.

7. *Contra Dionyſius.*] Patria is Colophonius fuit, ut quidem Ælianus prodidit, lib. 4. Var. hiſt. cap. 3.

8. *Parva & Callicles.*] Idem fortaſſis & fictor Megarenſis, cujus opera laudantur in primis a Pauſania, lib. 6. Eliac. poſter.

9. *Item Calades.*] Καλάδης, quo nomine is fuit qui leges Athenienſibus dediſſe fertur, Ἀθηναίοις, ὡς λέγεται, νόμους γράψαι, & ab iis idcirco ſtatuæ honorem obtinuiſſe. Qui hunc Pauſaniæ locum accuratius penſitarit, intelliget is profecto, vanam illius conjecturam eſſe, qui ſic emendat, κώμους γράψαι, hoc eſt, comeſſantium tabellas: ut eum ipſum ſignari a Græco ſcriptore ſuadeat, cujus comicæ tabulæ a Plinio commendantur. Dignum ſcilicet ſtatua opus. Et quis tabulas comicas ſic interpretari velit? Hic libri editi *Calaces* habent: MSS. *Calates.*

10. *Comicis tabellis.*] Quæ perſonas repræſentent, quales in Comœdorum fabulis inducuntur.

11. *Antiphilus.*] Ἀντίφιλος ζωγράφος, Tzetzæ, Chil. 8. hiſt. 197. verſ. 395. Pictorem hunc ab eximia facilitate laudat Quintilianus, lib. 12. cap. 10. pag. 894.

12. *Nam & Heſionam.*] Laomedontis filiam, Priami ſororem. Conſule Mythologos, & Maronem, lib. VIII. Æneid. verſu 157.

13. *In ſchola.*] Nomine ſororis Octaviæ Porticum Auguſtus condiderat, ut auctor eſt Suetonius, cap. 29. Fuit regione Urbis nona, prope Theatrum Marcelli: complectebatur ea templa duo, Junonis & Apollinis, Curiam, Scholam, Bibliothecam. Schola ſtatio quædam inſtar ludi litterarii fuit, in quem Philoſophi, & reliquis doctrinis exculti homines convenire ſolebant, ut publicis diſputationibus & colloquiis exercerentur.

14. *Et in Philippi.*] In porticu Philippi, de qua diximus ſect. 36. num. 4.

tauro emisso expavescentem : [15] in Pompeïa vero Cadmum & Europen. [a] Idem jocoso nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Unde hoc genus picturæ grylli vocantur. Ipse in Ægypto natus didicit a Ctesidemo.

Decet non sileri & [16] Ardeatis templi pictorem, præsertim civitate donatum ibi, & carmine, quod est in ipsa pictura his versibus:

[17] Dignis digna loca picturis condecoravit,
Reginæ Junonis [18] Supremi conjugis templum,
Marcus Ludius [19] Helotas Ætolia oriundus,
Quem nunc & post semper ob artem hanc Ardea laudat.

Eaque sunt scripta [20] antiquis litteris Latinis: [b] [21] non fraudando & Ludio, Divi Augusti ætate, qui primus instituit amœnissimam parietum picturam, villas & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optaret: varias ibi obambulantium species, aut navigantium, terraque villas adeuntium asellis aut vehiculis. Jam piscantes, aucupantesque, aut venantes, aut etiam vindemiantes, sunt in ejus exemplaribus: [c] [22] nobiles, palustri accessu villæ, succollatis sponsione mulieribus, labantes trepidique feruntur: plurimæ præterea tales argutiæ facetissimi salis. Idemque [d] subdialibus maritimas urbes pingere instituit, blandissimo aspectu, minimoque impendio.

Sed nulla gloria artificum est, nisi eorum qui tabulas pinxere: eoque venerabilior apparet antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos uno in loco mansuras, quæ ex incendiis rapi non possent. Casula Protogenes contentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. [23] Omnis eorum ars urbibus excubabat, pictorque [24] res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber paulo ante Divum Augustum: nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicujus feminæ amore flagrans, & ob id Deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaque in pictura ejus scorta numerabantur. Fuit & nuper gravis ac severus, idemque floridus, humilis rei pictor Amulius. Hujus erat Minerva, spectantem aspectans, quacumque aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum gravitate, quod semper togatus, [25] quanquam in machinis. [26] Carcer ejus artis Domus aurea fuit: & ideo non exstant exempla alia magnopere. Post eum fuere in auctoritate Cornelius Pinus, & Accius Priscus, qui [27] Honoris & Virtutis ædes Imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

CAP. XI. XXXVIII. Non est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in Triumviratu quodam loco deductus a magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum iis postero die expostulavit, somnum ademptum sibi volucrum concentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circumdedere loco: eoque terrore aves tum siluisse narratur, & postea cognitum ita est posse compesci.

XXXIX. [1] Ceris pingere, ac picturam inurere quis excogitaverit, non constat.

INTERPRETATIO.

a *Idem.*] Idem pinxit hominem habitu ridiculo, nomenque tabulæ finxit, Gryllum.

b *Non fraudando.*] Neque prætermittenda Ludii commendatio est.

c *Nobiles.*] Nobiles, ut bajuli, per accessum palustrem cuiusdam villæ, colla mulieribus ex sponsione onerati, vacillantes ac veluti oneri metuentes incedunt.

c *Subdialibus.*] In iis, quæ sub dio sunt, inambulationibus.

NOTÆ.

15. *In Pompeïa.*] Prope theatrum Pompeïi, regione Urbis nona, & porticus Pompeïana fuit, de qua Vitruvius, lib. 5. cap. 9. pag. 92.

16. *Ardeatis templi.*] Cujus picturas antiquiores esse Urbe Roma dictum est superius, sect. 6.

17. *Dignis digna loca.*] Sic Gruterus edidit, in Inscriptionibus, pag. 1065. ex vetusto lapide:

DIGNE. DOCTILOQVEIS. PICTVREIS. CONDECORAVIT.
REGINÆ. JVNONI. SVPREMI. CONIVGI. TEMPLVM.
MARCVS. LVDIVS. ELOTAS. AETOLIA. ORIVNDVS.
QVEM. NVNC. ET. POST. SEMPER. OB. ARTEM. HANC. ARDEA. LAVDAT.

18. *Supremi.*] Hoc est, Jovis. Ita M S S. Reg. 2. Colb. 3. aliique: non, ut editi hactenus libri, *supremæ*.

19. *Helotas.*] Εἵλωτες a Lacedæmoniis transfugæ appellati. Strabo, lib. 6. pag. 278.

20. *Antiquis litteris Latinis.*] De his egimus lib. 7. sect. 58.

21. *Non fraudando & Ludio.*] Familiaris locutio Plinio, ut constabit ex Indice.

22. *Nobiles.*] Vide Notas & Emend. num. XIII.

23. *Omnis eorum.*] Reg. 2. *Omnium eorum.* Malim ego, *Omnibus.*

24. *Res communis.*] Rem communem vocat, propter tabulas, quæ demi, atque in locum alium transferri possent: ut ex Achaïa L. Mummium transtulisse permulta superius vidimus.

25. *Quanquam in machinis.*] Ut sunt ii qui vel in scala sublimes, vel suspensi in corbibus, summa ædium tabulata, camerarumque fornices picturis exornant. His quanquam in machinis penderet ille, nunquam tamen induxit animum ut pingeret, nisi togatus.

26. *Carcer ejus artis.*] Præclara ejus artificis opera domo Neronis aurea inclusa fuere. De ea domo dicemus libro seq. sect. 24. num. 5.

27. *Honoris & Virtutis.*] Fuere ædes geminæ, proxime inter se se junctæ. Symmachus, lib. 1. epist. 14. *Bene ac sapienter majores nostri, ut sunt alia ætatis illius, ædes Honori atque Virtuti gemellas junctim locarunt: commenti, quod in te* (Ausonium alloquitur) *vidimus: ibi esse præmia honoris, ubi sunt merita virtutis.* P. Victor in prima regione Urbis, juxta portam Capenam, *Vicus Honoris & Virtutis*, ab ædibus nimirum proximis sic appellatus. Sunt Galbæ & Vitellii & Vespasiani nummi inscripti, HONOS ET VIRTVS.

Sect. XXXIX. 1. *Ceris pingere.*] Discoloribus ceris pin-

[2] Quidam Ariſtidis inventum putant, poſtea conſummatum a Praxitele. Sed aliquanto vetuſtiores encauſticæ picturæ exſtitere, ut Polygnoti, & Nicanoris, & [3] Arceſilai Pariorum. [4] Lyſippus quoque Æginæ picturæ ſuæ inſcripſit, ἐνέκαυσεν: quod profecto non feciſſet, niſi encauſtica inventa.

XL. [1] Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxiſſe tantum encauſta, ſed etiam docuiſſe traditur [2] Pauſian Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit, ejuſdemque primo diſcipulus. [3] Pinxit & ipſe penicillo parietes Theſpiis, cum reficerentur quondam a Polygnoto picti: multumque comparatione ſuperatus exiſtimabatur, [4] quoniam [a] non ſuo genere certaſſet. Idem & lacunaria primus pingere inſtituit, [5] nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Parvas pingebat tabellas, maximeque pueros. Hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturæ ratio eſſet illa. Quamobrem arti daturus & celeritatis famam, abſolvit uno die tabellam, quæ vocata eſt [6] Hemereſios, puero picto. Amavit in juventa [7] Glyceram municipem ſuam, [8] inventricem coronarum: certandoque imitatione ejus, ad numeroſiſſimam florum varietatem perduxit artem illam. Poſtremo pinxit illam ſedentem cum corona, quæ e nobiliſſimis ejus tabula appellata eſt [9] Stephaneplocos, ab aliis Stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas ſuſtentaverat paupertatem. Hujus tabulæ exemplar, quod [10] apographon vocant, [11] L. Lucullus [12] duobus talentis emit [13] Dionyſiis Athenis.

24. Pauſias autem fecit & grandes tabulas, ſicut ſpectatam in Pompeïi porticibus boum immolationem. Eam enim picturam primus invenit, quam poſtea imitati ſunt multi, æquavit nemo. Ante omnia cum longitudinem bovis oſtendere vellet, adverſum eum pinxit, non tranſverſum: & abunde intelligitur amplitudo. Dein cum omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condant nigro: hic totum bovem atri coloris fecit, umbræque corpus ex ipſo dedit, magna prorſus arte in æquo exſtantia oſtendens, [b] & in confracto ſolida omnia. Sicyone & hic vitam egit, diuque fuit illa patria picturæ. Tabulas inde e publico omnes propter æs alienum civitatis addictas, [14] Scauri ædilitas Romam tranſtulit.

25. Poſt eum eminuit longe ante omnes Euphranor Iſthmius, Olympiade centeſima quarta, idem qui inter fictores [15] dictus eſt a nobis. Fecit & coloſſos, & marmora, ac ſcyphos ſcalpſit: docilis ac laborioſus ante omnes, & in quocumque genere excellens, ac ſibi æqualis. Hic primus videtur expreſſiſſe dignitates heroum, & uſurpaſſe ſymmetriam. [16] Sed fuit univerſitate corporum exilior, capitibus articuliſque grandior. Volumina quoque

INTERPRETATIO.

a *Non in ſuo.*] Non in quo maxime excellebat genere picturæ.

b *Et in confracto.*] Et cum veluti fracta ſint *unius corporis membra omnia*, ſolida tamen omnia videantur.

NOTÆ.

gebant antiqui; picturamque inurebant: quod quomodo fieret, dicemus inferius, ſect. 41. Interim de diſcoloribus ceris Varro teſtis, lib. 2. de re ruſt. *Pictores loculatas magnas habent arculas, ubi diſcolores ſunt ceræ.*

2. *Quidam Ariſtidis.*] Ejus qui Polycleti diſcipulus fuit, de quo lib. 34. ſect. 19. num. 12. De Praxitele, ibidem, num. 10.

3. *Arceſilai.*] Pictoris hujuſce mentio apud Pauſan. in Attic. lib. 1. pag. 2.

4. *Lyſippus. . . . ἐνέκαυσεν.*] Hoc igitur tertium opus ex iis eſt quæ abſolute inſcripta fuiſſe ſcribitur in præfatione ad Titum, ILLE FECIT: non pendente titulo, ILLE FACIEBAT: hoc eſt, non Λύσιππος ἐνεκαίει, ſed ΛΥΣΙΠΠΟΣ. ΕΝΕΚΑΥΣΕΝ.

Sect. XL. 1. *Pamphilus.*] De quo ſect. 36. num. 8.

2. *Pauſian.*] Παυσίου pictoris opera laudat Pauſanias in Corinth. lib. 2. pag. 234. Horat. 2. Satyr. 7. verſ. 95.

Vel quum Pauſiaca torpes inſane tabella.

3. *Pinxit & ipſe.*] Pauſias ſcilicet. Vide Notas & Emend. num. XIV.

4. *Quoniam non ſuo genere.*] Pauſias enim encauſto, Polygnotus penicillo excelluit. Encauſto pingere, & penicillo pingere, differunt: ceris illud, iſtud coloribus.

5. *Nec cameras ante.*] Cameræ lacunaribus ornabantur, aut muſivo opere pingebantur. Ipſa lacunaria vel deaurari ſolebant, vel pingi coloribus, quod Pauſiæ primo inventum fuit. Auctor quæſtionum Veteris & Novi Teſt. quæſt. 106. *Sicut enim ad ornamentum domus pertinet, ſi camera ejus habeat auro diſtincta laquearia*, &c. Iſidorus, lib. 19. cap. 12. *Laquearia ſunt, quæ cameram ſubtegunt & ornant, quæ & lacunaria dicuntur: quod lacus quoſdam quadratos vel rotundos, ligno vel gypſo vel coloribus habeant pictos, cum ſignis intermicantibus.* Quem Iſidori locum immerito Salmaſius reprehendit, in Notis ad Fl. Vopiſcum, pag. 393. ubi negat lacunaria cameris umquam ſuppoſita fuiſſe. Atqui hoc Plinius diſerte confirmat: Et Conſtantinus M. in epiſtola, quam Euſebius recitat, lib. 3. de ejus vita cap. 32. Τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάραν, πότερον λακωναρίαν, ἢ δι' ἑτέρας τινὸς ἐργασίας γενέσθαι σοι δοκεῖ, παρὰ σοῦ γνῶναι βούλομαι. Εἰ γὰρ λακωναρία εἶναι μέλλοι, δυνήσεται καὶ χρυσῷ καλλωπισθῆναι τὸ λειπόμενον. *Porro cameram Baſilicæ utrum laqueatam, an alio quopiam operis genere faciendam cenſeas, certior a te fieri velim. Nam ſi laqueata fiet, auro quoque poterat exornari.*

6. *Hemereſios.*] Ἡμερήσιος, diei unius pictura.

7. *Glyceram municipem ſuam.*] Sicyoniam igitur. At Glycere meretrix, quæ Praxitelis amica a Strabone dicitur, lib. 9. pag. 410. Theſpienſis e Bœotia fuit.

8. *Inventricem coronarum.*] Sic libri omnes, etiam MSS. non *vitricem*, ut fingit Salmaſius, in Solin. pag. 246. inaudita prorſus in Latio voce, cum *vietricem* dici potius ars pateretur, quanquam ægre.

9. *Stephaneplocos.*] Ita Reg. 2. non *ſtephanoplocos*: quanquam & iſtud æque Græce dicitur. Στεφανηπλόκος, *textrix coronarum*: Στεφανόπωλις, *venditrix coronarum.*

10. *Apographon.*] Quod ad exemplar effingitur, ἀπόγραφον Græci dicunt, *Une copie.*

11. *L. Lucullus.*] Is qui poſt bellum Mithridaticum, converſus ad otium, tradidit ſe luxui, magnificentiaque villarum, ſignorum & tabularum ornamentis Romanos omnes ſuperavit.

12. *Duobus talentis.*] Atticis nimirum: Gallicæ monetæ libræ ſunt, 4000.

13. *Dionyſiis.*] Feſtis ludiſque Dionyſiacis, qui magno apparatu ab Athenienſibus celebrabantur. Eadem Bacchanalia appellata. In libris hactenus editis, *a Dionyſio.* At MSS. Reg. 2. & Pintiani, *Dionyſius.*

14. *Scauri ædilitas.*] De qua lib. 36. ſect. 24. num. 7.

15. *Dictus eſt a nobis.*] Libro 34. ſect. 19.

16. *Sed fuit univerſitate.*] Corpora tota fecit exiliora, grandiora capita. Quod vitium & in Zeuxide notatum ſuperius,

composuit de symmetria & coloribus. Opera ejus sunt, [17] equestre prælium, [18] duodecim Dii: [19] Theseus, in quo dixit, eumdem apud Parrhasium rosa pastum esse, suum vero carne. Nobiles ejus tabulæ Ephesi, Ulysses simulata vesania bovem cum equo jungens: [20] & palliati cogitantes: dux gladium condens.

26. Eodem tempore fuit [21] & Cydias, cujus tabulam Argonautas [22] H-S CXLIV. Hortensius Orator mercatus est, eique ædem fecit in Tusculano suo.

27. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Hujus est clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicenque inter pauca laudatus.

28. Ipse diligentior, [23] quam numerosior, & in coloribus severus, maxime inclaruit discipulo [24] Nicia Atheniensi, qui diligentissime mulieres pinxit. Lumen & umbras custodivit, atque ut eminerent e tabulis picturæ, maxime curavit. Opera ejus, [25] Nemea advecta ex Asia Romam [26] a Silano, quam [27] in Curia diximus positam: item Liber Pater in æde [28] Concordiæ: [29] Hyacinthus, quem Cæsar Augustus delectatus eo secum deportavit Alexandria capta: & ob id Tiberius Cæsar [30] in templo ejus dicavit hanc tabulam: & Diana. Ephesi vero est [31] Megabyzi sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulcrum: Athenis [32] Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit [33] Attalo regi [34] talentis sexaginta, potiusque patriæ suæ donavit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus sunt [35] Calypso, & Io, & Andromeda: Alexander quoque [36] in Pompeii porticibus præcellens, & Calypso sedens. [37] Huic quidem adscribuntur quadrupedes. Prosperrime canes expressit. Hic est Nicias, [38] de quo dicebat Praxiteles interrogatus, quæ maxime opera sua probaret in marmoribus: Quibus Nicias manum admovisset, tantum [39] circumlitioni

NOTÆ.

sect. 36. num. 2. *Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus, articulisque.*

17. *Equestre prælium.*] Laudatur id Euphranoris opus & a Pausania, lib. 1. Attic. pag. 5. Equestre illud prælium ait fuisse, in quo ex Atheniensibus Gryllus Xenophontis F. e Bœotis Epaminondas Thebanus in primis claruere.

18. *Duodecim dii.*] De hac pictura Pausanias, loc. cit. Elegantius vero Valerius Max. lib. 8. cap. XI. pag. 46. His illi Ennii versibus continentur:

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars:
Mercurius, Jovis, Neptunus, Volcanus, Apollo.

19. *Theseus.*] Tradit eadem & Plutarchus, lib. 1. de gloria Athen. pag. 546. Ὥσπερ Εὐφράνωρ τὸν Θησέα τὸν ἑαυτοῦ, τῷ Παῤῥασίου παρέβαλε, λέγων τὸν μὲν ἐκείνου ῥόδα βεβρωκέναι· τὸν δὲ ἑαυτοῦ κρέα βόεια. Unde Pintiani emendatio exsufflatur, libris invitis omnibus ita scribentis, *rore pastum esse*, non *rosa*.

20. *Et palliati cogitantes*, &c.] Sic Reg. 2. ceterique probatiores libri primitivi, typique. Frustra sunt, qui ex nescio quo exemplari inducunt, *Et Palamedes dux fasce gladium condens.* Plinius inferius iterum, num. 30. de Timomachi picturis: *Palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem.*

21. *Et Cydias.*] Κυδίας Eustathio in Dionys. vers 526. ubi hunc pictorem e Cyntho, quæ Cycladum una est, oriundum ait.

22. *H-S. CXLIV.*] Hoc est, sestertiûm centum quadraginta quatuor millibus. Gallicæ monetæ libræ sunt, seu floreni 14400.

23. *Quam numerosior.*] Diligens, inquit, pictor Antidotus fuit: sed non plurimas idem tabulas pinxit: non uti Zeuxis, de quo num. 5. *Fecundus artifex.* Sic libro 34. sect. 19. num. 3. Myron *numerosior arte quam Polycletus*, dicitur.

24. *Nicia.*] Νικίας ζωγράφος Ἀθηναῖος, Plutarcho, lib. de gloria Athen. pag. 346. Nicomedis filium facit Pausanias, lib. 1. Attic. pag. 57. & in pingendis etiam animalibus eximium tradit: Νικίας ὁ Νικομήδους ζῶα ἄριστος γράψαι τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ. Vide & quæ de eo referat Ælianus, lib. 3. Var. hist. cap. 31.

25. *Nemea.*] Diximus de ea, libri hujus sect. 10.

26. *A Silano.*] A Licinio Nerva Silano, cujus nomen in nummis Antiochensium legitur: ΕΠΙ ΣΙΛΑΝΟΥ. ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. Fuit is pater Silani, qui nepos neptis Augusti fuit, ut Plinius ait, libro VII. sect. XI.

27. *In Curia diximus positam.*] Sect. 10.

28. *Concordiæ.*] Regione Urbis octava.

29. *Hyacinthus.*] Lusit in hanc tabulam Martialis, lib. 14. Epigr. 173. cujus lemma: *Hyacinthus in tabula pictus:*

Flectit ab inviso morientia lumina disco
Oebalius, Phœbi culpa dolorque, puer.

30. *In templo ejus.*] Templum Augusti in foro Romano fuit.

31. *Megabyzi.*] Diximus de eo superius sect. 36. num. 16.

32. *Necromantia.*] Vaticinium mortuis evocatis, locumque ubi id umbræ reddunt, vox ea sonat, νεκρομαντεία. Ciceroni, lib. 1. Tusc. num. 37. νεκύα Homeri appellatur: eaque pars Odysseæ intelligitur, qua inferos Ulysses descendisse fingitur, umbrasque ibi esse allocutus.

33. *Attalo regi.*] Ptolemæo potius, si Plutarcho fides, in libro de vita secund. Epicur. pag. 1093.

34. *Talentis sexaginta.*] Atticis nimirum: quæ Gallicæ monetæ libras, seu florenos efficiunt 144000.

35. *Calypso*, &c.] Calypso, quæ naufragum Ulyssem hospitaliter recepit. Io a Jove adamata, & in vaccam conversa. Andromeda, quam Ceto expositam Perseus periculo liberavit. Hujus picturæ argumentum explanat geminum epigramma, in Anthologia, lib. 4. cap. 9. ex quo adjectum intelligimus & Gorgonis caput, cujus ope virginem Perseus liberavit: simulque Cassiopen Andromedæ matrem, quæ Nereidas ad alligandam scopulo filiam, ut a ceto voraretur, concitarat, quod eam Nereidas antecellere forma jactitaret. Prius est Antiphili:

Αἰθιόπων ἁ βῶλος· ὁ δὲ πτερόεις τὰ πέδιλα,
Περσεύς. ἁ δὲ λίθῳ προσδέτος Ἀνδρομέδα.
Ἁ προτομά, Γοργοῦς λιθοδερκέος· ἆθλον ἔρωτος
Κῆτος· Κασσιόπας, ἁ λάλος εὐτεκνίη.
Χ' ἁ μὲν ἀπὸ σκοπέλοιο χαλᾷ πόδας ἠθάδι νάρκα,
Νωθρόν· ὁ δὲ μναστὴρ νυμφοκομεῖ τὸ γέρας.
Æthiopum regio est: qui fert talaria, Perseus:
Hæc adjuncta feris cautibus, Andromede.
Gorgonis hoc sectum caput est: certamen amoris
Bellua: Cassiopes, garrula fertilitas.
Liberat illa pedes longa torpedine segnes
A scopulo: potitur virgine victor amans.

Alterum Arabii Scholastici:

Κηφεὺς Ἀνδρομέδην, ἢ ζωγράφος ἄνθετο πέτραις;
Καὶ γὰρ ἀπ' ὀφθαλμῶν ἡ κρίσις ἀμφίβολος.
Κῆτος δὲ πιλάδεσσιν ἐπὶ γναμπτῇσι χαράχθη,
Ἢ ἀπὸ Νηρῆος γείτονος ἐξανέδυ.
Ἔγνων ταῦτα· σοφός τις ἀνὴρ ἤγειρε. δεινὸς ἀληθῶς
Τεύξατο καὶ βλεφάρων καὶ πραπίδων ἀπάτην.
Cepheus Andromeden, an pictor rupe ligavit?
Namque oculus non quit cernere, credat utrum.
Picta super scopulos ostenditur horrida pistrix,
An de vicino tollitur illa mari?
Agnosco vix signa manus: O magnus in arte,
Lumina qui potuit fallere, quique animos!

Quæ porro comminiscendæ hujus de Andromeda fabulæ causa exstiterit, Cetumque vere navigii, non belluæ, nomen fuisse, aliaque huc spectantia, prolixe Conon explanat, in Bibl. Phlotii, cod. CLXXXVI. hist. XL. pag. 448.

36. *In Pompeii porticibus.*] De quibus sect. 37.

37. *Huic quidem.*] M S S. *fidem*, mendose. Sunt qui *Phidiæ* reponant, vitiosius. In quadrupedibus pingendis palmam tulisse Niciam auctor est Pausanias paulo antea a nobis laudatus.

38. *De quo dicebat ... interrogatus.*] Dicebat, inquam, ea sibi opera maxime probari, quibus Nicias manum admovisset. Simili textura verborum usus ipse sect. 8. *De qua Teutonorum legatus respondit interrogatus*, &c.

39. *Circumlitioni.*] Marmora coloribus tenuissimis illinebant, qui repercussu claritatem marmoris excitaret, custodiretque a pulvere & sordibus. Galli dicunt, *vernir.* Se-

ejus

ejus tribuebat. [40] Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eumdem quidam faciant Olympiade centesima duodecima.

29. Niciæ comparatur, & aliquanto præfertur Athenion [41] Maronites, Glaucionis Corinthii discipulus, & austerior colore, & in austeritate jucundior, ut in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine [42] Phylarchum, Athenis frequentiam, quam vocavere [43] Syngenicon. [44] Item Achillem virginis habitu occultatum, Ulysse deprehendente. Et in una tabula, sex signa: quaque maxime inclaruit, agasonem cum equo. Quod nisi in juventa obiisset, nemo ei compararetur.

30. Est nomen & Heraclidi Macedoni. [45] Initio naves pinxit: captoque rege Perseo Athenas commigravit, ubi eodem tempore erat [46] Metrodorus pictor, idemque Philosophus, magnæ in utraque scientia auctoritatis. Itaque cùm L. Paulus devicto Perseo petiisset ab Atheniensibus, ut sibi quam probatissimum Philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eumdem in utroque desiderio præstantissimum: quod ita Paulus quoque judicavit.

[47] Timomachus Byzantius Cæsaris Dictatoris ætate Ajacem, & Medeam pinxit, ab eo in Veneris Genetricis æde positas, [48] octoginta talentis venumdatas. [49] Talentum Atticum x. VI. taxat M. Varro. Timomachi æque laudantur [50] Orestes, [51] Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum

NOTÆ.

Seneca, epist. 86. cujus initium est, *In ipsa Scipionis Africani villa: Pauper sibi videtur ac sordidus.... nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt: nisi illis undique operosa: & in picturæ modum variata circumlitio prætexitur.*

40. *Non satis discernitur.*] At satis discerni temporum ratione ambo a se invicem videntur, cum illius ætas qui Olympiade CXII. vixit, ab Attali temporibus distet annis fere XC. cui regi is, qui nunc laudatur, vendere dicitur tabulam noluisse.

41. *Maronites.*] Ab oppido Thraciæ Maronea, de quo lib. 4. sect. 18. Ἀθηνίων ὁ τοῦ Γλαυκίωνος.

42. *Phylarchum.*] Historicum, ut videtur, cujus in Auctorum Indice meminimus.

43. *Syngenicon.*] Συγγενικὸν, *cognationem.* Ita cum Pintiano scripsimus, quod in MSS. Reg. 2. aliisque, *lyngenicon* vidimus. Et quod num. seq. *cognatio* pariter *nobilium*, picturæ argumentum affertur. Num. item 38. *Oenias Syngenicon* pinxisse dicitur. Editi ante nos libri, *polygynæcon*, πολυγυναικὸν, quæ vox mulierum frequentiam sonat.

44. *Item Achillem.*] Narrat hanc historiam Hyginus, fab. 96. *Thetis Nereis, cum sciret Achillem filium suum, quem ex Peleo habebat, si ad Trojam expugnandam isset, periturum, commendavit eum in insulam Scyron ad Lycomedem regem: quem ille inter virgines filias habitu femineo servabat, nomine mutato.... Achivi autem cum rescissent ibi eum occultari, ad Regem Lycomedem oratores miserunt, qui rogarent, ut eum adjutorium Danais mitteret. Rex cum negaret apud se esse, potestatem eis fecit, ut in regia quærerent. Qui cum intelligere non possent, quis esset eorum, Vlysses in Regio vestibulo munera feminea posuit, in quibus clypeum & hastam, & subito tubicinem jussit canere, armorumque crepitum & clamorem fieri jussit. Achilles hostem arbitrans adesse, vestem muliebrem dilaniavit, atque clypeum & hastam arripuit. Ex hoc est agnitus, suasque operas Argivis promisit, & milites Myrmidones.*

45. *Initio naves.*] Id quoque de Protogene superius dictum, sect. 36. num. 20.

46. *Metrodorus*] Carneadis auditor is fuit Athenis, ut auctor est Cicero, lib. 1. de orat. num. 45. De Architectonice scripsit, ut in Auctorum Indice diximus. Item de poëtis, ut auctor est Plutarchus, lib. adv. Epic. pag. 1094. Vixit Persei Macedoniæ regis temporibus.

47. *Timomachus .... Medeam.*] In hanc pictoris ejus tabulam, ut ceteros sileam, egregie lusit Antiphilus Byzantius, in Anthol. lib. 4. cap. 9. cujus epigramma Latine Ausonius reddidit, Epigr. 121.

Medeam vellet cum pingere Timomachi mens,
Volventem in natos crudum animo facinus:
Immanem exhausit rerum in diversa laborem,
Fingeret affectum matris ut ambiguum.
Ira subest lacrymis: miseratio non caret ira:
Alterutrum videas ut sit in alterutro.
Cunctantem satis est: nam digna est sanguine mater
Natorum: tua non dextera, Timomache.

Et Epigr. 122. cujus hic exitus est:

Laudo Timomachum: matrem quod pinxit in ensem
Cunctantem, prolis sanguine ne maculet.

De priore vero, seu de Ajacis insanientis pictura ab eodem Timomacho elaborata, incerti scriptoris epigramma exstat, lib. 4. Anthol. cap. 6.

Αἴας Τιμομάχου πλέον ἢ πατρός. ἥρπασε τέχνα
Τὴν φύσιν· ὁ γράψας εἶδέ σε μαινόμενον.
Καὶ συνελυσσήθη χεὶρ ἀνέρι· καὶ τὰ κέρασα
Δάκρυα τοὺς λύπης πάντας ἔμιξε πόνους.

In libris editis Αἴσαν Τιμομάχου corrupte legitur.

Ajax Timomachi magis es, quam patris: in arte
Natura est: rabiem viderat ille tuam.
Cumque viro furiata simul manus: omne doloris
Ingenium trucibus miscuit in lacrymis.

48. *Octoginta talentis.*] Monetæ Gallicæ libras hæc omnino efficiunt, sive florenos, 192000. Hic exclamare lubet cum Seneca, epist. 96. *Quid inter pueros & nos interest? nisi quod nos circa tabulas & statuas insanimus, carius inepti? Illos reperti in litore calculi læves, & aliquid habentes varietatis delectant*, &c.

49. *Talentum Atticum X. VI.*] Hoc est, denariûm sex millibus. Gallicæ monetæ libris, ut vocant, 2400. Recte. Festus similiter Atticum talentum definit sex millibus denariûm. Gellius, lib. 3. cap. 17. tria talenta Attica ait efficere LXXII. millia sestertiûm, hoc est, XVIII. denariûm millia. Seneca & Priscianus talentum Atticum aïunt esse XVIII. sestertia: sive quatuor & viginti sestertiûm millia: hoc est, sex millia denariûm: quæ ter ducta efficiunt illa Gellii LXXII. sestertia. Talentum istud *magnum* a Plauto vocatur, quod dicimus moneta Gallica, *deux mille quatre cent livres*: sive *huit cens écus.* Mna, sive mina, ut a Plinio centum denariis definitur, in fine libri XXI. monetæ Francicæ, efficit libras, ut vocant, quadraginta, *quarante francs.* Hanc porro nostram ac Plinianam talenti ac minæ æstimationem egregie confirmat Herodotus, insigni loco certe, libro III. pag. 241. ubi de pretio, quo conductus est Democedes medicus ætate sua celebratissimus. *Æginetæ*, inquit, *anno sequente conduxerunt eum talento: Athenienses anno tertio centum minis: Polycrates quarto anno talentis.* Qua in oratione semper, ut par est, merces crescit. Galli dicerent: *Les Magistrats d'Egine lui assignérent deux mille quatre cent livres, ou huit cent ecus: ceux d'Athenes, quatre mille frans: Polycrate alla jusqu'à quatre mille huit cent livres, ou seize cens écus.* Aliud est talentum minus, quod triginta libris Gallicæ monetæ pendebatur, *trente livres, ou dix écus*: cujusmodi talenta accipienda sunt etiam auri, tempore Davidis in sacris libris; & apud Homerum, tum in Iliade, τ'. 217. ψ'. 257. 751. & ω'. 233. tum in Odyssea, θ'. 393.

50. *Orestes.*] Quem furiæ Clytemnestræ matris ab eo interemptæ exagitant.

51. *Iphigenia in Tauris.*] Agamemnonis filia, quam cum parens immolare vellet, Diana virginem miserata, cervam pro ea supposuit: Iphigeniamque per nubes in terram Tauricam detulit: ibique templi sui sacerdotem fecit. Hyginus, fab. 98. & 120. Advenientem illuc postea fratrem Orestem, agnovit ipsa, captumque ab incolis ob sublatum furto Dianæ simulacrum, morti eripuit. Vide Euripidem in ea fabula quam de hoc argumento inscripsit, *Iphigenia in Tauris.* Picturam hanc Nicomachi, credo, describit incertus auctor epigrammatis, in Anthologia, lib. 4. cap. 8.

Μαίνεται Ἰφιγένεια· πάλιν δέ μιν εἶδος Ὀρέστου
Ἐς γλυκερὴν ἀνάγει μνῆσιν ὁμαιμοσύνης.
Τῆς δὲ χολωομένης, καὶ ἀδελφεὸν εἰσορόωσης
Οἴκτῳ καὶ μανίῃ βλέμμα συνεξάγεται.

Iphigenia furit: sed eam conspectus Orestæ
Mitigat, & memorem sanguinis esse jubet:

ſedentem. Præcipue tamen ars ei faviſſe [52] in Gorgone viſa eſt.

31. Pauſiæ & filius & diſcipulus Ariſtolaus e ſeveriſſimis pictoribus fuit : cujus ſunt, Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theſeus : [53] imago Atticæ plebis, [54] boum immolatio. [55] Sunt quibus & Mechopanes ejuſdem Pauſiæ diſcipulus placeat diligentia, quam intelligant ſoli artifices ; alias durus in coloribus, [56] & ſile multus. [57] Nam Socrates jure omnibus placet. Tales ſunt, cum Æſculapio filiæ, [58] Hygia, Ægle, Panacea, Iaſo, & piger, qui appellatur [59] Ocnos, ſpartum torquens, quod aſellus arrodit.

32. Hactenus indicatis [60] in genere utroque proceribus, non ſilebuntur & primis proximi. Ariſtoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. [61] Antiphilus puero ignem conflante laudatus, ac pulcra alias domo ſplendeſcente, ipſiuſque pueri ore : item lanificio, in quo properant omnium mulierum penſa : [a] Ptolemæo venante. Sed nobiliſſimo Satyro cum pelle pantherina, quem [62] Apoſcopevonta appellant. Ariſtophon [63] Ancæo vulnerato ab apro, cum ſocia doloris [64] Aſtypale : numeroſaque tabula, in qua ſunt Priamus, Helena, Credulitas : Ulyſſes, Deïphobus, [65] Dolus. Androbius pinxit [66] Scyllin ancoras Perſicæ claſſis præcidentem. [67] Artemon [68] Danaën, mirantibus eam prædonibus : reginam [69] Stratonicen, Herculem [70] & Deïaniram : [71] Nobiliſſimas autem, quæ ſunt [72] in Octaviæ operibus : [73] Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate conſenſu Deorum in cælum euntem : [74] Laomedontis circa Herculem & Neptunum hi-

Interpretatio.

a *Ptolemæo.*] Ptolemæi Regis venatione picta, *cum venaretur elephantos.*

Notæ.

Illius iratæ pariter, fratremque videntis,
Exagitant oculos hinc furor, hinc pietas.

52. *In Gorgone.*] A Perſeo interfecta.

53. *Imago Atticæ plebis.*] Hoc eſt, Δῆμος Athenienſium, quæ pictura explicatur egregie a Plinio, ſect. 36. num. 5.

54. *Boum immolatio.*] Qua de pictura dictum eſt ſuperius, num. 24.

55. *Sunt quibus & Mechopanes.*] An *Metrophanes* potius ?

56. *Et ſile multus.*] Ochram in pictura plurimam adhibebat. Ita Reg. 2. aliique : editi mendoſe, *ſed & multus.*

57. *Nam Socrates.*] Pictoris id nomen, de quo inferius iterum, lib. 36. ſect. 4. num. 10.

58. *Hygia, Ægle, &c.*] Schol. Ariſtoph. pag. 69. Æſculapii filiæ, Ἰασὼ, Πανάκεια, Ὑγεία, Αἴγλη.

59. *Ocnos.*] Ὄκνος, pigrum ac timidum ſonat : quæ appellatio huic apte convenit, qui abigere aſellum non audeat. Deſcribit hanc picturam Pauſanias lib. 10. Phocic. Ἀνήρ ἐςὶ καθήμενος, ἐπίγραμμα δὲ Ὄκνον εἶναι λέγει τὸν ἄνθρωπον· πεποίηται μὲν πλέκων σχοινίον· παρέςηκε δὲ θήλεια ὄνος ἐπεσθίουσα τὸ πεπλεγμένον ἀεὶ τοῦ σχοινίου. Τοῦτον εἶναι τὸν Ὄκνον φιλεργόν φασιν ἄνθρωπον, γυναῖκα δὲ ἔχειν δαπανηράν· καὶ ὁπόσα συλλέξαιτο ἐργαζόμενος, οὐ πολὺ ἂν ὕςερον ὑπ' ἐκείνης ἀνήλωτο. *Vir quidam ſedens, titulus autem indicat eum Ocnum eſſe. Ipſe funiculum torquet, adſtante aſella, quæ quod tortum fuerit aſſidue abrodat. Hunc Ocnon aïunt hominem fuiſſe induſtrium, operique intentum : ſed uxorem ei fuiſſe ſumptuoſam ac prodigam : ut quidquid is ſuo labore corraderet, id mox abſumeretur ab illa.* Vide Plutarchum, περὶ εὐθυμίας, &c.

60. *In genere utroque.*] In utroque genere pingendi : ſive ceris & encauſto : ſive coloribus ac penicillo.

61. *Antiphilus.*] Alius hic ab eo, de quo ſupra ſect. 37.

62. *Apoſcopevonta.*] Ἀποσκοπεύοντα, ut Reg. 2. & alii MSS. ſive, ut editi, ἀποσκοποῦντα, hoc eſt, collimantem, intuentem ſcopum. Vide Athenæum, lib. 14. pag. 629. & Heſychium, verbo Σκωπευμάτων.

63. *Ancæo vulnerato.*] Lycurgi filio, quem Calydonius aper vulneravit. Recitat hanc hiſtoriam Pauſanias, lib. 8. Arcad. pag. 528. & Hyginus, fab. 248.

64. *Aſtypale.*] Ancæi uxore.

65. *Dolus.*] Ita MSS. Reg. 2. Colb. 3. & Pintiani. Sunt qui *Do'on* ibi legi malint, Priami filium, quem Diomedes occidit. Male : nam uti Priamum Helenamque Credulitas perdidit : ſic Ulyſſem Deïphobumque Dolus nobilitavit : atque idcirco in tabula ea ſuum quibuſque vitium eſt adjunctum.

66. *Scyllin.*] Σκύλλιν Συκιωναῖον eximium urinatorem, qui claſſis Perſicæ venro jactatæ ancoras præcidit, multaque ex eo naufragio ſervata ſibi comparavit. Auctores ſunt Pauſanias, lib. 10. Phocic. & Strabo, lib. 9. pag. 443. Item Apollonidas in Epigrammate Græco, lib. 1. Anthologiæ, cap. 69.

Σκύλλις ὅτε Ξέρξου δολιχὸς ςόλος Ἑλλάδα πᾶσαν
Ἤλαυνεν, βυθίην εὕρατο ναυμαχίην,
Νηρῆος λαθραίοισιν ὑποπλώσας πενάγεσσι,
Καὶ τὸν ἀπ' ἀγκύρης ὅρμον ἔκειρε νεῶν.
Αὔτανδρος δ' ἐπὶ γῆς ὀλίσθανε Περσὶς ἄναυδος
Ὀλλυμένη, πρώτη πεῖρα Θεμιςοκλέους.

Belligeram Xerxis tremeret cum Græcia claſſem,
Invenit Scyllis prælia tecta mari :
Nam vada furtivo delapſus ad ima natatu,
Vincula, quæ curvis dentibus apta, ſecat.
Sic ratibus pereunt pulſis in litora Medi,
Materies famæ prima Themiſtocleæ.

67. *Artemon.*] Ἀρτέμων.

68. *Danaën, mirantibus eam prædonibus.*] De quibus nempe vates Venuſinus, lib. 3. Ode 16.

Incluſam Danaën, turris ahenea
Robuſtæque fores, & vigilum canum
Triſtes excubiæ munierant ſatis
Nocturnis ab adulteris :
Si non Acriſium, virginis abditæ
Cuſtodem pavidum, Juppiter & Venus
Riſiſſent : fore enim tutum iter & patens
Converſo in pretium Deo.
Aurum per medios ire ſatellites, &c.

69. *Stratonicen.*] Reginam in Aſia, ubi Epheſus fuit, ut mox Plinius ipſe dicet.

70. *Et Deïaniram.*] Veſtem marito Herculi porrigentem, centauri tinctam ſanguine, qua ille induta flagrare cœpit. Hygin. fab. 36.

71. *Nobiliſſimas.*] Subintellige, picturas.

72. *In Octaviæ operibus.*] Hoc eſt, porticibus & ſcholis, de quibus egimus ſect. 37. *In Octaviæ operibus* iterum dixit idem, lib. 36. ſect. 4. num. 3.

73. *Herculem ab Oeta.*] In Oeteo monte pyram ſtruxerat Herculi Philoctetes, in quam ſe ille conjecit, exutaque mortalitate cælum conſcendit. Hyginus, loco cit.

74. *Laomedontis.*] *Neptunus & Apollo dicuntur Trojam muro cinxiſſe. His rex Laomedon vovit, quod regno ſuo pecoris eo anno natum eſſet, immolaturum. Id votum avaritia fefellit.... Ob eam rem Neptunus cetum miſit, qui Trojam vexaret. Ob quam cauſam rex ad Apollinem miſit conſultum. Apollo iratus ita reſpondit : Si Trojanorum virgines ceto religatæ fuiſſent, finem peſtilentiæ futuram. Cum complures conſumptæ eſſent, Hercules & Telamon, cum Colchos Argonautæ irent, eodem venerunt, & cetum interfecerunt : Heſionemque patri, pactis legibus reddunt, ut cum inde rediiſſent, ſecum in patriam eam abducerent..... Quod & ipſum Laomedon fraudavit.... Itaque Hercules ad eos navibus comparatis, ut Trojam expugnaret, venit, & Laomedontem necavit,* &c. Hygin. fab. 89.

ſtoriam. Alcimachus [75] Dioxippum, qui [76] pancratio Olympia [77] citra pulveris tactum ([78] quod vocant aconiti) vicit : [79] coniti Nemeæa.

33. Cteſilochus Apellis diſcipulus petulanti pictura innotuit, Jove Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiſcente inter obſtetricia Dearum. [80] Cleon Cadmo : Cteſidemus [81] Oechaliæ expugnatione, & [82] Laodamia. [83]Cleſides reginæ [84] Stratonices [a] injuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit [85] volutantem cum piſcatore, quem reginam amare ſermo erat : eamque tabulam in portu Epheſi propoſuit : [b] ipſe velis raptus eſt. Regina tolli vetuit, utriuſque ſimilitudine mire expreſſa. Craterus comœdos Athenis [86] in Pompeo pinxit.

34. [89] Eutychidis bigam regit Victoria. [88] Eudorus ſcena ſpectatur : idem & ex ære ſigna fecit.

35. [87] Hippias, Neptuno & Victoria. Habron Amicitiam & Concordiam pinxit, & Deorum ſimulacra. Leontiſcus [90] Aratum victorem cum trophæo : pſaltriam. [91] Leon Sappho.

36. Nicearchus Venerem inter Gratias & Cupidines : [92] Herculem triſtem inſaniæ pœnitentia. [93] Nealces Venerem, ingenioſus & ſolers in arte. Siquidem cum prælium navale Ægyptiorum & Perſarum pinxiſſet, quod in Nilo, cujus aqua eſt mari ſimilis, factum volebat intelligi, argumento declaravit, quod arte non poterat. Aſellum enim in litore bibentem pinxit, & crocodilum inſidiantem ei.

37. [94] Oenias Syngenicon.

38. Philiſcus officinam pictoris, ignem conflante puero. [95] Phalerion Scyllam.

INTERPRETATIO.

a *Injuria*] Innotuit injuria, quam intulit reginæ.

b *Ipſe.*] Ipſe navim interim conſcendit.

NOTÆ.

75. *Dioxippum.*] Olympionicam pugilem, de quo Ælianus, lib. 10. Var. hiſt. cap. 22. & lib. 12. cap. 58.

76. *Pancratio Olympia . . . . vicit.*] Subintellige, certamina. Non enim *Olympiæ vincere*, ſed *Olympia* Latini dixere, imitatione Græcorum. Sic & Olympia coronari Horatius, lib. 1. Epiſt. 1. verſ. 50.

Quis circum pagos & circum compita pugnax
Magna coronari contemnat Olympia : cui ſpes,
Cui ſit conditio dulcis ſine pulvere palmæ.

Ennius apud Ciceronem, lib. de Senectute :

Sicut fortis equus, ſpatio qui ſæpe ſupremo
Vicit Olympia, nunc ſenio confectu' quieſcit.

Apuleïus, libro de dogmate Platonis : *Tantoſque progreſſus exercitatio contulit ei, ut Pythia, Iſthmia, de lucta certaverit.* Græco videlicet more, ut in Anthologia, libro 1. cap. 1. Epigr. 5.

Ἄνδρας ἡνίκα
Πυγμῇ ἐνίκα Νικοφῶν Ὀλύμπια.
Cum tot viros
Pugnis domaret Nicophon Olympia.

Et libro 3. cap. 2. Epigr. 1. Πύθια πὺξ, in Pythiis certaminibus pugil. Inſcriptio vetus apud Reineſ. pag. 205.

ΖΩΙΛΟC. ΖΩΙΛΟΥ.
ΠΥΘΙΑ. ΝΙΚΗCΑC.
ΘΕΟΙC.

De pancratio diximus lib. 34. ſect. 19. num. 3.

77. *Citra pulveris tactum.*] Sic Reg. 2. Colb. 3. & alii : non *jactum.*

78. *Quod vocant aconiti.*] Ἀκονιτὶ, hoc eſt, ſine pulvere, fere ſine pugna : tranſlatione ſumpta ab athletis, qui ita facile ſuperant, ut ne pulverem quidem excitent, vel excitato fœdentur. Suidas : Ἀκονιτὶ, χωρὶς κόνεως, ἄνευ ἀγῶνος καὶ μάχης, ἢ εὐμαρῶς, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀθλητῶν τῶν οὕτως εὐμαρῶς περιγινομένων, ὥστε μηδὲ κονίσασθαι. *Sine pulvere* dixit Horatius, loco cit. Impulveream victoriam appellat Gellius, lib. 5. cap. 6. Plura vide apud Conſtantin. in Lexico, verbo Ἀκονιτί.

79. *Coniti Nemeæa.*] Non, ut Olympia, ſine pulvere, ſic & Nemeæa vicit. Vide Notas & Emend. num. XV. Nemea ſive Nemeæa, νέμεια, νεμαῖα, & νεμεαῖα, ſacra Græciæ certamina, a ſilva Peloponneſi Nemea, ſic appellata, nemo ignorat.

80. *Cleon Cadmo.*] Ita MSS. omnes. Typi, *Admeto.* Cadmum Caſtalii fontis cuſtodem draconem interemiſſe fabulæ ferunt : Hygin. fab. 6. Id forte hujus picturæ argumentum. Cleonis Sicyonii fictoris meminit Pauſanias laudatus a nobis, lib. 34. ſect. 19. num. 27.

81. *Oechaliæ.*] Situs hujuſce Oechaliæ, quam Herculis diruit, ipſo Strabone teſte, lib. 9. pag. 438. in incerto eſt : cum plures ſint urbes cognomines. Vide & ejuſdem Strabonis librum 14. pag. 638. Hercules cum Iolen Euryti regis filiam in conjugium peteret, pater negaret, Oechaliam expugnavit. Hyginus, fab. 35. Virgil. lib. 8. Æneïd. verſ. 290. de Hercule :

Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque, Oechaliamque.

82. *Laodamia.*] Pyram conſcendente, qua cremata eſt. Hyginus, fab. 104.

83. *Cleſides.*] Κλεισίδης.

84. *Stratonices.*] De qua diximus num. 32.

85. *Volutantem cum piſcatore.*] Ita clare Reg. 2. Colb. 3. typique omnes.

86. *In Pompeo.*] Athenis in ipſo urbis introïtu ædificium fuit, in quo pompæ parabantur, vaſaque aſſervari ſolita ad pomparum ſolemnia. Atque ex ea re Πομπεῖον eſt appellatum, ut auctor eſt Jul. Pollux, lib. 9. cap. 5. pag. 428. ex Demoſthenis oratione in Phormionem. Statuæ illic erant clarorum virorum, ut Socratis, teſte Laërtio in ejus vita : & Iſocratis, teſte Plutarcho, lib. de decem Rhet. Picturæ quoque, ut vel ex hoc Plinii loco intelligitur.

87. *Eutychides.*] Idem fortaſſis, ut & Eudorus, ſtatuarius fuit, de quo diximus lib. 34. ſect. 19.

88. *Eudorus ſcena.*] Εὔδωρος. Scenam pinxiſſe eximie dicitur, quam barbari vocant, decorationem theatri.

89. *Hippias, Neptuno.*] Subintellige, ſpectatur, ex antecedenti. Porro *Hippias*, & mox *Habron*, ſcribi hic oportere, non, ut hactenus, *Iphis* & *Abron*, partim MSS. quos ſequimur, in quibus *Hyppis* & *Habron* ſcribitur : partim ipſa elementorum ſeries admonet, quæ appellari quemquam hic vetat, cujus ab A littera nomen auſpicetur, vel I, ante Habronem. Ἱππίαν fictorem ejuſque opera Pauſanias commendat in Eliacis poſt. lib. 6. Ἅβρων apud Græcos viri nomen eſſe ſuperius vidimus.

90. *Aratum victorem.*] De Ariſtippo. Vide Plutarchum, in Arati vita, pag. 1040.

91. *Leon Sappho.*] Lesbiam vatem, ſatis celebratam. Exſtat in eam diſtichon Platonis haud obvium, & idem tamen perelegans, in Anthologia, lib. 1. tit. 67.

Ἐννέα τὰς μούσας φασίν τινες ὡς ὀλιγώρως·
Ἠνὶ δὲ καὶ Σαπφὼ Λεσβόθεν ἡ δεκάτη.
Eſſe novem quidam Muſas dixere, ſed errant :
Ecce tibi Sappho Lesbia, quæ decima eſt.

92. *Herculem . . . . . inſaniæ.*] Ab Junone inſania ei objecta, Megaram uxorem, & filios interfecit. Poſtquam ſuæ mentis compos eſt factus, ab Apolline petiit dari ſibi reſponſum, quomodo ſcelus purgaret. Hyginus, fab. 32.

93. *Nealces.*] Νεάλκεα pictorem, amicum Arati, laudat Plutarchus in Arato, pag. 1032.

94. *Oenias Syngenicon.*] Subintellige, pinxit : hoc eſt, cognationem, ut dictum eſt num. 29. Pictoris nomen Οἰνίας Græcis ſcribitur.

95. *Phalerion Scyllam.*] Hominem ſurſum, caninis capitibus cinctam deorſum, inquit Iſidorus, lib. 19. Orig. cap. 16. Vide quæ diximus ſupra, ſect. 36. num. 22.

39. Simonides [96] Agatharchum, & [97] Mnemosynen. Simus juvenem requiescentem in officina fullonis, [98] Quinquatrus celebrantem: idemque [99] Nemesin egregiam.

40. Theodorus [100] & inungentem: idem [101] ab Oreste matrem & Ægisthum interfici: bellumque Iliacum pluribus tabulis: quod est Romæ [102] in Philippi porticibus: [103] & Cassandram, quæ est in Concordiæ delubro. [104] Leontium Epicuri cogitantem: [105] Demetrium regem. [106] Theon [107] Orestis insaniam, [108] Thamyram citharœdum. Tauriscus [109] Discobolum, Clytæmnestram, [110] Paniscum, [111] Polynicen regnum repetentem, & Capanea.

41. Non omittetur inter hos insigne exemplum. Namque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipse profecit, ut celebrem etiam discipulum reliquerit Pasiam, fratrem [112] Æginetæ fictoris. Illud vero perquam rarum ac memoria dignum, etiam suprema opera artificum imperfectasque tabulas, sicut Irin Aristidis, [113] Tyndaridas Nicomachi, [114] Medeam Timomachi, [115] & quam diximus Venerem Apellis, in majori admiratione esse, quam perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipsæque cogitationes artificum spectantur: [a] atque in lenocinio commendationis dolor est: manus, cum id agerent, extinctæ desiderantur.

42. Sunt etiam non ignobiles quidem, in transcursu tamen dicendi: Aristonides, Anaxander, Aristobulus Syrus, [116] Arcesilaus Tisicratis filius, [117] Corybas Nicomachi discipulus, [118] Carmanides Euphranoris, Dionysiodorus Colophonius, Diogenes qui [119] cum Demetrio rege vixit, Euthymedes, [120] Heraclides Macedo, [121] Mydon Soleus Pyromachi statuarii discipulus, Mnesitheus Sicyonius, Mnasitimus [122] Aristonidæ filius & discipulus, Nessus [123] Habronis filius, Polemon Alexandrinus, [124] Theodorus Samius, & [125] Stadieus, Nicosthenis discipuli: Xenon Neoclis discipulus Sicyonius.

INTERPRETATIO.

a *Atque.*] Ac dum juvat commendare artem, piget artificis simul fato dolere.

NOTÆ.

96. *Agatharchum.*] Eum, opinor, intelligit, quem Vitruvius in præf. libri 7. pag. 124. Æschylo docente ait primum Athenis tragicam scenam fecisse, & de ea commentarium reliquisse. Aut Syracusanæ classis præfectum, cujus mentio apud Thucyd. lib. 6.

97. *Mnemosynen.*] Μνημοσύνη Jovis filia, Musarum parens, ex Hesiodo in Θεογ.

98. *Quinquatrus.*] Quæ Παναθήναια Græcis, Latinis Quinquatrus appellantur, teste Charisio, lib. 1. Sunt autem Παναθήναια Hesychio, ἡ τῶν Ἀθηναίων ἑορτὴ καὶ ἀγὼν, festum Minervæ apud Athenienses longe celeberrimum, & quinquennale.

99. *Nemesin.*] Νέμεσιν, deam insolentiæ & arrogantiæ vindicem Græci vocant. Vide lib. 36. sect. 4. num. 3.

100. *Et inungentem.*] Ἀλείπτην, unctorem, qui palæstritas ungit in gymnasio, qui etiam Aliptes a Cicerone dicitur in epist. ad Lentulum. In libris hactenus editis mendose, *Theodorus vero emungentem.*

101. *Ab Oreste.*] Is Clytæmnestram matrem, & Ægisthum Thyestis filium, cognatum suum, interfecit. Vide Hygini fab. 119. & 244.

102. *In Philippi porticibus.*] De his sect. 36. num. 4.

103. *Et Cassandram.*] Qualis forte a Marone describitur lib. 2. Æneid. vers. 403.

Ecce trahebatur passis Priameïa virgo
Crinibus, a templo Cassandra adytisque Minervæ,
Ad cælum tendens ardentia lumina frustra, &c.

104. *Leontium Epicuri.*] Est hæc picturæ nomenclatura, non pictoris, ut Barbarus credidit: & tabula hæc Theodori operibus annumerari debet. Fuit autem Leontium Epicuri conjux, philosophiæ magistra & ipsa, unde & in hac tabula cogitans pingitur. Scripsit libros contra Theophrastum, ut quidem diximus in præf. ad Titum, auctore Cicerone, lib. 1. de Nat. Deorum, num. 94.

105. *Demetrium.*] Poliorceten.

106. *Theon.*] Quintilianus, lib. 12. cap. 10. pag. 894. pictorum ingenia dotesque percensens: *Cura,* inquit, *Protogenes, facilitate Antiphilus: concipiendis visionibus, quas φαντασίας vocant, Theon Samius præstantissimus.* Laudatur & ab Æliano, lib. 2. Var. hist. cap. 44.

107. *Orestis insaniam.*] Occisa matre.

108. *Thamyram.*] De eo diximus in Notis & Emendat. ad lib. 4. num. XV. & lib. 7. sect. 57.

109. *Discobolum.*] De ea voce, libro 34. sect. 19. num. 3.

110. *Paniscum.*] Exiguum Panem: sive Panis asseclam, qui Deus Arcadiæ a Marone dicitur. Ut a Satyro, Satyriscus. Apuleius, libro 5. Asin. aur. pag. 518. *Tibias inflaret Satyrus, & Paniscus ad fistulam diceret.* Suetonius in Tiberio, cap. 43. *Paniscorum & Nympharum habitu,* &c.

111. *Polynicen.*] Oedipodis filium ex Iocasta, regem Thebanorum. Regnum is ab Eteocle fratre repetiit, & Thebas oppugnavit. Capaneus contra Jovis voluntatem Thebas se capturum dixit: & cum murum ascenderet, fulmine ab Jove est percussus. Hyginus, fab. 71. Non in tabulam quidem, sed in statuam Capanei exstat Epigramma non invenustum, in Anthologia, lib. 4. cap. 8. Εἰς ἀνδριάντα Καπανέως; ex quo tamen picturæ hujus argumentum intelligas:

Εἰ τοῖος Θήβης Καπανεὺς ἐπεμήνατο πύργοις,
Ἄμμασιν ἠερίην κλίμακα μησάμενος,
Εἷλεν ἂν ἄστυ βίῃ, καὶ ὑπὲρ μόρον· αἴδετο γάρ ῥα
Καὶ σκηπτοῖς Κρονίδου βῖον ἑλεῖν πρόμαχον.

Hoc est, interprete Grotio:

Si furor in Thebas tantus Capanea tulisset,
Cum de reste gradus necteret aërios:
Capta forent fatis invitis mœnia: tantum
Nec foret ausa ducem tangere flamma Jovis.

112. *Æginetæ.*] Proprium id viri nomen videtur, non gentis, aut patriæ. Et *Pausiam* legi antea placuerit magis, quam *Pasiam.*

113. *Tyndaridas.*] Castorem & Pollucem. Vel addita quoque Helene, Tyndaridæ tres, quos uno versiculo complexus est Synesius, in Anthol. lib. 4. cap. 4.

Οἱ τρεῖς Τυνδαρίδαι, Κάστωρ, Ἑλένη, Πολυδεύκης.
Pollux, atque Helene, cum Castore, Tyndaridæ tres.

De Nicomacho, num. 22.

114. *Medeam Timomachi.*] De qua superius, num. 30.

115. *Et quam diximus Venerem.*] Num. 15.

116. *Arcesilaus.*] Pictoris illius apud Pausaniam mentio, commendatioque operum, lib. 1. Attic. pag. 2. De Tisicrate superius, lib. 34. sect. 19. num. 8.

117. *Corybas Nicomachi.*] Κορύβας. De Nicomacho, num. 30.

118. *Carmanides.*] Forte Χαρμαντίδης, quod nomen & Gorgiæ patri fuit, apud Pausan. libro 6. Eliac. post. pag. 376. De Euphranore, num. 25.

119. *Cum Demetrio.*] Poliorcete.

120. *Heraclides.*] Laudatus supra, num. 30.

121. *Mydon Soleus.*] Hoc est, Solensis, a Solis Ciliciæ oppido. De Pyromacho, lib. 34. sect. 19. Libris omnibus invitis *Philomacho* conatur ex Suida, verbo Πρωτέας, rescribere Leopardus, lib. 3. Emend. cap. 21. aliique eum secuti.

122. *Aristonidæ.*] Statuarii, de quo lib. 34. sect. 40.

123. *Habronis.*] De quo diximus, num. 35.

124. *Theodorus Samius.*] De quo libro 34. sectione 19. num. 22.

125. *Stadieus.*] Σταδιεύς, & idem plastes Atheniensis, a-

43. [126] Pinxere & mulieres : [127] Timarete Miconis filia, Dianam in tabula, quæ Ephesi est antiquissimæ picturæ. [128] Irene Cratini pictoris filia & discipula, puellam quæ est Eleusine: Calypso senem & præstigiatorem Theodorum: Alcisthene saltatorem: Aristarete Nearchi filia, & discipula, Æsculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo, Marci Varronis juventa, Romæ & penicillo pinxit, cestro in ebore, imagines mulierum maxime, [129] & Neapoli anum in grandi tabula: suam quoque imaginem ad speculum. Nec ullius velocior in pictura manus fuit: artis vero tantum, ut multum [130] manipretio antecederet celeberrimos eadem ætate imaginum pictores, [131] Sopolin & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc solum memoratur, discipulum ejus fuisse Autobulum.

XLI. [1] Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, [2] cera, [3] & in ebore, [4] cestro, id est, viriculo, donec classes pingi cœpere. [5] Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo utendi, quæ pictura in navibus nec Sole, nec sale, ventisque corrumpitur.

XLII. Pingunt & vestes in Ægypto inter pauca mirabili genere, candida vela postquam attrivere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cum fecere, non apparet in velis: [1] sed in cortinam pigmenti ferventis mersa, post momentum extrahuntur picta. Mirumque, cum sit unus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in veste, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec postea ablui potest: ita cortina non dubie confusura colores, si pictos acciperet, [a] digerit ex uno, pingitque dum coquit. Et adustæ vestes firmiores fiunt, quam si non urerentur.

XLIII. De pictura satis superque: contexuisse his [1] & plasticen conveniat. [2] Ejusdem CAP. XLII.

INTERPRETATIO.

a *Digerit.*] Multos facit colores in velis, licet unicum in se contineat.

b *Ejusdem.*] Ejusdem terræ opera, ex qua nascuntur colores ad picturam.

NOTÆ.

pud Pausan. in Eliac. poster. lib. 6. pag. 351.

126. *Pinxere & mulieres.*] His quæ a Plinio appellantur, adjungi merito potest & Helena Timonis Ægyptii filia, quæ gestum suis temporibus Issicum prælium penicillo pinxit: quæ pictura in Pacis Templo a Vespasiano Imp. collocata est, teste Ptolemæo Hephæstione, apud Photium in Bibl. cod. CXC. pag. 481. Ἡ ζωγράφος Ἑλένη Τίμωνος τοῦ Αἰγυπτίου θυγάτηρ, ἥτις ἐν Ἰσσῷ μάχην, ἐκείνοις ἀκμάζουσαν τοῖς χρόνοις, ἔγραψε, καὶ ἐν τῷ τῆς Εἰρήνης τεμένει ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ ἀνέκειτο ἡ γραφή.

127. *Timarete Miconis.*] Ita Reg. 2. Colb. 3. & alii, non *Niconis*, ut prius. Τιμαρέτη Μίκωνος, pictoris Atheniensis, de quo superius, sect. 35.

128. *Irene Cratini.*] Εἰρήνη Κρατίνου, statuarii Spartiatæ, de quo Pausanias, lib. 6. Eliac. poster. pag. 360.

129. *Et Neapoli anum.*] Ita ex conjectura certissima locum hunc sanavimus, cum prius *Neapolitanum* absurde legeretur. Apposite enim vel sic locum opponit loco, positas Neapoli tabulas, iis quæ Romæ servarentur. Sic libro sup. sect. 19. num. 27. *Aristodemus anus* cælavit.

130. *Manipretio.*] Carioris æstimabantur ejus tabulæ, quam ceterorum pictorum. Manipretium, *la façon de la besogne*. Sic Galli dicunt, *La façon de la besogne d'argent montée est chere.*

131. *Sopolin.*] Σώπολιν. Ita MSS. non *Sopylon.*

Sect. XLI. 1. *Encausto.*] Ἔγκαυστον, picturæ genus dictum ab urendo.

2. *Cera.*] Hoc primum encausticæ picturæ genus, discoloribus ceris, ut diximus sect. 39. De hac pingendi ratione multa multi prodidere. Nobis res ita peracta olim videtur. In tabulis ligneis ducebantur lineares, ut ita dicam, sulci, qui figuram referrent picturæ mox futuræ. Ductus illi postea implebantur instillata infusaque cera diversi coloris, pro ratione imaginis: quæ cera descendebat altius, imprimebaturque tabulæ subditis ignibus. Martialis, lib. 4. Epigr. 47.

Encaustus Phaëthon tabula depictus in ista est:
Quid tibi vis dipyron qui Phaëthonta facis?

Alludit ad casum incendiumque Phaëthontis, qui iterum & in encaustice pictura uritur: idcirco δίπυρος, bis ustus vocatur: quod dici certe non posset, nisi prius quam admoveretur ignis, Phaëthontis imago absoluta foret. Aliam rationem encausticæs explicandæ alii afferunt. Vide Ludovicum De-Montjosium, libro quem inscripsit, *Gallus Romæ hospes*, tit. de pictura, pag. 14.

3. *Et in ebore.*] Altera hæc ratio encausti sic se habuit, nullo scriptorum omnium refragante. Stilo ferreo, igne candefacto inurebant ebori, cornibusve, lineas, quibus quas vellent, imagines exprimebant. Itaque, quod pingendum erat, graphice primum in ebore adumbrabant: deinde servata ratione luminum & umbrarum, eboris candore ad lumina utebantur: tonum vero & umbram, non jam amplius cera, ut in priori genere, sed vulgari colore ac simplici exhibebant.

4. *Cestro.*] Glossæ Philoxeni: Κέστρον, *viriculum*, hoc est, stili ferrei genus. Utrique encausti generi hic cestron adscribitur, hoc est, candens, acuminatumque ferrum, quod ducendis lineis striisque, sive in ebore, sive in lignea tabula inserviat. Quare mox tertium encausti genus, quo classes pingi cœpere, ab utroque ullo distinguit; quod non cestro, ut illa duo, sed penicillo fiat. Quod in primo genere, quod fit ceris, usus cestri fuit, fieri id certe non potuit, nisi qua diximus ratione, ductis in tabula lignea stili ope lineis ac figuris, prius quam instillarentur ceræ. Et hoc ostendit nomen ipsum cestri. Esse enim a κῶ, quod idem denotat ac κοιλαίνω, id est, cavo, vulgo creditur.

5. *Hoc tertium.*] Tertium genus encausti, non stilo, ut priora duo, sed penicillo, quo liquefactæ ceræ & colore tinctæ diffundebantur. Attigisse hanc incertus auctor videtur, editus a V. Cl. Steph. Baluzio, Miscellan lib. 4. pag. 417. in epistola, cui lemma inscriptum, *Quid sit ceroma: Nonnulli ceroma, inquit, intellexerunt esse artificium quoddam juxta morem antiquum pingendi, cui, ne facies & pulcritudo picturæ vetustate temporum aboleretur, ceræ mixtura apponebatur, modico igni huic temperamento adjecto, ut æqua mensura colorum ceræque concordante, nec venustas & gratia coloribus, nec ceræ perspicuitas deesset. Hoc genus pingendi etiam a Boëtio viro doctissimo commemoratum, adhuc suo tempore viguisse dubium non est.* Boëtii locus is est in præf. librorum Arithmeticæ, quos Symmacho Patricio nuncupavit. Hanc κηρόχυτον γραφὴν Græci dixere, quos inter Chrysostomus, uti refertur in Conc. Nicæno II. Describit hoc genus picturæ Procopius, libro 1. de ædif. Justin. ubi de camera Ecclesiæ loquens: Ἐναβρύνεται δὲ ταῖς γραφαῖς ἡ ὀροφὴ πᾶσα, οὐ τῷ κηρῷ συντακέντι τε καὶ διαχυθέντι, &c. Nicephorus CP. in Breviario Historico, ad annum 768. εἰκονογραφίαν vocat διὰ κηροχύτου ὕλης. Nunc vetus illa encaustice penitus obsolevit: successitque ei illa ratio, quam vulgo dicimus *Email.* Et quæ urendo fit plumbo in vasis figlinis, quod vulgo, *plomber, vernir, estamer.*

Sect. XLII. 1. *Sed in cortinam.*] Vela, inquit, illinuntur prius medicamento quodam seu liquore, qui colorem postea trahat & bibat: dein mersantur vela in cortina, sive aheno, in quo non aqua mera, sed pigmentum fervet: ibi medicamentum illud velis prius illitum sorbet colorem, & quidem varium, licet ex pigmento unius coloris: pro varia scilicet conditione medicamenti, quo prius vela fuerant illita.

Sect. XLIII. 1. *Et plasticen.*] Πλαστικὴ Plinio Vitruvioque, fictrix ars ex argilla vel creta, rerum similitudines exprimens.

2. *Dibutades.*] Is ex argilla fingebat simulacra eximia,

opere terræ fingere ex argilla ſimilitudines, [2] Dibutades Sicyonius figulus primus invenit Corinthi, filiæ opera: quæ capta amore juvenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie ejus ad lucernam in pariete lineis circumſcripſit: quibus pater ejus impreſſa argilla typum fecit, & cum ceteris fictilibus induratum igni propoſuit: eumque ſervatum [3] in Nymphæo, donec Corinthum [4] Mummius everteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plaſticen inveniſſe [5] Rhœcum & Theodorum tradant, multo [6] ante Bacchiadas Corintho pulſos. [7] Demaratum vero ex eadem urbe profugum, qui in Etruria Tarquinium Priſcum regem populi Romani genuit, comitatos fictores [8] Euchira & Eugrammum: ab iis Italiæ traditam plaſticen. Dibutadis inventum eſt, rubricam addere, [9] aut ex rubrica cretam fingere. Primuſque [a] perſonas tegularum extremis imbricibus impoſuit, quæ inter initia [10] protypa vocavit. [11] Poſtea idem ectypa fecit. [12] Hinc & faſtigia templorum orta: propter hanc plaſtæ appellati.

XLIV. Hominis autem [1] imaginem gypſo e facie ipſa primus omnium expreſſit, ceraque in eam formam gypſi infuſa [2] emendare inſtituit Lyſiſtratus Sicyonius, frater [3] Lyſippi, de quo diximus. Hic & ſimilitudinem reddere inſtituit: ante eum, quam pulcherrimas facere ſtudebant. [4] Idem & de ſignis effigiem exprimere invenit. Crevitque res in tantum, ut nulla ſigna, ſtatuæve, ſine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuiſſe ſcientiam, quam fundendi æris.

XLV. Plaſtæ laudatiſſimi fuere [1] Damophilus & Gorgaſus, iidemque pictores: qui [2] Cereris ædem Romæ ad Circum maximum [3] utroque genere artis ſuæ excoluerunt, verſibus inſcriptis Græce, quibus ſignificarunt a dextra opera Damophili eſſe, ab læva Gorgaſi. [b] Ante hanc ædem [4] Tuſcanica omnia in ædibus fuiſſe, auctor eſt M. Varro. Ex hac cum reficeretur, [c] cruſtas parietum excиſas [5] tabulis marginatis incluſas eſſe: item ſigna ex faſtigiis diſperſa. Fecit & Chalcoſthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina ejus [6] Ceramicos appellatur. M. Varro tradit ſibi cognitum Romæ [7] Poſim nomine, [8] a quo facta poma & uvas, ut non poſſes aſpectu diſcernere a veris. Idem mag-

INTERPRETATIO.

a *Perſonas.*] Simulacra.

b *Ante.*] Ante quam Cereris ædes exſtrueretur, ex ære ſigna in ædibus ſacris fuiſſe, auctor eſt Varro.

c *Cruſtas.*] E parietum cruſtis, ſive tectorio, partes excidebant, quas *ob picturæ excellentiam* tabulis includebant, quarum margines prominentiores forent: item ſigna *ob elegantiam artis* ex faſtigiis *ædis illius in privatas domos* eſſe diſperſa *narrat idem Varro.*

NOTÆ.

quæ propter artificis ingenium, artiſque ſolertiam, aliis etiam ex auro conflatis anteponebantur. Citat hujus rei auctorem Ariſtotelem, lib. 1. de part. anim. cap. 5. Riolanus, lib. 1. Anthrop. pag. 3. ſed falſo: nam de Dibutade apud Philoſophum, ſi bene memini, nec vola, ut aiunt, nec veſtigium eſt.

3. *In Nymphæo.*] Νυμφαῖον fanum eſt, delubrumve Nympharum.

4. *Mummius.*] Anno Urbis DCVIII. ut dictum eſt libro 34. ſect. 3.

5. *Rhœcum & Theodorum.*] Quos æris cudendi atque conflandi artem docuiſſe, auctor eſt Pauſanias, lib. 8. Arcad. pag. 479. Σαμίους Ῥοῖκον Φιλαίου, καὶ Θεόδωρον Τηλέκλους, εἶναι τοὺς εὑρόντας χαλκὸν ἐς τὸ ἀκριβέστατον τῆξαι. Ab Herodoto quoque Ῥοῖκος Samius laudatur in Thalia, ſeu lib. 3. pag. 185. num. 60.

6. *Ante Bacchiadas.*] Sic Reg. 2. non *Battiadas*, ut inepte hactenus editi. Bacchiadas diu Corinthi tenuiſſe imperium, Chronologi norunt: docetque Pauſanias, lib. 2. Corinth. pag. 92. & Ælianus, lib. 1. Var. hiſt. cap. 19.

7. *Demaratum.*] Narrat hanc Demarati fugam Dionyſius Halic. lib. 3. Antiq. Rom. pag. 184. Multo vero elegantius Valerius Max. lib. 3. cap. 4. num. 2.

8. *Euchira.*] Græcis Εὔχειρ & Εὔχειρος appellatur. Corinthii hujuſce plaſtæ meminit Pauſanias, lib. 6. ſive Eliac. poſter. pag. 350.

9. *Aut ex rubrica cretam fingere.*] Reg. 2. *aut ex rubra creta fingere.*

10. *Protypa.*] Πρότυπα. Sic futuri operis præcedentem typum, & formam ſpeciminis gratia Græci vocant. Architectus quidem ſuſcepti operis ex ligno formam efficit atque præſtruit: ut antequam ædificium cœptum ſit, errata alioqui futura deprehendat, atque anticipet: atque id *Modellum* vocant. Sculptor vero cera: plaſteſque, creta proplaſma fingit. Salmaſius, in Solin. pag. 1046. *proſtypa* legi jubet, intelligique ſimulacra quæ non tota prominent, neque exſtant, *des ouvrages de demie boſſe*: ectypa contra, qui prominent, ſolidaque ſunt. Qua quidem interpretatione nihil eſſe poteſt quod a Plinii ſententia, quod a germana vocis *ectypa* ſignificatione, magis abhorreat.

11. *Poſtea idem ectypa.*] Ἔκτυπα. In plaſtice primum finguntur rerum ſimilitudines atque imagines: ex argilla, gypſo, & id genus: atque hæc ſunt οἱ τύποι, ſeu ἀρχέτυπα, proxime explicata a nobis. Ex appreſſis autem typis fiunt ectypa, quæ ſunt typorum conceptacula, formæ Plinio: & in ſcalptura, ectypæ ſcalpturæ vocantur: ut in ſignatoriis anulis, ectypiſque gemmis, quibus exſignantur imagines, quæ Græci ἐκσφραγίσματα nuncupant. Plinius, lib. 37. ſect. 63. *Hæ ſunt gemmæ, quæ ad ectypas ſcalpturas aptantur.* Seneca, lib. 3. de benef. cap. 26. pag. 47. *Cœnabat Paulus Prætorius in convivio quodam, imaginem Tiberii Cæſaris habens ectypam ex eminente gemma.... At ſervus ejus.... ei ebrio anulum extraxit*, &c.

12. *Hinc & faſtigia.*] Eo proceſſit ars, crevitque in tantum, ut & faſtigia templorum non ſine argilla fiant, nec ſine præcedentibus protypis.

Sect. XLIV. 1. *Imaginem gypſo.*] Ut hodie maſtiche ceraque fit.

2. *Emendare.*] Cera infuſa imaginem, quam gypſea forma reddidiſſet, abſolvere diligentius, emendatiuſque.

3. *Lyſippi, de quo diximus.*] Libro 34. ſect. 19. num. 6.

4. *Idem & de ſignis.*] Et de ſignis appreſſis ectypas efficere formas excogitavit, ex quibus deinde expreſſa effictaque ſimulacra prodirent, id eſt, ἀπεικάσματα.

Sect. XLV. 1. *Damophilus.*] Alium eſſe eum a pictore Demophilo credimus, cujus ſuperius mentio facta eſt, ſect. 36. num. 2.

2. *Cereris ædem.*] Regione Urbis undecima.

3. *Vtroque genere.*] Plaſtice, & pictura.

4. *Tuſcanica.*] De his lib. 34. ſect. 16.

5. *Tabulis marginatis.*] Sive, quod idem eſt, formis ligneis. Simile enim eſt quod ipſe de ejuſcemodi pictis parietum cruſtis inferius recitat, ſect. 49. Vitruvio probatum. *Lacedæmone quidem exciſum lateritiis parietibus opus tectorium, propter excellentiam picturæ, ligneis formis incluſum Romam deportavere.*

6. *Ceramicos.*] Κεραμεικὸς locus Athenis, in quo ſepeliebantur, qui in bello perierant. Erat & alter, in quo diverſabantur meretrices. Ab arte figlina, ἀπὸ τῆς κεραμικῆς τέχνης, nomen inventum, ut Suidas quoque teſtatur; vel, uti Pauſanias, lib. 1. Attic. pag. 5. a Ceramo heroë, Liberi Patris & Ariadnes filio.

7. *Poſim nomine.*] Qui Græcis Πόσις, Latinis idem plerumque Poſidonius appellatus.

8. *A quo facta poma & uvas.*] Vide Notas & Emendat. num. XVI.

nificat Arceſilaum, [9] Lucii Luculli familiarem, cujus [10] proplaſmata pluris venire ſolita artificibus ipſis, quam aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genetricem in foro Cæſaris, & priuſquam abſolveretur, [11] feſtinatione dedicandi poſitam. Deinde eidem a Lucullo [12] H-S. LX. ſignum Felicitatis locatum, cui mors utriuſque inviderit. Octavio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar e gypſo factum [13] talento. [14] Laudat & Paſitelem, qui plaſticen matrem ſtatuariæ, ſcalpturæque, & cælaturæ eſſe dixit: & cum eſſet in omnibus his ſummus, nihil unquam fecit, [a] antequam finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maxime Etruriæ: [15] Turianumque a Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priſcus effigiem Jovis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuiſſe, [16] & ideo miniari ſolitum: fictiles in faſtigio templi ejus quadrigas, [17] de quibus ſæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, [18] qui hodieque materiæ nomen in Urbe retinet. Hæ enim tum effigies Deûm erant laudatiſſimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales Deos coluere. Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant.

XLVI. Durant nunc pleriſque in locis talia ſimulacra. [1] Faſtigia quidem templorum etiam in Urbe crebra, & municipiis, mira cælatura, & arte ævique firmitate [2] ſanctiora auro, certe innocentiora. In ſacris quidem etiam inter has opes hodie, non murrhinis cryſtallinisve, ſed fictilibus prolibatur [3] ſimpuviis. Inenarrabili terræ benignitate, ſi quis ſingula æſtimet: etiam ut omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia ejus, [b] quæ adhuc diximus: vel aſſiduitate ſatiant figlinarum opera, [4] doliis ad vina excogitatis, [5] ad aquas tubulis, [6] ad balineas mammatis, [c] ad tecta coctilibus laterculis [7] frontatiſque: ob quæ Numa rex [8] ſeptimum collegium figulorum inſtituit. Quin & defunctos ſeſe multi [9] fictilibus ſoliis condi maluere: ſicut M. Varro, [10] Pythagorico modo, in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis. Major quoque pars hominum terrenis utitur vaſis. [11] Samia etiamnum in eſculen-

INTERPRETATIO.

a *Antequam.*] Antequam protypon ſeu proplaſma ex argilla finxit.

b *Quæ adhuc.*] Quæ hactenus diximus libris ſuperioribus.

c *Ad tecta.*] Ad tectorum parietes.

NOTÆ.

9. *L. Luculli.*] De quo diximus ſect. 40.

10. *Proplaſmata.*] Προπλάσματα, ſive πρότυπα, de quibus ſect. 43. *des Modeles.*

11. *Feſtinatione dedicandi.*] Dedicavit Cæſar Dictator. Dio, lib. 43. pag. 225.

12. *H S. L X.*] Seſtertiis ſexaginta, ſive ſeſtertiûm ſexaginta millibus. Libræ ſunt noſtrates 6000.

13. *Talento.*] Talenti pretio, & Attici quidem: quod librarum noſtratium efficit duo millia & quadringentas.

14. *Laudat & Paſitelem.*] Non illum Colotæ magiſtrum, de quo Pauſanias, lib. 5. Eliac. prior. pag. 325. ſed alterum cognominem, de quo nos in Auctorum indice.

15. *Turianumque a Fregellis accitum.*] Spuria hæc videntur & interpolata. Natus certe Turianus ille ex repetitione ſuperioris vocis *Etruriæ.* Reg. 2. pro his habet: *Etruria tuulgamulis accitum.* Quibus ex verbis quid elici boni poſſit, non video.

16. *Et ideo miniari.*] Vide quæ diximus lib. 33. ſect. 36. Juvenalis:

Fictilis, & nullo violatus Juppiter auro.

17. *De quibus ſæpe diximus.*] Libro 8. ſect. 4.

18. *Qui hodieque materiæ.*] Dicebatur enim Hercules fictilis. Martialis, lib. 14. Epigr. 178. cujus lemma eſt, *Hercules fictilis:*

Sum fragilis: ſed tu, moneo, ne ſperne ſigillum:
Non pudet Alciden nomen habere meum.

Sect. XLVI. *Faſtigia quidem.*] Cicero, lib. 1. de Divin. num. 16. *Cum Summanus, qui tum erat in faſtigio Jovis Optimi Maximi, qui tum erat fictilis, e cælo ictus eſſet,* &c.

2. *Sanctiora auro.*] Sic Reg. 2. & Colb. 3. Sic Hermolaus: non *certiora*, quod Gelenio uni magis arriſit.

3. *Simpuviis.*] Non fictilia tantum, ſed & lignea fuere ſimpuvia. Nonius, cap. 15. num. 12. *Simpuvium eſt vas ligneum. Varro, περὶ μέθης. Non vides ipſos Deos, ſi quando volunt guſtare vinum, derepere ad hominum fana: & tamen tum ipſi Libero ſimpuvio vinitari?* Simpulum idem Varro appellat, lib. 4. de ling. Lat. pag. 31. Et Feſtus: *Simpulum, vas parvum, non diſſimile cyatho, quo vinum in ſacrificiis libabant: unde & mulieres rebus divinis deditæ, ſimpulatrices dicuntur.* Gloſſæ: *Simpulum,* κύαθος. In Notis quæ vulgo Tironis dicuntur, pag. 124. *Simbulum* pro *Simpulum.* Juvenalis, Satyra 6. verſ. 340.

Aut quis
Simpullum ridere Numæ, nigrumque catinum:
Aut Vaticano fragiles de monte patellas
Auſus erat?

Prudentius in hymno S. Laur. verſ. 514. id imitatus:

Quidquid Quiritum ſueverat
Orare ſimpullum Numæ.

Sunt qui utrobique *ſimpuvium* legant.

4. *Doliis ad vina.*] Dolia vino condendo fictilia erant, & plerumque picata, ut dictum eſt libro 14. Vide Notas & Emend. num. XVII.

5. *Ad aquas tubulis.*] Tubulis fictilibus aquæ ductus conſtabant. Vide lib. 31. ſect. item 31.

6. *Ad balineas mammatis.*] Mammata fictilia, tubos interpretor, in mammæ ſpeciem rotundatos, per quos & hypocauſto in balineas calor tranſmearet. De his Seneca, epiſt. 91. cujus initium, *Quis dubitare. Quædam noſtra demum prodiiſſe memoria ſcimus: ſpeculariorum uſum, perlucente teſta, clarum tranſmittentium lumen: ut ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foveret æqualiter.* Horum tuborum veſtigia adhuc quamplurima conſpici in Diocletiani & Caracallæ gymnaſiis, auctor eſt Hieron. Mercur. lib 1. artis Gymn. cap. 10. pag. 27. His a mamma nomen, ut a fronte ſubſequentibus.

7. *Frontatiſque.*] Parietes, inquit, e lateribus fiunt: & minoribus quidem, quos laterculos vocant; & majoribus, qui frontati nominantur, quod duplici fronte utramque muri partem per ipſam muri craſſitudinem totam pertingant. Uſus hac voce & Vitruvius quoque, lib. 2. cap. 4.

8. *Septimum Collegium*] Vide Plutarchum in Numa, pag. 71.

9. *Fictilibus ſoliis.*] Ita Reg. 2. Colb. 3. aliique; non, ut typi, *doliis.* Vidit & Magius, lib. 2. Miſcell. cap. 18. Philander in Vitruvium, lib. 9. cap. 3. & Dalecampius quoque, ita legi oportere. Solia vero ſunt mobiles arcæ, ſive ſarcophagi, quibus corpus integrum condebatur. Utitur ea voce Florus, lib. 14. de morte Cleopatræ, cap. 10. Curtius, lib. 10. Suetonius in Nerone, cap. 50. *Solium porphyretici marmoris.* De fictilibus ſoliis, mobilibuſque, accipienda hæc Gruteri inſcriptio, 607. CVM. ANTE. HOS. DIES. CONIVGEM. ET. FILIVM. AMISERIM. ET. PRESSVS. NECESSITATE. CORPORA EORVM. FICTILI. SARCOPHAGO. COMMENDAVERIM. DONICVM. LOCVS. QVEM. EMERAM. ÆDIFICARETVR.

10. *Pythagorico modo.*] Vide Plutarchum in Laconicis inſtitutis, pag. 238.

11. *Samia etiamnum.*] Hinc vaſa Samia apud Tullium ſæpe occurrunt, eademque Samia ſimpliciter appellata: ut in Verrem, *Nos Samiis delectamur,* &c. Samia vaſa apud Plautum, in Capt. act. 2. ſc. 2.

tis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & [12] Arretium in Italia: [13] & calicum tantum, Surrentum, Aſta, Pollentia: in Hiſpania Saguntum, in Aſia Pergamum. Habent & Tralles opera ſua, Mutina in Italia: quoniam & ſic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terraſque ultro citroque portantur, inſignibus rotæ officinis. [14] Erythris in templo hodieque oſtenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem conſecratæ, diſcipuli magiſtrique certamine, uter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, [15] Adrianis firmitas: nonnullis circa hoc ſeveritatis quoque exemplis. [16] Q. Coponium invenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dediſſet dono ei, cujus ſuffragii latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat auctoritas figlinis: [17] tripatinum, inquit Feneſtella, appellabatur ſumma cœnarum lautitia. Una erat murænarum, altera luporum, [18] tertia myxonis piſcis, inclinatis jam ſcilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiam Philoſophis poſſimus. Siquidem in Ariſtotelis heredum auctione [19] LXX. patinas veniſſe traditur. [20] Nam nos cum unam Æſopi tragœdiarum hiſtrionis [21] in natura avium diceremus ſeſtertis centum ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes. At hercules, [22] Vitellius in principatu ſuo [23] X. H-S. condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eo pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris conſtent, quam murrhina. Propter hanc Mucianus [24] altero Conſulatu ſuo, in conquiſitione, exprobravit patinarum paludes [25] Vitellii memoriæ: [a] non illa fœdiore, cujus veneno [26] Aſprenati reo Caſſius Severus accuſator objiciebat, interiſſe CXXX. convivas. Nobilitantur iis oppida quoque, ut Rhegium, [27] & Cumæ. [28] Samia teſta Matris Deûm ſacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputare, nec aliter citra perniciem, M. Cælio credamus, qui linguam ſic amputandam objecit [29] gravi probro, tanquam & ipſe jam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitavit ars? fractis etiam teſtis utendo ſic, ut firmius durent tuſis calce addita, [30] quæ vocant Signina. Quo genere etiam pavimenta excogitavit.

CAP. XIII. XLVII. Verum & ipſius terræ ſunt alia [1] commenta [2] Quis enim ſatis miretur peſſi-

Interpretatio.

a *Non illa.*] Cum non eſſet illa Vitellii Imp. patina fœdior, quam illa Aſprenatis hominis privati, cujus veneficio ei Caſſius objecit, &c.

Notæ.

12. *Arretium.*] Unde vaſa Arretina a Martiale commendantur, ut dicemus in Notis & Emend. num. XVIII.

13. *Et calicum tantum, Surrentum,* &c.] Ut vaſorum fictilium, inquit, in eſculentis nobilitatem retinet Arretium in Italia: ita, ſed calicum tantum nobilitate commendantur, in eadem parte terrarum, Surrentum, Aſta, Pollentia: in Hiſpania Saguntum, &c. Vide Notas & Emendat. num. XIX.

14. *Erythris.*] In Ionia, lib. 3. ſect. 31.

15. *Adrianis.*] Ab Adria Italiæ oppido. Sic ipſe de gallinis, lib. 10. ſect. 74. *Adrianis laus maxima.* Vide quæ diximus in Notis & Emend. ad librum 10. num. LXVII.

16. *Q. Coponium.*] Ex Coponia gente Titum, Marcum, Caïum, apud vetuſtos ſcriptores reperimus. Quintum adhuc nuſquam: notus eo tantum nomine eſt, quod, ut Cypriani verbis utar, *multis emit ſordibus, ut fulgeret.*

17. *Tripatinum.*] Nomen inventum a patina tergemina. Ut porro lancibus cibi ſimplices apponebantur, ut carnes aſſæ, fructuſque: ſic patinis condebantur piſces, tyrotaricha, & ſimilia. Atque ut λοπάδες Græcis, ita patinæ quoque habent operculum, quo lances carent. Unde parœmia, *Dignum patella operculum.*

18. *Tertia myxonis.*] Sive bacchi, de quo lib. 32. lib. 25. & lib. 9. ſect. 28.

19. *LXX. patinas.*] Ita MSS. non LX. Laërtius lib. 5. in Ariſtotelis vita, pag. 117. λοπάδας πλείστας, patinas plurimas, minime definito numero repertas poſt ejus obitum ait.

20. *Nam cum nos unam.*] In Æſopo hiſtrione patinam unam ferre vix potuimus: in Philoſopho LXX. quis ferat?

21. *In natura avium.*] Libro 18. ſect. 72.

22. *Vitellius.*] A. Vitellius Imp. cui Veſpaſianus ſucceſſit. Ante Veſpaſianum qui præceſſerunt Auguſti, Principes a Plinio tantum appellantur, numquam fere Imperatores: qua cauſa, incertum. At illud in confeſſo eſſe oportet, Principibus Imperatoribuſque ipſis ſuperiorem ſemper exſtitiſſe Rempublicam: Principes appellatos fuiſſe, quoniam eſſent Senatus principes, ut fuere in Hollandia *Stadhouderi*: Imperatores, quod exercitibus Reipublicæ præeſſent, quos Galli dicimus, *Generaliſſimes.* Teſtes præter alios innumeros nummi ſunt quatuor: Hadriani, Commodi, Gordiani, & Probi; in quibus Auguſti ſtantes nudo capite, ab Roma ſedente & galeata, orbem Romanum regendum accipiunt: adſtantibus vel Pace cum Victoria, vel Prætorianis militibus. Hadriani nummus eſt ex ære magno, in Muſeo noſtro, & apud Angeloni, pag. 147. Commodi, ex ære maximo, in Gaza Regia: Gordiani Pii Felicis, ex ære ſimili, apud D. Vaillant, pag. 229. Denique Probi, ex eodem ære, in Theſauro Regio. Alia ſunt ejus rei argumenta plurima, ſed non hujus loci.

23. X. HS.] Sic Reg. 2. & alii; non, ut editi, CC. *ſeſtertiis.* Sic etiam Budæus in vetuſtis exemplaribus vidit, ipſo ita prodente, lib. 4. fol. 112. Hoc eſt, decies ſeſtertiûm, ſive, quod idem eſt, decies centenis millibus ſeſtertiûm. Monetæ noſtratis hæc efficiunt libras, ut vocant, 100000. De hac patina Suetonius in Vitellii vita, cap. 13. *Famoſiſſima ſuper ceteras fuit cœna ei data adventitia a fratre.... Hanc quoque exſuperavit ipſe dedicatione patinæ, quam ob immenſam magnitudinem clypeum Minervæ, αἰγίδα πολιούχου dictitabat. In hac ſcarorum jecinora,* &c. Et cap. 17. ubi de conviciis, quibus a plebe moriens inceſſebatur, Patinarium nuncupatum tradit.

24. *Altero Conſulatu ſuo.*] De Muciano diximus in Auctorum Indice. Defecerat is a Vitellio in Veſpaſiani partes. Vide Sueton. in Veſpaſ. cap. 6. & 13.

25. *Vitellii memoriæ.*] Jam enim pœnas Vitellius dederat. Patinarum autem paludes figurate dixit, alluſione Pontinæ paludis, cum patina ipſa fictilis eſſet & lutea. De Pontina ſeu Pomptina palude, quem locum olim triginta trium Urbium Mucianus ter Conſul prodidit, Plinius lib. 3. ſect. 9.

26. *Aſprenati.*] Suetonius in Aug. cap. 56. *Cum C. Nonius Aſprenas arctius ei junctus* (Auguſto) *cauſam veneficii, accuſante Caſſio Severo, diceret: conſuluit Senatum, quid officii ſui putaret,* &c.

27. *Et Cumæ.*] Martialis, lib. 4. Epigr. 114. cui lemma inſcriptum, *Patella Cumana:*

Hanc tibi Cumano rubicundam pulvere teſtam,
Municipem miſit caſta Sibylla ſuam.

28. *Samia teſta.*] Teſtatur id quoque Martialis, ſed obſcœno carmine, lib. 3. Epigr. 81.

29. *Gravi probro.*] Cælius aïebat linguam amputandam ejus pudendi criminis reis, quod Bætico Martialis objicit, loc. cit. quod libidinis genus & in Vitellio tacite arguit hoc loco Plinius; itemque Tranquillus, cap. 3. & 4.

30. *Quæ vocant Signina.*] A Signia Italiæ oppido, de quo lib. 3. in Geographicis diximus. Signini operis mentio apud Columellam, lib. 1. cap. 6. Signino alveo deductas Ravennam aquas prodidit Caſſiodorus, lib. 5. Var. epiſt. 38.

Sect. XLVII. 1. *Alia commenta.*] Sic Reg. 2. ceterique MSS. Recte: nunc terræ ipſius commenta laudantur, ut proxime ante artis. Editi, *ſegmenta*, male.

2. *Quis enim ſatis.*] Planius hæc traduntur a Vitruvio, ſed eadem tamen, lib. 2. cap. 6. pag. 24. *Eſt etiam genus pulveris,*

mam

mam ejus partem, [3] ideoque pulverem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus: mersumque protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie, utique si Cumano misceatur cæmento?

Eadem est terræ natura & in Cyzicena regione: sed ibi non pulvis, verum ipsa terra qualibet magnitudine excisa, & demersa in mare, lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci, intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulida usque quidquid terræ attingitur mari, mutatur in saxa. Non multum a pulvere Puteolano distat [4] e Nilo arena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctusque frangendos, sed ad debellanda corpora [5] palæstræ studiis. Inde certe [6] Patrobio, Neroni Principis liberto advehebatur. [7] Quin & Leonnato, & Cratero, ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non hercules magis, quam de terræ usu in ceromatis, quibus exercendo juventus nostra corpora, vires animorum perdidit.

XLVIII. Quid? non in Africa Hispaniaque ex terra parietes, quos appellant [1] formaceos, quoniam in forma circumdatis utrimque duabus tabulis inferciuntur verius, quam instruuntur, ævis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omnique cæmento firmiores? Spectat etiam nunc [2] speculas Hannibalis Hispania, terrenasque turres jugis montium impositas. Hinc & cespitum natura, castrorum vallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. [2] Illini quidem crates parietum luto, [4] & lateribus crudis exstrui, quis ignorat? CAP. XIV.

XLIX. [1] Lateres non sunt e sabuloso, [2] neque arenoso, multoque minus calculoso ducendi solo: sed e cretoso & albicante, aut ex rubrica: vel si jam ex sabuloso, e masculo certe. [3] Finguntur optime vêre: nam solstitio rimosi fiunt. [4] Ædificiis [5] non nisi bimos probant. [6] Quin & intritam ipsam eorum, prius quam fingantur, macerari opor-

NOTÆ.

quod efficit naturaliter res admirandas. Nascitur in regionibus Baïanis, & in agris municipiorum, quæ sunt circa Vesuvium montem: quod commixtum cum calce & cæmento, non modo ceteris ædificiis præstat firmitates, sed etiam moles, quæ construuntur in mari, sub aqua solidescunt.

3. *Ideoque pulverem*, &c.] Hæc totidem verbis Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 1. Etiamnum pulverem eum Itali Gallique *Pozzolane* nuncupant, tectoriis parietum utilissimum. Seneca, lib. 3. Natur. quæst. pag. 872. *Puteolanus pulvis; si aquam attigit, saxum est.* Sidonius Apollin. Paneg. Anthemii Aug. pag. 290. de amplitudine agens urbis Byzantinæ:

Porrigis ingentem spatiosis mœnibus urbem,
Quam tamen angustam populus facit. Itur in æquor
Molibus, & veteres tellus nova contrahit undas.
Namque Dicarchææ translatus pulvis arenæ
Intratis solidatur aquis, durataque massa
Sustinet advectos peregrino in gurgite campos.

Vide etiam Dionem, lib. 48. pag. 389.

4. *E Nilo arena.*] Qualis advecta Romam, teste Sueton. in Nerone, cap. 45. *Ex annonæ quoque caritate luctantium accrevit invidia. Nam & forte accidit, ut in publica fame, Alexandrina navis nunciaretur pulverem luctatoribus aulicis advexisse.*

5. *Palæstræ studiis.*] Nam palæstritæ & luctaturi corpora pulvere aspergebant.

6. *Patrobio.*] Meminere hujus Neroniani liberti, Dio, lib. 63. pag. 717. & Suetonius in Galba, cap. 20.

7. *Quin & Leonnato*, &c.] De his Alexandri ducibus, vide Arrianum, in Exped. Alex. Ælianum, lib. 9. Var. Hist. cap. 3. & Justinum, lib. 13. cap. 14. Λεοννάτος, Κράτερος, Μελέαγρος.

Sect. XLVIII. 1. *Formaceos.*] Probat hanc lectionem Sirmondus noster in Notis ad Sidonium, pag. 13. adjicitque structiles rivorum canales, quibus aqua ducitur, formas pariter nuncupari, quod appressis forma utrimque tabulis instruantur: quo sensu aquas formarum dixit Cassiodorus, lib. 3. Var. ep. 31. Et epist. 53. *Romam formarum inundatione ditissimam.* Et lib. 5. ep. 38. *Formam Ravennatem.* Denique lib. 7. inter formulas, sexta est *formula Comitivæ formarum Urbis.* Et Vetus inscriptio, quam Fabrettus affert, lib. de Aquæduct. pag. 20. sed spuria:

IMP. CAES. M. AVRELIVS
ANTONINVS PIVS
AQVAM. MARCIAM. VARIIS.
KASIBVS IMPEDITAM.
PVRGATO FONTE.
EXCISIS. ET PERFORATIS.
MONTIBVS.
RESTITVTA. FORMA.
ADQVISITO. ETIAM. FONTE.
NOVO ANTONINIANO.
IN SACRAM VRBEM SVAM
PERDVCENDAM CVRAVIT.

Isidorus, lib. 15. cap. 9. *Formatum, sive formarium in Africa vel Hispania parietes de terra appellant, quomodo in forma circumdatis utrimque tabulis inferciuntur verius, quam duabus instruuntur.* Palladius, lib. 1. cap. 34. de munitionum horti generibus: *Alii luto*, inquit, *inter formas clauso parietes figuratos ex lateribus imitantur.* Hispani *Tapias* vocant ejusmodi parietes.

2. *Speculas Hannibalis.*] Harum Hannibalis turrium facta superius mentio, lib. 2. sect. 73. *In Africa Hispaniaque Hannibalis turrium*, &c.

3. *Illini quidem.*] Hodieque rura nostra parietes cratibus, luto oblitis, & argilla pingui, e qua lateres fiunt, exstruunt.

4. *Et lateribus crudis.*] Ut ignis & fornacum impensæ parcatur: ut inter sese melius coagmententur crudi, & ideo molliores lateres: ut cæmento exiguo sit opus: ut breviore temporis spatio murus perficiatur. Ita Dalecampius.

Sect. XLIX. 1. *Lateres non sunt.*] Hæc explanatius paulo Vitruvius, lib. 2. cap. 3. pag. 21. *Itaque primum de lateribus, qua de terra duci eos oporteat, dicam. Non enim de arenoso, neque calculoso, neque sabuloso luto sunt ducendi: quod ex his generibus cum sunt ducti, primum fiunt graves: deinde, cum ab imbribus asperguntur, dilabuntur & dissolvuntur: paleæque, quæ in his ponuntur, non cohærescunt propter asperitatem. Faciendi autem sunt ex terra albida, cretosa, sive de rubrica, aut etiam masculo sabulone*, &c. Sabulum vel sabulonem vocant arenam, non quidem tenuiorem, minutioremque, ut in Thesauro Rob. Stephani scribitur, sed crassiorem, vilioremque: quod recte docet Agricola, lib. 7. de natura fossil. pag. 321. *Sabulum crassius est quam arena: quod vel durum est, vel molle: illud marem, hoc feminam appellant: Masculum utilius sternendis viis*, &c.

2. *Neque arenosum.*] De arenæ generibus dicetur lib. 36. sect. 55.

3. *Finguntur.*] Vitruvius loc. pag. 22. *Ducendi autem sunt per vernum tempus, & autumnale, ut uno tenore siccescant. Qui enim per solstitium parantur, ideo vitiosi sunt, quod summum corium Sol acriter cum percoquit, efficit ut videantur aridi: interius autem sint non sicci: & cum postea siccescendo se contrahunt, perrumpunt ea quæ erant arida: ita rimosi efficiuntur imbecilli.* Sic etiam Palladius, lib. 6. in Maïo, tit. 12. pag. 120.

4. *Ædificiis.*] Hæc rursum traduntur a Vitruvio, loc. cit. ubi causam hujusce placiti aperit. *Maxime autem*, inquit, *utiliores erunt, si ante biennium fuerint ducti: namque non ante possunt penitus siccescere*, &c.

5. *Nonnisi bimos.*] Sic bimum semen alibi Plinius, nuces bimas Cato dixere.

6. *Quin & intritam*, &c.] Totidem apicibus Reg. 2. & alii. Intrita porro, quæ vox & alibi occurrit apud Plinium, materia est, ex qua lateres finguntur, intrita & subacta.

ter. Genera eorum tria. [7] Lydion, quo utimur, longum ſeſquipede, latum pede: alterum tetradoron, tertium pentadoron. Græci enim antiqui [8] doron palmum vocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo a quatuor & quinque palmis, prout ſunt, nominantur. Eadem eſt latitudo. Minore in privatis operibus, majore in publicis utuntur in Græcia. Pitanæ in Aſia, & in ulterioris Hiſpaniæ civitatibus, [9] Maxilua & Calento, fiunt lateres, qui ſiccati non merguntur in aqua. Sunt enim e terra pumicoſa, cum ſubigi poteſt, [10] utiliſſima. Græci, præterquam ubi e ſilice fieri poterat ſtructura, [11] parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, ſi ad perpendiculum fiant. [12] De eo & publica opera & regias domos ſtruxere: murum Athenis, qui ad montem Hymettum ſpectat: [13] Patris, ædes Jovis & Herculis, quamvis lapideas columnas [14] & epiſtylia circumdarent: [15] domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœſi, [16] quam geruſian fecere: Halicarnaſſi, Mauſoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem exciſum lateritiis parietibus opus tectorium, propter excellentiam picturæ, ligneis formis incluſum, Romam deportavere in Ædilitate, ad Comitium exornandum, Muræna & Varro. Cum opus per ſe mirum eſſet, tranſlatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Arretii & Mevaniæ eſt. [17] Romæ non fiunt talia ædificia, quia ſeſquipedalis paries non plus quam unam contignationem tolerat. Cautumque eſt, ne communis craſſior fiat, nec [18] intergerivorum ratio patitur.

Cap. XV. L. Hæc ſint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus vel maxime mira natura eſt ſulphuris, quo plurima domantur. [1] Naſcitur in inſulis Æoliis inter Siciliam & Italiam, [2] quas ardere diximus. Sed nobiliſimum [3] in Melo inſula. In Italia quoque invenitur, in Neapolitano Campanoque agro, collibus qui vocantur [4] Leucogæi. [5] Ibi e cuniculis effoſſum, perficitur igni. [6] Genera quatuor: vivum, quod Græci [7] apyron vocant, naſcitur ſolidum, hoc eſt, gleba: quo ſolum ex omnibus generibus medici utuntur. [8] Solum (cetera enim liquore conſtant, & conficiuntur [9] oleo incocta:) [10] vivum effoditur, tranſlucetque, & viret. [11] Alterum genus appellant glebam, fullonum tantum officinis familiare. [12] Tertio quoque generi unus tantum eſt uſus ad ſuffiendas lanas, quoniam candorem tantum mollitiemque confert. Egula vocatur hoc genus. [13] Quarto autem ad ellychnia maxime conficienda. [14] Cetero tanta vis eſt, ut morbos comitiales deprehendat nidore, impoſitum igni. [15] Luſit & Anaxilaus eo, [16] candens in calice no-

Notæ.

7. *Lydion*, &c.] Sic Reg. 2. ceterique MSS. non, ut editi, *didoron*. Hæc paulo aliter Vitruvius, loc. cit. *Fiunt autem laterum genera tria: unum, quod Græce δίδωρον appellatur, id eſt, quo noſtri utuntur, longum pede, latum ſemipede.* (In vetuſto Vitruvii codice legiſſe ſe Philander ait, *quod Græce Lychum*, ſed *Lydium* debuit dicere, *longum ſeſquipede, latum pede*: quam ſcripturam ipſe approbat) Pergit vero mox Vitruvius: *Ceteris duobus Græcorum ædificia ſtruuntur. Ex his unum pentadoron, alterum tetradoron dicitur. Doron autem Græci appellant palmum, quod munerum datio Græce δῶρον appellatur: id autem ſemper geritur per manus palmum. Ita quod eſt quoquoverſus quinque palmorum, pentadoron: quod quatuor, tetradoron dicitur: & quæ ſunt publica opera pentadoro: quæ privata, tetradoro ſtruuntur.* At non item nomen a menſura primum genus habet, Vitruvio teſte, ipſoque mox Plinio.

8. *Doron palmum.*] Palmus quatuor pollicum fuit: pes duodenûm.

9. *Maxilua & Calento.*] Μαξίλυα Ptolemæo Bæticæ oppidum. Calentum, Plinio, lib. 2. ſect. 3. pag. 269. ubi oppidanos Callenſes appellari diximus. Vide Notas & Emendationes, num. XX.

10. *Utiliſſima.*] Vitruvius id explicans, loc. cit. pag 23. *Sic autem*, inquit, *magnas habent utilitates, quod neque in ædificationibus ſint oneroſi*, (de lateribus pumicoſis agit) *& cum ducuntur, a tempeſtatibus non diſſolvuntur.*

11. *Parietes lateritios*, &c.] Quæ deinceps ſequuntur, uſque ad ea verba, *Romæ non fiunt talia ædificia*, ad calcem fere hujus ſectionis, totidem pæne apicibus ſyllabiſque apud Vitruvium leges, lib. 2. cap. 8.

12. *De eo.*] De latere. Vitruvius, loc. cit. *Et publica opera, & privatas domos, etiam regias e latere ſtructas licet videre.*

13. *Patris.*] Patræ Achaïæ oppidum, de quo in Geographicis libro quarto. Vide Notas & Emend. num. XXI.

14. *Et epiſtylia.*] Ἐπιστύλιον, trabs eſt ſummis columnis impoſita. Noſtrates *Architravem* vocant: fictitia voce partim e Græco ἀρχή, & e Latino *trabs*: quaſi præcipuam trabem. *l'Architrave qui ſe met ſur les colomnes entre le chapiteau & la friſe.* Structores vocant *Architrave*, & *poitrail.*

15. *Domum Trallibus.*] Vitruvius: *Trallibus, domum regibus Attalicis factam.*

16. *Quam geruſian.*] Γερουσία Senatum, ſeniorumve collegium ſonat. Vitruvius, loc. cit. *Crœſi domus, quam Sardiani civibus ad requieſcendum ætatis otio, ſeniorum collegio Geruſian dedicaverunt.* In nummis, ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΙΕΡΑΠΟΛΕΙΤΩΝ.

17. *Romæ non fiunt.*] Et hoc pariter traditur a Vitruvio, lib. 2. cap. 31. pag. 31. *Leges publicæ non patiuntur majores craſſitudines, quam ſeſquipedales conſtitui, loco communi .... Lateritii vero parietes ſeſquipedali craſſitudine non poſſunt pluſquam unam ſuſtinere contignationem.* Romæ vero, & in Urbis majeſtate, atque in civium infinita frequentia, ut cœnacula plura fierent, ad pedes LXX tollere ædificia Auguſti decreto permittebatur, teſte Strabone, lib. 5. pag. 235.

18. *Intergerivorum.*] Ita Reg. 2. ceterique, non *intergerinorum*. Et Feſtus: *Intergerivi parietes dicuntur, qui inter confines ſtruuntur, & quaſi intergeruntur.* Noſtrates appellant, *Mur mitoïen.*

Sect. L. 1. *Naſcitur in inſulis*, &c.] Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 1.

2. *Quas ardere diximus.*] Libro 3. ſect. 14.

3. *In Melo.*] Dioſc. lib. 5. cap. 124.

4. *Leucogæi.*] De colle Leucogæo, diximus lib. 18. ſect. 29.

5. *Ibi e cuniculis.*] In libris editis, *Quod eſt cuniculis.* In Reg. 2. aliiſque, *Leucogelibie cuniculis.*

6. *Genera quatuor*, &c.] Iſidorus, loc. cit.

7. *Apyron.*] Ἄπυρον, quod ignem minime expertum eſt. Celſus, lib. 5. cap. 18. *Malagma ad ſtrumas .... Sulphuris ignem non experti, quod ἄπυρον vocant.*

8. *Quo ſolum.*] Iſidorus, loc. cit.

9. *Oleo incocta.*] Nunc aqua minore impendio incoquitur.

10. *Vivum autem.*] Iſidorus toridem verbis, loc. cit.

11. *Alterum genus*, &c.] Ad verbum Iſidorus hæc pariter, loc. cit.

12. *Tertio quoque*, &c.] Iſidorus, loc. cit.

13. *Quarto autem.*] Iſidorus, loc. cit.

14. *Cetero tanta vis.*] Si uratur, nidor prodit qui ſint morbo comitiali obnoxii: ſtatim enim corripiuntur eo. Iſidorus, loc. cit.

15. *Luſit & Anaxilaus eo.*] Sulphure ſcilicet. Ludere hunc ſolitum magicis impoſturis, ſcribit Irenæus, laudatus a nobis in Auctorum Indice, verbo ANAXILAUS. Epiphanius quoque, lib. 1. adver. hær. hæreſi 34. pag. 232. Ludorum porro & ludendi vox in hac arte propria: Minutius Felix, de magis: *Quidquid miraculi ludunt, per dæmones faciunt.*

16. *Candens in calice novo.*] Candens ſulphur ſcilicet. In libris editis, *in calice novo.* Reg. 2. *in calice vino.* Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 1. *in calice vini.* Sed magis arridet vulgata ſcriptura, multis de cauſis.

vo prunaque subdita circumferens, exardescentis repercussu pallorem dirum velut defunctorum offundente [17] conviviis. [18] Natura ejus calfacit, concoquit: sed & discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris [19] malagmatisque miscetur. [20] Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mire prodest impositum. [21] Aufert & lichenas a facie cum terebinthi resina, & lepras. [22] Harpacticon vocatur a celeritate avellendi: avelli enim subinde debet. [23] Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus: & contra scorpionum ictus. [24] Vitiligines vivum nitro mixtum, atque ex aceto tritum & illitum tollit: item lendes in palpebris, [a] aceto sandarachato admixto. Habet & in religionibus locum, [25] ad expiandas suffitu domos. [26] Sentitur vis ejus & in aquis ferventibus. Neque alia res facilius accenditur: quo apparet ignium vim magnam etiam ei inesse. [27] Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habent: ac lux ipsa eorum sulphurea est.

LI. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra: limus e Judææ lacu, [1] ut diximus, emergens: terra in Syria [2] circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur hæc utraque, & in densitatem coëunt. Est vero liquidum bitumen, sicut [3] Zacynthium, & quod a Babylone invehitur. Ibi quidem & candidum gignitur. Liquidum est & Apolloniaticum: quæ omnia Græci [4] pissasphalton appellant, [5] ex argumento picis & bituminis. [6] Gignitur etiam pingue, liquorisque oleacei, in Sicilia Agragantino fonte inficiens rivum. Incolæ id arundinum [b] paniculis colligunt, citissime sic adhærescens. [7] Utuntur eo ad lucernarum lumina olei vice: [8] item ad scabiem jumentorum. Sunt qui & naphtham, [9] de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi adscribant. Verum ardens ejus vis ignium naturæ cognata, procul [10] ab omni usu abest.

[11] Bituminis probatio, ut quam maxime splendeat, sitque ponderosum ac grave: [12] læve autem modice, quoniam adulteratur pice. [13] Vis, quæ sulphuris: sistit, discutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum & albugines [14] Babylonium efficax traditur: item ad lepras, lichenas, pruritusque corporum. [15] Illinitur & podagris. Omnia autem ejus genera incommodos oculorum pilos replicant. [16] Den-

INTERPRETATIO.

a *Aceto.*] Aceto in quo diluta sandaracha fuerit.

b *Paniculis.*] E comis arundinum.

NOTÆ.

17. *Conviviis.*] Sic libri omnes. Dictum figurate pro *convivis.*

18. *Natura ejus.*] Diosc. lib. 5. cap. 124. Θερμαίνει δὲ, καὶ διαφορεῖ, καὶ πεπαίνει ταχέως. *Calfacit, discutit, concoquitque, seu maturat celeriter.*

19. *Malagmatisque.*] In malagmate quidem ad strumas, a Celso adhibetur, loc. cit.

20. *Renibus quoque, &c.*] Q. Serenus, cap. 26. de lumbis & renibus sanandis, pag. 141.

Aut adipi mixtum lumbis inducito sulphur.

21. *Aufert, &c.*] Dioscor. totidem verbis, lib. 5. cap. 124. & Galenus, lib. 9. de fac. simp. med. cap. 3. pag. 262.

22. *Harpacticon.*] Ἁρπακτικὸν, quod festinanter eripi oporteat.

23. *Prodest & suspiriosis.*] Diosc. loc. cit. Βῆχας τε, καὶ ἐμπύους, καὶ ἀσθματικοὺς ὠφελεῖ ἐν ᾠῷ λαμβανόμενον, καὶ ὑποθυμιώμενον .... ἰᾶται καὶ σκορπίων πληγὰς, μιγὲν ῥητίνῃ.

24. *Vitiligines, &c.*] Diosc. loc. cit. αἴρει δὲ καὶ ἀλφούς.

25. *Ad expiandas .... domos.*] Ad abigenda scilicet ex ædibus noxia. Neque domos tantum, sed & homines ipsos suffiri sic mos fuit: quod Propertius ita expressit, lib. 4. Eleg. 9. sub finem:

Imperat & totas iterum mutare lacernas,
Terque meum tetigit sulphuris igne caput.

Ovidius, lib. 4. Fast.

Cærulei fiant puro de sulphure fumi, &c.

Juvenalis, satyr 2. vers. 157.

Cuperent lustrari, si qua darentur
Sulphura cum tedis.

Ante hos Græcus vates, Odyss. χ΄. 481.

Οἶσε θέειον, γρηῦ, κακῶν ἄκος, οἶσε δέ μοι πῦρ,
Ὄφρα θεειώσω μέγαρον.

Affer sulphur anus, malorum medelam: affer & ignem: ut domum suffumigem. Ubi Eustathius: θέειον θυμιάματος εἶδος, &c. idque mox esse θεῖον, seu sulphur, docet.

26. *Sentitur vis ejus.*] Vis nempe medica, in aquis calidis & sulphuratis. Plinius lib. 31. sect. 32. *Est autem utilis aqua sulphurata nervis, aluminata paralyticis, &c.*

27. *Fulmina, &c.*] Et fulgurita quoque ipsa. Seneca, lib. 2. Natur. quæst. cap. 21. pag. 852. *Quid quod omnibus fulguritis odor sulphureus est?*

Sect. LI. 1. *Ut diximus.*] Libro 5. sect. 15.

2. *Circa Sidonem.*] Diosc. lib. 1. cap. 99.

3. *Zacynthium, &c.*] Zacynthium, Babyloniumque, & Apolloniaticum bitumen laudant pariter Diosc. loc. cit. & Vitruvius lib. 8. cap. 3. pag. 159.

4. *Pissasphalton.*] Πιττάσφαλτος Dioscoridi, lib. 1. cap. 100.

5. *Ex argumento.*] Quod mixtam bitumini picem redolet: Mixtum vero utriusque odorem intellige, non naturam. Sed & eadem pissasphaltos, quæ pix & bitumen, si ambo hæc fuerint permixta, pollet, teste Dioscor. lib. 1. cap. 101.

6. *Gignitur etiam pingue.*] In Reg. 2. & Pintiani cod. *Gignitur etiam pingue dieique liquoris in Silicia.* Nusquam *oleacei* vidimus. Colb. 3. *Gignitur & pinguis liquoris in Sicilia.* Dum sanius occurrat aliquid, in vulgata lectione interim acquiescimus. Solinus, cap. 5. pag. 20. *In lacu Agrigentino oleum supernatat: hoc pingue hæret arundinum comis, &c.*

7. *Utuntur eo.*] Antigonus Carystius, in hist. Mirab. Τοῦτο δ' ἐν τοῖς λύχνοις καίεσθαι, καὶ δύνασθαι φύματα, καὶ ψώραν ἰᾶσθαι. Diosc. lib. 1. cap. 99. Γίνεται δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀκραγαντίνων χώραν τῆς Σικελίας ὑγρὸν ἐπινηχόμενον ταῖς κρήναις, ᾧ χρῶνται εἰς τοὺς λύχνους ἀντὶ ἐλαίου, &c.

8. *Item ad scabiem.*] Solinus, & Antigonus, proxime citati. Virgilius item, Georgicon libro 3.

Turpis oves tentat scabies:

Mox:

Et spumas miscent argenti, vivaque sulphura:
..... Nigrumque bitumen.

9. *De qua in secundo diximus.*] Libro 2. sect. 109.

10. *Ab omni usu abest.*] Medicinæ. Tamen ad suffusiones oculorum, & ad albugines adhibetur a Dioscor. lib. 1. cap. 101.

11. *Bituminis probatio.*] Dioscor. hæc totidem verbis, lib. 1. cap. 99.

12. *Læve autem modice.*] Quoniam, cum sordibus asperum est, adulteratum pice intelligitur. Dioscor. loc. cit. Ἡ ῥυπώδης φαύλη· δολοῦται γὰρ πίσσης μιγνυμένης.

13. *Vis quæ sulphuris.*] Diosc. lib. 1. cap. 101. Δύναμιν ἔχει πᾶσα ἄσφαλτος ἀφλέγαντον, κολλητικὴν, διαφορητικὴν, μαλακτικήν.

14. *Babylonium.*] Ad caligantes oculos Judaïcum præfert Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 10. cum herba parietaria, æquis ponderibus admixta.

15. *Illinitur.*] Diosc. loc. cit. Ἀρήγει δὲ καὶ ποδαγρικοῖς, καὶ ἀρθριτικοῖς, καὶ ληθαργικοῖς, &c.

16. *Dentium doloribus.*] Dioscor. loc. cit. Ὀδόντων ἀλγήματα περιπλασθεῖσα πραΰνει. Nec illitu modo, sed & suffitu dentium dolorem levant, teste Marcello Empir. c. 12. p. 91.

tium doloribus medentur simul cum nitro illita. [17] Tussim veterem & anhelitus cum vino potum emendat. [18] Dysentericis etiam datur eodem modo, sistitque alvum. [19] Cum aceto vero potum discutit concretum sanguinem, & detrahit. [20] Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum farina hordeacea impositum, emplastrum peculiare facit [21] sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera colligat. [22] Glutinat nervos. Utuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & [23] hedyosmi pari pondere cum myrrhæ obolo subacti. [24] Comitiales morbos ustum deprehendit. [25] Vulvarum strangulationes olfactum discutit cum vino & castoreo. [26] Procidentes suffitu reprimit. [27] Purgationes feminarum in vino potum elicit. In reliquo usu [28] æramentis illinitur, firmatque ea contra ignes. [29] Diximus & tingui solitas ex eo statuas, & illini. [a] Calcis quoque usum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrariis fabrorum officinis [30] tingendo ferro, clavorumque capitibus, & multis aliis usibus.

LII. Nec minor aut ab eo dissimilis est [1] aluminis opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura & ejus genera. In Cypro candidum, & nigrum, exigua coloris differentia, cum sit usus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis, candidum liquidumque utilissimum est: contraque fuscis aut obscuris, nigrum. [2] Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limoque, hoc est, [3] terræ [4] exsudantis natura. [5] Corrivatum hieme, æstivis Solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidius [6] fit. [7] Gignitur autem in Hispania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis, Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatissimum in Ægypto, proximum in Melo. [8] Hujus quoque duæ species, liquidum, spissumque. [9] Liquidi probatio, ut sit limpidum, lacteumque, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. [10] Hoc phorimon vocant. An sit adulteratum, deprehenditur succo Punici mali. Sincerum enim mixtura ea nigrescit. Alterum genus est pallidi & scabri, [11] & quod inficiatur galla. Ideoque hoc vocant [12] paraphoron. [13] Vis liquidi aluminis adstringere, indurare, rodere. [14] Melle admixto sanat oris hulcera, papulas, pruritusque. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. [15] Virus alarum sudoresque sedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendumque per urinam sanguinem. Emendat & scabiem nitro ac melanthio admixtis.

[16] Concreti aluminis unum genus schiston appellant Græci, in capillamenta quædam

INTERPRETATIO.

a *Calcis .... usum.*] Calcis vicem præbet bitumen, conglutinatis eo Babylonis muris.

NOTÆ.

17. *Tussim veterem.*] Diosc. loc. cit. Marcellus Empir. cap. 17. pag. 123.

18. *Dysentericis .... eodem modo.*] Hoc est, cum vino. Marcellus Empir. cap. 27. pag. 192. ex aqua præbet. Diosc. loc. cit. infundi clystere liquatum cum ptisana jubet: Ἐγκλύζεται καὶ ἐπὶ δυσεντερικῶν σὺν πτισάνῃ τακεῖσα.

19. *Cum aceto.*] Diosc. loc. cit. Καὶ θρόμβους αἵματος διαλύει σὺν ὄξει ποθεῖσα. *Et grumos sanguinis solvit cum aceto potum.*

20. *Mitigat*, &c.] Diosc. loc. cit.

21. *Sui nominis.*] Διὰ ἀσφάλτου.

22. *Glutinat nervos.*] Præcisos.

23. *Hedyosmi.*] Ἡδύοσμος Græcis dicitur, quæ menta Latinis.

24. *Comitiales.*] Diosc. loc. cit. Ἐλέγχει δὲ καὶ ἐπιληπτικοὺς ὑποθυμιαθεῖσα, &c.

25. *Vulvarum.*] Diosc. loc. cit. Ποιοῦσα πρὸς πνίγας ὑστερικὰς, καὶ προπτώσεις, προστιθεμένη, καὶ ὀσφραινομένη, καὶ ὑποθυμιωμένη.

26. *Procidentes.*] Vulvas scilicet Sic Reg. 2. & Pintiani codex. In editis, haud satis sincere, *Procidentia sedis.* Adjuvat Dioscorides verbis allatis proxime.

27. *Purgationes.*] Diosc. loc. cit. Πινομένη δὲ μετ' οἴνου καὶ καστορίου ἔμμηνα κινεῖ.

28. *Æramentis.*] Æramenta sunt opera ex ære facta, ut ferramenta ex ferro.

29. *Diximus.*] Libro 34. sect. 9. *Bitumine antiqui tinguebant eas.*

30. *Tingendo ferro.*] Illinendo ferro. Nostri dicunt, *vernir.*

Sect. LII. 1. *Aluminis.*] *De l'Alun.*

2. *Et aurum nigro.*] Utuntur eo & aurifices ad inaurandum.

3. *Salsugo terræ.*] Sic Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 2.

4. *Quoniam inficiendis.*] Quare Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 1. *alumen* appellat *quo infectores utuntur.*

5. *Corrivatum.*] Isidorus loc. cit.

6. *Fit autem omne.*] Isidorus loc. cit.

7. *Gignitur*, &c.] Diosc. lib. 5. cap. 123. Γεννᾶται δὲ καὶ..... ἐν Μήλῳ, ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἐν Λιπάραις, ἐν Σαρδονίᾳ, καὶ Ἱεραπόλει τῆς Φρυγίας, Λιβύῃ, Ἀρμενίᾳ, &c. De Lipara nominatim Diodorus Sicul. lib. 5. pag. 293. Est porro Strongyle Liparæ vicina, ut dictum est in Geographicis, lib. 3. sect. 14. Alumen Melinum a Celso laudatur, lib. 6. cap. postremo.

8. *Hujus quoque.*] Isidorus loc. cit.

9. *Liquidi probatio.*] Diosc. lib. 5. cap. 123. Τῆς δὲ ὑγρᾶς τὴν μάλιστα διαφανῆ προκριτέον, καὶ γαλακτώδη, ὁμαλήν τε.... ἔτι δὲ ἄλιθον, καὶ πυρώδες ἀποπνέουσαν. *Liquidum præfertur maxime pellucens, lacteum, planum, & æquabile* (sine offensis fricantium, quod idem est, Plinius pro eo dixit:) *minime lapidosum, & quemdam caloris igniculum exspirans.* Aliud ab hoc alumine liquido nostrum alumen est, quod *de rocha* vocant, *alun de roche*: quod indictum veteribus arbitramur. Quæ nunc in officinis aluminis genera veneant, disce ex Constantino, verbo Στυπτηρία.

10. *Hoc phorimon.*] Ita libri omnes. Galenus, lib. 6. κατὰ τόπους, cap. 3. pag. 495. Ἡ ὑγρὰ, ἣν καλοῦσιν ἔνιοι φόριμον εὐωνοτάτην τε καὶ εὐπορωτάτην ὑπάρχουσαν ἐν πᾶσι χωρίοις. *Alumen liquidum: quod aliqui phorimon appellant, quod vilis pretii, & facile parabile ubique exsistit.* Neophytus: Φορίμη, ὑγρὰ ἡ στυπτηρία.

11. *Et quod inficiatur galla.*] Sic Reg. 2. ceterique: & editi, *quod inficitur galla.* Rectius fortassis, *& quod inficiat ut galla.* Id enim mox censetur optimum, quod tractantium manus nigritia non inficit.

12. *Paraphoron.*] Παράφορον, dolosum proprie vox ea sonat: hoc vero loco adulteratum, nec sincerum. Cave Salmasium audias, qui in Solin. pag. 1166. παράφυρον legi jubet, vocem toti Græciæ inauditam.

13. *Vis liquidi.*] Dioscor. lib. 5. cap. 123. Δύναμιν δὲ ἔχουσι θερμαντικὴν, στυπτικήν.... τήκουσαν δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τῶν βλεφάρων σάρκας, καὶ τὰ ἄλλα ὑπερσαρκώματα. *Vim habet excalfaciendi, adstringendi ... palpebrarum carnes, similesque excrescentias erodendi atque absumendi.*

14. *Melle admixto*, &c.] Diosc. totidem verbis, loc. cit.

15. *Virus alarum*, &c.] Marcellus Empir. cap. 18. pag. 128. & Diosc. loc. cit.

16. *Concreti aluminis.*] Totidem verbis Diosc. loc. cit. Ἀρίστη δὲ ὑπάρχει ἡ στυπτηρία σχιστὴ .... οὐ πεπιεσμένη βωληδὸν ἢ σχιδακηδὸν, ἀλλ' ἐξασμένη κατὰ μονάδας πολιαῖς θριξὶν ἐμφερῶς· οἷα ἐστὶν ἡ λεγομένη τριχῖτις, γινομένη δὲ ἐν Αἰγύπτῳ. *Optimum vero alumen scissile .... quod nec assulose compactum, sed sigillatim quasi in capillamenta canescentia dehiscens: quale est quod*

canescentia dehiscens. Unde quidam trichitin potius appellavere. [17] Hoc fit e lapide, ex quo & chalcitin vocant: ut sit sudor quidam ejus lapidis in spumam coagulatus. Hoc genus aluminis minus sistit humorem inutilem corporibus. [18] Sed auribus magnopere prodest infusum, vel illitum, vel oris hulceribus, [19] dentibusque, si saliva cum eo contineatur. [20] Et oculorum medicamentis inseritur apte, [21] verendisque utriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat.

[22] Interioris est alterum generis, [23] quod strongylen vocant. Duæ ejus species, fungosum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicosum, & foraminum fistulis spongiæ simile, rotundumque natura, candido propius: cum quadam pinguitudine, sine arenis, friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod Melinum vocant ab insula Melo, [24] ut diximus. Nulli vis major neque adstringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum spissius. Oculorum scabritias extenuat: combustum utilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. [25] Sanguinem quoque sistit in totum, foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illitum, renascentem mollit lanuginem summam. Omnium generum vis in adstringendo: [26] unde nomen Græcis. [27] Ob id oculorum vitiis aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium hulcera. Putrescentia hulcerum compescit cum adipe, [28] & hydropicorum eruptiones siccat. [29] Et aurium vitia cum succo Punici mali: & unguium scabritias, cicatricumque duritias, & pterygia, [30] ac perniones. Phagedænas hulcerum ex aceto, aut cum galla, pari pondere cremata: lepras cum succo olerum: cum salis vero duabus partibus, [31] vitia quæ serpunt: lendes & alia capillorum animalia, permixtum aquæ. [32] Sic & ambustis prodest, & furfuribus corporum [33] cum sero picis. Infunditur & dysentericis. [34] Uvam quoque in ore comprimit, ac tonsillas. [35] Ad omnia, quæ in ceteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo advectum. Nam ad reliquos usus vitæ in coriis lanisque perficiendis, quanti sit momenti [36] significatum est.

LIII. Ab his per se omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus. * [1] Samiæ duæ sunt, [2] quæ collyrium, & quæ aster appellantur. [3] Prioris laus, ut recens sit & levis, linguæque glutinosa. [4] Altera glebosior, candida. [5] Utraque uritur, ac lavatur. Sunt qui præferant priorem. [6] Prosunt sanguinem exspuentibus. [7] Emplastrisque quæ siccan

* CAP. XVI.

NOTÆ.

trichites, hoc est, capillare appellatur, & in Ægypto provenit. Et scissile Celsus appellat, lib. 5. cap. 2.

17. *Hoc fit e lapide.*] Nempe ex eo lapide quem chalciten vocant in Cypro, ut dictum est lib. 34. sect. 2. unde & idem alumini nomen hæsit. Salmasius, in Solin. pag. 1166. contra omnium codicum fidem, contra scriptoris mentem, sola ingenii ductus conjectura, sed nunc maxime fallaci, legi sic suadet: *Hoc fit e lapide gleboso, bolitin vocant; ut sit sudor*, &c.

18. *Sed auribus.*] Marcellus Empir. lib. de medic. cap. 9. pag. 75. *Alumen cum aceto teres, & simul omnia concoques ad tertias: hoc medicamen tepidum auriculæ infusum, pus optime purgat, vermes necat: aquam etiam, si intraverit, educit.* Et pag. 81. *Alumen mulso optime dilutum, & lana instillatum, dolorem aurium sanat.*

19. *Dentibusque.*] Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 14. *Solo pulvere aluminis scissi putres dentium cavernas impleas.* Celsus lib. 6. cap. 9. *Alumen scissile in id foramen conjectum, dentem citat*, &c.

20. *Et oculorum*, &c.] Diosc. loc. cit.

21. *Verendisque.*] Καὶ πρὸς αἰδοῖα ἐπίχριστος. Dioscor. loco citato.

22. *Interioris.*] Quod altius in terram abditur.

23. *Quod strongylen.*] Στρογγύλη στυπτηρία, rotundum alumen, a forma sic nuncupatum, ab ipso Diosc. loc. cit.

24. *Ut diximus.*] Sub initium hujus sect.

25. *Sanguinem .... sistit in totum.*] Hoc est, omnino sistit, unde unde is profluat, sive e naribus, sive ex alvo. Reg. 2. *Sistit intus in totum.*

26. *Unde nomen Græcis.*] Στυπτηρία, quod vim habet στυπτικὴν, adstringentem. Galenus, lib. 9. de fac. simp. med. cap. 3. pag. 269.

27. *Ob id oculorum.*] Quæ reliqua deinceps sectione continentur, hæc totidem fere verbis Diosc. loc. cit.

28. *Et hydropicorum eruptiones.*] Has ego eruptiones ἐξανθήματα interpretor, hoc est, pusulas, pustulasve, quæ solet plerumque Plinius pituitæ eruptiones appellare.

29. *Et aurium vitia.*] Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 8. *de aurium causatione .... Si cum illa indignatione doloris, etiam derivatio fuerit saniosa, alumen melle & oleo resolutum infundito.*

30. *Perniones.*] Sic etiam Marcellus Empir. cap. 34. pag. 232.

31. *Vitia quæ serpunt.*] Ut hulcera, & erysipelata.

32. *Sic & ambustis.*] Hoc est, permixtum aquæ. Oleum adhibet Theodorus Priscianus, lib. 1. cap. 17. *Alumine scisso cum oleo contrito omnes ustiones ungo.*

33. *Cum sero picis.*] Hoc est, cum pisselæo, de quo nos alibi diximus. Vide Notas & Emend. num. XXII.

34. *Uvam quoque*, &c.] Hoc pariter Marcellus Empir. cap. 14. pag. 99. & cap. 15. pag. 106.

35. *Ad omnia.*] Quod ex insula Melo alumen advehitur, id esse præstantius ceteris significat, & in usu medicinæ efficacius.

36. *Significatum est.*] Sub initium hujus sect.

Sect. LIII. 1. *Samiæ duæ.*] Genera hæc omnia terrarum, olim in medicinæ usu frequentia, nunc exolevere penitus; neque perferuntur ad nos. Vide Matthiol. in Diosc. lib. 5. cap. 137. & Aldrov. lib. 2. de metall. cap. 8. pag. 248.

2. *Quæ collyrium.*] Sic Reg. 2. Colb. 3. aliique. Sic Pintianus, & alii ante eum. Et quod potissimum videtur, Dioscorides ipse quoque, lib. 5. cap. 172. qui duo pariter genera Samiæ terræ agnoscit; alterum quod κολλύριον, alterum quod ἀστὴρ appelletur. Dioscoridem, ut solet, sequitur Oribasius, lib. 13. pag. 226. Priori generi collyrii nomen inditum putamus, quod oculorum medicamentis adderetur, quæ collyria vocitantur. Quanquam & eam dotem ei cum altere Samio communem esse, non ex Plinio modo, verum etiam ex Marcello Empirico discimus, cap. 8. pag. 52. ubi collyrium concinnat in primis *ex terra Samia, quam astera vocant.*

3. *Prioris laus.*] Diosc. lib. 5. cap. 172. Τῆς δὲ Σαμίας γῆς τὴν ἄγαν λευκὴν προκριτέον, καὶ ἐλαφρὰν, καὶ ἐν τῷ θίγειν τὴν γλῶτταν, κολλωμένην ἰσχυρῶς .... οἷα ἐστὶν ἥν τινες κολλύριον καλοῦσιν. *E Samia terra præfertur ea quæ maxime candida, levis, & tangenti linguæ glutinis modo adhærescens .... cujusmodi est quam aliqui collyrium vocant.* Totidem id pariter verbis Oribasius, lib. 13. Collect. pag. 226.

4. *Altera glebosior.*] Aster nimirum. Diosc. loc. cit. Ὁ καλούμενος ἀστὴρ, πλακώδης ὢν καὶ πυκνός, ὡς ἀκόνη. *Glebosa, ac densa in modum cotis.* Vehementer hallucinari eos qui asterem volunt esse Talcum, docet Aldrov. lib. 4. de metall. cap. 34. pag. 686. multoque accuratius Cæsius noster, lib. 2. de miner. cap. 2. sect. 6. pag. 148.

5. *Utraque*, &c.] Diosc. loco cit.

6. *Prosunt*, &c.] Diosc. loco cit. Aëtius, lib. 2. cap. 6. pag. 49. & Oribasius, lib. 13. fol. 225.

7. *Emplastrisque*, &c.] Aëtius, loco cit.

di causa componuntur, [8] oculorum quoque medicamentis miscentur.

LIV. [1] Eretria totidem differentias habet. Namque & alba est, & cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie: [a] [2] & quod si ære perducatur, violaceum reddit colorem. [3] Vis & ratio ejus in medendo dicta est inter pigmenta.

LV. [1] Lavatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua siccataque Solibus: iterum ex aqua trita ac reposita, donec considat, & digeri possit in pastillos. [2] Coquitur in calicibus crebro concussu.

LVI. [1] Est in medicaminibus & Chia terra candicans, effectus ejusdem, qui Samiæ. Usus ad mulierum maxime cutem. Idem & [2] Selinusiæ. Lactei coloris est hæc, & aqua dilui celerrima. Eademque lacte diluta, [3] & tectoriorum albaria interpolantur. [4] Pnigitis Eretriæ simillima est, grandioribus tantum glebis, [5] & glutinosa: cui effectus idem qui Cimoliæ, infirmior tamen. [6] Bitumini simillima est ampelitis; [7] Experimentum ejus, si ceræ modo accepto oleo liquescat, & si nigricans colos maneat tostæ. Usus ad molliendum discutiendumque. Ad hæc [8] medicamentis additur, [9] præcipueque in calliblepharis, & inficiendis capillis.

Cap. XVII. LVII. Cretæ plura genera. [1] Ex iis Cimoliæ duo ad medicos pertinentia, candidum & ad purpurissum inclinans. [2] Vis utrique ad discutiendos tumores, [3] & sistendas fluxiones aceto assumpto. Panos quoque & parotidas cohibet: & lichenas illita, pusulasque. Si vero aphronitrum & nitrum adjiciatur & acetum, & pedum tumores: ita ut in Sole curatio hæc fiat, & post sex horas aqua salsa abluatur. [4] Testium tumoribus [5] Cypro & cera addita prodest. Et refrigerandi quoque natura cretæ est: [6] sudoresque immodicos sistit illita. [7] Atque ita papulas cohibet ex vino assumpta in balineis. Laudatur maxime Thessalica. Nascitur & in Lycia circa Bubonem. [8] Est & alius Cimoliæ usus in vestibus. Nam Sarda, quæ affertur e Sardinia, candidis tantum assumitur, inutilis versicoloribus: & est vilissima omnium Cimoliæ generum: pretiosior Umbrica, & quam vocant saxum. [b] Proprietas saxi, quod crescit in macerando: atque pondere emitur, [c] illa mensura. Umbrica non nisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quo-

INTERPRETATIO.

a *Et quod.*] Et quod si in ære linea ducatur ex ea terra, violacei coloris ea linea fit.

b *Proprietas.*] Proprietas ejus cretæ. quam saxum vocant, quod crescit dum aqua maceratur.

c *Illa.*] Sarda mensura emitur.

NOTÆ.

8. *Oculorum.*] Marcellus Empir. cap. 8. pag. 52.

Sect. LIV. 1. *Eretria totidem.*] De terræ Eretriæ generibus atque facultatibus, totidem verba facit Diosc. libro 5. cap. 171.

2. *Et quod si ære.*] Dioscor. loco cit. Ἀρίστη δὲ ὑπάρχει ἡ τῇ χρόᾳ σποδίζουσα, καὶ μαλακὴ ἄγαν· πρός τε χαλκώματα ἑλκυσθεῖσα γραμμὴν ἰώδη ἀποφερομένη. *Optima vero habetur ad cinereum colorem vergens, & perquam mollis: quæque si per æramenta tractim ducatur, æruginei seu violacei coloris lineam efficit.*

3. *Vis . . . . dicta est inter pigmenta.*] Sect. 21.

Sect. LV. 1. *Lavatur omnis.*] Hæc totidem verbis Diosc. loco cit.

2. *Coquitur.*] Diosc. loc. cit. coqui in fictilibus perforatis jubet, ore obturato, subditis prunis, quæ follibus continenter perflentur. Oribasius similiter, lib. 13. fol. 225.

Sect. LVI. 1. *Est in medicaminibus.*] Diosc. ad verbum, lib. 5. cap. 173. Oribasius, lib. 13. pag. 226. Galenus, lib. 9. de fac. simp. med. pag. 249.

2. *Idem & Selinusiæ, &c.*] Diosc. totidem verbis, libro 5. cap. 175. Galenus, Oribasius, locis cit. A Selinunte porro Siciliæ oppido creditur hæc nomen invenisse.

3. *Et tectoriorum albaria.*] Hoc est, tectoria parietum, quibus propter vetustatem color albus induci solitus exolevisset, exalbantur Selinusia terra lacte diluta, renovanturque.

4. *Pnigitis.*] A Pnigeo Libyæ Mareotidis vico nomen accepisse credit Agricola: alii a πνίγω derivant, quod eam terram deglutienti periculum suffocationis affert. Dioscor. lib. 5. cap. 177. Ἡ δὲ λεγομένη πνιγῖτις γῆ, τῇ χρόᾳ ἔοικέ πως τῇ Ἐρετριάδι· ἔστι δὲ ἀδρόβωλος, & cetera totidem verbis cum Plinio, & Galeno, lib. 9. de fac. simp. med. pag. 252.

5. *Et glutinosa.*] Tactu linguæ usque adeo glutinosa, ut pensilis hæreat, τῇ τε γλώσσῃ μάλιστα κολλᾶται, ὡς ἐκκρεμᾶσθαι.

6. *Bitumini . . . . ampelitis.*] Ἀμπελῖτις vocatur, quod vitibus, ταῖς ἀμπέλοις, circumlita, vermes qui vitium oculos erodunt, odore suo interimit: vel quod in ea vites felicius proveniunt. Auctores, Aëtius, lib. 2. cap. 9. pag. 49. & Oribasius, lib. 13. fol. 226. post Diosc. lib. 5. pag. 181. & Galenum, lib. 9. de fac. simp. med. pag. 251. Jam tum ævo suo ægre reperiri terram ampelitidem scribit Marcellus Empir. cap. 7. pag. 49. Bitumen verius esse quam terram, Agricola: carbones piceæ parvos referre, Dioscor. loco citato.

7. *Experimentum.*] Sic probat eam Diosc. loco citato, ut eam anteponat, quæ trita cito liquescat, si olei aliquantulum affundatur.

8. *Medicamentis.*] Et inde alterum ei φαρμακίτιδος nomen, teste Aëtio, loc. cit.

9. *Præcipueque, &c.*] Diosc. & Oribasius, locis citatis.

Sect. LVII. 1. *Ex iis Cimoliæ, &c.*] Hæc totidem verbis Diosc. lib. 5. cap. 176. & Oribasius, lib. 13. pag. 226. Τῆς δὲ Κιμωλίας ἡ μέν ἐστι λευκή· ἡ δὲ ἐμπόρφυρος. Nomen a Cimolo habet, una e Sporadibus insulis: unde Ovidius, lib. 7. Metam. vers. 464. cecinit,

Cretosaque rura Cimoli.

2. *Vis utrique.*] Aceto nempe diluta. Totidem plane verbis Diosc. loc. cit. Ἑκάτεραι δὲ διαφοροῦσιν ὄξει διειμέναι, παρωτίδας, καὶ τὰ ἄλλα φύματα, &c. De parotidibus subscribit & Plinius Valer. lib. 1. cap. 13. & Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 8.

3. *Et sistendas.*] Marcellus Empir. cap. 5. pag. 44. *Creta Cimolia ex aceto trita, & quam densissime fronti imposita, pituitam sistit.* Et cap. 10. pag. 87. *Creta quoque Cimolia, ex aceto tusa, quam densissima fronti ejus imponitur, cui sanguis vel pituita descendit.* Celsus, lib. 1. cap. 3. *Creta figularis corpori illita alvum adstringit.*

4. *Testium tumoribus, &c.*] Diosc. loc. cit. Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 25. *Testes tumentes Cimolia trita frequenter cum aqua perunges, &c.*

5. *Cypro & cera.*] Ita MSS. non *Cypria cera.* Cyprum autem accipe pro oleo cyprino, ut alibi monuimus, aliove, quod sit optimæ notæ: ceram, pro cerato.

6. *Sudoresque.*] Celsus, lib. 3. cap. 19. *Si sudor vincit, delinendus homo est, vel argenti spuma, vel Cimolia creta.*

7. *Atque ita papulas.*] Pusulas, ἐξανθήματα, quæ jejunæ plerumque salivæ defricatione curantur.

8. *Est & alius.*] In dealbandis nimirum vestibus. Unde *cretata ambitio* Candidatorum, a Persio appellatur, hoc est, petitorum in candida toga, in quam album ex creta apud

que partem attingere, cum [9] lex Metella exstet fullonibus dicta; quam C. Flaminius, L. Æmilius Censores dedere ad populum ferendam. Adeo omnia majoribus curæ fuere. Ergo ordo hic est: [a] Primum abluitur vestis Sardâ, dein sulphure suffitur: mox desquamatur Cimoliâ, quæ est coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigrescitque, & funditur sulphure. Veros autem & pretiosos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contristatos sulphure. [b] Candidis vestibus saxum utilius a sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimolia [10] Tymphaïco utitur gypso.

LVIII. [1] Alia creta argentaria appellatur, [2] nitorem argento reddens. Est & vilissima, qua [3] Circum præducere ad victoriæ notam, [4] pedesque venalium trans mare advectorum denotare instituerunt majores. Talemque [5] Publium mimicæ scenæ conditorem, [6] & Astrologiæ consobrinum ejus Manilium Antiochum, item Grammaticæ [7] Staberium Erotem, [8] eadem nave advectos videre proavi. * Sed quid hos refero aliquo litterarum honore commendatos? [9] Talem in catasta videre [10] Chrysogonum Syllæ, Amphionem [11] Q. Catuli, Heronem [12] L. Luculli, [13] Demetrium Pompeïi, Augenque Demetrii, quanquam & ipsa Pompeïi credita est: [14] Hipparchum M. Antonii, [15] Menam & Menecratem Sex. Pompeïi, aliosque deinceps, quos enumerare jam non est, e sanguine Quiritium & proscriptionum licentia ditatos. Hoc est insigne venalitiis gregibus, opprobriumque insolentis fortunæ: quod & nos adeo potiri rerum vidimus, [16] ut Prætoria quoque ornamenta decerni a Senatu jubente Agrippina Claudii Cæsaris vide-

* CAP. XVIII.

INTERPRETATIO.

a *Primum.*] Primo vestes abluuntur Sarda creta: deinde sulphure suffumigantur: mox desquamantur Cimolia, cujus color sit sincerus. Fucatus enim deprehenditur, &c.

b *Candidis.*] Candidis vestibus creta vulgaris, quæ saxum vocantur, utilior est, postquam sulphure sunt suffitæ: inimica vestibus, quæ sint colore aliquo infectæ.

NOTÆ.

fullones additum fuit. Homines quoque tenuiores, cum copia mutandæ togæ non esset, tamen ut nitidi ac melioris fortunæ apparerent, sub dies Ludorum togulam suam incretabant. Huc illud Plautinum alludit, in Aulul. scena 9. act. 4.

Qui vestitu & creta occultant se se, atque sedent quasi sint frugi.

9. *Lex Metella.*] Latam a M. Metilio, qui tertium Tribunus plebis fuisse dicitur, anno Urbis CCCLIV. olim alios secuti diximus: nunc timidiores facti, a constanti consensu librorum omnium discedere, religioni ducimus. Itaque legem Metellam reposuimus. Est quidem *Metellus* Cæciliorum cognomen. A nominibus autem propriis, non ab eorum cognominibus, qui leges tulere, appellationem eas accepisse non diffitemur. Sed transierat Metelli cognomen in proprium nomen familiæ Metellorum.

10. *Tymphaïco.*] Nomen id gypsi genus habet a Tymphæis Ætoliæ populis, de quibus in Geographicis diximus, lib. 4. sect. 3. De gypso Tymphaïco rursum inferius, lib. 36. sect. 59.

Sect. LVIII. 1. *Alia creta argentaria.*] Diximus de ea dudum, lib. 17. sect. 4.

2. *Nitorem argento.*] Hoc est, argenteis vasis. Galenus, lib. 9. de fac. simp. med. pag. 252. *Διὸ καὶ ἄνθρωποι λαμπρύνουσιν αὐτῇ τὰ ῥυπαρὰ τῶν ἀργυρωμάτων.*

3. *Circum producere.*] Hoc est, metam in Circo creta signare, ut conspicua sit. Meminit hujus moris obiter Seneca, epist. 108. pag. 469. *Hanc quam nunc in Circo cretam vocamus*, &c. Plinius, libro 8. sect. 65. de cursu equorum in Circo: *Peracto legitimo cursu ad cretam stetere*: sic enim emendavimus, cum prius *ad metam* legeretur. Multa in eam rem Vossius, in Etymol. verbo, *Calx.*

4. *Pedesque venalium.*] Mancipiorum, quorum gypsatos pedes appellat Ovidius, libro 1. Amor. eleg. 8. versu 64. Tritum illud Juvenalis:

Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.

5. *Publium.*] Quis fuerit hic Publius, adhuc inexploratum: neque enim Syrus ille mimographus esse potest, qui temporibus Augusti inclaruit: quem non modo Plinii proavi videre, sed & pater potuit. In Reg. 2. cod. *Publium Lochium*: in Colb. 3. *P. Lucilium* legitur.

6. *Et Astrologiæ.*] Subintellige, conditorem. Cave tamen existimes eum esse, cujus Astronomicon libri exstant: cum is quem Plinius nunc appellat, multo sit vetustior, quippe qui Plinii tantum proavis notus fuerit, ac bello Punico tertio, ut mox dicemus. Sed & externum hominem hunc fuisse, ipsum Antiochi nomen declarat.

7. *Staberium Erotem.*] Sic MSS. omnes, non *Taberium.* Suetonius, lib. de illustr. Grammat. cap. 13. *Laberius Hiera* (lege ex Plinio, *Staberius Eros*) *suo hero emptus de catasta, & propter litterarum studium manumissus, docuit inter ceteros Brutum & Cassium. Sunt qui tradant tanta eum honestate præditum, ut temporibus Syllanis proscriptorum liberos gratis, & sine mercede ulla in disciplinam receperit.*

8. *Eadem nave .... videre proavi.*] Hinc eorum omnium ætas intelligitur, in tempus fere devictæ Carthaginis incidisse, hoc est, ante annos circiter CCXX. quam hæc scriberet Plinius: qui libro seq. sect. 4. num. 2. a nepote ad proavum LX. Olympiadas numerat.

9. *Talem in catasta.*] Catasta locus fuit, in quo servi venales, gypsoque vel creta notati, custodiebantur, & venditioni exponebantur. Vide Thesaurum linguæ Latinæ.

10. *Chrysogonum.*] Syllæ libertum, sectorem Roscii Amerini, ut est apud Tullium, in orat. pro Roscio.

11. *Q. Catuli.*] Q. Lutatii Catuli, qui post Syllæ obitum, Capitolium dedicavit. Egimus de eo sæpius.

12. *L. Luculli.*] Ejus qui contra Mithridatem bellum gessit.

13. *Demetrium.*] Seneca, lib. de Tranquill. cap. 8. pag. 682. *Feliciorem tu Demetrium Pompeïanum vocas, quem non puduit locupletiorem esse Pompeïo? Numerus illi quotidie servorum, velut Imperatori exercitus, referebatur*, &c. Vide & Plutarchum in Pompeio, pag. 604. Fuit hic Gadarensis e Syria, ut quidem docet Josephus.

14. *Hipparchum.*] Ἵππαρχον, apud Plutarch. in Antonio, pag. 950.

15. *Menam, &c.*] De Mena seu Menodoro, Sexti Pompeii liberto, classisque præfecto, ac postea ad Cæsarem transfuga, vide Dionem, lib. 48. pag. 375. & Suetonium in Augusto, cap. 74. De Menecrate ejusdem Sexti liberto, idem Dio, pag. 385. De utroque, Appianus, lib. 5. bell. Civil. pag. 718. Sextus Pompeius Magni filius fuit: is quem Appianus & Dio adeo insanisse finxere, ut se Neptuni filium diceret: quoniam in ipsius nummis scriptum viderunt, NEPTVNI. At est illud pro *Neptunius*, hoc est, maris dominus: & est ille nummus Sexti, non Magni patris, ut incogitanter olim edidimus.

16. *Ut Prætoria.*] Pallantem Claudii Cæsaris libertum ab ipso curæ rerum impositum, arbitrumque regni factum, Tacitus ait lib. 13. Annal. pag. 200. Agrippinæ Claudii uxori stupro illigatum, idem, lib. 12. pag. 179. Prætoria ei decreta ornamenta, vetus inscriptio quam Lipsius refert in Tacitum, pag. 188. sed spuria:

TI. CLAVDIVS. AVG. L.
PALLAS.
HVIC. SENATVS. OB. FIDEM.
PIETATEMQVE. ERGA.
PATRONOS. ORNAMENTA.
PRAETORIA. DECREVIT.
ET. HS. CENTIES. QVINQVAGIES. CVIVS. HONORE.
CONTENTVS. FVIT.

rimus libertis: tantumque non cum laureatis fascibus remitti illo, unde cretatis pedibus advenissent.

Cap. XIX. LIX. Præterea sunt genera terræ proprietatis suæ, [1] de quibus jam diximus: sed & hoc loco reddenda natura. Ex Galata insula, & circa Clupeam Africæ scorpiones necat: Balearis & Ebusitana serpentes.

Notæ.

Tacitus ipse, pag. 188. *Pallanti .... Prætoria insignia*, &c.

Sect. LIX. 1. *De quibus jam diximus.*] De terra Galatæ, Clupeæque, dictum superius lib. 5. sect. 7. De Baleari & Ebusitana, lib. 3. sect. xi.

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXXV.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 1. I. NEC *spatia montis in cubiculo delitentia.*] Ita clare MSS. omnes, & editi: quam scripturam nostra quoque, quæ planissima est, interpretatio tuetur ac defendit: nequicquam conjiciente Salmasio in hist. Aug. pag. 443. *Nec specla* (vel *specula*) *montis in cubiculo nitentia.* De marmore enim solum hic sermo, non de speculari lapide.

Sect. 2. II. *Aliæ foris & circa limina domitarum gentium imagines erant affixis hostium spoliis, ... exprobrantibus tectis quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum.*] Prius legebatur, *animorum ingentium imagines.* Pintianus conjiciebat, *alienarum gentium*: Alius, *minorum gentium.* In Reg. 2. *amitorum gentium.* In Colb. 3. *damicorum.* Unde haud dubia conjectura, *domitarum* fecimus, cum sit mos ille hodieque receptus, qui jam tum in usu fuit, ut hostibus detracta spolia, signaque, affixa domibus, domitarum gentium symbola sint & argumenta. Livius, libro 10. *Quorum domos spoliis hostium affixis insignes inter alias feceritis.* Libro 23. *Qui spolia ex hoste fixa domi haberent.* Suetonius in Nerone, cap. 38. ubi de Urbis incendio: *Tunc præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt, hostilibus adhuc spoliis adornatæ,* &c. Vidit hoc quoque Gronovius.

Ibid. III. *Cum Scipionis Pomponiani transisset atrium.*] Sic MSS. Reg. 2. Colb. 3. ceterique: Parmensis quoque editio, & aliæ vetustiores Hermolao. Cur id nomen in *Africani* postea immutarint, incertum. Factum sane temere & imperite. Mox vero ex iisdem MSS. edidimus, *Salutiones,* (*hoc enim ei fuerat cognomen*) *Africanorum dedecore irrepentes Scipionum nomini.* Cum libri vulgati præ se ferant, *Salutionis* (*hoc enim ei fuerat cognomen*) *Africanorum dedecore notam irrepentem* &c. At MSS. & ea voce *notam* omnino carent, & *irrepente Scipionum nomini* exhibent.

Sect. 12. IV. *Ex omnibus alii nascuntur, alii fiunt. Nascuntur Sinopis, rubrica, Parætonium, Melinum, Eretria, auripigmentum.*] Transscripsit hunc locum ex Plinio Isidorus, lib. 19. cap. 7. ex Isidoro Papias, in Vocabulario: sed uterque mendose: *Colores autem aut nascuntur, aut fiunt. Nascuntur, ut Sinopis, rubrica, Parætonium, Melinum, fretia,* (Papias, *frecia*) *auripigmentum.* Ubi nemo non intelligit vocem esse nihili FRETIA, pro ERETRIA, amanuensium vitio substitutam.

Sect. 21. V. *Vtilis .... & ad deprehendenda pura.*] Terram Eretriam ait thoraci impositam, utilem esse ad deprehendendum, num in thorace pus lateat. Quod cum Dalecampius medicus non intelligeret, in margine admonuit, *ad deprehendenda obscura* forte legi commodius: hoc est, ut in Notis adjecit, ad ea deprehendenda *quæ non patent oculis, quæ in calva sub cute latent ossa vulnera.* Obstat vero præter omnium exemplarium consensum Hippocrates, qui eadem ac Plinius prodidit. Ejus hæc verba sunt, lib. 3. de morbis, num. 27. pag. 116. Ἢν δὲ ὑπὸ πάχεος τὸ ὑγρὸν μὴ κλυδάζηται .... μὴ ἐξαπατάτω, ἀλλ' εὖ ἴσθι πλήρη ἐόντα τὸν θώρηκα πύου. Ἐς τὴν ἐρετριάδα γῆν ὑγρὴν καὶ λίην τετριμμένην, καὶ χλιαρὴν ἐπιβάψας ὀθόνιον λεπτὸν, περιέλιξον κύκλῳ τὸν θώρηκα· καὶ ὅκου ἂν πρῶτον ξηραίνηται, ταύτῃ χρὴ τάμνειν, ὡς ἐγγυτάτω τῶν φρενῶν, φυλασσόμενος αὐτῶν τῶν φρενῶν, &c. *Quod si præ crassitudine humor non fluctuet .... ne te tamen ista decipiant: sed thoracem pure plenum esse probe noris. Proinde in Eretria terra liquida, & valde trita, tepidaque, linteum tenue tingito, eoque thoracem circumcirca integito: & qua parte primum resiccatum fuerit, ea secato aut urito,* sub ea enim pus delitescit, *quam proxime ad septum transversum, cavendo tamen ne hoc ipsum lædas,* &c.

Sect. 33. VI. *In Maianis hortis.*] In edit. Parm. *In Lamianis hortis.* Aliæ quædam, *in Marianis.* Nos *Maianis*, ex Reg. 2. rescripsimus. Apud Gruterum, pag. 589. PROC. HORTORVM. LAMIANORVM. ET. MAIANORVM. Et pag. 602. VILLICO. HORTORUM. MAIANORVM.

Sect. 34. VII. *Olympiumque Athenis ab eo pictum.*] In libris ad hunc diem vulgatis, *Clypeumque Athenis.* In Colb. 3. *Olympiumque Jovem.* Hanc vero vocem postremam *Jovem*, ceteri non agnoscunt. *Olympium* itaque retinuimus, ac de Jove, ut oportuit, interpretati sumus, a Plinio ipsomet admoniti, qui mox subjicit, *Coloten Phidiæ discipulum, & in faciendo Jove Olympio adjutorem fuisse.* Igitur vox ea *Olympius*, quamvis sola ponatur, Jovem designat: ut in Psal. LXVII, 15. vox illa *Cælestis* Deum verum denotat: *Dum discernit CÆLESTIS reges*, hoc est, qui in cælo habitat.

Ibid. VIII. *Panænum fratrem ejus, qui clypeum intus pinxit Elide Minervæ.*] Sic libri omnes tum editi, tum manu exarati, Reg. 2. Colb. ceterique: Parm. editio, aliæque ante Hermolaum, qui sic interpolat: *Clypeum intus pinxit: & in Ægide Minervæ.* Ipso refragante Plinio, lib. 36. sect. 55. *In Elide ædes est Minervæ, in qua frater Phidiæ Panænus tectorium induxit*, &c.

Sect. 36. IX. *Et victoria Atheniensium.*] Repugnantibus omnibus libris, in quibus & *victoria* legitur, veremur hic & *hictoria* scribere, quod nobis olim placuerat.

Ibid. X. *Apelles Cous, Olympiade* CXII. *picturæ plura solus prope, quam ceteri omnes, contulit.*] Ita plane MSS. omnes Reg. 2. Colbert. 3. & quem Pintianus vidit, & quos Becichemius Scodrensis secutus est: præterquam quod ii *propinavit* exhibent, non *prope*: haud dubie mendose. At longe corruptius libri ad hunc diem vulgati: *Apelles eousque Olympiade CXII. in pictura provectus, ut plura solus prope, quam ceteri omnes, contulerit.* At ubi hic Apellis patria, qua in assignanda unicuique e reliquis diligentissimus est Plinius? Deinde *in pictura provectus*, Plinianam orationem vix resipit: sapit illa maxime, *picturæ plura contulit.* Libro 34. sect. 19. num. 6. de Lysippo: *Statuariæ arti plurimum traditur contulisse.* Libro 35. sect. 35. de Polygnoto: *Plurimumque picturæ primus contulit.* Sect. 36. num. 1. de Apollodoro: *Primusque gloriam penicillo jure contulit.*

Ibid. XI. *Consumptam eam priore incendio domus Cæsaris in Palatio audio, spectatam olim, tanto spatio nihil aliud continentem, quam lineas visum effugientes.* Interpolatus hic locus fœdissime in libris vulgatis ad hunc diem sic legitur: *Consumptam eam constat priore incendio domus Cæsaris in palatio, avide ante a nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud continentem*, &c. In Reg. 2. Cod. *Consumptam .... in palatio audio, spectatam nobis ante spatiose nihil aliud continentem*, &c. Si prius illud incendium est, ut esse necesse est, quod Octavii principatu contigisse diximus, tabulam eam quæ tum consumpta traditur, spectatam a se Plinius gloriari jure nequit: quare *spectatam olim* maluimus: *Tanto* autem *spatio* etiam Pintianus approbat.

Ibid. XII. *Fecit nobilem Paralum & Hammoniada.*] In libris fere hactenus editis, auctore Barbaro, *Hemionida.* At in Reg. *Amoniadam.* Colb. 3. *Hamoniadam.* Parm. edit. *Hammoniadam*: quæ nostræ emendationi omnia egregie favent. Quinque fuere sacræ triremes: ab initio binæ tantum: processu temporis tres additæ sunt: priorum altera Salaminia, vel Delia; altera Paralus vocabatur. Posteriorum alia Antigonis, alia Ptolemaïs, alia Hammonis. Hæc sic dicta fuit, quod per eam victimas Jovi Hammoni mitterent. Ulpianus in Comment. ad Medianam Demosthenis: Ὕστερον δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς ἐγένοντο, Ἀντιγονὶς, Πτολεμαῒς, Ἀμμωνιὰς, ἐπειδὴ τῷ Ἄμμωνι δι' αὐτῆς τὰς θυσίας ἔπεμπον. Τούτων δὲ τῶν ἱερῶν τριήρων αὐτὴ ἡ πόλις ἐπεμελεῖτο, &c. Etymologici auctor: Πάραλος, ἱερὰ τριήρης, ὥσπερ καὶ Ἀντίγονις, καὶ Δημητριὰς, &c. verbo, ἱεραὶ τριήρεις. Meminit hujusce Parali navis Cicero in Verrem, orat. 4. num. 135. Nomen habet ab auctore Paralo, de quo lib. 7. sect. 57.

Sect. 37. XIII. *Aut etiam vindemiantes, sunt in ejus exemplaribus: Nobiles, palustri accessu villæ, succollatis sponsione mulieribus, labantes trepidique feruntur.*] Hunc locum ex fide Regii Cod. 2. Colb. 3. aliorumque resinximus: cum prius ita legeretur, interpolante Barbaro: *aut etiam vindemiantes. Sunt in ejus exemplaribus nobiles, palustri accessu villæ, succollantium specie mulieres, labentes trepidæque feruntur.* In Reg. 2. Colb. 3. & Parm. edit. *sponsione.* Gronovius, *personis* pro *sponsione* scribit. Vox porro *succollare* Latina est, & Tranquillo quoque nota.

Sect. 40. XIV. *Pinxit & ipse penicillo parietes Thespiis, cum reficeren-*

tur quondam a Polygnoto picti.] Sic libri editi : in MSS. *Thepis.* Quid si *Delphis* potius ? Nam de Polygnoto Thasio, cujus refici nunc pictura dicitur, Plinius ipse supra, sect. 35. *Hic Delphis ædem pinxit*, cui & Pausaniam adstipulari diximus.

Ibid. XV. *Dioxippum, qui pancratio Olympia .... aconiti vicit: coniti Nemeæa.*] Quam belle sic ludum ludo, victoriæ victoriam opponit ? cum Olympiis Nemeæa confert, & facili ac sine pulvere victoriæ alteram laboriosius comparatam. In libris hactenus vulgatis : *Cœnus stemmata* : At neque pictoris nomen est *Cœnus*, nec satis idoneum picturæ, quale hic requiritur, argumentum, stemmata: multo vero minus *scammata*, quæ Salmasius hoc loco obtrudit, in Exerc. ad Solinum, pag. 36.

Sect. 45. XVI. *M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, a quo facta poma & uvas, ut non posses adspectu discernere a veris.*] Libri ad hunc diem editi : *a quo factas Romæ uvas*, frigide, cum *Romæ* proxime antecesserit. Mox, *item pisces, ita ut non sit aspectu*, &c. Rectius *esset* sane diceret, cum de remotissimis Varronis temporibus nunc agatur. At Reg. 2. *a quo facta pomet uvas, item poscis aspectu discernere a veris.* Sic & alii pariter codices.

Sect. 46. XVII. *Vel assiduitate satiant figlinarum opera, doliis ad vina excogitatis, ad aquas tubulis, ad balineas mammatis, ad tecta coctilibus, frontatisque. Ob quæ Numa rex*, &c.] Locum hunc ope Regii codicis 2. ita refinximus, nihil illius integerrimi exemplaris discrepante scriptura ab ea quam repræsentamus : præterquam quod *fundamentisque*, pro *frontatisque* præfert. Libri vero hactenus editi susdeque omnia vertunt, interpolant, ac pessumdant, hoc scilicet modo : *Vel quæ assiduitate satiant figlinarum opera imbricibus, tubulis tegulisque ad balineas hamatis, vel ad tecta coctilibus laterculis frontatisque, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus doliis ad vina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa*, &c.

Ibid. XVIII. *Retinet hanc nobilitatem & Arretium in Italia.*] Sic libri omnes editi, & MSS. Turnebus tamen lib. 26. Adversf. cap. 10. legi jubet, & *Eretum*, quem vicum Sabinorum esse Stephanus ait, hodie *Monte Rotondo:* Ἤρητος, πόλις Σαβίνων. Unde heminas Ereti Persius commendat, Satyra 1. At non hic heminæ, sed vasa, ut Samia, sic & Arretina habere nobilitatem dicuntur : neque a Plinio modo, sed & a Martiale non semel. Nam lib. 1. Epig. 54.

Sic Arretinæ violant crystallina testæ.

Et lib. 14. Epigr. 98. cujus lemma est, *Vasa Arretina :*

Arretina nimis ne spernas vasa monemus :
Lautus erat Tuscis Porsena fictilibus.

Tusca fictilia vocat, quod sit Etruriæ sive Tusciæ oppidum Arretium, *Arezzo*, ubi hodieque primæ commendationis figlina sunt Arretina. De calicibus Arretinis exstat illud Virgilio carmen adscriptum, inter Epigrammata a Pithœo edita, pag. 36.

Arretine calix, mensis decorate paternis,
Ante Maii medici quam bene sanus eras.

Ibid. XIX. *Et calicum tantum, Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum*, &c.] Libri omnes editi fere, in primisque Elzevir. editio, hic interpungunt, & *calicum tantum : Surrentum*, &c. Ut ad Arretium, de quo proxime antea, non ad Surrentum pariter, ceteraque quæ sequuntur oppida, calicum dos ista pertineat, & quidem sola. Atqui ad Arretium spectare vasa quæ in esculentis adhibentur, calicesque, superius demonstravimus : Calices Surrentinos, Saguntinosque, & Pollentinos laudari a Martiale audio : vasa escaria, non memini usquam me legere. Itaque ille primum lib. 14. Epigr. 102. cui titulus, *Calices Surrentini :*

Accipe non vili calices de pulvere natos,
Sed Surrentinæ læve toreuma rotæ.

Saguntinos deinde libri ejusdem Epigr. 108. cui lemma præfixum, *Calices Saguntini :*

Quæ non sollicitus teneat, servetque minister,
Sume Saguntino pocula ficta luto.

Pollentinos denique lib. 14. Epigr. 157. allato a nobis libro octavo, sect. 78. nota 10. Et de Surrentina, Pollentinaque terra, fingendis calicibus potoriis expetita, exstat vetus Epigramma Græcum Macedonii, sane non inelegans, in MSS. nostris :

Συῤῥέντου τρηχεῖα, μυρόπνοε χαῖρε κονίη,
Καὶ Πολλεντίνων γαῖα μελιχροτάτη·
Ἐστὲ γὰρ αἱ τερπόθητοι, ἀφ᾽ ὧν βρομιώδεα πηλὸν
Φύρησαν Βάκχῳ τριζυγέες χάριτες.

Vnguentum redolens Surrenti asperrime pulvis,
Et Pollentinæ mellea gleba plagæ :
Vos ego semper amo, de queis sibi sumere limum
Miscendum Bromio Gratia trina solet.

XX. *Pitanæ in Asia, & in ulterioris Hispaniæ civitatibus, Maxilua & Calento, fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua.*] Ita Reg. 2. ceterique codices, totidem apicibus. In libris hactenus editis, *Massia & Calento*, mendose. Sed multo corruptiorem Vitruvii locum ex Pliniano emendabis : Maxiluam enim in Galliæ civitatem Massiliam interpolatores ejus libri transformarunt. *Est autem in Hispania ulteriore Calentum, & in Galliis Massilia, in Asia Pitane, ubi lateres cum sunt ducti, & arefacti, projecti natant in aqua. Natare autem eos posse ideo videtur, quod terra est, de quo ducuntur, pumicosa.* Lege, *Calentum & Maxilua* : deme cetera. Sect. 49.

XXI. *Patris, ædes Jovis & Herculis.*] Sic libri editi omnes, manu exarati, quorum ex fide alterum Vitruvii locum sanamus, lib. 2. cap. 8. pag. 29. *De lateribus vero, dummodo ad perpendiculum sint stantes, nihil deducitur : sed quanti fuerint olim facti, tanti esse semper æstimantur. Itaque nonnullis civitatibus, & publica opera, & privatas domos, etiam regias, e latere structas licet videre. Et primum Athenis murum, qui spectat ad Hymettum montem : & Pentelensem. Item parietes in æde Jovis & Herculis lateritias cellas, cum circa lapidea in æde epistylia sint, & columnæ.* Lege, *Item Patris.* : sic enim apposite oppidum oppido, Athenis Patræ opponuntur. Ibid.

XXII. *Sic & ambustis prodest, & furfuribus corporum cum sero picis.*] Ita hunc locum restituimus ex fide Reg. 2. codicis, cum prius legeretur, *cum sero & pice.* Neque modo ejus exemplaris auctoritas ad id impulit. Sed & Serapionis medici calculus : namque illius interpres, cap. CCCCXX. de alumine, *Quando linitur*, inquit, *cum aqua picis caput, cum eo aufert furfures capitis* ; ut legisse plane videatur in Græco, σὺν ὄῤῥῳ πίσσης, hoc est, cum pissellæo, sive sero picis. Neque me movet quod apud Dioscoridem legatur in libris nunc vulgatis, σὺν ὀρόβῳ καὶ πίσσῃ. Quis enim aut illos ab omni culpa præstet, aut pissellæum neget cum alumine simul permixtum ad pityriasin prodesse, quod & Plinii codices, MSS. & Serapion asseverat ? Sect. 52.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXVI.

I. APIDUM natura reſtat, hoc eſt, præcipua morum inſania; etiam ut gemmæ cum ſuccinis, atque cryſtallinis, murrhiniſque ſileantur. Omnia namque quæ uſque ad hoc volumen tractavimus, hominum cauſa genita videri poſſunt. Montes Natura ſibi fecerat [a] ad quaſdam compages telluris viſceribus denſandas, ſimul ad impetus fluminum domandos, fluctuſque frangendos, ac minime quietas partes coërcendas duriſſima ſui materia. Cædimus hos, trahimuſque, nulla alia, quam deliciarum cauſa, quos tranſſcendiſſe quoque mirum fuit. In portento prope majores habuere Alpes ab Hannibale exſuperatas, & poſtea a Cimbris: nunc ipſæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Evehimus ea, quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant: naveſque marmorum cauſa fiunt: ac per fluctus, ſæviſſimam rerum naturæ partem, huc illuc portantur juga, majore etiamnum venia, quam cum ad frigidos potus [1] vas petitur in nubila, cæloque proximæ rupes cavantur, ut bibatur glacie. Secum quiſque cogitet, cum pretia horum audiat, cum vehi trahique moles videat, quam ſine his multorum fuerit beatior vita: iſta facere, immo verius pati mortales, quos ob uſus, quaſve ad voluptates alias, niſi ut inter maculas lapidum [b] jaceant? ceu vero non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cujuſque gaudia hæc auferentibus. CAP. I.

II. Ingens iſta reputantem ſubit etiam antiquitatis rubor. [1] Exſtant Cenſoriæ leges, [2] glandia in cœnis, [3] gliresque, & alia dictu minora apponi vetantes. Marmora invehi, & maria hujus rei cauſa tranſiri, quæ vetaret, lex nulla lata eſt. * Dicat fortaſſis aliquis: * CAP. II. non enim invehebantur. Id quidem falſo. Trecentas LX. columnas [4] M. Scauri Ædilitate ad ſcenam theatri temporarii, & vix uno menſe futuri in uſu, viderunt portari [c] ſilentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus. Idipſum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quam publica? Quo enim alio modo in privatos uſus illa venêre, ebora, aurum, gemmæ? aut quid omnino Diis relinquimus? Verum eſto, indulſerint publicis voluptatibus: etiamne tacuerunt maximas earum, [5] atque adeo duodequadragenûm pedum [6] Lucullei marmoris, in atrio Scauri collocari? Nec clam illud occulteque factum eſt.

INTERPRETATIO.

a *Ad quaſdam.*] Ad quaſdam terræ partes, quibus ceteræ compaginantur, in telluris viſceribus comprimendas ac denſandas.

b *Jaceant.*] Cubent, dormiantque: perinde quaſi non detrahat hæc gaudia nox dimidiæ parti vitæ uniuſcujuſque noſtrum.

c *Silentio.*] Nulla interim lege in contrarium lata.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Vas petitur in nubila.*] Quæritur vas cryſtallinum, in montium jugis, quæ nubila contingunt. Uſus ea forma loquendi ſæpenumero Plinius. Libro 9. ſect. 54. margaritas ait *in inſulas peti.* Libro 14. ſect. 5. *in Rubrum litus Indicumve merces petitas.* Libro 30. ſect. 21. *voluminibus Dardani in ſepulcrum ejus petitis.* Et exempla alia Index ſuppeditabit. Cryſtallum aliud nihil eſſe quam glaciem concretam longo annorum ſpatio Plinius credidit.

Sect. II. 1. *Exſtant Cenſoriæ leges.*] Jam ſupra laudatæ a Plinio, lib. 8. ſect. 82.

2. *Glandia in cœnis.*] Glandium Priſcianus partem eſſe inteſtinorum putat. Verius: alii tubera in carne, ceu glandulas, præſertim in apro circa cervicem, ubi ſunt glandulæ. Hæc enim hujus vocis acceptio eſt apud Plinium, lib. 16. ſect. 73. Plautus in Captivis, act. 4. ſc. 4.

Adveniens deturbavit totum cum carne carnarium.
Arripuit gladium, prætruncavit tribus tergoribus glandia.

Et in Curcul. act. 2. ſc. 2. verſ. 44.

Pernam, abdomen, ſumen, ſuis glandium.

3. *Gliresque.*] Inter convivales delicias glirium uſus celeber olim fuit. Petronius in Satyr. pag. 101. *Ponticuli ferruminati ſuſtinebant glires melle & papavere ſparſos.* Ammianus Marcell. lib. 28. pag. 371. *Ponuntur etiam in conviviis trutinæ, ut appoſiti piſces, & volucres ponderentur, & glires.* De eorum ſaginatione videndus Apicius, lib. 8. cap. 9.

4. *M. Scauri Ædilitate.*] De qua inferius ſect. 24. num. 7.

5. *Atque adeo duodequadragenûm.*] Dicetur de iis loco proxime citato.

6. *Lucullei marmoris.*] De quo ſect. 8.

a 7 Satiſdari ſibi damni infecti coëgit redemptor cloacarum, 8 cum in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cavere utilius fuerat? b Tacuere tantas moles in privatam domum trahi præter 9 fictilia Deorum faſtigia.

Cap. III. III. Nec poteſt videri Scaurus rudi & hujus mali improvidæ civitati obrepſiſſe 1 quodam vitii rudimento. 2 Jam L. Craſſum Oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures ſex, aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in jurgiis ob id Venerem Palatinam appellaverat. Nimirum iſta omiſere moribus victis: fruſtraque interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potius, quam irritas, eſſe leges maluerunt. Sed & qui ſequentur, meliores eſſe nos probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius, quam de marmoribus dicamus, hominum in iis 3 proferenda judicamus pretia. Ante igitur artifices percenſebimus.

Cap. IV. IV. 1. Marmore ſcalpendo primi omnium inclaruerunt 1 Dipœnus & Scyllis, geniti in Creta inſula, etiamnum 2 Medis imperantibus, priuſque quam Cyrus in Perſis regnare inciperet, hoc eſt, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem ſe contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorumdam ſimulacra publice locaverant Sicyonii, quæ prius quam abſolverentur, artifices injuriam queſti abierunt in Ætolos. Protinus Sicyonem fames invaſit ac ſterilitas, mœrorque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum reſpondit, ſi Dipœnus & Scyllis Deorum ſimulacra perfeciſſent. Quod magnis mercedibus obſequiiſque impetratum eſt. Fuere autem ſimulacra ea 3 Apollinis, 4 Dianæ, Herculis, Minervæ, quod e cælo poſtea tactum eſt.

Cap. V. 2. Cum ii eſſent, jam fuerant in Chio inſula Malas ſculptor, dein filius ejus Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cujus filii 5 Bupalus & Anthermus clariſſimi in ea ſcientia fuere, Hipponactis poëtæ ætate, quem certum eſt LX. Olympiade fuiſſe. Quod ſi quis horum familiam ad proavum uſque retro agat, inveniet artis ejus originem cum Olympiadum origine cœpiſſe. 6 Hipponacti notabilis fœditas vultus erat: quamobrem imaginem ejus laſcivia jocorum ii propoſuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus, 8 amaritudinem carminum diſtrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compuliſſe: quod falſum eſt. Complura enim in finitimis inſulis ſimulacra poſtea fecere, ſicut in Delo, quibus ſubjecerunt carmen, 9 non vitibus tantum cenſeri Chium, ſed & operibus Anthermi filiorum. 10 Oſtendunt & Iaſii Dianam manibus eorum factam. Et in ipſa Chio narrata eſt operis eorum Dianæ facies in ſublimi poſita, cujus vultum intrantes triſtem, exeuntes hilaratum putant. Romæ ſigna eorum ſunt 11 in Palatina æde Apollinis in faſtigio, & in omnibus fere quæ Divus Auguſtus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, in Leſbo & inſula. Dipœni quidem Ambracia, 12 Argos, Cleonæ, operibus refertæ fuere.

INTERPRETATIO.

a *Satiſdari.*] Promitti ſibi per vadem coëgit is, qui cloacas reficiendas locarat, damnum ſarciendum quod cloacis inferrent plauſtra, dum eæ columnæ veherentur in Palatium.

b *Tacuere.*] Et tacuere illi tamen, cum videre tantas moles trahi in privatas domos, præter oculos Deorum, quorum templis fictilia ſunt faſtigia.

NOTÆ.

7. *Satiſdari.*] Satiſdare dicimur adverſario noſtro, cum pro eo quod a nobis petit, ita cavemus, ut eum hoc nomine ſecurum faciamus, datis fidejuſſoribus. Damnum infectum eſt damnum nondum factum, quod futurum veremur. Gloſſæ: Damni infecti, ἀγωγὴ ζημίας μελλούσης.

8. *Cum in Palatium.*] Ubi Scauri domus fuit, decima Urbis regione.

9. *Fictilia Deorum faſtigia.*] Superiore libro, ſect. 45. *Fictilem Jovem fuiſſe .... fictiles in faſtigio templi ejus quadrigas.* Et ſect. 43. ubi de plaſtice: *Hinc & faſtigia templorum orta.*

Sect. III. 1. *Quodam vitii rudimento.*] Quaſi tum primum irrepente in urbem eo vitio. Ita rectius viſum eſt, quam quod prius legebatur, *quodam vitæ.* In Reg. 2. & Colb. 3. *uti.*

2. *Jam L. Craſſum.*] Vide lib. 17. ſect. 1.

3. *Proferenda judicamus.*] Sic MSS. Editi, *præferenda dicemus.*

Sect. IV. 1. *Dipœnus & Scyllis.*] Δίποινος καὶ Σκύλλις. Hos alii Dædali diſcipulos, filios alii fuiſſe volunt, inquit Pauſanias, lib. 2. Corinth. pag. CXI. Σκύλλης καὶ Δίποινος, Κρητικώ, οἶμαι, ἀνδριαντοποιώ, inquit Clemens Alex. in Protrept. pag. 31.

2. *Medis imperantibus.*] Aſtyage ultimo Medorum rege, cui Cyrus deinde, ejus ex filia nepos, ex patre Cambyſe Perſa, ſucceſſit.

3. *Apollinis.*] Id ſimulacrum ab Scyllidis Dipœnique diſcipulis abſolutum tradit Pauſanias, libro cit. pag. 146.

4. *Dianæ*, &c.] De his operibus Clemens Alex. loc. cit. Σκύλλις καὶ Δίποινος ὀνομάζεσθον. Τούτω δὲ τὰ ἐν Ἄργει τῶν Διοσκούροιν ἀγάλματα κατεσκευάσατον, καὶ τὸν ἐν Τίρυνθι Ἡρακλέους ἀνδριάντα, καὶ τὸ τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος ξόανον ἐν Σικυῶνι. *Scyles & Dipœnus vocabantur: qui & imagines Caſtoris & Pollucis, quæ ſunt Argis, & effigiem Herculis, quæ eſt Tirynthe, & Munychiæ Dianæ in Sicyone ſtatuam fecerunt.*

5. *Bupalus & Anthermus.*] Vide Notas & Emend. num. 1. Bupali meminit Pauſanias in Meſſeniacis, pag. 274. & in Bœoticis, pag. 596. Athenidis Suidas, verbo Ἱππῶναξ. Sic enim appellat pro Anthermo. Horatius Epod. carm. VI. Hipponax, *acer hoſtis Bupalo.*

6. *Hipponactis.*] Epheſius fuit, Iamborum carminum ſcriptor. Vide Suidam. Meminit ejus & Athenæus, lib. 12. pag. 562. At Proclus in Chreſtomathia, ut Photius refert in Bibl. cod. CCXXXIX. pag. 984. Hipponactem ait Darii temporibus floruiſſe, hoc eſt, Olympiade LXVIII. Ὁ δὲ Ἱππῶναξ κατὰ Δαρεῖον ἤκμαζεν.

7. *Quamobrem.*] Refert hoc quoque Suidas, loco cit.

8. *Amaritudinem carminum.*] Quæ illi pro telo fuit. Vide Notas & Emend. num. I.

9. *Non vitibus tantum.*] Laudatiſſima enim ex Chio vina, ut diximus lib. 14. ſect. 9.

10. *Oſtendunt & Iaſii.*] Urbs eſt Cariæ Iaſus, de qua lib. 5. ſect. 29.

11. *In Palatina.*] In æde quam Apollini dedicavit Auguſtus in Palatio, decima Urbis regione.

12. *Argos.*] Ibi ſane Caſtoris & Pollucis ſtatua a Dipœno facta viſebatur, ut ex Clemente Alex. paulo ante diximus.

Omnes autem tantum candido marmore usi sunt e Paro insula, quem lapidem cœpere [13] lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut auctor est Varro: multis postea candidioribus repertis, nuper etiam [14] in Lunensium lapicidinis. [15] Sed in Pariorum mirabile proditur, gleba lapidis unius cuneis dividentium soluta, [16] imaginem Sileni exstitisse.

3. Non omittendum, hanc artem tanto vetustiorem fuisse, quam picturam, aut statuariam, quarum utraque cum Phidia cœpit, LXXXIII. Olympiade, post annos circiter [17] trecentos triginta duos. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, [18] Veneremque ejus esse Romæ [19] in Octaviæ operibus eximiæ pulcritudinis. [20] Alcamenem Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem, cujus sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, [21] præclaraque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite [22] ἐν Κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. [23] Ejusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, [24] ei ætate gratus. [25] Itaque e suis operibus pleraque nomini ejus donasse fertur. [26] Certavere autem inter se ambo discipuli Venere facienda. Vicitque Alcamenes [a] non opere, sed civitatis suffragiis, contra peregrinum [b] suo faventis. Quare Agoracritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset, & appellasse [27] Nemesin. [28] Id positum est Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. [29] Est & in Matris Magnæ delubro in eadem civitate Agoracriti opus.

4. [30] Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, quæ Jovis Olympii famam intelligunt, nemo dubitat: sed ut merito laudari sciant, etiam qui opera ejus non viderunt, proferemus argumenta parva & ingenii tantum. Neque ad hoc Jovis Olympii pulcritu-

INTERPRETATIO.

a *Non opere.*] Non operis præstantia.

b *Suo.*] Civi suo.

NOTÆ.

13. *Lychniten.*] Λυχνίτην, quasi lucernarium. Idcirco & λίθον λυχνέα appellat Callixenus Rhodius apud Athen. lib. 5. pag. 205.

14. *In Lunensium.*] In Italia. Gruteri Inscriptio, pag. 593. TABVLARIVS MARMORVM LVNENSIVM.

15. *Sed in Pariorum.*] Subintellige, lapicidinis. Simile est quod Cicero narrat, lib. 1. de Divin num. 23. ex Carneade, *in Chiorum lapicidinis saxo diffisso caput exstitisse Panisci.*

16. *Imaginem Sileni.*] Quem Bacchi nutritium fuisse, vel pædagogum ferunt.

17. *Trecentos triginta duos.*] Ab institutis Olympiadibus. Nam, uti Plinius hac sect. dixit, num. 2. *Si quis* Bupali & Athenidis *familiam ad proavum usque retro agat, inveniet artis ejus originem cum Olympiadum origine cœpisse.* Et sane Olympiades octoginta tres completæ annos plane totidem efficiunt, hoc est, CCCXXXII. Hunc locum præpostere accepit Marsilius Cagnatus, lib. 4. Var. Observ. cap. 8. pag. 267. perinde quasi Plinius voluisset Olympiadem LXXXIV. in annum Urbis incidere trecentesimum XXXII.

18. *Veneremque.*] Ex Pario lapide. Pausanias lib. 1. Attic. pag. 27.

19. *In Octaviæ operibus.*] Hoc est, in Octaviæ porticibus & scholis, ut diximus lib. 35. sect. 37. & 40.

20. *Alcamenem.*] Ἀλκαμένης, de quo multa idem Pausanias in Eliac. prior. pag. 305. in Bœot. pag. 559. & alibi passim. Diximus de eo jam antea, lib. 34. sect. 19.

21. *Præclaraque Venus.*] Pausanias in Atticis, pag. 33. Τὸ δὲ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης ἐν τοῖς Κήποις, ἔργον ἐστὶν Ἀλκαμένους, καὶ τῶν Ἀθήνησιν ἐν ὀλίγοις θέας ἄξιον. *Quod in Hortis Veneris signum cernitur, Alcamenis opus fuit, & inter ea quæ Athenis cum admiratione spectantur, suum obtinet locum.* Meminit & Lucianus, in Imaginibus.

22. Ἐν Κήποις.] In hortis. Regiuncula hæc Athenis fuit, proxime templum Apollinis, ubi & ædes Veneris Οὐρανίας sive Cælestis. Est autem appellata Græce Ἀφροδίτη Venus, ut quidem arbitramur, non διὰ τὴν τοῦ ἀφροῦ γένεσιν, eo quod e maris spuma sit enata: neque enim id etymologiæ leges ferunt: sed ex ἀπὸ & ῥοδίτης: mutata in ἀπὸ tenui in aspiratam, ob sequentem litteram ῥ: ita ut sit Ἀφροδίτη, pro ἀφροδίτης, *rosei coloris similis*, ob venustatem: unde & *auream* χρυσῆν Ἀφροδίτην vocat Hesiodus in Ἔργοις, versu 65.

23. *Ejusdem discipulus.*] Phidiæ scilicet. Pausanias in Bœot. pag. 593. Τέχνη Ἀγορακρίτου, μαθητοῦ δὲ καὶ ἐρωμένου Φειδίου.

24. *Ei ætate gratus.*] Hoc est, propter ætatem. Vide Notas & Emend. num. II.

25. *Itaque e suis.*] Tzetzes, Chil. 7. hist. 154. Suidas item & Hesychius, verbo Ῥαμνουσίαν Νέμεσιν.

26. *Certavere .... ambo.*] Alcamenes Atheniensis, & Agoracritus Parius.

27. *Nemesin.*] Appellari signum illud artifex Agoracritus voluit pro Venere Nemesin, subscripto eo nomine, hoc est, Ultricem deam. Id vero de industria fecit, ut si quis illud loco movete, aut transferre vellet Athenas, vindictam a Dea metueret. Nemesis alterius, hoc est, Deæ officiorum monitricis, effigies quæ fuerit, disces ex gemino Epigrammate, quod in Anthologia exstat, lib. 4. cap. 12. de statua Nemeseos, εἰς στήλην Νεμέσεως.

> Ἡ Νέμεσις προλέγει τῷ τε πήχει τῷ τε χαλινῷ,
> Μήτ' ἄμετρόν τι ποιεῖν, μήτ' ἀχάλινα λέγειν.

Grotio interprete:

> *Hæc Nemesis frenum gestans normamque monebit*
> *Nil effrene loqui, nil facere absque modo.*

Ejusdem argumenti alterum:

> Ἡ Νέμεσις πῆχυν κατέχω. τίνος οὕνεκα; λέξεις.
> Πᾶσι παραγγέλλω, μηδὲν ὑπὲρ τὸ μέτρον.
> *Normam gesto manu Nemesis: cur, quæris, opinor:*
> *Absque modo cunctis suadeo ne quid agant.*

Fuit & alia Atheniensium Nemesis, in quam Theæteti Scholastici epigramma ibidem legitur: Θεαιτήτου Σχολαστικοῦ εἰς τὴν Ἀθηναίων Νέμεσιν.

> Χιονέην με λίθον παλιναυξέος ἐκ προλοπῆς
> Λαοτύπος τμήξας πετροτόμοις ἀκίσι
> Μῆδος ἐποντοπόρευσεν, ὅπως ἀνδρείκελα τεύξῃ
> Τῆς κατ' Ἀθηναίων σύμβολα καμμονίης.
> Ὡς δὲ δαϊζομένοις Μαραθὼν ἀντέκτυπε Πέρσαις,
> Καὶ νέες ὑγροπόροισι χύμασιν αἱμαλέοις,
> Ἔξεσαν Ἀδρήστειαν ἀεργοτόκοι Ἀθῆναι,
> Δαίμον' ὑπερφιάλοις ἀντίπαλον μερόπων.
> Ἀντιταλαντεύω τὰς ἐλπίδας· εἰμὶ δὲ καὶ νῦν
> Νίκη Ἐρεχθείδαις, Ἀσσυρίοις Νέμεσις.
> *Me niveum viva lapidem de rupe cecidit,*
> *Marmoream rumpens cuspide duritiem,*
> *Persa daret cum vela Notis, ut fingeret ex me*
> *De Cecropis victrix gente trophæa manus.*
> *Cladibus at Marathon postquam resonavit Eois,*
> *Perque cruore rubens æquor iere rates:*
> *Fecit Adrasteam de me gens fortis Athenæ,*
> *Ulcisci solitam facta superba Deam.*
> *Spes ego libratas teneo. Victoria nam sum*
> *Cecropidis: Nemesis nec minus Assyriis.*

28. *Id positum est Rhamnunte.*] De Rhamnunte diximus, lib. 4. sect. xi. Mela, lib. 3. pag. 33. *Rhamnûs parva, illustris tamen, quod in ea est Phidiaca Nemesis.* Hesychius, pag. 811. Ῥαμνουσίαν Νέμεσιν. Ἐν Ῥαμνοῦντι Νεμέσεως ἵδρυτο ἄγαλμα δεκαπηχυ, ὁλόλιθον, ἔργον Φειδίου, ἔχον ἐν τῇ χειρὶ μηλέας κλάδον. *Simulacrum denûm cubitorum, e solido lapide, ramum manu gestans arboris mali.* Ex eo ramo tabellam pependisse, Zenobius auctor est Cent. 5. Prov. 82. πτύχιόν τι μικρὸν, in qua scriptum, ΑΓΟΡΑΚΡΙΤΟΣ. ΠΑΡΙΟΣ. ΕΠΟΙΗΣΕΝ.

29. *Est & in Matris Magnæ.*] Hoc est, Naturæ magnorum animorum genitricis.

30. *Phidiam.*] De eo diximus lib. 34. sect. 19. sub initium. De Jove Olympio Valerius Maximus eleganter, lib. 3. cap. 7. pag. 181.

dine utemur, non Minervæ Athenis factæ amplitudine, cum sit ea cubitorum viginti sex; ebore hæc & auro constat: sed scuto ejus, [31] in quo Amazonum prælium cælavit intumescente ambitu parmæ: ejusdem concava parte [32] Deorum & gigantum dimicationem: in soleis vero [33] Lapitharum & Centaurorum: [a] [34] adeo momenta omnia capacia artis illi fuere. [35] In base autem quod cælatum est, Pandoras genesin appellavit: [36] Ibi Dii sunt XX. numero nascentes, [37] Victoria præcipue mirabili. Periti mirantur [38] & serpentem, [39] ac sub ipsa cuspide æream sphingem. Hæc sunt obiter dicta de artifice numquam satis laudato: simul ut noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in parvis.

5. [40] Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superavit etiam semet. Opera ejus sunt Athenis in Ceramico: sed ante omnia, & non solum Praxitelis, verum & in toto orbe terrarum, [41] Venus, quam ut viderent multi, navigaverunt Gnidum. Duas fecerat, simulque vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidem prætulerunt, [42] quorum conditio erat, Coï, cum alteram etiam eodem pretio detulisset, severum id ac pudicum arbitrantes: rejectam Gnidii emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam postea a Gnidiis mercari rex [43] Nicomedes, totum æs civitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum se promittens. Omnia perpeti maluere, nec immerito: illo enim signo Praxiteles nobilitavit Gnidum. Ædicula ejus tota aperitur, ut conspici possit undique effigies Deæ, favente ipsa, ut creditur, facto. Nec minor ex quacumque parte admiratio est. [44] Ferunt amore captum quemdam, cum delituisset noctu simulacro cohæsisse, ejusque cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificum: Liber Pater [45] Bryaxidis: & alter Scopæ, & Minerva: [b] nec majus aliud Veneris Praxiteliæ specimen, quam quod inter hæc sola memoratur. Ejusdem est & Cupido objectus [46] a Cicerone Verri, ille propter quem Thespiæ visebantur, nunc [47] in Octaviæ scholis positus. [48] Ejusdem & alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate, & injuria. Adamavit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt, [49] Flora, [50] Triptolemus, [51] Ceres [52] in hortis Servilii: [53] Boni Eventus, [54] & Bonæ For-

INTERPRETATIO.

a *Adeo.*] Adeo partes quæque minime in ea statua capaces ei visæ sunt alicujus artis & figuræ recipiendæ.

b *Nec majus.*] Nec major commendatio esse potest Veneris illius Praxiteliæ, quam quod sola inter tot signa, *quæ Cnidos habet*, memoratur.

NOTÆ.

31. *In quo Amazonum.*] Tradit hoc ipsum Pausanias, lib. 1. sive in Attic. pag. 29. & 43. Amazones aliquando assumptis Scytharum auxiliis in Atticam incursarunt, ut auctor est Justinus, lib. 2. victas tum esse a Theseo Pausanias idem ait in Atticis.

32. *Deorum & gigantum dimicationem.*] Quam describit Ovidius, lib. 1. Metam. vers. 151.

33. *Lapitharum.*] De hoc certamine ob raptum matronarum inito, vide Hyginum, fab. 33. & Ovidium lib. 12. Metam. vers. 240.

34. *Adeo momenta omnia capacia artis.*] In libris hactenus editis, *compacta artis.* In Reg. 2. *catacia.* Nos cum Gronovio *capacia* scripsimus. In Colb. 3. hoc tantum: *adeo momenta omnis artis illi fuere.*

35. *In base autem.*] Pausanias, loco cit. pag. 43. & 44. Ἔστι δὲ τῷ βάθρῳ τοῦ ἀγάλματος ἐπειργασμένη Πανδώρας γένεσις. De Pandora Hesiodum vide, ceterosque mythologos. Mulierem fuisse fabulantur, Vulcani opus e luto, cui Dii singuli sua dona dederint: Pallas sapientiam, Venus decorem, Apollo musicam. Unde Pandora dicitur, quasi omnium donum, vel ab omnibus donata, vel omnis generis rebus pollens.

36. *Ibi.*] In eadem base.

37. *Victoria.*] Fuit hæc altitudine cubitorum fere quaternûm; Καὶ Νίκη τε ὅσον τεσσάρων πηχῶν, ex ebore. Pausan. lib. 1. Attic. pag. 43.

38. *Et serpentem.*] Pausan. loc. cit. Καὶ οἱ πρὸς τοῖς ποσὶν ἀσπίς τε κεῖται, καὶ πλησίον τοῦ δόρατος δράκων ἐστίν· εἴη δ᾽ ἂν Ἐριχθόνιος οὗτος ὁ δράκων. *Jacet ad pedes scutum: ad imam hastam draco, quem Erichthonium esse existimare possis.*

39. *Ac sub ipsa cuspide.*] Alteram præterea Sphingis effigiem in casside cælatam fuisse auctor est Pausanias loc. cit. Μέσῳ μὲν οὖν ἐπίκειταί οἱ τῷ κράνει Σφιγγὸς εἰκών.

40. *Praxitelis ætatem .... diximus.*] Libro 34. sect. 19.

41. *Venus.*] In illud simulacrum exstant Epigrammata perelegantia in Anthol. lib. 4. cap. 12. quorum illud primum Antipatri:

Τίς λίθον ἐψύχωσε; τίς ἐν χθονὶ Κύπριν ἐσεῖδεν;
Ἵμερον ἐν πέτρῃ τίς τόσον εἰργάσατο;
Πραξιτέλους χειρῶν ὅδε που πόνος· ἢ τάχ᾽ Ὄλυμπος
Χηρεύει, Παφίης εἰς Κνίδον ἐρχομένης.

Quis lapidi spirare dedit? quis Cyprida vidit
In terris? quantum marmor amoris habet?
Praxitelis manus est: Venere, ut puto, regia cæli
Jam caret: ad Cnidios venit ut ipsa Venus.

Et sextum ab isto, Eveni:

Πάλλας καὶ Κρονίδαο συνευνέτις εἶπον ἰδοῦσαι
Τὴν Κνιδίην, ἀδίκως τὸν Φρύγα μεμφόμεθα.

Ut Cnidiam videre Jovis soror atque Minerva,
Dixerunt: querimur non bene de Paride.

42. *Quorum conditio.*] Hoc est, optio. Cicero, pro Cluent. num. 14. *Sed cum esset hæc illi proposita conditio, ut aut juste pieque accusaret, aut acerbe indigneque moreretur*, &c.

43. *Nicomedes.*] Bithyniæ rex, Mithridaticis temporibus.

44. *Ferunt amore.*] Vide Valerium Max. lib. 8. cap. 11. pag. 400. Ex Posidippo historico refert hoc ipsum Clemens Alex. in Protrept. p. 38. Ἀφροδίτη δὲ ἄλλη ἐν Κνίδῳ λίθος ἦν, καὶ καλή· ἕτερος ἠράσθη ταύτης καὶ μίγνυται τῇ λίθῳ· Ποσίδιππος ἱστορεῖ ἐν τῷ περὶ Κνίδου.

45. *Bryaxidis.*] Βρύαξις statuarius a Pausania laudatur, lib. 1. Attic. p. 73. & alibi passim. Σκόπας ab eodem in Atticis, &c.

46. *A Cicerone.*] Nunc est in Orat. 6. in Verrem, de signis, num. 4. *Idem, opinor, artifex*, Praxiteles, *ejusdemmodi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespiæ visuntur: nam alia visendi causa nulla est. Itaque ille L. Mummius, cum Thespiis ea quæ ad ædem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit.* Deportatum nihilominus postea Romam non Plinius modo, sed & Pausanias in Bœot. sive lib. 9. pag. 581. edocet: Ait a Caio Cæsare primo sublatum, Thespiensibus deinde a Claudio redditum, demum a Nerone Romam advectum, igni postea conflagrasse. Erat is e marmore Pentelico.

47. *In Octaviæ scholis.*] De his egimus lib. 35. sect. 37.

48. *Ejusdem & alter.*] Pausanias loc. cit. etsi id obscure.

49. *Flora.*] Ita etiam MSS. Eadem Chloris appellata. Ovidius:

Chloris eram, quæ Flora vocor.

50. *Triptolemus.*] Cereris alumnus, ab ipsa frugum sationem edoctus.

51. *Ceres.*] Praxiteliæ Cereris Pausanias meminit, lib. 1. in Attic. pag. 4.

52. *In hortis Servilii.*] Ab eo Servilio nomen hi horti habent, opinor, qui Tribunus plebis fuit, Cicerone Consule.

53. *Boni Eventus.*] Diximus de hujus simulacri forma, lib. 34. sect. 19. num. 16.

54. *Et Bonæ Fortunæ.*] Fortunæ simulacrum a Praxitele ela-

tunæ ſimulacra in Capitolio: item & [55] Mænades, & quas [56] Thyadas vocant, & [57] Caryatidas: [58] & Sileni, in Pollionis [59] Aſinii monumentis, & Apollo, & Neptunus.

6. Praxitelis filius Cephiſſodorus & artis heres fuit. Cujus laudatum eſt Pergami [60] ſymplegma, ſignum nobile, digitis [61] corpori verius, quam marmori, impreſſis. Romæ ejus opera ſunt: Latona in Palatii delubro: Venus in Pollionis Aſinii monumentis: & intra Octaviæ porticus in Junonis æde Æſculapius, ac Diana.

7. Scopæ laus cum his certat. [62] Is fecit Venerem, & Pothon, [63] & Phaëthontem, qui Samothrace ſanctiſſimis cærimoniis coluntur. Item [64] Apollinem Palatinum, [65] Veſtam ſedentem laudatam in Servilianis hortis, duaſque [66] chametæras circa eam, quarum pares in Aſinii monumentis ſunt, ubi & [67] Canephoros ejuſdem. Sed in maxima dignatione [68] Cn. Domitii delubro in Circo Flaminio Neptunus ipſe, & Thetis, atque Achilles, Nereïdes ſupra delphinos & cete [69] & hippocampos ſedentes. [70] Item Tritones, choruſque Phorci, & priſtes, ac multa alia marina, omnia ejuſdem manus, præclarum opus, etiam ſi totius vitæ fuiſſet. Nunc vero præter ſupra dicta, [71] quæque neſcimus, Mars eſt etiamnum ſedens coloſſeus [73] ejuſdem, in templo Bruti Callaïci [73] apud Circum eumdem. Præterea Venus in eodem loco nuda Praxiteliam illam antecedens, & quemcumque alium locum nobilitatura.

8. Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorumque acervi omnes a contemplatione talium abducunt: quoniam otioſorum & in magno loci ſilentio apta admiratio talis eſt. Qua de cauſa ignoratur artifex ejus quoque Veneris, quam Veſpaſianus Imperator [74] in operibus Pacis ſuæ dicavit, antiquorum dignam fa-

NOTÆ.

boratum Pauſanias laudat in Attic. lib. 1. pag. 81.

55. *Mænades.*] Μαινάδες mulieres eæ dicebantur, quæ Bacchi ſacra capillis ſparſis curſitantes hinc inde, celebrabant: παρὰ τὸ μαίνεσθαι, quod inſanire ſignificat.

56. *Thyadas.*] Θυὰς Bacchi pariter ſacrificula. Horat. lib. 3. Ode 15.

Pulſo Thyas uti concita tympano.

57. *Caryatidas.*] Τὰς ἐν Καρύαις παρθένους appellat Pauſanias in Meſſen. lib. 4. pag. 247. Idem porro in Lacon. lib. 3. pag. 178. Caryas ait vicum eſſe haud procul Lacedæmone, Dianæ ſacrum, ubi ejus Deæ Caryatidis appellatæ ſignum, τῆς Καρυάτιδος: quo in loco Lacedæmoniorum virgines, id pariter nomen ſortitæ, anniverſarium feſtum obirent, patrioque ritu ſaltarent.

58. *Et Sileni.*] Bacchi comites, ut diximus lib. 35. ſect. 36. num. 22. De hoc Praxitelis opere exſtat Æmiliani Epigramma pervenuſtum in Anthol. lib. 4. cap. 6.

Τέχνας εἵνεκα σεῖο καὶ ὁ λίθος ὧδε βρυάζει,
Πραξίτελες· λῦσον, καὶ πάλι κωμάσεται.
Νῶϊ δ' ὑμῖν οὐ γῆρας ἔτ' ἀδρανές· ἀλλ' ὁ πεδήτης
Σειληνοῖς κώμων, βάσκανός ἐστι λίθος.
Praxiteles, lapis ipſe tua laſcivit ab arte:
Et mox ſaltabo: tu modo ſolve baſi.
Nunc nos Silenos numerorum lege moveri
Non ſenium, ſaxi ſed vetat invidia.

59. *Aſinii.*] Hujus monumenta qua Urbis regione ſita fuerint, inexploratum. De ipſo Pollione diximus in Auctorum Indice. De Silenis proxime antea.

60. *Symplegma.*] Σύμπλεγμα, complexus duorum puellorum, vel ſe ſe mutuo oſculantium, vel colluctantium, ut infra num. 10.

61. *Corpori verius.*] Carnem credas, non marmor, intueri.

62. *Is fecit Venerem*, &c.] Pauſanias in Attic. hoc eſt, lib. 1. pag. 81. Σκόπα δὲ, Ἔρως, καὶ Ἵμερος, καὶ Πόθος. *Scopæ Cupido, Appetitus, & Pothos, ſeu Deſiderium.*

63. *Et Phaëthontem.*] Revocat in memoriam effigies ea picturam ejuſdem Phaëthontis inſcite factam, in quam Lucilius vates facete luſit, in Anthologia, lib. 2. tit. 19.

Γράψας Δευκαλίωνα, Μενέστρατε, καὶ Φαέθοντα,
Ζητεῖς τίς τούτων ἄξιός ἐστι τίνος;
Τοῖς ἰδίοις αὐτοὺς τιμήσομεν· ἄξιος ὄντως
Ἔστι πυρὸς Φαέθων, Δευκαλίων δ' ὕδατος.
Pictus Deucalion, Phaëthonque, Meneſtrate, pictus
Eſt tibi: quo dignus, quæris, uterque labor?
Ut quod cuique ſuum eſt, illis tribuatur: habento
Et flammas Phaëthon, & mare Deucalion.

64. *Apollinem Palatinum.*] Diverſus hic eſt a Capitolino, de quo Plinius lib. 13. ſect. 27. & lib. 34. ſect. 18. etſi unicum Dalecampius conflat ex duobus.

65. *Veſtam ſedentem.*] Sic fere & in nummis antiquis pingitur: altera manu facem, diſcum altera ſeu libatoriam pateram præfert. Fax ad ignem pertinet: diſcus, ad ſacrificia ſolemni ritu perpetuoque oblata.

66. *Chametæras.*] Χαμεταιρὶς Heſychio πόρνη dicitur, ſcortum. At ἑταίρα ſociam & amicam, magis ſevero ac pudico nomine etiam ſonat. Quare χαμεταίρας, ſocias humi ſedentes interpretor.

67. *Canephoros*] Ita Reg. 2. recte, non *Canephorus.* Duas e virginibus illis intelligit, quas Athenienſes *Ciſtiferas* vocabant, Κανηφόρους, quæ Minervæ dona capite ferrent, ciſtis ſeu ſportulis incluſa. Pauſan. lib. 1. Attic. pag. 49. Vide Heſychium, verbo Κανηφόροι. Fecit & Canephoros Polycletus, Tullio teſte, ſub initium libri 4. in Verrem, ſed ex ære: *Erant*, inquit, *ænea præterea duo ſigna non maxima, verum eximia venuſtate, virginali habitu atque veſtitu, quæ manibus ſublatis, ſacra quædam, more Athenienſium virginum, repoſita in capitibus ſuſtinebant. Canephoræ ipſæ vocabantur: ſed earum artificem quem? quemnam? recte admones: Polycletum eſſe dicebant.*

68. *Cn. Domitii delubro.*] P. Victor, in deſcript. Romæ, regione nona, in qua Circus Flaminius, prope Theatrum Marcelli, *Delubrum Cn. Domitii.* Ædes hæc fuit Neptuno ſacra, unde mox Plinius ſubjicit, *Neptunus ipſe*, cujus nempe hoc delubrum fuit, conditum a Cn. Domitio, ex Ahenobarborum familia. Livius, lib. 28. pag. 323. *Ara Neptuni multo ſudore manaſſe in Circo Flaminio dicebatur*, &c.

69. *Et hippocampos.*] *Des chevaux marins.* Monſtra immania ex genere cetaceo: nam κάμπας Græci cete vocabant. Hippopotamis quoque vehi Neptunum Statius prodidit in Thebaide: ſed diverſi hi ab hippocampis. Nonius: *Hippocampi equi marini, a flexu caudarum, quæ piſcoſæ ſunt*, &c. Idemque ex Ægiſtho Nævii, inducit:

Sirenes citis
Delphino junctis vehiculis, hippocampiſque aſperis.

70. *Item Tritones*, &c.] Sic Maro, lib. 5. Æneïd. verſ. 824.

Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.

Phorcus, Neptuni F. marinum numen a poëtis fingitur.

71. *Quæque neſcimus.*] Ut Baccham, ſeu Mænadem laudatam in Anthol. lib. 4. cap. 3. Epigr. 4. Græca quæ ſunt obvia, prætermittimus: Latine Grotio interprete reddimus:

Quis adſtat iſta? Baccha. Quis ſculpſit? Scopas.
Quis entheavit? Bacchus, an Scopas? Scopas.

Et paulo ante:

Baccha quod inſanit, non hoc natura, ſed ars eſt:
Vivit enim lapidi mixtus ab arte furor.

72. *Ejuſdem.*] Hoc eſt, Scopæ. Martis ſcilicet in æde, a Decimo Junio Bruto Gallaico exſtructa ac dedicata. P. Victor, loco cit. prope delubrum Cn. Domitii, *Templum Bruti Callaïci.* De Bruro diximus lib. 4. ſect. 35. Callaici cognomen tulit a Gallæcis devictis Hiſpaniæ populis. Vide Livii Epitomen, lib. 56.

73. *Apud Circum eumdem.*] In libris ad hunc diem editis, ſubnectuntur his vocibus hæ quæ ſequuntur, *ad Labicanam portam eunti*, quas nec codices noſtri MSS. nec Pintiani agnoſcunt: nec viarum Urbis ratio patitur, Lavicana porta a Circo Flaminio ingenti intervallo ſejuncta, ut animadvertit Alexander Donatus noſter, lib. 3. de Urbe Roma, cap. 14. pag. 261.

74. *In operibus Pacis ſuæ.*] Pacis Templum intelligit conditum a Veſpaſiano, ut alibi diximus: multis ſimul ædificiis additis, ut in Octaviæ operibus dictum eſt, lib. 35. ſect 37. Scholis videlicet, & Bibliotheca. Bibliothecæ certe Templi Pacis meminit Gellius, lib. 16. cap. 8.

ma. Par hæſitatio eſt in templo [75] Apollinis Soſiani, [76] Nioben cum liberis morientem, Scopas [77] an Praxiteles fecerit: item Janus Pater [78] in ſuo templo dicatus ab Auguſto, ex Ægypto advectus, [79] utrius manus ſit, jam quidem [80] & auro occultatus. Similiter [81] in Curia Octaviæ quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, [a] Alcibiadem eſſe principem forma in ea ætate.

Multa in eadem ſchola [b] ſine auctoribus placent. Satyri quatuor: ex quibus unus Liberum Patrem [82] palla velatum Veneris præfert, [83] alter Liberam ſimiliter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius ſitim ſedat: duæque Auræ velificantes ſua veſte. Nec minor quæſtio eſt [84] in Septis, [85] Olympum & Pana, [86] Chironemque cum Achille, qui fecerint: præſertim [c] cum capitali ſatiſdatione fama judicet dignos.

9. Scopas habuit æmulos eadem ætate, [87] Bryaxin, & Timotheum, & Leocharem, de quibus ſimul dicendum eſt, quoniam [88] pariter cælavere, Mauſolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis [89] centeſimæ ſextæ anno ſecundo. Opus id ut eſſet [90] inter ſeptem miracula, ii maxime artifices fecere: Patet ab auſtro & ſeptemtrione ſexagenos ternos pedes, brevius [91] a frontibus, [92] toto circuitu pedes quadringentos undecim: attollitur in altitudinem viginti quinque cubitis: [93] cingitur columnis triginta ſex. [94] Pteron vocavere.

INTERPRETATIO.

a *Alcibiadem.*] Alcibiadem ſub ejus Dei effigie repræſentatum, forma eximia.

b *Sine auctoribus.*] Quanquam auctorum nomina incomperta.

c *Cum capitali.*] Cum fama publica judicet dignos qui aſſerventur, cum obſtrictione capitis *eorum, quibus hæc tutela committitur.*

NOTÆ.

75. *Apollinis Soſiani.*] Hujus appellationis origo nobis ſatis, ut remur, explorata: at templi ipſius ſitus obſcurus. Facta jam illius antea mentio, lib. 13. ſect. XI. *Cedrus eſt Romæ in delubro Apollo Soſianus, Seleucia advectus*, a C. Soſio ſcilicet, M. Lepidi Quæſtore, qui ſub Gabinio in Syria & Ægypto militavit, ac poſt cædem Cæſaris adhæſit Antonio: quo devicto, quanquam ægre, veniam impetravit ab Auguſto. Hujus nummus exſtat in Cimelio Regio, expreſſus a Seguino, pag. 83. SOSIVS. IMP.

76. *Nioben cum liberis.*] Niobe liberos ſeptem procrearat, totidemque filias: idcirco ſe numero filiorum Latonam ſuperare gloriabatur. Ob id Apollo filios ejus in ſilva venantes ſagittis interfecit in monte Sipylo. Diana filias ſagittis interemit, præter Chloridem. Genitrix liberis orba, flendo lapidea facta eſſe dicitur. Auctor Hyginus, fab. 9. Ovidius, lib. 6. Metam. verſ. 301. Inde lepidum in Nioben epigramma, lib. 3. Anthol. cap. 7.

Ὁ τύμβος οὗτος ἔνδον οὐκ ἔχει νεκρόν.
Ὁ νεκρὸς οὗτος ἐκτὸς οὐκ ἔχει τάφον.
Ἀλλ' αὐτὸς αὑτοῦ νεκρός ἐστι καὶ τάφος.
Vides ſepulcrum quod caret cadavere:
Simul cadaver inſepultum conſpicis:
Sed quod ſepulcrum eſt, quod cadaver, eſt idem.

Verſa nempe in lapidem Niobe ipſa eſt ſibi ſepulcri vice. At morientem cum liberis hic lapis exhibuit, adeoque & dolentem liberorum vicem, quo habitu in Epigrammate amatorio deſcribitur Macedonii Conſulis, lib. VII. Anthol.

Τὴν Νιόβην κλαίουσαν ἰδών ποτε βουκόλος ἀνὴρ
Θάμβεεν εἰ λείβειν δάκρυον οἶδε λίθος.
Αὐτὰρ ἐμὲ στενάχοντα τόσης κατὰ νυκτὸς ὀμίχλην
Ἔμπνοος Εὐίππης οὐκ ἐλέαιρε λίθος.
Αἴτιος ἀμφοτέροισιν ἔρως, ὁ χετηγὸς ἀνίης,
Τῇ Νιόβῃ τεκέων, αὐτὰρ ἐμοὶ παθέων.
Ad Nioben paſtor plorantem ſubſtitit olim,
Miratus poſſet ſi lacrymare lapis.
At nihil Euhippe tota me nocte gemente
Flectitur: Euhippe quid niſi viva ſilex?
Cauſa amor eſt utrique: fluunt hoc fonte dolores,
Quos Niobe proles fecit, amica mihi.

77. *An Praxiteles.*] Praxiteli tanto poſt Plinium temporis intervallo intrepide adſcribit Auſonius in Epitaphiis, num. 28. pag. 61.

Vivebam, ſum facta ſilex, quæ deinde polita
Praxitelis manibus, vivo iterum Niobe.
Reddidit artificis manus omnia, ſed ſine ſenſu:
Hunc ego cum læſi numina, non habui.

Item auctor incertus Epigrammatis in ſtatuam Niobes, in Anthol. lib. 4. cap. 9.

Ἐκ ζωῆς με θεοὶ τεῦξαν λίθον· ἐκ δὲ λίθοιο
Ζωὴν Πραξιτέλης ἔμπαλιν εἰργάσατο.
Ex viva lapidem me Dii fecere: ſed ecce
Praxitelis vivam me facit ex lapide.

Sunt ibi pervenuſta alia de eodem argumento epigrammata, quæ conſule.

78. *In ſuo templo.*] Templum Jani, teſte P. Victore, in regione Urbis octava fuit, in qua & forum Romanum.

79. *Utrius manus ſit.*] Praxitelis, an Scopæ.

80. *Et auro occultatus.*] Celat aurum, quo marmor integitur, indicia veſtigiaque, quibus internoſci commode poſſet auctor.

81. *In Curia Octaviæ.*] Porticus Octaviæ, de qua lib. 35. ſect. 37. ædificia multa complectebatur, Scholam, Curiam, Bibliothecam, templa Junonis, & Apollinis.

82. *Palla velatum Veneris.*] Sic Reg. 2. aliique, & quos Barbarus vidit. Item Parmenſis editio, aliæque, ante Gelenium, qui maluit, *palla velatus hum ris.* Palla veſtimentum honeſtarum mulierum, inquit Nonius. An ſatius *Veneri* legi?

83. *Alter Liberam ſimiliter.*] Sic libri omnes tum MSS. tum editi, ante Hermolaum, qui *Liberum ſimiliter*, vel *Liberum Semeles* juſſit reponi. Liberum Liberamque ſimul appellant paſſim auctores antiqui: Livius, lib. 33. pag. 398. *Cereri, Liberoque & Liberæ tria ſigna ænea poſuerunt.* Cicero, lib. 2. de Nat. Deor. num 62. *Hinc Liber etiam: hunc dico Liberum Semele natum, non eum quem noſtri majores auguſte ſancteque Liberum cum Cerere & Libera conſecraverunt.... Idcirco Cerere nati nominati ſunt Liber & Libera.* Apud Livium, lib. 3. pag. 60. *Ædes Cereris, Liberi Liberæque.*

84. *In Septis.*] In Campo Martio fuere Septa: locus nimirum, quo populus conveniebat ad ferenda ſuffragia in Comitiis, qui primo ligneis cancellis, mox & marmoreis ſeptus eſt. Quare propter ſimilitudinem caularum, & Ovile dictum.

85. *Olympum & Pana.*] Olympum Apollinis diſcipulum, tibiis victorem, ut refert Hyginus, cap. 273. Pana, qui fiſtulæ cantum primus invenit, ut idem ait cap. 274. *qui primus calamos cera conjungere plures inſtituit*, ut cecinit Virgilius, Eclog. 2.

86. *Chironemque.*] Chironem ſcilicet præbentem Achilli haſtam illam ſuam medendi vi præditam, qua Telephum ſanaſſe dicitur, cui vulnus intulerat. Hyginus, Fab. 101.

87. *Bryaxin, &c.*] Βρύαξιν Pauſanias laudat in Atticis, lib. 1. pag. 75. Τιμόθεον, in Corinth. lib. 2. pag. 146. Λεωχάρη denique in Eliac. prior. lib. 5. pag. 327.

88. *Pariter cælavere, Mauſolo, &c.*] Inſeruere his iſta interpolatores, *cælavere Mauſoleum. Sepulcrum hoc eſt ab uxore Artemiſia factum, Mauſolo, &c.* quæ MSS. nulli agnoſcunt: cum ſatis intelligatur ex ſubſequente oratione, *regina Artemiſia, quæ mariti memoriæ id opus exſtrui juſſerat.*

89. *Centeſimæ ſextæ.*] Sic Reg. 2. & alii. Typi *centeſimæ* tantum, mendoſe. Vide quæ dicemus inferius, ſect. VI.

90. *Inter ſeptem miracula.*] Hæc vulgo cenſentur: 1. Muri Babylonici. 2. Dianæ Epheſiæ templum. 3. Jovis Olympii ſimulacrum. 4. Pyramides Ægyptiæ. 5. Mauſoleum. 6. Coloſſus Rhodius. 7. Cyri regia.

91. *A frontibus.*] Ab oriente Sole, & ab occidente.

92. *Toto circuitu.*] Opus ipſum circuibat cingebatque vel foſſa, vel murus exterior, aliquantum ab ipſo opere diſſitus: quare totus Mauſolei ambitus pedum fuit CCCCXI.

93. *Cingitur columnis.*] Quarum altitudo cum minime ſit expreſſa, exiſtimare licet fuiſſe tantam, quantæ Epheſii templi columnæ fuere, ipſo Plinio teſte, ſect. XXI. libri hujus, hoc eſt, LX. pedum, aut fortaſſis etiam plurium.

94. *Pteron vocavere.*] Has voces typi hactenus vulgati prætermiſere; quas & in vetuſtis codicibus Turnebus ante

95 Ab

[95] Ab oriente cælavit Scopas, a septemtrione Bryaxis, a meridie Timotheus, ab occasu Leochares. Priusque quam peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus exstrui jusserat, obiit. Non tamen recesserunt, nisi absoluto jam, id gloriæ ipsorum artisque monumentum judicantes: [96] hodieque certant manus. Accessit & quintus artifex. Namque supra pteron, pyramis altitudine inferiorem æquavit, [97] vigintiquatuor gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit [98] Pythis. [99] Hæc adjecta centum quadraginta pedum altitudine totum opus includit.

10. Timothei manu Diana Romæ est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Evander. In magna admiratione est & Hercules [100] Menestrati: & [101] Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem, in cujus contemplatione admonent æditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & [a] Charites in [b] propylæo Atheniensium, quas Socrates fecit, [102] alius ille quam pictor: idem, ut aliqui putant. [103] Nam Myronis illius, qui in ære laudatur, anus ebria est Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Asinius, ut fuit acris vehementiæ, sic quoque spectari monumenta sua voluit. In iis sunt Centauri Nymphas gerentes [104] Archesitæ, [105] Thespiades Cleomenis, Oceanus & Juppiter Entochi, [106] Hippiades Stephani, [107] Hermerotes Taurisci, non [108] cælatoris illius, sed Tralliani. [109] Juppiter Hospitalis Pamphili Praxitelis discipuli. [110] Zethus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculumque, [111] ex eodem lapide, Rhodo

INTERPRETATIO.

a *Charites.*] Gratiæ.

b *Propylæo.*] Arcis vestibulo.

NOTÆ.

nos vidit. Πτερὰ in re ædificatoria, muri duo sunt in altitudinem consurgentes, alarum instar. Vide Strabonem, lib. 17. pag. 805. Itaque pteri, seu alarum vice, columnæ eæ fuere, quibus imposita deinde pyramis altera, uti mox dicetur, inferiori operi altitudine par.

95. *Ab oriente.*] Vitruvius in præfatione libri septimi, pag. 125. *Namque singulis frontibus* (Mausolei) *singuli artifices sumserunt certatim partes ad ornandum: Leochares, Bryaxes, Scopas, Praxiteles: nonnulli etiam putant Timotheum: quorum artis eminens excellentia coëgit ad septem miraculorum ejus operis pervenire famam.* Libro vero 2. cap. 8. cave credas ab eo scriptore Mausoleum describi, quod viros eruditos in fraudem impulit.

96. *Hodieque.*] Hodieque contentio est, quæ cujus artificis manus in eo opere primas obtineat.

97. *Viginti quatuor gradibus.*] Errant Dalecampius & Allatius, qui hos XXIV. gradus ad basin pyramidis fuisse autumant: nulli enim gradus ad pyramidis basin fuere: ipsa pyramis gradibus XXIV. constabat, quibus ipsa ascendebatur, ut satis perspicue ex Plinii verbis liquet.

98. *Pythis.*] Πύθις sculptor.

99. *Hæc adjecta CXL. pedum.*] Columnis primum, quibus opus inferius cingebatur includebaturque, altitudo fuit, uti conjecimus, pedum ut minimum LX. Operi deinde his imposito, seu pyramidi superiori, altitudo inferiori par, hoc est, XXV. cubitorum, seu, quod idem est, pedum VII. & XXX. cum semisse: nam cubitus pedem cum semisse obtinet. Sunt hi pedes ferme centum. Quare quadrageni quadrigæ cum triumphali curru ut plurimum tribuentur. Nihil hic Allatius vidit, in librum Philonis, De septem orbis miraculis: nihil Dalecampius, qui præivit Allatio.

100. *Menestrati.*] Μενέστρατον hunc laudat Tatianus, in orat. contra Græcos, pag. 182.

101. *Hecate.*] Sic poetæ Lunam, Proserpinam, Dianam ipsam vocant.

102. *Alius ille quam pictor.*] Ita libri omnes, etiam MSS. Qui alium existimarunt Socratem hunc esse, quam pictorem, de quo lib. 23. cap. 40. num 31. Philosophum eum esse censuerunt Platonis magistrum. Ex horum numero Pausanias exstitit, tum lib. 9. pag. 596. Σωκράτης δὲ ὁ Σωφρονίσκου πρὸ τῆς ἐς τὴν ἀκρόπολιν ἐσόδου, Χαρίτων εἰργάσατο ἀγάλματα Ἀθηναίοις, &c. *Socrates ante arcis vestibulum, Gratiarum Atheniensibus e marmore signa fecit.* Paulo etiam distinctius, lib. 1. in Atticis, pag. 40. Ἑρμῆν ὃν προπύλαιον ὀνομάζουσι, καὶ Χάριτας Σωκράτη τὸν Σωφρονίσκου λέγουσιν, ᾧ σοφῷ γενέσθαι μάλιστα ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ Πυθία μάρτυς. *In ipso introitu arcis, Mercurium, quem Propylæum vocant, Gratiasque, Socratem fecisse ferunt, Sophronisci filium; quem inter homines maxime sapientem fuisse, Pythia testis.* Adnotat Laërtius in Socratis vita, lib. 2. pag. 37. cum nudæ alias Gratiæ fingerentur, eas Socratem veste amictas posuisse. Vide & Suidam, in Σωκράτης. Πρότερον γενόμενος λιθοξόος, ὥστε καὶ φασιν αὐτῷ εἶναι τὰς Ἀθήνησιν ἐνδεδυμένας Χάριτας, &c. Nudas nummi duo exhibent, alter ΑΔΡΙΑΝΟ ΠΟΛΕΙΤΟΝ: alter, COL. FL. PAC. DEVLT. Describuntur a Seneca oratione satis quidem compta, lib. 1. de Benef. cap. 3. Fuerunt eæ omnino tres: quare quam pulcritudinis dote pollere mulierem veteres volebant significare, hanc quartam esse Charitem dicebant: Venerem quoque Paphiam alteram, decimamque Musam. Rufini epigramma, in Anthol. lib. 7.

> Τέσσαρες αἱ Χάριτες, Παφίαι δύο, καὶ δέκα Μοῦσαι,
> Δερκυλὶς ἐν πάσαις, Μοῦσα, Χάρις, Παφίη.
> *Bina Venus, Musæque decem, bis Gratia bina:*
> *Dercylis est etenim Gratia, Musa, Venus.*

103. *Nam Myronis illius.*] De quo dictum est lib. 34. sect. 19. num. 3.

104. *Archesitæ.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Mallem *Arcesilæ*, vel *Arcesilai*: quo nomine appellatum superiore libro pictorem memini: Cælatorem e marmore alterum inferius, num 13.

105. *Thespiades.*] Musæ Thespias (est id Bœotiæ oppidum) incolentes.

106. *Hippides Stephani.*] Caret his verbis & Regius 2. codex, & Pintiani. Hippiades videntur esse statuæ equestres, verbi gratia, Amazonum.

107. *Hermerotes.*] Sic libri omnes. Mercurii & Cupidinis simul juncta in uno lapide simulacra vox ea sonat. Sic Hermathena, de qua nos alibi, Mercurium & Minervam indicat. In uno lapide tria interdum numina copulata esse Philodemi de Panos effigie epigramma testatur, in Anthol. lib. 14. cap. 12. Φιλοδήμου εἰς ἕτερον ἄγαλμα Πανός.

> Τρισσοὺς ἀθανάτους χωρεῖ λίθος· ἁ κεφαλὰ γὰρ
> Μανύει τραγνῶς Πᾶνα τὸν αἰγόκερων.
> Στέρνα δὲ καὶ νηδὺς, Ἡρακλέα· λοιπὰ δὲ μηρῶν
> Καὶ κνήμης Ἑρμῆς ὁ πτερόπους ἔλαχεν.
> Θύειν ἀρνήσῃ ξένε μηκέτι. Τοῦ γὰρ ἑνός σοι
> Θύματος οἱ τρισσοὶ δαίμονες ἁπτόμεθα.
> *Ne sperne hunc lapidem: tria numina continet unus:*
> *Nam Pan cornigero nascitur ex capite.*
> *Herculis est pectus validi, cum ventre: quod infra est*
> *In femore & suris, penniger Arcas habet.*
> *Hic igitur numquam parcas adolere, Viator:*
> *Victima nam ternos obligat una deos.*

Alias in Hermetis seu Mercurii statuis solum caput eminebat, reliquum corpus erat rude & informe, & sine manibus. Unde apud Juvenalem, Satyra 8. vers. 53.

> *Truncoque simillimus Hermæ,*

de inerti dicitur.

108. *Cælatoris illius.*] Cyziceni, de quo lib. 33. sect. 55.

109. *Juppiter hospitalis.*] Ξένιος Ζεὺς, Jovis epithetum, apud Homerum, Odyss. ξ'. vers. 283. & alibi passim. Hinc Maro:

> *Juppiter: hospitibus nam te dare jura loquuntur, &c.*

110. *Zethus & Amphion, &c.*] Ζῆθος & Ἀμφίων fratres, a quibus Thebas esse conditas auctor est ex Homero Pausanias, lib. 2. Corinth. pag. 96. *Hi Dircen ad taurum indomitum deligatam vita privarunt*, inquit Hyginus, fab. 7. Vide & Suidam, verbo Ἀντιόπη, & Apollodor. lib. 3. de Diis, pag. 179. & Propertium, lib. 3. Eleg. 13. Hodieque id simulacrum visitur in Palatio Farnesiorum; unde & illi Romanorum vulgus nomen indidit, *Il Toro Farnese*, hoc est, Taurus Farnesianus.

111. *Ex eodem lapide.*] Id vero in primis singulare est: quod & in alio opere pariter Plato demiratur hoc versiculo,

advecta opera Apollonii & Taurisci. [112] Parentum ii certamen de se fecere: Menecratem videri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber Pater [113] Eutychidis laudatur. Ad Octaviæ vero porticum Apollo Philisci Rhodii [114] in delubro suo. Item Latona & Diana, & Musæ novem, & alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, [115] Timarchides fecit. Intra Octaviæ vero porticus, in æde Junonis, [116] ipsam Deam Dionysius, & [117] Polycles aliam: Venerem eodem loco Philiscus: cetera signa Praxiteles. [118] Timarchidis filii Jovem, qui est [119] in proxima æde, fecerunt. [120] Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterum in terris [121] symplegma nobile. Venerem lavantem sese: Dædalum stantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna auctoritate habitum Lysiæ opus, quod in Palatio super arcum Divus Augustus honori Octavii patris sui dicavit, in ædicula columnis adornata. Id est quadriga currusque, & Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Servilianis reperio laudatos, [122] Calamidis Apollinem illius cælatoris, [123] Dercylidis pyctas, [124] Amphistrati [125] Callisthenem historiarum scriptorem.

11. [a] Nec multo plurium fama est, quorumdam claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari possunt, [526] sicut in Laocoonte, qui est [127] in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præponendum. Ex uno lapide eum & liberos draconumque mirabiles nexus de consilii sententia fecere summi artifices, Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodii. Similiter [129] Palatinas domos Cæsarum replevere probatissimis signis, [129] Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ Pantheum decoravit Diogenes Atheniensis: [130] & Caryatides in columnis templi ejus probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minus celebrata.

12. [131] Inhonorus est, nec in templo ullo Hercules, [132] ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificaverunt victima, humi stans, ante aditum [133] porticus Ad Nationes.

Interpretatio.

a *Nec multo.*] Nec multo plures pervenere ad famam.

Notæ.

libro 4 Anthologiæ, cap. 18.

Εἷς λίθος, ἅρμ', ἐλατήρ, ἵπποι, ζυγὸν, ἡνία, μάστιξ.

Flagrum, currus, equi, frenum, juga, vir, lapis unus.

112. *Parentum ii.*] Fecere ii ut certarent inter se duo, uter verius parens ipsorum diceretur: cum professi sunt in statuarum inscriptionibus videri quidem esse Menecratem, sed naturalem Artemidorum esse. Incertum sic reliquere uter parens verius foret: cum alteri amborum artem, alteri lucem deberent.

113. *Eutychidis.*] Sic libri etiam MSS. Eutychides Sicyonius Lysippi statuarii discipulus laudatur a Pausania, in Eliac. post. sive lib. 6. pag. 346. Ille nimirum, quem inter fictores ex ære Plinius ante annumeravit, lib. 34. sect. 19. At hic ab eo diversus: nam Milesius appellatur in Epigrammate sat venusto apud Gruterum, pag. MCXLVII.

Πραξιτέλευς ἤνθουν λαοξόος οὐ τι χερείων,
Ἐς δ' ἐτέων δισσὰς ἤλυθον ὀγδοάδας.
Οὔνομα δ' Εὐτυχίδης· ψευδώνυμον ἀλλά με δαίμων
Θῆκεν ἀφαρπάξας ὠκύτατ' ἐς ἀΐδα.

Par ego Praxiteli formare in marmore vultus:
Tota sed annorum vita bis octo fuit,
Eutychides mihi nomen erat: sed fecit ut esset
Hoc falsum, rapiens me cito Parca nimis.

114. *In delubro suo.*] Inter Octaviæ opera, ut sæpius diximus, cum porticu fuere ædes Apollinis & Junonis.

115. *Timarchides.*] Τιμαρχίδης statuarius a Pausania laudatur in primis, lib. 18. Phocic. pag. 675.

116. *Ipsam Deam.*] Junonem.

117. *Polycles.*] Πολυκλῆς, idem, opinor, quem inter ficto es ex ære appellatum superius vidimus, lib. 34. sect. 19.

118. *Timarchidis filii.*] In libris hactenus editis, *Item Polycles & Dionysius Timarchidis filii.* At priora verba inserta huc temere, repetitaque ex antecedentibus quis non intelligit? Desunt ea certe in nostris codicibus: & deesse in suis sensit Pintianus. Quod si iis nominibus Timarchidis filii fuere, dici id prius oportuit, non in istum locum conjici.

119. *In proxima æde.*] Jovis. In fragmentis vestigii veteris Romæ, Tabula II. ædes Jovis & Junonis in Octaviæ porticibus exhibentur hoc modo: PORTICVS OCTAVIÆ. AEDIS. IOVIS. AEDIS. IVNONIS. AEDIS. HERCVLIS. MVSARVM. Cognomen adhuc retinet ædes S. Mariæ in Porticu, nunc sanctæ Gallæ, quæ Junonis ædes: altera proxima S. Nicolai, quæ Jovis fuisse dicitur. Sed sunt hi spurii tituli: Numinum nomina inscribi delubris, moris antiqui sane fuit: at adjici verbum ÆDES, ab omni prorsus fuit usu alienum. Deinde unde confictus fuerit Hercules Musarum superius ostndimus, pag. 692.

120. *Pana & Olympum.*] De quibus jam antea, num. 8.

121. *Symplegma.*] De ea voce num. 6.

122. *Calamidis .... illius cælatoris.*] De quo lib. 34. sect. 19. n. XI. Pausan. in Atticis, pag. 6. *Οὗ δὲ καλοῦσιν Ἀλεξίκακον Ἀπόλλωνα, Κάλαμις ἐποίησε. Apollinem cognomento Averruncum Calamis fecit.* Causam hujus appellationis disce ex ipso, si vacat.

123. *Dercylidis pyctas.*] Hoc est, pugiles. Usum ea voce Plinium haud semel, ex Indice intelliges. Ita porro scripsimus, ex fide Regii 2. cod. & Pintiani quoque admonitu, cum prius legeretur, *Dactylidis Pythias.* Alias Dercylis feminæ nomen est, ut paulo antea hac sect. vidimus.

124. *Amphistrati.*] Ἀμφίστρατον statuarium laudat & Tatianus, in orat. contra Græcos, pag. 182.

125. *Callisthenem.*] De quo nos in Auctorum Indice. Hunc Alexander Magnus interemit. Vide Senecam, lib. 6. Natur. quæst. cap. 23. pag. 911.

126. *Sicut in Laocoonte.*] Historia quam simulacrum id exhibet, ex Marone repetenda, lib. 2. Æneïd. Nunc in hortis Vaticani Pontificiis asservatur. Negat autem Triultius quidam, in Actis eruditorum Lipsiensibus, anni 1697. pag. 144. ex uno lapide confectam statuam illam esse; *plus minus quatuor compaginibus occulte ferruminatam circumlitamque esse* contendit.

127. *In Titi .... domo.* Titi Thermas in regione Urbis tertia a P. Victore video collocari: num procul inde domus abfuerit, adhuc inexploratum.

128. *Palatinas domos.*] Ædibus Cæsarum nomen dedit Palatinus mons, in quo illæ ædificatæ, decima regione Urbis. Ibi domus Augustana, & Tiberiana a P. Victore statuitur: accessere Caii deinde ædes, ac Domitiani, aliæque.

129. *Craterus cum Pythodoro.*] Κράτερος, Πυθόδωρος, Πολυδέκτης, Ἑρμόλαος, Ἀφροδίσιος. Ex his unum Pythodorum novimus, Thebanum statuarium, cujus mentio apud Pausaniam in Bœot. lib. 9. pag. 594. nisi forte Artemon idem, qui fuit in pictorum albo supra recensitus, l. 35. sect. 40. num. 32.

130. *Et Caryatides.*] De his supra, num. 5.

131. *Inhonorus est, nec in templo ullo Hercules.* Vide Notas & Emend. num. III.

132. *Ad quem Pœni.*] Saturno quoque mactari infantes a Carthaginiensibus solitos, auctores sunt Lactantius, Arnobius, Silius, Isidorus.

133. *Porticus Ad Nationes.*] Servius, ad illud Maronis 8. Æneid. *Aptatque superbis Postibus: Porticum enim*, inquit, *Augustus fecerat, in qua simulacra omnium gentium collocaverat, quæ Porticus appellabatur Ad Nationes.*

Sitæ fuere & [134] Thespiades ad ædem Felicitatis, quarum unam adamavit Eques Romanus Junius Pisciculus, ut tradit Varro: admiratur & [135] Pasiteles, qui & quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. [136] Natus hic in Græcia Italiæ ora, & civitate Romana donatus [137] cum iis oppidis, [138] Jovem fecit eboreum [139] in Metelli æde, [140] qua Campus petitur. Accidit ei, [141] cum in navalibus, ubi feræ Africanæ erant, per caveam intuens leonem cælaret, ut ex alia cavea panthera erumperet, non levi periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur: sed quæ fecerit, nominatim non refertur.

13. [142] Arcesilaum quoque magnificat Varro, cujus se marmoream habuisse leænam tradit, aligerosque ludentes cum ea Cupidines, quorum alii religatam tenerent, alii e cornu cogerent bibere, alii calcearent soccis, omnes ex uno lapide. Idem & a Coponio [143] XIV. nationes, quæ sunt circa Pompeii, factas auctor est.

14. Invenio & [144] Canachum laudatum inter statuarios, fecisse marmorea. Nec Sauron atque Batrachum obliterari convenit, [145] qui fecere templa Octaviæ porticibus inclusa, natione ipsi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuisse eos putant, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo usurpasse. Sunt certe etiamnum [146] in columnarum spiris inscalpta nominum eorum argumenta, [147] lacerta atque rana. In Jovis æde exstitisse picturam, [a] cultusque reliquos omnes femineis argumentis constat. Etenim facta Junonis æde cum inferrentur signa, [b] permutasse geruli traduntur: & id religione custoditum, velut ipsis Diis sedem ita partitis. Ergo & in Junonis æde cultus est, qui Jovis esse debebat.

15. Sunt & in parvis marmoreis famam consecuti, [148] Myrmecides, cujus quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca: & Callicrates, cujus formicarum pedes atque alia membra pervidere non est.

V. Hæc sint dicta de marmorum scalptoribus, summaque claritate artificum: quo in tractatu subit mentem non fuisse tum auctoritatem maculoso marmori: [1] Fecere e Thasio Cycladum insularum, æque & e Lesbio: lividius hoc paulo. Versicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum [2] Menander etiam diligentissimus luxuriæ interpres, primus & raro attigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiæ causa, nondum enim ista intelligebantur: sed quia firmiores aliter statui non poterant. [3] Sic est inchoatum Athenis templum Jovis Olympii, ex quo Sylla Capitolinis ædibus advexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia jam & apud Homerum. [4] Dicit enim marmoreo saxo percussum: [c] sed hactenus. Regias quoque domos cum laudatissime præter æs, aurum, electrum, argentum, [5] ebore tantum adornans. Primum (ut arbitror) versicolores istas maculas Chiorum lapicidinæ ostenderunt, cum exstrue- CAP. VI.

INTERPRETATIO.

a *Cultusque.*] Signa & ararum ornatus, quæ sacris Dearum cærimoniis magis congruerent.

b *Permutasse.*] Quæ Jovis templo destinata erant, in Junonis æde posuisse: & vice versa.

c *Sed hactenus.*] Sed non ultra marmoris mentionem fecit.

NOTÆ.

134. *Thespiades.*] De his, num. 18. & lib. 34. sect. 19. num. 7. Signa hæc Tullius intellexit, sub initium libri 4. in Verrem: *Itaque ille L. Mummius* Achaicus, *cum Thespiis ea quæ ad ædem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret*, &c.

135. *Pasiteles.*] Quem idem Varro superius quoque laudat, lib. 35. sect. 45. Egimus de eo in Auctorum indice.

136. *Natus hic in Græcia.*] In Magna Græcia, quæ Italiæ ora, ut dictum est lib. 3. sect. XV.

137. *Cum iis oppidis.*] Quæ scilicet Magna Græcia continentur: quibus civitatem jam tum Varronis ævo donatam innuit.

138. *Jovem fecit eboreum.*] Sic MSS. omnes, non *eburneum.* Plautus *eburatum* dixit, nec semel.

139. *In Metelli æde.*] Macedonici nimirum, *qui primus omnium Romæ ædem ex marmore molitus, vel magnificentiæ, vel luxuriæ princeps fuit*, inquit Velleius, lib. 1. pag. 5.

140. *Qua Campus petitur.*] Campus Martius.

141. *Cum in navalibus.*] Erat in tertiadecima Urbis regione ad Aventinum, & prima Urbis mœnia navale fuit, τὸ νεώριον Plutarcho in Catone minore. Livius, lib. 3. pag. 51. *L. Quinctius trans Tiberim, contra eum ipsum locum, ubi nunc navalia sunt, colebat agrum*, &c.

142. *Arcesilaum.*] Plasten illum videlicet, quem idem Varro superius laudavit, lib. 35. sect. 45.

143. *XIV. Nationes.*] Gentium imagines & simulacra intelligit, de quibus Suetonius in Claudio, cap. 46. *A simulacris gentium ad Pompeii theatrum dedicatarum*, &c. In regione Urbis nona. De his & Servius egit, loco a nobis superius laudato, nota 133.

144. *Canachum laudatum.*] Libro 34. sect. 19. num. 14.

145. *Qui fecere templa.*] Junonis & Apollinis, ut alibi diximus.

146. *In columnarum spiris.*] Dicemus de his sect. 56.

147. *Lacerta atque rana.*] Nempe lacertam Græci σαῦρον & σαύραν vocant: βάτραχον ranam.

148. *Myrmecides.*] Et aliam ex ebore, præter hanc marmoream, quadrigam is fecit, de qua dictum est lib. 7. sect. 21. ut & Callicrates, cujus artificio delectatum Periclem in primis scribit Plutarchus in Pericle, pag. 159.

Sect. V. 1. *Fecere.*] Statuas. Thasii lapidis apud Senecam mentio, epist. 86. cujus initium, *In ipsa Scipionis Africani villa.* Lesbii marmoris, apud Isidorum lib. 16. Orig. cap. 5. quod & lividius esse confitetur.

2. *Menander.*] Comicus, qui luxuriæ genus omne pulcre callebat. Phædrus, lib. 5. Fabular.

In queis Menander nobilis comœdiis,
Unguento delibutus, vestitu adfluens,
Veniebat gressu delicato & languido, &c.

3. *Sic est inchoatum.*] Inchoatum pariter ait Tranquillus in Augusto, cap. 60. Perfectum vero dedicatumque ab Hadriano, Spartianus, in ejus vita: & Pausanias in Atticis.

4. *Dicit enim.*] Addunt libri editi, *Dicit enim Paridis os marmoreo*, &c. At has voces duas *Paridis os* MSS. nulli agnoscunt: nec de Paride id usquam, quod quidem meminerim, Homerus prodidit, sed de Cebrione Hectoris auriga, Iliad. π'. vers. 735.

5. *Ebore tantum.*] Nulla marmoris facta mentione. Locum Homeri attulimus, lib. 33. sect. 23.

rent muros, faceto in id M. Ciceronis ſale: omnibus enim oſtentabant, ut magnificum. Multo, inquit, magis mirarer, [6] ſi Tiburtino lapide feciſſetis. Et hercules, non fuiſſet picturæ honos ullus, non modo tantus, in aliqua marmorum auctoritate.

VI. Secandi marmor in cruſtas neſcio [1] an Cariæ fuerit inventum. Antiquiſſima, quod equidem inveniam, Halicarnaſſi [2] Mauſoli domus Proconneſio marmore exculta eſt, lateritiis parietibus. Is obiit [3] Olympiadis CVI. anno ſecundo, Urbis Romæ [4] anno CCCCIIII.

VII. Primum Romæ parietes [1] cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, Equitem Romanum, [2] Præfectum fabrûm C. Cæſaris in Gallia. Neque indignatio ſit tali auctore inventa re. Hic namque eſt [3] Mamurra Catulli Veronenſis carminibus proſciſſus, [a] [4] quem & res, & domus ipſius clarius, quam Catullus, dixit habere, quidquid habuiſſet Comata Gallia. Namque adjecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam niſi e marmore columnam habuiſſe, omnes ſolidas [5] e Caryſtio aut Lunenſi.

VIII. M. Lepidus Catuli in Conſulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo poſuit magna reprehenſione. Is fuit Conſul [1] anno Urbis DCLXXVI. Hoc primum invecti Numidici marmoris veſtigium invenio, [2] non in columnis tamen cruſtiſve, ut ſupra Caryſtii: ſed in maſſa ac [3] viliſſimo liminum uſu. Poſt hunc Lepidum ferme quadriennio L. Lucullus Conſul fuit, qui nomen (ut apparet ex re) Lucullo marmori dedit, admodum delectatus illo: primuſque Romam invexit, atrum alioqui: cum cetera maculis aut coloribus commendentur. Naſcitur autem [5] in Nili inſula, ſolumque pæne horum marmorum [6] ab amatore nomen accepit. [7] Inter hos primum, ut arbitror, marmoreos parietes habuit [8] ſcena M. Scauri, non facile dixerim ſectos, an ſolidis [b] glebis poſitos, ſicuti eſt hodie Jovis Tonantis ædes [9], in Capitolio. Nondum enim ſecti marmoris veſtigia invenerat Italia.

IX. Sed quiſquis primum invenit ſecare, luxuriamque dividere, importuni ingenii fuit. Arena hoc fit, & ferro videtur fieri, ſerra in prætenui linea premente arenas, verſandoque,

INTERPRETATIO.

a *Quem & res.*] Quem & res familiaris, *ſive opes.*

b *Glebis.*] Molibus.

NOTÆ.

6. *Si Tiburtino lapide.*] Qui Romæ vulgaris, in eam advectus inſulam, accepiſſet fortaſſis ab loci, unde peteretur, intercapedine pretium.

Sect. VI. 1. *An Cariæ.*] Cui Mauſolus regulus jura dabat.

2. *Mauſoli domus.*] Hæc pariter traduntur a Vitruvio, lib. 2. cap. 8. pag. 29. *Item Halicarnaſſi*, inquit ille, *potentiſſimi regis Mauſoli domus cum Proconneſio marmore omnia haberet ornata, parietes habet latere ſtructos, qui ad hoc tempus egregiam præſtant firmitatem, ita tectoriis operibus expoliti, ut vitri perluciditatem videantur habere.*

3. *Olympiadis CVI.*] Sic Reg. 2. & in Colb. 3. atque in editione Parmenſi, Tarviſia, aliiſque vetuſtioribus, *centeſimæ ſextæ*, ſine ullis compendiorum notis. Libri poſterius editi, *Olympiadis* C. mendoſe.

4. *Anno* CCCCIIII.] Ita codices Regii quatuor, & Vaticani duo. In Colb. 3. & vet. codice Dalecampii, CCCCII. Lege *Olympiadis* CX. *anno ſecundo, Urbis Romæ anno* CCCCIIII. & omnia ad Plinii mentem veritatemque congruent. Eſt hic annus 350. ante Chriſtum. In libris hactenus editis, CCCII. errore minime obſcuro.

Sect. VII. 1. *Cruſta marmoris.*] Id non aliud fuit, quam marmor in tenues cruſtas varii coloris ſectum parieti ſcite imponere, & pro tectorio ei dare. Lucanus, lib. 10. verſ. 114.

Nec ſummis cruſtata domus, ſectiſque nitebat
Marmoribus.

Declamator apud Senecam patrem: *In hos ergo exitus varius ille ſecatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat.* Has marmorum cruſtas Græci πλάκας vocabant, & μαρμάρου πλακώσεις.

2. *Præfectum fabrûm.*] Habebat unaquæque legio fabros tignarios, carpentarios, ferrarios, ſtructores, reliquoſque artifices ad hibernorum ædificia, ad machinas, turreſque ligneas, ceteraque. Horum judex proprius erat Præfectus fabrûm. Sic *Præfectus fabrûm Cn. Pompeii*, apud Cicer. lib. 9. ad Attic. epiſt. 8.

3. *Mamurra Catulli.*] Carm. 30. in Cæſarem:

Quis hoc poteſt videre? quis poteſt pati,
Niſi impudicus, & vorax, & aleo?
Mamurram habere, quod Comata Gallia
Habebat unctum, & ultima Britannia?

De Mamurræ divitiis, Tullium vide, lib. 7. epiſt. 7. ad Atticum.

4. *Quem, ut res eſt.*] Vide Notas & Emend. num. IV.

5. *E Caryſtio.*] De Caryſto, lib. 4. ſect. 21. Caryſtiarum columnarum meminere Stephanus, Strabo, & alii. Tibullus, lib. 3. Eleg. 3.

Quidve domus prodeſt Phrygiis innixa columnis?
Tænare ſive tuis, ſive Caryſte tuis?

De Lunenſi ſupra diximus, ſect. 4. num. 2.

Sect. VIII. 1. *Anno Urbis* DCLXXVI.] Ita Reg. 2. quod & temporum ratio, Faſtique Conſulares poſtulant. In libris hactenus editis, DCLXVI.

2. *Non in columnis tamen.*] Sic MSS. Reg. 2. & alii; non vero *tantum.* Favet Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 5. *Numidicum marmor Numidia mittit, ad cutem ſuccum dimittit croco ſimilem: non cruſtis, ſed in maſſa, & liminum uſu aptum.* Ævo tamen ſubſequente, Neronis ſcilicet principatu, & cruſtas e marmore Numidico inductas legimus. Seneca, epiſt. 86. pag. 372. *Alexandrina*, inquit, *marmora, Numidicis cruſtis diſtincta.* Et Sidonius, lib. 2. epiſt. 2. balneolum ſuum deſcribens: *Non illic Paros*, inquit, *Caryſtos, Phryges, Numidæ, rupium variarum poſuere cruſtas.*

3. *Viliſſimo liminum uſu.*] Limen inferum portarum ut hoc loco intelligatur, viliſſimus qui nunc dicitur uſus, admonet.

4. *Lucullus Conſul.*] Anno Urbis DCLXXX. Hæc totidem verbis Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 5.

5. *In Nili inſula.*] Reg. 2. & Colb. 3. *in Nilo inſula.* Pintianus conjiciebat *in Melo* legi poſſe commodius. Nos *in Chio*, Iſidoro auctore, qui hunc locum exſcripſit.

6. *Ab amatore.*] Lucullo videlicet, qui admodum delectatus illo. Sic Iſidorus loco cit. *Solumque pæne hoc marmor ab amatore nomen accepit.*

7. *Inter hos.*] Inter Lepidi & Luculli Conſulatum. Igitur anno fere DCLXXVIII. ædilitatem geſſit M. Scaurus, quam in annum abhinc duodeviceſimum ex inani conjectura rejicit Pighius in Annalibus, hoc eſt, in Conſulatum Gabinii & Piſonis, anno Urbis DCXCVI.

8. *Scena.*] Scena theatri pars ea dicitur, quæ inter duo cornua pertenditur.

9. *In Capitolio.*] Ædem Jovis Tonantis in Capitolio extruxit Auguſtus. Sueton. cap. 29. *Marmorare* porro dixere veteres, quod nos deinde *veſtire marmore.* In vetuſto lapide apud Gruterum, pag. 129. AEDEM MARMORAVIT.

[a] tractu ipso secante. Æthiopica ad hæc maxime probatur. Nam id quoque accessit, [1] ut ad Æthiopas usque peteretur, [2] quod faceret marmora: immo vero in Indos, quo margaritas quoque peti severis moribus indignum erat. [b] Hæc proxime laudatur. Mollior tamen quæ Æthiopica. Illa nulla scabritie secat. Indica non æque lævigat: sed ea combusta polientes marmora fricare jubentur. Simile & Naxiæ vitium est, [3] & Coptidi, quæ vocatur Ægyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus secandis. Postea reperta est arena non minus probanda, ex quodam Adriatici maris vado, æstu nudante, observatione non facili. Jam quidem quacumque arena secare e fluviis omnibus fraus artificum ausa est: quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crassior enim arena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, [c] majusque opus scabritia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuantur crustæ. Rursusque Thebaïca polituris accommodatur, & quæ fit e poro lapide, aut e pumice.

X. Signis e marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis, atque limandis, Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur [1] cotes in Cypro insula genitæ. Vicere postea [2] ex Armenia vectæ. CAP. VII.

XI. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile est enumerare in tanta multitudine. [1] Quoto cuique enim loco non suum marmor invenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt [2] in ambitu terrarum cum gentibus suis. [3] Non omnia tamen in lapicidinis gignuntur, sed multa & sub terra sparsa. Pretiosissimi quædam generis, sicuti [4] Lacedæmonium viride, cunctisque hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberium, in Ægypto Augusti ac Tiberii primum principatu reperta. Differentiaque eorum est ab ophite, cum sit illud serpentium maculis simile, [5] unde & nomen accepit: quod hæc maculas diverso modo colligunt, Augustum undatim crispum [6] in vertices, [7] Tiberium sparsa, non convoluta canitie.

Neque ex ophite columnæ, nisi parvæ admodum, inveniuntur. [8] Duo ejus genera: molle candidum, nigricans durum. [9] Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus. [10] Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari jubent candicantem. [11] Contra serpentes autem a quibusdam laudatur præcipue ex his, quem [12] tephriam appellant, a colore cineris. [13] Vocatur & Memphites a loco, [14] gemmantis naturæ. [15] Hujus usus conteri; & iis, quæ urenda sint aut secanda, ex aceto illini. Obstupescit ita corpus, nec sentit cruciatum.

[16] Rubet porphyrites in eadem Ægypto: [d] ex eo candidis intervenientibus punctis [17] Lepto-

INTERPRETATIO.

a *Tractu.*] Dum trahitur serra, secat, premendo arenas prætenui acie sua.

b *Hæc.*] Indica post Æthiopicam proxime laudatur.

c *Majusque.*] Et plus laboris scabritia relinquit polituræ, *quæ fit post sectionem marmoris.*

d *Ex eo.*] Ex eo marmore genus illud quod punctis candidis distinguitur, ob exiguitatem dicitur Leptopsephon, hoc est, minutus calculus.

NOTÆ.

Sect. IX. 1. *Ut ad Æthiopas ..... peteretur.*] Similes loquendi formulas ex Pliniano indice pete.

2. *Quod faceret marmora.*] Sic etiam MSS. Forte, *quod secaret.* Vel, *quod laceraret.* Sed & *faceret* quoque satisfacit: est enim *facere marmora*, ex rudibus impolitisque glebis, facere polita, & ædibus ornandis idonea.

3. *Et Coptidi.*] E Copto Ægypti oppido.

Sect. X. 1. *Cotes in Cypro.*] In Cypro quidem genitæ, sed ex oppido Cretæ Naxo, ubi parari eas & concinnari mos erat, Romam advectæ: inde Naxii nomen. Suidas: Ναξία λίθος, ἡ Κρητικὴ ἀκόνη. Νάξος γὰρ πόλις Κρήτης. Sic ficum Cypriam nuncupari in Creta Theophrastus est auctor, quoniam eo e Cypro translata, lib. 4. hist. plant. cap. 2.

2. *Ex Armenia.*] Laudat eas Theophr. lib. de lapidibus, pag. 9.

Sect. XI. 1. *Quoto cuique enim loco.*] Et in Gallia quoque nuper, haud procul regia Fontis Bellaquei basilica, ingens reperta est egregii marmoris fodina.

2. *In ambitu terrarum.*] In libris Geographicis.

3. *Non omnia tamen.*] Transscripsit hæc Isidorus, libro 16. Orig. cap. 5. totidem plane verbis ac syllabis, usque ad eum locum, *Neque ex ophite*, &c.

4. *Lacedæmonium.*] Prudentius, lib. 2. contra Symmach. vers. 246.

Et quæ saxa Paros secat, & quæ Punica rupes,
Quæ viridis Lacedæmon habet, maculosaque Synnas.

Sidonius in Paneg. Majoriani:

Post caute Laconum
Marmoris herbosi radians interviret ordo.

5. *Unde & nomen.*] Nam ὄφις Græce serpentem sonat.

6. *In vertices.*] Sic etiam MSS. At lib. 13. sect. 30. eodem sensu, *in vortices parvos.*

7. *Tiberium sparsa.*] Sententia est, in marmore, quod in Tiberii nomen adscitum est, fuisse maculas candidas, non convolutas quidem in vortices, ut in Augusteo, sed sparsas. Vide Notas & Emend. num. V. In Colb. 3. *Augusteum, & Tiberianum* legitur.

8. *Duo ejus genera.*] Hæc totidem verbis Isidorus, libro 16. Orig. cap. 5.

9. *Dicuntur ambo.*] Diosc. lib. 5. cap. 162. totidem verbis, & Oribasius, lib. 13. fol. 230.

10. *Quidam, &c.*] Diosc. loco cit.

11. *Contra serpentes autem, &c.*] Isidorus iisdem verbis, loco cit.

12. *Tephriam.*] Τεφρίαν, quod genus est ophitis tertium, σποδοειδὲς τὴν χρόαν, colore cinereo a Dioscoride appellatum, punctisque distinctum: unde Lucanus, lib. 9. vers. 714.

Quam parvis tinctus maculis Thebanus ophites.

Nam & τέφρα Græcis, & σποδὸς cinerem significat.

13. *Vocatur & Memphites.*] Novum lapidis seu marmoris genus, ab Ægypti oppido Memphi nominatum: de quo totidem verba faciunt, Diosc. lib. 5. cap. 158. & Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 4.

14. *Gemmantis naturæ.*] Gemmarum magnitudinem ac lucem imitatur. Diosc. loc. cit. Ἔχων ψηφίδων μέγεθος, λιπαρὸς δὲ καὶ ποικίλος, *calculorum magnitudine, pinguis & versicolor.*

15. *Hujus usus.*] Diosc. loc. cit. Οὗτος ἱστορεῖται καταχρισθεὶς λεῖος ἐπὶ τῶν μελλόντων τέμνεσθαι ἢ καίεσθαι τόπων, ἀναισθησίαν ἀκίνδυνον ἐπιφέρειν. *Hoc tradunt trito & illito partes quæ urendæ secandæve sunt, citra periculum ita obstupescere, ut non sentiant cruciatum.*

16. *Rubet porphyrites.*] Aliud rursus marmoris genus. Isidorus, libro 16. Orig. cap. 5. *Purpurites ex Ægypto, est rubens, candidis intervenientibus punctis.*

17. *Leptopsephos.*] Λεπτόψηφος, quod nempe, ut Memphites, de quo dictum est proxime, calculorum magnitudinem id genus, quod est candidis punctis interstinctum, non superet. Hunc Plinii locum Salmasius præpostere ac-

psephos vocatur. [18] Quantislibet molibus cædendis sufficiunt lapicidinæ. Statuas ex eo Claudio Cæsari procurator ejus in Urbem ex Ægypto advexit [19] Vitrasius Pollio, non admodum probata novitate. Nemo certe postea imitatus est. Invenit eadem Ægyptus in Æthiopia, [20] quem vocant basalten, ferrei coloris atque duritiæ. Unde & nomen ei dedit. Numquam hic major repertus est, quam in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus: [a] argumento Nili, [21] XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubita summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant, Memnonis statua dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis [22] crepare dicunt.

XII. Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec usquam aliubi, nasci putavere nostri veteres: Sudines in Germania. [1] Potoriis primum vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellisque: Nepos Cornelius tradit magno fuisse miraculo, cum [2] P. Lentulus Spinter amphoras ex eo [3] Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse se. Variatum in hoc lapide postea est. Namque pro miraculo insigni, quatuor modicas [4] in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta vidimus [5] in cœnatione, quam [6] Callistus Cæsaris Claudii libertorum potentia notus sibi exædificaverat. * [7] Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, [8] quoniam optime servare incorrupta dicitur. [9] Idem exustus emplastris convenit. [10] Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ. Hic ceteris candidior: probatissimus vero in Carmania, mox in India: jam quidem & in Syria Asiaque. Vilissimus autem & sine ullo nitore in Cappadocia. Probantur quam maxime mellei coloris, [11] in vertices maculosi, atque non translucidi. Vitia in iis, corneus color aut candidus, & quidquid simile vitro est.

* Cap. VIII.

XIII. Paulum distare ab eo [b] in unguentorum fide multi existimant [1] Lygdinos in Paro repertos: amplitudine, qua lances craterasque non excedant, antea ex Arabia tantum advehi solitos, candoris eximii.

Interpretatio.

a *Argumento.*] Argumentum cælaturæ in lapide, Nilus, & pueri sedecim .... quibus intelligitur summum Nili exundantis incrementum.

b *In unguentorum.*] In unguentis *diu incorruptis servandis.*

Notæ.

cepit, in Solinum, pag. 562. qui a punctorum seu furfurum candore, qui in posteriore illo porphyritis genere sparguntur, Leptopsephi cognomen inditum putavit. In libris hactenus editis, *leucostictos*, ex eruditorum interpolatione legebatur. At Reg. 2. Colb. 3. & Pintiani codex, *Leptosophos*, unde nos *leptopsephos* effecimus.

18. *Quantislibet molibus.*] Id vero de priore porphyritis genere accipiendum est.

19. *Vitrasius Pollio.*] Meminit hujus Dio, uti dicemus in Notis & Emend. num. VI.

20. *Quem vocant basalten.*] Ægyptio ac peregrino vocabulo, non oris Latini Græcive. Ex eo lapide mortaria fieri auctor est Strabo, lib. 17. pag. 818. Locum hunc non bene exscripsit Isidorus, loc. cit.

21. *XVI. liberis.*] Visitur hodieque id marmor in Vaticanis hortis. Expressere ejus effigiem Ortelius in ipsa operis Geographici fronte, & Oiselius in calce Thesauri Numismatum. Philostratus: Περὶ τὸν Νεῖλον οἱ πήχεις ἀθύρουσι, παιδία ξύμμετρα τῷ ὀνόματι· καὶ ὁ Νεῖλος αὐτοῖς ὑπεργάννυται, τά τε ἄλλα, καὶ ὅτι κηρύττουσιν αὐτὸν, ὅσος Αἰγυπτίοις προεχύθη. *Cubiti circa Nilum ludunt, pueri corporis quantitati cognomines, quibus Nilus summopere oblectatur, tum ob alia, tum vel maxime, quod ipsum quantum Ægyptiis profusus sit, enuncient.* Libro primo iconum, pag. 737. Reliqua descriptio simili nitet lepore. De Nili incremento vide quæ diximus lib. 5. sect. 10. Est Hadriani Aug. nummus ex ære magno, in Gaza Parmensi, in quo Nilus decumbens pingitur, cum arundine & Cornucopiæ: infra, hippopotamus. In imo, L. ΤΡΙΣΚΑΙΔ. *Anno* XIII. Hadriani. Supra, ιϛ. *Sedecim* cubiti, ad quos eo anno Nilus excrevit. Anno præcedente, sive duodecimo Hadriani idem notatur, in nummo æreo pariter e Museo nostro: L. ΔΩΔΕΚ. Supra, ιϛ.

22. *Crepare dicunt.*] Vocem fundere, φθέγξασθαι, si Philostrato credimus, lib. 6. de vita Apoll. cap. 3. pag. 263. Tacitus, lib. 2. Annal. pag. 61. *Memnonis saxea effigies, ubi radiis Solis icta est, vocalem sonum reddens.* De simulacris imaginibusque loquentibus multa congessit pro more Grotius in Explic. Decalogi, pag. 29. Verum *Mennonis* legi hic oportere, non *Memnonis*, fidem faciunt ea quæ diximus ad lib. VI. sect. XXXV. & lib. X. sect. XXXVII.

Sect. XII. 1. *Potoriis primum.*] Hic locus ostendit, ut recte Dalecampius animadvertit, murrhina vasa alia fuisse, quam quæ ex onyche fierent. Τῶν ὀνυχίνων ποτηρίων meminit Athenæus, lib. XI. pag. 494. & ὀνυχίνων σκύφων, pag. 495. ex Posidonio Philosopho. Cave porro onychem hoc loco putes a Plinio pro gemma ea accipi, quam nostri vocant *Cassidoine*, ut plerisque visum: cum sit onyx modo aliud nihil præter marmorei lapidis genus quoddam, quem & alabastriten prisci appellarunt.

2. *P. Lentulus.*] Qui Ædilis fuit Cicerone Consule.

3. *Chiorum.*] Horatius, lib. 3. Ode 19.

Quo Chium pretio cadum
Mercemur.

Romæ cadus quanta mensura fuerit, diximus lib. 14. sect. 17. Χίου πίθου meminit Lucianus, lib. 2. veræ hist.

4. *In theatro suo.*] Quod ille, nempe Corn. Balbus alter, anno Urbis DCCXLI. Tiberio Claudio Nerone, P. Quintilio Varo Coss. dedicavit, ut auctor est Dio, lib. 54. pag. 539.

5. *In cœnatione.*] Cœnatio, locus est ad cœnandum. Suetonius, in Nerone, cap. 31. *Cœnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, ut flores ex fistulis, & unguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda,* &c.

6. *Callistus.*] De quo superius, lib. 33. sect. 47.

7. *Hunc aliqui.*] Onychem videlicet. Ex horum est numero Diosc. lib. 5. cap. 153. Apparet quam imperite divulsa hæc fuerint a pristinis Plinii editoribus, ut novum ab iis verbis caput auspicarentur. Hunc porro locum plane ad verbum exscripsit Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 5.

8. *Quoniam optime.*] Plinius, libro 13. sect. 3. *Unguenta optime servantur in alabastris.* Horatius, lib. 4. Ode 12.

Nardi parvus onyx eliciet cadum:

Hoc est, vasculum ex onyche. Et Martialis, lib. 7. Epigr. 93. de Papilo male olente:

Unguentum fuerat, quod onyx modo parva gerebat:
Olfecit postquam Papilus, ecce garum est.

9. *Idem exustus.*] Diosc. lib. 5. cap. 153. Λίθος ἀλαβαστρίτης, ὁ καλούμενος ὄνυξ, ἀναληφθεὶς κεκαυμένος ῥητίνῃ ἢ πίσσῃ, διαφορεῖ σκληρίας, &c. *Alabastrites vocatus onyx, exustus, & resina aut pice exceptus, duritias discutit,* &c. Galenus similiter, lib. 9. de fac. simp. med. pag. 257.

10. *Nascitur, &c.*] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 5.

11. *In vertices maculosi.*] Hoc est, in parvos vortices habentes crispatas maculas. Sic Reg. 2. & alii.

Sect. XIII. 1. *Lygdinos in Paro.*] Vide Notas & Emend. num. VII.

[2] Magnus & duobus contrariæ inter se naturæ honos: [3] Coralitico in Asia reperto, mensuræ non ultra bina cubita, candore proximo ebori, & quadam similitudine. E diverso niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quanquam & Mileti nascens, ad purpuram tamen magis aspectu declinante. Idemque liquatur igni, ac funditur ad usum vitri. [4] Thebaïcus interstinctus aureis guttis, invenitur in Africæ parte Ægypto adscriptæ, [5] coticulis ad terenda collyria quadam utilitate naturali conveniens.

Circa Syenen vero Thebaïdis Syenites, quem ante [6] pyropœcilon vocabant.

XIV. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos. [a] Radiorum ejus argumentum in effigie est, & ita significatur nomine Ægyptio.

1. Primus omnium id instituit [1] Mestres, qui [2] in Solis urbe regnabat, somnio jussus: hoc ipsum inscriptum in eo: etenim scalpturæ illæ effigiesque, quas videmus, Ægyptiæ sunt litteræ.

2. [3] Postea & alii regum in supra dicta urbe, [4] Sothis [5] quatuor numero, quadragenûm octonûm cubitorum longitudine: [6] Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, [7] quadraginta cubitorum. Idem digressus inde, ubi fuit [8] Mnevidis regia, [9] posuit alium, longitudine undecenis pedibus, per latera cubitis quatuor. * Opus id fecisse dicuntur CXX. M. hominum. Ipse rex, cum subrecturus esset, vereretur que ne machinæ ponderi non sufficerent, quo majus periculum curæ artificum denunciaret, filium suum adalligavit cacumini, ut salus ejus apud molientes prodesset & lapidi. Hac admiratione operis effectum est, ut cum oppidum id expugnaret Cambyses rex, ventumque esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignem juberet molis reverentia, qui urbis nullam habuerat.

*CAP. IX.

3. Sunt & alii duo, [10] unus a Smarre positus, alter [11] ab Eraphio, [12] sine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ statuit unum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat [13] Nectabis rex purum: majusque opus fuit in devehendo statuendove multo, quam in excidendo. [14] A Satyro architecto aliqui devectum tradunt rate: [15] Callisthenes a Phœnice, fossa perducta usque ad jacentem obeliscum e Nilo. Navesque duas in latitudinem patulas, [b] pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita ut subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis utrimque: postea egestis laterculis allevatas naves excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodem, & artificem donatum [16] talentis quinqua-

INTERPRETATIO.

a *Radiorum.*] Excogitata obeliscorum effigies est, ad significandos Solis radios: & radium quidem Ægyptii obeliscum vocant.

b *Pedalibus.*] Pedalibus *laterculis* ex eodem lapide naves oneratas duplo magis quam esset pondus obelisci: sic æstimato pondere, ut laterculi congererentur in navem, quot obelisci longitudinem bis adæquarent: Sic naves eo pondere pressæ, subiere obeliscum, qui duabus suis extremitatibus ripæ amnis interfluentis incumbebat. Postea egestis laterculis, naves sublevatæ excepere onus.

NOTÆ.

2. *Magnus & duobus.*] Subintellige, lapidum, sive marmorum generibus.

3. *Coralitico, &c.*] De Coralitico, Alabandicoque totidem verba facit Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 5. Vide & Marbod. lib. de lapid. pret. cap. 8. & Aëtium, lib. 2. de re med. cap. 33. pag. 53. In Indice, *Corallico.*

4. *Thebaïcus.*] Isidorus hæc de Thebaïco lapide pariter totidem verbis ac syllabis, loc. cit.

5. *Coticulis.*] Præbet, inquit, hic lapis coticulas, usus eximii, ad terenda collyria. Sic libri omnes, etiam MSS. Sic & Isidorus, loco cit. Salmasius tamen in Solin. pag. 1051. *tuticulas* legi mavult. Cotes in poliendo marmore superius commendavit Plinius, sect. 10.

6. *Pyropœcilon.*] Πυροποίκιλον, punctis ignei coloris distinctum & varium.

Sect. XIV. 1. *Mestres.*] Sic Reg. 2. & Vaticana exemplaria, Kirchero nostro teste, lib. 1. de origine & erectione Obeliscorum, cap. 4. non, ut editi, *Mitres.* Hunc autem Ægypti regem, atque adeo & consequentes, longe post Mosis ætatem imperitasse credimus.

2. *In Solis urbe.*] Heliopoli, ut diximus lib. 5. sect. XI. Obeliscos porro a Mestre conditos, Kircherus, loco cit. cap. 8. eos esse suspicatur, qui Romæ etiamnum Mahutæus, Medicæus, & Scauro-Cælius appellantur: minoris quidem formæ, ut prima rerum esse principia solent.

3. *Postea & alii regum.*] Reg. 2. *& alii eorum*, quod eodem recidit.

4. *Sothis.*] In MSS. *Sochis.* Alias τὸν Σῶθιν Ægyptii Caniculam vocant, ut diximus lib. 2. sect. 40. ex Damascio apud Photium.

5. *Quatuor numero, &c.*] Tum ex ratione mensuræ, tum ex hieroglyphicorum characterum interpretatione, Kircherus colligit, ex iis quatuor obeliscis, eum unum esse, qui Pamphilus appellatus ab Innocentio X. Pontifice, a quo nuper erectus, cum diu prostratus jacuisset.

6. *Ramises autem.*] Hunc Tacitus Rhamsen, lib. 2. Annal. pag. 61. Ῥέμφιν Diodorus Sic. lib. 1. Bibl. pag. 55. Josephus Ramphem, Herodotus Rampsinitum vocat, libro 2. Euterpe, num. 21.

7. *Quadraginta cubitorum.*] Subintellige, totidem ab illo positos, quot & a patre, hoc est, quatuor, sed cubitorum tantum quadragenûm. Ita Kircherus, loco cit.

8. *Mnevidis regia.*] Haud procul Heliopoli: nam apud hujus oppidi cives Mnevis bos colebatur; apud Memphitas Apis. Testis est Strabo, lib. 17. pag. 803.

9. *Posuit alium.*] Hic ille insignis Obeliscus, quem Sixtus V. erutum e Circo maximo, ubi a Constantio Constantini M. F. fuerat olim erectus, teste quidem Ammiano, lib. 17. ante Basilicam Lateranensem ingenti ausu erexit, anno MDLXXXVIII.

10. *Unus a Smarre.*] Eumdem hunc esse quidam existimant, qui Eusebio in Chron. Ammerres Æthiops appellatur.

11. *Ab Eraphio.*] Qui Uaphres ab Eusebio in Chronico appellatur, ut nonnulli putant.

12. *Sine notis.*] Forsan, quod erant alienigenæ, Æthiopes nimirum, Ægyptiorum hieroglyphicas notas haud satis edocti.

13. *Nectabis.*] Qui Eusebio in Chron. Nectanebis, cujus ætas Alexandri M. tempora vix XL. annis antecessit.

14. *A Satyro.*] Quem de Mausoleo librum condidisse auctor est Vitruvius, in præf. libri 7. pag. 125.

15. *Callisthenes.*] Sic MSS. non *Callixenus*, ut editi. Egimus de eo in Auctorum Indice.

16. *Talentis quinquaginta.*] Talenta hæc Ægyptia inter-

giuta. Hic fuit [a] in Arſinoëo poſitus [17] a rege ſupra dicto, munus amoris in conjugem, [18] eamdemque ſororem [19] Arſinoën. Inde eum navalibus incommodum Maximus quidam Præfectus Ægypti tranſtulit in forum, reciſo cacumine, dum vult faſtigium addere auratum, quod poſtea omiſit.

4. Et alii duo ſunt Alexandriæ ad portum, in Cæſaris templo, quos excidit [20] Meſtres rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia acceſſit difficultas mari Romam devehendi, [b] ſpectatis admodum navibus. Divus Auguſtus priorem advexerat, miraculique gratia Puteolis navalibus perpetuis dicaverat : ſed incendio conſumpta eſt. Divus Claudius aliquot per annos aſſervatam, [21] qua Caïus Cæſar importaverat, omnibus quæ umquam in mari viſæ ſunt, mirabiliorem, turribus [22] Puteolano ex pulvere exædificatis, perductam Oſtiam, portus gratia merſit: [c] alia ex hoc cura navium, quæ Tiberi ſubvehant. Quo experimento patuit, non minus aquarum huic amni eſſe, quam Nilo.

5. [23] Is autem obeliſcus, quem Divus Auguſtus [24] in Circo magno ſtatuit, exciſus eſt a rege [25] Semneſerteo, [26] quo regnante Pythagoras in Ægypto fuit, centum vigintiquinque pedum, [d] & dodrantis, præter baſim ejuſdem lapidis: Is vero, qui eſt in Campo Martio, novem pedibus minor, [27] a Seſoſtride. Inſcripti ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum [28] Philoſophiâ continent.

Cap. X. XV. [1] Ei, qui eſt in Campo, Divus Auguſtus addidit [2] mirabilem uſum, ad depre-

Interpretatio.

a *In Arſinoëo.*] In monumento Arſinoës.

b *Spectatis.*] Inſignibus admodum ſtructis in eam rem navibus.

c *Alia.*] Alia deinde ſubiit cura naves ſtruendi, quæ Tiberi obeliſcum ſubveherent.

d *Et dodrantis.*] Et pollicum novem.

Notæ.

pretor, quorum ſingula cum argenti libras octoginta capiant, ut ex Varrone vidimus, lib. 33. ſect. 15. efficient quinquagenas monetæ noſtratis libras, ut vocant, ſeu florenos, 134400.

17. *A rege ſupradicto.*] Ptolemæo Philadelpho, qui uxori eidemque ſorori ſuæ monumentum exſtruxit, Ἀρσινόειον appellatum. Sic Iſeum Iſidis monumentum vocant.

18. *Eamdemque ſororem.*] Ægyptiorum ille regum mos fuit. Teſtis inſignis præ ceteris in Theſauro Regio nummus aureus, cujus pars prior capita duo exhibet, quorum alterum alteri applicitum eſt : epigraphe, Θ Ε Ω Ν. Poſterior capita duo alia, & alterum ſimiliter applicitum alteri : epigraphe : Α Δ Ε Λ Φ Ω Ν. Vidimus & alium pondo aureorum Francicorum trium. Θεὸς nemo regum Ægypti vel Syriæ dictus eſt vel dici potuit ante Philometorem, vel æqualem ejus Antiochum Θεόν. Nunc pari jure conjux Philometoris Θεὰ appellatur : quæ, niſi ſoror ejuſdem eſſet, eſſe Θεὰ, vel omnino Cleopatra dici non potuit. In altera hujus nummi parte ſunt utriuſque parentes, Ptolemæus Philopator, qui & Tryphon, cum conjuge eademque ſorore. Unde & ambo Α Δ Ε Λ Φ Ο Ι vocantur. Philometor igitur, cum Cleopatra conjuge & eadem ſorore, in hoc nummo pingitur parte una; & ambo ibi Θ Ε Ο Ι : in altera deinde Α Δ Ε Λ Φ Ω Ν, hoc eſt, fratris & ſororis pariter regum (nam ſunt omnium capita cincta diademate) filii appellantur. Θεοὶ ἀδελφῶν dicuntur, qua forma & *Alexander Philippi*, ſubintellecto filii nomine, nuncupatur. Vidimus ex auro ſimilem pulcherrimum apud D. DE BOZE; in quo æque atque in aliis, & ſunt clauſis oculis Ptolemæus Philopator & uxor, ut jam fato functi; & majorem præferunt ætatem, quibus nomen Α Δ Ε Λ Φ Ω Ν ſuperſcriptum eſt; quam quibus Θ Ε Ω Ν : quoniam videlicet illi parentes, hi liberi ſunt : ideoque hi non clauſis oculis, ſed apertis, ut vivi, pinguntur. Itaque Θεοὶ ἀδελφῶν ii dicuntur : id quod idem valet ac ſi dicas ; Orti ambo ex patre, avo, proavo, abavoque regibus ; neque hoc tantum ; ſed & iidem ambo filii filiorum regum; hoc eſt, ex matre etiam nati ambo, ſiquidem fratres, quæ ipſa eſſet ex patre, avo, & proavo regibus orta : *Roi & Reine nez de frere & de ſœur iſſus de trois Rois.* Voces enim ambas, ΘΕΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ conjungi oportere, manifeſte docet nummus alter, in quo unicam epigraphen partis anticæ voces eæ duæ efficiunt : tametſi vultus iidem quatuor utramque implent paginam, hoc eſt, nummi aream. Θεὸς in nummis Ægypti vel Syriæ regum, non Divum ſignificat, ſive relatum inter divos, aut conſecratum. Neque enim conſecrat, aut inter divos reponit, niſi poteſtas ſuperior eo qui conſecratur. Ea cauſa eſt, cur nulli regum in Græcia, Syria, vel Ægypto conſecrati appareant, ne ipſe quidem Alexander Magnus; quippe qui ſint ipſo jure natalium Divi poſt mortem Reges, hoc eſt, ut Gallice dicimus, *de glorieuſe & triomphante memoire.* Atque hinc intelliges, id quod multis aliunde conſtat argumentis, Imperatores Romanos Senatui fuiſſe ſubjectos, a quo utique conſecrabantur ii, qui hunc ſibi poſt obitum deferri honorem in vita meruiſſent. Hoc fuit acta eorum omnia rata haberi, & publica auctoritate confirmari. Denique hinc quoque diſces, falſam illam fictamque inſcriptionem eſſe, ΘΕΟΙΣ ΣΩΤΗΡΣΙ, quæ dicata Ptolemæo Soteri & conjugi dicitur.

19. *Arſinoën.*] Nummus tetradrachmæ pondere ex auro eximius, quem vidimus apud D. de Cleſves, caput velatum ex una parte exhibet, cum loto in vertice : quod velum matronarum inſigne eſt ; ut lotus, Ægypti : ex altera parte geminum Cornucopiæ, cum hac epigraphe : ΑΡΣΙΝΟΗΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΥ. Hinc L ΛΓ *Anno* XXXIII. inde ΠΑ : hoc eſt, Παφίων. Infra litteras ΠΑ columba eſt, quoniam columbæ Cypriæ etiam hodieque celebratiſſimæ ſunt ob criſtæ venuſtatem. Hinc Arſinoë profitetur æque ſui principatus ac ſuæ ditionis Ægyptum eſſe, atque fratris ejuſdemque mariti ſui. Notandum in eo nummo præterea eſt, litteram L pro λυκάβαντος adſcitam ab Ægyptiis fuiſſe ex alphabeto Romano, priuſquam in Aſia ſive Syria.

20. *Meſtres rex.*] Ita codices noſtri & Pintiani, ut ſupra, num. 1. non, ut editi, *Meſphees.*

21. *Qua Caïus Cæſar.*] Navim qua Caïus Caligula obeliſcum importaverat ex Ægypto. Tranquillus in Claudio, cap. 20. *Portum Oſtiæ exſtruxit, circumducto dextra ſiniſtraque brachio, & ad introïtum profundo jam ſolo mole objecta : quam quo ſtabilius fundaret, navem ante demerſit, qua magnus obeliſcus ex Ægypto fuerat advectus : congeſtiſque pilis ſuperpoſuit altiſſimam turrim, in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes curſum navigia dirigerent.*

22. *Puteolano ex pulvere.*] Quem diximus libro ſup. ſect. 47. merſum mari fieri lapidem inexpugnabilem undis.

23. *Is autem obeliſcus.*] Eum eſſe Kircherus exiſtimat, quem e Circo erutum, poſt alteram ruinam, ante ædem B. Virginis *del Popolo* Sixtus V. erexit.

24. *In Circo magno.*] Quem Circum Maximum fere vocant, regione Urbis undecima.

25. *Semneſerteo.*] Pſammamirteum verius, & ad Ægyptiacæ linguæ proprietatem affinius dici ſcribique Kircherus exiſtimat, loc. cit.

26. *Quo regnante Pythagoras.*] Laërtius tamen, non Semneſerteo, ſed Amaſide regnante, veniſſe in Ægyptum Pythagoram prodidit, in ejus vita, lib. 8. pag. 214. commendatumque ei per litteras a Polycrate Samiorum tyranno. Id quoque teſtatur Tzetzes, Chil. xi. hiſt. 366. verſ. 71. Numa Pompilio rege Romanorum paulo priorem Pythagoram Plinius facit, lib. xiii. ſect. xxvii.

27. *A Seſoſtride.*] Diximus de eo, lib. 6. ſect. 33. Fuit Tholæ Iſraëlitarum Judici coævus, regum Ægypti potentiſſimus.

28. *Philoſophia.*] Ex philoſophia Ægyptiorum. In libris editis, *philoſophiæ* legebatur. M S S. *philoſophio.*

Sect. XV. 1. *Ei qui eſt in Campo.*] In Campo Martio. Obeliſci hujus veſtigia quædam adhuc exſtare, cernique per cellam quamdam cryptamve ſubterraneam, quo ex loco celſiſſimo dejectus, temporum diuturnitate terra ſubrutus, ignobilis vilium ædificiorum fundamentis ſervire cogitur, teſtis eſt αὐτόπτης Kircherus, libro cit. cap. 9.

2. *Mirabilem uſum.*] Nempe, ut eſſet in horologio ſolahendendas

hendendas Solis umbras, dierumque ac noctium ita magnitudines, strato lapide [3] ad magnitudinem obelisci, [4] cui par fieret umbra, [5] brumæ confectæ die; [6] sexta hora, paulatimque [7] per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus [8] decresceret, ac rursus augesceret: digna cognitu res & [9] ingenio fecundo Mathematici. Apici auratam pilam addidit, [a] [10] cujus umbra vertice colligeretur in se ipsa, alias enormiter jaculante apice, ratione (ut ferunt) [11] a capite hominis intellecta. Hæc observatio triginta jam fere annis non congruit, sive Solis ipsius dissono cursu, & cæli aliqua ratione mutato, sive universa tellure aliquid a centro suo dimota, ut deprehendi & in aliis locis accipio: sive Urbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto: sive inundationibus Tiberis [b] sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem [12] impositi oneris in terram quoque dicantur acta fundamenta.

7. [13] Tertius Romæ in Vaticano [14] Caïi & Neronis Principum Circo, ex omnibus unus omnino [15] factus est imitatione ejus, quem fecerat [16] Sesostridis filius [17] Nuncoreus. Ejusdem remanet & alius centum cubitorum, quem post cœcitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacravit. CAP. XI.

XVI. Dicantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cum faciendi eas causa a plerisque tradatur: ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, vestigiaque complurium inchoatarum exstant. Una est in Arsinoïte nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, [1] de quo & ipso dicemus. [2] Totidem, ubi fuit [3] Mœridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda [4] narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum implevere fama, sane conspicuæ undique adnavigantibus, sitæ sunt in parte Africæ, monte saxeo sterilique, inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, [5] a Nilo minus quatuor millia passuum, a Memphi VII. M. D. vico ap- CAP. XII.

INTERPRETATIO.

a *Cujus umbra.*] Cujus pilæ umbra in verticis modum colligeretur in seipsa: cum alioqui apex obelisci amplior quam par sit, enormem laxamque nimis jacularetur umbram.

b *Sedimento.*] Mole subsidente.

NOTÆ.

ti pro gnomone. In Indice hujus loci: *De eo obelisco, qui pro gnomone in Campo Martio.*

3. *Ad magnitudinem obelisci.*] Ita libri omnes, nequicquam hæc mutante Scaligero ad Manil. pag. 250. Stratum illud lapideum pro plano fuit, in quo describerentur horæ: obeliscus pro gnomone, ut diximus.

4. *Cui par fieret.*] Quantam umbram faciebat obeliscus die brumæ in meridie, tantum erat lapideum illud stratum, media sui parte, qua horam illam signabat.

5. *Brumæ confectæ die.*] Ita Reg. 2. aliique codices, & ipse Scaliger, loco cit. non, ut hactenus editi, *Romæ confecto die*, quod insulsum. Brumæ confectus dies appellatur is, quo bruma committitur. Sic lib. 16. sect. 36. sidus confectum Plinius, pro peracto solstitio dixit, quod & alibi ab eo usurpatum ex indice intelliges.

6. *Sexta hora.*] Quam nos duodecimam, seu meridiem appellamus.

7. *Per regulas.*] Lineolas æreas.

8. *Decresceret.*] A bruma ad solstitium: vicissimque a solstitio ad brumam augesceret. Fuit hæc igitur forma horologii: In prægrandi lapide plano, qui in mille amplius palmorum spatium extendebatur, descripti arcus curvi ab ortu ad occasum, exhibebant magnitudines dierum ac noctium. Umbra enim obelisci in unum illorum incidens, ostendebat horarum, verbi gratia, quindecim diem esse, novemque noctem. Lineæ vero quæ arcus istos intersecabant, situm & ordinem horarum antiquarum signabant: ita ut hora prima appellaretur ea quæ Solis ortum proxime sequeretur; sexta, quæ medium diem signaret; duodecima, quæ Solis occasum. Eo enim horologii genere veteres usi sunt, quod singulos dies ac noctes divideret in duodecim æquales horas, sive eæ longiores fuerint, ut diurnæ æstate, bruma nocturnæ; sive breviores, ut hieme diurnæ, nocturnæ solstitio. Unde Aug. lib. de vera Relig. *Hora, inquit, brumalis æstivæ comparata minor est.* Lineæ porro istæ ex æneis laminis confectæ, horizontali plano insertæ, gratum ex altiore loco spectaculum intuentibus præbebant. Horologii ejus iconem delineavit accurate Jacobus Masus, e Societate nostra, Syracusanus.

9. *Ingenio fecundo Mathematici.*] Quis ille Mathematicus fuerit, codices MSS. non indicant. Typi interpolati sic exhibent: *& ingenio fecundo. Manlius Mathematicus apici*, &c. Nobis a vetustorum exemplarium fide desciscere religio est. Vidit hoc & Pintianus.

10. *Cujus umbra vertice.*] In verticis seu vorticis modum. Sic paulo ante, sect. XI. *crispum in vertices* dixit, & sect. 12. *maculosum in vertices.* Vide Notas & Emend. num. VIII.

11. *A capite hominis.*] Cujus umbra colligitur, in pilæ modum, pressiorque est, quam quæ reliquo corpore jactatur umbra.

12. *Impositi oneris.*] Sic Reg. 2. & Pintiani codex, non *impositæ rei*: & mox *acta*, non *jacta*. Altitudinem fundamentorum magnitudini obelisci parem fuisse significat.

13. *Tertius.*] Hunc Sixtus V. e Circo Vaticano ante S. Petri ædem transtulit, & sanctæ Cruci dedicavit.

14. *Caii.*] Quem Caligulam appellarunt. Circum hunc a Caio, ut credimus, cœptum, a Nerone perfectum, Tacitus haud obscure signat, lib. 14. Annal. *Clausumque valle Vaticana spatium, in quo equos Nero regeret haud promiscuo spectaculo.*

15. *Factus est imitatione.*] Vide Notas & Emend. num. IX.

16. *Sesostridis.*] MSS. *Sesosidis*; vetustæ editiones, *Sesotidis*: quod idem est.

17. *Nuncoreus.*] Pheronem appellat Herodotus, lib. 2. Euterpe, num. CXI. pag. 129. Defuncto patre Sesostride, regnum administrasse: luminibus interim captum esse: restituto visu obeliscos duos Soli sacrasse, longitudinis centenûm cubitorum, octonûm latitudinis. Σεσώστριος δὲ τελευτήσαντος, ἐκδέξασθαι ἔλεγον τὴν βασιληΐην τὸν παῖδα αὐτοῦ Φερῶνα, &c. Eadem refert & Diodorus Sicul. lib. 1. Bibl. pag. 54. qui hunc Sesostridis filium Sesostrin secundum vocat.

Sect. XVI. 1. *De quo & ipso dicemus.*] Sect. 19.

2. *Totidem.*] Pyramides duæ. A rege Mœride exstructas ait Herod. lib. 2. Euterpe, p. 126. num. 101. in media palude: passus L. ab aqua exstare, &c. Diodorus item lib. 1. Bibl. pag. 48. ab eo rege duas ibi pyramides positas, alteram sibi, uxori alteram.

3. *Mœridis lacus.*] Diximus de eo, lib. 5. sect. 9.

4. *Narrat harum.*] MSS. *narrato harum.* Pintianus, *narrat orarum.*

5. *A Nilo minus.*] Paululum discrepat Diodorus, lib. 1. Bibl. pag. 57. Nam is a Nilo stadia XLV. πέντε πρὸς τοῖς τετταράκοντα, hoc est, passuum amplius quinque millia statuit: a Memphi, CXX. hoc est, XV. mil. pass. De hisce pyramidibus exstat epigramma, lib. 4. Anthol. cap. 17. εἰς τὰς ἐν Μέμφει πυραμίδας.

Ὄσσαν ἐπ' Οὐλύμπῳ καὶ Πήλιον ὕψι τεθέντα
Ψευδὴς ἱστορίης ῥῆσις ἀνεπλάσατο.
Πυραμίδες δ' ἔτι νῦν Νειλωΐδες, ἄχρι μετώπου,
Κυροῦσι χρυσέοις ἄστρασι Πληϊάδων.
Pelion atque Ossam dorso frondentis Olympi

poſito, quem vocant Buſirin, in quo ſunt aſſueti ſcandere illas.

XVII. 2. [a] [1] Ante has eſt Sphinx, vel magis narranda, quaſi ſilveſtre numen accolentium. [2] Amaſin regem putant in ea conditum, & volunt invectam videri. Eſt autem ſaxo naturali elaborata, & [b] lubrica. Capitis monſtri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum CXLIII. eſt, altitudo a ventre ad ſummam [c] apſidem in capite, LXII.

3. [3] Pyramis ampliſſima ex Arabicis lapicidinis conſtat. [4] Trecenta LXVI. hominum millia [5] annis XX. eam conſtruxiſſe produntur. Tres vero factæ annis LXXVIII. & menſibus IV. Qui de iis ſcripſerint, ſunt [6] Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Ariſtagoras, Dionyſius, Artemidorus, Alexander Polyhiſtor, [7] Butorides, Antiſthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non conſtat a quibus factæ ſint, juſtiſſimo caſu obliteratis tantæ vanitatis auctoribus. Aliqui ex his prodiderunt, [9] in raphanos, & allium, ac cæpas, [10] mille ſexcenta talenta erogata. [11] Ampliſſima octo jugera obtinet ſoli, quatuor angulorum paribus intervallis, per octingentos octoginta tres pedes ſingulorum laterum, [13] altitudo a cacumine, pedes XV. S. Alterius intervalla ſingula per quatuor angulos pares, [15] DCCXXXVII. S. comprehendunt. Tertia minor quidem prædictis, ſed multo ſpectatior, [16] Æthiopicis lapidibus, aſſurgit CCCLXII. pedibus [17] inter angulos. [18] Veſtigia ædificationum nulla exſtant. Arena late pura circum, lentis ſimilitudine, qualis in majori parte Africæ. Quæſtionum ſumma eſt, quanam ratione in tantam altitudinem ſubvecta ſint cæmenta. [d] [19] Alii enim nitro ac ſale adaggeratis cum creſcente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alii lateribus e luto factis, [20] in privatas domos diſtributis. Nilum enim non putant rigare potuiſſe, multo humiliorem. In pyramide maxima eſt intus puteus octoginta ſex cubitorum, flumen illo admiſſum arbitrantur. Menſuram altitudinis earum omniumque ſimilium deprehendere invenit [21] Thales Mileſius, umbram metiendo, qua hora par eſſe corpori ſolet. Hæc ſunt pyramidum miracula: ſupremumque illud, ne quis regum opus, miretur minimam ex his, ſed laudatiſſimam,

INTERPRETATIO.

a *Ante has.*] Ante Pyramidas ſphinx occurrit, opere mirabili.

b *Lubrica.*] Polita, lævigata.

c *Apſidem.*] Curvaturam.

d *Alii.*] Alii enim aggeribus e nitro & ſale, ſimul ut creſcebat opus, factis, ſubvecta cæmenta aiunt: qui aggeres, opere peracto diluti ſint fluminis per canales immiſſi irrigatione.

NOTÆ.

Falſa loquens vatum fama ſuperpoſuit.
Pyramides ſed adhuc terra Niloide tangunt
Aurea Pleïadum ſidera fronte ſua.

Sect. XVII. 1. *Ante has eſt Sphinx.*] Durare adhuc Sphingem hanc in Ægypto, auctor eſt teſtis oculatus Petrus Bellonius, lib. de admirab. operum præſtantia, cap. 2. Auſonius, de ſphinge, in gripho ternarii:

Terruit Aoniam volucris, leo, virgo, triformis
Sphinx, volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.

2. *Amaſin regem.*] De eo diximus lib. 10. ſect. XI. Hunc certe in Saite nomo coloſſos poſuiſſe & ἀνδρόσφιγγας, ſcribit Herodot. lib. 2. Euterpe, num. 175. pag. 157. At ſepultum in pyramide Lucanus credidit, lib. 9. verſ. 155.

Non mihi pyramidum tumulis evulſus Amaſis.

Et ſane in MSS. Reg. 2. aliiſque, non *Amaſin* hoc loco, ſed *Armaïn* clare legitur: quem in Ægypti regibus Euſebius enumerat, eumdemque altero nomine Danaum appellatum prodit.

3. *Pyramis.*] Quam excitari juſſit Cheops Ægypti rex, ex Arabicis lapidibus, inquit Herod. lib. 2. num. 124.

4. *Trecenta.*] Centum hominum millia ſolum Herodotus habet, lib. 2. Euterpe, num. 124. pag. 137. hoc eſt, myriades decem. At Diodorus Sic. lib. 1. Bibl. pag. 57. triginta ſex myriades, hoc eſt, hominum millia CCCLX.

5. *Annis XX.*] Priore decennio advecta ſaxa eſſe narrat Herodotus, loc. cit. altero fabricam abſolutam. Diodorus, loc. cit. Τὸ δὲ πᾶν κατασκεύασμα τέλος ἔσχε μόγις ἐτῶν εἴκοσι διελθόντων.

6. *Herodotus, Euhemerus, &c.*] De his egimus in Auctorum indice.

7. *Butorides.*] In MSS. *Butoridas.*

8. *Inter omnes eos.*] Diſcrepantes Auctorum ſententias refert Diodorus Sic. lib. 1. Bibl. pag. 59.

9. *In raphanos, &c.*] Herod. loc. cit. pag. 138. Vide Notas & Emend. num. X.

10. *Mille ſexcenta talenta.*] Ægyptiaca ſcilicet, quæ ex Varronis æſtimatione, quam attulimus, lib. 33. ſect. 15. monetæ noſtratis efficiunt libras, ſeu florenos 4300800.

11. *Ampliſſima.*] E tribus ſupradictis. Herodot. pag. 137. ſingulas frontes quadratæ pyramidis ait obtinuiſſe ὀκτὼ πλέθρα μέτωπον ἕκαστον. In Reg. 2. *ſeptem jugera.* Mela, lib. 1. cap. 9. quatuor tantum jugera, quæ ſunt Herodoti πλέθρα ὀκτώ.

12. *Per octingentos, &c.*] Sic etiam MSS.

13. *Altitudo a cacumine, pedes XV. S.*] Sic MSS. Hoc eſt, quindecim millia pedum, cum ſemiſſe. Prius legebatur, *latitudo .... pedes XXV.*

14. *Alterius.*] Secundæ e tribus ſuperius memoratis.

15. *DCCXXXVII. S.*] Hoc eſt, pedes DCCXXXVII. cum ſemiſſe. Sic MSS.

16. *Æthiopicis lapidibus.*] Æthiopico lapide, ad medium uſque, eſſe conflatam, Herodotus eſt auctor, lib. 2. Euterpe, num. 134.

17. *Inter angulos.*] Inter pares angulos: erat enim quadrata. Singulis lateribus tria πλέθρα, ſive tria ſemijugera Herodotus attribuit, loc. cit.

18. *Veſtigia.*] Totidem verbis hæc Diodorus Sicul. lib. 1. Bibl. p. 57. Καὶ τὸ θαυμασιώτατον, τὸ τηλικοῦτον ἔργον κατεσκευασμένον, καὶ τοῦ περιέχοντος τόπου παντὸς ἀμμώδους ὄντος, οὐδὲν ἴχνος, οὔτε τοῦ χώματος, οὔτε τῆς τῶν λίθων ξεστουργίας ἀπολείπεται· ὥστε δοκεῖν μὴ κατ' ὀλίγον ὑπ' ἀνθρώπων ἐργασίας, ἀλλὰ συλλήβδην καὶ ὁμοῦ, ὥσπερ ὑπὸ θεοῦ τινὸς τὸ κατασκεύασμα τεθῆναι πᾶς εἰν τὴν περιέχουσαν ἄμμον. *Et quod maximam pariat admirationem, ſubſtructio tam inſana perfecta eſt in loco qui totus circumquaque arenoſus eſt, ut ne veſtigium quidem, tum aggeris, tum cæſi & politi lapidis ſit reliquum. Unde non paulatim hominum ope, ſed conjunctim & ſemel, ceu a Deo quopiam, tota illa moles in circumfuſis arenis collocata videatur.*

19. *Alii enim nitro.*] Diodorus Siculus, loc. cit. poſtquam aggerum adminiculo deportatos lapides dixit ad pyramidum ſtructuram, hæc ſtatim ſubjungit: Ἐπιχειροῦσι δέ τινες τῶν Αἰγυπτίων τερατολογεῖν καὶ μυθίας ὑπὲρ τούτων, λέγοντες ὡς ἐξ ἁλῶν καὶ νίτρου τῶν χωμάτων γεγονότων, ἐπαφεθεὶς ὁ ποταμὸς ἔτηξεν καὶ διέλυσεν αὐτὰ, καὶ παντελῶς ἠφάνισεν, ἄνευ τῆς χειροποιήτου πραγματείας. *Ægyptiorum nonnulli prodigioſe de his loqui, & neſcio quas fabulas conantur obtrudere: quod nimirum cum aggeres iſti e ſale & nitro conſtarent, fluvius immiſſus eos liquarit, diſſolutoſque prorſus aboleverit, intacta operis abſoluti ſtructura.*

20. *In privatas domos diſtributis.*] Peracto opere.

21. *Thales Mileſius.*] Apud Plutarchum in Convivio ſapientum, p. 147. Thaletem Niloxenus ſic compellat: Ἐπεὶ σοῦ τε καὶ τὰ ἄλλα θαυμάζει, καὶ τῆς πυραμίδος τὴν μέτρησιν ὑπερφυῶς ἠγάπησεν, ὅτι πάσης ἄνευ πραγματείας, καὶ μηδενὸς ὀργάνου δεηθεὶς, ἀλλὰ τὴν βακτηρίαν στήσας ἐπὶ τῷ πέρατι τῆς σκιᾶς, ἣν ἡ πυραμὶς ἐποίει,

[22] a Rhodope meretricula factam. Æsopi fabularum Philosophi conserva quondam & contubernalis hæc fuit, majore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu.

XVIII. 4. Magnificatur & alia turris a rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam constitisse [1] octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, [2] Ptolemæi regis, quod in ea permiserit [3] Sostrati Gnidii architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Usus ejus, nocturno navium cursu ignes ostendere, ad prænuncianda vada, portusque introïtum: [4] quales jam compluribus locis flagrant, ut Ostiæ, ac Ravennæ. Periculum in continuatione ignium, ne sidus existimetur, quoniam e longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem [5] ambulationem Gnidi fecisse traditur.

XIX. Dicamus & labyrinthos, vel portentosissimum [1] humani impendii opus, sed non, ut existimari potest, falsum. CAP. XIII.

1. Durat etiam nunc in Ægypto Heracleopolite nomo, qui primus factus est ante annos, ut tradunt, quater mille sexcentos, [2] a Petesucco rege, sive Tithoë. Quanquam [3] Herodotus totum opus regum esse dicit, novissimique Psammetichi. Causam faciendi varie interpretantur: Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lyceas sepulcrum Mœridis: plures Soli sacrum id exstructum, quod maxime creditur.

2. [4] Hinc utique sumpsisse Dædalum exemplar ejus labyrinthi, quem fecit [5] in Creta, non est dubium, sed centesimam tantum portionem ejus imitatum, quæ itinerum ambages occursusque, ac recursus inexplicabiles continet: non ([6] ut in pavimentis, puerorumve ludicris campestribus videmus) [a] brevi lacinia millia passuum plura ambulationis continentem: sed crebris foribus inditis, ad fallendos occursus, redeundumque in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Ægyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tectis: Ægyptius [7] (quod miror equidem) [8] introitu lapide e Pario: columnis reliquis, e Syenite: molibus compositis, quas dissolvere ne sæcula quidem possint: adjuvantibus Heracleopolitis, [9] qui id opus invisum mire infestavere. [10] Positionem operis ejus singulasque partes enarrare non est, cum sit in regiones divisum, atque in præfecturas [11] (quas vocavi nomos) [12] sedecim nominibus earum, totidem vastis domibus attributis: præterea templa omnium Ægypti Deorum contineat, superque [13] Nemeses quindecim ædiculis incluserit, pyramides complures quadragenarum ulnarum, [14] senas radicum oras obtinentes. Fessi jam eundo perveniunt ad viarum illum inexplica-

INTERPRETATIO.

a *Brevi lacinia.*] Humili, instar laciniæ, *buxo vel herba.*

NOTÆ.

γενομένων τῇ ἐπαφῇ τῆς ἀκτῖνος δυοῖν τριγώνων, ἔδειξας, ὃν ἡ σκιὰ πρὸς τὴν σκιὰν λόγον εἶχε, τὴν πυραμίδα πρὸς τὴν βακτηρίαν ἔχουσαν. Nam cum te quoque ob alia quædam suspicit, Amasias videlicet Ægypti rex, *tum vero mirum in modum ei arridet, quod Pyramidis altitudinem absque ullo labore, aut instrumento dimensus es, sed scipione, ad umbræ, quam jaciebat pyramis, finem erecto: ac tactu radiorum duobus triangulis constitutis, demonstravisti altitudinem pyramidis ad scipionis altitudinem ea esse proportione, quam umbra illius ad hujus umbram haberet.*

22. *A Rhodope.*] Negat hoc esse verum Herodotus, lib. 2. Euterpe, num. 134. jactitatum id falso a Græcis ait: conditam pyramideno eam esse a Mycerino Cheopis filio, Ægypti rege. Sed fuere, ut dictum est supra, de pyramidarum auctoribus discrepantes sententiæ. Rhodopen hanc factam esse Ægypti reginam, Ælianus affirmat lib. 13. Var. hist. cap. 33. & Strabo, lib. 17. pag. 808.

Sect. XVIII. 1. *Octingentis talentis.*] Attica hæc ego talenta interpretor, quoniam a Principe e Græcia oriundo persoluta: quæ monetæ nostratis efficiunt libras, seu florenos 1720000. Si Ægyptiaca magis placet intelligi, libras accipe 2150400. Non alia Plinius talenta laudat toto opere, præter Ægyptiaca, Atticave.

2. *Ptolemæi regis.*] Lagi F. qui primus post Alexandrum Ægypto præfuit.

3. *Sostrati Cnidii.*] Inscriptionem recitat Strabo, lib. 17. pag. 791. ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ. ΔΕΞΙΦΑΝΟΥΣ. ΚΝΙΔΙΟΣ. ΘΕΟΙΣ. ΣΩΤΗΡΣΙΝ. ΥΠΕΡ. ΤΩΝ. ΠΛΩΙΖΟΜΕΝΩΝ. SOSTRATVS. CNIDIVS. DEXIPHANIS. F. DIIS. SERVATORIBVS. PRO. SALVTE. NAVIGANTIVM. Refert & Lucianus, lib. quomodo historia sit conscribenda: dolumque simul aperit, quo id fuerit peractum a Sostrato.

4. *Quales jam.*] Vide Notas & Emend. num. XI.

5. *Ambulationem.*] Ambulatio, locus est ad deambulandum Qua de voce Lexicographos consule.

Sect. XIX. 1. *Humani impendii.*] Profusi sumptus. Ita Reg. 2. non *ingenii*, ut editi & Colb. 3. Favet ipse Plinius in calce hujus sectionis: *Adeo vesana dementia, quæsisse gloriam impendio nulli profuturo.* Vidit hoc & Pintianus.

2. *A Petesucco.*] Si Diodoro fides, lib. 1. Bibl. pag. 55. a Mende potius rege, quem & nonnulli Maron appellant.

3. *Herodotus.*] Ægyptios Herodotus ait, lib. 2. Euterpe, num. 147. & 148. recuperata libertate, duodecim sibi reges delegisse, in totidem partes Ægyptio distributa. Horum unum fuisse Psammetichum, qui ceteris deinde sublatis e medio, novissimus ipse solusque regnarit. Eos communi consilio, in sui nominis monumentum, labyrinthum fecisse. Anno Urbis Romæ LXXXVI. Manasse regis Juda temporibus, Psammetichus Ægypti tenuit principatum.

4. *Hinc utique.*] Sic Diodorus Siculus, lib. 1. Bibl. pag. 55.

5. *In Creta.*] Juxta Gnossum. Pausanias in Atticis, aliique.

6. *Ut in pavimentis.*] Ut & in hortis fingi e buxo solent: quibus in labyrinthis per limites exiguos, humili buxo vel herba præcinctos (Plinius laciniam vocat) millia passuum plura conficiuntur.

7. *Quod miror equidem.*] Mirari jure subit, cum Ægyptus tot marmorum generibus domi abundet, e Paro quæsisse, ut ad introïtus labyrinthi columnas ex eo excideret, componeretque structis ex eo lapide molibus.

8. *Introitu, &c.*] Vide Notas & Emend. num. XII.

9. *Qui id opus invisum.*] MSS. *qui id opus in usu.*

10. *Positionem operis ejus.*] Eleganter a Mela describitur, lib. 1. cap. 9. pag. 13. *Psammetichi opus labyrinthus, domos ter mille, & regias duodecim, perpetuo parietis ambitu, amplexus, marmore exstructus ac tectus, unum in se descensum habet, intus pæne innumerabiles vias, &c.*

11. *Quas vocavi nomos.*] Libro quinto scilicet, sect. 9. Sic porro MSS. non, ut editi, *quas vocant.*

12. *Sedecim.*] Plures Strabo, Herodotus pauciores habet.

13. *Nemeses.*] De Nemesi diximus, sect. 4. libri hujus, num. 3.

14. *Senas radicum oras.*] Ita clare MSS. omnes. Ad radicem pyramidis intelligi ab eo arbitramur, spatiosiora fun-

bilem errorem. Quin & cœnacula prius excelſa, porticuſque aſcenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, Deorum ſimulacra, regum ſtatuæ, monſtriferæ effigies. Quarumdam autem domorum talis eſt ſitus, ut adaperientibus fores, tonitruum intus terribile exſiſtat. Majore autem in parte tranſitus eſt per tenebras: aliæque rurſus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, [15] pteron appellant. Inde aliæ perfoſſis cuniculis ſubterraneæ domus. Refecit unus omnino pauca ibi Circummon ſpado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis. Id quoque traditur, [a] fulſiſſe [16] trabibus ſpinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis aſſurgerent. De Ægyptio & Cretico labyrinthis, ſatis dictum eſt.

3. Lemnius ſimlis illis, columnis tantum centum quinquaginta mirabilior fuit: [17] quarum in officina turbines ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & [18] Theodorus indigena. Exſtantque adhuc reliquiæ ejus, cum Cretici Italicique nulla veſtigia exſtent.

4. Namque & Italicum dici convenit, quem fecit ſibi Porſenna rex Etruriæ ſepulcri cauſa, ſimul ut externorum regum vanitas quoque ab Italis ſuperetur. Sed cum excedat omnia fabuloſitas, utemur ipſius M. Varronis in expoſitione ejus verbis: Sepultus eſt, inquit, ſub urbe Cluſio: in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: ſingula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inque baſi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quo ſi quis [b] improperet ſine glomere lini, exitum invenire nequeat. Supra id quadratum pyramides ſtant quinque, quatuor in angulis, in medio una: in imo latæ pedum quinûm ſeptuagenûm, altæ centum quinquagenûm: ita faſtigatæ, ut in ſummo orbis æneus & [19] petaſus unus omnibus ſit impoſitus, ex quo pendeant [20] exapta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longe ſonitus referant, [21] ut Dodonæ olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides inſuper, ſingulæ exſtant altæ pedum centenûm. Supra quas [c] uno ſolo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adjicere. Fabulæ Etruſcæ tradunt eamdem fuiſſe, quam totius operis: adeo veſana dementia quæſiſſe gloriam impendio nulli profuturo. Præterea fatigaſſe regni vires, ut tamen laus major artificis eſſet.

CAP. XIV. XX. Legitur & penſilis hortus, immo vero totum oppidum Ægyptiæ Thebæ, exercitus armatos ſubter educere ſolitis regibus, nullo oppidanorum ſentiente. Etiamnum hoc minus mirum, quam quod flumine medium oppidum interfluente. Quæ ſi fuiſſent, non dubium eſt Homerum dicturum fuiſſe, [1] cum centum portas ibi prædicaret.

XXI. Magnificentiæ vera admiratio exſtat templum Epheſiæ Dianæ ducentis viginti annis factum a tota Aſia. In ſolo id paluſtri fecere, ne terræ motus ſentiret, aut hiatus timeret. Rurſus ne in lubrico atque inſtabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea ſubſtravere [3] carbonibus, dein velleribus lanæ. Univerſo templo longitudo eſt CCCCXXV. pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum viginti ſeptem a ſingulis regibus factæ, LX. pedum altitudine: ex iis XXXVI. cælatæ, una a Scopa. Operi præfuit [4] Cherſiphron architectus. Summa miracula, [5] epiſtylia tantæ molis attolli po-

INTERPRETATIO.

a *Fulſiſſe.*] Dicitur ſuſtentaſſe id opus trabibus Ægyptiæ ſpinæ, oleo incoctæ.

b *Improperet.*] Introïre properet.

c *Uno ſolo.*] In eadem planitie.

NOTÆ.

damenta, ceu gradus quoſdam, per quos introïtus pyramidis peteretur. Libri editi, *ſenos radice muros.*

15. *Pteron appellant.*] Πτερὰ ſunt in re ædificatoria, ut alibi diximus, muri duo in altitudinem conſurgentes, alarum inſtar.

16. *Trabibus ſpinæ.*] Spinæ Ægyptiæ, ſive Arabicæ, de qua lib. 24. ſect. 65.

17. *Quarum .... turbines.*] Quarum cardines & axes in torno ita librati temperatique, ut puero rotam circumagente, cujus illæ erant axi implicitæ, tornarentur ab opifice.

18. *Theodorus indigena.*] Lemnius igitur. Eſt is fortaſſis, quem de æde Dorica Junonis, quæ eſt Sami, commentarium condidiſſe Vitruvius prodidit, in præfatione libri 7. pag. 124.

19. *Petaſus.*] Galeri forma.

20. *Exapta catenis.*] Hoc eſt, aptata, conjuncta, συνημμένα, ἐξηρμωσμένα. Sic M S S. Reg. 2. & alii: non, ut in editis legitur, *excepta.* Uſus ea voce Lucretius, lib. 4. verſ. 827.

Brachia tum porro validis exapta lacertis.

Et Lucilius, lib. 10.

Pellicula extrema exaptum pendere opus ingens.

21. *Ut Dodonæ olim.*] Ubi columnæ fuere duæ ſublimes, quarum in altera poſita pelvis ærea eſſet: in altera penſile pueri ſimulacrum, flagellum æreum manu tollentis. Quoties vero vehementior paulo ventus afflaret, impulſa ſcutica pelvim feriret ſæpiuſcule, quæ diu poſt tinnitum referret. Unde parœmia: Δωδωναῖον χαλκεῖον, *Dodonæum æs.*

Sect. XX. 1. *Cum centum portas.*] Iliad. ί. verſ. 382.

Sect. XXI. 1. *Templum Epheſiæ.*] Robertus Cenalis, lib. 2. hiſt. Gall. perioche 3. pag. 130. ſubductis accurate calculis ſplendide demonſtrat templum B. Virgini Pariſiis ſacrum, majus eſſe multo ac ſplendidius, quam fuerit Epheſinum, menſuris utriuſque collatis, atque operoſius fabricatum.

2. *A tota Aſia.*] Livius, lib. 1. pag. 16. *Jam tum erat inclytum Dianæ Epheſiæ fanum: id communiter a civitatibus Aſiæ factum fama ferebat.*

3. *Carbonibus.*] Auguſt. lib. 31. de Civit. Dei, cap. 4. *Quid? in carbonibus, nonne miranda eſt, & tanta infirmitas, ut ictu leviſſimo frangantur, preſſu facillimo conterantur: & tanta firmitas, ut nullo humore corrumpantur, nulla ætate vincantur, uſque adeo ut eos ſubſternere ſoleant.... Quis eos in terra humida effoſſos, ubi ligna putreſcerent, tamdiu durare incorruptibiliter poſſe, niſi rerum ille corruptor ignis, effecit?* Hujus conſilii auctorem Theodorum Samium, Rhœci filium fuiſſe, ſcribit Diogenes Laërtius, lib. 2. in Ariſtippo, pag. 58.

4. *Cherſiphron.*] Χερσίφρων pariter Straboni, lib. 14. pag. 640.

5. *Epiſtylia.*] Egimus de ea voce, libro ſup. ſect 49.

fuisse. Id consecutus est ille [a] [6] æronibus arena plenis, molli clivo super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, ut sensim [8] opus in cubili sederet. Difficillime hoc contigit in limine ipso quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, anxio artifice, [b] mortis destinatione suprema. Traduntque in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse præsentem Deam, cui templum fiebat, hortantem ut viveret: se composuisse lapidem: atque ita postero die apparuit, & [c] pondere ipso correctus videbatur. Cetera ejus operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil [d] ad speciem Naturæ pertinentia.

XXII. Durat & Cyzaci delubrum, in quo filum aureum [e] commissuris omnibus politi lapidis subjecit artifex, eboreum Jovem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. [1] Translucet ergo pictura tenuissimis capillamentis, lenique [f] afflatu simulacra refovente, præter ingenium artificis, ipsa materia, quamvis occulta, in pretio operis intelligitur. CAP. XV.

XXIII. Eodem in oppido est lapis, fugitivus appellatus: [1] Argonautæ eo pro ancora usi ibi reliquerant. [2] Hunc e Prytaneo (ita vocatur locus) sæpe profugum vinxere plumbo. [3] Eadem in urbe juxta portam, [4] quæ Trachia vocatur, turres septem acceptas voces numerosiore repercussu multiplicant: nomenque huic miraculo Echo est a Græcis datum. Hoc quidem natura locorum evenit, & plerumque convallium: ibi casu accidit. Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu, quam ob id [5] heptaphonon appellant, quoniam septies eadem vox redditur. Cyzici & [6] buleuterion vocant ædificium amplum, sine ferreo clavo, ita disposita contignatione, ut eximantur trabes [g] sine fulturis, ac reponantur. Quod item Romæ [7] in ponte Sublicio religiosum est, posteaquam [8] Coclite Horatio defendente ægre revulsus est.

XXIV. Verum & ad Urbis nostræ miracula transire conveniat, [h] nongentorumque annorum dociles scrutari vires, & sic quoque terrarum orbem victum ostendere: quod accidisse toties pæne, quot referentur miracula, apparebit: universitate vero acervata, & in quemdam unum cumulum conjecta, non alia magnitudo exsurgit, quam si mundus alius quidam in uno loco narraretur.

INTERPRETATIO.

a *Æronibus.*] Sportulis.
b *Mortis.*] Cum destinaret sibi necem inferre.
c *Pondere.*] Et suo se pondere lapis ad debitum situm statumque revocarat.
d *Ad speciem.*] Ad commendationem.
e *Commissuris.*] Juncturis.
f *Afflatu.*] Auri fulgore simulacra ea leniter feriente; præter ingenium artificis, ipsa simulacrorum materia, ob *repercussum auri*, quamvis occulto nitore ex lapidum juncturis, addit operi pretium.
g *Sine.*] Sine fulcimento aliquo.
h *Nongentorumque.*] Scrutari quid potuerit nongentis annis ingenii sui docilitate assequi populus Romanus.

NOTÆ.

6. *Æronibus.*] Ita Reg. 2. Colb. 3. aliique. In editis perperam legitur, *peronibus*. De *æronum* voce & significatu vide Vossium in Etymol. Sententia hujus loci est, arena saccis convecta excitatum collem fuisse, qui summas columnas excederet: Per eum clivum epistylia attolli in altum facile potuisse: tum ab imo exinanitum collem fuisse, quamdiu sederet epistylium in columnæ abaco, quod suum erat epistylio cubile.

7. *Molli clivo.*] Sic MSS. supra laudati. Libri vulgati, *molli pulvino*. Apud Quintil. lib. 12. cap. 10. *Mollietur clivis elatius solum.* Ubi hodie perperam legitur, *Mollietur dives & latius solum.* Sunt qui legant, *Mollietur clivus & elatius solum.*

8. *Opus in cubili sederet.*] Libri hactenus editi, *ut sensim totum insideret*. Reg. 2. *ut sensim motus in colo sederet.* Salmasius, in Solin. pag. 818. *moles in cubili sederet.* Forte, quoniam sequitur: *Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili.* Apud Vitruvium, lib. 2. cap. 8. pag. 28. *cubilia* lapidum, & lib. 4. cap. 2. pag. 64. *tignorum cubilia*, ubi lapides & tigna sedent & conquiescunt.

Sect. XXII. 1. *Translucent.*] Sic MSS. omnes, Reg. 2. Colb. 3. &c. In editis; *Tralucent ergo juncturæ.* Parm. editio, Ven. Brix. & aliæ ante Frobenium, *Tralucent ergo picturæ.*

Sect. XXIII. 1. *Argonautæ.*] Qui fanum Dindymenes Matris Deorum in ea civitate ædificarunt. Strabo, lib. 12. pag. 575.

2. *Hunc e Prytaneo.*] Πρυτανεῖον Græcis. Livius, lib. 41. pag. 527. *Cyzici in Prytaneum, id est, penetrale urbis, ubi publice, quibus is honos datus est, vescuntur*, &c. Vide Lexicon Constantini.

3. *Eadem in urbe.*] Simile est quod de Byzantio Dio refert, in Severo, lib. 74. pag. 847. Ἑπτὰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν Θρᾳκίων πυλῶν πύργοι καθεστηκότες πρὸς τὴν θάλασσαν ἦσαν· τούτων δ' εἰ μέν τις ἄλλῳ τῳ προσέμιξεν, ἥσυχος ἦν· εἰ δὲ δὴ τῷ πρώτῳ ἐνεβόησέ τινα, ἢ καὶ λίθον ἐνέρριψεν, αὐτός τε μηχανῇ τινι ἐλάλει, καὶ τῷ δευτέρῳ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν παρεδίδου· καὶ οὕτω διὰ πάντων ὁμοίως ἐχώρει, οὐδὲ ἐπετάραττον ἀλλήλους, ἀλλ' ἐν τῷ μέρει πάντες, παρὰ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἕτερος, τήν τε ἠχὴν καὶ τὴν φωνὴν διεδέχοντό τε καὶ παρεπέμποντο. *Ibi septem turres a portis Thraciis ad mare stabant. Harum ad aliam quampiam si quis se contulisset, ea silebat. Sin autem in primam quis voces aliquas emisisset, aut lapidem injecisset, tum ipsa per machinam loquebatur, tum id ipsum alteri faciendum tradebat: atque ita per omnes illud eodem modo pertinebat: neque altera alteram turbabat: sed unaquæque per vices a proxime antecedenti sonum vocemque acceptam ad sequentem transmittebat.*

4. *Quæ Trachia.*] Τραχεῖα, *aspera*. Sic MSS. non, ut editi, *Thracia*.

5. *Heptaphonon.*] Ἑπτάφωνον, quasi septies vocalem. Vide Plutarchum, lib. 4. de placitis Philos. cap. 20. pag. 903. Idem lib. de Garrul. pag. 502. porticum hanc ipsam commemorat, quæ Olympiæ fuit, ἑπτάφωνον appellatam, quia vocem scilicet septies iteraret. Lucretius, lib. 4.

Sex etiam, aut septem loca vidi reddere voces,
Unam cum jaceres: ita colles collibus ipsis
Verba repulsantes iterabant dicta referre: &c.

Quem in locum Lambinus ait, in Carentonio vico, qui vicus tribus passuum millibus ab urbe Parisiorum abest, auditam a se Echo fuisse voces septies regerentem: Ticini in aula magnæ Basilicæ ter & decies vocem referri.

6. *Buleuterion.*] Βουλευτήριον Curiam, Senatum, consilii locum.

7. *In ponte Sublicio.*] Nomen is habet a sublicis, hoc est, a tignis, quibus pons innititur. Sic enim Formiani ea tigna nuncupabant. Auctor Festus. Idem roboreus, a trabium materia dictus Ovidio lib. 5. Fastor. vers. 622. quare & ξυλίνην γέφυραν Plutarchus appellat in Gracchis. Æmilius quoque P. Victori, in descriptione Romæ, *Pons Æmilius, qui ante Sublicius.* Dum trabibus sive sublicis sine ære aut ferro stetit, vel clavum ei addere religioni fuit: quare pons sacer tum habitus, & ἱερὰν γέφυραν Græci nominarunt.

8. *Coclite Horatio.*] Vide quæ diximus lib. 34. sect. 11.

1. Nam ut Circum maximum [1] a Cæſare Dictatore exſtructum longitudine [2] ſtadiorum trium, latitudine unius, ſed cum ædificiis [3] jugerum quaternûm, [4] ad ſedem CCLX. millium inter magna opera dicamus: nonne inter magnifica [5] baſilicam Pauli columnis e Phrygibus mirabilem, [6] forumque Divi Auguſti, & [7] templum Pacis Veſpaſiani Imperatoris Auguſti, pulcherrima operum, quæ unquam: [8] Pantheon Jovi Ultori ab Agrippa factum, cum theatrum ante texerit Romæ Valerius Oſtienſis architectus [9] ludis Libonis?

2. Pyramidas regum miramur, cum ſolum tantum foro exſtruendo [10] H-S millies Cæſar Dictator emerit: & ſi quidem impenſæ movent captos avaritia animos, P. Clodius, quem Milo occidit, [11] ſeſtertiûm centies & quadragies octies domo empta habitaverit: quod equidem non ſecus, ac regum inſaniam, miror. Itaque & ipſum Milonem [12] ſeſtertiûm ſeptingenties æris alieni debuiſſe, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc ſenes [13] aggeris vaſtum ſpatium, & ſubſtructiones inſanas Capitolii mirabantur: [14] præterea cloacas: operum omnium dictu maximum, ſuffoſſis montibus, atque [15] (ut paulo ante retulimus) urbe penſili, ſubterque navigata.

3. A M. Agrippa in Ædilitate poſt Conſulatum, per meatus corrivati [16] ſeptem amnes, curſuque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, inſuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando [a] Tiberis retro infuſi recipiunt

INTERPRETATIO.

a *Tiberis.*] Tiberis exundantis.

NOTÆ.

Sect. XXIV. 1. *A Cæſare Dictatore.*] Deſignatum jam olim a Tarquinio Priſco Romanorum rege, inter Aventinum & Palatium.

2. *Stadiorum trium.*] Hoc eſt, paſſuum CCCLXXV. Nam *ſtadium*, inquit Plinius, lib. 2. ſect. 21. *centum viginti quinque noſtros efficit paſſus.*

3. *Jugerum quaternûm.*] Singula jugera ex eodem Plinio, lib. 18. ſect. 3. pedes continent CCXL.

4. *Ad ſedem* CCLX.] Reg. 2. & Colb. 3. ac vetus Dalec. CCL. At P. Victor, in deſcript. Romæ, regione Urbis undecima, *Circus Maximus, qui capit loca trecenta octoginta quinque millia.* Certe Trajanus quinque millia locorum adjecit: forte & alii plura.

5. *Baſilicam Pauli.*] Fuit hic L. Æmilius Paulus, qui C. Marcelli in Conſulatu collega, anno Urbis DCCIII. in medio foro, ut quidem Cicero ſcribit ad Atticum, lib. 4. epiſt. 16. baſilicam novam magnificentiſſimam exſtruxit. Exſtat hujus inſigne monumentum in nummo vetere gentis Æmiliæ, quem Patinus exhibet, lib. de famil. Rom. pag. 7. Meminere Plutarchus in Cæſare, Dio lib. 49. P. Victor, in deſcript. Romæ, regione octava, ubi & Forum Romanum, *Baſilica Pauli cum Phrygiis columnis.*

6. *Forumque D. Auguſti.*] P. Victor, loco cit. *Forum Auguſti, cum æde Martis Ultoris.* Vide Sueton. in Aug. cap. 29.

7. *Templum Pacis.*] Foro proximum, ut alibi diximus.

8. *Pantheum Jovi Ultori.*] Nunc ædes eſt Deiparæ ſacra. Rotundam a forma ſtructuræ vocant. Eſt enim, ut ait Ammianus, lib. 16. *Specioſa celſitudine fornicata.*

9. *Ludis Libonis.*] Scribonii Libonis, qui Ciceronis Conſulatu ædilitatem geſſit. Hujus eſt nummus argenteus in Muſeo noſtro, & apud Patinum, in Famill. pag. 249. Caput Concordiæ velatum exhibet, & nomina Paulli Lepidi, ut jam ſuperius vidimus, ad librum XXXIII. qui *Paullus* ex patre, *Lepidus* ex matre fuit, filia Lepidi Triumviri. Ex altera parte in ambitu legitur, PVTEAL SCRIBON. Infra LIBO: in medio, compages lignea quadrata, ſertis ac floribus circumdata: hinc inde pendent velut arculæ duæ, vel ſacculi forenſes duo, in quibus eſſent inſtrumenta litium: in imo, malleolus, quo ſignum a Prætore daretur Prætorii dimittendi. Curiæ ea ſepta ſive clauſtra ſunt, cujuſmodi apud nos eſt, quod vocant, *le Parquet.* Prætor Urbanus, cum hic nummus cuderetur, Scribonius Libo fuit, & idem primus auctor hæc clauſtra conſtruendi. Hujus meminit Horatius, libro 1. epiſt. XIX. verſ. 8.

Forum PVTEAL*que Libonis*
Mandabo ſiccis:

Quoniam ſiccos oportet eſſe, non madidos, qui coram Libone Prætore perorarent. Et libro 2. Satyra VI. verſ. 35.

Roſcius orabat ſibi adeſſes ad PVTEAL *cras.*

Nimirum ut apud Prætorem cauſam ipſiſs actitaret. Clauſtra illa ſeptave, quod putei crepidinem repræſentarent, Romani *Puteal* appellarunt. Fuit Prætor Urbanus Scribonius Libo e gente patricia: cujus e poſteris C. Scribonius Conſul a Plinio memoratur, libro 2. ſect XXXV. Vidimus & alium pariter ex argento nummum, parte una ſimili forma putealis: ſuperne, PVTEAL: infra, SCRIBON. Parte altera caput Auguſti nudum, CAESAR AVGVSTVS. Alius eſt Statius Libo, cujus eſt nummus ex ære mediocri, in Theſauro Regio, & apud Patinum, pag. 266. Caput Auguſti nudum exhibet: epigraphe, CN. STATI. LIBO. *Cneius Statius* (non *Statilius*) *Libo*, Triumvir Monetalis. .)(. Clypeus votivus rotundus, dextro latere: ſiniſtro, urceus, inſigne ſacerdotum: infra, SACERDOS. Sententia eſt: *Solidum Auro Clypeum Eduæ Reſtitutori Donavit Ordo Sacerdotum*, Cæſari Auguſto ſcilicet, cujus hic vultus eſt, ut recte agnovit D. Vaillant, in Famil. Ab Auguſto enimvero Eduæ deinceps cognomen Auguſtæ fuit, quoniam collapſam reſtituit.

10. *H-S. millies.*] Seſtertiûm millies, hoc eſt, millies centenis millibus ſeſtertiûm monetæ noſtratis libræ ſunt ſeu floreni 10000000. ſeu deni milliones. Suetonius in Julio, cap. 26. *Forum de manubiis inchoavit, cujus area ſuper H-S. millies conſtitit.*

11. *Seſtertiûm centies*, &c.] Sic etiam MSS. omnes, nequicquam obſtrepente Gronovio, lib. 3. de ſeſt. cap. 16. pag. 547. Summa hæc libras noſtrates ſeu florenos efficit 1480000. ipſa digna regum, quæ mox irridetur, inſania.

12. *Seſtertiûm ſeptingenties.*] Sic libri omnes, MSS. quoque, Reg. 2. aliique probatiores: etſi Budæus lib. 3. fol. 39. talenta pro ſeſtertiis ex corrupto aliquo exemplari reponere nititur. Sunt autem ſeſtertiûm ſeptingenties centena millia, monetæ Gallicæ libræ 7000000. ſeu ſeptem omnino milliones.

13. *Aggeris vaſtum ſpatium.*] Plinius lib. 3. ſect. 9. pag. 332. de urbe Roma: *Clauditur ab oriente aggere Tarquinii Superbi, inter prima opere mirabili. Namque eum muris æquavit, qua maxime patebat aditu plano.* Inter portam Eſquilinam, & Collinam Dionyſius. Halic. lib. 9. aggerem hunc ſitum affirmat. Servio Tullio adſcribere id opus Strabo videtur, lib. 5. pag. 234.

14. *Præterea cloacas.*] Dionyſ. Halic. lib. 3. Antiq. Rom. pag. 200. Ἤρξατο δὲ καὶ τὰς ὑπονόμους ὀρύττειν, τάφρους δι' ὧν ἐπὶ τὸν Τίβεριν ὀχετεύεται πᾶν τὸ συρρέον ἐκ τῶν στενωπῶν ὕδωρ, &c. *Cœpit & cloacas Tarquinius Priſcus fodere, quibus in Tiberim corrivatur, quidquid aquarum eſt per vias: dici vix poteſt quam mirabili opere. Mihi ſane tria magnificentiſſima videntur, ex quibus maxime apparet amplitudo Romani imperii: Aquæductus, Viæ ſtratæ, & hæ Cloacæ: reputanti non ſolum utilitatem operum, verum etiam impenſarum magnitudinem: quam vel hinc licet conjicere, quod neglectas aliquando cloacas, & non tranſmittentes aquas, Cenſores mille talentis purgandas locaverint*, hoc eſt, monetæ Gallicæ libris ſeu florenis 2400000. Cloacarum major admiratio eſt, quod earum fornicibus firmo tanquam ſolo altiſſimæ domorum niterentur moles: quod in pontibus Sequanæ impoſitis mirabiliore, ut credimus, opere, Pariſiis fit. Has Urbis Romæ cloacas, dum refici imperat Italiæ Rex Theodoricus, idem impenſe prædicat, apud Caſſiod. lib. 3. Var. ep. 30. *Splendidæ Romanæ civitatis cloacæ tantum viſentibus conferunt ſtuporem, ut aliarum civitatum poſſint miracula ſuperare. Videas illic fluvios, quaſi montibus concavis clauſos.... Videas ſtructis navibus per aquas rapidas non minima ſolicitudine navigari: ne præcipitato torrenti marina poſſint naufragia ſuſtinere. Hinc Roma ſingularis, quanta in te ſit, poteſt colligi magnitudo. Quæ enim urbium audeat tuis culminibus contendere, quando nec ima tua poſſunt ſimilitudinem reperire?*

15. *Ut paulo ante retulimus.*] Nempe de Thebis Ægyptiis, ſect. 20.

16. *Septem amnes.*] Rivi ſeptem ex aquis per Urbem fluen-

fluctus, [17] pugnantque diversi aquarum impetus intus: & tamen obnixa firmitas resistit. [a] Trahuntur moles internæ tantæ, non succumbentibus [18] causis operis: pulsant ruinæ sponte præcipites, aut impactæ incendiis: quatitur solum terræ motibus: durant tamen a Tarquinio Prisco annis DCC. prope inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis [b] rerum conditoribus omissum est: cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret: essetque labor, incertum longior an periculosior, passim [19] conscita nece, Quiritibus tædium fugientibus, novum & inexcogitatum antea posteaque [20] remedium invenit ille rex: ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda civibus, simul & feris volucribusque laceranda. Quamobrem pudor Romani nominis proprius, qui sæpe res perditas servavit in præliis, tunc quoque subvenit: [c] sed illo tempore imposuit, jam erubescens, cum puderet vivos, tamquam puditurum esset extinctos. Amplitudinem cavis eam fecisse proditur, [21] ut vehem feni large onustam transmitteret.

4. Parva sunt cuncta, quæ diximus, & omnia uni comparanda miraculo, antequam nova attingam. [22] M. Lepido, Q. Catulo Coss. ut constat inter diligentissimos auctores, domus pulcrior non fuit Romæ quam Lepidi ipsius. At hercule intra annos XXXV. eadem centesimum locum non obtinuit. Computet in hac æstimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, [23] & cum pulcherrima laudatissimaque certantes centum domos: posteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profecto incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, ut mores aliquid ipso homine mortalius intelligant.

5. Sed eas omnes duæ domus vicerunt. [24] Bis vidimus Urbem totam cingi domibus Principum [25] Caii & Neronis, & hujus quidem (ne quid deesset) aurea. [26] Nimirum sic habitarunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphosque referendos [27] ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, [28] quam sellariæ istorum.

6. Subit vero cogitatio, quota portio harum fuerint areæ illæ, quas invictis Imperatoribus decernebant publice ad ædificandas domos: summusque illarum honos erat, [29] sicut in L. Valerio Publicola, qui primus Consul fuit cum L. Bruto, post tot merita, [30] & fratre,

INTERPRETATIO.

a *Trahuntur.*] Trahuntur intus purgamentorum moles ingentes, nec tamen parietes fornicesque succumbunt, quibus fulcitur opus. Pulsant urbem ruinæ domorum quæ aut sponte aut incendiorum vi cadunt, &c.

b *Rerum.*] Historiarum.

c *Sed illo.*] Sed imposuit illis pudor, ipse jam erubescens; cum ob eam rem puderet vivos, quod, ut quidem rebantur, puditurum esset extinctos.

NOTÆ.

tibus collectisque corrivati. Nam vis ingens aquarum, quæ per aquæductus in usum civitatis effluxit, receptacula, quo illaberetur, poscebat. Ex his præcipua septem fuere, minutiora plura.

17. *Pugnantque diversi.*] Firmitatem operis commendare aggreditur, causasque quatuor commemorat, quarum vel singulæ firmissima opera evertant, cum universæ non labefactent istud. Nimirum, pugna aquarum, & copia intus: moles purgamentorum ac lapidum quas aquæ volvunt: ruinæ variæ & pondera incidentium ædificiorum: denique validi aliquot terræ motus.

18. *Causis operis*, &c.] Ita MSS. omnes, frustra rescribente Reinesio, lib. 2. Var. lect. cap. 7. pag. 175. *cavis operis:* quanquam & cavas fuisse cloacas per se satis intelligitur, & mox a Plinio cavorum ejusmodi amplitudo describitur.

19. *Conscita nece.*] Voluntaria morte quæsita, tædio operis.

20. *Remedium invenit.*] Refert hoc quoque Tarquinii factum ex Cassio Hemina Servius. Simile est quod de Milesiis virginibus Gellius & Plutarchus narrant, omnibus notum.

21. *Vt vehem feni.*] Prodidit id quoque Strabo, lib. 5. pag. 235. Marlianus, qui dimensus est, pedum sedecim latitudinem se reperisse ait. Cum hoc autem opus Tarquinii jam durasse annis DCC. Plinius testatur, cum hæc scriberet, hoc est, anno Urbis DCCCXXX. manifeste indicat, cœptum saltem hoc opus a Tarquinio fuisse anno Urbis CXXX. ac proinde regnare cœpisse eum circiter ineuntem annum Urbis CXXVIII. Non obiit autem ante annum Urbis CLXXXIII. ut diximus ad lib. XV. sect. 1. Igitur regnavit annos LVI. vixit annos LXXXVI. si regnum suscepit annos natus, ut verisimile est, tricenos: vel XCI. si triginta quinque. Inde ei certe *Prisci* cognomen verius existimamus inditum, quam ex eo quod alterum cognominem Tarquinium præcessit: nam si hæc causa foret, tantum Tarquinius prior, ut Africanus prior, a Plinio, credo, diceretur.

22. *M. Lepido.*] Anno post Syllæ obitum: Urbis, DCLXXVI. ut diximus, sect. 8.

23. *Et cum pulcherrimia.*] Cum M. Lepidi domo.

24. *Bis vidimus.*] Vulgatum illud in eam rem de Nerone carmen recitat Tranquillus, in ejus vita, cap. 39.

Roma domus fiet: Veïos migrate, Quirites:
Si non & Veïos occupat ista domus.

23. *Caii, & Neronis.*] Caii Germanici Cæsaris, & Neronis. Domus illius in Palatio fuit: istius, a Colle Palatino, Palatioque Principum, totas ferme Exquilias occupavit: ut non immerito de ea Martialis cecinerit in Spectac. libro, Epigr. 2.

Vnaque jam tota stabat in Vrbe domus.

Simile istud Olympiodori, in Bibl. Photii, cod. LXXX. pag. 197.

Εἷς δόμος ἄστυ πέλει, πόλις ἄστεα μυρία τεύχει.
Vna domus urbs est: urbs oppida plurima claudit.

Suetonius, in Nerone, cap. 31. *Domum a Palatio Exquilias usque fecit, quam primo transitoriam, mox incendio absumptam, restitutamque, Auream nominavit*, &c. Et in Othone, cap. 7. *Quingenties sestertiûm ad peragendam* Neronis *Auream domum* Otho *subscripsit.*

26. *Nimirum.*] Dictum εἰρωνικῶς.

27. *Ab aratro aut foco.*] Ab aratro, ut Quinctius Cincinnatus, de quo lib. 18. sect. 4. A foco, ut Fabricius, de quo Seneca, lib. de Provid. cap. 3. *Infelix est Fabricius, quod rus suum, quantum a Republica vacavit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quam cum divitiis gerit? quod ad focum cœnat illas ipsas radices, & herbas, quas in agro repurgando triumphalis senex vulsit?* &c.

28. *Quam sellariæ istorum.*] Loca in quibus sedes disponi solent. Vide Notas & Emendationes, num. XIII. Similis Valerii Maximi sententia, legitur, lib. 4. Exemplorum, cap. 4. *Anguste se habitare nunc putat, cujus domus tantum patet, quantum Cincinnati rura patuerunt.*

29. *Sicut in L. Valerio.*] Publium appellat Livius, lib. 2. pag. 23. non L. hoc est, Lucium, ut Pliniani libri omnes. Hoc adjutore Junius Brutus Consulum primus, ejus collega, reges ejecit.

30. *Et fratre ejus.*] M. Valerio, de cujus gemina e Sabi-

ejus, qui bis in eodem [a] magiſtratu Sabinos devicerat, [31] adjici decreto, ut domus eorum fores extra aperirentur, & janua in publicum rejiceretur. Hoc erat clariſſimum inſigne inter [32] triumphales quoque domos.

7. Non patiemur duos Caïos, vel duos Nerones, ne hac quidem gloria famæ frui: docebimuſque etiam inſaniam eorum victam privatis operibus M. Scauri, cujus neſcio an [33] Ædilitas maxime proſtraverit mores civiles, majuſque ſit Syllæ malum, [34] tanta privigni potentia, quam proſcriptio tot millium. Hic fecit in Ædilitate ſua opus maximum omnium, quæ umquam fuere humana manu facta, [35] non temporaria mora, verum etiam æternitatis deſtinatione. Theatrum hoc fuit. [36] Scena ei triplex in altitudinem CCCLX. columnarum, in ea civitate, quæ ſex Hymettias non tulerat ſine probro [37] civis ampliſſimi. Ima pars ſcenæ e marmore fuit: media e vitro, inaudito etiam poſtea genere luxuriæ: [38] ſumma, e tabulis inauratis. Columnæ, [39] ut diximus, [40] imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, [41] ut indicavimus, fuerunt tria millia numero. Cavea ipſa cepit hominum LXXX. millia: cum Pompeïani theatri toties multiplicata Urbe, tantoque majore populo, ſufficiat large [42] quadraginta millibus. Sed & reliquus apparatus, tantus Attalica veſte, tabulis pictis, ceteroque [b] [43] choragio fuit, ut in Tuſculanam villam reportatis [44] quæ ſuperfluebant [c] quotidiani uſus deliciis, incenſa villa ab iratis ſervis, concremaretur [45] ad H-S. millies.

8. Aufert animum, & a deſtinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliamque connecti majorem inſaniam e ligno. [46] C. Curio, qui bello civili in Cæſarianis partibus obiit, [d] funebri patris munere, cum opibus apparatuque non poſſet ſuperare Scaurum, [47] (unde enim illi vitricus Sylla, & Metella mater proſcriptionum [48] ſectrix? unde M. Scaurus pater, toties Princeps civitatis, [49] & Marianis ſodalitiis rapinarum provincialium [e] ſinus?) cum jam ne ipſe quidem Scaurus comparari ſibi poſſet, quando hoc certe incendii illius præmium habuit, convectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo poſtea par eſſet inſaniæ illi. Ingenio ergo utendum fuit: operæ pretium eſt ſcire quid invenerit, & gaudere moribus noſtris, ac noſtro modo [50] nos vocare majores. Theatra duo juxta fecit ampliſſima e ligno, cardinum ſingulorum verſatili ſuſpenſa libramento, in quibus utriſque antemeridiano ludorum ſpectaculo edito [51] inter ſeſe averſis, [f] ne invicem obſtreperent ſcenæ: repente circumactis [g] ut contra ſtarent, poſtremo jam

INTERPRETATIO.

a *Magiſtratu.*] In Conſulatu.
b *Choragio.*] Apparatu ſcenæ.
c *Quotidiani.*] Ad delicias quotidianas.
d *Funebri.*] Ludis in funere patris exhibitis.
e *Sinus.*] Receptaculum.
f *Ne invicem.*] Ne ſe invicem actores in ſcena exaudirent.
g *Ut contra.*] Ut utriuſque theatri frontes adverſæ ſtarent.

NOTÆ.

nis reportata victoria, vide Dionyſ. Halic. lib. 6. Antiq. Rom. pag. 349. & 373.

31. *Adjici decreto*, &c.] Reſpublica L. Valerio aream ad ædificandum donavit in præcipua parte Palatii: ſumptus in ædificium præbuit ex ærario: & hujus domus valvæ ſolæ, inter omnes Urbis & publicas & privatas ædes, dum aperitur janua, revolvuntur in Viam publicam. Ita Dionyſ. Halic. lib. 5. Antiq. Rom. pag. 307.

32. *Triumphales domos.*] Ab his habitatas, qui triumphales, hoc eſt, dignas triumpho reportaſſent. In nummo argenteo Conſtantis Aug. OB VICTORIAM TRIVMPHALEM. Eſt alius argenteus apud Patinum, pag. 228. num. 4. & in Muſeo noſtro quinarius, exhibens una parte caput Concordiæ: retro, ROM. Infra, M. CATO PROPR. *Marcus Cato Proprætore.* In altera ſedens Victoria, dextram extendit, ſiniſtro humero palmam gerit. Infra, VICTRIX. Sententia ſub his litteris latens hæc eſt: *Victoria Imperatoris Cæſaris Triumphalis* N*ona*. Colligatæ hic ſunt litteræ duæ, T & R: quoniam eæ ad eamdem vocem pertinent. IMP. CAESAR nomen fuit Octavii Cæſaris, poſt devictum Antonium, præſertim antequam Auguſtus cognominaretur.

33. *Ædilitas.*] In quod illa tempus inciderit, contra Pighium diximus, ſect. 8.

34. *Tanta privigni potentia.*] Cæciliam M. Æmilii Scauri, ejus qui princeps Senatus fuit, uxorem, hujus Ædilis Scauri parentem, Sylla duxerat in matrimonium. Plutarchus in Sylla, pag. 473.

35. *Non temporaria.*] Etiamſi non modico temporis ſpatio, ſed in omne ævum deſtinaſſet animo id opus duraturum. *Temporarium* pariter Scauri *euripum* ipſe laudat, libro 3. ſect. 40.

36. *Scena ei triplex.*] Hoc eſt, triplex columnatio: tergeminus ſurſum verſus columnarum ordo.

37. *Civis ampliſſimi.*] L. Craſſi, ut dictum eſt libro 17. ſect. 1. & libri hujus ſect. 3.

38. *Summa e tabulis.*] Vide Notas & Emendationes num. XIV.

39. *Ut diximus.*] Sect. 2.

40. *Imæ.*] Quæ & maximæ, ut operis & architecturæ ratio poſtulat.

41. *Ut indicavimus.*] Libro 34. ſect. 17.

42. *Quadraginta millibus.*] Minorem dimidio Pompeïani theatri caveam fuiſſe indicat, quam Scauriani, etſi majore tum civium numero, quam ævo Scauri fuiſſet. Vide Notas & Emend. num. XV.

43. *Choragio.*] Χορήγιον ſcenicum inſtrumentum vocant, quo ſcena inſtruitur, & apparatur. Dicitur & choragium funeris, pro funebri apparatu.

44. *Quæ ſuperfluebant.*] Quæ redundabant. Sic MSS. At in editis, *quæ ſuperfuerant*: forte, poſt domum urbanam ex ſcenico eo inſtrumento ornatam, quæ ſupererant, rejecta in villam ut intelligantur.

45. *Ad H S. millies.*] MSS. *concremaretur H S. millies.* Ut libro 37. ſect. 6. *Datum mille talentûm.* Seſtertiûm millies centena millia, (eſt enim id ſemper ſubintelligendum) monetæ noſtratis libras ſeu florenos efficiunt 10000000. hoc eſt, decem milliones.

46. *C. Curio.*] Ad Curionem plurimæ Ciceronis exſtant epiſtolæ.

47. *Unde enim ille.*] Non erat, inquit, Curioni, ut Scauro, vitricus Sylla, tot proſcriptor civium: non Metella Cæcilia mater, filia Cæcilii Metelli Pii Pontificis, &c.

48. *Sectrix.*] Sectores dicti ſunt, inquit Aſconius, in 3. Verr. æſtimatores, redemptoreſque bonorum damnati, qui ſpem lucri ſui ſecuti, bona condemnatorum ſemel auctionabantur. Unde Antonius a Cicerone, 2. Philip. num. 75. ſector Pompeii appellatur, quoniam in ſubhaſtatione bona Cn. Pompeii redemerat.

49. *Et Marianis.*] Marii partes in bello civili foverat. Jugurthæ largitionibus locupletatum, avaritiamque ſuam callide occultaſſe, Salluſtius eſt auctor, in bello Jugurthino.

50. *Nos vocare majores.*] Nos credere majoribus noſtris pares, nec minus ſeveris moribus: cum ſimus Curionis ævo ſeveriores.

51. *Inter ſeſe averſis.*] Ut tergo ſeſe ac poſteriore parte theatra contingerent.

die

die [52] diſcedentibus tabulis, & cornibus in ſe coëuntibus faciebat amphitheatrum, & gladiatorum ſpectacula edebat, ipſum magis [53] auctoratum populum Rom. circumferens. Quid enim miretur quiſque in hoc primum? inventorem, an inventum? artificem, an auctorem? auſum aliquem hoc excogitare, an ſuſcipere? parêre, an jubere? Super omnia erit populi furor, ſedere auſi tam inſida inſtabilique ſede. En hic eſt ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & [54] regna [a] diribet, jura externis mittit, Deorum quædam immortalium [55] generi humano portio, in machina pendens, ad periculum ſuum plaudens. [56] Quæ vilitas animarum iſta? aut quæ querela de Cannis? Quantum mali potuit accidere? Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor eſt. Ecce populus Romanus univerſus velut duobus navigiis impoſitus, binis cardinibus ſuſtinetur, & ſe ipſum depugnantem ſpectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur in Tribuniciis concionibus gratia, ut penſiles tribus faceret. [57] Qualis hic in Roſtris? Quid non auſurus apud eos, quibus hoc perſuaſerit? Vera namque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris ejus depugnavit univerſus. Variavit hanc ſuam magnificentiam [b] feſſis turbatiſque cardinibus: & amphitheatri forma cuſtodita, noviſſimo die duabus [c] per medium ſcenis athletas edidit, [d] raptiſque e contrario repente [58] pulpitis eodem die victores e gladiatoribus ſuis produxit. Nec fuit rex Curio, aut gentium Imperator, non opibus inſignis, ut qui nihil in cenſu habuerit, præter diſcordiam Principum.

9. Sed dicantur vera æſtimatione invicta miracula, quæ [59] Q. Marcius Rex fecit. Is juſſus a Senatu aquarum, [60] Appiæ, [61] Anienis, Tepulæ, ductus reficere, [62] novam a nomine ſuo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ ſuæ tempus adduxit. [63] Agrippa vero in ædilitate ſua, adjecta Virgine aqua, ceteris corrivatis atque emendatis, [64] lacus ſeptingentos fecit: præterea [65] ſalientes centum quinque: [66] caſtella centum triginta, complura etiam cultu magnifica: operibus iis ſigna trecenta ærea aut marmorea impoſuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo ſpatio. Adjicit ipſe in Ædilitatis ſuæ commemoratione, & ludos undeſexaginta diebus factos, [67] & gratuita præbita balinea centum ſeptuaginta, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum.

INTERPRETATIO.

a *Diribet.*] Diſtribuit, dividit.
b *Feſſis.*] Pondere totius machinæ.
c *Per medium.*] In medio amphitheatro.
d *Raptiſque.*] Raptimque excitatis contra medium amphitheatri pulpitis duobus &c.

NOTÆ.

52. *Diſcedentibus tabulis.*] Tota lignea machina, ſedilibuſque ſimul a priore ſitu diſcedentibus, & circumactis. Huc certe Virgilius reſpexit, cum cecinit, lib. 3. Georg. verſ. 22.

Jam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos:
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus.

Tamen in Reg. 2. legitur, *poſtremos dies etiam ſedentibus aliquis, cornibus in ſe*, &c.

53. *Auctoratum.*] Mori deſtinantem, & ad id quaſi pretio obligatum. Plinius, lib. 14. ſect. 3: *Vindemitor auctoratus rogum ac tumulum excipit.* Horatius, libro 2. Satyr. 7. verſu 58.

Quid refert, uri virgis, ferroque necari
Auctoratus eas?

54. *Regna diribet.*] Ita legimus in nummis Trajani Imp. REGNA ADSIGNATA: &, REX PARTHIS DATVS. In nummis Antonini Pii: REX ARMENIIS DATVS, & REX QVADIS DATVS.

55. *Generi humano.*] Reg. 2. *genere.* Malim ego, repetita e ſuperiore voce litterula *m*, divulſaque, legi, *in genere humano.* Defendi tamen & vulgata lectio poteſt, ut ſit ſententia, inſtar Deorum eſſe humano generi Senatum populumque Romanum, qui gentes & regna diribet, &c.

56. *Quæ vilitas.*] Adeone vilis populi Rom. vita videatur, ut ſic certæ morti objici impune poſſit? Quid de Cannenſi clade querimur, cum major hic fieri, luxata machina, potuiſſet?

57. *Qualis hic in Roſtris?*] Unde nimirum concionabantur Tribuni, Conſuleſque, ad populum. Qualis, inquit, hic fuit, qui id populo Rom. perſuaſerit in concione?

58. *Pulpitis.*] Pulpitum locus eſt ante ſcenam editior, in quo omnis comœdia recitatur. Plinius junior, libro 4. epiſt. 25. *Inde iſta ludibria, ſcena & pulpito digna.* Ibi actores gerebant partes.

59. *Q. Marcius Rex.*] In Julio Frontino, lib. 1. de Aquæduct. legimus aquam Marciam a M. Titio Prætore (pro *Marcio Prætore*) perductam anno Urbis DCX. Ser. Sulpicio Galba, L. Aurelio Cotta Coſſ. Concipi aquam eam idem via Valeria admonet, &c.

60. *Appius.*] Appius Claudius Cœcus aquam adduxit, quam & ſuo prænomine Appiam, ut ſcriptores plerique appellant; vel e nomine Claudiam, ut Caſſiodorus, & alii, nuncupavit. Livium vide, lib. 9. pag. 162. Vetus inſcriptio apud Gruterum, pag. 489. ſed ficta:

APPIVS. CLAVDIVS.
C. F. CAECVS.
VIAM. APPIAM. STRAVIT.
ET. AQVAM. IN.
VRBEM. ADDVXIT.

Unde aqua ea deducta ſit, docet Frontinus, libro 1. de Aquæduct.

61. *Anienis.*] Ab Aniene amne deductæ, de quo lib 3. ſect. 17. Apud Jul. Frontin. lib. de Aquæduct. exſtat Senatuſconſultum. DE. RIVIS. SPECVBVS. FORNICIBVSQVE. IVLIAE. MARCIAE. APPIAE. TEPVLAE. ANIONIS. REFICIENDIS. Et initio libri primi, Anionem veterem, & Anionem novum, inter aquas appellat, quæ in Urbem influunt. Anionem veterem a M' Curio Dentato, qui Cenſuram cum L. Papirio Curſore geſſit, ex manubiis de Pyrrho captis, perductum in Urbem. De hoc Plinius agit. Anio novus deinde Claudio Principe conſummatus. Tepulam vero ex agro Lucullano, quem quidam Tuſculanum credunt, Cn. Servilius Cæpio, & L. Caſſius Longinus Cenſores, anno DCXXIX. M. Plautio Hypſæo, M. Fulvio Flacco Coſſ. Romam & in Capitolium adducendam curaverunt. *Concipitur via Latina*, inquit idem Frontinus, &c.

62. *Novam a nomine ſuo.*] Aquam Marciam cognominatam. Vide quæ de ea diximus, lib. 31. ſect. 24.

63. *Agrippa.*] Vide quæ dicta ſunt ſuperius a nobis, lib. 31. ſect. 24. Geſſit is Ædilitatem anno Urbis DCCXXI: Auctor Dio, lib. 49. pag. 417.

64. *Lacus.*] *Des abreuvoirs.*

65. *Salientes.*] Scaturigines aquarum quæ tubulis emittuntur, & fiſtulis. *Des Fontaines.*

66. *Caſtella.*] De hac voce diximus libro 31. ſect. 31.

67. *Et gratuita præbita balinea.*] Dio Caſſius, lib. 49. pag. 419. de Agrippæ muneribus in Ædilitate agens: τά τε βαλανεῖα προῖκα δι' ἔτους καὶ τοῖς ἀνδράσι καὶ ταῖς γυναιξὶ λοῦσθαι παρέσχε. *Et anno toto balneorum lavacra tam viris quam mulieribus gratuito præbuit*, &c.

10. Vicit antecedentes aquarum ductus noviſſimum impendium operis inchoati [68] a Caïo Cæſare, & peracti [69] a Claudio. [70] Quippe a lapide quadrageſimo ad eam excelſitatem, ut in omnes Urbis montes levarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus [71] ſeſtertiûm LV. D. Quod ſi quis diligentius æſtimaverit aquarum abundantiam in publico, balineis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis, villis, [a] ſpatioque advenientis exſtructos arcus, montes perfoſſos, convalles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum.

11. [72] Ejuſdem Claudii inter maxime memoranda equidem duxerim, quamvis deſtitutum [73] ſucceſſoris odio, montem perfoſſum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, & operarum multitudine per tot annos: cum aut corrivatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut ſilex cæderetur: omniaque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, niſi ab iis qui vidêre, neque humano ſermone enarrari poſſunt.

12. [74] Nam portus Oſtienſis opus prætereo: item vias inter montes exciſas: mare Tyrrhenum [75] a Lucrino molibus ſecluſum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipſa marmora in lapicidinis creſcere auctor eſt Papirius Fabianus, naturæ rerum peritiſſimus: exemptores quoque affirmant compleri ſponte illa montium hulcera. Quæ ſi vera ſunt, ſpes eſt numquam defuturam luxuriam.

Cap. XVI. XXV. A marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum inſignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte Naturæ major improbitas? Dederat vocem ſaxis, [1] ut diximus, reſpondentem homini, immo vero & obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce ſenſus manuſque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit, [b] & patitur mores: trahitur namque a magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia [c] ad inane neſcio quid currit: atque ut propius venit, aſſiſtit, teneturque, complexuque hæret. [2] Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam

Interpretatio.

a *Spatioque.*] Toto ſpatio quo aqua advenit in urbem.
b *Et patitur.*] Et mitiores videtur induere & accipere mores.
c *Ad inane.*] Ad aliquid quod videri oculis nequit.

Notæ.

68. *A C. Caſare.*] Germanici filio. Suetonius in Claudio, cap. 20.

69. *A Claudio.*] Suetonius, loco cit. *Claudiæ aquæ gelidos atque uberes fontes, quorum alteri Cæruleo, alteri Curtio & Albano nomen eſt, ſimulque rivum Anienis novi, lapideo opere in Vrbem perduxit, diviſitque in plurimos & ornatiſſimos lacus.* Ad Aventini caput eſſe perductam notat Caſſiodorus, libro 7. formula 6.

70. *Quippe a lapide quadrageſimo.*] Frontinus, paulo minore intervallo ſpatium definit, libro de Aquæduct. num. 20. *Claudia*, inquit, *concipitur via Sublacenſi ad milliarium XXXVIII. diverticulo ſiniſtrorſus, intra paſſus CCC. ex fontibus duobus ampliſſimis, & ſpecioſis: Cæruleo, qui a ſimilitudine appellatus eſt, & Curtio.* Huc pertinent inſcriptiones tres, quas refert Gruterus, pag. 176. ſed recentes.: duæ priores, cum falſa adnotatione, IMP. XV. & IMP. XVII.

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAESAR. AVGVSTVS. GERMANICVS. PONTIFEX.
MAXIM. TRIB. POTEST. V. IMP. XV. P. P. COS. DESIG. IV.
ARCVS. DVCTVS. AQVAE. VIRGINIS. DISTVRBATOS. PER. C. CAESAREM.
A FVNDAMENTIS. NOVOS. FECIT. AC. RESTITVIT.

Altera, cui plane ſimilem in Claudii nummo epigraphen vidimus, [ſed adulterino: ut ipſi Patino ſuboluit, in Theſauro Numiſmatum pag. 103.

TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAESAR. AVGVSTVS. GERMANICVS. PONTIF.
MAXIM.
TR. POT. XII. IMP. XVII. S. P. Q. R. P. P.
AQVAS. CLAVDIAM. EX. FONTIBVS. QVI. VOCABANTVR. CAERVLEVS.
ET. CVRTIVS. A. MILLIARIO. XXXXV.
ITEM. ANIENEM. NOVAM. A. MILLIARIO. LXII. SVA. IMPENSA. IN.
VRBEM. PERDVCENDAS. CVRAVIT. COS. V.

Has deinde poſt Plinii obitum, Veſpaſiani pater & filius reſtituiſſe leguntur. Gruterus, loc. cit.

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVGVST. PONTIF. MAX.
AQVAS. CVRTIAM. ET. CAERVLEAM. PERDVCTAS. A. DIVO. CLAVDIO.
ET. POSTEA. INTERMISSAS. DILAPSASQVE.
PER. ANNOS. NOVEM. SVA. IMPENSA. VRBI. RESTITVIT.

Similis & Titi inſcriptio ibidem.

71. *Seſtertiûm LV. D.*] Hoc eſt, ſeſtertiûm quinquagies quinquies, & quingenties centenis millibus. Monetæ Gallicæ libræ ſunt ſeu floreni, 5550000. Sic Reg. 2. probatioreſque ceteri codices. Budæus id quoque in ſuis codicibus vidit, interpretatuſque eſt, *ſeſtertia quingenta* LV. M. quod & Parmenſis editio habet, & Frobenius in ſua ſecutus eſt. Efficit autem ea Budæi ſumma monetæ noſtratis, libras 55500. Libri alii perperam, *ſeſtertiûm ter millies.*

72. *Ejuſdem Claudii.*] Tranquillus in Claudio, cap. 20. *Fucinum lacum aggreſſus eſt, non minus compendii ſpe, quam gloriæ, cum quidam privato ſumptu emiſſuros ſe repromitterent, ſi ſibi ſiccati agri concederentur. Per tria autem paſſuûm millia, partim effoſſo monte, partim exciſo, canalem abſolvit ægre, & poſt undecim annos, quamvis continuis XXX. hominum millibus ſine intermiſſione laborantibus.*

73. *Succeſſoris odio.*] Neronis. At poſt Plinii obitum perficiundo operi manum admovit Hadrianus, ut quidem auctor eſt Spartianus in ejus vita, pag. XI.

74. *Nam portus Oſtienſis.*] Suetonius in Claudio, cap. 20. *Portum Oſtiæ exſtruxit*, &c.

75. *A Lucrino.*] A Lucrino lacu, de quo lib. 3. ſect. 9. pag. 327.

Sect. XXV. 1. *Vt diximus.*] Sect. 23.

2. *Sideritin.*] Σιδηρῖτιν Heſychius.

[3] Heracleon. [4] Magnes appellatus eſt ab inventore (ut auctor eſt Nicander) in Ida repertus. Namque & paſſim invenitur, ut in Hiſpania quoque. [5] Inveniſſe autem fertur, clavis crepidarum & baculi cuſpide hærentibus, cum armenta paſceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonſtrat: Æthiopicum: e Magneſia Macedoniæ contermina, Bœbeïda lacum petentibus dextra: tertium [6] in Hyrietico Bæotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magneſia Aſiæ. Differentia prima, mas ſit an femina: proxima in colore. Nam qui in Magneſia Macedonica reperiuntur, rufi nigrique ſunt. Bœotius vero rufi coloris plus habet, quam nigri. Is qui in Troade invenitur, niger eſt & feminei ſexus, ideoque ſine viribus. Deterrimus autem in Magneſia Aſiæ, candidus neque attrahens ferrum, ſimiliſque pumici. [7] Compertum tanto meliores eſſe, quanto ſunt magis cærulei. Æthiopico laus ſumma datur, ponduſque argento rependitur. Invenitur hic in Æthiopiæ Zimiri: ita vocatur regio arenoſa. [8] Ibi & hæmatites magnes ſanguinei coloris, ſanguinemque reddens, ſi teratur, ſed & crocum. In attrahendo ferro non eadem hæmatitæ natura, quæ magneti. Æthiopici argumentum eſt, quod magnetem quoque alium ad ſe trahit. [9] Omnes autem ii oculorum medicamentis proſunt, ad ſuam quiſque portionem: maximeque epiphoras ſiſtunt. [10] Sanant & adnſta cremati tritique. Alius rurſus in eadem Æthiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, reſpuitque. De utraque natura [11] ſæpius diximus.

XXVI. [1] Lapidem e Scyro inſula integrum fluctuare tradunt, eumdem comminutum mergi.

CAP. XVIII.

XXVII. In Aſſo Troadis ſarcophagus lapis [1] fiſſili vena ſcinditur. [2] Corpora defunctorum condita in eo, abſumi conſtat intra XL. diem, exceptis dentibus. Mucianus ſpecula quoque, & ſtrigiles, & veſtes, & calciamenta [3] illata mortuis lapidea fieri, auctor eſt. [4] Ejus generis & in Lycia ſaxa ſunt, & in Oriente, quæ viventibus quoque adalligata, erodunt corpora.

XXVIII. Mitior eſt autem ſervandis corporibus, nec abſumendis [1] chernites, ebori ſimillimus, in quo Darium conditum ferunt: Parioque ſimilis candore & duritia, minus tamen ponderoſus, [2] qui porus vocatur. [3] Theophraſtus auctor eſt & tranſlucidi lapidis in Ægypto, quem Chio ſimilem ait: [a] quod fortaſſis tunc fuerit, quoniam & ii deſinunt, & novi reperiuntur. [4] Aſſius guſtu ſalſus [5] podagras lenit, pedibus [6] in vaſe ex eo cavato inditis. Præterea omnia crurum vitia in iis lapicidinis ſanantur, cum in metallis omnibus

INTERPRETATIO.

a *Quod.*] Quod fortaſſis tunc fuerit ibi iſte lapis: at nunc novi ibi reperiuntur.

NOTÆ.

3. *Heracleon.*] Subintellige, lapidem. Heſychius, p. 427. Ἡράκλεια λίθος, ἣν ἔνιοι μαγνῆτιν λέγουσιν .... κέκληται δὲ οὕτως ἀπὸ Ἡρακλείας τῆς ἐν Λυδίᾳ πόλεως. Διὸ καὶ Σοφοκλῆς Λυδίαν λίθον αὐτὴν καλεῖ, οἱ δὲ σιδηρῖτιν, οἱ δὲ Ἡρακλεῶτιν. Ab Heraclea Lydiæ civitate id ei nomen hæſiſſe ſignificat. Μάγνησσα λίθος & Ἡράκλεια Tzetzæ, Chiliad. 6. v. 627.

4. *Magnes appellatur.*] Iſidorus, lib. 16. Orig cap. 4. Sane Magnes viri proprium nomen eſt, atque eo nomine Comicus apud Athenæum laudatur, lib. 9. pag. 367. Vide Notas & Emend. num. XVI.

5. *Inveniſſe autem.*] Iſidorus, loco cit.

6. *In Hyrietico Bœotiæ.*] In agro, Hyrien Bœotiæ oppidum circumjacente. De eo oppido, lib. 4. ſect. 12. Vide Notas & Emend. num. XVII.

7. *Compertum.*] Sic Dioſc. lib. 5. cap. 146. Ἄριστός ἐστιν ὁ τὸν σίδηρον εὐχερῶς ἕλκων, καὶ τὴν χρόαν κυανίζων, πυκνός τε καὶ οὐκ ἄγαν βαρύς.

8. *Ibi & hæmatites.*] Magnetis genus, αἱματίτης, cui a colore ſanguineo nomen.

9. *Omnes autem.*] Hoc de hæmatite lapide ſpeciatim tradit & Dioſc. lib. 5. cap. 144.

10. *Sanant, &c.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 36.

11. *Sæpius diximus.*] In primis, lib. 20. ſect. 1. Vide quæ adjecimus in Notis & Emend. ad eum librum, num. I. Simile eſt quod Plinius ante retulit, libro 2. ſect. 98. *Duo ſunt montes juxta flumen Indum: alteri natura eſt, ut ferrum omne teneat, alteri ut reſpuat. Itaque ſi ſint clavi in calciamento, veſtigia avelli in altero non poſſe, in altero ſiſti non poſſe.* In Reg. 2. cod. hoc tantum: *Alius rurſus in eadem Æthiopia non procul mons ferrum omne abigit, reſpuitque.*

Sect. XXVI. 1. *Lapidem e Scyro.*] Id ante diximus in Notis & Emend. ad librum 2. num. XC. Egimus de ea inſula in Geographicis, lib. 4. ſect. 23. Vide Notas & Emend. num. XVIII.

Sect. XXVII. 1. *Fiſſili vena ſcinditur.*] Hoc eſt, in aſſulas, ſeu laminas potius.

2. *Corpora.*] Sic Dioſc. lib. 5. cap. 142. ex Aſſio lapide, qui hic ipſe eſt, quem Plinius a re ipſa, ſeu vi corpora exedendi σαρκοφάγον vocat, loculos fieri ait, qui defunctorum carnes exedant. Plinius ipſe, lib. 2. ſect. 98. *At circa Aſſon Troadis lapis naſcitur, quo conſumuntur omnia corpora: ſarcophagus vocatur.* Theophr. lib. de igne, pag. 142. Albertus M. lib. 2. tract. 2. de mineral. cap. 17.

3. *Illata mortuis.*] Sic Reg. 2. Colb. 3. vetus Dalec. aliique: non, ut editi libri, *illata omnia.* Reculas ejuſcemodi, quibus vivi uſi fuerant, aut delectati, in eodem ſepulcro mortuis inferri ſolita, tralatitium eſt.

4. *Ejus generis.*] Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 4. Refert auctor libri de admir. Auſcult. Pergami ad metalla Crœſi fugiſſe quoſdam propter hoſtium metum: clauſis vero metallorum oſtiis ſuffocatos ibi eſſe, mox longo poſt tempore effoſſis puteis eorum oſſa lapidea reperta eſſe, vaſaque pariter, quibus uſi in latebris fuiſſent.

Sect. XXVIII. 1. *Chernites.*] Theophr. libro περὶ λίθων, pag. 2. Καὶ ὁ τῷ ἐλέφαντι ὅμοιος, χερνίτης καλούμενος, ἐν ᾧ φασὶ καὶ Δαρεῖον κεῖσθαι. Καὶ ὁ Πῶρος ὅμοιος τῷ χρώματι καὶ τῇ πυκνότητι τῷ Παρίῳ, τὴν δὲ κουφότητα μόνον ἔχων τοῦ πώρου. Quæ ſunt Plinianis verbis de chernite, poroque, plane ſimilia.

2. *Qui porus.*] Πῶρος. Suidas, Heſychius, aliique.

3. *Theophraſtus.*] Vide Notas & Emend. num. XIX.

4. *Aſſius.*] Redit ad Aſſium lapidem, a quo paulisper diſceſſerat, ut contrariam & in chernite & in poro vim aſſervandi corpora obiter indicaret: nunc ad Aſſii lapidis medicinas revertitur, quas in Indice hujus loci ita deſignat: *De ſarcophago, medicinæ X. De Chernite, de poro. De lapidibus oſſeis,* &c. Quo ex loco apparet non exiſtimaſſe Plinium a ſarcophago differre Aſſium lapidem, ut Salmaſius in Solin. pag. 1203. & Dalecampius, cenſuere.

5. *Podagras,* &c.] Dioſc. lib. 5. cap. 142. Celſus, lib. 4. cap. 24. *Lapis etiam, qui carnem exedit, quem σαρκοφάγον Græci vocant, exciſus ſic ut pedes capiat, demiſſos eos, cum dolent, retentoſque ibi, levare conſuevit: ex quo in Aſia lapidi Aſio gratia eſt.*

6. *In vaſe.*] Sic etiam MSS. omnes. Solium, loculum, πύελον Dioſcorides appellat, loc. cit. Salmaſius ἀεροβατεῖ,

crura vitientur. [a] [7] Ejusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. [8] Est autem similis pumici rufo. Admixtus æri Cyprio mammarum vitia emendat: [9] pici autem resinæve, strumas & panos discutit. [10] Prodest & phthisicis linctu. [11] Cum melle vetera hulcera ad cicatricem perducit: excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. [12] Repugnantia curationi, ac suppurata siccat. [13] Fit & cataplasma ex eo podagricis, mixto fabæ lomento.

CAP. XVIII. XXIX. [1] Idem Theophrastus & Mucianus esse aliquos lapides qui pariant, credunt. [2] Theophrastus auctor est & ebur fossile, candido & nigro colore inveniri, & ossa e terra nasci, invenirique lapides osseos. [b] Palmati circa Mundam in Hispania, ubi Cæsar Dictator [3] Pompeïum vicit, reperiuntur, idque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum auctoritas [c] venit in marmora, [4] sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit, quam in Italia. E diverso albos tornis duriores, quam Parios. Idem Lunensem silicem serra secari: [5] at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere. [6] Item molas versatiles Volsiniis inventas, aliquas & sponte motas invenimus in prodigiis.

XXX. [d] Nusquam hic utilior, quam in Italia, gignitur: lapisque, non saxum, est. In quibusdam vero provinciis omnino non invenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote lævigantur, ut procul intuentibus [1] ophitæ videri possint. Neque est alius firmior: quando & lapidis natura, ut lignum, similiter imbres Solesque aut hiemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui vetustate rubiginem trahant, coloremve candidum oleo mutent.

CAP. XIX. [2] Molarem quidam pyriten vocant, [3] quoniam sit plurimus ignis illi: [4] sed est alius etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ sunt circa Acarnaniam, [5] unum argenteo colore, alterum aureo. [6] Coquuntur varie ab aliis iterum tertioque in melle, donec consumatur liquor: ab aliis pruna prius, dein melle, & postea lavantur, ut æs. [7] Usus eorum in medicina, excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, duritias nimias mollire. Utuntur & crudis tusisque ad strumas atque furunculos. [8] Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos vivos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarii, qui clavo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ sulphure aut fungis aridis, vel foliis, dicto celerius [9] ignem trahunt.

INTERPRETATIO.

a *Ejusdem.*] Est ejusdem lapidis quod flos appelletur, nempe farina mollis, &c.

b *Palmati.*] Qui palmæ intus fracti effigiem referant.

c *Venit.*] Tantam habent *in ædificiis* auctoritatem, quantam ipsa marmora.

d *Nusquam hic.*] Nusquam lapis *molaris* utilior ... lapisque *sectilis* est, non saxi duritia.

NOTÆ.

cum *embasi ex eo cavatæ* legit.

7. *Ejusdem lapidis.*] Vide Notas & Emend. num. XX.

8. *Est autem similis.*] Flos ille lapidis Assii colore pumicem refert. Diosc. loc. cit.

9. *Pici autem*, &c.] Diosc. loc. cit.

10. *Prodest & phthisicis,* Diosc. loc. cit. Ἐκλειχόμενον δὲ τὸ ἄνθος μετὰ μέλιτος, φθισικοὺς ὠφελεῖ.

11. *Cum melle*, &c.] Diosc. loc. cit. Πληροῖ δὲ καὶ τὰ κοῖλα τῶν ἑλκῶν ... σὺν μέλιτι.

12. *Repugnantia.*] Vetera, & cicatrici repugnantia hulcera: τὰ παλαιὰ, καὶ δυσκατούλωτα ἕλκη, Diosc. loc. cit.

13. *Fit & .... podagricis.*] Sic Reg. 2. & alii, non *podagris*. Diosc. loc. cit. Καὶ ποδαγρικοῖς ἐν καταπλάσμασι μετὰ ἐρέγμου.

Sect. XXIX. 1. *Idem Theophrastus.*]. Adde Democritum apud Albertum M. lib. 1. Miner. tract. 1. cap. 4. E recentioribus Cardanum, & alios. Clarius vero Rueus, lib. 1. de gemmis, cap. 1. ubi relatum sibi ab integerrimæ fidei hominibus ait, duos sibi domi esse ex avita hereditate adamantes, qui alios subinde gignant, plane ut intuentes congenerem sibi prolem eniti illos putent: aëre fortassis circumfuso, vi quadam adamanti ei ingenita, in aquam primum transmutato, mox indurato in adamantem.

2. *Theophrastus auctor est.*] Vide Theophrastum, libro περὶ λίθων, pag. 8.

3. *Pompeïum.*] Cneïum Pompeii M. filium, ut diximus lib. 3. sect. 3.

4. *Sicut Tænarius.*] De Tænariis lapicidinis, vide Strabonem, lib. 8. pag. 367.

5. *At Tusculanum dissilire igni.*] Sic in igne crepitat, quem Galli *Ardoësam* appellant, parantque fere ad tegularum usum. Frequens in Aremoricis Britonibus, Andegavisque.

6. *Item molas versatiles.*] Quarum circumactu cultri, ac novaculæ acuuntur.

Sect. XXX. 1. *Ophitæ.*] Marmoris genus illud est, de quo superius, sect. XI.

2. *Molarem quidam.*] Plinii editores ab iis verbis novum caput auspicati, titulum præfixere, *De curalio vel pyrite*, quo fingi nihil absurdius potuit. Videre illi in quibusdam exemplaribus, extrita priore littera, *olarem quidam*, mox aliis permutatis, *curalium* ibi latere commenti sunt. Nihil habet ejusmodi germanus Plinii Index: *De molaribus lapidibus*; de quibus nempe dictum est proxime: *Pyrites, medicinæ ex eo*, &c.

3. *Quoniam sit.*] Πυρίτης λίθος appellatur lapis quilibet, ex quo ignis excutitur.

4. *Sed est alius.*] Dioscor. lib. 5. cap. 143. Πυρίτης εἶδός ἐστι λίθου, ἀφ' οὗ χαλκὸς μεταλλεύεται· ληπτέον μέντοι τὸν χαλκοειδῆ, &c. *Pyrites lapidis genus est, ex quo æs conflatur. Eligi debet æris similitudine*, &c.

5. *Unum argenteo.*] Aëtius, lib. 2. cap. 20. pag. 51. ex MS. Græco: Ὁ πυρίτης ὀνομαζόμενος, ἐοικὼς ἀργύρῳ τὴν χροιὰν, &c.

6. *Coquuntur varie.*] Hi cocturæ modi latius a Dioscoride exponuntur, lib. 5. cap. 143.

7. *Usus eorum.*] Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει κεκαυμένος καὶ ὠμὸς θερμαντικὴν τῶν ἐπισκοτούντων ταῖς ὄψεσι, διαφορητικήν τε καὶ πεπτικὴν σκληρωμάτων. *Vis est usti crudique excalfacere, abstergere, offusam oculis caliginem expurgare, duritias & discutere, & maturare.* In MSS. *Et duritias inius vertere.* Forte, *intus*. Theod. Priscianus, lib. 1. cap. 9. ubi de furunculis, strumis, duritiisque maturandis: *Hoc*, inquit, *lapis molaris* facit, *tusus & cribellatus, & resinæ commixtus.*

8. *Pyritarum*, &c.] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 4. Hoc pyritarum genus, seu igniariorum lapidum, *pierres à feu, pierres à fusil*, vulgus vocat. Vide Scaligerum, Exercit. 16. pag. 77.

9. *Ignem trahunt.*] Sic MSS. non *ignem præbent*, ut editi. Ignem trahere, scite dicitur, pro excipere, concipere. Sic lib. 12. sect. 14. *juniperi baccæ* piperis *vim mire trahere* ac transferre in se dicuntur. Libro 7. sect. 15. *Dentes candorem trahunt.* Libro 12. sect. 27. *celeriter situm trahens*, hoc est, contrahens. Et libro 14. sect. 27. *vinum odorem trahit.* Iterumque sect. 19. num. 5. *Mira vitium natura, saporem alienum in se trahendi.* Plura vide in Indice.

XXXI. [1] Ostracitæ similitudinem testæ habent. Usus eorum pro pumice ad lævigandam cutem. [2] Poti sanguinem sistunt: [3] & illiti cum melle hulcera, doloresque mammarum sanant. [4] Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. [5] Hic veneficiis resistit omnibus, privatim Magorum.

XXXII. [1] Geoden ex argumento appellant, quoniam complexus est terram, oculorum medicamentis utilissimum: item mammarum ac testium vitiis.

XXXIII. [1] Melitites lapis succum remittit dulcem mellitumque. Tusus & ceræ mixtus, eruptionibus pituitæ, maculisque corporis medetur, & faucium exhulcerationi. Epinyctidas tollit, & vulvarum dolores impositus velleri.

XXXIV. [1] Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. [2] Aïunt & in Leucolla expelli mari, atque [3] intra XII. stadia colligi. [4] Niger est, planus, pumicosus, non multum a ligno differens, levis, fragilis: odore, si teratur, gravis. [5] Fictilia ex eo inscripta non delentur. [6] Cum uritur, odorem sulphureum reddit. [7] Mirumque, accenditur aqua, oleo restinguitur. [8] Fugat serpentes ita, [9] recreatque vulvæ strangulationes. Deprehendit [10] sonticum morbum, [11] & virginitatem, suffitus. Idem ex vino decoctus, [12] dentibus medetur, [13] strumisque ceræ permixtus. Hoc dicuntur uti Magi in ea, quam vocant [14] axinomantiam: [15] & peruri negant, si eventurum sit, quod aliquis optet.

XXXV. [1] Spongiæ lapides inveniuntur in spongiis, & sunt nativi. [2] Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicæ medentur: calculos rumpunt in vino poti.

XXXVI. [1] Phrygius lapis gentis nomen habet. [2] Est autem gleba pumicosa. [3] Uritur ante vino perfusus, flaturque follibus, donec rubescat, ac rursus dulci vino extinguitur, & hoc ternis vicibus: [4] tingendis vestibus tantum utilis.

XXXVII. Schistos & hæmatites [1] cognationem habent. Hæmatites invenitur in me- CAP. XX.

NOTÆ.

Sect. XXXI. *Ostracitæ.*] Totidem verbis Dioscor. lib. 5. cap. 165. *Λίθος ὀστρακίτης ὅμοιός ἐστιν ὀστράκῳ, πλακώδης καὶ εὔσχιστος, ᾧ χρῶνται ἀντὶ κισσήρεως πρὸς τριχῶν ἄρσιν αἱ γυναῖκες. Ostracites testæ similitudinem habet, crustosus, & in laminas fissilis, quo mulieres ad pilos amovendos pro pumice utuntur.* Ὄστρακον Græcis testa dicitur.

2. *Poti sanguinem.*] Potu eo sisti menses feminarum ait Diosc. loc. cit.

3. *Et illiti*, &c.] Totidem verbis Diosc. loc. cit.

4. *Amiantus.*] Diosc. l. 5. c. 158. Ἀμίαντος λίθος γεννᾶται μὲν ἐν Κύπρῳ, στυπτηρίᾳ σχιστῇ ἐοικώς· ὃν ἐργαζόμενοι ὑφάσματα ποιοῦσιν ἐξ αὐτοῦ ὄντος ἱμαντώδους πρὸς θέαν· ἃ βληθέντα εἰς πῦρ, φλογοῦνται μὲν, λαμπρότερα δὲ ἐξέρχονται, μὴ κατακαιόμενα. *Amiantus lapis in Cypro nascitur, scissili alumini similis, e quo elaborato, utpote flexili, telas spectaculi gratia texunt: quæ ignibus injectæ ardent quidem, sed flammis invictæ splendidiores exeunt.* Et hinc effecta quondam ellychnia crediderim, quæ nihil igne deperderent. Anastasius, in S. Silvestro, pag. 19. *Ubi candela est,... nixum vero ex stupa amianti*: Lege, *myxum vero ex stupa amianti.* Rob. Constantinus, verbo Στυπτηρία, putat esse alumen plumosum officinarum. *Alun de plume.*

5. *Hic veneficiis.*] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 4.

Sect. XXXII. 1. *Geoden.*] Habet is ex re ipsa nomen, nempe ex terra, Græci γῆν vocant, quam intra se complectitur. Diosc. lib. 5. cap. 169. Λίθος γεώδης στύφει, ξηραίνει, ἀποκαθαίρει τὰ ἐπισκοτοῦντα τοῖς ὀφθαλμοῖς. καταχρισθεῖσα δὲ μεθ' ὕδατος, μαστῶν καὶ ὄρχεων παύει φλεγμονάς. Hujus icones varias exhibet Aldrovandus, lib. 4. de metal. cap. 5. pag. 591.

Sect. XXXIII. 1. *Melitites.*] Μελιτίτης λίθος, Diosc. lib. 5. cap. 151. Locum hunc Isidorus exscripsit, lib. 16. Orig. cap. 4. Sed apud eum mendose *melantes* pro *melitites.*

Sect. XXXIV. 1. *Gagates lapis.*] Nomen habet a Gage urbe Lyciæ, de qua lib. 5. sect. 28. & ab amne præterfluente. Dioscor. lib. 5. cap. 149. Καλεῖται δὲ ὁ τόπος καὶ ὁ ποταμὸς Γάγας, παρ' οὗ τῷ στόματι εὑρίσκονται οὗτοι οἱ λίθοι. *Vocatur autem Gagas & locus & amnis, ad cujus ostium id genus lapidum invenitur.* Ambram nigram esse censet Aldrovandus, l. 3. de metall. c. 19. p. 418. Cardanum, & alios secutus. Paleas eo attrahi auctor est Marbod. c. 29. libro de lapid. pret.

Vicinas paleas trahit attritu calefactus.

Sic & Albertus M. lib. 2. de miner. tract. 2. c. 7. de gagate: *Confricatum autem trahit paleas, & incensum ardet sicut thus.*

2. *Aiunt & in Leucolla.*] Promontorium id, oppidumque Pamphyliæ, de quo lib. 5. sect. 26.

3. *Intra XII. stadia.*] M. D. pass.

4. *Niger est*, &c.] Diosc. loc. cit. Μέλας δὲ κρεῖσσον ὑπάρχει καὶ αὐχμηρὸς, ἔτι δὲ πλακώδης καὶ κοῦφος ἄγαν. *Est autem niger plerumque, & squalidus, prætereaque crustosus, & perquam levis.*

5. *Fictilia*, &c.] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 4.

9. *Cum uritur.*] Diosc. loc. cit. odorem bituminis accenso eo reddi ait. Sulphureum, auctor libri de simp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 993.

7. *Mirumque.*] Solinus, cap. 22. pag. 43. Isidorus, loc. cit. Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 29. de gagate:

Ardet aqua lotus, restinguitur unctus olivo:
Per suffumigium mulieri menstrua reddit.
Accensus prodit fumi nidore caducos, &c.

8. *Fugat serpentes ita.*] Hoc est, cum uritur, nidore suo. Isidorus, loc. cit. & Diosc. lib. 5. cap. 146. Item auctor Kiranidum, lib. 2. pag. 75. Nicander, in Theriac. pag. 3. Vide & ejus Scholiasten, pag. 7.

9. *Recreatque vulvæ.*] Diosc. lib. 5. cap. 146.

10. *Sonticum.*] Hoc est, epilepticum, seu comitialem. Nam suffitu prodit eos qui sunt ei morbo obnoxii: statim enim correpti eo cadunt: Diosc. loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ ἐπιληπτικῶν ἔλεγχος ὑποθυμιαθεὶς, &c. Aëtius item, lib. 2. cap. 34. pag. 53. Isidorus, loc. cit. Apuleius, in Apologia. Theodorus Priscianus, lib. 2. *Latente epilepticos, gagatis lapidis admotum fumigium, semper repentinis casibus publicavit.*

11. *Et virginitatem.*] Isidorus, loc. cit. Albertus M. lib. 2. de mineral. tract. 2. cap. 7. pag. 231. de Gagate: *Aïunt autem de expertis esse, quod si colatura, & ejus lotura cum rasura detur virgini, bibita retinebit eam, quod non minget. Si autem non est virgo, statim minget: & sic debet probari an sit virgo.* Hoc ipsum recentiores de ambra nigra prædicant.

12. *Dentibus medetur.*] *Fluidos firmat dentes, ut aiunt*, inquit Albertus, loc. cit. Marbod. item, loc. cit.

Et *dilutus aqua dentes firmat labefactos.*

13. *Strumisque.*] Aëtius, loc. cit.

14. *Axinomantiam,*] Sic libri omnes etiam MSS. Ἀξινομαντεία divinatio est, quæ fit securibus, ut dictum est lib. 30. sect. 5. Salmasius in Solin. pag. 252. inauditum Magis divinationis genus comminiscitur, quod in hunc Plinii locum obtrudat, spreta lectione vetere, καυσιμομαντείαν.

15. *Et peruri negant.*] Alio scilicet a superiore illo divinationis genere, quocumque id demum nomine appellari oporteat.

Sect. XXXV. 1. *Spongiæ.*] Diosc. lib. 5. cap. 53. Λίθοι οἱ ἐν τοῖς σπόγγοις εὑρισκόμενοι, σὺν οἴνῳ ποθέντες, τοὺς ἐν κύστει λίθους θρύπτουσιν.

2. *Quidam eos tecolithos.*] Τηκολίθους, quod lapides in vesica rumpunt, & atterunt, ut ex Diosc. diximus. Galenus, lib. 9. de fac. simpl. med. pag. 258. non vesicæ, sed renum calculos rumpi eo ait.

Sect. XXXVI. 1. *Phrygius lapis.*] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 4. *Phrygius lapis ex loco traxit vocabulum: nascitur enim in Phrygia*, &c. Et in Cappadocia nasci tradit Dioscor. lib. 5. cap. 41.

2. *Est autem gleba pumicosa.*] Pumicum instar, modice ponderosus, corporis compage minime solida, μέσως βαρὺς, οὐκ εὔτονος τῇ συγκρίσει τοῦ σώματος. Diosc. loc. cit.

3. *Uritur*, &c.] Totidem verbis hæc Dioscor. & Isidorus, locis cit.

4. *Tingendis vestibus.*] Diosc. loc. cit. Λίθος Φρύγιος, ᾧ οἱ βαφεῖς ἐν Φρυγίᾳ χρῶνται. *Phrygius lapis, quo infectores in Phrygia utuntur.* Sed & ad alios usus Græci medici lapidem eum adsciscunt: Diosc. loc. cit. Galenus, lib. 9. de fac. simp. med. pag. 256. & alii.

Sect. XXXVII. 1. *Cognationem habent.*] Quare & hæma-

tallis: [2] Ustus minii colorem imitatur. [3] Uritur ut Phrygius, sed non restinguitur vino. Adulteratum schisto hæmatiten discernunt venæ rubentes, & friabilis natura. [4] Oculis cruore suffusis mire convenit. [5] Sistit profluvium mulierum potus. [6] Bibunt eum & qui sanguinem rejecerunt, cum succo Punici mali. [7] Et in vesicæ vitiis efficax. [8] Bibitur & in vino contra serpentium ictus. [9] Infirmior ad omnia hæc eadem est, quem schiston appellant. [10] Sed in iis commodior croco similis, peculiarius splendet. [11] Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri: procidentesque oculos præclare cohibet. Hæc est sententia eorum, qui nuperrime scripsere.

XXXVIII. Sotacus e vetustissimis auctoribus quinque genera hæmatitarum tradit, [1] præter magnetem. Principatum dat ex iis Æthiopico, oculorum medicamentis utilissimo, & iis [2] quæ panchresta appellant: item ambustis. [3] Alterum androdamanta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritia insignem, [4] & inde nomen traxisse, præcipueque in Africa repertum. [5] Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum ejus esse [6] in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum sanguineum, & esse ad jocineris vitia præcipui remedii. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum [7] ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis [8] elatiten vocari, quamdiu crudus sit: coctum vero miltiten, utilem ambustis, ad omnia [9] utiliorem rubrica. Quinti generis schiston, hæmorroïdas reprimentem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere a jejunis sumendos, ad vitia sanguinis. Idem auctor, schiston alterius generis [10] quam hæmatiten tradit, quem vocant [11] anthraciten. Nasci in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit [a] ab radice, nigrum colorem: ab altera, croci. Ipsum utilem esse oculorum medicamentis.

Cap. XXI. XXXIX. [1] Aëtitæ lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Repeiuntur in nidis aquilarum, sicut in decimo volumine diximus. Aïunt binos inveniri, marem & feminam. Nec sine iis parere, [3] quas diximus, aquilas: [4] & ideo binos tantum. [5] Genera eorum quatuor. In Africa nascentem pusillum ac mollem, intra se & velut in alvo habentem argillam suavem, candidam: ipsum friabilem, quem feminei sexus putant. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallæ similem, aut subrutilum, in alvo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro invenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atque dilatatus: ceteris enim globosa facies. Habet in alvo arenam jucundam & lapillos: ipse tam mollis, ut etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens juxta Leucadem, [6] ubi est mons Taphius, qui locatus est dextra na-

Interpretatio.

a *Ab radice.*] Ab humo cui lapis hæret.

Notæ.

tites schisto adulteratnr. Diosc. lib. 5. pag. 144. moxque ipse Plinius. A colore sanguineo, quem reddit is cum teritur, nomen accepit, teste Aëtio, lib. 2. cap. 13. pag. 50. Nec schiston recentiorum ulli, nec hæmatiten norunt.

2. *Vstus minii.*] Diosc. loc. cit. ἢ κινναβάρεως.

3. *Vritur*, &c.] Diosc. loc. cit.

4. *Oculis.*] Diosc. loc. cit. totidem verbis: Galenus, lib. 9. de fac. simpl. med. pag. 254. & 255. & Marbod. lib. 1. de lap. pret. cap. 36. de hæmatite.

5. *Sistit.*] Diosc. & Marbod. locis cit.

6. *Bibunt eum.*] Dioscor. & Galenus, locis cit. & Marbodæus:

Ejus ramentis si glarea mixta sit ovi,
Succo dilutus quem Punica mala remittunt,
Vel resolutus aqua: juvat hos qui sanguinis ore
Grumos emittunt, &c.

7. *Et in vesicæ.*] Diosc. & Marbod. locis cit.

8. *Bibitur &c.*] Marbodeus:

Vino dilutus veteri, bibitusque frequenter
Serpentis morsus, vel quod fit ab aspide vulnus,
Egregie curat.

9. *Infirmior.*] Totidem verbis Diosc. lib. 5. cap. 145. & Aëtius, lib. 2. cap. 14. pag. 50. Galenus item, loc. cit.

10. *Sed in iis.*] Sed e schistis lapidibus, inquit, ille probatior multo est, qui croci colotem æmulatur. Diosc. loc. cit. Σχιστὸς ὁ λίθος.... ἄριστος εἶναι δοκεῖ ὁ παρακροκίζων τῇ χρόᾳ, &c. Idemque commodior, mitior, in usu jucundior, πρᾳότερος, inquit Galenus, loc. cit. pag. 255.

11. *Proficit.*] Diosc. loc. cit.

Sect. XXXVIII. 1. *Præter magnetem.*] Præter id magnetis genus, quod hæmatiten pariter appellari superius dictum est, sect. 25.

2. *Quæ panchresta.*] Πάγχρηστα, perbenigna, prorsus utilia.

3. *Alterum androdamanta.*] Locum hunc plane ad verbum exscripsit Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 4.

4. *Et inde nomen.*] Quod hominum conatus in frangendo domet, ἀνδροδάμας.

5. *Trahere autem in se.*] Ut ferrum a magnete trahitur. Isidorus, loc. cit.

6. *In cote ex basanite.*] Qui lapis nullum ex se succum aut colorem remittit. Pro cote mortarium dicere Plinium debuisse, contendit Salmasius in Solin. pag. 1333. Frustra: tum quod ex attrito ad cotem lapide haud secus reddi succus intelligatur, quam ex eodem, si teratur in mortariis: tum quod ipsa mortaria cotes appellari recte possint, quod ex cote fiunt. Unde lib. 37. sect. 54. num. 1. de achate: *Medici coticulas inde faciunt.*

7. *Ad cotem aquariam.*] Quæ aqua aspergitur.

8. *Elatiten.*] Qui colorem habet ἐλάτης, hoc est, abietis: ut miltites, μίλτου, hoc est, rubricæ.

9. *Vtiliorem rubrica.*] Cujus vires in medicina superius proditæ, lib. 35. sect. 14.

10. *Quam hæmatiten.*] Supra dictum sect. 37. nam & ipse suo modo σχιστὸς, scissilis est, quod per venarum longiusculos ductus diffringitur. Diosc. lib. 5. cap. 144.

11. *Anthraciten.*] Qui carbonum ἀνθράκων colorem imitatur.

Sect. XXXIX. 1. *Aëtitæ.*] Totidem verbis hæc Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 4. Nomen habet ab ἀετοῖς, hoc est, ab aquilis, quarum in nido reperitur.

2. *Sicut in decimo.*] Libro 10. sect. 4.

3. *Quas diximus.*] Loco proxime citato, his verbis: *Tribus primis, & quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis aëtites*, &c. Vide Philostr. lib. 2. de vita Apollonii, cap. 7. pag. 74.

4. *Et ideo binos tantum.*] Libro 10. sect. 4. *Excludunt pullos binos: visi sunt & tres aliquando.*

5. *Genera eorum quatuor.*] Duo priora Isidorus agnoscit, lib. 16. Orig. cap. 4.

6. *Vbi est mons.*] Taphiassus collis, de quo diximus in Geographicis, lib 4. sect. 3. Hunc locum ex fide codicis Colb. 3. repræsentamus: cum libri hactenus editi insulse hnnc locum ita referant: *juxta Leucadem, in Taphiusa, qui locus est dextra navigantibus ex hac ad Leucadem.*

vigantibus ad Leucadem. Invenitur in fluminibus candidus & rotundus. Huic est in alvo lapis, qui vocatur [7] callimus, nec quidquam tenerius. [8] Aëtitæ omnes gravidis adalligati mulieribus, vel quadrupedibus, in pelliculis sacrificatorum animalium, [9] continent partus, [10] non nisi parturiant removendi: alioqui [11] vulvæ excidium fit. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt.

XL. [1] Est lapis Samius in eadem insula, [2] ubi terram laudavimus, poliendo auro utilis. [3] Utilis & in medicina oculorum hulceribus cum lacte; [4] quo supra dictum est modo contra veteres lacrymationes. [5] Prodest & contra vitia stomachi potus: [6] vertigines sedat: mentes commotas restituit. Quidam & morbis comitialibus utiliter dari putant, & ad urinæ difficultates. Acopis etiam miscetur, [7] Probatur gravitate & candore. [8] Vulvas & partus contineri adalligato eo tradunt.

XLI. [1] Arabus lapis ebori similis, dentifriciis accommodatur crematus. Privatim hæmorrhoïdas sanat [2] cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis.

XLII. Non prætermittenda est & pumicum natura. Appellantur quidem ita & erosa saxa, in ædificiis, [1] quæ musea vocant, dependentia, ad imaginem specus arte reddendam: sed & ii pumices, qui sunt [2] in usu corporum lævigandorum feminis, jam quidem & viris, atque [3] (ut ait Catullus) libris, laudatissimi sunt [4] in Melo, Nisyro, & Æoliis insulis. Probatio in candore minimoque pondere, & ut quam maxime spongiosi aridique sint, ac teri faciles, nec arenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, [6] tertia ustione, ita ut torreantur carbone puro, ac toties vino restinguantur albo. Lavantur deinde, [7] ut cadmia, & siccati conduntur, quam minime uliginoso loco. [8] Usus farinæ ejus oculorum maxime medicamentis: hulcera purgat eorum leniter, expletque cicatrices, & emendat. [9] Quidam tertia ustione refrigeratos potius quam restinctos, terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorumque hulceribus. [10] Utilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus auctor est, potores in certamine bibendi præsumere farinam eam: sed nisi immenso potu impleantur, periclitari: tantamque refrigerandi naturam esse, ut musta fervere desinant pumice addito.

NOTÆ.

7. *Callimus.*] Κάλλιμος *pulcherrimus*, a nomine κάλλος. Ita Reg. 2. probatioresque codices. Tamen in Colb. 3. *calainus*: sed, ut remur, mendose: quanquam lectionem eam avide Salmasius arripit, in Solin. pag. 713.

8. *Aëtitæ omnes.*] Aëtius, lib. 2. cap. 32. pag. 54. post Diosc. lib. 5. cap. 161.

9. *Continent partus.*] Solini paraphrasis, cap. 37. pag. 67. *Spem uteri defendit a fluxibus abortivis.*

10. *Nonnisi parturiant.*] Nonnisi cum parturiunt removendi: tum vero maxime auferendi, alioqui vulva corrumpitur, retento diutius partu.

11. *Vulvæ excidium fit.*] Ita Reg. 2. non ut vulgo, *vulvæ excidunt*, quanquam ita Isidorus lib. 16. Orig. 4. aliudque vulvæ vitium, quam procidentiam ejusdem, esse hoc intelligimus: cum & contineri partus adalligato lapide proxime dictum sit, tantaque vis in continendo statim significetur, ut nisi parturientibus auferatur, omnino non pariant. Qui hunc locum ante nos intelligeret, ut alia plurima, vidimus neminem: qui trajectione, aut simili vitio laborare dicerent, sed desperatione ad id adacti, complures. Res tamen ita se habere, comprobatamque multis recentiorum medicorum experimentis hanc lapidis aëtitæ vim, discere ex Schenkio possis, libr 4. Observ. Medic. pag. 647.

Sect. XL. 1. *Est & lapis Samius.*] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 4. Diosc. lib. 5. cap. 173. Εὑρίσκεται δέ τις ἐν τῇ Σαμίᾳ γῇ λίθος, ᾧ οἱ χρυσοχόοι χρῶνται πρὸς τὸ λεαίνειν καὶ στιλβοῦν.

2. *Ubi terram laudavimus.*] Libro 35. sect. 53.

3. *Utilis*, &c.] Diosc. loc. cit.

4. *Quo supra dictum est modo.*] Hoc est, cum lacte muliebri: ut de schisto proxime dictum est, sect. 37. *Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri.*

5. *Prodest & contra.*] Diosc. loc. cit.

6. *Vertigines*, &c.] Dioscorides hæc paulo obscurius, loc. cit. cum ait hanc inesse vim Samio lapidi, ut instrumenta sensuum adjuvet, & ab injuria vindicet.

7. *Probatur gravitate*, &c.] Diosc. loc. cit. Διαφέρει δὲ ὁ λευκὸς, καὶ στιβαρός.

8. *Vulvas*, &c.] Diosc. loc. cit. Δοκεῖ δὲ καὶ ὠκυτόκιον εἶναι καὶ φυλακτήριον τῶν συνειληφυιῶν, περιαπτόμενος. *Creditur & adalligatus accelerare partus, & conceptus feminarum custodire.*

Sect. XLI. 1. *Arabus lapis.*] Sic MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice, Arabium Galenus vocat, lib. 9. de fac. simp. med. pag. 257. Ὅ γε μὴν Ἀράβιος καλούμενος λίθος, ἐοικὼς ἐλέφαντι, ξηραντικῆς καὶ ῥυπτικῆς ἐστι δυνάμεως. Diosc. lib. 5. pag. 149. Ἀραβικόν. Isidorus item, lib. 16. cap 4. Arabum pro Arabico antiqui dixere: Ovidius, in epist. Sapphûs, vers. 76.

Non Arabo noster rore capillus olet:

Hoc est, myrrha Arabica. Quæ porro de viribus Arabi lapidis produntur a Plinio, hæc verbis fere totidem Diosc. loc. cit. Qui porro sit lapis Arabicus, non satis constat.

2. *Cum lanugine.*] Hoc est, ut alibi dixit, cum linteolis concerptis. *Charpie.*

Sect. XLII. 1. *Quæ musea vocant.*] Μουσεῖα, hoc est, diversoria eruditorum. Plinius junior, lib. 1. Epist. 9. *O mare! ô litus! verumque secretumque μουσεῖον, quam multa invenitis? quam multa dictatis?* Aliud longe est, quod Mosaïcum opus appellamus, de quo nos alibi dicturi sumus: etsi placuisse aliter intelligo viris eruditis.

2. *In usu corporum.*] Pullulantem in corporibus pubertatem pumicibus eradebant. Martialis, lib. 14. Epigr. 205.

Sit nobis ætate puer, non pumice, lævis.

Hinc apud Plinium juniorem, lib. 2. ep. XI. *Homo comptus, & pumicatus.* Nam eo mollitiei, non dicam elegantiæ, devoluti erant, ut & manus, & alias corporis partes pumice sibi lævigarent. Ovidius:

Sed tibi nec ferro placeat torquere capillos,
Nec tua mordaci pumice crura teras.

Martialis, lib. 5. Epigr. 42.

Et pumicata pauperes manu monstras.

3. *Ut ait Catullus.*] Epigr. 1.

Quoi domo lepidum novum libellum,
Arida modo pumice expolitum?

Quem in locum Muretus: *Pellibus*, inquit, *ut nunc fit, libri etiam olim integebantur: eæque pumice poliri ac lævigari solebant.* Lepide Martialis, de bibliopola, apud quem libri ejus prostabant venales, lib. 1. Epigr. 118.

De primo dabit alterove nido
Rasum pumice, purpuraque cultum
Denariis tibi quinque Martialem.

4. *In Melo, Nisyro.*] Vide Notas & Emend. num. XXI.

5. *Probatio*, &c.] Totidem verbis Diosc. lib. 5. cap. 125. & Oribasius, lib. 13. pag. 228.

6. *Tertia ustione.*] Post tertiam ustionem. Diosc. & Oribas. locis cit.

7. *Ut cadmia.*] De cujus lotione dictum est, lib. 34. sect. 22.

8. *Usus farinæ*, &c.] Pumicis in tenuissimam farinam triti. Adhibetur a Dioscor. ad purganda ea quæ pupillis offundunt caliginem: & ad explenda hulcera, perducendaque ad cicatricem.

9. *Quidam .... refrigeratos.*] Per se scilicet ac sponte refrigeratos potius, quam vino restinctos. In horum est numero Dioscorides, loc. cit. & qui Dioscoridem fere sequitur, Oribasius.

10. *Utilissima.*] E farina pumicis. Κόσμησις σμηκτικὴ ὀδόντων λεία. Diosc. loc. cit.

11. *Tantamque.*] Hoc pariter Diosc. loc. cit. totidem ver-

Cap. XXII. XLIII. Auctoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, [1] nec medicinalium tantum, [2] aut ad pigmenta pertinentium. [3] Etesium lapidem in iis prætulere ceteris: mox & Thebaïcum, quem [4] pyropœcilon appellavimus: [5] aliqui psaronium vocant. Tertium [6] ex chalazio chrysiten. Medici autem & basaniten. Hic enim lapis [a] nihil ex sese remittit. Ii autem lapides qui succum reddunt, oculorum medicamentis utiles existimantur: ideoque Æthiopici maxime ad ea probantur. Tænarium vero lapidem [7] & Pœnicum, & hæmatiten iis medicamentis prodesse tradunt, quæ ex croco componantur: [8] ex alio Tænario, qui niger est, & ex Pario lapide, non æque medicis utilem: potiorem ex alabastrite Ægyptio, vel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis, ex quo vasa etiam & cados faciunt.

XLIV. [1] In Siphno lapis est, qui cavatur tornaturque in vasa coquendis cibis utilia, vel ad esculentorum usus: quod in Comensi Italiæ lapide viridi accidere scimus. [2] Sed in Siphnio singulare, quod excalfactus oleo nigrescit, durescitque, natura mollissimus. Tanta qualitatum differentia est. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua sunt exempla. [3] In Belgica provincia candidum lapidem serra, qua lignum, faciliusqne etiam, secant, ad tegularum & imbricum vicem: vel si libeat, ad quæ vocant [4] pavonacea tegendi genera: & hi quidem sectiles sunt.

XLV. [1] Specularis vero (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. [2] Hispania hunc olim citerior tantum dabat, nec tota, sed intra centum millia passuum circa Segobricam urbem: jam & Cypros, [3] & Cappadocia, & Sicilia, & nuper inventum Africa: postferendos omnes tamen Hispaniæ, [4] & Cappadociæ, mollissimis & amplissimæ magnitudinis, sed obscuris. [5] Sunt & in Bononiensi Italiæ parte breves, maculosi, complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis, qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon & saxo inclusus sub terra invenitur, extrahiturque, aut exciditur. Sed majori parte fossili natura, [b] absolutus segmenti modo, numquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumant crystalli modo glaciari. Et in lapidem concrescere manifesto apparet, quod cum feræ decidêre in puteos tales, medullæ in ossibus earum post unam hiemem in eamdem lapidis naturam figurantur. Invenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cum sit mollitia nota, perpetiendi Soles rigoresque: nec senescit, si modo injuriâ non arsit; cum hoc etiam in cæmentis multorum generum accidat. Invenere & alium usum in ramentis quoque, Circum maximum ludis Circensibus sternendi, ut sit in commendatione candor.

XLVI. Nerone Principe [1] in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fulvæ inciderant venæ, [2] ex argumento phengites

Interpretatio.

a *Nihil.*] Nullum succum ex se se remittit, *cum teritur.*

b *Absolutus.*] A saxo terraque *tenui vena seu rima* divisus, & tamquam resectus.

Notæ.

bis ex Theophrasto, cujus in historiæ plantarum libro nono, cap. 18. hæc produntur.

Sect. XLIII. 1. *Nec medicinalium.*] In quibus medicamenta pistillo teruntur.

2. *Aut ad pigmenta.*] Ad colores terendos. Ζωγράφων θυίαι.

3. *Etesium.*] Ἐτήσιον. Vide Notas & Emendationes, num. XXII.

4. *Pyropœcilon appellavimus.*] Sic MSS. recte, non *pyrrhopœcilon.* Egimus de ea voce cum Plinio, sect. 13.

5. *Aliqui psaronium.*] Ψαρώνιον, hoc est, variegati coloris, a ψαρός. Hesychius: ψαροὶ, ποικίλοι, εἶδος χρώματος. ψάρον, ποικίλον, σποδοειδές.

6. *Ex chalazio chrysiten.*] Qui grandinum colorem imitatur aureis intervenientibus punctis. In indice similiter, *Etesius lapis, Thebaïcus, Chalazius.* Χάλαζα grandinem, χρυσός aurum sonat.

7. *Et Pœnicum.*] Punicum, Carthaginiensem.

8. *Ex alio Tænario.*] Succum subintellige, ex alio Tænario lapide, qui niger est.

Sect. XLIV. 1. *In Siphno.*] Σίφνιον ποτήριον Stephano, verbo Σίφνος.

2. *Sed in Siphnio.*] Isidorus totidem verbis, lib. 16. Orig. cap. 4. Plinium secutus. Theophrastus, libro περὶ λίθων, pag. 9.

3. *In Belgica, ... candidum lapidem.*] In Picardia *Pierre franche* vulgus appellat.

4 *Pavonacea.*] Tecta scilicet e lapide fissili, in squamam secto & composito, in pavonum caudæ similitudinem picto: quem morem & in viridi lapide, qui sectilis est, (ardoësam vocant, de qua nos egimus lib. 16. sect. 15.) observant etiam nostrates. Pannum pavonatilem dixit ætas sequior, pro variegato in pavonum caudæ speciem. Vide D. Du-Cange, in Glossario.

Sect. XLV. 1. *Specularis vero.*] Nomen hic lapis invenit a natura tralucente. Quadræ ex eo fiebant, sive orbes, fenestris inserti, ad immittendam lucem, ad ventos excludendos, ad vicem & usum vitreorum. Nunc sit-ne in notitia, nescio: in usu certe non est: at olim in frequenti, qui Augusti fere temporibus cœpit. Seneca, epist. 60. *Quædam nostra demum prodiisse memoria scimus, ut specularium usum perlucente testa clarum transmittente lumen.* Λίθος σπεκλάριος a Basilio dicitur, homil. 3. in Hex. pag. 34. Vide Licetum, lib. 1. de quæsitis per epist. pag. 117. Adi, si lubet, & Matthæum Silvaticum, cap. 479.

2. *Hispania.*] Hæc pariter Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 4.

3. *Et Cappadocia.*] De speculari lapide Cappadocico, vide Strabonem, lib. 12. pag. 540.

4. *Et Cappadociæ.*] Subintellige, lapidibus. Locum hunc uti edidimus, sic typi omnes, manuscriptique probatissimi repræsentant, Reg. 2. & alii. In quibusdam tamen, sed sane mendose, legas: *Præferendum tamen omnibus Hispania .... sed obscurum.* Qua, quæso, dote specularis lapis commendari possit, si sit obscurus, nec idem tamen mollis aut amplus?

5. *Sunt & in Bononiensi.*] Hunc esse quem Talcum appellant, credimus.

Sect. XLVI. 1. *In Cappadocia repertus est.*] Isidorus lib. 16. Orig. cap. 4.

2. *Ex argumento phengites.*] Ex re ipsa. Nam φέγγος splendorem sonat. Meminit hujus lapidis Tranquillus in Domitiano, cap. 14. his nempe verbis: *Tempore quoque suspecti periculi appropinquante, solicitior in dies, porticuum, in quibus spa-*

appellatus,

appellatus. [3] Hoc construxerat ædem Fortunæ, [4] quam Seïam appellant, [5] a Servio rege sacratam, [6] aurea domo complexus. [7] Quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, [8] alio quam specularium modo, tamquam inclusa luce, non transmissa. In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo utuntur pro specularibus, Juba auctor est.

XLVII. Nunc ad operarios lapides transisse conveniat, primumque cotes ferro acuendo. Multa earum genera: [1] Creticæ diu maximam laudem habuere: secundam Laconicæ ex Taygeto monte, utræque oleo indigentes. [2] Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit: mox Armeniacæ, [3] de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent, ex aqua [4] Arsinoëticæ. Repertæ sunt & in Italia aqua [a] trahentes aciem acerrimo effectu. Necnon & trans Alpes, quas [6] passernices vocant. [b] Quarta ratio est saliva hominis proficientium, in tonstrinarum officinis, inutilis fragili mollitia. [7] Flaminitanæ ex Hispania citeriore in eo genere præcipuæ.

XLVIII. [1] E reliqua multitudine lapidum, tofus ædificiis inutilis est [c] mortalitate mollitiæ. Quædam tamen loca non alium habent, sicut Carthago in Africa. Exercetur halitu maris, fricatur vento, [2] & verberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorii calce roditur. Sciteque dictum est, ad tecta eos pice, ad vinum calce uti, quoniam [3] sic musta condiunt. [4] Alia mollitia circa Romam Fidenati, & Albano. In Liguria quoque, [5] Umbria, & Venetia, albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, [d] laborem quoque tolerant, [6] sub tecto dumtaxat. Aspergine & gelu pruinisque rumpuntur in testas: nec contra humores & auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, [e] [7] vapore dissiliunt.

XLIX. Nigri silices optimi: quibusdam in locis & rubentes. [1] Nonnusquam vero & albi, sicut in Tarquiniensi [2] Anicianis lapicidinis circa lacum [3] Volsiniensem. Et in Sta-

INTERPRETATIO.

a *Trahentes.*] Acutam reddentes aciem cultrorum, ut quam acerrime postea secent.

b *Quarta.*] Quartum obtinent locum eæ cotes quæ saliva asperguntur, & molliores fiunt.

c *Mortalitate.*] Ob mollitiem minime durabilis.

d *Laborem.*] Onera tectorum.

e *Vapore.*] Calore.

NOTÆ.

tiari consueverat, parietes phengite lapide distinxit, e cujus splendore per imagines quidquid a tergo fieret, provideret.

3. *Hoc construxerat.*] Nero scilicet, quo Principe is inventus est lapis, quique aurea sua domo hanc ædem complexus dicitur, quando & hoc lapide ædem construxit.

4. *Quam Seïam.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Gruteri inscriptio, pag. 79. SIEIAE FORTVNAE, mendose, credo, pro *Seïæ.* Seïam Deam a ferendo dictam vidimus supra, lib. 18. sect. 2.

5. *A Servio Rege.*] De hac æde Fortunæ a Servio Tullio dedicatam, Livius sub finem libri 10. pag. 187. Fortunæ brevi sacratam ait Plutarchus, in quæst. Rom. pag. 281. Διὰ τί Μικρᾶς Τύχης ἱερὸν ἱδρύσατο Σερούϊος Τύλλιος ὁ βασιλεύς, ἣν Βρέβεμ καλοῦσιν;

6. *Aurea domo.*] Hanc Fortunæ ædem aurea Neronis domo, de qua sect. 24. num. 5. inclusam significat.

7. *Quare etiam foribus opertis.*] Vide Notas & Emend. num. XXIII.

8. *Alio quam specularium modo.*] Nam speculares lucem transmittunt, non includunt, transmissaque luce domum illuminant: Phengites lapis lucem in æde includit, & ex se fundit.

Sect. XLVII. 1. *Creticæ diu.*] Alfenus, in leg. Cæsar, 15. Dig. de Publicanis: *Cæsar cum insulæ Cretæ cotarias locaret, legem ita dixerat: Ne quis præter redemptorem post Idus Martias cotem ex insula Creta fodito, neve eximito, neve avellito. Cujusdam navis onusta cotibus,* &c.

2. *Inter aquarias.*] Quæ aqua indigent, quæ asperguntur aqua.

3. *De quibus diximus.*] Sect. 10.

4. *Arsinoëticæ.*] Vel ex oppido Cypri Arsinoë, de quo lib. 5. sect. 35. Nam & Cypriis cotibus commendatio præcipua fuit, ut dictum est sect. 10. Vel, quod similius veri arbitror, ex Arsinoë Ciliciæ oppido, de quo libro 5. sect. 22. quod hujus regionis cotes proxime pollere ex oleo & aqua dictum est, uti has ex aqua.

5. *Trahentes aciem.*] Vide quæ de hac voce diximus, sect. 30. Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 3. *E cotibus aliæ aquariæ sunt, aliæ oleo indigent in acuendo: sed oleum lenem, aquariæ aciem acerrimam reddunt.*

6. *Passernices.*] Vox Celtica.

7. *Flaminitanæ.*] Sic etiam MSS. Forte *Flaminianæ* a Flaminio quopiam redemptore, seu publicano: ut a metallorum dominis Livianum æs, & Sallustianum, appellatum esse meminimus, lib. 34. sect. 2. Vel *Damanitanæ* a Damania, Hispaniæ citerioris oppido, de quo diximus lib. 3. sect. 4.

Sect. XLVIII. 1. *E reliqua.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXIV. Tofum nostrates vocant, *du Tuf.* Laquearibus olim cum pumice expetitus. Ovid. lib. 2. Fastor.

Antra subit tofis laqueata, & pumice vivo:
Garrulus in primo limine rivus erat.

2. *Et verberatur imbri.*] Non insueta Plinio locutio. Vide lib. 14. sect. 27. extrema.

3. *Sic musta condiunt.*] Plinius lib. 14. sect. 24. *Africa gypso mitigat asperitatem vini, nec non aliquibus sui partibus calce.*

4. *Alia mollitia.*] Vitruvius, lib. 2. cap. 7. pag. 26. de lapicidinis: *Sunt enim,* inquit, *aliæ molles, uti sunt circa Urbem rubræ, Pallienses, Fidenates, Albanæ,* &c.

5. *Umbriæ,* &c.] Vitruvius loc. cit. *In Umbria, & Piceno, & Venetia, tofus albus, qui etiam serra dentata, uti lignum secatur.*

6. *Sub tecto dumtaxat.*] Vitruvius, loc. cit. *Si sunt in apertis & patentibus locis, gelicidiis & pruinis congesta, friantur & dissolvuntur: item secundum oras maritimas ab salsugine exesa diffluunt: neque perferunt æstus.*

7. *Vapore dissiliunt.*] Vitruvius: *Tiburtina vero, & quæ eodem genere sunt omnia, sufferunt, & ab oneribus, & a tempestatibus injurias: sed ab igni non possunt esse tuta: simulque ut sunt ab eo tacta, dissiliunt & dissipantur: ideo quod temperatura naturali parvo sunt humore,* &c.

Sect. XLIX. 1. *Nonnusquam vero.*] Quæ contractiore paulo oratione Plinius, hæc fusiore & explanatiore multo Vitruvius, lib. 2. cap. 7. pag. 27. *Sunt vero,* inquit, *lapicidinæ complures in finibus Tarquiniensium, quæ dicuntur Anicianæ; colore quidem quemadmodum Albanæ, quarum officinæ maxime sunt circa lacum Vulsiniensem: item præfectura Statoniensi. Eæ autem habent infinitas virtutes: neque enim his gelicidiorum tempestas, neque tactus ignis potest nocere: sed sunt firmæ, & ad vetustatem permanentes.... Id autem maxime judicare licet e monumentis quæ sunt circa municipium Ferentis ex his facta lapicidinis: namque habent & statuas amplas factas egregie, & minora sigilla, floresque, & acanthos eleganter scalptos: quæ cum sint vetusta, sic apparent recentia, uti sint modo facta. Non minus etiam fabri ærarii de his lapicidinis in æris flatura formas habent comparatas, & ex his ad æs fundendum maximas utilitates, &c.* Hunc Plinii locum exscripsit Isidorus, lib. 19. Orig. cap. 10.

2. *Anicianis.*] Sive ex aliquo Etruriæ loco, ut suspicabamur ad librum 3. sect. 8. seu, quod nunc verius remur, ab Anicia familia, penes quam ejus loci possessio fuerit, nomen id tractum sit. Nam Boëtius, qui ex ea familia fuit, sibi prædia villasque in montibus Aureliæ fuisse testatur.

3. *Et in Statoniensi.*] Vulgo, *Lago di Mezzano.* Est & lapis

tonienſi ſunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem & in monumentis ſcalpti, contra vetuſtatem quoque incorrupti permanent. [4] Ex iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur. [5] Eſt & viridis ſilex, vehementer igni reſiſtens, ſed nuſquam copioſus: & ubi invenitur, lapis, [6] non ſaxum, eſt. E reliquis pallidus in cæmento raro utilis. [7] Globoſus, contra injurias fortis, ſed ad ſtructuram infidelis, niſi multa [8] ſuffrenatione devinctus. [9] Nec certior fluviatilis, ſemper veluti madens.

L. [1] Remedium eſt in lapide rubro, æſtate eum eximere, nec ante biennium eum inſerere tecto, domitum tempeſtatibus. [2] Quæ ex eo [a] læſa fuerint, in ſubterranea ſtructura aptantur utilius. Quæ reſtiterint, tutum eſt [3] vel cælo committere.

LI. [1] Græci e lapide duro, aut ſilice [b] æquato conſtruunt veluti lateritios parietes. Cum ita fecerint, [2] iſodomon vocant genus ſtructuræ. At cum inæquali craſſitudine ſtructa ſunt, pſeudiſodomon. [3] Tertium eſt emplecton, tantummodo frontibus politis: reliqua fortuito collocant. [4] Alternas coagmentationes fieri, ut commiſſuras antecedentium medii lapides obtineant, neceſſarium eſt in medio quoque pariete, ſi res patitur: ſi minus, utique a lateribus. Medios parietes farcire fractis cæmentis, [5] diamicton vocant. [6] Reticulata ſtructura, qua frequentiſſime Romæ ſtruunt, rimis opportuna eſt. [7] Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum reſpondere oportet.

Cap. XXIII. LII. Et ciſternas arenæ puræ & aſperæ quinque partibus, calcis quam vehementiſſimæ duabus conſtrui convenit, fragmentis ſilicis non excedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari ſolum, parieteſque ſimiliter. Utilius geminas eſſe, ut in priore vitia conſidant aquæ, atque per colum in proximam tranſeat maxime pura aqua.

LIII. Calcem e vario lapide [1] Cato Cenſorius improbat. [2] Ex albo melior. Quæ ex duro, ſtructuræ utilior: quæ ex fiſtuloſo, tectoriis. [3] Ad utrumque damnatur ex ſilice. Utilior eadem ex effoſſo lapide, quam ex ripis fluminum collecto. [4] Utilior e molari, quia eſt quædam pinguior natura ejus. Mirum, aliquid, poſtquam arſerit, accendi aquis.

LIV. Arenæ tria genera. [1] Foſſitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluviatili aut marinæ, tertia. [2] Si & teſtæ tuſæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non invenitur foſſitia, nec trans maria.

INTERPRETATIO.

a *Læſa.*] A tempeſtatibus.

b *Æquato.*] Æqualis craſſitudinis ac latitudinis.

NOTÆ.

Gabinus pariter igni impervius, Tacito teſte, lib. 15. Annal, pag. 254.

4. *Ex iis formæ.*] Gallis, *des moules*, in quibus nummi, ſtaticulæ, aliaque ejuſmodi, ex ære, argento, auro, plumbo. Trebellius Pollio, in Victoria, pag. 200. *Cuſi ſunt ejus nummi ærei, aurei & argentei: quorum hodieque forma exſtat apud Treviros.* Prius enim nummi fundebantur, tum deinde ad ſummam perfectionem atque abſolutionem feriebantur. Unde Triumviri monetales, æri, auro, argentove flando ſimul ac feriundo præfici dicebantur.

5. *Eſt & viridis ſilex.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXV.

6. *Non ſaxum eſt.*] Quod majus, aſperius, duriuſque, quam lapis, eſt.

7. *Globoſus.*] Sic etiam MSS. omnes, Reg. Colb. alii. Iſidorus, lib. 19. Orig. cap. 10. *Globus.* Quid ſi *gilvus*, vel *gilvus* legas? nam de ſilicum coloribus, nigro, rubro, albo, viridi, pallido, eſt ei ſermo. Nec *globoſus* tamen omnino diſplicet, ob ea quæ ſequuntur: Et quod ſect. 62. extrema, globoſi lapidis mentio fit.

8. *Suffrenatione.*] Colligatione, arctaque ſtructura, quæ lapidem veluti freno retineat. Sic Iſidorus, lib. 19. Orig. cap. 10. *Globus contra injurias fortis, ſed in ſtructuris infidus: niſi fuerit multa ſuffrenatione devinctus.*

9. *Nec certior fluviatilis.*] Silex nimirum. Iſidorus, loc. cit. *Fluviatilis ſilex ſemper veluti madens eſt.*

Sect. L. 1. *Remedium eſt, in lapide rubro.*] Contra nimiam lapidis rubri mollitiam, remedium eſt, eum biennio ſub dio liquere, ut dometur tempeſtatibus, antequam in ædificiis adhibeatur. Vide Notas & Emend. num. XXVI.

2. *Quæ ex eo.*] Vitruvius, lib. 2. cap. 7. pag. 27.

3. *Vel cælo committere.*] Ex eo lapide ſupra terram ædificare. Vitruvius, loc. cit.

Sect. LI. 1. *Græci e lapide.*] Hæc totidem verbis Vitruvius, lib. 2. cap. 8. pag. 28.

2. *Iſodomon vocant.*] Ἰσόδομον, cum omnes lapidum ordines in ſtructura æquales ſunt: cum vero ſunt inæquales, ita ut verſus inferior exempli cauſa ſit lapidum ſeſqui pedalium, pedalium vero ſuperior, tunc ψευδισόδομον Græci vocant.

3. *Tertium eſt emplecton.*] Vitruvius, loc. cit. *Altera ſtructura eſt, quam ἔμπλεκτον appellant, qua etiam noſtri ruſtici utuntur: quum frontes poliuntur, reliqua ita ut ſunt nata, cum materia collocata, alternis alligant coagmentis. Sed noſtri celeritati ſtudentes, erecta coria locantes, frontibus ſerviunt, & in medio farciunt .... Ita tres ſuſcitantur in ſtructura cruſtæ: duæ frontium, & una media fracturæ.*

4. *Alternas.*] Tum fiunt alternæ coagmentationes, cum majores lapides minoribus inſeruntur vicibus alternis.

5. *Diamicton vocant.*] Διὰ μικτῶν, ob immixta, ſive injecta inter medios parietes cæmento. Vide Notas & Emend. num. XXVII.

6. *Reticulata.*] Reticulatum opus dicitur, cum lapides in quadrum ſecti, non jacentes, ſed in latus ſtantes collocantur, inſtar ſcutariarum teſſellarum, *en loſange.* Noſtri vocant, *Maſſonnerie maillée.* Vitruvius, lib. 2. cap. 8. pag. 27. *Structurarum genera ſunt hæc. Reticulatum, quo nunc omnes utuntur, & antiquum, quod incertum dicitur. Ex his venuſtius eſt reticulatum: ſed ad ruinas* (an *rimas*) *faciendas ideo paratum, quod in omnes partes diſſoluta habet cubicula & coagmenta.*

7. *Structuram ad normam*] Norma, *l'équerre.* Libella, *le niveau.* Perpendiculum, *le plomb.*

Sect. LIII. 1. *Cato Cenſorius.*] Libro de re ruſt. cap. 38. pag. 33. *Lapidem bonum in fornacem, quam candidiſſimum, quam minime varium indito.*

2. *Ex albo melior.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXVIII.

3. *Ad utrumque.*] Sentire contra Vittuvius videtur, lib. 2. cap. 5. pag. 24.

4. *Utilior eadem.*] Ita Vitruvius, lib. 2. cap. 4. pag. 23.

Sect. LIV. 1. *Foſſitia, &c.*] Hæc pariter Vitruvius, lib. 2. cap. 5. pag. 24. Sic & Palladius, lib. 1. cap. 10. pag. 14. apud quem *teſtæ cretæ*; pro *tritæ*, perperam legi credimus.

2. *Si & teſtæ.*] Vitruvius, loc. cit.

3. *Ab Apennino.*] Vitruvius, lib. 2. cap. 6. pag. 26. *Maxime vero licet conſiderare, quod qua mons Appenninus regiones Italiæ Etruriæque circumcingit, prope omnibus locis non deſunt foſſitia arenaria: trans Apenninum vero, quæ pars eſt ad Adriaticum mare, nulla inveniuntur: item Achaïa, Aſia, & omnino trans mare, ne nominantur quidem.* Sed Philandri notas ad eum locum conſule.

LV. Ruinarum Urbis ea maxime causa, [1] quod furto calcis sine ferrumine suo cæmenta componuntur. [2] Intrita quoque quo vetustior, eo melior. In antiquarum ædium legibus invenitur, ne recentiore trima uteretur [3] redemptor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdavere. [4] Tectorium quidem, nisi ter [5] arenato, & bis marmorato inductum est, non satis splendoris habet. [a] Uliginosa, & ubi salsugo vitiat, [6] testaceo sublini utilius. In Græcia tectoriis etiam arenatum quod inducturi sunt, [7] prius in mortario ligneis vectibus subigunt. [8] Experimentum marmorati est in subigendo, donec rutro non cohæreat. [9] Contra in albario opere, ut macerata calx [10] ceu glutinum hæreat. [11] Macerari nonnisi [b] ex gleba oportet. In Elide ædes est Minervæ, in qua frater Phidiæ Panænus tectorium induxit lacte & croco subactum, ut ferunt: ideoque si teratur in ea hodieque saliva pollice, odorem croci saporemque reddit.

LVI. Columnæ in æde [1] densius positæ crassiores videntur. [2] Genera earum quatuor. Quæ sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ septimam, [3] Tuscanicæ. Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis. [4] Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem est altitudo, quæ colligitur crassitudine ima: ideoque graciliores videntur: Ionici enim capituli altitudo, tertia pars est crassitudinis. [5] Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, [6] de qua prius fuit sermo, primum columnis [7] spiræ subditæ, [8] & capitula addita. Placuitque altitudinis octava pars in crassitudine, [c] & ut spiræ haberent crassitudinis dimidium, septimæque partes detraherentur summarum crassitudini. Præter has sunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum intervallo.

LVII. Calcis & in medicina magnus usus. [1] Eligitur recens, nec aspersa aquis: urit, Cap. XXIV.
discutit, extrahit, [2] incipientesque serpere hulcerum impetus coërcet. [3] Aceto & rosaceo

INTERPRETATIO.

a *Uliginosa.*] Loca humida & salsugine infecta, tectorio sublini debent, quod fiat e testis tusis.

b *Ex gleba.*] Cum in gleba est.

c *Et ut spiræ.*] Et ut basis in altitudine haberet dimidium crassitudinis columnarum: & ei dimidiæ crassitudini pars septima detraheretur, ut fieret justa mensura crassitudinis summæ columnæ, sive capituli.

NOTÆ.

Sect. LV. 1. *Quod furto calcis.*] Ut pingentium furtum in minio, lib. 33. sect. 40. sic modo in calce tectorum rapinam coarguere, plane videtur. Ferrumen, id quod alligat, glutinatque, Latini vocant: unde ferruminare, pro glutinare, tralatitium est. In tectoriis calx ferruminis vicem præbet, quod cæmenta ligat, ut dicetur sect. 68. Eo destituta, rimas fere agere, ac dissolvi necesse est. Huc Caius Cæsar Germanicus alludebat, cum teste Tranquillo, cap 53. *Senecam tum maxime placentem, commissiones meras componere, & arenam esse sine calce diceret.*

2. *Intrita quoque.*] Intritam calcem vocat, ut cum Hermolao, aliisque credimus, quæ longo tempore macerata sit, ac fermentata. Vitruvium lege toto capite secundo libri septimi, pag. 129.

3. *Redemptor.*] Redemptores, proprie & ex antiqua consuetudine dicebantur, qui certo pretio conducebant universum aliquod opus faciendum.

4. *Tectorium quidem.*] Vitruvius, lib. 7. cap. 3. pag. 132. & Palladius, lib. 1. cap. 15. tria arenæ coria, tria marmoris desiderant, ut sit opus & solidum, & adeo nitens, ut etiam expressas imagines aspicientibus remittat. Tectorium, illinimentum est, & quasi incrustatio parietis, quæ fit gypso, calce, &c. Constat pluribus coriis, *plusieurs couches de chaux & de plastre. Calicata ædificia* Festus appellat, quæ sunt *calce polita.*

5. *Arenato.*] Hodie *mortarium* appellamus, quod fit ex arena & calce. Marmoratum, quod e marmore trito & calce: Nam cæmenta marmorea, sive assulæ, quas marmorarii ex operibus dejiciunt, pilis ferreis contunduntur, cribrisque excernuntur. Eæ autem excretæ calci miscentur. Vitruvium vide, lib. 7. cap. 6. pag. 138. & Diosc. libro 5. cap. 133. Galli marmoratum vocant, *du stuc.*

6. *Testaceo.*] Vitruvius, lib. 7. cap. 4. *de politionibus in humidis locis*, pag. 134. *Pro arenato testa trullissetur.*

7. *Prius in mortario.*] Mortarium dicit pro alveo, loco, conceptaculo, ubi adnitente certatim hominum multitudine materia pinsitur, ac subigitur. Vitruvius, lib. 7. cap. 3. pag. 133. *Græcorum vero tectores, non solum his rationibus utendo faciunt opera firma, sed etiam mortario collocato, calce & arena ibi confusa, decuria hominum inducta ligneis vectibus pinsunt materiam: & ita ad certamen subacta tunc utuntur.*

8. *Experimentum.*] Vitruvius quasi paraphrastes esto, loco cit. pag. 132. *Marmorati ita materies temperetur, uti cum subigitur, non hæreat ad rutrum, sed purum ferrum e mortario liberetur.* Rutrum instrumentum est, quo structores utuntur, ad inducenda parietibus tectoria; *une Truelle.*

9. *Contra in albario opere.*] Albarium opus fit ex calce sola, vel solo gypso: eaque re a ceteris tectorii generibus discriminatur, quæ arenam aut marmor adsciscunt. Opifices in eo genere ALBARII in vetusto lapide appellantur, apud Gruterum, pag. 642.

10. *Ceu glutinum.*] Ita Vitruvius, lib. 7. cap. 2. pag. 130. & post eum Palladius, lib. 1. cap. 14. pag. 15. *Opus quoque albarium sæpe delectat, cui calcem debemus adhibere, cum multo tempore fuerit macerata. Ergo ut utilem probes, ascia calcem quasi lignum dolabis. Si nusquam acies ejus offenderit, & si quod asciæ adhæret, fuerit molle atque viscosum, constat albariis operibus convenire.*

11. *Macerari.*] Vitruvius, loco cit. pag. 129. *Erit albarium opus recte, si glebæ calcis optimæ ante multo tempore, quam opus fuerit, macerabuntur*, &c.

Sect. LVI. 1. *Densius positæ.*] Cum angustius est inter columnas spatium. Tullius *intercolumnium* nuncupat: Galli, *l'espacement des colomnes.*

2. *Genera earum quatuor.*] Totidem Vitruvius enumerat, lib. 4. cap. 6. extremo, pag. 73. Nostrates vocant, *l'ordre Dorique, l'Ionique, l'ordre Toscan, l'ordre Corinthien.* Quintum adjiciunt, ex Ionico, Corinthioque, compositum, *l'ordre composite.*

3. *Tuscanicæ.*] Vitruvius, libro 4. cap. 7. pag. 75. de Tuscanica ratione: *Columnæ*, inquit, *sint ima crassitudine, altitudinis parte septima.*

4. *Et differentia.*] Vitruvius, lib. 4. cap. 1. pag. 59. *Ionici capituli altitudo, tertia pars est crassitudinis columnæ: Corinthii, tota crassitudo scapi.* Scapum nostrates vocant, *le vif de la colomne.*

5. *Antiqua ratio.*] De qua Vitruvius, lib. 4. cap. 7. pag. 75.

6. *De qua prius fuit sermo.*] Sect. 21.

7. *Spiræ subditæ.*] Spiræ sunt tori sive anuli basium, qui serpentium, seu funis convoluti similitudinem referunt: *les rondeaux, anelets, astragales, ou tondins, le tore ou le baton, qui composent la base de la colomne.* Ex his & basis ipsa spira nuncupatur. Festus: *Spira dicitur basis columnæ, unius tori, aut duorum.*

8. *Et capitula.*] *Le chapiteau de la colomne.*

Sect. LVII. 1. *Eligitur, &c.*] Hæc totidem verbis Diosc. lib. 5. cap. 133.

2. *Incipientesque.*] Diosc. loc. cit. Marcellus Empiricus, cap. 4. pag. 42. & Plinius Valer. lib. 3. cap. 22.

3. *Aceto, &c.*] Auctores iidem proxime appellati.

temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe ſuillo, aut liquida reſina ex melle medetur: [4] eadem compoſitione & ſtrumis.

LVIII. [1] Maltha e calce fit recenti. [2] Gleba vino reſtinguitur: mox tunditur cum adipe ſuillo & ficu, [3] duplici linamento: quæ res omnium tenaciſſima, & duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur ante.

LIX. Cognata calci res gypſum eſt. Plura ejus genera. [1] Nam e lapide coquitur, ut in Syria ac Thuriis: & e terra foditur, ut in Cypro, [2] ac Perrhæbis: e ſumma tellure & Tymphaïcum eſt. Qui coquitur lapis, non diſſimilis alabaſtritæ eſſe debet, [3] aut marmoroſo. In Syria duriſſimos ad id eligunt, coquuntque fimo bubulo, ut celerius urantur. [4] Omnium autem optimum fieri compertum eſt e lapide ſpeculari, ſquamamve talem habente. Gypſo madido ſtatim utendum eſt, quoniam celerrime coït ac ſiccatur: tamen rurſus tundi & in farinam reſolvi patitur. Uſus gypſi in albariis, [5] ſigillis ædificiorum [6] & coronis gratiſſimus. Exemplum illuſtre, C. Proculeïum, Auguſti Cæſaris familiaritate ſubnixum, in maximo ſtomachi dolore [8] gypſo poto, conſciviſſe ſibi mortem.

LX. Pavimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, [1] donec lithoſtrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Soſus, qui Pergami ſtravit quem vocant [2] aſaroton œcon, [3] quoniam purgamenta cœnæ in pavimento, quæque everri ſolent, [a] veluti relicta, fecerat parvis e teſtulis tinctiſque in varios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam umbra capitis infuſcans. Apricantur aliæ [4] ſcabentes ſeſe in canthari labro.

LXI. Pavimenta credo primum facta quæ nunc vocamus barbarica, atque [1] ſubtegulanea, in Italia [2] fiſtucis pavita: hoc certe [3] ex nomine ipſo intelligi poteſt. Romæ [b] ſcalpturatum in Jovis Capitolini æde primum factum eſt poſt tertium Punicum bellum initum. Frequentata vero pavimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio eſt [4] Lucilianus ille verſus:

Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.

L X I I. [c] [1] Subdialia Græci invenere talibus domos contegentes [d] tractu tepente:

INTERPRETATIO.

a *Veluti.*] Quaſi relicta ibi fuiſſent, in pavimento erant elaborata e teſtulis, tinctis in varios colores.

b *Scalpturatum.*] Variis ſcalpturis elegantius factum.

c *Subdialia.*] Quæ ſunt ſub dio.

d *Tractu.*] Calidiore cæli tractu.

NOTÆ.

4. *Eadem compoſitione.*] Plinius Valer. lib. 3. cap. 29.

Sect. LVIII. 1. *Maltha e calce.*] Palladius, libro 1. cap. 17. pag. 16. *Hoc genus malthæ adhibebimus...... picis liquidæ quantum volueris, & tantumdem ſumes unguinis, quod vocamus, axungiam, vel ſevum. Tunc in olla utrumque miſcebis, & coques, donec ſpumet: deinde ab igne removebis. Cum fuerit eadem refrigerata permixtio, calcem minutim ſuperadjicies, & ad unum corpus omnia mixta revocabis.* Et cap. 41. pag. 35. *Malthæ calidariæ compoſitio talis eſt: Hammoniacum remiſſum, ficum, ſtupam, picem liquidam .... item ſevum liquefactum,* &c. Aliter Feſtus: *Maltha dicitur a Græcis pix cum cera mixta.*

2. *Gleba.*] Gleba calcis.

3. *Duplici linamento.*] Sic typi omnes. MSS. *liniamento.* Forte, *linimento*: ut ſit ſententia, duplici corio malthæ ſi tectoria parietum inducantur, nihil fore tenacius.

Sect. LIX. 1. *Nam & e lapide.*] Quæ deinceps ſequuntur, uſque ad ea verba, *Uſus gypſi,* &c. tradita totidem verbis a Theophraſto, lib. περὶ λίθων, pag. 13. & 14.

2. *Ac Perrhæbis.*] Περὶ Τυμφαίαν, καὶ περὶ Περῥαιβίαν, inquit Theophraſt. loc. cit. De his utriſque Ætoliæ populis, Plinius, lib. 4. ſect. 3.

3. *Aut marmoroſo.*] Lapidi marmoreo, hoc eſt, marmori. Theophr. loc. cit. Καίτοι μαρμάρους, &c.

4. *Omnium autem.*] Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 3. *Gypſi plura genera: Omnium autem optimum, lapis ſpecularis: Eſt enim ſignis ædificiorum, & coronis gratiſſimus.*

5. *Sigillis.*] Parvis ſignis, ſeu ſtatuis, & ſimulacris.

6. *Et coronis.*] Coronicem noſtrates vocant, *la corniche.* Vide Baldum, de ſignific. Vocabulorum Vitruvian. verbo, *Corona.* Coronides eæ ſunt in contignationibus, ornamenti magis cauſa, quam neceſſitatis.

7. *C. Proculeïum.*] Egimus de eo, lib. 7. ſect. 46.

8. *Gypſo poto.*] Gypſum epotum ſtrangulare ſcribit pariter Dioſc. libro 5. cap. 134. *Ποθεῖσα δὲ πνίγει τῷ κατὰ πνιγμὸν τρόπῳ.*

Sect. LX. 1. *Donec lithoſtrota.*] *Λιθόστρωτα, lapidibus ſtrata,* ſignificat. Pavimenti genus, teſte Iſidoro, libro 15. Orig. cap. 8. e parvulis cruſtis, teſſelliſque tinctis in varios colores. Sic modo & e latere coctili, atque adeo e ligno fiunt variis figuris ſectilia pavimenta. Nunc vulgo Muſaica nuncupant.

2. *Aſaroton œcon.*] Ἀσάρωτος οἶκος domum ſonat, quam verrere ſcopis omiſerint, ab α & σαίρω: nam in iis pavimentis quaſi purgamenta cœnæ remanſiſſent humi, ſic erant depicta. Uſi hac voce Sidonius, aliique. Papinius in primis, lib. 1. Sil. ubi ſic canit:

Dum vagor aſpectu, viſuſque per omnia duco,
Calcabam nec opimus opes. Nam ſplendor ab alto
Defluus, & nitidum referentes aëra teſtæ
Monſtravere ſolum, varias ubi picta per artes
Gaudet humus, ſuberantque nobis aſarota figuris.

Hoc poëta ſignificat: tam ſolum marmoreis teſſellis pictum ac variegatum fuiſſe, quam tectum ipſum ac fornicem pellucidis ac ſplendidiſſimis teſtis obductum: a quibus lux ſplendorque longe lateque quodammodo deflueret. Eas porro nitidiſſimi ſpeculi more modoque pavimenti figuras, atque aſarota repræſentaſſe. Cum igitur eo perveniſſet Statius, atque oculos huc illucque circumduceret, necdum ad ſolum oculos adjeciſſet, non ante quid calcaret animadvertiſſe, quam ſublatis oculis pavimentum per teſtulas illas tranſpiceret. Ita Petavius in Notis ad orat. Themiſtii XVIII. pag. 486.

3. *Quoniam purgamenta.*] Inerant & aliæ figuræ ibi pictæ, ut ex ſequentibus intelligetur. *Mirabilis ibi,* &c.

4. *Scabentes ſe ſe.*] Sic omnes editi, cum Reg. 2. In Colb. 3. *lavantes.*

Sect. LXI. 1. *Subtegulanea.*] Quæ ſunt ſub tegulis, in cavis ædium, ὑπόστεγα, quibus ſubdialia opponuntur, ὕπαιθρα.

2. *Fiſtucis pavita.*]. De fiſtuca diximus jamdudum. Machina eſt vulgo nota, qua pavitores utuntur ad complananda pavimenta, & eſt utrimque anſata: *belier, hie, Demoiſelle.*

3. *Ex nomine ipſo.*] Nam pavimenta a paviendo dicta, id eſt, feriendo: ut ipſum inſtrumentum pavicula appellatur.

4. *Lucilianus.*] Verſus Lucilii hi ſunt:

Lexes compoſtæ, ut teſſerulæ omnes
Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.

Hoc eſt, dictiones compoſitæ, quemadmodum ſunt teſſerulæ in pavimento ex arte & emblemate picto tinctove.

Sect. LXII. 1. *Subdialia.*] Vitruvius, libro 7. pag. 128. *Sub dio vero maxime idonea facienda ſunt pavimenta,* &c. Ὕπαιθρα Græci vocant: noſtri, *des terraſſes*: In ædificiorum ſcilicet ſumma parte detectas ambulationes, auræ captandæ

sed fallax, ubicumque imbres gelant. [2] Necessarium [a] binas per diversum coassationes substerni, [3] capita earum præfigi ne torqueantur, & [4] ruderi novo tertiam partem testæ tusæ addi: deinde rudus, [5] in quo duæ quintæ calcis misceantur, pedali crassitudine [6] fistucari. [b] [7] Tunc nucleo crasso sex digitos induci, [8] & ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui. [c] Fastigium vero servari in pedes denos sesquuncem: ac diligenter cote [9] despumare: [10] quernisque axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putant: immo [11] & filicem aut paleam substerni melius esse, quo minor vis calcis perveniat. [12] Necessarium & globosum lapidem subjici. Similiter fiunt [13] spicata testacea.

LXIII. Non negligendum est etiamnum unum genus [1] Græcanici. Solo fistucato injicitur rudus aut testaceum pavimentum: dein spisse calcatis carbonibus inducitur, sabulo, calce, ac favilla mixtis: materia crassitudine semipedali ad regulam & libellam exigitur, & est forma terrena. [2] Si vero cote depolitum est, nigri pavimenti visum obtinet.

LXIV. [1] Lithostrota acceptavere jam sub Sylla: parvulis certe crustis [2] exstat hodieque, quod in Fortunæ delubro Præneste fecit. [3] Pulsa deinde ex humo pavimenta in cameras transiere, e vitro: novitium & hoc inventum. Agrippa certe [4] in Thermis, quas Romæ fecit, [5] figlinum opus [6] encausto pinxit: in reliquis albaria adornavit: non dubie vitreas facturus cameras, si prius inventum id fuisset, aut a parietibus scenæ, [7] ut diximus, Scauri, pervenisset in cameras. Quamobrem & vitri natura indicanda est. CAPUT XXVI.

LXV. [1] Pars est Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Judææ, intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ vocatur Cendevia. Ex ea creditur nasci Belus amnis,

INTERPRETATIO.

a *Binas.*] Duplex substerni debet tabularum ordo contrario situ, directus scilicet atque transversus: extremitates earum clavis figendi, ne torqueantur.

b *Tunc.*] Tunc alterum corium ruderis alterius crassum sex digitis inducatur.

c *Fastigium.*] Fastigium pavimenti sic paulisper attolli debet, ut in singulos denos pedes attollatur pollice uno cum dimidio: tum cote lævigandum est. E quercu tabulæ sive asseres eligendi.

NOTÆ.

gratia relictas, præsertim in calidioribus regionibus.

2. *Necessarium.*] Vitruvius, libro 7. cap. 1. pag. 128. *Cum coassatum fuerit, super altera coassatio transversa sternatur, clavisque fixa duplicem præbeat contignationis loricationem. Deinde ruderi novo tertia pars testæ tusæ admisceatur: calcisque duæ partes ad quinque mortarii mixtionibus præstent responsum. Statuminatione facta rudus inducatur, idque pinsum absolutum, ne minus pede sit crassum. Tunc autem nucleo inducto, uti supra scriptum est, pavimentum e tessera grandi circiter binûm digitûm cæsa struatur, fastigium habens in pedes denos, digitos binos.* Sic etiam Palladius, lib. 1. cap. 9.

3. *Capita earum.*] Vitruvius, pag. 127. *In singulis tignis extremis partibus axis, bini clavi figantur, uti nulla ex parte possint se torquendo anguli excitare.*

4. *Ruderi novo.*] Rudus novum est materia pavimenti, hoc est, saxa recens contusa, seu testæ confractæ cum calce ad pavimentum faciendum. Vitruvius, loco cit. mortarium vocat. Ruderationem facere Galli, *hourder.*

5. *In quo duæ quintæ.*] Legendum ex Vitruvii loco allato videtur, permutatis voculis duabus, *in quo quintæ duæ calcis misceantur:* hoc est, in quo quintæ parti ruderis sive mortarii duæ calcis partes misceantur: Nam ille, *calcisque duæ partes ad quinque mortarii*, &c.

6. *Fistucari.*] Fistucationibus magna cura solidari, inquit Vitruvius, pag. 126. hoc est, fistuca exæquari. De fistuca diximus sect. sup.

7. *Tunc nucleo.*] Vitruvius, pag. 127. *Insuper ex testa nucleus inducatur, mixtionem habens ad tres partes unam calcis, uti ne minore sit crassitudine pavimentum, digitorum senûm. Supra nucleum, ad regulam & libellam exacta, pavimenta struantur, sive sectilibus, seu tesseris.*

8. *Et ex tessera.*] Tesseras sive scutulas in pavimento vocant frustra quadrata & rotunda.

9. *Despumare.*] Polire, abstergere, fricare, uti nulli gradus sint in scutulis, aut quadratis. Vitruv. loc. cit. qui & ea despumandi voce usus, lib. 7. cap. 4. pag. 135.

10. *Quernisque axibus.*] Quernis esculinos Vitruvius anteponit, loco cit. nisi querni tenuiores secti sint. Sic & Palladius, lib. 1. cap. 9.

11. *Et filicem.*] Sic Reg. 2. non, ut editi, *silice.* Vitruvius, lib. 7. cap. 1. pag. 127. *Coassationibus factis, si erit, filex: si non, palea substernatur, uti materies ab calcis vitiis defendatur.* Palladius item, loc. cit.

12. *Necessarium.*] Vitruvius, loco cit. *Tunc insuper statuminetur, nec minore saxo, quam quod possit manum implere: statuminibus inductis, ruderetur*, &c. Statumen, pavimentorum imum stratum est.

13. *Spicata testacea.*] Hoc est, pavimenta e testis seu laterculis, in formam spicæ dispositis. Vitruvius, lib. 7. cap. 1. pag. 128. *Item testacea spicata Tiburtina sunt diligenter exigenda*, &c. Spicati operis iconem Philander exhibet ad eum Vitruvii locum, pag. 129.

Sect. LXIII. 1. *Græcanici.*] Subintellige, pavimenti. Vitruvius, libro 7. cap. 4. pag. 135. *Græcorum hibernaculorum usus, qui minime sumptuosus est, sed utilis apparatus. Foditur enim intra libramentum triclinii altitudo circiter pedum binûm: & solo fistucato inducitur aut rudus, aut testaceum pavimentum.... Deinde congestis & spisse calcatis carbonibus, inducitur ex sabulone, & calce, & favilla mixta materies, crassitudine semipedali, ad regulam & libellam: & summo libramento cote dispumato, redditur species nigri pavimenti. Ita conviviis eorum; & quod poculis & sputismatis effunditur, simul atque cadit, siccescit: quique versantur ibi ministrantes, etsi nudis pedibus fuerint, non recipiunt frigus ab ejusmodi genere pavimenti.*

2. *Si vero cote depolitum.*] Plane perpolitum. Festus: *Depolitum, perfectum*, &c.

Sect. LXIV. 1. *Lithostrota acceptavere.*] Sic MSS. non *cœptavere.* Subintellige, Romani, sive Latini, seu prisci.

2. *Exstat.*] Pavimentum scilicet λιθόστρωτον.

3. *Pulsa deinde.*] Hoc est, ut prius pavimenta, ita postea & cameræ tessellato opere contexi cœptæ sunt: & quidem ex vitro, seu vitri partibus quadratis, aut trigonis, aut hexagonis: ex quibus quoddam quasi tessellatum, ac musivum, sive mosaïcum, e vitro opus fiebat. Glossæ MSS. *Musivum, quod fit de vitro in parietibus.* Vita sancti Laurentii Ep. Sipontini, cap. 2. *Ex minutis vitreis lapidibus*, &c. Paulinus, epist. 12. *Camera musivo illusa.* Ex Leone Ostiensi, lib. 3. cap. 27. intelligitur musivi operis artifices appellatos, *qui absidas & arcus musivo componerent: quadratarios vero, qui pavimentum lapideum pulcra varietate consternerent.* Plura de hoc argumento V. Cl. Du-Cangius congessit in Glossario, verbo *Musivum opus*, unde hæc fere delibavimus. Parmensis editio: *Pulsa deinde .... in cameras transiere, ut pronum vitium: Et hoc inventum Agrippæ. Certe*, &c. penitus aspernanda lectione.

4. *In Thermis.*] Thermæ Agrippæ in regione Urbis nona, a Publio Victore collocantur, in descript. Romæ.

5. *Figlinum opus.*] Parietes lateritios. Sic MSS. omnes, Reg. 2. aliique. Colbert. 3. *figulinum.* Nullus *Signinum*, ut Salmasius interpolat, in Solin. pag. 1215. Nec jam de pavimentis sermo.

6. *Encausto.*] Hoc est, ceris coloratis, & igne resolutis. Vide quæ diximus lib. 35. sect. 41.

7. *Ut diximus.*] Sect. 24. num. 7. *Ima pars scenæ e marmore fuit, media e vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ*, &c.

Sect. LXV. 1. *Pars est Syriæ.*] Hæc totidem verbis Isidorus, lib. 16. Orig. c. 15. Vide quæ diximus lib. 5. sect. 17.

quinque M. paſſ. ſpatio in mare perfluens, juxta Ptolemaïdem coloniam. Lentus hic currit, inſalubri potu, ſed cærimoniis ſacer, limoſus, vado profundus. [2] Non niſi refuſo mari arenas fatetur: fluctibus enim volutatæ niteſcunt, detritis ſordibus. [3] Nunc & a marino creduntur adſtringi morſu, non prius utiles. Quingentorum eſt paſſuum non amplius litoris ſpatium, [4] idque tantum multa per ſæcula gignendo fuit vitro. [5] Fama eſt, appulſa nave mercatorum nitri, cum ſparſi per litus epulas pararent, nec eſſet [6] cortinis attollendis lapidum occaſio, [7] glebas nitri e nave ſubdidiſſe. Quibus accenſis permixta arena litoris, tranſlucentes [8] novi liquoris fluxiſſe rivos, & hanc fuiſſe originem vitri.

LXVI. Mox, ut eſt aſtuta & ingenioſa ſolertia, non fuit contenta nitrum miſcuiſſe: cœptus addi & magnes lapis: quoniam in ſe liquorem vitri quoque, ut ferrum, trahere creditur. Simili modo & calculi ſplendentes multifariam cœpti uri: deinde conchæ, & foſſiles arenæ. Auctores ſunt, in India e cryſtallo fracta fieri, & ob id nullum comparari Indico. [1] Levibus autem aridiſque lignis coquitur, [2] addito Cyprio, ac nitro, [3] maxime Ophirio. [4] Continuis fornacibus, ut æs, liquatur, maſſæque fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta eſt [5] quacumque, ut citra ullum ſenſum ad oſſa conſecet, quidquid afflaverit corporis. [6] Ex maſſis rurſus funditur in officinis, tingiturque. [7] Et aliud flatu figuratur, [8] aliud torno reritur, [9] aliud argenti modo cælatur, Sidone quondam iis officinis nobili: ſiquidem etiam ſpecula excogitaverat. Hæc fuit antiqua ratio vitri. Jam vero & in [10] Vulturno mari Italiæ arena alba naſcens, ſex M. paſſ. litore, inter Cumas [11] atque Liternum, [12] quæ molliſſima eſt, pila molaque teritur. Dein miſcetur tribus partibus nitri pondere vel menſura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit maſſa, quæ vocatur [13] ammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit vitrum purum, ac maſſa vitri candidi. [14] Jam vero per Gallias Hiſpaniaſque ſimili modo arenæ temperantur. Ferunt Tiberio Principe excogitatum vitri temperamentum, [15] ut flexibile eſſet: & totam officinam artificis ejus abolitam, ne æris, argenti, auri, metallis pretia detraherentur: eaque fama crebrior diu, quam certior fuit. Sed quid refert? Neronis principatu reperta vitri arte, quæ modicos calices duos, quos appellabant [16] pterotos, [17] H-S. ſex millibus venderet.

LXVII. In genere vitri [1] & Obſidiana numerantur, ad ſimilitudinem lapidis, quem in Æthiopia invenit [2] Obſidius, [3] nigerrimi coloris, aliquando & tranſlucidi,

NOTÆ.

2. *Nonniſi refuſo.*] Belus amnis, cum limoſus ſit natura, infuſi maris vi arenas fateri, & agnoſcere quaſi cogitur. Sic & Tacitus refert, lib. 5. hiſt. & Joſephus belli Jud. lib. 2. cap. 9.

3. *Nunc & a marino.*] Salis acrimonia ac mordacitate, vim eam vitri conflandi creduntur accipere, non prius utiles.

4. *Idque tantum.*] Ex tam exiguo ſpatio cum arenas convehant quotannis onuſtæ naves plurimæ, ſufficiunt tamen ſemper recentes, quibus ille locus impellente vento impletur. Joſephus loc. cit. Tacitus, lib. 5. hiſt. pag. 117. *Et Belus amnis Judaïco mari illabitur: circa cujus os collectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquuntur. Modicum id litus, ſed egerentibus inexhauſtum.*

5. *Fama eſt.*] Hæc totidem verbis Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 15.

6. *Cortinis.*] Iſidorus, *vaſis.*

7. *Glebas nitri.*] E ſuccis concretis, qui cum lapidibus liqueſcentibus ad vitrum conficiendum naturali cognatione junguntur, primæ nitro deferuntur: ſecundæ ſali, &c. Vide Agricolam, lib. 12. de re metall. pag. 470.

8. *Novi liquoris.*] Sic MSS. omnes, & Iſidorus: non, ut typi, *nobilis liquoris.*

Sect. LXVI. 1. *Levibus autem.*] Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 15.

2. *Addito Cyprio.*] Hoc eſt, ære Cyprio. Iſidorus, *addito cupro.*

3. *Maxime Ophirio.*] MSS. *Ofirio*, & *Offirio.* Quid ſi *Ophrynio*, ab oppido Troadis cognomine, cujus meminere Strabo, libro 13. pag. 595. Harpocration, aliique? Quid ſi potius *aphronitro?*

4. *Continuis.*] Sic Iſidorus totidem verbis. Vitrariis aliis hodie tres ſunt fornaces, aliis duæ, aliis una. Quibus tres, hi in prima coquunt materiam, in ſecunda recoquunt, in tertia refrigerant vitrea vaſa, ceteraque opera candentia. Agricola, lib. 12. de re metall. pag. 471.

5. *Quacumque.*] Quocumque quid maſſæ vitri ferventis inciderit.

6. *Ex maſſis.*] Iſidorus, loc. cit.

7. *Et aliud flatu.*] Uti nunc moris eſt in vitrariis.

8. *Aliud torno.*] Hoc olim: nunc obmutuit. Torno formati calices e vitro, audaces dicebantur, & plebeii tamen erant, & parvo venibant. Martialis, libro 14. Epigr. 94. cujus lemma, *Calices audaces:*

Nos ſumus audacis plebeïa toreumata vitri,
Noſtra nec ardenti gemma feritur aqua.

9. *Aliud argenti.*] Achilles Tatius, lib. 2. de amoribus Clitophontis, & Leucippes, poculum e vitro cælato deſcribit: Κρατῆρα παρέθηκεν μετὰ τ̃ Γλαύκου τοῦ Χίου δεύτερον· ὑάλου μὲν ἦν τὸ πᾶν ἔργον ὀρωρυγμένης, &c. In ſcalpendo porro cælandove, ne frangerentur vitra, magna cautio fuit: nam, ut cecinit Martialis, lib. 14. Epigr. 115. cujus lemma, *Calices vitrei:*

Quibus addere plura
Dum cupit, ah quoties perdidit auctor opus?

10. *Vulturno mari.*] Quod circa oſtium Vulturni amnis, quo de amne diximus libro 3. ſect. 9. pag. 326. appellatione maris quod eam oram alluit, nulli alteri ſcriptori, quod quidem ſciam, uſurpata.

11. *Atque Liternum.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXIX.

12. *Quæ molliſſima*, &c.] Hæc deinceps totidem verbis Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 15.

13. *Ammonitrum.*] Ἀμμόνιτρον, voce conflata ab *ἄμμο arena*, & *νίτρον nitrum.* Hodie opifices *Fritta* nuncupant, teſte Cæſalpino.

14. *Jam vero.*] Iſidorus, loc. cit.

15. *Ut flexibile eſſet.*] Et flecti ſane, ſi debite incaleſcat, poteſt: malleo duci in tenues laminas, quemadmodum viſum eſt Iſidoro, lib. 16. Orig. cap. 15. non poteſt: quantumlibet ſuffragari ei Dio videatur, qui hoc Tiberiani artificis factum amplificat, lib. 59. pag. 617. multo minus caute quam Plinius, qui ne flectendi quidem excogitatam ab eo rationem, liquido aſſeverat; ſed crebriore id modo prodit, quam certiore fama pervulgatum.

16. *Pterotos.*] Πτερωτοὺς, quaſi pinnatos, duabus anſis appoſitis. In Reg. 2. & Colb. 3. *petrotos.*

17. *H-S. ſex millibus.*] Seſtertiûm ſex millia, monetæ noſtratis libras efficiunt, ſive florenos 600.

Sect. LXVII. 1. *Et Obſidiana.*] Pocula fuere iſta factitia, ad ſimilitudinem Obſidiani ex Æthiopia lapidis.

2. *Obſidius.*] Gruteri inſcriptio, pag. 72. OBSIDIVS. RVFVS.

3. *Nigerrimi coloris.*] Iſidorus lib. 16. Orig. cap. 15. *Eſt au-*

[4] crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine umbras reddente. [5] Gemmas multi ex eo faciunt: vidimusque & solidas imagines Divi Augusti, capti materiæ hujus crassitudine: dicavitque ipse pro miraculo [6] in templo Concordiæ Obsidianos quatuor elephantos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum cærimoniis repertam ibi in hereditate ejus qui præfuerat Ægypto, Obsidianam imaginem [7] Menelaï. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc vitri similitudine interpolata. Xenocrates Obsidianum lapidem in India [8] & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum [9] in Hispania nasci tradit. [a] [10] Fit & tincturæ genere Obsidianum, ad escaria varia vasa, & totum rubens vitrum, atque non translucens, [11] hæmatinon appellatum. [12] Fit & album, & murrhinum, aut hyacinthos sapphirosque imitatum, & omnibus aliis coloribus. [13] Nec est alia nunc materia sequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido translucentibus, quam proxima crystalli similitudine. Usus vero ad potandum argenti metalla & auri pepulit. [b] Est autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor: cum addita aqua [14] vitreæ pilæ Sole adverso, in tantum excandescant, ut vestes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantum: rursus tota fundi non queunt, præterquam abrupta sibimet. [15] Tingit ars, veluti cum [16] calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis versicolores. Vitrum sulphuri concoctum [c] ferruminatur in lapidem.

LXVIII. At peractis omnibus, quæ constant ingenio, artem Natura faciente, succurrit mirari, nihil pæne non igni perfici. * Ignis accipit arenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. [1] Igne lapides in æs solvuntur, igne ferrum gignitur: ac domatur, [2] igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur. Alia sæpius uri prodest. Eademque materia aliud gignit primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis: quando ipse carbo vires habere incipit restinctus, atque interiisse creditus, majoris fit virtutis. Immensa & improba rerum naturæ portio: & in qua dubium sit, plura absumat, an pariat.

*Cap. XXVIII.

LXIX. Est & ipsis ignibus medica vis. Pestilentiæ, quæ Solis obscuratione contrahitur, ignis suffitu multiformiter auxiliari certum est. Empedocles & Hippocrates id demonstravere diversis locis. Ad convulsa viscera, aut contusa, ut M. Varro: ipsis enim verbis ejus utar: Lix cinis est, inquit, foci. Inde enim cinis luxatis potus medetur: ut licet videre gladiatores, [2] cum deluserunt, hac juvari potione. Quin & carbunculum genus morbi,

INTERPRETATIO.

a *Fit &c.*] Fit etiam certo quodam tincturæ genere ut lapidem Obsidianum rubens vitrum æmuletur.

b *Est autem.*] Calorem ferre vitreus calix non potest, sed igni applicitus frangitur, nisi aqua interveniat: cum tamen orbes vitrei aqua pleni Solis radiis sic excandescant, &c.

c *Ferruminatur.*] In lapidis modum induratur.

NOTÆ.

tem niger interdum, & virens aliquando, & translucidus, crassiore visu, & in speculis parietum pro imagine umbras reddente. Et cap. 4. *Obsidius lapis niger est, translucidus, & vitri habens similitudinem. Ponitur in speculis parietum, propter imaginum umbras reddendas.*

4. *Crassiore visu.*] Crassius multo, quam vitrum, lucem transmittit.

5. *Gemmas multi.*] Isidorus, locis cit. Gemmas, lapides anulorum vocat.

6. *In templo Concordiæ.*] Regione Urbis octava. Hoc loco *Obsidianos* etiam scribit Reg. 2. alibi *Obsianos* & *Obsianum*: sed mendose. Index: *De Obsidianis.* Tamen Arriano: Ὀψιανὸς λίθος. Et Isidoro, *Obsius lapis.* In Pandectis, *Obsidianus lapis.* Forte ἀπὸ τῆς ὄψεως, a visu, seu translucente natura.

7. *Menelai.*] Helenæ mariti, qui Græciam repetens in Ægyptum est tempestate delatus. Vide Hygin. fab. 118.

8. *Et in Samnio.*] Isidorum hinc emendabis, qui locis cit. *in Samo Italiæ* dixit.

9. *In Hispania.*] In Lusitania certe reperiri, visamque a se ollam ex eo lapide perpolitam, scribit Vasconcellius.

10. *Fit & tincturæ, &c.*] Sic typi omnes, & MSS. nequicquam immutante Salmasio, in Solin. pag. 9. *Fit & tinctura ex genere Obsidiani, &c.*

11. *Hæmatinon.*] Αἱμάτινον, sanguineum.

12. *Fit & album, & murrhinum.*] Quod murrhinos calices imitetur, aut hyacinthi, sapphirive colorem. Isidorus lib. 16. Orig. cap. 15.

13. *Nec est alia nunc materia sequacior.*] Dum flatu figuratur. Isidorus hunc locum legisse aliter videtur: *Neque est alia,* inquit loc. cit. *speculis aptior materia, vel pictura accommodatior. Maximus tamen honor in candido vitro, &c.*

14. *Vitreæ pilæ.*] Lactantius, lib. de ira Dei, cap. 10. pag. 508. *Orbem vitreum plenum aquæ si tenueris in Sole, de lumine, quod ab aqua refulget, ignis accenditur, etiam in durissimo frigore.* Plinius lib. 37. sect. 10. *Invenio medicos, quæ sunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare, quam crystallina pila adversis posita Solis radiis.*

15. *Tingit ars.*] Vitra scilicet. Non habent has voces libri hactenus editi. Reg. 2. *Tingunt has.* Colb. 3. *tingui.* Quid propius vero videretur, nihil occurrit aliud, quam *tingit ars.* Cum præsertim sequenti proxime sectione legatur: *Peractis omnibus quæ constant ingenio, artem natura faciente.*

16. *Calculi... quos... abaculos.*] Scrupos, opinor, lusorios intelligit, qui versicolores erant. *Des dames.* Alii calculos intelligunt, quibus in supputatione nummorum utimur. *Des jettons.*

Sect. LXVIII. 1. *Igne lapides.*] Libro 34. sect. 2.

2. *Igne cremato lapide.*] Ex quo calx efficitur.

3. *Eademque materia.*] Ut de plumbo dictum est, lib. 33. sect. 47. *Ejus qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum, &c.*

Sect. LXIX. 1. *Cinis luxatis.*] Sic recte Romana vetus editio: non, ut Dalecampius, *cinis lixivus.* Cinis lixivus dicitur, non cinis ipse modo qui aqua est percolatus, sed ipsum lixivium liquidum. Sic enim accepit & Scribonius Largus, cap. 216. *Hoc teritur ex cinere lixiva, donec læve factum habeat mellis spissitudinem.* Iterum: *Hoc terere oportet ex cinere lixiva e caprifico vel sarmentis, donec lævia habeant temperamentum.* A Plinio tamen, ut ex sequentibus liquet, pro cinere ipso accipitur.

2. *Cum deluserunt.*] Delusisse gladiatores dicuntur, quum, ut in digladiando fit, aliquod membrum luxarunt, aut læserunt, ut jam ludere non possint. Turnebus, lib. 22. Advers. cap. 5. pag. 709. Vel potius deludere est, ita infeliciter ludere, ut vel nimio æstu, vel causa simili morbum aliquem, dolorem verbi gratia lateris contrahas: cui morbo cinerem commode adhiberi dicit inscriptio vetus, apud Gruterum, pag. 71. sed ficta ac recens: ΛΟΥΚΙΩ ΠΛΕΥΡΕΙΤΙΚΩ ΚΑΙ ΑΠΗΛΠΙΣΜΕΝΩ ΥΠΟ ΠΑΝΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΕΧΡΗΜΑΤΙΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΕΛΘΕΙΝ ΚΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΤΡΙΒΩΜΟΥ ΑΡΑΙ ΤΕΦΡΑΝ ΚΑΙ ΜΕΤ' ΟΙΝΟΥ ΑΝΑΦΥΡΑΣΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΙΝΑΙ ΕΠΙ ΤΟ ΠΛΕΥΡΟΝ ΚΑΙ ΕΣΩΘΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΗΥΧΑΡΙΣΤΗ-

quo duos Consulares nuper absumptos [3] indicavimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoque, [4] ac jam nullis, sunt aliqua remedia, ut in carbone ecce & cinere.

LXX. Non præteribo & unum foci exemplum, Romanis litteris clarum. [1] Tarquinio Prisco regnante tradunt repente in foco ejus comparuisse genitale e cinere masculini sexus, eamque quæ insederat ibi Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captivam, consurrexisse gravidam. Ita Servium Tullium natum, qui regno successit. [2] Inde & in regia cubanti puero caput arsisse visum, creditumque Laris familiaris filium: [3] ob id Compitalia & ludos Laribus primum instituisse.

NOTÆ.

ΣΕΝ ΤΩ ΘΕΩ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ ΣΥΝΕΧΑΡΗ ΑΥΤΩ. *Lucio lateris dolore affecto, & desperato ab omnibus hominibus oraculum Deus reddidit. Veniret, & ex ara tolleret cinerem, & cum vino misceret, imponeretque lateri. Et convaluit, & publice gratias egit, & gratulatus ei populus est.* Græca apud Gruterum mendis scatent.

3. *Indicavimus.*] Libro 26. sect. 4.

4. *Ac jam nullis.*] Igne consumptis. Sic lib. 2. sect. 63. mortuos *jam nullos* vocat.

Sect. LXX. 1. *Tarquinio.*] Narrat hoc & Dionys. Halic. fabulisque accenset, lib. 4. Antiq. Rom. pag. 207. Arnobius, lib. 5. adversus gentes, pag. 169. *Sed & Deos Conserentes . . . . taceamus, quos cum ceteris scribit Flaccus in humani penis similitudinem versos obruisse se cineri, qui sub ollula fuerat factus extorum: quem cum Tanaquil dimoveret Etruriæ disciplinarum perita, surrexisse se Deos, & nervis obduruisse divinis:* &c. Pudet tam obscena, quamvis Arnobio præeunte, chartis mandare.

2. *Inde & in regia.*] Sic Dionys. loc. cit. Livius, lib. 1. pag. 15. Florus, lib. 1. cap. 6. pag. 17. Vide quæ diximus, lib. 2. sect. CXI. pag. 259.

3. *Ob id Compitalia.*] De his egimus in Notis & Emend. ad librum 3. num. XLVI.

NOTÆ

NOTÆ ET EMENDATIONES
AD LIBRUM XXXVI.
NATURALIS HISTORIÆ
C. PLINII SECUNDI.

Sect. 4. I. NTHERMUS *Chius, cujus filii Bupalus & Anthermus, clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis poëtæ ætate.*] Sic libri omnes tum manu exarati, tum editi, a vetustissimis ad recentissimos: quibus proinde tutius credas, quam Suidæ, qui pro Anthermo habet Athenidem. Sic enim verbo Ἱππῶναξ. Γράφει ἢ πρὸς Βούπαλον, καὶ Ἄθηνιν ἀγαλματοποιούς, ὅτι αὐτοῦ εἰκόνας πρὸς ὕβριν εἰργάσαντο. *Scripsit Hipponax in Bupalum & Athenidem statuarios, quod suas imagines in ipsius contumeliam fecissent.* Quam porro carminum amaritudinem distrinxisse in Bupalum aliosque adversarios Hipponax a Plinio hoc loco dicitur, ea egregie sugillatur quibusdam epigrammatis, in Anthologia, lib. 3. cap. 26. in primisque illo, Mimnermi, sive Philippi:

Ὦ ξεῖνε, φεῦγε τὸν χαλαζεπῆ τάφον,
Τὸν φρικτὸν, Ἱππώνακτος· οὗ τε χ᾽ ἡ τέφρα
Ἰαμβιάζει Βουπάλειον εἰς στύγος.
Μήπως ἐγείρῃς σφῆκα τὸν κοιμώμενον,
Ὃς οὐδ᾽ ἐν ᾅδῃ νῦν κεκοίμηκεν χόλον,
Σκάζουσι μέτροις ὀρθὰ τοξεύσας ἔπη.
Hunc grandinantem, si sapis, tumulum fuge;
Viator, Hipponactis: hostis Bupali
Atrox iambis stridet ipse etiam cinis.
Vide crabronem ne cubantem suscites:
Nondum quiescit ejus apud orcum furor:
Sed recta vibrat tela claudo carmine.

Alterum Leonidæ, huic simile:

Ἀτρέμα τὸν τύμβον παραμείβετε, μὴ τὸν ἐν ὕπνῳ
 Πικρὸν ἐγείρητε σφῆκ᾽ ἀναπαυόμενον.
Ἄρτι γὰρ Ἱππώνακτος ὁ καὶ τοκέων ἔτ᾽ ὁ βαΰξας,
 Ἄρτι κεκοίμηται θυμὸς ἐν ἡσυχίῃ.
Ἀλλὰ προμηθήσασθε· τὰ γὰρ πεπυρωμένα κείνου
 Ῥήματα πημαίνειν οἶδε καὶ εἰν ᾅδῃ.
Quam potes hac tacitus transi, ne forte crabronem
 Expergefacias, quem sopor altus habet.
Hipponactis enim, quæ natos sæva latravit
 Ira suos, multa nunc cubat in requie.
Sed cave nunc etiam, sodes: ex ipsius aula
 Ditis adhuc lædunt ignea dicta viri.

Mollius paulo istud Theocriti:

Ὁ μουσοποιὸς ἐνθάδ᾽ Ἱππῶναξ κεῖται·
Εἰ μὲν πονηρὸς, μὴ προσέρχευ τῷ τύμβῳ.
Εἰ δ᾽ ἐσσὶ κρήγυός τε, καὶ παρὰ χρηστῶν,
Θαρσέων καθίζευ, κἂν θέλῃς, ἀπόβριξον.
Vates sepultus hic quiescit Hipponax:
Abscede busto, si quis es mala mente:
Quod si bonus sis ipse de bonis natus,
Tutus sedeto: si libebit, & dormi.

Quartum, quod Alcæi est, haud ægre omittimus: quod non æque ac superiora arrideat.

Ibid. II. *Ejusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaque e suis operibus pleraque nomini ejus donasse fertur.*] Sic libri omnes, etiam MSS. quibus invitis corrigit Pintianus, *par ei arte, sed gratus.* At inferiorem arte fuisse, gratum tamen Phidiæ, an atumque ab ipso ob juniorem ætatem, testatur & Tzetzes, Chiliad. 7. hist. 154. vers. 90.

Φειδίας ὁ περίβλεπτος ὁ Ἀττικὸς ὁ πλάστης,
Ἀγορακρίτω χάριτας ποιῶν τῷ ἐρωμένῳ,
Ἀνθρώπῳ καὶ οὐκ εὐχερεῖ περὶ τὴν πλαστουργίαν
Ἀγαλματώσας κάλλιστα Φειδιακῇ τῇ τέχνῃ
Τὸ ἐν Ῥαμνοῦντι ἄγαλμα Νεμέσεως, Διός τε;
Ἐκείνῳ ἀνατίθησιν ἐπιγραφὴν χαράξας,
Ἀγορακρίτου ἄγαλμα τοῦτο ἐστὶ Παρίου.
Phidias celebratus Atticus fictor,
Agoracrito gratiam faciens sibi dilecto,
Homini licet manu non apto ad statuariam,
Cum fecisset statuam optime Phidiaca arte,
Quæ in Rhamnunte est statua Nemesis, Jovisque;
Illi attribuit, titulum scalpens,
Agoracriti statua hæc est Parii.

III. *Inhonorus est, nec in templo ullo Hercules, ad quem Pœni .... humi stans, ante aditum Porticus ad Nationes.*] Sic MSS. veteres, Reg. 2. Colb. 3. ceterique omnes, atque adeo probatiores editiones, ut Elzeviriana, Gronoviana. At sunt aliæ non paucæ, in quibus, auctore ac suasore, ut credimus, Beroaldo, contraria plane sententia legitur, *In honore & in templo illo*: quod sane ineptum est: nam si in Templo, non igitur ante aditum porticus fuit, quem tamen ejus simulacri situm fuisse verbis conceptis Plinius asseverat. Ibid.

Sect. 7. IV. *Quem & res, & domus ipsius, clarius, quam Catullus, dixit habere, quidquid habuisset Comata Gallia.*] Sic totidem fere apicibus libri manu exarati: cum in editis ad hunc diem libris edatur, *Quem, ut res est, domus ipsius*, vel nulla, vel implicata nimis sententia. Legebat olim Scaliger ex conjectura, *Metrodorus Scepsius*, horum verborum vice, *ut res est domus ipsius*. Acute magis quam solide excogitatum. Quid enim apertius, quam quod illis verbis significatur? Rem familiarem, seu opes Mamurræ, domumque ejus clarius illum ipsum declarasse, quod Catullus exprobrarat, quam hunc ipsum poëtam suis carminibus: corrasum scilicet ab illo, congestumque in illam domum, quidquid opum foret in Comata Gallia. *Rem* dici de pecunia opibusque tralatitium est. Hinc apud Tullium, aliosque idoneos Latinitatis auctores passim offendas, *Augere rem*, *Habere rem*, *Facere rem*, &c.

Sect. XI. V. *Augustum undatim crispum in vertices, Tiberium sparsa, non convoluta canitie.*] Sic MSS. Reg. 2. Colb. 3. & Pintiani. In editis ad hanc diem libris, contraria plane sententia, vel potius nulla, legebatur, *Tiberium sparsum convoluta canitie.* Nos & conditivorum exemplarium auctoritatem secuti sumus, ipsamque loci sententiam, & Isidori fidem, qui hunc locum totidem verbis exscripsit, lib. 16. Orig. cap. 5.

VI. *Statuas ex eo Claudio Cæsari .... ex Ægypto advexit Vitrasius Pollio.*] Libri hactenus fere editi, *Triarius Pollio.* Parm. editio. *Tris Asinius Pollio.* At Reg. 2. & Colb. 3. *Vitrasius Pollio.* Nos tum ex Dione, tum ex antiquis monumentis Vitrasium scripsimus. Dio lib. 58. pag. 633. Κἀν τούτῳ Οὐητρασίου Πωλίωνος τοῦ τῆς Αἰγύπτου ἄρχοντος τελευτήσαντος, &c. *Interim Vitrasio Pollione Ægypti præfecto vita functo*, &c. Et Gruterus, pag. 302. VITRASIVS. POLIO. Et pag. 192. Ibid.

DEDICATA. VI. IDVS. AVG.
T. VITRASIO. POLLIONE. II. M.
FLAVIO. ARGO.

Et alibi Vitrasiæ gentis frequens occurrit mentio.

VII. *Lygdinos in Paro repertos, amplitudine, qua lances, craterasque non excedant.*] Libri omnes editi, *in Tauro.* Reg. 2. *in Taro.* Nos ex Isidoro, lib. 16. Orig. cap. 5. *in Paro. Parius lapis*, inquit, *Lygdinus cognomento: hic apud Paron insulam nascitur: unde & Parius nuncupatus: Magnitudo ejus, quæ lances craterasque non excedat: unguentis & ipse aptus.* Hesychius: Λύγδος λίθος .... ὁ Πάριος. Sect. 13.

VIII. *Cujus umbra vertice colligeretur in se ipsa, alias enormiter jaculante apice.*] Sic totidem plane apicibus syllabisque, Reg. 2. codex, & Pintiani, nisi quod *in ipsa*, non *in se ipsa* habent. Sic & MSS. alii omnes, probatioris notæ. At in editis ad hunc diem libris prodigiose hæc corrupta: *Cujus vertice umbra colligeretur in semetipsam, alia atque alia incrementa jaculantem apice.* Quam sunt porro hæc corrupta, tam sunt obscura quæ Salmasius affert in Solinum, pag. 640. ad interpretationem hujus loci, quem ex suis quoque codicibus restituit, æque ac Pintianus. Sect. 15.

IX. *Tertius .... ex omnibus unus omnino factus est imitatione ejus quem fecerat Sesostridis filius.*] Locum hunc integerrima fide repræsentamus, qualem exhibent MSS. codices, Colb. 3. vetus Dalecampii, & Vaticana quoque exemplaria, teste Mattio lib. 2. Orig. cap. 14. & Kirchero nostro, lib. 1. de orig. Obeliscorum, cap. 9. Ceteri, nempe editi, cum Reg. 2. *fractus est in molitione, quem.* Haud dubie inutile ac falso. Nam qui videre, ac diligenter exploravere, integrum Ibid.

adhuc eſſe renunciant.

Sect. 17. X. *In raphanos... mille ſexcenta talenta.*] Sic Reg. 2. ceterique codices manu exarati. In editis perperam *mille octingenta.* Manuſcriptis favet Herodotus, lib. 2. Euterpe, num. 125. pag. 158. Ἐς τε συρμαίην καὶ κρόμμυα, καὶ σκόροδα... ἑξακόσια καὶ χίλια τάλαντα ἀργυρίου τετελέσθαι. *In raphanos, capas, & allia... mille & ſexcenta talenta pecuniæ eſſe inſumpta.* Diodorus Siculus ſimiliter, lib. I. Bibl. pag. 58. τάλαντα πλείω τῶν χιλίων καὶ ἑξακοσίων

Sect. 18. XI. *Quales jam compluribus locis flagrant, ut Oſtiæ ac Ravennæ.*] E noſtra id conjectatione eſt. Nam in editis hactenus libris: *Sicut jam tales compluribus locis flagrant, ut Puteolis ac Ravennæ.* At Reg. 2. *Quales jam compluribus locis flagrant, cueoſtæ ac Ravennæ.* Unde haud pœnitenda emendatio, *ut Oſtiæ.* Nam Oſtiæ certe a Claudio Imperatore erectam eſſe *altiſſimam turrim, in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes curſum navigia dirigerent*, auctor eſt Tranquillus in ejus vita, cap. 20.

Sect. 19. XII. *Introitu lapide e Pario, columnis reliquis e Syenite, molibus compoſitis, &c.*] Prius legebatur, *Introitu lapidis columnisque reliquis, e molibus compoſitis.* Adjuvit promovitque emendationem Regius 2. codex, in quo ſic legitur, *Introitu lapidis e Paro, columnis reliquæ Syenitæ molibus compoſitis.* Sic etiam Colb. 3. aliique probatioris notæ.

Sect. 24. XIII. *Quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quam ſellariæ iſtorum.*] Prius *cellaria* legebatur. In Reg. 2. *ſellaria.* In Colb. 3. *ſellariæ*, optime. Sellaria locus eſt, in quo ſedes diſponuntur. Plinius ſupra lib. 34. ſect. 19. num. 24. *Violentia Neronis in Vrbem convecta, & in ſellariis domus aureæ diſpoſita.* De hac aurea domo nunc agitur. Suetonius, in Tiberio, cap. 43. *Seceſſu vero Capreenſi, etiam ſellariam excogitavit, ſedem arcanarum libidinum*, &c.

Ibid. XIV. *Ima pars ſcenæ e marmore fuit, media e vitro, inaudito etiam poſtea genere luxuriæ: ſumma e tabulis inauratis. Columnæ, ut diximus, imæ duodequadragenûm pedum.* Vel unius litterulæ immutatio quantas ſententiarum varietates afferat, ex hoc loco intelligere licet, quam libri vulgati hactenus ſic repræſentant: *Summæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus: imæ duodequadragenûm pedum.* Atqui ſummas tabulis inauratis columnas nuſquam dixit: Columnas imas, quæ fuere eædem maximæ, duodequadragenûm pedum fuiſſe ſuperius admonuit, ſect. 2. *Etiamne tacuerunt*, inquit, *maximas earum* columnarum, *atque adeo duodequadragenûm pedum Luculei marmoris in atrio Scauri collocari*, tranſlatas e ſcena ſcilicet. Denique cum ſcena triplex exſtiterit, imaque dicatur e marmore, e vitro media, quæ ſummæ materia fuerit, cur non illico aperitur?

Ibid. XV. *Cavea ipſa cepit hominum LXXX. millia: cum Pompeiani theatri toties multiplicata urbe.... ſufficiat large quadraginta millibus.*] Sic totidem plane litteris, apicibuſque Regius 2. codex, cum in libris ad hunc diem editis, *Pompeii amphitheatri*, & mox, *quadringentis millibus* legatur, gemino errore: nam, ut a poſteriore incipiam, cum ei conſilium ſit amplitudinem theatri, quod Scaurus edidit, tanto majorem oſtendere, quam fuerit Pompeii, etſi multiplicata numero civium urbe: non potuit quadringenta millia Pompeianum capere, ſi fuit illud alterum LXXX. tantum millium capax. Quod ad alterum attinet, Pompeiani certe theatri, (quod & ex ſuo exemplari Pintianus vidit ſcribi hoc loco oportere) meminere omnes: amphitheatri, nemo. P. Victor, in deſcript. Romæ, regione octava, *Theatrum Pompeii.* Tacitus lib. 14. Annal. *Quippe erant, qui Cn. quoque Pompeium incuſatum a ſenioribus ferrent, quod manſuram theatri ſedem poſuiſſet. Nam antea ſubitariis gradibus, & ſcena ad tempus ſtructa*, ut temporario Scauri theatro, *ludos edi ſolitos, vel ſi vetuſtiora repetantur, ſtantem populum ſpectaviſſe.* Theatrum hemicycli ſpecie conſtructum fuit: amphitheatri forma rotunda, & veluti ex duobus conſtans theatris: unde & nomen.

Sect. 25. XVI. *Magnes appellatus eſt ab inventore... in Ida repertus.*] Sic libri omnes, etiam MSS. Nec tantum Iſidoro tribuendum putamus, ut quidquam moveamus hoc loco, quanquam ille Pliniana hæc ex more tranſcribens, lib. 16. Orig. cap. 4. *in India* legiſſe videatur, ut & Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 43. fol. 41.

Magnetes lapis eſt inventus apud Troglodytas,
Quem lapidum genitrix nihilominus India mittit.

Inventoris certe, a quo magneti ea indita appellatio eſt, viri proprium apud Græcos nomen eſſe docuimus.

Ibid. XVII. *Tertium in Hyrietico Bœotiæ.*] Libri hactenus editi, *in Echio Bœotiæ.* Reg. 2. & Pintiani, *in Hyrtio.* Colb. 3. *in Hyetico.* Nihil viſum eſt veræ lectioni propius, quam *Hyrietico*, ab oppido Bœotiæ, ut diximus, de quo lib. 4. ſect. 12.

Sect. 26. XVIII. *Lapidem e Scyro inſula &c.*] E *Syro*, non e *Scyro*, libri quidam MSS. præferunt. Ego vero de Scyro ut hæc potius accipienda putem, faveamque vulgatæ hactenus lectioni, facit Euſtathii in primis auctoritas, qui ad Dionyſ. verſ. 521. pag. 71. Σκῦρον Scyrum inſulam ſic eſſe appellatam prodidit, quod ſit petroſa, σκυρώδης: aitque e lapicidinis erui variegatos lapides, qui Scyrii appellentur: μέταλλα δέ εἰσι ποικίλης λίθου, Σκυρίας λεγομένης. Et in Proverbiis Zenobii, Centur. I. num. 32. Πετρώδης καὶ λυπρά ἐστιν ἡ Σκῦρος. Ac Suidas idem habet, & Apoſtolius Suidam ſecutus. De Syro nihil legas uſquam ejuſcemodi. Iſidorus incaute, locum hunc exſcribens, lib. 16. Orig. cap. 4. *Syrius lapis, inquit, a Syria, ubi reperitur, appellatur: hic integer fluctuari traditur, comminutus mergi.* Iſidori errorem ſequitur Albertus, lib. 2. tract. 2. de miner. cap. 17.

Sect. 28. XIX. *Theophraſtus auctor eſt & tranſlucidi lapidis in Ægypto, quem Chio ſimilem ait.*] Sic Reg. 2. Colb. 3. & Pintiani codex, excepto quod *Phio*, non *Chio*, ſed mendoſe, legunt. Theophraſtus, lib de lapid. pag. 2. Μέλας αὐτόθι (ἐν Αἰγύπτῳ) διαφανὴς ὁμοίως τῷ Χίῳ. Nec latuit hoc Pintiano & Hermolao. In libris hactenus editis, *& tranſlucidos lapides in Ægypto inveniri, quos ophitæ ſimiles ait*, interpolantium manu.

Ibid. XX. *Ejuſdem lapis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax.*] Sic libri omnes editi: ſic Reg. 2. totidem ſyllabis apicibuſque. Salmaſius tamen in Solinum, pag. 1204. ex neſcio quibus codicibus, corruptis certe & interpolatis, ſic emendat: *Ejuſdem lapidis flos appellatur, farina ex eo quædam perinde efficax.* Ut videatur eſſe ſententia, in farinam, ſeu tenuiſſimum pulverem teri hunc lapidem, qui pulvis flos appelletur. Id vero quam longe & a ſcriptoris mente, & a rei veritate abhorreat, teſtis Aëtius, lib. 2. de re med. cap. 23. pag. 52. ubi de lapide Aſio; *Huic, inquit, quiddam agnaſcitur, pulviculo farinæ piſtrinorum parietibus inſidenti ſimile, quod florem Aſiæ petræ vocant.* Græcus MS. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λίθος,... ὃν δὴ καλοῦσιν Ἄσιον· πόρρωθεν κατὰ τὴν χροιὰν καὶ τὴν σύστασιν... Ἐπιτρέπεται δὲ αὐτῷ τι παραπλήσιον· ἀλεύρῳ λεπτοτάτῳ τῷ προσιζάνοντι τοῖς τοίχοις τῶν μυλώνων. Inſidet itaque flos ille lapidi: non ex eodem comminuto, aut friato, tritove fit. Sic Oribaſius, lib. 13. pag. 229. *Lapidis Aſſii flos eſt ſalſugo ſummo lapidi inſidens*, &c. poſt Dioſc. lib. 4. cap. 142. & Galenum, lib. 9. de fac. ſimp. med. pag. 257.

Sect. 40. XXI. *Laudatiſſimi ſunt in Melo, Niſyro, & Æoliis inſulis.*] De pumicibus agitur. Prius, *in Melo, Scyro*, legebatur. Ex ſuis exemplaribus *in Syro* Pintianus reſcribere nitebatur. Atque ita ſane Reg. 2. At Colb. 3. *in Melonis Scyro.* Nos, *in Melo, Niſyro*, indubitata conjectura reponimus. Auctor ita emendandi, præter veſtigia codicum omnium, Theophraſtus, qui libro περὶ λίθων, pag. 5. pumices laudat in primis eos qui & ἐν Νισύρῳ, & ἐν Μήλῳ reperiuntur. Euſtathius item, in Dionyſ. verſ. 526. pag. 76. molares lapides e Niſyro commendat, Νίσυρος πετρώδης ἐστὶ λίθου μυλίας.

Ibid. XXII. *Eteſium lapidem in iis prætulere ceteris.*] Sic MSS. omnes, Reg. 2. aliique. Sic & Plinius ipſe in Indice libri hujus. In libris hactenus editis, *Epheſium*, mendoſe. Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 4. *Lapides quoque medicinalium mortariorum, & pigmentorum uſibus apti, Edeſius præcipuus, & inde colaticus: Thebaïcus quoque, & balanites lapides, vel ex ſe ſe remittentes.* Lege, ex Plinio: *Eteſius præcipuus, & inde chalazius: Thebaïcus quoque, & baſanites lapides, nil ex ſe ſe remittentes.* Lexicon Chymiæ: Βοσρυχίτης, πυρίτης, καὶ ἐτήσιος.

Sect. 46. XXIII. *Quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, alio quam ſpecularium modo, tamquam incluſa luce, non tranſmiſſa.*] Sic Reg. 2. & Pintiani codex, rectiſſime. Prius legebatur inſulſe, *foribus apertis;* & mox, *haud alio quam ſpecularium modo*, quod verbis ſtatim ſequentibus adverſatur: Emendationem noſtram Iſidori calculo comprobamus: *Phengites, inquit ille, lib. 16. Orig. cap. 4. Cappadociæ lapis, duritia marmoris, candidus atque tranſlucidus: ex quo quondam templum conſtructum eſt a quodam rege foribus aureis, quibus clauſis claritas diurna erat.* Pliniana hæc narratio, quæ fidem excedere quibuſdam videtur, non paucis comprobatur exemplis. Notum inter alia Florentiæ in eccleſia S. Miniatis feneſtras eſſe, in quibus pro vitro tabulæ ſunt ex alabaſtrite, quindecim pedes altæ: & eccleſia tamen, foribus quamvis opertis, luce perfunditur.

Sect. 48. XXIV. *In eo genere præcipuæ. E reliqua multitudine lapidum, tofus ædificiis inutilis eſt, mortalitate mollitiæ.*] In libris hactenus editis, *Reliqua multitudo lapidum in totum ædificiis inutilis eſt,* quod abhorret ſane a ſimilitudine veri longiſſime. Regius 2. codex: *Reliqua multitudine lapidum totus ædificiis*, &c. Nos e ſuperiore voce litterula repetita, *E reliqua multitudine*, & mox indubitata emendatione *tofus* ſcripſimus. Emendandi auctor Iſidorus, lib. 19. Orig. cap. 10. ubi hunc locum exſcribit. *Tofus, inquit, ædificiis inutilis eſt, fundamentis aptus, mortalitate mollitiæ. Ex æſtu enim & halitu maris fricatur, & verberatur imbribus.* Et Plinianus Index: XLVII. *De cotibus* XLVIII. *De tophis.* XLIX. *De ſilicum naturis.* Tophum alii, alii tofum ſcribunt. Voſſium vide in Etymol.

Sect. 49. XXV. *Eſt & viridis ſilex, vehementer igni reſiſtens, ſed nuſquam copioſus: & ubi invenitur, lapis, non ſaxum eſt. E reliquis pallidus in cæmento raro utilis. Globoſus*, &c.] Libri hactenus editi, etiam & MSS. quidam, *eſt & viridis lapis.* At de ſilicum univerſo genere nunc eſſe ſermonem, non antecedentia modo ſuadent, ſed & ea quoque quæ ſubſequuntur. De nigris hactenus, rubentibuſque, & albis: nunc de viridi, pallido, globoſo, fluviatilique ſilice agit. Admonuit erroris Iſidorus, qui locum hunc integerrima fide deſcripſit, lib. 19. Orig. cap. 10. *Viridis ſilex, inquit, vehementer & ipſe igni reſiſtens, ſed nuſquam copioſus, & ubi invenitur, lapis, non ſaxum*

est. Pallidus in cæmento raro utilis. Globus contra injurias fortis, &c.

Ibid. XXVI. *Remedium est in lapide rubro, æstate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitum tempestatibus.*] Vidit Pintianus hunc locum in mendo cubare, cum legeretur, *Remedium est in lapide dubio*: itaque, *udo*, vel *humido* potius, legi censuit oportere. Nos *rubro*, auctore Vitruvio. Sic enim ille, lib. 2. cap. 7. pag. 27. *Cum ergo propter propinquitatem necessitas cogat ex rubris lapicidinis, & quæ sunt Vrbi proximæ, copiis uti: si qui voluerint sine vitiis perficere, ita erit præparandum: Cum ædificandum fuerit, ante biennium ea saxa non hieme, sed æstate eximantur, & jacentia permaneant in locis patentibus. Quæ autem a tempestatibus eo biennio tacta læsa fuerint, ea in fundamenta conjiciantur: cetera quæ non erunt vitiata, ab natura rerum probata, durare poterunt supra terram ædificata.* Vitruvianæ orationi simillimam esse Plinianam, perspicuum est. Remedium, inquit, in rubro lapide, qui circa Urbem eruitur, & mollior est, &c. Nam molliorem esse eum, ipse prius admonuit superiore sect. *Alia mollitia*, inquit, *circa Romam*: quod ex Vitruvio pariter liquet, ita scribente: *Sunt enim aliæ lapicidinæ molles, uti sunt circa Vrbem rubræ*, &c. ut suo loco indicavimus.

Sect. 51. XXVII. *Si minus, utique a lateribus. Medios parietes farcire fractis cæmentis, diamicton vocant. Reticulata structura, qua Romæ struunt, rimis opportuna est.*] Locum hunc interpolatores hactenus corrupere insigniter, & præpostera interpunctione, & totius perturbatione sententiæ, in hunc modum: *Si minus utique a lateribus medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyocticon vocant reticulatam structuram, quam frequentissime Romæ struunt, rimis opportunam.* Nos conditivorum librorum fidem integerrime secuti suo nitori locum restituimus. Et Pintianus in suo codice *Diamicton* legit. Διὰ μικτῶν architecti genus illud structuræ nuncupavere scilicet, ut medici sua medicamenta Διὰ κωδειῶν, aliaque similia nuncuparunt.

XXVIII. *Ex albo melior. Quæ ex duro, structuræ utilior: quæ ex fistuloso, tectoriis.*] Prius legebatur, *ex albo melior, quam ex duro, & structuræ utilior.* Erroris admonuit, non Pintiani modo codex, sed & Vitruvius, lib. 2. cap. 5. pag. 24. *De calce*, inquit, *diligentia est adhibenda, uti de albo saxo aut silice coquatur: & quæ erit ex spisso & duriore, erit utilior in structura: quæ autem ex fistuloso, in tectoriis.* Sic etiam Palladius, lib. 1. de re rust. cap. 10. pag. 14. *Calcem quoque ex albo saxo duro, vel Tiburtino .... coquemus .... Quæ erit ex spisso & duro saxo, structuris convenit: ex fistuloso vero, aut molliori lapide, tectoriis adhibetur utilius.* Sect. 53.

XXIX. *Vulturno mari Italiæ .... sex M. pass. litore inter Cumas atque Linternum.*] In libris hactenus vulgatis, *Cumas atque Lucrinum.* In Reg. 2. & Colb. 3. *atque litorum.* Indubitata emendatio est, *atque Liternum.* Tum ex Antonino, sive Æthico, qui in itinere a Tarracina Neapolim, Literno Cumas tanto distare intervallo docet, quantum illud modo litus esse dicitur, quo Vulturnum mare nuncupatur, hoc est, VI. M. P. Tum ex Plinio ipso, qui lib. 3. sect. 9. hæc esse vicina inter se admonet, Vulturnum, unde mari appellatio, Liternum, Cumas: *In ora .... Vulturnum oppidum cum amne, Liternum, Cumæ Chalcidensium.* Suboluit hic ejus loci error Camillo Pellegrino, lib. de Campania Felice, pag. 183. Sect. 66.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXVII.

I. T nihil instituto operi desit, gemmæ supersunt, & in arctum coacta rerum naturæ majestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori: violari etiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas vero extra pretia ulla, taxationemque humanarum opum arbitrantes, ut plerisque ad summam absolutamque rerum naturæ contemplationem satis sit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hæc exarserit, [1] diximus quadamtenus in mentione auri anulorumque. [2] Fabulæ primordium a rupe Caucasea tradunt: Promethei vinculorum interpretatione [3] fatali: primumque saxi hujus fragmentum inclusum ferro, ac digito circumdatum, [4] hoc fuisse anulum, & hoc gemmam.

Cap. I. II. His initiis cœpit auctoritas, in tantum amorem elata, ut Polycrati Samio severo insularum ac litorum tyranno, [a] felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in unius gemmæ voluntario damno videretur, si cum fortunæ volubilitate [1] paria faceret: planeque ab invidia ejus abunde se redimi putaret, si hoc unum doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, profectus navigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine Regi natus, escæ vice raptum, ut faceret ostentum, in culinam domini rursus [2] Fortunæ insidiantis manu reddidit. [3] Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostenduntque Romæ, si credimus, [4] Concordiæ delubro, cornu aureo [5] Augusti dono inclusam, & novissimum prope locum [b] tot prælatis obtinentem.

III. Post hunc anulum regia fama est gemmæ [1] Pyrrhi illius, qui adversus Romanos bellum gessit. [2] Namque habuisse traditur achaten, in qua novem Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, [3] ut Mu-

INTERPRETATIO.

a *Felicitatis.*] Felicitatem suam satis minuendam arbitratus est, unam eam gemmam si sponte perderet, si hoc fortunæ semper alias blandienti quasi vicissim traderet, ne in aliis rebus adversam sentiret.

b *Tot prælatis.*] Cum tot alii ipsi præferantur.

NOTÆ.

Sect. I. 1. *Diximus quadamtenus.*] Libro 33. sect. 4. *Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dedit antiquitas: vinculumque id, non gestamen, intelligi voluit.*

2. *Fabulæ.*] Vide Servium in sextam Virgilii eglogam, Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 16. *Primordia gemmarum*, inquit, *a rupe Caucasi fabulæ ferunt Prometheum primum fragmentum saxi ejusdem inclusisse ferro, ac digito circumdedisse: iisque initiis cœpisse anulum atque gemmam.* Sic & Marbodeus in præfat.

3. *Fatali.*] Infelici. Ita libri omnes: non, ut quibusdam placet, *futili*.

4. *Hoc fuisse.*] Sententia est, ferrum digito circumdatum, anuli vicem præbuisse: gemmæ, saxi fragmentum ferro inclusum.

Sect. II. 1. *Paria faceret.*] Diximus de ea forma loquendi, lib. 2. sect. 88. nota 4. Referunt hanc historiam auctores alii appellati a nobis, lib. 33. sect. 6.

2. *Fortunæ insidiantis.*] Blandientis nunc quidem, sed paulo mox necem molientis, ut diximus lib. 33. sect. 6.

3. *Sardonychem.*] Ita & Solinus, cap. 33. pag. 63. Smaragdum alii aiunt fuisse, inter quos Herodotus in Thalia, lib. 3. num. 41. pag. 178.

4. *In Concordiæ.*] Urbis regione octava.

5. *Augusti.*] Sic MSS. omnes, non *Augustæ*, ut editi, quod hoc loco absonum.

Sect. III. 1. *Pyrrhi illius.*] Regis Epirotarum, qui bellum adversus Romanos decennio toto pro Tarentinis gessit, ante Punicum primum.

2. *Namque habuisse.*] Solinus iisdem verbis, cap. 5. pag. 21. Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 2. fol. 10. & alii. Similem achaten, in quo Christi Domini nomen affabre delineatum cernatur, asservat gazophylacium Augusti Romanorum Imperatoris, teste Lambecio, lib. 1. de Bibl. Cæsar. fol. 25. §. 27. Alium, in quo B. Virginis cum puero Jesu effigies, sponte naturæ depicta esset, vidisse se Aldrovandus ait, lib. 4. de metallis, cap. 73. pag. 107. Vide & Pancirolum, lib. rerum memorab. tit. 16. pag. 43. & scriptores Ephemerid. Germ. tom. 1. Observ. 156. pag. 336. & Kircherum denique nostrum, lib. 8. de mundo subterran. sect. 1.

3. *Ut Musis quoque singulis.*] Musarum insignia ex vetere tabula recitantur in Museo Cospiano, pag. 450. Calliope alphabeti elementa quatuor & viginti depicta gerit in tabella: quoniam libris totidem heroum facta, ut Achillis & Ulyssis contineantur. Ausonius Idyl. 20.

Carmina Calliope libris heroïca mandat.

Clio ante pedes abjectos historiarum libros habet:

Clio gesta canens transactis tempora reddit.

Erato lyra canit:

Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu.

ſis quoque ſingulis redderentur inſignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas exſtat apud auctores: præterquam [4] Iſmeniam [5] choraulem, multis fulgentibuſque uti ſolitum, comitante fabula vanitatem ejus, [a] indicato in Cypro [6] ſex aureis denariis ſmaragdo, in quo fuerat ſculpta [7] Amymone, juſſiſſe numerari: [8] & cum duo relati eſſent, imminuto pretio, [b] male hercules curatum, dixiſſe: multum enim detractum [9] gemmæ dignitati. Hic videtur inſtituiſſe, ut [10] omnes muſicæ artis hac quoque oſtentatione cenſerentur, veluti Dionyſodorus æqualis ejus & æmulus, ut ſic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter muſicos, Nicomachus, multas gemmas habuiſſe traditur, ſed nulla peritia electas: ſorte quadam his exemplis [c] initio voluminis oblatis adverſus iſtos, qui ſibi hanc oſtentationem arrogant, ut palam ſit eos tibicinum gloria tumere.

IV. Polycratis gemma, quæ demonſtratur, illibata intactaque eſt. [1] Iſmeniæ ætate multos poſt annos, apparet ſcalpi etiam ſmaragdos ſolitos. Confirmat hanc eamdem opinionem [2] edictum Alexandri Magni, quo vetuit in gemma ſe ab alio ſcalpi, quam a Pyrgotele, non dubie clariſſimo artis ejus. Poſt eum Apollonides & Cronius in gloria fuere: quique Divi Auguſti imaginem ſimilem expreſſit, [3] qua poſtea Principes ſignabant, [4] Dioſcorides. Sylla Dictator [5] traditione Jugurthæ ſemper ſignavit. Eſt apud auctores, & [6] Intercatienſem illum, cujus patrem [7] Scipio Æmilianus ex provocatione interfecerat, pugnæ ejus effigie ſignaſſe: vulgato [8] Stilonis Præconini ſale, quidnam fuiſſe facturum eum, ſi Scipio a patre ejus interemptus eſſet. Divus Auguſtus inter initia [9] Sphinge ſignavit. Duas in matris anulis jam indiſcretæ ſimilitudinis invenerat. Altera per bella civilia, abſente eo, amici ſignavere epiſtolas & edicta, quæ ratio temporum nomine ejus reddi poſtulabat, non infaceto lepôre accipientium, ænigmata afferre eam ſphingem. Quin etiam [10] Mæcenatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Auguſtus poſtea ad evitanda convicia ſphingis, Alexandri Magni imagine ſignavit.

V. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine [1] dactyliothecam, primus om-

INTERPRETATIO.

a *Indicato.*] Æſtimato.
b *Male.*] Male profecto proviſum a mercatore.
c *Initio.*] Initio hujus libri his exemplis caſu propoſitis adverſus eos &c.

NOTÆ.

Thalia in viridanti luco obambulat:
Comica laſcivo gaudet ſermone Thalia.
Melpomene librum apertum manu geſtat:
Melpomene tragico proclamat mœſta boatu.
Terpſichore, citharam:
Terpſichore affectus citharis movet, imperat, auget.
Euterpe, fiſtulam:
Dulciloquos calamos Euterpe flatibus urget.
Polyhymnia, duplicem citharam:
Signat cuncta manu, loquitur Polyhymnia geſtu.
Urania ſphæram, circinumque:
Vranie cæli motus ſcrutatur, & aſtra.

4. *Iſmeniam.*] Ἰσμηνίαν, tibicinem Thebanum, de quo Plutarchus, lib. adverſus Epicurum, pag. 1095. & in Pericle: *Cum audiſſet*, inquit, *Antiſthenes Iſmeniam optimum eſſe tibicinem, reſpondit: Malus igitur: nam ſi probus eſſet, tibicen non eſſet.*

5. *Choraulem.*] Χοραύλην, tibicinem qui in choro tibia canit. Olim quippe in comœdiis, *quando chorus canebat, choreis tibiis, id eſt, choraulicis, artifex concinebat*, inquit Diomedes, lib. 3. pag. 489. Apud Gruter. pag. 1035. GLAPHYRI. CHORAVLÆ mentio. In conviviis etiam cecinisse choraulas, ex Martiali ſcimus, lib. 9. Epigr.
Quod optimum ſit quæritis convivium?
In quod choraules non venit.

6. *Sex aureis denariis.*] Denarios, nummoſve aureos hic interpretamur, quorum quadraginta octo in libras auri fierent, ſinguli ſex ſcripulorum, quorum unumquodque vicenis ſeſtertiis communibus, hoc eſt, duorum aſſium cum ſemiſſe ſingulis, æſtimaretur, ac proinde quinque denariis argenteis; monetæ noſtræ (ut ſuperius denarium argenteum aſſibus noſtris octo taxavimus) aſſibus quadraginta. Ita aureus quiſque denarius, qui eſſet ſex ſcripulorum, ac proinde CXX. ſeſtertiorum, ſive XXX. denariorum argenti, eſſet monetæ noſtratis, librarum duodecim, *douze francs*. Sex denarii, ſeptuaginta duæ libræ, *ſoixante-douze livres*, ou *vingt-quatre écus.*

7. *Amymone.*] Danaï filia, cujus fabulam vide apud Hyginum, fol. 169.

8. *Et cum duo relati.*] Mercatorem puduit tanti æſtimaſſe vel unicum: pretio perſoluto, duos emptori obtulit.

9. *Gemmæ dignitati.*] Cui gemma ex majore pretio major dignitas acceſſiſſet.

10. *Omnes muſicæ artis.*] Subintellige, periti. Sic lib. 7. ſect. 40. *Grammaticæ artis Daphni Gnatio.*

Sect. IV. 1. *Iſmeniæ ætate.*] Vixit is fere annis centum poſt Polycratem: hic Tarquinii Superbi Romanorum regis ætate.

2. *Edictum Alexandri.*] De quo diximus antea, lib. 7. ſect. 38.

3. *Qua poſtea principes.*] Suetonius, loc. cit. Dio, lib. 49. pag. 417.

4. *Dioſcorides.*] Mentio hujus apud Tranquillum, in Auguſto, cap. 50.

5. *Traditione Jugurthæ.*] Hoc eſt, ſigillo in quo Bocchus erat inſculptus, Jugurtham Syllæ tradens. Plutarchus in Mario, pag. 411. Αὐτός τε Σύλλας σφραγῖδα ποιησάμενος ἐφόρει, γλυφὴν ἔχουσαν ἐγχειριζόμενον ὑπὸ τοῦ Βόκχου τὸν Ἰουγούρθαν ἑαυτῷ, καὶ ταύτῃ χρώμενος ἀεὶ διετέλει. Hoc ipſum repetit iterum, pag. 424. & in Sylla, pag. 452. & libro de Reip. gerendæ præceptis, pag. 806. Valerius Max. lib. 8. cap. 14. pag. 408. *L. Sylla .... Jugurtha a Boccho rege ad Marium perducti totam ſibi laudem tam cupide aſſeruit, ut anulo quo ſignatorio utebatur, inſcriptam illam traditionem haberet.* Bocchus Jugurtham Syllæ dedidit, cum is a Mario legatum ageret, anno V. C. DCXLVIII. Exſtat ejus facti memoria in nummis, apud Patinum, pag. 88. Vide Notas & Emend. ad librum VII. num. CXVIII.

6. *Intercatienſem.*] Ab Intercatia Hiſpaniæ citerioris oppido, de quo lib. 3. ſect. 4. num. 4.

7. *Scipio Æmilianus.*] Idem Africanus poſterior appellatus, qui Carthaginem Numantiamque delevit. Epitome Livii, lib. 48. *In Hiſpania P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus, L. Pauli F. Africani nepos, ſed adoptivus, provocatorem barbarum Tribunus militum occidit.*

8. *Stilonis.*] De eo in Auctorum Indice diximus, verbo *Ælius Stilo.* In Colb. 3. aliter hæc leguntur, ſed mendoſe, credo: *vulgato ſtilo, plerumque incommodum valere aliquid: non enim hoc fuiſſe acturum eum, ſi*, &c.

9. *Sphinge ſignavit.*] Dio Caſſius, lib. 49. pag. 417. Tranquillus in Auguſto, cap. 50. *In diplomatibus, libelliſque, & epiſtolis ſignandis, initio ſphinge uſus eſt: mox imagine Magni Alexandri: noviſſime ſua, Dioſcoridis manu ſculpta: qua ſignare inſecuti quoque principes perſeverarunt.* Sigilli hujus, ſive ſphingis effigiem diſce ex Plinio, lib. VIII. ſect. XXX.

10. *Mæcenatis rana.*] Quod in anulo ſignum habebat, id ob exactiones pecuniarum, quæ Auguſti nomine fiebant, magnos terrores ingerebat: infauſto enimvero omine coaxare ea rana jactabatur.

Sect. V. 1. *Dactyliothecam.*] Δακτυλιοθήκην, anulorum repoſitorium.

nium habuit Romæ privignus Syllæ [2] Scaurus. Diuque nulla alia fuit, donec Pompeïus Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro aliique ejusdem ætatis auctores confirmant, multum prælatam [3] Scauri. Hoc exemplo Cæsar Dictator sex dactyliothecas [4] in æde Veneris Genetricis consecravit: Marcellus [5] Octavia genitus in Palatina [6] Apollinis cella unam.

VI. Victoria tamen illa Pompeïi primum ad margaritas gemmasque mores inclinavit: sicut [1] L. Scipionis, [2] & Cn. Manlii ad cælatum argentum, vestes Attalicas, triclinia ærata: sicut [3] L. Mummii, ad Corinthia & tabulas pictas. Cap. II. * Id uti planius noscatur, verba ex ipsis Pompeïi triumphorum actis subjiciam. Ergo tertio triumpho, quem de piratis, Asia, Ponto, gentibusque & regibus [4] in septimo operis hujus volumine indicatis, [5] M. Pisone, M. Messala Consulibus, pridie Kalend. Octob. [6] die natalis sui egit, transtulit [7] alveum cum tesseris lusorium e gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor: (& ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie prope ad hanc amplitudinem accedente, in ea fuit Luna aurea pondo XXX.) lectos tricliniares tres: vasa ex auro & gemmis [a] abacorum novem: signa aurea tria, Minervæ, Martis, & Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum cervis & leonibus, & pomis omnis generis, circumdata vite aurea: [8] Museum ex margaritis, in cujus fastigio horologium erat: Imago Cn. Pompeïi e margaritis, illa regio honore grata, [9] illius probi oris venerandique per cunctas gentes, illa, inquam, ex margaritis, severitate victa, [b] & veriore luxuriæ triumpho. [10] Profecto inter molles viros durasset cognomen Magni, si [11] prima victoria sic triumphasses. E margaritis, Magne, tam prodiga re, [c] & feminis reperta, quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nonne illa similior tui est imago, quam [12] Pyrenæi jugis imposuisti? Grave profecto fœdumque probrum erat, ni verius iræ Deorum ostentum credi oporteret, clareque intelligi posset, [13] jam tum illud caput, Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. Cetera triumphi ejusdem quam virilia! [14] Reipublicæ & Quæstoribus, qui oram maris defendissent datum mille talentûm: militibus singulis [16] sena millia sestertiûm. Tolerabiliorem tamen fecit causam [17] Caïi Principis, [d] qui super omnia muliebria, socculos induebat e margaritis: & Neronis Principis, qui sceptra [18] & personas histrionum, & cubilia amatoria unionibus construebat. Quin immo etiam jus videmur perdidisse [e] corripiendi gemmata potoria, & varia supellectilis genera, [f] anulos

Interpretatio.

a *Abacorum.*] Quæ novem abacis onerandis paria forent.
b *Et veriore.*] Et verius luxuriæ, quam Pompeii triumpho.
c *Et feminis.*] In feminarum usum.
d *Qui super.*] Qui inter alios mores muliebres.
e *Corripiendi.*] Reprehendendi.
f *Anulos.*] Quando de anulis silemus. Quæ enim non luxuria præ illa innocentior videatur?

Notæ.

2. *Scaurus.*] Ædilis ille, de quo lib. 36. sect. 24. num. 7.

3. *Scauri.*] Subintellige, dactyliothecæ.

4. *In æde Veneris.*] In Foro.

5. *Octavia genitus.*] Fuit ea Augusti Principis soror, cujus ille nomine & Bibliothecam condidit, Octavianam appellatam. Dio, lib. 49. pag. 417. De hoc Marcello Maro, lib. 6. Æneïd:

Tu Marcellus eris.

6. *Apollinis cella.*] Cella pars templi sacratior, in quam ingredi nefas fuit. Sic MSS. non, ut editi, *Apollinis æde.* Fuit autem hæc ædes in Palatio, decima Urbis regione, unde Palatina dicta. Sic Gellius, lib. 7. cap. 1. ait *Scipionem Africanum solitavisse noctis extremo, prius quam diluculares, in Capitolium ventitaret, ac juberet aperiri cellam Jovis, atque ibi solum diu demorari, quasi consultaturum de Republica cum Jove,* &c.

Sect. VI. 1. *L. Scipionis.*] Asiatici, de quo lib. 33. sect. 53. & alibi sæpius.

2. *Et Cn. Manlii.*] De eo, lib. 34. sect. 8.

3. *L. Mummii.*] Achaïci, qui Corinthum cepit, anno DCVIII.

4. *In septimo.*] Libro 7. sect. 27.

5. M. *Pisone,* &c.] Anno Urbis DCXCIII.

6. *Die natalis sui.*] Unicum triumpho diem Plinius adsignat. Vide Plutarchum in Pompeïo.

7. *Alveum .... lusorium.*] *Un damier,* ou *un échiquier.*

8. *Museum.*] Μουσεῖον simulacrum esse ædiculæ Musis dicatæ videtur. Sic Ἰσεῖον Isidis monumentum, ut alibi diximus.

9. *Illius probi oris.*] In quo forma & species est liberalis. Familiaris Plinio locutio, usurpata superius, lib. 7. sect. XI.

10. *Profecto.*] Profecto & molles viri ad Magni cognomen aspirassent, si prima victoria sic triumphasses: cum incertum foret, virtusne tum, an luxuria triumpharet. A profuso quidem sumptu in exstructionem Pompeiani theatri, Magni ei cognomen hæsisse, sensit Cassiod. lib. 4. Var. epist. 51. falso, ut constat ex Plinio, libro VII. sect. XXVII. Nam ex Africa tota subacta & in ditionem redacta id cognomen tulit. Transiit illud ad posteros cognominis vice. Vide Notas & Emend. num. I.

11. *Prima victoria.*] Africa nempe subacta, unde Magni cognomen tulit, ut dictum est proxime: etsi victoriæ antea illius aliæ commemorantur.

12. *Pyrenæi jugis.*] Vide quæ dicta sunt lib. 7. sect. 27.

13. *Jam tum illud caput.*] Quod e margaritis, hoc est, Orientis opibus, thorace tenus, ut solet, conflatum, ea triumphi pompa delatum est: perinde ac si sævum illud deorum ostentum esset, fore aliquando ut caput ejus præcisum Orienti toti sine reliquo corpore ostentaretur. Ptolemæi scilicet regis Ægypti jussu trucidatus est, ut quidem referunt scriptores rerum Romanarum omnes.

14. *Reipublicæ,* &c.] Vide Notas & Emend. num. II.

15. *Mille talentûm.*] Sic Tullius, 6. Philipp. 15. *Quis inventus est, qui L. Antonio mille nummûm ferret expensum?* Talenta porro Attica mille (nam de his accipiendum id puto) monetæ nostratis libras seu florenos faciunt omnino 2400000.

16. *Sena millia sestertiûm.*] Monetæ Gallicæ, libras sexcentas.

17. *Caii.*] Cæsaris Germanici. Indutum hunc muliebribus vestimentis, progressum in publicum, prodidere etiam Josephus, lib. 19. Antiq. Jud. cap. 1. & Tranquillus in ejus vita, cap. 52. *Vestitu, calceatuque, & cetero habitu, neque patrio, neque civili, ac ne virili quidem, ac denique humano semper usus est. Sæpe depictas gemmatasque indutus pænulas .... ac modo in crepidis, vel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnumquam socco muliebri,* &c.

18. *Et personas,* &c.] Sic Reg. 2. codex. In Colb. 3. *& cubilia victoria.* In libris hactenus editis, *& personas, & cu-*

transeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior existimari possit?

VII. Eadem victoria primum in Urbem murrhina invexit: primusque [1] Pompeïus lapides & pocula ex eo triumpho Capitolino Jovi dicavit: quæ protinus ad hominum usum transiere, [2] abacis etiam escariisque vasis inde expetitis. Excrescitque in dies ejus rei luxus, murrhino [3] LXX. talentis empto, capaci plane [4] ad sextarios tres calice. Potavit ex eo ante hos annos Consularis, [5] ob amorem abroso ejus margine, ut tamen injuria illa pretium augeret: neque est hodie murrhini alterius [a] [6] præstantior indicatura. Idem in reliquis generis ejus quantum voraverit, licet existimare ex multitudine, quæ tanta fuit, [b] ut auferente liberis ejus Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim [7] hortis exposita occuparent: quod a populo impleri canente se, [c] [8] dum Pompeïano præludit, etiam Neroni satis erat: qui vidit tunc annumerari unius scyphi fracta membra: quæ [d] in dolorem, credo, sæculi, invidiamque fortunæ, tamquam [9] Alexandri Magni corpus, in conditorio servari, ut ostentarentur, placebat. [10] T. Petronius Consularis moriturus, invidia Neronis Principis, ut mensam ejus [e] exheredaret, [11] trullam murrhinam [12] trecentis talentis emptam fregit. Sed Nero, ut par erat Principem, vicit omnes, trecentis talentis [13] capidem unam parando. Memoranda res tanti Imperatorem patremque patriæ bibisse.

VIII. [1] Oriens murrhina mittit. Inveniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus maxime Parthici regni: præcipue tamen in Carmania. Humorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquam [2] parvos excedunt abacos: [3] crassitudine raro, quanta dictum est vasi potorio. [4] Splendor his sine viribus: nitorque verius, quam splendor. Sed in pretio varietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremque, & tertium ex utroque ignescentem, veluti per transitum coloris, [f] [5] in purpura, aut rubescente lacteo. Sunt qui maxime in iis laudent extremitates, & quosdam colorum repercussus, quales in cælesti arcu spectantur. His maculæ pingues placent: translucere quidquam aut pallere, vitium est. Item sales, verrucæque non eminentes, sed ut in corpore etiam plerumque [g] sessiles. [6] Aliqua & in odore commendatio est.

INTERPRETATIO.

a *Præstantior.*] Majus pretium.
b *Ut auferente.*] Ut cum Nero Cæsar ea pocula liberis ejus auferret.
c *Dum.*] Dum se parat ad canendum in Pompeïi theatro.
d *In dolorem.*] Ut doleret præsens sæculum, invideretque fortunæ superioris ætatis.
e *Exheredaret.*] Heredi auferret.
f *In purpura.*] *Cum murrhini area* vel purpurea sit, vel lactei coloris simul ac rubescentis.
g *Sessiles.*] Depressæ.

NOTÆ.

ticula viatoria, histrionum voce prætermissa, ceterisque immutatis.

Sect. VII. 1. *Pompeïus*, &c.] Vide Notas & Emendationes, num. III.

2. *Abacis etiam.*] Abacos vocat fulcra, pluteosque, quibus vasa, candelabraque, & alia imponuimus. *Des gueridons.*

3. *LXX. talentis*] Ita Reg. 2. Colb. 3. vet. Dalec. Monetæ nostræ libræ sunt, seu floreni 168000. De talentis Atticis hæc accipimus, de quibus alibi. Typi vulgati hactenus, LXXX. *sestertiis*, nullo codice suffragante.

4. *Ad sextarios tres.*] Mensura Gallica, *deux pintes & demi-septier.* Vide quæ diximus lib. 14. sect. 6.

5. *Ob amorem.*] Quo calicem hunc deperibat.

6. *Præstantior indicatura.*] Diximus de hac voce, in præfat. ad Titum, & lib. 29. sect. 8.

7. *Hortis.*] In hortis suis, Neronis scilicet. P. Victor in descript. Romæ, regione XIV. *Trans Tiberim.... Hortus Domitii.*

8. *Dum Pompeïano.*] Theatrum illud Transtiberinum innuit Pompeïani fuisse præludium. Nam Nero priusquam bene perfricuisset frontem, minoribus se ostentavit theatris: postremo in Pompeii theatro, in conspectu totius populi Romani ineptire non erubuit, sive cantando, sive aurigando. Tranquillus in Nerone, cap. 22. *Mox & ipse aurigare, atque etiam spectari sæpius voluit: positoque in Hortis, inter servitia, & sordidam plebem rudimento, universorum se oculis in Circo maximo præbuit.* Et antea, cap. 21. *Cum magni æstimaret cantare, etiam Romæ Neroneum agona ante præstitutam diem revocavit: Flagitantibusque cunctis cælestem vocem, respondit quidem in Hortis se copiam volentibus facturum.*

9. *Alexandri.*] *Magni Alexandri thoracem repetitum* a Caligula *e conditorio ejus*, scribit Tranquillus, cap. 52. in Caio. Fuit illud Alexandriæ, aureum primo, mox vitreum, cum sublatum furto aureum fuisset. Strabo, lib. 17. pag. 794.

10. *T. Petronius.*] Titum quoque Plutarchus appellat, lib. de discrimine adulatoris & amici: ubi exprobratam ab eo Neroni tenuitatem ac sordes refert. Caium Tacitus non semel appellat: in primis, lib. 16. Annal. pag. 271. ubi de hoc ipso loqui eum, de quo & Plinius agit, res ipsa indicio est. Ibi Proconsul Bithyniæ, mox Consul, dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium assumptus a Nerone dicitur. Et pag. 272. *Flagitia principis sub nominibus exoletorum feminarumque, & novitate cujusque stupri perscripsit, atque obsignata misit Neroni*, &c. Quibus verbis opus illud signari quidam arbitrantur, quod Petronii Arbitri Satyricon appellatur: quibus non ego credulus.

11. *Trullam.*] Trullam glossæ χέρνιϐον & *æquiminale*, seu pollubrum interpretantur, *un bassin à laver.*

12. *Trecentis talentis.*] Sic MSS. omnes. Monetæ Gallicæ floreni seu libræ sunt, 720000. Attica talenta ubique interpretor. Libri hactenus editi, & hoc loco, & eo qui proxime sequitur, *trecentis sestertiis* legunt, nullo adstipulante vetere exemplari.

13. *Capidem unam.*] Capis genus est poculi a capiendo dictum, auctore Festo. Livius, lib. 10. *Cum capide ac lituo capite velato, victimam cædat.* In MSS. *jaspidem*, sed mendose.

Sect. VIII. 1. *Oriens murrhina.*] Glossarium vetus Latino-Gallicum, murrhina vasa vocat *Hanaps de madre.* Sed madrata hæc opera e ligno fuisse verius alii censent cum Ruellio, quem secuti sumus lib. 13. sect. 30. Vasa fuere ex pretioso lapide sui nominis, suique generis. De his multa eleganter & accurate Gretserus noster, & qui ex eo fecit epitomen Raderus item noster in Martialem, lib. 14. pag. 860. & seq. Quare eadem hic adtexere supersedemus, ne actum agere videamur. Vide quæ obiter perstrinximus, lib. 33. sect. 2. & adde ea quæ Passeratius habet in Propertium lib. 4. elegia 5. Hunc Plinii locum totidem fere verbis exscripsit Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 12.

2. *Parvos... abacos*] *Des gueridons*, ut diximus sup. sect.

3. *Crassitudine.*] Raro, inquit, murrhini lapidis crassitudo tanta est, ut excavari possit in eam altitudinem, quæ vasi potorio superiore sect. attributa est, *capaci plane ad sextarios tres calice.*

4. *Splendor his sine viribus.*] Neque enim erant translucida, nisi forte, ut Plinii verbis utar, crassiore visu.

5. *In purpura, aut rubescente lacteo.*] Sic MSS. omnes. Editi corrupte, *purpura rubescente, aut lacte candescente.* Isidorus, qui hunc locum totidem alioqui verbis expressit, voces eas omnino neglexit. *Varietas ejus*, inquit, lib. 16. Orig. cap. 12. *in purpuram candoremque, & ignem, cum quibusdam colorum repercussionibus, quales in cælesti arcu spectantur.*

6. *Aliqua & in odore.*] E murrhinis calicibus vina potabant,

IX. [1] Contraria huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto. [2] Non aliubi certe reperitur, quam ubi maxime hibernæ nives rigent: [3] glaciemque esse certum est: [4] unde & nomen Græci dedere. Oriens & hanc mittit, [5] quoniam Indicæ nulla præfertur. [6] Nascitur & in Asia vilissima circa Alabanda, & Orthosiam, finitimisque montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europæ [7] Alpium jugis. Juba auctor est, & in quadam insula Rubri maris ante Arabiam sita nasci, [8] quæ Necron vocetur, [9] & in ea quæ juxta gemmam topazion ferat, [10] cubitalemque effossam a' Pythagora Ptolemæi regis præfecto. [11] Cornelius Bocchus & in Lusitania nasci perquam mirandi ponderis [12] Ammaënsibus jugis, depressis [13] ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia & Cypro excitari. Non enim inveniri in terreno, nec nisi inter cautes creditum fuerat. Similius vero est, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus sæpe deportari. Sudines vero negat, nisi ad meridiem spectantibus locis nasci: quod certum est: non enim reperitur in aquosis, quanquam in regione prægelida, vel si ad vada usque glacientur amnes. Cælesti humore, parvaque nive id fieri necesse est: ideo caloris impatiens, [14] nisi frigido potui addicitur. Quare sexangulis nascatur lateribus, [15] non facile ratio inveniri potest: [16] eo magis quod neque mucronibus eadem species est, & ita absolutus est laterum lævor, ut nulla id arte possit æquari.

X. [1] Magnitudo amplissima adhuc visa nobis erat, quam in Capitolio [2] Livia Augusta dicaverat, librarum [3] circiter quinquaginta. Xenocrates auctor est, [4] vas amphorale visum: & aliqui, ex India crystallum: [5] sextariorum quatuor. Nos liquido affimare possumus, in cautibus Alpium nasci, atque adeo inviis: ut plerumque [6] fune pendentes eam extrahant. Peritis signa & indicia nota sunt. [7] Infestantur plurimis vitiis: scabro ferrumine, maculosa nube, [8] occulta aliqua vomica, præduro fragilique [9] centro: [10] item sale appellato. Est & rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ simile. Hoc artifices cæ-

NOTÆ.

quod ex illo vasis genere gratiorem ea traherent saporem. Martialis, lib. 13. Epigr. 113. cui lemma: *Myrrhina.*

Si calidum potas, ardenti myrrha Falerno
Convenit: & melior fit sapor inde mero.

Sect. IX. 1. *Contraria.*] Ad verbum hæc Isidorus, loc. cit. Et cap. 13. *Crystallus resplendens & aquosus colore. Traditur quod nix sit glacie durata per annos. Vnde & nomen ei Græci dedere.* Statius item in Epithalamio Stellæ:

Raraque longævis nivibus crystalla gelari.

Seneca, lib. 3. Natural. quæst. cap. 25. *Quis non gravissimas esse aquas credat, quæ in crystallum coëunt? Contra autem est: tenuissimis enim hoc evenit, quas frigus ob ipsam tenuitatem facillime gelat. Vnde autem fiat ejusmodi lapis, apud Græcos ex ipso nomine apparet.* Κρύσταλλον *enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri creditur:* &c. Basilius quoque, homil. 3. in Hexaëm. pag. 34. Diodorus Siculus, lib. 2. Bibl. pag. 134. crystallum ait quidem ex aqua purissima in glaciem indurata coalescere: non quidem a frigore, sed divini ignis potentia.

2. *Non aliubi.*] Id vero alii negant, ut Marbodeus cecinit, lib. de lapid. pret. cap. 23.

Pars negat, & multis perhibent in partibus orbis
Crystallum nasci, qua non vis frigoris ulla est,
Nec glacialis hiems, &c.

Sequitur nempe Solinum, cap. 15. pag. 36.

3. *Glaciemque esse.*] Glaciem intellige, non cælestem aquam, in extimis montium jugis, sed succum potius in terræ visceribus, atque inter cautes, uti mox dicetur, vehementiore gelu concretam: frigoris vi conglutinatum & coactum.

4. *Vnde & nomen.*] Κρύσταλλος a frigore, ἀπὸ τοῦ κρύους.

5. *Quoniam Indicæ.*] Vide Notas & Emendationes, num. IV. Nunc per universam Indiam reperiri nullam crystallum aiunt: Fuisse olim, luculentus est auctor Strabo, lib. 15. pag. 717. Solinus item, & Marbodeus, laudandi inferius, sect. 15.

6. *Nascitur & in Asia.*] Solinus, cap. 15. pag. 36. in Scythia. Strabo, lib. 15. pag. 140. in Cappadocia. De Alabandis, Orthosiaque, lib. 5. sect. 29.

7. *Alpium jugis.*] Sic Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 13.

8. *Quæ Necron vocetur.*] Sic MSS. omnes: Reg. 2. Colb. 3. vetus Dalec. &c. Τῶν νεκρῶν insula, *Necronnesos*, hoc est, mortuorum: ut Macaronnesos, τῶν μακάρων. Libri editi, *Neron*, mendose.

9. *Et in ea quæ juxta.*] De hac insula dictum est, lib. 6. sect. 34.

10. *Cubitalemque.*] Crystallum.

11. *Cornelius Bocchus.*] Laudatur hic sane in Indice hujus libri, ex MSS. omnibus. Hoc loco tamen quidam codices, non *Bocchus*, sed *Nepos* habent: mendose. Nam & vetustæ editiones *Bocchus* habent; & ipse Plinius hoc ipsum repetens inferius, sect. 43. *Bocchus*, inquit, *auctor est, & in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum aquæ puteis defossis inde erutam.*

12. *Ammaënsibus jugis.*] Vide Notas & Emendationes, num. V.

13. *Ad libramentum aquæ.*] Ubi fodiuntur scrobes seu putei ad ducendam ex libramento aquam. De hac voce diximus lib. 31. sect. 31.

14. *Nonnisi frigido.*] Vide Notas & Emend. num. VI.

15. *Non facile ratio.*] Assignare tamen Cardanus est ausus; quem ob eam rem Scaliger exagitat, Exercit. 118.

16. *Eo magis.*] Mucronum quidem numerum servat natura diligenter: speciem, sive formam, ac similitudinem, non item. Nicol. Chorier, lib. 1. hist. Delph. pag. 72. auctor est, in montibus Ebrodunensibus, Diensibusque, in Delphinatu, crystallum ejuscemodi crebro passimque reperiri.

Sect. X. 1. *Magnitudo.*] Solinus hæc ad verbum exscripsit, cap. 15. pag. 36.

2. *Livia Augusta.*] Sic etiam Solinus. At MSS. *Divus Augustus.*

3. *Circiter quinquaginta.*] Sic etiam MSS. At Solinus, CL.

4. *Vas amphorale.*] Quid sit amphora, diximus lib. 14. sect. 5.

5. *Sextariorum quatuor.*] Tres *pintas* vulgus Lutetiæ vocat.

6. *Fune pendentes.*] E summis cautibus, jugisque montium.

7. *Infestantur.*] Crystalli, inquit, hæc vitia sunt: scabrities ac ferrugo, seu qualis in ferro rubigo cernitur, (MSS. *ferrumine* hoc loco agnoscunt, non, ut editi, *scabro, ferrugine*) maculosa nubes, &c.

8. *Occulta aliqua vomica.*] Vomica proprie tumor est excrescens in aliqua parte corporis, saniem fluidam continens in se se. Ad hujus similitudinem in crystallo vomicam Plinius, opinor, intelligit, occultam in media crystallo aquæ guttulam, quæ nondum fuerit gelu concreta. Exstat in similem crystallum epigramma Claudiani geminum, in Anthologia, lib. 4. tit. 18. *Κλαυδιανοῦ εἰς κρύσταλλον ἐντὸς ὕδωρ ἔχουσαν.*

Χιονέη κρύσταλλος ὑπ' ἀέρος ἀσκηθεῖσα,
Δεῖξεν ἀκηρασίοιο πανταίολον εἰκόνα κόσμου,
Οὐρανὸν ἀγκὰς ἔχοντα βαρύκτυπον ἔνδοθι πόντον.

De crystallo intus aquam habente:

Aëris ingenio glacies sortita figuram,
Exhibet immensum nobis in imagine mundum,
Æthera qui fluctus pelagi complectitur in se.

Alterum priore haud inferius elegantia, istiusmodi:

Εἶπ' ἄγε μοι, κρύσταλλε, λίθῳ πεπυκασμένον ὕδωρ,
Τίς πῆξεν; Βορέης. ἤ τίς ἔλυσε; Νότος.
Dic, aqua sub lapidis glaciali tegmine, quo tu
Compacta es Borea, vel resoluta Noto?

9. *Centro.*] Quid centrum sit, diximus lib. 16. sect. 76.

10. *Item sale.*] Verrucarum instar non eminentium, vitium id esse non in crystallis modo, sed & in murrhinis intelligitur ex his Plinii verbis, sect. 8. *Murrhinis translucere quidquam, aut*

latura occultant. Quæ vero sine vitio sunt, puras esse malunt, [11] acenteta appellantes: [12] nec spumæ colore, sed limpidæ aquæ. Postremo auctoritas in pondere est. [13] Invenio medicos, quæ sunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare, quam crystallina pila adversis posita Solis radiis. Alius hic furor, [14] H-S. CL. M. [15] trullam unam non ante multos annos mercatam a matre familias, nec divite. [16] Idem Nero amissarum rerum nuncio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Hæc fuit ratio sæculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mire ad similitudinem accessere vitrea, sed prodigii modo, ut suum pretium auxerint crystalli, non diminuerint.

XI. 1. Proximum locum in deliciis, [1] feminarum tamen adhuc tantum, [2] succina obtinent: eamdemque omnia hæc, quam gemmæ, auctoritatem: sane majorem aliquibus
de causis crystallina & murrhina, [3] rigidi potus utraque. In succinis causam ne deliciæ CAP. VII.
quidem adhuc excogitaverunt. Occasio est vanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modo æque perpetiantur me de ortu eorum, cum hoc quoque intersit vitæ, scire posteros quidquid illi prodidere mirandum. [4] Phaëthontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lacrymis electrum omnibus annis fundere juxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus sit [5] Elector, plurimi Poëtæ dixere, primique, ut arbitror, Æschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod esse falsum, Italiæ testimonio patet. [6] Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquam ibi fuisse, certum est: nec vero ullas ibi appositas esse, in quas quidquam cursu Padi devehi possit. Nam quod Æschylus in Iberia, [7] hoc est, in Hispania, Eridanum esse dixit, eumdemque appellari Rhodanum: Euripides rursus, [8] & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum: [a] faciliorem veniam facit ignorati succini, in tanta orbis ignorantia. Modestiores, sed æque falsum prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus inviis arbores stare, quæ Canis ortu hoc effunderent gummi. [9] Theophrastus in Liguria effodi dixit. Chares vero Phaëthontem in Æthiopia Hammonis obiisse: ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrumque gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris, quod vocaretur electrum: in alio loco fulvum, quod appellaretur subalternicum. Demostratus [10] lyncurion id vocat, & fieri ex urina lyncum bestiarum, e maribus fulvum & igneum, e feminis languidius atque candidum. Alii dixere langurium, & esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas vocat easdem, & circa Padum iis vitam assignat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadem sententia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia [11] petris effluere, quas electridas vocat. Pytheas [12] Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Oceani, Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei navigatione insulam abesse Abalum:

INTERPRETATIO.

a *Faciliorem.*] Venia digni, quod succini ortum ignorarint, qui vel orbis situm ipsum nescierunt.

NOTÆ.

pallere, vitium est. Item sales verrucæque non eminentes, sed ut in corpore etiam plerumque sessiles.

11. *Acenteta.*] Ἀκέντητα, sine cælatura, de qua dictum est proxime: sive quæ scalpri puncturam non senserunt. *Asynthetam* legit hoc loco vir doctus in primis, informemque crystallum interpretatus est, Notis in Alexiad. pag. 279. Nos a MSS. non discedimus.

12. *Nec spumæ colore.*] Solinus, cap. 15. pag. 36. *Qui eligunt, purissimum captant: ne quid rufum, ne quid nubilum, vel spumis obsitum, arceat perspicuitatem.* Prius legebatur, *nec spumei coloris limpidæ aquæ.*

13. *Invenio medicos.*] Vide quæ diximus lib. 36. sect. 67. Expertum id a se feliciter testatur Matthiolus, in lib. 5. Diosc. cap. 116. pag. 1388.

14. *H-S. CL. M.*] Sestertiûm centum quinquaginta millia, monetæ nostratis efficiunt libras, seu florenos 15000.

15. *Trullam unam.*] Crystallinam: *un bassin de cristal.*

16. *Idem Nero.*] Tranquillus in Nerone, cap. 47. *Nunciata interim defectione .... duos scyphos, gratissimi usus, quos Homericos, a cælatura carminum Homeri vocabat, solo illisit,* &c.

Sect. XI. 1. *Feminarum tamen.*] Hinc Ovidius, lib. 2. Metam. vers. 264.

Inde fluunt lacrymæ, stillataque Sole rigescunt
De ramis electra novis: quæ lucidus amnis
Excipit, & nubus mittit gestanda Latinis.

2. *Succina.*] Quæ electra vocant, *L'ambre jaune.* Ruellius, lib. 1. de nat. stirp. cap. 39. pag. 115. *Succinum nostræ officinæ, ruraque, & vulgus medicorum Ambram vocant citrinam: Mauritani Karabe. Gestant nostræ mulieres decoris causa, quædam monilium vice: aliæ orbiculos ex eo efficiunt, quibus suas preces numerant.* Alia res omnino est, quam Ambram griseam vocitant.

3. *Rigidi potus.*] Sic libri omnes: hoc est, frigidi. Tamen & ad calidos potus murrhina Martialis adhibet, laudatus a nobis paulo antea, sect. 8.

4. *Phaëthontis.*] Nasonem vide, loc. cit.

5. *Elector.*] Ἠλέκτωρ, quod homines ἀλέκτρους, id est, sine lecto faciat, hoc est, excitet a somno: seu potius id ei nomen est ab electri splendore.

6. *Diligentiores eorum.*] Apollonius Rhodius, lib. 4. Argon. vers. 506. Qui Radaunum amnem (is Dantiscum præterfluit) pro Rhodano acceptum a veteribus volunt, λῆρος λήρουσιν.

7. *Hoc est, in Hispania.*] At Iberiæ nomine vetustissimi scriptores intellexere tractum omnem illum terrarum, qui a Rhodano ad Gades pertinet, teste quidem Strabone lib. 3. pag. 166.

8. *Et Apollonius.*] Idem qui supra Rhodius appellatus, lib. 4. Argon. vers. 627.

9. *Theophrastus.*] Theophrastus, libro περὶ λίθων, pag. 6. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ ἤλεκτρον λίθος, καὶ γὰρ ὀρυκτὸν τὸ περὶ Λιγυστικήν.

10. *Lyncurion.*] De lyncurio diximus, lib. 8. sect. 57. Strabo similiter, lib. 4. pag. 202. ubi de Liguribus: Πλεονάζει δὲ καὶ τὸ λιγγούριον παρ' αὐτοῖς, ὅ τινες ἤλεκτρον προσαγορεύουσι. *Copiosum est apud illos lyngurium, quod nonnulli cognominant electrum.*

11. *Petris effluere.*] Sic Reg. 2. Colb. 3. Chiffl. vet. Dalec. aliique. In editis perperam, *arboribus effluere.*

12. *Guttonibus.*] De his egimus lib. 4. sect. 28.

[13] illuc vere fluctibus advehi, & esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximisque Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit, sed insulam [14] Basiliam vocavit. Philemon ait flammam ab electro reddi. Nicias Solis radiorum succum intelligi voluit. Hos circa occasum credit vehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde æstatibus in Germanorum litora ejici. Et in Ægypto nasci simili modo, [15] & vocari Sacal: item in India, gratiusque thure esse Indis. In Syria quoque feminas [16] verticillos inde facere: [17] & vocare harpaga, quia folia & paleas, vestiumque fimbrias rapiat. [18] Theochrestus Oceano id exæstuante ad Pyrenæi promontoria ejici: quod & Xenocrates credidit, qui de iis nuperrime scripsit. Vivit adhuc Asarubas, qui tradidit juxta Atlanticum mare esse lacum Cephisiada, quem Mauri vocant Electrum. Hunc Sole excalfactum e limo dare electrum fluitans. [19] Mnaseas Africæ locum Sicyonem appellat, & Crathin amnem in Oceanum effluentem e lacu, in quo aves, quas Meleagridas [20] & Penelopas vocat: [21] & vere ibi nasci, ratione eadem, [22] qua supra dictum est de Electride lacu. Theomenes, juxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat, colligi vero a virginibus Hesperidum. [23] Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo vocabulo significetur [24] omnia in se ferre bona: fluere a Septemtrione in exortivum Oceanum juxta montem silvestrem arboribus electrum ferentibus. Arbores eas [25] siptachoras vocari, quà appellatione significetur prædulcis suavitas. Mithridates in Germaniæ litoribus esse insulam, vocarique eam Oserictam, cedri genere silvosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantum in Italia, verum etiam [26] thyon vocari, a Scythis vero sacrium, quoniam & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles tragicus poëta, quod equidem miror [a] tanta [27] gravitate cothurni, & præterea vitæ fama, alias principe loco genitus Athenis, [28] rebus gestis, exercitu ducto. Hic ultra Indiam fieri dixit e lacrymis Meleagridum avium [29] Meleagrum deflentium. Quod & credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis non miretur? quamve pueritiam tam imperitam posse reperiri, quæ avium ploratus annuos credat, lacrymasve tam grandes, avesque e Græcia, ubi Meleager periit, ploratum isse in Indos? Quid ergo? non multa æquæ fabulosa produnt poëtæ? Sed hoc ea in re, [30] quæ quotidie inveniatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, serio quemquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda mendaciorum impunitas.

Cap. III. 2. [31] Certum est gigni in insulis septemtrionalis Oceani, & a Germanis appellari [32] glessum: [33] itaque & a nostris unam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austraviam a barbaris dictam. [34] Nascitur autem de fluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, [35] resina pinis. Erumpit

Interpretatio.

a *Tanta.*] Tanta in poësi gravitate.

Notæ.

13. *Illuc vere fluctibus advehi.*] Subintellige, succinum.

14. *Basiliam vocavit.*] Sic MSS. omnes, non *Baltiam.* Sic Pytheas lib. 4. sect. 27.

15. *Et vocari Sacal.*] Lingua Ægyptiaca, non Hebræa.

16. *Verticillos.*] Verticilli instrumenta sunt, quæ fuso adhibentur, ut facilius vertantur.

17. *Et vocare harpaga.*] Succinum videlicet. Ἅρπαξ Græcis rapacem, seu raptorem sonat. Exscripsit hunc locum Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 8.

18. *Theochrestus.*] Sic Reg. 2. Colb. 3. aliique. Sic loci hujus Index. Non, ut editi, *Theophrastus.*

19. *Mnaseas.*] Sic MSS. proxime laudati: sic Index. In editis male, *Mnesias.*

20. *Et Penelopas.*] Πηνέλοπες, quas qui non viderunt, aquaticas esse, anatibusque similes comminiscuntur.

21. *Et vere ibi nasci.*] Subintellige, electrum.

22. *Qua supra dictum.*] Proxime antea, de Cephisiade lacu.

23. *Ctesias.*] In libro de rebus Indicis, apud Photium in Bibl. cod. 73. pag. 149. Ἔστι δὲ καὶ ποταμὸς διαῤῥέων διὰ τῆς Ἰνδικῆς, ... ὄνομα δὲ τῷ ποταμῷ Ἰνδιστὶ μὲν Ὕπαρχος (rectius Ὑπόβαρος) Ἑλληνιστὶ δὲ, φέρων πάντα τὰ ἀγαθά. Οὗτος τοῦ ἐνιαυτοῦ λ' ἡμέρας ἤλεκτρον καταῤῥεῖ, &c. *Est & fluvius Indiam interlabens, ... qui ab Indis Hypobarus appellatur, quod Græce sonat, Ferens omnia bona. Triginta diebus per singulos annos succinum undis vehit,* &c.

24. *Omnia in se ferre bona.*] Sic ex conjectura, favente Ctesiæ loco ante allato scripsimus, mutilis hac parte libris. Editi hactenus typi, *omnia vasa ferre bona.*

25. *Siptachoras.*] Non, ut typi hactenus vulgati, *Aphytacoras.* Ctesias, loc. cit. Τῷ δένδρῳ δὲ τούτῳ ὄνομά ἐστιν Ἰνδιστὶ Σιπταχόρα, ἑλληνιστὶ σημαίνει γλυκὺ, ἡδύ. Quod idem iterum repetit, pag. 52. De ea arbore vide ibi plura.

26. *Thyon vocari.*] Quo nomine veteres arboris genus appellarunt, quod esset cedro citrove affine, ut diximus lib. 13. sect. 30.

27. *Gravitate cothurni.*] De eo genere loquendi diximus lib. 35. sect. 36. num. 23.

28. *Rebus gestis.*] Quas a Suida accurate recensitas vide.

29. *Meleagrum deflentium.*] A matre interfectum: quem cum sorores ejus deflerent, Deorum voluntate in aves sunt transfiguratæ, quæ Meleagrides vocantur. Hyginus, fabula 174.

30. *Quæ quotidie inveniatur.*] Sic MSS. Prius editi, *invehatur.*

31. *Certum est gigni.*] Hæc totidem verbis Solinus, cap. 20. pag. 40.

32. *Glessum.*] Tacitus, lib. de moribus Germ. pag. 138. *Sed & mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi Glessum vocant, inter vada, atque in ipso litore legunt,* &c.

33. *Itaque & a nostris.*] A Romanis militibus. De Glessariis insulis egimus lib. 4. sect. 30.

34. *Nascitur autem.*] Ita Solinus, loco cit. Subscribit & Olaus Magnus, lib. 12. hist. cap. 8. pag. 500. *Abietes,* inquit, *seu piceæ arbores, natura sua resinosæ, excelsa proceritate, sive super litora maris, sive super rivos, vel alias silvarum declivitates, crescentes, succinum sudant, maxime dum maturis frugibus Solis fervor,* &c. Sed altera præterea succini generatio est, e terra scilicet: cum sit picis fossilis, seu bituminis genus: quod non in litore modo Prussiaci maris, sed & in locis ab eo pluribus passuum millibus disjunctis, atque adeo in ipsis montibus reperitur. Vide Kircherum, lib. 8. de mundo subterr. cap. 13. pag. 75. Succinum e cetaceorum piscium spermate fieri, recentioribus quibusdam negotiatoribus Sarmaticis credidit Alciatus, lib. 7. Parerg. juris, cap. 4. fol. 151. tom. 6. Consule de hoc argumento historiam Academiæ Regiæ Scientiarum, anni 1705. pag. 43.

35. *Resina pinis.*] Sic MSS. omnes, non *pineis.* Sextus hic casus, a *pinus, pini,* secundæ declinationis.

humoris abundantia: densatur rigore [36] vel tepore autumnali. [37] Cum intumescens æstus rapuit ex insulis, certe in litora expellitur, ita volubile, [38] ut pendere videatur, atque considere in vado: [39] quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pineæ autem arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & [40] quod accensum tedæ modo ac nidore flagret. Affirmatur a Germanis [41] ideo maxime appetitam provinciam: & inde advectos primum, quos Græci [42] macatos vocabant. Famam rei fecere proximæ Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. [43] Pado vero annexæ fabulæ videtur causa, hodieque [44] Transpadanorum agrestibus feminis, monilium vice succina gestantibus, maxime decoris gratia, [45] sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium vitiis, [46] vario genere aquarum juxta infestante guttura [47] ac vicinas carnes. Sexcentis fere M. pass. a Carnunto Pannoniæ abest litus id Germaniæ, ex quo invehitur, percognitum nuper. Vidit enim Eques Romanus, missus ad id comparandum a Juliano curante [48] gladiatorium munus Neronis Principis, qui hæc commercia & litora peragravit, tanta copia invecta, ut retia arcendis feris [49] podium protegentia [50] succino nodarentur: arma vero, [51] & libitina, [52] totusque unius diei apparatus esset e succino. [53] Maximum pondus is glebæ attulit XIII. librarum. [54] Nasci & in India certum est. [55] Archelaus, qui regnavit in Cappadocia, illinc [56] pineo cortice inhærente tradit advehi rude, polirique adipe suis lactentis incoctum. [57] Liquidum primo destillare, argumento sunt quædam intus translucentia, [58] ut formicæ, aut culices, lacertæque, quas adhæsisse [a] musteo non est dubium, & inclusas indurescenti.

XII. Genera ejus plura. Candida odoris præstantissimi. Sed nec his, nec cereis pretium: fulvis major auctoritas. Ex iis etiamnum amplior translucentibus, præterquam si nimio ardore flagrent: imaginemque igneam inesse, non ignem, placet. [1] Summa laus

INTERPRETATIO.

a *Musteo.*] Recenti.

NOTÆ.

36. *Vel tepore autumnali.*] Solinus, loc. cit. At Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 8. *vel tempore*, mendose.

37. *Cum intumescens.*] Tacitus, loc. cit. *Fecundiora igitur nemora lucosque, sicut Orientis secretis, ubi thura balsamaque sudantur, ita Occidentis insulis terrisque inesse crediderim, quæ vicini Solis radiis expressa, atque liquentia, in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in adversa litora exundant.*

38. *Vt pendere.*] Ut modo pendere in aquis, modo in vado considere videatur. Ita MSS. omnes. Salmasius in Solin. pag. 234. legit, *atque non sidere.* Tacitus, loco cit. inter vada succinum peti ait.

39. *Quod arboris succum, esse prisci nostri.*] Priscos illos secutus est Nepos Cornelius, uti ex Cassiodoro intelligimus, lib. 5. Var. epist. 2. Solinus, loc. cit. *Succum esse arboris de nominis significatione capessas: verum unde profluit, si usseris, odor indicabit.*

40. *Et quod accensum.*] Tacitus, loco cit. *Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tedæ accenditur: alitque flammam pinguem & olentem: mox ut in picem resinamve lentescit.*

41. *Ideo maxime.*] Propter succinum. Notat luxuriam suorum temporum. Vide Notas & Emend. num. VII.

42. *Macatos vocabant.*] Majores succini glebas, vel pretiosiores, μαχίστους.

43. *Pado vero.*] Solini paraphrasis, cap. 20. pag. 40. de succino. *Pretium operæ est ire longius, ne Padanæ silvæ credantur lapidem flevisse. Hanc speciem in Illyricum barbari intulerunt, quæ cum per Pannonica commercia usu ad Transpadanos homines foret devoluta, quod ibi primum nostri viderant, ibi etiam natum putaverunt.*

44. *Transpadanorum.*] Sic MSS. non *Transpadanarum.* Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 8. *E succino fiunt decoris gratia agrestium feminarum monilia.* Ovidius supra laudatus,

Nuribus gestanda Latinis.

45. *Sed & medicinæ.*] Vide Matthiolum in Diosc. lib. 1. cap. 93. pag. 139.

46. *Vario genere aquarum.*] Præsertim nivalium, quæ ex summis Alpium jugis liquatæ cum amnibus corrivantur. Inde strumis eorum amnium accolæ potoresque obnoxii.

47. *Ac vicinas carnes.*] Nullus est e MSS. codicibus qui Salmasio faveat, ita legenti: *juxta iis infestante guttura, ac vicinis Carnis.*

48. *Gladiatorium munus.*] Quod in amphitheatro ligneo, in regione Martii campi intra anni spatium fabricato dedit. Suetonius in Nerone, cap. 12.

49. *Podium.*] Orchestra, in qua erant Senatorum designata loca, Romæ inter cuneos & scenam interjecta erat, præducta muro pedem unum alto, quod podium dicebatur: qui murus columnis tres pedes altis ornabatur, quibus spectatores inniti possent. Erat orchestra graduum quatuor aut quinque, longa dimidiam scenæ partem. Gradus orchestræ dignissimus imus fuit, podio proximus, & scenæ. Juvenalis, Satyra 2. versu 145.

Et Capitolinis generosior, & Marcellis,
Et Catuli, Paulique minoribus, & Fabiis, &
Omnibus ad podium spectantibus: his licet ipsum
Admoveas, cujus tunc munere retia misit.

50. *Succino nodarentur.*] Nodos habebant e succino. Sic MSS. Reg. 2. Cob. 3. aliique: non *succinis notarentur*, ut editi.

51. *Et libitina.*] Lectus quo gladiatores in arena mortui statim efferebantur, Libitina dicebatur: quoniam in æde Libitinæ Deæ pararentur omnia necessaria ad funebrem apparatum. Horatius:

Multaque pars mei Vitabit Libitinam.

52. *Totusque unius diei.*] Solinus, cap. 20. pag. 40.

53. *Maximus .... XIII. librarum.*] Hoc est, Solino interprete, loco cit. XIII. millium librarum. Massam succini equo majorem ad litus Schetlandiæ appulisse aliquando prodidit Hector Boëtius, in hist. Scotorum.

54. *Nasci & in India.*] Solinus, cap. 20. pag. 41. Ctesias in Indicis, apud Photium, cod. 73. pag. 152.

55. *Archelaus.*] Cujus regnum in formam provinciæ Tiberius redegit, ut Suetonius prodidit, cap. 36.

56. *Pineo cortice.*] Vocem *pineo* ex MSS. addidimus. Solinus paraphrastes, cap. 20. pag. 41. de succino. *Rude primum nascitur & corticosum, deinde incoctum adipe lactentis suis expolitur, ad quem videmus nitorem.*

57. *Liquidum primo.*] Hoc ipsum experimenta confirmant summorum virorum hujus etiam ævi. Vide Kircherum nostrum, tom. 2. mundi subt. pag. 75. & 76.

58. *Vt formicæ.*] Martialis, lib. 6. Epigr. 15.

Dum Phaëthontea formica vagatur in umbra,
Implicuit tenuem succina gutta feram.
Sic modo quæ fuerat vita contempta manente,
Funeribus facta est nunc pretiosa suis.

Et lib. 4. Epigr. 32. de api electro inclusa:

Et latet, & lucet, Phaëthontide condita gemma,
Vt videatur apis nectare clausa suo.
Dignum tantorum pretium tulit illa laborum,
Credibile est ipsam sic voluisse mori.

Et Epigr. 59. de vipera electro inclusa:

Flentibus Heliadum ramis, dum vipera serpit,
Fluxit in obstantem succina gemma feram.
Quæ dum miratur pingui se rore teneri,
Concreto riguit vincta repente gelu.
Ne tibi regali placeas, Cleopatra, sepulcro:
Vipera si tumulo nobiliore jacet.

Vide & Tacitum, lib. de moribus German. pag. 178. Kircherus in suo Museo servare se ait, loc. cit. precariam decadem, quam Rosarium vocant, in qua quot succinei globi spectantur, tot differentes muscæ sunt.

Sect. XII. 1. *Summa laus Falernis.*] Solinus, cap. 20. pag.

Falernis a vini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. [2] Verum hoc quoque notum fieri oportet, quocumque libeat, tingi, hœdorum sevo, & anchusæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Ceterum attritu digitorum [3] accepta caloris anima trahunt in se paleas ac folia arida, quæ levia sunt: ac ut magnes lapis, ferri ramenta quoque. Succina oleo addita flagrant dilucidius diutiusque, [5] quam lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, ut hominis quamvis parva effigies, vivorum hominum vigentiumque pretia superet: prorsus [a] ut castigatio una non sit satis. In Corinthiis æs placet auro argentoque mixtum, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & crystallinorum diximus gratiam: uniones, [6] quod capite circumferuntur, gemmæ digitis: in omnibus denique aliis vitiis ostentatio aut usus placet: in succinis deliciarum tantum conscientia. [7] Domitius Nero in ceteris vitæ suæ portentis, capillos quoque conjugis suæ Poppææ in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine succina appellando. Et quoniam nullis vitiis desunt pretiosa nomina, ex eo [8] tertius quidam hic colos cœpit expeti a matronis. Usus tamen succinorum invenitur aliquis in medicina: sed non ob hoc feminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicumque ætati contra lymphationes prodesse tradit, & urinæ difficultatibus potum, adalligatumque. Hic & differentiam novam attulit, appellando [9] chryselectrum, quasi coloris aurei, & matutino gratissimi aspectus, rapacissimum ignium, & si juxta fuerint, celerrime ardescens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus & morbis: tritum cum melle ac rosaceo, aurium vitiis: & si cum melle Attico conteratur, oculorum quoque obscuritatibus. [10] Stomachi etiam vitiis vel per se farina ejus sumpta, vel cum mastiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quæ sunt translucidæ, adulterandis magnum habent locum, maxime amethystis, cum omni, [11] ut diximus, colore tingantur.

XIII. De lyncurio proxime dici cogit auctorum pertinacia. Quippe, etiam si non electrum id esset, [1] lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis, sed egestam terra protinus bestia operiente eam, quoniam invideat hominum usui. Esse autem qualem in igneis succinis, colorem, [2] scalpique. Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere, [3] sed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophrastus credit. [4] Ego falsum id totum arbitror, nec visum in ævo nostro gemmam ullam ea appellatione: & quod de medicina simul proditur, [5] calculos vesicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam.

XIV. Nunc gemmarum confessa genera dicemus, a laudatissimis orsi. Nec vero id solum agemus, sed ad majorem utilitatem vitæ obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, [b] medicinæ ex his blanda specie prodigia transgressi.

CAP. IV. XV. Maximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus & iis admodum paucis cognitus, [1] auri modo in metallis repertus,

Interpretatio.

a *Vt castigatio.* Ut castigasse invehique in mores semel obiter non sit satis.

b *Medicinæ.*] Omnia medicinæ prodigia superantes, blandis pollicitationibus remediorum a gemmis, *quæ sunt incredibilia & falsa.*

Notæ.

41. de succino: *Pro facie habet nomina: melleum dicitur, & Falernum: utrumque de similitudine aut vini, aut utique mellis.*

2. *Verum hoc quoque.*] Isidorus hæc breviter, lib. 16. Orig. cap. 8. de succino: *Quocumque autem modo libeat, tingitur: Nam anchusæ radice conchylioque inficitur.*

3. *Accepta caloris anima.*] Hoc est, *vi caloris.* Vide Notas & Emend. num. VIII. De attractiva electri virtute, multa Kircherus noster erudite, tom. 2. mundi subterr. libro 8. pag. 76.

4. *Ferri ramenta quoque.*] Non levia modo, sed & ponderosissima omnis generis metalla, ferrum, argentum, aurum, plumbum, ad x. ac xx. libras, ligneos baculos, hastas, chirothecas, succini frusto attraxisse se Kircherus idem contestatur, pag. 77. Quod porro Geoponicon auctor, lib. 15. cap. 1. pag. 406. famaque vulgi ocimum excipit, quod a succino posse trahi negat, *ἀχύρωδα καὶ κοῦφα ἕλκει πρὸς ἑαυτὸν, πλὴν ὠκίμου*, id variis experimentis falsum esse & ipsi scimus, & idem Kircherus vidit.

5. *Quam lini medulla.*] Ita libri omnes: haud dubie tamen, *quam pini medulla*, legi satius fuerit. Quid enim *lini medulla*? Stupane, quæ medullæ proxima? Vereor ut id satis dicatur apposite. Pini vero medullam, quam Græci *καρδίαν* vocant, Theophr. lib. 1. hist. plant. cap. 9. maxime *ἔνδαδον* esse vere pronunciavit, hoc est, teda refertam.

6. *Quod capite.*] Auribus.

7. *Domitius Nero.*] Vide Auctorum Indicem.

8. *Tertius quidam hic colos.*] Post aurum, & uniones: quæ pariter matronæ gestant.

9. *Chryselectrum, &c.*] Hæc iisdem fere verbis Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 17.

10. *Stomachi etiam.*] Id quoque de suo electro *πτερυγοφόρῳ* Dioscorides, lib. 2. cap. 100.

11. *Vt diximus.*] Hac ipsa sect.

Sect. XIII. 1. *Lyncurium tamen.*] Hæc totidem verbis Solinus, cap. 2. pag. 15. ac pro veris habuit. Item auctor Kiranidum, pag. 42. Vide quæ de Lyncurio dicta sunt, lib. 8. sect. 57.

2. *Scalpique.*] Non scalpi quidem, sed scalpendis gemmis eam esse idoneam prodidit Phile, lib. de propr. anim. pag. 108.

Οὖρον δὲ λυγκὸς ἐκπαγχωθὲν εἰς λίθον,
Στερρός τις ἐστιν ἐγκοπεὺς πρὸς τοὺς λίθους.

3. *Sed æris etiam ac ferri.*] Quod lyncurium ii scilicet electrum esse arbitrarentur. Nam succino vim eam inesse paulo antea diximus. Hæc totidem verbis apud Theophrastum leguntur, lib. *περὶ λίθων*, pag. 6.

4. *Ego falsum id.*] Falsum id quoque Diosc. arbitratur, lib. 2. cap. 100.

5. *Calculos vesicæ.*] Vide quæ dicta sunt lib. 28. sect. 32.

Sect. XV. 1. *Auri modo.*] Sic Reg. 2. & Colb. 3. In editis vitiose, *unus modo.* Nec minus corrupte in Chiffl. *auri nodus*, quanquam id intelligo placere Salmasio, in Solin. pag. 1037. Ariolantur qui Plinium hallucinatum hoc loco putant, ac spumam auri, quam id dum excoquitur, exspuit,

perquam raro : comes auri, [2] nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres eum in Æthiopum tantum metallis inveniri existimavere, inter delubrum Mercurii, atque insulam Meroën: dixeruntque non ampliorem cucumis semine, aut colore dissimilem inveniri. Nunc genera ejus sex noscuntur: Indici, non in auro nascentis, [3] sed quadam crystalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt, & laterum sexangulo lævore turbinatus in mucronem : [4] aut duabus contrariis partibus, ut si duo turbines latissimis suis partibus jungantur : magnitudine vero etiam avellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, [5] minor tantum, [6] similiter & nascens : [7] ceteris pallor argenti, & in auro non nisi excellentissimo natales. [8] Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, ut ferrum utrimque dissultet, incudesque etiam ipsæ dissiliant. [9] Quippe duritia inenarrabilis est, simulque ignium victrix natura, & numquam incalescens. [10] Unde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit. Unum ex iis vocant [11] cenchron, quod est milii magnitudine. Alterum Macedonicum [12] in Philippico auro repertum : & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens [13] in aërium colorem, sed in medicina, [14] ut dicemus, efficacissimus. [15] Post hunc est siderites ferrei splendoris, pondere ante ceteros, sed natura dissimilis. [16] Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest: quod & Cyprio evenit: breviterque, ut degeneres, nominis tantum auctoritatem habent. Idque, quod totis voluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordia rerum concordiaque, quam antipathiam ac sympathiam appellavere Græci, non aliter clarius intelligi potest. [17] Siquidem illa invicta vis duarum violentissimarum naturæ rerum, ferri ignisque, contemptrix, [18] hircino rumpitur sanguine ; neque aliter quam recenti calidoque macerata, & sic quoque multis ictibus: tunc etiam, præterquam eximias, incudes malleosque frangens. Cujus hoc ingenio inventum ? quove casu repertum ? aut quæ fuit conjectura experiendi rem immensi secreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profecto muneris talis inventio omnis est. Nec quærenda in ulla parte naturæ ratio, sed voluntas. Et cum feliciter rumpere contigit, in tam parvas frangitur crustas, ut cerni vix possint. [19] Expetuntur a scalptoribus, ferroque includuntur, nullam non duritiam ex facili cavantes. [20] Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, ut juxta positus ferrum non patiatur abstrahi : aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque

NOTÆ.

(Græci nonnulli ἀδάμαντα nuncupant) pro adamante gemma accepisse autumant.

2. *Nec nisi in auro.*] Mox, *& in auro nonnisi excellentissimo natales.*

3. *Sed quadam crystalli.*] Fere crystalli similis. Solinus, cap. 52. pag. 82. de adamante : *In quodam crystalli genere invenitur, materiæ, in qua nascitur, adæque similis, splendore liquidissimo, in mucronem sexangulum utrimque secus leniter turbinatus, nec umquam ultra magnitudinem nuclei avellanæ repertus.* Expressit hoc idem versu Marbodeus, lib. de lapidib. pret. cap. 1.

Vltima præcipuum genus India fert adamantis,
De crystallorum natum sumptumve metallis :
Hunc ita fulgentem crystallina reddit origo,
Vt ferruginei non desinat esse coloris.
Hic sed avellana major nuce non reperitur.

Genera adamantum a Plinio, ceterisque veterum proposita, ætati huic nostræ ignota censemus, cum Aldrovando, lib. 4. de metall. cap. 78. pag. 947.

4. *Aut duabus contrariis partibus.*] Subintellige, acuminatus, seu turbinatus in mucronem, ab utraque parte. Gallice, *en lozange.*

5. *Minor tantum.*] Hæc verba sic Marbodeus accepit, ut minoris pretii quidem, non item molis esse intellexerit, loco cit.

Alterius generis producit Arabs adamantem,
Non sic invictum : nam frangitur absque cruore :
Nec par huic nitor est, pretiique minoris habetur :
Pondere sit quamvis, & enormi corpore major.

6. *Similiter & nascens.*] Hoc est, ut Indicus, non in auro nascens, sed quadam crystalli cognatione.

7. *Ceteris pallor argenti.*] Ceteris adamantis generibus, præter Arabicum, Indicumque, pallor est argenti, natales in excellentissimi auri metallis. Vide Notas & Emend. num. XI.

8. *Incudibus hi.*] Marbodeus Indico soli hanc dotem assignat. Solinus, cap. 52. pag. 82. Indico & alteri generi, cujus natales in auro : *Nec ferro vincuntur, inquit, nec igne domantur.*

9. *Quippe duritia.*] Hæc totidem verbis Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 13. Vide egregiam de ea re dissertationem, apud Theophyl. Simocattam, phys. quæst. 1. Nostri tamen adamantes adeo non ictum mallei respuunt, ut etiam in scobem malleolo redigantur. Facillime vero pistillo ferreo in mortario confringi & atteri solent, ut eorum scobe adamantes alii poliantur. Vide Garciam ab Horto, in Arom. hist. cap. 47.

10. *Vnde & nomen.*] Ἀδάμας, ἀπὸ τοῦ α καὶ δαμάζω, id est, *domo*, quod nulli materiæ cedat.

11. *Cenchron.*] Ita clare Colb. 3. aliique MSS. & typi omnes. Et κέγχρος quidem milium sonat, unde ei adamanti nomen. Nodum quærit in scirpo Salmasius, in Solin. pag. 1074. qui *centron* reponere conatur, hoc est, centrum, seu nodum, nodosamve duritiem, quæ in gemmis reperitur interdum.

12. *In Philippico auro.*] In metallis aurariis, quæ sunt in Philippensi Macedoniæ agro. In ferrariis dixit Marbodeus, loco cit.

Tertius est adamas, quem dat maris insula Cypros.
Quartum producit ferraria vena Philippis.

At falso, cum his generibus natales in auro esse Plinius præmonuerit. Sed Solinum ille transscripsit, qui quartum similiter genus adamantis metallis ferrariis adjudicat, non tamen Philippensibus : cum neque in ullis, ut mox dicemus, reperiri possit.

13. *In aërium colorem.*] Vel cæruleum, vel in translucido liquidum. Vide Notas & Emend. num. X.

14. *Vt dicemus.*] Sub finem hujus sectionis.

15. *Post hunc est.*] Σιδηρίτης, non quod in ferrariis metallis invenitur, ut Solinus somniavit, cap. 52. pag. 82. sed quod est ille ferrei coloris.

16. *Nam & ictibus.*] Totidem verbis hæc Solinus, loco citato.

17. *Siquidem illa invicta.*] Hæc Solinus ad verbum, loco cit. & Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 13.

18. *Hircino rumpitur sanguine.*] Negant hoc esse verum recentiores physici, nisi hircus antea petroselino ac silere montano pastus sit : his herbis frangendi vim hircinum sanguinem adipisci : adeo ut ruta muraria sola hirco enutrito, per dies quadraginta, prohibitoque ab omni potu, nisi ut sub noctem pluviam decidentem lamberet, interfecti sanguinem leniter exsiccatum, comminuendi calculi causa ægris propinatum esse, felicissimo eventu.

19. *Expetuntur.*] Solinus, loco cit. *Fragmenta scalptoribus in usum insigniendæ cujuscumque modi gemmæ expetuntur.* Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 8. *Adamantis fragmentis scalptores pro gemmis insigniendis perforandisque utuntur.* Albertus Magnus, libro 2. de mineral. tract. 2. pag. 227. *Hic autem lapis penetrat ferrum, & ceteras gemmas omnes, præter chalybem, in quo retinetur.*

20. *Adamas.*] Ita Solinus, Isidorus, Albertus, locis cit. Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 1.

auferat. [21] Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metuſque vanos expellit a mente: & ob id quidam eum [22] anachiten vocavere. Metrodorus Scepſius, in eadem Germania & Baſilia inſula naſci, in qua & ſuccinum, quod equidem legerim, ſolus dicit: & præfert Arabicis: quod falſum eſſe quis dubitet?

XVI. Proximum apud nos Indicis Arabiciſque margaritis pretium eſt, de quibus [1] in nono diximus volumine inter res marinas.

CAP. V. [2] Tertia auctoritas ſmaragdis perhibetur: pluribus de cauſis. Nullius coloris aſpectus jucundior eſt. Nam herbas quoque virentes frondeſque avide ſpectamus: Smaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. [3] Præterea ſoli gemmarum contuitu oculos implent, nec ſatiant. Quin & ab intentione alia obſcurata, aſpectu ſmaragdi recreatur acies. [4] Scalpentibuſque gemmas non alia gratior oculorum refectio eſt: ita viridi lenitate laſſitudinem mulcent. [a] Præterea longinquo amplificantur viſu, [5] inficientes circa ſe repercuſſum aëra: [6] non Sole mutati, non umbra, non lucernis, ſemperque ſenſim radiantes, & viſum admittentes, [b] ad craſſitudinem ſui facilitate tranſlucida: [7] quod etiam in aquis nos juvat. Iidem plerumque & concavi, [8] ut viſum colligant. [9] Quapropter decreto hominum iis parcitur, ſcalpi vetitis. [10] Quanquam Scythicorum Ægyptiorumque duritia tanta eſt, ut nequeant vulnerari. [11] Quorum vero corpus extenſum eſt, eadem, qua ſpecula, ratione ſupini imagines rerum reddunt. [12] Nero Princeps gladiatorum pugnas ſpectabat ſmaragdo.

XVII. [1] Genera eorum duodecim: [2] Nobiliſſimi Scythici, ab ea gente, in qua reperiuntur, appellati. [3] Nullis major auſteritas, nec minus vitii. Et quantum ſmaragdi a gemmis diſtant, tantum Scythici a ceteris ſmaragdis. [4] Proximam laudem habent, ſicut & ſedem, Bactriani; quos in commiſſuris ſaxorum colligere dicuntur Eteſiis flantibus. Tunc enim [5] tellure internitent, quia iis ventis maxime arenæ moventur. Sed hos minores multo Scythicis eſſe tradunt. [6] Tertium locum Ægyptii habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaïdis in collibus, ex cautibus. [7] Reliqua genera in metallis ærariis

INTERPRETATIO.

a *Præterea.*] Præterea ex longo ſpatii intervallo oculos feriunt, & ampliſſimam emittunt ex ſe lucem.

b *Ad craſſitudinem.*] Ad intimam uſque ſui craſſitudinem; quoniam tranſlucida eſt, & facile viſum tranſmittit.

NOTÆ.

Omnibus æqua tamen vis eſt adducere ferrum:
Quod facit & magnes abſente potens adamante:
Nam præſens adamas magneti quod rapit, aufert.

Non habet hanc vim adamas orbi noſtro nunc cognitus.

21. *Adamas & venena.*] Solinus, & Iſidorus, locis citat. Albertus his amplius, loco cit. *Dicuntque Magi, quod lacerto ſiniſtro alligatus, valet contra hoſtes, & inſaniam, & indomitas beſtias, & feros homines, & contra jurgia & rixas, & contra venena, & incurſus phantaſmatum, & incuborum.* Marbodeus, loco cit.

Et noctis lemures; & ſomnia vana repellit,
Atra venena fugat, &c.

22. *Anachiten.*] Sic libri fere omnes editi. In Parmenſi edit. *anchiten.* Reg. 2. & Colb. 3. *quondam eunaciten.* An εὐνακίτην, quod metus a lecto ſomnoque pellat? nam & εὐνὴ & κοίτη lectus dicitur. Salmaſius in Solin. ἀναγκίτην legit, pag. 1085. quod metus ſedet: nam metum ille, ceteroſque animi affectus, quæ πάθη Græci vocant, ἀνάγκας appellari poſſe, credi cogit: Pareant, quibus ille juſſerit.

Sect. XVI. 1. *In nono diximus.*] Libro 9. ſect. 54. & ſeqq.

2. *Tertia.... ſmaragdis.*] Hæc iiſdem fere verbis Solinus, cap. 15. pag. 35. Iſidorus item, lib. 16. Orig. cap. 7. Maragdum abſque prævio ſibilo ſcribendum eſſe contendit Athenæus, lib. 3. pag. 94. quod ἀπὸ τοῦ μαρμαίρειν, hoc eſt, a ſplendore nomen habere vult. Noſtris, *Emeraude.*

3. *Præterea ſoli,* &c.] Solinus, ex Theophraſto, & Iſidorus, locis cit.

4. *Scalpentibuſque.*] Solinus, loc. cit. *Deinde obtutus fatigatos coloris reficiunt lenitate: nam viſus, quos alterius gemmæ fulgor retuderit, ſmaragdi recreant & exacuunt.*

5. *Inficientes.*] Eadem ambage ſermonis, Solinus, pag. 36. *Proxima ſibi inficiunt aëre repercuſſo.* Iſidorus, loc. cit. *Inficiunt circa ſe viriditate repercuſſum aërem.* Albertus M. pag. 239. lib. 2. de miner. *Vicinum aërem ſua videtur tingere viriditate.*

6. *Non Sole mutati.*] Nec Sol, nec umbra, nec lucernæ, vividam eam viriditatem auferunt.

7. *Quod etiam in aquis nos juvat.*] Sic MSS. Reg. 2. Colb. 3. aliique, non, ut editi perperam, *quod etiam in aquis non fit.* Sententia eſt, in aquis etiam juvare hoc ac delectare plurimum, ſi vitrea ac pellucida perſpicuitate, ad imum uſque fundum, viſus admittant. Hinc illud de fonte pervulgatum, ut ſit

Vitreis pellucidus undis.

8. *Ut viſum colligant.*] Ut aſpectum cogant, nec radios, quos vocant viſuales, diſſipent. Dignus riſu ac ſibilo Solinus, qui cap. 15. pag. 36. hunc Plinii locum ſic interpretatur: *Cum concavi ſunt* ſmaragdi, *inſpectantium facies æmulantur.*

9. *Quapropter decreto.*] Solini paraphraſis: *Nec aliam ob cauſam placuit ut non ſcalperentur, ne offenſum decus imaginum lacunis corrumperetur.*

10. *Quanquam Scythicorum,* &c.] Solinus, loc. cit

11. *Quorum vero.*] Solinus item loc. cit. & Iſidorus, lib. 16. Orig. 7. Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 54.

Optimus hic ſitus eſt, quorum ſunt corpora plana.

12. *Nero Princeps.*] Iſidorus, loc. cit. Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 54.

Omne virens ſuperat forma viridante ſmaragdus,
Cujus bis quinæ ſpecies binæque feruntur:
Præcipuus Scythicis honos eſt, & gratia major.
His uſum ſpeculis teſtatur fama Neronem,
Cum gladiatorum pugnas ſpectare libebat.

Sect. XVII. 1. *Genera eorum.*] Albertus M. lib. 2. de mineral. pag. 236. *Smaragdi, propter planitiei & coloris varietatem, dicunt eſſe diverſitates duodecim.* Nunc genera tantum bina noſcuntur; orientale & occidentale: ab Indiis unde advehuntur.

2. *Nobiliſſimi.*] Iſidorus & Solinus, locis cit. Scythidem gemmam appellat Martianus, lib. 1. pag. 18. & 20.

3. *Nullius major auſteritas.*] Solinus, loc. cit. *Laudantur auſteri,* hoc eſt, ſaturi coloris. MSS. tamen Reg. & Colb. *Nullis major auctoritas,* ſed mendoſe: cum iidem ſect. ſeq. clare exhibeant, *tenorem illum Scythicæ auſteritatis non ſemper cuſtodiunt.*

4. *Proximam laudem.*] Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 7. & Theophr. lib. περὶ λίθων, pag. 7. Ubi tamen, ut optime Dalecampius animadvertit, aliique poſt eum, nihil ille de commiſſuris ſaxorum: ſed intexi ſolum ſmaragdos calicibus gemmatis, εἰς τὰ λιθοκόλλα: colligi eoſdem in arena Eteſiis flantibus, quia venti ii movent arenas, ac tellure deterſa internitentes ſmaragdos aperiunt.

5. *Tellure internitent.*] Solinus, loc. cit. *Inveniuntur Eteſiis flantibus: tunc enim detecto ſolo facillime internitent: nam Eteſiæ plurimum arenas movent.* Iſidorus ſimiliter, loc. cit. *Tellure deoperta imtermicant.* Theophr. loc. cit. τότε γὰρ ἐμφανεῖς γίνονται.

6. *Tertium locum.*] Iſidorus, loc. cit.

7. *Reliqua genera.*] Solinus & Iſidorus, locis cit.

inveniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprii obtinent: dofque eorum eft nec in colore liquido, nec diluto, verum ex humido pingui, quaque perfpiciatur, imitante tranflucidum mare: [8] pariterque tranflucentem colorem expellit, & aciem reficit. Ferunt in ea infula tumulo reguli [9] Hermiæ, juxta cetarias, marmoreo leoni fuiffe inditos oculos ex fmaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi refugerent thynni: diu mirantibus novitatem pifcatoribus, donec mutavere oculis gemmas.

XVIII. Sed & vitia demonftrari oportet in tam proclivi erratu. Sunt quidem omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, ficut in homine. Ergo Cyprii varie glauci, magifque ac minus in eodem fmaragdo aliis partibus tenorem illum [1] Scythicæ aufteritatis non femper cuftodiunt. Ad hoc quibufdam intercurrit umbra, [a] furdufque fit colos, qui improbatur, etiam dilutior. Hinc genera diftinguuntur. Sunt aliqui obfcuri, [2] quos vocant cœcos: alii denfi, nec e liquido tranflucidi: quidam varia nubecula improbati. Aliud eft hoc, quam umbra, [3] de qua diximus. Nubecula enim [b] albicantis eft vitium, cum viridis non pertranfit afpectus, fed aut intus occurrit, aut excipit in fine vifum candor. Hæc coloris vitia: [4] illa corporis, capillamentum, fal, plumbago. Ab iis Æthiopici laudantur a Copto dierum trium itinere, ut auctor eft Juba, [5] acriter virides, fed non facile puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit [6] Hermeos, & Perficos: illos extumefcentes: Perficos vero non tranflucidos, fed jucundi tenoris, vifum implere, quem non admittant, felium pantherarumque oculis fimiles: Namque & illos radiare, nec perfpici: eofdem in Sole hebetari: in umbra refulgere, & longius, quam ceteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, [7] quod fellis colorem, aut æris habet. In Sole dilucidi quidem ac liquidi, fed non virides. Hæc vitia & Atticis maxime fentiuntur, in argentariis metallis repertis, in loco qui [8] Thoricos vocatur, femper minus pingues, & e longinquo fpeciofiores. Frequens & iis plumbago, [9] hoc eft, ut in Sole plumbei videantur. Illud peculiare, quod quidam ex his fenefcunt, paulatim viriditate evanida, & Sole læduntur. [10] Poft hos Medici [11] plurimum viriditatis habent, [c] interdum & e fapphiro. Ii funt fluctuofi, ac rerum imagines complexi, ut verbi gratia papaverum, aut avium, pinnarumque [12] vel capillorum, aut fimilium. [13] Qui non omnino virides nafcuntur, vino & oleo meliores fiunt: neque eft aliorum magnitudo amplior.

[14] Calchedonii nefcio an in totum exoleverint, poftquam metalla æris ibi defecerunt: & femper tamen viles fuere, minimique. Iidem fragiles, fed colore incerti, & virentium in caudis pavonum columbarumque collo plumis fimiles, [d] ad inclinationem magis aut minus lucidi, venofi quidem fquamofique. Peculiare erat in his vitium [15] farcion appellatum: hoc eft, quædam gemmæ caro. [16] Mons juxta Calchedonem, in quo legebantur, Smaragdites vocatus eft. Juba eft auctor, fmaragdum, quem [17] cholan vocant, in Arabia ædificiorum ornamentis includi, & lapidem quem alabaftriten Ægyptii vocant. Complures vero [e] e proximo, Laconicos in Taygeto monte erui, Medicis fimiles, & alios in Sicilia.

XIX. Inferitur fmaragdis & quæ vocatur tanos, e Perfis veniens gemma, ingrate vi-

INTERPRETATIO.

a *Surdufque.*] Hebefque.
b *Albicantis.*] Smaragdi.
c *Interdum.*] Interdnm & fapphirum imitatur.
d *Ad inclinationem.*] Ut fupini vel proni inclinantur.
e *E proximo.*] E locis Italiæ proximis, non alios propiores effe quam Laconicos & Siculos.

NOTÆ.

8. *Pariterque.*] Æque atque mare, colorem emittit tranflucentem, aciemque reficit. Sic MSS. omnes: Typi interpolati: *pariterque tranflucet & nitet, hoc eft, colorem expellit, & aciem recipit.*

9. *Hermiæ.*] De illo Suidas: Ἑρμίας ὁ εὐνοῦχος, &c.

Sect. XVIII. 1. *Scythicæ aufteritatis.*] De qua dictum eft fup. fect. Sic MSS. Reg. 2. Colb. 3. Fux. & alii omnes. Editi male, *auctoritatis.*

2. *Quos vocant cœcos.*] Marbodeus, lib. de lapid. pret. in præf. de gemmis:

Quæ non tranflucent, cæcas voluere vocari.

3. *De qua diximus.*] Paulo ante, ac plane modo.

4. *Illa corporis.*] Solinus, cap. 15. pag. 36. de fmaragdis: *Vitiofi eorum intrinfecus quafdam fordes habent, vel plumbo, vel capillamentis, vel etiam fali fimilis*, hoc eft, grano falis, five verrucæ, ut dictum antea. De plumbo, five plumbagine, ipfe mox. Ifidorus, lib. 16. Orig. cap. 7. hunc locum exfcribens, *lapillamentis* mendofe, pro capillamentis pofuit.

5. *Acriter virides.*] MSS. omnes, *alacriter virides.* Reg. 2. Colb. 3. Fux. alii.

6. *Hermeos.*] Sic iidem MSS. non *Hermineos.* Ab Hermia fupra dicto hi nomen habent.

7. *Quod fellis.*] Vide Notas & Emend. num. XI. Albertus M. lib. 2. de mineral. pag. 236. *Aliquando quoddam fel nigrum per modum virgularum permixtum habet.*

8. *Thoricos*] Libro 4. fect. XI. *Thoricos promontorium.*

9. *Hoc eft, ut in Sole.*] Ita melius Romana & Parmenfis editio, quam MSS. quidam, *in folo.*

10. *Poft hos Medici.*] Horum meminit etiam Solinus, cap. 15. pag. 35. E Media, quæ Perfidis regio eft, advehuntur.

11. *Plurimum viriditatis.*] MSS. omnes, *varietatis*, minus recte.

12. *Vel capillorum.*] Sic MSS. omnes. Editi, *catulorum.*

13. *Qui non omnino.*] Ifidorus, lib. 16. Orig. cap. 7. Solinus, cap. 15. pag. 36. *Mero & viridi proficiunt oleo, quamvis natura imbuuntur.*

14. *Calchedonii.*] A Calchedone fmaragdi ii nomen habent. Sic MSS. omnes, Reg. 2. Colb. 3. & alii; non, ut editi libri, *Carchedonii*, a Carchedone, hoc eft, a Carthagine: etfi Carchedonios Marbodeus vocat, lib. de lapid. pret. cap. 54. de fmaragdis: fed mendofe.

15. *Sarcion.*] Σαρκίον, *caruncula.*

16. *Mons juxta Calchedonem.*] Theophrafto, lib. περὶ λίθων, infula eft, ἐν τῇ νήσῳ τῇ ἐπικειμένῃ Καρχηδόνι, lege Καλχηδόνι.

17. *Cholan vocant.*] Ita MSS. omnes: nec tamen Arabica vox ea eft, neque Græca.

ridis, atque intus sordida. [1] Item chalcosmaragdos e Cypro, turbida æreis venis. [2] Theophrastus tradit in Ægyptiorum commentariis reperiri, regi eorum a rege Babylonio missum smaragdum munere IV. cubitorum longitudine, & trium latitudine. Et fuisse apud eos in Jovis delubro obeliscum e IV. smaragdis, XL. cubitorum longitudine, latitudine vero in parte quatuor, in parte duorum. Se autem scribente, [3] esse in Tyro Herculis templo stantem pilam e smaragdo, [4] nisi potius pseudosmaragdus sit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inventum ex dimidia parte smaragdum, ex dimidia iaspidem, [5] nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Plistonices, paulo ante scriptum reliquit, esse etiam nunc in labyrintho Ægypti colosseum [6] Serapin e smaragdo novem cubitorum.

XX. [1] Eamdem multis naturam aut certe similem habere [2] berylli videntur. India eos gignit, [3] raro alibi repertos. [4] Poliuntur omnes sexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebescunt, [5] ni color surdus repercussu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eumdem. [6] Probatissimi sunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chrysoberylli, & sunt paulo pallidiores, sed in aureum colorem [7] exeunte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, & a quibusdam [8] proprii generis existimatur, vocaturque chrysoprasus. Quarto loco numerantur [9] hyacinthizontes. Quinto, quos [10] aëroïdes vocant. [11] Post eos autem cerini: ac deinde oleagini, hoc est, colore olei. [12] Postremi crystallis fere similes. Hi capillamenta habent, sordesque: alioqui [a] evanidi: quæ sunt omnium vitia. [13] Indi mire gaudent longitudine eorum, solosque gemmarum esse prædicant, qui [14] carere auro malint: ob id perforatos elephantorum setis religant. [b] Aliis convenit non oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas, [15] umbilicis tantum ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt, [16] quam gemmas, quoniam est summa commendatio in longitudine. Quidam & angulosos putant statim nasci, & perforatos gratiores fieri [c] medulla candoris exempta, additoque auro repercussa, aut omnino castigata, causa perspicuitatis, [17] crassitudine. Vitia, [18] præter jam dicta, eadem fere, quæ in smaragdis, [19] & pterygia. In nostro orbe aliquando circa Pontum inveniri putantur. Indi & alias quidem gemmas crystal-

INTERPRETATIO.

a *Evanidi.*] Senescentes, paulatim splendore evanescente: quæ sunt omnium gemmarum vitia.

b *Aliis.*] Inter alias gentes convenit.

c *Medulla.*] Medulla candidiore sic exempta.

NOTÆ.

Sect. XIX. 1. *Item Chalcosmaragdos*, &c.] Iisdem verbis Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 7.

2. *Theophrastus.*] Libro περὶ λίθων, pag. 5. & 6. quibus simillima sunt Pliniana, usque ad eum locum, *Apion cognominatus*, &c.

3. *Esse in Tyro.*] Et hunc Tyrium smaragdum, templumque, visum a se pariter Herodotus contestatur, lib. 2. Euterpe, num. 44. pag. 107.

4. *Nisi potius.*] Theophr. εἰ μὴ ἄρα ψευδὴς σμάραγδος.

5. *Nondum humore.*] Humore eo scilicet, qui e cautibus defluens in smaragdum indurescit.

6. *Serapin.*] Sic Jovem vel Solem, Naturamve per sidus Solis largitricem frumenti Ægyptus appellavit: & Græcia, in nummo Odessitarum Thraciæ, a nobis olim explicato: ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΥΡΣΑ. Κυρίου Σαράπιος. Item e Gallia Lugdunensi & Narbonensi sub Juliano ethnici: qui gratulantes sibi, quod postquam Religio Christiana, quam oderant, sub Constantino & successoribus diu floruisset, demum haberent Imperatorem superstitioni suæ addictum, nummum inscripserunt, DEO SERAPIDI: hoc est, *Dudum Expetitum Orbi* SERAPIS *Iulianum* Dedit Imperatorem: ut jam in simili fere alio diximus, ad librum XVIII. sect. XLVII.

Sect. XX. 1. *Eamdem multis naturam.*] Hæc totidem fere verbis Solinus, cap. 52. pag. 82. Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 7. Marbod. lib. de lapid. pret. cap. 9.

2. *Berylli.*] Græcis Βήρυλλοι. Crystalli species videtur.

3. *Raro alibi.*] Juxta Babylonem etiam reperiri scribit Dionys. Perieg. vers. 1012.

4. *Poliuntur.*] Isidorus & Solinus, locis cit.

5. *Ni color surdus.*] Solini paraphrasis, loco cit. *Beryllos in sexangulas formas Indi atterunt: ut hebetem coloris lenitatem angulorum repercussu excitent ad vigorem.*

6. *Probatissimi.*] Solinus & Isidorus, locis cit.

7. *Exeunte fulgore.*] Hoc est, ad aureum nitorem inclinante fulgore. Solinus, cap. 52. pag. 82. absone vocem eam interpretatur: *Chrysoberylli*, inquit, *languidius micantes nube aurea circumfunduntur.* Existimat chrysoberyllos in exitu, hoc est, in ora extima nube aurea circumcingi: quod ineptum, ac falsum. Rectius Isidorus, loc. cit. *Chrysoberyllus dictus, quod pallida ejus viriditas in aureum colorem resplendeat.*

8. *Proprii generis.*] Peculiaris, & a beryllis diversi. Χρυσόπρασον vocari ait Isidorus, locis cit. *quod colore porri succum referat, aureis intervenientibus guttis:* Solinus, *quod ex auro & porraceo mixtam lucem trahat.*

9. *Hyacinthizontes.*] Qui hyacinthos prope referant, inquit Solinus, loc. cit. Epiphanius, de 12. gemmis, pag. 230. Λίθος βηρύλλιον γλαυκίζων μέν ἐστι, θαλασσοβαφής, ἔχων εἶδος καὶ τοῦ ὑδαρεστέρας ὑακίνθου. Beryllus gemma glauca est, colore maris, aut hyacinthi dilutioris.

10. *Aëroïdes.*] Ἀεροειδεῖς, colore aëri affines.

11. *Post eos autem cerini.*] Cerei coloris. Epiphanius, loc. cit. de beryllorum generibus: ἔστι δὲ καὶ ἄλλη πάλιν ὁμοία κηρῷ.

12. *Postremi crystallis*, &c.] Solinus, cap. 52. pag. 82. *Eos vero* beryllos, *qui crystallo similes, capillamentis intercurrentibus obscurantur: hoc enim vitio illorum nomen est: scientissimi lapidum plebi dederunt.* Isidorus item, lib. 16. Orig. cap. 9.

13. *Indi mire.*] Solini paraphrasis, loc. cit. *Indici reges hoc genus gemmas in longissimos cylindros amant fingere, eosque perforatos elephantorum setis suspendunt, ac monilia habent: aut ex utroque capite inserunt aureos umbilicos, ut marcentem faciem ad nitelam incendant pinguiorem: quo per industriam metallo hinc inde addito, fulgentiorem trahant lucem.*

14. *Carere auro.*] Sine auro gestari, quoniam vel sic melius niteant.

15. *Umbilicis tantum.*] Sic MSS. omnes, non *statim*, ut editi: ita ipsa quoque postulante loci sententia. Sunt autem umbilici, ornamenta quævis, sive lignea, sive eborea, sive aurea demum, quæ absolutis olim voluminibus addebantur, quæ capita elenchorum, seu cylindrorum ornabant. Unde ducta parœmia, *Ad umbilicum ducere*, hoc est, absolvere ac finire.

16. *Quam gemmas.*] Anulis scilicet inclusos lapides, σφραγῖδας. Nam, uti dictum est sect. 12. *gemmæ digitis circumferuntur.* Cylindri aptantur ensibus. Tertul. lib. 1. de cultu femin. cap. 6. *Latent in circulis smaragdi, & cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu novit.*

17. *Crassitudine.*] Quoniam aliquid de crassitudine demitur, fieri ait idcirco magis perspicuos. Ita Reg. 2. Colb. 3. & alii. Prius, *ad crassitudinem*, legebatur.

18. *Præter jam dicta.*] Sect. 18.

19. *Et pterygia.*] Πτερύγια, nubeculæ instar unguium.

lum

lum tinguendo adulterare repererunt, sed præcipue beryllos.

XXI. [1] Plurimum ab iis differunt [2] opali, smaragdis tamen cedentes. [3] India sola & CAP. VI. horum est mater. [4] Atque in pretiosissimarum gemmarum gloria compositi, maxime inenarrabilem difficultatem dederunt. [5] Est enim in iis carbunculi tenuior ignis, est amethysti fulgens purpura, est smaragdi [6] virens mare, & cuncta pariter incredibili mixtura lucentia. Alii summo fulgoris augmento, colores pigmentorum æquavere: alii sulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accensi. Magnitudo nucem avellanam æquat, insigni apud nos historia. Siquidem exstat hodieque hujus generis gemma, propter quam [7] ab Antonio proscriptus Nonius Senator est, filius Strumæ Nonii ejus, [8] quem Q. Catullus poëta in sella curuli visum indigne tulit: avusque Servilii Noniani, [9] quem Consulem vidimus: ille proscriptus fugiens, hunc e fortunis suis omnibus anulum abstulit secum, quem certum est [10] sestertiûm viginti millibus æstimatum. Sed mira Antonii feritas atque luxuria, propter gemmam proscribentis: nec minor Nonii contumacia, proscriptionem suam amantis, [11] cum etiam feræ abrosas partes corporis relinquant, propter quas se periclitari sciant.

XXII. Vitia opali, si color in florem herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat, aut crystallum, aut grandinem: [1] si sal interveniat, aut scabritia, aut puncta oculis occursantia: nullosque magis India [a] similitudine indiscreta vitro adulterat. Experimentum in Sole tantum. Falsis enim contra radios [b] libratis, digito ac pollice unus atque idem translucet colos [c] in se consumptus. [d] Veri fulgor subinde variat, & plus huc illucque spargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellavere [2] pæderota. [3] Sunt & qui privatum genus ejus faciunt, sangenonque ab Indis vocari dicunt. Traduntur nasci & in Ægypto, & in Arabia, & vilissimi in Ponto. Item in Galatia, ac Thaso, & Cypro. Quippe opali gratiam habet: sed mollius nitet, raro non scaber. Summa coloris [4] ex aëre & purpura constat: viriditas smaragdi deest. Constatque melior ille, cujus fulgor vini colore fuscatur, quam qui diluitur aqua.

XXIII. Hactenus de principatu convenit, mulierum maxime Senatusconsulto. Minus certa sunt, de quibus & viri judicant. Singulorum enim libido singulis pretia facit, & præcipue regum. Claudius Cæsar smaragdos induebat, & sardonychas. Primus autem Ro-

INTERPRETATIO.

a *Similitudine.*] Tanta similitudine ut vix falsos discernere liceat a veris.
b *Libratis.*] Versatis.
c *In se.*] Nihil extra se lucis ejiciens, aut spargens.
d *Veri.*] Veri autem opali.

NOTÆ.

Sect. XXI. 1. *Plurimum ab iis.*] Libri hactenus editi, *Minimum, iidemque plurimum ab iis.* At voces duas priores, quæ certe sunt spuriæ, nullus codex MS. ex iis quos terimus, repræsentat. Nec Fuxensis item.

2. *Opali, smaragdi.*] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 12.

3. *India sola.*] Isidorus, loc. cit.

4. *Atque in.*] Et cum pretiosissimis gemmis comparati, maxime inenarrabilem dedere difficultatem, num gemmis aliis, quarum similitudinem referunt, potiores eos haberi oporteret. Vide Notas & Emend. num. XII.

5. *Est enim in iis.*] Hæc totidem verbis Isidorus, loc. cit.

6. *Virens mare.*] Isidorus, *nitens viriditas.*

7. *Ab Antonio.*] Triumviro, a quo & proscriptus Cicero.

8. *Quem Q. Catullus.*] Hoc ei prænomen MSS. asserunt: typi sustulerunt. Catulli versus sunt isti, Carm. 53.

Quid est, Catulle, quid moraris emori?
Sella in curuli Struma Nonius sedet.

9. *Quem Consulem vidimus.*] Supremis fere Tiberii temporibus, cum C. Cestio Gallo, M. Servilius M. F. Rufus Nonianus gessit Consulatum, anno Urbis DCCLXXXVII. ex Fastis. Hic animadverte ex descriptione generis Servilii Noniani, hanc fuisse rationem cognominum apud Romanos, ut desinentia in *ianus* conjugem vel matrem significarent. Sic enim Nonius Senator, avus Servilii Noniani fuit: En schema generis:

Nonius Struma,
|
Nonius Senator,
|
Nonia, conjux Servilii, qui Nonianus ex eo conjugio nominatus est.
|
Servilius Nonianus, Nonii Senatoris nepos.

Fuit ex hac gente Nonia Sex. Nonius, cujus est in Thesauro Regio, & apud Patin. in Famil. pag. 88. num. 1. nummus argenteus. In eo Antoninus Imp. clypeo insidet, dextra tenens bacillum Imperatorium: a tergo Victoria palmam sinistra tenet; dextra coronam Antonino imponit. Infra, SEX. NONI. In ambitu, PR. L. V. P. F. .)(. Caput Senatus laureatum, vultu senili, cum litteris S. C. retro adscriptis; & sceptro, insigni potestatis. Deinde sinistro latere, SVFENAS. Integra hæc sententia est: S E X*tus* N O N I*us* PR*ætor* L*udos* V*otivos* P*lebeïos* F*ecit*: S*acra* V*ictoriæ* F*ieri* E*dixit* N*arbone*, A*ntonino* S*ospite*. S*enatus* C*onsulto*. Ita congruit egregie titulus cum pictura. At cave Nonianum aliquem in altero isto numismate designari, quod ex auro est apud Gorlæum: in gente Considia: ex argento apud Patinum, pag. 80. num. 5. Hinc habet Deæ Veneris myrto cinctum caput; latere dextro, C. CONSIDI NONIANI: sinistro, ad imum, S C. In altera parte, claustra sunt affabre facta, cum Porta, qua patet iter ad Templum in colle positum. In ipso colle scriptum est ERVC. quod cave similiter referas ad Venerem Erycinam. Vox NONIANI admonet, neque ipsam, neque priorem proinde, C. CONSIDI nomen hic esse. Neque enim in genitivo casu nomina virorum leguntur in nummis Latinis. Et quæ in I ibi desinunt, legenda sunt, ut exeuntia in *ius*. Sic AVRELI *Aurelius* est: CASSI *Cassius*, & sic cetera omnia. Sententia igitur integra est, C*apitolium* C*ondidere* N*arbone* S*enatores*, I*unctis* D*ecurionum* I*mpensis*: N*arbonenses* O*ptavere* N*omen* I*mponi* AN*tonini* I*mperatoris*. Deinde ERVC interpretare, E*xorabilis* R*omanis* V*enus* C*apitolina*. Capitolium Narbonæ exstitisse, ex nummis & ex historicis ostendimus in Nummis Populorum & Urbium.

10. *Sestertiûm viginti millibus.*] In MSS. Reg. 2. Colb. 3. ceterisque, *viginti mille nummûm*, quod idem est. Monetæ nostratis libræ sunt omnino bis mille.

11. *Cum etiam feræ.*] Castores significat, de quibus lib. 8. sect. 47.

Sect. XXII. 1. *Si sal.*] Verrucæ genus, instar grani salis.

2. *Pæderota.*] Παιδέρωτα, venustum æque ac puerum: vel lævore puerili corpori similem. Orpheus, περὶ λίθων, tit. Ὀπάλλιος.

Φημὶ δέ τοι τέρπειν καὶ ὀπάλλιος οὐρανίωνας,
Ἀγλαὸν, ἱμερτοῦ τέρενα χρόα παιδὸς ἔχοντα.

3. *Sunt & qui.*] Sunt qui pæderota velint esse gemmam proprii generis, & ab opalo diversi.

4. *Ex aëre & purpura.*] Sic Reg. 2. & Colb. 3. aliique. Editi hactenus libri, mendose, *ex ære*. Plinius inferius, sect. 46. *Coëunt in translucidam crystallum viridis suo modo aër, simulque purpura*, &c.

manorum ſardonyche uſus eſt [1] prior Africanus, ut in hiſtoria tradit Demoſtratus, [2] & inde Romanis hanc gemmam fuiſſe celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. [3] Sardonyches olim, ut ex nomine ipſo apparet, intelligebantur candore [4] in ſarda, hoc eſt, velut carnibus ungue hominis impoſito, & utroque tranſlucido. Tales eſſe Indicas tradunt, Iſmenias, Demoſtratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, quæ non tranſluceant, cæcas appellantes, quæ nunc nomen abſtulere. [a] Nullo ſardarum veſtigio Arabicæ ſunt: cœperuntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut cæruleum imitante, [b] & ungue [5] minium, incretum candido pingui, nec ſine quadam ſpe purpuræ candore in minium tranſeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis ſcribit: tantæ alias magnitudinis, ut inde [c] capulos factitarent. [6] Etenim conſtat ibi torrentibus detegi. Et placuiſſe in noſtro orbe initio, quoniam ſolæ prope gemmarum ſcalptæ [d] [7] ceram non auferrent. Perſuaſimus deinde & Indis, ut ipſi quoque iis gauderent. Utiturque perforatis utique vulgus, tantum in collo. Et hoc eſt nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque non gracili, [e] neque in receſſu gemmæ, aut in dejectu [8] ridente, [9] ſed in ipſis umbonibus nitente, præterea ſubſtrato nigerrimo colore. Et hoc in Indicis cereum aut corneum invenitur, etiam circuli albi: quædam in iis [10] cæleſtis arcus anhelatio eſt. Superficies vero [11] locuſtarum maris cruſtis rubentior. Jam melleæ, aut fæculentæ, (hoc enim nomen eſt vitio) improbantur. [12] [f] & ſi zona alba fundat ſe, non colligat. Simili modo, ſi ex alio colore in ſe admittat aliquid enormiter. Nihil enim in ſua ſede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ, cetero probandæ, ſed pallida zona.

XXIV. [1] Exponenda eſt & onychis ipſius natura, propter nominis ſocietatem: hoc in gemmam tranſilit ex lapide Carmaniæ. [2] Sudines dicit in gemma eſſe candorem unguis humani ſimilitudine: item chryſolithi colorem, ſardæ, & iaſpidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus [3] quarumdam oculis obliquis venis. [4] Sotacus & Arabicam onychem tradit: ſed eam a ceteris diſtare, quod Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis ſingulis, pluribuſve, aliter quam in ſardonyche Indica. [g] Illic enim momentum eſſe, hic circulum. Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. Satyrus carnoſas eſſe Indicas, parte carbunculi, parte chryſolithi, & amethyſti, totum-

INTERPRETATIO.

a *Nullo.*] Nullum veſtigium bonitatis ſardarum gemmarum referunt Arabicæ ſardonyches: ſed aliis cognoſcuntur coloribus, & quidem in una eademque gemma pluribus. Nam radix &c.

b *Et ungue.*] Et id quod ungui humano ſimile eſt, minium imitatur, velut innatum candori pingui, qui ſubeſſe intelligitur, idemque in purpuram inclinat & minium.

c *Capulos.*] Gladiorum manubria.

d *Ceram.*] In ſignando partem ceræ non teneat.

e *Neque.*] Neque cum longius gemma ſummovetur, aut cum dejicitur, arridet: ſed in ipſo umbilico, cui ſubſternitur niger color: in Indicis ſardonychibus, cereus etiam, corneuſve: qui color & albi quoque circuli aliquando eſt: quædam & in ipſis arcus cæleſtis expreſſio eſt.

f *Et ſi zona.*] Et ſi circulus candidus in vicinos colores effundat ſe, non in ſe ſiſtat.

g *Illic enim.*] In ſardonyche Indica punctis conſtat is circulus: in onyche, linea perpetua & craſſiore.

NOTÆ.

Sect. XXIII. 1. *Prior Africanus.*] Scipio Africanus prior, qui bello Punico ſecundo, ut ab Italia revocaret Hannibalem, tranſportavit bellum in Africam, Pœnoſque debellavit.

2. *Et inde Romanis.*] Huc pertinet illud Martialis, lib. 2. Epigr. 28.

Rufe, vides illum ſubſellia prima tenentem,
Cujus & hinc lucet ſardonychata manus.

Anulum enim gerebant Equites Romani, ac Senatores, cum gemma ſardonyche, eo incluſa.

3. *Sardonyches.*] Hæc totidem fere verbis Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 8. Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 56.

Sardonychem faciunt duo nomina, ſardus, onyxque.

Græcis σαρδόνυξ, noſtris *Sardoine.*

4. *In ſarda.*] Hoc eſt, candore addito colori ſardæ gemmæ, de qua inferius, ſect. 31. Sardius autem lapis piſcem cognominem colore æmulatur. Epiphanius, de 12. gemmis, pag. 22. Λίθος σάρδιος ὁ Βαβυλώνιος, ὅπω καλούμενος, ἔστι δὲ πυρωπὸς τῷ εἴδει καὶ αἱματώδης, σάρδῳ τῷ ἰχθύϊ τεταριχευμένῳ ἐοικώς. διὸ καὶ σάρδιος λέγεται, ἀπὸ τοῦ εἴδους λαβὼν τὸ ἐπώνυμον. Hoc eſt, Petavio noſtro interprete: *Sardius Babylonius, forma eſt ignea, & quæ ſanguinis colorem referat, ſardio piſci ſale condito & inveterato ſimilis: qua de cauſa etiam Sardius dicitur, a forma* ſeu colore *nomine deſumpto.* De ſarda piſce, lib. 32. ſect. 53.

5. *Minium incretum,* &c.] Vide Notas & Emendationes, num. XIII.

6. *Etenim conſtat.*] Iſidorus, loc. cit. de ſardonyche: *Reperitur autem apud Indos & Arabes detecta torrentibus.*

7. *Ceram non auferrent.*] Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 8. de ſardonyche: *Hæc ſola,* inquit, *in ſignando nihil ceræ evellit.* Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 56.

Hic ſolus lapidum ceram convellere neſcit.

8. *Ridente.*] In MSS. *rime ridente.* Libri vulgati, *renidente.*

9. *Sed in ipſis umbonibus.*] Paraphraſis Solini, cap. 33. pag. 63. de Sardonyche: *Medietas circumitur limite candicante .... reliqua nigro finiuntur.*

10. *Cæleſtis arcus anhelatio.*] Adumbratio, inchoatio: atque illa coloris unius in alterum inclinatio: & in tranſitu quidam labor & anhelatio. Sic MSS. omnes, & typi.

11. *Locuſtarum maris.*] De his lib. 32. ſect. 53. Hoc multo brevius Solinus, cap. 33. pag. 63. prætermiſſa locuſtarum commemoratione: *Superficies ejus probatur, ſi meracius rubeat: arguitur, ſi fuerit fæculentior.*

12. *Et ſi zona alba.*] Hoc eſt, circulus ille prælucidus ſupra dictus, atque non gracilis. Solini paraphraſis, loc. cit. *Optima eſt, ſi nec colorem ſuum ſpargat in proximum, nec ipſa ex altero mutuetur.*

Sect. XXIV. 1. *Exponenda eſt & onychis.*] Differt onyx gemma ab onyche marmore, & vaſe, de quo diximus libro ſuperiore ſect. 12. Nunc *Camea* vocatur, teſte Kirchero, lib. 8. mundi ſubterr. pag. 81.

2. *Sudines dicit.*] Et Iſidorus lib. 16. Oryg. cap. 8. *Onyx appellata, quæ habet in ſe permixtum candorem in ſimilitudinem unguis humanæ. Græci enim unguem ὄνυχα dicunt.*

3. *Quarumdam.*] Gemmarum onychum.

4. *Sotacus.*] Iſidorus quoque, loc. cit. de onyche: *Hanc India & Arabia gignit: diſtant autem invicem. Nam Indica igniculos habet albis cingentibus zonis: Arabica autem nigra eſt cum candidis zonis.*

que id genus [a] abdicat. Veram autem onychem plurimas variasque cum lacteis zonis habere venas, [b] omnium in transitu colore inenarrabili, & in unum redeunte concentum, suavitate grata. [5] Nec sardæ natura differenda est, [6] dividuæ ex eodem nomine: obiterque ardentium gemmarum indicanda.

XXV. Principatum habent [1] carbunculi, a similitudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id a quibusdam [2] acausti vocati. Horum genera, Indici, & Garamantici, quos & [3] Carchedonios vocant, propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adjiciunt Æthiopicos & Alabandicos, [4] in Orthosia caute nascentes; sed qui perficiantur Alabandis. Præterea in omni genere masculi appellati acrius, at feminæ languidius refulgentes. In masculis quoque observant [5] liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quosdam [c] ex alio lucidos, ac magis ceteris in Sole flagrantes. Optimos vero [6] amethystizontas, hoc est, quorum extremus igniculus in amethysti violam exeat: proximos illis, quos vocant [7] sititas, innato fulgore radiantes. Inveniri autem ubicumque, maxime Solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, ac plerumque sordidos ac semper [8] fulgoris horridi: Æthiopicos pingues, lucemque non emittentes, aut fundentes, [d] sed convoluto igne flagrare. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse [e] positi, extremo visu nubilantem: si attollatur, exardescentem: ob id a plerisque hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidius ac lividius ex Indicis lucent, [9] lithizontas appellari. Carchedonios multo minores esse: Indicos etiam [10] in sextarii unius mensuram cavari. Archelaus, Carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, vel Sole, [f] inclinatione acrius, quam ceteros, excitari. Eosdem [g] umbrante tecto purpureos videri, sub cælo flammeos, contra radios Solis & scintillare: ceras signantibus his liquescere, quamvis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores esse, & e diverso inclinatione hebetari scripsere: etiamnum in Carchedoniis maribus [11] stellas intus ardere, feminas fulgorem universum fundere extra se. Alabandicos ceteris nigriores esse scabrosque. Nascuntur & in Thracia coloris ejusdem, ignem minime sentientes. [12] Theophrastus auctor est, & in Orchomeno Arcadiæ inveniri, & in Chio. [13] Illos nigriores, e quibus & specula fieri. [14] Esse & Trœzenios varios intervenientibus maculis albis: [15] item Corinthios, & pallidiores, & candidos. [16] Bocchus & in Olisiponensi erui scripsit, magno labore, [17] ob argillam [18] Sole adustis saltibus.

XXVI. Nec est aliud difficilius, quam discernere hæc genera: tanta est in eis occasio artis, [h] subditis per quæ translucere cogantur. Aiunt ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus nitescere, totidem mensibus durante fulgore. Adulterantur vitro simillime: [1] sed cote deprehenduntur, sicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim

Cap. VII.

INTERPRETATIO.

a *Abdicat.*] Improbat.

b *Omnium.*] In transitu a quovis colore ad alterum fit color inexplicabilis, ex utriusque confinio conflatus.

c *Ex alio.*] Aliena Solis luce.

d *Sed convoluto.*] Collecto in se igne, nec sparso.

e *Positi.*] Humi dejecti ac residentis, extremo ambitu nubium quamdam speciem referat.

f *Et inclinatione.*] Cum leviter inclinantur.

g *Umbrante.*] Sub tecto, & in umbra.

h *Subditis.*] Subditis bracteis coloratis.

NOTÆ.

5. *Nec sardæ natura differenda.*] Prius tamen ardentes gemmæ indicabuntur: post de sarda dicetur sect. 31.

6. *Dividuæ ex eodem nomine.*] Quæ cum sardonyche dividuum sive dimidium nomen communicat: nam sarda ea appellatur.

Sect. XXV. 1. *Carbunculi.*] Hodie rubinos vocamus, *des Rubis.* Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 10.

Ardentes gemmas superat carbunculus omnes:
Nam velut ignitus radios jacit undique carbo,
Nominis unde sui causam traxisse videtur.

Epiphan. de 12. gemmis, pag. 227. Λίθος ἄνθραξ, &c.

2. *Acausti vocati.*] Ἄκαυστοι, inusti, ustionem non experti. Vide Notas & Emend. num. XIV.

3. *Carchedonios.*] A Carthagine, quæ Græcis Καρχηδὼν, unde advehitur, teste Theophrasto, lib. περὶ λίθων, pag. 4. ἄγεται ἐκ Καρχηδόνος. Vide inferius sect. 30. Epiphanius, loc. cit. Γίνεται δὲ ἐν Καρχηδόνι τῆς Λιβύης, ἥ τις Ἀφρικὴ καλεῖται. Petronius, in Satyr. pag. 207. *Quo Carchedonios optas ignes lapideos?*

4. *In Orthosia caute.*] Juxta urbem cognominem, de qua lib. 5. sect. 29.

5. *Liquidioris.*] Dilutioris. Sic lib. 3. sect. 14. pag. 349. *Strongyle a Lipara liquidiore flamma tantum deffert.*

6. *Amethystizontas.*] Ἀμεθυστίζοντας. Hæc totidem syllabis Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 9. At MSS. non *in amethysti violam*, sed *in amethystum* dumtaxat legunt.

7. *Sititas, innato fulgore.*] Σιτίτας, quasi saginatos, ob colorem saturum, eumdemque innatum: qua dote ab superioribus discrepant, qui dicuntur ex alio lucidi. MSS. omnes, *sititas pinnato:* editi, *syrtitas*, exhibent: sed mendose, ut arbitramur. Nam quid est tandem pinnatus fulgor? Et vox *Syrtitas* habere hic locum nequit. Salmasius, aliquanto, ut quidem videtur, confidentius, in Solin. pag. 380. *Autitas, innato fulgore:* perinde quasi αὐτίτης ἄνθραξ usurpaverit Græcia aliquando, ut innato fulgore, non accersito radiantem carbunculum significaret.

8. *Fulgoris horridi.*] Sic MSS. omnes: non *retorridi.*

9. *Lithizontas.*] Λιθίζοντας, lapidis qualitatem potius quam gemmæ referentes.

10. *In sextarii unius.*] Parisini dicunt, *trois demi-septiere.* Vide quæ diximus lib. 14. sect. 6.

11. *Stellas intus ardere.*] Veluti scintillantes intus stellas apparere.

12. *Theophrastus.*] Libro περὶ λίθων, pag. 7. ubi hæc totidem verbis exstant.

13. *Illos nigriores.*] Orchomenios. Theophr. loc. cit. Ἔστι δ' οὗτος μελάντερος τοῦ Χίου, καὶ κάτοπτρα δὲ ἐξ αὐτοῦ ποιοῦσι.

14. *Esse & Trœzenios.*] Theophr. loc. cit.

15. *Item Corinthios.*] Theophr. Ποικίλος δὲ καὶ ὁ Κορίνθιος, &c.

16. *Bocchus & in Olisiponensi erui.*] Sic MSS. omnes. Editi hactenus libri, *Massilia quoque importari Bocchus, & Olisipone scripsit.* De Massilia Theophrastus quoque confitetur, lib. περὶ λίθων, pag. 4. sed Pliniani codices silent.

17. *Ob argillam.*] Qua obvolutæ hæ gemmæ vix deteguntur.

18. *Sole adustis saltibus.*] Lectio hæc librorum visa sincerior, quam manu scriptorum, *ob argillam soli adustis saltibus*, sic enim Reg. 2. Colb. 3. & alii: vel quod Salmasius suggerit in Solin. pag. 277. *ob argillam soli adusti solibus.*

Sect. XXVI. 1. *Sed cote deprehenduntur.*] Mola, ad quam gemmæ poliuntur, quæ e cote fit.

materia, & fragilis: [2] & centrosa scobe deprehenduntur, & pondere, quod minus est vitreis: aliquando & pustulis argenti modo relucentibus.

XXVII. [1] Est & anthracitis appellata in Thesprotia fossilis, carbonibus similis. Falsum arbitror, quod & in Liguria nasci tradiderunt, nisi forte tunc nascebantur. [2] Esse in iis & præcinctæ candida vena traduntur: harum igneus color, ut superiorum, est: peculiare quidem, quod jactatæ in ignem velut intermortuæ extinguuntur, contra aquis perfusæ exardescunt.

XXVIII. Cognata est huic sandaresus, quam aliqui Garamantiten vocant: [1] nascitur in India, loco ejusdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiem versa. Commendatio summa, quod velut in translucido [a] [2] ignis obtentus, celantesque se transfulgent aureæ guttæ, semper in corpore, numquam in cute. Accedit religio narrata, a siderum cognatione, ab inspectoribus, quoniam fere stellarum Hyadum & numero & dispositione stellantur, ob id Chaldæis in cærimoniis habitæ. [3] Et hic mares austeritas distinguit, quodam vigore apposita tingens. Indicæ quidem etiam hebetare visus dicuntur. Blandior feminis flamma: alliciens magis, quam accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidoque chrysolitho illas similes dicant. Ismenias vero negat poliri sandareson, propter teneritatem: & ob id in magno errore sunt, qui sandaricas vocent. Inter omnes constat, quantum numero stellarum accedat, tantum & pretio accedere. Affert errorem aliquando similitudo nominis, sandasel, [4] quod Nicander sandareseon vocat, alii sandareson. Quidam vero hanc sandastron, [5] illam sandaresum, [6] in India nascentem illam quoque, & loci nomen custodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatam.

XXIX. [1] Ex eodem genere ardentium, lychnis appellata a lucernarum accensu, [2] tamen præcipuæ gratiæ. Nascitur circa Orthosiam, totaque Caria, ac vicinis locis: sed probatissima [3] in Indis, [4] quam quidam remissiorem carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate similis est, Ionia appellata [5] a prælatis floribus. [6] Et inter has invenio differentiam: unam quæ purpurâ radiat: alteram quæ cocco: a Sole excalfactas, aut digitorum atritu, paleas, [7] & chartarum folia ad se rapere.

XXX. [1] Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquam multo vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, ut incolæ putant, imbre divino. Invenitur ad repercussum Lunæ, maxime plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Ægypto circa Thebas nasci tradit, fragiles, venosas, morientibus carbonibus similes. Potoria vasa & ex hoc lapide, & ex lychnite factitata invenio. [2] Omnia autem hæc genera scalpturæ contumaciter resistunt, partemque ceræ in signo tenent.

XXXI. [1] E diverso ad hoc sarda utilissima, quæ nomen cum sardonyche communicavit. Ipsa gemma vulgaris, & primum [2] Sardibus reperta, sed laudatissima circa Babylo-

INTERPRETATIO.

b *Ignis.*] Ignis intus conditus, ac veluti abscondentes sese aureæ guttæ.

NOTÆ.

2. *Et centrosa scobe.*] Scobe exsiliente, quoniam in gemmis illis adulterinis centrum intervenit, quod esse duritiem quamdam ac veluti callum nodumve, alibi diximus.

Sect. XXVII. 1. *Est & anthracitis.*] Ἀνθρακίτις, quod carbonum ardentium speciem referat.

2. *Esse in iis*, &c.] Hæc deinceps totidem verbis Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 3.

Sect. XXVIII. 1. *Nascitur in India.*] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 13. *Sandaresus* (sic enim legi necesse est, tum ex hoc loco, tum ex indice: non *sandasirus*:) *nascitur in India, loco ejusdem nominis.*

2. *Ignis obtentus.*] Sic MSS. omnes, quos inspeximus. Prius legebatur, *velut in translucido stellantes intus fulgent aureæ guttæ.* Isidorus, loc. cit. *Quod veluti intro lucido igne intus fulgent aureæ guttæ. Constat autem inter omnes, quantus numerus stellarum accedit, tanto & pretium accedere.*

3. *Et hic.*] Ut in carbunculis, sect. 25.

4. *Quod Nicander.*] Sic MSS. omnes, & hoc loco, & in indice. Typi omnes perperam, *Nicanor.*

5. *Illam sandaresum.*] De qua dictum est initio hujus sect.

6. *In India .... illam quoque.*] De qua plane modo Nicander.

Sect. XXIX. 1. *Ex eodem genere.*] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 13. *Lychnis ex eodem genere ardentium est appellata, a lucernarum flagrantia.*

2. *Tamen præcipuæ gratiæ.*] Sic Reg. 2. Sic paulo antea, sect. 21. *smaragdis tamen cedentes.* In Colb. 3. *tum præcipuæ gratiæ*: quasi cum lucernæ accenduntur, tum gemmæ illius vigorem excitari significet. Quæ mens Isidori certe non fuit, cujus verba proxime retulimus: at fuit Solini, cap. 52. pag. 82. *Lychniten perinde fert India, cujus lucis vigorem ardor excitat lucernarum, qua ex causa lychniten Græci vocaverunt.*

3. *In Indis.*] Isidorus, loc. cit. Plutarchus, lib. de fluviis, pag. 1149. juxta Hydaspen amnem reperiri asseverat: Γεννᾶται δ' ἐν αὐτῷ λίθος Λύχνις καλούμενος· ἐλαιώδης δέ ἐστι τῇ χρόᾳ, καὶ θερμὸς πάνυ.

4. *Quam quidam.*] Isidorus loc. cit. Remissior carbunculus a nostris appellatur, *Rubis balais.*

5. *A prælatis floribus.*] A præcipuis floribus, nempe viola, cujus colorem refert. Ἴον Græcis viola est. Ἰωνιά, locus violis consitus.

6. *Et inter has.*] Sic MSS. omnes, non *& alias invenio*, ut editi. Habet hæc quoque Isidorus, loc. cit. Solinus, cap. 52. pag. 82. *Duplex ei facies: aut enim purpurea emicat claritate, aut meracius suffunditur cocci rubore. At si excanduit radiis Solis incita, vel ad calorem digitorum attritu excitata est, aut palearum cassa, aut chartarum fila ad se rapit*, &c.

7. *Et chartarum folia.*] Sic MSS. Reg. 2. Colb. 3. Fux. & alii. Tamen editi hactenus libri, & Isidorus, ac Solinus, *fila.*

Sect. XXX. 1. *Hoc idem & Carchedonius.*] Superius jam obiter indicatus, sect. 25. *Garamantici carbunculi, quos & Carchedonios vocant, propter opulentiam Carthaginis magnæ*; quo scilicet deportabantur, ut mox ipse Plinius subjicit. Nunc vocant *Calcedoine.* Isidorus hæc iisdem verbis, lib. 16. Orig. cap. 13. *Carchedonius, hoc quod & lychnites facere dicitur, quanquam multum vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas*, &c.

2. *Omnia autem hæc.*] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 13.

Sect. XXXI. 1. *E diverso ad hoc.*] Ad signum scilicet; quod ceram in signando sarda non retineat. Ita MSS. Editi, *ad hæc*, hoc est, ad utrumque, ad scalpturam, & ad signum: quoniam nec sit ἄγλυπτος, nec ceram in signo auferat. Sardam nostrates vocant, *Cornaline.*

2. *Sardibus.*] In Lydia. Nunc in Sardinia probæ notæ re-

niam, [3] cum lapicidinæ quædam aperirentur, hærens in ſaxo cordis modo. Hoc metallum apud Perſas defeciſſe traditur. Sed inveniuntur compluribus aliis locis, ſicut [4] in Paro, & Aſſo. In India trium generum: rubrum, [5] & quod dionum vocant a magnitudine: tertium quod [6] argenteis bracteis ſublinitur. Indicæ perlucent: craſſiores ſunt Arabicæ. Inveniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, quæ bractea aurea ſublinuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent: feminæ [7] pigriores ſunt, & craſſius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos uſu frequentior. Hac certe [8] apud Menandrum & Philemonem fabulæ ſuperbiunt. Nec ulla eſt tranſlucentium, quæ tardius ſuffuſo humore hebetetur, oleoque magis, quam alio liquore. Damnantur ex iis melleæ, & validius [9] teſtaceæ.

XXXII. [1] Egregia etiamnunc topazio gloria eſt, ſuo virenti genere, & cum reperta eſt, prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ inſula, [2] quæ Cytis vocatur: in qua Trogodytæ prædones, diutius fame & [3] tempeſtate preſſi, cum herbas radiceſque effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai ſententia eſt. Juba [4] Topazon inſulam, in Rubro mari a continente [5] diei navigatione abeſſe tradit, nebuloſam, & ideo quæſitam ſæpe navigantibus, ex ea cauſa nomen accepiſſe. [6] Topazin enim Trogodytarum lingua ſignificationem habere quærendi. Ex hac primum importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater [7] ſequentis Ptolemæi, a Philemone præfecto regis, ac mire placuiſſe: & inde factam ſtatuam Arſinoæ Ptolemæi [8] Philadelphi uxori, quatuor cubitorum, ſacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentiſſimi auctores & circa Thebaïdis Alabaſtrum oppidum naſci dicunt: & duo ejus genera faciunt, [9] praſoïdem atque chryſopteron, ſimilem chryſopraſo. Ejus enim tota ſimilitudo ad porri ſuccum dirigitur. Eſt autem ampliſſima gemmarum. Eadem ſola nobilium limam ſentit: ceteræ [10] Naxio & cotibus poliuntur. Hæc & uſu atteritur. CAP. VIII.

XXXIII. Comitatur eam ſimilitudine propior, quam auctoritate, [1] callaïs, e viridi pallens. Naſcitur [a] poſt averſa Indiæ, apud incolas Caucaſi montis Phycaros, [2] apud Sacas & Dahas, amplitudine conſpicua, ſed fiſtuloſa ac ſordium plena. Sincerior multo præſtantiorque [3] in Carmania. Utrobique autem in rupibus inviis & gelidis, oculi figura extuberans, leviterque adhærens, nec ut agnata petris, ſed ut appoſita. Quamobrem ſcandere ad eam pigritia pedum equeſtres populos tædet, ſimul & periculum terret. Ergo fundis e longinquo inceſſunt, & cum toto muſco excutiunt. Hoc vectigal, hoc eſt geſtamen in cervice ac digitis gratiſſimum. Hic cenſus, hæc gloria a pueritia dejectorum numerum prædicantium, in quo varia fortuna. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi inſectando nullas. Et venatus quidem callaïdis talis. Sectura formantur, alias fragiles.

INTERPRETATIO.

a *Poſt averſa.*] Poſt ultimam Indiam.

NOTÆ.

periri Kircherus noſter affirmat, lib. 8. Mundi ſubterr. pag. 81.

3. *Cum lapicidinæ.*] Theophr. lib. περὶ λίθων, pag. 7. Εὑρίσκεται δὲ καὶ τὸ σάρδιον διακοπτομένων τῶν πετρῶν.

4. *In Paro & Aſſo.*] Hoc a Gelenio eſt. MSS. omnes, *In Ephiro.* An *in Epiro?* Mox certe ſequitur, *Inveniuntur & circa Leucada Epiri.*

5. *Et quod dionum vocant, a magnitudine.*] Secuti fidem eorumdem codicum MSS. negleximus typos, qui præ ſe ferunt, *Et quod demium vocant a pinguedine.* Δίωνον vel barbara Indorum lingua dictum putamus: vel, ſi Græca, quaſi δὶς ὤνιον, quod duplicato pretio ob magnitudinem comparari poſſit. Δίσημον Salmaſius dum reponit, in Solin. pag. 183. ut omittam cetera, MSS. codicum conſenſum nauci facit.

6. *Argenteis bracteis.*] Subditis nimirum, ut tranſlucere vel ſic cogantur.

7. *Pigriores.*] Ita MSS. non *pinguiores.* Sic ipſe ſect. 25. de carbunculis: *Maſculi acrius, feminæ languidius refulgentes.*

8. *Apud Menandrum.*] Ex Menandri comœdia, quæ Πεδίον inſcribitur, (an Παιδίον potius?) apud Athen. lib. 3. pag. 94. recitatur hic verſiculus:

Μαραγδον εἶναι ταῦτ᾽ ἔδει καὶ σάρδια.

9. *Teſtaceæ.*] Quæ teſtam colore referunt.

Sect. XXXII. 1. *Egregia .... topazio.*] Hæc totidem verbis Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 7. Chryſolithorum generis eſſe nunc a peritis exiſtimatur.

2. *Quæ Cytis.*] De ea, lib. 6. ſect. 34. In MSS. *quæ Trogodytis vocatur, in qua prædones &c.* mendoſe.

3. *Tempeſtate preſſi.*] MSS. omnes, *feſſi*: & Iſidorus ſimiliter, loc. cit.

4. *Topazon inſulam.*] Libro 6. ſect. 34.

5. *Diei navigatione.*] Sic MSS. omnes fere, Reg. Colb. Fux. At Chiffl. C C. *ſtadiis*, horum verborum vice legit. Libri omnes editi, *ſtadiis* CCC. hoc eſt, XXXVII. M. D. paſſ.

6. *Topazin.*] Iſidorus loco citato, hæc totidem verbis: *Nam* τοπάζειν *Trogodytarum lingua ſignificationem habet quærendi.*

7. *Sequentis Ptolemæi.*] Hoc eſt, ſecundi, ſive Philadelphi: eademque uxor Ptolemæi Lagi, qui princeps poſt Alexandri obitum Ægypto potitus eſt. Sic Africanum ſequentem ſæpe Plinius, hoc eſt, poſteriorem vocat. De ejuſdem Berenices adamante Juvenalis, Satyra 6. verſ. 155.

Murrhina: deinde adamas notiſſimus, & Berenices
In digito factus pretioſior: hunc dedit olim
Barbarus inceſtæ: dedit hunc Agrippa ſorori,
Obſervant ubi feſta mero pede ſabbata reges,
Et vetus indulget ſenibus clementia porcis.

8. *Philadelphi uxori.*] Pariter & ſorori.

9. *Praſoïdem.*] Πρασοειδῆ, colore porraceo: & Χρυσόπτερον, vel uti exhibent MSS. omnes, χρυσότερον, a pallore videlicet, qui vergat in colorem aureum. Denique χρυσόπρασος, a colore porri viridi, aureoque mixto.

10. *Naxio.*] Naxo e Creta advectas cotes, Naxium appellabant. Plinius, lib. 36. ſect. 10. *Signis e marmore poliendis, gemmiſque etiam ſcalpendis, atque limandis, Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro inſula genitæ.* Nunc igitur ad gemmas limandas, & cotes Naxias, & alias inferioris notæ advocat.

Sect. XXXIII. 1. *Callaïs.*] Turcheſiam hanc eſſe falſo quidam autumant, *la Turquoiſe*: cum an veteribus cognita omnino Turqueſia fuerit, haud ſane ſatis ſit exploratum: E Samarcanda Tartariæ citerioris provincia ad nos advehitur. Callaïs vero ab Iſidoro Callaica appellatur, libro 16. Orig. cap. 7. & a Solino ſimiliter, cap. 20. pag. 41.

2. *Apud Sacas & Dahas.*] De his egimus libro 6. Vide Notas & Emend. num. XV.

3. *In Carmania.*] Vide Notas & Emend. num. XVI.

Optimus color [a] ſmaragdi: ut tamen apparet, [4] ex alieno eſt quod placeant. Incluſæ decorantur auro, aurumque nullæ magis decent. Quæ ſunt earum pulcriores, oleo, unguento, & mero colorem deperdunt. Viliores conſtantius [b] repræſentant: [c] neque eſt imitabilior alia mendacio vitri. [5] Sunt qui in Arabia inveniri eas dicant in nidis avium, quas melancoryphos vocant.

XXXIV. Viridantium & alia plura ſunt genera. [1] Vilioris eſt turbæ praſius: cujus alterum genus ſanguineis punctis abhorret: tertium eſt virgulis tribus diſtinctum candidis. [2] Præfertur his chryſopraſius, porri ſuccum & ipſa referens, ſed hæc paulum declinans a topazio in aurum. Huic & amplitudo ea eſt, ut cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrime.

XXXV. India & has generat, [1] & Nilion, fulgore hebeti ac brevi, & cum intueare, fallaci. Sudines dicit & in Syvero Atticæ flumine naſci. Eſt autem color fumidæ topazii, aut aliquando melleæ. Juba in Æthiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, & inde nomen trahere.

XXXVI. [1] Non tranſlucet molochites, ſpiſſius virens, & craſſius quam ſmaragdus, a colore malvæ nomine accepto, reddendis laudata ſignis, [2] & infantium cuſtodia quadam, innato contra pericula ipſorum medicamine. Naſcitur in Arabia.

XXXVII. Viret, & ſæpe tranſlucet iaſpis, etiam ſi victa a multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes: [1] ſmaragdo ſimilem Indi: Cypros duram [2] glaucoque pingui: Perſæ aëri ſimilem: ob id vocatur [3] aërizuſa. Talis & Caſpia eſt: cærulea, circa Thermodoontem amnem: in Phrygia, purpurea: in Cappadocia, ex purpura cærulea, atque non refulgens. Amiſos Indicæ ſimilem mittit, Calchedon turbidam. Sed minus refert nationes, quam bonitates, diſtinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quidquam habet: ſecunda, quæ roſæ: tertia, quæ ſmaragdi. Singulis autem Græci [4] nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos vocatur [5] Borea, cælo autumnali matutino ſimilis: & hæc erit illa, quæ vocatur aërizuſa. Similis eſt & ſardæ, [d] imitata & violas. Non minus multæ ſpecies reliquæ, ſed omnes in vitio cæruleæ, aut cryſtallo ſimiles, [6] aut myxis. [7] Item terebinthizuſa, improprio (ut arbitror) cognomine, velut e multis ejuſdem generis compoſita gemmis. Quamobrem præſtantiores [e] [8] funda clauduntur patentes, nec præterquam margines auro amplectente. Vitium eſt & brevis in iis nitor, & longe ſplendens, & ſal, [9] & omnia quæ in ceteris. Et vitro adulterantur: [f] quod manifeſtum fit, cum extra fulgorem ſpargunt, atque non in ſe continent. [g] Nec diverſæ, quas ſphragidas vocant, publico gemmarum dominio iis tantum dato, quoniam optime ſignent.

* CAP. IX. * Totus vero Oriens [10] pro amuletis traditur geſtare eam, quæ ex iis ſma-

INTERPRETATIO.

a *Smaragdi.*] Qualis in ſmaragdo cernitur.
b *Repræſentant.*] Servant colorem.
c *Neque eſt.*] Neque eſt alia gemma, quam melius vitrum mentita ſimilitudine imitetur.
d *Imitata.*] Eſt & quæ violas imitatur.
e *Funda.*] Anuli umbilico cinguntur ita, ut omnino emineant, ſolos margines amplectente aureo circulo.
f *Quod.*] Quod vitium.
g *Nec diverſæ.*] Nec ſunt diverſæ ab iaſpide gemmæ eæ, quas σφραγῖδας vocant, hoc eſt, ſignatorias.

NOTÆ.

4. *Ex alieno.*] Ex accerſito nitore: nempe ex auro quo incluſæ decorantur.

5. *Sunt qui in Arabia.*] Solinus, cap. 20. pag. 41.

Sect. XXXIV. 1. *Vilioris eſt turbæ praſius, &c.*] A colore nomen habet: Eſt enim πράσιος Græce viridis. Æruginei coloris, ἰώδης τῇ χρόᾳ a Theophr. dicitur, lib. περὶ λίθων, pag. 8. Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 7. *Praſius pro viridante colore dictus, ſed vilis. Cujus alterum genus ſanguineis punctis abhorret:* (Sic & Pliniani codices: forte *obhorret:*) *Tertium diſtinctum virgulis tribus candidis.* Sic & Marbodeus, lib, de lapid. pret. cap. 52.

2. *Præfertur his chryſopraſius.*] Mixto colore auri cum viridi. A noſtris appellatur, *Prême-d'émeraude.*

Sect. XXXV. 1. *Et Nilion.*] Dictam ab amne Nilo.

Sect. XXXVI. 1. *Non tranſlucet molochites.*] Hæc Iſidorus plane ad verbum, lib. 16. Orig. cap. 7. Μολόχη, vel μαλάχη malvam ſonat. Hinc Molochinus color apud Nonium, cap. 16. num. 2. Et molochinarii, apud Plautum, ut diximus lib. 21. ſect. 22. nota 7. Vide Notas & Emendat. num. XVII.

2. *Et infantium.*] Solinus, cap. 33. pag. 63. & Marbod. lib. de lapid. pret. cap. 44.

Sect. XXXVII. 1. *Smaragdo.*] Ἴασπις σμαραγδίζων, Dioſcoridi, lib. 5. cap. 160.

2. *Glaucoque pingui.*] Saturi coloris.

3. *Aërizuſa.*] Ἀερίζουσα. Hanc eſſe quam Turcheſiam noſtri vocent, Salmaſius exiſtimat, in Solin. pag. 202. ſecutus Agricolam. Dioſcoridi, loc. cit. eſt ἴασπις ἀερίζων.

4. *Nomina ex argumento.*] Nempe πορφυρίζοντος ἰάσπιδος, ῥοδίζοντος, σμαραγδίζοντος.

5. *Borea.*] Βόρειος ſeptemtrionalem ſonat.

6. *Aut myxis.*] De myxis egimus lib. 15. ſect. 12. & 13. Fruſtra ſunt qui *mucis* hic reponunt, cum Salmaſio in Solinum, pag. 131. quam vocem numero multitudinis, pro pituita naſi, nuſquam me legere memini. Nam quæ pituitæ ei ſimilis eſſe a Dioſc. perhibetur, ea ipſa eſt, quæ cryſtallum refert: ὁ δὲ κρυσταλλώδης ἐοικὼς φλέγματι. Quæ vero eſt myxis affinis, a cryſtallina diſcrepare facie nunc affirmatur.

7. *Item terebinthizuſa.*] Θερεβινθίζων Dioſcoridi loco cit. quod terebinthi colorem repræſentet. Cum porro velut e multis compoſita gemmis videatur, magis proprie ex ea re, inquit auctor, quam ex terebintho appellationem duceret.

8. *Funda clauduntur.*] Funda, ut ex hoc loco intelligitur, circulus eſt ex auro, aliove metallo, quo gemmæ ita nectuntur, ut aurum nonniſi margines amplectatur. Palam anuli alii appellant, quo ſenſu & σφενδόνην Plato dixit, τὸ περιφερὲς τοῦ δακτυλίου. Idem Plinius infra, ſect. 43. de chryſolithis: *Funda includuntur perſpicuæ.*

9. *Et omnia, quæ in ceteris.*] Vitia ſuperius recenſita fere ſect. 18.

10. *Pro amuletis.*] Priſcianus in Periegeſi, pag. 384.

Atque malos lemures quod pellit munus, iaſpin.

Omnia iaſpidis genera pro amuletis geſtari promiſcue auctor eſt Dioſc. lib. 5. cap. 160. Λέγονται δὲ πάντες εἶναι φυλακτήρια περίαπτα. Codices e quibus refingere hunc locum aliter Salmaſius nititur, in Solin. pag. 131. mutili ſunt ac vitioſi.

ragdo ſimilis eſt, & per tranſverſum linea alba media præcingitur, & [11] grammatias vocatur: [a] quæ pluribus, polygrammos. [12] Licet obiter vanitatem Magicam hic quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem eſſe prodiderunt. [13] Eſt & onychipuncta, quæ iaſponyx vocatur: & nubem complexa, & nives in ſummitate. Eſt & ſtellata rutilis punctis: eſt & ſalem imitata: & veluti fumo infecta, quæ [14] capnias vocatur. Magnitudinem iaſpidis quindecim unciarum vidimus: formatamque inde effigiem Neronis thoracatam.

XXXVIII. [b] Reddetur & per ſe [1] cyanos, accommodata gratia paulo ante nominato colore cæruleo. [3] Optima Scythica, dein Cypria, poſtremo Ægyptia. [4] Adulteratur maxime tinctura, idque in gloria regis Ægypti adſcribitur, qui primus eam tinxit. [5] Dividitur autem & hæc in mares feminaſque. [6] Ineſt ei aliquando & aureus pulvis, non qualis in ſapphirinis.

XXXIX. In ſapphiris enim [c] [1] aurum punctis collucet cæruleis. Sapphirorum, quæ [d] [2] cum purpura, [3] optimæ apud Medos: nuſquam tamen perlucidæ. Præterea inutiles ſcalpturæ, intervenientibus [e] cryſtallinis centris. Quæ ſunt ex iis cyanei coloris, mares exiſtimantur.

XL. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, [f] & ab illis deſcendentibus. [1] Principatum amethyſti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa vocatur, & in Armenia minore, & in Ægypto, & [2] in Galatia reperiuntur: ſordidiſſimæ autem viliſſimæque, [3] in Thaſo & Cypro. [4] Cauſam nominis afferunt, quod uſque ad vini colorem non accedunt: prius quam enim deguſtent, in violam deſinit fulgor. Aliqua ſiquidem in illis purpura, non ex toto in igneum, ſed in vini colorem deficiens. [5] Perlucent autem omnes violaceo colore, ſcalpturis faciles: Indicæ abſolutum felicis purpuræ colorem habent: [6] ad hancque tingentium officinæ dirigunt vota. Fundunt autem eum aſpectu leniter blandum: neque in oculos, ut carbunculi, vibrant. [7] Alterum earum genus [g] deſcendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi ſacon vocant, talemque gemmam ſa-

INTERPRETATIO.

a *Quæ pluribus.*] Quæ pluribus lineis cingitur.
b *Reddetur.*] Appellabitur & ſeorſim cyanos, cui gratia eſt a colore cæruleo paulo ante nominato.
c *Aurum.*] Aureus ſapphiri colos cæruleis punctis inſpergitur.
d *Cum purpura.*] Cum punctis purpureis.
e *Cryſtallinis.*] Duritie cryſtallina.
f *Et ab illis.*] Et iis, qui ſunt affines purpuræ, coloribus.
g *Deſcendit.*] Accedit.

NOTÆ.

11. *Grammatias.*] Γραμματίας. Γράμμα Græcis lineam ſonat.

12. *Licet obiter.*] Adde quæ habet Albertus M. libro 2. de miner. pag. 232. *Aiunt quod geſtantem ſe a luxuria prohibet. In magicis etiam legitur, quod ſi incantatus eſt, reddit gratum, & potentem*, &c.

13. *Eſt & onychipuncta.*] Onychinis diſtincta punctis: quamobrem & compoſita voce ἰασπόνυξ a Græcis vocatur.

14. *Capnias.*] Καπνίας. Fumum Græce καπνὸς ſonat. De hac gemma rurſum inferius, ſect. 56. num. 3.

Sect. XXXVIII. 1. *Cyanos.*] Κύανος, a colore cæruleo. Hæc ſapphiro ſimillima eſt: unde a gemmariis noſtris indiſcreto nomine ſapphirus appellatur: nec Turchina ſane ea eſt, ut nonnullis viſum.

2. *Accommodata gratia, &c.*] Sic Reg. 2. Colb. 3. Fux. aliique. In editis, interpolata omnia: *Accommodata paulo ante iaſpidis nomine, colore cæruleo.* Colorem cæruleum Plinius paulo antea nominavit ſuperiore ſectione, cum in vitio dixit eſſe ante dictarum gemmarum.

3. *Optima Scythica.*] In pigmento contra, quod cæruleum appellatum eſt, lib. 33. ſect. 57. primas Ægyptium obtinet, Cyprium ſecundas, poſtremas Scythicum.

4. *Adulteratur maxime tinctura.*] Vitro ſcilicet in eum colorem tincto: fuſa materia, & colore imbuta cæruleo. Theophraſt. lib. περὶ λίθων.

5. *Dividitur autem.*] Theophr. περὶ λίθων, pag. 7.

6. *Ineſt ei aliquando.*] Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 9.

Sect. XXXIX. 1. *Aurum punctis collucet cæruleis.*] Aureis punctis ſapphiri cutem eſſe inſperſam, & pariter cæruleis, purpureiſve, quod alterum ſapphiri genus eſt mox appellandum, indicat. Unde intelligitur, quantum ſapphirus Pliniana a noſtra diſcrepet, quæ & tota cærulea eſt, & perlucida: nec apud Medos ſolum Indoſve, ſed & apud nos in Europa natales habet. Plinius infra, ſect. 54. *Coralloachates guttis aureis ſapphiri modo ſparſa.*

2. *Cum purpura.*] Epiphanius, de 12. gemmis, pag. 227. Λίθος σάπφειρος πορφυρίζων .... Πολλὰ δὲ γένη τούτου ὑπάρχουσιν· ἔστι γὰρ ὁ βασιλικὸς, χρυσοστιγής· οὐ πάνυ δὲ οὗτος θαυμαζόμενος, ὡς ὁ διόλου πορφυρίζων· καὶ οὗτος δὲ λέγεται εἶναι ἐν τῇ Ἰνδίᾳ, καὶ Αἰθιοπίᾳ. *Sapphirus gemma purpuraſcit .... Multa ſunt ejus genera. Eſt enim regius aureis punctis varius. Non eſt vero hic in tanta admiratione, quanta ille qui prorſus purpuraſcit. Et hic dicitur eſſe cum in India, tum etiam in Æthiopia.* Vide Notas & Emend. num. XVIII.

3. *Optimæ apud Medos.*] Marbodeus, lib. de lapidib. pret. cap. 53. de ſapphiro:

Ille ſed optimus eſt, quem tellus Medica gignit:
Qui tamen aſſeritur numquam tranſmittere viſum.

Sect. XL. 1. *Principatum amethyſti.*] Ἀμέθυστος, vel quod ebrietati reſiſtit, vel quod vini colorem trahit. *Ametiſte* ou *amatiſte*. Elegantia duo epigrammata de amethyſto vide in Antholog. Gr. libro 4. tit. 18. Alterum Platonis junioris, de Baccho ſculpto in amethyſto: Πλάτωνος νεωτέρου, εἰς Διόνυσον γεγλυμμένον ἐν ἀμεθύστῳ·

Ἁ λίθος ἔστ' ἀμέθυστος· ἐγὼ δ' ὁ πότας Διόνυσος.
Ἢ πιθέτω νήφειν, ἢ μαθέτω μεθύειν.
Hæc gemma eſt amethyſtus: amans ego vina Lyæus:
Pota ſit, aut ut ſim ſobrius, efficiat.

Aſclepiadæ alterum:

Εἰμὶ μέθη τὸ γλύμμα σοφῆς χερὸς, ἐν δ' ἀμεθύστῳ
Γέγλυμμαι, τέχνης δ' ἡ λίθος ἀλλοτρίη.
Ἀλλὰ Κλεοπάτρης ἱερὸν κτέαρ. ἐν γὰρ ἀνάσσης
Χειρὶ θεὸν νήφειν καὶ μεθύουσαν ἔδει.
Ebrietas ego ſum: qui fert lapis eſt amethyſtus:
Ingenio gemmæ diſſidet artis opus.
Sed quia me Cleopatra, tenet, Dea concita vino
Eſt in reginæ ſobria facta manu.

Generis eſt ea vox apud Plinium feminini: maſculini, Ovidio.

2. *In Galatia.*] Sic MSS. omnes. Editi hactenus, *in Gallia.*

3. *In Thaſo.*] Reg. 2. Colb. 3. & alii, *in Tarſo.*

4. *Cauſam nominis.*] Hæc totidem fere verbis Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 9. Vide Notas & Emendationes, num. XIX.

5. *Perlucent, &c.*] Iſidorus, loco citato.

6. *Ad hancque.*] Ut in lana quæ tingitur purpuræ ſucco, amethyſti color eluceat. Vide lib. 9. ſect. 62.

7. *Alterum earum.*] Iſidorus, loco cit. Epiphan. pag. 229. de 12. gemmis: Ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐστιν ὑακίνθῳ καθαρῷ παραπλήσιος.

condion. [8] Dilutior eadem & ſapenos vocatur. [9] Eadem & Pharanitis in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam cryſtalli deſcendit, albicante [a] [10] purpuræ defectu. Hoc & minime probatur, quando præcellens debet eſſe [b] [11] in ſuſpectu, velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leviter roſeus nitor. Tales aliqui malunt [12] pæderotas vocari, alii anterotas, multi Veneris gemmam, quod maxime videtur decere [13] & ſpecies & colos. Eas gemmas [14] Magorum vanitas reſiſtere ebrietati promittit, & inde appellatas. Præterea ſi Lunæ nomen aut Solis inſeratur in iis, atque ita ſuſpendantur collo e capillis cynocephali, vel plumis hirundinis, reſiſtere veneficiis. Jam quoque adeſſe reges adituris. Grandinem avertere, & locuſtas, precatione addita, quam demonſtrant. Nam ſmaragdis quoque ſimilia promiſere, ſi aquilæ ſcalperentur, aut ſcarabæi: quæ quidem ſcripſiſſe eos non ſine contemptu & irriſu generis humani arbitror.

XLI. Multum ab ea diſtat [1] hyacinthos, tamen e vicino deſcendens. Differentia hæc, quod ille emicans in amethyſto fulgor violaceus, dilutus eſt in hyacintho. Primo quoque aſpectu gratus, evaneſcit antequam ſatiet, adeoque non implet oculos, ut pæne non attingat, marceſcens celerius [2] nominis ſui flore.

XLII. Hyacinthos Æthiopia mittit, & [1] chryſolithos, aureo fulgore tranſlucentes. Præferuntur iis [2] Indicæ, & ſi variæ non ſint, [3] Tibaranæ. Deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ ſunt & variæ, [4] & fulgentes interpellatæ nubilo macularum, etiam quæ limpidæ contigere, veluti ſcobe ſua refertæ. Optimæ vero ſunt, quæ [c] in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. [5] Funda includuntur perſpicuæ. [d] Ceteris ſubjicitur aurichalcum.

XLIII. [1] Jam etiam expertes gemmarum uſu, appellantur aliqui & [2] chryſelectri, in colorem electri declinantes, matutino tantum aſpectu jucundi. [3] Ponticas deprehendit levitas. Quædam in iis duræ ſunt rufæque, quædam molles & ſordidæ. Bocchus auctor eſt, & in Hiſpania repertas, quo in loco cryſtallum dicit [4] ad libramentum aquæ puteis [e] depreſſis erutam, chryſolithon XII. pondo a ſe viſam.

XLIV. [1] Fiunt & leucochryſi, interveniente candida vena. Sunt in hoc genere

INTERPRETATIO.

a *Purpuræ.*] Purpuræ colore in albicantem deficiente.

b *In ſuſpectu.*] Cum ſublimis aſpicitur: veluti ſi tunc ex carbunculo refulgeret nitor cum purpura roſeus.

c *In collatione.*] Quando cum auro confertur & componitur.

d *Ceteris.*] Ceteris chryſolithis, *quæ non ſunt optimæ notæ;* ſubjicitur aurichalci bractea, *quæ tranſlucere cogat.*

e *Depreſſis.*] Defoſſis ad ducendam ex libramento aquam puteis.

NOTÆ.

8. *Dilutior eadem.*] Hoc tertium amethyſti genus, dilutioris paulo coloris. Ex quo intelliges perperam hunc locum a Salmaſio in Solin. pag. 566. ſic emendari: *Talemque gemmam Sacondion dilutiorem. Eadem & Sapenos vocatur, &c.* Nam hæc ad genus amethyſti pertinere neceſſe eſt, ſi ita legatur. Ubi igitur tertii generis mentio, cum quartum quintumque proxime ſequatur?

9. *Eadem & Pharanitis.*] Sic Reg. 2. Colb. 3. aliique, non *paranites*, ut editi. Pharan urbs eſt Arabiæ juxta Saracenos, de qua Euſebius & Hieronymus conſulendi, in locis Hebraïcis.

10. *Purpuræ defectu.*] Sic MSS. ſupra laudati: non *dejectu*, ut in libris vulgatis. Sententia eſt, ubi purpura deficit, in extremis videlicet oris albicare gemmam. Epiphanius, de 12. gemmis, pag. 229. Λίθος ἀμέθυστος. Οὗτος κατὰ τὴν αὐτοῦ περιφέρειαν φλογίζων ἐστὶ βαθέως· ἡ δὲ αὐτή ἐστι λευκοτέρα, ἐκ τοῦ μέσου οἰνωπὸν ἀποπέμπουσα εἶδος. *Circumferentiam habet profundo ceu colore flammæ ardentem. Eſt autem cujus circumferentia albicet, e medio ſui fundens vini colorem.* Etſi hunc locum aliter vertit doctus Interpres.

11. *In ſuſpectu.*] Occurrit vox ea jam ſuperius, lib. 21. ſect. 22.

12. *Pæderotas.*] Παιδέρωτας, & ἀντέρωτας, quod æque venuſti ſint atque puelluli, immo atque ipſe Amor. Hinc apud Vopiſcum *Oxypæderotinus color*, qualis nimirum in pæderote gemma, & intenſus quidem, id enim ὀξὺς ſonat, ſive, ut Plinius ipſe ait plane modo, præcellens in ſuſpectu, & veluti ex carbunculo præfulgens color roſeus, purpura leviter mixtus.

13. *Et ſpecies, & colos. Eas gemmas.*] Sic MSS. proxime appellati. Prius inepte: *Et ſpecie & colore extremo gemmæ. Magorum .... ebrietati eas, &c.*

14. *Magorum.*] Marbodeus, lib. de lapidib. pret. cap. 4. Albertus Magnus, lib. 2. de miner. pag. 228. de amethyſto: *Operatur autem contra ebrietatem, ut dicit Aaron, & facit vigilem, &c.*

Sect. XLI. 1. *Hyacinthos.*] Ὑάκινθος, colore ſubpurpureo, ὑποπορφυρίζων, inquit Epiphanius, pag. 228. Hyacinthum ex rubinorum eſſe genere quidam volunt, ut animadvertit Garcias ab Horto, in hiſt. Arom. pag. 222.

2. *Nominis ſui flore.*] Hyacintho, *qui maxime durat*, ut dictum eſt lib. 21. ſect. 38.

Sect. XLII. 1. *Chryſolithos.*] Χρυσολίθους, ab aureo colore: χρυσίζων γάρ ἐστιν, inquit Epiphanius, pag. 229. Gemmarii hodierni Topazium vocant. Marbodeus, cap. XI.

Æthiopes legimus nobis hanc mittere gemmam, &c.

2. *Indicæ.*] Chryſolithi ſcilicet.

3. *Tibaranæ.*] In MSS. Reg. & Colb. *Zibaranæ.* Nos *Tibaranæ* ſcripſimus, & quod Ponticas paulo poſt gemmas ejuſdem fere generis Plinius commendat: & quod Tibareni, ſeu Tibarani populi, ad Pontum ſiti ſunt, ut diximus lib. 6. ſect. 4. Libri editi, *Bactrianæ*, male.

4. *Et fulgentes interpellatæ.*] Sic MSS. omnes. Editi: *& fulgoris interpellati.*

5. *Funda &c.*] Vide quæ de hac voce ac forma loquendi diximus, ſect. 37.

Sect. XLIII. 1. *Jam etiam expertes gemmarum uſu.*] Quoniam nec funda includuntur, nec ſunt ad ſignandum utiles, ut gemmæ reliquæ. Hæc in MSS. ſic leguntur, *tam etiam ex parte de gemmarum uſu.* In editis, *tametſi jam expertes gemmarum uſu. Expertum famæ & fortunis*, Salluſtius: *expertem metu, expertem domo*, Plautus dixit. Conjiciebat Salmaſius, in Solin. pag. 407. *quondam etiam & per ſe gemmarum in uſu. Appellantur, &c.* ut eſſet ſententia, aurichalcum olim & per ſe in uſu gemmarum diu apud veteres in admiratione fuiſſe: Quis vero uſus ille fuerit, nec ipſe expedit, neque me fateor intelligere.

2. *Chryſelectri.*] Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 14. *Chryſelectrus ſimilis auro, ſed in colorem electri vergens, matutino tantum aſpectu jucundus, rapaciſſimus ignium, & ſi juxta fuerit, celerrime ardeſcens.*

3. *Ponticas.*] Chryſolithos.

4. *Ad libramentum aquæ.*] Hanc ipſam ſententiam explicuimus ſect. 9. Porro MSS. omnes *depreſſis*, ut edidimus, atque ut ipſe Plinius loco nunc citato, non *defoſſis*, ut hactenus vulgati, exhibent.

Sect. XLIV. 1. *Fiunt & leucochryſi.*] Iſidorus, loco cit. Λευκόχρυσοι.

[2] capniæ. Sunt & vitreis similes, [3] veluti croco refulgentes. Vitrei vero ut visu discerni non possint, tactus deprehendit, tepidior in vitreis.

XLV. [1] In eodem genere sunt melichrysi, qui veluti per aurum sincero melle translucent. [2] Has India mittit, quanquam [3] in duritia fragiles. [4] In eadem & xanthi, plebeïa ibi gemma.

XLVI. Candidarum dux est pæderos: quanquam potest quæri, [a] an in colore numerari debeat, [1] toties jactati per alienas pulcritudines nominis: adeo decoris prærogativa in vocabulo facta est. [b] Est & suum genus [2] exspectatione tanta dignum. Coëunt intus translucida crystallus, viridis suo modo aër, simulque purpura, & quidam [3] vini ac croci nitor, semper [4] extremus in visu: sed purpura coronatus, & his pariter omnibus. Nec gemmarum ulla est [5] liquidior, [6] captis jucunda vanitate oculis. Laudatissima est in Indis, apud quos [7] sagenon vocatur. Proxima apud Ægyptios, ubi Tenites. Tertia in Arabia, verum scabra. Mollius radiat Pontica & Asiatica. Ipsæ vero molliores sunt [8] Galatica, & Thracia, & Cypria. Vitia earum languor, aut alienis turbari coloribus, [9] & quæ ceterarum.

XLVII. Proxima candicantium est [1] Asteria, principatum habens proprietate naturæ, quod inclusam lucem pupillæ modo quamdam continet, ac transfundit [c] cum inclinatione, velut intus ambulantem ex alio atque alio loco reddens, eademque contraria Soli regerens candicantes radios, [2] unde nomen invenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata.

XLVIII. Similiter candida est, [1] quæ vocatur astrios, crystallo propinqua, in India nascens, & in Pallenes litoribus: intus a centro ceu stella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidam causam nominis reddunt, quod astris opposita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmania gigni, nullique obnoxiam vitio. [2] Cerauniam enim vocari, quæ sit deterior. Pessimam lucernarum lumini similem.

XLIX. [1] Celebrant & astroïten, mirasque laudes ejus in Magicis artibus Zoroastrem cecinisse, qui circa eas diligentes sunt, produnt.

L. [1] Astrobolon Sudines dicit oculis piscium similem esse, & radiare candido, in Sole.

LI. [1] Est inter candidas & quæ ceraunia vocatur, fulgorem siderum rapiens. Ipsa crystallina, splendoris cærulei, [2] in Carmania nascens. Albam esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellam concursantem. Fieri & ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere stellam eam, quæ post totidem menses relanguescat. Sotacus & alia duo genera fecit cerauniæ, nigræ rubentisque, ac similes eas esse securibus: iis, quæ nigræ sunt & rotundæ, urbes expugnari & classes, easque betulos vocari: quæ vero longæ sunt, ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæsitam,

INTERPRETATIO.

a *An in colore.*] An inter gemmas peculiaris cujusdam coloris censeri pæderos debeat, cum id nomen toties usurpetur in aliis generibus, in quibus eæ, quæ habent decoris prærogativam, id sibi pariter nomen adsciscunt. At est præterea sui generis gemma nunc explicanda, tanto digna nomine.

b *Est &c.*] Est & peculiare pæderotis genus, tam nobili appellatione dignum.

c *Cum inclinatione.*] Quando leviter inclinatur.

NOTÆ.

2. *Capniæ.*] Καπνίαι, veluti fumo infecti.

3. *Veluti croco.*] Mallem, *Et veluti croco.*

Sect. XLV. 1. *In eodem genere.*] Isidorus, loco cit. Μελίχρυσοι.

2. *Has Indiæ.*] Subintellige, gemmas.

3. *In duritia fragiles.*] Sic MSS. omnes, Reg. 2. Colb. 3. Fux. vet. Dalec. & ceteri. Editi corrupte, *ad injuriam fragiles.*

4. *In eadem & Xanthi.*] Reg. 2. Colb. 3. hoc loco *Xinthi.* At in Indice *Xanthi.* Libri hactenus vulgati, *Eadem & xystion parit,* interpolantium scilicet manu. Eadem gemma hæc est, de qua inferius, sect. 60. *Est & alia quæ vocatur Menuï ab Indis, Xanthos appellata Græcis, e fulvo candidans.*

Sect. XLVI. 1. *Toties jactati.*] Nam & opalum sect. 22. & amethystum sect. 40. pæderotas appellari prodidit.

2. *Exspectatione.*] MSS. Reg. & Colb. *spectatione.*

3. *Vini ac croci nitor.*] Vide Notas & Emend. num. XX.

4. *Extremus in visu.*] Solini paraphrasis, cap. 33. pag. 64. *In orarum extimis corona crocea velut e liquido renidente.*

5. *Liquidior.*] Liquidæ gemmæ dicuntur, quæ sunt diluti admodum coloris, non per quas facile pertransit aspectus, ut visum est Salmasio in Solinum, pag 567.

6. *Captis jucunda.*] Sic MSS. omnes, Reg. Colb. Fux. &c. non ut libri editi hactenus, *capiti jucunda, suavis & oculis.* Solinus certe loc. cit. de capite nihil. *Hac suavitate,* inquit, *oculos afficit, visum allicit, detinet intuentes.* Legi potest & *suavitate.*

7. *Sagenon.*] Ita MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice; & mox *Tenites,* non *argenon* & *senites,* ut editi. Forte *Tenites,* pro *Tanites,* a præfectura ejus nominis in Ægypto.

8. *Galatica.*] Hoc est, mollior Indica, Ægyptia, Arabica, quam Galatica, &c.

9. *Et quæ ceterarum.*] Vitia gemmarum superius enumerata, sect. 18.

Sect. XLVII. 1. *Asteria.*] Variis in locis Italiæ reperitur. Gemmarii nostri vocant *Girasole.* Isidorus hæc totidem verbis de asteria, quæ Plinius: sed asteriten vocat, lib. 16. Orig. cap. 10.

2. *Vnde nomen.*] Ἀστρία, ab ἀστὴρ, quæ vox stellam, scintillantesque radios sonat.

Sect. XLVIII. 1. *Quæ vocatur astrios.*] Isidorus ad verbum hæc transscribit, lib. 16. Orig. cap. 13. *Astrion ex India est, crystallo propinqua: in cujus centro stella lucet fulgore Lunæ plenæ. Sumpsit autem nomen, quod astris opposita fulgorem rapit ac regerit.* Forte ἄστριον dicta, quasi parvum astrum, seu μικρὸς ἀστήρ.

2. *Ceraunium.*] Quasi ictam fulmine. Κεραυνὸς fulmen est.

Sect. XLIX. 1. *Celebrant & astroïten.*] Sic libri hujus Index. In quibusdam MSS. *astrionem.* In Reg. 1. *astryoten.* Ut sit ἀστροΐτης, vel ἀστροειδής.

Sect. L. 1. *Astrobolon.*] MSS. quidam *astolon* mendose.

Sect. LI. 1. *Est inter candidas.*] Hæc Isidorus ad verbum, lib. 16. Orig. cap. 13.

2. *In Carmania.*] Vide Notas & Emend. num. XXI.

[3] quoniam non alibi inveniatur, quam in loco fulmine icto.

LII. [1] Proximum ceauniæ nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula Rubri maris, quæ distat a Berenice urbe sexaginta millia pass. cetera sui parte crystallus. Itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. [2] Vocatur ex argumento iris. Nam sub tecto percussa Sole, species & colores arcus cælestis in proximos parietes ejaculatur, subinde mutans, magnaque varietate admirationem sui augens. Sexangulam esse, ut crystallum, constat. Sed esse aliquas scabris lateribus, & angulis inæqualibus dicunt, in Sole aperto projectas, radios in se cadentes discutere: aliquas vero ante se projecto nitore adjacentia illustrare. Colores vero non nisi ex opaco reddunt, nec ut ipsæ habeant, sed ut repercussu parietum elidant: optimaque, quæ maximos arcus facit, simillimosque cælestibus. Est & alia iris, cetero similis, at prædura: quam Horus crematam tusamque ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit.

LIII. Similis est aspectu, sed non ejusdem effectus, quæ vocatur zeros, alba nigraque macula in transversum distinguente crystallum.

LIV. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquas litterarum ordine explicabimus.

CAP. X. [1] Achates in magna fuit auctoritate, [2] nunc in nulla. [3] Reperta primum [4] in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis, postea plurimis locis, excedens amplitudine, varietatibus numerosa. Multa & cognomina ejus. [5] Vocatur enim iaspachates, [6] cerachates, [7] sardachates, [8] hæmachates, [9] leucachates, [10] dendrachates, velut arbusculâ insignis: [11] autachates, cum uritur, myrrham redolens: [12] coralloachates guttis aureis sapphiri modo sparsa, qualis copiosissima in Creta, sacra appellata. Putant eam contra araneorum & scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis utique crediderim, quoniam primum ejus provinciæ afflatu [a] scorpionum pestis extinguitur. Et in India inventæ contra eadem pollent, & aliis magnis miraculis. [13] Reddunt enim species fluminum, nemorum, & jumentorum, etiam esseda, [14] & staticula, & equorum ornamenta. [15] Medici coticulas inde faciunt. [16] Spectasse etiam prodest oculis. [17] Sitim quoque sedant in os additæ. Phrygiæ viridia non habent. Thebis Ægyptiis repertæ carent rubentibus venis & albis. Et hæ quoque contra scorpiones validæ. Eadem auctoritas & Cypriis est. [18] Sunt qui maxime probent vitream perspicuitatem in his. Reperiuntur & in Thracia, & circa Oetam, & in Parnas-

INTERPRETATIO.

a *Scorpionum.*] Qui a scorpione icti sunt, ea peste levantur, ubi attigere auram Siculi cæli.

NOTÆ.

3. *Quoniam non alibi.*] Isidorus, loc. cit. Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 22.

Ventorum rabie cum turbidus æstuat aër,
Cum tonat horrendum, cum fulminat igneus æther,
Nubibus illisis cælo cadit iste lapillus,
Cujus apud Græcos exstat de fulmine nomen:
Illis quippe locis quos constat fulmine tactos,
Iste lapis tantum reperiri posse putatur.

De lapidibus cerauniis, qui de cælo decidere creduntur, vide plura apud scriptores Miscellaneorum Curiosorum, sive Ephemeridum Germanicarum, anno VIII. pag. 256. ubi describuntur ii, quos delapsos aiunt mense Maio, anno MDCLXVII. Ceauniam unam in Museo nostro Parisiensi servamus.

Sect. LII. *Proximum ceauniæ.*] Quoniam ut a fulmine ceraunia, sic ab arcu cælesti iris nomen habet: utraque ex similitudine rei alicujus in aëre genitæ.

2. *Vocatur ex argumento.*] Hoc est, ex re ipsa. Hæc totidem verbis Solinus, cap. 33. pag. 63. & 64. Isidorus, lib. 16. cap. 13. & Marbodeus, cap. 40.

Sect. LIII. *Quæ vocatur zeras.*] In MSS. hoc loco, *erros.* In Indice, *lepor.*

Sect. LIV. 1. *Achates,* &c.] Hæc totidem verbis Solinus, cap. 5. pag. 21. Isidorus, lib. 16. cap. XI. & Marbod. lib. de lapid pret. cap. 2. Nostris, *Agate.*

2. *Nunc in nulla.*] Fecit vilitatem copia.

3. *Reperta primum.*] Nempe gemma, ea quæ achates dicitur. Alias enim masculini generis ὁ ἀχάτης.

4. *In Sicilia.*] Theophr. lib. περὶ λίθων. Καλὸς δὲ λίθος καὶ ὁ Ἀχάτης ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀχάτου ποταμοῦ τοῦ ἐν Σικελίᾳ.

5. *Vocatur enim iaspachates.*] Ab affinitate cum iaspide, ut supra iasponyx, sect. 37. Aëtius, lib. 2. de re med. cap. 37. pag. 54. *Iaspachates, inter iaspidem, qui smaragdo assimilatur: & achaten, medius.* Ἰασπαχάτης, ἐκ τοῦ σμαραγδίζοντος ἐστὶν ἰάσπιδος, καὶ τοῦ ἀχάτου. Vide Notas & Emendat. num. XXII.

6. *Cerathates.*] De hoc genere Solinus, cap. 5. pag. 21. *Qui sunt facie cerea, abundantes trivialiter, negliguntur.* Marbodeus cap. 2. de achate:

Cerea, cui facies, quia creber, vilis habetur.

7. *Sardachates.*] Ob aliquam cum sarda similitudinem. Meminit hujus Orpheus, tit. Ἀχάτης.

8. *Hæmachates.*] Solinus, loc. cit. *Hæmachates sanguineis maculis rubescit.* Αἱμαχάτης. Meminit & Marbodeus, loc. cit.

9. *Leucachates.*] Λευκαχάτης. A colore albicante nomen.

10. *Dendrachates.*] Δενδραχάτης. Non una modo arbuscula, sed viridarii integri, seu nemoris specie insignem esse Orpheus cecinit:

Εἰ καὶ δενδροφύτοιο φέροις τρύφος ἐν χεριπέτρης
Μᾶλλον καὶ τέρποιο θεῶν νόος αἰὲν ἐόντων.
Δένδρεα γὰρ μάλα πολλὰ κατόψεαι ὡς ἐνὶ κήπῳ
Ἀνθεμόεντι, κλάδοισιν ἐπασσυτέροις κομόωντα.
Τοὔνεκά οἱ καὶ φῶτες Ἀχάτῃ δενδρήεντι
Θῆκαν ἐπωνυμίην, &c.

11. *Autachates.*] Sic MSS. omnes. Editi, *antachates.* Salmasius, in Solin. pag. 133. conjiciebat *stactachates*: cui vellem codex aliquis probæ notæ faveret. Stacten scio myrrham appellari. De hoc genere tacito illius nomine, Marbodeus, loc. cit.

Est & qui myrrhæ succensus spirat odorem.

12. *Corallochates.*] Marbodeus, loc. cit.

Hunc quoque corallo similem gerit insula Creta:
Cujus planities croceis est illita venis.
Iste nepæ virus fugat, & quod vipera fundit.

Solinus, cap. 5. pag. 21. *Dat Creta, quem curaliachaten vocant, curalio similem; sed illitum guttis auro micantibus, & scorpionum ictibus resistentem.*

13. *Reddunt enim.*] Marbodeus & Solinus, locis cit.

14. *Et staticula.*] Quid sint staticula, diximus lib. 34. sect. 48.

15. *Medici coticulas.*] Mortaria parva, ut quidem interpretati sumus, lib. 36. sect. 38. quod frequenter ex cote fiunt.

16. *Spectasse.*] Solinus & Marbod. locis cit. Item Albertus M. lib. 2. de miner. pag. 228.

17. *Sitim quoque.*] Auctores proxime appellati.

18. *Sunt qui maxime.*] Solinus loc. cit. *Qui maxime probant;*

so, & in Lesbo, ac Messene, similes [a] limitum floribus; & in Rhodo. Aliæ apud Magos differentiæ. Leoninæ pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis vero suffitu earum tempestates averti, [19] & præterea fulmina. Argumentum esse, si in ferventes cortinas additæ refrigerent: sed ut prosint, [b] [20] leoninis jubis alligandas: nam hyænæ pelli similem abominantur, discordialem domibus. Eam vero, [21] quæ unius coloris sit, [22] invictam athletis esse. Argumentum ejus, quod in olla plena olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas subfervefacta, unum colorem ex omnibus faciat [23] minii. [24] Acopos nitro similis est, pumicosa, aureis guttis stellata. Cum hac oleum subfervefactum perunctis lassitudinem (si credimus) solvit. [25] Alabastrites nascitur in Alabastro Ægypti, & in Syriæ Damasco, candore interstincto variis coloribus. [26] Hæc cremata cum fossili sale ac trita, gravitates oris & dentium extenuare dicitur. [27] Alectorias vocant in ventriculis gallinaceorum inventas, crystallina specie, magnitudine fabæ: [28] quibus Milonem Crotoniensem usum in certaminibus, invictum fuisse videri volunt. [29] Androdamas argenti nitorem habet, ut adamas, quadrata, semperque tessellis similis. [30] Magi putant nomen impositum ab eo, quod impetus hominum, & iracundias domet. Eadem sit, an alia, [31] argyrodamas, auctores non explicant. [32] Antipathes nigra non translucet. Experimentum ejus si coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhæ simile immissa. Eam contra effascinationes auxiliari Magi volunt. [33] Arabica ebori simillima est: & hoc videretur, nisi abnueret duritia. Putant contra dolores nervorum prodesse habentibus. [34] Aromatites & ipsa in Arabia traditur gigni, sed & in Ægypto circa Pyras, ubique lapidosa, & myrrhæ coloris, & odoris, ob hoc reginis frequentata. [35] Asbestos in Arcadiæ montibus nascitur, coloris ferrei. [36] Aspilaten Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere cameli pilo splenicis alligari: invenirique in nido [37] Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra nasci argentei coloris, radiantem, [38] contra lymphatum habendam. [39] Atizoën in India & in Perside ac Ida monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris jucundi, necessariam Magis [40] regem constituentibus. [41] Augites multis alia videtur esse, quam quæ callaïs. [42] Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiæ parte, ubi for-

INTERPRETATIO.

a *Limitum.*] Floribus qui in limitibus agrorum nascuntur.

b *Leoninis.*] Pilo e jubis leonum.

NOTÆ.

tur, vitream habent perspicuitatem, ut Cyprius.

19. *Et præterea flumina.*] Isidorus, lib. 16. cap. x1. de achate. *Magi*, inquit, *suffitu earum, si creditur, tempestates avertunt, flumina sistunt.* Ex Plinianis codicibus, *fulmina* legi multo malim.

20. *Leoninis jubis.*] Sic infra, num. 10. Aspilaten ait cameli pilo splenicis alligari oportere.

21. *Quæ unius coloris sit.*] Sic MSS. omnes, editique libri, rectissime: non *minii coloris*, ut visum est nonnemini.

22. *Invictam.*] Invictos reddere athletas. Vires conferre corporibus dixit Albertus M. lib. 2. de mineral. pag. 228. Scilicet quod omnia pigmenta quibuscum incoquebatur, intra duas horas colorem suum miniaceum sorbere adigebat, eo argumento athletæ invictam eam esse pronunciabant.

23. *Minii.*] Miniacei coloris achaten laudat & Orpheus, tit. Ἀχάτης.

Ἐν δ' ὅγε μιλτοπάρηος, &c.

24. *Acopos.*] Ἄκοπος, quod laborem, τὸν κόπον, & lassitudinem levare creditur.

25. *Alabastrites.*] Ἀλαβαστρίτης. Gemma hæc diversa a marmore ejusdem nominis, de quo lib. 36. sect. 12.

26. *Hæc cremata.*] Apollonius apud Galenum, lib. 5. κατὰ τόπους, pag. 548. alabastriten ustum cum sale & pumice tostis valde commendat ad emendandam dentium nigritiem.

27. *Alectorias vocant*, &c.] *Alectoriæ* in Indice: ut gemmas subintelligas. Hæc iisdem verbis Solinus, cap. 1. pag. 8. & Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 13. Ab ἀλέκτωρ, quæ vox gallum sonat, nomen huic gemmæ datum. Marbodeus, lib. de lap. pret. cap. 3.

Ventriculo galli qui testibus est viduatus,
Cum tribus ad minimum factus spado vixerit annis,
Nascitur ille lapis, cujus non ultima laus est,
Et per bis binos capit incrementa sequentes:
Hinc alectorio nomen posuere priores:
Mensuramque fabæ crescens excedere nescit:
Crystallo similis, vel aquæ, cum limpida paret.
Invictum reddit lapis hic quemcumque gerentem.
Nam Milo Crotonias pugiles hoc præside vicit, &c.
Ut bona tot præstet, clausus portetur in ore.

28. *Quibus Milonem.*] De eo in Anthologia, lib. 3. cap. 2.

Μίλωνος τόδ' ἄγαλμα καλοῦ καλόν, ὅς ποτε Πίσῃ
Ἑπτάκι νικήσας, ἐς γόνατ' οὐκ ἔπεσεν.

Pulcra hæc Milonis statua est, cui præmia septem
Pisa dedit lapso nec semel in genua.

29. *Androdamas.*] Ἀνδροδάμας, παρὰ τὸ τοὺς ἄνδρας δαμάζειν. Solinus hæc pariter totidem verbis, cap. 33. pag. 64. & Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 14. Marbodeus, cap. 5. addit in mari Rubro hunc lapidem inveniri.

30. *Magi putant.*] Sic Auctores proxime appellati.

31. *Argyrodamas.*] Vel argyradamas, quasi argenteus adamas: quod, ut androdamas, argenti nitorem habet.

32. *Antipathes.*] Ἀντιπαθής. Gemmæ ei nomen ex eo quod veneficiis resistere existimatur. Ctesias apud Stobæum, sermone de morbis, λίθον ἀντιπαθῆ, e Mysiæ monte effossum, tritum impositumque aït lepram sanare ac vitiligines. Dioscoridi lib. 5. cap. 140. ἀντιπαθὲς corallium est coloris nigri.

33. *Arabica.*] Isidorus hæc quoque, lib. 16. Orig. cap. 14. Forte idem qui *Arabus lapis* superius appellatus est, *ebori similis*, lib. 36. sect. 41.

34. *Aromatites.*] Ἀρωματίτης, cui ab odoramentis nomen. Cæsalpinus existimat Ambram esse, *l'Ambre gris.*

35. *Asbestos.*] Ἄσβεστος, *cui nomen est*, inquit Solinus, cap. 7. pag. 22. *quod accensus semel extingui nequit.* Isidorus, lib. 16. cap. 4. Albertus, tract. 2. pag. 227. Marbodeus, cap. 7. Linum asbestinum, de quo lib. 19. sect. 4. fieri ex eo lapide in fila tenuia deducto, quod vulgo creditum est, falsum est.

36. *Aspilaten.*] In Indice *Aspisatis.* Incognita.

37. *Arabicarum alitum.*] Quas melancoryphos vocant, ut dictum est sect. 33.

38. *Contra lymphatum.*] Rectius forte, *contra lymphationes.* Sed nihil simile MSS. codices habent: in quibus clare, *radiantem cum Luna habitum habentium*, ut apparet, corrupte.

39. *Atizoën.*] Index, *Atizone.*

40. *Regem constituentibus.*] MSS. omnes, *regum constitutionibus.*

41. *Augites.*] Αὐγίτης, cui a splendore, αὐγῇ, sive perspicuitate, nomen. De callaïde, sect. 33.

42. *Amphitane.*] MSS. *Ampitanes.* Sed Index e probatissimis exemplaribus, *Aphidane*, nomine, ut videtur, barbarico. Habet hæc eadem, quæ Plinius, de chrysocolla, Isido-

micæ eruunt aurum, in qua invenitur auro ſimilis quadrata figura: affirmaturque natura ejus, quæ magnetis: niſi quod trahere quoque aurum traditur. [43] Aphrodiſiace ex candido rufa eſt. [44] Apſyctos ſeptenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderoſa, diſtinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodeſſe contra frigora. [45] Ægyptillam Iacchus intelligit, [a] per alvum [46] ſarda, nigraque venis tranſeuntibus: [47] vulgus autem in nigra radice cæruleam facit.

LV. [1] Balanitæ duo genera habent, ſubvirides, & Corinthii æris ſimilitudine. Illa Copto, hæc ex Troglodytica veniens, medias ſecante flammea vena. Coptos & [2] Batrachitas mittit: unam ranæ ſimilem colore: [3] alteram ebeni [4]: tertiam rubentis e nigro. [5] Baptes, mollis alioqui, odore excellens. [6] Beli oculus albicans pupillam cingit nigram, e medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter ſpeciem ſacratiſſimo [7] Aſſyriorum Deo dicatur. Aliam autem quam Belum vocant, in Arbelis naſci, Democritus tradit, nucis juglandis magnitudine, vitrea ſpecie. [8] Baroptenus, ſive barippe, nigra, ſanguineis & albis nodis: [9] aliis ſacra dicitur, velut portentoſa. [10] Botryïtes alia nigra eſt, [11] alia pinea, incipienti uvæ ſimilis. Zoroaſtres crinibus mulierum ſimiliorem [12] Boſtrychiten vocat. [13] Bucardia bubulo cordi ſimilis, Babylone tantum naſcitur. [14] Bronte e capitibus teſtudinum tonitribus cadit: putantque ea reſtingui fulmine ictum, ſi credimus. [15] Bolœ nimbo inveniuntur, glebæ ſimilitudine.

LVI. [1] Cadmitis eadem eſſet, quam Oſtracitin vocant: niſi quod hanc cæruleæ interdum cingunt bullæ. Callaïs ſapphirum imitatur, candidior, & [2] litoroſo mari ſimilis. [3] Capnitis quibuſdam videtur ſuum genus habere, plurimis ſpiris fumida, ut ſuo loco diximus. [4] Cappadocia in Phrygia naſcitur, ebori ſimilis. Callaïnas vocant e turbido callaïno. Ferunt plures ſimul inveniri conjunctas. [6] Catochitis Corſicæ lapis eſt, ceteris major: mirabilis, ſi vera traduntur, impoſitam manum veluti gummi retinens. [7] Catopyritis e Cappadocia provenit. [8] Cepitis, ſive cepolatitis, candida eſt, venarum nodis coëun-

INTERPRETATIO.

a *Per alvum.*] Per medium diſcurrentibus venis rubris nigriſque.

NOTÆ.

rus, lib. 16. Orig. cap. 14.

43. *Aphrodiſiace.*] Quaſi Veneris gemma, quod nomen vidimus cum aliis pariter communicatum, ſect. 44. Achatæ ſpeciem eſſe Dalecampius conjicit.

44. *Apſyctos.*] Sic etiam in Indice. Libri hactenus editi, *Aſyctos.* Albertus M. lib. 2. de miner. pag. 227. & Marbodeus, cap. 6. qui hæc totidem verbis referunt, *Abſinthos* mendoſe, pro *Apſyctos* habent. Iſidorus, lib. 16. cap. XI. item vitioſe, *abſectos.* Ἄψυκτος Græce intelligitur, qui refrigerari nequit, qui non inalgeſcit.

45. *Ægyptillam.*] Sic ab Ægypto Iſidorus quoque appellat. Ugutio quoque in Gloſſario MS. *Ægyptilla, gemma, ab Ægypto, ubi invenitur.* Tamen in Indice *Ægypulla.* Reg. 2. Colb. 3. & Fux. alii, *Agiſtilla.*

46. *Sarda nigraque.*] Sardæ gemmæ colorem rubrum eſſe ſuperius vidimus, ſect. 31. Locum hunc codicum ope ſanavimus, Reg. 2. Colb. 3. Fux. &c. Prius legebatur, *per album ſarda nigraque vena tranſeunte.*

47. *Vulgus autem.*] Et Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. XI. *Ægyptilla*, inquit, *nigra eſt radice, cærulea facie: ex Ægypto ubi invenitur, vocata.*

Sect. LV. 1. *Balanitæ.*] Hæc Iſidorus ad verbum, lib. 16. Orig. cap. 14. A glandium forma, τῶν βαλάνων, & magnitudine, accepiſſe nomen videntur. Lapidem Judaïcum nunc appellant, ovali figura ad ſimilitudinem olivæ.

2. *Batrachitas.*] Βατραχίτης nomen habet a rana, βάτραχος, cujus colorem refert. Ex Ægypto afferri ait pariter auctor libri de ſimp. med. ad Patern. tom. 13. operum Galeni, pag. 995. Cum hoc nomine tantum, non natura convenit lapis qui in bufonis capite reperitur, vulgo *Crapaudine*, Græcis ſimiliter, βατράχιος λίθος.

3. *Alteram ebeni.*] Sic MSS. omnes. In editis, *ebori*, male.

4. *Tertiam rubentis.*] Subintellige, coloris.

5. *Baptes.*] Sic libri omnes. Βάπτης Græce fucatus, ſive tinctus intelligitur. Ambræ herbarum colore infectæ genus illud videtur.

6. *Beli oculus.*] Iiſdem verbis hæc Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 10. *Beli oculus albicans pupillam cingit*, &c. Sic etiam MSS. omnes, non ut editi, *pingit.* Cingere autem dictum ibi pro delineare in orbem. Oculum catti ſeu felis nunc vocant, *Oeil de chat.*

7. *Aſſyriorum Deo.*] Iſidorus, *Aſſyriorum regi Belo*, qui primus Aſſyriam tenuit, Nini pater. At Jovem ipſum Aſſyrii Belum vocant. Dioſc. Sic. lib. 2. Bibl. Διὸς ὃν καλοῦσιν οἱ Βαβυλώνιοι Βῆλον.

8. *Baroptenus, ſive barippe.*] In Indice, *Barice.*

9. *Aliis ſacra.*] Sic MSS. omnes. Prius *alligata* legebatur. Sed & pro *nodis*, ſitne *notis* legi aliquanto ſatius, viderint alii. Legit certe Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. XI. *Bariptos*, inquit, *nigra eſt, cum ſanguineis & albis notis.*

10. *Botryïtes.*] Βοτρυΐτης, ab uvæ ſive racemi, τοῦ βότρυος, ſimilitudine.

11. *Alia pinea.*] Sic Reg. Colb. 3. ceterique omnes. Editi, *pampinea.*

12. *Boſtrychiten.*] Βοστρυχίτην, a cincinno mulierum, ἀπὸ τοῦ βοστρύχου. Geſtari hunc lapidem ad aciem oculorum tuendam ſuadet Marcellus Empir. cap. 8. pag. 61.

13. *Bucardia.*] Βουκαρδία. Turcheſiæ genus quoddam eſſe arbitrantur, figuræ cordis.

14. *Bronte e capitibus.*] Hunc locum ex MSS. codicum fide reſtituimus. Totidem ferme verbis exſcripſit Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 14.

15. *Bolœ nimbo.*] Snbintellige cadere, ex antecedentibus. Βῶλοι Græce glebas ſonat.

Sect. LVI. 1. MSS. *Calamitis.*] Oſtraciti oſtrea nomen ob ſimilitudinem dedere. Dicemus de ea inferius, ſect. 65. num. 4.

2. *Litoroſo mari.*] Aquæ qua litora alluuntur. Callaïdis *e viridi pallens* ſuperius dicta eſt, ſect. 33.

3. *Capnitis.*] Eadem paulo antea, ſect. 37. Capnias appellata, in iaſpidum generibus, *Eſt & veluti fumo infecta, quæ Capnias vocatur.*

4. *Cappadocia.*] Vide Notas & Emend. num. XXIII. Nomen habet hæc gemma a Cappadocum officinis, in quibus ea poliri, unde Romam advehi ſolita olim eſt.

5. *Callaïnas vocant e turbido callaïno.*] Hoc eſt, callaïni coloris, qualis in gemma callaïde, ſed turbidi. Has voces porro, *vocant e turbido callaïno*, adjecimus e MSS. exemplaribus, cum a typis eæ abeſſent. In Indice, *Callaïna.* Ὄστρακον καλλάϊνον tritum, dentibus denigratis, gingiviſque ſtabiliendis, affricat Galenus, lib. 5. κατὰ τόπους, pag. 548.

6. *Catochitis.*] Κατοχίτης λίθος, a retinendo, παρὰ τὸ κατέχειν, nomen accepit. Succini ſpecies, ſeu bituminis videtur. Solinus, cap. 3. pag. 17. *Κατοχίτην vocant lapidem fatu digniſſimum. Major eſt ceteris, qui ad ornatum deſtinantur: nec tam gemma, quam cautes*, &c.

7. *Catopyritis.*] Subintellige, gemma.

8. *Cepitis*, &c.] Sic in indice hujus libri. MSS. hoc loco, *Cepitis*, ſive *cepolames.* Ab horto, ἀπὸ τοῦ κήπου, appellationem trahere ea videtur, ob odorum varietatem.

tibus, candore imaginem regerens. [9] Ceramites, teſtæ colorem habet. [10] Cinædiæ inveniuntur in cerebro piſcis ejuſdem nominis, candidæ & oblongæ, eventuque mirandæ, ſi modo eſt fides, præſagire eas habitum maris, nubilo colore aut tranquillitate. [11] Ceritis ceræ ſimilis eſt: [12] Circos accipitri: [13] Corſoïdes canitiei hominis: [14] Coralloachates corallo aureis guttis diſtinctæ. Corallis minio ſimilis gignitur in India & Syene. [15] Craterites inter chryſolithum & electrum colorem habet, prædurae naturæ. Crocallis ceraſum repræſentat. [16] Cytis circa Copton naſcitur candida, & videtur intus habere [17] petram, quæ ſentiatur etiam ſtrepitu. [18] Chalcophonos nigra eſt, ſed illiſa æris tinnitum reddit, tragœdis, ut ſuadent, geſtanda. [19] Chelidoniæ duorum ſunt generum: [a] hirundinum colore: & altera parte purpureæ nigris interpellantibus maculis. [20] Chelonia oculus eſt Indicæ teſtudinis, vel portentoſiſſima Magorum mendaciis. [21] Melle enim collutam; & linguæ impoſitam futurorum ſcientiam præſtare promittunt: quintadecima Luna, [b] & ſilente, tota die: decreſcente vero, ante Solis ortum: ceteris diebus, a prima [22] in ſextam horam. [23] Sunt & chelonitides teſtudinum ſimiles, ex quibus ad tempeſtates ſedandas multa vaticinantur. Ea vero, quæ ſit aureis guttis, cum ſcarabæo decocta, & dejecta in aquam ferventem, tempeſtates moveri. [24] Chloritis herbacei coloris eſt, quam dicunt Magi inveniri in [25] motacillæ avis ventre, congenitam ei: ferroque includi jubent, ad quædam prodigioſa moris ſui. [26] Choaſpitis a flumine dicta eſt viridis, fulgoris aurei. [27] Chryſolampis in Æthiopia naſcitur, pallida die, & in nocte ignea. [28] Chryſopis aurum videtur eſſe. [29] Ceponides in Æolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, naſcuntur, multis coloribus tranſlucentes, alias vitreæ, alias cryſtallinæ, alias iaſpideæ. Sed & ſordidis tantus eſt nitor, ut imagines reddant, ceu ſpecula.

LVII. [1] Daphniam Zoroaſtres morbis comitialibus demonſtrat. [2] Diadochos beryllo ſimilis eſt. [3] Diphyes duplex, candida ac nigra, mas ac femina, genitale utriuſque ſexus diſtinguente linea. [4] Dionyſias nigra ac dura mixtis rubentibus maculis: ex aqua trita ſaporem vini facit, & ebrietati reſiſtere putatur. [5] Dracontites, ſive dracontia, e cerebro fit draconum: ſed niſi viventibus abſciſſo numquam gemmeſcit, invidia animalis mori

INTERPRETATIO.

a *Hirundinum.*] Priores hirundinum colore: poſteriores altera parte purpureæ, cum nigris maculis.

b *Et ſilente.*] Et interlunii die tota.

NOTÆ.

9. *Ceramites.*] Κέραμος teſtam ſonat.

10. *Cinædiæ.*] Iiſdem verbis Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 10. Cinædi piſces ſuperius appellati, lib. 32. ſect. 53. De lapillis ejuſmodi, vide quæ diximus lib. 29. ſect. 38.

11. *Ceritis.*] Ἀπὸ τοῦ κηροῦ, a cera.

12. *Circos accipitri.*] Vide Notas & Emend. num. XXIV.

13. *Corſoides.*] Κορσοειδὴς, a κόρση, quæ vox capillum Græce ſonat, ἀπὸ τοῦ κείρεσθαι.

14. *Coralloachates.*] De ea jam ſupra, ſect. 54.

15. *Craterites.*] A prædura natura ei nomen, *διὰ τὸ κρατερὸν*, ſeu *καρτερὸν εἶναι*.

16. *Cytis.*] Sic libri hujus Index, non, ut hoc loco typi, *ciſſites*. Ἀπὸ τοῦ κύειν, a conceptu, quaſi gravida, ſortita eſt hanc appellationem.

17. *Petram, quæ.*] Sic MSS. omnes. Libri editi, *partum qui*.

18. *Chalcophonos.*] Ad verbum hæc Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 14. Χαλκόφωνος, ab æris ſonitu. Solinus, cap. 37. pag. 67. *Chalcophthongos reſonat ut pulſa æra: pudice habitus, ſervat vocis claritatem.* Habet eadem Marbodeus, cap. 16. adjicitque eſſe nigri coloris.

19. *Chelidoniæ.*] Χελιδονίαι. Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 9. *Chelidonia ex hirundinum vocata colore: & duorum eſt generum: quarum una ex altera parte purpurea: & altera purpurea nigris intervenientibus maculis.* Chriſtoph. Encelius, lib. 3. de re metall. & gemmis, cap. 44. viſos a ſe lapides ait in ventriculis pullorum hirundinum, primo partu excluſorum, magnitudine ſeminis lini: quorum alter niger, rufus alter eſſet. Addit idem ad epilepſiam conferre.

20. *Chelonia.*] Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 14. Marbodeus, cap. 19.

Indica teſtudo mittit lapidem Cheloniten,
Gratum purpureo, varioque colore nitentem.
Quem ſi ſub lingua loto quis geſſerit ore,
Poſſe Magi credunt hunc divinare futura.
Orto mane die ſextam dumtaxat ad horam,
Tempore quo Lunæ ſuccreſcens cernitur orbis.
Sed Luna prima lapidis prædicta poteſtas
Totius fertur ſpatio durare diei.
Quintæ poſt decimam concordant tempora primæ.
At decrementi lunaris tempore toto
Ante diem lapidi tantum manet illa poteſtas.

21. *Melle enim.*] Mallem ego, *mane enim.* Nam Marbodeus, *Orto mane die*: de melle, nihil.

22. *In ſextam horam.*] Quæ nobis duodecima eſt, ſive meridies.

23. *Sunt & chelonitides.*] Teſtudinibus, ταῖς χελώναις, colore ſimiles.

24. *Chloritis.*] A colore viridi, quem Græci χλωρὸν dicunt.

25. *Motacillæ avis.*] Quæ a crebra agitatione clunium & caudæ σεισοπυγὶς Græce & σείσουρα dicitur: Gallis, *Battemare, Lavandiere, Bergeronnette*, Bellon. lib. 7. cap. 10.

26. *Choaſpitis.*] A Choaſpe fluvio, de quo lib. 6. ſect. 31. Hæc Iſidorus iiſdem verbis, lib. 16. Orig. cap. 7.

27. *Chryſolampis.*] Sic libri omnes. Χρυσόλαμπις. Chryſopaſtum Solinus vocat, cap. 30. pag. 57. Chryſopraſium Marbodeus, cap. 13. Iſidorus item, lib. 16. Orig. cap. 16. *Chryſopraſius Æthiopicus eſt, quem lapidem lux celat, prodit obſcuritas.* Idem cap. 14. Chryſolampin appellat, atque iiſdem verbis deſcribit.

28. *Chryſopis.*] Χρυσωπὶς, ab auri aſpectu & ſpecie. Sic MSS. omnes, & Index; non ut editi vulgo libri, *Chryſophis.* Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 14.

29. *Ceponides.*] Sic MSS. omnes hoc loco: in Indice variant: Ab horto, quem Græci κῆπον vocant, nomen traxit, ob colorum varietatem.

Sect. LVII. 1. *Daphniam.*] Δαφνίαν, quaſi lauream.

2. *Diadochos.*] Διάδοχος, quaſi berylli vicaria, eidemque ſubſtituta. Apud Albertum M. lib. 2. de miner. pag. 230. *Diacodos*, mendoſe. Marbodeus, cap. 24.

Diadochos, perquam reſponſa petentibus aptus,
Dæmonis effigies varias oſtendere fertur, &c.
Hunc autem perhibent ſimilem fulgore beryllo, &c.

3. *Diphyes.*] Sic etiam Index: non *diphris*. Græcis διφυὴς; quaſi biformis, aut ancipitis naturæ: quod utriuſque ſexus in ſe delineatum genitale exhibet.

4. *Dionyſias.*] Διονυσιάς. Solinus cap. 37. pag. 67. *Dionyſias fuſcus eſt, &c.* Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. XI. Marbodeus, cap. 25.

Nigra micat rubeis Dionyſia conſita guttis.
Hanc in aqua tritam vinum fragrare loquuntur,
Et tamen ebrietas ipſius odore fugatur, &c.

5. *Dracontites.*] Sic Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 13. Albertus M. lib. 2. de mineral. tract. 2. pag. 230. Solinus, cap. 30. pag. 56. *Exciditur e cerebris draconum dracontias lapis: ſed lapis non eſt, niſi detrahatur viventibus: nam ſi obeat prius ſerpens, cum anima ſimul evaneſcit, duritie ſoluta.*

ſe ſentientis. Igitur dormientibus amputant. [6] Sotacus qui viſam eam gemmam ſibi apud regem ſcripſit, bigis vehi quærentes tradit: & viſo dracone ſpargere ſomnifica medicamenta, atque ita præcidere. [7] Eſſe autem candore tranſlucido, nec poſtea poliri, aut artem admittere.

LVIII. [1] Encardia cognominatur & ariſte: una, in qua nigra effigies cordis eminet: altera eodem nomine, viridi colore, cordis ſpeciem repræſentat: tertia cor nigrum oſtendit, reliqua ſui parte candida. [2] Enorchis candida eſt, diviſaque fragmentis teſtium effigiem repræſentat. [3] Exebenum Zoroaſtres ſpecioſam & candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. [4] Eriſtalis cum ſit candida, ad inclinationes rubeſcere videtur. [5] Erotylos, eadem amphicome, & hieromnemon, a Democrito laudatur in argumentis divinationum. [6] Eumeces in Bactris naſcitur, ſilici ſimilis: ſed capiti ſuppoſita viſa nocturna oraculi modo reddit. [7] Eumithren Beli gemmam, ſanctiſſimi Deorum ſibi, Aſſyrii appellant, porracei coloris, ſuperſtitionibus gratam. [8] Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minii, mali. [9] Euneos nucleo olivæ ſimilis eſt, ſtriata concharum modo, non adeo candida. [10] Eurotias ſitu videtur operire nigritiam. [11] Euſebes ex eo lapide eſt, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta ſedes, ex qua Dii facile [a] ſurgebant. [12] Epimelas fit, cum candida gemma ſuperne nigricat colos.

LIX. [1] Galaxiam aliqui galactiten vocant, ſimilem proxime dictis, ſed intercurrentibus ſanguineis aut candidis venis. [2] Galactitis ex Nilo, colore lactis eſt. Eamdem dicunt [3] leucogæam, & leucographiam appellant, & ſynophiten, tritam lactis ſucco ac ſapore notabilem. [4] In educatione nutricibus lactis fecunditatem: infantium quoque alligata collo ſalivam facere dicitur, in ore autem liqueſcere. [5] Eamdem memoriam adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. [6] Sunt qui ſmaragdum albis venis circumligatum galactiten vocent. [7] Gallaïca argyrodamanti ſimilis eſt, paulo ſordidior: inveniuntur autem binæ vel ternæ. [8] Gaſidanem Medi mittunt, [9] coloris orobini, veluti floribus ſparſam. Naſcitur & in Arbelis. [10] Hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra ſe partum fateri concuſſa, concipere autem trimeſtri ſpatio. [11] Gloſſopetra linguæ ſimilis humanæ non in terra naſci dicitur, ſed deficiente Luna cælo decidere, [12] memoriæ quoque neceſſaria. Quod ne credamus, promiſſi quoque vanitas facit: Ventos enim ea comprimi narrant. [13] Gorgonia nihil aliud eſt, quam corallium: nominis cauſa, quod in duritiam lapidis mutatur. [14] Emollit maria. Fulminibus & typhoni reſiſtere affirmant. [15] Ganiæam eadem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt.

LX. [1] Heliotropium naſcitur in Æthiopia, Africa, Africa, Cypro, porracei coloris,

INTERPRETATIO.

a *Surgebant.*] Eminebant, exſtabant.

NOTÆ.

6. *Sotacus.*] Solini paraphraſis, loc. cit. *Auctor Sotacus gemmam hanc etiam viſam ſibi ſcribit, & quibus intercipiatur modis, edocet. Præſtantiſſimi audacia viri explorant anguium foveas, & receptus: inde præſtolati ad paſtum exeuntes, prætervectique percitis curſibus, objiciunt gramina medicata, quantum poteſt, ad incitandum ſoporem: ita ſomno obſopitis, e capitibus exſecant lapides,* &c. Tradit hæc pariter Iſidorus, loc. cit.

7. *Eſſe autem.*] Iſidorus, loc. cit.

Sect. LVIII. 1. *Encardia ... & ariſte.*] Sic Reg. 2. Colb. 3. aliique, & Index: non, ut editi libri, *& cardiſce.* Ἐγκαρδία nomen, habet a ſimilitudine cordis. Turcheſiæ genus videtur eſſe.

2. *Enorchis.*] Ἔνορχις, a teſtium, τῶν ὀρχέων, figura.

3. *Exebenum.*] Iſidorus hæc totidem verbis, lib. 16. Orig. cap. 10. Ἐξέβενος.

4. *Eriſtalis.*] In MSS. hoc loco, *Eriſtilla.* Forte, *erythria*, a rubro colore quem exhibet, cum inclinatur.

5. *Erotylos.*] In Indice, *Erotillos, ſive amphicome,* &c. In MSS. Reg. & Colb. hoc loco, *Erichilos.* Forte ἱερόχειλος, a labiis, ἀπὸ τῶν χειλῶν, in divinatione futurorum aperiendis. Eadem ἀμφίκομος, quaſi pulcre comata: & ἱερομνήμων, rerum ſacrarum abditarumque deſignatrix gemma.

6. *Eumeces.*] Εὐμήκης, gemma procera, prælonga.

7. *Eumithren.*] Videtur ex hoc loco Mithres, ut apud Perſas Solis, ſic Beli apud Aſſyrios nomen fuiſſe.

8. *Eupetalos.*] Εὐπέταλος Græce vireſcens intelligitur.

9. *Euneos.*] Εὔνεος. Sic & in Indice, & hoc loco MSS. omnes.

10. *Eurotias.*] Nomen habet ex argumento: nam εὐρῶτα Græci ſitum vocant, cariem, putredinem: εὐρωτιάω, putreſco.

11. *Euſebes.*] Εὐσεβὴς, religioſa, & ſacris dicata gemma.

12. *Epimelas.*] Ἐπιμέλας, nigricans. Utitur hac voce Theophraſtus.

Sect. LIX. 1. *Galaxiam.*] A recto *Galaxias*, ut in Indice. Γαλαξίας idem qui Μόροχθος inferius, ſect. 63. lacte ſudare dicitur. Dioſcor. lib. 5. cap. 152. *Λίθος μόροχθος, ὃν ἔνιοι γαλαξίαν*, &c.

2. *Galactitis ex Nilo, colore lactis eſt.*] Hoc eſt, ſuccum emittit, cum ſubigitur, colore lactis. Dioſc. lib. 5. cap. 150. Vide Notas & Emend. num. XXV.

3. *Leucogæam*, &c.] *Λευκογάιαν, λευκογραφίαν, συνοφίτην.*

4. *In educatione*] Orpheus, de lapid. tit. Γαλακτίτης. Solinus, cap. 7. pag. 22. Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 10. Albertus M. de mineral. pag. 232.

5. *Eamdem memoriam.*] Auctores proxime appellati, & Marbodeus, cap. 31.

6. *Sunt qui ſmaragdum.*] Iſidorus, loc. cit.

7. *Gallaïca.*] Sic libri omnes, etiam MSS.

8. *Gaſidanem.*] Index, *Gaſſidiana.* MSS. hoc loco, *Geſſinaden*, voce Magorum propria, non Græci Latinive oris.

9. *Coloris orobini.*] Hoc eſt, ervi: nam ὄροβος ervum eſt.

10. *Hæc quoque gemma.*] Perinde atque aëtites, de quo lib. 36. ſect. 39.

11. *Gloſſopetra.*] Solinus, cap. 37. pag. 67. *Gloſſopetra deficientibus Lunis cælo cadit, linguæ ſimilis humanæ: non modicæ, ut Magi ferunt, poteſtatis, qui ex ea lunares motus excitari putant*, hoc eſt, ventos. Sic etiam Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 14.

12. *Memoriæ quoque.*] Sic Reg. 2. Colb. 3. & alii. In editis inſulſe, *& lenocinanti neceſſaria creditur.*

13. *Gorgonia.*] Γοργονία. Inde factum nomen, quod in duritiam lapidis verteretur, uti iis fabulæ ferunt contigiſſe, qui Gorgonis caput inſpicerent. Nomen id corallio datum a Metrodoro, ſi Solino credimus.

14. *Emollit maria.*] Vide Notas & Emendationes, num. XXVI.

15. *Goniæam.*] Sic Index. MSS. hoc loco diſcrepant. Reg. 2. *Goniem.* Colb. 3. *Gonim.* Editi libri vulgo, *Genianen.*

Sect. LX. 1. *Heliotropium.*] E genere eſt illius gemmæ, quam noſtri nunc vocant, *Préme-d'émerande.* Solinus hæc toti-

ſanguineis venis diſtincta. [2] Cauſa nominis, quoniam dejecta in vas aquæ, fulgorem Solis accendit ſanguineo repercuſſu, maxime Æthiopica. [3] Eadem extra aquam ſpeculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus, ſubeuntem Lunam oſtendens. [4] Magorum impudentiæ vel manifeſtiſſimum hoc quoque exemplum eſt, quoniam admixta herba heliotropio, quibuſdam quoque additis præcantationibus, gerentem conſpici negent. [5] Hephæſtitis quoque ſpeculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutilans. Experimentum eſt, ſi ferventem aquam addita ſtatim refrigeret: [6] aut ſi in Sole addita aridam materiam accendat. [7] Naſcitur in Coryco. [8] Horminodes, ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. [9] Hexecontalithos in parva magnitudine multicolor, hoc ſibi nomen adoptavit. Reperitur in Troglodytica regione. [10] Hieracitis alternat milvinis nigriſque veluti plumis. [11] Hammitis ovis piſcium ſimilis eſt, [12] & alia velut nitro compoſita, prædura alioqui. [13] Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Æthiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens, promittitur prædivina ſomnia repræſentare. [14] Hormeſion inter gratiſſimas aſpicitur, ex igneo colore radians auro, portante ſecum in extremitatibus candidam lucem. [15] Hyæniæ ex oculis hyænæ, [16] & ob id invaſæ, inveniri dicuntur: [17] &, ſi credimus, linguæ hominis ſubditæ futura præcinere. [18] Hæmatites in Æthiopia quidem principalis, ſed & in Arabia & Africa invenitur, ſanguineo colore, non omittenda [a] [19] promiſſis ad coarguendas barbarorum inſidias. Zachalias Babylonius in his libris quos ſcripſit ad regem Mithridatem, humana gemmis attribuit fata: hanc non contentus oculorum & jocinerum medicina decoraſſe, a rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus judiciiſque interpoſuit: in præliis etiam ex ea ungi ſalutare pronunciavit. Eſt & alia ejuſdem generis, quæ vocatur Menui ab Indis, [20] xanthos appellata Græcis, e fulvo candicans.

LXI. [1] Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. [2] Icterias aliti lurido ſimilis, ideo exiſtimatur ſalubris contra regios morbos. Eſt & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi ſimilis, latior prioribus, pæne ſine pondere, venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis diſcurrentibus. Jovis gemma candida eſt, non ponderoſa, tenera. Indica gentium ſuarum habet nomen, ſubrufo colore, in attritu ſudorem purpureum manat. Alia eodem nomine candida, pulvereo aſpectu. [3] Ion apud Indos violacea eſt, [4] ſed raro ſaturo colore lucet.

INTERPRETATIO.

a *Promiſſis.*] Ob promiſſa Magorum, utilem fore hunc lapidem ad detegendas inſidias.

NOTÆ.

dem verbis, cap. 27. pag. 52. Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 7. Marbodeus, cap. 34. de heliotropio:

Hanc nunc Æthiopes, nunc Cyprus, & Africa mittit:
Sanguinis aſperſam guttis, ſimilemque ſmaragdo.

2. *Cauſa nominis.*] Marbodeus, loc. cit.

Ex re nomen habens eſt Heliotropia gemma,
Quæ Solis radiis in aqua ſubjecta batillo,
Sanguineum reddit mutato lumine Solem,
Eclipſimque novam terris effundere cogit.

Habet hæc pariter Solinus, & Iſidorus, locis citatis. Albertus item de mineral. pag. 230.

3. *Eadem extra aquam.*] Iſidorus, loco cit.

4. *Magorum*, &c.] Solinus, Iſidorus, Albertus, Marbodeus, locis cit.

5. *Hephæſtitis.*] Totidem verbis Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 14. Ἡφαιςίτις, quaſi gemma Vulcania.

6. *Aut ſi in Sole.*] *Aut ſi Soli oppoſita*, Iſidorus.

7. *Naſcitur in Coryco.*] Cum hæc raptim curſimque Marbodeus legeret, vidiſſe ſe *in Corintho* credidit, itaque cecinit, cap. 35.

Naſcitur in bimari, pretioſior ære, Corintho
Dictus Hephæſtites rutilans lapis, & rubicundus:
Qui ſi ferventi fuerit conjectus aheno,
Ignibus exſultans prius, illico ſiſtitur unda,
Frigida poſt modicum lapidis virtute futura.

Iſidorus *in Coryco* legit.

8. *Horminodes.*] A ſimilitudine nimirum cum hormino: ὅρμινον Græci vocant herbæ genus, de quo diximus lib. 18. ſect. 22. MSS. tamen omnes hoc loco *hermeodes* exhibent.

9. *Hexecontalithos.*] Solinus, cap. 31. pag. 58. de Troglodytis: *Tantum lapide uno gloriantur, quem* Ἑξηκοντάλιθον *nominamus, tam diverſis notis ſparſum, ut ſexaginta gemmarum colores in parvo ejus orbiculo deprehendantur.* Hæc totidem verbis Marbodeus, cap. 37. Albertus, pag. 231. Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 12.

10. *Hieracitis.*] Ab ἱέραξ, quæ vox accipitrem & milvum ſonat. Ἱερακίτης λίθος, Aëtio, libro 2. cap. 30. ex MS. cod. ὑπόχλωρος μέν ἐςι, καὶ πρὸς τὸ μέλαν ἐντεταμένος, ἐπιτεταμένος χροαῖς ἑτέραις, ὡς ποικίλος εἶναι, ὥς φησὶ Διογένης ἐν τῷ περὶ λίθων. *Lapis ſubviridis, ad nigredinem vergens, aliiſque ſubinde alternatis coloribus toto corpore interſtinctus, ut varii coloris dici poſſit.*

11. *Hammitis.*] Quod ἄμμον, hoc eſt, ſabulum vix mole ſuperet, aut quod eodem recidit, piſcium ova.

12. *Et alia velut nitro.*] *Hammites ſimilis nitro, ſed durior*, inquit Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 4. *Gignitur in Æthiopia & Arabia*, &c.

13. *Hammonis cornu.*] Vel ex hoc loco intelligitur Jovis Hammonis effigiem cornu arietinum in fronte geſtaſſe, quale in nummo Cyrenæorum argenteo conſpicitur, qui ubique eſt obvius.

14. *Hormeſion.*] In Indice *hormiſion.* Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 13. *Ermiſinion*, mendoſe: alioqui cetera de gemma ea totidem verbis refert.

15. *Hyæniæ ex oculis.*] Solinus, cap. 27. pag. 51. Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 14. Albertus M. de mineral. pag. 232.

16. *Et ob id invaſæ.*] Et ob id quæſitæ venatu, ut dictum eſt de dracontite lapide, ſect. 57.

17. *Et ſi credimus.*] Solinus, & Iſidorus, locis citatis. Item Marbodeus, cap. 33.

18. *Hæmatites.*] Ille nimirum, de quo jam ſuperius dictum eſt, lib. 36. ſect. 25. Hæc iiſdem fere verbis, Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 8. & Marbod. cap. 36.

19. *Promiſſis.*] Plinii interpres Iſidorus, loc. cit. de hæmatite: *De qua promittunt Magi quiddam ad coarguendas barbarorum inſidias.*

20. *Xanthos*] De ea diximus ſect. 45. Vide & Theophr. lib. περὶ λίθων, pag. 8.

Sect. LXI. 1. *Idæi dactyli.*] Ἰδαῖοι δάκτυλοι. Totidem verbis hæc Solinus, cap. XI. pag. 30. & Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 4. Ab Ida monte Cretenſi, ex quo eruuntur, cognomen habent: nomen a forma digiti pollicisve.

2. *Icterias aliti lurido.*] Galgulo, quem ἴκτερον Græci vocant, communi cum morbo regio, ſive arquato, appellatione. In MSS. aliter hæc leguntur, ſed corrupte, credo: *Icterias mali cute, aureis mamillis: ideo*, &c.

3. *Ion.*] Ἴον viola nigra Græcis.

4. *Sed raro.*] In MSS. Reg. 2. Colb. 3. Fux. &c. *Rarum ut alio colore luceat.*

LXII. Lepidotis ſquamas piſcium variis coloribus imitatur. Leſbias Leſbi patriæ nomen habens: invenitur & in India. [2] Leucophthalmos rutila alias, oculi ſpeciem candidam, nigramque continet. [3] Leucopœcilos candorem lineis ex auro diſtinguit. [4] Libanochrus thuris ſimilitudinem oſtendit, ſed ſuccum mellis. [5] Limoniatis eadem videtur, quæ ſmaragdus. [6] De lipare hoc tantum traditur, ſuffita ea omnes beſtias evocari. Lyſimachus Rhodio marmori ſimilis eſt aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in anguſtias coëunte, ut inutilia exterantur. [7] Leucochryſos ſicut cryſtallus albicat.

LXIII. Mennonia qualis ſit, non traditur. [1] Medea nigra eſt, a Medea illa fabuloſe inventa: habet venas aurei coloris: ſudorem reddit croci, ſaporem autem vini. [2] Meconites papaver exprimit. [3] Mithrax a Perſis accepta eſt, & Rubri maris montibus: multicolor, contra Solem varie refulgens. [4] Morochites porracea, lacte ſudat. [5] Morio in India, quæ nigerrimo colore tranſlucet, vocatur Pramnion: in qua miſcetur & carbunculi colos, Alexandrinum; ubi ſardæ, Cyprium. Naſcitur, & in Tyro, & in Galatia. Xenocrates & ſub Alpibus naſci tradit. Hæ ſunt gemmæ, quæ [6] ad ectypas ſcalpturas aptantur. [7] Myrrhites myrrhæ colorem habet, facie minima gemma: odorem attrita, etiam nardi. [8] Myrmecias nigra habet eminentias ſimiles verrucis. [9] Myrſinites melleum colorem habet, myrti odorem. [10] Meſoleucos eſt, mediam gemmam candida diſtinguente linea. Meſomelas, nigra vena quemlibet colorem ſecante per medium.

LXIV. [1] Naſamonitis eſt ſanguinea, nigris venis. [2] Nebritis Libero Patri ſacra, nomen traxit a nebridum ejus ſimilitudine. Sunt & aliæ nigræ generis ejuſdem. Nymphare-na urbis & gentis Perſicæ nomen habet, ſimilis hippopotami dentibus.

LXV. [1] Olca barbari nominis, e nigro fulvoque, & candido placet. [2] Ombria, quam aliqui notiam vocant, ſicut ceraunia & brontia, cadere cum imbribus & fulminibus dicitur: eumdemque effectum habere, quem brontia, narratur. Præterea in aras addita ea, libamenta non amburi. [3] Oritis globoſa ſpecie, a quibuſdam & ſideritis vocatur, ignem non ſentiens. [4] Oſtracias, ſive Oſtracitis, eſt teſtacea durior: altera achatæ ſimilis, niſi quod achates politura pingueſcit: duriori tanta ineſt vis, ut aliæ gemmæ ſcalpantur fragmentis ejus. Oſtracitidi oſtrea nomen & ſimilitudinem dedere. [5] Ophicardelon barbari vocant, nigrum colorem binis lineis albis includentibus. [6] De Obſidiano lapide diximus ſuperiore libro. Inveniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non ſolum in Æthiopia Indiaque, ſed etiam [7] in Samnio, ut aliqui putant, & in litoribus Hiſpanienſis Oceani.

LXVI. [1] Panchrus fere ex omnibus coloribus conſtat. [2] Pangonius non longior digito, ne cryſtallus videatur, numero plurium angulorum cavet. [3] Paneros qualis ſit, a Metrodoro non dicitur: ſed carmen Timaridis reginæ [4] in eadem dicatum Veneri non

NOTÆ.

Sect. LXII. 1. Λεπιδωτός, vel λεπιδωτής, ſquamoſa.

2. *Leucophthalmos.*] Λευκόφθαλμος.

3. *Leucopœcilos.*] Λευκοποίκιλος, candore alternato. Vide Notas & Emend. num. XXVII.

4. *Libanochrus.*] Λιβανόχρυς, a thuris colore.

5. *Limoniatis.*] Λειμονιάτης λίθος, a virore pratenſi.

6. *De lipare.*] Marbodeus, cap. 42.

Partibus in Libycis lapis eſt Lipares vocitatus,
Ad quem ſponte ſua properat genus omne ferarum,
Quas venatorum ſævit labor exagitare:
Non eget ergo canum morſu, curave ſagaci,
Saltus perluſtrans, lapidem qui geſſerit iſtum,
Sternendæ ſatis eſt venabula tollere prædæ.

Vide & Iſidorum lib. 16. Orig. cap. 14. & Albertum, de mineral. 233. Λιπαρή Græce opimam & pinguem ſonat.

7. *Leucochryſos.*] Λευκόχρυσος. Nomen indicat gemmam aurei coloris, quæ in cryſtalli modum albicet. In libris hactenus vulgatis ſic legebatur: *Leuchochryſos fit chryſolitho interalbicante*, contra omnium MSS. fidem.

Sect. LXIII. 1. *Medea*, &c.] Hæc verbis totidem Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 11.

2. *Meconites.*] Μήκωνα Græci papaver nuncupant. Hæc pariter Solinus, cap. 37. pag. 67. & Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 14.

3. *Mithrax a Perſis.*] Qui Solem ipſum Mithran vocant, ut Strabo prodidit, lib. 15. Hinc vetuſtæ inſcriptiones paſſim: SOLI. INVICTO. MITHRAE. Tamen Herodotus, lib. 1. Clio, Mitram dicit a Perſis Venerem fuiſſe appellatam. Hæc gemma dicitur a Solino, loc. cit. & Iſidoro, lib. 16. Orig. cap. 12. *Mithridax*, mendoſe. Pliniani omnes libri, *Mitrax* habent.

4. *Morochitis.*] Sic libri omnes. Morochitis gemma, inquit, quanquam per ſe porracea, viridiſque, trita tamen candicat. Vide Notas & Emend. num. XXVIII.

5. *Morio in India.*] Indicum id barbaricum vocabulumque eſſe ſignificat: Græca, quæ ſubſequuntur: πράμνιον, &c.

6. *Ad ectypas ſcalpturas.*] Ad ſcalpturas imaginum, quæ ceræ apprimuntur. Diximus de ea voce *ectypon*, lib. 35. ſect. 43.

7. *Myrrhites.*] Solinus, cap. 37. pag. 67. Priſcianus, in Periegeſi, pag. 393.

Myrrhitenque, bonum nardi cum reddat odorem.

8. *Myrmecias.*] Μυρμηκίας, a ſimilitudine verrucæ, quam Græci μυρμηκίαν nuncupant.

9. *Myrſinites.*] Ab odore myrti, quæ Græcis μυρσίνη.

10. *Meſoleucos.*] Μεσόλευκος & μεσόμελας, contrariis ex cauſis habent nomina, ut apparet. Iſta apud Iſidorum, lib. 16. Orig. cap. XI. mendoſe *Meramelas* appellatur.

Sect. LXIV. 1. *Naſamonitis.*] Solinus, cap. 27. pag. 52. *Naſamoniten lapidem Naſamones dant, ſanguineum univerſum, nigris venulis adumbratum.*

2. *Nebritis.*] A pellium cervinarum ſimilitudine, quas νεβρίδας appellabant, quibus uſus olim Bacchus, ac deinde qui ſacris ejus initiati. Vide Suidam, & Mythologos.

Sect. LXV. 1. *Olea.*] Sic MSS. Sic Iſidorus ipſe hæc tranſſcribens, lib. 16. Orig. cap. 1. In editis, male, *Orca*.

2. *Ombria, quam aliqui notiam.*] Ὀμβρία ab imbribus: ab humido Noto, Auſtrove, Νοτία appellata eſt.

3. *Oritis.*] Quod globoſa ſpecie montis effigiem referat, τοῦ ὄρους. Plura de ea vide apud Marbod. cap. 47.

4. *Oſtracitis*, &c.] Hæc verbis totidem Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 14. Ὄστρακον oſtreorum teſtam Græci dixere.

5. *Ophicordelon.*] Barbara, ut Plinius prodit ipſe, vox: non originationis Græcæ.

6. *De Obſidiano....*] Libro 36. ſect. 67.

7. *In Samnio, ut aliqui putant.*] Xenocratem intelligit, quem clare teſtem ejus rei appellavit, loco proxime citato.

Sect. LXVI. 1. *Panchrus.*] Πάγχρους, quaſi *omnicolor*. Mendoſe *Pantheros* legitur apud Albertum, de mineral. pag. 235. & apud Marbodeum, cap. 49.

2. *Pangonius.*] Παγγώνιος, omniangulus, ab omni parte angulos habens: cum ſint tantum ſeni cryſtallo.

3. *Paneros.*] Πανέρως, omni amore digna.

4. *In eadem.*] In eadem gemma inſculptum, dicatum-

inelegans

inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei fecunditatem. Quidam hanc [5] panſebaſton vocant. [6] Ponticarum plura ſunt genera. Eſt ſtellata nunc ſanguineis, nunc auratis guttis, [7] quæ inter ſacras habetur. [8] Alia pro ſtellis ejuſdem coloris lineas habet, alia montium convalliumque effigies. [9] Phloginos, quem & chryſiten vocant, [10] ochræ Atticæ aſſimilata, invenitur in Ægypto. [11] Phœnicitis ex balani ſimilitudine appellatur. [12] Phycitis, algæ. [13] Perileucos, fit ab ora gemmæ ad radicem uſque candido deſcendente. [14] Pæantides, quas quidam gemonidas vocant, prægnantes fieri & parere dicuntur, medenique parturientibus. [15] Nam tales in Macedonia juxta monumentum Tireſiæ inveniuntur, ſpecie aquæ glaciatæ.

LXVII. [1] Solis gemma candida eſt, & ad ſpeciem ſideris in orbem fulgentes ſpargit radios. [2] Sagdam Chaldæi adhæreſcentem navibus inveniunt, praſini coloris. Samothracia inſula ejuſdem nominis gemmam dat nigram, ac ſine pondere, ligno ſimilem. [3] Sauritin in ventre viridis lacerti arundine diſſecti tradunt inveniri. [4] Sarcitis bubulas carnes repræſentat. [5] Selenitis ex candido tranſlucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies ſingulos, creſcentis minuentiſque numeris: [6] naſcitur in Arabia. [7] Sideritis ferro ſimilis, litigio illata diſcordias facit: quæque naſcitur in Æthiopia [8] Sideropœcilos, ex ea fit, variantibus guttis. Spongitis ſpongiæ nomen repræſentat. Synodontitis e cerebro piſcium eſt, [9] qui ſynodontes vocantur, [10] Syrtides in litore Syrtium, jam quidem & in Lucania inveniuntur, e melleo colore croco refulgentes: intus autem ſtellas continent languidas. [11] Syringitis ſtipulæ internodio ſimilis, perpetua fiſtula cavatur.

LXVIII. [1] Trichrus ex Africa nigra eſt, ſed tres ſuccos reddit, a radice nitrum, medio ſanguinem, ſummo ochram. [2] Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus ſpectatur. Telicardios colore cordis. Perſas, apud quos gignitur, magnopere delectat: muchulam appellant. [3] Thracia trium generum eſt, viridis, aut pallidior, tertia ſanguineis

NOTÆ.

que Veneri, nec inelegans: unde intelligitur dotem ei gemmæ aliquam ad fecunditatem ineſſe.

5. *Panſebaſton.*] Πανσέβαστον, omnino auguſtam. MSS. Reg. & Colb. *panebaſton.* In Indice, *pæderaſtos*, quod ſincerius videtur.

6. *Ponticarum.*] Nomen habent a Ponto, unde advehuntur. Hæc quoque Solinus, cap. 13. pag. 33. Harum icones Aldrovandus exhibet, lib. 4. de metall. cap. 878. Vide Notas & Emend. num. XXIX.

7. *Quæ inter ſacras.*] Quoniam, ut Iſidorus ait, lib. 16. Orig. cap. 14. *dicunt per eam interrogari dæmones, & fugari.*

8. *Alia pro ſtellis.*] Solinus, loc. cit. & Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 12.

9. *Phloginos.*] Φλόγινος flammeum ſonat, χρυσίτης auri colorem igneum.

10. *Ochræ Atticæ aſſimilata.*] Hoc eſt, ſili Attico, de quo dictum eſt lib. 33. ſect. 56. Prius legebatur, *oſtreæ Atticæ*, ridicule. MSS. omnes, *oſtraciæ.* Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 4. mendoſe, *ocreæ.*

11. *Phœnicitis.*] Φοίνιξ palmulam quoque ſignificat, hoc eſt, palmæ fructum, quem & balanum, ſeu glandem vocant.

12. *Phycitis.*] Φῦκος, alga.

13. *Perileucos.*] Περίλευκος, circumductum in orbem candorem indicat.

14. *Pæantides.*] Pæaniten lapidem appellat Solinus, cap. 9. pag 27. Marbodeus, *Peaniten*, cap. 51.

Gignitur in Macedûm regione lapis Peanites,
Feminei ſexus referens imitando labores:
Sed quibus ex cauſis dubium: nam tempore certo
Concipit, & parit, & parientibus auxiliatur,
Vltima quas vexat dubii diſcriminis hora.

MSS. omnes, *Peantides.* Forte a Macedoniæ regione Pæonia, *Pæonides* appellandæ. Quod ad alterum nomen ſpectat, non *gemonidas* MSS. codices, tum hoc loco, tum in Indice, ſed *geanidas* repræſentant.

15. *Nam tales.*] Solinus, loco citato.

Sect. LXVII. 1. *Solis gemma.*] Solinus, iiſdem verbis, c. 37. p. 67. & Iſidorus, lib. 16. Orig. c. 10. Photius, in Bibl. cod. CCLII. pag. 1065. ex Damaſcio: Ἀλίτην δὲ λίθον ἔλεγεν ἑωρακέναι, οὐχ οἷον οἱ πολλοὶ ἑωράκαμεν, ἀκτῖνας διαφαίνοντα ἀπὸ τοῦ βάθους χρυσίτιδας· ἀλλὰ δίσκον ἡλιοειδῆ κείμενον μέσον τοῦ λίθου, σφαῖραν αὐτόθεν πυρὸς ὡς ἰδεῖν· ἀπ' αὐτῆς δὲ τὰς ἀκτῖνας ἐκθρώσκειν, ἕως ἐπὶ τὴν ἴτυν· εἶναι γὰρ σφαιροειδῆ καὶ ὅλον τὸν λίθον. *Solarem etiam lapidem* ait *ſe vidiſſe, non qualem multi vidimus, radios ex ſe ſe aureos emittentem; ſed Solis effigie diſcum in medio lapide eſſe, & inde globum ignis videri, ab eoque radios exſilire uſque ad circumferentiam: eſſe enim globoſum integrumque lapidem.*

2. *Sagdam.*] De ſagda multo plura Solinus, cap. 37. pag. 65. & Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 7. Marbodeus, c. 58.

Difficilis gemmas ſuper omnes Sagda repertu.
Eſt autem morſu navi ſic fixa tenaci,
Quod nequit abraſa ligni ſine parte revelli.
Huic praſinus color eſt: regio, Chaldaïca tellus.

Praſinus color idem, qui porraceus, viridiſque: πράσινος.

3. *Sauriten.*] Habet a lacerto nomen, quem σαῦρον vocant.

4. *Sarcitis.*] ἀπὸ τῆς σαρκὸς, a carne nomen.

5. *Selenitis.*] Σεληνίτης, a Luna, quæ Græce σελήνη. Refert hæc iiſdem verbis Auguſtinus, lib. 21. de Civit. Dei, cap. 5. Solinus, cap. 37. pag. 67. Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 10. Marbodeus, cap. 57. Priſcianus in Periegeſi, pag. 393.

Atque Selenites, lunaris imagine lucis,
Qui decus & minuit proprii ſplendoris, & auget.

De lapide ſelenite, Dioſc. lib. 5. cap. 159. ſed oratione perobſcura. atque, ut quidem ſuſpicamur, mutila. Photius, in Bibl. cod. CCXLII. pag. 1065. ex Damaſcio: Καὶ δὴ Σεβῆρος, ἀνὴρ τῆς Ῥώμης Πατρίκιος, ἄλλα τε διηγεῖτο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνδιαιτώμενος, καὶ ὅτι λίθον ἐθεάσατο, ἐν ᾧ Σελήνης ἐγίνετο σχήματα μεταμορφουμένης παντοῖα μὲν, ἄλλοτε δ' ἄλλα πρὸς ἥλιον αὐξομένης καὶ μειουμένης, καὶ ἐνόντα τῷ λίθῳ αὐτὸν τὸν ἥλιον· ὅθεν ἡ φήμη τοὺς τοιούτους λίθους καλεῖ συνοδίτας. *Severus Patricius Romanus tum alia multa narrabat, dum Alexandriæ degeret, tum ſe vidiſſe lapidem, in quo Lunæ effiges eſſent, varie formam mutantis, ad Solem creſcentis, minuentiſve: & in eodem lapide Sol inerat: quare ii lapides Synoditæ vocati*, quaſi comites viæ. Συνοδικὴ σελήνη, Luna coiens eſt. Apud Photium alia ejuſmodi vide.

6. *Naſcitur in Arabia.*] Iſidorus, & Marbodeus, locis citatis, *in Perſide.*

7. *Sideritis.*] Σιδηρίτης a colore ferri. Solinus, cap. 37. pag. 67. *Siderites a contemplatione ferri nihil diſſonat: verum maleficus quoquo inferatur, diſcordiam excitat.* Sic & Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 14.

8. *Sideropœcilos ex ea fit.*] Hoc eſt, ſideritis alias quidem perſimilis eſt, ſed præterea variis eſt aſperſa guttis, unde nomen σιδηροποικίλος.

9. *Qui ſynodontes.*] Συνόδοντες Græcis poëtis apud Athenæum, lib. 1. pag. 5. & lib. 7. pag. 322. Denticem Latine Gaza reddidit. Et denticem certe piſcem cum aurata & mugile laudat Apicius, lib. 4. cap. 2. pag. 17. Italis *Dentale*: Maſſilienſibus *Dente*: in Gallia Narbonenſi, *Marmo.* Sic Rondeletius, lib. 5. cap. 19. apud quem iconem piſcis hujus vide.

10. *Syrtides.*] Solinus, cap. 2. pag 16. & Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 13. totidem verbis. In Indice *Syrtitis.*

11. *Syringitis.*] Quidquid fiſtuloſum eſt & cavernoſum, σύριγγα Græci nuncupant.

Sect. LXVIII. 1. *Trichrus.*] Τρίχρους a triplici ſucco, ſeu colore. Vide Notas & Emend. num. XXX.

2. *Telirrhizos.*] Τελίρριζος, quaſi perfecta radix. Τελικάρδιος a ſimilitudine cordis abſoluta. Perſæ barbarico nomine muchulam (ſic enim ex Indice reſcribendum, pro *maculam*) appellabant.

3. *Thracia.*] Sic libri editi hactenus, & Index ipſe. At

guttis. [4] Tephritis novæ Lunæ speciem habet curvatæ in cornua, quamvis cinerei coloris. [5] Tecolithos oleæ nucleus videtur: neque est ei gemmæ honos, sed unguentium calculos frangit pellitque.

LXIX. [1] Veneris crinis nigerrimi nitoris continet speciem rufi crinis. [2] Veïentana Italica gemma est, Veïis reperta, nigram materiam distinguente limite albo.

LXX. Zanthenem in Media nasci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in vino palmeo, & croco, ceræ modo lentescere, odore magnæ suavitatis. [1] Zmilampis in Euphrate nascitur, Proconnesio marmori similis, medio colore glauco. [2] Zoranisceos in Indo flumine nascitur: Magorum gemma esse narratur: neque aliud amplius de ea.

Cap. XI. LXXI. Est etiamnum alia distinctio, quam equidem fecerim, subinde variata expositione. Siquidem a membris corporum habent nomina: [1] hepatitis a jocinere: steatitis singulorum animalium adipe numerosa. [2] Adadunephros, ejusdem oculus, ac digitus Dei: & hic colitur a Syris. Triophthalmos cum onyche nascitur, tres hominis oculos simul exprimens.

LXXII. [1] Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echitis viperæ, scorpitis scorpionis [2] aut colore, aut effigie: scaritis scari piscis, triglitis mulli, [3] ægophthalmos caprino oculo: [4] item alia suillo: & [5] a gruis collo geranitis, hieracitis accipitris. Aëtitis a colore [6] aquilæ candicante cauda. [7] Myrmecitis innatam repentis formicæ effigiem habet, scarabæorum cantharias. [8] Lycophthalmos quatuor est colorum, ex rutilo sanguinea: in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. [9] Taos pavoni est similis, item aspidi, [10] quam vocari chelidoniam invenio.

LXXIII. [1] Arenarum similitudo est in hammochryso, velut auro arenis mixto. [2] Cenchritis milii granis velut sparsis. Dryïtis e truncis arborum: hæc & ligni modo ardet. Cissitis in candido perlucet ederæ foliis, quæ totam tenent. [3] Narcissitis venis & odore distincta. Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabæ similitudinem parit. Pyren ab olivæ nucleo dicta est: huic aliquando inesse piscium spinæ videntur. [4] Chalazias grandinum & candorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus: [5] Pyritis nigra quidem, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. [6] Astrapiæ in nigro aut cyaneo, discurrunt e medio fulminis radii. [7] In phlogitide intus ardere quædam videtur flamma, quæ non exeat. [8] In anthracitide scintil-

NOTÆ.

MSS. hoc loco *Tragia*, a τράγος. quæ vox hircum sonat.

4. *Tephritis.*] A colore cinereo: τέφρα Græce cinis.

5. *Tecolithos.*] Τηκόλιθος, ab attenuandis in vesica calculis. παρὰ τὸ τήκειν τοὺς λίθους. Lapidem Judaïcum appellant, Dioscorides, lib. 5. cap. 155. Aëtius, lib. 2. cap. 19. aliique. Vide Notas & Emend. num. XXXI.

Sect. LXIX. 1. *Veneris crinis.*] Solinus, cap. 37. pag. 67. *Veneris crinis nitet nigro, internis ductibus ostentans ruforum crinium similitudinem.* Isidorus, lib. 16. Orig. cap. XI. totidem litteris atque apicibus Plinium transscripsit. In Indice, *Veneris crines.*

2. *Veïentana.*] Iisdem verbis Solinus, cap. 2. pag. 16. Pro limite albo Isidorus, loc. cit. dixit *albas intermicantes notas*, minus recte.

Sect. LXX. 1. *Zmilampis.*] Sic MSS. omnes, Reg. 2. Colb. 3. Fux. vet. Dalec. &c. Solino tamen, cap. 37. pag. 66. *Zmilanthis.* Isidoro, lib. 16. Orig. cap. 14. *Zmilianicius.* Libri hactenus vulgati, *Zmilaces.*

2. *Zoranisceos.*] Sic MSS. modo citati. Index, *Zoramea, & Zoronisceos.*

Sect. LXXI. 1. *Hepatitis,* &c.] Ἧπαρ jecur, στέαρ adipem sonat.

2. *Adadunephros.*] Tergeminam hoc loco gemmam intelligimus: Ἀδάδου νεφρὸν, Ἀδάδου ὀφθαλμὸν, Ἀδάδου δάκτυλον, *Adadi renes, Adadi oculum, Adadi* denique *digitum.* Fuit autem Adadus unus e priscis illis Syrorum regibus, cujus sacra Hebræorum historia meminit. Hunc Syri ob merita consecratum in cælitum numerum retulerunt. Immo Jovem ipsum, Solemve ab Assyriis eo signari nomine, auctor est Macrobius, lib. 1. Saturnalium, cap. 18. Etiam & Phryges, si fides Hesychio, divinis eum honoribus coluere: Ἀδαδοῦς θεός τις παρὰ Φρυξὶ καλεῖται, ἑρμαφρόδιτος. Vide Notas & Emend. num. XXXII.

Sect. LXXII. 1. *Ab animalibus.*] Quorum hæc videlicet nomina. Καρκῖνος cancer. Ἔχις vipera. Σκόρπιος scorpius. Σκάρος scarus. Τρίγλα mullus. Αἴξ capra. Γέρανος grus. Ἱέραξ accipiter, &c. Carciniæ lapidis meminit Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 14. Echitæ Solinus, cap. 37. pag. 67. *Echites vipereas habet maculas*; & Isidorus, loc. cit. ubi & scorpitæ mentio.

2. *Aut colore, aut effigie.*] Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 14. *& colore & effigie.*

3. *Ægophthalmos.*] Isidorus, loc. cit.

4. *Item alia suillo.*] Ὑόφθαλμος.

5. *A gruis collo.*] Sic libri omnes. Rectius tamen forte *colore*, nisi colli ipsius colorem intelligas, quod sane verum videtur.

6. *Aquilæ candicante cauda.*] E secundo aquilarum genere, de quo Plinius lib. 10. sect. 3. ubi de aquilis: *Secundi generis est pyrargus, albicante cauda.*

7. *Myrmecitis.*] Μύρμηξ formica est, κάνθαρος scarabæus. De myrmecite lapide totidem verba facit Solinus, cap. 37. pag. 97. & Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 14.

8. *Lycophthalmos.*] Isidorus, loc. cit. Λυκόφθαλμος, oculus lupi intelligitur.

9. *Taos.*] Isidorus, loc. cit. Græce ταῶς pavonem sonat.

10. *Quam vocari Chelidoniam invenio.*] Non habent has voces MSS. codices, quos inspeximus.

Sect. LXXIII. 1. *Arenarum.*] Iisdem ferme verbis Solinus, cap. 37. pag. 67. & Isidorus, lib. Orig. cap. 14.

2. *Cenchritis,* &c.] Κέγχρος milium est. Δρῦς quercus, unde gemma δρυΐτις. Sed libri quidam *Dendritis* a δένδρον, hoc loco habent. Κίσσος edera. Κύαμος faba. Πυρὴν, seu πυρήνη, olivæ nucleus, &c. In quibusdam MSS. *Pyrene.*

3. *Narcissitis venis & odore.*] Narcissi videlicet. Dionysius in Perieg. vers. 1031. ἀφεγγέα ναρκισσίτην vocat. Prius legebatur, *Venis etiam ederæ*, contra omnium codicum fidem.

4. *Chalazias grandinum, & candorem.*] Sic MSS. omnes, non *colorem.* Sic & Solinus, cap. 37. pag. 67. & Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 10. & Marbodeus, cap. 18. Albertus denique, de mineral. pag. 232.

5. *Pyritis.*] Ab igne, ἀπὸ τοῦ πυρὸς, quod ignis instar urit. Priscianus in Periegesi, pag. 393.

Necnon pyrites, digitos qui strictus adurit.

Meminere Isidorus, lib. 16. Orig. cap. XI. Mardodeus, cap. 50. Solinus, cap. 37. pag. 67. *Pyrites fulvus est* (lege *furvus*) *tenerique se vehementius non permittit: ac si quando arctiori manu premitur, digitos adurit.*

6. *Astrapiæ.*] Ἀστραπίαι ab ἀστραπὴ, coruscatione, sive fulgetro.

7. *In Phlogitide.*] Solinus, cap. 37. pag. 67. *Phlogites ostentat intra se quasi flammas æstuantes.* Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 13. *Phlogites ex Perside est, ostentans intra se quasi flammas æstuantes, quæ non exeant.* Φλὸξ Græcis flammam sonat.

8. *In anthracidite.*] Ἄνθραξ est Græce carbo. Solinus, cap. 37. pag. 67. *Anthracias coruscat velut scintillantibus stellis.*

læ discurrere aliquando videntur. [9] Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est lævis, sed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ovis liquor. [10] Polytrichos in viridi capillatur, sed defluvia comarum facere dicitur. Sunt & a leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. colos appellavit chrysolithum aureus, chrysoprasium herbaceus, melleus melichrota: quamvis plura ejus generis sint. [11] Melichloros est geminus; parte flavus, parte melleus: [12] Crocia Croci: Polia, canitiem quamdam sparti indicat: eamdem duriorem, nigra spartopolios. [13] Rhoditis a rosa est. Melitis, mali coloris. Chalcitis; æris. Sycitis, fici. Ratio nominum non est [14] in Borsycite, in nigro ramosa, candidis aut sanguineis frondibus: nec Gemite, velut in petra candidis manibus inter se complexis. [15] Ananchitide [16] in hydromantia dicunt evocari [17] imagines deorum: Synochitide umbras inferorum evocatas teneri: [18] Dendritide alba defossa sub arbore, quæ cædatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures, magisque monstrificæ, quibus barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

LXXIV. Gemmæ nascuntur & repente novæ, ac sine nominibus: ut Lampsaci in metallis aurariis una inventa, quæ propter pulcritudinem Alexandro regi missa fuit, ut auctor est [1] Theophrastus. [2] Cochlides quoque nunc vulgatissimæ, fiunt verius, quam nascuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibusque sine intermissione: ita omni [a] terreno, vitiosoque decusso, purgatam puramque glebam, artificum ingenio varie distribui in venas, ductusque macularum, quam maxime vendibili ratione [3] sectantium: quondamque tantæ magnitudinis fecere, ut equis regum in Oriente [4] frontalia, atque pro phaleris pensilia facerent. Et alias omnes gemmæ mellis decoctu nitescunt, præcipue Corsici: in omni alio usu [5] acrimoniam abhorrentes. Quæ variæ sunt, & ad novitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, ut nomen usitatum non habeant, [6] physes appellant, velut ipsius Naturæ admirationem in iis venditantes; cum finis nominum non sit, quæ persequi non equidem cogito, innumera ex Græca vanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, etiam plebeiis rariorum generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud modo meminisse conveniet, increscentibus varie maculis ac verrucis, linearumque interveniente multiplici ductu & colore, mutata sæpius nomina in eadem plerumque materia. CAP. XII.

LXXV. Nunc communiter ad omnium gemmarum observationem pertinentia dicemus, opiniones secuti auctorum. Cavæ aut extuberantes viliores videntur æqualibus. Figura oblonga maxime probatur: deinde quæ vocatur [1] lenticula: postea [2] cycloïdes & rotunda: angulosis autem minima gratia. [3] Veras a falsis discernendi magna difficultas: quippe cum inventum sit, [4] ex veris gemmis in alterius generis falsas traducere. [5] Sardonyches e ternis glutinamtur gemmis, ita ut deprehendi ars non possit: aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio, sumptis omnibus in suo genere probatissimis. Quin immo etiam exstant commentarii auctorum, quos non equidem demonstrarim, [6] quibus modis ex crystallo tinguantur smaragdi, aliæque translucentes, sardonyx e sarda, item ceteræ ex aliis. Neque est ulla fraus vitæ lucrosior.

INTERPRETATIO.

a *Terreno.*] Terreno *pulvere adhærescente.*

NOTÆ.

9. *Enhydros.*] Ἔνυδρος, aquosus, madidus. Nomen ex argumento. Vide Notas & Emend. num. XXXIII.

10. *Polythricos.*] Πολύτριχος, quasi capillosa gemma.

11. *Melichloros.*] Μελίχλωρος geminos in se colores colligit, μελιχρὸν videlicet, melleum, & χλωρὸν flavum seu luteum. Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 7. *Melichloros est bicolor*, &c.

12. *Crocia.*] Κρόκος crocum, πολιὸς canum, πολιότης canitiem sonat. De sparto diximus, lib. 19. sub initium. Glossæ: Σπαρτοπόλιος, *incanus.* Usus ea voce & Pollux, lib. 4.

13. *Rhoditis.*] Rhoditis a ῥόδον, melitis a μῆλον, a χαλκὸς chalcitis, a σῦκον, hoc est, a fico, sycitis.

14. *In Borsycite.*] Et borsyciten & gemiten, barbara esse vocabula indicat. *Borsycitis*, quasi *Borosycitis* dici vult Turnebus, lib. 1. Adversf. cap. 17. pag. 18.

15. *Ananchitide.*] Sic Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 14. inter superstitiosas gemmas: *Ananchitide in Necromantia dæmonum imagines evocare dicuntur: Synochitide umbras inferorum evocatas tenere dicuntur.* Turnebus, lib. 1. Adversf. cap. 17. pag. 18. mavult *Anancitide*, ab ἀνάγκη legi, hoc est, a necessitate: ut συνοχῖτις a continendo. Salmasius in Solinum, pag. 1091. Ἀναγωγῖτιν ἀπὸ τοῦ ἀνάγειν.

16. *In hydromantia.*] Sic MSS. omnes. Isidorus, *necromantia.*

17. *Imagines deorum.*] Manium videlicet, sive inferorum.

18. *Dendritide.*] Δένδρον arbor est: inde gemma δενδρῖτις.

Sect. LXXIV. 1. *Theophrastus.*] Nunc legitur in libro περὶ λίθων. Ἐν Λαμψάκῳ δέ ποτ' ἐν τοῖς χρυσείοις, εὑρέθη θαυμασία λίθος, ἐξ ἧς ἀνενεχθείσης πρὸς σφῦραν, σφραγίδιον γλαφυρὸν ἀνεπέμφθη βασιλεῖ διὰ τὸ περιττόν. *Ac Lampsaci*, inquit, *in aurifodinis inventa est aliquando gemma admiranda, ex qua, cum ad malleum relata esset, sigillum sculptile missum est regi, propter præstantiam.*

2. *Cochlides.*] Κοχλίδες, a similitudine cochlearum.

3. *Sectantium.*] Forte *secantium*, hoc est, polientium.

4. *Frontalia.*] Ornamenta equorum fronti, sive elephantorum, imponi solita. Occurrit vox ea & apud Livium. In MSS. Reg. Colb. & Fux. hæc brevius, *ut equis regum in Oriente phaleras facerent.* Sunt autem phaleræ, quævis equorum ornamenta.

5. *Acrimoniam abhorrentes.*] Sic MSS. omnes. Editi, *acriora acrimoniam.*

6. *Physes.*] Φύσεις, naturas, seu naturæ opera.

Sect. LXXV. 1. *Lenticula.*] An a similitudine lentis aliqua? an ab affinitate cum vasis genere quodam, quod & lenticula appellatur, a figura lentis?

2. *Cycloides.*] Prius legebatur *clypeidos*, tamquam a similitudine clypei. At displicet hybrida vox. Κυκλοειδὴς magis arrisit. In MSS. omnibus, *clitedos.*

3. *Veras a falsis.*] Hæc totidem verbis Isidorus, lib. 16. Orig. cap. 14.

4. *Ex veris gemmis.*] Ut ex electro amethystus, smaragdus e crystallo fingitur.

5. *Sardonyches e ternis.*] Vide Notas & Emendat. num. XXXIV.

6. *Quibus modis ex crystallo.*] Hoc est, ut Isidorus ait, loc. cit. *quibus modis pro lapide pretiosissimo smaragdo vitrum aut*

Cap. XII. LXXVI. Nos contra rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam adversus fraudes muniri decet:) præter illa, quæ in principalibus quibusque generibus privatim diximus. Translucentes matutino probari censent: aut si necesse est, [1] in quartam horam, postea vetant. Experimenta pluribus modis constant. Primum pondere, si graviores sentiuntur: post hæc, corpore. Fictitiis pusulæ in profundo apparent, scabritia in cute, in capillamento fulgoris inconstantia, & prius quam ad oculos perveniat, desinens nitor. Decussi fragmenti paulum, [2] quod in lamina ferrea teratur, efficacissimum experimento excusant mangones gemmarum. Recusant similiter & limæ probationem. [a] [3] Obsidianæ fragmenta veras gemmas [4] non scarificant. [5] Fictitiæ, scarificationes candicantium fugiunt. Tantaque differentia est, ut aliæ ferro scalpi non possint, aliæ non nisi retuso, verum [6] omnes adamante. [7] Plurimum vero in his terebrarum proficit fervor. Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges: terrarum autem omnium maxime India.

LXXVII. Et jam peractis omnibus Naturæ operibus, discrimen quoddam rerum ipsarum atque terrarum facere conveniat. Ergo in toto orbe & quacumque cæli convexitas vergit, pulcherrima est omnium, rebusque merito principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parensque mundi altera, viris, feminis, ducibus, militibus, servitiis, artium præstantia, ingeniorum claritatibus, jam situ ac salubritate cæli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, litoribus portuosis, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit procurrentis positio in partem utilissimam, & inter ortus occasusque mediam:) aquarum copia, nemorum salubritate, [1] montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli ubertate. Quidquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est præstantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, juvenci. Ne equos quidem [2] in trigariis præferri ullos [3] vernaculis animadverto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit: & iis nunc in se gravida pro omni dote varios succos, & frugum pomorumque sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabulosis, proxime quidem duxerim Hispaniam, quacumque ambitur mari.

INTERPRETATIO.

a *Obsidianæ.*] Obsidianæ gemmæ fragmenta aliis gemmis poliendis non sunt idonea.

NOTÆ.

crystallus *arte inficiatur, ut fallat oculos sub dolo quædam falsa viriditas*, &c.

Sect. LXXVI. 1. *In quartam horam.*] Post Solis exortum scilicet: duabus ante meridiem horis.

2. *Quod in lamina.*] Sub lamina teratur. Nam quæ sunt sinceræ, in exiguum pulverem atteruntur.

3. *Obsidianæ.*] De Obsidiano lapide, sive gemma, dictum est lib. 36. sect. 67.

4. *Non scarificant.*] MSS. omnes, ut sæpe monuimus, *scarifant.* Sic paulo antea Plinius, sect. 65. ostracitidi *duriori tanta inest vis, ut aliæ gemmæ scalpantur fragmentis ejus.* Unde scarifare hoc etiam loco pro *scalpere* accipi non incommode forsan possit.

5. *Fictitiæ.*] Gemmæ scilicet fictitiæ falsæque, quia duritie carent, cælaturam refugiunt candicantium gemmarum, quæ veræ sunt ac prædure, ut *Asteria difficilis ad cælandum*, supra, sect. 47.

6. *Omnes adamante.*] Hodieque adamante in minutissimum pulverem contrito ceteras gemmas poliunt gemmarii. Smiride quoque, de quo Diosc. Σμίρις λίθος ἐστὶν, ᾗ τὰς ψήφους οἱ δακτυλιογλύφοι σμήχουσι, *quo gemmas atterunt gemmarum scalptores.* Hesychius: Σμίρις, ἄμμου εἶδος, ᾗ σμήχονται σκληροὶ τῶν λίθων. Nostris, *de l'Emeri.*

7. *Plurimum vero in his.*] In scalpendis gemmis prius calfieri terebras decet.

Sect. LXXVII. 1. *Montium articulis.*] Saltibus, colliculis.

2. *In trigariis.*] De ea voce diximus lib. 28. sect. 52.

3. *Vernaculis.*] Italicis.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM XXXVII.

NATURALIS HISTORIÆ

C. PLINII SECUNDI.

Sect. 6. I. PROFECTO *inter molles viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses.*] Sic totidem apicibus ac syllabis Reg. 2. Colb. 3. aliique MSS. Quibus verbis cum subsit sententia paulo reconditior, nec statim legentibus obvia, Pliniani interpolatores hactenus ita edidere: *Quam profecto*, vel *Quod profecto inter illos viros durasset*, &c.

Ibid. II. *Reipublicæ, & quæstoribus, qui oram maris defendissent, datum mille talentûm: militibus singulis sena millia sestertiûm.*] Nusquam grassata liberius, quam in hunc locum, editorum audacia: sic enim typi hactenus vulgati: *Reipublicæ datum mille talentûm: legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, H S. bina millia: commilitibus singulis quinquaginta.* Quis umquam in Latina lingua *commilites* audiit? Nos exemplarium vetustissimorum, integerrimorumque, secuti sumus fidem, in primis Reg. 2. & Colb. 3. in quibus totidem syllabis & apicibus locus hic exhibetur, quot repræsentamus: neque in iis modo, sed & in illis quos Budæus inspexit, lib. 3. de asse, fol. 82. De portione certe præmiorum, quæ sunt militibus singulis distributa, ad eorum codicum fidem, quos secuti sumus, accedit auctoritas Appiani ac Plutarchi, a quibus illud ipsum memoriæ traditum est. Ille enim, lib. de bellis Mithrid. pag. 252. iste in Pompeio, pag. 642. viritim singulis collatas aiunt drachmas Atticas mille & quingentas, καθ' ἕκαςον ἀνδρὶ χιλίας πεντακοσίας Ἀττικὰς δραχμάς. Sunt autem drachmæ seu denarii M. D. sena millia sestertiûm, ut liquet.

Sect. 7. III. *Primusque Pompeius lapides & pocula ex eo triumpho Capitolino Jovi dicavit: quæ protinus ad hominum usum transiere, abacis etiam escariisque vasis inde expetitis.*] A codicum fide & conspirante consensu non discedimus, Reg. 2. Colb. 3. vetere Dalecampii exemplari, aliisque. Typi hactenus vulgati id exhibent solum: *Pompeius sex pocula*: insigni admodum interpolatione: nam e sex poculis, abacos & vasa escaria, id quod statim affirmatur a Plinio, conflata umquam, aut conflari umquam posse, quis credat?

Sect. 9. IV. *Oriens & hanc mittit, quoniam Indicæ nulla præfertur.*] Sic MSS. Reg. 2. Colb. 3. aliique. Libri hactenus editi: *sed Indicæ nulla præfertur*: Male. Sententia est, etiam in Oriente gigni crystallum, idque vel ex eo argumento constare, quod vulgo crystallo Indicæ nulla præfertur.

Ibid. V. *Et in Lusitania nasci..... Ammaënsibus jugis.*] Prius legebatur, *immensis jugis*. In MSS. Reg. 2. & Colb. 3. *Annensibus* & *Amnensibus jugis*. Salmasius in Solinum, pag. 407. *Lunensibus jugis* legi conjiciebat posse; quoniam, credo, Σελήνης ὄρος Lunæ promontorium in Lusitania Ptolemæus agnoverit: satis audaci conjectura. Adjicit idem posse scribi *Anensibus*, ut de jugis intelligatur, unde Ana fluvius oritur, perinde quasi in Lusitania is, non in Hispania citeriore oriatur, ut diximus lib. 3. sect. 2. pag. 288. Ammienses, sive Ammaënses in Lusitania populos novimus appellatos, lib. 4. sect. 35. Hinc juga Ammaënsia.

Ibid. VI. *Ideo caloris impatiens, nonnisi frigido potui addicitur.*] Libri hactenus vulgati, *nisi frigido poto abdicatur*. At MSS. Reg. 2. Colb. 3. aliique, ut edidimus. Adjuvat & Solinus cap. 15. pag. 36. de crystallo: *Multus ad pocula destinatur, quamlibet nihil aliud quam frigidum pati possit.*

Sect. XI. VII. *Affirmatur a Germanis ideo maxime appetitam provinciam: & inde advectos primum quos Græci macatos vocabant. Famam rei fecere proximæ Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum.*] Nec syllabam, nec apicem quidem manuscriptis codicibus Reg. 2. Colb. 3. aliisque adjicimus aut detrahimus. Fecere id audacius, qui Plinium aut edidere primum, aut emendare deinde conati sunt. Parmensis editio: *Affertur a Germanis in Pannoniam, mox per provinciam. Inde Veneti primum, quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere. Proximæ Pannoniæ id accipientes circa mare Adriaticum.* Aliæ mox secutæ: *Affertur a Germanis in Pannoniam maxime provinciam. Inde Veneti primum, quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ*, &c. Salmasius, in Solin. pag. 235. *Affertur a Germanis in Pannoniam, ideo maxime appetitam provinciam: & inde ad Venetos primum, quos Græci Henetos vocabant. Hi rei famam fecere proximi Pannoniæ*, &c. Quam ista nobis frigida, quam alieno loco posita videntur, *quos Græci Henetos vocabant?* & mox *proximi Pannoniæ?* In MSS. ut apparet, nulla Venetorum mentio est, nulla apud Solinum, qui hunc locum exscripsit, cap. 20. pag. 40. Neque vero vocem hanc *macatos* deploratam nescimus: sed repræsentari tamen vel sic a nobis oportuit, quibus religio est vel latum unguem a codicum antiquorum fide desciscere: hanc enim omnes clare præ se ferunt. Et spes est fortasse fore ut ex iis vestigiis, quæ sincera vox ibi delitescat, felicior aliquis aliquando conjector eruat.

VIII. *Ceterum attritu digitorum accepta caloris anima trahunt in se paleas*, &c.] In MSS. Reg. 2. & Colb. 3. *accepta vi caloris attrahunt*, &c. Tamen vulgatæ lectioni favet Isidorus, qui exscripsisse ad verbum integra fide hunc locum videtur, lib. 16. Orig. cap. 8. *Vocari autem*, inquit, *a quibusdam harpaga, eo quod attritu digitorum accepta caloris anima, folia paleasque.... rapiat, sicut magnes ferrum.* Mox vero, ubi prius legebatur, *ac folia arida, ac philyras, ut magnes lapis ferrum. Ramenta quoque ejus in oleo addita flagrant dilucidius, diutiusque, quam lini medulla*, eosdem secuti codices ad suum nitorem plane hunc locum restituimus, ut cuivis singula expendenti constabit. Sect. 12.

IX. *Ceteris pallor argenti, & in auro nonnisi excellentissimo natales. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum..... Unum ex iis vocant cenchron*, &c.] Libri hactenus editi insulse, *ceteris pallor gentis*. Alii, *pallor ingens*, reponere nitebantur. Reg. 2. & Colb. 3. *ceteris pallidior argento & auro*. Salmasius in Solinum, pag. 1094. *ceteris pallidior ad argentum, & in auro.... natales*, ut hæc ad Arabicum adamantem referantur, de quo proxime antea sermo fuit. Mox idem, *incudibus is deprehenditur, ita respuens ictum*, &c. Quæ sunt omnia a scriptoris mente admodum abhorrentia: Nam Arabicum primum adamantem *similiter* atque Indicum *nasci* ante prodidit, hoc est, *non in auro, sed quadam crystalli cognatione*: ceterisque generibus communes deinceps dotes eas esse velle, palloris nimirum argentei, viriumque incudibus indomitarum, aperte prodit, cum subjicit: *Unum ex iis vocant cenchron*, ex iis scilicet generibus, quæ generatim modo complectitur, dotibus assignatis, quæ sunt omnibus iis communes. Errandi argumentum & caussam Salmasio Solinus objecit, cap. 52. pag. 82. ubi posteaquam de Indico adamante dixit, Arabico neglecto, transiliit ad unum e reliquis generibus, de quo sic ille: *Huic proximus, in excellentissimo auro deprehenditur, pallidior, ac magis ad argenti colorem renitens.* Quæ Salmasius ad Arabicum adamantem, quem Plinius Indico proximum facit, pertinere credidit. Sed adamantis genera Plinius, quam Solinus, plura agnovit: iste quaterna tantum: sena ille, ac diversa. Sect. 15.

X. *In Cypro vergens in aërium colorem.*] Ita clare Colb. 3. In aliis *æreum*, errore minime dubio. Epiphanius, de gemmis, pag. 230. Ὁ λίθος ὁ ἀδάμας ἐμφερής ἐστι κατὰ τὴν χροιὰν τῷ ἀέρι. Et pag. 231. Ὃς ἦν ὁ δηλωθεὶς ἀδάμας, τὴν χροιὰν ἀερίζων. Hoc loco corruptis Plinii codicibus usum Solinum intelliges, qui & *æreum* legit, & æreum adamantem commentus est, & Cyprum pro cupro, sive pro ære interpretatus est. *Tertius*, inquit, cap. 52. pag. 82. *in venis cupri apparet propior ad æream faciem.* Similemque alium subtexit errorem, cum eum quem Plinius sideriten dixit, quod ferrei sit coloris, ipse in ferrariis officinis colligi somniavit. *Quartus*, inquit, *in metallis ferrariis legitur, pondere ceteros antecedens*, &c. Ibid.

XI. *Omnium horum etiamnum vitium, quod fellis colorem, aut æris habet.*] Prius legebatur, *aut aëris*. MSS. Reg. 2. Colb. 3. Fux. alii, *acris olei* exhibent, credo mendose. Æris certe colos fellis est colori affinis. Et Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 54. de smaragdis: Sect. 18.

Sunt & qui venis nasci perhibentur in æris,
Quos maculis vitiosa notat natura smaragdi.

Rubiginis æris habere viriditatem ait Albertus M. lib. 2. de mineral. tract. 2. pag. 237. *& qui in venis æris nascuntur, ma-*

culoſos, quod admixturam habent cum illo lapide.

Sect. 21. XII. *Atque in pretioſiſſimarum gemmarum gloria compoſiti, maxime incnarrabilem difficultatem dederunt.*] Sic totidem apicibus ſyllabiſque codices MSS. omnes, Reg. 2. Colb. 3. aliique: neque quicquam eſt ea oratione planius: nihil tamen obſcurius, ſi libros hactenus vulgatos ſequare, qui locum hunc ſic temeratum prodigioſe referunt: *Atque ideo eis pretioſiſſimam gloriam compoſitores gemmarum, & maxime inenarrabilem difficultatem dederunt.*

Sect. 23. XIII. *Radice nigra, aut cæruleum imitante, & ungue minium, incretum candore in minium tranſeunte.*] Locum hunc interpolatores Pliniani in libris hactenus editis ſic vitiarunt: *& unguem: creditum enim candido pingui*, &c. Reg. 2. Colb. 3. vetus codex Dalec. ceterique: *& ungue minium creditum candido*, &c. Nos a MSS. codicum fide non diſcedimus, niſi qua vitiati ipſi merito credi poſſunt, *incretumque* pro *credito* ſcribimus, auctore Iſidoro, qui lib. 16. Orig. cap. 8. de ſardonyche, ex hoc Plinii loco haud dubie epitomen faciens, ex ſinceriore exemplari: *Conſtat autem*, inquit, *tribus coloribus: ſubterius nigro, medio candido, ſuperius mineo.* Marbodeus ſimiliter, lib. de lapid. pret. cap. 56. de ſardonyche:

Tres capit ex binis unus lapis iſte colores:
Albus, & hinc niger eſt, rubeus ſupereminet albo.

Uterque, ut apparet, ungui, ſeu ſuperiori & extimæ lapidis parti minii, colorem aſſignat, mediæ ſive intimæ candidum, quod minio ſubſit. Plinius ipſe ſect. 75. ſardonychi tergeminum colorem adjudicat, nigrum, candidum, minium.

Sect. 25. XIV. *Carbunculi.... cum ipſi non ſentiant ignes, ob id a quibuſdam acauſti vocati.*] Prius legebatur, *apyroti vocati.* Parmenſis editio, *apyruſtæ.* Antiqua codicum veterum lectio, ipſo Barbaro teſte, *acruſti*: nos *acauſti* ἄκαυστοι ſcripſimus, Theophraſto auctore, lib. περὶ λίθων, pag. 4. Ἄκαυστοι ὅλως, &c. Inanis Salmaſii conjectura in Solin. pag. 277. legentis, *pyropi.*

Sect. 53. XV. *Apud Sacas & Dahas.*] Permutato verborum ordine in Reg. 2. & Colb. *Sacas apud Dahas* legitur. At in libris hactenus editis corrupte ex gemina voce una conflatur, *ac Aſdatas.*

Ibid. XVI. *In Carmania.*] Sic libri omnes vulgati, ut opinor, recte. Nihilominus MSS. omnes, *in Germania.* Quin & Solinus, cap. 20. pag. 41. poſtquam de ſuccino Germaniæ egit, *In Germaniæ continentibus*, inquit, *Callaica reperitur, quam gemmam Arabicis anteponunt.* Iſidorus item, lib. 16. Orig. cap. 7. *Naſcitur in India, vel Germania, in rupibus gelidis, oculi modo extuberans.* Verum cum equeſtres populos harum gemmarum ſcrutatores Plinius paulo mox appellat, Carmanos potius quam Germanos, quivis, credo, cordatus intelligat.

Sect. 36. XVII. *Non tranſlucet molochites, ſpiſſius virens, & craſſius quam ſmaragdus.*] Has poſtremas voces, *& craſſius quam ſmaragdus*, adjecimus nunc primum, non ſolum admonitu codicum Reg 2. Colb. 3. Fux, &c. ſed & Iſidori hunc locum ita reddentis; lib. 16. Orig. cap. 7. *Molochites ſpiſſius virens, & craſſior quam ſmaragdus, a colore malvæ nomen accepit: in reddendis laudatus ſignis. Naſcitur in Arabia.* Solini pariter, cap. 33. pag. 63. *Et molochiten Arabs invenit, virentem craſſius quam ſmaragdus, contra infantum pericula ingenita vi reſiſtentem.* Sed & mox quoque ex eorumdem codicum & auctorum fide addidimus, *Naſcitur in Arabia*, quæ voces a libris omnibus editis aberant.

Sect. 39. XVIII. *In ſapphiris enim aurum punctis collucet cæruleis. Sapphirorum quæ cum purpura, optimæ apud Medos: .... Quæ ſunt ex iis cyanei coloris, mares exiſtimantur.*] Hæc totidem ſyllabis, apicibuſque repræſentamus, quot ſunt in codicibus MSS. Reg. 2. Colb. 3. Fux. & aliis: mire in libris editis hactenus interpolata: *Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Cæruleæ & ſapphiri, raroque cum purpura. Optimæ apud Medos*, &c. Quæ in hujus interpretatione loci Salmaſius in Solin. pag. 132. σφάλματα committit, nec enumerare vacat, nec refellere. Sed neque Iſidoro crede, lib. 16. Orig. cap. 9. hunc Plinii de ſapphiro locum ex depravatis exemplaribus deſcribenti.

Sect. 40. XIX. *Cauſam nominis afferunt, quod uſque ad vini colorem non accedunt: priuſquam enim deguſtent, in violam deſinit fulgor. Aliqua ſiquidem in illis purpura, non ex toto in igneum, ſed in vini colorem deficiens.*] Locum hunc integra fide ex MSS. Reg. 2. Colb. 3. Fux. & aliis repræſentamus. Prius legebatur: *Quod uſque ad vini colorem accedens, priuſquam cum deguſtet, in violam deſinat: fulgorque quidam in illa purpuræ, non ex toto igneus*, &c. Noſtris exemplaribus favet Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 9. *Cauſam nominis ejus afferunt, quia ſit quiddam in purpura illius, non ex toto igneum, ſed vini colorem habens.*

Sect. 46. XX. *Et quidam vini ac croci nitor, ſemper extremus in viſu, ſed purpura coronatus, & his pariter omnibus.*] Prius legebatur: *Et quidam vini aureus nitor .... ſed purpura coronatus, madere ſingulis videtur his, & pariter omnibus.* Ex interpolantium ſcilicet officina. In MSS. Reg. 2. Colb. 3. Fux. *vini aurei nitor*: cetera, uti edidimus. At vini aurei nitorem, vinumve aureum, qui viderit, requiro. Nos interim *vini ac croci* reſcripſimus, indubitata emendatione, cujus auctor Solinus, cap. 33. pag. 64. dum ex hoc Plinii loco epitomen facit: *In pæderote*, inquit, *congruit quidquid eximium eſt, quadam decoris prærogativa: cryſtallinum lucet, rubet purpura, in orarum extimis coronâ croceâ, velut e liquido renidente: hac ſuavitate oculos afficit, viſum illicit, detinet intuentes.*

Sect. 51. XXI. *In Carmania naſcens.*] Sic libri omnes editi. At MSS. ut ſect. 33. ſic & iſta, *in Germania naſcens.* Sic Plinii ſimius & tranſcriptor Solinus, cap. 20. pag. 41. ubi poſtquam de ſuccino Germaniæ diſputavit, ſubjicit ſtatim: *Cerauniorum porro genera diverſa ſunt: Germanicum candidum eſt: ſplendet tamen cærulo: & ſi ſub divo habeas, fulgorem rapit ſiderum.* Marbodeus ſimiliter, cap. 22. de ceraunia:

Cryſtallo ſimilem Germania mittere fertur,
Cæruleo tantum infertum, rutiloque colore.

Certior his omnibus auctor Albertus M. lib. de mineral. pag. 232. *Iris*, inquit, *lapis eſt cryſtallo ſimilis, & eſt ut frequentius hexagonus. Dicit autem Evax, quod ex Arabia venit, & in mari Rubro naſcitur. Nos autem invenimus maximam copiam horum lapidum in montibus Germaniæ, qui ſunt inter Rhenum fluvium, & Treverenſem civitatem: & diverſæ quantitatis omnes ſunt hexagoni.*

Sect. 54. XXII. *Vocatur enim iaſpachates.*] Prius legebatur in Plinianis libris vulgatis, *paſſachates*, inſulſe. In MSS. Reg. 2. Colb. 3. aliiſque, *pſapſachates.* Nos certiſſima conjectura, *iaſpachates* reſcripſimus, non Aëtii modo, quem in prioribus Notis laudavimus, auctoritate nixi, ſed & poëtæ, Orphei, iaſpachaten deſcribentis, & ſardachaten, tit. Ἀχάτης, verſ. 3.

Πολλὰ μὲν οὖν ῥέα γ' ἐστὶν Ἀχάτου χρώματ' ἰδέσθαι·
Ἐν γάρ οἱ δῆεις ὁρόων ὑάλωπιν ἴασπιν,
Σάρδιά δ' αἱματόεντα, καὶ αἰγλήεντα μάραγδον.

Sect. 56. XXIII. *Cappadocia in Phrygia naſcitur, ebeni ſimilis.*] Sic totidem ſyllabis MSS. omnes. Qui Plinio edendo hactenus navarunt operam, cum gemmæ nomen eſſe Cappadociam non intelligerent, id quod ex indice diſcere eos oportebat, ita ſcripſere: *In Cappadocia & in Phrygia naſcitur, ebori ſimilis.*

Ibid. XXIV. *Circos, accipitri.*] Subintellige, ſimilis eſt, ex antecedente ſententia. Libri omnes hactenus editi: *Circos pyris.* Turnebus, lib. 28. Adverſ. cap. 36. pag. 1021. conjiciebat *ſpiris*, hoc eſt, circulis, quod circum appellari gemmam intelligeret. At vocibus Græcis fere gemmæ omnes redduntur a Plinio, non Latinis. MSS. Reg. 2. Colb. 3. & alii, *Circos acapiri.* Unde indubitatam lectionem eruimus, *Circos accipitri.* Nam κίρκον ex accipitrum genere eſſe, qui cum vulpibus inimicitias gerat naturæ repugnantia, quis ignorat, qui Græcas litteras vel labris ultimis deguſtarit?

Sect. 59. XXV. *Galactitis ex Nilo, colore lactis eſt ..... Mittit eam & Achelous amnis.*] Prius legebatur, *Galactites ex vivo colore lactis eſt.* MSS. *ex imo.* Nos certiſſima conjectura, *ex Nilo.* Auctor ſic emendandi, Solinus primum, cap. 7. pag. 22. ubi de galactite: *Quem poſt Nilum*, inquit, *Achelous dat, nec alter alius.* Albertus M. de mineral. pag. 232. *Galactites lapis eſt ſimilis cineri, & ſecundum plurimum invenitur in Nilo & Acheloo fluviis. Hic tritus dat ſaporem lactis: & ſuccus ejus in ore clauſus turbat mentem*, &c. Iſidorus, lib. 16. Orig. cap. 10. *Mittunt eam Nilus & Achelous amnis*, &c. Marbodeus denique, cap. 31.

Hunc mittit Nilus, producit & hunc Achelous.
Hunc lapidem cineri ſimilem, Galactida dicunt.
Lactis dat ſuccum tritus, lactiſque ſaporem;
Sed turbat mentes, & clauſus in ore liqueſcit.

Ibid. XXVI. *Gorgonia nihil aliud eſt, quam corallium: nominis cauſa, quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria. Fulminibus & typhoni reſiſtere affirmant.*] Sic libri omnes, ſive publici, ſive conditivi. Ut inanis Salmaſii emendatio videatur, ita legentis in Solinum, pag. 90. *in duritiam lapidis mutatur e molli marina*, quod nec Plinianam quoque orationem reſipit, & aberrat a mente ſcriptoris. Expreſſit eam ſatis accurate Marbodeus, lib. de lapidib. pret. cap. de corallio, quod eſſe idem cum Gorgonia Plinius ipſe admonuit:

Fulmina, typhonas, tempeſtateſque repellit,
A rate, vel tecto.

Sect. 62. XXVII. *Leucopœcilos candorem lineis ex auro diſtinguit.*] Prius legebatur, *Leucopetalos candorem nivis ex aureo diſtinguit.* Reg. 2. & Colb. 3. *Leucopetilos*, ceteraque uti edidimus: In Indice, *Leucopœcilos*, quod nomen ſincerum eſt, ex argumento candoris cum lineis ex auro alternati, ut variegata ποικίλος, ſeu multicolor gemma videatur.

Sect. 63. XXVIII. *Morochitis porracea, lacte ſudat.*] Ita reſcripſimus ope codicum Reg. 2. Colb. 3. & Indicis, in quo *Morochites*, non ut in libris vulgatis, *Meroctes.* Moroxus idem & Leucographis appellatur ab Aëtio, lib. 2. de re med. cap. 16. pag. 51. & a Galeno quoque: ſubviridis ipſe quidem, ſed ubi cote vel aſperiore indumento teritur, aperte candicans. Codex MS. Τῶν δ' εἰς χυλὸν ἀναλυομένων, ἐστὶ καὶ ὁ κατ' Αἴγυπτον γινόμενος λίθος, ᾧ χρῶνται σπλαπνοῦντες τὰς ὀθόνας· ὃν τινες Μόροξον, οἱ δὲ λευκογραφίδα καλοῦσιν· ὑπόχλωρος γὰρ γινόμενος ἐστὶ, εἰ παρατριβείη ἀκόνῃ καὶ ἱματίῳ τραχυτέρῳ, λευκαίνει τὸν τύπον. Sic etiam Galenus, lib. 9. de fac. ſimp. med. pag. 255. Dioſcoridi, lib. 5. cap 152. Λίθος μόροχθος, ὃν ἔνιοι Γαλαξίαν, &c.

Sect. 66. XXIX. *Ponticarum plura ſunt genera. Eſt ſtellata nunc ſanguineis, nunc auratis guttis, &c.*] Prius legebatur, *atris gut-*

tis. At MSS. Reg. 2. Colb. 3. Fux. & alii, *auratis.* In quibusdam etiam *aureis.* Solinus hunc locum exscribens, cap. 13. pag. 33. *Mittit Pontus & gemmas,* inquit, *quas a patria Ponticas diximus, genere diverso : quippe aliæ aureas, aliæ sanguineas habent stellas : & eæ quidem inter sacras habentur, &c.* Isidorus item, lib. 16. Orig. cap. 12. *Ponticæ a Ponto dicuntur : genere diverso : nunc sanguineis, nunc auratis guttis micantes : aliæ habentes stellas : aliæ longis colorum ductibus lineatæ.*

Sect. 68. XXX. *Trichrus ex Africa nigra est : sed tres succos reddit, a radice nitrum, medio sanguinem, summo ochram.*] Prius legebatur, *a radice nigrum, medio sanguineum, summo candidum.* Nos sincera fide totidem syllabis apicibusque locum repræsentamus, quot sunt in MSS. Reg. 2. Colb. 3. vet. Dalec. aliisque. Adjuvat ex parte Isidorus, lib. 16. Orig. cap. XI. *Tricuus,* inquit, (lege *Trichrus*) *ex Africa nigra est : sed tres succos reddit : a radice nigrum,* (scribe *nitrum :*) *medio sanguinem : e summo ocreæ,* (lege *ochræ.*)

Ibid. XXXI. *Tecolithos oleæ nucleus videtur .... sed ungentium calculos frangit, pellitque.*] Sic MSS. omnes, Reg. Colb. vet. Dalec. aliique : a quibus discedunt libri hactenus vulgati, in quibus *oleæ nucleo similis,* & mox, *sed lingentium* legebatur. Equidem non eo inficias, tritum hunc lapidem, potumque, prodesse calculosis, cum id diserte proditum a Dioscoride intelligam, lib. 5. cap. 155. a Solino, cap. 37. pag. 67. Alberto M. de mineral. pag. 229. Marbodeo, lib. de lapid. pret. cap. 60. Prisciano in Periegesi, pag. 393. aliisque : & linctu, sive in ecligmate sumpta medicamenta complura auxiliari ægris scio. Verum hoc loco, aut lingi commode dictum a Plinio, quod tritum hauriri potu oporteat, aut non *unguentium,* quod MSS. omnes præ se ferunt, defendi oportere, id vero nego. Secutus enim Necepson refert Aëtius, lib. 2. de re med. cap. 19. pag. 51. tecolithum lapidem, quem & Judaïcum, & Syriacum appellat, tritum potumque ex aqua calida renum quidem calculos pellere : sed ad vesicæ calculos inutile esse : subactum tamen ex aqua ad glutini consistentiam, atque abrasis pilis pubi applicatum, frangere ac comminuere ipsos vesicæ calculos. Sic ille ex MS. Græco : Ἔστι δὲ τῶν ἐν νεφροῖς συνισταμένων λίθων δραστήριος, ἀνιέμενος ἐπ᾽ ἀνόκης; καὶ πινόμενος δι᾽ ὕδατος θερμοῦ. ἐπὶ δὲ τῶν ἐν κύστει λίθων οὐδὲν ἰσχυρὸν ἀνύει· ὁ δὲ Νεχεψὼ φασι; περὶ τὴν κύστιν καὶ τὸ αἰδοῖον καταχρίε, καὶ τήκει τὸν λίθον τὸν ἐν τῇ κύσει.

XXXII. *Adadunephros, ejusdem oculus, ac digitus Dei : & hic colitur a Syris.*] Prius legebatur corruptissime : *Adadunephro's ejusdem oculus dicitur : Deus & hic colitur Syris.* Sic triplex gemma in unicam conflabatur. In Reg. 2. *ejusdem oculus, digitus Dei, & hic colitur a Syris.* Nos adjecta vocula *ac,* suum Plinianæ orationi nitorem sensumque reddidimus. Sic & Indicem hujusce loci refinximus, *Adadunephros, Adaduophthalmos. Adadudactylos :* cum in MSS. legeretur admodum vitiose, *Adaduenepros, Adaduophthalmos ; Adaduosoculus.* Sect. 71.

XXXIII. *Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est lævis, sed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ovis liquor.*] Sic libri omnes editi. At in MSS. Reg. 2. Colb. 3. vet. Dalec. ceterisque, *novus liquor.* Et sane nihil de ovo Solinus, cap. 37. pag. 67. *Enhydros exsudat,* inquit, *ut clausam in eo putes fontaneam scaturiginem.* Nihil Isidorus, qui Solinum exscripsit, lib. 16. Orig. cap. 13. Nihil denique Marbodeus, lib. de lapid. pret. cap. 28. Sect. 73.

XXXIV. *Sardonyches e ternis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi ars non possit : aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio, &c.*] Prius legebatur, *Sardonyches e ceraunis.* MSS. Regius 2. Colbert. 3. *e granatis.* Alterum interpolantium conjectura, vitio amanuensium alterum temere oblatum. Nos *e ternis,* tum ex conjectura, quod sequantur proxime tergemini ii colores, qui simul glutinati sardonychem repræsentare dicuntur : tum auctore Isidoro, locum hunc Plinii exscribente, ex sincerioribus, ut apparet, exemplaribus, lib. 16. Orig. cap. 14. *Quippe cum inventum sit,* inquit, *ex vero genere alterius in alia falsa transducere : ut sardonyches quæ trinis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi non possint : fingunt enim eas ex diverso genere, nigro, candido, minioque colore.* Et sane tres eos colores sardonychum proprios esse Plinius ipse admonuit, sect. 23. Sect. 75.

INDEX EMENDATIONUM TOMI SECUNDI.

Partim ex MSS. codicum fide, quos priore tomo appellavimus: partim ex veterum Auctorum collatione, qui sunt in eodem argumento versati; partim ex certissimis conjecturis, ut suis ostendimus locis.

LIBRO DECIMO SEXTO.

Sect. 1.	Delicias immiscere.	Delicias miscere, *ex mß.*
	Quæ primo victum.	Quæ primæ victum, *ex mss.*
	Dubiumque, terræ sit.	Dubiamque, terræ sit, *ex mß.*
	Potus iis nonnisi.	Potus nonnisi, *ex mss.*
Sect. 2.	Ut turmas equitum transmittant. CAP. IV. Glandiferi maxime generis.	Ut turmas equitum transmittant: glandiferi maxime generis.
Sect. 5.	Utque servatus.	Ut servatus, *ex mss.*
	Clara professione, servari quidem hominem nefas esse.	Clare professi, ne servari quidem hominem fas esse, *ex mss.*
Sect. 6.	In montosis.	In montuosis, *ex mss.*
Sect. 7.	Ac levissimum.	Atque e levissimis, *ex mss.*
Sect. 8.	Continentur hispido calyce.	Continetur hispido calyce, *ex mss.*
	Nec dum cadunt.	Nec cum cadunt, *ex mss.*
	Smilaces... Græcis dictæ, in provinciis aquifoliæ.	Smilaces.. Græcis dictæ. In provinciis sunt aquifoliæ.
	Maris spissior.	Mari spissior, *ex mss.*
	Distant autem inter se.	Distant inter se, *ex mss.*
	Atque carbone dotata, vitiis obnoxia est.	Atque carboni: dolata, vitiis obnoxia est.
	Item e novellis.	Idem e novellis.
	Ac ne eæ quidem.	Ac ne hæ quidem, *ex mss.*
	Diffusam & gravissimam, & ipsa glandium æque dulcissima.	Diffusam: gravissima & ipsa glandium, atque dulcissima, *ex mss.*
	Sordidiorem carnem.	Solidiorem carnem.
Sect. 9.	Sed leviorem.	Sed læviorem.
Sect. XI.	Cum folia cœperint.	Cum folia cœpere, *ex mss.*
Sect. 12.	Seu scapus fruticis.	Ceu scabies fruticis.
Sect. 13.	Panos arentes.	Pannos arentes.
Sect. 17.	Pene resina.	Pæne sine resina, *ex mß.*
Sect. 19.	Emori contumax.	Mori contumax, *ex mss.*
Sect. 20.	Parcior liquidiorque quam picea.	Parciore liquidioreque, quam in picea, *ex mss.*
Sect. 22.	Minus virens.	Minime virens, *ex mss.*
	Et quod pinguior est. E teda omnia illa fiunt. E picea resina.	Et quod pinguior est reliqua. Omnia illa fiunt e picea resina.
	In id fere.	Ad id fere, *ex mss.*
Sect. 23.	In montosis.	In montuosis, *ex mss.*
	Feritate paulum mitigata.	Feritatis paulum mitigatæ, *ex mss.*
Sect. 24.	Citro similis.	Cedro similis.
	Si fronde ea gyro .... in ignem.	Si fronde ea gyroque .... in ignes, *ex mss.*
Sect. 25.	Materies maris dura.	Materies mari dura, *ex mß.*
	Tenues tunicas.	Tenues tunicæ, *ex mss.*
Sect. 26.	Antiquorumque honore.	Antiquorum honore, *ex mss.*
Sect. 29.	Cedro secundum.	Citro secundum.
Sect. 30.	Montosam.	Montuosam, *ex mss.*
	Ad lineamenta.	Ad linamenta.
Sect. 31.	Corbium sportis.	Corbium costis.
Sect. 32.	In Gallia vero etiam purpurea, tingendi causa.	In Gallia vero purpuræ tingendæ causa.
Sect. 34.	Ergo mites.	Hæ mites, *ex mss.*
	Quodam veneno.	Et quodam veneno, *ex mss.*
	Nec interest.	Neque interest, *ex mss.*
	Quod evenit circa solstitium. Maxime foliorum unitas.	Quod evenit circa solstitia. *Sect.* XXXV. Foliorum unitas, *ex mß.*
Sect. 35.	Alba, nigra.	Alba, ac nigra, *ex mss.*
	Huic, nigræ, ut crotoni.	Huic nigræque, & crotoni, *ex mss.*
	Lanugo. Evolat candidæ tradita folio numerosiore candida, ut iulus.	Lanugo evolat: candidæ, traditæ folio numerosiore, candida, & ut villi.
Sect. 39.	Circiter fere sexto Idus .... Hoc enim maritantur .... quo etiam equæ.	Circiter fere sextum Idus... Hoc maritantur... quippe cum etiam equæ, *ex mss.*
	Hoc & germinatio. Arborum flos est pleni veris indicium.	Hoc, & germinatio, laborum. *Sect.* XL. Flos est pleni veris indicium.
Sect. 41.	Primo Favonio germinat cornus.	Primo Favonio cornus, *ex mß.*
	Ideo & inter squamas.	Ideo & ter squamas.
	Sic fit ut quima.	Sit fit ut prima, *ex mss.*
Sect. 44.	Zamiæ vocantur.	Azaniæ vocantur.
Sect. 46.	Secutaque ætas.	Secuta ætas, *ex mss.*
Sect. 47.	Fiunt vero .... & loci vitio.	Fiunt vero... loci vitio, *ex mss.*
Sect. 49.	Eidemque.	Ei demum, *ex mss.*
Sect. 50.	Smyrnæ apud mare.	Smyrnæ apud Matroum.
	Fertilior est arbutus, quercus.	Fertiliores, arbutus, quercus, *ex mss.*
	Fici, mariscæ.	Fici mariscæ.
	Non maturescunt.	Nec maturescunt, *ex mss.*
Sect. 51.	Fructibus minime laborans.	Fructu minime laborans, *ex mss.*
Sect. 52.	Carthegon.	Cratægum.

Arborum

Arborum quædam.	Arbores quædam, *ex mſſ.*	*Sect.* 53.
Per totum.	Per totam, *ex mſſ.*	*Sect.* 54.
Minimis in latera.	Minutis in latera, *ex mſ.*	*Sect.* 56.
Malis & cupreſſis.	Maliſque, & cupreſſis, *ex mſſ.*	
Reviviſcere.	Viveſcere.	*Sect.* 58.
Populo Rom. Quiritibus.	Populi Rom. Quiritibus.	*Sect.* 59.
Hocque alias. . . .transferuntur.	Hoc alias . . . . transferantur, *ex mſſ.*	
Ex India nave.	Ex India, & nave, *ex mſ.*	
Vixit & in Lydia.	Vixit in Lydia, *ex mſſ.*	
In iiſdem locis, atque.	In iiſdem, atque, *ex mſſ.*	
At in Lyciis.	Et in Lyciis, *ex mſ.*	
Opere hiſtoriali.	Operis topiarii.	*Sect.* 60.
Superveſtiens.	Semper veſtiens, *ex mſ.*	
Quanquam Cato.	Cum Cato, *ex mſſ.*	
Quocumque loco.	Quocumque in loco, *ex mſ.*	
Niſi feratur alia.	Vi naturali.	
Temporaria vis : imbres aliquæ plerumque.	Temporaria vis imbrium. Aquæ plerumque.	*Sect.* 61.
Sepulcraque ac muros.	Sepulcra, muros, *ex mſſ.*	*Sect.* 62.
Fruticoſa ramis.	Frutectoſa ramis, *ex mſſ.*	*Sect.* 63.
Levem ſonum.	Lenem ſonum, *ex mſſ.*	
Ex ligno ejus . . . . ſi quæ.	E ligno ejus, ... ſi qua, *ex mſſ.*	
Lævi faſtigio.	Leni faſtigio, *ex mſſ.*	*Sect.* 64.
Æqua fere.	Æqua ferme, *ex mſſ.*	*Sect.* 65.
Contra flatus.	Et contra flatus, *ex mſſ.*	
In rotunditatem.	In rotunditate, *ex mſſ.*	
Verum robore & colore.	Verum & colore.	*Sect.* 66.
Valida Laconicis, & ab una parte.	Varia Laconicis, & ab ima parte.	
Et cortice.	Ex cortice, *ex mſſ.*	
Infauſto Athenienſium prælio, & apud Lebadiam ſæpe notatur influente Cephiſſo.	Infauſto Athenienſium, & ſæpe : Lebaïda vocatur influente Cephiſſo.	
Cædi ſolebant tempeſtive.	Cædi ſolebant tempeſtivæ, *ex mſſ.*	
Antigenem.	Antigenidem.	
Levique tractatu.	Lenique tractatu, *ex mſſ.*	*Sect.* 68.
Candidiorque Amerina.	Candidior Amerina, *ex mſſ.*	*Sect.* 69.
Eamdem purpuream.	Eamdemque purpuream, *ex mſſ.*	
Sed fruticoſi.	Sed frutectoſi, *ex mſſ.*	*Sect.* 71.
Mirum, hic . . . . fere.	Mirum : is . . . . vere.	*Sect.* 72.
Neutrum habet.	Neutrum habent, *ex mſ.*	
Quibuſdam ſunt tubera, ſicut ſunt in carne glandia.	Quibus ſunt tubera, ſic ſunt in carne glandia, *ex mſſ.*	*Sect.* 73.
Cedro & acere.	Citro & acere.	
Larix feminam habet.	Larix femina habet, *ex mſſ.*	
Græci vocavere. Cedrus quoque.	Græci vocant. Cedri quoque, *ex mſ.*	*Sect.* 74.
Reddentur ſuo loco ... Ne quæ dedolandæ arbores ſternantur.	Reddetur ſuo loco . . . . Ne qua dedolanda arbos ſternatur, *ex mſ.*	
Alii interlunium.	Alii interlunii, *ex mſſ.*	
Caveto . . . . intermeſtri Luna, atque dimidiata ... diebus quatuor.	Cavetoque . . . . intermeſtri, Lunaque dimidiata . . . . diebus ſeptem.	*Sect.* 75.
Propter lævitatem.	Propter levitatem.	*Sect.* 76.
Deteriores.	Deterior, *ex mſſ.*	
Maximæque baccæ ejus.	Maximeque Vaccæis.	
Octoginta nummorum.	Octoginta nummûm, *ex mſſ.*	
Facillime conceptum.	Facillimo conceptu, *ex mſſ.*	*Sect.* 77.
Omnes autem etiam ad ciſtas.	Omnes autem ad ciſtas, *ex mſ.*	
Aſſamentiſque.	Craſſamentiſque.	
Palma eſt mollis, & ſuber.	Palmæ eſt mollis & ſuberis materies, *ex mſ.*	
Nec non acer, ſed fragilis.	Nec non acer, ſed fragile, *ex mſſ.*	
Olea. Buxum maxime æternam putant, ebenum & cupreſſum.	Olea, buxus. *Sect.* LXXIX. Maxime æterna putant ebenum, & cupreſſum.	*Sect.* 78.
Elegiſſe eamdem, Canetiam nomen.	Elegiſſe Pandemion : etiam nomen.	*Sect.* 79.
A condita Urbe DLI.	A condita Urbe DCLXI.	
Annis mille centum octoginta octo.	Annis MCLXXVIII.	
Quorum quidem alii.	Et eorum alii, *ex mſſ.*	*Sect.* 80.
Aliis duritia.	In aliis duritia, *ex mſ.*	
Et palmæ arbor invalida : in diverſum enim curvatur. At populus contra omnia inferiora pandatur : palma e contrario fornicatur.	Et palmæ arbor valida : in diverſum enim curvatur, & populus. Cetera omnia inferiora pandantur : palma e contrario fornicatim.	*Sect.* 81.
Frangique ſe.	Frangi ſe, *ex mſſ.*	
Firmiſſima ad tectum abies.	Firmiſſima in rectum abies.	*Sect.* 82.
Et vocant fertilem.	Et vocant feruleam.	*Sect.* 83.
Lacrymoſe criſpa. In omni genere & glutinum abdicant quædam.	Laciniose criſpa in omni genere. Et glutinum abdicant quædam.	
Durabilia.	Serrabilia:	
Arida enim lætius, quam viridia, ſerris cedunt : præter robur & buxum, pertinacius reſiſtunt.	Arida enim lentius ſerræ cedunt : viridia, præter robur & buxum, pertinacius reſiſtunt.	
Gallica vero . . . . flexibilis. Vitem æmularetur ulmus.	Gallica, ... flexibilis, vitem æmularetur ulmus.	
Majores quoque e pinu.	Majoreſque e pinu, *ex mſſ.*	*Sect.* 84.
Mediaque pars.	Media pars, *ex mſſ.*	
Cortice fieri, ut una arbor ſæpius veniret. Excogitatæ ſunt, &c.	Cortice fieri. Ut una arbor ſæpius veniret, excogitatæ ſunt, &c.	
Jam lignum emi teſtudinem facit.	Jam lignum enim e teſtudine facit.	
Anno ... CCCLXIX.	Anno . . . . . CCCLXXIX.	*Sect.* 85.
Jam tunc.	Jam tum, *ex mſſ.*	*Sect.* 87.
Omnibus ephebiis ejus.	Omnibus ævis.	*Sect.* 88.
Argis olea nunc etiam.	Argis olea etiamnum, *ex mſſ.*	*Sect.* 89.
Ibique quercus.	Ibi quercus, *ex mſ.*	
Portus eſt Amyco Bebrycum rege.	Portus Amyci eſt Bebryce rege, *ex mſſ.*	
Pependit Marſyas.	Pependerit Marſyas, *ex mſſ.*	
Calyculis inanibus.	Capitulis inanibus, *ex mſſ.*	*Sect.* 92.
In utroque viſco amarum & lentum.	Utrobique viſci amaro & lento, *ex mſſ.*	*Sect.* 93.
Ullo modo.	Nullo modo, *ex mſſ.*	
Fruticoſi.	Frutectoſi, *ex mſſ.*	

Sect. 94.	Juglandis oleo subactum.	Oleo subactum, *ex mss.*
	In qua gignantur	In qua gignatur, *ex mss.*
	Cuicumque animali .... contraque venena.	Cuicumque animalium ... contra venena, *ex mss.*

LIBRO DECIMO SEPTIMO.

Sect. 1.	Quæ abstulimus penuria.	Qua retulimus penuria, *ex mss.*
	Post Consulatum.	Post Consulatus, *ex mss.*
	Ita enim appellatur.	Ita appellatur, *ex mss.*
	Unde & pampinatio.	Inde & pampinatio, *ex mss.*
	Futurasne.	Venturasne, *ex mss.*
Sect. 2.	Sequentur imbres.	Sequuntur imbres, *ex mss.*
	Etiam ipsæ moriuntur.	Etiam ipsæ moriantur, *ex mss.*
	Quoniam vestire.	Quando vestire, *ex mss.*
	Iisdem imbribus quædam lædi videas, alia juvari.	Eisdem imbribus aliqua lædi videas, aliqua juvari, *ex mss.*
	Montosa.	Montuosa, *ex mss.*
	Ad cæli cujusque minores.	Ad cæli cujusque mores.
	Et si viti inutile, colono salubre.	Viti inutile, colono insalubre.
	Miscebit solum cælo, cum Virgilius occasus improbet. Nec de septemtrione, &c.	Miscebit solum cælo. Cum Virgilius occasus improbet, nec de septemtrione, &c.
	Ceteri vero fere.	Ceteri fere, *ex mss.*
	Diximus in secundo.	Diximus secundo, *ex mss.*
	Admovere satis.	Admoveri satis, *ex mss.*
	Et æstuantia.	Aut æstuantia, *ex mss.*
Sect. 3.	Non hercule magis.	Non hercules magis, *ex mss.*
	Punica vina.	Pucina vina.
	Et soli varietas.	Ac soli varietas, *ex mss.*
	Demonstrant eam.	Demonstrant eas.
	Redeamus ad ligni &c.	Redigamus ad ligni, &c.
	Erit igitur hæc optima & operi satior.	Erit igitur hæc optima & operi, & satis.
	Quid enim potest sperare.	Quid potest sperare, *ex mss.*
Sect. 4.	Illas .... locupletantes.	Illam .... locupletantem, *ex mss.*
	Capnumargos.	Acaunumarga.
	Durat annis.	Durant annis.
	Glischromargon.	Glyssomargam.
	Cymini modo.	Signini modo.
	Temperata.	Temperato, *ex mss.*
Sect. 6.	Stercutio.	Stercuto.
	Plus jam ibi male.	Plus jam ibi mali.
	Frondemque putridam.	Frondemque putidam.
	Vinea si macruerit.	Vinea si macra erit.
Sect. 7.	Et quia salsum est hordeum.	Et quia salsum est: hordeum.
Sect. 8.	Fieri jubet.	Fieri jubent, *ex mss.*
Sect. 9.	De his arboribus dicemus.	De his arboribus dicimus, *ex mss.*
Sect. 10.	Vivisceret.	Vivesceret, *ex mss.*
Sect. XI.	Restem circumlini.	Reste circumlini, *ex mss.*
Sect. 14.	Ne se inter se contingant. Præter alia vitia, etiam verminosa fiunt.	Nam si inter se contingant, præter alia vitia, etiam verminosa fiunt, *ex mss.*
	Retorqueturque.	Torqueturque, *ex mss.*
	Parcitur vestigiis.	Pavitur vestigiis.
	Aquasque postea odere.	Aquasque odere, *ex mss.*
Sect. 15.	Folio vestiantur.	Foliis vestiantur, *ex mss.*
	Differendæ.	Deferendæ, *ex mss.*
	In unamquamque partem.	In quamque partem, *ex mss.*
	Aridiores serendas.	Rariores serendas.
	Quocumque modo.	Quoquo modo, *ex mss.*
Sect. 16.	In prinis.	In pronis.
	Destringi, securius se teste, innoxium abradi partes, quæ se nudaverint terra. Aliqui lapides rotundos.	Destringi secures jussit. Est innoxium abradi partes, quæ se nudaverint. Testas, aliqui lapides rotundos.
	Et hoc proderit.	Et ad hæc proderit, *ex mss.*
	Transferri jubeat. Procul dubio utilissime quidam.	Transferri jubeat, procul dubio utilissime. Idem, *ex mss.*
	Quo vitio non carent.	Quo vitio carent, *ex mss.*
Sect. 18.	Necat germina.	Necat gramina.
	Quoniam & protecta.	Qua jam & protecta.
	Ulmorum levis.	Ulmorum lenis, *ex mss.*
Sect. 19.	In quæstione.	Inquisitione, *ex mss.*
	Etiam in macro.	Aut in macro, *ex mss.*
	Inscitiam.	Inscientiam, *ex mss.*
	Multo ut.	Multo jam ut, *ex mss.*
Sect. 20.	Cypirus & pseudocypirus.	Cyprus & pseudocyprus, *ex mss.*
Sect. 21.	Terraque circumpactis.	Terraque circumfartis.
	In summa enim.	In summa etenim, *ex mss.*
	Serunt & ramo.	Seritur & ramo, *ex mss.*
Sect. 24.	Mox inforare ausi.	Mox imperare ausi.
	Oleis circa medias.	Oleis circa media, *ex mss.*
	Gemmatione turgentes.	Germinatione turgantes.
	Bimi utrique, nec tenuiores digito medio.	Bimi utrique, nec tenuiores digito minimo, *ex mss.*
	Paleato luto libros farcire.	Paleato luto libro farcire.
	Utrimque terra obstructos. CAP. XV Vitium vero.	Utrimque terra obstructos: vitium vero.
Sect. 26.	Non humorem, non afflatum.	Nec humorem, nec afflatum, *ex mss.*
	Dicitur platanus .... corrumpunt.	Ducitur platanus ..... corrumpit, *ex mss.*
	Postea hæres ejusdem.	Postea Etereius.
	Iterum inseruit.	Iterum insevit, *ex mss.*
	Hæc corelliana melior.	Hæc Etereiana melior.
Sect. 28.	Quoniam ramo eam seri.	Quoniam in ulmo eam inseri.
Sect. 29.	In olearum cultura.	In olearum cura, *ex mss.*
	Cum taleam demittis.	Cum taleam demittes, *ex mss.*
	Ne librum scindas. Cum adigis, palo prius locum feceris ... ita melius vivet talea. Et ubi trimæ sunt &c.	Ne librum scindas, cum adiges. Palo prius locum si feceris.... ita melius vivet. Taleæ ubi trimæ sunt, &c. *ex mss.*
	Aut in sulcis seras ..... Eas divaricato.	Aut in sulcis seres .... Easque divaricato, *ex mss.*
	Emineant, vel oculos serito.	Emineant, gemma vel oculo servato.
Sect. 30.	Ea omnia eximito.	Inde ea omnia eximito, *ex mss.*

Autumno.	Autumnitate.	
XIII. soli dies sunt.	Quatuor soli dies sunt.	
Adoptione virga emissa.	Adoptioni virga emissa, *ex mss.*	
Aut Septemtrionem.	Aut Septemtriones, *ex mss.*	
Cos insula & vites: tunc seri apud Græcos.	Cos insula & vites tunc serit: ceteri apud Græcos, *ex mss.*	
Sed arborem.	Sed arbores, *ex mss.*	
Et avellanæ, Græcæ.	Et avellanæ, & Græcæ, *ex mss.*	
Est etiam nova.	Est etiam nunc nova, *ex mss.*	
Mihi certe.	Aut mihi certe, *ex mss.*	
Sarciunt locum.	Resarciunt locum, *ex mss.*	*Sect.* 32.
Oculum appellant.	Oculum vocant, *ex mss.*	*Sect.* 33.
Tempus inserendi.	Tempus conserendi, *ex mss.*	
Hoc signum, quod tempestivam.	Hoc signum tempestivam, *ex mss.*	
Necnon arenosum.	Nec tamen arenosum.	*Sect.* 34.
Recusat eadem Gallicam rubricam.	Recusat eadem glaream, rubricam.	
Tunc ex cacumine super terram.	Tum ex cacumine supra terram, *ex mss.*	
Cæsura triennio serior, nimis morosa nasci.	Cæsura triennio senior, minus marosa nasci, *ex mss.*	
Læsumque maxime fruticat.	Cæsumque maxime fruticat, *ex mss.*	
Vitium surculi ... geniculatis scaporum nodis.	Vitium surculis .... geniculati scaporum nodi, *ex mss.*	*Sect.* 35.
Nodis pervia patet fistula.	Nodi pervia patet fistula, *ex mss.*	
Paxillo solo patefacto seruntur.	Paxilli solo patefacto seruntur.	
Quaternûm pedum ferramento.	Quaternûm pedum fermento.	
Et eodem paxillo.	Eodem paxillo.	
Vel per coacta fictilia.	Vel per colla fictilia, *ex mss.*	
Uvamque fert, & omnium corporum suorum acinos.	Vvaque fert omnium corporum suorum acinos, *ex mss.*	
Et medulla adempta nasci. Surculis etiam quibusnam sit.	Medulla adempta. Nasci surculos etiam quibus non sit, &c.	
Brundisioque.	Brundisiique, *ex mss.*	
In media scrobe.	In medio scrobe, *ex mss.*	
Ut viviradix.	Ut & viviradix, *ex mss.*	
Ac emucida.	Atque ejuncida.	
Sambuco.	Sabuco, *ex mss.*	
Noxia injuria longius evocent.	Longius evocent, noxia injuria, *ex mss.*	
Palmites salutentur.	Palmites salventur, *ex mss.*	
Etiamsi vites habebit.	Etiamsi vires habebit, *ex mss.*	
Fructuarium relinquitur sub jugo, & qui vocatur custos.	Fructuarium. Relinquitur sub jugo & qui vocatur custos.	
Evanescit.	Ejuncescit.	
Caveas circumdant.	Cannas circumdant.	
Et canis ortu.	Et canis ortum, *ex mss.*	
Convenit putare.	Conveniat putare, *ex mss.*	
Plagaque convelata.	Plagaque conlævata.	
Si opus fuerit.	Si opus erit, *ex mss.*	
Quæ ubi recte steterint.	Ubi recte steterint, *ex mss.*	
Dumtaxat brachium crassum primum deputato.	Dumtaxat brachium crassum licebit. Primum deputato, *ex mss.*	
Vineam statuminato .... laxatoque.	Vineam statuito .... flexatoque.	
Sarsennæ.	Safernæ.	
Nisi uni Italiæ.	Nisi Italiæ.	
Et arbores eliguntur.	Et arbores religantur.	
Seriora fere anno ad fructum arbusta, quam vitis jugata.	Seriore fere anno ad fructum arbusta vite, quam jugata, *ex mss.*	
Inferantur.	Ingerantur, *ex mss.*	
Quæ proxime tulerint.	Quæ proxime tulerunt, *ex mss.*	
Æmiliæ viæ in ridicas.	Æmiliæ viæ in radices.	
Sub ramo vinculo.	Sub ramo vitem vinculo, *ex mss.*	
Quando contineri debet.	Contineri debet, *ex mss.*	
Ut putatæ rursus.	Putatæ rursus, *ex mss.*	
Si pes quadrageno.	Si pars quadrageno, *ex mss.*	
Incipientes inarescere.	Incipientesque inarescere, *ex mss.*	
Quam detorquere.	Et detorquere, *ex mss.*	
Nonne & vites.	Non & vites, *ex mss.*	
Ab ortu Canis.	Sub ortu canis, *ex mss.*	*Sect.* 37.
Nimia & fertilitas.	Et nimia fertilitas, *ex mss.*	
Erumpit vis morbi.	Irrumpit vis morbi, *ex mss.*	
Tabes morbusque.	Tabes morsque, *ex mss.*	
Ceterum si cadunt, sive imbres nimii fuere, alio modo, &c.	Et grossi cadunt, si vel imbres nimii fuere. Alio modo, &c.	
Certoque temperamento fiunt. Et culpa vinitorum colentium.	Certoque temperamento. Fiunt & culpa vites colentium, *ex mss.*	
Quando subeunt nati.	Quando sub cute nati.	
Dicuntur morbi.	Dicantur morbi, *ex mss.*	
Quod cum evenerit.	Quod cum venit, *ex mss.*	
Reviviscendi.... reviviscunt.	Revivescendi.... revivescunt.	
Quod si angusta.	Quæ si angusta, *ex mss.*	
Et cytisus, nec auro, quod halimon vocant Græci.	Et cytisus necatur eo quod halimon vocant Græci.	
Olfactatrix.	Olfactrix, *ex mss.*	
Raphanum mandi.	Raphanus ut mandatur, *ex mss.*	
Non semper prodigiosæ: & maxime.	Non semper prodigiose: eæ maxime, *ex mss.*	*Sect.* 38.
Et arva rigantur.	Et arva tigant, *ex mss.*	*Sect.* 41.
Nam caprificatione maturata, in ea culices nasci.	Nam caprificatio maturat. *Sect.* XLIV. In ea culices nasci.	*Sect.* 43.
Fucis apum.	Fucis apium, *ex mss.*	*Sect.* 44.
Italicam lentiscum.	Taleam lentisci.	
Ac ne raduntur quidem nisi vere putatione. Plagæ.	Ac ne raduntur quidem, nisi vere. Putatione plagæ.	*Sect.* 45.
Ac lupinum circa radices.	Aut lupinum circum radices, *ex mss.*	*Sect.* 47.
Et hæc ante omnia poma.	Et hoc autem, & omnia poma, *ex mss.*	
Ut quæ relicta sunt.	Ut quæ relicta sint, *ex mss.*	
Et cinis .... habet.	Et cineres .... habent, *ex mss.*	
Ideo ficis asperguntur ruta.	Ideo fici asperguntur, rutaque, *ex mss.*	
Veterem terram.	Vere terram.	
Congios duos decoctos.	Congios duos decoqui, *ex mss.*	
Alii volvocem.	Alii volucre.	
Multi & has & talpas.	Multi & talpas, *ex mss.*	
Rationem quoque.	Rationem, precationemque, *ex mss.*	

LIBRO DECIMO OCTAVO.

Sect. 1.	Sed quis invenit.	Ecquis invenit, *ex mss.*
	Etenim complura.	Etiam quando plura, *ex mss.*
Sect. 2.	Nutrice sua, spicea corona.	Nutrice sua genitos, spicea corona, *ex mss.*
	Tertiam ex iis.	Tertiam ex his, *ex mss.*
Sect. 3.	Jugerum vocabatur .... cum aratur.	Jugum vocabatur .... cum aratro.
	Confarrationis.	Confarreationis.
	Noxamve duplionemve decerni.	Noxiamque duplione decerni, *ex mss.*
	Ignominiæ esset.	Ignominia esset, *ex mss.*
	Equidem etiam.	Equidem ipsa etiam, *ex mss.*
Sect. 4.	Majorem ea æstate, quam.	Majorem ea æstate messem, quam.
	Inscripti vultus.	Inscriptique vultus, *ex mss.*
	Et indigne ferente.	Et indignata, *ex mss.*
Sect. 6.	Quibusvis oratoribus potius.	Quibusvis potius, *ex mss.*
	Aquarum vim.	Aquam, viam.
	In bona est .... nitere	In bona enim .... bene nitent, *ex mss.*
Sect. 7.	Sabulum etiam, nisi id pertenue.	Sabulumque, nisi id etiam pertenue, *ex mss.*
	Quamproximum domino cordi.	Quam proximum domino corde, *mss. omnes.*
	Penitus existimetur.	Penitus æstimetur, *ex mss.*
	Colendoque in gloriam. Internecionem ergo, &c.	Colendoque. In gloria internecionem ergo, &c.
	Sobole sua, colonove pascendis.	Sobole, suo colono, aut pascendis, *ex mss.*
Sect. 8.	Alioqui domino.	Alioqui colente domino, *ex mss.*
	Qualiter defendi.	Qualiterque defendi, *ex mss.*
	Filiam validam.	Familiam validam.
	Absolutus. Itaque est profecto, &c.	Absolutus itaque est. Profecto.
Sect. 10.	Quas existimamus.	Nos existimamus, *ex mss.*
	Fastigiantur.	Fastigantur, *ex mss.*
	Milium, ac panicum .... exposita sunt.	Milium, & panicum .... expositum est, *ex mss.*
	Mammoso .... racemato ... distinguuntur .... LX. enim pondo.	Mammosa .... racemata .... distinguitur .... LX. pondo, *ex mss.*
	In tertio geniculo.	In tertio genu, *ex mss.*
	Frumentum, & hordeum, utrumque.	Frumentum vero & hordeum, viciaque.
	Qualiter moliuntur.	Qualiter moluntur, *ex mss.*
Sect. 11.	Brance vocant .... scandalum.	Bracem vocant .... sandalam.
	Verrius tradidit.	Verrius tradit, *ex mss.*
Sect. 12.	Deinde Ægyptio.	Deinde & Ægyptio, *ex mss.*
	Lex certa naturæ.	Lex certe naturæ, *ex mss.*
	Modo tritici .... pondo XXX.	Modio tritici .... pondo XXXV. *ex mss.*
	Quibusdam in binis.	Quibusdam binis, *ex mss.*
	Trimestria invenit.	Trimestre invenit, *ex mss.*
	Circa Thracium sinum.	Circa Thraciæ Ænum, *ex mss.*
	Græci trimenon.	Græci setanion.
Sect. 13.	Dies serendi.	Dies serendo, *ex mss.*
	Panis apud eos præcipuus. Italica maxime quidam oryza gaudent.	Panis apud eos præcipuus, & alica. Maxime quidem oryza gaudent.
	Oryzæ quidem folia.	Oryzæ folia, *ex mss.*
Sect. 14.	Siccentque prius.	Et siccent prius, *ex mss.*
	Coriandri selibras.	Coriandri selibram, *ex mss.*
	In subtilem formam.	In subtilem farinam, *ex mss.*
	Quadrupedumque tradidit refectibus.	Quadrupedumque fere cibus est, *ex mss.*
Sect. 15.	In Ægypto vero ea est.	In Ægypto vero est, *ex mss.*
Sect. 17.	Proximum e trimestri quodam minime ponderoso.	Proximum trimestri, quod e minime ponderoso, *ex mss.*
	Ita ut misceatur pariter emollitum, priusquam acescat. Linteo aut sportis siccatum.	Ita ut misceatur pariter. Emollitum prius quam acescat, linteo aut sportis saccatum.
	Levitate ac lævore.	Lævore & levitate, *ex mss.*
	Jam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina.	Jam & Catoni dictum apud nos. *Sect.* XVII. Hordei farina.
Sect. 18.	Quia tollitur ante quam.	Quia ante tollitur quam, *ex mss.*
Sect. 19.	Neque ubi.	Nec ubi, *ex mss.*
	Pulte fitilla.	Pulte fritilla.
Sect. 20.	Ponderosior vero cretacea.	Ponderosiorque cretacea, *ex mss.*
	Similago L. pollin autem XVII..... tritici XXX.	Semel tempore L. Pauli nata, XVII...XVIII. tertia XIX.
	Et arinca.	Ex arinca, *ex mss.*
	Siligo exceptitia.	Siligo excepta.
	Ejusdem generis.	Ejusdem est generis, *ex mss.*
Sect. 21.	Alat hominem.	Alebat hominem, *ex mss.*
	CCCXL. stipulas.	CCCLX. stipulas, *ex mss.*
	Centigranum.	Centigranium, *ex mss.*
Sect. 23.	Quippe & Hetruria.	Quippe Etruria, *ex mss.*
	Ferroque frangantur.	Ferrumque frangatur, *ex mss.*
	Frigidæ immergi.	Frigida mergi, *ex mss.*
Sect. 25.	Panico Galliæ quædam.	Panico & Galliæ quidem, *ex mss.*
Sect. 26.	Erviliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur.	Ervi aut cicerculæ farina ipse fermentabatur, *ex mss.*
	Palamque natura est.	Palamque naturam est.
Sect. 27.	E Parthis invecto.	E parthis invectus, *ex mss.*
	Quidam & ovis.	Quidam ex ovis, *ex mss.*
Sect. 28.	Romæ non fuerunt.	Romæ non fuere, *ex mss.*
	Tostum panem.	Coquos tum panem.
Sect. 29.	Indubitanter.	Indubitata, *ex mss.*
	Fistulans.	Fistulosa, *ex mss.*
	Nam lapidis duritia conteritur.	Ne lapidis duritia conterat, *ex mss.*
Sect. 30.	Ex omni legumine.	Et omni legumine, *ex mss.*
	Refrina.... eam adhiberi.	Referiva .... adhibere eam.
	Trimestrem fructum ejus. Nam siliquæ.	Trimestrem fructum. Ejus namque siliquæ.
	Florere incepit.	Florere cœpit, *ex mss.*
Sect. 32.	Ita appellatur.	Ita appellant, *ex mss.*
Sect. 33.	Cylindraceæ.	Cylindratæ, *ex mss.*
	Cum .... cœperint.	Cum .... cœperunt, *ex mss.*
Sect. 34.	Flaccidorum.	Flavidorum.
Sect. 39.	Atque farrago.	Ac farrago, *ex mss.*
	Ad arcendam famem utile.	Ad arcendam famem, *ex mss.*

Sura Manlius.	Sura Mamilius.	*Sect.* 42.
Quod ὠκύς.	Quod ὠκέως, *ex mss.*	
Cum uno satu.	Cum ex uno satu, *ex mss.*	*Sect.* 43.
Volumen .... confusim.	Volumen .... confusum, *ex mss.*	
Cavendum ne.	Movendum ne.	
De vitiis quoque.	De morbis quoque, *ex mss.*	
Cum diutius.	Si diutius, *ex mss.*	*Sect.* 44.
Incluserit.	Inclusit, *ex mss.*	
Aut vermem.	Aut vermes, *ex mss.*	*Sect.* 45.
Transit in earum folia.	Transit in ea folia, *ex mss.*	
Cum centesimo quinquagesimo.	Cum centesimo, *ex mss.*	
Quam diutissime aqua rigandi.	Quam diutissime. Aquari gaudet.	
Et cicer, exceptis leguminibus.	Et, cicere excepto, legumina.	*Sect.* 46.
Levior terra.	Lenior terra.	
Aut nova Luna.	Et nova Luna, *ex mss.*	*Sect.* 47.
Babylonicæ Seleuciæ.	Babyloniæ Seleuciæ.	
Sed exacutior .... fastigiata.	Et acutior .... fastigata, *ex mss.*	*Sect.* 48.
Id non pridem inventum in Rhætia. Galliæ duas addiderunt tali rotulas.	Non pridem inventum in Rhætia Galliæ, ut duas adderent alii rotulas.	
Porcellis binis.	Protelis binis.	
Melius caloribus.	Mediis caloribus, *ex mss.*	*Sect.* 49.
Priusquam ares.	Priusquam aras, *ex mss.*	
Atque requieto necessarium est.	Æque necessarium est, *ex mss.*	
Striare in actu sæpius.	Strigare in actu spiritus.	
Cuspidatus rulla.	Cuspidatus rallo, *ex mss.*	
Aquam deducant.	Aquam educant, *ex mss.*	
Operientes semina.	Operiente semina, *ex mss.*	
Messes duplicatæ.	Messes multiplicatæ, *ex mss.*	
Eadem.	Eademque, *ex mss.*	*Sect.* 50.
Magna riguis est. In Narbonensi.	Magna riguis. Est in Narbonensi.	*Sect.* 51.
Eo condito raphanus.	Eo condito, rapa, *ex mss.*	*Sect.* 52.
Aut ante hiemalem .... Nec non minus pinguis.	Ita ut ante hiemalem .... Nimis pinguis.	
Hoc tantum unum.	Hoc tantum enim.	*Sect.* 53.
Aut jactato semine.	Aut jacto semine.	
Priusquam serat, ante pulverem.	Priusquam sarriat, aviarii pulvere.	
Macies enim soli major, nisi.	Macies enim soli, nisi, *ex mss.*	*Sect.* 55.
Ex una seminis radice.	Ex uno semine, *ex mss.*	
Ante brumam nata.	Ante brumam sata, *ex mss.*	*Sect.* 56.
Quam male in autumno.	Quam malo autumno, *ex mss.*	
Quod deinde.	Quo deinde, *ex mss.*	
Unde vulgo.	Vulgo *tantum*, *ex mss.*	*Sect.* 57.
Mundi convexitate.	Mundi convexitas, *ex mss.*	
Diligentior esset ceteris.	Diligentior ceteris, *ex mss.*	
Ut legentes tantum.	Legentes tantum, *ex mss.*	
Ad VIII Calendas.	A. d. VIII. Calendas.	*Sect.* 59.
Hiemem die XLIII.	Hiemem die XLIV.	
Exortus matutinus.	Exortu matutino, *ex mss.*	
Fieri putant. Aliqui ad III. ... servant, quoniam id sidus etiam vestis institoris est.	Fieri putant aliqui, a. d. III. Servantque id sidus etiam vestis institores.	*Sect.* 60.
Quæ tibi in satione superant.	Quæ tibi usioni supererunt.	*Sect.* 61.
Torcular levare.	Torcular lavare.	*Sect.* 62.
XVII. Calendas.	XIV. Calendas.	*Sect.* 65.
Vindemiatoris .... Milvium.	Vindemitoris .... Milvum, *ex mss.*	
Hordeum nisi sicco ne serito.	Hordeum nisi siccum ne sarrito.	
Oleas, prata.	Oleas seri: prata, *ex mss.*	
Postea utique.	Postea uti quæque, *ex mss.*	
Ad VIII. Calend.	A. d. VIII. Calend.	
Palilicium.	Parilicium.	
Ad VIII. Calend.	A. d. VIII. Calend.	
Atque etiam in eodem arvo. Estque signum.	Atque etiam in eodem arvo est signum.	
Arcturi occasus matutini.	Arcturi occasus matutinus, *ex mss.*	*Sect.* 67.
Siliqua etiam dira: fenisecis invisa & equisetis est.	Siliquas etiam diras ferentis. Invisa & equisetis est.	
Limæ vicem.	Limæ vice, *ex mss.*	
Consilium dabit optimum, maxime quadrigarum quæstu.	Consilium dabit, optimo maxime quadrigarum quæstu, *ex mss.*	
Sexto Calendas Junii.	Sexto Calendas Julii, *ex mss.*	*Sect.* 68.
Minorem canem, sane ut in astris.	Minorem canem, ut in astris, *ex mss.*	
XVIII. Calend. Augusti.	XIII. Calend. Augusti.	
Gelidas facit noctes.	Frigidas facit noctes, *ex mss.*	
Ad XIII. Calend.	A. d. XIII. Calend.	*Sect.* 69.
Ad septimum Calend.	A. d. septimum Calend.	
Et in hoc mirabilem admirari.	Et in hoc admirari, *ex mss.*	
Singillatim.	Singulatim, *ex mss.*	
Caritas operarum.	Caritas operariorum, *ex mss.*	*Sect.* 72.
Operosa.	Operose, *ex mss.*	
Significatur .... Vindemiator.	Significant .... Vindemitor, *ex mss.*	*Sect.* 73.
Eudoxus .... Ion. IV. Calend.	Eudoxus, IV. Calend. *ex mss.*	*Sect.* 74.
Acino plurimum refert.	Acinos plurimos fert, *ex mss.*	
Item ventos.	Idem ventos, *ex mss.*	*Sect.* 78.
Aut nigri, aut interrupti.	Aut nigri, interrupti, *ex mss.*	*Sect.* 79.
In quartum parte.	In quorum parte, *ex mss.*	*Sect.* 80.
Fulget, pluviæ erunt, & tonitrua, & hiemabit.	Fulgetræ erunt & tonitrua, & adhiemabit, *ex mss.*	*Sect.* 81.
In vallibus sedentes.	In vallibus sidentes, *ex mss.*	*Sect.* 82.

LIBRO DECIMO NONO.

Contigit C. Flacco.	Contigit C. Flavio.	*Sect.* 1.
A terra tolli.	A tellure tolli, *ex mss.*	
Sed passum tusumque.	Sed fractum tusumque.	
Injuria naturæ, ac summa audacia, & quo pervenire nulla execratio sufficit.	Injuria, ac summa audacia, eo pervenire. Nulla exsecratio sufficit.	
Ratione alia.	Regione Alliana.	*Sect.* 2.

	Et hæ casſesve ferri aciem vincunt.	Et hi casſes vel ferri aciem vincunt.
Sect. 6.	Calend. Augusti.	A. d. Calendas Augusti, *ex mſs.*
	Per rudentes, terra etiam in amphitheatro .... rubente: in cavis, &c.	Per rudentes iere etiam in amphitheatro .... Rubent in cavis, &c. *ex mſs.*
Sect. 7.	Manibusque tectis manicis.	Manu textisque manicis, *ex mſs.*
	In hiemem vix.	In hiemem juxta.
Sect. 10.	Ex qua mapalia .... conficiantur.	Ex qua impilia .... conficiant.
	CCCCXC. annis.	CCCXC. annis.
Sect. 11.	Quod certum est ex iis quæ naſcuntur.	Quod certum eſt, ex iis erunt quæ naſcantur, *ex mſs.*
Sect. 12.	Et quod in Thracia ceraunium.	Et quod in Thracia iton, & quod in Græcia geranion.
Sect. 15.	Laſerpitii pondo CXI.	Laſerpitii pondo MD.
	Haud ſimili craſſitudine.	Aut ſimili craſſitudine.
	Folium ipſum vere deciduum.	Folium ipſum vero deciduum.
	Atque caulias: vilior ille.	Atque caulias vilior illo.
	Super terram.	Supra terram, *ex mſs.*
Sect. 16.	Alterum genus eſt.	Alterum genus ejus eſt, *ex mſs.*
Sect. 18.	Et tingenti.	Et unguentis.
Sect. 19.	Hortoſque & focos.... dicari videmus. In remedio, &c.	Hortoque & foco .... dicari videmus in remedio, &c.
	Nihil itaque.	Nihil utique, *ex mſſ.*
	Mors enim certe.	Mox enim certe.
	Nec caules.	Sed nec caules, *ex mſſ.*
	Proſpectus omnis .... innumeratæ.	Proſpectus omnes .... innumeræ, *ex mſſ.*
Sect. 20.	Profluo amne .... e puteo pertica.	Præfluo amne .... e puteo rota.
Sect. 22.	Baculorum uſum.	Baculorumque uſum, *ex mſſ.*
Sect. 23.	Et citrini.	Et cerini.
	Adrepunt: contra oleum refugiunt: aut ſi quod obſtet, vel ſi pendeant, curvantur: idque vel una nocte.	Adrepunt: aut ſi quid obſtet, verſi pandantur, curvanturque: id vel una nocte.
	Creſcit qua cogitur.	Creſcitque qua cogitur, *ex mſſ.*
	Cibus ſaluber ac lenis .... exiſtimatur.	Cibos ſalubres ac lenes .... exiſtimant, *ex mſſ.*
Sect. 25.	Quorum tenuiora.	Quorum tenuia, *ex mſſ.*
Sect. 26.	Differentia ſeminis.	Differentia a ſemine, *ex mſſ.*
Sect. 27.	Cujus genera etiam quatuor fecere. Inter medica dicendum ſiſer: & ipſum Tiberius, &c.	Cujus genera etiam quatuor fecere, inter medica dicendum. *Sect.* XXVIII. Siſer & ipſum Tiberius, &c.
Sect. 28.	Flagitans .... a Germania.	Flagitans .... e Germania, *ex mſſ.*
Sect. 29.	Et hæc autem ſeritur, & ſiſer.	Et hæc autem, & ſiſer, *ex mſſ.*
	Nullave minus.	Inula ne minus.
Sect. 30.	Niſi ex ſemine .... ſed & Præneſtinis.	Niſi e ſemine .... ſed & in Præneſtinis, *ex mſſ.*
Sect. 31.	Silveſtri minores tumidæ.	Silveſtri minor & humida.
	Florent cum fraxino ſerpyllum.	Florent confertim ſerpyllum.
Sect. 32.	Samo enim.	In Iſſo enim.
	Tuſculana, Amiternina.	Tuſculana, Aſcalonia, Amiternina, *ex mſſ.*
Sect. 33.	Stercoraturque ſemper: nutritur in capita, antequam ſecetur. Cum increvit, &c.	Stercoraturque ſemper. Si nutritur in capita, antequam ſecetur, cum increvit, &c.
	Mox Orchiæ.	Mox Oſtiæ, *ex mſſ.*
	Suavioris folii.	Pallidioris folii, *ex mſſ.*
Sect. 34.	Craſſitudine caput efficitur.	Craſſitudinem capite efficit, *ex mſſ.*
	Sationis gratia .... intingenda.	Satus gratia .... ungenda, *ex mſſ.*
	Et ſi paulum commoravere.	Et ſi paulum commovere.
Sect. 35.	Cucumere.	Cucumi, *ex mſſ.*
Sect. 36.	Item duritiæ. Surculacea in folliculo.	Item duritie ſurculacea. In folliculo.
Sect. 38.	Aſtylida.	Aſtytida.
	Cum priores caverent, religione nunc omni caret.	Cum prioris Camelii religio nimia eam negaret.
	Ecce cum maxime.	Et ecce cum maxime, *ex mſſ.*
Sect. 39.	Nec ex eodem.	Neque ex eodem, *ex mſſ.*
	Hiemis impatientiores.	Hiemis patientiores, *ex mſſ.*
Sect. 41.	Proceritate luxurioſa attollentes ſe.	Attollentes ſe proceritate luxurioſa, *ex mſſ.*
Sect. 42.	Aliud herbaſceret.	Aliud herbas creet, *ex mſſ.*
	Græci orminum.	Græci hormenum.
Sect. 43.	Seſtertia ſena millia, & parcius, reddere.	Seſtertiûm ſena millia e parvis reddere areis, *ex mſſ.*
Sect. 45.	Æquinoctio autuni.	Æquinoctio autumno, *ex mſſ.*
	Provenientibus hulceribus.	Pruritivis hulceribus.
Sect. 48.	Quippe cum capparis.	Quippe cum cappari, *ex mſſ.*
Sect. 49.	Conyzoïdes.	Conyzam, id eſt, *ex mſſ.*
Sect. 55.	Ubi aquæ deferunt ex iis.	Utique deferunt ex his.
Sect. 56.	Eo tenerior.	Eo tenuior.
	Laudatiſſimum.	Laudatiſſima, *ex mſſ.*
Sect. 57.	Ab imo dorſa.	Ab limodoro.
Sect. 58.	Cunilis & ultra.	Culinis & ultra.
Sect. 61.	Acuti, tantum cunilæ.	Acuti, thymi, culinæ.
	Et circulis tantum aquæ: ut intelligatur.	Ut cicerculis tantum. *Sect.* LXII. Atque ut intelligatur.
Sect. 62.	Murrha myrrhæ.	Smyrnium myrrhæ.

LIBRO VICESIMO.

Sect. 1.	Aquam Sole.	Aquas Sole, *ex mſſ.*
	Ab hortenſibus.	Ab hortenſiis, *ex mſſ.*
Sect. 3.	Elaterium tempeſtivum eſt.	Elaterio tempeſtivus eſt, *ex mſſ.*
	Protinus ab exitu.	Protinus ab enixu, *ex mſſ.*
	Mox Cyrenis, alii in Arcadia.	Mox in Arcadia, Cyrenis alii, *ex mſſ.*
	Nucis juglandis ſemen. Eſſe autem ad ſpeciem ſcorpionis cauda reflexa.	Nucis juglandis. Semen autem eſſe ad ſpeciem ſcorpionis cauda replexa, *ex mſſ.*
	Et hydropiſes.	Et hydropicis.
Sect. 4.	Sparſa mures de ejus medicina non attingunt.	Sparſa mures non attingunt, *ex mſſ.*
	Cum articulorum morbis.	Cum articuli morbis, *ex mſſ.*
	Solo ſiccato.	Sole ſiccato, *ex mſſ.*
Sect. 6.	Eadem contra vomitiones.	Eadem contrahit vomitiones.
	Spea Græci.	Sepa Græci.
Sect. 7.	Somphos.	Spongos.
Sect. 8.	Omnium vitiis.	Omnibus vitiis, *ex mſſ.*
	Sic tuſſienti infunditur obolis quatuor.	Sic tutiſſimo infunduntur oboli quatuor.
Sect. 9.	Item frigus pellit e pedibus aqua decoctum. Et jus fervens.	Item frigus pellit e pedibus. Aqua decocti ejus fervens, *ex mſſ.* &c.

Costa quoque.	Tosta quoque.	
Mixta urina pari mensura. Ervi, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.	Mixta farina, pari mensura, ervi, hordei, tritici, & lupini. Radix ad omnia inutilis.	*Sect.* 10.
Laudatissimum.	Laudatissimus, *ex mss.*	*Sect.* 12.
Cetero bilem detrahunt. Præterea cortices in vino. Præter ea quæ circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant. Est & sativi usus in Italia, & armoraciam vocant. Et sativi vero decocti, &c.	Cetero æstivo usus in Italia, & armoraciam vocant. *Sect.* XIII. Et sativi vero, præter ea quæ circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant, bilem detrahunt. Præterea cortices in vino decocti, &c.	
Cetero & scorpionibus.	Cerastis & scorpionibus.	*Sect.* 13.
At purulenta.	Ac purulenta, *ex mss.*	
In luto illitos malunt.	In luto malunt, *ex mss.*	
Cum vino enterocelis prosunt.	Cum vino. Enterocelis prosunt.	
Quod pastinacam erraticam vocant.	Quod pastinacam vocant, *ex mss.*	*Sect.* 15.
Conceptus adjuvare.	Conceptus adjuvari, *ex mss.*	
Fastidium absterget. Ex aceto .... vel ex garo urinam ciet.	Fastidium absterget, ex aceto .... vel ex garo. Urinam ciet.	*Sect.* 17.
Vulgaris notitiæ.	Vulgatæ notitiæ, *ex mss.*	*Sect.* 18.
Semen ejus esse.	Semen esse, *ex mss.*	
Illinitur.	Illinuntur, *ex mss.*	
Sic & tritæ sanant.	Sic & attrita sanant.	*Sect.* 20.
Et omnia hulcera.	Et omnia vulnera, *ex mss.*	
Ipsasque multipedæ.	Sepisque multipedæ, *ex mss.*	
Utilia esse.	Utiles esse, *ex mss.*	
Pustulas.	Pusulas. *Sic ubique mss.*	*Sect.* 21.
Vel si purulenta.	Vel si pura, *ex mss.*	*Sect.* 22.
Aliqui crudum id dedere.	Aliqui crudum id tritum dedere, *ex mss.*	*Sect.* 23.
Et prurigines.	Et porrigines.	
Vel purulenta.	Vel pura, *ex mss.*	
Græci esopon.	Græci cæsapon.	*Sect.* 25.
Quarto infectores lanarum utuntur: quod glastum vocant, simile erat .... nisi quod plura habet.	Quarto infectores lanarum utuntur: simile erat ..... nisi plura haberet, *ex mss.*	
Arcet nubeculas.	Argema, nubeculas, *ex mss.*	*Sect.* 26.
Et folia tosta thyrsique.	Et folia thyrsique, *ex mss.*	
Ructusque lenes faciunt, concoctiones adjuvant. Cruditatem ipsæ nequaquam faciunt. Nec ulla.	Ructusque lenes faciunt. Nec ulla, *ex mss.*	
Sicut summo sativa.	Sicut somno æstiva, *ex mss.*	
Validius cocto.	Validius cocta, *ex mss.*	*Sect.* 27.
Undecim sæpe caulium.	Undecim sæpe, caule lilii.	*Sect.* 28.
Guitantia adstringunt.	Gustantium os adstringunt.	
Idem cum vino .... ambugiam.	Idemque cum vino .... ambulam.	*Sect.* 29.
Utraque tamen stomacho.	Utraque amara, stomacho, *ex mss.*	*Sect.* 32.
Item quibus .... fluit.	Item quibus .... fluat, *ex mss.*	
Antilegomena.	Anthologoumena.	
Selinada.	Selinoidea, *ex mss.*	*Sect.* 33.
Dein levem.	Dein lævem.	
Fistulas eluxatas, & tumores.	Fistulas, & luxata, & humores.	
Item spleneticis.	Item splenicis, *ex mss. ubique.*	*Sect.* 34.
Folia habet bina.	Folia habet una.	*Sect.* 36.
Fungorumque venena.	Fungos, *ex mss.*	
Tinctæ animæ.	Extinctæ animæ, *ex mss.*	*Sect.* 39.
Ne hydropici sitim sentiant.	Ne hydropici sitiant, *ex mss.*	
Ex eo cocta.	Ex oleo cocta, *ex mss.*	
Asparagi, ut traditur.	Asparagi traduntur, *ex mss.*	*Sect.* 42.
Præterquam quod vesicam.	Præterquam vesicam, *ex mss.*	
Trito cum oleo.	Trito ex oleo, *ex mss.*	
Aliqui corrudam, aliqui Libycum .... orminium.	Aliqui Libycum, ... hormenum, *ex mss.*	*Sect.* 43.
Ternis utrumque obolis.	Ternis utriusque obolis, *ex mss.*	
Apio gratia vulgo est.	Apio gratia in vulgo est, *ex mss.*	*Sect.* 44.
Ac secundos partus.	Ac secundas partûs.	
Torminibus, interaneis.	Torminibus, & interaneis, *ex mss.*	
A proximo.	Ex proximo, *ex mss.*	*Sect.* 46.
Contra bestiarum morsus radix in vino est.	Contraque bestiarum morsus e vino radice, *ex mss.*	*Sect.* 48.
Valent & contra scorpionum ictus, & araneorum.	Valent & contra scorpionum & contra araneorum, *ex mss.*	*Sect.* 51.
Falso.	Falsum, *ex mss.*	
Oculorum causa. Cum pane quoque vel nasturtio sativæ atque silvestris propter visum. Ut aiunt, multi succo ejus.	Oculorum causa, cum pane vel nasturtio: capræ quoque silvestres propter visum, ut aiunt. Multi succo ejus.	
Epiphoras cum polenta imposito. Lenit autem capitis dolores.	Epiphoras cum polenta imposita lenit. Item capitis dolores, *ex mss.*	
Cum ficu.	Cum fico, *ex mss.*	
Custodito, ut diximus, modo. E silvestri vero contra tarditatem & sonitum.	Custodito, ut diximus, modo in silvestri. Contra tarditatem vero sonitumque, *ex mss.*	
Ut in homine temperato.	Ut in homine temperata, *ex mss.*	
Adversusque omnia ..... fugat scorpiones.	Adversus omnia .... fugat etiam scorpiones, *ex mss.*	*Sect.* 52.
Sed partus necat ..... cholericis.	Sed partus necat. Ruptis, convulsis, sed parcius .... choleris, *ex mss.*	
Densari.	Denseri, *ex mss.*	
Syriation ..... vulvæ curavit. Ille & jocinorum vitia.	Syriation ... vulvæ curavit illa. Jocinorum vitia, *ex mss.*	*Sect.* 53.
E pulegio corona vertigini.	E pulegio corona Varroni.	*Sect.* 54.
Litteras mutantes.	Littera mutata, *ex mss.*	*Sect.* 55.
In tussi ex perfrictione.	Tussi in perfrictione, *ex mss.*	
Quos acriore vi urina mordeat.	Quos acrior urina mordeat, *ex mss.*	*Sect.* 57.
Panibus ..... subditur.	Panis ..... subjicitur, *ex mss.*	*Sect.* 58.
Spleneticis.	Splenicis, *ex mss. ubique.*	*Sect.* 59.
Dant & ad tineas.	Dant & ad tænias, *ex mss.*	
Stomacho inutile est.	Stomacho utile est.	*Sect.* 60.
In hunc usum panacem vocant.	In hoc usu panaceam vocant, *ex mss.*	*Sect.* 61.
Cunilæ æmulatur.	Cunilam æmulatur, *ex mss.*	*Sect.* 67.
Et cruditates.	Et contra cruditates, *ex mss.*	
Smyrnæum. Deinde heracleoticum.	Smyrnæum, odorius. Heracleoticum.	*Sect.* 69.
Compescere dolorem.	Convertere dolorem.	*Sect.* 70.
Lac mulierum.	Lacte mulierum.	*Sect.* 71.
Linteolo alligatis.	Linteolo deligatis, *ex mss.*	
E vino radicem .... imponit Iollas. Ipsum cum croco.	Evenor radicem .... imponit. Iollas ipsum cum croco.	*Sect.* 73.

	Prodeſt ejus & capitis.	Prodeſt & capitis, *ex mſs.*
	E vino radicem ad renes.	Evenor radicem ad renes.
	Illinunt vel recens.	Illinivit recens, *ex mſſ.*
	Strangulationes vulvæ.	Strangulatus vulvæ.
Sect. 76.	Papaveris ſativi diximus genera .... ſed ſativi albi calyx.	Papaveris ſativi tria diximus genera .... E ſativis albi calyx, *ex mſſ.*
	Sapor gignitur.	Sopor gignitur.
	Hora diei ſereni.	Hora ſereni diei, *ex mſſ.*
	Per ſomnum.	Per ſomnos.
	Licinii Cæcinnæ.	P. Licinii Cæcinæ.
	Sativum omne magis rotundat capita. At ſilveſtri longum ac puſillum .... valentius.	Sativum omne majus: rotunda ei capita. At ſilveſtri longa ac puſilla .... valentiora, *ex mſſ.*
	Ubi raro pluit.	Ubi raro pluat, *ex mſs.*
	Aut extinctum.	Et ut extinctum, *ex mſſ.*
	Quia nebula innatat.	Quoniam in nubila innatat.
	Mneſicles.	Mneſides.
Sect. 79.	Speciem paſſerum repræſentantibus.	Speciem paſſerum præbentibus, *ex mſſ.*
Sect. 80.	Folio lævi.	Folio lini.
Sect. 81.	Eſt & portulaca, quam peplion.	Eſt & porcilaca, quam peplin.
	Si procident, prodeſt.	Si procidant oculi, *ex mſſ.*
	Et lini ſemine, pari menſura.	Et lini ſemine, & melle, pari menſura, *ex mſſ.*
	Cum melle & Cimolia creta.	Cum melle, aut Cimolia creta, *ex mſſ.*
	Et ita liberatum.	Ita liberatum, *ex mſſ.*
Sect. 82.	Rem, ſi vera eſt.	Rem miram, ſi vera eſt, *ex mſſ.*
Sect. 83.	Atriplex & ſilveſtre eſt, accuſatum a Pythagora, &c.	Atriplex & ſilveſtre & ſativum eſt. Pythagoras, &c. *ex mſſ.*
	Coqueretur.	Concoqueretur, *ex mſſ.*
	Ad ſupra dicta.	Ad ſupra ſcripta, *ex mſs.*
Sect. 84.	Ariſtalthæa.	Pliſtolycia.
	Efficacior vis.	Efficax vis, *ex mſs.*
	Venena reſtringunt.	Venena reſtinguunt, *ex mſſ.*
	Punge.	Pungunt, *ex mſſ.*
	Quin & ſemen tritum adalligant.	Quin & ſemen adalligant, *ex mſs.*
	Item tres radices.	Itemque tres radices, *ex mſſ.*
Sect. 85.	Sativo proximum.	Sapore proximum, *ex mſſ.*
	Sativo item ſimilius.	Sativo idem ſimilius, *ex mſſ.*
	Et jure exiguo.	Et thure exiguo, *ex mſſ.*
Sect. 86.	Radice meliceridas.	Radice lichenas.
	Poto vino & lienes, cœliacos.	Pota vino, & lienes illita, cœliacos, *ex mſſ.*
	Potum ex vino.	Potæ ex vino, *ex mſſ.*
Sect. 87.	Ternis partibus comitiali morbo. Et vulvarum.	Ternis partibus. Comitiali morbo, & vulvarum.
	In quacumque corporis.	In quacumque parte corporis, *ex mſſ.*
	Vehementior urigo.	Vehementior uſtio.
	Saluberrimo genere medicinæ.	Saluberrimæ genere medicinæ.
	Ex aceto.	In aceto, *ex mſs.*
Sect. 89.	Cum addito.	Tum addito, *ex mſſ.*
	Exſcreationes pectoris purgat. Cum iride & melle urinam ciet.	Exſcreationes pectoris purgat cum iride & melle. Urinam ciet.
	Dicitur ſuccus claritatem.	Dicitur ſuccus & claritatem, *ex mſſ.*
Sect. 90.	Ad palmi altitudinem.	Ad palmæ altitudinem.
	In vino.	Ex vino, *ex mſs.*
Sect. 91.	Epiphoras. Alii.	Epiphoras, ut Philinus tradit. Alii, *ex mſs.*
Sect. 92.	In oleo, & melle.	In oleo, aut melle, *ex mſſ.*
Sect. 95.	Etiam e radicibus.	Etiam & e radicibus, *ex mſſ.*
Sect. 96.	Petridius .... Miction.	Petrichus .... Micton.
Sect. 97.	Nigriore folio & aſperiore.	Nigrior foliis, & aſperior, *ex mſſ.*
Sect. 98.	Et viridi ferula ramuſculus, utilis eſt ad omnia ea vitia.	E viridi medulla vulvis utilis, & ad omnia ea vitia.
Sect. 99.	Manducatus carduus.	Maſtiche cardui.
Sect. 100.	Ab hortenſibus.	Ab hortenſiis, *ex mſs.*
	Et milii .... anethi & feniculi ſeminis, & aniſi, & ammii.	Et mei .... aneſi & feniculi ſeminis, & ammii.

LIBRO VICESIMO PRIMO.

Sect. 1.	Felicitatis tam varie ludenti.	Felicitatis tam variæ ludenti, *ex mſſ.*
	Mixturarum varietati.	Mixturarumque varietati, *ex mſſ.*
Sect. 2.	Strophia appellantes.	Stroppos appellantes.
Sect. 3.	Mixtura verſicolori. Florumque invicem.	Mixtura verſicolori florum, quæ invicem, *ex mſſ.*
	Stephanoplocos.	Stephaneplocos.
Sect. 5.	Virtutis ergo arguitur.	Virtutis ergo, duitor ei.
Sect. 6.	Et hinc ſeveritas.	Et hic ſeveritas, *ex mſs.*
Sect. 8.	Sutiles aliorum ſacris.	Sutiles Saliorum ſacris, *ex mſſ.*
Sect. 9.	Mneſtheus.	Mneſitheus.
	Namque apparatu.	Namque in apparatu, *ex mſſ.*
	Chare Antoni.	Marce Antoni, *ex mſs.*
	Illico exſpirante.	Illico exſpirantem, *ex mſs.*
	Extra ſupra dictos.	Supra dictos.
Sect. 10.	Faſtigiato .... inungendis.	Faſtigato .... perungendis, *ex mſſ.*
	Cujus ſit .... excedentis.	Cui ſit .... excedenti, *ex mſſ.*
	Utiliſſimam vero.	Viliſſimam vero.
	Nec odore, nec ſpecie probabilem, & quæ Græca.	Nec odore, nec ſpecie probabilis eſt quæ Græca.
	Violæ magnitudine.	Violæque magnitudine, *ex mſſ.*
	Præterea locis omnis.	Præterea omnis, *ex mſſ.*
	Præcox Campana.	Præcox Campana eſt, *ex mſſ.*
Sect. 11.	Foliis foris ſtriatis, ... ſe ſe laxantibus.	Foris ſtriati .... ſe ſe laxantis, *ex mſſ.*
Sect. 13.	Mirumque ita tingi.	Mirumque tingi, *ex mſſ.*
Sect. 14.	Earum plura genera.	Earumque plura genera, *ex mſſ.*
	Appellata ia, ut ab his .... ſed ſativis.	Appellatæ ia, & ab his ..... E ſativis, *ex mſſ.*
Sect. 15.	Gravis caltha.	Gravis calthæ, *ex mſſ.*
Sect. 16.	Nec hæc ſunt tantum, ſed eorum quoque.	Hæc ſunt tantum. Sed eorum quoque.
	In coronis non addatur.	In coronas non addatur, *ex mſſ.*
Sect. 17.	Sed multo levius degenerans. Sed nec ubique fecundum.	Sed multo lenius, degenerans ubique, nec fecundum, *ex mſſ.*
	Cum ſit medio candidum.	Cum ſit mediocre.

Et

Et brevibus capillis.	Et brevis capilli, *ex mss.*	
Cum virent.... Hortensium.	Cum virent.... Hortensiorum, *ex mss.*	*Sect.* 18.
A similitudine, quæ & melior: rhizotomos.	A similitudine: & quæ melior, rhizotomos, *ex mss.*	*Sect.* 19.
Atque septemtrionale.	Atque e septemtrionalibus, *ex mss.*	
Saliunca foliosa quidem est; sed brevis, & quæ necti non possit.	Saliunca folio quidem subbrevi, & quod necti non possit, *ex mss.*	*Sect.* 20.
Unum in cocco, qui in rosis micat. Gratius nihil traditur aspectu.... qui in viola.... vegetissime.	Rubentem in cocco, qui a rosis migrante gratia idem trahitur suspectu.... qui a viola.... vegetissimus.	*Sect.* 22.
Mirumque.	Mireque, *ex mss.*	*Sect.* 23.
Spireon, trigonon.	Spiræa; origanon.	*Sect.* 29.
Coronas ex hac.	Coronas ex ea, *ex mss.*	
Femina acrior.	Femina acutior.	*Sect.* 32.
Abrototonum.... floret æstate. Flos.	Abrotonum.... floret. Est autem flos.	*Sect.* 34.
Ritu vitis.	Rutæ vice.	
Vivacius prædictis.	Vivacius supradictis, *ex mss.*	*Sect.* 35.
In summo terræ.	In summa terra, *ex mss.*	
Coloris ignei, foliis spinæ.	Coloris hysgini, folio spinæ.	*Sect.* 36.
Nyctilopa.	Nyctalopa.	
Odoracior & candida.	Odoratior candida, *ex mss.*	*Sect.* 37.
Quæ appellatur purpurea.	Quæ ion appellatur, & purpurea.	*Sect.* 38.
Codiaminon.	Cyclaminum.	
Melanion.	Melianthum.	
Purgata.	Perpurgata; *ex mss.*	*Sect.* 40.
Nam flore.... alvo concitâ.	Flore.... alvo cita, *ex mss.*	*Sect.* 42.
Sternutamenta.	Sternumenta, *ex mss.*	*Sect.* 44.
In eodem Ponto.	In eodem Ponti situ, *ex mss.*	*Sect.* 45.
Parum enim erat.	Parum erat, *ex mss.*	
Non enim ipsi melli, sed apibus jam.	Non enim & ipsis jam apibus, *ex mss.*	
Alvearia.... alveos.... magnus sit alveus.	Alvos... alvos magna... sit alvus; *ubique sic mss.*	*Sect.* 47.
Papilionum major pestis.	Papilio pestis major, *ex mss.*	
Tollitur vero.	Tollitur vere.	
Conveniet.	Conveniat; *ex mss.*	*Sect.* 48.
Alveorum.... aut medios.	Alvorum.... aut medias; *ex mss.*	
Sub dio.	Sub divo, *ex mss.*	*Sect.* 49.
Siccantes, ne liquefaciant.	Sol siccat: & ne liquefaciat, *ex mss.*	
Ad reddendas similitudines.	Ad edendas similitudines, *ex mss.*	
Tanum.... hortensianam.	Tamnum.... hortensiam, *ex mss.*	*Sect.* 50.
Acinos, quam epipetron.	Acinos, epipetron, *ex mss.*	*Sect.* 52.
Glycyrrhizon.	Glycyrrhizo, *ex mss.*	*Sect.* 54.
Ut phleos.	Ut pheos.	
Tributa proprietas.	Tribulo proprietas.	
Quam feminam vocant, mitior.	Quam & feminam vocant: mitiorque, *ex mss.*	
Simul cocta. Quæ innoxia, morsu carens.	Simulque cocta innoxia est. Morsu carens, *ex mss.*	
Carduus & folio & caule spinosas lanugines habet.	Carduus & folia & caules spinosæ lanuginis habet, *ex mss.*	*Sect.* 56.
Neque in omnibus terris est, radice foliosa.	Neque in omnibus terris: est a radice foliosa, *ex mss.*	
Et ipsa, cujus in terra.	Et ipse: in terra, *ex mss.*	*Sect.* 57.
Foliatum.	Foliata, *ex mss.*	*Sect.* 58.
Et crepis, & apate.	Et crepis, & lotos.	*Sect.* 59.
Onocichlæ.	Onochili.	*Sect.* 60.
Adianto.	Adianto, polio; *ex mss.*	*Sect.* 61.
Ortyga vocant.	Ortygem vocant, *ex mss.*	*Sect.* 64.
Intra se germinat.	Intra seminat.	*Sect.* 65.
Et acri.... succo.	Et acris.... succi, *ex mss.*	*Sect.* 66.
Tria tempora sationum.	Tria tempora arationum, *ex mss.*	*Sect.* 68.
Et semine toto.	Et semine tosto.	
Hastulam regiam. Ea est & caulis acinosi. Ejus duo.	Hastulatum regiam, caulis acinosi: ac duo; *ex mss.*	
Item pistanam.	Idem pistanam, *ex mss.*	
Mariscon appellant.	Mariscon appellat, *ex mss.*	*Sect.* 69.
Adversus calculosos, eo fovet.	Adversus calculos os eo fovet, *ex mss.*	
Et non egredi domibus.	Et non egredi die omni, *ex mss.*	
Etiam fieri.	Etiam in dies fieri, *ex mss.*	
Thracio.	Theræo.	*Sect.* 70.
Sed cyperos.	Sed cypiros, *ex mss.*	
Quæ cyperis.	Quæ cypira.	
Præsertim remedio est.	Præsenti remedio est, *ex mss.*	
Capitisque dolores facit. At qui vocatur holoschœnos.	Capitis dolores facit, qui vocatur holoschœnos, *ex mss. Diosc.*	*Sect.* 71.
Cum resina arida imponitur. Excalfactoria & rosa uteros adstringit.	Cum resina arida imponitur, excalfactoria. *Sect.* LXXIII. Et rosa adstringit.	*Sect.* 72.
In folia & flores, Capita foliorum, partesque candidæ.	In folia, & flores, & capita. Foliorum partes quæ candidæ, *ex mss.*	*Sect.* 73.
Aliud capillus in capite, aliud calyx.	Aliud capillus: In capite aliud cortex: aliud calyx, *ex mss.*	
Silvestris cum adipe.	Silvestris pilulæ cum adipe, *ex mss.*	
In melle cum hyoscyamo.	Melius cum hyoscyamo, *ex mss.*	*Sect.* 74.
Coquendas.	Concoquendas, *ex mss.*	
Auribus est utilissimus: sed capitis.	Auribus utilissimum: sed & capitis; *ex mss.*	*Sect.* 75.
Olfactuve.	Olfactuque,, *ex mss.*	*Sect.* 76.
Perpensam.	Perpressam.	*Sect.* 77.
Conditur cum diapasmate.	Tunditur & in diapasmata, *ex mss.*	
Strangulationes.	Strangulatus, *ex mss.*	*Sect.* 80.
Urinam.... sentiunt, ebrietati eo resistunt.	Urinas.... sentient, ebrietati resistent, *ex mss.*	*Sect.* 81.
Ex eo quoque expresso.	Fæx quoque expressi, *ex mss.*	*Sect.* 82.
Urinas magis excalfacit.	Urinas. Magis excalfacit.	
Gustatum.	Gustatu, *ex mss.*	
Sinistra manu lecta ad hos usus.	Sinistra manu ad hos usus, *ex mss.*	*Sect.* 83.
Aperitur.	Aperietur, *ex mss.*	
Dignationis gratia, gloriæque avidos.	Dignationis gloriæque avidos, *ex mss.*	*Sect.* 84.
Tractare, colere.... substernitur, vel portatur. Medici in vino decoquunt.... illinuntque: vel spleneticis.	Tractari, coli.... substerni, uri vel portari: In vino decoqui.... illinique. Splenicis, *ex mss.*	
Partusque.... expellit.	Partusque.... pellit, *ex mss.*	
Mellittide.	Melittæna, *ex mss.*	*Sect.* 86.
Et araneorum.	Et similium, sicut araneorum, *ex mss.*	
Cum sale decocta. Succus feminas.... & inflationes.	Cum sale. Decoctæ succus feminas.... & inflammationes, *ex mss.*	

Sect. 87.	Cum lacte, aut cum lini ſemine.	Cum luteo ovi, aut lini ſemine.
Sect. 88.	Simus quoque medicus.	Simus quoque e medicis, *ex mſſ.*
Sect. 89.	Si lateralis dolor.	Si lateris dolor, *ex mſſ.*
	Anhelationi.	Anhelatoribus, *ex mſſ.*
	Aut veſicæ dolor.	Aut ſi veſicæ dolor, *ex mſſ.*
	Coxendicibus imponitur, & articularibus morbis.	Coxendicibus imponitur cum vino, & articulariis morbis, *ex mſſ.*
Sect. 90.	Aquam pellit.	Aquas pellit, *ex mſſ.*
Sect. 92.	Uſus eſt & foliis .... orthopnoïcis.	Uſus & foliis .... orthopnœæ, *ex mſſ.*
	Cotoneo malo concocto.	Cum cotoneo malo cocto, *ex mſſ.*
Sect. 93.	Fit ex eo oleum.	Fit ex eo & oleum, *ex mſſ.*
Sect. 94.	Phenion.	Phrenion.
	Hujuſque plures.	Hujus plures, *ex mſſ.*
	Nomen accepit .... latioribus foliis.	Nomen accepere .... latioribuſque foliis, *ex mſſ.*
	Oculorum epiphoras. Magi.	Oculorum epiphoras, & cicatrices. Magi, *ex mſſ.*
Sect. 96.	Folia ejus trium obolorum.	Folia ejus trita trium obolorum, *ex mſſ.*
Sect. 97.	Eximie provenit. Hoc ibi pro cocco hyſginum tingitur.	Maxime provenit. Hoc ibi fuco hyſginum tingunt.
Sect. 100.	Ex ea ſextarium.	Ex eo ſextarium, *ex mſſ.*
	Cauliculis ejus in vino & aceto tritis.	Cauliculis ejus ex aceto tritis, *ex mſſ.*
	Toſta & contuſa.	Cruda & contuſa, *ex mſſ.*
Sect. 103.	Eſt & herba.	Sed eſt herba, *ex mſſ.*
	Anticellion vocant.	Anthyllum vocant, *ex mſſ.*
	Renumque doloribus.	Renumque arenis, *ex mſſ.*
Sect. 104.	Leucanthem, alii tamnacum.	Leuchantes, alii amaracum.
	Muralium .... decoctæ.	Muralem .... decoctum, *ex mſs.*
Sect. 105.	Strychno .... trychnon.	Trychno .... ſtrychnon, *ex mſs.*
	Demonſtranda.	Demonſtrando, *ex mſs.*
	Spectaverant.	Inſectabantur.
	Neurida .... ne cavendi quidem cauſa.	Neurada .... cavendi cauſa, *ex mſs.*
	Halicacabo uni exceptionem addidere.	Halicacabo in vino: Exceptionem addidere.
	Gigni eo. Nec demonſtranda.	Gigni. En demonſtranda, *ex mſs.*
	Commendatur & in cibis .... hortenſis.	Commendatur ergo in cibis .... hortenſium, *ex mſs.*
Sect. 109.	Eadem ſex obolos.	Eademque ſex obolos, *ex mſs.*
	Cyathus pendet per ſe drachmas X.	Cyathus pendet drachmas X. *ex mſs.*

LIBRO VICESIMO SECUNDO.

Sect. 1.	Compleſſe poterant.	Impleſſe poterant, *ex mſs.*
Sect. 3.	Seſeque objiciendo.	Seque objiciendo, *ex mſs.*
	Stans & in ſicco carpit quod frugi mundos exculpat: his alioqui fugientibus inſtrui.	Stans & in ſicco carpit, quo fruges modo: ſed culpa non ablui uſu: alioqui fulgentius inſtrui.
	Nunc propoſitum .... non eſt.	Non eſt nunc propoſitum, *ex mſs.*
	Subjiciendo utiliora, luxuriam utilitate circumſcribamus.	Subjiciendo tutiora, luxuriam vilitate circumſcribamus.
	Interim fortius augetur auctoritas: quæ quanta debeatur.	Interim fortius agetur: auctoritaſque quanta debeatur, *ex mſs.*
	Ac ſemper & legati.	Ac ſemper e legatis, *ex mſs.*
Sect. 6.	Excluſam ab hoc.	Excluſam ab hoſte, *ex mſs.*
	Manlio Coſ. tribus cohortibus.	Manilio Coſ. cohortibus *ex mſs.*
	Auguſtus adſcripſit.	Auguſtus ſubſcripſit, *ex mſs.*
	Auguſtum cum M. Cicerone filio Conſulem Idibus Septembribus.	Auguſtum M. Cicerone filio Conſule Idibus Septembris, *ex mſs.*
Sect. 7.	Addidere vivendi pretio.	Addidere vivendi pretia, *ex mſs.*
	Aliorum hanc operæ credimus, ac nec mandato quidem noſtro .... mediciſque proviſum eſſe. Proh! bonis ipſi fruimur voluptatis.	Aliorum hanc operæ eſſe credimus, ne mandato quidem noſtro .... Mediciſque proviſum eſſe pro nobis. Ipſi fruimur voluptatibus, *ex mſs.*
	Magna .... ſolatia.	Magno .... ſolatio, *ex mſs.*
	Satis admirari.	Satis mirari, *ex mſs.*
	Inde cogitavit.	Excogitavit, *ex mſs.*
Sect. 8.	Et clara .... venenatá ... Omnibus vero contra.	Clara .... venena ... Omnibus contra, *ex mſs.*
Sect. 9.	Opiſthotonicis, ſpaſmis.	Opiſthotonicis ſpaſmis.
Sect. 11.	Longa ceu viti, coloris buxei. Meliorque nigra, quæque lenta, &c.	Longa, ceu vitium: coloris buxei melior, quam nigra: quæque lenta, &c. *ex mſs.*
	Uſus .... decocta.	Uſus .... decoctæ, *ex mſs.*
Sect. 14.	Eſt altera hippope.	Eſt altera hippophyes, *ex mſs.*
	Ad gerenda præſidia.	Ad generanda præſidia, *ex mſs.*
	Ut aliis proſit atque aliis horis.	Ut aliis proſit aliud horis, *ex mſs.*
Sect. 15.	Succus quoque.	Succo quoque, *ex mſs.*
Sect. 16.	Radice alligata.	Radicem alligatam, *ex mſs.*
	Et dicatur quæ, & cui .... liberari.	Dicaturque cui .... liberare, *ex mſs.*
Sect. 17.	Scorpius herba.	Scorpio herba, *ex mſs.*
Sect. 18.	Dolorem ſedat.	Dolores ſedat, *ex mſs.*
	Eademque ruptis.	Eadem ruptis, *ex mſs.*
Sect. 19.	Sanat ignes ſacros, & tumores, collectioneſque omnes, & aduſta. Panos ſuccus ejus cum pſimmythio, ignes ſacros, tumores, collectioneſque, & guttura.	Sanat ignes ſacros, & tumores, collectioneſque omnes, & aduſta. Panos ſuccus cum pſimmythio, & guttura, *ex mſs.*
Sect. 20.	Pota. Et contra .... Vernula.	Potu. Sed contra .... Verna, *ex mſs.*
Sect. 21.	Canes ſueſque .... juvencas.	Et can[illegible], ſueſque .... juvencos, *ex mſs.*
Sect. 24.	Enchuſa.	Echis, *ex mſs.*
	Radix oleum non fundit, ſed rubentem ſuccum.	Radix in oleo non fundit rubentem ſuccum.
	Febribus alligari.	Febribus adalligari, *ex mſs.*
Sect. 29.	Et contra ſcorpiones.	Sed contra ſcorpiones, *ex mſs.*
Sect. 30.	Aliud trichomanes.	Aliqui trichomanes.
	Ne pereant.	Ne perurant, *ex mſs.*
Sect. 32.	Decoctis magis medici utuntur.	Magis decoctis utuntur, *ex mſs.*
	Et quarta die ſolvatur.	Quartoque die ſolvatur, *ex mſs.*
	Et pſoras radice.	Pſoras, lepras, radice, *ex mſs.*
	Semen ejus.	Semine ejus, *ex mſs.*
Sect. 33.	Coquitur autem hoc.	Coqui autem hæc, *ex mſs.*
	In rotunditate ...... lenire.	In rotunditatem .... leniri, *ex mſs.*
	Opiſthotonicis.	Opiſthotonis, *ex mſs.*
Sect. 36.	Qam potu.	Quam pota ea, *ex mſs.*
Sect. 37.	Simili effigie.	Silis effigie.

Coli quoque tormenta.	Colique tormenta, *ex mſſ.*	
Contra ſerpentium ictus non facit eam deteriorem.	Contra ſerpentium ictus facit eam deteriorem, *ex mſſ.*	
Perquam commodatus.	Perquam commendatus, *ex mſſ.*	*Sect.* 40.
Limonion.	Limoniam.	*Sect.* 43.
Lactucarum modo. Eraſiſtratus.	Lactucarum modo, ex embammate. Eraſiſtratus, *ex mſſ.*	*Sect.* 44.
Eadem decocto.	Eadem decocta, *ex mſſ.*	
Caulem minus pedalem.	Caulem minus pedali, *ex mſſ.*	*Sect.* 45.
Mox in pediculi.	Mox increſcente in pediculi.	*Sect.* 46.
Deprehendiſſeque niſi .... nunc quidem ... ſi pateſcentes.	Deprehendiſſe qui niſi ..... & quidem ..... ſi pateſcentem, *ex mſſ.*	
Accommodatiſſimum.	Accommodatiſſimi, *ex mſſ.*	*Sect.* 47.
Et centuriones.	Centurioneſque, *ex mſſ.*	
His aberit veneni argumentum.	Hic habebit veneni argumentum.	
Lentigines .... in oculorum medicamenta.	Lentigines .... oculorum medicamento.	
Tutiores fient.	Tutiores fiunt, *ex mſſ.*	
Nam folia ad expurgandas vulvas.	Foliorum ad purgandas vulvas, *ex mſſ.*	*Sect.* 48.
Pluribus.	Plurimis, *ex mſſ.*	*Sect.* 49.
Clavis pedum, qui vulgo ..... nitro miſto, ante ſubactum. Carnes replet.	Clavis, qui vulgo .... nitro mixto. Alopecias nitro ante ſubactas replet.	
Eſt & ratio.	Et eſt ratio, *ex mſſ.*	*Sect.* 51.
Pollionis Romuli.	Pollionis Romilii, *ex mſſ.*	*Sect.* 53.
Non fecit cerata.	Non fecit cerotum, *ex mſſ.*	*Sect.* 56.
Sine his.	Sine iſtis, *ex mſſ.*	
Eſt in farre.	Eſt & in farre, *ex mſſ.*	*Sect.* 57.
Atharam.	Atheram, *ex mſſ.*	
Lenit & concoquit ...... Ad jocineris dolores eam cum poſca.	Lenit concoquitque ...... Jocineris doloribus cum poſca, *ex mſſ.*	*Sect.* 58.
Et impubis pueri urina. Cum oleo, & feno Græco.	Et impubis pueri urina, cum oleo. Cum Græco feno.	
Suo dicemus loco. Granum ſeſamæ datur in vino.	Suo dicemus loco: granum ſeſamæ. Datur in vino.	*Sect.* 64.
Novemque granis.	Novem granis, *ex mſſ.*	*Sect.* 65.
Innocentior eſt alica? Hippocrates tantum.	Innocentior alica? Hippocrates tamen, *ex mſſ.*	
Vocis ſtudioſos.	Vocis ſtudioſis, *ex mſſ.*	*Sect.* 68.
Eaque quæ.	Et ea quæ, *ex mſſ.*	*Sect.* 70.
In iis .... exigunt.	In his .... exigant, *ex mſſ.*	
Torrere aut tundere.	Torrere, & ante tundere, *ex mſſ.*	
In aqua non fluente.	In aqua non profluente, *ex mſſ.*	
Eſt & ſilveſtris .... Eſt ea .... ſilveſtris.	Eſt ſilveſtris & ... Ea eſt ... ſilveſtriùs, *ex mſſ.*	*Sect.* 71.
Farina ejus, ut ait Varro, maculas.	Farina ejus varos, ſed & maculas.	*Sect.* 73.
Aut maturant. Cocti ex aceto.	Aut maturant. Cocti ex aceto.	*Sect.* 74.
Galli velarum.	Galli velam.	*Sect.* 75.
Per ſe illitum ex aqua.	Per ſe illito ex aqua, *ex mſſ.*	*Sect.* 76.
Cauliculus eſt ſine foliis, pinguis, rubens.	Cauliculus eſt ſine ſanguine, foliis rubens.	*Sect.* 80.
Soliſugarum.	Solipugarum.	*Sect.* 81.

LIBRO VICESIMO TERTIO.

Odorumque gratia .... pendentibus quoque dedit.	Odorumve gratia .... & pendentibus dedit, *ex mſſ.*	*Sect.* 1.
Et ſic inductos.	Et ſic inducto, *ex mſſ.*	
Nec curvo adoranda aratro, nec cura laboranda, ſed ſeſe.	Nec curvo laboranda, ſed ſeſe.	*Sect.* 3.
Maximeque aqua, quam virides.	Maximeque, quam virides, *ex mſſ.*	
Succo & thure impetigines.	Succo impetigines, *ex mſſ.*	
Et intertrigines, & pilos abſumit.	Et intertrigini: & pilos abſumit, *ex mſſ.*	
Frangitur vehementia ejus.	Mitigatur vehementia ejus, *ex mſſ.*	*Sect.* 4.
Dyſentericis, cœliacis, cholericis.	Dyſentericis, *tantum*, *ex mſſ.*	*Sect.* 5.
Ac ſedi. Cum melle & croco alvum ſiſtit.	Ac ſedi, cum melle & croco. Alvum ſiſtit.	
Exſcreationem.	Exſcreationes, *ex mſſ.*	
Articularibus morbis.	Articulariis morbis, *ex mſſ.*	*Sect.* 12.
Epinyctidas, & dyſenteriam.	Epinictidas, & ceria: dyſenteriam.	
Et variis coxendicum .... vitiis.	Et varos: coxendicum .... vitiis.	*Sect.* 14.
Mangonizat corpora: ſerpentes fugat.	Mangonizat corpora, *tantum*, *ex mſſ.*	*Sect.* 16.
Si quis villam ea tinxerit.	Si quis villam ea præcinxerit.	*Sect.* 17.
Phlegma.	Flemina.	
Unquam.	Uſquam, *ex mſſ.*	*Sect.* 20.
Videntur ſententiæ victoriam.	Videntur victoriam, *ex mſſ.*	
Surrentino .... Albano .... Falerno.	Surrentina .... Albana .... Falerna habent, *ex mſſ.*	*Sect.* 21.
Ætatem ademere.	Ætatem addi, *ex mſſ.*	*Sect.* 22.
Inutiliſſimum eſt. Curas vigoremque animi impendit, ad procinctum.	Inutiliſſimum eſt curis, vigoremque animi ad procinctum.	*Sect.* 23.
Superbibere ebrietati: quam quidem.	Superbibere. Ebrietatem quidem.	
Vomitoribus.	Vomitionibus, *ex mſſ.*	*Sect.* 24.
Veteribus ægris vinum: nec.	Veteribus ægris: nec, *ex mſſ.*	
Cum febre .... neu palpebris.	Cum febri .... palpebriſve, *ex mſſ.*	
Supervacaneum.	Supervacuum, *ex mſſ.*	*Sect.* 26.
Saluberrimum. Plurimum fotu medetur poſt utedines.	Saluberrimum fotu. Medetur potæ hirudini.	*Sect.* 27.
In ſpongia appoſitum adjecto.	In ſpongia, adjecto, *ex mſſ.*	
Siſtit alvos.	Siſtit alvum, *ex mſſ.*	
Toſto pane, aut vino.	Uſto pane, aut cum vino, *ex mſſ.*	
Salis marini pondo, thymbræ quadrantem.	Salis marini pondo libram & quadrantem.	*Sect.* 29.
Et anginas.	Et anginis, *ex mſſ.*	
Fæx, ſui cujuſque generis.	Fæx, cujuſque generis, *ex mſſ.*	*Sect.* 31.
Cum exſpiraverit.	Cum exſpiravit, *ex mſſ.*	*Sect.* 32.
Sæpe fæce.	Sapæ fæce.	*Sect.* 33.
Hulceribus excreſcentibus.	Hulceribus, & putreſcentibus, *ex mſſ.*	*Sect.* 34.
Et ſaniem manantibus.	Et ſanie manantibus, *ex mſſ.*	
Quærendam.	Quærendum, *ex mſſ.*	*Sect.* 35.
Item dentibus aut attritis.	Item dentibus carnem mandendo attritis, *ex mſſ.*	*Sect.* 36.
Cupreo vaſe.	Cyprio vaſe, *ex mſſ.*	*Sect.* 37.
Articularibus morbis.	Articulariis morbis, *ex mſſ.*	
Podagris foveri.	Podagras foveri, *ex mſſ.*	
Siccat .... Danturque .... oleum tamen acrius, atque efficacius: & os quoque colluitur illo ad dentium infirmitatem.	Siccatque .... & dantur .... oleum tantum acrius, efficaciuſque: & de eo os quoque colluitur ad dentium firmitatem, *ex mſſ.*	*Sect.* 38.

Sect. 39.	Utiliſſimum eſt omphacinum.	Utiliſſimum eſſe omphacium, *ex mſ.*
Sect. 40.	Contra omnia ſupra dicta laudatiſſimum.	Contra omnia ſupra dicta, *tantum, ex mſſ.*
	Magis auxiliare.	Auxiliare, *tantum, ex mſs.*
Sect. 45.	Capitis doloribus.	Capitis dolori, *ex mſs.*
Sect. 47.	Utendum modice.	Utendum modico, *ex mſs.*
Sect. 49.	Utilius.	Utile eſt, *ex mſs.*
	Iguini.	Iguvini, *ex mſs.*
Sect. 50.	Alvum emollit.	Alvum ſolvit, *ex mſs.*
Sect. 51.	Corpus augent.	Corpus alunt, *ex mſs.*
	Inteſtinis. Cum cotoneis & cera & croco ſugillata emendant.	Inteſtinis, cum cotoneis & cera & croco. Sugillata emendant.
Sect. 52.	Menſes ſiſtit.	Menſes ciet.
Sect. 53.	Palma, ſive elate.	Palma elate, *ex mſs.*
Sect. 54.	Non idem poſſunt.	Non idem poſſunt, *ex mſs.*
	Carbunculos ſanat, cocta in vino & illita cum cera. Alopeciis &c.	Carbunculos ſanat. Cocta in vino, & illita cum cera, alopeciis, &c.
	Qui facit.	Qui id faciet, *ex mſs.*
Sect. 56.	Colluto.	Colluti, *ex mſs.*
Sect. 57.	Et ſtomacho proſunt.	Et ſtomachum; *tantum, ex mſs.*
	Decocto.	Decoctum, *ex mſs.*
Sect. 58.	Operculo indito .... toſtum.	Cooperculo inlito .... exuſtum.
Sect. 59.	Paſſurum.	Paſſurus, *ex mſs.*
Sect. 60.	Tineas.	Tænias, *ubique, ex mſs.*
Sect. 62.	Potum.	Potu, *ex mſs.*
	Feni Græci.	Græci feni, *ex mſs.*
	Sunt .... Præſtant hæc.	Sint.... Præſtant hoc, *ex mſſ.*
	Recolligentibus.	Recolligenti, *ex mſſ.*
	Et tumorem maxillarum, & furunculos, &c.	Et tumores maxillarum. Ad furunculos, &c. *ex mſs.*
	Alvum ſiſtunt manducatæ.	Manducatæ alvum ſiſtunt, *ex mſs.*
	Cinis non ex alia arbore aciem purgat acrior.	Cinis non ex alia arbore acrior: purgat.
	Atque in aluta.	Atque cum aluta, *ex mſs.*
Sect. 64.	Podagris cum farina feni Græci.	Podagris cum farina Græci feni, *ex mſs.*
	In cavis eorum.	In cava eorum, *ex mſs.*
	Adjiciunt.	Adjicitur, *ex mſs.*
	Et omnium collectionem.	Et omnem collectionem, *ex mſs.*
	Cum melle item & foliis.	Cum melle foliis.
	Inflammationes.	Inflationes, *ex mſs.*
Sect. 66.	In vino decocta, & ſubinde.	In vino decocto eo ſubinde, *ex mſs.*
	Stomacho vero utiliſſima.	Stomacho non utiliſſima.
Sect. 67.	In aceto & oleo.	Cum oleo & aceto, *ex mſ.*
Sect. 70.	Spleneticis bibitur. Illinitur & contra perfrictiones.	Splenicis bibitur, atque illinitur,& contra perfrictiones, *ex mſs.*
	Nec .... pituitaſque ac tineas.	Neque.... pituitas tæniaſque, *ex mſs.*
Sect. 71.	Levi vapore.	Leni vapore, *ex mſs.*
	Quam in folia exeant.	Quam folia exeant, *ex mſs.*
	Vas Sole torrebant.	Ad Solem torrebant.
Sect. 74.	In ſingulis.	In ſingulas, *ex mſs.*
	Portulacæ..... renum.	Porcilacæ.... renes, *ex mſs.*
Sect. 75.	Et aquæ ſextario, & ſanguinem ſiſtunt. Cum amylo & menta lethargicis.	Et aquæ ſextario. Et ſanguinem ſiſtunt cum amylo & menta. Lethargicis.
	E vino veteri.	E vino vetere, *ex mſs.*
Sect. 76.	Tuſſi & ſanguinis rejectioni prodeſt.	Tuſſis & ſanguinis rejectio, *ex mſs.*
Sect. 77.	Hocque minore momento, ſed.	Hoc minore tormento, &c.
	Et dyſentericis prodeſt.	Et dyſentericis, *tantum, ex mſs.*
	Canis morſus.	Canis morſum, *ex mſs.*
Sect. 78.	Pinguedini.	Pinguitudini, *ex mſs.*
Sect. 80.	Foliorumque.	Foliorumve, *ex mſs.*
	Quinæ denæve.	Quinæ denæ.
Sect. 81.	Synariſtuſæ.	Synariſtoſæ.
Sect. 82.	Appoſitum fotu.	Appoſitu, fotu, *ex mſs.*

LIBRO VICESIMO QUARTO.

Sect. 1.	Ipſumque olus.	Ipſum olus, *ex mſſ.*
	Quæ ſternuntur.	Quæ ſternantur, *ex mſſ.*
	Gratiſſima ſunt in pabulo.	Gratiſſimo ſunt in pabulo, *ex mſſ.*
	Ex quibus vivimus.	Et quibus vivimus, *ex mſſ.*
	Vincendo victi.... imperat.	Vincendoque victi.... imperaverunt, *ex mſſ.*
Sect. 5.	Excreſcentia.... tollit.	Excreſcentia.... tollunt, *ex mſſ.*
	Omnes capillos denigrant.	Omnis capillos denigrat, *ex mſſ.*
Sect. XI.	Ni capitis dolorem inferret.	Ni capiti dolorem inferret, *ex mſſ.*
	Defunctis.	Defunctiſque, *ex mſſ.*
Sect. 17.	Infuſum.... illitum.	Infuſu.... illitu, *ex vet. edit.*
	Cum vino ac reſina.... junipero.	Cum vino autem ac reſina.... juniperis, *ex mſs.*
Sect. 20.	Parvulo cauliculo, craſſitudine digitali.	Parvula, cauliculo craſſitudine digitali, *ex mſſ.*
	Cum ficu.... Lumborum quoque dolorem.	Cum fico.... Lumborum dolorem, *ex mſs.*
	Potaque.	Et pota, *ex mſſ.*
Sect. 22.	Nam eæ ferunt.	Nam & eæ ferunt, *ex mſſ.*
	Item pectoris vitia. Terebinthina illinitur: & eadem calida ..... ſpaſticiſque illinitur in Sole, totiſque corporibus.	Item pectoris vitia, terebinthina. Illinitur eadem calida.... ſpaſticiſque in Sole. Illinitur & totis corporibus, *ex mſs.*
Sect. 23.	Sternutamentis. Purulentis auribus.	Sernutamentis a pituita. Auribus, *ex mſſ.*
	Sic & hulcera purgat: explet cum uva paſſa & axungia. Carbunculos purgat.	Sic & hulcera purgat, explet. Cum uva paſſa & axungia, carbunculos purgat.
Sect. 28.	Lentiſci & arbores.	Lentiſci ex arbore, *ex mſſ.*
Sect. 29.	Scillite.... Melanias quoque.	Scilliti.... melaniaſque, *ex mſſ.*
	Folia eorum tenerrima.	Foliorum tenerrima, *ex mſſ.*
Sect. 30.	Quinque cyathis.	Quinis cyathis, *ex mſſ.*
Sect. 31.	Radix contuſa jocineris.	Radix contuſa e vino jocineris, *ex mſſ.*
Sect. 32.	Papulaſque & attrita corporis.	Papulaſque ex attritu ortas.
	Et foliis	Et in foliis, *ex mſs.*
	Gutta quoque aquæ propolis ex aqua remedium quam efficax.	Gutta æque propoli ex aqua efficax.
Sect. 33.	Et tiliæ cortices.	Et tiliæ corticis, *ex mſſ.*
Sect. 37.	Gummi modo.	Cummium modo, *ex mſs.*

Oleo

Oleo admistum.	Oleo admixto, *ex mss.*	*Sect.* 38.
Cinctu.	In cinctu, *ex mss.*	
Quam & tamaricen.	Quam ericen.	*Sect.* 41.
Bryoniam vocant.	Bryam vocant.	*Sect.* 42.
Vice gallæ, & in.	Vice gallæ in, *ex mss.*	
Radix ad eadem : similiter & folia. Hæc amplius.	Radix ad eadem similiter. Folia hoc amplius, *ex mss.*	
Ligustrum eadem arbor.	Ligustrum, si eadem.	*Sect.* 45.
Per urinam educit.	Urina educit, *ex mss.*	*Sect.* 47.
Decocta in vino.	Decocta quæcumque in vino, *ex mss.*	
Spleneticos.	Splenicos, *ubique*, *ex mss.*	
Hypocisthis, quam inter ederas diximus.	Hypocisthis, quam inter herbas dicemus.	*Sect.* 48.
Tantamque vim accipiunt .... detrahant.	Tantam vim acini aiunt .... detrahat.	*Sect.* 49.
Illa natura.	Illa naturæ vi, *ex mss.*	*Sect.* 50.
In India.	In Judæa.	
Quæ venena & tineas.	Quæ tineas, *tantum*, *ex mss.*	*Sect.* 54.
Rhus, quæ erythros appellatur, frutex est: & hujus fruticis semen vim habet.	Rhus, qui erythros appellatur, semen est hujus fruticis. Vim habet.	*Sect.* 55.
Alia est.	Alia res, *ex mss.*	*Sect.* 56.
Folia & capillum tingunt.	Folia & capillum inficiunt, *ex mss.*	
A cane commorsos.	A cane morsos, *ex mss.*	*Sect.* 57.
Decocti ejus potu.	Decocto ejus poto, *ex mss.*	*Sect.* 58.
Ad sternutamenta.	Sternutamento, *ex mss.*	
Purgat &.	Purgat etiam, *ex mss.*	*Sect.* 59.
Præponuntur aut prunorum.	Præponuntur autem prunorum, *ex mss.*	*Sect.* 64.
Conveniunt e spina Ægyptia. CAP. XII. Spinæ Arabicæ.	Conveniunt. *Sect.* LXV. Spinæ Ægyptiæ, sive Arabicæ.	
Est & acaciæ spina.	Est & acacia e spina.	*Sect.* 67.
Alii adipsatheon, sive dipsacon.	Alii adipsatheon, *tantum*, *ex mss.*	*Sect.* 69.
Inflationes potu. Discutit & strangurias cortex. Sanguinem reddentibus medetur decoctum ejus. Alvum sistit cortex. Similia &c.	Inflationes potu discutit, & strangurias. Cortex sanguinem reddentibus medetur. Decoctum ejus alvum sistit. Similia &c. *ex mss.*	
Pyxacanthi.	Pyracanthæ.	*Sect.* 70.
Alii folia .... morbis imponunt. Prosunt &c.	Agrifolia .... morbis. Prosunt &c.	*Sect.* 72.
Itemque baculum.	Item baculum, *ex mss.*	
Ideoque ex eis mora vel hominibus.	Ideoque & mora his, hoc est, vel hominibus, *ex mss.*	*Sect.* 73.
Vel præsentaneum.	Uvæ præsentaneum.	
Vel cum efficaciotem.	Vel efficaciorem, *ex mss.*	
Eademque.	Eadem, *ex mss.*	
In Ida, non alias, nascitur.	In Ida non alius nascitur.	*Sect.* 75.
Stomaticisque.	Stomachicisque.	
Aut si ex hulceribus.	Aut si ex vulneribus.	*Sect.* 77.
Acrimonia dulcem.	Acrimonia dulcem, gummosam, *ex mss.*	*Sect.* 78.
Rhus Syriacon.	Rhun Syriacon, *ex mss.*	*Sect.* 79.
Trissago .... chamædropem.	Trixago .... chamæropem, *ex mss.*	*Sect.* 80.
Ex aqua. Ad supradicta sanat & vomicas.	Ex aqua, ad supra dicta. Sanat & vomicas.	
Folio tenui, lauri similitudine.	Folia tenuiora lauri folio, *ex mss.*	*Sect.* 81.
Admistum foliis.	Adnixum foliis.	
Quoquo modo collectam.	Quoquo modo vero collectam, *ex mss.*	*Sect.* 82.
Farranum.	Farfarum, *ex mss.*	*Sect.* 85.
Secundum fluvios.	Secus fluvios.	
Florum ambitu.	Foliorum ambitu.	*Sect.* 87.
Itali centunculum vocant, rostratis foliis, ad similitudinem .... Græci autem clematidem : Est ejus egregius effectus.	Centunculum vocant nostri, foliis ad similitudinem ... Græci clematidem : egregii effectus, *ex mss.*	*Sect.* 88.
Et pedales .... scammoniæ ramos habet.	Ramos habet bipedales .... scammoniæ, *ex mss.*	*Sect.* 89.
In vino.	Ex vino, *ex mss.*	
Ex aceto dentium dolores sedant. Venerem stimulant.	Ex aceto edentium Venerem stimulant, *ex mss.*	
Adversus .... aspides.	Adversus .... aspidas, *ex mss.*	*Sect.* 90.
Ægyptus hanc maxime gignit. CAP. XVI. Quæ & aron.	Ægyptus hanc maxime gignit : quæ & aron.	*Sect.* 91.
Appellaverunt.	Appellarunt, *ex mss.*	
Tantumque inesse ei virus.	Tantumque ei virus, *ex mss.*	*Sect.* 92.
Infundere.	Infudere, *ex mss.*	
Et purulenta.	Et pura, *ex mss.*	
Etiam luxatis .... quaslibet.	Et luxatis .... utralibet, *ex mss.*	
Ac fistulis. Collyrio immisso nomas sistunt, decoctarum in aqua, &c.	Ac fistulis, collyrio immisso. Nomas sistunt decocta earum in aqua, &c.	*Sect.* 94.
Aiunt quoque eamdem.	Aiunt eamdem, *ex mss.*	*Sect.* 97.
Coriacesia.	Coracesia, *ex mss.*	*Sect.* 99.
Menaidem .... corinthadem.	Minyada .... corysidiam.	*Sect.* 100.
Insanabiles perire.	Insanabili leto perire, *ex mss.*	
Achæmenidon.	Achæmenida, *ex mss.*	
Hippophovada.	Hippophobada, *ex mss.*	
Meroïdem .... Dictæis.	Meroïda .... Dicte, *ex mss.*	
Syssitieterida .... qui primatum.	Hestiatorida .... qua primatum, *ex mss.*	
Helianthen .... in Themiscyra regione.	Helianthes .... in Themiscyrena regione, *ex mss.*	
Crocidem.	Crocida, *ex mss.*	
Stratiotis.	Stratiotes, *ex mss.*	*Sect.* 105.
Contra tertianas adalligata.	Adalligata, *tantum*, *ex mss.*	*Sect.* 107.
Capitella.	Capitula, *ex mss.*	*Sect.* 113.
Veternosa curat .... vocatur. Nodia herba .... mularis dicitur, aliisque nominibus.	Veterno liberat .... vocatur, nodia herba .... mularis est aliis, aliisve nominibus, *ex mss.*	*Sect.* 115.
Capitis dolores sedantur.	Capitis dolores sedat, *ex mss.*	*Sect.* 116.
Suibus hæc effossa.	Suibus effossa, *ex mss.*	
Tordilen.	Tordylon.	*Sect.* 117.
Hulceribus vesicæ.	Hulceribusque vesicæ, *ex mss.*	*Sect.* 118.
Nos salicam, quod quomodo.	Nos filiciam : quomodo, *ex mss.*	*Sect.* 120.
Perungique præcipiens.	Perungique prohibens.	
Feno Græco miscuit.	Feno miscuit, *ex mss.*	
Damon feni Græci semen acetabuli dimidia mensura.	Damon feni semen acetabuli dimidii mensura, *ex mss.*	
Decoctum feni Græci semen emendat.	Decoctum feni emendat, *ex mss.*	

LIBRO VICESIMO QUINTO.

Sect. 1.	Quod non prodesse.	Quodque non prodesse, *ex mss.*
	Sed culmina.	Culmina, *tantum*, *ex mss.*
Sect. 2.	Medicetur.	Mederetur, *ex mss.*
Sect. 3.	Animadverto.	Animo adverto, *ex mss.*
	Ab hominibus.	Ab omnibus, *ex mss.*
	Grammaticæ artis doctissimum jussit.	Grammatice artis, jussit.
Sect. 4.	Ex his Evax rex si Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit: Cratevas.	Ex his Cratevas.
Sect. 5.	Nec aliud.	Neque aliud, *ex mss.*
Sect. 6.	Insanabiles.	Insanabile.
	Remedium. Alius est, quam.	Remedio: alium, quam, *ex mss.*
	Et serpentes.	Et contra serpentes, *ex mss.*
Sect. 7.	Ut res tanta debeatur.	Tanta res videbatur, *ex mss.*
	Et nomina quæ ... stultitia.	Et quæ nomina ... stultitiæ, *ex mss.*
Sect. 8.	Homero.	Homero teste, *ex mss.*
Sect. 11.	Quo fieret modo.	Quonam fieret modo, *ex mss.*
	Argumentum est, ... adulterati.	Argumento est, ... adulterati, *ex mss.*
Sect. 14.	In controversiam.	In controversia, *ex mss.*
	Levioris folii, ... tenuioris.	Lævioris, ... tenuius, *ex mss.*
Sect. 17.	Altercum, sive altercangenon, apud.	Altercum, apud, *ex mss.*
	Nonnunquam ante candidum.	Nonnunquam autem candidum, *ex mss.*
Sect. 19.	Ex cuspide.	A cuspide, *ex mss.*
	Capitibus marrubii.	Capitulis marrubii, *ex mss.*
	Scopas regias.	Scopam regiam.
Sect. 21.	Radice vibrata.	Radice fimbriata.
	Entomon.	Ectomon.
	Sternutamentum.	Sternumentum, *ubique fere*, *ex mss.*
Sect. 24.	Impatibiles.	Impetibiles, *ex mss.*
	In lacte aut pulte.	In lente aut pulte, *ex mss. & Diosc.*
	Elephantiæ albæ.	Elephantiasi albæ.
	Clinicis ...	Cynicis.
	Inflammationibus.	Inflationibus, *ex mss.*
Sect. 25.	Mimineve ... polenta.	Minime, ... polentæ, *ex mss.*
Sect. 26.	Mithridation.	Mithridatiam, *ex mss.*
Sect. 29.	Aliquanto amplioris.	Aliquando amplioris, *ex mss.*
Sect. 30.	Centaurea.	Centaurio, *ex mss.*
	Et Lycæo ... Quidam & ex ea.	Et Lycia ... In Lycia quidem & ex ea, *ex mss.*
	Medetur & ovium morbis.	Medetur & iisdem morbis.
Sect. 32.	Triorches ... tradidit.	Triorchis, ... tradit, *ex mss.*
Sect. 33.	Clymenos.	Clymenus, *ex mss.*
Sect. 37.	Capiti papaveris. In caule secatur autumno.	Capite papaveris, tenui caule: secatur autumno, *ex mss. & Diosc.*
Sect. 38.	Medici sui nomine & fratris Musæ.	Medici sui nomine. Frater is fuit Musæ, *ex mss.*
	Adstringi	Adstringere, *ex mss.*
	Spectatur foliis acanthinis.	Specie thyrsi, foliis acanthinis.
	Subditur excipulus.	Subditis excipulis, *ex mss.*
Sect. 43.	Prædulcis. Aliam utilissimam.	Prædulcem alias, utilissimamque.
Sect. 44.	Hippice.	Hippace.
Sect. 46.	Cestron.	Cestros, *ex mss.*
Sect. 47.	Inventa est.	Inventa sic, *ex mss.*
Sect. 53.	Pastæ .... procedente.	Pastu, ... præcedente, *ex mss.*
	Asini.	Et asini, *ex mss.*
Sect. 54.	Radicis ... cui sit ... clematis.	Radicum, ... cujus sit ... clematitis, *ex mss.*
	Pistolochia.	Plistolochia.
	In mari.	In mare, *ex mss.*
	Semen pleuriticos & nervos confirmare, excalfacere. Eadem satyrion est.	Semine pleuriticis & nervis: confirmare, excalfacere, eadem satyrion esse.
Sect. 58.	Quidam arcion.	Quidam echion.
Sect. 60.	Blattariam vocant.	Blattaria vocatur, *ex mss.*
Sect. 64.	Probatissimæ.	Probatissimi, *ex mss.*
	Sed cum inaruit.	Et cum inaruit, *ex mss.*
	Ex Creta radicis dulcis, & magis ad serpentes est. Bibitur.	Ex Cretico, radicis: magis ad serpentes bibitur, *ex mss.*
Sect. 67.	Narrantque.	Narrant, *ex mss.*
Sect. 70.	Caulis est ei.	Caulis ei, *ex mss.*
	Pluribus.	Plurimis, *ex mss.*
Sect. 72.	Alligata.	Adalligata, *ex mss.*
Sect. 77.	Mero veteri.	Mero vetere, *ex mss.*
Sect. 83.	Polytricha distat a callitricha.	Polythrix distat a callitriche, *ex mss.*
Sect. 86.	Folia sunt lenticulæ similia: caules juncis tenuissimis.	Folia sunt lenticulæ: caules junci tenuis similes, *ex mss.*
Sect. 90.	Sicelion.	Sicelicon, *ex mss.*
	Densat ... & aristolochia.	Densat se ... aristolochia, *ex mss.*
Sect. 91.	Radix .... imponitur.	Radicem ... imponunt, *ex mss.*
	Collyriis acrioribus.	Collyriis quoque acrioribus, *ex mss.*
Sect. 92.	De euphorbio satis dictum est, cujus succus lippitudini, si tumor erit, item absinthium.	De euphorbii succo satis dictum est. Lippitudini, si tumor erit, absinthium, *ex mss.*
Sect. 94.	Circeium.	Circæum.
	Quæ femina.	Qui femina, *ex mss.*
	Et iis semen ... arsen.	Et in iis semen ... arsena, *ex mss.*
	Mandantur.	Manduntur, *ex mss.*
Sect. 95.	Levis hic.	Lævis hic.
	Quæ si enecat ... perveniatur.	Quos enecat, ... perveniat, *ex mss.*
Sect. 100.	Acoros.	Acoron.
Sect. 102.	Et sursum.	Et foliosum, *ex mss.*
Sect. 103.	Purgant ... explent ... deglutinant.	Purgat ... explet ... deglutinat, *ex mss.*
	Perfrigerare.	Refrigerare, *ex mss.*
	Linteolo colatus ... cum opus est.	Linteo colatus ... & cum opus sit, *ex mss.*
Sect. 105.	Gingivæ putrescant, vel sanguinis sit rejectio.	Gingivæ putrescant, *tantum*, *ex mss.*
	Manducata.	Commanducata, *ex mss.*

Demonſtrarunt.	Demonſtrarent, *ex mſs.*	*Sect.* 106.
Puſtulaſque ... ſternutamentum.	Puſulaſque ... ſternumentum, *ex mſs.*	*Sect.* 109.
Optimum eſt.	Ex uſu eſt, *ex mſs.*	*Sect.* 110.
Mandragora illita.	Mandragoras illitus; *ex mſs.*	

LIBRO VICESIMO SEXTO.

Nec tota.	Non tota, *ex mſs.*	*Sect.* 1.
Ex Prætoriis.	E Prætoriis, *ex mſs.*	*Sect.* 3.
Inſcitia .... varicis modo.	Inſcientia .... vari modo, *ex mſs.*	*Sect.* 4.
Invaleſcente ... dura ſeu.	Inareſcente ... dura alibi ceu, *ex mſs.*	*Sect.* 5.
In balineis folia.	In balineis ſolia, *ex mſs.*	
Deſcendente.	Defendente.	*Sect.* 6.
Ut ad alia ſagacis.	Ut ad alia, quam forum, ſagacis, *ex mſs.*	*Sect.* 7.
Conjecturam fecit.	Conjecturæ fecit, *ex mſs.*	
Quorum cura ... rudis.	In antiquorum cura ... rudia, *ex mſs.*	*Sect.* 8.
In urbe umbroſa.	In urbe nimboſa.	
Æthiopide.	Meroïde, *ex mſs.*	*Sect.* 9.
Cur nunquam.	Cui umquam, *ex mſs.*	
Ficulnei caules.	Ficulni caules, *ex mſs.*	*Sect.* 10.
Cujus flos ... Hyſſopi quoque quinque.	Cujus flos eſt ... Hyſſopi quinque, *ex mſs.*	*Sect.* 15.
Pectoris dolores.	Pectoris doloribus, *ex mſs.*	*Sect.* 18.
In frigida.	In frigidæ, *ex mſs.*	*Sect.* 19.
Caucon, quæ & ephedra.	Ephedra, *tantum*, *ex mſs.*	*Sect.* 20.
Phthiſis tentat. Radix herbæ.	Phthiſis tentat, radix herbæ.	*Sect.* 21.
Symphonia, vel gromphæna.	Gromphæna, *tantum*, *ex mſs.*	*Sect.* 23.
Melandryum.	Malundrum.	*Sect.* 24.
Raræ radicis.	Radicis, *tantum*, *ex mſs.*	*Sect.* 26.
Eoſdem effectus lateris doloribus.	Eoſdem effectus in lateris doloribus, *ex mſs.*	*Sect.* 27.
Utilitatem ejus.	Vilitatem ejus, *ex mſs.*	*Sect.* 28.
Lada appellatur.	Ledon appellatur.	*Sect.* 30.
Orobation.	Orobethron.	*Sect.* 31.
Paulatim ſupereminens extra aquam, peculiariter refrigerat, ſpiſſat. Uſus in foliis, cruribus.	Paulum ſupereminens extra aquam. Uſus in foliis: refrigerant, ſpiſſant: peculiariter cruribus.	*Sect.* 33.
Qui venantur illos.	Qui venantur, *tantum*, *ex mſs.*	
Duûm.	Duorum, *ex mſs.*	*Sect.* 34.
Et rarioribus.	Et acrioribus.	*Sect.* 36.
Et capnos ſtrumam diſcutit.	Et panos diſcutit.	
Madefacta, ipſa conciſa.	Madefactæ, ipſa minute conciſa, *ex mſs.*	*Sect.* 37.
Vel cum pulticula.	Aut cum pulticula, *ex mſs.*	
Flores.	Florem, *ex mſs.*	
Cummoſum.	Gumminoſum, *ex mſs.*	*Sect.* 38.
Excalfacit bulbi more ... nec poſtea utile.	Excalfacit. Uſus bimo ... nec poſtea utili.	
Rugoſis ... foliis pendulis.	Succoſis .... foliis pæne oleæ.	*Sect.* 39.
Portulacæ.	Porcilacæ, *ex mſs.*	*Sect.* 42.
Quod colligitur incipiente uva.	*Abſunt hæc a mſs. omnibus.*	
In vini non veteris cyathis I V.	In vini cyathis I V. non veteris, *ex mſs.*	*Sect.* 47.
Cum farina feni Græci, veſicæ malis ... auxilio eſt. Polemonia.	Cum farina feni Græci. *Sect.* 49. Veſicæ malis ... auxilio eſt Polemonia.	*Sect.* 48.
Crethmo ... laudata. Eſt.	Crethmo ... laudatæ. Eſt, *ex mſs.*	*Sect.* 50.
Hortenſis.	Hortenſiæ, *ex mſs.*	
Folia pinguia, albicant ... craſſiora, & ſalſa guſtu.	Folio pingui, albicante ... craſſiore, & ſalſo guſtu, *ex mſs.*	
Ad calculos veſicæ.	Veſicæ, *tantum*, *ex mſs.*	*Sect.* 53.
Leniter ſuave, aculeatum.	Suave, leniter acutum, *ex mſs.*	*Sect.* 54.
Inflationem facit enterocelis.	Inflationem facit, *tantum*, *ex mſs.*	
Callitrichon ... foliis ... & chryſanthemum primum.	Callithrix ... cum foliis ... & chryſanthemum, *ex mſs.*	*Sect.* 55.
Panace pota ... ſedem converſam ... Anagallis cærulea.	Panace poto ... ſedem everſam ... Anagallidum cærulea.	*Sect.* 58.
Inguinaria.	Inguinalis, *ex mſs.*	
Quam nuda virgo.	Cui nuda virgo, *ex mſs.*	*Sect.* 60.
Læviori ac minori ... Ejuſque radices ... Satyrion orchis.	Læviore ac minore ... Radices ... Satyrios orchis, *ex mſs.*	*Sect.* 62.
Vitia partium earum erumpentia cum polenta ... vel per ſe trita.	Vitia partium earum cum polenta ... vel per ſe, *ex mſs.*	
Sapore ſubducere.	Sapore ſubdulce *ex mſs.*	*Sect.* 63.
Et thelygonon poſuit.	Et thelygonon, & arrhenogonon, *ex mſs.*	
Speciemque non poſuit.	Genuſque non poſuit, *ex mſs.*	
Et ſine dolore præſtat.	Et ſine dolore perſanat, *ex mſs.*	*Sect.* 64.
Et ſponte deſiit.	Et in multis ſponte deſiit, *ex mſs.*	
In ejus decocto.	In aqua in qua decocta ſit, *ex mſs.*	
Veſtes tinguntur.	Veſtes tingunt, *ex mſs.*	*Sect.* 66.
Cubitorum ac pedum.	Digitorum in pedibus.	
Obligatur.	Obligatus, *ex mſs.*	
Perniunculos curat & cotyledon.	Perniunculos & cotyledon, *ex mſs.*	
Ante omnes potam.	Ante omnes potandam, *ex mſs.*	*Sect.* 67.
Vettonica phthiſicis.	Vettonica vero phthiſicis, *ex mſs.*	*Sect.* 69.
Sine modo exedentium.	Sine modo eſurientium, *ex mſs.*	
Flore roſaceo ... poſt cibos.	Flore roſeo ... poſt cibum, *ex mſs.*	*Sect.* 70.
Heracliam.	Heraclion, *ex mſs.*	*Sect.* 71.
Sed cum ammineo pota.	Sed anno pota.	
Cum coriandro.	Cum coriandri uno, *ex mſs.*	
Obolis tribus.	Tres obolos, *ex mſs.*	
Ac perungi eo.	Perungique eo, *ex mſſ.*	
Characites .... panaces, plantago.	Characias, ... plantago, *ex mſſ.*	*Sect.* 73.
Quantum duo digiti.	Quod duo digiti, *ex mſſ.*	
Cum melle .... contrita.	E melle ... trita, *ex mſs.*	
Siccatur in aëre.	Secatur in aſſes.	*Sect.* 74.
Ac maximo incommodo.	Maxima incommoda, *ex mſs.*	*Sect.* 77.
Sinus corporis. Illecebra omnia.	Sinus corporis, illecebra. Omnia.	*Sect.* 79.
Arcio.	Arctio.	*Sect.* 80.
Opiſthotonicis perungi.	Et opiſthotonicis perungui, *ex mſs.*	*Sect.* 81.
Cyclaminos.	Clymenos.	*Sect.* 82.
Et pratis .... lienem.	Et in pratis ... lienes, *ex mſs.*	*Sect.* 83.

	Quod etiam ſanguinis profluvia vel tacto ea homine ſiſtat.	Sanguinis profluvia vel tacto homine ea ſiſti, *ex mſs.*
	Fluxitque.	Fluxitve, *ex mſs.*
Sect. 85.	Agaricum. Item contuſis.	Agaricum item contuſis.
Sect. 87.	Igne mollita.	Igni emollita, *ex mſs.*
	In hulceribus natos.	In hulcere natos, *ex mſs.*
	Ut ſaniem oſſibus.	Ut ſquamam offibus.
	Oenothera efferentia ſeſe hulcera.	Onothera efferantia ſeſe hulcera.
	Scythica vulnera curant.	Scythæ vulnera ſcythice curant, *ex mſs.*
Sect. 88.	Quæ ferro factis.	Ferro factis, *tantum, ex mſs.*
Sect. 89.	Genera verrucarum omnium.	Genera verrucarum omnia, *ex mſs.*
Sect. 90.	Purgat vulvas.	Corrigit vulvas, *ex mſs.*
	Menſes alvoſque.	Menſes albos.
	Cum vino & ſulphure.	Cum vivo ſulphure.
	Alvi profluvia ſiſtit & contrahit batrachion.	Contra facit batrachion.
	Inflammationibuſque vulvarum.	Inflationibuſque vulvarum.
	Vettonicæ farina.	Item Vettonicæ farina, *ex mſs.*
Sect. 92.	Indita ... & tineas.	Illita ... & teſtas.

LIBRO VICESIMO SEPTIMO.

Sect. 1.	Mæotidis paludibus.	Mæotis paludibus, *ex mſs.*
Sect. 2.	Peroratio, ejus in digito mortuas. Fabulæ narravere ſpumis.	Peroratio ejus in digitum. Ortum fabulæ narravere, e ſpumis.
	Auxiliatur eis ... Quod ſi quis illa.	Auxiliatur his ... Quæ ſi quis ullo, *ex mſs.*
Sect. 3.	Similem arcio.	Similem arctio.
Sect. 4.	Vulvamque ... Cauſa nominis non hæc,	Vulvaſque ... Cauſa nominis, quoniam, *ex mſs.*
Sect. 5.	Drachmæ pondere ex aqua.	Drachma ex aqua.
	Cum mellis decocto.	Cum melle decocto.
Sect. 6.	Qui & periſtereon.	Quæ ariſtereon.
Sect. 9.	Idem effectus eſt & ſemini.	Idem effectus, & ſeminis, *ex mſs.*
Sect. 10.	Iſchiadicis.	Iſchiadi, *ex mſs.*
Sect. 11.	Fruticem unum habet denſum, ramoſum ... radice breviorem, foliis rutæ. Circa imum caulem in ramulis ſemen eſt.	Unam habet certam, denſam, ramoſam ... radice breviore, foliis rutæ circa imum caulem. In ramulis ſemen eſt.
Sect. 12.	Odore jucundo.	Odore jucunda, *ex mſs.*
Sect. 13.	Drachmæ pondere bibuntur.	Drachma bibuntur.
Sect. 17.	Hujus foliorum jure in aceto decocto.	Hujus foliorum in aceto decocto, *ex mſs.*
Sect. 21.	Aphace ... & madidiora, & minora lenticula.	Aphaca ... & madidiora lenticula, *ex mſs.*
Sect. 22.	Et bibi jubent.	Et bibi, *tantum, ex mſs.*
Sect. 24.	Lateribus, lienibus, renibus.	Lareribus, renibus, *ex mſs.*
	Et convulſis, lieni, interaneis.	Et contuſis: lenit interanea, *ex mſs.*
Sect. 25.	Alga rubra.	Alga rufa, *ex mſs.*
Sect. 28.	Italico amarius.	Italicum amarius, *ex mſs.*
	Percolatum herba lente coquitur.	Percolatum lente coquitur, *ex mſs.*
	Addito pulegio: alii contra paralyſin: alii pueris folia in fico, ſic ut amaritudinem fallerent.	Addito pulegio: alii pueris in fico ſicca, ut amaritudinem fallerent, *ex mſs.*
	Cum opio.	Cum apio.
	Si manat ſanies.	Si manet ſanie, *ex mſs.*
	Nauſeas maris.	Nauſeam maris, *ex mſs.*
Sect. 30.	Balloten ... melampraſion.	Balloten ... porrum nigrum.
	Impoſita.	Impoſitæ, *ex mſs.*
Sect. 31.	Circa totam.	Circa totos, *ex mſs.*
Sect. 33.	Bryon, marina herba.	Bryon marinum, herba, *ex mſs.*
Sect. 36.	Calla.	Calſa, *ex mſs.*
	Item caules ... ſanant.	Item caulis ... ſanat, *ex mſs.*
Sect. 40.	Cratæogonon, ſive cratæogona.	Cratægon, ſive cratægona, *ex mſs.*
Sect. 41.	Chamæleontis.	Chamæleonis, *ex mſs.*
Sect. 42.	Inventi.	Inventæ. *ex mſs.*
	Adverſatur alter alteri.	Adverſantur alter alteri, *ex mſs.*
Sect. 44.	Cucubali folia.	Cuculi folia.
	Item capitis doloribus.	Item capitis dolori, *ex mſs.*
Sect. 47.	Siſtit alvum. Dipſacos folia habet lactucæ.	Siſtit alvum dipſacos: folia habet lactucæ.
	In quo ſubſiſtit.	In quo ſubſtitit, *ex mſs.*
	In fiſtula ... mitti.	In fiſtulas ... mitti, *ex mſs.*
Sect. 51.	Empetron.	Empetros, *ex mſs.*
Sect. 53.	Epimenidion.	Epimedion.
Sect. 57.	Et decocto ſucco fovere.	Et decoctæ ſucco fovere, *ex mſs.*
Sect. 60.	Matricem autem.	Arteriam autem, *ex mſs.*
Sect. 61.	Pro tormento.	Pro tomento.
Sect. 61.	Galedragon.	Gallidragam, *ex mſs.*
	Attigerit.	Attigerint, *ex mſs.*
Sect. 65.	Vulnera quoque.	Et vulnera quoque, *ex mſs.*
Sect. 69.	Alvum.	Ipſa alvum, *ex mſs.*
Sect. 70.	Phaſelion.	Phaſiolon, *ex mſs.*
Sect. 71.	Cum folliculis ipſi ſumunt ea.	Cum folliculis ipſis ſumunt ea, *ex mſs.*
Sect. 73.	Lycopſis ... Sudorem.	Lycapſos, ... Sudores, *ex mſs.*
Sect. 80.	Fibrata ...	Fimbriata ... *ex mſs.*
Sect. 85.	Othone ... leviter.	Othonna .... leniter, *ex mſs.*
Sect. 91.	Excretioneſque cruentas.	Exſcreationeſque cruentas, *ex mſs.*
Sect. 82.	Spleneticis ... Propter.	Splenicis .... Dant & propter, *ex mſs.*
Sect. 93.	Peplos ... alii meconion aphrodes.	Peplis ... alii meconion, alii mecona aphrode, *ex mſs.*
	Subjectis aquis in quas excidat.	Subjectis in quæ excidat, *ex mſs.*
Sect. 94.	Difficile evellatur.	Difficile vellatur, *ex mſs.*
Sect. 95.	Additur in antidotis.	Additur in antidota, *ex mſs.*
Sect. 98.	Radice herbacei coloris.	Radice tenui herbacei coloris, *ex mſs.*
Sect. 99.	Phyteuma qualis ſit.	Phyteuma quale ſit, *ex mſs.*
Sect. 104.	Et oleo.	Et oleo e mænis.
Sect. 105.	Sive intus, ſive extra.	Sic & in tuſſi vetere, *ex mſs.*
	Impoſita purgat.	Impoſita ſanat, *ex mſs.*
Sect. 109	In elixis carnibus ſimul. Concoctiones facit.	In elixis carnibus. Sinon concoctiones facit.
Sect. 111.	Succus cohibet capillos.	Illitum cohibet capillos.
Sect. 112.	Thalietrum.	Thalitruum.
Sect. 115.	Vel ſemel.	Vel ſemen, *ex mſs.*

Et

Et animalium quidem ceterorum.	Et animalium quidem exterorum.	*Sect.* 118.
Spondyli.	Spondyle, *ex mſs.*	

LIBRO VICESIMO OCTAVO.

Quin omnem.	Omneſque, *ex mſs.*	*Sect.* 1.
Sorberi.	Sorbere, *ex mſs.*	*Sect.* 2.
Antheus .... in eaque id.	Antæus... idque in ea, *ex mſs.*	
Impetratis.	Impetritis.	*Sect.* 3.
Durantque ... conjectatione.	Durat... conjectione, *ex mſs.*	
Miſſis ob id a Senatu legatis.	Miſſis ob id a ſe legatis.	*Sect.* 4.
Aut ampliorem locum apud Romanos, cultumve.	Aut ampliorem apud Romanos cultum, *ex mſs.*	
Durat.	Et durat, *ex mſs.*	
Serpentes ipſas incantari.	Serpentes ipſas recanere, *ex mſs.*	
Licet hanc in partem .... conſcientiam coarguere.	Libet hanc partem... conſcientia coarguere, *ex mſs.*	*Sect.* 5.
Nullum ponere.	Anulum ponere.	
Videmus etiam, quoniam.	Videmus. Quin etiam.	
Sub menſis.	Sub menſas.	
Qua in re famæ labor.	Iſque famæ labor, *ex mſs.*	
Negantur prodeſſe.	Negant prodeſſe. *ex mſs.*	
Exagon.	Evagon, *ex mſs.*	*Sect.* 6.
Læva manu extrahi. CAP. IV. Pythagoræ inventis.	Læva manu extrahi: E Pythagoræ inventis.	
Oculorumve.	Oculive, *ex mſs.*	
Atque effectus.	Atque ita effectus, *ex mſs.*	*Sect.* 7.
Quanquam religione mutatur & Faſcinus, &c.	Quanquam illos religione tutatur & Faſcinus &c.	
Jubetque eoſdem reſpicere. Similis medicina linguæ.	Jubetque eoſdem recipere ſimilis medicina linguæ.	
Alligatus.	Alligatuſque, *ex mſs.*	*Sect.* 9.
Ex crematorum cinere.	Excrementorum cinere.	*Sect.* 10.
Aut ſi non id contingat.	Aut ſi hoc non contingit, *ex mſs.*	
Cujuſque defuncti ... ex calvaria.	Cujuſcumque defuncti ... e calvaria, *ex mſs.*	*Sect.* 11.
Item.	Iidem, *ex mſs.*	
Inguina adalligantes licio. Et clavum aliudve.	Inguini adalligantes. Licio & clavum aliudve, *ex mſs.*	*Sect.* 12.
Comprehendere, ... cum cadat.	Apprehendere, ... cum cadit, *ex mſs.*	
Ex eodem oſſe.	Ex eodem piſce.	
Permiſto cœno.	Permixta cœno, *ex mſſ.*	*Sect.* 13.
Ungue fricari.	Ungui, fricari.	*Sect.* 14.
Circa vernum.	Circa ver, *ex mſſ.*	
Solum quoque.	Sol quoque.	
In varietate victus obſervata.	Varietatem victus inobſervatam, *ex mſſ.*	
Deducebatur.	Dejiciebatur.	
Sternutamenta.	Sternumenta, *ubique fere, ex mſſ.*	*Sect.* 15.
Muris nares.	Mulæ nares.	
Si tuſſis concitet, ſalivam &c.	Si tuſſim concitet ſaliva, &c. *ex mſſ.*	*Sect.* 17.
Meſſium.	Meliſſum.	
Lippitudines.	Lippitudinem, *ex mſſ.*	
Confeſtim perfuſo.	Confeſtim per ſe.	*Sect.* 18.
Siſti illico.	Siſti illito.	*Sect.* 20.
Roſionibus ... geminos peperit mares.	Roſionibuſque .... geminos mares, *ex mſs.*	
Stillaturque. Qui ſimul ... liberari oculorum metu ... modice admiſto oleo: aut ſi ab ictu dolent.	Inſtillaturque. Eum qui ſimul .... liberari omni oculorum metu .... admixto modice oleo: aut ſi ab ictu doleant, *ex mſs.*	
Ut Ariſtoteles.	Et, ut Ariſtoteles, *ex mſs.*	*Sect.* 21.
Mulieris ſalivam quoque.	Mulieris quoque ſalivam, *ex mſs.*	*Sect.* 22.
Et ſilente Luna.	Et in ſilente Luna, *ex mſs.*	*Sect.* 23.
Linaque ... virus.	Lina .... virus odoris, *ex mſs.*	
In virginea ætate ſpontanea.	In virgine ætatis ſponte, *ex mſs.*	
Veſtis omnino.	Vel omnino veſtis, *ex mſs.*	
Elui.	Ablui, *ex mſs.*	
Primis annis.	Per ſe annis.	
Quantave noxa, ſi transferunt morbos ad innocentiores. Ex his.	Quantave noxia, ſi transferunt morbos? Innocentiores ex his, *ex mſs.*	
Apud reges populoſve.	Apud populos regeſve, *ex mſſ.*	*Sect.* 25.
Barbaros conſtat eam.	Barbaros eam, *ex mſſ.*	*Sect.* 26.
Adalligatas.	Alligatas, *ex mſſ.*	
Traduntur ... de corio earum.	Traditur .... e corio ejus, *ex mſſ.*	*Sect.* 27.
Prægreſſi.	Prærergreſſi, *ex mſſ.*	
Ex corde mandendum.	Ex corde coctum mandendum, *ex mſſ.*	
Promittunt. Venerem ſtimulari genitali... ſumpto.	Promittuntur. Venerem ſtimulare genitalia ...... ſumpta, *ex mſſ.*	
Quem ſpinæ ... Maxillæ parte.	Hunc ſpinæ .... Maxilla, *ex mſs.*	
Jecur potum.	Jecur in potu datum, *ex mſſ.*	
Et nervorum, laſſitudini renum. Nervos.	Et nervorum laſſitudini. Renium nervos, *ex mſſ.*	
Contineat.	Continuerit, *ex mſſ.*	
Non modo pudicos, ſed & ſeveros mores inducere.	Severos, non modo pudicos, mores induere, *ex mſſ.*	
Ingenio quoque illo.	Ingens quoque ille, *ex mſſ.*	*Sect.* 28.
Infra magnitudinem.	Infra magnitudine, *ex mſſ.*	
Nidore farcta.	Nidore referta, *ex mſſ.*	
Omneſque maculas.	Maculaſque omnes, *ex mſs.*	
Vapore ejus.	Vapore ejuſdem, *ex mſſ.*	
Supra volantem,	Supervolantem, *ex mſſ.*	*Sect.* 29.
Quæ etiam ... in ligneo vaſe.	Quæ æque... in ligneum vas, *ex mſſ.*	
Quos fecerit dextrum.	Quos fecerit dexter.	
Inteſtina & fimum eorum.	Inteſtina & fartum eorum, *ex mſs.*	
Candidiore tantum.	Candidior autem, *ex mſſ.*	*Sect.* 30.
Squamarum ſeta.	Squamarum ſerie, *ex mſs.*	
Minus inflat.	Minus autem inflat, *ex mſſ.*	*Sect.* 33.
Jam muſto.	Jam mulſo.	
Et ſi uratur dyſenteria.	Et ſi urat dyſenteria, *ex mſſ.*	
Et contra ſerpentium ictus: phthiſicis, cantharidum, aut ſalamandræ, aut bupreſtis, aut pityocampes venenis.	Et propter ſerpentium ictus: potiſve pityocampes, bupreſtis, cantharidum, aut ſalamandræ venenis.	
Aut ſi in exitu cibi.	Aut ſi exitus cibi, *ex mſſ.*	

	Si hoc non esset, habuerunt e caprino.	Si hoc non esset, caprini, *ex mss.*
	Hoc & mulieri.	Hoc & mulieribus, *ex mss.*
Sect. 35.	Laudatissimus cibus.	Lautissimus cibus, *ex mss.*
	Reliqua.	Reliquum, *ex mss.*
Sect. 36.	Acescere.	Inacescere, *ex mss.*
Sect. 37.	Adipis ... suilli ... religiosi.	Adipi ... suillo ... religiosius, *ex mss.*
	Axungiam etiam Græci appellavere eum in &c.	Axungiam Græci etiam appellavere jam in &c. *ex mss.*
	Si vero permaneat.	Si vero permanet, *ex mss.*
	Quintoque die.	Quarto quoque die, *ex mss.*
	Quæ non pepererit.	Quæ non peperit, *ex mss.*
	E toto residant.	E toto restent, *ex mss.*
	LXXXV. pondo.	LXXV. X. ponderi, *ex mss.*
	Et inungi ... & exemptis.	Inungi, ... exemptisque, *ex mss.*
Sect. 38.	Aspersum marina.	Aspersa marina, *ex mss.*
Sect. 39.	In umbra per cribrum. Dein liquatæ.	In umbra: per cribrum dein liquatæ, *ex mss.*
Sect. 41.	Tribunus plebis.	Tribunus plebei, *ex mss.*
	Hircorum sanguinis.	Hircorum sanguini, *ex mss.*
	Scabritia tollatur.	Scabritia poliatur, *ex mss.*
Sect. 42.	In animalia singula.	In mala singula.
	Cornus si uratur.	Cornus eorum si uratur, *ex mss.*
	Item ventres qui centipelliones vocantur.	Item venter, quem centipellionem vocant.
	Cervi aut hinuli	Cervi, aut vituli, *ex mss.*
	Serpentes dicunt.	Serpentes tradunt, *ex mss.*
	Exemptis dumtaxat fibris, quatuor obolorum pondere.	Et fellis dumtaxat fibra, x. quatuor pondere.
	Cineremque eorum.	Cineremque e cornu, *ex mss.*
Sect. 43.	Canis rabidi.	Canis rabiosi, *ex mss.*
	Laudant hirci jecur, quo imposito.	Hirci jecore imposito,
	Ex vino illitum aut melle.	Ex vino illitum, *ex mss.*
Sect. 45.	Seu bubulum.	Vel bubulum, *ex mss.*
	Multipedum morsus.	Multipedæ morsus, *ex mss.*
	Coagulum ex aceto.	Coagulum est ex aceto, *ex mss.*
Sect. 46.	Capillis inhærescant.	Capillis increscant.
	Item fel hircinum.	Item fel scrofinum.
	Et canitie vindicari.	Et a canitie vindicari, *ex mss.*
	Sed præcipue fel, fimum.	Sed præcipue felis fimum.
	Sicut & canis cinere.	Sicuti carnis cinere, *ex mss.*
	Dolores sedat.	Dolorem sedat, *ex mss.*
	Vel rosaceo.	Aut rosaceo, *ex mss.*
Sect. 47.	Scabrities eorum.	Scabritias eorumdem, *ex mss.*
	Calliblephatique ... inunguntur.	Calliblephari ... inungunt, *ex mss.*
	Tostis.	Exustis, *ex mss.*
	Et quoniam ... quoque cernant. Sanguine hircino.	Et quoniam ... quoque cernant, sanguine hircino.
	Vaporari præcipiunt.	Vaporari his præcipiunt, *ex mss.*
	Si rutili coloris fuerint.	Ut rutili coloris fuerit, *ex mss.*
	Inunctio.	Unctio, *ex mss.*
	Ad omnia autem inveterata fel.	Ad omnia inveteratum fel.
	Sedat caliginem.	Et ad caligines, *ex mss.*
Sect. 48.	Vel apri.	Fel apri.
	In gravitate aures.	Ingravatas aures.
	Includunt lanas ante aqua calida collutas.	Includunt lana, collutas ante calida aqua.
	Vel cum myrrha.	Fel cum myrrha, *ex mss.*
	Capri vel tauri, vel fullonia.	Capræ vel tauri, aut fullonia, *ex mss.*
	Vel bubulum.	Fel bubulum.
	Sagapeni.	Sacopeni, *ex mss.*
Sect. 49.	In elychniis.	In lychnis, *ex mss.*
Sect. 50.	Quotidie D.	Quotidie septingenties.
	Sic solio temperato.	Solia sic temperans, *ex mss.*
	Adipe anseris ... sevo.	Adipe anserino ... e sevo, *ex mss.*
	Jusque.	Et jus, *ex mss.*
	Tauri, vel addito nitro.	Tauri fel adito nitro, *ex mss.*
	Et in taurino sevo, vitulinove felle.	Et in taurino vitulinove felle, *ex mss.*
	Ac vivo sulphure.	Cum vivo sulphure, *ex mss.*
	Lentiginem ... Magicæ .... usum.	Lentigines ... Magices ... usus, *ex mss.*
Sect. 51.	Levantur.	Juvantur, *ex mss.*
	Ex oleo aqua illitus.	Ex oleo vel aqua illitus, *ex mss.*
	Gallorum .... ex sevo & cinere.	Galliarum ... Fit ex sebo & cinere, *ex mss.*
Sect. 52.	Fel taurinum.	Fel tauri aridum, *ex mss.*
Sect. 53.	Potu eam mori tradunt.	Pota: at equum mori tradunt.
	Maluerunt.	Maluere, *ex mss.*
Sect. 55.	Asininum jecur ... ac melle.	Asini jecur .... ex melle, *ex mss.*
	Nasturtii albi.	Nasturtii, *tantum*, *ex mss.*
Sect. 56.	Perfricare.	Fricari, *ex mss.*
	Sentiatur pervenite.	Pervenisse sentiatur, *ex mss.*
Sect. 57.	Datur.	Dant, *ex mss.*
Sect. 58.	Cervinus sanguis .... in vini hemina.	Cervi sanguis .... ad quintam heminam in vino, *ex mss.*
	Aluminis modico.	Aluminis momento, *ex mss.*
	Butyrum largius sumptum cœliacis & dysentericis medetur, & jecur vaccinum.	Butyrum largius sumptum. Cœliacis & dysentericis medetur jecur vaccinum.
	Hippacen vocant.	Hippacen appellant, *ex mss.*
	Et cera exiguoque oleo.	Et ceræ exiguo, & oleo *ex mss.*
	Protinusque modice frigidam.	Protinus: inque modice frigida, *ex mss.*
	Potus decoctus.	Potus decocti, *ex mss.*
Sect. 59.	Voluntas egerendi.	Voluntas desurgendi.
	Tinearum.	Tæniarum.
Sect. 60.	In perna suis.	In perna suum, *ex mss.*
	Asinini renes.	Asini renes, *ex mss.*
	Ac muria.	Ac myrrha.
	Vel caprinum.	Fel caprinum.
Sect. 61.	Linteolis conceptis.	Linteolis concerptis.
	Hircorumque ... fel ursinum, sive verrinum .... inguinibusque.	Hircorum quoque ..... verrinum fel ..... inguinibus, *ex mss.*

Podagras quidam ... & si.	Podagras quidem .... etsi, ex mss.	Sect. 62.
Et suppurationes minantia. Eadem res & podagricis.	Et suppurationes. Sed podagricis, ex mss.	
Asperſi.	Inspersi, ex mss.	Sect. 63.
Sub limine ex aqua.	Ex aqua sublime, ex mss.	
Accessionem.	Accessiones, ex mss.	Sect. 66.
Cochleariorum.	Cochlearium, ex mss tum hic, tum sect. seq.	Sect. 67.
Fimi cervini maxime subulonis, sed.	Fimi taurini maxime, sed, ex mss.	Sect. 68.
De armentinis.	De armentivis, ex mss.	
Fimi vituli.	Fimi vitulini, ex mss.	
Bubula caro imposita tumores sanat. Fimum suillum &c.	Bubula caro imposita. Tumores sanat. Fimum suillum, &c.	Sect. 70.
Tollit optime. Adeps e lupis illitus.	Mollit optime adeps e lupis illitus.	
Sed caprarum.	Et caprarum, ex mss.	Sect. 71.
Item ex fimo asinino cinis: & pilorum quidam cinis illitus.	Item ex fimo asini cinis illitus, tantum, ex mss.	Sect. 73.
Aut fimo caprino, aut hircino.	Aut irino, tantum, ex mss.	Sect. 74.
Et adversus carbunculos.	Et ad carbunculos, ex mss.	
Urinæ.	Et urinæ, ex mss.	Sect. 75.
Fel taurinum lana.	Fel tauri in lana, ex mss.	Sect. 77.
Etiam jecur.	Earum jecur, ex mss.	
Per dies XX.	Per dies XL. ex mss.	
Addito melle ... si in purgationibus fuerit.	Ac melle ... in purgationibus, ex mss.	
Ad opii tertiam.	Opii tertia, ex mss.	Sect. 78.
Et pellis asinina.	Et pellis asini, ex mss.	Sect. 79.
In VII. dies.	In VIII. dies, ex mss.	Sect. 80.
Adipe permisto.	Adipe admixto, ex mss.	Sect. 81.
Jecur leporum.	Jecur luporum, ex mss.	
Omissum.	Omissum est, ex mss.	
Nulli animalium.	Nulli animali, ex mss.	

LIBRO VICESIMO NONO.

Præteritorum.	Præceptorum.	Sect. 1.
Quam steriles gratiæ, difficultates.	Tam sterilis gratiæ, tantæque difficultatis, ex mss.	
Tyndariden.	Tyndareum.	
Jam templo ... discipulus ejus.	Templo .... e discipulis ejus, ex mss.	Sect. 2.
Etiam ex Chrysippo.	Et ex Chrysippo, ex mss.	Sect. 3.
Se cognominans.	Cognominant, ex mss.	Sect. 4.
Eæ scholæ.	Hæ diu scholæ, ex mss.	Sect. 5.
Calpitanos, ... CCL.	Calpetanos ... ducena quinquagena, ex mss.	
Mœnibus quoque aliis.	Mœnibusque aliis, ex mss.	
Aucupantes animas statim nostras negotiari.	Aucupantes anima statim nostra negotiari, ex mss.	
Ex antiquis.	Ex antiquissimis, ex mss.	Sect. 6.
M. Livio Coss.	Luc. Julio Coss. ex mss.	
Eum tradunt fuisse vocatum.	Eum fuisse e re dictum, ex mss.	
Eorum litteras ... sed hoc ipsum.	Illorum litteras .... Et hoc ipsum, ex mss.	Sect. 7.
Nonnisi die XL. quinque electis viris.	Nonnisi XLV. electis viris, ex mss.	Sect. 8.
Non deferam.	Non deseram, ex mss.	
Conductum.	Reconductum, ex mss.	
Extrema pretia.	Externa pretia, ex mss.	
Ejusdem in semetipsis fatentur.	Ejus de semet ipsi fateantur, ex mss.	
Etiam si.	Etiam sic, ex mss.	Sect. 9.
Alii vero evulsam .... utrumque.	Alii evulsam ... uruntque, ex mss.	
In æneo vase ... siccatur.	In æneo .... saccatur.	Sect. 10.
Pinguedinem.	Pinguitudinem, ex mss.	
Cum jure.	Cum cinere.	Sect. 11.
Sic & lienicis.	Sic & lientericis.	
Ac vino .... ex aqua.	Aut vino ... ex aqua, ex mss.	
Schista, ... incubata.	Sitista .... incubita, ex mss.	
Quod rhus.	Quod rhum, ex mss.	
Cum aliis spicis quatuor una atterendo.	Cum allii spicis quatuor una terendo.	
Ac subitos.	Aut subitos, ex mss.	Sect. 13.
Subfervefactis.	Subfervefactum, ex mss.	
Æque quam capris.	Æque quam in capris, ex mss.	
Juventutis.	Juventatis.	Sect. 14.
Genito mane.	Genitæ Manæ.	
Putatur.	Putant, ex mss.	
Ac decrescente.	Atque decrescente, ex mss.	Sect. 15.
Distant.	Distans, ex mss.	Sect. 16.
Quod dicunt ... carnes quoque.	Quod dicant .... carnesque, ex mss.	Sect. 17.
Et stranguriæ fistulæque.	Et in stranguria, fistulæ, ex mss.	
Rosaceo panno ... enecat.	Roseo panno ... necat, ex mss.	
Curari.	Sanari, ex mss.	Sect. 18.
Serpentes ipsi ... alios.	Serpentes ipsæ ... alias, ex mss.	Sect. 19.
Promittunt.	Promittitur, ex mss.	Sect. 20.
Pedibus caprearum.	Pellibus caprearum.	
Contra serpentes.	Contraria serpentibus, ex mss.	
Hæc morborum veneficia.	Hæc morum veneficia.	
Item virus ichneumonum: & cutis cinere.	Item, si uratur, ichneumonum: fugiunt & urticis tritis.	
Præcavere.	Præcanere.	Sect. 21.
Quaternis digitis.	Ternis digitis.	
Ut dicemus.	Ut digeremus.	Sect. 22.
Atqui anguis Æsculapius.	Anguis Æsculapius, tantum, ex mss.	
Quod in aqua.	Quod & in aqua, ex mss.	
Ac tanta vis veneni ... suibus ..... domante.	Ac tanti veneni ... subus ... dominante, ex mss.	Sect. 23.
Exstingui ... verisimile est. Quæ prodantur.	Restingui ... ex his verisimile est, quæ produntur, ex mss.	
Ex ipsis.	Ex ipsa, ex mss.	
In auxilio .... primum vultur est.	In auxilium ... primi vultures, ex mss.	Sect. 24.
Ita ut tepeant.	Ita ut tepebant, ex mss.	Sect. 25.
Et capitis doloribus.	Et in capitis doloribus, ex mss.	
Addito collo.	Addito in collum, ex mss.	
Concepta.	Concerptas, ex mss.	Sect. 26.
Fortiores fieri ... ad capillos.	Fortes fieri .... ad capillum, ex mss.	

	Circumlatum . . . ſurſum in ſuperliminari.	Circumraptum . . . in ſupero limine, *ex mſſ.*
Sect. 27.	Servantur, cum mortui inveniuntur. E cortices eorum contriti.	Servantur mortui. Inveniuntur & cortices eorum, qui triti, *ex mſſ.*
	Labefactantur.	Labefactat, *ex mſſ.*
	Remedium eſt.	Remedio eſt, *ex mſſ.*
Sect. 28.	Fertur enim.	Ferunt enim, *ex mſſ.*
Sect. 29.	Appoſitus plagæ.	Impoſitus plagæ, *ex mſſ.*
	Cantharides, ut diximus.	Cantharidas diximus reſiſtere, *ex mſſ.*
Sect. 30.	Convenit tamen.	Convenit tantum, *ex mſſ.*
	Interiores.	Inertiores minutæ, *ex mſſ.*
	Seſtertiis L X X X.	Seſtertiis X X X. *ex mſſ.*
Sect. 32.	In canis rabidi.	In canis rabioſi, *ex mſſ.*
	Menſtruave in panno.	Menſtruave canis in panno, *ex mſſ.*
	Græcis lytra.	Græcis lytra.
	Aiunt & criſtam.	Aiunt & criſtam galli, *ex mſſ.*
	Cum cancro maſculo, trita.	Cum cancro maſculo, ex vino trita, *ex mſs.*
	Dicitur ſentire.	Sentire dicunt, *ex mſs.*
Sect. 33.	Venena fungorum boletorumque aſtringit.	Contra venena fungorum, boletorumque, *tantum*, *ex mſs.*
	Caulis jus ex carne.	Jus ex carne, *tantum*, *ex mſs.*
	Præterquam.	Præterque.
Sect. 34.	Quæ de herinaceis.	Quæ de herinaceo, *ex mſs.*
	Nigritiam capillis affert.	Nigritiam capilli affert, *ex mſs.*
	Nocte concubia.	Nocte in concubia, *ex mſs.*
Sect. 36.	Illita capiti.	Linito capite, *ex mſs.*
	Item ægypii oſſa e capite, aut vulturis . . . cum oleo cedrino.	Item œſypum: oſſa e capite vulturis . . . cum oleo & cedria.
	Cum roſaceo coctus. Matutino paſcentis hirundinis caput præciſum.	Cum roſaceo. Cochleæ matutino paſcentis arundine caput præciſum.
Sect. 37.	Penicillo illitum.	Specillo illitum.
Sect. 38.	Noctuarum eſt id genus maximum.	Noctuarum eſt id genus, *tantum*, *ex mſs.*
	Stibi, quod quid ſit.	Stibis quid eſt, *ex mſs.*
	Item albugines oculorum.	Item albugines, *tantum*, *ex mſs.*
	Sic & ſolatis proſunt.	Sic & ſolatis, id eſt, Sole correptis, proſunt.
	Donec liqueſcat humor: quatuor.	Donec liqueſcat: quatuor.
	Oculos inungunt.	Oculos inungit, *ex mſs.*
	Item in gallinacei felle alligato ad argema.	Item in gallinacei fimo ad argema, *ex mſs.*
	Luſcioſis illinendum.	Luſcioſis illini, *ex mſs.*
	Fimum columbarum.	Fimum quoque columbarum, *ex mſs.*
	Hyſſopo & melle.	Oeſypo & melle.
	Ad claritatem dorcados, Hippocratis, ut putant, auctoritate adjicicitur.	Ad claritatem, Hippocratis putant auctoritate adjici.
	Superimponi . . . aut vino.	Superponi, . . . ac vino, *ex mſs.*
	Illinunt.	Illinere, *ex mſs.*
	Novem ſingulos ſignis.	Novem ſignis, *ex mſs.*
	Apparuerit . . . ſtibio.	Apparuit . . . . . ſtibi, *ex mſs.*
	Ad duo tempora, ita ut.	Ad duo tempora, in ſplenio aliquo, ita ut.
Sect. 39.	Anſerum quoque & omnium avium.	Anſerum omniumque avium, *ex mſs.*
	Inteſtinis exemptis . . . ſed medici.	Inteſtiniſque exemptis . . . medici, *ex mſs.*
	Adipe anſeris.	Cum adipe anſeris, *ex mſs.*
	Contuſi.	Contuſas.
	Efficaciter ſanat aurium dolores.	Efficacem narrant ad aurium dolores, *ex mſs.*
	Circumligato capillo.	Circumligata capillo, *ex mſs.*

LIBRO TRICESIMO.

Sect. 1.	Antecedentis operis parte.	Antecedente operis parte, *ex mſs.*
	Redegit.	Redigit, *ex mſs.*
	Sanctioremque quam medicinam.	Sanctioremque medicinam.
Sect. 2.	Babyloniumque Marmaridum, & Arabem Hippocum, aut Aſſyrium vero Zarmocenidam.	Babyloniosque Marmarum, & Arabantiphocum, aut Aſſyrium Tarmoëndam.
	Inferorum evocatione.	Inferûm evocatione, *ex mſs.*
	Theſſalas urbes.	Theſſalas matres.
	Cognominarit . . . . ad vicinas uſque ſuperſtitiones.	Cognominaret . . . . ad vicina uſque, ſuperſtitionem, *ex mſs.*
	Primus exſtat.	Primus, quod exſtet, *ex mſs.*
	Apollonicem Captidehem.	Apollobechen Coptiten.
	A Moſe & Jamne & Jotape.	A Moſe etiamnum & Lotapea, *ex mſs.*
Sect. 3.	Exſtant itaque . . . . . priori.	Exſtant certe . . . . . priore, *ex mſs.*
	Palamque in tempus illud ſacra prodigioſa celebrata.	Palamque fuit in tempus illud ſacri prodigioſi celebratio.
Sect. 4.	Non ſatis.	Nec ſatis, *ex mſs.*
Sect. 5.	Et ex aqua & ex ſphæris & ex aëre.	Et aqua, & ſphæris, & aëre, *ex mſs.*
	Voluit.	Valuit, *ex mſs.*
	Diſcendi ingenium.	Diſcentis ingenium, *ex mſs.*
Sect. 6.	Ut cerni non poſſint. Forte hoc.	Aut cerni. Obſtat forte hoc.
	Nam hominem.	Nam homines, *ex mſs.*
	Sed ſi ea . . . qua patria.	Sed ſi tota . . . . quanam patria, *ex mſs.*
Sect. 7.	Devorarit . . . . Cetero ex eo.	Devoret . . . . Cetera ex eo, *ex mſs.*
Sect. 8.	Ceterum.	Cetero, *ex mſs.*
	Scarificant & oſſibus.	Scarificantur oſſibus, *ex mſs.*
	Caveri.	Cavere, *ex mſs.*
	Canis ortu . . . membranam exuere, . . . dolores minuit.	Circa Canis ortum . . . . membranam eam exuere . . . . dolores mitigat, *ex mſs.*
Sect. 10.	Pſoriſque, & lepris, & lentigini.	Pſoriſque, & lentigini, *ex mſs.*
	Herculaneas appellati.	Herculaneas appellatas, *ex mſs.*
Sect. 11.	Nares murinas.	Nares mulinas.
	Cum fico arido ac nitro impoſitum extra. Aſperitatem faucium . . . leniunt cochleæ: coqui debent in lacte.	Cum fico arida ac nitro impoſitum extra, aſperitatem faucium . . . . leniunt. Cochleæ coqui debent illotæ.
	Efficaciſſime putant, & in iis ſmegma.	Efficaciſſimas putent, & ſmegma, *ex mſs.*
Sect. 12.	Surculus vitis.	Surculus viticis.
	Aiunt & in cibo.	Aiunt & cibo, *ex mſs.*
	Servant. Ad feminarum ſtrumas veteres cochleæ.	Servant, ad feminarum ſtrumas. Veteres cochleæ.
	Avenaceave.	Aut avenacea, *ex mſs.*
Sect. 13.	Ne ſint malæ hirſutæ.	Ne ſint alæ hirſutæ.

profuſoque

Profusoque vino.	Perfusoque vino, *ex mss.*	
Pulmonum vitiis.	Pulmonis quoque vitiis, *ex mss.*	*Sect.* 14.
Sumant .... Siculæ.	Sumantur, ... & Siculæ, *ex mss.*	*Sect.* 15.
Nec non silvestres, stomacho inutiles.	Nec silvestres stomacho utiles.	
Multifariamque.	Multifariam, *ex mss.*	
Jocinerum .... & ex aqua calda dari.	Jocineris .... & ex aqua dari, *ex mss.*	*Sect.* 16.
Trixalis .... vocatur .... nomen non habet, ut aliqui ..... pauciores.	Troxalis .... vocetur ..... nomen non habeat, aliqui ..... pauci auctores, *ex mss.*	
Sint emortuæ.	Sint demortuæ, *ex mss.*	
Si febris absit .... decocta sunt.	Si febres absint, ... decocta sint, *ex mss.*	
Post hæc .... tectore.	Post hoc .... tectorio.	*Sect.* 17.
Duorum dierum.	Duûm dierum, *ex mss.*	
Cui medetur.	Cui medeatur, *ex mss.*	
In adversum.	In aversum, *ex mss.*	*Sect.* 18.
Decoctusque & in cibo.	Decoctus æque & in cibo, *ex mss.*	*Sect.* 19.
Sed veteris gallinacei vehementius. Salsum jus alvum ciet.	Sed veteris gallinacei vehementius salsum jus alvum ciet.	
Abstinere.	Abstineri, *ex mss.*	
Subvenire. Sistit alvum & cochlea.	Subveniri. Sistit alvum primum cochlea, *ex mss.*	*Sect.* 20.
Cum ventriculi membrana.	Aut ventriculi membrana, *ex mss.*	
Tormina sanat lien.	Tormina lien, *ex mss.*	
In formam camini.	Ad formam camini, *ex mss.*	
Aut per dolorem.	Aut in dolore, *ex mss.*	
Stillicidia vesicæ.	Stillicidia in vesica, *ex mss.*	*Sect.* 21.
Uti suspiriosis.	Ut in suspiriosis, *ex mss.*	
Ut stillicidia.	Ut stillicidium, *ex mss.*	
Cochlearibus tribus e nido hirundinum. Gryllum dilutum ex aqua calida.	Cochlearibus tribus. E nido hirundinum glebulam dilutam ex aqua calida.	
Et eodem verrucas.	Eodemque & verrucas, *ex mss.*	*Sect.* 22.
Procidentia alvi.	Procidentia ibi.	
Illita depellit.	Illitu repellit, *ex mss.*	
Vel herinacei, cum vespertilionis cerebro.	Fel herinacei, cum vespertilionis: & anserinus cum cerebro.	
Infricatur.	Infricatus, *ex mss.*	
Contritæ ex aceto, vel cinis ejus.	Contritæ ex aceto: senectus anguium ex aceto, vel cinis ejus.	
Interaneisque demptis.	Interaneis ademptis, *ex mss.*	
Sicut ad urinæ incontinentiam. Caninum adipem.	Sicut ad urinæ incontinentiam, caninum adipem.	
Aperiunt.	Auferunt, *ex mss.*	
Cum mellis cyathis tribus.	Cum melle cyathis tribus, *ex mss.*	*Sect.* 23.
Aut si pedes sanguinent cum urtica: vel pennis eorum.	Aut si pedes sanguine cum urtica: vel pennis palumborum.	
Tragacantho.	Tragacantha, *ex mss.*	
Quod si putrida sint hulcera, cera addita.	Quod si pura sint, hulcera cera addita.	
Vel gryllorum.	Vel glirium.	
Fimique gallinacei ..... columbini fimi cinis ex oleo.	Fimi gallinarum .... columbini fimi ex oleo, *ex mss.*	
In locis ostiorum.	In loricis ostiorum.	*Sect.* 27.
Inunctos sanat.	Unctu sanat, *ex mss.*	
Quem primum peperit.	Quem primum pepererit, *ex mss.*	
Cinis palmarum.	Cinis plumarum, *ex mss.*	*Sect.* 28.
Nam non modo muris .... verum etiam.	Nam muriæ .... vel etiam, *ex mss.*	*Sect.* 29.
Paucis exemplaribus docebo.	Paucis e pluribus edocebo, *ex mss.*	
Lacertæ viridis vivæ.	Lacertæ vivæ, *ex mss.*	*Sect.* 30.
Qui pilulas voluit.	Qui pilas volvit.	
Cor anguinum.	Cor anguium, *ex mss.*	
Si cujusquam cura efficacior esset ad inquirendum.	Si cujus cura efficacior esset inquirentis, *ex mss.*	
In longissimis morbis.	In longis morbis, *ex mss.*	
Miseria spei delectat.	Miserias copia spei delectat.	
Specu toto resina ceraque.	In splenio resinæ ceræque.	
Et oleum myrteum.	Ex vino myrteo.	*Sect.* 31.
In melle sunt immortuæ.	In melle sint mortuæ, *ex mss.*	*Sect.* 33.
Si in verendis sit, ... opus sit.	In verendis, ... opus est, *ex mss.*	
Tertia die .... nec postea.	Tertio die .... ne postea, *ex mss.*	
Et eo cui medebitur.	Et cui is medebitur, *ex mss.*	
Fimum ovium cum cera commistum. Murium cinis, & cochlearum: idque sic.	Fimum ovium cum cera. Murium cinis: cochlearum quoque: sic, *ex mss.*	*Sect.* 35.
Nervorum nodis medetur capitis ..... ex oleo cyprino illitus .... Dolores tollit eorum.	Nervorum nodis capitis .... ex oleo cyprino .... Doloribus, *ex mss.*	*Sect.* 36.
Aut locustæ frictæ cum sevo.	Aut locustæ cum sevo, *ex mss.*	*Sect.* 37.
Aranei telæ suppositæ.	Aranei tela, *tantum*, *ex mss.*	*Sect.* 38.
Vel sanguinis profluvia.	Vel sanguis, profluvia.	
Item columbinus sanguis ob id.	Item columbinus ob id.	
Aut cinere.	Aut in cinere, *ex mss.*	*Sect.* 39.
Trahant .... pulmonibus quoque arietum.	Trahunt .... pulmonibus præcipue arietum, *ex mss.*	
Sub testa.	Sub testo.	
Infra septimum .... persuasum sit.	Intra septimum .... persuasio sit, *ex mss.*	
Siccatus Sole.	Siccatus in Sole, *ex mss.*	
Recentibus plagis, sale .... sumpto. Tradunt .... & sanari.	Recentibus plagis. Sale .... sumpto, tradunt .... ac sanari.	
Antonius Musa medicus.	Antonius quidem medicus, *ex mss.*	
Trixalidum.	Troxalidum, *ex mss.*	
Aut cum vermium terrenorum cinere, qui.	Aut vermium terrenorum, qui, *ex mss.*	*Sect.* 40.
Ex melle.	Cum melle, *ex mss.*	*Sect.* 41.
Exhulcerationem multam.	Exhulcerationem altam, *ex mss.*	
Cum farina hordeacea.	Cum farina hordei, *ex mss.*	*Sect.* 42.
Mammas .... tumescentes.	Mammas .... tumentes, *ex mss.*	*Sect.* 43.
In cervices & scapulas, ne nervi.	Ne cervicis scapularumque nervi.	
Gravidis secundas.	Graves secundas.	
Et in gramine vermiculi.	Et vermiculi, *ex mss.*	
Additis mellis cochlearibus quatuor.	Addito melle cochlearibus quatuor, *ex mss.*	
Baculus .... trixalidum.	Baculum .... troxalidum.	*Sect.* 44.
Transgressus abortus asperos faciat.	Transgressis abortum per os faciat.	
Nisi erucæ.	Nisi ærugo.	*Sect.* 46.
Et jecur ejus.	Et jecur ejusdem, *ex mss.*	
Item per se cinis cum lacte canis.	Item per se cinis. Lacte canis.	
Aut si vitium coagulato lacte.	Aut si coagulatio lactis, *ex mss.*	*Sect.* 47.
Ad dentitionem.	Ad dentitiones, *ex mss.*	

	Ex ovi albi ſucco.	Ex uvis albo ſucco.
	Ad idem valent.	Idem valent, *ex mſ.*
	Bovis capiti.	Bovæ capiti.
Sect. 49.	Ejus qui biberit, cohibet.	Ejus qui fecerit, inhibet.
Sect. 50.	Triduo inhibet.	Triduo necat, *ex mſs.*
Sect. 52.	Sirulugum .... bytiros.	Subjugum .... biuros.
Sect. 53.	Eos, a quibus.	Eum a quo, *ex mſs.*
	Contritis uno die, dejectiſque.	Contritis una, dejectiſque, *ex mſs.*
	In alvearia.... non laſſeſcere.	In alvos.... non laſſari, *ex mſs.*

EX LIBRO TRICESIMO PRIMO.

Sect. 1.	Exerente vires.	Exercente vires, *ex mſs.*
	Sæpe etiam lapides ſubvehunt.	Sæpe etiam lapides: ſubeuntque, *ex mſſ.*
Sect. 2.	Auxilia.... conferentes.	Auxilia.... profitentes, *ex mſs.*
Sect. 3.	Sanant hulcera.	Sanant vulnera, *ex mſs.*
	Quam & vocabat M. Cicero.	Quam vocabat Cicero, *ex mſs.*
	Monumentnm ſibi.	Monumenta ſibi.
	Miniſterium ejus ex illa majeſtate. Ponam.	Miniſteriorum hauſtus ex illa majeſtate ingenii. Ponam.
Sect. 7.	Cuſtodit autem partum.	Cuſtodit autem fetum, *ex mſs.*
Sect. 8.	Ad poſtremum.	Ac poſtremo, *ex mſs.*
Sect. 9.	Melan.	Nelea.
Sect. 10.	Nam qui Sybarin.	Nam qui e Sybari, *ex mſs.*
	Ex Crathide.	Ex Crathi, *ex mſs.*
Sect. 12.	Oppidum Creſcum.	Oppidum Ceſcum.
Sect. 13.	Vinum tædio venire .... biberint. At Eudoxus & Theopompus.	Vinum in tædium venire.... biberint, aït Eudoxus: Theopompus.
Sect. 14.	Polyclytus.	Polycritus.
	Ejuſdem virtutis.	Ejuſdem nominis, *ex mſs.*
Sect. 16.	Ut nullum non pondus.	Ut nulla mora pondus, *ex mſs.*
Sect. 18.	Cujus gurgite perjuri notantur pati.	Cujus gurgitem perjuri negantur pati.
	In augurio.	In auguriis, *ex mſs.*
	Vaſto amne. Singulis ſiccantur duodecies diebus, aliquando vicies.	Vaſto ſinguli amne. Siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis.
	Poſt ſeptem dies accidit.	Poſt ſeptem enim dies occidit, *ex mſs.*
Sect. 19.	Intelligitur fama.	Intelligit fama, *ex mſs.*
	In Arcadia.	In Achaïa.
	Styx appellata.	Styx appellatur, *ex mſs.*
	Si quiſquam biberit.	Quam quis biberit, *ex mſs.*
	Aveſque guſtaverint.	Aves quæ deguſtaverint, *ex mſs.*
Sect. 20.	Qui quacumque rigat, lapideam facit terram ...... Namque alluit rivus.	Quamcumque rigat, lapideam facit terram..... Nam qua cadit rivus, *ex mſs.*
	In quo lateres.... diſtillantes.	Quo lateres.... deſtillantes, *ex mſs.*
	Decidere .... ut Phauſia.	Cecidere .... ut in Phauſia, *ex mſs.*
Sect. 21.	Velut ad infinitum.	Velut affinium.
Sect. 22.	Quæ ſcrobem ſtatim implent.	Quæ cum ſorbentur, ſtatim implent.
	Vaſa ære inficiunt.	Vaſa ærea inficiunt, *ex mſſ.*
	Caburæ.	Chabura, *ex mſſ.*
Sect. 23.	Quin exhauſtam vaſis.	Quin & hauſtam vaſis, *ex mſſ.*
	Aqua frigida injecta.	Aqua frigida ingeſta, *ex mſs.*
Sect. 24.	Piconia.	Pitonia.
	Mox ſpecu merſa.	Mox in ſpecus merſa, *ex mſs.*
Sect. 25.	Decoquentibus.	Detorquentibus.
Sect. 27.	Aliqui loco.	Alicui loco, *ex mſs.*
	Aut edera.	Aut arundo, aut edera, *ex mſs.*
	Ex quoquo loco.	Ex quoque loco, *ex mſſ.*
Sect. 28.	Figulari.... adimitur ſpes.	Figularis.... adimit ſpes, *ex mſſ.*
	Leveſque facit.	Leviſſimaſque facit, *ex mſſ.*
	Fodiuntur.	Fodiunt, *ex mſſ.*
	Sine arena	Sine arenato.
	Nam ipſa æſtate.	Non ipſa æſtate, *ex mſſ.*
Sect. 30.	Poſteaquam cœptus eſt coli.	Poſteaque cœptus eſt coli, *ex mſſ.*
	Alias non mutato ſapore.	Salis non mutato ſapore, *ex mſſ.*
	Babyloniæ.	Babylone, *ex mſſ.*
Sect. 31.	In centenos pedes ſurſum elici.	In centenos pedes ſicilici.
	Si una cuniculo veniet, in binos actus: laminæ eſſe debebunt, per quas ſurgere in ſublime opus fuerit, e plumbo. Subit altitudinem exortus ſui, ſi longiore tractu.	Si cuniculo veniet, in binos actus lumina eſſe debebunt. Quam ſurgere in ſublime opus fuerit, e plumbo veniat. Subit altitudinem exortus ſui. Si longiore tractu.
Sect. 32.	Aut ſimili morbo.	Aut ſimili modo, *ex mſſ.*
	Cutilia, utilis eſt bibendo.	Cutilia, bibendo, *ex mſſ.*
	Quo quidam plurimo potu gloriantur.	Quam plurimo potu gloriantium, *ex mſſ.*
	In Egeſta.	In Segeſta.
Sect. 33.	Ferruminant & fracturas .... corpora ſiccant.	Ferruminandas fracturas, ... corpora ſiccanda, *ex mſſ.*
	Et quartanis.	Et in quartanis, *ex mſſ.*
	Articularibuſque.	Articulariiſque, *ex mſſ.*
	Qui parum dedere.	Qui puram dedere.
Sect. 34.	Supervacanea.	Supervacua, *ex mſſ.*
	Cum quatuor aquæ ſextariis.	In quatuor aquæ ſextarios, *ex mſſ.*
	Calefaciat.	Excalefaciat, *ex mſſ.*
Sect. 35.	Quod vocatur.	Et quod vocant, *ex mſſ.*
Sect. 36.	Appetentibus vinum.	Appetentibus vini ægris, *ex mſſ.*
Sect. 37.	In mari.	In mare, *ex mſſ.*
	Luxata hominum corpora .... cujuſlibet.	Luxata corpora & hominum .... cujus libeat, *ex mſſ.*
Sect. 38.	Et ſolibus candens.	Et Sole candens, *ex mſſ.*
Sect. 39.	Noctu.	Nocte, *ex mſſ.*
	Extrahunt lacu.	Extrahunt e lacu, *ex mſſ.*
	Amnis Ochus & Oxus.	Amnes Ochus & Oxus, *ex mſſ.*
	Ex eo eſt, quam ex auro.	Ex eo, quam ex auro eſt, *ex mſſ.*
	Carrhis Arabiæ.	Gerrhis Arabiæ.
	Inter hæc eſt.	Intra hæc eſt, *ex mſſ.*
Sect. 40.	Imbrios.	Umbros.

At e stagnis.	De stagnis, *ex mss.*	*Sect.* 41.
Illiniunt . . . . Sal siccissimus.	Illinunt . . . . sal siccissimus, *ex mss.*	
Odoribus additus.	Odoribus additis, *ex mss.*	
Nequit degere.	Non quit degere, *ex mss.*	
Sal . . . . consueverat.	Salem . . . . convenerat, *ex mss.*	
Modia sex millia.	Modios sex mille, *ex mss.*	
Esitasse enim salem cum pane & caseo, ut proverbio.	Et salem cum pane esitasse eos proverbio, *ex mss.*	
Quadam favilla.	Quamdam favillam, *ex mss.*	*Sect.* 42.
Acopicis & smegmaticis.	Acopis & smegmatis, *ex mss.*	
Morantes . . . . pæne binos.	Monstrantes . . . . fere binos, *ex mss.*	*Sect.* 43.
Bæticaque & Carteia.	Bæticæque Carteia, *ex mss.*	
Ad castimoniarum superstitionem, etiam sacris.	Castimoniarum superstitioni, sacrisque, *ex mss.*	*Sect.* 44.
Conceptis . . . . morsus.	Concerptis . . . . morsum, *ex mss.*	
Neque putrescere.	Nec putrescere, *ex mss.*	*Sect.* 45.
In vino mistus. Idem noxia, & tinearum genera.	In vino mixtus innoxie : & tæniarum genera, *ex mss.*	
Usurpanda observatione circa humeros.	Circa humeros, *tantum, ex mss.*	
Observanda usurpatione, qua quidam totis . . . . dicunt.	Usurpanda observatione, quæ totis . . . . dixit, *ex mss.*	
Tritus cum farina.	Tostus cum farina.	
Hulceribus.	Hulcerum, *ex mss.*	
Ita ut batuerentur antehac hulcera.	Ita ut paverentur ante hic hulcera.	
Cum aceto & fotu.	Cum aceto fotus, *ex mss.*	
Smegmaticis ad extendendam cutem lævandamque.	Smegmatis ad extenuandam cutem levandamque, *ex mss.*	
In Clytis.	In Litis.	*Sect.* 46.
Nec augeri, nec effluere.	Neque augeri, neque fluere, *ex mss.*	
Excedente Nilo siccantur, decedente madent.	Hæ cedente Nilo madent, *ex mss.*	
Nitrariæ egregiæ Ægyptiis. Nam circa..... tumuli.	Nitrariæ Ægypti circa . . . . cumuli, *ex mss.*	
Alii operimentum.	Alii acervorum.	
Optimum putant.	Optimum putatur, *ex mss.*	
Acrimoniam nitro.	Acrimoniam nitri, *ex mss.*	
Ciet & sudorem.	Ciet & sudores, *ex mss.*	
Nitrum claritatem visus.	Claritatem visus, *tantum, ex mss.*	
Renum . . . . In vino exterminat potum.	Renium . . . . extenuat in potione vini, *ex mss.*	
Pruriginem.	Porriginem.	
Sic & adversus lepras.	Sicut adversus lepras, *ex mss.*	
Et quæ tinguntur.	Quæ & tinguntur, *ex mss.*	*Sect.* 47.
Veteres conglutinant vulnera.	Veteres non glutinant vulnera.	
Nunc ex aceto inspersæ, nunc e vino, nunc ex aqua.	Nunc aceto aspersæ, nunc vino, nunc aqua, *ex mss.*	
Sed fluctuatione.	Sed fluctione.	
Salsa madidæ.	E salsa, *tantum, ex mss.*	
Sed spleneticis.	Sed splenicis, *ex mss.*	
Abunde subinde.	Subinde, *tantum, ex mss.*	

EX LIBRO TRICESIMO SECUNDO.

Hæc tantilla est satis.	Hoc tantulo satis est.	*Sect.* 1.
Remigantis.	Renavigantis, *ex mss.*	
Alligato eo.	Adalligato eo, *ex mss.*	
Odynolyontem.	Odynolyten.	
Miculos.	Mitulos marinos.	*Sect.* 4.
Negotiatores.	Mercatores negotiatos.	
Perungere.	Perungi, *ex mss.*	
Nixus erumpentis.	Nisus erumpentis, *ex mss.*	*Sect.* 5.
Ita conditum transire rete.	Ita condi, dum transeat rete.	
Excutiat cibos.	Excutiat cibum, *ex mss.*	
Pytheas tradit. Idem infixam hamo invertere se, quoniam dorso cultellato, spinaque.	Anthiam tradit idem infixo hamo invertere se, quoniam sit in dorso cultellato ei spina, eaque.	
Lactatu.	Jactatu.	
Gotta.	Cotta.	*Sect.* 6.
Labradii Jovis.	Labrandei Jovis.	*Sect.* 7.
Recentia effici constat.	Refici constat.	*Sect.* 9.
Patrimonia.	Parsimonia.	*Sect.* 10.
Circa Helian.	Circa Æolias.	*Sect.* 11.
Et ideo utilissimum.	Et ideo vilissimum.	
Hac de causa.	Qua de causa, *ex mss.*	
Scabrosum . . . . vel rursus inane, aut concavum.	Scabiosum . . . . aut rursus inane, & concavum, *ex mss.*	
Conjicientibus gummi cum sale Hammoniaco.	Conjicientium gummi cum sanguine, aut Hammoniacum.	*Sect.* 13.
Odoris gravis . . . . Ponto Galatiæ, mox Africæ.	Odore graves . . . . Ponto Galatiaque, mox Africa, *ex mss.*	
Effectus quoque pari honore habendi.	Effectusque par : honore habendo, *ex mss.*	*Sect.* 14.
Has quidem.	Has quidam, *ex mss.*	
Ac similium, & ranarum venena.	Ac similium venena, *ex mss.*	
Inarescere autem eum.	Inarescere eum, *ex mss.*	
Sanguis heminis tribus aceti, hemina vini addita.	Sanguinis heminis tribus, aceti hemina, vino addito, *ex mss.*	
Post aliquot dies vespera.	Post aliquos dies bina vespera, *ex mss.*	
Per annos.	Ter anno.	
Item ardentium testium.	Item testium, *ex mss.*	
Sed diu in vino . . . . Oculorum quoque vitia . . . . suffusiones etiam marinæ fel cum fluviatilis sanguine, & lacte mulierum. Capillus mulierum inficitur felle. Contra salamandras vel succum decoctum bibisse.	Sed vino . . . . Oculorum utique vitia . . . . . suffusiones etiam. Marinæ felle cum fluviatilis sanguine, & lacte, capillus mulierum inficitur. Fel contra salamandras, vel succum decoctæ bibisse, *ex mss.*	
Incurva calyce.	Curvata calyce, *ex mss.*	
Instillatus crebros capitis dolores.	Instillatus cerebro capitis dolores.	
Sunt qui . . . . jubeant.	Sunt qui . . . . jubent, *ex mss.*	
Qui esset scincus . . . . Veneficium menstruis.	Quid esset scincus . . . . veneficii in menstruis, *ex mss.*	*Sect.* 16.
Idem & cybii profectus.	Idem & cybio effectus, *ex mss.*	*Sect.* 17.
Fluviatiles.	E fluviatilibus, *ex mss.*	*Sect.* 18.
Hamo additis.	In hamum additis, *ex mss.*	
Quæ fiant ex ipsis auxiliatur. Cor vero etiam efficacius est. Coluber est in qua vivens.	Quæ fiant ex ipsis. *Sect.* XIX. Auxiliatur vero etiam efficacius colubra in aqua vivens.	*Sect.* 19.
Et oleum.	Et oleo, *ex mss.*	*Sect.* 20.
Præcipue ejus jure.	Præcipue jure, *ex mss.*	
Contra leporis marini venena & ostrea adversantur. Idem vi-	Contra leporis marini venena. *Sect.* XXI. Et ostrea adversan-	

	detur, nec poteſt videri.... cum palma menſarum diu jam tribuatur illis.	tur iiſdem. Nec poteſt videri.... cum palma menſarum divitum attribuatur illis.
Sect. 21.	Ideo pelagia.	Pelagia, *tantum*, *ex mſs.*
	Minora in aliis locis, reperiantur.	Minora in alto reperiantur.
	Opacitas enim prohibet.	Opacitas cohibet, *ex mſs.*
	In Hiſpania.... in Illyrico.	Hiſpaniæ,.... Illyrico, *ex mſs.*
	Suaviora Edulis.	Suaviora Medulis.
	Dos eorum in medicina.	Dos eorum medica, *ex mſs.*
	Eadem cocta.	Eadem quoque cocta, *ex mſs.*
	In conchis ſuis.	Cocta in conchis ſuis.
Sect. 23.	Hippocampinus cinis.	Hippocampi cinis, *ex mſs.*
	Præparat cutem.... medicamentis. Cutem replet & muris.	Præparant autem.... medicamentis cutem, & muris.
	Tantam vim habere tradit.	Tantam vim hanc tradit, *ex mſs.*
	Denigrare dicat.	Denigrari dicat, *ex mſs.*
Sect. 24.	Liquefactus oleo admixto melle.	Liquefactus Sole admixto melle.
	Cum lacte mulieris.... mitigant nocte.	Cum lacte mulierum.... mitigant, *tantum*, *ex mſs.*
	Adjiciunt & oſſiculis.	Aiunt & oſiculo, *ex mſs.*
	Candicans.	Candida, *ex mſs.*
	In fictili novo.... ſuccum earum..... admiſcent lacrymæ, quæ ex alba vite emanat.	In fictile novum.... ſuccoque earum.... admiſcent vitis albæ lacrymam, *ex mſs.*
	Et hoc utebatur.	Et ad hoc utebatur, *ex mſs.*
Sect. 25.	Bati piſcis.... banchi..... pedunculos.... gari excellentis ſociorum cyathum.	Batiæ piſcis.... bacchi..... pediculos..... gari excellentis cyathum, *ex mſs.*
Sect. 26.	Deinde trita.... edendas.	Dein trita.... mandendas, *ex mſs.*
	Dentes labantes.	Dentium labantes, *ex mſs.*
	Ex marina tanto efficaciora.	Ex marina rana efficaciora, *ex mſs.*
	Atque fricari.	Atque ita fricari, *ex mſs.*
	Coluber in aquis vivens.	Colubra in aqua vivens.
Sect. 27.	Et delphini.	Aut delphini, *ex mſs.*
	Similitudine olei.	Similis oleo, *ex mſs.*
	Græci colycia.	Græci coluthia.
	Dein contuſa, colluta, & ſubacta.	Dein contuſa, & ſubacta, *ex mſs.*
	Spongiæque putri ſimile, pene purpureum.	Spongiæque putri ſimile. Pæne purpureum.
	Thynni recentioris adipe ad hulcera.	Thynni adipe recenti ad oris hulcera, *ex mſs.*
Sect. 28.	Muræнarum muria.	Mænarum muria.
	De cauda.... lepore marino.	E cauda.... lepori marino, *ex mſs.*
	Et ſcari piſcis.	Et ſauri piſcis.
	Tetano.... aut calida.	Et tetano.... & calida, *ex mſs.*
Sect. 29.	Caſtoreum.... utiliſſime potatur.	Caſtorea.... utiliſſima potu, *ex mſs.*
	Et ex ea.	Atque ex ea, *ex mſs.*
Sect. 31.	Pituitas.... pituitæque.	Pituitam.... pituitæ, *ex mſs.*
	Cinis eorum potus.	Cinis eorum lotus.
	Myſcas.... duriores.	Myiſcas.... dulciores, *ex mſs.*
	Et pelorides.... volunt uti.... radicis ſiccæ.	At pelorides.... volunt.... radicis ſiccatæ, *ex mſs.*
	Caſtoreum..... cum aceto vino miſto.	Caſtorea.... cum anetho ex vino mixto.
	Fel ſive cor earum.	Vel cor earum, *ex mſs.*
Sect. 32.	Scorpius marinus.	Scorpio marinus, *ex mſs.*
	Blenniorum.... banchi.	Blendiorum.... bacchi.
Sect. 33.	Enterocelæ.... aquatici colubri.	Enterocelicis.... aquaticæ colubræ, *ex mſs.*
Sect. 36.	Articularibuſque morbis.... decocta eſt rana, & ipſius inteſtina.	Articulariiſque morbis..... decocta ſint ranarum inteſtina, *ex mſs.*
	Trium generum.	Trium rerum, *ex mſs.*
	Item & bryon.	Necnon & bryon, *ex mſs.*
	Impoſitum.... de qua ſupra.	Impoſitumque.... de qua ipſa, *ex mſs.*
	Quas quidam diſſectas.	Quidam diſſectas, *ex mſs.*
Sect. 38.	Et ipſi adalligantur.... ranæ vero in.	Et ipſi alligantur.... ranæ in, *ex mſs.*
	Oculis earum... ita ut cœcas.	Oculis eorum... ita ut cœcos, *ex mſs.*
	In lethargumque.... Aliqui.	In lethargum.... alii, *ex mſs.*
	Spondylus per ſe.	Spondylus percæ.
Sect. 39.	Tetheæ utiles.	Tethea utilia, *ex mſs.*
Sect. 40.	Cum cancrorum fluviatilium.	Cum ranarum fluviatilium.
	Prodeſt & febri ranarum fellis cinis.	Prodeſt & fibrinarum pellium cinis.
Sect. 41.	Lethargicos.	Tetanicos.
	Tremulos juvat caſtoreum.	Tremulos caſtoreum, *ex mſs.*
Sect. 42.	Cinerem fieri.	Sanguinem cineremve fieri, *ex mſs.*
	Cucurbitarum.	Cucurbitularum, *ex mſs.*
Sect. 44.	Et quæ ex iis.	Et quæ in his, *ex mſs.*
	Vermes vero innati.	Vermes innati, *ex mſs.*
	Ut ſalpe expurgat hulcera.	Et alex expurgat hulcera.
Sect. 46.	Item ſcombri.... extrahit.	Item ſtrombi.... detrahit, *ex mſs.*
	Et cum coagulo ejuſdem.	Coagulo ejuſdem, *ex mſs.*
	Pulmonis marini cinis adalligatus egregie profluvia purgat.	Pulmo marinus alligatus purgat egregie profluvia, *ex mſs.*
	Item in jure.	Iidem in jure, *ex mſs.*
	Cum Luna in Libra fuerit.	Cum Luna in Libra ſit, *ex mſs.*
	Quoties inferatur.... æſtimatur.	Quoties inferetur, exiſtimatur, *ex mſs.*
Sect. 47.	Eadem vis eſt pulmonis marini: leporis marini ſanguine & felle: vel ſi in oleo lepus hic necetur.	Eadem vis pulmoni marino: leporis marini ſanguini & felli: vel ſi in oleo hic necetur, *ex mſs.*
	Illitum XVI. Luna.	Illito ſexta Luna, *ex mſs.*
Sect. 48.	Multum confert.... Adalligatuſque.	Plurimum confert.... Adalligatus, *ex mſs.*
Sect. 50.	Pellis in linteolo.	Pellis in agnina.
Sect. 51.	Aiuntque.... Et ſalpe.	Aiunt.... Salpe, *ex mſs.*
Sect. 52.	Si aures intraverit.	Si aures intravit, *ex mſs.*
	Rubeta decocta & in aqua potu data.... vel cujuſcumque.	Rubeta incocta aquæ potui data.... vel cujuſque, *ex mſs.*
Sect. 53.	Animalia CLXVI.	Animalia CLXIV.
	Peculiaris autem.	Peculiares autem, *ex mſs.*
	Cytharus, Chrombrorum genera, cyprinus.	Citharus e rhomborum genere peſſimus.
	Lacertorum minima.	Lacertorum minimi.
	Chamætrachea, chamæleos.	Chamæ ſtriatæ, chamæ læves.
	Colycia ſive corophya.	Coluthia ſive corythia.
	Pentadactyles.	Pentadactyli, *ex mſs.*
	Extra has.	Extra hæc, *ex mſs.*
	Cucumis, cynopus, cammarus, cynoſdexia.	Cucumis, cynoſdexia.

Eſt

Est autem graculo similis.	Est autem gerriculæ similis.	
Forficulis.	Forficibus, *ex mss.*	
Smyrus, scepini.	Smyrus, sepia.	
Tomus Thurianus.	Thynnus, thranis.	
Urenæ.	Veneriæ.	
Apud Ovidium.	Ab Ovidio, *ex mss.*	*Sect.* 54.
Bopgyrum.	Bovem, cercyrum.	
Parvum teragum.	Parvum tragum, *ex mss.*	
Latine appellata, a Græcis.	Latine appellatus, Græcis, *ex mss.*	
Sed tamen non degener.	Sed non degener, *ex ms.*	
In Ænaria insula captum caput exerentem. Præter hæc.	In Ænaria insula captum. Exeunt præter hæc, *ex mss.*	

LIBRO TRICESIMO TERTIO.

Inquirente cura.	Exquirente cura, *ex mss.*	*Sect.* 1.
Quaqua calcatur. Inter hæc.	Quaqua secatur. Et inter hæc, *ex mss.*	
Quæ prosunt.	Quæcumque prosunt, *ex ms.*	
Quæ non nascuntur: ut repente mens ad inane evolans.	Quæ non nascuntur repente. Mens ad inane evolans.	
Penetret avaritia .... si nihil aliud.	Penetratura avaritia .... si nihil aliunde, *ex mss.*	
Parum enim erat.	Parum erat, *ex ms.*	*Sect.* 2.
Accessit ars picturæ: & aurum argentumque cælando carius fecimus.	Accessit ars picturæ ad aurum & argentum, quæ cælando cariora fecimus, *ex mss.*	
Abdicari aurum, sacra fames.	Abdicari, sacrum fame.	*Sect.* 3.
Inventa.	Invecta, *ex mss.*	
Et ipse miratus aurum.	Et ipse mirator auri.	
Qui anulum primus.	Qui id primus.	*Sect.* 4.
Dederit.... voluerit.	Dedit.... voluit, *ex mss.*	
Quorum more ferreum id erat, & bellicæ virtutis insigne.	Quarum mere ferreum id erat, ut virtutis bellicæ, insigne, *ex mss.*	
Utantur.	Utuntur, *ex mss.*	
Sponsæ anulus ferreus mittitur.	Sponsæ muneri ferreus anulus mittitur, *ex mss.*	
Nec Iliacis.	Equidem nec Iliacis, *ex ms.*	
Et latentibus.	Latentibusque, *ex mss.*	
Consertoris usu argumentum est.	Serioris usus argumentum est.	
Romæ quidem non fuit.	Romæ ne fuit quidem, *ex mss.*	*Sect.* 5.
Mille pondo effici potuere.	Mille pondo potuere, *ex mss.*	
Millia quingenti LXXX.	Millia quingenti LXXIII. *ex mss.*	
VII. millia.	VI. millia, *ex ms.*	
C. Pætilio.	C. Pœtelio.	*Sect.* 6.
Qui tum .... Est enim adjectum .... propter quæ.	Quod tum .... Etenim adjectum.... proptereaque, *ex ms.*	
Centum quatuor annis.	Trecentis quatuor annis.	
L. Fusidium.	L. Fufidium.	
Summus oratorum Græciæ.	Summus Græciæ orator, *ex mss.*	
Ei Senatum concilians.	Catilinanis rebus.	*Sect.* 8.
Quin etiam ipsum equitum nomen.	Equitum quidem etiam nomen ipsum, *ex mss.*	*Sect.* 9.
Ideo quia .... pudet eo nomine appellari. Et causam, quæ supra indicata est, exponit, invitosque etiamnum tamen trossulos vocari.	Ideoque quia .... pudet trossulos vocari, *tantum*, *ex mss.*	
Auxiliares quippe.	Auxilia quippe.	*Sect.* 10.
A L. Pisone traditur. A Posthumius Dictator apud lacum Regillum .... ex præda dedit.	A L. Pisone traditur A. Postumius Dictator: Apud lacum Regillum.... ex præda is dedit, *ex ms.*	*Sect.* 11.
Serg. Cornelio.	Servio Cornelio.	
Sed quinque librarum corona Piso.	Sed huic quinque librarum. Piso, *ex ms.*	
Reipublicæ legavit.	Ei prælegavit.	
At hercules, idem tu Brute.	Ita hercules: idem enim, tu Brute, *ex ms.*	*Sect.* 12.
Cujus sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro.	Et nos sceleris arguimus illum, qui primus auro, *ex ms.*	
Dardanium .... viriæ .... viriles.	Dardanum.... viriolæ .... viriæ.	
Ut in summo quoque.	Ut in somno quoque.	
Vespasiani principis.	Vespasiani Imperatoris, *ex ms.*	
Libralis, unde .... & dipondius appendebatur assis.	Librales (unde .... & dupondius) appendebantur asses.	*Sect.* 13.
Militum stipendiorum, hoc est, stipis ponderandæ, pensatores.	Militum stipendia, hoc est, stipis pondera, dispensatores.	
Remeus tradit.	Timæus tradit.	
Anno Urbis DLXXXV.	Anno Urbis CCCCLXXXV.	
Denarius .... quinarius.	Denarium .... quinarium.	
Libræ autem pondus æris.	Librale autem pondus æris.	
Triuncis vocatus.	Teruncius vocatus.	
Quod efficit.	Quod effecit.	
Post hæc placuit XL. millia signari.	Post hæc placuit X. XL. signari.	
Minutissimus vero ad XLV. M.	Minutissime Nero ad XLV.	
Prima est origo avaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia.	Prima origo avaritiæ, fœnore excogitata, quæstuosaque segnitia, *ex ms.*	*Sect.* 14.
Auro repensum.	Auro rependendum, *ex ms.*	
Tam aurea quam aurata.	Tam inaurata quam aurea, *ex ms.*	
Antonius.	Antonius apud nos, *ex ms.*	
Opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror.	Proscriptione dignum, sed Spartaci. *Sect.* XV. Equidem miror.	
Nam Midas .... in infinitum.	Jam Midas .... infinitum.	*Sect.* 15.
Capere Varro tradit.	Patere Varro tradit.	
In Samnorum gente.	In Suanorum gente.	
Parastatæ.	Parastaticæ.	
Sicque triumphare.	Atque ita triumphare, *ex mss.*	
Incessere, tum primum visum. Mox quod etiam.	Incessivere tum primum noxii, quod etiam.	*Sect.* 16.
Unam VII. pondo habuit .... Hispania citerior alteram IX. quam Gallia Comata, sicut titulus indicavit.	VII. pondo habere.... Hispania citerior: IX. quam Gallia Comata, titulis indicavit, *ex mss.*	
Et quota pars ea apparatus fuit.	Et quota pars ea fuit, *ex mss.*	
Pondo CCXXVII. argenti nonaginta duo millia, & extra numerum CCC. & LXXXXV. M.	Pondo XVI. DCCCX. argenti XXII. LXX. & in numerato LXII. CCCC.	*Sect.* 17.
Belli socialis initio DCCCXLVI. auri pondo. C. Cæsar.	Belli socialis initio, auri XVI. XX. DCCC. XXIX. C. Cæsar.	
Laterum aureorum XXVI. M. & in numerato pondo CCC.	Laterum aureorum XXV. M. argenteorum XXXV. & in numerato HS. CCCC.	

	Perseo rege Macedonico devicto; prædam pondo trium millium.	Perseo victo e Macedonica præda HS. MM. CC.
Sect. 18.	In cameras: in parietes quoque.	In cameras quoque & parietes.
Sect. 19.	In incendiis rogisque durante materia.	In incendiis rogisque, *tantum*, *ex mss.*
	Auri experimento ignis est... rubeat, quo ignis: atque ipsum obryzum vocant.	Auri experimentum ignis est..... rubeat, ignescatque: id ipsum obrussam vocant, *ex mss.*
	Cum cetera metallis.	Cum cetera in metallis.
	Verrius tradit.	Verrius docet, *ex mss.*
Sect. 21.	Gryphibus apud Scythas.	Apud Scythas gryphis.
	Cursu ipso.	Ut cursu ipso, *ex mss.*
	Alveus ubi id est.	Alveus hic est, *ex mss.*
	Capitur, ut inveniatur.	Capitur. Invenitur, *ex mss.*
	Cum jam inventum in summo cespite. Alutationem vocant, si.	Gummi inventum est in summo cespite, alutatium, si.
	Ceterum montes	Cetero montes, *ex mss.*
	Hi venarum canales per marmor vagantur, & latera.	Vagantur hi venarum canales per latera, *ex mss.*
	Nam quod ad pillas cudunt, apilascudem vocant: argentum; quod exit a fornacis sudore. Quæ e catino jactatur spurcitia in omni metallo, vocatur scoria. Hæc in auro coquitur, iterum & tunditur.	Ac pilis cudunt. Vocant argentum, quod exit a fornace: sudorisque, qui e catino jactatur spurcitia, in omni metallo scoria appellatur. Hæc in auro tunditur, iterumque coquitur.
	Hæc est terra.... ac ardentem.	Hoc est terra.... & ardentem, *ex mss.*
	Operarios.	Operatos.
	CL. libras ferri terram agentibus.	CL. libras fere agentibus.
	Latus sequitur. Possam ambit quiete.	Latus sequitur fossa, ambitque.
	Facilius existimatur.	Facilior existimatur, *ex mss.*
	Dantque signum ruinæ.	Dat signum ruina, *ex mss.*
	Hic voce ictuve repente operarios revocari jubet.	Hic voce ictuve evocari jubet operas.
	Cadit e se se longo fragore.	Cadit ab se se longe, fragore, *ex mss.*
	Ad pericula evincenda.	Ad pericula & impendia.
	Alius par est labor, vel hoc majoris impendii.	Alius par labor, ac vel majoris impendii, *ex mss.*
	Præcepisse libramento oportet, ut fruaris quando inflat.	Præcepisse libramentum oportet, ut furat is qua influat.
	Species nefaria quidem.	Species ne ferarum quidem.
	Lineas itineri præfigunt.	Lineas itineri præducunt, *ex mss.*
	Manes trahuntur ad homines, ut vitium importent.	Manus trahunt omne vitium in sportis.
	Urion vocant.	Urium vocant, *ex mss.*
	Fossæ in quas.	Fossæ per quas, *ex mss.*
	Gradatim. Frutex est ulex roris marini.	Gradatim ulice. Frutex est roris marini, *ex mss.*
	Tradiderunt.	Prodiderunt, *ex mss.*
	Italiæ parcitum est... ut diximus.	Italiæ parci.... diximus, *ex mss.*
	Qua in Vercellensi agro cavebatur.	Vercellensi agro; qua cavebatur, *ex mss.*
Sect. 22.	Est etiam una ratio.	Est etiamnum una ratio, *ex mss.*
	Libræ XIV.	Libræ x. iv.
Sect. 23.	Quod in situ terrarum nomine hoc.	Quo sit situ terrarum nomen hoc, *ex mss.*
	Ex ea rapina esse.	Ex ea rapina, *tantum*, *ex mss.*
Sect. 25.	Torretur & cum salis grumo, pondere triplici misto.	Torretur & cum salis gemino pondere, triplici miseos.
	Quod si trito spuma adjiciatur.	Quod si tritus pumex adjiciatur.
	Verrucas curari eo M. Varro est auctor.	Auro verrucas curari M. Varro auctor est, *ex mss.*
Sect. 26.	Herba quam luteam appellant.	Herba quam lutum appellant, *ex mss.*
	Cribro secernitur.... tenuius sic cribratur.	Cribro cernitur.... tenuius cribratur, *ex mss.*
	Adduntur & schytanum.	Adduntur Scytanum, &c. *ex mss.*
Sect. 27.	Summa commendationis, ut colorum herbæ.	Summa commendationis, colorem in herba, *ex mss.*
	Aurigaturus esset, introducta opificum turba. Tricus eam generibus distinguunt.	Aurigaturus esset. Indocta opificum turba tribus eam generibus distinguit.
	In libras VII.	In libras denariis VII.
	A lutea herba.	A luto herba.
	Utilissimo genere.	Vilissimo genere, *ex mss.*
Sect. 28.	Miscenda.	Lingenda, *ex mss.*
Sect. 29.	Cyprio in ære.	Cyprio ære.
Sect. 31.	Bebelo.	Bebulo, *ex mss.*
	Nullum finem spei fecit.	Finem spei fecit, *ex mss.*
Sect. 32.	In vasis, ita vitiis abjectis, ut ipsum ab auro discedat. In pelles subactas.	In vasis, vestibus injectis. Sed ut ipsum ab auro discedat, in pelles subactas.
Sect. 34.	Aqua pluviali.	Aqua pluvia, *ex mss.*
	Quod ibi subsidit.	Quod ibi subsedit, *ex mss.*
Sect. 35.	Convoluta veruculo.	Convoluta, *tantum*, *ex mss.*
	Fervescentis & futuræ materiæ.	Fervescentis materiæ.
Sect. 36.	Cujus rei quidem causam.	Cujus rei causam equidem, *ex mss.*
	In Hispaniis.	In Hispania, *ex mss.*
Sect. 40.	Hermogenes.	Timagenes.
	LXX. in libras.	HS. LXX. in libras.
	Scyrico... Scyricum.	Syrico... Syricum.
	Excoquitur: auri modo probatur. Auro candente fucatum nigrescit.	Excoquitur auri modo. Probatur auro candente: fucatum nigrescit.
Sect. 41.	Fortasse, quod illitum capiti ventrive, sanguinem sistit.	Fortassis illito capite ventreve, sanguinem sistendum, *ex mss.*
Sect. 43.	Scrupulari.	Scripulari, *ex mss.*
Sect. 45.	Expulsis intus crebris seu speculis.	Exsculptis intus crebris ceu speculis, *ex mss.*
	Auro apposito.	Auro opposito.
Sect. 46.	Miscentur argento tertia pars æris.	Miscentur argento tertiæ æris, *ex mss.*
	Miscuit æri falsæ monetæ.	Miscentur æra falsæ monetæ.
Sect. 47.	In agris suis.	In agris, *tantum*, *ex mss.*
	Atque ut nomen quidem optimi occupaverit.	Atque in memoriam quidem optimum occupavit.
	Ad VI. Kal.	A. d. VI. Kal.
Sect. 49.	Furniana.	Firmiana, *ex mss.*
	Queritur.	Quiritat, *ex mss.*
	Induere solebat.	Inducere, *tantum*, *ex mss.*
Sect. 50.	Quater millies CCCCLXX.	Quatuor millia CCCLXXX. *ex mss.*
	Quod nunc in mensarum est apparatu. Postea victa Numantia & deleta.	Quot mensarum postea apparatu victa? Numantia quidem deleta, *ex mss.*
	Militibus XVII. millia pondo dedit.	Militibus X. VII. dedit.
	Mille pondo habuit.	Pondo mille habuit, *ex mss.*
	XI. millia.	X. *tantum*, *ex mss.*
	Paterna quoque gente pulsum.	Paternaque gente pellitum.

Sed Punica. Idem & aureos fecit.	Sed Punicana. Eadem & aureos fecit, *ex mss.*	*Sect.* 51.
Octo quinquaginta librarum.	Octo D C C C L. librarum.	*Sect.* 52.
Fenestella dicit.	Fenestella, *tantum*, *ex mss.*	
Fuerit vitæ . . . manupretium.	Furuit vita . . . . manipretiis; *ex mss.*	*Sect.* 53.
Quinis millibus sestertiis.	Quinis millibus sestertiûm, *ex mss.*	
V I. millibus sestertiis.	V I. sestertiûm millibus, *ex mss.*	
Pondo centum millia.	Pondo M D.	
Asia domata.	Asia donata.	
Urbis anno D C X X V I.	Urbis anno D C X X I I.	
Quinquaginta sex annis.	Quinquaginta septem annis.	
Et liceret. peccaro, & dignatione hinc alicui veterum.	Et liceret. Petiere & dignationem hinc aliqui veterum.	
Statuas primum ad honorem Divi Augusti in adulatione.	Statuas primum Divi Augusti in adulatione, *ex mss.*	*Sect.* 54.
Argentum succedit ex re.	Argentum succedit, *tantum*, *ex mss.*	
Fastidio.	Fastidito, *ex mss.*	
Vaginæ batillis.	Vaginæ catillis.	
Quatuor paria denique.	Quatuor paria, *tantum*, *ex mss.*	*Sect.* 55.
Dicitur. Ephesiæ Dianæ templum jacet; Capitolium incendiis.	Dicitur, Ephesiæ Dianæ templi, aut Capitolini incendiis.	
Venatio in scyphis magnam famam habuit.	Venatus in scyphis magna fama, *ex mss.*	
Unciæ viginti venierunt.	Unciæ X. venierunt.	
Pretium in libras X X X I I.	Pretium in pondo libras, X. I I. *ex mss.*	*Sect.* 58.
Sub dimidio.	Dimidio, *tantum*; *ex mss.*	
Pretium in libras hujus.	Pretium in libras, *tantum*, *ex mss.*	
Candidiorem, nigrioremve, crassiorem tenuioremve.	Candidiorem tenuioremve, *tantum.*	*Sect.* 59.
Et hoc est . . . . . . Pretia ejus X X I I I. in libras: cærulei X V I I I.	Hoc est . . . Pretia ejus X. X. in libras: cærulei, X. V I I I.	
Nestorianum.	Vestorianum.	
Pretium ejus X L. in libras.	Pretium ejus X. I. in libras.	
Præterquam ad fenestras.	Preterque ad fenestras, *ex mss.*	
Cujus pretium X V I I. in libras.	Cujus pretium X. V I I I. in libras.	
Teritur.	Teritur autem; *ex mss.*	

LIBRO TRICESIMO QUARTO.

Proxime dicantur.	Proxima dicantur, *ex mss.*	*Sect.* 1.
Obærati ab ære dicti.	Obærati, & ære diruti.	
Usus esset, & alia quæ vetustas tradidit, cum æqualem.... declararet.	Usus. Sed & alia vetustas æqualem . . . . declarat.	
Hic est exemplar . . . Illoque ære . . . . Æmulatio autem.	Hoc erit exemplar . . . Illo ære . . . Æmulatio iis, *ex mss.*	*Sect.* 5.
Antiqui pingebant eas bitumine.	Bitumine antiqui tinguebant eas; *ex mss.*	*Sect.* 9.
Equestres utique.	Equestres vero, *ex mss.*	*Sect.* 10.
Unde & nostris currus in his.	Unde & nostri currus nati in his.	
Acti Navii.	Atti Navii.	*Sect.* 11.
Et alia auctoritas major in Horatii statua.	Alia auctoritas M. Horatii statuæ, *ex mss.*	
Restituit.	Instituit, *ex mss.*	
Tulli Cælii.	Tulli Clœlii.	
Hoc a Romano populo.	Hoc a republica, *ex mss.*	
C. Octavium, ob unum verbum.	Cn. Octavium, ob unum scilicet verbum, *ex mss.*	
Græcorum gentis.	Graiæ gentis, *ex mss.*	*Sect.* 12.
Donec Sylla.	Ea stetere, donec Sylla.	
Quas mox laceraverunt, nondum . . . excedente.	Nondum... excedente, quas mox laceravere, *ex mss.*	
Cum nec Lucretiæ, nec Bruto . . . . decernerentur.	Cum Lucretiæ ac Bruto . . . non decernerentur, *ex mss.*	*Sect.* 13.
Hanc primam & Horatii Coclitis.	Hanc primam cum Coclitis, *ex mss.*	
Ante enim sibi ac Sibyllæ.	Atto enim ac Sibyllæ.	
Nisi Clœliæ.	Nisi Clœliæ quoque, *ex mss.*	
Passimque clientes in clientelas ita recepti.	Passimque gentes in clientelas ita receptæ, *ex mss.*	*Sect.* 15.
Ut ferunt.	Ut produnt, *ex mss.*	*Sect.* 16.
Ad sexcenta x. opera fecisse prodatur.	Ad M. D. opera fecisse dicatur; *ex mss.*	*Sect.* 17.
Deponere.	Seponere; *ex mss.*	
Deorum hominumve.	Deorum hominisve, *ex mss.*	
Quas colossos vocant.	Quas colosseas vocant, *ex mss.*	*Sect.* 18.
C L. talentis . . . . a Claudio.	Quingentis talentis . . . a Divo Claudio, *ex mss.*	
Apollinem . . . . . Austi Tuscanicum.	Tuscanicum Apollinem . . . . Augusti, *ex mss.*	
Cassio Syllano.	Cassio Silano.	
Olympiade L X X X I I I.	Olympiade L X X X I V.	*Sect.* 19.
Phragmon.	Phradmon.	
Dameam . . . . Myronem Lycium.	Damiam . . . . Myron Lycium.	
Cephissodorus.	Cephissodotus.	
Et cum eo Alexander.	Cum & Alexander, *ex mss.*	
Lahippus.	Dahippus.	
Antheus.	Antæus.	
Ctesilæ.	Ctesilai, *ex mss.*	
Ut a forma cognomen.	Ut formæ cognomen, *ex mss.*	*Num.* 1.
Ad ædem Fortunæ dedicavit.	Ad ædem Fortunæ hujusque diei dedicavit.	
Antæum a terra sustinentem.	Alexetera arma sumentem.	*Num.* 2.
Ageladis.	Ageladæ, *ex mss.*	*Num.* 3.
Et Leontius.	Et Leontinus.	*Num.* 4.
Item Apollinem citharœdum, ... qui Dicæus . . . . quod eum.	Item Apollinem . . . citharœdum, Dicæus . . . quoniam cum, *ex mss.*	
Fortunæ hujusce diei.	Fortunæ hujusque diei.	*Num.* 5.
Consciffuris.	Concisuris, *ex mss.*	*Num.* 6.
Ad Trophonii oraculum.	Simulacrum Trophonii ad oraculum, *ex mss.*	*Num.* 7.
Ubi habitaverat, latuerint.	Habitaverit, ubi latuerint, *ex mss.*	*Num.* 9.
Catagusam, & Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilemque.	Catagusam, & Liberum Patrem, & Ebrietatem, nobilemque, *ex mss.*	*Num.* 10.
Fecit & puberem.	Fecit & puberem Apollinem.	
Et Iphicratis.	Tisicratis.	*Num.* 12.
Excruciata, tyrannis.	Excruciata a tyrannis, *ex mss.*	
Ctesilas.	Ctesilaus.	*Num.* 14.
Equitem Sarmenem.	Equitem Simonem.	*Num.* 15.
Ministrantem.	Admirantem.	*Num.* 16.

	Ante ædem Jovis Tonantis.	Ante ædem Iovis Tonantis, Hegesiæ, *ex mss.*
Num. 17.	Buthyreus Lycius.	Eleuthereus Lycius.
	Leocras.	Leochares.
Num. 19.	Nicerates.	Niceratus, *ex mss.*
Num. 21.	Apollodorum fecit.	Apollodorum fudit, *ex mss.*
	Satiare cupiditatem nequit artis.	Satiari cupiditate artis non quit, *ex mss.*
Num. 24.	Clarissima quæque in urbe.	Clarissima quæque, *tantum*, *ex mss.*
Num. 25.	Callias, Clesias.	Calliades, Ctesias.
Num. 27.	Colothas.	Colotes.
Num. 28.	Daiphoron.	Daiphron.
Num. 32.	Pisicrates bigæ Pitho.	Tisicratis bigæ Piston.
	Qui taurum.	Cui taurum, *ex mss.*
Num. 34.	Leophon.	Lophon, *ex mss.*
Sect. 20.	In Cyprio coronarium & regulare est, utrumque ductile. Coronarium tenuatur.	In Cyprio coronarium tenuatur, *tantum*, *ex mss.*
	Et lene recoquunt.	Et bene recoquunt, *ex mss.*
Sect. 22.	Namque ipse lapis.... Hic rursus.	Namque ut ipse lapis... sic rursus.
	Eluctantur.	Eructantur, *ex mss.*
	Fluunt & ex ea... onychis maculis... & ceterarum.	Fluunt ex ea.... onychitæ maculis... & e ceteris, *ex mss.*
Sect. 23.	Aqua pluvia lavatur, minore effectu.	Aqua pluvia lavatur, *tantum*, *ex mss.*
Sect. 24.	Ut squama veneat pro eo. Est autem squama hæc decussa vi clavis, per quos.	Ut squama veneat decussa vi clavis, in quos.
	In Cypriis maxime.	In Cypri maxime, *ex mss.*
Sect. 25.	Pars major & nominibus.	Pars major & nomina, *ex mss.*
	Seplasiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti: factaque jampridem emplastra... Fraus Seplasiæ.	Seplasiæ omnia corrumpenti: Iam quidem facta emplastra... aut fraus Seplasiæ.
	Et hulcera oris.	Et uvas oris.
	Squama Cypria longe efficacior.	Squama longe Cypria inefficacior, *ex mss.*
Sect. 26.	Contrahit coronarum æruginem, recisamentis.	Contingit coronariorum recisamentis, *ex mss.*
Sect. 28.	Scoleciam.	Scoleca.
Sect. 29.	Acrius etiamnum & vehementius.	Etiamnum vehementius, *ex mss.*
Sect. 30.	Et misy est lapidosius.	Ut misy, & est lapidosius.
Sect. 32.	Fit & in Hispania e puteis.	Fit in Hispaniæ puteis, *ex mss.*
	Leucoion appellant.	Lonchoton appellant.
	Dolorique, nec non & caligini.	Dolorive, & caligini,
	Purganda vulnera.	Purganda hulcera, *ex mss.*
	Et gravitati aurium.... inspiratur.	Si gravitati aurium.... inspiretur, *ex mss.*
	Sed stringit.	Sed tinguit, *ex mss.*
Sect. 33.	Quem vocant.	Quæ vocant, *ex mss.*
	Convenitque.	Convenit, *ex mss.*
Sect. 34.	Levissime hæc.	Levissimum hoc.
	Quod minus candidum ex ea.	Quod minus candidum ex eo, *ex mss.*
	Hoc quidem.	Hoc quidam, *ex mss.*
	Collyriis oculorum nimium vigiliis fatigatorum apta.	Collyriis oculorum minus apta, *ex mss.*
Sect. 35.	Cydonii mali.	Cotonei mali, *ex mss.*
Sect. 36.	Stratum esse debet.	Esse stratum debet, *ex mss.*
Sect. 37.	Differentia est siquidem.	Differentiæ siquidem, *ex mss.*
Sect. 39.	Intutum est.	Intutum, *ex mss.*
Sect. 40.	Non desiit.	Non defuit, *ex mss.*
	Pœnitentiamque, ferrum & æs.	Pœnitentia, æs ferrumque, *ex mss.*
	Hodie.	Hodierno die, *ex mss.*
	Obsistit eadem.	Obstitit eadem, *ex mss.*
Sect. 41.	Alia molle... stricturæque vocantur eæ.	Aliæ molle... Stricturæ vocantur hæ, *ex mss.*
	In iis equidem nucleus.	Nucleusque quidem.
	Alioque modo.	Aliæque modo, *ex mss.*
	Admiscetur. Mollior complexus in nostro orbe. Aliubi.	Admiscetur· mollior complexus. In nostro orbe aliubi.
Sect. 42.	Bubbatione.	Bullatione.
	Ferri utique inficit aciem, ut magnes. Eodem lapide Dinocrates.	Ferrum utique inficit eadem vi. Magnete lapide Dinochares.
Sect. 43.	Vinxerat pontem.	Junxerat pontem, *ex mss.*
Sect. 44.	Vis ejus... restringere.	Potentia ejus..... sistere.
Sect. 46.	Obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis sex ex ære, totidem ex squama ferri, totidem ceræ, ex olei sextario.	Picis oboli sex: Cimoliæ cretæ drachmæ sex: æris tusi drachmæ duæ: squamæ ferreæ totidem: ceræ, sex: olei sextarius.
Sect. 47.	Quæ elutia.	Quæ aluta.
	Nec ex albo argento.	Nec ex albo argentum, *ex mss.*
	Quæ portio est tertia addita venæ.	Quæ est tertia portio additæ venæ, *ex mss.*
Sect. 1.	Æris tertia portione candidi.	Æris candidi tertia portione, *ex mss.*
	In libras triginta.	In libras, X. X.
	In pondo centum triginta. In libras albo.	In pondo C. L X. X. Albo.
	Pretia sunt triginta, nigro sexdecim.	Pretia sunt X. X. nigro, septem.
	Plura aridi.	Plus aridi, *ex mss.*
	Liquescit argentum.	Liquescit argentum. Confirmant, quod si minus albo nigri quam satis sit misceatur, erodi ab eo argentum, *ex mss.*
Sect. 49.	Discerni queat.	Discerni possit, *ex mss.*
	Jovetanum.	Ovetanum.
	Relaxatis..... fecundior abortus facere.	Laxatis.... fecundiores facere abortus, *ex mss.*
	Locari solitum decem libris per C C. ante annos.... LV. locatum est.	Locari solitum X. C C. M. annuis... C C L V. locatum est.
Sect. 50.	Sulphure minuto.	Sulphuris minuto.
	Plumbi e fornacibus.	Plumbi fornacium, *ex mss.*
	Ut stibi & cadmia.	Et teritur, ut cadmia.
	Et inanitatem, & hulcerum excrescentia.	Et inanitatem hulcerum, excrescentiave.
	Elimatam scobem.	Limatam scobem, *ex mss.*
Sect. 51.	Quod vilissimum est.	Quod utilissimum est, *ex mss.* & *ex re ipsa.*
Sect. 52.	In aqua cælesti.	Aqua cælesti, *ex mss.*
Sect. 53.	Alibi galenam.... plumbi & argenti vena.	Alio loco galenam... vena argenti plumbique, *ex mss.*
Sect. 55.	Cum melle sumpta. Vocem limpidam ac canoram facit.	*Nulli codices mss. hoc* [illegible]*ent.* Vocem &c.
	Itidem medetur.	Iisdem medetur, *ex mss.*
Sect. 56.	Similius est.	Simile est. *ex mss.*

LIBRO

LIBRO TRICESIMO QUINTO.

Adnascentium quoque.	Agnascentiumque, *ex mss.*	*Sect.* 1.
In crustis inserendo.	Crustis inserendo, *ex mss.*	
Nonnisi pretio.	Nonnisi in pretio, *ex mss.*	*Sect.* 2.
Animorum ingentium.	Domitarum gentium.	
Refringere liceret.	Refigere liceret.	
Scipionis Africani.	Scipionis Pomponiani.	
In iisdem locis ubi loquuntur.	In locis iisdem loquuntur, *ex mss.*	
Imaginum amorem flagrasse.	Imaginum amore flagrasse, *ex mss.*	
Inventione muneris .... invidiosus.	Inventor muneris .... invidiosi, *ex mss.*	
Si liberorum turba parvulis.	Si liberorum parvulis, *ex mss.*	*Sect.* 3.
Invenit quæ Marcius.	Invenit Marcius.	*Sect.* 4.
Pontius legatus Caii Principis.	Caius Princeps.	*Sect.* 6.
Aterius Labeo.	Antistius Labeo, *ex mss.*	*Sect.* 7.
Fecit hoc quidem.	Fecit hoc idem, *ex mss.*	
Tradunt iratum, haud immerito, quoniam.	Tradunt, haud immerito, quando, *ex mss.*	
Expugnationesque.	Oppugnationesque, *ex mss.*	
VI. mill. sest. .... Aristidis tabulam, Liberum Patrem continentem, pretium.	VI. sest. .... tabulam Aristidæ, Liberum Patrem, pretium, *ex mss.*	*Sect.* 8.
Legatus .... æstimaret, respondit.	Legatus respondit .... æstimaret.	
HS. XII. M.	X. III.	*Sect.* 9.
XIII. denarii.	X. III. *ex mss.*	*Sect.* 13.
Dabant minio proximam. Hæc est.	Dabant. Minio proxima hæc est, *ex mss.*	*Sect.* 14.
Sorbentur. Picturis autem apte nascitur.	Sorbentur picturis. Nascitur autem, *ex mss.*	*Sect.* 15.
In pondo sexdecim.	In pondo sex, X. I.	*Sect.* 18.
In libras æris quinque.	In libras, X. VI.	*Sect.* 20.
Intelligitur.	Intelligunt, *ex mss.*	*Sect.* 21.
Sed inde non pervehuntur.	Inde nunc pervehuntur.	*Sect.* 22.
Sed importuna.	Importuna, *tantum, ex mss.*	*Sect.* 25.
E liquidis coloribus.	E reliquis coloribus, *ex mss.*	*Sect.* 26.
Indico stercora.	Indico tingunt stercora, *ex mss.*	*Sect.* 27.
Odorem maris olet.	Odorem maris, *tantum, ex mss.*	
Denarii viginti in libras.	X. X. in libras.	
Optimumque est quod maxime viret.	Optimusque est, qui maxime vicinus est.	*Sect.* 28.
Utilitas rediit.	Vilitas rediit, *ex mss.*	
Colores e vilissimis.	Colores & vilissimi, *ex mss.*	*Sect.* 29.
Et quod chrysocollam luteam mentitur.	Et chrysocollam mentitur, *ex mss.*	
Cretulam amare .... iisdem his coloribus.	Cretulam amant .... iisdem coloribus, *ex mss.*	*Sect.* 31.
In Lamianis hortis.	In Maianis hortis.	*Sect.* 33.
Tam multas post.	Multas post, *ex mss.*	*Sect.* 34.
Quam statuarios auctores.	Quam statuarios, ac toreutas.	
Clypeumque Athenis.	Olympiumque Athenis.	
Panæum fratrem .... intus pinxit, & in Ægide Minervæ.	Panænum fratrem .... intus pinxit, Elide, Minervæ.	
Hygiænontem .... Charmam.	Hygiemonem .... Charmadam.	
Discreverit .... excoluerit.	Discrevit .... excoluit, *ex mss.*	
Percrebuerat.	Increbruerat, *ex mss.*	
Nonagesima tertia Olympiade.	Nonagesima quarta Olympiade, *ex mss.*	*Sect.* 36.
		Num. 1.
Agrigentinis.	Agragantinis.	*Num.* 2.
Advolassent aves.	Advolasset avis, *ex mss.*	*Num.* 4.
Idem pinxit & Thesea.	Idem pinxit Thesea, *ex mss.*	*Num.* 5.
Hoplitides: alter.	Hoplitites alter.	
Pamphili pictura est cognatio.	Pamphili, cognatio.	*Num.* 8.
Et Apelles & Melanthius ei dedere.	Ei Apelles & Melanthius dedere, *ex mss.*	
Diagraphicen.	Graphicen.	
Adipiscens regnum.	Regnum adipiscens, *ex mss.*	*Num.* 9.
Apelles, eousque Olympiade CXII. in pictura provectus ut plura solus .... contulerit.	Apelles Cous, Olympiade CXII. Picturæ plura solus ...... contulit.	*Num.* 10.
Nesciret tollere.	Non sciret tollere, *ex mss.*	
Magnæ amplitudinis.	Amplæ magnitudinis, *ex mss.*	*Num.* 11.
Consumptam eam constat priore .... in palatio, avide ante a nobis spectatam, spatiosore amplitudine nihil aliud.	Consumptam eam priore ... in palatio audio: spectatam olim tanto spatio nihil aliud.	
Vetuit edicto .... ei honorem.	Vetuerat edicto .... honorem ei, *ex mss.*	*Num.* 12.
Quanti licitaretur.	Quanti liceret.	*Num.* 13.
Imagines.	Imaginem, *ex mss.*	*Num.* 14.
Viginti talentis auri.	Viginti talentis.	*Num.* 15.
Sed legentes.	Legentes, *tantum, ex mss.*	
Manipretium ejus tabulæ in nummo aureo mensura accepit.	Tabulæ pretium accepit aureos, mensura.	
Et ei galeam poscenti.	Galeam poscenti, *tantum, ex mss.*	*Num.* 16.
Abronem.	Habronem.	
Ceraunobolon.	Ceraunobolian.	*Num.* 17.
Sensus omnes expressit, quos vocant Græci ethe.	Sensus hominis expressit, quæ vocant Græci ethe, *ex mss.*	*Num.* 19.
Sanguinem infans lambat.	Sanguinem lambat, *ex mss.*	
Propter fratris amorem morientem.	Propter fratris amorem, *tantum, ex mss.*	
Hemionida.	Hammoniada.	*Num.* 20.
Casus & ars pinxerit.	Casus pinxerit.	
Sed accitus .... illi cum Rhodiis.	Nisi accitus .... cum Rhodiis illi, *ex mss.*	
Tibias tenens.	Tenentem tibias, *ex mss.*	
Qui etiam suadebat.	Qui ei suadebat.	
Ita ut vetusta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuosi animi, & cui pauci comparentur.	Ita ut venustate ei pauci comparentur.	*Num.* 23.
Qui hujus fuit ætatis. Aristidis Thebani discipuli fuerunt & filii.	Hujus fuerat ætatis Aristides Thebani discipulus. Fuerunt & filii.	
Aristippus .... Discipuli ejus fuerunt Antorides.	Ariston .... Discipuli Antorides, *ex mss.*	
Supremæ conjugis.	Supremi conjugis.	*Sect.* 37.
Qualia quis optarat.	Qualia quis optaret, *ex mss.*	
Succollantium specie mulieres, labentes trepidæque .... facetissimi sales.	Succollatis sponsione mulieribus, labantes, trepidique ... facetissimi salis.	
Encaustica.	Encausta, *ex mss.*	*Sect.* 40.

Num. 24.	A Dionysio.	Dionysiis.
	Unde & abunde.	Et abunde, *ex mss.*
Num. 29.	Polygynæcon.	Syngenicon.
	Et in una tabula.	Et in una tabula, sex signa, *ex mss.*
Num. 30.	Quod ita quoque Paulus.	Quod ita Paulus quoque, *ex mss.*
	Ajacem ei pinxit & Medeam.	Ajacem, & Medeam pinxit, *ex mss.*
Num. 31.	Sed & multus.	Et sile multus.
	Talesque sunt ejus picturæ, cum.	Tales sunt cum, *ex mss.*
Num. 32.	Aposcoponta.	Aposcopevonta.
	Dolon.	Dolus.
	Nobilissimis autem quæ sunt in porticibus Octaviæ operibus.	Nobilissimas autem, quæ sunt in Octaviæ operibus.
	Olympiæ citra pulveris jactum .... Cœnus stemmata	Olympia cirra pulveris tactum ... coniti Nemeæa.
Num. 33.	Cleon Admeto.	Cleon Cadmo.
	In Pompeio pinxit.	In Pompeo pinxit.
	Eutychides bigam : regit.	Eutychidis bigam regit, *ex mss.*
Num. 35.	Iphis ... Abron.	Hippias ... Aabron.
Num. 40.	Theodorus vero & emungentem.	Theodorus & inungentem.
Num. 42.	Arcesilas ... Mnasitheus ... Aristonidis ... Stadius.	Arcesilaus ... Mnesitheus ... Aristonidæ ... Stadieus, *ex mss.*
Num. 43.	Neapolitanum.	Neapoli anum.
	Sopylon.	Sopolin.
Sect. 42.	Digerit eos ex vino.	Digerit ex uno, *ex mss.*
Sect. 43.	Ante Battiadas.	Anre Bacchiadas.
	Propter hunc.	Propter hanc, *ex mss.*
Sect. 45.	A parte læva.	Ab læva, *ex mss.*
	A quo factas Romæ uvas, item pisces, ita ut non sit aspectu.	A quo facta poma & uva, ut non posses aspectu.
Sect. 46.	Certiora auro.	Sanctiora auro.
	Quæque adhuc diximus.	Quæ adhuc diximus, *ex mss.*
	Vel quæ assiduitate satiant figlinarum opera imbricibus, tubulis tegulisque, ad balineas hamatis, vel ad tecta coctilibus laterculis, frontatisque, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus doliis ad vina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ.	Vel assiduitate satiant figlinarum opera, doliis ad vina excogitatis, ad aquas tubulis, ad balineas mammatis, ad tecta coctilibus laterculis, frontatisque. Ob quæ.
	Fictilibus doliis.	Fictilibus foliis.
	Officinis Erythris. Hodieque in templo.	Officinis. Erythris in templo hodieque, *ex mss.*
	LX. patinas.	LXX. patinas.
	CC. sestertiis.	X. sestertiis.
	Amputant .... si M. Cælio.	Amputare ... M. Cælio, *ex mss.*
Sect. 47.	Alia segmenta.	Alia commenta.
	Aulidem usque.	Aulida usque, *ex mss.*
Sect. 49.	Didoron, quo utimur.	Lydion, quo utimur.
	Massia & Calento.	Maxilua & Calento.
	Ideo & in publica opera & regias domos adduntur. Sic struxere murum ..... Sic Patris.	De eo & publica opera & regias domos struxere : murum..... Patris, *ex mss.*
	Quod opus cum per se.	Cum opus per se, *ex mss.*
Sect. 50.	Quod est cuniculis.	Ibi e cuniculis.
	Hoc est, glebosum. Eo solo.	Hoc est, gleba : quo solum.
	Cetera enim .... vivum autem effoditur.	Solum (cetera enim ...) vivum effoditur, *ex mss.*
Sect. 51.	Gignitur & pingue .... leve.	Gignitur etiam pingue .... læve, *ex mss.*
	Procidentia sedis suffitu.	Procidentes suffitu, *ex mss.*
Sect. 52.	Pallidæ & scabræ naturæ, & quod inficitur galla.	Pallidi & scabri, & quod inficiatur galla.
	Pellendumque pruritum & per urinam sanguinem.	Pellendumque per urinam sanguinem, *ex mss.*
	Hoc genus aluminis siccat, minusque sistit.	Hoc genus aluminis minus sistit, *ex mss.*
	Pterygia, perniones.	Pterygia, ac perniones, *ex mss.*
	Cum sero & pice.	Cum sero picis.
Sect. 53.	Quæ syropicon.	Quæ collyrium.
Sect. 54.	Si æra præducantur.	Si ære perducarur, *ex mss.*
Sect. 56.	Effectus ejus.	Effectus ejusdem, *ex mss.*
Sect. 57.	Et pedum tumores sanat : ita ut .... ut post sex.	Er pedum tumores : ita ut .... & post sex, *ex mss.*
	Cypria cera.	Cypro & cera.
Sect. 58.	Manlium Antiochum.	Manilium Antiochum, *ex mss.*
	Taberium.	Staberium.

LIBRO TRICESIMO SEXTO.

Sect. 1.	Crystalli cum murrhinis.	Crystallinis, murrhinisque, *ex mss.*
	Huc illucque portantur juga montium, majore etiamnum vesania.	Huc illuc portantur juga, majore etiamnum venia, *ex mss.*
	Quæ pretia .... quas vehi ..... sed & quam sine his ... beatior vita, ad quamque multorum neces fit necesse facere.	Cum pretia ... cum vehi ... quam sine his ... beatior vita : ista facere, *ex mss.*
	Quos ad usus.	Quos ob usus, *ex mss.*
Sect. 2.	Enimvero non alio.	Quo enim alio, *ex mss.*
	Damni infecti egit.	Damni infecti coëgit, *ex mss.*
	Quam tacere.	Tacuere, *ex mss.*
Sect. 3.	Vitæ rudimento. Jam enim L.	Vitii rudimento. Jam L. *ex mss.*
	Qui nos sequentur, meliores non esse probabunt.	Sed & qui sequentur, meliores esse nos probabunt, *ex mss.*
	Præferenda dicamus pretia.	Profeienda judicamus pretia.
Sect. 4.	Sicyonios fames.	Sicyonem fames, *ex mss.*
Num. 1.		
Num. 3.	LXXXIII. Olympiade.	LXXXIIII. Olympiade, *ex mss.*
Num. 4.	Compacta artis illius fuere.	Capacia artis illi fuere.
	Dii sunt XXX..... & sub ipsa.	Dii sunt XX..... ac sub ipsa, *ex mss.*
Num. 5.	Prætulerunt optione.	Prætulerunt, *tantum*, *ex mss.*
	Praxitelicæ.	Praxiteliæ, *ex mss.*
	In hortis Servilianis ... Asinii Pollionis.	In hortis Servilii ... Pollionis Asinii, *ex mss.*
Num. 6.	Rei & artis heres.	Et artis heres, *tantum*, *ex mss.*
	Asinii Pollionis.	Pollionis Asinii, *ex mss.*
Num. 7.	Samothraciæ.	Samothrace, *ex mss.*
	Canephorus.	Canephoros.
	Apud Circum eumdem ad Labicanam portam eunti.	Apud Circum eumdem.
Num. 8.	Praxitelicam illam Gnidiam antecedens.	Praxiteliam illam antecedens, *ex mss.*

Palla velatus humeris præfert : alter Liberum.	Palla velatum Veneris præfert : alter Liberam.	
Pariter cælavere Mausoleum. Sepulcrum hoc est ab uxore Artemisia factum Mausolo.	Pariter cælavere, Mausolo.	*Num.* 9.
Olympiadis centesimæ.	Olympiadis centesimæ sextæ.	
Columnis triginta sex.	Columnis triginta sex : pteron vocavere.	
Item Polycles & Dionysius Timarchidis filii.	Timarchidis filii, *tantum.*	*Num.* 10.
Dactylidis Pythias.	Dercylidis pyctas.	
Deinde multorum obscurior fama est.	Nec multo plurium fama est, *ex mss.*	*Num.* 11.
Præferendum.	Præponendum, *ex mss.*	
In templo illo.	In templo ullo, *ex mss.*	*Num.* 12.
Jovem fecit eburneum.	Jovem fecit eboreum.	
Argumento, rana atque lacerta.	Argumenta, lacerta atque rana, *ex mss.*	*Num.* 14.
Dicit enim Paridis os marmoreo.	Dicit enim marmoreo.	*Sect.* 5.
Olympiadis c.... anno CCCII.	Olympiadis CVI..... anno CCCCIIII.	*Sect.* 6.
Præfectum fabrorum.	Præfectum fabrûm, *ex mss.*	*Sect.* 7.
Quem, ut res est, domus ipsius.	Quem & res & domus ipsius.	
Denique M. Lepidus.	M. Lepidus, *tantum, ex mss.*	*Sect.* 8.
Non in columnis tantum crustisvé, Mamurra Carystium posuit : sed.	Non in columnis tamen, crustisve, ut supra Carystii : sed, *ex mss.*	
Æthiopica hæc.	Æthiopica ad hæc, *ex mss.*	*Sect.* 9.
Imo vero etiam in Indos, unde.	Immo vero in Indos, quo, *ex mss.*	
Quoto quoque.	Quoto cuique, *ex mss.*	*Sect.* 11.
Pretiosissimi quidem generis, Lacedæmonium.	Pretiosissimi quædam generis, sicut Lacedæmonium, *ex mss.*	
Tiberium sparsim.	Tiberium sparsa, *ex mss.*	
Leucostictos.	Leucopsephos.	
Triarius Pollio.	Vitrasius Pollio.	
Cubiti.... Memnonis statua.	Cubita.... Memnonis statuæ, *ex mss.*	
Cornelius Nepos tradit fuisse magno.	Nepos Cornelius tradit magno fuisse, *ex mss.*	*Sect.* 12.
Idem & ustus.	Idem exustus, *ex mss.*	
In vertice masculosi :	In vertices maculosi, *ex mss.*	
In Tauro repertos.	In Paro repertos.	*Sect.* 13.
Mitres.... & hoc ipsum inscriptum est.	Mestres... hoc ipsum inscriptum, *ex mss.*	*Sect.* 14.
XX. M. hominum.	CXX. M. hominum, *ex mss.*	*Num.* 2.
Prodesset lapidi.	Prodesset & lapidi, *ex mss.*	
Eraphilo.	Eraphio, *ex mss.*	*Num.* 3.
Calixenus.	Callisthenes.	
Hic autem obeliscus fuit in Arsinoë.	Hic fuit in Arsinoëo, *ex mss.*	
In conjuge eademque.	In conjugem, eamdemque sororem Arsinoën, *ex mss.*	
In portu ad Cæsaris templum.	Ad portum : in Cæsaris templo, *ex mss.*	*Num.* 4.
Mesphees.	Mestres.	
Ægyptiorum opera philosophiæ.	Ægyptiorum philosophia, *ex mss.*	*Num.* 5.
Ac noctium magnitudines..... ad obelisci magnitudinem.	Ac noctium ita magnitudines... ad magnitudinem obelisci, *ex mss.*	*Sect.* 15.
Romæ confecto die.	Brumæ confectæ die.	
Ingenio fecundo. Manlius Mathematicus apici.	Ingenio fecundo Mathematici. Apici.	
Cujus vertice umbram colligeretur in semetipsam, alia atque alia incrementa jaculantem apice.	Cujus umbra vertice colligeretur in se ipsa, alias enormiter jaculante apice.	
Impositæ rei.	Impositi oneris.	*Num.* 7.
Factus est in molitione.	Factus est, imitatione ejus.	*Sect.* 16.
A Memphi sex.	A Memphi VII. M. D. *ex mss.*	*Num.* 2.
Vel magis miranda.	Vel magis narranda, *ex mss.*	
Ad summum apicem.	Ad summam apsidem, *ex mss.*	*Num.* 3.
Sed Pyramis.	Pyramis, *tantum, ex mss.*	
Octingenta talenta.	Sexcenta talenta, *ex mss.*	
Pedes XXV........ DCCXXXVII.	Pedes XX. S.....DCCXXXVII. S.	
Minor prædictis.	Minor quidem prædictis, *ex mss.*	
E luto factis exstructos pontes, peracto opere in privatas domos distributos.	E luto factis, in privatas domos distributis, *ex mss.*	
Sicut jam tales... Ut Puteolis & Ravennæ.	Quales jam.... ut Ostiæ ac Ravennæ, *ex mss.*	*Num.* 4.
In corrivatione ignium.	In continuatione ignium, *ex mss.*	
Humani ingenii.	Humani impendii.	*Sect.* 19.
IIIMDC.	Quater mille sexcentos, *ex mss.*	
Novissimaque Psammetichi.	Novissimique Psammetichi, *ex mss.*	
Puerumve.	Puerorumve, *ex mss.*	*Num.* 2.
Introitu columnisque reliquis e mollibus.	Introitu lapide e Pario, columnis reliquis e Syenite, molibus.	
Quas vocant.	Quas vocavi.	
Senos radice muros.	Senas radicum oras.	
Monstrificæ effigies.	Monstriferæ effigies, *ex mss.*	
Circammon.	Circummon, *ex mss.*	*Num.* 3.
Centum quadraginta.	Centum quinquaginta, *ex mss.*	
Superaretur.	Supereretur, *ex mss.*	
Septuagenûm quinûm.	Quinûm septuagenûm, *ex mss.*	
Excepta catenis.	Exapta catenis.	
Peronibus.... molli pulvino.	Æronibus.... molli clivo.	*Sect.* 21.
Totum insideret.	Opus in cubili sederet.	
Pondereque ipso.	Pondere ipso, *ex mss.*	
Eburneum Jovem.	Eboreum Jovem, *ex mss.*	*Sect.* 22.
Tralucent ergo juncturæ.	Translucet ergo pictura.	
Fixere plumbo.	Vinxere plumbo, *ex mss.*	*Sect.* 23.
Thracia vocatur.	Trachia vocatur.	
Exsurget..... narretur.	Exsurgit,..... narraretur, *ex mss.*	*Sect.* 24.
Pyramides regum miramur opera.	Pyramidas regum miramur, *tantum, ex mss.*	*Num.* 2.
Tum erubescens.	Jam erubescens, *ex mss.*	*Num.* 3.
Ad exædificandas.	Ad ædificandas, *ex mss.*	*Num.* 6.
Summæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus : imæ &c.	Summa, e tabulis inauratis. Columnæ, ut diximus, imæ &c.	*Num.* 7.
Pompeii amphitheatri.	Pompeiani theatri, *ex mss.*	
Quadringentis millibus.	Quadraginta millibus, *ex mss.*	
Superfuerant.	Superfluebant.	
Et repente.... descendentibus tabulis.... inter se coëuntibus.	Repente... discedentibus tabulis..... in se coëuntibus, *ex mss.*	*Num.* 8.
Sestertiûm ter millies.	Sestertiûm $\overline{\text{LV}}$. D.	*Num.* 10.
In Echio Bœotiæ.	In Hyrietico Bœotiæ.	*Sect.* 25.

	In Macedonia & Magnesia.	In Magnesia Macedonica.
	Non eadem, quæ magneti, hæmatitæ natura.	Non eadem hæmatitæ natura, quæ magneti, *ex mss.*
Sect. 27.	Illata omnia.	Illata mortuis, *ex mss.*
Sect. 28.	Et translucidos lapides in Ægypto inveniri, quos ophitæ similes ait.	Et translucidi lapidis, quem Chio similem ait.
	Ex eo podagris.	Ex eo podagricis.
Sect. 30.	Ususque eorum .... sulphuratis.	Usus eorum ... sulphure, *ex mss.*
	Ignem præbent.	Ignem trahunt.
Sect. 33.	Mellitumque tusus. Et ceræ mistus.	Mellitumque. Tusus & ceræ mixtus.
Sect. 34.	Infra XII. stadia.	Intra XII. stadia, *ex mss.*
Sect. 36.	Trinis vicibus.	Ternis vicibus, *ex mss.*
Sect. 37.	Adulteratur schisio. Hæmatiten discernunt ...... friabilis est natura.	Adulteratum schisto hæmatiten discernunt ... friabilis natura, *ex mss.*
Sect. 38.	Sed Sotacus.	Sotacus, *tantum*, *ex mss.*
Sect. 39.	Aëtites lapides.	Aëtitæ lapides.
	Ubi Taphiusa, qui locatus est dextra navigantibus ex hac ad Leucadem.	Ubi est mons Taphius, qui locus est dextra navigantibus ad Leucadem.
	Vulvæ excidunt.	Vulvæ excidium fit.
Sect. 42.	Melo, Scyro.	Melo, Nisyro.
	Trina ustione.	Tertia ustione, *ex mss.*
	Farinam ejus.	Farinam eam, *ex mss.*
Sect. 43.	Ephesiumque lapidem.	Etesium lapidem.
Sect. 45.	Et medullæ ex ossibus earum in eamdem lapidis naturam post unam hiemem figurantur.	Medullæ in ossibus earum post unam hiemem in eamdem lapidis naturam figurantur, *ex mss.*
	Perpetiendi Solis rigorisque.	Perpetiendi Soles rigoresque, *ex mss.*
	Si modo injuria absit.	Si modo injuria non arsit, *ex mss.*
Sect. 46.	Apertis interdiu.	Opertis interdiu.
	Haud alios quam.	Alio quam, *ex mss.*
Sect. 47.	Aquæ trahentes aciem acerrimo affectu.	Aqua trahentes aciem acerrimo effectu, *ex mss.*
Sect. 48.	Reliqua multitudo lapidum in totum ædificiis inutilis est.	E reliqua multitudine lapidum, tofus ædificiis inutilis est.
Sect. 49.	Est & viridis lapis.	Est & viridis silex.
Sect. 50.	In lapide dubio.	In lapide rubro.
Sect. 51.	Ac silice æquato.	Aut silice æquato, *ex mss.*
	Dictyotheron vocant reticulatam structuram, quam ... rimis opportunam.	Diamicton vocant. Reticulata structura, qua .... rimis opportuna est.
Sect. 53.	Ex albo melior quam ex duro, & structuræ utilior.	Ex albo melior. Quæ ex duro, structuræ utilior.
Sect. 55.	Tectoriumque.	Tectorium quidem, *ex mss.*
	Sed macerari .... a gleba.	Macerari ..... ex gleba, *ex mss.*
	Panneus.	Panænus.
	Saporemque reddere traditur.	Saporemque reddit, *ex mss.*
Sect. 56.	Columellæ.	Columnæ, *ex mss.*
	Et capitella addita.	Et capitula addita, *ex mss.*
Sect. 60.	Pergami statuit.	Pergami stravit, *ex mss.*
	E testiculis.	E testulis, *ex mss.*
Sect. 61.	Quæ nunc revocamus, barbarica.	Quæ nunc vocamus barbarica, *ex mss.*
	Ante pavimenta, atque emblemata vermiculata.	Arte pavimento, atque emblemate vermiculato, *ex mss.*
Sect. 62.	Facile tractu repente.	Tractu tepente, *ex mss.*
	Et filice aut palea.	Et filicem aut paleam, *ex mss.*
Sect. 63.	Græcanicum .... festucato.	Græcanici .... fistucato, *ex mss.*
Sect. 64.	Lithostrota cœptavere.	Lithostrota acceptavere.
Sect. 65.	Nobilis liquoris.	Novi liquoris.
Sect. 66.	Atque Lucrinum.	Atque Liternum.
Sect. 67.	Materiam .... crassitudinis.	Materiæ .... crassitudine, *ex mss.*
	Rursus affundi ... sibimet: veluti cum calculi.	Rursus tota fundi .... sibimet. Tingit ars, veluti cum calculi, *ex mss.*
Sect. 69.	M. Varro auctor est.	M. Varro, *tantum*, *ex mss.*
Sect. 70.	Apparuisse.	Comparuisse, *ex mss.*

EX LIBRO TRICESIMO SEPTIMO.

Sect. 1.	Anulum & hoc gemmam.	Hoc fuisse anulum, & hoc gemmam, *ex mss.*
Sect. 2.	Augustæ dono.	Augusti dono.
Sect. 3.	Me hercules.	Hercules, *tantum*, *ex mss.*
Sect. 5.	Arrogent.	Arrogant, *ex mss.*
Sect. 6.	Apollinis æde.	Apollinis cella.
	Quam profecto inter illos viros.	Profecto inter molles viros.
	Et margaritis.	E margaritis, *ex mss.*
	Reipublicæ datum mille talentum, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, H S. bina millia, commilitibus singulis quinquaginta.	Reipublicæ, & quæstoribus qui oram maris defendissent, datum mille talentûm: militibus singulis sena millia sestertiûm.
	Et personas & cubicula viatoria.	Et personas histrionum, & cubilia amatoria.
Sect. 7.	Induxit .... Pompeius sex pocula.	Invexit ... Pompeius lapides & pocula, *ex mss.*
	Octoginta sestertiis.	LXX. talentis.
	Trecentis sestertiis, *bis*.	Trecentis talantis.
Sect. 8.	Purpura rubescente, aut lacte candescente.	In purpura, aut rubescente lacteo.
Sect. 9.	Sed Indicæ.	Quoniam Indicæ, *ex mss.*
	Quæ Neron vocetur.	Quæ Necron vocetur.
	Immensis jugis.	Ammaënsibus jugis.
	Nisi in frigido potu abdicatur.	Nonnisi frigido potui addicitur.
Sect. 10.	Scabro, ferrugine ... aliquando vomica .... & sale.	Scabro ferrumine .... aliqua vomica .... item sale, *ex mss.*
	Nec spumei coloris limpidæ aquæ.	Nec spumæ colore, sed limpidæ aquæ, *ex mss.*
Sect. XI.	Phaëthontem.	Chares vero Phaëthontem, *ex mss.*
Num. 1.	Sualternicum.	Subalternicum, *ex mss.*
	Iis vitam affirmat.	Iis vitam assignat.
	In Britannia arboribus affluere.	In Britannia petris effluere.
	Vocavit .... illo vere.	Vocat ... illuc vere, *ex mss.*
	Baltiam ... negavit.	Basiliam ... ait, *ex mss.*
	Niceas ... æstibus.	Nicias ... æstatibus, *ex mss.*
	Theophrastus.	Theochrestus.
	Promontorium ... Cephisida.	Promontoria ... Cephisiada, *ex mss.*
	Mnesias ... appellatum.	Mnaseas .... appellat, *ex mss.*

Vocat

Vocat vivere. Ibi nasci.	Vocat : & vere ibi nasci, *ex mss.*	
Theomenes dicit.	Theomenes, *tantum*, *ex mss.*	
Omnia vasa ferre bona.	Omnia in se ferre bona.	
Aphytacoras.	Siptachoras.	
Thium vocari.	Thyon vocari, *ex ms.*	
Quod flagrat.	Quod flagret.	
Assertur a Germanis in Pannoniam maxime provinciam. Inde Veneti primum quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere, primi Pannoniæ.	Affirmatur a Germanis ideo maxime appetitam provinciam : & inde advectos primum quos Græci macatos vocabant. Famam rei fecere proximæ Pannoniæ.	*Num.* 2.
Transpadanarum.	Transpadanorum.	
Juxta illos infestante.	Juxta infestante, *ex ms.*	
Succinis notarentur.	Succino nodarentur.	
Illinc cortice.	Illinc pineo cortice.	
Ac folia arida, ac philyras, ut magnes lapis ferrum. Ramenta quoque ejus in oleo addita.	Ac folia arida, quæ levia sunt : ac ; ut magnes lapis, ferri ramenta quoque. Succino oleo addita.	*Sect.* 12.
Argentoque misto.	Argentoque mixtum, *ex mss.*	
Gratissimo aspectu.	Gratissimi aspectus, *ex mss.*	
Credidit.	Credit, *ex mss.*	*Sect.* 13.
Species blando prodigio transgressi.	Blanda specie prodigia transgressi, *ex mss.*	*Sect.* 14.
Unus modo.	Auri modo.	*Sect.* 15.
Aut duabus contrariis partibus, quo magis miremur.	Aut duabus contrariis partibus, *tantum*, *ex mss.*	
Ceteris pallor gentis .... natalis.	Ceteris pallor argenti ... natales :	
In æreum colorem.	In aërium colorem.	
Violentissimæ.	Violentissimarum, *ex mss.*	
Malleosque ferreos frangens.	Malleosque frangens, *ex mss.*	
Et cum ... contingit.	Et cum ... contigit, *ex mss.*	
Et Baltia.	Et Basilia, *ex mss.*	
In aquis non fit.	In aquis nos juvat.	*Sect.* 16.
Et cautibus.	Ex cautibus, *ex mss.*	*Sect.* 17.
Pariter translucet & nitet, hoc est, colorem expellit, & aciem recipit.	Pariterque translucentem colorem expellit, & aciem reficit.	
Ut territi instrumenta refugerent.	Ut territi refugerent, *tantum*, *ex mss.*	
Scythicæ auctoritatis.	Scythicæ austeritatis.	
Hermineos.	Hermeos.	*Sect.* 18.
Extumescentis pinguiter.	Extumescentes, *tantum*, *ex mss.*	
Umbris refulgere.	In umbra refulgere, *ex mss.*	
Aut æris.	Aut aëris.	
Vel catulorum.	Vel capillorum.	
Vilissimi fuere.	Viles fuere, *ex mss.*	
Cholon vocant.	Cholan vocant, *ex mss.*	
E proximis.	E proximo, *ex mss.*	
In India originem habentes, raro alibi reperti.	India eos gignit, raro alibi repertos, *ex mss.*	*Sect.* 20.
Et alios convenit.	Aliis convenit, *ex mss.*	
Umbilicis statim ex auro.	Umbilicis tantum ex auro.	
Ad crassitudinem.	Crassitudine.	
Crystallo invento.	Crystallum tinguendo, *ex mss.*	
Minimum, iidemque plurimum ab iis differunt opali, smaragdis tantum cedentes.	Plurimum ab iis differunt opali, smaragdis tamen cedentes.	*Sect.* 21.
Atque ideo eis pretiosissimam gloriam compositores gemmarum & maxime.	Atque in pretiosissimarum gemmarum gloria compositi maxime.	
Fulgoris argumento.	Fulgoris augmento, *ex mss.*	
Illeque ... sestertiis.	Ille ... sestertiûm, *ex mss.*	
Summa coloris ex ære.	Summa coloris ex aëre.	
Constatque melior ille color, cujus.	Constatque melior ille, cujus, *ex mss.*	*Sect.* 22.
Ut tradit.	Ut in historia tradit, *ex mss.*	
Talesque esse.	Tales esse, *ex mss.*	*eect.* 23.
Et unguem : creditum enim candido.	Et ungue minium, inctetum candido.	
In dejectu renidente.	In dejectu ridente.	
Apyroti vocati.	Acausti vocati.	
Carchedonios vocavere.	Carchedonios vocant, *ex mss.*	*SSect.* 25.
Appellantur acriores.	Appellati acrius, *ex mss.*	
Quosdam lucidius.	Quosdam ex alio lucidos, *ex mss.*	
Volant Syrtitas.	Vocant sititas.	
Fulgoris retorridi.	Fulgoris horridi.	
Non emittentes, sed.	Non emittentes, aut fundentes, sed, *ex mss.*	
Ex pallidiore candidos. Massilia quoque importari Bocchus & Olyssipone scripsit.	Et pallidiores & candidos. Bocchus & in Olisiponensi erui scripsit.	
Cognata est huic sandastros.	Cognata est huic sandaresus, *ex mss.*	
Velut in translucido stellantes intus fulgent aureæ guttæ.	Velut in translucido ignis obtentus, celantesque se transfulgent aureæ guttæ.	*Sect.* 28.
Sunt qui ... fumidæque ... dicunt .... sandaseron vocavit, alii sandaseron.	Sunt qui ... fumidoque ... dicant, *ex mss.*	
Sandareson vocant.	Sandaricas vocent, *ex mss.*	
Nicanor sandaserion vocavit, alii sandaseron.	Nicander sandareseon vocat, alii sandareson, *ex mss.*	
Sandareson.	Sandaresum, *ex mss.*	
Lychnites ... accensarum præcipua gratia ... Ionis.	Lychnis ... accensu, tamen præcipuæ gratiæ ... Ionia, *ex mss.*	*Sect.* 29.
Et alias invenio differentias.	Et inter has invenio differentiam, *ex mss.*	
Fila ad se rapere.	Folia ad se rapere.	
Nasci tradidit ... morienti carboni.	Nasci tradit ... morientibus carbonibus, *ex mss.*	
E diverso ad hæc.	E diverso ab hoc.	*Sect.* 30.
In saxi corde. Hocque modo metallum.	In saxo, cordis modo. Hoc metallum, *ex mss.*	*Sect.* 31.
Et quod demium vocant a pinguedine.	Et quod dionum vocant a magnitudine.	
Feminæ pinguiores.	Feminæ pigriores, *ex mss.*	
Nec ullæ ... tardius ... habetantur.	Nec ulla est ... quæ tardius ... hebetetur, *ex mss.*	
Egregia etiamnum.	Egregia etiamnunc, *ex mss.*	
Quæ Chitis.	Quæ Cytis.	*Sect.* 32.
Cum diutius ... herbas.	Diutius ... cum herbas, *ex mss.*	
Stadiis c c c.	Diei navigatione.	
Troglodytæ.	Trogodytæ, *ex mss.*	
Naxiis cotibus.	Naxio & cotibus, *ex mss.*	
Ac Asdatas.	Apud Sacas & Dahas.	*Sect.* 33.
Quapropter scandere.	Quamobrem scandere, *ex mss.*	

	Hocque gestamen divites in cervice gratissimum norunt.	Hoc gestamen in cervice ac digitis gratissimum, *ex mss.*
Sect. 34.	Tertium virgulis tribus distinctum est candidum.	Tertium est virgulis tribus distinctum candidis, *ex mss.*
Sect. 36.	Spissius virens, a calore malvæ.	Spissius virens, & crassius quam smaragdus, a colore malvæ.
	Medicamine.	Medicamine. Nascitur in Arabia.
Sect. 37.	Funda clauduntur, id est, patentes.	Funda clauduntur patentes, *ex mss.*
	Et transversa linea.	Et per transversum linea, *ex mss.*
	Et nives imitata. Hæc stellata .... & sali Megarico similis.	Et nives in summitate.. Est & stellata... & salem imitata, *ex mss.*
	Undecim unciarum.	Quindecim unciarum, *ex mss.*
Sect. 38.	Accommodato paulo ante iaspidis nomine, colore cæruleo.	Accommodata gratia paulo ante nominato colore cæruleo.
Sect. 39.	Sapphirus enim & aurum punctis collucet. Cæruleæ & sapphiri, raroque cum purpura. Optimæ apud Medos.	In sapphiris enim aurum punctis collucet cæruleis. Sapphirorum, quæ cum purpura, optimæ apud Medos.
Sect. 40.	Et in Gallia.	Et in Galatia.
	Ad vini colorem accedens, prius quam eum degustet, in violam desinat: fulgorque quidam in illa purpuræ, non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens.	Ad vini colorem non accedunt: prius quam enim degustent, in violam definit fulgor. Aliqua siquidem in illis purpura, non ex toto in igneum, sed in vini colorem deficiens.
	Fundit autem . . . vibrat.	Fundunt autem . . . vibrant.
	Talem gemmam sacodion.	Talemque gemmam sacondion, *ex mss.*
	Dilutior ex eodem sapinos vocatur.	Dilutior eadem & sapenos vocatur.
	Eadem paranites.	Eadem & Pharanitis.
	Purpuræ dejectu.	Purpuræ defectu.
	Et specie & colore extremo gemmæ. Magorum.. eas promittit.	Et species & colos. Eas gemmas Magorum ... promittit.
	Ac solis scribatur.	Aut Solis inferatur, *ex mss.*
	E collo capillis.	Collo e capillis, *ex mss.*
	Jam vero quoquo modo adesse.	Jam quoque adesse, *ex mss.*
	Grandinem quo avertere, ac similia, & locustas ... Nam e smaragdis.	Grandinem avertere, & locustas ... Nam smaragdis, *ex mss.*
Sect. 42.	Aureo colore.	Aureo fulgore, *ex mss.*
	Bactrianæ.	Tibaranæ.
Sect. 43.	Tametsi jam expertes.	Jam etiam expertes.
	Matutino aspectu jucundiore.	Matutino tantum aspectu jucundi, *ex mss.*
	Puteis defossis inde erutam. Et chrysolithon.	Puteis depressis erutam, chrysolithon, *ex mss.*
Sect. 44.	Vitreæ vero ... tactus autem deprehendit.	Vitrei vero ... tactus deprehendit, *ex mss.*
Sect. 45.	Veluti per aurum... quas India... ad injuriam fragiles.	Qui veluti per aurum... Has India... in duritia fragiles, *ex mss.*
	Eadem & xystion parit, plebeiam ibi gemmam.	In eadem & xanthi, plebeia ibi gemma, *ex mss.*
Sect. 46.	Coëunt in translucidam crystallum.	Coëunt intus translucida crystallus, *ex mss.*
	Vini aureus nitor.	Vini ac croci nitor.
	Sed purpura coronatus, madere singulis videtur his, & pariter omnibus.	Sed purpura coronatus, & his pariter omnibus.
	Capiti jucunda, suavis & oculis.	Captis jucunda vanitate oculis, *ex mss.*
	Argenon vocatur.	Sagenon vocatur.
	Ubi senites.	Ubi Tenites.
Sect. 48.	Crystallo propinquans.	Crystallo propinqua, *ex mss.*
	Nullamque minus obnoxiam vitio.	Nullique obnoxiam vitio, *ex mss*
Sect. 49.	Cecinisse. Quidam diligentius de ea produnt.	Cecinisse, qui circa eas diligentes sunt, produnt, *ex mss.*
Sect. 50.	Radiare candido, ut Solem.	Radiare candido, in Sole, *ex mss.*
Sect. 51.	Nigras rubentesque ... per illas, quæ.	Nigræ, rubentisque .... iis quæ, *ex mss.*
Sect. 52.	Est & alia iris, ceræ similis, prædura.	Est & alia iris, cetero similis, at prædura, *ex mss.*
	Nunc in nulla est.	Nunc in nulla, *ex mss.*
Sect. 54.	Numerosa varietatibus diversis mutantibus cognomina ejus.	Varietatibus numerosa. Multa & cognomina ejus, *ex mss.*
	Passachates.	Iaspachates.
	Antachates ... sapphiri modo distincta.	Autachates ... sapphiri modo sparsa, *ex mss.*
	Et præterea flumina sisti.	Et præterea fulmina, *ex mss.*
	Facit minii. Acopis.	Faciat minii. Acopos, *ex mss.*
	Eamque contra.	Eam contra, *ex mss.*
	Spleneticis.	Splenicis, *ex mss.*
	Augites non multis alia.	Augites multis non alia, *ex mss.*
	Asyctos.	Apsyctos.
	Per album sarda nigraque vena transeunte.	Per alvum sarda nigraque venis transeuntibus.
Sect. 55.	Odore excellit... pingit ... suam speciem.	Odore excellens ... cingit... speciem, *ex mss.*
	Sive baroptis.	Sive barippe, *ex mss.*
	Alligata dicitur.	Aliis sacra dicitur.
	Alia pampinea.	Alia pinea.
	Brontia capitibus testudinum similis, & cum tonitruis cadens, ut putant, fulmine icta restinguit.	Bronte e capitibus testudinum, tonitribus cadens, putantque ea restingui fulmine ictum.
Sect. 56.	In Cappadocia & in Phrygia.	Cappadocia in Phrygia.
	Callaïnas ferunt plures conjunctos semper inveniri.	Callaïnas vocant e turbido callaïno. Ferunt plures simul inveniri conjunctas.
	Catopyrites in Cappadocia.	Catopyritis e Cappadocia, *ex mss.*
	Cepites, sive cepocapites.	Cepitis, sive cepolatitis, *ex mss.*
	Cerites... Circos pyris.	Ceritis ... Circos accipitri.
	Corsoïtes ... Corallis minio.	Corsoïdes ... Corallis minio similis, *ex mss.*
	Cissites ... intus habere partum, qui.	Cytis ... intus habere petram, quæ.
	Colluto ore impositam linguæ futurorum divinationem præstare.	Collutam, & linguæ impositam futurorum scientiam præstare, *ex mss.*
	Cum scarabæo dejecta ... tempestates averti	Cum scarabæo decocta & dejecta... tempestates moveri, *ex mss.*
	Chlorites ... Choaspites.	Chloritis ... Choaspitis, *ex mss.*
	Pallidi coloris die, noctu ignei.	Pallida die, & in nocte ignea, *ex mss.*
	Chrysophis ... Cepionides.	Chrysopis ... Ceponides, *ex mss.*
Sect. 57.	Diadochus ... Diphris.	Diadochos .... Diphyes.
	Draconites.	Dracontites, *ex mss.*
Sect. 58.	Et cardisce.	Et ariste.
	Et capiti.	Sed capiti, *ex mss.*
	Eumetren.	Eumithren, *ex mss.*
	Eureos.	Euneos.
Sect. 59.	Galactites ex vivo ... leucam ... & symnephiten.	Galactitis ex Nilo ... leucogæan ... & synophiten, *ex mss.*
	Galaïcos.	Gallaïca, *ex mss.*
	In terra non nascitur.	Non in terra nasci dicitur, *ex mss.*
	Et lenocinanti necessaria creditur.	Memoriæ quoque necessaria.
	Genianen.	Ganiæam.
Sect. 60.	Accedentem percussu sanguineo mutat.	Accendit sanguineo repercussu, *ex mss.*
	In hac quoque ... precationibus.	Hoc quoque ... præcantationibus, *ex mss.*
	Hieracites alternae tota milvinis nigricans veluti plumis,	Hieracitis alternat milvinis nigrisque veluti plumis, *ex mss.*

Et ob id in vase inveniri.	Et ob invasæ, inveniri ; *ex mss.*	
Futura prædicere.	Futurara præcinere, *ex mss.*	
In præliis etiam eas salutares.	In præliis etiam ex ea ungi salutare, *ex mss.*	
Venis descendentibus.	Venis discurrentibus, *ex mss.*	*Sect.* 61.
Lepidotes.	Lepidotis, *ex mss.*	*Sect.* 62.
Leucopetalos candorem nivis ex aureo distinguit.	Leucopœcilos candorem lineis ex auro distinguit.	
Libanocros ... Limoniates.	Libanochrus ... Limoniatis, *ex mss.*	
Fit chrysolitho interalbicante.	Sicut crystallus albicat.	
Memnonia ... fabulosa ... papavera.	Mennonia ... fabulose ... papaver, *ex mss.*	*Sect.* 63.
Meroctes ... Morion Indica.	Morochites ... Morio in India ; *ex mss.*	
Faciemque minimæ gemmæ, unguenti odorem attrita.	Facie minima gemma : odorem attrita ; *ex mss.*	
Nasamonites ... Nebrites.	Nasamonitis ... Nebritis, *ex mss.*	*Sect.* 64.
Orca ... fulvoque ac viridi.	Olea ... fulvoque, *tantum*, *ex mss.*	*Sect.* 65.
Traditur libamenta.	Libamenta, *tantum*, *ex mss.*	
Cavetur.	Cavet, *ex mss.*	*Sect.* 66.
Nunc atris guttis ;	Nunc auratis guttis, *ex mss.*	
Ostreæ Atticæ.	Ochræ Atticæ.	
Perileucos, filo ab ore gemmæ.	Perileucos, fit ab ora gemmæ, *ex mss.*	
Nascique putatur in Arabia.	Nascitur in Arabia, *ex mss.*	*Sect.* 67.
Syrtites.	Syrtides ; *ex mss.*	
Summo candidum.	Summo ochram.	*Sect.* 68.
Maculamque appellant.	Muchulam appellant.	
Oleæ nucleo similis videtur.	Oleæ nucleus videtur, *ex mss.*	
Sed lingentium calculos.	Sed ungentium calculos.	
Veneris crines ... continent in speciem.	Veneris crinis ... continet speciem, *ex mss.*	*Sect.* 69.
Zmilaces ... Zoronisios.	Zmilampis ... Zoraniscеos.	*Sect.* 70.
A membris corporis ... Hepatites.	A membris corporum ... Hepatitis ; *ex mss.*	*Sect.* 71.
Adadunephros, ejusdem oculus dicitur : Deus & hic colitur Syris.	Adadunephros, ejusdem oculus, ac digitus Dei : & hic colitur a Syris.	
Dryites ... Cissites ... collucet.	Dryitis ... Cissitis ... perlucet, *ex mss.*	*Sect.* 73.
Venis etiam ederæ distincta.	Venis & odore distincta.	
Grandinum & colorem.	Grandinum & candorem.	
Astrapiæ in candido.	Astrapiæ in nigro, *ex mss.*	
In phlegontide.	In phlogitide, *ex mss.*	
Est levis ... veluti in ovis liquor. Polytrix.	Est lævis ... veluti novus liquor. Polytrichos, *ex mss : sed in ovis legi visum est satius.*	
Melichloron ... Crociam.	Melichloros ... Crocia, *ex mss.*	
Melites ... Sicites.	Melitis ... Sycitis, *ex mss.*	
Rarorum generum.	Rariorum generum, *ex mss.*	*Sect.* 74.
Illud vero ... mutari.	Illud modo ... mutata, *ex mss.*	
Observationes.	Observationem, *ex mss.*	*Sect.* 75.
Clypeidos.	Cycloïdes.	
Angulosis.	Angulosis autem ; *ex mss.*	
Sardonyches e cerauniis.	Sardonyches e ternis.	
Factitiis pustulæ ... prius.	Fictitiis pusulæ, ... & prius. *ex mss.*	*Sect.* 76.
Factitiæ scarificationis candicantiam fugiunt.	Fictitiæ, scarificationes candicantium fugiunt, *ex mss.*	
Recurrentis positio.	Procurrentis positio, *ex mss.*	*Sect.* 77.

EMENDANDA QUÆDAM vel ADDENDA:

TOMO PRIMO.

IN *Præfatione*, verſu *ultimo*, obitus, *lege*, oblitus.
Poſt Præfationem, *col.* 4. *Sub finem*, De nominnibus, *lege*, De nominibus.

In Pliniano contextu.

Pag. 629. *verſu* 1. vetuſtatis pariens, *lege*, patiens.

IN NOTIS.

Pag. 73. *nota* 5. *adde*: Quod ſequitur de Jove fulminante, admonet ut de nummo dicamus inſcripto, JOVI FULGERATORI: vel JOVI FULGURATORI: nam utroque modo legitur in nummis aureis, e Theſauro Regio, & apud D. de Cleſves, & alibi. Jovem ſtantem exhibet, cui caput tectum pileo Romano: dextra fulmen intentans, læva pallium ſublevat: pede ſiniſtro virum calcat nudum, pavido ſimilem, dextra manu elata averti a ſe fulmen deprecantem; pedum effigie ſerpentina. Optime hic nummus delineatur in Theſauro Brandeburgico, pag. 777. At non eſt ille percuſſus adverſus Chriſtianos, ut Begerus ibi conjecit; ſed contra illius ævi Germanos, qui Treverorum agros infeſtarent. Sententia enim prioris eſt: JOVI FUL*guranti*, GER*manos Arcenti Treveris*, O*ſores* R*omani* I*mperii*. Poſterioris iſta: JOVI FULGUR*anti*, *Arcenti Treveris* O*ſores* R*omani* I*mperii*. Infra, P. R. P*opuli* R*ogatu*: quod eſt Græce Δήμου Εὐχῇ. Ex altera parte, IMP. C. C. VAL. DIOCLETIANUS P. F. AUG. Capite laureato. Neutra vox alioqui, *Fulgerator*, aut *Fulgurator*, Latina eſt. Sed poſtremæ litteræ, primæ ſunt totidem vocum, ex quibus ingenioſa exſiſtit ſententia, quæ picturæ eximie reſpondet. Nam & ſerpentes loco pedum odii ſymbolum præbent, & calliditatis ad alienos agros occupandos. Nam & *ſerpens callidior cunctis animantibus terræ*, ſubrepſit in paradiſum, Gen. III, 1. Ab ethnicis hic feciſſe Diocletianus Jovis ope dicitur, quod de Deo vero cecinit David, Pſ. CXLIII, 6. *Fulgura coruſcationem, & diſſipabis eos: emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos.* Habet D. de Ballonſfeaux, Conſiliarius Regius Luxemburgi, huic nummo ſimilem ex auro, alibi nuſquam viſum, Maximiani Imp. nomine: IMP. MAXIMIANUS P. AUG. .)(. JOVI FULGERATORI.

Pag. 74. *col.* 1. *verſu* 4. *adde*: Quod autem addit Plinius, nec Deum quidem poſſe revocare defunctos, contra Chriſtianos Romæ tunc degentes, dictum videri poteſt: quorum ex placitis illud pæne præcipuum fuit.

Pag. 79. *nota* 4. *adde*: Quod autem Imperator Athenienſium Nicias appellatur, & libro ſexto Hanno Imperator Pœnorum; admonet inquirendum, quis primus dici cœperit *Imperator Romanorum.* Nam in nummis certe Auguſtorum, ante ſæculum XIII. non occurrit. Cave enim credas ſincerum eſſe ſigillum ſaltem plumbeum, ex diplomate Placentino allatum a Mabillonio, in Itinere Italico, pag. 109. & ita inſcriptum Ludovici II. ut aiunt, nomine: HLUDOVVICUS IMP. R. *Imperator Romanorum.* In averſa parte, CL. AUG. DEC. IMP. ubi, quod Mabillonium fugit, legi ſigilli fictor voluit; CL*ementia* AVG*uſti*, DEC*us* IMP*erii.* Non ſolent autem ſimiles ſententiæ in genuinis ſcribi ſigillis, nec ſolent eſſe plumbea Imperatorum ſigilla.

Pag. 91. *col.* 1. *verſu.* 10. capeſſendum: *adde*: niſi forte, quod alicui forte magis arridebit, *pater* ipſe Dictator a Plinio appellatur, cujus Divi F. *filius* in nummis Auguſtus ſcribitur.

Ibidem, *verſu* 14. *ante finem*: DCCX. *lege*, DCCXI.

Pag. 101, *nota* 5. Nihilominus in nummis JOVIS STATOR inſcriptis, ſi quis legi malit, JOV*e* I*mperii Servatore* STAT O*rbis Romanus*, haud moleſte feremus.

Pag. 141. *col.* 2. *nota* 27. *adde*: Sed ad Vaſcones, quos eo nomine noſtra nunc ætas agnoſcit, pertinet eximius, at longe poſterioris ævi nummus, variis eruditorum conjectationibus celebratus. Vidimus ex argento, qui palmam manus magnitudine impleat. In parte priore Princeps ſedet in throno ſub tentorio, cujus velum hinc & inde tenent, ut intus Princeps appareat, bini cæleſtes Genii, quales pingi ſolent in inſignibus Regum Francorum. Geſtat Princeps in capite coronam ex Liſi floribus, quæ lilia vulgus appellat: dextra tenet nudum & erectum enſem: ſiniſtra libellos ſupplices, a ſubjectis jus ſibi reddi petentibus porrectos Principi, ut ſupremo Judici: ad pedes ſcutum eſt quadripartitum lineis directis, inſignia bis exhibens Franciæ & Aquitaniæ. Epigraphe in ambitu hæc eſt, picturæ reſpondens: DEUS IUDICIUM TUUM REGI DA: ET IUSTITIAM TUAM FILIO REGIS. In parte averſa idem pingitur in equo ſplendide ornato decurrens, & armatus, galea munitus, cujus apicem decorat Liſi flos unus: dextra tenet nudum enſem elatum: eſt autem in circuitu hæc inſcriptio. DEUS: KAROLUS: MAXIMUS: AQUITANORUM: DUX. ET. FRANCORUM: FILIUS. Hic alii alium Principem pictum ſuſpicantur, alii aliter inſcriptionem hanc poſteriorem accipiunt. Nos neminem arguentes, ſic totum exponimus. Princeps Carolus, filius Caroli VII. Francorum Regis alter, frater Ludovici XI. regis, idemque Dux Aquitaniæ hic exhibetur, ac de eo in inſcriptione prædicatur, id quod ipſa pictura clamat: *Defendet Enſe Vaſcones Suos* KAROLUS MAXIMUS, AQUITANORUM DUX, ET FRANCO*rum Regis Vere Magni* FILIUS. Dici *Vere Magnus* Carolus VII. profecto jure potuit, qui regni Franciæ magna parte potitos Anglos, penitus demum e Galliis expulit. Ejuſdem Karoli Ducis alter ille nummus eſt, quem laudat Hiſtoria Regiæ Inſcriptionum Academiæ, tomo 1. pag. 286. KAROLUS: REGIS: FRANCORUM: FILIUS: AQUITANORUM. DUX. Leonem diſcerpit. .)(: FORTITUDO: MEA: ET: LAUS: MEA: TU: ES: DNE: DEUS: MEUS: Crux, quam liliatam vocant, cum floribus Liſi, & pardis: quæ ſunt Aquitaniæ inſignia.

Pag. 169. *col.* 2. *nota* 2. *in fine*, vendicarunt: *lege*, vindicarunt.

Pag. 225. *col.* 2. *verſu* 7. R*omani* I*mperii*: *adde*: Aut verius, quia ſimplicius; E*duenſi* A*pollini*, S*ervatori* P*opuli* E*duorum*, T*utatori* &c.

Pag. 270. *nota* 28. πρὸς Ἀναζάρβῳ: *adde*: Fuit ante annos aliquot in Cimelio Viri Clariſſ. D. DE BOZE, Cuſtodiæ Regiorum Numiſmatum nunc Præfecti, nummus ex ære minimo: hinc capite laureato, cum ſpicis duabus: inde capite turrito; cum epigraphe: ΚΑΙCΑΡ ΠΡ ΑΝΑΖΑΡ Καισαρέων πρὸς Ἀναζάρβῳ. ΓΑΡ. Anno æræ Anazarbenſium, CXXXIII.

Pag. 290. *nota* 17. Lyſtam, *lege*, Lyſtram.

Pag. 353. *nota* XXXIII. *adde in fine*: Nummum vero ΑΡΜΟCΑΙΤΤΗΝΩΝ nobis idcirco ſuſpectum eſſe non diffitemur: quod M. Antoninus Armeniam aut Orientem non vidit, ſed L. Verus frater: qui ex ea cauſa ARM. PART. appellatur. Marcus autem Antoninus GERM. & SARM. tantum, ex Occidente non progreſſus.

Pag. 365. *col.* 1. *ante med. Caput amnis* Danubii dixit: *adde*: & libro VIII. ſect. XXXII. *Nili caput.*

Pag. 398. *col.* 1. *nota* 14. *adde*: Hereditarium illud cognomen tranſmiſit ad poſteros: e quibus fuit Felix Præſes Judææ, cujus uxor Druſilla, e gente Claudia: qui & perorantem ſe judice Paulum audivit, ut in Actis narratur, cap. XXIII.

Pag. 401. *ad notam* 26. *ubi de vocabulo* Juventus, *& de Principe Juventutis*, *adde*: Gratiani Aug. nummus eſt perpulcher & perrarus ex auro, apud P. Chamollart: depictus etiam inter Arſchotanos, ſed inſcriptione mutila, Tab. lviii. D. N. GRATIANUS P. F. AUG. Capite cincto gemmis. .)(. PRINCIPIUM JUVENTUTIS. Infra, SMTR *Societas Mercatorum Treverorum.* Stat ipſe paludatus, cum haſta, quam dextra gerit tranſverſam; & orbe Romano, quem læva tenet. Capiti præterea cincto gemmis circulus circumducitur. Inſcriptio hanc igitur habet ſententiam: PRINCIPI V*niverſæ* M*ilitiæ* JUVENTUTIS. Gallice: *Au Colonel General de toute l'Infanterie de l'Empire.* Circulus capiti circumductus interminata ſignificat poteſtate redimitum in pedeſtres copias univerſæ rotunditatis Orbis Romani, quem ſiniſtra manu portat, & quas deſignat vocabulum JUVENTUTIS. Nam circulus initio & fine caret. Principes Juventutis nulli fuere poſt Conſtantinum, Conſtantium, & Conſtantem fratres Cæſares, uſque ad Gratianum Aug. nulli poſt eum. (Frates dico, ex ipſiſmet nummis antiquis: ex quibus unicum tamen adhuc vidimus in Cimelio D. DE SURBECK, Antiquariis prius inexploratum; FL. IUL. CONSTANTINUS NO. C.) Fuerat inter hos Criſpo Cæſari nummus dicatus, PRINCIPI A IUVENTUTIS: hoc eſt, P*rincipi primo Juventutis*; primo utique inter pares: Gratianus autem ſolus eſt ex Auguſtis, qui cum eo fuere.

Pag. 413. *nota* 15. *verſu* 3. litterarum eſſe: *adde*: Non quod

ab omni æternitate censeat vel homines esse, vel litterarum apud eos usum: quippe qui dicat, libro XIV. sect. V. *Tam prope ab origine rerum sumus.*

Pag. 433. *col.* 1. *Lingua tertia* quæ sit, Eccli. XXVIII. 16, 19.

Pag. 463. *col.* 2. *versu* 5. Viridio, *lege*, Viridis.

Pag. 618. *col.* 2. *nota* 1. *adde*: Sed quiddam hic Plinius tradit simile, ac libro XX. sect. XX. ubi *cœpas delacrymatione caligini mederi* docet.

Pag. 689. *col.* 2. *adde in fine*: Sed Homerum a Plinio prave hic intellectum fuisse, jam alibi monuimus.

Pag. 790. *col.* 2. *versu* 9. Pag. 545. *nota* CVIII. lege, Pag. 543. *nota* CVIII.

TOMO II.

In Pliniano contextu.

Pag. 30. *versu* 7. baltheus, *lege*, balteus.

Pag. 32. *versu* 4. in cisuris, *lege*, incisuris.

Pag. 105. *versu* 7. Fruamenta, *lege*, Frumenta.

Pag. 126. *versu* 14. ceteris, *lege*, certis.

Pag. 331. *versu* 13. apposita, *lege*, appositu.

Pag. 724. *versu* 15. Lesbo, & in insula, *lege*, & in Lesbo insula.

IN NOTIS.

Pag. 47. *col.* 2. *nota* 9. *adde*: Nobilissimi jam tum dicebantur viri discreti genere illustri a ceteris: quamvis in nummis antiquis Cæsarum primus inscribitur Nobilissimus, M. IVL. PHILIPPVS NOB. CAES. hoc est, nobilissima gente Marciorum Philipporum, quæ esset vetustior quam Cæsarea. Trahebat enim genus ex Anco Marcio rege Romanorum. Unde & *Nobilitas Philippi* alterius ex eadem gente celebratura Plinio, libro IX. sect. LXIX. & *Marcia princeps Romanarum*, libro 2. sect. LII.

Pag. 99. *col.* 2. *nota* 4. *Sub finem*, *versu penultimo*, haud obscure significat unicum semper, *corrige*, cave propterea credas unicum umquam.

Pag. 100. *col.* 1. *nota* 18. *adde*: In nummis familiæ Quinctiæ, apud Patinum, pag. 236. num. 3. ex ære mediocri, legitur in ambitu: T. QVINCTIVS CRISPINVS IIIVIR. A. A. A. F. F. In medio, S C. In altera parte, intra coronam querceam, ob cives servatos, AVGVSTVS TRIBVNIC. POTEST. Verum perpulcrum ac singularem alterum ex auro vidimus nuper in hac urbe, aqud D. DE CLESVES, qui nummus fuit hactenus Antiquariis inexploratus. Prior superficies vultum exhibet hujus Quinctii Cincinnati, quem Plinius nunc celebrat: impexa cæsarie, barba veluti haud dudum rasa: sic ut annos præferat vix quadraginta. In altera pagina stat Victoria alata, læva palmam gestans, dextra coronam: qualis omnino pingitur in nummis Alexandri Magni. Latere dextro, QVINCTI. *Quinctius*: sine prænomine vel cognomine: quæ nota utraque caput hunc fuisse Quinctiæ gentis indicat: ut & Victoria, hostium Reipublicæ domitorem in Dictatura; & capilli sponte flexi, Cincinnatum; quod ei cognomen primo datum ex joco, postea laudi & gloriæ fuit. Cum esset igitur T. Quinctius sub Augusto Triumvir Auro Argento Ære flando feriundo, in honorem illius ex atavis suis, qui esset celebratissimus, & ex quo se genus trahere gloriaretur, nummum cudit aureum istum eximium: fecitque ejusdem ponderis, cujus sunt Alexandri Magni aurea numismata. Vultum virorum insignium in nummis ferire Romæ non licuit ante Pompeii tempora: anteriores, quorum vultus in nummis cernimus, ab eorum posteris, si quidem Triumviri Monetales essent, aut eorumdem jussu vel permissu, si Consules; hunc sub Cæsaribus honorem obtinuere, in auro vel argento; ut in nummis Syllæ Felicis observavimus.

Pag. 105. *nota* 23. *adde in fine*: Quidam malunt esse, *le blé d'Inde*.

Pag. 123. *nota* 1. *adde*: cum Plinius ipse, libro XXXVI. sect. XI. *templum Serapis* scribat, non *Serapidis*. Tamen ævo Gallieni & Postumi video nummos inscriptos, SERAPIDI COMITI AVG. sed ex inscitia fortassis Grammaticorum posterioris illius ævi.

Pag. 163. *col.* 2. *versu* 9. radiatum, *adde*: in alio, laureatum.

Pag. 196. *col.* 2. *nota* 39. tex. pag. 224. *lege*, tex. 24. pag. 224.

Pag. 245. *col.* 1. *nota* 5. *adde*: Quid si ambo, Theophrastus & Athenæus Latinum hic quempiam auctorem transscripsere, & inconsiderate tumulos *τάφρους* pro *βωμοὺς* verterunt?

Pag. 264. *col.* 2. *in medio*: pag. 293. *lege*, pag. 273.

Pag. 280 *col.* 2. *in medio*, Agusti, *lege* Augusti.

Pag. 307. *col.* 1. *nota* 3. *λειχήνας*, *lege λειχῆνας*.

Pag. 351. *col.* 2. *versu* 2. *ἤγουν lege ἤ|ουν.*

Pag. 362. *col.* 1. *nota* 5. *adde*: Parmensis editio, & codex Chiffletianus, forte melius, *morte conscita.*

Pag. 426. *col.* 2. *versu* 4. *ante finem paginæ*: In parte eversa, *lege*, aversa.

Pag. 431. *col.* 2. *sub finem*: 2. *sed dulce*: lege, *Fel dulce.*

Pag. 448. *nota* 16. *adde in fine*: Veri tamen similius est, *adorandi* verbo Plinium hoc loco adorationem Numinum intellexisse, æque quam altero hujus orationis membro, sive circumlatione corporis. Hunc ipsum adorandi luminaria cæli ritum apud nationes Jobus ipse respicit, cap. XXXI, 26, 27. *Si vidi Solem cum fulgeret, & Lunam incedentem clare: & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo.* Pervasit hæc idololatria, sive cultus Solis ac Lunæ in Judæam ipsam sub Manasse, ex IV. Reg. XXIII. 5.

Pag. 517. *ad notam* 34. *adde*: Libro IV. Reg. cap. VI, 25. ubi *venumdata* dicitur *quarta pars cabi stercoris columbarum quinque argenteis*, intellige columbinum intestinum cum suo stercore.

Pag. 524. *col.* 2. *nota* 2. *Namque Tiberii*: adde in fine: Cum vero Plinius hoc loco Druidas vates medicosque, alibi Magos aliterve appellat, ostendit eos nonnisi Magos fuisse, qui ex Magice & Astrologia; aliisque studiis, medicinam exercerent.

Pag. 552. *col.* 2. *nota* 2. *versu* 5. *θερμανόμενον*, *lege θερμαινόμενον.*

Pag. 601. *col.* 1. *ante med. nota* 6. *Et aurum, adde in fine*: At ea quæ proxime antecedit, forma loquendi, *tenere Indiam*, admonet ut obiter interpretemur nummum ex auro perrarum, delineatum a D. le Blanc, pag. 282. In antica superficie S. Joannes Baptista fert crucem oblongam, & e regione delphinus est. Epigraphe, S. JOHANNES B. Parte altera, cum flore Lisi, inscriptus in ambitu titulus est, hinc F R A inde N T I A. Percussus hic nummus est anno 1357. vel 1358. cum captivo in Anglia Johanne Rege Francorum, Regente Carolo ejus filio regnum, Navarrus Rex omnia turbaret in Gallia, Parisiis dominaretur, & in Insula Franciæ: regnum demum invadere omnino tentaret. Ergo ingemiscens Præfectus Monetæ calamitosum hunc rerum statum in isto titulo ingeniose exponit, dum ait: F R A*nciam Navarrus Tenet*, *Iohannem Anglus*. Delphinus post divi Johannis Baptistæ nomen adpictus, Carolum prædictum designat, Regnum tum Regentem absente patre, eumdemque primum e regio sanguine Delphinum Viennensem.

Pag. 615. *col.* 2. *versu* 11. *Imperator Augustus*: adde: Cave enim legas *Theodeberti* in genitivo casu: cum neque in nummis Latinis nomina Principum in alio umquam casu, quam in recto scribantur; & alia Theodeberti numismata integrum nomen THEODEBERTVS exhibeant: & in THEODEBERTI PP. AVG. æque legi *Imperator* debeat, atque in nummis æqualis ipsius IVSTINIANI PP. AVG. *Et in fine Notæ hujus adde*: Insignis ac perrarus in eo genere triens aureus est, apud D. de Clesves in hac civitate: Theodeberti Aug. honori percussus, cum mentione tributi, quod subinde Edui Augustis Regibusque solverent. Hinc Principis caput cinctum gemmis exhibet, cum litteris, METALS: quarum sententia est: *Mercatores Edui Theodeberto Augusto* L *quinquagesimam Solverunt.* Gallice dicimus, *le cinquantième dernier.* Pars altera, cum cruce in medio, habet has in ambitu litteras, T E V D E ⊥ S I L V S: hoc sensu: T E V D*eberto Edui* ⊥*ributum Sexagesimæ Invicto Liberatori Vrbis Solverunt.*

Pag. 629. *col.* 2. *nota* 1. *sub finem*: IMP. *Imperator* dicitur *adde*: Veremur tamen ob eam ipsam causam, quod Augustus hic appellatur, nec tamen IMP. quod ab illius sæculi consuetudine abhorret; Veremur, inquam, ne nos species & elegans & ad similitudinem vetustatis proxime accedens nummi fabrica deceperit; sitque recens ille & adulterinus; fictus ab inconsiderato nummorum adulteratore, qui nesciret Gordianum filium, æque ac patrem, in suis nummis esse semper IMP. Imperatorem.

Pag. 645. *col.* 1. *nota* 3. *adde*: In nummis antiquis casus Gracchi nominativus semper GRACCVS scribitur, non GRACCHVS: quamvis apud Plutarchum Γράκχος sit.

Ibidem, *Sect.* XV. *nota* 1. *adde*: Ex affinitate cum Cæsaribus nobilitatem adepta est familia una ex Ælia gente; ex qua se ob eam causam Ælium Cæsarem, non Ælium simpliciter & absolute, Antoninus Pius appellat.

Pag. 670. *nota* 11. *adde*: Mox deinde plumbaginem appellat, argenti venam plumbo mixtam.

Pag. 728. *col.* 1. *nota* 75. *adde in fine*: In nummo Græco, cujus effigiem expressam in cera servamus, scribitur, ΕΠΙ ΣΩΣΣΙΟΥ: Aries currens pingitur, cum superposito Solis sidere, symbolo Orientis, & laudatissimi in Syria Antiochena arietini velleris. Sub alvo arietis, Δ Γ *Δόγματι Γερουσίας*: *Edicto* vel *Decreto Senatus.* In parte antica caput Jovis est laureatum. Est ex ære minimo.

Pag. 744. *nota* 31. L. Valerio, *lege*, M. Valerio.

In numismatibus æri incisis.

Tab. VI. in nummo Trajani inscripto VIA TRAIANA, pingi debuit averso sinistrorsum vultu Dea.

Tab. IX. in ultimi numismatis imo margine, adde IIIVIR.

